ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಿಷತ್ತಿನ

ಕನ್ನಡ ನಿಘಂಟು

ಮೊದಲನೆಯ ಸಂಪುಟ

ಭಾರತೀಯ ಭಾಷಾ ಸಂಸ್ಥಾನ / BHARATAVANI
CENTRAL INSTITUTE OF INDIAN LANGUAGES
ಮೈಸೂರು / MYSURU - 570 006

"ಶಬ್ದಪಾರಮಾರ್ಗಮಶಕ್ಯಂ"
–ಕೇಶಿರಾಜ

ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಿಷತ್ತು
ಚಾಮರಾಜಪೇಟೆ : : ಬೆಂಗಳೂರು–೧೮

೧೯೭೦

KANNADA NIGHANTU - VOL-1
Second Edition : 2010
Published by : Kannada Sahitya Parishat
Pampa Mahakavi Road, Chamarajapet, Bangalore - 560 018
Pages : XXVII+56+1320+7 Price : Rs. 350=00

ಎರಡನೆಯ ಮುದ್ರಣ – ೨೦೧೦
ಪ್ರತಿಗಳು : ೨೦೦೦
ಬೆಲೆ : ಮುನ್ನೂರು ಐವತ್ತು ರೂಪಾಯಿಗಳು
@ ಹಕ್ಕುಗಳನ್ನು ಕಾಯ್ದಿರಿಸಿದೆ.

ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಿಷತ್ತಿನ ಪದಾಧಿಕಾರಿಗಳು (೨೦೧೦)

ಅಧ್ಯಕ್ಷರು

ಡಾ. ನಲ್ಲೂರು ಪ್ರಸಾದ್. ಆರ್.ಕೆ.

ಗೌರವ ಕಾರ್ಯದರ್ಶಿಗಳು

ಪ್ರೊ. ಎಚ್.ಕೆ. ಮಳಲಿಗೌಡ

ಶ್ರೀ ಟಿ.ಎಸ್. ದಕ್ಷಿಣಾಮೂರ್ತಿ

ಗೌರವ ಕೋಶಾಧ್ಯಕ್ಷರು

ಶ್ರೀ ಪುಂಡಲೀಕ ಹಾಲಂಬಿ

ಮುದ್ರಣ: ರಾಜಾ ಪ್ರಿಂಟರ್ಸ್
ನಂ.೫೯, ೪ನೆ ಕ್ರಾಸ್, ಲಾಲ್‌ಬಾಗ್ ರಸ್ತೆ
ಕೆ.ಎಸ್. ಗಾರ್ಡನ್, ಗಂಗಾಧರಪ್ಪ ಬ್ಲಾಕ್
ಬೆಂಗಳೂರು- ೫೬೦ ೦೨೭

ಮೊದಲನೆಯ ಮುದ್ರಣ : ೧೯೭೦
ಪ್ರತಿಗಳು : ೧೦,೦೦೦

ಎಲ್ಲ ಹಕ್ಕುಗಳನ್ನೂ ಕಾದಿರಿಸಲಾಗಿದೆ

ಕನ್ನಡ ನಿಘಂಟು ಸಂಪಾದಕ ಸಮಿತಿ

ಅಧ್ಯಕ್ಷರು ಮತ್ತು ಪ್ರಧಾನ ಸಂಪಾದಕರು
ಡಾ. ಡಿ.ಎಲ್. ನರಸಿಂಹಾಚಾರ್, ಎಂ.ಎ., ಡಿ.ಲಿಟ್.

ಉಪಾಧ್ಯಕ್ಷರು
ಶ್ರೀ ಕ. ವೆಂ. ರಾಘವಾಚಾರ್, ಎಂ.ಎ., ಬಿ.ಟಿ.

ಸಂಪಾದಕರು
ಶ್ರೀ ಎನ್. ಬಸವಾರಾಧ್ಯ, ಎಂ.ಎ.

ಸದಸ್ಯರು

ಪ್ರೊ. ಡಿ. ಜವರೇಗೌಡ, ಎಂ.ಎ.
ಡಾ. ರಂ. ಶ್ರೀ. ಮುಗಳಿ, ಎಂ.ಎ., ಬಿ.ಟಿ., ಡಿ.ಲಿಟ್.
ಶ್ರೀ ಎನ್. ಲಕ್ಷ್ಮೀನಾರಾಯಣರಾವ್, ಎಂ.ಎ.
ಶ್ರೀ ಕಾ. ಸ. ಧರಣೇಂದ್ರಯ್ಯ, ಎಂ.ಎ., ಬಿ.ಟಿ.
ಪ್ರೊ. ಸ. ಸ. ಮಾಳವಾಡ, ಎಂ.ಎ.
ಪ್ರೊ. ಎಂ. ಮರಿಯಪ್ಪಭಟ್ಟ, ಎಂ.ಎ., ಎಲ್.ಟಿ.
ಡಾ. ಆರ್. ಸಿ. ಹಿರೇಮಠ, ಎಂ.ಎ., ಪಿಎಚ್.ಡಿ.
ಪ್ರೊ. ಜಿ. ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬಯ್ಯ, ಎಂ.ಎ., ಬಿ.ಟಿ.
ಶ್ರೀ ಬಸವರಾಜ ಕಟ್ಟೀಮನಿ, ಎಂ.ಎಲ್.ಸಿ.
ಡಾ. ಜಿ.ಎಸ್. ಗಾಯಿ, ಪಿಎಚ್.ಡಿ.

ಮೈಸೂರು ಸರ್ಕಾರದ ಪ್ರತಿನಿಧಿಗಳು
ಪದ್ಮಶ್ರೀ ಪಂಡಿತರತ್ನ ಶ್ರೀ ಬಿ. ಶಿವಮೂರ್ತಿಶಾಸ್ತ್ರಿಗಳು
ಶ್ರೀ ಸಿದ್ಧಯ್ಯ ಪುರಾಣಿಕ, ಐ.ಎ.ಎಸ್.
ಶ್ರೀ ವಿ. ಬಿ. ನಾಯಕ, ಎಂ.ಎ., ಎಲ್‌ಎಲ್.ಬಿ.

ಪರಿಷತ್ತಿನ ಅಧ್ಯಕ್ಷರು
ಶ್ರೀ ಜಿ. ನಾರಾಯಣ

ಪರಿಷತ್ತಿನ ಕಾರ್ಯದರ್ಶಿಗಳು ಮತ್ತು ಕೋಶಾಧಿಕಾರಿಗಳು
ಶ್ರೀ ಹಂಪ. ನಾಗರಾಜಯ್ಯ, ಎಂ.ಎ.
ಶ್ರೀ ವೆಂಕಟೇಶ ಸಾಂಗಲಿ
ಶ್ರೀ ಎನ್. ವರದರಾಜನ್, ಬಿ.ಇ., ಎ.ಎಂ.ಐ.ಇ.

ಮುದ್ರಕರು:
ಬಿ. ಎಂ. ಶ್ರೀಕಂಠಯ್ಯ ಅಚ್ಚುಕೂಟ
ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಿಷತ್ತು
ಬೆಂಗಳೂರು-೧೮

ಅಧ್ಯಕ್ಷರ ನುಡಿ

'ನಿಘಂಟು ಎಂದರೆ ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಿಷತ್ತಿನ ಬೃಹನ್ನಿಘಂಟು' ಎಂದೇ ಖ್ಯಾತವಾಗಿರುವ ಈ ಮಹಾನಿಘಂಟಿನ ಎಂಟು ಸಂಪುಟಗಳನ್ನು ಅದು ಪ್ರಕಟವಾದ ೧೫ ವರ್ಷಗಳ ನಂತರ ಮತ್ತಷ್ಟು ಸುಂದರವಾಗಿ ಮರುಮುದ್ರಣಗೊಳಿಸಿ ಕನ್ನಡ ಕುಲಕೋಟಿಗೆ ಅರ್ಪಿಸಲು ನನಗೆ ಸಂತೋಷವೆನಿಸುತ್ತದೆ. ಕನ್ನಡ ಶಾಸ್ತ್ರೀಯ ಭಾಷೆಯ ಸ್ಥಾನಮಾನವನ್ನು ಪಡೆದುಕೊಂಡಿರುವುದು ಅದರ ಸಂಪನ್ನತೆ ಮತ್ತು ಅರ್ಹತೆಗಳಿಂದಾಗಿಯೇ ಎಂಬುದನ್ನು ಲೋಕದೆದುರು ಬಿಚ್ಚಿತೋರಿಸುವ ಸಾಧನಗಳಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯವಾದದ್ದು ಈ ಬೃಹತ್ ನಿಘಂಟು. ಕನ್ನಡದ ಸಮಸ್ತ ಜ್ಞಾನವನ್ನೂ ತನ್ನೊಳಗೆ ಐಕ್ಯಗೊಳಿಸಿಕೊಂಡಿರುವ ಈ ನಿಘಂಟಿನ ವಿವಿಧ ಸಂಪುಟಗಳಲ್ಲಿ ಶಬ್ದವೊಂದರ ಅರ್ಥ, ವಿವರಣೆ, ಉದಾಹರಣೆ ಒಮ್ಮೊಮ್ಮೆ ಅರ್ಥಪುಟವನ್ನು ದಾಟಿ ಒಂದು ಪುಟವನ್ನು ಆವರಿಸಿಕೊಂಡಿರುವುದುಂಟು.

ಕ್ರಿ.ಶ.೪೫೦ರ ಹಲ್ಮಿಡಿಶಾಸನದಿಂದ ಪ್ರಾರಂಭವಾಗಿ ಈ ಸಂಪುಟ ಯೋಜನೆ ಮುಕ್ತಾಯಗೊಂಡ ೧೯೫೫ರವರೆಗೆ ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ಪ್ರಕಟವಾದ ಎಲ್ಲ ಬಗೆಯ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪ್ರಕಾರಗಳಿಂದಲೂ ಉಲ್ಲೇಖಗಳನ್ನು ನೀಡಲಾಗಿರುವುದು, ಕೆಲವೊಮ್ಮೆ ಒಂದೇ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಅರ್ಥಗಳು ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗುವ ಸಂದರ್ಭಗಳನ್ನು ಜೊತೆಗಿರಿಸಿ ಕೊಟ್ಟಿರುವುದು, ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಶಬ್ದವನ್ನೂ ನಾಮಪದ ಅಥವಾ ಕ್ರಿಯಾಪದವೆಂದು ಖಚಿತವಾಗಿ ವಿಂಗಡಿಸಿಕೊಂಡಿರುವುದು, ಅರ್ಥ ಸ್ಪಷ್ಟೀಕರಣಕ್ಕೆಂದು ಉದಾಹರಣೆಯಾಗಿ ಕೊಟ್ಟಿರುವ ವಾಕ್ಯ ಅಥವಾ ವಾಕ್ಯತುಂಡುಗಳೇ ಮೂಲಕಾವ್ಯವನ್ನು ಓದಬೇಕೆನ್ನುವ ಆಸಕ್ತಿಯನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸುವುದು – ಈ ಎಲ್ಲ ಅಂಶಗಳು ಇದರ ಅಪೂರ್ವತೆಯನ್ನು ಎತ್ತಿ ಹಿಡಿಯುವ ಸಾಕ್ಷಿಕಲ್ಲುಗಳಾಗಿವೆ. ನಿಘಂಟು ಎನ್ನುವುದೇ ತುಂಬ ವೈಜ್ಞಾನಿಕವಾದ, ಒಂದು ಭಾಷೆಯ ಸೃಜನ ಸಾಹಿತ್ಯದಷ್ಟೇ ಪ್ರಮುಖವಾದ, ಭಾಷೆಯಲ್ಲಿರುವ ಶಬ್ದಗಳನ್ನು ಶುದ್ಧವಾಗಿ ಉಚ್ಚರಿಸಬೇಕೆಂದು ತಿಳಿಸಿಕೊಡುವ ರಚನೆಯಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಜ್ಞಾನೇಂದ್ರಿಯಗಳೆಲ್ಲದರ ಎಚ್ಚರದ ದುಡಿಮೆಯನ್ನು ಬಯಸುತ್ತದೆ. ಕನ್ನಡದ ಅಭಿಮಾನವನ್ನು ಮೈತುಂಬಿಕೊಂಡ ಘನ ವಿದ್ವಾಂಸರ ಸತತ ಪರಿಶ್ರಮದಿಂದ ಈ ಯೋಜನೆ ಶಿಸ್ತುಬದ್ಧವಾಗಿ ಯಶಕಂಡಿದೆ. ಮೊದಲ ಮುದ್ರಣದ ೧೦,೦೦೦ ಪ್ರತಿಗಳು ಕೆಲವೇ ವರ್ಷಗಳಲ್ಲಿ ಕನ್ನಡಿಗರ ಮನೆಯ ಕಪಾಟುಗಳನ್ನು, ಗ್ರಂಥಭಂಡಾರಗಳನ್ನು, ಶಾಲೆಕಾಲೇಜುಗಳನ್ನು ಅಲಂಕರಿಸಿದ್ದರಿಂದ ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಿಷತ್ತು ಧನ್ಯತಾಭಾವವನ್ನು ತಳೆಯುವಂತಾಯಿತು. ಆದರೆ ನಿಘಂಟುವಿನ ಉಪಯುಕ್ತತೆಯನ್ನು ತಡವಾಗಿ ಅರ್ಥಮಾಡಿಕೊಂಡವರು ಅಂದಿನಿಂದ ಇಂದಿನವರೆಗೆ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಿಷತ್ತಿಗೆ ದೂರವಾಣಿ ಕರೆ ಮಾಡಿ, ಮಾರಾಟ ವಿಭಾಗದಲ್ಲಿ ವಿಚಾರಿಸಿ, ಪುಸ್ತಕ ಮಳಿಗೆಗಳಲ್ಲಿ ಹುಡುಕಾಡಿ ಸಿಗದೆ ನಿರಾಶರಾಗಿದ್ದಾರೆ. ಮರುಮುದ್ರಿಸುವಂತೆ ಒತ್ತಾಯ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ.

ಎಂಟು ಸಂಪುಟಗಳಲ್ಲಿ, ಒಂಬತ್ತು ಸಾವಿರಕ್ಕಿಂತಲೂ ಅಧಿಕ ಪುಟಗಳ ವಿಸ್ತಾರದಲ್ಲಿ ಹರಡಿಕೊಂಡಿರುವ, ಎಲ್ಲರ ಮನೆಯನ್ನೂ ಬೆಳಗಬೇಕಾಗಿರುವ ಈ ನಿಘಂಟನ್ನು ಮುದ್ರಿಸುವುದಾಗಲೀ, ಮುದ್ರಿತ ಪ್ರತಿಗಳನ್ನು ಒಂದೆಡೆ ಜೋಡಿಸಿಡುವುದಾಗಲೀ, ಮಾರಾಟದ ವ್ಯವಸ್ಥೆ ಮಾಡುವುದಾಗಲೀ, ಹೆಚ್ಚಿನ ಪ್ರಮಾಣದಲ್ಲಿ ಒಂದು

ಕಡೆಯಿಂದ ಮತ್ತೊಂದು ಕಡೆಗೆ ಸಾಗಿಸುವುದಾಗಲೀ ಅಷ್ಟೊಂದು ಸುಲಭವಾದ ಕೆಲಸವಲ್ಲ. ಈ ಅಸಾಧ್ಯವನ್ನು ಸಾಧ್ಯವಾಗಿಸುವ ಧೈರ್ಯೋತ್ಸಾಹಗಳು ಪರಿಷತ್ತಿನೊಡಲಲ್ಲಿ ಚಿಮ್ಮುವುದಕ್ಕೆ ಕರ್ನಾಟಕ ರಾಜ್ಯ ಸರ್ಕಾರ ಕಾರಣವಾಯಿತೆಂದರೆ ಅದನ್ನು ಯಾರೂ ಅತಿಶಯೋಕ್ತಿಯೆಂದು ಭಾವಿಸಬೇಕಾಗಿಲ್ಲ. ಕರ್ನಾಟಕ ರಾಜ್ಯ ಸರ್ಕಾರ ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಿಷತ್ತಿನ ಮಾತುಗಳನ್ನು ಪ್ರೀತಿಯಿಂದ ಆಲಿಸುತ್ತಿರುವುದು, ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಿಷತ್ತನ್ನು ಕನ್ನಡದ ಸಾರ್ವಭೌಮ ಪ್ರತಿನಿಧಿಯೆಂದೇ ಭಾವಿಸುತ್ತಿರುವುದು ಕನ್ನಡದ ಭಾಗ್ಯವೆಂದೇ ಹೇಳಬೇಕು. ಸನ್ಮಾನ್ಯ ಮುಖ್ಯಮಂತ್ರಿಗಳಾದ ಶ್ರೀ ಬಿ.ಎಸ್. ಯಡಿಯೂರಪ್ಪನವರು ಹಲವು ಒತ್ತಡಗಳ ನಡುವೆಯೂ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಿಷತ್ತಿನ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮಗಳಲ್ಲಿ ಅತ್ಯಂತ ಪ್ರೀತಿಯಿಂದ ಭಾಗವಹಿಸುತ್ತಿರುವುದು, ಸಮಾರಂಭಗಳಲ್ಲಿ ಕೊಟ್ಟ ಆಶ್ವಾಸನೆಗಳನ್ನು ಅತಿಶೀಘ್ರವಾಗಿ ಅನುಷ್ಠಾನಗೊಳಿಸುತ್ತಿರುವುದು, ಪರಿಷತ್ತಿನ ಎಲ್ಲಾ ಯೋಜನೆಗಳಿಗೂ ಹಸಿರು ನಿಶಾನೆ ತೋರುತ್ತಿರುವುದು, ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಿಷತ್ತಿನ ಪದಾಧಿಕಾರಿಗಳು ಮುಖ್ಯಮಂತ್ರಿ – ಕನ್ನಡ ಸಂಸ್ಕೃತಿ ಮಂತ್ರಿಗಳ ಕಚೇರಿಯ ಹೊರಗೆ ಕಡತಗಳೊಂದಿಗೆ ಗಂಟೆಗಟ್ಟಲೆ ಕಾಯುತ್ತಿದ್ದುದನ್ನು ತಪ್ಪಿಸಿರುವುದು, ಅಖಿಲ ಭಾರತ ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಸಮ್ಮೇಳನದಿಂದ ತಾಲ್ಲೂಕು ಸಮ್ಮೇಳನಗಳವರೆಗೆ ಎಲ್ಲವೂ ಅದ್ಧೂರಿಯಾಗಿ ನಡೆಯಲು ಬೇಕಾದಷ್ಟು ಪ್ರಮಾಣದಲ್ಲಿ ಹಣ ಬಿಡುಗಡೆ ಮಾಡುತ್ತಿರುವುದು – ಇಂಥವನ್ನೆಲ್ಲಾ ಕಂಡಾಗ ಪರಿಷತ್ತಿನ ಅಧ್ಯಕ್ಷನಾಗಿ ನನಗೆ ಮನಸ್ಸು ತುಂಬಿ ಬರುತ್ತದೆ. ಆರುಕೋಟಿ ಕನ್ನಡಿಗರ ಪರವಾಗಿ ಅವರಿಗೆ ಕೃತಜ್ಞತಾ ಕುಸುಮಗಳನ್ನು ಅರ್ಪಿಸಬೇಕೆನ್ನಿಸುತ್ತದೆ. 'ಕನ್ನಡದ ಮುಖ್ಯಮಂತ್ರಿ' 'ಕನ್ನಡಿಗರ ಮುಖ್ಯಮಂತ್ರಿ' ಎಂದು ಅಭಿಮಾನದಿಂದ ನುಡಿಯಬೇಕೆನ್ನಿಸುತ್ತದೆ. ಸನ್ಮಾನ್ಯ ಮುಖ್ಯಮಂತ್ರಿಗಳ ಕನ್ನಡದ ಮೇಲಿನ, ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಿಷತ್ತಿನ ಬಗೆಗಿನ ಈ ಅಖಂಡ ಪ್ರೀತಿ ಹೀಗೇ ಮುಂದುವರಿಯಲೆಂದು ಆಶಿಸುತ್ತೇನೆ.

ಕರ್ನಾಟಕ ಸರ್ಕಾರ ನಿಘಂಟು ಯೋಜನೆಯ ಮಹತ್ವವನ್ನು ಮನಗಂಡು ಒಂದು ಕೋಟಿ ರೂಪಾಯಿಗಳನ್ನು ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಿಷತ್ತಿಗೆ ಉದಾರವಾಗಿ ನೀಡಿದೆ. ಸರ್ಕಾರ ಹಣ ನೀಡಿರುವುದು ಪರಿಷತ್ತಿಗಾದರೂ ಇದು ಜನತೆಯ ಹಣ ಮತ್ತು ಇದರ ಅಂತಿಮ ಫಲಾನುಭವಿಗಳೂ ಜನತೆಯೇ. ಈ ಎಚ್ಚರವನ್ನಿರಿಸಿಕೊಂಡೇ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಿಷತ್ತು ಬಹುಬೇಡಿಕೆಯ ಬೃಹನ್ನಿಘಂಟಿನ ಎಂಟು ಸಂಪುಟಗಳನ್ನು ಪುನರ್ಮುದ್ರಣಗೊಳಿಸುತ್ತಿದೆ. ಸರ್ಕಾರದ ಉದಾರ ಆರ್ಥಿಕ ನೆರವಿನ ಪರಿಣಾಮವಾಗಿ ನಿಘಂಟಿನ ಬೆಲೆಯನ್ನು ಸಾಮಾನ್ಯರೂ ಕೊಳ್ಳಲು ಮನಸ್ಸು ಮಾಡುವಂತೆ ಕಡಿಮೆಗೊಳಿಸಲಾಗಿದೆ. ಭಾಷೆ ಮತ್ತು ಸಾಹಿತ್ಯಾಭಿಮಾನದ ಸಂಕೇತವೆಂಬಂತೆ ಈ ಯೋಜನೆಯ ಯಶಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಪ್ರಮುಖ ಪಾತ್ರ ನಿರ್ವಹಿಸಿರುವ ರಾಜ್ಯ ಸರ್ಕಾರಕ್ಕೂ ಕನ್ನಡ ಸಂಸ್ಕೃತಿ ಇಲಾಖೆಗೂ ನಿಘಂಟು ಯೋಜನೆ ಪ್ರಾರಂಭವಾದಾಗ ಪರಿಷತ್ತಿನ ಅಧ್ಯಕ್ಷರಾಗಿದ್ದ ಜಿ. ನಾರಾಯಣರಿಂದ ಮೊದಲಗೊಂಡು ಮುಕ್ತಾಯವಾದಾಗ ಅಧ್ಯಕ್ಷರಾಗಿದ್ದ ಸಾ.ಶಿ.ಮರುಳಯ್ಯನವರವರೆಗೆ ಇದನ್ನು ಆಸಕ್ತಿಯಿಂದ ಮುನ್ನಡೆಸಿಕೊಂಡು ಬಂದ ಎಲ್ಲ ಅಧ್ಯಕ್ಷರುಗಳಿಗೂ ನಿಘಂಟು ಸಮಿತಿಯ ಅಧ್ಯಕ್ಷರು, ಸದಸ್ಯರುಗಳು, ಸಂಪಾದಕರು, ಸಿಬ್ಬಂದಿ ವರ್ಗದವರಿಗೂ ಅಂದವಾಗಿ ಮುದ್ರಿಸಿಕೊಟ್ಟ ರಾಜಾ ಪ್ರಿಂಟರ್ಸ್‌ನವರಿಗೂ ಮತ್ತು ಅವರ ಸಿಬ್ಬಂದಿ ವರ್ಗದವರಿಗೂ ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಿಷತ್ತು ತುಂಬಾ ಆಭಾರಿಯಾಗಿದೆ. ಮರುಮುದ್ರಣದ ಈ ನಿಘಂಟಿನ ಸಂಪುಟಗಳನ್ನು ಕನ್ನಡ ಜನತೆ ಪ್ರೀತಿ ವಿಶ್ವಾಸಗಳಿಂದ ಬರಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವರೆಂದು ನಂಬಿದ್ದೇನೆ.

ಬೆಂಗಳೂರು
೫–೬–೨೦೧೦

ಡಾ. ನಲ್ಲೂರು ಪ್ರಸಾದ್. ಆರ್.ಕೆ.
ಅಧ್ಯಕ್ಷರು

ಕೆ. ವಿ. ಶಂಕರಗೌಡ
ಶಿಕ್ಷಣ ಸಚಿವ
ಮೈಸೂರು ಸರ್ಕಾರ

ಶಿಕ್ಷಣ ಸಚಿವಾಲಯ
ವಿಧಾನಸೌಧ
ಬೆಂಗಳೂರು-೧

ಅಭಿವಂದನೆ

ದ್ರಾವಿಡ ಭಾಷೆಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಮುಖವಾದುದು ಕನ್ನಡ. ಇದಕ್ಕೆ ಸುಮಾರು ಎರಡು ಸಾವಿರ ವರ್ಷಗಳಿಗಿಂತಲೂ ಮಿಗಿಲಾದ ಪ್ರಾಚೀನತೆ ಇದೆಯೆಂಬುದು ವಿದ್ವಾಂಸರ ಅಭಿಪ್ರಾಯವಾಗಿದೆ. ಕನ್ನಡ ಅತ್ಯಂತ ಸಂಪದ್ಭರಿತವಾದ ಭಾಷೆ. ಈ ಭಾಷೆಯ ಸತ್ವವನ್ನೂ ವ್ಯಾಪಕತೆಯನ್ನೂ ಅರಿತುಕೊಂಡ ಮೈಸೂರು ಸರಕಾರವು ಕನ್ನಡವನ್ನು ಶಿಕ್ಷಣಮಾಧ್ಯಮವನ್ನಾಗಿಯೂ ಆಡಳಿತ ಭಾಷೆಯನ್ನಾಗಿಯೂ ಮಾಡಬೇಕೆಂದು ನಿರ್ಧರಿಸಿದೆ. ಈ ಕಾರ್ಯ ಸಮರ್ಪಕವಾಗಿ ನಡೆಯಬೇಕಾದರೆ ಕನ್ನಡಕ್ಕೆ ಒಂದು ಪ್ರಮಾಣಭೂತವಾದ ಅತ್ಯಾಧುನಿಕ ಕನ್ನಡ ನಿಘಂಟಿನ ಅವಶ್ಯಕತೆ ಬಹಳವಾಗಿದೆ.

ಮೈಸೂರು ಸರಕಾರ ನಿಘಂಟು, ವಿಶ್ವಕೋಶ ಈ ಮೊದಲಾದ ಕಾರ್ಯಗಳಿಗೆ ಅಪಾರವಾದ ಧನಸಹಾಯವನ್ನು ನೀಡಿದೆ. ನೀಡುತ್ತಿದೆ. ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಿಷತ್ತು ಭಾಷಾಶಾಸ್ತ್ರ ನಿಯಮಗಳಿಗೆ ಅನುಸಾರವಾದ ಚಾರಿತ್ರಿಕ ವಿವರಣೆಯಿಂದ ಕೂಡಿದ ಒಂದು ಪ್ರಮಾಣಭೂತವಾದ ನಿಘಂಟನ್ನು ಸಿದ್ಧಪಡಿಸುತ್ತಿರುವುದು ನಾಡಿಗೆಲ್ಲ ತಿಳಿದ ವಿಷಯವಾಗಿದೆ. ಹಲವಾರು ವಿದ್ವಾಂಸರ ನೆರವಿನಿಂದ ಸಿದ್ಧವಾಗಬೇಕಾದುದು ನಿಘಂಟು. ಈ ಕೆಲಸವನ್ನು ಪರಿಷತ್ತು ಸರಕಾರದ ಪರವಾಗಿ ಕೈಗೊಂಡಿದೆ. ಇದಕ್ಕೆ ತಗಲುವ ಹದಿನೈದು ಲಕ್ಷ ರೂಪಾಯಿಗಳನ್ನು ಸರಕಾರ ಪರಿಷತ್ತಿಗೆ ಒದಗಿಸಿದೆ. ಸುಮಾರು ಐದುಸಾವಿರ ಪುಟಗಳಿರುವ ಈ ನಿಘಂಟು ಸುಮಾರು ಒಂದು ಸಾವಿರದ ಇನ್ನೂರೈವತ್ತು ಪುಟಗಳ ನಾಲ್ಕು ಸಂಪುಟಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಕಟವಾಗುತ್ತಿದೆ. ಈಗ ಮೊದಲನೆಯ ಸಂಪುಟ ಸಿದ್ಧವಾಗಿ ಬಿಡುಗಡೆಯಾಗುತ್ತಿರುವುದು ನನಗೆ ತುಂಬ ಸಂತಸವನ್ನುಂಟುಮಾಡಿದೆ. ಕನ್ನಡ ಜನತೆಗೆ ನಿತ್ಯೋಪಯೋಗಿಯಾದ ಈ ಕನ್ನಡ ನಿಘಂಟಿನ ರಚನಾಕಾರ್ಯವನ್ನು ಪರಿಷತ್ತು ಪಹಿಸಿಕೊಂಡು ತುಂಬ ಸಮರ್ಪಕವಾಗಿ ನಿರ್ವಹಿಸುತ್ತಿರುವುದು ನನಗೆ ಅತೀವ ಆನಂದವನ್ನುಂಟುಮಾಡಿದೆ. ಈ ಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ನೆರವಾಗುತ್ತಿರುವ ಎಲ್ಲ ವಿದ್ವಾಂಸರಿಗೂ ಈ ಕಾರ್ಯಭಾರವನ್ನು ಹೊತ್ತಿರುವ ಪರಿಷತ್ತಿಗೂ ನನ್ನ ಕೃತಜ್ಞತೆಗಳು. ಸರಕಾರದ ಪರವಾಗಿ ಪರಿಷತ್ತು ಕೈಕೊಂಡಿರುವ ಈ ಮಹತ್ಕಾರ್ಯಕ್ಕೆ ಶ್ರೇಯಸ್ಸನ್ನು ಕೋರಿ ನಿಘಂಟಿನ ಉಳಿದ ಸಂಪುಟಗಳು ಶೀಘ್ರದಲ್ಲೇ ಹೊರಬರಲೆಂದು ಹಾರೈಸುತ್ತೇನೆ.

ಕೆ. ವಿ. ಶಂಕರಗೌಡ

ಪರಿಷತ್ತಿನ ಕೃತಜ್ಞತೆಗಳು

ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಿಷತ್ತು ಸಿದ್ಧಪಡಿಸುತ್ತಿರುವ ಕನ್ನಡ ನಿಘಂಟಿನ ಮೊದಲನೆಯ ಸಂಪುಟವನ್ನು ನಾಡಿನ ಜನತೆಗೆ ಅರ್ಪಿಸುತ್ತಿರುವುದು ನನಗೆ ಬಹಳ ಸಂತೋಷವನ್ನೂ ಹೆಮ್ಮೆಯನ್ನೂ ಉಂಟುಮಾಡಿದೆ. ಡೆಮ್ಮಿ ಚತುಷ್ಪತ್ರ ಆಕಾರದ ಸುಮಾರು ಏಮುಸಾವಿರ ಪುಟಗಳಿರುವ ಈ ನಿಘಂಟು, ಸುಮಾರು ಒಂದು ಸಾವಿರದ ಇನ್ನೂರ ಏವತ್ತು ಪುಟಗಳ ನಾಲ್ಕು ಸಂಪುಟಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಕಟವಾಗುವಂತೆ ಏರ್ಪಡಿಸಲಾಗಿದೆ.

ಕನ್ನಡಕ್ಕೆ ಒಂದು ಆಧಾರಭೂತವಾದ ಸಪ್ರಮಾಣವಾದ ಸಮಗ್ರ ನಿಘಂಟನ್ನು ಸಿದ್ಧಪಡಿಸಬೇಕೆಂಬ ಅಭಿಲಾಷೆ ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಿಷತ್ತಿಗೆ ಆರಂಭಕಾಲದಿಂದಲೂ ಇತ್ತು. ಪರಿಷತ್ತಿನ ಸಾಹಿತ್ಯ ಸಮ್ಮೇಳನಗಳಲ್ಲಿ ಈ ವಿಷಯವಾಗಿ ತೀರ್ಮಾನಗಳನ್ನೂ ಕೈಕೊಳ್ಳಲಾಯಿತು. ಅದರಂತೆ ಪರಿಷತ್ತು ನಾಡಿನ ವಿದ್ವಾಂಸರ ನೆರವಿನಿಂದ ಈ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ನಡೆಸುತ್ತಿತ್ತು. ಈ ನಿಘಂಟಿನ ಕಾರ್ಯಕ್ಕೆ ಸಾಕಷ್ಟು ಆರ್ಥಿಕ ನೆರವನ್ನು ಒದಗಿಸುವ ಚೈತನ್ಯ ಪರಿಷತ್ತಿಗೆ ಇಲ್ಲದಿದ್ದುದರಿಂದ ಆಗ ಪರಿಷತ್ತಿನ ಅಧ್ಯಕ್ಷರಾಗಿದ್ದ ದಿ|| ಎಂ. ಆರ್. ಶ್ರೀನಿವಾಸ ಮೂರ್ತಿಗಳು ಆಗ ಮೈಸೂರಿನ ಮುಖ್ಯ ಮಂತ್ರಿಗಳಾಗಿದ್ದ ಶ್ರೀ ಕೆಂಗಲ್ ಹನುಮಂತಯ್ಯನವರಿಗೆ ನಿಘಂಟಿನ ವಿಷಯವೆಲ್ಲವನ್ನೂ ವಿವರಿಸಿ ಈ ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಸರಕಾರದಿಂದ ಒಂದು ಲಕ್ಷರೂಪಾಯಿಗಳ ನೆರವನ್ನು ಪಡೆದರು. ಕ್ರಮೇಣ ನಿಘಂಟಿನ ಕಾರ್ಯವು ಬೆಳೆಯುತ್ತ ಹೋದದ್ದರಿಂದ ಈ ಹಿಂದೆ ಸರಕಾರ ಕೊಟ್ಟಿದ್ದ ಒಂದು ಲಕ್ಷರೂಪಾಯಿಗಳು ಸಾಕಾಗುವುದಿಲ್ಲವೆಂಬುದು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಯಿತು. ೧೯೫೮ನೆಯ ಇಸವಿ ಜನವರಿಯಲ್ಲಿ ಶ್ರೀ ಬಿ. ಎಂ. ಕೃಷ್ಣನ್ ಸಮಿತಿಯವರು ೧೫ ಲಕ್ಷರೂಪಾಯಿಗಳ ಒಂದು ಯೋಜನೆಯನ್ನು ತಯಾರಿಸಿ ಸರಕಾರದ ಮುಂದಿಟ್ಟರು. ಸರಕಾರ ಈ ಯೋಜನೆಯನ್ನು ಅಂಗೀಕರಿಸಿತು. ಪರಿಷತ್ತಿಗೂ ಸರಕಾರಕ್ಕೂ ಒಂದು ಒಪ್ಪಂದ ವಾಯಿತು. ಈ ಯೋಜನೆಯನ್ನು ಕಾರ್ಯಗತ ಮಾಡಿದ ಆಗಿನ ವಿದ್ಯಾಸಚಿವರಾದ ಶ್ರೀ ವಿ. ವೆಂಕಟಪ್ಪನವರನ್ನೂ ಅರ್ಥಸಚಿವರಾದ ದಿ|| ಟಿ. ಮರಿಯಪ್ಪನವರನ್ನೂ ಇಂದು ಸ್ಮರಿಸುವುದು ಅಗತ್ಯವಾಗಿದೆ. ಅಲ್ಲಿಂದ ಈಚೆಗೆ ಈ ಕಾರ್ಯ ನಿರಂತರವಾಗಿ ನಡೆದುಕೊಂಡು ಬರುತ್ತಿದೆ. ಇಂದಿನ ಸರಕಾರ ನಿಘಂಟಿನ ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಎಲ್ಲ ತೆರನ ನೆರವನ್ನೂ ನೀಡುತ್ತಿದೆ. ಈ ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಪ್ರೋತ್ಸಾಹವನ್ನು ಕೊಡುತ್ತಿರುವ ಮೈಸೂರು ಸರಕಾರಕ್ಕೂ ಅದರಲ್ಲೂ ವಿದ್ಯಾಸಚಿವರಾದ ಮಾನ್ಯ ಶ್ರೀ ಶಂಕರಗೌಡರಿಗೂ ಪರಿಷತ್ತಿನ ಪರವಾಗಿ ಕೃತಜ್ಞತೆಗಳನ್ನು ಅರ್ಪಿಸುತ್ತೇನೆ.

ನಿಘಂಟಿನ ಕೆಲಸ ಒಬ್ಬಿಬ್ಬರಿಂದ ಆಗುವಂತಹುದಲ್ಲ; ಕೇವಲ ಹಣದಿಂದಲೂ ಆಗುವಂತಹುದಲ್ಲ; ವಿದ್ವಾಂಸರ ನೆರವಿನಿಂದ ಆಗುವಂತಹುದು. ಈ ನಿಘಂಟಿನ ಸಂಪಾದಕ ಸಮಿತಿಯಲ್ಲಿ ನಾಡಿನ ಎಲ್ಲ ಭಾಗದ ವಿದ್ವಾಂಸರೂ ಸದಸ್ಯರಾಗಿದ್ದುಕೊಂಡು ಅಮೌಲ್ಯವಾದ ಸೇವೆಯನ್ನು ಸಲ್ಲಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಈ ವಿದ್ವಾಂಸರ ನಿಸ್ಪೃಹ ನಿಸ್ವಾರ್ಥ ಸೇವೆಯನ್ನು ಪರಿಷತ್ತು ತುಂಬುಹೃದಯದಿಂದ ನೆನೆಯುತ್ತದೆ. ಈ ಮಹನೀಯರಿಗೆ ಅನಂತ ಪ್ರಣಾಮಗಳು.

ಈ ನಿಘಂಟಿಗೆ ಅನುಪಮ ಸೇವೆಯನ್ನು ಸಲ್ಲಿಸಿ ಕಣ್ಮರೆಯಾಗಿರುವ ಹಿರಿಯ ವಿದ್ವಾಂಸರಾದ ಬೆಳ್ಳಾವೆ ವೆಂಕಟನಾರಣಪ್ಪ, ತೀ. ನಂ. ಶ್ರೀಕಂಠಯ್ಯ, ಡಾ|| ಎ. ಆರ್. ಕೃಷ್ಣಶಾಸ್ತ್ರಿ, ಕೆ. ಜಿ. ಕುಂದಣಗಾರ, ರಾಜಸೇವಾಸಕ್ತ ಡಿ. ಸಿ. ಸುಬ್ಬರಾಯಪ್ಪ, ಪ್ರೊ|| ಡಿ. ಕೆ. ಭೀಮಸೇನ ರಾವ್ ಈ ಮಹನೀಯರನ್ನು ಪರಿಷತ್ತು ಕೃತಜ್ಞತೆಯಿಂದ ಸ್ಮರಿಸುತ್ತದೆ.

ನಿಘಂಟು ಕಚೇರಿಯ ಕನ್ನಡ ವಿದ್ವಾಂಸರು ತುಂಬ ನಿಷ್ಠೆಯಿಂದ ಈ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಇವರಿಗೂ ಅಚ್ಚುಕೂಟದ ಸಿಬ್ಬಂದಿ ವರ್ಗಕ್ಕೂ ಈ ಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಾಗಿ ಪರೋಕ್ಷವಾಗಿ ನೆರವಾದ ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಪರಿಷತ್ತಿನ ಪರವಾಗಿ ಧನ್ಯವಾದಗಳನ್ನು ಸಲ್ಲಿಸುತ್ತೇನೆ.

ದೇಕಹಳ್ಳಿ ಜಿ. ನಾರಾಯಣ
ಅಧ್ಯಕ್ಷ
ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಿಷತ್ತು
ಬೆಂಗಳೂರು

ಅರಿಕೆ

ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಿಷತ್ತು ಸ್ಥಾಪಿತವಾದುದು ೧೯೧೫ನೆಯ ಮೇ ೩ ರಂದು. ಅಂದು ಕನ್ನಡ ನಾಡಿನ ಪ್ರಮುಖ ವಿದ್ವಾಂಸರೆಲ್ಲ ಸಭೆಸೇರಿ ಪರಿಷತ್ತಿನ ಉದ್ದೇಶಗಳನ್ನು ವಿವರಿಸುವಾಗ ಕನ್ನಡ-ಕನ್ನಡ ನಿಘಂಟಿನ ರಚನೆಯೂ ಪರಿಷತ್ತಿನ ಮುಖ್ಯಉದ್ದೇಶಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದಾಗಿರಬೇಕೆಂದು ತೀರ್ಮಾನವಾಯಿತು. ಪರಿಷತ್ತಿನ ನಿಬಂಧನೆಗಳಲ್ಲಿ ಇದರ ಉಲ್ಲೇಖವಿದೆ.

ಈ ದಿಕ್ಕಿನಲ್ಲಿ ನಡೆದ ಮೊದಲನೆಯ ಕಾರ್ಯವೆಂದರೆ ೧೯೧೯ನೆಯ ಇಸವಿ ಜುಲೈ ೩೭ ರಲ್ಲಿ ಪರಿಷತ್ತಿನ ಕಾರ್ಯನಿರ್ವಾಹಕ ಮಂಡಲಿಯು "ಕನ್ನಡ ಷಟ್ಪದಿಕಾವ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ದೊರೆಯುವ ದೇಶ್ಯ ತದ್ಭವ ಶಬ್ದಗಳ ನಿಘಂಟು"ನ ನಿರ್ಮಾಣಮಾಡಬೇಕೆಂದು ಕೈಗೊಂಡ ತೀರ್ಮಾನ. ಇದರಂತೆ ೧೨ ಷಟ್ಪದಿಕಾವ್ಯಗಳನ್ನು ಆಯ್ದುಕೊಂಡು ಅವುಗಳಲ್ಲಿನ ಶಬ್ದಗಳನ್ನು ಸಂಗ್ರಹಿಸಿ ಅರ್ಥಗಳನ್ನು ಬರೆಯಲಾಯಿತು. ಕರ್ನಾಟಕದ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಕಡೆಗಳಲ್ಲಿದ್ದ ಅನೇಕ ಕನ್ನಡ ಪಂಡಿತರ ಸಹಾಯವನ್ನು ಪಡೆದು ಈ ಕೆಲಸವನ್ನು ಮಾಡಲಾಯಿತು. ಪರಿಷತ್ತಿನಿಂದ ಈ ಎಲ್ಲ ಪಂಡಿತರಿಗೂ ಆಗಾಗ ಸೂಕ್ತ ಸೂಚನೆಗಳನ್ನೂ ನಿಯಮಗಳನ್ನೂ ಕಳುಹಿಸಿಕೊಡಲಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ಹೀಗೆ ಶೇಖರಿಸಿದ ಪಟ್ಟಿಕೆಗಳನ್ನು ಪರಿಶೀಲಿಸಿದಾಗ ಕೆಲವು ನ್ಯೂನತೆಗಳು ಕಂಡುಬಂದುದರಿಂದ, ಆ ನಿಘಂಟನ್ನು ಮತ್ತೊಮ್ಮೆ ಸರಿನೋಡಿಸುವ ತನಕ ಅಚ್ಚುಮಾಡಿಸಬಾರದೆಂದು ಹಾಗೆಯೇ ಇಡಲಾಯಿತು. ಆದರೆ ಪ್ರತಿ ಪದವನ್ನೂ ಅದರ ಅರ್ಥವನ್ನೂ ಆಯಾ ವಿದ್ವಾಂಸರ ಬರವಣಿಗೆಯಲ್ಲಿ ಇದ್ದಂತೆಯೇ ಕತ್ತರಿಸಿ ತೆಗೆದು, ಅವುಗಳನ್ನು ಅಕಾರಾದಿಯಾಗಿ ವಿಂಗಡಿಸಿ ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಕ್ರಮವಾಗಿ ಒಂದು ಸಂಪುಟದಲ್ಲಿ ಅಂಟಿಸಲಾಗಿದೆ. ಇದೇ ಈಗ ಪರಿಷತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಹಸ್ತಪ್ರತಿಯ ರೂಪದಲ್ಲಿಯೇ ಇರುವ "ಷಟ್ಪದಿ ಕಾವ್ಯಗಳ ಕನ್ನಡ-ಕನ್ನಡ ನಿಘಂಟು". ಈ ನಿಘಂಟು ತುಂಬ ಉಪಯುಕ್ತವಾದುದು. ಇಲ್ಲಿಯ ಶಬ್ದಗಳೆಲ್ಲವನ್ನೂ ಆಯಾ ಶಬ್ದಗಳು ಬರುವ ಗ್ರಂಥಗಳೊಡನೆ ತಾಳೆನೋಡಿ, ಈ ನಿಘಂಟನ್ನು ಮುದ್ರಿಸುವುದು ಅಗತ್ಯವಾಗಿದೆ.

ಇದಾದ ಮೇಲೆ ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿರುವ ಪ್ರಾಚೀನ ನಿಘಂಟುಗಳಾದ 'ಕವಿಕಂಠಹಾರ,' 'ಚತುರಾಸ್ಯ ನಿಘಂಟು,' 'ಮಂಗರಾಜ ನಿಘಂಟು' ಇವೇ ಮೊದಲಾದ ನಿಘಂಟುಗಳಿಂದ "ನಿಘಂಟುಗಳ ನಿಘಂಟು" ಒಂದನ್ನು ಪರಿಷತ್ತು ಸಿದ್ಧಪಡಿಸಿತು. ಪಂಪಭಾರತದಲ್ಲಿ ಬರುವ ಎಲ್ಲ ಮುಖ್ಯಶಬ್ದಗಳ ಒಂದು ನಿಘಂಟನ್ನು ಆ ಬಳಿಕ ಸಿದ್ಧಮಾಡಲಾಯಿತು. ಈ ಎಲ್ಲ ನಿಘಂಟುಗಳನ್ನು ಸಿದ್ಧಪಡಿಸುವುದರಲ್ಲಿ ದಿ|| ಶ್ರೀ ಬೆಳ್ಳಾವೆ ವೆಂಕಟನಾರಾಯಣಪ್ಪನವರ ಪಾತ್ರ ಹಿರಿದಾಗಿತ್ತು.

೧೯೧೯ರಿಂದ ೧೯೩೦ರ ವರೆಗೆ ಆದ ನಿಘಂಟಿನ ಕಾರ್ಯ ಇಷ್ಟು. ಮತ್ತೆ ಒಂದು ದಶಕ ಉರುಳಿದರೂ ನಿಘಂಟಿನ ಬಗ್ಗೆ ಪರಿಷತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಯಾವ ಹೆಚ್ಚಿನ ಕೆಲಸವೂ ನಡೆಯಲಿಲ್ಲ.

ಆದರೆ ಕನ್ನಡ ವಿದ್ವಾಂಸರೆಲ್ಲರಿಗೂ ಕನ್ನಡ ಪದಗಳಿಗೆ ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳುವ, ಆಧಾರಭೂತವಾಗಿರುವ, ಸಪ್ರಮಾಣವಾದ ಒಂದು ಉತ್ತಮ ನಿಘಂಟು ಇಲ್ಲದಿರುವುದು ಕೊರತೆಯೆಂದೇ ತೋರುತ್ತಿತ್ತು. ಈ ಕೊರತೆ ೧೯೪೧ನೆಯ ಡಿಸೆಂಬರಿನಲ್ಲಿ ಹೈದರಾಬಾದಿನಲ್ಲಿ ಸೇರಿದ ಪರಿಷತ್ತಿನ ಸಕಲ ಸದಸ್ಯರ ವಾರ್ಷಿಕಾಧಿವೇಶನದಲ್ಲಿ ಮತ್ತೆ ವಿದ್ವಾಂಸರ ಗಮನವನ್ನು ಸೆಳೆಯಿತು. ಶ್ರೀ ರಂಗನಾಥ ಶ್ರೀನಿವಾಸ ಮುಗಳಿಯವರು ಆ ಸಭೆಯಲ್ಲಿ ಕನ್ನಡ ಕೋಶ ರಚನೆಯನ್ನು ಕುರಿತು ಒಂದು ನಿರ್ಣಯವನ್ನು ಮಂಡಿಸಿ, ಪರಿಷತ್ತು ನಿಘಂಟಿನ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಕೈಕೊಳ್ಳಬೇಕೆಂಬ ವಿಜ್ಞಪ್ತಿನರ ಅಪೇಕ್ಷೆಯನ್ನು ಸೂಚಿಸಿದರು. ಅದರಂತೆ ಸಕಲ ಸದಸ್ಯರ ಸಭೆಯು ಆ ನಿರ್ಣಯವನ್ನು ಒಪ್ಪಿ ಒಂದು ಯೋಜನೆಯನ್ನು ಸಿದ್ಧಪಡಿಸಲು ಶ್ರೀ ಮುಗಳಿಯವರನ್ನು ಸಂಚಾಲಕರನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿ ಒಂದು ಉಪಸಮಿತಿಯನ್ನು ರಚಿಸಿತು. ಆ ಉಪಸಮಿತಿಯು ರಚಿಸಿದ ಯೋಜನೆಯು ಪರಿಷತ್ತಿನ ಕಾರ್ಯಸಮಿತಿಯ ಮುಂದೆ ಚರ್ಚೆಗೆ ಬಂದಿತು. ಪರಿಷತ್ತಿನ ಕಾರ್ಯ ಸಮಿತಿಯು ಈ ವಿಷಯವನ್ನು ಅನೇಕ ಸಲ ಚರ್ಚಿಸಿ ಒಂದು ಸಂಪಾದಕ ಸಮಿತಿಯನ್ನು ನೇಮಿಸಿತು. ಆ ಸಮಿತಿಯ ಸ್ವರೂಪ ಹೀಗಿತ್ತು :

೧. ಪ್ರೊ|| ಎ. ಆರ್. ಕೃಷ್ಣಶಾಸ್ತ್ರಿಗಳು (ಅಧ್ಯಕ್ಷರು)
೨. ಶ್ರೀ ಡಿ. ಎಲ್. ನರಸಿಂಹಾಚಾರ್ಯರು (ಸದಸ್ಯರು)
೩. ಶ್ರೀ ಕ. ವೆಂ. ರಾಘವಾಚಾರ್ಯರು (ಸದಸ್ಯರು)
೪. ಶ್ರೀ ತೀ. ನಂ. ಶ್ರೀಕಂಠಯ್ಯನವರು (ಕಾರ್ಯದರ್ಶಿಗಳು)

ಈ ಸಂಪಾದಕ ಸಮಿತಿಯ ಮೊದಲನೆಯ ಸಭೆಯು ೧೯೪೩ನೆಯ ಇಸವಿ ಡಿಸೆಂಬರ್ ೧೮ನೆಯ ತಾರೀಖು ಸಭೆ ಸೇರಿ ಒಂದು ಯೋಜನೆಯನ್ನು ಸಿದ್ಧಮಾಡಿತು. ಈ ಯೋಜನೆಯ ಪ್ರಕಾರ ಸಂಪಾದಕ ಸಮಿತಿಗೆ ವಿವಿಧಾಂಗಗಳಲ್ಲಿ ಒಡಗೂಡಬಹುದಾದ ಸಂದೇಹಗಳನ್ನು ಪರ್ಯಾಲೋಚಿಸಿ ಸಲಹೆಮಾಡುವುದಕ್ಕೂ, ತೆಲುಗು, ಮಲಯಾಳ, ತುಳು, ಪ್ರಾಕೃತ, ಮರಾಠಿ ಮೊದಲಾದ ಭಾಷೆಗಳಿಗೆ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟ ವಿಶೇಷಾಂಶಗಳನ್ನು ತಿಳಿಸಿ ಉಪಕರಿಸುವುದಕ್ಕೂ ಒಂದು ಸಮಾಲೋಚನ ಸಮಿತಿಯು ಅಸ್ತಿತ್ವಕ್ಕೆ ಬಂದಿತು (ಅನುಬಂಧ I).

ಈ ಸಮಾಲೋಚನ ಸಮಿತಿಯ ಜೊತೆಗೆ, ಸಂಪಾದಕ ಸಮಿತಿಯ ಕೋರಿಕೆಯಂತೆ ಶಬ್ದಗಳನ್ನೂ ಪ್ರಯೋಗಗಳನ್ನೂ ಒದಗಿಸಿಕೊಟ್ಟು, ಉಪಯುಕ್ತವಾದ ಸಲಹೆಗಳನ್ನು ನೀಡಿ ಸಹಾಯಮಾಡಲು ಒಂದು ಸಹಾಯಕ ಸಮಿತಿ ಇರಬೇಕೆಂದು ಅನೇಕ ವಿದ್ವಾಂಸರ ಮತ್ತೊಂದು ಸಮಿತಿಯನ್ನು ಮಾಡಲಾಯಿತು. ಈ ಸಮಿತಿಯಲ್ಲಿ ನಾಡಿನ ಅನೇಕ ವಿದ್ವಾಂಸರ ಹೆಸರುಗಳಿವೆ.

ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಿಷತ್ತಿನಲ್ಲಿ ನಿಘಂಟಿನ ಕಚೇರಿಯು ಪ್ರಾರಂಭವಾದುದು ೧೯೪೪ನೆಯ ಇಸವಿ ಜನವರಿ ೨೭ನೆಯ ತಾರೀಖು. ಅಂದು ಮೊದಲಾದ ಕೆಲಸ ಇಲ್ಲಿಯವರೆಗೂ ಬೆಳೆಯುತ್ತಾ, ಹೆಚ್ಚು ಹೆಚ್ಚು ವ್ಯಾಪ್ತಿಯನ್ನು ಪಡೆಯುತ್ತಾ ಬಂದಿದೆ. ಈ ನಿಘಂಟಿನ ವ್ಯಾಪ್ತಿಯನ್ನು ಪೀಠಿಕೆಯಲ್ಲಿ ವಿಸ್ತಾರವಾಗಿ ತಿಳಿಸಲಾಗಿದೆ.

ನಿಘಂಟು ಕಚೇರಿಯು ಆರಂಭವಾದಮೇಲೆ ನಾಡಿನ ಅನೇಕ ಕಡೆಗಳಲ್ಲಿದ್ದ ವಿದ್ವಾಂಸರಿಗೆಲ್ಲ ಪತ್ರಗಳನ್ನು ಬರೆದು, ಅವರು ಸಹಾಯಕ ಸಮಿತಿಯ ಸದಸ್ಯರಾಗಿರಬೇಕೆಂದೂ ಶಬ್ದಗಳನ್ನೂ ಪ್ರಯೋಗಗಳನ್ನೂ ಸಂಗ್ರಹಿಸಿಕೊಟ್ಟು ಸಹಾಯಮಾಡಬೇಕೆಂದೂ ಅವರನ್ನು ಕೇಳಿಕೊಳ್ಳಲಾಯಿತು. ಆವರಲ್ಲಿ ೭೩ ಜನ ವಿದ್ವಾಂಸರು ನಿಘಂಟಿನ ಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ಸಹಾಯನುಡಿದ್ದಾರೆ. (ಅನುಬಂಧ II). ಈ ವಿದ್ವಾಂಸರ ಜೊತೆಗೆ ನಿಘಂಟಿನ ಕಚೇರಿಯಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬಿಬ್ಬರು ಒಪ್ಪೊತ್ತಿನ ಕೆಲಸಗಾರರು ತಿಂಗಳಿಗೆ ೨೦ ರೂಪಾಯಿಗಳ ಅಲ್ಪಸಂಭಾವನೆಯ ಮೇಲೆ ಈ ಕಾರ್ಯಕ್ಕಾಗಿ ದುಡಿಯುತ್ತಿದ್ದರು. ಕ್ರಮೇಣ ವಿದ್ವಾಂಸರ ಅಭಿಮಾನವೊಂದನ್ನೇ ಆವಲಂಬಿಸಿ ನಿಘಂಟು ರಚನೆಯಾಗಬೇಕಾದರೆ ಬಹುಕಾಲ ಬೇಕಾಗುವುದೆಂದು ಪರಿಷತ್ತಿಗೆ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಯಿತು. ಪರಿಷತ್ತಿಗೆ ಆರ್ಥಿಕ ಬಲ ಎಂದೂ ಇರಲಿಲ್ಲ. ಆದರೂ ನಿಘಂಟಿನ ಕೆಲಸವನ್ನು ವೇಗಗೊಳಿಸುವುದು ಅತ್ಯಗತ್ಯವಾಗಿ ಕಂಡುಬಂದುದರಿಂದ ಈ ಕಷ್ಟಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿಯೂ ಮೈಸೂರು, ಧಾರವಾಡ, ಸಾಂಗ್ಲಿ ಮುಂತಾದ ಕಡೆಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧ ವಿದ್ವಾಂಸರ ಮೇಲ್ವಿಚಾರಣೆಯಲ್ಲಿ ಒಪ್ಪೊತ್ತಿನ ಸಹಾಯಕರಿಂದ ಪ್ರಯೋಗ ಸಂಗ್ರಹಣವನ್ನು ಪ್ರಾರಂಭಿಸಲಾಯಿತು. ಅಲ್ಲದೆ, ಕೆಲವರು ವಿದ್ವಾಂಸರಿಗೆ ಅಲ್ಪಸಂಭಾವನೆಗಳನ್ನು ಕೊಟ್ಟು, ತಾವಿದ್ದ ಕಡೆಗಳಿಂದಲೇ ಪ್ರಯೋಗಪಟ್ಟಿಕೆಗಳನ್ನು ಸಿದ್ಧಪಡಿಸಿ ಕಳಿಸುವ ವಿರ್ವಾಟು ಮಾಡಲಾಯಿತು. ಈ ಎಲ್ಲ ವಿದ್ವಾಂಸರೂ ಮೊದಲು ತಿಂಗಳಿಗೆ ೫೫ ರೂಪಾಯಿಗಳ ಮೇಲೂ ಆಬಳಿಕ ತಿಂಗಳಿಗೆ ೫೦ ರೂಪಾಯಿಗಳ ಮೇಲೂ ಕೆಲಸ ಮಾಡಿದರೆಂಬುದನ್ನು ಈಗ ನೆನೆದುಕೊಂಡರೆ ಈ ವಿದ್ವಾಂಸರ ಅಭಿಮಾನ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗುತ್ತದೆ. ೧೯೫೧ರ ವೇಳೆಗೆ ೯೦೩ ಗ್ರಂಥಗಳಿಂದ ಪ್ರಯೋಗಗಳನ್ನು ಸಂಗ್ರಹಿಸಿ ಪಟ್ಟಿಕೆಗಳಲ್ಲಿ ಬರೆದಿಡಲಾಗಿತ್ತು. ಈಗ ನಿಘಂಟಿಗಾಗಿ ಒಟ್ಟು ಸುಮಾರು ೧,೭೫೦ ಅಚ್ಚಾದ ಮತ್ತು ಅಚ್ಚಾಗದ ಗ್ರಂಥಗಳಿಂದಲೂ ಸುಮಾರು ೧೦,೦೦೦ ಕ್ಕೂ ಮಿಕ್ಕು ಶಾಸನಗಳಿಂದಲೂ ಪ್ರಯೋಗಗಳನ್ನು ಸಂಗ್ರಹಿಸಲಾಗಿದೆ. ೧೯೫೧ ರಲ್ಲಿ ಪಟ್ಟಿಕೆಗಳನ್ನು ಅಕಾರಾದಿ ಕ್ರಮದಲ್ಲಿ ಏಂಗಡಿಸುವ ಕೆಲಸ ಪ್ರಾರಂಭವಾಯಿತು.

ದಿ|| ಪ್ರೊ|| ತೀ. ನಂ. ಶ್ರೀಕಂಠಯ್ಯನವರು ೧೯೬೬ನೆಯ ಇಸವಿಯಿಂದ ನಿಘಂಟಿನ ಗೌರವ ಸಂಪಾದಕರಾಗಿ ತಾವಿದ್ದ ಕಡೆಯಿಂದಲೇ (ಧಾರವಾಡದಿಂದಲೇ) ಕಾರ್ಯವನ್ನು ನಿರ್ವಹಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. ಆದರೆ ನಿಘಂಟಿನ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ವೇಗವಾಗಿ ನಡೆಸಬೇಕಾದರೆ ಗೌರವ ಸಂಪಾದಕರ ಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ನಿಘಂಟಿನ ಕಚೇರಿಯಲ್ಲಿಯೇ ಪೂರ್ಣಕಾಲ ಕೆಲಸಮಾಡುವ ಒಬ್ಬ ಸಂಪಾದಕರೂ, ಅವರಿಗೆ ಸಹಾಯ ಮಾಡಲು ತಕ್ಕ ಒಂದು ಕಚೇರಿಯೂ ಅವಶ್ಯವಾಯಿತು. ಆಗ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಿಷತ್ತಿನ ಆಧ್ಯಕ್ಷರಾಗಿದ್ದ ದಿ|| ಎಂ. ಆರ್. ಶ್ರೀನಿವಾಸ ಮೂರ್ತಿಗಳು ಮೈಸೂರಿನ ಮುಖ್ಯಮಂತ್ರಿಗಳಾಗಿದ್ದ ಶ್ರೀ ಕೆಂಗಲ್ ಹನುಮಂತಯ್ಯನವರಿಗೆ ನಿಘಂಟಿನ ವಿಷಯವೆಲ್ಲವನ್ನೂ ವಿವರಿಸಿ, ನಿಘಂಟಿನ ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಸರಕಾರವು ಒಂದು ಲಕ್ಷ ರೂಪಾಯಿಗಳನ್ನು ಕೊಡುವಂತೆ ಮಾಡಿದರು. ಇದಕ್ಕೆ ೧೯೫೪ ನೆಯ ಇಸವಿ ಜೂನ್ ೧೬ ನೆಯ ತಾರೀಖು ಸರಕಾರದ ಅಪ್ಪಣೆ ದೊರೆಯಿತು. ಇದರಿಂದ ನಿಘಂಟಿನ ಕಚೇರಿಯನ್ನು ಪುನರ್ವ್ಯವಸ್ಥೆ ಮಾಡುವುದು ಸಾಧ್ಯವಾಯಿತು.

ಇದಾದ ಸ್ವಲ್ಪದಿನಗಳಲ್ಲಿಯೇ ಮೈಸೂರು ಮಹಾರಾಜಾ ಕಾಲೇಜಿನಲ್ಲಿ ಅ|| ಪ್ರೊ|| ಆಗಿದ್ದ ಶ್ರೀ ಡಿ. ಎಲ್. ನರಸಿಂಹಾಚಾರ್ಯರನ್ನು ಸಂಪಾದಕರನ್ನಾಗಿ ಆರಿಸಲಾಯಿತು. ಮೈಸೂರು ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾನಿಲಯದ ಅಧಿಕಾರಿಗಳೂ ಸರಕಾರದವರೂ ಶ್ರೀ ನರಸಿಂಹಾಚಾರ್ಯರ ಸೇವೆಯನ್ನು ನಿಘಂಟಿನ ಕಚೇರಿಗೆ ಎರವು ಕೊಟ್ಟರು. ಶ್ರೀ ನರಸಿಂಹಾಚಾರ್ಯರು ೧೯೫೪ ನೆಯ ಅಕ್ಟೋಬರ್ ೧೫ನೆಯ ತಾರೀಖು ನಿಘಂಟಿನ ಸಂಪಾದಕತ್ವವನ್ನು ವಹಿಸಿಕೊಂಡರು. ಅವರ ಸೂಚನೆಯ ಮೇರೆಗೆ ಮೈಸೂರು ಓರಿಯಂಟಲ್ ರಿಸರ್ಚ್ ಇನ್‌ಸ್ಟಿಟ್ಯೂಟಿನ ಶ್ರೀ ಎನ್. ಬಸವಾರಾಧ್ಯರನ್ನೂ ಕೋಲಾರದ ಹೈಸ್ಕೂಲಿನ ಕನ್ನಡ ಪಂಡಿತರಾಗಿದ್ದ ಶ್ರೀ ಹೆಮ್ಮಿಗೆ ದೇಶಿಕಾಚಾರ್ಯರನ್ನೂ ನಿಘಂಟಿನ ಕಚೇರಿಯಲ್ಲಿ ಸಹಾಯಕರನ್ನಾಗಿ ನೇಮಕ ಮಾಡಲಾಯಿತು.

ನಿಘಂಟಿನ ಕೆಲಸ ಈಗ ಒಂದು ಹದಕ್ಕೆ ಬಂದಿತು. ಸಂಪಾದಕ ಸಮಿತಿಯು ರಚಿಸಿದ್ದ ನಿಘಂಟಿನ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ನಾಡಿನ ವಿದ್ವಾಂಸರೆಲ್ಲರ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ಶೇಖರಿಸುವ ಉದ್ದೇಶದಿಂದ ನಿಘಂಟಿನ ೮ ಮಾದರಿ ಪುಟಗಳನ್ನು ಅಚ್ಚುಮಾಡಿ ವಿದ್ವಾಂಸರುಗಳಿಗೂ, ಪತ್ರಿಕೆಗಳ ಸಂಪಾದಕರಿಗೂ, ವಿಧಾನಸಭೆ ಮತ್ತು ಶಾಸನಸಭೆಗಳ ಸದಸ್ಯರಿಗೂ ಇತರ ಜನಪ್ರಮುಖರಿಗೂ ಕಳುಹಿಸಿಕೊಡಲಾಯಿತು. ಅನೇಕರು ಈ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಮೆಚ್ಚಿ, ಪ್ರಶಂಸಿಸಿ ಪತ್ರಗಳನ್ನು ಬರೆದರು. ಮತ್ತೆ ಕೆಲವು ವಿದ್ವಾಂಸರು ಬಹು ವಿವರವಾದ ಚರ್ಚೆಗಳನ್ನು ಬರೆದು, ವಿಮರ್ಶಿಸಿ ಅನೇಕ ಸಲಹೆಗಳನ್ನು ಕೊಟ್ಟರು. ಈ ಎಲ್ಲ ಪತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಆಡಕವಾಗಿದ್ದ ಸೂಕ್ಷ್ಮಸೂಚನೆಗಳನ್ನು ಸಂಪಾದಕ ಸಮಿತಿಯು ಪರಿಶೀಲಿಸಿ ಉಚಿತವಾದವುಗಳನ್ನು ನಿಘಂಟಿನ ರಚನೆಯಲ್ಲಿ ಅಳವಡಿಸಿಕೊಂಡಿತು.

೧೯೫೬ ನೆಯ ಮೇ ತಿಂಗಳಲ್ಲಿ ಶ್ರೀ ಡಿ. ಎಲ್. ನರಸಿಂಹಾಚಾರ್ಯರು ಮೈಸೂರು ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾನಿಲಯದಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಧ್ಯಾಪಕರಾಗಿ ನೇಮಕಗೊಂಡುದರಿಂದ, ಅವರು ಮೈಸೂರಿಗೆ ಹಿಂತಿರುಗಿದರು. ಆ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಸಮಿತಿಯ ಅಧ್ಯಕ್ಷರಾಗಿದ್ದ ಪ್ರೊ|| ಎ. ಆರ್. ಕೃಷ್ಣಶಾಸ್ತ್ರಿಗಳವರೇ ಸಂಪಾದಕತ್ವವನ್ನು ವಹಿಸಿಕೊಂಡು ಕಾರ್ಯ ನಡೆಸಿಕೊಡಬೇಕೆಂದು ಪರಿಷತ್ತು ವಿಜ್ಞಾಪನೆ ಮಾಡಿದಮೇಲೆ, ಅವರು

ಪರಿಷತ್ತಿನ ಮತ್ತು ನಿಘಂಟಿನ ಮೇಲಿನ ಅತ್ಯಂತ ಅಭಿಮಾನದಿಂದ ಆ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ನಿರ್ವಹಿಸಿದರು. ಶ್ರೀಮಾನ್ ಎಲ್. ಗುಂಡಪ್ಪ ನವರನ್ನು ನಿಘಂಟಿನ ಸಂಪಾದಕರಾಗಿ ೧೯೫೬ ನೆಯ ಜುಲೈ ತಿಂಗಳಲ್ಲಿ ನೇಮಕ ಮಾಡಲಾಯಿತು. ಶ್ರೀ ಎ. ಆರ್. ಕೃಷ್ಣಶಾಸ್ತ್ರಿಗಳು ಈ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಮಾದರಿ ಪುಟಗಳ ಮೇಲೆ ಬಂದ ಎಲ್ಲ ವಿಮರ್ಶೆಗಳನ್ನೂ ಗಮನಿಸಿ, ಆಕಾರಾದಿಯ ಕ್ರಮದಲ್ಲಿ ನಿಘಂಟಿನ ಮೊದಲ ೮ ಪುಟಗಳನ್ನು ಸಿದ್ಧಮಾಡಿ "ಕರಡು ಪ್ರತಿ" ಎಂಬ ಹೆಸರಿನಿಂದ ಪ್ರಕಟಿಸಿದರು. ವಿದ್ವಜ್ಜನರಿಂದ ಬರಬಹುದಾದ ಸೂಚನೆ, ಅಭಿಪ್ರಾಯ, ಸಲಹೆ ಮುಂತಾದುವುಗಳನ್ನು ಸಂಗ್ರಹಿಸಿ ನಿಘಂಟನ್ನು ಉತ್ತಮಪಡಿಸುವುದು ಸಾಧ್ಯವಾದರೆ ಹಾಗೆ ಮಾಡೋಣ ಎನ್ನುವ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಶ್ರೀ ಕೃಷ್ಣಶಾಸ್ತ್ರಿಗಳು ಈ ಪ್ರತಿಯನ್ನು "ಕರಡು ಪ್ರತಿ" ಎಂಬ ಹೆಸರಿನಿಂದ ಕರೆದಿದ್ದಾರೆ. ನಿಘಂಟಿನ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಬಹುಮಟ್ಟಿಗೆ ಹೀಗೆ ನಿರ್ಧಾರ ಮಾಡಿ ಶ್ರೀ ಕೃಷ್ಣಶಾಸ್ತ್ರಿಗಳು ಇನ್ನು ಮುಂದೆ ಸಂಪಾದಕತ್ವದ ಮತ್ತು ಅಧ್ಯಕ್ಷತೆಯ ಭಾರವನ್ನು ಹೊರುವುದು ತಮ್ಮ ಕೈಲಾಗುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ತಾ. ೬-೧೧-೧೯೫೮ ರಲ್ಲಿ ಪತ್ರವನ್ನು ಬರೆದರು. ಕನ್ನಡ ಕೋಶ ರಚನೆಯ ಪ್ರಯತ್ನಕ್ಕೆ ಮೊದಲಿನಿಂದಲೂ ಪ್ರೋತ್ಸಾಹಕರೂ, ಆ ಪ್ರಯತ್ನ ಕಾರ್ಯರೂಪಕ್ಕೆ ಬರುವ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಅದಕ್ಕೆ ಒಂದು ಖಚಿತರೂಪ ಕೊಟ್ಟವರೂ, ೬-೧೧-೧೯೫೮ ರ ವರೆಗೆ ಕೋಶ ಸಮಿತಿಯ ಅಧ್ಯಕ್ಷರೂ ಆಗಿದ್ದ ಶ್ರೀ ಕೃಷ್ಣಶಾಸ್ತ್ರಿಗಳ ಉಪಕಾರವನ್ನು ಕೃತಜ್ಞತೆಯಿಂದ ಸ್ಮರಿಸಿ, ಅನಿವಾರ್ಯವಾಗಿ ಅವರಿಗೆ ಬಿಡುವು ಮಾಡಿಕೊಡಲಾಯಿತು. ಅಲ್ಲಿಂದ ಮುಂದೆ ಶ್ರೀ ತೀ. ನಂ. ಶ್ರೀಕಂಠಯ್ಯನವರು ನಿಘಂಟು ಸಂಪಾದಕ ಸಮಿತಿಯ ಅಧ್ಯಕ್ಷರಾದರು. ಶ್ರೀ ಡಿ. ಎಲ್. ನರಸಿಂಹಾಚಾರ್ಯರು ಉಪಾಧ್ಯಕ್ಷರಾದರು. ಶ್ರೀ ಎಲ್. ಗುಂಡಪ್ಪನವರು ಸಂಪಾದಕತ್ವದಿಂದ ೧-೪-೧೯೬೩ ರಲ್ಲಿ ವಿಶ್ರಾಂತಿ ಹೊಂದಿದ ಮೇಲೆ ಶ್ರೀ ಎನ್. ಬಸವಾರಾಧ್ಯರು ಸಂಪಾದಕರಾಗಿ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ನಿರ್ವಹಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ನಿಘಂಟಿನ ಕಾರ್ಯಕ್ಕೆ ಸರ್ಕಾರದಿಂದ ೧೯೫೪ ರಲ್ಲಿ ಬಂದ ೧ ಲಕ್ಷ ರೂಪಾಯಿಗಳು ಸಾಲದೆಂಬುದು ಕ್ರಮೇಣ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಯಿತು. ಸರಕಾರವು ಕೂಡ ಈ ವಿಚಾರವನ್ನು ಗಮನಕ್ಕೆ ತೆಗೆದುಕೊಂಡಿತು. ೧೯೫೮ ನೆಯ ಜನವರಿ ೫೫ ರಲ್ಲಿ ಸರಕಾರವು ನೇಮಿಸಿದ್ದ ಶ್ರೀ ಬಿ. ಎಂ. ಕೃಷ್ಣನ್ ಸಮಿತಿಯವರು ಈ ವಿಚಾರವನ್ನು ಗಮನಿಸಿ, ೧೯೬೬ ರ ವೇಳೆಗೆ ನಿಘಂಟನ್ನು ಪೂರ್ತಿಸಬೇಕೆಂಬ ಉದ್ದೇಶದಿಂದ ೧೫ ಲಕ್ಷ ರೂಪಾಯಿಗಳ ಯೋಜನೆಯನ್ನು ತಯಾರಿಸಿ ಸರಕಾರಕ್ಕೆ ಒಪ್ಪಿಸಿದರು. ಪರಿಷತ್ತಿನ ಅಧಿಕಾರಿಗಳೂ ನಿಘಂಟಿನ ಸಮಿತಿಯ ಸದಸ್ಯರೂ ಸರಕಾರದೊಡನೆ ಸಮಾಲೋಚನೆಮಾಡಿ, ಪೂರ್ಣಸ್ವರೂಪದ ಯೋಜನೆಯನ್ನು ಸಿದ್ಧಪಡಿಸಿ, ೫೯-೫೫-೧೯೬೧ ರಲ್ಲಿ ಒಂದು ನಿರ್ಧಾರಕ್ಕೆ ಬಂದರು. ಸರಕಾರದೊಡನೆ ಪರಿಷತ್ತು ಆ ಬಳಿಕ ಒಂದು ಒಪ್ಪಂದವನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಂಡಿತು. ಈ ಒಪ್ಪಂದದ ಪ್ರಕಾರ ಕನ್ನಡ ನಿಘಂಟು ಸುಮಾರು ಡೆಮ್ಮಿ ಕ್ವಾರ್ಟೋ ಆಕಾರದಲ್ಲಿ ೫೦೦೦ ಪುಟಗಳಷ್ಟು ಇರಬೇಕೆಂದೂ, ನಿಘಂಟನ ೧೦,೦೦೦ ಪ್ರತಿಗಳನ್ನು ಅಚ್ಚುಮಾಡಬೇಕೆಂದೂ, ಇದಕ್ಕೆ ತಗಲುವ ೧೫ ಲಕ್ಷ ರೂಪಾಯಿಗಳನ್ನು ಸರಕಾರವು ಕಂತುಗಳಲ್ಲಿ ಪರಿಷತ್ತಿಗೆ ಕೊಡಬೇಕೆಂದೂ ತೀರ್ಮಾನವಾಯಿತು. ಈ ತೀರ್ಮಾನವು ಕಾರ್ಯರೂಪಕ್ಕೆ ಬರಬೇಕಾದರೆ, ಅಂದು ಪರಿಷತ್ತಿನ ಅಧ್ಯಕ್ಷರಾಗಿದ್ದ ಪದ್ಮಶ್ರೀ ಪಂಡಿತರತ್ನಂ ಬಿ. ಶಿವಮೂರ್ತಿಶಾಸ್ತ್ರಿಗಳೂ ಇತರ ಅಧಿಕಾರಿಗಳೂ ಬಹುವಾಗಿ ಶ್ರಮಿಸಿದರು. ಅವರೆಲ್ಲರ ಸಂತತ ಪ್ರಯತ್ನದಿಂದ ಈ ಬೃಹತ್ ಯೋಜನೆ ಸಾಧ್ಯವಾಯಿತು. ಈ ಒಪ್ಪಂದಕ್ಕೆ ಪರಿಷತ್ತಿನ ಪರವಾಗಿ ಪದ್ಮಶ್ರೀ ಬಿ. ಶಿವಮೂರ್ತಿಶಾಸ್ತ್ರಿಗಳು ಸಹಿ ಹಾಕಿದ್ದಾರೆ. ೧-೪-೧೯೬೬ ರ ವೇಳೆಗೆ ನಿಘಂಟಿನ ಕಾರ್ಯ ಸಂಪೂರ್ಣ ವಾಗಬೇಕಾಗಿತ್ತು. ಆದರೆ ತಕ್ಕಷ್ಟು ಸಿಬ್ಬಂದಿಯನ್ನು ನೇಮಕ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಲು ಸರಿಯಾದವರು ದೊರೆಯದೆಹೋದುದರಿಂದ, ನಿಘಂಟಿಗೆ ಬೇಕಾದ ಕಾಗದವು ತಯಾರಾಗಿ ಬರುವುದು ತಡವಾದುದರಿಂದ, ಮುದ್ರಣಕ್ಕೆ ಬೇಕಾದ ಅಚ್ಚುಮೊಳೆಗಳು ಸಿದ್ಧವಾಗುವುದಕ್ಕೆ ಕಾಲ ಬೇಕಾದುದರಿಂದ ನಿಘಂಟಿನ ಮುದ್ರಣ ಸ್ವಲ್ಪ ವಿಳಂಬವಾಯಿತು. ಈಗ ಮುದ್ರಣಕಾರ್ಯ ಮುಂದುವರಿಯುವುದು ಸುಲಭವಾಗಿದೆ. ನಿಘಂಟು ಖಚಿತ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಪಡೆದಿದೆ. ನಿಘಂಟನ್ನು ಸಿದ್ಧಪಡಿಸಲು ಬೇಕಾದ ಎಲ್ಲ ಪೂರ್ವವಿಷಯ ಸಂಗ್ರಹವೂ ಪೂರೈಸಿದೆ. ಆದುದರಿಂದ ಇನ್ನು ಮುಂದೆ ನಿಘಂಟಿನ ಸಂಚಿಕೆಗಳು ಬೇಗ ಬೇಗ ಹೊರಬರುವುದರಲ್ಲಿ ಸಂಶಯವಿಲ್ಲ. ಸಂಪಾದಕ ಸಮಿತಿಯು ಕ್ರಮೇಣ ವಿಸ್ತಾರಗೊಂಡು ನಾಡುನುಡಿಗಳ ಸಂಪೂರ್ಣ ಪ್ರತಿನಿಧ್ಯವಿರುವಂತೆ ರಚಿತವಾಗಿದೆ.

ನಿಘಂಟು ಸಂಪಾದಕ ಸಮಿತಿ ಈಗ ಹೀಗಿದೆ:

ಡಿ. ಎಲ್. ನರಸಿಂಹಾಚಾರ್ಯರು (ಅಧ್ಯಕ್ಷರು)
ರಂ. ಶ್ರೀ. ಮುಗಳಿಯವರು (ಉಪಾಧ್ಯಕ್ಷರು)
ಎನ್. ಬಸವಾರಾಧ್ಯರು (ಸಂಪಾದಕರು)

ಸದಸ್ಯರುಗಳು:

ಡಿ. ಕೆ. ಭೀಮಸೇನರಾಯರು
ಕ. ವೆಂ. ರಾಘವಾಚಾರ್ಯರು
ಎಂ. ಮರಿಯಪ್ಪ ಭಟ್ಟ ಅವರು
ಆರ್. ಸಿ. ಹಿರೇಮಠ ಅವರು
ಸ. ಸ. ಮಾಳವಾಡ ಅವರು
ಎನ್. ಲಕ್ಷ್ಮೀನಾರಾಯಣರಾಯರು
ಕಾ. ಸ. ಧರಣೇಂದ್ರಯ್ಯನವರು
ಡಿ. ಜವರೇಗೌಡರು
ಜಿ. ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬಯ್ಯನವರು
ಸಿದ್ಧಯ್ಯಪುರಾಣಿಕ ಅವರು
ವಿ. ಬಿ. ನಾಯಕ್ ಅವರು

ಮೈಸೂರು ಸರ್ಕಾರದ ಪ್ರತಿನಿಧಿಗಳು:

ರಾಜಸೇವಾಸಕ್ತ ಡಿ. ಸಿ. ಸುಬ್ಬರಾಯಪ್ಪನವರು
ಪದ್ಮಶ್ರೀ ಬಿ. ಶಿವಮೂರ್ತಿ ಶಾಸ್ತ್ರಿಗಳು
ವೆಂಕಟೇಶಸಾಂಗಲಿಯವರು (ಪರಿಷತ್ತಿನ ಕಾರ್ಯದರ್ಶಿಗಳು)
ಹಂ. ಪ. ನಾಗರಾಜಯ್ಯನವರು ,,
ಎನ್. ವರದರಾಜನ್ ಅವರು (,, ಕೋಶಾಧಿಕಾರಿಗಳು)

ನಿಘಂಟು ಸಂಪಾದಕ ಸಮಿತಿಯ ಸದಸ್ಯರು ಬೇರೆ ಬೇರೆ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾನಿಲಯಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಕಾಲೇಜುಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಪ್ರಾಧ್ಯಾಪಕರಾಗಿಯೂ ಇತರ ಅಧಿಕಾರಗಳಲ್ಲಿ ನಿರತರಾಗಿಯೂ ಇದ್ದಾರೆ. ಇವರೆಲ್ಲರೂ ನಿಘಂಟಿನ ಸಂಪಾದಕ ಸಮಿತಿಯ ಸಭೆಗಳು ನಡೆದಾಗ ಅದರಲ್ಲಿ ಭಾಗವಹಿಸಲು ಆಯಾ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾನಿಲಯಗಳೂ ಆಡಳಿತದವರೂ ಸರ್ಕಾರವೂ ಒಪ್ಪಿಗೆಯಿತ್ತು, ಆ ಸದಸ್ಯರೆಲ್ಲರೂ ಸಭೆ ನಡೆಯುವ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಅವರವರ ಕಾರ್ಯ (ಡ್ಯೂಟಿ) ಗಳಲ್ಲಿ ನಿರತರಾಗಿದ್ದಂತೆ ಪರಿಗಣಿಸಬೇಕೆಂದು ಅಪ್ಪಣೆ ಮಾಡಿರುವುದರಿಂದ, ನಿಘಂಟಿನ ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ತುಂಬ ಸಹಾಯವಾಗಿದೆ.

ನಿಘಂಟಿನ ಮುನ್ನಡೆಗೆ ಕೆಲವು ಅನಿರೀಕ್ಷಿತವಾದ ಅಪಘಾತಗಳು ತಗುಲಿ ಕಾರ್ಯ ಸ್ವಲ್ಪಮಟ್ಟಿಗೆ ಕುಂಠಿತವಾಯಿತು. ಸಮಾಲೋಚನ ಸಮಿತಿಯ ಸದಸ್ಯರಾಗಿದ್ದ ಶ್ರೀ ಬಿ. ಎಂ. ಶ್ರೀಕಂಠಯ್ಯ, ಶ್ರೀ ಎಂ. ಗೋವಿಂದ ಪೈ, ಶ್ರೀ ಎಲ್. ವಿ. ರಾಮಸ್ವಾಮಿ ಅಯ್ಯರ್ ಅವರುಗಳು ನಿಧನಹೊಂದಿದುದರಿಂದ ಅವರೆಲ್ಲರ ವಿದ್ವತ್ಸಹಾಯ ನಿಘಂಟಿಗೆ ಇಲ್ಲದೆ ಹೋಯಿತು. ಅನೇಕ ವರ್ಷಗಳಿಂದ ಸಮಿತಿಯ ಸದಸ್ಯರಾಗಿದ್ದು ಸೂಕ್ತ ಸಲಹೆಗಳನ್ನು ಕೊಡುತ್ತಿದ್ದ ಪ್ರೊ|| ಕೆ. ಜಿ. ಕುಂದಣಗಾರರು ೨೨-೮-೧೯೬೫ ರಂದು ನಿಧನ ಹೊಂದಿದರು. ಪ್ರೊ|| ತೀ. ನಂ. ಶ್ರೀಕಂಠಯ್ಯನವರು ಭಾಷಾಶಾಸ್ತ್ರ ವಿಷಯದಲ್ಲಿಯೂ ಸಂಸ್ಕೃತ, ಕನ್ನಡ, ಇಂಗ್ಲಿಷ್ ಸಾಹಿತ್ಯದಲ್ಲಿಯೂ ಅಪಾರ ವಿದ್ವತ್ತನ್ನು ಪಡೆದವರಾಗಿದ್ದುದರಿಂದ ಕನ್ನಡ ನಿಘಂಟಿನ ಈ ಮೂರು ಸಂಚಿಕೆಗಳ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ನಿಷ್ಕರ್ಷಪಡಿಸುವುದರಲ್ಲಿ ಅವರ ಪಾತ್ರ ಪ್ರಮುಖವಾಗಿತ್ತು. ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಪದವನ್ನೂ ಅದರ ಅರ್ಥವನ್ನೂ ನಿಷ್ಕೃಷ್ಟವಾಗಿ ನಿರ್ಧರಿಸುವುದರಲ್ಲಿ, ನಿಘಂಟಿನ ಸಂಚಿಕೆಯ ಅಚ್ಚಿನ ಕರಡು ಪ್ರತಿಗಳನ್ನು ೧೦—೨೦ ಸಲ ಸರಿನೋಡುವುದರಲ್ಲಿ, ನಿಘಂಟಿನ ರಚನೆಯ ಕಾರ್ಯ ಹೇಗೆ ನಡೆಯಬೇಕೆಂದು ಮಾರ್ಗದರ್ಶನ ಮಾಡುವುದರಲ್ಲಿ ಶ್ರೀ ತೀ. ನಂ. ಶ್ರೀಕಂಠಯ್ಯನವರು ಶ್ರೇಷ್ಠಕಾರ್ಯವನ್ನು ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. ಅವರು ತಾ. ೭-೯-೧೯೬೬ ರಲ್ಲಿ ಕಲ್ಪತ್ತೆಯಲ್ಲಿ ಆಕಸ್ಮಾತ್ ಹೃದಯಾಘಾತಕ್ಕೆ ಒಳಗಾಗಿ ದಿವಂಗತರಾದುದರಿಂದ ನಿಘಂಟಿನ ಕಾರ್ಯ ಮುಂದುವರಿಯುವುದು ಸ್ವಲ್ಪ ತಡವಾಯಿತು. ನಿಘಂಟಿಗೆ ನಿಷ್ಠೆಯಿಂದಲೂ ಆತ್ಮೀಯತೆಯಿಂದಲೂ ದುಡಿಯುತ್ತಿದ್ದ ಶ್ರೀಯುತ ಹೆಮ್ಮಿಗೆ ದೇಶಿಕಾಚಾರ್ಯರು ೧೦-೧೨-೧೯೬೬ ರಂದು ನಿಧನಹೊಂದಿದುದರಿಂದ ನಿಘಂಟು ರಚನೆಯ ಕಾರ್ಯಕ್ಕೆ ಪೆಟ್ಟು ಬಿದ್ದಂತಾಗಿದೆ. ಈ ಹಿರಿಯ ವಿದ್ವಾಂಸರ ನಿಸ್ವಾರ್ಥಸೇವೆಯನ್ನು ಪರಿಷತ್ತು ಅತ್ಯಂತ ಕೃತಜ್ಞತೆಯಿಂದ ಈ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ನೆನೆದುಕೊಳ್ಳುತ್ತದೆ.

ನಿಂಘಟಿನ ರಚನೆಯಲ್ಲಿ ಸಂಪಾದಕ ಸಮಿತಿಯ ಸದಸ್ಯರ ಕಾರ್ಯ ಬಹಳ ಜವಾಬ್ದಾರಿಯುತವಾಗಿದೆ. ಎಲ್ಲ ಸದಸ್ಯರೂ ನಾಡುನುಡಿಗಳ ಮೇಲಿನ ಅಭಿಮಾನದಿಂದ ಶ್ರಮಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಪರಿಷತ್ತಿನ ಸಿಬ್ಬಂದಿಯವರೂ ನಿಘಂಟು ಕಚೇರಿಯ ಸಿಬ್ಬಂದಿಯವರೂ (ಅನುಬಂಧ III), ಬಿ. ಎಂ. ಶ್ರೀಕಂಠಯ್ಯ ಅಚ್ಚುಕೂಟದವರೂ ಬಹು ಅಭಿಮಾನದಿಂದ ದುಡಿಯುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಇವರೆಲ್ಲರಿಗೂ ಪರಿಷತ್ತು ಕೃತಜ್ಞತೆಯನ್ನು ವ್ಯಕ್ತಪಡಿಸುತ್ತದೆ.

ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಿಷತ್ತಿನ ಈ ನಿಘಂಟು ಬಹು ಬೇಗ ಮುದ್ರಣಗೊಂಡು ಭಾಷಾಭ್ಯಾಸಿಗಳಿಗೆ ಸಹಾಯವಾಗಲೆಂದು ಪರಿಷತ್ತು ಹಾರೈಸುತ್ತದೆ.

ಜಿ. ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬಯ್ಯ
ಅಧ್ಯಕ್ಷರು
ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಿಷತ್ತು

ಅನುಬಂಧ I

ಸಮಾಲೋಚನ ಸಮಿತಿ :

೧. ರಾಜಸೇವಾಸಕ್ತ ಶ್ರೀ ಬಿ. ಎಂ. ಶ್ರೀಕಂಠಯ್ಯನವರು, ಎಂ.ಎ., ಬಿ.ಎಲ್., ಬೆಂಗಳೂರು.
೨. ಶ್ರೀ ಎಂ. ಗೋವಿಂದ ಪೈ, ಮಂಜೇಶ್ವರ
೩. ಶ್ರೀ ಎಲ್. ವಿ. ರಾಮಸ್ವಾಮಿ ಅಯ್ಯರ್. ಎಂ.ಎ., ಬಿ.ಎಲ್., ಎರ್ನಾಕುಳಂ.
೪. ಡಾ|| ಎ. ಎನ್. ಉಪಾಧ್ಯೆ, ಎಂ.ಎ., ಡಿ. ಲಿಟ್., ಕೊಲ್ಹಾಪುರ.
೫. ಆಸ್ಥಾನ ವಿದ್ವಾನ್ ರಾ. ಅನಂತಕೃಷ್ಣಶರ್ಮ, ಮೈಸೂರು
೬. ಶ್ರೀ ಪಿ. ಎಂ. ಸೋಮಸುಂದರಂ, ಎಂ.ಎ., ಎಲ್.ಟಿ., ಬೆಂಗಳೂರು

ಅನುಬಂಧ II

೧. ಗ್ರಂಥಗಳಿಂದ ಶಬ್ದಗಳನ್ನೂ ಪ್ರಯೋಗಗಳನ್ನೂ ಸಂಗ್ರಹಿಸಿಕೊಟ್ಟ ಸಹಾಯಕರು :

ಶ್ರೀಗಳಾದ :	ಶ್ರೀಗಳಾದ :
೧. ಆರ್. ಎಸ್. ರಾಮರಾಯರು	೩. ಡಿ. ಜವರೇಗೌಡರು
೨. ಜಿ. ನರಸರಾಜರಾಯರು	೪. ಎನ್. ಪ್ರಹ್ಲಾದರಾಯರು

ಶ್ರೀಗಳಾದ :

೫. ಕೆ. ಎಸ್. ಕೃಷ್ಣಮೂರ್ತಿಯವರು
೬. ಟಿ. ಎಸ್. ಶಾಮರಾಯರು
೭. ಕೆ. ಜಿ. ಕುಂದಣಗಾರರು
೮. ಕುರುಗೋಡಪ್ಪನವರು
೯. ಏರಣಿಯವರು
೧೦. ಎಸ್. ಗುಂಡಪ್ಪನವರು
೧೧. ಡಿ. ರೇಣುಕಾಚಾರ್ಯರು
೧೨. ಎಚ್. ಶೇಷಯ್ಯಂಗಾರ್ಯರು
೧೩. ಎಲ್. ಆರ್. ಹೆಗ್ಗಡೆಯವರು
೧೪. ರಂ. ಶ್ರೀ. ಮುಗಳಿಯವರು
೧೫. ಟಿ. ನಾ. ವಿಶ್ವನಾಥಶಾಸ್ತ್ರಿಗಳವರು
೧೬. ಎಂ. ವಿ. ಗೋವಿಂದಯ್ಯನವರು
೧೭. ಎಂ. ಹನುಮಂತರಾಯರು
೧೮. ಟಿ. ವಿ. ಕೃಷ್ಣಪ್ಪನವರು
೧೯. ಎಚ್. ದೇವೀರಪ್ಪನವರು
೨೦. ಎಚ್. ಜಿ. ಆರ್. ಅಡಿಗ ಅವರು
೨೧. ಎಸ್. ಬಿ. ನಾಯಕರು
೨೨. ತೀ. ನಂ. ಶ್ರೀಕಂಠಯ್ಯನವರು
೨೩. ಡಿ. ಎಲ್. ನರಸಿಂಹಾಚಾರ್ಯರು
೨೪. ಎಲ್. ಗುಂಡಪ್ಪನವರು
೨೫. ಎಂ. ಆರ್. ವರದಾಚಾರ್ಯರು
೨೬. ಎನ್. ಕೆ. ನರಸಿಂಹಮೂರ್ತಿಯವರು
೨೭. ಎನ್. ಬಸವಾರಾಧ್ಯರು
೨೮. ಟಿ. ವಿ. ವೆಂಕಟಾಚಲ ಶಾಸ್ತ್ರಿಗಳು
೨೯. ಎಚ್. ದೇಶಿಕಾಚಾರ್ಯರು
೩೦. ಎಸ್. ವಿ. ವೆಂಕಟನಾರಾಯಣ ಶಾಸ್ತ್ರಿಗಳು
೩೧. ಟಿ. ಎಸ್. ರಘುನಾಥಾಚಾರ್ಯರು
೩೨. ಜಿ. ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬಯ್ಯನವರು
೩೩. ಡಿ. ವಿ. ಶೇಷಗಿರಿರಾಯರು
೩೪. ಎಸ್. ಬಸಪ್ಪನವರು
೩೫. ಎಸ್. ಎನ್. ಕೃಷ್ಣಜೋಯಿಸರು

ಶ್ರೀಗಳಾದ :

೩೬. ಎನ್. ಅನಂತರಂಗಾಚಾರ್ಯರು
೩೭. ರಂಗನಾಥಾಚಾರ್ಯರು
೩೮. ಎ. ಕೆ. ಪುಟ್ಟರಾಮು ಅವರು
೩೯. ಕೆ. ಹನುಮಂತರಾಯರು
೪೦. ಆರ್. ಎಲ್. ಅನಂತರಾಮಯ್ಯನವರು
೪೧. ಡಾ|| ಕೆ. ಎಂ. ಕೃಷ್ಣರಾಯರು
೪೨. ಕೆ. ಶಿವರಾಮ ಏತಾಳರು
೪೩. ವಾ. ದ. ಬೇಂದ್ರೆ ಅವರು
೪೪. ಎಂ. ಚಂದ್ರಶೇಖರ ಅವರು
೪೫. ಮಿರ್ಜಿ ಅಣ್ಣಾರಾಯರು
೪೬. ಚಂದ್ರಶೇಖರ ಕಂಬಾರ ಅವರು
೪೭. ಜಿ. ಚಂದ್ರಶೇಖರ ಏತಾಳರು
೪೮. ಹೀ. ಚಿ. ಶಾಂತವೀರಯ್ಯನವರು
೪೯. ಎಚ್. ಎ. ಕುಲಕರ್ಣಿ ಅವರು
೫೦. ಅ. ರಾ. ಮಿತ್ರ ಅವರು
೫೧. ಟಿ. ಆರ್. ಮಹದೇವಯ್ಯನವರು
೫೨. ಎನ್. ಎಸ್. ಲಕ್ಷ್ಮೀನಾರಾಯಣ ಭಟ್ಟರು
೫೩. ಕೆ. ವೆಂಕಟೇಶಯ್ಯನವರು
೫೪. ಎಸ್. ಕೃಷ್ಣ ಭಟ್ಟರು
೫೫. ಸಿ. ಓಂಕಾರಪ್ಪನವರು
೫೬. ಟಿ. ಕೇಶವ ಭಟ್ಟರು
೫೭. ಕೆ. ರಾಘವೇಂದ್ರರಾಯರು
೫೮. ಜಿ. ಜಿ. ಮಂಜನಾಥನ್ ಅವರು
೫೯. ಬಿ. ಎಸ್. ಸಣ್ಣಯ್ಯನವರು
೬೦. ಎಚ್. ಎಂ. ಪರಮೇಶ್ವರಯ್ಯನವರು

ಶ್ರೀಮತಿಗಳಾದ :

೬೧. ಎ. ಎನ್. ಶಾಂತಾ ಅವರು
೬೨. ವಿ. ಅಮೃತ ಅವರು
೬೩. ಎಂ. ಜಿ. ಹಸ್ಮಕಲ್ ಅವರು
೬೪. ಗೌರಮ್ಮನವರು

೨. ತಮ್ಮಕಡೆಯ ಜನಬಳಕೆಯ ಮಾತುಗಳನ್ನು ಸಂಗ್ರಹಿಸಿ ಕಳಿಸಿಕೊಟ್ಟಿರುವವರು :

ಶ್ರೀಗಳಾದ :

೧. ಶಾಮಸುಂದರ ಕುಲಕರ್ಣಿಯವರು, ಬೆಳಗಾಂವಿ
೨. ಶ್ರೀ ಜೆ. ರುದ್ರಪ್ಪನವರು, ಬೆಂಗಳೂರು
೩. ಶ್ರೀ ಸುಬ್ಬರಾವ್ ಬಿ. ನಾಯಕರು, ಧಾರವಾಡ
೪. ಎಚ್. ಜಿ. ಬೆಂಗೇರಿಯವರು, ಹಾವೇರಿ
೫. ಯ. ನಾ. ಉಡುಪ ಅವರು, ಕೋಟೇಶ್ವರ

ಶ್ರೀಗಳಾದ :

೬. ಎಚ್. ವೆಂಕಣ್ಣಾಚಾರ್ಯರು, ಸಾಗರ
೭. ಹೀ. ಚಿ. ಶಾಂತವೀರಯ್ಯನವರು, ತಿಪಟೂರು
೮. ಎಂ. ಎ. ನಾಯ್ಕ, ಅಂಕೋಲ
೯. ರಾಮಕೃಷ್ಣ ಎ. ಪೈ., ಅಂಕೋಲ

ಅನುಬಂಧ III

ಕೆನ್ನಡ ನಿಘಂಟು ಕಚೇರಿಯ ಸಿಬ್ಬಂದಿ

ಸಂಪಾದಕರು :

೧. ಶ್ರೀ ಡಿ. ಎಲ್. ನರಸಿಂಹಾಚಾರ್, ಎಂ.ಎ. (೧೯೫೫–೫೬)
೨. ಶ್ರೀ ಎಲ್. ಗುಂಡಪ್ಪ, ಎಂ.ಎ. (೧೯೫೬–೬೩)
೩. ಶ್ರೀ ಎನ್. ಬಸವಾರಾಧ್ಯ, ಎಂ.ಎ. (೧೯೬೩–)

ಸಹಾಯಕ ಸಂಪಾದಕರು :

೧. ಶ್ರೀ ಎನ್. ಬಸವಾರಾಧ್ಯ, ಎಂ.ಎ. (೧೯೫೫–೫೬)
೨. ಪಂಡಿತ ಎಚ್. ದೇಶಿಕಾಚಾರ್ (೧೯೫೫–೬೬)
೩. ಶ್ರೀ ಜಿ. ಚಂದ್ರಶೇಖರ ಐತಾಳ, ಎಂ.ಎ. (೧೯೬೨–೬೩)
೪. ಶ್ರೀ ಹೀ. ಚಿ. ಶಾಂತವೀರಯ್ಯ, ಎಂ.ಎ., ಬಿ.ಇಡಿ. (೧೯೬೨–)
೫. ಶ್ರೀ ಎಚ್. ಎ. ಕುಲಕರ್ಣಿ, ಎಂ.ಎ. (೧೯೬೨–೬೩)
೬. ಶ್ರೀ ಸಿ. ಓಂಕಾರಪ್ಪ, ಎಂ.ಎ. (೧೯೬೩–೬೫)
೭. ಶ್ರೀ ಕೆ. ರಾಘವೇಂದ್ರರಾವ್, ಎಂ.ಎ. (೧೯೬೪–೬೫)
೮. ಶ್ರೀ ಜಿ. ಜಿ. ಮಂಜನಾಥನ್, ಎಂ.ಎ. (೧೯೬೪–)
೯. ಶ್ರೀ ಎಚ್. ಎಂ. ಪರಮೇಶ್ವರಯ್ಯ, ಎಂ.ಎ. (೧೯೬೫–೬೬)

ಪ್ರತಿಕಾರರು :

೧. ಆಸ್ಥಾನ ವಿದ್ವಾನ್ ಎಂ. ಆರ್. ವರದಾಚಾರ್
೨. ಶ್ರೀ ಎನ್. ಆರ್. ರಂಗಸ್ವಾಮಿ ಅಯ್ಯಂಗಾರ್

ಕರಡಚ್ಚು ಓದಿದವರು :

೧. ವಿದ್ವಾನ್ ಕೆ. ವೆಂಕಟೇಶಯ್ಯ

ಟೈಪಿಸ್ಟ್‌ಗಳು :

೧. ಶ್ರೀ ಜೆ. ದಿವಾಕರಯ್ಯ (೧೯೬೩–೬೪)
೨. ಶ್ರೀ ಎಸ್.ಜಿ.ರಾಮಚಂದ್ರಶರ್ಮ (೧೯೬೪–೬೫)
೩. ಶ್ರೀ ಆ. ರಾ. ಆನಂದ
೪. ಶ್ರೀ ಎ. ಎನ್. ಲಕ್ಷ್ಮೀಪತಿ

ಒಪ್ಪೊತ್ತಿನ ಸಹಾಯಕರು :

೧. ಶ್ರೀ ಟಿ. ಆರ್. ಮಹಾದೇವಯ್ಯ, ಎಂ.ಎ.
೨. ಶ್ರೀ ಬಿ. ಎಸ್. ಸಣ್ಣಯ್ಯ, ಎಂ.ಎ.

ಪಟ್ಟಿಕೆ ಬಿಂಗಡಣೆಕಾರರು :

೧. ಶ್ರೀ ಕೆ. ರಾಮಣ್ಣ

ಆಟೆಂಡರ್ :

೧. ಶ್ರೀ ಕೆ. ಅನಂತರಾಮಯ್ಯ (೧೯೫೮–೬೫)
೨. ಶ್ರೀ ಎಂ. ಮುನಿರಾಮ (೧೯೬೪–೬೬)
೩. ಶ್ರೀ ರಾಘವೇಂದ್ರ

ಜವಾನರು :

೧. ಶ್ರೀ ಬಸಪ್ಪ
೨. ಶ್ರೀ ಮಾದಪ್ಪ

ಪೀಠಿಕೆ

ಭಾಷಾಶಾಸ್ತ್ರ ತತ್ತ್ವಗಳಿಗೆ ಅನುಸಾರವಾಗಿ ಚಾರಿತ್ರಿಕ ವಿವರಣೆಯಿಂದ ಕೂಡಿರುವ ಪ್ರಮಾಣಭೂತವೂ ಸಮಗ್ರವೂ ಆದ ಕನ್ನಡ ನಿಘಂಟನ್ನು ಸಿದ್ಧಗೊಳಿಸುವ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಿಷತ್ತು ವಹಿಸಿಕೊಂಡಿದೆ. ಈ ನಿಘಂಟು ಸುಮಾರು ಐದು ಸಾವಿರ ಪುಟಗಳಷ್ಟಾಗಬಹುದೆಂದು ಅಂದಾಜು ಮಾಡಲಾಗಿದೆ. ಇದರಲ್ಲಿ ಸಾವಿರದ ಇನ್ನೂರೈವತ್ತು ಪುಟಗಳ ನಾಲ್ಕು ಸಂಪುಟಗಳಿರುತ್ತವೆ. ಪ್ರತಿ ಪುಟದಲ್ಲಿಯೂ ಎರಡೆರಡು 'ಕಾಲಂ' (ಸ್ತಂಭ)ಗಳಿರುತ್ತವೆ. ಒಂದೊಂದು 'ಕಾಲಂ'ನಲ್ಲೂ ನಲವತ್ತಾರು ಪಂಕ್ತಿಗಳಿರುತ್ತವೆ. ಈ ನಿಘಂಟಿನಲ್ಲಿ ಸುಮಾರು ಒಂದೂವರೆ ಲಕ್ಷ ಶಬ್ದಗಳು ಮುಖ್ಯ ಉಲ್ಲೇಖ (Main entries) ಗಳಾಗಿ ಎಡೆಪಡೆಯಬಹುದೆಂದು ನಿರೀಕ್ಷಿಸಲಾಗಿದೆ. ಈವರೆಗೆ ಒಟ್ಟು ಏಳು ಲಕ್ಷ ಪ್ರಯೋಗಗಳನ್ನು ಸಂಗ್ರಹಿಸಿ ಪಟ್ಟಿಕೆಗಳಲ್ಲಿ ಬರೆದಿಡಲಾಗಿದೆ.

ಈ ನಿಘಂಟು ಕಿಟೆಲ್ ಅವರ ಕನ್ನಡ–ಇಂಗ್ಲಿಷ್ ನಿಘಂಟಿನಂದ ಅತಿಶಯವಾಗಿ ಸಹಾಯವನ್ನು ಪಡೆದಿದ್ದರೂ ಇದು ಅದರ ಪ್ರತಿಕೃತಿಯಲ್ಲ. ಆ ನಿಘಂಟಿಗಿಂತಲೂ ಹಲವು ಹೆಜ್ಜೆಗಳನ್ನು ಮುಂದಿಟ್ಟಿದೆ. ಕಿಟೆಲ್ ಅವರಿಗೆ ದೊರೆಯದಿದ್ದ ಶಾಸನಗಳನ್ನೂ ಗ್ರಂಥಗಳನ್ನೂ ಲೇಖನಗಳನ್ನೂ ಇಲ್ಲಿ ಹೇರಳವಾಗಿ ಉಪಯೋಗಿಸಿಕೊಂಡಿದೆ. ಭಾಷಾಶಾಸ್ತ್ರದೃಷ್ಟಿಯ ಕಡೆ ವಿಶೇಷ ಗಮನವನ್ನು ಹರಿಸಲಾಗಿದೆ.

ಈ ನಿಘಂಟನ್ನು ಸಿದ್ಧಪಡಿಸುವಾಗ ಅನುಸರಿಸಿರುವ ಕ್ರಮ, ಶಬ್ದಗಳನ್ನೂ ಅವುಗಳ ಅರ್ಥಗಳನ್ನೂ ಅವಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿರುವ ಪ್ರಯೋಗಗಳನ್ನೂ ಉಲ್ಲೇಖಿಸಿರುವ ರೀತಿ, ನಿಷ್ಪತ್ತಿಭಾಗವನ್ನು ಬರೆಯುವಾಗ ಅವಲಂಬಿಸಿರುವ ವಿಧಾನ —ಈ ಮೊದಲಾದ ವಿವರಗಳನ್ನು ಮುಂದೆ ಸ್ಥೂಲವಾಗಿ ನಿರ್ದೇಶಿಸಿದೆ.

೧. ಶಬ್ದಸಂಗ್ರಹ

ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯವನ್ನು ಚೆನ್ನಾಗಿ ಪರಿಶೋಧಿಸಿ ಪ್ರಯೋಗಗಳನ್ನು ವಿಪುಲವಾಗಿ ಸಂಗ್ರಹಿಸಿ ಗ್ರಾಮ್ಯವಲ್ಲದ ದೇಶ್ಯ, ಅನ್ಯದೇಶ್ಯ, ತತ್ಸಮ, ತದ್ಭವ ಶಬ್ದಗಳನ್ನು ಈ ನಿಘಂಟಿನಲ್ಲಿ ಸೇರಿಸಿಕೊಳ್ಳಲಾಗಿದೆ. ಶಬ್ದಸಂಗ್ರಹಣ ಕಾರ್ಯವು ಕನ್ನಡದ ಆಕ್ಯಂತ ಪ್ರಾಚೀನ ಶಾಸನವಾದ ಕ್ರಿ. ಶ. ೪೫೦ ರ ಹಲ್ಮಿಡಿ ಶಾಸನದಿಂದ ಹಿಡಿದು ಸುಮಾರು ೧೯೬೫ ರಲ್ಲಿ ಪ್ರಕಟವಾದ ಪುಸ್ತಕಗಳವರೆಗೂ ಈವರೆಗೆ ನಡೆದಿದೆ. ಕ್ರಿ. ಶ. ೧೦೫೦ರ ಒಳಗೆ ರಚಿತವಾದ ಕನ್ನಡ ಗ್ರಂಥಗಳಲ್ಲೂ, ಶಾಸನಗಳಲ್ಲೂ ದೊರೆಯುವ ಸಂಸ್ಕೃತ, ದೇಶ್ಯ, ಅನ್ಯದೇಶ್ಯ, ತತ್ಸಮ, ತದ್ಭವ ಶಬ್ದಗಳನ್ನೂ ಅಲ್ಲಿಂದ ಮುಂದಕ್ಕೆ ಕ್ರಿ. ಶ. ೧೫೫೦ರ ಒಳಗೆ ರಚಿತವಾದ ಎಲ್ಲ ಗ್ರಂಥಗಳಲ್ಲೂ ಶಾಸನಗಳನ್ನೂ ಶೋಧಿಸಿ, ರೂಪ ಅರ್ಥ ಆಪೂರ್ವತೆ ಈ ಮೊದಲಾದ ದೃಷ್ಟಿಗಳಿಂದ ಗಮನಾರ್ಹವಾದ ಪದಗಳನ್ನು ಆರಿಸಿಕೊಂಡಿದೆ. ಆ ತರುವಾಯ ಕ್ರಿ. ಶ. ಸುಮಾರು ೧೮೦೦ರ ಒಳಗೆ ರಚಿತವಾದ ಗ್ರಂಥ ಶಾಸನಗಳಲ್ಲಿ **ಅಪೂರ್ವವಾದ ಮತ್ತು ಅತಿಮುಖ್ಯವಾದುವುಗಳನ್ನು** ಆರಿಸಿಕೊಂಡು ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ದೊರೆಯುವ ಪದಗಳನ್ನು ಸಂಗ್ರಹಿಸಲಾಗಿದೆ. ಇವರ ಜೊತೆಗೆ ೧೮೦೦ ರಿಂದ ಈಚೆಗೂ ಗ್ರಂಥಸ್ಥವಾದ ಶಬ್ದಸಂಪತ್ತಿಯನ್ನು ಸಂಗ್ರಹಿಸಿ ಸೇರಿಸಿದೆ. ಕನ್ನಡ ಟೀಕು ಟಿಪ್ಪಣಿಗಳಿರುವ ಪ್ರಾಚೀನ ಗ್ರಂಥಗಳಿಂದಲೂ ಶಬ್ದಗಳನ್ನು ಸಂಗ್ರಹಿಸಲಾಗಿದೆ. ಮುದ್ರಿತ ಗ್ರಂಥಗಳೇ ಅಲ್ಲದೆ, ಮೈಸೂರು ಪ್ರಾಚ್ಯವಿದ್ಯಾಸಂಶೋಧನ ಸಂಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿ ದೊರೆಯುವ ಕೈಬರಹದ ಅಮುದ್ರಿತ ಗ್ರಂಥಗಳಿಂದಲೂ ಶಬ್ದಗಳನ್ನು ಸಂಗ್ರಹಿಸಿ ಪಟ್ಟಿಕೆಗಳಲ್ಲಿ ಬರೆದಿಟ್ಟಿದೆ. ಕರ್ನಾಟಕದ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಭಾಗಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಚಾರದಲ್ಲಿರುವ ಕೃಮಿಕ ಪಶ್ಯಪುಸ್ತಕಗಳಲ್ಲಿ ದೊರೆಯುವ ಸ್ಥಳೀಯ ಶಬ್ದಗಳನ್ನೂ, ಜನಪದ ಸಾಹಿತ್ಯದಲ್ಲಿ ದೊರೆಯುವ ಪದಗಳನ್ನೂ ಸಂಗ್ರಹಿಸುವುದರ ಜೊತೆಗೆ ಬಳಕೆಯಲ್ಲಿರುವ ಹಲವಾರು ಶಬ್ದಗಳನ್ನೂ ನುಡಿಗಟ್ಟುಗಳನ್ನೂ ಅವಕ್ಕೆ ಗ್ರಂಥಾಧಾರ ದೊರೆಯದಿದ್ದರೂ, ಈ ನಿಘಂಟಿನಲ್ಲಿ ಸೇರಿಸಿಕೊಳ್ಳಲಾಗಿದೆ. ಕಿಟೆಲ್ ಅವರ ನಿಘಂಟಿನಲ್ಲಿ ಇರುವ ಪ್ರಯೋಗಾಧಾರ ವಿಲ್ಲದ ಶಬ್ದಗಳನ್ನು ಸಂಸ್ಕೃತ ಶಬ್ದಗಳನ್ನೂ ಉಳಿಸಿಕೊಂಡಿದೆ. ಜೊತೆಗೆ ಕನ್ನಡ ಕಾವ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ದೊರೆಯುವ ಇತರ ಸಂಸ್ಕೃತ ಶಬ್ದಗಳು ಸಾಧ್ಯವಾದಷ್ಟು ಮಟ್ಟಿಗೂ ಸೇರ್ಪಡೆಯಾಗಿವೆ. ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ಸ್ವತಂತ್ರವಾಗಿ ಪ್ರಯೋಗವಾಗದಂಥ ಸಂಸ್ಕೃತ ಶಬ್ದಗಳನ್ನು ಈ ನಿಘಂಟಿನಲ್ಲಿ ಸೇರಿಸಿಕೊಂಡಿಲ್ಲ. ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಕನ್ನಡ ಕಾವ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಯೋಗವಾಗಿರುವ, ಸಂಸ್ಕೃತದಲ್ಲಿರುವುದಕ್ಕಿಂತ ಬೇರೆ ಅರ್ಥವಿರುವ ಸಂಸ್ಕೃತ ಶಬ್ದಗಳನ್ನು ಮಾತ್ರ ಸೇರಿಸಿಕೊಳ್ಳಲಾಗಿದೆ. ಸಾಧಾರಣವಾಗಿ ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ಪ್ರಯೋಗವಿಲ್ಲದ ಅಭಿಮಃ, ಅಹಲ್ಲಕಃ, ನಿರ್ಲಯಿನೀ, ಮಂಶ್ಚು ಮುಂತಾದ ಸಂಸ್ಕೃತ ಶಬ್ದಗಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟಿದೆ. ಅ–, ಅತಿಗಳಿಂದ ಮೊದಲಾಗುವ ಎಲ್ಲ ಸಂಸ್ಕೃತ ಶಬ್ದಗಳನ್ನೂ ಈ ನಿಘಂಟಿನಲ್ಲಿ ಕೊಟ್ಟಿಲ್ಲ. ಅರ್ಥವಿಶೇಷವಿರುವ ಅಖ್ಯಾತಿ, ಅಭಾವ, ಅತಿರೇಕ, ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಿ, ಅತ್ಯುಕ್ತಿ ಮುಂತಾದವನ್ನು ಉಳಿಸಿಕೊಳ್ಳಲಾಗಿದೆ. ರೀವ್, ಸ್ಯಾಂಡರ್ಸನ್, ಗ್ಯಾರೆಟ್, ಗಂಗಾಧರ ಮಡಿವಾಳೇಶ್ವರ ತೂರಮರಿ, ಗುರುರಾವ ವಿಠಲ ಮೋಹರೆ, ಪ್ರಭಣ್ಣ ಮುಂತಾದವರ ನಿಘಂಟುಗಳಲ್ಲಿನ ಶಬ್ದಾರ್ಥ ಪ್ರಯೋಗಗಳನ್ನು ವಿಚಾರಮಾಡಿ ಸೂಕ್ತವೆನ್ನಿಸಿದುವನ್ನು ಅಂಗೀಕರಿಸಲಾಗಿದೆ. ಹಾಗೆಯೇ ಇಲ್ಲಿ ಬಳಸಿಕೊಂಡಿರುವ ಉಳಿದ ಮುದ್ರಿತ ಅಮುದ್ರಿತ ನಿಘಂಟುಗಳನ್ನು ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತಸೂಚಿಯಿಂದ ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳಬಹುದು.

ಜೈನ ವೀರಶೈವ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ ಸಾಹಿತ್ಯಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟ ಧಾರ್ಮಿಕ ಮತ್ತು ದಾರ್ಶನಿಕ ಶಬ್ದಗಳು, ಸಂಗೀತ ನೃತ್ಯ ಶಿಲ್ಪ ಮೊದಲಾದ ಕಲೆಗಳಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಪ್ರಾಚೀನ ಪಾರಿಭಾಷಿಕ ಶಬ್ದಗಳು, ವ್ಯಾಕರಣ ಛಂದಸ್ಸು ಅಲಂಕಾರ ತರ್ಕ ವೈದ್ಯ ಜ್ಯೋತಿಷ

ಕಾಮಶಾಸ್ತ್ರ ಗಣಿತ ಮುಂತಾದ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಶಬ್ದಗಳು, ಇತರ ವೈಜ್ಞಾನಿಕ ಪಾರಿಭಾಷಿಕ ಶಬ್ದಗಳು, ವಿದ್ಯಾ ಇಲಾಖೆಯವರು ಪ್ರೌಢಶಾಲೆಗಳಲ್ಲಿ ಪಠ್ಯಪುಸ್ತಕವಾಗಿ ನಿಯಮಿಸಿರುವ ಪುಸ್ತಕಗಳಲ್ಲಿ ಬಳಸಿರುವ ಪಾರಿಭಾಷಿಕ ಶಬ್ದಗಳು, ಕರ್ಣಾಟಕದ ಸುಪ್ರೌಢ ಪತ್ರಿಕೆಗಳಲ್ಲಿ ಬರುವ ಪ್ರಚಲಿತ ಶಬ್ದಗಳು —ಈ ತೆರನ ಶಬ್ದಗಳನ್ನು ಈ ನಿಘಂಟಿನಲ್ಲಿ ಸೇರಿಸಿಕೊಳ್ಳಲಾಗಿದೆ.

ಶಬ್ದಸಂಗ್ರಹ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಇಷ್ಟು ಎಚ್ಚರಿಕೆಯಿಂದ ವ್ಯಾಪಕವಾಗಿ ಮಾಡಿದ್ದರೂ ರೂಢಿಯಲ್ಲಿರುವ ಕೆಲವು ಶಬ್ದಗಳು ಹೇಗೋ ಕೈಬಿಟ್ಟುಹೋಗುತ್ತವೆ. ಜೀವಂತಭಾಷೆಗೆ ಇದು ಅನಿವಾರ್ಯ ಎಂದು ಕಾಣುತ್ತದೆ. ಏಕೆಂದರೆ ಸದಾ ಹೊಸ ಹೊಸ ಶಬ್ದಗಳು ಸೃಷ್ಟಿಯಾಗುತ್ತಲೇ ಇರುತ್ತವೆ. 'ಅಗ್ರಲೇಖನ' (Leader) ಎಂಬ ಶಬ್ದ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಇಂದು ಪ್ರಚಾರದಲ್ಲಿದೆ. ಆದರೆ ಇಲ್ಲಿ ಬಿಟ್ಟುಹೋಗಿದೆ. ಹಾಗೆಯೇ 'ಅಂದಗಾತಿ' ಎಂಬ ಶಬ್ದವೂ ಬಿಟ್ಟುಹೋಗಿದೆ. ಆದರೆ 'ಅಂದಗಾರ್ತಿ' ಎಂಬ ಶಬ್ದ ನಿಘಂಟಿನಲ್ಲಿ ಸೇರಿದೆ. ಈ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಭಾಗ ಅಚ್ಚಾದ ಮೇಲೆ 'ಅಂದಗಾತಿ' ಶಬ್ದ ಮತ್ತು ಪ್ರಯೋಗ ಸಿಕ್ಕಿದುವು. ಹೀಗೆ ಅನಿವಾರ್ಯವಾಗಿ ಬಿಟ್ಟುಹೋದಂಥ ಶಬ್ದಗಳನ್ನು ಅನುಬಂಧದಲ್ಲಿ ಕೊಡಲಾಗುವುದು.

ನಿಘಂಟಿನ ಶಬ್ದಸಂಗ್ರಹ ಕಾರ್ಯ ನಿರಂತರವಾಗಿ ನಡೆಯುತ್ತಲೇ ಇದೆ. ಈವರೆಗೆ ಕಣ್ಣುತಪ್ಪಿಸಿಕೊಂಡು ಹೋಗಿರಬಹುದಾದ ಶಬ್ದಗಳನ್ನೂ, ರೂಢಿಗೆ ಬಂದಿರುವ, ಬರಬಹುದಾದ ಶಬ್ದಗಳನ್ನೂ ಬಹಳ ಎಚ್ಚರಿಕೆಯಿಂದ ಸಂಗ್ರಹಿಸಲಾಗುತ್ತಿದೆ. ಒಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ಭಾಷೆಯಲ್ಲಿ ಇಂದು ಬಳಕೆಯಲ್ಲಿರುವ ಯಾವೊಂದು ಶಬ್ದವೂ ಬಿಟ್ಟುಹೋಗಬಾರದೆಂಬುದೇ ಮುಖ್ಯ ಉದ್ದೇಶವಾಗಿದೆ.

೨. ಮುಖ್ಯ ಉಲ್ಲೇಖಗಳು (Main entries)

ನಿಘಂಟಿನಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯ ಉಲ್ಲೇಖಗಳಾಗಿ ಕೊಡುವ ಶಬ್ದಗಳನ್ನು ಅವುಗಳ ಪ್ರಕೃತಿರೂಪದಲ್ಲಿಯೇ ಕೊಡಲಾಗುವುದು. ಉದಾ— **ಮರ, ನೆಲ, ಕರಿ.** ಅವು ಒಂದೇ ರೂಪದ ಶಬ್ದಗಳಾಗಿದ್ದರೆ ಅವುಗಳನ್ನು ಈ ಕೆಳಗಿನ ಆನುಪೂರ್ವಿಯಲ್ಲಿ ಕೊಟ್ಟಿದೆ:

I. **ಭಾಷೆ**:— ಕನ್ನಡ, ತದ್ಭವ, ಸಂಸ್ಕೃತ, ಅನ್ಯದೇಶ್ಯ.

II. **ಶಬ್ದಜಾತಿ**:— ಒಂದೇ ಶಬ್ದರೂಪ ವ್ಯಾಕರಣಕ್ಕನುಸಾರವಾಗಿ ಬೇರೆ ಬೇರೆಯಾಗಿದ್ದರೆ ಅದನ್ನು ಕ್ರಿಯಾವಾಚಕ, ನಾಮವಾಚಕ, ಗುಣವಾಚಕ, ಸರ್ವನಾಮ, ಅವ್ಯಯ, ಪ್ರತ್ಯಯ –ಈ ಆನುಪೂರ್ವಿಯಲ್ಲಿ ಕೊಟ್ಟಿದೆ. ಇವುಗಳನ್ನು ಕ್ರಮವಾಗಿ $_{1, 2, 3, 4}$ ಎಂಬ ಸಂಖ್ಯೆಗಳಿಂದ ನಿರ್ದೇಶಿಸಿದೆ. ಉದಾ— **ಅಂದು$_1$** (ಕ್ರಿ). **ಅಂದು$_2$** (ನಾ). **ಅಂದು$_3$** (ಅ). ಸಂಖ್ಯಾವಾಚಕ, ಪರಿಮಾಣವಾಚಕ, ಪ್ರಕಾರವಾಚಕ ಇವೆಲ್ಲಾ ಗುಣವಾಚಕದ ಪ್ರಭೇದಗಳಾದ್ದರಿಂದ, ಇವುಗಳನ್ನು ಗುಣವಾಚಕದ ಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿಯೇ ಕೊಟ್ಟಿದೆ.

ಅಂಕಿತನಾಮಗಳಲ್ಲಿ ಭಾಷಾಶಾಸ್ತ್ರದ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಯಾವುದಾದರೊಂದು ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯ ಕಂಡುಬಂದಲ್ಲಿ, ಅಂಥ ಹೆಸರುಗಳನ್ನು ನಿಘಂಟಿನಲ್ಲಿ ಸೇರಿಸಿಕೊಂಡು ಮುಖ್ಯ ಉಲ್ಲೇಖಗಳಾಗಿ ಪರಿಗಣಿಸಿದೆ. ಸಂಸ್ಕೃತದ ಅಂಕಿತನಾಮಗಳನ್ನು ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಬಿಟ್ಟಿದೆ. ಯಾವುದಾದರೂ ಒಂದು ಹೆಸರು ಕೇವಲ ಅಂಕಿತನಾಮವಾಗಿ ಮಾತ್ರ ನಿಲ್ಲದೆ ಅದರಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷಾರ್ಥ ಬೆಳೆದುಬಂದಿದ್ದರೆ ಅಂತಹ ಶಬ್ದವನ್ನೂ ಅದರ ವಿಶೇಷಾರ್ಥವನ್ನೂ ನಿರ್ದೇಶಿಸಲಾಗುವುದು. ಉದಾ— **ಉತ್ತರಕುಮಾರ, ಕುಂಭಕರ್ಣ, ಹರಿಶ್ಚಂದ್ರ** ಇತ್ಯಾದಿ.

ಶಬ್ದಗಳ ಪ್ರಾದೇಶಿಕ ರೂಪಗಳನ್ನು (Dialectal forms) ಈ ನಿಘಂಟಿನಲ್ಲಿ ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಕೊಟ್ಟಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಕ್ರಿ. ಶ. ೧೮೦೦ ರ ವರೆಗಿನ ಶಾಸನಗಳಲ್ಲಿ (ಲಿಪಿಕಾರನ ಪ್ರಮಾದಗಳು ಹೊರತು) ಪ್ರಾದೇಶಿಕ ರೂಪಗಳು ಕಂಡುಬಂದಾಗ ಅವುಗಳನ್ನು ಸೇರಿಸಿಕೊಳ್ಳಲಾಗಿದೆ. ಉದಾ— **ಅಡ್ಕೆ, ಎತಿ.**

'ಎ' ಕಾರಾಂತ ಶಬ್ದಗಳಿಗೆ ಕ್ರಿ. ಶ. ೧೮೦೦ ಕ್ಕೆ ಹಿಂದೆ 'ಇ' ಕಾರಾಂತ ರೂಪಗಳೂ ಪ್ರಯೋಗವಾಗಿರುವುದು ಕಂಡುಬಂದರೆ ಈ ಎರಡು ರೂಪಗಳನ್ನೂ ನಿಘಂಟಿನಲ್ಲಿ ಉಲ್ಲೇಖಿಸಲಾಗುವುದು. ಕ್ರಿ. ಶ. ೧೮೦೦ ರಿಂದ ಈಚಿನ ಗ್ರಂಥಗಳಲ್ಲಿ ಕಾಣಬರುವ ಈ ಬಗೆಯ 'ಇ' ಕಾರಾಂತ ರೂಪಗಳನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಿಲ್ಲ. ಉದಾ— **ಎಡಿ, ಕುದರಿ, ತಲಿ, ಮನಿ.**

ಎಲ್ಲ ಸಂಸ್ಕೃತ ಸಮಾಸ ಪದಗಳನ್ನೂ ಈ ನಿಘಂಟಿನಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯ ಉಲ್ಲೇಖಗಳಾಗಿ ಕೊಟ್ಟಿಲ್ಲ. ಸಾಧಾರಣವಾಗಿ ಹೆಚ್ಚು ರೂಢಿಯಲ್ಲಿರುವ ಚಿಕ್ಕ ಚಿಕ್ಕ ಸಮಾಸ ಪದಗಳನ್ನು ಮಾತ್ರ ಸೇರಿಸಿಕೊಂಡಿದೆ. ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಎರಡಕ್ಕಿಂತ ಹೆಚ್ಚು ಶಬ್ದಗಳು ಕೂಡಿ ಆದ ಸಮಾಸ ಪದಗಳನ್ನು ಉಳಿಸಿಕೊಂಡಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಅರ್ಥಸೌಕರ್ಯಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಅವಶ್ಯವೆಂದು ಕಂಡುಬಂದ ವಿಶೇಷ ಸಂದರ್ಭಗಳಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ದೊಡ್ಡಸಮಾಸ ಪದಗಳನ್ನು ಕೊಡಲಾಗಿದೆ. ಸಮಾಸದ ಏಕದೇಶ (= ಭಾಗ ಅಥವಾ ಅಂಶ) ವಾದ ಶಬ್ದ ಸ್ವತಂತ್ರವಾಗಿ ಪ್ರಯೋಗವಾಗುವ ಸಾಧ್ಯತೆ ಇರುವುದರಿಂದ, ಸದ್ಯದಲ್ಲಿ ಅದಕ್ಕೆ ಸ್ವತಂತ್ರ ಪ್ರಯೋಗ ದೊರೆಯದಿದ್ದರೂ ಅದನ್ನು ಮುಖ್ಯ ಉಲ್ಲೇಖವಾಗಿ ಕೊಡಲಾಗುವುದು. ಉದಾ— **ಅಟ್ಟ$_2$, ಅಣ್ಣೆ$_4$.**

ಒಂದೇ ಅರ್ಥದ ಹಲವಾರು ಶಬ್ದಗಳು ಸಮಾಸದ ಪೂರ್ವೋತ್ತರ ಪದಗಳಾಗಿ ಸೇರಿ ಆದ ಸಂಸ್ಕೃತ ಶಬ್ದಗಳು ಕನ್ನಡ ಕಾವ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ವಿಪುಲವಾಗಿ ಸಿಕ್ಕುತ್ತವೆ. ಆದರೆ ಅವನ್ನೆಲ್ಲಾ ಈ ನಿಘಂಟಿನಲ್ಲಿ ಕೊಟ್ಟಿಲ್ಲ. ಉದಾ— **ಅಗತನಯೆ, ಅಗತನುಜೆ, ಅಗತನೂಜೆ, ಅಗಪುತ್ರಿ;**

ಅವನಿಪತಿ, ಕ್ಷ್ಮಾಪತಿ, ಧರಣಿಪತಿ ; ಭೂಕಾಂತ, ಭೂಧವ, ಭೂಪತಿ, ಭೂರಮಣ ; ರಾಜಕುಮಾರ, ರಾಜಪುತ್ರ, ರಾಜಸುತ, ರಾಜಸೂನು ; ರಾಜಕುಮಾರಿ, ರಾಜಪುತ್ರಿ, ರಾಜಸುತೆ ಈ ಸಮಾಸಪದಗಳಲ್ಲಿನ **ಅಗ, ಅವನಿ, ಕ್ಷ್ಮಾ, ಧರಣಿ, ಭೂ, ರಾಜ, ತನುಜೆ, ತನೂಜೆ, ತನಯೆ, ಪತಿ, ರಮಣ, ಕುಮಾರ, ಪುತ್ರ, ಸುತ, ಸೂನು, ಕುಮಾರಿ, ಪುತ್ರಿ, ಸುತೆ** —ಈ ಒಂದೊಂದು ಶಬ್ದಕ್ಕೂ ಈ ನಿಘಂಟಿನಲ್ಲಿ ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ಅರ್ಥ ಕೊಟ್ಟಿರುವುದರಿಂದ ಇಂಥ ಸಮಾಸಪದಗಳನ್ನು ಮುಖ್ಯ ಉಲ್ಲೇಖಗಳಾಗಿ ಪರಿಗಣಿಸಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ವಿಶೇಷ ಅರ್ಥವಿರುವ ಸಮಾಸಗಳನ್ನು ಮಾತ್ರ ಮುಖ್ಯ ಉಲ್ಲೇಖಗಳಾಗಿ ಕೊಡಲಾಗಿದೆ. ಉದಾ— **ರಾಜಪುತ್ರ** (ನಾ). ಒಂದು ಕ್ಷತ್ರಿಯ ಜಾತಿ. **ಭೂಪತಿ** (ನಾ). ಶ್ರೇಷ್ಠ ಗುಣಗಳುಳ್ಳ ವ್ಯಕ್ತಿ.

ಸುಲಭವಾದ ಕ್ರಿಯಾಸಮಾಸಗಳು, ಸಮಾಸಪದಗಳು ಇವನ್ನು ಈ ನಿಘಂಟಿನಲ್ಲಿ ಪ್ರತ್ಯೇಕ ಮುಖ್ಯ ಉಲ್ಲೇಖಗಳಾಗಿಯೇ ಕೊಟ್ಟಿದೆ. ಉದಾ— **ಅಂಚುಕೆಟ್ಟು, ಅಗಡುಕುದುರೆ, ಅಗಡುದನ, ಅಗಡುಮಾಡು, ಅಗ್ಗಳಿಕದಾತ, ಅಗ್ಗಳಬಲಾಢ್ಯ, ಅಗ್ಗಳಮಾಡು, ಅಡವಿಕಡಲೆ, ಅಡವಿಕೊಳಾಣ** ಇತ್ಯಾದಿ.

ಅವನು ಅವಳು ಎಂಬ ಸರ್ವನಾಮಗಳು ಸೇರಿ ಆದ ಶಬ್ದಗಳನ್ನೆಲ್ಲಾ ಮುಖ್ಯ ಉಲ್ಲೇಖಗಳಾಗಿಯಾಗಲಿ ಅಥವಾ ಆಯಾ ಶಬ್ದದ ಕೆಳಗಾಗಲೀ ಕೊಟ್ಟಿಲ್ಲ. ಮೂಲಶಬ್ದಗಳನ್ನು ವಿವರಿಸಿದ ಮೇಲೆ ಇಂಥ ಶಬ್ದಗಳನ್ನು ಸುಲಭವಾಗಿ ಅರ್ಥಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬಹುದು. ಉದಾ— **ಅಗಸರವನು, ಅಗಸರವಳು, ಕೂಲಿಯವನು, ಕೂಲಿಯವಳು, ಕೆಲಸದವನು, ಕೆಲಸದವಳು.**

ಪ್ರಾಚೀನ ಗ್ರಂಥದ ಪ್ರತಿಗಳಲ್ಲಿ ಆಯಾ ಲೇಖಕರ ಮನೋಧಾವಕ್ಕನುಸಾರವಾಗಿ ಶಬ್ದಗಳ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ರೂಪಗಳು ಕಂಡುಬರುತ್ತವೆ. ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ವ್ಯಾಕರಣ ಮತ್ತು ಭಾಷೆಯ ಜಾಯಮಾನಕ್ಕನುಸಾರವಾಗಿ ಅತ್ಯಂತ ಪ್ರಾಚೀನರೂಪವನ್ನು ಪ್ರಧಾನವೆಂದು ಅಂಗೀಕರಿಸಿ ಉಳಿದ ರೂಪಗಳನ್ನು ಅದರ ಕೆಳಗೆ ಸೂಚಿಸಲಾಗುವುದು. ಉದಾ— **ಅಂಗೆಯ್, ಅಂಗಯ್, ಅಂಗೈ** ಈ ಮೂರನ್ನೂ "ಅಂಗೆಯ್" ಕೆಳಗೆ ತೋರಿಸಲಾಗಿದೆ.

ಅಕ್ಕ ಪಕ್ಕ, ಅರಿವೆ ಅಂಚಟೆ, ಅರಿವೆ ಅಂಚಡಿ, ಎದುರು ಬದರು, ಬಟ್ಟೆ ಬರೆ, ಬಡ ಬಗ್ಗ ಮುಂತಾದ ಯಮಳ ಶಬ್ದಗಳು ಅಥವಾ ಕೂಡುನುಡಿಗಳು ಭಾಷೆಯಲ್ಲಿ ಕಾಣುತ್ತವೆ. ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚು ಕಡಮೆ ಸಮಾನಾರ್ಥಕವಾದ ಎರಡು ಶಬ್ದಗಳು ಸೇರಿ ಅದೇ ಅರ್ಥವೇ ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ. ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಮೂರು ವಿಧಾನಗಳಿವೆ :—

I. ಒಂದೇ ಭಾಷೆಗೆ ಸೇರಿದ ಎರಡು ಶಬ್ದಗಳು. ಉದಾ— **ಗೆಡ್ಡೆ ಗೆಣಸು, ತೋಟ ತುಡಿಕೆ** ಇತ್ಯಾದಿ.

II. ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಭಾಷೆಗಳಿಗೆ ಸೇರಿದ ಎರಡು ಶಬ್ದಗಳು. ಉದಾ— **ಗೇಟ್ ಬಾಗಿಲು, ಹಣ್ಣು ಹಂಪಲು.** ಇವಕ್ಕೆ Polyglot ಎಂದು ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ.

III. ತಾತ್ಸಾರ ತಿರಸ್ಕಾರ ಇತ್ಯಾದಿ ಅರ್ಥಗಳಲ್ಲಿ ಗಿ ಗೀ ಎಂಬ ಎರಡು ಅಕ್ಷರಗಳಲ್ಲಿ ಯಾವುದಾದರೂ ಒಂದು ಎರಡನೆಯ ಶಬ್ದದ ಆದಿಯಲ್ಲಿ ಸೇರಿ ಬರುತ್ತದೆ. ಉದಾ— **ಜನ ಗಿನ ; ಮನೆ ಗಿನೆ ; ಸಂಗತಿ ಗಿಂಗತಿ ; ಹೋದದೆ ಗೀದದೆ** ಇತ್ಯಾದಿ. ಈ ಯಮಳ ಶಬ್ದಗಳಲ್ಲಿ ಎರಡನೆಯದರ ಅರ್ಥ ಅಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಸ್ವತಂತ್ರವಾಗಿ ಅವಕ್ಕೆ ಪ್ರಯೋಗವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಅವುಗಳನ್ನು ಪ್ರತ್ಯೇಕ ಮುಖ್ಯ ಉಲ್ಲೇಖಗಳಾಗಿ ಕೊಡುವುದಿಲ್ಲ. 'ಬಾಲವ್ಯಾಕರಣಮು' ಎಂಬ ತೆಲುಗು ವ್ಯಾಕರಣ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ಈ ಸಂಬಂಧವಾಗಿ ಒಂದು ಸೂತ್ರವೇ ಇದೆ. "ನಿಂದಯಂದಾಮ್ರೇಡಿತಂಬುನಾದ್ಯಕ್ಷರಮುಲಕು ಹ್ರಸ್ವದೀರ್ಘಂಬುಲಕು ಗಿಗಿಲನು." ಕುಂಭಕರ್ಣಾಡು – ಗಿಂಭಕರ್ಣಾಡು, ರಾವಣುಡು – ಗೀವಣುಡು.

ತದ್ಭವಗಳನ್ನು ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ಮುಖ್ಯ ಉಲ್ಲೇಖಗಳಾಗಿಯೇ ಕೊಟ್ಟು ಅರ್ಥ ಪ್ರಯೋಗ ಮೊದಲಾದವುಗಳನ್ನು ತೋರಿಸಲಾಗಿದೆ. ಇವುಗಳನ್ನು ಮೂಲ ಸಂಸ್ಕೃತ ಶಬ್ದಗಳ ಜೊತೆಗೆ ಸೇರಿಸಿಲ್ಲ.

ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ಬಳಸುವ ಸಂಸ್ಕೃತ ಶಬ್ದಗಳಲ್ಲಿ ವಿಕಾರವಿಲ್ಲದ ಅಥವಾ ಅಂತ್ಯದಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಅಲ್ಪವಿಕಾರವಿರುವ ಶಬ್ದರೂಪಗಳನ್ನು ಎಂದರೆ ಕೇತಿರಾಜನು 'ಸಮಸಂಸ್ಕೃತ' ಎಂದು ಭಾವಿಸಿರುವ ಶಬ್ದಗಳನ್ನು [ಸಂ.] ಎಂದು ನಿರ್ದೇಶಿಸಲಾಗಿದೆ. ಉಳಿದವನ್ನು ಎಂದರೆ ಹೆಚ್ಚು ವಿಕಾರ ಹೊಂದಿರುವವನ್ನು ತದ್ಭವಗಳೆಂದು ಪರಿಗಣಿಸಲಾಗಿದೆ. ಉದಾ— [ಸಂ.] **ಗಂಗೆ, ಸುತೆ, ರಾಜ, ಶ್ರದ್ಧೆ, ಮನ, ಯಶ (ಪ್ಸ) ಜಸ, ರಾಯ, ಸಡ್ಡೆ, ಮನಸ್ಸು, ಯಕಸ್ಸು.**

ಕ್ರಿಯಾವಾಚಕ :— ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿನ ಸಹಜಧಾತು ಮತ್ತು ಸಂಯುಕ್ತಧಾತುಗಳನ್ನು ಮುಖ್ಯ ಉಲ್ಲೇಖಗಳಾಗಿ ಕೊಡಲಾಗಿದೆ. ಒಂದು ಧಾತುವಿನಿಂದ ನಿಷ್ಪನ್ನವಾದ ಎಲ್ಲ ಶಬ್ದಗಳನ್ನೂ ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ಆಯಾ ಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಕೊಟ್ಟಿದೆ. –ಇಸು, –ಸು ; –ಇಡು, –ಚು – ಈ ಪ್ರತ್ಯಯಗಳು ಸೇರಿದ ರೂಪಗಳಲ್ಲಿ –ಇಸು, –ಚು ಸೇರಿದ ರೂಪಗಳನ್ನು ಮೂಲವಾಗಿ ಇಟ್ಟುಕೊಂಡು ಅವುಗಳ ಕೆಳಗೆ –ಸು, –ಇಡು ಸೇರಿದ ರೂಪಗಳನ್ನು ಕೊಡಲಾಗಿದೆ.

ತಾಳ್ಕು, ತೂಳ್ಕು ಮುಂತಾದ ಕೆಲವು ಕ್ರಿಯಾರೂಪಗಳು ಸ್ವತಂತ್ರ ಧಾತುಗಳಾಗಿ ಹಳಗನ್ನಡದಲ್ಲಿ ಬಳಕೆಯಲ್ಲಿವೆ. ಕದಿ, ಕಿತ್ತು, ಗೆದಿ, ಮಿಕ್ಕು, ಸಿಗು ಮುಂತಾದ ಕ್ರಿಯಾರೂಪಗಳು ಸ್ವತಂತ್ರಧಾತುಗಳಾಗಿ ಈಚೆಗೆ ಬಳಕೆಗೆ ಬಂದಿವೆ. ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಗ್ರಾಂಥಿಕವೆಂದು

ಪರಿಗಣಿಸಬಹುದಾದ ರೂಪಗಳನ್ನು ಅಂಗೀಕರಿಸಿ ಪ್ರತ್ಯೇಕ ಮುಖ್ಯ ಉಲ್ಲೇಖಗಳಾಗಿ ಕೊಟ್ಟಿದೆ. ಅವುಗಳ ಅರ್ಥ ಪ್ರಯೋಗಾದಿಗಳನ್ನು ತಾಳ್, ತೂಳ್, ಕೀಳ್, ಗೆಲ್, ಮಿಗು ಮೊದಲಾದ ಮೂಲಧಾತುಗಳ ಕೆಳಗೆ ಕೊಟ್ಟು 'ನೋ' ಎಂದು ನಿರ್ದೇಶಿಸಿದೆ.

ಎಲ್ಲ ಕೃದಂತ ರೂಪಗಳನ್ನೂ ಮುಖ್ಯ ಉಲ್ಲೇಖಗಳಾಗಿ ಕೊಡುವುದಿಲ್ಲ. ಆಯಾ ಮೂಲಧಾತುವಿನ ಕೆಳಗೆ ಅವುಗಳನ್ನು ಸೂಚಿಸಲಾಗುವುದು. ಉದಾ— **ಅಟ್ಟು, ಅಟ್ಟು ;** ಬಂದ, ಬಂದಪ, ಬರ್ಪ ಇತ್ಯಾದಿ ರೂಪಗಳನ್ನು **'ಅಡು' 'ಬರ್'** ಧಾತುಗಳ ಕೆಳಗೆ ಕೊಡಲಾಗಿದೆ.

ಭೂತ ಭವಿಷ್ಯದಾದಿ ರೂಪಗಳಲ್ಲಿ ವಿಶಿಷ್ಟವಾದುವನ್ನೂ ವಿಲಕ್ಷಣವಾದುವನ್ನೂ ನಿಘಂಟಿನಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯಉಲ್ಲೇಖಗಳಾಗಿ ಕೊಟ್ಟಿದೆ. ಮುಖ್ಯ ಉಲ್ಲೇಖಗಳ ಶ್ರೇಣಿಯಲ್ಲಿ ಅವನ್ನು ಕೊನೆಯವಾಗಿ ಪರಿಗಣಿಸಿದೆ. ಅವುಗಳ ಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಮೂಲಧಾತುವನ್ನು 'ನೋ' ಎಂದು ನಿರ್ದೇಶಿಸಿದೆ. ಉದಾ— **ಅಪ್ಪು** (ನಾ). **ಅಪ್ಪೂ** (ಗು). **ಅಪ್ಪು** (ಭವಿಕ್ರಿ). **ಅಪ್ಪು 'ಆಗು'** ನೋ.

ಒಂದು ಕೆಲಸವನ್ನು ತನಗಾಗಿ ತಾನು ಮಾಡು ಎಂಬ ಅರ್ಥವಲ್ಲಿ ಧಾತುವಿಗೆ ಹಳಗನ್ನಡ ಮತ್ತು ನಡುಗನ್ನಡದಲ್ಲಿ ಸೇರುವ ಕೊಳ್, ಕೊಳ್ಳು ಎಂಬ ಉಪಧಾತು ಹೊಸಗನ್ನಡದಲ್ಲಿ 'ಕೊ' ಎಂಬ ರೂಢಿಯ ರೂಪದಲ್ಲಿ ನಿಲ್ಲುತ್ತದೆ. ಈ ನಿಘಂಟಿನಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯ ಉಲ್ಲೇಖಗಳಾಗಿ ಕೊಡುವ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಹಳಗನ್ನಡದಲ್ಲಿ **'ಕೊಳ್'** ಎಂಬುದು ಸೇರಿದ ರೂಪವನ್ನೂ, ಹೊಸಗನ್ನಡದಲ್ಲಿ **'ಕೊ'** ಕೊನೆಯಾದ ರೂಪವನ್ನೂ ಇಟ್ಟುಕೊಂಡು ಮುಖ್ಯ ಉಲ್ಲೇಖಗಳಾಗಿ ಕೊಟ್ಟಿದೆ. ಉದಾ— **ಅಕ್ಕುಂಗೊಳ್, ಅಕ್ಕೆರುಗೊಳ್, ಅಗತುಕೊ.** ಭೂತಕೃದಂತರೂಪಗಳಿಗೆ **'ಕೊಳ್'** ಮೊದಲಾದುವು ಸೇರಿ ಬಂದರೆ ಅವನ್ನು ಮುಖ್ಯ ಉಲ್ಲೇಖವಾಗಿ ಕೊಡುವುದಿಲ್ಲ. ಮೂಲಧಾತುವಿನ ಕೆಳಗೆ ಆ ರೂಪಗಳನ್ನು ಸೂಚಿಸಲಾಗುವುದು. ಉದಾ— **ಅಟ್ಟು** (ಕ್ರಿ). **ಅಟ್ಟಕಂ, ಅಟ್ಟಕೊಳ್.**

ಧಾತುಗಳಿಂದ ಸಾಧಿತವಾದ ಸಾಧಾರಣ ಕ್ರಿಯಾರೂಪಗಳನ್ನೆಲ್ಲಾ ಈ ನಿಘಂಟಿನಲ್ಲಿ ಕೊಡದೆ ವಿಶಿಷ್ಟವಾದುವುಗಳನ್ನು ಮಾತ್ರ ತೋರಿಸಲಾಗಿದೆ. ಮೇಲಾಗಿ, ಕೀಳಾಗಿ, ಉದ್ದವಾಗಿ ಮೊದಲಾಗಿ 'ಆಗು' ಧಾತು ಸೇರಿದ ರೂಪಗಳನ್ನೂ, –ಉದು, –ಇಕೆ ಸೇರಿ ಆಗುವ ಭಾವನಾಮರೂಪಗಳನ್ನೂ ಈ ನಿಘಂಟಿನಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯಉಲ್ಲೇಖಗಳಾಗಿ ಕೊಟ್ಟಿಲ್ಲ. ಉದಾ— **ಮಾಡುವುದು, ನೋಡುವುದು ; ಹೋಗುವಿಕೆ, ಬರುವಿಕೆ.** ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ವಿಶಿಷ್ಟವಾದ ರೂಪಗಳನ್ನೂ ಕ್ರಿ. ಶ. ೧೮೦೦ ಕ್ಕೆ ಹಿಂದಿನ ಪ್ರಯೋಗಗಳು ಸಿಕ್ಕಿದ ರೂಪಗಳನ್ನೂ ಮುಖ್ಯಉಲ್ಲೇಖಗಳಾಗಿ ಕೊಡಲಾಗಿದೆ.

ಕಿಟೆಲ್ ಅವರು ತಮ್ಮ ನಿಘಂಟಿನಲ್ಲಿ ಅಗಲಾಡು, ಅಗಳಾಡು, ಅಗುಳಾಡು, ಅಲ್ಲಾಡು, ಅಳ್ಳಾಡು ಎಂಬ ಧಾತುಗಳನ್ನು ಕೊಟ್ಟು ಅವುಗಳಿಂದ ಅಗಲ್, ಅಗಲು, ಅಗಳ್, ಅಗುಳು, ಅಲ್ಲು, ಅಳ್ಳು ಎಂಬ ಮೂಲರೂಪಗಳನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದಾರೆ. ಇವಕ್ಕೆ ಸ್ವತಂತ್ರ ಅಸ್ತಿತ್ವವಿಲ್ಲ. ಏಕದೇಶೀಯವಾಗಿ ಬರುವ ಇಂಥ ಶಬ್ದಗಳನ್ನು ಈ ನಿಘಂಟಿನಲ್ಲಿ ಸೇರಿಸಿಕೊಂಡಿಲ್ಲ. ಹಾಗೆಯೇ 'ಅಗಳ್ಯಾಡು' ಎಂಬಂಥ ಗ್ರಾಮ್ಯರೂಪಗಳನ್ನೂ ಈ ನಿಘಂಟಿನಲ್ಲಿ ಕೊಟ್ಟಿಲ್ಲ.

ನಾಮವಾಚಕ :— ಎಲ್ಲ ನಾಮವಾಚಕಗಳನ್ನೂ ಮುಖ್ಯ ಉಲ್ಲೇಖಗಳಾಗಿ ಪ್ರಕೃತಿರೂಪದಲ್ಲಿ ಕೊಡಲಾಗಿದೆ. ಬಹುವ್ರೀಹಿ ಸಮಾಸದಲ್ಲಿ –ಅಂ, –ಅನ್ ಅಂತವಾದ ನಾಮವಾಚಕಗಳನ್ನು ಅಕಾರಾಂತವಾಗಿಯೇ ತೋರಿಸಲಾಗಿದೆ. ಉದಾ— **ಅಗುಲ್ದುರದ, ಕೆಂಗಣ್ಣ, ನೀಳ್ಕೊಲೆ, ಬಟ್ಟದೊಡೆಯ** ಇತ್ಯಾದಿ.

ಗುಣವಾಚಕ :— ಕರಿ, ಕರಿದು, ಕರಿಯ, ಕರ್, ಕಾರ್, ಕರು ; ಬಿಳಿ, ಬಿಳಿದು, ಬಿಳಿಯ, ಬೆಳ್, ಬೆಳು ಮುಂತಾದ ಗುಣವಾಚಕ ರೂಪಗಳಲ್ಲಿ ಕರಿದು, ಬಿಳಿದು ಎಂಬ ರೂಪಗಳನ್ನು ವ್ಯಾಕರಣಕಾರರು ಮೂಲರೂಪವೆಂದು ಅಂಗೀಕರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಈ ರೂಪಗಳನ್ನು ಮುಖ್ಯ ಉಲ್ಲೇಖಗಳಾಗಿ ಪರಿಗಣಿಸಿ ಅವುಗಳ ಕೆಳಗೆ ಉಳಿದ ರೂಪಗಳನ್ನು ತೋರಿಸಿದೆ. ಕರಿ, ಬಿಳಿ ಮುಂತಾದ ರೂಪಗಳನ್ನು ಪ್ರತ್ಯೇಕ ಉಲ್ಲೇಖಗಳಾಗಿ ಕೊಟ್ಟು ಅರ್ಥೋದಾಹರಣೆಗಳಿಗೆ 'ಕರದು' ನೋ. 'ಬಿಳದು' ನೋ. ಎಂದು ಮುಂತಾಗಿ ಸೂಚಿಸಿದೆ. ತಳ್ಳು, ಕೆಟ್ಟ ಎಂಬ ಶಬ್ದಗಳು ಧಾತುಗಳ ನಿಷ್ಪನ್ನ ರೂಪಗಳಾದರೂ ಗುಣವಾಚಕ ಪ್ರಯೋಗದಲ್ಲಿ ಅವು ಸ್ವತಂತ್ರ ಶಬ್ದಗಳು. ಇವಕ್ಕೆ ಪ್ರತ್ಯೇಕ ಸ್ಥಾನವುಂಟು. ಆದ್ದರಿಂದ ಇವುಗಳನ್ನು ಪ್ರತ್ಯೇಕ ಉಲ್ಲೇಖಗಳಾಗಿ ಕೊಡಲಾಗಿದೆ. ಹೀಗೆಯೇ ಸಲೆ ಮಿಗೆ ಮುಂತಾದ ಈ ತೆರನ ಇತರ ಶಬ್ದಗಳಿಗೂ ಈ ನಿಯಮವನ್ನೇ ಅನುಸರಿಸಿದೆ.

ಸರ್ವನಾಮಗಳು :— ಎಲ್ಲ ಸರ್ವನಾಮಗಳನ್ನೂ ಈ ನಿಘಂಟಿನಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯಉಲ್ಲೇಖಗಳಾಗಿ ಕೊಟ್ಟಿದೆ. ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಹಳಗನ್ನಡ ರೂಪಗಳನ್ನು ಮೂಲವಾಗಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ಉಳಿದವುಗಳನ್ನು ಅವುಗಳ ಕೆಳಗೆ ಜೋಡಿಸಿದೆ. ವರ್ಣಾನುಕ್ರಮದಲ್ಲಿ ಬರಬೇಕಾದ ಕಡೆ ಆಯಾ ಶಬ್ದವನ್ನು ಕೊಟ್ಟು ಅರ್ಥೋದಾಹರಣೆಗಳಿಗೆ ಮೂಲಶಬ್ದವನ್ನು 'ನೋ' ಎಂದು ಸೂಚಿಸಿದೆ. ಉದಾ— **ಅದು, ಅವು, ಅವನ್, ಅವನು, ಅವಳ್, ಅವಳು ; ಇದು, ಇವು, ಇವನ್, ಇವನು, ಇವಳ್, ಇವಳು.** ಅವನ್ 'ಅದು' ನೋ. ಅವನು 'ಅದು' ನೋ. ಇವನು 'ಇದು' ನೋ. ಇವಳು 'ಇದು' ನೋ.

ಅವ್ಯಯ :— ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಎಲ್ಲ ಅವ್ಯಯಗಳನ್ನೂ ಈ ನಿಘಂಟಿನಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯಉಲ್ಲೇಖಗಳಾಗಿ ಸೇರಿಸಿಕೊಂಡಿದೆ. ಆದರೆ ಯಾವುದಾದರೊಂದು ಅವ್ಯಯ ಸ್ವತಂತ್ರವಾಗಿ ನಿಲ್ಲದೆ ಬೇರೊಂದು ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಹತ್ತುವ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಆ ಅವ್ಯಯವನ್ನು ಪ್ರತ್ಯಯವೆಂದು ಭಾವಿಸಿ, ಅದರ ಹಿಂದೆ –ಚಿಹ್ನೆ (Hyphen) ಹಾಕಿ ಸೂಚಿಸಿದೆ. ಉದಾ— **–ಆ, –ಅ, –ಆ.**

ಪ್ರತ್ಯಯ :— ಪ್ರತ್ಯಯಗಳನ್ನು ಇತರ ಶಬ್ದಗಳಂತೆ ಮುಖ್ಯ ಉಲ್ಲೇಖಗಳಾಗಿ ಕೊಟ್ಟಿದೆ. ಪ್ರತ್ಯಯಗಳಲ್ಲಿ ಶಬ್ದದ ಆದಿಯಲ್ಲಿ ಸೇರುವುದಕ್ಕೆ ಪೂರ್ವಪ್ರತ್ಯಯವೆಂದೂ, ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಸೇರುವುದಕ್ಕೆ ಮಧ್ಯಪ್ರತ್ಯಯವೆಂದೂ, ಅಂತ್ಯದಲ್ಲಿ ಸೇರುವುದಕ್ಕೆ ಪರಪ್ರತ್ಯಯವೆಂದೂ ನಿರ್ದೇಶಿಸಿದೆ. ಈ ಪ್ರತ್ಯಯಗಳಲ್ಲಿ ಆಖ್ಯಾತ ಮತ್ತು ವಿಭಕ್ತಿ ಪ್ರತ್ಯಯಗಳನ್ನೂ ಅವುಗಳ ಸಂಬಂಧವಾಗಿ ಸೇರುವ ಆಗಮಗಳನ್ನೂ ಈ ನಿಘಂಟಿನಲ್ಲಿ ಸ್ವತಂತ್ರ ಉಲ್ಲೇಖಗಳಾಗಿ ತೋರಿಸಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಕೃತ್, ತದ್ಧಿತನಾಮ ಪ್ರತ್ಯಯಗಳನ್ನೂ ಧಾತುಸಾಧಕ -ಇಸು, -ಸು, -ಚು ಪ್ರತ್ಯಯಗಳನ್ನೂ ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ಕೊಟ್ಟಿದೆ.

ನುಡಿಗಟ್ಟು :— ನುಡಿಗಟ್ಟುಗಳನ್ನು (Idioms) ಆಯಾ ಮುಖ್ಯಶಬ್ದದ ಕೆಳಗೆ ಬೇರೊಂದು 'ಪ್ಯಾರಾ' ದಲ್ಲಿ ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ವಿವರಿಸಿ ತೋರಿಸಲಾಗಿದೆ. ಉದಾ— **ಅಗುಳು ಗಂಜಿ ಬಿ:ರಿಯಾಗು; ಕಣ್ಣಿಗೆ ಎಣ್ಣೆ ಬಿಟ್ಟುಕೊ; ಬೆಟ್ಟಕ್ಕೆ ಕಲ್ಲು ಹೊರು.** ಈ ನುಡಿಗಟ್ಟುಗಳನ್ನು ಆಗುಲ್, ಕಣ್ಣು, ಬೆಟ್ಟ ಎಂಬ ಮುಖ್ಯ ಶಬ್ದಗಳ ಕೆಳಗೆ ಕೊಟ್ಟಿದೆ. ಇವನ್ನೂ ಸಹ ಅಕಾರಾದಿ ಕ್ರಮದಲ್ಲೇ ಕೊಟ್ಟಿದೆ.

ದ್ವಿರುಕ್ತಿ :— ಎಲ್ಲ ದ್ವಿರುಕ್ತಿಗಳನ್ನೂ ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಈ ನಿಘಂಟಿನಲ್ಲಿ ಉಲ್ಲೇಖಿಸಿಲ್ಲ. ಉಲ್ಲೇಖಿಸಿರುವ ದ್ವಿರುಕ್ತಿಗಳನ್ನೂ ಮುಖ್ಯ ಉಲ್ಲೇಖದ ಕೆಳಗೆ ಸೂಚಿಸಲಾಗಿದೆ. ವಿಶಿಷ್ಟವಾದಂಥ ದ್ವಿರುಕ್ತಿಗಳನ್ನು ಮಾತ್ರ ಉದಹರಿಸಲಾಗಿದೆ. ಉದಾ— **ಅಕಟಕಟ, ಅಯ್ಯಯ್ಯೋ, ರಾಮರಾಮ.**

೩. ಚಾರಿತ್ರಿಕ ವಿಧಾನ (Historical principle)

ಒಂದು ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಹಲವು ರೂಪಗಳಿದ್ದಾಗ ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಭಾಷಾಶಾಸ್ತ್ರ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಅತಿಪ್ರಾಚೀನವೆಂದು ಕಂಡುಬಂದ ರೂಪದಿಂದ ಆರಂಭಿಸಿ ಅರ್ಥಗಳನ್ನೂ ಪ್ರಯೋಗಗಳನ್ನೂ ಕಾಲಾನುಕ್ರಮವಲ್ಲಿ ಆ ಪ್ರಾಚೀನರೂಪದ ಅಡಿಯಲ್ಲಿಯೇ ಕಾಣಿಸಲಾಗಿದೆ. ವಿಕೃತ ರೂಪಗಳನ್ನು ಆಯಾ ಸ್ಥಾನಗಳಲ್ಲಿ ಕೊಟ್ಟು ಮೂಲಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧವನ್ನು 'ನೋಡಿ' ಎಂದು ಸೂಚಿಸಿದೆ. ಉದಾ— **ಅಬ್ಬುಜ್, ಅಕ್ಕೆಜ್, ಅಕ್ಕರು, ಅಕ್ಕರೆ** (ನಾ). **ಅಕ್ಕರೆ 'ಅಬ್ಬುಜ್' ನೋ.** **ಅಚ್ಚರಿಸು, ಅಚ್ಚರಿಸೆ, ಅಚ್ಚರ್ಸಿ, ಅಚ್ಚರಿಸಿ, ಅಚ್ಚರಿ** (ನಾ). **ಅಚ್ಚರಿ 'ಅಕ್ಕರಿಸಿ' ನೋ.**

ಶಬ್ದಗಳನ್ನು ಒಟ್ಟುಗೂಡಿಸುವಾಗ ಒಂದು ಶಬ್ದದ ನೇರ ರೂಪಾಂತರಗಳನ್ನು ಒಂದು ಕಡೆ ಸೇರಿಸಿದೆ. ಆದರೆ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಪ್ರತ್ಯಯಾದಿಗಳು ಸೇರಿ ಆದ ಶಬ್ದಗಳೆಲ್ಲವನ್ನೂ ಒಟ್ಟುಗೂಡಿಸಿಲ್ಲ. ಉದಾ— **ಪೆರ್ಮೆ, ಹೆಮ್ಮೆ** ಇವುಗಳನ್ನು ಒಂದೇ ಕಡೆ ಕೊಟ್ಟಿದೆ. ಆದರೆ 'ಜೆಂಪು' ಎಂಬ ಶಬ್ದವನ್ನು 'ಪೆರ್ಮೆ' ಶಬ್ದದ ಕೆಳಗೆ ಸೂಚಿಸದೆ ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿಯೇ ಉಲ್ಲೇಖಿಸಿದೆ. ಹಾಗೆಯೇ ಅಗಸ, ಅಗಸಿತ ಶಬ್ದಗಳನ್ನೂ ಒಟ್ಟಗೆ ಸೇರಿಸಿಲ್ಲ. ಆದರೆ **ಅಗಸೆ, ಅಗುಸೆಗಳನ್ನು** ಒಂದೇ ಕಡೆ ವಿವೇಚಿಸಿದೆ.

ಸಂಸ್ಕೃತ ಶಬ್ದಗಳಿಗೆ ಈ ಕ್ರಮವನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿಲ್ಲ. ಒಂದು ಸಂಸ್ಕೃತ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಹಲವು ರೂಪಗಳಿದ್ದಾಗ ಅವುಗಳನ್ನೆಲ್ಲಾ ಒಂದೇ ಕಡೆ ವಿವೇಚಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಉದಾ— **ಅಕ್ಕತ - ಅಕ್ಕತಕ; ಅಕ್ಷಿಸ್ಪಂದ - ಅಕ್ಷಿಸ್ಪಂದನ** ಇತ್ಯಾದಿ. ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಆಯಾ ಸ್ವರಗಳಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯ ಉಲ್ಲೇಖಗಳಾಗಿ ಬರುತ್ತವೆ. ಆದರೆ ಅಲ್ಪ ಸ್ವಲ್ಪ ವಿಕೃತವಾಗಿ ಮಾರ್ಪಾಟಾದ ತದ್ಭವಗಳನ್ನು ಒಂದೇ ಕಡೆ ವಿವೇಚಿಸಲಾಗಿದೆ. ಉದಾ— **ಅರ್ಚನೆ, ಅರ್ಚನ, ಅರ್ಚ್ಚನೆ** (ನಾ). [ಸಂ. ಅರ್ಚನಾ]

ಬಿಂದುಸಹಿತವಾದ ಶಬ್ದರೂಪವು ಪ್ರಾಚೀನವಾದುದೆಂದು ಪರಿಗಣಿಸಿ ಅದನ್ನು ಮುಖ್ಯ ಶಬ್ದವಾಗಿ ಕೊಟ್ಟು ಬಿಂದು ರಹಿತವಾದ ಶಬ್ದವನ್ನು ಅದರ ರೂಪಭೇದ (Variant form) ವೆಂದು ಭಾವಿಸಿ ಬಿಂದುಸಹಿತವಾದ ಶಬ್ದದ ಕೆಳಗೆ ಕಾಣಿಸಿದೆ. ಉದಾ— **ಅಡಂಗು,, ಅಡಗು,; ಅಕ್ಕಜಂಗೊಳ್, ಅಕ್ಕಜಗೊಳ್.** ಆದರೆ ಬಿಂದುರಹಿತವಾದ ರೂಪಕ್ಕೆ ಪ್ರಾಚೀನ ಪ್ರಯೋಗಗಳ ಆಧಾರವಿದ್ದು ಈಚಿನ ಪ್ರಯೋಗಗಳು ಬಿಂದುಸಹಿತವಾಗಿದ್ದರೆ ಆಗ ಪ್ರಾಚೀನತೆಯ ಆಧಾರದ ಮೇಲೆ ಬಿಂದುರಹಿತವಾದ ರೂಪವನ್ನೇ ಮುಖ್ಯಶಬ್ದವಾಗಿ ಕೊಟ್ಟಿದೆ. ಉದಾ— **ಅಡಗು,, ಅಡಂಗು,. ಅಡುಕು, ಅಡುಂಕು.**

ಅರ್ಥನಿರೂಪಣೆ :— ಶಬ್ದಗಳಿಗೆ ಲಕ್ಷಣವನ್ನು ಹೇಳಿ ವಿವರಿಸುವಾಗ, ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಆಕ್ಸ್‌ಫರ್ಡ್ ಇಂಗ್ಲಿಷ್ ನಿಘಂಟನ್ನು ಮಾದರಿಯಾಗಿಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಲಾಗಿದೆ. ಶಬ್ದಗಳಿಗೆ ತಿಳಿದಮಟ್ಟಿಗೆ ಮೊದಲು ವಾಚ್ಯಾರ್ಥವನ್ನೂ ಆಮೇಲೆ ಲಕ್ಷ್ಯಾರ್ಥವನ್ನೂ ಕೊಡಲಾಗಿದೆ. ಎಲ್ಲ ಅರ್ಥಗಳಿಗೂ ಪ್ರಯೋಗಗಳನ್ನು ಕಾಲಾನುಕ್ರಮವಲ್ಲಿ ತೋರಿಸಲಾಗಿದೆ. ಅರ್ಥದ ಪೌರ್ವಾಪರ್ಯ ಖಚಿತವಾಗಿ ಗೊತ್ತಾಗದ ಕಡೆ ಪ್ರಯೋಗಗಳ ಪ್ರಾಚೀನತೆಯನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿ ಅರ್ಥವನ್ನು ಬರೆದಿದೆ. ಶಬ್ದದ ಅರ್ಥ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗುವಂತೆ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಮಾತುಗಳಿಂದ ಅದಷ್ಟೂ ಸಂಕ್ಷೇಪವಾಗಿ ನಿರೂಪಿಸಿ, ಅದೇ ಅರ್ಥ ಬರುವ ಬೇರೆ ಶಬ್ದಗಳನ್ನೂ, ಸಂಸ್ಕೃತದ ಪರ್ಯಾಯ ಶಬ್ದಗಳನ್ನೂ ಯಥೋಚಿತವಾಗಿ ಕೊಡಲಾಗಿದೆ. ಒಂದಕ್ಕಿಂತ ಹೆಚ್ಚು ಅರ್ಥಗಳಿದ್ದರೆ ೧, ೨, ೩ ಮುಂತಾಗಿ ಸಂಖ್ಯೆಗಳನ್ನು ಕೊಟ್ಟು ವಿವರಿಸಿ ಅರ್ಥಭೇದಗಳನ್ನು ತೋರಿಸಲಾಗಿದೆ. ಉದಾ— **ಅಂಕ್ಕೆ** (ನಾ). ೧. ಕೊಕ್ಕೆ. ೨. ಡೊಂಕಾಗಿ ಬಾಗಿರುವ ಆಯುಧ; ಅಂಕುಶ. ೩. ಕೊಂಕು; ಡೊಂಕು. ೪. ಕುದುರೆಯನ್ನು ಹತ್ತುವಾಗ ಕಾಲನ್ನು ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುವ ಬಳಿ; ಅಂಕವಣಿ; ರಿಕಾಪು ಇತ್ಯಾದಿ.

ಮುಖ್ಯ ಶಬ್ದಗಳಿಗಿರಬಹುದಾದ ಸಾದೃಶ್ಯ ವೈದೃಶ್ಯಗಳನ್ನು ಇತರ ಶಬ್ದಗಳೊಂದಿಗೆ ಹೋಲಿಸು, ಪರಾಮರ್ಶಿಸು ಮುಂತಾದ ಶಬ್ದಗಳ ಮೂಲಕ ಗಮನಿಸುವನ್ನು ಸೆಳೆಯಲಾಗಿದೆ. ಹೋಲಿಸು ಪರಾಮರ್ಶಿಸು ಇವುಗಳಿಗಿರುವ ವ್ಯತ್ಯಾಸವನ್ನು 'ಇತರ ಅಂಶಗಳು' ವಿಭಾಗದಲ್ಲಿ ಕೊಟ್ಟಿದೆ. ಉದಾ— **ಅಂಕಕಾಱ** (ನಾ). 'ಸಮರಂಗಾಱ' ಪರಾ. **ಅಂಕಗಣ** (ನಾ). 'ದೇವಗಣ' ಪರಾ. **ಅಕ್ಕಾಜಿ** (ನಾ). ಅಣ್ಣಾಜಿ,

ಭಾವಾಜಿ, ಮಾವಾಜಿ ಇತ್ಯಾದಿ ಹೋ. ತದ್ಭವ ಮತ್ತು ಸಂಸ್ಕೃತ ಶಬ್ದಗಳ ಅರ್ಥವಿವರಣೆಯಲ್ಲಿ ಮೂಲಶಬ್ದದ ಎಲ್ಲ ಅರ್ಥಗಳೂ ತದ್ಭವ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಇದ್ದರೆ = ಚಿಹ್ನೆಯನ್ನು ಬಳಸಿ ಮೂಲಶಬ್ದವನ್ನು ಅದರ ಮುಂದೆ ಸೂಚಿಸಿದೆ. ಕೆಲವು ಅರ್ಥಗಳು ಮಾತ್ರ ಸಮಾನವಾಗಿದ್ದರೆ =೧, =೨, =೩ ಮುಂತಾದ ಸಂಖ್ಯೆಗಳ ಮೂಲಕ ಸೂಚಿಸಲಾಗುವುದು. ಹೆಚ್ಚಿನ ಅಥವಾ ಮಾರ್ಪಾಟು ಹೊಂದಿದ ಅರ್ಥವನ್ನು ಪೂರ್ತಿಯಾಗಿ ಬರೆದು ತೋರಿಸಲಾಗುವುದು. ಇದೇ ಕ್ರಮವನ್ನು ಇತರ ಶಬ್ದಗಳಿಗೂ ಅನುಸರಿಸಲಾಗಿದೆ. ಹಾಗೆಯೇ ಅರ್ಥವನ್ನು ಕೊಡುವಾಗ ಶಬ್ದದ ಒಂದು ಅರ್ಥ ಅದರ ಜ್ಞಾತಿಶಬ್ದದ ಅಥವಾ ಬೇರೊಂದು ಶಬ್ದದ ಅರ್ಥಕ್ಕೆ ಸಮಾನವಾಗಿದ್ದರೆ ಆ ಎರಡನೆಯ ಶಬ್ದದ ಅರ್ಥವನ್ನು ಮತ್ತೆ ಉಲ್ಲೇಖಿಸದೆ ಅದರ ಹಿಂದೆ ಸಮಾನಾರ್ಥಕ ಚಿಹ್ನೆ (=) ಯನ್ನು ಹಾಕಿ ಸೂಚಿಸಲಾಗುವುದು. ಉದಾ— **ಅಂಕುಸ**$_1$ (ನಾ). = **ಅಂಕುಶ. ಅಂಬುನಿಧಾನ** (ನಾ). = **ಅಂಬುಧಿ.**

ಅಕ್ಕ, ಅಪ್ಪ, ಅಮ್ಮ, ಅಣ್ಣ, ತಾಯಿ, ತಂದೆ, ಮಗು, ಹಸು, ಕುದುರೆ, ಕತ್ತೆ, ಬೆಕ್ಕು, ಇಲಿ, ಮಣ್ಣು, ಕಲ್ಲು, ಊರು, ಕೇರಿ, ಮನೆ, ಬಾಗಿಲು, ಮರ, ಗಿಡ, ಹೊಳೆ, ಹಳ್ಳ, ಬಾವಿ, ಅಗಸ, ಕಮ್ಮಾರ, ಕುಂಬಾರ ಮುಂತಾದ ದಿನಬಳಕೆಯ ಶಬ್ದಗಳಿಗೆ ಅರ್ಥಗಳನ್ನು ಕೊಡುವ ಅವಶ್ಯಕತೆಯಿಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ಅವುಗಳಿಗೂ ವಿವರಣಾತ್ಮಕವಾದ ಅರ್ಥವನ್ನು ಕೊಟ್ಟಿದೆ. ಸಂಸ್ಕೃತದ ಪರ್ಯಾಯ ಶಬ್ದಗಳನ್ನೂ ಸೂಚಿಸಿದೆ.

ಗುಣವಾಚಕಗಳೆಲ್ಲ ನಾಮವಾಚಕಗಳ ಪ್ರಭೇದಗಳಾದುದರಿಂದ ಗುಣವಾಚಕಗಳಿಗೆ ಉದಾಹರಣೆಗಳಾಗಿ ಕೊಡುವ ಪ್ರಯೋಗಗಳನ್ನು ಸಂದರ್ಭಕ್ಕೆ ತಕ್ಕಂತೆ (ವಿಶೇಷ್ಯಗಳ ಲಿಂಗವಚನಾದಿಗಳಿಗನುಸಾರವಾಗಿ) ಅವುಗಳಿಗೆ ಕೊಟ್ಟಿರುವ ಅರ್ಥಗಳೊಂದಿಗೆ ಹೊಂದಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಉದಾ— **ಅಕಂಪಿತಶರೀರ** (ಗು). ನಡುಗದ ಮೈಯುಳ್ಳ; ಸ್ಥೈರ್ಯವುಳ್ಳ: ಪರಮಯೋಗಿಯಿರ್ಪಂದದಿಂದಕಂಪಿತಶರೀರನಿರ್ದುದು ಜಲಾಶಯೋಪಾಂತದೊಳ್ ಬಕಂ (ಪಂಠಾಮಾ. ೭-೯೧). **ಅಕರ್ಣಹೃದಯ** (ಗು). ೧. ಕಿವಿ ಹೃದಯಗಳಿಲ್ಲದ; ಕಿವಿಯಿಂದ ಕೇಳಿ ಹೃದಯದಲ್ಲಿ ಆನಂದಿಸಿ ಅನುಭವಿಸಲಾರದ. ೨. ಹಾವಿನ ಹೃದಯವುಳ್ಳ. ೧, ೨: ಕವಿತಾವಿಷಯಮಕರ್ಣಹೃದಯನಪ್ಪ ಜಡಾತ್ಮಂಗೇವುದೋ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೧-೩೬). ಈ ಪ್ರಯೋಗಗಳಲ್ಲಿ 'ಅಕಂಪಿತ ಶರೀರ' ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಕೊಟ್ಟಿರುವ ಪ್ರಯೋಗ ನಪುಂಸಕಲಿಂಗದ ಅರ್ಥವುಳ್ಳುದು. 'ಅಕರ್ಣಹೃದಯ' ಶಬ್ದದ ಪ್ರಯೋಗ ಪುಲ್ಲಿಂಗದ ಅರ್ಥವುಳ್ಳುದು. ಆದರೆ ಈ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಸಂದರ್ಭಗಳಲ್ಲಿ ಇವುಗಳ ಲಿಂಗವ್ಯತ್ಯಯಕ್ಕೆ ಅವಕಾಶವುಂಟಾಗುವುದರಿಂದ ಗುಣವಾಚಕಗಳ ಅರ್ಥವನ್ನೇ ಇಲ್ಲಿ ಕೊಟ್ಟಿದೆ. ಸಂಸ್ಕೃತ ವಿಶೇಷಣಗಳನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಗುಣವಾಚಕಗಳೆಂದೇ ಪರಿಗಣಿಸಲಾಗಿದೆ.

ಈ ಹಿಂದೆ ತಿಳಿಸಿರುವಂತೆ ಸುಮಾರು ಕ್ರಿ. ಶ. ೧೦೦೦ಕ್ಕೆ ಈಚಿನ ಅಂಕಿತನಾಮಗಳನ್ನು ಈ ನಿಘಂಟಿನಲ್ಲಿ ಕೊಟ್ಟಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಒಂದು ಅಂಕಿತನಾಮಕ್ಕೆ ರೂಢಿಯಲ್ಲಿ ಬೇರೆ ಅರ್ಥವೂ ಸಾಧಾರಣವಾಗಿ ಇರುವ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಅಂಥ ಅಂಕಿತನಾಮಗಳನ್ನು ಕೊಡಲಾಗಿದೆ. ಉದಾ— **ಅಂಗದ** (ನಾ). ೧. ತೋಳಿನ ಬಳೆ. ೨. ವಾಲಿಯ ಮಗ. **ಶಕುನಿ** (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಹಕ್ಕಿ. ೨. ದುರ್ಯೋಧನನ ಸೋದರಮಾವ.

ಶಬ್ದಮಣಿದರ್ಪಣದಲ್ಲಿ ಉಕ್ತವಾದ ಧಾತುಗಳಿಗೆ ಅರ್ಥಗಳನ್ನು ಕೊಡುವಾಗ ಅಲ್ಲಿಯ ಕ್ರಮವನ್ನೇ ಅನುಸರಿಸಿದೆ. ಉದಾ— **ಅಗ್ಗಿ**$_1$ (ಕ್ರಿ). ಹೆದರು; ಹಿಗ್ಗು; ಜಗಿ: "ಸಂತ್ರಾಸ, ಹರ್ಷ, ಚರ್ವಣೇಷು" (ಶಮಧಾ).

೪. ಪ್ರಯೋಗಗಳನ್ನು ಸೂಚಿಸಿರುವ ರೀತಿ

ಶಬ್ದಗಳಿಗೆ ಅರ್ಥಗಳನ್ನು ಸೂಚಿಸುವಾಗ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಅರ್ಥಕ್ಕೂ ಶಾಸನಗಳಿಂದಲೂ ಕಾವ್ಯಗಳಿಂದಲೂ ಸಾಧ್ಯವಾದಷ್ಟು ಪ್ರಯೋಗಗಳನ್ನು ಎತ್ತಿಕೊಡಲಾಗಿದೆ. ಶಾಸನಗಳಿಂದ ಪ್ರಯೋಗಗಳನ್ನು ಉದ್ಧರಿಸುವಾಗ ಅವುಗಳ ಆಕರಗಳನ್ನೂ ಜೊತೆಯಲ್ಲಿಯೇ ಕಾಲವನ್ನೂ ಸೂಚಿಸಿದೆ. ಕಾವ್ಯಗಳಿಂದ ಪ್ರಯೋಗಗಳನ್ನು ಉದ್ಧರಿಸುವಾಗ ಆಕರಗಳನ್ನು ಮಾತ್ರ ಕೊಟ್ಟಿದೆ. ಅವುಗಳ ಕಾಲವನ್ನು ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತ ಸೂಚಿಯಿಂದ ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳಬಹುದು. ದೇಶ್ಯಶಬ್ದಗಳಿಗೆ ಪ್ರಯೋಗಗಳನ್ನು ಕೊಡುವಾಗ ಅರ್ಥ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿರುವ ಕಡೆ ಹಳಗನ್ನಡ, ನಡುಗನ್ನಡ ಮತ್ತು ಹೊಸಗನ್ನಡ ಪ್ರಯೋಗಗಳನ್ನು ಕೊಡಲಾಗಿದೆ. ಪ್ರಯೋಗಗಳು ವಿಪುಲವಾಗಿದ್ದು ಸ್ವಾರಸ್ಯವಾಗಿದ್ದರೆ ಶತಮಾನಕ್ಕೆ ಒಂದರಂತೆ ವಿವೇಚಿಸಿ ಉದ್ಧರಿಸಿದೆ. ಅದರ ಜೊತೆಗೆ ಕೆಲವು ಪ್ರಯೋಗಗಳಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದಂತೆ ಆಕರಗಳನ್ನು ಮಾತ್ರ ಸೂಚಿಸಿ ಆಯಾ ಗ್ರಂಥಗಳನ್ನು ನೋಡಿಕೊಳ್ಳಿ ಎಂದು ನಿರ್ದೇಶಿಸಿದೆ. ಅರ್ಥ ಸಂದಿಗ್ಧವಾಗಿದ್ದರೆ ಅರ್ಥಪುಷ್ಟಿಗಾಗಿ ಹೆಚ್ಚು ಪ್ರಯೋಗಗಳನ್ನು ಕೊಡಲಾಗುವುದು. ಉದಾ— **ಅಕ್ಕೆ**$_1$, ಅಕ್ಕ$_1$, ಅಕ್ಕಳ್ (ನಾ). ೧. ಹಿರಿಯ ಸಹೋದರಿ: ತಮ್ಮಕ್ಕನಂ ಕಾಣಲ್ ಪೋದಾತಂ (ಪಂಪಭಾ. ೮-೫೮ ವ); ತಮ್ಮಕ್ಕನತ್ತಿಮಬ್ಬೆಯಲ್ಲಿಗೆ ಗುಂಡಮಬ್ಬೆ ಬಂದು (ಅಜಿಪು. ೧-೪೬); ಅತನ ಅಕ್ಕ ಸಿರಿಯಬ್ಬೆ ಪರಲೋಕ ವಿನೆಯಂ ಮಾಡಿ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ, ೪೬-೬; 1008); ಹಿಂಗದೆಯಕ್ಕತಂಗಿಯರ ಮೇಳದಲಿ ಪುರಾಂಗನಾಜನವೈದಿದುದು (ಶಂನವಿ. ೨೧-೨೨); ಅಕ್ಕನ ಹಗೆ ಭಾವನ ನಂಟು (ಗಾದೆ); ಅಕ್ಕನ ಬಂಗಾರವಾದರೂ ಅಕ್ಕಸಾಲೆ ಬಿಡ (ಗಾದೆ). ೨. (ಗೌರವಾರ್ಥದಲ್ಲಿ) ಹೆಂಗಸು: ಗಾಂಧಾರಿವೆಸರಿನಕ್ಕಂಗಳು ತಾಂ (ಪುಣ್ಯಾಸ್ರ. ೨-೪೬); ಮನೆಯೊಳಗಕ್ಕಂದಿರನುವೆ (ಜಯಕಾ. ೧-೨೦). ೩. ಹೆಂಗಸರನ್ನು ಸಂಬೋಧಿಸುವಾಗ ಸರ್ವಸಾಧಾರಣವಾಗಿ ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಮಾತು (ಅವ್ವ, ಅಮ್ಮ ಎಂಬಂತೆ): ಅಕ್ಕ ಪೇಳೂರೊಳಿಂ ನುಡಿವೋ ಬೇಸಜಂ (ಆದಿಪು. ೩-೩೧); ಲತಾಂಗಿ ನೊಂದಿನಿಸುಮಲ್ಲಿರದಕ್ಕನ ಬರ್ಪ ಬಟ್ಟೆಯಂ ನೋಡುವಮೇಱಿಮೆಂದು (ಕಾದಂಉ. ೯೫); ಅಕ್ಕ ನಿನ್ನಂತಾರೀ ಜಗದೊಳಡಬಲ್ಲರ್ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೫-೯೮); ಬನ್ನಿರೆ ಅಕ್ಕಗಳು, ಹೋಗಿರೆ ಆಲದ ಮರಕ್ಕೆ (ಬಸವ. ೫೬೨); ಅಕ್ಕ ಕೇಳವ್ವ ಅಕ್ಕಯ್ಯ ನಾನೊಂದ ಕನಸ ಕಂಡೆ (ಮಹದೇ. ೧೫-೨); ತರಳೆ ನಿನ್ನಂ ನಂಬಿ ಹೋದಪೆವಕ್ಕ ಚೆನ್ನಕ್ಕ (ಬಸಪು. ೧೪-೩); ಅಕ್ಕ ಬಪ್ಪೆನು ಬಿಡು ಸೆಜಗ (ಭರಚ. ೩೬-೩೫). ೪. ಹೆಂಗಸಿನ ಹೆಸರಿನ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ

(ಅವ್ವ, ಅಮ್ಮ ಎಂಬಂತೆ) ಸೇರುವ ಮಾತು. ಉದಾ— ನಂಬಿಯಕ್ಕ, ಮಹದೇವಿಯಕ್ಕ, ರಾಮಕ್ಕ. ೫. ಅಪೂರ್ವವಾಗಿ ಗಂಡಸರ ಹೆಸರಿನ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಸೇರುವ ಮಾತು : ಮಾರಕ್ಕ ಅರಸರ್ ಬನಮಾ(ವಾ)ಸಿ ಪನ್ನಿಚ್ಛಾಸಿರಮನಾಳೆ (ಎಇ. VI, ೧೬೩–೧ ; 780). **ಅಕ್ಕ**$_1$: ೧. ಬೆರಲ್ಗಳೊಪ್ಪಿರ್ದು ವಾಯಕನಂಘ್ರಿಯುಗಳ ಪಲ್ಲವದಿ (ಮೋಹತ. ೨೩–೧೪) ; (ಮೋಹತ. ೧೩–೩೬, ೨೪–೧೯, ೨೫–೫, ೩೧–೨೧, ೩೩–೫೨, ೩೩–೬೩, ೪೦–೨೬ ನೋ). [ಅ + ಅಕ = ಆಯಕ] ; ನಿರುತದಿಂದವರು ಶುಚಿಯಾಗಿ ಹಾಸುತಲಾಯಕನ ಕುಳ್ಳಿರಿಸಿ ಬಳಿಕ್ಕಂ (ಪ್ರಭುಪು. ೮–೬೬) ; ಮುಪ್ಪೊಳಲ ಜೈಸಿದ ಸದಾಶಿವನ ಪತ್ನಿ ಗಂತಃಕರಣದನ್ನೆಯಾಯಕನೆನಿಪ್ಪುದನುದಾಹರಿಸುವಂತೆ (ಸೌಂದಪು. ೧೩–೪೦) ; [ಈ + ಅಕ = ಈಯಕ]. **ಅಕ್ಕಳ್** : ೧. 'ಅಕ್ಕಳ್ಮಗ' ಪರಾ. ೨. ಸೂಳೆಯರ ನೆಗಟ್ತಿ ನಾಡೆ ತನಗಟ್ತಿದಲಕ್ಕಳೆ ಸೂಳೆಯಾಗಳೇ (ಪಂಪಭಾ. ೪–೯೪) ; ಕೊಂತಿಮಾದೇವಿಗಮೊಂದುತ್ತರಮಾದಳ್ ಕರ್ಣಂಬೆತ್ತಕ್ಕಳೆ [ಪಾಠಾಂ. ಕ್ಕನೆ, ರ್ಕಳೆ] (ಪಂಪಭಾ. ೧೨–೧೨೫). ℙ (ಬಹುವ) ಅಕ್ಕಂಗಳ್, ಅಕ್ಕಗಳು, ಅಕ್ಕಂದಿರ್, ಅಕ್ಕದಿರು, ಅಕ್ಕನವರು ಇತ್ಯಾದಿ. ℙ ಗೌರವವನ್ನು ಅಥವಾ ಪ್ರೀತಿಯನ್ನು ತೋರಿಸುವಾಗ ಅಕ್ಕಚ್ಚಿ, ಅಕ್ಕಣ್ಣಿ, ಅಕ್ಕಮ್ಮ, ಅಕ್ಕಯ್ಯ, ಅಕ್ಕವ್ವ ಮುಂತಾದ ಸಮಾಸ ರೂಪಗಳೂ ಉಂಟು.

ದೇಶ್ಯ ಶಬ್ದಗಳಿಗೆ ಕೊಟ್ಟಿರುವಂತೆ ಸಂಸ್ಕೃತ ಶಬ್ದಗಳಿಗೆ ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಪ್ರಯೋಗಗಳನ್ನು ಕಾಣಿಸಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಸಂಸ್ಕೃತದಲ್ಲಿಲ್ಲದ ಅರ್ಥ ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬಂದರೆ ಆ ಅರ್ಥಸಮರ್ಥನೆಗಾಗಿ ಪ್ರಯೋಗಗಳನ್ನು ಕೊಡಲಾಗಿದೆ. ಅಲ್ಲದೆ ಶಬ್ದ ಅಪೂರ್ವದ್ದಾಗಿದ್ದರೆ, ವಿಶೇಷ ಅರ್ಥವುಳ್ಳದ್ದಾಗಿದ್ದರೆ, ಅಥವಾ ಶಾಸ್ತ್ರಪರಿಭಾಷೆಯದಾಗಿದ್ದರೆ ಅರ್ಥವನ್ನು ಖಚಿತಪಡಿಸಲು ಉಚಿತವರಿತು ಪ್ರಯೋಗಗಳನ್ನು ತೋರಿಸಿದೆ. ಉದಾ— **ಅಂಗಾರ** (ನಾ). ೧. ಕೆಂಡ. ೨. ಇದ್ದಲು. ೩. ಮಂಗಳಗ್ರಹ; ಅಂಗಾರಕ. ೪. ದೇವರ ಧೂಪಾರತಿಯ ಕೆಂಡವನ್ನು ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಆರಿಸಿ, ಅದರಿಂದ ಮಾಧ್ವರು ಹಣೆಯಲ್ಲಿ ಧರಿಸುವ ಊರ್ಧ್ವರೇಖೆ : ತಲೆಭಾರ ಇಳಿದಿತ್ತು ; ಅಂಗಾರ ಬೆಳೆದಿತ್ತು ; ಮೈಯನ್ನು ಮುಚ್ಚಿತ್ತು ಕೆಂಪು ಸೀರೆ (ಸಖೀಗೀ. ೫೪–೯) ; ವೈಷ್ಣವರ ಮಕ್ಕಳಿಗೆ ಅಂಗಾರವೇ ಬಂಗಾರ, ಸ್ಮಾರ್ತರ ಮಕ್ಕಳಿಗೆ ಗಂಧವೇ ಚಂದ (ಗಾದೆ). ೫. (ಉಕ). "ಬೂದಿ" (ಕಸ್ತೂಕೋ). ೬. (ಉಕ). ದೇವರ ಧೂಪಾರತಿಯ ಬೂದಿ ; ದೇವಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಅಭಿಮಂತ್ರಿಸಿ ಇಟ್ಟಿರುವ ಬೂದಿ ; ಪುರೋಹಿತರು, ಜೋಯಿಸರು ಮೊದಲಾದವರು ಅಭಿಮಂತ್ರಿಸಿ ಕೊಟ್ಟ ಬೂದಿ : ರಾಯರ ಸನಾತನಿ ಬಾಲಮಿತ್ರ ಅವರಿಗೆ ದೇವರ ಅಂಗಾರ ಕೂಡ ಹಚ್ಚಿಹೋದ (ನಿರಾಭ. ೬೪–೭) ; ದನಗಳಿಗೆ ಬೇನೆ ಬಂದರೆ ಭಟ್ಟರ ಅಂಗಾರದಿಂದ ಅವಕ್ಕೆ ಗುಣವಾಗುತ್ತಿತ್ತು (ಹಬ್ಬಬ. ೨೫). ೭. ಇಂಗಾಲ (Carbon) : ನಿಜವಾದ ವಜ್ರವು ಬರೀ ಅಂಗಾರದ ಪರಮಾಣುಗಳ ಸಮೂಹವಾದುದರಿಂದ, ಅವು ಎಕ್ಸ್‌ರೇಗೆ ಸಂಪೂರ್ಣ ಪಾರದರ್ಶಕಗಳು (ಎಕ್ಸ್‌ರೇ. ೫೪) ; ಇದ್ದಲು ಒಲೆಯಲ್ಲಿ ಹೊಗೆಯೇಳದಿದ್ದರೂ, ಸರಿಯಾಗಿ ಉರಿಯದೆ ಅಂಗಾರ ಉತ್ಪನ್ನವಾಗಿ, ವಾಯುಸಂಚಾರದ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯಿಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ವಾತಾವರಣ ವಿಷಮಯವಾಗುವ ಸಂಭವವಿದೆ (ಅಡುಸೌ. ೧೬). ಈ ಮೇಲಿನ ಅರ್ಥಗಳಲ್ಲಿ ಮೊದಲ ೩ ಸಂಸ್ಕೃತದಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದುವು. ಉಳಿದವು ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ಬೆಳದು ಬಂದವು. ಇವಕ್ಕೆ ಪ್ರಯೋಗಗಳನ್ನು ಕಾಣಿಸಿದೆ.

ಅನ್ಯದೇಶ್ಯ ಶಬ್ದಗಳಿಗೆ ದೊರೆತಿರುವ ಪ್ರಯೋಗಗಳನ್ನು ಸಾಧ್ಯವಾದಷ್ಟು ಮಟ್ಟಿಗೂ ಉದ್ಧರಿಸಲಾಗಿದೆ. ಉದಾ— **ಅಂಗೀಜು**, ಅಂಗೇಜು (ನಾ). ೧. ಇತರರಿಂದ ಬರಬಹುದಾದ ತೊಂದರೆ ; ಕಾಟ ; ಅಪಾಯದ ಆತಂಕ : ರಾಜರವರು ಆತಂಕವಿಲ್ಲದೆ ಸ್ವತಂತ್ರರಾಗಿ ಟೀಪೂ ಸುಲ್ತಾನರ ಅಂಗೀಜು ಇಲ್ಲದೆ ಇರಬೇಕು ಯಂತಾ ನಿಶ್ಚೈಸಿ (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೫೩). ೨. ಧೈರ್ಯ ; ಶೌರ್ಯ ; ಸಾಹಸ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). **ಅಟೋಪ**, ಅಟಾಪ, ಅಟೋಪು, ಆಟೋಪ್ಯ, ಆಟೋಪು (ನಾ). ೧. ಸಾಮರ್ಥ್ಯ ; ಶಕ್ತಿ : ದೈತ್ಯನಟೋಪವನು ಕಡಿಖಂಡ ಮಾಡಿಯೆ ತಹೆನು ಮೇದಿನಿಯ (ಸಂಭಪ. ೭–೩೫). **ಅಟಾಪ** : "... ನಿಮಗ ಈ ನೌಕರಿ ಮಾಡುವ ಅಟಾಪಽ ಸಿಕ್ಕಿಲ್ಲ" (ನಡೆದಾ. II, ೧೧೫೮). **ಅಟೋಪು** : ೨. ಅಂಕೆ ; ಅಧೀನ : ಇವನು ನನ್ನ ಅಟೋಪಿನಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲ (ಸ್ಯಾಂಡರ್); ಆ ಕುದುರೆ ನನ್ನ ಅಟೋಪಿಗೆ ಬರುವುದಿಲ್ಲ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). **ಆಟೋಪ್ಯ** : ೨. ಸೆಳವಿಗೆ ಸಿಕ್ಕ ನಾವೆ ಅಂಬಿಗರ ಆಟೋಪ ತಪ್ಪಿ ಸಾಗುತ್ತದೋ ಎಂದು ವಿವಂಚನೆಗೆ ಒಳಗಾಗಿದ್ದರು (ಗ್ರಾಮಾಯ. ೪೪೯). **ಆಟೋಪು** : ೨. ಇತ್ತ ರೇಗಿ ನಿಂತಿದ್ದ ಮೊಗಲರು ಪ್ರತಾಪನು ಆಟೋಪಿನಲ್ಲಿ ಬಂದನೆಂದು ಮನ್ನಾಜಿಯನ್ನೇ ಪ್ರತಾಪನೆಂದು ಭಾವಿಸಿ ನಾಲ್ಕು ದಿಕ್ಕಿನಿಂದ ಬಾಣಗಳ ಮಳೆ ಸುರಿಸತೊಡಗಿದರು (ಮಾತೃಭೂ. ೧೬).

ನಿಘಂಟು ವ್ಯಾಕರಣಗಳಿಂದ ತೆಗೆದುಕೊಂಡ ಉದ್ಧರಣಗಳನ್ನೆಲ್ಲಾ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟ ಶಬ್ದದ ಅರ್ಥವಿವರಣೆ ಮುಗಿದ ಕೂಡಲೆ ಒಂದೇ ಕಡೆ ಮೊದಲಲ್ಲೆ ಉದ್ಧರಣ ಚಿಹ್ನೆಗಳಲ್ಲಿ ಸೂಚಿಸಲಾಗಿದೆ. ಎಲ್ಲ ನಿಘಂಟುಗಳಿಂದಲೂ ಉಲ್ಲೇಖಿಸಿಲ್ಲ. ಉದಾ— **ಅಗುಂದಲೆ** (ನಾ). ಅತಿಶಯ ; ಹೆಚ್ಚಳ: "ಅಗುಂದಲೆ = ಪಿರಿದು" (ಶಮದ. ಪರಿ. ೨–೧); "ಅಗುಂದಲೆಂದು ಬಹುಳಂ" (ಕರ್ಣಾನಿ. ೨೧); "ಮೊಕ್ಕಳಮಗುಂದಲೆ ಕರಂ ನೆಜೆ" (ಕಬ್ಬಕೈ. ೪೮).

ಹೊಸಗನ್ನಡದಲ್ಲಿ ಪ್ರಚಲಿತವಾಗಿರುವ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಪ್ರಯೋಗ ಸಿಕ್ಕದಿದ್ದಲ್ಲಿ ರೂಢಿಯ ಒಂದು ವಾಕ್ಯವನ್ನು ನಿಯೋಜಿಸಿದೆ. ಉದಾ— **ಅಂಟು**$_1$ (ಕ್ರಿ). ೨. ಆ ಪುಸ್ತಕದಲ್ಲಿ ಹಾಳೆಗಳು ಒಂದಕ್ಕೊಂದು ಅಂಟಿಕೊಂಡಿವೆ (ರೂಢಿ).

೫. ನಿಷ್ಪತ್ತಿ ವಿಧಾನ (Derivation)

ನಿಷ್ಪತ್ತಿಯನ್ನು ಮುಖ್ಯ ಉಲ್ಲೇಖಕ್ಕೆ ಮಾತ್ರ ಕೊಡಲಾಗಿದೆ. ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಮುಖ್ಯ ಶಬ್ದದ ನಿಷ್ಪತ್ತಿಯನ್ನೂ ಆ ಶಬ್ದದ ಕೆಳಗೆ ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ಸೂಚಿಸಿದೆ. ನಿಷ್ಪತ್ತಿ ತಿಳಿಯದಿರುವ ಕಡೆ ಪ್ರಶ್ನೆಯನ್ನು ಹಾಕಿದೆ.

ಸಂಸ್ಕೃತ ಶಬ್ದಗಳು :— ಸಂಸ್ಕೃತ ಶಬ್ದಗಳ ರಚನೆಯಲ್ಲಿ ಸೇರಿರುವ ಪ್ರಕೃತಿ ಪ್ರತ್ಯಯಗಳನ್ನು ಬಿಡಿಸಿ ತೋರಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಸಿದ್ಧವಾದ ಶಬ್ದರೂಪಗಳನ್ನು ಮಾತ್ರ ಕೊಡಲಾಗುವುದು. ಹಾಗೆಯೇ ನಿಷೇಧರೂಪಗಳನ್ನೂ ಉಪಸರ್ಗ ಸೇರಿದ ರೂಪಗಳನ್ನೂ ಬಿಡಿಸಿ ತೋರಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ಬಳಕೆಯಲ್ಲಿರುವ ಸಂಸ್ಕೃತ ಶಬ್ದದ ರೂಪಕ್ಕೂ ಸಂಸ್ಕೃತದಲ್ಲೇ ಬಳಕೆಯಲ್ಲಿರುವ ಆ ಶಬ್ದದ ರೂಪಕ್ಕೂ ಯಾವ ವ್ಯತ್ಯಾಸವೂ ಇಲ್ಲದ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ [ಸಂ.] ಎಂದು ಮಾತ್ರ ತೋರಿಸಲಾಗುವುದು. ಇವಕ್ಕೆ ವ್ಯತ್ಯಾಸವೇನಾದರೂ ಇದ್ದಲ್ಲಿ [ಸಂ.] ಎಂಬ ಸಂಕೇತದ ಜೊತೆಗೆ ಸಂಸ್ಕೃತದ ರೂಪವನ್ನೂ ತೋರಿಸಲಾಗುವುದು.

I. ರೂಪಭೇದವಿಲ್ಲದ ಶಬ್ದಗಳು : **ಅಂಗ್ಮ** (ನಾ). [ಸಂ.]; **ಫಲ** (ನಾ). [ಸಂ.]; **ಗಣಿತ** (ನಾ). [ಸಂ.]; **ಪ್ರಯತ್ನ** (ನಾ). [ಸಂ.]

II. ಅಂತ್ಯದಲ್ಲಿ ಸ್ವಲ್ಪ ಮಾತ್ರ ವ್ಯತ್ಯಾಸವಿರುವ ಶಬ್ದಗಳು : **ಅಂಕ್ಕೆ** (ನಾ). [ಸಂ. ಅಂಕ] ; **ವಿದ್ವಾಂಸ** (ನಾ). [ಸಂ. ವಿದ್ವಸ್]; **ಹನುಮಂತ** (ನಾ). [ಸಂ. ಹನುಮತ್]; **ಧನವಂತ** (ನಾ). [ಸಂ. ಧನವತ್].

III. ನಞ್ ಪ್ರತ್ಯಯ ಸಮನ್ವಿತವಾದ ಶಬ್ದಗಳು : **ಅಜ್ಞಾನ** (ನಾ). **ಅಜೀರ್ಣ** (ಗು). [ಸಂ. (ಅ- + ಜ್ಞಾನ)] ; [ಸಂ. (ಅ- + ಜೀರ್ಣ)] ಮುಂತಾಗಿ ಬಿಡಿಸಿ ತೋರಿಸುವುದಿಲ್ಲ. **ಅಜ್ಞಾನ** (ನಾ). [ಸಂ.] ; **ಅಜೀರ್ಣ** (ನಾ). [ಸಂ.] ಎಂದು ಸೂಚಿಸಿದೆ.

IV. ಉಪಸರ್ಗ ಸೇರಿದ ರೂಪಗಳು : **ದುರಭಿಮಾನ** (ನಾ). [ಸಂ.] ; **ನಿಷ್ಕಾರಣ** (ನಾ). [ಸಂ.] ; **ಸಕಾರಣ** (ನಾ). [ಸಂ.] ; **ನಿರಂತರ** (ನಾ). [ಸಂ.]. ಇವನ್ನು [ದುರ್ + ಅಭಿಮಾನ] ; [ಸ + ಕಾರಣ] ಎಂದು ಮುಂತಾಗಿ ಬಿಡಿಸಿ ತೋರಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ನಿತ್ಯಸಮಾಸಗಳನ್ನು ಬಿಡಿಸಿ ತೋರಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಉದಾ— **ದಂಪತಿ** [ಸಂ. ದಂಪತ್].

ಸಂಸ್ಕೃತ ಸಮಾಸಗಳಲ್ಲಿ ಸೇರಿರುವ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಶಬ್ದರೂಪಗಳನ್ನು ಮಾತ್ರ ಬಿಡಿಸಿ ತೋರಿಸಿದೆ. ಆದರೆ ರೂಪಸಿದ್ಧಿಗೆ ಸಹಾಯಕವಾದ ಪ್ರತ್ಯಯವೇ ಮೊದಲಾದ ಇತರ ಅಂಶಗಳನ್ನು ನಿರ್ದೇಶಿಸಿಲ್ಲ. ಅಂಥ ಕಡೆ ಯಾವುದೋ ಅಂಶವನ್ನು ಹೇಳದೆ ಬಿಟ್ಟಪಡೆಯೆಂದು ಸೂಚಿಸುವ ಸಲುವಾಗಿ ಸಣ್ಣ ಅಡ್ಡಗೆರೆ(–Hyphen) ಯನ್ನು ಹಾಕಿದೆ. ಉದಾ— **ಕೆಂಜಾಕ್ಷ** (ನಾ). [ಸಂ. (ಕಂಜ + ಅಕ್ಷ + –)]. **ಪದ್ಮನಾಭ** (ನಾ). [ಸಂ. (ಪದ್ಮ + ನಾಭ + –)]. ಈ ಉದಾಹರಣೆಗಳಲ್ಲಿ [ಕಂಜ + ಅಕ್ಷ] ; [ಪದ್ಮ + ನಾಭ] ಎಂಬ ಶಬ್ದಗಳು ಕೂಡಿದಾಗ ಅವುಗಳ ಜೊತೆಗೆ ಬೇರೆ ಯಾವುದೋ ಪ್ರತ್ಯಯ ಸೇರಿದೆ. ಕಂಜದಂತೆ ಅಕ್ಷಿಯುಳ್ಳವನು ಯಾವನೋ ಅವನು, ಪದ್ಮದಂತೆ ನಾಭಿಯುಳ್ಳವನು ಯಾವನೋ ಅವನು ಎಂಬ ಅರ್ಥ ಬರುವಂತೆ ಸೇರಿರುವ ಆ ಪ್ರತ್ಯಯವನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಕೊಡದೆ ಬಿಟ್ಟಪಡೆಯೆಂದು ಈ ಸಣ್ಣ ಅಡ್ಡಗೆರೆ ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ.

ಈ ಕೆಳಗಿನ ಉದಾಹರಣೆಗಳಿಂದ ಮತ್ತೆ ಕೆಲವು ಅಂಶಗಳನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸಬಹುದು. 'ಅಗ್ರೇಸರ' ಶಬ್ದದ ನಿಷ್ಪತ್ತಿವಿಭಾಗದಲ್ಲಿ [ಸಂ.] ಎಂದು ಮಾತ್ರ ಸೂಚಿಸಿದೆ. ಆದರೆ 'ಅಗ್ರೇದಧಿಷು' ಶಬ್ದದ ನಿಷ್ಪತ್ತಿಯಲ್ಲಿ [ಸಂ. ಅಗ್ರೇದಧಿಷೂ (ಅಗ್ರೇ + ದಧಿಷು)] ಎಂದು ಬಿಡಿಸಿ ಕೊಟ್ಟಿದೆ. ಇಲ್ಲಿ ದುಂಡು ಕಂಸದೊಳಗೆ ಬಿಡಿಸಿ ತೋರಿಸಿರುವ 'ಅಗ್ರೇ' ಮತ್ತು 'ದಧಿಷೂ' ಇವು ಈ ರೂಪಗಳಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯಉಲ್ಲೇಖಗಳಾಗಿ ಈ ನಿಘಂಟಿನಲ್ಲಿ ಬಂದಿಲ್ಲ. ಅಗ್ರ, ದಧಿಷು ಈ ರೂಪದಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯಉಲ್ಲೇಖವಾಗಿ ಬಂದಿವೆ. ನಿಷ್ಪತ್ತಿಭಾಗದಲ್ಲಿ ದುಂಡುಕಂಸದೊಳಗೆ ಬಂದಿರುವ ಎಲ್ಲ ಶಬ್ದಗಳೂ ಈ ನಿಘಂಟಿನಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯ ಶಬ್ದಗಳಾಗಿ ಎಡೆಪಡೆಯದಿರಬಹುದು. ಉದಾ— **ಅಂತರ್ವಾಸ** (ನಾ). [ಸಂ. (ಅಂತರ್ + ವಾಸ)]. ಈ ಉದಾಹರಣೆಗಳಿಂದ ಈ ರೀತಿಯ ಶಬ್ದಗಳು ಸಮಾಸದ ಪೂರ್ವಪದಗಳಾಗಿ ಬಂದಾಗ ಯಾವ ರೂಪದಲ್ಲಿ ನಿಲ್ಲುತ್ತವೆ ಎಂಬುದನ್ನು ಅರಿತುಕೊಳ್ಳಬಹುದು. ಸಮಾಸದ ಪೂರ್ವಪದಗಳಾಗಿ ಬರುವ ಇಂಥ ಶಬ್ದಗಳಿಗೆ ಸ್ವತಂತ್ರ ಅಸ್ತಿತ್ವವಿಲ್ಲದ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಅಂತಹ ಶಬ್ದಗಳನ್ನು ಮುಖ್ಯ ಶಬ್ದಗಳಾಗಿ ಕೊಡುವುದಿಲ್ಲ. ನಿಷ್ಪತ್ತಿಭಾಗದಲ್ಲಿ ಆ ಶಬ್ದಗಳ ಮುಂದೆ ಒಂದು ಬಿಂದುವನ್ನು ಹಾಕಿ ಸೂಚಿಸಲಾಗಿದೆ. ಉದಾ— **ಅಸ್ಮತ್**$_{0}$, **ಅಸ್ಮದ್**$_{0}$.

ದೇಶ್ಯಶಬ್ದಗಳು :— ದೇಶ್ಯಶಬ್ದಗಳಿಗೆ ಅವುಗಳ ರಚನೆ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗುವಂತೆ ಪ್ರಕೃತಿ ಪ್ರತ್ಯಯಾದಿಗಳನ್ನು ವಿಭಜಿಸಿ ತೋರಿಸಿದೆ. ಉದಾ— **ಅಗಸರಿತ್ತಿ** (ನಾ). [ಅಗಸ + –ಗಿತ್ತಿ]; **ನೋಂಪಿ** (ನಾ). [ನೋಂ + –ಪಿ] ; **ಅಣ್ಕೆ** [ಅಣ್ + –ಕೆ].

ಸಮಾಸಗಳಲ್ಲಿ ಸೇರಿರುವ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಪ್ರಕೃತಿರೂಪಗಳನ್ನೂ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಸೇರುವ ಅಂತ್ಯ ಪ್ರತ್ಯಯಗಳನ್ನೂ ನಿರ್ದೇಶಿಸಲಾಗಿದೆ. ಇದು ವ್ಯಾಕರಣಸಮ್ಮತವಾದ ವಿಗ್ರಹವಾಕ್ಯವೆಂದು ಭಾವಿಸಲಾಗದು. ಖಚಿತವಾಗಿರುವಷ್ಟು ಭಾಗವನ್ನು ಮಾತ್ರ ತೋರಿಸಿ ಉಳಿದಿದ್ದನ್ನು ಅಡ್ಡಗೆರೆಯ ಮೂಲಕವಾಗಿ ಪ್ರಶ್ನಾರ್ಥಕ ಚಿಹ್ನೆಯ ಮೂಲಕವಾಗಲಿ ಸೂಚಿಸಲಾಗುವುದು. ಲೋವಾಗಮಾದಿ ಸಂಧಿಕಾರ್ಯಗಳನ್ನೂ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿಯ ಆಗಮಗಳನ್ನೂ ತೋರಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಉದಾ— **ತೂಗುಂಜೊಡರ್** (ನಾ). [ತೂಗು + ಸೊಡರ್] ; **ಅಕ್ಕಜಂಗೊಳ್** (ಕ್ರಿ). [ಅಕ್ಕಜ + ಕೊಳ್] ; **ಅದಿರುದುಟ** (ನಾ). [ಅದಿರು + ತುಟ] ; **ನಾಣಿಲಿ** (ನಾ). [ನಾಣ್ + –ಇಲ್ಲಿ] ; **ಬಳೆಗಾಱುತಿ** (ನಾ). [ಬಳೆಗಾಱು + –ತಿ].

ಸಮಾಸಶಬ್ದಗಳು ಬಹುಪಾಲು ಒಂದೇ ಅದರೂ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಮೂಲದವಾಗಿದ್ದು ಒಂದಕ್ಕಿಂತ ಹೆಚ್ಚು ಉಲ್ಲೇಖಗಳಾಗಿ ನಿಘಂಟಿನಲ್ಲಿ ಪ್ರತ್ಯೇಕ ಸ್ಥಾನ ಪಡೆದಿದ್ದ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಆಯಾ ಉಲ್ಲೇಖದ ಸಂಖ್ಯೆಯನ್ನು ಜೊತೆಯಲ್ಲಿಯೇ ಕೊಡಲಾಗುವುದು. ಉದಾ— **ಅಚ್ಚುಕೆಟ್ಟು**$_{1}$ (ನಾ). [ಅಚ್ಚು$_{1}$? + ಕಟ್ಟು$_{1}$]; **ಅಚ್ಚರಿಪಡೆ** (ಕ್ರಿ). [ಅಚ್ಚರಿ$_{2}$ + ಪಡೆ$_{1}$]; **ಅಚ್ಚರಿಗವಿ** (ಕ್ರಿ). [ಅಚ್ಚರಿ$_{2}$ + ಕವಿ$_{1}$]; **ಅಚ್ಚಮುತ್ತು** (ನಾ). [ಅಚ್ಚು$_{1}$ + ಮುತ್ತು$_{3}$] ; **ಅಚ್ಚುಮೆಚ್ಚು** (ನಾ). [ಅಚ್ಚು$_{1}$ + ಮೆಚ್ಚು$_{2}$].

ತದ್ಭವ ಶಬ್ದಗಳು :— ಸಂಸ್ಕೃತ ಅಥವಾ ಪ್ರಾಕೃತದಿಂದ ಬಂದ ಶಬ್ದಗಳನ್ನು ಮಾತ್ರ ತದ್ಭವ ಎಂದು ಪರಿಗಣಿಸಲಾಗಿದೆ. ತದ್ಭವಗಳ ಮೂಲವನ್ನು ನಿಷ್ಪತ್ತಿಚಿಹ್ನೆ(<)ಯ ಮೂಲಕ ಸೂಚಿಸಿದೆ. ಉದಾ— **ಬಕುತಿ** (ನಾ). [< ಸಂ. ಭಕ್ತಿ] ; **ಜತನ** (ನಾ). [< ಸಂ. ಯತ್ನ]. ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ಬಳಕೆಯಲ್ಲಿರುವ ತದ್ಭವ ಮೂಲಭಾಷೆಯಿಂದ ನೇರವಾಗಿ ಬಾರದೆ ಬೇರೆ ಭಾಷೆಯ ಮೂಲಕ ಬಂದಿರುವ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ನೇರ ಸಂಪರ್ಕವುಳ್ಳ ಶಬ್ದವನ್ನು ನಿಷ್ಪತ್ತಿಚಿಹ್ನೆಯಿಂದ ಸೂಚಿಸಿ ಆ ಶಬ್ದದ ಮುಂದೆ ಓರೆಯಾದ ಲಂಬಗೆರೆ (/) ಯನ್ನು ಕೊಟ್ಟು ಮೂಲಶಬ್ದವನ್ನು ಸೂಚಿಸಿದೆ. ಉದಾ— **ಕೆಂಬು** (ನಾ). [< ಪ್ರಾ. ಕಂಭೋ. / ಸಂ. ಸ್ಕಂಭ]; **ಅರಸ** (ನಾ). [< ತಮಿ. ಅರಶನ್ / ಸಂ. ರಾಜನ್]. ಸಂಸ್ಕೃತ ಭಾಷೆಯಲ್ಲಿನ ಸ್ಕೆಂಭ ಎಂಬ ಶಬ್ದ ಪ್ರಾಕೃತದಲ್ಲಿ ಕಂಭೋ ಎಂದಾಗಿ, ಪ್ರಾಕೃತದ ಮೂಲಕ ಕನ್ನಡಕ್ಕೆ ಬಂದು ಕಂಬ ಆಯಿತು; ಸಂಸ್ಕೃತದ ರಾಜನ್ ಶಬ್ದ ತಮಿಳಿನಲ್ಲಿ ಅರಶನ್ ಎಂದಾಗಿ, ತಮಿಳಿನ ಮೂಲಕ ಕನ್ನಡಕ್ಕೆ ಬಂದು ಅರಸ ಆಯಿತು ಎಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯ.

ಅನ್ಯದೇಶ್ಯ ಶಬ್ದಗಳು :— ಮುಖ್ಯ ಶಬ್ದ ಯಾವ ಭಾಷೆಯದೆಂದು ಗೊತ್ತಿರುವಾಗ ಆ ಭಾಷೆಯ ಹೆಸರನ್ನು ಸೂಚಿಸಲಾಗುವುದು. ಮೂಲಭಾಷೆ ಗೊತ್ತಿಲ್ಲದಾಗ 'ಅನ್ಯದೇ:' ಎಂದು ಹೇಳಲಾಗುವುದು. ಈ ಅನ್ಯದೇಶ್ಯ ಶಬ್ದಗಳಿಗೂ ಆಯಾ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟಂತೆ ಮುಖ್ಯವಾದ ಕೆಲವು ಇತರ ಭಾಷೆಗಳಿಂದ ಮಾತ್ರ ಸಂವಾದಿ (Equivalent) ಶಬ್ದಗಳನ್ನು ಕೊಡಲಾಗುವುದು. ಹೀಗೆ ಕೊಡುವಾಗ ಕನ್ನಡಕ್ಕೆ ನೇರ ಸಂಪರ್ಕವಿರಬಹುದೆಂದು ತೋರುವ ಶಬ್ದಗಳನ್ನು ಮೊದಲೂ ಉಳಿದುವನ್ನು ಆಮೇಲೂ ನಿರ್ದೇಶಿಸಲಾಗುವುದು. ಉದಾ— **ಅಕ್ಕೆಲ್ಲು** (ನಾ). [← ಅರ. ಪಾರ. ಹಿಂ. ಅಕ್ಸ್; ಮರಾ. ಅಕ್ಕಲ್ / ತುಳು. ಅಳಲು, ಅಕ್ಕಲು]. **ಆಂಗ್ರೇಜಿ** (ನಾ). (ಉಕ). [← ಹಿಂ. ಆಂಗ್ರೇಜ಼; ಮರಾ. ಆಂಗ್ರೇಜ, ಆಂಗ್ರೇಜೀ < ಇಂ. English] **ಅಂಬರು** (ನಾ). [← ಇಂ. Amber < ಅರ. ಅಂಬರ್ / ಹಿಂ. ಅಂಬರ್]. **ಅಜಾರಿ** (ನಾ). [← ಅರ. ಪಾರ. ಹಿಂ. ಮರಾ. ಅಜಾರ್, ಅಜಾರ್].

ಅನ್ಯದೇಶ್ಯ ಶಬ್ದಗಳಿಗೆ 'ಆಗು' ಎಂಬ ಧಾತುವೂ, –ಇಸು ಮುಂತಾದ ಪ್ರತ್ಯಯವೂ ಸೇರಿ ಆಗುವ ರೂಪಗಳಿಗೆ ನಿಷ್ಪತ್ತಿಯನ್ನು ಕೊಡುವಾಗ ಈ ಮುಂದಿನ ಕ್ರಮವನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿದೆ. ಉದಾ— **ಅಜಸ್ಟ್‌ಆಗು** (ಕ್ರಿ). [ಅಜಸ್ಟ್ + ಆಗು. ℙ ಅಜಸ್ಟ್ ← ಅರ. ಪಾರ. ಹಿಂ. ಮರಾ. ಅಜಸ್ಟ್ = ಅಚ್ಚುಮಾಕಿರ, ವಿಚಿತ್ರ]. **ಅಟಕಾಯಿಸು** (ಕ್ರಿ). [ಅಟಕ್ಕಾ + –ಇಸ್ಯ. ℙ ಅಟಕಾ ← ಹಿಂ. ಅಟಕಾನಾ].

ಜ್ಞಾತಿಶಬ್ದಗಳು :— ದೇಶ್ಯ ಶಬ್ದಗಳಿಗೆ ಇತರ ಸೋದರ ಭಾಷೆಗಳಲ್ಲಿ ದೊರೆಯುವ ಜ್ಞಾತಿ ಶಬ್ದಗಳನ್ನು ಕೊಟ್ಟಿದೆ. ಅರ್ಥ ಭೇದವಿದ್ದಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಅರ್ಥವನ್ನು ಬರೆದು ತೋರಿಸಿದೆ. ಜ್ಞಾತಿ ಶಬ್ದಗಳನ್ನು ಈ ಕೆಳಗಿನ ಅನುಕ್ರಮದಲ್ಲಿ ಕಾಣಿಸಿದೆ. ತಮಿ. (ತಮಿಳು); ಮಲ. (ಮಲಯಾಳ); ತುಳು. ; ಕೂಡ. (ಕೊಡಗು); ತೆಲು. (ತೆಲುಗು); ಕೊಲಾ. (ಕೊಲಾಮಿ); ನಾಯ್ಕಿ. ಪರ್ಜಿ. ಗಡಬ. ಗೊಂಡಿ. ಕುಇ. ಕುವಿ. ಕುರುಖ್. ಮಲ್ತೊ. ಬ್ರಾಹುಇ.

ತಮಿಳು ಶಬ್ದಗಳನ್ನು ಕನ್ನಡ ಅಕ್ಷರಗಳಲ್ಲಿ ಬರೆದು ತೋರಿಸುವಾಗ ಈಗಿನ ಶಿಷ್ಟರ ಉಚ್ಚಾರಣೆಯನ್ನು ಗಮನಿಸಿ ಬರೆಯಲಾಗಿದೆ. ತಮಿಳು ನಿಘಂಟಿನಲ್ಲಿ ಕೊಟ್ಟಿರುವ ಕಾಗುಣಿತಗಳನ್ನೇ ಕೊಡಲಾಗಿದೆ.

ಮೊದಲು ನಿಷ್ಪತ್ತಿಯನ್ನೂ ಆಮೇಲೆ ಜ್ಞಾತಿ ಅಥವಾ ಸಂವಾದಿ ಶಬ್ದಗಳನ್ನೂ ಕೊಟ್ಟಿದೆ. ಜ್ಞಾತಿಶಬ್ದಗಳನ್ನು ಪ್ರಾರಂಭಿಸುವ ಮೊದಲು ಎರಡು ಲಂಬರೇಖೆ (॥) ಗಳಿಂದ ಭೇದವನ್ನು ಸೂಚಿಸಿದೆ. ಉದಾ— **ಆಚ್ಚಾಳ್** (ನಾ). [ಆಚ್ಚ್ + ಆಳ್. ॥ ತೆಲು. ಆಚ್ಚಲ, ಆಚ್ಚಾಲು = ಒಂಟಿ ಮನುಷ್ಯ, ತೊಂದರೆಯಿಲ್ಲದವನು]. **ಆಡಂಗು**$_1$ (ನಾ). [ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಅಡಜ್ಗು ; ತುಳು. ಅಡಂಗು, ಡೆಂಗುಸಿ ; ತೆಲು. ಅಡಗು ; ಕೋಲಾ. ಡಾಂಗ್].

ಶಬ್ದಗಳಿಗೆ ನಿಷ್ಪತ್ತಿ ಕೊಡುವಾಗ ಇದುವರೆಗಿನ ಸಂಶೋಧನೆಗಳಿಂದ ಖಚಿತವಾಗಿರುವಷ್ಟನ್ನು ಮಾತ್ರ ನಿಘಂಟಿನಲ್ಲಿ ತೋರಿಸಿದೆ. ನಿಷ್ಪತ್ತಿ ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಜ್ಞಾತಿ ಅಥವಾ ಸಂವಾದಿ ಶಬ್ದಗಳ ರೂಪಗಳನ್ನು ತೋರಿಸುವಾಗ ಅವುಗಳ ಪ್ರಕೃತಿರೂಪದಲ್ಲೇ ತೋರಿಸಲಾಗುವುದು.

ಆಧಾರ ಅಥವಾ ಪ್ರಯೋಗವಿಲ್ಲದ ಶಬ್ದಮೂಲಗಳು ಪುನರ್ರಚಿತ (Re-constructed) ವಾದುವೆಂದು ಭಾವಿಸಿ ಅಂಥ ಶಬ್ದಗಳ ಎಡಪಕ್ಕದಲ್ಲಿ ನಕ್ಷತ್ರ (*) ಚಿಹ್ನೆಯನ್ನು ಹಾಕಿದೆ. ಉದಾ— **ಅಂಗಚಿತ್ತ್** (ನಾ). [ಪ್ರಾ. ಅಂಗಛತ್ತ (< ಸಂ. * ಅಂಗಕ್ಷಿತ್ತ)].

ದೇಶ್ಯ ಶಬ್ದಗಳಿಗೆ 'ದೇ' ಎಂದೂ, ಸಂಸ್ಕೃತ ಶಬ್ದಗಳಿಗೆ 'ಸಂ' ಎಂದೂ, ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಭಾಷೆಗಳ ಶಬ್ದಗಳಿಗೆ 'ಅನ್ಯದೇ' ಎಂದೂ ಸೂಚಿಸಿದೆ. ವ್ಯುತ್ಪತ್ತಿ ಗೊತ್ತಿಲ್ಲದಿರುವಾಗ ಪ್ರಶ್ನ (?) ಚಿಹ್ನೆಯನ್ನು ಹಾಕಿದೆ.

೬. ವಿರಾಮ ಚಿಹ್ನೆಗಳು (Punctuation marks)

I. (.) ಪೂರ್ಣವಿರಾಮ (Full stop)

ಮುಖ್ಯ ಉಲ್ಲೇಖಗಳ ವಾಚಕ ನಿರ್ದೇಶನವಾದ ಅನಂತರವೂ, ಅರ್ಥಜ್ಞಾಯೆಯನ್ನು ತೋರಿಸುವ ೧, ೨ ಮುಂತಾದ ಸಂಖ್ಯೆಗಳ ಮುಂದೆಯೂ, ಅರ್ಥಪ್ರಯೋಗಗಳೇ ಮೊದಲಾದ ಎಲ್ಲ ವಿವರಗಳೂ ಮುಗಿದು ನಿಷ್ಪತ್ತಿಯನ್ನು ಪ್ರಾರಂಭಿಸುವ ಮೊದಲೂ, ಉದ್ಧರಿಸಿದ ಪ್ರಯೋಗಗಳ ಆಕರಗಳ ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತ ಸೂಚನೆ ಮುಗಿದ ಮೇಲೆಯೂ, 'ನೋ', 'ಪರಾ', ಹೋ ಮುಂತಾದ ಸಂಕೇತಗಳ ಮುಂದೆಯೂ, ನಿಷ್ಪತ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಸಮಾಸಗಳನ್ನು ಬಿಡಿಸಿ ತೋರಿಸಿದ ಮೇಲೆ ಜ್ಞಾತಿ ಅಥವಾ ಸಂವಾದಿ ಶಬ್ದಗಳನ್ನು ಕೊಡುವುದಕ್ಕೆ ಮೊದಲೂ ಪೂರ್ಣವಿರಾಮ ಚಿಹ್ನೆಯನ್ನು ಬಳಸಿದೆ. ಉದಾ— **ಅಂಟರಳೆ** (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಗಿಡ; ಅಂಟವಾಳ. **ಅಂಟಿಕ್ಕು** (ಕ್ರಿ). ೧. ಅಂಟಿಸು. ೨. ನಾಟಿಹಾಕು; ಕಸಿಮಾಡು (ಉ). ೩. ಬೆಂಕಿಹಚ್ಚು (ಸ್ಕಾಂಡ್). **ಅಕ್ಕೈಯ್ಯ** (ನಾ). ಅಕ್ಕನನ್ನು ಪ್ರೀತಿಯಿಂದ ಕರೆಯುವ ಮಾತು: ಅಕ್ಕ ಕೇಳಕ್ಕ, ಅಕ್ಕಯ್ಯ ನಾನೊಂದ ಕನಸ ಕಂಡೆ (ಪಾಡ್ದ. ೧೫–೨). **ಅಟ್ಟುಕುಳಿ** 'ಅಟ್ಟುಗುಳಿ' ನೋ. **ಅಟ್ಟೈ** (ಗು). ದಟ್ಟವಾದ; ಒತ್ತಾಪ (?). 'ಅಟ್ಟಾಬಗ' ಪರಾ. **ಅಚ್ಚು ಬೆಲ್ಲ** (ನಾ). ಉಂಡೆ ಬೆಲ್ಲ ಹೋ. **ಅಕ್ಕಾಜೆ** (ನಾ). ℙ ಅಣ್ಣಾಜಿ, ಭಾವಾಜಿ, ಮಾವಾಜಿ ಇತ್ಯಾದಿ ಹೋ. **ಅಟಮಟಿಸು** (ಕ್ರಿ). [ಅಟಮಟ + –ಇಸ್ಯ. / ತೆಲು. ಅಟಮಟಿಂಚು].

II. (,) **ಅಲ್ಪವಿರಾಮ** (Comma)

೧. ಪ್ರಧಾನ ಶಬ್ದ ಮತ್ತು ಅದರ ಇತರ ರೂಪಗಳನ್ನು ಒಂದೆಡೆ ಉಲ್ಲೇಖಿಸುವಾಗ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಅಲ್ಪವಿರಾಮವನ್ನು ಬಳಸಲಾಗಿದೆ. ಉದಾ— **ಅಕ್ಕಲ್ಯು, ಅಖಲು. ಅಂಕಕಾಱ,** ಅಂಕಂಗಾಱ, ಅಂಕಗಾಱ.

೨. ಸಂಕೇತಸೂಚನೆಗಳಲ್ಲಿ ಸಂಪುಟ ಭಾಗಗಳನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಅಂಕಿಗಳ ಮುಂದೆ ಅಲ್ಪವಿರಾಮವನ್ನು ಬಳಸಲಾಗಿದೆ. ಉದಾ— **ಅಂಕೆ** (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೮, ೧೬–೧೦ ; 1762). **ಅಕಯ್ಯ** (ಎಕ. XIV, ನಾಗಮಂ. ೧೧೧–೩ ; 961). **ಅಂಬಲಗೊಟ್ಟಗೆ** (ಸೌಇಇ. IX–ii, ೪೪೬–೬೦ ; 1436).

III. (;) **ಅರ್ಧವಿರಾಮ** (Semicolon)

೧. ಒಂದೇ ಬಗೆಯ ಅರ್ಥವಿರುವಲ್ಲಿಯೂ, ಅರ್ಥದ ಛಾಯೆ ಸ್ವಲ್ಪಮಟ್ಟಿಗೆ ಭಿನ್ನವಾಗಿರುವಾಗಲೂ ನಡುವೆ ಅರ್ಧವಿರಾಮವನ್ನು ಬಳಸಲಾಗಿದೆ. ಉದಾ— **ಅಗಣಿತ** (ಗು). ೧. ಎಣಿಸಿಲ್ಲದ ; ಲೆಕ್ಕವಿಲ್ಲದ ; ಲೆಕ್ಕಕ್ಕೆ ಮೀರಿದ. **ಅಕ್ಕರಗೊಟ್ಟ** (ನಾ). ವಿದ್ವಾಂಸರ ಸಭೆ ; ವಿದ್ವಾಂಸರೊಡನೆ ಮಾಡುವ ಚರ್ಚೆ ಸಲ್ಲಾಪ ಮುಂತಾದವು.

೨. ಪ್ರಯೋಗವನ್ನು ಕೊಡುವಾಗ ಒಂದು ಪ್ರಯೋಗ ಮುಗಿದು ಮತ್ತೊಂದು ಪ್ರಯೋಗ ಪ್ರಾರಂಭವಾಗುವ ಮುನ್ನ ಅವುಗಳ ನಡುವೆ, ಅರ್ಧವಿರಾಮವನ್ನು ಬಳಸಲಾಗಿದೆ. 'ಅಕ್ಕ' ಮೊದಲಾದ ಶಬ್ದಗಳಿಗೆ ಕೊಟ್ಟಿರುವ ಉದಾಹರಣೆಗಳನ್ನು ನೋಡಿ.

೩. ಸಂಕೇತಸೂಚನೆಗಳಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲಾ ವಿವರಗಳು ಮುಗಿದ ಮೇಲೆ ಕಾಲನಿರ್ದೇಶಕ್ಕೆ ಮೊದಲು ಈ ಚಿಹ್ನೆಯನ್ನು ಬಳಸಲಾಗಿದೆ. ಉದಾ— **ಅಕಸಾಲೆವಾಳು** (ನಾ)... (ಸೌಇಇ. IX–i, ೧೨೩–೨೬ ; 1059).

IV. (:) **ವಿವರಣವಿರಾಮ** (Colon)

ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಅರ್ಥವನ್ನು ಕೊಟ್ಟ ಮೇಲೆ ಪ್ರಯೋಗಗಳನ್ನು ಪ್ರಾರಂಭಿಸುವ ಮೊದಲು ವಿವರಣವಿರಾಮವನ್ನು ಉಪಯೋಗಿಸಲಾಗಿದೆ. ಉದಾ— **ಅಂಕಿಸ್ಯು** (ಕ್ರಿ). ಬಳಿ ; ಲೇಪಿಸು : ಕುಂಕುಮದೊಳ್ವುಡಿವೆರೆದಿರ್ದ ಕಮ್ಮೆಣ್ಣೆಯ ಪಂಕವನುತ್ತಮಾಂಗದೊಳು ಅಂಕಿಸಿಕೊಂಡಿರ್ದಳವಳು (ಕುರಾಸಾಂ. ೩೩–೯೨). **ಅಕರ್ಯ** (ಅ). ತೆರಿಗೆಯಿಲ್ಲದೆ : ಭಟ್ಟಗ್ಗೀ ಗಟ್ಟಿ ಒಡ್ಡಲಿ ಅಪತ್ತೊನ್ದಿ ವಿಟ್ಟಾರಕರ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೬, ೧೬–೧೬ ; ಸು. 450).

V. (" " ' ') **ಉದ್ಧರಣಚಿಹ್ನೆಗಳು** (Quotation marks)

ನಿಘಂಟು, ವ್ಯಾಕರಣ, ಲಕ್ಷಣಗ್ರಂಥಗಳಿಂದ ಅರ್ಥಕ್ಕೆ ಆಧಾರವನ್ನು ಸೂಚಿಸುವಾಗ ಎರಡೆರಡಿರುವ ಉದ್ಧರಣಚಿಹ್ನೆಗಳನ್ನು ಬಳಸಲಾಗಿದೆ. **ಅಂಕ್ಯ** (ನಾ). ೫. ಭಾರವನ್ನು ಎತ್ತುವುದಕ್ಕೆ ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಹಾರೆ ; ಸನ್ನೆಕೋಲು : "ಅಂಕವನೆ ಭಾರವೆತ್ತುವದಕ್ಕುಂ" (ಕಶರ. ೧೦). ೬. ತೊಡೆ : "ಅಂಕಮುತ್ಸಂಗಮಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೯೩–೧೭). 'ನೋ' 'ಪರಾ' ಇವುಗಳನ್ನು ಸೂಚಿಸುವಲ್ಲಿ ಒಂದೊಂದು ಇರುವ ಉದ್ಧರಣಚಿಹ್ನೆಗಳನ್ನು ಬಳಸಲಾಗಿದೆ. **ಅಂಕಕಾತಿ** 'ಅಂಕಕಾರ್ತಿ' ನೋ. **ಅಂಕಗದ್ಯಾಣ** (ನಾ). 'ಅಂಕದೆಱೆ', 'ಅಂಕವಣ', 'ಅಂಕಸುಂಕ' ಪರಾ.

VI. [ ] **ಚೌಕಕಂಸ** (Square bracket)

ನಿಷ್ಪತ್ತಿಭಾಗವನ್ನು ಚೌಕಕಂಸದಲ್ಲಿ ತೋರಿಸಲಾಗುವುದು. ಉದಾ— **ಅಂಕುರಿಸು** (ಕ್ರಿ). [ಅಂಕುರ + –ಇಸ್ಯು] ಪ್ರಯೋಗಗಳಲ್ಲಿ ಪಾಠಾಂತರಗಳನ್ನು ಸೂಚಿಸುವಲ್ಲಿ ಚೌಕಕಂಸವನ್ನು ಬಳಸಿದೆ. ಉದಾ— **ಅಂಗಜಾವ** (ನಾ). ಏನು ಕಾರಣ ನೀವು ಬಾಣನ ಬಾಗಿಲ ಕಾಯ್ದಿರಿ? ಡಿಂಗರಿಗನ ಮನೆಗೆ ಅಂಗಜಾವ [ಪಾಠಾಂ. ಜಾಹವ, ಜಾವಹ]ಕ್ಕೆ ಹೋಗಿದ್ದರೊಳರೆ ಕೂಡಲ ಸಂಗಮದೇವಾ (ಬಸವ. ೭೪೨). ಶಾಸನ ಮತ್ತು ಕಾವ್ಯಗಳಿಂದ ಪ್ರಯೋಗಗಳನ್ನು ಉದ್ಧರಿಸುವಾಗ ಅವುಗಳ ಸಂಪಾದಕರು ಚೌಕಕಂಸವನ್ನು ಬಳಸಿದ್ದರೆ ಅವುಗಳನ್ನು ಯಥಾವತ್ತಾಗಿ ಉಳಿಸಿಕೊಳ್ಳಲಾಗಿದೆ. ಉದಾ— **ಅಗುರ್** (ಕ್ರಿ). ಧರೆಯೆಲ್ಲಂ ಪೊಗಟ್ವನ್ತಿರೆ [ಪುರಿ]ಗೆರೆಯೊಳಗುರ್ತು ರೋಣಮಂ ಕಾದಮರೇಶ್ವರ ಪುರಮನೆಯ್ದಿದೋಂ... ಪಂಪಯ್ಯಂ (ಸೌಇಇ. XI–i, ೩೬–೨೩ ; 942).

VII. [ ] ಇ **ಕಂಸ** (Editorial bracket)

[ ] ಇ ಕಂಸವು ಸಂಪಾದಕರು ಸಂಯೋಜಿಸಿದ ಪಾಠವನ್ನು ಸೂಚಿಸುವಲ್ಲಿ ಬಳಸಿದೆ. ಇದನ್ನು ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಪ್ರಕೃತ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಮಾತ್ರ ಉಪಯೋಗಿಸಿದೆ. ಶಾಸನಗಳಿಂದ ಪ್ರಯೋಗಗಳನ್ನು ಎತ್ತಿಕೊಂಡಾಗ ಅವುಗಳನ್ನು ತಿದ್ದಬೇಕಾದ ಸಂದರ್ಭಗಳಲ್ಲಿ [ ] ಇ ಕಂಸವನ್ನು ಹಾಕಿದೆ. ಉದಾ— **ಅಚ್ಛವೊ [ವ?] ತ್ತಳಿಕೆ, ಅಜ್ಜವ [ವೊ] ಡೆಯ, ಅಡಗುಶೇ [ಸೇ] ಕ.** ಮುಖ್ಯ ಉಲ್ಲೇಖಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದಂತೆ ಪ್ರಯೋಗದಲ್ಲಿ ಕ್ವಚಿತ್ತಾಗಿ ಅರ್ಥವಿವರಣೆ ಮಾಡಬೇಕಾದ

ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ [ ] ಇ ಕಂಸವನ್ನು ಬಳಸಲಾಗಿದೆ. ಉದಾ— **ಅಂಕ್ಕ**$_2$ (ನಾ). ೧೩. ಹೆಸರು : ಚೇರಮಾಂಕಂಗೆ ಬೆಸಸಿದ ಭಕ್ತ ಸತ್ಯೇಂದ್ರ ಚೋಳ ಕೃತಿ (ಭಾವಚಿಂ. ೧–೪೬). [ಚೇರಮಾಂಕ = ಚೇರಮ ಎಂಬ ಹೆಸರುಳ್ಳವನು]. **ಅಂಕಕಾಱ** (ನಾ). ೨. ಬಿರುದುಳ್ಳ ವೀರ (ಇದು ಬಿರುದಿನ ಭಾಗವಾಗಿ ಬರುವುದೂ ಉಂಟು) : ನೆಲನದಿರೆವಂದು ತಾಗಿದ ಕಕ್ಕಲನ ತಮ್ಮನಪ್ಪ ಬಪ್ಪುವನಂಕಕಾಱನನೊಂದೆ ಮದಾಂಧಗಂಧಸಿಂಧುರದೊಳೋಡಿಸಿದ (ಪಂಪಭಾ. ೯–೫೨ ವ) ; [ಬಪ್ಪುವನಂಕಕಾಱ : ಬಪ್ಪುವಂ + ಅಂಕಕಾಱ = ಬಪ್ಪುವನೆಂಬ ಅಂಕಕಾಱ ; ಇದನ್ನು ಬಪ್ಪುವನ + ಅಂಕಕಾಱ (= ಬಪ್ಪುವ ಎಂಬ ಒಡೆಯನ ಆಶ್ರಯದಲ್ಲಿರುವ ಅಂಕಕಾಱ) ಎಂದು ಬಿಡಿಸುವುದೂ ಸಾಧ್ಯ].

VIII. ( ) ದುಂಡುಕಂಸ (Round bracket)

ಮುಖ್ಯ ಉಲ್ಲೇಖಗಳ ಶಬ್ದಜಾತಿಯನ್ನು, ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತಗಳನ್ನು, ಆಕರಗಳನ್ನು, ಪರ್ಯಾಯಶಬ್ದಗಳ ಮೂಲರೂಪಗಳನ್ನು ಸೂಚಿಸುವಲ್ಲಿ ದುಂಡುಕಂಸವನ್ನು ಬಳಸಲಾಗಿದೆ.

೧. ಮುಖ್ಯ ಉಲ್ಲೇಖಗಳ ಶಬ್ದಜಾತಿ :— **ಅಕ್ಕ** (ನಾ). **ಅಕ್ಕಚ್ಚಿ** (ನಾ). **ಅಗಲ್ಚು** (ಕ್ರಿ). **-ಅ**$_3$ (ಅ). **ಅಕ್ಕುಡ**$_2$ (ಗು).
೨. ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತ :— **ಅಗಡೀದಿಗಡೀ** (ಗು). (ಉಕ).
೩. ಆಕರ :— **ಅಕ್ಕನ ಚೌರಿ** (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕಾಯಿಪಲ್ಯ (ಸ್ಕಾಂಡರ್).
೪. ಪರ್ಯಾಯ ಶಬ್ದಗಳ ಮೂಲರೂಪ :— **ಅಕ್ಕರೆಮಗ** (ನಾ). [ಅಕ್ಕರೆ$_1$ (< ಅಟ್ಕಱ್$_2$) + ಮಗ].

IX. – (Hyphen)

ಈ ಚಿಹ್ನೆ ಅಕ್ಷರ ಅಥವಾ ಅಕ್ಷರಗಳ ಹಿಂದಿದ್ದರೆ ಪ್ರತ್ಯಯವನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ; ಮುಂದಿದ್ದರೆ ಶಬ್ದದ ಆದ್ಯಂಶವನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ. ಉದಾ— **-ಅ**$_2$, **-ಅ**$_3$, **ಅಗ-**$_1$.

X. — (Dash)

ಈ ಚಿಹ್ನೆ ಹಿಂದೆ ಕೊಟ್ಟಿರುವ ಶಬ್ದವನ್ನು ಸೇರಿಸಿಕೊಂಡು ಓದಬೇಕೆಂಬುದನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ. ಉದಾ— **ಅಡಕೆ ತಾಳಿಲ, ಅಡಕೆದಾಳಿಲ** (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಪಲ್ಯ, —ತಾಳಿದ. ಇಲ್ಲಿ —ತಾಳಿದ ಎಂಬುದರ ಹಿಂದೆ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಎಂಬುದನ್ನೂ ಸೇರಿಸಿಕೊಂಡು, ಒಂದು ಬಗೆಯ ತಾಳಿದ ಎಂದು ಅರ್ಥಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು.

೭. ಅಕ್ಷರಗಳ ಗಾತ್ರ

೧೨ ಪಾಯಿಂಟ್ ದಪ್ಪ ಅಕ್ಷರ (12 Point antic)

೧. ನಿಘಂಟಿನಲ್ಲಿ ಬರುವ ಮುಖ್ಯ ಶಬ್ದಗಳನ್ನು ಉಲ್ಲೇಖಿಸುವಲ್ಲಿ ಈ ಅಳತೆಯ ಅಕ್ಷರಗಳನ್ನು ಬಳಸಲಾಗಿದೆ.
೨. ಮುಖ್ಯ ಶಬ್ದದ ಜೊತೆಯಲ್ಲಿ ಕೊಟ್ಟಿರುವ ಅದರ ಇತರ ರೂಪಗಳಿಗೆ ಅರ್ಥ ಪ್ರಯೋಗಗಳನ್ನು ಕೊಡುವಾಗ ಆ ಒಂದೊಂದು ರೂಪಕ್ಕೂ ಈ ಅಳತೆಯ ಅಕ್ಷರವನ್ನು ಬಳಸಲಾಗಿದೆ. ಉದಾ— **ಅಕ್ಕಸಾಲೆ** ಶಬ್ದದಲ್ಲಿ ಅಕಸಾಲ, ಅಕಸಾಲೆ, ಅಕ್ಕಸಾಲ, ಅಕ್ಕಸಾಲಿ, ಅಗಸಾಲ, ಅಗಸಾಲೆ, ಅರ್ಕಸಾಲೆ.

೧೨ ಪಾಯಿಂಟ್ ಸಾದಾ ಅಕ್ಷರ (12 Point Roman)

೧. ಮುಖ್ಯ ಶಬ್ದಗಳಿಗೆ ಅರ್ಥಗಳನ್ನು ಕೊಡುವಾಗ ಈ ಅಳತೆಯ ಅಕ್ಷರಗಳನ್ನು ಬಳಸಿದೆ. ಉದಾ— **ಅಡಕನಗೆ** (ನಾ). ಅದುಮಿಟ್ಟುಕೊಂಡ ನಗೆ; ಪರಿಮಿತವಾದ ನಗೆ.
೨. ಮುಖ್ಯ ಶಬ್ದದ ಜೊತೆಯಲ್ಲಿ ಕೊಡುವ ಅದರ ಇತರ ರೂಪಗಳಿಗೆ ಈ ಅಳತೆಯ ಅಕ್ಷರಗಳನ್ನು ಉಪಯೋಗಿಸಿದೆ. ಉದಾ— **ಅಕ್ಕ**$_1$, ಅಕ$_1$, ಅಕ್ಕಳ್ (ನಾ).
೩. ಒಂದು ಶಬ್ದದ ಅರ್ಥಕ್ಕೆ ಬೇರೆ ಕಡೆ 'ಆ ಶಬ್ದದ ಮುಖ್ಯ ರೂಪದ ಕೆಳಗಡೆ ನೋಡಿ' ಎಂದು ನಿರ್ದೇಶಿಸುವಾಗ ಈ ಅಳತೆ ಅಕ್ಷರಗಳನ್ನು ಬಳಸಿದೆ. ಉದಾ— **ಅಕ್ಕಡ**$_1$ 'ಅಕ್ಖಡ' ನೋ. **ಅಕಲು** 'ಅಕ್ಕಲ್ಲು$_2$' ನೋ.
೪. ಬೇರೆ ರೀತಿ ಗೊತ್ತುಮಾಡಿಲ್ಲದ ಎಲ್ಲ ಕಡೆಗಳಿಗೂ ಈ ಅಳತೆಯ ಅಕ್ಷರಗಳನ್ನು ಬಳಸಿದೆ. ಉದಾ— [ಜೈನ]. [ವೀಶೈ]. (ಕರಾ). (ದಕ). (ಉಕ). ನೋ. ಪರಾ. ಹೋ. (ಕ್ರಿ). (ನಾ). (ಗು). (ಪ್ರ). ಇತ್ಯಾದಿ.
೫. ವಿಶೇಷಾಂಶಗಳನ್ನು ವಿವರಿಸುವ ಕಡೆ ℙ ಈ ಚಿಹ್ನೆಯ ಮುಂದೆ ಈ ಅಳತೆಯ ಅಕ್ಷರಗಳನ್ನು ಉಪಯೋಗಿಸಿದೆ.

೧೦ ಪಾಯಿಂಟ್ ದಪ್ಪ ಅಕ್ಷರ (10 Point antic)

೧. ನುಡಿಗಟ್ಟುಗಳನ್ನೂ ವಿಶಿಷ್ಟರೂಪಭೇದಗಳನ್ನೂ ನಿರ್ದೇಶಿಸುವಲ್ಲಿ ಈ ಅಳತೆಯ ಅಕ್ಷರಗಳನ್ನು ಉಪಯೋಗಿಸಲಾಗಿದೆ. ಉದಾ— **ಅಕ್ಕರ** ಶಬ್ದದ ಕೆಳಗೆ ಅಕ್ಕರದ ಹೊಲಿಗೆ. **ಅಟ್ಟ** ಶಬ್ದದ ಕೆಳಗೆ ಅಟ್ಟಕ್ಕೇರು.

೨. ನಿಷ್ಪತ್ತಿ ವಿಭಾಗದಲ್ಲಿ ಭಾಷೆಗಳ ಹೆಸರುಗಳನ್ನು ನಿರ್ದೇಶಿಸುವಲ್ಲಿ ಈ ಅಳತೆಯ ಅಕ್ಷರಗಳನ್ನು ಉಪಯೋಗಿಸಲಾಗಿದೆ. ಉದಾ— ತಮಿ. ಮಲ. ತುಳು. ತೆಲು. ಹಿಂ.

೧೦ ಪಾಯಿಂಟ್ ಸಾದಾ ಅಕ್ಷರ (10 Point Roman)

೧. ಮುಖ್ಯ ಶಬ್ದಗಳಿಗೆ ಅರ್ಥಗಳನ್ನು ಕೊಟ್ಟ ಮೇಲೆ ಪ್ರಯೋಗಗಳನ್ನು ಉದ್ಧರಿಸುವಾಗ ಈ ಅಳತೆಯ ಅಕ್ಷರಗಳನ್ನು ಉಪಯೋಗಿಸಲಾಗಿದೆ. ಉದಾ— **ಅಂಗವಟ್ಟ**$_1$ (ನಾ). ಆಗಳಾ ತುಂಗಸ್ತನೆಯ ಮಂಗಳಮಾದಂಗದೊಳಂಗವಟ್ಟಮಂ ಸಂಗಡಿಸಿದಂ ಬಟ್ಟಿಯಂ (ಬಾಧವು. ೧–೧೦೪ ವ).

೨. ನಿಷ್ಪತ್ತಿವಿಭಾಗದಲ್ಲಿ ಜ್ಞಾತಿಶಬ್ದಗಳನ್ನೂ, ಆ ಶಬ್ದಗಳ ಅರ್ಥಗಳನ್ನೂ ವಿವರಿಸುವಲ್ಲಿ ಈ ಅಳತೆಯ ಅಕ್ಷರಗಳನ್ನು ಬಳಸಿದೆ. ಉದಾ— **ಅಕ್ಕಿ**$_1$ (ನಾ). [ದೇ. < * ಅರ್ಕಿ. ‖ ತಮಿ. ಅರಿ, ಅರಿಚಿ; ಮಲ. ತುಳು. ಅರಿ; ಕೊಡ. ಅರಿ, ಅಕ್ಕಿ; ತೆಲು. ಅಕ್ಕುಳ್ಲು].

೮ ಪಾಯಿಂಟ್ ಸಾದಾ ಅಕ್ಷರ (8 Point Roman)

ಮುಖ್ಯ ಶಬ್ದಗಳಿಗೆ ಕೊಡುವ ಪ್ರಯೋಗಗಳ ಆಕರಗಳನ್ನು ಸೂಚಿಸುವಾಗ ಈ ಅಳತೆಯ ಅಕ್ಷರಗಳನ್ನು ಬಳಸಲಾಗಿದೆ. ಉದಾ— **ಅಂಕ**$_2$ ಶಬ್ದದಲ್ಲಿ (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೪–೧೬); (ಎಕ. X, ಶ್ರೀನಿವಾ. ೨೭–೨೨; 870).

೮. ಇತರ ಅಂಶಗಳು

೧. ವರ್ಗಪಂಚಮಾಕ್ಷರಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಶಬ್ದಗಳಲ್ಲಿ ಬಿಂದುಸಹಿತವಾದ ರೂಪಗಳನ್ನು ಮಾತ್ರ ಈ ನಿಘಂಟಿನಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯ ಶಬ್ದಗಳಾಗಿ ಅಂಗೀಕರಿಸಲಾಗಿದೆ. ಕನ್ನಡ ವರ್ಣಮಾಲೆಯಲ್ಲಿ ಬಿಂದುವಿಗಿರುವ ಸ್ಥಾನಕ್ಕೆ ಅನುಗುಣವಾಗಿ ಶಬ್ದರೂಪಗಳನ್ನು ಅಳವಡಿಸಿದೆ. ಇದರಂತೆ ಅಂಕ, ಅಂಗ, ಅಂಚೆ, ಅಂಜು, ಅಂಟು, ಅಂಡ, ಅಂತ, ಅಂದ, ಅಂಪು, ಅಂಬು, ಅಂಶ, ಅಂಸ, ಅಕಟ, ಅಕಾರ, ಅಕ್ಕ, ಅಕ್ಕು ಈ ಕ್ರಮದಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯ ಶಬ್ದಗಳು ನಿಘಂಟಿನಲ್ಲಿ ಬಂದಿವೆ.

೨. ಶಾಸನಗಳಿಂದ ಪ್ರಯೋಗಗಳನ್ನು ಉದ್ಧರಿಸುವಾಗ ಅಲ್ಲಿ ಶಬ್ದರೂಪವು ವರ್ಗಪಂಚಮಾಕ್ಷರ ಸಹಿತವಾಗಿದ್ದರೆ, ವರ್ಗಪಂಚಮಾಕ್ಷರ ಸಹಿತವಾಗಿಯೂ, ಬಿಂದುಸಹಿತವಾಗಿದ್ದರೆ ಬಿಂದುಸಹಿತವಾಗಿಯೂ ಉಳಿಸಿಕೊಳ್ಳಲಾಗಿದೆ.

೩. ಪದಗಳಲ್ಲಿ ವಿಸರ್ಗದ ಮುಂದೆ ಶ, ಷ, ಸ ಕಾರಗಳು ಬಂದಾಗ ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ವಿಸರ್ಗವಿರುವಾಗಲೂ, ವಿಸರ್ಗವಿಲ್ಲದೆ ದ್ವಿತ್ವವಾಗಿರುವಾಗಲೂ ಉಚ್ಚಾರದಲ್ಲಿ ಯಾವ ಭೇದವೂ ಕಾಣುವುದಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಅವುಗಳನ್ನು ಈ ನಿಘಂಟಿನಲ್ಲಿ ಒಂದುಗೂಡಿಸಲಾಗಿದೆ. ಶ, ಷ, ಸ ಕಾರ ದ್ವಿತ್ವವುಳ್ಳ ರೂಪಗಳನ್ನು ಮುಖ್ಯ ಉಲ್ಲೇಖಗಳಾಗಿ ತೋರಿಸಲಾಗಿದೆ. ವಿಸರ್ಗ ಸಮೇತವಾದ ರೂಪಗಳನ್ನು ವರ್ಣಾನುಕ್ರಮದಲ್ಲಿ ತೋರಿಸಿ ಮುಖ್ಯ ಉಲ್ಲೇಖಕ್ಕೆ 'ನೋ' ಎಂದು ನಿರ್ದೇಶಿಸಲಾಗಿದೆ. ಉದಾ— **ಅಂತಃಶುದ್ಧಿ** ≡ ಅಂತಶ್ಶುದ್ಧಿ. **ಅಂತಃಸತ್ತ್ವ** ≡ ಅಂತಸ್ಸತ್ತ್ವ. **ದುಃಶೀಲ** ≡ ದುಶ್ಶೀಲ. **ದುಃಸಂಗ** ≡ ದುಸ್ಸಂಗ. **ನಿಃಕಲ** ≡ ನಿಷ್ಕಲ.

೪. ರಕಾರವಿರುವ ಸಂಯುಕ್ತಾಕ್ಷರಗಳನ್ನು ಬರೆಯುವಾಗ ರಕಾರಕ್ಕೆ ಒತ್ತು ಕೊಟ್ಟಾಗಲಿ, ಅರ್ಕಾವೊತ್ತನ್ನು (ರ್) ಸೇರಿಸಿಯಾಗಲಿ ಬರೆಯಲಾಗಿದೆ. ಉದಾ— **ಆರ್ಯ** = ಆರ್ಯ. **ಸೂರ್ಯ** = ಸೂರ್ಯ.

೫. ಕೆಲವು ಶಬ್ದಗಳು ಒಂದೇ ಮೂಲದಿಂದ ಬಾರದಿದ್ದರೂ, ಕೆಲವಂಶಗಳಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಪರಸ್ಪರ ಹೋಲುವಂತೆ ಕಂಡುಬಂದಾಗ ಆ ಬಗ್ಗೆ ಗಮನವನ್ನು ಸೆಳೆಯುವುದಕ್ಕಾಗಿ 'ಪರಾ' = ಪರಾಮರ್ಶಿಸಿ ಎಂದು ಸೂಚಿಸಲಾಗಿದೆ. ಒಂದೇ ಮೂಲದ ಶಬ್ದಗಳನ್ನು 'ನೋ' = ನೋಡಿ ಎಂದು ನಿರ್ದೇಶಿಸಲಾಗಿದೆ. ಉದಾ— **ಅಟ್ಟವಣೆ** 'ಟವಣೆ' ಪರಾ. **ಅಕಸಾಲ** 'ಅಕ್ಕಸಾಲೆ' ನೋ. **ಅಗಸೆವೂ** (ನಾ). ಅಗಸೆಮರದ ಹೂವು. 'ಅಗಸೆವೂಗೊಂಬು' ಪರಾ. ಇಲ್ಲಿ 'ಅಗಸೆವೂ' ಎಂಬ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಪ್ರಯೋಗವನ್ನು ಕೊಟ್ಟಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಆ ಶಬ್ದವಿರುವ ಪ್ರಯೋಗವನ್ನು 'ಅಗಸೆವೂಗೊಂಬು' ಎಂಬ ಶಬ್ದದ ಕೆಳಗೆ ಕೊಟ್ಟಿದೆ. ಅಲ್ಲಿ ನೋಡಿಕೊಳ್ಳಿ ಎಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯ. 'ಪರಾ,' 'ನೋ' ಎಂದು ನಿರ್ದೇಶಿಸಿರುವ ಶಬ್ದಗಳು ಅವುಗಳ ಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯ ಉಲ್ಲೇಖಗಳಾಗಿ ನಿಘಂಟಿನಲ್ಲಿ ಬಂದಿರುತ್ತವೆ.

'ಹೋ' = ಹೋಲಿಸು. ಒಂದು ಶಬ್ದಕ್ಕೂ ಇನ್ನೊಂದು ಶಬ್ದಕ್ಕೂ ರೂಪ ರಚನೆಗಳಲ್ಲಿ ಅಥವಾ ಆ ಮೂಲಕ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಸಾಮ್ಯ ವೈಷಮ್ಯಗಳು ಕಂಡುಬರಬಹುದಾದಲ್ಲಿ ಅಂಥ ಶಬ್ದವನ್ನು 'ಹೋ' = ಹೋಲಿಸು ಎಂಬ ಸಂಕೇತದಿಂದ ಸೂಚಿಸಲಾಗಿದೆ. ಆ ಎರಡು

ಶಬ್ದಗಳನ್ನು ಹೋಲಿಸಿ ನೋಡಿ ಎಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯ. ಉದಾ— **–ಅಟಿಗ** –ಅಡಿಗ ಹೋ. ಇಲ್ಲಿ ಅರ್ಥವೊಂದೇ ಆಗಿದ್ದರೂ ಮಧ್ಯವರ್ಣ ವ್ಯತ್ಯಾಸವಾಗಿದೆ. **ಆಡಾಯುಧ** ಆಡಾಯ್ದ ಹೋ. ಇಲ್ಲಿ ಅರ್ಥಸಾಮ್ಯವಿರುವುದರ ಜೊತೆಗೆ ರೂಪದಲ್ಲಿಯೂ ಸ್ವಲ್ಪ ಹೋಲಿಕೆಯಿದೆ. **ಆಡಿ**, ಆರಡಿ, ಎಂಟಡಿ ಹೋ. ಇಲ್ಲಿ 'ಆಡಿ'ಗೆ ಕೊಟ್ಟಿರುವ ಅರ್ಥ ಆ ಶಬ್ದಗಳಲ್ಲಿ ಅನ್ವಯವಾಗಿದೆ.

೬. ಸುಮಾರು ೧೨೦೦ ರ ವರೆಗಿನ ಶಾಸನಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಕಾವ್ಯಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಪ್ರಯೋಗವಾಗಿರುವ 'ಟ' ಕಾರವನ್ನು ಉಳಿಸಿಕೊಳ್ಳಲಾಗಿದೆ. ಸುಮಾರು ಸಾವಿರದ ಏಳುನೂರರ ವರೆಗಿನ ಗ್ರಂಥಗಳಲ್ಲಿ ಶಕಟರೇಫ (ಅ) ವನ್ನು ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಲಾಗಿದೆ. ಅಲ್ಲದೆ ಈಚಿನ ಕೆಲವು ವಿದ್ವಾಂಸರು ಬರೆದಿರುವ ಹಳಗನ್ನಡ ಕಾವ್ಯಗಳಲ್ಲಿಯು 'ಅ' 'ಟ' ಗಳನ್ನು ಉಳಿಸಿಕೊಳ್ಳಲಾಗಿದೆ. ಉದಾ— ನೀತಿಮಂಜರಿ, ಅಶ್ವತ್ಥಾಮನ್, ಅಂತಿಗೊನೆ ಮುಂತಾದ ಗ್ರಂಥಗಳು.

೭. ಪ್ರಕೃತ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದಂತೆ ಶಾಸನಗಳಲ್ಲಿ ಕುಳ (ಳ) ವಿರಬೇಕಾದ ಕಡೆಗಳಲ್ಲಿ ಲು (ಲ) ಬರೆದಿದ್ದರೆ, ಅವುಗಳನ್ನು ಯಥಾವತ್ತಾಗಿ ಉದ್ಧರಿಸಿ ಪಕ್ಕದಲ್ಲಿ [ ] ಇ ಕಂಸದಲ್ಲಿ ತಿದ್ದಿ ತೋರಿಸಲಾಗುವುದು.

೮. ವಿತ್ತು, ವೆಟ್ಟ, ವೆಳೆ ಮುಂತಾದ ವಕಾರಾದಿಯಾದ ಪೂರ್ವದ ಹಳಗನ್ನಡ ರೂಪಗಳನ್ನು ಬಿತ್ತು, ಬೆಟ್ಟ, ಬೆಳೆ ಮುಂತಾದ ಬಕಾರಾದಿಯಾದ ಹಳಗನ್ನಡ ರೂಪಗಳ ಕೆಳಗೆ ಕೊಟ್ಟು ವಿವರಿಸಿದೆ.

೯. ಪ್ರಾದೇಶಿಕವೆಂದು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಗೊತ್ತಿರುವ ಶಬ್ದಗಳನ್ನು ನಿರ್ದೇಶಿಸುವಲ್ಲಿ (ಉಕ) = ಉತ್ತರ ಕರ್ನಾಟಕ, (ದಕ) = ದಕ್ಷಿಣ ಕರ್ನಾಟಕ, (ಕರಾ) = ಕರಾವಳಿ ಎಂಬ ಸಂಕೇತಗಳನ್ನು ಬಳಸಲಾಗಿದೆ. ಉದಾ— **ಅಂಗಲು** (ನಾ). (ಉಕ); **ಅಂಡಕ್ಕ** (ಗು). (ಉಕ). ; **ಅಜೀಣಾತು** (ಅ). (ಉಕ); **ಅಟ್ಟಣ್ಣಿ** (ನಾ). (ಕರಾ); **ಅಣ್ಣಾವಟ್ಟಗಾರ, ಅಣ್ಣಾವಂಟಗಾರ** (ನಾ). (ದಕ). ಒಂದು ಶಬ್ದ ಪ್ರಾದೇಶಿಕ ವಾಗಿದ್ದರೂ ಅದು ಆ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಸರ್ವತ್ರ ಪ್ರಯೋಗವಲ್ಲಿಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಆಗ ಅದನ್ನು (ಉಕ – ಪ್ರಾದೇ); (ದಕ – ಪ್ರಾದೇ); (ಕರಾ – ಪ್ರಾದೇ) ಎಂದು ಸೂಚಿಸಲಾಗಿದೆ. ಉದಾ— **ಅಚ್ಚಮನೆ** (ನಾ). (ದಕ – ಪ್ರಾದೇ); **ಅಣ್ಣಿ** (ನಾ). (ದಕ – ಪ್ರಾದೇ).

೧೦. ಶಬ್ದಸಮುದಾಯವನ್ನು ತಪ್ಪಾಗಿ ಬಿಡಿಸುವುದು, ಲೇಖಕ ಸ್ಖಾಲಿತ್ಯಗಳು, ಅಚ್ಚಿನ ತಪ್ಪುಗಳು –ಇವೇ ಮೊದಲಾದವು ಗಳಿಂದ ಸಂಭವಿಸಿರಬಹುದಾದ ಮಿಥ್ಯಾಶಬ್ದಗಳನ್ನು (Ghost words) ಈ ನಿಘಂಟಿನಲ್ಲಿ ಕಾಣಿಸಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಈ ತೆರನ ಶಬ್ದಗಳನ್ನು ನಿಘಂಟಿನಲ್ಲಿ ಕಡೆಯ ಅನುಬಂಧವಾಗಿ ಕೊಡಬೇಕೆಂದು ಉದ್ದೇಶಿಸಲಾಗಿದೆ. ಉದಾ— **ಅಂಗಳೆ** (ಮಿಥ್ಯಾಶಬ್ದ). **ಅಗಲ್ತೆ** (ನಾ)... ℙ ಈ ಶಬ್ದವು ಅಗಲ್ಕೆ ಎಂಬುದರ ಅಪಲಿಖಿತವಿರಬಹುದು. **ಅಗ್ಗಾಯಿತಿ** (ನಾ). . . ℙ ಇದು ಅಗ್ಗಾಯಿಲೆ ಎಂಬ ಶಬ್ದದ ಅಪಲಿಖಿತ ವಾಗಿರಬಹುದು. **ಅಡಕಿಲ್ಡಟ್ಟೆ** (ನಾ) . . . ℙ ಈ ಪ್ರಯೋಗದಲ್ಲಿ 'ಅಡಕಿಲ್ಟಟ್ಟೆ' ಎಂದು ಕೆಲವು ಮುದ್ರಣಗಳಲ್ಲಿ ಕಾಣಬರುವುದು ಅಪಪಾಠ.

೧೧. ಷಷ್ಠ್ಯಂತವಾದ ಕೆಲವು ಶಬ್ದಗಳಿಗೆ ಪ್ರತ್ಯಯ '–ಅ' ಕ್ಕೆ ಬದಲಾಗಿ ಇಕಾರದ ಅಥವಾ ಎಕಾರದ ದೀರ್ಘರೂಪ ಕಂಡು ಬರುತ್ತದೆ. ಉದಾ— **ಅಡವೀಸಿಂಗ, ಅಡವಿಯಸಿಂಗ.** ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಅಡವಿಯಸಿಂಗ ಎಂಬ ರೂಪವನ್ನು ಈ ನಿಘಂಟಿನಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯ ಉಲ್ಲೇಖವಾಗಿ ಕೊಟ್ಟಿಲ್ಲ. ಆದರೆ 'ಅಡವೀಸಿಂಗ' ಎಂಬ ರೂಪವನ್ನು ಮುಖ್ಯ ಉಲ್ಲೇಖವಾಗಿ ಕೊಟ್ಟಿದೆ. ನಿಷ್ಪತ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಇದನ್ನು [ಅಡವ + ಸಿಂಗ] ಎಂದು ಬಿಡಿಸಿ ತೋರಿಸಲಾಗುವುದೇ ಹೊರತು ದೀರ್ಘರೂಪವನ್ನು (ೀ) ನಿರ್ದೇಶಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಹೀಗೆಯೇ **'ಅದ್ದೇ ಕೆಲಸ,' 'ಅದ್ದೇ ಚಾಕರಿ'** ಮುಂತಾದ ಶಬ್ದಗಳಲ್ಲಿಯು ದೀರ್ಘರೂಪ (ೀ) ಗಳನ್ನು ನಿಷ್ಪತ್ತಿಭಾಗದಲ್ಲಿ ಬಿಡಿಸಿ ತೋರಿಸುವುದಿಲ್ಲ.

೧೨. ಶಾಸನಗಳಿಗೆ ಕಾಲವನ್ನು ಸೂಚಿಸುವಾಗ ಅವುಗಳ ಸಂವಾದಕರು ಕೊಟ್ಟಿರುವ ಕಾಲವನ್ನೇ ಸಾಧಾರಣವಾಗಿ ಸ್ವೀಕರಿಸಿದೆ. ಸಂದೇಹ ಬಂದ ಕಡೆ ಕಾಲವನ್ನು ಸೂಚಿಸಿ ಪ್ರಶ್ನಾರ್ಥಕ ಚಿಹ್ನೆಯನ್ನು ಬಳಸಿರುವುದರ ಜೊತೆಗೆ ಕೆಲವು ಕಡೆ ಸು = ಸುಮಾರು ಎಂದು ನಿರ್ದೇಶಿಸಿದೆ. ಉದಾ— **ಅಂಕಣ** (ನಾ). (ಎಕ. XIV, ಕೃಷ್ಣರಾ. ೧೬೨೪; 1341 ?). **ಅಂಬಲ್ಕ** (ನಾ). (ಮೈಅಂ. ೧೯೨೬, ೧೧೦–೬; ಸು. ೯೦೦).

೧೩. [ತಥಾ] ಈ ಸಂಕೇತವನ್ನು ಇಂಗ್ಲೀಷಿನ Sic ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಪರ್ಯಾಯವಾಗಿ ಉಪಯೋಗಿಸಿದೆ. ಒಂದು ಉದಾಹರಣೆ ಯಿಂದ ಈ ಅಂಶವನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸಬಹುದು. **ಅಕ್ಕೈ** (ನಾ). ಆಟೆಯ ದಡ: ನಾನು ನಿನ್ನನ್ನು ಈ ನದಿಯಿಂದ ದಾಟಿಸುವೆನು. ಅಕ್ಕರೆಯಲ್ಲಿ (ಅತ್ತ [ತಥಾ] + ಕರೆ = ಅಕ್ಕರೆ) ಸೂರ್ಯದೇವನ ಅಡಮನೆಗೆ ಹೋಗುವ ದಾರಿಯಿದೆ (ಪಂಚಾಮೃ. ೪೯). ಈ ಪ್ರಯೋಗದಲ್ಲಿ ಅಕ್ಕರೆಯಲ್ಲಿ (ಅತ್ತ + ಕರೆ = ಅಕ್ಕರೆ) ಎಂದಿರುವುದನ್ನು ಯಾವೊಂದು ಬದಲಾವಣೆಯನ್ನೂ ಮಾಡದೆ, ಇರುವುದನ್ನು ಇರುವ ಹಾಗೆ ಉದ್ಧರಿಸಿದೆ ಎಂದು ಈ ಸಂಕೇತ ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ.

೧೪. ಈ ನಿಘಂಟಿನಲ್ಲಿ ಪ್ರಯೋಗಗಳನ್ನು ಉದ್ಧರಿಸುವಾಗ ಪದ್ಯಕಾವ್ಯಗಳಿಗೆ ಆಶ್ವಾಸ ಮತ್ತು ಪದ್ಯಗಳ ಸಂಖ್ಯೆಯನ್ನಾಗಲೀ, ಪರ್ವ, ಕಾಂಡ, ಸಂಧಿ, ಪದ್ಯಗಳ ಸಂಖ್ಯೆಯನ್ನಾಗಲೀ ಯಥೋಚಿತವಾಗಿ ಸೂಚಿಸಿದೆ. ಹಳಗನ್ನಡ ಗದ್ಯ ಕಾವ್ಯಗಳಿಗೆ ಪುಟ ಮತ್ತು ಸಾಲುಗಳ ಸಂಖ್ಯೆಯನ್ನೂ, ಆಧುನಿಕ ಗದ್ಯ ಕಾವ್ಯಗಳಿಗೆ ಪುಟಸಂಖ್ಯೆಯನ್ನೂ ಕೊಟ್ಟಿದೆ. ಶಾಸನಗಳಿಗೆ ಸಂಪುಟ, ಸಂಚಿಕೆ, ತಾಲ್ಲೂಕು, ಶಾಸನ ಸಂಖ್ಯೆ, ಸಾಲು ಮತ್ತು ಕಾಲವನ್ನು ಸೂಚಿಸಿದೆ.

ಡಿ. ಎಲ್. ನರಸಿಂಹಾಚಾರ್
ನಿಘಂಟು ಸಮಿತಿಯ ಅಧ್ಯಕ್ಷರು
ಮತ್ತು ಪ್ರಧಾನ ಸಂಪಾದಕರು

ಡಾ|| ರಂ. ಶ್ರೀ. ಮುಗಳಿ
ಉಪಾಧ್ಯಕ್ಷರು

ಎನ್. ಬಸವಾರಾಧ್ಯ
ಸಂಪಾದಕರು

ನಿಘಂಟನಲ್ಲಿ ಉದಾಹರಿಸಿರುವ ಗ್ರಂಥ, ಶಾಸನ ಮೊದಲಾದವುಗಳ

ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತ ಸೂಚಿ

ಸೂಚನೆ :— ಇಲ್ಲಿ "ಇತರ ವಿವರಗಳು" ಎಂಬುದರ ಕೆಳಗೆ ಪ್ರಕಾಶನದ ವಿವರಗಳನ್ನೂ, ಹಸ್ತಪ್ರತಿಯಿಂದ ಶಬ್ದಸಂಗ್ರಹವನ್ನು ಮಾಡಿದ್ದರೆ ಅದರ ವಿವರಗಳನ್ನೂ ಸಾಧ್ಯವಾದಮಟ್ಟಿಗೂ ಕೊಡಲಾಗಿದೆ.

ವಿಶೇಷಾಂಶಗಳನ್ನು ಹೇಳಬೇಕಾಗಿರುವ ಕಡೆಗಳಲ್ಲಿ ಮೇಲಂಕೆಗಳಿಂದ ಗುರುತುಮಾಡಿ, ಅಂಥ ಹೆಚ್ಚಿನ ವಿವರಗಳನ್ನು ಸೂಚಿಯ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಕೊಡಲಾಗಿದೆ. ಉದಾಹರಣೆಗೆ, ಹರಿಹರ[10] ನೋಡಿ.

ಅನು = ಅನುವಾದಕ; ಓರಿಇ = ಓರಿಯೆಂಟಲ್ ರಿಸರ್ಚ್ ಇನ್‌ಸ್ಟಿಟ್ಯೂಟ್; ಓರಿಲೈ = ಗವರ್ನ್‌ಮೆಂಟ್ ಓರಿಯೆಂಟಲ್ ಲೈಬ್ರರಿ; ಸಂ = ಸಂಪಾದಕ.

ಕ್ರಮ ಸಂಖ್ಯೆ	ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತ	ಹೆಸರು	ಕರ್ತೃ	ಕಾಲ	ಇತರ ವಿವರಗಳು
೧	ಅಂಜಚ.	ಅಂಜನಾ ಚರಿತ್ರೆ	ಶಿಶುಮಾಯಣ	ಸು. ೧೨೩೩	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ.ಬಿ.೨೫೫, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೨	ಅಂತರಾ.	ಅಂತರಾತ್ಮನಿಗೆ	ರಂ. ರಾ. ದಿವಾಕರ	೧೯೫೮	೫ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಅಧ್ಯಾತ್ಮ ಕಾರ್ಯಾಲಯ, ಹುಬ್ಬಳ್ಳಿ
೩	ಅಂತಿಗೊ.	ಅಂತಿಗೊನೆ	ಅನು॥ ಕ. ವೆಂ. ರಾಘವಾಚಾರ್	೧೯೩೮	ವೆಸ್ಲಿ ಪ್ರೆಸ್ ಮತ್ತು ಪಬ್ಲಿಷಿಂಗ್ ಹೌಸ್, ಮೈಸೂರು
೪	ಅಂಬಿಕಾ.	ಅಂಬಿಕಾವಿಜಯ	ಬೊಬ್ಬೂರು ರಂಗ	ಸು. ೧೭೫೦	ಸತ್ಸಂಪ್ರದಾಯ ಕಳಾನಿಧಿ ಮುದ್ರಾಕ್ಷರ ಶಾಲೆ, ಬೆಂಗಳೂರು, ೧೮೯೨
೫	ಅಂಬಿಕೆ.	ಅಂಬಿಕೆ	ಬಿ. ಪಿ. ಕಾಳೆ	೧೯೬೧	೫ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಶೇಷಾಚಲ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಧಾರವಾಡ
೬	ಅಂಬಿವ.	ಅಂಬಿಗರ ಚೌಡಯ್ಯನ ವಚನಗಳು	ಅಂಬಿಗರ ಚೌಡಯ್ಯ	ಸು. ೧೧೬೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ.ಬಿ.೪೪೮, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೭	ಅಂಬುಜಾ.	ಅಂಬುಜಾಕ್ಷಿ	ಎಸ್. ವೆಂಕಟರಾಜ	೧೯೫೫	ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಪ್ರಕಾಶನ, ಉಡುಪಿ
೮	ಅಕಾನಿ.	ಅಕಾರಾದಿ ನಿಘಂಟು	ಲಕ್ಷ್ಮಣ ಪಂಡಿತ	ಸು. ೧೭೭೫	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ.ಎ.೧೩೨, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೯	ಅಕ್ಕತಂ.	ಅಕ್ಕ-ತಂಗಿ	ನಾರಾಯಣ ಸಂಗಮ	೧೯೪೩	ಸಾಹಿತ್ಯ ಭಾಂಡಾರ, ಹುಬ್ಬಳ್ಳಿ
೧೦	ಅಕ್ಕಾಜಿ.	ಅಕ್ಕಾಜಿ	ಅನು॥ ಮಲ್ಲಾರಿ	೧೯೪೨	ಲಲಿತ ಸಾಹಿತ್ಯಮಾಲೆ, ಧಾರವಾಡ
೧೧	ಅಕ್ಬರ.	ಅಕ್ಬರ ಚಕ್ರವರ್ತಿಯ ಚರಿತ್ರ	ರಾ. ಹ. ದೇಶಪಾಂಡೆ	೧೯೧೯	ರಾಮಚಂದ್ರ ಎಚ್. ದೇಶಪಾಂಡೆ, ಧಾರವಾಡ
೧೨	ಅಕ್ರೂಚ.	ಅಕ್ರೂರ ಚರಿತ್ರೆ	ಸೋಮನಾಥ (ಸಂ॥ ಆರ್. ಶಾಮಶಾಸ್ತ್ರಿ)	ಸು. ೧೬೦೦	ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು, ೧೯೨೩
೧೩	ಅಗ್ನಿಹಂ.	ಅಗ್ನಿಹಂಸ	ಕುವೆಂಪು	೧೯೪೬	ಕಾವ್ಯಾಲಯ, ಮೈಸೂರು
೧೪	ಅಜಚ.	ಅಜನೃಪ ಚರಿತೆ	ಎಸ್. ಜಿ. ನರಸಿಂಹಾಚಾರ್	೧೮೯೭	ಕರ್ಣಾಟಕ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಮೈಸೂರು
೧೫	ಅಜಿತ.	ಅಜಿತಕುಮಾರ	ಕೆ. ಬಿ. ರಾಮಕೃಷ್ಣ	೧೯೨೭	ಸಾಹಿತ್ಯಮಂಡಲ ಲಿ., ಮಂಗಳೂರು
೧೬	ಅಜಿಪು.	ಅಜಿತತೀರ್ಥಕರ ಪುರಾಣ ತಿಲಕಂ	ರನ್ನ (ಸಂ॥ (i) ಮಂ. ಆ. ರಾಮಾನುಜಯ್ಯಂಗಾರ್; (ii) ಎಚ್. ದೇವೀರಪ್ಪ, ದೇ. ಜವರೇಗೌಡ)	೯೯೩ ,,	ಕರ್ಣಾಟಕ ಕಾವ್ಯಕಲಾನಿಧಿ, ಮೈಸೂರು, ೧೯೧೦ ಜೈನ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪ್ರಚಾರ ಸಂಘ, ಮೈಸೂರು, ೧೯೫೯
೧೭	ಅಡುಸೌ.	ಅಡುಗೆ ಮನೆಯ ಸೌಭಾಗ್ಯ	ಅನು॥ ಬಿ. ಈಶ್ವರಭಟ್ಟ	೧೯೫೭	ಕನ್ನಡ ಪ್ರಪಂಚ ಪ್ರಕಾಶನ, ಮಂಗಳೂರು
೧೮	ಅತಿರ.	ಅತಿಭಕ್ತನ ರಗಳೆ	ಹರಿಹರ[10]	ಸು. ೧೨೦೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ೩೫೮, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೧೯	ಅದೂಟ.	ಅವರಿಲ್ಲದೂಟ	ಎಂ. ಎಸ್. ಪುಟ್ಟಣ್ಣ	೧೯೫೯	ಕಾವ್ಯಾಲಯ, ಮೈಸೂರು
೨೦	ಅದ್ಭುತ.	ಅದ್ಭುತ ರಾಮಾಯಣಂ	ಮುದ್ದಣ (ಸಂ॥ ಎಸ್. ವಿ. ಪರಮೇಶ್ವರಭಟ್ಟ)	೧೮೯೪	ಉಷಾ ಸಾಹಿತ್ಯಮಾಲೆ, ಮೈಸೂರು, ೧೯೫೧
೨೧	ಅಧಿಕಾ.	ಅಧಿಕಾರ	ಕೆ. ವೆಂಕಟರಾಮಯ್ಯ	೧೯೫೦	೫ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಸವಿತಾ ಗ್ರಂಥಮಾಲಾ, ತುಮಕೂರು
೨೨	ಅಧ್ಯಾತ್ಮ.	ಲಘುಅಧ್ಯಾತ್ಮಮಾಲಾ	ಆರ್ಯಾಚಾರ್ಯ	ಸು. ೧೮೫೦	ವರ್ತಮಾನ ತರಂಗಿಣಿ ಮುದ್ರಾಕ್ಷರ ಶಾಲೆ, ಮದರಾಸು, ೧೮೯೫
೨೩	ಅಧ್ಯಾಮಾ.	ಅಧ್ಯಾತ್ಮಮಾಲ	ತಮ್ಮಣ್ಣದಾಸ	೧೮೯೬	ಶ್ರೀನಿಕೇತನ ಮುದ್ರಾಕ್ಷರ ಶಾಲಾ, ಮದರಾಸು
೨೪	ಅಧ್ಯಾರಾ.	ಅಧ್ಯಾತ್ಮರಾಮಾಯಣ	ಶಾಲ್ಯದ ಕೃಷ್ಣರಾಜ	೧೭೪೮-೭೫	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ.೫೦೩, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು

ಕ್ರಮ ಸಂಖ್ಯೆ	ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತ	ಹೆಸರು	ಕರ್ತೃ	ಕಾಲ	ಇತರ ವಿವರಗಳು
೨೫	ಅನಂಚಿ.	ಅನಂತನಾಥ ಚರಿತ್ರೆ	ಚಿಕ್ಕಪಡ್ಡಣ್ಣ ಶೆಟ್ಟಿ	೧೫೮೨	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ.ಎ.ಇ೨೨, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೨೬	ಅನಂತ.	ಅನಂತ	ಸತ್ಯಬೋಧ	೧೯೨೫	ಮನೋಹರ ಗ್ರಂಥಮಾಲಾ, ಧಾರವಾಡ
೨೭	ಅನಂನಾ.	ಶಬ್ದಾರ್ಥಸಂಗ್ರಹ	ಟಿ. ಕೆ. ಅನಂತನಾರಾಯಣ	೧೯೨೩	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಿಷತ್ತು, ಬೆಂಗಳೂರು, ೧೯೬೦
೨೮	ಅನಂಪು.	ಅನಂತನಾಥ ಪುರಾಣಂ	ಜನ್ನ (ಸಂ॥ ಡಿ. ಶ್ರೀನಿವಾಸಾಚಾರ್, ಎಚ್. ಆರ್. ರಂಗಸ್ವಾಮಿ ಅಯ್ಯಂಗಾರ್)	೧೨೩೦	ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು, ೧೯೩೦
೨೯	ಅನಾಥೆ.	ಅನಾಥೆ	ಎಂ. ಗೋಪಾಲಕೃಷ್ಣ ಅಡಿಗ	೧೯೫೪	ಶಾರದಾ ಪ್ರಕಟನಾಲಯ, ಬೆಂಗಳೂರು
೩೦	ಅನಾದಿ.	ಅನಾದಿ	ಶ್ರೀರಂಗ	೧೯೫೩	ಲಲಿತ ಸಾಹಿತ್ಯಮಾಲೆ, ಧಾರವಾಡ
೩೧	ಅನಾಮಿ.	ಅನಾಮಿಕಾ ಮತ್ತು ಇತರ ಕತೆಗಳು	ಸಿ. ಎನ್. ಜಯಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿ	೧೯೫೭	ಮಹಿಳಾ ಸೇವಾ ಸಮಾಜ, ಕೃಷ್ಣರಾಜಪೇಟೆ
೩೨	ಅನಾಸ.	ಅನಾಸಕ್ತಿಯೋಗ	ದ. ಕೃ. ಭಾರದ್ವಾಜ	೧೯೪೦	ಶ್ರೀ ತುಲಸೀದಾಸ ರಾಮಾಯಣ ಕಾರ್ಯಾಲಯ, ಬೆಂಗಳೂರು
೩೩	ಅನಿಕೇ.	ಅನಿಕೇತನ	ಕುವೆಂಪು	೧೯೬೩	ಉದಯರವಿ ಪ್ರಕಾಶನ, ವಾಣೀವಿಲಾಸಪುರಂ, ಮೈಸೂರು
೩೪	ಅನೀರ.	ಅಮರನೀತಿಯ ರಗಳೆ	ಹರಿಹರ	ಸು. ೧೨೦೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ೩೫೮, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೩೫	ಅನುಪ್ರೇ.	ಅನುಪ್ರೇಕ್ಷೆ	ಕಲ್ಯಾಣಕೀರ್ತಿ	೧೪೩೯	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ೨೦, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೩೬	ಅನುಮು.	ಅನುಭವ ಮುಕುರ	ಜನ್ನ (ಸಂ॥ ಎಂ. ಎಸ್. ಸುಬ್ರಹ್ಮಣ್ಯಶಾಸ್ತ್ರಿ)	ಸು. ೧೨೦೦	ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಿಷತ್ತು, ಬೆಂಗಳೂರು, ೧೯೫೬
೩೭	ಅನುರ.	ಅನುರಕ್ತೆ	ವ್ಯಾಸರಾಯ ಬಲ್ಲಾಳ	೧೯೫೩	ಲಲಿತ ಸಾಹಿತ್ಯಮಾಲೆ, ಧಾರವಾಡ
೩೮	ಅನುಸಾ.	ಅನುಭವಸಾರ	ನಿಜಗುಣ ಶಿವಯೋಗಿ (ಸಂ॥ ಪಿ. ಆರ್. ಕರಬಸವಶಾಸ್ತ್ರಿ)	ಸು. ೧೭೦೦	ಮೈಸ್ಲೂರಿಯನ್ ಮಿಷ್ಷ ಪ್ರೆಸ್, ಮೈಸೂರು, ೧೯೦೪
೩೯	ಅನ್ನ.	ಅನ್ನ	ರಂ. ಶ್ರೀ. ಮುಗಳಿ	೧೯೪೮	ಮನೋಹರ ಗ್ರಂಥಮಾಲಾ, ಧಾರವಾಡ
೪೦	ಅನ್ನದಾ.	ಅನ್ನದಾತ	ವೀ. ಚ. ಹಿತ್ತಲಮನಿ	೧೯೪೭	ಮಾಧವ ಬಲ್ಲಾಳ ಬಂಧುಗಳು, ಸಾಧನ ಕೇರಿ, ಧಾರವಾಡ
೪೧	ಅನ್ನಪೂ.	ಅನ್ನಪೂರ್ಣ	ನಿರಂಜನ	೧೯೫೩	ಸಮಾಜ ಪುಸ್ತಕಾಲಯ, ಧಾರವಾಡ
೪೨	ಅನ್ಯಾವ.	ಅನ್ಯಾವತಾರ	ತ. ರಾ. ಸು.	೧೯೫೪	ಮಿತ್ರವ್ಯಂದ ಪ್ರಕಾಶನ, ಕಾಸರಗೋಡು
೪೩	ಅಪಜ.	ಅಪಜಯ	ತ್ರಿವೇಣಿ	೧೯೫೬	ಸುದರ್ಶನ ಪ್ರಕಾಶನ, ತಿಪಟೂರು
೪೪	ಅಪನಾ.	ಅಪರಾಧಿ ನಾನಲ್ಲ	ಧೀರೇಂದ್ರ ಕುಲಕರ್ಣಿ	೧೯೫೭	ಸಮಾಜ ಪುಸ್ತಕಾಲಯ, ಧಾರವಾಡ
೪೫	ಅಪವಾ.	ಅಪವಾದ	ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಪಾಟೀಲ	೧೯೫೫	ಸುದರ್ಶನ ಪ್ರಕಾಶನ, ತಿಪಟೂರು
೪೬	ಅಪಶ.	ಅಪರಾಜಿತೇಶ್ವರ ಶತಕಂ	ರತ್ನಾಕರವರ್ಣಿ (ಸಂ॥ ಎಸ್. ಜಿ. ನರಸಿಂಹಾಚಾರ್, ಮಂ.ಆ.ರಾಮಾನುಜಯ್ಯಂಗಾರ್)	೧೫೫೭	ಕರ್ನಾಟಕ ಕಾವ್ಯಮಂಜರಿ, ಮೈಸೂರು, ೧೯೫೩
೪೭	ಅಪೂಪ.	ಅಪೂರ್ವ ಪಶ್ಚಿಮ	ಶಿವರಾಮ ಕಾರಂತ	೧೯೫೩	ಹರ್ಷ ಪ್ರಕಟನಾಲಯ, ಪುತ್ತೂರು
೪೮	ಅಪ್ರತಿ.	ಅಪ್ರತಿಮವೀರ ಚರಿತಂ	ತಿರುಮಲಾರ್ಯ (ಸಂ॥ ಎಸ್. ಜಿ. ನರಸಿಂಹಾಚಾರ್, ಮಂ.ಆ.ರಾಮಾನುಜಯ್ಯಂಗಾರ್)	೧೬೪೫–೧೭೦೬	ಕರ್ನಾಟಕ ಕಾವ್ಯಮಂಜರಿ, ಮೈಸೂರು, ೧೯೫೩
೪೯	ಅಪ್ರಶ.	ಅಪ್ರಸ್ತುತ ಪ್ರಶಂಸಾ ಶತಕ	ಶಾಲ್ವದ ಕೃಷ್ಣರಾಜ	೧೭೪೮–೭೫	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ೧೨೬, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೫೦	ಅಪ್ರೇ.ಮ.	ಅದ್ಭುತ ಪ್ರೇಮ	ಗದಿಗೆಯ್ಯ ಹುಚ್ಚಯ್ಯ ಹೊನ್ನಾಪುರಮಠ	೧೯೧೫	ಚಂದ್ರೋದಯ ಮುದ್ರಾಲಯ, ಧಾರವಾಡ
೫೧	ಅಬಲಾ.	ಅಬಲಾ	ರಾ. ಭೀ. ಮನಸಣ್ಣರ	೧೯೫೩	ಸತ್ಯಶೋಧನ ಪ್ರಕಟನ ಮಂದಿರ, ಬೆಂಗಳೂರು
೫೨	ಅಭಿಕಾ.	ಅಭಿಮನ್ಯು ಕಾಳಗ	ಹೊಳೆಕಲ್ಲು ನರಸಿಂಹಯ್ಯ	೧೭೬೪	ಮುದ್ರಣ (?), ಬೆಂಗಳೂರು
೫೩	ಅಮಗಾಂ.	ಅಮರ ಗಾಂಧೀಜಿ	ಎಂ. ಎಂ. ವಡ್ಡರ	೧೯೫೦	ಪಿ. ಸಿ. ಶ್ಯಾಬಾದಿಮಠ, ಗದಗ
೫೪	ಅಮತಂ.	ಅಮರತಾಡ್ಯೆ ತಂಡೆ	(ಸಂ॥ ಪ. ಸು. ಭಟ್ಟ)	೧೯೫೨	ಗೆಳೆಯರ ಗುಂಪು, ಶಿರಸಿ
೫೫	ಅಮರ.	ಅಮರಕೋಶವಂಬ ನಾಮಲಿಂಗಾನುಶಾಸನವು	(ಸಂ॥ ಲೂಯಿ ರೈಸ್)	ಸು. ೫೦೦	ಗವರ್ನ್‌ಮೆಂಟ್ ಬ್ರಾಂಚ್ ಪ್ರೆಸ್, ಮೈಸೂರು, ೧೯೮೩

ಕ್ರಮ ಸಂಖ್ಯೆ	ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತ	ಹೆಸರು	ಕರ್ತೃ	ಕಾಲ	ಇತರ ವಿವರಗಳು
೫೬	ಅಮಶ.	ಅಮರೇಶ್ವರ ಶತಕಂ	ಗುಂಜಿಹಳ್ಳಿ ಪಡಕ್ಷರಕವಿ	೧೯೪೬	ಡೊಣಮರಡಿ ಸಾಹುಕಾರ ಗೊರವಾ ಶಿವನಪ್ಪನವರು, ರಾಯಿಚೂರ
೫೭	ಅಮಾನಂ.	ಅಮಾತ್ಯನಂದಿನಿ	ಭಾರತೀಸುತ	೧೯೩೮	ಶೇಷಾಚಲ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಧಾರವಾಡ
೫೮	ಅಮಾರಾ.	ಅಮಾತ ರಾಕ್ಷಸ	ನಾಗೇಶ ರಂಗೋ ಕುಲಕರ್ಣಿ	೧೯೩೨	ಯ. ಗು. ಕುಲಕರ್ಣಿ, ಮ್ಯಾಜೇಜರ್, ಸ. ಚ., ಆನಂದವನ
೫೯	ಅಮೃತ.	ಅ: ಧವಾಮೃತ	ಮಹಲಿಂಗರಂಗ (ಸಂ॥ ಹೊಸಕೆರೆ ಚಿದಂಬರಯ್ಯ)	ಸು. ೧೬೭೫	ಭಕ್ತಬಂಧು ಕಾರ್ಯಾಲಯ, ಬಸವನಗುಡಿ, ಬೆಂಗಳೂರು ಸಿಟಿ, ೧೯೫೫
೬೦	ಅಮೇವಿ.	ಅಮೇರಿಕೆಯೊಳಗಿನ ಬಡವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳು	ಶ್ರೀನಿವಾಸ ಪಾಂಡುರಂಗ ಕೋಟಿ	೧೯೩೦	ವಾಗ್ಭೂಷಣ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಧಾರವಾಡ
೬೧	ಅಯ್ಯಾಶಾ.	ಜಗನ್ನಾಥವಿಜಯಕಥ ನಿಘಂಟು	ಸೋಸಲೆ ಅಯ್ಯಾಶಾಸ್ತ್ರಿ	೧೮೫೮–೧೯೪೪	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಿಷತ್ತು, ಬೆಂಗಳೂರು
೬೨	ಅರಗಿ.	ಅರಗಿನ ಮನೆ	ಅನುll ಮೇವುಂಡಿ ಮಲ್ಲಾರಿ	೧೯೪೪	೩ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಸಮಾಜ ಪುಸ್ತಕಾಲಯ, ಧಾರವಾಡ
೬೩	ಅರಕೋ.	ಅರಣ್ಯರೋದನ	ವಿ. ಜಿ. ಭಟ್ಟ	೧೯೫೭	ಜನತಾ ಪ್ರಕಾಶನ, ಅಂಕೋಲ
೬೪	ಅರಕಾ.	ಅನುಭವ ರಸಾಯನ	ಶಾಲ್ವದ ಕೃಷ್ಣರಾಜ	೧೭೪೮–೭೫	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ.ವಿ.೩೭, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೬೫	ಅರಕು.	ಅರಕುಮರಳು	ಅಂದಕಾತಯಪದತ್ತ	೧೯೫೭	ಸಮಾಜ ಪುಸ್ತಕಾಲಯ, ಧಾರವಾಡ
೬೬	ಅರಿಕಾ.	ಅರಿಸ್ಟಾಟಿಲನ ಕಾವ್ಯಮೀಮಾಂಸೆ	ಎಸ್. ಬಾಲಸುಬ್ರಹ್ಮಣ್ಯ	೧೯೫೯	ಕಾನ್ಯಾಲಯ, ಮೈಸೂರು
೬೭	ಅರಿರ.	ಅರಿವಾಣ್ಣಾಡರ ರಗಳೆ	ಹರಿಹರ	ಸು. ೧೩೦೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ೫೫೮, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೬೮	ಅರುಣ.	ಅರುಣ	ಶ್ರೀನಿವಾಸ	೧೯೨೪	ಬೆಂಗಳೂರು ಪ್ರೆಸ್, ಬೆಂಗಳೂರು
೬೯	ಅಶೆಯಾ.	ಅಶೆಯಾಳು	ಕುಲಕರ್ಣಿ ಬಿಂದುಮಾಧವ	೧೯೫೦	ಶಾಂತಿ ಸಾಹಿತ್ಯ ಮಾಲೆ, ಬಾದಾಮಿ
೭೦	ಅರ್ಚಾವ.	ಅರ್ಚಾವತಾರ ವಿಲಾಸ	ಶ್ರೀನಿವಾಸ	೧೪೭೦	ಟರ್ವ ಮುದ್ರಾಕ್ಷರಶಾಲಾ, ಬೆಂಗಳೂರು, ೧೪೪೪
೭೧	ಅರ್ಥಪಂ.	ಅರ್ಥಪಂಚಕ	ಚಿಕ್ಕುಪಾಧ್ಯಾಯ	೧೬೭೩–೧೭೦೪	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ.ವಿ.೪೭, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೭೨	ಅರ್ಧನೇ.	ನೇಮಿನಾಥ ಪುರಾಣ	ಶ್ರೀಮಚಂದ್ರ (ಸಂ॥ (i) ಮಂ. ಆ. ರಾಮಾನುಜಯ್ಯಂಗಾರ್ ; (ii) ಬಿ. ಎಸ್. ಸಣ್ಣಯ್ಯ)	ಸು. ೧೦೬೦	ಕರ್ನಾಟಕ ಕಾವ್ಯಕಲಾನಿಧಿ, ಮೈಸೂರು, ೧೯೦೪ ,, ಸಾಧನ ಸಾಹಿತ್ಯಮಂದಿರ, ಮೈಸೂರು, ೧೯೬೦
೭೩	ಅಲೆಮ.	ಅಲೆಯುವ ಮನ	ಎ. ಎಸ್. ಮೂರ್ತಿರಾವ್	೧೯೫೭	ಕಾನ್ಯಾಲಯ, ಮೈಸೂರು
೭೪	ಅಲ್ಪವಿ.	ಅಲ್ಪವಿರಾಮ	ಸರಸ್ವತೀದೇವಿ ಗೌಡರ	೧೯೫೮	ಸಹಜೀವನ ಪ್ರಕಾಶನ, ಕೋಟೆ, ಧಾರವಾಡ
೭೫	ಅವಚಂ.	ಅಲ್ಲಮನ ವಚನ ಚಂದ್ರಿಕೆ	ಪ್ರಭುದೇವ (ಸಂ॥ ಎಲ್. ಬಸವರಾಜು)	ಸು. ೧೧೬೦	ನಳಿನೀಶಂಕರ ಪ್ರಕಾಶನ, ಮೈಸೂರು, ೧೯೬೦
೭೬	ಅವತಂ.	ಅವಳ ತಂಗಿ	ನರೇಂದ್ರಬಾಬು	೧೯೫೦	ಹಂಸ ಸಾಹಿತ್ಯಮಾಲೆ, ಮೈಸೂರು
೭೭	ಅವಧೂ.	ಅವಧೂತಗೀತೆ	ಗುರುಬಸವ	ಸು. ೧೪೭೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಿಷತ್ತು, ಬೆಂಗಳೂರು
೭೮	ಅವರೇ.	ಅವಸರದ ರೇಣ್ಣಗಳ ವಚನ	ಅವಸರದ ರೇಣ್ಣ	ಸು. ೧೧೬೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ೫೦೪, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೭೯	ಅಶಾಂತಿ.	ಅಶಾಂತಿಪರ್ವ	ಆನಂದಕಂದ	೧೯೩೫	ಕರ್ನಾಟಕ ಸಾಹಿತ್ಯ ಮಂದಿರ, ಧಾರವಾಡ
೮೦	ಅಶ್ವತ್ಥಾ.	ಅಶ್ವತ್ಥಾರ್ಮ	"ಶ್ರೀ"	೧೯೨೯	ಕರ್ನಾಟಕ ಸಂಘ, ಸೆಂಟ್ರಲ್ ಕಾಲೇಜು, ಬೆಂಗಳೂರು
೮೧	ಅಶ್ವಮೇ.	ಅಶ್ವಮೇಧ	ಶ್ರೀರಂಗ	೧೯೫೬	ಲಲಿತ ಸಾಹಿತ್ಯಮಾಲೆ, ಧಾರವಾಡ
೮೨	ಅಶ್ವಶಾ.	ಅಶ್ವಶಾಸ್ತ್ರಂ	ಅಭಿನವಚಂದ್ರ (ಸಂ॥ ಪಿ. ಶ್ರೀನಿವಾಸ ರಾವ್, ಎಚ್.ಕೇಷಅಯ್ಯಂಗಾರ್)	ಸು. ೧೪೦೦	ಓರಿಲ್ಯೆ., ಮದರಾಸು, ೧೯೫೦
೮೩	ಅಷ್ಟಾಂಗ.	ಅಷ್ಟಾಂಗಹೃದಯ, ಭಾಗ ೧	ಆದ್ಯ ಅನಂತಾಚಾರ್ಯ	೧೯೪೦	ಆರ್ಯವೈದ್ಯಕ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ವಿಜಾಪುರ
೮೪	ಅಷ್ಟಾವಿ.	ಅಷ್ಟಾವರಣ ವಿಚಾರ ದರ್ಪಣ	ಎಸ್. ವೀರಭದ್ರಶಾಸ್ತ್ರಿ	೧೯೩೦	ಟರ್ವ ಮುದ್ರಕಾಲಯ, ಬೆಂಗಳೂರು
೮೫	ಅಷ್ಟಾಸ್ತೋ.	ಅಷ್ಟಾವರಣ ಸ್ತೋತ್ರಗೀತೆ	ಸಿದ್ಧರಾಮ (ಸಂ॥ ಶಿವಬಸವಸ್ವಾಮಿಗಳು)	ಸು. ೧೧೬೦	ಶಿವಶರಣ ವಾಙ್ಮಯ ಪ್ರಕಾಶ ಕಾರ್ಯಾಲಯ, ಮೈಸೂರು, ೧೯೫೪
೮೬	ಅಸ್ಥಿಪಂ.	ಅಸ್ಥಿ ಪಂಜರ	ಅರ್ಟಳಿ ವೆಂಕಟೇಶ	೧೯೪೭	ಉಷಾಸಾಹಿತ್ಯಮಾಲೆ, ಮೈಸೂರು

ಕ್ರಮ ಸಂಖ್ಯೆ	ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತ	ಹೆಸರು	ಕರ್ತೃ	ಕಾಲ	ಇತರ ವಿವರಗಳು
೮೬	ಆಹಲ್ಕೆ.	ಆಹಲ್ಕೆ	ಪು. ತಿ. ನರಸಿಂಹಾಚಾರ್	೧೯೪೯	೩ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಕಾವ್ಯಾಲಯ, ಮೈಸೂರು
೮೮	ಆಹಲ್ಯೋ.	ಆಹಲ್ಯೋದ್ಧಾರ	ನಾರಾಯಣ ವೆಂಕಟೇಶ ಕುರಡಿ	೧೯೩೪	ಕರ್ನಾಟಕ ಪ್ರಿಂಟಿಂಗ್ ಪ್ರೆಸ್, ಬೊಂಬಾಯಿ
೮೯	ಆಜುಮಾ.	ಆಜುವಿನ ಮಾರಯ್ಯಗಳ ವಚನ	ಆಜುವಿನ ಮಾರಯ್ಯ	ಸು. ೧೧೬೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ.ಬಿ.ಳಳಲ, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೯೦	ಆಮು.	ಆಮುವತ್ತುಮೂಜು ಮಂದಿ ಪುರಾತನರ ಸ್ತೋತ್ರ	ನಿಜಗುಣ ಶಿವಯೋಗಿ	ಸು. ೧೪೦೦	ಸಿದ್ಧವಿಲಾಸ ಪ್ರೆಸ್, ಬೆಂಗಳೂರು, ೧೯೫೫
೯೧	ಆಕಾಶ.	ಆಕಾಶದಲ್ಲಿಯ ಅದ್ಭುತಗಳು	ಬಿ. ಪಾಂಡುರಂಗರಾವ್	೧೯೬೨	ಉಷಾಸಾಹಿತ್ಯಮಾಲೆ, ಮೈಸೂರು
೯೩	ಆಗರ.	ಗರತಿ	ಆತ್ಮಾರಾಮ	೧೯೫೧	ಸದ್ಗುರು ಸೇವಾ ಸಾಹಿತ್ಯಮಾಲೆ, ಪರಮಾನಂದಮಠ, ಶೀಗೇಹಳ್ಳಿ, ಸಿರಿಸಿ
೯೫	ಆಗಸ್ಟ್.	ಆಗಸ್ಟ್ ಒಂಭತ್ತು ಮತ್ತು ಇತರ ಕತೆಗಳು	ಬಸವರಾಜ ಕಟ್ಟೀಮನಿ	೧೯೫೭	೩ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಶಾರದಾ ಪ್ರಕಟನಾಲಯ, ಬೆಂಗಳೂರು
೯೪	ಆಗ್ರಹ.	ಆಗ್ರಹ	ವಿ. ಸೀತಾರಾಮಯ್ಯ	೧೯೫೧	೩ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಸತ್ಯಶೋಧನ ಪ್ರಕಟನಾಲಯ, ಬೆಂಗಳೂರು
೯೫	ಆದರ.	ಆದಯ್ಯನ ರಗಳೆ	ಹರಿಹರ	ಸು. ೧೨೦೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ೩೫೮, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೯೬	ಆದವ.	ಆದಯ್ಯನ ವಚನಗಳು	ಆದಯ್ಯ (ಸಂಗಿ ಫ. ಗು. ಹಳಕಟ್ಟಿ)	ಸು. ೧೧೬೦	ಶಿವಾನುಭವ ಗ್ರಂಥಮಾಲಾ, ವಿಜಾಪುರ, ೧೯೩೦
	,,	,,	—	,,	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ೩೦೪, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೯೭	ಆದಿಪು.	ಆದಿಪುರಾಣ	ಪಂಪ (ಸಂಗಿ (i) ಎಸ್. ಜಿ. ನರಸಿಂಹಾಚಾರ್; (ii) ಕೆ. ಜಿ. ಕುಂದಣಗಾರ, ಎ. ಪಿ. ಜೋಗಳೆಕರ)	೧೪೮೦ ,,	ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು, ೧೯೨೦ ಅನಂತ ಆರ್ಟ್ಸ್ ರಾವ ಜೋಗುಳೆ, ಬೆಳಗಾವಿ, ೧೯೫೩
೯೮	ಆನಂರಾ.	ಆನಂದರಾಮಾಯಣ	ತಿಮ್ಮಣಾರ್ಯ (ಸಂಗಿ ಕುಮಾರ ಡೂರು ರಾಮಸ್ವಾಮಯ್ಯರಿಗಾರ್)	ಸು. ೧೬೫೦	ವಿಚಾರದರ್ಪಣ ಮುದ್ರಾಕ್ಷರ ಶಾಲೆ, ಬೆಂಗಳೂರು, ೧೮೮೭
೯೯	ಆನಾರ.	ಆನಾಯನಾರರ ರಗಳೆ	ಹರಿಹರ	ಸು. ೧೨೦೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ೩೫೮, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೧೦೦	ಆಪ್ರಭು.	ಆತ್ಮಜ್ಞಾನಿ ಅಲ್ಲಮಪ್ರಭು	ಓ. ಎನ್. ಲಿಂಗಣ್ಣಯ್ಯ	೧೯೪೫	ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಕುಮಾರೀ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಕೃಷ್ಣರಾಜಪುರ, ಬೆಂಗಳೂರು
೧೦೧	ಆಉಪ.	ಆಉಪನಿಂದ ಬರಾಮಕ್ಕೆ	ಶಿವರಾಮ ಕಾರಂತ	೧೯೫೦	ಹರ್ಷಮುದ್ರಣಪ್ರಕಟನಾಲಯ,ಪುತ್ತೂರು
೧೦೩	ಆಮೇರೀ.	ಆಮೇರೀನ	ಯಕಶಂತ ಚಿತ್ತಾಲ	೧೯೫೦	ಮನೋಹರ ಗ್ರಂಥಮಾಲಾ, ಧಾರವಾಡ
೧೦೪	ಆಮಸಿ.	ಆಮಸಿ	ಕೀರ್ತಿನಾಥ ಕುರ್ತುಕೋಟಿ	೧೯೫೬	ಮನೋಹರ ಗ್ರಂಥಮಾಲಾ, ಧಾರವಾಡ
೧೦೪	ಆರಾಚಾ.	ಆರಾಧ್ಯ ಚಾರಿತ್ರ	ನೀಲಕಂಠಾಚಾರ್ಯ	ಸು. ೧೪೮೫	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ.ಎ.೩೬, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೧೦೫	ಆರ್ಯಶ.	ಆರ್ಯಶ	ಆನುಸಿ ಎಸ್. ಜಿ. ಶಾಸ್ತ್ರಿ	—	ಬಿ. ಶ್ರೀನಿವಾಸಯ್ಯಂಗಾರ್, ಪ್ರಿಂಟರ್, ಬೆಂಗಳೂರು ಸಿಟಿ
೧೦೬	ಆರ್ಯಕೀ.	ಆರ್ಯಕೀರ್ತಿ	ಚ. ಪಾಸುದೇವಯ್ಯ	೧೯೪೯	೩ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಚ. ಪಾ. ರಾಘವೇಂದ್ರಯ್ಯ, ಬೆಂಗಳೂರು
೧೦೭	ಆರ್ಯಧ.	ಆರ್ಯಧರ್ಮ	ಸಿ. ರ್ಯ. ಶಾಸ್ತ್ರಿ	೧೯೫೫	ಸಂಸ್ಕೃತಿ ಪ್ರಸಾರ ಶಾಖೆ, ಬೆಂಗಳೂರು
೧೦೮	ಆಲಹೂ.	ಆಲದ ಹೂ	ಎಸ್. ಅನಂತನಾರಾಯಣ	೧೯೪೯	ಶಾರದಾ ಪ್ರಕಟನಾಲಯ, ಬೆಂಗಳೂರು
೧೦೯	ಆಶ್ರಮ.	ಆಶ್ರಮವಾಸಿ	ಬಸವರಾಜ ಕಟ್ಟೀಮನಿ	೧೯೫೬	ಸಮಾಜ ಪುಸ್ತಕಾಲಯ, ಧಾರವಾಡ
೧೧೦	ಆಷಾಥಭೂ.	ಆಷಾಢಭೂತಿ	ಎ. ವಿ. ಮೂರ್ತಿರಾವ್	೧೯೬೦	೩ನೆಯ ಮುದ್ರಣ,ಕಾವ್ಯಾಲಯ,ಮೈಸೂರು
೧೧೧	ಆಳೌಳ.	ಆಳೌ ಕರ್ನಾಟಕದೇವಿ	ಮಸುದೇವ ಭೂಪಾಲಂ	—	ಸತ್ಯಶೋಧನ ಪ್ರಕಟನಾ ಮಂದಿರ, ಬೆಂಗಳೂರು
೧೧೨	ಇಆಇ.	The Indian Antiquary, I-LXII	—	೧೮೭೨-೧೯೨೨	ಬಾಂಬೆ ಎಜುಕೇಷನಲ್ ಸೊಸೈಟಿ, ಬಾಂಬೆ
೧೧೩	ಇಂಕನ್ನ.	ಇಂಗ್ಲಿಷ್-ಕನ್ನಡ ನಿಘಂಟು	—	೧೯೪೩	ಮೈಸೂರು ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾನಿಲಯ, ಮೈಸೂರು
೧೧೪	ಇಂಗೀತ.	ಇಂಗ್ಲಿಷ್ ಗೀತಗಳು	ಬಿ. ಎಂ. ಶ್ರೀಕಂಠಯ್ಯ	೧೯೨೩	ಕರ್ನಾಟಕ ಸಂಘ, ಸೆಂಟ್ರಲ್ ಕಾಲೇಜು, ಬೆಂಗಳೂರು
೧೧೫	ಇಂಗ್ಲೀ.	ಇಂಗ್ಲಂಡದ ಅರ್ವಾಚೀನ ಇತಿಹಾಸ, ಭಾಗ ೧-೨	ಶಿ. ಶಿ. ಬಸವನಾಳ, ಹ. ಚ. ಗಲಗಲಿ	೧೯೨೩	ಸರಸ್ವತಿ ಬುಕ್ ಡಿಪೋ, ಧಾರವಾಡ, ಭಾಗ I-೧೯೨೩, ಭಾಗ II ೧೯೨೪

ಕೃತಿ ಸಂಖ್ಯೆ	ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತ	ಹೆಸರು	ಕರ್ತೃ	ಕಾಲ	ಇತರ ವಿವರಗಳು
೧೧೬	ಇಂಗ್ಲಂಡ.	ಇಂಗ್ಲಂಡ ದೇಶದ ಇತಿಹಾಸ	ಫ. ಗು. ಹಳಕಟ್ಟಿ	೧೯೯೬	ಕೊಡಿಯಾಲ್ ಬೈಲ್ ಛಾಪಾಖಾನೆ, ಮಂಗಳೂರು
೧೧೭	ಇಂದಿರೆ.	ಇಂದಿರೆ	ಕೆರೂರ ವಾಸುದೇವಾಚಾರ್	೧೯೩೬	ಗ್ರಾಜುಯೆಟ್ಸ್ ಪ್ರೆಂಡಿಂಗ್ ಅಸೋಸಿಯೇಷನ್, ಮೈಸೂರು
೧೧೮	ಇಂದುಮು.	ಇಂದುಮುಖಿ	ಬಿ. ಪಿ. ಕಾಳೆ	೧೯೪೬	ಳವೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಶ್ರೀ ಶೇಷಾಚಲ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಧಾರವಾಡ
೧೧೯	ಇಂದ್ರಚಾ.	ಇಂದ್ರಚಾಪ	ಅನುಸೆ ರಂಗರಾವ್ ತಲಚೇರಿಕರ	೧೯೫೦	ಮಹೋಪಹರ ಗ್ರಂಥಮಾಲಾ, ಧಾರವಾಡ
೧೨೦	ಇಂದ್ರಜಿ.	ಇಂದ್ರಜಿತು ಕಾಳಗವು	ಬಿ. ರಾಮರಾಯ	೧೯೨೯	ಮುದ್ರಣ (?), ಉಡುಪಿ, ೧೯೨೯
೧೨೧	ಇಣಿನೋ.	ಇಣಕುನೋಟ	ಜಮದಂಗಿ	೧೯೫೦	ಹಂಸ ಲಿಮಿಟೆಡ್, ಮೈಸೂರು
೧೨೩	ಇತಿಶ್ರೀ.	ಇತಿಶ್ರೀ	ವರದರಾಜ ಹುಯಿಲಗೋಳ	೧೯೫೪	ಪ್ರತಿಭಾ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಧಾರವಾಡ
೧೨೪	ಇಪ್ಪಕ.	ಇಪ್ಪತ್ತೊಂದು ಕಥೆಗಳು	ಅನುಸೆ ನಾರಾಯಣ ಸಂಗಮ	೧೯೩೧	ಸಾಹಿತ್ಯ ಆಕಾಡೆಮಿ, ನವದೆಹಲಿ
೧೨೪	ಇಬುದು.	ಇಬ್ಬದೂ ಇರಬಹುದು	ಎಸ್. ಜಿ. ಶಾಸ್ತ್ರಿ	೧೯೪೬	ಕಾವ್ಯಾಲಯ, ಮೈಸೂರು
೧೨೫	ಇಸೋಪ.	ಇಸೋಪನ ಚರಿತ್ರೆ	ಅಮಿನಬಾವಿ	೧೯೨೦	ವಾಗ್ಭೂಷಣ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಧಾರವಾಡ
೧೨೬	ಇಸ್ಲಾಂ ಸಂ.	ಇಸ್ಲಾಂ ಸಂಸ್ಕೃತಿ	ಅನುಸೆ ಬಿ. ಎಂ. ಶ್ರೀಕಂಠಯ್ಯ	೧೯೪೬	ಮೈಸೂರು ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾನಿಲಯ, ಮೈಸೂರು
೧೨೭	ಇಹಪರ.	ಇಹಪರಗಳೆಯಾಂಡರ ರಗಳೆ	ಹರಿಹರ	ಸು. ೧೨೦೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ : ಕೆ. ೩೫೮, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೧೨೮	ಇಳೆರ.	ಇಳೆಯಾಂಡ ಗುಡಿಮಾರರ ರಗಳೆ	ಹರಿಹರ	ಸು. ೧೨೦೦	,,
೧೨೯	ಇಜಾರ.	ಇಜಾಭಕ್ತರ ರಗಳೆ	ಹರಿಹರ	ಸು. ೧೨೦೦	,,
೧೩೦	ಈಕಥೆ.	ಈರೇಳು ಕಥೆಗಳು	ಗೋಪಾಲಕೃಷ್ಣ	—	—
೧೩೧	ಈಚಕೆ.	ಈಚಲು ಮರದ ಕೆಳಗೆ	ಪು. ತಿ. ನರಸಿಂಹಾಚಾರ್	೧೯೪೯	ಕಾವ್ಯಾಲಯ, ಮೈಸೂರು
೧೩೩	ಈಪಸೊ.	ಈ ಪರಿಯ ಸೊಬಗು	ವಿ. ಎಂ. ಇನಾಂದಾರ	೧೯೫೩	ಲಲಿತ ಸಾಹಿತ್ಯ ಮಾಲೆ, ಧಾರವಾಡ
೧೩೪	ಈಶಪಂ.	ಈಶಪಂಕಲ್ಪ	ನಾಗೇಶ	೧೯೫೩	ಶ್ರೀ ಶೇಷಾಚಲ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಧಾರವಾಡ
೧೩೪	ಉಡುಗೆ.	ಉಡುಗೊರೆ	ಕೆ. ಗೋಪಾಲಕೃಷ್ಣರಾಯ	೧೯೫೩	ವಿ. ಜಿ. ಟಿ. ಜನರಲ್ ಏಜನ್ಸಿ, ಬಳೇಪೇಟೆ, ಬೆಂಗಳೂರು
೧೩೫	ಉತ್ತಗೃ.	ಉತ್ತಮ ಗೃಹಿಣಿ	ಶಾಂತಾಬಾಯಿ ನೀಲಗಾರ	೧೯೦೪	ವಾಗ್ಭೂಷಣ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಬೆಂಗಳೂರು
೧೩೬	ಉತ್ತರಾ.	ಉತ್ತರ ರಾಮಾಯಣ	ನಾರಾಯಣ	ಸು. ೧೪೦೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ : ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಿಷತ್ತು, ಬೆಂಗಳೂರು
೧೩೭	ಉದಯಾ.	ಉದಯಾದಿತ್ಯಾಲಂಕಾರ	ಉದಯಾದಿತ್ಯ (ಸಂ॥ ಮಂ. ಅ. ರಾಮಾನುಜಯ್ಯಂಗಾರ್, ಎಸ್. ಜಿ. ನರಸಿಂಹಾಚಾರ್)	ಸು. ೧೧೫೦	ಸದ್ವಿದ್ಯಾಮಂದಿರ ಮುದ್ರಣಾಲಾ, ಮೈಸೂರು, ೧೯೪೪
೧೩೮	ಉದರಾ.	ಉದಯರಾಗ	ಆ. ನ. ಕೃಷ್ಣರಾವ್	೧೯೪೪	ತನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಎಸ್. ಎಸ್. ಎ. ಬುಕ್ ಡಿಪೋ, ಬೆಂಗಳೂರು
೧೩೯	ಉದವೈ.	ಉದರವೈರಾಗ್ಯ	ರಂ. ವಾ. ಜಾಷಗಿರದಾರ	೧೯೩೦	ಕರ್ನಾಟಕ ಕಾಲೇಜು, ಧಾರವಾಡ
೧೪೦	ಉದ್ಭಟ.	ಉದ್ಭಟಕಾವ್ಯ	ಸೋಮರಾಜ (ಸಂ॥ ಆರ್. ಶಾಮಶಾಸ್ತ್ರಿ)	೧೩೪೨	ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು, ೧೯೧೬
೧೪೧	ಉದ್ಭದೇ.	ಉದ್ಭಟದೇವ ಚರಿತೆ	ಬಸವಾಂಕ (ಸಂ॥ ಎಸ್. ಬಸವಾರಾಧ್ಯ)	ಸು. ೧೫೫೦	ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಿಷತ್ತು, ೧೯೫೭
೧೪೨	ಉದ್ಭರ.	ಉದ್ಭಟನ ರಗಳೆ	ಹರಿಹರ	ಸು. ೧೨೦೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ : ಕೆ. ೩೫೮, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೧೪೩	ಉಮಾಶ.	ಉಮಾಮಹೇಶ್ವರ ಶತಕ	ವೀರಭದ್ರರಾಜ	ಸು. ೧೫೫೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ : ಕೆ. ೩೫, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೧೪೪	ಉಮಾವಿ.	ಉಮಾವಿಲಾಸ	ಚಿ. ಸದಾಶಿವಯ್ಯ	೧೯೫೫	ಆನಂದ್ ಬ್ರದರ್ಸ್, ಬೆಂಗಳೂರು
೧೪೫	ಉಯ್ಯಾಲೆ.	ಉಯ್ಯಾಲೆ	ಅಂಬಿಕಾತನಯದತ್ತ	೧೯೩೪	ಪ್ರತಿಭಾ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಧಾರವಾಡ
೧೪೬	ಉರರಾ.	ಉತ್ತರ ರಾಮಾಯಣ	ತಿರುಮಲೆ ವೈದ್ಯ (ಸಂ॥ ಮಂ. ಅ. ರಾಮಾನುಜಯ್ಯಂಗಾರ್)	ಸು. ೧೬೫೦	ಕಾವ್ಯಕಲಾನಿಧಿ, ಮೈಸೂರು, ೧೯೧೦
೧೪೭	ಉರಾಚ.	ಉತ್ತರರಾಮಚರಿತ್ರ ನಾಟಕ	ಭೋಂಡೋ ನರಸಿಂಹ ಮುಳಬಾಗಲ	೧೯೨೪	ಕರ್ನಾಟಕ ವಿದ್ಯಾವರ್ಧಕ ಸಂಘ, ಧಾರವಾಡ
೧೪೮	ಉರಿಪೆ.	ಉರುಲಿಂಗಪೆದ್ದಿಯ ವಚನಗಳು	ಉರುಲಿಂಗಪೆದ್ದಿ (ಸಂ॥ ಫ. ಗು. ಹಳಕಟ್ಟಿ)	ಸು. ೧೧೫೦	ಶಿವಾನುಭವ ಗ್ರಂಥಮಾಲಾ, ವಿಜಾಪುರ, ೧೯೩೩
೧೪೯	ಉರಿವ.	ಉರುಲಿಂಗದೇವನ ವಚನಗಳು	ಉರುಲಿಂಗದೇವ (ಸಂ॥ ಬಿ. ಎಸ್. ಸಣ್ಣಯ್ಯ)	ಸು. ೧೧೭೦	ಪ್ರಬುದ್ಧ ಕರ್ನಾಟಕ ೪೫-೩, ಪ್ರಸಾರಾಂಗ, ಮೈಸೂರು, ೧೯೬೪

ಕ್ರಮ ಸಂಖ್ಯೆ	ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತ	ಹೆಸರು	ಕರ್ತೃ	ಕಾಲ	ಇತರ ವಿವರಗಳು
೧೫೦	ಉಸಾರ.	ಉದ್ಯೋಗಸಾರ	ಬಾಲಚಂದ್ರ ?	೧೨೮೨ ?	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ.ಎ. ೨೧೧, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೧೫೧	ಎಆಗ್ನೇ.	ಎಚ್ಚೆತ್ತ ಆಗ್ನೇಯ ಏಶಿಯಾ	ಎಂ. ಹರಿದಾಸರಾಯ	೧೯೪೬	ಸಾಹಿತ್ಯ ಭಂಡಾರ, ಹುಬ್ಬಳ್ಳಿ
೧೫೨	ಎಇ.	Epigraphia Indica, I—XXVI	—	೧೮೯೨–	ಸೂಪರಿಂಟೆಂಡೆಂಟ್ ಆಫ್ ಗವರ್ನ್‌ಮೆಂಟ್ ಪ್ರಿಂಟಿಂಗ್ಸ್, ಇಂಡಿಯ, ಕಲ್ಕತ್ತ
೧೫೩	ಎಂ.ಎ.	ಎಮ್. ಎ.	ಬಂಡೆಪ್ಪ ಕೌಜಲಗಿ	೧೯೩೦	ಸ್ವಧರ್ಮ ಕಾರ್ಯಾಲಯ, ಧಾರವಾಡ
೧೫೪	ಎಕ.	Epigraphia Carnatica, I—XVI	ಲೂಯಿ ರೈಸ್ ಮತ್ತು ಇತರರು	೧೮೮೬–೧೯೫೮	ಆರ್ಕಿಯಲಾಜಿಕಲ್ ಸರ್ವೆ ಆಫ್ ಮೈಸೂರ್, ಬೆಂಗಳೂರು
೧೫೫	ಎಕ್ಸ್‌ರೇ.	ಎಕ್ಸ್‌ರೇ	ಯು. ರಾಘವೇಂದ್ರ ಆಚಾರ್ಯ	೧೯೪೦	ಲೊಯೋಲಾ ಕಾಲೇಜ್, ಮದರಾಸು
೧೫೬	ಎಚ್ಚಸಾ.	ಎಚ್ಚತ್ತ ಭಾರತ ಎತ್ತ ಸಾಗಿದೆ ?	ಗ. ಸ. ಹಾಲಪ್ಪ	೧೯೪೬	೨ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ವಿಚಾರ ಸಾಹಿತ್ಯ ಲಿ., ಬೆಂಗಳೂರು
೧೫೭	ಎಡಹೆ.	ಎಡವಿದ ಹೆಣ್ಣು	'ಜೀವನ'	೧೯೫೫	ತರಂಗ ಪ್ರಕಟನಾಲಯ, ಗದಗ
೧೫೮	ಎತ್ತಿಕೈ.	ಎತ್ತಿದ ಕೈ	ರಂ. ಶ್ರೀ. ಮುಗಳಿ	೧೯೪೬	ಉಷಾಸಾಹಿತ್ಯ ಮಾಲೆ, ಮೈಸೂರು
೧೫೯	ಎದಿರೇ.	ಎದಿರೇಟು	ನಾಡಿಗೇರ ಕೃಷ್ಣರಾಯ	೧೯೫೦	ಶಾರದಾ ಪ್ರಕಟನಾಲಯ, ಬೆಂಗಳೂರು
೧೬೦	ಎಧ್ರುವ.	ಎರಡು ಧ್ರುವ	ವಿ. ಎಂ. ಇನಾಂದಾರ	೧೯೩೯	ಮನೋಹರ ಗ್ರಂಥಮಾಲಾ, ಧಾರವಾಡ
೧೬೧	ಎಮುಕ.	ಎಂದೆಂದೂ ಮುಗಿಯದ ಕಥೆ	ಯು. ಆರ್. ಅನಂತಮೂರ್ತಿ	೧೯೫೫	ಸುರುಚಿ ಪ್ರಕಾಶನ, ಮೈಸೂರು
೧೬೨	ಎರಸೆ.	ಎರಡು ಸೆಳೆತ	ಅನು॥ ಮೇವುಂಡಿ ಮಲ್ಲಾರಿ	೧೯೪೭	ಪ್ರತಿಭಾ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಧಾರವಾಡ
೧೬೩	ಎಸಮೈ.	The Ethnographical Survey of Mysore	ಎಚ್. ವಿ. ನಂಜುಂಡಯ್ಯ	೧೯೦೬–	ಗವರ್ನ್‌ಮೆಂಟ್ ಪ್ರೆಸ್, ಬೆಂಗಳೂರು
೧೬೪	ಎಳೆಕ.	ಎಳೆಯ ಕನಸುಗಳು	ವೈ. ಎಂ. ಷಣ್ಮುಖಯ್ಯ	೧೯೫೦	ಎಸ್. ಎಸ್. ಎಸ್. ಬುಕ್ ಡಿಪೋ, ಬೆಂಗಳೂರು
೧೬೫	ಏಕಾಂಗಿ.	ಏಕಾಂಗಿನಿ	ನಿರಂಜನ	೧೯೫೫	ರಸಿಕರಂಜನಿ ಪ್ರಕಾಶನ, ಅರಸೀಕೆರೆ
೧೬೬	ಏಕಾಂರ.	ಏಕಾಂತದ ರಾಮಯ್ಯನ ರಗಳೆ	ಹರಿಹರ	ಸು. ೧೨೦೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ.೩೫೮, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೧೬೭	ಏಣಾರ.	ಏಣಾದಿನಾಥನ ರಗಳೆ	ಹರಿಹರ	ಸು. ೧೨೦೦	,,
೧೬೮	ಏಲೇಶ್ವ.	ಏಲೇಶ್ವರ ಕೇತಯ್ಯನ ವಚನಗಳು	ಏಲೇಶ್ವರ ಕೇತಯ್ಯ	ಸು. ೧೧೬೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ೫೦೪, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೧೬೯	ಏಶಿಸಂ.	ಏಶಿಯದ ಸಂಪತ್ತು	ಕು. ಶಿ. ಹರಿದಾಸಭಟ್ಟ	೧೯೫೪	ನವಯುಗ ಎಂಟರ್‌ಪ್ರೈಸ್ ಲಿ., ಉಡುಪಿ
೧೭೦	ಏಳಜೀ.	ಏಳನೆಯ ಜೀವ	ರಾಮಚಂದ್ರ ಶರ್ಮ	೧೯೫೫	ರಸಿಕರಂಜನಿ ಪ್ರಕಾಶನ, ಅರಸೀಕೆರೆ
೧೭೧	ಒಂದೇರಾ.	ಒಂದೇ ರಾತ್ರಿ, ಒಂದೇ ಹಗಲು	ಶಿವರಾಮ ಕಾರಂತ	೧೯೪೮	ಹರ್ಷಮುದ್ರಣ ಪ್ರಕಟನಾಲಯ, ಪುತ್ತೂರು
೧೭೨	ಒಡೆಕ.	ಒಡೆಯರ ಕಾಲದ ಕಥೆಗಳು	ಕಂದಾಡೆ ಕೃಷ್ಣಯ್ಯಂಗಾರ್	—	ಕರ್ಣಾಟಕ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪ್ರಕಟನ ಮಂದಿರ, ಬೆಂಗಳೂರು ನಗರ
೧೭೩	ಒಡೆಮು.	ಒಡೆದ ಮುತ್ತು	ದೇವುಡು ನರಸಿಂಹ ಶಾಸ್ತ್ರಿ	೧೯೫೨	ಡಿ. ವಿ. ಕೆ. ಮೂರ್ತಿ, ಮೈಸೂರು
೧೭೪	ಒಡ್ಡಿಉ.	ಒಡ್ಡಿದ ಉರುಳು	ಅ. ಗೌ. ಕಿನ್ನಿಗೋಳಿ	೧೯೫೭	ವಿವೇಕ ಸಾಹಿತ್ಯಮಾಲೆ, ಮಂಗಳೂರು
೧೭೫	ಒಲರ.	ಒಲಘಾಂಡರ ರಗಳೆ	ಹರಿಹರ	ಸು. ೧೨೦೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ.೩೫೮, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೧೭೬	ಒಲುಮೆ.	ಒಲುಮೆ	ತೀ. ನಂ. ಶ್ರೀಕಂಠಯ್ಯ	೧೯೫೩	೨ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಶಾರದಾ ಮಂದಿರ, ಮೈಸೂರು
೧೭೭	ಓಷಧಿ.	ಓಷಧಿಕೋಶಂ	(ಸಂ॥ ಎ. ವೆಂಕಟರಾವ್, ಎಚ್. ಶೇಷ ಅಯ್ಯಂಗಾರ್)	?	ಮದರಾಸು ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾನಿಲಯ, ಮದರಾಸು, ೧೯೪೦
೧೭೮	ಓಹಿರ.	ಓಹಿಲಯ್ಯನ ರಗಳೆ	ಹರಿಹರ	ಸು. ೧೨೦೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ.೩೫೮, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೧೭೯	ಔದಾಉ.	ಔದಾರ್ಯದ ಉರುಳಲ್ಲಿ	ಶಿವರಾಮ ಕಾರಂತ	೧೯೪೭	ಹರ್ಷಮುದ್ರಣಪ್ರಕಟನಾಲಯ, ಪುತ್ತೂರು
೧೮೦	ಔರಂಗ.	ಔರಂಗಜೇಬ	ಕೆರೂರ ವಾಸುದೇವಾಚಾರ್ಯ	೧೯೪೬	ವಾಸುದೇವ ಸಾಹಿತ್ಯ ರತ್ನಮಾಲೆ, ಬಾಗಿಲಕೋಟೆ
೧೮೧	ಔಷಧೀ.	ಆಯುರ್ವೇದೀಯ ಔಷಧೀ ಗುಣಧರ್ಮಶಾಸ್ತ್ರ ಭಾಗ I	ಅನು॥ ಆದ್ಯ ಅನಂತಾಚಾರ್ಯ	೧೯೩೩	ಆರ್ಯವೈದ್ಯಕ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಬಿಜಾಪುರ
೧೮೨	ಕಇ.	Karnatak Inscriptions, I—IV	(ಸಂ॥ (i-iii) ಆರ್. ಎಸ್. ಪಂಚಮುಖಿ; (iv) ಎ. ಎಂ. ಅಣ್ಣಿಗೇರಿ)	೧೯೪೧–೬೧	ಕನ್ನಡ ರಿಸರ್ಚ್ ಇನ್‌ಸ್ಟಿಟ್ಯೂಟ್, ಧಾರವಾಡ

ಕ್ರಮ ಸಂಖ್ಯೆ	ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತ	ಹೆಸರು	ಕರ್ತೃ	ಕಾಲ	ಇತರ ವಿವರಗಳು
೧೪೩	ಕ್ಷಾಇ.	Kannada Inscriptions of Andhra Pradesh	(ಸಂ॥ ಪಿ. ಶ್ರೀನಿವಾಸಾಚಾರ್, ಪಿ. ಬಿ. ದೇಸಾಯಿ)		ಗವರ್ನ್‌ಮೆಂಟ್ ಆಫ್ ಆಂಧ್ರ ಪ್ರದೇಶ್, ಹೈದರಾಬಾದ್, ೧೯೬೧
೧೪೪	ಕವಿಪು.	ಕನ್ನಡ ಎರಡನೆಯ ಪದ್ಯಪುಸ್ತಕ	(ಸಂ॥ ಪ. ಮಂಗೇಶರಾವ್)	೧೯೨೫	ಕೆನರೀಸ್ ಮಿಷ್ಷ ಪ್ರೆಸ್ ಅಂಡ್ ಬುಕ್ ಡಿಪೋ, ಮಂಗಳೂರು
೧೪೫	ಕಒಸಾ.	ಕನ್ನಡಿಗರಿಗೆ ಒಳ್ಳೆಯ ಸಾಹಿತ್ಯ, ಭಾಗ I—II	ಬಿ. ಎಂ. ಶ್ರೀ.	೧೯೫೧	ತನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಕಾವ್ಯಾಲಯ, ಮೈಸೂರು
೧೪೬	ಕಂಕಳೂ.	ಕಂಕಣ ಕೂಡ್ಲಿಂತು	ಕೆ. ಸಿ. ಜೌಡಪ್ಪ ರೆಡ್ಡಿ	೧೯೪೭	ಕೇತನೂರನಪಳ್ಳಿ, ಬೆಂಗಳೂರು
೧೪೭	ಕಂಕಣ.	ಕಂಕಣ	ತ್ರಿವೇಣಿ	೧೯೫೭	ಡಿ. ವಿ. ಕೆ. ಮೂರ್ತಿ, ಮೈಸೂರು
೧೪೮	ಕಂದಕೊ.	ಕಂದರ್ಪ ಕೊರವಂಜಿ	ಬ್ರಹ್ಮಣ್ಯಾಂಕ	ಸು. ೧೪೦೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ೫೬, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೧೪೯	ಕಂದಶ.	ಕಂದಶತಕ	ವೀರಭದ್ರರಾಜ	ಸು. ೧೫೩೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ೩೫, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೧೫೦	ಕಂನವಿ.	ಕಂಠೀರವ ನರಸರಾಜ ವಿಜಯಂ	ಗೋವಿಂದ ವೈದ್ಯ (ಭಾರತಿ ನಂಜ) (ಸಂ॥ ಆರ್. ಶಾಮಶಾಸ್ತ್ರಿ)	೧೬೪೪	ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು, ೧೯೨೬
೧೫೧	ಕಂನಾಸಾ.	ಕನ್ನಾಡ ಸಾಹಿತ್ಯಜ್ಞರ ಆತ್ಮಕಥನ	ವಿವಿಧ ಲೇಖಕರು	೧೯೪೬	ಮಿಂಚಿನ ಬಳ್ಳಿ, ಧಾರವಾಡ
೧೫೨	ಕಂನುಹು.	ಕಂನುಡಿಯ ಹುಟ್ಟು	ಶಂ. ಬಾ. ಜೋಶಿ	೧೯೫೨	ತನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಸಮಾಜ ಪುಸ್ತಕಾಲಯ, ಧಾರವಾಡ
೧೫೩	ಕಳುಲ.	The Kadamba Kula	ಜಾರ್ಜ್ ಎಂ. ಮೋರೇಸ್	೧೯೩೧	ಇಂಡಿಯನ್ ಹಿಸ್ಟಾರಿಕಲ್ ರಿಸರ್ಚ್ ಇನ್‌ಸ್ಟಿಟ್ಯೂಟ್, ಬೊಂಬಾಯಿ
೧೫೪	ಕಗದ್ಯ.	ಕನ್ನಡ ಗದ್ಯಮಾಲೆ (೨)	(ಸಂ॥ ಸ. ಸ. ಮಾಳವಾಡ)	೧೯೫೭	ತನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಸತ್ಯಶೋಧ್ಸ್ ಓನ್ ಬುಕ್ ಡಿಪೋ, ಧಾರವಾಡ
೧೫೫	ಕಗವಿ.	ಕನ್ನಡ ಗದ್ಯವಿಕಾಸ	(ಸಂ॥ ಎಸ್. ಬಸವಾರಾಧ್ಯ)	೧೯೬೧	ಪ್ರಾಚ್ಯಶಾಸ್ತ್ರ ಪ್ರಕಾಶನ ಮಂದಿರ, ಬೆಂಗಳೂರು
೧೫೬	ಕಗವೈ.	ಕರ್ನಾಟಕ ಗತವೈಭವ	ಅಲೂರ ವೆಂಕಟರಾಯ	೧೯೫೬	೭ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಸಮಾಜ ಪುಸ್ತಕಾಲಯ, ಧಾರವಾಡ
೧೫೭	ಕಜಾಗೀ.	ಕರ್ನಾಟಕ ಜಾನಪದ ಗೀತೆಗಳು	(ಸಂ॥ ಆರ್. ಎಸ್. ಪಂಚಮುಖಿ)	೧೯೫೭	ಕನ್ನಡ ರಿಸರ್ಚ್ ಇನ್‌ಸ್ಟಿಟ್ಯೂಟ್, ಧಾರವಾಡ
೧೫೮	ಕಣ್ಣಿರ.	ಕಣ್ಣಿಪ್ಪನ ರಗಳೆ	ಹರಿಹರ	ಸು. ೧೩೦೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ.೩೫, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೧೫೯	ಕಣ್ಣುಮು.	ಕಣ್ಣುಮುಚ್ಚಾಲೆ	ಆ. ನ. ಕೃಷ್ಣರಾಯ	೧೯೫೦	ಸುದರ್ಶನ ಪ್ರಕಾಶನ, ತಿಪಟೂರು
೧೬೦	ಕಣ್ಣಣಿ.	ಕಣ್ಣಣಿ	ಅನುಪಮಾ	೧೯೫೨	ಪುರೋಗಾಮಿ ಪ್ರಕಾಶನ, ಬೆಂಗಳೂರು
೧೬೧	ಕತೆಗಾ.	ಕತೆಗಾರ್ತಿ	(ಸಂ॥ ಮಣೂರು ಜಯದೇವಾರ್ಯ)	೧೯೪೬	ಭಾಗೀಕ್ಷೇದಯ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಗದ್ವಾಲ
೧೬೨	ಕತ್ತಬೆ.	ಕತ್ತಲ ಬೆಳಕು	ಹ. ವೆಂ. ನಾಗರಾಜರಾಯ	೧೯೫೧	ಅನಂನ್ ಬ್ರದರ್ಸ್, ಬೆಂಗಳೂರು
೧೬೩	ಕಥಾಮಂ.	ಕಥಾಮಂಜರಿ	—	೧೮೭೭	—
೧೬೪	ಕಥಾಸಾ.	ಕಥಾಸರಿತ್ಸಾಗರ	ಸಿದ್ಧಂತಿ ಶಿವಶಂಕರ ಶಾಸ್ತ್ರಿ	೧೯೦೬	ವಾಗ್ಭೂಷಣ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಧಾರವಾಡ
೧೬೫	ಕದಂಪು.	ಕದಂಬಪುರಾಣ	ಚಂದ್ರಸಾಗರವರ್ಣಿ	ಸು. ೧೪೦೦	ವಿಚಾರದರ್ಪಣ ಮುದ್ರಣಾಲಯ, ಬೆಂಗಳೂರು
೧೬೬	ಕದಂಬ.	ಕದಂಬ	ಸರಸ್ವತೀಬಾಯಿ ರಾಜವಾಡೆ	೧೯೪೭	ಕಿರಿಯರ ಪ್ರಪಂಚ, ಉಡುಪಿ
೧೬೭	ಕನಕ.	ಶ್ರೀ ಕನಕದಾಸರ ಕೀರ್ತನೆ	ಕನಕದಾಸ	ಸು. ೧೫೫೦	ಶ್ರೀಮನ್ಮಧ್ವಸಿದ್ಧಾಂತ ಗ್ರಂಥಮಾಲಾ, ಉಡುಪಿ, ೧೯೫೫
೧೬೮	ಕನಕಾಂ.	ಕನಕಾಂಗೀ ಕಲ್ಯಾಣ	ನಿತ್ಯಾನಂದಾವಧೂತ	ಸು. ೧೯೦೦	ಶ್ರೀಮನ್ಮಧ್ವಸಿದ್ಧಾಂತ ಗ್ರಂಥಾಲಯ, ಉಡುಪಿ, ೧೯೨೯
೧೬೯	ಕನಕೆ.	ಕನಸಿನ ಕೆಳದಿ	ರಂ. ಶ್ರೀ. ಮುಗಳಿ	೧೯೫೩	ಮನೋಹರ ಗ್ರಂಥಮಾಲಾ, ಧಾರವಾಡ
೧೭೦	ಕನನೆ.	ಕನಸು-ನೆನಸು	ಚಿದಾನಂದ	೧೯೪೯	ಮನೋಹರ ಗ್ರಂಥ ಭಾಂಡಾರ, ಧಾರವಾಡ
೧೭೧	ಕನಸಿ.	ಕನಸಿನ ಕನ್ನಡಿ	ವೆಂ. ಮು. ಜೋಶಿ	೧೯೫೩	ಪ್ರತಿಭಾ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಧಾರವಾಡ
೧೭೨	ಕನ್ನಡ.	ಕನ್ನಡಕ	ಅಡುಣ	೧೯೫೦	ರಂಗ ಮಂಗ ಪ್ರಕಾಶನ, ಧಾರವಾಡ
೧೭೩	ಕನ್ನಗಾ.	ಕನ್ನಡ ಗಾದೆಗಳು	ಎಚ್. ಎಸ್. ಆಜ್ಜಪ್ಪ	೧೯೪೪	ಶಾರದಾ ಎಲೆಕ್ಟ್ರಿಕ್ ಪ್ರೆಸ್, ಮೈಸೂರು
೧೭೪	ಕನ್ನಡಿ.	ಕನ್ನಡಿಗರ ಕರ್ಮಕಥೆ ಅಥವಾ ವಿಜಯನಗರರಾಜ್ಯದ ನಾಶ	ಗಳಗನಾಥ	೧೯೫೧	ತನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಸಮಾಜ ಪುಸ್ತಕಾಲಯ, ಧಾರವಾಡ
೧೭೫	ಕನ್ನನು.	ಕನ್ನಡ ನುಡಿ (ಪತ್ರಿಕೆ)		೧೯೩೮-	ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಿಷತ್ತು, ಬೆಂಗಳೂರು

ಕ್ರಮ ಸಂಖ್ಯೆ	ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತ	ಹೆಸರು	ಕರ್ತೃ	ಕಾಲ	ಇತರ ವಿವರಗಳು
೨೧೬	ಕನ್ನಸಂ.	ಕನ್ನಡ ಗ್ರಂಥಸಂಪಾದನೆ	ಡಿ. ಎಲ್. ನರಸಿಂಹಾಚಾರ್	೧೯೬೪	ಶಾರದಾ ಮಂದಿರ, ಮೈಸೂರು
೨೧೭	ಕನ್ನಸಾ.	ಕನ್ನಡಿಗರ ಜನ್ಮಸಾರ್ಥಕತೆ	ವಲ್ಲಭ ಮಹಲಿಂಗ ತಟ್ಟಿ	೧೮೯೯	ವಾಗ್ಭೂಷಣ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಧಾರವಾಡ
೨೧೮	ಕನ್ಯಾಬ.	ಕನ್ಯಾಬಲಿ	ಶಿವರಾಮ ಕಾರಂತ	೧೯೪೮	ಹರ್ಷಮುದ್ರಣಪ್ರಕಟನಾಲಯ, ಪುತ್ತೂರು
೨೧೯	ಕಪಪು.	ಕನ್ನಡ ಪಠ್ಯಪುಸ್ತಕ I-VII	—	೧೯೫೯-೬೧	ಮೈಸೂರು ವಿದ್ಯಾಇಲಾಖೆ, ಬೆಂಗಳೂರು
೨೨೦	ಕಪ್ಪುಹು.	ಕಪ್ಪು ಹುಡುಗಿ	ದ. ಬಾ. ಕುಲಕರ್ಣಿ	೧೯೫೬	ಲಲಿತ ಸಾಹಿತ್ಯ ಮಾಲೆ, ಧಾರವಾಡ
೨೨೧	ಕಬ್ಬಿಕಾ.	ಕಬ್ಬಿಗರ ಕಾವ	ಆಂಡಯ್ಯ (ಸಂ॥ (i) ಮಂ. ಆ. ರಾಮಾನುಜಯ್ಯಂಗಾರ್, (ii) ದೇ. ಜವರೇಗೌಡ)	ಸು. ೧೨೩೫	ಕರ್ಣಾಟಕ ಕಾವ್ಯಕಲಾನಿಧಿ, ಮೈಸೂರು, ೧೯೩೦ ಶಾರದಾ ಮಂದಿರ, ಮೈಸೂರು, ೧೯೬೪
೨೨೨	ಕಬ್ಬಿಕೈ.	ಕಬ್ಬಿಗರ ಕೈಪಿಡಿ	ಲಿಂಗಮಂತ್ರಿ	ಸು. ೧೫೩೦	ವಿಚಾರದರ್ಪಣ ಮುದ್ರಾಕ್ಷರ ಶಾಲೆ, ಬೆಂಗಳೂರು
೨೨೩	ಕಭವಿ.	ಕರ್ನಾಟಕ ಭಕ್ತವಿಜಯ, ಭಾಗ I-II	ಬೇಲೂರು ಕೇಶವದಾಸ	೧೯೩೨	ಸುಬೋಧ ಪ್ರಕಟನಾಲಯ, ಬೆಂಗಳೂರು
೨೨೪	ಕಭಾಗೆ.	ಗ್ಯಾಝೆಟೀಯರು (ಮುಂಬಯಿ ಇಲಾಖೆಗೆ ಸೇರಿದ ಕರ್ನಾಟಕ ಭಾಗದ್ದು)	ವೆಂಕಟ ರಂಗೋ ಕಟ್ಟಿ	೧೮೯೩	ಗವರ್ನ್‌ಮೆಂಟ್ ಸೆಂಟ್ರಲ್ ಬುಕ್ ಡಿಪೋ, ಮುಂಬಯಿ
೨೨೫	ಕಮಕ.	ಕಮಲಾಕಾಂತನ ಕಡತ	ಅನು॥ ದ. ಕೃ. ಭಾರದ್ವಾಜ	೧೯೫೧	ಆನಂದ್ ಬ್ರದರ್ಸ್, ಬೆಂಗಳೂರು
೨೨೬	ಕಮಕು.	ಕಮಲಾ ಕುಸುಮ	ಅನು॥ ಎ. ವಿ. ನಂಜಮ್ಮ	೧೯೫೫	ಶಾರದಾ ಪ್ರಕಟನಾಲಯ, ಬೆಂಗಳೂರು
೨೨೭	ಕಮನೆ.	ಕನಸಿನ ಮನೆ	ವಿ. ಎಂ. ಇನಾಂದಾರ	೧೯೫೮	ಉಷಾ ಸಾಹಿತ್ಯ ಮಾಲೆ, ಮೈಸೂರು
೨೨೮	ಕಮಮಾ.	ಕಮಲಾಚಲ ಮಾಹಾತ್ಮ್ಯಂ	ಚಿಕ್ಕುಪಾಧ್ಯಾಯ	೧೬೭೨-೧೭೦೪	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ಬಿ. ೩೮, ೪೨, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೨೨೯	ಕಮಲ.	ಕಮಲಕುಮಾರಿ	ಗಳಗನಾಥ	೧೯೪೮	೬ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಗಳಗನಾಥ ಸುರಸ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಧಾರವಾಡ
೨೩೦	ಕಮಿಂಚಿ.	ಕನ್ನಡ ನಾಡಿನ ಮಿಂಚಿದ ಮಹಿಳೆಯರು	ದೇಸಾಯಿ ಪಾಂಡುರಂಗರಾಯ	೧೯೪೬	ಮಿಂಚಿನ ಬಳ್ಳಿ, ಧಾರವಾಡ
೨೩೧	ಕಮೇಘ.	ಕನ್ನಡ ಮೇಘಸಂದೇಶ	ಅನು॥ ದ. ರಾ. ಬೇಂದ್ರೆ	೧೯೪೩	ಬಳವಂತ ನಾರಾಯಣ ಬಾಗಲವಾಡಿ, ಧಾರವಾಡ
೨೩೨	ಕಮ್ಮಟ.	ಕರ್ತಾರನ ಕಮ್ಮಟ	ಶ್ರೀರಂಗ	೧೯೫೫	ಸೌ. ಶಾರದಾಬಾಯಿ ಅದ್ಯ, ಧಾರವಾಡ
೨೩೩	ಕಯಾತ್ರೆ.	ಕನ್ನಡ ಯಾತ್ರೆ	ಮಾನ್ವಿ ನರಸಿಂಗರಾವ್	೧೯೪೫	ಕರ್ನಾಟಕಸಾಹಿತ್ಯಮಂದಿರ, ಹೈದರಾಬಾದು
೨೩೪	ಕರವೀ.	ಕರನಿರಾಕರಣೆಯ ವೀರಕಥೆ	ರಂ. ಶಾ. ದಿವಾಕರ	೧೯೫೫	ಸಂಯುಕ್ತ ಕರ್ನಾಟಕ, ಹುಬ್ಬಳ್ಳಿ
೨೩೫	ಕರಹ.	ಕರಣಹಸುಗೆ	ಚನ್ನಬಸವ	ಸು. ೧೧೬೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ೧೮೮, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೨೩೬	ಕರಿಕಂ.	ಕರಿಯ ಕಂಬಳಿ	ಜಿ. ಪಿ. ರಾಜರತ್ನಂ	೧೯೫೧	ಆನಂದ್ ಬ್ರದರ್ಸ್, ಬೆಂಗಳೂರು
೨೩೭	ಕರುಕ.	ಕರುಳಿನ ಕರೆ	ಶಿವರಾಮ ಕಾರಂತ	೧೯೪೯	ಹರ್ಷಮುದ್ರಣಪ್ರಕಟನಾಲಯ, ಪುತ್ತೂರು
೨೩೮	ಕರ್ಣಪಿ.	ಕರ್ಣಪಿಶಾಚಿ	ಮುರಲಿ	೧೯೫೮	೨ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಶೇಷಾಚಲ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಧಾರವಾಡ
೨೩೯	ಕರ್ಣವೃ.	ಕರ್ಣವೃತ್ತಾಂತ ಕಥೆ	ಪ್ರಧಾನಿ ತಿರುಮಲಾರ್ಯ (ಸಂ॥ ಮಂ. ಆ. ರಾಮಾನುಜಯ್ಯಂಗಾರ್)	ಸು. ೧೬೦೦	೨ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಕರ್ಣಾಟಕ ಕಾವ್ಯಕಲಾನಿಧಿ, ಮೈಸೂರು, ೧೯೧೭
೨೪೦	ಕರ್ಣಾಕಾ.	ಕರ್ಣಾರ್ಜುನರ ಕಾಳಗ	(ಸಂ॥ ಸೂರಪ್ಪ)	—	ವಿಚಾರದರ್ಪಣ ಮುದ್ರಾಕ್ಷರಶಾಲೆ, ಬೆಂಗಳೂರು, ೧೮೭೪
೨೪೧	ಕರ್ಣಾನಿ.	ಕರ್ಣಾಟಕ ನಿಘಂಟು	(ಸಂ॥ ಎಸ್. ಜಿ. ನರಸಿಂಹಾಚಾರ್, ಮಂ. ಆ. ರಾಮಾನುಜಯ್ಯಂಗಾರ್)	ಸು. ೧೪೦೦	ಕರ್ಣಾಟಕ ಕಾವ್ಯಮಂಜರಿ, ಮೈಸೂರು, ೧೮೯೩
೨೪೨	ಕರ್ಣಾಭಾ.	ಕರ್ಣಾಟ ಭಾಷಾಕರಂ	ಜಯರಾಯಾಚಾರ್ಯ	೧೮೯೧	ಬೆಂಗಳೂರು
೨೪೩	ಕರ್ಣಾಸಂ.	ಕರ್ಣಾಟಕ ಸಂಸ್ಕೃತಿ	ದೇವುಡು ನರಸಿಂಹಶಾಸ್ತ್ರಿ	೧೯೩೫	ಬೆಂಗಳೂರು ಪ್ರೆಸ್, ಬೆಂಗಳೂರು
೨೪೪	ಕರ್ನಾಇ.	ಕರ್ನಾಟಕದ ವರ್ಣನೆಯೂ ಇತಿಹಾಸವೂ	ವೆಂಕಟೇಶ ನರಸಿಂಗರಾವ ಮಗದಾಳ	೧೯೩೪	೧೬ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಬಾಸೆಲ್ ಮಿಷನ್ ಪ್ರೆಸ್, ಮಂಗಳೂರು
೨೪೫	ಕರ್ಮವೀ.	ಕರ್ಮವೀರ (ಪತ್ರಿಕೆ)	—	೧೯೨೧-	ಲೋಕಶಿಕ್ಷಣ ಟ್ರಸ್ಟ್, ಬೆಂಗಳೂರು
೨೪೬	ಕಲಾಜ್ಯೋ.	ಕಲಾಜ್ಯೋತಿ	ಕುಲಕರ್ಣಿ ಬಿಂದುಮಾಧವ	೧೯೫೪	ಎಸ್. ಎಸ್. ಎಸ್. ಬುಕ್‌ಡಿಪೊ, ಬೆಂಗಳೂರು
೨೪೭	ಕಲಾಧ.	ಕಲಾಧರ ಮತ್ತು ಇತರ ಕಥೆಗಳು	ಬೆಳ್ಳಾವೆ ನರಹರಿಶಾಸ್ತ್ರಿ	೧೯೫೬	ಬೆಳ್ಳಾವೆ ಪುಸ್ತಕಾಲಯ, ಬೆಂಗಳೂರು

ಕ್ರಮ ಸಂಖ್ಯೆ	ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತ	ಹೆಸರು	ಕರ್ತೃ	ಕಾಲ	ಇತರ ವಿವರಗಳು
೨೪೮	ಕಲಾವಿ.	ಕರ್ನಾಟಕದ ಕಲಾವಿದರು	ಆ. ನ. ಕೃಷ್ಣರಾಯ	೧೯೪೬	ವಿಶ್ವವಾಣಿ ಪ್ರಕಟನ ಮಂದಿರ, ಬೆಂಗಳೂರು
೨೪೯	ಕಲಾಸಾ.	ಕಲಾಸಾರ್ವಭೌಮ	ಸಿ. ಆರ್. ವೆಂಕಟೇಶ ವಿಠಲ್	೧೯೫೬	ಎಸ್. ಎಸ್. ಎ. ಬುಕ್ ಡಿಪೋ, ಬೆಂಗಳೂರು
೨೫೦	ಕಲಿಕಾ.	ಕಲಿಕಾಮದೇವರ ರಗಳೆ	ಹರಿಹರ	ಸು. ೧೨೦೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ.ಶಾಙ, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೨೫೧	ಕಲಿಕು.	ಕಲಿಕುಮಾರ	ಗಳೆಗನಾಥ	೧೯೫೯	ಮುದ್ರಣ?, ಸದ್ಗುರುಕಾರ್ಯಾಲಯ, ಹಾವೇರಿ
೨೫೨	ಕಲಿರ.	ಕಲಿಕಂಪರ ರಗಳೆ	ಹರಿಹರ	ಸು. ೧೨೦೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ.ಶಾಙ, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೨೫೩	ಕಲೆದ.	ಕಲೆಯ ದರ್ಪಣ	ಶಿವರಾಮ ಕಾರಂತ	೧೯೫೦	ಹರ್ಷಮುದ್ರಣಪ್ರಕಟನಾಲಯ, ಪುತ್ತೂರು
೨೫೪	ಕಲ್ಪದ್ರು.	ಕರ್ನಾಟಕ ಶಬ್ದಕಲ್ಪದ್ರುಮ	ಹೆಸರುಳಿಟ್ಟಿದ ಹೊನ್ನಪ್ಪ	೧೯೪೫	ಲಕ್ಷ್ಮೀವಿಲಾಸ ಪ್ರೆಸ್, ಬೆಂಗಳೂರು
೨೫೫	ಕಲ್ಯಾಕಾ.	ಕರ್ನಾಟಕ ಕಲ್ಯಾಣಕಾರಕ	ಜಗದ್ಗುಳ ಸೋಮನಾಥ	ಸು. ೧೦೬೫	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ.ಎ.೨೪೨, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೨೫೬	ಕಲ್ಯಾಣಿ.	ಕಲ್ಯಾಣಿ	ಕುಮಾರ ವೆಂಕಣ್ಣ	—	—
೨೫೭	ಕಲ್ಯಾಣೇ.	ಕಲ್ಯಾಣೇಶ್ವರ	ಗುರುಬಸವ	ಸು. ೧೪೭೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಿಷತ್ತು, ಬೆಂಗಳೂರು
೨೫೮	ಕಲ್ಯಾಶಾಂ.	ಕಲ್ಯಾಣದ ವಚನ ಭಂಡಾರಿ ಶಾಂತರಸನ ವಚನಗಳು	ಕಲ್ಯಾಣದ ವಚನಭಂಡಾರಿ ಶಾಂತರಸ	ಸು. ೧೦೬೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ೫೦೪, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೨೫೯	ಕಲ್ಲಿಕಾ.	ಕಲ್ಲಿನ ಕಾಮಣ್ಣ	ಜಿ. ಪಿ. ರಾಜರತ್ನಂ	೧೯೫೨	ಅನಂದ್ ಬ್ರದರ್ಸ್, ಬೆಂಗಳೂರು
೨೬೦	ಕವಲು.	ಕವಲು ದಾರಿ	ಕೃಷ್ಣಮೂರ್ತಿ ಪುರಾಣಿಕ	೧೯೫೫	ಸುದರ್ಶನ ಪ್ರಕಾಶನ, ತಿಪಟೂರು
೨೬೧	ಕವಿಕಂ.	ಕವಿಕಂಠಹಾರ	ಸೂರ್ಯಕವಿ (ಸಂ॥ ಎಸ್. ಜಿ. ನರಸಿಂಹಾಚಾರ್, ಮಂ. ಅ. ರಾಮಾನುಜಯ್ಯಂಗಾರ್)	ಸು. ೧೬೪೦	ಕರ್ನಾಟಕ ಕಾವ್ಯ ಕಲಾನಿಧಿ, ಮೈಸೂರು, ೧೯೦೩
೨೬೨	ಕವಿಕಾ.	ಕವಿತಾಕಾಮಿನಿ ಭಾಗ I	ಯಸ್. ವೆಂಕಟರಾಜ	೧೯೪೭	ಕಿರಿಯರ ಪ್ರಪಂಚ, ಉಡುಪಿ
೨೬೩	ಕವಿಕ್ಷ.	ಕನ್ನಡ ವಿಶ್ವಮೋರ್ವಶೀಯ	ಎಸ್. ವಿ. ಪರಮೇಶ್ವರಭಟ್ಟ	೧೯೫೫	ಉಷಾ ಸಾಹಿತ್ಯಮಾಲೆ, ಮೈಸೂರು
೨೬೪	ಕವಿಚ.	ಕರ್ನಾಟಕ ಕವಿಚರಿತೆ ಸಂಪುಟ I, II, III	ರಾ. ನರಸಿಂಹಾಚಾರ್		ಸಂಪುಟ I – ೧೯೦೭, ಪರಿಷೋಧಿತ ಮುದ್ರಣ, ೧೯೫೧, ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಿಷತ್ತು ; ಸಂಪುಟ II – ೧೯೧೯ ; ಸಂಪುಟ III – ೧೯೨೪, ಬೆಂಗಳೂರು
೨೬೫	ಕವಿಜಿ.	ಕವಿಜಿಹ್ವಾಬಂಧನ	ಈಶ್ವರಕವಿ (ಸಂ॥ ಎ. ಆರ್. ಕೃಷ್ಣಶಾಸ್ತ್ರಿ)	ಸು. ೧೪೦೦	ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಿಷತ್ತು, ಬೆಂಗಳೂರು, ೧೯೫೨
೨೬೬	ಕವಿರಾ.	ಕವಿರಾಜ ಮಾರ್ಗ	ನೃಪತುಂಗ (ಸಂ॥ (i) ಕೆ. ಬಿ. ಪಾಠಕ್ ; (ii) ಎ. ವೆಂಕಟರಾವ್, ಎಚ್. ಕೇಶ ಅಯ್ಯಂಗಾರ್)	ಸು. ೮೫೦	ಮೈಸೂರು ಗವರ್ನಮೆಂಟ್ ಪ್ರೆಸ್, ಬೆಂಗಳೂರು, ೧೪೪೪ ಓರಿಇ., ಮದರಾಸು, ೧೯೫೦
೨೬೭	ಕವಿಸೋ.	ಕವಿಯ ಸೋಲು	ಎಂ. ಆರ್. ಶ್ರೀನಿವಾಸಮೂರ್ತಿ	೧೯೩೩	ಸತ್ಯಶೋಧನ ಪ್ರಕಟನಮಂದಿರ, ಬೆಂಗಳೂರು
೨೬೮	ಕವೀರ.	ಕರ್ನಾಟಕದ ವೀರರತ್ನಗಳು	ವೆಂಕಟೇಶ ಭೀಮರಾವ ಅಲೂರ	೧೯೪೦	ಬೆಂಗಳೂರು ಬುಕ್ ಡಿಪೋ, ಬೆಂಗಳೂರು, ೧೪೪೫
೨೬೯	ಕಶರ.	ಕರ್ನಾಟಕ ಶಬ್ದರತ್ನಾಕರ	ನರಸಿಂಹಶಾಸ್ತ್ರಿ ತೊಳನಾಡು, ವಿಟ್ಲ	ಸು. ೧೯೫೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಿಷತ್ತು, ಬೆಂಗಳೂರು
೨೭೦	ಕಶಸಾ.	ಕರ್ನಾಟಕ ಶಬ್ದಸಾರ	(ಸಂ॥ ಎಸ್. ಜಿ. ನರಸಿಂಹಾಚಾರ್, ಮಂ.ಅ.ರಾಮಾನುಜಯ್ಯಂಗಾರ್)	ಸು. ೧೪೦೦	ಕರ್ನಾಟಕ ಕಾವ್ಯಮಂಜರಿ, ಮೈಸೂರು, ೧೯೪೭
೨೭೧	ಕಸಡ.	ಕಸದ ಡಬ್ಬಿಗಳು	ಕುಡ್ಪಿ ವಾಸುದೇವ ಶೆಣೈ	೧೯೪೪	ಪ್ರಭಾತ, ಮಂಗಳೂರು
೨೭೨	ಕಸಬು.	ಕಸದ ಬುಟ್ಟ	ನಾಡಿಗೇರ ಕೃಷ್ಣರಾಯ	೧೯೫೭	ಸತ್ಯಶೋಧನ ಪ್ರಕಟನ ಮಂದಿರ, ಬೆಂಗಳೂರು
೨೭೩	ಕಸರಿ.	ಕಥಾಸರಿತ್ಸಾಗರ (ಸಂಗ್ರಹ)	ಅನು॥ ದೇವುಡು ನರಸಿಂಹಶಾಸ್ತ್ರಿ	೧೯೫೮	ನ್ಯೂಸ್ ಪೇಪರ್ ಹೌಸ್, ಮೈಸೂರು
೨೭೪	ಕಸಾಚ.	ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಚರಿತ್ರೆ	ರಂ. ಶ್ರೀ. ಮುಗಳಿ	೧೯೫೩	ಉಷಾ ಸಾಹಿತ್ಯಮಾಲೆ, ಮೈಸೂರು
೨೭೫	ಕಸಾಚಿ.	ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಚಿತ್ರಗಳು	ಎಲ್. ಗುಂಡಪ್ಪ	೧೯೫೦	ಸಾಹಿತ್ಯ ಕುಟೀರ, ಬೆಂಗಳೂರು
೨೭೬	ಕಸಾಪ.	ಕನ್ನಡ (ಕರ್ನಾಟಕ) ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಿಷತ್ಪತ್ರಿಕೆ	—	೧೯೧೬–	ಕನ್ನಡ (ಕರ್ನಾಟಕ) ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಿಷತ್ತು, ಬೆಂಗಳೂರು

ಕ್ರಮ ಸಂಖ್ಯೆ	ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತ	ಹೆಸರು	ಕರ್ತೃ	ಕಾಲ	ಇತರ ವಿವರಗಳು
೨೭೭	ಕಸಾರ.	ಕಥಾಸಾಗರ	ಮಾನವಿ ವೀರಪ್ಪ	೧೮೫೧	ಮಾಣಿಕ್ಯಮಂದಿರ ಬುಕ್ ಡಿಪೋ, ಬಳ್ಳಾರಿ, ೧೯೧೫
೨೭೮	ಕಸಿಂಹಾ.	ಕರ್ಣಾಟಕ ಸಿಂಹಾಸನ ಸ್ಥಾಪನೆ	ಎಸ್. ಎ. ಕುಲಕರ್ಣಿ	೧೯೨೨	ಶ್ರೀ ವಿದ್ಯಾರಣ್ಯ ಪ್ರಕಾಶಕ ಸಂಸ್ಥೆ, ಧಾರವಾಡ
೨೭೯	ಕಸ್ತೂಕೋ.	ಕನ್ನಡ-ಕನ್ನಡ ಕಸ್ತೂರೀ ಕೋಶ	ಚೆ. ಎ. ಕವಲಿ	೧೯೫೭	ರಾಮಾಶ್ರಯ ಬುಕ್ ಡಿಪೋ, ಧಾರವಾಡ
೨೮೦	ಕಸ್ತೂರಿ.	ಕಸ್ತೂರಿ (ಮಾಸಪತ್ರಿಕೆ)	(ಸಂ॥ ರಂಗನಾಥ ದಿವಾಕರ)	೧೯೫೭-	ಲೋಕಶಿಕ್ಷಣ ಟ್ರಸ್ಟ್, ಹುಬ್ಬಳ್ಳಿ
೨೮೧	ಕಳರ.	ಕಳಬೆಂಗ ಪೆರುಮಾಳೆಯರ ರಗಳೆ	ಹರಿಹರ	ಸು. ೧೨೦೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ೩೫೮, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೨೮೨	ಕಳಹು.	ಕಳಸಾಪುರದ ಹುಡುಗರು	ಮತಿಘಟ್ಟ ಕೃಷ್ಣಮೂರ್ತಿ	೧೯೪೫	ಎಸ್. ಎಸ್. ಎನ್. ಬುಕ್ ಡಿಪೋ, ಬೆಂಗಳೂರು
೨೮೩	ಕಳ್ಳಕಾ.	ಕಳ್ಳನಿಗೆ ಕಾಣಿಕೆ	ಮಾ. ಬಾ. ಕುಲಕರ್ಣಿ	೧೯೫೨	೪ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಸಮಾಜ ಪುಸ್ತಕಾಲಯ, ಧಾರವಾಡ
೨೮೪	ಕಾಂಗ್ರೆಸ.	ಕಾಂಗ್ರೆಸದ ಇತಿಹಾಸ	ಶ್ರೀಮತಿ ಶಮಾದೇವಿ ಪಾಟೀಲ	೧೯೫೧	—
೨೮೫	ಕಾಂಪೂಚ.	ಕಾಂಪೂಷನ ಚರಿತ್ರೆ	ಎಂ. ಎಸ್. ಪುಟ್ಟಣ್ಣ	೧೯೨೧	೨ನೆಯಮುದ್ರಣ, ಸಿಟಪ್ರೆಸ್, ಬೆಂಗಳೂರು
೨೮೬	ಕಾಕಥಾ.	ಕಾಳಿದಾಸನ ಕಥಾನಕಗಳು	ವಿ. ಎಂ. ಇನಾಂದಾರ	೧೯೫೫	—
೨೮೭	ಕಾಣಕೈ.	ಕಾಣದ ಕೈ	ಆನಂದಕಂದ	೧೯೨೬	ಸ್ವಧರ್ಮ ಕಥಾಮಾಲೆ, ಧಾರವಾಡ
೨೮೮	ಕಾತ್ಯಾಯ.	ಭಗವತೀ ಕಾತ್ಯಾಯನಿ	ಗಳಗನಾಥ	೧೯೧೯	ಗಳಗನಾಥ ಸುರಸ ಗ್ರಂಥಮಾಲಾ, ಧಾರವಾಡ
೨೮೯	ಕಾದಂಉ.	ಕರ್ಣಾಟಕ ಕಾದಂಬರಿ (ಉತ್ತರ ಭಾಗ)	ನಾಗವರ್ಮ I (ಸಂ॥ ಬಿ. ಮಲ್ಲಪ್ಪ)	ಸು. ೯೯೦	ಗವರ್ನ್‌ಮೆಂಟ್ ಬ್ರಾಂಚ್ ಪ್ರೆಸ್, ಮೈಸೂರು, ೧೮೯೨
೨೯೦	ಕಾದಂಪೂ.	,, (ಪೂರ್ವ ಭಾಗ)	,, ,,	,,	,, ,,
೨೯೧	ಕಾದಂಸಂ.	ಕರ್ಣಾಟಕ ಕಾದಂಬರೀ ಸಂಗ್ರಹ	(ಸಂ॥ ಟಿ. ಎಸ್. ವೆಂಕಣ್ಣಯ್ಯ)	,,	ಮೈಸೂರು ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾನಿಲಯ, ಮೈಸೂರು ೧೯೩೩
೨೯೨	ಕಾದನ.	ಕಾಮದಹನ	ಕುಲಕರ್ಣಿ ಶ್ರೀನಿವಾಸ	೧೯೩೪	ಎಸ್. ಕೆ. ಕುಲಕರ್ಣಿ, ಧಾರವಾಡ
೨೯೩	ಕಾನೂರು.	ಕಾನೂರು ಸುಬ್ಬಮ್ಮ ಹೆಗ್ಗಡಿತಿ	ಕೆ. ವಿ. ಪುಟ್ಟಪ್ಪ	೧೯೩೮	ಕಾವ್ಯಾಲಯ, ಶಿವಮೊಗ್ಗ
೨೯೪	ಕಾಬಝಾ.	ಕಾಲಾ ಬಝಾರ್	ನವಗಿರಿನಂದ	೧೯೫೧	ಸಮಾಜ ಪುಸ್ತಕಾಲಯ, ಧಾರವಾಡ
೨೯೫	ಕಾಮಕ.	ಕಾಮನ ಕಥೆ	ಕಲ್ಯಾಣಕೀರ್ತಿ	೧೪೩೯	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ : ಕೆ. ಬಿ. ೨೭೬, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೨೯೬	ಕಾಮಿಕಾಂ.	ಕಾಮಿನೀ ಕಾಂಚನ	ಆ. ನ. ಕೃಷ್ಣರಾಯ	೧೯೫೫	೨ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಶಾರದಾ ಪ್ರಕಟನಾಲಯ, ಬೆಂಗಳೂರು
೨೯೭	ಕಾರವ.	ಕಾರವಾರ ಜಿಲ್ಲೆಯ ವರ್ಣನೆಯು	ಎಂ. ಜಿ. ದೇಶಪಾಂಡೆ	೧೯೨೧	ಕೆನರೀಸ್ ಮಿಷನ್ ಪ್ರೆಸ್ ಅಂಡ್ ಬುಕ್ ಡಿಪೋ, ಮಂಗಳೂರು
೨೯೮	ಕಾರವಾ.	ಕಾರವಾನ್	ಬಸವರಾಜ ಕಟ್ಟೀಮನಿ	೧೯೪೫	ಶಾರದಾ ಪ್ರಕಟನಾಲಯ, ಬೆಂಗಳೂರು
೨೯೯	ಕಾರಿರ.	ಕಾರಿಕಾಲಮ್ಮೆಯ ರಗಳೆ	ಹರಿಹರ	ಸು. ೧೨೦೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ೩೫೮, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೩೦೦	ಕಾರುಷ.	ಕಾರಣ ಪುರುಷ	ರಂ. ಶ್ರೀ. ಮುಗಳಿ	೧೯೪೧	೨ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಸಾಂಗ್ಲಿ
೩೦೧	ಕಾಲಚ.	ಕಾಲಚಕ್ರ	ಡಿ. ಎಸ್. ಕೊಪ್ಪುಕರ್	೧೯೪೧	ಸಂಜೀವಿನಿ ಪ್ರಕಾಶನ, ಹುಬ್ಬಳ್ಳಿ
೩೦೨	ಕಾಲಜ್ಞಾ.	ಕಾಲಜ್ಞಾನ	ಚನ್ನಬಸವ ಮತ್ತು ಇತರರು	ಸು. ೧೧೬೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ೨೫೦, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು.
೩೦೩	ಕಾಲನೇ.	ಕಾಲನೇಮಿ ಕಾಳಗ	ಕೆರೋಡಿ ನರಸಿಂಗ್ರಾವ	೧೯೨೬	ಶ್ರೀ ಕೃಷ್ಣ ಮುದ್ರಣಾಲಯ, ಉಡುಪಿ
೩೦೪	ಕಾಲಯಾ.	ಕಾಲಯಾನ	ಭಾರತೀಸುತ	೧೯೪೭	ಪ್ರತಿಭಾ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಧಾರವಾಡ
೩೦೫	ಕಾಲಸಂ.	ಕಾಲಜ್ಞಾನ ಸಂಗ್ರಹ (ಭಾಗ I)	ನಾನಾ ಕವಿಕೃತ (ಸಂ॥ ಶಿವಬಸವ ಸ್ವಾಮಿ)	ಸು. ೧೧೬೦	ಶಿವಶರಣ ವಾಙ್ಮಯ ಪ್ರಕಾಶ ಕಾರ್ಯಾಲಯ, ಮೈಸೂರು, ೧೯೪೬
೩೦೬	ಕಾವೇರಿ.	ಕಾವೇರಿ	ಸೂರ್ಯನಾರಾಯಣ ಚಡಗ	೧೯೫೬	ಶ್ರೀ ಪ್ರಕಾಶನ, ಬೆಂಗಳೂರು
೩೦೭	ಕಾವ್ಯಸ.	ಕಾವ್ಯಸಮೀಕ್ಷೆ	ತೀ. ನಂ. ಶ್ರೀಕಂಠಯ್ಯ	೧೯೫೭	೨ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಕಾವ್ಯಾಲಯ, ಮೈಸೂರು
೩೦೮	ಕಾವ್ಯಸಾ.	ಕಾವ್ಯಸಾರ	ಅಭಿನವವಾದಿವಿದ್ಯಾನಂದ (ಸಂ॥ ಎಸ್. ಜಿ. ನರಸಿಂಹಾಚಾರ್, ಮಂ.ಆ.ರಾಮಾನುಜಯ್ಯಂಗಾರ್)	೧೫೩೩	ಕರ್ಣಾಟಕ ಕಾವ್ಯಮಂಜರಿ, ಮೈಸೂರು, ೧೮೯೮

ಕ್ರಮ ಸಂಖ್ಯೆ	ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತ	ಹೆಸರು	
೪೦೯	ಕಾವ್ಯಾ.	ಕಾವ್ಯಾವಲೋಕನಂ	ನಾಗವರ್ಮ (i) ಆ (ii) ಎ ಎ ಆ (iii) ಶಿ ಕೆ
೪೧೦	ಕಾಳರಾ.	ಕಾಳರಾತ್ರಿ	ಮಧುರ ಚ
೪೧೧	ಕ.	Kannada - English Dictionary	ಎಫ್. ಕಿ
೪೧೨	ಕಂಕತೆ.	ಕಂದರ್‌ಗಾರ್ಟ್ಸ್ ಕಥೆಗಳು	ಜೆ. ಕೃಷ್ಣ ಕ
೪೧೩	ಕಿರಿಸಾ.	ಕಿರಿಸಾಹಿತಿಯ ಹಿರಿಯಾಸೆ	ಎಸ್. ಎಸ
೪೧೪	ಕಿಸಂಗ್ಲಾ.	Kisamwar Glossary	ಉಲ್ಲಾಳ್
೪೧೫	ಕೀಟಪಿ.	ಕೀಟಕ ಪಿಡಗುಗಳ ಸಮೀಕ್ಷಣೆ	ಎಸ್. ಎಸ
೪೧೬	ಕೀಲುಗೊಂ.	ಕೀಲುಗೊಂಬೆ	ತ್ರಿವೇಣಿ
೪೧೭	ಕುಂಕುಮ.	ಕುಂಕುಮ ಬಲ	ಶಾಂತಾದೇ
೪೧೮	ಕುಂಬಹ.	ಕುಂಬಳ ಗುಂಡಯ್ಯನ ರಗಳೆ	ಹರಿಹರ
೪೧೯	ಕುಂಬಳ.	ಕುಂಬಳಕಾಯಿಗೆ ಕೆಲಸ	ಎಲ್. ಮ
೪೨೦	ಕುಚೇಲೋ.	ಕುಚೇಲೋಪಾಖ್ಯಾನ	ತಿಪ್ಪಣಾರ್ಯ
೪೨೧	ಕುಟುಂಬ.	ಕುಟುಂಬ	ಗಳಗನಾಥ
೪೨೨	ಕುಟುಂಬಸೌ.	ಕುಟುಂಬಸೌಖ್ಯ	ಅನುಃ ಎ
೪೨೩	ಕುಟ್ಟದೊ.	ಕುಟ್ಟ–ದೊಕ್ಕೆ	ಎಮ್. ಸ
೪೨೪	ಕುಡಿಕೂ.	ಕುಡಿಯರ ಕೂಸು	ಶಿವರಾಮ
೪೨೫	ಕುಮಾಸಂ.	ಕುಮಾರಸಂಭವ	ಶ್ರೀರಂಗ
೪೨೬	ಕುಮಾಕೃ.	ಕುಮಾರ ಕೃಪ	ಗೋ. ಕೃ.
೪೨೭	ಕುಮಾವಿ.	ಕುಮಾರ ವಿಜಯ	ನಂದಳಿಕೆ
೪೨೮	ಕುಮುದಾ.	ಕುಮುದಾಕ್ಷಿ ಕಲ್ಯಾಣ	ಚಿವುಕ್ಕಾ
೪೨೯	ಕುಮುದಿ.	ಕುಮುದಿನಿ ಅಥವಾ ಬಾಲಕ್ಕೆ ಬಡಿದಾಟ	ಗಳಗನಾಥ
೪೩೦	ಕುಮುರಾ.	ಕುಮುದೇಂದು ರಾಮಾಯಣ ಸಂಧಿ ೧–೮ ,, ಸಂಧಿ ೯–೨೧	ಕುಮುದೇ (ಸಂ ,,
೪೩೧	ಕುರಾಚ.	ಕುಡಿಗಲ ರಾಮಾಶಾಸ್ತ್ರಿಗಳ ಚರಿತ್ರೆ	ಎಂ. ಎಸ
೪೩೨	ಕುರಾಸಾಂ.	ಕುಮಾರರಾಮನ ಸಾಂಗತ್ಯ ಸಂಪುಟ II, III	ನಂಜುಂಡ (ಸಂ
೪೩೩	ಕುರಿಹಿಂ.	ಕುರಿಹಿಂಡು	ಅನುಃ ಜ
೪೩೪	ಕುರುಕಾ.	ಕುರುಡು ಕಾಸು	ಎಂ. ಎಸ
೪೩೫	ಕುರುಕ್ಷೇ.	ಕುರುಕ್ಷೇತ್ರ	ಬಿ. ಪುಟ್ಟ
೪೩೬	ಕುವ್ಯಾಅ.	ಕುಮಾರವ್ಯಾಸ ಭಾರತ, ಅರಣ್ಯಪರ್ವ	ಕುಮಾರ (ಸಂ
೪೩೭	ಕುವ್ಯಾಆ.	ಆದಿಪರ್ವ	,, (ಸಂ

ಕ್ರಮ ಸಂಖ್ಯೆ	ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತ	ಹೆಸರು	ಕರ್ತೃ	ಕಾಲ	ಇತರ ವಿವರಗಳು
೨೬೪	ಕುಮ್ಯಾಉ.	ಕುಮಾರವ್ಯಾಸ ಭಾರತ ಉದ್ಯೋಗಪರ್ವ	ಕುಮಾರವ್ಯಾಸ ,, (ಸಂ॥ ಆರ್. ಶಾಮಶಾಸ್ತ್ರಿ)	ಸು. ೧೪೨೦	ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು, ೧೯೩೨
೨೬೫	ಕುಮ್ಯಾಕ.	ಕರ್ಣಪರ್ವ	,, (ಸಂ॥ಎನ್.ಅನಂತರಂಗಾಚಾರ್)	,,	೧೯೪೦
೨೬೦	ಕುಮ್ಯಾಗ.	ಗದಾಪರ್ವ	,, (ಸಂ॥ಎನ್.ಅನಂತರಂಗಾಚಾರ್)	,,	೧೯೪೩
೨೬೧	ಕುಮ್ಯಾದ್ರೋ.	ದ್ರೋಣಪರ್ವ	,, (ಸಂ॥ಎಂ.ಎಸ್.ಬಸವಲಿಂಗಯ್ಯ, ಎನ್. ಅನಂತರಂಗಾಚಾರ್)	,,	೧೯೩೩
೨೬೨	ಕುಮ್ಯಾಭೀ.	ಭೀಷ್ಮಪರ್ವ	,, (ಸಂ॥ ಡಿ. ಶ್ರೀನಿವಾಸಾಚಾರ್, ಡಿ. ಎಲ್. ನರಸಿಂಹಾಚಾರ್)	,,	೧೯೩೩
೨೬೩	ಕುಮ್ಯಾವಿ.	,, ವಿರಾಟಪರ್ವ	,, (ಸಂ॥ ಆರ್. ಶಾಮಾಶಾಸ್ತ್ರಿ)	,,	,, ೧೯೩೦
೨೬೪	ಕುಮ್ಯಾಶ.	,, ಶಲ್ಯಪರ್ವ	,, (ಸಂ॥ಎನ್.ಅನಂತರಂಗಾಚಾರ್)	,,	,, ೧೯೪೩
೨೬೫	ಕುಮ್ಯಾಸ.	,, ಸಭಾಪರ್ವ	,, (ವಿ. ಶಾಮಾಚಾರ್)	,,	,, ೧೯೧೫
೨೬೬	ಕುಸುಮಾ.	ಕುಸುಮಾವಳೀ ಕಾವ್ಯಂ	ದೇವಕವಿ	ಸು. ೧೩೦೦	ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಿಷತ್ತು; ಬೆಂಗಳೂರು
೨೬೭	ಕುಸುಪಂ.	ಕುಸುಮ ಸಂತೋಲಿ	ಸೂ. ವೆಂ. ಆಠಗ	೧೯೫೫	ಅರುಣೋದಯ ಪ್ರಕಾಶನ, ಬೆಂಗಳೂರು
೨೬೮	ಕುಜಿಳ್.	ತಿರುಕ್ಕುಜಳ್	ಅನು॥ ಎಲ್. ಗುಂಡಪ್ಪ	೧೯೫೫	ನರಸಿಂಹರಾಜ ಕಾಲೊನಿ, ಬೆಂಗಳೂರು
೨೬೯	ಕೂಲಿ.	ಕೂಲಿ	ಆ. ನ. ಸುಬ್ಬರಾವ್	೧೯೫೩	ಶ್ರೀ ಶೀಲಳಂಶೇಶ್ವರ ನಾಟ್ಯ ಸೇವಾಸಂಘ, ಹೆಗ್ಗೋಡು (ಸಾಗರ)
೨೭೦	ಕೃಅಕಾ.	ಕೃಷ್ಣಾರ್ಜುನ ಕಾಳಗ	ರಾಮಾಚಾರ್		ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಮುದ್ರಣಾಲಯ, ಉಡುಪಿ, ೧೯೩೧
೨೭೧	ಕೃತಕೈ.	ಕೃತಕ ಕೈಬೆರಳು	ಮುರಲಿ	೧೯೫೭	ಇನಿಯ ಮುದ್ರಣ, ಶೇಷಾಚಲ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಧಾರವಾಡ
೨೭೨	ಕೃವಾಉ.	ಕೃಷ್ಣರಾಜ ವಾಣಿವಿಲಾಸಪೆಂಬ ಮಹಾಭಾರತದ ಕನ್ನಡ ಟೀಕು, ಅನುಶಾಸನಿಕ ಪರ್ವ	ಮುಮ್ಮಡಿ ಕೃಷ್ಣರಾಜ	೧೮೯೪–೧೯೩೮	ಎಂ. ರುದ್ರಪ್ಪ ಅಂಡ್ ಸನ್ಸ, ಬೆಂಗಳೂರು, ೧೯೯೩
೨೭೩	ಕೃವಾಆ.	,, ಆದಿಪರ್ವ		,,	ಇನಿಯ ಮುದ್ರಣ ,, ೧೯೦೩
೨೭೪	ಕೃವಾಉ.	,, ಉದ್ಯೋಗಪರ್ವ		,,	ಜಗನ್ಮೋಹನ ಮುದ್ರಾಕ್ಷರಶಾಲೆ, ಮೈಸೂರು, ೧೯೪೫
೨೭೫	ಕೃವಾಕ.	ಕರ್ಣಪರ್ವ		,,	ಸರ್ಕಾರದ ಬ್ರಾಂಚ್ ಮುದ್ರಾಕ್ಷರ ಶಾಲೆ, ಮೈಸೂರು
೨೭೬	ಕೃವಾದ್ರೋ.	,, ದ್ರೋಣಪರ್ವ		,,	,,
೨೭೭	ಕೃವಾಭೀ.	,, ಭೀಷ್ಮಪರ್ವ		,,	,,
೨೭೮	ಕೃವಾಮ.	,, ಮಹಾಪ್ರಸ್ಥಾನಪರ್ವ		,,	ಎಂ. ರುದ್ರಪ್ಪ ಅಂಡ್ ಸನ್ಸ, ಬೆಂಗಳೂರು, ೧೯೩೦
೨೭೯	ಕೃವಾಮೌ.	ಮೌಸಲಪರ್ವ		,,	,,
೨೬೦	ಕೃವಾವ.	ವನಪರ್ವ		,,	ಸರ್ಕಾರದ ಬ್ರಾಂಚ್ ಮುದ್ರಾಕ್ಷರ ಶಾಲೆ, ಮೈಸೂರು, ೧೯೪೨
೨೬೧	ಕೃವಾವಿ.	ವಿರಾಟಪರ್ವ		,,	,,
೨೬೨	ಕೃವಾಶ.	ಶಲ್ಯಪರ್ವ		,,	ಎಂ. ರುದ್ರಪ್ಪ ಅಂಡ್ ಸನ್ಸ, ಬೆಂಗಳೂರು, ೧೯೪೪
೨೬೩	ಕೃವಾಶಾಂ.	,, ಶಾಂತಿಪರ್ವ	,,	,,	,, ೧೯೪೨
೨೬೪	ಕೃವಾಶ್ರ.	,, ಆಶ್ರಮವಾಸಿಕಪರ್ವ	,,	,,	,, ೧೯೦೪
೨೬೫	ಕೃವಾಶ್ವ.	,, ಆಶ್ವಮೇಧಪರ್ವ	,,	,,	,,
೨೬೬	ಕೃವಾಸ.	,, ಸಭಾಪರ್ವ	,,	,,	೩ನೆಯ ಮುದ್ರಣ ,, ೧೯೦೪
೨೬೭	ಕೃವಾಸೌ.	,, ಸೌಪ್ತಿಕಪರ್ವ	,,	,,	,, ೧೯೪೯
೨೬೮	ಕೃವಾಸ್ತ್ರೀ.	,, ಸ್ತ್ರೀಪರ್ವ	,,	,,	೩ನೆಯ ಮುದ್ರಣ ,, ೧೯೪೬
೨೬೯	ಕೃವಾಸ್ವ.	,, ಸ್ವರ್ಗಾರೋಹಣಪರ್ವ	,,	,,	,, ೧೯೦೪
೨೭೦	ಕೃಶಿಪ್ರ.	ಕೃಷಿಜ್ಞಾನ ಪ್ರದೀಪಿಕೆ	ನಾಗಭೂಷಣ ಶಿನಮಕದಾರ್ಯ (ಸಂ॥ ಫ. ಗು. ಹಳಕಟ್ಟಿ)	೧೮೯೯	ಶಿವಾನುಭವ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಬಿಜಾಪುರ, ೧೯೩೪

ಕ್ರಮ ಸಂಖ್ಯೆ	ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತ	ಹೆಸರು	ಕರ್ತೃ	ಕಾಲ	ಇತರ ವಿವರಗಳು
೩೭೧	ಕೃಷ್ಣ ಕ.	ಕೃಷ್ಣಕಥಾರತ್ನಾಕರ	ಮುಮ್ಮಡಿ ಕೃಷ್ಣರಾಜ	೧೭೯೪–೧೮೬೮	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ.ಬಿ.೧೨೩, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೩೭೨	ಕೃಷ್ಣ ಗೋ.	ಕೃಷ್ಣಗೋಪೀ ವಿಲಾಸ	ವೆಂಕಟಾರ್ಯ ಶಿಷ್ಯ	ಸು. ೧೭೦೦	ಕರ್ನಾಟಕ ಕಾವ್ಯಮಂಜರಿ, ಮೈಸೂರು, ೧೯೪೪
೩೭೩	ಕೃಷ್ಣ ಭೂ.	ಶ್ರೀ ಕೃಷ್ಣಭೂಪಾಲ	ಮಾ. ನಾ. ಚೌಡಪ್ಪ	೧೯೫೮	ಶಾರದಾ ಪ್ರಕಟನಾಲಯ, ಬೆಂಗಳೂರು
೩೭೪	ಕೃಷ್ಣಾಳು.	ಕೃಷ್ಣಾಳುಮರಿ ಮತ್ತು ಹಾಡು–ಪಾಡು	ಅಂಬಿಕಾತನಯದತ್ತ	೧೯೫೬	೩ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಸಮಾಜ ಪುಸ್ತಕಾಲಯ, ಧಾರವಾಡ
೩೭೫	ಕೆರೆಹಾ.	ಕೆರೆಗೆ ಹಾರ	ಕುಲಕರ್ಣಿ ಬಿಂದುಮಾಧವ	೧೯೫೧	ಶಾಂತಿ ಸಾಹಿತ್ಯ ಮಾಲೆ, ಬಾದಾಮಿ, ವಿಜಾಪುರ ಜಿಲ್ಲೆ
೩೭೬	ಕೆಲಳ.	ಕೆಲವು ಕಛೇರಿಗಳು	ಅನುಗೆ. ಆರ್. ಉಡುಪ	೧೯೫೪	ಇಂಡಿಯನ್ ಇಂಡಸ್ಟ್ರಿಯಲ್ ಅಂಡ್ ಎಜನ್ಸೀಸ್, ಮಂಗಳೂರು
೩೭೭	ಕೆಲನೆ.	ಕೆಲವು ನೆನಪುಗಳು	ನವರತ್ನ ರಾಮರಾಯ	೧೯೫೪	ಜೀವನ ಕಾರ್ಯಾಲಯ, ಬೆಂಗಳೂರು
೩೭೮	ಕೆಳನ್ಯ.	ಕೆಳದಿನ್ಯ ಪವಿಜಯ	ಲಿಂಗಣ್ಣ (ಸಂಶಿ ಆರ್. ಶಾಮಶಾಸ್ತ್ರಿ)	ಸು. ೧೯೦೦	ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು, ೧೯೨೧
೩೭೯	ಕೆಳವಂ.	ಕೆಳದಿ ಸಂಸ್ಥಾನದ ರಾಯರ ವಂಶಾವಳಿ	—	—	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ.ಎ.೩೬೫, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೩೮೦	ಕೇತಿಶಿ.	ಕೇತಿರಾಜನ ರಗಳೆ	ಹರಿಹರ	ಸು. ೧೩೦೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ : ಕೆ. ೩೫೮, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೩೮೧	ಕೈಕವ.	ಕೈವಲ್ಯಕಲ್ಪವಲ್ಲರಿ	ಸರ್ವಭೂಷಣ ಶಿವಯೋಗಿ (ಸಂಶಿ ಶಿ. ಶಿ. ಬಸವನಾಳ)	ಸು. ೧೬೦೦	ಸರ್ವಭೂಷಣ ಶಿವಯೋಗೀಶ್ವರ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಬೆಂಗಳೂರು, ೧೯೪೯.
೩೮೨	ಕೈಪಿಡಿ.	ಕನ್ನಡ ಕೈಪಿಡಿ	—	೧೯೫೫	೩ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಮೈಸೂರು ಶಿಕ್ಷಣವಿದ್ಯಾಲಯ, ಮೈಸೂರು
೩೮೩	ಕೈಮಾಂಸ.	ಕೈಮಾಂಸ	ಜನಾರ್ದನ ಗುರ್ಕಾರ್	೧೯೫೪	ಲಲಿತ ಸಾಹಿತ್ಯಮಾಲೆ, ಧಾರವಾಡ
೩೮೪	ಕೈಲಾಶ.	ಕೈಲಾಸದಲ್ಲಿ ಕಮ್ಯುನಿಷ್ಟರು	ಎಸ್. ವೆಂಕಟರಾಜ	೧೯೫೩	ಶ್ರೀ ಕೃಷ್ಣ ಪ್ರಕಾಶನ, ಉಡುಪಿ
೩೮೫	ಕೈಲಾಸ.	ಕೈಲಾಸ ಮಾನಸಸರೋವರಯಾತ್ರೆ	ಶ್ರೀ ಕೃಷ್ಣನಾರಾಯಣ ಗೋಸಾವಿ	೧೯೪೯	ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಪ್ರಕಾಶನ, ಧಾರವಾಡ
೩೮೬	ಕೈವಟೀ.	ಕೈವಲ್ಯಸಾರ ಟೀಕು	ತೋಂಟದಾರ್ಯ	ಸು. ೧೫೦೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ : ಕೆ. ೫೩೭, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೩೮೭	ಕೈವಲ್ಯ.	ಕೈವಲ್ಯ ಪದ್ಧತಿ	ನಿಜಗುಣ ಶಿವಯೋಗಿ (ಸಂಗೊರುದ್ರಪ್ಪ)	ಸು. ೧೭೦೦	ಕೃಷ್ಣರಾಜ ವಿಲಾಸ ಮುದ್ರಾಕ್ಷರಶಾಲೆ, ಬೆಂಗಳೂರು, ೧೯೭೪
೩೮೮	ಕೈಹಿಂಕಾ.	ಕೈಹಿಡಿದ ಕಾವೇರಿ	ಎಂ. ಪಠಿದಾಸರಾಯ	೧೯೫೩	ಸಾಹಿತ್ಯ ಭಂಡಾರ, ಹುಬ್ಬಳ್ಳಿ
೩೮೯	ಕೊಂಗುರ.	ಕೊಂಗುಳಿ ಕಲಿಯರ ರಗಳೆ	ಹರಿಹರ	ಸು. ೧೩೦೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ : ಕೆ. ೩೫೮, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೩೯೦	ಕೊಂದಯಾ.	ಕೊಂದವರು ಯಾರು ?	ಗುರುನಾಥಜೋಶಿ	೧೯೫೧	೩ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಸಮಾಜ ಪುಸ್ತಕಾಲಯ, ಧಾರವಾಡ
೩೯೧	ಕೊಟ್ಟೂಬ.	ಕೊಟ್ಟೂರು ಬಸವೇಶ ಪೌರಾಣವು	ಬಸವಲಿಂಗ ಕವಿ (ಸಂಶಿ ಎಸ್. ಆರ್. ಕರಿಬಸವಶಾಸ್ತ್ರಿ, ಎಂ. ಬಸವಲಿಂಗಶಾಸ್ತ್ರಿ)	೧೯೬೯	ಸ್ವಾರ್ ಮುದ್ರಾಕ್ಷರಶಾಲೆ, ಮೈಸೂರು, ೧೯೪೪
೩೯೨	ಕೊತಕಾ.	ಕೊತವಾಲನ ಕಾರಸ್ಥಾನ	ಹೊಸಮನೆ ಗುಂಡಪ್ಪ	೧೯೪೯	ಸಮಾಜ ಪುಸ್ತಕಾಲಯ, ಧಾರವಾಡ
೩೯೩	ಕೊದಿನ.	ಕೊಡಿಯ ದಿನಗಳು	ಭಾರತೀಸುತ	೧೯೪೬	ಮನೋಹರ ಗ್ರಂಥಭಂಡಾರ, ಧಾರವಾಡ
೩೯೪	ಕೊನಪ್ಪೈ.	ಕೊನಪ್ಪೈ ಕತೆಗಳು	ಅನುಗೆ ಗೊರೂರು ರಾಮಸ್ವಾಮಿ ಅಯ್ಯಂಗಾರ್	೧೯೫೨	ಸತ್ಯಶೋಧನ ಪ್ರಕಟನ ಮಂದಿರ, ಬೆಂಗಳೂರು
೩೯೫	ಕೊನೆಕಾ.	ಕೊನೆಯ ಕಾಣಿಕೆ	ಎನ್. ಎಸ್. ಗದಗಕರ	೧೯೫೨	ಮನೋಹರ ಗ್ರಂಥಭಂಡಾರ, ಧಾರವಾಡ
೩೯೬	ಕೊನೆಭೇ.	ಕೊನೆಯ ಭೇಟಿ	ಸರೋಜಮ್ಮ ಅನಂತರಾಮಯ್ಯ	೧೯೫೪	ಡಿ. ವಿ. ಕೆ. ಮೂರ್ತಿ, ಮೈಸೂರು
೩೯೭	ಕೊಪ್ಪಶಾ.	The Kannada Inscriptions of Koppal	—	೧೯೫೫	ಡೈರೆಕ್ಟರ್ ಆಫ್ ಆರ್ಕಿಯಾಲಜಿ, ಹೈದರಾಬಾದ್
೩೯೮	ಕೊಬ್ಬುರ.	ಕೊಬ್ಬುಲಿಯಾಂಡರ ರಗಳೆ	ಹರಿಹರ	ಸು. ೧೩೦೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ೩೫೮, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೩೯೯	ಕೊಲ್ಹಾಶಾ.	Inscriptions in Northern Karnataka and The Kolhapur State	(ಸಂಶಿ ಕೆ. ಜಿ. ಕುಂದಣಗಾರ)	೧೯೫೯	ಆರ್ಕಿಯಾಲಜಿ ಪ್ರೆಸ್, ಕೊಲ್ಹಾಪುರ
೪೦೦	ಕೋಗಯ.	ಗಯಚರಿತ್ರೆ ಅಥವಾ ಕೃಷ್ಣಾರ್ಜುನರ ಸಂಗರ	ಕೋನಯ್ಯ (ಸಂಶಿ ಮಂ.ಅ.ರಾಮಾನುಜಯ್ಯಂಗಾರ್)	ಸು. ೧೬೫೦	ಕರ್ನಾಟಕ ಕಾವ್ಯಕಲಾನಿಧಿ, ಮೈಸೂರು, ೧೯೧೫

ಕ್ರಮ ಸಂಖ್ಯೆ	ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತ	ಹೆಸರು	ಕರ್ತೃ	ಕಾಲ	ಇತರ ವಿವರಗಳು
೪೦೦	ಕೋಟಿಚೆ.	ಕೋಟಿ ಚೆನ್ನಯ	ಪಂಜೆ ಮಂಗೇಶರಾಯ	೧೯೩೦	ಬಾಲಸಾಹಿತ್ಯ ಮಂಡಲ ಲಿ., ಮಂಗಳೂರು
೪೦೨	ಕೋದಂಡ.	ಕೋದಂಡನ ಉಪಸ್ಯಾಸಗಳು	ಜೆ. ವಾಮನ ಭಟ್	೧೯೩೬	ಬಾಳೆಗಾ ಎಂಡ್ ಸನ್ಸ್, ಮಂಗಳೂರು
೪೦೩	ಕೋಲಶಾಂ.	ಕೋಲ ಶಾಂತಯ್ಯನ ವಚನಗಳು	ಕೋಲ ಶಾಂತಯ್ಯ	ಸು. ೧೧೬೦	ಹಸ್ತ ಪ್ರತಿ: ಕೆ. ೫೦೪, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೪೦೪	ಕೋಲ್ಮಂಜು.	ಕೋಲ್ಮಂಜು	(ಸಂ॥ ಜೆ. ಬಿ. ಜೋಶಿ)	೧೯೩೫	ಮನೋಹರ ಗ್ರಂಥಮಾಲಾ, ಧಾರವಾಡ
೪೦೫	ಕೋಹಿನೂ.	ಕೋಹಿನೂರು	ಬಿ. ವೆಂಕಟಾಚಾರ್ಯ	೧೯೩೦	ಬೆಂಗಳೂರು ಪ್ರೆಸ್, ಬೆಂಗಳೂರು
೪೦೬	ಕೋಳೂರ.	ಕೋಳೂರ ಕೊಡಗೂಸಿನ ರಗಳೆ	ಹರಿಹರ	ಸು. ೧೩೦೦	ಹಸ್ತ ಪ್ರತಿ: ಕೆ. ೩೫೬, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೪೦೭	ಕ್ರಿಯಾತ್ಮ.	ಕ್ರಿಯಾತ್ಮಕ ಶಿಕ್ಷಣ	ಹೆಚ್. ಜೆ. ರಾಮಯ್ಯಂಗಾರ್	೧೯೩೦	ಶ್ರೀರಾಮ ಪ್ರೆಸ್, ಶಂಕರಪುರ, ಬೆಂಗಳೂರು
೪೦೮	ಕ್ಷಾತ್ರತೇ.	ಕ್ಷಾತ್ರತೇಜ [ಮಿಾವಾರ ಗೌರವ]	ಎಂ. ಎ. ಕಾಮತ್	೧೯೩೧	ಶಕ್ತಿ ಬುದರ್ಸ್ ಕಂ., ಮಂಗಳೂರು
೪೦೯	ಖಡ್ಗ ಟೀ.	ಖಡ್ಗ ಶಾಸ್ತ್ರ ಟೀಕೆ	—		ಹಸ್ತ ಪ್ರತಿ: ಕೆ. ೫೭೧, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೪೧೦	ಖಮದ.	ಖಗೇಂದ್ರಮಣಿದರ್ಪಣಂ	ಮಂಗರಾಜ I (ಸಂ॥ಎ.ವೆಂಕಟರಾಜ, ಎಚ್. ಶೇಷಅಯ್ಯಂಗಾರ್)	ಸು. ೧೩೬೦	ಮದರಾಸು ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾನಿಲಯ, ಮದರಾಸು, ೧೯೪೨
೪೧೧	ಖಾದಿಶಾ.	ಖಾದಿ ಶಾಸ್ತ್ರ	ಹರ್ಡೀಕರ ಮಂಜಪ್ಪ	೧೯೩೩	—
೪೧೨	ಖಾನಾವೀ.	ಖಾನಾವಳಿಯ ನೀಲಾ	ಬಸವರಾಜ ಕಟ್ಟಿಮನಿ	೧೯೫೨	ಕಾರದಾ ಪ್ರಕಟನಾಲಯ, ಬೆಂಗಳೂರು
೪೧೩	ಗಂಗಾಗೌ.	ಗಂಗಾ-ಗೌರಿ	ಕುಲಕರ್ಣಿ ಬಿಂದುಮಾಧವ	೧೯೫೪	ಸುಧಾಪ್ರಕಾಶ, ಬೆಂಗಳೂರು
೪೧೪	ಗಂಗಾಶ.	ಗಂಗಾವತರಣ	ದ. ರಾ. ಬೇಂದ್ರೆ	೧೯೫೮	ತನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಪ್ರತಿಭಾ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಧಾರವಾಡ
೪೧೫	ಗಂಗಾಮ.	ಶಬ್ದಮಂಜರಿ ಕೋಶವು	ಗಂಗಾಧರ ಮಡಿವಾಳೇಶ್ವರ	೧೯೪೦	ಕರ್ನಾಟಕ ಬುಕ್ ಡಿಪೋ, ಧಾರವಾಡ
೪೧೬	ಗಂಗಾಮ.	ಗಂಗಾವತಾರ	ಜನಾರ್ದನ ಗುರ್ಜಾರ್	೧೯೫೫	ಶಾವ್ಯಾಲಯ, ಮೈಸೂರು
೪೧೭	ಗಂಗಾಸಾ.	ಗಂಗಾ ಸಾನ	ವರಗಿರಿ	೧೯೪೯	ಮನೋಹರ ಗ್ರಂಥಮಾಲಾ, ಧಾರವಾಡ
೪೧೮	ಗಂಗಾಳಿ.	ಗಂಟಲಲ್ಲಿ ಗಾಳಿ	ಮಾನಪ್ಪ	೧೯೪೭	ಗ್ರಾಮಸೇವಾ ನಿಲಯ, ಮೈಸೂರು
೪೧೯	ಗಂಮಮಯಿ.	ಗಂಗಮ್ಮ ಮತ್ತು ಗಂಗಾಮಾಯಿ	ಶಂ. ರಾ. ಮೊಕಾಶಿ	೧೯೫೩	ಮನೋಹರ ಗ್ರಂಥಮಾಲಾ, ಧಾರವಾಡ
೪೨೦	ಗಂಸಮ.	ಗಂಡು ಹೆಣ್ಣಿನ ಸಮಸ್ಯೆ	ಅನು॥ ಎಂ. ಎ. ಕುಪ್ಪಮ್ಮ	೧೯೪೫	ಪ್ರತಿಭಾ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಧಾರವಾಡ
೪೨೧	ಗಜರಾ.	ಗಜರಾಜ	ಶಿವರಾಮ ಕಾರಂತ	೧೯೪೭	ಹರ್ಷಮುದ್ರಣ ಪ್ರಕಟನಾಲಯ,ಪುತ್ತೂರು
೪೨೨	ಗಜೇವ.	ಗಜೇಶ ಮಸಣಯ್ಯಗಳ ವಚನಗಳು	ಗಜೇಶ ಮಸಣಯ್ಯ (ಸಂ॥ ಬಿ. ಎಸ್. ಸಣ್ಣಯ್ಯ)	ಸು. ೧೧೬೦	ಪ್ರಬುದ್ಧ ಕರ್ನಾಟಕ, ೪೫-೧, ಪ್ರಸಾರಾಂಗ ಮೈಸೂರು, ೧೯೬೪
೪೨೩	ಗಣಭಾ.	ಗಣಭಾಷಿತ ರತ್ನಮಾಲೆ	ಗುಬ್ಬಿ ಮಲ್ಲಣ್ಣ (ಸಂ॥ ಪ್ರಭುಸ್ವಾಮಿಗಳು)	ಸು. ೧೮೭೫	ಶ್ರೀ ಬಾಲಲೀಲಾ ಮಹಾಂತ ಶಿವಯೋಗೀಶ್ವರ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಧಾರವಾಡ, ೧೯೪೮
೪೨೪	ಗಣೇಶ.	ಗಣೇಶದರ್ಶನ	ಪು. ತಿ. ನರಸಿಂಹಾಚಾರ್	೧೯೫೫	ತನೆಯಮುದ್ರಣ,ಕಾವ್ಯಾಲಯ,ಮೈಸೂರು
೪೨೫	ಗದಾಯು.	ಗದಾಯುದ್ಧ	ರನ್ನ (ಸಂ॥ ಮಂ. ಆ. ರಾಮಾನುಜಯ್ಯಂಗಾರ್, ಆ. ಜಿ. ನರಸಿಂಹಾಚಾರ್)	೧೦೦೮ ?	ತನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಕಾವ್ಯಕಲಾನಿಧಿ, ಮೈಸೂರು, ೧೯೨೫
೪೨೬	ಗದಾಸಂ.	ಗದಾಯುದ್ಧ ಸಂಗ್ರಹಂ	(ಸಂ॥ ತಿ. ನಂ. ಶ್ರೀಕಂಠಯ್ಯ)	,,	ತನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಕಾವ್ಯಾಲಯ, ಮೈಸೂರು, ೧೯೬೩
೪೨೭	ಗಮೋಕ್ಷ.	ಗಜೇಂದ್ರಮೋಕ್ಷ	ಕಾ. ವೆಂಕಟರಮಣಯ್ಯ	೧೯೧೨	ಕರ್ನಾಟಕ ಗ್ರಂಥಮಾಲಾ, ಮೈಸೂರು
೪೨೮	ಗರಡಿ.	ಗರಡಿಯ ಹಾಡು	(ಸಂ॥ ಚನ್ನಮಲ್ಲಪ್ಪ, ಲಿಂಗಪ್ಪ, ರೇವಪ್ಪ)	೧೯೩೧	ಜಯಕರ್ನಾಟಕ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಧಾರವಾಡ
೪೨೯	ಗರಬಾ.	ಗರಡಿಯ ಬಾಳು	ನಿಂಪಿ ಲಿಂಗಣ್ಣ	೧೯೫೪	ಲಲಿತ ಸಾಹಿತ್ಯ ಮಾಲೆ, ಧಾರವಾಡ
೪೩೦	ಗರಿ.	ಗರಿ	ಅಂಬಿಕಾತನಯದತ್ತ	೧೯೪೫	ತನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಸಾಧನ ಮುದ್ರಣಾಲಯ, ಧಾರವಾಡ
೪೩೧	ಗರ್ಭಗು.	ಗರ್ಭಗುಡಿ	ಶಿವರಾಮ ಕಾರಂತ	೧೯೪೨	ಹರ್ಷಮುದ್ರಣ ಪ್ರಕಟನಾಲಯ,ಪುತ್ತೂರು
೪೩೨	ಗಲಿಪ್ರ.	ಗಲಿವರನ ಪ್ರವಾಸ	ತಿರುಮಲೆ ತಾತಾಚಾರ್ಯ ಶರ್ಮ	೧೯೪೬	ಎಸ್. ಎಸ್. ಎ. ಬುಕ್ ಡಿಪೋ, ಬೆಂಗಳೂರು
೪೩೩	ಗಳಗ.	ಗಳಗನಾಥ	ವಿವಿಧ ಲೇಖಕರು	೧೯೪೬	ಸಾಧನ ಮುದ್ರಣಾಲಯ, ಧಾರವಾಡ
೪೩೪	ಗಾಡಿ.	ಕನ್ನಡ ಗಾದಿಗಳು	—	—	ಕಲ್ಪಚ್ಛಿನ ಪ್ರತಿ, ಮಂಗಳೂರು, ೧೯೫೨
೪೩೫	ಗಾಳಿಗು.	ಗಾಳಿಗುಡಿರಿ	ಬಿ. ಆರ್. ವಾಡಪ್ಪಿ	೧೯೫೧	ಮನೋಹರ ಗ್ರಂಥ ಭಂಡಾರ, ಧಾರವಾಡ

ಕ್ರಮ ಸಂಖ್ಯೆ	ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತ	ಹೆಸರು	ಕರ್ತೃ	ಕಾಲ	ಇತರ ವಿವರಗಳು
೪೩೬	ಗಿರಿಕ.	ಗಿರಿಜಾಕಲ್ಯಾಣಂ	ಹರಿಹರ (ಸಂ॥ ಎಸ್. ಜಿ. ನರಸಿಂಹಾಚಾರ್, ಮಂ.ಆ.ರಾಮಾನುಜಯ್ಯಂಗಾರ್)	ಸು. ೧೩೦೦	ಕರ್ನಾಟಕ ಕಾವ್ಯಕಲಾಮಂಜ ಮೈಸೂರು, ೧೯೦೫
೪೩೭	ಗಿರಿಸ.	ಗಿರಿಯ ನವಿಲು	ಬಸವರಾಜ ಕಟ್ಟೀಮನಿ	೧೯೫೬	ಶಾರದಾ ಪ್ರಕಟನಾಲಯ, ಬೆಂ
೪೩೮	ಗಿರಿಬಾ.	ಗಿರಿಬಾಲೆ	ಕೆ. ವಿ. ಲಿಂಗಪ್ಪ	೧೯೫೮	ಕವಿಕಲಾ ಪ್ರಕಾಶನ, ಶಿವಮೊ
೪೩೯	ಗಿಳಿವಿಂ.	ಗಿಳಿವಿಂಡು	ಗೋವಿಂದ ಪೈ	೧೯೬೨	ತನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಕರ್ನಾಟಕ ಸಂಘ್ರಲ್ ಕಾಲೇಜ್, ಬೆಂ
೪೪೦	ಗೀಚುಗೆ.	ಗೀಚುಗೆರೆ	ರಾಮಚಂದ್ರ ಕೊಟ್ಟಲಗಿ	೧೯೫೩	ಲಲಿತ ಸಾಹಿತ್ಯಮಾಲೆ, ಧಾರ
೪೪೧	ಗೀತಗೋ.	ಗೀತಗೋಪಾಲ	ಚಿಕದೇವರಾಜ (ಸಂ॥ ಎಸ್. ಜಿ. ನರಸಿಂಹಾಚಾರ್, ಮಂ.ಆ.ರಾಮಾನುಜಯ್ಯಂಗಾರ್)	೧೬೬೨–೧೬೮೪	ಕರ್ನಾಟಕ ಕಾವ್ಯಕಲಾನಿಧಿ, ಮೈಸೂರು, ೧೯೦೫
೪೪೨	ಗೀತಾಸಂ.	ಗೀತಾಸಂದೇಶ	ಆಲೂರ ವೆಂಕಟರಾಯ	೧೯೫೪	ತನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ನವಚೇತ ಗ್ರಂಥ ಭಂಡಾರ, ಧಾರವಾ
೪೪೩	ಗುಪ್ತಮಂ.	ಗುಪ್ತ ಮಂಚಣ್ಣಗಳ ಪಚನ	ಗುಪ್ತ ಮಂಚಣ್ಣ	ಸು. ೧೧೬೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ಜಿಂಗ, ಓರಿಇ.
೪೪೪	ಗುಭಷ.	ಗುರುಭಕ್ತಾಂಬಾಯ ಚರಿತೆ	ಪೆಮ್ಮಿಸೆಟ್ಟಿ	ಸು. ೧೩೫೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ಳಿ೩, ಓರಿಇ.
೪೪೫	ಗುರುಚಾ.	ಗುರುರಾಜ ಚಾರಿತ್ರ	ಸಿದ್ಧನಂಜೇಶ (ಸಂ॥ ಸಂ. ಶಿ. ಭೂಸನೂರ ಮಠ)	ಸು. ೧೩೫೦	ಶ್ರೀ ಬಾಲಲೀಲಾ ಮಹಾಂತ ಗೀಶ್ವರ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಧಾರ
೪೪೬	ಗುರುಕೆ.	ಗುರುದಕ್ಷಿಣೆ	ಕಡೆಂಗೋಡ್ಲು ಶಂಕರಭಟ್ಟ	೧೯೫೩	ತನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ವನಂತ ಪ್ರೆ ಮಂಡಲಿ, ಮಂಗಳೂರು
೪೪೭	ಗುರುದ.	ಶ್ರೀ ಜಗದ್ಗುರು ಪಂಚಪೀಠಗಳ ಪರಿಚಯ	ವಿರೂಪಾಕ್ಷ ಶಾಸ್ತ್ರಿ	೧೯೫೩	ಪಂಚಾಚಾರ್ಯ ಎಲೆಕ್ಟ್ರಿಕ್ ಮೈಸೂರು
೪೪೮	ಗುರುಪ್ರ.	ಗುರುಪ್ರಸಾದ	ಗಳಗನಾಥ	೧೯೫೩	ಗಳಗನಾಥ ಸುರಸ ಗ್ರಂಥಮಾ
೪೪೯	ಗುರುಬಾ.	ಗುರುಬಾಲ ಪ್ರಬೋಧಿಕೆ (ಅಮರಟೀಕೆ)	ಲಿಂಗಾಭಟ್ಟ	೧೯೦೯	ಬೆಂಗಳೂರು ಬುಕ್ ಡಿಪೋ,
೪೫೦	ಗುರುಬೋ.	ಗುರುಬೋಧಾಮೃತ	ವಿರತ ಮಹಲಿಂಗದೇವ	ಸು. ೧೫೦೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ.ಬಿ.೧೬೦, ಓರಿಇ
೪೫೧	ಗುರುಭ.	ಗುರುಭಕ್ತಚಾರಿತ್ರ	ವಿರೂಪೇಂದ್ರ	೧೫೫೧	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ೬೩, ಓರಿಇ.
೪೫೨	ಗುಲಾಬಿ.	ಗುಲಾಬಿ ಹೂ	ಬಸವರಾಜ ಕಟ್ಟೀಮನಿ	೧೯೪೦	ಶಾರದಾ ಪ್ರಕಟನಾಲಯ, ಬೆ
೪೫೩	ಗುವಿಮೋ.	ಶಬ್ದಸಂಗ್ರಹವು	ಗುರುರಾವ ವಿಳಿಲ ಮೋಹರೆ	೧೯೭೪	ಸಮಾಚಾರ ಥಾಪಾನೆ, ಬೆ
೪೫೪	ಗೃಹದಾ.	ಗೃಹದಾಹ ಮತ್ತು ಇತರ ಕಥೆಗಳು	ಆನುಃ ದಂ. ಶಾ. ಲೋಕಾಪುರ	೧೯೪೭	ಸಮಾಜ ಪ್ರಸ್ತ ಕಾಲಯು, ಧಾ
೪೫೫	ಗೃಹಲ.	ಗೃಹಲಕ್ಷ್ಮಿ	ಅ. ನ. ಕೃಷ್ಣರಾಯ	೧೯೫೩	ಶಾರದಾ ಪ್ರಕಟನಾಲಯ, ಬೆ
೪೫೬	ಗೃಹವೈ.	ಗೃಹವೈದ್ಯಕವು	—	—	—
೪೫೭	ಗೊಂಡಾರ.	ಗೊಂಡಾರಣ್ಯ	ಶಿವರಾಮ ಕಾರಂತ	೧೯೫೪	ವಾಹಿನಿ ಪ್ರಕಾಶನ, ಬೆಂಗಳೂ
೪೫೮	ಗೊಲ್ಲೊಥಾ.	ಗೊಲ್ಲೊಥಾ	ಗೋವಿಂದ ಪೈ	೧೯೪೮	ಬಾಳಿಗಾ ಎಂಡ್ ಸನ್ಸ್, ಹು
೪೫೯	ಗೋಕುನಿ.	ಗೋಕುಲ ನಿರ್ಗಮನ	ಪು. ತಿ. ನರಸಿಂಹಾಚಾರ್	೧೯೫೯	ತನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಕಾವ್ಯಾಲ ಮೈಸೂರು
೪೬೦	ಗೋಗ್ರಾಸ.	ಗೋಗ್ರಾಸ	ನಾರಾಯಣ ಸಂಗಮ	೧೯೫೫	ಮಂಚಿನಬಳ್ಳಿ ಕಾರ್ಯಾಲಯ
೪೬೧	ಗೋಪುರ.	ಗೋಪುರ-ಗೋಪುರ	ಡಿ. ವಿ. ರಾಘವೇಂದ್ರ	೧೯೫೩	ಡಿ. ವಿ. ಕೆ. ಮೂರ್ತಿ, ಮೈಸ
೪೬೨	ಗೋಬಾಳು.	ಗೋಳಿನ ಬಾಳು	ಪಿ. ದಯಾನಂದ ನಾಯಕ್	೧೯೪೦	—
೪೬೩	ಗೋಮಟೇ.	ಗೋಮಟೇಶ್ವರ ಚರಿತೆ	ಚಂದ್ರಮ (ಸಂ॥ಟಿ.ಚಂದ್ರಶೇಖರನ್)	ಸು. ೧೬೫೬	ಓರಿಲ್ಪೈ., ಮದರಾಸು, ೧೯೫
೪೬೪	ಗೋಯಾತ್ರೆ.	ಗೋಯಾತ್ರೆ	ಎನ್. ಎಸ್. ಗದಗಕರ್	೧೯೪೭	—
೪೬೫	ಗೋಹಾಡು.	ಗೋವಿನ ಹಾಡು	(ಸಂ॥ ಡಿ. ಎಲ್. ನರಸಿಂಹಾಚಾರ್)	?	ಶಾರದಾ ಮಂದಿರ, ಮೈಸೂರ
೪೬೬	ಗೌಮಲ್ಲಿ.	ಗೌಡರ ಮಲ್ಲಿ	ಶ್ರೀನಿವಾಸ	೧೯೪೦	ಬೆಂಗಳೂರು ಪ್ರೆಸ್, ಬೆಂಗಳು
೪೬೭	ಗೌರಕ.	ಗೌರಮ್ಮನ ಕಥೆಗಳು	ಶ್ರೀಮತಿ ಗೌರಮ್ಮ	೧೯೫೦	ತನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಶ್ರೀ ಕಾವ ಪ್ರಕಟನಾಲಯ, ಮಡಿಕೆ
೪೬೮	ಗೌರಪ.	ಗೌರಮ್ಮನ ಪದಗಳು	(ಸಂ॥ಕೆ. ಮ. ಶಿ. ಚಂದ್ರಶೇಖರಯ್ಯ)	೧೯೫೫	ವಯಸ್ಕರ ಶಿಕ್ಷಣ ಪುಸ್ತಕಮಾ
೪೬೯	ಗೌರಾಂಗ.	ಗೌರಾಂಗಪ್ರಭುವಿನ ಚರಿತ್ರೆ	ನಾರಾಯಣ ಶರ್ಮ	೧೯೪೦	ಕಾರ್ಯದರ್ಶಿ,ಕರ್ನಾಟಕ ಶಿ ಧಾರವಾಡ

ಕ್ರಮ ಸಂಖ್ಯೆ	ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತ	ಹೆಸರು	ಕರ್ತೃ	ಕಾಲ	ಇತರ ವಿವರಗಳು
೪೭೦	ಗ್ಯಾರೆಟ್.	Kanarese and English Dictionary	ಜಾನ್ ಗ್ಯಾರೆಟ್	೧೮೭೧	೩ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಮೈಸೂರು ಗವರ್ನ್‌ಮೆಂಟ್ ಪ್ರೆಸ್, ಬೆಂಗಳೂರು
೪೭೧	ಗ್ರಾಮಪಂ.	ಗ್ರಾಮ ಪಂಚಾನನ	ಬಾ. ಕೃ. ಲಕ್ಷ್ಮೇಶ್ವರ	೧೯೪೦	ಮನೋಹರ ಗ್ರಂಥಮಾಲಾ, ಧಾರವಾಡ
೪೭೨	ಗ್ರಾಮಾಕ.	ಗ್ರಾಮಾಧಿಕಾರಿಗಳ ಕರ್ತವ್ಯ	ಬಿ. ನರಸಿಂಗರಾಯ	೧೯೨೦	ಕಲಾನಿಧಿ ಪ್ರೆಸ್, ಬೆಂಗಳೂರು
೪೭೩	ಗ್ರಾಮಾಯ.	ಗ್ರಾಮಾಯಣ	ರಾವ್ ಬಹದ್ದೂರ	೧೯೫೭	ಮನೋಹರ ಗ್ರಂಥಮಾಲಾ, ಧಾರವಾಡ
೪೭೪	ಗ್ರೇಟಬ್ರಿ.	ಗ್ರೇಟ್‌ಬ್ರಿಟನ್ ಐರ್ಲಂಡ್ ದೇಶಗಳ ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತ ವರ್ಣನೆ	ರಾ. ಹ. ದೇಶಪಾಂಡೆ	೧೮೯೩	ಶ್ರೀ ವಿದ್ಯಾರಣ್ಯ ಪ್ರಕಾಶನ ಸಂಸ್ಥೆ, ಧಾರವಾಡ
೪೭೫	ಘನವ.	ಘನಲಿಂಗದೇವನ ವಚನಗಳು	ಘನಲಿಂಗದೇವ (ಸಂ॥ ಶಿವರಾತ್ರಿ ರಾಜೇಂದ್ರಸ್ವಾಮಿಗಳು)	ಸು. ೧೫೦೦	ಜಗದ್ಗುರು ಶಿವರಾತ್ರೀಶ್ವರ ಗ್ರಂಥಮಾಲಾ, ಮೈಸೂರು, ೧೯೬೪
೪೭೬	ಘಾಟೀಮು.	ಘಾಟೀ ಮುದುಕ ಮತ್ತು ಇತರ ಕಥೆಗಳು	ದೇವುಡು ನರಸಿಂಹಶಾಸ್ತ್ರೀ	೧೯೫೪	ಸಮಾಜ ಪುಸ್ತಕಾಲಯ, ಧಾರವಾಡ
೪೭೭	ಘೋರಾಸು.	ಘೋರಾಸುರ ಯುದ್ಧ	ಪರಮಭಕ್ತ	ಸು. ೧೭೦೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ.ಬಿ.೨೫೭, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೪೭೮	ಚಂಡೆಮ.	ಚಂಡೆಮದ್ದಳೆ	ಗೋಪಾಲಕೃಷ್ಣ ಅಡಿಗ	೧೯೫೪	ಜನಪ್ರಿಯ ಸಾಹಿತ್ಯ, ಪುತ್ತೂರು
೪೭೯	ಚಂಡೇರ.	ಚಂಡೇಶಪಿಳ್ಳೆಯ ರಗಳೆ	ಹರಿಹರ	ಸು. ೧೨೦೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ೩೫೮, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೪೮೦	ಚಂದತೋ.	ಚಂದವಳ್ಳಿಯ ತೋಟ	ತ. ರಾ. ಸು.	೧೯೫೪	ಮೋಹನ ಪ್ರಕಾಶನ, ಮೈಸೂರು
೪೮೧	ಚಂದ್ರತಾ.	ಚಂದ್ರತಾರೆ	ವರದರಾಜ ಹುಯಿಲಗೋಳ	೧೯೫೦	ಪ್ರತಿಭಾ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಧಾರವಾಡ
೪೮೨	ಚಂದ್ರನಾ.	ಚಂದ್ರನಾಥಾಷ್ಟಕ	ಗುಣವರ್ಮ II	ಸು. ೧೨೩೫	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ.ಎ.೨೧೧, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೪೮೩	ಚಂದ್ರಪು.	ಚಂದ್ರಪ್ರಭ ಪುರಾಣ	ಅಗ್ಗಳ (ಸಂ॥ ಎಸ್.ಜಿ. ನರಸಿಂಹಾಚಾರ್, ಮಂ.ಆ.ರಾಮಾನುಜಯ್ಯಂಗಾರ್)	೧೧೮೯	ಕರ್ಣಾಟಕ ಕಾವ್ಯಮಂಜರಿ, ಮೈಸೂರು, ೧೯೦೧
೪೮೪	ಚಂದ್ರಭ್ಯು.	ಚಂದ್ರಹಾಸಾಭ್ಯುದಯಂ	ಹೆಚ್. ವೆಂಕಟರಾಯ	೧೯೦೬	ಟೌನ್ ಪ್ರೆಸ್, ಬೆಂಗಳೂರು
೪೮೫	ಚಂದ್ರಹಾ.	ಚಂದ್ರಹಾಸನ ಕಥೆ	ಹೆಳವನಕಟ್ಟಿ ಗಿರಿಯಮ್ಮ (ಸಂ॥ ಎನ್. ಬಸವಾರಾಧ್ಯ)	ಸು. ೧೭೫೦	ಪ್ರಾಚ್ಯಕಾವ್ಯ ಪ್ರಕಾಶ ಮಂದಿರ, ಮೈಸೂರು, ೧೯೫೪
೪೮೬	ಚಂದ್ರಾವ.	ಚಂದ್ರಾವಳೀ ಕಥೆ	ಕಾರ್ಕಳ ರಂಗದಾಸ	ಸು. ೧೯೦೦	ಬೆಂಗಳೂರು, ೧೮೮೦
೪೮೭	ಚಂಪ್ರಸಾಂ.	ಚಂದ್ರಪ್ರಭ ಸಾಂಗತ್ಯ	ದೊಡ್ಡಯ್ಯ	ಸು. ೧೫೫೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ೬೯, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೪೮೮	ಚತುನಿ.	ಚತುರಾಸ್ಯ ನಿಘಂಟು	ಚತುರಾಸ್ಯ ಬೊಮ್ಮರಸ (ಸಂ॥ ಎಸ್. ಜಿ. ನರಸಿಂಹಾಚಾರ್, ಮಂ.ಆ.ರಾಮಾನುಜಯ್ಯಂಗಾರ್)	ಸು. ೧೪೫೦	ಕರ್ಣಾಟಕ ಕಾವ್ಯಮಂಜರಿ, ಮೈಸೂರು, ೧೮೯೩
೪೮೯	ಚನ್ನರ.	ಚನ್ನಯ್ಯನ ರಗಳೆ	ಹರಿಹರ	ಸು. ೧೨೦೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ೩೮೫, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೪೯೦	ಚನ್ನವ.	ಚನ್ನಬಸವೇಶ್ವರನ ವಚನಗಳು	ಚನ್ನಬಸವ (ಸಂ॥ ಫ. ಗು. ಹಳಕಟ್ಟಿ)	ಸು. ೧೧೬೦	ಶಿವಾನುಭವ ಗ್ರಂಥಮಾಲಾ, ವಿಜಾಪುರ, ೧೯೩೨
೪೯೧	ಚರಿಸಂ.	ಚರಿತ್ರ ಸಂಗ್ರಹ (ಭಾಗ I)	ರಾ. ಹ. ದೇಶಪಾಂಡೆ	೧೮೯೮	ಧಾರವಾಡ
೪೯೨	ಚಾವುಂಉ.	ಚಾವುಂಡರಾಯ ಪುರಾಣ (ಆದಿ ಪುರಾಣದಿಂದ ಮುಂದಿನ ಭಾಗ)	ಚಾವುಂಡರಾಯ	೯೭೮	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: i) ಕೆ.ಎ.೬೬, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು ,, ii) ಶ್ರೀ ಎನ್. ಅನಂತರಂಗಾಚಾರ್ಯ
೪೯೩	ಚಾವುಂಪು.	ಚಾವುಂಡರಾಯ ಪುರಾಣ (ಆದಿಪುರಾಣ ಭಾಗ)	ಚಾವುಂಡರಾಯ (ಸಂ॥ ಬೆಳ್ಳಾವೆ ವೆಂಕಟನಾರಣಪ್ಪ)	,,	೨ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಕನ್ನಡ (ಕರ್ಣಾಟಕ) ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಿಷತ್ತು, ಬೆಂಗಳೂರು ೧೯೨೮
೪೯೪	ಚಿಕಬಿ.	ಚಿಕದೇವರಾಜ ಬಿನ್ನಪಂ	ಚಿಕದೇವರಾಜ (ಸಂ॥ ಎಸ್. ಜಿ. ನರಸಿಂಹಾಚಾರ್, ಮಂ.ಆ.ರಾಮಾನುಜಯ್ಯಂಗಾರ್)	೧೬೭೨-೧೭೦೪	ಕರ್ಣಾಟಕ ಕಾವ್ಯ ಕಲಾನಿಧಿ, ಮೈಸೂರು, ೧೯೦೫
೪೯೫	ಚಿಕರಾ.	ಚಿಕವೀರ ರಾಜೇಂದ್ರ	ಶ್ರೀನಿವಾಸ	೧೯೫೬	ಜೀವನ ಕಾರ್ಯಾಲಯ, ಬೆಂಗಳೂರು
೪೯೬	ಚಿಕವಂ.	ಚಿಕದೇವರಾಯ ವಂಶಾವಳಿ	ತಿರುಮಲಾರ್ಯ (ಸಂ॥ ಮಂ.ಆ.ರಾಮಾನುಜಯ್ಯಂಗಾರ್)	೧೬೭೨-೧೭೦೪	೨ನೆಯ ಮುದ್ರಣ. ಕಾವ್ಯಕಲಾನಿಧಿ, ಮೈಸೂರು, ೧೯೧೯
೪೯೭	ಚಿಕವಿ.	ಚಿಕದೇವರಾಯ ವಿಜಯ	ತಿರುಮಲಾರ್ಯ (ಸಂ॥ ಎಸ್. ಜಿ. ನರಸಿಂಹಾಚಾರ್, ಮಂ.ಆ.ರಾಮಾನುಜಯ್ಯಂಗಾರ್)	,,	ಕರ್ಣಾಟಕ ಕಾವ್ಯಮಂಜರಿ, ಮೈಸೂರು, ೧೮೯೬
೪೯೮	ಚಿಕಿತ್ಸ.	ಚಿಕಿತ್ಸಕರು	ಅನು॥ ಬಿ. ಈಶ್ವರಭಟ್ಟ	೧೯೫೭	ಕನ್ನಡ ಪ್ರಪಂಚ ಪ್ರಕಾಶನ, ಕದ್ರಿ, ಮಂಗಳೂರು

ಕ್ರಮ ಸಂಖ್ಯೆ	ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತ	ಹೆಸರು	ಕರ್ತೃ
೪೯೯	ಚಿಕ್ಕದೇ.	ಚಿಕ್ಕದೇವೇಂದ್ರವಂಶಾವಳಿ	ವೇಣುಗೋಪಾಲವರಪ್ರಸಾ ಎಸ್. ಜಿ. ನರಸಿಂಹಾಚ ಮಂ.ಅ.ರಾಮಾನುಜಯ
೫೦೦	ಚಿಕ್ಕವ.	ಬೊಕ್ಕಸದ ಚಿಕ್ಕಣ್ಣನ ವಚನಗಳು	ಬೊಕ್ಕಸದ ಚಿಕ್ಕಣ್ಣ
೫೦೧	ಚಿಗುಕ.	ಚಿಗುರಿದ ಕನಸು	ಶಿವರಾಮ ಕಾರಂತ
೫೦೨	ಚಿಗುಬ.	ಚಿಗುರುವ ಬಳ್ಳಿ	(ಸಂ॥ ವೈ. ಮಹಾಲಿಂಗಭಟ
೫೦೩	ಚಿತೆಸ.	ಚಿತೆಯೋ ಸಮಾಧಿಯೋ ?	"ಶಿರುಳ"
೫೦೪	ಚಿತ್ತೂಜೋ.	ಚಿತ್ತೂರು ಮೊದಲನೇ ಜೋಹರ್ ಅಥವಾ ಪದ್ಮಿನಿ	ಅನು॥ ಕೆ. ಲಕ್ಷ್ಮೀನಾರಾಯ
೫೦೫	ಚಿತ್ರಕೂ.	ಚಿತ್ರಕೂಟ	ವೀರಕೇಸರಿ
೫೦೬	ಚಿತ್ರಪಾ.	ಚಿತ್ರದುರ್ಗದ ಪಾಳೆಯಗಾರರು	ಎಂ. ಎಸ್. ಪುಟ್ಟಣ್ಣ
೫೦೭	ಚಿದಂಬ.	ಚಿದಂಬರ	ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಪಾಟೀಲ
೫೦೮	ಚಿದಾನ.	ಚಿದಾನಂದರ ವಚನ (ತೋರಣೆ)	ಚಿದಾನಂದಾವಧೂತ
೫೦೯	ಚಿದೇವ.	ಚಿಕ್ಕದೇವರಾಜ	ಮ. ನರಸಿಂಹಮೂರ್ತಿ
೫೧೦	ಚಿರಸ್ಮ.	ಚಿರಸ್ಮರಣೆ	ನಿರಂಜನ
೫೧೧	ಚೀನಬಾ.	ಚೀನದ ಬಾಳು ಬದುಕು	ಅನು॥ ದ. ರಾ. ಬೇಂದ್ರೆ, ಗು. ಜ. ಮಂಗಲಗಿ, ಕೀರ್ತಿ ಕುರ್ತುಕೋಟಿ,
೫೧೨	ಚೀನಾಬೌ.	ಚೀನಾ ದೇಶದ ಬೌದ್ಧ ಯಾತ್ರಿಕರು	ಜಿ. ಪಿ. ರಾಜರತ್ನಂ
೫೧೩	ಚೆಂಗೂಲಿ.	ಚೆಂಗೂಲಿ ಬೆಲುವ	ನಾ. ಕಸ್ತೂರಿ
೫೧೪	ಚೆಂದುಟಿ.	ಚೆಂದುಟಿಯ ಮುತ್ತು	ವೀ. ಜ. ಹಿತ್ತಲಮನಿ
೫೧೫	ಚೆನ್ನಬ.	ಚೆನ್ನಬಸವ ಸಾಹಿತ್ಯ	ಅ. ಕ. ಪುರಾಣಿಕ
೫೧೬	ಚೆಬಪು.	ಚೆನ್ನಬಸವ ಪುರಾಣ	ವಿರೂಪಾಕ್ಷ ಪಂಡಿತ (ಸಂ॥ ಶಿ.ಶಿ.ಬಸವನಾಳ ಮತ್ತು
೫೧೭	ಚೆಲುವಿ.	ಚೆಲುವಿನ ನಿಲುವು	ವಿ. ಕೃ. ಗೋಕಾಕ
೫೧೮	ಚೆಲುವು.	ಚೆಲುವು	ಶ್ರೀನಿವಾಸ
೫೧೯	ಚೇರಮ.	ಚೇರಮ ಕಾವ್ಯಂ	ಚೇರಮಾಂಕ (ಸಂ॥ ಎಸ್. ಬಸವಾರಾ
೫೨೦	ಚೈತ್ಯಾಲ.	ಚೈತ್ಯಾಲಯ	ಅಂದಿಶಾತನಯದತ್ತ
೫೨೧	ಚೋಮದು.	ಚೋಮನ ದುಡಿ	ಶಿವರಾಮ ಕಾರಂತ
೫೨೨	ಚೋರಬು.	ಚೋರಬಸವ ಚರಿತ್ರವು	ಶಂಕರ (ಸಂ॥ ವಿವಿಧ ಪಂಡಿ
೫೨೩	ಜೌಡವ.	ಬಹುರೂಪಿ ಜೌಡಯ್ಯನವಚನಗಳು	ಬಹುರೂಪಿ ಜೌಡಯ್ಯ
೫೨೪	ಛಂದಸ್ಸಾ.	ಛಂದಸ್ಸಾರ	ಗುಣಚಂದ್ರ
೫೨೫	ಛಂದೋಂಬು.	ಛಂದೋಂಬುಧಿ	ನಾಗವರ್ಮ I (ಸಂ॥ (i) ಎಫ್. ಕಿಟೆಲ್ ; (ii) ಮಂ. ಅ. ರಾಮಾ ಅಯ್ಯಂಗಾರ್ ; (iii) ಎಚ್. ಎಸ್. ರಾ ಅಯ್ಯಂಗಾರ್)
೫೨೬	ಛಂದೋವಿ.	ಛಂದೋವಿಕಾಸ	ಡಿ. ಎಸ್. ಕರ್ಕಿ
೫೨೭	ಛತ್ರಪ.	ಛತ್ರಪತಿ	ಗಳಗನಾಥ
೫೨೮	ಛತ್ರಶಿ.	ಛತ್ರಪತಿ ಶಿವಾಜಿ ಆರ್ಯಕೀರ್ತಿ (ದ್ವಿತೀಯಖಂಡ)	ಚ. ವಾಸುದೇವಯ್ಯ

ಕ್ರಮ ಸಂಖ್ಯೆ	ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತ	ಹೆಸರು	ಕರ್ತೃ	ಕಾಲ	ಇತರ ವಿವರಗಳು
೫೨೯	ಭಾಸರ.	ಭಾಸರನ ಕತೆಗಳು	ಅನು॥ ಬಿ.ಶಂಕರಭಟ್ಟ, ಬಿ.ಎಂ.ಶರ್ಮ	೧೯೪೯	ಪಸಂತ ಪ್ರೇಮಿ ಮಂಡಲಿ, ಮಂಗಳೂರು
೫೩೦	ಜಗಚಂ.	ಸರ್ ಜಗದೀಶಚಂದ್ರ ಬೋಸರು	ಡಿ. ಆರ್. ರಾಮಯ್ಯ	೧೯೩೯	೨ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಶಾರದಾ ಪುಸ್ತಕ ಭಂಡಾರ, ಬೆಂಗಳೂರು
೫೩೧	ಜಗತ್ತು.	ಜಗತ್ತುಗಳ ಹುಟ್ಟು ಸಾವು	ಆರ್. ಎಸ್. ನರಸಿಂಹಯ್ಯ	೧೯೫೨	ಕಾವ್ಯಾಲಯ, ಮೈಸೂರು
೫೩೨	ಜಗದಾ.	ಶ್ರೀ ಜಗನ್ನಾಥದಾಸರು	ಕೆ. ಎಂ. ಕೃಷ್ಣರಾವ್	೧೯೫೬	ಉಷಾಸಾಹಿತ್ಯ ಮಾಲೆ, ಮೈಸೂರು
೫೩೩	ಜಗವಿ.	ಜಗನ್ನಾಥ ವಿಜಯಂ	ರುದ್ರಭಟ್ಟ (ಸಂ॥ (i) ಎಸ್. ಜಿ. ನರಸಿಂಹಾಚಾರ್, (ii) ಆರ್. ಶಾಮಶಾಸ್ತ್ರಿ)	ಸು. ೧೧೮೫	ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು, ೧೯೦೪ ,, ೧೯೨೨, ೧೯೨೩
೫೩೪	ಜಗೀತೆ.	ಜನಪದ ಗೀತೆ	(ಸಂ॥ ಕಠೀಂಬಾ)	೧೯೫೫	ರಾಮರಾಜ್ಯ ಪ್ರಕಾಶನ, ಬೆಂಗಳೂರು
೫೩೫	ಜಡೆರ.	ಜಡೆಯ ನಾಯನಾರ್ ಯಸ್ಯಚ್ಚಾ ಏದೇಪಿಯರ ರಗಳೆ	ಹರಿಹರ	ಸು. ೧೩೦೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ೩೫೮, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೫೩೬	ಜನಗೀ.	ಜನತಾ ಗೀತೆಗಳು	(ಸಂ॥ ಬಿ. ಎಸ್. ಗದ್ದಗಿಮಠ)	೧೯೫೬	ಕರ್ನಾಟಕ ಸಹಕಾರಿ ಸಾಹಿತ್ಯ ಸಂಘ, ಲಿ., ಧಾರವಾಡ
೫೩೭	ಜನಜೀ.	ಜನಪದ ಜೀವನ	ಬೆಟಗೇರಿ ಕೃಷ್ಣಶರ್ಮ	೧೯೫೫	೨ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಕರ್ನಾಟಕ ಸಹಕಾರಿ ಸಾಹಿತ್ಯ ಸಂಘ, ಲಿ., ಧಾರವಾಡ,೧೯೫೮
೫೩೮	ಜನನಾ.	ಜನನಾಯಕ	ವಿ. ಕೃ. ಗೋಕಾಕ	೧೯೩೯	ಮನೋಹರ ಗ್ರಂಥಮಾಲಾ, ಧಾರವಾಡ
೫೩೯	ಜನನಿ.	ಜನನಿಶ್ಯ	ಕೆಳ್ಳರಸ	ಸು. ೧೪೫೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ೩೯೧, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೫೪೦	ಜನಿವಾ.	ಜನವಾರ ಮತ್ತು ಶಿವದಾರ	ಬಸವರಾಜ ಕಟ್ಟೀಮನಿ	೧೯೫೪	ಶಾರದಾ ಪ್ರಕಟನಾಲಯ, ಬೆಂಗಳೂರು
೫೪೧	ಜಮಿನ್ದಾ.	ಜಮಿನ್ದಾರ	ಹೊಸಮನೆ ಗುಡ್ಡಪ್ಪ	೧೯೪೪	ತಿರಿಯರ ಪ್ರಪಂಚ, ಉಡುಪಿ
೫೪೨	ಜಯಂತ.	ಜಯಂತ	ಶ್ರೀ ಕೃಷ್ಣ ಪಾಟೀಲ	೧೯೫೨	ಸುವರ್ಣಭಾರತಿ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಬೆಳಗಾವಿ
೫೪೩	ಜಯಕಾ.	ಜಯನೃಪ ಕಾವ್ಯಂ	ಮಂಗರಸ III (ಸಂ॥ ಎಸ್. ಜಿ. ನರಸಿಂಹಾಚಾರ್, ಮಂ.ಆ.ರಾಮಾನುಜಯ್ಯಂಗಾರ್)	೧೫೦೪	ಕರ್ನಾಟಕ ಕಾವ್ಯಮಂಜರಿ, ಮೈಸೂರು, ೧೯೫೭
೫೪೪	ಜಯಗೋ.	ಜಯ ಗೋದಾವರಿ	ದೇಸಾಯಿ ಪಾಂಡುರಂಗರಾಯ	೧೯೫೩	ಸಾಹಿತ್ಯ ಸೇವಾ ಮಂದಿರ, ಗೋಕಾಕ
೫೪೫	ಜಯರ.	ಜಯ ರಗಳೆ	ಹರಿಹರ	ಸು. ೧೩೦೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ೩೫೮, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೫೪೬	ಜರತಾ.	ಜರತಾರಿ ಜಗದ್ಗುರು	ಬಸವರಾಜ ಕಟ್ಟೀಮನಿ	೧೯೬೧	೪ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಶಾರದಾ ಪ್ರಕಟನಾಲಯ, ಬೆಂಗಳೂರು
೫೪೭	ಜಲಳು.	ಜಪಾನ್ ಬೆಳಕು ಮತ್ತು ಇತರ ಕಥೆಗಳು	ಕುಪ್ಪಿ ವಾಸುದೇವ ಶೆಣೈ	೧೯೪೮	ಪ್ರಭಾತ ಪ್ರಿಂಟರ್ಸ್ ಲಿ., ಮಂಗಳೂರು
೫೪೮	ಜಾತಕ.	ಜಾತಕ ತಿಲಕಂ	ಶ್ರೀಧರಾಚಾರ್ಯ (ಸಂ॥ ಎಸ್. ಎನ್. ಕೃಷ್ಣಜೋಯಿಸ್)	೧೦೪೯	ಪ್ರಾಚ್ಯವಿದ್ಯಾಸಂಶೋಧನಾಲಯ, ಮೈಸೂರು, ೧೯೫೯
೫೪೯	ಜಾನಸೋ.	ಕನ್ನಡ ಜಾನಪದ ಶಬ್ದಕೋಶ	ಬಿ. ಎಸ್. ಗದ್ದಗಿಮಠ	೧೯೫೩	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕರ್ನಾಟಕ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯ, ಧಾರವಾಡ
೫೫೦	ಜಾರುದಾ.	ಜಾರುವ ದಾರಿಯಲ್ಲಿ	ಶಿವರಾಮ ಕಾರಂತ	೧೯೫೨	ಹರ್ಷ ಪ್ರಕಟನಾಲಯ, ಪುತ್ತೂರು
೫೫೧	ಜಿನಭಾ.	ಜಿನಭಾರತ	ಬ್ರಹ್ಮಣಾಂಕ (ಸಂ॥ ತೋವಿನಕೆರೆ ರಾಯಣ್ಣ)	ಸು. ೧೮೨೦	ವಿಚಾರದರ್ಪಣ ಪ್ರೆಸ್, ಬೆಂಗಳೂರು, ೧೯೪೬
೫೫೨	ಜಿನಮು.	ಜಿನಮುನಿ	ಚಂದ್ರಸಾಗರವರ್ಣಿ (ಸಂ॥ ತೋವಿನಕೆರೆ ರಾಯಣ್ಣ)	ಸು. ೧೮೨೦	ವಿಚಾರದರ್ಪಣ ಪ್ರೆಸ್, ಬೆಂಗಳೂರು, ೧೯೪೪
೫೫೩	ಜಿನರಾ.	ಜಿನದತ್ತರಾಯ ಚರಿತ್ರೆ	ಪದ್ಮನಾಭ (ಸಂ॥ ಸೇಡಿಯಾಪು ಕೃಷ್ಣಭಟ್ಟ ಮತ್ತು ಇತರರು)	ಸು. ೧೬೪೦	೨ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ವಿವೇಕಾಭ್ಯುದಯ ಕಾರ್ಯಾಲಯ, ಮಂಗಳೂರು,೧೯೫೬
೫೫೪	ಜಿನಸಾ.	ಜಿನಭಕ್ತಿಸಾರ	ಚಂದ್ರಸಾಗರವರ್ಣಿ	ಸು. ೧೮೨೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ.ಬಿ.೪೨೬,ಓರಿಇ.,ಮೈಸೂರು
೫೫೫	ಜಿನಾಲೆ.	ಜಿನಾಕ್ಷರಮಾಲೆ	ಪೊನ್ನ (ಸಂ॥ ಬೊಮ್ಮರಸ ಪಂಡಿತ)	ಸು. ೯೫೦	ಜೈನಸಾಹಿತ್ಯ ಪ್ರಚಾರಕ ಸಂಘ, ಮೈಸೂರು, ೧೯೫೦
೫೫೬	ಜೀರಾಮಾ.	ಜೀನರಾಮಾಯಣ	ಚಂದ್ರಸಾಗರವರ್ಣಿ	ಸು. ೧೮೨೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ಬಿ. ೪೨೬/೧, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೫೫೭	ಜೀದಾನ.	ಜೀವದಾನ	ನಾರಾಯಣ ಹುಲಗಿ	೧೯೫೫	ಪ್ರತಿಭಾ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಧಾರವಾಡ

ಕ್ರಮ ಸಂಖ್ಯೆ	ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತ	ಹೆಸರು	ಕರ್ತೃ
೫೫೮	ಜೀವಾಶ.	ಜೀವನ ಪಾಠಗಳು	ವಿ. ಕೃ. ಗೋಕಾಕ
೫೫೯	ಜೀವಂಚ.	ಜೀವಂಧರ ಚರಿತೆ	ಭಾಸ್ಕರ (ಸಂ॥ ಮಂ.ಅ.ರಾಮಾನುಜಯ
೫೬೦	ಜೀವಂಸಾಂ.	ಜೀವಂಧರ ಸಾಂಗತ್ಯ	ತೆರಕಣಾಂಬಿ ಬೊಮ್ಮರಸ
೫೬೧	ಜೀವನ.	ಜೀವನ	ಬಿ. ಆರ್. ವಿ. ರಾವ್
೫೬೨	ಜೀವಪ್ರ.	ಜೀವನ ಪ್ರವಾಹ	ರಮಾಕಾಂತ
೫೬೩	ಜೀವಮ.	ಜೀವನ ಸಂಗ್ರಾಮ	ಪಿ. ತೀನಶಿಟ್ಟ
೫೬೪	ಜೀವಯಾ.	ಜೀವನ ಯಾತ್ರೆ	ಅ. ನ. ಕೃಷ್ಣರಾಯ
೫೬೫	ಜೀವರಂ.	ಜೀವನ ರಂಗ	ಬಿ. ಆರ್. ವಾಡಪ್ಪಿ
೫೬೬	ಜೀವಲ.	ಜೀವ ಲಹರಿ	ಅಂಬಿಕಾತನಯದತ್ತ
೫೬೭	ಜೀವಸಂ.	ಜೀವಸಂಬೋಧನೆ	ಬಂಧುವರ್ಮ (ಸಂ॥ಎಚ್. ತೇಷಅಯ
೫೬೮	ಜೀವಸಾ.	ಜೀವನ ಸೌಂದರ್ಯ ಮತ್ತು ಸಾಹಿತ್ಯ	ದಿ. ವಿ. ಗುಂಡಪ್ಪ
೫೬೯	ಜೀವಾತ್ಮ.	ಜೀವಾತ್ಮ	ಸು. ವೆಂಕಟಾಚಲಯ್ಯ
೫೭೦	ಜೂಜು.	ಜೂಜು	ಅನು॥ ಲಕ್ಷ್ಮಣರಾವ್ ಬೇ
೫೭೧	ಜೈನಧ.	ಜೈನಧರ್ಮ ಪರಿಭಾಷೆ	ಮಹಾದೇವ ಪ್ರಭಾಕರ ಪೂ
೫೭೨	ಜೈನಪ.	ಜೈನಧರ್ಮ	ಮಿರ್ಜಿ ಅಣ್ಣಾರಾಯ
೫೭೩	ಜೈಮಿಭಾ.	ಕರ್ಣಾಟಕ ಜೈಮಿನಿ ಭಾರತ	ಲಕ್ಷ್ಮೀಶ (ಸಂ॥ ಪಿ. ಆರ್. ಕರಿಬಸವಶಾ
೫೭೪	ಜೊಮ್ಮರ.	ತೆಲುಗು ಜೊಮ್ಮಯ್ಯಗಳ ರಗಳೆ	ಹರಿಹರ
೫೭೫	ಜೋಳಬೆ.	ಜೋಳದ ಬೆಳೆಯ ನಡುವೆ	ಬಸವರಾಜ ಕಟ್ಟೀಮನಿ
೫೭೬	ಜ್ಞಾನಚ.	ಜ್ಞಾನಚಂದ್ರ ಚರಿತೆ	ಪಾಯಣಾರ್ಯ (ಸಂ॥ ರಘುಚಂದ್ರ ಶೆಟ್ಟ)
೫೭೭	ಜ್ಞಾನಚಂ.	ಜ್ಞಾನಚಂದ್ರಾಭ್ಯುದಯ	ಕಲ್ಯಾಣಕೀರ್ತಿ
೫೭೮	ಜ್ಞಾನಸಿಂ.	ಜ್ಞಾನಸಿಂಧು	ಚಿದಾನಂದಾವಧೂತ (ಸಂ॥ ಪಂಡಿತರಿಂದ ಪರಿಕೋಧಿ
೫೭೯	ಜ್ಯೋತಿರ್ವಿ.	ಜ್ಯೋತಿರ್ವಿನೋದಿನಿ	ಅನು॥ ನಂಗಪುರಂ ವೆಂಕಟೇಶಯ್ಯಂಗಾರ್
೫೮೦	ಜ್ಯೋತಿಶ್ಶಾ.	ಜ್ಯೋತಿಶ್ಶಾಸ್ತ್ರ	ಪಾಟೀಲ ತಿರುಮಲರಾಯ
೫೮೧	ಜ್ವಾಲಾಮೇ.	ಜ್ವಾಲಾಮುಖಿಯ ಮೇಲೆ	ಬಸವರಾಜ ಕಟ್ಟೀಮನಿ
೫೮೨	ಝಾಣಿ.	ಝಾನ್ಸಿಯ ರಾಣಿ ಲಕ್ಷ್ಮೀಬಾಯಿ	ಅನು॥ ಎ. ಜೆ. ಗೋವಿಂದ
೫೮೩	ಟಾಕಥೆ.	ಟಾಲ್‌ಸ್ಟಾಯಿಯವರ ತಥೆಗಳು	ಅನು॥ ಎಲ್. ಗುಂಡಪ್ಪ
೫೮೪	ಡಜೊಮ್ಮ.	ಡಕ್ಕೆಯ ಬೊಮ್ಮಣ್ಣನ ವಡನೆಗಳು (ಆ)	ಡಕ್ಕೆಯ ಬೊಮ್ಮಣ್ಣ
೫೮೫	ಢಂಢೋಲು.	ಢಂ ಢಂ ಢೋಲು	ಶಿವರಾಮ ಕಾರಂತ
೫೮೬	ತಕ್ಕಡಿ.	ತಕ್ಕಡಿ (ವ್ಯಾಪಾರ-ವಿಜ್ಞಾನ)	ಎಚ್. ಎಸ್. ಪಾಟೀಲ
೫೮೭	ತತ್ತ್ವಚಿಂ.	ತತ್ತ್ವಚಿಂತಾಮಣಿ	ಚಿದಾನಂದಾವಧೂತ
೫೮೮	ತತ್ತ್ವಪ್ರ.	ತತ್ತ್ವರತ್ನ ಪ್ರದೀಪಿಕೆ	ಬಾಲಚಂದ್ರದೇವ (ಸಂ॥ ಎ. ಶಾಂತಿರಾಜ
೫೮೯	ತತ್ತ್ವಶು.	ತತ್ತ್ವಶುದ್ಧಿ	ದೇವಶಿಖಾಮಣಿ ರಾಮಾನ
೫೯೦	ತತ್ತ್ವಾನಿ.	ತತ್ತ್ವಾಭಿನಯ ನಿಘಂಟು	—
೫೯೧	ತತ್ತ್ವಾಪ್ರ.	ತತ್ತ್ವಾನುಭವ ಪ್ರಕಾಶ	ಸ್ವಾಮಿ ಬ್ರಹ್ಮಾನಂದ
೫೯೨	ತರಬೆ.	ತರಕಾರಿ ಬೆಳೆಗಳು	ಎಸ್. ಎಂ. ಮುನಿವೆಂಕಟ
೫೯೩	ತರ್ಕಕೌ.	ತರ್ಕಕೌಮುದಿ	ಚಿಕ್ಕಮಲ್ಲಣ್ಣ

ಕ್ರಮ ಸಂಖ್ಯೆ	ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತ	ಹೆಸರು	ಕರ್ತೃ	ಕಾಲ	ಇತರ ವಿವರಗಳು
೫೯೪	ತವನಿ.	ತವನಿಧಿ	ರಂ. ಶ್ರೀ. ಮುಗಳಿ	೧೯೫೭	ಉಷಾ ಸಾಹಿತ್ಯಮಾಲೆ, ಮೈಸೂರು
೫೯೫	ತಸೂವ್ಯ.	ತತ್ತ್ವಾರ್ಥಸೂತ್ರವೃತ್ತಿ	ದಿವಾಕರಣಂದಿ	೧೦೬೨	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ.ಎ.೩೩೧.ಹಿರಿಇ.,ಮೈಸೂರು
೫೯೬	ತಳಿರು.	ತಳಿರುತೋರಣ	(ಸಂಗಿ ಮ. ವಿ. ನಾಯಕ)	೧೯೪೪	ಹಂಸ ಸಾಹಿತ್ಯಮಾಲಾ, ಮುಂಬಯಿ
೫೯೭	ತಾಪ್ಯಾರಿ.	ತಾರಾಪ್ಯಾರಿ	ನರಸೀಪುರದ ಶೇಷಗಿರಿರಾವ್	೧೯೨೬	ಕ್ರೌನ್ ಎಲೆಕ್ಟ್ರಿಕ್ ಪ್ರೆಸ್, ಮೈಸೂರು
೫೯೮	ತಾಮಿ.	ತಾಮಿ	ಅನುಗಿ ಶರಂಜನ	೧೯೫೪	ಭಾರತೀ ಪ್ರಕಾಶನ, ಮೈಸೂರು
೫೯೯	ತಾಯಿಕ.	ತಾಯಿಯ ಕರುಳು	ಆ. ನ. ಕೃಷ್ಣರಾಯ	೧೯೫೭	೩ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಡಿ. ವಿ. ಕೆ. ಮೂರ್ತಿ, ಮೈಸೂರು
೬೦೦	ತಾಯಿನಾ.	ತಾಯಿನಾಡು (ದಿನಪತ್ರಿಕೆ)	(ಸಂಗಿ ಪಿ. ಬಿ. ಶ್ರೀನಿವಾಸನ್)	೧೯೨೬–	ತಾಯಿನಾಡು, ಬೆಂಗಳೂರು
೬೦೧	ತಾವರೆ.	ತಾವರೆ	ಶ್ರೀನಿವಾಸ	೧೯೩೦	ಕರ್ನಾಟಕ ಸಂಘ, ಸೆಂಟ್ರಲ್ ಕಾಲೇಜ್, ಬೆಂಗಳೂರು
೬೦೨	ತಿಂಮತ.	ತಿಂಮನ ತಲೆ	ಬೀಚಿ	೧೯೫೫	೩ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಸಮಾಜ ಪುಸ್ತಕಾಲಯ, ಧಾರವಾಡ
೬೦೩	ತಿಡುಗು.	ತಿರುಕರ ಪಿಡುಗು	ದ. ರಾ. ಬೇಂದ್ರೆ, ಕೃಷ್ಣಕುಮಾರ ಕಲ್ಲೂರ	೧೯೪೦	ಜಯಕರ್ನಾಟಕ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಧಾರವಾಡ
೬೦೪	ತಿಮ್ಮಅ.	ಕನ್ನಡ ಮಹಾಭಾರತ ಆಶ್ವಮೇಧಪರ್ವ	ತಿಮ್ಮಣ್ಣ	ಸು. ೧೫೫೦	ಟಿ. ಎಸ್. ಕೃಷ್ಣಯ್ಯಶೆಟ್ಟಿ ಬುಕ್‌ಡಿಪೋ, ಬೆಂಗಳೂರು
೬೦೫	ತಿಮ್ಮಅ.	,, ಅನುಶಾಸನಪರ್ವ	,,	,,	,,
೬೦೬	ತಿಮ್ಮಮ.	,, ಮಹಾಪ್ರಸ್ಥಾನಪರ್ವ	,,	,,	,,
೬೦೭	ತಿಮ್ಮಮೌ.	,, ಮೌಸಲಪರ್ವ	,,	,,	,,
೬೦೮	ತಿಮ್ಮಶಾಂ.	,, ಶಾಂತಿಪರ್ವ	,,	,,	,,
೬೦೯	ತಿಮ್ಮಶ್ರಾ.	,, ಆಶ್ರಮವಾಸಪರ್ವ	,,	,,	,,
೬೧೦	ತಿಮ್ಮಸ್ತ್ರೀ.	,, ಸ್ತ್ರೀಪರ್ವ	,,	,,	,,
೬೧೧	ತಿಮ್ಮಸ್ವ.	,, ಸ್ವರ್ಗಾರೋಹಣಪರ್ವ	,,	,,	,,
೬೧೨	ತಿರುತೊಂ.	ತಿರುಕುರುಂಬೆಯ ತೊಂಡರ ರಗಳೆ	ಹರಿಹರ	ಸು. ೧೩೦೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ೩೫೮, ಹಿರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೬೧೩	ತಿರುನಾ.	ತಿರುನಾಕ್ಕೋವರ ರಗಳೆ	,,	,,	,,
೬೧೪	ತಿರುನೀ.	ತಿರುನೀಲಕಂಠಪಾಣಿರ ರಗಳೆ	,,	,,	,,
೬೧೫	ತಿರುಪಾ.	ತಿರುಪಾಣಿ	ಶ್ರೀನಿವಾಸ	೧೯೩೭	೩ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಬೆಂಗಳೂರು ಪ್ರೆಸ್, ಬೆಂಗಳೂರು, ೧೯೪೩
೬೧೬	ತಿರುಪ.	ತಿರುಪಲಿಕಂಠರ ರಗಳೆ	ಹರಿಹರ	ಸು. ೧೩೦೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ೩೫೮, ಹಿರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೬೧೭	ತಿರುಪ.	ತಿರುವೆಂಗಡ ಶತಕ	ಕೇಶವ	ಸು. ೧೭೫೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ.ಡಿ. ೧೩, ಹಿರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೬೧೮	ತಿಲೋಮೆ.	ತಿಲೋತ್ತಮೆ	ಗಳಗನಾಥ	೧೯೨೦	ಗಳಗನಾಥಸುರಸಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಧಾರವಾಡ
೬೧೯	ತೀರ್ಥಕ.	ತೀರ್ಥಕರೂ ತೀರ್ಥಂಕರರೂ	ಜೆ. ಪಿ. ರಾಜರತ್ನಂ	೧೯೩೬	ಶಾಕ್ಯ ಸಾಹಿತ್ಯ ಮಂಟಪ, ಬೆಂಗಳೂರು
೬೨೦	ತೀರ್ಥಮ.	ತೀರ್ಥಕ್ಷೇತ್ರ ಮಹಿಮಾ	ವಿಜಯದಾಸ (ಸಂಗಿ ಹನುಮಂತರಾವ ಕು. ಗೊರಬಾಳ)	೧೬೮೭– ೧೭೫೫	ಲಿಂಗಸುಗೂರ ವರದೇಂದ್ರ ಹರಿದಾಸ ಸಾಹಿತ್ಯ ಮಂಡಲ, ೧೯೪೪
೬೨೧	ತುಂಗಭ.	ತುಂಗಭದ್ರ	ಎಚ್. ದೇವಿರಪ್ಪ	೧೯೫೭	ಗೌರೀಶಂಕರ ಬುಕ್ ಡಿಪೋ, ಮೈಸೂರು
೬೨೨	ತುಂಬಿಕೊ.	ತುಂಬಿದ ಕೊಡ – ಇತರ ಕಥೆಗಳು	ಡೊಡ್ಡೇರಿ ವೆಂಕಟಗಿರಿರಾವ್	೧೯೫೬	—
೬೨೩	ತುಟಿಮಿ.	ತುಟಿ ಮಿಂಚಿದುದು	ರಾ. ಶಿ.	೧೯೫೭	೩ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಶಾರದಾ ಪ್ರಕಟನಾಲಯ, ಬೆಂಗಳೂರು
೬೨೪	ತುಪದ.	ತುಂಟನ ಪದಗಳು	ವಿ. ಜೆ. ಭಟ್ಟ	೧೯೫೦	ಪರ್ಣಕುಟಿ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಧಾರವಾಡ
೬೨೫	ತುಬ್ಬಣ್ಣ.	ತುಬ್ಬಗಾರ ಸುಬ್ಬಣ್ಣ	ಮುರಲಿ	೧೯೫೬	೩ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಶೇಷಾಚಲ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಧಾರವಾಡ
೬೨೬	ತುರಂಗ.	ತುರಂಗ ಭಾರತ	ಪರಮದೇವ (ಸಂಗಿ ಕೆ. ವೆಂಕಟರಮಣ ಶಾಸ್ತ್ರೀ ಸೂರಿ)	೧೭೭೭	ಭಾರತೀ ಭಾಷಾಭೂಷಣ, ಮುಂಬಯಿ, ೧೮೪೯
೬೨೭	ತುಳಸೀ.	ತುಳಸೀರಾಮಾಯಣಾಮೃತ (ರಾಮಚರಿತ ಮಾನಸ)	ಗಳಗನಾಥ	೧೯೨೬	ಗಳಗನಾಥ ಸುರಸ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಧಾರವಾಡ
೬೨೮	ತುಳುನಾ.	ತುಳುನಾಡು	ಪಿ. ಗುರುರಾಜಭಟ್	೧೯೬೩	ಭವ್ಯವಾಣಿ, ಪಡುಪೇಟೆ, ಉಡುಪಿ
೬೨೯	ತುಜುಗಾ.	ತುಜುಗಾಹಿ ರಾಮಣ್ಣನ ವಚನಗಳು	ತುಜುಗಾಹಿ ರಾಮಣ್ಣ	ಸು. ೧೧೩೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ.ಡಿ.೪೪೪,ಹಿರಿಇ.,ಮೈಸೂರು

ಕ್ರಮ ಸಂಖ್ಯೆ	ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತ	ಹೆಸರು	ಕರ್ತೃ
೬೩೦	ತೆನೆ.	ತೆನೆಗಳು	(ಸಂ॥ ಜೆ. ವಾಮನಭಟ್ಟ
೬೩೧	ತೆಲಂಕಾ.	ತೆಲಂಗಾಣಾ ಶಾಸನಮುಲು (ಸಂಪುಟ ೧)	(ಸಂ॥ ಎಸ್. ಹನುಮಂ
೬೩೨	ತೇಮೋಡ.	ತೇಲಿಹೋದ ಮೋಡ	ಗೀತಾ ಕುಲಕರ್ಣಿ
೬೩೩	ತೊರರಾ.	ತೊರವೆಯ ರಾಮಾಯಣ	ನರಹರಿ (ಕುಮಾರ ವಾಲಿ
		,,	(i) ಹೊ. ರಾಮಸ್ವಾಮಿ ಸ.ದಿ.ಇ. ದಕ್ಷಿಣಾಮ ಹ್ಯೂ. ವೆಂಕಟರಾಮ
		,,	(ii) ಸಂಪುಟ I, ಎಸ್.ಜ ,, II, ಬಿ.ಎಸ್
೬೩೪	ತೊಳೆಮು.	ತೊಳೆದ ಮುತ್ತು	ಕೆರೂರ ವಾಸುದೇವಾಚಾ
೬೩೫	ತ್ಯಾಗಮ.	ತ್ಯಾಗಮಯಿ	ರಾ. ಮೊ. ವಿಶ್ವಾಮಿತ್ರ
೬೩೬	ತ್ರಿಪುವಿ.	ತ್ರಿಪಿಷ್ಟಪುರಾತನ ವಿಳಾಸಂ	ಸುರೇಂಗ (ಸಂ॥ ದಾನಪ್ಪ
೬೩೭	ತ್ರಿಪುಸಾಂ.	ತ್ರಿಪುರದಹನ ಸಾಂಗತ್ಯ	ಶಿಶುಮಾಯಣ (ಸಂ॥ ಎಸ್. ಬಸವ
೬೩೮	ತ್ರಿಭುತಿ.	ತ್ರಿಭುವನ ತಿಲಕ	ವಿರುಪರಾಜ
೬೩೯	ತ್ರಿಲೋಕ.	ತ್ರಿಲೋಕ ಕತಕ	ರತ್ನಾಕರವರ್ಣಿ
೬೪೦	ದಂಬನಾ.	ದಂಬನ ನಾಯಿ	ಜನಾರ್ದನ ಗುರ್ಕಾರ್
೬೪೦	ದಕಚ.	ದಕ್ಷಿಣಕನ್ನಡ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಚರಿತ್ರಸಾರ	ಕೆ. ಶ್ರೀನಿವಾಸ ಕಿಣಿ, ಉ ಮಂಗೇಶರಾಯ
೬೪೨	ದಕ್ಕಾರ.	ದಕ್ಕಾಧ್ವರ ರಗಳೆ	ಹರಿಹರ
೬೪೩	ದಕ್ಷಿನ.	ದಕ್ಷಿಣಧ್ರುವ ನಕ್ಕಾಗ ಮತ್ತು ಇತರ ಕತೆಗಳು	ನಾರಂಗಿಭಟ್ಟ
೬೪೪	ದತ್ತವಾ.	ದತ್ತವಾಣಿ	ಮಿರ್ಜಿ ಅಣ್ಣಾರಾಯ
೬೪೫	ದಭಾಇ.	ದಕ್ಷಿಣ ಭಾರತದ ಇತಿಹಾಸ	ಆನು॥ ಜಿ. ಎಸ್. ಕೃಷ್ಣ
೬೪೬	ದಮಸ್ವ.	ದಮುಯಂತೀ ಸ್ವಯಂವರಂ	ಬಸವಪ್ಪ ಶಾಸ್ತ್ರಿ
೬೪೭	ದರ್ಶನ.	ದರ್ಶನ	ಬಿ. ಜಿ. ಕುಲಕರ್ಣಿ
೬೪೮	ದಲಿಕು.	ದಲಿತ ಕುಸುಮ	ಹೊಸಮನೆ ಗುಡ್ಡಪ್ಪ
೬೪೯	ದಶಕು.	ಅಭಿನವ ದಶಕುಮಾರ ಚರಿತೆ	ಚೌಂಡರಾಜ (ಸಂ॥ ಎಸ್. ಜಿ. ನರಸಿಂಹಾ ಮಂ.ಅ.ರಾಮಾನುಜ
೬೫೦	ದಶಟೀ.	ದಶಗ್ರಂಥಿ ಟೀಕೆ	ವೀರಣಾಚಾರ್ಯ
೬೫೧	ದಾಕೂಟ.	ದಾಸಕೂಟ	ಬೀಚಿ
೬೫೩	ದಾದಾನ.	ದಾದಾಭಾಯಿ ನವರೋಜಿ	ಆನು॥ ಕೆ. ಚಿದಂಬರಂ
೬೫೪	ದಾದಿ.	ದಾದಿ	ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಪಾಟೀಲ
೬೫೪	ದಾಬುತ್ತಿ.	ದಾರಿಯ ಬುತ್ತಿ	ಶಂ. ಬಾ. ಜೋಶಿ
೬೫೫	ದಾಸಹು.	ದಾಸರ ಹುದಿಗೆ	ಟೀಂಗ್ಸೆ ಗೋವಿಂದರಾಯ
೬೫೬	ದಾಸೋಸಂ.	ದಾಸೋಹದ ಸಂಗಣ್ಣನ ವಚನಗಳು	ದಾಸೋಹದ ಸಂಗಣ್ಣ
೬೫೭	ದಿನಾರಿ.	ದಿನಾರಿ	ಹೊಯಿಸಳ
೬೫೮	ದಿಲೀಚ.	ದಿಲೀಪ ಚರಿತೆ	ಎಸ್. ಜಿ. ನರಸಿಂಹಾಚಾ

ಕ್ರಮ ಸಂಖ್ಯೆ	ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತ	ಹೆಸರು	ಕರ್ತೃ	ಕಾಲ	ಇತರ ವಿವರಗಳು
೬೫೯	ದಿಪ್ಪಿಪ.	ದಿಲ್ಲಿಯ ಪತ್ರಗಳು	ಎಸ್. ವಿ. ಕೃಷ್ಣಮೂರ್ತಿರಾವ್	೧೯೫೦	ಉಷಾಸಾಹಿತ್ಯಮಾಲೆ, ಮೈಸೂರು
೬೬೦	ದಿವಾಬು.	ದಿವಾನ್ ಬಹದ್ದೂರ್	ಕೋ. ಚನ್ನಬಸಪ್ಪ	೧೯೫೬	ಶಾರದಾ ಪ್ರಕಟಿನಾಲಯ, ಬೆಂಗಳೂರು
೬೬೧	ದಿವ್ಯಚ.	ದಿವ್ಯಸೂರಿ ಚರಿತೆ	ಚಕುಪಾಧ್ಯಾಯ (ಸಂ॥ ಮಂ.ಆ.ರಾಮಾನುಜಯ್ಯಂಗಾರ್)	೧೬೬೩–೧೭೦೪	ಕರ್ನಾಟಕ ಕಾವ್ಯಕಲಾನಿಧಿ, ಮೈಸೂರು, ೧೯೧೧
೬೬೨	ದೀಕ್ಷಾಬೋ.	ದೀಕ್ಷಾಬೋಧೆ	ಕೆರೆಯ ಪದ್ಮರಸ	ಸು. ೧೭೦೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ೧೭೬, ಓರಿಂ., ಮೈಸೂರು
೬೬೩	ದೀಪದ.	ದೀಪದರ್ಶನ	ದಿನೇಶ್	೧೯೫೬	ಸುಧಾಪ್ರಕಾಶನ, ಬೆಂಗಳೂರು
೬೬೪	ದೀಪನಿ.	ದೀಪನಿರ್ವಾಣ	ಕೊಟ್ಟಲಗಿ ರಾಮಚಂದ್ರ	೧೯೫೫	ಲಲಿತ ಸಾಹಿತ್ಯಮಾಲೆ, ಧಾರವಾಡ
೬೬೫	ದೀಪಮ.	ದೀಪದ ಮಲ್ಲಿ	ಕೆ. ಎಸ್. ನರಸಿಂಹಸ್ವಾಮಿ	೧೯೫೦	ತನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಆನಂದ್ ಬ್ರದರ್ಸ್, ಬೆಂಗಳೂರು
೬೬೬	ದೀಪಹ.	ದೀಪ ಹತ್ತಿತು	ಕೊಟ್ಟಲಗಿ ರಾಮಚಂದ್ರ	೧೯೫೬	ಮನೋಹರ ಗ್ರಂಥಮಾಲಾ, ಧಾರವಾಡ
೬೬೭	ದುಂಬಿಕ.	ದುಂಬಿಯ ಕನಸು	ಎಚ್. ಎ. ಭಟ್ಟ	೧೯೪೯	ಸಾಹಿತ್ಯಮಂದಿರ, ಮೈಸೂರು
೬೬೮	ದುರಂನಾ.	ದುರಂತ ಮತ್ತು ಇತರ ಪ್ರಸಾರ ನಾಟಕಗಳು	ಎಚ್. ಕೆ. ರಂಗನಾಥ್	೧೯೫೬	ತನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ತ. ವೆಂ. ಸ್ಮಾರಕ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಮೈಸೂರು
೬೬೯	ದುಶ್ಶಾಕ.	ದುಶ್ಶಾಸನ ಕಥೆ	—	ಸು. ೧೮೦೦	ಬೆಂಗಳೂರು, ೧೮೪೭
೬೭೦	ದುಸಾರ.	ದುಸ್ಸಂಸಾರ	ಸಿ. ವಿ. ಆರ್.	೧೯೫೫	—
೬೭೧	ದೂಬೆಟ್ಟ.	ದೂರದ ಬೆಟ್ಟ	ತ್ರಿವೇಣಿ	೧೯೫೬	ತನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಡಿ. ವಿ. ಕೆ. ಮೂರ್ತಿ, ಮೈಸೂರು
೬೭೨	ದೃಢನಿ.	ದೃಢನಿರ್ಧಾರ	ರಾ. ನ. ಮಳಗಿ	೧೯೫೩	ಸಮಾಜ ಪುಸ್ತಕಾಲಯ, ಧಾರವಾಡ
೬೭೩	ದೆಯ್ಯಮ.	ದೆಯ್ಯದ ಮನೆ ಅಥವಾ ಆಷಾಢ ಬಹುಳ ಅಮಾವಾಸ್ಯೆ	ಕೆ. ವಿ. ಐಯರ್	೧೯೪೯	ಹಿಂದ್ ಕಿತಾಬ್ಸ್ ಲಿ. (ಬೊಂಬಾಯಿ), ಬೆಂಗಳೂರು
೬೭೪	ದೇಜ್ಯೋತಿ.	ದೇಜಜ್ಯೋತಿಗಳು ಮತ್ತು ಪ್ರಾಣಿ ಪ್ರಬಂಧಗಳು	ಶಿವರಾಮ ಕಾರಂತ	೧೯೪೪	ವನಂತ ಮಾಲೆಕೆ, ಮಂಗಳೂರು
೬೭೫	ದೇದಾಪ್ರ.	ದೇವರ ದಾಸಿಮಾರ್ಯ ಪ್ರಶಸ್ತಿ	(ಸಂ॥ ಫ. ಗು. ಹಳಕಟ್ಟಿ, ಸಿ. ಕೆ. ವೆಂಕಟರಾಮಯ್ಯ, ಆ. ನ. ಕೃಷ್ಣರಾವ್, ಜಿ. ಟಿ. ಆಳ್ವಲಯ್ಯ ದೀಕ್ಷಿತ, ಎಂ.ಜಿ.ನಂಜುಂಡರಾಧ್ಯ)	೧೯೫೩	ಸ್ಮಾರಕೋತ್ಸವ ಗ್ರಂಥ ಪ್ರಕಟನಶಾಖೆ, ನಿಡುಮಾಮಿಡಿ ನಿವಾಸ, ಬೆಂಗಳೂರು
೬೭೬	ದೇದಾವ.	ದೇವರ ದಾಸಿಮಯ್ಯನ ವಚನಗಳು	ದೇವರ ದಾಸಿಮಯ್ಯ (ಸಂ॥ ಫ. ಗು. ಹಳಕಟ್ಟಿ)	ಸು. ೧೧೬೦	ಶಿವಾನುಭವ ಗ್ರಂಥಮಾಲಾ, ವಿಜಾಪುರ
೬೭೭	ದೇದಾಸ.	ದೇವದಾಸ	ಆನುಗಿ ಗುರುನಾಥ ಜೋಶಿ	೧೯೪೩	ಸಾಹಿತ್ಯಭಾಂಡಾರ, ಹುಬ್ಬಳ್ಳಿ
೬೭೮	ದೇಯಾಸಿ.	ದೇವಯಾಸಿ	ವಿರೂಪಾಕ್ಷ ಕರ್ಪೂರ ಶುಲಕರ್ಣಿ	೧೯೨೭	ಶ್ರೀ ರುದ್ರವಿಲಾಸ ಮುದ್ರಾಲಯ, ಧ್ವೋಣ
೬೭೯	ದೇವಆ.	ಕರ್ನಾಟಕಕ್ಕೆ ದೇವತೆಗಳ ಆಗಮನ	ಫ. ಪ. ಶಾಳೆ	೧೯೪೦	—
೬೮೦	ದೇವದಾ.	ದೇವದಾನವರು	ಕೋ. ಸು. ಸೀತಾರಾಮ್	೧೯೫೩	ಶ್ರೀ ಪ್ರಕಾಶನ, ಬೆಂಗಳೂರು
೬೮೧	ದೇವದಿ.	ದೇವದೂತರು	ಶಿವರಾಮ ಕಾರಂತ	೧೯೪೩	ಹರ್ಷಪ್ರಕಟನಾಲಯ, ಪುತ್ತೂರು
೬೮೨	ದೇವಮ.	ದೇವತಾ ಮನುಷ್ಯ	ಕಡೆಂಗೋಡ್ಲು ಶಂಕರಭಟ್ಟ	೧೯೪೩	ಮನೋಹರ ಗ್ರಂಥಮಾಲಾ, ಧಾರವಾಡ
೬೮೩	ದೇವಸಾ.	ದೇವರ ಸಾಮಾನ್ಯತ್ವ	ಕೆ. ಶ್ರೀಕಂಠ	೧೯೫೦	ಪ್ರತಿಭಾ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಧಾರವಾಡ
೬೮೪	ದೇವಹೆ.	ದೇವರ ಹೆಂಡತಿ	ಸೂರ್ಯನಾರಾಯಣ ಚಡಗ	೧೯೬೫	ಗೀತಾ ಪಬ್ಲಿಕೇಷನ್ಸ್, ಬೆಂಗಳೂರು
೬೮೫	ದೇವಾಂಪು.	ದೇವಾಂಗ ಪುರಾಣ	ಸಿದ್ಧಮಲ್ಲಾರ್ಯ	ಸು. ೧೫೦೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ.ವಿ.ಆರ್, ಓರಿಂ.,ಮೈಸೂರು
೬೮೬	ದೇವಿಚಾ.	ದೇವೀಚಾಥುರಾಣಿ	ಆನುಗಿ ಬಿ. ವೆಂಕಟಾಚಾರ್	೧೯೫೦	ಆನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಭಿ. ವಿ. ಕೆ. ಮೂರ್ತಿ ಆಂಡ್ ಬ್ರದರ್ಸ್, ಬೆಂಗಳೂರು
೬೮೭	ದೇವೀದ.	ದೇವೀದ್ವಯರ ದರ್ಪಭಾವ	ಚೆನ್ನಬಸವ ವಿರೂಪಾಕ್ಷಾರ್ಯ ಹಿರೇಮಠ	೧೯೨೪	ಭುವನೇಶ್ವರಿ ಮುದ್ರಣಾಲಯ, ಬಳ್ಳಾರಿ
೬೮೮	ದೇವಿಸ್ತ.	ದೇವಿಸಮಹಾತ್ಮೆ ಪ್ರಸಂಗ	ದೇವೀದಾಸ	ಸು. ೧೯೦೦	ಪಿ. ಗುರುರಾವ್, ಉಡುಪಿ, ೧೯೭೦
೬೮೯	ದೇವೀಮ.	ದೇವೀಮಹಾತ್ಮೆ	ಚಿದಾನಂದಾವಧೂತ (ಸಂ॥ ಪಿ. ಸಿ. ಶಾಬಾದಿಮಠ)	ಸು. ೧೬೫೦	ಕನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಪಿ. ಸಿ. ಶಾಲಾದಿಮಠ ಬುಳ್ ಡಿಪೋಸ್, ಗದಗ, ೧೯೬೦
೬೯೦	ದೇಶಧು.	ದೇಶಧುರೀಣ	ಎಸ್. ಕೆ. ಶಾಮಭಟ್ಟ	೧೯೫೬	ಶೇಡಿಗುಮ್ಮೆ, ಪೆರಡಾಲ, ದ.ಕ.
೬೯೧	ದೇಶಾಂಕ.	ದೇಶಾಂತರದ ಕಥೆಗಳು	ದೇವುಡು	೧೯೫೦	ತನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಆನಂದ್ ಬ್ರದರ್ಸ್, ಬೆಂಗಳೂರು
೬೯೨	ದೋರಾಕ.	ದೋರಾ ಮತ್ತು ಇತರ ಕಥೆಗಳು	ಗೋವಿಂದ ವೆಂಕಟೇಶ ಜುಳಕಿ	೧೯೫೦	ಲಲಿತ ಸಾಹಿತ್ಯಮಾಲೆ, ಧಾರವಾಡ

ಕ್ರಮ ಸಂಖ್ಯೆ	ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತ	ಹೆಸರು	ಕರ್ತೃ
೬೯೩	ದೌಲತ್.	ದೌಲತ್	ವೀರಕೇಸರಿ
೬೯೪	ದ್ರಾಕ್ಷಿದಾ.	ದ್ರಾಕ್ಷಿ ದಾಳಿಂಬೆ	ವಿ. ಸೀ.
೬೯೫	ದ್ವೀಕೈಕೈ.	ದ್ವೀಹಿ ಮತ್ತು ಅಪಹೃತಕೈಕೈ	ಅಣ್ಣಗಿರಿ
೬೯೬	ದ್ವಾದಶಾ.	ದ್ವಾದಶಾನುಪ್ರೇಕ್ಷೆ	ವಿಜಯಣ್ಣ
೬೯೭	ಧನಂಜ.	ಧನಂಜಯ	ರಂ. ಶ್ರೀ. ಮುಗಳಿ
೬೯೮	ಧರ್ಮನಾ.	ಧರ್ಮನಾಥ ಪುರಾಣಂ	ಮಧುರ (ಸಂಗ್ರ ಎಂ. ಸಿ. ಪದ್ಮನಾಭಶರ್ಮ, ಜಿ.
೬೯೯	ಧರ್ಮಪ.	ಧರ್ಮಪರೀಕ್ಷೆ	ವೃತ್ತ ವಿಲಾಸ
೭೦೦	ಧರ್ಮರ.	ಧರ್ಮರಹಸ್ಯ	ಗಳಗನಾಥ
೭೦೧	ಧರ್ಮಸೆ.	ಧರ್ಮಸೆರೆ	ಜಡಭರತ
೭೦೨	ಧರ್ಮಾಮೃ.	ಧರ್ಮಾಮೃತಂ	ನಯಸೇನ (ಸಂಗ್ರ ಆರ್. ಶ
೭೦೩	ಧಾರಜಿ.	ಧಾರವಾಡ ಜಿಲ್ಲೆಯ ವರ್ಣನೆಯು	ಇ. ಪೀ. ನಿಂಬಾಳಕರ
೭೦೪	ಧಾರ್ಮಿತೇ.	ಧಾರ್ಮಿಕ ತೇಜ	ಗಳಗನಾಥ
೭೦೫	ಧೂಮಕೇ.	ಧೂಮಕೇತು	ಕತೆಂಗೋಡ್ಲು ಶಂಕರಭಟ್ಟ
೭೦೬	ಧೂಮಮ.	ಧೂಮಕೇತುವಿನ ಸುದುವೆ	ಭಾರತೀಸುತ
೭೦೭	ಧ್ವನ್ಯಾಲೋ.	ಕನ್ನಡ ಧ್ವನ್ಯಾಲೋಕ ಮತ್ತು ಲೋಚನಸಾರ	ಕೆ. ಕೃಷ್ಣಮೂರ್ತಿ
೭೦೮	ನಂಟರು.	ನಂಟರು	ತೀ. ನಂ. ಶ್ರೀಕಂಠಯ್ಯ
೭೦೯	ನಂದಿಮಾ.	ನಂದಿಮಾಹಾತ್ಮ್ಯಂ	ಗೋವಿಂದ (ಸಂಗ್ರ ಎಸ್. ಜಿ. ನರಸಿಂಹಾ ಮಂ. ಆ. ರಾಮಾನುಜಯ
೭೧೦	ನಂಬಿಕ.	ನಂಬಿಯಣ್ಣನ ರಗಳೆ	ಹರಿಹರ (ಸಂಗ್ರ ತೀ.ನಂ.ಶ್ರ
೭೧೧	ನಗೆಗ.	ನಗೆಗಡಲು	ಆರ್. ನರಸಿಂಹಾಚಾರ್
೭೧೨	ನಗೆಮಾ.	ನಗೆಯ ಮಾರಿತಂದೆಯವಚನಗಳು	ನಗೆಯ ಮಾರಿತಂದೆ
೭೧೩	ನಗೆಹೂ.	ನಗೆಹೂಗೆ	ಆನುಗ್ರ ಎಲ್. ಗುಂಡಪ್ಪ
೭೧೪	ನಟಸಾ.	ನಟಸಾರ್ವಭೌಮ	ಅ. ನ. ಕೃಷ್ಣರಾಯ
೭೧೫	ನಡುಗೋ.	ನಮ್ಮ ನಡುವಿನ ಗೋಡೆ	ಶಿವೇಶ್ವರ ದೊಡ್ಡಮನಿ, ಇ
೭೧೬	ನಡುಮ.	ನಡುಮನೆಯಲ್ಲಿ	ಎನ್ಕೆ
೭೧೭	ನಡೆದಾ.	ನಡೆದುಬಂದ ದಾರಿ (ಭಾಗ I-III)	(ಸಂಗ್ರ ಜಿ. ಬಿ. ಜೋಶಿ, ಕೆ. ಡಿ. ಕುರ್ತುಕೋಟಿ
೭೧೮	ನಡೆಬಂ.	ನಡೆದು ಬಂದ ದಾರಿ	ಎಂ. ಗೋಪಾಲಕೃಷ್ಣ ಅ
೭೧೯	ನದೀಪ.	ನಮ್ಮೂರ ದೀಪ ಮತ್ತು ಇತರ ಕತೆಗಳು	ಕೋ. ಚನ್ನಬಸಪ್ಪ
೭೨೦	ನನಲ್ಲ.	"ನನ್ನ ನಲ್ಲ" ಹಾಗೂ ಇತರ ಕವನಗಳು	ಮಧುರ ಚನ್ನ (ಸಂಗ್ರ ಸಿಂ
೭೨೧	ನನಾರ.	ನರಕದಲ್ಲಿ ನಾರಸಿಂಹ	ಶ್ರೀರಂಗ
೭೨೩	ನನ್ನಜೊ.	ನನ್ನ ಜೊತೆಗಾರರು	ಸಿದ್ಧವನಹಳ್ಳಿ ಕೃಷ್ಣಶರ್ಮ
೭೨೪	ನನ್ನಪ.	ನನ್ನ ಅಪ್ಪರೆ ಮತ್ತು ಮುಗುದೆಯರ ಪತ್ರಗಳು	ಸಿ. ಕೃಷ್ಣ
೭೨೪	ನನ್ನರ.	ನನ್ನ ರಸಿಕ	ಚದುರಂಗ
೭೨೫	ನಮರ.	ನಮಃಶಿವಾಯ ರಗಳೆ	ಹರಿಹರ
೭೨೬	ನಮ್ಮಮ.	ನಮ್ಮ ನುಡಿ	ಮಾಸ್ತಿ ವೆಂಕಟೇಶ ಅಯ್ಯ

ಕ್ರಮ ಸಂಖ್ಯೆ	ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತ	ಹೆಸರು	ಕರ್ತೃ	ಕಾಲ	ಇತರ ವಿವರಗಳು
೭೨೭	ನಮ್ಮಬ.	ನಮ್ಮ ಬದುಕು	ಆನಂದಕಂದ	೧೯೩೯	ಜಯಂತಿ ಕಾರ್ಯಾಲಯ, ಧಾರವಾಡ
೭೨೮	ನಮ್ಮಳ್ಳಿ.	ನಮ್ಮಳ್ಳಿ ನಾನೀಲು	ಕೆ. ಸಿ. ಚೌಡಪ್ಪರೆಡ್ಡಿ	—	ಗ್ರಾಮಜ್ಯೋತಿ ಪ್ರಕಾಶನ, ಬೆಂಗಳೂರು
೭೨೯	ನಮ್ಮೂರ.	ನಮ್ಮೂರಿನ ರಸಿಕರು	ಗೊರೂರು ರಾಮಸ್ವಾಮಿಅಯ್ಯಂಗಾರ್	೧೯೩೨	ಬೆಂಗಳೂರು ಪ್ರೆಸ್, ಬೆಂಗಳೂರು
೭೩೦	ನರಚ.	ನರಪತಿ ಜರಿತಂ	ಅಳಿಯ ಲಿಂಗರಾಜ (ಸಂ॥ ಜಯರಾಯಾಚಾರ್ಯ)	೧೮೨೩–೨೪	ಕರ್ಣಾಟಕ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಮೈಸೂರು
೭೩೧	ನಲದ.	ನಲದಮಯಂತಿ	ಕೆರೂರ ವಾಸುದೇವಾಚಾರ್ಯ	೧೮೬೬–೧೯೨೦	ವಾಸುದೇವ ಸಾಹಿತ್ಯರತ್ನಮಾಲಾ, ಬಾಗಲಕೋಟೆ, ೧೯೪೫
೭೩೨	ನಲ್ಕೈ.	ನಲ್ಕೈ	ಕಡೆಂಗೋಡ್ಲು ಶಂಕರಭಟ್ಟ	೧೯೫೫	೨ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ದಿ ಇಂಡಿಯನ್ ಇಂಡಸ್ಟ್ರಿಯಲ್ಸ್ ಎಂಡ್ ಏಜನ್ಸೀಸ್, ಮಂಗಳೂರು
೭೩೩	ನವನೀ.	ನವನೀತ	ಸಿ. ಎಂ. ರಾಮರಾವ್	೧೯೫೦	ಕಾವೇರಿ ಪ್ರಕಟನಾಲಯ, ಮಡಕೇರಿ
೭೩೪	ನವರಾ.	ನವರಾತ್ರಿ	ಶ್ರೀನಿವಾಸ	೧೯೪೬	ಜೀವನ ಕಾರ್ಯಾಲಯ, ಬೆಂಗಳೂರು
೭೩೫	ನವವಿ.	ನವವಿಧಾನ	ಅನುಃ ಮಹಾಬಲೇಶ್ವರ ಬಂಕಿಕೊಡ್ಲ	೧೯೪೫	ಸಾಹಿತ್ಯ ಭಂಡಾರ, ಹುಬ್ಬಳ್ಳಿ
೭೩೬	ನವ್ಯಕಾ.	ನವ್ಯತೆ ಹಾಗೂ ಕಾವ್ಯಜೀವನ	ವಿ. ಕೃ. ಗೋಕಾಕ	೧೯೫೯	ಸುರಭಿ ಪ್ರಕಾಶನ, ಮೈಸೂರು
೭೩೭	ನವ್ಯಧ್ವ.	ನವ್ಯಧ್ವನಿ	ವಿ. ಕೃ. ಗೋಕಾಕ, ಚನ್ನವೀರ ಕಣವಿ	೧೯೫೩	ಪ್ರತಿಭಾ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಧಾರವಾಡ
೭೩೮	ನಳಚ.	ನಳಚರಿತ್ರೆ	ಕನಕದಾಸ (ಸಂ॥ ಎಸ್. ಜಿ. ನರಸಿಂಹಾಚಾರ್, ಮಂ.ಅ.ರಾಮಾನುಜಯ್ಯಂಗಾರ್)	ಸು. ೧೫೫೦	ಕರ್ಣಾಟಕ ಕಾವ್ಯಕಲಾನಿಧಿ, ಮೈಸೂರು, ೧೯೦೩
೭೩೯	ನಳಚಂ.	ನಳಚಂಪು	ಚೌಂಡರಸ (ಸಂ॥ ಎಚ್. ಆರ್. ರಂಗಸ್ವಾಮಿ ಅಯ್ಯಂಗಾರ್, ಎಸ್. ಎನ್. ಕೃಷ್ಣಜೋಯಿಸ್)	ಸು. ೧೪೦೦	ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು, ೧೯೫೨
೭೪೦	ನಳವಿ.	ನಳಕೂಬರ ವಿಳಾಸ	ಅಳಿಯ ಲಿಂಗರಾಜ	೧೮೨೩–೨೪	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ:ಕೆ.ಬಿ.೩೫೫?, ಓರಿಇ.,ಮೈಸೂರು
೭೪೧	ನಾಳಕೈ.	ನಾಯಿಯ ಕಥೆ	ಅನುಃ ಬಾಳಾಚಾರ್ಯ ಅವಧಾನಿ	೧೯೫೪	ಮಿಂಚಿನಬಳ್ಳಿ, ಧಾರವಾಡ
೭೪೨	ನಾಕಲಾ.	ನಾ ಕಂಡ ಕಲಾವಿದರು	ಕೆ. ವಾಸುದೇವಾಚಾರ್	೧೯೫೫	ತಳುಕಿನ ವೆಂಕಣ್ಣಯ್ಯನವರ ಸ್ಮಾರಕ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಮೈಸೂರು
೭೪೩	ನಾಗಕಾ.	ನಾಗವರ್ಮನ ಕಾದಂಬರಿ	ಆ. ಗೌ. ಕಿನ್ನಿಗೋಳಿ	೧೯೫೫	ಬಾಲಸಾಹಿತ್ಯ ಮಂಡಲ ಲಿ., ಮಂಗಳೂರು
೭೪೪	ನಾಗಕು.	ನಾಗಕುಮಾರ ಚರಿತೆ	ಬಾಹುಬಲಿ (ಸಂ॥ ಎ. ಶಾಂತಿರಾಜಶಾಸ್ತ್ರಿ)	ಸು. ೧೫೩೦	ಮೈಸೂರು ಜೈನ ಆಕೋಸಿಯೇಷನ್ ಸಂಘ, ಮೈಸೂರು, ೧೯೩೩
೭೪೫	ನಾಗರಿ.	ನಾಗರಿಕ	ಎಂ. ಆರ್. ಶ್ರೀನಿವಾಸಮೂರ್ತಿ	೧೯೫೭	೪ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಸತ್ಯಶೋಧನ ಪ್ರಕಟನ ಮಂದಿರ, ಬೆಂಗಳೂರು
೭೪೬	ನಾಚಿಕೆ.	ನಾಚಿಕೆ	ರಮಾನಂದ ಅಮಾನ್	೧೯೫೭	ಚಂದ್ರಿಸಾಗರ ಪ್ರಕಾಶನ, ಮುಂಬಯಿ
೭೪೭	ನಾಚರ.	ಮಾರುಡಿಗೆಯನಾಚತಂದೆಯ ರಗಳೆ	ಹರಿಹರ	ಸು. ೧೩೦೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ೩೫೮, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೭೪೮	ನಾಚಿರಾ.	ನಾಚಿರಾಜೀಯ	ನಾಚಿರಾಜ	ಸು. ೧೪೦೦	ಡಿ.ಎಲ್. ನರಸಿಂಹಾಚಾರ್ಯರ ಹಸ್ತಪ್ರತಿ
೭೪೯	ನಾಡಪ.	ನಾಲ್ಕು ನಾಡ ಪದಗಳು	(ಸಂ॥ ಬಿ. ಎಸ್. ಗದ್ದಗಿಮಠ)	೧೯೫೨	ಬಿ. ಎಸ್. ಗದ್ದಗಿಮಠ, ಬೆಳಗಾವಿ
೭೫೦	ನಾಡಿಗೇ.	ನಾಡಿಗೇರ ನಗೆಬರಹಗಳು	ನಾಡಿಗೇರ ಕೃಷ್ಣರಾಯ	೧೯೫೪	ಶಾರದಾ ಪ್ರಕಟನಾಲಯ, ಬೆಂಗಳೂರು
೭೫೧	ನಾಡೋಜ.	ನಾಡೋಜ ಪಂಪ	ಮುಳಿಯ ತಿಮ್ಮಪ್ಪಯ್ಯ	೧೯೪೮	ಸೈಂಟ್ ಎಲೋಸಿಯಸ್ ಕೊಲೇಜ್, ಮಂಗಳೂರು
೭೫೨	ನಾನ್ಗುಡಿ.	ನಾನ್ಗುಡಿ	ಕುಲಕರ್ಣಿ ಪ್ರಹ್ಲಾದ	೧೯೪೬	ಬಾಲಮೋಹನ ಗ್ರಂಥಭಂಡಾರ, ಬೆಳಗಾವಿ
೭೫೩	ನಾದಲೀ.	ನಾದಲೀಲೆ	ಬೇಂದ್ರೆ	೧೯೫೦	೩ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಲಲಿತ ಸಾಹಿತ್ಯಮಾಲೆ, ಧಾರವಾಡ
೭೫೪	ನಾಧಾರಿ.	ನಾಮಧಾರಿ	ರಂ. ಶ್ರೀ. ಮುಗಳಿ	೧೯೪೯	ಸಾಧನ ಪ್ರೆಸ್, ಧಾರವಾಡ
೭೫೫	ನಾನಾಕಂ.	ನಾನಾರ್ಥಕಂದ	ಚೆನ್ನಕವಿ (ಟೀಕು–ಹೆಸರುಳ್ಳದ್ದ ಹೊನ್ನಪ್ಪ)	ಸು. ೧೬೦೦	ವಾಜಪೇಯಂ ಕೃಷ್ಣಯ್ಯ, ಬೆಂಗಳೂರು, ೧೮೮೪
೭೫೬	ನಾಪದ.	ನಾಡ ಪದಗಳು	(ಸಂ॥ ಎಲ್. ಗುಂಡಪ್ಪ)	೧೯೪೭	ಮೋದಿ ಪವರ್ ಪ್ರೆಸ್, ಬೆಂಗಳೂರು
೭೫೭	ನಾಪೋಲೀ.	ನಾನು ಪೋಲೀಸನಾಗಿದ್ದೆ	ಬಸವರಾಜ ಕಟ್ಟೀಮನಿ	೧೯೫೪	ಶಾರದಾ ಪ್ರಕಟನಾಲಯ, ಬೆಂಗಳೂರು
೭೫೮	ನಾಲ್ಕಮ.	ನಾಲ್ಕನೆಯ ಮನೆ	ನರೇಂದ್ರಬಾಬು	೧೯೫೪	೩ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ದಿ. ವಿ. ಕೆ. ಮೂರ್ತಿ, ಮೈಸೂರು

ಕ್ರಮ ಸಂಖ್ಯೆ	ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತ	ಹೆಸರು	ಕರ್ತೃ	ಕಾಲ	ಇತರ ವಿವರಗಳು
೭೫೯	ನಾಲ್ಕುಕ.	ನಾಲ್ಕು ಸಣ್ಣ ಕತೆಗಳು	ಶ್ರೀನಿವಾಸ	೧೯೪೯	ಜೀವನ ಪ್ರಕಟನಾಲಯ, ಬೆಂಗಳೂರು
೭೬೦	ನಾಳೀಜ.	ನಾಳೀಜಂಘ ಮತ್ತು ಇತರ ಕಥೆಗಳು	ಜಿ. ಪಿ. ರಾಜರತ್ನಂ	೧೯೪೯	ಸಾಹಿತ್ಯ ಕುಟೀರ, ಬೆಂಗಳೂರು
೭೬೧	ನಿಂದೆನೆ.	ನಿಂದೆಯ ನೆಲೆ	ಎಂ. ಕೆ. ಜಯಲಕ್ಷ್ಮಿ	೧೯೫೯	ಸ್ಟಾಂಡರ್ಡ್ ಬುಕ್ ಡಿಪೊ, ಬೆಂಗಳೂರು
೭೬೨	ನಿಂಬರ.	ನಿಂಬವ್ವೆಯ ರಗಳೆ	ಹರಿಹರ	ಸು. ೧೨೦೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ೩೫೮, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೭೬೩	ನಿಗಮ.	ನಿಗಮಸಾರಾಮೃತ	ಪದ್ಮನಾಭ ಮಹಾರಾಜ	ಸು. ೧೮೮೦	ತತ್ವಬೋಧಾಲಯ ಶಿಲಾಯಂತ್ರ ಛಾಪಖಾನೆ, ನೂಲವಿ, ಧಾರವಾಡಜಿಲ್ಲಾ
೭೬೪	ನಿಗೂಢ.	ನಿಗೂಢ ಕೊಲೆ	ಎಂ. ಶೇಷಪ್ಪಶೆಟ್ಟಿ	೧೯೨೯	ಶೇಷಾಚಲಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಆನಂದವನ, ಅಗಡಿ
೭೬೫	ನಿಘಂನಿ.	ನಿಘಂಟುಗಳ ನಿಘಂಟು	(ಸಂ॥ ಬೆಳ್ಳಾವೆ ವೆಂಕಟನಾರಾಯಣಪ್ಪ)	೧೯೩೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಿಷತ್ತು, ಬೆಂಗಳೂರು
೭೬೬	ನಿಜಸಾಂ.	ನಿಜಲಿಂಗ ಚಿಕ್ಕಯ್ಯನ ಸಾಂಗತ್ಯ	ನಿಜಲಿಂಗ ಚಿಕ್ಕಯ್ಯ	ಸು. ೧೬೦೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ.ಬಿ.೪೬೨, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೭೬೭	ನಿಭಾಗ.	ಕನ್ನಡ ಭಾಗವತ	ನಿತ್ಯಾತ್ಮ ಶುಕಯೋಗಿ (ಸಂ॥ (i) ವಿವಿಧ ಪಂಡಿತರು (ii) ಕೆ. ವೆಂಕಟರಾಮಪ್ಪ ೧-೨,೧೦)	ಸು. ೧೫೩೦	ಟಿ.ಎನ್. ಕೃಷ್ಣಯ್ಯಸೆಟ್ಟಿ, ಬೆಂಗಳೂರು, ೧೯೧೧
				,,	ಶಾರದಾಮಂದಿರ, ಮೈಸೂರು, ೧೯೬೧, ೧೯೬೪
೭೬೮	ನಿಮ್ಮದೃ.	ನಿಮ್ಮದೃಷ್ಟಿ	ಡಾ॥ ಎಸ್. ಟಿ. ಪುಟ್ಟಣ್ಣ	೧೯೬೩	ಮೈಸೂರು ರಾಜ್ಯದ ಸಾಹಿತ್ಯ ಮತ್ತು ಸಂಸ್ಕೃತಿಅಭಿವೃದ್ಧಿ ಇಲಾಖೆ, ಬೆಂಗಳೂರು
೭೬೯	ನಿರಶಾ.	ನಿತ್ಯಜೀವನದಲ್ಲಿ ರಸಾಯನಶಾಸ್ತ್ರ	ಬಿ. ವಿರೂಪಾಕ್ಷಪ್ಪ	೧೯೫೮	ಕರ್ನಾಟಕ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯ, ಧಾರವಾಡ
೭೭೦	ನಿರಾತೆ.	ನಿರಾಶ್ರಿತೆ	ಎಚ್. ವಿ. ಸಾವಿತ್ರಮ್ಮ	೧೯೪೯	ಕಾವ್ಯಾಲಯ, ಮೈಸೂರು
೭೭೧	ನಿರಾಭ.	ನಿರಾಭರಣ ಸುಂದರಿ	ದ. ರಾ. ಬೇಂದ್ರೆ	೧೯೫೬	೨ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಸಮನ್ವಯ ಪ್ರಕಾಶನ, ಗದಗ
೭೭೨	ನಿರೀಕ್ಷೆ.	ನಿರೀಕ್ಷೆಯಲ್ಲಿ	ಎಂ. ಅಕಬರ ಆಲಿ	೧೯೫೫	ಚೈತ್ರಪ್ರಕಾಶನ, ಬಳ್ಳಾರಿ
೭೭೩	ನಿರ್ದೋಷಿ.	ನಿರ್ದೋಷಿ	ಆರ್. ಜಿ. ಕುಮಟ	೧೯೫೧	ಪ್ರತಿಭಾ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಧಾರವಾಡ
೭೭೪	ನಿರ್ಭಾಗ್ಯ.	ನಿರ್ಭಾಗ್ಯ ವನಿತೆ	ಆರ್. ಕಲ್ಯಾಣಮ್ಮ	೧೯೨೪	೨ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಶಾರದಾ ಗ್ರಂಥಾಲಯ, ಬೆಂಗಳೂರು
೭೭೫	ನಿರ್ವಾಮಾ.	ನಿರ್ವಾಣಲಕ್ಷ್ಮೀಪತಿನಕ್ಷತ್ರಮಾಲಿಕೆ	ಬೊಪ್ಪಣ್ಣ ಪಂಡಿತ	ಸು. ೧೧೮೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ.ಬಿ.೧೪೯, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೭೭೬	ನಿವೇದ.	ನಿವೇದನ	ಡಿ. ವಿ. ಗುಂಡಪ್ಪ	೧೯೩೩	ಕರ್ಣಾಟಕ ಪ್ರಕಟನಾಲಯ, ಬೆಂಗಳೂರು
೭೭೭	ನಿಷ್ಕಾಮ.	ನಿಷ್ಕಾಮಪ್ರೇಮ	ಉಳ್ಳಾಲ ಮಂಗೇಶರಾವ್	೧೯೪೯	೨ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಬಾಲಸಾಹಿತ್ಯ ಮಂಡಲ ಲಿಮಿಟೆಡ್, ಮಂಗಳೂರು
೭೭೮	ನಿಸದು.	ನಿಸರ್ಗದುಡಿಯಲ್ಲಿ	(ಸಂ॥ ಹಾ. ಮಾ. ನಾಯಕ)	೧೯೫೧	ಸಮಾಜ ಪುಸ್ತಕಾಲಯ, ಧಾರವಾಡ
೭೭೯	ನಿಸರ್ಗ.	ನಿಸರ್ಗ	ಮಿರ್ಜಿ ಅಣ್ಣಾರಾಯ	೧೯೪೫	ಮನೋಹರ ಗ್ರಂಥಮಾಲಾ, ಧಾರವಾಡ
೭೮೦	ನಿಸುತ.	ನಿಜಸುತ	ಸೇವ ನಮಿರಾಜಮಲ್ಲ	೧೯೫೮	ಬಾಲಸಾಹಿತ್ಯ ಮಂಡಲ ಲಿ., ಮಂಗಳೂರು
೭೮೧	ನಿಹಾರ.	ನಿರಾಹಾರ	ಶ್ರೀರಂಗ	೧೯೪೪	ರಂಗಮಂಗ ಪ್ರಕಾಶನ, ಧಾರವಾಡ
೭೮೨	ನೀಗಟ್ಟು.	ನೀತಿಗಳ ನೆಲೆಗಟ್ಟು	ಹೊಸಕೆರೆ ಚಿದಂಬರಯ್ಯ	೧೯೫೪	೨ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಎಸ್. ಎಸ್. ಎನ್. ಬುಕ್ ಡಿಪೊ, ಬೆಂಗಳೂರು
೭೮೩	ನೀತಿಚಿಂ.	ನೀತಿಚಿಂತಾಮಣಿ	ಎಂ. ಎಸ್. ಪುಟ್ಟಣ್ಣ	೧೯೬೨-೬೪	೨೯ನೇಮುದ್ರಣ, ಕಾವ್ಯಾಲಯ, ಮೈಸೂರು
೭೮೪	ನೀತಿಮಂ.	ನೀತಿಮಂಜರಿ (ಭಾಗ I)	ರಾ. ನರಸಿಂಹಾಚಾರ್ಯ	೧೮೬೦-೧೯೩೬	೪ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಕರ್ನಾಟಕ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಮೈಸೂರು, ೧೯೨೧
		,, (ಭಾಗ II)	,,	,,	೨ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಬೆಂಗಳೂರು, ೧೯೨೮
೭೮೫	ನೀತಿವಾ.	ನೀತಿವಾಕ್ಯಾಮೃತ	ಸೋಮದೇವ (ಟೀಕೆ – ನೇಮಿನಾಥ)	ಸು. ೧೧೦೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕರ್ನಾಟಕ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯ, ಧಾರವಾಡ
೭೮೬	ನೀತಿಸಾ.	ನೀತಿಸಾರ	ಜ್ಞಾನೇಶ್ವರ ಪಂಡಿತ	ಸು. ೧೮೦೦	ಭಾರತೀಭವನ ಮುದ್ರಾಕ್ಷರ ಶಾಲೆ, ಬೆಂಗಳೂರು, ೧೮೯೫
೭೮೭	ನೀನಮು.	ನೀ ನನ್ನ ಮುಟ್ಟಬೇಡ	ಬಸವರಾಜ ಕಟ್ಟೀಮನಿ	೧೯೫೪	ಶಾರದಾ ಪ್ರಕಟನಾಲಯ, ಬೆಂಗಳೂರು
೭೮೮	ನೀರಸ.	ನೀರಸ ಜೀವನ	ವೆ. ವಾ. ಸವನೂರ	೧೯೪೬	ಮನೋಹರ ಗ್ರಂಥಮಾಲಾ, ಧಾರವಾಡ
೭೮೯	ನೀಲಧ್ವ.	ನೀಲಧ್ವಜ ಕಾಳಗವು	ಕಡಂದಲೆಯ ರಾಮ	೧೯೩೨	ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಮುದ್ರಣಾಲಯ, ಉಡುಪಿ
೭೯೦	ನೀಸಾರಾ.	ನೀತಿಸಾರಾವಳಿ	ಜಗ್ಗು ಶಿಂಗರಾರ್ಯ	೧೯೪೮	ಶ್ರೀ ನೀಲಕಂಠೇಶ್ವರ ಪ್ರಿಂಟಿಂಗ್ ವರ್ಕ್ಸ್, ಬೆಂಗಳೂರು
೭೯೧	ನೂರಜ.	ನೂರಜಹಾನ	ಪಂಡಿತ ಕೇಶವಶರ್ಮಾ ಗಲಗಲಿ	೧೯೪೭	ಸಮಾಜ ಪುಸ್ತಕಾಲಯ, ಧಾರವಾಡ

ಕ್ರಮ ಸಂಖ್ಯೆ	ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತ	ಹೆಸರು	ಕರ್ತೃ	ಕಾಲ	ಇತರ ವಿವರಗಳು
೬೯೨	ನೇಮಿಪು.	ನೇಮಿನಾಥ ಪುರಾಣಂ	ಕರ್ಣಪಾರ್ಯ (ಸಂ॥ ಎಚ್. ಶೇಷ ಅಯ್ಯಂಗಾರ್)	ಸು. ೧೦೪೦	ಮದರಾಸು ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾನಿಲಯ, ಮದರಾಸು, ೧೯೪೦
೬೯೩	ನೇಮಿಸಂ.	ನೇಮಿಜಿನೇಶ ಸಂಗತಿ	ಮಂಗರಸ III (ಸಂ॥ ಎ. ಶಾಂತಿರಾಜಶಾಸ್ತ್ರಿ)	೧೪೦೮	ಚತುರಂಗ ಬಸವರಾಜ ಅರಸು, ಮೈಸೂರು, ೧೯೩೦
೬೯೪	ಪಂಚಕಂ.	ಕರ್ಣಾಟಕ ಪಂಚತಂತ್ರಂ	ದುರ್ಗಸಿಂಹ (ಸಂ॥ ಎಸ್. ಜಿ. ನರಸಿಂಹಾಚಾರ್, ಮಂ. ಆ. ರಾಮಾನುಜಯ್ಯಂಗಾರ್)	೧೦೩೦	ಕರ್ಣಾಟಕ ಕಾವ್ಯಮಂಜರಿ, ಮೈಸೂರು, ೧೮೯೮
೬೯೫	ಪಂಚಭ.	ಪಂಚಭಕ್ಷ್ಯ	ಕೆ. ಎನ್. ಭಟ್ಟ	೧೯೫೪	ವಿಜಾರ ಸಾಹಿತ್ಯಮಾಲೆ, ಮುಂಡಾಜೆ,ದ.ಕ.
೬೯೬	ಪಂಚಾಮೃ.	ಪಂಚಾಮೃತಮತ್ತು ಇತರ ಕಥೆಗಳು	ರಾಮು–ದೇವುಡು	—	ಎಸ್.ಎಸ್.ಎ.ಬುಕ್‌ಡಿಪೊ,ಬೆಂಗಳೂರು
೬೯೭	ಪಂಚೀಕ.	ಪಂಚೀಕರಣ	ಚಿದಾನಂದಾವಧೂತ	ಸು. ೧೬೫೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ.ಬಿ.೧೯೬, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೬೯೮	ಪಂಜಪಂ.	ಪಂಜರವಳ್ಳಿಯ ಪಂಜು	ಕಡಿದಾಳ್ ಮಂಜಪ್ಪ	೧೯೬೩	ಜಿ.ಎಸ್.ವಿಶ್ವ ಮತ್ತು ಕಂಪನಿ,ಬೆಂಗಳೂರು
೬೯೯	ಪಂಜೆನೆ.	ಪಂಜೆಯವರ ನೆನಪಿಗಾಗಿ	(ಸಂ॥ ಎಮ್. ಗೋವಿಂದಪೈ, ವಿ. ಸೀತಾರಾಮಯ್ಯ, ಶಿವರಾಮಕಾರಂತ)	೧೯೫೨	ಹರ್ಷಮುದ್ರಣ ಪ್ರಕಟಣಾಲಯ, ಪುತ್ತೂರು
೭೦೦	ಪಂಡಿತ.	ಪಂಡಿತ ನಿಘಂಟು	ವಿ. ಡಿ. ಪಂಡಿತ್	೧೯೧೩	ಕಾಕ್ಸ್‌ಟನ್ ಪ್ರೆಸ್, ಬೆಂಗಳೂರು
೭೦೧	ಪಂಪನಿ.	ಪಂಪಭಾರತದ ನಿಘಂಟು	(ಸಂ॥ಬೆಳ್ಳಾವೆ ವೆಂಕಟನಾರಾಯಣಪ್ಪ)	೧೯೩೧	ಕರ್ಣಾಟಕ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಿಷತ್ತು,ಬೆಂಗಳೂರು
೭೦೨	ಪಂಪಭಾ.	ಪಂಪಭಾರತಂ ಎಂಬ ವಿಕ್ರಮಾರ್ಜುನ ವಿಜಯಂ	ಪಂಪ (ಸಂ॥ (i) ಬಿ. ಲೂಯಿ ರೈಸ್; (ii) ಬೆಳ್ಳಾವೆ ವೆಂಕಟನಾರಾಯಣಪ್ಪ)	ಸು. ೪೪೦ ,,	ಮೈಸೂರ್ ಗವರ್ನಮೆಂಟ್ ಸೆಂಟ್ರಲ್ ಪ್ರೆಸ್, ಬೆಂಗಳೂರು, ೧೮೯೮ ಕರ್ಣಾಟಕ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಿಷತ್ತು, ಬೆಂಗಳೂರು, ೧೯೩೦
೭೦೩	ಪಂಪಾಶ.	ಪಂಪಾಶತಕ	ಹರಿಹರ (ಸಂ॥ ಶಿ. ಶಿ. ಬಸವನಾಳ)	ಸು. ೧೩೦೦	ಲಿಂಗಾಯತ ವಿದ್ಯಾಭಿವೃದ್ಧಿ ಸಂಸ್ಥೆ, ಧಾರವಾಡ, ೧೯೫೨
೭೦೪	ಪಯಾತ್ರೆ.	ಪಂಪಾಯಾತ್ರೆ	ವಿ. ಸೀತಾರಾಮಯ್ಯ	೧೯೩೬	ಅಶೇಷ ಮುದ್ರಣ, ಶತ ಕೋಟಿನ ಪ್ರಕಟಣ ಮಂದಿರ, ಬೆಂಗಳೂರು, ೧೯೪೬
೭೦೫	ಪರಾಮಾ.	ಪಂಪರಾಮಾಯಣವೆಂಬ ರಾಮಚಂದ್ರಚರಿತ ಪುರಾಣಂ	ನಾಗಚಂದ್ರ (ಸಂ॥ (i) ಲೂಯಿ ರೈಸ್ (ii) ವಿವಿಧ ಪಂಡಿತರು)	ಸು. ೧೧೦೦	ಮೈಸೂರು ಗವರ್ನಮೆಂಟ್ ಪ್ರೆಸ್, ಬೆಂಗಳೂರು, ೧೮೮೨, ೧೮೮೩ ಕರ್ಣಾಟಕ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಿಷತ್ತು, ಬೆಂಗಳೂರು, ೧೯೩೧
೭೦೬	ಪಕಾಕ್ಷಿ.	ಪಕಾಕ್ಷಿ	ಹೊಯಿಸಳ	೧೯೪೯	ಕಾವ್ಯಾಲಯ, ಮೈಸೂರು
೭೦೭	ಪತಂಗ.	ಪತಂಗ	ಯಮುನಾ ಲಿಂಗಪ್ಪ	೧೯೫೩	ಸ್ವಯಂಪ್ರಭಾ ಸಾಹಿತ್ಯಮಾಲೆ, ಹೊಸಕಳ್ಳಿ, ಸಾಗರ
೭೦೮	ಪತಿ.	ಪತಿ	ನವಗಿರಿನಂದ	೧೯೪೯	ಪ್ರತಿಭಾ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಧಾರವಾಡ
೭೦೯	ಪತಿತೋ.	ಪತಿತೋದ್ಧಾರ	ಹುಯಿಲಗೋಳ ನಾರಾಯಣರಾಯ	೧೯೫೩	ಮನೋಹರ ಗ್ರಂಥಮಾಲಾ, ಧಾರವಾಡ
೭೧೦	ಪತ್ರಿಕಾ.	ಪತ್ರಿಕಾವ್ಯವಸಾಯ	ರಾ. ಯ. ಧಾರವಾಡಕರ	೧೯೪೮	ಜನತಾ ಶಿಕ್ಷಣಮಾಲೆ, ಧಾರವಾಡ
೭೧೧	ಪತ್ರಿನಿ.	ಪತ್ರಿಕಾ ನಿಘಂಟು (ಇಂಗ್ಲಿಷ್–ಕನ್ನಡ)	(ಸಂ॥ ಎಲ್. ಗುಂಡಪ್ಪ)	೧೯೩೫	ಲೋಕಶಿಕ್ಷಣ ಟ್ರಸ್ಟ್ ಪ್ರಕಾಶನ, ಹುಬ್ಬಳ್ಳಿ, ಬೆಂಗಳೂರು
೭೧೨	ಪದಗೋ.	ಪದಮಂತ್ರಗೋಪ್ಯ	ಚನ್ನಬಸವ	ಸು. ೧೦೩೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ೬೫, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೭೧೩	ಪದ್ಮನ.	ಪ್ರಬುದ್ಧಪದ್ಮನಯನೆ	ಗಳಗನಾಥ	೧೯೫೬	ಒನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಗಳಗನಾಥ ಸುರಸ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಧಾರವಾಡ, ೧೯೫೬
೭೧೪	ಪದ್ಮರಾ.	ಪದ್ಮರಾಜ ಪುರಾಣಂ	ಪದ್ಮಣಾಂಕ (ಸಂ॥ (i) ಬಿ.ಮಲ್ಲಾರಾಧ್ಯ (ii) ಆರ್. ನಿ. ಹಿರೇಮಠ)	ಸು. ೧೩೮೫ ,,	ಅಂದಿಕಾವಿಲಾಸ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಬೆಂಗಳೂರು, ೧೯೧೪ ಶ್ರೀ ಬಾಲಲೀಲಾ ಮಹಾಂತ ಶಿವಯೋಗೀಶ್ವರ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಧಾರವಾಡ, ೧೯೫೮
೭೧೫	ಪದ್ಮಸಾ.	ಪದ್ಮಸಾರ (ಭಾಗ I) ,, (ಭಾಗ II)	(ಸಂ॥ ಲೂಯಿ ರೈಸ್) (ಸಂ॥ ಬಿ. ವೆಂಕಟಾಚಾರ್)	೧೮೮೨ ೧೯೦೩	ಒನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಮೈಸೂರು ಗವರ್ನ್‌ಮೆಂಟ್ ಪ್ರೆಸ್, ಬೆಂಗಳೂರು ಗವರ್ನ್‌ಮೆಂಟ್ ಪ್ರೆಸ್, ಬೆಂಗಳೂರು

ಕ್ರಮ ಸಂಖ್ಯೆ	ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತ	ಹೆಸರು	ಕರ್ತೃ	ಕಾಲ	ಇತರ ವಿವರಗಳು
೪೧೬	ಪಯಣ.	ಪಯಣ	ವಿ. ಕೃ. ಗೋಕಾಕ	೧೯೩೭	ಮನೋಹರ ಗ್ರಂಥಮಾಲಾ, ಧಾರವಾಡ
೪೧೭	ಪರಗೀ.	ಪರಮಾರ್ಥಗೀತೆ	ನಿಜಗುಣ ಶಿವಯೋಗಿ	ಸು. ೧೫೦೦	ಸಿದ್ಧವಿಲಾಸ ಪ್ರೆಸ್, ಬೆಗಳೂರು, ೧೯೫೫
೪೧೮	ಪರಜೋ.	ಪರಮಾನುಭವಜೋಳಿಗೆ	,,	,,	,, ,,
೪೧೯	ಪರಮಾ.	ಪರಮಾರ್ಥ ಪ್ರಕಾಶಿಕೆ	,,	,,	,, ,,
೪೨೦	ಪರಮೇ.	ಪರಮೇಶ್ವರ	ವಾಸುದೇವ ಆಂಗಿಲಿಸ	೧೯೪೬	ಶೇಷಾಚಲ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಆಗಡಿ
೪೨೧	ಪರಶು.	ಪರಶುರಾಮ ರಾಮಾಯಣ	ಬೊಬ್ಬುರು ರಂಗ	ಸು. ೧೬೫೦	(i) ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಿಷತ್ತು, ಬೆಂಗಳೂರು
		,, (ಅಶ್ವಾಸ ೧–೬)	(ಸಂ॥ ವೆಂಕಪ್ಪಾ ಪರಮಯ್ಯ ಹೆಗ್ಗಡೆ)	,,	(ii) ಕರ್ನಾಟಕ ಸುಕಾವ್ಯ ರತ್ನಮಾಲಾ, ಧಾರೇಶ್ವರ, ೧೯೨೩
೪೨೨	ಪರಸಾ.	ಪರಮಾಗಮಸಾರ	ಚಂದ್ರಕೀರ್ತಿ	ಸು. ೧೪೦೦	(i) ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ಎ. ೨೦೯, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
		,, (ಸಂ॥ ಎಸ್. ಬಸಪ್ಪ)		,,	(ii) ಜೈನಸಾಹಿತ್ಯ ಪ್ರಚಾರ ಸಂಘ, ಮೈಸೂರು, ೧೯೫೩
೪೨೩	ಪರಾವ.	ಪರಾವಲಂಬಿ	ಜನಾರ್ದನ ಗುರ್ಕಾರ್	೧೯೫೨	ಪ್ರತಿಭಾ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಧಾರವಾಡ
೪೨೪	ಪರಿಗೀ.	ಪರಿಗೀತಾ	ಅನು॥ ಗುರುನಾಥ ಜೋಶಿ	೧೯೪೫	ಸಾಧನಾ ಮುದ್ರಣಾಲಯ, ಧಾರವಾಡ
೪೨೫	ಪರಿಸ.	ಪರಿವರ್ತನ	ಮುರಲಿ	೧೯೪೬	ತಿನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಶೇಷಾಚಲ ಪ್ರೆಸ್, ಧಾರವಾಡ
೪೨೬	ಪರಿಲ.	ಪರಿವರ್ತನ	ಲಕ್ಷ್ಮಣರಾವ್ ಬೇಂದ್ರೆ	೧೯೪೮	ಮನೋಹರ ಗ್ರಂಥಮಾಲಾ, ಧಾರವಾಡ
೪೨೭	ಪರಿವ.	ಪರಿವರ್ತನೆ	ಹೊಸಬೆಟ್ಟು ರಾಮರಾಯ	೧೯೩೭	ಸಾಹಿತ್ಯ ಭಾಂಡಾರ, ಹುಬ್ಬಳ್ಳಿ
೪೨೮	ಪರೀಕ್ಷೆ.	ಪರೀಕ್ಷೆ	ವೈ. ವಿ. ಇಂದಿರಾಬಾಯಿ	೧೯೫೨	ಡಿ. ವಿ. ಕೆ. ಮೂರ್ತಿ, ಮೈಸೂರು
೪೨೯	ಪಲಾಂಡು.	ಪಲಾಂಡು ಚರಿತ್ರೆ	ಕೆರೋಡಿ ಸುಬ್ಬರಾವ್	ಸು. ೧೯೦೦	ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಮುದ್ರಣಾಲಯ, ಉಡುಪಿ, ೧೯೩೦
೪೩೦	ಪಲಾಸ.	ಪಲಾಯನ	ವಿ. ಜಿ. ಭಟ್ಟ	೧೯೫೬	ಶ್ರೀ ಮ. ಗ. ಶೆಟ್ಟಿ, ಬಂಕಿಕೊಡ್ಲ
೪೩೧	ಪವಸ.	ಪವಿತ್ರಜೀವನ	ನಿಂಪಿ ಲಿಂಗಣ್ಣ	೧೯೫೦	ಸಾಧನ ಮುದ್ರಣಾಲಯ, ಧಾರವಾಡ
೪೩೨	ಪವಿತೀ.	ಪವಿತೀಕರಣ	ಕೆರೂರ ವಾಸುದೇವಾಚಾರ್	೧೯೨೪	ಸ್ವಾಮಿ ರಾ. ಕೆರೂರ, ಬಾಗಲಕೋಟೆ
೪೩೩	ಪಶುಭಾ.	ಪರಶುರಾಮ ಭಾರತ	ಚಂದ್ರಸಾಗರವರ್ಣಿ	ಸು. ೧೪೧೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ.ಎ.೬೦, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೪೩೪	ಪಶ್ಚಿಮ.	ಪಶ್ಚಿಮರಂಗಕ್ಷೇತ್ರ ಮಾಹಾತ್ಮ್ಯ	ತಿಮ್ಮಕವಿ	೧೬೭೨–೧೭೦೪	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ಬಿ. ೩೭, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೪೩೫	ಪಶ್ಚಿಸಾಂ.	ಪಶ್ಚಿಮರಂಗಧಾಮ ಸಾಂಗತ್ಯ	ಚಿಕುಪಾಧ್ಯಾಯ	೧೭೬೨–೧೭೮೪	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ಬಿ. ೨೫೦, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೪೩೬	ಪಸಾರ.	ಪದಾರ್ಥಸಾರ	ಸಮುದಾಯದ ಮಾಪಣಂದಿ	ಸು. ೧೭೫೫	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ.ಎ.೩೫೫,ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೪೩೭	ಪಹಾರ.	ಪರಿಹಾರ	ದತ್ತಾತ್ರೇಯ ಕುಲಕರ್ಣಿ	೧೯೫೨	ಲಲಿತ ಸಾಹಿತ್ಯಮಾಲೆ, ಧಾರವಾಡ
೪೩೮	ಪಳಮೆ.	ಪಳಮೆಗಳು	ನೇಡಿಯಾಪು ಕೃಷ್ಣ ಭಟ್ಟ	೧೯೪೯	ಕನಿಯ ಮುದ್ರಣ, ಪಸಂತಪ್ರೀಮಿ ಮಂಡಲಿ, ಮಂಗಳೂರು
೪೩೯	ಪಾತರ.	ಪಾತರಗಿತ್ತಿ	ಬಸವರಾಜ ಕಟ್ಟೀಮನಿ	೧೯೫೫	ಕಾರದಾ ಪ್ರಕಟನಾಲಯ, ಬೆಂಗಳೂರು
೪೪೦	ಪಾನಕ.	ಪಾನಕೋಧದ ಕಥೆಗಳು	ಬಿ. ಎಸ್. ಮಯಿನಕುರ್ವೆ	೧೯೫೩	—
೪೪೧	ಪಾಪ್ರಾಶ.	ಪಾರ್ವತೀಪ್ರಾಣನಾಥ ಶತಕ	ವೀರಭದ್ರರಾಜ	ಸು. ೧೫೩೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ೩೫, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೪೪೨	ಪಾರಸಿ.	ಪಾರಸಿಕರು	ಬಿ. ಎಂ. ಶ್ರೀಕಂಠಯ್ಯ	೧೯೪೯	ವಿಶ್ವಸಾಹಿತ್ಯ, ಮೈಸೂರು
೪೪೩	ಪಾರಿಜಾ.	ಪಾರಿಭಾಷಿಕ ನಿಘಂಟು	ಕೆ. ಆರ್. ಚಕ್ರವರ್ತಿ	೧೯೫೩	ವಿದ್ಯಾಭ್ಯಾಸ ಇಲಾಖೆ, ಮೈಸೂರು
೪೪೪	ಪಾರ್ವಪ.	ಪಾರ್ವತೀ ಪರಿಣಯ	ನರಹರ ರಾಮಚಂದ್ರ ಕನಮಡಿ	೧೯೨೨	(?); ವಿಜಾಪುರ
೪೪೫	ಪಾರ್ಶ್ವಪು.	ಪಾರ್ಶ್ವನಾಥ ಪುರಾಣಂ	ಪಾರ್ಶ್ವಪಂಡಿತ	ಸು. ೧೨೦೫	(i) ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ಬಿ. ೫೪, ೫೯, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
		,, (ಸಂ॥ ಎಂ. ಮರಿಯಪ್ಪ ಭಟ್ಟ, ಎಂ. ಗೋವಿಂದರಾವ್)			(ii) ಮದರಾಸು ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯ, ಮದರಾಸು, ೧೯೫೪
೪೪೬	ಪಾವಳ.	ಪಾವನ ಪಾವಳ	ರಂ. ಶ್ರೀ. ಮುಗಳಿ	೧೯೬೭	ಮನೋಹರ ಗ್ರಂಥಮಾಲಾ, ಧಾರವಾಡ
೪೪೭	ಪಾವಶ.	ಪಾರ್ವತೀವಲ್ಲಭ ಶತಕ	ವೀರಭದ್ರರಾಜ	ಸು. ೧೫೩೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ೩೫, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೪೪೮	ಪಾಶ್ಚಾಪು.	ಪಾಶ್ಚಾತ್ಯರ ಪುರಾತನ ಕಥೆಗಳು	ಗೊರೂರುರಾಮಸ್ವಾಮಿಅಯ್ಯಂಗಾರ್	೧೯೪೬	ಪ್ರೋಗ್ರೆಸ್ ಬುಕ್ ಸ್ಟಾಲ್, ಮೈಸೂರು

ಕ್ರಮ ಸಂಖ್ಯೆ	ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತ	ಹೆಸರು	ಕರ್ತೃ	ಕಾಲ	ಇತರ ವಿವರಗಳು
೮೪೯	ಪಾಸೋಪು.	ಪಾಲ್ಕುರಿಕೆ ಸೋಮೇಶ್ವರ ಪುರಾಣ	ವಿರಕ್ತ ತೋಂಟದಾರ್ಯ (ಸಂ॥ ಎನ್.ಆರ್.ಕರಿಬಸವಶಾಸ್ತ್ರಿ)	ಸು. ೧೫೬೦	ವೀರಶೈವ ಗ್ರಂಥಪ್ರಸಾರಕ ಮಂಡಲಿ, ಮೈಸೂರು, ೧೯೧೨
೮೫೦	ಪಾಳಗಾ.	ಪಾಳಯಗಾರರು	ಎಂ. ಎಸ್. ಪುಟ್ಟಣ್ಣ	೧೯೨೩	ದಿ ಪವರ್ ಪ್ರಿಂಟಿಂಗ್‌ವರ್ಕ್ಸ್, ಬೆಂಗಳೂರು
೮೫೧	ಪಿಂಡೋರ.	ಪಿಂಡೋತ್ಪತ್ತಿಯ ರಗಳೆ	ಹರಿಹರ	ಸು. ೧೨೦೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ : ಕೆ. ೩೫೮, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೮೫೨	ಪಿಪಾಸೆ.	ಪಿಪಾಸೆ	ರಾಮಚಂದ್ರ ಕೊಟ್ಟಲಗಿ	೧೯೫೧	ಮನೋಹರ ಗ್ರಂಥ ಭಂಡಾರ, ಧಾರವಾಡ
೮೫೩	ಪಿಶಾಪ.	ಪಿಶಾಚ ಪರಿವಾರ	ಬಾಲಸರಸ್ವತಿ	೧೯೩೧	ಜಿ. ಸಿದ್ದಪ್ಪ, ಬೆಂಗಳೂರು
೮೫೪	ಪುಕಾಪ್ರ.	ಪುತ್ರಕಾಮೇಷ್ಟಿ ಪ್ರಸಂಗವು	ಕೇಶವಯತಿ ಶಿಷ್ಯ	ಸು. ೧೮೦೦	ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಮುದ್ರಣಾಲಯ, ಉಡುಪಿ
೮೫೫	ಪುಟ್ಟರ.	ಪುಟ್ಟರಸು	ಹೊಯಿಸಳ	೧೯೪೯	ಕಾವ್ಯಾಲಯ, ಮೈಸೂರು
೮೫೬	ಪುಣ್ಯತಿ.	ಪುಣ್ಯಸ್ಮೃತಿ	ವಿವಿಧ ಲೇಖಕಿಯರು	೧೯೫೩	ವೀಣಾ ಪ್ರಕಟಣಾಲಯ, ಶಿರ್ವ, ದ.ಕ.
೮೫೭	ಪುಣ್ಯಾಸ್ರ.	ಪುಣ್ಯಾಸ್ರವ	ನಾಗರಾಜ	೧೩೩೧	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ : (?) ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೮೫೮	ಪುರಂದ.	ಪುರಂದರದಾಸರ ಕೀರ್ತನೆಗಳು	ಪುರಂದರದಾಸ	ಸು. ೧೫೪೦	೨ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಸುಬೋಧ ಪ್ರಕಟನಾಲಯ, ಬೆಂಗಳೂರು, ೧೯೪೭
೮೫೯	ಪುರುಚ.	ಪುರುದೇವಚರಿತೆ	—	—	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ.ಬಿ.೩೫೧, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೮೬೦	ಪುರುಷ.	ಪುರುಷ	ಶ್ರೀರಂಗ	೧೯೫೬	ಸುಧಾ ಪ್ರಕಾಶನ, ಬೆಂಗಳೂರು
೮೬೧	ಪುರುಷಾ.	ಪುರುಷಾರ್ಥ	,,	೧೯೪೭	ಲಲಿತ ಸಾಹಿತ್ಯಮಾಲೆ, ಧಾರವಾಡ
೮೬೨	ಪುಷ್ಪಪು.	ಪುಷ್ಪದಂತ ಪುರಾಣಂ	ಗುಣವರ್ಮ II (ಸಂ॥ ಎ. ವೆಂಕಟರಾವ್, ಎಚ್. ಶೇಷ ಅಯ್ಯಂಗಾರ್)	ಸು. ೧೨೩೫	ಮದರಾಸು ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾನಿಲಯ, ಮದರಾಸು, ೧೯೩೩
೮೬೩	ಪುಷ್ಪರ.	ಪುಷ್ಪ ರಗಳೆ	ಹರಿಹರ	ಸು. ೧೨೦೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ : ಕೆ. ೩೫೮, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೮೬೪	ಪೂಜಾಫ.	ಪೂಜಾಫಲ	ನೆಗಳೂರ ರಂಗನಾಥ	೧೯೪೯	ಪ್ರತಿಭಾ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಧಾರವಾಡ
೮೬೫	ಪೂರ್ವಪು.	ಪೂರ್ವಪುರಾಣಂ	ಹಸ್ತಿಮಲ್ಲ (ಸಂ॥ ಕೆ. ಜಿ. ಕುಂದಣಗಾರ)	೧೨೯೦	ಶ್ರೀಮತಿ ರುಕ್ಮಿಣಿಬಾಯಿ, ಭ್ರತಾರ ಚಿಂತಾಮಣಿ ಬಹಿರ್ಶೇಟ, ಕೊಲ್ಹಾಪುರ, ೧೯೪೩
೮೬೬	ಪೂರ್ವರಂ.	ಪೂರ್ವರಂಗ	ಮಧುರಚೆನ್ನ	೧೯೩೨	ಜಯಕರ್ನಾಟಕ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಧಾರವಾಡ
೮೬೭	ಪೆರುರ.	ಎಡಗಳೆಯ ಪೆರುಮಾಳೆಯ ರಗಳೆ	ಹರಿಹರ	ಸು. ೧೨೦೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ : ಕೆ. ೩೫೮, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೮೬೮	ಪೇಟೆಮಾ.	ಪೇಟೆಮಾತೇನಜ್ಜಿ ?	ಎಂ. ಎಸ್. ಪುಟ್ಟಣ್ಣ	೧೯೨೭	ದಿ ಪವರ್ ಪ್ರಿಂಟಿಂಗ್‌ವರ್ಕ್ಸ್, ಬೆಂಗಳೂರು
೮೬೯	ಪೈಮಹ.	ಪೈಗಂಬರ್ ಮಹಮ್ಮದ್	ಸಿ. ಕೆ. ವೆಂಕಟರಾಮಯ್ಯ	೧೯೩೦	ಬೆಂಗಳೂರು ಪ್ರೆಸ್, ಬೆಂಗಳೂರು
೮೭೦	ಪ್ರಕಾಶ.	ಪ್ರಕಾಶ	ಅನು॥ ಸರಸ್ವತಿಬಾಯಿ ರಾಜವಾಡೆ	೧೯೪೩	ನವಭಾರತ ಪುಸ್ತಕ ಭಂಡಾರ, ಉಡುಪಿ
೮೭೧	ಪ್ರಕೃತಿ.	ಪ್ರಕೃತಿ	ಶ್ರೀರಂಗ	೧೯೫೪	ವಾಹಿನಿ ಪ್ರಕಾಶನ, ಬೆಂಗಳೂರು
೮೭೨	ಪ್ರಜಾವಾ.	ಪ್ರಜಾವಾಣಿ (ದಿನಪತ್ರಿಕೆ)	(ಸಂ॥ ಟಿ. ಎಸ್. ರಾಮಚಂದ್ರರಾವ್)	೧೯೪೮–	ಪ್ರಜಾವಾಣಿ, ಬೆಂಗಳೂರು
೮೭೩	ಪ್ರಣಸ.	ಪ್ರಣಯ ಸಮಾಧಿ	ಮಿರ್ಜಿ ಅಣ್ಣಾರಾಯ	೧೯೪೯	ಪ್ರತಿಭಾ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಧಾರವಾಡ
೮೭೪	ಪ್ರತಾಪ.	ಪ್ರತಾಪಮುದಲಿ	ಅನು॥ ಮತ್ತೂರು ಕೃಷ್ಣಮೂರ್ತಿ	೧೯೫೭	ನೇತ್ರಾವತಿ ಪ್ರಕಾಶನ, ಬೆಂಗಳೂರು
೮೭೫	ಪ್ರತಿಧ್ವ.	ಪ್ರತಿಧ್ವನಿ	ಬಿ. ನರ್ಸಪ್ಪ	೧೯೪೫	ಬಡವರ ಬಂಧು ಪ್ರಿಂಟಿಂಗ್ ಪ್ರೆಸ್ ಲಿಮಿಟೆಡ್, ಮಂಗಳೂರು
೮೭೬	ಪ್ರತಿಬಿಂ.	ಪ್ರತಿಬಿಂಬ	ಅನು॥ ಬಾಲಚಂದ್ರ ಘಾಣೇಕರ	೧೯೪೮	ಸಮಾಜ ಪುಸ್ತಕಾಲಯ, ಧಾರವಾಡ
೮೭೭	ಪ್ರತಿಷ್ಠಾ.	ಪ್ರತಿಷ್ಠಾಕಲ್ಪಟೀಕೆ	ವಾದಿ ಕುಮುದಚಂದ್ರ	ಸು. ೧೧೦೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ೫೦೬, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೮೭೮	ಪ್ರತಿಸ.	ಪ್ರತಿಸರಕಾರ	ಮಿರ್ಜಿ ಅಣ್ಣಾರಾಯ	೧೯೪೭	ಲಲಿತ ಸಾಹಿತ್ಯಮಾಲೆ, ಧಾರವಾಡ
೮೭೯	ಪ್ರಪಂಚ.	ಪ್ರಪಂಚದ ಕಥೆ	ನಭ	೧೯೪೬	ಗ್ರಾಮಸೇವಾನಿಲಯ, ಮೈಸೂರು
೮೮೦	ಪ್ರಪಾಣಿ.	ಪ್ರಪಂಚ ಪಾಣಿಪತ್ತು	ಶ್ರೀರಂಗ	೧೯೫೭	೩ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಲಲಿತ ಸಾಹಿತ್ಯಮಾಲೆ, ಧಾರವಾಡ
೮೮೧	ಪ್ರಪೂರ್ತಿ.	ಪ್ರತಿಜ್ಞಾಪೂರ್ತಿ	ಸುಬ್ರಾವ್ ಕೃಷ್ಣ ಹೆಗ್ಗಡೆ	೧೯೫೨	ಅಂತರಂಗ ಕಾರ್ಯಾಲಯ, ಉಡುಪಿ
೮೮೨	ಪ್ರಭಂಜ.	ಪ್ರಭಂಜನ ಚರಿತ್ರೆ	ಮಂಗರಾಜ III	ಸು. ೧೫೦೮	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ : ಕೆ.ಎ.೨೦೧, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೮೮೩	ಪ್ರಭಣ್ಣ.	ಕನ್ನಡ–ಕನ್ನಡ ನಿಘಂಟು	(ಸಂ॥ ಪಂಡಿತ ಪ್ರಭಣ್ಣ)	೧೯೨೯	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ : ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಿಷತ್ತು, ಬೆಂಗಳೂರು
೮೮೪	ಪ್ರಭಾ.	ಪ್ರಭಾ	ಎಸ್. ಸಿ. ಬೂದಿಹಾಳಮಠ	೧೯೫೧	ಚನ್ನಯ್ಯನವರು ವಿ. ಸಾಲಿಮಠ, ಬನಹಟ್ಟ
೮೮೫	ಪ್ರಭುಪು.	ಪ್ರಭುದೇವರ ಪುರಾಣ	ಯಳಂದೂರು ಹರೀಶ್ವರ (ಸಂ॥ ಬುದ್ಧಯ್ಯಾಸ್ವಾಮಿ, ಮ.ಪುರಾಣೀಕ)	ಸು. ೧೬೦೬	ತೋಂಟದಾರ್ಯ ಮುದ್ರಣಾಲಯ, ಧಾರವಾಡ, ೧೯೪೦

ಕ್ರಮ ಸಂಖ್ಯೆ	ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತ	ಹೆಸರು	ಕರ್ತೃ	ಕಾಲ	ಇತರ ವಿವರಗಳು
೮೮೬	ಪ್ರಭುಲೀ.	ಪ್ರಭುಲಿಂಗಲೀಲೆ	ಚಾಮರಸ (ಸಂ॥ ವೀರಭದ್ರಪ್ಪಾ ಹಾಲಭಾವಿ)	ಸು. ೧೪೩೦	ಲಿಂಗಾಯತ ವಿದ್ಯಾಭಿವೃದ್ಧಿ ಸಂಸ್ಥೆ, ಧಾರವಾಡ, ೧೯೩೮
೮೮೭	ಪ್ರಭುವ.	ಪ್ರಭುದೇವರ ವಚನಗಳು	ಪ್ರಭುದೇವ (ಸಂ॥ ಫ. ಗು. ಹಳಕಟ್ಟಿ)	ಸು. ೧೧೬೦	ಶಿವಾನುಭವ ಗ್ರಂಥಮಾಲಾ, ಬಿಜಾಪುರ, ೧೯೩೧
೮೮೮	ಪ್ರಭೋಗ.	ಪ್ರಸಾದಿ ಭೋಗಣ್ಣನ ವಚನಗಳು	ಪ್ರಸಾದಿ ಭೋಗಣ್ಣ	ಸು. ೧೧೬೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ.ಬಿ.೪೪೮, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೮೮೯	ಪ್ರವಾತೋ.	ಪ್ರವಾದಿಯ ತೋಟ	ದೇವದತ್ತ	೧೯೫೭	ಪ್ರತಿಭಾ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಧಾರವಾಡ
೮೯೦	ಪ್ರವಾಸಿ.	ಪ್ರವಾಸಿಯ ಪತ್ರಗಳು	ಕೆ. ಆರ್. ಕಾರಂತ	೧೯೫೫	ಉಷಾಸಾಹಿತ್ಯಮಾಲೆ, ಮೈಸೂರು
೮೯೧	ಪ್ರಸಕೀ.	ಪ್ರಸನ್ನ ವೆಂಕಟರ ಕೀರ್ತನೆಗಳು (ಭಾಗ ೧)	ಪ್ರಸನ್ನ ವೆಂಕಟದಾಸ (ಸಂ॥ ಕೌಜಲಗಿ ಬಂಡೇರಾಯ)	ಸು. ೧೭೮೦	ಕರ್ಮವೀರ ಪ್ರೆಸ್, ಧಾರವಾಡ, ೧೯೨೮
೮೯೨	ಪ್ರಸಭಾ.	ಪ್ರಸನ್ನ ವೆಂಕಟರ ಭಾಗವತ (ದಶಮಸ್ಕಂಧ ಪೂರ್ವಾರ್ಧವು)	ಪ್ರಸನ್ನ ವೆಂಕಟದಾಸ (ಸಂ॥ ಬೆಟಗೇರಿ ಕೃಷ್ಣರಾಯ, ಕೌಜಲಗಿ ಬಂಡೇರಾಯ)	,,	ಕರ್ಮವೀರ ಪುಸ್ತಕಾಲಯ, ಧಾರವಾಡ, ೧೯೨೮
೮೯೩	ಪ್ರಹ್ಲಾಚ.	ಪ್ರಹ್ಲಾದ ಚರಿತ್ರೆ	ನರಹರಿ (ಸಂ॥ ಪಿ. ಆರ್. ಕರಿಬಸವಶಾಸ್ತ್ರಿ)	ಸು. ೧೬೫೦	ವಾಣೀವಿಲಾಸ ಬುಕ್‌ಡಿಪೊ, ಮೈಸೂರು, ೧೯೧೧
೮೯೪	ಪ್ರಾಚೀಹಿಂ.	ಪ್ರಾಚೀನ ಹಿಂದುಸ್ತಾನ	ವೆಂಕಟೇಶ ನರಸಿಂಗರಾವ ಮಗದಾಳ	೧೯೧೪	ಕರ್ಣಾಟಕವಿದ್ಯಾವರ್ಧಕಸಂಘ, ಧಾರವಾಡ
೮೯೫	ಪ್ರಾಣಿಪ್ರ.	ಪ್ರಾಣಿಗಳೂ ಪ್ರದೇಶಗಳೂ	ಪಂಜೆ ಮಂಗೇಶರಾವ್, ಯು. ಭವಾನೀಶಂಕರರಾವ್	೧೯೩೩	—
೮೯೬	ಪ್ರಾಣಿಶಾ.	ಪ್ರಾಣಿಶಾಸ್ತ್ರ	ಅನು॥ ಮಂಗೇಶರಾವ್	೧೯೧೯	ಕೆನರೀಸ್ ಮಿಷನ್ ಬುಕ್ ಅಂಡ್ ಟ್ರಾಕ್ಟ್ ಡಿಪಾಸಿಟರಿ, ಮಂಗಳೂರು
೮೯೭	ಪ್ರೇಮತ.	ಪ್ರೇಮತರಂಗ	ವರಗಿರಿ	೧೯೫೦	ಶೇಷಾಚಲಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಆನಂದವನ, ಅಗಡಿ
೮೯೮	ಪ್ರೇಮವಿ.	ಪ್ರೇಮವಿಜಯ	ಕೆರೂರ ವಾಸುದೇವಾಚಾರ್ಯ	೧೮೬೬–೧೯೨೧	ಮನೋಹರ ಗ್ರಂಥಮಾಲಾ, ಧಾರವಾಡ, ೧೯೫೨
೮೯೯	ಪ್ರೇಮಾಶ್ರ.	ಪ್ರೇಮಾಶ್ರಮ	ಅನು॥ ಮೇವುಂಡಿ ಮಲ್ಲಾರಿ	೧೯೫೪	ಮಿಂಚಿನಬಳ್ಳಿ ಕಾರ್ಯಾಲಯ, ಧಾರವಾಡ
೯೦೦	ಪ್ರೌಢರಾ.	ಪ್ರೌಢರಾಯನ ಕಾವ್ಯ	ಅದೃಶ್ಯಕವಿ (ಸಂ॥(i) ಸಿದ್ಧಾಂತಿ ಸುಬ್ರಹ್ಮಣ್ಯಶಾಸ್ತ್ರಿ (ii) ಸಂ. ಶಿ. ಭೂಸನೂರಮಠ)	ಸು. ೧೫೮೦	ಕರ್ಣಾಟಕ ಬುಕ್‌ಡಿಪೊ, ಬಳ್ಳಾರಿ, ೧೯೧೪ ಶ್ರೀಬಾಲಲೀಲಾ ಮಹಾಂತ ಶಿವಯೋಗೀಶ್ವರ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಧಾರವಾಡ, ೧೯೫೭
೯೦೧	ಫಣಿಚ.	ಫಣಿಕುಮಾರ ಚರಿತೆ	ಕಲ್ಯಾಣಕೀರ್ತಿ	೧೪೩೯	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಿಷತ್ತು, ಬೆಂಗಳೂರು
೯೦೨	ಫಲಸಂ.	ಫಲಸಂಚಯ	ವರದರಾಜ ಹುಯಿಲಗೋಳ	೧೯೪೮	ಕಲ್ಪನಾಗ್ರಂಥ ಪ್ರಕಾಶನ ಸಮಿತಿ, ಹುಬ್ಬಳ್ಳಿ
೯೦೩	ಬಂಕಿಮ.	ಬಂಕಿಮಚಂದ್ರ	ಎ. ಆರ್. ಕೃಷ್ಣಶಾಸ್ತ್ರೀ	೧೯೬೦	ಮೈಸೂರು ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾನಿಲಯ, ಮೈಸೂರು
೯೦೪	ಬಂಗಾಡಾ.	ಬಂಗಾರದ ಡಾಬು	ಕೆ. ಗೋಪಾಲಕೃಷ್ಣರಾವ್	೧೯೩೪	ಜಯಕರ್ಣಾಟಕ ಪ್ರಕಟನಾಲಯ, ಧಾರವಾಡ
೯೦೫	ಬಂಗಾರ.	ಬಂಗಾರದ ಜಿಂಕೆಯ ಹಿಂದೆ	ಬಸವರಾಜ ಕಟ್ಟೀಮನಿ	೧೯೫೪	ಶಾರದಾ ಪ್ರಕಟನಾಲಯ, ಬೆಂಗಳೂರು
೯೦೬	ಬಂಗಾಹೆ.	ಬಂಗಾರದ ಹೆಣ್ಣು	ಎಮ್. ದಸ್ತಗೀರ್	೧೯೫೯	ಪ್ರತಿಭಾ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಧಾರವಾಡ
೯೦೭	ಬಂಹರಿ.	ಹರಿವಂಶಾಭ್ಯುದಯ	ಬಂಧುವರ್ಮ	ಸು. ೧೨೦೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ೪, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೯೦೮	ಬಖೈರು.	ರಾಮರಾಯನ ಬಖೈರು	ತಿ. ತಾ. ಶರ್ಮ	೧೯೨೨	ಕರ್ಣಾಟಕ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಮೈಸೂರು
೯೦೯	ಬಡಬಾ.	ಬಡತನದ ಬಾಳು	ಆನಂದಕಂದ	೧೯೩೨	ಜಯಕರ್ಣಾಟಕಗ್ರಂಥಮಾಲಾ, ಧಾರವಾಡ
೯೧೦	ಬಣ್ಣಮಾ.	ಬಣ್ಣದ ಮಾಲಿಂಗ	ಕುಮಾರ ವೆಂಕಣ್ಣ	೧೯೫೫	ಶಾರದಾ ಪ್ರಕಟನಾಲಯ, ಬೆಂಗಳೂರು
೯೧೧	ಬತ್ತೀಸ.	ಬತ್ತೀಸಪುತ್ತಳಿ ಕಥೆ	ಭಾಳಲೋಚನ (ಸಂ॥ ಮಂ. ಅ.ರಾಮಾನುಜಯ್ಯಂಗಾರ್)	೧೭೩೫	ಕರ್ಣಾಟಕ ಕಾವ್ಯಕಲಾನಿಧಿ, ಮೈಸೂರು, ೧೯೦೮
೯೧೨	ಬದುಜ.	ಬದುಕು ಜಟಕಾಬಂಡಿ	ರಂಗ	೧೯೫೨	ಕಾವ್ಯಾಲಯ, ಮೈಸೂರು
೯೧೩	ಬದುಬೈ.	ಬದುಕಿನ ಬೈರಾಗಿ	ಹೆಚ್. ಕೆ. ವಿಜಯನಾರಸಿಂಹ	೧೯೫೨	ಡಿ. ವಿ. ಕೆ. ಮೂರ್ತಿ, ಮೈಸೂರು
೯೧೪	ಬನಶಂ.	ಬನಶಂಕರಿ	ನಿರಂಜನ	೧೯೫೪	ಸುದರ್ಶನ ಪ್ರಕಾಶನ, ತಿಪಟೂರು
೯೧೫	ಬನಸಿ.	ಬನವಾಸಿ	ಕುಲಕರ್ಣಿ ಬಿಂದುಮಾಧವ	೧೯೫೭	ಶ್ರೀ ವರದರಾಜ ಪ್ರಕಾಶನ, ಬೆಂಗಳೂರು
೯೧೬	ಬರಬಾ.	ಬರಡು ಬಾಳು	ಅನು॥ ಬಿ. ಕೆ. ಸುಬ್ಬಲಕ್ಷ್ಮಿ	೧೯೫೬	ಪ್ರತಿಭಾ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಧಾರವಾಡ
೯೧೭	ಬರಹಾ.	ಬರದ ಹಾಡು	ಕುಲಕರ್ಣಿ ಬಿಂದುಮಾಧವ	೧೯೫೬	ಸುಧಾ ಪ್ರಕಾಶನ, ಬೆಂಗಳೂರು

ಕ್ರಮ ಸಂಖ್ಯೆ	ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತ	ಹೆಸರು	ಕರ್ತೃ	ಕಾಲ	ಇತರ ವಿವರಗಳು
೯೦೪	ಬಲೆಬೀ.	ಬಲೆಯ ಬೀಸಿದರು	ಬಸವರಾಜ ಕಟ್ಟೀಮನಿ	೧೯೫೪	ಶಾರದಾ ಪ್ರಕಟನಾಲಯ, ಬೆಂಗಳೂರು
೯೦೯	ಬಸಪು.	ಬಸವ ಪುರಾಣ	ಭೀಮಕವಿ (ಸಂಗಿ (i) – (ii) ಆರ್. ಸಿ. ಹಿರೇಮಠ)	ಸು. ೧೪೬೯ ,,	ಮಂಗಳೂರು, ೧೯೫೦ ಲಿಂಗಾಯತ ವಿದ್ಯಾಭಿವೃದ್ಧಿ ಸಂಸ್ಥೆ, ಧಾರವಾಡ, ೧೯೫೮
೯೩೦	ಬಸರ.	ಬಸವರಾಜದೇವರ ರಗಳೆ	ಹರಿಹರ (ಸಂ॥ಬಿ.ಎಸ್.ವೆಂಕಣ್ಣಯ್ಯ)	ಸು. ೧೩೦೦	೨ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ವೆಸ್ಲಿ ಪ್ರೆಸ್ ಮತ್ತು ಪಬ್ಲಿಷಿಂಗ್‌ಹೌಸ್, ಮೈಸೂರು,೧೯೩೮
೯೩೧	ಬಸವ.	ಬಸವಣ್ಣನವರ ವಚನಗಳು	ಬಸವಣ್ಣ (ಸಂಗಿ (i) ಫ.ಗು.ಹಳಕಟ್ಟಿ, (ii) ಶಿ. ಶಿ. ಬಸವನಾಳ)	ಸು. ೧೧೬೦ ,,	ಶಿವಾನುಭವ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ವಿಜಾಪುರ ಲಿಂಗಾಯತ ವಿದ್ಯಾಭಿವೃದ್ಧಿ ಸಂಸ್ಥೆ, ಧಾರವಾಡ, ೧೯೬೨
೯೩೩	ಬಸಸ್ತೋ.	ಬಸವಸ್ತೋತ್ರ ಗೀತೆ	ಸಿದ್ಧರಾಮ (ಸಂಗಿ ಶಿವಬಸವಸ್ವಾಮಿ)		ಶಿವಶರಣ ವಾಙ್ಮಯ ಪ್ರಕಾಶ ಕಾರ್ಯಾಲಯ, ಮೈಸೂರು, ೧೯೫೪
೯೩೪	ಬಸಹೆ.	ಬಸವಣ್ಣನವರ ಹೆಜ್ಜೆಯ ವಚನಗಳು	ಬಸವಣ್ಣ (ಸಂಗಿ ಶಿ. ಶಿ. ಬಸವನಾಳ)	,,	ಲಿಂಗಾಯತ ವಿದ್ಯಾಭಿವೃದ್ಧಿ ಸಂಸ್ಥೆ, ಧಾರವಾಡ, ೧೯೬೨
೯೩೮	ಬಹಿಷ್ಕಾ.	ಬಹಿಷ್ಕಾರ	'ನೆರಂಗ'	೧೯೪೦	ರಂಗಮಂಗ ಪ್ರಕಾಶನ, ಧಾರವಾಡ
೯೩೫	ಬಳ್ಳಾಜೆ.	ಬಳ್ಳಾರಿಯ ಬೆಳಗು	ಹಿ. ಮ. ನಾಗಯ್ಯ	೧೯೪೮	ಬ್ರದ್ರನ್ ಪ್ರಕಟನಾಲಯ, ಬೆಂಗಳೂರು
೯೩೬	ಬಾಂಡಾಯ.	ಬಾಯ ಬಂಡಾಯ	ಲಕ್ಷ್ಮಣರಾಯ ಬೇಂದ್ರೆ	೧೯೪೮	ಪ್ರತಿಭಾ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಧಾರವಾಡ
೯೩೭	ಬಾಗಿನ.	ಬಾಗಿನ	ಆರ್. ಲಲಿತಮ್ಮ	೧೯೫೫	ಮನೋಹರ ಗ್ರಂಥಮಾಲಾ, ಧಾರವಾಡ
೯೩೮	ಬಾಡಿಬ.	ಬಾಡಿದ ಬಳ್ಳಿ	ಎಸ್. ಕಮಲಮ್ಮ	೧೯೫೧	ಡಿ. ವಿ. ಕೆ. ಮೂರ್ತಿ, ಮೈಸೂರು
೯೩೯	ಬಾಣಆ.	ಬಾಣಭಟ್ಟನ ಆತ್ಮಕಥೆ	(ಅನು॥ ಎಂ. ಎಸ್. ಕೃಷ್ಣಮೂರ್ತಿ)	೧೯೫೬	ಪ್ರತಿಭಾ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಧಾರವಾಡ
೯೪೦	ಬಾಣಾರ.	ಬಾಣನ ರಗಳೆ	ಹರಿಹರ	ಸು. ೧೨೦೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ೪೫೮, ಹಿರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೯೪೧	ಬಾತಾಕಳ.	ಬಾತಾಸುರನ ಕಥೆ	ಅನಂತರಾಮದಾಸ	ಸು. ೧೮೦೦	ಬೆಂಗಳೂರು, ೧೯೮೬
೯೪೩	ಬಾಧಪು.	ಧರ್ಮನಾಥಪುರಾಣ	ಬಾಹುಬಲಿ ಪಂಡಿತ	೧೩೫೨	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ.ಎ.೨೯೬, ಹಿರಿಇ.,ಮೈಸೂರು
೯೪೪	ಬಾಬಲ.	ಬಾಸಿಂಗಬಲ	ಶ್ರೀರಾಮ ಪಾಟೀಲ	೧೯೫೧	ಸುವರ್ಣಭಾರತಿ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಬೆಳಗಾವಿ
೯೪೪	ಬಾಬೊಮ್ಮ.	ಬಾಹೂರ ಬೊಮ್ಮಣ್ಣನ ವಚನಗಳು	ಬಾಹೂರ ಬೊಮ್ಮಣ್ಣ	ಸು. ೧೧೬೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ.ಬಿ.೪೪೬, ಹಿರಿಇ.,ಮೈಸೂರು
೯೪೫	ಬಾಲಉಷಾ.	ಬಾಲಗ್ರಹ ಚಿಕಿತ್ಸೆ	ದೇವೇಂದ್ರಮುಖಿ	ಸು. ೧೩೦೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ:ಕೆ.೪೮೨,(?),ಹಿರಿಇ.,ಮೈಸೂರು
೯೪೬	ಬಾಲಪ್ರ.	ಬಾಲಪ್ರಪಂಚ (ಸಂಪುಟ I, II, III)	ಶಿವರಾಮ ಕಾರಂತ	—	ಸಂಪುಟ I,II–೧೯೪೫,ಸಂಪುಟ III(?)ಸತ್ಯ ಕೋಧನ ಪ್ರಕಟನ ಮಂದಿರ,ಬೆಂಗಳೂರು
೯೪೮	ಬಾಲಭಾ.	ಬಾಲಭಾರತ	ಆನುಗೆ ಕೆ. ರಾಮಸ್ವಾಮಯ್ಯಂಗಾರ್	೧೯೦೩	ಕರ್ನಾಟಕ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ,ಮೈಸೂರು ೧೯೦೯
೯೪೮	ಬಾಸಿಗ.	ಬಾಸಿಗ	ರಂ. ಶ್ರೀ. ಮುಗಳಿ	೧೯೪೦	ಮನೋಹರ ಗ್ರಂಥಮಾಲಾ, ಧಾರವಾಡ
೯೪೯	ಬಾಹಟೀ.	ಬಾಹಟಿ ಟೀಕೆ	ಶಾಲ್ವದ ಕೃಷ್ಣರಾಜ	೧೭೪೮–೭೫	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ.ಬಿ.೨೦೧, ಹಿರಿಇ.,ಮೈಸೂರು
೯೪೦	ಬಾಳಿಗಿ.	ಬಾಳಿನ ಗಿಡ	ಎಂ. ಹರಿದಾಸರಾಯ	೧೯೫೪	೨ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಸಾಹಿತ್ಯ ಭಂಡಾರ, ಹುಬ್ಬಳ್ಳಿ
೯೪೧	ಬಾಳಿಬೆ.	ಬಾಳಿನ ಬೆಡಗು	ಯು. ನಾರಾಯಣಭಟ್ಟ	೧೯೫೩	ಕರಿಯನ ಪ್ರಪಂಚ, ಉಡುಪಿ
೯೪೨	ಬಾಳ್ಳೆಬೆ.	ಬಾಳ್ಳೆಯೇ ಬೆಳಕು	ಶಿವರಾಮ ಕಾರಂತ	೧೯೪೫	ಹರ್ಷ ಪ್ರಕಟನಾಲಯ, ಪುತ್ತೂರು
೯೪೩	ಬಿಜ್ಜರಾ.	ಬಿಜ್ಜಳರಾಯ ಚರಿತ್ರೆ	ಧರಣಿಪಂಡಿತ	ಸು. ೧೩೫೦	ಹಿರಿಲ್ಯೆ, ಮದರಾಸು
೯೪೪	ಬಿದುರೆ.	ಬಿರುದಿನ ಕುದುರೆಯ ಹಿಂದೆ	ಮೇವುಂಡಿ ಮಲ್ಲಾರಿ	೧೯೫೮	ಸಮಾಜ ಪುಸ್ತಕಾಲಯ, ಧಾರವಾಡ
೯೪೫	ಬಿನ್ನಹ.	ಬಿನ್ನಹ	ಶ್ರೀನಿವಾಸ	೧೯೩೨	ಬೆಂಗಳೂರು ಪ್ರೆಸ್, ಬೆಂಗಳೂರು
೯೪೬	ಬಿಬ್ಬಬಾ.	ಬಿಬ್ಬಬಾಚಯ್ಯನ ವಚನಗಳು	ಬಿಬ್ಬಬಾಚಯ್ಯ	ಸು. ೧೧೬೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ.ಬಿ. ೪೪೬, ಹಿರಿಇ.,ಮೈಸೂರು
೯೪೭	ಬಿರುಗಂ.	ಬಿರುದಂತೆಂಬರ ಗಂಡ	ಸಂಸ	೧೯೫೨	ಸತ್ಯ ಕೋಧನ ಪ್ರಕಟನ ಮಂದಿರ, ಬೆಂಗಳೂರು
೯೪೮	ಬಿರುಗಾ.	ಬಿರುಗಾಳಿ	ನಾ. ಸಿ. ಫಡಕೆ	೧೯೪೫	ಪ್ರತಿಭಾ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಧಾರವಾಡ
೯೪೯	ಬೀದಿಬಿ.	ಬೀದಿಯಲ್ಲಿ ಬಿದ್ದವಳು	ಬಸವರಾಜ ಕಟ್ಟೀಮನಿ	೧೯೫೩	ಪ್ರತಿಭಾ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಧಾರವಾಡ
೯೫೦	ಬೀರಬ.	ಬೀರಬಲ್ಲನ ಚರಿತ್ರೆ	ರಾಮಚಂದ್ರ ಹನುಮಂತ ದೇಶಪಾಂಡೆ	೧೯೨೩	ಮಾಳವಮಿಲ್ಲಿ, ಧಾರವಾಡ
೯೫೧	ಬೀಳವಂ.	ಬೀಳಗಿಯ ಅರಸುಗಳ ವಂಶಾವಳಿಯು	ಸಂ॥ ಬಿ. ರಾಮರಾವ	ಸು. ೧೬೦೦	ಶಿವಾನುಭವ ಗ್ರಂಥಮಾಲಾ, ಬಿಜಾಪುರ, ೧೯೩೩
೯೫೨	ಬೀಳತೆ.	ಬೀಳದ ತೆರೆ	ಸುಶೀಲಾ ಜೋಶಿ	೧೯೫೬	ಸಂಜೀವಿನಿ ಪ್ರಕಾಶನ, ಹುಬ್ಬಳ್ಳಿ
೯೫೩	ಬುದ್ಧಜಾ.	ಬುದ್ಧ ಜಾತಕಗಳು	ಸಾಲಿ ರಾಮಚಂದ್ರರಾಯ	೧೯೪೮	ಮಿಂಚಿನಬಳ್ಳಿ, ಧಾರವಾಡ

ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತ ಸೂಚಿ

ಕ್ರಮ ಸಂಖ್ಯೆ	ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತ	ಹೆಸರು	ಕರ್ತೃ	ಕಾಲ	ಇತರ ವಿವರಗಳು
೯೫೪	ಬುದ್ಧಪ.	ಬುದ್ಧವಚನ ಪರಿಚಯ	ಜಿ. ಪಿ. ರಾಜರತ್ನಂ	೧೯೩೭	ಶಾಕ್ಯಸಾಹಿತ್ಯ ಮಂಟಪ, ಬೆಂಗಳೂರು
೯೫೫	ಬೆಂಜನ್.	ಬೆಂಜಮಿನ್ ಫ್ರಾಂಕ್ಲಿನ್	ಅನು॥ ಜನಾರ್ದನ ಗುರ್ಕಾರ್	೧೯೫೮	ಕಾವ್ಯಾಲಯ, ಮೈಸೂರು
೯೫೬	ಬೆಂದಜೀ.	ಬೆಂದ ಜೀವಿ	ಪಂ. ಮೂ. ರುದ್ರಮುನಿಸ್ವಾಮಿ	೧೯೫೩	ವಿವೇಕ ಸಾಹಿತ್ಯಮಾಲೆ, ಮಂಗಳೂರು
೯೫೭	ಬೆಂದಯ.	ಬೆಂದ ಹೃದಯ	ಆನಂದಕಂದ	೧೯೫೪	ಶರತ್ ಪ್ರಕಾಶನ ಮಂದಿರ, ಧಾರವಾಡ
೯೫೮	ಬೆಟ್ಟಅ.	ಬೆಟ್ಟದ ಅರಸು	ಸಂಸ	೧೯೩೬	ಸತ್ಯಶೋಧನ ಪ್ರಕಟನ ಮಂದಿರ, ಬೆಂಗಳೂರು, ೧೯೫೨
೯೫೯	ಬೆಟ್ಟಜೀ.	ಬೆಟ್ಟದ ಜೀವ	ಶಿವರಾಮ ಕಾರಂತ	೧೯೪೭	ಹರ್ಷಪ್ರಕಟನಾಲಯ, ಪುತ್ತೂರು
೯೬೦	ಬೆಟ್ಟಹೊ.	ಬೆಟ್ಟದ ಹೊಳೆ	ಸಿಂಪಿ ಲಿಂಗಣ್ಣ	—	ಸಾಧನ ಮುದ್ರಣಾಲಯ, ಧಾರವಾಡ
೯೬೧	ಬೆಡವ.	ಬೆಡಗಿನ ವಚನಗಳು	ವಿವಿಧಕರ್ತೃಕ	ಸು. ೧೧೬೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ.ಬಿ. ೪೪೮, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೯೬೨	ಬೆನ್ನಬೇ.	ಬೆನ್ನ ಹತ್ತಿದ ಬೇತಾಳ	ಬಾಲಸರಸ್ವತಿ	—	೨ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಕೆ.ವಿ.ಸಂಜೀವಪ್ಪ ಅಂಡ್ ಸನ್, ಬೆಂಗಳೂರು
೯೬೩	ಬೆನ್ನುಹಿಂ.	ಬೆನ್ನು ಹಿಂದಿನ ಕಣ್ಣು	ದು. ನಿಂ. ಬೆಳಗಲಿ	೧೯೫೭	ಶಾಂತಿಸೇವಾಸದನ, ಸೇಡಬಾಳ
೯೬೪	ಬೆವರಿ.	ಬೆವರಿನ ಬೆಲೆ	ಕೃಷ್ಣಮೂರ್ತಿ ಪುರಾಣಿಕ	೧೯೫೪	ವಿದ್ಯಾನಿಧಿ ಬುಕ್ ಡಿಪೊ, ಮೈಸೂರು
೯೬೫	ಬೆಸಂಕ.	ಸಂಯುಕ್ತ ಕರ್ನಾಟಕ	(ಸಂ॥ ರಂಗನಾಥ ದಿವಾಕರ)	೧೯೬೫	ಲೋಕಶಿಕ್ಷಣ ಟ್ರಸ್ಟ್, ಬೆಂಗಳೂರು
೯೬೬	ಬೆಸ್ತಕ.	ಬೆಸ್ತರ ಕರಿಯ	ಗೊರೂರು ರಾಮಸ್ವಾಮಿ ಅಯ್ಯಂಗಾರ್	೧೯೪೭	೨ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಕಾವ್ಯಾಲಯ, ಮೈಸೂರು, ೧೯೫೨
೯೬೭	ಬೆಳಕ.	ಬೆಳಕಿನ ಕತ್ತಲೆ	ಮಲ್ಲಾರಿ	೧೯೪೨	ಮನೋಹರ ಗ್ರಂಥಮಾಲಾ, ಧಾರವಾಡ
೯೬೮	ಬೆಳಗು.	ಬೆಳಗು	ಮಧುರಚೆನ್ನ	೧೯೩೭	ಆರವಿಂದ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಹಲಸಂಗಿ
೯೬೯	ಬೆಳದೀ.	ಬೆಳಗಿದ ದೀಪಗಳು	ಕೆರೂರ ವಾಸುದೇವಾಚಾರ್	೧೮೬೬–೧೯೨೧	ಮನೋಹರ ಗ್ರಂಥಮಾಲಾ, ಧಾರವಾಡ, ೧೯೫೭
೯೭೦	ಬೆಳಭಾ.	ಬೆಳವಲದ ಭಾಗ್ಯಲಕ್ಷ್ಮಿ	ಕುಲಕರ್ಣಿ ಶೇಷಗಿರಿರಾವ್	೧೯೪೬	ಪ್ರತಿಭಾ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಧಾರವಾಡ
೯೭೧	ಬೆಳವ.	ಬೆಳಗಾವ ಜಿಲ್ಲೆಯ ವರ್ಣನೆಯು	ರಾಮಚಂದ್ರ ನರಸಿಂಹ ಪೆರೂರ	೧೯೨೧	ಕೆನರೀಸ್ ಮಿಶನ್ ಪ್ರೆಸ್ ಮತ್ತು ಬುಕ್ ಡಿಪೊ, ಮಂಗಳೂರು
೯೭೨	ಬೆಳುಮ.	ಬೆಳುವಲದ ಮಡಿಲಲ್ಲಿ	ಎಚ್. ದೇವೀರಪ್ಪ	೧೯೫೫	೨ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಗೌರೀಶಂಕರ ಬುಕ್ ಡಿಪೊ, ಮೈಸೂರು
೯೭೩	ಬೇಟೆನಾ.	ಬೇಟೆಯ ನಾಯಿ	ಹರಿಜಾತ	೧೯೫೧	ಸಂಜೀವಿನಿ ಪ್ರಕಾಶನ, ಹುಬ್ಬಳ್ಳಿ
೯೭೪	ಬೈಸರ್ವೆ.	ಬೈಲಹಳ್ಳಿ ಸರ್ವೆ	ಗೊರೂರು ರಾಮಸ್ವಾಮಿಅಯ್ಯಂಗಾರ್	—	ಸತ್ಯಶೋಧನ ಪ್ರಕಟನ ಮಂದಿರ, ಬೆಂಗಳೂರು
೯೭೫	ಬೊಮ್ಮರ.	ಕೋವೂರ ಬೊಮ್ಮಯ್ಯನ ರಗಳೆ	ಹರಿಹರ	ಸು. ೧೨೦೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ೩೫೮, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೯೭೬	ಬೊಮ್ಮವ.	ರಕ್ಕಸದ ಬೊಮ್ಮಣ್ಣನ ವಚನಗಳು	ರಕ್ಕಸದ ಬೊಮ್ಮಣ್ಣ	ಸು. ೧೧೬೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ.ಬಿ.೪೪೮, ಓರಿಇ.,ಮೈಸೂರು
೯೭೭	ಬ್ಯಾಂಕಕೈ.	ಬ್ಯಾಂಕ ವ್ಯವಸಾಯ ಕೈಪಿಡಿ	ಬಿಂದೂರಾವ ಕೆಂಭಾವಿ	೧೯೫೧	ಮಿಂಚಿನಬಳ್ಳಿ ಕಾರ್ಯಾಲಯ, ಧಾರವಾಡ
೯೭೮	ಬ್ರಹ್ಮಜೀ.	ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯವೇ ಜೀವನ ವೀರ್ಯನಾಶವೇ ಮೃತ್ಯು	ಅನು॥ ಈಶ್ವರ ಸಣಕಲ್ಲ	೧೯೫೭	೩ನೆಯ ಮುದ್ರಣ,ಸಮಾಜಪುಸ್ತಕಾಲಯ, ಧಾರವಾಡ
೯೭೯	ಬ್ರಹ್ಮಭಾ.	ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರ ಭಾಷ್ಯ I—II	ಸಚ್ಚಿದಾನಂದ ಸರಸ್ವತಿ ಸ್ವಾಮಿ	೧೯೫೧–೫೨	ಅಧ್ಯಾತ್ಮಪ್ರಕಾಶ ಕಾರ್ಯಾಲಯ, ಹೊಳೆನರಸೀಪುರ
೯೮೦	ಭಕ್ತಿಬ.	ಭಕ್ತಿಭಂಡಾರಿ ಬಸವಣ್ಣನವರು	ಎಂ. ಆರ್. ಶ್ರೀನಿವಾಸಮೂರ್ತಿ	೧೯೩೧	೪ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಸತ್ಯಶೋಧನ ಪ್ರಕಟನ ಮಂದಿರ, ಬೆಂಗಳೂರು
೯೮೧	ಭಕ್ತಿಸ.	ಭಕ್ತಿಮಾರ್ಗ ಸರೋವರ	ಶಾಲ್ಯದ ಕೃಷ್ಣರಾಜ	೧೭೪೮–೭೫	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ.ಬಿ.೨೧೮, ಓರಿಇ.,ಮೈಸೂರು
೯೮೨	ಭಕ್ತೆಮೀ.	ಭಕ್ತೆಮೀರಾ	ಆರ್. ಕಲ್ಯಾಣಮ್ಮ	೧೯೫೦	ಸರಸ್ವತಿ ಕಾರ್ಯಾಲಯ, ಬೆಂಗಳೂರು
೯೮೩	ಭಜ್ಯೋತಿ.	ಭರತಖಂಡದ ಜೀವಜ್ಯೋತಿಗಳು	ಹೊಸಕೆರೆ ಚಿದಂಬರಯ್ಯ	೧೯೫೧	೫ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಯೋಗಿನಾಥ ಪ್ರಿಂಟಿಂಗ್ ವರ್ಕ್ಸ್, ಬೆಂಗಳೂರು
೯೮೪	ಭದ್ರಾಯು.	ಶಿವಭಕ್ತನಾದ ಭದ್ರಾಯು	ಬಾಲಾಜಿಕೃಷ್ಣ ಹಳಪೇಟಿ	೧೯೨೪	ಕರ್ಣಾಟಕ ವಾಙ್ಮಯ ಸೇವಾ ಸಂಘ, ಧಾರವಾಡ
೯೮೫	ಭರಚ.	ಭರತೇಶ ವೈಭವ	ರತ್ನಾಕರವರ್ಣಿ (ಸಂ॥ ಉಗ್ರಾಣ ಮಂಗೇಶರಾವ್)	೧೫೫೭	ಜೈನಯುವಕ ಸಂಘ, ಪುತ್ತೂರು, ೧೯೨೩
೯೮೬	ಭರಭ.	ಭರತಭಕ್ತಿಕಾವ್ಯಂ	ಕೆ. ರಾಮಸ್ವಾಮಿ ಅಯ್ಯಂಗಾರ್	೧೯೫೭	ಕೆ.ರಾಮಸ್ವಾಮಿಅಯ್ಯಂಗಾರ್,ಮೈಸೂರು
೯೮೭	ಭವ್ಯಾಮೃ.	ಭವ್ಯಾಮೃತ	ಚಂದ್ರಸಾಗರವರ್ಣಿ	ಸು. ೧೮೧೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ೫೯೪, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು

ಕ್ರಮ ಸಂಖ್ಯೆ	ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತ	ಹೆಸರು	ಕರ್ತೃ	ಕಾಲ	ಇತರ ವಿವರಗಳು
೯೮೮	ಭಾಇಪ್ರ.	ಭಾರತೀಯ ಇತಿಹಾಸ ಪ್ರವೇಶಿಕಾ (ಭಾಗ ೧)	ಕಂ. ಕೃಷ್ಣಯ್ಯಂಗಾರ್	೧೯೩೪	ಸತ್ಯಶೋಧನ ಪ್ರಕಟನ ಮಂದಿರ, ಬೆಂಗಳೂರು
೯೮೯	ಭಾಗ್ಯಶಿ.	ಭಾಗ್ಯಶಿಲ್ಪಿ	ಡಿ. ರೇಣುಕಾಚಾರ್ಯ	೧೯೫೧	ತನ್ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಸಾಹಿತ್ಯಕುಟೀರ, ಬೆಂಗಳೂರು
೯೯೦	ಭಾಗ್ಯಶ್ರೀ.	ಭಾಗ್ಯಶ್ರೀ	ಬೇಂದ್ರೆ ಲಕ್ಷ್ಮಣರಾವ್	೧೯೫೧	ಮನೋಹರ ಗ್ರಂಥಮಾಲಾ, ಧಾರವಾಡ
೯೯೧	ಭಾಚಿತ್ರ.	ಭಾರತೀಯ ಚಿತ್ರಕಲೆ	ಶಿವರಾಮ ಕಾರಂತ	೧೯೫೦	ಶಿವರಾಮ ಕಾರಂತ, ಪುತ್ತೂರು
೯೯೨	ಭಾದಾನ.	ಭಾರತದ ಸಂವಿಧಾನ	—	೧೯೫೨	ಮೈಸೂರು ಸರ್ಕಾರದ ಮುದ್ರಣಾಲಯ, ಬೆಂಗಳೂರು
೯೯೩	ಭಾಮಣಿ.	ಭಾರತದ ನಾಯಕಮಣಿಗಳು	ಎಲ್. ಗುಂಡಪ್ಪ	೧೯೫೬	ನರಸಿಂಹರಾಜ ಕಾಲೊನಿ, ಬೆಂಗಳೂರು
೯೯೪	ಭಾಮಿನಿ.	ಭಾಮಿನಿ	ಶಂಕರ ಆಣ್ಣಾಜಿ ಕುಲಕರ್ಣಿ	೧೯೩೦	—
೯೯೫	ಭಾಮೃತ.	ಭಾಗವತಾಮೃತ	ಗಳಗನಾಥ	೧೯೨೨	ಗಳಗನಾಥಸುರಸಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಧಾರವಾಡ
೯೯೬	ಭಾರಂಗ.	ಭಾವ ತರಂಗ	ಎಂ. ಗೋಪಾಲಕೃಷ್ಣ ಅಡಿಗ	೧೯೪೭	ತನೆಯಮುದ್ರಣ, ಕಾವ್ಯಾಲಯ,ಮೈಸೂರು
೯೯೭	ಭಾರಕಾ.	ಭಾರತೀಯ ಜಾನಪದ ನೃತ್ಯಗಳು	ಆನು॥ ಎಂ. ರಾಮನ್	೧೯೫೯	ಅರುಣೋದಯ ಪ್ರಕಾಶನ, ಬೆಂಗಳೂರು
೯೯೮	ಭಾರತಿ.	ಭಾರತಿ	ಆನು॥ ಎಸ್. ಬಿ. ಪಟ್ಟಣಶೆಟ್ಟಿ	೧೯೬೫	ಸಮಾಜ ಪುಸ್ತ ಕಾಲಯ, ಧಾರವಾಡ
೯೯೯	ಭಾರತೀ.	ಭಾರತೀಯ ಕಥೆಗಳು	ಎಂ. ಹರಿದಾಸರಾವ್	೧೯೫೪	ಸರ್ವೋದಯ ಸಾಹಿತ್ಯಮಾಲೆ, ಹುಬ್ಬಳ್ಳಿ
೧೦೦೦	ಭಾರಥಿ.	ಭಾಗೀರಥಿ	ಕೃಷ್ಣ ಮೂರ್ತಿ ಪುರಾಣಿಕ	೧೯೫೬	ತನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಶಾರದಾ ಪ್ರಕಟನಾಲಯ, ಬೆಂಗಳೂರು
೧೦೦೧	ಭಾರನಿ.	ಭಾರತ ನಿಘಂಟು	(ಸಂ॥ ಎಸ್. ಎನ್. ಕೃಷ್ಣಜೋಯಿಸ್)	ಸು. ೧೯೦೦	ಹಿರಿಇ., ಮೈಸೂರು, ೧೯೫೪
೧೦೦೨	ಭಾರವಿಮಾ.	ಭಾರತೀಯ ಕಾವ್ಯಮೀಮಾಂಸೆ	ತೀ. ನಂ. ಶ್ರೀಕಂಠಯ್ಯ	೧೯೬೧	ತನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಮೈಸೂರು ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾನಿಲಯ, ಮೈಸೂರು
೧೦೦೩	ಭಾರಶಾಂ.	ಮಹಾಭಾರತ ಶಾಂತಿಪರ್ವ	ಚಿಕ್ಕದೇವರಾಜ	೧೬೭೨–೧೭೦೪	ಹಸ್ತ ಪ್ರತಿ: ಕೆ.ಎ.೧೬೪, ಹಿರಿಇ.,ಮೈಸೂರು
೧೦೦೪	ಭಾರಸಂ.	ಭಾರತೀಯ ಸಂಸ್ಕೃತಿ	ಆನು॥ ಭಾಸ್ಕರ ಗೋವಿಂದ ಸೋಖಲೆ	೧೯೪೮	ಬಿ. ಜಿ. ಸಂಳೇಶ್ವರ, ಮೃತ್ಯುಂಜಯ ನಿಲಯ, ಗದಗ
೧೦೦೫	ಭಾವಚಿಂ.	ಭಾವಚಿಂತಾರತ್ನಂ	ಗುಬ್ಬಿ ವಲ್ಲಣಾರ್ಯ (ಸಂ॥ ಎಸ್. ಜಿ. ನರಸಿಂಹಾಚಾರ್, ಮಂ.ಆ.ರಾಮಾನುಜಯ್ಯಂಗಾರ್)	೧೫೧೩	ಕರ್ಣಾಟಕ ಕಾವ್ಯಕಲಾನಿಧಿ, ಮೈಸೂರು, ೧೯೧೦
೧೦೦೬	ಭಾವಜೀ.	ಭಾವಜೀವಿ	ಚೆನ್ನವೀರ ಕಣವಿ	೧೯೫೫	ತನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಪ್ರಗತಿಶೀಲ ಸಾಹಿತ್ಯಮಾಲೆ, ಧಾರವಾಡ
೧೦೦೭	ಭಾಷಾಭೂ.	ಕರ್ಣಾಟಕ ಭಾಷಾಭೂಷಣಂ	ನಾಗವರ್ಮ II (ಸಂ॥ (i) ಲೂಯಿ ರೈಸ್; (ii) ರಾ. ನರಸಿಂಹಾಚಾರ್)	ಸು. ೧೧೮೫	ಮೈಸೂರು ಗವರ್ನ್‌ಮೆಂಟ್ ಪ್ರೆಸ್, ಬೆಂಗಳೂರು, ೧೮೮೫ ,, ಮೈಸೂರು ಗವರ್ನ್‌ಮೆಂಟ್ ಪ್ರೆಸ್, ಬೆಂಗಳೂರು, ೧೯೦೩
೧೦೦೮	ಭಾಸನಾ.	ಭಾಸನ ಏಕಾಂಕ ನಾಟಕಗಳು	ಎಲ್. ಗುಂಡಪ್ಪ	೧೯೩೩	ಕರ್ಣಾಟಕ ಸಂಘ, ಸೆಂಟ್ರಲ್ ಕಾಲೇಜು, ಬೆಂಗಳೂರು
೧೦೦೯	ಭಿಕ್ಷಾಚ.	ಭಿಕ್ಷಾಟನ ಚರಿತೆ	ಗುರುಲಿಂಗವಿಭು (ಸಂ॥ ಮಂ.ಆ.ರಾಮಾನುಜಯ್ಯಂಗಾರ್)	ಸು. ೧೭೫೦	ಕರ್ಣಾಟಕ ಕಾವ್ಯಕಲಾನಿಧಿ, ಮೈಸೂರು, ೧೯೦೮
೧೦೧೦	ಭೀಮವ.	ಕಾಮವಟ್ಟದ ಭೀಮಣ್ಣನ ವಚನಗಳು	ಕಾಮವಟ್ಟದ ಭೀಮಣ್ಣ	ಸು. ೧೧೬೦	ಹಸ್ತ ಪ್ರತಿ: ಕೆ.ವಿ.೪೪೬, ಹಿರಿಇ.,ಮೈಸೂರು
೧೦೧೧	ಭೀಮಸೂ.	ಸೂಪಶಾಸ್ತ್ರಂ	ಭೀಮಸೇನ (ಸಂ॥ ಯು. ಸಿತಾರಾಮಾಚಾರ್ಯ)	?	ಹಿರಿಲೈ., ಮದರಾಸು, ೧೯೫೦
೧೦೧೨	ಭೀಷ್ಮಚ.	ಭೀಷ್ಮ ಚರಿತೆ	ಚ. ವಾಸುದೇವಯ್ಯ	೧೯೨೬	ಬೆಂಗಳೂರು ಪ್ರೆಸ್, ಬೆಂಗಳೂರು
೧೦೧೩	ಭೂಮಿತಾ.	ಭೂಮಿಗಿಳಿದ ತಾರೆ	ವೀ. ಚಿ. ಹಿತ್ತಲಮನಿ	೧೯೪೮	ಮನೋರಂಜನ ಪ್ರಕಾಶನ ಸಮಿತಿ, ಧಾರವಾಡ
೧೦೧೪	ಭೂವಿವ.	ಭೂವಿವರಕೆ (ಭಾಗ I)	ಡಡ್ಲಿಸ್ಟಾಂಪ್ : ಕನ್ನಡ ಅನುವಾದ	೧೯೫೭	ಅನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಓರಿಯಂಟ್ ಲಾಂಗ್‌ಮನ್ಸ್, ಪ್ರೈವೇಟ್, ಲಿ., ಕಲ್ಕತ್ತ

ಕ್ರಮ ಸಂಖ್ಯೆ	ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತ	ಹೆಸರು	ಕರ್ತೃ	ಕಾಲ	ಇತರ ವಿವರಗಳು
೧೦೧೫	ಭೂಹುಟ್ಟು.	ಭೂಮಿ ಮತ್ತು ಇತರ ಗ್ರಹಗಳ ಹುಟ್ಟು	ಅನುವಿ ಬಿ. ವಿ. ಸುಬ್ಬರಾಯಪ್ಪ	೧೯೫೭	ಪೀಪಲ್ಸ್ ಬುಕ್‌ಹೌಸ್, ಮೈಸೂರು
೧೦೧೬	ಭೃಂಗೀರ.	ಭೃಂಗೀಶ್ವರ ರಗಳೆ	ಹರಿಹರ	ಸು. ೧೩೦೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ೩೫೮, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೧೦೧೭	ಭೈರವೇ.	ಭೈರವೇಶ್ವರ ಕಾವ್ಯ	ನಂಜುಂಡ (ಸಂಗಿ ಶಿವಬಸವಸ್ವಾಮಿ)	ಸು. ೧೫೫೫	ಶಿವಶರಣ ವಾಜ್ಮಯ ಪ್ರಕಾಶ ಕಾರ್ಯಾಲಯ, ಮೈಸೂರು, ೧೯೫೪
೧೦೧೮	ಭೈರಸೂ.	ಭೈರವೇಶ್ವರ ಕಾವ್ಯದ ಕಥಾಸೂತ್ರ ರತ್ನಾಕರ (ಭಾಗ I)	ಶಾಂತಲಿಂಗದೇಶಿಕ (ಸಂಗಿ ಎನ್. ಬಸವಾರಾಧ್ಯ)	೧೬೭೨	ಶರಣ ಸಾಹಿತ್ಯ ಗ್ರಂಥಮಾಲಾ, ಬೆಂಗಳೂರು, ೧೯೫೪
೧೦೧೯	ಭೌತವಿ.	ಭೌತವಿಜ್ಞಾನ	ಟಿ. ಎಸ್. ಸುಬ್ಬರಾಯ	೧೯೫೭	ಮೈಸೂರು ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾನಿಲಯ, ಮೈಸೂರು
೧೦೨೦	ಭ್ರಮಾನ.	ಭ್ರಮನಾಥಿನ	ಸೇನ ನಮರಾಜಮಲ್ಲ	೧೯೫೬	ಕಾರ್ಯಾಲಯ, ಮೈಸೂರು
೧೦೨೧	ಭ್ರಾಂತಿಸು.	ಭ್ರಾಂತಿಯ ಸುಳಿಯಲ್ಲಿ	ಎಂ. ಎಸ್. ಭಟ್	೧೯೫೩	ವಿವೇಕ ಸಾಹಿತ್ಯಮಾಲೆ, ಮಂಗಳೂರು
೧೦೨೨	ಮಂಕುಳ.	ಮಂಕುತಿಮ್ಮನ ಕಗ್ಗ	ಡಿ. ವಿ. ಗುಂಡಪ್ಪ	೧೯೫೦	೩ನೆಯಮುದ್ರಣ,ಕಾರ್ಯಾಲಯ,ಮೈಸೂರು
೧೦೨೩	ಮಂಗರಾ.	ಅಭಿನವಾಭಿಧಾನಂ	ಅಭಿನವ ಮಂಗರಾಜ (ಸಂಗಿ ಎಂ. ಮರಿಯಪ್ಪ ಭಟ್ಟ)	೧೫೯೮	ಮದರಾಸು ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯ, ಮದರಾಸು, ೧೯೫೨
೧೦೨೪	ಮಂತ್ರಪ್ಪ.	ಮಂತ್ರಗೋಪ್ಯ	ಪ್ರಭುದೇವ	ಸು. ೧೧೫೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ೧೦೮೮, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೧೦೨೫	ಮಂತ್ರಶ.	ಮಂತ್ರಶಕ್ತಿ	ಸಂಸ	೧೯೫೯	ಸತ್ಯಕೋಧನ ಪ್ರಕಟನ ಮಂದಿರ, ಬೆಂಗಳೂರು, ೧೯೫೩
೧೦೨೬	ಮಂದಾತಿ.	ಮಂದಾತಿನಿ	ಗೋ. ನಾ. ಕರ್ಜಗಿ	೧೯೪೫	೩ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಶೇಷಾಚಲ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಧಾರವಾಡ
೧೦೨೭	ಮಂಶಕ್ತಿ.	ಮಂತ್ರಶಕ್ತಿ	ಇಂದಿರಾತನಯ	೧೯೫೬	೩ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಸುದರ್ಶನ ಪ್ರಕಾಶನ, ತಿಪಟೂರು
೧೦೨೮	ಮಗಜ.	ಮದಗಜನುಮಲ್ಲ	ದೇಸಾಯಿ ಸಾಂಡುರಂಗರಾಯ	೧೯೪೮	ಲಲಿತ ಸಾಹಿತ್ಯಮಾಲೆ, ಧಾರವಾಡ
೧೦೨೯	ಮಗಮ.	ಮಗಳ ಮದುವೆ	ಅನಂದಕಂದ	೧೯೫೧	ಶರತ್ ಪ್ರಕಾಶನ ಮಂದಿರ, ಧಾರವಾಡ
೧೦೩೦	ಮಗಮಾಂ.	ಮಗಳ ಮಾಂಗಲ್ಯ	ಜಿ. ವೆಂಕಟಯ್ಯ	೧೯೫೭	ಕಾಂತಾವರ ಪಬ್ಲಿಕೇಷನ್ಸ್, ಮೈಸೂರು
೧೦೩೧	ಮಗಹೆಂ.	ಮಗಳಲ್ಲ–ಹೆಂಡತಿ ಮತ್ತು ಇತರ ಕಥೆಗಳು	ಪಣಂಬೂರು ಯೋಗೀಶರಾಯ	೧೯೪೮	ಸಮಾಜ ಪುಸ್ತಕಾಲಯ, ಧಾರವಾಡ
೧೦೩೨	ಮಚ್ಚಿಮ.	ಕನ್ನಡ ನಿಘಂಟು	(ಸಂಗಿ ಮಚ್ಚಿಮಲಿ ಶಂಕರ ನಾರಾಯಣರಾವ್, ಆರ್. ಎಸ್. ನಾವೂರುಕಾರ್, ಸೇದಿಯಾಪು ಕೃಷ್ಣಭಟ್ಟ)	೧೯೫೦	ಮಂಗಳೂರು ಪ್ರೀಡಿಂಗ್ ಎಸೋಸಿಯೇಷನ್ ಲಿಮಿಟೆಡ್, ಮಂಗಳೂರು.
೧೦೩೩	ಮಡಿಕ್ಯಾ.	A Descriptive Catalogue of the Canarese Manuscripts in the Government Oriental Manuscripts Library, Madras, I-VI	—	೧೯೩೫–೧೯೫೨	ಓರಿಲೈ., ಮದರಾಸು
೧೦೩೪	ಮಡಿಮಾ.	ಮಡಿವಾಳ ಮಾಚಿದೇವನ ನಡತೆಗಳು	ಮಡಿವಾಳ ಮಾಚಿದೇವ (ಸಂಗಿ ಫ. ಗು. ಹಳಕಟ್ಟಿ)	ಸು. ೧೧೫೦	ಶಿವಾನುಭವ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ವಿಜಾಪುರ, ೧೯೩೯
೧೦೩೫	ಮಣೆಸ.	ಮಣಿಸರ	ಆರ್. ನಿರ್ಮಲಾದೇವಿ	೧೯೫೩	ಯು. ಆರ್. ಶೆಟ್ಟಿ ಎಂಡ್ ಸನ್ಸ್, ಮಂಗಳೂರು
೧೦೩೬	ಮಣ್ಣಿನಂ.	ಮಣ್ಣಿನಂಜು	ಎಂ. ಎಸ್. ಭಟ್	೧೯೫೨	ವಿವೇಕ ಸಾಹಿತ್ಯಮಾಲೆ, ಮಂಗಳೂರು
೧೦೩೭	ಮಣ್ಣೆಮ.	ಮಣ್ಣೆನ ಮಗಳು	ಕೃಷ್ಣಮೂರ್ತಿ ಪುರಾಣಿಕ	೧೯೫೮	೩ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಶಾರದಾ ಪ್ರಕಟನಾಲಯ, ಬೆಂಗಳೂರು
೧೦೩೮	ಮಣ್ಣುಹೆ.	ಮಣ್ಣು ಮತ್ತು ಹೆಣ್ಣು	ಬಸವರಾಜ ಕಟ್ಟೀಮನಿ	೧೯೫೩	ಪ್ರತಿಭಾ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಧಾರವಾಡ
೧೦೩೯	ಮತಂಬೆ.	ಮಗಳಿಗೆ ತಂದೆಯ ಓಲೆಗಳು	ಅನುವಿ ಕಪಟರಾಳ ಕೃಷ್ಣರಾಯ	೧೯೪೬	೪ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಸಾಹಿತ್ಯ ಭಂಡಾರ, ಹುಬ್ಬಳ್ಳಿ
೧೦೪೦	ಮದಚಿ.	ಮದನ ತಿಲಕಂ	ಚಂದ್ರರಾಜ (ಸಂಗಿ ಆರ್. ಎಸ್. ಪಂಚಮುಖಿ)	ಸು. ೧೦೨೫	ಕನ್ನಡ ಸಂಶೋಧನ ಸಂಸ್ಥೆ, ಧಾರವಾಡ, ೧೯೫೩
೧೦೪೧	ಮದಮೋ.	ಮದನನೋಡಸನರಾಜ ಚರಿತ್ರಂ	ನರಹರಿಶಾಸ್ತ್ರಿ	೧೯೦೨	ಕಳಾನಿಧಿ ಬುಕ್ ಡಿಪೋ, ಬೆಂಗಳೂರು
೧೦೪೨	ಮದೇಪು.	ಮಹಾದೇವಿಯಕ್ಕನ ಪುರಾಣ	ಚೆನ್ನಬಸವಾಂಕ	ಸು. ೧೫೫೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: (?), ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು

ಕ್ರಮ ಸಂಖ್ಯೆ	ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತ	ಹೆಸರು	ಕರ್ತೃ	ಕಾಲ	ಇತರ ವಿವರಗಳು
೧೦೪೩	ಮಬೇವ.	ರಾಣಿ ಮಹಾದೇವಿಯ ವಚನಗಳು	ರಾಣಿ ಮಹಾದೇವಿ — (ಸಂ॥ ಬೆನ್ನಪ್ಪ ಉತ್ತಂಗಿ, ಸಂ. ಶಿ. ಭೂಸನೂರಮಠ)	ಸು. ೧೧೬೦	(i) ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: (?), ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು (ii) ವೀರಭದ್ರಪ್ಪ ಹಾಲಭಾವಿ, ಧಾರವಾಡ, ೧೯೫೦
೧೦೪೪	ಮಧುಸ.	ಮಧುವನ	(ಸಂ॥ ಕೆ. ಹೊನ್ನಯ್ಯಶೆಟ್ಟಿ, ಪಿ. ವೆಂಕಟರಮಣಾಚಾರ್ಯ)	೧೯೪೭	ತಿನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಕಿರಿಯರ ಪ್ರಸಂಚ, ಉಡುಪಿ
೧೦೪೫	ಮಧುವ.	ಮಧುವಯ್ಯನ ವಚನಗಳು	ಮಧುವಯ್ಯ	ಸು. ೧೧೬೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ.ಬಿ.ಳಳಲ, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೧೦೪೬	ಮಧುಸಂ.	ಮಧುರ ಸಂಸಾರ	ಎಂ. ರಾಮಮೂರ್ತಿ	೧೯೬೦	ತಿನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ವಿನೋದಿನಿ ಪ್ರಕಟಿನಾಲಯ, ಬೆಂಗಳೂರು
೧೦೪೭	ಮನಪ.	ಮನಶ್ಶಾಸ್ತ್ರದ ಪರಿಚಯ	ನಾರಾಯಣಶಾಸ್ತ್ರಿ	೧೯೩೨	ಪಂಡಾಚಾರ್ಯ ವಿದ್ಯುನ್ಮುದ್ರಣಾಲಯ, ಮೈಸೂರು
೧೦೪೮	ಮನುಗುಂ.	ಮನುಮುನಿ ಗುಮ್ಮಟದೇವನ ವಚನಗಳು	ಮನುಮುನಿ ಗುಮ್ಮಟದೇವ	ಸು. ೧೧೬೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ.ಬಿ.ಳಳಲ, ಓರಿಇ.,ಮೈಸೂರು
೧೦೪೯	ಮನುಚೋ.	ಮನುಚೋಳನ ರಗಳೆ	ಹರಿಹರ	ಸು. ೧೩೦೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ೩೫೮, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೧೦೫೦	ಮನೆಬಿ.	ಮನೆ ಸುಟ್ಟ ಕಿಡಿ ಮನ ಬೆಳಗಿತು	ರಾವ್‌ಬಹದ್ದೂರ	೧೯೫೯	ಜಿ. ಕೆ. ಅಂಡ್ ಬ್ರದರ್ಸ್, ಬೆಂಗಳೂರು
೧೦೫೧	ಮನೆಮ.	ಮನೆ ಮದ್ದು	ಕೊರಡ್ಡಲ್ ವೆಂಕಟರಾವ್	೧೯೪೬	ನವಯುಗ ಪ್ರೆಸ್, ಉಡುಪಿ
೧೦೫೨	ಮನೋವಿ.	ಮನೋವಿಜಯ	ಗುರುಬಸವ	ಸು. ೧೯೩೦	ಗುರುವಿಲಾಸ ಪ್ರಿಂಟಿಂಗ್ ವರ್ಕ್ಸ್, ಬೆಂಗಳೂರು, ೧೯೩೪
೧೦೫೩	ಮನ್ನಿವಿ.	ಮನ್ನಿಥ ವಿಜಯಂ	ವಿರಕ್ತ ತೋಂಟದಾರ್ಯ (ಸಂ॥ ಎಂ. ಎ. ನಾರಾಯಣಶಾಸ್ತ್ರಿ)	ಸು. ೧೪೦೦	ಓರಿಲೈ., ಮದರಾಸು, ೧೯೫೫
೧೦೫೪	ಮಬಲಿ.	ಮಬಸವಿಯೆಲ್ಲ ಮಾರಿಗೆ ಬಲಿ	ಆನಂದಕಂದ	೧೯೨೬	ಸ್ವಧರ್ಮ ಕಥಾಮಾಲೆ, ಧಾರವಾಡ
೧೦೫೫	ಮಭಾರ.	ಮಹಾಭಾರತಾಮೃತ	ಗಳಗನಾಥ	೧೯೩೩	ಗಳಗನಾಥ ಸುರಸಗ್ರಂಥಮಾಲಾ,ಧಾರವಾಡ
೧೦೫೬	ಮರಮ.	ಮರಳಿ ಮಣ್ಣಿಗೆ	ಶಿವರಾಮ ಕಾರಂತ	೧೯೪೪	ತಿನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಪುತ್ತೂರು
೧೦೫೭	ಮರಳಿ.	ಮರಳಿ ಮನೆಗೆ	ಮು. ಲ. ರಂಗನಾಥ	೧೯೫೭	ವಿವೇಕ ಸಾಹಿತ್ಯ ಮಾಲೆ, ಮಂಗಳೂರು
೧೦೫೮	ಮರಾಚ.	ಮಹಿಶೂರ ಮಹಾರಾಜ ಚರಿತ್ರಂ	ಸೋಗಲೆ ಅಯ್ಯಶಾಸ್ತ್ರಿ	೧೯೧೬	ಜಿ. ಟಿ. ಎ. ಪ್ರೆಸ್, ಮೈಸೂರು
೧೦೫೯	ಮರುಚಾ.	ಮರುಳು ಸಿದ್ಧೇಶ್ವರ ಚಾರಿತ್ರ	ದೇಚ — (ಸಂ॥ ಅ. ನ. ಕೃಷ್ಣರಾಯ)	೧೨೫೭	(i) ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ಎ. ೩೦೮, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು (ii) ವಿಶ್ವವಾಣಿ ಪ್ರಕಟಿನ ಮಂದಿರ, ಬೆಂಗಳೂರು
೧೦೬೦	ಮಯೂಪಿ.	ಮಯೂರಪಿ ಮಹಲು	ಅಶ್ವತ್ಥ	೧೯೫೦	—
೧೦೬೧	ಮಲುರ.	ಮಲುಚರಣ ರಗಳೆ	ಹರಿಹರ	ಸು. ೧೩೦೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ೩೫೮, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೧೦೬೨	ಮಲೆಚಿ.	ಮಲೆನಾಡಿನ ಚಿತ್ರಗಳು	ಕೆ. ವಿ. ಪುಟ್ಟಪ್ಪ	೧೯೪೨	ಉದಯರವಿ, ವಾಡೇವಿಲಾಸಪುರಂ, ಮೈಸೂರು
೧೦೬೩	ಮಲೆದೇ.	ಮಲೆದೇಗುಲ	ಪು. ತಿ. ನರಸಿಂಹಾಚಾರ್	೧೯೫೫	ಕಾನ್ಯಾಲಯ, ಮೈಸೂರು
೧೦೬೪	ಮಲೆಮಂ.	ಮಲೆನಾಡಿನ ಮಂಗಳೆ	ಕೆ. ಸುಂದರಮ್ಮ	೧೯೫೩	ಅವರೆಳಕಾಶೀಕೇತನ, ಬೆಂಗಳೂರು
೧೦೬೫	ಮಲ್ಲಚ.	ಹೇಮರಡ್ಡಿಯ ಮಲ್ಲಮ್ಮನಚರಿತ್ರ	ಚನ್ನಕವಿ	೧೯೨೬	ಧರ್ಮಪ್ರಕಾಶ ಮುದ್ರಣಾಲಯ, ಮಂಗಳೂರು
೧೦೬೬	ಮಲ್ಲಮ್ಮ	ಹೇಮರಡ್ಡಿ ಮಲ್ಲಮ್ಮ	ಕೆ. ಎಂ. ರಾಜಶೇಖರಯ್ಯ ಹಿರೇಮಠ	—	—
೧೦೬೭	ಮಲ್ಲವ್ವ.	ಮಾದಿಗರ ಮಲ್ಲವ್ವ	ಮುದವೀಡು ಕೃಷ್ಣರಾಯ	೧೯೩೫	ಮುದ್ರಣ (?), ಮೈಸೂರು
೧೦೬೮	ಮಲ್ಲಾರಿ.	ಮಲ್ಲಾರಿ ಮಹಾತ್ಮೆ	ಕೊಟ್ಟೂರು ವಿರೂಪಾಕ್ಷ ಪೇರಿ	೧೯೩೫	ಮುದ್ರಣ (?), ಮೈಸೂರು
೧೦೬೯	ಮಲ್ಲಿ.	ಮಲ್ಲಿ	ದೇವುಡು	೧೯೫೪	ತಿನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಕಾರದಾ ಪ್ರಕಟಿನಾಲಯ, ಬೆಂಗಳೂರು
೧೦೭೦	ಮಲ್ಲಿಗೆ.	ಮಲ್ಲಿಗೆ ದಂಡೆ	(ಸಂ॥ ಕಾಪಸೆ ರೇವಪ್ಪ)	೧೯೩೫	ಜಯಕರ್ನಾಟಕ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಧಾರವಾಡ
೧೦೭೧	ಮಲ್ಲಿಪು.	ಮಲ್ಲಿನಾಥ ಪುರಾಣಂ	ನಾಗಚಂದ್ರ (ಸಂ॥ ಎಸ್. ಜಿ. ನರಸಿಂಹಾಚಾರ್, ಮಂ.ಆ. ರಾಮಾನುಜಯ್ಯಂಗಾರ್)	ಸು. ೧೧೦೦	ಕರ್ನಾಟಕ ಕಾವ್ಯಮಂಜರಿ, ಮೈಸೂರು, ೧೯೫೫
೧೦೭೨	ಮಸಕೂ.	ಮಸಣದ ಕೂಗು	ಎಂ. ಎ. ಏಲಮ್ಮ (ಯೋಗಿನಿ)	೧೯೫೭	ಬಾಲಸಾಹಿತ್ಯ ಮಂಡಲಿ, ಮಂಗಳೂರು

ಕ್ರಮ ಸಂಖ್ಯೆ	ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತ	ಹೆಸರು	ಕರ್ತೃ	ಕಾಲ	ಇತರ ವಿವರಗಳು
೧೦೭೩	ಮಹಾಂತೇ.	ಮಹಾಂತೇಶ್ವರ ಪುರಾಣ	ಚನ್ನಕವಿ	೧೯೩೦	ಧರ್ಮಪ್ರಕಾಶ ಮುದ್ರಣಾಲಯ, ಮಂಗಳೂರು
೧೦೭೪	ಮಹಾಗ.	ಮಹಾತ್ಯಾಗ	ಎಂ. ಆರ್. ಶ್ರೀನಿವಾಸಮೂರ್ತಿ	೧೯೫೮	ತಿನೆಯ ಮುದ್ರಣ,ಸತ್ಯಕೋಧನ ಪ್ರಕಟನ ಮಂದಿರ, ಬೆಂಗಳೂರು
೧೦೭೫	ಮಹಾತ್ಮಾ.	ಮಹಾತ್ಮಾ	ಅನುಃ ಜಿ. ಆರ್. ಹೆಗ್ಗಡೆ	—	ಸುಲಭ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪ್ರಕಾಶನ, ಕುಮಟ
೧೦೭೬	ಮಹಾದೇ.	ಮಹಾದೇವಿಯಕ್ಕನ ವಚನಗಳು	ಮಹಾದೇವಿಯಕ್ಕ— (ಸಂಗಿ (i) ಚನ್ನಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಜುನ (ii) ಗಿರಿಜಾಕಂಠರ)	ಸು. ೧೧೬೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: (?), ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
					ಸದ್ವರ್ಮದೀಪಿಕೆ, ಮೈಸೂರು
					ಬಿ. ಜಿ. ಸಂಕೇಶ್ವರ, ಗದಗ, ೧೯೩೩
೧೦೭೭	ಮಹಾನೇ.	ನೇಮಿನಾಥ ಪುರಾಣ	ಮಹಾಬಲ ಕವಿ	೧೬೫೪	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: (?), ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೧೦೭೮	ಮಹಾಪೂ.	ಮಹಾಪೂರ	ಕುಲಕರ್ಣಿ ಶೇಷಗಿರಿರಾವ್	೧೯೩೮	ಮನೋಹರ ಗ್ರಂಥಮಾಲಾ, ಧಾರವಾಡ
೧೦೭೯	ಮಹಾಬಾ.	ಮನೆಗೆ ಬಂದ ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿ	ತ. ರಾ. ಸು.	೧೯೫೮	ತಿನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಎಸ್. ಎಸ್. ಎನ್. ಬುಕ್ ಡಿಪೋ, ಬೆಂಗಳೂರು
೧೦೮೦	ಮಹಾವಂ.	ಶ್ರೀಮನ್ಮಹಾರಾಜರವರ ವಂಶಾವಳಿ (ಭಾಗ I-II)	ಬಿ. ರಾಮಕೃಷ್ಣರಾವ್	೧೯೧೬–೨೨	ಗವರ್ನ್‌ಮೆಂಟ್ ಬ್ರಾಂಚ್ ಪ್ರೆಸ್, ಮೈಸೂರು
೧೦೮೧	ಮಹಾವಿ.	ಮಹಾವಿಂಗೇಂದ್ರ ವಿಜಯ (ಭಾಗ I-II)	ಮಹಾದೇವ	೧೯೭೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ಬಿ. ೧೦೪, ೧೪೭, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೧೦೮೨	ಮಹಾಸಾ.	ಮಹಾದೇವಿಯಕ್ಕನವರ ಸಾಹಿತ್ಯ	ಬಿ. ಸಿ. ಜವಳಿ, ಮಲ್ಲಾಬಾದಿ ವೀರಭದ್ರಪ್ಪ	೧೯೫೦	ಪಂಪಾ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪ್ರಕಟನಾಲಯ, ದಾವಣಗೆರೆ
೧೦೮೩	ಮಳೆರ.	ಮಳೆಯರಾಜದೇವರ ರಗಳೆ	ಹರಿಹರ	ಸು. ೧೨೦೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ೩೫೮, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೧೦೮೪	ಮಾಂಗಲ್ಯ.	ಮಾಂಗಲ್ಯ	ಚಿ. ಸದಾಶಿವಯ್ಯ	೧೯೫೧	ಆನಂದ ಬ್ರದರ್ಸ್, ಬೆಂಗಳೂರು
೧೦೮೫	ಮಾಂದಳಿ.	ಮಾಂದಳಿರು	ಪು. ತಿ. ನರಸಿಂಹಾಚಾರ್	೧೯೫೮	ತಿನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಹೇಮಾವತೀ ಪ್ರಕಾಶನ ಮಂದಿರ, ಗೊರೂರು
೧೦೮೬	ಮಾಡಿಮ.	ಮಾಡಿ ಮಡಿದವರು	ಬಸವರಾಜ ಕಟ್ಟೀಮನಿ	೧೯೫೦	ಉಷಾ ಸಾಹಿತ್ಯಮಾಲೆ, ಮೈಸೂರು
೧೦೮೭	ಮಾತನಾ.	ಮಾತನಾಡುವ ಕೆಲ್ಲು	ಆನಂದಕಂದ	೧೯೪೯	ಸಮಾಜ ಪುಸ್ತ ಕಾಲಯ, ಧಾರವಾಡ
೧೦೮೮	ಮಾತೃಭೂ.	ಕೇವಲ ಮಾತೃಭೂಮಿಗಾಗಿ	ಜಿ. ಎಚ್. ಹೊಸೂರ	೧೯೨೩	—
೧೦೮೯	ಮಾದಣಿ.	ಮಾದಾರ ದೂಳಯ್ಯನ ವಚನಗಳು	ಮಾದಾರ ದೂಳಯ್ಯ	ಸು. ೧೧೬೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ೫೦೪, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೧೦೯೦	ಮಾಧವ.	ಮಾಧವಕಳರುಣಾವಿಲಾಸ	ಗಳಗನಾಥ	೧೯೨೩	ಗಳಗನಾಥ ಸುರ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಹಾವೇರಿ
೧೦೯೧	ಮಾನಸರ.	ಮಾನಸಕಂಜರ ರಗಳೆ	ಹರಿಹರ	ಸು. ೧೩೦೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ೩೫೮, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೧೦೯೨	ಮಾನಸಾ.	ಮಾನವ ಹಿತಸಾಧಕರು	ಬಿ. ಡಿ. ಮಾಧವ ಬಾಳಿಗ	೧೯೫೦	ತಿನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಯು. ಆರ್. ಶೆಣ್ಯೈ ಎಂಡ್ ಸನ್ಸ್, ಮಂಗಳೂರು
೧೦೯೩	ಮಾಮನೆ.	ಮಾವನ ಮನೆ	ದಾಶರಥಿ ದೀಕ್ಷಿತ್	೧೯೫೯	ತಿನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಸ್ಟ್ಯಾಂಡರ್ಡ್ ಬುಕ್ ಡಿಪೋ, ಬೆಂಗಳೂರು
೧೦೯೪	ಮಾಮರಾ.	ಮಾಡಿದ್ದು ಸ್ಟೋ ಮಹಾರಾಯ	ಎಂ. ಎಸ್. ಪುಟ್ಟಣ್ಣ	೧೯೪೯	ತಿನೆಯಮುದ್ರಣ,ಕಾವ್ಯಾಲಯ,ಮೈಸೂರು
೧೦೯೫	ಮಾಮಲ್ಲಿ.	ಮಾತಿನ ಮಲ್ಲಿ	ಜಿ. ಪಿ. ರಾಜರತ್ನಂ	೧೯೫೧	ಆನಂದ ಬ್ರದರ್ಸ್, ಬೆಂಗಳೂರು
೧೦೯೬	ಮಾಯಾವಿ.	ಮಾಯಾವಿ	ಎಂ. ವೆಂಕಟಾದ್ರಿಶಾಸ್ತ್ರಿ	೧೯೩೮	ಎಸ್. ಎಸ್. ಎನ್. ಬುಕ್ ಡಿಪೋ, ಬೆಂಗಳೂರು
೧೦೯೭	ಮಾರಿವ.	ಕಂಬದ ಮಾರಿತಂದೆಯ ವಚನಗಳು	ಕಂಬದ ಮಾರಿತಂದೆ	ಸು. ೧೧೬೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ.ವಿ.೪೪೮,ಓರಿಇ.,ಮೈಸೂರು
೧೦೯೮	ಮಾರ್ಟಿನ.	ಮಾರ್ಟಿನನ ಸಾಹಸ	ಬಿ. ಶಂಕರಭಟ್ಟ	೧೯೫೫	ಕನ್ನಡ ಪ್ರಸಂಡ ಪ್ರಕಾಶನ, ಮಂಗಳೂರು
೧೦೯೯	ಮಾಲತಿ.	ಮಾಲತೀ ಮಂದಿರ	ಹೊಸಮನೆ ಗುಡ್ಡಪ್ಪ	೧೯೫೨	ಪ್ರತಿಭಾ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಧಾರವಾಡ
೧೧೦೦	ಮಾವಾದ.	ಮಾರ್ಕ್ಸ್‌ವಾದ	ಗೌರೀಶ ಕಾಯಕಿಣಿ	೧೯೪೯	ಮಿಂಚಿನಬಳ್ಳಿ, ಧಾರವಾಡ
೧೧೦೧	ಮಾವಿತೋ.	ಮಾವಿನ ತೋಪು	ಹಣಮಂತ ಪೀತಾಂಬರ ಜೋಶಿ	೧೯೩೩	ಜಯಕರ್ನಾಟಕ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ,ಧಾರವಾಡ
೧೧೦೨	ಮಿಂಚಿಹು.	ಮಿಂಚಿನ ಹುಡಿ	ಕೃಷ್ಣಕುಮಾರ	೧೯೪೪	ಮನೋಹರ ಗ್ರಂಥಮಾಲಾ, ಧಾರವಾಡ
೧೧೦೩	ಮಿತವ್ಯ.	ಮಿತವ್ಯಯ	ರಾ. ನ. ಮಳಗಿ	೧೯೫೫	ಪ್ರತಿಭಾ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಧಾರವಾಡ
೧೧೦೪	ಮಿತ್ರಗೋ.	ಮಿತ್ರವಿಂದಾಗೋವಿಂದಂ	ಸಿಂಗರಾಚ್ಚ (ಸಂಗಿ ಮಂ.ಅ. ರಾಮಾನುಜಯ್ಯಂಗಾರ್)	ಸು. ೧೬೬೦	ತಿನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಕರ್ನಾಟಕ ಕಾವ್ಯ ಮಂಜರಿ, ಮೈಸೂರು, ೧೯೫೦
೧೧೦೫	ಮಿಶ್ರಸ್ತೋ.	ಮಿಶ್ರಸ್ತೋತ್ರಗೀತೆ	ಸಿದ್ಧರಾಮ (ಸಂಗಿ ಶಿವಬಸವ ಸ್ವಾಮಿ)	ಸು. ೧೧೬೦	ಶಿವಶರಣ ವಾಙ್ಮಯ ಪ್ರಕಾಶನ, ಮೈಸೂರು, ೧೯೫೪

ಕ್ರಮ ಸಂಖ್ಯೆ	ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತ	ಹೆಸರು	ಕರ್ತೃ	ಕಾಲ	ಇತರ ವಿವರಗಳು
೧೧೦೬	ಮಿಕ್ರಾರ್ಪ.	ಮಿಕ್ರಾರ್ಪಣ (ಸಟೀಕ)	ಚನ್ನಬಸವ	ಸು. ೧೧೬೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ೧೫೮, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೧೧೦೭	ಮೀನೆಸಾ.	ಮೀನೆ ಮತ್ತು ನಾನು	ಕುಪ್ಪಿ ವಾಸುದೇವ ಶೆಣೈ	೧೯೪೮	ಪ್ರಭಾತ ಆಫೀಸು, ಮಂಗಳೂರು
೧೧೦೮	ಮುಂಗಾಲ್.	ಮುಂಗಾಲ್ ಪುಟಿಗೆ	ಎಸ್. ಕೆ. ಕುಲಕರ್ಣಿ	೧೯೪೪	ಸಾಧನ ಪ್ರೆಸ್, ಧಾರವಾಡ
೧೧೦೯	ಮುಂಗಾಮು.	ಮುಂಗಾರು ಮುಗಿಲು	(ಸಂಗಿ ಯಂ. ಬಿ. ಮರಕಿಣಿ, ಶಂ. ಪಾ. ದೈತೋಟ)	೧೯೫೩	ಜನಪ್ರಿಯ ಸಾಹಿತ್ಯ, ಪುತ್ತೂರು
೧೧೧೦	ಮುಂಬಭೂ.	ಮುಂಬಯಿ ಇಲಾಖೆಯ ಭೂಗೋಳವು	ಇ. ಪೆ. ನಿಂಬಾಳಕರ	೧೯೧೩	—
೧೧೧೧	ಮುಂಬಯಿ.	ಕನ್ನಡ ಮೊದಲನೇ ಪುಸ್ತಕ	ಪಾಂಡುರಂಗ ವೆಂಕಟೇಶ ಚಿಂತಾಮಣಿ ಖೇಕಳರ	೧೯೦೨	೯ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಗವರ್ನ್‌ಮೆಂಟ್ ಸೆಂಟ್ರಲ್ ಬುಕ್ ಡಿಪೋ, ಮುಂಬಯಿ
		,, ಎರಡನೇ ,,	,,	೧೯೧೯	೬ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಗವರ್ನ್‌ಮೆಂಟ್ ಸೆಂಟ್ರಲ್ ಬುಕ್ ಡಿಪೋ, ಮುಂಬಯಿ
		,, ಮೂರನೇ ,,	ಗಂಗಾಧರಮಡಿವಾಳೇಶ್ವರ ತೂರಮುರಿ	೧೮೩೩	೫ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಗವರ್ನ್‌ಮೆಂಟ್ ಸೆಂಟ್ರಲ್ ಬುಕ್ ಡಿಪೋ, ಮುಂಬಯಿ
		,, ನಾಲ್ಕನೇ ,,	ವಿದ್ಯಾ ಇಲಾಖೆಯ ಕನ್ನಡ ಟ್ರಾನ್ಸ್‌ಲೇಟರ	೧೯೯೩	೫ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಗವರ್ನ್‌ಮೆಂಟ್ ಸೆಂಟ್ರಲ್ ಬುಕ್ ಡಿಪೋ, ಮುಂಬಯಿ
		,, ಐದನೇ ,,	ವೆಂಕಟ ರಂಗೋ ಕಟ್ಟಿ	೧೯೦೨	೫ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಗವರ್ನ್‌ಮೆಂಟ್ ಸೆಂಟ್ರಲ್ ಬುಕ್ ಡಿಪೋ, ಮುಂಬಯಿ
		,, ಆರನೇ ,,		೧೯೧೦	೩ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಗವರ್ನ್‌ಮೆಂಟ್ ಸೆಂಟ್ರಲ್ ಬುಕ್ ಡಿಪೋ, ಮುಂಬಯಿ
೧೧೧೨	ಮುಂಬರಾ.	The Journal of the Bombay Branch of the Royal Asiatic Society	—	—	—
೧೧೧೩	ಮುಳ್ಳಪು.	ಮುಳ್ಳಣ್ಣ ವಿರಾಟ ಪುರುಷ	ಶ್ರೀರಂಗ	೧೯೨೬	ರಂಗಮಂಗ ಪ್ರಕಾಶನ, ಧಾರವಾಡ
೧೧೧೪	ಮುಳ್ಳಕಂ.	ಮುಳ್ಳಕಂಬ	ಅಂಬಿಕಾತನಯದತ್ತ	೧೯೫೬	ಸಮಾಜ ಪುಸ್ತಕಾಲಯ, ಧಾರವಾಡ
೧೧೧೫	ಮುಗಿಳಿ.	ಮುಗಿಯದ ಕತೆ	ವಿ. ಎಂ. ಇನಾಂದಾರ	೧೯೫೩	ದೀಪದಾನ ಪ್ರಕಾಶನ, ಧಾರವಾಡ
೧೧೧೬	ಮುಗಿಮು.	ಮುಗಿಲ ಮಲ್ಲಿಗೆ	ಕೃಷ್ಣಮಾರ್ತಿ ಪುರಾಣಿಕ	೧೯೫೯	೩ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಸುದರ್ಶನ ಪ್ರಕಾಶನ, ತಿಪಟೂರು
೧೧೧೭	ಮುಚ್ಚಿ ಬಾ.	ಮುಚ್ಚಿದ ಬಾಗಿಲು	ಶ್ರಿವೇಣಿ	೧೯೫೯	,, ,,
೧೧೧೮	ಮುಡಿಗೆ.	ಮುಡಿಗೆಯ ಅಷ್ಟಕ	ಹರಿಹರ	ಸು. ೧೩೦೦	ಶರಣ ಸಾಹಿತ್ಯ, ಬೆಂಗಳೂರು, ೧೯೫೩
೧೧೧೯	ಮುಡಿಹೂ.	ಮುಡಿಯದ ಹೂ	ಅನುಗಿ ಪಿ. ವೆಂಕೋಬಾಚಾರ್ಯ	೧೯೫೩	ಆನಂದ ಗ್ರಂಥಮಾಲಾ, ಹುಬ್ಬಳ್ಳಿ
೧೧೨೦	ಮುತ್ತೈಮೆ.	ಮುತ್ತೈದೆ	ಕೃಷ್ಣಮಾರ್ತಿ ಪುರಾಣಿಕ	೧೯೫೮	ವಿದ್ಯಾನಿಧಿ ಪ್ರಕಾಶನ, ಮೈಸೂರು
೧೧೨೧	ಮುದ್ರಾಮಂ.	ಮುದ್ರಾಮಂಜೂಷ	ಕೆಂಪುನಾರಾಯಣ	೧೮೨೩	ಮೆಸ್ಸಿ ಪ್ರೆಸ್ ಮತ್ತು ಪಬ್ಲಿಷಿಂಗ್ ಹೌಸ್, ಮೈಸೂರು, ೧೯೫೩
೧೧೨೨	ಮುನಿಮಾ.	ಮುನಿಯನ ಮಾದರಿ	ಕೆ. ಎ. ಎನ್. ರಾವ್	—	ಮನೋಹರ ಗ್ರಂಥಮಾಲಾ, ಧಾರವಾಡ
೧೧೨೩	ಮುಮುಕ್ಷು.	ಮುಮುಕ್ಷು ಸೋಪಾನ	ಶಿವಾನಂದ ಸುಬ್ರಹ್ಮಣ್ಯ	—	ಮುದ್ರಣ (?), ಮೈಸೂರು
೧೧೨೪	ಮುಯ್ಯಿ ಮು.	ಮುಯ್ಯಿಗೆ ಮುಯ್ಯಿ	ಆ. ನ. ಕೃಷ್ಣರಾಯ	೧೯೫೦	ಆನಂದ್ ಬ್ರದರ್ಸ್, ಬೆಂಗಳೂರು
೧೧೨೫	ಮುರುಳು.	ಮುರುಳು ಮಂಟಪ	ಎಸ್. ಅನಂತನಾರಾಯಣ	೧೯೫೩	೩ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಶಾರದಾ ಮಂದಿರ, ಮೈಸೂರು
೧೧೨೬	ಮುಲ್ಲಾಶಾ.	ಮುಲ್ಲಾಶಾಸ್ತ್ರ	ಚಂದ್ರಸಾಗರವರ್ಣಿ	ಸು. ೧೮೧೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ.ಎ.೩೭೬,ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೧೧೨೭	ಮುಸುಗ.	ಮುಸುಗ ತೆಗೆಯೇ ಮಾಯೂಂಗಣೆ	ಎಂ. ಎಸ್. ಪುಟ್ಟಣ್ಣ	೧೯೨೮	ದಿ ಪರ್ಫೆಕ್ಟ್ ಪ್ರಿಂಟಿಂಗ್‌ವರ್ಕ್ಸ್,ಬೆಂಗಳೂರು
೧೧೨೮	ಮುಸುರ.	ಮುಸುಸುಟಿಯ ಬೊಡಯ್ಯನ ರಗಳೆ	ಹರಿಹರ	ಸು. ೧೩೦೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ೩೫೮, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೧೧೨೯	ಮುಳ್ಳಿಹಾ.	ಮುಳ್ಳಿನ ಹಾಸಿಗೆ	ಪಂ. ಮೂ. ರುದ್ರಮುನಿಸ್ವಾಮಿ	೧೯೫೪	ಭಾರತೀ ಪ್ರಕಾಶನ, ಮೈಸೂರು
೧೧೩೦	ಮುಳ್ಳುದೇ.	ಮುಳ್ಳುದೇಲಿ	ಚಾಲುಳ್ಕ್ಯ	೧೯೪೦	ಲಲಿತ ಸಾಹಿತ್ಯಮಾಲೆ, ಧಾರವಾಡ
೧೧೩೧	ಮೂಕೆಮ.	ಮೂಕೆಯ ಮಕ್ಕಳು	ಶ್ರೀನಿವಾಸ	೧೯೫೩	ಬೆಂಗಳೂರು ಪ್ರೆಸ್, ಬೆಂಗಳೂರು
೧೧೩೨	ಮೂಪ್ರೇಮ.	ಮೂಕ ಪ್ರೇಮ	ವಿಶಾಲಾಕ್ಷಿ ನಾರಾಯಣರಾವ್	೧೯೫೬	ಕಾವ್ಯಾಲಯ, ಮೈಸೂರು
೧೧೩೩	ಮೂರಾಬ.	ಮೂರಾಬಟ್ಟೆ	ವಿ. ಎಂ. ಇನಾಂದಾರ್	೧೯೫೬	ಉಷಾ ಸಾಹಿತ್ಯಮಾಲೆ, ಮೈಸೂರು
೧೧೩೪	ಮೂರುಉ.	ಮೂರು ಉಪನ್ಯಾಸಗಳು	ಗೋವಿಂದ ಪೈ	೧೯೪೦	ಕನ್ನಡ ರಿಸರ್ಚ್ ಆಫೀಸು, ಧಾರವಾಡ

ಕ್ರಮ ಸಂಖ್ಯೆ	ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತ	ಹೆಸರು	ಕರ್ತೃ	ಕಾಲ	ಇತರ ವಿವರಗಳು
೧೧೬೫	ಮೂರುದಾ.	ಮೂರು ದಾರಿಗಳು	ಯಕಶಂತ ಚತ್ತಾಲ	೧೯೬೪	ಮನೋಹರ ಗ್ರಂಥಮಾಲಾ, ಧಾರವಾಡ
೧೧೬೬	ಮೂರ್ತಿಕಾ.	ಮೂರ್ತಿ ಮತ್ತು ಕಾಮಕಸ್ತೂರಿ	ಡಿ. ರಾ. ಬೇಂದ್ರೆ	೧೯೫೫	ಪ್ರತಿಭಾ ಮುದ್ರಣ, ಧಾರವಾಡ
೧೧೬೭	ಮೂಲರಾ.	ಮೂಲಕ ರಾಮಾಯಣ	?	ಸು. ೧೬೦೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ.ವಿ.೧೯,ಹಿ೦ಡಿ.,ಮೈಸೂರು
೧೧೬೮	ಮೂಲಾನ.	ಮೂಲಾನಕ್ಷತ್ರ	ಕೆಇನಾರಾಯಣ	೧೯೫೪	ಕಾವ್ಯಾಲಯ, ಮೈಸೂರು
೧೧೬೯	ಮೆಜೆಮಿಂ.	ಮೆಜೆಮಿಂಡಯ್ಯನ ವಚನಗಳು	ಮೆಜೆಮಿಂಡಯ್ಯ	ಸು. ೧೮೦೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ.ವಿ.೪೮, ಹಿ೦ಡಿ., ಮೈಸೂರು
೧೧೭೦	ಮೆಜೆಮಿಂದೇ.	ಮೆಜೆಮಿಂಡದೇವರ ರಗಳೆ	ಹರಿಹರ	ಸು. ೧೩೦೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ೪೫೮, ಹಿ೦ಡಿ., ಮೈಸೂರು
೧೧೭೧	ಮೇದಿಮು.	ಮೇದಿನಾಪುರದ ಮಲ್ಲ	ಗುರುರಾಜ ಜೋಶಿ	೧೯೫೪	೩ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಮನೋಹರ ಗ್ರಂಥಮಾಲಾ, ಧಾರವಾಡ
೧೧೭೨	ಮೈಆರಿ.	Mysore Archaeological Reports (1908-1946)	—	—	ಮೈಸೂರು ಆರ್ಕಿಯಲಾಜಿಕಲ್ ಡಿಪಾರ್ಟ್‌ಮೆಂಟ್, ಮೈಸೂರು
೧೧೭೩	ಮೈಓಗಿ.	ಮೈಸೂರು ಔಷಧಿ ಗಿಡಗಳು	ಎಸ್. ಜಿ. ನರಸಿಂಹಾಚಾರ್	೧೯೫೨	ಮೈಸೂರು ಗವರ್ನಮೆಂಟ್ ಬೊಟಾನಿಕಲ್ ಸೀರೀಸ್ ಬುಲೆಟಿನ್, ಬೆಂಗಳೂರು
೧೧೭೪	ಮೈಗೆಜೆ.	Mysore Gazetteer I-V	ಸಿ. ಹಯವದನರಾವ್	೧೯೨೯–೪೦	ಗವರ್ನ್‌ಮೆಂಟ್ ಪ್ರೆಸ್, ಬೆಂಗಳೂರು
೧೧೭೫	ಮೈರಾಕಾ.	ಮೈರಾವಣನ ಕಾಳಗ	ಕುಮಾರ ವಾಲ್ಮೀಕಿ (ಸಂಗಿ ಮಂ.ಅ. ರಾಮಾನುಜಯ್ಯಂಗಾರ್)	ಸು. ೧೫೦೦	ಕರ್ನಾಟಕ ಕಾವ್ಯಕಲಾನಿಧಿ, ಮೈಸೂರು, ೧೯೧೩
೧೧೭೬	ಮೈಲಿಮಾ.	ಮೈಲಿಕಲ್ಲಿ ನೊಡನೆಮಾತುಕತೆಗಳು	ಶಿವರಾಮ ಕಾರಂತ	೧೯೪೮	೩ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಹರ್ಷ ಪ್ರಕಟಣಾಲಯ, ಪುತ್ತೂರು, ೧೯೬೩
೧೧೭೭	ಮೈವಾಸು.	ಮೈಸೂರು ದೇಶದ ವಾಸ್ತುಶಿಲ್ಪ	ಬಿ. ವೆಂಕೋಬರಾವ್	೧೯೫೯	ವಿಚಾರ ಸಾಹಿತ್ಯ (ಪ್ರೈ.) ಲಿ., ಬೆಂಗಳೂರು
೧೧೭೮	ಮೈಸಂಮೆ.	ಮೈಸೂರು ಮೆಯ್ಮುಂ ಅಥವಾ ಶ್ರೀ ನಾಲ್ವಡಿಕೃಷ್ಣರಾಜೇಂದ್ರಜಯಮೆಮೆ	ಟಿ. ಶ್ರೀನಿವಾಸ ರಂಗಾಚಾರ್ಯ	೧೯೨೩	ಪಂಚಾಚಾರ್ಯ ಎಲೆಕ್ಟ್ರಿಕ್ ಪ್ರೆಸ್, ಮೈಸೂರು
೧೧೭೯	ಮೊಗ್ಗು.	ಮೊಗ್ಗು	ಜಯಲಕ್ಷ್ಮೀ ಆರ್. ಶ್ರೀನಿವಾಸನ್	೧೯೪೩	ಬೆಂಗಳೂರು ಪ್ರೆಸ್, ಬೆಂಗಳೂರು
೧೧೮೦	ಮೊನೆರ.	ಮೊನೆಯಿಡುವರ ರಗಳೆ	ಹರಿಹರ	ಸು. ೧೩೦೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ೪೫೮, ಹಿ೦ಡಿ., ಮೈಸೂರು
೧೧೮೧	ಮೊಪಮು.	ಮೊಗ ಪಡೆದ ಮನ	ಶಿವರಾಮ ಕಾರಂತ	೧೯೫೦	೩ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಹರ್ಷಮುದ್ರಣ ಪ್ರಕಟಣಾಲಯ, ಪುತ್ತೂರು
೧೧೮೨	ಮೊಪಾಸಾ.	ಗಾಯ್ ಡಿ ಮೊಪಾಸಾನ ಕತೆಗಳು	ಅನುವಿ ಗೋವಿಂದ ವೆಂಕಟೇಶ ಚುಳಕಿ	೧೯೮೨	ಮನೋಹರ ಗ್ರಂಥಭಾಂಡಾರ, ಧಾರವಾಡ
೧೧೮೩	ಮೊಮಗು.	ಮೊದ್ದು ಮಗು	ನವಗಿರಿನಂದ	೧೯೫೪	—
೧೧೮೪	ಮೋಕ್ಷದೀ.	ಮೋಕ್ಷಮಾರ್ಗ ಪ್ರದೀಪಿಕೆ	ವಿಜಯದಾಸ (ಸಂಗಿ ಹನುಮಂತರಾವ ವಕೀಲ)	ಸು. ೧೮೨೫	ವರವೇಂದ್ರ ಹರಿದಾಸ ಸಾಹಿತ್ಯ ಮಂಡಲಿ, ಲಿಂಗಸೂಗೂರು, ೧೯೧೩
೧೧೮೫	ಮೋಜೀವ.	ಮೋಜಿನ ಜೀವನ ಅಥವಾ ಹೊಂಚುಗಾರರ ಸಂಚು	ಜಾನಕೀತನಯ	೧೯೫೧	ಶೇಷಾಚಲ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಧಾರವಾಡ
೧೧೮೬	ಮೋಬಾದ.	ಮೋಗಲ ಬಾದಶಾಹಿ	ರಾ. ಹ. ದೇಶಪಾಂಡೆ	೧೯೪೫	—
೧೧೮೭	ಮೋಹತ.	ಮೋಹನ ತರಂಗಿಣಿ	ಕನಕವಾಸ (ಸಂಗಿ ಮಂ.ಅ. ರಾಮಾನುಜಯ್ಯಂಗಾರ್)	ಸು. ೧೯೫೦	ಕರ್ನಾಟಕ ಕಾವ್ಯಕಲಾನಿಧಿ, ಮೈಸೂರು, ೧೯೧೩
೧೧೮೮	ಮೋಹಬ.	ಮೋಹದ ಬಲೆಯಲ್ಲಿ	ಬಸವರಾಜ ಕಟ್ಟಿಮನಿ	೧೯೫೨	ಶಾರದಾ ಪ್ರಕಟಣಾಲಯ, ಬೆಂಗಳೂರು
೧೧೮೯	ಮೋಹಿಪೀ.	ಮೋಹಿಪೀ ಅಥವಾ ಸಿಂದಕರ ನಡವಳಿ	ಗದಿಗೆಯ್ಯಾ ಹುಚ್ಚಯ್ಯಾ ಹೊನ್ನಾಪುರ ಮಠ	೧೯೧೧	ವಿದ್ಯಾವರ್ಧಕ ಸಂಘ, ಧಾರವಾಡ
೧೧೯೦	ಮೋಳಿಪು.	ಮೋಳಿಗೆಯ್ಯನ ಪುರಾಣ	ಗೌರವಾಂಕ (ಸಂಗಿ ಸಂ. ಶಿ. ಭೂಸನೂರಮಠ)	ಸು. ೧೬೦೦	ವೀರಭದ್ರಪ್ಪ ಹಾಲಬಾವಿ, ಧಾರವಾಡ, ೧೯೫೦
೧೧೯೧	ಮೋಳಿಮಾ.	ಮೋಳಿಗೆಯ ಮಾರಯ್ಯ ಮತ್ತು ರಾಣಿ ಮಹಾದೇವಿಯವರ ವಚನಗಳು	ಮೋಳಿಗೆಯ ಮಾರಯ್ಯ,ರಾಣಿ ಮಹಾದೇವಿ (ಸಂಗಿ ಬೆನ್ನಪ್ಪ ಉತ್ತಂಗಿ, ಸಂ. ಶಿ. ಭೂಸನೂರಮಠ)	ಸು. ೧೬೦೦	ವೀರಭದ್ರಪ್ಪ ಹಾಲಬಾವಿ, ಧಾರವಾಡ, ೧೯೫೦
೧೧೯೨	ಯಕ್ಷಗಾ.	ಯಕ್ಷಗಾನ ಸಾಹಿತ್ಯ	ಕೆ. ಎಂ. ಕೃಷ್ಣರಾವ್	೧೯೫೬	ಮಿಂಚಿನಬಳ್ಳಿ ಕಾರ್ಯಾಲಯ,ಧಾರವಾಡ
೧೧೯೩	ಯಕ್ಷಪ್ರ.	ಯಕ್ಷಪ್ರಶ್ನೆ ಅಥವಾ ಬರಲಿರುವ ಸಮಾಜ	ಶಂ. ಬಾ. ಜೋಶಿ	೧೯೪೮	ಪರ್ಣಕುಟಿ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಗೋಕರ್ಣ
೧೧೯೪	ಯಕ್ಷಬ.	ಯಕ್ಷಗಾನ ಬಯಲಾಟ	ಶಿವರಾಮ ಕಾರಂತ	೧೯೫೭	ಹರ್ಷಮುದ್ರಣಪ್ರಕಟನಾಲಯ,ಪುತ್ತೂರು
೧೧೯೫	ಯಗಿಕ.	(ಯಕ್ಷಗಾನ) ಗಿರಿಜಾ ಕಲ್ಯಾಣ	ಅಳಿಯ ಲಿಂಗರಾಜ	೧೮೨೩–೨೪	೩ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ವಾಗೀಶ್ವರೀ ಮುದ್ರಾಕ್ಷರಕಾಲೆ, ಬೆಂಗಳೂರು

ಕ್ರಮ ಸಂಖ್ಯೆ	ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತ	ಹೆಸರು	ಕರ್ತೃ	ಕಾಲ	ಇತರ ವಿವರಗಳು
೧೧೬೬	ಯಚೋರ.	(ಯಕ್ಷಗಾನ) ಚೋರಬಸವೇಶ್ವರ ಚರಿತ್ರೆ	ಮಹಾಂತ ದೇಶಿಕೇಂದ್ರ	ಸು. ೧೪೦೦	ಉಮಾಮಹೇಶ್ವರ ಮುದ್ರಾಕ್ಷರಶಾಲೆ, ಚಿತ್ತೂರು, ೧೮೮೬
೧೧೬೭	ಯಜ್ಞ ಮ.	ಯಜ್ಞಮನಾಯಕ	ಗರೂಡ ಸದಾಶಿವರಾಯ	೧೯೩೨	—
೧೧೬೮	ಯದುರಾ.	ಯದುಮಹಾರಾಜ	ಕೆರೂರ ವಾಸುದೇವಾಚಾರ್ಯ	೧೯೩೭	೩ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಧೀರೇಂದ್ರ ವಾಸುದೇವಾಚಾರ್ಯ ಕೆರೂರ, ಬಾಗಲಕೋಟೆ
೧೧೬೯	ಯನಳ.	(ಯಕ್ಷಗಾನ) ನಳಚರಿತ್ರೆ	ಕೆಂಪಯ್ಯ (ಸಂ॥ ಉಪ್ಪಾರಹಳ್ಳಿ ರಾಮಯ್ಯ)	ಸು. ೧೬೫೦	ಮುದ್ರಣ (?), ಬೆಂಗಳೂರು, ೧೮೬೯
೧೧೭೦	ಯಮದೂ.	ಯಮದೂತ	ರಾ. ಮೊ. ವಿಶ್ವಾಮಿತ್ರ	೧೯೫೦	ಪ್ರತಿಭಾ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಧಾರವಾಡ
೧೧೭೧	ಯಯಾತಿ.	ಯಯಾತಿ ನಾಟಕಂ	ಕಾ. ವೆಂಕಟರಮಣಯ್ಯ	೧೯೧೩	ಮಹಾವೀರ ಮುದ್ರಾಲಯ, ಬೆಳಗಾವಿ
೧೧೭೨	ಯವಿಪ.	(ಯಕ್ಷಗಾನ) ವಿರಾಟ್ ಪರ್ವ	ರಾಮಾತ್ಮಜ ವಿಷ್ಣು	೧೯೨೪	ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಮುದ್ರಣಾಲಯ, ಉಡುಪಿ
೧೧೭೩	ಯಶೋಚ.	ಯಶೋಧರ ಚರಿತೆ	ಜನ್ನ (ಸಂ॥ (i) ಮಂ. ಆ. ರಾಮಾನುಜಯ್ಯಂಗಾರ್; (ii) ಕ. ವೆಂ. ರಾಘವಾಚಾರ್)	೧೨೦೯ ,,	ಕರ್ಣಾಟಕ ಕಾವ್ಯಕಲಾನಿಧಿ, ಮೈಸೂರು, ೧೯೧೦ ೩ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ರಾಮಚಂದ್ರ ಬುಕ್‌ಡಿಪೋ, ಮೈಸೂರು, ೧೯೪೪
೧೧೭೪	ಯಶೋಧ.	ಯಶೋಧರಾ	ಶ್ರೀನಿವಾಸ	೧೯೫೪	೪ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಜೀವನ ಕಾರ್ಯಾಲಯ, ಬೆಂಗಳೂರು
೧೧೭೫	ಯಾತ್ರಿಕ.	ಯಾತ್ರಿಕ	ರಂಗನಾಥ ದಿವಾಕರ	೧೯೩೪	ಮನೋಹರ ಗ್ರಂಥಮಾಲಾ, ಧಾರವಾಡ
೧೧೭೬	ಯಾದವಜಂ.	ಯಾದವನಗಿರಿ ಮಾಹಾತ್ಮ್ಯ	ತಿಮ್ಮಕವಿ	೧೬೭೭	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ.ವಿ.ಚಿ, ಹಿರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೧೧೭೭	ಯಾದವ.	,,	ವೆಂಕಟಾರ್ಯ ಶಿಷ್ಯ	ಸು. ೧೭೦೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ.ಎ.೨೬೭,ಹಿರಿಇ.,ಮೈಸೂರು
೧೧೭೮	ಯಾದವಾ.	ಯಾದವಾಭ್ಯುದಯ	ಪೆರ್ಡಾಲ ಕೃಷ್ಣಯ್ಯ	೧೯೩೬	ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಮುದ್ರಣಾಲಯ, ಉಡುಪಿ
೧೧೭೯	ಯಾಹೊಸ.	ಯಾರು ಹೊಸ ?	ಪಿ. ಆರ್. ವಾಡಪ್ಪಿ	೧೯೪೯	ಮನೋಹರ ಗ್ರಂಥಭಾಂಡಾರ, ಧಾರವಾಡ
೧೧೮೦	ಯೋಗಾಂವಿ.	ಯೋಗಾಂಗಂಗ ವಿಭೂಷಣ	ಗುರುಬಸವ	ಸು. ೧೪೪೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಿಷತ್ತು, ಬೆಂಗಳೂರು
೧೧೮೧	ಯೋಧರು.	ಯೋಧರತ್ನಯರು	ಬಿ. ಡಿ. ಮಾಧವ ಬಾಳಿಗ	—	೪ನು. ಆರ್. ಶೆಣ್ಯೈ ಎಂಡ್ ಸನ್ಸ್, ಮಂಗಳೂರು
೧೧೮೨	ರಂಗಕ.	ರಂಗಣ್ಣನ ಕನಸಿನ ದಿನಗಳು	ಎಂ. ಆರ್. ಶ್ರೀನಿವಾಸಮೂರ್ತಿ	೧೯೫೧	೩ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಸತ್ಯಶೋಧನ ಪ್ರಕಟನ ಮಂದಿರ, ಬೆಂಗಳೂರು
೧೧೮೩	ರಂಗನಾ.	ರಂಗನಾಯಕಿ	ಅಶ್ವತ್ಥ	೧೯೫೩	ಶಾರದಾ ಪ್ರಕಟನಾಲಯ, ಬೆಂಗಳೂರು
೧೧೮೪	ರಂಗರೋ.	ರಂಗರೋಹಿಣಿ	ಕೃಷ್ಣಮೂರ್ತಿ ಪುರಾಣಿಕ	೧೯೫೬	,, ,,
೧೧೮೫	ರಂಗವ.	ರಂಗವ್ಯನ ವಚಾರ	ನಿರಂಜನ	೧೯೫೪	ವಾಹಿನಿ ಪ್ರಕಾಶನ, ಬೆಂಗಳೂರು
೧೧೮೬	ರಕ್ತಧ್ವ.	ರಕ್ತಧ್ವನಿ	ಶ್ರೀರಾಮ ಪಾಟೀಲ	೧೯೫೦	ಸುವರ್ಣಭಾರತೀ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಬೆಳಗಾವಿ
೧೧೮೭	ರಕ್ತರೂ.	ರಕ್ತರೂಪಾಯಿ	ಸೇವ ನಮಿರಾಜಮಲ್ಲ	೧೯೫೧	ಲಲಿತ ಸಾಹಿತ್ಯಮಾಲೆ, ಧಾರವಾಡ
೧೧೮೮	ರಕ್ತಸ.	ರಕ್ತ ಸರೋವರ	ಕುಳಕುಂದ ಶಿವರಾಯ	೧೯೪೪	ಪರ್ಣಾಕುಟಿ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಗೋಕರ್ಣ
೧೧೮೯	ರಕ್ಷಾಕ.	ರಕ್ಷಾಶತಕ	ಹರಿಹರ (ಸಂ॥ ಶಿ. ಶಿ. ಬಸವನಾಳ)	ಸು. ೧೨೦೦	ಲಿಂಗಾಯತ ವಿದ್ಯಾವೃದ್ಧಿ ಸಂಸ್ಥೆ, ಧಾರವಾಡ, ೧೯೫೨
೧೧೯೦	ರಘುವಂ.	ರಘುವಂಶ	ಆನುಚಿ ಕಲಮಡಿ ನರಹರಿರಾಯ	೧೯೫೪	ವಾಗ್ಭೂಷಣ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಧಾರವಾಡ
೧೧೯೧	ರತ್ನಕ.	ರತ್ನಕರಂಡಕ	ಆಯತನವರ್ಮ	ಸು. ೧೪೦೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ.ಎ.೨೦೯,ಹಿರಿಇ.,ಮೈಸೂರು
೧೧೯೨	ರತ್ನಗೋ.	ರತ್ನಗೋಲ	ರಮೇಶ	—	ಸಮಾಜ ಪುಸ್ತಕಾಲಯ, ಧಾರವಾಡ
೧೧೯೩	ರತ್ನಶಾ.	ರತ್ನಶಾಸ್ತ್ರ	ಬಾಲವೈದ್ಯದ ಜೆಲುವ	ಸು. ೧೬೧೫	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ.ವಿ. ೬೯, ಹಿರಿಇ.,ಮೈಸೂರು
೧೧೯೪	ರತ್ನಾಕ.	ರತ್ನಾವತೀ ಕಲ್ಯಾಣ	ನಂದಳಿಕೆ ಲಕ್ಷ್ಮೀನಾರಣಪ್ಪ (ಸಂ॥ ಹೆರಗಿದ ಸುಬ್ಬಣ್ಣ ಪ್ರಭು)	೧೯೬೦- ೧೯೧೧	—
೧೧೯೫	ರತ್ನಾಶ.	ರತ್ನಾಕರಾಧೀಶ್ವರ ಶತಕಂ	ರತ್ನಾಕರವರ್ಣಿ (ಸಂ॥ ಎಸ್. ಜಿ. ನರಸಿಂಹಾಚಾರ್, ಮಂ.ಆ.ರಾಮಾನುಜಯ್ಯಂಗಾರ್)	೧೫೫೭	ಕರ್ಣಾಟಕ ಕಾವ್ಯಮಂಜರಿ, ಮೈಸೂರು, ೧೯೪೩
೧೧೯೬	ರತ್ನಕಂ.	ರತ್ನಕಂಡ	ರತ್ನ	೧೯೩	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ.ಎ.೨೫೩,ಹಿರಿಇ.,ಮೈಸೂರು
೧೧೯೭	ರಮಾಕಾಂ.	ಕನ್ನಡ-ಕನ್ನಡ ಶಬ್ದಕೋಶ	ಎಚ್. ವಿ. ರಮಾಕಾಂತರಾವ್	೧೯೫೨	ಕುಲಕರ್ಣಿ ಬುಕ್ ಡಿಪೋ, ಹುಬ್ಬಳ್ಳಿ

ಕ್ರಮ ಸಂಖ್ಯೆ	ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತ	ಹೆಸರು	ಕರ್ತೃ	ಕಾಲ	ಇತರ ವಿವರಗಳು
೧೧೯೪	ರಸರ.	ರಸರತ್ನಾಕರ	ಸಾಳ್ವ (ಸಂ॥ ಎ. ವೆಂಕಟರಾವ್, ಎಚ್. ಕೇಶವ ಅಯ್ಯಂಗಾರ್)	ಸು. ೧೫೫೦	ಮದರಾಸು ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾನಿಲಯ, ಮದರಾಸು, ೧೯೩೨
೧೧೯೯	ರಾಗಿಣಿ.	ರಾಗಿಣಿ	ಭಾರತೀಪ್ರಿಯ	೧೯೫೪	ಶಾರದಾ ಪ್ರಕಟನಾಲಯ, ಬೆಂಗಳೂರು
೧೨೦೦	ರಾಘವ.	ರಾಘವಾಂಕ ಚರಿತೆ	ಚಿಕ್ಕಣಂಜೇಶ (ಸಂ॥ಸ.ಸ.ಮಾಳವಾಡ)	ಸು. ೧೬೫೦	ಶ್ರೀ ಬಾಲಲೀಲಾ ಮಹಾಂತ ಶಿವಯೋಗೀಶ್ವರ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಧಾರವಾಡ, ೧೯೫೪
೧೨೦೧	ರಾಚಂದ್ರ.	ರಾಮಚಂದ್ರ	ರಮಾನಂದ ಅಮಿನ್	೧೯೫೩	—
೧೨೦೨	ರಾಜಪ.	ರಾಜತೀಯ ಪತ್ರಗಳು	ರಾಜಗೋಪಾಲರಾವ್	೧೯೫೬	ಕರ್ನಾಟಕ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯ, ಧಾರವಾಡ
೧೨೦೩	ರಾಜಯೋ.	ರಾಜಯೋಗಿ	ಆನಂದಕಂದ	೧೯೪೦	ತನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಮನೋಹರ ಗ್ರಂಥಮಾಲಾ, ಧಾರವಾಡ
೧೨೦೪	ರಾಜವ.	ರಾಜರಾಜೇಂದ್ರನಲ್ಲಭ	ಮಚ್ಚಿಮಲೆಶಂಕರನಾರಾಯಣರಾವ್, ಎಂ. ರಾಜೇವಿಜಾಯಿ	೧೯೫೦	ಕೆನರಾ ಕೊಲೆಜ್ ಬುಕ್ ಕಂಪನಿ, ಮಂಗಳೂರು
೧೨೦೫	ರಾಜತೀ.	ರಾಜತೀಶ್ವರವಿಲಾಸಂ	ಷಡಕ್ಷರ ದೇವ (ಸಂ॥ (i) ಪಿ. ಆರ್. ಕರಿಬಸವಶಾಸ್ತ್ರಿ ; (ii) ಆರ್. ಸಿ. ಹಿರೇಮಠ, ಎಂ. ಎಸ್. ಸುಂಕಾಪುರ)	೧೬೫೫	ತನೆಯಮುದ್ರಣ, ಬಿ.ಎ.ಕೋದಂಡರಾಮ ಬುಕ್ ಡಿಪೋ, ಮೈಸೂರು ,, ಕರ್ನಾಟಕ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯ, ಧಾರವಾಡ, ೧೯೬೨
೧೨೦೬	ರಾಜಸೂ.	ರಾಜಸೂಯ	ಕೆ. ವೆಂಕಟರಾಮಪ್ಪ, ಎನ್. ಪ್ರಹ್ಲಾದರಾವ್	೧೯೪೯	ಸಾಹಿತ್ಯ ಕುಟೀರ, ಬೆಂಗಳೂರು
೧೨೦೭	ರಾಜಾದೇ.	ರಾಜಾರಾಣಿ ದೇಹೊ	ಹಿರೇಮಲ್ಲೂರ ಈಶ್ವರನ್	೧೯೪೯	ಕಲ್ಪನಾ ಗ್ರಂಥಪ್ರಕಾಶನ ಸಮಿತಿ,ಹುಬ್ಬಳ್ಳಿ
೧೨೦೮	ರಾಜಾಮ.	ರಾಜಾ ಮಲಯಸಿಂಹ (ಭಾಗ I)	ಶ್ರೀನಿವಾಸಾಚಾರ್ಯ	೧೯೬೨	ತನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಶಾರದಾ ಪ್ರಕಟನಾಲಯ, ಬೆಂಗಳೂರು
೧೨೦೯	ರಾಜಾರ.	ಭಾರತೀಯ ಚಿತ್ರಕಲೆಯಲ್ಲಿ ರಾಜಾ ರವಿವರ್ಮನ ಸ್ಥಾನ	ಆ. ನ. ಕೃಷ್ಣರಾಯ	೧೯೩೨	ವಿ.ಜಿ.ಟಿ. ಜನರಲ್ ಏಜನ್ಸಿ, ಬೆಂಗಳೂರು
೧೨೧೦	ರಾಜೇಂದ್ರ.	ರಾಜೇಂದ್ರನಾಮ	(ಸಂ॥ (i) — (ii) ಡಿ. ಎನ್. ಕೃಷ್ಣಯ್ಯ, ಎಂ. ಎಸ್. ಸುಬ್ಬರಾಯ)	೧೯೦೭	ಜರ್ನಲ್ ಮಿಷನ್ ಪ್ರೆಸ್, ಮಂಗಳೂರು, ೧೯೫೬ ತನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಶ್ರೀ ಕಾವೇರಿ ಪ್ರಕಟನಾಲಯ, ಮಡಿಕೇರಿ, ೧೯೫೯
೧೨೧೧	ರಾಜ್ಯಶಾ.	ರಾಜ್ಯಶಾಸ್ತ್ರ	ಡಿ. ವಿ. ಗುಂಡಪ್ಪ	೧೯೫೨	ಕಾವ್ಯಾಲಯ, ಮೈಸೂರು
೧೨೧೩	ರಾಜ್ಯಾಂಗ.	ರಾಜ್ಯಾಂಗ ತತ್ವಗಳು	,,	೧೯೫೪	,, ,,
೧೨೧೪	ರಾಣಾರಾ.	ರಾಣಾ ರಾಜಸಿಂಹ	ಗಳಗನಾಥ	೧೯೨೮	ಗಳಗನಾಥ ಸುರಸ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಹಾವೇರಿ
೧೨೧೪	ರಾಪಹಂ.	ಶ್ರೀ ರಾಮಕೃಷ್ಣ ಪರಮಹಂಸರ ಸತ್ಕಥೆಗಳು	ಜಿ. ಎಚ್. ಹೊನ್ನಾಪುರಮಠ	೧೯೨೮	—
೧೨೧೫	ರಾಮಚ.	ರಾಮಾಯಣ್ಯ ಚರಿತ್ರೆ	ಕನಕದಾಸ	ಸು. ೧೫೫೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ.ಎ.೪೫,ಓರಿಇ.,ಮೈಸೂರು
೧೨೧೬	ರಾಮನ.	ರಾಮನವಮಿ	ಶ್ರೀನಿವಾಸ	೧೯೪೦	ಜೀವನ ಕಾರ್ಯಾಲಯ, ಬೆಂಗಳೂರು
೧೨೧೭	ರಾಮರಾ.	ರಾಮರಾಜ್ಯ	ಜಿ. ಪಿ. ರಾಜರತ್ನಂ	೧೯೫೧	ಆನಂದ್ ಪ್ರದರ್ಶ್ಸ್, ಬೆಂಗಳೂರು
೧೨೧೮	ರಾಮವಿ.	ರಾಮವಿಜಯ ಕಾವ್ಯ	ದೇವಪ್ಪ	ಸು. ೧೫೫೫	(i) ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ಎ. ೩೧೬, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು (ii) ಟಿ. ಕೇಶವಭಟ್ಟರ ಹಸ್ತಪ್ರತಿ
೧೨೧೯	ರಾಮಾಜೆ.	ರಾಮಾಜಾರಿಯ ನೆನಪು	ಪು. ತಿ. ನರಸಿಂಹಾಚಾರ್	೧೯೬೧	ತನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಶಾರದಾ ಮಂದಿರ, ಮೈಸೂರು
೧೨೨೦	ರಾಮಾಶ್ವ.	ಶ್ರೀ ರಾಮಾಶ್ವಮೇಧಂ	ಮುದ್ದಣ (ಸಂ॥ (i) ಎಸ್. ಜಿ. ನರಸಿಂಹಾಚಾರ್, (ii)ಮಂ.ಅ.ರಾಮಾನುಜಯ್ಯಂಗಾರ್)	೧೯೨೦–೧೯೦೦	ಕರ್ನಾಟಕ ಕಾವ್ಯಕಲಾನಿಧಿ, ಮೈಸೂರು, ೧೯೧೦ ತನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಕಾವ್ಯಾಲಯ, ಮೈಸೂರು, ೧೯೫೬
೧೨೨೧	ರಾಮಾಸಂ.	ಕರ್ನಾಟಕ ರಾಮಾಯಣ ಸಂಗ್ರಹ	ಎಚ್. ಲಿಂಗರಾಜ ಅರಸ್	೧೯೧೨	ಶ್ರೀನಿವಾಸ ಮುದ್ರಾಕ್ಷರ ಶಾಲೆ, ಮೈಸೂರು
೧೨೨೨	ರಾಮೂಳಕ.	ರಾಮೂಳನ ಕತೆಗಳು	ಕೃಷ್ಣಮೂರ್ತಿ ಪುರಾಣಿಕ	೧೯೪೬	ರಂಗಮಂಗ ಪ್ರಕಾಶನ, ಧಾರವಾಡ
೧೨೨೩	ರಾಯಕ.	ರಾಯರ ಕತೆಗಳು	ಎನ್. ಸೂರಪ್ಪ	೧೯೪೭	ಪ್ರಭಾತ ಸಾಹಿತ್ಯ, ಬೆಂಗಳೂರು

ಕ್ರಮ ಸಂಖ್ಯೆ	ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತ	ಹೆಸರು	ಕರ್ತೃ	ಕಾಲ	ಇತರ ವಿವರಗಳು
೧೩೨೪	ರಾಯಚಾ.	ರಾಯರ ಚಾಳು	ಜನಾರ್ದನ ಗುಂಡಾರ್	೧೯೫೫	ಪ್ರತಿಭಾ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಧಾರವಾಡ
೧೩೨೫	ರಾವಜೋ.	ರಾವಜೋಧೃವ ಪ್ರಸಂಗ	ಪಾರ್ತಿ ಸುಬ್ಬ	೧೯ ನೆಯ ಶತ ?	ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಮುದ್ರಣಾಲಯ, ಉಡುಪಿ, ೧೯೫೦
೧೩೨೬	ರಾವದಿ.	ರಾವಣ ದಿಗ್ವಿಜಯ	ಗೇರುಸೊಪ್ಪೆ ಶಾಂತಯ್ಯ	೧೭೦೦–೨೦	ಹಸ್ತ ಪ್ರತಿ: ಕೆ.ಬಿ.೧೪೪,ಹಿರಿಇ.,ಮೈಸೂರು
೧೩೨೭	ರಾವಿಜ.	ರಾಯೂರು ವಿಜಯ	ಬಿ. ಕೃಷ್ಣಪ್ಪ	೧೯೨೧	ಕರ್ನಾಟಕ ಗ್ರಂಥಮಾಲಾ, ಮೈಸೂರು
೧೩೨೮	ರುಕ್ಕಾಂಗ.	ರುಕ್ಮಾಂಗದ ಚರಿತ್ರೆ	ಲಕ್ಷ್ಮಕವಿ	೧೭೨೩	ಹಸ್ತ ಪ್ರತಿ: ಕೆ.ಬಿ.೭೪, ಹಿರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೧೩೨೯	ರುದ್ರಭಾ.	ರುದ್ರಭಾರತ	ಚನ್ನಬಸವದೇವರು	ಸು. ೧೭೬೦	ಹಸ್ತ ಪ್ರತಿ: ಕೆ.ಎ.೧೯೧,ಹಿರಿಇ.,ಮೈಸೂರು
೧೩೩೦	ರುದ್ರರ.	ರುದ್ರಪಶುಪತಿಯ ರಗಳೆ	ಹರಿಹರ	ಸು. ೧೩೦೦	ಹಸ್ತ ಪ್ರತಿ : ಕೆ. ೩೫೬, ಹಿರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೧೩೩೧	ರುದ್ರಾರ.	ರುದ್ರಾಕ್ಷಿಯ ರಗಳೆ	,,	,,	,, ,,
೧೩೩೨	ರುದ್ರಿಮ.	ರುದ್ರಿಮನೆ	ಸ್ವಾಮಿ ಮಜಾಮನೆ	೧೯೫೬	ಮಜಾಮನೆ ಪ್ರಕಟನಾಲಯ, ಮೈಸೂರು
೧೩೩೩	ರೂಪಸ.	ರೂಪಸರ್ವಣಿ	ಭಾರತೀಪ್ರಿಯ	೧೯೫೫	ಶಾರದಾ ಪ್ರಕಟನಾಲಯ, ಬೆಂಗಳೂರು
೧೩೩೪	ರೂಪಸಂ.	ರೂಪಸಂಶಿಗಳ ಸಂತೆ	ಎಂ. ಬಿ. ಮರಕಿಣಿ	೧೯೫೩	ಜನಪ್ರಿಯ ಸಾಹಿತ್ಯ, ಪುತ್ತೂರು
೧೩೩೫	ರೂಪಲೇಖಾ.	ರೂಪಲೇಖಾ	ಬಿ. ಪುಟ್ಟಸ್ವಾಮಯ್ಯ	೧೯೫೬	ಶಾರದಾ ಪ್ರಕಟನಾಲಯ, ಬೆಂಗಳೂರು
೧೩೩೬	ರೆಂಟರ.	ರೆಂಟನ ರಗಳೆ	ಸಿ. ಆರ್. ವಿ. ಆಚಾರ್ಯ	—	ವಿಶ್ವಮ ಪ್ರಕಾಶನ, ಬೆಂಗಳೂರು
೧೩೩೭	ರೇವಸಾ.	ರೇವಣ ಸಿದ್ಧೇಶ್ವರ ಕಾವ್ಯ	ಮಲ್ಲಣ್ಣ	೧೯೦೩	ಹಸ್ತ ಪ್ರತಿ: ಕೆ.ಬಿ.೨೫೮,ಹಿರಿಇ.,ಮೈಸೂರು
೧೩೩೮	ರೇವಪು.	ರೇವಣ ಸಿದ್ಧೇಶ್ವರ ಪುರಾಣ	ಚತುರ್ಮುಖ ಬೊಮ್ಮರಸ	ಸು. ೧೪೦೦	ಹಸ್ತ ಪ್ರತಿ: ಕೆ.ಬಿ.೨೫೮,ಹಿರಿಇ.,ಮೈಸೂರು
೧೩೩೯	ರೈಸ್‌ಗೆ.	Mysore Gazetteer (Vol.I-II)	ಬಿ. ಲೂಯಿ ರೈಸ್	೧೯೧೭	ಆರ್ಕಿಬಾಲ್ಡ್ ಕಾನ್ಸ್ಟೇಬಲ್ ಕಂಪನಿ, ಲಂಡನ್
೧೩೪೦	ಲಂಚಪ್ರ.	ಲಂಚದ ಪ್ರಪಂಚ	ತಿಮ್ಮಾಜಿ ಲಿಂಗೋ ಕುಲಕರ್ಣಿ	೧೯೩೪	ವಿದ್ಯಾರಣ್ಯ ಗ್ರಂಥಮಾಲಾ, ಮುಳಗುಂದ
೧೩೪೧	ಲಕ್ಷ್ಮಭಾ.	ಭಾರತ	ಲಕ್ಷ್ಮಕವಿ	೧೭೨೩	ಹಸ್ತ ಪ್ರತಿ: ಕೆ.ವಿ. ೩೦, ಹಿರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೧೩೪೨	ಲಕ್ಷ್ಮೀಪ್ರ.	ಲಕ್ಷ್ಮೀಪ್ರಸಾದಂ	ವೆಂಬಾರ್ ವಿ. ಪದ್ಮಮ್ಮ	೧೯೩೪	ತುಮಕೂರು ಪ್ರೆಸ್, ತುಮಕೂರು
೧೩೪೩	ಲಕ್ಷ್ಮೀಹೊ.	ಲಕ್ಷ್ಮೀಹೊಳಪಿನ ಹಾಡು	ವಾದಿರಾಜ (ಸಂಗಿ ಎಂ. ರಾಮರಾವ್)	ಸು. ೧೫೭೦	ಸುಬೋಧ, ಬೆಂಗಳೂರು, ೧೯೫೯
೧೩೪೪	ಲಲಿಚಿಂ.	ಶಿವತತ್ತ್ವ ಚಿಂತಾಮಣಿ	ಲಕ್ಕಣ್ಣದಂಡೇಶ (ಸಂಗಿ ಎಸ್.ಬಸಪ್ಪ)	೧೫೨೮	ಹಿರಿಇ., ಮೈಸೂರು, ೧೯೬೦
೧೩೪೫	ಲಿಂಗಲೀ.	ಲಿಂಗಲೀಲಾವಿಲಾಸ ಚಾರಿತ್ರ	ಕಲ್ಲುಮಠದ ಪ್ರಭುದೇವ (ಸಂಗಿ ಸಂ. ಶಿ. ಭೂಸನೂರಮಠ)	ಸು. ೧೮೪೦	ಶ್ರೀ ಬಾಲಲೀಲಾ ಮಹಾಂತ ಶಿವ-ಯೋಗೀಶ್ವರ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ,ಧಾರವಾಡ
೧೩೪೬	ಲಿಂಗವ.	ಲಿಂಗವನ್ನ ವಚನಗಳು	ಲಿಂಗವನ್ನ (ಸಂಗಿ ಫ. ಗು. ಹಳಕಟ್ಟಿ)	ಸು. ೧೧೬೦	ಶಿವಾನುಭವ ಗ್ರಂಥಮಾಲಾ, ಬಿಜಾಪುರ
೧೩೪೭	ಲಿಂಗಾರ.	ಲಿಂಗಾರ್ಚನೆಯ ರಗಳೆ	ಹರಿಹರ	ಸು. ೧೩೦೦	ಹಸ್ತ ಪ್ರತಿ: ಕೆ. ೩೫೬, ಹಿರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೧೩೪೮	ಲೀಲಾವ.	ಲೀಲಾವತಿ	ನೇಮಿಚಂದ್ರ (ಸಂಗಿ ಎಸ್. ಜಿ. ನರಸಿಂಹಾಚಾರ್, ಮಂ.ಅ.ರಾಮಾನುಜಯ್ಯಂಗಾರ್)	ಸು. ೧೧೭೦	ಕರ್ನಾಟಕ ಕಾವ್ಯಮಂಜರಿ, ಮೈಸೂರು, ೧೯೫೪
೧೩೪೯	ಲೋಕಳಿ.	ಲೋಕದ ಕಣ್ಣು	ಕಡೆಂಗೋದ್ಲು ಶಂಕರಭಟ್ಟ	೧೯೪೮	"ಕೃಷ್ಣವಿಹಾರ", ಮಂಗಳೂರು
೧೩೫೦	ಲೋಕಗೀ.	ಲೋಕಗೀತೆಗಳು	(ಸಂಗಿ ಬಿ. ಎಸ್. ಗದ್ದಗಿಮಠ)	೧೯೬೦	ಮೈಸೂರು ರಾಜ್ಯದ ಸಾಹಿತ್ಯ ಮತ್ತು ಸಂಸ್ಕೃತಿ ಅಭಿವೃದ್ಧಿ ಇಲಾಖೆ, ಬೆಂಗಳೂರು
೧೩೫೧	ಲೋಸೆಸ.	Local Self -Government in Mediaeval Karnataka	ಜಿ. ಎಸ್. ದೀಕ್ಷಿತ್	೧೯೬೪	ಕರ್ನಾಟಕ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯ, ಧಾರವಾಡ
೧೩೫೨	ಲೋಕೋಪ.	ಲೋಕೋಪಕಾರಂ	ಚಾವುಂಡರಾಯ (ಸಂಗಿ ಎಚ್. ಕೇಶವ ಅಯ್ಯಂಗಾರ್)	ಸು. ೧೦೫೦	ಹಿರಿಲೈ., ಮದರಾಸು, ೧೯೫೦
೧೩೫೩	ವಚಭಾ.	ವಚನ ಭಾರತ	ಎ. ಆರ್. ಕೃಷ್ಣಶಾಸ್ತ್ರೀ	೧೯೫೮	೩ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಬಿ. ಬಿ. ಡಿ. ಪವರ್ ಪ್ರೆಸ್, ಬೆಂಗಳೂರು
೧೩೫೪	ವಚಶ.	ವಚನಶಾಸ್ತ್ರ ರಹಸ್ಯ	ರಂ. ರಾ. ದಿವಾಕರ	೧೯೫೨	೩ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಅಧ್ಯಾತ್ಮ ಕಾರ್ಯಾಲಯ, ಹುಬ್ಬಳ್ಳಿ
೧೩೫೫	ವಚಶಾ.	ವಚನಶಾಸ್ತ್ರ ಸಾರ (ಭಾಗ I, II, III)	(ಸಂಗಿ ಫ. ಗು. ಹಳಕಟ್ಟಿ)	೧೯೩೦–೧೯೫೯	೨ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಶಿವಾನುಭವ ಗ್ರಂಥಮಾಲಾ, ವಿಜಾಪುರ
೧೩೫೬	ವಚಸಂ.	ವಚನ ಸಾಹಿತ್ಯ ಸಂಗ್ರಹ	(ಸಂಗಿ ಸಂ. ಶಿ. ಭೂಸನೂರ ಮಠ)	೧೯೬೫	ಮೈಸೂರುಸರ್ಕಾರ–ವಿದ್ಯಾಭ್ಯಾಸಇಲಾಖೆ, (ಸಾಹಿತ್ಯ–ಸಂಸ್ಕೃತಿ ಅಭಿವೃದ್ಧಿ ಶಾಖೆ) ಬೆಂಗಳೂರು

ಕ್ರಮ ಸಂಖ್ಯೆ	ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತ	ಹೆಸರು	ಕರ್ತೃ	ಕಾಲ	ಇತರ ವಿವರಗಳು
೧೩೫೭.	ವಡ್ಡಾರಾ.	ವಡ್ಡಾರಾಧನೆ	ಶಿವಕೋಟ್ಯಾಚಾರ್ಯ (ಸಂ॥ ಡಿ. ಎಲ್. ನರಸಿಂಹಾಚಾರ್)	ಸು. ೯೦೦	ತಿನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಶಾರದಾ ಮಂದಿರ, ಮೈಸೂರು, ೧೯೫೫
೧೩೫೮.	ವತ್ಸೇ.	ವತ್ಸರಾಜನ ಕಥೆ	ಮುಮ್ಮಡಿ ಕೃಷ್ಣರಾಜ	೧೭೯೪–೧೮೬೮	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ.ಎ. ೯೪, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೧೩೫೯.	ವರ್ಧಚ.	ವರ್ಧಮಾನ ಚರಿತೆ	ಪದ್ಮ ಕವಿ	೧೫೨೮	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ.ಬಿ.೪೪೬, ಓರಿಇ.,ಮೈಸೂರು
೧೩೬೦.	ವರ್ಧಪು.	ವರ್ಧಮಾನ ಪುರಾಣಂ	ಆಚಣ್ಣ (ಸಂ॥ ಎಂ. ಮರಿಯಪ್ಪ ಭಟ್ಟ, ಎಂ. ಗೋವಿಂದರಾವ್)	ಸು. ೧೬೯೫	ಮದರಾಸು ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾನಿಲಯ, ಮದರಾಸು, ೧೯೫೩
೧೩೬೧.	ವರ್ಷಶ.	ವರ್ಷವರ್ಧಂತೀ ಶತಕಂ	ಶ್ರೀನಿವಾಸ (ಸಂ॥ ಎಸ್. ಜಿ. ನರಸಿಂಹಾಚಾರ್, ಮಂ.ಅ.ರಾಮಾನುಜಯ್ಯಂಗಾರ್)	ಸು. ೧೯೦೦	ಕರ್ನಾಟಕ ಕಾವ್ಯಕಲಾನಿಧಿ, ಮೈಸೂರು, ೧೯೦೦
೧೩೬೨.	ವಸ್ತ್ರವಂ.	ವರದಕರಕಮಲಸ್ತವಂ	ಹೆಮ್ಮಿಗೆ ದೇಶಿಕಾಚಾರ್ಯ	೧೯೫೯	ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಿಷತ್ತು, ಬೆಂಗಳೂರು
೧೩೬೩.	ವಸ್ತುಕೋ.	ಅಭಿಧಾನ ವಸ್ತುಕೋಶಂ	ನಾಗವರ್ಮ II (ಸಂ॥ ಎ.ವೆಂಕಟರಾವ್)	ಸು. ೧೦೪೫	ಮದರಾಸು ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾನಿಲಯ, ಮದರಾಸು, ೧೯೩೩
೧೩೬೪.	ವಾಗೀಶ.	ವಾಗೀಶ್ವರವೀವರ ರಗಳೆ	ಹರಿಹರ	ಸು. ೧೩೦೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ೩೫೮, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೧೩೬೫.	ವಾಗ್ದೇವಿ.	ವಾಗ್ದೇವಿ	ಬೋಳಾರ ಬಾಬುರಾವ್	೧೯೫೩	ತಿನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಕನ್ನಡ ಪ್ರಪಂಚ ಪ್ರಕಾಶನ, ಮಂಗಳೂರು
೧೩೬೬.	ವಾತ್ಸಲ್ಯ.	ವಾತ್ಸಲ್ಯಪಥ	ವ್ಯಾಸರಾಯ ಬಲ್ಲಾಳ	೧೯೫೭	ಶಾರದಾ ಪ್ರಕಟನಾಲಯ, ಬೆಂಗಳೂರು
೧೩೬೭.	ವಾದಿಕೇ.	ವಾದಿರಾಜರ ಕೀರ್ತನೆಗಳು (ಭಾಗ I)	ವಾದಿರಾಜ	ಸು. ೧೫೭೦	ಶ್ರೀಮನ್ಮಧ್ವಸಿದ್ಧಾಂತ ಗ್ರಂಥಾಲಯ, ಉಡುಪಿ, ೧೯೫೫
೧೩೬೮.	ವಾಯಿರ.	ವಾಯಿಲಾರರ ರಗಳೆ	ಹರಿಹರ	ಸು. ೧೩೦೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ೩೫೮, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೧೩೬೯.	ವಾರಾಕೃ.	ವಾಲ್ಮೀಕಿಯ ರಾಮಾ-ವ್ಯಾಸನಕೃಷ್ಣ	ರಾ. ಭ. ಹಾಸಣಗಿ	೧೯೫೫	ರಾ. ಭ. ಹಾಸಣಗಿ, ಸಳಲೇಶಪುರ
೧೩೭೦.	ವಾಲಿಕಾ.	ವಾಲಿ ಸುಗ್ರೀವರ ಕಾಳಗ	ಪಾರ್ಶ್ವ ಸುಬ್ಬ	೧೯ ನೆಯ ಶತ ?	ಜನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಶ್ರೀಮನ್ಮಧ್ವ ಸಿದ್ಧಾಂತ ಗ್ರಂಥಾಲಯ, ಉಡುಪಿ, ೧೯೩೪
೧೩೭೧.	ವಾಸನಾ.	ವಾಸನಾ ಭೂತಗಳು	ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಪಾಟೀಲ	೧೯೫೦	ಸುವರ್ಣಭಾರತೀ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಬೆಳಗಾವಿ
೧೩೭೨.	ವಿಉಸಾ.	ವಿಜಯದಾಸಾರ್ಯಾದಿಗಳ ಉಪಾಸನಾ ಭಾಗ ಸುಳಾದಿಗಳು	ವಿಜಯದಾಸರು (ಸಂ॥ ಹನುಮಂತರಾವ ಗೋರಾಬಾಳ)	ಸು. ೧೮೨೫	ಶ್ರೀ ವರದೇಂದ್ರ ಸಾಹಿತ್ಯ ಮಂಡಲಕೇಂದ್ರ, ಲಿಂಗಸೂಗೂರು, ೧೯೫೨
೧೩೭೩.	ವಿಂಧ್ಯಾಲ.	ವಿಂಧ್ಯಾಚಲ	ಗೋ. ಹ. ಹೊಸೂರ	೧೯೨೪	ವಿದ್ಯಾರತ್ನ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಆಗಡಿ
೧೩೭೪.	ವಿಕಾಶ.	ವಿಕಾರ ವಿನಾಶ	ಎಸ್. ವಿ. ಕುಲಕರ್ಣಿ	೧೯೨೦	ಸಮ್ಮೇರು ಸಂಸ್ಥೆ, ಹಾವೇರಿ
೧೩೭೫.	ವಿಕಾಸ.	(ವೈದ್ಯ) ವಿಜ್ಞಾನವಿಕಾಸ	ಎಂ. ಎಸ್. ವೆಂಕಟರಾಮಯ್ಯ	೧೯೫೭	ಮಲೆನಾಡು ಮುದ್ರಣಾಲಯ, ಚಿಕ್ಕಮಗಳೂರು
೧೩೭೬.	ವಿಗಡ.	ವಿಗಡ ವಿಕ್ರಮರಾಯ	ಸಂಸ	೧೯೪೩	ಬಿ. ಶ್ರೀನಿವಾಸಯ್ಯಂಗಾರ್, ಬೆಂಗಳೂರು
೧೩೭೭.	ವಿಚಾಮಂ.	ವಿಚಾರಮಂಜರಿ	ಡಿ. ರಾ. ಬೇಂದ್ರೆ	೧೯೪೫	ಮಂಚಿನಬಳ್ಳಿಯ ಜಾವಡಿ, ಧಾರವಾಡ
೧೩೭೮.	ವಿಚಾವಾ.	ವಿಚಾರವಾದ	ಗೌರೀಶ ಕಾಯ್ಕಿಣಿ	೧೯೫೮	ಕರ್ನಾಟಕ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯ, ಧಾರವಾಡ
೧೩೭೯.	ವಿಜಡ.	ವಿಜಯದಶಮಿ	ಜಿ. ವರದರಾಜರಾವ್	೧೯೫೭	ಉಷಾ ಸಾಹಿತ್ಯಮಾಲೆ, ಮೈಸೂರು
೧೩೮೦.	ವಿಜಯ.	ವಿಜಯದಾಸರು	ಹನುಮಂತರಾವ ಗೋರಾಬಾಳ	೧೯೫೪	ಶ್ರೀ ವರದೇಂದ್ರ ಹರಿದಾಸ ಸಾಹಿತ್ಯಮಾಲೆ, ಲಿಂಗಸೂಗೂರು
೧೩೮೧.	ವಿಜಯಾ.	ವಿಜಯ ಯಾತ್ರೆ	ವಿ. ಎಂ. ಇನಾಂದಾರ್	೧೯೪೮	ಉಷಾಸಾಹಿತ್ಯಮಾಲೆ, ಮೈಸೂರು
೧೩೮೨.	ವಿಜಶ್ರೀ.	ವಿಜಯಶ್ರೀ	ಮಿರ್ಜಿ ಅಣ್ಣಾರಾಯ	೧೯೫೦	ಅಭಿಪ್ರ ಪ್ರಕಾಶನ, ಬೆಳಗಾಂವ
೧೩೮೩.	ವಿಜಸಾ.	ವಿಜಯ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯ	ರಂ. ಶ್ರೀ. ಮುಗಳಿ	೧೯೪೪	ವಿಜಯ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಬೆಳಗಾವಿ
೧೩೮೪.	ವಿಜಾಭೂ.	ವಿಜಾಪುರ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಭೂಗೋಳವು	ಆರ್. ಎಸ್. ಕುಲಕರ್ಣಿ	೧೯೫೨	ದಿ ಡಿವಾರ್ಟ್‌ಮೆಂಟ್ ಆಫ್ ಪಬ್ಲಿಕ್ ಇನ್‌ಸ್ಟ್ರಕ್ಷನ್, ಬೊಂಬಾಯಿ
೧೩೮೫.	ವಿಜಾವ.	ವಿಜಾಪುರ ಜಿಲ್ಲೆಯ ವರ್ಣನೆಯೂ ಮುಂಬಯಿ ಕರ್ನಾಟಕದ ಸಾಮಾನ್ಯ ವರ್ಣನೆಯೂ	ಇ. ಪೀ. ನಿಂಬಾಳಕರ	೧೯೧೨	ಕರ್ನಾಟಕ ವಿಜ್ಞಾನ ಪ್ರಬಾರಿಣೀ ಸಮಿತಿ, ಬೆಂಗಳೂರು
೧೩೮೬.	ವಿಜ್ಞಾ ಕ.	ವಿಜ್ಞಾನಿಗಳ ಕಥೆಗಳು	ಎನ್. ಕೆ. ನರಸಿಂಹಮೂರ್ತಿ	೧೯೫೬	ತಿನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಸತ್ಯಕೋಧನ ಪ್ರಕಟನ ಮಂದಿರ, ಬೆಂಗಳೂರು

ಕ್ರಮ ಸಂಖ್ಯೆ	ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತ	ಹೆಸರು	ಕರ್ತೃ	ಕಾಲ	ಇತರ ವಿವರಗಳು
೧೫೮೭	ವಿಜ್ಞಾನ.	ವಿಜ್ಞಾನ	(ಸಂ॥ ಬಿ. ವೆಂಕಟನಾರಣಪ್ಪ)	೧೯೧೬	ಕರ್ನಾಟಕ ವಿಜ್ಞಾನ ಪ್ರಚಾರಿಣೀ ಸಮಿತಿ, ಬೆಂಗಳೂರು
೧೫೮೮	ವಿಜ್ಞಾವಿ.	ವಿಜ್ಞಾನದ ವಿಚಿತ್ರಗಳು	ಕೆ. ವಿಟ್ಟಲ ಶೆಣೈ	೧೯೪೮	ಕೆ. ಆರ್. ಶೆಣೈ, ಕೋರ್ಟ್ ರೋಡ್, ಉಡುಪಿ
೧೫೮೯	ವಿದಾಕೃ.	ವಿಜಯದಾಸರ ಕೃತಿಗಳು	ವಿಜಯದಾಸ (ಸಂ॥ ಎಂ. ರಾಮರಾವ್)	ಸು. ೧೬೨೫	ಸುಬೋಧ ಪ್ರಕಟನಾಲಯ, ಬೆಂಗಳೂರು, ೧೯೩೬
೧೫೯೦	ವಿದ್ಯಾಕೆ.	ವಿದ್ಯಾಧರೆ	ಶ್ರೀನಿವಾಸರಾವ್ ಕೊಂಟೆ	೧೯೫೪	ಪ್ರತಿಭಾ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಧಾರವಾಡ
೧೫೯೧	ವಿಧಿವೈ.	ವಿಧಿಯ ವೈಚಿತ್ರ್ಯ	ಉಳ್ಳಾಲ ಮಂಗೇಶರಾವ್	೧೯೫೦	೩ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಬಾಲಸಾಹಿತ್ಯ ಮಂಡಲಿ ಲಿಮಿಟೆಡ್, ಮಂಗಳೂರು
೧೫೯೨	ವಿಪ್ಲಸಾ.	ವಿಜಯನಗರ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯ	ಬೋರೇ ಅನಂತ ಕುಲಕರ್ಣಿ ಪ್ರಹ್ಲಾದ	೧೯೪೨	—
೧೫೯೩	ವಿನೋಚಿ.	ವಿನೋದ ಚಿತ್ರಗಳು	ವಿವಿಧ ಲೇಖಕರು	೧೯೪೪	ಮಿತ್ರಮಂಡಲಿ, ಮಂಗಳೂರು
೧೫೯೪	ವಿನೋಪ.	ವಿನೋದ ವಿಚಿತ್ರ ಮಂಜರಿ	ರಾ. ಕೇ. ತಡಸ	೧೯೨೫	—
೧೫೯೫	ವಿಪ್ರಸು.	ವಿಜಯದಾಸರ ಪ್ರಮೇಯ ಭಾಗ ಸುಳಾದಿಗಳು	ವಿಜಯದಾಸ	ಸು. ೧೬೨೫	ಶ್ರೀ ವರದೇಂದ್ರ ಹರಿದಾಸ ಸಾಹಿತ್ಯ ಮಂಡಲ, ಲಿಂಗಸಗೂರು, ೧೯೫೦
೧೫೯೬	ವಿಭೂರ.	ವಿಭೂತಿಯ ರಗಳೆ	ಹರಿಹರ	ಸು. ೧೨೦೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ : ಕೆ. ೩೫೮, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೧೫೯೭	ವಿವೋಚ.	ವಿವೋಚನೆ	ನಿರಂಜನ	೧೯೫೮	೩ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಡಿ. ವಿ. ಕೆ. ಮೂರ್ತಿ, ಮೈಸೂರು
೧೫೯೮	ವಿರೂಪಾ.	ವಿರೂಪಾಕ್ಷಾಸ್ಥಾನ ವರ್ಣನೆ	ಚಂದ್ರಕವಿ — (ಸಂ॥ ಎಸ್. ಎನ್. ಕೃಷ್ಣಜೋಯಿಸ್)	ಸು. ೧೪೩೦	(i) ಹಸ್ತಪ್ರತಿ, ಕೆ.ಎ. ೩೧, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು (ii) ಶರಣ ಸಾಹಿತ್ಯ ಗ್ರಂಥಮಾಲಾ, ಬೆಂಗಳೂರು, ೧೯೫೫
೧೫೯೯	ವಿವಧು.	ವಿಧಿ ತಂದ ವಧು	ಪಿ. ವೆಂಕೋಬಾಚಾರ್ಯ	೧೯೪೭	—
೧೬೦೦	ವಿವರ್ಣ.	ಸಚಿತ್ರ ವಿಜಾಪುರ ವರ್ಣನೆ	ತ್ಯ್ಮಂ. ರಾ. ಪತಕಿ	೧೯೨೨	—
೧೬೦೧	ವಿವೇಕ.	ವಿವೇಕ ಚಿಂತಾಮಣಿ	ನಿಜಗುಣ ಶಿವಯೋಗಿ	ಸು. ೧೫೦೦	ಲಕ್ಷ್ಮೀವಿಲಾಸ ಮುದ್ರಾಕ್ಷರ ಶಾಲೆ, ಬೆಂಗಳೂರು, ೧೮೮೪
೧೬೦೨	ವಿವೇಭ.	ವಿವೇಕಾಭರಣ	ಶಾಲ್ಮಲಿದ ಕೃಷ್ಣರಾಜ	೧೭೪೪–೭೫	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ.ವಿ.೧೮೫, ಓರಿಇ.,ಮೈಸೂರು
೧೬೦೩	ವಿವೈವಿ.	ವಿವಿಧ ವೈದ್ಯ ವಿಷಯಗಳು	ವಿವಿಧ ಕರ್ತೃಗಳು (ಸಂ॥ ಜಿ. ಶ್ರೀನಿವಾಸಮೂರ್ತಿ, ಎನ್. ರಾಮಚಂದ್ರ ಭಟ್ಟ)	—	ಓರಿಲೈ., ಮದರಾಸು, ೧೯೫೦
೧೬೦೪	ವಿಷ್ಣುಪು.	ವಿಷ್ಣುಪುರಾಣಂ	ಚಿಕ್ಕುಪಾಧ್ಯಾಯ	೧೬೭೨–೧೭೦೪	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ : (?), ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೧೬೦೫	ವಿಸಾಸು.	ವಿಜಯದಾಸರ ಸಾಧನ ಭಾಗ ಸುಳಾದಿಗಳು	ವಿಜಯದಾಸ	ಸು. ೧೬೨೫	ಶ್ರೀ ವರದೇಂದ್ರ ಹರಿದಾಸ ಸಾಹಿತ್ಯ ಮಂಡಲ, ಲಿಂಗಸಗೂರು, ೧೯೫೦
೧೬೦೬	ವಿಸ್ತೋ.ಸು.	ವಿಜಯದಾಸರ ಸ್ತೋತ್ರಭಾಗ ಸುಳಾದಿಗಳು	ವಿಜಯದಾಸ (ಸಂ॥ ಪಾವಂಜೆ ಗುರುರಾವ್)	,,	ಶ್ರೀಮನ್ಮಧ್ವಸಿದ್ಧಾಂತ ಗ್ರಂಥಾಲಯ, ಉಡುಪಿ, ೧೯೫೪
೧೬೦೭	ವೀನಾನಾ.	ವೀಣಾ ನಾದ	ಕೃ. ಹ. ಕುಲಕರ್ಣಿ	೧೯೩೪	ಮುದ್ರಣ (?), ಧಾರವಾಡ
೧೬೦೮	ವೀರಬಂ.	ವೀರ ಬಂಕೆಯ	ಮುಳಿಯ ತಿಮ್ಮಪ್ಪಯ್ಯ	೧೯೪೯	೩ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ವಸಂತಮಾಲಿಕೆ, ಮಂಗಳೂರು
೧೬೦೯	ವೀರರ.	ವೀರಭದ್ರ ದೇವರ ರಗಳೆ	ಹರಿಹರ	ಸು. ೧೩೦೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ೩೫೮, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೧೬೧೦	ವೀರವಿ.	ವೀರಭದ್ರ ವಿಜಯಂ	ವೀರಭದ್ರರಾಜ (ಸಂ॥ ಡಿ. ಶ್ರೀನಿವಾಸಾಚಾರ್, ಎಂ. ಎಸ್. ಬಸವಲಿಂಗಯ್ಯ)	ಸು. ೧೭೩೦	ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು, ೧೯೫೦
೧೬೧೧	ವೀರಶ.	ವೀರಭದ್ರ ಶತಕ	ಅಳಿಯ ಲಿಂಗರಾಜ	೧೮೨೩–೭೪	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ.ಎ.೧೩೦,ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೧೬೧೨	ವೀರೇಚಿ.	ವೀರೇಶ ಚರಿತೆ	ರಾಘವಾಂಕ (ಸಂ॥ ಬಿ. ಶಿವಮೂರ್ತಿಶಾಸ್ತ್ರೀ)	ಸು. ೧೨೦೦	ಶರಣ ಸಾಹಿತ್ಯ ಗ್ರಂಥಮಾಲಾ, ಬೆಂಗಳೂರು, ೧೯೪೨
೧೬೧೩	ವೀಶೈವು.	ವೀರಶೈವಾಮೃತ ಪುರಾಣ	ಗುಬ್ಬಿಯ ಮಲ್ಲಣಾರ್ಯ (ಸಂ॥ ಶಿವಪ್ಪ ಶಾಸ್ತ್ರಿ)	೧೮೩೦	ಹೊನ್ನ ಮುದ್ರಾಕ್ಷರ ಶಾಲಾ, ಬೆಂಗಳೂರು, ೧೯೦೭

ಕ್ರಮ ಸಂಖ್ಯೆ	ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತ	ಹೆಸರು	ಕರ್ತೃ	ಕಾಲ	ಇತರ ವಿವರಗಳು
೧೩೧೪	ವಿಸೀಗೀ.	ಗೀತಗಳು	ವಿ. ಸೀತಾರಾಮಯ್ಯ	೧೯೩೧	ಕರ್ಣಾಟಕ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪ್ರಕಟನ ಮಂದಿರ, ಬೆಂಗಳೂರು
೧೩೧೫	ವೃಷಗೀ.	ವೃಷಭ ಗೀತೆ	ಗುರುಬಸವ	ಸು. ೧೪೩೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಿಷತ್ತು, ಬೆಂಗಳೂರು
೧೩೧೬	ವೃಷವಿ.	ವೃಷಭೇಂದ್ರ ವಿಜಯಂ	ಷಡಕ್ಷರ ದೇವ (ಸಂ॥ ಭಾರತಿ ಸಂಪಂಗಿರಾಮ)	೧೬೭೭	ವಾಜಪೇಯಂ ಗೋವಿಂದಯ್ಯ ಬುಕ್‌ಡಿಪೊ, ಬೆಂಗಳೂರು, ೧೯೨೭
೧೩೧೭	ವೆಂಕಮ.	ವೆಂಕಟಗಿರಿ ಮಹಾತ್ಮ್ಯೆ	ಚಿಕ್ಕುಪಾಧ್ಯಾಯ	೧೬೭೨–೧೭೦೪	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ಬಿ. ೫೪, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೧೩೧೮	ವೆಂಕಾರಾ.	ಶ್ರೀಮದ್ರಾಮಾಯಣಂ	ವೆಂಕಾಮಾತ್ಯ	ಸು. ೧೭೭೦	(i) ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ.ಎ.೧೪೨–೧೪೩, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
		,, ಬಾಲಕಾಂಡ–ಸುಂದರಕಾಂಡ	—		(ii) ಓರಿಲೈ., ಮದರಾಸು, ೧೯೫೨–೫೭
೧೩೧೯	ವೇಂಮಾಹಾ.	ವೇಂಕಟೇಶ ಮಾಹಾತ್ಮ್ಯ	ಗಳಗನಾಥ	೧೯೧೫	ಶೇಷಾಚಲ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಧಾರವಾಡ
೧೩೨೦	ವೇದಾಂಪ.	ವೇದಾಂತ ಪರಮಾಮೃತಸಾರ	ತಿಮ್ಮಯೋಗೀಂದ್ರ	—	ಮುದ್ರಣ (?), ಬೆಂಗಳೂರು
೧೩೨೧	ವೇದಾಂಪ್ರ.	ವೇದಾಂತ ಪ್ರಶ್ನೋತ್ತರ	—	—	—
೧೩೨೨	ವೇಸಾರ.	ವೇದಾಂತ ವಿವೇಕ ಸಾರ	ವಾಸುದೇವ ಯತೀಂದ್ರ (ಸಂ॥ ಮಂ.ಅ.ರಾಮಾನುಜಯ್ಯಂಗಾರ್)	ಸು. ೧೭೫೦	ಕರ್ಣಾಟಕ ಕಾವ್ಯಕಲಾನಿಧಿ, ಮೈಸೂರು, ೧೯೦೮
೧೩೨೩	ವೈಕುಂವ.	ವೈಕುಂಠ ವರ್ಣನೆ	ವಾದಿರಾಜ	ಸು. ೧೫೭೦	ಸುಬೋಧ, ಬೆಂಗಳೂರು, ೧೯೨೯
೧೩೨೪	ವೈಜರ.	ವೈಜಕ್ಕವ್ವೆಯ ರಗಳೆ	ಹರಿಹರ	ಸು. ೧೨೦೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ೩೫೮, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೧೩೨೫	ವೈಜ್ಞಾಪ್ರ.	ವೈಜ್ಞಾನಿಕ ಪ್ರಬಂಧಗಳು	ಪದ್ಮನಾಭ ಪುರಾಣಿಕ	೧೯೪೫	—
೧೩೨೬	ವೈದ್ಯರಾ.	ವೈದ್ಯರಾಜ	ಶ್ರೀರಂಗ	೧೯೩೨	ಕರ್ನಾಟಕ ಕಾಲೇಜು, ಧಾರವಾಡ
೧೩೨೭	ವೈದ್ಯವಿ.	ವೈದ್ಯನ ವಿವಾಹ	ದಾಶರಥಿ ದೀಕ್ಷಿತ್	೧೯೫೭	ಸ್ಟ್ಯಾಂಡರ್ಡ್ ಬುಕ್‌ಡಿಪೋ, ಬೆಂಗಳೂರು
೧೩೨೮	ವೈದ್ಯಸಾ.	ವೈದ್ಯಸಾರ ಸಂಗ್ರಹ	ಎಳಂದೂರು ನರಸಿಂಹಶಾಸ್ತ್ರಿ (ಸಂ॥ ಜಿ. ಶ್ರೀನಿವಾಸಮೂರ್ತಿ, ಎನ್. ರಾಮಚಂದ್ರ ಭಟ್ಟ)	ಸು. ೧೫೭೦	ಓರಿಲೈ., ಮದರಾಸು, ೧೯೫೧
೧೩೨೯	ವೈನಿ.	ವೈನಿ	ಎನ್ಕೆ	೧೯೫೮	ಸಾಧನಾ ಪ್ರಕಾಶನ, ರಾಯಚೂರು
೧೩೩೦	ವೈಭವ.	ವೈಭವ ಅಥವಾ ಚಾಣಕ್ಯನ ಕಾರಸ್ಥಾನ	ಗಳಗನಾಥ	೧೯೧೨	ಗಳಗನಾಥ ಸುರಸ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಧಾರವಾಡ
೧೩೩೧	ವ್ಯವಹಾ.	ವ್ಯವಹಾರ ಗಣಿತಂ	ರಾಜಾದಿತ್ಯ— (ಸಂ॥ ಎಂ. ಮರಿಯಪ್ಪ ಭಟ್ಟ)	ಸು. ೧೧೯೦	(i) ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ.ಎ.೧೪, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು (ii) ಓರಿಲೈ., ಮದರಾಸು, ೧೯೫೫
೧೩೩೨	ಶಂಕದಾ.	ಶಂಕರದಾಸಿಮಯ್ಯನ ಪುರಾಣ	ಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಜುನ (ಸಂ॥ ವೀರಭದ್ರಪ್ಪಾ, ಬಸವಪ್ಪಾ ಹಾಲಬಾವಿ)	೧೬೮೭	ಲಿಂಗಾಯತ ವಿದ್ಯಾಭಿವೃದ್ಧಿ ಸಂಸ್ಥೆಯ ಸಾಹಿತ್ಯ ಸಮಿತಿ, ಧಾರವಾಡ, ೧೯೫೧
೧೩೩೩	ಶಕಾರ.	ಶಕಾರನ ಶಾರೋಟು	ಜಿ. ಪಿ. ರಾಜರತ್ನಂ	೧೯೫೮	ಶಾರದಾ ಪ್ರಕಟನಾಲಯ, ಬೆಂಗಳೂರು
೧೩೩೪	ಶತಕ.	ಶತಕತ್ರಯವು ,, ಟೀಕು	ಮಗ್ಗೆಯ ಮಾಯಿದೇವ ತೋಂಟದ ಸಿದ್ಧಲಿಂಗ ದೇಶಿಕ (ಸಂ॥ ವೈ. ವಿರೂಪಾಕ್ಷಯ್ಯ)	೧೪೩೦	ಮೈಸೂರು ಸ್ಟಾರ್ ಅಫೀಸು, ಮೈಸೂರು, ೧೯೨೫
೧೩೩೫	ಶತಸಾಂ.	ಶತಕ ಸಾಂಗತ್ಯಗಳು	ಚಿಕ್ಕುಪಾಧ್ಯಾಯ (ಸಂ॥ ಎನ್. ಬಸವಾರಾಧ್ಯ)	೧೬೭೨–೧೭೦೪	ಪ್ರಾಚ್ಯಕಾವ್ಯ ಪ್ರಕಾಶನ ಮಂದಿರ, ಬೆಂಗಳೂರು, ೧೯೫೯
೧೩೩೬	ಶನಿಮಾ.	ಶನಿದೇವರ ಮಹಾತ್ಮೆಯು	ಚಿನ್ಮಯದಾಸ	ಸು. ೧೮೦೦	ಮುದ್ರಣ (?), ಬೆಂಗಳೂರು, ೧೮೮೧
೧೩೩೭	ಶನಿಸಂ.	ಶನಿಸಂತಾನ	ಅ. ನ. ಕೃಷ್ಣರಾಯ	೧೯೫೧	ವಿಜಯ ಸಾಹಿತ್ಯ, ಬೆಂಗಳೂರು
೧೩೩೮	ಶಬಶಂ.	ಶಬರಶಂಕರವಿಳಾಸಂ	ಷಡಕ್ಷರ ದೇವ (ಸಂ॥ ಶಿ. ಶಿ. ಬಸವನಾಳ)	ಸು. ೧೬೮೦	ಲಿಂಗಾಯತ ವಿದ್ಯಾಭಿವೃದ್ಧಿ ಸಂಸ್ಥೆಯ ಸಾಹಿತ್ಯ ಸಮಿತಿ, ಧಾರವಾಡ, ೧೯೩೮
೧೩೩೯	ಶಬ್ದಮಂ.	ಶಬ್ದಮಂಜರಿ ,, ಟೀಕು	ತೋಂಟದಾರ್ಯ (ಹೆಸರುಘಟ್ಟದ ಹೊನ್ನಪ್ಪ)	ಸು. ೧೫೪೦	ಬೆಂಗಳೂರು ಬುಕ್ ಡಿಪೋ ಮುದ್ರಾಕ್ಷರಶಾಲೆ, ಬೆಂಗಳೂರು, ೧೮೯೫
೧೩೪೦	ಶಬ್ದರ.	ಶಬ್ದರತ್ನಾಕರ	—	೧೮೦೦	—
೧೩೪೧	ಶಬ್ದವಿ.	ಶಬ್ದವಿಹಾರ	ಡಿ. ಎಲ್. ನರಸಿಂಹಾಚಾರ್	೧೯೫೬	ಶಾರದಾ ಮಂದಿರ, ಮೈಸೂರು
೧೩೪೨	ಶಬ್ದಾನು.	ಶಬ್ದಾನುಶಾಸನಂ	ಭಟ್ಟಾಕಳಂಕ (ಸಂ॥ ಆರ್. ನರಸಿಂಹಾಚಾರ್ಯ)	೧೬೦೪	ಗವರ್ನ್‌ಮೆಂಟ್ ಸೆಂಟ್ರಲ್ ಪ್ರೆಸ್, ಬೆಂಗಳೂರು, ೧೯೨೩

ಕ್ರಮ ಸಂಖ್ಯೆ	ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತ	ಹೆಸರು	ಕರ್ತೃ	ಕಾಲ	ಇತರ ವಿವರಗಳು
೧೩೪೩	ಶಮದ.	ಶಬ್ದಮಣಿದರ್ಪಣಂ	ಕೇಶಿರಾಜ —	ಸು. ೧೨೬೦	ಕರ್ಣಾಟಕ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಿಷತ್ತು, ಬೆಂಗಳೂರು, ೧೯೨೦
	ಶಮದ. ಕಿ.	,,	,, (ಸಂ॥ ಎಫ್. ಕಿಟೆಲ್)	,,	ಬಾಸೆಲ್‌ಮಿಷ್ಟ್‌ಪ್ರೆಸ್,ಮಂಗಳೂರು,೧೮೭೨
	ಶಮದ. ನ.	,,	,, (ಸಂ॥ ಡಿ. ಎಲ್. ನರಸಿಂಹಾಚಾರ್)	,,	ಶಾರದಾ ಮಂದಿರ, ಮೈಸೂರು, ೧೯೫೯ ೨ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ೧೯೬೪
೧೩೪೪	ಶಮಧಾ.	ಶಬ್ದಮಣಿದರ್ಪಣದ ಧಾತುಪಾಠ	,,	,,	—
೧೩೪೫	ಶರಲೀ.	ಶರಣಲೀಲಾಮೃತ	ಚನ್ನಪ್ಪ (ಸಂ॥ ಶಿವಬಸವಸ್ವಾಮಿ)	ಸು. ೧೭೫೦	೨ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಶಿವಶರಣ ವಾಙ್ಮಯ ಪ್ರಕಾಶಕಾರ್ಯಾಲಯ,ಮೈಸೂರು,೧೯೫೫
೧೩೪೬	ಶರಸಾ.	ಶರಣ ಸಾಹಿತ್ಯ (ಮಾಸಪತ್ರಿಕೆ)	(ಸಂ॥ ಬಿ. ಶಿವಮೂರ್ತಿಶಾಸ್ತ್ರೀ)	೧೯೩೭	ಸ್ವತಂತ್ರ ಕರ್ಣಾಟಕ ಪ್ರೆಸ್, ಬೆಂಗಳೂರು
೧೩೪೭	ಶಾಂತಲಾ.	ಶಾಂತಲಾ	ಕೆ. ವಿ. ಅಯ್ಯರ್	೧೯೫೪	ಮನೋಹರ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಧಾರವಾಡ
೧೩೪೮	ಶಾಂತಿ.	ಶಾಂತಿ	ಜಿ. ಪಿ. ರಾಜರತ್ನಂ	೧೯೩೪	ರಾಮಮೋಹನ ಕಂಪೆನಿ, ಬೆಂಗಳೂರು
೧೩೪೯	ಶಾಂತಿಪು.	ಶಾಂತಿಪುರಾಣಂ	ಪೊನ್ನ (ಸಂ॥ ಎ. ವೆಂಕಟರಾವ್, ಎಚ್. ಶೇಷ ಅಯ್ಯಂಗಾರ್)	ಸು. ೯೫೦	ಪೀಪಲ್ಸ್ ಪ್ರಿಂಟಿಂಗ್ ಎಂಡ್ ಪಬ್ಲಿಷಿಂಗ್ ಹೌಸ್ ಲಿ., ಮದರಾಸು, ೧೯೨೯
೧೩೫೦	ಶಾಂತೀಚ.	ಶಾಂತೀಶ್ವರ ಚರಿತಂ	ಶಾಂತಿಕೀರ್ತಿಮುನಿ (ಸಂ॥ ಎಂ. ನೇಮಿರಾಜಶಾಸ್ತ್ರಿ)	೧೫೧೯	ಪದ್ಮಾವತಮ್ಮ, ಸಾಲಿಗ್ರಾಮ, ೧೯೩೮
೧೩೫೧	ಶಾಂತೀಶ್ವ.	ಶಾಂತೀಶ್ವರ ಪುರಾಣಂ	ಕಮಲಭವ (ಸಂ॥ ಮಂ.ಆ.ರಾಮಾನುಜಯ್ಯಂಗಾರ್)	ಸು. ೧೨೩೫	ಕರ್ಣಾಟಕ ಕಾವ್ಯಕಲಾನಿಧಿ, ಮೈಸೂರು, ೧೯೧೨
೧೩೫೨	ಶಾಂಪಜೀ.	ಶಾಂತಿಸಾಧನೆ ಮತ್ತು ಪವಿತ್ರಜೀವನ	ಎಂ. ಎ. ವೇದವಲ್ಲಿ	—	ಎಂ. ಎ. ನಾರಾಯಣ ಅಯ್ಯಂಗಾರ್, ಗೌರೀಬಿದನೂರು
೧೩೫೩	ಶಾಂಭವಿ.	ಶಾಂಭವಿ	ಎಲ್ಲೂರು ಲಕ್ಷ್ಮೀನಾರಾಯಣರಾವ್	೧೯೩೨	ಸುಜ್ಞಾನಾಮೃತ ಕಾರ್ಯಾಲಯ, ಎಲ್ಲೂರು
೧೩೫೪	ಶಾಕುಂತ.	ಕರ್ಣಾಟಕ ಶಾಕುಂತಲ ನಾಟಕಂ	ಬಸವಪ್ಪಶಾಸ್ತ್ರಿ	೧೮೪೩-೯೧	೭ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಸ್ವತಂತ್ರ ಕರ್ಣಾಟಕ ಪ್ರೆಸ್, ಬೆಂಗಳೂರು, ೧೯೪೬
೧೩೫೫	ಶಾಪ.	ಶಾಪ	ವಿ. ಎಂ. ಇನಾಂದಾರ್	೧೯೪೯	ಉಷಾ ಸಾಹಿತ್ಯಮಾಲೆ, ಮೈಸೂರು
೧೩೫೬	ಶಾಪಮಂ.	ಶಾಸನ ಪದ್ಯಮಂಜರಿ	(ಸಂ॥ ಆರ್. ನರಸಿಂಹಾಚಾರ್)	೧೯೨೩	ಗುರುವಿಲಾಸ ಪ್ರಿಂಟಿಂಗ್ ವರ್ಕ್ಸ್, ಬೆಂಗಳೂರು
೧೩೫೭	ಶಾಮಣ್ಣ.	ನಿಘಂಟು	ತಿರುಮಕೂಡ್ಲು ಶಾಮಣ್ಣ	೧೯೩೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ : ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಿಷತ್ತು, ಬೆಂಗಳೂರು
೧೩೫೮	ಶಾಲೆಮ.	ಶಾಲೆಯ ಮಕ್ಕಳು	ಅನು॥ ಬಿ. ಎಸ್. ರುಕ್ಕಮ್ಮ	೧೯೫೭	ಪೀಪಲ್ಸ್ ಬುಕ್ ಹೌಸ್, ಮೈಸೂರು
೧೩೫೯	ಶಾಸ್ತ್ರಟೀ.	ಶಾಸ್ತ್ರಸಾರ ಸಮುಚ್ಚಯ ಟೀಕೆ	ಸಮುದಾಯದ ಮಾಘಣಂದಿ	ಸು. ೧೨೫೩	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ೩೧೦, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೧೩೬೦	ಶಿಕ್ಷದ.	ಶಿಕ್ಷಣ ತತ್ವದರ್ಶನ	ಎಂ. ಸಿದ್ಧಲಿಂಗಯ್ಯ, ಎನ್. ಎಸ್. ವೀರಪ್ಪ	೧೯೬೧	ಡಿ. ವಿ. ಕೆ. ಮೂರ್ತಿ, ಮೈಸೂರು
೧೩೬೧	ಶಿಭ್ರಮ.	ಶಿಕ್ಷಣ ಸಂಭ್ರಮ	ಹುಯಿಲಗೋಳ ನಾರಾಯಣರಾಯ	೧೯೨೫	—
೧೩೬೨	ಶಿಲಾಮು.	ಶಿಲಾಮುಖ	ಗೋವಿಂದಮೂರ್ತಿ ದೇಸಾಯಿ	೧೯೫೭	ಸಮಾಜ ಪುಸ್ತಕಾಲಯ, ಧಾರವಾಡ
೧೩೬೩	ಶಿವಗೀ.	ಶಿವದಾಸ ಗೀತಾಂಜಲಿ	(ಸಂ॥ ಎಲ್. ಬಸವರಾಜು)	ಸು.೧೧೬೦-೧೪೩೦	ಜಗದ್ಗುರು ಶ್ರೀ ಶಿವರಾತ್ರೀಶ್ವರ ಗ್ರಂಥಮಾಲಾ, ಮೈಸೂರು, ೧೯೬೩
೧೩೬೪	ಶಿವಛ.	ಶಿವಛತ್ರಪತಿ	ಶ್ರೀನಿವಾಸ	೧೯೩೨	ಜೀವನ ಕಾರ್ಯಾಲಯ, ಬೆಂಗಳೂರು
೧೩೬೫	ಶಿವಮಂ.	ಶಿವಲೆಂಕ ಮಂಚಣ್ಣನ ವಚನಗಳು	ಶಿವಲೆಂಕ ಮಂಚಣ್ಣ	ಸು. ೧೧೬೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ.ಬಿ.೪೪೮, ಓರಿಇ.,ಮೈಸೂರು
೧೩೬೬	ಶಿವರಾ.	ಶಿವರಾತ್ರಿ	ಗೊರೂರುರಾಮಸ್ವಾಮಿಅಯ್ಯಂಗಾರ್	೧೯೪೮	ಕಾವ್ಯಾಲಯ, ಮೈಸೂರು
೧೩೬೭	ಶಿವಾಕೋ.	ಶಿವಾನುಭವ ಶಬ್ದಕೋಶ	(ಸಂ॥ ಫ. ಗು. ಹಳಕಟ್ಟಿ)	೧೯೪೩	ಶಿವಾನುಭವ ಗ್ರಂಥಮಾಲಾ, ವಿಜಾಪುರ
೧೩೬೮	ಶಿವಾಸೂ.	ಶಿವಾನುಭವ ಸೂತ್ರಂ	ಮಗ್ಗೆಯ ಮಾಯಿದೇವ (ಸಂ॥ ವೈ. ನಾಗೇಶಶಾಸ್ತ್ರಿ)	ಸು. ೧೪೩೦	ಶ್ರೀ ಬಾಲಲೀಲಾ ಮಹಾಂತ ಶಿವಯೋಗೀಶ್ವರ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಧಾರವಾಡ, ೧೯೫೮
೧೩೬೯	ಶುಕಸ.	ಶುಕಸಪ್ತತಿ ಕಥೆ	ಚಿಕ್ಕುಪಾಧ್ಯಾಯ	೧೬೭೨-೧೭೦೪	—
೧೩೭೦	ಶೂನ್ಯಸಂ.	ಶೂನ್ಯಸಂಪಾದನೆ	(ಸಂ॥ (i) ಫ. ಗು. ಹಳಕಟ್ಟಿ, (ii) ಸಂ. ಶಿ. ಭೂಸನೂರಮಠ)	—	ಶಿವಾನುಭವ ಗ್ರಂಥಮಾಲಾ, ವಿಜಾಪುರ, ೧೯೩೦ ರಾವೂರಸಿದ್ಧಲಿಂಗೇಶ್ವರಮಠ,ಆದವಾನಿಯ ಕಲ್ಲುಮಠದ ಅಧಿಪತಿಗಳು, ೧೯೫೮

ಕ್ರಮ ಸಂಖ್ಯೆ	ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತ	ಹೆಸರು	ಕರ್ತೃ	ಕಾಲ	ಇತರ ವಿವರಗಳು
೧೩೭೧	ಶೃಂಗಾರ.	ಶೃಂಗಾರ ರತ್ನಾಕರಂ	ಕವಿಕಾಮ (ಸಂ॥ ಎಸ್. ಜಿ. ನರಸಿಂಹಾಚಾರ್, ಮಂ.ಆ.ರಾಮಾನುಜಯ್ಯಂಗಾರ್)	ಸು. ೧೩೦೦	ಕರ್ನಾಟಕ ಕಾವ್ಯಮಂಜರಿ, ಮೈಸೂರು, ೧೯೪೪
೧೩೭೨	ಶೇಷಪ್ರ.	ಶೇಷಪ್ರಶ್ನೆ	ಅನು॥ ಎಚ್. ಕೆ. ವೇದವ್ಯಾಸಾಚಾರ್ಯ	೧೯೬೦	ಡಿ. ವಿ. ಕೆ. ಮೂರ್ತಿ, ಮೈಸೂರು
೧೩೭೩	ಶೇರಶ.	ಶೇರಶಹ	ಮ. ಪ್ರ. ಪೂಜಾರಿ	೧೯೨೮	ವಿಜಯ ಪ್ರೆಸ್, ಧಾರವಾಡ
೧೩೭೪	ಶೇಷಧ.	ಶೇಷಧರ್ಮ	ಚಿಕ್ಕದೇವರಾಜ	೧೩೭೨–೧೭೦೪	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ.ಎ. ೧೩೩, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೧೩೭೫	ಶೇಷರಾ.	ಶೇಷರಾಮಾಯಣಂ	ಸೋಸಲೆ ಅಯ್ಯಶಾಸ್ತ್ರಿ	೧೮೫೮–೧೯೩೪	ಬೆಂಗಳೂರು ಪ್ರೆಸ್, ಬೆಂಗಳೂರು, ೧೯೨೬
೧೩೭೬	ಶೈಲಾಜಿ.	ಶೈಲಾಜಿ	ವಿವಿಧ ಲೇಖಕರು	೧೯೪೫	ಲಲಿತ ಸಾಹಿತ್ಯ ಮಾಲೆ, ಧಾರವಾಡ
೧೩೭೭	ಶೈವಸು.	ಶೈವ ಸುಧಾರ್ಣವ	ಗಳಗನಾಥ	೧೯೨೩	—
೧೩೭೮	ಶೋಚನೀ.	ಶೋಚನೀಯ ನಿಧನ	ರಾ. ಪಾ. ಶಿರೋಳ	೧೯೫೦	ಶಾಂತಿ ಸಾಹಿತ್ಯ ಮಾಲೆ, ಬಾದಾಮಿ
೧೩೭೯	ಶ್ಯಾಮತಾ.	ಶ್ಯಾಮನ ತಾಯಿ	ಅನು॥ ಬಾಲಚಂದ್ರ ಫಾಡೇಳರ	೧೯೬೧	ಜನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಪ್ರತಿಭಾ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಧಾರವಾಡ
೧೩೮೦	ಶ್ಯಾನಕಾ.	ಶ್ಯಾನಕಾಚಾರ	ಸಮುದಾಯದ ನಾಪಣಿಂದಿ	ಸು. ೧೩೫೩	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ.ಎ.೧೯೬, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೧೩೮೧	ಶ್ರೀಕಥೆ.	ಶ್ರೀಪತಿಯ ಕಥೆಗಳು	ಎ. ಆರ್. ಕೃಷ್ಣಶಾಸ್ತ್ರೀ	೧೯೪೮	ಕಾವ್ಯಾಲಯ, ಮೈಸೂರು
೧೩೮೨	ಶ್ರೀಕಾಂತ.	ಶ್ರೀಕಾಂತ	ಅನು॥ ಗುರುನಾಥ ಜೋಶಿ	೧೯೪೪	ಸಮಾಜ ಪುಸ್ತಕಾಲಯ, ಧಾರವಾಡ
೧೩೮೩	ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ.	ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಪಾರಿಜಾತವು (ಯಕ್ಷಗಾನ)	ವರದ ಪರಾ ತಮ್ಮಣ್ಣ	ಸು. ೧೮೫೦	ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಮುದ್ರಣಾಲಯ, ಉಡುಪಿ, ೧೯೨೫
೧೩೮೪	ಶ್ರೀಪಾಲ.	ಶ್ರೀಪಾಲ ಚರಿತೆ	ಮಂಗರಸ III	೧೫೦೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ.ಪಿ. ೭೦,ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೧೩೮೫	ಶ್ರೀಮಹಾ.	ಶ್ರೀರಂಗ ಮಹಾತ್ಮೆ	ಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಜುನ	೧೬೭೮	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ.ಎ.೫೨, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೧೩೮೬	ಶ್ರೀರಂಗ.	ಶ್ರೀರಂಗ	ನೆರಂಗ	೧೯೪೧	ರಂಗಮಂಗ ಪ್ರಕಾಶನ, ಧಾರವಾಡ
೧೩೮೭	ಶ್ರೀರಾಚ.	ಶ್ರೀರಾಮ ಚರಿತೆ	ಎಂ. ಕೃಷ್ಣಪ್ಪ	೧೯೧೩	ಕರ್ನಾಟಕ ಗ್ರಂಥಮಾಲಾ, ಮೈಸೂರು
೧೩೮೮	ಶ್ರೀರಾಪ.	ಶ್ರೀರಾಮಪರಂಧಾಮ (ವಸಂತಯೋಗ)	ಬಾಲಕವಿ ಹನುಮಂತ ಭಟ್ಟ	೧೯೩೫	ಶ್ರೀ ಕೃಷ್ಣ ಮುದ್ರಣಾಲಯ, ಉಡುಪಿ
೧೩೮೯	ಶ್ರೀರಾಮ.	ಶ್ರೀರಾಮಪಟ್ಟಾಭಿಷೇಕಂ	ನಂದಳಿಕೆ ಲಕ್ಷ್ಮೀನಾರಣಪ್ಪ	೧೮೭೦–೧೯೦೦	ಕರ್ನಾಟಕ ಕಾವ್ಯಮಂಜರಿ, ಮೈಸೂರು, ೧೯೪೭
೧೩೯೦	ಶ್ರೀರಾಮಾ.	ಶ್ರೀ ರಾಮಾಯಣ ದರ್ಶನಂ	ಕುವೆಂಪು	೧೯೪೮–೫೧	ಕಾವ್ಯಾಲಯ, ಮೈಸೂರು
೧೩೯೧	ಶ್ರೀರಾಯ.	ಶ್ರೀರಂಗರಾಯ	ವೀರಕೇಸರಿ ಸೀತಾರಾಮಶಾಸ್ತ್ರಿ	೧೯೫೨	ಜಿ. ಎಸ್. ವಿಶ್ವ ಅಂಡ್ ಕಂಪನಿ, ಬೆಂಗಳೂರು
೧೩೯೨	ಶ್ರೀವಿದ್ಯಾ.	ಶ್ರೀ ವಿದ್ಯಾರಣ್ಯರು	ಪಿ. ಎನ್. ಲಿಂಗಣ್ಣಯ್ಯ	೧೯೪೬	ಎಸ್. ಎಸ್. ಎಜ್. ಬುಕ್‌ಡಿಪೊ, ಬೆಂಗಳೂರು
೧೩೯೩	ಶ್ರೀಸೋಕ.	ಶ್ರೀಕಂಠ ಸೋಮೇಶ್ವರ ಶತಕ	ವೀರಭದ್ರರಾಜ	ಸು. ೧೫೬೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ.ಎ.೬೫, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೧೩೯೪	ಶ್ರೇಯಾಂಸ.	ಶ್ರೇಯಾಂಸ (ಭಾಗ I)	ಮಿರ್ಜಿ ಅಣ್ಣಾರಾಯ	೧೯೫೪	ವಾಸಿನಿ ಪ್ರಕಾಶನ, ಬೆಂಗಳೂರು
೧೩೯೫	ಷಟ್ಪದಿ.	ಷಟ್ಪದಿ ಕಾವ್ಯಗಳ ಕನ್ನಡ-ಕನ್ನಡ ನಿಘಂಟು	(ಸಂ॥ಬೆಳ್ಳಾವೆ ವೆಂಕಟನಾರಾಯಣಪ್ಪ)	೧೯೩೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಿಷತ್ತು, ಬೆಂಗಳೂರು
೧೩೯೬	ಷಡಿಲ.	ಷಟ್ಪದಿ ತಿಲಕ	ಮುಖಬೋಳು ಸಿದ್ಧರಾಮ	೧೬೫೩	,, ,,
೧೩೯೭	ಷೋಡಶಿ.	ಷೋಡಶಿ	ಅನು॥ ಗುರುನಾಥ ಜೋಶಿ	೧೯೫೨	ಪ್ರತಿಭಾ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಧಾರವಾಡ
೧೩೯೮	ಸಂಕಂಸ.	ಸಂಸಾರಿಗ ಕಂಸ	ಶ್ರೀರಂಗ	೧೯೫೫	ರಂಗಮಂಗ ಪ್ರಕಾಶನ, ಧಾರವಾಡ
೧೩೯೯	ಸಂಕವ.	ಸಂಸ್ಕೃತ ಕವಯಿತ್ರಿಯರು	ಕೆ. ಟಿ. ಪಾಂಡುರಂಗಿ	೧೯೫೭	ಕರ್ನಾಟಕ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯ, ಧಾರವಾಡ
೧೪೦೦	ಸಂಚಿತ್ರ.	ಸಂಸಾರಚಿತ್ರ	ಆನಂದಕಂದ	೧೯೫೦	ಜನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಸಾಹಿತ್ಯ ಭಂಡಾರ, ಹುಬ್ಬಳ್ಳಿ
೧೪೦೧	ಸಂಜೀವಿ.	ಸಂಜೀವಿನಿ	ಶ್ರೀ ಕೃಷ್ಣ ಪಾಟೀಲ	೧೯೪೯	ಸುವರ್ಣಭಾರತೀ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಬೆಳಗಾವಿ
೧೪೦೨	ಸಂಧ್ಯಾರಾ.	ಸಂಧ್ಯಾರಾಗ	ಆ. ನ. ಕೃಷ್ಣರಾಯ	೧೯೫೪	ಜನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಸ್ಟ್ಯಾಂಡರ್ಡ್ ಬುಕ್ ಡಿಪೋ, ಬೆಂಗಳೂರು
೧೪೦೩	ಸಂನ್ಯಾಳ.	ಸಂನ್ಯಾಸಿ ಮತ್ತು ಇತರ ಕಥೆಗಳು	ಕುವೆಂಪು	೧೯೪೫	ತನೆಯಮುದ್ರಣ,ಕಾವ್ಯಾಲಯ,ಮೈಸೂರು

ಕ್ರಮ ಸಂಖ್ಯೆ	ಸಂಪ್ಟಿಪ್ತ	ಹೆಸರು	ಕರ್ತೃ	ಕಾಲ	ಇತರ ವಿವರಗಳು
೧೪೦೪	ಸಂಪಿಗೆ.	ಸಂಪಿಗೆ	ಕುಲಕರ್ಣಿ ಶ್ರೀನಿವಾಸ	೧೯೫೩	ಸಾಧನಕೇರಿ, ಧಾರವಾಡ
೧೪೦೫	ಸಂಭವ.	ಸಂಭವ ಪರ್ವ	ಕುಮಾರವ್ಯಾಸ (?) (ಸಂ॥ ಪಿ. ಶಾಮಾಚಾರ್ಯ)	ಸು. ೧೪೩೦	ಗವರ್ನ್‌ಮೆಂಟ್ ಬ್ರಾಂಚ್ ಪ್ರೆಸ್, ಮೈಸೂರು
೧೪೦೬	ಸಂಭಾವ.	ಸಂಭಾವನೆ	ವಿವಿಧ ಲೇಖಕರು	೧೯೪೦	ಬೆಂಗಳೂರು ಪ್ರೆಸ್, ಬೆಂಗಳೂರು
೧೪೦೭	ಸಂರಾಣಂ.	ಸಂಕ್ಷೇಪ ರಾಮಾಯಣಂ	ಕೆ. ಅರ್. ನರಸಿಂಹಯ್ಯ	೧೯೦೯	ಕರ್ನಾಟಕ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಮೈಸೂರು
೧೪೦೮	ಸಂಸಕೆ.	ಸಂಸಕವಿ	ಜಿ. ಪಿ. ರಾಜರತ್ನಂ	೧೯೫೬	ಕರ್ನಾಟಕ ಸಂಘ, ಸೆಂಟ್ರಲ್ ಕಾಲೇಜ್, ಬೆಂಗಳೂರು
೧೪೦೯	ಸಂಸಪ.	ಸಂಸಪದ	ಸಂಸ	೧೯೨೮	ಕರ್ನಾಟಕ ಪ್ರಿಂಟಿಂಗ್ ವರ್ಕ್ಸ್, ಧಾರವಾಡ
೧೪೧೦	ಸಕತೆ.	ಸಣ್ಣ ಕತೆಗಳು	ನವರತ್ನ ರಾಮರಾಯ	೧೯೫೧	ಜೀವನ ಕಾರ್ಯಾಲಯ, ಬೆಂಗಳೂರು
೧೪೧೧	ಸಕಾಮಂ.	ಸತ್ಕಥಾಕುಸುಮಮಂಜರಿ	ನಾ. ವೆಂ. ಕುರಡಿ	೧೯೪೨	—
೧೪೧೨	ಸಖೀಗೀ.	ಸಖೀಗೀತ	ಅಂಬಿಕಾತನಯದತ್ತ	೧೯೫೧	೩ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಸಮಾಜ ಪುಸ್ತಕಾಲಯ, ಧಾರವಾಡ
೧೪೧೩	ಸಗಬೊ.	ಸಗರದ ಬೊಮ್ಮಣ್ಣನ ವಚನಗಳು	ಸಗರದ ಬೊಮ್ಮಣ್ಣ	ಸು. ೧೧೬೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ.ಬಿ.ಳಳ, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೧೪೧೪	ಸಣ್ಣಕ.	ಮಾಸ್ತಿಯವರ ಪುಸ್ತಕಗಳು: ಕತೆಗಳು ೧, ೨	ಶ್ರೀನಿವಾಸ	೧೯೨೦–೧೯೫೬	ಜೀವನ ಕಾರ್ಯಾಲಯ, ಬೆಂಗಳೂರು
೧೪೧೫	ಸತ್ಕಸಾ.	ಸತ್ಕಸಾರ ಅಥವಾ ಶೌರ್ಯ ಸಂಜೀವನ	ಗಳಗನಾಥ	೧೯೧೫	ಶೇಷಾಚಲ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಆನಂದವನ, ಆಗಡಿ
೧೪೧೬	ಸದಾಶ.	ಸದಾಶಿವ ಶತಕ	ಕಾಲ್ಯದ ಕೃಷ್ಣರಾಜ	ಸು. ೧೬೬೯	ಕೆ. ಬಿ. ೪೪೪, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೧೪೧೭	ಸದ್ಗುರು.	ಸದ್ಗುರು ರಹಸ್ಯ	ಗುರುಬಸವ (ಸಂ॥ ಎಂ. ಮರಿಯಪ್ಪ ಭಟ್ಟ)	ಸು. ೧೪೩೦	ಓರಿಲೈ., ಮದರಾಸು, ೧೯೫೦
೧೪೧೮	ಸನತ್ಕು.	ಸನತ್ಕುಮಾರ ಷಟ್ಪದಿ	ತೆರಕಣಾಂದಿ ಬೊಮ್ಮರಸ	ಸು. ೧೪೪೫	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ.ಬಿ.೬೬, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೧೪೧೯	ಸಮಜೀ.	ಸಮರಸವೇ ಜೀವನ	ವಿ. ಕೃ. ಗೋಕಾಕ	೧೯೫೬	ಮನೋಹರ ಗ್ರಂಥಮಾಲಾ, ಧಾರವಾಡ
೧೪೨೦	ಸಮಪ್ರ.	ಸಮಯಪರೀಕ್ಷೆ	ಬ್ರಹ್ಮಶಿವ — (ಸಂ॥ ಬಿ. ಎಸ್. ಕುಲಕರ್ಣಿ)	ಸು. ೧೧೦೦	(i) ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ಬಿ. ೭೩, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು (ii) ಕನ್ನಡ ಸಂಶೋಧನ ಸಂಸ್ಥೆ, ಧಾರವಾಡ, ೧೯೫೪
೧೪೨೧	ಸಮಸೌ.	ಸಮರೆ ಸೌದಾಮಿನಿ	ವೆಂ. ಮು. ಜೋಶಿ	೧೯೫೭	ಪ್ರತಿಭಾ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಧಾರವಾಡ
೧೪೨೨	ಸಮಾಲೋ.	ಸಮಾಲೋಚನ	ತೀ. ನಂ. ಶ್ರೀಕಂಠಯ್ಯ	೧೯೫೫	ಶಾರದಾ ಮಂದಿರ, ಮೈಸೂರು
೧೪೨೩	ಸಮಾವ.	ಸಳಲೇಶ ಮಾದರಸನ ವಚನಗಳು	ಸಳಲೇಶ ಮಾದರಸ	ಸು. ೧೧೬೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ.ಬಿ.೪೪೪, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೧೪೨೪	ಸಮುಮ.	ಸಮುದ್ರಮಥನ (ಯಕ್ಷಗಾನ)	ಮೂಲ್ಕಿ ವಾಸುದೇವ ಪ್ರಭು	ಸು. ೧೯೫೦	ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಮುದ್ರಣಾಲಯ, ಉಡುಪಿ, ೧೯೫೫
೧೪೨೫	ಸಮ್ಯಕೌ.	ಸಮ್ಯಕ್ತ್ವ ಕೌಮುದಿ	ಮಂಗರಸ III (ಸಂ॥ ಆರ್. ತಾತಾಚಾರ್ಯ)	೧೯೫೦	ದೇ. ಭ. ಚೌಗಲೆ, ಮಹಾವೀರ ಪ್ರೆಸ್, ಬೆಳಗಾವಿ, ೧೯೨೩
೧೪೨೬	ಸರಸ.	ಸರಸಮ್ಮನ ಸಮಾಧಿ	ಶಿವರಾಮ ಕಾರಂತ	೧೯೪೭	ಹರ್ಷ ಪ್ರಕಟಣಾಲಯ, ಪುತ್ತೂರು
೧೪೨೭	ಸರಳಾ.	ಸರಳಾ	ಎಂ. ವಿ. ಶಾಸ್ತ್ರಿ	೧೯೧೪	—
೧೪೨೮	ಸರ್ವಜ್ಞ.	ಸರ್ವಜ್ಞನ ವಚನಗಳು	ಸರ್ವಜ್ಞ (ಸಂ॥ ಜನ್ನಪ್ಪ ಉತ್ತಂಗಿ)	ಸು. ೧೭೦೦	ಕೆ. ಇ. ಮಿಶನ್ ಹಾಯ್‌ಸ್ಕೂಲ್, ಧಾರವಾಡ, ೧೯೨೪
೧೪೨೯	ಸರ್ವಮಂ.	ಸರ್ವಮಂಗಳಾ	ಚಿದುರಂಗ	೧೯೫೪	೩ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಶಾರದಾ ಪ್ರಕಟಣಾಲಯ, ಬೆಂಗಳೂರು
೧೪೩೦	ಸಸ್ಕಳ.	ಸಸ್ಕವಿಜ್ಞಾನಿಗಳ ಕತೆಗಳು	ಎಂ. ಎಸ್. ಎಸ್. ರಾವ್	೧೯೫೪	ಸಮಾಜ ಪುಸ್ತಕಾಲಯ, ಧಾರವಾಡ
೧೪೩೧	ಸಸ್ಕಶಾ.	ಸಸ್ಕಶಾಸ್ತ್ರ	ಪಿ. ಎಸ್. ಚಿಕ್ಕಣ್ಣಯ್ಯ	೧೯೫೭	ಕರ್ನಾಟಕ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯ, ಧಾರವಾಡ
೧೪೩೨	ಸಾಕಾಪ್ರ.	ಸಾಹಿತ್ಯ ಮತ್ತು ಕಾಮಪ್ರಚೋದನೆ	ಆ. ನ. ಕೃಷ್ಣರಾಯ	೧೯೫೨	೩ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಸುದರ್ಶನ ಪ್ರಕಾಶನ, ತಿಪಟೂರು, ೧೯೫೦
೧೪೩೩	ಸಾಗಾಧ.	ಸಾಗರ ಧರ್ಮಾಮೃತ	ಆಶಾಧರ	—	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ೬೯, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೧೪೩೪	ಸಾತ್ವಿವಿ.	ಸಾತ್ವಿಕ ಬ್ರಹ್ಮವಿದ್ಯಾವಿಲಾಸ	ಚಿಕ್ಕು ಪಾಠ್ಯಾಯ	೧೬೬೩–೧೬೭೪	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ.ಬಿ.೪೪, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೧೪೩೫	ಸಾನಂಗ.	ಸಾನಂದ ಗಣೇಶಸಕತೆ(ಯಕ್ಷಗಾನ)	ಮೋ. ರಾಮಶೇಷಶಾಸ್ತ್ರಿ	ಸು. ೧೯೦೦	ಮುದ್ರಣ (?), ಬೆಂಗಳೂರು, ೧೯೪೩

ಕೃಮ ಸಂಖ್ಯೆ	ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತ	ಹೆಸರು	ಕರ್ತೃ	ಕಾಲ	ಇತರ ವಿವರಗಳು
೧೪೩೬	ಸಾನಂಚ.	ಸಾನಂದ ಚರಿತ್ರೆ	ಕುಮಾರ ಪದ್ಮರಸ	ಸು. ೧೩೧೫	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ.ಬಿ.೧೪೬,ಓರಿಇ.,ಮೈಸೂರು
೧೪೩೭	ಸಾರಂಗ.	ಸಾರಂಗಧರನ ಕತೆ (ಯಕ್ಷಗಾನ)	ಸಾಂಬಯ್ಯ	ಸು. ೧೭೫೦	ವಾಗೀಶ್ವರೀ ಮುದ್ರಾಕ್ಷರ ಶಾಲೆ, ಬೆಂಗಳೂರು, ೧೮೮೩
೧೪೩೮	ಸಾವಿಳು.	ಸಾವಿನ ಉಡಿಯಲ್ಲಿ	ಎನ್ಕೆ. ಕುಲಕರ್ಣಿ	೧೯೪೯	ಪ್ರತಿಭಾ ಗ್ರಂಥಮಾಲಾ, ಧಾರವಾಡ
೧೪೩೯	ಸಾವಿಸಿ.	ಸಾವಿನೊಂದಿಗೆ ಸರಸ	ಎಚ್. ವಿ. ಭಟ್ಟ	೧೯೫೩	ಶಾರದಾ ಪ್ರಕಟನಾಲಯ, ಬೆಂಗಳೂರು
೧೪೪೦	ಸಾಸತ್ಯ.	ಸಾವಿತ್ರೀ-ಸತ್ಯವಾನ	ನಾರಾಯಣ ಮೆಳಟೀಕ ಕುರೆಡಿ	೧೯೧೩	—
೧೪೪೧	ಸಾಸಮಾ.	ಸಾಹಿತ್ಯ ಸಮಾಲೋಚನೆ	ಸ. ಸ. ಮಾಳವಾಡ	೧೯೫೬	ಸುರುಚಿ ಪ್ರಕಾಶನ, ಮೈಸೂರು
೧೪೪೨	ಸಾಹಜೀ.	ಸಾಹಿತ್ಯ ಮತ್ತು ಜೀವನ ಕಲೆ	ರಾಳ್ಳಬಲ್ಲಿ ಅನಂತಕೃಷ್ಣಶರ್ಮ	೧೯೫೮	ಏನೆಯ ಮುದ್ರಣ,ಶಾಶ್ವಾಲಯ,ಮೈಸೂರು
೧೪೪೩	ಸಾಹಕ್ಕಾಂ.	ಸಾಹಿತ್ಯಾಂಕ	(ಸಂ॥ ಎಚ್. ಬಿ. ಕುಲಕರ್ಣಿ)	೧೯೫೦	ಕುವೆಂಪು ಸಾಹಿತ್ಯ ಸಮಿತಿ, ಹುಬ್ಬಳ್ಳಿ
೧೪೪೪	ಸಾಹವಿ.	ಸಾಹಿತ್ಯ ಮತ್ತು ವಿಮರ್ಶೆ	ದ. ರಾ. ಬೇಂದ್ರೆ	೧೯೩೬	ಮನೋಹರ ಗ್ರಂಥಮಾಲಾ, ಧಾರವಾಡ
೧೪೪೫	ಸಾಹಿಶ.	ಸಾಹಿತ್ಯಕೃತ್ತಿ	ಡಿ. ವಿ. ಗುಂಡಪ್ಪ	೧೯೫೪	ಏನೆಯ ಮುದ್ರಣ,ಶಾಶ್ವಾಲಯ,ಮೈಸೂರು
೧೪೪೬	ಸಾಹಸಂ.	ಸಾಹಿತ್ಯ-ಸಂಶೋಧನೆ	ದ. ರಾ. ಬೇಂದ್ರೆ	೧೯೪೦	ಮನೋಹರ ಗ್ರಂಥಮಾಲಾ, ಧಾರವಾಡ
೧೪೪೭	ಸಾಳ್ವಭಾ.	ಸಾಳ್ವಭಾರತ	ಸಾಳ್ವ ,,	ಸು. ೧೪೫೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ.ಎ. ೯೩, ಓರಿಇ.,ಮೈಸೂರು
೧೪೪೮	ಸಾಳ್ವಸಾಂ.	ಸಾಳ್ವಸಾಂಗತ್ಯ	,,	,,	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ೪೬೩, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೧೪೪೯	ಸಿಂಗಿರಾ.	ಸಿಂಗಿರಾಜ ಪುರಾಣ	ಸಿಂಗಿರಾಜ (ಸಂ॥ ಎಚ್. ದೇವೀರಪ್ಪ)	ಸು. ೧೫೦೦	ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು, ೧೯೫೦
೧೪೫೦	ಸಿಶಾತ.	ಸಿದ್ಧಾಂತ ಬಿಂದು ಪ್ರಕಾಶ	ಶಿವಾನಂದ ಸುಬ್ರಹ್ಮಣ್ಯ	೧೯೧೦	ಕ್ಸೌನ್ ಪ್ರೆಸ್ ಮುದ್ರಾಲಯ, ಮೈಸೂರು
೧೪೫೧	ಸಿಪಿಲು.	ಸಿಪಿಲು	ವಸುದೇವ ಭೂಪಾಲಂ	೧೯೪೭	ವಿಚಾರಸಾಹಿತ್ಯ ಲಿಮಿಟೆಡ್, ಬೆಂಗಳೂರು
೧೪೫೨	ಸಿಬ್ಬಕಾ.	ಸಿದ್ಧಲಿಂಗ ಕಾವ್ಯ	ಬಸನಕವಿ	೧೮೮೭	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ.ಎ.೨೫೫,ಓರಿಇ.,ಮೈಸೂರು
೧೪೫೩	ಸಿಪ್ಪುವು.	ಸಿದ್ಧರಾಮೇಶ್ವರ ಪುರಾಣ	ಜಯದೇವಿತಾಯಿ ಲಿಗಾಡೆ	೧೯೬೫	ಕನ್ನಡ ಕೋಟೆ ಪ್ರಕಾಶನ, ಸೊಲ್ಲಾಪುರ
೧೪೫೪	ಸಿಪ್ಪರಾ.	ಸಿದ್ಧರಾಮ ಚಾರಿತ್ರ	ರಾಘವಾಂಕ (ಸಂ॥ ಟಿ. ಎಸ್. ವೆಂಕಣ್ಣಯ್ಯ, ಡಿ. ಎಲ್. ನರಸಿಂಹಾಚಾರ್)	ಸು. ೧೨೦೦	ಕರ್ನಾಟಕ ಸಂಘ, ಶಿವಮೊಗ್ಗ, ೧೯೪೦
೧೪೫೫	ಸಿಪ್ಪವ.	ಸಿದ್ಧರಾಮೇಶ್ವರ ವಚನಗಳು	ಸಿದ್ಧರಾಮ (ಸಂ॥ ಫ. ಗು. ಹಳಕಟ್ಟಿ)	ಸು. ೧೧೬೦	ಹಿತಚಿಂತಕ ಪ್ರಿಂಟಿಂಗ್ ಪ್ರೆಸ್, ವಿಜಾಪುರ, ೧೯೫೩
೧೪೫೬	ಸಿದ್ಧಾಂತಿ.	ಸಟೀಕ ಅಮರಕೋಶವು	ಸಿದ್ಧಾಂತಿ ಸುಬ್ರಹ್ಮಣ್ಯಶಾಸ್ತ್ರಿ	—	ಚಾಡೇಶ್ವರಿ ಬುಕ್‌ಡಿಪೋ, ಬೆಂಗಳೂರು
೧೪೫೭	ಸಿದ್ಧೇಪು.	ಸಿದ್ಧೇಶ್ವರ ಪುರಾಣ	ವಿರಕ್ತ ತೋಂಟದಾರ್ಯ (ಸಂ॥ ಪಿ. ಆರ್. ಕರಿಬಸವಶಾಸ್ತ್ರಿ)	ಸು. ೧೫೬೦	ಶಂಕರವಿಲಾಸ ಮುದ್ರಾಕ್ಷರ ಶಾಲೆ, ಬೆಂಗಳೂರು, ೧೯೧೫
೧೪೫೮	ಸಿಶ್ವೇವ.	ಸಿದ್ಧೇಶ್ವರ ವಚನಗಳು	ಸಿದ್ಧಲಿಂಗಸ್ವಾಮಿ (ಸಂ॥ ಚನ್ನಮಲ್ಲಿ ಕಾರ್ಜುನ)	ಸು. ೧೪೮೦	ಸದ್ಧರ್ಮದೀಪಿಕೆ, ಮೈಸೂರು, ೧೯೫೧
೧೪೫೯	ಸಿವಪ್ಪಾ.	ಸಿವನ್ನಗಡ ಭಾಗ್ಯ	ಕೃಷ್ಣ ಮೂರ್ತಿ ವೆಲೋಗಲ್ಲು	೧೯೬೨	—
೧೪೬೦	ಸೀತಾಚ.	ಸೀತಾಚರಿತೆ	ನಂ. ಸುಬ್ಬಾಶಾಸ್ತ್ರಿ	೧೯೪೬	ಕರ್ನಾಟಕ ಗ್ರಂಥಮಾಲಾ, ಮೈಸೂರು
೧೪೬೧	ಸೀತಾರಾ.	ಸೀತಾರಾಮ	ಎಂ. ರಮಾನಂದ ಘಾಟೆ	೧೯೫೪	ಶಾರದಾ ಪ್ರಕಟನಾಲಯ, ಬೆಂಗಳೂರು
೧೪೬೨	ಸುಂಕಬಂ.	ಸುಂಕದ ಬಂಕಣ್ಣನ ವಚನಗಳು	ಸುಂಕದ ಬಂಕಣ್ಣ	ಸು. ೧೧೬೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ.ಬಿ.೪೪೮,ಓರಿಇ.,ಮೈಸೂರು
೧೪೬೩	ಸುಂದರಿ.	ಸುಂದರಿಯ ಹಂಬಲು ಮತ್ತು ಇತರ ಕತೆಗಳು	ಜಯಲಕ್ಷ್ಮಿ. ಆರ್. ಶ್ರೀನಿವಾಸನ್	೧೯೫೦	ಸತ್ಯಕೋಧನ ಪ್ರಕಟನಾ ಮಂದಿರ, ಬೆಂಗಳೂರು
೧೪೬೪	ಸುಳುಮಾ.	ಸುಳುಮಾರ ಚರಿತಂ	ಶಾಂತಿನಾಥ (ಸಂ॥ ಡಿ. ಎಲ್. ನರಸಿಂಹಾಚಾರ್, ಟಿ. ಎಸ್. ಶಾಮರಾವ್)	೧೦೬೪	ಕರ್ನಾಟಕ ಸಂಘ, ಶಿವಮೊಗ್ಗ, ೧೯೫೪
೧೪೬೫	ಸುಖವಿ.	ಸುಖವಿಪ್ಲವ	ರಾ. ಸು. ಮಣಿ	೧೯೫೨	ಉಷಾ ಸಾಹಿತ್ಯಮಾಲೆ, ಮೈಸೂರು
೧೪೬೬	ಸುಗುಗಂ.	ಸುಗುಣ ಗಂಭೀರ	ಸಂಸ	—	ಬಿ. ಶ್ರೀನಿವಾಸಾಯ್ಯಂಗಾರ್, ಬೆಂಗಳೂರು
೧೪೬೭	ಸುಜ್ಞಾ.ಚಂ.	ಸುಜ್ಞಾನ ಚಂದ್ರೋದಯ	ಶಿವರಾಮದಾಸ	—	ಮುದ್ರಣ (?), ಬೆಂಗಳೂರು
೧೪೬೮	ಸುದರ್ಶ.	ಸುದರ್ಶನ	ಆನಂದಕಂದ	೧೯೫೬	ಏನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಸಮಾಜ ಪುಸ್ತಕಾಲಯ, ಧಾರವಾಡ
೧೪೬೯	ಸುಧಾ.	ಸುಧಾ	ಮೈ. ಕೇ. ಆನಂತಪದ್ಮನಾಭರಾವ್	೧೯೫೭	ಏನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಕಾವೇರಿ ಪ್ರಕಟನಾಲಯ, ಮಡಿಕೇರಿ
೧೪೭೦	ಸುನಂದಿ.	ಸುನಂದಿನಿ	—	—	—
೧೪೭೧	ಸುಶೀತ.	ಸುಶೀತ	ಶ್ರೀನಿವಾಸ	೧೯೫೬	ಜೀವನ ಕಾರ್ಯಾಲಯ, ಬೆಂಗಳೂರು

ಕ್ರಮ ಸಂಖ್ಯೆ	ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತ	ಹೆಸರು	ಕರ್ತೃ	ಕಾಲ	ಇತರ ವಿವರಗಳು
೧೪೬೨	ಸುಬ್ಬಣ್ಣ.	ಸುಬ್ಬಣ್ಣ	ಶ್ರೀನಿವಾಸ	೧೯೫೨	ಇನಿಯ ಮುದ್ರಣ, ಜೀವನ ಕಾರ್ಯಾಲಯ, ಬೆಂಗಳೂರು
೧೪೬೩	ಸುಮಚ.	ಸುಮತಿ ಮದನಕುಮಾರ ಚರಿತ್ರೆ (ಭಾಗ I—II)	ಎಂ. ಎಸ್. ಪುಟ್ಟಣ್ಣ	೧೯೧೩	ಕಾಕ್ಸ್‌ಟನ್ ಪ್ರೆಸ್, ಬೆಂಗಳೂರು
೧೪೬೪	ಸುರರ.	ಸುರಗಿಯ ಚಾಡಯ್ಯನ ರಗಳೆ	ಹರಿಹರ	ಸು. ೧೩೦೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ಭಾಲ, ಹಿರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೧೪೬೫	ಸುವಸಂ.	ಸುವರ್ಣ ಸಂಪುಟ	ಎಚ್. ದೇವೀರಪ್ಪ	೧೯೪೭	ಸಾಹಿತ್ಯ ಮಂದಿರ, ಮೈಸೂರು
೧೪೬೬	ಸುಸಾರ.	ಸುಬೋಧಸಾರ	ಮುಪ್ಪಿನ ಷಡಕ್ಷರಿ (ಸಂಗಿ ಹರ್ಡೇಕರ ಮಂಜಪ್ಪ)	ಸು. ೧೬೦೦	ವೀರಶೈವ ವಿದ್ಯಾಲಯ, ಆಲಮಟ್ಟಿ, ೧೯೪೦
೧೪೬೭	ಸುಳವು.	ಸುಳವು–ಹೊಳವು	ವಿವಿಧ ಲೇಖಕರು	೧೯೩೯	ಮನೋಹರ ಗ್ರಂಥಮಾಲಾ, ಧಾರವಾಡ
೧೪೬೮	ಸೂಕ್ತಿಸು.	ಸೂಕ್ತಿಸುಧಾರ್ಣವಂ	ಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಜುನ (ಸಂಗಿ ಎನ್. ಅನಂತರಂಗಾಚಾರ್)	ಸು. ೧೩೪೫	ಹಿರಿಇ., ಮೈಸೂರು, ೧೯೪೭
೧೪೬೯	ಸೂಜಿಗ.	ಸಂಸಾರನೆಂದರೆ ಸೂಜಿಗಲ್ಲು	ಆನಂದಕಂದ	೧೯೫೩	ಸ್ವಧರ್ಮ ಕಥಾಮಾಲೆ, ಧಾರವಾಡ
೧೪೭೦	ಸೂಪಶಾ.	ಸೂಪಶಾಸ್ತ್ರ	ಮಂಗರಸ III	೧೫೦೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: (?), ಹಿರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೧೪೭೧	ಸೂರ್ಯಪಾ.	ಸೂರ್ಯಪಾನ	ಅಂದಿಕಾತಯದತ್ತ	೧೯೫೬	ಸಮಾಜ ಪುಸ್ತಕಾಲಯ, ಧಾರವಾಡ
೧೪೭೨	ಸೆಕೂರ.	ಸೆರೆಮನೆಯ ಕೂರ	ವಾಸುದೇವಾಚಾರ್ಯ ಬುಲಿ	೧೯೪೭	ಮಂಚಿನ ಬಳ್ಳಿ, ಧಾರವಾಡ
೧೪೭೩	ಸೇದಿರ.	ಸೇದಿರಾಜರ ರಗಳೆ	ಹರಿಹರ	ಸು. ೧೩೦೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ಭಾಲ, ಹಿರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೧೪೭೪	ಸೇನಾಹ.	ಸೇನಾಪತಿ ಡಾ. ಹರದೀಕರರು	ರಾ. ವೆ. ಕರಗುದರಿ	೧೯೩೪	ಸಾಹಿತ್ಯ ಭಂಡಾರ, ಹುಬ್ಬಳ್ಳಿ
೧೪೭೫	ಸೊಗಳ.	ಸೊಗಸಿನ ಕತೆ	ಅನುಃ ಭಾಸ್ಕರ ಗೋವಿಂದರಾವ ಗೋಖಲೆ	೧೯೪೫	ಸರಸ್ವತಿ ಪುಸ್ತಕ ಭಾಂಡಾರ, ಗದಗ
೧೪೭೬	ಸೊಬಸೋ.	ಸೊಬಗಿನ ಸೋನೆ	ದೇಸರಾಜ	ಸು. ೧೪೧೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ೨೪೦, ಹಿರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೧೪೭೭	ಸೋಕ್ರಮ.	ಸೋಕ್ರಟೀಸನ ಮರಣ	ಅನುಃ ಎಸ್. ಜಿ. ಶಾಸ್ತ್ರಿ	೧೯೫೪	ಇನಿಯ ಮುದ್ರಣ, ಕರ್ನಾಟಕ ಸಂಘ, ಸೆಂಟ್ರಲ್ ಕಾಲೇಜು, ಬೆಂಗಳೂರು
೧೪೭೮	ಸೋತುಗೆ.	ಸೋತು ಗೆದ್ದವಳು	ತ್ರಿವೇಣಿ	೧೯೫೩	ಇನಿಯ ಮುದ್ರಣ, ಭಾರತೀ ಪ್ರಕಾಶನ, ಮೈಸೂರು
೧೪೭೯	ಸೋಮಚ.	ಸೋಮನಾಥ ಚರಿತ್ರೆ (ಅದಿಸಿಟ್ಟಿ ಪುರಾಣ)	ರಾಘವಾಂಕ (ಸಂಗಿ (i) ಬಿ. ಬಸವಾರಾಧ್ಯ (ii) ಆರ್. ಸಿ. ಹಿರೇಮಠ, ಎಂ. ಎಸ್. ಸುಂಕಾಪುರ)	ಸು. ೧೩೦೦	ಶಿವಾನುಭವ ಗ್ರಂಥಮಾಲಾ, ಬಿಜಾಪುರ, ೧೯೧೧ ಕರ್ನಾಟಕ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯ, ಧಾರವಾಡ, ೧೯೬೧
೧೪೮೦	ಸೋಮಪಾರ.	ಸೋಮನಾಮಿಮಾರರ ರಗಳೆ	ಹರಿಹರ	ಸು. ೧೩೦೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ಭಾಲ, ಹಿರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೧೪೮೧	ಸೋಮೇಶ.	ಸೋಮೇಶ್ವರ ಶತಕ	ಪಾಲ್ಕುರಿಕೆ ಸೋಮನಾಥ (ಸಂಗಿ ಬೆಳ್ಳಾವೆ ವೆಂಕಟನಾರಾಯಣಪ್ಪ)	ಸು. ೧೧೯೫	ಇನಿಯ ಮುದ್ರಣ, ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಿಷತ್ತು, ಬೆಂಗಳೂರು, ೧೯೪೪
೧೪೮೨	ಸೋಲು.	ಸೋಲು	ರಮಾನಂದ ಅವಿಾನ	೧೯೫೩	ಚಂದ್ರಸಾಗರ ಪ್ರಕಾಶನ, ಮುಂಬಯಿ
೧೪೮೩	ಸೌಇಇ.	South Indian Inscriptions (Vol. I—XX)	—	—	ಗವರ್ನ್‌ಮೆಂಟ್ ಆಫ್ ಇಂಡಿಯಾ, ಸೆಂಟ್ರಲ್ ಪಬ್ಲಿಕೇಶನ್ ಬ್ರಾಂಚ್, ಕಲ್ಕತ್ತ
೧೪೮೪	ಸೌಂದಕಾ.	ಸೌಂದರ ಕಾವ್ಯ	ನೂರೊಂದಯ್ಯ	ಸು. ೧೭೪೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ.ಬಿ.೨೪೫, ಹಿರಿಇ.,ಮೈಸೂರು
೧೪೮೫	ಸೌಂದಪು.	ಸೌಂದರ ಪುರಾಣಂ	ಬೊಮ್ಮರಸ (ಸಂಗಿ ಪಿ.ಆರ್.ಕರಬಸವ ಶಾಸ್ತ್ರಿ, ಎಂ. ಬಸವಲಿಂಗಶಾಸ್ತ್ರಿ, ಎನ್. ಆರ್. ಕರಬಸವಶಾಸ್ತ್ರಿ)	ಸು. ೧೪೭೦	ವೀರಶೈವ ಗ್ರಂಥಪ್ರಕಾಶಿಕಾ, ಮೈಸೂರು, ೧೯೧೯
೧೪೮೬	ಸೌಗಂಧಿ.	ಸೌಗಂಧಿಕಾ ಪರಿಣಯ	ಮುಮ್ಮಡಿ ಕೃಷ್ಣರಾಜ	೧೮೯೪–೧೯೬೮	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ.ಬಿ.೧೪೮, ಹಿರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೧೪೮೭	ಸೌಗಂಪ.	,, ,,	ನಂಜುಂಡ	೧೯೪೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ:ಕೆ.ಬಿ.೩೦೫, ಹಿರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೧೪೮೮	ಸೌನಂಡ.	ಸೌಂದರನಂದ	ಕಡವ ಶಂಭುಶರ್ಮ	೧೯೫೫	ಕನ್ನಡ ಪ್ರಸಾರಂಗ ಪ್ರಕಾಶನ, ಕದ್ರಿ, ಮಂಗಳೂರು
೧೪೮೯	ಸ್ಕೂಲಮಿ.	ಸ್ಕೂಲ ಮಿಸ್ಟ್ರೆಸ್	ಬಿ. ಪಿ. ಕಾಳೆ	೧೯೪೪	ಇನಿಯ ಮುದ್ರಣ, ಶೇಷಾಚಲ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಧಾರವಾಡ
೧೪೯೦	ಸ್ಮಶಾವೈ.	ಸ್ಮಶಾನ ವೈರಾಗ್ಯ	ಗೋವಿಂದ ವೆಂಕಟೇಶ ಜುಳಕಿ	೧೯೪೪	ಲಲಿತ ಸಾಹಿತ್ಯಮಾಲೆ, ಧಾರವಾಡ

ಕ್ರಮ ಸಂಖ್ಯೆ	ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತ	ಹೆಸರು	ಕರ್ತೃ	ಕಾಲ	ಇತರ ವಿವರಗಳು
೧೫೦೧	ಸ್ಯಾಂಡರ್.	A Dictionary, Canarese and English	ಡೇನಿಯಲ್ ಸ್ಯಾಂಡರ್‌ಸನ್	೧೮೫೮	ಮೆಸ್ಸಿ ಯನ್ ಮಿಷ್ಷ ಪ್ರೆಸ್, ಬೆಂಗಳೂರು
೧೫೦೨	ಸ್ವದರ್ಶಿ.	ಸ್ವಪ್ನದರ್ಶನ ಮತ್ತು ಇತರ ನಾಟಕಗಳು	ಕೀರ್ತಿನಾಥ ಕುರ್ತುಕೋಟಿ	೧೯೫೬	ಮನೋಹರ ಗ್ರಂಥಮಾಲಾ, ಧಾರವಾಡ
೧೫೦೩	ಸ್ವಪ್ನದ.	ಸ್ವಪ್ನದರ್ಶನ	ಶ್ರೀರಙ್ಗ	೧೯೫೧	ತನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಸುವರ್ಣಧಾರತೀ ಗ್ರಂಥಮಾಲ, ಬೆಳಗಾವಿ
೧೫೦೪	ಸ್ವಪ್ನವಾ.	ಕರ್ನಾಟಕ ಸ್ವಪ್ನವಾಸವದತ್ತಂ	ಅನುಃ ಪಂಡಿತ ಭೀಮಾಜಿ ಜೀವಾಜಿ ಹುಲಿಕವಿ	೧೯೨೫	ನಾಗೂಬಣ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಧಾರವಾಡ
೧೫೦೫	ಸ್ವಯಂವ.	ಸ್ವಯಂವರ	ಮು. ನ. ಮೂರ್ತಿ	೧೯೫೪	ಸುದರ್ಶನ ಪ್ರಕಾಶನ, ತಿಪಟೂರು
೧೫೦೬	ಸ್ವರೂಪಾ.	ಸ್ವರೂಪಾಮೃತ	ಗುರುಬಸವ	ಸು. ೧೮೪೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ : ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಿಷತ್ತು, ಬೆಂಗಳೂರು
೧೫೦೭	ಸ್ವರ್ಗಬಾ.	ಸ್ವರ್ಗದ ಬಾಗಿಲು	ವಿ. ಎಂ. ಇನಾಂದಾರ	೧೯೫೧	ಉಷಾಸಾಹಿತ್ಯಮಾಲೆ, ಮೈಸೂರು
೧೫೦೮	ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ.	ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯದೆಡೆಗೆ	ಬಸವರಾಜ ಕಟ್ಟೀಮನಿ	೧೯೫೧	ಶಾರದಾ ಪ್ರಕಟನಾಲಯ, ಬೆಂಗಳೂರು
೧೫೦೯	ಸ್ವಾಭಿಮಾ.	ಸ್ವಾಭಿಮಾನ ಸಂಭ್ರಮ	ಗಳಗನಾಥ	೧೯೩೦	—
೧೫೧೦	ಸ್ವಾಮಿಸ್ನೇ.	ಸ್ವಾಮಿ ಮತ್ತು ಅವನ ಸ್ನೇಹಿತರು	ಆನುಃ ಎಚ್.ವೈ. ಶಾರದಾ ಪ್ರಸಾದ್	೧೯೫೨	ತನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಉಷಾಸಾಹಿತ್ಯ ಮಾಲೆ, ಮೈಸೂರು
೧೫೧೧	ಸ್ವಾವಲಂ.	ಸ್ವಾವಲಂಬನ	ಹೊಸೂರು ಭೀಮರಾಯ	೧೯೫೫	ಆಚಿತ ಪ್ರಕಾಶನ, ಬೆಳಗಾವಿ
೧೫೧೨	ಸ್ವಾವೀರ.	ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯವೀರರು (ಭಾಗ I)	ವಸುದೇವ ಭೂಪಾಲಂ	೧೯೪೦	ಸ್ವಭಾನು ಪ್ರಿಂಟಿಂಗ್ ಪ್ರೆಸ್, ಬೆಂಗಳೂರು
೧೫೧೩	ಹಂಗೀತೆ.	ಹಂಸಗೀತೆ	ತ. ರಾ. ಸು.	೧೯೫೪	ಳನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಶಾರದಾ ಪ್ರಕಟನಾಲಯ, ಬೆಂಗಳೂರು
೧೫೧೪	ಹಂಪೆರ.	ಹಂಪೆಯ ರಗಳೆ	ಹರಿಹರ	ಸು. ೧೩೦೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ಕ್ಷಿಣ, ಹಿರಿಣ., ಮೈಸೂರು
೧೫೧೫	ಹಂಸಾ.	ಹಂಸಾ	ಬಿ. ಪಿ. ಕಾಳೆ	೧೯೫೩	೩ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಶೇಷಾಚಲ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಧಾರವಾಡ
೧೫೧೬	ಹಕ್ಕಿನೋ.	ಹಕ್ಕಿನೋಟ	ದ. ಬಾ. ಕುಲಕರಣಿ	೧೯೫೭	ಲಲಿತ ಸಾಹಿತ್ಯ ಮಾಲೆ, ಧಾರವಾಡ
೧೫೧೭	ಹಕ್ಕಿಹೋ.	ಹಕ್ಕಿನ ಹೋರಾಟ	ಪ. ಸು. ಭಟ್ಟ	೧೯೪೪	ಶರಾವತಿ ಪ್ರಕಟಣೆ ಮಂದಿರ, ಶಿರಸಿ
೧೫೧೮	ಹಗಲಿ.	ಹಗಲಿರುಳು	ಮುಳಿಯ ತಿಮ್ಮಪ್ಪಯ್ಯ	೧೯೧೪	ಶಾರದಾ ಭಾಷಾಖಾನೆ, ಮಂಗಳೂರು
೧೫೧೯	ಹಡಪಕಾ.	ಹರಿಶ್ಚಂದ್ರ ಕಾವ್ಯಂ	ರಾಘವಾಂಕ (ಸಂಶೀ ಎನ್.ಬಸವಾರಾಧ್ಯ, ಎಸ್.ಬಸಪ್ಪ)	ಸು. ೧೩೦೦	ಪ್ರಾಚ್ಯಕಾವ್ಯ ಪ್ರಕಾಶನ ಮಂದಿರ, ಮೈಸೂರು, ೧೯೫೫
೧೫೨೦	ಹತ್ತುಮ.	ಹತ್ತು ಮಳ್ಳಳ ತಾಯಿ	ಜಿ. ಪಿ. ರಾಜರತ್ನಂ	೧೯೫೨	ಆನಂದ ಬ್ರದರ್ಸ್, ಬೆಂಗಳೂರು
೧೫೨೧	ಹದಿಬ.	ಹದಿಬದೆಯ ಧರ್ಮ	ಸಂಚಿಯ ಹೊನ್ನಮ್ಮ (ಸಂಶೀ ಡಿ. ಜಂಪಾಲಾಯಿ)	ಸು. ೧೬೮೦	ಮೈಸೂರು ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾನಿಲಯ, ಮೈಸೂರು, ೧೯೪೦
೧೫೨೨	ಹನುಮ.	ಹನುಮದ್ವಿಜಯ (ಯಕ್ಷಗಾನ)	ತಿಪ್ಪಣ್ಣಾರ್ಯ	ಸು. ೧೭೫೦	ಸುಬೋಧ ಪ್ರಕಟನಾಲಯ, ಬೆಂಗಳೂರು
೧೫೨೩	ಹನ್ನೊಂದ.	ಹನ್ನೊಂದನೆ ಅವತಾರ	ವೀಚಿ	೧೯೫೮	೩ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಸಮಾಜ ಪುಸ್ತಕಾಲಯ, ಧಾರವಾಡ
೧೫೨೪	ಹಬ್ಬಿಬ.	ಹಬ್ಬಿದ ಬಳ್ಳಿ	ಕೃಷ್ಣಮೂರ್ತಿ ಪುರಾಣಿಕ	೧೯೫೩	ಪ್ರತಿಭಾ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಧಾರವಾಡ
೧೫೨೫	ಹಮಚಿ.	ಹರಿಶ್ಚಂದ್ರ ಮಹಾರಾಯನ ಚರಿತ್ರೆ	ಮಹಾಂತ ದೇಶಿಕೇಂದ್ರ	೧೯೪೪	ಬೆಂಗಳೂರು ಬುಕ್ ಡಿಪೋ ಮುದ್ರಾಕ್ಷರಶಾಲೆ, ಬೆಂಗಳೂರು,೧೯೦೬
೧೫೨೬	ಹಮಪ.	ಹಜರತ ಮಹಮ್ಮದ ಪಯಗಂಬರರು	ಎಂ. ಪಿ. ಪೂಜಾರ	೧೯೨೦	ವಾಗ್ಭೂಷಣ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಧಾರವಾಡ
೧೫೨೭	ಹರಿಕೋ.	ಹರಿದ ಕೋಟು	ಬಿ. ಎಂ. ಇದಿನಬ್ಬ	೧೯೫೭	ಸೌಹಾರ್ದ ಸಾಹಿತ್ಯಮಾಲೆ, ಮಂಗಳೂರು
೧೫೨೮	ಹರಿಚ.	ಹರಿಶ್ಚಂದ್ರ ಚರಿತ್ರೆ (ಯಕ್ಷಗಾನ)	—	ಸು. ೧೮೦೦	ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಮುದ್ರಣಾಲಯ, ಉಡುಪಿ, ೧೯೨೫
೧೫೨೯	ಹರಿಜ.	ಹರಿಜನ್ವಾರ	ಶ್ರೀರಂಗ	೧೯೩೪	ಎಚ್. ಎನ್. ರಾವ್ ಬ್ರದರ್ಸ್, ಬೆಂಗಳೂರು
೧೫೪೦	ಹರಿಸಾ.	ಹರಿಭಕ್ತಿಸಾರ	ಕನಕದಾಸ (ಸಂಶೀ ಬಿ. ಶಿವಮೂರ್ತಿ ಶಾಸ್ತ್ರಿ, ಕೆ. ಎಂ. ಕೃಷ್ಣರಾವ್)	ಸು. ೧೫೫೦	ಶ್ರೀ ಕನಕದಾಸರ ನಾಲ್ಕುನೂರು ವರ್ಷಗಳ ಉತ್ಸವ ಸಮಿತಿ, ಮೈಸೂರು ಸರ್ಕಾರ, ಬೆಂಗಳೂರು, ೧೯೬೫

ಕ್ರಮ ಸಂಖ್ಯೆ	ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತ	ಹೆಸರು	ಕರ್ತೃ	ಕಾಲ	ಇತರ ವಿವರಗಳು
೧೫೬೧	ಹರಿಸಾಂ.	ಹರಿಶ್ಚಂದ್ರ ಸಾಂಗತ್ಯ	ಬೊಂಬೆಯ ಲಕ್ಕ (ಸಂ॥ ಎನ್. ಬಸವಾರಾಧ್ಯ)	೧೫೩೮	ವಯಸ್ಕರ ಶಿಕ್ಷಣ ಸಮಿತಿ, ಮೈಸೂರು, ೧೯೫೪
೧೫೬೨	ಹಲಾಯು.	ಅಭಿಧಾನರತ್ನಮಾಲಾ ಕರ್ನಾಟಕ ಟೀಕೆ	ನಾಗವರ್ಮ II (ಸಂ॥ ಎ. ವೆಂಕಟರಾವ್, ಎಚ್. ಶೇಷ ಅಯ್ಯಂಗಾರ್)	ಸು. ೧೧೪೫	ಮದರಾಸು ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯ, ಮದರಾಸು, ೧೯೪೦
೧೫೬೩	ಹಲಾರ.	ಹಲಾಯುಧ ದೇವರ ರಗಳೆ	ಹರಿಹರ	ಸು. ೧೨೦೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ಶಾಲ, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೧೫೬೪	ಹಸಾರ.	ಹಲಕಥಾಮೃತಸಾರ	ಜಗನ್ನಾಥದಾಸ (ಸಂ॥ (i) ಎಂ. ಮೂರ್ತಿರಾಯ (ii) ಕೆ. ಎಂ. ಕೃಷ್ಣರಾವ್)	ಸು. ೧೬೭೫	"ಶ್ರೀ ಹರಿಕೃಪಾ," ಬೆಂಗಳೂರು, ೧೯೦೯ ಉಷಾ ಸಾಹಿತ್ಯಮಾಲೆ, ಮೈಸೂರು,೧೯೫೧
೧೫೬೫	ಹಸಿವು.	ಹಸಿವು	ಶಿವರಾಮ ಕಾರಂತ	೧೯೫೧	ಬಾಲಸಾಹಿತ್ಯಮಂಡಲ ಲಿ., ಮಂಗಳೂರು
೧೫೬೬	ಹಸ್ತಿಮಾ.	ಹಸ್ತಿಗಿರಿ ಮಾಹಾತ್ಮ್ಯಂ	ಚಿಕ್ಕುಪಾಧ್ಯಾಯ	೧೬೬೨–೧೭೦೪	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ.ಬಿ. ೩೧, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೧೫೬೭	ಹಹಸ.	ಹಳ್ಳಿಯ ಹತ್ತು ಸಮಸ್ತರು	ಶಿವರಾಮ ಕಾರಂತ	೧೯೪೪	ಹರ್ಷ ಪ್ರಕಟನಾಲಯ, ಪುತ್ತೂರು
೧೫೬೮	ಹಳ್ಳಹಾ.	ಹಳ್ಳದಿಂದ ಹಾದಿಗೆ	ಜನಾರ್ದನ ಗುರ್ಜಾರ್	೧೯೫೩	ಪ್ರತಿಭಾ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಧಾರವಾಡ
೧೫೬೯	ಹಳ್ಳಿಬಾ.	ಹಳ್ಳಿಯ ಬಾಳು	ಗೊರೂರುರಾಮಸ್ವಾಮಿಅಯ್ಯಂಗಾರ್	೧೯೫೩	ಕಾವ್ಯಾಲಯ, ಮೈಸೂರು
೧೫೭೦	ಹಳ್ಳಿಯ.	ಹಳ್ಳಿಯ ಹಾಡುಗಳು	,, ,, ,,	೧೯೫೪	ಸತ್ಕೃತೋಧನ ಪುಸ್ತಕ ಭಂಡಾರ, ಬೆಂಗಳೂರು
೧೫೭೧	ಹಳ್ಳಿಹಾ.	ಹಳ್ಳಿಯ ಹಾಡು	ಎಂ. ಎಸ್. ಗೋಪಾಲನ್	—	ವಯಸ್ಕರ ಶಿಕ್ಷಣ ಸಮಿತಿ, ಮೈಸೂರು
೧೫೭೨	ಹಾಡುಪಾ.	ಹಾಡುಪಾಡು	ದ. ರಾ. ಬೇಂದ್ರೆ	೧೯೫೬	ಸಮಾಜ ಪುಸ್ತಕಾಲಯ, ಧಾರವಾಡ
೧೫೭೩	ಹಾಡುಹು.	ಹಾಡುವ ಹುಡಿಗೆ	ಕುಲಕರ್ಣಿ ಬಿಂದುಮಾಧವ	೧೯೫೭	ಸಿಟಿ ಬುಕ್‌ಸ್ಟಾಲ್, ಹುಬ್ಬಳ್ಳಿ
೧೫೭೪	ಹಾಸುಹೊ.	ಹಾಸುಹೊಕ್ಕು	ದತ್ತಾತ್ರೇಯ ಕುಲಕರಣಿ	೧೯೫೧	ಲಲಿತ ಸಾಹಿತ್ಯಮಾಲೆ, ಧಾರವಾಡ
೧೫೭೫	ಹಾಸ್ಯಮಂ.	ಹಾಸ್ಯಮಂಜರಿ	(ಸಂ॥ ಕಡಂಜಲೆ ಬಿ. ರಾಮರಾಯ)	೧೯೩೧	ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಮುದ್ರಣಾಲಯ, ಉಡುಪಿ
೧೫೭೬	ಹಾಹಹತ್ತ.	ಹಾಪಿನ ಹುತ್ತ	ಭಾರತೀಸುತ	೧೯೫೮	ಕನ್ನಡ ಪ್ರಸಂಚ ಪ್ರಕಾಶನ, ಮಂಗಳೂರು
೧೫೭೭	ಹಿಂಕತೆ.	ಹಿಂದಿನ ಕತೆಗಳು	ಕಡೆಂಗೋಡ್ಲು ಶಂಕರಭಟ್ಟ	೧೯೬೭	—
೧೫೭೮	ಹಿಂಕಥ.	ಹಿಂದೂಸ್ಥಾನದ ಕಿರುಗತೆಗಳು	ಅನುಃ ಬಿ. ಎಸ್. ರಾಮಸ್ವಾಮಯ್ಯಂಗಾರ್	೧೯೫೭	ಎಸ್. ಎಸ್. ಎನ್. ಬುಕ್ ಡಿಪೋ, ಬೆಂಗಳೂರು
೧೫೭೯	ಹಿಂದಸಾ.	ಹಿಂದೂದರ್ಶನ ಸಾರ	ಲಕ್ಷ್ಮೀಪುರಂ ಶ್ರೀನಿವಾಸಾಚಾರ್ಯ	೧೯೪೦	ಮೈಸೂರು ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾನಿಲಯ, ಮೈಸೂರು
೧೫೮೦	ಹಿಂದುಇ.	ಹಿಂದುಸ್ತಾನದ ಇತಿಹಾಸ	ಶಿ. ಶಿ. ಬಸವನಾಳ, ಹ. ಚ. ಹಲಗಲಿ	೧೯೫೯	—
೧೫೮೧	ಹಿಂಮುಸ.	ಹಿಂದೂಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಮುಸಲ್ಮಾನರ ಆಳಿಕೆ	ಬಾ. ಕೃ. ಹಳೇಪೇಟಿ	೧೯೨೩	—
೧೫೮೨	ಹುಚ್ಚಮ.	ಹುಚ್ಚರ ಮನೆ	(ಸಂ॥ ಎಂ. ಹರಿದಾಸರಾಯ)	೧೯೫೧	ಸರ್ವೋದಯ ಸಾಹಿತ್ಯಮಾಲೆ, ಹುಬ್ಬಳ್ಳಿ
೧೫೮೩	ಹುಚ್ಚಾಟಿ.	ಹುಚ್ಚಾಟಗಳು	ದ. ರಾ. ಬೇಂದ್ರೆ	೧೯೩೫	ಸಾಹಿತ್ಯ ಭಾಂಡಾರ, ಹುಬ್ಬಳ್ಳಿ
೧೫೮೪	ಹುಚ್ಚುಹು.	ಹುಚ್ಚುಹುರುಳು	ಬೀಚಿ	೧೯೫೯	ತನಿಯ ಮುದ್ರಣ, ಸಮಾಜ ಪುಸ್ತಕಾಲಯ, ಧಾರವಾಡ
೧೫೮೫	ಹುಟ್ಟಹ.	ಹುಟ್ಟದ ಹಳ್ಳಿ–ಹಳ್ಳಿಯ ಹಾಡುಗಳು	ಆರ್ಚಕ ಬಿ. ರಂಗಸ್ವಾಮಿ	೧೯೫೩	ವರ್ಧಮಾನ ಪವರ್ ಪ್ರೆಸ್, ಮೈಸೂರು
೧೫೮೬	ಹುಮುಮು.	ಹುಚ್ಚು ಮನಸ್ಸಿನ ಹತ್ತು ಮುಖಗಳು	ಶಿವರಾಮ ಕಾರಂತ	೧೯೪೪	ಹರ್ಷ ಪ್ರಕಟನಾಲಯ, ಪುತ್ತೂರು
೧೫೮೭	ಹುಸಂಕ.	ಸಂಯುಕ್ತ ಕರ್ನಾಟಕ	ರಂ. ರಾ. ದಿವಾಕರ	–೧೯೬೫	ಲೋಕ ಶಿಕ್ಷಣ ಟ್ರಸ್ಟ್, ಹುಬ್ಬಳ್ಳಿ
೧೫೮೮	ಹೂಅರ.	ಹೂ ಅರಳಿತು	ಪಿ. ವೆಂಕೋಬಾಚಾರ್ಯ	೧೯೫೦	ಆನಂದ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಹುಬ್ಬಳ್ಳಿ
೧೫೮೯	ಹೂಬಾಣ.	ಹುಚ್ಚು ಬೆಳೆದಿಂಗಳಿನ ಹೂಬಾಣಗಳು	ಪ. ರಮಾನಂದ	೧೯೫೦	ಮನೋಹರ ಗ್ರಂಥಮಾಲಾ, ಧಾರವಾಡ
೧೫೯೦	ಹೂಬಿಸಿ.	ಹೂಬಿಸಿಲು	ಶ್ಯಾಮಲಾದೇವಿ	೧೯೫೫	ತನಿಯ ಮುದ್ರಣ, ಮನೋರಂಜನ ಪ್ರಕಾಶನ ಸಮಿತಿ, ಧಾರವಾಡ
೧೫೯೧	ಹೂಹಣ್ಣು.	ಹೂವು–ಹಣ್ಣು	ತ್ರಿವೇಣಿ	೧೯೫೭	ತನಿಯ ಮುದ್ರಣ, ಡಿ. ವಿ. ಕೆ. ಮೂರ್ತಿ, ಮೈಸೂರು
೧೫೯೨	ಹೂಹಾದಿ.	ಹೂವು ಬೆಲ್ಲದ ಹಾದಿಯಲ್ಲಿ	ಕೆ. ವಿ. ಸುಬ್ಬಣ್ಣ	೧೯೫೭	ಅಕ್ಷರ ಪ್ರಕಾಶನ, ಸಾಗರ

ಕ್ರಮ ಸಂಖ್ಯೆ	ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತ	ಹೆಸರು	ಕರ್ತೃ	ಕಾಲ	ಇತರ ವಿವರಗಳು
೧೫೬೨	ಹೃ.ಪ್ರ.	ಹೃದಯ ಸಮುದ್ರ	ಅಂಬಿಕಾತನಯದತ್ತ	೧೯೫೬	ಸಮಾಜ ಪುಸ್ತಕಾಲಯ, ಧಾರವಾಡ
೧೫೬೪	ಹೆಂಗೂರ.	ಹೆಗೂರ ಹೆಂಗೂಸಿನ ರಗಳೆ	ಹರಿಹರ	ಸು. ೧೩೦೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ.ಭಾಶಿ, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೧೫೬೫	ಹೆಬ್ಬೆ.ರ.	ಹೆಬ್ಬೆರಳು	ಗೋವಿಂದ ಪೈ	೧೯೪೮	ಬಾಳಿಗಾ ಎಂಡ್ ಸನ್ಸ್, ಮಂಗಳೂರು
೧೫೬೬	ಹೆಮಪ.	ಹೆಣ್ಣುಮಕ್ಕಳ ಪದಗಳು	(ಸಂ॥ ತೀ. ನಂ. ಶ್ರೀಕಂಠಯ್ಯ)	೧೯೪೮	ತನಿಯ ಮುದ್ರಣ, ವಯಸ್ಕರ ಶಿಕ್ಷಣ ಸಮಿತಿ, ಮೈಸೂರು
೧೫೬೭	ಹೈಆರಿ.	Annual Report of the Archaeological Department of H.E.H. the Nizam's Dominions	—	೧೯೫೫–೫೮	ಡೈರೆಕ್ಟರ್ ಆಫ್ ಆರ್ಕಿಯಾಲಜಿ, ಹೈದರಾಬಾದ್
೧೫೬೮	ಹೈಆಸಿ.	A Corpus of Inscriptionsin the Telingana Districts of H.E.H. the Nizam's DominionsVII,XII,XIII	(ಸಂ॥ ಪಿ. ಶ್ರೀನಿವಾಸಾಚಾರ್)	—	ಆರ್ಕಿಯಲಾಜಿಕಲ್ ಡಿಪಾರ್ಟ್‌ಮೆಂಟ್, ಹೈದರಾಬಾದ್
೧೫೬೯	ಹೊಂಗಳು.	ಹೊಂಗಸುಗಳು	ಬಿ. ಎಂ. ಶ್ರೀಕಂಠಯ್ಯ	೧೯೪೪–೧೯೬೬	ವಿಶ್ವಸಾಹಿತ್ಯ, ಮೈಸೂರು, ೧೯೪೪
೧೫೭೦	ಹೊಂದಿಲು.	ಹೊಂದಿಸಿಲು	ಶ್ಯಾಮಲಾದೇವಿ	೧೯೪೫	ಮನೋರಂಜನ ಪ್ರಕಾಶನ ಸಮಿತಿ, ಧಾರವಾಡ
೧೫೭೧	ಹೊಸುಗ.	ಹೊಸಗನ್ನಡ ನುಡಿಗನ್ನಡಿ ಎಂಬ ಹೊಸಗನ್ನಡ ವ್ಯಾಕರಣವು	ಶ್ರೀರಂಗಪಟ್ಟಣದ ಕೃಷ್ಣಮಾಚಾರ್ಯ	ಸು. ೧೮೩೦	ತನಿಯ ಮುದ್ರಣ, ಬೇಸಲ್ ಮಿಷನ್ ಬುಕ್ ಎಂಡ್ ಟ್ರ್ಯಾಕ್ಟ್ ಡಿಪಾಜಿಟರಿ, ಮಂಗಳೂರು
೧೫೭೨	ಹೊಲಮ.	ಹೊಲ – ಮನೆ	ಶ್ರೀ ಕೃಷ್ಣಪಾಟೀಲ	೧೯೫೪	ವಾಹಿನೀ ಪ್ರಕಾಶನ, ಬೆಂಗಳೂರು
೧೫೭೩	ಹೊಸಂಸಾ.	ಹೊಸ ಸಂಸಾರ ಮತ್ತು ಇತರ ವಿಕಾಂಕಗಳು	ದ. ರಾ. ಬೇಂದ್ರೆ	೧೯೫೦	ಮನೋಹರ ಗ್ರಂಥಮಾಲಾ, ಧಾರವಾಡ
೧೫೭೪	ಹೊಸಕ್ಷ.	ಹೊಸಕ್ಷಿತಿಜ	(ಸಂ॥ ಜಿ. ಬಿ. ಜೋಶಿ)	೧೯೫೫	ಮನೋಹರ ಗ್ರಂಥಮಾಲಾ, ಧಾರವಾಡ
೧೫೭೫	ಹೊಸಬೆ.	ಹೊಸಬೆಳಕು	ಬೆಂ. ಮು. ಜೋಶಿ	೧೯೫೨	ಪ್ರತಿಭಾ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಧಾರವಾಡ
೧೫೭೬	ಹೊಸಮೇ.	ಹೊಸ ಮೇನೇಜರು	ಕೋ. ಸು. ಸೀತಾರಾಂ	೧೯೫೫	ಮುದ್ರಣ (?), ಆರೋಳೆರೆ
೧೫೭೭	ಹೊಸಹು.	ಹೊಸಹುಟ್ಟು	ಆ. ನ. ಕೃಷ್ಣರಾಯ	೧೯೪೧	ಪಿ. ಜಿ. ಟಿ. ಜನರಲ್ ಏಜೆನ್ಸಿ, ಬೆಂಗಳೂರು
೧೫೭೮	ಹೊಸಾಹ.	ಹೊಸೂರಿನ ಹಲವರು	ಟಿ. ಮಹಾಬಲೇಶ್ವರ ಭಟ್ಟ	೧೯೫೦	ವಸಂತ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಸಾಗರ
೧೫೭೯	ಹೋರಾಟ.	ಹೋರಾಟ	ವಾಮನ ಮಲ್ಯ	೧೯೫೦	ಆದರ್ಶ ಪ್ರಕಟನಾಲಯ, ಮಂಗಳೂರು
೧೫೮೦	ಅಟ್ಟ.ಮ.	ಅಟ್ಟನುತಂ	ಜಟ್ಟಿ (ಸಂ॥ ಎಚ್. ಕೇಶ ಅಯ್ಯಂಗಾರ್)	ಸು. ೧೪೦೦	ಓರಿಲ್ಕೈ., ಮದರಾಸು, ೧೯೫೦

ಅನುಬಂಧ

ಕ್ರಮ ಸಂಖ್ಯೆ	ಸಂಪ್ಲಿಪ್ತ	ಹೆಸರು	ಕರ್ತೃ	ಕಾಲ	ಇತರ ವಿವರಗಳು
೧	ಅಭಿಮಾ.	ಅಭಿಮಾನ	ಆ. ನೆ. ಕೃ.	೧೯೩೦	ಜಿ. ಕೆ. ಅಂಡ್ ಬ್ರದರ್ಸ್, ಬೆಂಗಳೂರು
೨	ಆಪ್ಟೆ.	The Practical Sanskrit—English Dictionary	ವಿ. ಎಸ್. ಆಪ್ಟೆ	೧೯೫೭	೨ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಪ್ರಸಾದ್ ಪ್ರಕಾಶನ, ಪೂನ
೩	ಆಫಾನೃ.	ಆಧುನಿಕ ಭಾರತದಲ್ಲಿ ನೃತ್ಯಕಲೆ	ಯು. ಎಸ್. ಕೃಷ್ಣರಾವ್, ಚಂದ್ರಭಾಗಾದೇವಿ	೧೯೫೬	ಮೈಸೂರು ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾನಿಲಯ, ಮೈಸೂರು
೪	ಋಕ್ಸಾರ.	ಋಕ್ಸಂಹಿತಾಸಾರ	ಜಿ. ಎನ್. ಚಕ್ರವರ್ತಿ	೧೯೬೫	ಜಿ. ಎನ್. ಚಕ್ರವರ್ತಿ, ಸೆಯಿಂಟ್ ಫಿಲೋಮಿನಾ ಕಾಲೇಜು, ಮೈಸೂರು
೫	ಕಂಬಹು.	ಕಂಬದ ಹುಚ್ಚು	ಜನಾರ್ದನ ಗುರ್ಕಾರ್	೧೯೬೬	ಕಾವ್ಯಾಲಯ, ಮೈಸೂರು
೬	ಕಪಾಕುಂ.	ಕಪಾಲ ಕುಂಡಲ	ಅನುಗೆ ಬಿ. ವೆಂಕಟಾಚಾರ್ಯ	೧೯೪೮	ಸಾಹಿತ್ಯ ಮಂದಿರ, ಬೆಂಗಳೂರು, ೧೯೬೪
೭	ಕಾಗೆಕ.	ಕಾಗೆಗೆ ಹೇಳಿದ ಕಥೆ	ಶ್ರೀನಿವಾಸ ಹಾವನೂರ	೧೯೫೯	ಪರಾಗ ಪ್ರಕಾಶನ, ಧಾರವಾಡ
೮	ಕೆಲರೋ.	ಕೆಲವು ಸಾಂಕ್ರಾಮಿಕ ರೋಗಗಳು	ಎ. ನಾರಾಯಣಪ್ಪ	೧೯೬೩	ಮೈಸೂರು ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾನಿಲಯ, ಮೈಸೂರು
೯	ಕೌಕಿರಾ.	ಕೌಶಿಕ ರಾಮಾಯಣ	ಬತ್ತಲೇಶ್ವರ (ಸಂ॥ ಶಿವರಾಮ ಕಾರಂತ)	ಸು. ೧೪೭೦	ಹರ್ಷ ಪ್ರಕಟಣಾಲಯ, ಪುತ್ತೂರು,೧೯೬೬
೧೦	ಕ್ಷಪಣ.	ಕ್ಷಪಣಸಾರ	ಮಾಧವಚಂದ್ರ ವಿದ್ಯಗುಣ	?	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ.ಎ. ೭೧, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೧೧	ಗಾನಳ.	ಗಾನಲಹರಿ	ರಾಳ್ಳಪಲ್ಲಿ ಅನಂತಕೃಷ್ಣಶರ್ಮ	೧೯೫೨	ಕಾವ್ಯಾಲಯ, ಮೈಸೂರು
೧೨	ಗಾಳಿಪ.	ಗಾಳಿಪಟ	ರಾ. ಶು.	೧೯೫೦	೨ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಡಿ. ವಿ. ಕೆ. ಮೂರ್ತಿ, ಮೈಸೂರು
೧೩	ಗೃಹವಿ.	ಗೃಹವಿಜ್ಞಾನ	ಬಿ. ಸುಶೀಲಾ ಲಿಂಗಯ್ಯ	೧೯೫೯	ಮೈಸೂರು ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾನಿಲಯ,ಮೈಸೂರು
೧೪	ಗುಣಸಾ.	ಗುಣಸಾಗರ	ಬೆಳ್ಳಾವೆ ವೆಂಕಟನಾರಾಯಣಪ್ಪ	೧೯೩೧	೪ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಎಸ್. ಎಸ್. ಎನ್. ಬುಕ್ ಡಿಪೋ, ಬೆಂಗಳೂರು, ೧೯೬೨
೧೫	ಚಂದ್ರಸ.	ಚಂದ್ರಹಾಸ	ಉದಯರವಿ, ಮೈಸೂರು	೧೯೬೩	ಉದಯರವಿ, ಮೈಸೂರು
೧೬	ಚಿಂತನ.	ಚಿಂತನ	ವಿನಾಯಕ	೧೯೬೪	ಸುರುಚಿ ಪ್ರಕಾಶನ, ಮೈಸೂರು
೧೭	ಶದ್ಧಕೋ.	ತದ್ಭವ – ಸಂಸ್ಕೃತ ಶಬ್ದಕೋಶ	(ಸಂ॥ ಡಿ. ವಿ. ಹೊಳ್ಳ)	೧೯೫೬	ಫೆರ್ನಾಂಡಿಸ್ ಪ್ರಿಂಟಿಂಗ್ ವರ್ಕ್ಸ್, ಕುಂದಾಪುರ
೧೮	ದಾನಚಿಂ.	ದಾನಚಿಂತಾಮಣಿ	ಜಿ. ಬ್ರಹ್ಮಪ್ಪ	೧೯೬೩	೨ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಆತ್ತಿಮಬ್ಬೆ ಪ್ರಕಾಶನ, ಬೆಂಗಳೂರು
೧೯	ಧನಂಜಿ.	ಧನಂಜಯ ನಿಘಂಟು (ಸಟೀಕು)	—	—	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ.ಬಿ. ೨೯೦, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೨೦	ನಾನಾರ.	ನಾನಾಥ೯ ರತ್ನಾಕರ ,, ,, ಟೀಕು	ನಾಗವರ್ಮ (ಸಂ॥ ತೋವಿನಕೆರೆ ರಾಯಣ್ಣ, ಹೆಸರಘಟ್ಟದ ಹೊನ್ನಪ್ಪ)	?	ವಿಚಾರದರ್ಪಣ ಮುದ್ರಾಕ್ಷರ ಶಾಲೆ, ಬೆಂಗಳೂರು, ೧೯೦೫
೨೧	ನಾನಾಶ.	ನಾನಾರ್ಥ ಶಬ್ದಾವಳಿ ಮತ್ತು ಸಂಜ್ಞಾರ್ಥಗಳು	—	೧೯೪೫	ಬಾಸೆಲ್ ಮಿಷನ್ ಪ್ರೆಸ್, ಮಂಗಳೂರು
೨೨	ನಿಕೆಲು.	ನಿಕೆಯಿಂದ ಉಷೆಗೆ	ಎ. ಪಿ. ನರಸಪ್ಪ	೧೯೫೫	ತಾಂಡವ ಪ್ರಕಾಶನ, ಮೈಸೂರು
೨೩	ನೆಲಮು.	ನೆಲ – ಮುಗಿಲು	ಚೆನ್ನವೀರ ಕಣವಿ	೧೯೬೫	ಶಾರದಾಮಂದಿರ, ಮೈಸೂರು
೨೪	ಪದ್ಮಸ.	ಪದ್ಮ ಸರೋವರ	ಸೂರ್ಯನಾರಾಯಣ ಚಡಗ	೧೯೬೫	ಗೀತಾ ವಜ್ರಿನ್ಸ್, ಬೆಂಗಳೂರು
೨೫	ಪರಜೀ.	ಪರತಂತ್ರ ಜೀವಿಗಳು ಮತ್ತು ಪರಕೀತ್ರ ಜೀವನ	ಹೆಚ್. ಬಿ. ವೀರರಾಜ ಸರ್ಕಾರ್	೧೯೫೮	ಮೈಸೂರು ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾನಿಲಯ, ಮೈಸೂರು
೨೬	ಪುನರು.	ಪುನರುತ್ಥಾನ	ಅನುಗೆ ದೇ. ಜವರೇಗೌಡ	೧೯೬೫	ಶಾರದಾ ಮಂದಿರ, ಮೈಸೂರು
೨೭	ಪೂಜ್ಯ ಚ.	ಪೂಜ್ಯ ಪಾದ ಚರಿತೆ	ಪದ್ಮರಾಜ	?	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ಎ. ೧೪೫, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೨೮	ಬಿಜ್ಜ ಪು.	ಬಿಜ್ಜಣರಾಯ ಪುರಾಣ	ಚಂದ್ರಸಾಗರವರ್ಣಿ (ಸಂ॥ ಚಂದ್ರಪ್ಪನವರ ಬ್ರಹ್ಮಯ್ಯ)	೧೭೫೦	ಶ್ರೀ ಮಹಾವೀರ ಮುದ್ರಣಾಲಯ, ಬೆಳಗಾವಿ
೨೯	ಭಾಷಾಶಾ.	ಕನ್ನಡ ಭಾಷಾಶಾಸ್ತ್ರ	ರಾ. ಯ. ಧಾರವಾಡಕರ	೧೯೬೪	೩ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಅಭಿಜಾತ ಸಂಗೀತ ಪ್ರಚಾರ ಸಭಾ, ಧಾರವಾಡ

ಕ್ರಮ ಸಂಖ್ಯೆ	ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತ	ಹೆಸರು	ಕರ್ತೃ	ಕಾಲ	ಇತರ ವಿವರಗಳು
೪೦	ಭೈರೇಶ್ವ.	ಭೈರವೇಶ್ವರ ಕಾವ್ಯದ ಕಥಾಮಣಿ ಸೂತ್ರರತ್ನಾಕರ (ಭಾಗ I)	ಶಾಂತಲಿಂಗ ದೇಶಿಕ (ಸಂ॥ ಆರ್. ಸಿ. ಹಿರೇಮಠ, ಎಂ. ಎಸ್. ಸುಂಕಾಪುರ)	೧೩೭೨	ಕರ್ನಾಟಕ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯ, ಧಾರವಾಡ, ೧೯೬೪
೪೧	ಮೈಸಾಹಿ.	ಮಹಾರಾಷ್ಟ್ರ ಸಾಹಿತ್ಯ	ದ. ರಾ. ಬೇಂದ್ರೆ	೧೯೫೯	ಮೈಸೂರು ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾನಿಲಯ,ಮೈಸೂರು
೪೩	ಮುದ್ರಕ.	ಮುದ್ರಣ ಕಲೆ	ಡಿ. ಎಸ್. ಗುರುಬಸವಪ್ಪ, ಬಿ. ಪಿ. ಮಲ್ಲರಾಜೆ ಅರಸು	೧೯೬೦	ಮೈಸೂರು ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾನಿಲಯ,ಮೈಸೂರು
೪೩	ಮುಸಿವಂ.	ಮುಸಿವಂಶಾಭ್ಯುದಯ	ಚಿದಾನಂದ ಕವಿ	೧೬೭೨-೧೭೦೪	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ.ಎ.೧೯೬, ಓರಿಇ.,ಮೈಸೂರು
೪೪	ಯೋಧಪು.	ಯೋಧನ ಪುನರಾಗಮನ	ಅನು॥ ಎ. ಎಸ್. ಮೂರ್ತಿರಾವ್	೧೯೪೭	೩ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ವಿಶ್ವಸಾಹಿತ್ಯ, ಮೈಸೂರು, ೧೯೪೯
೪೫	ರಾಕ್ಷಮು.	ರಾಕ್ಷಸನ ಮುದ್ರಿಕೆ	ತೀ. ನಂ. ಶ್ರೀಕಂಠಯ್ಯ	೧೯೪೩	ಕಾವ್ಯಾಲಯ, ಮೈಸೂರು
೪೬	ರಾಜ್ಯೋದ.	ರಾಜ್ಯೋದಯ	ಶ್ರೀನಿವಾಸರಾವ್ ಕೊರಟ	೧೯೬೧	ಆನಂದ ಪ್ರಕಾಶನ, ಬೆಂಗಳೂರು
೪೭	ವೀರಯೋ.	ವೀರಯೋಧ	ಆನಂದ	೧೯೫೬	ರುಚಿರ ಪುಸ್ತಕ ನಿಲಯ, ಮೈಸೂರು
೪೮	ವ್ಯವಸಾ.	ವ್ಯವಸಾಯದ ಮಣ್ಣುಗಳು	ಕೂರಾಪಾಡು ಗುಂಡಪ್ಪ	೧೯೫೬	೩ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಮೈಸೂರು ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾನಿಲಯ, ಮೈಸೂರು
೪೯	ಶಂಕಕಂ.	ಶಂಕರದೇವರ ಕಂದ	ಶಂಕರದೇವ (ಸಂ॥ಸಿ.ಮಹಾದೇವಪ್ಪ)	೧೫ ನೆಯ ಶತ	ಶ್ರೀ ಪಾಂಡುರಂಗ ಪ್ರೆಸ್, ತುಮಕೂರು, ೧೯೫೮
೪೦	ಶಕ್ತಿವಿ.	ಶಕ್ತಿವಿಶಿಷ್ಟಾದ್ವೈತವೇದಾಂತ	ಟಿ. ಜಿ. ಸಿದ್ಧವ್ಯಾರಾಧ್ಯ	೧೯೬೨	ಮೈಸೂರು ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾನಿಲಯ,ಮೈಸೂರು
೪೧	ಶಾಸಪ.	ಶಾಸನ ಪರಿಚಯ	ದೇಸಾಯಿ ಪಾಂಡುರಂಗರಾಯ	೧೯೫೬	ಕರ್ನಾಟಕ ಇತಿಹಾಸ ಸಂಶೋಧಕ ಮಂಡಲ, ಧಾರವಾಡ
೪೨	ಶಿಲಾಲ.	ಶಿಲಾಲತೆ	ಕೆ. ಎಸ್. ನರಸಿಂಹಸ್ವಾಮಿ	೧೯೫೮	ಕಾವ್ಯಾಲಯ, ಮೈಸೂರು
೪೩	ಶಿವದ.	ಶಿವಭಕ್ತಿವಿಲಾಸದರ್ಪಣ	ಕಳಲೆ ನಂಜರಾಜ	ಸು. ೧೬೪೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ.ಎ.೨೨೯,ಓರಿಇ.,ಮೈಸೂರು
೪೪	ಶೂನ್ಯಕ.	ಶೂನ್ಯಸಂಪಾದನೆಯನ್ನು ಕುರಿತು	ಎಂ.. ಚಿದಾನಂದಮೂರ್ತಿ	೧೯೬೨	ಮೋಹನ ಪ್ರಕಾಶನ, ಮೈಸೂರು
೪೫	ಸಂಗೀಚಂ.	ಸಂಗೀತಶಾಸ್ತ್ರ ಚಂದ್ರಿಕೆ	ಎಲ್. ರಾಜಾರಾವ್	೧೯೬೫	ಶ್ರೀನಿವಾಸ ಸಂಗೀತ ಕಲಾಶಾಲೆ, ಬೆಂಗಳೂರು
೪೬	ಸಂಜೀವ.	ಕರ್ಣಾಟಕ ಸಂಜೀವನಂ	ಶೃಂಗಾರಕವಿ (ಸಂ॥ ಎಸ್. ಜಿ. ನರಸಿಂಹಾಚಾರ್, ಮಂ.ಆ. ರಾಮಾನುಜಯ್ಯಂಗಾರ್)	ಸು. ೧೬೦೦	ಕರ್ಣಾಟಕ ಕಾವ್ಯಮಂಜರಿ, ಮೈಸೂರು, ೧೯೬೩
೪೭	ಸವತಿ.	ಸವತಿ ಗಂಧವಾರಣೆ	ಸಮೇತನಹಳ್ಳಿ ರಾಮರಾಯ	೧೯೬೧	ಮೈಸೂರು ಪ್ರಿಂಟಿಂಗ್ ಅಂಡ್ ಪಬ್ಲಿಷಿಂಗ್ ಹೌಸ್, ಮೈಸೂರು
೪೮	ಸಾಹಿಪ್ರ.	ಸಾಹಿತ್ಯ ಪ್ರವೇಶ	ಸಿ. ಪಿ. ಕೃಷ್ಣಕುಮಾರ್	೧೯೬೫	ಕರ್ನಾಟಕ ಸಹಕಾರೀ ಪ್ರಕಾಶನ ಮಂದಿರ, ಶಿಯಮಿತ, ಬೆಂಗಳೂರು
೪೯	ಸಿರಿಕೋ.	ಸಿರಿಗನ್ನಡ ಅರ್ಥಕೋಶ	ಶಿವರಾಮ ಕಾರಂತ	೧೯೪೦	೩ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಹರ್ಷ ಮುದ್ರಣ ಪ್ರಕಟಣಾಲಯ, ಪುತ್ತೂರು, ೧೯೪೯
೫೦	ಹವಿಸ್ಮಾರ.	ಹವಿಸ್ಮಾರ ಕಾವ್ಯ	ಮುರಿಗೆ ದೇಶಿಕೇಂದ್ರ (ಸಂ॥ ಎಂ. ಎಸ್. ಸುಂಕಾಪುರ)	೧೫೪೦	ಸುಕುಮಾರ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಶಿವಯೋಗ ಮಂದಿರ, ಬಾಗಲಕೋಟೆ

ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತಗಳು ಮತ್ತು ಸಂಕೇತಗಳು

೧. ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತಗಳು

(ಅ).	ಅವ್ಯಯ
ಅಡಿಟಿ.	ಅಡಿಟಿಪ್ಪಣಿ
[ಅದ್ವೈತ]	ಅದ್ವೈತ ಸಿದ್ಧಾಂತ
ಅನುವಾ	ಅನುವಾದಕ
ಅನ್ಯ.	ಅನ್ಯಭಾಷೀಯ
ಅನ್ಯದೇ.	ಅನ್ಯದೇಶ್ಯ
ಅರ.	ಅರಬ್ಬಿ
ಅರಿಕೆ.	ಅರಿಕೆ
[ಅಶಿಷ್ಟ]	ಅಶಿಷ್ಟ ಪ್ರಯೋಗ
(ಅಲಂ)	ಅಲಂಕಾರಿಕವಾಗಿ
ಇಂ.	ಇಂಗ್ಲಿಷ್
(ಉಕ)	ಉತ್ತರ ಕರ್ನಾಟಕ
ಉಪ.	ಉಪಸರ್ಗ
ಉದಾ—	ಉದಾಹರಣೆ
(ಏಕ)	ಏಕವಚನ
ಒಗಟು	ಒಗಟು
ಒರಿ.	ಒರಿಯಾ
ಒಂಇ.	ಓರಿಯಂಟಲ್ ರಿಸರ್ಚ್ ಇನ್‌ಸ್ಟಿಟ್ಯೂಟ್
ಒಂಲೈ.	ಗವರ್ನಮೆಂಟ್ ಓರಿಯಂಟಲ್ ಮ್ಯಾನ್ಯುಸ್ಕ್ರಿಪ್ಟ್ಸ್ ಲೈಬ್ರರಿ
(ಕಕಾ)	ಕಕಾವಳಿಯ ಪ್ರದೇಶ
[ಕಾವ್ಯಮಿ]	ಕಾವ್ಯಮೀಮಾಂಸೆ
ಕುಇ.	ಕುಇ
ಕುರುಪ್.	ಕುರುಪ್
ಕುವಿ.	ಕುವಿ
ಕೊಡ.	ಕೊಡಗು
ಕೋಲಾ.	ಕೋಲಾಮಿ
ಕೋಶ.	ಕೋಶ
(ಕ್ರಿ).	ಕ್ರಿಯಾವಾಚಕ
[ಗಜ]	ಗಜಶಾಸ್ತ್ರ
[ಗಣಿತ]	ಗಣಿತಶಾಸ್ತ್ರ
ಗಾದೆ.	ಗಾದೆ
(ಗು).	ಗುಣವಾಚಕ
ಗುಜ.	ಗುಜರಾತಿ
ಗೊಂಡಿ.	ಗೊಂಡಿ
[ಛಂದ]	ಛಂದಸ್ಸು
[ಜೈನ]	ಜೈನಧರ್ಮ
ಜೋಗುಳ.	ಜೋಗುಳ
[ಜ್ಯೋತಿ]	ಜ್ಯೋತಿಷಶಾಸ್ತ್ರ
ಟಿ.	ಟಿಪ್ಪಣಿ
[ತತ್ತ್ವಶಾ]	ತತ್ತ್ವಶಾಸ್ತ್ರ
ತಮಿ.	ತಮಿಳು
ತುಳು.	ತುಳು
ತೆಲು.	ತೆಲುಗು
(ದಕ)	ದಕ್ಷಿಣ ಕರ್ನಾಟಕ (ಹಳೆಯ ಮೈಸೂರು)
ದೇ.	ದೇಶ್ಯ
ದೇಶೀ.	ದೇಶೀಯ
(ದ್ವಿರುಕ್ತಿ).	ದ್ವಿರುಕ್ತಿ
[ದ್ವೈತ]	ದ್ವೈತ ಸಿದ್ಧಾಂತ
(ನಪುಂ).	ನಪುಂಸಕಲಿಂಗ
(ನಾ).	ನಾಮವಾಚಕ
[ನಾಟ್ಯ]	ನಾಟ್ಯಶಾಸ್ತ್ರ
ನಾಯ್ಕಿ.	ನಾಯ್ಕಿ
ನೇಪಾ.	ನೇಪಾಳಿ
ನೋ.	ನೋಡಿ
[ನ್ಯಾಯ]	ನ್ಯಾಯಶಾಸ್ತ್ರ
ಪ.	ಪಲ್ಲವಿ
ಪಂಜಾ.	ಪಂಜಾಬಿ
ಪರಾ.	ಪರಾಮರ್ಶಿಸಿ
ಪಂ.	ಪರಿಶಿಷ್ಟ
ಪರ್ಜ.	ಪರ್ಜಿ
[ಪಾಕಾಂ.]	ಪಾಕಾಂತರ
ಪಾರ.	ಪಾರಸಿ
ಪಾಲಿ.	ಪಾಲಿ
ಪೀ.	ಪೀಠಿಕೆ
ಪು.	ಪುಟ
(ಪುಂ).	ಪುಲ್ಲಿಂಗ
(ಪುಂಸ್ತ್ರೀ).	ಪುಲ್ಲಿಂಗ ಮತ್ತು ಸ್ತ್ರೀಲಿಂಗ
(ಪ್ರ).	ಪ್ರತ್ಯಯ
ಪ್ರಯೋ.	ಪ್ರಯೋಗ
ಪ್ರಾ.	ಪ್ರಾಕೃತ
(ಪ್ರಾದೇ)	ಪ್ರಾದೇಶಿಕ

(ಬಹುವ)	ಬಹುವಚನ
[ಬೌದ್ಧ]	ಬೌದ್ಧಧರ್ಮ
ಬ್ರಾಹ್ಮ.	ಬ್ರಾಹ್ಮೀ
ಭವಿಷ್ಯ.	ಭವಿಷ್ಯತ್ ಕೃದಂತ
[ಭೂಗೋಳ]	ಭೂಗೋಳಶಾಸ್ತ್ರ
(ಭೂತಕೃ)	ಭೂತಕೃದಂತ
(ಭೂತನ್ಯೂ)	ಭೂತನ್ಯೂನ
ಮರಾ.	ಮರಾಠಿ
ಮಲ.	ಮಲಯಾಳಂ
ಮಲ್ಲೊ.	ಮಲ್ಲೋ
ಮು.	ಮುನ್ನುಡಿ
ಮೂಲದ್ರಾ.	ಮೂಲದ್ರಾವಿಡ
[ರಾಜನೀ]	ರಾಜನೀತಿ
ರೂಢಿ.	ರೂಢಿ
[ವಿಜ್ಞಾ]	ವಿಜ್ಞಾನ
[ವಿಶಿಷ್ಟಾ]	ವಿಶಿಷ್ಟಾದ್ವೈತ
[ವೀಶೈ]	ವೀರಶೈವ ಧರ್ಮ
[ವ್ಯಾಕ]	ವ್ಯಾಕರಣ
ವೃ.	ವೃತ್ತಿ
[ವೇದಾಂತ]	ವೇದಾಂತ
[ವೈದ್ಯಶಾ]	ವೈದ್ಯಶಾಸ್ತ್ರ
ವ್ಯಾಖ್ಯಾ.	ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ
ಶತ.	ಶತಮಾನ
[ಶೈವ]	ಶೈವಧರ್ಮ
ಸಂ.	ಸಂಸ್ಕೃತ
(ಸಂಜ್ಞಾ)	ಸಂಜ್ಞಾದಕ, ಸಂಗ್ರಾಹಕ
[ಸಂಗೀತ]	ಸಂಗೀತಶಾಸ್ತ್ರ
(ಸ).	ಸರ್ವನಾಮ
ಸಿಂಧಿ.	ಸಿಂಧಿ
ಸೂ.	ಸೂಚನೆ
(ಸ್ತ್ರೀ).	ಸ್ತ್ರೀಲಿಂಗ
ಹಿಂ.	ಹಿಂದಿ – ಹಿಂದೂಸ್ತಾನಿ – ಉರ್ದು
ಹೋ.	ಹೋಲಿಸಿ
(s)	supplement

೨. ಸಂಕೇತಗಳು

ಗ್ರಂಥಭಾಗವನ್ನು ಉದಾಹರಿಸುವಾಗ ನಡುವೆ ಕೆಲವು ಅಕ್ಷರಗಳನ್ನು ಬಿಡಲಾಗಿದೆ ಎಂದು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ.

× × × ಪ್ರಯೋಗದಲ್ಲಿ ಗ್ರಂಥಪಾತವಾಗಿರುವುದನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ.

? ಸಂಪಾದಕೀಯ ಸಂದೇಹವನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ.

[ ] ಸಂಪಾದಕೀಯವಾಗಿ ಮಾರ್ಪಡಿಸಿರುವ ಅಥವಾ ಸೇರಿಸಿರುವ ಅಕ್ಷರಗಳನ್ನೂ, ಅರ್ಥವಿವರಣೆ ಇತ್ಯಾದಿಗಳನ್ನೂ ಈ ಚಿಹ್ನೆಗಳ ನಡುವೆ ಕೊಡಲಾಗಿದೆ.

ℙ ಈ ಚಿಹ್ನೆಯ ಮುಂದೆ ವಿಶೇಷಾಂಶಗಳನ್ನು ಕೊಡಲಾಗಿದೆ.

◦ ಈ ಚಿಹ್ನೆ ಒಂದು ಶಬ್ದದ ಕೆಳಪಕ್ಕದಲ್ಲಿ ಇದ್ದರೆ, ಆ ಶಬ್ದವನ್ನು ಈ ನಿಘಂಟಿನಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷಕಾರಣಗಳಿಗಾಗಿ ಪ್ರತಿಪಾದಿಸಿಲ್ಲವೆಂದು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ. ಉದಾಹರಣೆಗೆ 'ಅಂಕಮವರೆ' ಶಬ್ದದ ಕೆಳಗೆ ಮುವರ್ಕ ನೋಡಿ.

> ಒಂದು ರೂಪದಿಂದ ಮತ್ತೊಂದು ನಿಷ್ಪನ್ನವಾಗಿದೆ ಎಂಬುದನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ.

< ಒಂದು ರೂಪ ಮತ್ತೊಂದರಿಂದ ನಿಷ್ಪನ್ನವಾಗಿದೆ ಎಂಬುದನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ. ಮತ್ತು ಒಂದು ಶಬ್ದದ ರೂಪವನ್ನು ಮತ್ತೊಂದು ಮುಖ್ಯ ಶಬ್ದದ ರೂಪದ ಕೆಳಗೆ ವಿವೇಚಿಸಲಾಗಿದೆ ಎಂಬುದನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ.

~ ಒಂದು ಶಬ್ದಕ್ಕೂ ಮತ್ತೊಂದಕ್ಕೂ ಮೂಲಸಂಬಂಧವುಂಟು ಎಂಬುದನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ.

← ಒಂದು ಶಬ್ದ ಬೇರೊಂದು ಭಾಷೆಯ ಶಬ್ದದಿಂದ ಎರವಲಾಗಿ ಬಂದದ್ದು ಎಂಬುದನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ. ಸಂಸ್ಕೃತ, ಪ್ರಾಕೃತ ಭಾಷೆಗಳಿಂದ ಬಂದ ಶಬ್ದಗಳ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಈ ಚಿಹ್ನೆಯನ್ನು ಉಪಯೋಗಿಸಿಲ್ಲ.

* ಈಗ ದೊರೆಯದ, ಆದರೆ ಹಿಂದೆ ಇದ್ದಿರಬೇಕೆಂದು ಊಹಿಸಲಾಗಿರುವ ರೂಪವನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ.

‖ ಈ ಚಿಹ್ನೆಯ ಮುಂದೆ ಜ್ಞಾಪಕಶಬ್ದಗಳನ್ನು ಕೊಡಲಾಗಿದೆ.

/ ಈ ಚಿಹ್ನೆಯ ಮುಂದೆ ಹೋಲಿಕೆಗಾಗಿ ಬೇರೆ ಭಾಷೆಗಳ ಶಬ್ದಗಳನ್ನು ಕೊಡಲಾಗಿದೆ.

= ಒಂದು ಶಬ್ದಕ್ಕೂ ಮತ್ತೊಂದು ಶಬ್ದಕ್ಕೂ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಯಾವ ವ್ಯತ್ಯಾಸವೂ ಇಲ್ಲ ಎಂಬುದನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ. ಉದಾ— ಅಂಬುಜ ಸಖ = ಅಂಬುಜಬಂಧು.

≡ ಒಂದು ಶಬ್ದವನ್ನು ಎರಡು ರೂಪಗಳಲ್ಲಿ ಬರೆಯಬಹುದಾದಾಗ, ಅವುಗಳಿಗೆ ಅರ್ಥ ವ್ಯುತ್ಪತ್ತಿಗಳಲ್ಲಿ ಯಾವ ವ್ಯತ್ಯಾಸವೂ ಇಲ್ಲ ಎಂಬುದನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ. ಉದಾ— ಅಂತಃಸತ್ತ್ವ ≡ ಅಂತಸ್ಸತ್ತ್ವ.

೩. ಇತರೆ

ಅರಕ.	ಅರಕಲಗೂಡು
ಅರಸೀ.	ಅರಸೀಕೆರೆ
ಆನೆಕ.	ಆನೆಕಲ್
ಇಂದಿ.	ಇಂದಿ
ಉಡುಪಿ.	ಉಡುಪಿ
ಎಡತೊ.	ಎಡತೊರೆ
ಎಳಂದೂ.	ಎಳಂದೂರು
ಕಡೂರು.	ಕಡೂರು
ಕಾನಕಾ.	ಕಾನಕಾನಹಳ್ಳಿ
ಕುಂದಾಪು.	ಕುಂದಾಪುರ
ಕುಣಿಗ.	ಕುಣಿಗಲ್
ಕೃಷ್ಣರಾ.	ಕೃಷ್ಣರಾಜಪೇಟೆ
ಕೊಪ್ಪ.	ಕೊಪ್ಪ
ಕೋಲಾರ.	ಕೋಲಾರ
ಗುಂಡ್ಲು ಪೇ.	ಗುಂಡ್ಲುಪೇಟೆ
ಗುಬ್ಬಿ.	ಗುಬ್ಬಿ
ಗೋರೀಪ.	ಗೋರೀಪಿದನೂರು
ಚನ್ನಗಿ.	ಚನ್ನಗಿರಿ
ಚನ್ನಪ.	ಚನ್ನಪಟ್ಟಣ
ಚನ್ನರಾ.	ಚನ್ನರಾಯಪಟ್ಟಣ
ಚಳ್ಳಕೆ.	ಚಳ್ಳಕೆರೆ
ಚಾಮರಾ.	ಚಾಮರಾಜನಗರ
ಚಿಂತಾಮ.	ಚಿಂತಾಮಣಿ
ಚಿಕ್ಕನಾ.	ಚಿಕ್ಕನಾಯಕನಹಳ್ಳಿ
ಚಿಕ್ಕಬ.	ಚಿಕ್ಕಬಳ್ಳಾಪುರ
ಚಿಕ್ಕಮ.	ಚಿಕ್ಕಮಗಳೂರು
ಚಿತ್ರದು.	ಚಿತ್ರದುರ್ಗ
ಜಗಳೂ.	ಜಗಳೂರು
ತರೀಕೆ.	ತರೀಕೆರೆ
ತಿಪಟೂ.	ತಿಪಟೂರು
ತಿರುಮ.	ತಿರುಮಕೂಡ್ಲು ನರಸೀಪುರ
ತೀರ್ಥಹ.	ತೀರ್ಥಹಳ್ಳಿ
ತುಮಕೂ.	ತುಮಕೂರು
ದಾವಣ.	ದಾವಣಗೆರೆ
ದೇವನ.	ದೇವನಹಳ್ಳಿ
ದೊಡ್ಡ ಬ.	ದೊಡ್ಡಬಳ್ಳಾಪುರ
ನಂಜನ.	ನಂಜನಗೂಡು
ನಗರ.	ನಗರ
ನಾಗಮಂ.	ನಾಗಮಂಗಲ
ನೆಲಮಂ.	ನೆಲಮಂಗಲ
ಪಾವುಗ.	ಪಾವುಗಡ
ಪುಂಗನೂ.	ಪುಂಗನೂರು
ಬಂಕಾಪು.	ಬಂಕಾಪುರ
ಬಾಗಪ.	ಬಾಗೆಪಲ್ಲಿ
ಬಾಗೇವಾ.	ಬಾಗೇವಾಡಿ
ಬೆಂಗಳೂ.	ಬೆಂಗಳೂರು
ಬೇಲೂರು.	ಬೇಲೂರು
ಬೌರಿಂಗ್.	ಬೌರಿಂಗ್‌ಪೇಟೆ
ಮಂಗಳೂ.	ಮಂಗಳೂರು
ಮಂಜರಾ.	ಮಂಜರಾಬಾದ್
ಮಂಡ್ಯ.	ಮಂಡ್ಯ
ಮದ್ದಗಿ.	ಮದ್ದಗಿರಿ
ಮಳವ.	ಮಳವಳ್ಳಿ
ಮಾಗಡಿ.	ಮಾಗಡಿ
ಮಾಲೂರು.	ಮಾಲೂರು
ಮುಳಬಾ.	ಮುಳಬಾಗಲು
ಮೂಡಗೆ.	ಮೂಡಗೆರೆ
ಮೈಸೂರು.	ಮೈಸೂರು
ಮೊಳಕಾ.	ಮೊಳಕಾಲುಮುರು
ಲಕ್ಷ್ಮೇಶ್ವ.	ಲಕ್ಷ್ಮೇಶ್ವರ
ಶಿಕಾರಿ.	ಶಿಕಾರಿಪುರ
ಶಿಡ್ಲಘ.	ಶಿಡ್ಲಘಟ್ಟ
ಶಿರಾ.	ಶಿರಾ
ಶಿವಮೊ.	ಶಿವಮೊಗ್ಗ
ಶೃಂಗೇರಿ.	ಶೃಂಗೇರಿ
ಶ್ರೀನಿವಾ.	ಶ್ರೀನಿವಾಸಪುರ
ಶ್ರೀರಂಗಂ.	ಶ್ರೀರಂಗಪಟ್ಟಣ
ಸಾಗರ.	ಸಾಗರ
ಸೊರಬ.	ಸೊರಬ
ಹಾವೇರಿ.	ಹಾವೇರಿ
ಹಾಸನ.	ಹಾಸನ
ಹಿರಿಯೂ.	ಹಿರಿಯೂರು
ಹುಣಸೂ.	ಹುಣಸೂರು
ಹೆಗ್ಗಡ.	ಹೆಗ್ಗಡದೇವನ ಕೋಟೆ
ಹೊನ್ನಾಳಿ.	ಹೊನ್ನಾಳಿ
ಹೊಸಕೋ.	ಹೊಸಕೋಟೆ
ಹೊಳಲ್ಕೆ.	ಹೊಳಲ್ಕೆರೆ
ಹೊಸ.	ಹೊಸೆನರಸೀಪುರ

ಶ್ರೀ

ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಿಷತ್ತಿನ

ಕನ್ನಡ ನಿಘಂಟು

ಶ್ರೀವಾಗ್ದೇವಿಗೆ ಶಬ್ದದಿ-
ನಾವಾವಿಂದ್ರಿಯದ ವಿಷಯಮಂ ಶ್ರೋತ್ರದೊಳು-।
ದ್ಭಾವಿಪ ನಿರ್ಮಳಮೂರ್ತಿಗಿ-
ಳಾವಂದ್ಯೆಗೆ ಶಾಸ್ತ್ರಮುಖದೊಳವನತನಪ್ಪೆಂ ॥

— ಕೇಶಿರಾಜ

ಸರ್ವಜ್ಞಂ ತದಹಂ ವಂದೇ ಪರಂಜ್ಯೋತಿಸ್ತಮೋಪಹಂ ।
ಪ್ರವೃತ್ತಾ ಯನ್ಮುಖಾದ್ದೇವೀ ಸರ್ವಭಾಷಾಸರಸ್ವತೀ ॥

— ನಾಗವರ್ಮ

ಇದಂ ಕವಿಭ್ಯಃ ಪೂರ್ವೇಭ್ಯೋ ನಮೋವಾಕಂ ಪ್ರಶಾಸ್ಮಹೇ ।
ವಂದೇಮಹಿ ಚ ತಾಂ ವಾಣೀಮಮೃತಾಮಾತ್ಮನಃ ಕಲಾಂ ॥

— ಭವಭೂತಿ

ಅ$_1$ (ನಾ). ಕನ್ನಡ ವರ್ಣಮಾಲೆಯ ಮೊದಲನೆಯ ವರ್ಣ; ಅಕಾರ.

-ಅ$_2$, -ಆ$_4$ (ಅ). ಸಂಸ್ಕೃತದ 'ಕಿಲ' ಎಂಬುದರ (= ಅಂತೆ, ಅಲ್ಲವೆ ಇತ್ಯಾದಿ) ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಬರುವ ಭಾವಸೂಚಕ ಅವ್ಯಯ ('ಶಬ್ದಾನುಶಾಸನ'ದಲ್ಲಿ ಉಕ್ತವಾಗಿರುವ ಮೇರೆಗೆ). -ಆ$_4$: "ಅ, ಅ-ಕಿಲಾರ್ಥೌ" (ಶಬ್ದಾನು. ೨೧ ವ್ಯಾಖ್ಯಾ).

-ಅ$_3$ (ಅ). ವಿಧಿರೂಪದ ಧಾತುವಿನ ಮೇಲೆ ಅನುನಯ ಸೂಚನೆಗಾಗಿ ಸೇರುವ ಅವ್ಯಯ : ಕೃಪಾ ಕೇಳ (ಪಂಪಭಾ. ೭-೧೫) ; ಎನ್ನ ಭಕ್ತರ ಸುಖವದೆನ್ನಯ ಸುಖಂ ಕೇಳ (ನಂಬಿರ. ೧೯-೧೬೯) ; ಬಾರ ಮರಾಳಿಕಾಗಮನೆ (ಶಮದ. ೧೨೫ ಪ್ರಯೋ) ; ಏತಕವ್ವಾ ನಿನ್ನೊಡನೆ ಮುನಿದಿರ್ದಹನು ಹೇಳ (ಬಸಪು. ೪೭-೧೨).

-ಅ$_4$, -ಆ$_7$ (ಅ). ಪ್ರಶ್ನಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಕ್ರಿಯಾರೂಪದ ಕೊನೆಗೆ ಹತ್ತುವ ಅವ್ಯಯ : ನೋಡುವುದಱೊಳೇನಱ್ತಿಯೊಳಾಡುತ್ತಿರಲಾಗ ತಮ್ಮು ತಿರ್ವರುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೬-೭೦) [ಆಗ = ಆಗದೇ ?] ; ಇಂದುನೃಸಿಂಹ ಕ್ಷಿತಿಪಾಲನಲ್ಲಿ ಕಟಕೋಪಾಧ್ಯಾಯನಾರೆಂಬ ಸೂಕ್ತಿನವೀನೋಜ್ವಲ ಬಾಣನಪ್ಪ ಸುಮನೋಬಾಣಂ (ಅನಂಪು. ೧-೩೪) [ಎಂಬ=ಎಂಬೆಯಾ?]; ಪುರಂದರವಿಟ್ಠಲನ ಚರಣವಂ ಭಜಿಸು ಕಂಡ್ಯಮನವೆ (ಪುರಂದ.೫-೧೦೭-೩) [ಕಂಡ್ಯ = ಕಂಡೆಯಾ ?]. -ಆ$_7$: ಕೂಸನೋದಿಸಿದಾ ಎಂದೊಡೆ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೨೩ - ೧೮) [ಓದಿಸಿದಾ = ಓದಿಸಿದೆಯಾ ?] ; ಗುರುವಿಲ್ಲಾ ಕರ್ಣನಿಲ್ಲಾ ಗುರುವಿನ ಮಗನಿಲ್ಲಾ . . . ತಂದವಂ ಪಾರ್ಥನಲ್ಲಾ (ಪಂಪಭಾ. ೯-೫೫) [ಇಲ್ಲಾ = ಇರಲಿಲ್ಲವೆ ? ಅಲ್ಲಾ = ಅಲ್ಲವೆ ?].

-ಅ$_5$ (ಅ). ನೀನ್, ಆನ್, ತಾನ್ - ಇವುಗಳ ಷಷ್ಠೀವಿಭಕ್ತಿಯ ರೂಪಗಳ ಮೇಲೆ ಅವಧಾರಣಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಹತ್ತುವ ಅವ್ಯಯ : ಉದಾ— ಎನ್ನಯ, ಎಮ್ಮಯ, ತನ್ನಯ, ತಮ್ಮಯ, ನಿನ್ನಯ, ನಿಮ್ಮಯ: ನುಡಿ ನಿನಗಂ ದಿನೇಶತನಯಂಗಮದೆನ್ನಯ ಪಕ್ಕದಾದೊಡಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೩-೨೮) ; ಇಡುಗುಡಿಯನೈನಾರು ತನ್ನಯ ಮಡದಿಯಂಬರವಂ ಸುಗಿದು ತಾಂ ಕೊಡನೆ (ಬಸಪು. ೧೧-೩೬) ; ನಿನ್ನಯ ವೀರರೈವರ ನೋಯಿಸೆನು ರಾಜೀವಸಖನಾಣೆ (ಕುವ್ಯಾಉ. ೧೦-೨೦). ℙ ಇದು ಹೊಸಗನ್ನಡದಲ್ಲಿಲ್ಲ.

-ಅ$_6$ (ಪ್ರ). ಕೆಲವು ಧಾತುಗಳಿಂದ ಭಾವನಾಮ ಅನ್ವರ್ಥನಾಮ ಮುಂತಾದವನ್ನು ಸಾಧಿಸಲು ಹತ್ತುವ ಪ್ರತ್ಯಯ : (i) ಭಾವನಾಮಕ್ಕೆ— ಆಟ, ಊಟ, ಎಱಕ, ನಡುಕ, ಸಾಲ, ಸೋಲ ಇತ್ಯಾದಿ : ನವಿಲಾಟಂ ಸೊಗಯಿಸುಗುಂ (ಕವಿರಾ. ೩-೭) ; ಸೋಲಮ ನೀವುದೆಂದು ಕಾಡುತ್ತಿರೆ (ಪಂಪಭಾ. ೯-೬೯) ; ಆಟವಾರಂಭಿಸದು ಬಱಿ ಬೊಬ್ಬಾಟವೇತಕೆ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧೩-೪೭) ; ಸಾಲವನು ಕೊಂಬಾಗ ಹಾಲೋಗರುಂಡಂತೆ ಸಾಲಿಗನು ಬಂದು ಎಳೆವಾಗ ಕಿಬ್ಬದಿಯ ಕೀಲು ಮುಱಿದಂತೆ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೩೯೧) ; ಅವನಿಗೆ ಆಟಪಾಟಗಳಲ್ಲಿ ಕೊಂಚವೂ ಆಸಕ್ತಿಯಿರಲಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ). (ii) ಅನ್ವರ್ಥನಾಮಕ್ಕೆ— ಕಳ್ಳ, ಕುಂಟ, ಕೂನ, ಜಱುಚ ಇತ್ಯಾದಿ : ಎಲ್ಲಮಂ ಕಳ್ಳರ್ ಕೊಂಡುಪೋದರ್ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೭೦-೧೧) ; ಕುರುಡರುಮಂ ಕುಂಟರುಮಂ ತಿರಿಕರುಮಂ ಕಂಡೊಡೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೯-೫೫) ; ಮದನನದುವಂ ಬಿಸುಟು ಕೂನನುಂ

ಕುಬ್ಜನುಮಾಗಿ ಬರೆ (ಪೀಮಿಪ. ೭–೧೮ ವ); ತಪ್ಪಂ ಮಱಸಿ ಪುಸಿನುಡಿವ ಜಱಬರ ತೆಱನಂ ಕಂಡಜಿಯದಂತು ಕುಳಿಯರುಸೊಳರೇ (ಶಾಸ್ಯಾವ. ೩೯೬) ; ಜಾತ್ಯಗೆ ಮುಂಜೆ ಕಳ್ಳರು ನೆರೆದರು (ಗಾಪ).

-ಆ್ಯ (ಪ್ರ). ಕೆಲವು ಬಹುವ್ರೀಹಿ ಸಮಾಸಗಳ ಅಂತ್ಯದಲ್ಲಿ ಹತ್ತುವ ಪ್ರತ್ಯಯ: ಉದಾ—ಅಂಚೆದೇರ, ಮುಕ್ಕಣ್ಣ ಇತ್ಯಾದಿ.

ಆ್ಯ (ನಾ). ವಿಷ್ಣು. [ಸಂ.]

ಆಆಃ (ಆ). ದುಃಖಸೂಚಕವಾದ ಆವ್ಯಯ: "ಆಆಃ ದುಃಖ ಸೂಚನೇ" ; ಆಆಃ ವಿಧಾತ್ರಾ (ಭಾಷಾಭೂ. ೨೬೪, ಉದಾ).

-ಆರ 'ಆರ್' ನೋ.

ಅಂಕೆ (ನಾ). ಒಬ್ಬನ ಹೆಸರು : ಕರುಣದಿಂದ ಅಂಕನು ತಂನ ಮನಸು ಹರ್ಷವಾಗಿ (ವಿಕ್ರ. VII, ಶಿಪಸೂ. ೧೦೮–೧೩ ; 1558 ?). [ಸಂ. ?]

ಅಂಕ್ಯೆ (ನಾ). ೧. ಕೊಕ್ಕೆ. ೨. ಡೊಂಕಾಗಿ ಬಾಗಿರುವ ಆಯುಧ; ಅಂಕುಶ. ೩. ಕೊಂಕು; ಡೊಂಕು. ೪. ಕುದುರೆಯನ್ನು ಹತ್ತುವಾಗ ಕಾಲನ್ನು ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುವ ಬಳೆ; ಅಂಕವಣಿ; ರಿಕಾಪು: ವಾಯು ಮೊಗವ ತಡವಿಯಂಕವ ಮೆಟ್ಟಿಯೋಜೆಯಿಂದತೆ ಲಂಘಿಸಿದ (ಶ್ರೀಣಾಲ. ೪–೧೩). ೫. ಭಾರವನ್ನು ಎತ್ತುವುದಕ್ಕೆ ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಹಾರೆ; ಸನ್ನೆಕೋಲು: "ಅಂಕದಿನೆ ಭಾರವಿತ್ತುವದಕ್ಕುಂ" (ಕಶಪ. ೧೦). ೬. ತೊಡೆ: "ಅಂಕಮುತ್ಸಂಗಮಕ್ಕುಂ" (ಮುಂಗಾ. ೯೭–೧೩). ೭. ವಾರ್ಪ್ಪ; ಮಗ್ಗುಲು. ೮. ಶರೀರ; ಮೈ. ೯. ಗೆರೆ; ರೇಖೆ. ೧೦. ಅಂಕೆ : ಕೆಯ ಮತ್ತರಯ್ದುತ್ತಾಱು ಅ[ಂ]ಕದೊಳಂ ಮತ್ತರ್ ೫೬ (ವಿತಾ. XIX, ೨೦೯–೬ ; 1037). ೧೧. ಗುರುತು; ಕುರುಹು; ಚಿಹ್ನೆ : "ಅಂಕಮದಭಜ್ಞಾನವಿಶೆ ಲಕ್ಷಿಸಲು ಕುಱುಪು" (ಮುಂಗಾ. ೧೧–೫) ; ತನ್ನಂಕದೊಡುಗ್ರಸಾಯಕದಿಂ ನಾಯಕರಂ ಪಡಲ್ವಡಿಸುತುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧–೭೪). ೧೨. ಕಳಂಕ; ಕುಂದು; ಕೊರತೆ : ಶಂಕರನು ತಾನೆಂಬವರಿಗೆಸಂಕ (ಭಾಪುಗೀ. ೪–೩೩) ; ಈತನ ಆಂಗದಲ್ಲಿ ನಲವತ್ತೊಂಭತ್ತು ಅಂಕಗಳಿದ್ದುಂತೆಯೂ ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದೊಂದು ಅಂಕಕ್ಕೆ ದೇಹಕ್ಕೆ ಎಷ್ಟೋ ವಿಕಾರವನ್ನುಂಟುಮಾಡತಕ್ಕದ್ದಾಗಿತ್ತೆಂಬಲ್ಲಿ ಹೇಳು ಪರು (ಕಾಂಪಾಚ. ೫೫). ೧೩. ಹೆಸರು : ಚೀರನಾಂಕಂಗೆ ಬೆಸಸಿದ ಭಕ್ತ ಸತ್ಕೇಂದ್ರ ಜೋಳ ಕೃತ [ಭಾಪುಗೀ. ೧–೪೬]. [ಚೀರಮಾಂಕ = ಚೀರವು ಎಂಬ ಹೆಸರುಳ್ಳವನು]: ಅಣ್ಣ ಮಾಂಕ, ಪದ್ಮಣಾಂಕ, ರಾಘವಾಂಕ ಇತ್ಯಾದಿ ಹೋ. ೧೪. ಬಿರುದು : ದನು ಕಾಂತ ಕನೆಂದೀ ನಿನ್ನ ನಚ್ಚುವೋದಂಕಮೆಲವೊ ಮುನ್ನೆನ್ನಸ್ಸಂ ದನುಜಂ. ಪುಟ್ಟಿದ ಸಂದುದು (ಪಂಪಭಾ. ೬–೪೪) ; ಪೊಜಸುವಂಕದಾನೆ ವಾಜಿಗಳೆಮಗಿಲ್ಲ (ಪಂಪಭಾ. ೧೦–೩೬). ೧೫. ಹೆಸರುವಾಸಿ; ಪ್ರಸಿದ್ಧಿ : ಅಂಕದಚ್ಚರಿಸೆಯರ್ . . . ಕೂಡೆ ಕುಂದರ್ (ಅದಿಪು. ೬–೧೩೩) ; ಅಂಕದ ಕಲಿ ಕುರುವಂಶಕಕಾಂಕೆವೆ ದುರ್ಯೋಧನಾಂಕನೆನೆ (ಗದಾಯುಯು. ೭–೨). ೧೬. ನಾಟಕದ ಒಂದು ವಿಧಾಗ : ಶಾಕುಂತಲನಾಟಕದಲ್ಲಿ ಏಳು ಅಂಕಗಳಿವೆ (ಕೂಪಿ). ೧೭. ದರಿಯಾಪಕಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು. ೧೮. ಯುದ್ಧ; ಹೋರಾಟ; ಕಾಳಗ : ಬಿದಿರಿನರ ಅಗ್ಗಳಿಯಲ್ಲಿ ಅಜ್ಜಳಿ ಕಾದಿದ ಬಿದಿಯತ ಸತ್ವನ್ (ವಿಕ್ರ. X, ಶ್ರೀಣಾವಿ. ೨೭–೨೨ ; 870) ; ಅಂಕದ ಕಳನಲ್ಲಿ ಬಿನ್ನಣದ ವೀರರಿಳಾಪತಿ ಮೆಚ್ಚೆ ಕಾದುವರ್ (ಪಾಪ್ತಪು. ೫–೬೦) ; ಈ ಕಾರಣ ವೃಕೋದರರಂಕ ಮಸಿದುಸ್ಸವದಿ ಕಳತೇಲಿಬರು (ಕುಮ್ಯಾಗ. ೬–೧೨) ; ತಂಡಗಳಬ್ಬರಂಕವ ಕಾಂಬ ಪಾತಳ ಬಂದಿತೆ (ಭರಚಿ. ೫೧–೧೨೪). ೧೯. ಮಲ್ಲಯುದ್ಧವೇ ತನ್ನ ವೃತ್ತಿಯಾಗಿ ಉಳ್ಳ ವೀರ; ಜಟ್ಟಿ : ಕೋಲಾಹಲಮಾಗೆ ಸುರಗಿಯಿಬ್ಬಿಅಂದು ಸತ್ತಿತ್ಯೆಅಲೆಯನ್ನರ್ಯಮಬ್ಬಲಕ್ಕುತ್ತೆಱಜಮಾನಿಯೆ ಸ್ಪೈನ್ (ಶಾಇ. IX-i, ೨೦–೧೧ ; 900). ಆಂಕ ಕಳನೇಱಿ ಕೈಮಱಿ ದಿರ್ದೊಡೆ ಮಾಣಂಳ ಬಂದಿಱಿವುದ ಮಾನ್ಪನೆ (ಬಸವ. ೧೭೮) ; ಅಂಕ ಓಡಿದರೆ ತೆತ್ತಿಗಂಗೆ ಭಂಗವಯ್ಯ (ಬಸವ. ೨೯೯). ೨೦. ಹೊರುಡು ; ಸ್ಪರ್ಧೆ : ರಾಜಕುಮಾರರಂಕದ ತಗರ್ಗಳಾಗಿ ಪೋರ್ದು ಸತ್ತು (ಚಾವಾಲ. ೫೦). ೨೧. ಒಂಬತ್ತು ಎಂಬ ಸಂಖ್ಯೆ. ೨೨. ಧರ್ಮ. ೨೩. ಕಡೆ. ೨೪. ಇಂದ್ರ. ೨೫. ಒಗಗು. ೨೬. ಹಳೆಯದು. ೨೭. ಪದದ ಅರ್ಥ. ೨೮. ಎಡೆ; ಸ್ಥಳ. ೨೯. ಸಂತಾಪ; ಸಂಕಟ. ೩೦. ಚಿತ್ರ; ವಿಚಿತ್ರ. ೩೧. ಕೆರೆ. ೩೨. ನಿಧಿ. ೩೩. ಸಂಗೀತ; ಸಂಕಟ. ೩೪. ಚಿತ್ರ; ವಿಚಿತ್ರ. ೩೫. ಕೆರೆ. ೩೬. ಕೆರೆ. ೩೭. ಸಿಂಗಾರ; ಅಲಂಕಾರ. ೩೮. ಮುರಲ, ಜಯಘಂಟೆ, ಡೌಡೆ ಮುಂತಾದವುಗಳ ಧ್ವನಿ: "ಅತುಲ ಧುರದೊಳು ಚಿತ್ರದೊಳು ಕಳಂಕದೊಳಲಂಕಾರದೊಳು ಅಂಕ ವಕ್ಕುಂ" (ಮುಂಗಾ. ೧೫೨–೪೮) ; "ಸಂಖ್ಯೆಯೊಳು ಸಂತಾಪದೊಳು ಮುರಜ ಜಯಘಂಟೆ ಡೌಡೆಯ ನುಡಿಗಳಲಿ ಅಂಕವಪಿಸಿಕ್ಕು" (ಮುಂಗಾ. ೧೫೨–೬೩) ; "ಧರ್ಮ ಸಮಾಜ ಸತ್ವಂ ಕರ್ಮಂ ಕಡೆ ಸುರಪಗೊಳಗೆ ಹರಲು ಪರ್ಯಾರ್ಥಂ ಪೆರ್ಮೆಯೊಳೀರೊಂಭತ್ತುಂ ಭೂಮಿಯೊಳೀಕ್ಷಿಸಲು ಅಂಕಕ್ಕುಪ್ಪೆನಿಕ್ಕುಂ" (ನಾನಾಕ. ೧೧೫).

[ಸಂ. ? ಪ್ರ 'ಶಬ್ದಮಣಿದರ್ಪಣ'ದ ಮೇರೆಗೆ "ತತ್ಸಮ" ಶಬ್ದಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು (ಕಪಾಪ. ೨೯೭, ೨೯೮)]

ಅಂಕಂಗಾಣಿ 'ಅಂಕಕಾಣಿ' ನೋ.

ಅಂಕಂಗುಡು (ಕ್ರಿ). ರಿಕಾಪಿನಿಂದ (ಕುದುರೆಯ) ಮೈಯನ್ನು ಒತ್ತಿ ಸೂಚನೆ ಕೊಡು : ತುರಂಗಕ್ಕಮಿತವಸವಯವದೊಳಿಪಿಸಾನುಂ ಕಕ್ಕತ್ತಿ ದಂತೆ ಅಂಕಂಗುಡಲೊಡಮದುಂ ಏಕ್ಕಂಕಂ ಪನ್ನಿರಡು ಯೋಜನಂ ಪಾಜಿ ದುದು (ಶಾಂತಿಪು. ೧೧–೪೧ ವ, ೪೨).

[ಅಂಕ್ಕ + ಕುಡು (< ಕೊಡು)]

ಅಂಕಂಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ರಿಕಾಪಿನಿಂದ (ಕುದುರೆಯ) ಪಕ್ಕವನ್ನು ತಿವಿ : ವಾಮನಂಳ್ಪಯಂ ಪಕ್ಕಮಿ ದಕ್ಷಿಣಕರದಿಂ ನಿಕ್ಕಲೆಯಿಸಂಕಂಗೊಂಡು ಭೀಕರಂಕನೆದಡ ಕೊಸೆಯಂ ತೆಗೆದು ಏರ್ವಣಿಸಲೆಂದು ನೆಗ೪ ಮುರಿ ವುದುಂ (ವೀಮಿಪು. ೪–೧೦೪ ವ). [ಅಂಕ್ಕ + ಕೊಳ್ಳ್]

ಅಂಕಕರಣ (ನಾ). [ಗಣಿತ] ಅಕ್ಷರದಲ್ಲಿ ಬರೆದ ಅಥವಾ ಬಾಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಸಂಖ್ಯೆಯನ್ನು ಅಂಕೆಯಲ್ಲಿ ಬರೆಯುವುದು.

[ಅಂಕ್ಕ + ಕರಣ]

ಅಂಕಕಹಕೆ (ನಾ). ಯುದ್ಧವನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಕಹಳೆ; ರಣಕಹಳೆ : ನೆರೆ ಸಾರೆಂದು ಕೊಣಿದವಂಕಕಹಳೆಗಳು (ಪಪಭಾ. ೧–೩೩).

[ಅಂಕ್ಕ + ಕಹಳೆ]

ಅಂಕಕಾತಿ 'ಅಂಕಕಾರ್ತಿ' ನೋ.

ಅಂಕಕಾರ್ತಿ, ಅಂಕಕಾತಿ (ನಾ). ವೀರರಮಣಿ. (ಇದು ಬಿರುದಿನ ಭಾಗವಾಗಿ ಬರುವುದು ಉಂಟು. 'ಅಂಕಕಾಱ' ಪರಾ): ಕಲಿಯೆನೆ ನೆಗೞ್ಳ್ ಕಸವರಗಲಿಯೆನೆ ಗುಣದಂಕಕಾರ್ತಿ ಮೆನೆಯೆಳ್ ಮನೆಯೊಳ್ (ಅಜಪು. ೧–೬೬) ; ತರುಣಿ ಮನ್ಮಥನಂಕಕಾರ್ತಿಯೊ (ಬಸವ. ೧೨–೬). ಅಂಕಕಾತಿ : ಬಿರುದಂಕಕಾತಿಯಂಬ್ರನಿಲಯದ (ಕುವ್ಯಾಲ. ೭–೪೯). [ಅಂಕಕಾರ + –ತಿ (< –ಇತಿ)]

ಅಂಕಕಾಣಿ, ಅಂಕಂಗಾಣಿ, ಅಂಕಗಾಣಿ (ನಾ). ೧. ಮಲ್ಲಯುದ್ಧವೇ ತನ್ನ ವೃತ್ತಿಯಾಗಿ ಉಳ್ಳ ವೀರ; ಜಟ್ಟಿ; ಯುದ್ಧವೀರ : ಸುಡಿಯ ಲಲಿಯದಂಕಕಾಣನಾಕಾಶಮಂ ನೋಡಿದನೆಂಬಂತೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೪–೧೨೦) ; ನಿಮ್ಮ ಶರಣರ ಮನೆಯ ಬಿರುದಿನ ಅಂಕಕಾಣ ಓಡರು ಓಡರು (ಬಸವ. ೭೦೦) ; ಅಂಕಕಾಣಂ ತಾನಾಗಿ ಶಿವನಾಜ್ಞೆಯಂ ಬಿಂಕದಿಂ ಮಾನಾಳ್ಗಳಂ ಗೆಲುತೆ (ತೊಪೆರ. ೧೪೦–೭೨) ; ಮುಂಕುಡಿಯ ನಾಯಕರಿವರು ಪಕಿಯಂಕಕಾಣರು (ಕುವ್ಯಾಳ. ೨–೧೦). ೨. ಬಿರು

ದುಳ್ಳ ವೀರ (ಇದು ಬಿರುದಿನ ಭಾಗವಾಗಿ ಬರುವುದೂ ಉಂಟು) : ನೆಲನದಿರೆವಂದು ತಾಗಿದ ಕಕ್ಕಲನ ತಮ್ಮನಪ್ಪ ಬಪ್ಪುವನಂಕಕಾಱನ ನೊಂದೆ ಮದಾಂಧಗಂಧಸಿಂಧುರದೊಳೋಡಿಸಿದ (ಪಂಪಭಾ. ೯–೫೨ ವ) [ಬಪ್ಪುವನಂಕಕಾಱ : ಬಪ್ಪುವಂ + ಅಂಕಕಾಱ = ಬಪ್ಪುವನೆಂಬ ಅಂಕಕಾಱ ; ಇದನ್ನು ಬಪ್ಪುವನ + ಅಂಕಕಾಱ (= ಬಪ್ಪುವ ಎಂಬ ಒಡೆಯನ ಆಶ್ರಯದಲ್ಲಿರುವ ಅಂಕಕಾಱ) ಎಂದು ಬಿಡಿಸುವುದೂ ಸಾಧ್ಯ] ; ಕದನೈಕಸೂದ್ರಕಂ ಬೂತುಗನಙ್ಕಕಾಱ ಶ್ರಿಮತ್ ಮನಾಲರಂಗನುವರದೊಳ್ (ಎಕ. III, ಮಂಡ್ಯ. ೪೧–೯ ; 950) [ಬೂತುಗನಂಕಕಾಱ : ಬೂತುಗನ + ಅಂಕಕಾಱ = ಬೂತುಗ ಎಂಬ ಒಡೆಯನ ಆಶ್ರಯದಲ್ಲಿರುವ ಅಂಕಕಾಱ] ; ಈ ದೊರೆತೆನೆ ಬಣ್ಣಿಸಲ್ನೆಱೆವರಾರಳವಂ ಚಲದಂಕಕಾಱನ (ಎಕ. II, ೧೩೩–೩೦ ; 982) [ಚಲದಂಕಕಾಱ : ಚಲದ + ಅಂಕಕಾಱ = ಹಿಡಿದ ಹಠವನ್ನು ಬಿಡದೆ ಸಾಧಿಸುವ ಅಂಕಕಾಱ] ; ಸೇನೆಯಂಕಕಾಱ (ಎಕ. II, ೨೬೨–೨ ; 1160) [ಸೇನೆಯಂಕಕಾಱ : ಸೇನೆಯ+ಅಂಕಕಾಱ = ಸೇನೆಯಲ್ಲಿ ಹೆಸರುವಾಸಿಯಾದ ವೀರ]. **ಅಂಕಂಗಾಱ** : ಅಂಕಂಗಾಱನ ಗಂಡುತನಂ ಕೂರಿತೆ ತುಮುಲಯುದ್ಧದೊಳ್ ಪಟುಭಟರಂ ನೂಂಕುವ ಸಮರಂಗಾಱನ ಮಾಂಕರಣೆಯೆ ಗಂಡುತನದ ತಿರುಳೆನ ವೇಟ್ಕುಂ (ಶಬ್ದಾನು. ೩೮೪ ಪ್ರಯೋ). **ಅಂಕಗಾಱ** : ಆಹವಮಲ್ಲನಂಕಗಾಱಂ ಪರಮಂಡಳಸೂಱೆಕಾಱಂ (ಸೌಇಇ. IX-i, ೧೨೬–೬ ; 1064). 'ಸಮರಂಗಾಱ' ಪರಾ. [ಅಂಕ್ಯ + –ಕಾಱ]

ಅಂಕಕಾಱದೇವ (ನಾ). ಒಬ್ಬನ ಹೆಸರು : ತೊಳಞ್ಛಿಯ ಅಙ್ಕಕಾಱದೇವರು ನಗರೀಸ್ವರ ದೇವರ್ಗ್ಗೆ ಕೊಟ್ಟ ಧರ್ಮಮ್ (ಮೈಅರಿ. ೧೯೧೫, ೨೧–೧೧ ; 1047). [ಅಂಕಕಾಱ + ದೇವ]

ಅಂಕಗಣಿತ (ನಾ). ಸಂಖ್ಯೆಗಳ ಮೂಲಕ ಮಾಡುವ ಗಣಿತ ; ಗಣಿತಶಾಸ್ತ್ರದ ಒಂದು ಭೇದ : ಮೊದಲನೆಯ ವಾರ ಆಟ, ಎರಡನೆಯ ವಾರ ಸಂಗೀತ, ಮೂರನೆಯ ವಾರ ರಷ್ಯನ್, ಹೀಗೆ – ಕೊನೆಗೆ ಅಂಕಗಣಿತ ಬರುವವರೆಗೆ (ಶಾಲೆಮ. ೧೧). [ಅಂಕ್ಯ + ಗಣಿತ]

ಅಂಕಗದ್ಯಾಣ (ನಾ). ಮಲ್ಲಯುದ್ಧವೇ ವೃತ್ತಿಯಾಗಿ ಉಳ್ಳ ವೀರರ, ಜಟ್ಟಿಗಳ ಮೇಲೆ ಹಾಕುವ ತೆರಿಗೆ (?) : ಪೊಳಲ್ಗುನ್ದೆಯುಮಂ ಸಪ್ತಾರ್ಧ್ಧಲಕ್ಷೆಯೊಳೆಲ್ಲವಂಕಗದ್ಯಾಣಮುಮ (ಂ) ನರಮನೆಯಂಕಂಗಳ ಜೀವಿತದೊಳು ದಶವನ್ಧಮುಮಂ (ಸೌಇಇ. IX-i, ೧೬೩–೧೯ ; 1093). 'ಅಂಕದೆಱೆ', 'ಅಂಕವಣ', 'ಅಂಕಸುಂಕ' ಪರಾ. [ಅಂಕ್ಯ + ಗದ್ಯಾಣ]

ಅಂಕಗವುಂಡ (ನಾ). ಒಬ್ಬನ ಹೆಸರು : ಅಙ್ಕಗವುಣ್ಡಗೆ ಪಲರ್ಮ್ಮೆಚೆ ಗಾವಣ್ಡಂ (ಎಕ. IV, ಹೆಗ್ಗಡ. ೧೦೪–೧೭ ; 1037).
[ಅಂಕ್ಯ + ಗವುಂಡ (< ಗಾಮುಂಡ)]

ಅಂಕಗಾಱ 'ಅಂಕಕಾಱ' ನೋ.

ಅಂಕಚೇಯ 'ಅಂಕಜೇಯ' ನೋ.

ಅಂಕಜೇಯ, ಅಂಕಚೇಯ (ನಾ). ಯುದ್ಧವೀರ (?) : ನೃಪಕಾಮನ ಕೋಟೆಯೊಳ್ ರಾಜನೆಂಬದಟನುಮಂ ಬಾಸನೆಂಬಂಕಜೇಯನುಮಂ (ಚಾವುಂಉ. ೪೭೩). **ಅಂಕಚೇಯ** : ಮಱೆವುಗದಂಕಚೆ[ಜೆ]ೇಯರಿಳಿದೋಡದ ದುರ್ಗದ ಗಂಡರಳ್ಕಿ ಬೆಳ್ಕುಱದ ಮದಾಂಧರಿಲ್ಲ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೧೧೮–೧೧ ; 1054). [ಅಂಕ್ಯ + ಆಜೇಯ ?]

ಅಂಕಝುಂಕೆ (ನಾ). ಯುದ್ಧದ ಭಯ (?) : ಯದುಕುಲದಂಕಕಾಱನು ನಿಂದನನಿಬರಿಗಂಕಝುಂಕೆಯನೇನನೆಂಬೆನು ಸಾತ್ಯಕಿಯ ಮನದ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೩–೧೪). [ಅಂಕ್ಯ + ಝುಂಕೆ]

ಅಂಕಟ (ನಾ). (?). 'ಅಂಕಟಗದ್ದೆ' ಪರಾ. ℙ ಸಂಸ್ಕೃತದ 'ಅಂಕತಿ' (= ಅಗ್ನಿಹೋತ್ರಿ) ಎಂಬ ಶಬ್ದದೊಡನೆ ಸಂಬಂಧವೇನಾದರೂ ಉಂಟೆ ? [?]

ಅಂಕಟಂಕ (ನಾ). ತಮ್ಮ ಗುರುತಿನ ನಾಣ್ಯವನ್ನು ಮುದ್ರಿಸುವ ಅಧಿಕಾರ (?); ತಮ್ಮ ಹೆಸರಿನ ಮುದ್ರೆ ಹಾಕಿಸುವ ಅಧಿಕಾರ (?): ಪಂಚಾಂಗ ಪಸಾಯ ಛತ್ರ ಸುಖಾಸನ ಬಲರಗದ್ದಿಗೆ ಅಂಕಟಂಕ ದಂಡಖಂಡನ ಅಷ್ಟಭೋಗ ತೇಜಸ್ವಾಮ್ಯವಂನ್ನು (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೧೨–೧೪ ; 1192 ?). [ಅಂಕ್ಯ + ಟಂಕ]

ಅಂಕಟಗದ್ದೆ (ನಾ). ಅಂಕಟದ ಸಲುವಾಗಿ ಬಿಟ್ಟ ಗದ್ದೆ(?) : ಬೆಂಮರ ಹಾಳಿಯ ಗದ್ದೆ ಅಂಕಟಗದ್ದೆ ಕಾರಡಿಯ ಗದ್ದೆಯ ಮೇಲಣ (ಸೌಇಎ. ೧೯೩೦, ಕುಂದಾಪು. ೫೩೬–೧೦ ; 1449).
[ಅಂಕಟ + ಗದ್ದೆ (< ಗಟ್ದೆ)]

ಅಂಕಟೆಂಕೆ (ನಾ). = ಅಂಕಟಂಕ : ಕೊಡೆ ಹಡಪ ದೀಪಮಾಲೆಯ ಕಂಭ ಅಂಕಟೆಂಕೆ ಮುಂತ್ತಾದ ತೇಜಮಾನ್ಯವನುಳ್ಳ ಹೈವಣ್ಣನಾಯಕರು (ಎಕ. VIII, ಸಾಗರ. ೬೦–೮ ; 1472). [ಅಂಕ್ಯ + ಟೆಂಕೆ]

ಅಂಕಡೊಂಕ (ಗು). ಅತಿವಕ್ರವಾದ : ಅಂಕಡೊಂಕ ದಾರಿಯಲ್ಲಿ ಸುತ್ತಿ ಸುತ್ತಿ ಬೆಟ್ಟ ಹತ್ತಬೇಕಾಯಿತು (ರೂಢಿ) ; ಅಂಕಡೊಂಕ ಸಂಕಪಾಲ ಮೂರು ತಲೆಗೆ ಹತ್ತು ಕಾಲು (ಒಗಟು). [ಅಂಕ್ಯ + ಡೊಂಕ]

ಅಂಕಣ (ನಾ). ೧. ಮನೆಯ ಎರಡು ಕಂಬಗಳ ಅಥವಾ ಎರಡು ತೊಲೆಗಳ ನಡುವೆ ಇರುವ ಪ್ರದೇಶದ ಪರಿಮಿತಿ : ಆಱಂಕಣದ ಮನೆಯ ಬಾಡಗೆಯ ಹಿಡಿದು ಘನ ಕಿಱಿದೆಂದು ಹೊಯಿದಾಡುವರಂತೆ (ಮೋಳಿಮಾ. ೫೫೪). ೨. ಒಂದು ಅಂಕಣದಷ್ಟು ದಾಯವಿರುವ ಮನೆ ಅಥವಾ ಕಟ್ಟಡದ ಭಾಗ : ಪಟ್ಟಣೋಜನ ಮಗ ಚಕಬಾಚೆಯನ ಅಂಕಣ (ಎಕ. XIV, ಕೃಷ್ಣರಾ. ೮೬–೪ ; 1341 ?). ೩. ಸ್ಥಳ ; ಪ್ರದೇಶ : ಸೊಕ್ಕಾನೆ ಕುದುರೆಯ ವೈಹಾಳಿಯಂಕಣದಿಕ್ಕೆ ಕಣ್ಮನಕೆ ರಂಜಿಸಿತು (ಮೋಹತ. ೨–೫೫). ೪. ಅರೆ ; ಸೆಳೆಖಾನೆ : ಮೇಜಿನ ಕೆಳಗಡೆ ಅಂಕಣಗಳ ಮತ್ತು ಕಪಾಟುಗಳ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯಿದ್ದರೆ ಮತ್ತು ಸಾಧ್ಯವಾದರೆ ನೊಣಗಳು ಒಳಹೊಗದಂತೆ ಬಾಗಿಲುಗಳೂ ಇದ್ದರೆ (ಅಡುಸೌ. ೧೪). ೫. ಪತ್ರಿಕೆಯಲ್ಲಿನ ಉದ್ದಸಾಲು ; "ಕಾಲಂ" : ದಿನಪತ್ರಿಕೆಯಿಂದ ಮೊದಲುಮಾಡಿ ಎಲ್ಲ ನಿಯತಕಾಲಿಕಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಇಂದು ಸಣ್ಣಕಥೆಗಳು ಅಂಕಣಗಳನ್ನು ತುಂಬಬೇಕಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಪ್ರಕಾಶಕರಿಂದಲೂ ಸಣ್ಣಕಥೆಗಳ ಬೇಡಿಕೆ ಹೆಚ್ಚಾಗಿದೆ (ಕೊನೆಕಾ. ಮು. ೧).
[‖ ತಮಿ. ಅಙ್ಕಣಮ್ ; ತೆಲು. ಅಂಕಣಮು. ℙ 'ಅಂಗಣ' ಶಬ್ದದ ನಿಷ್ಪತ್ತಿಭಾಗವನ್ನು ನೋಡಿ.]

ಅಂಕಣದಾಯ (ನಾ). "ಮನೆಯ ಅಂಕಣದ ಅಳತೆ, ಒಂದು ಅಂಕಣದಷ್ಟು ಅಳತೆ" (ಅನಂನಾ. ೧೭). [ಅಂಕಣ + ದಾಯ್ಯ]

ಅಂಕಣಬಲಿ (ನಾ). ಅಂಕಣಕ್ಕೊಂದರಂತೆ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಅಂಕಣದಲ್ಲಿಯೂ ಕೊಡುವ ಬಲಿ : ಕಂಧರವ ಕತ್ತರಿಸಿ ನೂರ್ವರಂ ಕಾಲಗಂಕಣಬಲಿಯ ಮಾಡಿಸುವೆ (ತುರಂಗ. ೫೦–೩೨). [ಅಂಕಣ + ಬಲ್ಲಿ]

ಅಂಕಣಿ 'ಅಂಕವಣ್ಣಿ' ನೋ.

ಅಂಕಣಿಯೊಕ್ಕು (ಕ್ರಿ). ಸದೆಬಡಿ ; ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಸೋಲಿಸಿಬಿಡು (?) : ಧಾಳಿಯನಿಟ್ಟು ಕೊಂಕಣಮನಂಕಣಿಯೊಕ್ಕಿದಪಂ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೧೩೬–೨೫ ; 1068). [ಅಂಕಣಿ (< ಅಂಕವಣಿ) + ಒಕ್ಕು]

ಅಂಕಣೆ 'ಅಂಕವಣ್ಣಿ' ನೋ.

ಅಂಕಣೆದೊಡಕು (ನಾ). ರಿಕಾಪಿನಲ್ಲಿ ಸಿಕ್ಕಿಕೊಂಡಿರುವ ಸ್ಥಿತಿ : ವಾಘೆಯಲಿ ಕೈ ಬಿಗಿದುದಂಕಣೆದೊಡಕಿನಲಿ ಮರನಾದವಂಘ್ರಿಗಳು (ಕುವ್ಯಾಗ. ೨–೧೩). [ಅಂಕಣೆ (< ಅಂಕವಣ್ಣಿ) + ತೊಡಕ್ಕು (< ತೊಡಂಕ್ಕು)]

ಅಂಕತಳ (ನಾ). ತೊಡೆಯ ಮೇಲುಭಾಗ: ಮನೋರಮಾಂಕತಳದೊಳ್ ತಂದಿಕ್ಕಿದಂ ಸ್ವಪ್ನದೊಳ್ (ಕಾದಂಪೂ. ೩.೭೩). [ಅಂಕ$_2$+ತಳ$_1$]

ಅಂಕತಿಕೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕತ್ತಿವರಸೆ: ಗತಿಪಸರವಡ್ಡಾಯುವಂಕತಿಕೆ . . . ಎಂಬ ಚತುರಠಾಣದ ತರಹರದೊಳ್ . . . ಖಡ್ಗಮಂ ಜಡಿದರು (ಸೋಮಚ. ೫-೧೪). [< ಪ್ರಾ. ?]

ಅಂಕತ್ರಿಣೇತ್ರ (ನಾ). ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಮುಕ್ಕಣ್ಣನಂತೆ ಪರಾಕ್ರಮಶಾಲಿಯಾದವನು (ಇದು ಒಂದು ಬಿರುದು): ಬಿರುದಿಂಗೆ-ಗಜದುಜು . . . ಅಂಕತ್ರಿಣೇತ್ರಂ (ಶಮದ. ೧೭೪ ಪ್ರಯೋ). 'ಕದನತ್ರಿಣೇತ್ರ' ಪರಾ. [ಅಂಕ$_2$ + ತ್ರಿಣೇತ್ರ]

ಅಂಕದುವರ (ನಾ). ವಿಶಾಲವಾದ ಬಾಗಿಲು; ಹೆಬ್ಬಾಗಿಲು: ಜವಳಿಗದವಂ ದ್ವಾರಬಂಧದ ಹವಣಿಗಾ ಬಾಗಿಲೊಳಮರ್ಚಿಸಿಯವಕಗುಸೆಯಂ ನಿಲಿಸಿದನು ಬಲುವಂಕದುವರದಲಿ [ಪಾಠಾಂ. ನವಕವಾಟವದೆಸೆಯೊ ನಿಲಿಸಿದ ದ್ವಾರದ್ವಾರದಲಿ] (ಬಸವು. ೧೬-೯).
[ಅಂಕ$_2$ + ದುವರ$_1$ (< ದ್ವಾರ)]

ಅಂಕದೇಜಿ (ನಾ). = ಅಂಕಗದ್ಯಾಣ. [ಅಂಕ$_2$ + ತೇಜಿ$_3$]

ಅಂಕನ (ನಾ). ೧. ಗುರುತು ಮಾಡುವುದು; ಮುದ್ರೆಯೊತ್ತುವುದು. ೨. ಕಾಯಿಸಿದ ಉಪಕರಣದಿಂದ ಬರೆ ಹಾಕುವುದು. ೩. ಅಂಕಿಯ ರೂಪದಲ್ಲಿ ಬರೆಯುವುದು. ಉದಾ—ಎಂಟು = ೮. ೪. ಗುರುತು; ಮುದ್ರೆ. [ಸಂ.]

ಅಂಕನಂಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ಗುರುತು ಮಾಡು; ಮುದ್ರೆಯನ್ನು ಒತ್ತು: ತನ್ನ ದೇಹದೊಳ್ ಪರರ ದೇಹದೊಳಾದೊಡಂ ಶಂಖಚಕ್ರಮೆಂಬುರು ಮುದ್ರೆಗಳನಂಕನಂಗೆಯ್ವಂ (ನೀಅಚಾ. ೨-೩೭).
[ಅಂಕನ + ಗೆಯ್ (< ಕೆಯ್$_1$)]

ಅಂಕಪಟ್ಟಿಕೆ (ನಾ). ತೊಡೆಗೆ ಕಟ್ಟಿಕೊಳ್ಳುವ ಬಟ್ಟೆ (ಸ್ಯಾಂಡರ್).
[ಅಂಕ$_2$ + ಪಟ್ಟಿಕೆ]

ಅಂಕಪಟ್ಟೆ (ನಾ). = ಅಂಕಪಟ್ಟಿಕೆ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [ಅಂಕ$_2$ + ಪಟ್ಟೆ$_3$]

ಅಂಕಪರದೆ (ನಾ). ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ಅಂಕದ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಬಿಡುವ ತೆರೆ. **ಅಂಕಪರದೆ ಬೀಳು, ಅಂಕಪರದೆ ಬಿದ್ದುಹೋಗು** = ಮುಗಿದು ಹೋಗು; ಕೊನೆಗಾಣು: ಅವನ ಜೀವನದ ಅಂಕಪರದೆ ಬಿದ್ದು ಹೋಗಿತ್ತು (ಎಡಹೆ. ೧೧೭). [ಅಂಕ$_3$ + ಪರದೆ]

ಅಂಕಪಾಲಿ (ನಾ). ೧. ಅಪ್ಪುಗೆ; ಆಲಿಂಗನ. ೨. ದಾದಿ. 'ಅಂಗಪಾಳಿ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅಂಕಬೋಯ (ನಾ). ಒಬ್ಬನ ಹೆಸರು: ಶ್ರೀಮದಂಕಬೋಯ (ಎಕ. II, ೪೧; 1000). [ಅಂಕ$_1$ + ಬೋಯ]

ಅಂಕಮಂಡಣೆ (ನಾ). ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳುವ ಒಂದು ಭಂಗಿ (ಸ್ಯಾಂಡರ್).
[ಅಂಕ$_2$ + ಮಂಡಣೆ]

ಅಂಕಮಯ್ಯ (ನಾ). ಒಬ್ಬನ ಹೆಸರು: ವಿಶಿಷ್ಟರಪ್ಪ ಅಂಕಮಯ್ಯನಾಯಕರುಂ ಭಾಸ್ಕರಸೆಟ್ಟಿಯರುವಾ ಕೋಟಿಯ (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೯೯-೨೨; 1127).
[ಅಂಕ + -ಮ್ಮ$_0$ (< ಅಮ್ಮ$_1$) + ಅಯ್ಯ$_1$]

ಅಂಕಮಾಲೆ (ನಾ). ೧. ಹೆಸರು ಅಥವಾ ಬಿರುದುಗಳ ಮಾಲಿಕೆ; ಬಿರುದಾವಳಿ: ಕನಕಶ್ರೀಯಂ ಕುಣಿಯಿಸಲು ತಗುಳ್ದಾಕೆಯಂಕಮಾಲೆಗಳುಮಂ ರೂಪಸೌಂದರ್ಯಮುಮಂ . . . ಅಜಿಪುತ್ತಮಿರೆ (ಚಾವುಂಪು. ೨೧೫). ೨. ಬಿರುದಾವಳಿಯುಳ್ಳ ಹಾಡು: ಚೆಂಡಂ ಹೊಯ್ಯುತಿರ್ದ ಕೊಬ್ಬುಳು ಕಾಮನಂಕಮಾಲೆಯ ಪಾಡುತ (ಹಚಕಾ. ೪-೧೩); ಅಹವದೊಳ್ ನಲಿದಾಡಿ ಪಾಡಿದರ್ ಸೂಳೆಮರುಳ್ಗಳುಗ್ಘಡಿಸಿ ಹೆಗ್ಗಡೆ ಬಾಳೆಗನಂಕಮಾಲೆಯಂ (ಎಕ. VIII, ಸಾಗರ. ೧೫-೫೩; 1218).
[ಅಂಕ$_2$ + ಮಾಲೆ]

ಅಂಕಮುಖ (ನಾ). = ಅಂಕಾಸ್ಯ. [ಅಂಕ$_2$ + ಮುಖ]

ಅಂಕರಣೆ (ನಾ). "ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಬಾರದ ಮೈಗಳ್ಳ" (ಅನಂನಾ. ೧೭). [?]

ಅಂಕರಿಕೆ (ನಾ). "ನೀರು ಸೇದುವ ಬಾವಿಯ ಮೆಟ್ಟಲುಗೋಡೆಯ ಬುಡದಲ್ಲಿ ಸ್ವಲ್ಪ ದಪ್ಪ ಮಾಡಿ ಕೆಮ್ಮಣ್ಣು ಬಳಿದು ಬರೆದ ಭಾಗ" (ಅನಂನಾ. ೧೭). [?]

ಅಂಕಲಿಗ (ನಾ). ಅಂಕೋಲೆ ಗಿಡ (ಪಂಡಿತ. ೮).
[ಸಂ. ಅಂಕೋಲಿಕ]

ಅಂಕಲಿಪಿ (ನಾ). (ಉಕ) ಅಂಕಿಗಳನ್ನೂ ಅಕ್ಷರಗಳನ್ನೂ ಕಲಿಸುವ ಪುಸ್ತಕ: ಕಿಟ್ಟೂನ ಶರ್ಟು, ಚಣ್ಣ, ಕೋಟು, ಅವನಿಗೆ ತಾನು ಕೊಡಿಸಿದ್ದ ಪಾಟಿ, ಅಂಕಲಿಪಿ - ಎಲ್ಲವೂ ಅಲ್ಲಿ ಮೂಲೆಗುಂಪಾಗಿ ಬಿದ್ದಿದ್ದವು (ಸಮಜೀ. ೫೦೦). [ಅಂಕ$_3$ + ಲಿಪಿ]

ಅಂಕವಣ (ನಾ). = ಅಂಕಗದ್ಯಾಣ: ಪ್ರಾಯಶ್ಚಿತ್ತ ದಕ್ಷಿಣೆಯಂಕವಣಂ ಪಸುಂಬೆವಣಮೆಂಬಿನಿತಜಿಳೊಳ್ ಮಾರ್ದ್ದತ್ತು ಕೊತ್ತಿಯಂ (ಎಇ. XIII, ೩೩೩-೭೦; 929). [ಅಂಕ$_2$ + ಪಣ$_1$]

ಅಂಕವಣಿ$_1$, ಅಂಕಣಿ, ಅಂಕಣೆ, ಅಂಕವಣೆ, ಅಂಕೋಣಿ, ಅಂಗವಡಿ (ನಾ). ಕುದುರೆಯನ್ನು ಹತ್ತುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಅದರ ಮಗ್ಗುಲಲ್ಲಿ ನೇತುಬಿಟ್ಟಿರುವ ಬಳೆ; ರಿಕಾಪು: ಅನ್ನೆಗಂ ನಕುಳನುಮಂಕವಣಿಯುಂ ಬಾಳುಂ ಬಾರುಂ ಚಮ್ಮಟಿಗೆಯುಮನೊರ್ವ ಕೀಲಾಳಿಂ ಪಿಡಿಯಿಸಿಕೊಂಡು ಬಂದು ವಿರಾಟನಂ ಕಂಡು (ಪಂಪಭಾ. ೮-೫೪ ವ); ಉಂಗುಟಮನಂಕವಣಿಗೆ ಕರಾಂಗುಳಿಯಂ ಸ್ಕಂಧಸಂಧಿಗುಯ್ದೇಱಿದನುತ್ತುಂಗ ತುರಂಗಮಮಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೯-೧೨೦); ಮರದ ಹರಿಯಣದೊಳುಂಡಂ ಮರದೊಳ್ ಸಮೆದಂಕವಣಿಯನೇಱಿದಂ (ಶಮದ. ೨೪೧ ಪ್ರಯೋ); ಆಗ ಮಡಿಯನು ಗುರುಗಳ ದೊಣ್ಣೆಯನ್ನು ನೋಡಿ ತನ್ನ ಜತೆಗಾರರೊಂದಿಗೆ, "ಏಕೆ ಎಣಿಕೆಗೊಳ್ಳುವಿರಿ? ಅಂಕವಣೆಗಳು ಸಿಕ್ಕಿದುವು! ಸಿಕ್ಕಿದುವು!" ಎಂದು ಕುಣಿದಾಡತೊಡಗಿದನು (ನಗೆಗ. ೫೧). **ಅಂಕಣಿ**: ಸ್ವರವೆಂಬ ಕುದುರೆಗೆ ವಿಷ್ಣುವೆಂಬ ಕಡಿವಾಣ ಚಂದ್ರ ಸೂರ್ಯರೆಂಬ ಅಂಕಣಿ ಬ್ರಹ್ಮವೆ ಹಲ್ಲಣ (ಅವಚಂ. ೫೯-೨೫೯); ಗಗನಮನಡರ್ವ ಜಾತ್ಯಶ್ವಂಗಳಂ ವಳಯಮಂ ಸೋಂಕದಂಕಣಿಯ ಹಂಗಿಲ್ಲದೆ ಭೋಂಕನೇಱಿ (ಗಿರಿಶ. ೬-೫೫ ವ); ಅಗ್ಗರಣೆ ಜೊತ್ತಿಗೆ ಜೀನವಂಕಣಿ [ಪಾಠಾಂ. ಜಾನುವಂಕಣಿ] ಶಿರಿಚಿ . . . ಪೊಗರಂಬದ ವಿಲಾಸದಿನೆಸೆದುದಾದಂತಿ (ತೊರರಾ. ೬-೨೯-೧೯). **ಅಂಕಣೆ**: ವಾಘೆಯಲಿ ಕೈಬಿಗಿದುದಂಕಣೆದೊಡಕಿನಲಿ ಮರನಾದವಂಘ್ರಿಗಳು (ಕುವ್ಯಾಗ. ೨-೧೩). **ಅಂಕವಣೆ**: ರತ್ನಾಂಶುಭಾಸುರಮಂ ಲಾಘವದಿಂದಮುಂಕವಣೆಯಂ ಪಾದಾಗ್ರದಿಂ ಮೆಟ್ಟಿ ತತ್ತುರಗಾಧೀಶನ ಬೆನ್ನೆ ವಂದಂ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೮-೧೭೦); ಕಾರ್ಮುಗಿಲೆಂಬಾನೆಯ ರನ್ನದಂಕವಣೆ [ಪಾಠಾಂ. ದಗ್ಗರಣೆ, ದಗ್ಗವಣೆ, ದಂಕವಣೆ] ಯೆಂಬಂತೆ ಚೆಲ್ವಾಯ್ತು . . . ಗೀರ್ವಾಣ ಬಾಣಾಸನಂ (ಜಗವಿ. ೪-೧೬). **ಅಂಕೋಣಿ** (೬). **ಅಂಗವಡಿ** (೬).
[ಅಂಕ$_2$ + ?. ॥ ತಮಿ. ಮಲ. ಅಙ್ಕಪಡಿ, ಅಙ್ಕವಡಿ; ತುಳು. ಅಂಕೋಲ್ದೆ; ತೆಲು. ಅಂಕವನ್ನಿಯ, ಅಂಕವನ್ನೆ]

ಅಂಕವಣಿ$_2$ (ನಾ). ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಬಡಿಯುವ ತಮಟೆ; ರಣಹಲಗೆ (ಉಕ). 'ಅಂಕವಣಿ^{3}' ಪರಾ. [< ಅಂಕ$_2$ + ಮಣಿ?]

ಅಂಕವಣೆ 'ಅಂಕವಣಿ$_1$' ನೋ.

ಅಂಕವರೆ (ನಾ). ಶರೀರದ ಮೇಲೆ ಇರುವ ಒಂದು ಗುರುತು (ಗ್ಯಾರಟ್). [ಅಂಕ$_2$ + ಬರೆ$_2$]

ಅಂಕವಲ (ನಾ). ಗುರುತು ಮಾಡಿದ ಪ್ರದೇಶ ; ಮಿಸಲು ಹೊಲ : ಪುಹಾದೇವರಿಗೆ ಅಂಕನಾಥವೆಸರಿಂ ಅಂಕವಲ ತಳ್ಕಯ್ತು . . . ಪಾರಡೆಯ ಜಂಗಮಾರಾಧನೆಗಂ ಕೊತ್ತಸಿ ಕುಟುವರಿಗೆ ತಳವೃತ್ತಿ ಅಂಕವಲ ಕೂಂದಿ ನಾಡೊಳು ಸಲುವಂತೆ ಹೆಜ್ಜಾಗ್ಗಿಯ ಹುಬ್ಬುವೊಂಡತ್ತು ದಿನ ಸುಂಕ ನೂಜೆತ್ತಿನ ಪರಿಹಾರ (ಎಇ. XXI, ೧೪೫-೫೫, ೬೧ ; 1260).

[< *ಅಂಕವೊಲ (ಅಂಕ್ಕ + ಪೊಲ)]

ಅಂಕವಲೆ 'ಅಂಕೋಲೆ' ನೋ.

ಅಂಕವಾಡಿ (ನಾ). ರಣಭೇರಿ ; ರಣಹಲಗೆ : ಅಂಕವಜೆ, ಅಂಕವಾತು (ಕವಡ. ೨೯೮ ಪ್ರಯೋಗ) ; ಡಂಗುರಮಂ ಸಾಱುವಂತಿರಂಕವಜೆ ಮೊಗಗೆ ಲೊಡಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೭೪-೧೧). [ಅಂಕ್ಕ + ಪಜೆ[1]]

ಅಂಕವಾಡಿ (ನಾ). ಜಟ್ಟಿಗಳ ಕೇರಿ (?) : ಯಿಂತಪ್ಪದನಂ ಮಹಾಜ [ನಂ] ಆಚಾರವ ತಾಳು ಮಾಡಿಕೊಂಬ × ರೆ ಅರಸು ಅಧಿಕಾರಿ ಸುಂಕತಳ × × ಯಂಕವಾಡಿ ಅವನಾನಿಧುನೂ × × × × ಮಾಡಿದವನೂ (ಸೌಇಇ. IX-ii, ೪೩೮-೩೪ ; 1418). [ಅಂಕ್ಕ + ಪಾಡಿ]

ಅಂಕವಾತು (ನಾ). ೧. ಯುದ್ಧದ ಮಾತು. ೨. ವೀರವಚನ. ೩. ಬಿರುದಿನ ಅಥವಾ ಹೊಗಳಿಕೆಯ ಮಾತು : ಅಂಕಕ್ಕ – ಅಂಕವಜೆ, ಅಂಕವಾತು (ಕವಡ. ೨೯೮ ಪ್ರಯೋಗ). ೪. ಸಂಕೇತದ ಬಿರುದನೆಗೆಗೆಯಲ್ಲಿ ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಮಾತು (೩). [ಅಂಕ್ಕ + ಮಾತ್ತು]

ಅಂಕವಿರಾಮ (ನಾ). ೧. "ನಾಟಕದ ಅಂಕಗಳ ಮಧ್ಯದ ವಿರಾಮ" (ಇಂಕಶ. ೩೩೫). ೨. "ಈ ವಿರಾಮ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ನಡಸುವ ನೃತ್ಯ, ಗೀತ ಮೊದಲಾದುದು" (ಇಂಕಶ. ೩೩೫). [ಅಂಕ್ಕ + ವಿರಾಮ]

ಅಂಕವೀರ (ನಾ). ಯುದ್ಧವೀರ ; ಪ್ರಸಿದ್ಧವೀರ (೩). [ಅಂಕ್ಕ + ವೀರ]

ಅಂಕವೇಱು (ಕ್ರಿ). ೧. ಯುದ್ಧರಂಗವನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸು ; ಕಾಳಗಕ್ಕೆ ಹೋಗು. ೨. ತೊಡೆಯನ್ನು ಏರು : ಇಂದುಮಂಡಲದ ನಿರಿಯಂ ಸೂಜ್ಞಮಾದಿರ್ದ ಬಂದು ವಿಷಯೊಡೊಳಿರುಗಳಜ್ಞರಿರ್ದ್ದರ್. . . ಮುಂದು ವಂದಂಕವೇಱಿರರೀಗ ವರಸುಭಟರೆಂದು ಪೊಸವರ್ತಿಯಂ ಪ್ರೌಢೆಯೆವರ್ಳ್ ಪೇಳ್ದೊಡೆ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೦-೫೩). [ಅಂಕ್ಕ + ಏಱು]

ಅಂಕಶಾಲೆ (ನಾ). ಗರುಡಿಯ ಮನೆ (?) : ಕಂಗೊಳಿಸಿ ಗೋಪುರಾಗ್ರಂ ಗಳ ಪರಿವ್ರಾಜ್ಞಿಜಿಸುವ ಕೋಟೆ ಕೊತ್ತಳಾಳ್ದೀರ ಹುರಿಮುಖದಂಕಶಾಲೆಯಿಂದ (ಭುಕ್ತಿಂಗ. ೧೩-೨೫). [ಅಂಕ್ಕ + ಶಾಲೆ[1]]

ಅಂಕಕೊನ್ನಗಾಱು (ನಾ). ಪ್ರಸಿದ್ಧನಾದ ಮಾಟಗಾರ (?): ಲೀಲೆಯ ಕುಟಿತು ಆಡುವರೆಲ್ಲರು ಕಾಲಸಂಹರನ ಬಂಧುಗಳು. ಲೀಲಾಂಗನಾ ಸುಖವ ಕುಟುತು ಆಡುವವರೆಲ್ಲರು ಲೋಲಲುವೆಯ ಬಂಧುಗಳು. ಕೈಲಾಂಗನೆಯ ಲೀಲೆಯಾಡುವರೆಲ್ಲರು ಕಾಲಬಂಧುಗಳು. ಈ ಲೀಲೆಯು ಜಾಳಿಸಾ ಅಂಕಕೊನ್ನಗಾಜ ನೀಳಳಿಂಕ ಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಜುನ (ವೀಸಾಮಾ. ೧೭-೧೪). [ಅಂಕ್ಕ + ಕೊನ್ನಗಾಜ]

ಅಂಕಸುಂಕ (ನಾ). = ಅಂಕಗದ್ಯಾಣ : ಬೆಸವೊಕ್ಕಲು ಅಜ್ಜಸುಜ್ಞ ಬಟ್ಟಸಾಲೆ ತಳವಾಜಿಕೆ ಪಾಲಿಕ್ಕೆಱೆ . . . ಸರ್ವಾದಾಯಪ್ರಾಪ್ತಿ ಸಹಿತ ಮಾಗಿ (ಎಕ. VIII, ಸಾಗರ. ೧೮೬-೨೬ ; 1488). [ಅಂಕ್ಕ + ಸುಂಕ]

ಅಂಕಾವತಾರ (ನಾ). "ಒಂದು ಅಂಕದ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಪಾತ್ರಗಳು ಹೋಗುವಾಗ ಸೂಚಿಸುವ ವಿಷಯದಿಂದಲೇ ಮತ್ತು ಅದೇ ಪಾತ್ರಗಳಿಂದಲೇ ಮುಂದಿನ ಅಂಕವು ಪ್ರಾರಂಭವಾಗುವುದು" (ಕೃಪಡಿ. ೨೪೯). [ಅಂಕ್ಕ + ಅವತಾರ]

ಅಂಕಾಸ್ಯ (ನಾ). "ಒಂದು ಅಂಕದ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಪಾತ್ರಗಳು ಹೋ ಗು ವಾ ಗ ಮುಂದಿನ ಅಂಕದ ಆರಂಭದಲ್ಲಿ ಬರುವ ಬೇರೊಂದು ವಿಷಯವನ್ನು ಸೂಚಿಸುವುದು" (ಕೃಪಡಿ. ೨೦೬). [ಅಂಕ್ಕ + ಆಸ್ಯ]

ಅಂಕಾಳೆ 'ಅಕ್ಕಾಳೆ' ನೋ.

ಅಂಕಿ (ನಾ). ಒಬ್ಬನ ಹೆಸರು. 'ಅಂಕಿಸೆಟ್ಟಿ' ಪರಾ. [ಅಂಕ್ಕ + –ಇ]

ಅಂಕಿ 'ಅಂಕ್ಕ' ನೋ.

ಅಂಕಿ-ಅಂಶ (ನಾ). ಒಂದು ವಿಷಯವನ್ನು ಕುರಿತ ಸಂಖ್ಯಾವಿವರಗಳ ಸಂಗ್ರಹ : ಅಂಕಿ-ಅಂಶಗಳ ಶಾಸ್ತ್ರ=ಸಂಖ್ಯಾಶಾಸ್ತ್ರ (Statistics). [ಅಂಕ್ಕ (< ಅಂಕ್ಕ್ಕ) + ಅಂಶ]

ಅಂಕಿತ (ಗು). ೧. ಗುರುತು ಮಾಡಿದ ; ಗುರುತುಳ್ಳ. ೨. ಅಂಕಿಯನ್ನು ಗುರುತು ಹಾಕಿದ. (ನಾ). ೩. ಗುರುತು ; ಹೆಸರು ; ಮುದ್ರಿಕೆ. ೪. ರುಜು ; ಸಹಿ. ೫. (ಗ್ರಂಥ ಮೊದಲಾದವುಗಳ) ಅರ್ಪಣೆ ; ಸಮರ್ಪಣೆ. ೬. ವಶದಲ್ಲಿರುವವನು : ಧರ್ಮದ್ರೋಹಿಯಾಗಿರುವ ಚಕ್ರವರ್ತಿಶ್ರೀಪರಿಗೆ ಅಂಕಿತರಾದಿದ್ದೇವೆಂದು ಹೇಳಿಕಳುಹ್ಸಿದ್ದ . . . ಗುಲಾಮರಾಗಿ ನಡೆಯುತ್ತಾ ನೂರು ವರ್ಷಗಳು ಜೀವಂತರಾಗಿರುವುದಕ್ಕಿಂತಲೂ ಇಂದೇ ರಣಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಮಡಿಯುವುದು ಶ್ರೀಯಸ್ಕರ ವಾದುದು (ಕ್ರಿರಾಯ. ೧೬೨). ೭. ಕುದುರೆಯ ಓಟಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ : ಬಿಂಕಂಬಡೆದುದು ವಿಕ್ರಮುವಂಕಿತಮುಖಕಂಮುಖಮುಜಮುಜಂ ಮೆಂಬಯ್ದುಂ ಕಣ್ಕೊಳಿಸುವ ಧಾರೆಗಳಂ ಕುದುರೆಯ ಕಾಲ್ಳ್ ಕೋಡಗಜಂ ಯೊಳವಕ್ಕುಂ (ಗುಪ್ತಿಪ. ೯-೩೬). 'ಪಂಚಧಾರೆ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅಂಕಿತಗೈ (ಕ್ರಿ). ಗುರುತಿಸಿ ತೋರಿಸು ; ಕುರುಹುಟ್ಟು ತೋರಿಸು : ತೋರಿದುಮೊಲಪೆಳ್ಳ ತಾನಲ್ಲದೆ ಮಿಕ್ಕ ನಾರಿಯರ್ಗೊಲಿಯನೆಂದಿನುತ ಕೋರಿದ ಕೈಷ್ಣನಂಕಿತಗೈದ ಪೆಜದಿ ಕಳಾರಿಯ ಪಿಡಿದೊಳಳಿಪಳಿಪಳಿಪಳು (ಹೋಹತ. ೪-೧೩). [ಅಂಕಿತ + ಗೈ (< ಕೆಯ್[1])]

ಅಂಕಿತನಾಮ (ನಾ). ಒಬ್ಬನಿಗೆ ಇಟ್ಟ ಅಥವಾ ಕೊಟ್ಟ ಹೆಸರು : ಅಂಕಿತನಾಮಂ ಪೆಸರಿನುಮಪಸಿಪ್ಪ ದಿನಿಂತಾದೊಡದಱಿಬುರ್ದು (ಕ ಮಪ. ೭೬ ವೃತ್ತಿ). [ಅಂಕಿತ + ನಾಮ]

ಅಂಕಿತಪಾಕು (ಕ್ರಿ). ೧. ಹೆಸರು ಬರೆ ; ರುಜು ಹಾಕು (ಸ್ಯಾಂಡರ್). ೨. ಅರ್ಪಣೆಮಾಡು (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [ಅಂಕಿತ + ಪಾಕು (< ಪಾಯ್ತು)]

ಅಂಕಿಮ (ನಾ). ಒಬ್ಬನ ಹೆಸರು. 'ಅಂಕಿಮಗೆಯ್' ಪರಾ. [ಅಂಕ್ಕ + –ಮ್ಮ (< ಅಮ್ಮ)]

ಅಂಕಿಮಗೆಯ್ (ನಾ). ಅಂಕಿಮ ಎಂಬ ಹೆಸರಿನವನ ಹೊಲ : ಮತ್ತಂ ಅಂಕಿಮಗೆಯಂ ತೆಂಕಲು ಸೇವಪೋಗ ರಾಮಯ್ಯನವರ ಕೆಯಂ ಬಡಗಲು (ಸೌಇಇ. IX-i, ೩೭೦-೪೪ ; 1258). [ಅಂಕಿಮ + ಕೆಯ್ಯ]

ಅಂಕಿಯ (ನಾ). ಒಬ್ಬನ ಹೆಸರು. 'ಅಂಕಿಯನಾಯಕ' ಪರಾ. [ಅಂಕಿ + –ಯ್ಯ (< ಅಯ್ಯ)? ಅಥವಾ < ಅಂಕಿಯ?]

ಅಂಕಿಯನಾಯಕ (ನಾ). ಒಬ್ಬನ ಹೆಸರು : ಬಲವಂಕಿಜ ಅಂಕಿಯ ನಾಯಕರ ಕುಮಾರ ಕಿವಯ್ಯನಾಯಕರು (ಎಕ. X, ಚಂಂತಾ. ೩೧-೪ ; 1413). [ಅಂಕಿಯ + ನಾಯಕ]

ಅಂಕಿಸು[1] (ಕ್ರಿ). ೧. ವ್ಯಕ್ತಪಡು ; ತೋರ್ಪಡು : ಭಕ್ತರ ಭಾಗ್ಯದ ಹೆಚ್ಚಳಿಯೊ ಹೊಸರಾತಿಯೊ ವಸುಧೆಯ ಸಂತೆಯೊ ಎಂದಿರದಂಕಿಸಿ ಮೆಜ್ಚಿದುದು ಕೈಲಾಸಂ (ವೀರೇಶ. ೧-೧೧). ೨. ವಶಪಡಿಸಿಕೊ ; ಅಧೀನ ಮಾಡಿಕೊ : ಅಲರ್ವಂಗೆ ಕಿವಿ ತೆಗೆದಂಬುವಂಗೆ ತಡಂಬರಿವಂಗೆ ಕಂಬಕಪ್ಪಳಿಯಮವುಂಕುವಂಗೆ ಜವನಂಕಿಸುವಂಗೆ ನಿಡಿಲ್ದಿಡಿಲ್ದಿಟ್ಟಂ . . . ಜಟ್ಟಿ ಮನೆಂಬ ಜೆಟ್ಟಿಗಂ (ಎಕ. XI, ದಾವಣ. ೪೩-೪೮ ; 1164) ; ಈ

ಯತಿವರ್ತಿಯಂ ವಶವರ್ತಿಮಡಲುಮಂಕುಶಮಿಲ್ಲದಂಕಿಸಲುಂ ನಿನಗೆ ತೀರ್ಪುದು (ಅರ್ಜುನ. ೫-೧೧೫ ವ). ೩. ಎಣಿಸು ; ಲೆಕ್ಕ ಹಾಕು : ತಳವಟಿದೊಳಾಯಾಸ್ಥರಾಶಿಯನೆವ ಕೆಲಂಗವು ಸೂರ್ಯನೆಂಬುದ ತಿಳಿದಱೀರಾತ್ರಿಗಳ ಸಂಖ್ಯೆಯ ಸಲುಗೆಯಿಂ ಅಂಕಿಸಿದ [ಪಾಣಾಂ. ಯಂಕಿಪುದು] ಬಳಸುವುದು ಸಸ್ಯಾರ್ಗಬೆಯಲಿ (ಕುಮಾ.ಅ. ೪-೨೧) ; ಆ ಯೋಧೈ ಅಂಕಿಸಲಿನ್ನೆರಳ್ಕುಲುಂಗಾವುದವನಿ ಸೋಂಕಿಗೆಯ್ವಂದನಾ ಕುವರ (ಭರತ. ೫೮-೧೧). ೪. ಲಕ್ಷಿಸು ; ನಿರ್ದೇಶಿಸು : ನಸು ಮಸುಳ್ದಂಗಲೇಱಿ ಪೊಜ ಮಟ್ಟೆಡಗಾಲ್ ಪೊಜವಾಜಮೇಲೆ ಪಕ್ಕಿಸಿದ ಮಡಂ ಕರದ್ದುಯದೆ ಬಿದ್ದಿಸೆ ದೆತ್ತಿದ ಮಾಲೆ ಮಂಡ[ಮುಂಡ]ನಂಕಿಸುವ ಮುಖೇಂದು ಮುಂಡಲನು ಗೆಯ್ದ ಕುಚಂ ಮುರಿ ಕಲ್ಪಳಂಗಿ ಕಣ್ಮನಿದಿರೆ ಪಾಣಿದಳ್ ಪೊಳೆದು ಬೇಡರ ಮಿಂಚಿನ ಬೊಂಬೆಯಂದಿನಂ (ಅರ್ಜುನ. ೩-೧೬) ; ದಿನ್ನಬಸನ ಮುನಿಯಡೀಕ್ಷಿಸಿ ಮಿಂಡಸಂಗಯ್ಯಗಳನಂಕಿಸುತ ಉಸುರಿದಂ (ಬಸವ. ೧೨-೫೭). ೫. ಗುರುತು ಮಾಡು; ಮುದ್ರೆಯೊತ್ತು : ಮನೆಯೆಂದುಂ ಮಸುಜಲಿರದುಂ ಮನೆವಾರ್ತೆಯೆಂದುಂ ಮನಂ ತಣ್ಪ ಪೆಸರನಂಕಿಸಿ ಕಳಿಸಿ ಜಗದರಸುತನಂ ತನ್ನದೆಂಬಹಂಕಾರದಲ್ಲಿ (ಮಹೀನ. ೧-೧೫ ಟೀಕ್ಸು) ; ಸಿಂಹಾಕಾರಮನಂಕಿಸಲ್ ನರರ ದಿನ್ನೊಳ್ ಹಸ್ತಿ ರೋಗಂ ಹರಂ (ಕಬ್ಬಿಗ. ೧೧೧). ೬. ವ್ಯಕ್ತಪಡಿಸು ; ತೋರ್ಪಡಿಸು : ಬಳವೆರಿಯೊಳ್ ಪಳಂಚಲೆಂದು ನೀರಾಚಲಂಗಳ್ ಸಾಲಿಟ್ಟುವೆಂದು ಬಿಂಕಮನಂಕಿಸಿ ಕಕ್ಕೆ ವಂದ ಗಂಧಸಿಂಧುರಸಮೂಹದಿಂ (ರಾಜಶೇ. ೬-೧೧ ಪ). ೭. ಸೇರಿಸು ; ಇಡು ; ತೊಡಿಸು : ಭುಜಕೀರ್ತಿಗಳನಂಕಿಸಿ ಕಡಗ ಕಂಕಣ ಸೂಡಗವಸಿಕ್ಕಿ (ಬಸವ. ೪-೩೬) ; ಕಂಕಣವನು ಕಾಲಿಗಂಡುಗಳಿಗೆಯನು ಕೈಗಂಕಿಸುತಂಬುಜಾಕ್ಷಿಯರು (ಉಂಡಾಣಾ. ೩೧-೬). ೮. ಸೇರಿ ಹೊಗಿಸು : ಅಂಕಿಸುತಿಯ ಪಾಪವನು ಹಜ್ಜಿದಿಹಪರಿವಾರದಲಿ ಅಂಕಿಸಿ ದುದೀ ತನ್ನ ಮನವ (ವಿಘಾ. ೬-೧೦-೪೦). ೯. ಸ್ತ್ರೋತ್ರಮಾಡು ; ಹೊಗಳು : ಪಾಕಶರು ಭಟ್ಟುರುಗಳಂಕಿಸಲು (ಬಸವ. ೨೬-೬) ; ಜಯು ಜಯುಯೆಂದು ಪಾಕಶಾದ್ಯರಿತೀಕವಿಧದೊಳಂಕಿಸಿದರಾಗಳ್ (ಪದ್ಮಣಾ. ೧೧-೧೪೭). [ಅಂಕ್ಕ್ + -ಇಸು]

ಅಂಕಿಸ್ಯಂ (ಕ್ರಿ). ಬಳ ; ಲೇಪಿಸು : ಕುಂಕುಮದೊಳ್ಳುರಿಯಿರಿದಿರ್ಪ ಕೆಮ್ಮೆ ಜ್ಜೆಯ ಪಂಕಜನುತ್ತುಮಂಗದೊಳು ಅಂಕಿಸಿಕೊಂಡಿರ್ಪಳವಳು (ಕುಮಾಸಾ. ೩೩-೯೩). [ಅಂಕ್ಕ್ (< ಅಕ್ಕ್) + -ಇಸು]

ಅಂಕಿಸೆಟ್ಟಿ (ನಾ). ಒಟ್ಟಿನ ಹೆಸರು : ವರಸ ಬಬಂಧಿಯಾಗಿ ಕೊಡುವ ಪಡಿ ... ಪಟ್ಟಣಸಾಮಿ ಅಂಕಿಸೆಟ್ಟಿ ಮಾಳಸೆಟ್ಟಿ ಪ ಕ್ಷ (ಎಳ. II, ೨೩೫-೧೯ ; ೧೪೨) ; ಶ್ರೀಚಾಳಚಂದ್ರ ದೇವರ ಗುಡ್ಡ ಅಂಕಿಸೆಟ್ಟಿ ಅಳಿನಂದ ದೇವರಂ ಮಾಡಿಸಿದಂ (ಎಳ. II, ೧೯೬-೨ ; ೧೨೦). [ಅಂಕ್ಕಿ + ಸೆಟ್ಟಿ]

ಅಂಕು[1] (ಕ್ರಿ). ಸೊಟ್ಟಾಗು ; ವಕ್ರವಾಗು : ತಾಜಿಪಂಕದ ನಡುಂಕದ ಕೊಂ ಬೊಣಗಿದರ್ ಪೊಟ್ಟಿಪೋದೊಣಗಿದ ವೃಕ್ಷದಿಂದಜಿವುದಾಯೆಡೆಯೊಳ್ ಜಳಮಾದೆಂಬುದಂ (ಲೋಕೋಪ. ೫-೪). [~ ಅಂಕ್ಕ್ ?]

ಅಂಕ್ಕು (ನಾ). ಡೊಂಕಾಗಿರುವುದು. 'ಅಂಕುಡೊಂಕು' ಪರಾ. [ಅಂಕ್ಕ್ + -ಉ]

ಅಂಕ್ಕೂ (ನಾ). (ಉಕ) ನಾಟಕದ ಅಂಕ : ಬಾಯ ಬಂಡಾಯ ಅಂಕು ೦ ಪ್ರವೇಶ ೧ (ಬಂಡಾಯ. ೧). [ಸಂ. ಅಂಕ್ಕ]

ಅಂಕುಡೊಂಕು (ನಾ). ೧. ನೇರವಾಗಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ ; ವಕ್ರತೆ : ಅಂಕುಡೊಂಕುಗಳು ಯಾರಲ್ಲಿ ಸಿಗುವುದಿಲ್ಲ ? (ಸಣಾಕ. ೧೦೮). (ಗು). ೨. ವಕ್ರವಾಗಿರುವ. ೩. ರೂಪ ಸರಿಯಾಗಿಲ್ಲದ : ನಾನೇನೋ ಬಾಯಿಗೆ ಬಂದಹಾಗೆ ಅಂಕುಡೊಂಕು ಶಬ್ದಗಳನ್ನೇ ಎಳೆದು ಭಜನೆ ಮಾಡುತ್ತೇನೆ (ಪ್ರಚಲಿಂ. ೯). [ಅಂಕ್ಕು + ಡೊಂಕ್ಕು]

ಅಂಕುಪರದೆ (ನಾ). = ಅಂಕಪರದೆ : ಮುಂದು ಮುಂದು ಕಾಂಡಪಟ ಹಿಂದೆ ಹಿಂದೆ ಅಂಕುಪರದೆ (ಪಜ್ಞಕಾ. ೩೪). [ಅಂಕ್ಕು + ಪರದೆ]

ಅಂಕುರ (ನಾ). ೧. ಮೊಳಕೆ ; ಅಗೆ. ೨. ಮೈಮನೋಲಿನ ಕೂದಲು ; ರೋಮ. ೩. ರಕ್ತ. ೪. ನೀರು. ೫. ಮೊನಚು ; ತುದಿ. ೬. ಗೆಡ್ಡೆ ; ಬಾವು ; ಊತ. [ಸಂ.]

ಅಂಕುರವಡೆ (ಕ್ರಿ). ಮೊಳಕೆಯಾಗು ; ಮೊಳೆ ; ಚಿಗುರು : ಅಂಕುರ ವಡೆದ ಪೂಗಿಡು ವೃಕ್ಷ ಲತವೆಗೇರಿ ಬಿಂಕಿಯ ಹರಿಹಿದಂತಾಯ್ತು (ನೇಮಚ. ೨೮-೨೦). [ಅಂಕುರ + ಪಡ್ಪ]

ಅಂಕುರವೆಱಯು (ಕ್ರಿ). ರೋಮಾಂಚವಾಗು ; ಮೈನವಿರೇಳು ; ಪುಲಕಿತವಾಗು : ಲೋಚನಯುಗಂ ನೀರೇಱಿ ಮೈಯೆಲ್ಲವಂಕುರವೆಱಲ್ (ಪಂಪಾಶ. ೧೪). [ಅಂಕುರ + ಏಱು]

ಅಂಕುರಾರ್ಪಣ (ನಾ). ೧. ಆಗೆ ಹಾಕುವುದು ; ಉತ್ಪನ್ನವಾಗವಾಗಿ ಮೊಟ್ಟಮೊದಲು ಧಾನ್ಯಗಳನ್ನು ಮೊಳೆಯ ಹಾಕುವ ಶುಭಕರ್ಮ. ೨. ಪ್ರಾರಂಭ. ಅಂಕುರಾರ್ಪಣ ಮಾಡು = ಪ್ರಾರಂಭಿಸು.

[ಅಂಕುರ + ಅರ್ಪಣ]

ಅಂಕುರಿತ (ಗು). ೧. ಮೊಳಕೆಯಾದ ; ಚಿಗುರಿದ. ೨. ತಲೆದೋರಿದ ; ಉದ್ಭವಿಸಿದ. [ಸಂ.]

ಅಂಕುರಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಮೊಳೆ ; ಮೊಳಕೆಯಾಗು : ಇಳೆಯೊಳಂದಂ ಕುರಿಸಿ ಹರಿತ್ಕುಳದೊಳ್ ವರ್ಧಿಸಿಯೆ ನೀಳ್ದು ಗಗನಕ್ಕೆಸುಕ್ಕುತ್ಯಳನಾರೀ [ನಯನಾಂಬು]ಬುವೆ ಬೆಳಸಿದುದೆನೆ ತೀರ್ತಿವಲ್ಲಿಯಂ ಸತ್ಪಿಗರಾ (ಗಣಾಯು. ೧೧-೬) ; ಶಿವನ ದಯೆಗೆ ಚಿತ್ತವಂಕುರಿಸಿ ಬುದ್ಧಿ ಪಲ್ಲವಿಸಿ ಮನಂ ಮುಗುಳ್ದೊತ್ತಿ (ಬಸರ. ೨-೬೨) ; ಭೀಮನು ಮಲಗಿದನು ಮೋಹಾತಿರೇಕದ ಬೀಜವಂಕುರಿಸಿ (ಕುಮ್ಮಾಪ್ರೀ. ಪರಿ. ೨೮೨). ೨. ಚಿಗುರು ; ಚಿಗುರಿಸು : ಪೊಸಕಲರ್ದಂಕುರಿಸಿರ್ದ ಕಲ್ಪಲತೆಯಿಗೆ ಪೋಲ್ವಳ್ (ಆದಿಪು. ೭-೪೭) ; ಕುರವಕವನಪ್ಪು ಅಂಕುರಿಸಿಂ (ಸಂಬಪ. ೧೪-೩೮). ೩. ಉಂಟಾಗು ; ಕಾಣಿಸಿಕೊ ; ತಲೆದೋರು : ತಿಂಬೆರಂಕುರದ ಪೂಲತೆಯೆಂದಿನಮಂಕುರಿಸೆ ಪುಳಕಂ (ಕಾಂತಿಪು. ೧೨-೬) ; ಅಂಕುರಿಪುದು ವಿಧಿಯಾ ಕ್ರಯಾಸಮುಛಾದರದೊಳಂ (ಕಪುದ. ೨೩೦) ; ಹರಿಯ ಸಾಧಿಕ್ಕನದಿ ಜಯವಂಕುರಿಸಿತವರಿಗೆ (ಕುಮ್ಮಾ. ೪-೧). ೪. ನೆನಪಿಗೆ ಳು ; ರೋಮಾಂಚವಾಗು : ಬೆಟಿದೊಳ್ ಜಿರಿವೊಡಲೊಯ್ಯನಂಕುರಿಸಿ... ಕಾಣಲಳ್ಳುಮೊ ಮದಿರಯಮನೋರಥಜನ್ಮಭೂಮಿಯಂ (ಪಂಪ ಭಾ. ೫-೧೪). ೫. ನವಿರೇಳು ; ರೋಮಾಂಚವುಂಟುಮಾಡು : ತುಂಬುರು ನಾರದರೊಂದು ಗೀಯದಿಂಚರಮರ್ದಿಯಂ ಪಳಂಚಲೆಯೆ ವೀರಲತಾಂಗಿಯ ಸೋಂಕು ಮೆಯ್ಯೊಳಂ [ಪಾಶಾ. ಸೊಂಪನಂ] ಕುರಿಸೆ ನಿರಾಕುಳಂ ಕಳೆದನಾಜಪರಿತ್ಯಮಮಂ ಗುಣಾರ್ಣವಂ (ಪಂಪ ಭಾ. ೧೧-೧೫೫). ೬. ವಿಳಿಗೆಯೊಂದು ; ತಲೆಯೆತ್ತು : ಅರಸು ಮುಖ ದೂರಿಳಿಲಂಕುರಿಸುವವಕಿಕಳ್ಳ ಸರಪಳಿಲ್ಲದ ಕಾಣ್ಮದಿಂ ಬಾಣದ ಬಿಲುಸರ ಲೀಸೆಂದ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೭೩೪). [ಅಂಕುರ + -ಇಸು]

ಅಂಕುಲಗೆ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಧಾರಾಪೂರ್ವಕಂ ಸರ್ವಜ್ಞ ನಮಸ್ಯವಾಗಿ ಆಣಜ್ಞೊರು ಮುನಿನೂಜಿಂ ಬಳಿಯಂಕಲುಗೆಯಯ್ವತ್ತ ಜಿಸಿಳಗಳ [ದಿ]ಟ್ಟಿಯನ ಕರಂಜಿಗಂ[ತ್ರಿ]ಂಕವೊಲದಲು (ಎಇ. XXVII, ೭೩-೪೪ ; 1114). [?]

ಅಂಕುಶ (ನಾ). ೧. ಆನೆಯನ್ನು ನಡಸುವಾಗ ಅದನ್ನು ಹದ್ದಿನಲ್ಲಿ ಡಲು ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಆಯುಧ ; ಸೃಣಿ. ೨. ಮಲ್ಲಯುದ್ಧದ ಒಂದು ಪಟ್ಟು : ಬಾಹುದಣ ಖಮ್ಮಂ ಕತ್ತಂ ಹೋದವರುಂಬಂ ಸಗಿರು ವೆಸಪ್ಪ ಜೆಟ್ಟಿಗನ ನಚ್ಚಿನ ಬಿನ್ನಣಮೊಪ್ಪೆ ಕಾದಿದರ್ (ಚಂದ್ರಪು. ೫-೭೮).

೩. ಒಂದು ಗುರುತು : ಎಂದಿಂತು ನಾಲ್ಕು ದಿಕ್ಕಿನೊಳಂ ಅಂಕುಶಮೆಂ ದೊಡೆ ಕ್ರೋಂಕಾರಮಂ ಬರೆವುದು (ಪ್ರತಿಷ್ಠಾ. ೯–೨೨). [ಸಂ.]

ಅಂಕುಶಚಾರಣ (ನಾ). ಅಂಕುಶದಿಂದ ಆನೆಯನ್ನು ನಡಸುವುದು : "ಅಂಕುಶ(ವಾ)ಚಾರಣಮಂ ಯಾತಮೆಂಬುದು" (ಹಲಾಯು. ೩೭–೬೯). [ಅಂಕುಶ + ಚಾರಣ]

ಅಂಕುಶಹಾಕು (ಕ್ರಿ). ತಡೆಮಾಡು ; ಅಡ್ಡಿಪಡಿಸು : ನೀನು ಈ ಹೊಸ ಸುದ್ದಿಯನ್ನು ನನಗೆ ಹೇಳಿ ನನ್ನ ಪ್ರಯಾಣಕ್ಕೆ ಅಂಕುಶಹಾಕಿ ಬಿಟ್ಟೆ (ರೂಢಿ). [ಅಂಕುಶ + ಹಾಕು (< ಪಾಯ್ಕು$_1$)]

ಅಂಕುಶಿ (ನಾ). ಅಂಕುಶ ಹಿಡಿದವನು ; ಮಾವುತ ; ಮಾವಟಿಗ. [ಸಂ. ಅಂಕುಶಿನ್]

ಅಂಕುಶೀ (ನಾ). ಹಿಂದಿನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಪ್ರಚಾರದಲ್ಲಿದ್ದ ರೂಪಾಯಿ ನಾಣ್ಯಗಳ ಹದಿನಾರು ಬಗೆಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : ಬ್ರಿಟಿಶ ಸರಕಾರದ ಅಮಲು ಆದ ಬಳಿಕ ಸಹ ಸನ್ ೧೮೪೦ ರ ವರೆಗೆ ಹದಿನಾರು ಪ್ರಕಾರದ ರೂಪಾಯಿಗಳು ನಡಿಯುತ್ತಿದ್ದುವು. ಅವು – ೧. ಔರಂಗಾಬಾದಿ ೨. ಬಾಗಲಕೋಟ ಅಥವಾ ಮಲ್ಹಾರಶಾಯಿ ೩. ಅಂಕುಶೀ ೪. ಹಲ್ಲಿಶಿಕ್ಕಾ (ಕಭಾಗೆ. ೨೮೦). [ಸಂ.]

ಅಂಕುಸ (ನಾ). ೧. = ಅಂಕುಶ ೧. : ಆನೆಯಂ ಸೇದೆಗೆಡಿಸಿ ತನ್ನ ಬಸಕ್ಕೆ ಮಾಡಿಯೇಱಿಯಂಕುಸಮಂ ಪೊಳೆಯಿಸುತ್ತಮರಸಿಯಲ್ಲಿಗೆ ವಂದು (ವಡ್ಡಾರಾ. ೨೯–೧೭) ; ಮನಮೆಂಬಂಕುಸದಿನ್ದಯ್ದೆನೆಯಿಂದ್ರಿಯಗಜಮನುಗಿದು (ಸೌಇಇ. XI-i, ೯೭–೩೪ ; 1062). ೨. ಅಂಕುಶದಂತಿರುವವನು ; ನಿಯಾಮಕ (ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಬಿರುದುಗಳಲ್ಲಿ) : ಪಾಣ್ಬರಂಕುಸಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧–೧೪೮ ವ) ; ಕಲಿಗಳಂಕುಸಂ ಶ್ರೀವೀರಕಾವದೇವರಸರು (ಎಇ. XXVII, ೧೬೧–೨೪ ; 1256). [ಸಂ. ಅಂಕುಶ]

ಅಂಕುಸವಿಡು (ಕ್ರಿ). ಅಂಕುಶ ಹಾಕು ; ಅಡ್ಡಿಮಾಡು ; ತಡೆ : ಅರಂಕುಸವಿಟ್ಟೊಡಂ ನೆನೆವುದೆನ್ನ ಮನಂ ವನವಾಸಿ ದೇಶಮಂ (ಪಂಪಭಾ. ೪–೩೦). [ಅಂಕುಸ + ಇಡು$_1$]

ಅಂಕುಸಸಾರಣೆ (ನಾ). = ಅಂಕುಶಚಾರಣ : ಎರಡು ಪದಂಗಳಪಭ್ರಂಶಕ್ಕೆ–ಅಂಕುಶ ಚಾರಣ–ಅಂಕುಸಸಾರಣೆ (ಶಮದ. ೨೮೯ ಪ್ರಯೋ). [ಅಂಕುಸ + ಸಾರಣೆ$_2$]

ಅಂಕೂರ (ನಾ). = ಅಂಕುರ ೧. : ಜಿನಿಸಿನ ಕರಂಡಗಳ ನೂತನಾಂಕೂರಗಳ ವನಜಕುಸುಮಂಗಳಿಂದಲಿ ಪುದಿದ ಭಾಜನಗಳನು ಪಿಡಿದು (ವೆಂಕಾರಾ. ೧–೨೨–೬). [ಸಂ.]

ಅಂಕೆ$_1$ (ನಾ). ೧. ಆಜ್ಞೆ ; ಅಪ್ಪಣೆ : "ನೆಮ್ಮುಗೆಯಾಜ್ಞೆಯೊಳಗಂಕೆಯು" (ಶಬ್ದಮಂ. ೮೧) ; ಪಾಂಡವರಂಕೆಯಲಿ ದಳ ಜೋಡಿಸಿತು (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧೦–೬೪) ; ಅಂಕೆಯಿಂದರ್ಜುನಂಗಂದು ಯಾದವಸೈನ್ಯಮಂ ಕೂಡಿಕೊಟ್ಟು . . . ಪಂಕರುಹಲೋಚನಂ ಪೊಱಮಟ್ಟನು (ಜೈಮಿಭಾ. ೮–೧೩). ೨. ಅಧೀನ ; ಹಿಡಿತ ; ಹತೋಟಿ : ಅಂಕದೊಳ್ ಬಳಿಕಿಂದ್ರಜಿತುವಿನುರುಬ್ರಹ್ಮಾಸ್ತ್ರದಂಕೆಯಿಂ ನಿಂದು (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೮–೬) ; ಆ ವ್ಯಾಜದೆ ಅಂಕೆಯಲ್ಲಿಡಲನಿಬರೊಂದಾಗಿ ಪಿಡಿದವನ ಶಂಕಿಸದೆ ಮರ್ದಿಸಿ (ಪರಶು. ೪–೨೮) ; ಅಂಕುಶದಿಂದ ಆನೆಯನ್ನು ತನ್ನ ಅಂಕೆಯೊಳಗೆ ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೪–೨೪. ಕಿ) ; ಅರಸನ ಅಂಕೆಯಿಲ್ಲದೈವದ ಕಾಟವಿಲ್ಲ (ಗಾದೆ) ; ಅಂಕೆಯಿಲ್ಲದ ಕಪಿ ಲಂಕೆಯನ್ನು ಸುಟ್ಟಿತು (ಗಾದೆ). ೩. ಬೆದರಿಕೆ ; ಬಲಾತ್ಕಾರ : ಬರೆಸಿ ಇಟ್ಟು ಇದ್ದ ಕಾಗದಕ್ಕೆ ಅಂಕೆಯಲ್ಲಿ ವಂದು ಗುರ್ತು ಹಾಕಿಸಿಕೊಂಡದ್ದೇ ಹೊರ್ತು (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೧೯). ೪. ದರ್ಪ ; ಠೀವಿ : ಕಟ್ಟುಬ್ಬಟೆಯ ಕಾದಾಳ್ಗಳ್ ಬೆರಸಂಕೆಯಿಂ ಬೀದಿವರಿದು ನುರ್ಗಿವರ್ಪ ಸೌಮಿತ್ರಿಯಂ ನೆಟ್ಟನೆ ಕಂಡು (ರಾಮಾಶ್ವ. ೯೭–೨೧). ಅಂಕೆಮಾಡಿಕೊ = ಅಧೀನ ಮಾಡಿಕೊ : ಉಪದ್ರಪಡಿಸಿ ಗ್ರಾಮಗಳನ್ನು ಅಂಕ್ಕೆ[ಕೆ]ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಮತ್ತು ನಾನಾ ಬಗೆ ಕಿರುಕುಳ ಉಪದ್ರಗಳ ನಡಸುವದಾಗಿ ಕೇಳಪಟ್ಟುಯಿಧೀತು (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೮, ೧೬–೧೦ ; 1762). [~ ಅಂಕ್ಕ$_2$?]

ಅಂಕ್ಕೆ$_2$ 'ಅಣ್ಕೆ' ನೋ.

ಅಂಕ್ಕೆ$_3$ 'ಆನ್ಕೆ' ನೋ.

ಅಂಕ್ಕೆ$_4$, ಅಂಕ್ಕಿ$_2$ (ನಾ). ೧. ಸಂಖ್ಯೆಯನ್ನು ಬರೆಹದಲ್ಲಿ ತೋರಿಸುವ ಚಿಹ್ನೆ ; ಅಂಕ : ೫೮೯ ಎಂಬ ಸಂಖ್ಯೆಯಲ್ಲಿ ಮೂರು ಅಂಕೆಗಳಿವೆ (ರೂಢಿ). ೨. ಎಣಿಕೆ ; ಲೆಕ್ಕ : ಇಂದಿಗೆಂಟನೆಯ ದಿನದಲ್ಲಿಯಾ ಕಳ್ಳರಂ ತಂದೀವೆನೆಂದೆಮ್ಮೊಳುಸಿರಿದಂಕೆಯ ದಿನಂ ಬಂದಿತ್ತು (ಸಮ್ಯಕೌ. ೨–೯೦) ; ಅಂಕೆ ತಿಳಿಯದವ ಮಂಕಗಿಂತ ಕಡೆ (ಗಾದೆ). ೩. ಅಳತೆ : ಖಂಡುಗದಂಕೆ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). ೪. ವಿವರ (?) : ಅಂಕೆಯಿದು ಪಾರ್ಥಿವರ ವಿಭವಾಲಂಕೃತಿಯನದನೇನ ಹೇಳುವೆನಂಕವಿದು (ಕುವ್ಯಾಆ. ೧೩–೭) ; ಅಗಳಾಳ್ವೇರಿ ಕೊತ್ತಳ ಹುಲಿಮುಖದೊಳು ಜಗಳದಂಕೆಯ ಬಲ್ಲ ಭಟರ ಮಿಗೆ ಬಲಿದು (ಕಂನವಿ. ೧೧–೧೩೯) ; ಶಂಕರನು ಷಣ್ಮುಖಗೆ ಚಿತ್ತಿನ ಅಂಕಿತದ ಕುರುಹುಗಳ ಲಕ್ಷ್ಯವ ಅಂಕೆಯೆಲ್ಲವ ಹೇಳಿ (ಜ್ಞಾನಸಿಂ. ೧೮–೯೩). ೫. ಅಭಿಪ್ರಾಯ : ಮಡಸೋಂಕಂ[ಕಿಂ] ಮನದಂಕೆಯಂ ತಿಳಿದು . . . ಪವನಂ ಜಯಾಶ್ವನೆನಸುಂ ವಿಭ್ರಾಜಿಸಿತ್ತೋಜೆಯಿಂ (ಕುಸುಮಾ. ೮–೭೩). ೬. ಗುರುತು ; ಕುರುಹು : ನೋಡೆ ವಿಭ್ರಾಂತಿಯೆಂಬಾ ಅಂಕೆಯಂ ಪೇಳ್ವುದು – "ಆವ ಬಗೆಯಿಂ ಭ್ರಾಂತಿಯೆಂಬ ಕುಱುಪಾದುದು" (ಮನೋವಿ. ೪–೭, ಟೀಕು). ಅಂಕ್ಕಿ$_2$: ೧. ಈ ಪುಟದ ತುಂಬ ಅಂಕಿಗಳೇ ಇವೆ (ರೂಢಿ). [ಸಂ. ಅಂಕ]

ಅಂಕೆಗ (ನಾ). ಗುರುತು ಉಳ್ಳವನು : ಮಿಗದ ಅಂಕೆಗ (= ಚಂದ್ರ) (ಕಿ). [ಅಂಕ್ಕೆ$_4$ + –ಗ$_1$]

ಅಂಕೆಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ಗುರುತುಮಾಡು : ತರುತತಿಯೊಳ್ ತ್ರಿಲೋಚನಮಿದಿಂದರವಿಂದನಿವಾಸನಟ್ತಿಯಿಂ ಸರಳತಳಾಂಗುಳಿತ್ರಿತಯದಿಂ ಫಲವಕ್ತ್ರದೊಳಂಕೆಗೆಯ್ದು ತತ್ಕರಕಪುಟಾಂಬುವಂ ಪುದಿದಂ (ಕುಸುಮಾ. ೯–೨೬). [ಅಂಕ್ಕೆ$_4$ + ಗೆಯ್$_1$ (< ಕೆಯ್$_1$)]

ಅಂಕೆಗೇಡು (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಪೆರ್ವ್ವಯಲ್ಪನ್ನೆರಡಱ ಕಿಱುದೆಱೆ ಬಿಟ್ಟಿಯುಮಂ ಕಾದು ಪರಿಹಾರಂ ಬಿಟ್ಟಂಕೆಗೇಡು ಕಲ್ನಾಡು (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೧, ೭೪–೮೮ ; 1053). [?]

ಅಂಕೆ[ಕೆ]ಟಂಕ (ನಾ). = ಅಂಕಟಂಕ : ಕವಿಳಾಸಪುರದಲ್ಲಿ ಸುಂಕಸಾದ ತಳಸಾರಿಗೆ ಬಟ್ಟೆಯ ಬಾಧೆ ಗ್ರಾಮಬ್ರಯ ನಿಧಿ ನಿಕ್ಷೇಪ ಅಂಕೆ[ಕೆ]ಟಂಕ ಅಣೆ ಗೋಸನೆ ಮುದ್ರೆ ನಾಗೇಶ್ವರಕ್ಕೆ (ಎಇ. XXI, ೧೪–೭೩ ; 1260). [ಅಂಕ್ಕ$_2$ + ಟಂಕ]

ಅಂಕೆದೋಱು (ಕ್ರಿ). ಸೂಚಿಸು ; ಕುರುಹುದೋರು : ಸೋಂಕಿ ಚೆಂದುಟಿಗಚ್ಚಿದಿನೆಯಗೆ ಮುಗ್ಧೆ ತೊಡಂಕು ಸಾಕೆಂದು ಕೈಯೊದರ್ವ ಕಂಕಣದುಲುಹೊಯೆಂಬಂತೆ ಕೊರಳು ಕುಣಿದಂಕೆದೋಱಿದಳು ತಾನಗಳ (ಭರಚ. ೧೧–೧೬). [ಅಂಕ್ಕೆ$_4$ + ತೋಱು$_1$]

ಅಂಕೆಮೀರು (ಕ್ರಿ). ಹತೋಟಿ ಮೀರು ; ಸ್ವಾಧೀನ ತಪ್ಪು : ಅವನು ತಮ್ಮ ಅಂಕೆ ಮೀರಿ ಹೋದನೆಂಬ ಗಾಬರಿ ಶಾಸ್ತ್ರಿಗಳಿಗುಂಟಾಗಿತ್ತು (ನಿರಾತೆ. ೫೯). [ಅಂಕ್ಕೆ$_1$ + ಮೀರು (< ಮೀಱು)]

ಅಂಕೆಯ (ನಾ). ಒಬ್ಬನ ಹೆಸರು : ಮಹಾಪ್ರಧಾನಂ ಅಂಕೆಯ ದಂಣಾಯಕರ ಅಳಿಯ ಮಾಚಯ ದಂಣಾಯಕರು (ಎಕ. V, ಹಾಸನ. ೧೮೨–೧೨ ; 1314). [< ಅಂಕ್ಕ$_1$ + ಅಯ್ಯ$_1$?]

ಅಂಕೊ[ಕೋ]ಲೆಗಾಲೆ (ನಾ). ಅಂಕೋಲೆಯ ಮೆಳೆಯ ಪಕ್ಕದಲ್ಲಿ

ಹರಿಯುವ ಕಾಲುವೆ (?): ತಸ್ಯ ಸೀಮಾನ್ತರಂ ಪೂರ್ವಸ್ಯಾನ್ದಿಶಿ ತುಟ್ಟಿಲ್ಗಾಲೆ ಅನ್ತೆ ಬನ್ದು ಕಳರಾ ಬಾಯ್ಕಾಲುಳ್ ಕೂಡಿ ಅನ್ತೆ ಬನ್ದು ನೆ[ನೇ]ಜಿಲ್ಗಾಲೆ ಅನ್ತೆ ಬನ್ದು ಕೊಣ್ಣೆನ್ದಗಾಲೆ ಅನ್ತೆ ಅಂಕೊ[ಕೋ]ಲೆಗಾಲೆ ಅನ್ತೆ ಬನ್ದು ತೊಜಿಯುಳ್ ಕೂಡಿತ್ತು (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೬, ೫೩–೨೫; ಸು. 700). [ಅಂಕೋಲೆ + ಕಾಲೆ (< ಕಾಲ್)]

ಅಂಕೊಲ್ಲ (ನಾ). = ಅಂಕೋಲ. 'ಅಂಕೊಲ್ಲಜಲ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅಂಕೊಲ್ಲಜಲ (ನಾ). ಅಂಕೋಲೆಯ ರಸ: ಪುಲ್ಲೆಯ ಪಂದಿಯ ನೆಣನಂಕೊಲ್ಲಜಲಂ ಮಧುಘೃತಂಗಳೆಂಬಿವನೆಜಿ ಬೇರಲ್ಲಿರಲಾ ತರು ಸದ್ಯಃ ಪಲ್ಲವದಿಂ ಪುಷ್ಪದಿಂ ಫಲಂಗಳಿನೆಸೆಗುಂ (ಲೋಕೋಪ. ೬–೧೯).
[ಅಂಕೊಲ್ಲ + ಜಲ]

ಅಂಕೋಣಿ 'ಅಂಕವಣಿ$_1$' ನೋ.

ಅಂಕೋಲ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗಿಡ; ಅಂಕೋಲೆ ಗಿಡ. [ಸಂ.]

ಅಂಕೋಲಜಲ (ನಾ). = ಅಂಕೊಲ್ಲಜಲ: ಪಂದಿಯ ನೆಣನಂಕೋಲಜಲಂ ದುಗ್ಧಂ ಮಧುಘೃತಂಗಳೆಂಬಿವನೆಜಿ ಮಾಕಂದದ ಮೂಲದೊಳ್ (ಲೋಕೋಪ. ೬–೨೫). [ಅಂಕೋಲ + ಜಲ]

ಅಂಕೋಲಸಾರ (ನಾ). ಅಂಕೋಲೆ ಗಿಡದಿಂದ ತಯಾರಿಸಿದ ಒಂದು ವಿಷ. [ಅಂಕೋಲ + ಸಾರ]

ಅಂಕೋಲೆ, ಅಂಕವಲೆ (ನಾ). = ಅಂಕೋಲ: ಅನ್ತೆ ಬರೆ ಅಜ್ಕೋಲೆಯ ಪೆರ್ಮ್ಮೆಳೆ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೨೧, ೧೦–೧೮೧; 967); ತೆಂಕಣ ದೆಸೆಯೊಳ್ಸೆನ್ದೆಯ ಬಾವಿಯಂಕೋಲೆಯ ಮೆಳೆ (ಸೌಇಇ. XI-i, ೧೧೬–೨೭; 1075); ಹಾಲೆಯಂಕೋಲೆ ದಿಂಡಂ (ಸೋಮಚ. ೩–೭); ಗಂಗ್ವಾಡೀ ಕೆರೆಗೆ ಬೀಳನೀರಗಾಲ್ವೆ ಅಂಕೋಲೆ ಬಡಗ ವತ್ತು ತೆವರ ಮೇಲೆ (ಎಕ. III, ತಿರುಮ. ೬೩–೪೮೫; 1748). 'ಮುಳ್ಳಂಕೋಲೆ' ಪರಾ. **ಅಂಕವಲೆ**: ತಾರೆ ನೇಜಿಲಂಕವಲೆ ಶರ್ಕರೆ ಪಾಲ್ಮರದಾ ಪ್ರಸೂನಂ (ಖಮದ. ೨–೫೩). [ಸಂ. ಅಂಕೋಲ]

ಅಂಕೋಲೆವಿತ್ತು (ನಾ). ಅಂಕೋಲೆಯ ಬೀಜ: ಅಗ್ಗಳಿಕೆಯಿಂದಂಕೋಲೆವಿತ್ತು ಮರದೊಳಡಂಗುವೊಲು ಲಿಂಗದಿಂದುದಯವಾದ ಶರಣರ್ ಲಿಂಗಮಂ ಬೆರಸುವರ್ ಸಂತತಂ (ಪಾಸೋಪು. ೧೫–೧೬).
[ಅಂಕೋಲೆ + ಬಿತ್ತು$_2$]

ಅಂಕ್ಯ (ಗು). ೧. ಗುರುತಿಸಲು ಯೋಗ್ಯವಾದ. ೨. ಎಣಿಸಬಹುದಾದ. (ನಾ). ೩. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಣ್ಣಮದ್ದಳೆ. [ಸಂ.]

ಅಂಗ$_1$ (ನಾ). ೧. ರೀತಿ; ವಿಧ; ಪ್ರಕಾರ: ಲಿಂಗಸಂಗದಂಗವಿದೆನುತಂ ಜಂಗಮವಿದಜಿಂದಂ ಮಿಗಿಲೆನುತಂ (ದೀಕ್ಷಾಬೋ. ೧೧೦–೩); ವೀರರಂಗವನೆತ್ತಬಲ್ಲರು ಹಾರುವರು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೫–೩೮); ದೇವೋತ್ತುಂಗಕಾಯದಿರೆ ಉಳಿವಂಗವನ್ನು ಕಾಣೆವಮ್ಮ (ವಾದಿಕೀ. ೧–೧೧೦–೧). 'ಹಲವಂಗ' ಪರಾ. ೨. ತರ; ಯೋಗ್ಯ: ಜನಕಾಜ್ಞೆ ಮೀಱಲಂಗಮೆ ತನುವಿಂತವರೊಡವೆಯಾಗಿ ಸಲ್ಗೆಮ (ಕಾದಂಉ. ೨೬೩); ಸಂಪ್ರತಿಯನುಡಿ ತನಗಂಗವಲ್ಲೆಂದ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧–೩೧); ಹೆಂಗುಸಿವಳಿವಳಸುವನುಚ್ಚುವುದಂಗವೇ ಕ್ಷತ್ರಿಯರಿಗೆ (ತೊರಠಾ. ೧–೧೦–೯).
[ದೇ. ? ‖ ತೆಲು. ಅಂಗು = ವಿಧ, ರೀತಿ]

ಅಂಗ$_2$ (ನಾ). ೧. ದೇಹದ ಒಂದು ಭಾಗ; ಅವಯವ. ೨. (i) (ಯಾವುದಾದರೊಂದರ) ಭಾಗ; ಅಂಶ. 'ಚತುರಂಗ', 'ಪಂಚಾಂಗ', 'ಷಡಂಗ', 'ಸಪ್ತಾಂಗ', 'ಅಷ್ಟಾಂಗ', 'ದಶಾಂಗ' ಪರಾ. (ii) ಯಾವುದಾದರೊಂದು ಮುಖ್ಯ ವಿಷಯಕ್ಕೆ ಪೂರಕವಾದ ಅಥವಾ ಸಹಾಯಕವಾದ ಶಾಸ್ತ್ರ ಅಥವಾ ವಿಷಯ. 'ವೇದಾಂಗ' ಪರಾ. ೩. ಆರು ಎಂಬ ಸಂಖ್ಯೆಗೆ ಸಂಕೇತ. ೪. ಪದ್ಯದ ಒಂದು ಸಾಲು; ಚರಣ: ಏಳೆರಡುಮಾತ್ರೆಗಳು ಚರಣಗಳೋಳಿಯೆರಡಜೊಳಿರ್ಕ್ಕೆ ಸಂತತವಾಳೆ ನವಲಘುಗಳನೆ ಮೂಜನೆಯಂಗವೆಗ್ಗಳಿಸಿ (ಕವಿಜಿ. ೪–೫೯). ೫. ದೇಹ; ಶರೀರ. ೬. ಒಂದು ದೇಶದ ಹೆಸರು; ಆ ದೇಶದ ಜನ ಅಥವಾ ರಾಜ. ೭. [ಜೈನ] ಜೈನಾಗಮದ ಒಂದು ವಿಭಾಗ (ಅಂಗಗಳು ಹನ್ನೆರಡು): ಅಂತು ಜೈನದೀಕ್ಷೆಯಂ ಕೈಕೊಂಡು ಗುರುವಿನನುಮತದಿಂ ದ್ವಾದಶಾಂಗ ಚತುರ್ದಶಪೂರ್ವಂಗಳಂ ಕಲ್ತು (ಆದಿಪು. ೧೪–೧೩೯ ವ). ೮. [ವೀಶೈ] ಶುದ್ಧಜೀವ: ಲಿಂಗವೆಂದೊಡೆ ನಾದಂ, ಆ ನಾದದ ಅಂಗವೆಂದೊಡೆ ಚಿದ್ಬಿಂದುವಾದ ಜೀವಂ (ಮನೋವಿ. ೨–೩೧ ಟೀಕು). ೯. [ವೀಶೈ] ಗುರುಸೇವೆಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ: ಆಪ್ತ ಅಂಗಸ್ಥಾನ ಸದ್ಭಾವವುಳ್ಳಾತನಾಗಿ . . . ಆ ನಾಲ್ಕು ತೆಜದ ಸದ್ಗುರುಸೇವೆಯೆಂತೆಂದೊಡೆ – ಗುರುವಿಂಗನುಕೂಲವೃತ್ತಿಯೆ ಆಪ್ತನೆನಿಪುದು. ಗುರುಪಾದಪ್ರಕ್ಷಾಳನಾದಿಕವೆ ಅಂಗವೆನಿಪುದು (ಮನೋವಿ. ೨–೨೧ ಟೀಕು). [ಸಂ.]

ಅಂಗಂಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಅಂಗೀಕರಿಸು; ಅವಲಂಬಿಸು: ಆವ ಸ್ಥಲವನಂಗಂಗೊಂಡಿದ್ದರು ಆ ಸ್ಥಲಕ್ಕೆ ತಕ್ಕ ತಕ್ಕ ರೂಪಾಗಿ ಷಡ್ವಿಧಲಿಂಗವನು ಬೆರಸಿಪ್ಪ ಭೇದವನು . . . ತೋಱುವೆವೆಂದು ಚೆನ್ನಬಸವೇಶ್ವರ ದೇವರು ನಿರೂಪಿಸಿದ ವಾಕ್ಯವು (ಚೆನ್ನವ. ೨–೧); ಇಂತಪ್ಪ ಸದ್ಭಕ್ತಸ್ಥಲವನಂಗಂಗೊಂಡು ಇಪ್ಪಾತಂಗೆ ಷಡ್ವಿಧಲಿಂಗವು ಹೇಗೆ ಬೆರಸಿರ್ಪವೆಂದಡೆ (ಚೆನ್ನವ. ೫–೪). [ಅಂಗ$_2$ + ಕೊಳ್$_1$]

ಅಂಗಂದುಂಬು (ಕ್ರಿ). ಮೈಯೆಲ್ಲಾ ತುಂಬು; ಅಂಗಾಂಗಗಳಲ್ಲೆಲ್ಲಾ ವ್ಯಾಪಿಸು: ಮೇಲೆ ಮೇಲೀಶ್ವರಂ ಮಲಯಜೋದಕಮನಾ ಕಾಳಿಯಂಗಂದುಂಬಿ ಸೂಸೆ (ಚಿಬಪು. ೪೫–೫೭). [ಅಂಗ$_2$ + ತುಂಬು]

ಅಂಗಂಬಡೆ, ಅಂಗವಡೆ (ಕ್ರಿ). ಆಕಾರ ಧರಿಸು; ಮೂರ್ತಿವತ್ತಾಗು: ಶೃಂಗಾರಲಕ್ಷ್ಮಿಯಂಗಂಬಡೆ [ಪಾಠಾಂ. ಅಂಗವಡೆ (ಕಿ)] ದನೇಕರೂಪದಿಂ ನಿಂದಂತೆ (ಶಬಶಂ. ೧–೭೯ ವ). **ಅಂಗವಡೆ** (ಕಿ). [ಅಂಗ$_2$ + ಪಡೆ$_1$]

ಅಂಗಕೂಳ (ನಾ). (?): ಚದುರಕಬ್ಬಿಗರಂಗಕೂಳ [ಪಾಠಾಂ. ಖೂಳ] ರೀಶನ ಕೃತಿಯೊಳದು ಲೇಸು ಯಿದು ದೋಷವೆಂಬರೆಮ್ಮಭವಂಗೆ ಯಿದಿರುಂಟೆ (ಗುಭಚ. ೧–೧೫). 'ಪರಮಕೂಳ' ಪರಾ.
[ಅಂಗ$_2$ + ಕೂಳ$_1$?]

ಅಂಗಕ್ರಿಯೆ (ನಾ). ದೇಹಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಉಪಚಾರ: ಅಂಗಾಶ್ರಮವಳಿದು ಲಿಂಗಾಶ್ರಮವಾದ ಬಳಿಕ ಆ ಅಂಗಕ್ಕೆ ಲಿಂಗಾಚಾರವಲ್ಲದೆ ಅಂಗಕ್ರಿಯೆಯೆಂಬುದನಂಗೈಸರು ನೋಡಾ (ಚೆನ್ನವ. ೬–೩).
[ಅಂಗ$_2$ + ಕ್ರಿಯೆ]

ಅಂಗಗುಣ (ನಾ). ಶರೀರದ ಸ್ವಭಾವ: ತನುವ ಕರಗಿಸಿ ಹರಿವ ಮನವ ನಿಲಿಸಿ ಅಂಗಗುಣವನೆ ಅಳಿದು ಲಿಂಗಗುಣವನೆ ನಿಲಿಸಿ . . . ಮಹಾದೇವನಾದ ಶರಣರ ಜಗದ ಮಾನವರೆತ್ತ ಬಲ್ಲರು (ಲಿಂಗವ. ೧೨–೪೨).
[ಅಂಗ$_2$ + ಗುಣ]

ಅಂಗಚಿತ್ತ (ನಾ). ಯಾರಾದರೊಬ್ಬರಿಗೆ ಪಾರಿತೋಷಿಕವಾಗಿ ತನ್ನ ಮೈಮೇಲಿನಿಂದ ತೆಗೆದುಕೊಡುವ ವಸ್ತ್ರ, ಆಭರಣ ಇತ್ಯಾದಿ: ತನ್ನ ತೊಟ್ಟ ತೊಡಿಗೆಗಳೆಲ್ಲಮನೆನಗಂಗಚಿತ್ತಮನಿತ್ತು (ಕಾದಂಉ. ೩೨೪); ಅವಯವದಿಂದಾಗಳ್ ಋಷಿನಿವೇದಕಂಗಿತ್ತನಂಗಚಿತ್ತಮನರಸಂ (ಸುಕುಮಾ. ೮–೪೭); ಆಗಳಾ ವಿಯಚ್ಚರಾಧಿರಾಜನತಿಹರ್ಷಚಿತ್ತನಂಗಚಿತ್ತಮನಿತ್ತು (ಪಂಠಾಮಾ. ೫–೧೩ ವ); ಸಂಪ್ರಥಿತಸಾಹಸನಾದೆ ನೀನೆನೆ ಶಿಥಿಲಸಂಶಯನಂಗಚಿತ್ತವನಿತ್ತನಾತಂಗೆ (ಕುವ್ಯಾಉ. ೨–೩); ಬಂದು ದೂತರಿಗಂಗಚಿತ್ತವನಿತ್ತು (ನಿಭಾಗ. ೪–೮–೪೦).
[ಪ್ರಾ. ಅಂಗಛಿತ್ತ (< ಸಂ. *ಅಂಗಕ್ಷಿಪ್ತ)]

ಅಂಗಚೇಷ್ಟೆ (ನಾ). ದೇಹದ ಅವಯವಗಳನ್ನು ಮನಸ್ಸಿಗೆ ತೋರಿದಂತೆ ಆಡಿಸುವುದು. [ಅಂಗ್ಯ + ಚೇಷ್ಟೆ]

ಅಂಗಚ್ಛದನ (ನಾ). ಮೈಹೊದಿಕೆ; ಕವಚ. [ಅಂಗ್ಯ+ ಛದನ]

ಅಂಗಜ (ನಾ). ೧. ದೇಹದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದ್ದು. ೨. ಕೂದಲು; ರೋಮ. ೩. ಮಗ. ೪. ಮನ್ಮಥ. ೫. ಪ್ರೀತಿ (ಕ). ೬. ರೋಗ (ಕ). ೭. ರಕ್ತ. ೮. ಇಂದ್ರಿಯ; ರೇತಸ್ಸು. ೯. ನೀರು: "ಮದನಂ ರೋಮೇಂದ್ರಿಯ ಸುತ ರುಧಿರಂ ಜಲಕಾರುಶಬ್ದಮಂಗಜಮೆನಿಕುಂ" (ನಾನಾಕಂ. ೯೧). [ಸಂ.]

ಅಂಗಜನ್ಮ (ನಾ). = ಅಂಗಜಾತ. [ಅಂಗ್ಯ + ಜನ್ಮ]

ಅಂಗಜರಾಗ (ನಾ). ಪ್ರಣಯ; ಪ್ರೇಮ. [ಅಂಗಜ + ರಾಗ]

ಅಂಗಜರೂಪು (ನಾ). ಮನ್ಮಥನಂಥ ಆಕಾರ. [ಅಂಗಜ + ರೂಪು]

ಅಂಗಜಾತ (ನಾ). ಮನ್ಮಥ. [ಅಂಗ್ಯ + ಜಾತ]

ಅಂಗಜಾರಿ (ನಾ). ಮನ್ಮಥನ ಶತ್ರು; ಶಿವ. [ಅಂಗಜ + ಅರಿ$_6$]

ಅಂಗಜಾಲ (ನಾ). ಅಂಗರಕ್ಷಕ; ಕಾವಲುಗಾರ: ಷಡೂರ್ಮಿಗಳೆಂಬ ಬೇಗಾರಮಂ ಕಳೆದು ಅಂಗಜಾಲನ ಕಣ್ಣ ಮುಚ್ಚಿ ಚಿತ್ರಗುಪ್ತರೆಂಬ ಕರಣಿಕರ ಸಂಪುಟಕ್ಕೆ ಬರಿಸದೆ ಯಮರಾಜನೆಂಬ ಅರಸಿಗೆ ಕೋರನಿಕ್ಕದೆ (ಕೃಷಿಪ್ರ. ೨೯೪). 'ಅಂಗಜಾವ' ಪರಾ.

[ಅಂಗ್ಯ+ ? ‖ ತೆಲು. ಅಂಗಜಾಲಲು=ಅಂಗರಕ್ಷಕರು, ರಾಜಭಟರು]

ಅಂಗಜಾವ (ನಾ). ಪಹರೆ; ಸರದಿಯ ಕಾವಲು: ಅಂಗಜಾವದ ತುಳುವ ತಂತ್ರಕ್ಕಧಿಷ್ಠಾಯಕ (ಸೌಇಎ. ೧೯೪೦, ೪೧–೧; 12 ನೆಯ ಶತ. ಪೂರ್ವಭಾಗ); ಏನು ಕಾರಣ ನೀವು ಬಾಣನ ಬಾಗಿಲ ಕಾಯ್ದಿರಿ? ಡಿಂಗರಿಗನ ಮನೆಗೆ ಅಂಗಜಾವ [ಪಾಠಾಂ. ಜಾಹವ, ಜಾವಹ]ಕ್ಕೆ ಹೋಗಿದ್ದರೊಳರೆ ಕೂಡಲ ಸಂಗಮದೇವಾ (ಬಸವ. ೭೪೨); ಭರದಿಂದವರ್ಗಳ ಬೇಂಟಮನಿರುಳಿಂದು ಪಗಲ್ ವಸಂತನಿರುಳುಂ ಪಗಲುಂ ಸುರಭಿಶರನಂಗಜಾವಂ ಗರಟಿಗೆ ಮೆಯ್ಗಾಪು ಮೆಜ್ಜೆಯೆ ಬಿಡದೋಲಗಿಪರ್ (ಯಶೋಚ. ೨–೪).

[ಸಂ. *ಅಂಗಯಾಮ ?]

ಅಂಗಜಾವಿಗೆ (ನಾ). ಸರದಿಯ ಕಾವಲುಗಾರಿಕೆ: ಬಿಟ್ಟ ಕೊಟ್ಟಣ ಹಾಲು ಕೂಡು ಬಿಡಾರ ಅಂಗಜಾವಿಗೆ ಮಾದಾಱಿಕೆ ಅಧಿಕಾರಿಯ ಉಡುಗೊಱ ಸೇನಬೋಯಿಕೆ ಬಾದಿನ ವರ್ತನೆ ಅಧಿಕಮಾಸ ಮುಂತಾಗಿಯೇನುಳ ಸರ್ವಸ್ವಾಮ್ಯವನೂ ನೀಉ ಅಗುಮಾಡಿಕೊಂಡು . . . ಭೋಗಿಸಿ ಬಹುದು (ಸೌಇಇ. IX–ii, ೪೪೦–೨೬; 1419).

[ಅಂಗಜಾವ + –ಇಗೆ]

ಅಂಗಜಾಹವ (ನಾ). ಕಾಮಕ್ರೀಡೆ: ಪರಿಯಂಕಮಂ ಸಾರ್ದೊಡಂಗಜಾಹವದೊಳಗಪರಿಮಿತಸುಖಾವಹದ ಸುರತತಂತ್ರದ ಕಲೆಯ ಪರಿವಿಡಿಗಳಂ ತೋಱಿಸುವೆ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೬–೧೧). [ಅಂಗಜ + ಆಹವ]

ಅಂಗಜೀವಿ (ನಾ). ದೇಹದ ಸಲುವಾಗಿಯೇ ಜೀವಿಸುವವನು: ಕಂಗಳ ತೂಕ ಲಿಂಗಕ್ಕೆ ಭಾರ ಅಂಗಜೀವಿಗಳ ಕೂಡೆ ನುಡಿವನೆ ಶರಣನು? ನಡೆ ನುಡಿ ಮುಗ್ಧ, ಗುಹೇಶ್ವರ, ನಿಮ್ಮ ಶರಣನು (ಅವಚಂ. ೩೬೪).

[ಅಂಗ್ಯ + ಜೀವಿ]

ಅಂಗಝುಡತಿ (ನಾ). ಶರೀರದ ಅವಯವಗಳ ತಪಾಸಣೆ; ಶೋಧನೆ: ಈಗ ಇಲ್ಲಿದ್ದವರೆಲ್ಲರ ಅಂಗಝುಡತಿ ಮಾಡುವುದೇ ಉತ್ತಮ ಉಪಾಯವು (ಕಳ್ಳಕಾ. ೪೩). [ಅಂಗ್ಯ + ಝುಡತಿ]

ಅಂಗಟಿ (ನಾ). = ಅಂಕುಶ (ಗ್ಯಾರಿಟ್). [?]

ಅಂಗಡಿ 'ಅಂಗಾಡಿ' ನೋ.

ಅಂಗಡಿಕಾಱ, ಅಂಗಡಿಗಾಱ (ನಾ). ಅಂಗಡಿಯನ್ನು ಇಟ್ಟಿರುವವನು; ವರ್ತಕ: ಅಂಗಡಿಗಳು ಸೂಱೆಹೋಹುದ ಮಱೆದೇಳ್ದಂಗಡಿಕಾಱರಾತುರದಿ (ನೇಮಿಸಂ. ೨೧–೮೧); ಕೂರಾಳ್ಗಳಂಗಡಿಕಾಱರು ಗಣಿಕೆಯರಾರೋಹಕರು . . . ಕೈಮುಗಿಯೆ (ಭರಚ. ೨೪–೮೫). **ಅಂಗಡಿಗಾಱ** (ಕ). [ಅಂಗಡಿ (< ಅಂಗಾಡಿ) + –ಕಾಱ]

ಅಂಗಡಿಕೇರಿ, ಅಂಗಡಿಗೇರಿ (ನಾ). ಅಂಗಡಿಗಳೇ ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಇರುವ ಕೇರಿ; ಅಂಗಡಿಗಳ ಸಾಲು. **ಅಂಗಡಿಗೇರಿ**: ಮಲಯಜದಂಗಡಿಗೇರಿಯೊತ್ತಿಲಿ . . . ಪರಿಮಳದಂಗಡಿಗಳು ಚೆಲುವಿಗೆ ನೆಲೆಯಾಗಿಹವು (ಅಂಜಚ. ೩–೭೬); ಬಹುವಸ್ತು ಪರಿಶೋಭಿಪಂಗಡಿಗೇರಿ ಮೆಱೆದುವು (ಕಂನವಿ. ೧೯–೨೧). [ಅಂಗಡಿ (< ಅಂಗಾಡಿ) + ಕೇರಿ]

ಅಂಗಡಿಗಾಱ 'ಅಂಗಡಿಕಾಱ' ನೋ.

ಅಂಗಡಿಗೇರಿ 'ಅಂಗಡಿಕೇರಿ' ನೋ.

ಅಂಗಡಿಚೀಟಿ (ನಾ). ಅಂಗಡಿಯ ಸಾಮಾನಿನ ಪಟ್ಟಿ (ಉಕ. ಕ).

[ಅಂಗಡಿ (< ಅಂಗಾಡಿ) + ಚೀಟ್ಟಿ$_2$]

ಅಂಗಡಿತೆರಿಗೆ (ನಾ). ಅಂಗಡಿಯ ಮೇಲೆ ಹಾಕುವ ತೆರಿಗೆ (ಮೈಗಜೆ. IV, ೭೬೨). [ಅಂಗಡಿ (< ಅಂಗಾಡಿ) + ತೆರಿಗೆ (< ತೆಱಿಗೆ)]

ಅಂಗಡಿದಪ್ಪು (ಕ್ರಿ). ಅಂಗಡಿಯನ್ನು ಲೆಕ್ಕಕ್ಕೆ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳದೆ ಬಿಟ್ಟುಬಿಡು. ಅಂಗಡಿದಪ್ಪದೆ = ಒಂದು ಅಂಗಡಿಯನ್ನೂ ಬಿಡದೆ: ದೇವರ್ಗ್ಗೆ ಅಂಗಡಿದಪ್ಪದೊನ್ದುಮಾನ ಲೆಕ್ಕದೆ ಸೊಂಟಿಗೆ ಜೋಳಮಂ ಕೊಟ್ಟರ್. (ಸೌಇಇ. XI–i, ೧೧೬–೩೯; 1075).

[ಅಂಗಡಿ (< ಅಂಗಾಡಿ) + ತಪ್ಪು$_1$]

ಅಂಗಡಿದೆಱು (ನಾ). ಅಂಗಡಿಯಿಟ್ಟಿರುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಕೊಡಬೇಕಾದ ತೆರಿಗೆ: ಅಂಗಡಿದೆಱು ಮನೆದೆಱು ಗಾಣದ ಯೆಂಣೆ ಮುಂತಾದ ಸರ್ವ ಆದಾಯಕೆ (ಎಕ. VIII, ಸಾಗರ. ೧೬೩–೫೮; 1488).

[ಅಂಗಡಿ (< ಅಂಗಾಡಿ) + ತೆಱ್ಱು$_2$]

ಅಂಗಡಿದೆಱೆ (ನಾ). = ಅಂಗಡಿದೆಱು: ದೋರಸಮುದ್ರದ ಅಂಗಡಿದೆಱೆಯೊಳಗೆ ಪ್ರೀತಿಯಿಂದಂ . . . ಕೊಟ್ಟ ಗದ್ಯಾಣಂ ೧೫ (ಮೈಅರಿ. ೧೯೪೩, ೧೯–೫೦; 1221). [ಅಂಗಡಿ (< ಅಂಗಾಡಿ) + ತೆಱ್ಱೆ$_3$]

ಅಂಗಡಿಪಟ್ಟಡಿ (ನಾ). ಅಡಿಗಲ್ಲನ್ನು ಇಟ್ಟುಕೊಂಡು ಕೆಲಸಮಾಡುವ (ಅಕ್ಕಸಾಲೆ ಕಮ್ಮಾರರ) ಅಂಗಡಿಯ ಮೇಲೆ ಹಾಕುವ ತೆರಿಗೆ (?): ಮನೆದೆರಿಗೆ ಮೊದಲಾದ ೧೯ ಬಾಬುಗಳನ್ನು ನೇಮಿಸಿದರು. (೧) ಮನೆದೆರಿಗೆ . . . (೧೨) ಅಂಗಡಿ ಪಟ್ಟಡಿ . . . (೧೯) ಕೌದಿಯ ತೆರಿಗೆ (ಮಹಾವಂ. I, ೧೨೪). ಅಂಗಡಿಪಸರ ಹೋ.

[ಅಂಗಡಿ (< ಅಂಗಾಡಿ) + ಪಟ್ಟಡಿ]

ಅಂಗಡಿಪಸರ, ಅಂಗಡಿವಸರ (ನಾ). ಅಂಗಡಿಬೀದಿಯಲ್ಲಿ ಅಂದಂದು ಹಸರವಾಗಿ ಇಟ್ಟುಕೊಂಡು ಮಾರುವ ಪದಾರ್ಥಗಳ ಮೇಲಿನ ಸುಂಕ (ಮೈಗಜೆ. IV, ೧೮). **ಅಂಗಡಿವಸರ**: ಮನೆದೆರಿಗೆ ಮೊದಲಾದ ೧೯ ಬಾಬುಗಳನ್ನು ನೇಮಿಸಿದರು. (೧) ಮನೆದೆರಿಗೆ . . . (೯) ಅಂಗಡಿವಸರ (ಮಹಾವಂ. I, ೧೨೪).

[ಅಂಗಡಿ (< ಅಂಗಾಡಿ) + ಪಸರ]

ಅಂಗಡಿಬೀದಿ (ನಾ). ಅಂಗಡಿಗಳ ಬೀದಿ; ಪೇಟೆ: ಸಮುದ್ರದಂತೆ ನಾನಾರತ್ನವಾಸಭೂತಮಾದ ಅಂಗಡಿಬೀದಿಗಳಿಂ (ಸೌಗಂಧಿ. ೨೮೫–೧೩).

[ಅಂಗಡಿ (< ಅಂಗಾಡಿ) + ಬೀದಿ]

ಅಂಗಡಿಮಂಡ (ನಾ). "ಅಂಗಡಿಯಲ್ಲಿ ಹಣವಿಡುವ ಮೇಜು" (ಅನಂನಾ. ೧೦). [ಅಂಗಡಿ (< ಅಂಗಾಡಿ) + ಮಂಡ]

ಅಂಗಡಿಮದ್ದು (ನಾ). (ಕರಾ). = ಅಂಗಡಿಮೂಲಿಕೆ.

[ಅಂಗಡಿ (< ಅಂಗಾಡಿ) + ಮದ್ದು$_1$ (< ಮರ್ದು$_1$)]

ಅಂಗಡಿಮನೆ (ನಾ). ಅಂಗಡಿಯಿರುವ ಮನೆ: ಮನೆಗಳೊಳು ಬಸದಿ

ಗಳೊಳೋದುವ ಮನೆಗಳೊಳು ಕೇರಿಗಳೊಳಂಗಡಿಮನೆಗಳೊಳು (ಬಸಪು. ೫೨–೧೧). [ಅಂಗಡಿ (< ಅಂಗಾಡಿ) + ಮನೆ]

ಅಂಗಡಿಮಳಿಗೆ (ನಾ). ಅಂಗಡಿಯಲ್ಲಿ ಮುಂದುಗಡೆ ಸಾಮಾನುಗಳನ್ನು ಮಾರುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುವ ಸ್ಥಳ (ಕಿ).
[ಅಂಗಡಿ (< ಅಂಗಾಡಿ) + ಮಳಿಗೆ]

ಅಂಗಡಿಮೂಲಿಕೆ (ನಾ). ಅಂಗಡಿಯಲ್ಲಿ ಮಾರುವ ಬೇರು, ನಾರು ಮೊದಲಾದ ಔಷಧವಸ್ತು. [ಅಂಗಡಿ (< ಅಂಗಾಡಿ) + ಮೂಲಿಕೆ]

ಅಂಗಡಿಯಿಕ್ಕು (ಕ್ರಿ). ೧. = ಅಂಗಡಿಯಿಡು. ೨. ಅಂಗಡಿಯ (ಬಾಗಿಲ)ನ್ನು ಮುಚ್ಚು (ಉಕ).
[ಅಂಗಡಿ (< ಅಂಗಾಡಿ) + ಇಕ್ಕು$_1$]

ಅಂಗಡಿಯಿಡು (ಕ್ರಿ). ೧. ಅಂಗಡಿಯನ್ನು ಪ್ರಾರಂಭಿಸು; ವಸ್ತುಗಳನ್ನು ಮಾರಾಟಕ್ಕಾಗಿ ಸಿದ್ಧಪಡಿಸಿಟ್ಟುಕೊ. ೨. ವಸ್ತುಗಳನ್ನು ಹರಡಿಕೊಂಡಿರು; ಪ್ರದರ್ಶಿಸು. [ಅಂಗಡಿ (< ಅಂಗಾಡಿ)+ ಇಡು$_1$]

ಅಂಗಡಿವಸರ 'ಅಂಗಡಿಪಸರ' ನೋ.

ಅಂಗಡಿಸಾಲ (ನಾ). ಅಂಗಡಿಯಲ್ಲಿ ನಗದು ಹಣ ಕೊಡದೆ ಸಾಮಾನನ್ನು ಕೊಂಡು ಮಾಡುವ ಸಾಲ; ಉದ್ದರಿ: ಪೊಜಬೇಡಂಗಡಿ ಸಾಲವೂರ ಹೊಣೆಯಂ (ಸೋಮೇಶ. ೮೨).
[ಅಂಗಡಿ (< ಅಂಗಾಡಿ) + ಸಾಲ$_1$]

ಅಂಗಡಿಸೂಱೆ (ನಾ). ಇಡಿ ಅಂಗಡಿಗಳನ್ನೇ ಸೂರೆಮಾಡುವುದು; ಭಾರಿಯ ಕೊಳ್ಳೆ: ಕಲಪಿಕನಾಯಕರ್ಗೆ ಪೊಸಮಾಂಗೊನರಂಗಡಿ ಸೂಱೆಯಂ ಶುಕಾವಲಿಯ ಪದಾತಿಗಿತ್ತು ತನಿವಣ್ಗಳ ಪೊಟ್ಟಣಮಂ (ಅನಂಪು. ೬–೮೫). [ಅಂಗಡಿ (< ಅಂಗಾಡಿ) + ಸೂಱೆ]

ಅಂಗಡಿಹಚ್ಚು (ಕ್ರಿ). = ಅಂಗಡಿಯಿಡು.
[ಅಂಗಡಿ (< ಅಂಗಾಡಿ) + ಹಚ್ಚು$_1$]

ಅಂಗಡಿಹಾಕು (ಕ್ರಿ). ೧. = ಅಂಗಡಿಯಿಡು: ಅವನು ಕಾಗದ ಮಸಿ ಮುಂತಾದ ಒಡಿವೆಗಳ ಅಂಗಡಿಯನ್ನು ಹಾಕಿ (ಮುಂಬಯಿ. ೫–೨೧೮. ಕಿ). ೨. ಅಂಗಡಿಯ (ಬಾಗಿಲ) ನ್ನು ಮುಚ್ಚು.
[ಅಂಗಡಿ$_1$ (< ಅಂಗಾಡಿ) + ಹಾಕು (< ಪಾಯ್ಕು$_1$)]

ಅಂಗಡಿಹೂಡು (ಕ್ರಿ) = ಅಂಗಡಿಯಿಡು.
[ಅಂಗಡಿ (< ಅಂಗಾಡಿ) + ಹೂಡು (< ಪೂಡು)]

ಅಂಗಣ (ನಾ). ೧. ಮನೆಗೆ ಸೇರಿರುವ, ಆವರಣವುಳ್ಳ ಅಥವಾ ಇಲ್ಲದ ಬಯಲು: ಮನೆಯಂಗಣದೊಳ್ ಮನಮೊಸೆದಾಡುವ ಮಕ್ಕಳ ವಿನೋದಮಂ ಕಾಣ್ಬ ದಿವಸಮೆಂದಾದಪುದೋ (ಸುಕುಮಾ. ೯–೧೦೧); ನಿಮ್ಮ ಭಕ್ತರ ಮನೆಯಂಗಣ ಪ್ರಯಾಗದಿಂದಧಿಕ ನೋಡಾ (ಮಹದೇ. ೪೦–೪); ಘಟವಾರಿಸಂಭವನ ಅಂಗಣವ ಸಾರಿದಿರಿ ಗಡ (ತೊರರಾ. ೫–೩–೮೭). ೨. ಮಧ್ಯಸ್ಥಳ; ಸ್ಥಳ: ಅಮಿತೈಶ್ವರ್ಯದಂಗಣವಾಗಿ ಮಹೇಂದ್ರರಮಣಿಯ ಪುರಮೊಪ್ಪುತಿಹುದು (ಅಂಜಚ. ೩–೨); ಗಾಂಧಾರವಿಷಯಾಂಗಣದಿ ನಿತ್ಯಾಲೋಕಪುರವುಂಟಲ್ಲಿ (ಜೀವಂಚ. ೭–೧೧). 'ಅಂಗಳ್ಳ' ಪರಾ.
[‖ ಶುಳು. ಅಜ್ಞಣ. P ಓಡಾಡುವ ಜಾಗ, ಪ್ರದೇಶ, ಅಂಗಳ ಎಂಬ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಅಂಗಣ ಶಬ್ದ ಸಂಸ್ಕೃತದಲ್ಲಿ ಉಂಟು: ರಾಜಾಂಗಣ, ಸಭಾಂಗಣ, ಸಮರಾಂಗಣ ಇತ್ಯಾದಿಗಳನ್ನು ಹೋಲಿಸಿ. 'ಶಬ್ದಮಣಿದರ್ಪಣ'ದ ಮೇರೆಗೆ, ಅಂಗಣ < ಸಂ. ಅಂಕನ (ಶಮದ. ೨೭೮ ಪ್ರಯೋ); ಇನ್ನೊಂದು ಸೂತ್ರದ ಮೇರೆಗೆ, ಅಂಗಣ ಎಂಬುದು "ತತ್ಸಮ" ಶಬ್ದಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು (ಶಮದ. ೨೯೮ ಪ್ರಯೋ). ಅಂಕಣ, ಅಂಗಣ, ಅಂಗಳ ಈ ಮೂರಕ್ಕೂ ಮೂಲಸಂಬಂಧವುಂಟೆಂದು ತೋರುತ್ತದೆ. ಮೂಲ ಶಬ್ದವು ದೇಶ್ಯವೆ, ಸಂಸ್ಕೃತದಿಂದ ಬಂದದ್ದೆ ಎಂಬುದು ನಿರ್ಧರವಾಗ ಬೇಕಾಗಿದೆ. ಅಂ–$_0$ (< ಅಗಂ) + ಕಳ ಎಂದು ಅಂಗಳ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ನಿಷ್ಪತ್ತಿ ಹೇಳುವುದೂ ಉಂಟು; "ಅಗಂ" ಎಂಬುದಕ್ಕೆ 'ಅಗ–$_1$' ಪರಾ.]

ಅಂಗಣವಲಯ (ನಾ). ಅಂಗಳದ ಸುತ್ತು; ಆವರಣ; ಅದರೊಳಗಿನ ಪ್ರದೇಶ: ಅಂಗಣಕ್ಕೆ– ಅಂಗಣವಲಯ, ಅಂಗಣವಾವಿ, ಅಂಗಣವೆಟ್ಟು (ಶಮದ. ೨೯೮ ಪ್ರಯೋ). [ಅಂಗಣ + ವಲಯ]

ಅಂಗಣವಾವಿ (ನಾ). ಅಂಗಳದಲ್ಲಿರುವ ಬಾವಿ: ಅಂಗಣವಾವಿಯೆಂದಚ್ಚಗನ್ನಡದ ಸಮಾಸಮುಂಟು (ಶಮದ. ೨೭೮). [ಅಂಗಣ + ಬಾವಿ]

ಅಂಗಣವೆಟ್ಟು (ನಾ). ಅಂಗಳದಲ್ಲಿ ಮಾಡಿರುವ ಆಟದ ಬೆಟ್ಟ; ಕ್ರೀಡಾಶೈಲ: ಅಂಗಣಕ್ಕೆ – ಅಂಗಣವಲಯ, ಅಂಗಣವಾವಿ, ಅಂಗಣವೆಟ್ಟು (ಶಮದ. ೨೯೮ ಪ್ರಯೋ); ಅಂಗಣವೆಟ್ಟುವಂಗಣವಲಯವೆಂಬವು (ಕಬ್ಬಿಕೈ. ೯೬). [ಅಂಗಣ + ಬೆಟ್ಟು$_2$]

ಅಂಗತ$_1$ (ನಾ). ಅಂತಃಕರಣ; ಕಳಕಳಿ: ಅಂಗತವಿಲ್ಲದ ಸಂಗವು ಅಳಲಿಲ್ಲದ ಹುಯ್ಯಲಂತೆ (ಬಸವ. ೪೫೫). [ಸಂ. ಅಂಗತಃ ?]

ಅಂಗತ$_2$, 'ಅಂಗತ್ತ' ನೋ.

ಅಂಗತಂಗನೆ (ಅ). = ಅಂಗತ್ತ: ಅತನು ಕೈಗಳನ್ನು ಕಟ್ಟಿಕೊಂಡು ಅಂಗತಂಗನಾಗಿ ಬೀಳಲು (ಕೃವಾಕ. ೧೩). [< ಅಂಗತ್ತ + ?]

ಅಂಗತಕ್ಕಲು, ಅಂಗತಕ್ಕಲೆ (ಅ). = ಅಂಗತ್ತ (ಕಿ). **ಅಂಗತಕ್ಕಲೆ** (ಕಿ). [< ಅಂಗತ್ತ + ?]

ಅಂಗತಕ್ಕಲೆ 'ಅಂಗತಕ್ಕಲು' ನೋ.

ಅಂಗತನೆ 'ಅಂಗತ್ತನೆ' ನೋ.

ಅಂಗತಳಕನೆ (ಅ). = ಅಂಗತ್ತ: ಭೀಮನು . . . ಕೀಚಕನ ನಡುವನ್ನೆಳೆದು ಅಂಗತಳಕನಾಗುವ ಹಾಗೆ ಕೆಡಹಿ (ಕೃವಾವಿ. ೪೫).
[< ಅಂಗತ್ತ + ?]

ಅಂಗತಾಕನೆ (ಅ). = ಅಂಗತ್ತ: ಬಹಳ ಹಳ್ಳವಾದ ಬಾವಿಯ ನೋಟ, ಮದ್ಯ, ಮಾಂಸ, ಅಂಗತಾಕನೆಯಾದ ನಿದ್ರೆ ಇವಿಷ್ಟನು ಗರ್ಭಿಣಿಯರು ವರ್ಜಿಸುವುದು (ವೈದ್ಯಸಾ. ೪೬೯–೩೬೩ ಟೀಕೆ). [< ಅಂಗತ್ತ + ?]

ಅಂಗತ್ತ, ಅಂಗತ$_2$, ಅಂಗಾತ (ಅ). ಮುಖ ಮೇಲೆ, ಬೆನ್ನು ಕೆಳಗೆ ಇರುವ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ (ಬೋರಲಾಗಿ ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ವಿರುದ್ಧ): ಅಂಗತ್ತವಾಗಿ ಅವಳ ಶವ ತೇಲುತ್ತಾ ಹೊರಟಿತ್ತು (ಮುಳ್ಳಿಹಾ. ೩೧೮). **ಅಂಗತ್ತ**: ಅಂಗತ ಮಲಂಗಿದೋಪಳ (ಮನ್ಮವಿ. ೧೪–೬). **ಅಂಗಾತ**: ಕಡಲೆಲರಿಗೊಡಲೊಡ್ಡಿದರು ಚಾಚುತಂಗಾತ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೫೪೪–೧೨೪); ಹ್ಯಾಂಗಾರೆ ಕುಣಿಕುಣಿದು ಮಂಗಾಟ ನಡೆದಾಗ ಅಂಗಾತ ಬಿತ್ತೋ, ಹೆಗಲಲಿ ಎತ್ತೋ (ನಾದಲೀ. ೨೪). [?]

ಅಂಗತ್ತನೆ, ಅಂಗತನೆ (ಅ). ಮುಖ ಮೇಲೆ, ಬೆನ್ನು ಕೆಳಗೆ ಇರುವ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ: ಅವನು ಅಂಗತ್ತನಾಗಿ ಮಲಗಿಕೊಂಡಿದ್ದಾನೆ (ರೂಢಿ). **ಅಂಗತನೆ**: ಮಗು ತೊಟ್ಟಿಲಲ್ಲಿ ಅಂಗತನಾಗಿ ಮಲಗಿಕೊಂಡು ನಿದ್ದೆ ಮಾಡುತ್ತಿದೆ (ರೂಢಿ). [ಅಂಗತ್ತ + –ಅನೆ]

ಅಂಗದ (ನಾ). ೧. ತೋಳಿನ ಬಳೆ. ೨. ವಾಲಿಯ ಮಗ. [ಸಂ.]

ಅಂಗದಂಡಿ (ನಾ). ೧. ಬೆನ್ನುಮೂಳೆ (ಸ್ಯಾಂಡರ್; ಗ್ಯಾರೆಟ್). ೨. ಬ್ರಹ್ಮದಂಡಿ ಗಿಡ (ಓಷಧಿ. ೬). [ಅಂಗ$_2$ + ದಂಡಿ]

ಅಂಗದಟ್ಟ (ನಾ). ಗೌರವಾರ್ಹರಾದವರ ಪಾದವನ್ನು ತೊಳೆದ ಬಳಿಕ, ತನ್ನ ಮೈಮೇಲಿನಿಂದ ತೆಗೆದು ಅವರ ಪಾದದ ಕೆಳಗೆ ಹಾಸುವ ಬಟ್ಟೆ: ಉತ್ತುಂಗವಿಕ್ರಮನ ಪಾದವನು ಅಂಗನೆಯರು ತೊಳೆದಿರದಂಗದಟ್ಟಮಂ ಸಂಗಡಿಸಿದರತಿಮುದದಿಂ (ಅಂಜಚ. ೮–೩೫); ಪಾದವ ತೊಳೆದಂಗದಟ್ಟವನಿಕ್ಕಿದರಾದರದಿಂದೊಳಹೊಕ್ಕು (ಭರಚ. ೪–೧೫); ಮಜ್ಜನವಿಷ್ಟರ ಸುರಗಿರಿ ಸುರಪತಿ ಮಜ್ಜನವಳ ಪಾಲ್ಗಡಲೆ

ಮಜ್ಜನಜಲವಮರರು ಸೇವಕರು ಜಿನಮಜ್ಜನ ನಿರ್ವಾಣಮಾಯ್ತು ಅಂಗದಟ್ಟವನಿಟ್ಟು ಶಚಿ ಬಾಲದೊಡಿಗೆಯೊಳ್ ಮಂಗಳಾತ್ಮಕನ ಸಿಂಗರಿಸೆ (ವರ್ಧಚ. ೧೦–೧೦೨, ೧೦೩). [ಅಂಗ್ಯ + ದಟ್ಟ1. ‖ ತೆಲು. ಅಂಗದಟ್ಟಮು = ದೇಹಕ್ಕೆ ಹೊದಿಸುವ ಬಟ್ಟೆ]

ಅಂಗದಟ್ಟವಿಕ್ಕು (ಕ್ರಿ). ಪಾದದ ಕೆಳಗೆ ವಸ್ತ್ರವನ್ನು ಹಾಸು: ಉಟ್ಟದುಕೂಲದ ಸೆಜಗಿಂದ ಪತಿಗಂಗದಟ್ಟವಿಕ್ಕಿದಳು ಭಕ್ತಿಯೊಳು (ಭರಚ. ೯–೩೩). [ಅಂಗದಟ್ಟ + ಇಕ್ಕು1]

ಅಂಗದಟ್ಟು (ನಾ). (ಉಕ) ಲಿಂಗವಂತ ಶರಣರು ಧೋತ್ರವನ್ನು ಕಟ್ಟಿಕೊಳ್ಳುವ ಒಂದು ವಿಶೇಷ ರೀತಿ. [ಅಂಗ್ಯ + ತಟ್ಟು3 ?]

ಅಂಗದಾಳ (ನಾ). ಗ್ರಾಮಸೇವಕ (ಗ್ಯಾರೆಟ್). [?]

ಅಂಗದುಡಿಗೆ (ನಾ). ಉಡುವ ಬಟ್ಟೆ ಅಥವಾ ತೊಡುವ ಆಭರಣ; ಉಡಿಗೆತೊಡಿಗೆ (ಕಿ). [ಅಂಗ್ಯ + ತುಡಿಗೆ (< ತುಡುಗೆ)]

ಅಂಗನ (ನಾ). ೧. ನಡೆಯುವುದು; ನಡಗೆ. ೨. ಅಂಗಳ. [ಸಂ.]

ಅಂಗನಾಜೀವಿ (ನಾ). ೧. ಹೆಂಗಸಿನ (ಹೆಂಡತಿಯ) ಸಂಪಾದನೆಯಿಂದ ಜೀವನ ಮಾಡುವವನು. ೨. ನಟ: "ಶೈಲೂಷನಂಗನಾಜೀವಿ ಭರತಂ ನಟ ಶಿಲಾಲಿಯೆನೆ ನಟ್ಟುವಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೧೧–೩). [ಸಂ. ಅಂಗನಾಜೀವಿನ್ (ಅಂಗನಾ + ಜೀವಿನ್)]

ಅಂಗನೆ (ನಾ). ೧. ಸುಂದರವಾದ ಅಂಗಗಳುಳ್ಳವಳು; ಹೆಂಗಸು. ೨. ಉತ್ತರ ದಿಕ್ಕಿನ ದಿಗ್ಗಜದ ಪತ್ನಿಯ ಹೆಸರು. ೩. ಕನ್ಯಾರಾಶಿ (ಜಾತತಿ. ಪರಿ. ೩೫೯). [ಸಂ. ಅಂಗನಾ]

ಅಂಗನ್ಯಾಸ (ನಾ). ದೇಹದ ಕೆಲವು ಭಾಗಗಳನ್ನು ಮಂತ್ರಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಮುಟ್ಟಿಕೊಳ್ಳುವುದು. 'ಕರನ್ಯಾಸ' ಪರಾ. [ಅಂಗ್ಯ + ನ್ಯಾಸ]

ಅಂಗಪಾತ (ನಾ). ಶರೀರದ ಭಾಗ ಬಿದ್ದುಹೋಗುವುದು. [ಅಂಗ್ಯ + ಪಾತ]

ಅಂಗಪಾಳಿ (ನಾ). ಆಲಿಂಗನ; ತಬ್ಬಿಕೊಳ್ಳುವಿಕೆ: 'ಅಂಕಪಾಲಿ' ಪರಾ. [ಸಂ. ಅಂಗಪಾಲಿ]

ಅಂಗಪೂಜೆ (ನಾ). ದೇವತೆಯ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಅಂಗವನ್ನೂ ಉದ್ದೇಶಿಸಿ ಮಾಡುವ ಪೂಜೆ. [ಅಂಗ್ಯ + ಪೂಜೆ]

ಅಂಗಪ್ರದಕ್ಷಿಣ (ನಾ). (ದೇಹವನ್ನು ನೆಲದ ಮೇಲೆ ಚಾಚಿ) ಉರುಳಿಕೊಂಡು ಪ್ರದಕ್ಷಿಣೆ ಮಾಡುವುದು; ಉರುಳುಸೇವೆ; ದಿಂಡುರುಳಿಕೆ. [ಅಂಗ್ಯ + ಪ್ರದಕ್ಷಿಣ]

ಅಂಗಪ್ರಭೆ (ನಾ). ಶರೀರದ ಕಾಂತಿ. [ಅಂಗ್ಯ + ಪ್ರಭೆ]

ಅಂಗಫಲ (ನಾ). ಮುಖ್ಯವಾದ ಫಸಲು ಅಲ್ಲದ, ಬೇರೆಯ ಫಸಲು (?): ಗದ್ದೆ ಬೆದ್ದಲು ಮಕ್ಕಿ ಹಕ್ಕಲು ಬೆಟ್ಟು ತಿಟ್ಟೆ ಕಾನು ಕಾಡಾರಂಭ ಅಂಗೋಡು ಅಂಗಫಲ ನೀರ ದಾರಿ ನಿಧಿ ನಿಕ್ಷೇಪ ಜಲ ಪಾಷಾಣ . . . ಸರ್ವಾಂಗೋಡು ಸಹವಾದ ಭೂಮಿಮನೆಯಂನು (ಎಕ. VIII, ತೀರ್ಥಹ. ೯೮–೬೫; 1668.) 'ಅಂಗಸಸಿ' ಪರಾ. [ಅಂಗ್ಯ + ಫಲ]

ಅಂಗಭಂಗ (ನಾ). ಅವಯವಗಳು ಊನವಾಗುವುದು: ಒಂದೊಂದು ಮಗುವಿಗೂ ಒಂದೊಂದು ಬಗೆಯ ಅಂಗಭಂಗ; ಕುಂಟು ಕೆಲವಕ್ಕೆ, ಕುರುಡು ಕೆಲವಕ್ಕೆ (ವಿಳಜೀ. ೩). [ಅಂಗ್ಯ + ಭಂಗ]

ಅಂಗಭಕ್ತ (ನಾ). ಅಂತರಂಗಭಕ್ತ (?): ಹಾವ ಬೇಡುವ ಸುತೆಗೆ ಈವಳೆ ನಿಜಮಾತೆ ಭಾವಜಹರನು ತನ್ನಂಗಭಕ್ತಂಗೆ ಈವುದೇ ಮುಕ್ತಿ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೨೪೨). [ಅಂಗ್ಯ + ಭಕ್ತ]

ಅಂಗಭೇದ (ನಾ). ೧. ಶರೀರದ ಒಂದು ಅವಯವ. ೨. ಮೈಯ ಒಡೆತ, — ನೋವು. [ಅಂಗ್ಯ + ಭೇದ]

ಅಂಗಭೋಗ (ನಾ). ದೇವರ ವಿಗ್ರಹಕ್ಕೆ ಅಭಿಷೇಕವಾದ ಬಳಿಕ ಅಗರು, ಕರ್ಪೂರ, ಕುಂಕುಮಕೇಸರಿ ಇತ್ಯಾದಿಗಳನ್ನು ಲೇಪಿಸುವ ಉಪಚಾರ: ಶ್ರೀ ರಾಮೇಶ್ವರದೇವರ ಮುಂದಣ ಲಕ್ಷ್ಮಣೇಶ್ವರದೇವರ ಅಂಗಭೋಗಕ್ಕಂ ನಿವೇದ್ಯಕ್ಕಂ (ಕಇಅ. ೧–೧–೧೮; 1092); ದೇವರ ಅಂಗಭೋಗ ರಂಗಭೋಗ ಚೈತ್ರ ಪವಿತ್ರ ಖಂಡಸ್ಫುಟತ ಜೀರ್ಣೋದ್ಧಾರಕ್ಕಂ (ಕಇ. IV, ೧–೧೦೨; 1204). [ಅಂಗ್ಯ + ಭೋಗ]

ಅಂಗಮಚ್ಚ (ನಾ). ದೇಹಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಗುರುತಿನ ವಸ್ತು; ರುಜುವಾತು: ಅಂಗಮಚ್ಚವು ಶಿಕ್ಕಿತೀ ದುಪ್ಪಟಿಯ ತೋರಿ ನಿನ್ನನು ಭಂಗಕಿಕ್ಕದೆ ಬಿಡುವೆನೆ ಭೂಪತಿಗೆ ಪೇಳಿ (ಸಾರಂಗ. ೧೨–೩). [ಅಂಗ್ಯ + ಮಚ್ಚ. ‖ ತೆಲು. ಅಂಗಮಚ್ಚಮು]

ಅಂಗಮಣಿ (ನಾ). ೧. ಮದುವೆಯಲ್ಲಿ ವಧುವಿಗೆ ಕೊಡುವ ಪಾತ್ರೆ ಪಡಿಗಗಳು. ೨. ಪ್ರೀತಿ ಗೌರವಗಳನ್ನು ಸೂಚಿಸಲು ಒಪ್ಪಿಸುವ ವಸ್ತುಗಳು: ಕೃಷ್ಣನು ತಂಗುವ ಸಲುವಾಗಿ ಸೊಗಸಾದ ಮಂಟಪವನ್ನು ಕಟ್ಟಿಸಿ ಅಲ್ಲಿ ಅಂಗಮಣಿ ಇಡುವುದಕ್ಕೆ ಬಹುರತ್ನಗಳನ್ನು ಕಳುಹಿಸಿಕೊಟ್ಟನು (ಭೀಷ್ಮಚ. ೧೪೫). [?. ‖ ತಮಿ. ಅಙ್ಗಮಣಿ]

ಅಂಗಮನ (ನಾ). ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಕುಡಿಯುವುದರಿಂದಾಗಲಿ ಮಿತಿಮೀರಿ ತಿನ್ನುವುದರಿಂದಾಗಲಿ ಉಂಟಾಗುವ ಪ್ರಮಾದ, —ಮೈಮರವು (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [?]

ಅಂಗಮರ್ದ (ನಾ). ೧. ಮೈಯನ್ನು ನೀವುವವನು; ಮೈಯೊತ್ತುವವನು. ೨. ಸಂಧಿವಾತರೋಗ. [ಸಂ.]

ಅಂಗಮರ್ದನ (ನಾ). ಕೈಕಾಲೊತ್ತುವುದು; ಮೈ ಹಿಸುಕುವುದು. [ಅಂಗ್ಯ + ಮರ್ದನ]

ಅಂಗಮರ್ದನೆ (ನಾ). = ಅಂಗಮರ್ದನ: ಅಂಗಮರ್ದನೆ . . . ಮೊದಲಾದ ಆಹಾರವಿಹಾರಗಳಿಂದ ವಾತಶಾಂತಿಯಹುದು (ವೈದ್ಯಸಾ. ೩೩ ಟೀಕು). [ಅಂಗ್ಯ + ಮರ್ದನೆ]

ಅಂಗಮರ್ದಿ (ನಾ). = ಅಂಗಮರ್ದ. [ಸಂ. ಅಂಗಮರ್ದಿನ್]

ಅಂಗಮುದ್ರೆ (ನಾ). ಶರೀರದ ರೀತಿ: ಬೆದರಿದೋಲಿದೆ ಭದ್ರೆ, ನಿನ್ನಂಗಮುದ್ರೆ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೨೪೪–೪೪೦). [ಅಂಗ್ಯ + ಮುದ್ರೆ]

ಅಂಗಯ್ 'ಅಂಗೆಯ್' ನೋ.

ಅಂಗಯಷ್ಟಿ (ನಾ). ಯಷ್ಟಿಯಂತೆ (ತೆಳ್ಳಗೆ) ಇರುವ ಅಂಗ; ಸೆಳೆಯಂತಿರುವ ಶರೀರ. [ಅಂಗ್ಯ + ಯಷ್ಟಿ]

ಅಂಗಯಿಸು 'ಅಂಗವಿಸು' ನೋ.

ಅಂಗಯ್ಮುಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ಕೈಮೇಲೆ ಕೈಹಾಕು; ಕೈಮುಟ್ಟ ವಾಗ್ದಾನ ಮಾಡು; ಪ್ರತಿಜ್ಞೆ ಮಾಡು: ರಣಧೀರನೆಂಬ ದುಷ್ಟ ಕಳ್ಳನನ್ನು ನಿಮಗೆ ಹಿಡಿದುಕೊಡುವುದಕ್ಕೆ, ಅದು ತಪ್ಪಿದರೆ ಅವನನ್ನು ಕೊಂದುಹಾಯ್ಕಿ ಬಿಡುವುದಕ್ಕೆ, ಅಂಗಯ್ಮುಟ್ಟಿರುವವನು ನಾನು (ಮಂತ್ರಶ. ೩೮–೫). [ಅಂಗಯ್ (< ಅಂಗೆಯ್) + ಮುಟ್ಟು1]

ಅಂಗಯ್ಸು 'ಅಂಗವಿಸು' ನೋ.

ಅಂಗರ್1 (ನಾ). ಒಬ್ಬನ ಹೆಸರು: ಅವರೊಡನಡರ್ದ್ದು ಸ್ಸತ್ತೋನ್ ಅಙ್ಗರನೂ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೧–೬; 792 ?). [?]

ಅಂಗರ್2 (ನಾ). ೧. ಕೆಂಡ: "ಅಂಗಾರನಾಮದೊಳಗಂಗರಂ ಕೆಂಡವಿಂಗಳವೆನಿಪುದು" (ಶಬ್ದಮಂ. ೧೨). ೨. "ಅಮಕೀರೆ ಗೆಡ್ಡೆ" (ಶಾಮಣ್ಣ). [ಸಂ. ಅಂಗಾರ]

ಅಂಗರಂಗಭೋಗ (ನಾ). ಅಂಗಭೋಗ ಮತ್ತು ರಂಗಭೋಗ: ಸರ್ವ್ವಸ್ವಾಂಮ್ಯವನು ಆಗುಮಾಡಿಕೊಂಡು ವೀರಭದ್ರದೇವರ ಅ[ಅ]ಂಗ

ರಂಗ ಭೋಗಕೆ ಸಲುಮು (ಮೈಶಾ. ೧೯೪೬, ೧೮–೨೬ ; 1488).
[ಅಂಗ್ಮ + ರಂಗ್ಮ + ಭೋಗ್ಮ]

ಅಂಗರಂಗವೈಭೋಗ (ನಾ). = ಅಂಗರಂಗಭೋಗ: ಈ ನಂಜನ ಗೂಡಿನ ಶ್ರೀ ನಂಜುಂಡೇಶ್ವರ ಸ್ವಾಮಿಯವರ ಮಹಾಸ್ಯನ್ನಧಾನಕ್ಕೆ ಅಂಗ ರಂಗವೈಭೋಗ ಪಡಿತರ ದಿಪ್ತಾರಾಧನೆ . . . ಕಟ್ಟಳೆಗಳೊಸಕ್ಕರವಾಗಿ (ಏರುಗಂ. ೨೭–೬). [ಅಂಗ್ಮ + ರಂಗ್ಮ + ವೈಭೋಗ]

ಅಂಗರಕ್ಕೆ, ಅಂಗರಿಕ, ಅಂಘರಿಕ (ನಾ). ೧. ಮೈಗಾವಲಿನವನು ; ಅಂಗರಕ್ಷಕ: ಅಂಗರಕ್ಕರ ತೆರಪೊಕ್ಕ . . . ಬರೆ ಸ್ಯಪಾಂಗನೆಯರ್ಕಳ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೧–೧೫೪) ; ಬಲವಕ್ಕೆ ಡೆಡವಕ್ಕೆ ದಂಗರಕ್ಕರ ನೆರವಿಯುಮು ನೀಕ್ಷಿಸುತ್ತುಂ (ವಧಾಸ್ತು. ೯–೬೦ ಪ). ದಿಟ್ಟರುಮಚ್ಚರುಮಂಗರಕ್ಕರುಂ . . . ಇರ್ವಲಂಗಳೊಳ್ ಬರೆ ನಡೆತಂದರಿಂದಿರೆ ರಾಜಕು ಮಾರರ್ (ಪುಷ್ಪಪು. ೮–೪೨). **ಅಂಗರಿಕ**: ೧. ಸಂಗರದೊಳ್ ಜವಪೊಕ್ಕಿಲಿಕ್ಕಿ ದಕ್ಕಿರೆ ನಿಜೆ ಮಾಡಿದಂಗರಿಕ ಕಲ್ಲಯನಾಯಕನಂ (ಎಕ. VII, ಹೊನ್ನೂರ್. ೫೧–೫ ; 1195). ೨. ಕಾವಲುಗಾರ: ದವಸಿಗರಿಗೆ ಗ ೩ ಅಂಗರಿಕಂಗೆ ಗ ೩. ಕುಂಭಾರಂಗೆ ಗ ೧ (ಎಕ. III, ಮಂಡ್ಯ. ೧೨೨–೬೫ ; 1237). **ಅಂಘರಿಕ**: ೨. ಲಂ[ಂಂ]ಘಿಕರ ಅಳ ಗ ೬ ಗ ೩೬ ಅ ನಾಯಕಂಗೆ ಗ ೧೦ ಹೊಳೆಯ ತಳೆಯ ನಾರಿಯಂಗೇಶ್ವರ ದೇವರ ಅಂಘರಿಕರ ಅಳ ೩ ಕ್ಕಂ ಗ ೧೩ (ಎಕ. III, ತಿಮಂ. ೧೦೧–೭೫ ; 1276).
[< ಸಂ. ಅಂಗರಕ್ಷ]

ಅಂಗರಕ್ಷೆ (ನಾ). ಮೈಗೆ ರಕ್ಷಣೆ ಕೊಡುವ ವಸ್ತು ; ಮೈಗಾವು ; ಕವಚ : ಸಂಗರಕ್ಕೆ ತಾನಂಗರಕ್ಕೆ ರಕ್ಷಿಪಜಂಗೆಂಬಂತೆ . . . ಇರ್ದನುಜ ದಂಗದಂ (ಕಂಠೀವಿ. ೧೯–೩೭). [ಅಂಗ್ಮ + ರಕ್ಷೆ]

ಅಂಗರಕ್ಷೆ (ನಾ). ೧. ಅಂಗರಕ್ಷಕ. ೨. ಅಂಗವನ್ನು ರಕ್ಷಿಸುವ ವಸ್ತು ; ಕವಚ : "ಕವಚಮುರುಪತ್ರಂ ಜಗರಮಂಗರಕ್ಷಂ ಕಟಿಕ ಮೆನೆ ಹೊದು" (ಮಂಗಾಪು. ೯೬–೩೦). [ಸಂ.]

ಅಂಗರಕ್ಷಕ (ನಾ). ಮೈಗಾವಲಿನವನು : ಸಾವಾಸಿಗಳೆಜೆಂದಂಗರಕ್ಷಕ ರಿಂಗೆಜೆದು (ಬಸಪು. ೫೯–೨೮). [ಅಂಗ್ಮ + ರಕ್ಷಕ]

ಅಂಗರಕ್ಷಣೆ (ನಾ). ಶರೀರವನ್ನು ಕಾಪಾಡುವುದು ; ಮೈಗಾವಲು. [ಅಂಗ್ಮ + ರಕ್ಷಣೆ]

ಅಂಗರಕ್ಷೆ (ನಾ). ೧. = ಅಂಗರಕ್ಷಣೆ : ಅರಸು ತನ್ನ ಅಂಗರಕ್ಷೆಗೋಸ್ಕರ ಅಶೇಷ ರಾಜುವಯನ್ನು ತಕ್ಕುಕೊಂಡಿದ್ದಾನೆ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). ೨. ರಕ್ಷಣೆಗಾಗಿ ಕಟ್ಟಿಕೊಳ್ಳುವ ತಾಯಿತ ಮೊದಲಾದ ಕಾವು ; ರಕ್ಷೆ. ೩. ಮೈಜೋಡು ; ಕವಚ (೪). [ಅಂಗ್ಮ + ರಕ್ಷೆ]

ಅಂಗರಪಾ 'ಅಂಗರೇಕು' ನೋ.

ಅಂಗರಗಡ್ಡೆ (ನಾ). ಅಮಕೀರೆ (೪). [ಅಂಗ್ಮ + ಗಡ್ಡೆ]

ಅಂಗರಬೇರು (ನಾ). ಅಶ್ವಗಂಧಿಯ ಬೇರು. [ಅಂಗ್ಮ + ಬೇರು]

ಅಂಗರವೇಗೆ 'ಅಂಗರವೋಗೆ' ನೋ.

ಅಂಗರವೋಗೆ, ಅಂಗರವೇಗೆ, ಅಂಗರಹೋಗೆ, ಅಂಗರೋಗೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಭಕ್ಷ್ಯ ; ಕೆಂಡದಮೇಲೆ ಸುಟ್ಟು ರೊಟ್ಟಿ ; ಉಬ್ಬುರೊಟ್ಟಿ : " ಅಂಗರವೋಗೆಯುಮಂದು ಕಡಿಗಳ್ ಪೆಱಲ್ಕಂ ಗಾರಸ್ಯೋಟಿಕೆ " (ಕವಿಕಂ. ೩೬೪) ; "ಅಂಗಾರಸ್ಫೋಟಿಕೆಯೆನಲಂಗರ ವೋಗೆಗೆ" (ಚತುರಾ. ೫೯) ; ಪೊಂಗಿರ್ದಂಗರವೋಗೆಯೆಂಬ ಗರಗರವಕ್ಕು ತುಪ್ಪಮಂ (ಪಾರ್ಶ್ವಪು. ೦–೫೩). **ಅಂಗರವೇಗೆ** : ಬಿಳಿಯಸೊಜ್ಜಿಗೆ ಯೊಳಂಗರವೇಗೆಯಂ ಮಾಡಿ ಬಳಿಕ ಬೀಯಾಸಿ ನುಗ್ಗುಗೆಯುಜ್ಜ ಕರ್ಪುರ ವುಡಿಯ ತಳದು . . . ರೊಟ್ಟಿಯಂ ಮಾಡಿ (ಸೂಪಶಾ. ೧–೧೫). **ಅಂಗರ ಹೋಗೆಗೆ**: ಉದಯಪ ರಾಕೇಂದುವ ಬಿಂಬದ ಪೋಲ್ವೆಯನಪ್ಪುಳೆಯುಂ ಬೆಳಗೆಂಬೆನಸುಂ ಪುದಿದಂಗರಹೋಗೆಗೆಸಳಸೊದವೆ ಮುದಂ ತಂದು ಬಡ್ಡಿಸಿದರಂಗಸೆಯರ್ (ಕಾಂತಾಕ್ಷ್ಮ. ೧೫–೬೩). **ಅಂಗರೋಳಿಗೆ**: ಅತಿರಸಂ ಸುಖಿಯಪ್ಪ ಪೋರಸಾದ ಮುರಿಯಂಗರೋಳಿಗೆಯಿನಪ್ಪವಂ . . . ಗಡಚಿಸಿದಳಾಗ (ಚೀರಮು. ೧೦–೨೮). [ಅಂಗ್ಮ + ಪೋಳಿಗೆ]

ಅಂಗರಹೋಳಿಗೆ 'ಅಂಗರವೋಳಿಗೆ' ನೋ.

ಅಂಗರಾಗ (ನಾ). ೧. ಮುಖ್ಯವಾಗಿ, ಸ್ನಾನಮಾಡಿದ ಮೇಲೆ ಮೈಗೆ ಪರಿಮಳ ವಸ್ತುಗಳನ್ನು ಲೇಪಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು ; ಸುಗಂಧ ಲೇಪನ. ೨. ಸುಗಂಧಲೇಪನ ದ್ರವ್ಯ. [ಅಂಗ್ಮ + ರಾಗ]

ಅಂಗರಾಜ (ನಾ). ಅಂಗದೇಶದ ಒಡೆಯ ; ಕರ್ಣ.
[ಅಂಗ್ಮ + ರಾಜ]

ಅಂಗರಿಕ 'ಅಂಗರಕ್ಕೆ' ನೋ.

ಅಂಗರುಚಿ (ನಾ). [ಛಂದ] ಪಾದವಲ್ಲಿ ಹದಿನಾರು ಅಕ್ಷರಗಳುಳ್ಳ ಒಂದು ಅಕ್ಷರವೃತ್ತದ ಹೆಸರು : ಇದರೆ ಛಂಗಳುಗೊಗರ್ಗುರುವಂ ಬರೆಲಂಗರುಚಂ ; ಇದಕ್ಕೆ ಜಗದ್ವಂದಿತ ಎಂದು ಬೇರೊಂದು ಹೆಸರು (ಕೃಪಿಂ. ೮೪). [ಸಂ.]

ಅಂಗರುಜಿ (ನಾ). ಶರೀರದ ಕಾಂತಿ ; ಕಳೆ : ಅಂದಿನಂಗರುಚಿ ಕಣ್ಗೆಳ ದಾಯ್ತು (ಅರಿಪು. ೩–೩). [ಅಂಗ್ಮ + ರುಚಿ]

ಅಂಗರುಹ (ನಾ). ಶರೀರದ ಮೇಲೆ ಬೆಳೆಯುವ ಕೂದಲು, ಉಣ್ಣೆ ಇತ್ಯಾದಿ. [ಸಂ.]

ಅಂಗರೇಕು, ಅಂಗರಪಾ, ಅಂಗರೇಮು, ಅಂಗರೇಪೆ (ನಾ). ನೀಳವಾದ ಅಂಗಿ ; ನಿಲುವಂಗಿ (೪) : ಕಸೆ ಅಂಗರೇಕು ಬಿಚ್ಚುತ್ತಿದ್ದ (ಮಲ್ಲ. ೧೨) ; ಅವರೆಲ್ಲರಂಗ ಅಂಗರೇಕು ದಿರುಪಗಳು . . . ಸರಪರಾಜುಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟ ದ್ದುವು (ಶ್ರೀರಾಯು.೧೧೬). **ಅಂಗರಪಾ** : ನಮ್ಮ ಮನ್ಮಾಗಿನ ಅಂಗರಪಾ ನೀನೆ ತೊಡಾತ್ ಕೊಡತಾವ್ (ಮೋಹಿ. ೪೨). **ಅಂಗರೇಮು** : ಅರಸು ಮಕ್ಕಳಂತೆ ಅಂಗರೇಮು ಮುಂದಾಸುಗಳನ್ನು ಧರಿಸುತ್ತಿದ್ದುದು ಶಿಷ್ಟ ಸಂಪ್ರದಾಯಬದ್ಧರಿಗೆ ಸಮ್ಮತವಿರಲಿಲ್ಲ (ಕಥಾ. ೨–೩೩೧–೧೯) ; ರಾಜಯುಸ್ವರ್ಕಮಾಡಿಕೊಟ್ಟ ರೊಟ್ಟಿಯ ಚೂರನ್ನೂ ರುಮಾಲಿನ ತುದಿಯಲ್ಲೂ ಅಥವಾ ಅಂಗರೇಪಿನ ತುದಿಯಲ್ಲೂ ಬಿಗಿದು ಕಟ್ಟಿಕೊಂಡರು (ಭೂಕಾಗ. ೬೮೮). **ಅಂಗರೇಪೆ** : ತೊಟ್ಟಿದ್ದ ಅಂಗರೇಪೆಯನ್ನು ಬಿಚ್ಚಿ (ಜ್ಯೋತಿರಿ. ೨೩೬) ; ಒಬ್ಬ ಸಾರ್ವಜನಿಕ ಮನುಷ್ಯನು ತನ್ನ (ಕೋಟ್ ಅಂಗರೇಪೆಯ ಒಂದು ಮುಖಕ್ಕೆ ಖಾದಿಬಟ್ಟೆಯನ್ನು ಇನ್ನೊಂದು ಮುಖಕ್ಕೆ ವಿಲಾಯಿತಿಯ ಸರ್ಜುಬಟ್ಟೆಯನ್ನು ಹಾಕಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದನಂತೆ (ರಾಜ್ಯಶಾ. ೩೦೮).
[← ಹಿಂ. ಅಂಗರಖಾ (< ಪ್ರಾ. ಅಂಗರಕ್ಕ < ಸಂ. ಅಂಗರಕ್ಷ). / ತೆಲು. ಅಂಗರೇಕು ; ತುಳು. ಅಂಗರೆಕ್ಕೆ]

ಅಂಗರೇಮು 'ಅಂಗರೇಕು' ನೋ.

ಅಂಗರೇಪೆ 'ಅಂಗರೇಕು' ನೋ.

ಅಂಗರೋಗೆ 'ಅಂಗರವೋಗೆ' ನೋ.

ಅಂಗಲ 'ಅಗಲ್' ನೋ.

ಅಂಗಲಾಚಿಕೆ (ನಾ). = ಅಂಗಲಾಚಿತನ. [ಅಂಗಲಾಚು + -ಇಕೆ]

ಅಂಗಲಾಚಿತನ (ನಾ). ಅಂಗಲಾಚುವಿಕೆ : ಜೀವನದಲ್ಲಿ ನೆಮ್ಮದಿಯೂ ಕಾಂತಿಯೂ ಕಾಣಿಸಿದೇಕಾದರೆ ಜನದಲ್ಲಿ ಒಂದು ನೀತಿಸಮನ್ವಿತ ಇರಬೇಕು. ಆ ನೀತಿ ಕಟ್ಟಿದ ಒಡೆಯದೆ ಇರುವ ಅಂಗಲಾಚಿತನವಲ್ಲ. ಅದು ಒಂದು ಬುದ್ಧಿಯ ಎಚ್ಚರಿಕೆಯ ಮತ್ತು ಒಂದು ಎದೆಯ ಗಟ್ಟಿತನದ ಸಂಯೋಗದ ಫಲಿತ (ಮಹಾಗ. ಪೀ. ೬).
[ಅಂಗಲಾಚು + -ತನ]

ಅಂಗಲಾಚಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಅಂಗಲಾಚುವಂತೆ ಮಾಡು (೪). ೨.

ದೈನ್ಯದಿಂದ ಬೇಡು : ತಾಯಿಯೆಂದು ಬೇಡಿಕೊಳ್ಳುವೆ. ಛೀಏಯೆಂದು ಅಂಗಲಾಚಿಸುವೆ (ದಾದಿ. ೩೩). [ಅಂಗಲಾಚು + –ಇಸು]

ಅಂಗಲಾಚು, ಅಂಗಲಾರ್ಚು (ಕ್ರಿ). ೧. ದುಃಖದಿಂದಾಗಲಿ ಭಯದಿಂದಾಗಲಿ ಕೂಗಿಕೊಂಡು ಅಳು : ಅಂಗಲಾಚುತ್ತಳಲುವುದು . . . ಜಂಗುಮಪ್ರಾಣಿಗಳ ಗುಣವೆನಲ್ಲವೋ ಬಸವ (ಬಸವ. ೩೬–೧೪); ಅ ಮನೆಗೆ ಕಿಚ್ಚಿಕ್ಕಿಸಲಾ ಧಗಧಗೆಂದುರಿಯಲಿ ಕಾಣುತವರು ಅಂಗಲಾಚು ತ್ತೆದ್ದು ಬಿದ್ದು ಕೈಕಾಲೊಡೆದು ಮುಂಗಾಣದೋಡುತಿರಲು (ಚಿಕ್ಕದೇವ. ೬–೧೯); ತಿಂಗಳೊಳು ನಿಮ್ಮ ರಕ್ಷಿಸುವುಂಗವನ ಕರೆತರುವೆನಂಗಲಾಚ ದಿರಮ್ಮ ಮಂಗಳತರಾಂಗಿ (ಕನಸು. ೮೮). ೨. ದೈನ್ಯದಿಂದ ಬೇಡು ; ಮೊರೆಯಿಡು : ಈ ಕೆಡುವೊಡಲು ಬೀಳಲಿಳಿಂಗಲಾಚಿದೆ ದೇವ (ತೊರಣ. ೪–೪–೫೯). **ಅಂಗಲಾರ್ಚು** (ಕ).

[? . ॥ ತಮಿ. ಅಲ್ಲಲಾಯ್ ; ಮಲ. ಅಲ್ಲಲಾಯ್ಯ ; ತುಳು. ಅಂಗಲಾಪು ; ತೆಲು. ಅಂಗಲಾರ್ಚು]

ಅಂಗಲಾಪ (ನಾ). = ಅಂಗಲಾವು (ಸ್ಯಾಂಡರ್ಸ್). [< ಅಂಗಲಾವು]

ಅಂಗಲಾವು (ನಾ). ದುಃಖ ; ಗೋಳಾಟ.

[← ? ತಮಿ. ಅಲ್ಲಲಾಯ್ಯು ; ತೆಲು. ಅಂಗಲಾರ್ಪು]

ಅಂಗಲಾರ್ಚು 'ಅಂಗಲಾಚು' ನೋ.

ಅಂಗಲಿಂಗಸ್ಥಲ (ನಾ). [ವೀಕ್ಷ್ಯ] ಅಂಗಾಂಗಗಳಲ್ಲೆಲ್ಲಾ ಲಿಂಗದ ಭಾವವೇ ತುಂಬಿರುವುದು(?) : ಈ ಪ್ರಕಾರದಿಂದ ಲಿಂಗಾಜಙ್ಞಾನ ವುಳ್ಳ ಪ್ರಾಣಲಿಂಗಿಯು ಸಕಲಾವಯವಂಗಳಲ್ಲಿ ಲಿಂಗಭಾವದಲ್ಲಿ ಮಾರ್ಗವು . . . ಅಂಗಲಿಂಗಸ್ಥಲವೆಂದು ಹೇಳ್ಪಟ್ಟುದ್ದಿತ್ತು (ಶೃತಪ್ರ. ೨೬).

[ಅಂಗ್ಯ + ಲಿಂಗ + ಸ್ಥಲ]

ಅಂಗಲು (ನಾ). (ಉಳ) ನಡು ನಡುವೆ ಸ್ಥಳ ಬಿಟ್ಟಿರುವುದು ; ಬೇರೆ ಬೇರೆಯಾಗಿ ಇರುವಿಕೆ ; ವಿರಳ : ಅವುಗಳ ನಡುವೆ ಹಾಗೆ ಅಂಗಲು ಅಗಡ ಹಾಗೆ ಕಾಣತನದಿಂದ ಬಿತ್ತಬೇಕು (ಕೃಷಿಸ್ತ್ರ. ೭೭) ; ಅ ಹೊಲದ ಪೈರು ಬಹು ಅಂಗಲು (ಸ್ಯಾಂಡರ್ಸ್) ; ಅಂಗಲು ಅಂಗಲು ಚಿಕ್ಕ ಚಿಕ್ಕ ತಿಂಗಳು ಉಸಿರಾಕ ಹಿಂಗಲು ಋಣವೆಯೋಗಲು ಬಾ (ಗರ. ೧೨೫). **ಅಂಗಲಾಗು** = ವಿರಳವಾಗು : ಶಾಖಾವ್ಯೂಗದ ಗೋಡನ ಮೇಲೆ ಬಿರುಸುಗೂದಲು ಅಂಗಲಾಗಿ ಬೆಳೆದಿರುತ್ತವೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೪–೧೭೭) ; ಅಂಗಲಾಗಿ ಬಿತ್ತಿದ್ದು ಆಗಲಾಗಿ ಏಳುವುದು (ಗಾದೆ). **ಅಂಗಂಗಲು** = ಅಂಗಲು ಅಂಗಲು ; ತುಂಬ ವಿರಳ (ಸ್ಯಾಂಡರ್ಸ್). [< ಹಳ್ಳಲು ?]

ಅಂಗವಟ್ಟಿ[ಟ್ಟಿ] (ನಾ). ಅಂಗಸೌಷ್ಠವವುಳ್ಳವಳು; ರೂಪವತಿ (?) : ಗಂಗಾಸಂಗಮ ಘನತರಂಗಿಣಿ ಅಂಗವಟ್ಟಿ[ಟ್ಟಿ] ಅತಿಚಲಿವಣಿ (ವಿಚಿತ್ರ. ೧–೧೧–೯). [ಅಂಗವಟ್ಟಿ + –ಎ]

ಅಂಗವಟ್ಟಿ (ನಾ). ಮೈ ಮೇಲೆ ಹೊದೆಯುವ ಬಟ್ಟೆ ; ವಲ್ಲಿ : ಆಗಳಾ ತುಂಗಸ್ತನಿಯ ಮಂಗಳಮಾದಂಗದೊಳಂಗವಟ್ಟಮಂ ಸಂಗಡಿಸಿದಂ ಬಱಿಯಂ (ಬಾಧಪ್ರ. ೧–೧೦೪ ಪ). [ಅಂಗ್ಯ + ಪಟ್ಟ]

ಅಂಗವಟ್ಟಿ (ನಾ). ೧. ಶರೀರ ; ಮೈಕಟ್ಟು : ಅಖಲಜನಂಗವಟ್ಟಿದ ಕಡುಹು ಕಂಬಸದು (ಅನ್ವಾಅ. ೧೧–೨೦) ; ಅಂಗವಟ್ಟಿದ ಪರಿಮಳವ ಬೀಱುತ್ತ . . . ಪದ್ಮಿನಿ ಬಂದಕೊಲವಿನಲಿ (ಚೀವಂಚಿ. ೦–೬೨) ; ಅಂಗವಟ್ಟದ ಸುರಭಿ ಸೆಳೆದಾಲಿಂಗಿಸಿತು ಗಗನದಲಿ ಸುಳಿವ ಸುರಾಂಗನೆಯರನು (ತೊರಣ. ೩–೪–೬). ೨. ಅಂಗಸೌಷ್ಠವ ; ಸೌಂದರ್ಯ : ನಿಮ್ಮಿ ಯಂಗವಟ್ಟವ ಕಂಡ ಬಕೇಕೆ ಕಂಗಳತರವ ಕಾಣಲಾಗದು (ಅನ್ವಾಅ. ೧೦–೩೮) ; ಕಂಗಳಹಮಹಮಿಕೆ[ಯಿ]ನಚ್ಯುತನಂಗವಟ್ಟವನೌಕಿ ಮರ ಳವೆ (ಭಾಗ. ೪–೨೧–೪೪). [ಅಂಗ್ಯ + ಬಟ್ಟಿ (< ವೃತ್ತ) ?]

ಅಂಗವಡಿ 'ಅಂಕವಡ್ಡಿ' ನೋ.

ಅಂಗವಡೆ 'ಅಂಗಂಬಡೆ' ನೋ.

ಅಂಗವಣ್ಕೆ, ಅಂಬಿವಣೆ (ನಾ). ೧. ರೀತಿ ; ವಿಧಾನ ; ಸಾಧನೆ : ಈ ಪರಿಯಲಿರಬೇಕು ಮನದಾಕಾಪದಂಗವಣಿಗಳು (ಕೃಷ್ಣರೀ. ೧೩–೨೬) ; ಸಾಂಗಳ್ಳಲ್ಲಿಯ ಬಾಳು ಹಿಂಗದೆ ಕಳಾಂ ಮಂಗಳಳರ ಚಿತ್ರಾಯುಧದ ಅಂಗವಣೆಯ ಕಲಿತರು (ಕಂಚಿ. ೪–೪೬) ; ಬಾಳು, ಕಳಾಂ ಮುಂತಾದ ಶಬ್ದಸ್ವರೂಪೋಗ ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಅವನು ಅಂಗವಣೆಯನ್ನು ಕಲಿತನು (ಕವಿರ. ೧೨೮). ೨. ಧೈರ್ಯ ; ಸಾಹಸ ; ಪರಾಕ್ರಮ : ಅಂಗವಣೆಯನು ನೋಡು ಏನೇನಾಂಗದಲಿ ನಿನಗೆವೆನು (ಅನ್ವಾಅ. ೨೦–೧೪) ; ಆಳುತನದಂಗವಣೆಯೊಳ್ಕಿತು (ಅನ್ವಾಭೀ. ೯–೧೫) ; ಸಂಗರಕೆ ನಡೆತಂದ ದಾನವನಂಗವಣೆಯನು ಕೇಳ್ದು (ಅರಣ. ೬–೩೩). ೩. ಬಯಕೆ ; ಉದ್ದೇಶ ; ಅಭಿಪ್ರಾಯ : ಜಂಗುಮನಿಂದೆಯ ಮಾಡಿ ಲಿಂಗವ ಪೂಜಿಸುವ ಭಕ್ತನ ಅಂಗವಣೆ[ಕೆ]ಯೆಂತೋ ? (ಬಸವ. ೪೨೪) ; ನಿಮ್ಮ ಗೆಲಬಿಂಗೆಗುವವನವನಲ್ಲ ಬೇಱೆಅಂದಾತನಂಗವಣೆ (ಅನ್ವಾಅ. ೫–೨೬) ; ಹಳೆವನು ಹೋಗಿರದಿಹ ಮನದಂಗವಣೆಯಂ ಕಾಗೆ (ಅನ್ವಾಪ್ರೌ. ೧೮–೧೪). ೪. ಕಾರ್ಯ ; ಚಟುವಟಿಕೆ : ಕಗ್ಗತ್ತಲೆಯ ಬಲು ಬಂದಿಯಲಿ ಸಿಲುಕಿತು ಕಂಗಳಂಗವಣೆ (ಅನ್ವಾಪ್ರೌ. ೧೭–೬). **ಅಂಘಿವಣೆ** : ೧. ಅಂಘವಣೆಯುಳ್ಳವನೆ ಸಾರಥಿಸನ ಅಂಘವಣೆಯ ಕೈಮಯಂ (ಅನ್ವಾಏ. ೫–೨೯); ಆ ವಾತಾಯುವಿನ ಮೈಲಾಗುಲಂಘವಣೆಗೊಡನೆ ಲಂಘಿಸುತಂಘವಣೆ ಮಿಗಲು (ತೊರಣ. ೩–೮–೫೨) ; ಗಂಗೆಯಾತ್ಮಜ ಪೇಳ್ದ ನಿಂದ್ರಮತಂಗವಾದವ ದೈವಪೌಲಘವಣೆಗಳ (ತಮ್ಮೂಳ. ೨ ಸಂ). ೨. ಭೂರಿ ಭಟರಂಘವಣೆ ಬೀತುದು (ಅನ್ವಾಪ್ರೌ. ೧೫–೬೧) ; ಸಿಬಿಕೆ ಕುಮಾರರಂಘವಣೆಗಳ ಸೆಳೆದುದು ಧೀತರಸಬಲಧಿ (ಅನ್ವಾಕ. ೨೦–೨೨). ೩. ಯುವತಿಯರ ಸುದಿಯೊಂದು ಮನದಂಘವಣೆ ಬೇೞಿಯಂದು (ಚೀವಂಚಿ. ೧೨–೪೦) ; ಪವನಸುತನಿಂಗಿತವ ಮನದಂಘವಣೆಯನು ಮಾರ್ಪೆಸರ ಕಂಡನು (ಅನ್ವಾಕ. ೧೨–೧೪) ; ತಾಂ ಗೈದ ಪಾತಕಗಳನ್ನ ರುಂಬುದು ತನ್ನದಂಘವಣೆಯಲ್ಲ (ತಸ್ಕರಾ. ೨–೧೧–೨೪) ; ನಿನ್ನ ಮನ ದಂಘವಣೆಯನ್ನರಿದೆ ರಾಯ ಕೇಳೆನ್ನ (ತುಕಾಗ. ೬೦–೩೬).

[ಅಂಗವಿಸು + –ಅಣ್ಕೆ]

ಅಂಗವಣ್ಮೆ (ನಾ). ಕಾಲುಮನೆ : "ಅಂಗವಣೆ ಕಾಲುಮನೆ ತಾನ್" (ಶಬ್ದಂ. ೩೬೪). [ಅಂಗ್ಯ + ಮನೆ]

ಅಂಗವರ್ಮ (ನಾ). ೧. ಮೈಜೋಡು ; ಕವಚ. ೨. ಒಳಗೊಳಗೇ ಬೆಳಸಿಕೊಂಡ ದ್ವೇಷ (ಸ್ಯಾಂಡರ್ಸ್). [ಅಂಗ್ಯ + ವರ್ಮ]

ಅಂಗವಲ್ಲಿ (ನಾ). "ಸೂಳೆಯರ ಪಾಯಿಜಾಮು" (ಅವಂಕಾ).

[ಅಂಗ್ಯ + ವಲ್ಲಿ ?]

ಅಂಗವಸ್ತ್ರ (ನಾ). ೧. ಒರಸಿಕೊಳ್ಳುವ ಸಣ್ಣ ಬಟ್ಟೆ ; ಕೈಜೌಳ ; ಹಸ್ತವಾಯ್ದಲ್ಲ. ೨. ಉತ್ತರೀಯ ; ವಲ್ಲಿ : ಲಿಂಗಮಜಾರಿಗೆ ಮಜ್ಜನ ಕೈಜೌದಂಗವಸ್ತ್ರದಿನೊತ್ತಿ ತಿವನಪಿಠಾಂಗಮಂ ಶ್ರೀಗಂಧಮಂ ತೆಯ್ದಂಗ ದಲಿ ಪೂಸಿ (ಬಸವ. ೪೭–೩೦) ; ಐದು ನಿಮಿಷಗಳಲ್ಲೇ ಅಷ್ಟಪಂಚೆಯುಟ್ಟು ಎದೆಯುಮೇಲೊಂದು ಅಂಗವಸ್ತ್ರ ಹಾಕಿಕೊಂಡು ಸುಟ್ಟುಕ್ಕಷ್ಟಯ್ಯ ಒಳಕ್ಕೆ ಬಂದ (ರಂಗನ. ೭೭) ; ಅಂಗವಸ್ತ್ರ ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಅಂಗಾರ ಇಡಬಾರದೆ (ಗಾದೆ). [ಅಂಗ್ಯ+ ವಸ್ತ್ರ]

ಅಂಗವಸ್ತ್ರಿ (ನಾ). (ಉಳ) ಉಪಪತ್ನಿ : ಖಂಡೇರಾಯ ವಾಡೆಯೊಳಗೆ ತನ್ನ ಅಂಗವಸ್ತ್ರವಾಗಿದ್ದ ಭವಾನಿಯ ಮಕಾಲಿಗೆ ಹೋದ. ಆಗ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಪುರುಷರು ಉಪಪತ್ನಿಗಳ್ಳಿಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುವದೊಂದು ದೊಡ್ಡಸ್ತಿಕೆಯ ಲಕ್ಷಣವಾಗಿತ್ತು (ಹಂಸಾ. ೬೪). [← ಮರಾ.]

ಅಂಗವಾನು (ಕ್ರಿ). ದೇಹವನ್ನು ತಾಳು ; ಸಾಕಾರವಾಗು : ಭಾವ

ಜನ ಮಚ್ಚುಮದ್ದೇನಂಗವಾಂತುದೆನಿಸುವ ಹೆಂಗಳರಸಿಯನದೇನೆಂಬೆ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೧೪–೧೫). [ಅಂಗ್ಯ + ಅನು$_1$ (< ಅನ್$_1$)]

ಅಂಗವಿಕಲ (ನಾ). ಕೈಕಾಲು ಮುಂತಾದ ಅಂಗ ಊನವಾದವನು; ಕುರೂಪಿ. [ಅಂಗ್ಯ + ವಿಕಲ]

ಅಂಗವಿಕಾರ (ನಾ). ೧. ಶರೀರದ ಅವಯವಗಳು ರೂಪುಗೆಡುವುದು; ಶರೀರದ ವಿರೂಪ. ೨. ಅಸ್ವಾಸ್ಥ್ಯ; ರೋಗ. ೩. ಮೂರ್ಛೆ; ಅಪಸ್ಮಾರ. ೪. [ವೀಶೈ] ದೇಹದ ಮೇಲಿನ ವ್ಯಾಮೋಹ: ಲಿಂಗವಿಕಾರಿಗೆ ಅಂಗ[ಪಾಠಾಂ. ಅನ್ನ]ವಿಕಾರವೆಂಬುದಿಲ್ಲ, ಜಂಗಮವಿಕಾರಿಗೆ ಧನವಿಕಾರವೆಂಬುದಿಲ್ಲ; ಪ್ರಸಾದವಿಕಾರಿಗೆ ಮನವಿಕಾರವೆಂಬುದಿಲ್ಲ (ಬಸವ. ೭೯೫). [ಅಂಗ್ಯ + ವಿಕಾರ]

ಅಂಗವಿಕಾರಿ (ನಾ). ದೇಹಾಭಿಮಾನಕ್ಕೆ ಒಳಗಾದವನು: ಗೊಹೇಶ್ವರ ಲಿಂಗದ ಬೆಳಕಿನ ಮೂಲವ ಲಿಂಗಸಂಗಿಗಳಲ್ಲದೆ ಮಿಕ್ಕಿನ ಅಂಗವಿಕಾರಿಗಳೆತ್ತ ಬಲ್ಲರು (ಅವಚಂ. ೭೩೯).

[ಸಂ. ಅಂಗವಿಕಾರಿನ್ (ಅಂಗ್ಯ + ವಿಕಾರ + –)]

ಅಂಗವಿಕೃತಿ (ನಾ). = ಅಂಗವಿಕಾರ. [ಅಂಗ್ಯ + ವಿಕೃತಿ]

ಅಂಗವಿಕ್ಷೇಪ (ನಾ). ೧. ಕೈಕಾಲುಗಳನ್ನು ಆಡಿಸುವುದು. ೨. ಅಂಗಗಳನ್ನು ಆಡಿಸುವುದರ ಮೂಲಕ ಭಾವವನ್ನು ಸೂಚಿಸುವುದು; ಅಭಿನಯ. [ಅಂಗ್ಯ + ವಿಕ್ಷೇಪ]

ಅಂಗವಿದ್ಯೆ (ನಾ). ೧. ಪ್ರಧಾನ ವಿದ್ಯೆಗೆ ಅಂಗವಾದ ವಿದ್ಯೆ. ೨. ಶರೀರದ ಅಂಗಗಳ ಮೇಲಿನ ಗೆರೆ ಗುರುತುಗಳ ಆಧಾರದಿಂದ ಶುಭಾಶುಭಗಳನ್ನು ತಿಳಿದು ಹೇಳುವ ವಿದ್ಯೆ; ಸಾಮುದ್ರಿಕಶಾಸ್ತ್ರ: ಮನೆಯ ಗಂಡನ ಮನೆವಾರ್ತೆಯನೇನ ಹೇಳುವೆನವ್ವಾ! ಅಂಗವಿದ್ಯೆಯನೊಲ್ಲ; ಕಣ್ಗಳೊಳಗಣ ಕಸವ ಕಳೆದಲ್ಲದೆ ನೋಡಲೀಯ . . . ಇಂತೀ ಸರ್ವಾಂಗ ತಲೆದೊಳೆದ ಕಾರಣ ಕೂಡಲಸಂಗಮದೇವನೆನ್ನ ಕೂಡಿಕೊಂಡನವ್ವಾ! (ಬಸವ. ೯೧೧). [ಅಂಗ್ಯ + ವಿದ್ಯೆ]

ಅಂಗವಿಸು, ಅಂಗಯಿಸು, ಅಂಗಯ್ಸು, ಅಂಗೈಸು, ಅಂಘವಿಸು; ಅಂಘೈಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಒಪ್ಪು; ಸಮ್ಮತಿಸು; ಅಂಗೀಕರಿಸು: ಶಿವಭಕ್ತನಾದ ಬಳಿಕ ಭವಿಮಿಶ್ರವ ನಡೆಯಲಾಗದು . . . ಕೂಡಲ ಚೆನ್ನಸಂಗಯ್ಯ ನಿಮ್ಮ ಲಿಂಗಸಂಗಿಗಳಂಗವಿಸರು (ಚೆನ್ನವ. ೨೩–೭); ಲಿಂಗವೇ ಪ್ರಾಣಸ್ವರೂಪೆಂದಂಗವಿಸಿ ತಾನೋತು ಬಳಿಕಾ ಲಿಂಗವನು ಬೇಱಿರಿಸಲಾಗದು (ಪ್ರಭುಲೀ. ೧೬–೨೭). ೨. ಬಯಸು; ಅಪೇಕ್ಷಿಸು; ಇಷ್ಟಪಡು: ಲಿಂಗವ ಮುಟ್ಟದ ದ್ರವ್ಯಂಗಳಿಗಂ ಅಂಗವಿಸಲು ಅಘವು (ದೀಕ್ಷಾಬೋ. ೧೨೩–೨); ಬೇಱೂರ್ಗೆಯ್ದಲ್ಕೆ ಅಂಗವಿಸುವ ನೇಹದಿ ಬಲ್ಲಹನ ಮನಂಗರಗುವವೊಲ್ ದೈನ್ಯವೆರೆದ ವಚನಂಗಳನುಸಿರುವ ಮನೆವೆಣ್ಗಳ್ (ಜಯಕಾ. ೧೨–೧೫); ಅಂಗನಾಮಣಿ ನೀನು ಬಾರೆಂದು ಅಂಗವಿಸಿ ಗೊಲ್ಲ ಕರೆದನು (ಗೋಹಾಡು. ೩೫). ೩. ತೆಗೆದುಕೊ; ಸ್ವೀಕರಿಸು: ಸಂಗರಕೆ ಬಂದು ಬಱುವಾತುಂಗುಟ್ಟದಿರೆನ್ನ ಮಸ್ತಕಂ ದುರ್ಮತಿ ಯುದ್ಧಾಂಗಣದೊಳ್ ಬಿಳ್ದ ಬಳಿಕ್ಕಂಗವಿಪುದು ನಿನ್ನ ತುತ್ತನೆಂದವನುಸಿರ್ದಂ (ವೀರವಿ.೧೧–೧೫). ೪. ಹವಣಿಸು; ಪ್ರಯತ್ನಿಸು; ಉದ್ಯೋಗಿಸು: ನಾಳೆ ಬೇಂಟೆಯುತ್ಸವಕೆ ಬಿಜಯಂಗೆಯ್ವಿರಾದೊಡೂರ್ವರೆಯ ನಾನಾ ಖಗಮೃಗಂಗಳೆಲ್ಲವನಿಱಿದು ಜನದ ಹಸವಂ ಹಱಿದು ರಾಜ್ಯದಳವಱಿದಲ್ಲದೆ ಅಂಗವಿಸ ಬಾರದಿದು ನಿರುತ (ಹಚಕಾ. ೩–೯೨); ಜೀವಮಂ ತೊಱೆವೆನೆನುತ್ತಂಗವಿಸಿ ಬೀಳುತಿರ್ದನನಂಗೆಯ್ಯಿಂದಾಂತೆಂ (ದಶಕು. ೪–೩೭); ಸಿಂಗದೊಳ್ ಕಾದಲಂಗವಿಪ ಜಾಯಿಲಂಗಳ ಜಂಗುಳಿಯಂತೆ (ಚಿಕವಂ. ೧೦–೧೦). ೫. ಮೇಲೆ ಬೀಳು; ಕವಿ; ಮುತ್ತು: ನಿರಾಯುಧದೊಳರಿಗಂಗವಿಪ ಬಿರುದರ್ಗೆ ನಿಶಿತಾಸಿಫಳಕಂಗಳೊಡನೆ . . . ಪರಾಕ್ರಮವನೀಶಂ ಕೊಟ್ಟನವರಿಗಿನ್ನರಿದಾವುದು (ಸೋಮಚ. ೫–೧೨); ಕೆಂಗಱಿಯ ಮಱಿದುಂಬಿ ತಾವರೆಗಂಗವಿಸುವವೊಲಸುರರಿಪುವಿನ ಮಂಗಳಾನನ ಕಮಲದಲಿ ಶರವಾಳೆ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೬–೨೫); ಪತಂಗಮಂಡಲಕ್ಕೆ ಕೈನೀಡುತ್ತಂಗವಿಪ ಮಱಿಸಿಂಗಮಂ ಪೋಲ್ವ ಚೆಲ್ವಂ (ಚಿಕವಿ. ೪–೮೮ ವ). ೬. ಎದುರಾಗಿ ನಿಲ್ಲು; ಪ್ರತಿಭಟಿಸು: ಮುನ್ನಿನ ಕರ್ಮಕಿನ್ನಾರಂಗವಿಸುವವರು (ಬಸಪು. ೪೫–೪೦); ತುಂಗಗಜಘಟೆ ಕವಿದವಿದಕಿನ್ನಂಗವಿಸುವವರಾರೆನುತ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೨–೭೮). ೭. ಹೊಂದಿಕೆಯಾಗು; ಕೂಡು: ಪವಣಿಗೆಯೊಪ್ಪೆ ಪುರುಳು ಪೊಗರೇರೆಯಂಗವಿಸೆಯಲಂಕಾರಗಳು . . . ಕವಿತೆಯೊಂದನು ಪೇಳಿಸಿಂದು (ಹದಿಬ. ೧–೨೬). ೮. ಸಾರು; ಘೋಷಿಸು: ತಿಂಗಳೀಯೆಡೆಗೆ ಬಾರದ ಮುನ್ನ ಸುಧೆಯನೀ ಲಿಂಗದವಸರಕೆಂದು ತಪ್ಪೆನೆಂದಂಗವಿಸಿ ಹಿಂಗದೆ ಛಲವ ಹಿಡಿದು ನಡೆಕೊಂಡನಾಗಳ್ (ಸಿದ್ಧರಾ. ೬–೩೮); ಕುಮಾರನ ರಣವಿಜಯನಾಗೆಂದು ಬಿರುದಾವಳಿಯನಂಗವಿಸುತ್ತ ಮಂಗಳರಭಸ ಮೊಳಗುತಿರೆ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ಪರಿ. ೨೭೮). **ಅಂಗಯಿಸು**: ೨. ನೋಡೆನೆ ಕಣ್ಗಳಂಗಯಿಸಲಾರ್ಪೊಡೆ ಗಂಡರ ಗಾಡಿಗೊಲ್ದು ಮಾತಾಡೆನೆ ಬೆಂದ ಬಾಯ್ ಪೆಜರ್ಗೆ ಮಚ್ಚಿ ಮುಸುಂಕದೊಡೆ (ಅನಂಪು. ೮–೨೭). ೫. ಅಂಗಜಾರಿಯ ಭವನಮಂ ಕಂಡು ಭೇತಾಳಿಯಂಗಯಿಸಲಮ್ಮದೆ ತಲೆವಾಗಿಲೊಳ್ ನಿಂದು ತಲೆದೂಗುತಿರ್ದುದಾಗ (ಸಮ್ಯಕೌ. ೫–೪೨). ೯. ಒಪ್ಪುವಂತೆ ಮಾಡು: ತ್ರಿಪಥಗಾಮಿನಿಯಾಗಿದನುಡುಗು ಭೋಂಕನೆಂದಂಗಯಿಸಿ ಗಂಗೆಯನೀಕ್ಷಿಸುತ್ತಗಜೆಗೂಡಿ (ಪದ್ಮರಾ. ೧೦–೨೧೨). **ಅಂಗಯ್ಸು**: ೩. ತನಯ ಬಹುವಿದ್ಯೆಗಳುಮಿಾ ಜನಪದರಾಜ್ಯಮುಮಿ ವಿರ್ದುವಿವಱೊಳ್ ನೀನಿಂ ಮನಮೊಲ್ದುದನಂಗಯ್ಸೆನಲನುನಯದಿಂದಂದು ತಾಳ್ದಿದಂ ವಿದ್ಯೆಗಳಂ (ನೇಮಿಪು. ೪–೪). **ಅಂಗೈಸು**: ೧. ಪ್ರಾಣಪ್ರಕೃತಿಗಳ ಕಳೆಯ ಲಿಂಗವೆಂದಱಿದು ಅಂಗೈಸಿ ಅನುಭವಿಸಬಲ್ಲವರ ಲೆಂಕ ನಾನಾಗಿಪ್ಪೆನಯ್ಯ (ದೇದಾಪ್ರ. ೧೨೪–೧೧೪); ಅಂಗಾಶ್ರಮವಳಿದು ಲಿಂಗಾಶ್ರಮವಾದ ಬಳಿಕ ಆ ಅಂಗಕ್ಕೆ ಲಿಂಗಾಚಾರವಲ್ಲದೆ ಅಂಗಕ್ರಿಯೆಯೆಂಬುದನಂಗೈಸರು ನೋಡಾ (ಚೆನ್ನವ. ೬–೩). ೨. ಕೆಡು ವೈಶ್ವರ್ಯಕೋಸುಗ ಕೊಲೆಗೆಲಸಕಂಗೈಸಿ ನರಕದೊಳಿಳಿವುದನುಚಿತ (ಜೀವಂಚ. ೪–೯೫); ದುರಾತ್ಮರು ಬೇರುಗೊಲೆಗಂಗೈಸಿದರು ಕುರುವಂಶ ಸುರಕುಜದ (ನಿಭಾಗ. ೩–೧–೧೧); ೪. ಆವ ನೇಮವಾದರೇನು ಹೇಮವಿಲ್ಲದಂಗೈಸಬಹುದೆ . . . ಬೇಡುವವರ ನೋಡಿ ನೋಡಿ ಈಯಲಿಲ್ಲದವನ ಜೀವನವದೇತಕೊ (ಬಸವ. ೪೩೮); ಸುರಿವ ಮುತ್ತುಗಳಂ ಕಾರಮುಂಬನಿಯ ತಂದಲೆಂದು ಬಂದು ನುಂಗಲಂಗೈಸುವ ಚಾದಗೆಯ ಮಱಿಗಳುಮಂ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೨೩೪); ಎಲೆಲೆ ಪಾತಕಿ ಹೆಣನ ಹೊಯ್ದರೆ ಬಲುಗಡಿಯ ನೀನೆಂಬರೇ ಸುಡು ಹೊಲೆಯರಿದಕಂಗೈಸುವರೆ ತಾ ರಾಜಸೂನುಗಡ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೯–೩); ಶರಧಿಯೊಳ್ ನೀರಾಟವಾಡಲುಜ್ಜುಗಿಸುವಂ ಸಿಡಿಲ ತೊಡಲಂಗೈಸುವಂ (ಚಿಬಪು. ೩೮–೧೭). ೫. ಮುಂಗಾರ ಮುಗಿಲೊಡ್ಡಿನಂತೆ ಮದಂಗಳಿಗಂಗೈಸುವ ತುಂಬಿವಿಂಡ (ಕಂನವಿ. ೨–೫೬). ೬. ಕಾಳೆಗದೊಳಂಗೈಸಲಮ್ಮದೆ ಬಾಲಕನ ನೂಕಿದಿರಲಾ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೮–೨೪). ೭. ಶಾಂತಿಶೃಂಗಾರಂಗಳೆರಡುಮಂಗೈಸುವಿನಂ ಸಿಂಗರಕಿನಿಯನ ದಿಟ್ಟ ನೆರಂಗೆಯೆ ತಾಂ ಪೊಣ್ಮೆ ಪೂಣ್ದು ಪೊಂಗಿತ್ತಾಗಳ್ (ಚಿಕವಿ. ೬–೨೪೨ವ, ೨೪೩). ೮. ತುಡುಕಿದಲ್ಲದೆ ಮಾಣೆನೆಂದಂಗೈಸಿದಳು ಮಾಯೆ (ಪ್ರಭುಲೀ. ೭–೮೫). **ಅಂಘವಿಸು**: ೧. ನಮಗೆ ದೀಕ್ಷೆಗೊಳಲು ಅಂಘವಿಸಿ ತಕ್ಕ ದಿನವಂ ಬೆಸಸಿ (ತುರಂಗ. ೮೧–೫). ೫. ಅಂಘವಿಸಿದನು ಬಳಿಕ ರಿಪುಗಳ ನುಂಗುವತಿಬಲದಾಯತದಲುರಿಗಂಗಳಲಿ (ತೊರರಾ. ೬–೨೮–೭). ತುಪ್ಪ ತೈಲಂಗಳನ್ನರಮನೆಗೆ ತರುವರಂ ಬರುವರನಂಘವಿಸಿ ಪಿಡಿದವರ ಬಿಟ್ಟಗಂ ಪೊಯ್ದರ್ (ತುರಂಗ. ೮೨–೩). ೬. ಮುಂಗುಡಿಯ

ಮುಜಿದೌಕಿ ಭೀಮಂಗಂಘವಿಸಿದನು ಕ್ಷೇಮಧೂರ್ತಿ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೨–೧೬); ಒತ್ತಿ ಮುಂದಕೆ ತೂಳಿ ದೇವಿಗಗತ್ಯದಿಂದಂಘವಿಸೆ ಹೂಂಕೃತಿವೆತ್ತು ಘರ್ಜಿಸಲುದಿಸಿತುರುಚಾಮುಂಡತರ ಶಕ್ತಿ (ಅಂಬಿಕಾ. ೧೮–೫೯). ೧೦. ಆಶ್ರಯಿಸು; ಹಿಡಿ: ಅಂಘ[ಪಾಠಾಂ. ಅಂಗ]ವಿಸುವುದು ಬಂದ ಬಟ್ಟೆಯ ಸಂಗದಲಿ ನೀವೆನಲು (ತೊರರಾ. ೪–೧೦–೨೬). **ಅಂಘೈಸು**: ೨. ನೆಲನ ರಾಜ್ಯಶ್ರೀಯ ತುಜುಬಿಂಗಳುಕದಂಘೈಸಿದ ವಿರೋಧಿಯ ಲಲನೆಯರ ಶ್ರುತಿಪತ್ರ ಸೀಳಲಿ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೨೧–೨೩); ಮೊದಲೇ ಕಾಳಗಕ್ಕಂಘೈಸ ಸಲ್ಲದು (ತಿಮ್ಮಶಾಂ. ೩–೪೫) ೪. ರಾಜಸೂಯದ ಹದನನಂಘೈಸುವರದಾರೀ ವರ್ತಮಾನದಲಿ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೨–೧೫); ಕೊರಳಿನ ಬಲುಹನಜಿಯದೆ ಗಿರಿಯ ಹೊಜಲಂಘೈಸುವರೆ ಭಟರು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೪–೫೪); ಅವರಿಜಿತಕಂಘೈಸಿದರೆ ತೋಜುವೆನೆನ್ನ ಕೈಗುಣವ (ತೊರರಾ. ೫–೪–೨). ೬. ಅವನಂಘೈಸುವನು ಪಾರ್ಥನೊ ಪಾವಮಾನಿಯೊ (ಕುವ್ಯಾಶ. ೧–೨೯). ನಾವು ನಾಲ್ವರು ಕಾಳಗದೊಳಂಘೈಸುವೆವು ಬಿಡು ಬಿಡು ಸರೋವರವ (ಕುವ್ಯಾಗ. ೪–೫೭). ೧೧. ಎದುರಾಗಿ ನಡಸು: ಆರ ರಥವಿದು ಸೈನ್ಯಪಾರಾವಾರಕಿದನಂಘೈಸುವನು ತ್ರಿಪುರಾರಿಯೋ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೪–೫೯).

[ಅಂಗ್ಯ ? + –ಇಸ್ಯು. ‖ ತೆಲು. ಅಂಗವಿಂಚು. / ಮರಾ. ಅಂಗವಣೇಂ, ಅಂಗವಿಣೇಂ]

ಅಂಗವೈಕಲ್ಯ (ನಾ). ಶರೀರದ ಯಾವುದಾದರೂ ಅವಯವ ಊನವಾಗಿರುವುದು; ಅಂಗದ ಕೊರತೆ. [ಅಂಗ್ಯ + ವೈಕಲ್ಯ]

ಅಂಗವ್ವೆ (ನಾ). ಒಂದು ಹೆಸರು: ಅಙ್ಗವ್ವೆ ಪೆರ್ಗ್ಗಡೆ (ಸೌಇಇ. XI–i, ೯–೪೫; 862). [ಅಂಗ್ಯ ? + ಅವ್ವೆ]

ಅಂಗಶಾಸ್ತ್ರ (ನಾ). ಮುಖ್ಯವಾದ ಶಾಸ್ತ್ರಕ್ಕೆ ಅಂಗವಾಗಿರುವ ಶಾಸ್ತ್ರ. [ಅಂಗ್ಯ + ಶಾಸ್ತ್ರ]

ಅಂಗಶುದ್ಧಿ (ನಾ). ೧. ಶರೀರ ನೈರ್ಮಲ್ಯ. ೨. [ಅಶಿಷ್ಟ] ಹೊಡೆತ; ಬಡಿತ: ಚೆನ್ನಾಗಿ ಅಂಗಶುದ್ಧಿಯನ್ನು ಮಾಡಿದನು (ಸ್ಕಾಂಡರ್). [ಅಂಗ್ಯ + ಶುದ್ಧಿ]

ಅಂಗಶೋಧನೆ (ನಾ). = ಅಂಗಝುಡತಿ (ಕಿಸಂಗ್ಲಾ). [ಅಂಗ್ಯ + ಶೋಧನೆ]

ಅಂಗಸಂಗ (ನಾ). ಕೂಟ; ಸಂಭೋಗ: ನಿನ್ನಂಗಸಂಗಮನಗಲ್ಧಾಯ್ತು ಪಲಕಾಲಂ (ಚೈಮಿಭಾ. ೨೩–೫೯). [ಅಂಗ್ಯ + ಸಂಗ]

ಅಂಗಸಂಗಿ (ನಾ). [ವೀಶೈ] ಶರೀರವ್ಯಾಮೋಹವುಳ್ಳವನು: ಶರೀರ ರೂಹಿಸಿದ ರೂಹಿಂಗೆ ಮಾಯದ ಬಲೆಯಲ್ಲಿ ಸಿಲುಕಿ ಅಂಗಸಂಗಿಗಳೆಲ್ಲರೂ ಮಹಾಘನವನಜಿಯದೇ ಹೋದಿರೋ (ಅವಚಂ. ೮೪೧).

[ಸಂ. ಅಂಗಸಂಗಿನ್ (ಅಂಗ್ಯ + ಸಂಗ + –)]

ಅಂಗಸಂಜ್ಞೆ (ನಾ). ಕಣ್ಣು, ಬೆರಳು ಮೊದಲಾದವುಗಳನ್ನು ಅಲುಗಿಸಿ ಮಾಡುವ ಸನ್ನೆ. [ಅಂಗ್ಯ + ಸಂಜ್ಞೆ]

ಅಂಗಸಂಸಾರ (ನಾ). ಶರೀರಸಂಬಂಧವಾದ ವ್ಯಾಪಾರ: ಅಂಗಸಂಸಾರ ಲಿಂಗದಲಜತು, ಕಾಯವೆಂಬ ಸಂದು ಸಂಶಯವಿಲ್ಲದೆ ನಿಸ್ಸಂದೇಹಿಯಾಗಿಪ್ಪನು ನೋಡಾ ಬಸವಣ್ಣನು (ಅವಚಂ. ೮೯೮).

[ಅಂಗ್ಯ + ಸಂಸಾರ]

ಅಂಗಸಂಸಾರಿ (ನಾ). ಶರೀರಸಂಬಂಧವಾದ ವ್ಯಾಪಾರದಲ್ಲಿಯೇ ನಿರತನಾಗಿರುವವನು: ಕಲ್ಪಿತದುದಯ ಸಂಕಲ್ಪಿತದ ಸುಳುಹು ಪವನ ಭೇದವನಜಿಯದೆ ಪ್ರಾಣಲಿಂಗವೆಂಬುದು ಅಂಗಸಂಸಾರಿ ಜಂಗಮವೆಂಬುದು ಲಿಂಗಸಂಸಾರಿ (ಅವಚಂ. ೨೨೧).

[ಸಂ. ಅಂಗಸಂಸಾರಿನ್ (ಅಂಗ್ಯ + ಸಂಸಾರ + –)]

ಅಂಗಸಂಸ್ಕಾರ (ನಾ). ಮೈಯನ್ನು ಅಂದಗೊಳಿಸುವ ಸ್ನಾನ, ವಿಲೇಪನ, ಅಲಂಕಾರ ಮುಂತಾದ ಉಪಚಾರ. [ಅಂಗ್ಯ + ಸಂಸ್ಕಾರ]

ಅಂಗಸಸಿ (ನಾ). ಮುಖ್ಯವಾದ ಪೈರು ಅಲ್ಲದ, ಬೇರೆಯ ಪೈರು (?): ಆ ಗಡಿಯಿಂದೊಳಗುಳ ಮನೆ ಮನೆತಾಣ ಅಂಗೋಡು ಅಂಗಸಸಿ ನೆಲ ಹೊಲ ಮರ ಫಲ . . . ಸರ್ವಾಂಗೋಡು ಸಹಿತವಾದ (ಕಇ. III, ೭–೧೯; 1527). 'ಅಂಗಫಲ' ಪರಾ. [ಅಂಗ್ಯ + ಸಸಿ$_1$]

ಅಂಗಸಾಕ್ಷಿ (ನಾ). ಕಣ್ಣಾರೆ ಕಂಡ ಸಾಕ್ಷಿ; ಅನುಭವ (ಸ್ಕಾಂಡರ್). [ಅಂಗ್ಯ + ಸಾಕ್ಷಿ]

ಅಂಗಸಾಧಕ (ನಾ). ೧. = ಅಂಗಸಾಧನೆ. ೨. ಅಂಗಸಾಧನೆಯನ್ನು ಮಾಡಿದವನು. [ಅಂಗ್ಯ + ಸಾಧಕ]

ಅಂಗಸಾಧನೆ (ನಾ). ವ್ಯಾಯಾಮ: ಕೂಡಲೇ ನೆಟ್ಟಗೆ ಗರಡಿಯ ಮನೆಗೆ ಹೋಗಿ ಮೈಗೆಲ್ಲಾ ಚೆನ್ನಾಗಿ ಎಣ್ಣೆಯನ್ನು ಹಚ್ಚಿಕೊಂಡು ಅಂಗಸಾಧನೆಯಲ್ಲಿ ನಿರತನಾಗುತ್ತಿದ್ದನು (ಕೃದೇವ. ೧೦). [ಅಂಗ್ಯ + ಸಾಧನೆ]

ಅಂಗಸೂತ್ರ (ನಾ). ನಾಡಿ (ಸ್ಕಾಂಡರ್). [ಅಂಗ್ಯ + ಸೂತ್ರ]

ಅಂಗಸೋಂಕು (ನಾ). [ವೀಶೈ] ಲಿಂಗವನ್ನು ಧರಿಸುವ ಒಂದು ಸ್ಥಾನ; ಎದೆ: ಕಂಕುಳೆಂಬುದು ಕವುಚಿನ ತವರುಮನೆ ಕರಸ್ಥಲವೆಂಬುದು ಕೈಕೆಟ್ಟ ಹುಣ್ಣು. ಅಮಳೋಕ್ಯವೆಂಬುದು ಬಾಯ ಬಗದಳ. ಅಂಗಸೋಂಕೆಂಬುದು ಪಾಪದ ತವರ್ಮನೆ (ಅವಚಂ. ೪೨೪); ಅಜ್ಞಾನ ಅಳಿಯದೆ ಕಕ್ಷೆ, ಕರಸ್ಥಲ, ಅಮಳೋಕ್ಯ, ಅಂಗಸೋಂಕು, ಉತ್ತಮಾಂಗ, ಕಂಠವೆಂಬ ಆರುಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಅಂ[ಲಿಂ]ಗವ ಧರಿಸಿಕೊಂಡಿಪ್ಪವರೆಲ್ಲರು (ಪ್ರಭುವ. ೨೨೮–೧೬೪ ಟೀಕು). [ಅಂಗ್ಯ + ಸೋಂಕ್ಯು]

ಅಂಗಸ್ಥಲ (ನಾ). [ವೀಶೈ] ಶಿವತತ್ತ್ವವು ಸ್ವಶಕ್ತಿಯ ಸ್ಫುರಣೆಯಿಂದ ತಾಳಿದ ಎರಡು ಪ್ರಕಾರಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಕಾಸಿ ಕಮ್ಮಾಜನಾದ ಬೀಸಿ ಮಡಿವಾಳನಾದ . . . ಇದು ಕಾರಣ, ಕೂಡಲಸಂಗಮದೇವಾ, ಅಂಗಸ್ಥಲವನಜಿದವನೇ ಕುಲಜನು (ಬಸವ. ೫೯೧); ಅಖಂಡ ಪರಿಪೂರ್ಣ ಗೋಳಕಾಕಾರ ಮಹಾಲಿಂಗವು ತನ್ನ ಸ್ವಲೀಲೆಯಿಂದ ಲಿಂಗಸ್ಥಲ ಅಂಗಸ್ಥಲವೆಂದು ಎರಡು ಪ್ರಕಾರವಾಯಿತ್ತು (ಸಿದ್ಧೇವ. ೧೨–೩೭ ಟ); ಅಂತು ತನ್ನ ಸ್ವಲೀಲೆಯಿಂದ ಲಿಂಗಾಂಗವೆರಡಾಗಿ ಪೂಜ್ಯ ಪೂಜಕನಾದುದು ಒಂದೇ ವಸ್ತು. ಅಂತು ಶಿವಾಂಶಿಕನಾದ ಆತ್ಮನೇ ಆ ಲಿಂಗಕ್ಕೆ ಅಂಗವಾದುದಾಗಿ ಅಂಗಸ್ಥಲವೆಂದು ಹೇಳಲಾದುದು (ಲಿಂಗಲೀ. ೪೦). ℙ ಏಕೋತ್ತರ ಶತಸ್ಥಲಗಳಲ್ಲಿ ಅಂಗಸ್ಥಲಕ್ಕೆ ಸೇರಿದವು ೪೪. 'ಏಕೋತ್ತರ ಶತಸ್ಥಲ', 'ಲಿಂಗಸ್ಥಲ' ಪರಾ. [ಅಂಗ್ಯ + ಸ್ಥಲ]

ಅಂಗಹಾರ (ನಾ). [ನಾಟ್ಯ] ಅಂಗಗಳನ್ನು ಉಚಿತ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಚಲಿಸುವುದರಿಂದ ಭಾವಗಳನ್ನು ವ್ಯಕ್ತಪಡಿಸುವುದು; ಅಭಿನಯ ಮುದ್ರೆ: ಭರತಾಗಮದೊಳ್ ಮೂವತ್ತೆರಡೆನೆ ನೆಗಟ್ದಂಗಹಾರಮುಂ (ಆದಿಪು. ೯–೨೯). [ಸಂ.]

ಅಂಗಹೀನ (ನಾ). ಅಂಗದಲ್ಲಿ ಕೊರೆಯುಳ್ಳವನು; ವಿಕಲಾಂಗ. [ಅಂಗ್ಯ + ಹೀನ]

ಅಂಗಳ್$_1$ 'ಅಂಗುಳ್' ನೋ.

ಅಂಗಳ್ಯ, ಅಂಗಳ್ಯು (ನಾ). ೧. ಮನೆಗೆ ಸೇರಿರುವ ಆವರಣವುಳ್ಳ ಅಥವಾ ಇಲ್ಲದ ಬಯಲು: "ಅಂಗಳಮೆಂದಂಗಣಕ್ಕೆ ನಾಮಂ" (ಕವಿಕಂ. ೨೬೪); ಸತ್ಯಶರಣರ ಅಂಗಳದೊಳಗೆ ಬಿದ್ದ ಅಗುಳನೆತ್ತಿಕೊಂಡಿಪ್ಪೆ (ಶೂನ್ಯಸಂ. ೧೨೩–೫); ಲಿಂಗವಿರಹಿತರಂಗಳವ ಮೆಟ್ಟದಿರಬೇಕು (ದೀಕ್ಷಾಬೋ. ೯೨–೧೪); ಕಿಱುವರೆಯದಂದಂಗಳದೊಳಾಡುತಲು ಹರಿಯಿರಲು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೧೧–೪೩); ಅರಮನೆಯ ತಲೆವಾಗಿಲಿನಂಗಳ ಮುಮಂ ಬೆಂಗಳೆದು (ಚಿಕವಿ. ೬–೧೧೮ವ); ತಿಂಗಳು ಹೋದರೂ ಅಂಗಳ

ದಾಟಲಿಲ್ಲ (ಗಾದೆ). **ಅಂಗಳ್ಳು :** ಹೈಗರ ಮನೆಗಳ ಮುಂದೆ ಅಂಗಳು ವೊಂದು ಪಜ್ಪರಸಹಿತ ಇರುತ್ತದೆ (ಳಕ್ಷಾಗೆ. ೮೫); ಮುಸಿದಿಯ ಒಳ ಮೈಯಲ್ಲಿ ವಿಸ್ತಾರವಾದ ಅಂಗಳ್ಳನೊಳಗೆ (ಳಕ್ಷಾಗೆ. ೫೩೬).

[P 'ಅಂಗಣ' ಶಬ್ದದ ಪಶ್ಚತ್ತಿಭಾಗವನ್ನು ನೋಡಿ]

ಅಂಗಳ್ಳ (ನಾ). ಕೆಂಡ : ಮಂಗಳದ ಬೆಳೆಗಿಯ್ಕಳಕಟಳಿಂಗಳದ ಮಳೆ ಗಱೆದ ತೆಜನಾಯ್ದು (ತಿಳಾಗ. ೧೦-೨-೪). [ಸಂ. ಅಂಗಾರ]

ಅಂಗಳತಳೆ (ನಾ). ಅಂಗಳಕ್ಕೆ ನೀರು ಚಿಮುಕಿಸುವುದು; ಅಂಗಳ ವನ್ನು ಸಾರಿಸುವುದು : ಅಂಗಳತಳಿಯನ್ನು ಹಾಕಿ ರಂಗವಾಲಿಯಿಂದ ಗೋಪಪ್ಪಗಳ್ಳಿಟ್ಟು ಅಂಗಳವನ್ನು ಶೃಂಗರಿಸಿ (ವಿಜಯ. ೧೦೬).

[ಅಂಗಳ್ಳ + ತಳ್ಳಿ]

ಅಂಗಳಂತಿರೋಗ (ನಾ). ಶ್ವಾಸಸಕೋಶಗಳ ಊತ; ಬಾವು (ತಿಸಂಗ್ರಾ). [< ಅಂಗಳ್ + ? + ರೋಗ]

ಅಂಗಳಿಸು (ಕ್ರಿ). "ಬಾಯಿತೆರೆ" (ಕಾಸಕೋ).

[ಅಂಗಳ್ಳು (< ಅಂಗಳ್) + -ಇಸ್ಸು]

ಅಂಗಳ್ಳು 'ಅಂಗಳ್' ನೋ.

ಅಂಗಳ್ಳು 'ಅಂಗಳ್ಳ' ನೋ.

ಅಂಗಾಂಗಿಕೆ (ನಾ). ('ಉದಯಾದಿತ್ಯಾಲಂಕಾರ'ದ ಮೇರೆಗೆ) ಸಂಕೀರ್ಣವೆಂಬ ಕಾವ್ಯಾಲಂಕಾರದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ : ಮುಖ ಹಂದ್ರನಂ ಕುಮುದಮೊಪ್ಪಾಯ್ತೆಂಬುದಂಗಾಂಗಿಕಂ (ಉದಯಾ. ೬೬). [ಸಂ.]

ಅಂಗಾಂಗಿಭಾವ (ನಾ). ಅಂಗಕ್ಕೂ ಅದು ಯಾವುದರ ಅಂಗವಾ ಗಿದೆಯೋ ಅದಕ್ಕೂ, ಎಂದರೆ ಅಂಗಿಗೂ, ಇರುವ ಪರಸ್ಪರ ಸಂಬಂಧ; ಸಾಮಾನ್ಯ-ಮುಖ್ಯ ಎಂಬ ಭಾವ; ಉಪಕಾರ್ಯ-ಉಪಕಾರಕಭಾವ. [ಅಂಗ + ಅಂಗಿ + ಭಾವ]

ಅಂಗಾಡಿ, ಅಂಗಡಿ (ನಾ). ೧. ಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನು ಮಾರುವ ಮನೆ ಅಥವಾ ಸ್ಥಳ; ವಿಶ್ರಯಶಾಲೆ : ಅಂಗಾಡಿಯುಳ್ಮಾರ್ಮ್ಯನ[ಮೆಚ್ಚೆಯು] ಮುನುರಿಸಿಸಮಂ (ಕಾ. I, ೨-೧೧ : ೬೮೨); **ಅಂಗಡಿ** : ೧. "ಪಣ್ಯಂ, ವಿಕ್ರಯಶಾಲಾ, ಆಪಣಃ, ವಿಪಣಿ-ಣೀ ೪ ಅಂಗಡಿ" (ಹೆಕಾಮು. ೫೦-೧೪೧); - ನೆಲ್ಲಂ ಪುರಿದು ಮಾಜದೆ ಕಾಣದಂತಿರಿಸಲ್[ಪಾಶಾ. ಸುಂ]ಗಡಿಯೊಳ್ (ಆದಿರಾ. ೨-೧೩೪); ದೇವರ್ಗ್ಗೆ ಅಂಗಡಿಪಕ್ಕದೊಪ್ಪು ಮಾನ ಲೆಳ್ಳಡೆ ಸೊಂಟಿಗೆ ಹೋಳಾಯಂ ಕೆಟ್ಟರ್ (ನೌಶಾ. XI-i, ೧೧೬-೭೯ ; 1075) ; ಛಂಡಮಿಖ್ಖಡಂಗಡಿಯಂ ಗಂಡಕ್ಕಳದ ಸತಿಯಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧-೬೫೮); ಯಮನಂಗಡಿಯ ಪಸರವಿದೆನಲು ಮೆಱೆದುದು ಕೂಡೆ ರಣ ಭೂಮಿ (ಕುವ್ಯಾಳ. ೧೫-೩೦); ಕಟುಳಠಂಗಡಿಯಂತೆ ರಣರಂಗ ಸಲೆ ಜಿಗು ಪ್ಪೆಯ ತೋಜಿಸಿತು (ಮೋಹಕ. ೪೦-೬೭); ಅಂಗಡಿ ಮಾರಿ ಗೊಂಗಡಿ ಹೊದ್ದ ಹಾಗೆ (ಗಾದೆ). ೨. ಹೊರಗಿನ ಆಡಂಬರ; ತೋರಿಕೆ : ಬಹಿರಂಗ ಮಿಂಚಾಗಿ ನುಡಿ ನಡತೆ ತಿಳುಪಿ ಅಂಗಡಿ ಅಧಿಕವಾಗಿ ರಚಿಸಿದರೇ ನಾಹದೋ (ವಿಸಾಸು. ೩-೪೭-೧). ೩. ಒರೆಗಿನ ಕುಳಿಯ ಸುತ್ತಣ ಪ್ರದೇಶ : ಈ ಒರೆಗಿನ ಅಂಗಡಿ ಅಗಲವಾಗಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ). **ಅಂಗಡಿಯ ನೀಳ್ಕು** = ಬಯಲಿಗೆ ಎಳೆ; ಬೀದಿಗೆ ಎಳೆ : ಅರಸ ಳೇಕೆನ್ನಪ್ಪಿಂಗಡಿಯ ನೀಳ್ಕುವರೆ ಸರಿಯ ಗರತಿಯರೊಳಗೆ ಸತ್ಪ ಸಾವಾಯ್ತು (ಸಾರಂಗ. ೨೦-೧). **ಅಂಗಡಿಯವಡಿ** (= ಅಂಗಡಿಯ + ಅಲವಡಿ) = ಅಂಗಡಿಬೀದಿಯಲ್ಲಿ ಅಲೆಯುವವನು : ಈತನಂಗಡಿಯಲವಡಿ[ಪಾಶಾ. ಗದಿಯಲವಟು; ಗಡಿಯಲವಟು] ಪೆಱುತ ತಿಂದು ಬಾಳ್ವಿಂ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೪೧-೧೩). **ಅಂಗಡಿಯ ಹೊರಿಗೆಯ ಬಳ್ಳ** = ಅಂಗಡಿಯಲ್ಲಿ ಬಳಸಲು ಅಂಗೀಕೃತವಾದ ಅಳತೆಯ ಬಳ್ಳ : ಯೀ ಹೊಸ್ಸಿಗೆ ಯೆರಡು ಬೆಳೆಯಲು ಸಹ ವರ್ಷ ೧೯ ಬಹ ಅಕ್ಕಿ ಅಂಗಡಿಯ ಹೊರಿಗೆಯ ಬಳ್ಳ ಅಯ್ಯತ್ತರ ಲೆಕ್ಕದ ಅಕ್ಕಿ ಮೂಡೆ ೩೪ (ಎಇ. XIX, ೯೪-೪೪ ; 1556). 'ಅಂಗಡಿ ಯಿಕ್ಕು,' 'ಅಂಗಡಿಯಿಡು' ಪರಾ.

[ದೇ. ತೆ ತಮಿ. ಅಙ್ಗಾಡಿ; ಮಲ. ಅಙ್ಙಾಡಿ; ತುಳು. ಅಂಗಾಡಿ; ಕೊಡ. ತೆಲು. ಅಂಗಡಿ; ಕೋಲಾ. ಅಂಗಡಿ; ನಾಯ್ಕಿ. ಅಂಗಾಡಿ; ಪಜೀ. ಅಂಗೋಡ್ = ಅಂಗಳ. ~ ಅಂಗಣ?]

ಅಂಗಾತ 'ಅಂಗತ್ತ' ನೋ.

ಅಂಗಾದಿ (ನಾ). ಒಬ್ಬ ಅಧಿಕಾರಿಯ ಅಥವಾ ಒಬ್ಬನ ಹೆಸರು (?) : ಮೂನುವರ್ಷ್ಯರು ಆತ್ಮಾಹುಯಂ ಅಂಗಾದಿಯಪ್ಪಿಲ್ಲಿಯಮಳ್ಕರ್ಕಸ್ಸ ಇವರಾನುಳ್ಪಿಟ್ಟ ಮೂನೂರ್ವರುಂ (ಎಕ. X, ಕ್ರಿನಾ. ೧೬-೪ ; ?).

[?]

ಅಂಗಾರ[1] (ನಾ). ೧. ಕೆಂಡ : ಹಿಂದಿರುವ ಹಗೆಯಾಗ ಅಂಗಾರವಾಯ್ತು (ಗರ. ೪೧-೧೭). ೨. "ದೇವರ ಧೂವಾರತಿಯ ಬೂದಿ; ಬೆಂಕಿ" (ಶಾಸಕೋ) : ದನಗಳಿಗೆ ಬೇತಿ ಬಂದರೆ ಭಟ್ಟರ ಅಂಗಾರದಿಂದ ಅವಕ್ಕೆ ಗುಣವಾಗುತ್ತಿತ್ತು (ಹಬ್ಬಾ. ೩೫). ೩. ಇದ್ದಲು. ೪. ದೇವರ ಧೂಪಾರತಿಯ ಕೆಂಡವನ್ನು ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಆರಿಸಿ ಅದರಿಂದ ಮಾಧ್ವರು ಹಣೆಯಲ್ಲಿ ಧರಿಸುವ ಕರಿಯ ಊರ್ಧ್ವರೇಖೆ: ರಾಯರ ಸನಾತನ ಬಾಲಮಿತ್ರ ಅವರಿಗೆ ದೇವರ ಅಂಗಾರ ಕೊಡ ಹಚ್ಚಿ ಹೋದ (ನಿಶಾಳ. ೬೪-೭) ; ವೈಷ್ಣವರ ಮಕ್ಕಳಿಗೆ ಅಂಗಾರವೇ ಬಂಗಾರ, ಸ್ಮಾರ್ತರ ಮಕ್ಕಳಿಗೆ ಗಂಧವೇ ಚಂದ (ಗಾದೆ). ೫. ಮಂಗಳಗ್ರಹ. ೬. ಇಂಗಾಲ (Carbon) : ಕಾಷವಾದ ವಜ್ರವು ಬರೀ ಅಂಗಾರದ ಪರಮಾಣುಗಳ ಸಮೂಹವಾದುದರಿಂದ ಅವು ಎಳ್ಸ್ರೇಗಿನ ಸಂಪೂರ್ಣ ಪಾರದರ್ಶಗಳು (ಎಳ್ಸ್ರೇ. ೫೪); ಇದ್ದಲುಬಣಿಯಲ್ಲಿ ಹೊಗೆಯೇಳ ದಿದ್ದರೂ, ಸಂಯಾಗಿ ಉರಿಯಂತೆ ಅಂಗಾರ ಉತ್ಪನ್ನವಾಗಿ, ಪಾಯು ಸಂಚಾರದ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯಿಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ವಾತಾವರಣ ವಿಷಮಯವಾಗುವ ಸಂಭವವಿದೆ (ಆಯುಸಾ. ೧೬). [ಸಂ.]

ಅಂಗಾರಕ (ನಾ). ೧. ಕೆಂಡ. ೨. ಮಂಗಳಗ್ರಹ; ಕುಜ. ೩. = ಅಂಗಾರ ೪ : ಅಂಗಸ್ಪ ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಅಂಗಾರಕ ಇರಬಾರದೆ (ಗಾದೆ. ೬). ೪. ಗರುಗದ ಸೊಪ್ಪು : "ಗರುಗಮಂಗಾರಕಂ" (ಪ್ರಯೋಗ. ೩೯-೨೮). [ಸಂ.]

ಅಂಗಾರಕಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). (ಉಳಿ) ಕಲ್ಲುಬೂದಿಯಿಂದ ಜೋಳದ ರಾಶಿಯ ಮೇಲೆ ಸೂರ್ಯ, ಚಂದ್ರ, ಗಿಡ ಮೊದಲಾದವುಗಳನ್ನು ರಚಿಸು : ಕಾಳಿಗೆ ಅಂಗಾರ ಕಟ್ಟುದರು (ರೂಢಿ). [ಅಂಗಾರ + ಕಟ್ಟು]

ಅಂಗಾರಕಮಣಿ (ನಾ). = ಅಂಗಾರಮಣಿ. [ಅಂಗಾರಕ + ಮಣಿ]

ಅಂಗಾರಗಂಧಿ (ನಾ). "ಇಂಗು" (ಆನಂಸಾ. ೨೦).

[ಸಂ. ಅಂಗಾರಗಂಧಿನ್ (ಅಂಗಾರ + ಗಂಧ + -ಇ)]

ಅಂಗಾರಗಡ್ಡೆ (ನಾ). = ಅಂಗಾರಗಡ್ಡೆ. [ಅಂಗಾರ + ಗಡ್ಡೆ]

ಅಂಗಾರಚೂಡ (ನಾ). ೧. ಪಾರಿವಾಳ (ಓಷಧಿ. ೮). ೨. ಮುಳ್ಳು ಮುತ್ತುಗ (ಓಷಧಿ. ೮). [ಅಂಗಾರ + ಚೂಡ]

ಅಂಗಾರದಾನಿಕೆ 'ಅಂಗಾರಧಾನಿಕೆ' ನೋ.

ಅಂಗಾರಧಾನಿಕೆ, ಅಂಗಾರದಾನಿಕೆ (ನಾ). ಅಗ್ನಿಷ್ಟಿಕೆ. **ಅಂಗಾರ ದಾನಿಕೆ:** ಹೊಗೆಯುಂಟಪ್ಪರಿಸಿದಂಗಾರದಾನಿಕೆಯಂತೆ (ಶುಶಾಸಾಂ. ೮-೧೧).

[ಸಂ. ಅಂಗಾರಧಾನಿಕಾ (ಅಂಗಾರ + ಧಾನಿಕಾ)]

ಅಂಗಾರಪರ್ಣ (ನಾ). ಪಾರವಾದ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಔಷಧಿಯ ಗಿಡ (ಸ್ಯಾಂಡಿಂ). [ಸಂ. ಅಂಗಾರಪರ್ಣ (ಅಂಗಾರ + ಪರ್ಣ + -)]

ಅಂಗಾರಮಣಿ (ನಾ). ಹವಳ (ಓಷಧಿ. ೮). [ಅಂಗಾರ + ಮಣಿ]

ಅಂಗಾರವಲ್ಲರಿ (ನಾ). ೧. ಹೊಂಗೆಯ ಮರ. ೨. ಹುಲಿಗಿಲಿಗಿಡ. (ಅಮರ. ಟೀಕೆ).. [ಅಂಗಾರ + ವಲ್ಲರಿ]

ಅಂಗಾರವಲ್ಲಿ (ನಾ). ಗಂಟುಭಾರಂಗಿ (ಅಮರ. ಟೀಕೆ); ಗುಂಜಿ; "ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬಳ್ಳಿ" (ಕಸ್ತೂರಿ). [ಅಂಗಾರ + ವಲ್ಲಿ$_2$]

ಅಂಗಾರಶಕಟಿ (ನಾ). ೧. ಕರಿಯುವ ಬಾಣಲೆ, —ಬಾಂಡಲೆ, —ಬಾಳಿಗೆ: "ಅಂಗಾರಶಕಟೀ, ಹಸಂತೀ, ಹಸಂತಿಕಾ–ಈ ೩ ಬೆಸಳಿಗೆ" (ಹಲಾಯು. ೫೨–೧೫೯); "ಅಂಗಾರಶಕಟಿಯೆಂದರೆ ಬಾಣಲೆಯೆನಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೬೩–೨೪). ೨. ಅಗ್ಗಿಷ್ಟಿಕೆ.

[ಸಂ. ಅಂಗಾರಶಕಟೀ (ಅಂಗಾರ + ಶಕಟೀ)]

ಅಂಗಾರಸ್ಫೋಟಕ (ನಾ). = ಅಂಗರವೋಳಿಗೆ.

[ಅಂಗಾರ + ಸ್ಫೋಟಕ]

ಅಂಗಾರಹೋಳಿಗೆ (ನಾ). = ಅಂಗರವೋಳಿಗೆ: ಅದಕೆ ಹೊಸ ಕಣಿಕ ದಂಗಾರಹೋಳಿಗೆಗಳಂ ಹೊದಿಸಿ ಕೋಲಂ ಮುಚ್ಚಿ ತಱಿಗೆಂಡದೊಳಗೆ ಕೆಂಪಾಗುವಂದದಿ ಕಾಸಿ (ಸೂಪಶಾ. ೫–೪೬).

[ಅಂಗಾರ + ಹೋಳಿಗೆ (< ಪೋಳಿಗೆ)]

ಅಂಗಾರಾಮ್ಲ (ನಾ). = ಇಂಗಾಲಾಮ್ಲ: ನಾವು ಒಳಕೊಂಡ ವಾಯು ವಿಗಿಂತ ಹೆಚ್ಚು ಅಂಗಾರಾಮ್ಲವೂ ಕಡಿಮೆ ಆಮ್ಲಜನಕವೂ ಇವೆಯೆಂದು ಗೊತ್ತಾಗುವುದು (ಪ್ರಾಣಿಶಾ. ೪). [ಅಂಗಾರ + ಆಮ್ಲ]

ಅಂಗಾರಿಕ (ನಾ). ೧. ಮುತ್ತುಗದ ಮೊಗ್ಗು. ೨. ಕಬ್ಬಿನ ದಂಟು.

[ಸಂ. ಅಂಗಾರಿಕಾ]

ಅಂಗಾರ್ಚನೆ (ನಾ). ೧. ಪ್ರಧಾನಪೂಜೆ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). ೨. ಅಂಗಗಳ ಪೂಜೆ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [ಅಂಗ$_2$ + ಅರ್ಚನೆ]

ಅಂಗಾಲ್, ಅಂಗಾಲು (ನಾ). ಕಾಲ ಅಡಿ; ಹೆಜ್ಜೆಯ ಕೆಳಭಾಗ; ಪಾದದ ಕೆಳಭಾಗ: "ಚರಣತಳಮೆಂದೊಡಂಗಾಲೆನಿಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೯೮–೧೮); ನರಪತಿ ನಿನ್ನಂಗಾಲೊಳ್ ನರೆ ಬರ್ಪಿನಮುತ್ತರೋತ್ತರಂ ಪುದುವಾಱಾ (ಶಾಂತಿಪು. ೯–೫೨); ಅಂಗಾಲೊಳ್ ಮುಳ್ ನಡೆಯುಂ ತಾನೆಂತು ಮಱುಗುವನಂತು (ಸಮಪ. ೫–೬). **ಅಂಗಾಲು**: ನಿನ್ನಂ ಗಾಲು ದಸಿ ನಟ್ಟು ನಿನಗೆ ನಡೆಯಲು ಬಹುದೆ (ಬಸಪು. ೪೪–೮); ಅಂಗಾಲ ತೊಳೆದೊಳಗೈತನ್ನಿರಿ (ಭರಚ. ೪–೪೬); ಅಡಿ ಬಾ ನನ್ನಯ್ಯ ಅಂಗಾಲ ತೊಳೆದೇನು (ಹೆಮಪ. ೮); ಅಂಗಾಲಿಗೆ ತ್ರಾಣವಿದ್ದರೆ ಬಂಗಾಳಕ್ಕೆ ಹೋಗಬಹುದು (ಗಾದೆ).

[ಅಂ–$_0$ (< ಅಗಂ) + ಕಾಲ್. "ಅಗಂ" ಎಂಬುದಕ್ಕೆ 'ಅಗ–$_1$' ನೋಡಿ. P ಹಳಗನ್ನಡದ ವ್ಯಾಕರಣಗಳ ಮೇರೆಗೆ, ಅಡಿ + ಕಾಲ್ (ಭಾಷಾಭೂ. ೧೨೯ ಉದಾ; ಶಮದ. ೧೬೬ ಪ್ರಯೋ; ಶಬ್ದಾನು. ೩೦೬ ಪ್ರಯೋ). ‖ ತುಳು. ಅಂಗಾರ್]

ಅಂಗಾಲು 'ಅಂಗಾಲ್' ನೋ.

ಅಂಗಾವಬದ್ಧ (ನಾ). [ತತ್ತ್ವಶಾ] ಅಂಗಕ್ಕೆ ಅಂಟಿಕೊಂಡಿರುವ ವನು: ಶ್ರೀ ಪರಬ್ರಹ್ಮನ ಅತಿವಿಮಲವಾದ ಅಂಗಗಳನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಿ ಕೊಂಡಿರುವುದರಿಂದ ಅಂಗಾವಬದ್ಧರೆಂದು ಬ್ರಹ್ಮಾದಿ ತತ್ವೇಶರಿಗೆ ಹೆಸರು (ಹಸಾರ. ೧೦–೧. ಟೀಕೆ. ೫೫೫). [ಸಂ. (ಅಂಗ$_2$ + ಅವಬದ್ಧ)]

ಅಂಗಾಶ್ರಮ (ನಾ). [ವೀಶೈ] ದೀಕ್ಷೆಯಿಲ್ಲದೆ ಕೇವಲ ಜೀವಭಾವ ದಲ್ಲೇ ಇರುವ ಸ್ಥಿತಿ: ಅಂಗಾಶ್ರಮವಳಿದು ಲಿಂಗಾಶ್ರಮವಾದ ಬಳಿಕ ಆ ಅಂಗಕ್ಕೆ ಲಿಂಗಾಚಾರವಲ್ಲದೆ ಅಂಗಕ್ರಿಯೆಯೆಂಬುದನಂಗೈಸರು ನೋಡಾ (ಚೆನ್ನವ. ೬–೩). [ಅಂಗ$_2$ + ಆಶ್ರಮ]

ಅಂಗಿ$_1$ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮರ: ತುಂಗಿಯಿಂ ಅಂಗಿಯಿಂ ಪೊರಲೆಯಿಂ . . . ಕಾಡೆಸೆದುದು (ನಂದಿಮಾ. ೧೩–೧೨). [?]

ಅಂಗಿ$_2$ (ಗು). ೧. ಅಂಗಗಳುಳ್ಳ; ಅವಯವಗಳುಳ್ಳ; ದೇಹವುಳ್ಳ. ೨. ಮುಖ್ಯವಾದ; ಪ್ರಧಾನವಾದ. (ನಾ). ೩. ಮೈಗೆ ತೊಟ್ಟು ಕೊಳ್ಳುವ, ತೋಳುಗಳುಳ್ಳ ಒಂದು ಉಡುಪು; ಕವಚ: ಹರಿ ಕರುಣವೆ ಅಂಗಿ ಗುರುಕರುಣ ಮುಂಡಾಸು (ಪುರಂದ. ೨–೧೫–೧); ಅವಳಾ ಕುಶಂಗೊಳಗಣಿಂದಂಗಿಯಂ ತಂದಳವಡಿಸಿ ಪರಸಿ ಬೀಳ್ಕೊಟ್ಟಳು (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೦–೨೨); ಅಂಗಿಯ ತೊಟ್ಟರೆ ರಂಗನ ಸರಿಯೆಂಬೆ ಚುಂಗು ಬಿಟ್ಟರೆ ನವಿಲೆಂಬೆ (ಜೋಗುಳ); ಅಂಗಿ ಕೊಟ್ಟು ಭಂಗಿ ಸೇದಿ ಮಂಗನಾದ (ಗಾದೆ). 'ನಿಲುವಂಗಿ', 'ಬಗಲಂಗಿ' ಪರಾ. [ಸಂ. ಅಂಗಿನ್]

ಅಂಗಿಕೆ 'ಅಂಗಿಗೆ' ನೋ.

ಅಂಗಿಗೆ, ಅಂಗಿಕೆ (ನಾ). ಅಂಗಿ; ಕವಚ: ತೊಟ್ಟಂಗಿಗೆ ತನ್ನೊಳಮರೆ ಬೇಂಟೆಯನೊರ್ವಂ ಬಂದು ಪೊಡೆವಟ್ಟು ಕಂಡಿಂತೆಂದಂ (ಪಂಪಭಾ. ೫–೩೬, ೩೭); ತೊಟ್ಟ ಪೂವಿನಂಗಿಗೆ ಪೊಳೆದೊಪ್ಪಿ (ಅರ್ಧನೇ. ೪–೧೩೮); ಉದಯರಾಗದಂಗಿಗೆಯಂ ತೊಟ್ಟು (ಪಾರ್ಶ್ವಪು. ೮–೩೦ವ); ತೊಟ್ಟಿರ್ದ ದುಕೂಲದಂಗಿಗೆ ಕರಂ ಕಣ್ಗೊಪ್ಪೆ ನಿಂದಿರ್ದನಂ (ಮಹಾನೇ. ೬–೪೨). **ಅಂಗಿಕೆ**: ಇತ್ತಂಗಿಕೆಯಂ ಕೊಂಡದನತ್ತಿತ್ತಲು ಮಗುಚುತಲರ್ಜುನ ತೊಡೆ (ಯವಿಪ. ೩೯). [ಸಂ. ಅಂಗಿಕಾ]

ಅಂಗೀಕರಣ (ನಾ). = ಅಂಗೀಕಾರ. [ಸಂ.]

ಅಂಗೀಕರಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ತನ್ನದಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊ; ಸ್ವೀಕರಿಸು: ಅದೇ ನೆಂದು ಗಡೆನ್ನನೀಗಳಂಗೀಕರಿಪಳ್ (ಕಾದಂಉ.೪೦೨); ಸಂಗತಿ ಮಾಡಿದಳ ಮರಾಜಿ ನಾನದನಂಗೀಕರಿಸಿ ಬರೆದೆನು (ಭರಚ. ೮–೫). ೨. ಆಯ್ದುಕೊ; ವರಿಸು: ಇವರೊಳಾರಲಿ ಚಿತ್ತ ನಿನಗುಂಟವರನಂಗೀಕರಿಸು (ತೊರರಾ. ೧–೧೪–೩೨); ಮಗಳನಂಗೀಕರಿಸಿದ ದೋಷವೊಂದು ನಾಲ್ಮೊಗನಿಂಗೆ ಬಂದುದ ಕಂಡು (ಮೋಹತ. ೨೬–೨೪). ೩. ತಾಳು; ಧರಿಸು: ಮರಳಿ ಮುನ್ನಿನ ರೂಪನಂಗೀಕರಿಸಿ ವಾಘೆಯ ಕೊಂಡು (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೩–೯೨); ರಂಜಿಸಿದಂ ಬಾಲಸಮೀರಸಖನ ಭಂಗಿಯನಂಗೀಕರಿಸಿ (ಜಯಕಾ. ೨–೬೪). ೪. ಒಪ್ಪು; ಅನುಮತಿಸು: ಐಸೆ ಮತ್ತೇನೆನುತ ಸೇನಾಧೀಶನಂಗೀಕರಿ ಸಿದನು (ತೊರರಾ. ೨–೩–೨೫). [ಅಂಗೀಕರಣ + –ಇಸ್ಸು$_3$]

ಅಂಗೀಕಾರ (ನಾ). ಒಪ್ಪಿಗೆ; ಸಮ್ಮತಿ; ಅನುಮತಿ. [ಸಂ.]

ಅಂಗೀಕೃತ (ಗು). ಒಪ್ಪಿಗೆ ಪಡೆದ; ಸ್ವೀಕೃತವಾದ. [ಸಂ.]

ಅಂಗೀಕೃತಿ (ನಾ). = ಅಂಗೀಕಾರ. [ಸಂ.]

ಅಂಗೀಜು, ಅಂಗೇಜು (ನಾ). ೧. ಇತರರಿಂದ ಬರಬಹುದಾದ ತೊಂದರೆ; ಕಾಟ; ಅಪಾಯದ ಆತಂಕ: ರಾಜರವರು ಆತಂಕವಿಲ್ಲದೆ ಸ್ವತಂತ್ರರಾಗಿ ಟೀಪುಸುಲ್ತಾನರ ಅಂಗೀಜು ಇಲ್ಲದೆ ಇರಬೇಕು ಯಂತಾ ನಿಶ್ಚೈಸಿ (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೫೩). ೨. ಧೈರ್ಯ; ಶೌರ್ಯ; ಸಾಹಸ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). ಅಂಗೀಜು ಮಾಡು = ಸಾಹಸ ಮಾಡು; ಅಪಾಯ ವನ್ನು ಎದುರಿಸು (ಸ್ಯಾಂಡರ್). **ಅಂಗೇಜು** (ಸ್ಯಾಂಡರ್).

[← ಪಾರ. ಹಿಂ. –ಅಂಗೇಜ್ = ಉದ್ರೇಕಗೊಳಿಸತಕ್ಕ; ಮರಾ. ಅಂಗೀಜ್, ಅಂಗೇಜ್]

ಅಂಗು (ನಾ). ೧. ಮರ್ಮ; ಒಳಗುಟ್ಟು: ಒಮ್ಮೆ ಯೇಳುತ ಕವಳ ಗೊಳ್ಳುತ ತಮ್ಮತಮ್ಮಂಗುಗಳ ಕೊಡದಲೆ ಹಮ್ಮಿನಿಂ ತಿರುಗುತ್ತ (ಅರ್ಚಾವಿ. ೧೫–೪೬); ಇಂತಿರಲು ವಂಗೇಶನಂಗನದೆಂತು ಕಂಡನೊ ಚಿತ್ರವರ್ಮನು (ಅರ್ಚಾವಿ. ೧೫–೪೭). ೨. ಹೆಂಗಸಿನ ಜನ ನೇಂದ್ರಿಯದ ಅಗ್ರಭಾಗ; ಭಗಾಂಕುರ: ಅಂಗಜಗೃಹಂ ಭಗ ಮುಪಸ್ಥಂ ವರಾಂಗಮೆನಲಂಗನೆಯ ಯೋನಿಯಕ್ಕದಱಂಕುರಂ ಶಿಖಮ ದಂಗು (ಮಂಗರಾ. ೯೭–೧೪). [~ ಅಂಗ$_2$?]

ಅಂಗುಟ (ನಾ). ಪಾದದ ಹೆಬ್ಬೆರಳು: ತಪೋಬಲವೃದ್ಧಿಯಿಂದಾ

ಪರ್ವತಮನೆಡದ ಪಾದದಂಗುಟದ ಕೊನೆಯಿಂದೊಯ್ಯನೊತ್ತುವುದುಂ (ಪುಣ್ಯಾಸ್ರ. ೫-೫೫ ವ); ಸೊಬಗ ಬೀಱುತಂಗುಟದುದಿಗಳಲಿ ನಿಂದು (ನಂದಿಮಾ. ೪-೧೬); ಕೆಂದಳಿರೆಸಳ ದೀಧಿತಿ ತಮ್ಮ ಚರಣಾರವಿಂದದಂಗುಳಿಯ ಚೆಲ್ವಿಕೆಗೆ ಮುಂದೆಣೆಯಿಲ್ಲೆಂದು ವೀರಮುದ್ರೆಯ ನಗುತೊಂದಿಸಿ ಮೆಱೆದರಂಗುಟಕೆ (ಕಂನವಿ. ೨೪-೨೨). 'ಉಂಗುಟ' ಪರಾ.

[ಸಂ. ಅಂಗುಷ್ಠ]

ಅಂಗುಡಿ (ನಾ). ಕುದುರೆಯ ಕಡಿವಾಣಕ್ಕೆ ಜೋಡಿಸಿರುವ ಉಂಗುರ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [?]

ಅಂಗುರ್, ಅಂಗುರ, ಅಂಗುರು (ನಾ). ಹಿರಿಮದ್ದಿನ ಬೇರು; ಅಂಗರ ಬೇರು; ಅಶ್ವಗಂಧಿ: "ಅಂಗುರುಮಶ್ವಗಂಧಮಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೩೯-೨೭); ಅಳೆಯೊಳ್ ಬೋಱತರಂ ಸಿತಾಜ್ಯದೊಳಮಂಗುರ್ ಬೆಲ್ಲದೊಳ್ ನಾಗರಂ... ಒಂದೊಂದೆ ಕೇವಳಮಾಯುಷ್ಯಕರಂ (ಲೋಕೋಪ. ೯-೪೩). **ಅಂಗುರ**: ಶೂಲೆ ತೋಱೆತೆಂದಿರದೊಡಗೂಡಿ... ಹಿಂಗುಮಂಗುರ ಗುಡವೋವು... ಇವನಿಕ್ಕೆ ಮಟ್ಟುಗುಂ (ಲೋಕೋಪ. ೯-೨೦೪); ಅಂಗುರದ ಬೇರಂ ಮೊಸರೊಳು ತಿನ್ನೆ ಕಾಮಾಲೆ ತೀರ್ಗುಂ (ವಿವೈವಿ. ೯೩). **ಅಂಗುರು**: ಪರಿಹರಿಕು ಮೇಣ್ ಶೃಂಗಿಯ ಗರಳಮನಂಗುರುವಿದೊಂದೆ ಕಳೆಗುಮಮೋಘಂ (ಖಮದ. ೨-೨೬). [?]

ಅಂಗುರ 'ಅಂಗುರ್' ನೋ.

ಅಂಗುರು 'ಅಂಗುರ್' ನೋ.

ಅಂಗುಲ, ಅಂಗುಳ್ಳ (ನಾ). ೧. ಬೆರಳು. ೨. ಹೆಬ್ಬೆರಳು: ಆ ನಿರೂಢಿಯ ಶಂಭು ಜನಿಸಿದನತ್ರಿಯಂಗುಲದಿ (ಸಂಭಪ. ೯-೧೫). ೩. ಒಂದು ಬೆರಳಿನ ಅಗಲದ ಅಳತೆ. ೪. ಒಂದು ಇಂಚು (Inch). **ಅಂಗುಳ್ಳ**: ೧. ಅಂಗುಳಿಯ ಮುಳ್ಳಂ ಸುದತಿ ತನ್ನಂಗುಳದಿನೊತ್ತುವಳು (ಬಸಪು. ೧೫-೧೧). [ಸಂ.]

ಅಂಗುಲಿ, ಅಂಗುಳ್ಳಿ (ನಾ). ೧. ಬೆರಳು. ೨. ಹೆಬ್ಬೆರಳು. ೩. ಆನೆಯ ಸೊಂಡಿಲಿನಲ್ಲಿ ಬೆರಳಿನ ಹಾಗಿರುವ ತುದಿ. ೪. "ಆನೆಯ ಕಿವಿಯೊಳಗಿನ ಆಭರಣ" (ಗಂಗಾಮ). ೫. ಅಂಗುಲೀಯ (ಕಿ). ೬. ಗಜಕರ್ಣಿಕೆಯ ಗಿಡ. ೭. ಅರಿದಾಳ: ಅಂಗುಲಿ ಕಚೋರವೆನಲರಿದಾಳಮೆನಿಸಿಕ್ಕು (ಮಂಗರಾ. ೩೧-೭). **ಅಂಗುಳ್ಳಿ**: ೧. ಅಂಗುಳಿ ಮಡಿದ ಕುಡಿತೆಯಂ ಪ್ರಸೃತಿಯೆಂಬುದು (ಹಲಾಯು. ೮೮-೩೮೩). [ಸಂ.]

ಅಂಗುಲಿಕ್ರಿಯೆ (ನಾ). ಬೆರಳಿನಿಂದ ಮಾಡುವ ಕೆಲಸ (ಮುಟ್ಟುವುದು, ತುರಿಸುವುದು ಇತ್ಯಾದಿ): "ಬೆರಂಟು - ಅಂಗುಲಿಕ್ರಿಯಾಯಾಂ" (ಶಮಧಾ). [ಅಂಗುಲಿ + ಕ್ರಿಯೆ]

ಅಂಗುಲಿತ್ರಾಣ (ನಾ). ಬೆರಳನ್ನು ರಕ್ಷಿಸುವ ಸಾಧನ; ಬೆರಳು ಕಾಪು. [ಅಂಗುಲಿ + ತ್ರಾಣ]

ಅಂಗುಲಿನಿ (ನಾ). ಮೈಮೇಲೆ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಕೂದಲು ಇರುವ ಹೆಂಗಸು (?): ಮೊಱೆಯಿಲ್ಲದಳಂಗುಲಿನಿಯನಱಿದುಂಬೆಯ ಹೊಕ್ಕದಿರ್ದಳಂ ಯೋಗಿನಿಯಂ ನೆಱೆ ಮಿಹಂದಪ್ಪಿದಳಂ ಪೆಱತೇನೊ ವಯೋಧಿಕೆಯುಮಾಗದು ಕೂಡಲ್ (ಮದತಿ. ೯-೩).

[~ ಅಂಕುರ?]

ಅಂಗುಲಿಪ್ರಹರಣ (ನಾ). ಬೆರಳಿನಿಂದ ಹೊಡೆಯುವುದು: "ಅಡೆ-ಅಂಗುಲಿಪ್ರಹರಣೇ" (ಶಮಧಾ). [ಅಂಗುಲಿ + ಪ್ರಹರಣ]

ಅಂಗುಲಿಮುದ್ರಿಕೆ (ನಾ). ಮುದ್ರೆಯುಂಗುರ.

[ಅಂಗುಲಿ + ಮುದ್ರಿಕೆ]

ಅಂಗುಲಿಮುದ್ರೆ (ನಾ). = ಅಂಗುಲಿಮುದ್ರಿಕೆ.

[ಅಂಗುಲಿ + ಮುದ್ರೆ]

ಅಂಗುಲಿಮೋಟನ (ನಾ). (ಬೆರಳಿನಿಂದ) ನೆಟ್ಟಿಕೆ ಮುರಿಯುವುದು; ಚಿಟಿಕೆ ಹೊಡೆಯುವುದು; ನೆಟ್ಟಿಕೆ; ಚಿಟಿಕೆ.

[ಸಂ. (ಅಂಗುಲಿ + ಮೋಟನ)]

ಅಂಗುಲೀಯ (ನಾ). = ಅಂಗುಲೀಯಕ. [ಸಂ.]

ಅಂಗುಲೀಯಕ (ನಾ). ಉಂಗುರ. [ಸಂ.]

ಅಂಗುಲ್ಯಾಭರಣ (ನಾ). ಬೆರಳಿನಲ್ಲಿ ಧರಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ಆಭರಣ; ಉಂಗುರ. [ಅಂಗುಲಿ + ಆಭರಣ]

ಅಂಗುಷ್ಠ (ನಾ). ೧. ಹೆಬ್ಬೆರಳು: ಅಂಗುಷ್ಠ ಬಾತರೆ ಪರ್ವತವಾದೀತೆ? (ಗಾದೆ). ೨. ಹೆಬ್ಬೆರಳಿನ ಅಗಲದ ಅಳತೆ (ಒಂದು ಅಂಗುಲಕ್ಕೆ ಸಮವೆಂದು ಎಣಿಕೆ). [ಸಂ.]

ಅಂಗುಷ್ಠಪ್ರಸೇನ (ನಾ). [ಜೈನ] ಒಂದು ಅಪ್ರಧಾನವಾದ ವಿದ್ಯೆ: ಅಂಗುಷ್ಠಪ್ರಸೇನಾದಿ ಸಪ್ತಶತ ಕ್ಷುಲ್ಲಕವಿದ್ಯೆಗಳುಮಂ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೬೩).

[ಸಂ. (ಅಂಗುಷ್ಠ + ಪ್ರಸೇನ)]

ಅಂಗುಸ್ತಾನಿ 'ಅಂಗುಸ್ತಾನು' ನೋ.

ಅಂಗುಸ್ತಾನು, ಅಂಗುಸ್ತಾನಿ (ನಾ). ಹೊಲಿಯುವಾಗ ಬೆರಳಿಗೆ ಹಾಕಿಕೊಳ್ಳುವ ಲೋಹದ ರಕ್ಷೆ; ಬೆರಳುಕಾಪು; ಬೆರಳುಟೋಪಿ. **ಅಂಗುಸ್ತಾನಿ** (ಕಿ).

[← ಪಾರ. ಅಂಗುಷ್ತ್ದಾನ್; ಹಿಂ. ಅಂಗುಶ್ತಾನಾ; ಮರಾ. ಅಂಗುಷ್ಠಾಣ್, ಅಂಗುಸ್ತಾನ್, ಅಂಗುಸ್ಥಾನ್]

ಅಂಗುಳ್, ಅಂಗಳ್$_1$, ಅಂಗುಳ್$_1$, ಅಂಗುಳಿ$_1$, ಅಂಗುಳು (ನಾ). ೧. ಗಂಟಲಿನಲ್ಲಿ ಮೂಗಿನ ದ್ವಾರವನ್ನೂ ಬಾಯನ್ನೂ ಪ್ರತ್ಯೇಕಿಸುವ ಕಿರುನಾಲಗೆಯ ಪ್ರದೇಶ; ಗಂಟಲ ಮೇಲಟ್ಟ; ಅಟ್ಟಣ: ಅಂಗುಳೊಳಡಸಿದ ವಿಷಮುಂ... ಅಮರ್ದಿರೆ ಮದನಹರಂಗೆಣೆಯೆನಿಪುದಱಿನೆಮಗೆ ಖಳರಭಿವಂದ್ಯರ್ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೭೬೩); ಅಂಗುಳ್ಮುಟ್ಟದೆ ಜಗಮಂ ನುಂಗುವ ಲಯಕಾಲಕಾಲನಾರಭಟಿಯುಂ (ಜಗವಿ. ೧೨-೪೯); ಅಂಗುಳೊಳ್ ವಿಷಮಾಂತು ವಿವರದಲ್ಲಿರ್ದು ತನ್ನಂಗಮಂ ತುಳಿಯೆ ಕಡಿದು (ಸಿದ್ಧೇಪು. ೧-೧೭). **ಅಂಗಳ್$_1$**: ೧. ಆ ಬಕಪಕ್ಷಿಯ ಅಂಗಳದಲ್ಲಿ ಉರುಪನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸಿದನು (ಭಾಮೃತ. ೩೧೩). ೨. ಕಿರುನಾಲಗೆ (ಉಕ). **ಅಂಗುಳ್$_1$**: ೧. ನೀರಿಲ್ಲದಂಗುಳಗಳೊಣಗುತುಂ (ಚಿಬಪು. ೫೬-೨೪). **ಅಂಗುಳಿ$_1$**: ೧. ಅಂಗುಳಿಯ ಮುಳ್ಳಂ ಸುದತಿ ತನ್ನಂಗುಳದಿನೊತ್ತುವಳು (ಬಸಪು. ೧೫-೧೧). **ಅಂಗುಳು**: ೧. ಮಗುವು ಸತ್ತು ಕೊರಳು ಕುಗ್ಗದು, ಅಂಗುಳಾಱದು (ಮೋಳಿಮಾ. ೮೦೦); ಕೂಳಿಲ್ಲದೆ... ಹೂಳಿದಂಗುಳು ಸಾರವಱತ ಬಾಯಿ (ಸಮ್ಯಕೌ. ೧೦-೪೮). ೨. ನಾಲಿಗೆ ಅಂಗುಳುಗಳಿಂದ ಸ್ವಾದ ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೪-೮೬). **ಅಂಗಳದ ಮುಳ್ಳು**= ಅಂಗುಳಿಮುಳ್ (ಕಿ). [ದೇ. ?. ‖ ತೆಲು. ಅಂಗಿಲಿ]

ಅಂಗುಳ್$_1$ 'ಅಂಗುಳ್' ನೋ.

ಅಂಗುಳ್$_2$ 'ಅಂಗುಲ' ನೋ.

ಅಂಗುಳಿ$_1$ 'ಅಂಗುಳ್' ನೋ.

ಅಂಗುಳಿ$_2$ 'ಅಂಗುಲಿ' ನೋ.

ಅಂಗುಳಿಮುಳ್ (ನಾ). ಕಿರುನಾಲಗೆಗೆ ಬರುವ ಒಂದು ರೋಗ; ಕಿರುನಾಲಗೆ ಊದಿಕೊಂಡು ನುಂಗುವುದಕ್ಕೂ ಉಸಿರಾಡುವುದಕ್ಕೂ ಕಷ್ಟವಾಗುವಂತೆ ಮಾಡುವ ರೋಗ: ಬೊಪ್ಪಂಗೆ ಬೆಟ್ಟತಂಗುಳಿ[ಪಾಠಾಂ. ಳೆ]ಮುಳ್ಳದಾಯಿತು ಕೆಟ್ಟೆನಿನ್ನೇಗುವೆನೆನುತಳಲ್ಮುಟ್ಟ ಸತಿ ಸುಕುಮಾರನಿರ್ದಾ ಚೇಷ್ಟೆಯಂ ನೋಡಿ (ಬಸಪು. ೧೫-೨೨).

[ಅಂಗುಳಿ$_1$ (< ಅಂಗುಳ್) + ಮುಳ್]

ಅಂಗುಳು 'ಅಂಗುಳ್' ನೋ.

ಅಂಗೂರ (ನಾ). ದ್ರಾಕ್ಷಿ.

[← ಪಾರ. ಹಿಂ. ಅಂಗೂರ್ ; ಮರಾ. ಅಂಗುರ್, ಅಂಗೂರ್]

ಅಂಗೂಷ (ನಾ). ೧. ಮುಂಗುಸಿ. ೨. ಬಾಣ. [ಸಂ.]

ಅಂಗೆಯ್, ಅಂಗಯ್, ಅಂಗೈ(ನಾ). ಕೈಯ ಒಳಭಾಗ; ಕರತಲ: ತಾನಂಗೆಯ್ಯ ಪದ್ಮದಿಂ ಚರಣಂಗಳ ಪದ್ಮಂಗಳಿಂದೆ ಗಿರಿಸುತೆಯೆಸೆದಳ್ (ಗಿರಿಕ. ೩–೫೮); ಗಂಗಾಜೂಟ ಲಲಾಟಾಕ್ಷ ಜಯಯೆನುತಂಗೆಯ್ಯ ನಿಖಿಲಾಂಗುಲಿಯ ಮಂಗಳ ವೃಷಭಮುದ್ರೆಯ ನಮಿಸಿದ ಮೇಲೆ (ಮೋಹತ. ೨೨–೩೭). **ಅಂಗಯ್** : ಮನಮನಂಗಯ್ಯಲ್ಲಿಕ್ಕಿ ತೋರ್ಪೆನೆಂಬಂತೆ (ಕಾದಂಪೂ. ೬೪೬); ಅದಿತ್ಯನನಂಗಯ್ಯೊಳ್ ಮುಚ್ಚಲಾರ್ಗಮೇಂ ಬಂದಪುದೇ (ಸಮಪ. ೨–೯೨); ಅಂಗಯ್ಯ ಲಿಂಗಮಂ ನಿನ್ನ ಸರ್ವಾಂಗದೊಳು ಸಂಗವೆಂಬುದು ಸಂಶಯವೆ ನಿನ್ನ ಚಿತ್ತದೊಳು (ದೀಕ್ಷಾಬೋ. ೧೩೭–೧೬); ಅಂಗಯ್ಯಲಾಡುವ ಗಿಳಿ ಮುಂಗಯ್ಯ ಮೇಲಣ ಗಿಳಿ (ಪುರಂದ. ೧–೧೧೨–೬). **ಅಂಗೈ** : ಅಂಗೈಯೊಳಗಣ ಹಂಸೆ ಹಾಲನೊಲ್ಲದೆ ನೀರ ಕುಡಿಯಿತ್ತು (ಆದವ. ೧೦೪); ಸೋಗಿಲ ಸುಧಾಕಿರಣವಂಗೈಯ ಮಾಣಿಕಂ (ಬಸರ. ೧–೧೪೩); ಕೂರಂಬಿನಲಿ ನೃಪನಂಗೈಯನೆಚ್ಚನು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೦–೫೭); ಅಂಗೈತೋರಿಸಿ ಅವಲಕ್ಷಣ ಅನ್ನಿಸಿಕೊಂಡ (ಗಾದೆ); ಅಂಗೈ ಹುಣ್ಣಿಗೆ ಕನ್ನಡಿ ಯಾಕೆ ? (ಗಾದೆ). **ಅಂಗೆಯ್ಯ ನೆಲ್ಲಿ = ಅಂಗೈನೆಲ್ಲಿ** : ಎಲ್ಲಾ ಪುರುಳ್ಗಳನಂಗೆಯ್ಯನೆಲ್ಲಿಯವೋಲ್ ತಿಳಿದಿರ್ಕುಂ (ಚಿಕವಂ. ೧೧೦–೨೧). **ಅಂಗೈಯ ನೆಲ್ಲಿಕಾಯಿ = ಅಂಗೈನೆಲ್ಲಿ** : ನಿನ್ನ ತಪ್ಪು ಅಂಗೈಯ ನೆಲ್ಲಿಕಾಯಿಯಷ್ಟು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿದೆ (ರೂಢಿ).

[ಅಂ–$_0$ (< ಅಗಂ) + ಕೆಯ್ ; "ಅಗಂ" ಎಂಬುದಕ್ಕೆ 'ಅಗ–$_1$' ನೋಡಿ. P ಹಳಗನ್ನಡದ ವ್ಯಾಕರಣಗಳ ಮೇರೆಗೆ, ಅಡಿ + ಕೆಯ್ (ಭಾಷಾಭೂ. ೧೨೯ ಉದಾ ; ಶಮದ. ೧೬೬ ಪ್ರಯೋ ; ಶಬ್ದಾನು. ೩೦೬ ಪ್ರಯೋ). ‖ ತಮಿ. ಅಙ್ಗೈ ; ತುಳು. ಅಂಗೈ]

ಅಂಗೈಗೆರೆ (ನಾ). ಅಂಗೈಯಲ್ಲಿರುವ ಗೆರೆ, —ರೇಖೆ.

[ಅಂಗೈ (< ಅಂಗೆಯ್) + ಗೆರೆ]

ಅಂಗೈತಳ (ನಾ). ಅಂಗೈಯ ಪ್ರದೇಶ : ನಿರ್ದೈವರಂಗೈತಳಕೆ ಬಂದರೆ ಪರುಷ ಪಾಷಾಣ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೪–೪೬); ನುಡಿದರಂಗೈತಳದ ಬಾಯ್ಗಳಲಿ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧೨–೯); ಬೊಬ್ಬಿಟ್ಟನಂಗೈತಳದ ನೊಸಲಿನಲಿ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೨೫–೩೪). **ಅಂಗೈತಳದ ಬಾಯ್ಗಳಲಿ** = (ಭಯ ವಿನಯ ಸೂಚಕವಾಗಿ) ಬಾಯ ಮೇಲೆ ಕೈಯಿಟ್ಟು ಮುಚ್ಚಿಕೊಂಡು. **ಅಂಗೈತಳದ ನೊಸಲಿನಲಿ** = ಹಿಂದೆ ಮುಂದೆ ತೋರದೆ, ದಿಗ್ಭ್ರಾಂತಿಯಿಂದ. [ಅಂಗೈ (< ಅಂಗೆಯ್) + ತಳ]

ಅಂಗೈನೆಲ್ಲಿ (ನಾ). ೧. ಅಂಗೈಯಲ್ಲಿರುವ ನೆಲ್ಲಿಕಾಯಿ. ೨. [ಆಲಂ] ಅತ್ಯಂತ ಸ್ಪಷ್ಟವಾದ ವಿಷಯ ; ಕರತಳಾಮಲಕ : ಮಾಯದ ಕಣ್ಣಿಗೆಲ್ಲವೂ ಅಂಗೈನೆಲ್ಲಿ (ನಡೆದಾ. I, ೪೩೬).

[ಅಂಗೈ (< ಅಂಗೆಯ್) + ನೆಲ್ಲಿ]

ಅಂಗೈಬುತ್ತಿ (ನಾ). ಕೈತುತ್ತು : ಅವನ ಮಕ್ಕಳು ಅಜ್ಜಿಯ ಅಂಗೈಬುತ್ತಿಗಾಗಿ ತನ್ನ ಸುತ್ತು ಸುಳಿದಾಡಬೇಕು (ಗಂಮಾಯಿ. ೩).

[ಅಂಗೈ (< ಅಂಗೆಯ್) + ಬುತ್ತಿ]

ಅಂಗೈಸು 'ಅಂಗವಿಸು' ನೋ.

ಅಂಗೋಟಿ (ನಾ). ಲಂಗೋಟಿ. (ಕಿ). [ಸಂ. ಅಂಗಪಟ್ಟಿಕಾ ?]

ಅಂಗೋಡು (ನಾ). ಅಂಗವಾಗಿ ಸೇರಿದ್ದು ; ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟದ್ದು(?): ಅದಕೆ ಬಂದ ಮನೆ ನೆಲ ಐರಾಲ ಅಂಗೋಡು ಸಹಿತ . . . ತನಗೆ ಬಂದ ತೋಟ ಮನೆ ನೆಲ ಹೊಲ ಅಂಗೋಡು ಸಹಿತ (ಕಇ. III–i, ೬–೧೨, ೨೦ ; 1348); ಮನೆ ಮನೆ ಠಾಉ ಅಂಗೋಡು ಅಂಗಸಸಿ ನೀರು ದಾರಿ ನಿಧಿ ನಿಕ್ಷೇಪ ಜಲ ಪಾ[ಷಾ]ಣ ಅಕ್ಷೀಣಿ ಆಗಾಮಿ ಸಿದ್ಧ ಸಾಧ್ಯಸಹಿತವಾಗಿ (ಕಇ. I, ೫೩–೧೯ ; 1433); ಆ ಗಡಿಯಿಂದೊಳಗುಳ ಮನೆ ಮನೆತಾಣ ಅಂಗೋಡು ಅಂಗಸಸಿ ನೆಲ ಹೊಲ ಮರ ಫಲ ಬೆ[ಣ] ಬಿಳಿರು ಬೆಟು ಬಿಟ ಮುಂತ್ತಾಗಿ ಸರ್ವಾಂಗೋಡು ಸಹಿತವಾದ (ಕಇ. III–i, ೭–೧೯, ೨೦ ; 1527); ಲಿಂಗಮುದ್ರೆಕಲ್ಲಿಂದ ಒಳಗಾದ ಗದ್ದೆ ಬೆದ್ದಲು ಮಕ್ಕಿ ಹಕ್ಕಲು ಬೆಟ್ಟು ತಿಟ್ಟೆ ಕಾನು ಕಾಡಾರಂಭ ಅಂಗೋಡು ಅಂಗಫಲ ನೀರದಾರಿ ನಿಧಿ ನಿಕ್ಷೇಪ ಜಲ ಪಾಷಾಣ ಅಕ್ಷೀಣ ಆಗಾಮಿ ಸಿದ್ಧ ಸಾಧ್ಯ ನವಕ್ರುತ ಕಿರುಕುಳ ಸುವರ್ನಾದಾಯ ಸರ್ವಾಂಗೋಡು ಸಹವಾದ ಭೂಮಿ ಮನೆಯಂನು ಗೈಸಿ ರೂಪಮಾಡಿಕೊಂಡು (ಎಕ. VIII, ತೀರ್ಥಹ. ೯೮–೬೨ ; 1668).

[< ಅಂಗ$_2$ + ?]

ಅಂಗೋಪಾಂಗ (ನಾ). ೧. ದೇಹ ಮತ್ತು ಅವಯವಗಳು. ೨. ಅಂಗ ಮತ್ತು ಅದರ ಉಪಭಾಗ : ಒಡಲನಾವರಿಸಿದಂಗೋಪಾಂಗಸಂಕುಳದ ನಡುವೆ ನಯನದ್ವಯಂಗಳು (ಹಚಕಾ. ೨–೫). [ಅಂಗ$_2$ + ಉಪಾಂಗ]

ಅಂಗ್ರೇಜಿ (ನಾ). (ಉಕ) ಇಂಗ್ಲಿಷ್ ಭಾಷೆ : ನಮಗ ಅಂಗ್ರೇಜಿ ತಿಳಿಯೂದಿಲ್ಲೇನು (ಎತ್ತಿಕೈ. ೫೬).

[← ಹಿಂ. ಅಂಗ್ರೇಜೀ ; ಮರಾ. ಅಂಗ್ರೇಜ್, ಅಂಗ್ರೇಜೀ (< ಇಂ. English)]

ಅಂಘರಿಕೆ 'ಅಂಗರಕ್ಕ' ನೋ.

ಅಂಘವಣೆ 'ಅಂಗವಣೆ$_1$' ನೋ.

ಅಂಘವಿಸು 'ಅಂಗವಿಸು' ನೋ.

ಅಂಘಾ[ಘೋ]ಬಳ (ನಾ). ಪಾಪದ ಶಕ್ತಿ, —ಪ್ರಭಾವ : ಅಂಘಾ[ಘೋ]ಬಳದಿಂ ದುರ್ವ್ಯಸನಂ ಘಟಯಿಸೆ ಸುಪೂಜಿತಾರ್ಥ ಶಾಸ್ತ್ರಂಗಳ ನುಲ್ಲಂಘಿಸಿ ಕಠೋರವಾಣಿಗಳಿಂ ಘಾತಿಸುತಿರ್ದೆಮಿನ್ನೆವರೆಗಂ ನಿಮ್ಮಂ (ಸುಕುಮಾ. ೨–೩೩). [ಸಂ. ಅಂಘೋಬಲ (ಅಂಘಸ್ + ಬಲ)]

ಅಂಘೈಸು 'ಅಂಗವಿಸು' ನೋ.

ಅಂಘ್ರಿ (ನಾ). ೧. ಕಾಲು ; ಹೆಜ್ಜೆ. ೨. ಮರದ ಬೇರು. 'ಅಂಘ್ರಿಪ' ಪರಾ. ೩. ಪದ್ಯದ ಒಂದು ಪಾದ : ಪೊಳೆವ ಮೊದಲಿನೆರಡು ಪದದ ಬಱಿಕ ಚರಣದೆರಡುವೆಡೆಗೆ ಕಳೆಗಳರ್ಕಸಂಖ್ಯೆಯಾಱು ಮೂಱಣಂ [ಪಾಠಾಂ. ಱಂ]ಘ್ರಿಗೆ (ಛಂದೋಂಬು. ಕಿ. ೫–೨೧ ಅಡಿಟಿ). [ಸಂ.]

ಅಂಘ್ರಿತಲ (ನಾ). ಅಡಿ ; ಅಂಗಾಲು. [ಅಂಘ್ರಿ + ತಲ]

ಅಂಘ್ರಿತ್ರಾಣ (ನಾ). ಪಾದರಕ್ಷೆ; ಎಕ್ಕಡ. [ಅಂಘ್ರಿ + ತ್ರಾಣ]

ಅಂಘ್ರಿಪ (ನಾ). ಪಾದದಿಂದ (ಎಂದರೆ ಬೇರಿನಿಂದ) ನೀರನ್ನು ಕುಡಿಯುವುದು ; ಮರ; ಗಿಡ. [ಸಂ.]

ಅಂಘ್ರಿಪರ್ಣಿಕೆ (ನಾ). = ಅಂಘ್ರಿವಲ್ಲಿಕೆ.

[ಸಂ. ಅಂಘ್ರಿಪರ್ಣಿಕಾ (ಅಂಘ್ರಿ + ಪರ್ಣ + –)]

ಅಂಘ್ರಿಫಲ (ನಾ). ಪಿತ್ತಕೋಶ ; ಯಕೃತ್ತು : ಕರ್ಕಂಡಮಂಘ್ರಿಫಲ ಮೆನೆ ಕಾಲಖಂಡಮೆನಿಸಿಕ್ಕು (ಮಂಗರಾ. ೧೧೮–೭). [ಅಂಘ್ರಿ + ಫಲ]

ಅಂಘ್ರಿವಲಯ (ನಾ). ಹೆಜ್ಜೆಯ ಸುತ್ತು ; ಪಾದದ ಹೊರಮೈ ; ಗೊರಸಿನ ಸುತ್ತು : ಜಾತಿವರ್ಣದ ಹಯಕ್ಕಂಘ್ರಿವಳಯಂ ವಾಲ ಮೋತು ಕಪ್ಪಾಗೆ ಸತ್ವಾಧಿಕಂ (ಮಂಗರಾ. ೮೨–೧೭).

[ಅಂಘ್ರಿ + ವಲಯ]

ಅಂಘ್ರಿವಲ್ಲಿಕೆ (ನಾ). "ನರಿಹೊನ್ನೆ ಗಿಡ; ಕೋಲು ಹೊನ್ನೆ" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ). [ಸಂ. ಅಂಘ್ರಿವಲ್ಲಿಕಾ (ಅಂಘ್ರಿ + ವಲ್ಲೀ + –)]

ಅಂಚಟೆ (ನಾ). ಬತ್ತಲೆಯಾಗಿ ಇರುವವನು(?) : ಅಂಚಟೆಗಳಱುವರುಳರುಂ ಭವಂಬಡೆದ ವೊಡೆಗಂಚುಗಳ್ ಮಲಿನದೇಹದ ಮರ್ಕಟರ್ (ಮದೇಪು. ೨೪–೨೭). [ಸಂ. ಅಚ್ಛದ ?]

ಅಂಚಡಿ (ನಾ). (ಉಕ) ವಸ್ತ್ರವಿಶೇಷ. 'ಅಱಿವೆ' ಪರಾ.
[< ಹಚ್ಚಡ (< ಪಚ್ಚವಡ)? ಅಥವಾ < ಅಂಚೆ$_4$?]

ಅಂಚಲ, ಅಂಚಳ (ನಾ). (ಬಟ್ಟೆಯ, ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಸೀರೆಯ) ಸೆರಗು. **ಅಂಚಳ**: "ಅಂಚಳಮೆಂಬುದು ಸೀರೆಯ ಸೆಜಗು" (ಹಲಾಯು. ೯೦-೩೯೬); "ಅಂಚಳಂ ಸೆಜಗೆನಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೦೧-೨೮). [ಸಂ.]

ಅಂಚಲಗಪ್ಪು (ನಾ). ನೀಲವರ್ಣದ ಸೆರಗುಳ್ಳ ವಸ್ತ್ರ(?): ನವೀನ ಚೀನದುಜ್ಜ್ವಳಿಪ ದಳಿಂಬವಾವರಿಸಿದಂಚಲಗಪ್ಪುರದೊಪ್ಪುವಾರಮಾರಳ ವಿಯ ಮುತ್ತಿನೆಕ್ಕಸರದೋಲೆ ವಿಲಾಸಮನೀಯೆ (ಚಂದ್ರಪು. ೮-೪೪).
[ಅಂಚಲ + ಕಪ್ಪು$_5$ (< ಕರ್ಪು$_1$)]

ಅಂಚಳ 'ಅಂಚಲ' ನೋ.

ಅಂಚಿತ$_1$ (ಗು). ೧. ಗತವಾದ; ಕಳೆದ. ೨. ಬಾಗಿದ; ಕೊಂಕಿದ; ವಕ್ರವಾದ. ೩. ಗೌರವಿಸಲ್ಪಟ್ಟ; ಪೂಜಿಸಲ್ಪಟ್ಟ. ೪. ಮನೋಹರ; ಸುಂದರ. ೫. ಪ್ರಸಿದ್ಧ; ಶ್ರೇಷ್ಠ. ೬. ಸ್ಪಷ್ಟ; ಹೊಳೆಯುವ: "ವಿಶದಂ ಸ್ಪಷ್ಟಂ ಪ್ರಕಾಶಮಂಚಿತ[ಂ] ಪ್ರಕಟಂ ಸ್ಫುಟಂ ಕಾಣ್ಬುದಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ.೧೩೩-೨೭). (ನಾ). ೭. ಅಭಿನಯದ ಒಂದು ಬಗೆ. [ಸಂ.]

ಅಂಚಿತ$_2$ (ನಾ). "ಹೊಲಿದದ್ದು; ಚೀಲ" (ಸರ್ವಜ್ಞ. ಕೋಶ): ಸಂಚಕವನೀಯದಲೆ ಲಂಚಕರ ಹೊಗಿಸದಲೆ ಅಂಚಿತವನೊದಱಿ ಕಳುಹಿದರೆ ಅಕಸಾಲೆ ವಂಚಿಸಲಿಕಱಿಯ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೪೧೭). [?]

ಅಂಚಿರ (ಗು). ಅಸ್ಥಿರ; ಚಂಚಲ: ಪೊಸನನೆಯೊಳ್ ಪಸುರ್ಪಲರೊಳಂಚಿರಮಲ್ಲದ ಬೆಳ್ಪು (ಆದಿಪು. ೧-೬೬); ಅಂಚಿರಮಲ್ಲದೆ ಬೆಳಗುವ ಚಂಚದ್ಭೂಷಣ ಮಣಿಪ್ರಭಾಪ್ರಚುರತೆಯಿಂ ಸಂಚಳಿಸಿ ಪೊಳೆವ ಮಿಂಚಿನ ಗೊಂಚಲ್ ಬರ್ಪಂತೆ ಬಂದರಮರಾಂಗನೆಯರ್ (ಸುಕುಮಾ. ೮-೬೫); ಮುಗುಳ ತೊಡಂಬೆ ಗಂಟೊಡೆಯೆ ಮೊಲ್ಲೆಗೆ ಬೆಳ್ಸುಱಿ ಪುಟ್ಟೆ ಪುಟ್ಟೆ ಕೇದಗೆಗೆಳಸೊರ್ಕು ಚೇತರಿಸೆ ಚಾದಗೆಗಂಚಿರಮಾಗೆ ರಾಗಮಂಚೆಗೆ . . . ತೀಡಿದುದು ತಣ್ಣನೆ ಪಣ್ಣನೆ ಪಶ್ಚಿಮಾನಿಲಂ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೮-೭೬); ಅಂಚಿರಮಲ್ಲದೆ ಮೂಡಲ್ ಮಿಂಚುವೊಡಂ (ಜಟ್ಟಮ. ೮-೨೦) [ಅಂಚಿರಮಲ್ಲದೆ = ಒಂದೇ ಸಮನೆ]. [ಸಂ. ಅಸ್ಥಿರ?]

ಅಂಚಿರಿಸು (ಕ್ರಿ). ಅಂಚು ಆಗುವಂತೆ ಇರಿಸು: ಪ್ರೇಮಪುಷ್ಪಕೆ ಮೊನಚು ಗರಗಸವನಂಚಿರಿಸಿ ಏಂ ಮಾಡಿದನೊ ಬೊಮ್ಮ (ಮಂಕುಕ. ೪೧೭). [ಅಂಚ್ಚು$_2$ + ಇರಿಸು]

ಅಂಚು$_1$ (ಕ್ರಿ). ತುಳಿ; ಅದುಮು: ತೋರಿತು ಅವನಂಗವು ಪರ್ವತದೊಲು ತೋರವು ಅತಿಬ್ಯಾಗೆ ಅನಂತಬಲಾತ್ಮಕ ಹಿಡಿದಂಚಲು ಅವನಾನಾ ಯತ್ನದಲಿ ದಾನವರಿಗೆ ಶಕ್ತಿ ಸಾಲದು ಶ್ರೀಹರಿ ಅನಾಯಾಸದಲಿ (ಪ್ರಸಭಾ. ೧೩೬-೪, ೫). [← ? ತೆಲು. ಅಂಚು = ತುಳಿ, ಬಾಧಿಸು]

ಅಂಚು$_2$ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಕ್ಷೇತ್ರದ ಅಥವಾ ವಸ್ತುವಿನ ಕೊನೆಯ ಮೇರೆಯ ಗೆರೆ; ಮೇರೆ; ತುದಿ; ಅರುಗು; ತೀರ: ಪಿಟ್ಟೆಯನೊತ್ತಿಲತೆಯಿಱಿದೆರಡು ಬಟ್ಟಲ ನಡುವೆಯಿರಿಸಿಯೆರಡಱಂಚುಗಳ ಮುಱಿದು (ಸೂಪಶಾ. ೧-೧೧); ಹಾಲೊಳಗೆ ಅಂಚಿನೊಳು ಸುಣ್ಣದ ಕುಱುಹನಿಕ್ಕಿ (ಸೂಪಶಾ. ೨-೯); ಮಿಂಚಿನ ಕೂಡೆ ಸಾಧಿಸಿದರೊ ತಂಗಾಳಿಯಂಚಿನೊಳಾಡಿ ಕಲಿತರೊ (ಭರಚ. ೧೩-೧೫೨); ಪ್ರಥಮ ಕಂಕಣದಲ್ಲಿ ಒಪ್ಪುವ ಅಂಚು ಅಗಲವು ಮೂರು ಸಾವಿರ ಅಸುರರಾಶ್ರಯವು (ಶರಲೀ. ೧೭-೨); ಅಂಚಿನಲ್ಲಿ ಹೋದರೆ ಮಿಂಚಿನ ಭಯ ತಪ್ಪೀತೆ? (ಗಾದೆ); ಅಂಚು ಇಲ್ಲದ ಹೊಲವಿಲ್ಲ ಸಂಚು ಇಲ್ಲದ ಮಾತು ಇಲ್ಲ (ಗಾದೆ). ೨. ಬಟ್ಟೆಯ, ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಸೀರೆ ಧೋತ್ರಗಳ, ಉದ್ದದ ಕಡೆಯಭಾಗ, —ಕರೆ: "ವಸನಾಂತಮಂಚಳಂ ವರ್ತಿಸಿಚಂದಶೆಯಂಚು ವಸ್ತಿಯಕ್ಕುಂ ಕರೆಗಳ್" (ವಸ್ತುಕೋ. ೭೭-೧೬); ಆಕೆಗೆ ದೊಡ್ಡಂಚಿನ ಸೀರೆಯ ಮೇಲೆ ಬಹಳ ಪ್ರೀತಿ (ರೂಢಿ). ℙ ಕಡ್ಡಿಯಂಚು, ರೇಷ್ಮೆಯಂಚು, ಗುಂಡಂಚು, ನೂಲಂಚು, ಜರತಾರಿಯಂಚು ಇತ್ಯಾದಿ ಹೋ. ೩. ಹತ್ತಿರ; ಸಮೀಪ: ಬಟ್ಟಹೊಂಬರಿವಾಣದಂಚಿನೊಳಗೆ ಸಾಲು ಬಟ್ಟಲು ಕೆಲವು ಬಟ್ಟಲೊಳು ಇಟ್ಟ ಮಾಣಿಕದ ಸೋಟಿಗೆಗಳೆಸೆಯೆ (ಭರಚ. ೪-೬೩); ಅವರ ಮನೆ ನಮ್ಮ ಮನೆಯ ಅಂಚಿನಲ್ಲೇ ಇದೆ (ರೂಢಿ).
[ಸಂ. ಅಂಶು?. / ತೆಲು. ಅಂಚು]

ಅಂಚುಕಟ್ಟಿಸು (ಕ್ರಿ). ಬಟ್ಟೆಗೆ ಅಂಚನ್ನು ಸೇರಿಸಿ ಹೊಲಿಸು; ಕರೆಕಟ್ಟಿಸು. [ಅಂಚುಕಟ್ಟು + -ಇಸ್ಸು$_3$]

ಅಂಚುಕಟ್ಟು, ಅಂಚುಗಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ೧. ಎಲ್ಲೆಯನ್ನು ಗುರುತಿಸು; ಬದುಹಾಕು. ೨. ಬಟ್ಟೆಯ ತುದಿಯನ್ನು ಮಡಿಸಿ ಹೊಲಿದು ಅಥವಾ ಹೆಣೆದು ಕೂಡಿಸು; ಕರೆಕಟ್ಟು. **ಅಂಚುಗಟ್ಟು** (ಕ).
[ಅಂಚ್ಚು$_2$ + ಕಟ್ಟು$_1$]

ಅಂಚುಕೂಡಿಸು (ಕ್ರಿ). = ಅಂಚುಕಟ್ಟು ೨. [ಅಂಚ್ಚು$_2$ + ಕೂಡಿಸು]

ಅಂಚುಗಟ್ಟು 'ಅಂಚುಕಟ್ಟು' ನೋ.

ಅಂಚುಗಾಱ (ನಾ). ಬಟ್ಟೆಗೆ ಅಂಚುಕಟ್ಟುವವನು; ಕರೆಕಟ್ಟುವವನು: ಸಂಚುಗಾಱರ ಕಮ್ಮಱರ ಅಂಚುಗಾಱರ ಸಮ್ಮಗಾಱರ ಸದನದ ಸಂಚಯವೆಸೆದುದದಱೊಳು (ಕುರಾಸಾಂ. ೪-೧೧೪).
[ಅಂಚ್ಚು$_2$ + -ಗಾಱ (< -ಕಾಱ)]

ಅಂಚೆ$_1$ (ನಾ). ೧. ದಾರಿ; ಮಾರ್ಗ; ಜಾಡು: "ಪಥಭೇದದೊಳಗಂಚೆಯು" (ಕಶಮಂ. ೮೬); ಸಂಚಿತ ದುಷ್ಕರ್ಮಗಳ ಪಂತಿಯಲ್ಲಿ ಕುಳ್ಳಿರಧೆ ಇದರಂಚೆ[ಪಾಠಾಂ. ರಚ್ಚೆ]ಯ ತಿಳಿ (ಮೋಳಿಮಾ. ೪೫೭). ೨. ವಸ್ತುಗಳನ್ನು ಮಜಲು ಮಜಲಾಗಿ ಸಾಗಿಸುವ ಮಾರ್ಗ; ಟಪಾಲು; ಮಜಲು ಪ್ರಯಾಣ; ಮಜಲು ಸಾಗಣೆ: ಮಹೀಪತಿ ತನ್ನ ಅಂಚೆಗಮನೆಯ ನೆನೆದು ಬಂದು ಹೊಕ್ಕನಂದಂಚೆಯ ಮೇಲೆ ದುರ್ಗವನು (ಕುರಾಸಾಂ. ೩೪-೮). **ಅಂಚೆಯ ಊಳಿಗ** = ಅಂಚೆಯ ವ್ಯವಹಾರಗಳನ್ನು ನಡಸುವ ಕೆಲಸ; ಟಪಾಲು ಇಲಾಖೆಯ ಕೆಲಸ: ಅಂಚೆ[ಯ] ಊಳಿಗದವರಿಗೆ ಗೊತ್ತುಗಾರನಾಗಿ ಒಬ್ಬ ಅಂಚೆ ಮುತ್ಸದ್ದಿ (ಮಹಾವಂ. II, ೪೨). **ಅಂಚೆಯ ಮೇಲೆ ಹೋಗು**=ಟಪಾಲು ಮೂಲಕ ಹೋಗು; ಮಜಲು ಮಜಲಾಗಿ ಪ್ರಯಾಣ ಮಾಡು. 'ಅಂಚೆಕಚೇರಿ', 'ಅಂಚೆಕಾಗದ' ಪರಾ.
[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಅಞ್ಚಲ್; ತುಳು. ಅಂಚಲ್; ತೆಲು. ಅಂಚೆ, ಅಂಚಿಯ]

ಅಂಚೆ$_2$ (ನಾ). ಅಂಚು; ತುದಿ; ಕೊನೆಯ ಭಾಗ: ಮಿಂಚುವ ಚಂದ್ರಂ ಗಂಚೆಯ[ಪಾಠಾಂ. ಗಂಚಿತ]ರುದ್ರರ್ ಸಂಚಿಸೆ ವೃತ್ತಂ ಕಾಂಚನಮಾಲೇ (ಛಂದೋಂಬು. ಕಿ. ೨-೮೭); ಮಿಂಚಿನಂಚೆವೆರಸು ಕಾರ್ಮುಗಿಲ ಬಿಟಲು ಕಾಲೂಱಿದಂತೆ ಮೇಲೆ ಮೆಱೆಯೆಯುಂ (ಅನಂಪು. ೨-೨೯ ವ).
[~ ಅಂಚ್ಚು$_2$?]

ಅಂಚೆ$_3$ (ನಾ). ಹಂಸ; ಹಂಸಪಕ್ಷಿ: "ಅಂಚೆ ಸಿತಚ್ಛದ ಖಗಂ ಮರಾಳಂ ಹಂಸಂ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೪೩-೧೮); "ಅಂಚೆಗಳೆಂದು ಹಂಸೆಗಳೊಳಂ" (ಕರ್ಣಾನಿ. ೩೧); "ಸತ್ವಕ್ಕೆ ಚತ್ವಂ: ಹಂಸ – ಅಂಚೆ" (ಶಮದ. ೨೬೩, ಪ್ರಯೋ.); "ಅಸ್ವರ ಹಕಾರ ಲೋಪಕ್ಕೆ: ಹಂಸ – ಅಂಚೆ" (ಶಮದ. ೨೭೧, ಪ್ರಯೋ.); ಕೋಗಿಲೆ ಚಾದಗೆ ಪೋದಗೆ ಮೂಗಿಗಲಿಂಜಂಚೆ ಕೊಂಚೆ . . . ಬಲಾಕೆ ಲಾವುಗೆ ಸೇನಂ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ಶೂದ್ರಕ. ೧೦೪೪); ಅಂಚೆಯುರ್ಕು ಪೊಸತಾಯ್ತು (ಪಂಪಭಾ. ೭-೬೯); ಬಿಣ್ಕಮ್ಬೆತ್ತೆಸೆ ವಞ್ಚೆಯ ಸಙ್ಕುಳಮುಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೧೮); ಇಳಿದನಂಚೆಯಲಂಬರದಿ ನಂಬರಮಣಿಪ್ರತಿಬಿಂಬವೆನೆ ನಾರದನು (ತೊರರಾ. ೧-೫-೨೧); ಆ ಕೆರೆಯ

ನೀರಿನೊಡನೆ ಆಟವಾಡುವ ಅಂಚೆಯೊಂದನ್ನು ಕೋವಿಗೆ ಗುರಿಮಾಡಿದ್ದ (ನೂರಜ. ೬೬). [ಸಂ. ಹಂಸ]

ಅಂಚೆ₄ (ನಾ). ಬಟ್ಟೆ; ವಸ್ತ್ರ: "ಅಂಚೆಯೆಂದು ಕಪ್ಪಡಂ" (ಶಬ್ದಸಾ. ೨೦-೩೯೩); ಒಂದಂಚೆಯಂ ಪೊದೆಯೊ[ದೊ]ಂದಂಚೆಯನುಟ್ಟ ನಿನ್ನಿರವಿ ದೇನಂಭೋಜಪತ್ರೇಕ್ಷಣೇ (ಪಂಪಭಾ. ೮-೬೬); ಅರುಣಾಂಬುಜದುಳ್ಳ ಲರೆಸಳ್ಗಳಂಚೆಯೊಳ್ ಸಂಚಲಿಸದೆ ಜಲಬಿಂದು ನಿಂದುವೆನೆ ಸೊಗಯಿಸುಗುಂ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೩-೫೮); ಅರಿಸಿನದಂಚೆಯನಿನಿಸೋಸರಿಸಲುಮಿಾಯದೆ ಯಶೋದೆಯಿಾತಂ ಪೀತಾಂಬರನೆಂದು ಧರೆಗೆ ಪೇಳ್ವಂತಿರೆ (ಅರ್ಧನೇ. ೭-೫೩). [ಸಂ. ಅಂಶುಕ?]

ಅಂಚೆಕಚೇರಿ (ನಾ). ಅಂಚೆಯ ವ್ಯವಹಾರಗಳನ್ನು ನಡಸುವ ಕಚೇರಿ; ಟಪಾಲು ಕಚೇರಿ: ಅಂಚೆಕಚೇರಿ ಇಲ್ಲಿಗೆ ಬಹಳ ಸಮಿಾಪದಲ್ಲಿದೆ (ರೂಢಿ). [ಅಂಚೆ₁ + ಕಚೇರಿ (< ಕಛೇರಿ)]

ಅಂಚೆಕಟ್ಟೆ (ನಾ). ೧. = ಅಂಚೆಕಚೇರಿ: ಹೈಮವತಿಯ ಹೆಸರಿನಲ್ಲಿ ಒಂದು ವಿಮೆಯಿಳಿಸಿದ ಕಟ್ಟು ಬಂದಿತ್ತು. ಅದನ್ನು ಅಂಚೆಕಟ್ಟೆಗೆ ಹೋಗಿ ಪಡೆಯಬೇಕು (ಎರಸೆ. ೮೦). ೨. ಮಜಲು ಪ್ರಯಾಣದ ಒಂದು ಹಂತ; ಮಜಲು. [ಅಂಚೆ₁ + ಕಟ್ಟೆ]

ಅಂಚೆಕಾಗದ (ನಾ). ಅಂಚೆಯಲ್ಲಿ ಸಾಗಿಸುವ ಕಾಗದ; ಟಪಾಲಿನ ಮೂಲಕ ಬಂದ ಕಾಗದ: ಅಂಚೆಕಾಗದ ಮುಂಚೆ ಬಂದರೆ ಲಂಚಯಾಕೆ? (ಗಾದೆ). [ಅಂಚೆ₁ + ಕಾಗದ]

ಅಂಚೆಗಮನೆ (ನಾ). ಹಂಸದ ನಡಗೆಯಂತೆ ನಡಗೆಯುಳ್ಳವಳು: ಮಹೀಪತಿ ತನ್ನ ಅಂಚೆಗಮನೆಯ ನೆನೆದು ಬಂದು ಹೊಕ್ಕನಂದಂಚೆಯ ಮೇಲೆ ದುರ್ಗವನು (ಕುರಾಸಾಂ. ೩೪-೮); ಅಂಚೆಗಮನೆ ನೋಡಿ ಮೊಗದಿರುಹಿದಳು (ಭರಚ. ೫೬-೮); ಅಂಚೆಗಮನೆಯೊರ್ವಳು ನವರತ್ನದ ಕುಂಚವ ಬೀಸಿದಳೊಲೆದು (ಕಂನವಿ. ೨೪-೭೮).
[ಸಂ. ಹಂಸಗಮನಾ (ಹಂಸ + ಗಮನ + -)]

ಅಂಚೆಗಾಮಿನಿ (ನಾ). ಹಂಸದ ಮೇಲೆ ಕುಳಿತು ಸಂಚಾರಮಾಡುವವಳು; ಸರಸ್ವತಿ: ಅಂಚೆಗಾಮಿನಿಯೆನ್ನ ಹೃದಯದಿ ಚಂಚಲಿಸದನವರತ ನಿಂತು ಪ್ರಪಂಚವೆಲ್ಲವ ತಿಳಿಸು ತ್ರೈಜಗದಂಬೆ ಸುಜನಾಂಬೆ (ಮುಲ್ಲಾಶಾ. ೬). [ಸಂ. ಹಂಸಗಾಮಿನೀ]

ಅಂಚೆಗಾರ (ನಾ). ಅಂಚೆಯವನು; ಟಪಾಲನ್ನು ಹಂಚುವವನು: ಮುತ್ತಲದ ನೆತ್ತರವ ಚಿಮ್ಮಿ ಚಿತ್ರಿಸುವ ಹೂ ಸುಗ್ಗಿಯೊಲುಮೆಯ ತಂದ ಅಂಚೆಗಾರ (ಉಯ್ಯಾಲೆ. ೫೭-೨). [ಅಂಚೆ₁ + -ಗಾರ (< ಕಾಱ)]

ಅಂಚೆಚೀಲ (ನಾ). ಟಪಾಲಿನ ಕಾಗದ ಮುಂತಾದವನ್ನು ಹಾಕುವ ಚೀಲ (ಮೈಗೆಜೆ. IV, ೭೬೨). [ಅಂಚೆ₁ + ಚೀಲ]

ಅಂಚೆಜವಾನ (ನಾ). = ಅಂಚೆಯಾಳು: ಹೊಸ ಹೆಂಡತಿಯನ್ನು ಮೊದಲಬಾರಿಗೆ ತವರಿಗೆ ಕಳುಹಿದ ಗಂಡನಂತೆ ಉಶ್ ಉಶ್ ಎಂದು ಉಸಿರು ಬಿಡುತ್ತಾ ಕಂಡ ಕಂಡವರ ಮೇಲೆ ಹರಿಹಾಯುತ್ತ ಅಂಚೆಜವಾನನಿಗಾಗಿ ತಪಸ್ಸು ಮಾಡಿದ (ಹುಚ್ಚುಹು. ೧೭). [ಅಂಚೆ₁ + ಜವಾನ]

ಅಂಚೆಟಪಾಲು (ನಾ). ಊರಿಂದ ಊರಿಗೆ ಅಂಚೆಯ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯ ಮೂಲಕ ಬರುವ ಕಾಗದಪತ್ರಗಳು.
[ಅಂಚೆ₁ + ಟಪಾಲು (< ಟಪ್ಪಾಲು)]

ಅಂಚೆಡಬ್ಬ (ನಾ). ಟಪಾಲು ಪೆಟ್ಟಿಗೆ: ಈ ಕಾಗದವನ್ನು ಈಗಲೇ ಹೋಗಿ ಅಂಚೆಡಬ್ಬಕ್ಕೆ ಹಾಕಿ ಬಾ (ರೂಢಿ). [ಅಂಚೆ₁ + ಡಬ್ಬ]

ಅಂಚೆಡಬ್ಬಿ (ನಾ). (ಉಕ) = ಅಂಚೆಡಬ್ಬ: ಉಳಿದೊಂದು ನಾಲ್ಕಾಣೆಯನ್ನು ಅಂಚೆಡಬ್ಬಿಯಲ್ಲಿಯೇ ಲಂಚವಾಗಿ ಹಾಕಿ ಕೈಮುಗಿದು ಅರ್ಜೆಂಟಾಗಿ ಹೋಗಲೆ ಎಂದು ವಿಜ್ಞಾಪಿಸಿದ (ಹುಚ್ಚುಹು. ೧೮). [ಅಂಚೆ₁+ಡಬ್ಬಿ]

ಅಂಚೆದಾರ (ನಾ). ಅಂಚೆಯ ನೌಕರ; ಅಂಚೆಯ ಅಧಿಕಾರಿ (ಕಿ).
[ಅಂಚೆ₁ + -ದಾರ₄]

ಅಂಚೆದಿಪ್ಪುಳ್ (ನಾ). ಹಂಸಪಕ್ಷಿಯ ಗರಿಯ ನವಿರು: ಅಂಚೆದಿಪ್ಪುಳ್‌ಸಜ್ಜೆಯೊಳ್ ಪವಡಿಪಾತನಂ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೭೨-೫೦೧).
[ಅಂಚೆ₃ + ತಿಪ್ಪುಳ್ (< ತಿಪ್ಪುಟ್)]

ಅಂಚೆದುಪ್ಪುಳು (ನಾ). = ಅಂಚೆದಿಪ್ಪುಳ್: ಕನಕಮಯಮಂಚಾಗ್ರದಂಚೆದುಪ್ಪುಳಿನ ಪಾಸಿನಲಿ ಕುಳ್ಳಿರಿಸಿ (ಸೌಂದಪು. ೮-೧೯).
[ಅಂಚೆ₃ + ತುಪ್ಪುಳು (< ತುಪ್ಪುಟ್)]

ಅಂಚೆದುಪ್ಪುಳುವಾಸು 'ಅಂಚೆದುಪ್ಪುಳ್ವಾಸು' ನೋ.

ಅಂಚೆದುಪ್ಪುಳ್ವಾಸು, ಅಂಚೆದುಪ್ಪುಳುವಾಸು (ನಾ). ಹಂಸಪಕ್ಷಿಯ ಮೃದುವಾದ ಗರಿಯನ್ನು, ತುಪ್ಪುಳನ್ನು, ತುಂಬಿ ಮಾಡಿದ ಹಾಸಿಗೆ; ಹಂಸತೂಲಿಕಾತಲ್ಪ: ಅಂಚೆದುಪ್ಪುಳ್ವಾಸಿನ ಮೇಲೆ ಸತಿಗೂಡಿ ಪಂಚಾಸ್ತ್ರ ಕುಳಿತನುತ್ಸವದಿ (ಮೋಹತ. ೧೬-೧೮); **ಅಂಚೆದುಪ್ಪುಳುವಾಸು**: ಕಪ್ಪುರವುಡಿ ಕುಂಕುಮವೆರಸಿರ್ದಂಚೆದುಪ್ಪುಳುವಾಸಿನಿಂದೆಸೆವ (ಕುರಾಸಾಂ. ೨೬-೬೫); ಅಂಚೆದುಪ್ಪುಳುವಾಸು ಕೌಳುಡೆ ಮಲಗು ಪೊಣ್ಮಂಚಿಯ ಮೇಲ್ಗಟ್ಟು (ಭರಚ. ೧೫-೨೭); ಸೆಳೆಮಂಚದಂಚೆದುಪ್ಪುಳುವಾಸಿನ ಮೇಲೆ ನಳಿನಾಕ್ಷಿಯವನ ಕುಳ್ಳಿರಿಸಿ (ಕಂನವಿ. ೧೦-೩೦). [ಅಂಚೆ₃ + ತುಪ್ಪುಳ್ (< ತುಪ್ಪುಟ್) + ಪಾಸ್ಯು]

ಅಂಚೆದೇರ (ನಾ). ಹಂಸವನ್ನು ವಾಹನವಾಗಿ ಹೊಂದಿರುವವನು; ಹಂಸವನ್ನು ಏರಿ ಹೋಗುವವನು; ಬ್ರಹ್ಮ: "ಪೊಂಬಸಿಜನಂಚೆದೇರಂ ತಾಂ ತಾವರೆವನೆಯ ಬಿದಿಯು ಬೊಮ್ಮಂ" (ಕವಿಕಂ. ೨೯); ಅಂಚೆದೇರಂ ಮನಮೆಚ್ಚಿ ಗಾನಯೋಗದೊಳವಂಗೆಣೆ ಇಲ್ಲೆನುತೆ ಪೊಗಟ್ಟಂ (ಅದ್ಭುತ. ೨೭-೫). [ಅಂಚೆ₃ + ತೇರ್₂ + -ಅ₇]

ಅಂಚೆನಡೆಯಳ್ (ನಾ). ಅಂಚೆಯ ನಡೆಯಂತೆ ನಡೆಯುಳ್ಳವಳು; ಹಂಸಗಮನೆ: ಮತ್ಕೃತಿ ರಸವಜತ ಬೆಂಚೆಯೆಂದೆನವೇಡ ಶೃಂಗಾರರಸಪೂರ್ಣವಂಚೆನಡೆಯಳೆ ವಿಶ್ರಮಿಸೆ (ಮೋಹತ. ೧೯-೨).
[ಅಂಚೆ₃ + ನಡೆ₂ + -ಅಳ್]

ಅಂಚೆನೌಕರ (ನಾ). ಟಪಾಲು ಇಲಾಖೆಯ ಕೆಲಸಗಾರ.
[ಅಂಚೆ₁ + ನೌಕರ]

ಅಂಚೆಬಸ್ತು (ನಾ). = ಅಂಚೆಚೀಲ (ಮೈಗೆಜೆ. IV, ೭೬೨).
[ಅಂಚೆ₁ + ಬಸ್ತು (< ಪಾರ. ಬಸ್ತ)]

ಅಂಚೆಮನೆ (ನಾ). ಟಪಾಲು ಕಚೇರಿ (ಮೈಗೆಜೆ. IV, ೭೬೨).
[ಅಂಚೆ₁ + ಮನೆ]

ಅಂಚೆಮಾರ್ಗ (ನಾ). ಮಜಲುಪ್ರಯಾಣದ ದಾರಿ; ಟಪಾಲು ಸಾಗಿಸುವ ರಸ್ತೆ. [ಅಂಚೆ₁ + ಮಾರ್ಗ]

ಅಂಚೆಮುತ್ಸದ್ದಿ (ನಾ). ಅಂಚೆಯ ಚಾವಡಿಯ ಮೇಲ್ವಿಚಾರಕ: ಅಂಚೆಊಳಿಗದವರಿಗೆ ಗೊತ್ತುಗಾರನಾಗಿ ಒಬ್ಬ ಅಂಚೆಮುತ್ಸದ್ದಿ, ಕೊತ್ವಾಲ್‌ಚಾವಡಿ ಮೊದಲಾದ ಹಲವು ಚಾವಡಿಗಳು (ಮಹಾವಂ. II, ೪೨). [ಅಂಚೆ₁ + ಮುತ್ಸದ್ದಿ]

ಅಂಚೆಯಾಳು (ನಾ). ಅಂಚೆಯನ್ನು ಹೊತ್ತುಕೊಂಡು ಓಡುವವನು; ಟಪಾಲು ಸಾಗಿಸುವವನು; ಕಾಗದಗಳನ್ನು ಹಂಚುವವನು; ಸುದ್ದಿಯನ್ನು ಮುಟ್ಟಿಸುವವನು: ಚವರ ಬಂಬಾಳದ ಮೇಲೆ ರಾಮನನು ಲೀಲೆಯಿಂದೊಯಿದನು ಕರ್ತಾರನೆಂದಂಚೆಯಾಳು ರಾಯಗೆ ಪೇಳಿದುದು (ಕುರಾಸಾಂ. ೪೭-೪೮); ಅಂಚೆಯಾಳು ಬಂದು ಕೆಲವು ಓಲೆಗಳನ್ನು ಮಾಧವನ ಕೈಗೆ ಕೊಟ್ಟು ಹೋದ (ತೇಮೋಡ. ೩೦); ಬುದ್ಧಿ, ಬೇಟೆಗೆ ಹೋಗೋ ಆಳುಗಳನ್ನೆಲ್ಲಾ ಉಳಿಯಾಳು ಅಟ್ಟುಳಿಯಾಳು,

ಅಂಚೆಆ[ಯ್ತಾ]ಳು ಅಂತ ವಿಧಾನ ಮಾಡ್ತೀವಿ (ಬೈಸರ್. ೧೦೨–೪).
[ಅಂಚೆ + ಆಳು (< ಆಳ್)]

ಅಂಚೆಯಿಡು (ಕ್ರಿ.) ಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ಪರಿಮಿತವಾದ ದೂರದಲ್ಲಿ ವಾಹನ ಬದಲಾಯಿಸಲು ಅನುಕೂಲವಾಗುವಂತೆ ಕುದುರೆ ಮೊದಲಾದ ವನ್ನು ಇಡು ; ಟಪ್ಪೆಯನ್ನು ಇಡು : ಪಡೆದುಬುಜಕೆ ರಾಜಂ ದಾಳಿಯಿವಂ ಗಡ ರಾತ್ರಿಗೆಂದಱಂ ಜವದಿಂದಾ ಯಿಡೆಗಯ್ದು ಲಂಚೆಯಿಟ್ಟ ತೊಳೆಡೆಗೆಡೆಗರ ಸಂಚೆ ಪೊಳೆಯ ತೀರದೊಳೆಸೆಗುಂ (ವೈ.ಪವಿ. ೪–೧೦).
[ಅಂಚೆ + ಇಡು]

ಅಂಚೆವಲಿ (ನಾ). ಹೆಂಸದ ಮರಿ ; ಮರಿ ಹಂಸ : ಗೆಜ್ಜೆಮಟ್ಟಿಂದಂಚೆ ವಲಿಗಳ್ಗೆ ಬಲ್ಪೀಲಿವೀಲ ಬೆಲೆಪಣ್ಣುಗಳ್ಗ ಳಾವರ್ಕಳ್ಗುಂ ಸಂಗಡಿಸಲ್ ನಡೆತಂದರು (ಅಭ್ಯುದ. ೫–೧೯) ; ಪಾಡುವ ಪಲಮಿಗಳಿಂದೊಲ್ಮಾಡುವ ಮುದ್ದಂಚೆವಲಿಗಳಂ (ರಾಜಶೇ. ೧೨–೨೩). [ಅಂಚೆ + ವಲಿ]

ಅಂಚೆವಾಸು (ನಾ). ಹಂಸದ ತುಪ್ಪುಳಿನಿಂದ ಮಾಡಿದ ಹಾಸಿಗೆ ; ಹಂಸತೂಲಿಕಾತಲ್ಪ : ಅಂಚೆವಾಸಿನ ಮೇಲೆ ಪವಡಿಸುವ (ಜೀವಂಜಿ. ೫–೨೬). [ಅಂಚೆ + ವಾಸು]

ಅಂಚೆವಾಳಿಕೆ (ನಾ). ಬಾಣಂತಿಯಾಗಿರುವ ಹಂಸಪಕ್ಷಿ ; ಎಳೆಯ ಮರಿಯುಳ್ಳ ಹೆಣ್ಣು ಹಂಸ : ಮಱಿಯಂಚೆಯಂ ನುಡಿದು ಗೆಯ್ದುಮುಮಂ ನಂಚೆವಾಳ್[ಪಾಶಾಂ. ೫]ತಿಯಾ ಮಱಿಯೊಳಾಡಲೆಳಸುಮಂ ಕಂಡು (ಮಲ್ಲಿಪು. ೪–೨೨ ವ). [ಅಂಚೆ + ವಾಳಿಕೆ (< ವಾಳಂತಿ)]

ಅಂಚೆವಿಂಡು (ನಾ). ಹಂಸಗಳ ಹಿಂಡು, —ಸಮೂಹ : "ಹಂಸವಿಂಡ –ಅಂಚೆವಿಂಡು" (ಕಮಲ. ೨೯೨ ಪ್ರಯೋ) ; ರತ್ನನೂಪುರಕಲಾಪಲಲಿಲಧ್ವನಿ ಗಂಚವಿಂಡು ತಂಡದಿನುಲಿವುತ್ತಿರಲ್ (ಕಾದಂಬ. ೧೫೪) ; ನಡೆಯ ಕಲಿಸಿ ದಳಂಚವಿಂಡಿಗೆ (ಪ್ರಭುಲಿ. ೩–೬೨) ; ಪೊಸವಗೆಯ ನಡೆಯಂಚವಿಂಡ ನೊವಿಸೆ ಮೆಯ್ಯ ಬಿಸಱಗಂಧಂ ತುಂಬಿವಿಂಡುಮಂ ನೆರೆಪೆ ತಾವಸಮಾಪ್ತ ನಸ್ತ್ರಂಗಳಿಡೆಯಾಡುವಂತೆ ಬರುತಿರ್ದರಿಭಿಸ್ತ್ರೀಯರು (ಚಿಬಪು. ೫–೧೨). [ಅಂಚೆ + ವಿಂಡು]

ಅಂಚೆವೆಣ್ಣು (ನಾ). ಹೆಣ್ಣು ಹಂಸ : ಮಜ್ಜಿದುದು ಕಮಲಭವಾಂಡ ಮಿಜುಱಂಚವೆಣ್ಣಕ ಗರ್ಭದ ತತ್ತಿಯ ತೆಱದಿಂತೆನ ಬಣ್ಣಿಪೆನು(ಕುರಾಶಾಂ. ೫–೧೯). [ಅಂಚೆ + ಪೆಣ್ಣು (<ಪೆಣ್)]

ಅಂಚೆಹುಲ್ಲು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹುಲ್ಲು (ಮೃಡಿಗಿ. ೨೭–೫೧೭). 'ಅಂಜಿಹುಲ್ಲು' ಪಠಾ. [ಅಂಚೆ + ಹುಲ್ಲು (< ಪುಲ್)]

ಅಂಜನ (ನಾ). ೧. (ಮುಲಾಮು, ಕಾಡಿಗೆ ಮೊದಲಾದವನ್ನು) ಬಳಿಯುವುದು; ಲೇಪನ; ಎಚ್ಚುವುದು. ೨. ಕಣ್ಣಿಗೆ ಎಚ್ಚಿ ಕೊಳ್ಳುವ ಕಪ್ಪು, —ಕಾಡಿಗೆ, —ಮುಲಾಮು : " ವಾಮಾಕ್ಷ್ಯಯ ವಸ್ತ್ರಂ ಕಱಯುಂ ಕಪ್ಪುಮಂಜನಾಹ್ವಯಮಕ್ಕುಂ " (ನಾನಾರ್ಥ. ೬೧) ; "ಕಜ್ಜಳಮದಂ[ಜನಂ] " (ಸುಗಂಧ. ೧೯–೨೩). ೩. ಕಾಡಿಗೆಯನ್ನು ತಯಾರಿಸಲು ಉಪಯೋಗಿಸುವ ವಸ್ತು ; ದೀಪದ ಮಸಿ ಇತ್ಯಾದಿ. ೪. ವಿಧಿ ನಿಶ್ಚೇಪಾದಿಗಳನ್ನು ಕಂಡುಹಿಡಿಯಲು ಕಣ್ಣಿಗೆ ಎಚ್ಚಿಕೊಳ್ಳುವ ಕಪ್ಪು, —ಮುಲಾಮು ; ಬೇರೆ ಕೆಲವು ಅದ್ಭುತ ಶಕ್ತಿಗಳನ್ನು ಕೊಡುವ ಮುಲಾಮು ; ಅದ್ಭುತ್ಯಾಂಜನ ಇತ್ಯಾದಿ : ಅಂಜನ ಹಾಕಿಕೊಂಡು ಹುಡುಕಿದರೂ ಸಿಕ್ಕಲಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ). 'ಅಂಜನ ಸಿದ್ದ' ಪಠಾ. ೫. ಶಾಯಿ ; ಮಸಿ. ೬. ರಾತ್ರಿ; ಇರುಳು. ೭. ಬೆಂಕಿ. ೮. ಪಶ್ಚಿಮ ದಿಕ್ಕಿನ ದಿಗ್ಗಜ. ೯. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹಲ್ಲಿ (ತಿ). ೧೦. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮರ. ೧೧. (ಕರಿಯ) ಬಟ್ಟೆ. [ಸಂ.]

ಅಂಜನಕೆರಂಡಕೆ (ನಾ). ಕಪ್ಪಿನ ಭರಣಿ. [ಅಂಜನ + ಕರಂಡಕ]

ಅಂಜನಕೇಶಿ (ನಾ). ಹಟ್ಟಿವಿಲಾಸಿನಿ ಎಂಬ ವನಸ್ಪತಿ ; ಇದರಿಂದ ತಯಾರಿಸಿದ ಪರಿಮಳ ದ್ರವ್ಯ. ಔ ಇದು ಕೂದಲಿನ ಕಪ್ಪುಬಣ್ಣ ವನ್ನು ಹೆಚ್ಚುಮಾಡುತ್ತದೆ ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.
[ಸಂ. ಅಂಜನಕೇತೀ (ಅಂಜನ + ಕೇತ + –ಿ)]

ಅಂಜನಕ್ರಿಯೆ (ನಾ). ೧. ಕಾಡಿಗೆಯನ್ನು ಬಳಿಯುವುದು ; ಮುಲಾಮು ಹಚ್ಚುವುದು ; ಲೇಪನ. ೨. ನಿಧಿನಿಕ್ಷೇಪಾದಿಗಳನ್ನು ಕಂಡುಹಿಡಿಯಲು ಮಂತ್ರಜ್ಞರು ಅನುಸರಿಸುವ ಒಂದು ವಿಧಾನ.
[ಅಂಜನ + ಕ್ರಿಯೆ]

ಅಂಜನಗಾರ (ನಾ). ಅಂಜನವನ್ನು ಹಚ್ಚಿಕೊಂಡವನು : ಅಂಜನ ಗಾರನು ಅಂಜನದಿಂದ ವಲ್ಮರು ಕಾಣದಂತೆ ಅಲ್ಲಿಯರುವ ವಸ್ತುಗಳಂ ಗ್ರಹಿಸಲು (ಸೌಂದಾ. ೬೩–೧). [ಅಂಜನ + –ಗಾರ (< –ಕಾಜಿ)]

ಅಂಜನಚೋರೆ (ನಾ). ಅಂಜನವನ್ನು ಹಚ್ಚಿ ಕೊಂಡು ಕಳ್ಳತನ ಮಾಡುವವನು : ಅಂಜನಚೋರಂ ಭೂಟಕಾಪ್ರಯೋಗದಿಂದದೃಶ್ಯ ರೂಪದಿಂ ಪೋಗಿ ಕಳ್ಳು ತಂದು ಕುಡುವ ಸಮರ್ಥನೆಂಬುದಂ ತಾಂ ಬಲ್ಲಳಶ್ಟುವೇಗಿಂದಿಂದೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೨–೧೧೨ ವ). [ಅಂಜನ + ಚೋರ[ಳ]]

ಅಂಜನವಣ್ಣ (ನಾ). ಕಾಡಿಗೆಯ ಬಣ್ಣ ; ಕಪ್ಪುಬಣ್ಣ : ಅಂಜನ ವಣ್ಣವೆ ಮೊಲೆದುದಿಗ್ಗಿಲ್ಲ ನಿರಂಜನ ನೆಲಸಲಂತವಳ್ (ಪರ್ಮಾಪು. ೧೦–೭೯). [ಅಂಜನ + ಬಣ್ಣ]

ಅಂಜನಶಲಾಕೆ (ನಾ). ಕಣ್ಣಿಗೆ ಕಾಡಿಗೆ, ಮುಲಾಮು ಮೊದಲಾದ ವನ್ನು ಹಚ್ಚಿಕೊಳ್ಳುವ ಕಡ್ಡಿ ; ಕಾಡಿಗೆಕಡ್ಡಿ.
[ಅಂಜನ + ಶಲಾಕೆ]

ಅಂಜನಸಿದ್ಧ (ನಾ). ಅಂಜನವನ್ನು ಉಪಯೋಗಿಸುವುದರಲ್ಲಿ ಸಿದ್ಧಿ ಹೊಂದಿದವನು ; ಅಂಜನವನ್ನು ಎಚ್ಚಿಕೊಳ್ಳುವುದರ ಮೂಲಕ ಅದ್ಭುತ ಶಕ್ತಿಗಳನ್ನು ಸಾಧಿಸಿ ಪಡೆದಿರುವವನು : ಕೊಂದಂ ಕೊಲ್ವಂತೆ ರಸನಸಂಜನಸಿದ್ಧಂ (ಕವಿಪ. ೩೩೭ ಪ್ರಯೋ) ; ರಾತ್ರಿಯೆಂಬ ಹುತ್ತಿನೊಳಗೆ ನಿದ್ರೆಯೆಂಬ ರಾಹು ಹೆಡೆಯನೆತ್ತಿ ಕಳ್ಳಬೊಡನೆ ಅಂಜನಾ [ನ]ಸಿದ್ಧರ ಅಂಜನವು ಹಾಱಿತ್ತು (ಅವಚಂ. ೧೨೩೯).
[ಅಂಜನ + ಸಿದ್ಧ]

ಅಂಜನಸಿದ್ಧಿ (ನಾ). ಅಂಜನದ ಉಪಯೋಗದಿಂದ ಉಂಟಾಗುವ (ಹಲವು ಬಗೆಯ) ಸಿದ್ಧಿ. [ಅಂಜನ + ಸಿದ್ಧಿ]

ಅಂಜನಾವತಿ (ನಾ). ಈಶಾನ್ಯದಿಕ್ಕಿನ ಸುಪ್ರತೀಕವೆಂಬ ದಿಗ್ಗಜದ ಪತ್ನಿ. [ಸಂ. ಅಂಜನಾವತೀ]

ಅಂಜನಿ (ನಾ). ೧. "ಕಾಡಿಗೆಯ ಕೊಳವಿ " (ಮುಂಗಾ. ೩೩೭, ೬). ೨. ಚಂದನ ಕುಂಕುಮಾದಿಗಳಿಂದ ಅಲಂಕರಿಸಿಕೊಂಡವಳು, —ಅಲಂಕರಿಸಿಕೊಳ್ಳಲು ಅರ್ಹಳಾದವಳು. ೩. ಕಟುಕರೋಹಿಣಿ ; ಕಾಲಾಂಜನಿ ಎಂಬ ಗಿಡ. [ಸಂ. ಅಂಜನೀ]

ಅಂಜನಿಕೆ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಹಲ್ಲಿ. ೨. ಸಣ್ಣ ಇಲಿ ; –ಸುಂದಿಲಿ. ೩. = ಅಂಜನಾವತಿ. [ಸಂ. ಅಂಜನಿಕಾ]

ಅಂಜನೆ (ನಾ). ೧. ಉತ್ತರದಿಕ್ಕಿನ ಸಾರ್ವಭೌಮ ಎಂಬ ದಿಗ್ಗಜದ ಪತ್ನಿ. ೨. ಹನುಮಂತನ ತಾಯಿ ; ಅಂಜನಾದೇವಿ. ೩. [ಪೈನ] ಒಂದು ನರಕದ ಹೆಸರು : ಅಂಜನೆಯೆಂಬ ಪೆಸರ ಪಂಕಪ್ರಭೆಯೆಂಬ ನಾಲ್ಕನೆಯ ನರಕಕಾರ್ದುರಂ (ಅಜಿಪು. ೧೧–೬ ವ). [ಸಂ. ಅಂಜನಾ]

ಅಂಜಮ್ಮ (ನಾ). ಹೆದರಿಕೆಯಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ನಿರ್ಭಯ. 'ಅಂಜಮ್ಮ ಗುಡು' ಪಠಾ. [ಅಂಜು + –ಅಮ್ಮ. ॥ ತಮಿ. ಅಞ್ಞಾಮೈ]

ಅಂಜಮ್ಮ (ನಾ). ಅಂಜಿಕೆ ; ಹೆದರಿಕೆ ; ಭಯ : ಭರತಂಗೆಱಗುವಜ್ಜಿ ಮಂಜಮಿಯಲ್ತೆ (ಆದಿಪು. ೧೪–೭೫) ; ಪೊಜಗಣ್ಗೆ ರಂಜಿಸುವ ಬಹಿರಾಪದ ಜೊಂಬನೊಲ್ದಜೆ ಮಾಸಿದ ಹೇಮಕುಂಭದಂತೆ, ಸಾಧಕನ ಮರು

ಳಾಟದಂತೆ, ವೀರನಂಜಮೆಯಂತೆ . . . ಒಳಗೆ ಕಡು ಲೇಸಪ್ಪ ಸನ್ಮಾರ್ಗಮಂ ಬಿಟ್ಟು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೮–೯೩ ವ); ಸತಿಗೆ ಪತಿಯೆ ಕರಂ ಕೂರ್ತಾ ಪೊಟ್ಟುಮಂಜುವಂಜಮೆ ಕೋಪಮನುಡುಗಿಸಲಿದೊಂದೆ ಸಾಲದೆ ಬನ್ನಿಂ (ಜೀವಸಂ. ೧೧೮–೬೧). [ಅಂಜು$_1$ + –ಅಮ್ಮೆ$_2$]

ಅಂಜಮೆಗುಡು (ಕ್ರಿ). ಹೆದರಿಕೆಯನ್ನು ಹೋಗಲಾಡಿಸಿ ಧೈರ್ಯ ಹೇಳು; ಅಭಯಕೊಡು: ಜನಮಂ ನೀಮಂಜಲಿಮೆಂದಱಿವಮರ್ವಿನ ಮಂಜಮೆಗೊಟ್ಟಱಿದು ನಿಱಿಸಿದಂ ಚಂದ್ರಾಭಂ (ಆದಿಪು. ೬–೬೧).

[ಅಂಜಮ್ಮೆ$_1$ + ಕುಡು$_1$ (< ಕೊಡು$_1$)]

ಅಂಜರ 'ಅಂಜೂರ' ನೋ.

ಅಂಜಲಿ, ಅಂಜಳಿ (ನಾ). ೧. ಬೊಗಸೆ: ಮುಚ್ಚಿದಂಜಲಿವೆರಸಿ ಗುರುವಸಿಷ್ಠಂಗೆಱಗಿ (ಹಚಕಾ. ೧೩–೧೪); ಏಕೆ ಭೋಜನಪಾತ್ರವಂಜಲಿಯಿರಲು (ನಿಭಾಗ. ೨–೧–೩೩). ೨. ಒಂದು ಬೊಗಸೆ ತುಂಬುವಷ್ಟು ಧಾನ್ಯ. ೩. ಅಭಿನಯ ಮಾಡುವಾಗ ತೋರಿಸುವ ಒಂದು ಹಸ್ತವಿನ್ಯಾಸ; ಅಂಜಲಿಮುದ್ರೆ. **ಅಂಜಳಿ** (ನಾನಾರ. ೧೦೮). [ಸಂ.]

ಅಂಜಲಿಕರಣ (ನಾ). ಕೈಮುಗಿಯುವುದು. [ಅಂಜಲಿ + ಕರಣ]

ಅಂಜಲಿಕಾರಿಕೆ (ನಾ). ೧. ಕೈಮುಗಿದುಕೊಂಡಿರುವ ಮಣ್ಣು ಬೊಂಬೆ. ೨. ಮುಟ್ಟದರೆ ಮುನಿ ಎಂಬ ಹೆಸರಿನ ವನಸ್ಪತಿ; ಮುಟ್ಟಲುಮುರಿಕೆ. ೩. ಗೋಡೆಯ ಮೇಲೆ ಬರೆದ ಚಿತ್ರ: "ಈಕ್ಷಿಸುವ ಭಿತ್ತಿಯೊಳು ಬರೆದ ಚಿತ್ರಂಗಳಂಜಲಿಕಾರಿಕಾಖ್ಯಮಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೬೦–೧೪). [ಸಂ. ಅಂಜಲಿಕಾರಿಕಾ]

ಅಂಜಲಿನೀಡು (ಕ್ರಿ). ಬೊಗಸೆಯನ್ನು ಮುಂದಕ್ಕೆ ಚಾಚು: ಅಂಜಲಿ ನೀಡಿ ದಿವ್ಯಪಾಯಸಪೂರ್ಣ ಪಾತ್ರೆಯಂ ವಿನಯದಿಂ ಕೊಂಡು (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೧೪–೨೬೨). [ಅಂಜಲಿ + ನೀಡು$_1$]

ಅಂಜಲಿಪುಟ (ನಾ). ಬೊಗಸೆ. [ಅಂಜಲಿ + ಪುಟ$_2$]

ಅಂಜಲಿಬಂಧ (ನಾ). ಕೈಗಳನ್ನು ಬೊಗಸೆಯಾಗಿ ಜೋಡಿಸಿ ಹಣೆಯ ಬಳಿ ಇಟ್ಟುಕೊಂಡು ಮಾಡುವ ನಮಸ್ಕಾರ; ಕೈಮುಗಿಯುವುದು; ಕೈಜೋಡಿಸುವುದು. [ಅಂಜಲಿ + ಬಂಧ]

ಅಂಜವಲೆ (ನಾ). ಭೀತಿ; ತಲ್ಲಣ (?): ಈ ಯುವತಿಯ ಹಾವಭಾವಮನೆ ಭಾವಿಪಭಾವಭವಂ ಭವಂಗಮಂಜವಲೆಯನೋವದೀವನೆ (ವರ್ಧಪು. ೩–೬೮); ಎಂದು ಮತ್ತಂ ತನ್ನ ತಮ್ಮನ ಸೈರಣೆಯ ಸಲ್ಗೆಯಂಜವಲೆಯೊಲವಿನ ಗುಣಂಗಳಂ ನೆನೆನೆನೆದು (ವರ್ಧಪು. ೯–೬೬ ವ).

[ಅಂಜಮ್ಮೆ + ಅಲ್ಲೆ? ಅಥವಾ ಅಂಜು$_1$ + *ಅವಲೆ? P ತಮಿ. ಅವಲೈ = ನೋವು]

ಅಂಜಸಾ (ಅ). ೧. ದಿಟವಾಗಿ; ನಿಜವಾಗಿ; ಸರಿಯಾಗಿ. ೨. ಥಟ್ಟನೆ; ಕೂಡಲೆ: "ತ್ವರಿತದಲಿ ದಿಟದಲ್ಲಿ ಅಂಜಸಾಹ್ವಯಮೆನಿಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೫೬–೭೩). [ಸಂ.]

ಅಂಜಸಾಸ್ಪರ್ಶ (ನಾ). ಆಕ್ಷಣವೇ ಮಾಡುವ ಸ್ಪರ್ಶ: ಖಂಜತನವು ಬಂದು ಪ್ರಾಪ್ತನಾ[ವಾ]ದಡೆ ಅಂಜಸಾಸ್ಪರ್ಶ ಬಯಸುವೆ (ಮೋಕ್ಷದೀ. ೧೩೨). [ಅಂಜಸಾ + ಸ್ಪರ್ಶ]

ಅಂಜಳಿ 'ಅಂಜಲಿ' ನೋ.

ಅಂಜಿಕೆ (ನಾ). ಹೆದರಿಕೆ; ಭಯ; ದಿಗಿಲು: ಬಿಡು ನೀನಂಜಿಕೆಯಂ ಕಪಿಂಜಲಕ ದೋಷಂ ನಿನ್ನದಲ್ತು (ಕಾದಂಉ. ೭೨೪); ಅನುಗೆಟ್ಟು ನೀವಿಲ್ಲಿದ್ದಡಂಜಿಕೆ ಹುಟ್ಟದಿಹುದೇ (ಬಸಪು. ೧೮–೧೫); ಸುರಪನಂಕುಶವೌಕಿದರೆ ಮೆಯ್ಯಱಿಯದೈರಾವತಕೆ ಕಬ್ಬಿನಲಿಱಿದರಂಜಿಕೆಯುಂಟೆ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೫–೫೫); ಅಂಜಿಕಿನ್ನ್ಯಾತಕಯ್ಯಾ ಸಜ್ಜನರಿಗೆ (ಪುರಂದ. ೧–೧೯೨–೧). [ಅಂಜು$_1$ + –ಇಕೆ]

ಅಂಜಿಸು (ಕ್ರಿ). ಹೆದರಿಸು; ಭಯಪಡಿಸು; ದಿಗಿಲುಗೊಳಿಸು: ಪೊಸಕಾರೊಳಿಂತು ಬೆಳ್ಪಗೆ ಪಥಿಕಾಂಗನಾಜನಮನಂಜಿಸುವಂತಿರೆ (ಕವಿರಾ. ೧–೧೨೪); ನಿಮಗಾನಂಜದೊಡಂಜಿಸಲ್ ನೆಱೆವೆನೇ ತ್ರೈಲೋಕ್ಯಮಂ ಯುದ್ಧದೊಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೧೧–೧೩೪); ಎಱಗದರಾತಿಭೂಭುಜರ ನಾಜಿಯೊಳಂಜಿಸಿ ತಂನಿಜಾಂಘ್ರಿಗಳ್ಗೆಱಗಿಸುತಿರ್ಪ್ಪ (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೯೭–೨೧; 1113); ಸೌಭದ್ರೇಯ ಭೃಂಗನ ಬಿಲುದನಿಯ ಭರವಂಜಿಸಿತು ಜಯಯುವತಿ ವಿರಹಿಗಳ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೬–೩೧); ಶಾಬಮೃಗಮಂಜಿಪುದು ಗಡ ಪುಲಿಯಂ (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೦–೨೫). **ಅಂಜಿಸಿಕೊ** = ತನ್ನ ವಿಷಯವಾಗಿ ಅಂಜುವಂತೆ ಮಾಡು: ಮೋಜನ ಹೊಯ್ದುಱಿ ಬೆಕ್ಕನಂಜಿಸಿಕೊಂಡನೆಂಬಱಿಕೆಯ ನುಡಿಯಂತೆ ಮದನ ಉಱುಬಿ ಹೇಳುವ ಮಂತ್ರಿಸಖರನಂಜಿಸಿಕೊಂಡ ಹೊಱವೆಣ್ಣುಗಳ ಮೇಲೆ ಮುನಿದು (ಭರಚ. ೪೮–೯೩). [ಅಂಜು$_1$ + –ಇಸು$_3$]

ಅಂಜಿಹುಲ್ಲು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹುಲ್ಲು (ಮೈಔಗಿ. ೨೭–೫೧೨). 'ಅಂಚೆಹುಲ್ಲು' ಪರಾ.

[ಅಂಜ್ಯಿ (< ಹಂಜಿ?) + ಹುಲ್ಲು (< ಪುಲ್)]

ಅಂಜೀರ 'ಅಂಜೂರ' ನೋ.

ಅಂಜು$_1$ (ಕ್ರಿ). ಹೆದರು; ಭಯಪಡು; ದಿಗಿಲುಬೀಳು: "ಅಂಜು–ಭಯೇ" (ಶಮಧಾ); ಅನ್ತಕನ್ಗಞ್ಜದೊನ್ (ಮೈಅರಿ. ೧೯೩೯, ೨೨–೧೮; 750); ಅಂಜದಂಜದೆ ತೊಲತೊಲಗು (ಕವಿರಾ. ೨–೨೬); ಕಾಗೆವೊಲಿಂತು ಬಿಲ್ಗೆ ಕರಮಂಜುವಿರಂಜಲಿಮಾ ತ್ರಿಣೇತ್ರನಂ ಪೋ ಗೆಡೆಗೊಂಡು ಕಾದುವೆನೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧೦–೧೨೨); ನಡುಗುವ ವಲ್ಲಭೆಯರನಂಜಲಿಮಂಜಲಿಮೆಂದು ಸಂತೈಸಿ (ಶಾಂತಿಪು. ೮–೫೦ ವ) [ಅಂಜಲಿಂ = ಹೆದರಬೇಡಿ]; ಈ ನದೀನಂದನನ ಬಲದಲಿ ಸೇನೆ ಶಿವಗಂಜುವುದೆ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೧–೩೩); ಅಂಜಿದು ಫಣಿರಾಯ ತಲೆದೊನೆಯಲು ರತ್ನ ಗುಂಜಿಯಂತೆಸೆದು ಚೆಲ್ಲಿದುವು (ಮೋಹತ. ೧೨–೫೩) [ಅಂಜಿದು = ಅಂಜಿ]; ತಮಕೆ ರವಿಯಂಜಿ ಬೆಳಗದಿರ್ಪನೆ ಲೋಕಮಂ (ಚಿಬಪು. ೧–೩೨); ಅಂಜಿದವನ ಮೇಲೆ ಕಪ್ಪೆ ಹಾಕಿದ ಹಾಗೆ (ಗಾದೆ). **ಅಂಜಿ ಅತ್ತೀಕಾಯಾಗು** = ಭಯದಿಂದ ಕುಗ್ಗು: ಅರಮನೆಗೆ ಅರಮನೆಯೇ ಅಂಜಿ ಅತ್ತೀಕಾಯಾಗಿತ್ತು (ಪುಟ್ಟರ. ೭).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಅಞ್ಜು; ತುಳು. ತೆಲು. ಅಂಜು; ಕುಇ. ಅಜ; ಕುವಿ. ಅಜ್ಜಲಿ; ಬ್ರಾಹೂ. ಹೀಜಿಂಗ್]

ಅಂಜು$_2$ (ನಾ). ಹೆದರಿಕೆ; ಭಯ: ಹಿಂಜರಿದನೈಸೆ ರಾಮಂಗೆ ಮೊರೆಯಿಡಲ್ ಅಂಜರಿಯದಾಂಜನೇಯಂ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೭೫೮–೨೫೭).

[< ಅಂಜು$_1$]

ಅಂಜುಕುಳಿ, ಅಂಜುಗುಳಿ (ನಾ). ಹೆದರುವುದೇ ಸ್ವಭಾವವಾಗಿರುವ ವ್ಯಕ್ತಿ; ಭೀರು; ಹೇಡಿ: ಅಂಜುಕುಳಿ (ಭಾಷಾಭೂ. ೧೮೪ ಉದಾ); ಎಡೆಬಿಡದೆ ದುಃಖಂಗಳೊತ್ತುತಿರೆ ಬಾಟ ನೀಳ್ಪನ್ ಬಯಸಿ ತಾಳ್ವನ್ ಅಂಜುಕುಳಿ (ಅಶ್ವತ್ಥಾ. ೨೦–೨೩); ವಿನೋದವಾಗಿ ಕೇಳಿದರೆ ಕೋಪಿಸಿಕೊಂಡು ಬಿಟ್ಟೆ; ನೀನು ಶುದ್ಧ ಅಂಜುಕುಳಿ (ಆರ್ಯಕ. ೪೭). **ಅಂಜುಗುಳಿ**: ಆತ ಮಹಾ ಅಂಜುಗುಳಿಯಾಗಿ ತೋರುತ್ತಾನೆ (ರತ್ನಗೋ. ೬೬); ಈಕೆ ಬಹಳ ಅಂಜುಗುಳಿ ಎಂದ (ನಡೆದಾ. II, ೧೧೨೫).

[ಅಂಜು$_1$ + –ಕುಳ್ಳಿ$_2$]

ಅಂಜುಗುಳಿ 'ಅಂಜುಕುಳಿ' ನೋ.

ಅಂಜುಪುರುಕ, ಅಂಜುಬುರುಕ (ನಾ). = ಅಂಜುಕುಳಿ. **ಅಂಜುಬುರುಕ**: ಅಂಜುಬುರುಕರಿಗೆ ಇಲ್ಲಿ ಸ್ಥಾನವೇ ಇಲ್ಲ (ವಾತ್ಸಲ್ಯ. ೨೧).

[ಅಂಜು$_2$ + –ಪುರುಕ]

ಅಂಜುಪುರುಕಿ, ಅಂಜುಬುರುಕಿ (ನಾ). ಹೆದರುವುದೇ ಸ್ವಭಾವ

ವಾಗಿರುವ ಹೆಂಗಸು. **ಅಂಜುಬುರುಕಿ** : ಏನು ಅಂಜುಬುರುಕಿ ನೀನು ಯಶೋದಾ (ವಾತ್ಸಲ್ಯ. ೩೫). [ಅಂಜು$_2$ + –ಪುರುಕಿ]

ಅಂಜುಬುರುಕೆ 'ಅಂಜುಪುರುಕ' ನೋ.

ಅಂಜುಬುರುಕಿ 'ಅಂಜುಪುರುಕಿ' ನೋ.

ಅಂಜುರ 'ಅಂಜೂರ' ನೋ.

ಅಂಜುಲಿ, ಅಂಜುಳಿ (ನಾ). = ಅಂಜಲಿ : "ಬೊಗಸೆ" (ಗಂಗಾಮ). **ಅಂಜುಳಿ** : ಮುಖಪ್ರಕ್ಷಾಳನಾರ್ಥಂ ಪೇರಡವಿಯೊಳಂಜುಳಿಯಿಂ ಜಲಮಂ ತಂದು (ಕಾದಂಪೂ. ೭೦೧) ; ಲಲನೆಯಂಜುಳಿ[ಪಾತಾಂ. ಲಿ] ಸಲಿಲದಿಂ ಚಪ್ಪಳಿಸುತಂ ಬೆನ್ನೊಳು ಶಿರಸಿನೊಳು ಜಲವನೊತ್ತುವಳ್ (ಬಸಪು. ೧೫–೯) ; ಜಗವುಘೇ ಯೆಂದುದು ಜಯಧ್ವನಿ ಜಗವ ಝೊಂಪಿ ಸಿತೊಗ್ಗಿನಂಜುಳಿ ಗಗನದಗಲಕೆ ಕುಣಿವುತಿದ್ದುದು ಸುರರ ಭಾಳದಲಿ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೬–೩೨) ; ಚೂಡಾಮಣಿಯನಂಜುಳಿಗೆ ತೆಗೆದು (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೫೩೮–೨೬೮). [ಸಂ. ಅಂಜಲಿ]

ಅಂಜುಳಿ 'ಅಂಜುಲಿ' ನೋ.

ಅಂಜೂರ, ಅಂಜರ, ಅಂಜೀರ, ಅಂಜುರ, ಅಂಜೂರಿ (ನಾ). ಅತ್ತಿಯ ಜಾತಿಗೆ ಸೇರಿದ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮರ, —ಹಣ್ಣು : ಚಂಪಕ ಪಾರಿಜಾತವು ಪನಸು ಅಂಜೂರ (ಜಿನಭಾ. ೧೭–೧೬). **ಅಂಜರ** : ಅಂಜರಮುಂ ಖರ್ಜೂರಮುಂ . . . ಮಂಜುಳದುದ್ಯಾನವನದೊಳಿರ್ಪವು ಪೆಂಪಿಂ (ಹಮ್ಮೀರ.೪–೧೫); ಅಂಜರದ್ದಣ್ಣಾಕಿ ಸಲವಿದನಲ ತಂಗಿ (ಮಲ್ಲಿಗೆ. ೪೮). **ಅಂಜೀರ** : ಕಾನಡಾ ತೋಟಗಳಲ್ಲಿ ಕಿತ್ತಳೆ, ಕಂಜಿ, ಅಂಜೀರ . . . ಫಲಗಳು ಬೆಳೆಯುತ್ತವೆ (ಕಭಾಗೆ. ೨೭೬) ; ಇವಲ್ಲದೆ ಮತ್ತೊಂದು ಕಡೆಗೆ ಅಂಜೀರವನ್ನು (ಕೃಷಿಪ್ರ. ೧೪೩). **ಅಂಜುರ** : ಉತ್ತುತ್ತೆ ಜೇನು ಅಂಜುರ ಶೇಪು (ವಾದಿಕೀ. ೧–೧೪೯–೨). **ಅಂಜೂರಿ** : ಅಂಜೂರಿಯ ಗಿಡಗಳೂ ಅತ್ತೀ ಆಲದ ಮರಗಳೂ ಒಂದೇ ಜಾತಿಯೊಳಗಿನವು ಎಂದು ವಿದ್ವಾಂಸರು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೨–೨೯).

[← ಅರ. ಪಾರ. ಹಿಂ. ಮರಾ. ಅಂಜೀರ್]

ಅಂಜೂರಿ 'ಅಂಜೂರ' ನೋ.

ಅಂಜೆ (ನಾ). ಬಟ್ಟೆ ; ವಸ್ತ್ರ ; ಕಪ್ಪಡ (ಕಿ). [~ ಅಂಚೆ$_4$]

ಅಂಝುಟೆ 'ಅಜ್ಝುಟೆ' ನೋ.

ಅಂಟಕಾಸು, ಅಂಟಗಾಸು (ಕ್ರಿ). ಕಲಾಯಿಮಾಡು; ಬೆಸುಗೆಹಾಕು (ಸ್ಯಾಂಡರ್). **ಅಂಟಗಾಸು** (ಕಿ).

[< ಅಂಟು$_2$ + ಕಾಸು$_1$ (< ಕಾಯಿಸು$_1$)]

ಅಂಟಗಾಸು 'ಅಂಟಕಾಸು' ನೋ.

ಅಂಟರಳೆ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಗಿಡ ; ಅಂಟವಾಳ.

[ಅಂಟು$_1$ + ಅರಳೆ ?]

ಅಂಟರಿಕೆ (ನಾ). ಸೋಕಿದರೆ ಅಂಟಿಕೊಳ್ಳುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹುಲ್ಲು. [ಅಂಟರು + –ಇಕೆ]

ಅಂಟರಿಸು (ಕ್ರಿ). (ಉಕ) ೧. (ದ್ರವಾಂಶ ಕಳೆದು ಹೋಗಿ) ಗಟ್ಟಿಯಾಗು. ೨. "ಹೊತ್ತು, ಹೆಚ್ಚು ಬೆಂದಿರು, ಹುರುಪಡಿಸು" (ಜಾನಕೋ. ೧೨). [~ ಅಡು ?]

ಅಂಟರು, ಅಂಟಲು (ಕ್ರಿ). ಅಂಟಿಕೊಳ್ಳು, ಹತ್ತಿಕೊಳ್ಳು : "ಸ್ಪರ್ಶ" (ಗುವಿಮೋ. ಕಿ). **ಅಂಟಲು** (ಕಿ). [< ಅಂಟು$_1$?]

ಅಂಟಲು 'ಅಂಟರು' ನೋ.

ಅಂಟಸುಂಟಿ (ನಾ). ನಿಂದಾವಾಚಕವಾದ ಒಂದು ಶಬ್ದ ; ಒಂದು ಬೈಗುಳ (?) : ದರವುರಮುಮಂಟಸುಂಟಿಯುಮರೆವೊರಕನುಮೆನಿಸಿ ತರತರಂ ನುಡಿದು ಸಭಾಂತರದೊಳ್ ರಂಜಿಪುದೆ ರಸಾಂತರಂಗಳಂ ಮುಟ್ಟಿ ನುಡಿದು ರಂಜಿಸವೇಡಾ (ಅಜಿಪು. ೧–೮೮) ; ಚಿಃ ಬಿಸುಡುಗೊಯ್ಕೆಯ ರುಟ್ಟುದಜಕೊದ್ದೆ ಬೀಟು ಬೆರಳ್ಗಡಿಕೆಯರಂಟಸುಂಟಿ ಸುಡು ಪಂಜೆಗಳೆಂಜಲ ಹಂಜೆಯೆಂದು ಬಯ್ದೊಡನೆತ್ತಿದರ್ ಮಸಗಿ ಬೇಂಟದ ಬನ್ನಮನಕ್ಕತಂಗಿಯರ್ (ಅನಂಪು. ೮–೩೧). [?]

ಅಂಟಿಕ್ಕು (ಕ್ರಿ). ೧. ಅಂಟಿಸು. ೨. ನಾಟಿಹಾಕು ; ಕಸಿಮಾಡು (ಕಿ). ೩. ಬೆಂಕಿ ಹಚ್ಚು (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [ಅಂಟು$_2$ + ಇಕ್ಕು$_1$]

ಅಂಟಿಗೆಪಂಟಿಗೆ (ನಾ). ಕೃಷ್ಣಪಕ್ಷದ ರಾತ್ರಿಯಲ್ಲಿ ಹುಡುಗರು ದೀಪವನ್ನು ಹಿಡಿದುಕೊಂಡು ಮನೆಯಿಂದ ಮನೆಗೆ ಹೋಗಿ ಕಾಣಿಕೆಯನ್ನು ಬೇಡುವ ಒಂದು ಆಟ; 'ಅಂಟಿಗೆಪಂಟಿಗೆ' ಎಂದು ಕೂಗುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹುಡುಗರ ಆಟ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [?]

ಅಂಟಿಡು (ಕ್ರಿ). ಅಂಟಿಸು ; ಸೇರಿಸು ; ಕೂಡಿಸು (ಸ್ಯಾಂಡರ್).

[ಅಂಟು$_2$ + ಇಡು$_1$]

ಅಂಟಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಅಂಟಿಕೊಳ್ಳುವಂತೆ ಮಾಡು ; ಸೇರಿಸು ; ಹತ್ತಿಸು ; ಸೋಕಿಸು; ಮುಟ್ಟಿಸು : ತೇಱಿಡಿ(ಱಿ)ದಲ್ಲಿ ಪೂಸೆ ನಿಲ್ಲದು ವಿಷಮಂತದುಂ ಪೆಜರನಂಟಿಸೆ ಪತ್ತುಗುಮಾ ಮಹಾವಿಷಂ (ಲೋಕೋಪ. ೧೦–೨೭) ; ಕಂಪಿಪೊಡಲಂಟಿಪ ಧೂಳಿಯೊಜಲ್ವ ನಿಸ್ವನಂ ನಿಟ್ಟುಸುರಂದು ವಿಸ್ಮಯಮನಾಗಿಸೆ (ಉದ್ಭಟ. ೪–೫೯) ; ಸುತವೆರಸಾ ವಧೂಟಿ ಜಿನರಾಜ ಗೃಹಕ್ಕೆ ಪೊದಟ್ಟು ಪೋಗಿ ಸಂಗತಿವಡೆದಿರ್ದ ಬಾಗಿಲ ಕವಾಟಗಳಂ ಸಿಶುಪಾದಂ[ಶಿಶುಪಾದಮಂ] ಕಳಾವತಿ ಬಿಡದಂಟಿಸಲ್ ತೆಱೆದವಂದೆರಡುಂ (ಪುಣ್ಯಾಸ್ರ.೭–೫೨) ; ಎಂಟುಮಡಿ ನಯದಿಂದ ನೊಸಲಿನೊಳಂಟಿಸುವುದಾ ತಂಗೆ ಪಟ್ಟವನೆಂದಳಾ ಕಾಂತೆ (ತೊರರಾ. ೨–೧–೩೫) ; ಅದೊಂದು ದುಃಖ ಪರಂಪರೆ, ನಿಮಗೇಕೆ ಆ ದುಃಖ ಅಂಟಿಸಲಿ (ನವನೀ. ೬೯) ; ಮೊದಲ ಹಾಳೆಯಲ್ಲಿ ನನ್ನಕಾಗದವನ್ನು ಅಂಟಿಸಿದ್ದರು (ಶಾಲೆಮ.೪೯). ೨. ಬೆಂಕಿ, ದೀಪ ಮುಂತಾದವನ್ನು ಹೊತ್ತಿಸು ; ಹಚ್ಚು : ಅಂಟಿಸಿದ ದೀಪದಿಂ ಕಂಡರಣಿಯಂ ಮಥಿಸಿ (ವೀಶೈಪು. ೫–೧೨–೨೬). ೩. ಉಂಟುಮಾಡು : ಪಂಠಿಸಿ ರಿಪುಗಳ ಮುಱಿಯಲಿಱಿದು ಮನಕಂಟಿಸಿದರು ಭೀತಿಯನು (ಕಂನವಿ. ೧೮–೧೦೪). [ಅಂಟು$_1$ + –ಇಸು$_3$]

ಅಂಟು$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಮುಟ್ಟು ; ತಾಕು ; ಸೋಕು : ವಿರಚಿಸಿ ಸುಕುಮಾರತೆಯಂ ಪಿರಿದುಂ ಬೆರಳಿಂದವಂಟಿನೋಡಿದನೋ ಪೇಟರವಿಂದೋದ್ಭವನೆನಲಾ ತರುಣಿಯ ಗಂಭೀರನಾಭಿಮಂಡಲಮೆಸೆಗುಂ (ಕಾದಂಉ. ೧೦) ; ನಿನ್ನಧರಾಮೃತಕ್ಕೆಳಸಿ ತನ್ನೃಪ ನನ್ನವನಂಟನೊರ್ಮೆಯುಂ ನಿನ್ನಯ ಸಂಗಮಕ್ಕೆಳಸಿ ಮಾಣ್ದನತೀವ ಸುಖಪ್ರಸಂಗಮಂ (ನಳಚಂ. ೧೬೪); ಕೋಮಳಕರದಿಂ ಭೂಮಿಾಶನ ಸಕಲಾವಯವಂಗಳನಂಟಿ ನೋಡಿ (ದಶಕು. ೨–೫೩ ವ) ; ಇಱಿದೆಡೆಯನಂಟಂಟಿ ತೋಱುತಿರಲು (ಆರಾಚ. ೧೩ – ೧೯). ೨. ಜತೆಗೂಡು ; ಸೇರು ; ಕೂಡು : ನಿಚಿತ ಮುದದಿಂದೆ ಮುಖಶಶಿರುಚಿಯಂ ಬಿಡದಂಟಿ ಸವಿವೆವೆಂದಗಲದೆ ಸಾರ್ದ ಚಕೋರಂಗಳವೊಲ್ ಘನಕುಚೆಯಲರ್ಗಣ್ಗಳ್ ವಿರಾಜಿಸಿದುವು (ಉದ್ಭಟ. ೬–೧೦೭); ಕಂಟಕಿಯೆಂದು ನುಡಿವರೆಮ್ಮನೆಮ್ಮೊಳಗುಂಟಾದ ಸವಿಯನಿಮಿಷರು ಈಂಟುವ ಸುಧೆಯೊಳಿಲ್ಲೆಂದು ತೋರ್ಪೊಲು ಫಲವಂಟಿದ ಪಲಸುಗಳಿಹವು (ಕಂನವಿ. ೨–೪೬) ; ಆ ಪುಸ್ತಕದಲ್ಲಿ ಹಾಳೆಗಳು ಒಂದಕ್ಕೊಂದು ಅಂಟಿಕೊಂಡಿವೆ (ರೂಢಿ). ೩. ಉಂಟಾಗು ; ಒದಗು : ಅಂಟಿದ ಜಗಳದೊಳಗೆ ಮಾರ್ಬಲವನು ಪಂಟಿಸಿ ಮುಱಿಯಿಱಿದಾಗ ಒಂಟಂಗದಲಿ ಮೆಱೆದರ ಕೇರಿಯೆಸೆದುವು (ಕಂನವಿ. ೬–೬೦); ಪಾಪ ಪುಣ್ಯಗಳೆರಡೂ ಅವನಿಗೆ ಅಂಟಲಾರವು (ಜಗದಾ. ೩೮). ೪. ಮೆತ್ತಿಕೊ ; ಹತ್ತಿಕೊ : ಜಾಜಲಂಟಿದ ಕಾಲ ರೊಂಡೆಯನೂಱಿ ಬಿದ್ದಂಗಯ್ಯ ಕೆಸಱಂ ತೋಱುತಂ ಭೂನಾಥ ನೀನಱಿಯಾ ಜಗತ್ರಯಕೆ (ಬಸಪು. ೧೦–೮). ೫. ಸವರು ; ನೇವರಿಸು ;

ತಿದ್ದು : ನಿಮಿರ್ದ ಸೆಳ್ಳುಗುರ್ಗಳಿನೊಯ್ಯನೊಯ್ಯನಳಕಾಳಿಯನಂಟುತ ಮುನ್ನತಸ್ತನಂ ಪೊಗರೆಸೆಯಲ್ (ನಳಚಂ. ೩೨೯). ೬. ನಿಲ್ಲು ; ತಡೆ : ಧರೆಯನೆಲ್ಲ ಮುಸುಕುವ ಬಲುಗತ್ತಲೆ ತರಣಿಯ ಮುಂದೆ ನಿಲುವುದೆ ದುರುಳಬಲದಿ ಜನಮುಂದಂಟದೇ ಪರಿದೋಡಿತು ದೆಸೆದೆಸೆಗಳಿಗೆ (ಜೀವಂಸಾಂ. ೫–೬೫). ೭. ಕೋಪದಿಂದ ಮೇಲೆ ಬೀಳು (ಸ್ಯಾಂಡರ್). ೮. ಮೈಥುನ ಮಾಡು ; ಸಂಭೋಗಿಸು (ಸ್ಯಾಂಡರ್). ೯. ಹಿಂಬಾಲಿಸು ; ಅಟ್ಟು (ಸ್ಯಾಂಡರ್).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಅಟ್ಟು ; ತುಳು. ತೆಲು. ಅಂಟು ; ಕೋಲಾ. ಅಟ್ ; ನಾಯ್ಕಿ. ಅಟ್ಟ್]

ಅಂಟ್ಯು (ನಾ). ೧. ಮುಟ್ಟಿದರೆ ತಗುಲಿಕೊಳ್ಳುವ ಸ್ವಭಾವ ; ಜಿಗಟು : ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಬಾಯಿ ಅಂಟುಅಂಟಾಗಿದೆ (ನಡೆದಾ. II, ೧೪೬೦). ೨. ಜಿಗಟಾದ ವಸ್ತು ; ಸೋಕಿದ ಸ್ಥಳಕ್ಕೆ ಹತ್ತಿಕೊಳ್ಳುವ ಸ್ವಭಾವದ ಪದಾರ್ಥ ; ಗಿಡಮರಗಳ ಹಾಲಿನಿಂದ ಉತ್ಪನ್ನವಾಗುವ ಗೋಂದು ; ಬಂಕೆ ; ಕೃತಕವಾಗಿ ತಯಾರಿಸುವ ಸರಿ : "ಸರಿ ಪರಿಸನಂಗಳೊಳಗಂಟು" (ಶಬ್ದಮಂ. ೯೨) ; ಮಯಣದಂಟಿನ ಮೇಲುಕೊಂಬಿನ ಬೇಟೆಗಾಜರು ಬಳಸಿದರು (ಕುವ್ಯಾಅ. ೫–೩೩) ; ಗಳೆಗಳಂಟಿಗೆ ಸಿಲುಕಿದವು ಪಿಕ್ಕುಳಿಗ ಪಿಂಜರ ಮಂಜರಿಗ ಮೀಂಬುಲಿಗಲಾವುಗೆ ಸರಲೆ ಬುರುಲೆಗಳ್ (ತೊರರಾ. ೩–೩–೧೮); ಅಂಟಿನಂದದ ಸ್ನೇಹ ಬಿಜುಬಿನಂದದ ಕೋಪವುಂಟಾದವರನು ಪತ್ತುವುದು (ಭರಚ. ೬೮–೩೪) ; ಅಂಟುಗಳಱಿದ ಪಕ್ಕಿಗಳಂತೆಯುಂ (ಚಿಕವಂ. ೫೯–೫). ೩. ಕೊಳೆ ; ಕಶ್ಮಲ : "ಆಚಮನಂ ಉಪಸ್ಪರ್ಶನಂ ಈ ೨ ಅಂಗದಂಟುಬಾರಿಸುವುದು" (ಹಲಾಯು. ೬೮–೨೫೪) ; ಒಲಿದುಂಬ ಬಟ್ಟಲು ಹರಿವಾಣದೊಳಗೆ ಕೈಯಲುಬುವ ಬಟ್ಟಲು ಹೊಜಗೆ ಕೆಲದಲ್ಲಿ ಕರತಳದಂಟ ಕೀಳುವ ದಾರೆ ಸಲೆ ಸಂದ ಗಿಣ್ಣಿಲೊಪ್ಪಿದುದು (ಭರಚ. ೪–೬೪). ೪. ಸ್ತ್ರೀಯರ ರಜೋದೋಷ ; ಮುಟ್ಟು : "ಅಂಟಿನಲಿ ಮುಟ್ಟಲಕ್ಕುಂ" (ಕಬ್ಬಿಕೈ. ೬೩). ೫. ಕಸಿಮಾಡುವುದಕ್ಕೂ ಚಿಗುರಿಸುವುದಕ್ಕೂ ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಕಡ್ಡಿ, —ಬಳ್ಳಿಯ ಹಂಬು : ಮಲ್ಲಿಗೆಯ ಅಂಟು ಇದ್ದಂತೆ ನೇಹದ ನಂಟು (ಸೂರ್ಯಪಾ. ೨೬–೩) ; ಪುಷ್ಪದ ಜಾತಿಯ ಬೀಜಗಳನ್ನು ಅಥವಾ ಅಗಿಗಳನ್ನು... ಅಥವಾ ಅಂಟುಗಳನ್ನು ತರಿಸಿ... ಹಾಕುತ್ತಾ (ಕೃಷಿಪ್ರ. ೧೪೩) ; ನಾಟುವ ಅಂಟುಗಳು ನಾಲ್ಕೆಂಟು ದಿವಸದಲ್ಲಿ ನೆಲೆಗೊಳ್ಳುತ್ತವೆ (ರೂಢಿ). ೬. ಸಂಪರ್ಕ ; ಸಂಬಂಧ : ಅಂಟು ತಪ್ಪಿದರೆ ನಂಟು ತಪ್ಪೀತೆ ? (ಗಾದೆ). ೭. ಆಸರೆ ; ಅವಲಂಬನ ; ರಕ್ಷಣೆ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). ಅಂಟಿನ ಉಂಡೆ = ೧. ಗೋಂದನ್ನು ಹುರಿದು ಪಾಕದಲ್ಲಿ ಹಾಕಿ ಕಟ್ಟುವ ಉಂಡೆ : ಅಂಟಿನ ಉಂಡಿ[ಡೆ]ಯಿಲ್ಲದೆ ಶೀನೂನ ಫಲಾಹಾರವಾಗುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ (ಸಮಜೀ. ೫೩೫). ೨. ಪುರಿ ಕಡಲೆ ಅವಲಕ್ಕಿ ಮುಂತಾದವನ್ನು ಬೆಲ್ಲದ ಪಾಕದಲ್ಲಿ ಹಾಕಿ ಕಟ್ಟುವ ಉಂಡೆ : "ಅಯ್ಯೋ ಆಗಲೆ ಹೊರಟುಹೋಗಿಬಿಟ್ಟನೆ ? ಒಂದಷ್ಟು ಅಂಟಿನ ಉಂಡೆ, ಅವುಗು ಕಟ್ಟಿ ಕೊಡುತ್ತಿದ್ದೆನಲ್ಲಾ ? (ಬೆಳುಮ. ೨೬೪). ಅಂಟಿನ ಕೋಲು = ಅಂಟು ಕೋಲು : ಬೇಂಟೆಗೆ ಬಲೆಗಳಂಟಿನ ಕೋಲು ಕಣ್ಣಿಯ ಬಲುಭುಜರು ಸಡಗರಿಸಿ ನೆರೆದರು ಪುರದ ಬಾಹೆಯಲಿ (ನಳಚ. ೨–೧೦). ಅಂಟಿನ ಮರ = ಜಿಗಟಾದ ಹಾಲಿಂದ ಕೂಡಿದ ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮರ (ಕಿ).

[< ಅಂಟ್ಯು. ‖ ತುಳು. ತೆಲು. ಅಂಟು]

ಅಂಟುಕ (ನಾ). ಬೆನ್ನು ಹತ್ತುವ ಸ್ವಭಾವವುಳ್ಳವನು ; ಸಿಕ್ಕಿದರೆ ಬಿಡದವನು : ಉಕಪ್ರತ್ಯಯಕ್ಕೆ – ಅಂಟುಕಂ, ಕಾರುಕಂ (ಶಮದ. ೨೦೩ ಪ್ರಯೋ). [ಅಂಟ್ಯು + –ಉಕ]

ಅಂಟುಕಣಿ (ನಾ). ಅಂಟನ್ನು ಸವರಿದ ಬಲೆ (?) : ಕಣ್ಣಿವಲೆಗಳು ರುಳ್ವಲೆ ಕಿಜುವಲೆ ಕಾಲ್ಕಣ್ಣಿವಲೆಗಳಂಟುಕಣಿಯಿಂ ಬಣ್ಣಗೆಡಿಸಿ ಖಗಮೃಗಗಳ ಕೊಲುತಿರ್ಪಣ್ಣರಿಗುಂಟೇ ಸದ್ಗತಿಯು (ಅನಂಚ. ೧೨–೧೨೯).

[ಅಂಟ್ಯು + ಕಣಿ (< ಕಣ್ಣಿ ?)]

ಅಂಟುಕಲಿಕೆ, ಅಂಟುಕಲಿಗೆ (ನಾ). ಸೂತಕ ; ಮೈಲಿಗೆ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). **ಅಂಟುಕಲಿಗೆ** (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [ಅಂಟ್ಯು + ಕಲ್ಯೆ + –ಇಕೆ]

ಅಂಟುಕಲಿಗೆ 'ಅಂಟುಕಲಿಕೆ' ನೋ.

ಅಂಟುಕೊಡು (ಕ್ರಿ). ಆಸರೆಯನ್ನು ನೀಡು ; ಆಶ್ರಯ ಕೊಡು (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [ಅಂಟ್ಯು + ಕೊಡು]

ಅಂಟುಕೋಲು (ನಾ). ೧. ಅಂಟನ್ನು ಹತ್ತಿಸಿದ ಕೋಲು : ದುರ್ಯೋಧನನು ಹನ್ನೊಂದಕ್ಷೋಹಿಣಿ ಸೈನ್ಯವನ್ನೂ ಮಂಡೆಕೂದಲುಗಳನ್ನು ಹಿಡಿದು ಸೆಳೆಯುವ ಅಂಟುಕೋಲುಗಳನ್ನೂ...ಇನ್ನೂ ಬೇಕಾದ ಯುದ್ಧಸಾಮಗ್ರಿಗಳನ್ನೂ ಸಿದ್ಧಪಡಿಸಿ (ಕೃವಾಉ. ೨೪೪). ೨. = ಅಂಟುಗಳೆ.

[ಅಂಟ್ಯು + ಕೋಲು (< ಕೋಲ್)]

ಅಂಟುಗಟ್ಟಿಗೆ (ನಾ). = ಅಂಟುಗಳೆ : ಬಡಿಕೋಲು ಜಾಯಿಲಂ ಪಾಸುವಲೆ ಬೀಸುವಲೆ ತಡಿಕೆ ಕಾಲ್ಗಣ್ಣಂಟುಗಟ್ಟಿಗೆಯು ಬೆಂಗಲ್ಲಿ ತೊಡಕುವಲೆ ಕಂಬಿ ತಿತ್ತಿಯು (ರಾಘಚಾ. ೧೭–೬೭). 'ಅಂಟುಕೋಲು' ಪರಾ.

[ಅಂಟ್ಯು + ಕಟ್ಟಿಗೆ]

ಅಂಟುಗರಿಕೆಹುಲ್ಲು (ನಾ). ಸೋಕಿದರೆ (ಬಟ್ಟೆಬರೆಗೆ, ಮೈಗೆ) ಅಂಟಿಕೊಳ್ಳುವ ಸ್ವಭಾವದ ತೆನೆಗಳುಳ್ಳ ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಹುಲ್ಲು : ಅಂಟುಗರಿಕೆ ಹುಲ್ಲು (ಮೈಔಗಿ. ೧೪–೨೪೨). 'ಅಂಟುಪುರಲೆ' ಪರಾ.

[ಅಂಟ್ಯು + ಗರಿಕೆ (< ಕಜುಂಕೆ) + ಹುಲ್ಲು (< ಪುಲ್)]

ಅಂಟುಗಳ (ನಾ). ಸಸಿ ; ನಾಟಿಹಾಕಲಿರುವ ಸಣ್ಣಪೈರು (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [ಅಂಟ್ಯು + ?]

ಅಂಟುಗಳೆ (ನಾ). ಬೇಟೆಗಾರರು ಹಕ್ಕಿಗಳನ್ನು ಹಿಡಿಯಲು ಬಳಸುವ ಅಂಟು ಹತ್ತಿಸಿದ ಕೋಲು, —ಗಳು : ದಡಿವಲೆಗಳಂ ಬಡಿಕೋಲ್ಗಳಂ ಅಂಟುಗಳೆಗಳಂ ಕಾಲ್ಗಣ್ಣಿಗಳ ಗಿಡುಗ ಸಾಳುವ ಜಾಯಿಲಂಗಳಂ (ಚಿಕವಂ. ೫–೧೬). [ಅಂಟ್ಯು + ಗಳೆ (< ಗಱೆ)]

ಅಂಟುಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ೧. ಅಂಟಿಕೊ ; ಸಿಕ್ಕಿಕೊ ; ನಾಟು : ಬಾಸೆಯೊಳಂಟುಗೊಂಡ ಕಣ್ ತಿವಳಿಯೊಳಂ ಸಿಲ್ಕಿ ಪೋಗಲಾರ್ತುವಿಲ್ಲ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೭೮). ೨. ಆಶ್ರಯಿಸು ; ಅವಲಂಬನ ಹೊಂದು : ನಯನದೊಳ್ ತವಕಂ ತವೆ ಮಿಕ್ಕು ತಲ್ಲತಾಮಂದಿರದಂಟುಗೊಂಡದೆನಸುಂ ಕುಸುಮಾವಳಿದೇವಿ ನೋಡಿದಳ್ (ಕುಸುಮಾ. ೧೩–೯೬) ; ನೀರ್ದಾಣಮನಂಟುಗೊಂಡದಟರಾಗಳೆ ಬಾಯ್ವಿಡೆ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೧೯೪).

[ಅಂಟ್ಯು + ಕೊಳ್ಯ್]

ಅಂಟುಗೊಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ನಡು ; ನಾಟು : ಅಗೆದು ನಟ್ಟಂತೆಯುಂ ಅಂಟುಗೊಳಿಸಿದಂತೆಯುಂ ಬಿತ್ತಿದಂತೆಯುಂ ಬೇರ್ವರಿದಂತೆಯುಂ ಮಗ್ನಮಾಗಿರ್ಪಂತುಟಾ ಮೆಲ್ಲಡಿಯೊಳ್ಗಂಪಂ ಸವಿವಿನಂ (ಚಿಕವಂ. ೯೦–೨೦).

[ಅಂಟ್ಯು + ಕೊಳ್ಯ್ + –ಇಸ್ಯು]

ಅಂಟುಗೋಡೆ (ನಾ). ಅಕ್ಕ ಪಕ್ಕದ ಕಟ್ಟಡಗಳ ನಡುವೆ ಎರಡಕ್ಕೂ ಸೇರಿ ಅವುಗಳನ್ನು ಕೂಡಿಸುವ ಗೋಡೆ. 'ಅಂಟುಮನೆ' ಪರಾ.

[ಅಂಟ್ಯು + ಗೋಡೆ]

ಅಂಟುಜಲವೇಂಟೆ (ನಾ). ಅಂಟುವ ದ್ರವವನ್ನು ಉಪಯೋಗಿಸಿ ಹಕ್ಕಿಗಳನ್ನೂ ಸಣ್ಣ ಪ್ರಾಣಿಗಳನ್ನೂ ಹಿಡಿಯುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬೇಟೆ : ಗೋರಿವೇಂಟೆ ಪಳಹರವೇಂಟೆ ಪಟವೇಂಟೆ ವಿದ್ಯಾಧರರ ಬೇಂಟೆ ಚಿತ್ರವೇಂಟೆ ಅಂ[ಪಾಠಾಂ. ಉಂ]ಟು ಜಲವೇಂಟೆ ತೋಹಿನ ಬೇಂಟೆ ಘನ ಸೋಹುವೇಂಟೆಗಳೆನಿಪ್ಪ ಹೆಸರಂ ಪೆತ್ತು ಮೆಱೆವುತಿಪ್ಪೆಂಟು ತೆಱದುಚಿತ

ವೇಂಟೆಯನಾಡಿದಂ (ಹಚಕಾ. ೫–೪೯): ℙ ಮೇಲಿನ ಪ್ರಯೋಗದಲ್ಲಿ ಅಂಟುಜಲವೇಂಟೆ ಎಂಬುದನ್ನು ಒಂದು ಪದವೆಂದು ಭಾವಿಸಿದರೆ ಮಾತ್ರ ಎಂಟು ಬೇಟೆಗಳ ಲೆಕ್ಕ ಸರಿ ಹೋಗುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಇದನ್ನು ಅಂಟುವೇಂಟೆ, ಜಲವೇಂಟೆ ಎಂದು ವಿಂಗಡಿಸಿ ಇವೆರಡೂ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಬೇಟೆಗಳೆಂದು ಭಾವಿಸುವುದೂ ಸಾಧ್ಯ.

[ಅಂಟ್ಯು + ಜಲ + ಬೇಂಟೆ]

ಅಂಟುಜಾಡ್ಯ (ನಾ). = ಅಂಟುರೋಗ: ಜ್ಞಾನಾಂಬೆಯ ಮೈಮೇಲೆ ಸಿಡುಬು ಕಾಣಿಸಿತು . . . ಅದು ಅಂಟುಜಾಡ್ಯವಾದುದರಿಂದ ನಾವು ಅಡಿಗಡಿಗೆ ಹೋಗಿ ಜ್ಞಾನಾಂಬೆಯನ್ನು ನೋಡಿಕೊಂಡು ಬರಲು ವೈದ್ಯರು ಅವಕಾಶ ಕೊಡಲಿಲ್ಲ (ಪ್ರತಾಪ. ೧೧೬). [ಅಂಟ್ಯು + ಜಾಡ್ಯ]

ಅಂಟುಪುರುಲೆ (ನಾ). ಸೋಕಿದರೆ ಅಂಟಿಕೊಳ್ಳುವ ಸ್ವಭಾವದ ತೆನೆಯುಳ್ಳ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹುಲ್ಲು. 'ಅಂಟುಗರಿಕೆ ಹುಲ್ಲು' ಪರಾ.

[ಅಂಟ್ಯು + ಪುರುಲೆ]

ಅಂಟುಬಾರಿಸು (ಕ್ರಿ). ಅಂಟನ್ನು ಕಳೆ; ಕೊಳೆಯನ್ನು ಹೋಗಲಾಡಿಸು: ಅಚಮನಂ ಉಪಸ್ಪರ್ಶನಂ ಈ ೨ ಅಂಗದಂಟುಬಾರಿಸುವುದು (ಹಲಾಯು. ೬೮–೨೫೪). [ಅಂಟ್ಯು + ಬಾರಿಸು]

ಅಂಟುಮನೆ (ನಾ). ಎರಡಕ್ಕೂ ನಡುವೆ ಒಂದೇ ಗೋಡೆಯಿರುವ ಅಕ್ಕಪಕ್ಕದ ಮನೆಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಈ ಬೀದಿಯಲ್ಲಿ ಅಂಟುಮನೆಗಳೇ ಹೆಚ್ಚಾಗಿವೆ (ರೂಢಿ). 'ಅಂಟುಗೋಡೆ' ಪರಾ. [ಅಂಟ್ಯು + ಮನೆ]

ಅಂಟುಮುಟ್ಟು (ನಾ). ಆಶೌಚ; ಸೂತಕ; ಸಂಬಂಧದಿಂದಲೂ ಸ್ಪರ್ಶದಿಂದಲೂ ಉಂಟಾಗುವ ಮೈಲಿಗೆ (ಸ್ಯಾಂಡರ್).

[ಅಂಟ್ಯು + ಮುಟ್ಟು$_2$]

ಅಂಟುಮುರುವು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕಿವಿಯ ಒಡವೆ; ಕಿವಿಯ ಮೇಲುಭಾಗದಲ್ಲಿ ಸಿಕ್ಕಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ಒಂದು ಸಣ್ಣ ಒಡವೆ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). ಚಂದ್ರಮುರು ಹೋ. [ಅಂಟ್ಯು + ಮುರುವು]

ಅಂಟುರೋಗ (ನಾ). ಒಬ್ಬರಿಂದ ಮತ್ತೊಬ್ಬರಿಗೆ ಹರಡುವ ರೋಗ: ಸಿಡುಬು ಅಂಟುರೋಗ (ರೂಢಿ). [ಅಂಟ್ಯು + ರೋಗ]

ಅಂಟುವಕ್ಕು (ನಾ). ಅಂಟನ್ನು ಉಪಯೋಗಿಸಿ ಹಚ್ಚುವ ಕಪ್ಪು, —ಕಾಡಿಗೆ; ರಕ್ಷೆಗಾಗಿ ಇಡುವ ಬೊಟ್ಟು: ಮಡದಿಯರೆಲ್ಲಂ ಪೊತ್ತಿಸಿ ತಡೆಯದೆ ಕೈಮುಗಿದು ನೆನೆದು ಮನೆದೇವತೆಯಂ ಕುಡಿವೆರಳೊಳಂಟುವ ಕ್ಕೆಂದಿಡುವರ್ ಬಾಳರ್ಗೆಯಾ ಸೊಡರ್ಗುಡಿ ಕಪ್ಪಂ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೮–೧೮೮). 'ಸೊಡರ್ವಕ್ಕು' ಪರಾ. [ಅಂಟ್ಯು + ಮಕ್ಕು ?]

ಅಂಟುವಲೆ (ನಾ). ಅಂಟನ್ನು ಸವರಿ ಮೃಗಪಕ್ಷಿಗಳನ್ನು ಹಿಡಿಯಲು ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬಲೆ: ಕವಣೆಯ ಮಿಂಟೆಯ ಪೆಂಟೆಯ ಅಂಟುವಲೆಯ ತಡಿಕೆವಲೆಯ ಬೀಸುಂಬಲೆಯ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೮೩–೨೩). [ಅಂಟ್ಯು + ಬಲೆ]

ಅಂಟುವಾಳ (ನಾ). ನೀರಿನಲ್ಲಿ ನೆನಸಿ ಉಜ್ಜಿದಾಗ ನೊರೆ ಹೊರಡುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕಾಯಿ: ಅಂಟುವಾಳದ ಕಾಯಿಗೆ ಬಂಟವಾಳಕ್ಕೆ ಹೋಗಬೇಕೇ ? (ಗಾದೆ). ಅರುಟಾಳ ಹೋ. [ಅಂಟ್ಯು + ?]

ಅಂಟುವೇಂಟೆ (ನಾ). ಅಂಟನ್ನು ಉಪಯೋಗಿಸಿ ಮೃಗಪಕ್ಷಿಗಳನ್ನು ಹಿಡಿಯುವ ಬೇಟೆ. 'ಅಂಟುಜಲವೇಂಟೆ' ಪರಾ.

[ಅಂಟ್ಯು + ಬೇಂಟೆ]

ಅಂಟೆಯ (ನಾ). ಒಂದು ಆಭರಣ: ಹರಳೋಲೆಯಂಟೆಯ ಮೂಗುತಿಗಳ ಹೊನ್ನ ಹರಿವಾಣದೊಳು ತಂದಿಡಲು (ಚಂಪ್ರಸಾಂ. ೧೨–೧೭೮). [?]

ಅಂಟೆಳೆ (ನಾ). ನೆಯ್ಗೆಯಲ್ಲಿ ಕೂಡಿಸುವ ನೂಲಿನ ಎಳೆ; ಕೆಚ್ಚು.

[ಅಂಟ್ಯು$_1$ + ಎಳ್ಳೆ$_2$ (< ಎಱ್ಳೆ$_2$)]

ಅಂಟೊತ್ತು (ಕ್ರಿ). ಅತಿ ಸಮೀಪದಲ್ಲಿರು; ತೀರ ಹತ್ತಿರದಲ್ಲಿರು: ದ್ವಾರಕಿ ಬಹಿರ್ಭಾಗದೊಳಿಳಿದಾಗ ಕೈವಾರಿಸಿದಳು ಪಟ್ಟಣವ ಅಂಟೊತ್ತಿಕೊಂಡಿದೆ ಸಿರಿವೆತ್ತು ಪೌರೋಪಕಂಠದೆ ಮೆಱೆವ ಸಾಗರವ ದಾಂಟಲಾಶ್ಚರ್ಯ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ದ್ವಿತೀಯ ವೈಕುಂಠವಿದೆಂದಾಡಿದಳು (ಮೋಹತ. ೩೧–೧೩, ೧೪). [ಅಂಟ್ಯು$_1$ + ಒತ್ತು$_1$]

ಅಂಡ$_1$ (ನಾ). ಬಿಲ್ಲುಗಾರ; ಸೈನಿಕ (?): ಮಂಡಿಯೊಳೂಱಿ ಬಿಲ್ವಿಡಿದು ಬಾಣವ ಪೂಡಿ ಅಂಡರಾಕರ್ಣಾಯತದಿ ಮಂಡನಮಾಗಿ ಬಿಟ್ಟರು ಯಿದಿರಾಂತ[ರ ?] ಖಂಡಿಸೆ ಸ[ಶ]ಸ್ತ್ರಸಂದೋಹ (ಅನಂಚ. ೨೪–೫೦). [?]

ಅಂಡ$_2$ (ನಾ). ೧. ತತ್ತಿ; ಮೊಟ್ಟೆ. ೨. ಬೀಜ; ವೃಷಣ. ೩. ಬೀಜಕೋಶ; ವೃಷಣಕೋಶ. ೪. ಕಸ್ತೂರಿಮೃಗದ ಕಸ್ತೂರಿಯಿರುವ ಕೋಶ; ಮೃಗನಾಭಿ. ೫. ಪುರುಷನ ವೀರ್ಯ; ರೇತಸ್ಸು; ಶುಕ್ಲ. ೬. ಶಿವ: "ಮುಷ್ಕಂ, ಅಂಡಂ, ವೃಷಣಃ, ಕೋಶಃ, ಸಂಗ್ರಾಹಃ, ಮುಷ್ಟಿಃ – ಈ ಅಱು ಅಂಡಂ" (ಹಲಾಯು. ೮೬–೩೬೯). [ಸಂ.]

ಅಂಡಕ್$_1$ (ನಾ). (ಉಕ) "ಹುಂಬ, ವಿಚಾರವಿಲ್ಲದವ, ಕಾಡಾಡಿ" (ಜಾನಕೋ). [?]

ಅಂಡಕ್$_2$ (ಗು). (ಉಕ) ಗೊತ್ತಾದ ಒಂದು ಆಕಾರವನ್ನು ಕೊಡದ; ಸದ್ದಾಮುದ್ದ. 'ಅಂಡಕ ಕಲ್ಲು' ಪರಾ. [?]

ಅಂಡಕ್$_3$ (ನಾ). ೧. ಸಣ್ಣತತ್ತಿ; ಮೊಟ್ಟೆ. ೨. ಅಂಡ; ಬೀಜಕೋಶ. ೩. ಅರ್ಧಗೋಳಾಕಾರದ ಮೇಲ್ಭಾವಣಿ; ಗುಮ್ಮಟ. [ಸಂ.]

ಅಂಡಕಕಲ್ಲು (ನಾ). (ಉಕ) ಕೆತ್ತಿ ಆಕಾರ ಕೊಡದಿರುವ ಕಲ್ಲು: ಇಮಾರತಿನ ಶೇಷವೊಂದು ಊರಹೊರಗೆ ಇರುತ್ತದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಅಂಡಕಕಲ್ಲುಗಳನ್ನು ಉದ್ದಕ್ಕೆ ನಿಲ್ಲಿಸಿ ಅವುಗಳ ಮೇಲೆ ದೊಡ್ಡ ದೊಡ್ಡ ಬಂಡೆಗಳನ್ನು ಅಡ್ಡ ಇಟ್ಟಿದ್ದಾರೆ (ಕಭಾಗೆ. ೪೭೯); ಯಮಾಯಿಯೆಂಧರೆ ಒಂದು ಅಂಡಕಕಲ್ಲು ಇರುತ್ತದೆ (ಕಭಾಗೆ. ೬೦೯). [ಅಂಡಕ್$_2$ + ಕಲ್ಲು (< ಕಲ್)]

ಅಂಡಕೋಶ (ನಾ). ಬೀಜಕೋಶ; ವೃಷಣಕೋಶ.

[ಅಂಡ$_3$ + ಕೋಶ]

ಅಂಡಗೆ, ಅಂಡಿಗೆ$_1$ (ನಾ). ೧. ದೊಡ್ಡಮೂಟೆ; ಪೆಂಟೆ; ಪೆಂಡೆ; ಒಂದು ಎತ್ತು ಹೊರಬಲ್ಲಷ್ಟರಲ್ಲಿ ಅರ್ಧ (ಕಿ): ಈತಂಗೆ ಹನ್ನೆರಡು ಕಟ್ಟರಳೆಯಂ ಹಾಯ್ಕಿ ನೂತು ಕೊಡಲಿ ಎನಲಾಱು ಮಣವಿನಂಡ [ಪಾಠಾಂ. ಡಿ]ಗೆಯ ತಂದೆತ್ತಿಕೊಳ್ಳೆನೆ ನಗುತಲೀ ಸುಟ್ಟಬೂದಿಯಂ ಪೊಱುವರಾರೆನೆ (ಗುರುಚಾ. ೧೪–೫). **ಅಂಡಿಗೆ$_1$**: ೧. ಕೆಲವರು ಕಳ್ಳರು . . . ವರ್ತಕನ ಮನೆಯೊಳಗಿನ ಎಷ್ಟೋ ಅರಳೀ ಅಂಡಿಗೆಗಳನ್ನು ಕದ್ದೊಯ್ದರು (ಮುಂಬಯಿ. ೪–೨೦). ೨. ಸುರುಳಿ: ಎರಡೂ ಕಿವಿಯಲ್ಲಿ ಅತ್ತರಿನ ಅರಳೆ ಅಂಡಿಗೆಗಳನ್ನಿಟ್ಟುಕೊಂಡು (ಮುಂಗಾಪು. ೨೩).

[?. ‖ ತೆಲು. ಅಂಡೆಮು; ಅಂಡಿಯಮು]

ಅಂಡಜ (ನಾ). ೧. ಮೊಟ್ಟೆಯೊಡೆದು ಹುಟ್ಟುವಪ್ರಾಣಿ; ತತ್ತಿಯಿಂದ ಹುಟ್ಟಿಬರುವ ಪ್ರಾಣಿ. ೨. ಹಕ್ಕಿ. ೩. ಹಾವು. ೪. ಮೀನು. ೫. ಹಲ್ಲಿ. ೬. ಬ್ರಹ್ಮ; ಚತುರ್ಮುಖ. [ಸಂ.]

ಅಂಡಜತುರಂಗ (ನಾ). ಪಕ್ಷಿಯನ್ನು ವಾಹನವಾಗಿ ಹೊಂದಿರುವವನು; ಪಕ್ಷಿವಾಹನ; ವಿಷ್ಣು. [ಅಂಡಜ + ತುರಂಗ]

ಅಂಡಜಧ್ವಜ (ನಾ). ಪಕ್ಷಿಯನ್ನು, ಎಂದರೆ ಗರುಡನನ್ನು, ಧ್ವಜದಲ್ಲಿ ಹೊಂದಿರುವವನು; ವಿಷ್ಣು. [ಅಂಡಜ + ಧ್ವಜ]

ಅಂಡಜಪ್ರಧಾನ (ನಾ). ಪಕ್ಷಿಗಳ ಒಡೆಯ; ಗರುಡ.

[ಅಂಡಜ + ಪ್ರಧಾನ]

ಅಂಡಜಾಧಿಪ (ನಾ). ೧. ಸರ್ಪರಾಜ. ೨. ಗರುಡ.

[ಅಂಡಜ + ಅಧಿಪ]

ಅಂಡಜಾಧಿಪಕುಂಡಲ (ನಾ). ಹಾವನ್ನು ಕಿವಿಯ ಆಭರಣವಾಗಿ ಹೊಂದಿರುವವನು ; ಶಿವ : ಖಂಡೆಯವನುಜಿ ಝಳಪಿಸುತ್ತಂ ಮಂಡೆಯಂ ಹೊಡೆದೆಡೆಯೊಳಾಕ್ಷಣವಂಡಜಾಧಿಪಕುಂಡಲಂ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ ಮಾಗಿರ್ದು (ಬಸಪು. ೨೭–೫೫). [ಅಂಡಜಾಧಿಪ + ಕುಂಡಲ]

ಅಂಡರಿಕೆ (ನಾ). ಒಂದು ಆಟದ ಹೆಸರು (?) : ಸಂಜೆಯಲ್ಲಿ ಹುಡುಗಿಯರು ಬಣ್ಣದ ಉಡಿಗೆ ತೊಡಿಗೆಗಳಿಂದ ಅಲಂಕೃತರಾಗಿ ಎಂಟು ಕಾಲಿನ ದೀವಿಗೆಗಳನ್ನು ಹಿಡಿದುಕೊಂಡು ಗುಂಪು ಗುಂಪಾಗಿ ಮನೆಮನೆಗೆ ಹೋಗಿ "ಅಂಡರಿಕೇ ಪಂಡರಿಕೇ ಎಂಟು ಕಾಲ್ದೀವಿಗೇ ಎಣ್ಣೇ ಬಿಡೇ" ಎಂದು ಮುಂತಾಗಿ ಹಾಡುತ್ತ (ಸುವಸಂ. ೩೩). 'ಅಂಟಿಗೆ ಪಂಟಿಗೆ' ಪರಾ. [?]

ಅಂಡಲಿ 'ಅಂಡಲೆ$_1$' ನೋ.

ಅಂಡಲಿಸು (ಕ್ರಿ). ಹಿಂಸಿಸುವಂತೆ ಮಾಡು; ಕಾಟಕ್ಕೆ ಗುರಿಮಾಡು : ದಂಡಿಸದಿರು ಎನ್ನ ಅಂಡಲಿಸಲು ಬೇಡ ಗಂಡನೊಡನೆ ನುಡಿದು (ಪುರಂದ. ೩–೧೩೦–೧೪). [ಅಂಡಲೆ$_2$ + –ಇಸು$_3$]

ಅಂಡಲೆ$_1$, ಅಂಡಲಿ, ಅಂಡೊಲಿ (ಕ್ರಿ). ೧. ಹತ್ತಿರ ಬಂದು ಪೀಡಿಸು ; ಕಾಡು ; ಹಿಂಸೆಮಾಡು : "ಅಂಡಲೆ–ಆಸನ್ನಪೀಡನೇ" (ಶಮಧಾ) ; ನನೆಗಣೆಯಿಂ ಜಗತ್ತ್ರಯಮನಂಡಲೆದಂಗಭವಂಗೆ ಭಂಗಮಂ ಜನಿಯಿಸಿದೈ (ಪಂಠಾಮಾ. ೫–೫) ; ನಿಮ್ಮ ನೆನಹ ಮತಿ ಮಜ್ಜಿದಿರ್ದೊಡೆ ಪಾಪ ತನುವನಂಡಲೆವುದ ಮಾಣ್ಬುದೆ (ಬಸವ. ೧೭೮) ; ಎಱಗದ ಗಂಡಮಂಡಳಿಯನಂಡಲೆದಾಳ್ದನ ಪಾದದಲ್ಲಿ ತಂದೆಜಗಿಪಂ (ಎಕ. V, ಅರಸೀ. ೧೩೮–೨೮ ; 1174) ; ದನುಜಂ ಹರೀಂದ್ರಾದಿಗಳನಂಡಲೆದೊಡಳ್ಕಿ ತದ್ದೇವನಿಕರಂ (ಪದ್ಮರಾ. ೧೧–೧೫೫) ; ಹಲವು ಪರಿಯಲಿ ಯಿವರವಳನಂಡಲೆದು ಭೀಮಗೆ ಹೇಳಿಸಿದಳಾ ಫಲುಗುಣನ ಕೈಯಿಂದ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೧೦–೨೨) ; ಮಲೆವ ದೈತ್ಯರ ಗಂಡ ದಾಸೋತ್ತಮರನಂಡಲೆವ ದುಷ್ಕೃತಂಗಳ ಗಂಡ ಕೊಲಲೊಡರ್ಚುವ ಮಿತ್ತುವಿನ ಗಂಡನ ಪಾದಜಲರುಹಯುಗವ ನೋಡಿದರು (ಮೋಹತ. ೪೨–೩೯). ೨. ಜರೆ ; ತಿರಸ್ಕರಿಸು : ನೆಲದೊಳು ಪೊಂಗಳನೇಕೆ ಪೂಳ್ವರೆನುತುಂ ತಾಂ ಲುಬ್ಧರಂ ಮಾಣದಂಡಲೆಯುತ್ತಿರ್ಪ ವಿವೇಕಿನಾಕಿ . . . ಇಳಾವಿಖ್ಯಾತವಪ್ಪಂತಿರಲ್ (ಎಕ. V, ಹಾಸನ. ೭೬–೬೦ ; 1165) ; ಕರಂ ಲಾಳನನಾಳಿಮಾಡುವುದು ಪಾಂಡ್ಯನನಂಡಲೆಗುಂ ತೆಲುಂಗ ಭೂಪಾಲನನೇಳಿದಿಕ್ಕೆಯನೆ ಮಾಡುವುದೀ ಕುಱುಗೋಡ ಕೋಟೆ (ಸೌಇಇ. IX-i, ೨೯೬–೧೪ ; 1176) ; ಷಡ್ದರ್ಶನಾದಿಗಳನಂಡಲೆದು ವರ್ತಿಸುವಂ ಗಡಾ (ಪದ್ಮರಾ. ೯–೭). ೩. ಕಷ್ಟಕ್ಕೆ ಒಳಗಾಗು ; ಕ್ಲೇಶಪಡು : ಪುಂಡರೀಕೋದ್ಭವನ ಶಿರವನು ತುಂಡಿಸಿದ ಖಂಡಪರಶುವು ರುದ್ರಭೂಮಿಯೊಳಂಡಲೆದು ತಿರುಗುವನು (ಹಭಸಾ. ೭೨) ; ದಂಡಿಸಿಹಳುಪವಾಸದಲಿ ಮನಮಂಡಲೆದುದಾ ಸತಿಗಿನಿಯನನು ಕಂಡು ಹೇಳುವವರಾರೆನುತ ಮಱುಗುವಳು (ನಳಚ. ೭–೩೬) ; ಕಂಡಿರೇ ಹಸ್ತಿನಪುರವ ಮಾರ್ತಾಂಡನಿಲ್ಲದ ದಿನಪ[ದ] ತೆಱದೊಳಗಂಡಲೆಯುತಿದೆ (ತಿಮ್ಮಸ್ತ್ರೀ. ೨–೧೪). ೪. ಅಲೆದಾಡು : ದಿಕ್ಕುದೆಸೆಯಿಲ್ಲದೆ ಅಂಡಲೆಯುವ ಅನಾಥ ಜೀವದಂತೆ ರೈಲು ಧಾವಿಸುತ್ತಿತ್ತು (ರೂಪಸ. ೧) ; ಕೈಯಲ್ಲಿ ಅರ್ಜಿ ಹಿಡಿದುಕೊಂಡು ಇಡಿ ದಿನವನ್ನು ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಕಚೇರಿ–ಕಟ್ಟಿಗಳಲ್ಲಿ ನೌಕರಿಗಾಗಿ ಅಂಡಲೆಯುವವರು! (ಮೋಜೀವ. ೪). ೫. ವ್ಯಾಪಿಸು; ಕವಿ : ಕೆಂಧೂಳಿರದೆ ನಭಕುಪ್ಪರಿಸಿ ರವಿಮಂಡಲವನಂಡಲೆಯೆ (ಕುವ್ಯಾವಿ. ೬–೬೨) ; ತತ್ತ್ರಭೆ ಗಗನಮಂಡಲವನಂಡಲೆಯಲು (ನಂದಿಮಾ. ೧೦–೩೩). ೬. ಬಲಾತ್ಕಾರ ಮಾಡು ; ಒತ್ತಾಯ ಮಾಡು : ಭಂಡ ಬಂದಾಲಯದ ಕದಗಳನಂಡಲೆದು ನೂಕಲ್ಕದಂ ಗುರು ಕಂಡದರ ಭೇದವ ಮನಃಪರಿಯಾಯಮಂ ತಿಳಿದು (ಶಂಕದಾ. ೧೩–೬೬). ೭. ಹಿಂದೆಗೆ; ಹಿಮ್ಮೆಟ್ಟು : ನಸು ನಸು ನಾಣ್ಚುತೊಂದಿನಿಸು ಬಾಗಿದ ನುಣ್ಮೊಗಮೊಂದು ಪಕ್ಕದೊಳ್ ಮಸಗಿ ಮಲರ್ದು ಮಾರ್ಪೊಳೆದು ಬೆಂಗಱ ನೂಂಕಿ ಕಡಂಗಿ ಕೂಂಕುವಾ ಪೊಸವಗೆ ನೋಟಮಂಡಲೆವ ಮೆಯ್ ನೆಲನಂ ಬರೆವೋಜೆಯೊಪ್ಪದೊಳ್ ಪೊಸಸಿರಿಯೊಂದಿನಿಂದಳಿದಿರೊಳ್ ಚಿಕದೇವನೃಪಾಲಚಂದ್ರನಾ (ಅಪ್ರತಿ. ೧–೪೭) ; ಪಂದಿಯೊಂದು ಡುಱುಕೆಂದೊಡೆ ಸಿಂಗಮಂಡಲೆವುದೆ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೨೫–೨೩). ೮. ಹೊಡೆ ; ಕೆಡಹು : "ಅಂಡಲೆದುದು . . . ಪ್ರತಿಹತಕ್ಕೆ ಪೆಸರ್" (ಕಶಸಾ. ೧೫–೨೯೬). **ಅಂಡಲಿ** : ೧. ಶ್ರೀಮನ್ಮಹಾಸಾಮನ್ತಾಧಿಪತಿ ಮಹಾಸಾಮನ್ತ ಗಸಣಿ ದೊಡ್ಡಂಕಬಡಿವ ಜಗವನಣ್ಡಲಿ[ಲೆ ?]ವ ಸಿತಗರ ಗಂಡ ಸಾಮನ್ತ ಬಿಟ್ಟಿದೇವನು (ಎಕ. XVI, ಚಿಕ್ಕನಾ. ೯೮–೧೪ ; 1170). **ಅಂಡೊಲಿ** : ೧. ಮಂಡೆಬಾಗಿ ನಿತ್ಯ ನಡುವಲ್ಲಿ ಓಡುವಲ್ಲಿ ಅಂಡುಗೊಂಡಿದಲ್ಲಿ ಆಲಿಸಿ ಕೇಳುವಲ್ಲಿ ಅಂಡೊಲಿಯದೆ ಸುಮ್ಮನಿಹದಲ್ಲಿ (ವಿಸಾಸು. ೪೩–೧). [ಅಂಡು$_2$ + ಅಲೆ$_1$]

ಅಂಡಲೆ$_2$ (ನಾ). ೧. ಕೋಟಲೆ ; ಹಿಂಸೆ ; ಕಾಟ : ಪರನೃಪರ ಭಯವಿಲ್ಲ ಸಾಲದಂಡಲೆಯಿಲ್ಲ (ಹಚಕಾ. ೩–೭೮) ; ನೃಪತಿ ಚಂಡಪರಾಕ್ರಮನಿವನ ಕೊಲಿಸಿ ಪಗೆಯಂಡಲೆಗೊಳಗಾಗದಿರನು (ಕುರಾಸಾಂ. ೩೬–೬೯) ; ಹೆಂಡಿರುಗಳ ಬಿಟ್ಟೋಡಿದವರ ಶಿಶುತಂಡವನೀಡಾಡಿದವರ ಗಂಡನ ಬಿಟ್ಟು ಬಾಯ್ಬಿಡುತ್ತೈದಿದ ಹೆಂಗಳಂಡಲೆಗಳನೇವೇಳ್ವೆ (ಕಂನವಿ. ೧೧–೫೨) ; ವರಂಗಲ್ಲಿನ ವಜೀರನ ಅಂಡಲೆ ಮಿತಿಮೀರಿ ಹೋಗಿರುವುದರಿಂದ (ವಿಜಸಾ. ೩–೧೩). ೨. ಚಿಂತೆ : ಎಲೆ ನೃಪತಿ ಭೂಮಂಡಲದ ಸಕಲ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯಮಂ ಪಾಲಿಸುವ ನಿನ್ನ ಸಂತಸದೇಳ್ಗೆಗೆ ಖಂಡನಂ ಮಾಳ್ಪುದಾನನದಿರವು ಸಾಕು ಮನದಂಡಲೆಯನೊರೆಯೆನಲು (ಜೈಮಿಭಾ. ೨–೧೫). [< ಅಂಡಲೆ$_1$]

ಅಂಡಲೆತ (ನಾ). ಅಲೆದಾಟ ; ಕ್ಲೇಶ ; ಕೋಟಲೆ : ತಂಡುಲದ ಹಿಡಿಯೊಂದು ತುಂಡುಬಟ್ಟೆಯದೊಂದು ಅಂಡಲೆತವಿದಕೇನೊ ಮಂಕುತಿಮ್ಮ (ಮಂಕುಕ. ೨೦). [ಅಂಡಲೆ$_1$ + –ತ$_2$]

ಅಂಡಲೆವಡೆ (ಕ್ರಿ). ತೊಂದರೆಗೆ ಗುರಿಯಾಗು ; ಹಿಂಸೆಪಡು ; ಕೋಟಲೆಗೊಳ್ಳು; ಅಲೆದಾಡು : ಪರದಾರಾಸಕ್ತನಿಂದಂಡಲೆವಡೆದುದು ತಾನೆಂದು ಕೈಲಾಸಧಾತ್ರೀಧರಮಂ ನಿತ್ಯಂ ನಗುತ್ತಿರ್ದಪುದೆನೆ . . . ಉತ್ತುಂಗದೇವಾಯತನವಿತತಿ ರಾರಾಜಿಸುತ್ತಿರ್ಪುದೆತ್ತಂ (ಕುಸುಮಾ. ೨–೮೬) ; ಅಂಡಲೆವಡೆದು ಬಂದಬಲೆ ತಾ ಕಣ್ಣಾರೆ ಕಂಡಾಕ್ಷಣವೆ ತಕ್ಕೈಸಿ ಮುಂಡಾಡಲಿರ್ವರ ಪರಿತೋಷ ಪೂರ್ವದಿಙ್ಮಂಡಲವನು ರಾಗಿಸಿತು (ಮೋಹತ. ೨೯–೫೮). [ಅಂಡಲೆ$_2$ + ಪಡೆ$_1$]

ಅಂಡವಾತ (ನಾ). ವೃಷಣವು ಬಾತುಕೊಳ್ಳುವ ಒಂದು ರೋಗ : ಮುಟ್ಟದರೆ ಮುರುಟಯನ್ನೂ ಹಿಡಿಹಿಡಿಕೆಯನ್ನೂ ಅಂಬಿಲದಲ್ಲಿ ಅರೆದು ಪೂಸಲು ಅಂಡವಾತ ಮಾಣ್ಗುಂ (ವಿವೈವಿ. ೮೦). [ಅಂಡ$_1$ + ವಾತ]

ಅಂಡವಾಯು (ನಾ). = ಅಂಡವಾತ. [ಅಂಡ$_1$ + ವಾಯು]

ಅಂಡವೃದ್ಧಿ (ನಾ). = ಅಂಡವಾತ. [ಅಂಡ$_1$ + ವೃದ್ಧಿ]

ಅಂಡಾಶಯ (ನಾ). ವೃಷಣದ ಚೀಲ; ಅಂಡಕೋಶ; ಬೀಜಕೋಶ. [ಅಂಡ$_1$ + ಆಶಯ]

ಅಂಡಿ$_1$ (ನಾ). ಹತ್ತಿರ ; ಸಮೀಪ (?) : ಕೆಂಡವನೆ ನೋಡಿ ಶಿಶು ಭಯಬೀಳದಲೆ ಅಂಡಿಯಲ್ಲಿ ಪೋಗಿ ತುಡುಕುವಂತೆ ಉದ್ದಂಡ ಭವದಲ್ಲಿ ಭವಣಿಗಳಟ್ಟಿದರು ಕೆಂಡಕ್ಕೆ ಸಣ್ಣವನು ಭಯಬೀಳದಂತಿರೊ ಹಿಂಡುದೈವದ ಗಂಡ (ವಿಸಾಸು. ೧೫–೨). [< ಅಂಡು$_1$]

ಅಂಡಿ$_2$ (ನಾ). ಬೇರು ; ಮೂಲ : 'ಅಂಡಿಗಾಣಿಸು' ಪರಾ. ಅಂಡೀಕೀಳು = ೧. ಮೂಲೋತ್ಪಾಟನ ಮಾಡು ; ಧ್ವಂಸ ಮಾಡು (ಸ್ಕಾಂಡರ್). ೨. ಆಸರೆಗೆಡಿಸು (ಸ್ಕಾಂಡರ್). [?]

ಅಂಡಿಗಾಣಿಸು (ಕ್ರಿ). ಬೇರು ಗೋಚರವಾಗು; ಬುಡ ಕಣ್ಣಿಗೆ ಕಾಣಿಸು: ಕಂಡು ಕಾಂತನ ಕಾಲಿಗೆಜಗಲಾತಂ ತನ್ನ ಮೊಂಡಗೈಯಿಂದೆತ್ತಿ ಮೊಗವ ನೋಡುತ ಮೂಗನಂಡಿಗಾಣಿ [ಪಾಠಾಂ. ನಿ]ಸಿ ಕೊಯ್ದುದೇಕೆನಲು (ಪ್ರೌಢರಾ. ೧೫–೧೧). [ಅಂಡ್ಯೆ + ಕಾಣಿಸು]

ಅಂಡಿಗೆ$_1$ 'ಅಂಡಗೆ' ನೋ.

ಅಂಡಿಗೆ$_2$ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಶಿವಾಚಾರ ಸಂಪನ್ನ ದ್ಯಾವಾಪೃಥ್ವೀ ಮಹಾಮಹತ್ತಿನೊಳಗಾದ ಅಣ್ಡಿಗೇಲೂ ನಮ್ಮ ಮಾವಾಜಿ ರೇವಣ್ಣವಡೇರು (ಎಕ. VIII, ತೀರ್ಥಹ. ೬೨–೧೦; 1635). [?]

ಅಂಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಹತ್ತಿರ ಹೋಗು; ಸಮೀಪಿಸು; ಸೇರು: ನೆರೆದೊಡಟ್ಟುವ ಹೊಕ್ಕೊಡಂಡಿಸುವ ಮುರಿದೊಡಂ ಮುರಿವ ಬೊಬ್ಬಿಟ್ಟೊಡುಬ್ಬೇಳ್ವ (ಸೋಮಚ. ೩–೧೧); ಶರವಿಬ್ಬಗಿಯ ಮಾಡಿತು ಮುಂದುವರಿದಂಡಿಸಿದ ಸೂಕರನ (ತೂರರಾ. ೩–೩–೨೧); ಗಂಡೆದ್ದು ಕಾದಿತಾದೊಡೆ ಮಸ್ತಕಕೆ ಪೊಯಿಚೆಂಡಿನಂದದಿ ಪುಟನೆಗೆದು ಅಂಡಿಸಿತಾದೊಡೆ ನಾನದ ನೆಳೆತಹೆ ಸೊಂಡಿಲ ಕೈಸುತ್ತಿಕೊಂಡು (ನಾಗಕು. ೭–೩೩); ಕಂಡುದ ಪೇಳಿರೈಯೆಂದನವರು ಪೇಳಲಂಡಿಸುತಿದ್ದರಂತದನು (ಭರಚ. ೪೩–೯೭); ಕಂಡು ಶಾಕಿನಿನಿವಹವನಿತರೊಳಂಡಿಸದೆ ತಮತಮಗೆ ಕವಿದವು (ಅಂಬಿಕಾ. ೨೭–೫೩). ೨. ಕುಳಿತುಕೊ; ಆಶ್ರಯ ಹೊಂದು: ಪೆಂಡಿರ ಪಿಡಿದನ ನಿದಿರ್ಗೊಂಡು ಕೊಲಲಣ್ಮದಂಡಿಸಿ ಮಜ್ಜಿಯೊಳು ಕೊಲುವ ಭಂಡು ಬೇಡೆನಗೆ (ಕುರಾಸಾಂ. ೩೫–೪೮); ತೊಲಗದಿಡುಕಿನೊಳಂಡಿಸಿದರಾಗಳೇ ಕೆಲರ್ ತಳಿಗಳೊಳ್ ಪೊಕ್ಕು ಮೈಗರೆದರಾಗಳೆ ಕೆಲರ್ (ಚಿಬಪು. ೪೨–೨೭); ಪಾಲ್ದೆನೆಯೊಳಂಡಿಸಿದ ಗಿಳಿವಿಂಡನಬಲೆಯರ್ ಕಾಲ್ದೆಗೆಯಲಾರ್ದು ಕೈಪಜ್ಜಿಗುಟ್ಟುವಂಡಲೆಗೆ (ಜೈಮಿಭಾ. ೩–೭). ೩. ಒದಗು; ಉಂಟಾಗು; ಸಂಭವಿಸು: ಕಂಡು ಕೇಳಿದುದಿಲ್ಲವೀ ಭೂಮಂಡಲದೊಳಪಜಯವು ನಿಮಗಿಂದಂಡಿಸಿತು ಹರಿಯನ್ನು ಮರೆದುದರಿಂದ (ಅರ್ಜಾವಿ. ೭–೪೬). ೪. ಹಿಂದೆಗೆ; ಹಿಮ್ಮೆಟ್ಟು: ನುಡಿದ ಮಾತಿಂಗೆ ಕೊಜತೆಯೆಂದು ಮನ ಮಾಡಿ ತನು ಅಂಡಿಸಲೇತಕ್ಕೆ ಹಾವಿನ ಹೇಳಿಗೆಯ ತೆಗೆದ ಕೋಡಗದಂತೆ ಮಾತಾಡಲೇಕೆ ಮತ್ತುಡುಗಲೇಕೆ (ನಗಮಾ. ೧೪). ಅಂಡಂಡಿಸು = ಮೇಲೆ ಬೀಳು; ಮುತ್ತು: ದಂಡಿಸಿ ದಳ್ಳಿಸಿ ಹಿಂಡಿ ಹಿಪ್ಪೆಯ ಮಾಡಿ ಬಂಡುಗೆಡಿಸಿ ಬಾಯ ಬಿಡಿಸಿ ಅಂಡಂಡಿಸಿ ಯಿರ್ಪರವನೀ ಸಂಸೃತಿ ಕೊಂಡು ಕೊನೆವುದೆನ್ನ ರಂಗ (ಶತಸಾಂ. ೧೫–೮೭). [ಅಂಡ್ಯು$_1$ + –ಇಸ್ಯು$_3$]

ಅಂಡ್ಯು$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಹತ್ತಿರ ಹೋಗು; ಸೇರು; ಕೂಡು: ತೊಂಡಿನಟ್ಟಳೆ ಕುಚಿತ್ತದ ಕೊತ್ತಳಂ ಸಟೆಯೊಳಂಡಿದಾಳ್ವೇರಿ (ಸಿಂಗಿರಾ. ೪೫–೮); ಮಂಡಲೇಶ್ವರ ಕೇಳ್ ಜಯಂತಿಪುರಮುಂಟಲ್ಲಿ ಚಂಡತರ ಬ್ರಹ್ಮರಾಕ್ಷಸನೊಂದು ಬಂದು ಮೆಯ್ಯಂಡಿಹುದು ತತ್ಪುರದ ಸರ್ವಜ್ಞನೆಂಬ ವಿಪ್ರಾತ್ಮಜನನನುದಿನದೊಳು (ಚಿಬಪು. ೫೨–೫೨). ೨. ಅಡಗು (ಕರಾ). [ದೇ. ~ ಅಂಟ್ಯು$_1$. ‖ ತಮಿ. ಅಣ್ಡು]

ಅಂಡ್ಯು$_2$ (ನಾ). ೧. ಹತ್ತಿರ; ಸಮೀಪ: ಹಳ್ಳದ ಅಂಡಿನಲ್ಲಿ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). ೨. ಆಶ್ರಯ; ಆಸರೆ: ಅಂಡು ತಪ್ಪಿದ ಮೇಲೆ ಅವನ ಸಂಗಡ ಯಾರು ಮಾತಾಡುತ್ತಾರೆ? (ರೂಢಿ). ಅಂಡುಮಾಡಿಕೊ = ಆಶ್ರಯ ಪಡೆದುಕೊ; ಬೆಂಬಲ ಹೊಂದು: ಅರಸಿನ ಅಂಡುಮಾಡಿಕೊಂಡು ಅತಿ ತಿಪ್ಪಲು ಪಡುತ್ತಾನೆ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). 'ಅಂಡುಗೊಳ್' ಪರಾ. [< ಅಂಡ್ಯು$_1$]

ಅಂಡ್ಯು$_3$ (ನಾ). ೧. ನಿತಂಬ; ಕುಂಡಿ; ಪಿರ್ರೆ: ಜಲವ ಕಾಣದ ಗೋದನಂತೆ ತೋಡುತ್ತ ಗಜಿಯ ಹಿಡಿದ ಅಂಡಿನಂತೆ ಹಿಡಿದೊಡವೆಯ ಬಿಡಲಾಜದೆ ಬೇವುತ್ತ ಅಡಿವಜ್ಜೆಯ ಮೆಟ್ಟಿ ಬಿಡಲಾಜದೆ (ದಾಸೋಸಂ. ೩೧); ಅರಮನೆಗೆದುರಾಗಿ ಅಂಡುತಿರುಗಿಸಿ ಬಗ್ಗಿ ಗೋಪುರದ ಕೊಟ್ಟಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಕುಳಿತುಕೊಂಡನು (ಕಥಾಮಂ. ೯೯). ೨. ಯೋನಿಪ್ರದೇಶ. ೩. (ಪಾತ್ರೆಯ) ತಳ; ಅಡಿ; ಕೆಳಭಾಗ. ℙ ಈ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಶಿಷ್ಟ ಪ್ರಯೋಗವಿಲ್ಲ. ಅಂಡಿಗೆ ಆನಿಸಿಕೊಂಡು ಬಾ = ೧. ಅತ್ಯಂತ ಅಗತ್ಯವಾಗಿರು; ೨. ಕಾಲಾವಕಾಶ ಕೊಡದೆ ಇರು (ಉಕ). ಅಂಡು ತಿರುಗಿಸಿಕೊಂಡು ಹೋಗು = ಅಲಕ್ಷ್ಯಮಾಡು; ಮಾತಿಗೆ ಬೆಲೆ ಕೊಡದಿರು. [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಅಣ್ಡು; ತುಳು. ಅಂಡು]

ಅಂಡ್ಯು$_4$ (ನಾ). ವೃಷಣ (ಕಿ). [ಸಂ. ಅಂಡ]

ಅಂಡುಕ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಹಕ್ಕಿ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [?]

ಅಂಡುಗಚ್ಚೆ (ನಾ). ಉಟ್ಟ ಧೋತರವನ್ನು ಮೇಲಕ್ಕೆ ಎತ್ತಿ ಕಟ್ಟಿದ ಕಚ್ಚೆ (ಕರಾ): ಭಟ್ಟರು ಅಂಡುಗಚ್ಚೆ ಹಾಕಿ ಮುಂಡಾಸು ಸುತ್ತಿ ಹೊರಟರು (ರೂಢಿ). [ಅಂಡ್ಯು$_3$ + ಕಚ್ಚೆ]

ಅಂಡುಗಿ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಮೊಳೆಊರಾ ಮಣಿಯಗಾಮುಣ್ಡರುಂ ನಾವಳ್ಳಿಯರುಂ ಅಣ್ಡುಗಿಯಾ ಗಾಮಿಗರುಂ ನೀರಿಲ್ಲಿಯಾ ಸಿನ್ದೆಜಗಾಮಿಗರುಂ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೧೫೪–೧೦; 685) [?]

ಅಂಡುಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ೧. ಸಮೀಪಿಸು; ಹತ್ತಿರ ಹೋಗು; ಹೋಗಿ ಸೇರು: ಮತ್ತೊರ್ವಳತಿಸಂಭ್ರಮತ್ವರಿತದಿಂ ಮೇಖಳಾಕಳಿತ ರುಚಿರ ಲುಳಿತಾಧರಪಲ್ಲವೆ ನೋಟ್ಪ ದಂಡುಗಳೊಳಂಡುಗೊಂಡು ಸೊರ್ಕಿದಾನೆ ಬರ್ಪಂತೆ ಬಂದು (ಪಂಪಭಾ. ೪–೩೬ ವ); ಗಿರಿಯ ಸರಿಯ ನಾನಲ್ಕೆ ಸಾರ್ದಂಡುಗೊಂಡಿರ್ದಿಳೆ ಕಂಪಂಗೊಳ್ವಿನಂ ಗರ್ಜಿಸಿದುದು ಮುಳಿದಾಭೀಳದೇಹಂ ವರಾಹಂ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೩–೧೩೮); ಟೊಣೆದವರೆಚ್ಚ ಕೂರ್ಗಣೆಗಳಂ ಮಿಗೆ ಮುತ್ತಿದ ಜಾಯಿಲಂಗಳಂ ಕ್ಷಣದೊಳಿದಿರ್ಚಿ ತುಂಡಿಸಿ ಕಜುತ್ತಿಜಿ ವಿಟ್ಟಿಯನಂಡುಗೊಂಡು ಬಿನ್ನಣದೆ ಬಿದಿರ್ಚಿ . . . ಎಕ್ಕಲನುರ್ಬುತೆ ಸೀಳ್ದುದಾರ್ಪಿನಿಂ (ಶಬಶಂ. ೪–೧೦). ೨. ಆಶ್ರಯಿಸು: ಕುಪ್ಪಳಿಸಿ ತುಜುಗಿ ಪರ್ವಿದ ಜೊಪ್ಪವನಿರದಂಡುಗೊಂಡು ಪಂದಿಯ ಬಟಿಯೊಳ್ (ಗಿರಿಕ. ೧–೧೦೩); ದಂತಿ ಕಾಡೊಳ್ ಪೊಕ್ಕಂತೆ ಹೆಜಮೆಟ್ಟಿ ನಡೆನಡೆದು ಹೆಮ್ಮೆಳೆಯನಂಡುಗೊಂಡು ಗರ್ಜಿಸುತುಂ (ನಂಬಿರ. ೧೮–೧೫). ೩. ಕೈಸಾಗದೆ ಕುಳಿತುಬಿಡು: ಕಂಡುದಿವರನು ರಾಯಮೋಹರವಂಡುಗೊಂಡುದು [ಪಾಠಾಂ. ಡರೆ] ದೊರೆಗಳಿದು ಕೋದಂಡರುದ್ರನ ರಣ ಕಣಾ ತಾವೇನ ನೊದಗುವರು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೮–೨೩); ಭೀಮನ ಗಂಡುಗೆಡಿಸುವರಿಲ್ಲ ಕೌರವದಳದ ಸುಭಟರಲಿ ಅಂಡುಗೊಂಡುದು [ಪಾಠಾಂ. ಡರು] ಬಿರುದು ಗಿರುದಿನ ಗಂಡರಕಟ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೦–೧೮). [ಅಂಡ್ಯು + ಕೊಳ್]

ಅಂಡುಗೋಡೆ (ನಾ). ಮುಖ್ಯವಾದ ಗೋಡೆಯನ್ನು ಭದ್ರಪಡಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಅದಕ್ಕೆ ಆಸರೆಯಾಗಿ ಕಟ್ಟುವ ಗೋಡೆ; ಈಡುಗೋಡೆ; ಒತ್ತುಗೋಡೆ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [ಅಂಡ್ಯು$_1$ + ಗೋಡೆ]

ಅಂಡ್ಯೆ$_1$ (ನಾ). ಸಾಮೀಪ್ಯ; ಹತ್ತಿರ; ನೆರೆ; ಪಕ್ಕ: ಅವನು ಬೀಳುವಾಗ ಹೇಗೆ ಬಿದ್ದ? ಮಗ್ಗುಲಿಗೆ ಬಿದ್ದನೋ? ಹಗೆಯಂಡೆಗೆ ಬಿದ್ದನೊ? (ಅರ್ಯಕ. ೬೯); ಮನೆಯ ಅಂಡೆಯಲ್ಲಿರುವುದು ಮಡದಿಯರಿಗೆ ಒಳ್ಳೇದು (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [< ಅಂಡ್ಯು$_1$. ‖ ತಮಿ. ಅಣ್ಡೈ; ತೆಲು. ಅಂಡ]

ಅಂಡ್ಯೆ$_2$ (ನಾ). ೧. ಟೊಳ್ಳಾದ ಬೊಂಬಿನಿಂದ ಅಥವಾ ಲೋಹದಿಂದ ಮಾಡಿದ, ಸಾಧಾರಣವಾಗಿ ಹಿಡಿಯಿಂದ ಕೂಡಿದ, ಉದ್ದವಾದ ಪಾತ್ರೆ: ಬಿದಿರಿನ ಅಂಡೆಯಲ್ಲಿ ಮಜ್ಜಿಗೆ ಕಡೆಯುತ್ತಾರೆ; ಉಪ್ಪಿನಕಾಯಿ ಹಾಕಿಡುತ್ತಾರೆ (ರೂಢಿ). ೨. ಬಿದಿರಿನಿಂದ ಮಾಡಿದ ಜೀರ್ಕೊಳವೆ(?): ನಳನಳಿಪ ವಿಟರ ಭಾವವನೆಸುವ ಕೇಣದಿಂ ಬಿದಿರಂಡೆ ಕೊಂಬು ಪೊಸಸಿಪ್ಪು ನಾಳಿಗಳೆಸೆಯೆ ಪದಗೊರಳ ಪದ್ಮವದನೆಯರ ಹರಿಬಂ ಮಸೆಯೆ (ಬಾಣರ. ೧೪೨–೩); ಕಡುಪಿಂ ಬಂದೊರ್ಬಳಾರ್ಪಿಂ ಕುಳಿರ್ವ ಜಲವನಾರ್ದಂಡೆಯಿಂ ಪೊಯ್ಯಲ್ (ದಶಕು. ೧೧–೮೪); ರತ್ನದಾ ಚೆಂಬೊನ್ನಿನಂಡೆಗಳ ತುಂಬಿ ಪರಿಮಳಮಿಶ್ರದಂಬುಗಳ . . . ಅಬಲೆಯರು ಮುಂಬರಿದು ಚೆಲ್ಲು

ವಲ್ಲಿ (ಭಾವಚಿಂ. ೪–೨೪). 'ಬಿದಿರಂಡೆ', 'ಹೊನ್ನಂಡೆ' ಪರಾ. ೩. (ಮೂಗಿನ) ಹೊಳ್ಳೆ: ಪಸುರ್ವಾಯದ ತಣ್ಪಾಜದ ಮೆಲ್ಪುಗುಂದದ ಮರುಗದ ದವನದ ಪೊಸಗಂಪಂ ಪತ್ತಿಸಿ ಪೋಪ ಬರ್ಪ ಬಟ್ಟೆಗರ ಮೂಗಿನಂಡೆಯೊಳ್ ತುಜುಕುವ ಬನಗಾಳಿಯಂ ಬಱಿಗೊಂಡು (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೦೧–೮). ೪. ಊದುಕೊಳವೆ (ಕರಾ).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಅಣ್ಡೈ; ತುಳು. ಅಂಡೆ]

ಅಂಡೈ (ನಾ). ರಾಶಿ; ಸಮೂಹ; ಕಣಜ: ಬರಲು ದುರ್ಭಿಕ್ಷ ಭೂಸುರ ರೈದಿಯಾತನೊಪ್ಪಿರುವ ಮಂದಿರವ ಸಾರಿದರು ಕಂಡಾಗ ದ್ವಿಜರ ಮೇಲಣ ಕರುಣದೆ ಮುನಿ ಪುಂಡರೀಕಾಕ್ಷನ ಭಜಿಸಿ ಕೊಂಡಾ ಯವೆಯ ಬೀಜವ ಬಿತ್ತಿ ಧಾನ್ಯದಂಡೆಯೊಳವರ ರಕ್ಷಿಸಿದ (ಕಂನವಿ. ೫–೧೩). [?]

ಅಂಡೆಬಿದಿರು (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಬಿದಿರು; ಅಂಡೆಗಳನ್ನು ಮಾಡಲು ಅನುಕೂಲವಾಗುವಂತೆ ಟೊಳ್ಳಾಗಿ ದಪ್ಪನಾಗಿ ಬೆಳೆಯುವ ಬಿದಿರು: ಅಂಡೆಬಿದಿರು (ಮೈಡಿಗಿ. ೧೧–೧೯೨).

[ಅಂಡೈ + ಬಿದಿರ್ಯು (< ಬಿದಿರ್ಯ್)]

ಅಂಡೆಹರಳು (ನಾ). ಅಣ್ಣೆಕಲ್ಲು (ಉಕ).

[ಅಂಡೈ ? + ಹರಳು (< ಪರಲ್)]

ಅಂಡೈಸು (ಕ್ರಿ). ಸೇರು; ನಿಲ್ಲು; ನೆಲಸು: ಮೇಲಿಕ್ಕಿದ ನಾಯಂ ಕಂಡು ಬೆಂಬತ್ತುವ ಬಿರುದಿನ ಜಂಘಾಳರಂ ಮಿಕ್ಕು ಪೆರ್ವಳ್ಳದಿಜುಂಬಂ ಪೊಕ್ಕು ನಾನಲ್ಗೆಸಱ ಹೊನಲೊಳಂಡೈಸಿ ನಿಂದಿರ್ದುದು (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೧೧೦೮). [ಅಂಡು$_1$ + –ಇಸು$_3$]

ಅಂಡೊಲಿ 'ಅಂಡಲೆ' ನೋ.

ಅಂತ$_1$ 'ಅಂತಪ್ಪ' ನೋ.

ಅಂತ$_2$ (ನಾ). ೧. ಕೊನೆ; ತುದಿ; ಮೇರೆ; ಅವಧಿ. ೨. ಅಂಚು; ಅರುಗು. ೩. ಮುಗಿವು; ತೀರುಗಡೆ. ೪. ಕೊನೆಗಾಲ; ಸಾವು; ನಾಶ. ೫. ಕೀಳು; ಹೀನ. ೬. ತುಂಬ ಕಿರಿಯ. ೭. ನಿರ್ಣಯ; ನಿಶ್ಚಯ. ೮. ಶೇಷ; ಉಳಿಕೆ. ೯. ವಿಭಾಗ. ೧೦. ಸಮೀಪ; ಹತ್ತಿರ. ೧೧. [ವ್ಯಾಕ] ಶಬ್ದದ ಕಡೆಯ ಭಾಗ; ಸಮಾಸದಲ್ಲಿ ಕೊನೆಯ ಶಬ್ದ. ೧೨. ಒಳಗು; ಒಳಭಾಗ. ೧೩. ಶಬ್ದದ ಅರ್ಥ. ೧೪. ಧರ್ಮ. ೧೫. ಸತ್ತ್ವ. ೧೬. ಇಂದ್ರ. ೧೭. ಕರ್ಮ: "ಧರ್ಮ ಸಮೀಪ ಸತ್ವಮೊಳಗುಂ ಕಡೆ ಜೀರ್ಣ ಪದಾರ್ಥ ವಾಸವಂ ಕರ್ಮಮಿವಂತ ಮಕ್ಕುಂ" (ನಾನಾರ. ೮೯). [ಸಂ.]

ಅಂತಃಕರಣ (ನಾ). ೧. (ಶರೀರದ) ಒಳಗಿನ ಇಂದ್ರಿಯ; ಮನಸ್ಸು. ೨. ಚಿತ್ತವೃತ್ತಿ. ೩. ದಯೆ; ಕನಿಕರ: ನಮ್ಮ ಯಜಮಾನರಿಗೆ ನನ್ನ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಎಳ್ಳಷ್ಟೂ ಅಂತಃಕರಣವಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ). ಅಂತಃಕರಣಪಡು = ಕನಿಕರಪಡು; ದಯೆ ತೋರಿಸು: ಈಗಿನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಓದಿ ಪ್ಯಾಸು ಮಾಡಿದ ಹುಡುಗಿಯರು ಸಿಕ್ಕುತ್ತಾರೆ. ಹಾರ್ಮೋನಿಯಂ ಕಲಿತವರು ವೀಣೆ ಕಲಿತವರು ಸಿಕ್ಕುತ್ತಾರೆ. ಅಂತಃಕರಣಪಡುವ ಹುಡುಗಿಯರು ಸಿಕ್ಕುವುದು ಕಷ್ಟ (ಶ್ರೀಕಥೆ. ೭೩). [ಸಂ. (ಅಂತರ್ + ಕರಣ)]

ಅಂತಃಕರಣಗೇಡಿ (ನಾ). ಪ್ರೀತಿಯಿಲ್ಲದ, —ಕನಿಕರವಿಲ್ಲದ ವ್ಯಕ್ತಿ: ಇಂಥಾ ಅಂತಃಕರಣಗೇಡಿ ಹೆಂಗಸು ಹುಡುಗರನೇನು ನೋಡಿ ಕೊಂಡೀತು! (ಹೊಸಂಸಾ. ೧೭೦).

[ಅಂತಃಕರಣ + ಕೇಡು + –ಇ$_2$]

ಅಂತಃಕರಣಜೀವಿ (ನಾ). ಕರುಣಾಳು; ದಯಾಶೀಲವ್ಯಕ್ತಿ: ಅಂತಃಕರಣಜೀವಿಯೂ ಸಹೃದಯೆಯೂ ಆದ ಶಾಂತಲೆಗೆ, ಲಕ್ಷ್ಮಿ ಆಗ ಅಂದ ಮಾತು ಶಾಶ್ವತವಾಗಿ ಎದೆಯಲ್ಲಿ ನೆಟ್ಟುಹೋಯಿತು (ಶಾಂತಲಾ. ೧೨).

[ಅಂತಃಕರಣ + ಜೀವಿ]

ಅಂತಃಕರಣಮಲಿನೆ (ನಾ). ಚಿತ್ತಶುದ್ಧಿಯಿಲ್ಲದವಳು; ಮನಸ್ಸು ಅಶುದ್ಧವಾದವಳು: ಕಾಮಾತುರಿಯರತಿದವಡಿತಿಯರಂತಃಕರಣಮಲಿನೆಯರು (ಬಸಪು. ೪೦–೫೩).

[ಸಂ. ಅಂತಃಕರಣಮಲಿನಾ (ಅಂತಃಕರಣ + ಮಲಿನ + –)]

ಅಂತಃಕರಣಶುದ್ಧ (ಗು). ಪರಿಶುದ್ಧವಾದ ಮನಸ್ಸುಳ್ಳ; ನಿರ್ಮಲ ಚಿತ್ತವುಳ್ಳ: ವಿಶದಕೀರ್ತಿಸ್ಫುರಣನಂತಃಕರಣಶುದ್ಧನು ಸಚ್ಚಿದನುಬದ್ಧ (ಬಸಪು. ೩೮–೨). [ಅಂತಃಕರಣ + ಶುದ್ಧ]

ಅಂತಃಕರಣಶುದ್ಧಿ (ನಾ). ಮನಶ್ಶುದ್ಧಿ: ಚರಣವದನಕ್ಷಾಲನಾಂತಃಕರಣಶುದ್ಧಿಯಲಾಚಮನವಿಸ್ತರಣದಲಿ (ಕುವ್ಯಾಗ. ೩–೪೨).

[ಅಂತಃಕರಣ + ಶುದ್ಧಿ]

ಅಂತಃಕರಣಿ (ನಾ). ದಯೆಯುಳ್ಳವನು. [ಸಂ. ಅಂತಃಕರಣಿನ್]

ಅಂತಃಕರಿಸು (ಕ್ರಿ). ಒಳಕೊಳ್ಳು: ಸಿರಿಯಂ ಮಂದಾರಮಂ ಚಂದ್ರ ನನಮಲಮಣಿಶ್ರೇಣಿಯಂ ಮಾಣದಂತಃಕರಿಸಿರ್ದಾ ಪೂರ್ಣದುಗ್ಧಾರ್ಣವ ದೊರೆಗೆಣೆವಂದತ್ತು . . . ಆಸ್ಥಾನಗೇಹಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೫–೩).

[ಅಂತಃಕರಣ + –ಇಸು$_3$]

ಅಂತಃಕಲಹ (ನಾ). ಒಳಜಗಳ: ಅಂತಃಕಲಹದಿಂದ ದೇಶವು ಶತ್ರುಗಳ ಪಾಲಾಯಿತು (ರೂಢಿ). [ಸಂ. (ಅಂತರ್ + ಕಲಹ)]

ಅಂತಃಕಲುಷಚಿತ್ತ (ನಾ). ಕೊಳೆ ತುಂಬಿದ ಮನಸ್ಸುಳ್ಳವನು: ಅಡಿಯಿಟ್ಟನಂತಃಕಲುಷಚಿತ್ತ ದುರಂತಚಿಂತೆಯಲಿ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೨೨–೪೨).

[ಸಂ. (ಅಂತಃಕಲುಷ + ಚಿತ್ತ)]

ಅಂತಃಕಲುಷಿತ (ಗು). ಅಂತರಂಗದಲ್ಲಿ ಕಲ್ಮಷವುಳ್ಳ: ಅಂತಃಕಲುಷಿತ ನಂತಶ್ಶಾಂತಂ ಧಮಿತಾರಿಯೆಂಬುದಂ ದೂತಮುಖೋದಂತಂಗಳಿನಱಿವುದು (ಶಾಂತಿಪು. ೨–೫೬). [ಸಂ. (ಅಂತರ್ + ಕಲುಷಿತ)]

ಅಂತಃಕಳಂಕ (ಗು). ಒಳಗಿನ ಕೊಳೆಯುಳ್ಳ; ಒಳಗೆ ಕಳಂಕವುಳ್ಳ: ಕಿಡಿಸುಗುಮಂತಃಕಳಂಕನೃಪಮಂಡಲಮಂ ತಡೆಯದೆ ತಮಸ್ಸ್ವಭಾವಂ ಕಿಡಿಸುವವೋಲಱಿದು ರಾಹು ಶಶಿಮಂಡಲಮಂ (ಕವಿರಾ. ೩–೧೪೮).

[ಸಂ. (ಅಂತರ್ + ಕಲಂಕ)]

ಅಂತಃಕೃತ (ಗು). ಒಳಕೊಂಡ: ನಭೋಮಂಡಳದಂತಂತಃಕೃತಭುವನಂ ನಟನಂತೆ ದಿಟಂ ಪ್ರಬಳನಕ್ರಮಕರಸಮೇತಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೫–೪೦).

[ಸಂ. (ಅಂತರ್ + ಕೃತ)]

ಅಂತಃಕ್ರಿಯೆ (ನಾ). ೧. ಒಳಗೆ ನಡೆಯುವ ಕೆಲಸ; ಒಳಗೆಲಸ. ೨. ಒಳಕೊಳ್ಳುವುದು; ಸ್ವೀಕಾರ: "ಒಳಕೆಯ್ – ಅಂತಃಕ್ರಿಯಾಯಾಂ" (ಶಮಧಾ). [ಸಂ. ಅಂತಃಕ್ರಿಯಾ (ಅಂತರ್ + ಕ್ರಿಯಾ)]

ಅಂತಃಪಟ (ನಾ). ಮದುವೆಯ ಮುಹೂರ್ತದಲ್ಲಿ ವಧೂವರರಿಗೆ ನಡುವೆ ಅಡ್ಡಲಾಗಿ ಹಿಡಿಯುವ ವಸ್ತ್ರ: ಅಂತಃಪಟ ತಾಗಿ ಬೆಲ್ಲ ಜೀರಿಗೆ ನೆಲಕ್ಕೆ ಬಿದ್ದಿತು (ಸುವಸಂ. ೫೪). 'ಅಂತರಪಟ' ಪರಾ.

[ಸಂ. (ಅಂತರ್ + ಪಟ)]

ಅಂತಃಪಟಲ (ನಾ).= ಅಂತಃಪಟ: ವಧೂವರರನ್ನು ಅಲ್ಲಿಗೆ ಕರೆತಂದು ಒಬ್ಬರ ಎದುರಿಗೊಬ್ಬರನ್ನು ನಿಲ್ಲಿಸಿ ನಡುವೆ ಕೇಸರೀಬಣ್ಣದ ಅಂತಃಪಟಲವನ್ನು ಹಿಡಿದರು (ಅಂಬಿಕೆ. ೧೮೬). [ಸಂ. (ಅಂತರ್ + ಪಟಲ)]

ಅಂತಃಪಾತಿ (ಗು). ಒಳಗೆ ಬೀಳುವ: ಉದಕಾಂತಃಪಾತಿವೊಲ್ ಸ್ನೇಹದ ಲವಮೆನಸುಂ ಪರ್ವಿ ಮದ್ಯೌವನೋದ್ಯನ್ಮದದೊಳ್ತೋಱುತ್ತಮಿರ್ದಪ್ಪುದು (ಕಾದಂಉ. ೯೧); ಬಂಧನಪಂಚಕ ಸಂಘಾತಪಂಚಕಮೆಂಬಿವು ತಂತಮ್ಮ ಶರೀರದೊಳ್ ಅಂತಃಪಾತಿಗಳ್ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೩೦೦).

[ಸಂ. ಅಂತಃಪಾತಿನ್]

ಅಂತಃಪಾತಿತ್ವ (ನಾ). ಒಳಗೆ ಬೀಳುವುದು: ಪ್ರಮಾಣದ್ವಯಾಂತಃ

ಪಾತಿತ್ವಂ ಉಕ್ತ ಪಂಚವಿಧಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ನಿರೂಪಿತಮಾದೊಡಂ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾನು ಮಾನಾದಿಪ್ರಮಾಣಕಲ್ಪನಾನಿವೃತ್ತ್ಯರ್ಥಂ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೫೩). [ಸಂ.]

ಅಂತಃಪುರ (ನಾ). ೧. ಸ್ತ್ರೀಯರಿಗಾಗಿ ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ಏರ್ಪಟ್ಟ ಮನೆಯ ಒಳಭಾಗ; ರಾಣಿವಾಸ; ಜನಾನಾ. ೨. ಅರಮನೆ. ೩. ರಾಣಿವಾಸದಲ್ಲಿ ವಾಸಮಾಡುವವರು. ೪. ರಾಣಿ. [ಸಂ.]

ಅಂತಃಶಾಂತ 'ಅಂತಶ್ಶಾಂತ' ನೋ.

ಅಂತಃಶುದ್ಧಿ 'ಅಂತಶ್ಶುದ್ಧಿ' ನೋ.

ಅಂತಃಶೂನ್ಯ 'ಅಂತಶ್ಶೂನ್ಯ' ನೋ.

ಅಂತಃಸತ್ತ್ವ 'ಅಂತಸ್ಸತ್ತ್ವ' ನೋ.

ಅಂತಃಸತ್ತ್ವೆ 'ಅಂತಸ್ಸತ್ತ್ವೆ' ನೋ.

ಅಂತಃಸಾರ 'ಅಂತಸ್ಸಾರ' ನೋ.

ಅಂತಃಸ್ಥ, ಅಂತಸ್ಥ (ಗು). ೧. ಒಳಗಿನ; ನಡುವಣ. (ನಾ). ೨. [ವ್ಯಾಕ] ಯ್, ರ್, ಲ್, ವ್ ಎಂಬ ವರ್ಣಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು. ೩. ಮನಸ್ಸಿನೊಳಗಿನ ಅಭಿಪ್ರಾಯ, —ರಹಸ್ಯ. **ಅಂತಸ್ಥ**: ೩. ಇನ್ನು ಹೇಳದೊಡೆ ಮಾಣಲಂತಸ್ಥಮದು ತಾನೆ ತುಬ್ಬುವುದು (ಜೈಮಿಭಾ. ೩೦–೩೧). [ಸಂ.]

ಅಂತಃಸ್ಥಲಿ (ನಾ). ಒಳಪ್ರದೇಶ: ಸರಿಯಲ್ಲಾ ಚಿತ್ಕ್ರಿಯೆಯಿಂ ತನ್ನ ಹೃದರವಿಂದಾಂತಃಸ್ಥಲಿಯೊಳ್ ಸರ್ವೇಶ್ವರನಂ ಚಿನ್ಮಯನಂ ಭರ್ಗನ ನುಜ್ಞೆ ನಿಜಿಸಿದ ಮಹಿಮಂಗೆ (ಉದ್ಭದೇ. ೩–೬೯). [ಸಂ.]

ಅಂತಃಸ್ಫಾರಿತ (ಗು). ಒಳಗೊಳಗೇ ವಿಕಾಸಗೊಂಡ: ಮನೋಜ ಲೀಲೆಯನವಕರ್ಣಿಸಿ ಕರ್ಣಾಂತವಿಶ್ರಾಂತ ಲೋಚನಂಗಳಂತಸ್ಫಾರಿತಂಗ ಳಾಗೆ ದಿಗವಳೋಕನಂಗೆಯ್ದು (ಮಲ್ಲಿಪು. ೮–೧೨೮).
[ಸಂ. (ಅಂತರ್ + ಸ್ಫಾರಿತ)]

ಅಂತಃಸ್ಮೃತಿ (ನಾ). ನೆನಪಿನ ಒಳಪದರ: ಕಣ್ ಪನಿಯುವಂತೆ ತಂತಿ ಯಿಂಪಿಗೆ ಕರಗಿತಂತಃಸ್ಮೃತಿಯಲಂಪು (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೪೬೦–೪೦೯).
[ಸಂ. (ಅಂತರ್ + ಸ್ಮೃತಿ)]

ಅಂತಃಸ್ವೇದ (ನಾ). ಆನೆ. [ಸಂ. (ಅಂತರ್ + ಸ್ವೇದ)]

ಅಂತಕ (ನಾ). ೧. ಯಮ; ಮೃತ್ಯುದೇವತೆ: ಅಂತಕನ ದೂತರಿಗೆ ಕಿಂಚಿತ್ತು ದಯವಿಲ್ಲ (ಪುರಂದ. ೨–೬೧–೧); ಅಂತಕನ ಶಿಕ್ಷೆಗೆ ಹೆದರೆ, ಸಂತೆ ಗೋವಿಂದನ ಸಾಲಕ್ಕೆ ಹೆದರುತ್ತೇನೆ (ಗಾದೆ). ೨. ಮೃತ್ಯುವಿ ನಂತೆ ವಿನಾಶಕ: ಇವದಿರಿಗಂತಕನು ತಾನಹೆನು (ಕುವ್ಯಾಅ. ೨೨–೪೩). ೩. ಸಾವು. ೪. ಕೊನೆ; ಅಂಚು; ಎಲ್ಲೆ. [ಸಂ.]

ಅಂತಕದೂತ (ನಾ). ಯಮದೂತ; ಯಮಭಟ.
[ಅಂತಕ + ದೂತ]

ಅಂತಕನಗರ (ನಾ). ಯಮನ ಪಟ್ಟಣ; ಸಂಯಮಿನೀ ಪಟ್ಟಣ: ವೈರಿಬಲ ಬಿಡೆ ಜಡಿದುದಂತಕನಗರವದ್ಭುತವಾಯ್ತು ಸಂಗ್ರಾಮ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೯–೧೧). [ಅಂತಕ + ನಗರ]

ಅಂತಕವೈರಿ (ನಾ). ೧. ಯಮನ ಶತ್ರು; ಶಿವ. ೨. ಜಿನ; ಅರ್ಹಂತ: ಅಂತಕನ ಸಾಮ್ಯಮನಂತಕವೈರಿಯಲ್ಲದುಂತಮರಮನುಷ್ಯ ರಾರ್ಪರೆ ನಿರಾಕರಿಸಲ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೭–೭೮). [ಅಂತಕ + ವೈರಿ]

ಅಂತಕಹರ (ನಾ). ಯಮನನ್ನು ನಿಗ್ರಹಿಸಿದವನು; ಮೃತ್ಯುಂಜಯ; ಶಿವ. [ಅಂತಕ + ಹರ]

ಅಂತಕಾನುಗ (ನಾ). ಯಮನನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿ ನಡೆಯುವವನು; ಯಮಭಟ. [ಅಂತಕ + ಅನುಗ]

ಅಂತಕಾಂತಕ (ನಾ). ಯಮನಿಗೆ ಯಮನಂತಿರುವವನು; ಯಮ ನನ್ನು ನಿಗ್ರಹಿಸಿದವನು; ಶಿವ. [ಅಂತಕ + ಅಂತಕ]

ಅಂತಗಮನ (ನಾ). ೧. ಕೊನೆಮುಟ್ಟುವಿಕೆ; ಮುಗಿಸುವಿಕೆ. ೨. ಕೊನೆಯ ಪ್ರಯಾಣ; ಪ್ರಾಯೋಪವೇಶದಿಂದ ಶರೀರತ್ಯಾಗ ಮಾಡುವುದು. [ಅಂತ್ಯ + ಗಮನ]

ಅಂತಗಾಣ್ (ಕ್ರಿ). ಕೊನೆಗಾಣು; ಗುರಿಮುಟ್ಟು: ಅಂತರಾಯ ಗಳಿಲ್ಲದೇ ಕ್ರಿಯೆಯಂತಗಂಡರೆ ತತ್ಫಲವನತಿಸಂತಸದಲೈದುವರ ಕಥನವ ನೊರೆವೆ (ನಿಭಾಗ. ೧೧–೧೭–೩೪). [ಅಂತ್ಯ + ಕಾಣ್]

ಅಂತಗಾಣಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕೊನೆಮುಟ್ಟಿಸು; ಪಾರುಮಾಡು: ಸಂಸಾರ ದೃಶ್ಯಗಳಂತಗಾಣಿಪ ಪರಮವೈರಾಗ್ಯವು ದೊರಕಿತೆಂದ (ನಿಭಾಗ. ೧೧–೧೫–೪). [ಅಂತಗಾಣ್ + –ಇಸ್ಯು]

ಅಂತಪ್ಪ, ಅಂತ, ಅಂತಹ, ಅಂಥ, ಅಂಥಾ (ಗು). ಆ ಪ್ರಕಾರವಾದ; ಆ ರೀತಿಯ; ಆ ಬಗೆಯ: ಅಂತಪ್ಪ ಒಸಗೆ ಉತ್ಸಾಹಂಗಳ್ಗೆ (ಎಇ. XIV, ೧೯೧–೧೭; 725); ಅಂಜನಪುಂಜದಂತಪ್ಪ ಮೆಯ್ಯುಂ ಸಿಡಿಲನಡಸಿದಂತಪ್ಪ ದಾಡೆಯುಮುರಿಯುರುಳಿಯಂತಪ್ಪ ಕಣ್ಣುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೮–೪೨ ವ); ಎಮ್ಮಂತಪ್ಪ ಪ್ರಾಣಿಮಾತ್ರಂಗಳಿಲ್ಲದೊಡೆ ಅಪ್ರ ತಿಮ ಪರಾಕ್ರಮನಪ್ಪ ನಿಮಗೆ ತೀರದ ಕಜ್ಜಮಾವುದಾನುಮಿಲ್ಲ (ಪಂಚತಂ. ೩೪–೧೮); ಅಂತಪ್ಪ ಪರಮ ಶಿವಭಕ್ತರುಗಳೊಳರೆ (ಬಸಪು. ೨೫–೧೫). **ಅಂತ**: ಅಗಲವಾದಂತ ಬೇಕಾದಂತೆ ಅಗಳಾಡುವಂತ ಎರಡು ಕಿವಿಗಳು (ಮುಂಬಯಿ. ೫–೧೮). **ಅಂತಹ**: ಅಂತಪ್ಪಂ ಮೊದಲಾದುವಱ ಹಕಾರಕ್ಕೆ – ಅಂತಹಂ ಇಂತಹಂ ಉಂತಹಂ ಎಂತಹಂ (ಶಮದ. ೧೬೦ ಪ್ರಯೋ); ಹಿಂನ್ಧಾದನ್ತಹವರಂ ಲೇಸಾಗಿ ನಡಹುವರು (ಮೈಅರಿ. ೧೯೩೨, ೩೦–೪; 1125); ಮಾಡುವಂತಹ ಕೆಲಸವೇನು (ಬಸಪು. ೩೬–೧೮). **ಅಂಥ**: ನಿನ್ನಂಥ ಬಗೆವ ತಾಯಿಗಳಿರುತಿರಲ್ ವ್ಯಾಧಿಗಳವೇಗೈದಪವು (ಬಸಪು. ೧೫–೩೬); ಅಂಥ ಒಳ್ಳೆಯ ಹುಡುಗಿಗೆ ಇಂಥ ಗಂಡ ಸಿಕ್ಕಿದನೆ! (ರೂಢಿ). **ಅಂಥಾ**: ಬೆಟ್ಟದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದಂಥಾ ಆ ಒಗನಿ (ನಾಚಿರಾ. ಕಿ); ಇಕ್ಕಿ ದಂಥಾ ಭೋಜನವೆ ಹಿತವು (ಬಸಪು. ೨೪–೭); ಪೂರ್ವದಲಿ ನಂಮ ಮಠ ಧರ್ಮಕೆ ನಡದು ಬಂದಂಥಾ ಹೊಂನೂರ ಸೀಮೆವಳಗಣ (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೮೨–೧೮; 1683). **ಅಂತಪ್ಪಂ** = ಅಂಥವನು: ಏಂ ದ್ರೋಣ ನೆಂಬನೇಂ ಪಾರ್ವನೆ ಪೇಱೆಂತೆನಗೆ ಕೆಳೆಯನೇ ನೂಂಕಂತಪ್ಪನನಱಿಯೆ ನೆಂದು ಸಭೆಯೊಳ್ ನುಡಿದಂ (ಪಂಪಭಾ. ೨–೪೭). **ಅಂತಪ್ಪಳ್** = ಅಂಥವಳು: ಗಂಡನು ಬಯಸುವಂತಪ್ಪಳು ಕಾಂತೆ (ನಾಚಿರಾ. ಕಿ). **ಅಂತಪ್ಪುದು** = ಹಾಗಾಗುವುದು; ಹಾಗಿರುವುದು: ಸರ್ವಾಭ್ಯಂತರ ಸಿದ್ಧಿ ಅಂತಪ್ಪುದಂ ಪದಿನೆಣ್ಬರುಂ ಪದಿನಱುವರುಂ ಕಾವರ್ (ಸೌಇಇ. XI–i, ೩೮–೧೫; 950). [ಅಂತು$_1$ + ಅಪ್ಪ$_4$ (< ಆಗು$_1$)]

ಅಂತಪ್ರಾಸ (ನಾ). [ಛಂದ] ಪದ್ಯದ ಪಾದಗಳ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಬರುವ ಪ್ರಾಸ: ಉದಾ— ಅತಿವಿಶದಯಶೋವೃತ್ತಂ। ನತಸಕಲಾರಾತಿಜನ ವಿತಾನಂ ಮತ್ತಂ॥ ವಿತತಶ್ರೀ ಸಂಪತ್ತಂ। ಶತಮಖಸದೃಶಾನುಭಾವ ವಿಭವಂ ಬೆತ್ತಂ॥ (ಛಂದೋಂಬು. ಕಿ. ೧–೬೨). 'ಅಂತ್ಯಪ್ರಾಸ' ಪರಾ.
[ಅಂತ್ಯ + ಪ್ರಾಸ]

ಅಂತಯಮಕ (ನಾ). [ಕಾವ್ಯಮೀ] ಪದ್ಯದ ಪಾದಗಳ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಬರುವ ಯಮಕಾಲಂಕಾರ: ಉದಾ— ನಾನಾ ಶಶಮೃಗಧರಮಂ। ಸಾನುಜ ತರುಶಿಖರಲಗ್ನ ಶಶಮೃಗಧರಮಂ॥ ಪೀನಸರೋಜಾಲಯಮಂ। ವಾನೇಚರ ಯುವತಿಜಿತ ಸರೋಜಾಲಯಮಂ॥ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೫೩೯).
[ಅಂತ್ಯ + ಯಮಕ]

ಅಂತರ (ನಾ). ೧. ವ್ಯತ್ಯಾಸ; ಭೇದ: ಕರಿಗಂ ಪರಮಾಣುಗಮಂತರ ಮಾವುದೊ ನಿಮಗಮಸುರವೈರಿಗಮೇನಂತರಮಂತೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧೦–೭); ಹತ್ತಕ್ಕೂ ಅರಕ್ಕೂ ಅಂತರವೆಷ್ಟು? (ರೂಢಿ); ಈ ಎರಡು ಭಿನ್ನರಾಶಿಗಳ

ಅಂತರವನ್ನು ಕಂಡುಹಿಡಿಯಿರಿ (ರೂಢಿ). ೨. ಹೋಲಿಕೆ; ಸಾದೃಶ್ಯ: ಮರವಣಿಗಂ ಬೀಣೆಗಮಂತರಮಾವುದೊ ಸುಕವಿ ರಚಿತ ಮೃದುಲಲಿತಪದ ಸ್ಫುರಿತಸರಸೋಕ್ತಿಗಂ ನಿಷ್ಠುರ ಕುಕವಿ ಕಟೂಕ್ತಿಗಳ್ಗಮೇನಂತರಮೋ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೬೫). ೩. ನಡುವಣ ರಂಧ್ರ: ಗವಾಕ್ಷಜಾಳಾಂತರಂಗಳಿಂದಂ ದಿಶಾವಲೋಕನಂಗೆಯ್ಯುತ್ತಿರ್ಪನ್ನೆಗಂ (ವಡ್ಡಾ ರಾ. ೯೩-೯). ೪. ಸಮೀಪ. ೫. ದೂರ: ಬಟಿಯಟ್ಟದಂದು ಬನ್ನಿಮೆಂದು ಪ್ರಿಯಂ ನುಡಿದಿರಿಸಿ ಕಿಱಿದಂತರಂ ಬಂದೊಂದು ತಾವರೆಗೆಱೆಯ ಮೊದಲೊಳ್ ನಿಂದು (ಪಂಪಭಾ. ೨-೯೫ ವ). ೬. ಮೇರೆ; ಎಲ್ಲೆ: ಧುರದೊಳ್ ಮೂಱುಂ ಲೋಕಂ ನೆರೆದಿರೆಯುಂ ಕುಡುವ ಪೊಟ್ಟಱೊಳ್ ಮೇರುವೆ ಮುಂದಿರೆಯುಂ ಬೀರದ ಬಿಯದಂತರಕ್ಕೆ ಕಿಱಿದೆಂದು ಚಿಂತಿಪಂ ಪ್ರಿಯಗಳ್ಳಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧-೪೮). ೭. ಕೆಚ್ಚು; ಸಾಮರ್ಥ್ಯ: ಮರುಳು ಸಾರಥಿ ನಮ್ಮ ನಾವ್ ಪತಿಕರಿಸಿಕೊಳಲಾಗದು ಕಣಾ ನೀನಱಿಯೆ ನಮ್ಮಂತರವ ನಾವಿನ್ನಾಡಿ ಫಲವೇನು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೪-೫೫). ೮. ಶಕ್ಯತೆ; ಸಾಧ್ಯತೆ: ನಳಿನನಾಳವು ಗಜದ ಕೈಯೊಡನಳವಿಗೊಡಲಂತರವೆ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೪-೪೮). ೯. ಬಿಡುವು; ವಿರಾಮ: ಚಿಂತಿಮಾಡುವರೇನ ಅಂತರಿಲ್ಲದ ಹಾಂಗ (ಗರತಿ. ೭೪). ೧೦. ನಡುವಣ ಸ್ಥಳ; ಮಧ್ಯಭಾಗ: ರಾಮಚಂದ್ರಂ ರಾಜ್ಯಮಂ ತ್ಯಜಿಸಿ ವಿಪಿನಾಂತರದ ವಾಸಮಂ ಕೈಕೊಳ್ಳುದೇಕೆ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೮೦-೬೬). ೧೧. ಕಾಲಾವಕಾಶ, ಸ್ಥಳಾವಕಾಶ ಇತ್ಯಾದಿ: ಆರು ತಿಂಗಳ ಅಂತರದಲ್ಲಿ ಇಷ್ಟು ಕೆಲಸ ನಡೆದು ಹೋಯಿತು (ರೂಢಿ). ೧೨. ಗುರಿ; ಉದ್ದೇಶ. ೧೩. ಆತ್ಮೀಯ; ಪ್ರೀತಿಪಾತ್ರ. ೧೪. ಒಳಬಟ್ಟೆ; ಒಳಉಡಿಗೆ. 'ಅಂತರೀಯ' ಪರಾ. ೧೫. ಸಂದರ್ಭ; ಸಮಯ. ೧೬. ಅಗಲಿಕೆ; ಬೇರ್ಪಡುವಿಕೆ. ೧೭. ಮರೆ. 'ಅಂತರಿತ' ಪರಾ. ೧೮. ಔನ್ನತ್ಯ; ಹಿರಿಮೆ; ಗೌರವ; ಮನ್ನಣೆ. ೧೯. ದೌರ್ಬಲ್ಯ; ನ್ಯೂನತೆ. ೨೦. ಕಾಲು; ಪಾದ. ೨೧. ನಾದ; ಧ್ವನಿ. ೨೨. ಅತಿಕ್ರಮ. ೨೩. ಆತ್ಮ; ಪರಮಾತ್ಮ. ೨೪. ಮನಸ್ಸು; ಹೃದಯ. ೨೫. (ಸಮಾಸದ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ) ಬೇರೊಂದು: ಉದಾ —ದೇಶಾಂತರ; ದೇಹಾಂತರ; ಕಾಲಾಂತರ; ಸ್ಥಲಾಂತರ: ಅವನು ಆಸ್ತಿಯನ್ನೆಲ್ಲ ಕಳೆದುಕೊಂಡು ದೇಶಾಂತರಕ್ಕೆ ಹೋದನು (ರೂಢಿ). ೨೬. [ಜೈನ] ಮುಕ್ತಿಗೆ ಯಾರೂ ಸಲ್ಲದಿರುವ ಕಾಲ: "ಮುಕ್ತಿಗಾರುಂ ಸಲ್ಲದಿರ್ಪ ಕಾಲಂ ಅಂತರಂ" (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೩೭೨); "ಮಜಹಿನಲಿ ಒಳಗುಡುವ ಸೀರೆಯಲಿ ಮಧ್ಯದಲಿ ತೆಜಹಿನಲಿ ಛಿದ್ರದಲಿ ಅಂತರಾತ್ಮಕನಲ್ಲಿ ಹೊಜಕೂಟದಲ್ಲಿ ಅವಸರದಲಿ ವಿಶೇಷದಲಿ ಅಂತರಾಹ್ವಯಮೆನಿಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೫೪-೬೭); "ಪಾದದೊಳಾತ್ಮನೊಳ್ ಮರಹಿನೊಳ್ ಮನದೊಳ್ ಪರಕೂಟದೊಳ್ ಮಹೋತ್ಸೇಧ ವಿಶೇಷಮಧ್ಯಗಳೊಳೊಂದೆಡೆಯೊಳ್ ಕ್ಷಣದೊಳ್ ವಿಯೋಗದೊಳ್ ನಾದವತಿಕ್ರಮಾಂಬರ ಬಿಲಂಗಳೊಳಂತರ ಶಬ್ದಮಕ್ಕುಂ" (ನಾನಾರ. ೭೭). ಅಂತರಂತರ = ೧. ಸಾಲಿನಲ್ಲಿ ನಡುನಡುವೆ ತಕ್ಕಷ್ಟು ಸ್ಥಳ ಬಿಟ್ಟಿರುವುದು. ೨. ಎತ್ತರದಲ್ಲಿ ಕ್ರಮಕ್ರಮವಾಗಿ ಏರುತ್ತ ಹೋಗುವ ಅಂತಸ್ತುಗಳುಳ್ಳ ರೀತಿ; ಮೆಟ್ಟಲು ಮೆಟ್ಟಲಾಗಿರುವ ಸ್ಥಿತಿ. ೩. ಅಂತಸ್ತು; ಮಹಡಿ: "ಪರಿವಿಡಿ ತಗಹು ಪಂಕ್ತಿ ಸಮವಂತರಂತರವಕ್ಕುಂ" (ಶಬ್ದಮಂ. ೧೦೬); "ಅಂತರಂತರದೊಳಂ . . . ನೆಲೆ" (ಶಬ್ದಮಂ. ೧೦೭). [ಸಂ.]

ಅಂತರಂಗ (ನಾ). ೧. ಒಳಭಾಗ; ಒಳಗು: ಚಕ್ಕಮಕ್ಕಿಯ ಕಲ್ಲಿನಂತರಂಗದೊಳಗ್ನಿ ಗುಪ್ತವಾಗಿರ್ಪಂತೆ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೨೩-೬೧೯). ೨. ಮನಸ್ಸು; ಹೃದಯ: ನುಡಿಸಿದನೆನ್ನಂ ನಲ್ಲಂ ಬಿಡಿಸಿದನೆನ್ನಂತರಂಗದನುತಾಪಮನೊಲ್ದುಡಿಸಿದನೊಳ್ಳುಡೆಯಂ (ಕವಿರಾ. ೩-೨೩೪); ವೇದನೆ ಪಿರಿದಾಯ್ತು ನಂದನ ಯಶೋದೆಯ ಗೋಪಿಯರಂತರಂಗದೊಳ್ (ಜಗವಿ. ೩-೯೧). ೩. ಒಳಗಿನ ಅಭಿಪ್ರಾಯ; ಉದ್ದೇಶ: ಅವನ ಅಂತರಂಗವನ್ನು ತಿಳಿಯುವುದು ಕಷ್ಟ (ರೂಢಿ). [ಸಂ. (ಅಂತರ್ + ಅಂಗ್ಯ)]

ಅಂತರಂಗವಿಡಿ (ಕ್ರಿ). ಮನಸ್ಸನ್ನು ಅರಿ; ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ತಿಳಿ: ಸರಿಬಂದವನ ಕಂಡೊಡೆ ಕೌಮುದಿಗಾಗ ಕರಗುವ ಶಶಿಕಾಂತದಂತೆ ನೆರೆಯಂತರಂಗವಿಡಿದು ಕೂಡಿದಲ್ಲದೆ ಪಿರಿದು ಸೈರಿಸರೇವೇಳ್ವೆ (ಕಂನವಿ. ೧೦-೨೮). [ಅಂತರಂಗ + ಪಿಡಿ$_1$]

ಅಂತರಂಗುಡು (ಕ್ರಿ). ೧. ಗುಟ್ಟನ್ನು ತಿಳಿಸು; ಅಂತರಂಗವನ್ನು ಹೊರಗೆಡಹು. ೨. ಅವಕಾಶ ಕೊಡು. ೧, ೨: ಏತಱಿಂದಱಿಯದಲ್ಲಿರದಿರ್ ಮಱಿದಾರ್ಗಮಂತರಂಗುಡದಿರನಾರತಂ ಮಱಿಯದಾಗಿಸು ನೀಂತನುಗಪ್ಪ ಯತ್ನಮಂ (ಕಾದಂಉ. ೪೦೭).

[ಅಂತರ + ಕುಡು$_1$ (< ಕೊಡು$_1$)]

ಅಂತರಂಗೆ (ನಾ). ಬೇಕಾದವಳು; ಅತ್ಯಂತ ಪ್ರಿಯಳು: ಇಂತು ನಡೆದು ಪತಿಗಂತರಂಗೆಯರಪ್ಪ ಕಾಂತೆಯರಿಗೆ ಕಯ್ಯೊಡನೆ ಸಂತಾನ ಸೌಭಾಗ್ಯ ಸಂಪತ್ತುಗಳನು ಶ್ರೀಕಾಂತನು ಕೈಸೇರಿಸುವನು (ಹದಿಬ. ೩-೫೦).

[ಸಂ. ಅಂತರಂಗಾ]

ಅಂತರಕಾಲ (ನಾ). [ಜೈನ] ಒಂದು ಗುಣಸ್ಥಾನವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಬೇರೆಯ ಗುಣಸ್ಥಾನಕ್ಕೆ ಹೋದ ಜೀವವು ತಿರುಗಿ ತನ್ನ ಗುಣಸ್ಥಾನವನ್ನು ಸಂಪಾದಿಸುವವರೆಗಿನ ನಡುವಣ ಕಾಲ: "ಒಂದು ಗುಣಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಇರುವ ಜೀವವು, ಆ ಗುಣಸ್ಥಾನವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಅನ್ಯಗುಣಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿಯೂ ಹೋಗುವುದು. ಆ ಜೀವವು ತಿರುಗಿ ತನ್ನ ಗುಣಸ್ಥಾನವನ್ನು ಸಂಪಾದಿಸುವವರೆಗಿನ ನಡುವಿನ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಅಂತರಕಾಲವೆನ್ನುವರು" (ಜೈನಪ. ೩೧೬). [ಅಂತರ + ಕಾಲ]

ಅಂತರಗಂಗೆ (ನಾ). ೧. ಕೊಳಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಬೇರೆ ಬಗೆಯ ಜಲಾಶಯಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಬೇರು ನೆಲವನ್ನು ಮುಟ್ಟದಂತೆಯೇ ನೀರಿನ ಮೇಲೆ ತೇಲಿ ಬೆಳೆಯುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗಿಡ: ಅಂತರಗಂಗೆಯಲ್ಲಿ ವಿಧವಿಧದ ಎಲೆಗಳ ಆಕಾರವು . . . ಕಾಣಿಸುತ್ತದೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೬-೨೭೫); ಈ ವರ್ಗದವುಗಳನ್ನು ಅಂತರಗಂಗೆ (Hyacinth) ಎಂದು ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ (ಬಾಲಪ್ರ. ೩೦೬). ೨. ಪ್ರವಾಹ; ಮೇಲೆ ಕಾಣಿಸಿಕೊಳ್ಳದೆ ಒಳಗೇ ಹರಿಯುವ ನೀರು; ಗುಪ್ತಗಾಮಿನಿ. [ಅಂತರ + ಗಂಗೆ]

ಅಂತರಚಂಡು (ನಾ). (ದಕ. ಕಿ) ಮೇಲಕ್ಕೆ ಎಸೆದಾಡುವ ಚಂಡು.

[ಅಂತರ + ಚಂಡು]

ಅಂತರತಮ (ನಾ). ಅತ್ಯಂತ ಆಂತರಿಕನಾದವನು, —ಆಪ್ತನಾದವನು: ಅಂತರತಮ ನೀ ಗುರು, ಹೇ ಆತ್ಮತಮೋಹಾರಿ! ಜಟಲ ಕುಟಲ ತಮ ಅಂತರಂಗ ಬಹುಭಾವ ವಿಪಿನ ಸಂಚಾರಿ (ಅಗ್ನಿಹಂ. ೮೮). [ಸಂ.]

ಅಂತರತಾವರೆ 'ಅಂತರದಾಮರೆ' ನೋ.

ಅಂತರದಾಮರೆ, ಅಂತರತಾವರೆ (ನಾ). ಅಂತರಗಂಗೆ ಎಂಬ ಗಿಡದ ಒಂದು ಬಗೆ. ಅಂತರತಾವರೆ (ಮೃಔಗಿ. ೩೩-೬೨೯).

[ಅಂತರ + ತಾಮರೆ]

ಅಂತರಪಿಶಾಚಿ (ನಾ). ೧. ಎತ್ತಲೂ ಗತಿಯಿಲ್ಲದೆ ಗಾಳಿಯಲ್ಲಿ ಅಲೆದಾಡಿ ಸಂಕಟಪಡುವ ಗಂಡು ಅಥವಾ ಹೆಣ್ಣು ದೆವ್ವ; ಪ್ರೇತಕಾರ್ಯಗಳು ನಡೆಯದ ಕಾರಣ ಸದ್ಗತಿ ಕಾಣದೆ ಕಷ್ಟಪಡುವ ಜೀವ: ಸತ್ತವರೆಲ್ಲ, ಅದರಲ್ಲೂ 'ಖೂನಿ'ಯಾಗಿ ಸತ್ತವರೆಲ್ಲ ಅಂತರಪಿಶಾಚಿಗಳಾಗಿ ಸುತ್ತುತ್ತಾರೆಂದು ಹಿರಿಯರು ಕಿರಿಯರಿಗೆ ಕತೆಮಾಡಿ ಹೇಳುತ್ತ ಬಂದಿದ್ದಾರೆ (ಬನಸಿ. ೪೭). ೨. [ಆಲಂ] ನೆಲೆಯಿಲ್ಲದೆ ಹಿಂಸೆಪಡುತ್ತಿರುವ ಪ್ರಾಣಿ. [ಅಂತರ + ಪಿಶಾಚಿ]

ಅಂತರಬೆಂತರ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಪಿಶಾಚಿ: ಅಂತರಬೆಂತರ ಕಾಳಯ್ಯ ಮಾಳಯ್ಯ ದೂಳಯ್ಯ ಕೇತಯ್ಯಗಳೆಂಬ ನೂಱು ಮಡಕೆಗೆ ನಮ್ಮ ಕೂಡಲ ಸಂಗಮದೇವ ಶರಣೆಂಬುದೊಂದು ದಡಿ ಸಾಲದೆ! (ಬಸವ. ೫೫೭). [ಅಂತರ + ಬೆಂತರ]

ಅಂತರಮಾಡು$_1$ (ಕ್ರಿ). ತಡಮಾಡು; ಸಾವಕಾಶಮಾಡು: ಅಂತರ ಮಾಡದೆ ಪೇಳ್ವೆವು ಲಾಲಿಸು ಕಾಂತಾಜನದ ಕಪಟವ (ಪ್ರಭಂಜ. ೨–೧೮೯); ಅಂತದ ಕಂಡಾ ಜನರೆಲ್ಲ ರೂಪಜಯಂತನ ಭದ್ರಲಕ್ಷಣಕೆ ಅಂತರಮಾಡದಚ್ಚರಿವಡುತವೆ ಕಡುಸಂತಸದಿಂದೊಡವರಲು (ಪ್ರಭಂಜ. ೨–೮೫). 'ಅಂತರಿಸು' ಪರಾ. [ಅಂತರ + ಮಾಡು$_1$]

ಅಂತರಮಾಡು$_2$ (ನಾ). ಮೇಲಿನ ಚಾವಣಿ. [ಅಂತರ + ಮಾಡು$_2$]

ಅಂತರಲಗಡ (ನಾ). ಜಟ್ಟಿವರಸೆಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಪೊಸಗೆ ಕಕ್ಕವಡುಮ್ಮೆ ಹುಗ್ಗಮಂತರಲಗಡಂ . . . ಪಟ್ಟ ಕತ್ತರೆಗಳೆನಿಪ್ಪ ಜಟ್ಟಿಗರ ಬಿನ್ನಣಮೊಪ್ಪೆ ಕಡಂಗಿ ಕಾದಿದರ್ (ತ್ರಿಪುವಿ. ೨೬–೧೮). [ಅಂತರ + ಲಗಡ]

ಅಂತರವಟ್ಟ (ನಾ). ಒಂದು ಅಳತೆ (?): ಮೊಟ್ಟೆಯ ಸುಂಕವೊಳಗಾಗಿ ಅರ್ದ್ಧಾದಾನ ಅಲ್ಲಿ ಅಂತರವಟ್ಟದಿಂ ತೀವಿದ ಎತ್ತಿನ ಅಡಕೆಯ ಹೇಱಿಂಗೆ ಮೇಲಡಕೆ ನೂಱಯ್ವತ್ತು (ಎಇ. XIX, ೩೯–೫೨; 1144).

[< ಅಂತರ + ?]

ಅಂತರವಲ್ಲಿ (ನಾ). ನೆಲಕ್ಕೆ ಬೇರು ಬಿಡದೆ ಅಂತರಾಳದಲ್ಲಿ ಬೆಳೆಯುವ ಒಂದು ಬಳ್ಳಿ. [ಅಂತರ + ವಲ್ಲಿ$_2$]

ಅಂತರಶೈವ (ನಾ). ಶೈವರಲ್ಲಿ ಒಂದು ಭೇದ: ಆದಿಶೈವ ಮಹಾಶೈವ ಅನುಶೈವ ಅಂತರ (ಅವಾಂತರ) ಶೈವ ಪ್ರವರಶೈವ ಅಂತ್ಯಶೈವ ಎಂಬ ಈ ಆಱು ಶೈವದ ನೀತಿಯಲ್ಲ (ಸಿದ್ಧೇವ. ೯). [ಅಂತರ + ಶೈವ]

ಅಂತರಶೌಚ (ನಾ). ಒಳಗಿನ ಶುಚಿತ್ವ; ಅಂತರಂಗಶುದ್ಧಿ; ಮನೋನೈರ್ಮಲ್ಯ: ಅಸೂಯೆ ಮೊದಲಾದ ಮಲಗಳಿಲ್ಲದಂತೆ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವುದರ ಪೆಸರು ಅಂತರಶೌಚವೆನಿಸುವುದು (ಮುಮುಕ್ಷು. ೨).

[ಅಂತರ + ಶೌಚ]

ಅಂತರಸ್ಥ (ಗು). ಒಳಗಿರುವ: ಜಿನಚಂದ್ರಕುಮಾರಂ ಕ್ಷೀರನೀರಪೂರಪ್ಲವಾಂತರಸ್ಥಂ ಪೋಲ್ತಂ ಕನಕರುಚಿಯಿಂದಮಾ ಪಳಿಕಿನ ಕೊಡನೊಳಗಿರ್ದ ನಂದದೀವಿಗೆಯಿರವಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೦–೪೨). [ಸಂ.]

ಅಂತರಾಂತರ (ನಾ). ೧. ನಡುನಡುವೆ: ಆ ಜಂಬೂದ್ವೀಪದ ನಟ್ಟ ನಡುವೆ . . . ಅಂತರಾಂತರ ನಿರಂತರ ಕಾಂತ ಸೋಮ ಯಮ ವರುಣ ಕುಬೇರ ಪ್ರಮುಖ ಲೋಕಪಾಲಾಭಿಯೋಗ್ಯ ದಿಗ್ಗಜೇಂದ್ರದೇವ ವಿಹಾರ ಪ್ರಾಸಾದಾಭಿರಾಮಮುಂ (ಆದಿಪು. ೧–೪೯ ವ); ಏಂ ಸಲುಗೆಯೊ ಮುರಾರಿಯೆಡೆಯೊಳ್ ದ್ವಾರಪಾಲಕರ್ ತಡೆಯರೊರ್ವರುಮಂತರಾಂತರದೊಳು (ಜೈಮಿಭಾ. ೬–೪೨). ೨. ಆಂತರಿಕವಾದ ಸಾಮರ್ಥ್ಯ: ಅನೆಯೈತಂದು ಅವಗಡಿಸಿ ಮಾಡುವ ಪರಿಯನೆಲ್ಲವನಱಿದು ಮುಳಿಸಿಂದುಪಾಯದ ತವಕದಿಂ ತನ್ನಂತರಾಂತರವಂ ವಿಚಾರಿಸದೆ (ಬಸಪು. ೧೮–೪೩, ೪೪).

[ಅಂತರ + ಅಂತರ]

ಅಂತರಾಟ (ನಾ). ೧. ಅಂತರಾಳ; ಗಗನ; ಎತ್ತರದ ಪ್ರದೇಶ: ಕೆಂಪನೆ ಹೆಣ್ಣಿಗು ಸಂಪಗೆ ಹೂವಿಗು ಅಂತರಾಟದ ದೋರಹುಣಿಸೆಯ ಹಣ್ಣಿಗು ಎಂಥೋರು ಬಾಯಿ ಬಿಡುವರು (ಹೆಮಪ. ೨೨–೮). ೨. ಯಾವ ಆಸರೆಯೂ ಇಲ್ಲದೆ ನೇತಾಡುತ್ತಿರುವ ಸ್ಥಿತಿ: ಎಂಥೆಂಥವರಿಗೋ ಅಂತರಾಟ ಕಾಲು ಮುರಿದವರಿಗೆ ಕೈಲಾಸವಂತೆ (ಗಾದೆ).

[ಸಂ. ಅಂತರಾಲ]

ಅಂತರಾತ್ಮ (ನಾ). ೧. ಜೀವಾತ್ಮ. ೨. ಹೃದಯ ಮಧ್ಯವರ್ತಿಯಾದ ಬ್ರಹ್ಮವಸ್ತು; ಪರಮಾತ್ಮ: ಜೀವಾತ್ಮ – ಅಂತರಾತ್ಮನ ಸುದ್ದಿಯ ಬೆಸಗೊಂಬರೆ ಹೇಳಿಹೆ, ಕೇಳಿ ಭೋ (ಬಸಪು. ೯೨೬); ಯಾರೇ ಆಗಲಿ ಅಂತರಾತ್ಮ ಮೆಚ್ಚುವಂತೆ ಕೆಲಸ ಮಾಡಬೇಕು (ರೂಢಿ).

[ಸಂ. ಅಂತರಾತ್ಮನ್ (ಅಂತರ್ + ಆತ್ಮನ್)]

ಅಂತರಾಯ (ನಾ). ೧. ಅಡ್ಡಿ; ವಿಘ್ನ: ಅಧ್ಯಯನಾಂತರಾಯಮಂ ಮಾಡಲೆಂದವರೋದುವಾವಾಸದೊಳ್ ಸಂಕ್ಲೇಶಮಾಗೆ ಸಾರಮೇಯಪೂತಿ ಕಳೇವರಮನಿಕ್ಕಿದೊಡೆ (ಆದಿಪು. ೩–೩೮ ವ). ೨. [ಜೈನ] ಮೋಕ್ಷವನ್ನು ಬಯಸಿ ಮುಂದುವರಿಯುವವರಿಗೆ ನಡುವೆ ಉಂಟಾಗುವ ತೊಡಕು: ಅಂತರಾಯಮುಂ ದಾನಲೋಭ ಭೋಗೋಪಭೋಗ ವೀರ್ಯಾಂತರಾಯ ಪ್ರಕಾರದಿಂ ಪಂಚವಿಧಮಕ್ಕುಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೨–೧೧ ವ); ಕರುಣಂ ಕೈಮಿಗೆ ಕಂಡಾದರದಿಂ ಮನ್ಯುಮಿಕ್ಕು ನಯನ ಜಲಂಗಳಂ ಸುರಿದಿನ್ನೆಗಮಲ್ಲಿರ್ದಂತರಾಯದಿಂ ಬಂದಿರೀಗಳ್ (ಸುಕುಮಾ. ೫–೩). 'ಅಂತರಾಯ ಪಂಚಕ' ಪರಾ. ಅಂತರಾಯಮಾಡು = ಅಡ್ಡಿ ಪಡಿಸು: ನ್ಯಾಯಧೋರಣೆಗೆ ಅಂತರಾಯ ಮಾಡುವುದು ಯಾರಿಗೂ ಧರ್ಮವಲ್ಲ (ಕೆಲನೆ. ೨೪೪). [ಸಂ.]

ಅಂತರಾಯಪಂಚಕ (ನಾ). [ಜೈನ] ದಾನಾಂತರಾಯ, ಲಾಭಾಂತರಾಯ, ಭೋಗಾಂತರಾಯ, ಉಪಭೋಗಾಂತರಾಯ ಮತ್ತು ವೀರ್ಯಾಂತರಾಯ ಎಂಬ ಐದು ಬಗೆಯ ವಿಘ್ನಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ದೌನ ಲಾಭ ಭೋಗೋಪಭೋಗ ವೀರ್ಯಾಂತರಾಯ ಪಂಚಕಮುಮಂ ನಿರ್ಮೂಳಮಪ್ಪಂತೊರ್ಮೊದಲೆ ಕಿಡಿಸಿ (ಆದಿಪು. ೧೦–೧೪ ವ).

[ಅಂತರಾಯ + ಪಂಚಕ]

ಅಂತರಾಲ, ಅಂತರಾಳ (ನಾ). ೧. ನಡುವಣ ಪ್ರದೇಶ ಅಥವಾ ಕಾಲ. ೨. ನಡುವಣ ವಸ್ತು. ೩. ಒಳಭಾಗ; ಮಧ್ಯಭಾಗ. ೪. ಈಶಾನ್ಯ, ನೈಋತ್ಯ ಮುಂತಾದ ವಿದಿಕ್ಕುಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು. **ಅಂತರಾಳ**: ೧. ಹೃದಯಕಮಳಮಧ್ಯದ ಅಂತರಾಳದ ಏಕಪೀಠದ ಸಿಂಹಾಸನದ ತೆಱಹ ಕೊಡು ಕೂಡಲಸಂಗಮದೇವಾ (ಬಸವ. ೮೪೪); ಅಂತರಾಳದೊಳಿರ್ದ ವಿಭಕ್ತಿಯೆಲ್ಲಂ ಪೋಕುಂ (ಶಮದ. ೧೬೨ ವೃತ್ತಿ). ೩. ಅವನ ಈ ನುಡಿಗಳ ಪ್ರತಿಧ್ವನಿಯು ಅವಳ ಭಾವಾತುರವಾದ ಹೃದಯದ ಅಂತರಾಳದಲ್ಲಿ ಏಳುತ್ತಿತ್ತು (ಪರಿಣೀ. ೩೭). [ಸಂ.]

ಅಂತರಾಳ 'ಅಂತರಾಲ' ನೋ.

ಅಂತರಾಳಿಕೆ (ನಾ). ಒಳಆಡಳಿತದ ಪ್ರದೇಶ (?): ಹೆಗ್ಗಡೆ ಸಿರಿಯಣ್ಣಂ ತನ್ನಂತರಾಳಿಕೆಯ ಮೂಲೆವರ್ತ್ತ ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಹೆಜ್ಜುಂಕದಧಿಕಾರಿ ಚಾವುಂಡರಾಯನಂ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೨೯, ೬೨–೧೦; 1319).

[ಅಂತರ + ಅಳಿಕೆ]

ಅಂತರಿಕ್ಷ (ನಾ). ೧. ಆಕಾಶ: ಸಮಸ್ತ ಸುರಗಣಂ ನೆರೆದು ಬಂದಂತರ್ಹಿತ ರೂಪದಿಂದಂತರಿಕ್ಷದೊಳ್ (ಜಗವಿ. ೨–೯೫ ವ). ೨. ಭೂಮಿಗೂ ಆಕಾಶಕ್ಕೂ ನಡುವಣ ಪ್ರದೇಶ; ಅಂತರಾಳ. ೩. ನಿಲುಕದಷ್ಟು ಎತ್ತರ: ಅವನು ಅಧಿಕಾರಕ್ಕೆ ಬಂದ ಈಚೆಗೆ ಅಂತರಿಕ್ಷದಲ್ಲಿದ್ದಾನೆ (ರೂಢಿ). [ಸಂ.]

ಅಂತರಿಕ್ಷನಿಮಿತ್ತ (ನಾ). ಆಕಾಶದಲ್ಲಿ ಗ್ರಹ ನಕ್ಷತ್ರ ಮೊದಲಾದವುಗಳ ಸ್ಥಿತಿ ಚಲನಾದಿಗಳ ಆಧಾರದಿಂದ ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳುವ ಶಕುನ: ಚಂದ್ರಾದಿತ್ಯಗ್ರಹನಕ್ಷತ್ರಂಗಳಂ ನೋಡಿ . . . ಪೇಳ್ವುದಂತರಿಕ್ಷನಿಮಿತ್ತ ಮೆಂಬುದು (ಶ್ರಾವಕಾ. ೯೩–೨೦). [ಅಂತರಿಕ್ಷ + ನಿಮಿತ್ತ]

ಅಂತರಿತ (ಗು). ೧. ಬೇರ್ಪಡಿಸಲ್ಪಟ್ಟ; ಸ್ಥಳಾವಕಾಶ ಪಡೆದ: ಲಕ್ಷಯೋಜನಾಂತರದೊಳೊಂದೊಂದೋರೊಂದು ರಜ್ಜುಪ್ರಮಾಣಾಂತರಿತಂಗಳಕ್ಕುಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೭–೮೪ ವ). ೨. ದೂರಗೊಳಿಸಲ್ಪಟ್ಟ. ೩. ಮರೆಯಾದ; ಒಳಗೆ ಹುದುಗಿದ. ೪. ತಡೆಹೊಂದಿದ. [ಸಂ.]

ಅಂತರಿತೆ (ನಾ). ದೂರಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟವಳು; ಅಗಲಿಕೆ ಹೊಂದಿದವಳು: ಆತ್ಮವಲ್ಲಭಾಂತರಿತೆಯನ್ನೆನ್ನಂ ಬಿಸಗೊಳ್ವುದೆ ಪೇಟ್ಟಿಸಿ ತತ್ಪ್ರಪಂಚಮಂ (ಕಾದಂಪು. ೭೦೪). [ಸಂ. ಅಂತರಿತಾ]

ಅಂತರಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ನಿಂತುಹೋಗಿಸು: ಅನ್ತಾ ಧರ್ಮಂ ಬಹುಕಾಲಾಂತದೊಳನ್ತರಿಸಲದಿಸೆ ಬಲ್ಲಾಳಮಹೀಕಾಂತಾಮಾತ್ಯಂ ಸ್ಥಿರಮಪ್ಪಂತು ಪುನರ್ಪ್ರತ್ತಿಸಲಮಾಗಿ ವಿನಯದಿಪಿತ್ತಂ (ಮೈಶಾ. ೧೯೩೫, ೪೯–೮೫ ; 950); ತನ್ನ ತಪ ಹರಿಪದ ಸಮಾರಾಧನೆಗಳಂತರಿಸಿದವು (ಶಿಭಾಗ. ೫–೮–೩೧). ೨. ಮರೆಯಾಗು ; ಕಾಣಿಸದೆ ಹೋಗು : ಕೆಜಿದು ಪೊಬ್ಬು ಕೋಸಾಮು ಬಂಧದೊಳ್ ಕೋಸಾನುಬಂಧಮುಂ ಸಮುರಾನುಬಂಧಮುಮಂತರಿಸಿರ್ದಿರ್ (ಗವಾಯು. ೪–೧೩ ಸ) ; ಪುಡಿದ ಕಠಿಣ ಕಲ್ಲಂಗಳ ಮಗ್ಗುಲೊಳ್ ಕೆಲರಡಗಿ ಹರಣವನುಳುಹಿಕೊಂಡರು . . . ಕೆಡಿದು ಬಿದ್ದಿಹ ಮುಂಡಗಳ್ ಯೆಡೆಯೆಡೆ ಯೊಳಂತರಿಸಿದುದು ಕೆಲಬರು (ಕೆವೀಗಯು. ೨೫–೬೮). ೩. ಒಳಕ್ಕೆ ಬರು ; ಒಳಹೊಗು : ಎಲ್ಲರುಮನ ಮೆಟ್ಟಿಬರೆ ಕೆಲರ್ ಪಿಡಿಕೆಗಳಪ್ಪಾಸುಳ ಮೆಂದು ಮೆಟ್ಟಿ ಬರಲೊಪ್ಪದೆ ಪ್ರಾಸುಕವಪ್ಪ ಮಾರ್ಗದೊಳವರಂತರಿಸೆ ನೀಮಿಬರಂತರಿಪೆಕೆ ಬಂದುದಿಲ್ಲಿಗೆ (ಜಾತ್ರಿಂಪು. ೭೩). ೪. ಭೇದಿಸು ; ಛಿದ್ರಿಸು : ದುವಿನ ಗಜಮನ್ತರಿಸಲ್ಕು ಹಾಯಿ ಹೆಡೆಯಂತರಿಸಿ ಸಿಳ್ಳಿಕ್ಕಿ ಬಿಡಯಂವಿಲ್ಲದೆ ತಂದದ್ದಿಯಂತ್ಕಂಗಳ ತಡೆಯದೆಲ್ಲವ ಕೊಟ್ಟ ರವಗೆ (ಮೇಚಿತ. ೧೯–೫೮). ೫. ಬಿಡು ; ತ್ಯಜಿಸು : ಅಯುಧಧಿಕ್ಕಿ ದವಂಗೆ ವೀರದ ಮಾತಿಕೆ ? ಲಿಂಗವಂತರಿಸಿದವಂಗೆ ಒಳುನುಡಿಯೆಕೆ ? (ಬಸವ. ೬೬೨) ; ನಿಯತಂ ಬೇಸಗೆಯೊಳ್ ಬಯ್ಕೆಯುಮಾ ಪಗಲು ಮೊದು ದಿವಸಮಂತರಿಸದೆ ಮಾಗಿಯೊಳ್ಬಚ್ಚಾಲದೊಳ್ ಭೂಮಿಯೊಳಂ ಪದನಜಿಹಂ ನೀರಿನಿತ್ತುಗೆ ಬಲ್ಲರ್ (ಲೋಕೋಪ. ೬–೮) ; ನಿಯತವಾದೆಮ್ಮ ವ್ರತವನಂತರಿಸದೊಬ್ಬಳ್ ಹಾಲಲಗಣಾಗರಭವಾಕೆಯ್ವುಂ ಶಂಭುವಿಗುಣ ಬದಿಸು ಕಂಡ (ಬಸಪು. ೧೧–೩) ; ಅಳಿವಾ ಸತ್ವದಿನವೆಂದುದಿಸುವನು ಬಳಿಕೆಮ್ಮ ರಭಿಪತಿಯಾ ಒತ್ತಬರದಾಹವಕೆ ತನುವನು ತೆತ್ತು ನಿಲುವವ ರಾರು ನೆಜೆ ದುರ್ವ್ಯತ್ಕನವಿರು ನಮ್ಮಡಿಂದಂತರಿಸಿದನು ಹನುಮ (ತೊರಾ. ೫–೨–೪೯). ೬. ತಡಮಾಡು ; ; ವಿಳಂಬ ಮಾಡು ; ತಡೆದಿರು : ಇಂತೊರೆದು ಮೃದುಶರೀಪಸನುಮಾತದವೊಲ್ ಸೂಕ್ಷ್ಮಮೆ ನಿಪ ತುಪ್ಪುವ ತತಿಯಂ ದಂತುರಮಾದೆನ್ನಂಗಮನಂತರಿಸದೆ ಕರದಿನೆಬಿದಂ ಮನದಬಲಂ (ಕಾದಂಉ. ೭೩೦) ; ಕೆಲದ ನೆಲದರಸುಮಕ್ಕಳ್ಳ ನಲಂಘ್ಯಬಲರಂ ತಗುಲ್ಚು ಳಕ್ಕಿಮೊದಲೆಯೊಳ್ ನೆಲೆವಿಡು ಮಾಡಿ ನಿಮ್ಮಂ ಬಲಭದ್ರಂ ತಂಪದಿಸನಂತರಿಸುವನೇ (ಪಂಣಾಮ. ೬–೧೭೩) ; ತೊರೆದ ಕುಚಂಗಳಿಂದೆ ಕೆಡಿಸಸಂ ನಸೆಯಂ ಮೃಗಮಂ ಕುರಂಗಿ ಸಾರ್ವರಲಿಡೆಗೊಂಡು ಳಲ್ದುದಿನೆರಿಲ್ಯಂತಿಯಾಗಿ ಕಿರಾತನಿಚ್ಛೈದಂತರಿಸದೆ ಪುಲ್ಲ ಸಾರ್ದಿ ಮಗನಂ ಮೊಲೆಯುಂ ನೆರೆದೇಣನಂ ಬಜಿಕ್ಕೈದರಿದುಯಾಯ್ತು ಕೇವಲಮೆ ದೇಹಿಗೆ ಸಂಸೃತಿಮೇಹಬಂಧನಂ (ಜಗಪ. ೧೬–೨೨) ; ಇಂದು ತನಕ ಶ್ರೀಕಾಂತೆಗೆ ತನುಜೋದಯವು ಅಂತರಿಸಿದುದಿನ್ನು ಜನಯಿಸುವನು ವ್ಯಕರಂತ ಕುಮಾರ ಚಂದ್ರಮನು (ಚಂಪ್ರಸಾಂ. ೪–೧೪). 'ಅಂತರ ಮಾಡು' ಪರಾ. ೭. ನಿಷ್ಪ್ರವಾಗು ; ಇಲ್ಲದಂತಾಗು ; ತೀರಿಹೋಗು: ಚಿತ್ತವಿಸು ಭೂಪಾಲ ಪಾಂಡವರತ್ತ ವನವಾಸಕ್ಕೆ ನಡೆಯಲ್ಕಿತ್ತ ಬಂದವ್ವ ಮುನ್ನಿನೋರಲಂತರಿಸಿತಾಗಿ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೧–೧೪) ; ದಾರಿಯಲಿ ತಸ್ಕರರು ಸುಲಿದಾ ನಾರಿಯರತಿಳಿದೊಯ್ಕಂಬರ್ಜನಿ ವಿರಥನವಂತರಿಸಿ ಟಿಂತಿಸಿ ವ್ಯಥೆಪ್ಪಿ ಬ್ಬನೇ ಬರುತ (ಶಿಭಾಗ. ೧೧–೩೬–೨೮) ; ತೆಜಸಿದೀಗರ್ಜುನನು ಪಾಯದಿ ಹರಣ ತನಗಂತರಿಸುವನ್ನೆಗಮಜಿಪಿಂ ಸಲಹುವೆನು (ಕೋಗಯ. ೨೦–೬೨) ; ಧರೆಯೋಲೆ ಕೃತಿಯ ದೋರ್ಬಲಿಯೆಂಬ ಕವಿ ತಾನು ವಿರಚಿಸಿ ತುದಿಯೊಳಂತರಿಸೆ ತರಳನಹುದು ನಾನು ನಾಯಕಾತಿಶಯವೆತ್ತಿರೆ ಪೇಳ್ದ ನಿದ ಪೂರ್ತಿಯಾಗಿ (ಜಾಗಳು. ೬೭–೧೯) ; ಇರುತಿರೆ ದಾಸಿ ಅಂತರಿಸಿ ಪೋದಳು ಬಾಲ ಪರಪುಟ್ಟನಾದುದ ಕಂಡು (ಆಂ ರ್ಪ ಹಾ. ೧–೨೭). ೮. ನಡುವೆ ಜಾಗವನ್ನು ಬಿಡು ; ಅವಕಾಶ ಮಾಡಿಕೊಡು : ಆತಮನುಂ ಕಡಿಸಲ್ ಸಂಜಾತವಯಂ ಬಗೆದು ತದ್ಬುಹಾಭ್ಯಿಗಳೊಳ್ ಎರಡಜೆಯೊಳ ಚಂದ್ರಾದಿತ್ಯರಿಗನಾಗಳ್ ಬರೆದು ಕಾಕಿಣರತ್ನದೊಳು ಸ್ಫುರಿತಮನರತ್ನದೊಳಮಂತರಿಸುತ್ತುಂ ಯೋಜನಕ್ಕೆ ಬರೆದೊಂದೊಂದಂ ದಿಸಿಲಂ ಬೆಲ್ದಂಗಳುಮಂ ಪಸರಿಸೆ ಕಬ್ಬಲ್ಲೆ ತೆರೆಲ್ಲ ತಾಳ್ಗೊಡೆ (ಅವಪ. ೧೩–೪೪, ೪೯,೫೦) ; ನೆರೆದು ಬರುತಿಹವರಿಗೆಲ್ಲಲ್ಲಂತರಿಸಿ ದಾರಿಯಂಗಳಿ ಧರರದು ವುರವಣಿಸಿ ವೀರಾವತಾರರು ಮೂವಲ್ಕೆತರಲು (ಬಸವ. ೬೧–೩೪). ೯. ಅವಕಾಶ ಮಾಡಿಕೊ : ಅನುನಯವನವಂಗೀಕರಿಸಿ ನೃಪಜನ ಸಗಗದಿನಂತರಿಸಿ ಕುಳ್ಳಿರ್ದುದಲ್ಲಲ್ಲಿ (ತೊರಾ. ೧–೧೫–೨೧). ೧೦. ಮರೆ ಮಾಡು : ಇಂತರುತಿರೆಳ್ಳ ಕೌಂಡಿನ್ಯನೆಂಬೆರ್ವ ಮುನಿವರ ತನ್ನ ಮನೆಗೆ ಬಲಿಅತಂರ ಸತ್ಕರಿಸಿ ಚಂತೆತ್ತಿರಲನಪಡೆಸಿನೆಂದು ಬೆಸಗೊಂಡೊಡವಳ ಪ್ರತಿಕೂಲತೆಯನು ಅಂತರಿಸದೆಲ್ಲಮಂ ಪೇಳ್ದೊಡೆ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೦–೨೫). ೧೧. ದೂರ ನೆರೆ : ಬರಲು ಕಂಡಡೆ ವಂದಿಸುತಲಂತರಿಸಿ ಏಗೆ ಹತ್ತಿರವಿಸ ನಡತಿತರದ ದೂರವ ಸಾರದೀ ಪರಿ . . . ಬೆಸಸಿದನರವರಿಸರ ಕ್ಷಣ ಕೆ ಮಾಡುವನವನೆ ಸೇವಕನು (ಉವ್ಯಾಉ. ೨–೧೦೬). ೧೨. ಆಶ್ರಯಿಸು : ಸಂತತಿನಿ ದೇವಿಯಂಲ ಬಳಿಕಾಶಾಂತೆ ಕಾಪಿನ ನಾರಿಯರು ಸಹಿತತಂರಿಸಿದಳು ಪಿಡ್ಡೆಯನು (ತೊರಾ. ೫–೨–೨೩). [ಅಂತರ + ಆಸ್ಯು]

ಅಂತರೀಕ್ಷಣೆ (ನಾ). ಒಳಹೊಕ್ಕು ನೋಡುವುದು ; ಒಳನೋಟ : ವಸ್ತುಸಾತ್ಕಾರಾದಂತರೀಕ್ಷಣೆಯಿಂದ ಶಾಸ್ತ್ರತನದಿಂದಲ್ಲ (ಮಂಳಾ.ಟೀ). [ಸಂ. ಅಂತರೀಕ್ಷಣ (ಅಂತರ್ + ಈಕ್ಷಣ)]

ಅಂತರೀಕ್ಷ (ನಾ). ದ್ಯೀಪ ; ನೀರು ಸುತ್ತುವರಿದ ನೆಲಗುಡ್ಡೆ : ಕಲಬ್ಧ ವ್ಯೂಹಾಂತರೀಪಂ ತುರಗಬಲಕರಂಗಂ . . . ಸೈನ್ಯಾರ್ಣವಂ (ಜಗಪ. ೧೬–೬೯). [ಸಂ.]

ಅಂತರೀಯ (ನಾ). ೧. ಉಡಿಗೆ. ೨. ಒಳ ಉಡಿಗೆ ; ಉಳ್ಳುಡೆ. ೩. ನಡುವಿನ ಕೆಳಕ್ಕೆ ಉಡುವ ವಸ್ತ್ರ : ನಾಭಿವಿಲಂಬಮಾನಲಂಬಸ್ತನ ವಿಸ್ರಸ್ತಾಂತರೀಯೋತ್ತರೀಯ ವೃದ್ಧಧಾತ್ರೀ ನರ್ತನ ಪರೀಕ್ಷಣ ಜನಸಾ ಜಕ್ಷತ ಹಾಸಭಾವಸಮಂ (ಅವಪ. ೪ – ೩೫ ನ) ; ಗರಿಗಾತರಿಂಗತರಲ ದುಕುಲ ವಸನಾಂತರೀಯೋತ್ತರೀಯಂ ಅಭಿವ ಸುಜಾತ ಪಾರಿಜಾತ ಸುಮನಶ್ಶೇಖರಂ (ಶಾಂಪು. ೭–೧೨ ಪ). [ಸಂ.]

ಅಂತರ್ಗಡು (ಗು). ೧. ಒಳಗೆ ಹುಳುಗಿಳುಕ್ಕು ; ಹುಳು ತುಂಬಿದ. ೨. ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಬಾರದ ; ನಿರರ್ಥಕ: "ಅಂತರ್ಗಡುಯೆಂಬುದು ಅಪ್ರಯೋಜನಂ" (ಹಲಾಯು. ೧೨೭–೯೯).

[ಸಂ. (ಅಂತರ್ + ಗಡ್ಡು)]

ಅಂತರ್ಗತ (ಗು). ೧. ಒಳಕ್ಕೆ ಹೋದ ; ಒಳಹೊಕ್ಕು. ೨. ಒಳಗೆ ನೆಲಸಿದ ; ಒಳಗಿರುವ. ೩. ಬಚ್ಚಿಟ್ಟು ; ಮುಚ್ಚಿಟ್ಟು ; ಒಳಗೆ ಅಡಗಿದ. ೪. ಮರೆಯಲ್ಪಟ್ಟ ; ಜ್ಞಾಪಕ ತಪ್ಪಿದ. (ನಾ). ೫. ಮನಸ್ಸಿನ ಒಳಗಿದೆ : ಇವರ್ ಪರಭುಶಾಪೇಕ್ಷಣಿಯಕ್ಕುಮೆನುತುಮ್ಕಂರ್ಗತ ದೊಳ್ . . . ಎಯ್ದವಂದಾಗಳ್ (ಸುಉಮಾ. ೭–೨೦, ೨೧) ; ಸಂಸ್ಕಾರ ಶತೇಪಾಸಿ ನ ಗೂಢಃ ಕುಂಕುಮಾಯತೇ . . . ಎಂದಿಂದಂ ತತ್ಸಂಗರ್ಗತ ದೊಳೆ ಬಗೆದು (ಸುಉಮಾ. ೨–೭೧). [ಸಂ. (ಅಂತರ್ + ಗತ)]

ಅಂತರ್ಗತಧ್ಯಾನಿ (ನಾ). ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿಯೇ ಧ್ಯಾನಮಾಡುತ್ತಿರುವವನು : ವಿಗತೇಂದ್ರಿಯಯಾದಿ ಮನೋವಿಷಯಸಭಯವನನವರತಾಂತರ್ಗತ ಧ್ಯಾನಿ ಉಗ್ರಲೋಚನನಳಳಭಗ್ನಗಣಾಗ್ರಗಣ್ಯನು (ಬಸವ. ೫೩–೧, ೨). [ಸಂ. ಅಂತರ್ಗತಧ್ಯಾನಿನ್ (ಅಂತರ್ಗತ + ಧ್ಯಾನ + -ಇ)]

ಅಂತರ್ಗತಭೇದ (ನಾ). ೧. ಒಳಗಿನ ವ್ಯತ್ಯಾಸ; ಒಳಭೇದ. ೨. ಒಳಗೆ ಕಾಣಬರುವ ವಿಭಾಗ: ಮುಂತಣ ಲಕ್ಷಣಲಕ್ಷ್ಯಯಗಾಂತರ್ಗತಭೇದಮಕ್ಕುಮಾ ವ್ಯತಿರೇಕಂ (ಕವಿರಾ. ೩–೩೮).

[ಅಂತರ್ಗತ + ಭೇದ]

ಅಂತರ್ಗತಸ್ಪನ (ನಾ). ಒಳಗೇ ಹುದುಗಿದ ಧ್ವನಿ: "ಮಿನುಕು-ಅಂತರ್ಗತಸ್ವನೇ" (ಕಪುಧಾ.). [ಅಂತರ್ಗತ + ಸ್ವನ]

ಅಂತರ್ಗೃಹ (ನಾ). ಮನೆಯ ಒಳಭಾಗ; ಒಳಗಿನ ಕೋಣೆ: ದಂಡನಾಥನನ್ನು ಒಡನೆಯೇ ನನ್ನ ಅಂತರ್ಗೃಹಕ್ಕೆ ಬರಹೇಳಿ ಳಿಯಹು (ಸುಗುಗಂ. ೪೫–೧೭). [ಸಂ. (ಅಂತರ್ + ಗೃಹ)]

ಅಂತರ್ಜಠರ (ನಾ). ಹೊಟ್ಟೆ. [ಸಂ. (ಅಂತರ್ + ಜಠರ)]

ಅಂತರ್ಜಲೀಯ (ಗು). ೧. ನೀರಿನ ಒಳಗಡೆಯ. ೨. ನೀರಿನ ಒಳಗಡೆ ಜರುಗುವ: ಅಂತರ್ಜಲೀಯ ಭಾಯಾಗ್ರಹಣವೂ ಮತ್ತೊಂದು ವಿಜಕ್ತವೇ ಸರಿ (ವಿಜ್ಞಾ.ವಿ. ೧೫೫). [ಸಂ. (ಅಂತರ್ + ಜಲ + –)]

ಅಂತರ್ಜಾತೀಯ (ಗು). ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಜಾತಿಗಳ ನಡುವಣ: ನಮ್ಮ ದೇಶದಲ್ಲಿ ಇತ್ತೀಚೆಗೆ ಅಂತರ್ಜಾತೀಯ ವಿವಾಹಗಳು ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ನಡೆಯುತ್ತಿವೆ (ರೂಢಿ). [ಸಂ. (ಅಂತರ್ + ಜಾತಿ + –)]

ಅಂತರ್ಜ್ಯೋತಿಷ (ನಾ). ಒಳಗಿರುವ ಬೆಳಕು; ಒಳದೀಪ: ಪಳುಕು ಗೊಡರೊಳಗೆ ಪೊಜಗುಜ್ವಲಿಪಂತರ್ಜ್ಯೋತಿಯಂತಿರೆಳಗಂ ಪೊಜಗಂ ಬೆಳೆಪ ಮನೋಮಧ್ಯಸಮುಜ್ವಲಿಂಗಮನಿರಸನೆಳ್ದುಂ ಜಾನಾಸಿದಂ (ರಾಜಶೆ. ೧೩–೫೫).

[ಸಂ. ಅಂತರ್ಜ್ಯೋತಿಸ್ (ಅಂತರ್ + ಜ್ಯೋತಿಸ್)]

ಅಂತರ್ದಾಹ (ನಾ). ಒಳಗಿನ ಬೇಗೆ, —ಸಂತಾಪ.

[ಸಂ. (ಅಂತರ್ + ದಾಹ)]

ಅಂತರ್ದಾಹಕ (ನಾ). ಒಳಗೊಳಗೇ ಬೆಂಕಿ ಹಚ್ಚುವವನು; ಅಂತರಂಗಕ್ಕೆ ಸೇರಿದಂತೆ ಇದ್ದುಕೊಂಡು ದ್ರೋಹಮಾಡುವವನು: ಕೃತಕ ಮಾಯಾಜಾಲರನು ಕಾಹುರರನಿತರ್ದಾಹಕರ ಶರ . . . ನೀನಾಳಿಗೊಬೆಯೊ (ಕುಮ್ಯಾಸ. ೧೫–೬೦). [ಸಂ. (ಅಂತರ್ + ದಾಹಕ)]

ಅಂತರ್ದೃಷ್ಟಿ (ನಾ). ತನ್ನ ಒಳಗನ್ನು ತಾನೇ ಪರಿಶೀಲಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ದೃಷ್ಟಿ: ಪರಮಬ್ರಹ್ಮಕಿರೀಪುಟ್ಟಿ ಜಪತಾಂತರ್ದೃಷ್ಟಿ ಕೈವಲ್ಯಬೋಧರಮಾಮೌಕ್ತಕಾರಯಷ್ಟಿ (ಪಂಠಾಮಾ. ೧–೬).

[ಸಂ. (ಅಂತರ್ + ದೃಷ್ಟಿ)]

ಅಂತರ್ದೇಶೀಯ (ಗು). ೧. ಬೇರೆ ಬೇರೆ ದೇಶಗಳಿಗೆ ಪರಸ್ಪರವಾಗಿ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ. ೨. ಒಳ ಪ್ರದೇಶದ. 'ಅಂತರ್ದೇಶೀಯ ಪತ್ರ' ಪರಾ. [ಸಂ. (ಅಂತರ್ + ದೇಶ + –)]

ಅಂತರ್ದೇಶೀಯಪತ್ರ (ನಾ). ಒಂದು ದೇಶದ ಎಲ್ಲೆಯೊಳಗಿನ ಸ್ಥಳಗಳಿಗೆ ಮಾತ್ರ ಕಳಿಸಬಹುದಾದ ಪತ್ರ: ಅಂತರ್ದೇಶೀಯ ಪತ್ರದ ಒಳಗಡೆ ಏನನ್ನೂ ಇರಿಸಕೂಡದು (ರೂಢಿ).

[ಅಂತರ್ದೇಶೀಯ + ಪತ್ರ]

ಅಂತರ್ದೇಹ (ನಾ). ಕರುಳು. [ಸಂ. (ಅಂತರ್ + ದೇಹ)]

ಅಂತರ್ದ್ವಾರ (ನಾ). (ಮನೆಯ ಒಳಗಿನ) ರಹಸ್ಯವಾದ ಬಾಗಿಲು; ಗುಪ್ತದ್ವಾರ. [ಸಂ. (ಅಂತರ್ + ದ್ವಾರ)]

ಅಂತರ್ದ್ವೀಪ (ನಾ). ದ್ವೀಪದ ಒಳಭಾಗ: ಆಪಾತ್ರವಾವಂ . . . ಅಂತರ್ದ್ವೀಪಂಗಳೊಳ್ ಕುವಾನುಷತ್ತಮುಮಂ ಮಾಡುಗುಂ (ಅಪಪ. ೧೧–೧೦ ವ); ಪುರಮಂತರ್ದ್ವೀಪಮೆಂಬಂತಿರೆ . . . ಕಜಿದುದು ಬಹಳಾ ಸಾರಮಂ ನೀರದೊಳಂ (ಚಂದ್ರಪ. ೪–೪೧). [ಸಂ. (ಅಂತರ್ + ದ್ವೀಪ)]

ಅಂತರ್ಧನ (ನಾ). ಸ್ವಂತದ ಆಸ್ತಿ; ಖಾಸಗಿ ಆಸ್ತಿ (?): ವನಧಿಯೊಳೆನಗೆ ಕೆಯ್ಯಾರ್ದಾಗತ ವಸ್ತುಗಳನುಳಿಪಬೇಲಿಪಿಡಿಸ್ಪೈಗದುವೆ ದಿವ್ಯಮಂತರ್ಧನಕ್ಕೆ ಭವದವಧಿಬೋಧವಮತಿಶಯಬೋಧಾ (ಜಾಂತಿ ಪು. ೧೧–೧೭೭). 'ಬಾಹ್ಯಧನ' ಪರಾ. [ಸಂ. (ಅಂತರ್ + ಧನ)]

ಅಂತರ್ಧಾನ (ನಾ). ಕಣ್ಮರೆಯಾಗುವುದು; ಅದೃಶ್ಯವಾಗುವುದು; ಮಾಯವಾಗುವುದು: ತಲೆಯೊಳ್ ಕನ್ಯುವಿಟ್ಟು ಶಶಿಕುಠರ ನೆಟ್ಟನಂತರ್ಧಾನದೊಳ್ ಸಂದಭೀಶ್ವರಂ (ಸಂಭರ. ೭–೧೬); ಆ ದಿವ್ಯ ಪುರುಷಂ ಅಂತಕ್ಕೆ ಎಂಡೊಂದು ಫಲಮನಸುಗ್ರಹಿಸಿ ಅಂತರ್ಧಾನಮಾದಂ ತೆಯುಂ ಕಪಸುಗಂಡೆಚ್ಚತ್ತೆಳ್ (ಆದ್ಯಕ. ೫–೪). ಅಂತರ್ಧಾನವಾಗು = ಕಣ್ಮರೆಯೊಗು; ಅದೃಶ್ಯವಾಗು: ಆ ರಾಜನು ನೋಡುತ್ತಿದ್ದ ಹಾಗೆಯೇ ನಾರದಮಹರ್ಷಿ ಅಂತರ್ಧಾನವಾದನು (ರೂಢಿ). [ಸಂ.]

ಅಂತರ್ಧಿ (ನಾ). ೧. = ಅಂತರ್ಧಾನ. ೨. ಅಡಗಿಕೊಂಡಿರುವುದು; ಬಚ್ಚಿಟ್ಟು ಕೊಂಡಿರುವುದು. ೩. ಅಡಗಿಕೊಂಡಿರುವವನು; ಗುಟ್ಟಾಗಿ ನೆಲಸಿದವನು: ಪೃಥ್ವೀಪಾಲ ಭೂಪಾಲಂ ಭವದೀಯ ದೇಶಾಸನ್ನಸ್ಥಿತಂಗಳ್ಕ ಪ ಪ್ಪೆ ರಂ ಮಂಡಲಂಗಳಿಗೊಂತರ್ಧಿಯುಂ ಮಿತ್ರದ್ರಿತಯದೊಳ್ ಕೃತ್ರಿಪಮಿತ್ರನುಂ . . . ಆಗಿರ್ಪಂ (ಚಂದ್ರಪ್ರ. ೯–೧೧೭ ವ). [ಸಂ.]

ಅಂತರ್ಧೂಪ (ನಾ). ಶಿವಲಿಂಗವಿರುವ ಪಾಣಿಪಟ್ಟಲಿನ ಒಳಗೆ ಹಾಕುವ ಧೂಪ (?): ಚೆನ್ನೆಸೆದು ಮಹಿಷಾಕ್ಷಿಗುಗ್ಗುಳವನ್ನೆ ಧೂಪಿಸಿ ಸೋಮಧಾರಿಗೆ ತನ್ನ ತೂಕವಪಕ್ಕಿಯಂತರ್ಧೂಪವಂ ಕೊಟ್ಟು (ಬಸಪು. ೪೩–೨೦). [ಸಂ. (ಅಂತರ್ + ಧೂಪ)]

ಅಂತರ್ನಾಟಕ (ನಾ). ಒಂದು ನಾಟಕದೊಳಗೆ ಅದರ ಅಂಗವಾಗಿ ಬರುವ ಉಪನಾಟಕ: ಭವಭೂತಿಯ ಉತ್ತರರಾಮಚರಿತದ ಏಳನೆಯ ಅಂಕದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಅಂತರ್ನಾಟಿಕ ಬರುತ್ತದೆ (ರೂಢಿ). 'ಗರ್ಭಾಂಕ' ಪರಾ. [ಸಂ. (ಅಂತರ್ + ನಾಟಕ)]

ಅಂತರ್ನಿಯುಕ್ತ (ನಾ). ರಾಜನ ಅಂತಃಪುರದ ಮುಖ್ಯಾಧಿಕಾರಿ (?): ಜಗತಿಕಂ ನೋಟ್ಟ ಕಣ್ಗಂ ನುಡಿವ ದಿಗಸಮಂಬಾಗಿ ಕುಳ್ಳರ್ದ್ದರಂದೋಳಗಿಂ ದಂಡಾಧಿಪರ್ . . . ಸಾಮಂತರಂತರ್ನಿಯುಕ್ತರ್ (ಆಕಪು. ೨–೨೩). 'ಅಂತಸ್ಥಿತ' ಪರಾ.

[ಸಂ. (ಅಂತರ್ + ಪ್ರಯುಕ್ತ)]

ಅಂತರ್ನಿಷ್ಠ (ನಾ). ಏಕಾಗ್ರವಾದ ಧ್ಯಾನದಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿದ ವ್ಯಕ್ತಿ: ನುಲಪರಂತರ್ನಿಷ್ಠರಿಗೆ ನಿಷ್ಕಳ ಪರಮಪದನಿಂತ ನಿಜ ನಿರ್ವಾಣವಿಪ ಪರಮಾತ್ಮ ಚಿನುಮಯ ರೂಪ ತಾನೆಂದ (ಕುವ್ಯಾದ್ಯೋ. ೩–೬೬).

[ಸಂ. (ಅಂತರ್ + ನಿಷ್ಠ)]

ಅಂತರ್ಬದ್ಧ (ನಾ). ಅನ್ಯೋನ್ಯಭಾವ (?): ದಾಯಗರೊಳಂತರ್ಬದ್ಧ ವುಂಟೀ ರಾಯ ನಿನಗೆಂದ [ಪಾಪಾಂ. ಅಂತರ್ಭೀದವೆ ಭೂಪಾಲ ಕೇಳಿಂದ] (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧–೬೭). [ಸಂ. (ಅಂತರ್ + ಬದ್ಧ)]

ಅಂತರ್ಬಹಿರೂಪ (ನಾ). ಒಳಗಿನ ಮತ್ತು ಹೊರಗಿನ ಆಕಾರ: ಅವುದಂತರ್ಬಹಿರೂಪವಿಂ ವಿಶದದರ್ಶನಾವಗಮ್ಯಂ ಅದಲ್ಲಮಸತ್ಯಾವ ಭಾಸ (ಆವಪ. ೨–೯ ವ). [ಸಂ. (ಅಂತರ್ + ಬಹಿಸ್ + ರೂಪ)]

ಅಂತರ್ಭಾವ (ನಾ). ೧. ಒಳಗೆ ನೆರೆಯುವುದು. ೨. ಒಳಮನಸ್ಸಿನ ಭಾವ: ಸ್ಥಾವರಕೆ ಜಂಗಮಕೆ ನೀನೇ ಜೀವಚೇತ್ಯಕನವರಿದಂತರ್ಭಾವವನು ನೋಡಿ ಬಲಿಯಲಾಗದು ಸಂಧಿಕಾರ್ಯದಲಿ (ಕುವ್ಯಾಉ. ೬–೧೦). ೩. ಅದೃಶ್ಯತೆ; ಮರೆಯೊಗುವಿಕೆ. [ಸಂ. (ಅಂತರ್ + ಭಾವ)]

ಅಂತರ್ಭಾವವನ್ಹಿಂ (ನಾ). ಅಂತರಂಗದ ಬೇಗೆ, —ಸಂತಾಪ: ನೀವಜಿಯಿರೇ ಹಿಂದೀನು ಶಾಲದಲಿ ನೋವು ಬೇಜಲ್ಲೆನಗೆ ನಿಳಯಕ್ಕೆ

ನೀವು ಬಿಜಯಂಗೈವುದಂತರ್ಭಾವವಹ್ನಿಯನೀಕೆ ಬಿದಕುವಿರೆಂದನಾ ಭೂಪ (ಕುಮ್ಯಾಸ. ೧೨-೧೧). [ಅಂತರ್ಭಾವ + ಪಪ್ಪ]

ಅಂತರ್ಭಾವಿ (ಗು). ಒಳಪಟ್ಟಿರುವ; ಒಳಗೆ ಸೇರಿಕೊಂಡಿರುವ : ರೂಪರಸಗಂಧಸ್ಪರ್ಶವಂತಂಗಳಪ್ಪುದಜಂ ಪೃಥ್ವಿಯ್ಕಾತೇಜೋವಾಯುಗಳುಂ ಮನಮುಂ ಪುಟ್ಟಲ್ಪಟ್ಟವ್ವನೊಳಂತರ್ಭಾವಿಗಳ್ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ.೨೩೨). [ಸಂ. ಅಂತರ್ಭಾವಿನ್ (ಅಂತರ್ + ಭಾವ + -)]

ಅಂತರ್ಭಾಸಿತೆ (ಗು). ಅಂತರಂಗದಲ್ಲಿ ಪ್ರಕಾಶಗೊಂಡ : ಆ ಸಮರ್ಥ ಮುಕ್ತೀಂದ್ರನಂತರ್ಭಾಸಿತತ್ವಾನುಸಂಧಾನಾಸಮಧಿಸರಿದಲಂಕಲಿ ಬಿದ್ದುದು ಮಧುರ ಜಿನತಲ್ಪ (ಕುಮ್ಯಾಸ. ೨-೪೦). [ಸಂ. (ಅಂತರ್ + ಭಾಸಿತ)]

ಅಂತರ್ಭೂತ (ಗು). = ಅಂತರ್ಭಾವಿ. [ಸಂ. (ಅಂತರ್ + ಭೂತ)]

ಅಂತರ್ಭೇದ (ನಾ). ೧. ಒಳಗಿನ ಭೇದ; ಒಳವಿಭಾಗ: ಕ್ಷೀರಗುಣಾ ದ್ಯಂತರ ರಸಾಂತರ ಜಾತ್ಯಂತರನುಪ್ಪಂತನಂತಪಂತರ್ಭೇದಂ (ಕವಿರಾ. ೨-೯೫). ೨. ಒಳಗಿನ ಭಿನ್ನಾಭಿಪ್ರಾಯ; ಅಂತಃಕಲಹ: ಅಂತರ್ಭೇದದೊಳಂತು ಧಿಕ್ಕಿಸಿದರಾ ಗಾಂಗೇಯರಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨-೪೬). ೩. ನಾಟುವುದು; ಒಳಕ್ಕೆ ಚುಚ್ಚುವುದು: "ನಾಂಟು-ಅಂತರ್ಭೇದೇ" (ಶಮಧಾ). [ಸಂ. (ಅಂತರ್ + ಭೇದ)]

ಅಂತರ್ಮಣಿ (ನಾ). [ಗಜ] ಆನೆಯ ಕೊರಳಿನಲ್ಲಿ ಇರುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸುಳಿ (?) : ಮಂಗಳವಸದನಂಗೊಂಡು ಪರಿಘಾರ್ಣಾಬ್ಜಕುಟ್ಟ ಶಿರೋದ್ದಿಗ್ಧರಣಂ ವ್ಯೂಢೋರಸ್ಥನಂ ಪ್ರಭೂತಶಾಂತರ್ಮಣಿಯಂ ವಿಭುತೋ ಚಿತಾಸನಂ . . . ತರಿಬಿ ದಿಗ್ವಿಜಯಕ್ಕೆ ಜಿನೇಂದ್ರಚಂದ್ರದೇನಂ ಪೊಜಮಟ್ಟ ನೇಱಿ ಜಯಮಂ ಜಯಪರ್ವತಮಾನಸಾಗಮಂ (ಶಾಂತಪು. ೧೦-೧೪೨ ವ, ೧೪೪). 'ದೇವಮಣಿ' ಪರಾ. [ಸಂ. (ಅಂತರ್ + ಮಣಿ)]

ಅಂತರ್ಮಂಡಲ (ನಾ). ರಾಜ್ಯದ ಒಳಗಡೆ ; ಒಳದೇಶ. 'ಅಂತರ್ಮಂಡಲಸಾಧನ' ಪರಾ. [ಸಂ. (ಅಂತರ್ + ಮಂಡಲ)]

ಅಂತರ್ಮಂಡಲಸಾಧನ (ನಾ). ಒಳದೇಶವನ್ನು ಸ್ವಾಧೀನಪಡಿಸಿ ಕೊಳ್ಳುವ ಕಾರ್ಯ : ನಿನಗರಸ ಬಹಿರ್ಮಂಡಲಮಂ ಸಮಜಕ್ಕಿತು ಬರಿಸಮುಂ ಪೋದುವು ಕೇಳಿಸಿಸಂತರ್ಮಂಡಲಸಾಧನಮುಂಟಿಂದಱಿ ದುದುಮನ್ನಲ್ಲಂಬುವೆೞೀ (ಆದಿಪು. ೧೪-೧೫೫).

[ಅಂತರ್ಮಂಡಲ + ಸಾಧನ]

ಅಂತರ್ಮಥನ (ನಾ). ಆಂತರಿಕವಾದ ವಿಮರ್ಶೆ : ನನ್ನ ಜೀವಿತದ ಗುರಿಯೇನೆಂಬುದನ್ನು ಇನ್ನಷ್ಟು ಸ್ಪಿರವಾಗಿಯುತ್ತೇನೆ. ಅಂತರ್ಮಥನವಲ್ಲದೆ ಗತಿಯಲ್ಲ (ಸಮುಜೀ. ೧೯೫). [ಸಂ. (ಅಂತರ್ + ಮಥನ)]

ಅಂತರ್ಮನ (ನಾ). ೧. ದುಗುಡ ; ದುಮ್ಮಾನ : ಸಂಜಯಸಹಿತ ಕೌರವಜನಪ ಬಂದನು ತತ್ಪುರೋಪವಕಲಿಲಂದಿರಿದಾದನು ಸುಗಂಧದ ಶೈತ್ಯ ಪೂರವಲಿ ತನುವಿಗಾಪ್ಯಾಯನದಿನಂತರ್ಮನಕೆ ಪಲ್ಲಟವಾಯ್ತು (ಕುಮ್ಯಾಗ. ೬-೩೭). ೨. ಧ್ಯಾನಾಸಕ್ತ.

[ಸಂ. ಅಂತರ್ಮನಸ್ (ಅಂತರ್ + ಮನಸ್)]

ಅಂತರ್ಮನನ (ನಾ). ಆಂತರಿಕವಾದ ಆಲೋಚನೆ : ಚಾರುಧೃತ್ಯಂಗಳಂ ಪ್ರೀತಿ ಹೃದಯಾಶಾಸ್ತ್ರ ಕ್ರೂರದೌಷ್ಟ್ಯಂಗಳಂ ವಿಕಾಸಕಂಪ ಭೈರಾವಾದ್ಯತಗಳಂ ಮನೋವದಂತರ್ಮನನ ದಾರಿಯುದ್ಧಾರಕಿವು (ಮಂಕುಶ. ೪೫೭). [ಸಂ. (ಅಂತರ್ + ಮನನ)]

ಅಂತರ್ಮನೆ (ನಾ). ಮನೆಯ ಒಳಭಾಗ; ಒಳಮನೆ : ಜುನ್ನ ವಾಡುತ ಹೋಗಿ ಸ್ವಪತನಯಂ ನಿಶಾಂತರ್ಮನೆಯಿರದೊಳಂ ತನ್ನ ಸತಿಯಂ ತಾನುಂ ಸುರತ ಸುಖಾಸುಖೋಗದಲಿ (ಬಸವ. ೪೭-೩೨).

[ಸಂ. (ಅಂತರ್ + ಮನೆದಿ)]

ಅಂತರ್ಮಲ (ನಾ). ಆಂತರಂಗದ ಕಶ್ಮಲ : ಏಲಿಸಿತ ಭವದಭ್ಯಾಗಮ ಜಲಧಾರೆಗಳೇನುಮುಳಿಯದಂತುಮದಂತರ್ಮಲಮಂ ಕರ್ಚಿದೊಡಾನೀ ನೆಲಕೆಲ್ಲಂ ಪಾವನೀಯಚರಿತನೆನಾದಂ (ಕವಿರಾ. ೨-೬೭).

[ಸಂ. (ಅಂತರ್ + ಮಲ್ಯ)]

ಅಂತರ್ಮಲಿನ (ಗು). ೧. ಒಳಗೆ ಕಳಂಕವುಳ್ಳ. ೨. ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಕಶ್ಮಲವುಳ್ಳ; ಅಂತರಂಗ ಶುದ್ಧಿಯಿಲ್ಲದ : ೧,೩: ಸಂದಧಿಪತಿಯಂ ದೋಷಾಕರನಂತರ್ಮಲಿನನಾಗಿಯುಂ ಪೆರ್ಚಿಸುಗುಂ (ಕವಿರಾ. ೩-೬೫).

[ಸಂ. (ಅಂತರ್ + ಮಲಿನ)]

ಅಂತರ್ಮುಖಿ (ಗು). ೧. ಮನಸ್ಸು ಒಳಮುಖವಾಗಿರುವ : ಬದ್ಧ ಪಲ್ಯಂಕಾಸನಂ ಪೂರ್ವಾಭಿಮುಖನುಮಂತರ್ಮುಖನುಮಾಗಿ ಜಯಕಾಳೆ ನಮ್ಯುದ್ಯತ್ಕೇಳ್ಕಯೆನುತ್ತುಂ (ಮ ಭಿ ಪ. ೧೩-೧೯೫, ೧೯೬). (ನಾ). ೨. ಒಳಮುಖವಾಗಿರುವ ಸ್ಥಿತಿ : ತಿನನಂತರ್ಮುಖದಿಂ ನೋಡಲೊಳ ಪೊಕ್ಕವೆಂಬಂತೆ ಕಣ್ ಮಾಯ್ದುವಾಗೆ (ಕಂಬಿರ. ೧೪-೪೬).

[ಸಂ. (ಅಂತರ್ + ಮುಖ)]

ಅಂತರ್ಮುಖತೆ (ನಾ). (ಮನಸ್ಸು) ಒಳಮುಖವಾಗಿರುವುದು, —ಅಂತರಂಗದ ಕಡೆ ತಿರುಗಿರುವುದು : ಅಂತರ್ಮುಖತೆಗಭಿಮುಖಂ ಮಾಡ್ದು ಪಾಶ್ಚಾತ್ಯಯರೆಮ್ಮಂ (ಅಂದ್ರಶು. ೧-೪); ಸ್ವಾಮಿದಾಸರನ್ನು ಕಂಡಾಗಿನಿಂದ ಸಾನಂಯ ಜೀವನಕ್ಕೆ ಹೆಚ್ಚಿನ ಒಂದು ಅಂತರ್ಮುಖತೆ ಬಂದಿತ್ತು (ಸಮಜೀ. ೫೧೩).

[ಸಂ. ಅಂತರ್ಮುಖತಾ (ಅಂತರ್ + ಮುಖ + -)]

ಅಂತರ್ಮುಖಿ (ನಾ). ಆತ್ಮಚಿಂತನೆಯಲ್ಲಿ ನಿರತನಾಗಿರುವ ವ್ಯಕ್ತಿ: ಪಡುವಣ ಹೊಂಗಡಲಿನಲ್ಲಿ ಮಿಯಲಿಳಿದಿರುವ ಮುಳುಗುನೇಸರು ಸಾಸರ ಕಾಂತನ ಕಿರಣಗಳಿಂದ ಯೋಗಿಸಮಾಧಿಯಲ್ಲಿ ಸಾನಸ್ಥ ಅಂತರ್ಮುಖಿ ಯಾಗುತ್ತಿರಿಂಬು ಸಾರುವಂತಿತ್ತು (ಬದುತ್ತ. ೧೩೯).

[ಸಂ. ಅಂತರ್ಮುಖಿನ್ (ಅಂತರ್ + ಮುಖ + -)]

ಅಂತರ್ಮುಹೂರ್ತ (ನಾ). [ಜೈನ] ೧. ಒಂದು ಮುಹೂರ್ತ ಕ್ಕಿಂತಲೂ ಕಡಮೆಯಾದ ಕಾಲ : "ಒಂದು ಮುಹೂರ್ತದೊಳಗಿಂದ ಒಂದು ಸಮಯವು ಕಡಿಮೆಯಾದರೆ, ಆವು ಭಿನ್ನಮುಹೂರ್ತವೆನಿಸುವುದು. ಆವಲಿಂಗಿತ ಕಡಿಮೆಯಾದ ಕಾಲವು ಅಂತರ್ಮುಹೂರ್ತವೆನಿಸುವುದು" (ಜೈಸಿಪ. ೩೦೬); ಪೂರ್ವೋಕ್ತ ವಿಧಾನದಿಂದತರ್ಮುಹೂರ್ತದಿಂ . . . ಪದಿನಾಱು ಪ್ರಕೃತಿಗಳುಸಂ ನಿರವತಿಸಲು ಕಿಡಿಸಿ (ಆದಿಪು. ೧೦-೧೪ ವ); ಸಮಯಂ ಕುಂದೆ ಮುಹೂರ್ತದೊಳಮೊಳಗಮಂತರ್ಮುಹೂರ್ತಮಕ್ಕುಂ (ಪಂಚಾಮಾ. ೧-೫೧). ೨. ತುಂಬ ಕಡಮೆಯ ಪ್ರಮಾಣದ ಕಾಲ : ನಾನಾವಿಧವಿಷಮೀದಂಗಳೆಂತರ್ಮುಹೂರ್ತಮಾತ್ರಂಗಳಾಗಿ ಪೋಗೆ (ಸುಕುಮಾ. ೧೦-೨೫ ವ).

[ಸಂ. (ಅಂತರ್ + ಮುಹೂರ್ತ)]

ಅಂತರ್ಯ (ನಾ). ೧. ಒಳಗು; ಒಳಗಡೆ : ವೃಕ್ಷ ನಾನಾವೆದ ವೇದಾಂ ತೋಕ್ತನಂತರ್ಯಾಗ ನಿರಂತರ ಸುಯೋಗಿಪರ (ಬಸವ. ೯-೫). ೨. "ಒಳಮಾತು" (ಗಂಗಾಮ). ೩. ಗುಟ್ಟು ; ರಹಸ್ಯವಾದ ಆಶಯ. [ಸಂ.]

ಅಂತರ್ಯಾಮಿ (ನಾ). ೧. ಅಂತರಂಗವನ್ನು ನಿಯಾಮಿಸತಕ್ಕ ವನು ; ಪರಮಾತ್ಮ : ಈತನಂತರ್ಯಾಮಿ ಜೀವಪ್ರಾತಲಿ ಜನಜನಿತ ವಿದು (ಕುಮ್ಯಾಸ. ೯-೬೯). ೨. ಆತ್ಮ. ೩. ಮೈಯೊಳಗೆ ನಡೆಯುವ ಕ್ರಿಯೆಗಳಿಗೆ ಸಾಧನವಾದ ವಾಯುಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : "ಮೇಲುತ್ಕಗಳ

ನೋಡುವುದು ದೇವದತ್ತವಕ್ಕಾಲಿಗಳ ಮುಚ್ಚಿ ತೆಗೆವುದು ಕೃಕರಮಕ್ಕು ಕೈಕಾಲ ಗತಿಯಲ್ಲಿಹುದು ವಿಶ್ವವಕ್ಕು . . . ಆತ್ಮನೊಳು ಮುಖ್ಯವಹ ಗಾಳಿಯಂತರ್ಯಾಮಿಯಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೬–೧೩).

[ಸಂ. ಅಂತರ್ಯಾಮಿನ್]

ಅಂತರ್ಯಾಮಿಸು (ಕ್ರಿ). ಅಂತರಂಗವನ್ನು ಹಿಡಿತದಲ್ಲಿಟ್ಟು ನಡೆಯಿಸು: ಯಿವನೆ ಕೂಟಸ್ಥ ದಿಟನಾದಕಾರಣಂ ತಾನೆ ಜಗತೆಲ್ಲವಂ ಸೃಜಿಸಿ ಯಂತರ್ಯಾಮಿಸಿ ಆ ಜಗದ ನಟಣೆಯನು ನಟಿಸಿ (ತುರಂಗ. ೮೯–೩೨, ೩೩). [ಅಂತರ್ಯಾಮಿ + –ಇಸ್ಸು$_3$]

ಅಂತರ್ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ (ಗು). ಬೇರೆ ಬೇರೆ ರಾಷ್ಟ್ರಗಳಿಗೆ ಪರಸ್ಪರವಾಗಿ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ. [ಸಂ. ಅಂತಾರಾಷ್ಟ್ರೀಯ (ಅಂತರ್ + ರಾಷ್ಟ್ರ + –)]

ಅಂತರ್ಲಾಗ (ನಾ). ಒಳಮುಖವಾಗಿ ಹಾಕುವ ಲಾಗ; ಮುಂಗಣ್ಣು; ಒಂದು ಬಗೆಯ ದೊಂಬರ ವರಸೆ: ಇಲ್ಲಿಯ ಗಾಳಿ ಬಯಲಾಟದೊಳಗಿನ ಅಂತರ್ಲಾಗ ಜಂತರ್ಲಾಗಗಳಲ್ಲಿ ಕಲ್ಪನಾ ಚಮತ್ಕೃತಿಯಾಗಲಿ, ಅದರದೆ ವಿಕೃತಿಯಾಗಲಿ ಕಂಡರೂ ಅದೂ ನವೀನ ಬೋಧವೇಸರಿ (ಹೃದಸ. ಮು. ೩); ಸರಕಾರ ಹೊಡೆದ ಈ ಅಂತರ್ಲಾಗದ ನ್ಯಾಯಾನ್ಯಾಯಗಳನ್ನು ವಿಚಾರಿಸಲಿಕ್ಕೆ ನಾನು ಅರ್ಹನಲ್ಲ (ಹೂಬಾಣ. ೧೩೬).

[ಸಂ. ಅಂತರ್ + ಲಾಗ]

ಅಂತರ್ಲಿಂಗಧಾರಣ (ನಾ). [ವೀಶೈ] "ಮಹಾಲಿಂಗವನ್ನು ಚಿತ್ತದಲ್ಲಿ ಧ್ಯಾನರೂಪದಿಂದ ಧರಿಸುವುದೇ ಅಂತರ್ಲಿಂಗಧಾರಣವೆನಿಸುವುದು" (ಅಷ್ಟಾವಿ. ೨). [ಸಂ. (ಅಂತರ್ + ಲಿಂಗ + ಧಾರಣ)]

ಅಂತರ್ಲೀನ (ಗು). ಒಳಗೆ ಲೀನವಾಗಿರುವ, —ಸೇರಿಹೋಗಿರುವ: "ನೆಟ್ಟು—ಅಂತರ್ಲೀನೇ" (ಶಮಧಾ). [ಸಂ. (ಅಂತರ್ + ಲೀನ)]

ಅಂತರ್ಲೇಪ (ನಾ). ಅಂತರಂಗಕ್ಕೆ ಅಂಟಿಕೊಂಡಿರುವುದು: ಅನುರಾಗಮಂ ವಿರಾಗಮನುಳ್ಳ ವಿಷಯಗಳುಯೆನಿಪ ವಿಷಯಂಗಳಂ ಪಿಡಿವಲ್ಲಿ ಬಿಡುವಲ್ಲಿ ಮನದೊಳನಿಶಂ ಬಹಿರ್ಲೇಪವಂತರ್ಲೇಪವೆಂಬುಭಯ ಸಮಭಾವದಿಂದನವರತ ಪರಶಿವಾದ್ವೈತ ನಿಷ್ಠೆಯೊಳು (ಲಶಿಚಿಂ. ೫೪–೪೨).

[ಸಂ. (ಅಂತರ್ + ಲೇಪ)]

ಅಂತರ್ವಂಶ (ನಾ). ಅಂತಃಪುರ; ರಾಣಿವಾಸ.

[ಸಂ. (ಅಂತರ್ + ವಂಶ)]

ಅಂತರ್ವಂಶಿಕ (ನಾ). ರಾಣಿವಾಸದ ಮೇಲ್ವಿಚಾರಕ; ಅಂತಃಪುರದ ಅಧಿಕಾರಿ: "ಮನೆವೆಗ್ಗಡೆ ಅಂತರ್ವಂಶಿಕನೆಂಬುದು" (ಹಲಾಯು. ೭೧–೨೭೫); ಆಸ್ಥಾನಮಂಡಪದೊಳತಿಪ್ರಚಂಡ ಮಂಡಲಿಕ ಮಹಾಸಾಮಂತ ಮಂತ್ರಿಪ್ರಧಾನ ಪುರೋಹಿತಾಂತರ್ವಂಶಿಕಾದಿ ಪರಿವಾರ ಪರಿವೃತಂ . . . ಒಡ್ಡೋಲಗಂಗೊಟ್ಟರೆ (ಆದಿಪು. ೨–೨ ವ).

[ಸಂ. (ಅಂತರ್ವಂಶ + –)]

ಅಂತರ್ವಣ (ಗು). ಅಡವಿಯ ನಡುವೆ ಇರುವ: ವಜ್ರವೇದಿಕೋತ್ತುಂಗತೋರಣದ್ವಾರದಂತರ್ವಣ ತುಂಗ ಕುಜಂಗಳ ನೆಟಲ್ಗಳೊಳ್ . . . ಬೀಡಂ ಬಿಡಿಸಿದಾಗಳ್ (ಆದಿಪು. ೧೨–೬೮ ವ); (ಶಾಂತಿಪು. ೨–೯೧ ವ).

[ಸಂ. (ಅಂತರ್ + ವನ)]

ಅಂತರ್ವತ್ನಿ (ನಾ). ಬಸುರಿಯಾದ ಹೆಂಗಸು; ಗರ್ಭಿಣಿ: ಬಣ್ಣಿಸಿದರಿಂದ್ರನ ಕಾಂತೆಯರಂತರ್ವತ್ನಿಯನಾ ನೃಪಪತ್ನಿಯಂ (ಆದಿಪು. ೭–೩೧); ತರುಣಿಯನಂತರ್ವತ್ನಿಯನರಣ್ಯದೊಳ್ ಬಿಸುಡವೇಟ್ಟೊಡೀ ಬೆಸನಂ ಕಾಪುರುಷನೆನೇಗೊಂಡೆಂ ಕಿಂಕರಭಾವದಿಂ (ಪಂಠಾಮಾ. ೧೫–೭೬).

[ಸಂ. ಅಂತರ್ವತ್ನೀ]

ಅಂತರ್ವರ್ತಿ (ಗು). ೧. ಒಳಗೆ ಇರುವ; ಒಳಗಡೆ ನೆಲಸಿರುವ: ತನ್ನೊಡನೆಯ ಬಲಮೆಲ್ಲಮಂ ಪಡುವಣ ಸೋಪಾನಂಗಳಿಂದಂ ಬೆಂಕೆ ಭೋಂಕೆನಳುರದಂತು ಬೇಗಂ ಮ್ಲೇಚ್ಛಖಂಡಾಂತರ್ವರ್ತಿಯಾಗೆ ಮುನ್ನಂ ಕಳಿಪಿ (ಆದಿಪು. ೧೩–೩೫ ವ). (ನಾ). ೨. ಮನೆಯ ಒಳಗೆಲಸದ ಸೇವಕ: ಅಯ್ಯ ಕೇಳ್ ಬಳ್ಳೇಶ್ವರನ ಮಲ್ಲಯ್ಯ ಕೊಟ್ಟಗೆಯವನು ಚಂಡೇಶಯ್ಯ ಕೀಲಾರಕ್ಕೊಡೆಯ . . . ಅಂತರ್ವರ್ತಿ ಸಾವಂತಂ ಮಳಯರಾಜ (ಬಸಪು. ೯–೪೬). ೩. ಅಂತರ್ಮುಖಿ; ಧ್ಯಾನಾಸಕ್ತ: ಆತ್ಮಾರ್ಥಕ್ಕೆ ಮನೆಮನೆಗೆ ಹುಗುವವಂಗೇಕೀ ಸಘಾಟಕೆಯಗಲದಂತರ್ವರ್ತಿಯಹ ತಪಸಿಗಳಿಗರ್ಚಿಸಬೇಕು ಗುಡಿಯೊಳು ಪೊಕ್ಕು ಶಂಕರನ (ಬಸಪು. ೪೩–೪೪). [ಸಂ. ಅಂತರ್ವರ್ತಿನ್]

ಅಂತರ್ವಾಣಿ (ನಾ). ೧. ಶಾಸ್ತ್ರಗಳನ್ನು ಚೆನ್ನಾಗಿ ತಿಳಿದವನು; ಶಾಸ್ತ್ರಜ್ಞ: "ಶಾಸ್ತ್ರಮಂ ಬಲ್ಲವನಂ ಅಂತರ್ವಾಣಿಯೆಂಬುದು" (ಹಲಾಯು. ೬೬–೨೪೫). ೨. ಅಂತರಾತ್ಮನ ಧ್ವನಿ; ಮನಸ್ಸಾಕ್ಷಿ: ಗಾಂಧಿಯವರು ತಮ್ಮ ಅಂತರ್ವಾಣಿಗೆ ವಿರೋಧವಾಗಿ ಎಂದೂ ನಡೆಯುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ). [ಸಂ. ಅಂತರ್ವಾಣೀ (ಅಂತರ್ + ವಾಣೀ)]

ಅಂತರ್ವಾಸ$_1$ (ನಾ). ಮನೆಯ ಒಳಭಾಗ; ಒಳಮನೆ: ಹೆದಜದತಿ ಸಭ್ಯನವೊಲನುನಯವೊದಗಿ ನಿಮ್ಮಂ ಸಾರ್ದಪಂ ಮಾಣದೆ ನಿಜಾಂತರ್ವಾಸಮಂ ಪುಗುವಂ ಬಳಿಕ ತಾನು (ಬಸಪು. ೫೫–೫).

[ಸಂ. (ಅಂತರ್ + ವಾಸ್ಯ)]

ಅಂತರ್ವಾಸ್ಯ (ನಾ). ಒಳಬಟ್ಟೆ; ಒಳಗಿನ ಉಡಿಗೆ. 'ಬಹಿರ್ವಾಸ' ಪರಾ. [ಸಂ. ಅಂತರ್ವಾಸಸ್ (ಅಂತರ್ + ವಾಸಸ್)]

ಅಂತರ್ವೀಕ್ಷೆ (ನಾ). ಒಳನೋಟ; ಅಂತರ್ಮುಖವಾದ ಚಿಂತನೆ.

[ಸಂ. ಅಂತರ್ವೀಕ್ಷಾ (ಅಂತರ್ + ವೀಕ್ಷಾ)]

ಅಂತರ್ವೇದಿ (ಗು). ೧. ಯಜ್ಞಶಾಲೆಯ ಒಳಭಾಗಕ್ಕೆ ಸೇರಿದ. (ನಾ). ೨. ಯಜ್ಞಶಾಲೆಯ ಒಳ ಜಗಲಿ. ೩. ಗಂಗಾ ಯಮುನಾ ನದಿಗಳ ನಡುವಣ ಪ್ರದೇಶದ ಹೆಸರು.

[ಸಂ. (ಅಂತರ್ + ವೇದಿ$_1$)]

ಅಂತರ್ಹಾಸ (ನಾ). ಒಳಗೊಳಗೇ ನಗುವುದು.

[ಸಂ. (ಅಂತರ್ + ಹಾಸ್ಯ)]

ಅಂತರ್ಹಿತ (ಗು). ಮರೆಯಾದ; ಅಂತರ್ಧಾನ ಹೊಂದಿದ: ವಿಪ್ರವೇಷದಿಂ ಬಂದು ನಿನ್ನಂ ವರಿಪೆನೆಂದೊರೆದಂತರ್ಹಿತನಾದಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೨೫–೨೦). [ಸಂ.]

ಅಂತರ್ಹಿತರೂಪ (ನಾ). ಮರೆಯಾದ, ಕಣ್ಣಿಗೆ ಗೋಚರವಾಗದ, ಆಕಾರ: ಸಮಸ್ತ ಸುರಗಣಂ ನೆರೆದು ಬಂದಂತರ್ಹಿತರೂಪದಿಂದಂತರಿಕ್ಷದೊಳ್ (ಜಗವಿ. ೨–೯೫ ವ). [ಅಂತರ್ಹಿತ + ರೂಪ]

ಅಂತರ್ಹಿತೆ (ನಾ). ೧. ಮರೆಯಾದವಳು. ೨. ಲೀನವಾಗಿರುವವಳು: ಪುರುಷನೊಳಂತರ್ಹಿತೆಯೆನೆ ಪ್ರಕೃತಿ ಎನೆ ಈ ಯೋಗವಿಯೋಗವೆ ವಿಕೃತಿ (ಗಣೇಶ. ೧೬–೩೯೯). [ಸಂ. ಅಂತರ್ಹಿತಾ]

ಅಂತವಂತ (ಗು). ಕೊನೆಯುಳ್ಳ; ಅಶಾಶ್ವತ: ಅಂತವಂತ ವಸ್ತುವು ಒಂದು ದಿನ ಅನಂತವಾಗುವುದು (ಭಾಚಿತ್ರ. iii). [ಸಂ. ಅಂತವತ್]

ಅಂತವಾಸ (ನಾ). (ಊರಿನ) ಸಮೀಪದ ಶಿಬಿರ: ಅಮರ್ದಿನ ಕಡಲೊಳಗಿರ್ಪಂತಿರ್ದನಂತವಾಸದೊಳಾಗಳ್ (ಆದಿಪು. ೧೧–೨೮).

[ಅಂತ + ವಾಸ್ಯ]

ಅಂತವುರ (ನಾ). ೧. ಅಂತಃಪುರ; ರಾಣಿವಾಸ: "ಅಂತಃಪುರ–ಅಂತವುರ" (ಶಮದ. ೨೯೨ ಪ್ರಯೋ); "ಅಂತವುರಮೆಂದು ಅಂತಃಪುರಂ" (ಕಶಸಾ. ೩೨೨); ನಿನ್ನಂತವುರದ ಕಾಂತೆಯರಂ ನೋಡದೆ ನುಡಿಯದಿಂ ಬುಕೆಯ್ಯದೆ (ಪಂಠಾಮಾ. ೧೪–೧೯೩); ಅನಿರುದ್ಧನಂತವುರದಂಗನೆಯರ ರೋದನರವಂ ಸುಧಾಗೃಹತತಿಯೊಳ್ ಜನಿಯಿಸಿದುದು (ಜಗವಿ. ೧೭–೧೩೪).

೨. ರಾಣಿವಾಸದ ಸ್ತ್ರೀಯರು: ಅವಿರಳ ಗಳದಶ್ರುಜಲಪ್ಲವ ಧೌತ ಕಪೋಲತಳಮವಂತಿಕ್ಷಿರನಿಂತವುರಂ ಪರಿಪಾಳಿಪುದೆಮ್ಮವತಂಸವನೆಂದು ಬಂದು ಕಾಲ್ಗೆಜಗುವುದುಂ (ಪಂಂಪಾ. ೭-೬೪); ಅಂತವುರಂಬೆರಸರಸಂ ಸಂತಸಮುಂ ತಾಳ್ದಿ (ಚಳಪ. ೪-೨೨). [ಸಂ. ಅಂತಃಪುರ]

ಅಂತವುರಂಬುಗು (ಕ್ರಿ). ಅಂತಃಪುರವನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸು: ಭೂರಮಣಂ . . . ಪುರವಿಹಾರಂಗೆಯ್ವೊಡವಂದರ ಬೀ ಳ್ಕೊ ಟ್ಟ ಂ ತ ಪು ರ ಂ ಬೊ ಳ್ಕಂ (ಉದ್ದಪ. ೪-೫೩). [ಅಂತವುರ + ಪುಗು (< ಪೊಗು)]

ಅಂತವೆಯ್ದು (ಕ್ರಿ). ತುದಿಮುಟ್ಟು; ಪರಮಾವಧಿಯನ್ನು ಕಾಣು: ಜಗದಯ್ಯನನು ಪಡೆದಾಂ ಧನ್ಯಾವಧಿಯ ಎನುತ ಮನದಲಿ ಕಾಂತೆ ಸಂತಸ ದಂತವೆಯ್ದಿದಳು (ಸ್ಫಳಾ. ೨೧-೩೭). [ಅಂತ್ಯ + ಎಯ್ದು]

ಅಂತಶ್ಚಕ್ಷು (ನಾ). ಒಳಗಣ್ಣು: ಹೀಗೆ ಸ್ವಲ್ಪ ಕಾಲ ನಡೆಸಿಕೊಂಡರೆ ನಿಮ್ಮಲ್ಲೇ ಒಂದು ದಿವ್ಯ ಅಂತಶ್ಚಕ್ಷು ಉದಯವಾಗುವುದು (ಶಾಂತಲಾ. ೯೫). [ಸಂ. ಅಂತಶ್ಚಕ್ಷುಸ್ (ಅಂತರ್ + ಚಕ್ಷುಸ್)]

ಅಂತಶ್ಚತುಷ್ಟಯ (ನಾ). ಮನಸ್ಸು, ಬುದ್ಧಿ, ಚಿತ್ತ, ಅಹಂಕಾರ ಎಂಬ ನಾಲ್ಕು ಸೂಕ್ಷ್ಮೇಂದ್ರಿಯಗಳು: ಬೆರಸಿ ಪಸ್ಮೊಂದಿಂದ್ರಿಯಂ ಗಳಪರಿಣಿಪಿದಂತಶ್ಚತುಷ್ಟಯದಿರವಿಸಲಿ ಮೂಜಂ ನಿಯೋಜಿಪಿ (ಬಸವ. ೪೬-೨). [ಸಂ. (ಅಂತರ್ + ಚತುಷ್ಟಯ)]

ಅಂತಶ್ಶಾಂತ ≡ ಅಂತಃಶಾಂತ (ಗು). ಸಮಾಧಾನದಿಂದ ಕೂಡಿದ ಮನಸ್ಸುಳ್ಳ; ಮನಸ್ಸು ಕೆದಡದ. [ಸಂ. (ಅಂತರ್ + ಶಾಂತ)]

ಅಂತಶ್ಶುದ್ಧಿ ≡ ಅಂತಃಶುದ್ಧಿ (ನಾ). ಒಳಗಿನ ಶುದ್ಧತೆ; ಮನೋ ನೈರ್ಮಲ್ಯ. [ಸಂ. (ಅಂತರ್ + ಶುದ್ಧಿ)]

ಅಂತಶ್ಶೂನ್ಯ ≡ ಅಂತಃಶೂನ್ಯ (ಗು). ೧. ಒಳಗೆ ಟೊಳ್ಳಾಗಿರುವ. ೨. ಮನಸ್ಸು ಶೂನ್ಯವಾಗಿರುವ. ೧, ೨: ಎನತಿನತಂ ಕಲಿಸಿದೊಡಂ ತನತನಿಯಂ ನೈಜಭಾವಮಳ್ಕುಂ ನೃಪನಂದನನೆಂತುಮಂತು ಕರ್ಕಶತಮ ವಂತಕ್ಕೂನ್ಯಮಳ್ಕುಮನ್ನತವಂಶಂ (ಗದಾಯು. ೩-೫೮).

[ಸಂ. (ಅಂತರ್ + ಶೂನ್ಯ)]

ಅಂತಸ್ತಮಃಪಟ (ನಾ). ಒಳಗಿನ ಕತ್ತಲೆಯ (ಎಂದರೆ ಅಜ್ಞಾನದ) ತೆರೆ: ತನ್ನಂ ಧರ್ಮವ್ಯಥೆ ಪಿಸುಗಿಂದಾ ನಾಲ್ವಂತರ್ಯಮಃಪಟಮಂ ಪಿಂ ಗಿಸಿ ಭೋಗಿ ಭೂಮಿಜರ ಕಣ್ಮಾಗಳ್ ನಭೋಮಾರ್ಗ ಪರ್ಯಟನಂ ಶಿಕ್ಷಿಸಿ ಪೋದರ್ (ಶಾಂಬ. ೭-೯). [ಸಂ. (ಅಂತರ್ + ತಮಸ್ + ಪಟ)]

ಅಂತಸ್ತಾಪ (ನಾ). ಒಳಗಿನ ಬೇಗೆ; ಸಂಕಟ; ಉದ್ವೇಗ.

[ಸಂ. (ಅಂತರ್ + ತಾಪ)]

ಅಂತಸ್ತಿಮಿರ (ನಾ). ಒಳಗಿನ ಕತ್ತಲೆ; ಅಜ್ಞಾನ: ಜಾಗ್ರದವಸ್ಥೆ ಯಂತಸ್ತಿಮಿರಕರಣಭ್ರಮೆಯಂಬಂತಿತ ಸ್ವಪ್ನವೀಥಿಯಲಿ . . . ತಿವನಿನ ಪಾರ್ಥ ಚಿಂತಿಸಿದ (ಕುವ್ಯಾಶ. ೫-೬). [ಸಂ. (ಅಂತರ್ + ತಿಮಿರ್ಯ)]

ಅಂತಸ್ತು (ನಾ). ೧. ಒಂದರ ಮೇಲೆ ಒಂದರಂತೆ ಆಳವಟ್ಟಿರುವ ಶ್ರೇಣಿಯಲ್ಲಿ ಒಂದು. ೨. ಮಹಡಿ; ಉಪ್ಪರಿಗೆ: ಮನೆಯ ಮೇಲಿ ನಂತಸ್ತು ಮುರಿದು ಬಿದ್ದತು (ಮುಪ್ಪಿನಮಂ. ೧೩) ; ಆ ಮೇಲಿನ ಅಂತಸ್ತು ಗಳಲ್ಲಿ ವಸತಿಯ ವ್ಯವಸ್ಥೆ ಮಾಡಿಕೊಡುತ್ತಿದ್ದರು (ರತ್ನಗೋ. ೧೪). ೩. ಮಟ್ಟ; ಅರ್ಹತೆಯ ತಾರತಮ್ಯ: ಶರೀರವು ಒಂದು ಅಂತಸ್ತಿನ ತನಕ ಏಳಿಸಿಸಿ ಬೆಳೆದು ನಿಂತು ಬಿಟ್ಟರೂ ಜೀವನ ವಿಕಾಸ ನಿಲ್ಲದೆ ಮುಂದು ವರಿಯುತ್ತಿರುತ್ತದೆ (ಜೀವಾತ್ಮ. ೧೬೪) ; ಅವರವರ ಅಂತಸ್ತು ಗೌರವ ಗಳಿಗೆ ತಕ್ಕಂತೆ ಸುಖಾನಗಳನ್ನು ಹಾಸಲಾಗಿತ್ತು (ಶಾಂತಲಾ. ೧೬).

[ಸಂ. ಅಂತಸ್ಥ ?. / ತಮಿ. ಅನ್ತಸ್ತು ; ತುಳು. ತೆಲು. ಅಂತಸ್ತು]

ಅಂತಸ್ಥ 'ಅಂತಸ್ಥ್' ನೋ.

ಅಂತಸ್ಥತೆ (ನಾ). ಗುಟ್ಟು; ರಹಸ್ಯ: ಬಲು ಪ್ರಥಾನನ ವೈರ ಹಿತವಹ ಲಲನೆಯರ ಮನದಲಲು ಹಗೆಯಂಬ ಬಳಸುವಂತಕ್ಕತೆಯನಾಮಿಳೊಡನೆ ಕೆಳೆಗೊಟ್ಟಿ (ಕುನ್ಯಾಲು. ೩-೭೦). [ಸಂ. ಅಂತಃಸ್ಥತಾ]

ಅಂತಸ್ಸತ್ತ್ವ ≡ ಅಂತಃಸತ್ತ್ವ (ನಾ). ಒಳಗಿನ ಬಲ; ಮನಸ್ಥಕ್ತಿ; ಒಳಹುರುಳು. [ಸಂ. (ಅಂತರ್ + ಸತ್ತ್ವ)]

ಅಂತಸ್ಸತ್ತ್ವ ≡ ಅಂತಃಸತ್ತ್ವ (ನಾ). ೧. ಗರ್ಭಿಣಿ; ಬಸುರಿ. ೨. ಫಲ್ಗುತಕ; ಗೇರುಮರ.

[ಸಂ. ಅಂತಸ್ಸತ್ತ್ವ (ಅಂತರ್ + ಸತ್ತ್ವ + -ಇ)]

ಅಂತಸ್ಸಾರ ≡ ಅಂತಃಸಾರ (ನಾ). ಒಳಗಿನ ತಿರುಳು, —ಸತ್ತ್ವ: ತನಯನಂತಸ್ಸಾರಮಂ ಬಲ್ಲರೇ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೧೩—೨೦).

[ಸಂ. (ಅಂತರ್ + ಸಾರ)]

ಅಂತಸ್ಥಿತ (ನಾ). ರಾಜನ ಅಂತಃಪುರದ ಮುಖ್ಯಾಧಿಕಾರಿ (?) : ಪೌರೋಹಿತಂ ದಂಡನಾಥನಧ್ಯಕ್ಷನಧಿಕಾರಿ . . . ಪ್ರತಿಹಾರಿಯಂತಸ್ಥಿತಂ [ಪಾಣಾ. ಸ್ತಿಕಂ] . . . ತಳವಾಲನೆಂಬವರು ಭೂರಮಣಂಗಿರ್ಪ ಸಿಬಗೇಮ ಗಮಂ ತಾಳ್ದು ಪರಿನಿರ್ಣರ ಪ್ರಧಾನರಿಕಂ (ಮುಂಗಾ. ೮೦—೧೧). 'ಅಂತರ್ನಿಯುಕ್ತ' ಪರಾ.

[ಸಂ. ಅಂತಃಸ್ಥಿತ (ಅಂತರ್ + ಸ್ಥಿತ)]

ಅಂತಸ್ಥ 'ಅಂತಸ್ಥ್' ನೋ.

ಅಂತಱುಂ, ಅಂತಱುಂದಂ, ಅಂತಱುಂದೆ (ಅ). ೧. ಆದುದರಿಂದ; ಆ ಕಾರಣದಿಂದ: ಭೂತಮಯ್ಯುಮಜಗಿಂ ಕೊಟ್ಟರ್ದುದಾದಂತಱುಂ ದೆನಗಿಂ ಮಾಣ್ಬುದು ಸೂಟಿ (ಪಂಪಭಾ. ೫—೭) ; ಕುಯೋಧನಿಯೊಳ್ ತಿರಿದು ಪೋದುವು ಕಾಲಮನಂತಮಂತಱುಂ ಪುಟ್ಟದೆ ಪೊಂದರ್ದರ ಬಗೆಯಂ ಬಗೆದಂದು ಕೃತಾರ್ಥನಾಗನೇ (ಸುಕುಮಾ. ೧೧—೮೨) ; ಕೃತ ಮಜ್ಞಾಪೊಡೆ ಸದ್ಗುರುಶಿಕ್ಷಿತನಪ್ಪವನಜಭಗುಮಂತಱುಂ ಸತತಂ ಸಂಗತಿ ಗುರುವಿನೊಳಾವೆಡೊಡೆ ನರಪತಿ ಸುರತಶಿಲೀಲೆಯಂ ಸಮುಂಪ್ಪೆದಿಪಡಂ (ಚಂದ್ರಪ್ರ. ೪—೨೪). ೨. ಆದಕ್ಕೆಂತಲೂ: ಕ್ರೂರ್ದ್ರನಂತಿದನ ಮಗಗೆ ಕೊಡುವಂತಱುಂ ನಿಮಗೀವುದೊಳ್ಳಿತಲೆ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೧೯—೧೬). **ಅಂತೆ ಱುಂದಂ, ಅಂತಱುಂದೆ** : ೧. ಅಂತಱುಂದವರನಾ ಪೊಬಲೊಳ್ ಕಾಣ ಲ್ಪಂದತ್ತು (ಕವಿದ. ೧೦ ಪ್ರಯೋ). "ಪೊಳ್ಳಱುಗುಂ ತೃತಿಯೆ ಬಂದಂ ತಱುಸಿಂಬ ಪದಕ್ಕೆಮಾ ಎತ್ತಾಕಕ್ಕೆತರಂ" (ಕವಿದ. ೩೧೬).

[* ಅಂತಱ್ -(= ಅಂತ್ಯ + -ಱಱ್-) + -ಇಂ. P -ಇಂ ಎಂಬುದು ಹಳಗನ್ನಡದ ತೃತೀಯಾವಿಭಕ್ತಿ ಪ್ರತ್ಯಯ]

ಅಂತಱುಂದಂ 'ಅಂತಱುಂ' ನೋ.

ಅಂತಱುಂದೆ 'ಅಂತಱುಂ' ನೋ.

ಅಂತಱ್ಪು[ಪಿಪ್ಪು]**ರವೆಗೆರಡೆ** (ನಾ). ರಾಣಿವಾಸದ ಮೇಲ್ವಿಚಾರಕ: ಶ್ರೀಮನ್ಮಹಾಪ್ರಧಾನನನೇಕ ದೇಶಾಧಿಪತಿಯನ್ಪಜ್ಜಿ ಱಪ್ಪಿ ತರವೆಗೆರಡೆ ಸೀತಾಳಜಂದ್ರಂ (ಸೌಇಇ. IX-i, ೨೯೫—೬ ; ೧೭೨).

[ಅಂತಱುರ + ಪೆಗೆರಡೆ]

ಅಂತಿ (ನಾ). ಒಂದು ಹೆಸರು (?) : ಎಱೆಯಮ್ಮನುಂ ಸಿರಿಯಮ್ಮನುಂ ಅನ್ತಿಯ ಸುಗ್ಗಮ್ಮನುಂ ಬಿದಿ ಪೊನ್ನಯ್ಯನುಂ ಅಲ್ಲಮ್ಮನುಂ (ಎಕ. XI, ಹೊಳ. ೩೦—೧೨ ; ೩೬೫). [?]

ಅಂಕ್ಕಿ (ನಾ). ಅಕ್ಕ (ಱ). [?]

ಅಂತಿಕೆ (ನಾ). ೧. ಹತ್ತಿರ; ಸಮೀಪ ; ನೆರೆಹೊರೆ : ಕಂಸಂ ನಿಜಾಂತಿಕ ಮೊರ್ವರ್ ಮಂತ್ರಿಗಳಾ ವೃತ್ತಾಂತಮುಂ ಪೇಟ್ಟುದುಂ (ಜಗದ. ೩-೪೪ ಪ). ೨. ಕಡೆ; ಕೊನೆ; ಅವಧಿ. [ಸಂ.]

ಅಂತಿಬಲೆಹುಲ್ಲು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹುಲ್ಲು (ಮೃಚಿಗಿ.೨೬—೫೧).

[ಅಂತಿಬಲ್ಲೆ + ಹುಲ್ಲು (< ಪುಲ್)]

ಅಂತಿಮ (ಗು). ಕೊನೆಯ; ಕಟ್ಟಕಡೆಯ: ಇದೇ ನಮ್ಮ ಅಂತಿಮ ನಿರ್ಧಾರ (ರೂಢಿ). [ಸಂ.]

ಅಂತಿಮದರ್ಶನ (ನಾ). = ಅಂತ್ಯದರ್ಶನ. [ಅಂತಿಮ + ದರ್ಶನ]

ಅಂತಿರೆ (ಅ). ೧. ಆ ಪ್ರಕಾರವಾಗಿ; ಆ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ: ಮೃಗಪಶು ಶಕುನಿಗಣಂಗಳೊಳಗಣಿತ ನಿಜಜಾತಿ ಜನಿತ ಭಾಷೆಗಳೆಂದುಂ ನೆಗೞ್ದಂತಿರೆ ನರರೊಳಮಪ್ರಗಲ್ಭವಚನಪ್ರವೃತ್ತಿ ನೆಗೞ್ಗುಂ ಸಹಜಂ (ಕವಿರಾ. ೧-೭). ೨. ಹೋಲಿಕೆಯನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಮಾತು; ಉಪಮಾವಾಚಕ: ಮುತ್ತುಗಳಂತಿರೆ ಸೂಸಿ ಪಾಯ್ವ ಶೀಕರದೊಳೆ ನಾಂದು (ಕಾವ್ಯಸಾ. ಶೂದ್ರಕ. ೭೮); ಉಪಮಾನಾರ್ಥದೊಳಿವು ವರ್ತಿಪುವಂತಿರೆಯಂತೆಯಂತೆ ವೋಲ್ವೋಲ್ಗಳ್ (ಶಮದ. ೩೧೬).

[ಅಂತು$_1$ + ಇರೆ$_0$. P ಇರೆ ಎಂಬುದು ಇರ್ ಧಾತುವಿಗೆ "ಸತ್ಯರ್ಥ"ದ -ಎ ಪ್ರತ್ಯಯ ಹತ್ತಿದ ರೂಪ]

ಅಂತಿರೆವೊಲ್ 'ಅಂತಿರೆವೋಲ್' ನೋ.

ಅಂತಿರೆವೋಲ್, ಅಂತಿರೆವೊಲ್ (ಅ). = ಅಂತಿರೆ ೨: ರವಿಯಂತಿರೆ ವೋಲಧಿಕ ಪ್ರತಾಪಿ (ಶಬ್ದಾನು. ೨೦ ಪ್ರಯೋ). **ಅಂತಿರೆವೊಲ್**: ಅಂತಕ ನಂತಿರೆವೊಲುಗ್ರಂ (ಶಬ್ದಾನು. ೨೦ ಪ್ರಯೋ). [ಅಂತಿರೆ + ವೋಲ್]

ಅಂತು$_1$ (ಅ). ೧. ಹಾಗೆ; ಆರೀತಿಯಲ್ಲಿ: ಫಣಿಮಣಿಯನ್ತು ಭೋಗಿ... ಅನಿನ್ದ್ಯಗುಣನ್ (ಎಕ. XI, ಚಿತ್ರದು. ೪೩-೧; 550); ಅಂತು ಕಂಡು ಮನಂಗೊಂಡೆತ್ತಿಕೊಂಡು ಮನೆಗೆ ತಂದು (ಪಂಪಭಾ. ೧-೯೬ ವ); ವಿಚಿತ್ರ ಮಿದನಂತಿಂತುಂತೆನಲ್ ಬರ್ಕುಮೆ (ಕಾದಂಉ. ೩೦೯); ಬ್ರಹ್ಮಾದಿನಿಚಯ ಮಂತೊಂದೆಸೆಯೊಳೊಪ್ಪಿರಲು (ಬಸರ. ೧-೧೭); ಭಟಾಂಗದ ಮಾತದಂ ತಿರಲಿ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೫-೫೩); ಒಡೆಯನಿರಿಸಿದಂತಿರ್ಪುದಲ್ಲದೆ ಪೇಳೊ ಡವೆಗೆ ಬೇಱಿರವುಂಟೆ (ಹದಿಬ. ೧-೪೪). ೨. ಒಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ; ಮೊತ್ತದಲ್ಲಿ: ಅಂತು ಸಂಧಿ ೮ ಕ್ಕಂ ಸೂತ್ರ ೪೬ ಕ್ಕಂ ತ್ರಿಪದಿ ೫೩೫ ಕ್ಕಂ ಮಂಗಳ ಮಹಾ ಶ್ರೀ (ಅನುಸಾ). ಅಂತಿಂತು = ಹೇಗೆ ಹೇಗೋ; ಕ್ರಮವಿಲ್ಲದೆ: ಪ್ರಾಸಚ್ಛಂದೋನ್ವಯ ವಿನ್ಯಾಸದಿನಂತಿಂತು ಶಬ್ದಮಿರ್ಕುಂ (ಶಮದ. ೬); ಅಂತುಂ ಅಲ್ಲದೆ = ಅಷ್ಟು ಮಾತ್ರವಲ್ಲದೆ; ಅಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲದೆ: ಅಂತು ಮಲ್ಲದೆ ಬಲ್ಮೆಗಂ ಬಸನಕ್ಕಂ ಸವಿಯಪ್ಪ ಕಿಱುವೇಂಟೆಯುಮಲ್ಲದುಱಿದ ಬೇಂಟೆಯಂ ಬೇಂಟೆಯೆನ್ನೆಂ (ಪಂಪಭಾ. ೫-೪೬ ವ); ಅಂತುಮಲ್ಲದೆ ಯುಂ, ಸತತಂ ನಿಜದೇಹದಿನವ್ಯತಿರಿಕ್ತೆಯೆನಿಪ್ಪ ಹೃದಯವಲ್ಲಭೆಯೊಳ್ (ಚಂದ್ರಪು. ೩-೨೪ ವ, ೨೫). ಅಂತುಂ ಇಂತುಂ = ಹಾಗೂ ಹೀಗೂ; ಹೇಗೋ ಒಂದು ಬಗೆಯಲ್ಲಿ: ಪರೋಕ್ತಯುಕ್ತಿಯಂ ವಿರಚಿಸುತಂತು ಮಿಂತುಮಱಿಗಬ್ಬಮನಾಗಿಸಿ ಕೇಳಿಸುತ್ತೆ ಕಾಲುರಿಚರ ತೋರ್ಪ ದುಷ್ಕವಿ ಮಹಾಕವಿಮಧ್ಯದೊಳೊಪ್ಪಲಾರ್ಪನೇ (ರಾಜಶೇ. ೧-೨೩). ಅಂತೂ = ೧. ಹಾಗೂ; ಅಷ್ಟಾದರೂ; ಏನೇ ಆದರೂ: ಕಾದು ಕಾದು ಸಾಕಾ ಯಿತು; ಅಂತೂ ನೀನು ಬರಲಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ). ೨. ಆದರೋ: ಅವನಂತೂ ಸಹಾಯ ಮಾಡಲಿಲ್ಲ; ನೀನಾದರೂ ಮಾಡು (ರೂಢಿ). ಅಂತೂ ಇಂತೂ = ಹೇಗೆ ಆದರೂ; ಯಾವ ರೀತಿಯಲ್ಲೂ: ಅಂತೂ ಇಂತೂ ಕುಂತಿಯ ಮಕ್ಕಳಿಗೆ ರಾಜ್ಯವಿಲ್ಲ (ಗಾದೆ). ಅಂತೆಂಬರ ಗಂಡ, ಅಂತೆಂಬವರ ಗಂಡ = ಹಾಗೆ ಹೇಳತಕ್ಕವರ ಪ್ರಭು; ಒಂದು ಬಿರುದು: ತಾಂ ತಳೆದಿಳೆಯಂ ಧರ್ಮದೊಳಂತೆಂಬರ ಗಂಡ ಬಿರುದನಾಂತೆಸೆದಿರ್ಕುಂ (ಅಪ್ರತಿ. ೧-೬); ಅಂತೆಂಬರ ಗಂಡನೆಂದು ಕೊಂಡಾಡಿದ ಪಂತದ ದೊರೆಯಿವನಾರೊ (ಕಂನವಿ. ೧೩-೩೭); ಅನ್ತೆಮ್ಬವರಗಣ್ಡಸ್ಯ ಹರಿಭಕ್ತಿ ಸುಧಾನಿಧಿಃ (ಎಇ. XIV, ೨೨೨-೧೧೮; 1551). 'ಬಿರುದಂತೆಂಬರಗಂಡ' ಪರಾ.

[ದೇ. ॥ ತುಳು. ಅಂಚ; ತೆಲು. ಅಟು]

ಅಂತು$_2$ (ನಾ). ೧. ಕೊನೆ; ತುದಿ; ಪರಮಾವಧಿ: ಸಂತಸದಂತನೆಯ್ದಿ ಸುರತಾಮೃತದೊಳ್ ತಣಿದಟ್ಕಱಿಂ ಜಿಗಿಲ್ತಂತಿರೆ (ಆದಿಪು. ೩-೫); ಭುವ ನೇಶ್ವರ ನಿಜರೂಪಸ್ತವ ವಸ್ತುಸ್ತವ ಗುಣಸ್ತವಂಗಳನವಱಂತುವರಂ ಬಣ್ಣಿ ಸಲಮರೇಂದ್ರ ವಾಸುಕಿ ಪ್ರಭುಗಳಾರ್ತರಿಲ್ಲೆನ್ನಳವೇ (ಆದಿಪು. ೧೦-೫೨); ಪೆಸರಂ ದೆಸೆಯಂತುವರಂ ನಿಮಿರ್ಚಿದ × × (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೫೭-೫೦; 1115) [ಅಂತುವರಂ = ಕೊನೆಯ ವರೆಗೆ; ಅವಧಿಯ ವರೆಗೆ]; ಸಾಗರ ದಂತನಹಿತಮಹೀಶ್ವರರೊಡನೆಯ್ದಿತ್ತು ವಿಶದ ಕೀರ್ತಿಪ್ರಸರಂ (ಎಕ. V, ಬೇಲೂರು. ೧೨೪-೧೯; 1188); ಇಂತೆಸೆವ ಶರಧಿಗಳ ಭೇದದ ಅಂತುವನು ಪೇಳುವೆನು (ಶರಲೀ. ೧೦-೧೫). ೨. ನೆಲೆ; ಒಳಗುಟ್ಟು; ಮರ್ಮ (ಕರಾ): ಅವನ ಅಂತು ತಿಳಿಯಲಿಕ್ಕೆ ಅವರಪ್ಪನಿಗೂ ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ); ಅಂತು ಕೊಟ್ಟು ಚಿಂತೆಮಾಡಿದರೆ ಏನು ಬಂತು? (ರೂಢಿ). ಅಂತು ಗೊಂತು = ಮೇರೆ, ನೆಲೆ ಮೊದಲಾದದ್ದು: ಇಂದಿನ ತನಕ ಹೊರ ನಾಡನ್ನೇ ಕಂಡರಿಯದ ಕೊನಸ್ಟೆನ್ಸಾ ಅಂತುಗೊಂತಿಲ್ಲದ ದೂರದೇಶಕ್ಕೆ - ವಿಧರ್ಮೀಯರ ಅಪರಿಚಿತ ನಾಡಿಗೆ - ನಡೆಯಬೇಕು (ಭಾಸರ. ೬೮). ಅಂತು ಪಾರು = ಕೊನೆ; ಮುಕ್ತಾಯ: ಅವನ ಹರಟೆಗೆ ಅಂತು ಪಾರು ಯಾವುದೂ ಇಲ್ಲ (ರೂಢಿ). [ಸಂ. ಅಂತ. / ತಮಿ. ಅನ್ತು]

ಅಂತು$_3$ (ನಾ). ರುದ್ರಾಕ್ಷಿ ಸರ (?): ತೆತ್ತಿಸಿದ ಶಂಖಸರ ತಲೆಯೊಳು ಸುತ್ತಿದಂತುಗಳೆಸೆವ ಸಿದ್ಧರ ಮೊತ್ತಮಿರ್ದುದು (ಶಂಕದಾ. ೧೫-೪). [?]

ಅಂತುಕ (ನಾ). ಕೊನೆ; ಮುಕ್ತಾಯ: ಶ್ರೀಕಾಂತನನು ನಿಜಸಮಯ ಸೌಖ್ಯದ ಸಂತತಿಗಳಿಂದೋಲಗಿಸುತಿರಲಿರಲು ದಿನಗಳಿಗೆ ಅಂತುಕವನಿಕ್ಕಿ ದನು ವಿಧಿ (ನಿಭಾಗ. ೧೦-೧೯-೩೫). [< ಅಂತು$_2$?]

ಅಂತುಟು$_1$ (ಗು). ಅಷ್ಟು: ಅವನೀವಂತುಟನೀಯದಂತುಟನದಂ ಬಲ್ಲಂತು ಕಾಲ್ಗುತ್ತಿ ನೋಡು (ಪಂಪಭಾ. ೯-೨೬); ನೀನೀ ಯೆಡೆಗಿದುಚಿತವೆಂಬಂ ತುಟಂ ನೀನೆ ಬಲ್ಲೈ (ಕಾದಂಪೂ. ೮೫೧); ಚಿಂತಿಸಲಾರ್ಗಂ ಬಾರದು ಎಂಬಂತುಟಣ ಕಳಸನಿರ್ಬ್ಬಾಣಮಪ್ಪನ್ನೆಗಂ ಮಾಡಿಸಿದಂ (ಎಇ. XV, ೯೦-೫೩; 1160) [ಅಂತುಟಣ = ಆ ಪ್ರಕಾರದ; ಅಂಥ]. ಅಂತು ಟೊಂದು = ಅಷ್ಟೊಂದು: ಅಂತುಟೊಂದು ನೋಟದ ತೆಜನಂತುಟೊಂದು ತನಿಸೋಂಕಿನ ಸಮ್ಮದವಂತುಟೊಂದು ಮೇಳದ ಚದುರಂತುಟೊಂದು ಪರಿರಂಭದ ಸಂಭ್ರಮಮಂತುಟೊಂದು ಕೂಟದ ಪರಿ (ಜಗವಿ. ೧೧-೫೭).

[ಅಂತು$_1$ + -ಟು]

ಅಂತುಟು$_2$ (ಅ). ಹಾಗೆ; ಆ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ: ಆ ನಾಡೊಳ್ ಮಾನಸರ್ ಮಾನಸರಂ ತಿಂಬಂತುಟಪ್ಪ ಮಹಾ ಘೋರಂ ಪಸವಾದೊಡೆ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೯೨-೧); ಮುತ್ತುಂ ಮೆಱಸುಂ ಕೋದಂತುಟೆ ನಿನ್ನ ತಪದ ಪಾಂಗೆಂತು ಗಡಾ (ಪಂಪಭಾ. ೭-೯೨); ಭಟಸಂಘಕ್ಕದಟೆಂತುಟಂತುಟೆ ಮುಖಾಂ ಭೋಜಕ್ಕೆ ಮೂಗೆಂತುಟಂತುಟೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧-೭೨); ಚಪ್ಪರಮನಾ ರಂತುಟಂತುಟೆಂದುಪಮಿಸಲ್ ನೆಱೆವರೆನಿಪಂದದಿಂ ರಚಿಸಿ (ಪದ್ಮರಾ. ೩-೪೦). [< ಅಂತುಟು$_1$]

ಅಂತುಂಡಿಕಾಯಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕಾಯಿ (ಮೈಔಗಿ. ೧೭-೩೧೦). [ಅಂತುಂಡಿ$_0$ + ಕಾಯಿ (< ಕಾಯ್$_3$)]

ಅಂತೆ$_1$ (ಅ). ೧. ಹಾಗೆ; ಆ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ: ಆಗ್ನೇಯದಿನಂತೆ (ಎಕ. I, ೧-೨೩; 466 7); ತಸ್ಯ ಸೀಮಾಂತರಂ ಪೂರ್ವಸ್ಯಾನ್ದಿಶಿ ತುಱ್ದಿಲ್ಗಾಲೆ ಅನ್ತುಬನ್ದು ಕಳರಾ ಬಾಯ್ಕಾಲುಳ್ ಕೂಡಿ ಅನ್ತೆಬನ್ದು (ಮೈಅರಿ. ೧೯೩೬, ೫೩-೨೪; 550); ಗುರುವಿನಂತೆ ಶಿಷ್ಯ ತಂದೆಯಂತೆ ಮಗ (ಗಾದೆ). ೨. ಹಾಗೆಯೇ; ಸುಮ್ಮನೆ: ಕುತ್ತಕ್ಕೆ ಮರ್ದನಿಕ್ಕದೆ ಕುತ್ತಂ ಪೋಗೆಂ ದೊಡಂತೆ ಪೋಕುಮೆ (ಸಮಪ. ೧೧-೯೪). ೩. ಹೋಲಿಕೆಯನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಶಬ್ದ; ಉಪಮಾವಾಚಕ: ವನರುಹದಂತೆ ಮುಖಂ (ಕವಿರಾ. ೩-೬೦); ಬಸಂತದೊಳ್ ಕಳಿಕೆಗರ್ಚಿದ ಕೋಗಿಲೆಯಂತೆ

(ಅದಿಪು. ೨-೯) ; ಹಡಗು ಜಲಧಿಯೊಳೋಡಿ ಗಿರಿಗಳೆಡೆಯಿ ನುಗ್ಗಾದಂತೆ (ಕುಮ್ಮಾದ್ರ್ರ. ೩-೨೮). [→ಅಂತು + ಎಸ್]

ಅಂತ್ಯೆ (ಅ). ಹಾಗೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ, ಹೀಗೆಂದು ಸುದ್ದಿಯಿದೆ ಎಂಬುದನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಶಬ್ದ : ಶುದ್ಧ ಸೂರ್ಯವಂಶಜರಂತೆ ಆಯೇಧ್ಯವನಾಳುವ ಅರಸುಗಳಂತೆ ಬುದ್ಧುಳ್ಳ ದಶರಥನಂಗನಂತೆ ಪ್ರಸಿದ್ಧ ಪೆಸರು ರಾಮ ಲಕ್ಷ್ಮಣರಂತೆ (ತುರಂಪು.೩-೪೭-೧೧); ಸಾಲ್ಮನೂ ಅಂತೆ ಕಂತೆಯು ಚಿಂತೆ (ಪ್ರಭಾಸ. ೪೫೨-೬) ; ಅವರ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಮುಂದಿನ ತಿಂಗಳು ಮದುವೆಯಂತೆ (ರೂಢಿ). [< ಅಮ್ಮ]

ಅಂತೆಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ಹಾಗೆ ಮಾಡು ; ಹಾಗೆಯೇ ಮಾಡು : ಅಂತೆಗೆಯ್ದಂ ಕಮ್ಮಮ್ಮ ಗಜ್ಜಾಗಳಿಗಳಾದುವಲ್ಲ (ಪಂಪಭಾ. ೯-೭ ಪ); ದವನಕೆ ನಂತೆಗೆಯ್ದನೆಂದು ಬರುತ್ತೆ (ಪಂಚತಂ. ೫೫-೩) ; ಎಂಬುದುನುಂತೆಗೆಯ್ದನೆಂದು ಪೋಗಿ (ಜಗದ. ೭-೪ ಪ). [ಅಂತೆ + ಗೆಯ್ (< ಕೆಯ್)]

ಅಂತೆವೋಲ್ 'ಅಂತೆವೋಲ್' ನೋ.

ಅಂತೆವೋಲ್, ಅಂತೆವೋಲ್ (ಅ). ೧. ಹೋಲಿಕೆಯನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಮಾತು; ಉಪಮಾವಾಚಕ : ಪಗಲುತ್ಸಲಕ್ಷ್ಯಮಂತೆವೋಲ್ ಕೆಂಪರುಣಮಂ (ಜಗದ. ೧೬-೧೨ಪ). ೨. ಉತ್ಪ್ರೇಕ್ಷೆಯನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಮಾತು: ಕಣ್ಣಾರೆಬೀಜಿರುವು ಬಾಳೆಮಾಸ್ ಜಲಯನಜ್ಞಿ ಸಲಾಜಿ ಕಾಜು ವಂತೆವೋಲ್ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ಕುದ್ರ್ಕ. ೬೧೧) ; ಆ ಗೆಯಕ್ಕೆ ಸೋಲ್ವಂತೆ ವೋಲ್ ತಲೆಯೂ ತೂಗುವಂತೂ ಸುಯೋಧನ ನ್ಯಪಂ (ಪಂಪಭಾ. ೩-೫೫). **ಅಂತೆವೊಲ್** : ೧. ಕೃಶಾನುವ ನೆಲಲಳುರದಂತೆವೊಲಾ ಕನ್ನಡಿಯಂ (ಆದಿಪು. ೭-೩೨). ೨. ನವನಳಿನೀವನಂಗಳ ಪರಾಗರಜಂಗಳನುಂಡು ಮುನ್ನನುಂತವನೆ ಬಿಯತ್ಪಳ್ಳಮನಿಷ್ಟಲಾಗಿ ಬಜಲ್ದುಂ ಕಾಜುವಂತೆ ವೊಲಿರೆ ಕೆಂಪು . . . ರವಿ ಪೊರ್ದಿದನಸ್ತಶೈಲಮಂ (ಪಂಪಭಾ. ೪-೪೬). [ಅಂತೆ + ವೋಲ್]

ಅಂತೇವಾಸಿ (ನಾ). ೧. ಗುರುವಿನ ಸಮಿಾಪದಲ್ಲಿ ವಾಸವಾಡುವ ಶಿಷ್ಯ. ೨. ಚಂಡಾಲ. [ಸಂ. ಅಂತೇವಾಸಿನ್]

ಅಂತ್ಯ (ಗು). ೧. ಕಡೆಯ; ಕೊನೆಯ; ತುದಿಯ. ೨. ತುಂಬ ಕೆಳಗಿನ; ಅತ್ಯಂತ ಹೀನ. (ನಾ). ೩. ಕೊನೆ ; ತುದಿ. ೪. ತುಂಬ ಕೆಳಗಿನ ಜಾತಿಯವನು. ೫. ಮೃೇಚ್ಛ. ೬. ಹತ್ತುಲಕ್ಷ ಕೋಟಿ. ೭. ಪ್ರಳಯ. [ಸಂ.]

ಅಂತ್ಯಜ (ಗು). ೧. ಕಡೆಯಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದ. (ನಾ). ೨. ಶೂದ್ರ. ೩. ಚಂಡಾಲ : ಅಂತ್ಯಜವಲ್ಲಿ ಹೋಗಿ ಮೆಂತ್ಯ ಕದ್ದಹಾಗೆ (ಗಾದೆ). [ಸಂ.]

ಅಂತ್ಯಜನ್ಮ (ನಾ). ೧. ಶೂದ್ರ. ೨. ಚಂಡಾಲ. [ಸಂ. ಅಂತ್ಯಜನ್ಮನ್ (ಅಂತ್ಯ + ಜನ್ಮನ್)]

ಅಂತ್ಯಜಾತಿ (ನಾ). ಕಡೆಯ ಜಾತಿ ; ತುಂಬ ಕೆಳಗಿನ ಜಾತಿ. [ಅಂತ್ಯ + ಜಾತಿ]

ಅಂತ್ಯದರ್ಶನ (ನಾ). ಕೊನೆಯ ಬಾರಿಗೆ ನೋಡುವುದು : ಗಾಂಧಿಯವರ ಶ್ರಶಾನಯಾತ್ರೆಯ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಅ ವರ ಅಂತ್ಯದರ್ಶನಕ್ಕಾಗಿ ಲಕ್ಷಾಂತರ ಜನರು ದೆಹಲಿಯ ಬೀದಿಗಳಲ್ಲಿ ನೆರೆದಿದ್ದರು (ರೂಢಿ). [ಅಂತ್ಯ + ದರ್ಶನ]

ಅಂತ್ಯಪ್ರಾಸ (ನಾ). [ಛಂದ್ರ] ಪದ್ಯದ ಎರಡು ಅಥವಾ ಹಲವು ಪಾದಗಳ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಬರುವ ಪ್ರಾಸ. ಉದಾ— ಪೊಲಬ ಬೆಡಂಗಂ ಸುಟ್ಟ ಸುಟ್ಟ ನೋಡಿ ! ದಿವಿಜೇಂದ್ರನಿಳಾಕೃತಿಯಾಕೊಂತು ಕೂಡಿ (ಪಂಪಭಾ. ೪-೧೦) ; ಸರ್ವಜೀವಂಗಳುಂ ಮುಕ್ತಿಯಂ ಕಾಣ್ಕೆ ; ದೇವರೊಳ್ ಪಗೆವರೆ ಕಾಳಗಂ ಮಾಣ್ಕೆ ; ಸಾವುದೆಲ್ಲಾ ಸತ್ತು, ಬಾನಾಳ್ಕೆ ಪೂಣ್ಕೆ (ಜೊಗಳು. ೩೪). [ಅಂತ್ಯ + ಪ್ರಾಸ]

ಅಂತ್ಯಯಮಕ (ನಾ). [ಕಾವ್ಯಮೀ] ಪದ್ಯದ ಪಾದಗಳ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಬರುವ ಯಮಕವೆಂಬ ಶಬ್ದಾಲಂಕಾರ. ಉದಾ— ಪ್ರಕಟ ಕಪಟ ನಾಟಕನಂ ! ಕಳಲಿಸಿ ದಿಗ್ಪಲಿಯನಿತ್ತನತಿಪೀಟಕನಂ ॥ ಚಕಿತ ಜನೋತ್ಪಾಟಕನಂ ಚಕಿದೇವಂ ಜಡಿದ ಜೈತ್ರಟೀಕಾಟಕನಂ ॥ (ಅಪ್ರತಿ. ೨-೧೯). [ಅಂತ್ಯ + ಯಮಕ]

ಅಂತ್ಯಲೋಪ (ನಾ). [ವ್ಯಾಕ] (ಶಬ್ದದ) ಕೊನೆಯ ವರ್ಣ ಅಥವಾ ಅಕ್ಷರ ಲೋಪವಾಗುವುದು : ರಾಜನ್ ಮಾರ್ಧನ್ . . . ಯುವನ್ ಇವು ಮೊದಲಾದ ಶಬ್ದಾಂಗಳಂತ್ಯಲೋಪಮಾಗಿ ರಾಜ ಮಾರ್ಧ . . . ಯುವ ಎಂಬಂತಾದೊಡಂ ಲಿಂಗಮಪ್ಪುವು (ಕಾಮದ. ೪ಪ್ರಯೋ); ಕೆಲವು ಪಲವು ಎಂಬ ಶಬ್ದಂಗಳ್ ವ್ಯತ್ಯಯಾದಿರೇಫಕಾರ್ದಮಂತ್ಯ ಲೋಪಮಂ ಪಡೆವುವು (ಕಾಮದ. ೧೧೦ ವೃತ್ತಿ). [ಅಂತ್ಯ + ಲೋಪ]

ಅಂತ್ಯವರ್ಣ (ನಾ). ೧. [ವ್ಯಾಕ] (ಶಬ್ದದ) ಕೊನೆಯ ವರ್ಣ. ೨. ಹಿಂದೂಧರ್ಮದ ನಾಲ್ಕು ವರ್ಣಗಳಲ್ಲಿ ಕಡೆಯದಾದ ಶೂದ್ರ ಜಾತಿ. [ಅಂತ್ಯ + ವರ್ಣ]

ಅಂತ್ಯಶೈವ (ನಾ). [ವೀಶೈ] ಆರು ಬಗೆಯ ಶೈವ ಪ್ರಭೇದಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : ಆದಿಶೈವ ಮಹಾಶೈವ ಅಮಶೈವ ಅಂತರ (ಅವಾಂತರ) ಶೈವ ಪ್ರವರಶೈವ ಅಂತ್ಯಶೈವ ಎಂಬ ಈ ಆರು ಶೈವದ ಶಾಖೆಯಲ್ಲಿ (ಷಡ್ವಿಧ. ೯). [ಅಂತ್ಯ + ಶೈವ]

ಅಂತ್ಯಾಕ್ಷರ (ನಾ). (ಶಬ್ದದ) ಕೊನೆಯ ಅಕ್ಷರ. [ಅಂತ್ಯ + ಅಕ್ಷರ]

ಅಂತ್ಯಾಕ್ಷರಿ (ನಾ). ಒಬ್ಬರು ಹೇಳಿದ ಪದ್ಯದ ಕೊನೆಯ ಅಕ್ಷರದಿಂದ ಮತ್ತೊಬ್ಬರು ಮುಂದಿನ ಪದ್ಯವನ್ನು ಆರಂಭಿಸಿ ಹೇಳುವ ಸ್ಪರ್ಧೆ. [ಸಂ. *ಅಂತ್ಯಾಕ್ಷರೀ (ಅಂತ್ಯ + ಅಕ್ಷರ + -ಇ)]

ಅಂತ್ಯಾರ್ದರ್ಶನ (ನಾ). = ಅಂತ್ಯಲೋಪ : ಜನಮುಲಿರ ಸಂಸ್ಕೃತ ವ್ಯಂಜನಾಂತ ಲಿಂಗಂಗಳ್ಗತ್ಯಮಂ ದ್ವಿತ್ವದಿನುತ್ತ ಪಯೋಗನುತಂತ್ಯಾರ್ದರ್ಶನಮಂ ಮೇಣ್ . . . ತಾಳ್ದು ಕನ್ನಡಕ್ಕುವ ಲಿಂಗಂ (ಕಾಮದ. ೧೬). [ಅಂತ್ಯ + ಅರ್ದರ್ಶನ]

ಅಂತ್ಯೇಷ್ಟಿ (ನಾ). ಸತ್ತವರಿಗಾಗಿ ಮಾಡುವ ಉತ್ತರಕ್ರಿಯೆ. [ಸಂ.]

ಅಂತ್ಯ (ನಾ). ಕರುಳು. [ಸಂ.]

ಅಂತ್ರವೃದ್ಧಿ (ನಾ). ಕರುಳು ಕೆಳಕ್ಕೆ ಇಳಿಯಬೀಳುವ ಒಂದು ರೋಗ; 'ಹರ್ನಿಯಾ'. [ಅಂತ್ರ + ವೃದ್ಧಿ]

ಅಂದ (ನಾ). ೧. ಚೆಲುವು ; ಸೊಬಗು : ಜನ್ಮನಿದ ವಿಳಾಸದಂದದ ಬೆಡಂಗಿನ ಪೆಂದರೆ ಪೆಂದಿರ್ (ಪಂಪಭಾ. ೪-೪೫) ; ಆಳೆಯ ಮಾತಾಳೆಯ ಮುದ್ದಾಳೆಯಂದವಾಳೆಯ ತನುಸೊಂಬಂಗಳ (ಕಾವಂಂಉ. ೭೭೪) ; ಆ ತೋಟದ ಅಂದವನ್ನು ಎಲ್ಲರೂ ಮೆಚ್ಚುವರು (ರೂಢಿ). ೨. ರೀತಿ ; ಬಗೆ : ಸೀರ್ಮತ್ತಿನಂದಮಾದುವು ಪಗಿಗಳ್ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ಕುದ್ರ್ಕ. ೬೯೪) ; ಇದ ಜಂದಂ ಬಿಸವಂದಮಿಂತಿದಮರೀಂದ್ರಾವಾಸದೊಂದಂದಮಿಂತದು ಬರ್ ದೇಸ ವಿಮಾನನಂದಮಿದುದು (ಅವಿಪು. ೪-೫) ; ಉಟ್ಟದ ಗುಣಾಗಳುಮೀಗ ಯಂದದೊಳ್ ಪ್ರತಿಲೋಮಂಗೆಯ್ಯುದುಂ (ಪಂಚತಂ. ೧೧-೭) ; ಅರರೆ ಸಿಂಹದ ತೊಲೆ ತೆಕ್ಕೆಯ ಕರಿಯ ಸೆಳೆವಂದದಲಿ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೪-೨) ; ಅರಸಿಗೆ ಮೆಚ್ಚಾದುದನೆ ಲೇಸಿಂದಲ್ಲದೊಡೆಯಲೇಕೆಂಬಂದದಲ್ಲ (ಧರಪ. ೨-೩೪). ೩. ಉದ್ದೇಶ : ನೀದಿವರೆಯಂ ಬಂದಂದದಮುಮಂ ಮನೆವಾಚ್ತಿಯಂ ಪೇಟ್ಪಂ (ಪಂಪಭಾ. ೪-೧೧ ಪ); ೪. ಸ್ಥಿತಿ; ವಿಷಯ: ಕಣ್ಣ ನಿಯಂ ನೂಸಿದಳೊಂದುಮಂ ನುಡಿದಳಲ್ಲಾ ಕನ್ನೆ ತನ್ನಂದಮಂ (ಅದಿಪು. ೩-೨೪) ; ಕೊಂದ ಹೆಣವಂ ಕಾಣೆವಾತಂ ತಿಂದನೀ ದಿವಿ ನುಂಗಿದುಬೊ ಅದಱಂದವಱಿಯೆವು (ಬಸವ. ೨೧-೧೭). ೫. ಸ್ವಭಾವ; ಸ್ವರೂಪ : ಏನೆಂದೊಡಿಶ್ವಾದೊಡಂ ಬಿಡ ತನ್ನಂದವ ನೀಡ ತಾಂ (ಸೂಮೇಶ್ವ. ೪೬) ;

ಕಂದಾ ನೀನಿತ್ತ ಬಾ ಎಂದು ನೀವು ನಿಮ್ಮಂದವ ತೋಱಯ್ಯ ಚೆನ್ನಮಲ್ಲಿ ಕಾರ್ಜುನಾ (ಮಹಾದೇ. ೧೯–೪). ಅಂದಚಂದ = ಸೌಂದರ್ಯ: ಮಂಜಕ್ಕ ನಗಗಳನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಅವುಗಳ ಅಂದಚಂದಗಳನ್ನು ನೋಡಿದಳು (ಹಾಹುತ್ತ. ೭೪); ಅಂದಚಂದಕ್ಕೆ ನಾನು, ರಾಗರಚನೆಗೆ ನಮ್ಮಕ್ಕ (ಗಾದೆ).

[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಮಲ. ಅನ್ದ; ತುಳು. ಅಂದ, ಅಂದಚಂದ; ತೆಲು. ಅಂದಮು]

ಅಂದಂಗೊಳಿಸು, ಅಂದಗೊಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ಅಂದವಾಗಿ ಕಾಣುವಂತೆ ಮಾಡು, —ಇರಿಸು: ನೀಲರತ್ನದ ಕಡೆಯಮಂ ಪದಾಗ್ರದೊಳಂದಂಗೊಳಿಸಿಯುಂ (ರಾಜ ಶೇ. ೧೩–೫೯ ವ). **ಅಂದಗೊಳಿಸು**: ಯಜಮಾನರು ಹಿಂದಿರುಗುವ ವೇಳೆಗೆ ಮನೆಯನ್ನೆಲ್ಲಾ ಅಂದಗೊಳಿಸಿರಬೇಕು (ರೂಢಿ). [ಅಂದ + ಕೊಳ್$_1$ + –ಇಸ್ಸು$_3$]

ಅಂದಂಬಡೆ, ಅಂದವಡೆ (ಕ್ರಿ). ಚೆಲುವಾಗು; ಸುಂದರವಾಗು; ಸೊಗಸಾಗು: ಕಲ್ಪಾಮರೇಂದ್ರ ಪ್ರಬಳಬಳಸಮಿತಿ ಗಗನತಳದಿಂದ ಮಂದಂಬಡೆದು ವಿನೀತಾಪುರಕ್ಕವತರಿಸಿ (ಆದಿಪು. ೭–೧೦೭ ವ); ಅಂದಂಬಡೆದ ಮೊಗ ಸುಱಿಗುರುಳ್ ಸೋರ್ಮುಡಿ ನೋಡಲ್ ನಾಡೆ ಸೊಗಯಿಕುಂ ದ್ರೌಪದಿಯಾ (ಗದಾಯು. ೮–೫೧); ಗಿಳಿಯಂದಂಬಡೆದು ನಿನಗೆ ತನೂಭವದೋಹಳಮಂ ತಾನನುಗೊಳಿಸಿದುದು (ಜಯಕಾ. ೨–೨೫). **ಅಂದವಡೆ**: ಅಂದವಡೆದ ಮೆಯ್ನವಿರ್ಗುಡಿತೋರಣ ಚೆಂದಳಿರ್ದುಟಿ ಕುಂಭಕಲಶ ಮಂದಸ್ಮಿತ ಮುಖ ಕನ್ನಡಿಯವರೈತಂದರು (ಮೋಹತ. ೪೨–೪೯). [ಅಂದ + ಪಡೆ$_1$]

ಅಂದಂಬೆಱು (ಕ್ರಿ). = ಅಂದಂಬಡೆ: ಗೀತಿಕೆ ತಿವದಿಗಳಂದಂಬೆತ್ತೆಸೆಯೆ (ಕವಿರಾ. ೧–೩೫); ನಿನ್ನನಾ ಕೋಮಳೆಯಂದಂಬೆತ್ತ ಸುತ್ತುಂಗುರುಳಳವಡಿಸಲ್ (ಆದಿಪು. ೪–೨೧); ಅಂದಂಬೆತ್ತದಿರ್ಮುತ್ತೆ (ಜಗವಿ. ೬–೧೬ ವ).

[ಅಂದ + ಪೆಱು$_1$]

ಅಂದಕಾಱ, ಅಂದಗಾಱ (ನಾ). ಅಂದವುಳ್ಳವನು; ಸೊಗಸುಗಾರ: ಇಂದೇನೊ ಲೆಕ್ಕವಿಲ್ಲದ ವಾಕ್ಯದೋಱುವರಂದಕಾಱರು ನಿಮ್ಮ ಸುತರು (ಭರಚ. ೭೧–೫೧). **ಅಂದಗಾಱ**: ಈ ಅಂದಗಾಱ ಅಣ್ಣಗಳ ಕಂಡು ಬಂಡಾದಿರಣ್ಣಾ (ಮೋಳಿಮಾ. ೬೬). [ಅಂದ + –ಕಾಱ]

ಅಂದಗಾಱ 'ಅಂದಕಾಱ' ನೋ.

ಅಂದಗಾಱಿಕೆ (ನಾ). ಸೊಗಸುಗಾರಿಕೆ; ಠೀವಿ; ಒಯ್ಯಾರ: ಅಂದಗಾಱಿಕೆಯಲ್ಲಿ ನಡೆವನಲ್ಲ ಉಂಬಾಗ ಜಂಗಮವೆಂದು ಸಂಜೆಗೆ ಕಳ್ಳನೆಂದು ಹಿಂಗಿ ನುಡಿವನಲ್ಲ (ಮೋಳಿಮಾ. ೧೬೦); ಅಂದಗಾಱಿಕೆಯೊಳಗರಸಿ ನೋಲಗದೊಳು ನಿಂದು ನುಡಿದು ಸಮರದೊಳು (ತ್ರಿಪುಸಾಂ. ೧೩೬).

[ಅಂದಗಾಱ (< ಅಂದಕಾಱ) + –ಇಕೆ]

ಅಂದಗಾರ್ತಿ (ನಾ). ಚೆಲುವೆ; ಸೊಗಸುಗಾರ್ತಿ.

[ಅಂದಗಾಱ (< ಅಂದಕಾಱ) + –ತಿ]

ಅಂದಗೆಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ನಾಶಮಾಡು: ಇಂದು ನೀನಾ ಪಾಂಡುಪುತ್ರರ ನಂದಗೆಡಿಸದೆ ಬಿಟ್ಟೆಯಾದೊಡೆ ಮುಂದೆ ಬೆಟ್ಟಿತು ರಾಜಕಾರಿಯ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೮–೨೦); ದುರ್ಬೋಧೆಗಳ ನಾನಾ ಚಂದದಲಿ ಬೋಧಿಸಿ ಸುನೀತಿಯನಂದಗೆಡಿಸಿ ತದೀಯ ವಂಶಚ್ಛೇದ ಮಾರ್ಗವನು (ಕುವ್ಯಾಅ. ೮–೫೪); ಮುಕ್ಕಿದರ್ ಕೊಱೆದರರೆದರ್ ಕೊಂದರಂದಗೆಡಿಸಿದರ್ (ಚಿಬಪು. ೨೧–೨೦).

[ಅಂದ + ಕೆಡು + –ಇಸ್ಸು$_3$]

ಅಂದಗೆಡು (ಕ್ರಿ). ಸೊಗಸುಗುಂದು; ಕೆಟ್ಟುಹೋಗು: ನೊಂದನೈ ಸುಗ್ರೀವ ತಪ್ಪಾಯ್ತಂದಗೆಟ್ಟುದು ಬಲ್ಲವಿಕೆಯೇನೆಂದು ಬಗೆವನೊ ಚಿತ್ತದಲಿ (ತೊರರಾ. ೪–೩–೧೮). [ಅಂದ + ಕೆಡು]

ಅಂದಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ಅಲಂಕರಿಸು; ಪರಿಷ್ಕರಿಸು: "ಸಂಸ್ಕೃತವೆನೆ ಪ್ರಶಸ್ತಮೆನಲಂದಗೆಯ್ವುದಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೩೫–೩೬).

[ಅಂದ + ಗೆಯ್ (< ಕೆಯ್$_1$)]

ಅಂದಗೇಡಿ (ನಾ). ೧. ಅಂದವಿಲ್ಲದ ವ್ಯಕ್ತಿ ಅಥವಾ ಪ್ರಾಣಿ; ಕುರೂಪಿ: ಗೇಂಡಾಮೃಗಗಳು ಸ್ಥೂಲವಾಗಿಯೂ ಅಂದಗೇಡಿಗಳಾಗಿಯೂ ಇರುತ್ತವೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೫–೨೪೮). ೨. ರೀತಿಗೆಟ್ಟ ವ್ಯಕ್ತಿ: ಆ ಅಂದಗೇಡಿಗಳು ಈ ಕೆಲಸಗಳಲ್ಲಿ ಮಾನ ಮರ್ಯಾದೆಗಳನ್ನು ಬದಿಗಿಡುವುದಕ್ಕಾಗಲಿ . . . ಹಿಂದೆ ಮುಂದೆ ನೋಡಲಿಕ್ಕಿಲ್ಲ (ಧಾರ್ಮಿತೇ. ೧).

[ಅಂದ + ಕೇಡು + –ಇ$_2$]

ಅಂದಗೊಳಿಸು 'ಅಂದಂಗೊಳಿಸು' ನೋ.

ಅಂದಣ$_1$ 'ಅಂದಳ' ನೋ.

ಅಂದಣ$_2$ (ನಾ). ಕಣ್ಣಿನ ಪೊರೆ: ಅರೆದಜಮೂತ್ರದೊಳೊಂದಿರೆ ಸುರದಾರುಮನೆಚ್ಚಿದಂದು ಮೇಣೇಱುದಿನಂ ಸುರಭಿಯ ಜಳದೊಳ್ ಭಾವಿಸಿ ಹರೀತಕಿಯನೆಚ್ಚೊಡಂದಣಂಗಳ್ ಕಿಡುಗುಂ (ಲೋಕೋಪ. ೯–೭೫).

[< ಸಂ. ಅಂಧ + ?]

ಅಂದಣಗಿತ್ತಿ (ನಾ). ಅಡಿಗೆ ಮಾಡಿ ಮಾರುವವಳು; ಆಹಾರವನ್ನು ವಿಕ್ರಯಿಸುವವಳು: ಅನವರತ ಮಾಡಿಹೆನೆಂದು ಉಪ್ಪರಗುಡಿಯ ಕಟ್ಟಿ ಮಾಡುವ ಭಕ್ತನ ಮನೆಯದು ಅಂದಣಗಿತ್ತಿಯ ಮನೆ (ಬಸವ. ೨೨೬); ಇವರೆಲ್ಲರು ಅ[ಅ]ಡುವ ಅಂದಣಗಿತ್ತಿಯ ಮನೆಯ ಉಂಬಳಿಕಾಱರಾದರು (ಮೋಳಿಮಾ. ೫೯೬); ಅನುಶ್ರುತವ ಮಾಡಿಹೆನೆಂದು ಉಪ್ಪರಗುಡಿಯನೆತ್ತಿ ಮಾಡುವ ಭಕ್ತನ ಮನೆಯು ಅಟ್ಟಕ್ಕುವ ಅಂದಣಗಿತ್ತಿಯ ಮನೆ (ಚಿನ್ನವ. ೫೩–೧). 'ಅಂದಣಿಗ' ಪರಾ. [< ಅಂದಣಿಗ + –ಇತ್ತಿ ?]

ಅಂದಣಿಗ (ನಾ). ಆಹಾರವನ್ನು ಮಾರುವವನು: ಉಂಡವರ ನೋಡಿ ತಮ್ಮ ಬಂಧುಗಳ ನೋಡಿ ಅವರು ಜಂಗಮವೆಂದು ತನ್ನ ಸಂದೇಹದ ಕಟ್ಟಳೆ ಅವರೆಂದು ಮಾಡುವ ಅಂದಣಿಗರ ಜಗಭಂಡರ ಒಡೆಯರ ಕಟ್ಟಳೆ ವ್ರತದಂಗದ ಸಂಗವಲ್ಲ ಏಲೇಶ್ವರಲಿಂಗಕ್ಕೆ ದೂರ (ಏಲೇಶ್ವ. ೯೪); ತತ್ಪುರದೊಳಿರ್ದ ವಿಶಾಖನಂದಿ ಪಸಿವಂ ನಂದಿಸಲೆಂದು ಅಂ[ಪಾಠಾಂ. ಲಂ]ದಣಿಗರ ಮಂದಿರಕ್ಕೆ ಪೋಪವಂ ಮುಂದೆ (ವರ್ಧಪು. ೩–೧೨ ವ).

[ಅಂದಣ$_0$ + –ಇಗ. P ~ ? ಸಂ. ರಂಧನ = ಅಡಿಗೆ]

ಅಂದಣಿಗೆ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಹರಿರಾಣಾದ ಚನ್ನಗೌಂಡನುಂ ಬಾಡದ ಯಕ್ಕಮಗೌಂಡನುಂ ಅಂದಣಿಗೆಯ ಕಲ್ಲಗೌಂಡನುಂ ನಿಡುಗುಂದಿಯ ಸಮಸ್ತ ಪ್ರಜೆ (ಕಕುಲ. ೧೭–೧೫; ?). [?]

ಅಂದಪಡಿಸು (ಕ್ರಿ). = ಅಂದಂಗೊಳಿಸು: ಇದರಲ್ಲಿ ಮುದ್ರಣದ ತಪ್ಪುಗಳು ಹೇರಳವಾಗಿ ಬಿದ್ದಿದ್ದುದರಿಂದ ಅವೆಲ್ಲವನ್ನೂ ತಿದ್ದಿ ಪುಸ್ತಕದ ರೂಪವನ್ನೂ ಆಕಾರವನ್ನೂ ಅಂದಪಡಿಸಿ, ಈ ಎರಡನೆಯ ಮದ್ರಣವನ್ನು ಮಾಡಿಸಲಾಗಿದೆ (ಚಾವುಂಪು. ಪೀ. ೬). [ಅಂದ + ಪಡು$_1$ + –ಇಸ್ಸು$_3$]

ಅಂದಮಾರಯ್ಯ (ನಾ). ಒಬ್ಬನ ಹೆಸರು: ಶ್ರೀ ಸನ್ದ ಬೆಳ್ಗೊಳದಲೆ ನಿನ್ದು × ಡನೆವಿಟ್ಟು ಅನ್ದಮಾರಯ್ಯ ಮನದಲಗ್ಗಳದೇವರೆಂಬರಂ ಕಾಣ್ಬ ಬಗೆಯಿನ್ದಂ (ಎಕ. II, ೪೬೭; 1000). [ಅಂದ + ಮಾರ + ಅಯ್ಯ]

ಅಂದಮಾಸಲ್ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ರಣಪಾರ ಗಾಮುಣ್ಡರುಂ ಅನ್ದಮಾಸಲ ಉತ್ತಮ ಗಾಮುಣ್ಡರುಂ ನವಿಲೂರ ನಾಱ್ಗಾಮುಣ್ಡರುಂ (ಎಕ. II, ೩೫–೮; 800). [?]

ಅಂದಲ 'ಅಂದಳ' ನೋ.

ಅಂದವಡೆ 'ಅಂದಂಬಡೆ' ನೋ.

ಅಂದವಳಿ (ಕ್ರಿ). ರೂಪುಕೆಡು; ಸ್ಥಿತಿಗೆಡು: ನೀನೇಕಂದವಳಿದೆ ರಣದೊಳಗೆ ಕಂದ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೩–೫೫). [ಅಂದ + ಅಳಿ$_1$ (< ಅಱು$_1$)]

ಅಂದವಿಗ (ನಾ). ಅಂದವುಳ್ಳವನು; ಸ್ವರೂಪವುಳ್ಳವನು: ಅಲ್ಲಮ ಪ್ರಭು ಸಿದ್ಧರಾಮರನು ಅಂದು ಭಾವಿಸಿ ನೋಡಿ ಇವರೇನಿಂದುಮೌಳಿಯ ಸಗುಣನಿರ್ಗುಣದಂದವಿಗರೋ ಶಿವಶಿವಾ ಎನುತಿರ್ದುದಖಿಳಜನ (ಪ್ರಭುಲೀ. ೧೪–೧೩). [ಅಂದ + –ಇಗ]

ಅಂದವಿಡು (ಕ್ರಿ). ೧. ಚೆನ್ನಾಗಿ ಇಡು; ಕ್ರಮವಾಗಿ ಇಡು: ಮಂದರಾಚಲವದನು ಮೇರುವಿಗಂದವಿಟ್ಟನು ಮರಳಿ ಮಾರುತ ಬಂದನೊಬ್ಬನು ಬಳಿಕ ಶ್ರೀಪತಿಯೆಡೆಗೆ (ಸಂಭಪ. ೬–೪೦); ಬಂದರಾ ಚಿತ್ರಿಕರು ಕರಿಯ ವೊಲಂದವಿಟ್ಟರು ಬಣ್ಣಬರಹಗಳಿಂದ ರಚಿಸಿದರಾನೆಯನು ಚೌದಂತಿಗಳ ನಿಲಿಸಿ (ಸಂಭಪ. ೨೦–೧೦). ೨. ನೆಮ್ಮದಿಗೊಳಿಸು; ಸಮಾಧಾನ ಮಾಡು: ಕುಂದುನಿಂದೆಗಳೊಳಗೊಂದಿದ ಪುರುಷರು ಬಂದಡೆ ತಮ್ಮ ವೊಲವರ ಅಂದವಿಡುವ ಸದುಹೃದಯರ ತೆಱಹಿನೊಳು ಚಂದನವೃಕ್ಷಗಳಿಹವು (ಅಂಜಚ. ೨–೪೫); ಮಾರ್ಕಂಡೇಯಮುನಿ ಯಮನಂದನನ ನಿತಿಹಾಸಕಥೆಗಳಲಂದವಿಟ್ಟನು ಚಿತ್ತವನು ಖಯಖೋಡಿಗಳ ಕಳೆದು (ಕುವ್ಯಾಅ. ೧೫–೨೦). [ಅಂದ + ಇಡು$_1$]

ಅಂದವಿಸು, ಅಂದೈಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಅಂದವಾಗಿ ಮಾಡು; ಅಲಂಕರಿಸು: ಇಪ್ಪತ್ತೈದು ಗತಿಯೆಂಬ ಹೊಂದಿಗೆಯ ಸೋಪಾನಗಳ ಬಲಿದಂದವಿಸಿ[ಸೆ]ಯಲ್ಲಮನ ಪರಮಾನಂದಲೀಲಾಮೃತ ಸರೋವರವಾಯ್ತು ಜಗದೊಳಗೆ (ಪ್ರಭುಲೀ.೨೫–೨೫). **ಅಂದೈಸು**: ೨. ಉತ್ತಮಪಡಿಸು: ಹಿಂದಣವರ ಕಥೆಗಳ ಕೇಳಿ ಸ್ವಗುಣವನಂದೈಪ ಮನ ವಚನಗಳೊಳು ಕೇಸರಿಯ ಮುಂದಣ ಸೊಣಗನಂದದಿ ನಾಚಿಕೊಳದೆಲೆ ಮಂದಮತಿಯೆ ಗುರುಸಿದ್ಧನೊಲಿವನೇ (ಕೈಕವ. ೭೨–೫). ೩. ಹುಟ್ಟಿಬರು; ಕಾಣಿಸಿಕೊ; ಆವಿರ್ಭವಿಸು: ಆ ನಿಶ್ಶಬ್ದದಿರವದೆಂದು ಎಂದಿರದಜೊಳ್ ನಾದವಂದೈಸಿತಾವ ವಿಧದಿಂದೆ ಯದನೊರೆವುದೆನಲಿಂತೆಂದನು (ಮನೋವಿ. ೨–೬); ಭೆಳ್ಳಾಲಿಯಿಂದೆ ಕರ್ಪಾಲಿಯದಜೊಳ್ ಬಿಂಬವು ಅಂದೈಸಿತು (ಮನೋವಿ. ೫–೫). ೪. ನಿರ್ಣಯಿಸು: ಮನದಿರವನು ಅಂದೈಸಲರಿದೆನಲ್ ತಂದೆ ನೀವಱಿಸದೊಡೆ ಸಂದೇಹ ಬಿಡದೆನಗೆ (ಮನೋವಿ.೧–೪೭). [ಅಂದ + –ಇಸು$_3$]

ಅಂದವೇಱು (ಕ್ರಿ). ಸೊಗಸು ಹೆಚ್ಚು; ಕಳೆಗೊಳ್ಳು: ವಿಮಲಬ್ರಹ್ಮರಶ್ಮಿಯಲಿ ಅಂದವೇಱಿದ ಗಡ್ಡ ದರ್ಭೆಗಳಿಂದ ನಿಱಿಯುಡಿಗೆಗಳ ನಾಟಕದಿಂದ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೧೦–೨); ಕಂದಿದುವು ಮೋಱಿಗಳು ಗಂಗಾನಂದನ ದ್ರೋಣಾದಿ ಸುಜನರಿಗಂದವೇಱಿತು ಮುಸುಡು ಶಕುನಿ ಸುಯೋಧನಾದಿಗಳ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧೩–೪೨). [ಅಂದ + ಏಱು$_1$]

ಅಂದಳ, ಅಂದಣ$_1$, ಅಂದಲ (ನಾ). ಶಿಬಿಕೆ; ಪಲ್ಲಕ್ಕಿ; ಮೇನೆ; ಡೋಲಿ: "ಶಿಬಿಕಾ ಯಾಪ್ಯಯಾನಂ ಈ ೨ ಅಂದಳ" (ನಾಚಿರಾ. ೧೩೪); ಅಂದಳದ ಮುಂದೆ ವಂದಿಸಿಕೊಂಡಿಹೆನೆಂದು ತ್ರಿವಿಧವ ಹೆಱಿಹಿಂಗಿ ಮಾಡುವ ನಿರ್ಬಂಧಿಗನ ನೋಡಾ (ಮೋಳಿಮಾ. ೫೯); ರಾಣಿಯ ವಾಸದಂದಳಕೆ ದಡ್ಡಿ ಮುಸುಂಕುವುದುಂಟು (ಪಾರ್ಶ್ವಪು. ೮–೯೩); ಅರಮನೆಗೆ ಪೋಪ ನೃಪರಂದಳದ ಗೊಂದಳದ ತರುಣಿಯರ ಮಣಿಭೂಷಣಾವಳಿಯ ಗಾವಳಿಯ (ಚಿಬಪು. ೪೨–೧೫). **ಅಂದಣ$_1$**: ನಡೆಮಾಡಂ ನಡೆಗೊಪ್ಪುವಶ್ವತತಿ ಚೆಂಬೊನ್ನಂದಣಂ ವಾಜಿ ಪೆರ್ವಿಡಿ ಪೇರಾನೆ ಸುಖಾಸನಂ ತುಱುಗೆ ಬಂದರ್ ಗಾಯಕರ್ ವಾದಕರ್ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೫–೭೭); ಪತ್ತುವಂದಣಮಂ ಕೆಂಪಿನ ಪೂವಂ . . . ಕನಸೊಳ್ ಕಾಣಲು ಬಾರದೈ (ಸೋಮೇಶ. ೭೦); ನವರತ್ನದಂದಣದೊಳು ಲತಾಂಗಿ ವಿರಾಜಿಸಲು (ಜೀವಂಚ. ೮–೨೫). **ಅಂದಲ**: ಬ್ರಹ್ಮರ್ಷಿಗಳಿಂದ ಆಚರಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ವೇದೋಕ್ತ ಮಂತ್ರಗಳನ್ನು ದೂಷಿಸಿ ಅವರನ್ನು ಅಂದಲವನ್ನು ಹೊತ್ತುಕೊಂಡು ಬರುವುದಕ್ಕೆ ಕಟ್ಟು ಮಾಡಿದ ಪಾಪಾತ್ಮನಾದ ನೀನು (ಕೃವಾಉ. ೨೧); ಕಾಲುನಡಗೇಲಿ ಬರಲಾರೆ ತಮ್ಮಯ್ಯ ಬ್ಯಾಗನೇ ತರಿಸೋ ಅಂದಲವಾ (ಹುಟ್ಟಿಹ. ೮೯). [ಸಂ. ಅಂದೋಲ]

ಅಂದಳಸತ್ತಿಗೆ (ನಾ). ೧. ಪಲ್ಲಕ್ಕಿ ಮತ್ತು ಛತ್ರಿ. ೨. ಪಲ್ಲಕ್ಕಿಯ ಮೇಲಿನ ಛತ್ರಿ: ಎರಡು ಪದಂಗಳಪಭ್ರಂಶಕ್ಕೆ—ಅಂದೋಳಛತ್ರಿಕಾ—ಅಂದಳಸತ್ತಿಗೆ (ಶಮದ. ೨೮೯ ಪ್ರಯೋ). [ಅಂದಳ + ಸತ್ತಿಗೆ]

ಅಂದಾಜಾ 'ಅಂದಾಜು' ನೋ.

ಅಂದಾಜು, ಅಂದಾಜಾ (ನಾ). ೧. ಊಹೆ; ಊಹಿಸಿದ ಪರಿಮಾಣ: ಇಂಥಾ ಭಾರೀ ಸಭೆಯು ಈ ಭಾಗದಲ್ಲೇ ಎಂದೂ ಸೇರಿದ್ದಿಲ್ಲ. ನಿನ್ನ ಅಂದಾಜೇನು? ಹತ್ತು ಸಾವಿರ ತಲೆಯು ಇರಬಹುದು, ಅಲ್ಲವೆ? (ನಡೆದಾ. I, ೩೮೯). ೨. ಒಂದು ವಸ್ತುವಿಗಾಗುವ ಬೆಲೆ, ಕೆಲಸಕ್ಕಾಗಿ ತಗುಲುವ ವೆಚ್ಚ ಮುಂತಾದವುಗಳ ಬಗೆಗೆ ಊಹೆ: ಇಂಥ ಮನೆಯನ್ನು ಕಟ್ಟಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಕನಿಷ್ಠಪಕ್ಷ ಐವತ್ತುಸಾವಿರ ರೂಪಾಯಿಗಳಾದರೂ ಬೇಕಾಗಬಹುದೆಂದು ನನ್ನ ಅಂದಾಜು (ರೂಢಿ). **ಅಂದಾಜಾ**: ೧. ಸ್ವತ್ತಿನ ಖರೀದಿಯನ್ನು ಒಂದು ರೂಪಾಯಿಗಿಂತಲೂ ಕಡಿಮೆಯಾಗಿ ಅಂದಾಜಾ ಮಾಡಕೂಡದು (ಗ್ರಾಮಾಕ. ೬೧). **ಅಂದಾಜುಕಟ್ಟು** = ಒಂದು ವಸ್ತುವಿಗಾಗುವ ಬೆಲೆ, ಕೆಲಸಕ್ಕಾಗಿ ತಗುಲುವ ವೆಚ್ಚ ಮುಂತಾದವುಗಳ ಬಗೆಗೆ ಊಹೆಮಾಡು. **ಅಂದಾಜು ಮಾಡು** = ಅಂದಾಜು ಕಟ್ಟು: ಈ ಪುಸ್ತಕವನ್ನು ಮುದ್ರಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಎಷ್ಟಾಗಬಹುದೆಂಬುದನ್ನು ಅಂದಾಜು ಮಾಡಿ ಹೇಳಿ (ರೂಢಿ).

[← ಪಾರ. ಅಂದಾಜ್ = ಪ್ರಮಾಣ, ತರ್ಕ; ಹಿಂ. ಮರಾ. ಅಂದಾಜ್]

ಅಂದಾಜುಪಟ್ಟಿ (ನಾ). ಲೆಕ್ಕದ ಅಂದಾಜನ್ನು ತಿಳಿಸುವ ಪಟ್ಟಿ. [ಅಂದಾಜು + ಪಟ್ಟಿ$_2$]

ಅಂದಾಜುಪತ್ರ (ನಾ). = ಅಂದಾಜುಪಟ್ಟಿ: ನಿಮ್ಮ ಗೃಹಕೃತ್ಯದ ಅಂದಾಜುಪತ್ರದಲ್ಲಿ ಪೌಷ್ಟಿಕ ಆಹಾರಗಳಿಗೆ ಮೊದಲನೆಯ ಸ್ಥಾನ ಸಿಗಬೇಕು. (ಅಡುಸೌ. ೧೨೩). [ಅಂದಾಜು + ಪತ್ರ]

ಅಂದಾಜುಬೆಲೆ (ನಾ). ಊಹಿಸಿ ತಿಳಿಯಬಹುದಾದ ಬೆಲೆ: ನಾವು ನೋಡಿದ್ದ ಬೈಸಿಕಲ್ಲಿನ ಅಂದಾಜುಬೆಲೆ ಎಷ್ಟಿರಬಹುದು? (ರೂಢಿ). [ಅಂದಾಜು + ಬೆಲೆ]

ಅಂದಾದರ್ಬಾರು 'ಅಂಧಾದರ್ಬಾರು' ನೋ.

ಅಂದಾದಿ (ನಾ). ಒಂದು ವಂಶದ ಹೆಸರು (?): ಅಂದಾದಿಯರ ನೊಱಂಮ್ಬಸೆಟ್ಟಿಯ ಮ್ಮಗಂ ನಿರುಗುನ್ದಸೆಟ್ಟಿಯುಂ (ಎಕ. IX, ಹೊಸಕೋ. ೧೦–೧೬; 1023). [?]

ಅಂದಾದುಂದಿ 'ಅಂಧಾದುಂದಿ' ನೋ.

ಅಂದಿ (ನಾ). ನೆಲ್ಲುಚಿಟ್ಟೆ; ಹೂಜಿ (ಕಿ). [← ? ತಮಿ. ಅನ್ದು]

ಅಂದಿಕೆ (ನಾ). ಒಲೆ (ಕಿ). [ಸಂ. ಅಂತಿಕಾ]

–ಅಂದಿಗ (ನಾ). ಆ ರೀತಿಯಾದವನು; ಅಂಥವನು: ಒಂದೊಂದೆ ರಸದ ಸೋಲಮದೊಂದೊಂದನೆ ಕೊಲ್ಗುಮೋವೊ ಲಂಪಳರಪ್ಪೆಮ್ಮಂದಿಗರಂ ಬಗೆವಂದದೆ ಕೊಂದಿಕ್ಕವೆ ಸಕಲವಿಷಯವಿಷಮವಿಷಂಗಳ್ (ಅದಿಪು. ೪–೭೩). 'ಒಂದಿಗ' ಪರಾ. [ಅಂದ? + –ಇಗ]

ಅಂದಿಗರ್ಚು (ನಾ). ಸಂಧ್ಯಾಕಾಲದಲ್ಲಿ (ಗುರುವಿನ) ಪಾದವನ್ನು ತೊಳೆದು ಮಾಡುವ ಪೂಜೆ (?): ಮಠದ ವಿದ್ಯಾದಾನಕ್ಕೆ ತವ(ಮ)ಗೆ ನಡೆವ ಅಂದಿಗರ್ಚ ಕಾಣಿಕೆಯವೆರಡು ಗದ್ಯಾಣದ ತೆಱಿಯಂ ತತ್ಕಾಲದೊಳ್ ಬಿಟ್ಟರು (ಎಇ. XVI, ೮೫–೩೬; 1067).

[ಅಂದಿ$_0$+ ಕರ್ಚು$_2$ (< ಕಟ್ಟು$_1$). P ತಮಿ. ಅನ್ದಿ< ಸಂ. ಸಂಧ್ಯಾ]

ಅಂದಿಗೆ 'ಅಂದುಗೆ' ನೋ.

ಅಂದಿಸು (ಕ್ರಿ). ಎಟುಕಿಸು; ನಿಲುಕಿಸು. ಅಂದಿಸಿಕೊ = ಎಟುಕಿಸಿಕೊ; ನಿಲುಕಿಸಿಕೊ: ಅಂದಿಸಿಕೊ ಹೆರರೆನಿಪರನು ಹೃದಯವಿಸ್ತರದೆ ಹೊಂದು ವಿಶ್ವಾತ್ಮತೆಯ (ಮಂಕುಕ. ೭೩೭). [ಅಂದು$_1$ + –ಇಸು$_3$]

ಅಂದಿಹುಳು (ನಾ). ಅಂದಿ ಎಂಬ ಹುಳು; ನೆಲ್ಲು ಚಿಟ್ಟೆ; ನೆಲ್ಲು ಹೂಜಿ (ಕಿ). [ಅಂದಿ + ಹುಳು (< ಪುಟು)]

ಅಂದು$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಎಟುಕಿಸು; ನಿಲುಕಿಸಿಕೊಳ್ಳು: ತಾಂಬೂಲಮಡಪುಗಳ್ ಅಂದಿಕೊಟ್ಟಳು ಅಂಬುಜಾನನೆ (ಬಾಣಾಕ. ೧೩–೪). ೨. ಎಟುಕು; ನಿಲುಕು: ಸೌಂದರ್ಯವೊಂದು ದೈವರಹಸ್ಯ ಸೃಷ್ಟಿವೊಲು ನಿಂದಿರ್ಪುದದರಾಶೆಯೆನೆ ಜೀವಿತಾಶೆ ಅಂದುವುದು ಕಣ್ಣಿಗದು (ಮಂಕುಕ. ೪೬೯). ಅಂದಿಕೊ = ಎಟುಕಿಸಿಕೊ; ನಿಲುಕಿಸಿಕೊ.

[← ? ತೆಲು. ಅಂದು]

ಅಂದು$_2$ (ನಾ). ಆ ದಿನ; ಆ ವೇಳೆ; ಆಗ; ಹಿಂದೆ: ಭದ್ರಮಾಗಿದ ಧರ್ಮವನ್ನುವಟಿಕ್ಕೆವನ್ದಿನಿಸಳ್ಕಲೋ (ಎಕ. II, ೩೧–೨; 650); ಕಾರ್ತಿಗೆ ಪುಣ್ಣಮೆ ಅನ್ದು ತಟಿಕ್ಕಾಡಾ ಇರ್ಪ್ಪತ್ತಯ್ವರ್ಕಂ (ಎಕ. III, ತಿರುಮ. ೧–೪; 726); ಅಂದಿದು ಸೀತೆಯೊಳ್ ನೆರೆದು ನಿಂದೆಡೆ ತತ್ಪರದೂಷಣರ್ಕಳಂ ಕೊಂದೆಡೆ (ಪಂಪಭಾ. ೪–೧೯); ದಿವಾಕರನಂದಿಂ ದಕ್ಷಿಣೋತ್ತರಾಯಣನಾದಂ (ಗಿರಿಕ. ೧–೫೩); ಸುರರ ಕಾರ್ಯದಲಂದು ಸಾರಥಿ ಸರಸಿಜೋದ್ಭವನಾಗನೇ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೫–೩೨); ಅಂದಿನಿಂ ಚಂದ್ರಹಾಸಂ ಪಾಲಿಸುವನಿಳೆಯನು (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೯–೧೨). ಅಂದಂದು = ಆಗಾಗ; ಆಯಾ ವೇಳೆ; ಆಯಾ ದಿವಸ: ಅಂದಂದಿನ ದಂದುಗಕ್ಕೆ ಏವೆನೇವೆನಯ್ಯ (ಮಹದೇ. ೨–೨); ಬೆಳಗುಗಂದಂದಿಂಗೆ ಮಚ್ಚಿತ್ತಮಂ (ಅರ್ಧನೇ. ೧–೫). ಅಂದು ತೊಟ್ಟು = ಆಗಿನಿಂದ ಹಿಡಿದು; ಆಗಿನಿಂದಲೂ: ಅಂದೇಕಪತ್ನೀವ್ರತಂ ನಿಶ್ಚಳಿತಂ ನೋಡಂದುತೊಟ್ಟಂದುವರಮದನೆ ದಲ್ ಭಾವಿಸುತಿರ್ಪನವ್ಯಾಕುಳಚಿತ್ತಂ (ರಸರ. ೩–೧೩೩).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಅನ್ಜು, ಅನ್ಜೈ; ಮಲ. ಅನ್ನು; ಕೊಡ. ಅಂದಿ; ತುಳು. ಅನಿ, ಅಪಗ; ತೆಲು. ಅಂತ; ಗೊಂಡಿ. ಅನೀ, ಅಂತೀ; ಕುರುಖ್. ಅಂತಿ; ಮಲ್ತೊ. ಅಂದೆ, ಅನಿ]

ಅಂದು$_3$ (ಅ). ಆ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ; ಆ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ: ಅಂತು ಮಾಡಲಾಜದಂದು ತಪಂಬಡುವೆನೆಂದು ವಸುಭಾಗಭಟ್ಟಂ ಪ್ರತಿಜ್ಞಾಪೂರ್ವಕಂ ನುಡಿವುದುಂ (ಪಂಚತಂ. ೧೮–೧೫). [< ಅಂದು$_2$]

ಅಂದುಕ (ನಾ). ೧. ಸರಪಳಿ; ಬೇಡಿ. ೨. ಆನೆಯ ಕಾಲಿನ ಸರಪಳಿ; ನಿಗಳ. ೩. ಕಾಲಂದುಗೆ; ನೂಪುರ; ರುಳಿ. [ಸಂ.]

ಅಂದುಗೆ, ಅಂದಿಗೆ (ನಾ). ನೂಪುರ; ರುಳಿ; ಕಾಲಿನ ಕಡಗ: "ಶಿಂಜಿನಿ ನೂಪುರಮಂದುಗೆ ಮಂಜೀರಂ ಹಂಸಕಂ" (ವಸ್ತು ಕೋ. ೭೬–೭); "ಕಟಲೆಂದು ಮಜ್ಜಿಗೆಯುಂ ಅಂದುಗೆಯುಮಕ್ಕುಂ" (ಶಮದ. ಕಿ. ೧–೨೩ ವೃತ್ತಿ); ಅಂದುಗೆಯಂತೆ ಮೇಗಾಲಂ ಪತ್ತಿ ಸೊಪ್ಪುಗುಟ್ಟುವರ್ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೩–೭೩ ವ); ಉಡೆವಣಿಯ ತೊಡವು ಘಲಘಲಿಸುವಂದುಗೆಯಾನೆ ಮೃಡನ ಸುತನುಂ ದ್ವಿಜತನೂಜನೆಂದುಂ ತಾನೆ (ಬಸರ. ೧–೧೫೫); ಅಂದುಗೆ ಪೊಂಗೆಜ್ಜೆ ಪಾಯ್ವಟೆ ಘಲುಘಲು ಅಂದದಿ ಕುಣಿವ ಗೋವಿಂದನ ಚರಣವ (ಪುರಂದ. ೨–೬೮–೩). **ಅಂದಿಗೆ**: "ಪಾಡಗಮಪ್ಪುದಂದಿಗೆ" (ಕಶರ. ೯); ಕಾಲ್ಸರದ ಅಂದಿಗೆಗಳ. . . ವಂದೇ ಕಾಲದೊಳ್ ಘಲ್ಲೆಂದು ಧ್ವನಿಗೊಡುವಂತೆ (ಸೌಗಂಧಿ. ೨೨೭–೬). [ಸಂ. ಅಂದುಕ]

ಅಂದೇಶ (ನಾ). ಕೇಡಾಗುವುದೆಂಬ ಭಯ,—ಸಂದೇಹ,—ಶಂಕೆ: ನಮ್ಮ ಕಡೆಯಿಂದ ಯೇನು ಆಗಬೇಕು? ಆ ವಿವರ ಹೇಳಿದರೆ ಮಾಡಿಕೊಟ್ಟೇವು. ಈ ಬಗ್ಗೆ ಅಂದೇಶವಿಲ್ಲದೆ ಹೇಳಬೇಕು (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೧೦೦); ವಿಪರೀತ ಮತಿಯಿಂದ ಇಂಥ ಉಪಯೋಗವಿಲ್ಲದ ದೂರದ ಅಂದೇಶವನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಉತ್ಸಾಹವನ್ನು ಕಡಿಮೆ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬಾರದು (ಕೃಷಿಪ್ರ. ೬೧); ಯಾವ ಅಂದೇಶವನ್ನೂ ಪಡದೆ ನಿರ್ವಂಚನೆಯಿಂದ ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಹೇಳಿ (ಮುಸುಗ. ೧೨೫); ನಿಮ್ಮಂಥವರ ಕೂಡ ವ್ಯವಹಾರ ಮಾಡಿದರೆ ಉಳಿತಾಯವಾಗುವ ಬದಲು ನನ್ನ ಅಂಗಡಿಗೇ ಅಳಿಗಾಲವೊದಗುವುದರಲ್ಲಿ ಅಂದೇಶವಿಲ್ಲ (ಕಗದ್ಯ. ೨–೩೯).

[ಪಾರ. ಅನ್ದೇಷಾ; ಹಿಂ. ಅಂದೇಶಾ; ಮರಾ. ಅಂದೇಶ್, ಅಂದೇಶಾ. / ಸಂ. ಸಂದೇಹ?]

ಅಂದೈಸು 'ಅಂದವಿಸು' ನೋ.

ಅಂದೋಜಿ (ನಾ). ನಿಷೇಕಪ್ರಸ್ತದ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ವಧೂವರರ ಉಪಯೋಗಕ್ಕಾಗಿ ಜೋಡಿಸಿ ಇಟ್ಟಿರುವ ತಿಂಡಿಯ ಸಾಮಗ್ರಿ: ನಂಜಕ್ಕನಿಗೆ ಅಂದೋಜಿ ಸಾಮಾನುಗಳನ್ನು ಸಿದ್ಧಪಡಿಸುವುದೇ ಒಂದು ಕೆಲಸವಾಯಿತು (ಕೀಲುಗೊಂ. ೪೧); ಅಂದೋಜಿ ಸಾಮಾನುಗಳನ್ನೂ ಬೆಳ್ಳಿಯ ತಾಂಬೂಲದ ತಟ್ಟೆ ಪರಿಕರಗಳನ್ನೂ ಕೊಂಡು ತಂದಿದ್ದಳು (ಕಾಮಿಕಾಂ. ೧೬೦). [< ಅಂದ + ಓಜೆ?]

ಅಂಧ (ನಾ). ೧. ಕುರುಡ; ಕಣ್ಣು ಕಾಣದವನು. ೨. ಕತ್ತಲೆ; ಮಬ್ಬು. ೩. ಕದಡಿದ ನೀರು; ನೀರು. ೪. = ಅಂಧಕಾಸುರ. [ಸಂ.]

ಅಂಧಂತಮಸ್ಸು (ನಾ). = ಅಂಧತಮಸ ೨: ಒಳಗಿನ ಈ ಕತ್ತಲೆಯು ಈ ಅಂಧಂತಮಸ್ಸು ಅವನನ್ನು ನಿರ್ವಿಣ್ಣನಾಗಿ ಮಾಡಿತು (ಸಮಜೀ. ೯೨೩). [ಸಂ. ಅಂಧತಮಸ]

ಅಂಧಕ (ನಾ). ೧. ಕುರುಡ: ಸುತ್ತಿ ಸುಳಿದು ನೋಡದಂತೆ ಅಂಧಕನ ಮಾಡಯ್ಯಾ ತಂದೆ (ಬಸವ. ೫೯); ತನುವಿಕಾರಿಯನಂಗಹೀನನ ಪಂಗುಳಾಂಧಕನ. . . ಕಾಣ್ಬುದು ಮಹೀಶರಿಗಂಗವಲ್ಲೆಂದ (ಕುವ್ಯಾಉ. ೩–೧೦೭). ೨. = ಅಂಧಕಾಸುರ. ೩. ಕತ್ತಲೆ. ೪. ನೀರು. ೫. ಯದುವಂಶದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದ ಒಬ್ಬ ಕ್ಷತ್ರಿಯ. ೬. ಒಂದು ದೇಶದ ಹೆಸರು. [ಸಂ.]

ಅಂಧಕಮರ್ದಕ (ನಾ). ಅಂಧಕಾಸುರನನ್ನು ಮರ್ದಿಸಿದವನು; ಶಿವ. [ಅಂಧಕ + ಮರ್ದಕ]

ಅಂಧಕವ್ಯಾಪಾರ (ನಾ). ಕುರುಡು ಕೆಲಸ; ಕುರುಡು ದರ್ಬಾರು: ಔರಂಗಜೇಬನು ನಮ್ಮ ದೇಶೀಯರ ಮೇಲೆಯೇ ಅಲ್ಲದೆ ಮುಸಲ್ಮಾನ ಗುಂಪಿಗೆ ಸೇರಿದ ಷಾಹಿ ಮೊದಲಾದ ದೊರೆಗಳ ಮೇಲೆಯೂ ತೋರಿಸಿದ ಅಂಧಕವ್ಯಾಪಾರದ ರಾಜತಂತ್ರವು ಮೊಗಲರ ಆಳಿಕೆಗೆ ಇದ್ದ ಅಲ್ಪ ಸ್ವಲ್ಪ ಪ್ರಜಾನುರಾಗವನ್ನೂ ಕೆಡಿಸಿ (ಪಾಳಗಾ. ೧೫). [ಅಂಧಕ + ವ್ಯಾಪಾರ]

ಅಂಧಕಾರ (ನಾ). ಕತ್ತಲೆ. [ಸಂ.]

ಅಂಧಕಾರಾತಿ (ನಾ). ಅಂಧಕಾಸುರನ ಶತ್ರು; ಶಿವ.

[ಅಂಧಕ + ಅರಾತಿ]

ಅಂಧಕಾಸುರ (ನಾ). ಅಂಧಕನೆಂಬ ರಾಕ್ಷಸ. [ಅಂಧಕ + ಅಸುರ]

ಅಂಧಕಿ (ನಾ). ಕುರುಡಿ. [ಅಂಧಕ + –ಇ$_2$]

ಅಂಧತಮಸ (ನಾ). ೧. ದಟ್ಟವಾದ ಕತ್ತಲೆ. ೨. ಅಜ್ಞಾನ: ನಿರಂತರ ಮಾ ಭೂಪನೊಳಿರ್ದುದಂಧತಮಸಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೦–೧೫೩). ೩. ಒಂದು ನರಕದ ಹೆಸರು. [ಸಂ.]

ಅಂಧತಮಿಸ್ರ (ನಾ). = ಅಂಧತಮಸ ೩: ಪರಮಪಾತಕರುರುಳ್ವರಂಧತಮಿಸ್ರ ನರಕದಲಿ (ಅಮೃತ. ೮–೧).

[ಅಂಧ + ತಮಿಸ್ರ. P ಸಂ. ಅಂಧತಾಮಿಸ್ರ]

ಅಂಧತೆ (ನಾ). ಕುರುಡು. [ಸಂ. ಅಂಧತಾ]

ಅಂಧನೃಪಾಲ (ನಾ). ಕುರುಡ ದೊರೆ; ಧೃತರಾಷ್ಟ್ರ.

[ಅಂಧ + ನೃಪಾಲ]

ಅಂಧಪಾಷಾಣ (ನಾ). ಲೋಹಾಂಶವಿಲ್ಲದ ಕಲ್ಲು: ದುರಾತ್ಮ ಪರಿ

ಕಲ್ಪತಮತಾವಲಂಬಿಗಳ್ ಮುಕ್ತಿಯಂ ಬಯಸುವಂದಂ ನೀರೊಳ್ ಬೆಚ್ಚಿ ಯಜಸುವಂತಂಧಪಾಷಾಣದೊಳ್ ಪೊನ್ನನಜಸುವಂತಕ್ಕುಂ (ಜಾವುಂಲಾ. ೬೧೧); ಆವಜೀಸೊಳಂತಂಧಪಾಷಾಣಂಗಳೊಳ್ ಸುವರ್ಣಪಾಷಾಣಮಿಪ್ಪು ದಂತಭವ್ಯರಾಶಿಯೊಳಗೆಗೆ ಭವ್ಯಜೀವಂಗಳೆಂದಿವಿರ್ಕುಂ (ಜೀವಸಂ. ೨-೬೮ವ).

[ಅಂಧ + ಪಾಷಾಣ]

ಅಂಧಯಷ್ಟಿ (ನಾ). ಕುರುಡನಿಗೆ ಸಹಾಯವಾದ ದೊಣ್ಣೆ ; ಕುರುಡನ ಕೈಯ ಕೋಲು : ಎಮಗಂಧಯಷ್ಟಿಯಾಗಿರ್ದ ಮಗಗೆ ನೀಮುಳ್ಳೊಡೆಲ್ಲ ನೊಳವು (ಗದಾಯು. ೩-೬೯). [ಅಂಧ + ಯಷ್ಟಿ]

ಅಂಧರಾಣ್ಮಿಂದನ (ನಾ). ಧೃತರಾಷ್ಟ್ರನ ಮಗ ; ದುರ್ಯೋಧನ : ಅಂಧರಾಣ್ಮಂದನಸಲ್ಲದುಂತು ತಲೆಯುರ್ಜುಗುಮೇ ರಣರಂಗಭೂಮಿ ಯೊಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೧೩-೬೫). [ಸಂ. (ಅಂಧರಾಜ್ + ನಂದನ)]

ಅಂಧಲಾವುಕನ್ಯಾಯ (ನಾ). ಕುರುಡನಿಗೆ ಲಾವುಗೆಹಕ್ಕಿ ಸಿಕ್ಕಿದಂತೆ ಒಂದು ಆಕಸ್ಮಿಕ ಘಟನೆ : ವಿಚಾರಿಸಿ ನೋಡೆ ಕಾತರ್ತಾಯದ ವಾಚ್ಯಮೊಂದೆರಡು ಕೂಡೆ ಶಿಕ್ಷಿಸಿರ್ಪೊಡಂದಲಾವುಕನ್ಯಾಯದೆ ಭಾವಮೊಂದೆರಡು ಲೇಸಿನೆ ಪೇಟ್ಟುಜದಿರ್ಪುದೊಪ್ಪುಮೇ (ಚಂದ್ರಪ್ರ. ೧-೪೮).

[ಅಂಧ + ಲಾವುಕ + ನ್ಯಾಯ]

ಅಂಧಶ್ರದ್ಧೆ (ನಾ). ಕುರುಡು ನಂಬಿಕೆ ; ವಿಮರ್ಶೆಯಿಲ್ಲದ ವಿಶ್ವಾಸ. [ಅಂಧ + ಶ್ರದ್ಧೆ]

ಅಂಧಾದರ್ಬಾರು, ಅಂದಾದರ್ಬಾರು (ನಾ). ಕುರುಡು ಆಡಳಿತ ; ಅವ್ಯವಸ್ಥೆಯಾದ ಆಡಳಿತ : ನನ್ನ ಸ್ನೇಹಿತ ಅಂಧಾದರ್ಬಾರು ಮಾಡಿ ಇಡ್ಡಲ್ಲನ್ನೆಲ್ಲಾ ಕಳೆದುಕೊಂಡ (ಡೂಡಿ). **ಅಂದಾದರ್ಬಾರು** : ಅಂದಾದರ್ಬಾರು ! ಉಣ್ಣು ತಿನ್ನುವ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಹಳೆಯ ಕ್ರಮಗಳಂತೆ ಡೌಲಾಗಿ ನಡೆಸಿದವರು (ಶಾಂಬಾಶಾ. ೧೪೧).

[ಅಂಧ್ಯಾ (< ಸಂ. ಅಂಧ) + ದರ್ಬಾರು]

ಅಂಧಾಧುಂದಿ, ಅ ಂ ದಾ ದು ಂ ದಿ (ನಾ). ಅವಶ್ಯವಾದದ್ದಕ್ಕಿಂತ ಮಿಗಿಲಾದ ಖರ್ಚು ; ದುಂದು ವೆಚ್ಚ. **ಅಂದಾದುಂದಿ** : ಪ್ರಾಂತದ ಮತ್ತು ಮಧ್ಯವರ್ತಿ ಸರಕಾರದ ಅಂದಾದುಂದಿ ಕಾರಭಾರ, ಮಿಲಿಟರಿ ಜನರ ದುಂದುಗಾರಿಕೆ, ಕಾಲಾಬಾಕಾರಿಗಳ ನಿರ್ದಾಜ್ಞಲೋಭ ಮುಂತಾದ್ದರಿಂದ (ಅನ್ನ. ೩೨೭); ಗಂಡನ ಅಂದಾದುಂದಿಯ ಕಡೆಗೆ ಕುರುಡುಗಣ್ಣು ಮಾಡಿ ಕುಳಿತಿದ್ದಳು (ಗೀಚುಗ. ೬೧).

[← ಹಿಂ. ಅಂಧಾಧುಂದ್ ; **ಮರಾ.** ಅಂಧಾಧುಂದ್, ಅಂದಾಧುಂದ್]

ಅಂಧಾವಸ್ಥೆ (ನಾ). ಕುರುಡತನ ; ಕುರುಡಾದ ಸ್ಥಿತಿ.

[ಅಂಧ + ಅವಸ್ಥೆ]

ಅಂಧಾಸುರ (ನಾ). = ಅಂಧಕಾಸುರ. [ಅಂಧ + ಅಸುರ]

ಅಂಧಾಸುರಭೇದಿ (ನಾ). = ಅಂಧಾಸುರಾಂತಕ.

[ಸಂ. ಅಂಧಾಸುರಭೇದಿನ್ (ಅಂಧಾಸುರ + ಭೇದಿನ್)]

ಅಂಧಾಸುರಾಂತಕ (ನಾ). ಅಂಧಕಾಸುರನನ್ನು ಕೊಂದವನು ; ಶಿವ : ಕುಸುಮದಲಿ ರಭುಗೀಚ್ಛಯಂಕರವನರ್ಚಿಸಿದನಂಧಾಸುರಾಂತಕನ (ಕುಮ್ಮಾಶ. ೬-೪೩). [ಅಂಧಾಸುರ + ಅಂತಕ]

ಅಂಧು (ನಾ). ಬಾವಿ : ಸಿಂಧುವನ್ಕಂಧುವಿನೆ ತಿಳಿದು ಧಾಯಾಗ್ರಹವ ಕೊಂದು ಲಂಕೆಯಂ ಮರ್ದಿಸಿ ಪಿಕಿಯೊಳಾ ಧರಣಾನಂದನೆಯ ನೋಡಿ . . . ಕಪಿವ್ಯಂದಮಂ ಹರುಷಗೊಳಿಸಿದ (ವೆಂಕಾಂ. ೫-೧-೨). [ಸಂ.]

ಅಂಧುಕೆವರ್ಣ (ನಾ). ಮಾಸಲುಬಣ್ಣ ; ಕಂದುಬಣ್ಣ : ವಯಸ್ಸು ಒಂದೇ ಆಗಿದ್ದರೂ ಮೋರೆಯ ಕಣ್ಣು ಮೂಗುಗಳ ಸ್ಥಿತಿ ಹೆಚ್ಚುಕಡಿಮೆ ಯಾಗದಿದ್ದರೂ ಆಕಾರವು ಸಮವಾಗಿದ್ದರೂ ಬಣ್ಣವೊಂದು ಮಾತ್ರ ರಸ ಮಯವಾಗಿತ್ತು. ಕಮಲೆಯ ಅಂಧುಕವರ್ಣವು ಈ ತೆನೆತೆನೆಯಾಗಿ ಬಳು ಕುತ್ತಿರುವ ಗೌರಕಾಯವನ್ನು ಹೇಗೆ ಸಲ್ಲಿಸಬೇಕು ? (ರಕ್ತಕ್ಷ. ೩೩೬).

[ಅಂಧುಕ್ಕ + ವರ್ಣ. **P** ಮರಾ. ಅಂಧುಕ್ ≈ ಕಂದುಬಣ್ಣ]

ಅಂಪಕೆಪೋಷಣ (ನಾ). ಬೀಳ್ಕೊಡುವ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಕೊಡುವ ಉಡುಗೊರೆ: ನವರಾತ್ರಿಯಲ್ಲಿ ಕಾಳೆಗವಂ ನೂಡಿದ ಜಟ್ಟಗಳಿಗೆ ಪರಸ್ಪರ ವೈಷಮ್ಯವಿಲ್ಲವಾರದೆಂದು ಒಟ್ಟುಗೂಡಿಸಿ ಊಟವಂ ನೂಡಿಸಿ ಅಂಪಕ ಪೋಷಣವಂ ಕೊಟ್ಟು ಕಳುಹಿಸಿದರು (ಮಹಾವಂ. I, ೪೦).

[← ತೆಲು. ಅಂಪಕೆ (= ಬೀಳ್ಕೊಡುವುದು) + ಪೋಷಣ]

ಅಂಪಯ್ಸು, ಪಿ (ಕ್ರಿ). ನಿರೂಪಿಸು (?) : ಅಂಪಯ್ಸಲ್ಪಾ ರಿವಾದಂಚತ್ರರಮ ಪದದ ಸೂತ್ರಂ ಶಿವಜ್ಞಾನಿತೀತ್ರಂ . . . ಪಂಪಾಕ್ಷೇತ್ರಂ ವಿರಾಜಚ್ಚುತಿತತಿ ಮಳುಟಸ್ಕೋತ್ರಪಾತ್ರಂ ಪವಿತ್ರಂ (ಉತ್ಪಲ. ೩-೩೫). [?]

ಅಂಪು 'ಅಣ್ಪು' ನೋ.

ಅಂಬಕ (ನಾ). ೧. ಕಣ್ಣು. ೨. ಎರಡು ಎಂಬ ಸಂಖ್ಯೆಗೆ ಒಂದು ಸಂಕೇತ. [ಸಂ.]

ಅಂಬಕಧ್ಮತಿ (ನಾ). ಕಣ್ಣಿನ ಸ ಹೊಳಪು. [ಅಂಬಕ + ಧ್ಮತಿ]

ಅಂಬಕವಾರಿ (ನಾ). ಕಣ್ಣೀರು. [ಅಂಬಕ + ವಾರಿ]

ಅಂಬಕೆಳೆ, ಅಂಬಳಕ (ನಾ). ಅಂಬಲಿಗೆ ಮಜ್ಜಿಗೆಯನ್ನು ಸೇರಿಸಿ ಮಾಡಿದ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗಂಜಿ : ಮಾದರ ಚಿನ್ನಸೊಡನಿಂಬಲೆ ಚೋಳ ಕೆಳಂಬಳಕದ ಸಮಯನದನೆದೇನಿಂದಂ (ಚಿಸ್ಥಸ. ೨೩-೩); ತಣಿದೆನಳಿಯಂಬಳಕಕ್ಕ ಮ ನ ವೆ ಳ ಸಿ ತ್ತು (ಸಿದ್ಧರಾ. ೨-೩೧); ಶ್ರೀಕಂಠ ನಿತ್ತಂಬಳಕವುಂಟು (ರೇವಣ. ೫೮-೫೩). **ಅಂಬಳಕೆ** : ಜಂಗಮನವಹಂ ಮಿಸುವಂಬಳಕಸಾರೋರಿಸಿ ತಣಿಗುಂ (ವೃಷಭ. ೧೫-೬).

[< ಅಮ್ಲ + ಕಜ್ಜಿ ?. ॥ ತೆಲು. ಅಂಬಳಕಮು]

ಅಂಬಟೆ (ನಾ). ನಾಯಿಂದಮ್ಮ ಕ್ಷೌರಿಕ : "ನಾವಿದ" (ಚತುರಿ. ೪. I, ೬೧).

[ಸಂ. ಅಮ್ಬಷ್ಠ. / ತಮಿ. ಮಲ. ಅಮ್ಬಟ್ಟ]

ಅಂಬಟೆ, ಅಂಬಾಡಿ, ಅಮಟೆ (ನಾ). ಉಪ್ಪಿನಕಾಯಿ ಮೊದಲಾದವು ಗಳಿಗೆ ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹುಳಿಯಾದ ಕಾಯಿ ಮತ್ತು ಅದರ ಮರ : ಕಮ್ಮಟ್ಟ ಸುಭದ್ರ ನುಮಿಂದಿ ಕರಂಚಕಿಯಂಬಟೆ ನಿಂಬೆ ನೆಲ್ಲಿ ಗಾರ್ಯ. . . ಆರೆಮಾದುಫಲಂಗಳಾದಿಯಾದುಪ್ಪಿನಕಾಯ್ಕಳಂ (ಲೀಲಾವ. ೫-೭೧); ಇದಱಂತೆ ನೆಲ್ಲಿ ಹಿಪ್ಪಲಿ ಕರಂಜಿಗೆ . . . ತದುಕಂಬ ಟಿಯ ಕಾಯ್ಕಳಿಂದ . . . ಉಪ್ಪಿನಕಾಯ್ಕಳಂ ಮಾಳ್ಪುದು (ಸೂಪಶಾ. ೩-೧೩); ನಿಂಬೆಯಂಬಟೆ ಮಾತುಳಂಗ ವಿಳಂಗ ನಾರಂಗ (ತೂರಾಂ. ೫-೪-೬); ಬೊಬ್ಬುಲಿ ಮಾವಂಬಟೆ ಕೆಳ್ಪ ದಿಕ್ಕೆ ಬಳುಳಂ (ರಾಜಕೀ.೫-೫೬); ದೂರದ ಮಾವಿಗಿಂತ ಹತ್ತಿರದ ಅಂಬಟೆ ಲೇಸು (ಗಾಡಿ). **ಅಂಬಾಡಿ** (ಗಂಗಾಮ). **ಅಮಟೆ** : ಹುಣಿಸೆ, ಅಮಟೆ, ಅರೆಮಾದ . . . ಫಮು ಫಮುಸುತ್ತ (ಸೌಗಂಧಿ. ೩೬-೧೨); ನಿಂಬೆ ಮಾದಲ ಮಾವ ಹಿರಿಳಿ ಯಂಬಾದ ಅಮಟೆಗಳನ್ನು ಚಪ್ಪರಿಸಿದರು (ಸೌಗಂಪ. ೨-೯).

[< ಅಮ್ಲ + ?. / ತುಳು. ಅಂಬಡೆ]

ಅಂಬಟ್ಟಕಮ್ಮ (ನಾ). ಕ್ಷೌರಿಕ ವೃತ್ತಿ (?) : ರೇವನ ಕೆಱಿಯ ಕೆಱಗೊಮ್ಮತ್ತರ್ ಗುಜ್ಜಮೆಗೆಯೊಮ್ಮತ್ತರ್ ಮಣಲೆಯೊಮ್ಮತ್ತರ್ ಕೇಸರಿಯೊಮ್ಮತ್ತರವ್ವಟ್ಟಕಮ್ಮ ಕುಜಿಯಂಪ × × ಮತ್ತರ್ (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೂ. ೧೧೫-೧೩ ; ?).

[ಅಂಬಟ್ಟಂ (< ಸಂ. ಅಂಬಷ್ಠ ?) + ಕಮ್ಮ. **P** ತಮಿ. ಅಮ್ಬಟ್ಟ = ಕ್ಷೌರಿಕ]

ಅಂಬತ್ತಕ್ಕೈನಾಡು (ನಾ). ಒಂದು ನಾಡಿನ ಹೆಸರು : ನಮಗೆ ಸಲುವ ಅಂಬತ್ತಕ್ಕೈನಾಡಿನೊಳಗಣ ಕತ್ತರಿಕುಪ್ಪೆಯ ಚತುಃಸೀಮೆಗೆ ಉಳ್ಳಂತಾ

ಗದ್ದೆ ಬೆದ್ದ(ಲ)ಲು ಆಣೆ ಅಚ್ಚುಕಟ್ಟು ನಿಧಿನಿಕ್ಷೇಪ ಜಲಪಾಷಾಣ (ಎಕ. X, ಚಿಂತಾಮ. ೮೧–೧೨ ; 1413). [ಅಂಬತ್ತಕ್ಕಿ0 + ನಾಡು]

ಅಂಬರ (ನಾ). ೧. ಬಟ್ಟೆ ; ಅರಿವೆ. ೨. ಆಕಾಶ. ೩. ಸೊನ್ನೆಯನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಸಂಕೇತಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು. ೪. ಹತ್ತಿರ ; ನೆರೆಹೊರೆ. ೫. ಕಾಗೆ ಬಂಗಾರ ; ಅಭ್ರಕ. ೬. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸುಗಂಧದ್ರವ್ಯ. ೭. ಅರಳೆ ; ಹತ್ತಿ. ೮. ಹಾಸಿಗೆ (ಕಿ). ೯. [ಛಂದ] ತಗಣ ; – – ∪ ಎಂಬ ಲಕ್ಷಣದ ಅಕ್ಷರಗಣ. [ಸಂ.]

ಅಂಬರಕುಸುಮ (ನಾ). ಆಕಾಶದಲ್ಲಿಯ ಹೂವು ; ಗಗನಕುಸುಮ ; ಅತ್ಯಂತ ಅಸಂಭವವಾದ ವಸ್ತು. [ಅಂಬರ + ಕುಸುಮ]

ಅಂಬರಗಮನ (ನಾ). ೧. ಆಕಾಶದಲ್ಲಿ ಸಂಚರಿಸುವುದು ; ಗಗನ ಸಂಚಾರ. ೨. ಆಕಾಶದಲ್ಲಿ ಸಂಚರಿಸುವವನು ; ಗಗನಗಾಮಿ. [ಅಂಬರ + ಗಮನ]

ಅಂಬರಚಕ್ರ (ನಾ). ಗಗನಮಂಡಲ ; ಆಕಾಶ. [ಅಂಬರ + ಚಕ್ರ]

ಅಂಬರಚರ (ನಾ). ಅಂತರಿಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಸಂಚರಿಸುವವನು ; ಖಚರ ; ವಿದ್ಯಾಧರ. [ಅಂಬರ + ಚರ]

ಅಂಬರಚರವಿದ್ಯ (ನಾ). ಆಕಾಶದಲ್ಲಿ ಸಂಚರಿಸುವ ಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಕೊಡುವ ವಿದ್ಯೆ ; ಗಗನಗಾಮಿನೀವಿದ್ಯೆ. 'ಅಂಬರಚರವಿದ್ಯಂಬಡೆ' ಪರಾ. [ಸಂ. ಅಂಬರಚರವಿದ್ಯಾ (ಅಂಬರಚರ + ವಿದ್ಯಾ)]

ಅಂಬರಚರವಿದ್ಯಂಬಡೆ (ಕ್ರಿ). ಆಕಾಶದಲ್ಲಿ ಸಂಚರಿಸುವ ವಿದ್ಯೆಯನ್ನು ಹೊಂದು : ನೆಲದೊಳ್ ಮೃದುಪಾದವನಿಡೆ ನೋವುದೆನುತ ಕಡು ಚದುರಿಂದಂಬರಚರವಿದ್ಯಂಬಡೆದೆಯ್ದುವ ತೆಜನಾಗಿ (ಜಯಕಾ. ೨–೫೧). [ಅಂಬರಚರವಿದ್ಯ + ಪಡೆ1]

ಅಂಬರಚಿಕುರ (ನಾ). ವ್ಯೋಮಕೇಶ ; ಶಿವ : ಅಂಬರಚಿಕುರ ದಿಗಂಬರ ಗಜಚರ್ಮಾಂಬರ ಲೀಲಾಡಂಬರ ಶರಣಹೃದಂಬರ (ಉದ್ಭದೇ. ೬–೩೬). [ಅಂಬರ + ಚಿಕುರ]

ಅಂಬರಚುಂಬಿ (ಗು). ಆಕಾಶವನ್ನು ಮುತ್ತಿಡುವಂಥ ; ತುಂಬ ಎತ್ತರವಾದ. [ಸಂ. ಅಂಬರಚುಂಬಿನ್ (ಅಂಬರ + ಚುಂಬಿನ್)]

ಅಂಬರತಳ (ನಾ). ಗಗನ ಪ್ರದೇಶ : ಅಂಬರತಳದೊಳ್ ವರತಾರಾ ಪರಿಗತ ಶಶಧರನಂತೊಪ್ಪಿರೆ (ಕವಿರಾ. ೨–೧೦). [ಅಂಬರ + ತಳ್ಳ2]

ಅಂಬರಪಂಚಕ (ನಾ). ಹೃದಯಾಕಾಶ, ಪರಾಕಾಶ, ಮಹಾಕಾಶ, ತತ್ತ್ವಾಕಾಶ, ಸೂರ್ಯಾಕಾಶ ಎಂಬ ಐದು ಆಕಾಶಗಳು : ಅಂಬರ ಪಂಚಕದಿರವ ಪೇಳುವೆನೆಲೆ ಕಂಬುಕಂಧರಿ ಬಿಡದಾಲಿಸು (ವೇದಾಂಪ. ೪–೬–೧). [ಅಂಬರ + ಪಂಚಕ]

ಅಂಬರಮಣಿ (ನಾ). ಸೂರ್ಯ. [ಅಂಬರ + ಮಣ್ಣಿ3]

ಅಂಬರವೀಧಿ (ನಾ). ಆಕಾಶಮಾರ್ಗ. [ಅಂಬರ + ವೀಧಿ]

ಅಂಬರಶಿರೋರುಹ (ನಾ). = ಅಂಬರಚಿಕುರ : ಅಂಬರಶಿರೋರುಹ ದಿಗಂಬರ ರಮಾವರ ಕಳಂಬ ರವಿಜಾತಹರ ತುಂಬುರ ಸುಗೀತಾಡಂಬರ ಗಣವ್ರಜ ಕುಟುಂಬ (ರಾಜಶೇ. ೧೩–೫೪). [ಅಂಬರ + ಶಿರೋರುಹ]

ಅಂಬರಸ (ನಾ). ಒಬ್ಬನ ಹೆಸರು : ಗಜಾಂಕುಶಕುಳತಿಳಕಂ ಪ್ರಭುಕೇಸರಿ ನಾಯಕರುಂ ಮಗನಂಬರಸನುಂ (ಎಇ. XXVII, ೧೫–೩೮ ; 1114). [ಅಂಬೆ ? + ಅರಸ]

ಅಂಬರಾಂಬರ (ನಾ). ಆಕಾಶವೇ ವಸ್ತ್ರವಾಗಿ ಉಳ್ಳವನು ; ದಿಗಂಬರ ; ಶಿವ. [ಅಂಬರ + ಅಂಬರ]

ಅಂಬರಾಪಗೆ (ನಾ). ೧. ಆಕಾಶದಲ್ಲಿ ಹರಿಯುವ ನದಿ ; ದೇವಲೋಕದ ಗಂಗಾನದಿ. ೨. ಗಂಗಾನದಿ. [ಅಂಬರ + ಅಪಗೆ]

ಅಂಬರಿ (ನಾ). ಬರೆಯುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಸಿದ್ಧಪಡಿಸಿದ ಬಟ್ಟೆ ; ಕಡಿತ : "ಕಡಿತಮಂಬ [ಪಾಠಾಂ. ಖ]ರಿಯಕ್ಕು ಬಳಪಮದು ಶುಭ್ರೋಪಲಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೦೬–೧೫). [ಸಂ. ಅಂಬರ ?]

ಅಂಬರಿಕೆ (ನಾ). "ತರಗೆಲೆಯಂತಿರುವ ಮೀನು" (ಕರಾ). [?]

ಅಂಬರೀಷ (ನಾ). ೧. ಹುರಿಯುವ ಓಡು ; ಬಾಣಲೆ. ೨. ದಾನಶೂರನೂ ವಿಷ್ಣುಭಕ್ತನೂ ಆದ ಸೂರ್ಯವಂಶದ ಒಬ್ಬ ರಾಜ. ೩. ವಿಷ್ಣು. ೪. ಶಿವ. ೫. ಸೂರ್ಯ. ೬. ಪಶ್ಚಾತ್ತಾಪ. ೭. [ಜೈನ] ಒಂದು ನರಕದ ಹೆಸರು. ೮. ಯುದ್ಧ. ೯. ಎಳೆಯ ವಯಸ್ಸಿನ ಪ್ರಾಣಿ ; ಮರಿ. ೧೦. ಅಂಬಟೆಮರ. [ಸಂ.]

ಅಂಬರು (ನಾ). ಹಾಲುಮಡ್ಡಿಯಂತಹ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸುಗಂಧದ ಮೇಣ : ಲಕ್ಷಾಂತರ ವರುಷಗಳ ಹಿಂದೆ ಅಂಬರು ಆಗುವ ಮರಗಳು ಭೂಮಿಯ ಮೇಲೆ ಬೆಳೆಯುತ್ತಿದ್ದವು. ಕ್ರಮೇಣ ಆ ಜಾತಿಯ ಮರಗಳು ಪೂರಾ ನಾಶವಾಗಿಹೋದುವು. ಆದರೆ ಗೋಂದಿನಂತೆ ಆ ಮರಗಳಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದ ಅಂಬರು ಮಾತ್ರ ನಾಶವಾಗದೆ ಕಲ್ಲಿನಂತಾಗಿ ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿಯೇ ನಿಂತಿತು. (ವಿಜ್ಞಾನ. ೧–೧೧೬).

[← ಇಂ. Amber < ಅರ. ಅಂಬರ್. / ಹಿಂ. ಅಂಬರ್]

ಅಂಬರೇಚರ (ನಾ). = ಅಂಬರಚರ : ಪುಣ್ಯದ ಬೀಡೆನಿಪುದು ಪುರಮಿಂದಂಬರೇಚರಪತಿಯಾ (ಶಾಂತಿಪು. ೩–೯). [ಸಂ.]

ಅಂಬಲ1 (ನಾ). ೧. ಮಂಟಪ ; ಚಾವಡಿ ; ಸಭೆ ಸೇರುವ ಸ್ಥಳ : ಗೊಟ್ಟೆಜಿಯರಮ್ಬಲಕೆ ಕೊಟ್ಟುದು ಅಯ್ದೂಂಬು ಕಟನಿ (ಮೈಅರಿ. ೧೯೨೬, ೧೦೦–೮ ; ಸು. 900) ; ಬಟಕಳದ ಅಂಬಲದ ಅಂಗಡಿಯಲ್ಲಿ ಯೆಕಪ ನಾಯಕನ ಹೆಸರಲು ಯಿಕ್ಕಿದ ವೀರಗಲಿನಂಲ್ಲಿ ಕಾಲಂಪ್ರತಿಯಲು [ಯೆರೆವ] ಅರವಟ್ಟಿಗೆಯ ಧರ್ಮಕೆ (ಕಇ. III–i, ೧೪–೬೪ ; 1545). ನಮ್ಮೂರವರು ಅರವಟ್ಟಿಗೆಗಾಗಿ ಕಟ್ಟಿಸಿದ ಚಾವಡಿಯನ್ನು ಅಂಬಲವೆನ್ನುತ್ತಾರೆ. ಇದು ಒಂದು ರೀತಿಯಿಂದ ಛತ್ರವೆಂದರೂ ಸಲ್ಲುತ್ತದೆ (ಮೈಲಿಮಾ. ೭೩). ೨. (ಮನೆಯ ಅಥವಾ ದೇವಸ್ಥಾನದ) ಅಂಗಳ ; ಹಜಾರ : ಆ ರಾತ್ರಿಯನ್ನು ಶಂಕರಯ್ಯ ದೇವಾಲಯದ ಅಂಬಲದಲ್ಲಿ ಹರಿಹರಿ ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತ ಮಲಗಿಕೊಂಡು ಕಳೆದರು (ನಂಬಿನಾ. ೬೪) ; ಹೊಸ ಬಟ್ಟೆಗಳನ್ನು ಧರಿಸಿ ಅಂಬಲಕ್ಕೆ ಬಂದು ಆಯುಧಗಳ ಮುಂದೆ ನಿಂತರು (ಚಿಕರಾ. ೨೬೩) ; ಭಾರಿ ದೊಡ್ಡಮನೆ ; ದೊಡ್ಡಪಾಗಾರ ; ಹೆಬ್ಬಾಗಿಲು, ಅಂಬಲ, ಚಾವಡಿಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಮನೆ (ಗೊಂಡಾರ. ೧೮) ; ಮಂಜಯ್ಯನವರು ರಾಧಾಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಕರೆದುಕೊಂಡು ಮನೆಯ ಅಂಬಲವನ್ನು ಸೇರಿದರು (ಔದಾಉ. ೩೨). 'ಅಂಬಲಗೊಟ್ಟಗೆ' ಪರಾ.

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಅಮ್ಬಲ ; ತುಳು. ಅಂಬಲ, ಅಂಬಿಲ, ಅಂಬೆಲ ; ಕೊಡ. ಅಂಬಿಲ]

ಅಂಬಲ2 'ಅಂಬಲಿ1' ನೋ.

ಅಂಬಲ3 (ನಾ). ಒಬ್ಬನ ಹೆಸರು : ಕಯ್ವರನಾಡಧಿಪತಿ ಅಂಬಲನ್ ತುಜುಗಳೊಳ್ ಬಿಳ್ದು ಸೇನೆಯನಿಕ್ಕಿ ಸುರಲೋಕಕೆ ಸನ್ದನ್ (ಮೈಅರಿ. ೧೯೨೪, ೪೯–೨ ; 900). [?]

ಅಂಬಲಕ (ನಾ). ಒಂದು ಹೆಸರು (?) : ಸ್ವಸ್ತಿ ಶ್ರೀಪುರ್ಷನ್ ಅಮ್ಬಲ ಕರಾಳ್ದತು ಅದುಮ್ಕರಮಾಗಿ ಅಳೊನಜಿಪ್ಪೊನ್ಪಞ್ಚಮಹಾಪಾತಕನಪ್ಪೊ (ಎಕ. X, ಚಿಂತಾಮ. ೧೧೫–೨ ; 750). [?]

ಅಂಬಲಗೊಟ್ಟಗೆ (ನಾ). (ಊರಿನವರು) ಸಭೆ ಸೇರುವ ಚಾವಡಿ : ಯಿಾ ಚತುಃಸೀಮೆಯೊಳಗೆ ೧೧೧ ಹಾನೆ ಗದ್ದೆ೧ ಯಿದಕೆ ಗೇಣಿ ಅಕ್ಕಿ ೮೨೪ . . . ಯಿದಜಿಂಳಗಣ ಆದಾಯವೂ ಮಠಕೆ ಅಂಬಲಗೊಟ್ಟಗೆಗೆ ೧ ಬಾವಿಗೆ (ಸೌಇಇ. IX–ii, ೪೪೬–೬೦ ; 1436). [ಅಂಬಲ1 + ಕೊಟ್ಟಗೆ]

ಅಂಬಲತಿಂಡೆ (ನಾ). ಒಂದು ಪ್ರದೇಶದ ಹೆಸರು : ಸೀಯಮಂಗಲದ

ಪೊಲ ಮೇರೆ ಇಸಾನದ ದೆಸೆ ನಡುಗಲ್ಲೆ ಅಮ್ಬಲತಿಣ್ಡೆಯಿನ್ತೆಂಕಾಯ್ ಪೇರೊಟ್ಟೆಯೆ (ಎಕ. X(s), ಚಿಕ್ಕಬ. ೧೦೬–೬೬ ; 850). [?]

ಅಂಬಲಪೊನ್ನಬ್ಬೆ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾಕೆಯ ಹೆಸರು : ಅಂಬಲಪೊನ್ನಬ್ಬೆ ಇಱಿವನೊಟಮ್ಬ . . . ಪೃಥುವೀರಾಜ್ಯಂಗೆಯ್ಯೆ (ಎಕ. XII, ಶಿರಾ. ೧೪–೪ ; 946). [ಅಂಬಲ್$_1$? + ಪೊನ್ನಬ್ಬೆ]

ಅಂಬಲಿ$_1$, ಅಂಬಲ್$_2$, ಅಂಬಿಲ, ಅಂಬಿಲೆ (ನಾ). ೧. ರಾಗಿಯ ಹಿಟ್ಟು, ಜೋಳದ ಹಿಟ್ಟು, ಗೋಧಿಯ ಹಿಟ್ಟು, ಅಕ್ಕಿ ಮುಂತಾದವುಗಳಿಂದ ಮಾಡಿದ ಗಂಜಿ; ಅನ್ನವನ್ನು ಬೇಯಿಸುವಾಗ ಬಸಿದ ಗಂಜಿ : ಎಂಟುದಮ್ಮದ ಪುಳ್ಳಿಯಂ ತಂದೊಡಮೊಂದು ಪಣಮನಪ್ಪೊಡಂ ಪೆಜದೆ ಬಸಿರ್ಕೂಟ್ಟಮಂಬಲಿಗಮೆಣ್ಣೆಗಂ ಕಱಿಗಂ ಕೊಟ್ಟು ಪೋಕುಂ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೭೭–೨೦) ; ಜಂತಿಗರ್ ಸಂತತಿಗೆಟ್ಟರಂತಱಲೆ, ತಂಬುಲಿಗರ್ ನಂಬುಗೆಗೆಟ್ಟವರಂತೆ ಪೆಱಸಾರೆ, ಚೊಲ್ಲೆಯರ್ ಗಲ್ಲೆಯಂಬಲಿಯಂತೆ ನೆಲನಂ ಪತ್ತೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೨–೬೯) ; ಬೆಣ್ಣೆಯ ನೇಮ ಬೆಲ್ಲದ ನೇಮ ಅಂಬಲಿಯ ನೇಮದವರನಾರನೂ ಕಾಣೆ (ಬಸವ. ೨೩೨) ; ಅಂಬಲಿಯುಂಬವಗೆ ಅಮೃತಾನ್ನ ಕೊಡಲೇಕೆ (ಪುರಂದ. ೨–೬೪–೨) ; ಸಜ್ಜಿಗೆಯಿಂದ ಉಪ್ಪಿಟ್ಟು ಅಂಬಲಿ ತಯಾರಿಸಬಹುದು (ಅಡುಸೌ. ೭೩) ; ಅಂಬಲಿಗೆ ಗತಿಯಿಲ್ಲದವಗೆ ಹಂಬಲಿಸುವುದು ಯಾಕೆ ? (ಗಾದೆ) ; ಅಂಬಲಿ ಕುಡಿಯುವನಿಗೆ ಮೀಸೆ ತಿಕ್ಕುವನೊಬ್ಬ (ಗಾದೆ). **ಅಂಬಲ್$_2$** : ೨. ಅಕ್ಕಿಯನ್ನು ತೊಳೆದ ನೀರು ; ಕಲಗಚ್ಚು : ಅವುಗೆ ಕಿಚ್ಚಿನೊಳು ತಂಪು ಮರುಧರಣಿಯಲಿ ಬೆಳೆಯಂಬಲದಿ ಬೆಣ್ಣೆ ಹೊಲಗೇರಿಯೊಳು ವೇದದುಲುಹುಂಟೆ (ಮೋಳಿಪು. ೫–೧೨೦). **ಅಂಬಿಲ** : ೧. "ಕಳಿಯೆಂದಂಬಿಲಮಕ್ಕುಂ" (ಕವಿಕಂ. ೨೪೩) ; ಬಯಸಿದಮೃತವಿದ್ದಂತೆ ಅಂಬಿಲವನೆಱೆದುಂಬ ಭ್ರಮಿತಮಾನವ ನೀನು ಕೇಳಾ (ಗಣಭಾ. ೭೪–೧) ; ಪಾಲೆರೆವನಂ ಬಿಸುಟಂಬಿಲವನೆರೆವವನ ಬಯಸಿದಂತಾಯ್ತಲಾ (ರಾಘಚಾ. ೯–೪೪) ; ಕ್ಷೀರವಿರಲಂಬಿಲವ ಕುಡಿವಂತೆ (ಯಾದವ. ೯–೧೫) ; ಆಗದರ ಹರ್ಮ್ಯದೊಳ್ ಪಡೆದೋಗರಮಮೃತೋಪಮಾನಮಾದೊಡಮದು ನೋಱ್ಪಾಗಳ್ ಸನ್ಮಿತ್ರರ ಪರ್ಣಾಗಾರದೆ ಲವಣಮಿಲ್ಲದಂಬಿಲಕೆಣೆಯೇ (ನೀತಿಮಂ. I, ೨೬೦). ೨. "ಅಂಬಿಲಂ ತಂಡುಲದ ರಸಕೆ" (ಕಶರ. ೧೧೭) ; ಅಂಬಿಲಮಂ ಮಂತ್ರಿಸಿ ಮುಖದಲ್ಲಿ ತಳಿವ ಮಂತ್ರಮಂ (ಬಾಲಚಿ. ೧೨೪–೯) ; ಶಿಲೆಯೊಳುಂಟೇ ಮೃದುವಜಸಲಂಬಿಲದೊಳುಂಟೇ ಬೆಣ್ಣೆ ಕರುಣಾಸುಲಭ ಹೊಲಗೇರಿಯೊಳಗುಂಟೇ ವೇದಘೋಷಣವು (ಬಸವು. ೩೦–೨೮). **ಅಂಬಿಲೆ** : ೧. ಅಂಬಿಲೆ ಆಳತೆಯಲಿ ತುಂಬಿ ಮೇಲೋಗರವ ಉಂಬ ಸದ್ಭಕ್ತನ ಮನೆಯಾಗಲಿ (ದೇದಾಪ್ರ. ೧೨೪–೧೧೧).

[ದೇ. ?. ‖ ತಮಿ. ಅಮ್ಬಲಿ ; ತುಳು. ಅಂಬುಲಿ ; ತೆಲು. ಅಂಬಲಿ ; ಕೋಲಾ. ಅಂಬ = ಅನ್ನ, ಅಂಬಾಲ್ = ಆಹಾರ, ವಲ್ಲಂಬಾ = ಅಕ್ಕಿ ; ನಾಯ್ಕಿ. ಅಂಬಲ್ = ಕುದುಪಲಕ್ಕಿ]

ಅಂಬಲಿ$_2$ (ನಾ). ಒಂದು ಊರು (?) : ಸಂತಂ ನಿತ್ಯಂ ಬಸಂತವಸದಳ ವೆಸೆಯಲ್ ಕಂತುನಿಭರೂಪನತಿಗುಣವಂತಂ ಧರೆ ಪೊಗಳೆ ನೆಗಳ್ದನಂಬಲಿಯೈಚಂ (ಸೌಇಇ. IX–i, ೩೨೨–೨೩ ; 1195). [?]

ಅಂಬಲಿಗಪ್ಪರೆ (ನಾ). ಅಂಬಲಿ ತುಂಬಿದ ಕೊಪ್ಪರಿಗೆ : ಸುರಿದುರಿ ಮಸಗುವ ಬಸೆಯಂ ಪುರಿಮಱಲಂ ಪೊಯ್ದು ಕೌಚಿ ಕಾಯ್ದಂಬಲಿಗಪ್ಪರೆಗಳ ಕರಗಿದರಗು ಸಜ್ಜರಸಂಗಳನೆಱೆದು ಸೀದು ಸೀದುರುಳಿಸಿದರ್ (ಚಿಕವಿ. ೨–೧೧೧). [ಅಂಬಲಿ$_1$ + ಕಪ್ಪರೆ]

ಅಂಬಲಿಮಣ್ (ನಾ). ಅಂಬಲಿಗಾಗಿ ಬಿಟ್ಟ ಭೂಮಿ ; ಜೀವನಕ್ಕಾಗಿ ಬಿಟ್ಟ ಕ್ಷೇತ್ರ : ಅಮ್ಬಲಿಮಣ್ಣುಂ ತಳವನಪುರದೊಳ್ ತಳವಿತ್ತಿಯಮನ್ (ಎಕ. I, ೧–೨೦ ; 466 ?). [ಅಂಬಲಿ$_1$ + ಮಣ್]

ಅಂಬಲೆ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಆ ಬೆಂಮತೂರನಾಡ ಅಂಬಲೆಯ ಹರಿಯದ ಹಾಲನಾಗಗಉಡ ಕುಂನೂರ ವಿಠಲಗಉಡ (ಎಕ. XI, ಚಿತ್ರದು. ೬–೧೯ ; 1388). [?]

ಅಂಬಷ್ಟ (ನಾ). ಮಾವಟಿಗ; ಮಾವುತ : ಅಹನ್ನೀಕ ಮುಗಿಸಿ ನಡೆದರು ಶೀಘ್ರ ಭೋಜಪನ ಗೇಹರಂಗದ್ವಾರದೆಡೆಗೆ, ಮಹಾಶೈಲದಂತೆ ತಮ್ಮ ನಿವೇಶಕೆ ಆಡ್ಡ ನಿಂತಿಹುದು ಅಂಬಷ್ಟ ನಿಲಿಸೆ ಕಂಡು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಪರಿಕರವ ಮಧ್ಯಕೆ ಸುತ್ತಿಕೊಂಡು ಅಳಕವ ಕಟ್ಟಿದ ಶುಂಡಾಲವಂ ತೆಗೆಯೆ (ಪ್ರಸಭಾ. ೬೩–೧, ೨). [ಸಂ. ಅಂಬಷ್ಠ]

ಅಂಬಷ್ಠ (ನಾ). ೧. ಬ್ರಾಹ್ಮಣನಿಂದ ವೈಶ್ಯಸ್ತ್ರೀಯಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದವನು. ℙ ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಹಿಂದೆ ಇವರದು ವೈದ್ಯವೃತ್ತಿ. ೨. ಮಾವಟಿಗ. ೩. ಒಂದು ದೇಶ. ೪. ಕ್ಷೌರಿಕ (ಕಿ). [ಸಂ.]

ಅಂಬಷ್ಠೆ (ನಾ). ೧. ಇರುವಂತಿಗೆ. ೨. ಪುಲ್ಲಂಪುರಿಚೆ ; ಹುಲ್ಲು ಹುಳಿಗನ ಸೊಪ್ಪು; ಕಾಸಿನ ಸೊಪ್ಪು. ೩. ಅಮಟೆಯ ಮರ,—ಕಾಯಿ; ಅಂಬಟೆ. ೪. ಅಗಳುಶುಂಠಿ. ℙ ಹಲವು ಗಿಡಗಳಿಗೆ ಈ ಹೆಸರಿದೆ.

[ಸಂ. ಅಂಬಷ್ಠಾ]

ಅಂಬಳಕ 'ಅಂಬಕಳ' ನೋ.

ಅಂಬಳಿಕು 'ಅಂಬಳಿಕ್ಕು' ನೋ.

ಅಂಬಳಿಕ್ಕು, ಅಂಬಳಿಕು (ಕ್ರಿ). = ಅಂಬೆಗಾಲಿಕ್ಕು : ಮಳೆಯರಾಜದೇವಂ ಶಿಶುಲೀಲೆಯಿಂ ಮುಂದೆ ತನಗೆ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷನಪ್ಪ ಶಿವನೇಱಿ ಬಪ್ಪನಂದಿಯ ನಿಲವಂ ತೋಱುವಂತೆ ಅಂಬಳಿಕ್ಕಿ (ಮಳೆರ. ೧೨೧–೧೧) ; ಚತುರ್ವಿಧ ಪದವಿಗಳಡಿಯಾಗಿರ್ಪವೆಂದವಂ ಮೆಟ್ಟಿ ಚರಿಸುವ ಚಂದದಂ ತಂಬಳಿಕ್ಕಿಯಾಡುವನಮಮ ಜಗದನುಗ್ರಹವಿಗ್ರಹಂ (ಪದ್ಮರಾ. ೨–೭೧). **ಅಂಬಳಿಕು** : ತ್ರ್ಯಂಬಕನಂ ಬಲವರಲೆರಡೆಂಬೀ ಪದವೆಯ್ದವೆಂದು ನಾಲ್ಕುಂ ಕಾಲಿಂದಂ ಬಲವಂದಪಳೆಂಬಂತಂಬಿಕೆಯಂಬಳಿಕಿಯಾಡುವಳ್ ಶೈಶವದೊಳ್ (ಗಿರಿಕ. ೩–೭೨) ; ಕುಂಬಿಕ್ಕಿ ಕುಣಿಕುಣಿದು ನಡೆಗೆಟ್ಟು ಕುಳ್ಳಿರ್ದು ಅಂಬಳಿಕಿ ಮೈಯಿಕ್ಕಿ ಲಲ್ಲೆಗರೆವುತ್ತಿರ್ದು (ತಿರುನೀ. ೨೬–೨೦).

[*ಅಂಬಳ್ + ಇಕ್ಕು$_1$]

ಅಂಬಾ 'ಅಂಬೇ' ನೋ.

ಅಂಬಾಕಾಂತ (ನಾ). = ಅಂಬಾಪತಿ. [ಸಂ. (ಅಂಬಾ + ಕಾಂತ)]

ಅಂಬಾಚರಿ (ನಾ). [ಜೈನ] ಹಿಂದಿನ ಜನ್ಮದಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬ ವ್ಯಕ್ತಿಯ ತಾಯಾಗಿದ್ದು, ಈಗ ಬೇರೊಂದು ಪ್ರಾಣಿಯಾಗಿ ಹುಟ್ಟಿರುವ ಹೆಣ್ಣುಜೀವಿ : ಅರಸನುಮಾಗಳೆ ನೆತ್ತದ ಭರದಿಂ ಕೊಳ್ಳೆನುತುಮಿಕ್ಕೆ ನವಿಲಂ ಕೊಳ್ಳೆಂದರೆಗೆತ್ತು ಪಿಡಿದುದಂಬಾಚರಿ ಕುಕ್ಕುರಿ ನೊಂದು ಬೀಟ್ವನಂದನಚರನಂ (ಯಶೋಚ. ೩–೪೨). [ಸಂ. ಅಂಬಾಚರೀ]

ಅಂಬಾಡಿಯೆಲೆ (ನಾ). ಮದರಾಸಿನ ಕಡೆಯ ವೀಳೆಯದೆಲೆ.

[ಅಂಬಾಡಿ$_0$ + ಎಲೆ$_1$]

ಅಂಬಾಡೆ 'ಅಂಬಟೆ' ನೋ.

ಅಂಬಾಪತಿ (ನಾ). ಪಾರ್ವತೀದೇವಿಯ ಪತಿ ; ಶಿವ.

[ಸಂ. (ಅಂಬಾ + ಪತಿ)]

ಅಂಬಾಭವಾನಿ (ನಾ). ಪಾರ್ವತೀದೇವಿ.

[ಸಂ. ಅಂಬಾಭವಾನೀ (ಅಂಬಾ + ಭವಾನೀ)]

ಅಂಬಾರ (ನಾ). ೧. ಕಾಳು ತೆಗೆದ ಹುಲ್ಲಿನ ಬಣವೆ, —ಹುಲ್ಲು ಮೆದೆ (ದಕ. ಕಿ). ೨. ಧಾನ್ಯದ ರಾಶಿ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). ೩. ಸರ್ಕಾರಕ್ಕೆ ಸಲ್ಲಬೇಕಾದ ಧಾನ್ಯದ ಭಾಗ (ಸ್ಯಾಂಡರ್).

[← ಅರ. ಪಾರ. ಹಿಂ. ಅಂಬಾರ್ ; ಮರಾ. ಅಂಬರ್, ಅಂಬಾರ್= ಕಣಜ, ಸಮೂಹ, ರಾಶಿ. / ತಮಿ. ಅಮ್ಬಾರ ; ತೆಲು. ಅಂಬಾರು]

ಅಂಬಾರಖಾನೆ (ನಾ). ಸರಕಾರದ ಧಾನ್ಯದ ಕೋಠಿ, —ಕಣಜ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [← ಮರಾ. ಅಂಬಾರ್‌ಖಾನಾ]

ಅಂಬಾರಮಣ (ನಾ). = ಅಂಬಾಪತಿ. [ಸಂ. (ಅಂಬಾ + ರಮಣ)]

ಅಂಬಾರಿ$_1$ (ನಾ). ಆನೆಯ ಮೇಲೆ ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳಲು ಹಾಕುವ ಮಂಟಪದಂತಹ ಭದ್ರಾಸನ: ಧಾರೆಗೆ ಗಂಡನು ಸಿಂಗರಗೈದು ಅಂಬಾರಿಯೊಳಗೆ ಕುಳ್ಳಿರಿಸಿ (ಸೌಗಂಪ. ೧೧–೪೨); ಟೀಪುಸುಲ್ತಾನರ ಸ್ವಾರಿ ಬಾಬತು ಕುದುರೆ ವಂದು ಅಂಬಾರಿ ವಂದು ಪಾಲ್ಕಿ ವಂದು ಸಹ . . . ಕಳುಹಿಸಿ ಇದೆ (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೯೯); ಸಿಂಗರಿಸಿದ ಆನೆಯ ಮೇಲೆ ಅಂಬಾರಿ ಹಾಕಿ ಅರಸರು ಕೂತುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾರೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೪–೨೩).

[← ಅರ. ಪಾರ. ಹಿಂ. ಮರಾ. ಅಂಬಾರೀ. / ಮಲ. ಅಮ್ಬಾಡಿ; ತುಳು. ಅಂಬರಿ, ಅಂಬಾರಿ; ತೆಲು. ಅಂಬಾರಿ, ಅಂಬಾರೀ]

ಅಂಬಾರಿ$_2$ (ನಾ). ೧. ಉಗ್ರಾಣ. ೨. ಧಾನ್ಯವನ್ನು ಕೂಡಿಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಇರುವ ನೆಲಮನೆ (ಉಕ). [< ಅಂಬಾರ ?]

ಅಂಬಾರುಣ್ಣಿ (ನಾ). ದನಕರುಗಳ ಮೈಗೆ ಹತ್ತಿಕೊಂಡು ರಕ್ತಹೀರಿ ಜೀವಿಸುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ದೊಡ್ಡ ಉಣ್ಣೆ (ಕಿ).

[ಅಂಬಾರೆ + ಉಣ್ಣಿ (< ಉಣ್ಣೆ$_1$)]

ಅಂಬಾರೆ (ನಾ). ಒಣಗಿದ ಮರದ ತುಂಡುಗಳಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬರುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕೀಟ; ಕುಟ್ಟೆ ಹುಳು (?) (ಕಿ). [?]

ಅಂಬಾಲ್ (ಅ). ಮಕ್ಕಳ ಆಟದಲ್ಲಿ 'ಇನ್ನೂ ಸಿದ್ಧವಾಗಿಲ್ಲ' ಎಂದು ಸೂಚಿಸುವ ಒಂದು ಕೂಗು.

[?. / ತಮಿ. ಅಮ್ಬಾಲ್; ತೆಲು. ಅಂಬಾಲ್]

ಅಂಬಿ (ನಾ). ದೋಣಿ; ನಾವೆ. 'ಅಂಬಿಗ' ಪರಾ.

[ಸಂ. ಅಂಬಿ = ನೀರು. / ತಮಿ. ಅಮ್ಬಿ]

ಅಂಬಿಕಾರಮಣ (ನಾ). = ಅಂಬಾಪತಿ.

[ಸಂ. (ಅಂಬಿಕಾ + ರಮಣ)]

ಅಂಬಿಕೆ (ನಾ). ೧. ತಾಯಿ. ೨. ಪಾರ್ವತಿ. ೩. ಧೃತರಾಷ್ಟ್ರನ ತಾಯಿಯ ಹೆಸರು. [ಸಂ. ಅಂಬಿಕಾ]

ಅಂಬಿಕ್ಕು (ಕ್ರಿ). ಬಾಣವನ್ನು ಪ್ರಯೋಗಮಾಡು: ಮದನನ್ನೈದಂಬಿನೊಳಂಬಿಕ್ಕುವ ಸೌಂದರ್ಯಂ ಕೈಮಿಕ್ಕಿರೆ ಕಾಂತೆಯ ಕೈಬೆರಲ್ ಬೆರಲ್ಮಿಡಿಯಿಸುಗುಂ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೩–೭೧); ಅಂಬುಜನಾಭಂ ನರಂಗೆ ಪೇಟ್ವಂದೆನಸುಂ . . . ಕೌರವರಂಬಿಕ್ಕಲ್ ಮಜಿದರಕ್ಕುಮೋ ಪೇಟಿಮಿದಂ (ಸಮಪ. ೧೦–೧೫೯). [ಅಂಬ್ಯು + ಇಕ್ಕು$_1$]

ಅಂಬಿಗ$_1$ (ನಾ). ೧. ದೋಣಿ, ಹರಿಗೋಲು ಮುಂತಾದ ನಾವೆಗಳನ್ನು ನಡಸುವವನು: ನಡುಗಡಲೊಳ್ ಪಜುಗೋಲಂ ನಡೆಯಿಸುವಂಬಿಗನಂತೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೬–೨೦೯); ಚಂಪಾಪುರೋದ್ದಾಮಾರಾಮ ಸಮೀಪದೊಳ್ ಪೊಟಿಯೊಳಿರ್ದಾಯಂಬಿಗರ್ ಕಂಡು (ನೇಮಿಪು. ೩–೪೧); ಪುರವಳಯಂ ಪಜುಗೋಲಂತಿರ್ದುದು . . . ದಾಟಿಸುವುದ್ಭಟನಂಬಿಗನಂತಿರೆ (ಉದ್ಭರ. ೧೫೭–೬); ಯಮುನಾನದಿಯೊಳ್ ಬಿಡೆ ಬರ್ಪಮಂದಸಂ ಚಂಪೆಯೆಂಬ ಪುರದಂಬಿಯ[ಗ]ರೆಲ್ಲಮದಂ ತೆಗೆದು ನದೀ ತೀರಮನೆಯ್ದಿ ಬಜಿಕ್ಕೆ ನಿಜನೃಪಾಲಂಗಾಗಳ್ (ಮಹಾನೇ. ೩–೧೨೯); ಆ ಯಾತ್ರಿಕರಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬನು ಅಂಬಿಗರ ಹುಡುಗಿಯನ್ನು ಕುರಿತು (ಶ್ರೀರಾಯ. ೨); ಹೊಳೆ ದಾಟಿದ ಮೇಲೆ ಅಂಬಿಗರ ಮಿಂಡ (ಗಾದೆ). ೨. ಬೆಸ್ತರವನು; ಮೀನುಗಾರ; ಸೂತಕುಲದವನು: "ಅಂಬಿಗಂ ತಾಂ ನೀರ್ಕುಟಿಗಂ" (ಕವಿಕಂ. ೧೫೫); ಪಿಂದೆ ಕಡಂಗಿ ತೇರನೆಸಗೆಂಬವನಂಬಿಗನಾಜಿರಂಗದೊಳ್ ಮುಂದೆ ಸಮಾನನಾಗಿ ಬೆಸದಿರ್ಪವನುಂ ತುಜುಕಾಜನಾಗೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨–೯೪); ಪೊಸಬನಿವನಂಬಿಗನೆನಿಸನೀಕ್ಷಿಸಲು ರಾಜಕುಮಾರನಹುದೆಂದೊಸೆದು ಮನದಲಿ ನೆನೆದು ಮನ್ನಿಸಿ ವಿದ್ಯೆಗಲಿಸಿದನು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೨೦–೩).

[ಅಂಬಿ + –ಇಗ (?) / ಮಲ. ಅಮ್ಬೆ; ಮರಾ. ಅಂಬೀ. P ತಮಿ. ಅಮ್ಬಾಪಾಟ್ಟು = ಅಂಬಿಗನ ಹಾಡು]

ಅಂಬಿಗ$_2$ (ನಾ). ೧. ಅಂಬನ್ನು ಹಿಡಿದವನು; ಬಿಲ್ಲುಗಾರ: ಅಂಬಿಗರ ಸಬಳಿಗರ. . .ಪಡೆವೆರಸು. . . ದಂಡೆತ್ತಿ ಪೋದರ್ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೯೩–೨೮). ೨. ಬೇಡರವನು: "ಅಂಬಿಗನೆನಲ್ಕಿನ್ನು ವ್ಯಾಧಂಗೆ" (ಕಶರ. ೧೧೭).

[ಅಂಬ್ಯು + –ಇಗ]

ಅಂಬಿಗಗೆಯಿ (ನಾ). ಅಂಬಿಗನಿಗೆ ಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಬಿಟ್ಟುಕೊಟ್ಟ ಹೊಲ, ಗದ್ದೆ ಮುಂತಾದ ಭೂಮಿ: ಪೆರ್ಗಡೆಗೆಯಿ ಮತ್ತ ೮ ಅಂಬಿಗಗೆಯಿ ಮತ್ತ ೮ ತಳಾಜಗೆಯಿ ಮತ್ತ ೧೨ (ಸೌಇಇ. IX-i, ೭೪–೮; 981).

[ಅಂಬಿಗ$_1$ + ಕೆಯ್$_3$]

ಅಂಬಿಗಾರ (ನಾ). ನಾವಿಕ; ಅಂಬಿಗ: ಈ ದೇಶದಲ್ಲಿ ಕೆಲವು ಅಂಬಿಗಾರರು ಹೊಳೆಯ ಮಡಿಗಳಲ್ಲಿ (ಸಣಬನ್ನು) ಬಿತ್ತುತ್ತಾರೆ (ಕೃಷಿಪ್ರ. ೮೬); ದೋಣಿ ದಾಟಿದ ಮೇಲೆ ಅಂಬಿಗಾರನ ಮಿಂಡ (ಗಾದೆ).

[ಅಂಬಿ + –ಗಾರ (<–ಕಾಱ)]

ಅಂಬಿಗಿತ್ತಿ (ನಾ). ಅಂಬಿಗ ಜಾತಿಯ ಹೆಂಗಸು; ಬೆಸ್ತರವಳು: ಯೋಜನಗಂಧಿಯಂಬಿಗಿತ್ತಿಗೆ ಮನಸಂದಂ ನದಿಯ ಮಧ್ಯದೊಳ್ ಮುನಿನಾಥಂ (ಧರ್ಮಪ. ೨–೨೫); ಪರಮ ಋಷೀಶ್ವರ ಪಾರಾಶರವ್ರತಿ ಸ್ಮರನ ಬಾಣಕೆ ಗುಱಿಯಾಗಿ ಹಜುಗೋಲೊಳಗಂಬಿಗಿತ್ತಿಯ ನೆರೆದನೀ ನರ ಮನುಷ್ಯರ ಪಾಡೇನು (ಕಂನವಿ. ೯–೧೪೮). [ಅಂಬಿಗ$_1$ + –ಇತ್ತಿ]

ಅಂಬಿರಿವಿಡು (ಕ್ರಿ). ಧಾರಾಕಾರವಾಗಿ ಸುರಿ; ಸ್ರವಿಸು: ಸುರಿವ ಬಿಸುನೆತ್ತರ ಸರಿಯೊಳಮಂಬಿನ ಸರಿಯೊಳಮಂಬಿರಿವಿಟ್ಟು ಪಾಯ್ವ ಮದಗಜಂಗಳ ಮದಜಲದೊಳಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೦–೭೦ ವ); ಅಂಬಿರಿವಿಡೆ ಭೋಂಕನೆ ನಯನಾಂಬುಗಳ್ (ಪಂರಾಮಾ. ೬–೪೯); ಕೆಚ್ಚಲ್ ಕುಸಿವನ್ನಂ ಬೀಗಿ ಪಾಲಂಬಿರಿವಿಡೆ ಮೊಲೆಯಿಂ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೮–೯೯); ತಲೆಯಿಂದಂಬಿರಿವಿಟ್ಟೊಗೆವ ರಕ್ತಧಾರೆಯೆ ಕಡಿಖಂಡಂಬೋಗಿ (ನೇಮಿಪು. ೧೨–೧೫೭); ಮೊಲೆಯಿಂದಂಬಿರಿವಿಟ್ಟು ಪಾಲುಗುತಮೋರಂತಿರ್ದೊಡಂ (ಶಾಂತೀಶ್ವ. ೧–೮೫).

[ಅಂಬ್ಯು + ಇರಿವಿಡು]

ಅಂಬಿಲ 'ಅಂಬಲಿ$_1$' ನೋ.

ಅಂಬಿಲೆ 'ಅಂಬಲಿ$_1$' ನೋ.

ಅಂಬಿಸು (ಕ್ರಿ). ಒಣಗಿಸು; ಶೋಷಿಸು: ಎಜಗಿತ್ತೊತ್ತಿತ್ತು ಪೊಯ್ದತ್ತಡಸಿತುಜುಬಿತುರ್ಬಿತ್ತು . . . ಮುತ್ತಿತ್ತಜಸಿತೊಜಲಿಸಿತ್ತಾಲಿಸಿತ್ತಂಬಿಸಿತ್ತಾ ಮಜಿಹಂ ಸೂಸಿತ್ತು . . . ಕಾಲಕೂಟಂ (ಕವಿಚ. II, ೫೧೨; ದಶಾವ. 1680). [ಅಂಬ್ಯು$_1$ + –ಇಸ್ಯು$_3$]

ಅಂಬ್ಯು$_1$ (ಕ್ರಿ). ಒಣಗು; ಆರು; ಬಾಡು: "ಅಂಬು – ಶೋಷಣೇ ಶರೇ ಚ" (ಶಮಧಾ). [ದೇ.]

ಅಂಬ್ಯು$_2$ (ನಾ). ಬಾಣ; ಕಣೆ; ಸರಳು: "ಅಂಬು–ಶೋಷಣೇ ಶರೇ ಚ" (ಶಮಧಾ); "ಅಂಬು ಮಾರ್ಗಣಂ" (ಕರ್ಣಾನಿ. ೨೯); "ಪುಣುಬು ಕಣೆಯಂಬುಸರಲ್ ತಾವಕ್ಕು ಶರಸಮಾಹ್ವಯಂ" (ಕವಿಕಂ. ೮೨); ಉಜಕೀಲಿಚ್ಚಿದವಂಬುವಾಳ್ಪಲಗೆಯುಳ್ತಟ್ಟುಟ್ಟುವಲ್ಪನ್ದಿಪಿನ್ (ಸೌಇಇ. IX-i, ೩೯೨–೩; ೮ ನೆಯ ಶತ.); ಕಿಟ್ಟಿ ಕಾದಿ ಮಜುವಕ್ಕದವರ ಮೆಯ್ಮೆಯ್ಯಮ್ಬಾಗೆ ಎಚ್ಚೋಡಿಸಿ . . . ಭೀಷ್ಮನ್ವಿಟ್ಟಿನ್ತೆ ನೆಲಮುಟ್ಟದೆ ಬಿಟ್ಟೊನಾನ್ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೧೦–೭; 800); ಬಿಲ್ಗಳನೇಜಿಸಿ ತಿರುವಾಯೊಳಂಬನಿಟ್ಟಿಸಲೆಂದು ತೆಗೆದಿಸುವನ್ನೆಗಂ (ವಡ್ಡಾರಾ.೯೬–೬); ತಪಕೆ ಬಿಲ್ಲುಮಂಬುಂ ದೊರೆಯೇ (ಪಂಪಭಾ. ೮–೩); ಅಂಬಿನ ಮೊನೆಯಲುಣಲಿಕ್ಕುವೆನು

ರಣಭೂತಕ್ಕೆ ನಿನ್ನೊಡಲ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧–೫೫) ; ಈ ನಾಲ್ಕು ಅಂಬುಗಳಂತೆ ಯುದ್ಧಭೂಮಿಯಲ್ಲೆಲ್ಲ ಹುಡುಕಿದರೂ ಇನ್ನೊಂದು ಅಂಬು ಸಿಕ್ಕಲಿಲ್ಲ (ಶಾಂತಲಾ. ೨೨೨) ; ಅಂಬು ಬಿಡಲಿಕ್ಕೆ ತಿಳಿಯದಿದ್ದರೆ ಚಂಬು ಮುಣುಗಿಸಲಿಕ್ಕೆ ತಿಳಿಯದೆ ? (ಗಾದೆ).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಅಮ್ಬು ; ತುಳು. ಅಂಬು ; ಕೊಡ. ಅಂಬಿ ; ತೆಲು. ಅಂಬು, ಅಂಬಕಮು, ಅಮ್ಮು ; ಕೋಲಾ. ಅಂಬೆ, ಅಮ್ ; ಕುಇ. ಅಂಬು ; ಕುವಿ. ಅಂಬೂ ; ಪರ್ಜಿ. ಗಡ. ಅಂಬ್]

ಅಂಬ್ಯು (ನಾ). ೧. ನೀರು. ೨. ಮುಡಿವಾಳ ; ಲಾಮಂಚ. [ಸಂ.]

ಅಂಬುಕಂಟಕ (ನಾ). ಮೊಂಡುಮೂತಿಯ ಮೊಸಳೆ.

[ಅಂಬ್ಯು + ಕಂಟಕ]

ಅಂಬುಕಂಡಿ, ಅಂಬುಗಂಡಿ (ನಾ). ಕೋಟೆಯ ಕೊತ್ತಳದಲ್ಲಿ ಮರೆಯಾಗಿ ನಿಂತು ಹೊರಗಿರುವ ಶತ್ರುಗಳ ಮೇಲೆ ಬಾಣವನ್ನು ಬಿಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡಿರುವ ಕಂಡಿ ; ಬಂದೂಕವನ್ನು ಇಟ್ಟು ಹೊಡೆಯಬಹುದಾದ ರಂಧ್ರ : ಅಂಗ ಕೋಟೆ ಭುಜ ಅಳುವೇರಿ ತಲೆತೆನೆ ಕಣ್ಣು ಅಂಬುಕಂಡಿ[ಪಾಠಾಂ. ಗಂಡಿ] ಕಾದುವ ಅರಸು ಅಸುರಾಜ ಕೂಟದ ಮನ್ನೆಯರೈದುಮಂದಿ (ಕಲ್ಯಾಶಾಂ. ೪೦) ; ಚೋರಕಂಡಿಗಳಂಬುಕಂಡಿಗಳೊಳು ಗುಱಿಯೇಱಿಸಿ ಮೆಱೆವ ಕೈಗೋವಿ . . . ತೋಱಿತು ಕಣ್ಗೆ ಕೌತುಕವ (ಕಂನವಿ. ೧೧–೧೩೭). **ಅಂಬುಗಂಡಿ** : ಮುಗಿಲಟ್ಟಳೆಗಳ ಕೆಲದಂಬುಗಂಡಿಯಿಂ ನುಸುಳ್ದು ನಡೆವ ದಿನಕರನ ಹಯಂ ಗಗನಾಧ್ವ ಖೇದಮಂ ಪಱಯಿಗೆಗಳ ತಣ್ಣೆಲರ ತೀಟದಿಂ ತೊಲಗಿಸುಗುಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧–೧೧೬) ; ಇಡಿಸುವ ಡೆಂಕಣಕ್ಕೆ ನೆಲವಾಳಿಗೆ ಕೊತ್ತಳದಂಬುಗಂಡಿಯಿಂದುಡುಗದೆ ಪಾಯ್ವ ಕೂರ್ಗಣೆಗೆ (ಚಂದ್ರಪು. ೫–೧೦೬) ; ಶಂಕೆಯನು ಕಂಡರ ಮನಕೆ ಪುಟ್ಟಿಸುತ ಸಾಲ್ವಿಡಿದಂಬುಗಂಡಿಗಳ್ ಬೆಳಗಿದವು ಪಜ್ಜಳಿಸಿ ವರಶತಘ್ನಿಸಮ್ಮಿಶ್ರದಿಂ ಶಿವನ ಶಿಖಿನಯನಮೆಂಬಂತೆ (ವೆಂಕಾರಾ.೧–೩–೬); ಎಲ್ಲ ದೆಸೆಯೊಳಂಬುಗಂಡಿ ಡೆಂಕಣಿಗಳುಂ ಚೆಲ್ಲುತಿಹ ಹುರಿಮಳಲು (ಮರುಚ. ೨–೨೭). [ಅಂಬ್ಯು + ಕಂಡಿ$_1$]

ಅಂಬುಕಣ (ನಾ). ೧. ನೀರಿನ ಹನಿ. ೨. ತುಂತುರು.

[ಅಂಬ್ಯು + ಕಣ$_4$]

ಅಂಬುಕಿರಾತ (ನಾ). = ಅಂಬುಕಂಟಕ. [ಅಂಬ್ಯು + ಕಿರಾತ]

ಅಂಬುಕೀಶ (ನಾ). ಕಡಲುಹಂದಿ ಎಂಬ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಜಲಜಂತು ; ಶಿಶುಮಾರ ; ಹೇರಾಮೆ ; ನೀರಾಮೆ. [ಅಂಬ್ಯು + ಕೀಶ]

ಅಂಬುಕೂರ್ಮ (ನಾ). = ಅಂಬುಕೀಶ. [ಅಂಬ್ಯು + ಕೂರ್ಮ]

ಅಂಬುಗಂಡಿ 'ಅಂಬುಕಂಡಿ' ನೋ.

ಅಂಬುಗಡಿ (ನಾ). ಬಾಣದ ಚೂರು (?) : ಅಂಗಜನಣುಗನ ಬಲಗೊಂಬ ವನಲಕ್ಷ್ಮಿ ರಂಗವಾಲಿಯನಿಕ್ಕಿದಂತೆ ತುಂಗವಿಕ್ರಮರಂಬುಗಡಿಯಿಂದೆ ಸುರಿದ ರತ್ನಂಗಳೊಪ್ಪಿರ್ದುವಾ ಬನದಿ (ವೋಹತ. ೧೯–೨೪).

[ಅಂಬ್ಯು + ಕಡಿ$_3$]

ಅಂಬುಗಱೆ (ಕ್ರಿ). ಬಾಣಗಳನ್ನು ಸುರಿಸು. [ಅಂಬ್ಯು + ಕಱೆ$_1$]

ಅಂಬುಗಾಣಿಸು (ಕ್ರಿ). ಬಾಣಕ್ಕೆ ಗುರಿಮಾಡು ; ಬಾಣದಿಂದ ಹೊಡೆ: ಬಲದೇವನನುಮತದೊಳ್ ಪೆಱಗಂ ತಗುಳ್ವಯಾದವಬಲಮುಂಟಪ್ಪೊಡದ ನಂಬುಗಾಣಿಸಲ್ ನೀನೆ ಸಾಲ್ವಯ್ (ಪಂಪಭಾ. ೫–೨೦ ವ).

[ಅಂಬ್ಯು + ಕಾಣ್ + –ಇಸ್ಸು$_3$]

ಅಂಬುಗಾರ (ನಾ). ಬಾಣಪ್ರಯೋಗ ಮಾಡುವವನು ; ಬಾಣಪ್ರಯೋಗದಲ್ಲಿ ಗಟ್ಟಿಗ. [ಅಂಬ್ಯು + –ಗಾಱ (< –ಕಾಱ)]

ಅಂಬುಗುಳ್ಳೆ (ನಾ). ನೀರುಗುಳ್ಳೆ : ನಂಬದಿರು ಈ ದೇಹ ಅಂಬುಗುಳ್ಳೆಯಂತೆ (ಪುರಂದ. ೨–೫–೩). [ಅಂಬ್ಯು + ಗುಳ್ಳೆ]

ಅಂಬುಗೂಡು (ನಾ). ಬಾಣಗಳನ್ನಿಡುವ ಗೂಡು ; ಬತ್ತಳಿಕೆ : ಹರಿಣಾಂಕನಂ ತಾರಾಕದಂಬಮಂ ಕಾಣುತ್ತ ಕೋಕಪದ್ಮಿನಿ ಕಾಮನಂಬುಗೂಡಾಗಿ ಮೊಗ ಕಂದಿತೆನೆ (ಸಿದ್ಧರಾ. ೮–೭೬) ; ಪಿರಿದು ಪತಿಗಾಣದಳಲಿಂ ಮರವಟ್ಟರೆ ಮುಗಿದ ಕಣ್ಣಳಲ್ವೆಜಕೆಗಳುಂ ಸ್ಮರನೆಸೆಯಲಂಬುಗೂಡಾಗಿರೆ ಬಿರ್ದಂತಿರ್ದುದದಱೊಳೊಂದು ರಥಾಂಗಂ (ತ್ರಿಪುವಿ. ೨೪–೧೧೭) ; ಆ ಚಿತ್ತಜಾತನಲರಂಬುಗಳನಿಟ್ಟು ಕರ್ವಿನ ಬಿಲ್ಗೆ ಭೂತಲದೊಳಂಬುಗೂಡಾಗಿ ಬೀಳ್ವಂತೆ ಕೆಡೆಕೆಡೆಯೆನುತ್ತೆಚ್ಚನಾಗ (ಸಮ್ಯಕೌ. ೯–೧೨).

[ಅಂಬ್ಯು + ಗೂಡು. ‖ ತಮಿ. ಅಮ್ಬುಕ್ಕೂಡು]

ಅಂಬುಚರ (ನಾ). ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಸಂಚರಿಸುವ ಮೀನು ಮುಂತಾದ ಪ್ರಾಣಿ. [ಅಂಬ್ಯು + ಚರ]

ಅಂಬುಜ (ನಾ). ೧. ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದ್ದು ; ಕಮಲ. ೨. ನಿಚುಲವೃಕ್ಷ. ೩. ಶಂಖ. ೪. [ಛಂದ] ಒಂದುವೃತ್ತದ ಹೆಸರು : ಅಂಬುಜಂ ಭಜಸಸಗಂ ಶರದಿಂದೆ ವಿರಾಮಂ (ಛಂದೋಂಬು. ಕಿ. ೧೬೮). [ಸಂ.]

ಅಂಬುಜಜ (ನಾ). (ವಿಷ್ಣುವಿನ ನಾಭಿಯ) ಕಮಲದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದವನು ; ಬ್ರಹ್ಮ. [ಸಂ.]

ಅಂಬುಜನಾಭ (ನಾ). ನಾಭಿಯಲ್ಲಿ ಕಮಲವುಳ್ಳವನು ; ಪದ್ಮನಾಭ ; ವಿಷ್ಣು. [ಸಂ. (ಅಂಬುಜ + ನಾಭಿ + –)]

ಅಂಬುಜನೇತ್ರ (ನಾ). ಕಮಲದಂತೆ ಕಣ್ಣುಳ್ಳವನು ; ವಿಷ್ಣು.

[ಅಂಬುಜ + ನೇತ್ರ]

ಅಂಬುಜನೇತ್ರೆ (ನಾ). ಕಮಲದಂತೆ ಕಣ್ಣುಳ್ಳವಳು.

[ಸಂ. ಅಂಬುಜನೇತ್ರಾ (ಅಂಬುಜ + ನೇತ್ರ + –)

ಅಂಬುಜನ್ಮ (ನಾ). = ಅಂಬುಜ ೧. [ಅಂಬು + ಜನ್ಮ]

ಅಂಬುಜಪಾಣಿ (ನಾ). ೧. ಕಮಲವನ್ನು ಕೈಯಲ್ಲಿ ಹಿಡಿದವನು ; ವಿಷ್ಣು : ದ್ರೋಣ ಮನಗೊಂಡಿಱಿವಡಂಬುಜಪಾಣಿಯಿದಿರೇ ನಮ್ಮ ಭಾಗ್ಯದ ಬಾಣಸಿಗ ವಿಧಿ ವಿಷವ ಬೆರಸಿದದಾರು ಕಾವವರು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೪–೬). ೨. ಸೂರ್ಯ. ೩. ಬೋಧಿಸತ್ತ್ವ ಅವಲೋಕಿತೇಶ್ವರ.

[ಅಂಬುಜ + ಪಾಣಿ]

ಅಂಬುಜಬಂಧು (ನಾ). ೧. ಕಮಲದ ಗೆಳೆಯ ; ಸೂರ್ಯ. ೨. ಬ್ರಹ್ಮ : ಅಲಗು ಖಣಿಖಟಿಲಿಡುವ ದನಿ ಮಿಗೆ ತುಂಬಿತಂಬುಜಬಂಧುವಾಲಯವ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೪–೭ ಅಡಿಟಿ.). [ಅಂಬುಜ + ಬಂಧು]

ಅಂಬುಜಭವ (ನಾ). = ಅಂಬುಜಜ. [ಅಂಬುಜ + ಭವ]

ಅಂಬುಜಮಿತ್ರ (ನಾ). ೧. = ಅಂಬುಜಬಂಧು ೧. ೨. [ಛಂದ] ಜಗಣ ; ∪–∪ ಎಂಬ ಲಕ್ಷಣದ ಅಕ್ಷರಗಣ. [ಅಂಬುಜ + ಮಿತ್ರ]

ಅಂಬುಜಮುಖಿ (ನಾ). ಕಮಲದಂತೆ ಮುಖವುಳ್ಳವಳು.

[ಸಂ. ಅಂಬುಜಮುಖೀ (ಅಂಬುಜ + ಮುಖ + –)]

ಅಂಬುಜವದನೆ (ನಾ). = ಅಂಬುಜಮುಖಿ.

[ಸಂ. ಅಂಬುಜವದನಾ (ಅಂಬುಜ + ವದನ + –)]

ಅಂಬುಜಸಖ (ನಾ). = ಅಂಬುಜಬಂಧು. [ಅಂಬುಜ + ಸಖ]

ಅಂಬುಜಾಕರ (ನಾ). ಕಮಲದ ಕೊಳ ; ಸರೋವರ : ಅಂಬುಜಾಕರದ ತಣ್ಬುಱಿಲೊಳ್ ತನಗೇಱಲಿಕ್ಕೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೮–೪).

[ಅಂಬುಜ + ಆಕರ]

ಅಂಬುಜಾನನೆ (ನಾ). = ಅಂಬುಜಮುಖಿ.

[ಸಂ. ಅಂಬುಜಾನನಾ (ಅಂಬುಜ + ಆನನ + –)]

ಅಂಬುಜಾಂಬಕ (ನಾ). = ಅಂಬುಜನೇತ್ರ. [ಅಂಬುಜ + ಅಂಬಕ]

ಅಂಬುಜಾಸನ (ನಾ). (ವಿಷ್ಣುವಿನ ನಾಭಿಯ) ಕಮಲವನ್ನು ಪೀಠವಾಗಿ ಹೊಂದಿರುವವನು ; ಬ್ರಹ್ಮ. [ಅಂಬುಜ + ಆಸನ]

ಅಂಬುಜೋದರ (ನಾ). ಉದರದಲ್ಲಿ, ಎಂದರೆ ಹೊಕ್ಕುಳಲ್ಲಿ, ಕಮಲವುಳ್ಳವನು ; ವಿಷ್ಣು. [ಅಂಬುಜ + ಉದರ]

ಅಂಬುಜೋದ್ಭವ (ನಾ). = ಅಂಬುಜಜ. [ಅಂಬುಜ + ಉದ್ಭವ]

ಅಂಬುಣ್ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹುಣ್ಣು ; ನೀರುಹುಣ್ಣು (?) : ಅಂಬುಣ್ಣಾ[ಪಾಠಾಂ. ಅಂಬುಳುವಾ]ದೊಡೆ ಷಣ್ಮುಖನೆಂಬರ್ ಸೇವಳಿಯಾಗೆ ಸಲೆ ಮಾರಿಯ ಹುಣ್ಣೆಂಬರ್ ತುಱಿಯಾದೊಡೆ ಫಣಿಯೆಂಬರ್ ಮತಿಹೀನ ಜನರ್ (ಸಮಪ. ೯–೨೬). [< ಅಂಬ್ಬು + ಪುಣ್ ?]

ಅಂಬುದ (ನಾ). ೧. ನೀರನ್ನು ಕೊಡತಕ್ಕದ್ದು;ಮೋಡ. ೨. ಕೊನ್ನಾರಿಗೆಡ್ಡೆ ; ತುಂಗೆಗೆಡ್ಡೆ ; ಭದ್ರಮುಸ್ತೆ. [ಸಂ.]

ಅಂಬುದಧ್ವನಿ (ನಾ). ಮೋಡದ ಸದ್ದು; ಗುಡುಗು : ಅಂಬುದಧ್ವನಿಗೆ ಪೆರ್ಚಿದ ಮತ್ತಮಯೂರದಂತೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೫–೩೬). [ಅಂಬುದ + ಧ್ವನಿ]

ಅಂಬುದನಿನದ (ನಾ). ೧. = ಅಂಬುದಧ್ವನಿ : ಅಂಬುದನಿನದಾಡಂಬರಮಂಬರದೊಳಳುಂಬಮಾಗಳೆಸೆದಪುದೆನೆ (ಸುಕುಮಾ. ೧೧–೩೯). ೨. ಗುಡುಗಿನಂತೆ ಗಂಭೀರವಾದ ಧ್ವನಿಯುಳ್ಳವನು : ಪದದಪ್ಪದೆಯುಂ . . . ಅಂಬುದನಿನದನತಂದ್ರನಿಂದ್ರನಾ ಜಿನಚಂದ್ರಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೫–೧೦). [ಅಂಬುದ + ನಿನದ]

ಅಂಬುದನಿವಹ (ನಾ). ಮೋಡಗಳ ಸಮೂಹ : ಮಱಸುವವೊಲ್ ದಿವಸಕರನನಂಬುದನಿವಹಂ (ಕವಿರಾ. ೩–೧೪೮). [ಅಂಬುದ + ನಿವಹ]

ಅಂಬುದಫಲ (ನಾ). ಆಲಿಕಲ್ಲು : "ಅಂಬುದಫಲಂ ಕರಕಮೆನಲಾಲಿಕಲ್ಲಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೩–೫). [ಅಂಬುದ + ಫಲ]

ಅಂಬುದಮಾರ್ಗ (ನಾ). ಮೋಡಗಳು ಚಲಿಸುವ ದಾರಿ ; ಅಂತರಿಕ್ಷ; ಆಕಾಶ : ದಿವಿಜಗಜಮಂಬುದಮಾರ್ಗಕ್ಕೊಗೆದುದೊಗೆವ ರಜತಾದ್ರಿಯವೋಲ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೦–೨೫). [ಅಂಬುದ + ಮಾರ್ಗ]

ಅಂಬುದರಥ (ನಾ). ಮೇಘವನ್ನೇ ರಥವಾಗಿ ಹೊಂದಿರುವವನು ; ಇಂದ್ರ. [ಅಂಬುದ + ರಥ]

ಅಂಬುದರ್ತು (ನಾ). ಮಳೆಗಾಲ ; ವರ್ಷಋತು : ಬರೆ ಕೊಳ್ಗೆ ವಸಂತಮನಂಬುದರ್ತುಗಾಗ್ರೀಷ್ಮಮನಂತೆ ವಿಲೋಮಕಥ್ಯಮಯನದ್ವಯದೊಳ್ (ಜಾತತಿ. ೨೪–೭). [ಅಂಬುದ + ಋತು]

ಅಂಬುದಾಗಮ (ನಾ). ಮೋಡಗಳು ಬರುವ ಕಾಲ ; ಮಳೆಗಾಲ : ಅಂಬುದಾಗಮದ ಕೋಗಿಲೆಯಂತಿರೆ ಮೂಗುವಟ್ಟು (ಆದಿಪು. ೩–೨೬). [ಅಂಬುದ + ಆಗಮ]

ಅಂಬುದಾಭ (ಗು). ಮೇಘಕ್ಕೆ ಸಮಾನವಾದ : ದಾರುದಾರುಣನಂ ದಾನವಾರಿವಾರಿತಲೋಕನಂ ಬಾರ ಬಾರಣಮಂ ನೋಡಾಸಾರಸಾರಾಂಬುದಾಭಮಂ (ಕವಿರಾ. ೨–೧೩೦) [ಸಂ.]

ಅಂಬುದುಡು (ಕ್ರಿ). ಬಿಲ್ಲಿಗೆ ಬಾಣವನ್ನು ಹೂಡು ; ಬಾಣವನ್ನು ಪ್ರಯೋಗಿಸು : ನದೀಪುತ್ರಂಗೆ ಪೇಱಾರ್ ಚಲಂಬಟ್ಟುಂ ಮಾರ್ಮಲೆದಂಬುದೊಟ್ಟುಮುಱಿವರ್ ಸಂಗ್ರಾಮರಂಗಾಗ್ರದೊಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೧೦–೧೧೭); ಬಳೆದೊಟ್ಟೊಡೆ ಗೆಲ್ವಯಂಬುದೊಟ್ಟೊಡೆ ಗೆಲ್ಲಯ್(ಕಾವ್ಯಾವ. ೭೭೪). [ಅಂಬ್ಬು$_2$ + ತುಡು$_1$ (< ತೊಡು)]

ಅಂಬುಧರ (ನಾ). ನೀರನ್ನು ಧರಿಸಿರುವುದು ; ಮೋಡ. [ಸಂ.]

ಅಂಬುಧರಕಾಲ (ನಾ). ಮಳೆಗಾಲ. [ಅಂಬುಧರ + ಕಾಲ]

ಅಂಬುಧರಾಗಮ (ನಾ). = ಅಂಬುದಾಗಮ. [ಅಂಬುಧರ + ಆಗಮ]

ಅಂಬುಧಿ (ನಾ). ೧. ನೀರು ನಿಲ್ಲುವ ಸ್ಥಳ ; ಸಮುದ್ರ ; ಕಡಲು. ೨. ನಾಲ್ಕು ಎಂಬ ಸಂಖ್ಯೆಗೆ ಒಂದು ಸಂಕೇತ. ೩. ನೀರಿನ ಪಾತ್ರೆ. [ಸಂ.]

ಅಂಬುಧಿವೇಷ್ಟಿತ (ಗು). ಸಮುದ್ರವು ಸುತ್ತುವರಿದಿರುವ : ಪೊಗಟ್ಟುದಂಬುಧಿವೇಷ್ಟಿತ ಭೂರಿ ಭೂತಳಂ (ಎಕ. II, ೧೧೭–೧೧೦ ; 1123). [ಅಂಬುಧಿ + ವೇಷ್ಟಿತ]

ಅಂಬುನಾಗ (ನಾ). ೧. ನೀರಾನೆ. ೨. ನೀರು ಹಾವು. [ಅಂಬ್ಬು$_3$ + ನಾಗ]

ಅಂಬುನಿಧಾನ (ನಾ). = ಅಂಬುಧಿ : ಭೀಕವಂಬುನಿಧಾನದಾಳವನಱಿವುದೇ (ಬಸಪು. ೬೦–೪೩). [ಅಂಬ್ಬು$_3$ + ನಿಧಾನ]

ಅಂಬುನಿಧಿ (ನಾ). = ಅಂಬುಧಿ : ಗಂಭೀರತೆಯಿದಿರೊಳಂಬುನಿಧಿ ತೆಳ್ಳತೆಳ್ಳನೆ (ಹಚಕಾ. ೧–೪೧). [ಅಂಬ್ಬು$_3$ + ನಿಧಿ]

ಅಂಬುಪಾನ (ನಾ). ನೀರನ್ನು ಕುಡಿಯುವುದು. [ಅಂಬ್ಬು$_3$ + ಪಾನ]

ಅಂಬುಪಾಯಿ (ಗು). ನೀರನ್ನು ಕುಡಿಯುವ : ವಿವಿಧ ಮೂಲಫಲಾಶಿಗಳುಂ ಸರೋವರನದೀನಿರ್ಝರಾಂಬುಪಾಯಿಗಳುಮಾಗಿ (ಆದಿಪು. ೯–೯೩ ವ). [ಸಂ. ಅಂಬುಪಾಯಿನ್]

ಅಂಬುಪ್ರಸಾದ (ನಾ). ನೀರನ್ನು ತಿಳಿಮಾಡತಕ್ಕ ವಸ್ತು ; ಚಿಲ್ಲದ ಬೀಜ ; ಕತಕ ಬೀಜ. [ಅಂಬ್ಬು$_3$ + ಪ್ರಸಾದ]

ಅಂಬುಭೃತ್ (ನಾ). ೧. ನೀರನ್ನು ಹೊತ್ತಿರುವುದು ; ಮೋಡ. ೨. ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಹುಲ್ಲು. [ಸಂ.]

ಅಂಬುರಾಶಿ (ನಾ). ೧. ನೀರಿನ ರಾಶಿ. ೨. ಸಮುದ್ರ ; ಕಡಲು. [ಅಂಬ್ಬು$_3$ + ರಾಶಿ]

ಅಂಬುರುಟ್ಪೀಠ (ನಾ). ೧. ಕಮಲದ ಪೀಠ : ಅಮರ್ಚುತ್ತಂಬುರುಟ್ಪೀಠಮಂ . . . ಶರದಂಭೋಜಿನಿ ಮಾಡಿದಳ್ ದ್ವಿಜವರಂಗಾತಿಥ್ಯಸತ್ಕಾರಮಂ (ರಾಜಶೇ. ೫–೧೦) ೨. ಕಮಲವನ್ನು ಪೀಠವಾಗಿ ಹೊಂದಿರುವವನು ; ಬ್ರಹ್ಮ. [ಸಂ. (ಅಂಬುರುಹ್ + ಪೀಠ)]

ಅಂಬುರುಹ (ನಾ). ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದ್ದು ; ಕಮಲ : ವದನಮಿದಲ್ತಂಬುರುಹಂ (ಕವಿರಾ. ೩–೨೪). [ಸಂ.]

ಅಂಬುರುಹಗರ್ಭ (ನಾ). ಕಮಲದ ಗರ್ಭದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದವನು; ಬ್ರಹ್ಮ. [ಅಂಬುರುಹ + ಗರ್ಭ]

ಅಂಬುರುಹನಯನ (ನಾ). = ಅಂಬುಜನೇತ್ರ. [ಅಂಬುರುಹ + ನಯನ]

ಅಂಬುರುಹನಯನೆ (ನಾ). = ಅಂಬುಜನೇತ್ರೆ. [ಸಂ. ಅಂಬುರುಹನಯನಾ (ಅಂಬುರುಹ + ನಯನ + –)]

ಅಂಬುರುಹಸಖ (ನಾ). ಸೂರ್ಯ : ಪತ್ತಱೊಳಂಬುರುಹಸಖಂ ನಿಲೆಪುಟ್ಟಿದ ನರನತಿವಿತ್ತಾಢ್ಯನೆನಿಸುಗುಂ (ಜಾತತಿ. ೧೨–೩೧). [ಅಂಬುರುಹ + ಸಖ]

ಅಂಬುರುಹಾನನೆ (ನಾ). = ಅಂಬುಜಮುಖಿ. [ಸಂ. ಅಂಬುರುಹಾನನಾ (ಅಂಬುರುಹ + ಆನನ + –)]

ಅಂಬುರುಹಾಸನ (ನಾ). = ಅಂಬುಜಾಸನ. [ಅಂಬುರುಹ + ಆಸನ]

ಅಂಬುರುಹೇಕ್ಷಣೆ (ನಾ). = ಅಂಬುಜನೇತ್ರೆ : ಸ್ಮರಶರಸಂಧಾನಕ್ಕಂಬುರುಹೇಕ್ಷಣೆ ಲಕ್ಷ್ಯಮಾಗೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೮–೮೨). [ಸಂ. ಅಂಬುರುಹೇಕ್ಷಣಾ (ಅಂಬುರುಹ + ಈಕ್ಷಣ + –)]

ಅಂಬುಲಾಕುಳ (ನಾ). ಒಂದು ಬಿರುದಿನ ವಸ್ತು : (ಸಾಧಾರಣ ಬಿರುದುಗಳು) ಪೆಂಡ್ಯ, ಪಾದುಕೆ, ಪುತ್ತಾರು, ಅಂಬುಲಾಕುಳ, ಹಡವೆ (ಗುರುದ. ೧೧). [ಅಂಬ್ಬು$_2$? + ಲಾಕುಳ ?]

ಅಂಬುವಾಹ (ನಾ). = ಅಂಬುಧರ. [ಸಂ.]

ಅಂಬುವಾಹಿನಿ (ನಾ). ನೀರನ್ನು ಎತ್ತಿ ಹಾಕುವ ಪಾತ್ರೆ, —ಮರದ ಗೂಡೆ. [ಸಂ. ಅಂಬುವಾಹಿನೀ (ಅಂಬ್ಬು$_3$ + ವಾಹಿನೀ)]

ಅಂಬುವೀಡು (ನಾ). ೧. ಬಾಣವನ್ನು ಬಿಡುವುದು ; ಬಾಣ

ಪ್ರಯೋಗ. ೨. ಬಾಣವನ್ನು ಪ್ರಯೋಗ ಮಾಡಿದರೆ ಎಷ್ಟು ದೂರ ಹೋಗುವುದೋ ಅಷ್ಟು ದೂರ : ಅಂತೊಂದಂಬುವೀರನಿತೆಡೆಯೊಳ್ ಕಾಮನಂಬುವೀರಿಂದಿಗೊಳ್ಗಾಗಿ ತಾಂ ಕಾಮರೂಪಿಯಪ್ಪುದಱಿಂ ದಿವ್ಯ ಕನ್ಯಕಾಸ್ವರೂಪಮಂ ಕೆಯ್ಕೊಂಡು (ಪಂಪಭಾ. ೩-೧೩ ಪ); ಒರ್ವನನೆ ಲಕ್ಷ್ಯಂಮಾಡಿ ಶರಸಾಂದಿಂ ದೂರಪಾತಮಿಸುವುದುಮಂಬುವೀರನಿಳಪಿ ಗಗ್ಗಸಮಬ್ಬುವಲ್ಲಿನಿಡೆಯೊಳ್ ಧನುರ್ಧರನ ಶರಪರ್ಯಂ ನವಪಯೋದ ಪ್ರಮೋದ ದಿಂದುವರ್ಷದಂತೆ ಕಳೆಯೆ (ಕಾಂತಿಪು. ೪-೪ ಪ); ಶಕಿಪ್ರಭಾ ಪ್ರಯಸ ರಥಕ್ಕಾಗಿ ಬೇಗನೆ ಬಂದಂಬುವೀರನೊಳ್ ನಿಂದು ವಿದ್ಯಾಧರರ್ ಯುದ್ಧಸನ್ನದ್ಧರಾಗಿ (ಚಂದ್ರಪು. ೬-೩೪ ಪ). [ಅಂಬು + ಬೀಡು,]

ಅಂಬುವುಗು (ಕ್ರಿ). ನೀರಿನೊಳಕ್ಕೆ ಪ್ರವೇಶಿಸು : ಅಂಬುವೊಕ್ಕರ ಪುಲ್ಲಿದರಂ ಮುಣ್ಮುಳ್ಕುವಂ ಮಾಳ್ಪುದಱ ಬೀರತೆಯೇಂ (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೪-೬೬). [ಅಂಬು + ಪುಗು (< ಪೊಗು)]

ಅಂಬುವೇತಸ (ನಾ). ನೀರುಹಬ್ಬೆಯ ಗಿಡ. [ಅಂಬು + ವೇತಸ]

ಅಂಬುಸಂಭವ (ನಾ). = ಅಂಬುಜ. [ಅಂಬು + ಸಂಭವ]

ಅಂಬುಸರಣ (ನಾ). ನೀರಿನ ಓಟ, —ಪ್ರವಾಹ.

[ಸಂ. (ಅಂಬು + ಸರಣ)]

ಅಂಬುಸರಣಿ (ನಾ). ೧. ನೀರು ಹರಿಯುವ ದಾರಿ ; ಜಲಮಾರ್ಗ ; ನದಿಯ ಪಾತ್ರ. ೨. ದೋಣಿ ; ನಾವೆ : ವಿಶ್ವಾಪಿಸಿದರಶ್ರ ಲಾಲಿಪು ದಂಬುಸರಣಿ ಬಂದಿರ್ಪುದೆನುತ (ವಂಶಾಪಾ. ೨-೧೬-೬೫).

[ಅಂಬು + ಸರಣಿ]

ಅಂಬೂಕೃತ (ನಾ). ಬಾಯಿಂದ ಉಗುಳು ಸಿಡಿಯುವಂತೆ ಮಾತಾಡುವುದು : "ಉಗುಬ್ಬ್ ಸಿಡಿವ ನುಡಿ ಅಂಬೂಕೃತಮೆಂಬುದು" (ಹಲಾಯು. ೨೩-೧೪೧). [ಸಂ. (ಅಂಬೂ + ಕೃತ)]

ಅಂಬೂದ್ಭೂತ (ನಾ). = ಅಂಬುಜ : ಅಂಬೂದ್ಭೂತಾತ್ಮಂ ಸನ್ನಹ್ಯಂ ಕಂಬುಗ್ರೀವಂ . . . ಶ್ರೀತ್ಯಷ್ಟ್ಯೀಗಳ್ಕುಂ (ಮಪಪ. ೬-೨).

[ಅಂಬೂ + ಉದ್ಭೂತ]

ಅಂಬೆ (ನಾ). ೧. ಕರು (ಕರಾ-ಪ್ರಾ.) : ನಮ್ಮ ಮನೆಯ ಅಂಬೆ ಅಂಗಳ ದಲ್ಲಿ ಕುಣದಾಡುತ್ತಿದೆ (ರೂಢಿ). ೨. ಹಸು (ಉಕ). [~ ಅಂಬೇ ?]

ಅಂಬೆ 'ಅಂಬೇ' ನೋ.

ಅಂಬೆ (ನಾ). ೧. ತಾಯಿ ; ಅಮ್ಮ. ೨. ಹೆಗಸರ ಹೆಸರಿನ ಕೊನೆ ಯಲ್ಲಿ ಗೌರವ ಸೂಚಕವಾಗಿ ಸೇರುವ ಮಾತು. ಉದಾ— ಕಮಲಾಂಬೆ, ಗಿರಿಜಾಂಬೆ, ನೀಲಾಂಬೆ. ೩. ಪಾರ್ವತೀ ದೇವಿ. ೪. ಮಹಾಭಾರತದಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧಳಾದ ಒಬ್ಬ ಹೆಂಗಸು.

[ಸಂ. ಅಂಬಾ]

ಅಂಬೆಗರೆ (ಕ್ರಿ). 'ಅಂಬೆ' ಎಂದು ಕೂಗು : ಹಸು ಕರುವಿನೆಡೆಗೆ ಕೆಚ್ಚಲು ದೊರೆದು ಬರುವಂತೆ ಅಂಬೆಗರೆಯುಲು ಕರುಳು ಆನಂದ ತೊರೆಯುಮುದು (ಉಯ್ಯಾಲೆ. ೨೩). [ಅಂಬೆ (< ಅಂಬೇ) + ಕರೆ,]

ಅಂಬೆಗಲಿಸು (ಕ್ರಿ). ಅಂಬೆಗಾಲಿಕ್ಕು : ಅಂಬೆಗಾಲಿಡು : ಆತೆಯ ಮಜ್ಜು ಯಂತೆವೊಲಂಬೆಗಲಿಸಿ[ಪಾಠಾಂ. ಲಸಿ] ನಡೆದಂ ಕೃಷ್ಣಂ (ಅ ಧ ಸಿ ೧. ೭೫) ; ಉರುಳಿಟ್ಟಂಬೆಗಲಿಸಿ ಪಟ್ಟಡಿಯಿಟ್ಟು ಪರಿದಾಡುವ ಸಮಯ ದೊಳು (ಕೇಪುಪಾಲ. ೧೫-೭೮). [< ಅಂಬೆಗಾಲ್ ? + -ಇಸು,]

ಅಂಬೆಗಾಲ್, ಅಂಬೆಗಾಲು, ಅಂಬೆಗಾಲು (ನಾ). ಮಂಡಿಗಳನ್ನೂ ಅಂಗೈಗಳನ್ನೂ ಊರಿಕೊಂಡು (ಮಕ್ಕಳು) ಚಲಿಸುವ ರೀತಿ : ಬಾಲಕೇೀವಿಳಾಸದೊಳ್ ತಮ್ಮೂರ ವನಮಧ್ಯದೊಳರ್ಕೃತ್ರಿಮ ಬೈತ್ಯಾ ಲಯಕ್ಕೆ ಅಂಬೆಗಾಲಿಂ ಬಂದು (ಜೀವಸಂ. ೧೨-೫೯ ವ) ; ಸಿಂಗದ ಚಂದದಿ ನೆಂದಂಬೆಗಾಲೊಳಿಸವನಿಂ ಕಂದಂ (ಪಜ್ಜಪು. ೩-೯೫). **ಅಂಬೆಗಾಲು :** ಬೆಲ್ಲ ಪಸೆ ಕುರುಳು ಜೋಲ್ಬಂಬೆಗಾಲು (ಜೈಮುಭಾ. ೨೪-೧೯) ; ತೊದಲು ನುಡಿಗಳಂಬೆಗಾಲು ದಟ್ಟಡಿ ಮುದವೊದವಿದ ಧೂಳಾಟದಿಂದ (ಕಂಚಿನ. ೪-೩೧). **ಅಂಬೆಗಾಲು :** (ಉಕ) ನಾವಿಲ್ಲರು ಹುಡುಗರ ಹಾಗೆ ಅಂಬೆ ಗಾಲು ಹಚ್ಚಿ (ಮುಂಬಾಯಿ. ೪-೭೩). [ಅಂಬೆ ? + ಕಾಲ್,]

ಅಂಬೆಗಾಲಿಕ್ಕು (ಕ್ರಿ). ಅಂಬೆಗಾಲನ್ನು ಇಡು ; ಮಂಡಿಗಳನ್ನೂ ಅಂಗೈಗಳನ್ನೂ ಊರಿಕೊಂಡು ಚಲಿಸು : ಅಂಬೆಗಾಲಿಕ್ಕುವ ಪದ ದೊಳ್ ಸಿಂಜಿಕಿಯೊಲೆಸೆದಂ ಕೃಷ್ಣಂ (ಜಗನ. ೩-೩೫) ; ಪುರಜನರ ಸಂಭ್ರಮದೊಳ್ ಬಾಳಕಂ ಪೋಗಿದರ್ಪಂಬೆಗಾಲಿಕ್ಕುತ್ತಂ ಪೋಗಿ ನಾಗರ ಬಾವಿಯೊಳ್ ಬೀಳೆ (ಪುಣ್ಯಾಸ್ರ. ೭-೩೨ ವ) ; ಅಂಬೆಗಾಲಿಕ್ಕುತ ಬಂದ ಗೋವಿಂದ (ಪುರಂದ. ೧೧-೪೫-೧) ; ಮಗು ಈಗೀಗ ಅಂಬೆಗಾಲಿಕ್ಕುತ್ತಿದೆ (ರೂಢಿ). [ಅಂಬೆಗಾಲ್ + ಇಕ್ಕು,]

ಅಂಬೆಗಾಲಿಡು (ಕ್ರಿ). = ಅಂಬೆಗಾಲಿಕ್ಕು : ಭೂತಳದೊಳಗಂಬೆಗಾಲಿಟ್ಟು ನಡೆವಂತೆ ಚೇತನವಾದುದಂಗಜಗೆ (ಮೋಹನ. ೧೧-೫೯) ; ಖಳರೆದೆಗಳಿಂತು ಮೊಳಕಾಲೂರೊದೆದಪೆನೆಂಬುತೋಲಂಬಿಗಾಲಿಟ್ಟು (ಚಿಬಪ. ೫-೬೯).

[ಅಂಬೆಗಾಲ್ + ಇಡು,]

ಅಂಬೆಗಾಲು 'ಅಂಬೆಗಾಲ್' ನೋ.

ಅಂಬೆಗಾಲುಹಚ್ಚು (ಕ್ರಿ). = ಅಂಬೆಗಾಲಿಕ್ಕು : ಅಂಬೆಗಾಲು ಹಚ್ಚಿ ನಡೆ (ತಿ). [ಅಂಬೆಗಾಲು + ಹಚ್ಚು, (< ಪತ್ತಿಸು)]

ಅಂಬೆಗಾಲುಹಾಕು (ಕ್ರಿ). = ಅಂಬೆಗಾಲಿಕ್ಕು : ಮಗು ಅಂಬೆಗಾಲು ಹಾಕುತ್ತಾ ಇದೆ (ರೂಢಿ). [ಅಂಬೆಗಾಲು + ಹಾಕು (< ಪಾಯ್ಯು,)]

ಅಂಬೆಹಳದಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಅರಿಸಿನದ ಗಿಡ ; ಕಚ್ಚೋರ ; ಕಸ್ತೂರರಿಸಿನ ; ಗಂಟುಕಚ್ಚೋರ : ಅಂಬೆಹಳದಿ ಕಾರ್ಗೆಣಸು ನೀರುಳ್ಳಿ ಕೊತ್ತುಂಬರಿ ಕರಬೇವು ಸಹಿತ ಸಿಂಬೆ ಕೂಗಲಿ ಪಿಪ್ಪಲಿಯಾಯ ಕೊಯ್ದುರು ಪಿಂಬೆಯ ಕಳವಣ್ಣಗೊಡಸೆ (ವಂಚಕತ. ೪-೩೦). ℙ ಇದನ್ನು ಉಪ್ಪಿನ ಕಾಯಿಯೊಡನೆ ಹಾಕುವುದುಂಟು.

[ಸಂ. ಅಮ್ಲಹರಿದ್ರಾ (ಅಮ್ಲ + ಹರಿದ್ರಾ)]

ಅಂಬೆ, ಅಂಬಾ, ಅಂಬೆ (ಅ) ಇಂದು ಅನುಕರಣ ಶಬ್ದ ; ದನಕರು ಗಳು ಕೂಗುವ ಧ್ವನಿಯ ಅನುಕರಣ : ಅಂಬೆಯೆನುತ್ತ ತಲೆಗಳೆತ್ತಿ ನೋಡುವವು (ಬಸಪು. ೬೦-೨೮) ; ಆಕಳುಗಳಂಬೆಯೆನುತ ಮುಂಕೊಂಡು (ಬಸಪು. ೬೦-೩೫). **ಅಂಬಾ** : ದನಗಳ ಬಾಯಿಯ 'ಅಂಬಾ ಅಂಬಾ' ಎಂಬಾ ಗೀತೆಯೊಳಲಿಯುವುದು (ತೀರ್ಥ. ೫೮) ; ಅಂಬಾ ಎಂಬ ಆರ್ತ ಧ್ವನಿಯೊಡನೆ ಆ ಗೂಳಿಯು ಹಾರಿ ಬಿದ್ದಿತು (ಬಂಗಾಪ್ರ. ೧೯). **ಆಂಬೆ** : 'ಅಂಬೆಗರೆ' ಪರಾ.

[ದೇ. ‖ ತುಳು. ಅಂಬ, ಅಂಬಾ, ಅಂಬೇ, ಅಂಬೊ ; ತೆಲು. ಅಂಬಾ]

ಅಂಬೆಗಾಲು 'ಅಂಬೆಗಾಲ್' ನೋ.

ಅಂಬೆಣ್ಣು (ನಾ). ೧. ಬಾಣದ ಹೊಡೆತ ; ಬಾಣದ ಪೆಟ್ಟು : ಒಡ ವಂದಂಕದ ಶೌರವರ್ ದ್ರುಪದನಂಬೇಱಂಗೆ ಮಯ್ಯೊಡ್ಡದೊಡ್ಡಿಡ ದೋಡುತ್ತಿರೆ (ಪಂಪಭಾ. ೨-೬೫). ೨. ಧನುರ್ಯುಗದ್ಧ : ಅಂಬೇ ಱಿಂಗಾಂತರಂ ತತ್ತ್ವಜದಱಿದು ಭುಜಾಗರ್ವಮಂ ಬಿಟ್ಟು ಬಾಯ್ವುಟ್ಟು (ಪಂಡಾಪು. ೪-೫೦). [ಅಂಬು + ಎಣ್ಣು]

ಅಂಬೋಣ (ನಾ). ಹೇಳಿಕೆ ; ಉಕ್ತಿ : ಆ ಬಳಿಕೆಯ ಬಗ್ಗೆ ನಿನ್ನ ಅಂಬೋಣವೇನದೆ ? (ಮೋಹಿ. ೨೬) ; ನನ್ನ ಅಂಬೋಣ ಮೊದಲು ಕೇಳಿಕೊಳ್ಳಿ ಆಮೇಲೆ ಬೇಕಾದ್ದನ್ನಾ (ಗೌರಾಂಗ. ೩೨) ; ಇಂಥವರ ಅಂಬೋಣವೇನೆಂದರೆ ಸಮೂಹದಲ್ಲಿ ವರ್ಗವಗಳೆಂಬುವೇ ಇಲ್ಲ (ಮೂವಾದ. ೨೮). [< ಅಮ್ಮ + -ಓಣ]

ಅಂಭ 'ಅಂಭಸ್' ನೋ.

ಅಂಭಃಕಣ (ನಾ). ನೀರಿನ ಹನಿ. [ಸಂ. (ಅಂಭಸ್ + ಕಣ$_3$)]

ಅಂಭಃಕರಿ (ನಾ). ನೀರಾನೆ.
[ಸಂ. ಅಂಭಃಕರಿನ್ (ಅಂಭಸ್ + ಕರಿನ್)]

ಅಂಭಃಕುಂಭೀನ (ನಾ). = ಅಂಭಃಕರಿ : ಅಂಭಃಕುಂಭೀನ ಕುಂಭೀನಸ ಮಕರ . . . ಚಳನ್ಮೀನಫೇನಪ್ರತಾನಂ ಶುಂಭದ್ಗಂಭೀರಿಮಂ ರಂಜಿಸಿದು ದಮಮ ದತ್ತೇಂದ್ರಭದ್ರಂ ಸಮುದ್ರಂ (ರಾಜಶೇ. ೧-೯೦).
[ಸಂ. (ಅಂಭಸ್ + *ಕುಂಭೀನ)]

ಅಂಭಃಪೂರ (ನಾ). = ಅಂಭಃಪ್ಲವ ೧ : ಮುಂಗಯ್ಯಂ ಪಿಡಿದೊತ್ತಿ ಕೈಯ ಕರವಾಳ್ ಬೀಟ್ತರ್ಪಿನಂ ವಕ್ತ್ರರಂಧ್ರಂಗಳ್ ಕಾಜುವಿನಂ ಕದುಷ್ಣರುಧಿರಾಂಭಃಪೂರಮಂ ಪೊಯ್ದು (ಪಂರಾಮಾ. ೮-೨೯).
[ಸಂ. (ಅಂಭಸ್ + ಪೂರ$_1$)]

ಅಂಭಃಪ್ಲವ (ನಾ). ೧. ನೀರಿನ ಪ್ರವಾಹ. ೨. ನೀರಿನ ರಾಶಿ : ಮೊಳೆ ವುಲ್ಲಂ ಮೇದು ಮಧ್ಯಂದಿನದ ಬಿಜುವಿಸಿಲ್ ತಾಗೆ ಬೆನ್ನಂ ಭರಂಗೊಂಡೆಳ ಸುತ್ತಂ ಪಲ್ವಲಾಂಭಃಪ್ಲವದೆ ಮುಳುಗಿ ತತ್ಕರ್ದಮಂ ಪತ್ತೆ ನಿಂದು (ರಾಜಶೇ. ೫-೭೮). [ಸಂ. (ಅಂಭಸ್ + ಪ್ಲವ)]

ಅಂಭಶ್ಚರ (ನಾ). = ಅಂಬುಚರ. [ಸಂ. (ಅಂಭಸ್ + ಚರ)]

ಅಂಭಸ, ಅಂಭ, ಅಂಭಸಿ (ನಾ). ನೀರು : "ಜೀವನೀಯಮಂಭಸಮಂಬು ತೋಯಂ ಜಲಂ" (ಮಂಗರಾ.೧೧೯-೧). **ಅಂಭ** (ಗಂಗಾಮ). **ಅಂಭಸಿ** : ಪಯವ ಕೂಡಿದ ನೀರಿನಂತೆ, ಮಧುರವ ಕೂಡಿದ ಅಂಭಸಿಯಂತೆ, ತೈಲವ ಕೂಡಿದ ಉದಕದಂತೆ (ಮೋಳಿಮಾ. ೫೩೫). [ಸಂ. ಅಂಭಸ್]

ಅಂಭಸಿ 'ಅಂಭಸ' ನೋ.

ಅಂಭೋಜ (ನಾ). ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದ್ದು ; ತಾವರೆ ; ಕಮಲ. [ಸಂ.]

ಅಂಭೋಜಜಾತ (ನಾ). ಕಮಲದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದವನು ; ಬ್ರಹ್ಮ.
[ಅಂಭೋಜ + ಜಾತ]

ಅಂಭೋಜನೇತ್ರೆ (ನಾ). ಕಮಲವನ್ನು ಹೋಲುವ ಕಣ್ಣುಳ್ಳವಳು.
[ಸಂ. ಅಂಭೋಜನೇತ್ರಾ (ಅಂಭೋಜ + ನೇತ್ರ + -)]

ಅಂಭೋಜಮಿತ್ರ (ನಾ). ಕಮಲದ ಗೆಳೆಯ ; ಸೂರ್ಯ.
[ಅಂಭೋಜ + ಮಿತ್ರ]

ಅಂಭೋಜಲೋಚನ (ನಾ). ಕಮಲವನ್ನು ಹೋಲುವ ಕಣ್ಣುಳ್ಳ ವನು ; ವಿಷ್ಣು. [ಅಂಭೋಜ + ಲೋಚನ]

ಅಂಭೋಜಷಂಡ (ನಾ). ೧. ಕಮಲದ ಸಮೂಹ, —ವನ : ನಿಖಿಳ ವಿನೇಯಾಗ್ರಗಣ್ಯೈಕಚೂಡಾಮಣಿ ಧರ್ಮಾಂಭೋಜಷಂಡದ್ಯುಮಣಿ ಬುಧ ಜನಪ್ರೀಣನಾಗ್ರೇಸರಗ್ರಾಮಣಿಯಾದಂ (ಅಜಿಪು. ೧೨-೧೫). ೨. ಕಮಲದ ಸಮೂಹವುಳ್ಳದ್ದು ; ಕೊಳ. [ಅಂಭೋಜ + ಷಂಡ]

ಅಂಭೋಜಸಂಭವ (ನಾ). = ಅಂಭೋಜಜಾತ.
[ಅಂಭೋಜ + ಸಂಭವ]

ಅಂಭೋಜಾತ (ನಾ). = ಅಂಭೋಜ. [ಸಂ. (ಅಂಭಸ್ + ಜಾತ)]

ಅಂಭೋಜಿನಿ (ನಾ). ೧. ಕಮಲ. ೨. ಕಮಲದ ವನ, —ಗುಂಪು.
[ಸಂ. ಅಂಭೋಜಿನೀ]

ಅಂಭೋದ (ನಾ). ನೀರನ್ನು ಕೊಡುವಂಥದು ; ಮೋಡ. [ಸಂ.]

ಅಂಭೋದಕಾಲ (ನಾ). ಮೋಡಗಳು ಪ್ರಚುರವಾಗಿರುವ ಕಾಲ ; ಮಳೆಗಾಲ. [ಅಂಭೋದ + ಕಾಲ]

ಅಂಭೋದಪಥ (ನಾ). = ಅಂಭೋದಮಾರ್ಗ : ಸುರಾಸುರರಂಭೋದ ಪಥಕ್ಕಳಂಕರಣಮಾಗುಯ್ದರ್ (ಅದಿಪು. ೯-೭೩). [ಅಂಭೋದ + ಪಥ]

ಅಂಭೋದಮಾರ್ಗ (ನಾ). ಮೋಡಗಳು ಸಂಚರಿಸುವ ದಾರಿ ; ಆಕಾಶ. [ಅಂಭೋದ + ಮಾರ್ಗ]

ಅಂಭೋದಸ್ವನ (ನಾ). ೧. ಮೋಡದ ಧ್ವನಿ; ಗುಡುಗು. ೨. ಒಬ್ಬನ ಹೆಸರು : ಅಹಿಧರಂ ಶಂಕುಕರ್ಣಂ ಪ್ರಕುಂಡೋದರನಂಭೋದಸ್ವನಂ ಧೂರ್ಜಟಿ . . . ಎಸೆದರ್ ವಿಶ್ವೇಶ್ವರಾಸ್ಥಾನದೊಳ್ (ರಾಜಶೇ. ೧೪-೧೫೩, ೧೫೪). [ಅಂಭೋದ + ಸ್ವನ]

ಅಂಭೋದಾಧ್ವ (ನಾ). = ಅಂಭೋದಮಾರ್ಗ : ಬಲಿಭುಗ್ಬಲಂ ನಡೆ ದುದಂಭೋದಾಧ್ವದೊಳ್ ರಾಗದಿಂ (ಪಂಚತಂ. ೨೬೫-೨೦).
[ಅಂಭೋದ + ಅಧ್ವ]

ಅಂಭೋಧಿ (ನಾ). ಜಲಾಶಯ ; ಸಮುದ್ರ. [ಸಂ.]

ಅಂಭೋಧಿಪಥ (ನಾ). ಸಮುದ್ರಮಾರ್ಗ : ಕೇತನಚಂಚಲಾಂಚಳ ನಿಚಯದಿಂದಂ ಅಂಭೋಧಿಪಥಮುಮತಿಚಕಿತವಿದ್ವಿಷ್ಟದೃಷ್ಟಿಪಥಮುಂ ನಿರ ವಕಾಶಮಾಗೆಯುಂ (ಅದಿಪು. ೧೩-೭೭ ವ). [ಅಂಭೋಧಿ + ಪಥ]

ಅಂಭೋನಿಧಿ (ನಾ). = ಅಂಭೋಧಿ. [ಸಂ.]

ಅಂಭೋರಾಶಿ (ನಾ). ನೀರಿನ ಸಮೂಹ ; ಸಮುದ್ರ.
[ಸಂ. (ಅಂಭಸ್ + ರಾಶಿ)]

ಅಂಭೋರಾಸಿ (ನಾ). = ಅಂಭೋರಾಶಿ : ಗಭೀರತೆಯೊಳಂಭೋರಾಸಿ ಯಂ × × × ವಾರ್ಪ್ಪಿನೊಳ್ಕಟ್ಪವೃಕ್ಷಮನೀತಂ ನೆಜ^{3} ಪೋ[ಲ್ವ]ನೆಂದನು ದಿನಂ ವ್ಯಾವರ್ಣ್ಣಿಕುಂ (ಸೌಇಇ. XI-ii, ೧೨೦-೪೧ ; 1044).
[ಸಂ. ಅಂಭೋರಾಶಿ (ಅಂಭಸ್ + ರಾಶಿ)]

ಅಂಭೋರುಹ (ನಾ). ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದ್ದು ; ಕಮಲ : ಪೊಸತ ಲರ್ದಂಭೋರುಹದೊಳ್ ಮುಸುಂಬು ಮುಟುಗುವಿನಮೆಱಗಿ ಗಂಧಮ ನಾಘ್ರಾಣಿಸುತಂ (ಅಜಿಪು. ೬-೬೬). [ಸಂ.]

ಅಂಭೋಲವ (ನಾ). ನೀರಿನ ಹನಿ, —ಕಣ : ಕೊಳದಂಭೋಲವ ಮುಣ್ಮೆ ಪೊಣ್ಮೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೭-೧೨೭). [ಸಂ. (ಅಂಭಸ್ + ಲವ)]

ಅಂವರೆ (ನಾ). ಹೆದರಿಕೆ ; ಭಯ (?) : ಶೆಳೆವ ಮೃತ್ಯು ನಿನ್ನ ತಡಹಲಿ ಎಂಬೆನೆ ಬಲುಮೃತ್ಯುಗಳ ನೀನೆ ತಲೆಮೆಟ್ಟಿ ಆಳುವೆ ಸುಲಭನೆ ನಿನಗೊಂದು ಅಂವರೆ ಕಾಣೆ ನೆಲೆ ಯಾವದು ನಿನ್ನ ಬಲವಂತತನಕ್ಕೆ (ಮೋಕ್ಷದೀ. ೯೬-೭). [?]

ಅಂಶ (ನಾ). ೧. ಭಾಗ. ೨. ಆಸ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಪಾಲು. ೩. ಅಕ್ಷಾಂಶ ಅಥವಾ ರೇಖಾಂಶ. ೪. ಆದಿತ್ಯರಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬನ ಹೆಸರು. ೫. [ಗಣಿತ] ಭಿನ್ನರಾಶಿಯಲ್ಲಿ ಗೆರೆಯ ಮೇಲಣ ಅಥವಾ ಪೂರ್ವದ ಸಂಖ್ಯೆ : ಉದಾ— ೩/೪ ಅಥವಾ ೩/೪ ಎಂಬುದರಲ್ಲಿ ೩ ಎಂಬ ಸಂಖ್ಯೆ. ℙ ಭಿನ್ನರಾಶಿಯಲ್ಲಿ ಗೆರೆಯ ಕೆಳಗಿನ ಅಥವಾ ಆಮೇಲಿನ ಸಂಖ್ಯೆಗೆ 'ಛೇದ' ಎಂದು ಹೆಸರು. ೬. [ಜ್ಯೋತಿ] ಒಂದು ರಾಶಿಯ ಒಂಬ ತ್ತನೆಯ ಒಂದು ಭಾಗ ; ನವಾಂಶ : "ಅಂಶ-ಭಾಗ (ಸಾಮಾನ್ಯ ವಾಗಿ ನವಾಂಶ ಎನ್ನುವ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಬಳಕೆಯಲ್ಲಿದೆ)" (ಜಾತತಿ. ಪರಿ. ೩. ಪು. ೩೫೯). ೭. ವಿವರ ; ಬಾಬು : ಈ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಗಮ ನಕ್ಕೆ ತಂದುಕೊಳ್ಳಬೇಕಾದ ಅಂಶ ಇನ್ನೊಂದು ಉಂಟು (ರೂಢಿ). ೮. ಕೋನದ ಅಥವಾ ಶಾಖದ ಪರಿಮಾಣ ; ಡಿಗ್ರಿ. ೯. [ಛಂದ] ಕನ್ನಡ ಛಂದಸ್ಸಿನ 'ಅಂಶಗಣ'ದ ಮೂಲಘಟಕ : ಗಣದಲ್ಲಿ ಅಂಶ ಗಳುಂಟು. ಗಣಕ್ಕೆ ಮೂಲಾಂಶ ಒಂದು ಗುರು (ಲಘುವಲ್ಲ) . . . ಮೊದಲನೆಯ ಅಂಶಕ್ಕೆ ಮಾತ್ರ, ಎಂದರೆ ಗುರುವಿಗೆ ಬದಲಾಗಿ, ಎರಡು ಲಘುವನ್ನು ಹಾಕಬಹುದು. ಎರಡನೆಯ, ಮೂರನೆಯ, ನಾಲ್ಕನೆಯ ಅಂಶಗಳು ಲಘುವಾಗಿಯೂ ಇರಬಹುದು (ಕೈಪಿಡಿ. ೧೧೮, ೧೧೯) ; ಬ್ರಹ್ಮಗಣದಲ್ಲಿ ಎರಡು "ಅಂಶ"ಗಳೂ ವಿಷ್ಣುಗಣದಲ್ಲಿ ಮೂರೂ ರುದ್ರ ಗಣದಲ್ಲಿ ನಾಲ್ಕೂ ಇರುತ್ತವೆ . . . ಗಣದ ಮೊದಲನೆಯ ಅಂಶ ಮಾತ್ರ ಒಂದು ಗುರುವಿನಿಂದ ಅಥವಾ ಎರಡು ಲಘುಗಳಿಂದ ಕೂಡಿರಬಹುದು. . .

ಗಣದ ಮಿಕ್ಕ ಅಂಶಗಳೆಲ್ಲ ಒಂದೊಂದೇ ಅಕ್ಷರದಿಂದ (syllable) ಆಗಿರಬೇಕು (ಸಮಾಲೋ. ೨೨೪). [ಸಂ.]

ಅಂಶಕ (ನಾ). ೧. ಪಾಲು. ೨. ಪಾಲು ಉಳ್ಳವನು. ೩. [ಜ್ಯೋತಿ] ಒಂದು ರಾಶಿಯ ಒಂಬತ್ತನೆಯ ಒಂದು ಭಾಗ. [ಸಂ.]

ಅಂಶಕಫಲ (ನಾ). [ಜ್ಯೋತಿ] ನವಾಂಶದೃಷ್ಟಿಯ ಫಲ: ವಿಧುವಿರ್ದ ನವಾಂಶಕ[ಗೃಹ]ದಧಿಪತಿ ಬಲವಂತನಾದೊಡಂಶಕಫಲಮಭ್ಯಧಿಕಂ (ಜಾತತಿ. ೨೦-೨೪). [ಅಂಶಕ + ಫಲ]

ಅಂಶಕರ್ತ (ನಾ). ಪಾಲಿನ ಒಡೆಯ; ಪಾಲುದಾರ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [ಅಂಶ + ಕರ್ತ]

ಅಂಶಕುಂಡಲಿ (ನಾ). ಜಾತಕದಲ್ಲಿ ಗ್ರಹಗಳು ಯಾವ ಯಾವ ಅಂಶದಲ್ಲಿ ಇರುತ್ತವೆ ಎಂಬುದನ್ನು ಗುರುತಿಸಿರುವ ಹನ್ನೆರಡು ಮನೆಗಳ ಆಕೃತಿ. [ಸಂ. ಅಂಶಕುಂಡಲೀ (ಅಂಶ + ಕುಂಡಲೀ)]

ಅಂಶಗಣ (ನಾ). ಕರ್ಣಾಟಕ ವಿಷಯಜಾತಿಯೆಂದು ನಾಗವರ್ಮನು ಕರೆದಿರುವ ದೇಶೀಯ ಛಂದಸ್ಸಿಗೆ ಆಧಾರವಾಗಿರತಕ್ಕ ಬ್ರಹ್ಮ ವಿಷ್ಣು ರುದ್ರ ಎಂಬ ಗಣಗಳಿಗೆ ಆಧುನಿಕ ವಿದ್ವಾಂಸರು ಕೊಟ್ಟಿರುವ ಹೆಸರು: ಇವನ್ನು [= ಬ್ರಹ್ಮ ವಿಷ್ಣು ರುದ್ರ ಗಣಗಳನ್ನು] ಅಕ್ಷರಗಣ ಎನ್ನುವುದಕ್ಕಿಂತಲೂ ಅಂಶಗಣ ಎಂದು ಹೇಳುವುದು ಉತ್ತಮ (ಕೈಪಿಡಿ. ೧೧೮. ಅಡಿಟಿ); ಬ್ರಹ್ಮ ವಿಷ್ಣು ರುದ್ರ ಗಣಗಳ ಮೂಲಮಾಪಕವನ್ನು (Unit of measurement) "ಅಂಶ"ವೆಂದು ಕರೆದು, ಈ ಗಣಗಳನ್ನು "ಅಂಶಗಣ"ಗಳೆಂದು ನಿರ್ದೇಶಿಸಿದವರು ಆಚಾರ್ಯ ಬಿ. ಎಂ. ಶ್ರೀಕಂಠಯ್ಯನವರು (ಸಮಾಲೋ. ೨೨೩ ಅಡಿಟಿ). 'ದೇವಗಣ' ಪರಾ. [ಅಂಶ + ಗೆಣ]

ಅಂಶಚಕ್ರ (ನಾ). = ಅಂಶಕುಂಡಲಿ. [ಅಂಶ + ಚಕ್ರ]

ಅಂಶಜ (ನಾ). (ದೇವತೆಯ) ಅಂಶದಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದವನು. [ಸಂ.]

ಅಂಶತಃ (ಅ). ಭಾಗಭಾಗವಾಗಿ; ಕೆಲಮಟ್ಟಿಗೆ. [ಸಂ.]

ಅಂಶಪತಿ (ನಾ). [ಜ್ಯೋತಿ] ಚಂದ್ರನು ಇರುವ ನವಾಂಶಕ್ಕೆ ಒಡೆಯನಾದ ಗ್ರಹ: ಉದಯಕೆ ನಿಂದ ರಾಶಿಯೊಳೆ ಸಂದ ನವಾಂಶಕದಿಂದೆ ಮುಂದೆ ಮತ್ತುದಯಿಸುವಂಶಕಂಗಳವು ಸಲ್ವಿನೆಗಂ ಮನುಜಂಗೆ ಮುಚ್ಚೆ ಪೋಪುದು ದೊರೆಕೊಳ್ಗುಮಂಶಪತಿ ನೋಡುವೊಡಿಮ್ಮಡಿ ಮುಚ್ಚೆ ವೋಕುಂ (ಜಾತತಿ. ೨೩-೨೩). [ಅಂಶ + ಪತಿ]

ಅಂಶಪುರುಷ (ನಾ). ದೇವಾಂಶವುಳ್ಳವನು; ವಿಭೂತಿಪುರುಷ. [ಅಂಶ + ಪುರುಷ]

ಅಂಶಾಂಶ (ನಾ). ಅಂಶದ ಅಂಶ. [ಅಂಶ + ಅಂಶ]

ಅಂಶಾಯು (ನಾ). [ಜ್ಯೋತಿ] ಜನ್ಮಲಗ್ನವು ಬಲಿಷ್ಠವಾಗಿರುವಾಗ ಆಯುಷ್ಯದ ಪ್ರಮಾಣವನ್ನು ಲೆಕ್ಕಮಾಡುವ ಕ್ರಮ: ಪರಮಾಯುಷ್ಯಮನೆಯ್ದೆ [ಪೊರ್ದಿಯಧನಂ] ತಾನಪ್ಪುದಂ ಕಂಡು ಕಂಡಿರೆ ಪಿಂಡಾಯುವದೇವುದೆಂಬರರೆಬರ್ ಕೈಕೊಳ್ವರಂಶಾಯುಮಂ (ಜಾತತಿ. ೮-೧೩). [ಅಂಶ + ಆಯ್ಯು]

ಅಂಶಾವತಾರ (ನಾ). ದೇವತಾಶಕ್ತಿಯ ಒಂದು ಭಾಗ ಕಾರಣಾಂತರದಿಂದ ಭೂಲೋಕದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟುವುದು. 'ಪೂರ್ಣಾವತಾರ' ಪರಾ. [ಅಂಶ + ಅವತಾರ]

ಅಂಶಿ (ಗು). ೧. ಅಂಶಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿರುವ. ೨. ಪ್ರಧಾನವಾದ. (ನಾ). ೩. ಪಾಲುಗಾರ. ೪. [ದ್ವೈತ]: "ಅಂಶಿಗಳೆಂದರೆ ಸಾಂಶರೆಂದರ್ಥ. ಅಂದರೆ ಒಂದು ರೂಪದಿಂದ ಒಂದು ಕಡೆಯೂ, ರೂಪಾಂತರದಿಂದ ಮತ್ತೊಂದು ಕಡೆಯೂ ಇರುವ ಯೋಗ್ಯತೆಯುಳ್ಳ ತತ್ತ್ವಾಭಿಮಾನಿ ದೇವತೆಗಳು" (ಹಸಾರ. ೧೪-೬; ಪು. ೭೪೮). [ಸಂ. ಅಂಶಿನ್]

ಅಂಶಿಕ (ನಾ). ೧. ಅಂಶ: ಶಿವಪುತ್ರನಂಶಿಕದಾತನೀಗ ಧರಿತ್ರಿಯೊಳು . . . ಜ್ಞಾನಸಂಬಂಧಿಯಾರೆನಿಪ್ಪಭಿಧಾನದಿಂದ (ಬಸಪು. ೫೦-೪೪, ೪೫). ೨. ಅಂಶವುಳ್ಳವನು: ಶೂಲಿಯಂಶಿಕನಿರ್ಪ ತನ್ನ ವಿಶಾಲಗರ್ಭದ ಭಾರಮಂ ತಾಂ ತಾಳಲಾಜದೆ (ಬಸಪು. ೩-೧೩); ಈ ಯೋಗದ ಅಂಶಿಕರೇ ಸಹೃದಯರು (ಸಾಹಿವಿ. ೧೫). [ಸಂ.]

ಅಂಶಿಸಮಾಸ (ನಾ). ಪೂರ್ವಪದವು ಒಂದು ವಸ್ತುವಿನ ಅಂಶವನ್ನು ತಿಳಿಸುವ ಶಬ್ದವಾಗಿಯೂ, ಉತ್ತರಪದವು ಅಂಶಿಯನ್ನು ತಿಳಿಸತಕ್ಕದ್ದಾಗಿಯೂ ಇರುವ ಸಮಾಸ: ಯತ್ರ ಅಂಶಾಂಶಿವಾಚಿನೋಃ ಪದಯೋಃ . . . ಸಮಾಸಃ ಸೋಽಂಶಿಸಮಾಸ ಉಚ್ಯತೇ (ಶಬ್ದಾನು. ೩೦೯ ವ್ಯಾಖ್ಯಾ). ಉದಾ— ಅಂಗಾಲು, ಮುಂಗಯ್, ಹೆಡದಲೆ. ℙ ಈ ಸಮಾಸಕ್ಕೆ ಶಬ್ದಮಣಿದರ್ಪಣ ಮೊದಲಾದ ಗ್ರಂಥಗಳಲ್ಲಿ ಅವ್ಯಯೀಭಾವ ಎಂಬ ಹೆಸರಿದೆ. [ಅಂಶಿ + ಸಮಾಸ]

ಅಂಶು (ನಾ). ೧. ಕಿರಣ. ೨. ಮೊನೆ; ತುದಿ. ೩. ಉಡುಪು. ೪. ಅಲಂಕಾರ. ೫. ಒಬ್ಬ ಋಷಿಯ ಹೆಸರು. ೬. ಒಬ್ಬ ದೊರೆಯ ಹೆಸರು. ೭. ವೇಗ. [ಸಂ.]

ಅಂಶುಕ (ನಾ). ೧. (ಉಡುವ ಅಥವಾ ಹೊದೆಯುವ) ಬಟ್ಟೆ. ೨. ಬಿಳಿಯ ಬಟ್ಟೆ. ೩. ಎಲೆ. ೪. ಕಿರಣ. [ಸಂ.]

ಅಂಶುಜಾಲ (ನಾ). ಕಿರಣಗಳ ಸಮೂಹ. [ಅಂಶು + ಜಾಲ]

ಅಂಶುಧರ (ನಾ). ಕಿರಣಗಳನ್ನು ತಳೆದವನು; ಸೂರ್ಯ. [ಸಂ.]

ಅಂಶುಪಟ್ಟ (ನಾ). ಒಂದು ವಿಧವಾದ ರೇಷ್ಮೆಯ ಬಟ್ಟೆ. [ಅಂಶು + ಪಟ್ಟ]

ಅಂಶುಪತಿ (ನಾ). ಕಿರಣಗಳ ಒಡೆಯ; ಸೂರ್ಯ. [ಅಂಶು + ಪತಿ]

ಅಂಶುಮಂತ (ನಾ). ೧. ಸೂರ್ಯ. ೨. ಚಂದ್ರ. ೩. ಸಗರ ಚಕ್ರವರ್ತಿಯ ಮೊಮ್ಮಗ. ೪. ಒಂದು ಪರ್ವತ. [ಸಂ. ಅಂಶುಮತ್]

ಅಂಶುಮತಿ (ನಾ). ೧. ಯಮುನಾ ನದಿ. ೨. ಮೂರೆಲೆ ಹೊನ್ನೆಯ ಗಿಡ ೩. ಒಂದೆಲಗ (ಓಷಧಿ. ೫). ೪. ಇಂಗು (ಓಷಧಿ. ೫). [ಸಂ. ಅಂಶುಮತೀ]

ಅಂಶುಮತ್ತನೆಯ (ನಾ). ಸೂರ್ಯನ ಮಗ; ಕರ್ಣ: ತತ್ತನೆಯಂ ಘನಶೌರ್ಯಮರುತ್ತನೆಯಂ ವಿತರಣಾಂಶುಮತ್ತನೆಯಂ ಲೋಕೋತ್ತರ ಶೌಚಗುಣೇಂದ್ರಸರಿತ್ತನೆಯಂ ಬೊಪ್ಪದೇವಭೂಪಂ ನೆಗಳ್ದಂ (ಎಕ. XI, ದಾವಣ. ೩೫-೫೭; 1160). [ಸಂ. ಅಂಶುಮತ್ತನಯ (ಅಂಶುಮತ್ + ತನಯ)]

ಅಂಶುಮತ್ಫಲೆ (ನಾ). ಬಾಳೆಯ ಗಿಡ. [ಸಂ. ಅಂಶುಮತ್ಫಲಾ (ಅಂಶುಮತ್ + ಫಲ + -)]

ಅಂಶುಮಾಲಿ (ನಾ). ಕಿರಣಗಳ ಮಾಲೆಯುಳ್ಳವನು; ಸೂರ್ಯ. [ಸಂ. ಅಂಶುಮಾಲಿನ್ (ಅಂಶು + ಮಾಲಾ + -)]

ಅಂಶುಮಾಲೆ (ನಾ). ಕಿರಣಗಳ ಮಾಲೆ; ಪ್ರಭಾವಲಯ. [ಅಂಶು + ಮಾಲೆ]

ಅಂಶುಹಸ್ತ (ನಾ). ಕಿರಣಗಳೇ ಕೈಯಾಗಿ ಉಳ್ಳವನು; ಸೂರ್ಯ. [ಅಂಶು + ಹಸ್ತ]

ಅಂಶೆ (ನಾ). ೧. ಅಂಶ. ೨. ಪಾಡು; ಸ್ಥಿತಿ. (ಕಿ). [ಸಂ. ಅಂಶ]

ಅಂಶೋದ್ಭವ (ನಾ). = ಅಂಶಜ. [ಅಂಶ + ಉದ್ಭವ]

ಅಂಸ (ನಾ). ೧. ಭುಜ. ೨. (ತೋಳನ್ನೂ ಹೆಗಲನ್ನೂ ಸೇರಿಸುವ) ಹೆಗಲೆಲುಬು. ೩. ಒಬ್ಬ ರಾಜನ ಹೆಸರು. [ಸಂ.]

ಅಂಸಕೂಟ (ನಾ). ೧. ಗೂಳಿಯ ಹೆಗಲ ಮೇಲಿನ ಡುಬ್ಬ; ಹಿಣಿಲು; ಇಣಿ. ೨. ಹೆಗಲು; ಭುಜಶಿಖರ. [ಅಂಸ + ಕೂಟ್ಯ]

ಅಂಸತ್ರ (ನಾ). ಭುಜವನ್ನು ರಕ್ಷಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಯೋಧರು ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಒಂದು ಸಲಕರಣೆ. [ಸಂ.]

ಅಂಸರೋಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಮರ; ಅಂಕೋಲದ ಮರ : ಅಂಸರೋಳಿ(ಮರ) ಬಹಳ ಎತ್ತರವಾಗಿ ಬೆಳೆಯುವುದಿಲ್ಲ . . . ಕಾಯಿ ಒಗರು, ಹುಳಿ (ಕಭಾಗೆ. ೩೪). [?]

ಅಂಸಲ, ಅಂಸಳ (ಗು). ತುಂಬಿದ ಭುಜವುಳ್ಳ; ಬಲಿಷ್ಠನಾದ. **ಅಂಸಳ** : "ಬಲವಾನ್ ಅಂಸಳಃ ಈ ೨ ಬಲ್ಲಿದಂ" (ಹಲಾಯು. ೬೩-೨೨೬). [ಸಂ.]

ಅಂಸಳ 'ಅಂಸಲ' ನೋ.

ಅಂಸು (ನಾ). ಅಂಚು; ದಡ (?) : ಹಂಸೆಮಿಥುನಗೂಡಿ ಬಳಗ ಸಮನ್ವಿತ ಸಂಶಯವಿಲ್ಲದೆ ಕೊಳನ ಅಂಸುವ ದಾಂಟಿ ಪೋಗುವ ವೋಲು ಜಿನರಾಜಹಂಸ ನಡೆದನೇನೆಂಬೆ (ಅನಂಚ. ೯-೧೩೨). [< ಅಂಚ್ಯು ?]

ಅಂಹ (ನಾ). ೧. ಪಾಪ. ೨. ಕಷ್ಟ. ೩. ಕೊರತೆ. [ಸಂ. ಅಂಹಸ್]

ಅಂಹತಿ (ನಾ). ದಾನ. [ಸಂ.]

ಅಂಹ್ರಿ (ನಾ). = ಅಂಘ್ರಿ. [ಸಂ.]

ಅಃ, ಆಃ (ಅ). ಸಂತೋಷ, ಅಶುಭ, ವ್ಯಥೆ, ಆಶ್ಚರ್ಯ, ವಿಡಂಬನ ಸ್ಮರಣೆ ಮುಂತಾದವುಗಳನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಅವ್ಯಯ : "ಅಃ ಸಂಪ್ರಹರ್ಷಾಶೋಭನ ಖೇದ ವಿಸ್ಮಯೇಷು" (ಭಾಷಾಭೂ. ೨೬೩ ಉದಾ); ಪರಿವಿಡಿಯಿಂದಾಃ ಅಃ ಎಂಬೆರಡುಂ ವಿಸ್ಮಯ ವಿಡಂಬನ ವ್ಯಥನ ಸಂಸ್ಫುರಿತಾರ್ಥದೊಳ್ (ಶಮದ. ೩೧೦). (i) ಸಂತೋಷಕ್ಕೆ : ಅಃ ಒಳ್ಳಿತಾಯ್ತು (ಭಾಷಾಭೂ. ೨೬೩ ಉದಾ). (ii) ಅಶುಭಕ್ಕೆ : ಅಃ ಪೊಲ್ಲದಾಯ್ತು (ಭಾಷಾಭೂ. ೨೬೩ ಉದಾ). (iii) ವ್ಯಥೆಗೆ : ಪೆಜತೊಂದನೀವೆನೆಂದನೆನೊಂದಃ ಎಂದನೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧-೧೦೨); ಅಃ ಪಾತಕ ವಿಧಿಯೇ (ಭಾಷಾಭೂ. ೨೬೩ ಉದಾ). (iv) ಆಶ್ಚರ್ಯಕ್ಕೆ : ಅಃ ಚೋದ್ಯಂ (ಭಾಷಾಭೂ. ೨೬೩ ಉದಾ); ಇನಿಯನೆ ಬೆಲ್ಲದಿಂದಿನಿಯನೀವನೆ ಅಃ ಪಿರಿದೀವಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೫೨). **ಆಃ** : (i) ಅಃ ಅಃ ಇಂದ್ರಚಾಪದ ಪಾಂಗಿನಿಂ ಪಲವಗೆವಣ್ಣದಿಂ ರಂಜಿಪ ಆ ಎನ್ನ ಪೂದೋಂಟದ ಸೊಬಗೇ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೩೯-೨೯). (iv) ಆಃ ಏತಜಕೊಂದು ಬಿದಿಯ ಬದಗಾಟಮೊ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೬೦-೧೬). (v) ವಿಡಂಬನಕ್ಕೆ : ಆಃ ರತಿಯಂ ಬಣ್ಣಿಸಲ್ಕೆ ಸಲ್ಲದ ನೀನೇ ತಜ ಕಾಮದೇವಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೮೭-೨೦). (vi) ಸ್ಮರಣೆಗೆ : ಆಃ ಎಡರ್ಗೇಡಿಯನೆ ಮಜಕಿತೆಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೮೮-೧೯).

ಅಕ್ಕ$_1$ 'ಅಕ್ಕ$_1$' ನೋ.

ಅಕ್ಕ$_2$ (ನಾ). ಸುಖವಲ್ಲದ್ದು; ದುಃಖ. [ಸಂ.]

ಅಕಂಟಕ (ಗು). ೧. ಮುಳ್ಳಿಲ್ಲದ. ೨. ವಿಘ್ನವಿಲ್ಲದ; ಶತ್ರುಗಳಿಲ್ಲದ; ನಿಷ್ಕಂಟಕ. [ಸಂ.]

ಅಕಂಪಿತ (ಗು). ನಡುಗದ; ಅಲುಗದ; ಅಳ್ಳಾಡದ. [ಸಂ.]

ಅಕಂಪಿತಶರೀರ (ಗು). ನಡುಗದ ಮೈಯುಳ್ಳ; ಸ್ಥೈರ್ಯವುಳ್ಳ : ಪರಮಯೋಗಿಯಿರ್ಪಂದದಿಂದಕಂಪಿತಶರೀರನಿರ್ದುದು ಜಲಾಶಯೋಪಾಂತದೊಳ್ ಬಕಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೭-೯೧). [ಅಕಂಪಿತ + ಶರೀರ]

ಅಕಚ (ನಾ). ೧. ಜುಟ್ಟು ಇಲ್ಲದವನು; ಪಟ್ಟದಲೆಯವನು; ಬಕ್ಕದಲೆಯವನು. ೨. ಕೇತುಗ್ರಹ. [ಸಂ.]

ಅಕಚೆಯ (ನಾ). ಒಬ್ಬನ ಹೆಸರು : ಶ್ರೀಮದಕಚೆಯಂ (ಎಕ. II, ೪೪೭; 1000). [< ಅಕಚ ? + ಅಯ್ಯ$_1$]

ಅಕಟ 'ಅಕ್ಕಟ' ನೋ.

ಅಕಟವಿಕಟ, ಅಗಟವಿಗಟ, ಅಗಡವಿಗಡ (ಗು). ೧. ಬಲು ದೊಡ್ಡ. ೨. ಘೋರ. (ನಾ). ೩. ವಿರೋಧ; ಅಸಂಬದ್ಧತೆ : ರಾಜಕೀಯದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಅಕಟವಿಕಟ ನಿರಂತರವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಅಧಿಕಾರಪಟ್ಟಕ್ಕೆ ಪ್ರತಿಭಾವಂತ ಪ್ರಾಮಾಣಿಕರು ಬರುವುದು ಅಪರೂಪ (ರಾಜ್ಯಶಾ. ೨೫೭). **ಅಗಟವಿಗಟ** : ೩. ". . . ಅವಳ ಗಂಡ ಮೂರು ಹೊತ್ತೂ ಸೊಸೈಟಿಯ ಲೆಕ್ಕ ಮುಂದಿಡ್ತಾನೇನು ? ನಿನ್ನದೆಲ್ಲ ಅಗಟವಿಗಟ". ಅನಸೂಯಮ್ಮನವರೂ ರಾಜಣ್ಣನೊಡನೆ ದನಿಗೂಡಿಸಿದರು (ಮರಳಿ. ೫೭). **ಅಗಡವಿಗಡ** (ಕಿ).

[ಅಕಟ$_0$ (< ಸಂ. ಅಕೃತ ?) + ವಿಕಟ. / ತಮಿ. ಅಕಟವಿಕಟ; ತೆಲು. ಅಕಟವಿಕಟಮು, ಅಕಟಾವಿಕಟಮು; ಮರಾ. ಅಕಟ್‌ವಿಕಟ್, ಅಕಟೋವಿಕಟ್]

ಅಕಟಾ 'ಅಕ್ಕಟ' ನೋ.

ಅಕಟಾಯಿಸು (ಕ್ರಿ). ಸಂಕೋಚವಾಗು; ಸುಕ್ಕು; ಸುರುಟಿಕೊ : ಚರ್ಮ ಬಿಸಲಲ್ಲಿ ಒಣಗಿ ಅಕಟಾಯಿಸಿಹೋಯಿತು (ಸ್ಯಾಂಡರ್).

[ಅಕಟ್ಯಾ$_0$ + -ಇಸ್ಯು$_3$. ← ಮರಾ. ಅಖಡಣೇಂ; ಹಿಂ. ಅಕಡ್‌ನಾ]

ಅಕಡಾ (ನಾ). ತಲೆಯ ಕೂದಲನ್ನು ಬಿಗಿಹಿಡಿಯುವಂತೆ ಸಿಕ್ಕಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸೂಜಿ; ಕೂದಲ ಸೂಜಿ : ಅಲ್ಲಿ . . . ಹೆಂಗಸರ ತುರುಬಿನಲ್ಲಿ ಚುಚ್ಚುವ ಎರಡು ಮೂರು ಬೆಳ್ಳಿಯ ಅಕಡಾಗಳೂ ಬಿದ್ದಿದ್ದವು (ಅಂಬಿಕೆ. ೧೨).

[← ಹಿಂ. ಮರಾ. ಅಂಕಡಾ, ಅಕಡಾ]

ಅಕಡಿ 'ಅಕ್ಕಡಿ' ನೋ.

ಅಕಡಿತಕಡಿ 'ಅಕ್ಕಡಿತಕ್ಕಡಿ' ನೋ.

ಅಕಯ್ಯ (ನಾ). ಒಬ್ಬನ ಹೆಸರು (?) : ಇಡುಗುರ ಗವುಣ್ಡತನದಕಯ್ಯ ಅದ್ದಿಯಾಪಳ್ತಿಯೊಳ್ ತುಜುಗೊಳೊಳ್ಸತ್ತ (ಎಕ. XIV, ನಾಗಮಂ. ೧೧೧-೩; 961). [ಅಕ್ಯ$_0$ + ಅಯ್ಯ$_1$]

ಅಕರ$_1$ (ಗು). ೧. ಕೈಯಿಲ್ಲದ. ೨. ತೆರಿಗೆಯಿಲ್ಲದ. [ಸಂ.]

ಅಕರ$_2$ (ಅ). ತೆರಿಗೆಯಿಲ್ಲದೆ : ಭಟ್ಟರ್ಗ್ಗೀ ಗಟ್ಟೆ ಒಡ್ಡಲಿ ಆ ಪತ್ತೊನ್ದಿ ವಿಟ್ಟಾರಕರ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೬, ೧೬-೧೬; ಸು. 450); ವ್ರಿತ್ತಿ(ವೃತ್ತಿ)ಗಳನು ನಿಧಿನಿಕ್ಷೇಪಸಹಿತವಾಗಿ ಸಿದ್ಧಾಯ ಯೆ(ಯೊ)ಸಗೆ ಕಾಣಿಕೆಬೇಡುಂಗೊಳು ಅಕರ ಸರ್ವ್ವಬಾಧಾಪರಿಹಿ(ಹೃ)ತವಾಗಿ . . . ಕೊಟ್ಟರು (ಎಇ. XXVII, ೧೬೨-೬೫; 1256); ಆ ಬಾಳುಗಳ ಮೇಲೆ ಉಳ ಪೂರ್ವ್ವಾಯ ಅಕರ ಅ(ಂ)ನ್ಯಾಯವನೂ ಕಾ[ದು ಸರ್ವ್ವ]ಬಾಧೆ ಪರಿಹಾರವಾಗಿ (ಸೌಇಇ. IX-ii, ೪೦೯-೨೭; 1365). [ಸಂ. ಅಕರಂ]

ಅಕರಖಂಡಿಕೆ (ನಾ). ಅಕ್ಷರಾಭ್ಯಾಸದ ಪಾಠಶಾಲೆ : ಅಕರಖಂಡಿಕೆಗೆ ಮತ್ತರು ಇಪ್ಪತ್ತು ಧರ್ಮೇತಕ್ಕೆ ಹತ್ತು (ಕಇ. II, ೧೬-೪೪; 1122). 'ಅಕ್ಷರಖಂಡಿಕ' ಪರಾ.

[ಸಂ. ಅಕ್ಷರಖಂಡಿಕ (ಅಕ್ಷರ + ಖಂಡಿಕ)]

ಅಕರಣ (ನಾ). ೧. ಮಾಡದಿರುವಿಕೆ. ೨. ಕರಣವಿಲ್ಲದವನು. [ಸಂ.]

ಅಕರಣಿ (ನಾ). ಸೋಲು; ಉದ್ದೇಶ ಭಂಗ. [ಸಂ.]

ಅಕರಣೀಯ (ಗು). ಮಾಡಬಾರದ. [ಸಂ.]

ಅಕರಾಸ್ತೆ (ನಾ). ಅಕ್ಕರೆ; ಪ್ರೀತಿ (ದಕ) : ಅಕ್ಕ ಬದುಕಿದ್ದರೆ ಎಷ್ಟು ಅಕರಾಸ್ತೆ ಪಡುತ್ತಿದ್ದರೋ (ಸಂಧ್ಯಾರಾ. ೧೧೦); ಈಗ ಏನು ಬುದ್ಧಿ ಹುಟ್ಟಿತೋ ಇಷ್ಟು ಅಕರಾಸ್ತೆ ತೋರಿದರು (ತಾಯಿಕ. ೮೫).

[< ಅಕ್ಕರೆ (< ಅಟ್ಕಜ್ಯ$_2$) + ಅಸ್ಥೆ]

ಅಕರಾಳವಿಕರಾಳ (ಗು). (ಉಕ) ಘೋರ : "ಲೇ ನೀಲಿ . . ." ಎಂದು ಅಕೆ ಗುಡುಗಿದಾಗ ಅಕೆಯ ಅಕರಾಳ-ವಿಕರಾಳ ಅಕೃತಿಗೆ ಹೆದರಿ ನೀಲವ್ವನ ಆ ಮಕ್ಕಳು ಚೀರಿಟ್ಟವು; ಅಳಲಾರಂಭಿಸಿದುವು (ಬರಹಾ. ೯); ಅಕರಾಳವಿಕರಾಳ ಪ್ರಾಣಿಯು ಅಲ್ಲಿಗೆ ಬಂತು (ಕಸಾಪ. ೧-೧೩೮).

[← ಮರಾ. ಅಕರಾಳ್‌ವಿಕರಾಳ್]

ಅಕರುಣ (ಗು). ೧. ಕರುಣೆಯಿಲ್ಲದ. (ನಾ). ೨. ಕರುಣೆಯಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ: ಈ ಶಭಕ್ತರ ವಿದಿತಕರುಣಾಕರುಣದಿಂದಜಹರಿಮುಖಾಮರರು ಮುದದೊಳಮುದದೊಳಿರ್ಪರೆಂದೊಡೆ (ಬಸಪು. ೪-೪೫). [ಸಂ.]

ಅಕರ್ಣ (ಗು). ೧. ಕಿವಿಯಿಲ್ಲದ. ೨. ಕರ್ಣನೆಂಬ ವೀರನಿಲ್ಲದ (ಸೈನ್ಯ ಇತ್ಯಾದಿ). (ನಾ). ೩. ಹಾವು. [ಸಂ.]

ಅಕರ್ಣಹೃದಯ (ಗು). ೧. ಕಿವಿ ಹೃದಯಗಳಿಲ್ಲದ; ಕಿವಿಯಿಂದ ಕೇಳಿ ಹೃದಯದಲ್ಲಿ ಆನಂದಿಸಿ ಅನುಭವಿಸಲಾರದ. ೨. ಹಾವಿನ ಹೃದಯವುಳ್ಳ. ೧, ೨: ಕವಿತಾವಿಷಯಮಕರ್ಣಹೃದಯನಪ್ಪ ಜಡಾತ್ಮಂಗೇವುದೊ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೧-೩೬). [ಸಂ. (ಅ- + ಕರ್ಣ + ಹೃದಯ)]

ಅಕರ್ತ, ಅಕರ್ತಾರ (ನಾ). ಕರ್ತೃತ್ವವಿಲ್ಲದವನು; ಕರ್ತನಲ್ಲದವನು: ಇಷ್ಟುಮಾಡಿದರೂ ಅಕರ್ತ ಎಂದು ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಹೆಸರು (ಹಸಾರ. ೬-೩೧, ಟೀಕೆ). **ಅಕರ್ತಾರ**: ಒಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ಈಶ್ವರನು ಅಕರ್ತಾರ (ಜೀವಾತ್ಮ. ೨೯೬). [ಸಂ. ಅಕರ್ತೃ]

ಅಕರ್ತವ್ಯ (ಗು). ಕರ್ತವ್ಯವಲ್ಲದ; ಮಾಡಬಾರದ. [ಸಂ.]

ಅಕರ್ತಾರ 'ಅಕರ್ತ' ನೋ.

ಅಕರ್ತೃಕ (ಗು). ಕರ್ತೃವಿಲ್ಲದ; ಸೃಷ್ಟಿಸಿದವನಿಲ್ಲದ: ಲೋಕಪ್ರಕಾರಮಂತೆಂದೊಡೆ-ಅದಕರ್ತೃಕಮದಭರ್ತೃಕಮದಹಂಕೃತಮಂತದೂರ್ಧ್ವಮಧ್ಯಾಧೋಭೇದದಿನಿರ್ಪುದು (ಅನಂಪು. ೧-೬೬ ವ, ೬೭). [ಸಂ.]

ಅಕರ್ಮ (ನಾ). ೧. ಕರ್ಮವಲ್ಲದ್ದು. ೨. ಕೆಲಸವಿಲ್ಲದವನು. ೩. ಯೋಗ್ಯವಲ್ಲದ ಕೆಲಸ. [ಸಂ. ಅಕರ್ಮನ್]

ಅಕರ್ಮಕ (ಗು). [ವ್ಯಾಕ] ಕರ್ಮಪದವನ್ನು ಅಪೇಕ್ಷಿಸದ (ಕ್ರಿಯಾವಾಚಕ): ಉದಾ— ಇರು, ಹೋಗು ಇತ್ಯಾದಿ. 'ಸಕರ್ಮಕ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅಕರ್ಮಿ (ನಾ). ಮಾಡಬಾರದ್ದನ್ನು ಮಾಡುವವನು. [ಸಂ. ಅಕರ್ಮಿನ್]

ಅಕಲ (ಗು). ಭಾಗವಿಲ್ಲದ; ಅಖಂಡ. [ಸಂ.]

ಅಕಲಂಕ, ಅಕಳಂಕ (ಗು). ಕಳಂಕವಿಲ್ಲದ; ನಿರ್ಮಲವಾದ; ಪಾಪರಹಿತ. **ಅಕಳಂಕ**: 'ಅಕಳಂಕನೀಱ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅಕಲವಿಕಲ (ನಾ). ತಬ್ಬಿಬ್ಬು; ಗೊಂದಲ; ಕಸಿವಿಸಿ: 'ಕೊನೆಗೆ ಆ ಮದುವೆಯಾಯಿತೆ?' ಈ ಪ್ರಶ್ನೆಯಿಂದ ಗೋಪಾಲನಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಅಕಲವಿಕಲವುಂಟಾಯಿತು (ನಿಷ್ಕಾಮ. ೧೦೮). [ಅಕಲ? + ವಿಕಲ]

ಅಕಲಾಯ (ಗು). ಶ್ರಮವಿಲ್ಲದ; ಕಷ್ಟವಿಲ್ಲದ (?).

ಅಕಲಾಯವಾಗಿ = ಅನಾಯಾಸವಾಗಿ: ಇದ್ದುದು ಇದ್ದಹಾಗೆ ಹೇಳುವುದಕ್ಕೆ ತಾವು ಸಿದ್ಧರಾಗಿರುವಾಗ ಅಕಲಾಯವಾಗಿ ಬಂದರೆ ಏಕೆ ಬಿಡಬೇಕು (ಘಾಟೀಮು. ೨೬); ಅಕಲಾಯವಾಗಿ ಅವನಿಗೆ ಒಂದು ಲಕ್ಷ ರೂಪಾಯಿ ಬಂತು (ರೂಢಿ). [ಅನ್ಯ.?]

ಅಕಲಿಮಯ್ಯ (ನಾ). ಒಬ್ಬನ ಹೆಸರು: ಶ್ರೀಮತು ಪೆರ್ಗ್ಗಡೆ ಅಕಲಿಮಯ್ಯಂಗಳ್ (ಎಇ. XVI, ೭೮-೩೧; 1037). [ಅಕಲಿಮ್ಯ + ಅಯ್ಯ$_1$]

ಅಕಲು 'ಅಕ್ಕಲ್ಲು$_2$' ನೋ.

ಅಕಲುಗೇಡಿ (ನಾ). (ಉಕ) ಬುದ್ಧಿಯಿಲ್ಲದವನು; ಅವಿವೇಕಿ. [ಅಕಲು (< ಅಕ್ಕಲ್ಲು$_2$) + ಕೇಡು + -ಇ$_2$]

ಅಕಲುಷ (ಗು). ದೋಷವಿಲ್ಲದ; ನಿರ್ಮಲ. [ಸಂ.]

ಅಕಲುಷೆ (ನಾ). ಪರಿಶುದ್ಧಳು; ನಿರ್ಮಲೆ: ಸಕಲ ಸದ್ಗುಣಸಂಪನ್ನೆ ಅಕಲುಷೆ ಯೆಳವಂದೂರ ದೇವಮ್ಮನು ಸಕಲ ಸಂಪದದೊಡನಿಹಳು (ಹದಿಬ. ೧-೧೪). [ಸಂ. ಅಕಲುಷಾ]

ಅಕಲುಹಾಕು (ಕ್ರಿ). ಬುದ್ಧಿಯನ್ನು ಉಪಯೋಗಿಸು; ಉಪಾಯ ಮಾಡು: ಅಕಲುಹಾಕಿ ತನ್ನ ಅಕ್ಕನ ಬಿಳಿಸೀರೆಗೆ ಸಾಬೂನು ಹಚ್ಚಿ ಬೆಳ್ಳಗೆ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಅದನ್ನೇ ರುಮಾಲಿನಂತೆ ಶಿಸ್ತಾಗಿ ಕಟ್ಟಿಕೊಂಡು ಬಂದಿದ್ದ (ಎಳೆಕ. ೧೫). [ಅಕಲು (< ಅಕ್ಕಲ್ಲು$_2$) + ಹಾಕು (< ಪಾಯ್ಕು$_1$)]

ಅಕಲೆಕ (ಗು). ಒಬ್ಬೊಬ್ಬರಿಗೂ ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ಸಲ್ಲತಕ್ಕ (?): ತಾಯ ಮಕಳೊಳಗೆ ಆರೊಬರು ತಮಗೆ ಅಕಲೆಕ ಪಾಲು ಉಂಟೆಂದು (ಸೌಇಎ. ೧೯೩೦, ಉಡುಪಿ. ೫೯೯-೫೩; 1465). [?. / ಹಿಂ. ಅಕೇಲಾ]

ಅಕಲ್ಕಾರೆ 'ಅಕ್ಕಲಕರೆ' ನೋ.

ಅಕಲ್ಪ (ಗು). ೧. ಶಾಸ್ತ್ರೋಕ್ತವಲ್ಲದ. 'ಅಕಲ್ಪಭಸ್ಮ' ಪರಾ. (ನಾ). ೨. ಯಾವ ಕಟ್ಟಳೆಗೂ ಒಳಪಡದವನು: ಪಾರ್ವತೀಪತಿ ಕಣ್ಣಪನ ನೊಡನೊಡನೆ ಬಿಗಿದಪ್ಪಿ ನಿರ್ವಿಕಲ್ಪಾಕಲ್ಪ ಕೇಳು ಚತುರ್ವಿಧದ ಪದವಿಗಳು ಮೊದಲಹ ಸರ್ವಭೋಗ ಸುಖಂಗಳಂ ಕೊಡುವೆನು (ಬಸಪು. ೧೮-೧೦೦). [ಸಂ.]

ಅಕಲ್ಪಭಸ್ಮ (ನಾ). [ವೀಶೈ] "ಮಂತ್ರಹೀನರಿಂದ ಸಂಪಾದಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಭಸ್ಮವೇ ಅಕಲ್ಪಭಸ್ಮವು" (ಅಷ್ಟಾವಿ. ೪). [ಅಕಲ್ಪ + ಭಸ್ಮ]

ಅಕಲ್ಪಿತ (ಗು). ೧. ಕಲ್ಪಿತವಲ್ಲದ. ೨. ನಿರೀಕ್ಷಿಸದೆ ಇದ್ದ; ಅನಿರೀಕ್ಷಿತ: ಆದರೆ ಅಕಲ್ಪಿತವಾಗಿ ಈ ವಿಚಾರವೇ ಈಗ ಮತ್ತೆ ಅವರೆದುರಿಗೆ ಬಂದು ನಿಂತಿತ್ತು (ಸಮಜೀ. ೩೭). [ಸಂ.]

ಅಕಲ್ಮಷ (ಗು). ಕಲ್ಮಷವಿಲ್ಲದ; ಶುದ್ಧ. [ಸಂ.]

ಅಕಲ್ಯಾಣ (ನಾ). ೧. ಅಶುಭ. ೨. ಕೇಡು. [ಸಂ.]

ಅಕಶೇರು (ಗು). ಕಶೇರು ಇಲ್ಲದ; ಬೆನ್ನುಮೂಳೆಯಿಲ್ಲದ (ಪ್ರಾಣಿ): ಮೂಡಿತೊಂದಕಶೇರು ಕಶ್ಮಲ ಸರೀಸೃಪಂ ಮಂಜೆ ಮೈಗೊಂಡಂತೆ ವೋಲ್ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೨೬೪-೩೮). [ಸಂ.]

ಅಕಸಾಲ 'ಅಕ್ಕಸಾಲೆ' ನೋ.

ಅಕಸಾಲಿಕೆ 'ಅಕ್ಕಸಾಲಿಕೆ' ನೋ.

ಅಕಸಾಲಿಗ 'ಅಕ್ಕಸಾಲಿಗ' ನೋ.

ಅಕಸಾಲೆ 'ಅಕ್ಕಸಾಲೆ' ನೋ.

ಅಕಸಾಲೆವಾಳು (ನಾ). ಅಕ್ಕಸಾಲೆಗೆ ವೃತ್ತಿಯಾಗಿ ಬಿಟ್ಟ ಭೂಮಿ (?): ಬಡ್ಡಗಿವಾಳ ಬಿಣ್ಣೋಜಗೆ ಕೊಟ್ಟ ಮತ್ತ ೫ ಅಕಸಾಲೆವಾಳು ದಾಳಿಗೆ ಮತ್ತ ೫ (ಸೌಇಇ. IX-i, ೧೨೩-೨೬; 1059). [ಅಕಸಾಲೆ (< ಅಕ್ಕಸಾಲೆ) + ಬಾಳ್ಳು$_2$ (< ಬಾಟ್ಟ್$_2$?)]

ಅಕಸ್ಮಾತ್ (ಅ). ಇದ್ದಕ್ಕಿದ್ದಹಾಗೆ; ಅನಿರೀಕ್ಷಿತವಾಗಿ; ಹಠಾತ್ತಾಗಿ: ಅಕಸ್ಮಾತ್ ಅವರು ಅಲ್ಲಿಗೇ ಬಂದರು (ರೂಢಿ).

ಅಕಸ್ಮಾತ್ತಾಗಿ = ಇದ್ದಕಿದ್ದಂತೆಯೇ: ಅಕಸ್ಮಾತ್ತಾಗಿ ಸನ್ನಿಪಾತಜ್ವರ ಬಂದು ನಮ್ಮ ಜೀವನದ ಆಧಾರಸ್ತಂಭವಾಗಿದ್ದ ನನ್ನ ತಂದೆಯವರು ತೀರಿಕೊಂಡರು (ಮುಂಗಾಮು. ೧೭); ಅಕಸ್ಮಾತ್ತಾಗಿ ಅವನೂ ಅವಳ ಕಡೆಗೆ ಕಣ್ಣು ಹಾಯಿಸಿದನು (ರಂಗರೋ. ೨೬). [ಸಂ.]

ಅಕಸ್ಮಾತ್ತು (ಅ). = ಅಕಸ್ಮಾತ್. [ಸಂ. ಅಕಸ್ಮಾತ್]

ಅಕಳಂಕ 'ಅಕಲಂಕ' ನೋ.

ಅಕಳಂಕತನ (ನಾ). ಕಳಂಕವಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ: ರಾಜರಲ್ಲಿ ಹೊಕ್ಕು ಮತ್ತೆ ಅವರಾಗುಚೇಗೆಯ ಹೇಳಬೇಕು. ಬೇಗೆಯ ಅಳವಿನಲಿ ಹೊಕ್ಕು ಮತ್ತೆ ಸೊಡೆಗಂಜಲೇಕೆ? ಸುಖವ ಮಚ್ಚಿ ಅಖಿಳರೊಳಗೆ ಬೆರಸಿದ ಮತ್ತೆ ಅಕಳಂಕತನ ಉಂಟೇ? ಇಂತೀ ಬಕಧ್ಯಾನಿಗಳ ಧ್ಯಾನ ಮಕರನ ಒಲುಮೆಯಂತೆ (ಮೋಳಿಮಾ. ೫೦-೨೦೭). [ಅಕಳಂಕ (= ಅಕಲಂಕ) + -ತನ]

ಅಕಳಂಕನೀಱ (ನಾ). ೧. ಯಾವ ದೋಷವೂ ಇಲ್ಲದ ಸೌಂದರ್ಯ

ಉಳ್ಳವನು. ೨. ಒಂದು ಬಿರುದು: ಮಾಟೂರ ವಂಶೋದ್ಭವನಕಳಂಕ ನೀಜಂ . . . ಶ್ರೀಮದ್ಮಾಚಿಯರಸಂ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೭೦–೫ ; 938). [ಅಕಳಂಕ (= ಅಕಲಂಕ) + ನೀಜ]

ಅಕಳಚಕಳ, ಅಕಳಸಕಳ$_1$ (ನಾ). ಚಕ್ಕಲಗುಳಿ (ಕಿ). **ಅಕಳಸಕಳ$_1$** (ಕಿ). [ಅನ್ಯ. ?]

ಅಕಳಸಕಳ$_1$ 'ಅಕಳಚಕಳ' ನೋ.

ಅಕಳಸಕಳ$_2$, ಅಕಳಾಸಕಳಾ (ಅ). (ಉಕ) ಅವ್ಯವಸ್ಥಿತವಾಗಿ; ಯದ್ವಾತದ್ವಾ (?): ಕಕ್ಕಾ ಕ್ಷಮಿಸಿರಿ, ಅಪ್ಪ ಸಿಟ್ಟಿನ ಭರದಲ್ಲಿ ಏನಽ ಅಕಳಸಕಳ ಅಂದರೂ (ಬಾಂಡಾಯ. ೮). **ಅಕಳಾಸಕಳಾ** : ಅವ ನಾರೋ ಕನ್ನಡ ಶಾಲಾಮಾಸ್ತರನಂತೆ– ನನ್ನನ್ನು ಅಕಳಾಸಕಳಾ ಬೈದು ಬಿಟ್ಟ (ಹನ್ನೊಂದ. ೧೩೫). [ಅನ್ಯ.?]

ಅಕಳಾಸಕಳಾ 'ಅಕಳಸಕಳ$_2$' ನೋ.

ಅಕಳೆತಿ (ನಾ). ಒಬ್ಬ ವ್ಯಕ್ತಿಯ ಹೆಸರು : ಕೆಜೆ ಕಟ್ಟಿಸಿದೋರ್ ಅಕಳೆತಿಗಳ್ ಅವರ ಮಕ್ಕಳ್ ಅಲ್ಲಗನು ದಾಱಿಗನು ಸಪುತ್ರರ್ಕಳ್ (ಎಕ. XVI, ಪಾವುಗ. ೧೨–೬ ; 754). [?]

ಅಕಾಂಡ (ಗು). ೧. ತಾಳು ಇಲ್ಲದ (ಮರ ಇತ್ಯಾದಿ). ೨. ಅನಿರೀಕ್ಷಿತ; ಆಕಸ್ಮಿಕ. [ಸಂ.]

ಅಕಾಂಡಜಳದ (ನಾ). ಅನಿರೀಕ್ಷಿತವಾದ ಮೋಡ : ಕೆಲದ ಪುಂಡರೀಕದೊಳ್ ಮಂಡಳಿಸಿದ ಮರಾಳಮಂಡಳಿಗಕಾಂಡಜಳದ ಮಂಡಳಶಂಕೆಯಂ ಭೋಂಕನಾಗಿಸಿ ಮೇಗಣ್ಗೆ ಪಾಱಿಸಿ ಪರಕಲಿಸಿ ಪಾಡುವ ಪಜಮೆವಱಿಗಳಿಂ (ರಾಜಶೇ. ೨–೭೬ ವ). [ಅಕಾಂಡ + ಜಳದ (= ಜಲದ)]

ಅಕಾಂಡತಾಂಡವ (ನಾ). ೧. (ಪಾಂಡಿತ್ಯ, ಆಗ್ರಹ ಮೊದಲಾದವುಗಳ) ಅಪ್ರಕೃತವೂ ಅಸಂಬದ್ಧವೂ ಆದ ಪ್ರದರ್ಶನ: ಅಕಾಂಡತಾಂಡವಾರಂಭ ಶೌಂಡ ಶಿಖಂಡಿ ಮಂಡಳಮುಮಂ (ಆದಿಪು. ೪–೫೪ ವ). ೨. ಹುಚ್ಚು ಕುಣಿತ. ೩. ರೇಗಾಟ (ಉಕ) : ಮೊದಲೇ ಸತ್ಯಸಂಗತಿಯನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದರೆ ಅಕಾಂಡತಾಂಡವವಿರಲಿಲ್ಲ (ಜಯಂತ. ೪೩).
[ಅಕಾಂಡ + ತಾಂಡವ]

ಅಕಾಮನಿರ್ಜರೆ (ನಾ). [ಜೈನ] ವ್ಯಕ್ತಿಯ ಉದ್ದೇಶವಿಲ್ಲದೆ ತನ್ನಷ್ಟಕ್ಕೆ ತಾನೇ ಆಗುವ ನಿರ್ಜರೆ : ಚಾರನಿರೋಧ . . . ಮಲಧಾರಣ ಪರಿತಾಪಾದಿ ಪರೀಷಹಂಗಳ್ ಸ್ವೇಚ್ಛಾರಹಿತ ನಿರ್ಜರಣಕಾರಣಮಪ್ಪುದಱಿಂ ಅಕಾಮನಿರ್ಜರೆ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೨೬೩).
[ಸಂ. ಅಕಾಮನಿರ್ಜರಾ (ಅಕಾಮ + ನಿರ್ಜರಾ)]

ಅಕಾಮಿಕ (ನಾ). ಇಚ್ಛೆಯಿಲ್ಲದ ವ್ಯಕ್ತಿ : ಸಕಳಪರಿಗ್ರಹಮಂ ಬಿಟ್ಟಕಾಮಿಕಂ ಯೋಗಯುಕ್ತನೆನಿಪಂ (ಸಮಪ. ೮–೧೭೯). [ಸಂ.]

ಅಕಾಯ (ಗು). ೧. ಶರೀರವಿಲ್ಲದ. ೨. ಶರೀರಾಭಿಮಾನವಿಲ್ಲದ : ಶಿವತತ್ತ್ವವೊಂದರಲ್ಲಿ ಚಿತ್ತವುಳ್ಳದಾಗಿ ಮಿಗೆ ದೃಢವಾದ ಭಕ್ತಿಯಿಂದ ಹೋದಂಥಾ ದೇಹೇಂದ್ರಿಯ ಮೊದಲಾದವಱೊಡತಣ ಸಂಗವುಳ್ಳಾತನು ಅಕಾಯನೆಂದು ಹೇಳಲ್ಪಡುತ್ತಿಹನು (ಕೈವಟೀ. ೪೧). 'ಅಕಾಯಚರಿತ' ಪರಾ. (ನಾ). ೩. ಶರೀರಾಭಿಮಾನವಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ : ಕಾಯದೊಳಗೆ ಅಕಾಯವಾಯಿತ್ತು (ಮಹಾಸಾ. ೨೨೬). [ಸಂ.]

ಅಕಾಯಚರಿತ (ಗು). ಶರೀರದ ಮೇಲೆ ಅಭಿಮಾನವಿಲ್ಲದೆ ವರ್ತಿಸುವ : ಆವ ಮದವೆಂಬುದಿಲ್ಲ ನೀನವಗ್ರಹಿಸಿದ ಕಾರಣ ಚೆನ್ನಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಜುನಯ್ಯಾ, ನಿಮ್ಮ ಶರಣನು ಅಕಾಯಚರಿತನಾಗಿ (ಮಹಾಸಾ. ೧೧೯).
[ಅಕಾಯ + ಚರಿತ]

ಅಕಾಯಸ್ಥಲ (ನಾ). [ವೀಶೈ] ಶರೀರದ ಸಂಬಂಧವಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆಯನ್ನು ಪಡೆಯುವ ಕ್ರಮವನ್ನು ವಿವರಿಸುವ ಸ್ಥಲ: ಮಾಹೇಶ್ವರಂಗೆ ಲಿಂಗಕಾಯಮಥನದಿಂದ ದೇಹಕ್ಕೆ ನಿರ್ದೇಹಭಾವವು ಹೇಗೆ ಹಿಂಗೆಂಬ ಆಕಾಂಕ್ಷಾವುಂಟಾಗುತ್ತಿರಲಾಗಿ ಮುಂದೆ ಅಕಾಯಸ್ಥಲವೆಂದು ಹೇಳಲ್ಪಡುತ್ತಿದ್ದಿತ್ತು (ಕೈವಟೀ. ೪೦). [ಅಕಾಯ + ಸ್ಥಲ]

ಅಕಾರ (ನಾ). [ವ್ಯಾಕ] = ಅ$_1$. [ಸಂ.]

ಅಕಾರಣ (ಗು). ಕಾರಣವಿಲ್ಲದ ; ಉದ್ದೇಶವಿಲ್ಲದ. [ಸಂ.]

ಅಕಾರಣಂ (ಅ). ಕಾರಣವಿಲ್ಲದೆ; ನಿಷ್ಕಾರಣವಾಗಿ : ನಿಮಗಿಂತು ಸಾವುಮೇತಜದಿನಕಾರಣಂ ನೆಱೆಯೆ ಸಂಭವಿಸಿರ್ದುದೊ ಕುಂಭಸಂಭವಾ (ಗದಾಯು. ೪–೪೯). [ಸಂ.]

ಅಕಾರಪ್ರಣಮ (ನಾ). [ವೀಶೈ] ಪ್ರಣವದಲ್ಲಿಯ ಅಕಾರ; ಓಂಕಾರದ ಮೊದಲ ಅಂಶವಾದ ಅಕಾರ : ಓಂಕಾರ ಪ್ರಣಮದ ತಾರಕಾಕೃತಿ ಮತ್ತು ದಂಡಕಾಕೃತಿಗಳು ಅಕಾರಪ್ರಣಮದಲ್ಲಿ ಸಂಬಂಧಪಡುತ್ತವೆ (ಶಿವಾಕೋ. ೧೯೧).
[ಸಂ. ಅಕಾರಪ್ರಣವ (ಅಕಾರ + ಪ್ರಣವ)]

ಅಕಾರಾಂತ (ಗು). [ವ್ಯಾಕ] 'ಅ' ಎಂಬ ವರ್ಣದಿಂದ ಕೊನೆಗೊಳ್ಳುವ (ಶಬ್ದ) : ಉದಾ— ಮನುಷ್ಯ, ನೆಲ ಇತ್ಯಾದಿ.
[ಅಕಾರ + ಅಂತ್ಯ]

ಅಕಾರಾಂತತೆ (ನಾ). [ವ್ಯಾಕ] 'ಅ' ಎಂಬ ವರ್ಣದಿಂದ ಕೊನೆಗೊಳ್ಳುವಿಕೆ. [ಸಂ. ಅಕಾರಾಂತತಾ]

ಅಕಾರಾಂತತ್ವ (ನಾ). [ವ್ಯಾಕ] = ಅಕಾರಾಂತತೆ. [ಸಂ.]

ಅಕಾರ್ಯ$_1$ (ನಾ). ಮಾಡಬಾರದ ಕೆಲಸ; ಕೆಟ್ಟ ಕೆಲಸ. [ಸಂ.]

ಅಕಾರ್ಯ$_2$ (ನಾ). ವಿಷ್ಣುವಿನ ಕೆಲಸ. 'ಅಕಾರ್ಯಪ್ರಯುಕ್ತ' ಪರಾ. [ಅ$_8$ + ಕಾರ್ಯ]

ಅಕಾರ್ಯಪ್ರಯುಕ್ತ (ನಾ). ೧. ಕೆಟ್ಟಕೆಲಸದಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿದವನು. ೨. ವಿಷ್ಣುವಿನ ಕೆಲಸದಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿದವನು. ೧,೨ : ಬಹುವಕ್ತ್ರಂ ಪದ್ಮಗರ್ಭಂ ದನುಜಗುರು ಗುರುದ್ವೇಷಿ ಜೀವಂ ಸುರಾಧೀಶಹಿತಾತ್ಮಂ ಸುಪ್ರವೃದ್ಧೋದ್ಧವನೆನಿಪವನುಂ ತಾನಕಾರ್ಯಪ್ರಯುಕ್ತಂ ಮಹಿಯೊಳು ಪೋಲ್ವನ್ನನಾವಂ ತನಗೆನೆ ನೆಗಳ್ದಂ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೧೪೦–೫೬ ; 1198). [ಅಕಾರ್ಯ$_{1,2}$ + ಪ್ರಯುಕ್ತ]

ಅಕಾಲ (ನಾ). ಕಾಲವಲ್ಲದ ಕಾಲ ; ಸರಿಯಲ್ಲದ ಕಾಲ. [ಸಂ.]

ಅಕಾಲಫಲ (ನಾ). ಕಾಲವಲ್ಲದ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಬಿಟ್ಟ ಹಣ್ಣು.
[ಅಕಾಲ + ಫಲ]

ಅಕಾಲಮರಣ (ನಾ). ಸರಿಯಾದ ಕಾಲಕ್ಕಿಂತ ಮುಂಚೆ, ಅಲ್ಪಾಯುಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ, ಉಂಟಾಗುವ ಸಾವು. [ಅಕಾಲ + ಮರಣ]

ಅಕಾಲವರಿಷ (ನಾ). = ಅಕಾಲವರ್ಷ ೨ : ಸ್ವಸ್ತಿಶ್ರೀ ಅಕಾಲವರಿಷ ಭಟಾರರಾ ಪೃಥುವಿ ರಾಜ್ಯಂಗೆಯೆ (ಎಇ. VI, ೧೯೦–೧ ; 765).
[ಸಂ. ಅಕಾಲವರ್ಷ (ಅಕಾಲ + ವರ್ಷ)]

ಅಕಾಲವರ್ಷ (ನಾ). ೧. ಕಾಲವಲ್ಲದ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಬರುವ ಮಳೆ. ೨. ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟ ರಾಜರ ಹೆಸರುಗಳಲ್ಲಿ ಅಥವಾ ಬಿರುದುಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು. [ಅಕಾಲ + ವರ್ಷ]

ಅಕಾಲವೃಷ್ಟಿ (ನಾ). = ಅಕಾಲವರ್ಷ ೧. [ಅಕಾಲ + ವೃಷ್ಟಿ]

ಅಕಾಲಿಕ (ಗು). ಯುಕ್ತವಲ್ಲದ ಕಾಲದ : ನೀವು ಈಗ ಅಧಿಕಾರವನ್ನು ಬಿಡುವುದು ಅಕಾಲಿಕವಾಗುತ್ತದೆ (ರೂಢಿ). [ಸಂ.]

ಅಕಾಲೀನ (ಗು). ಯುಕ್ತವಲ್ಲದ ಕಾಲದ ; ಕಾಲಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಪಡದ: ಆ ಕಾಲಕ್ಕುಕ್ತವಾದ ವೃತ್ತಿಗಳೇ ಈ ಕಾಲಕ್ಕೂ ಸಾಧ್ಯವಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ವೃತ್ತಿತತ್ತ್ವವೇನೂ ಅಕಾಲೀನವಲ್ಲ (ಆರ್ಯಧ. ೮೪). [ಸಂ.]

ಅಕಾಳಿ 'ಅಕ್ಕಾಳೆ' ನೋ.

ಅಕಿಂಚನ (ಗು). ೧. ಏನೊಂದೂ ತನ್ನ ಬಳಿ ಇಲ್ಲದ. (ನಾ). ೨. ತೀರ ಬಡವ. [ಸಂ.]

ಅಕಿಂಚನಜೀವನ (ನಾ). ತೀರ ಬಡತನದ ಜೀವನ; ದರಿದ್ರ ಜೀವನ: ರಾಜ್ಯವನಾಳಬಲ್ಲವನು ಈ ಅಕಿಂಚನಜೀವನವನು ಬಯಸುವನಲ್ಲ (ನವರಾ. V, ೧೯). [ಅಕಿಂಚನ + ಜೀವನ]

ಅಕಿಂಚನತೆ (ನಾ). = ಅಕಿಂಚನತ್ವ. [ಸಂ. ಅಕಿಂಚನತಾ]

ಅಕಿಂಚನತ್ವ (ನಾ). ೧. ಅಧಿಕವಾದ ಬಡತನ. ೨. [ಜೈನ] ಜೈನ ಯತಿಗಳ ಒಂದು ವ್ರತ. [ಸಂ.]

ಅಕಿಂಚಿತ್ಕರ (ಗು). ೧. ಏನನ್ನೂ ಮಾಡದ: ಅಲ್ಲಿರ್ಪ ಮಹಾನಾಗಂ ಆತನ ಪುಣ್ಯಪ್ರಭಾವದಿಂ ಅಕಿಂಚಿತ್ಕರನಾಗೆ ನಾಗಶಯನದೊಳ್ ಪಟ್ಟರ್ದು (ಚಾವುಂಪು. ೬೮-೨೦). ೨. ಯಾವುದಕ್ಕೂ ಒದಗದ; ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಬಾರದ. [ಸಂ.]

ಅಕೀಕ (ನಾ). ಗೋಮೇಧಿಕ ಜಾತಿಯ ಒಂದು ರತ್ನಶಿಲೆ: ಅಕೀಕವು ಗೋಮೇದದ ಅವಾಂತರ ಜಾತಿಯುಂಟು (ಮುಂಬಯಿ. ೬-೪೬).

[← ಅರ. ಪಾರ. ಹಿಂ. ಮರಾ. ಅಕೀಕ್. / ತಮಿ. ಅಕ್ಕಿಕ್ಕಲ್; ತುಳು. ಅಕ್ಕೀಕ]

ಅಕುಟಿಲ (ಗು). ೧. ಡೊಂಕಲ್ಲದ; ವಕ್ರವಲ್ಲದ. ೨. ನೇರವಾದ; ಮೋಸವಿಲ್ಲದ. [ಸಂ.]

ಅಕುಟಿಲಾಂತಃಕರಣ (ನಾ). ೧. ನಿಷ್ಕಪಟವಾದ ಮನಸ್ಸು. ೨. ನಿಷ್ಕಪಟವಾದ ಮನಸ್ಸು ಉಳ್ಳವನು. 'ಅಕುಟಿಲಾಂತಃಕರಣತನ' ಪರಾ. [ಅಕುಟಿಲ + ಅಂತಃಕರಣ]

ಅಕುಟಿಲಾಂತಃಕರಣತನ (ನಾ). ನಿಷ್ಕಪಟವಾದ ಮನಸ್ಸುಳ್ಳ ಸ್ಥಿತಿ: ಅಕುಟಿಲಾಂತಃಕರಣತನ ಬಾಧಕವಲೇ ಗರುವರಿಗೆ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೧೯-೪೪).

[ಅಕುಟಿಲಾಂತಃಕರಣ + -ತನ]

ಅಕುತೋಭಯ (ಗು). ೧. ಎತ್ತಣ ಭಯವೂ ಇಲ್ಲದ (ಸ್ಥಿತಿ, ವ್ಯಕ್ತಿ ಇತ್ಯಾದಿ). (ನಾ). ೨. ಮೋಕ್ಷ: ನಿಜದಕುತೋಭಯದ ಗತಿಯ ಒಲುವ ಯೋಗಿಗಳಿಂಗೆ ನೃಪ ನಿರ್ಮಲ ಸುನಿಶ್ಚಿತಯೋಗವಿದೆಲಾ ಜಲಜನಾಭನ ನಾಮಕೀರ್ತನವೆಂದನಾ ಮುನಿಪ (ನಿಭಾಗ. ೨-೧-೧೭).

[ಸಂ. (ಅ- + ಕುತಃ + ಭಯ)]

ಅಕುತೋಭಯನಿವಾಸ (ನಾ). ಮೋಕ್ಷಸ್ಥಾನ: ಖಟ್ವಾಂಗಾಖ್ಯವರ ರಾಜರುಷಿ . . . ಅಕುತೋಭಯನಿವಾಸವ ಬೆರಸಿ ನಿಜಸುಖಪೂರ್ಣನಾದನು (ನಿಭಾಗ. ೨-೧-೧೯). [ಅಕುತೋಭಯ + ನಿವಾಸ]

ಅಕುಪಿತ (ಗು). ಕೋಪಿಸಿಕೊಂಡಿಲ್ಲದ. [ಸಂ.]

ಅಕುಪ್ಯ (ನಾ). ಹೀನವಲ್ಲದ ಲೋಹ; ಚಿನ್ನ ಅಥವಾ ಬೆಳ್ಳಿ. [ಸಂ.]

ಅಕುಲ (ಗು). ಕುಲವಿಲ್ಲದ; ಹೀನಕುಲದ. [ಸಂ.]

ಅಕುಲಜ (ನಾ). ಸತ್ಕುಲದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿಲ್ಲದವನು; ಹೀನಕುಲದವನು: ಕುಲಜನಾಗಲಕುಲಜನಾಗಲಿ ಜಲರುಹಾಕ್ಷನ ನಾಮಕೀರ್ತನದೊಳಗೆ ಬದುಕುವನಾವನಾತನೆ ಸುಕೃತಿಯೆಂಬವನು (ಕುವ್ಯಾಉ. ೩-೧೨೩). [ಸಂ.]

ಅಕುಲೀನೆ (ನಾ). ೧. ಸತ್ಕುಲದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿಲ್ಲದವಳು; ಹೀನಕುಲದವಳು. ೨. ಭೂಮಿಯ ಸ್ಪರ್ಶವಿಲ್ಲದವಳು. ೧,೨: ಮಲಯ ಮೇಖಲೆಯಂತೆ ಚಂದನಪಲ್ಲವಾವತಂಸೆಯುಂ . . . ದಿವ್ಯಕಾಂತೆಯಂತಕುಲೀನೆಯುಂ . . . ಯಕ್ಷಾಧಿಪಲಕ್ಷ್ಮಿಯಂತಳಕೋದ್ಭಾಸಿಯೆನಿಸಿ ದೇಜುಂಜವ್ವನೆಯ ರೂಪಾತಿಶಯಮನೆಮೆಯಿಕ್ಕದೆ ಶೂದ್ರಕಂ ನೋಡುತ್ತ ಮತಿವಿಸ್ಮಿತಚಿತ್ತನಾಗಿ (ಕಾದಂಪೂ. ೪೯).

[ಸಂ. ಅಕುಲೀನಾ (ಅ- + ಕುಲೀನಾ; ಅ- + ಕು + ಲೀನಾ)]

ಅಕುಶಲ (ಗು). ೧. ಕೌಶಲವಿಲ್ಲದ. ೨. ಅಮಂಗಳವಾದ [ಸಂ.]

ಅಕೂಪಾರ (ನಾ). ೧. ಸಮುದ್ರ. ೨. ದೊಡ್ಡ ಆಮೆ. ೩. ಆದಿಕೂರ್ಮ. ೪. ಸೂರ್ಯ. ೫. ಕಲ್ಲಿನ ಮೊರಡಿ; ಬಂಡೆ. [ಸಂ.]

ಅಕೂಬಾರ (ನಾ). = ಅಕೂಪಾರ ೧: ಈ ಬಹಳ ರತ್ನರಾಜದಕೂಬಾರಾ ವೃತಧರಿತ್ರಿಯಿಾ ಕೃತಿರತ್ನಕ್ಕೇಬೆಲೆಯೆನಿಸಿದುದೆನೆ (ಲೀಲಾವ. ೧೪-೧೪೫).

[ಸಂ. ಅಕೂವಾರ]

ಅಕೃತ (ಗು). ೧. ಮಾಡಲ್ಪಡದ; ಮಾಡಿಲ್ಲದ. ೨. ಕೃತಕವಲ್ಲದ. (ನಾ). ೩. ಸಿದ್ಧವಾಗಿಲ್ಲದ ಅಡಿಗೆ. ೪. ಲೋಹದ ಅದಿರು ಮುಂತಾದವು. [ಸಂ.]

ಅಕೃತಕ (ಗು). ಕೃತಕವಲ್ಲದ; ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಾದ. [ಸಂ.]

ಅಕೃತ್ಯ (ಗು). ೧. ಮಾಡಲು ಯೋಗ್ಯವಲ್ಲದ. (ನಾ). ೨. ಕೆಟ್ಟ ಕೆಲಸ. [ಸಂ.]

ಅಕೃತ್ರಿಮ (ಗು). ೧. ಮಾಡಿದ್ದಲ್ಲದ; ಕೃತಕವಲ್ಲದ; ಸಹಜ. ೨. ಮೋಸವಿಲ್ಲದ; ನಿಷ್ಕಪಟವಾದ; ನಿರ್ವಂಚನೆಯಾದ. [ಸಂ.]

ಅಕೃಷ್ಟ (ಗು). ಉಳದ; ಬೇಸಾಯ ಮಾಡದ. 'ಅಕೃಷ್ಟಪಚ್ಯ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅಕೃಷ್ಟಪಚ್ಯ (ಗು). ಉತ್ತು ಬೇಸಾಯ ಮಾಡದೆ ಬೆಳೆಯನ್ನು ಕೊಡುವ (ಭೂಮಿ): ಕಲ್ಪವೃಕ್ಷಪರಿಕ್ಷಯದೊಳ್ ಪ್ರಜಾಜೀವನೋಪಾಯಹೇತುಗಳಕೃಷ್ಟಪಚ್ಯಂಗಳಾಗಿ (ಆದಿಪು. ೯-೭೨ ವ); ಮದನಕ್ಷೇತ್ರಮಕೃಷ್ಟಪಚ್ಯಮಿದು ಕಣ್ಬೇಟಕ್ಕನಾಯಾಸಲಬ್ಧಿ . . . ಎನೆ ಚೆಲ್ವಾದತ್ತು ಚಂದ್ರಾತಪಂ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೭-೮೫).

[ಸಂ. ಅಕೃಷ್ಟಪಚ್ಯಾ (ಅಕೃಷ್ಟ + ಪಚ್ಯಾ)]

ಅಕೃಷ್ಣಕರ್ಮ (ನಾ). ೧. ಕಳಂಕವಿಲ್ಲದ ಕೆಲಸ; ಒಳ್ಳೆಯ ಕೆಲಸ. ೨. ಕೆಟ್ಟ ಕೆಲಸವನ್ನು ಮಾಡದವನು; ಪಾಪ ಮಾಡದವನು:

[ಸಂ. ಅಕೃಷ್ಣಕರ್ಮನ್ (ಅಕೃಷ್ಣ + ಕರ್ಮನ್)]

ಅಕೊ 'ಅದೆಕೊಳ್' ನೋ.

ಅಕ್ಕ1, ಅಕ1, ಅಕ್ಕಳ್ (ನಾ). ೧. ಹಿರಿಯ ಸಹೋದರಿ: ತಮ್ಮಕ್ಕನಂ ಕಾಣಲ್ ಪೋದಾತಂ (ಪಂಪಭಾ. ೮-೫೮ ವ); ತಮ್ಮಕ್ಕನತ್ತಿಮಬ್ಬೆಯಲ್ಲಿಗೆ ಗುಂಡಮಬ್ಬೆ ಬಂದು (ಅಜಿಪು. ೧-೪೬ ವ); ಆತನ ಅಕ್ಕ ಸಿರಿಯಬ್ಬೆ ಪರಲೋಕವಿನೆಯಂ ಮಾಡಿ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೪೬-೬; 1008); ಹಿಂಗದೆಯಕ್ಕತಂಗಿಯರ ಮೇಳದಲಿ ಪುರಾಂಗನಾಜನವೈದಿದುದು (ಕಂನವಿ. ೨೧-೨೨); ಅಕ್ಕನ ಹಗೆ ಭಾವನ ನಂಟು (ಗಾದೆ); ಅಕ್ಕನ ಬಂಗಾರವಾದರೂ ಅಕ್ಕಸಾಲೆ ಬಿಡ (ಗಾದೆ). ೨. (ಗೌರವಾರ್ಥದಲ್ಲಿ) ಹೆಂಗಸು: ಗಾಂಧಾರಿವೆಸರಿನಕ್ಕಂಗಳು ತಾಂ (ಪುಣ್ಯಾಸ್ರ. ೨-೪೬); ಮನೆಯೊಳಗಕ್ಕಂದಿರನುವೆ (ಜಯಕಾ. ೧-೨೦). ೩. ಹೆಂಗಸರನ್ನು ಸಂಬೋಧಿಸುವಾಗ ಸರ್ವಸಾಧಾರಣವಾಗಿ ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಮಾತು (ಅವ್ವ, ಅಮ್ಮ ಎಂಬಂತೆ): ಅಕ್ಕ ಪೇಳೂರೊಳಿಂ ನುಡಿವೋ ಬೇಸಱಂ (ಆದಿಪು. ೩-೩೧); ಲತಾಂಗಿ ನೊಂದಿನಿಸುಮಲ್ಲಿರದಕ್ಕನ ಬರ್ಪಬಟ್ಟೆಯಂ ನೋಡುವಮೇಱಿಮೆಂದು (ಕಾದಂಉ. ೯೫); ಅಕ್ಕ ನಿನ್ನಂ ತಾರೀ ಜಗದೊಳಡಬಲ್ಲರ್ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೫-೯೮); ಬನ್ನಿರೆ ಅಕ್ಕಗಳು, ಹೋಗಿರೆ ಆಲದ ಮರಕ್ಕೆ! (ಬಸವ. ೫೬೨); ಅಕ್ಕ ಕೇಳವ್ವ ಅಕ್ಕಯ್ಯ ನಾನೊಂದ ಕನಸ ಕಂಡೆ (ಮಹದೇ. ೧೫-೨); ತರಳೆ ನಿನ್ನಂ ನಂಬಿ ಹೋದಪೆವಕ್ಕ ಚೆನ್ನಕ್ಕ (ಬಸಪು. ೧೪-೩); ಅಕ್ಕ ಬಪ್ಪೆನು ಬಿಡು ಸೆಜಗ (ಭರಚ. ೩೬-೩೫). ೪. ಹೆಂಗಸಿನ ಹೆಸರಿನ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ (ಅವ್ವ, ಅಮ್ಮ ಎಂಬಂತೆ) ಸೇರುವ ಮಾತು: ಉದಾ—ನಂಬಿಯಕ್ಕ, ಮಹದೇವಿಯಕ್ಕ, ರಾಮಕ್ಕ. ೫. ಅಪೂರ್ವವಾಗಿ ಗಂಡಸರ

ಹೆಸರಿನ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಸೇರುವ ಮಾತು : ಮಾರಳ್ಳ ಅರಸರ್ ಬನಮೂ (ನಾ)ಸಿ ಪಟ್ಟಣ್ಯಾಸಿರಮನಾಕೆ (ಎಇ. VI, ೧೬೩-೧; 780). **ಅಳ್ಳ** : ೧. ಬೆರಲ್ಗಳೊಪ್ಪಿರ್ದುವಾಯಕನಂಘ್ರಿಯುಗಳ ಪಲ್ಲವದಿ (ಮೋ ಹ ತ. ೩೬-೧೪). (ಮೋಹತ. ೧೬-೧೪, ೩೪-೦೯, ೩೫-೫, ೭೦-೨೦, ೭೩-೫೨, ೭೩-೬೩, ೪೦-೩೬ ನೋಗೆ) [ಅ + ಅಳ್ = ಆಯುಳ್ತ] ; ನಿರುತದಿಂದವರು ಕುಟಿಯಾಗಿ ಹಾಸುತಲಾಯಕನ ಕುಳ್ಳಿರಿಸಿ ಬಳಕ್ಕಂ (ಪ್ರಭು ಪು. ೯-೬೬) ; ಮುಪ್ಪಿನಲಿ ಜೈನನಿ ಸದಾಶಿವನ ಪತ್ನಿಗಂತಳಕರಣವನ್ನೆಯಾಯಕನೆನಿಪ್ಪುದನುದಾತ್ತರಿಸುವಂತೆ (ಸೌಂದಪು. ೧೩-೪೦) [ಈ + ಅಳ್ = ಆಯುಳ್ತ]. **ಅಳ್ಳಳ್** : ೧. 'ಅಳ್ಳಗೆ' ಪರಾ. ೨. : ಸೂಳೆಯರ ನೆಗಱ್ತಿ ನಾಡ ತನಗಱ್ಪು ದಲಕ್ಕಳೆ ಸೂಳೆಯಾಗಳೇ (ಪಂಪಭಾ. ೪-೯೪) ; ಕೊಂಡಿಮಾಡೀವಿಗಮೊಂದುತ್ತರಮಾದಳ್ ಕರ್ಣಂಬೆತ್ತಳ್ಳಳೆ [ಪಾಠಾಂ. ಕೃನೆ, ಕರ್ಣ] (ಪಂಪಭಾ. ೧೨-೧೨೫). ‖ ಬಹುವ. ಅಕ್ಕಂಗಳ್, ಅಳ್ಳಗಳು, ಅಕ್ಕಂದಿರ್, ಅಕ್ಕದಿರು, ಅಕ್ಕನವರು ಇತ್ಯಾದಿ. ‖ ಗೌರವವನ್ನು ಅಥವಾ ಪ್ರೀತಿಯನ್ನು ತೋರಿಸುವಾಗ ಅಕ್ಕಬ್ಬಿ, ಅಕ್ಕಣ್ಣಿ, ಅಕ್ಕಮ್ಮ, ಅಕ್ಕಯ್ಯ, ಅಕ್ಕವ್ವ ಮುಂತಾದ ಸಮಾಸ ರೂಪಗಳೂ ಉಂಟು.

ಅಳ್ಳ ತಂಗಿಯ ಕಲ್ಲು = ಹೊತೆಹೊತೆಯಾಗಿರುವ ಎರಡು ಕಲ್ಲುಗಳು. ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ದೊಡ್ಡದು, ಒಂದು ಚಿಕ್ಕದು. ಅಳ್ಳ ತಂಗಿಯ ಕಟ್ಟಿ = ಜೋಡಿಜೋಡಿಯಾಗಿರುವ ಕಟ್ಟೆಗಳು. ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ದೊಡ್ಡದು, ಒಂದು ಚಿಕ್ಕದು : ಈಕಾಲ್ಕಡಲು ಅಳ್ಳ ತಂಗಿಯ ಕಟ್ಟಿಯು ಬಳಗೆರೆಯೊಳಗಣ ಗುಡ್ಡದ ಪಡುವಣ ಕೊಡಿಯಗಲ್ದೋಗಡಿ (ಎಇ. VII, ಶಿವಮೊ. ೭೧-೬೭ : ೧೪೩೨).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಅಕ್ಕಾ, ಅಕ್ಕೈ, ಅಕ್ಕನ್, ಅಕ್ಕಾಳ್ ; ಮಲ. ಅಕ್ಕ ; ತುಳು. ಅಕ್ಕ, ಅಕ್ಕೆ ; ಕೊಡ. ಅಕ್ಕ ; ತೆಲು. ಅಕ್ಕ ; ಕೋಲಾ. ಅಕ್ಕಾ ಬಾಯೀ ; ಗೊಂಡಿ. ಅಕ್ಕಾ, ತಕ್ಕಾ. / ಸಂ. ಅಕ್ಕಾ = ತಾಯಿ, ಅಕ್ಕಾ = ಜ್ಯೇಷ್ಠಭಗಿಣಿ ; ಪ್ರಾ. ಅಕ್ಕಾ = ಸಹೋದರಿ]

ಅಕ್ಕ (ನಾ). ವಿನಕೆ ಎಂಬ ಮರ : ಅಕ್ಕ (ವಿನಕೆ) – ಮಧ್ಯಮ ಆಕಾರದ್ದು ; ಕಟ್ಟಿಗೆ ಮಿಂಚುಳ್ಳ ಹಳದಿ ; ಅದರಿಂದ ಹರಿವಾಣಗಳನ್ನು ಮಾಡುವರು (ಳಳಗಳ. ೩೫). [?]

ಅಕ್ಕಕ್ಕೆ (ಅ). ದುಃಖವನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ 'ಅಯ್ಯಯ್ಯೋ' ಎಂಬ ಅರ್ಥವುಳ್ಳ ಶಬ್ದ : ಚಿಕ್ಕವಂ ಕಂಬಾಗಿಗಳುಗುತಿರೆ ಬಿಕ್ಕಬಿಕ್ಕಿಯಳುತ್ತ ಹೋ ಅಕ್ಕಕ್ಕೆಯೆನುತಂ ಬಿದ್ದಲಂಕೈಯಂದೆ ಮುಚ್ಚುತ (ಬಸವ. ೫೦-೬). [ಅಕ್ಕ + ಅಕ್ಕ]

ಅಕ್ಕಕ್ಕೈನೆ (ಅ). ನಿಟ್ಟಿನೆ ; ಹಿಂದು ಮುಂದೆ ನೋಡದೆ (ಉಸಕ) : ಸುಖದುಃಖಮಿತ್ರಿತ ಭಾವನೆಯಿಂದ ಮಹಿಳೆಗಳ ಅಳ್ಳಕ್ಕನೆ ಹೋಗಲಾರದೆ ಅವಳು ನಿಂತಿದ್ದಳು (ಮುಳ್ಳುಬೇ. ೪). [?]

ಅಕ್ಕಚ್ಚಲು (ನಾ). = ಅಕ್ಕಿಗಂಜಿ ೧. 'ಅಕ್ಕಿಗರ್ಚು' ಪರಾ. [< ಅಕ್ಕಿಗರ್ಚು + ಅಲು (< ಅಲ್)]

ಅಕ್ಕಚ್ಚಿ (ನಾ). ಅಕ್ಕನನ್ನು ಪ್ರೀತಿಯಿಂದ ಅಥವಾ ಗೌರವದಿಂದ ನಿರ್ದೇಶಿಸುವ ಮಾತು. [ಅಳ್ಳ + ಅಚ್ಚಿ]. ‖ ತಮಿ. ಅಕ್ಕ್ಯಚ್ಚಿ]

ಅಕ್ಕಚ್ಚು 'ಅಕ್ಕಿಗರ್ಚು' ನೋಗೆ.

ಅಕ್ಕಚ್ಚುನೀರು (ನಾ). ಅಕ್ಕಿಯನ್ನು ತೊಳೆದ ನೀರು : ಅವಳಿದ್ದರೆ ಅಕ್ಕಚ್ಚುನೀರನ್ನಾದರೂ ಅವ್ವನಿಂದೆನಿಸಿ ಕುಡಿಯಬಲ್ಲೆನೆಂದೆ (ಸಣಕಾ. ೯). [ಅಕ್ಕಚ್ಚು (< ಅಕ್ಕಿಗರ್ಚು) + ನೀರು (< ನೀರ್)]

ಅಕ್ಕಜ 'ಅಬ್ಬಜ' ನೋಗೆ.

ಅಕ್ಕಜ್ಜ (ನಾ). ೧. ಭಯಮಿಶ್ರಿತವಾದ ಆಶ್ಚರ್ಯ ; ಬೆರಗು ; ಆಶ್ಚರ್ಯ ; ಸೋಜಿಗ : "ಅಕ್ಕಜಮೆಂಬ ಸೋಜಿಗದೋಳ್" (ಕರ್ನಾಶಿ. ೯೦) ; ಮಕ್ಕಳು ಪುಟ್ಟಿದ ಪದದೊಳು ಬೆಕ್ಕಸಬಟ್ಟರ್ ಮತ್ತರ್ಗಂ ಕಂಡಾಗಳ್ ಬೆಕ್ಕನೆಯವರ ಹೃದಯದೊಳರ್ದಕ್ಕಜಮಂ ಕಳೆದು ಕೀರ್ತಿಯಂ ಪ್ರಕಟಿಸಿದಂ (ಪಾರ್ಶ್ವ. ೩೮-೭೮) ; ಬಿಲುಚೆವೊಡೆಯ ರವದಕ್ಕಜದ ಕಾಲಾಕೊಡದಿಗಿತು (ಕುವ್ಯಾಶ. ೩-೪) ; ತನು ರೋಮದಿಕ್ಕೆಯೊಳನಂತಶತ ಕೋಟಿಬ್ರಹ್ಮಾಂಡಂಗಳಕ್ಕಜಮೆಸಲ್ ತಳ್ಳರುಂಟೆ (ಸಂದೀಮಾ.೧೧೦-೫೦). ೨. ಆಧಿಕ್ಯ ; ಆತಿಶಯ : ಅಳ್ಳಜದ ಕೋಳಾಹ್ಲಿಯಂ ಪೊಗಳ ಬಾಡುತಿರೆ (ಮನುಚೋ. ೨೧೯-೨೧) ; ಶಕ್ರ ಮಾಡಿದ ಕೃತ್ಯನಂ ಮುನಿಶಕ್ರ ವಂದಿತನೆಂಬುದು ವಿಷ್ಣುವದಕ್ಕೆಜವು ತಾನಿಲ್ಲದೇ ತನ್ನೊಳಗೆ ನಸುನಗುತ (ನಿಘಾಗ. ೧೧-೪-೧೫೫). ೩. ಪ್ರೀತಿ : ದ್ವಿಜನಿಕರಂ ಧಾತವನಕ್ಕಜದಿಂ ಮೇಲ್ಪಡಿದು ಪೋಪ ತೆಱದಿಂದಾಗಳ್ ದ್ವಿಜನಿಕರಂ ಧಾತವನಕ್ಕಜದಿಂ ಮೇಲ್ಪಡಿದು ಪೋದುದಿರ್ತ್ತಿಸೆ ಭೂಪಂ (ನಳಚಂ. ೫೭೯) ; ಮಕ್ಕಳಿಲ್ಲ ತ್ರಿವರ್ಗಸಾಧನವಕ್ಕಜದ ಭೂಮಿಯಯಿಮಿಲ್ಲ (ಭಾಷಾ. ೧೧-೧೩-೬೪) ; ಅಳ್ಳಜದ ಮಾಡದಿರವಂ ನಿನ್ನ ಮೈವಳಿಗೆ ತಳ್ಳವಲ್ಲಂ . . . ಎಂದು . . . ಅವಳ ದೂತಿಕೆ ನುಡಿದಳವನಂ ಜಱಿದುಬಿಗುಳ್ದೊಬ್ಬುಬು (ಜೈಮುಭಾ.೬-೬೫).

[?. / ತೆಲು. ಅಕ್ಕಜಮು = ಆಶ್ಚರ್ಯ ; ಕುಜು. ಅಕಜಕ ಅವ = ಭಯಾಶ್ಚರ್ಯಗಳಿಂದ ಮೂಕನಾಗು]

ಅಕ್ಕಜಂಗೊಳ್, ಅಕ್ಕಜಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಆಶ್ಚರ್ಯಪಡು ; ವಿಸ್ಮಯಪಡು : ಎಳೆಬಿಗರಿರವಿಂಗೆ ಮೂಡಣದಕ್ಕಜಂಗೊಳಲೆದೆಸರು ಪಮಯೋಗಿನಿಷ್ಕಯಿ (ನಿಘಾಗ. ೫-೬-೧೪) ; ಅಳೂಪಾರದ ಬೆಡಗ ನೀಕ್ಷಿಸಿ . . . ನಿತಾಪಾರಮನಕ್ಕಜಂಗೊಂಡೆದರ್ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೩-೩೧). ಅಕ್ಕಜ ಜಗೊಳ್ : ರೂಢಿಗಚ್ಚರಿಯಾದ ಜಾಲಕ್ರಿಡೆಗಳ್ಗಕ್ಕಜಂಗೊಂಡು (ಪ್ರಭುಲಿ. ೬-೩೪) ; ಶಕ್ರ ಮಾಯಾತನಕಳ್ಳಜಗೊಂಬೆನೊ . . . ನಿರಿ ವಿಜಯನಿರಲ (ವಿರಾಪ್ರ. ೧೫೫-೩). [ಅಳ್ಳಜ್ಜ + ಕೊಳ್ಳ್]

ಅಕ್ಕಜಂಬಡು (ಕ್ರಿ). = ಅಕ್ಕಜಂಗೊಳ್ : ವರಮುಖದ ನೋಡಿದಾ ಸ್ಮಿತಮಯಭಕ್ತಿಯೊಳು ಸ್ಮರಿಸುತೊಪ್ಪಿರ್ಪ ಬೆಳ್ಮುಪ್ಪರಿಗೆಗಳನೆಂದು ಕರವುಳ್ಳಜಂಬಟ್ಟದಾವ ವಾರಾಂಗನೆಯ ಮನೆಯೊಳಿಂಪುನುತ್ತು ಸುರದ್ರನು (ರಾಶಿಪ. ೭-೭೯). [ಅಳ್ಳಜ್ಜ + ಪಡು]

ಅಕ್ಕಜಂಬೊರೆ (ಕ್ರಿ). ಆಶ್ಚರ್ಯದಿಂದ ಕೂಡಿರು (?) : ಮುಂಬರಿದು ಮೊಱ್ಗಿ, ತದಂಭ್ರಿಯ ರೇಣುವಳ್ಳಕ್ಕಜಂಬೊರೆಯುದ ರಕ್ಕೆವೊಟ್ಟಿಸಿರಲ್ಕೆ (ಪುಸ್ತಪು. ೬-೯೮). [ಅಳ್ಳಜ್ಜ + ಪೊರ್ಚ್]

ಅಕ್ಕಜಂಬಿಗು (ಕ್ರಿ). ಆಶ್ಚರ್ಯ ಹೆಚ್ಚಾಗು : ಲಕ್ಕ ಸಂಖ್ಯೆಯ ಪೊನ್ನ ರಾಸಿಗಳುಕ್ಕುತಿರೆ ಬಿಜ್ಜಳನು ನೋಡುತ ಬೆಕ್ಕಸಂಬಟ್ಟಳ್ಳಕ್ಕಜಂಬಿಗ್ಗಲುಗಿ ಸುತ ಶಿರವ (ಬಸವ. ೫-೬೧). [ಅಳ್ಳಜ್ಜ + ಮಿಗು]

ಅಕ್ಕಜಗೊಳ್ಳ್ 'ಅಕ್ಕಜಂಗೊಳ್ಳ್' ನೋಗೆ.

ಅಕ್ಕಜಮೆಯ್ದು (ಕ್ರಿ). = ಅಕ್ಕಜಂಗೊಳ್ಳ್ : ಭೂಪಾಲ ಜಗತ್ಪಾಲಂ ಕೇಳ್ದವನಾ ಪೊಗಸಿನಿಂತೆ ಕರಸಿ ಮುನ್ನಲೆ ಬರೆದಾ ಪರಿಯಂ ತಾನಾಗಳ್ ಬರೆಯಿಸಿಯಕ್ಕಜಮೆಯ್ದು ಅವನಿಯಂ (ಜಯಚಂ. ೧೨-೭೧).

[ಅಳ್ಳಜ್ಜ + ಎಯ್ದು]

ಅಕ್ಕಜವಗೆ (ನಾ). ಆಶ್ಚರ್ಯಕರವಾದ ರೀತಿ : ಬೆಳ್ಳಸದೊಳಾಲಿಸಿತಿಂ ಅಳ್ಳಜವಗೆಗೆ ತೆಳ್ಳನುತ್ಪಾದನಂದದೊಳ್ ತೇಲಿ ಸುಗ್ರೀವಭಟಸಮಿತಿ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೫೩-೨೦೮). [ಅಳ್ಳಜ್ಜ + ಬಗೆ]

ಅಕ್ಕಜೋಗಿಗಿಡ (ನಾ). ಒಂದು ಗಿಡ (ಮೈಬಿಗಿ. ೫೮-೧೧೬೨). [ಅಳ್ಳಜೋಗ್ಗಿ + ಗಿಡ (< ಗಿಱು)]

ಅಕ್ಕಟ, ಅಕಟ, ಅಕಟಾ, ಅಕ್ಕಟಾ (ಅ). ೧. ವಿಷಾದವನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ, 'ಅಯ್ಯೋ!' ಎಂಬ ಅರ್ಥವುಳ್ಳ, ಶಬ್ದ : "ಅಕ್ಕಟ ವಿಷಾದೇ"

(ಭಾಷಾಭೂ. ೨೫೪) ; ದಯೆಯಿಂದಕ್ಕಟ ಅಯ್ಯೋ ಎಂದು (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೫೭-೪) ; ಅರಗಿನ ಮನೆಯೊಳ್ ಪಾಂಡವರುರಿದಟ್ಟಿದರಕ್ಕಟಯ್ಯೊ (ಪಂಪಭಾ. ೩-೭) ; ಪಂಚಪಾಂಡವರ ಶಿರಂಗಳಂ ನೆಱೆ ವಿಚಾರಿಸದಕ್ಕಟ ಕೊಂಡುಬರ್ಪುದೇ (ಗದಾಯು. ೯-೩೩). ೨. ಆಶ್ಚರ್ಯವನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಶಬ್ದ : "ಅಕ್ಕಟಮೆಂದೆನಲ್ಕೆ ಬಿಸವಂದದೊಳ್" (ಕರ್ಣಾನಿ. ೫೦); "ಅಕ್ಕಟಯೆನಿಪ್ಪುದಾಶ್ಚರ್ಯಪದಂ" (ಚತುನಿ. ೧೦೨) ; ಅಕ್ಕಟ ಸಗ್ಗಮಿದಿರಂ ಬಂದುದು (ಪಂಚತಂ. ೧೫೭-೭). ೩. ಅಸೂಯೆಯನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಶಬ್ದ (ಚತುನಿ. ಕಿ. I, ೮೬). **ಅಕಟ** : ೧. ಆಯೆಡೆಗೆ ಬಂದನಕಟೆಂದು ತಡವರಿಸಿ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೨-೫೫); ತೀರಿತಿನ್ನೇನಕಟ ಪಾಂಡವವೀರರುಬ್ಬಟೆ . . . ಅಕಟನ್ನಾರು ಕಾವವರು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೩-೫೮). ೨. ನುಸಿಗಳೌಕಿದರಕಟ ದಿಗ್ಗಜ ಘಸಣಿಗೊಂಬುದೆ(ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೦-೫೦). **ಅಕಟಾ** : ೧. ಸೂಜಿ ಹೋದುದು ನಗರಿ ಖಳರಿಗೆ ಮಾಜಿದರು ಪಟ್ಟಣವನಕಟಾ ಕಾಜುಮದ್ದಿಗೆ ಹೋಹುದೇ ಕೈಮಸಕ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧-೮). **ಅಕ್ಕಟಾ** : ೧. "ಅಕ್ಕಟಾ ಎನೆ ಖೇದಂ" (ಕವಿಕಂ. ೧೯೦) ; ಬೆಳ್ಳಾದಪನಕ್ಕಟಾ ಖಚರಂ (ಆದಿಪು. ೨-೩೫) ; ನಲಿದು ಪೂಜಿಸಲೀಯನಕ್ಕಟಾ ಸಂಗಮಂ (ಬಸರ. ೫-೪). ℙ ಈ ಶಬ್ದಗಳನ್ನು ದ್ವಿರುಕ್ತಿಯಾಗಿ ಬಳಸುವುದೂ ಉಂಟು : ಅಕಟಕಟಾ ಶಿವ ನಿನಗಿನಿತು ಕರುಣವಿಲ್ಲ (ಬಸವ. ೬೪) ; ಇಕ್ಕಿದಿರಲಾ ರಾಜಪುತ್ರರನಕ್ಕಟಕಟಾ ಸ್ವಾಮಿದ್ರೋಹರು ಹೊಕ್ಕ ಮನೆ ಹಾಳಹುದಲಾ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೫-೮೦) ; ವ್ಯರ್ಥವಾಯ್ತಕಟಕಟ ಜನ್ಮ (ತೊರರಾ. ೧-೪-೨) ; ಅಕಟಕಟಾ ! ಕಣ್ಣಿಲ್ಲದೆ ಇರುವುದು ಬಹು ಕಷ್ಟ (ಮುಂಬಯಿ. ೩-೯೦).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಅಕ್ಕಟ ; ತೆಲು. ಅಕಟ, ಅಕಟಾ, ಅಕ್ಕಟ, ಅಕ್ಕಟಾ ; ತುಳು. ಅಕಟಕಟ]

ಅಕ್ಕಟಾ 'ಅಕ್ಕಟ' ನೋ.

ಅಕ್ಕಟಿಕೆ (ನಾ). ಉತ್ಕಟವಾದ ಆಸೆ (?) : ಒಕ್ಕಲನೆಂತುಂ ರಕ್ಷಿಸುವಕ್ಕಟಿಕೆ[ಪಾಠಾಂ. ಟಿ]ಯನುಳ್ಳ ಭೂಮಿಪಾಳಕನೆಂತುಂ ಒಕ್ಕಲ ಕೆಯ್ಗಳಿಗೆಱಗುವ ಪಕ್ಕಿಗಳಂ ಕವಣೆಗೊಂಡು ಕಾಯಲೆವೇಡಾ (ಸಮಪ. ೧೪-೮೨).

[~ ಅಟ್ಕಜು ?. ‖ ತೆಲು. ಅಕ್ಕಟಿಕ = ಕನಿಕರ, ದಯೆ]

ಅಕ್ಕಟೆ (ಅ). ಶ್ರಮವಿಲ್ಲದೆ ; ಬಿಟ್ಟಿಯಾಗಿ : ಅಕ್ಕಟೆ ಬಂದ ದುಡ್ಡು ಪುಕ್ಕಟೆ ಹೋಯಿತು (ಮರಮ. ೪೪); ಅವರ ತೋಟ ಹೋದರೆ 'ಅಕ್ಕಟೆ' ಬಂದದ್ದು ಎನ್ನುತ್ತೀ (ಮರಮ. ೪೪). [ಸಂ. ಅಕಷ್ಟ ?]

ಅಕ್ಕಡ$_1$ 'ಅಕ್ಪಡ' ನೋ.

ಅಕ್ಕಡ$_2$ (ನಾ). ಹರಿಗೋಲು : "ಅಕ್ಕಡ - ಹರಿಗೋಲು" (ಶರಸಾ. ೨೪-೮-೨೯೯). [?]

ಅಕ್ಕಡ$_3$ (ನಾ). ಕಿರುನೆಲ್ಲಿ (ಓಷಧಿ. ೨). [?]

ಅಕ್ಕಡಿ, ಅಕಡಿ (ನಾ). ೧. ಹೊಲದಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯವಾದ ಬೆಳೆಯ ಎರಡು ಸಾಲುಗಳ ನಡುವೆ ಇತರ ಧಾನ್ಯಗಳನ್ನು ಬೆಳೆಯುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಮಾಡಿರುವ ಉಕ್ಕೆಯ ಸಾಲು. ೨. (ಅಕ್ಕಡಿ ಸಾಲಿನಲ್ಲಿ ಬಿತ್ತುವ) ತೊಗರಿ, ಅಲಸಂದೆ, ಹೆಸರು, ಹುರುಳಿ ಮುಂತಾದ ಚಿಲ್ಲರೆ ಧಾನ್ಯಗಳು ; ಚಿಲುವಾನ ಧಾನ್ಯಗಳು : ಬಿಳಿ ಜೋಳದಲ್ಲಿಯಾದರೂ ಕುಸುಬಿಯ ಅಕ್ಕಡಿಯನ್ನು ಹಾಕಬೇಕು (ಕೃಷಿಪ್ರ. ೮೧) ; ಜೋಳದೊಳಗೆ ತೊಗರಿ ಹೆಸರು ಅಲಸಂದಿ ಹುರುಳಿ ಪುಂಡಿ ಇವುಗಳ ಅಕ್ಕಡಿಗಳನ್ನು ಹಾಕುವರು (ಮುಂಬಯಿ. ೫-೧೯೬). ೩. ನಾಲ್ಕು ಸಾಲು ಬೆಳೆಯನ್ನುಳ್ಳ ಭೂಮಿಯ ಅಗಲ. ಇದರಲ್ಲಿ ಎರಡು ಮುಖ್ಯ ಧಾನ್ಯದ ಸಾಲುಗಳ ನಡುವೆ ಎರಡು ಅಕ್ಕಡಿ ಸಾಲುಗಳಿರುತ್ತವೆ (ಉಕ) : ಧೀರ ಹೌದೋ ರಾಯಿನಾಯಿಕಾ ಹಾರಿ ಹನ್ನೆರಡಕ್ಕಡಿ ಜಿಗದಾ (ಇಆ. XIV, ೩೦೧-೯; ?). ೪. "ಇಕ್ಕಟ್ಟು" (ಸಿರಿಕೋ). **ಅಕಡಿ** : ೩. ಹೆಂಡೆಹೊಲಾದಭಿವರೆಲಾ ೨ ಅಕಡಿ ||| ೬೦ ಮರು |೫|| ಮಯಗೊಂಡ ಗೌಉಡಗೆ | ಪಲಿಸಿಕೊಟವುಡುಗೊರೆ (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೧೦೭-೩೨ ; 1570).

ಅಕ್ಕಡಿಯ ಕೋಲು = ಅಕ್ಕಡಿಸಡ್ಡೆ : ಮುಂಗಾರಿಯ ಜೋಳದಲ್ಲಿ ತೊಗರಿ, ಹೆಸರು, ಅಲಸಂದಿ ಮುಂತಾದ ಕಾಳುಗಳನ್ನು ಅಕ್ಕಡಿಯ ಕೋಲಿನಿಂದ ಬಿತ್ತುವರು (ಕಭಾಗೆ. ೨೬೮). [?]

ಅಕ್ಕಡಿಕಾಳು (ನಾ). = ಅಕ್ಕಡಿ ೨ : ಪಾಪವ್ವ ಅಕ್ಕಡಿಸಡ್ಡೆಯಲ್ಲಿ ಅಕ್ಕಡಿಕಾಳು ಬಿತ್ತಿದಳು (ನದೀಪ. ೬೭). [ಅಕ್ಕಡಿ + ಕಾಳು]

ಅಕ್ಕಡಿಕೋಲು (ನಾ). = ಅಕ್ಕಡಿಸಡ್ಡೆ.

[ಅಕ್ಕಡಿ + ಕೋಲು (< ಕೋಲ್$_1$)]

ಅಕ್ಕಡಿತಕ್ಕಡಿ, ಅಕಡಿತಕಡಿ (ನಾ). ೧. ತೂಕದಲ್ಲಾಗಲಿ ಮಾತಿನಲ್ಲಾಗಲಿ ಮೋಸ (ಕಿ). ೨. "ಮಾತಿನ ಮಲ್ಲ ; ಮಾತ [ತುಗು]ಗೂಳಿ ; ಮಾತಿನಲ್ಲಿ ವಂಚಕ" (ಜಾನಕೋ). **ಅಕಡಿತಕಡಿ** (ಕಿ). [ಅಕ್ಕಡಿ$_0$ + ತಕ್ಕಡಿ]

ಅಕ್ಕಡಿಪೈರು (ನಾ). ಅಕ್ಕಡಿಯ ಧಾನ್ಯಗಳನ್ನು ಬಿತ್ತಿ ತೆಗೆಯುವ ಬೆಳೆ (ಕಿಸಂಗ್ಲಾ). [ಅಕ್ಕಡಿ + ಪೈರು (< ಪಯಿರು)]

ಅಕ್ಕಡಿಬಳ್ಳಿ (ನಾ). ಅಕ್ಕಡಿಯಾಗಿ ಬೆಳೆಯುವ ಅವರೆ, ಅಲಸಂದೆ, ಮೊದಲಾದ ಬಳ್ಳಿ : ಜೋಳದ ಬೆಳೆಯನ್ನೂ ಅದರ ಕಾಲಿಗೆರಗಿದ ಅಕ್ಕಡಿಬಳ್ಳಿಗಳನ್ನೂ ನೋಡಿದರೆ (ಬೆಳಭಾ. ೧). [ಅಕ್ಕಡಿ + ಬಳ್ಳಿ]

ಅಕ್ಕಡಿಸಡ್ಡೆ (ನಾ). ಅಕ್ಕಡಿಕಾಳನ್ನು ಬಿತ್ತುವ ಸಲಕರಣೆ (ಇದನ್ನು ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಕೂರಿಗೆಯ ಹಿಂದೆ ಜೋಡಿಸಿರುತ್ತದೆ) : ದಾಸಯ್ಯ ಬೀಜ ತಾನೇ ಬಿತ್ತಿದ. ಹಿಂದೆ ಪಾಪವ್ವ ಅಕ್ಕಡಿಸಡ್ಡೆಯಲ್ಲಿ ಅಕ್ಕಡಿಕಾಳು ಬಿತ್ತಿದಳು (ನದೀಪ. ೬೭). 'ಅಕ್ಕಡಿಕೋಲು' ಪರಾ.

[ಅಕ್ಕಡಿ + ಸಡ್ಡೆ$_1$]

ಅಕ್ಕಣಬ್ಬೆ (ನಾ). ಒಬ್ಬ ಹೆಂಗಸಿನ ಹೆಸರು : ಅಕ್ಕಣಬ್ಬೆ ಗೋಯಿತಿ ಕೋಟೆಯಮ್ಮನಕ್ಕಂ (ಮೈಅರಿ. ೧೯೨೯, ೭೯-೩ ; 964).

[ಅಕ್ಕಣಿ$_1$ + ಅಬ್ಬೆ$_1$]

ಅಕ್ಕಣಿ$_1$ 'ಅಕ್ಕಣ್ಣಿ' ನೋ.

ಅಕ್ಕಣಿ$_2$ (ನಾ). ಮಗ್ಗದಲ್ಲಿ ಹಾಸುಹೊಕ್ಕುಗಳು ಎಡೆಬಿಡದೆ ಹೊಂದಿಕೊಂಡಿರುವಿಕೆ (ಕಿ). [?]

ಅಕ್ಕಣಿ$_3$ (ನಾ). ಕಾಳು ತೆಗೆದ ಜೋಳದ ತೆನೆ ; ಸಂಡು (ಉಕ) : ಕಣದೊಳಗಿನ ಅಕ್ಕಣಿ ತೆಗೆದೆಯಾ ? (ರೂಢಿ). [?]

ಅಕ್ಕಣ್ಣಿ, ಅಕ್ಕಣಿ$_1$ (ನಾ). ೧. ಅಕ್ಕನನ್ನು ಅಥವಾ ಗೌರವಾರ್ಹಳಾದ ಹೆಂಗಸನ್ನು ಪ್ರೀತಿಯಿಂದ ನಿರ್ದೇಶಿಸುವ ಮಾತು : ನಮ್ಮ ಅಕ್ಕಣ್ಣಿಗೆ ಎಂದೂ ಪೊರಕೆ ಹಿಡಿದು ಗೊತ್ತಿಲ್ಲ (ಅರಗಿ. ೮೮). ೨. ಒಬ್ಬಾಕೆಯ ಹೆಸರು. **ಅಕ್ಕಣಿ$_1$** : ೨. 'ಅಕ್ಕಣಿ' ಎಂಬುದು ಅವಳ ನಾಮಧೇಯ (ಹಹಸ. ೫೦). [ಅಕ್ಕ$_1$ + -ಅಣ್ಣಿ]

ಅಕ್ಕತಂಗಿಯರ ಹಣ್ಣು (ನಾ). ಪಪ್ಪಾಯಿ ; ಪರಂಗಿ ಹಣ್ಣು (ಕಿ).

[ಅಕ್ಕ$_1$ + ತಂಗಿ (< ತಂಗೆ) + ಹಣ್ಣು$_2$ (< ಪಣ್$_3$). ‖ ಕೊಡ. ಅಕ್ಕತಂಗೆ ಕಾಯಿ]

ಅಕ್ಕದ 'ಅಟ್ಕಜ$_1$' ನೋ.

ಅಕ್ಕದಾಣಿ (ನಾ). ಯೋಗದಂಡ (ಸ್ಯಾಂಡರ್).

[ಅಕ್ಕ$_0$ (< ಸಂ. ಅಕ್ಷ) + ದಾಣಿ$_2$ (< ಡಾಣಿ)]

ಅಕ್ಕದಾಮ (ನಾ). ರುದ್ರಾಕ್ಷಿಯ ಸರ ; ಜಪಸರ.

[ಸಂ. ಅಕ್ಷದಾಮನ್ (ಅಕ್ಷ + ದಾಮನ್)]

ಅಕ್ಕದಾಳ (ನಾ). ಪಗಡೆಯ ಆಟದಲ್ಲಿ ಉಪಯೋಗಿಸುವ ದಾಳ.
[ಅಕ್ಕ$_0$ (< ಸಂ. ಅಕ್ಷ) + ದಾಳ]

ಅಕ್ಕನ ಚೌರಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕಾಯಿಪಲ್ಯ (ಸ್ಯಾಂಡರ್).
[ಅಕ್ಕ$_1$? + ಚೌರಿ]

ಅಕ್ಕಪಕ್ಕ (ನಾ). ಆ ಕಡೆ ಈ ಕಡೆ; ನೆರೆಹೊರೆ: ಅಕ್ಕಪಕ್ಕದ ಕೋಣೆಗಳಲ್ಲಿ ಅಪರಿಚಿತರು ಮಲಗಿರುವಲ್ಲಿ (ವಾತ್ಸಲ್ಯ. ೯); ಅಕ್ಕಪಕ್ಕದವರು ಎಚ್ಚರಿರುವರೊ ಹೇಗೊ ಎಂದು ಕಿವಿಗೊಟ್ಟು ಕೇಳಿದ (ಕೊತಕಾ. ೨೦).
[ಅಕ್ಕ$_0$ + ಪಕ್ಕ]

ಅಕ್ಕಬ (ನಾ). ಆಶ್ಚರ್ಯ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). ℙ ಇದು 'ಅಕ್ಕಜ' ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಪ್ರತಿಯಾಗಿ ಬಂದಿರುವ ಮಿಥ್ಯಾಶಬ್ದವಾಗಿರಬಹುದೆ?
[? < ಅಕ್ಕ$_1$ + ಅಬ್ಬ$_2$]

ಅಕ್ಕಬ್ಬೆ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾಕೆಯ ಹೆಸರು: ಸೀಯವೂರ ಅಕ್ಕಬ್ಬೆ ಅಳುತ್ತಿರೆ (ಎಕ. XII, ಶಿರಾ. ೨೪-೪೧; 900). [ಅಕ್ಕ$_1$ + ಅಬ್ಬೆ$_1$]

ಅಕ್ಕಮಾಲೆ (ನಾ). ರುದ್ರಾಕ್ಷಿಯ ಸರ; ಜಪಸರ.
[ಸಂ. ಅಕ್ಷಮಾಲಾ (ಅಕ್ಷ + ಮಾಲಾ)]

ಅಕ್ಕಮಿಕ (ನಾ). ಆಕ್ರಮಿಸುವವನು; ಆಕ್ರಮಣಕಾರ (?): ಅದಿರದ ಬೀಕರಕ್ಕಮಿಕಪೂಣಿಗರಂಜೆ(ಲೆ)ಗಣ್ಡನಿತ್ತು ಬಾಳದ ಪರಮಂಡಳಂ (ಕಇಆ. ೪, ೨-೧೨೩; 1058). [ಸಂ. ಅಕ್ರಾಮಕ ?]

ಅಕ್ಕಮೆ 'ಅಟ್ಕಮೆ' ನೋ.

ಅಕ್ಕಯ್ಯ (ನಾ). ಅಕ್ಕನನ್ನು ಪ್ರೀತಿಯಿಂದ ಕರೆಯುವ ಮಾತು: ಅಕ್ಕ ಕೇಳವ್ವ, ಅಕ್ಕಯ್ಯ ನಾನೊಂದ ಕನಸ ಕಂಡೆ (ಮಹದೇ. ೧೫-೨).
[ಅಕ್ಕ$_1$ + ಅಯ್ಯ$_1$. ‖ ತುಳು. ಅಕ್ಕಯ್ಯ]

ಅಕ್ಕರ್ 'ಅಟ್ಕಱ್$_2$' ನೋ.

ಅಕ್ಕರ$_1$ 'ಅಟ್ಕಱ್$_2$' ನೋ.

ಅಕ್ಕರ$_2$ (ನಾ). ೧. [ವ್ಯಾಕ] ಅ, ಆ ಮುಂತಾದ ವರ್ಣ: ಅಕ್ಕರಮುಂ ವರ್ಣಮುಮೆಂದಕ್ಕುಂ ಶುದ್ಧಾಕ್ಷರಕ್ಕೆ ನಾಮಂ (ಶಮದ. ೨); ನೋಡುವೊಡೊಂದಕ್ಕರಮದು ಮಾಡುವೊಡುಚ್ಚರಣೆಗರಿದು (ಗಿರಿಕ. ೧-೩೨); ಅಕ್ಕರವು ಲೇಖಕ್ಕೆ ತರ್ಕತಾವಾದಕ್ಕೆ ಮಿಕ್ಕ ಓದುಗಳು ತಿರುಪೆಗೆ ಮೋಕ್ಷಕೆರಡಕ್ಕರವೆ ಸಾಕು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೪೬೧). ೨. ಬರವಣಿಗೆ; ಬರಹ: ಬುಮ್ಮಯ್ಯನಕ್ಕರಂ (ಎಕ. I, ೩-೧೧; 890); ನೊಸಲೊಳ್ ಬರೆದಕ್ಕರಮಾ ವಿಧಾತ್ರನಾ (ಪಂಪಭಾ. ೧೩-೧೯); ಕಂಡರಿಸಿ ಕಲ್ಲೊಳಿಟ್ಟಕ್ಕರಮುಮೆಂಬಿನೆಗಮೆಸೆದಪುದು (ಅಜಿಪು. ೧೨-೨೫). ೩. ಹಸ್ತಾಕ್ಷರ; ರುಜು (?): ಅಯ್ಯಪ್ಪ ದೇವನಕ್ಕರ ವಿಕ್ರಮಾದಿತ್ಯನಕ್ಕರ ಇಯುರ ಪ × × ರ ಅಯ್ಯಪ್ಪ ಚೋಳ [ಕೊ] ಟ್ಟುದು (ಸೌಇಇ. IX-i, ೪೦-೧೬; 977). ೪. ವಿದ್ಯೆ: ಚಾಗದ ಭೋಗದಕ್ಕರದ ಗೇಯದ ಗೊಟ್ಟಿಯಲಂಪಿನಿಂಪುಗಳ್ಗಾಗರವಾದ ಮಾನಸರೆ ಮಾನಸರ್ (ಪಂಪಭಾ. ೪-೨೯); ಕಬ್ಬಿಗಗಳ್ಳರೆಂದು ಕೂಸಾಡಿಸಬಾರದಕ್ಕರದ ರಾಜ್ಯದೊಳೀ ಕವಿಚಕ್ರವರ್ತಿಯಾ (ಶಾಂತಿಪು.೧೨-೭೭); ದೇಶಮೆಲ್ಲಮಕ್ಕರಮನಱಿಯದನಿತಱಿಂದಕ್ಕರಮಿಲ್ಲೆನಲ್ಬಾರದು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೯-೧೦೦ ವ); ೫. [ಛಂದ] ಪದ್ಯಜಾತಿಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ: ಸುಂದರವೃತ್ತಂಗಳಕ್ಕರಂ ಚೌಪದಿ (ಕವಿರಾ. ೧-೩೫); ಮದನವತಿಯಕ್ಕರಂ ಚೌಪದಿ ಗೀತಿಕೆ (ಛಂದೋಂಬು. ೧-೫೬); ಈ ಗಣಂಗಳಿಂದಾದ ಅಯ್ದು ಅಕ್ಕರಂಗಳ ಲಕ್ಷಣಮಂ ಪೇೞ್ವೆಂ (ಛಂದೋಂಬು. ೫-೨೩ ವ). ℙ ಇದರಲ್ಲಿ ಪಿರಿಯಕ್ಕರ, ದೊರೆಯಕ್ಕರ, ನಡುವಣಕ್ಕರ, ಎಡೆಯಕ್ಕರ, ಕಿಱಿಯಕ್ಕರ ಎಂದು ಐದು ಪ್ರಭೇದಗಳುಂಟು. ೬. ಅಕ್ಷರ ತಿಳಿದವನು; ವಿದ್ಯಾವಂತ (ಈ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಬಹುವ. ರೂಪ ಮಾತ್ರ ಸಿಕ್ಕಿದೆ): ಸೋಮಗ್ರಹಣ ಅಲ್ಲಿಯ ಅಕ್ಕರರಿಗು ವೇದವಿಶಾಲ × × × ಸೋಮಸಿವನಾಸ್ಥಾನಂ (ಎಕ. IV, ಗುಂಡ್ಲುಪೇ. ೯೩-೧೦; 1049). ೭. ಹಣೆಬರಹ: ಅಕ್ಕರವು ಬರೆದಿರಲು ಬೆಕ್ಕೆದ್ದು ಹಿಡಿಯುವುದು ರಕ್ಕಸನು ಸೀತೆ ಸೆಳೆವಾಗ ರಾಮ ತಱಿದಿಕ್ಕದೇಕಿರ್ದ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೮೪೭).

ಅಕ್ಕರದ ಹೊಲಿಗೆ = ಅಕ್ಕರವೊಲಿಗೆ: ಹಱಿಗವಿಗಳ ಕಬ್ಬಂಗಳ ಹೊಱಗಳಿಯಕ್ಕರದ ಹೊಲಿಗೆ ಬಿರ್ಚಿದೊಡೆಲ್ಲಂ ಬಱಿತಾಱಿಗಬೀಱಿಗವೆತ್ತಱತತ್ತಱವೆಕ್ಕಸಕ್ಕಮಸ್ತವ್ಯಸ್ತಂ (ಗಿರಿಕ. ೧-೨೩). [ಸಂ. ಅಕ್ಷರ]

ಅಕ್ಕರಂಬರೆ (ಕ್ರಿ). ಅಕ್ಷರಗಳನ್ನು ಬರೆ: ಅವಯವದಿಂದೆ ಸಾಧಿಸಿದ ಮಾಳವವೇಳುವನೆಯ್ದೆ ಗಂಗಮಾಳವವೆನಲಕ್ಕರಂ ಬರೆದು ಕಲು ನಿಱಿಸುತ್ತೆ (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೪-೪೫; 1122). [ಅಕ್ಕರ$_2$ + ಬರೆ$_1$]

ಅಕ್ಕರಂಬೊಯ್ (ಕ್ರಿ). (ಶಾಸನದ ಶಿಲೆಯ ಮೇಲೆ) ಅಕ್ಷರಗಳನ್ನು ಕೊರೆ; ಕೆತ್ತು: ಅಕ್ಕರಂಬೊಯ್ದ ಕೊವರಾಚಾರಿಯ ಮಗಂ ಮಾಣಿಕಾಚಾರಿಗೆ ಕಣ್ಡುಗ ಗಟ್ಟಿ ಕೊಡಂಗೆಗೊಟ್ಟರ್ (ಎಕ. IX, ಹೊಸಕೋ. ೧೧೧-೯; 997); ಮುಡಿಗನಕ್ಕರಂಬೊಯ್ದ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೪೨, ೬೧-೧೩; 1002). [ಅಕ್ಕರ$_2$ + ಪೊಯ್$_1$]

ಅಕ್ಕರಗಿವುಡ (ನಾ). ಅಕ್ಷರವನ್ನು ಕೇಳದವನು; ವಿದ್ಯೆಯಿಲ್ಲದವನು; ವಿದ್ಯಾವಿಮುಖ: ಬಗೆವೊಡೆ ಕಬ್ಬಿಗರಕ್ಕುಮೆ ಓದುಗೇಳದಕ್ಕರಗಿವುಡರ್ (ಲೀಲಾವ. ೧-೨೩); ಬಹುಶ್ರುತರಿದ್ದಾರೆ, ಅಕ್ಕರಗಿವುಡರಿದ್ದಾರೆ (ಸಾಹಿಸಂ. ೧೯೭). [ಅಕ್ಕರ$_2$ + ಕಿವುಡ]

ಅಕ್ಕರಗೊಟ್ಟ (ನಾ). ವಿದ್ವಾಂಸರ ಸಭೆ; ವಿದ್ವಾಂಸರೊಡನೆ ಮಾಡುವ ಚರ್ಚೆ ಸಲ್ಲಾಪ ಮುಂತಾದವು: ಅಕ್ಕರಗೊಟ್ಟಿಯುಂ ಚದುರರೊಳ್ವಾತುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೪-೩೧); ತಂತ್ರನಿಯಂತ್ರಣಂ ಬಿನದ ಮೋಲಗಮಕ್ಕರಗೊಟ್ಟ ಕಾರ್ಯಸನ್ಮಂತ್ರಮುದಾತ್ತವೃತ್ತಿ (ಶಾಂತಿಪು. ೭-೧೧೦). [ಅಕ್ಕರ$_2$ + ಗೊಟ್ಟ]

ಅಕ್ಕರಜಾಣ (ನಾ). ವಿದ್ವಾಂಸ: ಲೋಕಕ್ಕನುರಾಗಮಂ ಜನಿಯಿಸಣ್ಣಮನೋಮುದದಿಂದಮೆಂದು ಸಂದಕ್ಕರಜಾಣರಾಗ್ರಹಿಸೆ (ವರ್ಧಪು. ೧-೨೩). [ಅಕ್ಕರ$_2$ + ಜಾಣ]

ಅಕ್ಕರತೆ (ನಾ). ಅಕ್ಕರೆ; ಪ್ರೀತಿ: ಅವರು ನಿನ್ನನ್ನು ಹ್ಯಾಗೆ ಅಕ್ಕರತೆಯಿಂದ ಜೋಕೆಮಾಡುತ್ತಾರೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೧-೩೬); ಅಕ್ಕ ತಂಗಿ ತಾಯಿ ತರಳೆ ಇವರ ಪ್ರೀತಿ ಕರೆಯಿತು ಅಕ್ಕರತೆಯ ಸುರಿಯಿತು (ಪಯಣ. ೫-೧೬).
[ಅಕ್ಕರ$_1$ (< ಅಟ್ಕಱ್$_2$) + -ತೆ]

ಅಕ್ಕರಮಾಲೆ (ನಾ). ವರ್ಣಮಾಲೆ: ಱಾಂತಂಬರಂ ಬುಧರ್ ಪೊಗೞ್ವಂತಕ್ಕರಮಾಲೆಯಂ ಜಿನಸ್ತವನದೊಳೋರಂತಿರೆ ಪೇೞ್ದಂ (ಜಿನಾಲೆ. ೩೮). [ಅಕ್ಕರ$_2$ + ಮಾಲೆ]

ಅಕ್ಕರವಿದ್ಯೆ (ನಾ). = ಅಕ್ಷರವಿದ್ಯೆ: ಮಕ್ಕಳಿಗೆ ತಂದೆ ಬಾಲ್ಯದೊಳಕ್ಕರವಿದ್ಯೆಗಳನಱಿಪದಿರ್ದೊಡೆ ಕೊಂದಂ (ನೀತಿಸಾ. ೩-೧೬).
[ಅಕ್ಕರ$_2$ + ವಿದ್ಯೆ]

ಅಕ್ಕರವೊಲಿಗೆ (ನಾ). ಅಕ್ಷರಗಳ ಸೇರಿಕೆ, —ಜೋಡಣೆ: ಸರಿಯಲ್ತು ವಲ್ತು ಕೇಳ್ ತರದೇಳುಕೋಟಿಯಕ್ಕರವೊಲಿಗೆ ಕಂಥೆ ಮಂತ್ರಂಗಳೆಂದುಂ ಗಿರಿರಾಜಕನ್ಯಕಾವರನಾಣೆಯೆಮ್ಮ ಶಂಕರಶರಣರಾಣೆ ಪುಸಿಯಲ್ಲ (ಸಾನಂಚ. ೧-೩೪). [ಅಕ್ಕರ$_2$ + ಪೊಲಿಗೆ (< ಪೊಲ್ಗೆ)]

ಅಕ್ಕರಾಂಕಮಾಲೆ (ನಾ). ಪದ್ಯದ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಶಬ್ದವೂ ಒಂದೇ ಅಕ್ಷರದಿಂದ ಮೊದಲಾಗುವ ಕವಿತೆ (ಸ್ಯಾಂಡರ್).
[ಸಂ. ಅಕ್ಷರಾಂಕಮಾಲಾ (ಅಕ್ಷರ + ಅಂಕಮಾಲಾ)]

ಅಕ್ಕರಿಕೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕನ್ನಡ ಪದ್ಯಜಾತಿಯ ಹೆಸರು: ಮುರರಿಪು ಬೊಮ್ಮಂ ಮುರರಿಪು ಬೊಮ್ಮಂ ಮುರರಿಪು ಶೂಲಧರಂ

ಸರಸದೆ ನಿಲ್ಕುಂ ಖರಗಣಮಕ್ಕುಂ ಸುರುಚಿರಮಾತ್ರೆಗಳಿಂ । ನಿರುಪಮ ದಿಂದಂ ಪರಿಮಿತಮಪ್ಪಂತಿರೆ ಯತಿಯಾಱಱೊಳಂ । ಬರೆ ತರಳಾಕ್ಷೀ ಧರೆಯೊಳಿದೆತ್ತಂ ಕರಮೆಸೆವಕ್ಕರಿಕೆ ॥ (ಛಂದೋಂಬು. ಕಿ. ೫-೩೦೮).

[ಸಂ. ಅಕ್ಷರಿಕಾ]

ಅಕ್ಕರಿಗ (ನಾ). ೧. ಅಕ್ಷರವನ್ನು ಕಲಿತವನು; ಓದುಬರಹ ಬಲ್ಲವನು; ವಿದ್ವಾಂಸ: ಕಂಡೊಡನಾಡಿದಕ್ಕರಿಗನಕ್ಕರಿಗಂ ಗೆಡೆಗೊಂಡ ಪಂಡಿತಂ ಪಂಡಿತನೆಯ್ದೆ ಕಲ್ತ ಚದುರಂ ಚದುರಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೨-೭೮); ಸರಸತಿಯನಬಲೆಯಂ ಗೋಣ್ಮುರಿಗೊಂಡರ್ಥಕ್ಕೆ ಕುದಿದು ನೋಯಿಸುವವನಕ್ಕರಿಗನೆ (ಅಜಿಪು. ೧-೯೦); ಅಕ್ಕರಿಗರಿದನೋದಿ ಪೊಸತಾಗಿರೆ ಸೊಬಗಿನ ಸುಗ್ಗಿಯೆಂಬ ಪೆಸರಂ ಕೊಟ್ಟರ್ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೩೪೬); ಆಚರಣಕ್ಕೆ -ದೇಗುಲಿಗಂ ಅಕ್ಕರಿಗಂ ಚಂದಸಿಗಂ (ಶಮದ. ೧೯೭ ಪ್ರಯೋ); ಎಗ್ಗರಕ್ಕರಿಗರಂ ಪಗೆಸಾರಿ[ಱಿ] ಪಂಬಲಿಸಿ ಬಸವಱಿವಂತೆ (ಚಿಕವಂ. ೨೫-೧೮); ಅಕ್ಕರಕ್ಕರದ ನೆಲೆಬೆಲೆಯರಿಯದವರು ಅಕ್ಕರಿಗರು (Men of Letters) ಹೇಗಾದಾರು? (ಸಾಹಿಸಂ. ೬೯). ೨. ಗಿಳಿ; 'ಪಂಡಿತವಕ್ಕಿ': ರತಿದೇವಿ ದುಕ್ಕದಿಂದಾಯಾಸಗೊಳುತೆ ಅಕ್ಕರಿಗನನೇಱಿಕೊಂಡು ತೀವ್ರದಿ ಬಂದು ಹೊಕ್ಕಳು ಕುಸುಮಾವತಿಯ (ಮೋಹತ. ೮-೪೯). ೩. ಅಕ್ಕರವೃತ್ತವನ್ನು ರಚಿಸುವವನು: ಅಕ್ಕರಿಗಂ, ಮದನವತಿಗಂ (ಶಬ್ದಾನು. ೪೧೨). [ಅಕ್ಕರ್ಯ + -ಇಗ]

ಅಕ್ಕರಿಗವೃತ್ತಿ (ನಾ). ವಿದ್ವಾಂಸ, ಉಪಾಧ್ಯಾಯ ಇವರಿಗೆ ದಾನವಾಗಿ ಕೊಟ್ಟ ಭೂಮಿ, ಗದ್ದೆ ಇತ್ಯಾದಿ: ಓದಿಸಿ ಗುಣಶಾಸನದಿ ನಾಳ್ವಕ್ಕರಿಗವೃತ್ತಿ ಮತ್ತರಿರ್ಪ್ಪತ್ತೈದು ಮನೆಯೊಂದು (ಎಇ. XX, ೬-೨೮; 1012). [ಅಕ್ಕರಿಗ + ವೃತ್ತಿ]

ಅಕ್ಕರು 'ಅಟ್ಕಱ್ಯ್' ನೋ.

ಅಕ್ಕರುಗಾರ್ತಿ (ನಾ). ಪ್ರೀತಿಯುಳ್ಳವಳು: ದಕ್ಕಿದೆ ರಂಗಯೆಂಬಕ್ಕರುಗಾರ್ತಿಯ ಪಕ್ಕೆಯ ಪರಿಯೆಂದಿಗಪ್ಪುದೊ (ಶತಸಾಂ. ೨೪-೧೯).

[*ಅಕ್ಕರುಗಾಱ + -ಇತಿ$_1$]

ಅಕ್ಕರೆ$_1$ 'ಅಟ್ಕಱ್ಯ್' ನೋ.

ಅಕ್ಕರೆ$_2$ (ನಾ). ಆಚೆಯ ದಡ: ನಾನು ನಿನ್ನನ್ನು ಈ ನದಿಯಿಂದ ದಾಟಿಸುವೆನು. ಅಕ್ಕರೆಯಲ್ಲಿ (ಅತ್ತ [ತಥಾ] + ಕರೆ = ಅಕ್ಕರೆ) ಸೂರ್ಯದೇವನ ಅರಮನೆಗೆ ಹೋಗುವ ದಾರಿಯಿದೆ (ಪಂಚಾಮೃ. ೪೯).

[ಅ + ಕರೆ. ॥ ತಮಿ. ಅಕ್ಕರೈ; ಮಲ. ಅಕ್ಕರ; ತುಳು. ಅಕರ, ಅಕಾರ, ಅಕರ = ಅಲ್ಲಿ, ದೂರದಲ್ಲಿ]

ಅಕ್ಕರೆಮಗ (ನಾ). ಪ್ರೀತಿಪಾತ್ರನಾದ ಮಗ: ಅಜಾಮಿಳ ನಿನ್ನಕ್ಕರೆ ಮಗನೆ ಪೇಳೊ ಹೇ ಸ್ವಾಮಿ (ಪುರಂದ. ೧-೯೨-೨).

[ಅಕ್ಕರೆ (< ಅಟ್ಕಱ್ಯ್) + ಮಗ]

ಅಕ್ಕಲಕರೆ, ಅಕಲ್ಕಾರೆ, ಅಕ್ಕಳಕರೆ, ಆಕಲಕರೆ (ನಾ). ಒಂದು ಮೂಲಿಕೆ. **ಅಕಲ್ಕಾರೆ** (ಮೈಔಗಿ. ೨೫-೪೬೩). **ಅಕ್ಕಳಕರೆ**: ಅಕ್ಕಳಕರೆ ಚೂರ್ಣ ಎರಡು ಚಿಟಕೆಯನ್ನು ಜೇನಿನಲ್ಲಿ ಕಲಸಿ ಬೆಳಿಗ್ಗೆ ನೆಕ್ಕಿಸುವುದು (ಮನೆಮ. ೯). **ಆಕಲಕರೆ** (ದಕ).

[? ← ಹಿಂ. ಅಕರಕರಾ; ಮರಾ. ಅಕಲ್‌ಕರಾ, ಅಕಲಾಕಾರಾ, ಅಕ್ಕಲ್‌ಕರಾ, ಅಕ್ಕಲ್‌ಕಾಢಾ, ಅಕ್ಕಲ್‌ಕಾರಾ. / ತಮಿ. ಅಕ್ಕರಕಾರಂ; ಮಲ. ಅಕ್ಕಲ್‌ಕರುವ, ಅಕ್ಕಿಲ್‌ಕಾರ; ತೆಲು. ಅಕ್ಕಲಕರ, ಅಕ್ಕಲಕಱ್ಱ ಇತ್ಯಾದಿ]

ಅಕ್ಕಲಹುಷಾರಿ (ನಾ). ಬುದ್ಧಿಯ ಪೂರ್ಣಸ್ವಸ್ಥತೆ: "ನನ್ನದು ನನ್ನ ವಾರಸದಾರದೂ ಇಲ್ಲವೆ ಮೃತ್ಯುಪತ್ರ ನಡೆಸುವವರದು ಹಕ್ಕು ಇಲ್ಲ" "ಅಕ್ಕಲಹುಷಾರಿಯಿಂದ ಆತ್ಮಸಂತೋಷದಿಂದ ಬರಕೊಟ್ಟದ್ದು" ಹೀಂಗೆಲ್ಲ ಶಬ್ದ ಇರಬೇಕು ಎಂದು ಹೇಳಿ ಆ ಪ್ರಕಾರ ಬರೆಸಿ ರಜಿಸ್ಟರ ಮಾಡಿಸಿದರು (ದಾಸಹು. ೬೩). [← ಮರಾ. ಅಕ್ಕಲ್‌ಹುಷಾರೀ]

ಅಕ್ಕಲು$_1$ (ನಾ). ನಾಶ: ಇ ದರ್ಮ್ಮಕೆ ಅಕ್ಕಲ ಮಾಡಿದವರು × × × ಗಂಗೆಯ ತಡಿಯಲು × × × ಕೊಂದ ಪಾಪದಲ್ಲಿ ಹೋಹರು (ಎಕ. IX, ಚನ್ನಪ. ೭೬-೨೯; 1307).

[< ಅಟ್ಕು$_1$ + -ಅಲು (< -ಅಲ್)]

ಅಕ್ಕಲು$_2$, ಅಕಲು, ಅಖಲು (ನಾ). ಬುದ್ಧಿ; ವಿವೇಕ: ನೋಡಿದ್ಯಾ ಸರಳಾ, ಈ ಕಾಲೇಜ್ ಕಲ್ತ ಕುಮಾರಿಯ ಅಕ್ಕಲು (ಧನಂಜ. ೨೦). **ಅಕಲು**: ಕಟುಕಬುದ್ಧಿಗೆ ಶರಣುಮಾಡಿ ಕುಳಿತಿದೆ ಸದ್ಯ. ವಿಜ್ಞಾನಿಗಳ ಅಕಲು ಹೃದ್ಯವಿದ್ದರು ವಧ್ಯ (ಸೂರ್ಯಪಾ. ೪೪-೭). **ಅಖಲು**: ಹಾಗೆ ನಿಂತ ಮೆಟ್ಟಿಗೆ ಕೊಡಿ ಅನ್ನಲಿಕ್ಕೆ ನಮಗೇನು ಅಖಲಿಲ್ಲವೆ? (ಜಾರುದಾ. ೧೫೬).

[← ಅರ. ಪಾರ. ಹಿಂ. ಅಕ್ಲ್; ಮರಾ. ಅಕ್ಕಲ್. / ತುಳು. ಅಕಲು, ಅಕ್ಕಲು]

ಅಕ್ಕವೆ$_1$ 'ಅಟ್ಕಮೆ' ನೋ.

ಅಕ್ಕವೆ$_2$ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಬೂವಿಸೆಟ್ಟಿ ಪ ೧ ಏಚಿಸೆಟ್ಟಿ ಪ ೧ ಅಕ್ಕವೆಯ ಮಹದೇವಸೆಟ್ಟಿ ಪಾರಿಸ್ಸಸೆಟ್ಟಿ ಪ ೧ ನಿಡಿಯ ಮಲ್ಲಿಸೆಟ್ಟಿ ಪ ೧ (ಎಕ. II, ೨೩೫-೪೧; 1185). [?]

ಅಕ್ಕವ್ವೆ (ನಾ). ಒಬ್ಬ ಹೆಂಗಸಿನ ಹೆಸರು: ಜನನಿ ಜಗತ್ಖ್ಯಾತೆಯಕ್ಕವ್ವೆಯೆಂದಂದು (ಎಕ. II, ೩೨೭-೩೯; 1181). [ಅಕ್ಕ$_1$ + ಅವ್ವೆ]

ಅಕ್ಕಸ$_1$ (ನಾ). (ಉಕ) ಕನಿಕರದಿಂದ ಕೂಡಿದ ಕಳವಳ: "ಹೂಂ, ನೀ ಹೇಳಿದಂಗ ಕೇಳಬೇಕು. ಹಾಳಾಗಿ ಹೋಗಬೇಕು." ತಾಯವ್ವ ಅಕ್ಕಸದ ದನಿಯಲ್ಲಿ ನುಡಿದಳು (ಖಾನಾನೀ. ೫೨); 'ನೀವು ಬಹಳೇ ಒಯ್ಯಾರದವರು ಸಾಹೇಬರು ದಾರೀ ಕಾಯುತ್ತಿರುವರು . . . ಹೀಗೆ ಮಾಡಿದರೆ ಸಾಹೇಬರು ಏನು ತಿಳಕೊಂಡಾರು?' ವನಿತೆಯು ಮೆಲ್ಲನೆ, ಆದರೂ ಅಕ್ಕಸದಿಂದ ನುಡಿದಳು (ಸ್ಕೂಲಮಿ. ೧೨೯).

[?. / ತೆಲು. ಅಕ್ಕಸಮು = ದಯೆ, ಕನಿಕರ]

ಅಕ್ಕಸ$_2$ (ನಾ). (ಉಕ) ರೋಷ; ಆಕ್ರೋಶ: ನಕ್ಕು ನುಡಿವರ ಮುಂದೆ ಮುಕ್ಕರಿಸಿದರು ತಾಳು, ಅಕ್ಕಸವ ಮಾಡುವರ ಅಕ್ಕರದಿ ತಾಳು (ಜಗದಾ. ೧೦೨). ಮೊಗ್ಗಾವಿಯು ಇಂಥ ಮಳೆಯನ್ನು ಕಂಡಿದ್ದಿಲ್ಲ. ಅಬ್ಬಾ! ಅದರ ಅಕ್ಕಸವೆಷ್ಟು, ಒಗರೆಷ್ಟು ಹಟವೆಷ್ಟು! (ಸಮಜೀ. ೧೭೦). ನಾನೇ ಈ ಸ್ಥಳ ಬಿಟ್ಟು ಹೊರಟುಹೋಗುವೆನು, ಎಂದು ಅಕ್ಕಸದಿಂದ ನುಡಿಯುತ್ತ ತಾನು ಕುಳಿತ ಸ್ಥಳದಿಂದ ಚಟ್ಟನೆ ಎದ್ದು ಹೊರಟವನು (ಶೈವಸು. ೩೧೫).

[ಪ್ರಾ. ಅಕ್ಕೋಸ, ಅಕೋಸ. (< ಸಂ. ಆಕ್ರೋಶ); ಪಾಲಿ. ಅಕ್ಕೋಸ. / ಹಿಂ. ಮರಾ. ಅಕಸ್; ತೆಲು. ಅಕ್ಕಸಮು, ಅಕ್ಕಸು, ಅಕ್ಕಸ್ಸು]

ಅಕ್ಕಸಗಾಱ (ನಾ). ಪ್ರೀತಿಸುವವನು (ಉಕ. ಕಿ).

[ಅಕ್ಕಸ$_1$ + -ಗಾಱ (< -ಕಾಱ)]

ಅಕ್ಕಸತನ (ನಾ). ಆಕ್ರೋಶದ ಸ್ವಭಾವ: ನೋಡಿದಿರ್ಯಾ, ಜೀವವ್ವಾ! ಹೆಂಗಸಿನ ಅಕ್ಕಸತನಾ! ಹೆಣ್ಣು ಅನಬೇಕೋ ಹುಲಿ ಅನಬೇಕೋ ಇವಕ್ಕ (ನಡುಮ. ೭೮); ಇಂಥಾವೆಲ್ಲಾ ಅಕ್ಕಸತನಾ ಬಿಟ್ಟುಬಿಡೋ ಮಾರಾಯ (ವೈನಿ. ೩೧೯). [ಅಕ್ಕಸ$_2$ + -ತನ]

ಅಕ್ಕಸಬಡು (ಕ್ರಿ). (ಉಕ) ಕಳಕಳಿ ಮಾಡು: ಸದಾನಂದ ಹೆಂಡತಿ ಉಡಲಿ ತೊಡಲಿ ಎಂದು ಎಷ್ಟು ಅಕ್ಕಸಬಡುವನು (ಪ್ರತಿಸ. ೧೬).

[ಅಕ್ಕಸ$_1$ + ಪಡು$_1$]

ಅಕ್ಕಸಮಾಡು (ಕ್ರಿ). ಆಕ್ರೋಶ ಮಾಡು: ಅಕೆ ಅತು ಕರೆದು ಅಕ್ಕಸ

ಮಾಡಿ 'ಹೊಲ್ಯಾರಮನಿಗೆ ಹೆಣ್ಣು ಕೊಡ್ಲಾಕ ನಾ ಎಂದಾದರೂ ಒಪಿ ಗೊಂಡೀನೇನ್ರೀ' ಎಂದು ಕೇಳಿದಳು (ಮಾತನಾ. ೧೨).

[ಅಕ್ಕಸ್ಯ$_2$ + ಮಾಡು$_1$]

ಅಕ್ಕಸಾಲ 'ಅಕ್ಕಸಾಲೆ' ನೋ.

ಅಕ್ಕಸಾಲಗಿತ್ತಿ (ನಾ). = ಅಕ್ಕಸಾಲಿತಿ.

[ಅಕ್ಕಸಾಲ (< ಅಕ್ಕಸಾಲೆ) + -ಗಿತ್ತಿ]

ಅಕ್ಕಸಾಲಿ 'ಅಕ್ಕಸಾಲೆ' ನೋ.

ಅಕ್ಕಸಾಲಿಕೆ, ಅಕಸಾಲಿಕೆ (ನಾ). ಅಕ್ಕಸಾಲೆಯ ಕೆಲಸ, —ವೃತ್ತಿ. **ಅಕಸಾಲಿಕೆ** : ಹಿರಿಯೂರ ಬಡಿಗೆ ಕಂಮಜಿಕೆ ಅಕಸಾಲಿಕೆ . . . ಯೇನು ಳುದನು ಸರ್ವಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಕೊಟೆಉ (ಎಕ. IX (S), ಕಾನಕಾ. ೬೫-೧೬ ; 1381). [ಅಕ್ಕಸಾಲೆ + -ಇಕೆ]

ಅಕ್ಕಸಾಲಿಗ, ಅಕಸಾಲಿಗ (ನಾ). = ಅಕ್ಕಸಾಲೆ ೧. **ಅಕಸಾಲಿಗ** : ಒಂದು ದಿನ ನಮ್ಮೂರ ಅಕಸಾಲಿಗನ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಜಗಳವಾಗುತ್ತಿತ್ತು (ಹುಟ್ಟಹ. ೬೪). [ಅಕ್ಕಸಾಲೆ + -ಇಗ]

ಅಕ್ಕಸಾಲಿಗಿತ್ತಿ (ನಾ). = ಅಕ್ಕಸಾಲಿತಿ. [ಅಕ್ಕಸಾಲಿಗ + -ಇತ್ತಿ]

ಅಕ್ಕಸಾಲಿಗೆಯ[ಯಿ] (ನಾ). ಅಕ್ಕಸಾಲೆಗೆ ಸೇರಿದ ಹೊಲ, -ಗದ್ದೆ: ಮೂಡಲು ತಗ್ಗಿಗೆ ಹೋದ ಹೆಬ್ಬಟ್ಟಿ ತೆಂಕಲು ಹಳ್ಳ ಪಡುವಲಕ್ಕಸಾಲಿ ಗೆಯ[ಯಿ] ಬಡಗಲು ಹೆಬ್ಬಳ್ಳ (ಕಇ. I, ೩೦-೪೩ ; 1222).

[ಅಕ್ಕಸಾಲಿ (< ಅಕ್ಕಸಾಲೆ) + ಕೆಯ್ಯ$_2$ (< ಕೆಯ್ಯ್$_3$)]

ಅಕ್ಕಸಾಲಿತಿ, ಅಕ್ಕಸಾಲ್ತಿ (ನಾ). ಅಕ್ಕಸಾಲೆ ಹೆಂಗಸು : "ಇತಿಗೆ . . . ಅದಂತಮಲ್ಲದಲ್ಲಿಯುಂ - ಅಕ್ಕಸಾಲಿತಿ, ಒಕ್ಕಲಿತಿ" (ಶಮದ. ೨೦೮ ಪ್ರಯೋ). **ಅಕ್ಕಸಾಲ್ತಿ** : ಅಕ್ಕಸಾಲ್ತಿ ಬಂಗಾರಿಯ ಮನೆಗೆ ಬಂದು ಕಾಡುತ್ತಿದ್ದರಂತೆ (ಸರಸ. ೧೦). [ಅಕ್ಕಸಾಲೆ + -ಇತ್ತಿ$_1$ (< -ಇತ್ತಿ)]

ಅಕ್ಕಸಾಲೆ, ಅಕಸಾಲ, ಅಕಸಾಲೆ, ಅಕ್ಕಸಾಲ, ಅಕ್ಕಸಾಲಿ, ಅಗಸಾಲ, ಅಗಸಾಲೆ, ಅರ್ಕಸಾಲೆ (ನಾ). ೧. ಚಿನ್ನ ಬೆಳ್ಳಿ ಮುಂತಾದವುಗಳ ಕೆಲಸ ಮಾಡುವವನು : ಎಗವುಣ್ಡನ ಅಕ್ಕಸಾಲೆ ಕೇತಂ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೪೩, ೧೧-೧೦ ; 1050) ; ಮೂಡಲಕ್ಕಸಾಲೆ ನೇಮೋಜನ ಮನೆಯ ಹತ್ತಿ ಬಂದ ಬೀದಿಯೇ ಮೇರೆ (ಸೌಇಇ. XI-ii, ೧೪೦-೩೭ ; 1097) ; ಅಕ್ಕಸಾಲೆಯವಗೆ ಬಂಗಾರವಂ . . . ಕೊಟ್ಟೊಡವಂ ಬಂಗಾರಮಂ ಕುಡದೆಡೆಯಾಡಿಸಿದನೆನೆ (ಧರ್ಮಪ. ೬-೧೫ ವ) ; ಪದಕಮಕ್ಕಸಾಲೆಯಿಂ ಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟುದು (ಶಮದ. ೧೨೮ ಪ್ರಯೋ) ; ಕೊಳುವ ಕೊಡುವೆಡೆಯಲ್ಲಿಯಜಿಯದೆ ಮೊಳೆಗಳಂ ಹೊಜನೂಂಕಿವೊಳ್ಳಿಹ ಮೊಳೆಯನೊರೆಗೊಂಬಕ್ಕಸಾಲೆಯು ತಾನೆ ಕೇಳರಸ (ಬಸಪು. ೨೧-೩೦) ; ವರಕರಸ್ಥಲದ ವೀರಣ್ಣೊಡೆಯರೆಂಬುವರ ಕರಕಮಲಸಂಜಾತನಕ್ಕಸಾಲೆಯ ನಾಗನಿರುತಲೊಂದಿನದಲ್ಲಿ (ಚಿಬಪು. ೬೩-೭); ಅಕ್ಕಸಾಲೆ ಕಿವಿ ಚುಚ್ಚಿದರೆ ನೊಚ್ಚಗೆ (ಗಾದೆ). ೨. ಅಕ್ಕಸಾಲೆ ಕೆಲಸಮಾಡುವ ಸ್ಥಳ (ಕಿ). **ಅಕಸಾಲ** (ಕಿ). **ಅಕಸಾಲೆ** : ೧. ಶ್ರೀ ನಾರಸಿಂಹ ದೇವರು ಅಕಸಾಲೆ ಕಾಳಜೀಗೆ ಕೊಟ್ಟ ಕೊಡಗೆ (ಎಕ. XIV, ಮಳವ. ೧೨೮-೧ ; 1259) ; ನಾಲ್ಕು ನಾಡ ಬಡಗಿ ಕಂಮಾರ ಅಕಸಾಲೆ (ಎಕ. IX, ಮಾಗಡಿ. ೧೫-೨೬ ; 1315). **ಅಕ್ಕಸಾಲ** (ಕಿ). **ಅಕ್ಕಸಾಲಿ** : ೧. ಬಡಗಲು ಅಕ್ಕಸಾಲಿ ಕೇತನ ಭೂಮಿ (ಬೊಂಕಶಾ. ೧೯೩೬, ಲಕ್ಷ್ಮೇಶ್ವ. ೩೪-೨೫ ; ?). **ಅಗಸಾಲ** (ಕಿ). **ಅಗಸಾಲೆ** : ೧. "ರುಕ್ಮಕಾರಕ = ಅಗಸಾಲೆಯರವ" (ಗಂಗಾಮ). **ಅರ್ಕಸಾಲೆ** : ೧. ಆಲುಗೋಡ ಅರ್ಕಸಾಲೆ ಬಳಚಾರಿ ದೊಡಯಚರಿಯ ಮಗ ಕೆತಚಾರಿ ಬೊಗಾಚಾರಿ ಮಾಡಿಸಿಕೊಟ್ಟ ದೆವಾಲಯ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೯, ೫೨-೫ ; 1278). ℙ ಕೆಲವು ಸಂಸ್ಕೃತ ಶಾಸನಗಳಲ್ಲಿ 'ಅಕ್ಷಶಾಲಿನ್', 'ಅಕ್ಷಸಾಲಿನ್', 'ಅಖಸಾಲಿನ್' ಎಂಬ ಶಬ್ದರೂಪಗಳು ದೊರೆಯುತ್ತವೆ. **ಅಕ್ಷಶಾಲಿನ್** : ಉತ್ಕೀರ್ಣಂ ಚಾಕ್ಷಶಾಲಿನಾ ಶ್ರೀ ಸಾಮನ್ತ ಖಣ್ಡಿಮಲೇಪಾ (ಎಇ. XVIII, ೩೧೩-೩೧; 808). **ಅಕ್ಷಸಾಲಿನ್** : ಉತ್ಕೀರ್ಣಂ ಚಾಕ್ಷಸಾ(ಶಾ)ಲಿ ಕುಮಾರಚನ್ದ್ರೇಣ ತಾಮ್ರಶಾಸನಮಿತಿ (ಎಇ. XVIII, ೨೯೮-೨೯ ; ಸು. 1100) ; ಉತ್ಕೀರ್ಣಂ ಅಕ್ಷಸಾಲಿನಾ ನಪೇನ (ಎಇ. XXIX, ೧೯೪ ; ಸು. 1100). **ಅಖಸಾಲಿನ್** : ಉತ್ಕೀರ್ಣಂ ಚಾಖ(ಕ್ಷ)ಶಾಲಿಖಣ್ಡಿಮಲ್ಲೇನೇತಿ (ಎಇ. XXX, ೨೮-೩೦ ; 803).

[ಸಂ. ಅಕ್ಷಶಾಲಿನ್ ?. / ತಮಿ. ಅಕ್ಕಚಾಲೈ = ಹೊನ್ನು ಮೊದಲಾದ ಲೋಹದ ಕೆಲಸವನ್ನು ಮಾಡುವ ಎಡೆ; ಟಂಕಸಾಲೆ; ಅಕ್ಕಚಾಲೈಯರ್= ಅಕ್ಕಸಾಲೆಯವರು ; ತೆಲು. ಅಗಸಾಲಿ, ಅಗಸಾಲೆ ; ಮರಾ. ಅಕಸಾಳೀ. ℙ ಸಂ. ಅರ್ಕ = ತಾಮ್ರ ; ಪ್ರಾ. ಅಕ್ಕ = ಚಿನ್ನ]

ಅಕ್ಕಸಾಲ್ತಿ 'ಅಕ್ಕಸಾಲಿತಿ' ನೋ.

ಅಕ್ಕಳ್ 'ಅಕ್ಕ$_1$' ನೋ.

ಅಕ್ಕಳಕರೆ 'ಅಕ್ಕಲಕರೆ' ನೋ.

ಅಕ್ಕಳಿಕೆ$_1$ (ನಾ). ಅಗ್ಗಳಿಕೆ; ಹೆಚ್ಚಿಗೆ : ಅರ್ಕ್ಕನುದಗ್ರತೇಜದಕ್ಕಳಿಕೆಯ ಪೆಂಪುಮಂ ತಳೆದು (ಸೌಇಇ. IX-i, ೨೦೫-೯ ; 1122). [? + -ಇಕೆ]

ಅಕ್ಕಳಿಕೆ$_2$ 'ಅಕ್ಕುಳಿಕೆ' ನೋ.

ಅಕ್ಕಳಿಸು 'ಅಕ್ಕುಳಿಸು' ನೋ.

ಅಕ್ಕಳೆ$_1$ (ನಾ). ಜಿರಳೆ (ಕರಾ). [ದೇ. ?. ‖ ತುಳು. ಎಕ್ಕಲೆ, ಎಕ್ಕಲು]

ಅಕ್ಕಳೆ$_2$ (ನಾ). ಹೊಲಗದ್ದೆಗಳ ಬೇಲಿಯಲ್ಲಿ ಮನುಷ್ಯರು ಮಾತ್ರ ಒಬ್ಬೊಬ್ಬರಾಗಿ ದಾಟಿ ಹೋಗಲಾಗುವಂತೆಯೂ, ದನಕರುಗಳು ನುಸಿಯಲಾಗದಂತೆಯೂ Y ಆಕಾರದಲ್ಲಿ ಕವೆಗೋಲು ನೆಟ್ಟು ಮಾಡಿರುವ ಬಾಗಿಲು ; ಕಡಕಲು. [?]

ಅಕ್ಕಳ್ಮಗ (ನಾ). ಅಕ್ಕನ ಮಗ : ೧. ತ್ರಿಬುವನ ಬುಜಗಂನಕ್ಕಳ್ಮಗಜ್ಗಿ [= ತ್ರಿಭುವನ ಭುಜಂಗನ (?) ಅಕ್ಕನ ಮಗನಿಗೆ] (ಎಕ. X, ಕೋಲಾರ. ೨೩-೫ ; 900). [ಅಕ್ಕಳ್ (< ಅಕ್ಕ$_1$) + ಮಗ]

ಅಕ್ಕಳ್ಳು (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಅಕ್ಕಿ. [← ತೆಲು. ಅಕ್ಕುಳ್ಲು]

ಅಕ್ಕಱ್ 'ಅಟ್ಕಱ್$_2$' ನೋ.

ಅಕ್ಕಱ 'ಅಟ್ಕಱ್$_2$' ನೋ.

ಅಕ್ಕಱು 'ಅಟ್ಕಱ್$_2$' ನೋ.

ಅಕ್ಕಱುಗುಟುಕು (ನಾ). ಪ್ರೀತಿಯಿಂದ ಊಡಿಸುವ ಗುಟುಕು : ವಿಹಂಗಮಂಗಳಕ್ಕಱುಗುಟುಕಂ ಕೊಳಲ್ಕಿರದೆ ಪಾಱಿದುವೆಣ್ಡೆಸೆಗಂ ಪ್ರಭಾತಕಾಲದೊಳ್ (ಶಾಂತೀಶ್ವ. ೧೧-೯೭).

[ಅಕ್ಕಱು (< ಅಟ್ಕಱ್$_2$) + ಗುಟುಕು]

ಅಕ್ಕಱುಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಪ್ರೀತಿಹೊಂದು : ಚೊಕ್ಕಳವೆಳಗಾವರಿಸುವವನಿ ತಳವಕ್ಕಱುಗೊಂಬ ವಿರಹಿಗಳ್ ನೆಯ್ದಿಲ ತಕ್ಕನುದಯಗಿರಿಶಿಖರಮ ನೇಱಲ್ ಪಿರಿದುಂ ಸೊಗಸಿದುದು (ಜಯಕಾ. ೧೧-೫೯).

[ಅಕ್ಕಱು (< ಅಟ್ಕಱ್$_2$) + ಕೊಳ್$_1$]

ಅಕ್ಕಱುಪಲ್ಲಿ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಸ್ವಸ್ತಿ ಶ್ರೀ ಅಜ್ಜಗಗವುಣ್ಡ ××× ಅಕ್ಕಱುಪಲ್ಲಿಯ ರಾಜ್ಜಯ ನೂರೆಂ[ಜೆಂ]ಟೈದುಮ (ಎಕ. XII, ತುಮಕೂ. ೧೫ ; ?). [ಅಕ್ಕಱು (< ಅಟ್ಕಱ್$_2$?) + ಪಲ್ಲಿ$_2$]

ಅಕ್ಕಱೆ 'ಅಟ್ಕಱ್$_2$' ನೋ.

ಅಕ್ಕಾಂತಗೈ (ಕ್ರಿ). ಆಕ್ರಾಂತನಾಗುವಂತೆ ಮಾಡು; ಮೇಲೆ ಬಿದ್ದು ವಶಪಡಿಸಿಕೊ : ಉಷ್ಣಾನಲದೆ ಚಂಡಭಾಸ್ಕರ ಸದೃಶಮೆನಿಸೆ ಅಕ್ಕಾಂತಗೈದಮರವೈರಿಗಳನುದ್ಧತಪರಾಕ್ರಮಿಗಳ (ವೆಂಕಾರಾ. ೬-೫೭-೩೨).

[ಅಕ್ಕಾಂತ್$_0$ (< ಸಂ. ಆಕ್ರಾಂತ) + ಗೈ (< ಗೆಯ್$_1$)]

ಅಕ್ಕಾಜಿ (ನಾ). ಅಕ್ಕನನ್ನು ಗೌರವದಿಂದ ಅಥವಾ ಪ್ರೀತಿಯಿಂದ ಕರೆಯುವಾಗ ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಮಾತು: ಎನ್ನಿರ್ದೆಗೋಟಿಯ ಕೋಳುಗೊಂಡುದಕ್ಕಾಜಿ ನಿನ್ನಾಣೆ (ಕುಂಠಾಸಾಂ. ೨೬–೨೨) ; ಅಕ್ಕಾಜಿ ನೀ ನೋಡು ತಾ ನೋಡು ತಂಗಿ ನೋಡಕ್ಕಳಿಂದರಸನ ಮೊಗವಾ (ಭರತ. ೪-೧೦) ; ತಾಯೆ ಅಕ್ಕಾಜಿಗಳಾ (ಮುಂಬ್ರಮಂ. ೧೫೬). ‖ **ಅಣ್ಣಾಜಿ**, ಭಾವಾಜಿ, ಮಾವಾಜಿ ಇತ್ಯಾದಿ ಹೋ.

[< ಅಕ್ಕ + -ಜಿ (< ಜೀಯ)]

ಅಕ್ಕಾಡಿಸು 'ಅಲ್ಯಾಡಿಸು' ನೋ.

ಅಕ್ಕಾಡು, 'ಅಲ್ಯಾಡು' ನೋ.

ಅಕ್ಕಾಡ್ಡು 'ಅಲ್ಯಾಡ್ಡು' ನೋ.

ಅಕ್ಕಾದೇವಿ (ನಾ). ಒಬ್ಬ ಕೆಯ ಹೆಸರು: ರಾ ರಾ ಜಿ ಜಿ ಜಿ ಳಿ ಳಿ ಳಿ ವಿದ್ಯಾ ಕ್ಟಿ ದೀನಾವಳೀನಂದಿರಿಯಕ್ಕಾದೇವಿ ಧರ್ಮಗ್ರಗಣಿ (ಇಆ. XVIII, ೨೬೩–೨೧ ; ೪೪). [< ಅಕ್ಕ + ದೇವಿ]

ಅಕ್ಕಾರು (ಕ್ರಿ). (ದಕ) ಅಳುವಿನಿಂದ ಗಂಟಲು ಒಣಗು.

[ಅಕ್ಕ (< ಅಱಕ್ಕ) + ಆರು (< ಅಱು)]

ಅಕ್ಕಾಳಿ, ಅಂಕಾಳಿ, ಆಕಾಳಿ (ನಾ). ತುಪ್ಪದಲ್ಲಿ ಹುರಿದ ಅಕ್ಕಿ, ಹಾಲು, ಸಕ್ಕರೆ ಮೊದಲಾದವನ್ನೆಲ್ಲ ಹಾಕಿ ಮಾಡಿದ ಗಟ್ಟಿ ಪಾಯಸ; ಕ್ಷೀರಾನ್ನ : ಒಟ್ಟು ೫೦ ಅಕ್ಕಾಳಿ ಮಡಿ ಹರಿವಾಣ ೪ ಅಡಕೆ ೫೦ ಎಲೆ ೧೦೦ (ಸೌಇಇ. IX-ii, ೪೮೯–೪೧; 1513); ಲಕ್ಷುಮಿದೇವಿಯರಿಗೆ ಆರೋಗಣೆಗೆ ಅಕ್ಕಾಳಿಯ ಪಾಯಸದ ಹರಿವಾಣ ೧ ಕೆ (ಎಕ. XIV, ಶ್ರೀರಂಗ. ೨೬೩–೬ ; 1527). **ಅಂಕಾಳಿ** : ಪಡುವೆದ್ಯಕೆ ದಿ ೧ ಕಂ ಹರಿವಾಣ ೫ ಅಂ(ಂ)ಕ್ಕಾಳಿ ಮಂಡಿ ೧ ಅಪ್ಪ ಪಡಿ ೧ (ಸೌಇಇ. IV, ೨೪೩–೫ ; 1514). **ಆಕಾಳಿ** : ಅಪ್ಪ ಪ್ರಸಾದ ಹದಿಮೂರೂ ಆಕಾಳಿಯ ಪ್ರಸಾದ ××× ಧಿನಸೂ ನವುಗೆ . . . ಯಿಕ್ಕುವ ಹಾಗೆ ಕಟ್ಟಳೆಯ ಮಾಡಿದವಾಗಿ (ಸೌಇಇ. IX–i, ೪೬೨–೩ ; 1467).

[? . / ತಮಿ. ಅಕ್ಕಾರಡಿಸಿ, ಅಕ್ಕಾರವಡಿಚಿಲ್ – ಹಾಲು ಸಕ್ಕರೆ ಸೇರಿಸಿ ಮಾಡಿದ ಪರಮಾನ್ನ]

ಅಕ್ಕಿ (ನಾ). ೧. ಬತ್ತದ ಹೊಟ್ಟು ತೆಗೆದ ಮೇಲೆ ಉಳಿಯುವ ಕಾಳು: ಳಳರಮುಂ ಕನ್ನಡಿಯುಂ ಪೂವುಮಕ್ಕಿಯುಂ ಮಾಮ ಫಲಮುಂ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೭೮–೬) ; ಪ್ಪರ್ಕಂಡುಗದಕ್ಕಿಯ ಕೂಟುವ[ಂ] (ಪಂಕಭಾ. ೩–೨೫ ವ) ; ಜಲವಳ್ಳುವುದಕ್ಕೆ ಮುನ್ನವೆ ಅಕ್ಕಿ ಬೆಂದಿತ್ತು (ಭೋಗಮಾ. ೧೦೧) ; ಅಕ್ಕಿಯ ಮೇಲೆ ಆಸೆ ನಂಬಿರ ಮೇಲೆ ಪ್ರೀತಿ (ಗಾದೆ). ‖ ಸಣ್ಣಕ್ಕಿ, ದಪ್ಪಕ್ಕಿ, ಕೇಸಕ್ಕಿ, ಬೆಣತಕ್ಕಿ, ನೆಲ್ಲಕ್ಕಿ, ಗಂಧಸಾಲೆಯಕ್ಕಿ, ಜೀರಾಸಣ್ಣಕ್ಕಿ, ದೇವಮಲ್ಲಿಗೆಯಕ್ಕಿ, ಮರಳಕಾಂತಿಯಕ್ಕಿ ಇತ್ಯಾದಿ ಹೋ. ೨. ಅಕ್ಕಿಯಂತಿರುವ ಕಾಳು: ವೇಣು ನಿಗೆ ಅಕ್ಕಿ ಹುಟ್ಟದ್ದರಿಂ? ಮತ್ತೆ ಬಾಳುವೆಯುಂಟೆ? (ಮಾ ದೂ ಳ. ೨೧) ; ‖ ಬಿದಿರಕ್ಕಿ, ನವಣೆಯಕ್ಕಿ, ಸಾವೆಯಕ್ಕಿ, ರಾಜಾನ್ನದಕ್ಕಿ, ಹಾರಕದಕ್ಕಿ, ಏಲಕ್ಕಿ ಇತ್ಯಾದಿ ಹೋ. ೩. ರಂಗೋಲಿಯ ಹಸಿ ಬರೆಯುವಾಗ ಇಡುವ ಅಕ್ಕಿಯ ಆಕಾರದ ಚುಕ್ಕಿ : ಪಸುರ್ವೊನ್ನ ಜಗಲಿ ಪಟ್ಟಿಯ ಪಸುರ್ವಂದರ್ ಮುತ್ತಿನಕ್ಕಿ ಪೀಲದ ಜಾಗ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೩೩೬). ೪. ಮಂತ್ರಾಕ್ಷತೆ : ಜಿನನಂ ಪೂಜಿಪಡಕ್ಕಿ ಮಾಲೆ ಸೊಡಗರ್ಗಳ್ (ಲೀಲಾವ. ೩–೭೭).

ಅಕ್ಕಿಯ ಭೋಜ = ಅಕ್ಕಿಬೋಜ : ಗಾಡರ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಜವಾನನಿಗೆ ಔತಣದ ಊಟವಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ಅವನಿಗೆ ಉಡಿಯುವ ಚಟವಿದ್ದರೆ ಬಗಸಿ ಕಳ್ಳನ್ನು ಅಥವಾ ಅಕ್ಕಿಯ ಭೋಜವನ್ನು ಕುಡಿಸುತ್ತಿದ್ದರು (ಪಂಚಮಂ. ೪೭).

ತಲೆಗೆ ಅಕ್ಕಿಕಾಣಸು = ಮದುವೆ ಮಾಡು; ಅಕ್ಷತಾರೋಪಣ ಮಾಡಿಸು : "ಮಗು, ತಂಗಿಗೆ ಹದಿನೇಳು ವರ್ಷ ತುಂಬಿತು. ಬಸಪ್ಪಯ್ಯನ ಮನೆ ಒಳ್ಳೆಯದಲ್ಲ. ಅದಷ್ಟು ಬೇಗನೆ ಆಯಿ ತಲೆಗೆ ಅಕ್ಕಿಕಾಣಿಸುವ ಯೋಚನೆ ನನಗಿಲ್ಲ" (ಮುಸಕ. ೯). ಬಾಯಿಗೆ ಅಕ್ಕಿಕಾಳು ಹಾಕಿ ಕೊಂಡಿರು = ಏನು ಕೇಡಾಗುವುದೋ ಎಂದು ಹೆದರಿ ನಡುಗುತ್ತಿರು, —ಆತಂಕಪಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುತ್ತಿರು (ಹೆಣದ ಬಾಯಿಗೆ ಅಕ್ಕಿಯನ್ನು ಹಾಕುವ ಸಂಪ್ರದಾಯದಿಂದ ಈ ಅರ್ಥ ಬಂದಿರಬಹುದು).

[ದೇ. < *ಅಕ್ಕಿ. ‖ ತಮಿ. ಅರಿ, ಅರಿಚಿ ; ಮಲ. ತುಳು. ಅರಿ ; ಕೊಡ. ಅರಿ, ಅಕ್ಕಿ ; ತೆಲು. ಅಕ್ಕುಲು]

ಅಕ್ಕಿ (ನಾ). ಕಣ್ಣು (ಕ್ರಿ). [ಸಂ. ಅಕ್ಷಿ]

ಅಕ್ಕಿಗಂಜಿ (ನಾ). ೧. ಅಕ್ಕಿಯನ್ನು ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಕುದಿಸಿದಾಗ ಮೇಲೆ ನಿಲ್ಲುವ ಮಂದವಾದ ದ್ರವ. ೨. ಅಕ್ಕಿಯನ್ನಾಗಲಿ ಅಕ್ಕಿಯ ತರಿಯನ್ನಾಗಲಿ ಬೇಯಿಸಿ ಮಾಡಿದ ಅಂಬಲಿ ಅಥವಾ ಪಾಯಸ.

[ಅಕ್ಕಿ + ಗಂಜಿ. ‖ ತುಳು. ಅರ್ಕಂಜಿ]

ಅಕ್ಕಿಗಚ್ಚು 'ಅಕ್ಕಿಗರ್ಚು' ನೋ.

ಅಕ್ಕಿಗರ್ಚು$_1$ (ಕ್ರಿ). ಅಕ್ಕಿಯನ್ನು ತೊಳೆ : ಎಸರನಿಡುವಕ್ಕಿಗರ್ಚುವ ಬೆಸನಂ (ಗಣಾಯು. ೭–೩೭). [ಅಕ್ಕಿ + ಕರ್ಚು$_3$]

ಅಕ್ಕಿಗರ್ಚು$_2$, ಅಕ್ಕಚ್ಚು, ಅಕ್ಕಿಗಚ್ಚು (ನಾ). ೧. ಅಕ್ಕಿಯನ್ನು ತೊಳೆದ ನೀರು. ೨. ಕಲಗಚ್ಚು. ೩. ಹುಳಿಗಂಜಿ. ೪. = ಅಕ್ಕಿಗಂಜಿ ೧. "ಅಧಿಷವಂ ಅವಂಶಿಸೋಮಂ ಶುಷೋದಕಂ ಶುಕ್ಲಂ ಈ ಳ ಅಕ್ಕಿಗರ್ಚುರ್" (ಹಲಾಯು. ೫೩–೧೬೩) ; "ಅಧಿಷವಮವಂತಿ ಶುಕ್ಲಂ ನೋಮಮೆನಲಕ್ಕಿಗರ್ಚಿಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೬೪–೧). **ಅಕ್ಕಚ್ಚು** : ೨. ಎತ್ತು ಗಳಿಗೆ ಮುಂಜಾನೆ ಪೀರೆದನ್ನೂ ಅಕ್ಕಚ್ಚನ್ನೂ ಕುಡಿಯಲು ಇತ್ತನು (ಅಳಪ. ೩೩) ; ದನಗಳು ತಮಗೆ 'ಅಕ್ಕಚ್ಚು' ಬರಲಿ ಎಂದು ರಾಗಮಾಡುತ್ತವೆ (ಮುದಮ. ೭). **ಅಕ್ಕಿಗರ್ಚು** : ೧. ಮಾಸಿದ ಬಿತ್ತೆಯ ಕಱಿಳೆ ಕರ್ಚಕ್ಕಿಯಿಪಾಕಂ ಭಾವಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಗಚ್ಚಂ (ಳಲ್ಕಾಶಾ. ೫–೧೩) ; ಅಕ್ಕಿಗರ್ಚಂ ಬಸಿದು ತೀರಿರಮೊಲೆಗೆತ್ತಿ ಕಾಸಿ (ಸೂಪಶಾ. ೬–೨). [< ಅಕ್ಕಿಗರ್ಚು$_1$]

ಅಕ್ಕಿಗುಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ಅಕ್ಕಿಯನ್ನು ಸಿದ್ಧ ಪಡಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಬತ್ತವನ್ನು ಕುಟ್ಟು : ಸಾಸುವೆಡೆಯೊಳಕ್ಕಿಗುಟ್ಟುವೆಡೆಯೊಳ್ (ಸಮಪ. ೫–೮).

[ಅಕ್ಕಿ + ಕುಟ್ಟು]

ಅಕ್ಕಿಗುಡು (ಕ್ರಿ). ಅಕ್ಕಿಯನ್ನು ಕೊಡು : ಅಕ್ಕಿಗೊಟ್ಟು ಮಡಗೂಟು ಚ್ಚಾಂದಮಂ ಪೋಲದೆ (ಅದಿಪು. ೧೪೪–೬೨).

[ಅಕ್ಕಿ + ಕುಡು (< ಕೊಡು)]

ಅಕ್ಕಿಗೆಡ್ಡೆ (ನಾ). ಒಂದು ಮೂಲಿಕೆ ; ಭದ್ರಾಕಂದ (ಓಷಧಿ. ೧೧೦).

[ಅಕ್ಕಿ + ಗೆಡ್ಡೆ]

ಅಕ್ಕಿತರಿ (ನಾ). ಅಕ್ಕಿಯನ್ನು ಒಡೆದು ಮಾಡಿದ ತರಿ, —ನುಚ್ಚು : ದಿನವೂ ರಾತ್ರಿ ಸಾಪಿತ್ರಿ ಉಪವಾಸ ಮಾಡಿದರೆ ಮೈಗಾಗುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ಸರೋಜ ಅಕ್ಕಿತರಿ ಹಾಕಿ ಉಪ್ಪಿಟ್ಟು ಮಾಡಿಟ್ಟಳು (ತಾಯಿಕ. ೨೩೦).

[ಅಕ್ಕಿ + ತರಿ (< ತಱಿ)]

ಅಕ್ಕಿದಳಿ (ಕ್ರಿ). = ಅಕ್ಕಿಗುಟ್ಟು : ಅಂಗವಿಸನದಿ . . . ಮನ್ನನ ಮೃಗವಾ ಸ್ಮರನಲೆಯಂ ಸೆಱೆಪಿಡಿದನೆ ಸುವ್ವಿ ಯೆಂದುರೆ ಪಾಡುತಕ್ಕಿದಳವರು (ಜೀವಂಧಾ. ೨೦–೧೬). [ಅಕ್ಕಿ + ತಳ್ಕಿ]

ಅಕ್ಕಿನುಚ್ಚು (ನಾ). ಅಕ್ಕಿಯ ನುಚ್ಚು ; ತುಂಡುತುಂಡಾದ ಅಕ್ಕಿ.

[ಅಕ್ಕಿ + ನುಚ್ಚು (< ನುರ್ಚು$_3$)]

ಅಕ್ಕಿಪಡಿ (ನಾ). ಅತಿಥಿ ಮುಂತಾದವರಿಗೆ ಉಡಿಗೆ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಊಟಮಾಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಕೊಡುವ ಅಕ್ಕಿ ಬೇಳೆ ಮುಂತಾದ ಪದಾರ್ಥಗಳು; ಸ್ವಯಂಪಾಕದ ಸಾಮಗ್ರಿ ; ಸೀದಾ : ಶಿವನ

ಮನೆಯ ಹೊಗಲೊಲ್ಲದೆ ಅಕ್ಕಿಪಡಿಯ ತರಿಸಿಕೊಂಡು ಹೊಸಬಳಿಕೆ ಎಂದು ಮಾಡಿಸಿಕೊಂಡುಂಬವಂಗೇನೆಂಬೆನಯ್ಯಾ (ಚೆನ್ನವ. ೪೫-೨).
[ಅಕ್ಕಿ$_1$ + ಪಡಿ$_3$]

ಅಕ್ಕಿಪಿಲ್ಲಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕಾಲುಂಗುರ. [ಅಕ್ಕಿ$_1$? + ಪಿಲ್ಲಿ$_1$]

ಅಕ್ಕಿಬೋಜ (ನಾ). ಅಕ್ಕಿಯಿಂದ ಮಾಡಿದ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮದ್ಯ: ಅವನು ಒಂದು ಹಳ್ಳಿಗೆ ಹೋಗಿ ಚೆನ್ನಾಗಿ ಅಕ್ಕಿಬೋಜ ಕುಡಿದು, ಮತ್ತೇರಿ ಕೆಸರುಗದ್ದೆಯ ಅಂಚಿನಲ್ಲಿ ತೂರಾಡುತ್ತ ಬರುತ್ತಿದ್ದನು (ಕಾನೂರು. ೨೦).
[ಅಕ್ಕಿ$_1$ + ಬೋಜ]

ಅಕ್ಕಿಯಿಡು (ಕ್ರಿ). ಚುಕ್ಕಿಯನ್ನು ಗುರುತು ಮಾಡು: ತಗಡಿನ ಮೇಲೆ ಕೆಳಗಿನ ಅಂಚಿನವರೆಗೆ ಬಳಪದಿಂದ ಅಕ್ಕಿಯಿಡುತ್ತಾ ಹೋಗರಿ (ಮುಂಬಯಿ. ೫-೫೩). [ಅಕ್ಕಿ$_1$ + ಇಡು$_1$]

ಅಕ್ಕಿರಡ್ಡಿಗಿಡ (ನಾ). ಒಂದು ಮೂಲಿಕೆ; ಅಕ್ಕಿಹೆಡೆ (ಕಿ).
[ಅಕ್ಕಿರಡ್ಡಿ$_0$ + ಗಿಡ (< ಗಿಡು)]

ಅಕ್ಕಿವುಲ್ಲು (ನಾ). ಹೊಲದಲ್ಲಿ ತಾನಾಗಿ ಬೆಳೆಯುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹುಲ್ಲು: ಮರದಾರಕ್ಕಿವುಲ್ಲೆಸೆದಿಹುವಾ ವಿಪಿನದೊಳು (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೭-೧೩). [ಅಕ್ಕಿ$_1$ + ಪುಲ್ಲು (< ಪುಲ್)]

ಅಕ್ಕಿವೋಲೆ (ನಾ). (ದಕ-ಪ್ರಾ) ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕಿವಿಯ ಓಲೆ.
[ಅಕ್ಕಿ$_1$ + ಓಲೆ]

ಅಕ್ಕಿಸಜ್ಜಕ (ನಾ). (ಉಕ) = ಅಕ್ಕಿಸಜ್ಜಿಗೆ. [ಅಕ್ಕಿ$_1$ + ಸಜ್ಜಕ]

ಅಕ್ಕಿಸಜ್ಜಿಗೆ (ನಾ). ಅಕ್ಕಿಯ ತರಿ, ತುಪ್ಪ, ಬೆಲ್ಲ ಮೊದಲಾದವುಗಳನ್ನು ಉಪಯೋಗಿಸಿ ಮಾಡಿದ ಒಂದು ತಿಂಡಿಯ ಪದಾರ್ಥ.
[ಅಕ್ಕಿ$_1$ + ಸಜ್ಜಿಗೆ (< ಸೊಜ್ಜಿಗೆ)]

ಅಕ್ಕಿಸರಿ (ನಾ). ಅಕ್ಕಿಯ ಹಿಟ್ಟಿನಿಂದ ಮಾಡಿದ ಅಂಟು.
[ಅಕ್ಕಿ$_1$ + ಸರಿ (< ಸಜ್ಜಿ$_1$)]

ಅಕ್ಕಿಸು$_1$ 'ಅಟ್ಕಿಸು' ನೋ.

ಅಕ್ಕಿಸು$_2$ (ಕ್ರಿ). ಹಿಡಿ; ಅಪ್ಪಿಕೊ: ಅಕ್ಕನಿಗೆ ಬಾಚಿ ಹಿಕ್ಕುವ ಸೇವೆಗೆ ಪುಕ್ಕಟ್ಟೆ ಅನ್ನಕ್ಕೆ ಸಿಕ್ಕುವಳೆ ನೀನು ಚಿಕ್ಕ ಪ್ರಾಯಕೆನ್ನ ಪಕ್ಕೆಗೆ ಬಂದರೆ ಸಕ್ಕರೆದುಟ ಸವಿದಕ್ಕಿಸುವೆ (ವಾದಿಕೀ.೧-೬೫-೫). [ಅಕ್ಕು$_1$ + -ಇಸು$_3$]

ಅಕ್ಕಿಹಿಟ್ಟು (ನಾ). ಅಕ್ಕಿಯನ್ನು ಬೀಸಿ ಮಾಡಿದ ಹಿಟ್ಟು: ಅಕ್ಕಿಹಿಟ್ಟನ ಲಿಂಗವು ವಿದ್ಯಾಪ್ರದವು (ಸೌಗಂಧಿ. ೩೯೨-೩೩).
[ಅಕ್ಕಿ$_1$ + ಹಿಟ್ಟು (< ಪಿಟ್ಟು)]

ಅಕ್ಕಿಹುಲ್ಲು (ನಾ). = ಅಕ್ಕಿವುಲ್ಲು (ಮೈಔಗಿ. ೨೮-೫೪೦).
[ಅಕ್ಕಿ$_1$ + ಹುಲ್ಲು (< ಪುಲ್)]

ಅಕ್ಕಿಹೆಡೆ, ಅಕ್ಕಿಹೆಡೆಯ (ನಾ). ಕಿರಿಹಾಲೆಸೊಪ್ಪು; ಹಾಲುತೊಟ್ಟಿನ ಗಿಡ: "ಅಕ್ಕಿಹೆಡೆ ಹೇಮದುಗ್ಧಂ ಚುಕುಳಮೆಂದೆನಿಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೩೯-೨೭). **ಅಕ್ಕಿಹೆಡೆಯ**: "ಭದ್ರಾನನೀ = ಅಕ್ಕಿಹೆಡೆಯ, ಕಳ್ಳಂಗಡಲೆ; ಭದ್ರೋದನೀ, ಭರದ್ವಾಜೀ = ಅಕ್ಕಿಹೆಡೆಯ" (ಓಷಧಿ. ೧೧೦); "ಕ್ಷೀರಾವೀ ದುಗ್ಧಿಕಾ ಶಬ್ದಗಳು, ಅಕ್ಕೀ[ಕ್ಕಿ]ಹೆಡೆಯ ಗಿಡದ ಹೆಸರುಗಳು, ಹಾಲುತೊಟ್ಟನ ಗಿಡವೆಂಬರು" (ಗುರುಬಾ. ೧೬೨-೧೪೬). ಪೆಡೆಯಕ್ಕಿ ಹೋ. [ಅಕ್ಕಿ$_1$ + ಹೆಡೆ (< ಪೆಡೆ)]

ಅಕ್ಕಿಹೆಡೆಯ 'ಅಕ್ಕಿಹೆಡೆ' ನೋ.

ಅಕ್ಕಿಹೊಡೆ (ನಾ). = ಅಕ್ಕಿಹೆಡೆ: "ಕ್ಷೀರಿಕಾ ದುಗ್ಧಿಕಾ ಈ ೨ ಅಕ್ಕಿಹೊಡೆ" (ನಾಚರಾ.೧೦೯-೭); ಅಕ್ಕಿಹೊಡೆ ಸಮೂಲವ ತಂದು ಮೆಣಸು ಸೈಂಧವಲವಣ . . . ಶೋಧಿಸಿ ಸಣ್ಣ ಆರಳೆಬತ್ತಿ ಆದ್ದಿ ಆ ಹುಣ್ಣಿನ ಮೇಲೆ ಹಾಕಲು ಎಂಥಾ ಹುಣ್ಣಾದರೂ ಮಾಣ್ಗುಂ (ವಿವೈವಿ. ೭೭).
[ಅಕ್ಕಿ$_1$ + ಹೊಡೆ$_2$ (< ಪೊಡೆ$_2$)]

ಅಕ್ಕು$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಹಿಡಿ; ಅಪ್ಪಿಕೊ: ಮೇಲ[ಪಾಠಾಂ. ಲಿ]ಕ್ಕಿದಪೆನಿಂತು ಮುದ್ದಿಸುವೆನಿಂತು (ಚಿಬಪು. ೧೯-೪೧); ಅಕ್ಕಿತೇ ದುಷ್ಕೀರ್ತಿ ತಮ್ಮನ ನಿಕ್ಕಿದೆನಲಾ ರಣಕೆ (ತೊರರಾ. ೬-೪೭-೩೮). ೨. ಯೋಗ್ಯವಾಗು; ಉಚಿತವಾಗು; ಸರಿಹೋಗು: ಎಕ್ಕಸಕ್ಕದ ಮಾತುಗಳು ನಿಮಗಕ್ಕುವವೆ (ಬಸಪು. ೫೬-೨೧). [ದೇ. ‖ ತುಳು. ಅರ್ಕು = ತಬ್ಬು]

ಅಕ್ಕು$_2$ 'ಅಟ್ಕು$_1$' ನೋ.

ಅಕ್ಕು$_3$ (ನಾ). ಏಳಿಗೆ; ಲಾಭ; ಸಂಪತ್ತು: ಸಿರಿಗೀ ಬಾರಗೆ ಬಾಗಿಲೊಳ್ ಬೊಜಗರೀಗಳ್ ಬಂದು ನಿಂದಿರ್ದಪರ್ ಕರೆ ನಿಮ್ಮಕ್ಕನನಕ್ಕುವ[ಪಾಠಾಂ. ಮ]ಕ್ಕು ಪೊಸತು (ಶಾಂತೀಶ್ವ. ೧೧-೭೯; ಕುಸುಮಾ. ೧೧-೧೫೪).
[< ಆಗು$_1$?. ‖ ತಮಿ. ಅಕ್ಕಮ್ = ಅಭಿವೃದ್ಧಿ, ಸಂಪತ್ತು]

ಅಕ್ಕು$_4$ 'ಅಟ್ಕು$_2$' ನೋ.

ಅಕ್ಕು$_5$ (ನಾ). ಇಲಿ: ಬಯಲ್ಗೆ ಬಂದ ಕಿತ್ತಿಲಿಯನಜಿಯಟ್ಟುವ ದಿಟ್ಟದ ಗೊತ್ತಿನ ಕೊತ್ತಿಗೆ ತಡೆಯ ಹಡಲಿಗೆಯೇಂ ಬಲ್ವೆಟ್ಟೆ? ಮೇಣುಂ ಮೈಗರೆವಕ್ಕಿನ ತಲೆ ದಕ್ಕುಂತ[ದ]ಲೆಯೇ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೯೭-೨೯); ಅಕ್ಕುಬೆಕ್ಕುಗಳೊಂದು ಗೊಡವೆಯೆಮಗೇಕೆ? (ರಾಮಾಶ್ವ. ೯೮-೫). [ಸಂ. ಅಖು]

ಅಕ್ಕು$_6$ 'ಆಗು$_1$' ನೋ.

ಅಕ್ಕುಂ 'ಆಗು$_1$' ನೋ.

ಅಕ್ಕುಡ$_1$ (ನಾ). ಶೂರ; ಸತ್ತ್ವಶಾಲಿ; ಎದೆಗಾರ: "ಅಕ್ಕುಡರೆನೆ ಸತ್ವಗರು" (ಭಾರನಿ. ೫೨-೬೦). [?]

ಅಕ್ಕುಡ$_2$ (ಗು). ಸತ್ತ್ವಹೀನ; ನಿಸ್ಸಾರ (?): ದುಗುಡವೇಕೈ ನಿಮಗೆ ಕರ್ಣಾದಿಗಳು ನೀವಕ್ಕುಡರೆ ಬಲುಗಾಳೆಗದೊಳಗೆ ಕೈಮಾಡಿ ನೊಂದಿರಿ ಕೊಂದಿರರಿಭಟರ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೪-೫); ವೀರ ರಾಮನ ಬಾಣವರುಷಾಸಾರದಲಿ ನೆನೆದಸುರಪತಿ ಕೈಹಾರವಕ್ಕು[ಪಾಠಾಂ. ಕ್ಕು]ಡವಾಗೆ . . . ನೆಗಹಿದನಾರುಭಟೆಯಲಿ . . . ಮಹೋಗ್ರಶಕ್ತಿಯನು (ತೊರರಾ. ೬-೪೯-೩೩). [?]

ಅಕ್ಕುಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕುಗ್ಗು; ತಗ್ಗು; ಕುಸಿ: ಕಾಳೆಗದ ಕೈಚಳಕದವನು ಬ್ಬಾಳುತನವಕ್ಕುಡಿಸೆ ಯಿಕ್ಕೆಲದಾಳು ತೆಗೆದುದು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೬-೧); ಬಾಣಹತಿಗಕ್ಕುಡಿಸಿ ರಾಜ್ಯಶ್ರೇಣಿ ಜರುಗಿತು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೨೪-೪೨); ನಸಿದಿರಕ್ಕುಡಿಸಿದಿರಿ ನೊಂದಿರಿ ಬಸವಳಿದಿರನುಗೆಟ್ಟರಖಿಳಾಯಸಕೆ ಸಂದಿರಿ (ತೊರರಾ. ೧-೮-೬೪); ಬಲಿಮುಖ ಪಡೆಯ ಪದಹತಿಗಹಿಪನಸುವಕ್ಕುಡಿಸೆ (ತೊರರಾ. ೬-೧-೧೨). 'ಅಕ್ಕುಳಿಸು' ಪರಾ. [ಅಕ್ಕುಡ$_2$ + -ಇಸು$_3$]

ಅಕ್ಕುಮಿಕ್ಕು (ನಾ). ಅತಿಶಯ: ಅಕ್ಕರೆಯದಾಯಿತು ಅಕ್ಕರಿಗರಿಗೆಲ್ಲ ಅಕ್ಕುಮಿಕ್ಕೆನುವಂತೆ ಕೊನೆವರೆಗು (ಸಖೀಗೀ. ೪೦-೯೪೦).
[< ಆಗು$_1$ + ಮಿಗು ?]

ಅಕ್ಕುರಳಿ (ನಾ). "ಭಯ, ಅಂಜಿಕೆ" (ಸಿರಿಕೋ). [?]

ಅಕ್ಕುಲ (ನಾ). ಕುಲಹಾನಿ: ಪರಸ್ತ್ರೀಯರಂ ನೆರೆದಡಕ್ಕುಲಮಪ್ಪುದು (ಜೈಮಿಭಾ. ೫-೫೬). [ಸಂ. ಅಕುಲ]

ಅಕ್ಕುಲಜ (ನಾ). ಹೀನಕುಲದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದವನು: ಗಂಗಾಂಬುವಿಗೆ ಕಿಲ್ಬಿಷವೆ ಬೃಹದ್ಭಾನುವಂತ್ಯಜರ ಮನೆಯಲಿರ್ದಡಕ್ಕುಲಜನೆ (ಸಿಂಗಿರಾ. ೪-೪೧); ಅಕ್ಕುಲಜಂಗಾಚಾರಂ ಮರ್ಕಟರೂಪಂಗೆ ಚೇಷ್ಟೆ ಮುದುಕೆಗೆ ಬೇಟಂ ಠಕ್ಕರಿಗಾರಾಧ್ಯತನಂ ಮಿಕ್ಕುದು ಕಲಿಕಾಲಗುಣ ಮಹತ್ಫಲದಿಂದಂ (ನೀತಿಸಾ. ೧೬-೧೫೧). [ಸಂ. ಅಕುಲಜ]

ಅಕ್ಕುಲಿಗ (ನಾ). ಕುಲಗೇಡಿ; ನೀಚ: ಅದನು ಕುಹಕದಿ ಗೆಲ್ಲಲಾ ಶಕುನಿ ಅಕ್ಕುಲಿಗನಿಹನು (ಜಿನಭಾ. ೩೭-೩೨). [ಅಕ್ಕುಲ + -ಇಗ]

ಅಕ್ಕುಲಿಸು 'ಅಕ್ಕುಳಿಸು' ನೋ.

ಅಕ್ಕುವಣಿಗ (ನಾ). ಹಕ್ಕುದಾರರಿಲ್ಲದ ಆಸ್ತಿಯನ್ನು ನುಂಗುವವನು:

ಇವನು ಅಳ್ಕುವನೆಗ ; ಯಾರ ದ್ರವ್ಯವಾದರೂ ಅಕ್ಕಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ (ಸ್ಯಾಂಡರ್ಸ್). [ಅಳ್ಕ್ಯೂ (< ಅಲ್ಕ್ಯೂ) + –ವನೆಗ]

ಅಳ್ಕುಳಿ (ನಾ). ಕುಗ್ಗಿದವನು (?) : ಅಳ್ಕುಳಿಸಿದ ಹೊಟ್ಟೆ ಬೆಳ್ಳಗಚ್ಚಿನ ಮೋರೆ ಅಳ್ಕುಳಿಯು ತುಂಬ ಕಡುಗೋಪಿ ಪುರುಷನು ಚಿತ್ತಿಸಿಗೆ ಮೇಳ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೩೩೮). [< ಅಲ್ಕ್ಯು + –ಉಳಿ ?]

ಅಳ್ಕುಳಿಕೆ, ಅಳ್ಕುಳಿಕ್ಕೆ (ನಾ). ೧. ಕುಗ್ಗುವುದು ; (ಹೊಟ್ಟೆ) ಒಳಕ್ಕೆ ಇಳಿಯುವುದು ; ಹೊಟ್ಟೆಯನ್ನು ಒಳಕ್ಕೆ ಎಳೆದುಕೊಳ್ಳುವುದು. ೨. ಚಿಕ್ಕಳಿಗುಳಿ ; ಕಚಗುಳಿ; ಗುಳುಗುಳು; ಕಟ್ಟ್ಯಾಡಿಸುವುದು (ಕ). **ಅಳ್ಕುಳಿಕ್ಕೆ** (ಕ). [ಅಳ್ಕುಳಿಸು + –ಇಕೆ]

ಅಳ್ಕುಳಿಸು, ಅಳ್ಕಳಿಸು, ಅಳ್ಕುಲಿಸು(ಕ್ರಿ). ೧. (ಹೊಟ್ಟೆ)ಒಳಕ್ಕೆ ಇಳಿ; ಕುಗ್ಗು ; (ಹೊಟ್ಟೆಯನ್ನು) ಒಳಕ್ಕೆ ಎಳೆದುಕೊ; ಕುಗ್ಗಿಸು: "ಅಳ್ಕು[ಪಾಠಾಂ. ಕ್ಳ]ಸು ನಿಮ್ಮಕುಳಾಪ್ಪಿ ಭಯೇ ಜ" (ಕಮಥಾ); ಬಲಲ್ಲು ಮೆಯ್ಯಕ್ಕುಳಿಸರ್ ಪೆರ್ಬಸಿಱಗುರ್ವಿಸೆ ಬಂದನೊ ವರ್ ಸಾರ್ವಂ (ರಗಲ. ೬-೬೮); ಬಿಟ್ಟ ಬಾಯಕ್ಕುಳಿಸರ್ದ ಪೊಟ್ಟೆ (ತರ್ಕಥ. ೧೫-೩೮); ಕುತ್ತಿಯಕ್ಕುಳಿಕೆ ದೊಗಡರ್ದುದು ಸಹಜದೊಳಾಕ್ಷಿಸೆ ಪುಟ್ಟ ಡೊಳ್ಳಿಹುದು (ಭರಚ. ೬-೬೧). ೨. ತಗ್ಗು ; ಕುಗ್ಗು : ಸುರಲೊಳ್ಕಾಯುವ ಮೇರುವಕ್ಕುಳಿಸುವನ್ನೀ ಕೌರ್ಯಮುಂ (ಶಾನ್ತಿಶಾ. ೪೨೦); ಉಗ್ರಾಟೋಪವಕ್ಕುಳಿಸುತೆ (ಕುಶಾಂಗ. ೧೩-೭೫) ೩. ಹೆದರು : "ಅಳ್ಕು[ಪಾಠಾಂ. ಕ್ಳ]ಸು ನಿಮ್ಮ ಕುಳಾಪ್ಪಿ ಭಯೇ ಜ" (ಕಮಥಾ) ; ಈ ಭುವನೈಕಮಲ್ಲಂ ಮೋಹಮಲ್ಲನ ನೆಕ್ಕತುಳದಿಂದಮ್ಮಳಿಸೆ ಡಿಕ್ಕಿಗೊಗೊಂದು (ಪಾರ್ಶ್ವ. ೧೬-೧೦ ವ) ; ಮುಕ್ಕಣ್ಣನಾತ್ಮಜಂ ಹರಿಯಕ್ಕುಳಿಪಂತೊಡಂದು ಬಾಣಮಂ ಕೊಟ್ಟೆಚ್ಚಂ (ವಿರವಿ. ೧೨-೩೬). ೪. ಹಿಂದೆಗೆ ; ಹಿಮ್ಮೆಟ್ಟು : "ಒಳಸೋರ್ದುದು ಪಾಠಕು ಮಲ್ಲಳಗೊಂಡುದು ಸರಿದುದೊಸರಿಸಿದುದು ತಾನಕ್ಕುಳಿಸಿದುದು ಮಿಂಪೆದೆದುದುಂ . . . ಪಿಂಗುಸ ಪೆಡಪಿಟ್ಟ್ರೆತ್ತನಲಪರಂಸಂ" (ಶಬಿಂ. ೨೫೨, ೨೫೩); "ಅಳ್ಕುಳಿಸಿತೆಂದುಂ . . . ಅಪಸರಣಕ್ಕೆ ಪೆಸರ್" (ಶಕಸಾ. ೩೧-೬೫ಗ). ಸರ್ವವಸಕ್ಕುಳಿಸದೆನ್ನಲಿ ಸಮರ್ಪಿಸಿ ಭಾವಶುದ್ಧಿಯಲಿ (ಶಿಥಾಗ.೩-೧೫೫-೧೩). ಕಳವಿದಲಿ ಬಲುಹಿನಲಿ ಮೇಣಕ್ಕುಳಿಸದೀ ಬ್ರಹ್ಮಸ್ವವನು . . . ಅವನು ಕೊಂಬನಾತನನು(ಶಿಥಾಗ. ೫-೧೧-೩೭). ೫. ಹಿಂದಕ್ಕೆ ತೆಗೆದುಕೊ ; ಉಪಸಂಹಾರಮಾಡು : ಬೆಳಸಿ ರಜದಿಂ ಸತ್ಕಗುಣದಲಿ ನಿಲಿಸಿ ತಾಮಸಗುಣವಿವನಕ್ಕುಳಿಸಿ ಜಗವನು ನಿನ್ನ ಮಾಯಾಶಕ್ತಿಯಲಿ ನೀನೆ (ಶಿಥಾಗ. ೧೦-೩೨-೪೫). ೬. ದುಃಖಿಸು ; ಕೊರಗು : ಕರುಣದಿಂ ಮುನಿಪ ಸತಿಯಕ್ಕುಳಿಸದಿರು ಬೆದರಲೇಕೆಲೆಲಾ ನಿನಗೆ ಮಗನಹನಂಜ ಬೇಡೆಂದನು(ತುರಂಗ.೫-೩೯). **ಅಕ್ಕೈಸು** : ೧. ಅಕ್ಕಳ[ಳ್ಕ]ಸಿದ ಹೊಟ್ಟೆ ಸೊಕ್ಕಿದ ಗಲ್ಲ (ಪರಲೀ. ೬೪೨-೪). ೨. ಅಕ್ಕಸಿಬೇಡ ನಿನಗಾ ಮುನಿಯ ರಿಪುನ ತರಿದಿಕ್ಕು ಪಡೆ (ತುರಂಗ. ೪೮-೬೮) ; ಪಾರ್ವರಿಂದಕ್ಕೈಸಿ ಹೆರ ದೆಗೆದು ಪಂಬಸಿದೆ ಸೇವೆಯಿಂದಾ ಪಶುವನಾಕ್ಕುಮಿಸಿ ಬಂದು (ಪರಕು. ೨೬-೧೬). ೬. ಹೋದಿನೊಳ್ ಪವದಿಸಿದ ಭೂರವಮಾನನಂ ಕಂಡರು ಅಕ್ಕೈಳ ಸುತಿ ಫಲುಗುಣಂ (ತುರಂಗ. ೬೪-೬೬). **ಅಳ್ಕುಲಿಸು** : ೩. ಗೋಪರಿಮಕ್ಕಳೇ ಕೊಂಡವರು ಕಾಲಂಗಳ್ಕುಲಿಸದಿಬಲಪರಾಕ್ರಮನನು (ಶಿಥಾಗ. ೧೦-೪೭-೩).

ಅಳ್ಕುಳಿಸೊ = ತಗ್ಗಿಸಿಕೊ ; ಉಪಸಂಹರಿಸು : ಪಾಪ ಕೊಲ್ಲು ದಿರಳ್ಕುಳಿಸಿಕೋ ಕೋಪವನು (ಶಿಥಾಗ. ೧೦-೩೧-೧೫). 'ಅಳ್ಕುಡಿಸು' ಪರಾ.

[ಅಳ್ಕ್ಯೂ ? + –ಇಸ್ಯು. ॥ ತಮಿ. ಮಲ. ಎಳ್ಕು = ಹೊಟ್ಟೆಯ ಸ್ನಾಯುಗಳನ್ನು ಸಂಕೋಚಿಸು ; ತೆಲು. ಅಕ್ಕಂಚು = ತಗ್ಗಿಸು]

ಅಳ್ಕ್ಯೆ 'ಅಲ್ಕ್ಯೆ' ನೋ.

ಅಳ್ಕ್ಯೊ 'ಅಲ್ಕ್ಯೊ' ನೋ.

ಅಳ್ಕ್ಯೊ 'ಆಸ್ಯೊ' ನೋ.

ಅಳ್ಕ್ಯೊಟೊಟ್ಟು (ನಾ). ಹಣೆಗೆ ಇಡುವ ಅಕ್ಷತೆಯ ಬಟ್ಟು : ಸೋರ್ಮುದಿಯ ಮಲ್ಲಿ ಗೆ ಯ ಸೊಸಲಲ್ಕ್ಕೆ[ಕಾಠಾಂ. ಲಕ್ಕ್ಕ]ಟೊಟ್ಟಿ ಬೈತಲೆಯಳ್ಕೆ ಮುತ್ತೆ ಬಾ (ಧರ್ಮನಾ. ೧-೭೫). [ಅಳ್ಕ್ಯೂ (< ಅಳ್ಕ್ಕ್) + ಬೊಟ್ಟು]

ಅಳ್ಕ್ಯೂ 'ಅದೆಕೊಳ್' ನೋ.

ಅಳ್ಕ್ಯೊತ್ತು (ಕ್ರಿ). ಹಟಮಾಡು ; ಪಟ್ಟುಹಿಡಿ (?) : ಸಾಕಲಾಗದೆಂದು ಅಳ್ಕ್ಯತ್ತಿ ನುಡಿದರೆ ಏಳೆ ನಾ ನಿನ್ನ ಬಿಡುವೆ ಕಂಭಾ ಅಳ್ಕ್ಯೆಶ್ವರಾ (ಗಣಭಾ. ೫೫–೫). [ಅಳ್ಕ್ಯೂ ? + ಒತ್ತು]

ಅಳ್ಕ್ಯೊತ್ತೆ (ನಾ). ಒತ್ತಿ ಹಿಡಿದು ತೆಗೆದುಕೊಂಡ ಪಣ. 'ಅಳ್ಕ್ಯೊತ್ತೆಗೊಳ್' ; ಪರಾ. [ಅಳ್ಕ್ಯೂ ? + ಒತ್ತೆ]

ಅಳ್ಕ್ಯೊತ್ತೆಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಒತ್ತಿ ಹಿಡಿದು ಪಣವಾಗಿ ತೆಗೆದುಕೊ ; ವಶ ಪಡಿಸಿಕೊ ; ಆಧೀನನ್ನಾಡಿಕೊ : ಕಳ್ಳನಿವನ್ತ ಕಾಮಿಯರ ಕಂಡು ಕಳ್ಳೆಕ್ಕಳಂತೆನ್ನ ಚಿತ್ತವನು ಅಳ್ಕ್ಯತ್ತೆಗೊಂಡ ಭಾವಿಂ ರಕ್ಷಿ ಪಾಲಿಸು (ಮೋಹನ. ೬೮-೨). [ಅಳ್ಕ್ಯತ್ತೆ + ಕೊಳ್]

ಅಳ್ಪ, ಅಳ್ಪಡ, ಅಪಾಡ (ನಾ). ಕುಸ್ತಿ ಮಾಡುವ ಪ್ರದೇಶ ; ಮಲ್ಲಯುದ್ಧದ ರಂಗ : ಸುಪುತ್ರನೆಂಬರಂಗಂ ಮಾನಕಳಾಯಂ ಮಹಾಕಳಾರ್ಣವಂ ಮಲ್ಲಯುದ್ಧದೊಳ್ ಕುಕಲನಕ್ಕ್ಕ[ಪ] ಡೊಳ್ ಪಲರುಮಾನಿಕ್ಕ ಗೆಲ್ಲು (ಜಾವಂಬಿ. ೪೩-೨) ; ಮತ್ತಂ ಮಲೆತು ನಿಂದು ಅಳ್ಪಡೊಳ್ ಪೊಕ್ಕು ಬಾಹಪ್ಪಳಿ (೧೦೪. ೩-೧೦೫ ವ) ; ಇಳ್ಳುಬದಂತಪ್ಪ[ಕ್ಳ]ಡೊಳ್ ಕಡಂಗಿ ಪಿಡಿದೊಳಲ್ ಬಲ್ಲ ಮಲ್ಲರ್ (ಧರ್ಮನಾ. ೩-೪೮) ; ಕೆಂಬಟ್ಟಿಯ ಪಿಸುಗುವ ಪಾಸೆಂಬಳ್ಕಡೊಳು ನವ ಭುಸ್ಪಣವಿಪ್ರಿತ ಗಂಧ ರಜವನೆಂಗಂದೊಟ್ಟು (ಜಯಾಶಾ. ೪-೫೦). **ಅಕ್ಕ್ಕಡ** : ಜಗಜಟ್ಟಿಗಳಕ್ಕ ಡಂಗಳೊಳ್ ಮರಳದೆ ಪೋರ್ವರ್(ಸುಕ್ಷಿಸು.೪-೮೫); ಕರತಳವ ಮಾಜುದ್ದಿ ಭುಜದಲಿ ಕಿರಿದಲಂದಕ್ಕಡದ ಮಣ್ಣನು ಬಿರಲಲುದುರಿಚಿ (ಕವ್ಯಾಳ. ೧೯-೪೧); ಜಟ್ಟಿಗಳಾ ಪಿರಿಯಕ್ಕಡವಾ ಪೊಳಲ ಬಾಹಪೊಳು ಬಂಧುರ ಮಾಗಿಯೆ ಕಿರಿದುಮು (ತ್ರಿಲೋಸಾ. ೧-೬೪). **ಅಪಾಡ** : ಮುಂಗಡೆಯ ಜಾವದಹೊತ್ತಿಗೆ ಎಲ್ಲರೂ ಅಖಾಡದಲ್ಲಿ ಸೇರಿದರು (ಶೂರಾಣಿ. ೨೮).

[ಪ್ರಾ. ಅಳ್ಳಾಡಗ, ಅಳ್ಳಾಡು(ಯ) (< ಸಂ. ಆಕ್ಷವಾಟಕ, ಆಕ್ಷವಾಟ) ; ಪಾಲಿ. ಅಕ್ಖಾಟ. / ಮರಾ. ಆಖಾಡಾ, ಅಕ್ಕಾಡ ; ಹಿಂ. ಅಖಾಡಾ]

ಅಳ್ಕ್ಯೂಲೆ 'ಅಸ್ಪ್ಲೋಟ್' ನೋ.

ಅಳ್ತ್ತ (ಗು). ಬಳಿದ; ಲೇಪಿಸಿದ : ಉದಾ— ವಿಷಾಕ್ತ [= ವಿಷ + ಅಳ್ತ] ; ರಕ್ತಾಕ್ತ [= ರಕ್ತ + ಅಳ್ತ]. [ಸಂ.]

ಅಕ್ರಮ (ಗು). ೧. ಕ್ರಮವಿಲ್ಲದ. ೨. ಕ್ರಮವಲ್ಲದ; ನಿಯಮಕ್ಕೆ ವಿರೋಧವಾದ. (ನಾ). ೩. ಒಂದು ಕಾವ್ಯದೋಷ : ಮೊದಲೊಮ್ಮಂ ಪೇಟ್ಟುದ್ದೇಶದಿಂದಮನುದೇಶಮಾಗದಂತಕ್ರಮಂ (ಕಾ ವ್ಯ ವ. ೪೬). ೪. ಗಂಗಡಿಕಾರರ : "ಅಜಿಯಿಂ ಗಂಗಡಿಕಾರನಕ್ರಮಂ" (ಮಂಗಾರ. ೧೧೧೦). [ಸಂ.]

ಅಕ್ರಮನಿರೋಧ (ನಾ). ಅಕ್ರಮವನ್ನು ತಪ್ಪಿಸುವುದು ; ಅನ್ಯಾಯವನ್ನು ತಡೆಯುವುದು. [ಅಕ್ರಮ + ನಿರೋಧ]

ಅಕ್ರಮಪ್ರವೇಶ (ನಾ). ಎಲ್ಲೆಮಾರಿ ಪ್ರವೇಶಿಸುವುದು ; ನ್ಯಾಯವು ವಿರುದ್ಧವಾಗಿ ಪ್ರವೇಶಿಸುವುದು. [ಅಕ್ರಮ + ಪ್ರವೇಶ]

ಅಕ್ರವ್ಯಾದ (ನಾ). ಮಾಂಸಾಹಾರಿಯಲ್ಲದ ಪ್ರಾಣಿ ; ಸಸ್ಯಾಹಾರಿ : ಹಕ್ಕಿಗಳು ಕ್ರವ್ಯಾದಗಳು, ಅಕ್ರವ್ಯಾದಗಳು ಎಂದೆರಡು ಪ್ರಕಾರದವು. ಕಾಗೆ, ಹದ್ದು, ರಣಹದ್ದು ಮುಂತಾದವು ಕ್ರವ್ಯಾದಗಳು. ಗಿಣಿ, ಹಂಸ ಮುಂತಾದವು ಅಕ್ರವ್ಯಾದಗಳು (ಅರ್ಥಧ. ೧೦೫). [ಸಂ.]

ಅಕ್ರಿಯೆ, (ಗು). ೧. ಕೆಲಸವಿಲ್ಲದ; ನಿಷ್ಕ್ರಿಯ: ವಿಕಸಾತ್ಮನಿನಂ ತನಜಲನಕೋಕವದ್ಧಯನವುಂಬನಳವನಲೋಕ ಪಸ್ಪೃಹನಮಿತನಕ್ರಿಯನ ಹತನಳ್ಪಮನು (ಕುವ್ಯಾಳಿ. ೩-೫೯). [ಸಂ.]

ಅಕ್ರಿಯೆ, (ನಾ). ಸಲ್ಲದ ನಡೆನಳಿಕೆ; ಕೆಟ್ಟ ಕೆಲಸ: ಅಕ್ರಿಯದಿ ನಡೆದು ಕೆಟ್ಟರು (ತುರಂಗ. ೪೫-೭). [ಸಂ. ಅಕ್ರಿಯಾ]

ಅಕ್ರೂರ (ಗು). ೧. ಕ್ರೂರವಲ್ಲದ; ಮೃದು. (ನಾ). ೨. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಚಿಕ್ಕಪ್ಪ. [ಸಂ.]

ಅಕ್ರೋಟ 'ಅಕ್ರೋಡ' ನೋ.

ಅಕ್ರೋಟು 'ಅಕ್ರೋಡ' ನೋ.

ಅಕ್ರೋಡ, ಅಕ್ರೋಟ, ಅಕ್ರೂಟು, ಅಖೋಟ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮರ: ಜಯಂತಿಯ ತೀರದಲ್ಲಿ ವಿಸ್ತಾರವಾದ ಅಲದ ಮರಗಳಂತೆ ಧನ್ಯವಾಗಿ ಬೆಳೆದಿರುವ 'ಅಕ್ರೋಡ'ದ ಮರಗಳ ಸಾಲುಗಳ ನಡುವೆ ಒಂದು ರಾತ್ರಿಯನ್ನು ಕಳೆಯಬೇಕಾಯಿತು (ಅಕಟ್ಕೋ. ೫೩). **ಅಕ್ರೋಟ (ಕ). ಅಕ್ರೋಟು:** ಮನೆಗೆ ಹಿಂತಿರುಗುವಾಗ ನನ್ನ ಕೇಂದಿನಲ್ಲಿ ಅಕ್ರೂಟು, ಅಖಲ್ ಹಣ್ಣುಗಳನ್ನೂ . . . ಕೊಟ್ಟು ಕಳುಹಿದರು (ವಿವಧ. ೬). **ಅಖೋಟ** (ಸಂಜಿತ. ೬).

[ಪ್ರಾ. ಅಕ್ಕೋಡ (< ಸಂ. ಅಕ್ಷಾಟ). / ಪಾರ. ಅಖರೂತ್; ಹಿಂ. ಅಖ್‌ರೋಟ್]

ಅಕ್ರೋಧ (ನಾ). ಕ್ರೋಧವಿಲ್ಲದಿರುವುದು. [ಸಂ.]

ಅಕ್ಲಿಷ್ಟ (ಗು). ಕ್ಲಿಷ್ಟವಲ್ಲದ; ನಿರಾಯಾಸವಾದ. [ಸಂ.]

ಅಕ್ಲೀಬ (ನಾ). ೧. ಕ್ಲೀಬವಲ್ಲದವನು; ಷಂಡನಲ್ಲದವನು. ೨. ಸಮರ್ಥ. [ಸಂ.]

ಅಕ್ಲೇಶ (ನಾ). ಕ್ಲೇಶವಿಲ್ಲದ ಸ್ಥಿತಿ: ಮತ್ಸನಯರ್ಕಳನೋದಿಸಿ ಮತ್ತಪನಕ್ಲೇಶದಿಂ ಕೃತಾಸ್ಮೃತಿಕಾಸ್ಮೃತಿಪಾತ್ರಮುಖನಾಗಿ (ಕಾಂತಿ. ೬-೬೩). [ಸಂ.]

ಅಕ್ಷ (ನಾ). ೧. ಪಗಡೆಯ ಆಟದ ದಾಳ. ೨. ಪಗಡೆಯ ಕಾಯಿ: "ದ್ಯೂತದಕ್ಷುಗಳ್ಗಮಿಸಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೭೨-೨೪). ೩. ಪಗಡೆಯ ಆಟ, —ಜೂಜು: "ಶಾಕೆಯಲಿ ಭಂಡಿಯಲಿ ಜೂಜಿನಲಿ ಬಲ್ಲನಾದಾರದಲಿ ಅಕ್ಷಮಿಸಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೪೫-೩೦). ೪. ರಥದ ಆಚ್ಚು; ಆಚ್ಚುಮರ; ಆಚ್ಚುಗೆ ಹಾಕುವ ಬಳೆ; ಕಡೆಗೀಲು: "ಅಕ್ಷಮುನ ಲಂಚ್ಚು" (ಮಂಗರಾ. ೮೪-೨೫). ೫. ರಥ; ಬಂಡಿ. ೬. (ಬಂಡಿಯ) ಚಕ್ರ. ೭. ತಾರೆಯ ಕಾಯಿ, —ಮರ: "ವಿಧೀತಳಮಕ್ಷಮೆನೆ ತಾಜಿಯಕ್ಕುಳ್" (ಮಂಗರಾ. ೩೭-೨೦). ೮. ನೆಲ್ಲಿಯ ಮರ. ೯. ರುದ್ರಾಕ್ಷಿಯ ಮರ. ೧೦. ಗೇರುಮರ. ೧೧. ಕಣ್ಣು. ೧೨. ಇಂದ್ರಿಯ. ೧೩. ಕವಡೆ; ತಾಡಿಕವಡೆ. ೧೪. ಎಂಬತ್ತು ಗುಂಜಿಯ ತೂಕ; 'ಕರ್ಷ'. ೧೫. [ಭೂಗೋಳ] ಉತ್ತರ ದಕ್ಷಿಣ ಧ್ರುವಗಳನ್ನು ಸೇರಿಸುವ ಕಲ್ಪಿತ ರೇಖೆ; ಅಕ್ಷರೇಖೆ; ಭೂಮಿಯ ಆಚ್ಚು. ೧೬. "ತ್ರಾಸಿನ ಅಡ್ಡ" (ಪಾಶಾಕ); ತಕ್ಕಡಿಯ ದಂಡಿಗೆ; ದಂಡಿಗೆಯನ್ನು ತೂಗು ಹಿಡಿಯುವ ದಾರ; "ದಂಡಿಗೆಯ ಮುಳ್ಳು" (ಕಸ್ತೂ). ೧೭. ಮೈಲು ತುತ್ತ; ತುತ್ತೆ. ೧೮. ಸಂವರ್ಜಲವಣ. ೧೯. ಆತ್ಮ. ೨೦. ಪೋಷಕ. ೨೧. ಜ್ಞಾನ. ೨೨. ನ್ಯಾಯ. ೨೩. (ನ್ಯಾಯಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಹೂಡುವ) ವ್ಯವಹಾರ; ಮೊಕದ್ದಮೆ. ೨೪. ಆಚಾರ. ೨೫. ತ್ಯಾಗ. ೨೬. ವೈರಾಗ್ಯ. ೨೭. ಶಕ್ತಿ. ೨೮. ಶಕ್ತಿಯ ಆಧಾರ. ೨೯. ನೀಲಿ. ೩೦. ಹಾವು. ೩೧. ಗರುಡ. ೩೨. ಹುಟ್ಟುಕುರುಡ. ೩೩. ಅವಲೋಹ. ೩೪. ಗಣಿ. ೩೫. ರಾವಣನ ಒಬ್ಬ ಮಗನಾದ ಅಕ್ಷಕುಮಾರ. ೩೬. ಜೊಂಡಗ (ಒಷಧಿ. ೧). ೩೭. ದೇವಸಾಸಿವೆ. (ಒಷಧಿ. ೧). ೩೮. ದವಡೆಯ ಕೆಳಭಾಗ. ೩೯. ಔದಾರ್ಯ. ೪೦. ಹೊಟ್ಟಣ ತುದಿಯಲ್ಲಿಯ ಹೂವಿನ ಎಸಳುಗಳು ಜೋಡಿಸಿದಂತಿರುವ ಆಕಾರ; ಪುಷ್ಪಪಾತ್ರ: "ಅಖಿಲೇಂದ್ರಿಯಾಂಬಕಂ ತ್ಯಾಗ ವಿಧಾನ ತಾರೆ ಶಕಟಂ ರಥದಚ್ಚಿನ ಲೋಹ ಬಲ್ಲ ಜೂಜಾಗರ ನೆಲ್ಲಿ ಪೋಷಕವಿಬಿಂಬಕ ಧರಿತ್ರಿಯೊಳಕ್ಷವಾಚಕಂ" (ಜಾಹಾರ. ೩೪). [ಸಂ.]

ಅಕ್ಷಂತಿ 'ಅಕ್ಷಮತೆ' ನೋ.

ಅಕ್ಷಕ (ನಾ). ಬೆಂಡುನಿದ ಮುಳ್ಳು (ಒಷಧಿ. ೪). [ಸಂ.]

ಅಕ್ಷಕ್ರೀಡೆ (ನಾ). ಪಗಡೆಯ ಆಟ. [ಅಕ್ಷ + ಕ್ರೀಡೆ]

ಅಕ್ಷಜ (ನಾ). ೧. ವಜ್ರ. ೨. ಸಿಡಿಲು. ೩. ವಿಷ್ಣು. [ಸಂ.]

ಅಕ್ಷತ (ಗು). ೧. ಮುರಿಯದ; ಮುಕ್ಕಾಗದ; ಗಾಯಗೊಳ್ಳದ. (ನಾ). ೨. (ಮೊನೆ ಮುರಿಯದ) ಅಕ್ಕಿ: "ಸದಕಂ ತಂಡುಲಮಕ್ಷತಂ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೯೫-೨೧). ೩. (ಪೂಜೆ, ಶುಭಕಾರ್ಯ ಮುಂತಾದವುಗಳಲ್ಲಿ ಬಳಸುವ) ಅರಿಸಿನವನ್ನಾಗಲಿ ಕುಂಕುಮವನ್ನಾಗಲಿ ಹಚ್ಚಿದ ಅಕ್ಕಿ. ೪. ಹಣೆಯಲ್ಲಿ ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುವ ಬಟ್ಟು. ॥ ಅರಿಸಿನವನ್ನು ತೇದು ಅದರೊಡನೆ ಬಾಳೆಯ ಸಿಪ್ಪೆಯ ಕರಿಕನ್ನು ಕಲಸಿ ಇದನ್ನು ಸಿದ್ಧಪಡಿಸುತ್ತಾರೆ. ೫. (ಹಣೆಯ ಬಟ್ಟಿಗಾಗಿ) ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಗಂಧ. [ಸಂ.]

ಅಕ್ಷತದಿಗೆ (ನಾ). ವೈಶಾಖಮಾಸದ ಶುಕ್ಲಪಕ್ಷದ ತದಿಗೆ; ಆ ದಿನ ಮಾಡುವ ಹಬ್ಬ.

[ಸಂ. ಅಕ್ಷಯ ತೃತೀಯಾ (ಅಕ್ಷಯ + ತೃತೀಯಾ)]

ಅಕ್ಷತಧೈರ್ಯ (ನಾ). ೧. ಕುಂದದಿರುವ ಧೈರ್ಯ. ೨. ಧೈರ್ಯ ಗುಂದದ ವ್ಯಕ್ತಿ. [ಅಕ್ಷತ + ಧೈರ್ಯ]

ಅಕ್ಷತಯೋನಿ (ನಾ). ಪುರುಷಸಂಪರ್ಕ ಹೊಂದಿಲ್ಲದ ಹೆಂಗಸು. [ಅಕ್ಷತ + ಯೋನಿ]

ಅಕ್ಷತರು (ಹಾ). ತಾರೆಯ ಮರ. 'ಅಕ್ಷತರೂಪಸಂಪನ್ನೆ' ಪರಾ. [ಅಕ್ಷ + ತರು]

ಅಕ್ಷತರೂಪಸಂಪನ್ನೆ (ನಾ). ೧. ಕುಂದಿಲ್ಲದ ರೂಪವುಳ್ಳವಳು. ೨. ತಾರೆಯಮರದಿಂದ ಕೂಡಿದ್ದು. ೧೨೨: ಶಕ್ತಿಯಂತೆ ಲೋಚನ ಗ್ರಾಹಿಣಿಯುಂ ಮೂರ್ಧಯಂತೆ ನುರೋಹಕೆಯುಂ ಅರಣ್ಯಭೂಮಿಯಂತೆ ಅಕ್ಷತರೂಪಸಂಪನ್ನೆಯುಂ (ಶಾದಂಘ. ೪೯). [ಸಂ. ಅಕ್ಷತರೂಪಸಂಪನ್ನಾ (ಅಕ್ಷತ + ರೂಪ + ಸಂಪನ್ನಾ ; ಅಕ್ಷ + ತರು + ಉಪಸಂಪನ್ನಾ)]

ಅಕ್ಷತಶರೀರ (ನಾ). ಗಾಯಗೊಳ್ಳದ ಮೈ; ಪೆಟ್ಟುಬೀಳದ ಮೈ. [ಅಕ್ಷತ + ಶರೀರ]

ಅಕ್ಷತಾರೋಪಣೆ (ನಾ).೧. ಮದುವೆಯ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ವಧೂವರರು ಒಬ್ಬರಮೇಲೊಬ್ಬರು ಅಕ್ಷತೆಯನ್ನು ಹಾಕುವುದು(ದಕ). ೨. ಹಿರಿಯರು ವಧೂವರರ ಮೇಲೆ ಶುಭವನ್ನು ಕೋರಿ ಅಕ್ಷತೆ ಹಾಕುವುದು. (ಉಭ). [ಸಂ. ಅಕ್ಷತಾರೋಪಣ (ಅಕ್ಷತ + ಆರೋಪಣ)]

ಅಕ್ಷತೆ, ಅಕ್ಷಂತಿ (ನಾ). ೦. = ಅಕ್ಷತ ೨: [ಳ]ತಾಯುಮಾಗಲಿ ವೇಟ್ಟುಮೆನ್ನು ಕಿಡಿಪಾದಗಳ್[ಳ್] ಪಂಪಯ್ಯಂ ನಾ ನೊನ್ನ ಕ್ಷತೆಯಸಲ್ಲಂದ್ರಪ್ಪೊಡ ? ತಿಯಾಯೆನ್ನು (ಸೌಇಇ. XI-i, ೩೬-೮; ೪೭). ೨. = ಅಕ್ಷತ ೩: ಜಂದನದ ಮುತ್ತಿನಕ್ಷತೆಯಂ ಕುಂಕುಮವಿಲ್ಲದಿರಿಂದನವ ದಧಿ ಲಾಜ ದೂರ್ವಾಕ್ಷತೆಯೊಳೆಸೆವ ಪೊಂದಳಿಗೆವಿಡಿದಾರತಿಯನಿತ್ತಿ (ಜೈಮಿಭಾ. ೩೩-೨೬); ಅಕ್ಷತೆಗೆ ಬೇಕು ಎಂದರೆ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಎರಡು ಆಕ್ಕಿಯ ಕಾಳಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ). ೩. = ಅಕ್ಷತ ೪: ಅವನು ಊಟಮಾಡಿದ್ದರೂ ಹಣೆಯಲ್ಲಿ ಅಕ್ಷತೆ ಇರಲಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ). ಅರತಕ್ಷತೆ, ಕೆಂಪಕ್ಷತೆ,

ಗಂಧಾಕ್ಷತೆ, ಬಿಳಿಯಕ್ಷತೆ, ಮಂತ್ರಾಕ್ಷತೆ, ಹಳದಿಯಕ್ಷತೆ ಹೋ. ಅಕ್ಷಂತಿ : (ಉಕ) = ಅಕ್ಷತ ೪ : ಏನು ಅಂಗಾರಾ ! ಏನು ಅಕ್ಷಂತೀ ! (ಹುಚ್ಚಾಟ. ೮೯–೨೬). [ಸಂ. ಅಕ್ಷತ]

ಅಕ್ಷತೆ$_2$ (ನಾ). = ಅಕ್ಷತಯೋನಿ. [ಸಂ. ಅಕ್ಷತಾ]

ಅಕ್ಷತೆ$_3$ (ನಾ). ೧. 'ಕರ್ಕಾಟಕ ಶೃಂಗಿ' ಎಂಬ ಮೂಲಿಕೆ. ೨. ಗೋಣಿ (ಓಷಧಿ. ೪). [ಸಂ. ಅಕ್ಷತಾ]

ಅಕ್ಷದರ್ಶಕ (ನಾ). ೧. ನ್ಯಾಯಾಧಿಪತಿ. ೨. ಜೂಜಾಟಗಳ ಮೇಲ್ವಿಚಾರಕ. [ಅಕ್ಷ + ದರ್ಶಕ]

ಅಕ್ಷದಾಮ (ನಾ). ಜಪಸರ ; ರುದ್ರಾಕ್ಷಿಯ ಸರ. [ಸಂ. ಅಕ್ಷದಾಮನ್ (ಅಕ್ಷ + ದಾಮನ್)]

ಅಕ್ಷದೀಕ್ಷಿತ (ನಾ). ದ್ಯೂತದ ದೀಕ್ಷೆಯನ್ನು ತೊಟ್ಟವನು; ಜೂಜಾಟದಲ್ಲಿ ನಿರತನಾದವನು : ಕೃತಕಮಾರ್ಗದ ಮೋಡಿಯಲಿ ಪರಿಚಿತನು ನೀನಲ್ಲಕ್ಷವಿಮಲಕ್ರತುವಿಧಾನವನಕ್ಷದೀಕ್ಷಿತರಜಿವರಿದನೆಂದ (ಕುವ್ಯಾ ಸ. ೧೩–೪೪). [ಅಕ್ಷ + ದೀಕ್ಷಿತ]

ಅಕ್ಷದೇವಿ (ನಾ). ಜೂಜುಗಾರ. [ಸಂ. ಅಕ್ಷದೇವಿನ್ (ಅಕ್ಷ + ದೇವಿನ್)]

ಅಕ್ಷಧೂರ್ತ (ನಾ). ೧. ದ್ಯೂತದಲ್ಲಿ ಮೋಸ ಮಾಡುವವನು. ೨. ದ್ಯೂತದಲ್ಲಿ ಮೋಸಗಾರನಾದ ಒಬ್ಬನ ಹೆಸರು : ವರಸೇನನೆಂಬೊಂ ಜೂದಾಡಿಯಕ್ಷಧೂರ್ತನೆಂಬೊಂಗೆ ಸಾಸಿರ ದೀನಾರಮಂ ಸೋಲ್ತು (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೪–೩). [ಅಕ್ಷ + ಧೂರ್ತ]

ಅಕ್ಷಪಟಲ (ನಾ). ೧. ನ್ಯಾಯಸ್ಥಾನ. ೨. ನ್ಯಾಯಸಂಬಂಧದ ಕಾಗದಪತ್ರಗಳ ಭಂಡಾರ. [ಅಕ್ಷ + ಪಟಲ]

ಅಕ್ಷಪಾದ (ನಾ). ೧. (ನ್ಯಾಯದರ್ಶನದ ಪ್ರವರ್ತಕನಾದ) ಗೌತಮ ಋಷಿ. ೨. ನ್ಯಾಯದರ್ಶನವನ್ನು ಅನುಸರಿಸುವವನು. [ಅಕ್ಷ + ಪಾದ]

ಅಕ್ಷಫಲ (ನಾ). ತಾರೆಯ ಕಾಯಿ : ಅಂದಿನ ಮನುಜರಕ್ಷಫಲದನಿತೆನಿಪರಸಾಯನಮನೆರಡು ದಿವಸಕ್ಕುಣ್ಬರ್ (ಪಂರಾಮಾ. ೧–೬೨). [ಅಕ್ಷ + ಫಲ]

ಅಕ್ಷಮ (ಗು). ೧. ಕ್ಷಮೆಯಿಲ್ಲದ; ತಾಳ್ಮೆಯಿಲ್ಲದ ; ಸಹಿಸಿಕೊಳ್ಳಲಾರದ. ೨. ಅಸಮರ್ಥ : ಸಕಲಕಾರ್ಯಾಕ್ಷಮಮಪ್ಪ ತಿರ್ಯಗ್ಜಾತಿಯೊಳ್ ಬಿಟ್ಟು ಚಿಂತಾಪೀಡಿತನಾಗಿ (ಕಾದಂಉ. ೭೦೯); ಚರಣವದನವ ತೊಳೆದು ಢಗೆ ಡಾವರಿಸಲಕ್ಷಮನಾಗಿ . . . ಮೊಗೆದನು ಗರಳಮಯ ಜಲವ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೨೩–೨೪). [ಸಂ.]

ಅಕ್ಷಮಣಿ (ನಾ). ಜಪಸರದ ಮಣಿ. [ಅಕ್ಷ + ಮಣಿ$_3$]

ಅಕ್ಷಮಾಲೆ (ನಾ). ಜಪಸರ; ರುದ್ರಾಕ್ಷಿಸರ. [ಅಕ್ಷ + ಮಾಲೆ]

ಅಕ್ಷಮೆ (ನಾ). ಕ್ಷಮಿಸದಿರುವಿಕೆ ; ಸೈರಣೆಯಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ. [ಸಂ. ಅಕ್ಷಮಾ]

ಅಕ್ಷಮ್ಯ (ಗು). ಕ್ಷಮಿಸಲಾಗದ : ಅವನು ಮಾಡಿದ್ದು ಅಕ್ಷಮ್ಯವಾದ ಅಪರಾಧ (ರೂಢಿ). [ಸಂ.]

ಅಕ್ಷಯ (ಗು). ೧. ಕ್ಷಯವಿಲ್ಲದ; ನಾಶವಿಲ್ಲದ. (ನಾ). ೨. ಪ್ರಭವ ಮೊದಲಾದ ೬೦ ಸಂವತ್ಸರಗಳಲ್ಲಿ ಕೊನೆಯದು. ℙ ಇದಕ್ಕೆ 'ಕ್ಷಯ'ವೆಂದೂ ಹೆಸರುಂಟು. ೩. ಯವೆ (ಓಷಧಿ. ೪). ೪. ಕಣ್ಣು. ೫. ಕಾರ್ಯ. ೬. ಕತ್ತಲೆ. ೭. ವನ. ೮. ತೆಂಗು. ೯. ಹಲಸು. ೧೦. ಮಾವು. ೧೧. ಬಾಳೆ. ೧೨. ಗುಣ. ೧೩. ಗುಹೆ. ೧೪. ನಾರಿ ಇತ್ಯಾದಿ. "ಅಕ್ಷಯಮೆನೆ ಕಣ್ಣಕ್ಕುಂ ಅಕ್ಷಯಮೆನೆ ಕಾರ್ಯಮಕ್ಕು ಕತ್ತಲೆಯಕ್ಕುಂ ಅಕ್ಷಯಮೆನೆ ಮಾವಕ್ಕುಂ ಅಕ್ಷಯಮೆನೆ ನಾರಿಯಕ್ಕು . . . ಅಕ್ಷಯಮೆನೆ ವನವಕ್ಕುಂ ಅಕ್ಷಯಮೆನೆ ತೆಂಗು ಹಲಸು ಬಾಳೆಗಳಕ್ಕುಂ ಅಕ್ಷಯಮೆನೆ ಗುಣಮಕ್ಕುಂ ಅಕ್ಷಯಮೆನೆ ಗುಹೆಗಳಕ್ಕು" (ಶಬ್ದರ. ೨೫, ೨೬) ; "ಮಧು ಪ್ರಸಿದ್ಧ ಶಂಬರಮಮೃತಾಕ್ಷರಂ ವಿಷಯ ಮುಕ್ತಿಗಳೆಂಬಿವಕಕ್ಷಯಾಂಕಿತಂ" (ನಾನಾರ. ೧೦). [ಸಂ.]

ಅಕ್ಷಯತೂಣೀರ (ನಾ). ಎಷ್ಟು ಬಾಣಗಳನ್ನು ಹೊರಕ್ಕೆ ತೆಗೆದರೂ ಬರಿದಾಗದ ಬತ್ತಳಿಕೆ ; ತವದೊಣೆ. [ಅಕ್ಷಯ + ತೂಣೀರ]

ಅಕ್ಷಯತೃತೀಯೆ (ನಾ). ೧. = ಅಕ್ಷತದಿಗೆ. ೨. [ಜೈನ] ಶ್ರೇಯಾಂಸನು ಆದಿತೀರ್ಥಂಕರನಿಗೆ ಆಹಾರದಾನಮಾಡಿದ ಪುಣ್ಯದಿನ : ಅಕ್ಷಯದಾನಂ ನಿಮಗಕ್ಕಕ್ಷುಣ್ಣಮಿದೆಂದು ಪರಮ ಮುನಿ ಪರಸೆ ಬಱಿಕ್ಕಕ್ಷಯತೃತೀಯೆಯೆಂದಖಿಲಕ್ಷಿತಿಗಂ ನೆಗೞ್ದುದಲ್ತೆ ತತ್ಪುಣ್ಯದಿನಂ (ಆದಿಪು. ೧೦–೬). [ಅಕ್ಷಯ + ತೃತೀಯೆ]

ಅಕ್ಷಯದಾನ (ನಾ). ಶಾಶ್ವತವಾದ ಫಲವನ್ನು ಕೊಡುವ ದಾನ. ℙ 'ಅಕ್ಷಯತೃತೀಯೆ' ಪ್ರಯೋಗ ಪರಾ. [ಅಕ್ಷಯ + ದಾನ]

ಅಕ್ಷಯಪದ (ನಾ). ನಾಶವಿಲ್ಲದ ಸ್ಥಾನ ; ಮೋಕ್ಷ. [ಅಕ್ಷಯ + ಪದ$_1$]

ಅಕ್ಷಯಪಾತ್ರೆ (ನಾ). ೧. ಬರಿದಾಗದ ಪಾತ್ರೆ : ಯಾರಿಗೆ ಯಾವ ರುಚಿ ಬೇಕೋ ಅದನ್ನು ಒದಗಿಸುತ್ತಿತ್ತು ಆಕೆಯ ಅಂಗೈಯ ಅಕ್ಷಯಪಾತ್ರೆ (ವೈನಿ. ೧೬೬). ೨. (ವ್ಯಂಗ್ಯವಾಗಿ) ಭಿಕ್ಷಾಪಾತ್ರೆ. [ಅಕ್ಷಯ + ಪಾತ್ರೆ]

ಅಕ್ಷಯಬೋಧ (ನಾ). ೧. ನಾಶವಿಲ್ಲದ ಜ್ಞಾನ; ಅನಂತಜ್ಞಾನ. ೨. ಅನಂತಜ್ಞಾನವುಳ್ಳವನು ; ತೀರ್ಥಂಕರ : ತಜ್ಜನಕೆ ನಿನ್ನ ನುಡಿ ಸೋಪಾನಂ ತಾನಾದುದು ಕೈವಲ್ಯಸುಧಾನಿಳಯಾಗ್ರಾರುರುಕ್ಷುಗಕ್ಷಯಬೋಧಾ (ಚಂದ್ರಪು. ೯–೩೧). [ಅಕ್ಷಯ + ಬೋಧ]

ಅಕ್ಷಯವಟ (ನಾ). ಗಯಾಕ್ಷೇತ್ರದ ಒಂದು ಪುರಾತನವಾದ ಆಲದ ಮರ. [ಅಕ್ಷಯ + ವಟ]

ಅಕ್ಷಯಸಮಯ (ನಾ). ಕ್ಷಯವಿಲ್ಲದ ಕಾಲ ; ನಿರಂತರವಾದ ಕಾಲ (?) : ನಯವಿನಿಮಯ ನಾನಾಮಂತ್ರದೂತಪ್ರಯಾಣಾಕ್ಷಯಸಮಯವಿಳಾಸೋಲ್ಲಾಸಿ ಸಂಗ್ರಾಮಿತಾಂಗಂ (ಕವಿರಾ. ೩–೨೧೩). [ಅಕ್ಷಯ + ಸಮಯ]

ಅಕ್ಷಯಸೌಖ್ಯ (ನಾ). ನಾಶವಿಲ್ಲದ ಸೌಖ್ಯ ; ಅನಂತಸುಖ : ಮಾಡುವುದೆಮಗಕ್ಷಯಸೌಖ್ಯಾನಂತಮೋಕ್ಷ ಲಕ್ಷ್ಮೀಕಾಂತಾ (ಸುಕುಮಾ. ೪–೫೩). [ಅಕ್ಷಯ + ಸೌಖ್ಯ]

ಅಕ್ಷಯಾಧಾನ (ನಾ). = ಅಕ್ಷಯ ಪಾತ್ರೆ : ಚಿರಚೈತ್ರಮಿಂದೆಲ್ಲಿ ಅಸುಗೆಯಾ ಕಾನಂ? ಎಲ್ಲಿ ಬಲ್ಲರೆ ಕೃಷ್ಣೆಯಕ್ಷಯಾಧಾನಂ? (ಗಿಳಿವಿಂ. ೧೧೭–೪). [ಅಕ್ಷಯ + ಆಧಾನ]

ಅಕ್ಷರ (ಗು). ೧. ನಾಶವಿಲ್ಲದ ; ಮರಣವಿಲ್ಲದ ; ವಿಕಾರವಿಲ್ಲದ ; ಸ್ಥಿರವಾದ. (ನಾ). ೨. ಅಕಾರ ಮೊದಲಾದ ವರ್ಣ. ೩. "ಒಂದು ಸಲದ ಉಚ್ಚಾರಣೆಗೆ ಶಕ್ಯವಾಗುವಷ್ಟರ ಪದಭಾಗ" (= Syllable. ಇಂಕನಿ). ℙ ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಇದು ಒಂದು ಅಥವಾ ಹಲವು ವ್ಯಂಜನಗಳಿಂದ ಕೂಡಿರುವ ಅಥವಾ ತನಿಯಾಗಿರುವ ಒಂದು ಸ್ವರವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಉದಾ— "ಅಕ್ಷರ" ಎಂಬ ಶಬ್ದದಲ್ಲಿ ಅ, ಕ್ಷ, ರ ಎಂಬ ಮೂರು ಅಕ್ಷರಗಳಿವೆ. ೪. ಉಚ್ಚಾರಣೆಯನ್ನು ಬರಹದಲ್ಲಿ ತೋರಿಸುವ ಚಿಹ್ನೆ ; ಲಿಪಿ : ಇಲ್ಲಿರುವ ಅ ಎಂಬ ಅಕ್ಷರವನ್ನು ಹೊಡೆದು ಹ ಎಂಬ ಅಕ್ಷರವನ್ನು ಬರೆ (ರೂಢಿ). ೫. ಬರವಣಿಗೆ; ಬರಹ : ಅವನ ಅಕ್ಷರವನ್ನು ಓದುವುದಕ್ಕೇ ಆಗುವುದಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ). ೬. ಪತ್ರ. ೭. ಮಾತು. ೮. ಬ್ರಹ್ಮ. ೯. ವಿಷ್ಣು. ೧೦. ಶಿವ. ೧೧. ಪರಬ್ರಹ್ಮ. ೧೨. ಕೀರ್ತಿ.

೧೩. ಮೋಕ್ಷ. ೧೪. ನೀರು. ೧೫. ಆಕಾಶ. ೧೬. ತಪಸ್ಸು. ೧೭. ಧರ್ಮ. ೧೮. "ಮೂಲಕಾರಣ" (ಗಂಗಾಮ). ೧೯. ಪ್ರಣವ. ೨೦. ಕತ್ತಿ. ೨೧. ಅಪಾಮಾರ್ಗ (= ಉತ್ತರಣೆ). ೨೨. ಹೆಗ್ಗುಳ್ಳ (ಓಷಧಿ. ೪). "ಅಂಬರಮಪುನರ್ಭವಂ ವಿವಿಧವರ್ಣಮಸಂಗತಕೀರ್ತಿ ಶುಭ್ರಮಕ್ಷರಮೆನಿಸಿರ್ಕು" (ನಾನಾರ. ೭೬). [ಸಂ.]

ಅಕ್ಷರಕಲ್ (ನಾ). ಅಕ್ಷರವನ್ನು ಬರೆದ ಕಲ್ಲು; ಶಿಲಾಶಾಸನ: ತಟ್ಟಗ್ಗೆಜಿಯ ಕಿಟ್ಕೆಜಿ ಪೋಗಿ ಅಕ್ಷರಕಲ್ಲ ಮೇಗೆ ಅಲ್ಲಿನ್ದಾ ವಸೆಲ್ (ಎಕ. II, ೩೫–೫; 800). [ಅಕ್ಷರ + ಕಲ್$_3$]

ಅಕ್ಷರಕಾರ್ಖಾನೆ (ನಾ). ಅಚ್ಚಿನ ಮೊಳೆಗಳನ್ನು ತಯಾರಿಸುವ ಕಾರ್ಖಾನೆ: ಅಮೆರಿಕಾದಲ್ಲಿ ಅಕ್ಷರ–ಕಾರ್ಖಾನೆ ಇರಲಿಲ್ಲ(ಬೆಂಜನ್.೮೯). [ಅಕ್ಷರ + ಕಾರ್ಖಾನೆ]

ಅಕ್ಷರಕೇವಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ವಿದ್ಯೆ: ವಿಹಗದಂತೆ ಖೇಚಕ್ರಮಂ ವರ್ತಿಸಿ ಮತ್ತಮಕ್ಷರಕೇವಳಿ ದೂತಚೇಷ್ಟೆ ಮೊದಲಾಗಿರಲಾ ಬಿಚ್ಚುವಂ ವಿದ್ಯೆಗಳೊಳೆಲ್ಲಮೊಚ್ಚತಂ ನೋಡಿದೊಡೆ (ಸುಕುಮಾ. ೩–೬ ವ). [ಅಕ್ಷರ + ಕೇವಳಿ (= ಕೇವಲಿ)]

ಅಕ್ಷರಖಂಡಿಕ (ನಾ). ಅಕ್ಷರಾಭ್ಯಾಸದ ಪಾಠಶಾಲೆ: ವೇದಖಂಡಿಕ ಶಾಸ್ತ್ರಖಂಡಿಕ ತರ್ಕ್ಕವಕ್ಷರಖಂಡಿಕ × × × ಗಳುಗಗ್ರಾಸನವಿನಿತುವಂ ನಡಸುವಂತಾಗಿ (ಎಕ. VI, ಕಡೂರು. ೫೧–೬೪; 1169). [ಅಕ್ಷರ + ಖಂಡಿಕ]

ಅಕ್ಷರಗಣ (ನಾ). ಸಂಸ್ಕೃತ ಛಂದಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವ ಯಗಣ (∪ – –), ಮಗಣ (– – –), ತಗಣ (– – ∪), ರಗಣ (– ∪ –), ಜಗಣ (∪ – ∪), ಭಗಣ (– ∪ ∪), ನಗಣ (∪ ∪ ∪), ಸಗಣ (∪ ∪ –) ಎಂಬ ಎಂಟು ಗಣಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು. [ಅಕ್ಷರ + ಗಣ]

ಅಕ್ಷರಚಣ (ನಾ). ಓದುಬರಹದಲ್ಲಿ ಸಮರ್ಥ. [ಅಕ್ಷರ + ಚಣ$_1$]

ಅಕ್ಷರಚುಂಚು (ನಾ). = ಅಕ್ಷರಚಣ. [ಅಕ್ಷರ + ಚುಂಚು$_4$]

ಅಕ್ಷರಚ್ಯುತ (ನಾ). = ಅಕ್ಷರಚ್ಯುತಕ. [ಅಕ್ಷರ + ಚ್ಯುತ]

ಅಕ್ಷರಚ್ಯುತಕ (ನಾ). ಒಂದು ಶಬ್ದಾಲಂಕಾರ; ಒಂದು ವಾಕ್ಯದ ಶಬ್ದದಲ್ಲಿ ಅಥವಾ ಶಬ್ದಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಅಕ್ಷರವನ್ನು ಬಿಟ್ಟರೆ ಅರ್ಥವತ್ತಾದ ಮತ್ತೊಂದು ವಾಕ್ಯವುಂಟಾಗುವುದು: ಉದಾ— "ಉಮಾಧವಂಗೆ ವಂದನಂ": ಶಿವನಿಗೆ ವಂದನೆಯೆಂದು ಅರ್ಥ ಕೊಡುವ ಈ ವಾಕ್ಯದ ಮೊದಲನೆಯ ಶಬ್ದದಲ್ಲಿ ಮೊದಲನೆಯ ಅಕ್ಷರವಾದ ಉಕಾರವನ್ನು ಬಿಟ್ಟರೆ ಮಾಧವಂಗೆ [= ವಿಷ್ಣುವಿಗೆ] ವಂದನೆಯೆಂಬ ಅರ್ಥವತ್ತಾದ ವಾಕ್ಯವಾಗುತ್ತದೆ. [ಸಂ. (ಅಕ್ಷರ + ಚ್ಯುತಕ)]

ಅಕ್ಷರಛಂದಸ್ಸು (ನಾ). ಯಗಣ, ಮಗಣ ಮುಂತಾದ ಅಕ್ಷರಗಣಗಳನ್ನು ಆಧಾರವಾಗಿ ಉಳ್ಳ ಛಂದಸ್ಸು. [ಅಕ್ಷರ + ಛಂದಸ್ಸು]

ಅಕ್ಷರಜೀವಕ (ನಾ). ಬರವಣಿಗೆಯಿಂದ ಜೀವಿಸುವವನು; ಶಾನುಭೋಗ; ಕುಲಕರಣಿ: "ಕಾಯಸ್ಥಃ, ಅಕ್ಷರಜೀವಕಃ – ಈ ೨ ಸೇನಬೋವಂ" (ಹಲಾಯು. ೯೬–೪೩೨). [ಅಕ್ಷರ + ಜೀವಕ]

ಅಕ್ಷರಜೀವಿ (ನಾ). = ಅಕ್ಷರಜೀವಕ: "ಅಕ್ಷರಜೀವಿ ಚಿತ್ರಕಾಯಸ್ಥನೆನೆ ಸೇನಭಾಗಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೦೫–೧೪). [ಅಕ್ಷರ + ಜೀವಿ]

ಅಕ್ಷರಜ್ಞ (ನಾ). ಅಕ್ಷರವನ್ನು ಬಲ್ಲವನು; ವಿದ್ಯಾವಂತ: ಓದಿನಲ್ಲಿ ಕಾಬರೆ ಅಕ್ಷರಜ್ಞನಲ್ಲ ವಾದಿನಲ್ಲಿ ಕಾಬರೆ ಗಂಧರ್ವನಲ್ಲ (ಮೋಳಿಮಾ. ೨–೨). [ಸಂ.]

ಅಕ್ಷರದಾರಿದ್ರ್ಯ (ನಾ). ಅಕ್ಷರಜ್ಞಾನವಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ವಿದ್ಯೆಯಿಲ್ಲದಿರುವುದು: ಇಂದಿನ ಸಾಮಾಜಿಕರ ಅಕ್ಷರದಾರಿದ್ರ್ಯವು ಬಲುದೊಡ್ಡದು (ಸಾಹಿವಿ. ೭೦). [ಅಕ್ಷರ + ದಾರಿದ್ರ್ಯ]

ಅಕ್ಷರಪುರುಷ (ನಾ). ನಾಶವಿಲ್ಲದ ಪುರುಷ; ಪರಮಾತ್ಮ [ಅಕ್ಷರ + ಪುರುಷ]

ಅಕ್ಷರಮಾಲೆ (ನಾ). ಒಂದು ಭಾಷೆಯಲ್ಲಿಯ ಎಲ್ಲಾ ವರ್ಣಗಳ ಅನುಕ್ರಮದ ಪಾಠ; ವರ್ಣಮಾಲೆ. 'ಜಿನಾಕ್ಷರಮಾಲೆ' ಪರಾ. [ಅಕ್ಷರ + ಮಾಲೆ]

ಅಕ್ಷರರೇಖೆ (ನಾ). ಬರಹ: ಅವಳೊಳ್ವಸಿಱ ವಳಿ ರೇಖೆಗೆಟ್ಟುವು ನೊಸಲಕ್ಷ[ಪಾಠಾಂ. ಕ್ಕ]ರರೇಖೆಯೊಡನೆ ಮಧುರಾಧಿಪನಾ (ಅರ್ಧನೇ. ೭–೩೮). [ಅಕ್ಷರ + ರೇಖೆ]

ಅಕ್ಷರವಿದ್ಯೆ (ನಾ). ೧. ಅಕ್ಷರಗಳ ತಿಳಿವಳಿಕೆ; ಓದುಬರಹ: ಅಕ್ಷರವಿದ್ಯೆಯನ್ನು ಮಾರಿ ಮೂರುದಿನದ ಈ ಮಣ್ಣಿನ ಗಡಿಗೆಯನ್ನು ಉಳಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕೆ? (ತುಂಗಭ. ೮). 'ಅಕ್ಕರವಿದ್ಯೆ' ಪರಾ. ೨. ಶಾಶ್ವತವಾದ ವಿದ್ಯೆ; ಬ್ರಹ್ಮವಿದ್ಯೆ. [ಅಕ್ಷರ + ವಿದ್ಯೆ]

ಅಕ್ಷರವಿನ್ಯಾಸ (ನಾ). ಅಕ್ಷರಗಳ ಜೋಡಣೆ. [ಅಕ್ಷರ + ವಿನ್ಯಾಸ]

ಅಕ್ಷರವೃತ್ತ (ನಾ). [ಛಂದ] ಅಕ್ಷರ ಗಣಗಳಿಂದ ರಚಿಸಿದ ವೃತ್ತ; ವಸಂತತಿಲಕ, ಶಾರ್ದೂಲವಿಕ್ರೀಡಿತ ಮೊದಲಾದ ವೃತ್ತಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು. [ಅಕ್ಷರ + ವೃತ್ತ]

ಅಕ್ಷರವೃತ್ತಿ (ನಾ). ಪದದಲ್ಲಿರುವ ಅಕ್ಷರಗಳ ಸಂಖ್ಯೆ: ದಿಟದ ನಾಮಂಗಳ ಅಕ್ಷರವೃತ್ತಿಗೆ –ಪೂ, ಮರಂ, ಹೊತ್ತಗೆ, ಕವಳಿಗೆ, ಕಟ್ಟವತ್ತಿಗೆ (ಶಮದ. ೭೬ ಪ್ರಯೋ). [ಅಕ್ಷರ + ವೃತ್ತಿ]

ಅಕ್ಷರಶಃ (ಅ). ೧. ಒಂದೊಂದು ಅಕ್ಷರವನ್ನೂ ಹಿಡಿದು; ಅಕ್ಷರ ಅಕ್ಷರವಾಗಿ. ೨. ಅಕ್ಷರಾರ್ಥದಲ್ಲಿ; ಪ್ರತಿಯೊಂದು ವಿವರದಲ್ಲೂ: ಅವನ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ನೀನು ಹೇಳಿದ್ದು ಅಕ್ಷರಶಃ ನಿಜವಾಯಿತು (ರೂಢಿ). [ಸಂ.]

ಅಕ್ಷರಶತ್ರು (ನಾ). ೧. ಓದುಬರಹವನ್ನು ದ್ವೇಷಿಸುವವನು. ೨. ಓದುಬರಹ ಬಾರದವನು: ಆ ಅಡಿಗೆಯ ಮಾಣಿಯು ಅಷ್ಟೊಂದು ಅಕ್ಷರಶತ್ರುವಿರಲಿಲ್ಲ (ಅಂಬಿಕೆ. ೮೨). [ಅಕ್ಷರ + ಶತ್ರು]

ಅಕ್ಷರಸಂಕೇತ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗೂಢಲಿಪಿ (ಕಿ). [ಅಕ್ಷರ + ಸಂಕೇತ]

ಅಕ್ಷರಸಂಜ್ಞೆ (ನಾ). ೧. ಅಕ್ಷರಗಳನ್ನು ಗುರುತಿಸುವುದಕ್ಕೂ ವಿಂಗಡಿಸುವುದಕ್ಕೂ ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಸಂಕೇತ(ಗಳು). ಉದಾ—ಸ್ವರ, ವ್ಯಂಜನ ಇತ್ಯಾದಿ. ℙ ಶಬ್ದಮಣಿದರ್ಪಣದ ಮೊದಲನೆಯ ಸಂಧಿಯಲ್ಲಿ ಬರುವ "ಅಕ್ಷರಸಂಜ್ಞಾ ಪ್ರಕರಣಂ" ಎಂಬುದನ್ನು ನೋಡಿ. ೨. ವ್ಯಂಜನಾಕ್ಷರಗಳಿಂದ ಸಂಖ್ಯೆಯನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಪದ್ಧತಿ: "ನಿರುತದಿಂ ಕಟಪ[ಯ]ಮೆನಲ್ಕೊಂದು ಖಠಫರಮದೆರಡಕ್ಕು ಗಡಬಲಂ ಮೂಜಕ್ಕು ಘಢಭವಂ ನೆರೆ ನಾಲ್ಕು ಜಣಮಶಮದೈದು ಚತಷಮಾಜು ಛಥಸಮದೇಳು ಜದಹಮೆಂಟು ಅಱಿ ಝಧಳಮೊಂಬತ್ತು ನಂ ಸೊನ್ನೆಯಿಂತಿವಕ್ಷರಸಂಜ್ಞೆಯಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೦೪–೧೦). [ಅಕ್ಷರ + ಸಂಜ್ಞೆ]

ಅಕ್ಷರಸಂಸ್ಥಾನ (ನಾ). = ಅಕ್ಷರವಿನ್ಯಾಸ. [ಅಕ್ಷರ + ಸಂಸ್ಥಾನ]

ಅಕ್ಷರಸ್ಥ (ನಾ) ಅಕ್ಷರ ತಿಳಿದವನು; ಓದು ಬರಹ ಬಲ್ಲವನು: ನಾವು ಮಾತಾಡಿಸಿದ ಮನುಷ್ಯ ಅಕ್ಷರಸ್ಥನಂತೆ ತೋರಲಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ). [ಅಕ್ಷರ + –ಸ್ಥ]

ಅಕ್ಷರಾಂಕಗಣಿತ (ನಾ). ಅಕ್ಷರಗಳ ಮೂಲಕ ಅಂಕಿಗಳನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಗಣಿತ: ಅದು ಅಕ್ಷರಾಂಕ ಗಣಿತ, ಅಕ್ಷರಗಳೇ ಅಂಕಿಗಳನ್ನು ಹೇಳಬಲ್ಲುವು (ತುಂಗಭ. ೨೦). [ಅಕ್ಷರ + ಅಂಕ್ಯ + ಗಣಿತ]

ಅಕ್ಷರಾತ್ಮಕ (ಗು). ಅಕ್ಷರಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ : ಅಕ್ಷರೋಪಸಂ = ಅಕ್ಷರಾತ್ಮಕಮಾದ (ಕಮದ. ೬೫ ಟೀಕೆ). [ಸಂ. (ಅಕ್ಷರ + ಆತ್ಮನ್ + –)]

ಅಕ್ಷರಾಧ್ಯಾಸ (ನಾ). ೧. ಅಕ್ಷರಗಳನ್ನು ಕಲಿಯುವುದು. ೨. ಮಗುವಿಗೆ ಅಕ್ಷರ ಕಲಿಸಲು ಪ್ರಾರಂಭಮಾಡುವ ಶುಭಕಾರ್ಯ; ಓನಾಮ ಪೂಜೆ. [ಅಕ್ಷರ + ಅಭ್ಯಾಸ]

ಅಕ್ಷರಾರ್ಥ (ನಾ). ಶಬ್ದದ ಅಕ್ಷರಗಳಿಂದ ನೇರವಾಗಿ ಹೊರಡುವ ಅರ್ಥ : "ಪ್ರಭಿಧೆ" ಎಂಬ ಶಬ್ದದ ಅಕ್ಷರಾರ್ಥ "ಹೊಳಕು" (ಭಾರಮಿಾ. ೧೬೨). [ಅಕ್ಷರ + ಅರ್ಥ]

ಅಕ್ಷರುಚಕ್ಕ (ನಾ). "ಸೋರುಪ್ಪು" (ಗಂಗಾಮ). [ಸಂ.]

ಅಕ್ಷರೇಹೆ (ನಾ). ಭೂಮಿಯ ಅಚ್ಚು ಎಂದು ಭಾವಿಸಿರುವ, ಉತ್ತರ ದಕ್ಷಿಣ ಧ್ರುವಗಳನ್ನು ಕೂಡಿಸುವ, ನೇರಗೆರೆ. [ಅಕ್ಷ + ರೇಖೆ]

ಅಕ್ಷವತಿ (ನಾ). ಪಗಡೆಯ ಆಟ; ಜೂಜು. [ಸಂ. ಅಕ್ಷವತೀ]

ಅಕ್ಷವಲಯ, ಅಕ್ಷವಳಯ (ನಾ). ಜಪಸರ : ಪಾಪಿಯ ಪಾಕ್ಷಿಕಾಕ್ಷವಲಯಂ ಕೊರಲೊಳ್ ಕರಮೊಪ್ಪಿಗುಂ (ಕಾದಂಂಬ. ೬೬). **ಅಕ್ಷವಳಯ** : ಬಳಿಕದ ಪೂವಿನಕ್ಷವಳಯಕ್ಕೆ ದುಕೂಲದ ಜೆಲ್ಲನಪ್ಪ ಸಾಲಗೆಗೆ (ಕಾಂತಪು. ೮-೪೦). [ಅಕ್ಷ + ವಲಯ]

ಅಕ್ಷವಲಯ 'ಅಕ್ಷವಲಯ' ನೋ.

ಅಕ್ಷವಿದ್ಯೆ (ನಾ). ಪಗಡೆಯ ಆಟದ ವಿದ್ಯೆ. [ಅಕ್ಷ + ವಿದ್ಯೆ]

ಅಕ್ಷಸೂತ್ರ (ನಾ). ಜಪಸರ : ಪರಶುಭಾಕ್ಷಸೂತ್ರ ವರಯೋಚಿತ ಚಿಹ್ನ ಚತುರ್ಭುಜಂ (ಅದಿಪು. ೧-೪). [ಅಕ್ಷ + ಸೂತ್ರ]

ಅಕ್ಷಹೃದಯ (ನಾ). ಪಗಡೆಯಾಟದ ಮರ್ಮ, —ಒಳಗುಟ್ಟು. [ಅಕ್ಷ + ಹೃದಯ]

ಅಕ್ಷಾಂತಕ (ನಾ). ಅಕ್ಷನೆಂಬ ರಾಕ್ಷಸನನ್ನು ಕೊಂದವನು ; ಹನುಮಂತ. [ಅಕ್ಷ + ಅಂತಕ]

ಅಕ್ಷಾಂತಿ (ನಾ). ಸೈರಣೆಯಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ ; ಅಸೂಯೆ. [ಸಂ.]

ಅಕ್ಷಾಂಶ (ನಾ). ಅಕ್ಷರೇಖೆಯ ಒಂದು ಭಾಗ ; ಭೂಗೋಳದ ಅಕ್ಷರೇಖೆಯನ್ನು ೧೮೦ ಅಂಶಗಳಾಗಿ ಭಾಗಿಸಿ ಈ ಭಾಗಬಿಂದುಗಳನ್ನು ಕೇಂದ್ರವಾಗಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ಗೋಳದ ಮೇಲ್ಮೈಯ ಮೇಲೆ ಅಡ್ಡಡ್ಡಲಾಗಿ ಎಳೆದಂತೆ ಭಾವಿಸಿರುವ ವೃತ್ತಾಕಾರದ ರೇಖೆ. [ಅಕ್ಷ + ಅಂಶ]

ಅಕ್ಷಾಂಶರೇಖೆ (ನಾ). ಕೃತಕ ಭೂಗೋಳದ ಅಥವಾ ಭೂಪಟದ ಮೇಲೆ ಸಮಭಾಜಕ ವೃತ್ತಕ್ಕೆ ಸಮಾನಾಂತರವಾಗಿ ಎಳೆದಿರುವ ರೇಖೆ : ಹೀಗೆ ಸಮಭಾಜಕವೃತ್ತಕ್ಕೆ ಸಮಾನಾಂತರವುಳ್ಳ ರೇಖೆಗಳನ್ನು ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಭಾಗದಿಂದಲೂ ಎಳೆಯಬಹುದು. ಈ ರೇಖೆಗಳನ್ನು ಅಕ್ಷಾಂಶರೇಖೆಗಳೆಂದು ಹೇಳುತ್ತೇವೆ (ಭೂವಿವ. ೧೬). [ಅಕ್ಷಾಂಶ + ರೇಖೆ]

ಅಕ್ಷಾಂಶವೃತ್ತ (ನಾ). ಅಕ್ಷಾಂಶರೇಖೆಯಿಂದ ಆಗಿರುವ ವೃತ್ತ : ಈ ಅಕ್ಷಾಂಶ ವೃತ್ತಗಳನ್ನು ಸಮಭಾಜಕವೃತ್ತದಿಂದ ಎಣಿಸಲು ಪ್ರಾರಂಭಿಸುತ್ತೇವೆ (ಭೂವಿವ. ೧೬). [ಅಕ್ಷಾಂಶ + ವೃತ್ತ]

ಅಕ್ಷಾಗ್ರ (ನಾ). (ಬಂಡಿಯ) ಅಚ್ಚಿನ ಮರದ ತುದಿ. [ಅಕ್ಷ + ಅಗ್ರ]

ಅಕ್ಷಾರ್ಧ (ಗು). ಉಪ್ಪಿಲ್ಲದ. [ಸಂ.]

ಅಕ್ಷಾರ್ಯ (ನಾ). ಅಕ್ಷರ ; ಲಿಪಿ : ಅಕ್ಷಾರದಲ್ಲೂ ಮೂವತ್ತಾಐದು ವರಹನಗ್ರಾಮ[ವ]ನೂ (ಎಳ. XIV, ಗುಂಬ್ಜ ಶೀ. ೧೩೯–೧೨ ; 1540) ; "ಅಕ್ಷಾರ ವಿಕೇಷರೇಖೆ ಗೃಹಮುಟ್ಟುಗಳುಂ ಪೊರೆ ಮಾತ್ರೆಯಕ್ಕುಂ" (ನಾ ನಾ ರ. ೧೫೮). [ಸಂ. ಅಕ್ಷರ]

ಅಕ್ಷಾವಳಿ (ನಾ). ಜಪಸರ : ತೊಳಗುವ ಹಾರವುನಾಗಳ್ ತಳೆವಂತಿರೆ ನೆಲಕೆ ಬೀಳ್ವನಂ ಪಿಡದಕ್ಷಾವಳಿಯಂ ಕೊರಲೊಳ್ ತಳೆದು (ಕಾ ದಂ ಪು. ೬೭). [ಅಕ್ಷ + ಆವಳಿ (= ಆವಲಿ)]

ಅಕ್ಷಿ (ನಾ). ೧. ಕಣ್ಣು. ೨. ರಂಧ್ರ : ದೂರದರ್ಶಕ ಯಂತ್ರದಕ್ಷಿಯೊಳ್ ಕಣ್ಣಿಟ್ಟು (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೧೧–೨೬). [ಸಂ.]

ಅಕ್ಷಿಕರ್ಣ (ನಾ). ಕಣ್ಣೇ ಕಿವಿಯಾಗಿರುವ ಪ್ರಾಣಿ ; ಹಾವು : "ಅಕ್ಷಿಕರ್ಣಾ. . . . ಎಸಲು ಸರ್ಪಂಗೆ ನಾಮಂ" (ಸುಂಗಾರಾ. ೧೧೮–೧). [ಅಕ್ಷಿ + ಕರ್ಣ]

ಅಕ್ಷಿಕೂಟಿಕೆ (ನಾ). ಕಣ್ಣಿನ ಗುಡ್ಡೆ. [ಅಕ್ಷಿ + ಕೂಟಿಕ]

ಅಕ್ಷಿಗತ (ನಾ). ೧. ಕಣ್ಣಿಗೆ ಬಿದ್ದಿರುವ ; ದೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿರುವ ; ಕಣ್ಣಿದುರಿಗೆ ಇರುವ. ೨. ಕಣ್ಣು ಕುಕ್ಕುವ ; ಕಣ್ಣುಬೇನೆಯೆಂತಿರುವ ; ಅನಿಷ್ಟ : "ಅಕ್ಷಿಗತಃ ದ್ವೇಷ್ಯಃ, ಶ್ರಣ್ಯಾಯಃ, ಅಸಮ್ಮತಃ – ಈ ೪ ಅನಿಷ್ಟಂ" (ಜಲಾಯು. ೬೦–೨೧). "ಅಕ್ಷಿಗತನಸಮ್ಮತನೆನಲಶಿಷ್ಟನಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗಾರಾ. ೭೧–೧೬). [ಅಕ್ಷಿ + ಗತ]

ಅಕ್ಷಿಗಾವುದ (ನಾ). ಕಣ್ಣು ಹಾಯುವಷ್ಟು ದೂರ (?) : ಪಕ್ಷಿಗಾವುದ ಕೊಂದು ಪಟ್ಟಣ ಪಂತಿಕಿತು ಕೇಳಿರಣ್ಣಾ ಅಕ್ಷಿಗಾವುದಕೊಂದು ಜ್ಯೋತಿಗಳಾಡ[ದಾ]ವು ಕೇಳಿರಣ್ಣಾ (ಕಾಲಸಂ. ೧೧೧–೨). [ಅಕ್ಷಿ + ಗಾವುದ]

ಅಕ್ಷಿಕಾರಕ (ನಾ). ಕಣ್ಣಿನ ಪಾಪೆ, —ಗೊಂಬೆ : "ಕೀಲಿಕಾನಾಮ ಮಕ್ಷಿಕಾರಕಮಕ್ಕುಂ." (ವಸ್ತುಕೋ. ೭೦–೧೬). [ಸಂ. ಅಕ್ಷಿಕಾರಕಾ (ಅಕ್ಷಿ + ಕಾರಕಾ)]

ಅಕ್ಷಿಪಕ್ಷ (ನಾ). ಕಣ್ಣುರೆಪ್ಪೆ. [ಅಕ್ಷಿ + ಪಕ್ಷ]

ಅಕ್ಷಿಪಕ್ಷ್ಮ (ನಾ). = ಅಕ್ಷಿಪಕ್ಷ. [ಅಕ್ಷಿ + ಪಕ್ಷ್ಮ]

ಅಕ್ಷಿಭ್ರಮ (ನಾ). ೧. ಕಣ್ಣಿನ ಚಲನೆ. ೨. ಕಣ್ಣಿನ ಭ್ರಾಂತಿ. [ಅಕ್ಷಿ + ಭ್ರಮ]

ಅಕ್ಷಿಮಣಿ (ನಾ). ಕಣ್ಣು ಮತ್ತು ಮನಸ್ಸು (?) : ಈ ಮಹಾಪರೂಷರುರ್ ಆಕ್ಷಯಕೀರ್ತ್ಯ ತುಪ್ತಕಥ ವಾರ್ಧ್ಯಾಯ ಮೇಲಲು ಮೋಸ್ಸು ಭಕ್ತಿಯಮ್ ಅಕ್ಷಿಮಣಿಕ್ಕೆ ರಸ್ಸು ಸುರಲೋಕಸುಖಕ್ಕೆ ಭಾಗಿ (ಎಳ. II, ೨೧–೪; ೭೦೦). [ಅಕ್ಷಿ + ಮಣಿ ?]

ಅಕ್ಷಿಮಧ್ಯ (ನಾ). = ಅಕ್ಷಿತಾರಕ : "ಕನೀನಿಕೆಯ ಮಕ್ಷಿಮಧ್ಯಂ" (ಮಂಗಾರಾ. ೧೩–೨). [ಅಕ್ಷಿ + ಮಧ್ಯ]

ಅಕ್ಷಿಮೂಲ (ನಾ). ಕಣ್ಣಿನ ಮೊದಲು ; ಕಣ್ಣಿನ ಕುಡಿಕೆ ; ಮೊದಲು ಗಣ್ಣು : "ಅಕ್ಷಿಮೂಲಂ ಪೂರ್ವರೇತ್ರಮಿನ ಮೊದಲಗಣ್ಣ" (ಮಂಗಾರಾ. ೯೪–೩). [ಅಕ್ಷಿ + ಮೂಲ]

ಅಕ್ಷಿರೋಗ (ನಾ). ಕಣ್ಣಿನ ರೋಗ ; ಕಣ್ಣುಬೇನೆ. [ಅಕ್ಷಿ + ರೋಗ]

ಅಕ್ಷಿರೋಮ (ನಾ). ಕಣ್ಣಿನ ರೆಪ್ಪೆಯ ಕೂದಲು ; ಎವೆ : "ಅಕ್ಷಿರೋಮಂ ಪಕ್ಷ್ಮಮೆಂದೊಡೆವೆಗಳ್" (ಮಂಗಾರಾ. ೯೪–೩). [ಅಕ್ಷಿ + ರೋಮ]

ಅಕ್ಷಿವಿಕ್ಷೇಪ (ನಾ). ನೋಟವನ್ನು ಬೀರುವುದು. [ಅಕ್ಷಿ + ವಿಕ್ಷೇಪ]

ಅಕ್ಷಿಶೂಲೆ (ನಾ). = ಅಕ್ಷಿರೋಗ. [ಅಕ್ಷಿ + ಶೂಲೆ]

ಅಕ್ಷಿಶ್ರವಣ (ನಾ). = ಅಕ್ಷಿಕರ್ಣ. [ಅಕ್ಷಿ + ಶ್ರವಣ]

ಅಕ್ಷಿಶ್ರುತಿ (ನಾ). = ಅಕ್ಷಿಕರ್ಣ. [ಅಕ್ಷಿ + ಶ್ರುತಿ]

ಅಕ್ಷಿಸು (ಕ್ರಿ). ನೋಡು ; ವಿಚಾರಿಸು : ಈ ತೆರದಿಂ ಅಕ್ಷಿಸಿ ಸುಖಿಸು ಕ್ಷಿಪುದೆಂದನು ದೇತಕನು (ಕಲ್ಯಾಣ. ೨೨). ℙ ಈ ಶಬ್ದವು "ಲಕ್ಷಿಸು" ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಅಪಲಿಖಿತವಾಗಿರಬಹುದು. [ಅಕ್ಷಿ + –ಇಸು]

ಅಕ್ಷಿಸ್ಪಂದ (ನಾ). ಕಣ್ಣು ಅದುರುವುದು ; ಕಣ್ಣಿನ ಮಿಟುಕು. [ಅಕ್ಷಿ + ಸ್ಪಂದ]

ಅಕ್ಷಿಸ್ಪಂದನ (ನಾ). = ಅಕ್ಷಿಸ್ಪಂದ. [ಅಕ್ಷಿ + ಸ್ಪಂದನ]

ಅಕ್ಷಿಹೀನ (ನಾ). ಕಣ್ಣಿಲ್ಲದವನು; ಕುರುಡ: "ಅಂಧಂ ಸಮಂತಕ್ಷಿಹೀನಂ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೭೪–೪೦). [ಅಕ್ಷಿ + ಹೀನ]

ಅಕ್ಷೀಣ (ಗು). ೧. ಕ್ಷೀಣವಾಗದ; ಬಡವಾಗದ. ೨. ನಾಶವಿಲ್ಲದ; ಶಾಶ್ವತವಾದ: ಮುನಿಪಶ್ರೇಣಿಗಳವಾಙ್ಮನಸುಗಳಿಗಕ್ಷೀಣಪದದಲಿ ಮೀಱಿ ತೋಱುವ ನಿರುಪಮಿತಮೂರ್ತಿ (ಬಸಪು. ೫೦–೭೦). [ಸಂ.]

ಅಕ್ಷೀಣಮಹಾಲಯ (ನಾ). [ಜೈನ] ಎಷ್ಟು ಜನ ಬಂದರೂ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಸ್ಥಳವಿರಬಹುದಾದ ಮಹಿಮೆಯುಳ್ಳವನು: ಕ್ಷೇತ್ರರ್ದ್ಧಿ ಪ್ರಾಪ್ತಾರ್ಯರ್ ಅಕ್ಷೀಣಮಹಾಶನರುಂ ಅಕ್ಷೀಣಮಹಾಲಯರುಂ ಎಂದಿತ್ತೆಱಂ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೧೭೪). [ಸಂ. (ಅಕ್ಷೀಣ + ಮಹತ್ + ಆಲಯ)]

ಅಕ್ಷೀಣಮಹಾಶನ (ನಾ). [ಜೈನ] ಎಷ್ಟು ಜನ ಊಟಮಾಡಿದರೂ (ಮನೆಯಲ್ಲಿ) ಆಹಾರ ಮುಗಿಯದಂತಿರುವ ಮಹಿಮೆಯುಳ್ಳವನು: ಕ್ಷೇತ್ರರ್ದ್ಧಿ ಪ್ರಾಪ್ತಾರ್ಯರ್ ಅಕ್ಷೀಣಮಹಾಶನರುಂ ಅಕ್ಷೀಣಮಹಾಲಯರುಂ ಎಂದಿತ್ತೆಱಂ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೧೭೪).
[ಸಂ. (ಅಕ್ಷೀಣ + ಮಹತ್ + ಅಶನ)]

ಅಕ್ಷೀಬ (ಗು). = ಅಕ್ಷೀವ. [ಸಂ.]

ಅಕ್ಷೀವ (ಗು). ೧. ಕುಡಿದು ಮತ್ತೇರದ. (ನಾ). ೨. ನುಗ್ಗೆಯ ಗಿಡ. ೩. ಸಮುದ್ರದ ಉಪ್ಪು. [ಸಂ.]

ಅಕ್ಷುಣ್ಣ (ಗು). ೧. ತುಳಿಯದ. ೨. ಮುರಿಯದ. ೩. ಕೊರತೆಯಿಲ್ಲದ: ಅಕ್ಷಯದಾನಂ ನಿಮಗಕ್ಕಕ್ಷುಣ್ಣಮಿದೆಂದು ಪರಮಮುನಿ ಪರಸೆ (ಆದಿಪು. ೧೦–೬). [ಸಂ.]

ಅಕ್ಷುಭಿತ (ಗು). ಕ್ಷೋಭೆಯಿಲ್ಲದ; ಪ್ರಶಾಂತವಾದ. [ಸಂ.]

ಅಕ್ಷುಬ್ಧ (ಗು). = ಅಕ್ಷುಭಿತ. [ಸಂ.]

ಅಕ್ಷೂಣ (ಗು). ಕಡಮೆಯಾಗದ; ಕೊರತೆಯಿಲ್ಲದ: ಇಳಾಭಾರಕ್ಷಮಾಕ್ಷೂಣನಂ ಅಂತು ಸರ್ವಲಕ್ಷಣಸಂಪೂರ್ಣನಪ್ಪ ಮಗನನಮೋಘಂ ಪಡೆವೆನೆಂಬುದ್ಯೋಗಮನೆತ್ತಿಕೊಂಡು (ಪಂಪಭಾ. ೧–೧೩೪, ವ).
[ಸಂ. ಅಕ್ಷುಣ್ಣ]

ಅಕ್ಷೇತ್ರ (ನಾ). ೧. ಕೃಷಿಮಾಡದ ಭೂಮಿ. ೨. ತಕ್ಕದ್ದಲ್ಲದ, ಯೋಗ್ಯವಲ್ಲದ ಕ್ಷೇತ್ರ. [ಸಂ.]

ಅಕ್ಷೋಟ (ನಾ). ಬೆಟ್ಟದ ಗೋಣಿಮರ. [ಸಂ.]

ಅಕ್ಷೋಡ (ನಾ). = ಅಕ್ಷೋಟ. [ಸಂ.]

ಅಕ್ಷೋಣಿ (ನಾ).=ಅಕ್ಷೌಹಿಣಿ ೧: ಇವರ ಬಳಿಯಲಿ ಬಿಂಕದೆರಡಕ್ಷೋಣಿ ಬಲವದೆ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೨–೧೦). [ಸಂ. ಅಕ್ಷೌಹಿಣೀ]

ಅಕ್ಷೋದ (ಗು). = ಅಕ್ಷೋಭ ೧. [ಸಂ.]

ಅಕ್ಷೋಭ (ಗು). ೧. ಕ್ಷೋಭೆಯಿಲ್ಲದ; ತಳಮಳವಿಲ್ಲದ. (ನಾ). ೨. ಸ್ಥೈರ್ಯ. ೩. ಆನೆಯನ್ನು ಕಟ್ಟುವ ಕಂಬ. [ಸಂ.]

ಅಕ್ಷೋಭ್ಯ (ಗು). ಕ್ಷೋಭೆಗೊಳ್ಳದ; ತಳಮಳಿಸದ; ಕದಡದ; ಸ್ಥಿರವಾದ. [ಸಂ.]

ಅಕ್ಷೋಹಿಣಿ (ನಾ). = ಅಕ್ಷೌಹಿಣಿ ೨: ಕರಿಗಳ್ ಭೃಂಗಕುಳಾಕುಳೀಕೃತಕಟೋಪೇತಂಗಳೊಂಬತ್ತುಸಾಸಿರಮಂತೊಂದು ಗಜಕ್ಕೆ ನೂಱು ರಥಮಂತಾ ಸ್ಯಂದನಕ್ಕೊಂದಱೊಳ್ ತುರಗಂ ನೂಱನಿತುಂ ತುರಂಗದಳಮೊಂದೊಂದರ್ಕೆ ನೂಱಾಳ್ ತಗುಳ್ದಿರೆ ಬಲ್ಲರ್ ನಡೆ ನೋಡಿ ಕೂಡೆ ಪಡೆದತ್ತಕ್ಷೋಹಿಣೀ ಸಂಖ್ಯೆಯಂ (ಪಂಪಭಾ. ೯–೯೫).
[ಸಂ. ಅಕ್ಷೌಹಿಣೀ]

ಅಕ್ಷೋಳ (ನಾ). = ಅಕ್ಷೋಟ: ಗಿರಿಪ್ರಭವಮದಕ್ಷೋಳಂ (ವಸ್ತುಕೋ. ೩೪–೮). [ಸಂ.]

ಅಕ್ಷೌಹಿಣಿ (ನಾ). ೧. ೨೧,೮೭೦ ಆನೆ, ೨೧,೮೭೦ ರಥ, ೬೫,೬೧೦ ಕುದುರೆ, ೧,೦೯,೩೫೦ ಕಾಲಾಳು–ಇಷ್ಟನ್ನೂ ಒಳಕೊಂಡ ಸೈನ್ಯ: ಒಂದು ಸಾಮಜಮೊಂದು ತೇರ್ ಮೂಱಶ್ವಮೆಯ್ದು ಕಾಲಾಳ್ಗಳ್ ಪತ್ತಿಯಕ್ಕುಂ ಸಂದ ಪತ್ತಿ ಮೂಱಾಗೆ ಸೇನಾಮುಖಮಾಮೂಱು ಗುಲ್ಮಂ ಮೂಱುಗುಲ್ಮಕ್ಕೊಂದು ಗಣಮವು ಮೂಱುವಾಹಿನಿ ತತ್ತ್ರಯಂ ಪೃತನಾಖ್ಯೆ ಪೃತನೆಗಳ್ ಮೂಱೊಂದಿ ತೋಱೆ ಚಮೂ(ವದು) ಮೂಱನೀಕಿನಿ ಪತ್ತನೀಕಿನಿಯಕ್ಷೌಹಿಣಿಯೆನಿಕ್ಕುಂ (ವಸ್ತುಕೋ. ೮೩–೮). ೨. ಪಂಪಭಾರತದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವ ಮೇರೆಗೆ ಇನ್ನೊಂದು ವಿವರಣೆ: ೯,೦೦೦ ಆನೆ; ೯,೦೦೦ × ೧೦೦ ರಥ; ೯,೦೦೦ × ೧೦೦ × ೧೦೦ ಕುದುರೆ; ೯,೦೦೦ × ೧೦೦ × ೧೦೦ × ೧೦೦ ಕಾಲಾಳು – ಇಷ್ಟನ್ನೂ ಒಳಕೊಂಡ ಸೈನ್ಯ. 'ಅಕ್ಷೋಹಿಣಿ' ಪರಾ. [ಸಂ. ಅಕ್ಷೌಹಿಣೀ]

ಅಖಂಡ (ಗು). ನಡುವೆ ಕತ್ತರಿಸಿ ಹೋಗದ; ಅವಿಚ್ಛಿನ್ನವಾದ; ಪೂರ್ಣವಾದ. [ಸಂ.]

ಅಖಂಡಣ (ಗು). = ಅಖಂಡನ. [ಸಂ. ಅಖಂಡನ]

ಅಖಂಡದೀಪ (ನಾ). ಸದಾ ಉರಿಯುತ್ತಿರುವ ದೀಪ; ನಂದಾದೀಪ: ಆ ಊರಿನ ಈಶ್ವರಾಲಯಕ್ಕೂ ದತ್ತಿಗಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟುಕೊಟ್ಟು ಅಖಂಡದೀಪಕ್ಕೆ ವ್ಯವಸ್ಥೆಮಾಡಿ ಬಂದರು (ಶಾಂತಲಾ. ೨೧೪).
[ಅಖಂಡ + ದೀಪ$_1$]

ಅಖಂಡನ (ಗು). ೧. ಖಂಡಿಸದ; ಭಂಗವಾಗದ; ಮುರಿಯದ. ೨. ಪೂರ್ಣವಾದ; ಸಮಗ್ರ. (ನಾ). ೩. ಖಂಡಿಸದಿರುವಿಕೆ. ೪. ಕಾಲ. [ಸಂ.]

ಅಖಂಡಪತ್ರ (ನಾ). (ಪರಂಗಿ, ಮರಗೆಣಸು ಮುಂತಾದ ಎಲೆಗಳಂತೆ) ವಿಭಾಗ ಹೊಂದದ ಎಲೆ (ಕಿಸಂಗ್ಲಾ. ೪೪).
[ಅಖಂಡ + ಪತ್ರ]

ಅಖಂಡಸುಖ (ನಾ). ವಿಚ್ಛೇದವಿಲ್ಲದ ಸುಖ; ಪೂರ್ಣಸುಖ: ನೃಪತಿ ಕಂಡನಖಂಡಸುಖೈಕಭಾಗಿಯಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೩–೬೯).
[ಅಖಂಡ + ಸುಖ]

ಅಖಂಡಸೌಭಾಗ್ಯ (ನಾ). ೧. ಸ್ಥಿರವಾದ ಮುತ್ತೈದೆತನ. ೨. (ವ್ಯಂಗ್ಯವಾಗಿ) ಸೂಳೆತನ; ನಿತ್ಯಸುಮಂಗಲಿತನ (ಉಕ).
[ಅಖಂಡ + ಸೌಭಾಗ್ಯ]

ಅಖಂಡಿತ (ಗು). ೧. ಖಂಡಿಸಿಲ್ಲದ; ಕತ್ತರಿಸದ; ಭಂಗವಾಗದ: ಏನಖಂಡಿತಮೊ ಶೌರ್ಯಗುಣೋನ್ನತಿ ರಾಜರಾಜನಾ (ಪಂಪಭಾ. ೧೩–೬೫); ಅಖಂಡಿತಮಭಿಮಾನಮದನೆ ಬಲ್ವಿಡಿವಿಡಿವೆಂ (ಗದಾಯು. ೫–೫೩). ೨. ಎಡೆಬಿಡದ; ನಿರಂತರ. ೩. ವಾದದಲ್ಲಿ ಸೋಲದ; ಖಂಡನೆ ಹೊಂದದ. [ಸಂ.]

ಅಖಂಡಿತಕಾಯಕ (ನಾ). ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಬಿಟ್ಟುಹೋಗದ ಕಾಯಕ; ಸಂತತವಾದ ಕಾಯಕ: ಅಖಂಡಿತಕಾಯಕದ ಅಖಂಡಿತರ ಕಂಡೇವು (ಕಾಲಸಂ. ೧೨–೭). [ಅಖಂಡಿತ + ಕಾಯಕ]

ಅಖಂಡಿತಪ್ರಸಾದಿ (ನಾ). [ವೀಶೈ] ಪ್ರಸಾದಸ್ಥಲದಲ್ಲಿ ಚ್ಯುತಿಯಾಗದಂತೆ ನಡೆಯುವವನು: ಖಂಡಿತವಿಲ್ಲದ ಅಖಂಡಿತಪ್ರಸಾದಿ ಕೂಡಲ ಸಂಗಮದೇವರಲ್ಲಿ ತಾನೇ ಪ್ರಸಾದಿ (ಬಸವ. ೯೪೨).
[ಅಖಂಡಿತ + ಪ್ರಸಾದಿ]

ಅಖರ್ವ (ಗು). ೧. ಕುಳ್ಳಲ್ಲದ. ೨. ಅಲ್ಪವಲ್ಲದ; ಮಹತ್ತಾದ: ಪಗಲ್ ಕಡುಕೊರ್ವಂ ಪಡೆದಿರ್ಪಿನಂ ರಘುತನೂಜಾಖರ್ವ ಚಾತುರ್ಬಲಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೨–೩೨); ಅತಿಬಳ ಮೂಕದಾನವನೆನಿಪ್ಪವನೊರ್ವನಖರ್ವಗರ್ವಸಂಯುತಂ (ಶಬಶಂ. ೪–೨). [ಸಂ.]

ಅಖರ್ವಧೃತಿ (ನಾ). ಅಲ್ಪವಲ್ಲದ ಧೃತಿ; ಮಹತ್ತಾದ ಧೃತಿ: ನೋಡ ಲೇಕೋದಾಮು ತಂದೆಗಳಖರ್ವಧೃತಿಯೊಳು ಶಿವ ಶಿವ ಎಂದು (ಗುರುಚಾ. ೨–೬೪). [ಅಖರ್ವ + ಧೃತಿ.]

ಅಖಲು 'ಅಳ್ಕಲ್ಲು' ನೋ.

ಅಖಿಲ್ಲ (ಗು). ೧. ಹೇಡಿ: "ಅಖಿಲ್ಲ–ಹೇಡಿ" (ಜಾತಕ. ಪರಿ. ೬೯೫); ಶಲ್ಯಂ ಸತ್ತಿಬಱಿಯಮಖಿಲ್ಲಂ ಕೊಳದೊಳಗೆ ಪೊಕ್ಕು ಮೆಯ್ಯರೆದ್ದೆಬಱಿ ಖಿಲ್ಲನೆಸೆ ಬಾರ್ತಿಗೆಟ್ಟುದನೊಲ್ಲಂಯಕೊರತ್ತಮೆಂಬುದಂ ಮಾಸುವೆರೇ (ಗದಾಯು. ೬–೨೪); ರವಿ ಲಗ್ನಾವಸಥಕ್ಕೆ ಪಶ್ಚಗೃಹದೊಳ್ ಸಿಂದಂ ದಖಿಲ್ಲಂ ಪರಾಭವಭಾಷಂ (ಜಾತಕ. ೧೮–೩). ೨. ಅಪ್ರಯೋಜಕ; ನಿಸ್ಸಾರೆ: ನೀಲ್ತಿಸಿ ನಿಕೃಷ್ಟ ದುಷ್ಟಗಣರಂ ಗತಪ್ರಜ್ಞ.[ರಂ] ನಿರಂತರ ದಿಗಂತರೋರೇಗಡೆ ದುರ್ಯಶಪ್ರಾಕ್ಪರಂ ದುರಾತ್ಮರಖಿಲ್ಲರಂ ಬಱಿಕ ಸೋಮಕರ್ಮಾತ್ಮಜಾತರಂ ಖಳವಿತಾರಂ ವಿಕೃತ ಮಾರ್ಗವಿಖ್ಯಾತರಂ (ಸುಕುಮಾ. ೨–೧೪); ನೆರೆದೀ ಸಭೆಯೊಳ್ ಲಜ್ಜಾಭರದಿಂ ತಲೆಯೆಜಕ ಮಾದುದಿಂದೆನಗೀ ದುಷ್ಟತರಿಸರವಂದಿರಂ ಪರಿಹರಿಸಿಮೋಗ್ಗ ರನಖಿಲ್ಲರಂ ನಿರ್ಗುಣರಂ (ಸುಕುಮಾ. ೨–೩೮). 'ಅಶಲ್ಯ' ಪರಾ. [ಸಂ. ?]

ಅಖಾಡ 'ಅಕ್ಕಡ' ನೋ.

ಅಖಾತ (ಗು). ೧. ಅಗೆಯಲ್ಪಡದ; ಅಗೆದು ಮಾಡಿಲ್ಲದ. (ನಾ). ೨. ನೈಸರ್ಗಿಕವಾದ ಕೊಳ ಅಥವಾ ಸರೋವರ. ೩. ಕೊಲ್ಲಿ. ಉದಾ— ಬಂಗಾಳ ಅಖಾತ. [ಸಂ.]

ಅಖಾದ್ಯ (ಗು). ೧. ತಿನ್ನಲಾಗದ. ೨. ತಿನ್ನಬಾರದ. [ಸಂ.]

ಅಖಾರಿ (ಗು). ದೋಷವಿಲ್ಲದ; ಕಳಂಕವಿಲ್ಲದ (ಸ್ಕಾಂಡ್). [?]

ಅಖಿನ್ನ (ಗು). ಖಿನ್ನನಾಗದ; ವಿಷಾದವಿಲ್ಲದ. [ಸಂ.]

ಅಖಿಲ (ಗು). ಅಖಿಲ (ಗು). ಕೊರೆಯಿಲ್ಲದ; ಇಡಿಯಾದ; ಸಮಗ್ರ; ಪೂರ್ಣ. **ಅಖಿಲ**: 'ಅಖಿಲವೇದಿ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅಖಿಲಾಂಡ (ನಾ). ಸಮಸ್ತ ಪ್ರಪಂಚ. [ಅಖಿಲ + ಅಂಡ್ಡ]

ಅಖಿಲೆ 'ಅಖಿಲ' ನೋ.

ಅಖಿಲವೇದಿ (ನಾ). ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ತಿಳಿದವನು; ಸರ್ವಜ್ಞ: ರಸಭಾವ ಸಮಸ್ಥಿತನೆಂದು ಸುಧನೆಂದಖಿಲವೇದಿಯೆಂದಸ್ಥಿತನೆಂದು ಸಮಸ್ತರಿಂದು ಸಲೆ ಬಣ್ಣಿಸುವುದು ಧೃತಿ (ಜಾತಕ. ೨೪–೪೩). [ಅಖಿಲ (= ಅಖಿಲ) + ವೇದಿ]

ಅಖಿಳಾದ್ಯೆತ (ನಾ). ಪೂರ್ಣವಾದ ಅದ್ವೈತ: ನಿರ್ವಿಭವವಂತಲ್ಲ ಕೇಳರೆ ಪಾರ್ವತೀಪದ್ಮೆತವೆಂಬುದದೊರ್ವನಖಿಳಾದ್ವೈತವದು ತಾನಂ ತುಮಲ್ಲದೆಯು (ಬಸವ. ೫೧–೧೪). [ಅಖಿಲ (= ಅಖಿಲ) + ಅದ್ವೈತ]

ಅಖಿಳಾಹುತಿ (ನಾ). ಎಲ್ಲಾ ಬಗೆಯ ಆಹುತಿ: ಬಿರಕ ಸಖಿಧೆಯ ಲಡಗಿನಖಿಳಾಹುತಿಯ ರಡನೆಯಲಿ (ಕುವ್ವಾಳಿ. ೧೦–೧೯).

[ಅಖಿಲ (= ಅಖಿಲ) + ಆಹುತಿ]

ಅಖೇರ 'ಆಖೈರು' ನೋ.

ಅಖೋಟ 'ಅಕ್ಕೋಡ' ನೋ.

ಅಖ್ಯಕ್ಟ್ರಾಂಡ (ಗು). ಮುಕ್ಯಾಗದ; ಇಡಿಯಾದ; ಪೂರ್ಣ: ಒಪ್ಪುವ ಕನ್ನಡದೊಳ್ ಸ್ವಳಾವದಿಂ ಕೆಲವು ಮಹಾಪ್ರಾಣಂಗಳೊಳವ್ವ; ಅವಾವುವೆಂದೊಡೆ – ವರ್ಗದ್ವಿತೀಯಾಕ್ಷರಂಗಳ್ಗೆ ಪಖ್ಯಾಣಂ . . . ಅಖ್ಯಕ್ಟ್ರಾಂಡಂ . . . ಪೊಪ್ಪರಂ (ಶಬ್ದ. ೧೫ ವೃತ್ತಿ).

[ಪ್ರಾ. ಅಕ್ಕಂಡ (< ಸಂ. ಅಖಂಡ); ಪಾಲಿ. ಅಕ್ಕಂಡ]

ಅಖ್ಯಾತಿ (ನಾ). ೧. ಕೆಟ್ಟ ಹೆಸರು; ಅಪಖ್ಯಾತಿ; ಅಪಕೀರ್ತಿ. ೨. [ತತ್ತ್ವಶಾ] ವಸ್ತುವನ್ನು ಸರಿಯಾಗಿ ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳದೆ ಇರುವ ಭ್ರಾಂತಿ. 'ಅಖ್ಯಾತಿವಾದ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅಖ್ಯಾತಿವಾದ (ನಾ). [ತತ್ತ್ವಶಾ]: "ಅಖ್ಯಾತಿ ಎಂದರೆ ವಸ್ತುವನ್ನು ಸರಿಯಾಗಿ ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳದೆ ಇರುವ ಭ್ರಾಂತಿ ಎಂದರ್ಥ . . . ಇತರರು ಒಂದು ವಸ್ತುವನ್ನು ಮತ್ತೊಂದು ವಸ್ತುವಾಗಿ ತಿಳಿಯುವುದು ಎಂಬ ಭ್ರಾಂತಿಯನ್ನು ಎಲ್ಲಿ ಹೇಳುತ್ತಾರೋ ಅಲ್ಲಿ ಇವರು [= ಸಾಂಖ್ಯರು] ಆ ಎರಡು ವಸ್ತುಗಳೂ ಇರುವ ವ್ಯತ್ಯಾಸವನ್ನು ತಿಳಿಯದೆ ಇರುವುದೇ ಭ್ರಮೆ ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಇದೇ ಅಖ್ಯಾತಿವಾದ" (ಹಿಂದುಸಾ. ೫೧).

[ಅಖ್ಯಾತಿ + ವಾದ]

ಅಗ್ (ನಾ). ಒಳಗು, ಒಳಗಡೆ ಎಂಬ ಅರ್ಥವುಳ್ಳ ಶಬ್ದ. ℙ ಈ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ಸ್ವತಂತ್ರಪ್ರಯೋಗವಿಲ್ಲ. ಇದು 'ಅಗಂಗೊಳ್' 'ಅಗಸಡು' ಮೊದಲಾದ ಸಮಾಸಗಳಲ್ಲಿ "ಅಗ–", "ಅಗಂ–" ಈ ರೂಪಗಳಲ್ಲಿ ದೊರೆಯುತ್ತದೆ. [ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಮಲ. ಅಗ]

ಅಗ್ಕ (ಗು). ೧. ನಡೆಯಲಾರದ. (ನಾ). ೨. ಮರ. ೩. ಬೆಟ್ಟ. ೪. ಹಾವು. ೫. ಸೂರ್ಯ. [ಸಂ.]

ಅಗಂಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಒಳಕೊಳ್ಳು; ಸ್ವಾಧೀನಪಡಿಸಿಕೊ: ಬಿದರು ಗಣ್ಣಾಗುತ್ತ ನಿಟ್ಟಿಸಿದಳೀನನೊ ಸುದಾರವನಗಂಗೊಳ್ವವೋಲ್ (ಶ್ರೀಧಾಮಾ. ೬೫೭–೨೨೨). [ಅಗ–₁ + ಕೊಳ್–₂]

ಅಗಚಾಟಲು, ಅಗಚಾಟಲೆ, ಅಗಚಾಟು, ಅಗಚಾಟ್ಟು (ನಾ). ಆಯಾಸ; ಶ್ರಮ. **ಅಗಚಾಟಲೆ** (ಪ). **ಅ ಗ ಚಾ ಟು**: "ಈ ಸೌಂದರ್ಯ ನಾಟಕದ ಕಂಪನಿ ಅಗಚಾಟಿನಲ್ಲಿ ಹಾಳುಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕೂ ದಿಜ್ಜೆಯಲ್ಲಾ" (ಪಟಾಸಾ. ೬೨೮). **ಅಗಚಾಟ್ಟು**: ಅಡಿಯೊಳಗೆ ತೇರು ಅಗಚಾಟ್ಟು ಏಳುವಂತಾ ಕನಸು ಕಂಡೆ ನಾನು (ಯಶಳ. ೭೫).

ಅಗಚಾಟಲು ಪಡು, ಅಗಚಾಟಲು ಏಳು = ತೊಂದರೆ ಪಟ್ಟುಕೊ; ಕಷ್ಟಕ್ಕೆ ಸಿಕ್ಕಿಕೊ.

[ದೇ. ?. ॥ ತೆಲು. ಅಗಚಾಟುಲು, ಅಗಚಾಟ್ಲು = ಕಷ್ಟ, ಆಪತ್ತು]

ಅಗಚಾಟಲೆ 'ಅಗಚಾಟಲು' ನೋ.

ಅಗಚಾಟು 'ಅಗಚಾಟಲು' ನೋ.

ಅಗಚಾಟ್ಟು 'ಅಗಚಾಟಲು' ನೋ.

ಅಗಚಾಟ್ಟುಮಾರಿ (ನಾ). ಕಷ್ಟದಲ್ಲಿ ಸಿಕ್ಕಿಕೊಂಡವನು; ತೊಂದರೆಗೆ ಒಳಗಾದವನು (ಸ್ಕಾಂಡ್).

[ಅಗಚಾಟ್ಟು (< ಅಗಚಾಟಲು) + ?. ॥ ತೆಲು. ಅಗಚಾಟ್ಲ ಮಾರಿ = ಕಷ್ಟಗಳನ್ನು ಅಂಟುಮಾಡುವ ಸ್ವಭಾವದವನು, ದುಷ್ಟ]

ಅಗಚೆಗದ್ದೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗದ್ದೆ: ಯಾ ಉಳ್ಳಯ ಗ್ರಾಮಗಳ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಯಿರುವ ಅಗಚಿಗದ್ದೆ ಮಾನಾಯಲ್ಲಿ ಮಶಾ ಕಟ್ಟಿತಿ (ಎಳ. V, ಹಾಸನ. ೧೭–೧೩; 1774). [ಅಗಚ್ಚಿ + ಗದ್ದೆ (< ಗಚ್ಚಿ)]

ಅಗಚಿತಡ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು (?): ತಂಗ ನಡಪಿದ ಎಳೆಯರು ಅಗಚಿತಡ ಕೆ[ೇ]ತನು ಪಟ್ಟವಳಯಿ ಮಸಣನ ಕೂಡೆ ಕಾದು (ಎಳ. VII, ತಿಮ್ಮ. ೨೩–೯ ; 1115). [?]

ಅಗಚು 'ಅಗಲ್ಚು' ನೋ.

ಅಗಜಾತೆ (ನಾ). ಹಿಮವಂತನ ಮಗಳು; ಪಾರ್ವತಿ.

[ಸಂ. ಅಗಜಾತಾ (ಅಗ + ಜಾತಾ)]

ಅಗಜಾರಮಣ (ನಾ). ಪಾರ್ವತಿಯ ಪತಿ; ಶಿವ.

[ಸಂ. (ಅಗಜಾ + ರಮಣ)]

ಅಗಜೆ (ನಾ). = ಅಗಜಾತೆ. [ಸಂ. ಅಗಜಾ]

ಅಗಜೇಂದ್ರ (ನಾ). = ಅಗಜಾರಮಣ. [ಸಂ. (ಅಗಜಾ + ಇಂದ್ರ)]

ಅಗಜೇಶ (ನಾ). = ಅಗಜಾರಮಣ. [ಸಂ. (ಅಗಜಾ + ಈಶ)]

ಅಗಟು (ನಾ). ಕಮಟು ವಾಸನೆ ; ಮಣಕು ವಾಸನೆ : ಮೃದುವಾದ ಉರಗತಲ್ಪನು ತಾನು ಹಸಿಬಾಣತಿಯ ಅಗಟ[= ಅಗಟನ] ಮಂಚದೊಳಿಪ್ಪನೇ (ವಾದಿಕೀ. ೧–೧೩೦–೫). [?]

ಅಗಡ (ನಾ). ೧. ತುಂಟ ; ದುಷ್ಟ. ೨. ತುಂಟತನ ; ದುಷ್ಟತನ : ಏಳುನೂಱೆಪ್ಪತ್ತು ಅಮರಗಣಂಗಳ ಭಾವವಿದ್ದಂತೆ ನಿಮ್ಮ ಅಗಡವೇ ಕಯ್ಯಾ ? (ಮದೇಮ್ಮ. ೨೩). [ಸಂ. *ಅಘಟ ?]

ಅಗಡತನ (ನಾ). ತುಂಟತನ : ಅವನು ಅಗಡತನದಿಂದ ಬಿಲ್ಲಿಗೆ ಹೆದೆ ಯೇರಿಸಿ ತೀಡಿ ಜೇಗೈದು ನಿಂತುಕೊಂಡ (ಬಿದುರೆ. ೨೦೯).
[ಅಗಡ + –ತನ]

ಅಗಡದತ್ತ (ಗು). ಧಾಂಡಿಗ : ಅಗಡದತ್ತ ಕುದುರೆ (ಉಕ. ೬).
[ಅಗಡ + ?]

ಅಗಡದಿಗಡ (ನಾ). ಒರಟ ; ತುಂಟ : "ಅಗಡದಿಗಡ–ಎಟ್ಟತನ" (ಜಾನಕೋ). [ಅಗಡ + ದಿಗಡ]

ಅಗಡವಿಗಡ 'ಅಕಟವಿಕಟ' ನೋ.

ಅಗಡಾನೆ (ನಾ). ತುಂಟ ಆನೆ : ಅಗಡಾನೆ ಬಿಗಿದು ಬಲ್ವಿಡಿಯಿತ್ತಲ್ಲಾ ಜಗವೆಲ್ಲವ (ಅದವ. ೩೧). [ಅಗಡ + ಆನೆ]

ಅಗಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕೆಡಿಸು ; ಹಾಳುಮಾಡು : ಅಗಡಿಸಿದರಡವಿಯನು ಬಱಿಕೈದರು ಮಹಾವನವ (ನಿಭಾಗ. ೧೦–೬೧–೧೭) ; ನಿಗಮಮಾರ್ಗಂಗಳನು . . . ಅಗಡಿಸುವ ಪಾಷಂಡಪಥದೊಳಿಗವ ಮಾಣಿಸಲೆಂದು (ನಿಭಾಗ. ೧೦–೪೫–೨೭). [ಅಗಡು + –ಇಸ್ಸು$_3$]

ಅಗಡೀದಿಗಡೀ (ಗು). (ಉಕ) ಅಡ್ಡಾದಿಡ್ಡಿ : ಒಬ್ಬಿಬ್ಬರು ಅಗಡೀ ದಿಗಡೀ ಬೆಲೆಗೆ ಸಾಮಾನು ಕೇಳಿ ವ್ಯಾಪಾರಿಗಳ ಕೈಯಿಂದ ಹುಚ್ಚಾಪಟ್ಟೆ ಬೈಸಿಕೊಂಡು ಜಗಳಕ್ಕೆ ಸಿದ್ಧರಾಗುತ್ತಿದ್ದರು (ರಕ್ತಧ್ವ. ೧೦೭).
[← ಮರಾ. ಅಗಡೀದಗಡೀ = ಅಸ್ತವ್ಯಸ್ತ ಸ್ಥಿತಿ]

ಅಗಡು (ನಾ). ೧. ಅವಿಧೇಯತೆ ; ತುಂಟತನ ; ದುಷ್ಟತನ : ಅಗಡಿನ ಪೆಂಡಿರೊಳ್ ವ್ಯವಹಾರಮಲ್ಲದೆ ಬೇಟಮಿಲ್ಲ (ಲೀಲಾವ. ೨–೯೩ ವ). (ಗು). ೨. ಹಿಡಿತಕ್ಕೆ ಸಿಕ್ಕದ ; ತುಂಟ ; ದುಷ್ಟ ; ಒರಟ : ನೆರೆಮನೆಯವರು ಮಿಥ್ಯವಾದಿಗಳು ಪಶುಗಳಗಡು (ಹಡಕಾ. ೧೨–೩) ; ಅಗಡು ಪುಷ್ಕರನಿತ್ತ ಕೋಪಾಗ್ನಿಯಲಿ ಖತಿ ಮಸಗೆ (ನಳಚ. ೯–೩೭) ; ಮಹಿಷ ಖಳನೆಂಬಗಡು ರಕ್ಕಸನಹಿಮಿಷಾರಣ್ಯದಲಿ ತಪದೊಳು (ಅಂಬಿಕಾ.೮–೧೯).
ಅಗಡಾಗು = ಕೆಟ್ಟುಹೋಗು ; ಹಾಳಾಗು : ಮಗನನೀವೆನೆ ಪಾರಲೌಕಿಕವಗಡಹುದು (ಕುವ್ಯಾಅ. ೧೦–೧೩).
[< ಅಗಡ. ‖ ತಮಿ. ತೆಲು. ಅಗಡು]

ಅಗಡುಕುದುರೆ (ನಾ). ೧. ತುಂಟ ಕುದುರೆ ; ಪಳಗಿಸದಿರುವ ಕುದುರೆ : ಅಸಗೊಳ್ಳದ ಅಗಡು ಕುದುರೆಗಳನ್ನು ಸಾಗುಮಾಡುವುದರಲ್ಲಿ ಇವನು ಜಾಣನಿದ್ದನು (ಪ್ರಾಚೀಹಿಂ. ೫೨). ೨. ಬಿಳಿಯ ಕುದುರೆ (?) : "ಬಿಳಿಯ ಕುದುರೆ ಸಿತ ಕರ್ಕ ಎನಿಸುಗು ; ಅಗಡುಕುದುರೆಯೆಂದೂ ಎಂಬರು" (ನಾಚಿರಾ. ೬). [ಅಗಡು + ಕುದುರೆ]

ಅಗಡುಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಕೆಟ್ಟುಹೋಗು (?) : ವಿಗಡಿಸಿದರೊಳಪೊಕ್ಕು ಸದ್ಯಃಸ್ಥಗಿತದುಃಖಸುಖಮಿತ್ತೊಡಮಗಡುಗೊಂಡಾಯಾ ಪದಾರ್ಥವನಾಳ್ದರಿಂದಹುದು (ವಿವೇಭ. ೪–೪೭). [ಅಗಡು + ಕೊಳ್$_1$]

ಅಗಡುಗೊಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕೆಡಿಸು ; ಹಾಳುಮಾಡು : ಸುರಪನೆಯ್ದುವನಗಡುಗೊಳಿಸಲು ಕವಚವನು ನೀ ತೆಗೆದು ಕೊಡದಿರು (ಕುವ್ಯಾಅ. ಓರಿಇ. ೨೩–೭); ದೇವ ಎನ್ನನು ಅಗಡುಗೊಳಿಸದಿರು ಅನಿಮಿತ್ತ ಬಾಂಧವ(ವಿಪ್ರಸು. ೧೮–೪). [ಅಗಡುಗೊಳ್ + –ಇಸ್ಸು$_3$]

ಅಗಡುತನ (ನಾ). ತುಂಟತನ ; ದುಷ್ಟತನ : ಬೆಣ್ಣೆಯ ಮಡಕೆಯ ನೊಣ ನುಂಗಿತ್ತು ನುಂಗಿದ ನೊಣವ ಹಿಂದೆ ಹಿಡಿಯಲಾಗಿ ಉಗ[ಗು]ಳದು ಬೆಣ್ಣೆಯ ಕೊಡದು ಮಡಕೆಯ ಇದಱಗಡುತನವ ನೋಡಾ (ಮೋಳಿಮಾ. ೨೧೬–೭೮೦) ; ಯಾದವನಗಡುತನಕೌಷಧಿಯ ಬಲ್ಲೆನು ಬಿಗಿದು ಕೆಡಹುವೆ (ಕುವ್ಯಾಉ. ೭–೧೮) ; ಅಗಡುತನದಲಿ ಕೆಟ್ಟೆ ನಿನಗಿನ್ನಾರು ಗತಿಯೆಂದ (ಕೋಗಯ. ೨೫–೩೭) ; ಅಗಡುತನ ಮಾಡಬೇಡ (ಆಗ್ರಹ. ೩೫–೯).
[ಅಗಡು + –ತನ]

ಅಗಡುದನ (ನಾ). ತುಂಟ ದನ : ಹಳ್ಳಿ ತೋಟಗಳ ಸುತ್ತಲೂ ಬೇಲಿ ಅಗತ್ಯ; ಅಗಡು ದನಗಳ ಕಾಟದಿಂದ ಬೆಳೆಯನ್ನು ಉಳಿಸಲು (ತರಬೆ. ೬೭).
[ಅಗಡು + ದನ]

ಅಗಡುದಾನವ (ನಾ). ದುಷ್ಟರಾಕ್ಷಸ : ಅಗಡುದಾನವನಿವನು ಕಡ್ಡಿಗೆ ಬಗೆವನೇ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೬–೫). [ಅಗಡು + ದಾನವ]

ಅಗಡುಬೊಮ್ಮ (ನಾ). ಗಟ್ಟಿಮುಟ್ಟಾದವನು ; ಧಾಂಡಿಗ : ಆ ಹೆಂಣಿಗೂ ಆ ಗಂಡಿಗೂ ಈಡೇ ಇಲ್ಲ . . . ಆ ಹೆಂಣಿಗೆ ಎಲ್ಲಿಯಾದರೂ ಅವರಂಥ ಇವರಂಥ ನಿನ್ನಂಥ ಅಗಡುಬೊಮ್ಮನ ಹಾಗೆ ಇರತಕ್ಕವರು ಇದ್ದರೆ ಸಗ್ಗಿಯಾಳು (ಮಾಮರಾ. ೧೩೬). [← ಮರಾ. ಅಗಡಬಂಬ]

ಅಗಡುಮಗ (ನಾ). ದುಷ್ಟನಾದ ಮಗ : ನಿನ್ನಗಡುಮಗನುತ್ಸಾಹವದ್ದುದು ಖೇದಪಂಕದಲಿ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೯–೫೧) ; ನಿನ್ನಗಡುಮಗನಾವೇಳೆಯಲ್ಲಿ ಕರ್ಣಂಗೆ ಸೇನಾಪಟ್ಟಗಟ್ಟಲೆಂದು ಚಿಂತಿಸುತ್ತಿರ್ದನು (ತುರಂಗ. ೫೮–೭೧, ೭೨). [ಅಗಡು + ಮಗ]

ಅಗಡುಮಾಡು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕಾಡು ; ಹಿಂಸೆಪಡಿಸು : ಅಗಡು ಮಾಡಿದ ನಿಮ್ಮ ಮಕ್ಕಳ ವಿಗಡತನಕಂಜಿದರೊ ದುರಿತದ ಸೊಗಡಿಗಂಜಿದರೋ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧೬–೫೬) ; ಆ ಬಡಜನರನ್ನು ಹೀಗೆ ಅಗಡುಮಾಡುವುದು ಯುಕ್ತವಲ್ಲ (ಸುಮಡ. ೨೧೪). ೨. ಕೀಳುಮಾಡು ; ತೆಗಳು: ಹಗೆಯನೇ ಕೊಂಡಾಡಿ ಸ್ವಾಮಿಗೆ ಬೆಗಡ ಬೆಳಸಿ ರಣಾಗ್ರಸುಭಟರನಗಡುಮಾಡಿ ವೃಥಾತ್ಮಕುಕ್ಷಿಂಭರಿಕರೆಂದೆನಿಸಿ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೯–೧೬). [ಅಗಡು + ಮಾಡು$_1$]

ಅಗಡುಮೋಱೆ (ನಾ). ವಿಕಾರವಾದ, ಘೋರವಾದ ಮುಖ : ಹೊಗರೊಗುವ ದಾಡೆಗಳ ದಳ್ಳಿಸುವಗಡುಮೋಱೆಯ . . . ರಕ್ಕಸರನೀಕ್ಷಿಸಿ (ತೊರರಾ. ೬–೧೩–೬). [ಅಗಡು + ಮೋಱೆ]

ಅಗಡುವಾಕ್ಯ (ನಾ). = ಅಗಡುವಾತು : ಪಗೆಯ ಕೈವಿಡಿದೆಮ್ಮ ಶಿಷ್ಟರನಗಡುವಾಕ್ಯದಿ ಪರಿಹರಿಸಿ ಸರಿಮಿಗಿಲ ಮಾನಸನೆಂದಹಂಕಾರದಲಿ (ಕೋಗಯ. ೧೭–೭೧). [ಅಗಡು + ವಾಕ್ಯ]

ಅಗಡುವಾತು (ನಾ). ಅಪವಾದ ; ನಿಂದೆ : ಮಗಗಾದ ಲೀಲೆ ತಂದೆಗೆ ಬಂದ ಶೂಲೆಯೆಂಬಗಡುವಾತಿಗೆ ಬಂದೆನಲ್ತೆ (ಭರಚ. ೫೮–೮೪).
[ಅಗಡು + ಮಾತು$_1$]

ಅಗಡುಹೇಳು (ಕ್ರಿ). ನಿಂದೆ ಮಾಡು : ಅಗಡುಹೇಳುವ ಅಣ್ಣಗಳೆಲ್ಲರೂ ಕೊಡುವರಿಲ್ಲದಿರೆ ಹಾವ ಹಿಡಿದ ಕೋಡಗದಂತಾದರು (ಕವಿಚ. I, ೨೦೮, ಸಗಬೊ). [ಅಗಡು + ಹೇಳು (< ಪೇಱ್)]

ಅಗಣಿ$_1$ 'ಅಗ್ಗಱಿ$_1$.' ನೋ.

ಅಗಣಿ$_2$ 'ಅರ್ಘವಾಣಿ' ನೋ.

ಅಗಣಿತ (ಗು). ೧. ಎಣಿಸಿಲ್ಲದ ; ಲೆಕ್ಕವಿಲ್ಲದ ; ಲೆಕ್ಕಕ್ಕೆ ಮೀರಿದ. (ನಾ). ೨. (ಸಾಮರ್ಥ್ಯದಲ್ಲಿ) ಅಳತೆಗೆ ಮೀರಿದವನು : ಭೀಷ್ಮನ ಬೆಗಡುಗೊಳಿಸಲು ಹರನ ಹವಣಲ್ಲಗಣಿತನ ಸಾಮದಲಿ ಮುಱಿಯಲು ಬೇಕು (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೭–೧೨). ೩. ಗಣನೆಗೆ ಅರ್ಹತೆಯಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ : ಅಗಣಿತದ ಶಿಶುವಿವನು ಕೋಟಿಯ ವಿಗಡರಿದಿರಿಗೆ ನೂಕಲಾಱೆನು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ಪರಿ. ಪು. ೨೭೭). ೪. ಸಮೂಹ : "ಸಂದೋಹವಗಣಿತಂ ಸಕಲಂ ತತಿ" (ಮಂಗರಾ. ೧೨೬–೧). [ಸಂ.]

ಅಗಣ್ಯ (ಗು). ೧. ಎಣಿಸಲಾಗದ; ಲೆಕ್ಕ ಮಾಡಲಾಗದ; ಅಸಂಖ್ಯ. ೨. ಲೆಕ್ಕಕ್ಕಿಲ್ಲದ; ಗಣನೆಗೆ ಬಾರದ. [ಸಂ.]

ಅಗತಿ$_1$ (ನಾ). ೧. ಗತಿಯಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ದಿಕ್ಕಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ದುರ್ಗತಿ. ೨. ಚಲನೆಯಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ನಿಲುಗಡೆ: ಹುಟ್ಟಿಂದರೆ ಗತಿ, ಸಾವೆಂದರೆ ಅಗತಿ (ವಿಚಾಮಂ. ೩೧). [ಸಂ.]

ಅಗತಿ$_2$ (ನಾ). ಒಂದು ಮನೆತನದ ಹೆಸರು (?): ಕಾಕತ್ತಿಯ ಅಗತಿ ಭೈರೋಜನ ಮಗ ನಾಡೋಜನು ಮರ ಕಬುನ ಕೆಲಸಕೆ ವಿತ್ತಿಕಾಜರು ಯಿವರು ತುಬ ಮಾಡಿದರು (ಎಕ. X, ಚಿಂತಾಮ. ೬೮–೧೪; 1378). [?]

ಅಗತಿಕ (ನಾ). ಗತಿಯಿಲ್ಲದವನು; ನಿರ್ಗತಿಕ; ದರಿದ್ರ: ಹಿರಿಯರ ಸೊತ್ತಿಲ್ಲದ ಅಗತಿಕರಂತೆ ಕನ್ನಡಿಗರಲೆದಾಡುವುದು ಕನ್ನಡದ ನೆಲೆಯನ್ನು ಬಿಡುವುದರಿಂದಲ್ಲದೆ ಬೇರೆ ಯಾತರಿಂದಲೂ ಅಲ್ಲ (ವಿಚಾಮಂ. ೩). [ಸಂ.]

ಅಗತುಕೊ 'ಅಗುರ್' ನೋ.

ಅಗತೆ 'ಅಗಟ್ತೆ' ನೋ.

ಅಗತೆಹೊಲ (ನಾ). ಅಗೆದು ಹಸನುಮಾಡಿದ ಹೊಲ (?): ಕೋಳಿ ಕೆರೆ ಹೊಲಕ್ಕೆ ತೆಂ ಅಗತೆಹೊಲದ ಬ ಬೇಲಿ ಹೊರಗೆ (ಎಕ. III, ತಿರುಮ. ೬೩–೪೨೭; 1748). [ಅಗತೆ (< ಅಗಟ್ತೆ) + ಹೊಲ (< ಪೊಲ)]

ಅಗತ್ಯ (ನಾ). ೧. ಬೇರೆ ಗತಿಯಿಲ್ಲದ ಸ್ಥಿತಿ; ಬೇರೆ ಮಾರ್ಗವಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ. ೨. ತುಂಬಾ ಬೇಕಾಗಿರುವುದು; ಆವಶ್ಯಕತೆ: ಆತನ ದಿನಚರಿಯ ವಿವರಗಳನ್ನು ಸ್ವಲ್ಪಮಟ್ಟಿಗೆ ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳಬೇಕಾದುದು ಅಗತ್ಯ (ಕೃದೇವ. ೧೦); ಈಗ ನನಗೆ ಹತ್ತು ರೂಪಾಯಿ ಅಗತ್ಯವಾಗಿದೆ (ರೂಢಿ); ಈ ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ನಿನ್ನ ಸಹಾಯದ ಅಗತ್ಯವಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ). ೩. ಉತ್ಕಟವಾದ ಇಚ್ಛೆ: ಒತ್ತಿ ಮುಂದಕೆ ತೂಳಿ ದೇವಿಗಗತ್ಯದಿಂದಂಘವಿಸೆ ಹೂಂಕೃತಿವೆತ್ತು ಘರ್ಜಿಸಲುದಿಸಿತುರು ಚಾಮುಂಡತರಶಕ್ತಿ (ಅಂಬಿಕಾ. ೧೮–೫೯).

ಅಗತ್ಯಬೀಳು = ಆವಶ್ಯಕತೆಯುಂಟಾಗು: ಅವರಿಗಾದರೂ ಬಡಿಗ ಸಿಂಪಿಗ, ಕಮ್ಮಾರ ಮುಂತಾದವರ ಅಗತ್ಯ ಬೀಳುತ್ತದೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೫–೮೪. ಕಿ).

[ಸಂ. ಅಗತಿಕ ?. / ತಮಿ. ಅಗತ್ತಿಯಮ್; ತುಳು. ಅಗತ್ಯ; ತೆಲು. ಅಗತ್ಯಮು; ಮರಾ. ಅಗತ್ಯ]

ಅಗದ (ಗು). ೧. ರೋಗವಿಲ್ಲದ; ಆರೋಗ್ಯವುಳ್ಳ. (ನಾ). ೨. ರೋಗವಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ಆರೋಗ್ಯ. ೩. ಔಷಧ; ಮದ್ದು. ೪. ವಿಷಕ್ಕೆ ಚಿಕಿತ್ಸೆಯನ್ನು ಹೇಳುವ ಶಾಸ್ತ್ರಭಾಗ. [ಸಂ.]

ಅಗದಂಕಾರ (ನಾ). ರೋಗವನ್ನು ಪರಿಹಾರ ಮಾಡುವವನು; ವೈದ್ಯ. [ಸಂ.]

ಅಗದತಂತ್ರ (ನಾ). "ವಿಷಪದಾರ್ಥಗಳಿಂದ ಉಂಟಾಗತಕ್ಕ ಪ್ರಾಣೋಪದ್ರವಗಳನ್ನು ಪರಿಹಾರಮಾಡತಕ್ಕ ವಿಧಾನಗಳನ್ನು ಬೋಧಿಸತಕ್ಕ ಭಾಗ ಅಗದತಂತ್ರ" (ಸುಜ್ಞಾಚಂ. ೬೭). [ಅಗದ + ತಂತ್ರ]

ಅಗದೀ (ಅ). (ಉಕ) ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ; ಪೂರ; ಪೂರ್ತಿ: ಆಕೆಯ ನಡತೆಯು ಅಗದೀ ಸರಿಬರದ್ದರಿಂದ (ಉತ್ತಗೃ. ೭೯); ನೀನಾಡುವ ಮಾತು ಅಗದೀ ಸತ್ಯ (ಮೋಹಿನೀ. ೭೯); ಅವನು ಅಗದೀ ಕೆಟ್ಟ ಹುಡುಗ (ಜಾನಕೋ). [← ಮರಾ. ಅಗದೀ]

ಅಗಧರ (ನಾ). ಬೆಟ್ಟವನ್ನು ಎತ್ತಿಹಿಡಿದವನು; ಕೃಷ್ಣ; ವಿಷ್ಣು: ಜಗದಾಧಾರಕನೈ ನೀನಗಧರ ನಿನ್ನಂಘ್ರಿಭಾರಮಂ ಕ್ಷೀಣಬಲೋರಗನೆಂತು ಸೈರಿಪಂ (ಜಗವಿ. ೩–೧೧೦). [ಸಂ.]

ಅಗನಿವಾಸಿ (ನಾ). ಬೆಟ್ಟದಲ್ಲಿ ವಾಸಿಸುವನು; ಶಿವ: ಅಗನಿವಾಸಿಯ ನೀಕ್ಷಿಸುತ್ತಿಂತೆಂದನಾ ದಕ್ಷ (ನಿಭಾಗ. ೪–೪–೪). [ಅಗ$_2$ + ನಿವಾಸಿ]

ಅಗಪಡು, ಅಗವಡು (ಕ್ರಿ). ೧. ಒಳಪಡು; ಸೆರೆಯಾಗು; ಸಿಕ್ಕಿಕೊ; ವಶವಾಗು: ನರನೊಳ್ ಮುನ್ನಗಪಟ್ಟುದೊಂದಟಲೊಳಾಂ ಕೈಳಾಸ ಶೈಳೇಶನಂ ಪಿರಿದುಂ ಭಕ್ತಿಯೊಳರ್ಚಿಸುತ್ತುಮಿರೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧೧–೯೮); ಜಗದೊಳಗೆ ನೆಗಟ್ಟ ಪೂಲಿಯೊಳಗ(ಘ)ಪಟ್ಟರ್ ದೇವನಿವಹವೆಲ್ಲಂ (ಎಇ. XVIII, ೧೯೨–೩೯; 1184). **ಅಗವಡು**: ಮೆಟ್ಪಟ್ಟಗ[ಪಾಠಾಂ. ಘ] ಪಟ್ಟು ಕೂಡೆ ಮತಿಗೆಟ್ಟೆರ್ದೆಗೆಟ್ಟು ಬಟಲ್ದಟಲ್ದು ಬಾಯ್ವಿಟ್ಟು ಕುಯೋನಿಯೊಳ್ತಿರಿದು ಪೋದುವು ಪಲವುಕಾಲಮನಂತಂ (ಸುಕುಮಾ. ೧೧–೮೨); ಪುಣ್ಯಪಾಪ ಖಳರಿರ್ದಪರಂತವರ್ಗೇಕೆ ಪಕ್ಕುಗೊಟ್ಟಗವ[ಪಾಠಾಂ. ಘಪ] ಡುತಿರ್ಪೆ (ಸಮಪ. ೧೫–೧೦೩). ೨. ನೋವು ಹೊಂದು; ಕ್ಲೇಶಪಡು; ದುಃಖಕ್ಕೆ ಒಳಗಾಗು: "ಅಗವಟ್ಟಂ ಮಿಗೆ ನೋವುವಟ್ಟನೊಳೆ" (ಕರ್ಣಾನಿ. ೯೮); ಬಾಗುಳ ಪೆಱಸಿನಗವಟ್ಟಾಗಳುಮಿಾ ಕತದೊಳೆ ಬಗೆಗೆಟ್ಟರ್ಪ ರಾಯನೋಲಗಕೊರ್ಮೆ ಜಾಬಾಲಿ ಮುನಿಪಂ ಬಿಜಯಂಗೈದಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೦೪–೨೦). 'ಅಘಪಡು' ಪರಾ.

[ಅಗ–$_1$ + ಪಡು$_1$. ‖ ತಮಿ. ಅಗಪ್ಪಡು = ಒಳಪಡು, ವಶವಾಗು, ಸಿಕ್ಕಿಕೊ; ಮಲ. ಅಗಪ್ಪೆಡುಕ; ತೆಲು. ಅಗಪಡು, ಅಗ್ಗಪಡು = ವಶವಾಗು, ಸಿಕ್ಕಿಕೊ]

ಅಗಪೆ (ನಾ). ಚಿಪ್ಪಿನ ಸೌಟು; ಸಟ್ಟುಗ: "ತರ್ದು ದಾರುಹಸ್ತಕ = ಅಗಪೆ" (ನಾಚಿರಾ. ಕಿ).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಅಗಪ್ಪೈ, ಅಪ್ಪೈ; ಮಲ. ಅಗಪ್ಪಾನ್, ಅಪ್ಪ; ತೆಲು. ಅಗಪ, ಅಬಕ]

ಅಗಭೇದಿ (ನಾ). ೧. ಬೆಟ್ಟಗಳನ್ನು ಸೀಳುವವನು; ಇಂದ್ರ. ೨. ಮರವನ್ನು ಕತ್ತರಿಸುವ ಸಾಧನ; ಕೊಡಲಿ. ೩. ಸಿಡಿಲು.

[ಸಂ. ಅಗಭೇದಿನ್ (ಅಗ$_2$ + ಭೇದಿನ್)]

ಅಗಮ (ಗು). ೧. ಚಲಿಸದ; ತಿರುಗಾಡದ. (ನಾ). ೨. ಮರ. ೩. ಬೆಟ್ಟ. [ಸಂ.]

ಅಗಮುಡಿ (ನಾ). ತಿಗುಳಜಾತಿಯ ಗಂಡಸು, ಬೇರೆ ಜಾತಿಯ ಹೆಂಗಸು ಇವರಿಗೆ ಜನಿಸಿದವನು (ಎಸಮೈ. IX, ೧). [?]

ಅಗಮ್ಯ (ಗು). ೧. ಹೋಗಿ ಸೇರಲಾಗದ. ೨. ಮುಟ್ಟಲಸಾಧ್ಯವಾದ; ಬುದ್ಧಿಗೆ ಎಟುಕದ. ೩. ಕೂಡಬಾರದ. [ಸಂ.]

ಅಗಮ್ಯಗಮನ (ನಾ). ೧. ಹೋಗಬಾರದ ಕಡೆ ಹೋಗುವುದು. ೨. ಕೂಡಬಾರದವರನ್ನು ಕೂಡುವುದು. [ಅಗಮ್ಯ + ಗಮನ]

ಅಗಮ್ಯಾಗಮನ (ನಾ). ಕೂಡಬಾರದ ಹೆಣ್ಣನ್ನು ಕೂಡುವುದು.

[ಸಂ. (ಅಗಮ್ಯಾ + ಗಮನ)]

ಅಗರ್$_1$ 'ಅಗ್ರಹಾರ' ನೋ.

ಅಗರ್$_2$ (ನಾ). "ಹಡಗದ ಹಿಂಭಾಗ, ಹಿಂಗೋಟು" (ರಮಾಕಾಂ). [?]

ಅಗರಂಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ಅಗ್ರಹಾರವಾಗಿ ಪರಿವರ್ತಿಸು: ಆ ವಸ್ತುವಾಹನಂಗಳಂ ದೇಗುಲಂಗಳಂ ಪಾರ್ವರ್ಗಮಿತ್ತುಮೆನ್ನ ನಾಡೊಳ್ ತಲೆವಳ್ಳಿಗಳ ನಗರಂಗೆಯ್ದಂ (ಚಿಕವಂ. ೧೨–೧೩). [ಅಗರ್$_1$ + ಗೆಯ್]

ಅಗರಯ್ಯ (ನಾ). ಒಬ್ಬನ ಹೆಸರು: ಅಗರಯ್ಯಂ ನೀತಿಮಾರ್ಗ್ಗ ಪೆಮ್ಮನಡಿಗೆ ಕಿಟ್ಟುಣ್ಣೆಯಾದಂ (ಎಕ. III, ತಿರುನ. ೯೧–೫; 921).

[ಅಗರ್$_1$? + ಅಯ್ಯ$_1$]

ಅಗರಿ$_1$ 'ಅಗ್ಗಟಿ$_1$' ನೋ.

ಅಗರಿ$_2$ (ನಾ). ಬಿಳಿಯ ಮಗ್ಗದವರಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪಂಗಡ (ಎಸಮೈ. VIII, ೮). [?]

ಅಗರಿ$_3$ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹುಲ್ಲು ಅಥವಾ ಗಿಡ. ℙ ಇದು ಇಲಿಗಳ ವಿಷಕ್ಕೆ ಔಷಧವೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ೨. ವಿಷಾಪಹಾರಿ ವಸ್ತು. [ಸಂ. ಅಗರೀ]

ಅಗರು (ನಾ). ೧. = ಅಗಿಲ್ ೧: ಅಗರುವ ಮೆಚ್ಚು ಪಚ್ಚ ಸಿರಿಕಂಡ ದೊಳಗ್ಗಲಿಸಿತ್ತು . . . ಬಸಂತಮಾಸದೊಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೫–೩೦); ಗೋಣಿ ಬಿಲ್ವ ಬೇವು ಅಗರು ಮೊದಲಾದ ಮರಗಳು (ಸೌಗಂಧಿ. ೪೩೩–೮). 'ಕಿರಿಯಗರು', 'ಕೃಷ್ಣಾಗರು', 'ಶ್ವೇತಾಗರು' ಪರಾ. ೨. = ಅಗಿಲ್ ೨: ಮೃಗನಾಭಿಯಂ ಕುಂಕಮವನಿಂಪುಗರ್ಪುರವನಗರುಮಂ ಸಾದಂ (ಪದ್ಮರಾ. ೮–೭೯); ನಿರ್ಜರರ ನಾಕಲೋಕಕೆ ದಾಳಿಯ ಇಟ್ಟುದಿರದಗರು ಧೂಪದ ಧೂಮಮೆಣ್ದೆಸೆಯ ಮೆಟ್ಟದುದು ಸಕಲ ವಾದ್ಯಂಗಳ ನಿನದಂ (ಚಿಬಪು. ೬–೫೨).

[ಸಂ. P 'ಅಗುರ್ಯು' ಶಬ್ದದ ನಿಷ್ಪತ್ತಿಭಾಗವನ್ನು ನೋಡಿ]

ಅಗರುಗಂಧ (ನಾ). = ಅಗಿಲುಗಂಧ. [ಅಗರು + ಗಂಧ]

ಅಗರುಧೂಪ (ನಾ). = ಅಗುರುಧೂಪ. [ಅಗರು + ಧೂಪ]

ಅಗರುಬತ್ತಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಊದುಬತ್ತಿ. [ಅಗರು + ಬತ್ತಿ]

ಅಗರ್ತೆ 'ಅಗಟ್ತೆ' ನೋ.

ಅಗರ್ಹಿತ (ಗು). ನಿಂದ್ಯವಲ್ಲದ: ಮಿಗೆ ದುಷ್ಕರಕಾವ್ಯಂಗಳೊಳಗರ್ಹಿತ ಪ್ರಾಯಮಕ್ಕುಮಾ ಶ್ರುತಿಕಷ್ಟಂ (ಕವಿರಾ. ೧–೬೭). [ಸಂ.]

ಅಗಲ್$_1$, ಅಗಲು$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಬಿಟ್ಟುಹೋಗು; ತೊರೆ: ಮೋಹಮಗಲ್ದಿ ವಲ್ವಿಷಯಂಗಳನಾತ್ಮವಶಕ್ರಮವಿದು (ಎಕ. II, ೯೫–೩; 700); ಸಂಪ್ರೀತಿ ಯಿನಾವನನಗಲಳ್ ನೀತಿನಿರಂತರನುದಾರನಾ ನೃಪತುಂಗಂ (ಕವಿರಾ. ೧–೧); ತಪಂಬಟ್ಟು ಪನ್ನೆರಡು ವರುಷಂಬರೆಗಂ ಗುರುಗಳನಗಲದಿರ್ದು (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೦೯–೧೦); ನೀನುಮಗಲ್ದೆಯಿನ್ನೆನಗೆ ಪೇಟ್ ಪೆಜರಾರೆನ ಗಾಸೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧೩–೩); ಅಗಲರ್ ಸೂಳೆಯನಾಳರಾ ಕುಲಜೆಯಂ (ಸೋಮೇಶ. ೪೬); ಅಗಲ್ದಿನಿಯನ ತೋಜಿಸು ಬಾಬಾಯೆಂದು ಮುಗುದೆ ಬಿದ್ದಳು ಚರಣದಲಿ (ಮೋಹತ. ೧೮–೫೫). ೨. ವಿಶಾಲವಾಗು. 'ಅಗಲುರ' ಪರಾ. **ಅಗಲು**$_1$: ೧. ತೋಜಿ ಮಜುದಿನವಗಲಿಹೋದನು (ಕುವ್ಯಾಆ. ಪರಿ. ೧–೧೮); ಹಿಂಡನಗಲಿದ ಹುಲ್ಲೆಯ ನಸೆಯೊಳಗಿಪ್ಪ ಗಂಡೇಣ ತನ್ನ ವಲ್ಲಭನ (ಮೋಹತ. ೯–೩೪).

ಅಗಲ್ದುರದ = ಅಗಲವಾದ ಎದೆಯುಳ್ಳವನು: ಬಲ್ದಲೆಯಂ ತೋಳ್ನೀಳ್ದನಗಲ್ದುರದಂ ಬಟ್ಟದೊಡೆಯವಂ ಕೆಂಗಣ್ಣಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೨೫೬).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಅಗಲ್ = ಬೇರೆಯಾಗಿಸು; ಮಲ. ಅಗಲ್; ತುಳು. ಅಗಪುನಿ, ಅಗಪಾವುನಿ; ತೆಲು. ಅಗಲು = ಒಡೆದುಹೋಗು, ಸೀಳಿಹೋಗು]

ಅಗಲ್$_2$, ಅಂಗಲ, ಅಗಲ$_2$, ಅಗಲು$_2$ (ನಾ). ಊಟದ ತಟ್ಟೆ; ಕಂಚು; ತಳಿಗೆ: ಅಗಲಂ ತಂದು ಮುಂದಿರಿಸಲುಂ (ಆದಿಪು. ೭–೭೧ ವ); ಅಗಲೊಳಗಿಕ್ಕಿದೊಳ್ಳುಣಿಸಮೇಧ್ಯಮುಮೆಂಜಲುಮಪ್ಪುದು (ಅಜಿಪು. ೨–೫೧); ಸಾರವಸ್ತುಗಳ ತಂದಗಲೆಲ್ಲ ತುಂಬುವಂತಾರಯ್ದು ಬಡಿಸಿದ ಮೇಲೆ (ಭರಚ. ೪–೮೧); **ಅಂಗಲ**: ಅಸವನೆಗಂಗಲಕ್ಕೆ ತಲೆವಾಗಿಲಿ ಗಚ್ಚನೆ ನೋಡಲೀಜಿಲಿಂಗೊಸಗೆಗೆ ನೋಂಪಿಗಂಗಡಿಗೆ ಬಾಡಿನ ಸನ್ತೆಗೆ ಬಾಯಿನಕ್ಕೆ ಪೋಪೆಸಕದೆ ಪಾಂಬರೊಳ್ ನೆರೆವರಂ ಕುಲನಾರಿಯರೆಂಬುದೇ (ಮುಂಬರಾ. X, ೨೬೫–೪೩; 1229) [ಅಂಗಲಕ್ಕೆ = (ಇನ್ನೊಬ್ಬರಿಗೆ ಎರವಲಾಗಿ ಕೊಟ್ಟದ್ದ) ಊಟದ ತಳಿಗೆಯನ್ನು ತರುವುದಕ್ಕೆ]. **ಅಗಲ**$_2$: "ಅಗಲ – ಗಂಗಾಳ ಪತ್ರಾವಳಿ" (ಗಂಗಾಮ. ೪). **ಅಗಲು**$_2$: ಕುಡುಕೆಯ ಘೃತ ಅಗಲಿಗೆ ಬಂದಂತೆ (ಶಿವಮಂ. ೪೭).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಅಗಲ್ = ಮಣ್ಣಿನ ದೊಡ್ಡ ಮಡಕೆ; ಮಲ. ಅಗಲ್; ತುಳು. ಅಗಳಿ, ಅಗೊಳಿ]

ಅಗಲ$_1$ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ವಸ್ತುವಿನ ಅಡ್ಡಳತೆ: ಅದರಗಲಮೊಂದು ಯೋಜನಂ (ಆದಿಪು. ೧೦–೨೭); ನಿವೇಶನದ ಅಗಲಂ ಅಗಳೆಯೊಳ್ ಗಳೆಳ ಗೇಣು ೧೭ (ಇಆ. XXX, ೨೭೩–೩೮; 1054); ಮೇದಿನಿಯಳತೆಗೆ ಕಿ[ಜಿ]ದೆಂಬಾ ದೆಸೆಯಗಲಂ (ವ್ಯವಹಾ. ೩). ೨. ವಿಸ್ತಾರ; ಹರವು: ಧರೆಗೆ ಬಸವನ ಭಕ್ತಿರಸಘನಶರಧಿಯದುವಗಲಕ್ಕೆ ನೆಜಿದುಪ್ಪರಿಸೆ (ಬಸಪು. ೮–೮); ನೆರೆದ ಸೇನೆಗೆ ನೆಲನಗಲ ನೆಜಿಯದು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧–೪೫). ಅವರೊಳಗಲಕೆ ನಿಂದ ರಿಪುಗಳ ಜವನ ಬೋನವ ಮಾಡದಿದ್ದರೆ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೪–೩೯). ೩. ನಡುವೆ ಅಂತರವಿರುವಿಕೆ: "ಅಗಲದ ಮೊಳಕಾಲುಳ್ಳವನು: ಪ್ರಜ್ಞ, ಪ್ರಗತಜಾನುಕ" (ನಾಚಿರಾ).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಅಗಲಮ್; ಮಲ. ಅಗಲಮ್, ಅಗಲ, ಅಗಲೇ; ತುಳು. ಅಗೆಲೊ; ತೆಲು. ಅಗಲಮು]

ಅಗಲ$_2$ 'ಅಗಲ್$_2$' ನೋ.

ಅಗಲಂ (ಅ). ಅಗಲವಾಗಿ; ಹರವಿನಲ್ಲೆಲ್ಲ: ಕೂಟಂ ಕೊಂಡು ಬಂದು ಕೆಯ್ಯೊಳಗಲಮ[ಪಾಠಾಂ. ಗಳಲ್ಲಿಲ್ಲ]ಜಸಿ ಕಾಣದೆ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೫೨–೨೧). [< ಅಗಲ$_1$]

ಅಗಲಂಬೆಱು (ಕ್ರಿ). ಅಗಲವಾಗಿರು; ವಿಶಾಲತೆಯನ್ನು ಪಡೆ: ಇಂತಗಲಂಬೆತ್ತು ಮಹತ್ವಮಂ ತಳೆದು ಬಂದೆಟ್ಟಂದನಬ್ಜೇಕ್ಷಣಂ (ಜಗವಿ. ೧೫–೮೦); ಅಗಲಂಬೆತ್ತುರುವಕ್ಷದಿಂದುರುಲಸದ್ರಕ್ತಾಂಬುಜಾತಾಕ್ಷಿಯಿಂ (ದಶಕು. ೬–೧೪೭). [ಅಗಲ$_1$ + ಪೆಱು]

ಅಗಲಾಡು 'ಅಲುಗಾಡು' ನೋ.

ಅಗಲಿಕೆ 'ಅಗಲ್ಕೆ' ನೋ.

ಅಗಲಿಕ್ಕಿಸು (ಕ್ರಿ). ಊಟಕ್ಕೆ ತಟ್ಟೆ ಹಾಕಿಸು; ಊಟಕ್ಕೆ ಬಡಿಸು: ಭೂತಗಣಕಗಲದಗಲಿಕ್ಕಿಸುವೆನೆಂದಸುರಸೇನೆ ಸುಗಿಸುಗಿದೋಡುವೋಲ್ ಕಡಿದನು (ಚಿಬಪು. ೪೩–೪೦). [ಅಗಲ್$_2$ + ಇಕ್ಕು$_1$ + –ಇಸು$_3$]

ಅಗಲಿಚು 'ಅಗಲ್ಚು$_1$' ನೋ.

ಅಗಲಿಡು (ಕ್ರಿ). ಊಟಕ್ಕೆ ತಟ್ಟೆ ಹಾಕು: ಮಿಗೆ ತಿಳಿದುಪ್ಪವಂ ಪನಿಯ ಪಾನವನಿರ್ಕೆಲವಟ್ಟಲಲ್ಲಿ ತಂದಗಲಿಡಲಲ್ಲಿ (ನಳಚಂ. ೪೫೦). [ಅಗಲ್$_2$ + ಇಡು$_1$]

ಅಗಲಿತು, ಅಗಲಿತ್ತು (ಗು). ಅಗಲವಾದ; ವಿಸ್ತಾರವಾದ: ಪೆಱಗಸಿದಾಗಿ ಮುಂತಗಲಿತಪ್ಪುದಜಿಂದೆ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ಶೂದ್ರಕ. ೭೪೭); ಆಲದ ಮರದಂತೆ ಕೆಳಗಸಿದಾಗಿ ಮೇಲಗಲಿತಪ್ಪ ವೃತ್ತನ್ಯಗ್ರೋಧ ಪರಿಮಂಡಲ ಸಂಸ್ಥಾನಮುಮಂ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೨೯೬). **ಅಗಲಿತ್ತು**: ಹುತ್ತಿನಂತೆ ಕೆಳಗಗಲಿತ್ತಾಗಿ ಮೇಗಸಿದಪ್ಪುದು ಸ್ವಾತಿ (ತಸೂವೃ. ೨೫೬); ಬಿಣ್ಣಿತ್ತು, ಗುಂಡಿತ್ತು, ಅಗಲಿತ್ತು (ಶಮದ. ೭೭ ಪ್ರಯೋ); "ವಿಶಂಕಟಂ ವಿಶಾಳಂ–ಈ ೨ ಅಗಲಿತ್ತು" (ಹಲಾಯು. ೧೨೪–೬೮). [~ ಅಗಲ್$_1$]

ಅಗಲಿತ್ತು 'ಅಗಲಿತು' ನೋ.

ಅಗಲಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. = ಅಗಲ್ಚು$_1$ ೧: ಪ್ರಪ್ರದೇಶಾನುಭಾಗಬಂಧಸ್ಥಾನಂಗಳೊಳಗಲಿಸಿ . . . ಸಮಯೋತ್ತರಾನುಕ್ರಮದಿನುತೃಷ್ಟ ಸ್ಥಿತಿವರಂ ಪರಿವಡಿದಪ್ಪದೆ ಕಿಟ್ಟುವುದಂ ಭಾವಪರಿವರ್ತನಮೆಂಬುದು (ಸುಕುಮಾ. ೬–೬ ವ); ಉಗಿದು ಕಿವಿವರೆಗಾಗಿ ಬಾಣವನಗಲಿಸುತ ಬೊಬ್ಬಿಜಿಯೆ (ತೊರರಾ. ೩–೩–೨೧). ೨. = ಅಗಲ್ಚು$_1$ ೨: ಚೀಲದ ಬಾಯನ್ನು ಅಗಲಿಸಿ ಹಿಡಿದುಕೊ, ಅಕ್ಕಿ ಸುರಿಯುತ್ತೇನೆ (ರೂಢಿ). [ಅಗಲ್$_1$ + –ಇಸು$_3$]

ಅಗಲು$_1$ 'ಅಗಲ್$_1$' ನೋ.

ಅಗಲು$_2$ 'ಅಗಲ್$_2$' ನೋ.

ಅಗಲುಗಾಣಿಸು (ಕ್ರಿ). ಎಡೆಮಾಡಿಸು; ಊಟಕ್ಕೆ ಬಡಿಸು: ಅಮೃತಾನ್ನವ ಮುದದಿಂದಗಲುಗಾಣಿಸಲಾ ಶಿವಪ್ರಸಾದದಲಿ ತೃಪ್ತಿಯನೆಯ್ದಿ (ಸೌಂದಪು. ೮–೮೯). [ಅಗಲು$_2$ (< ಅಗಲ್$_2$) + ಕಾಣ್ + –ಇಸು$_3$]

ಅಗಲುರ (ನಾ). ಅಗಲವಾದ ಎದೆ; ವಿಶಾಲವಾದ ಎದೆ: ಶ್ರೀಗಗಲು [ಪಾಠಾಂ. ಲ್ದು]ರಮಂ ಕೀರ್ತಿಶ್ರೀಗೆ ದಿಗಂತಮುಮಂ (ಪಂಪಭಾ. ೨–೧);

ಮೃಗಮದದ ಪುಳಿಂಚುಗಳ್ ಪಕ್ಕಿ ರಲೆಡೆಯೊಡಗಲುರಮನೆಸಗೆ ಪಡೆದಜ
ನೊಗುಗವಲ್ದೆಲಗೆ ನಿನ್ನನನಗೆಯೆ ಪಡೆದಂ (ಪಂಪಭಾ. ೮-೬೭).

[ಅಗಲ್[1] + ಉಲ್]

ಅಗಲುಹ್ಕ (ನಾ). ಅಗಲುವುದು; ವಿಯೋಗ.

[ಅಗಲು + ಹ್ಕ (< -ಪ)]

ಅಗಲುಹ್ಕ (ಅ) ಬಿಟ್ಟು; ಹೊರತು: ಪುಂದನಾಡ ಬಂಗೆಡಗ್ರಾಮಮ
ವೊಂದಕೆ ಪಾಲೆಯಗಲುಹ ಐನೂಱು ವರಹ (ಎಳ. XIV, ಗುಂಬ್ಳಿ ಪೆ. ೧೨೪-೬೫; 1510). [< ಅಗಲುಹ್ಕ]

ಅಗಲೆ (ಅ). ಅಗಲವಾಗುವಂತೆ; ಬಿರಿಯುವಂತೆ; ದೂರವಾಗುವಂತೆ.
ಅಗಲೆ ಕುಳ್ಳಿರ್ = ದೂರದಲ್ಲಿ ಕುಳಿತಿರು: ತಲೆಯಂ ಬಾಗಿ ದೂರ
ದೊಳ್ ಪೊಡವಟ್ಟು ಕೆಲ್ಕೆ ಪೋಗಲುಮ್ಮದಗಲೆ ಕುಳ್ಳಿರ್ದ ಜಂದ್ರಾ
ಪೀಡನಂ ನೋಡಿ (ಕಾದಂಉ. ೪೭೪). ಅಗಲೆ ನೋಕು = ದೂರಕ್ಕೆ ತಳ್ಳು
(ಪ್ರಯೋ). ಅಗಲೆ ಪೋರ್ಟು = ಅಗಲವಾಗಿ ಬಗಿ; ಸೀಳು: ಕುಹಿಮಂ
ದುಜ್ಜಾಸನೋರಸ್ಥಳಮನಿರೆ ಪೋಜ್ಜಾರ್ದುರ್ ಕೆನ್ನೆತ್ತರಂ (ಪಂಪಭಾ.
೭-೧೩). ಅಗಲೆವೋಗು = ದೂರಹೋಗು: ಅಗಲೆವೋದ ಹಂಗನನಱಳ
ಸಲ್ ಪದಿದಳಸುವ ಪಿಣ್ಣಂಗಿ (ಪಂಪಭಾ. ೫-೫೬). [< ಅಗಲ್[1]]

ಅಗಲೆತ್ತು (ಕ್ರಿ). ಉಟ್ಟದ ತಟ್ಟಿಯನ್ನು ಎತ್ತು: ಕೆರೆದತ್ತು ಮಜ್ಜನಂ
ಬುಗಿಸುವ...ಬೋನಮೆತ್ತುವಗಲೆತ್ತುವ ದೇವವಿಳಾಸಿಗಿಜನಂ (ಮಲ್ಲಿಪು.
೧೧-೮೪). [ಅಗಲ್ + ಎತ್ತು[1]]

ಅಗಲೊಗೆ (ಕ್ರಿ). ಬಿಚ್ಚಿ ಹರಡಿಕೊಳ್ಳುವಂತೆ ಎಸೆ: ಒಗೆದೊಗೆದು
ಮುರಿದು ಜಗುನಿಯೊಳಗಲೊಗೆ[ಪಾಠಾಂ. ಕೊಲೆದೊಲೆ]ದುಂ ಪಿಂಡುರ್ತಿರ
ರಜಕನಂ (ಅರ್ಜು. ೮-೭೫). [ಅಗಲ್ + ಒಗೆ[1]]

ಅಗಲೊತ್ತು (ಕ್ರಿ). ಅಗಲವಾಗುವಂತೆ ಒತ್ತು: ಸುರಿಗೆಯೊಳುರವಂ
ಬಿಕ್ಕಸೆ ಬಿರಿಯಿಜಿಲ್ದು ಬರಿಯನಗಲಲೊತ್ತಿ ಮನಂ ಕೊಕ್ಕರಿಸದೆ (ಪಂಪಭಾ.
೧೨-೧೫೩). [ಅಗಲ್ + ಒತ್ತು[1]]

ಅಗಲೌತಣ (ನಾ). ದೊಡ್ಡ ಔತಣ; ಭೂರಿಭೋಜನ: ರಣಪಿಶಾ
ಚದ ಬಡಿಸಿದಗಲೌತಣದ ಮನೆಯೆದು (ಅತ್ತಿಂ. ೨೩-೧೮).

[ಅಗಲ್[1] + ಔತಣ. P ತುಳು. ಅಗೆಲ್‌ಪಾಡು = ಭೂತಗಳಿಗೆ
ಬಡಿಸುವುದು]

ಅಗಲ್ಕೆ, ಅಗಲಿಕೆ (ನಾ). ಅಗಲು ವಿಕೆ; ಬಿಟ್ಟುಹೋಗುವಿಕೆ;
ವಿಯೋಗಿಗೆ: ಉಮ್ಮಳಿಸುವಳಿಬ್ಬ ಪತ್ತುಪಳಗಲ್ಕೆಗೆ ಕಾಯ್ವಳ್(ಕಾವ್ಯಾಂ.
ಕುಪ್ರ.ಕ. ೧೯೩); ನಿನ್ನನಗಲ್ವನಲ್ಕೆಯಂ ಪ್ರಾಣದಗಲ್ಕೆಯಂ ಸಮಂ
(ಅದಿವ. ೧೩-೩೩). **ಅಗಲಿಕೆ**: "ವಿಪ್ರಲಂಭ, ವಿಪ್ರಯೋಗ = ಅಗಲಿಕೆ"
(ನಾಬರಾ); "ಅಪಜಯದೊಳಿಕ್ಕ್ಯಗಲಿಕೆಯೊಳಂ ಪ್ರತ್ಯವಾಯಮೆಂಬುದು"
(ಮಂಗರಾ. ೧೪೨-೧೯); ಇಂತೆಮಗೆ ಭಕ್ತರಿಗೆ ಹೃದಯದೊಳಗಗಲಿಕೆಯ
ದುಂಟೇ (ಬಸವ. ೨೬-೨೩). [ಅಗಲ್ + -ಕೆ]

ಅಗಲ್ಕೆಗಿಚ್ಚು (ನಾ). ಅಗಲಿಕೆಯಿಂದ ಆಗುವ ತಾಪ; ವಿರಹಜ್ವಾಲೆ:
ಬಳಸಿದುದು... ಚಕ್ರಯುಗಂಗಳಗಲ್ಕೆಗಿಚ್ಚು... ಸಂಜೆಯ ಕೆಂಪು
ಲೋಕಮಂ (ಚಂದ್ರಪ್ರ. ೯-೪). [ಅಗಲ್ಕೆ + ಕಿಚ್ಚು (< ಕಿಡುರ್)]

ಅಗಲ್ಕೆವೆಱು (ಕ್ರಿ). ಅಗಲಿಕೆಯನ್ನು ಪಡೆ; ವಿಯೋಗವನ್ನು ಹೊಂದು:
ಬಲ್ಮಳಿಸಿಂದಮಗಲ್ಕೆವೆತ್ತ ನಲ್ಲರ ಬಗೆ ಬಲ್ಕೆ (ಕಬ್ಬಕಾ. ೩೦೦).

[ಅಗಲ್ಕೆ + ಪಱು]

ಅಗಲ್ಚು[1], ಅಗಚು, ಅಗಲಿಚು (ಕ್ರಿ). ೧. ಬೇರ್ಪಡಿಸು; ದೂರ
ಮಾಡು; ನಿವಾರಿಸು: ಕುರುಪತಿಯಿಂದಂ ಮುನ್ನಂ ತ್ವತ್ಪತಿಯಿಂದಂ
ನಿನ್ನನಗಲ್ಚಲ್ಕೆ ಕಪಿಟಿಗೇಪಂ ಪ್ರಭುವೇ (ಗದಾಯು. ೯-೧೪); ಮನಃ
ಕ್ಷತಮಂ ಮನದಿಂದಗಲ್ಚಿದಳ್ (ಸುಕುಮಾ. ೬-೯); ವಶತ್ಯಯ ಮಧ್ಯ
ದೊಳ್ ನಡುವ ದಿಟ್ಟಿಯನಾಗದಾರ್ಗಮಗಲ್ಚಲಳ್ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೬೦); ಅಗ
ಳೀಗಳೆಂಬೆರಿಗಲ್ಚಲರುಜಾದೆಡೆನಿಸಾಗಮಂ ದೋಷಕರಂ (ಕಮದ. ೧೧೯);
ತನ್ನ ಮುನ್ನಿನ ಕರ್ಮವನಗಲ್ಚಿ ಮರಳೆ ತೊಡೆಯಲುಂ ಕಾಯಲುಂ ಪಂಕ್ತಿ
ರುಹಗರ್ಭರಂಗಾಗದು (ಬಸವ. ೪೬-೧೩). ೨. ಅಗಲವಾಗಿ ಮಾಡು;
ಹಿಗ್ಗಲಿಸು; ಹರಡು: ಕರಗಸಂಗಳಿಂದಂ ಮರವಂ ಪೊಣ್ಚಂತೆ ಕೆಯ್ಯಂ
ಕಾಲವಗಲ್ದಿ ಪಿಡಿದಪಿಸಿ ಳಿಟ್ಟ (ಪಡ್ಡಾರ. ೧೩೬-೧೫); ಸಿರಿಮೊಗ್ಗೆ
ಬಿಸಿಲಾಗದಂತಾಗಸದೊಳೊಸರಿಸದಂತೆಗಳೆಲಂಕೆಯನಗಲ್ದು ನೆಳಲಾಸೆ
ಗೆಯ್ದುವ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೯-೩೪). ಅಗೆ ಚು: ೩. ಕರಗರ್ಗರವನ್ನ
ವಿಯವದರ ಕಾಲಳಿಯ್ವನಗಚಿ ತೋರಣದೊಳು ಕಟ್ಟ (ಸಾನಂಡ.
೬-೧೪೮ ರ). **ಅಗಲಿಚು** ೧. (ಅನಂಜಾ).

[ಅಗಲ್[1] + -ಚು. ‖ ತೆಲು. ಅಗಲ್ಚು, ಅಗಲುಚು, ಅಗಲಿಂಚು =
ಭೇದಿಸು]

ಅಗಲ್ಚ್ಚು (ನಾ). ಅಗಲಿಕೆ; ವಿಯೋಗ: ನೀರಜದ ಮುಚ್ಚು ರಥಾಂಗ
ದ ಗಲ್ಚ್ಚು ಹಾರೆಯೂರೊದವಿದ ಬೆಚ್ಚು... ಬಂದುದಯನಿರೀಂದ್ರ
ಮತ್ತಕಪೋಲದ್ಯುತಿ ಪೂರ್ಣಶಕಾಂಕಮಂಡಲಂ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೮-೩೨).

[< ಅಗಲ್ಚು[1]]

ಅಗಲ್ದೂರ್ (ನಾ). ಒಂದರಿಂದ ಮತ್ತೊಂದು ದೂರ ಹೋಗು; ಅಂತರ
ವುಳ್ಳದ್ದಾಗು; ಅಗಲು: ಬರಿಗಂಡಂ ಪಿಣಲೇೞ್ ರೋಮಮುಡಿದಿರ್ದ
ನ್ನಾಗೆ ಮುಂಗಾಲಂಗಲ್ದುರ್... ಧೀಕರಂ ಸೊಗಯಿಸುತ್ತಿತ್ತೀಶ್ವರಂ ಸೂಳರಂ
(ಚಂದ್ರಪ್ರ. ೫-೬೦). [ಅಗಲ್ + ತೂರ್[1]]

ಅಗಲ್ತೆ (ನಾ). ಅಗಲಿಕೆ: ಅಂತಗಲಾನಾರ್ - ಕೆಲಕೆಲವು ಭಾಗಂಗಳ್
ಪೋಕ್ಕಡದಚ್ಚಕಂದಮುಂ, ನಿಶ್ಚೇಷ ವಿಶ್ಲೇಷಕಕ್ಕೆ-ನೆಜೆರಿಯಗೆಲ್ಲಯತ್ತಣಂ
ದಮುಂ (ಜೀವಸಂ. ೧೦-೨ ಟೀಕೆ). ‖ ಈ ಶಬ್ದವು 'ಅಗಲ್ಕೆ' ಎಂಬು
ದರ ಆಪಲಿಪಿತವಿರಬಹುದು. [ಅಗಲ್[1] + -ತೆ]

ಅಗಲ್ಮರದ 'ಅಗಲ್ಮ' ನೋ.

ಅಗಸಡು 'ಅಗಸಡು' ನೋ.

ಅಗಸೆ (ನಾ). ಬಿದಿರು (?): " ಕರೀರ ಗ್ರಂಥಿಲಂ = ಅಗಸೆ " (ಓಷಧಿ.
೩೭). [?]

ಅಗಸ್ಕೆರಿ (ನಾ). ಬೆಟ್ಟಗಳ ಶತ್ರು; ಇಂದ್ರ. [ಅಗ್ಮ + ವೈರಿ]

ಅಗಸ್ಕೆ 'ಅಸಗ' ನೋ.

ಅಗಸ್ಕೆ (ನಾ). ಒಂದು ಗಿಡಮೂಲಿಕೆ: ಅಗಸದ ಬೇರಂ ಮೊಸರೊಳು
ತ್ತಿಕ್ಕೆ ಕಾಮುಲೆ ತೀರ್ಗುಂ (ವೈದ್ಯಾ. ೯೨). [?]

ಅಗಸಗಿತ್ತಿ (ನಾ). = ಅಸಗಿತಿ: "ರಜಕಿ, ಅಗಸಗಿತ್ತಿ" (ಗಂಗಾಮ).

[ಅಗಸ್ಕ (< ಅಸಗ) + -ಗಿತ್ತಿ]

ಅಗಸಗಿತಿ 'ಅಸಗಿತಿ' ನೋ.

ಅಗಸವೆಟು[ಟ್ಟು] (ನಾ). (ಅಗಸನ ಬಡಿತದಂತೆ ಬೀಳುವ) ಒಂದು
ಬಗೆಯ ಕತ್ತಿಯ ಪೆಟ್ಟು: ತನ್ನ ಬಂಡಿಕೋಲಿನ ತುದಿಯನ್ನು ಇದಿರಾ
ಇದ್ದವನ ಎದೆಯಲ್ಲಿ ತೋರಿಸಿ ಹೊರಗೆ ತಿರುಹುತ ಭುಜದಲ್ಲಿ ಪೆಟ್ಟು
ಅವದು ಅದು ಅಗಸವೆಟು[ಟ್ಟು] ಎಂದು ಸಮ್ಮತವು (ಪಜ್ಜಟೀ. ೫-೬೭).

[ಅಗಸ್ಕ (< ಅಸಗ) + ಪೆಟ್ಟು]

ಅಗಸವ್ವೆ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾಕೆಯ ಹೆಸರು: ಕೆಸವರಾಜ ಅಗಸವ್ವೆ ದಾನಗ
ಗಂಗಮಳಿದ ಕೆಲಸದ ಶಪ್ತವನೊತ್ತೆಯಿಟ್ಟು (ಎಳ. VIII, ಚೆನ್ನಗಿ.
೬೨-೨೩೯; ಸು. 1050). [ಅಗಸ್ಕ + ಅವ್ವೆ]

ಅಗಸಾಲ 'ಅಕ್ಕಸಾಲೆ' ನೋ.

ಅಗಸಾಲೆ 'ಅಕ್ಕಸಾಲೆ' ನೋ.

ಅಗಸಿಗ (ನಾ). ಅಗಸ (೪). [ಅಗಸ್ಕ (< ಅಸಗ) + -ಇಗ]

ಅಗಸುತೆ (ನಾ). ಪರ್ವತರಾಜನ ಮಗಳು ; ಪಾರ್ವತಿ.
[ಅಗ್ಯ + ಸುತೆ]

ಅಗಸುದ್ದಿ, ಅಗಸುದ್ದೆ (ನಾ). (ಉಕ) ಔಷಧಿ ; ಮದ್ದು : ಅಗಸುದ್ದಿ ಇಲ್ಲದ ಖೆಮ್ಮು ಹೋಗತಿದ್ದರ ಯಾಕ ಹೇಳಬಾರದು (ನಡೆದಾ. I, ೨೭೦). **ಅಗಸುದ್ದೆ** : ಗೌಡರಿಗೆ ಅಗಸುದ್ದೆ ತರಸೂ ಹಾದೀ ಹೇಳಬಾರದ (ಗ್ರಾಮಾಯ. ೧೯೭). [ಸಂ. ಔಷಧಿ ?]

ಅಗಸುದ್ದೆ 'ಅಗಸುದ್ದಿ' ನೋ.

ಅಗಸೆ$_1$ 'ಅಗುಸೆ' ನೋ.

ಅಗಸೆ$_2$ (ನಾ). ಅಗಲವಾದ, ಕೆಂಪು ಅಥವಾ ಬಿಳಿಯ ಹೂವು ಬಿಡುವ, ಎತ್ತರವಾಗಿ ಬೆಳೆಯುವ ಒಂದು ಮರ : "ಅಗಸೆ ಮತ್ತಗಸ್ತ್ಯ ಮೆನಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೪೨–೩೮) ; "ಅಗಸ್ತ್ಯ, ಅಗಸೆ" (ಶಬ್ದಾನು. ೧೬೦ ಪ್ರಯೋ) ; ಅಗಸೆಯ ಮರಕ್ಕೆ ತೊನಸೆ ಮಱುದುಂಬಿಯೆಂಬಂತೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ.೭–೨೨೯ ವ); ದಿಟ್ಟಿಪರಿಗರ್ಧಚಂದ್ರಾಕೃತಿಯೊಳಿರ್ಪೆನ್ನ ದಿಟ್ಟ ಕುಸುಮಾಸ್ತ್ರಮಂ ಮದನ ಶಿವನೆದೆಗೆಸೆಯೆ . . . ಶಿವ ಸಾಂಬನಾದ ಗಡ ದಿಟ್ಟಯಿಂ ನೋಳ್ಪೆವೆಂದಗಸೆಗಳ್ ಗಗನಕಡಹಾಯ್ವಂತೆ ನಲಿವುದಿಲ್ಲಿ (ಅರ್ಚಾವಿ. ೨೩–೩).
[ಸಂ. ಅಗಸ್ತಿ, ಅಗಸ್ತ್ಯ. / ತಮಿ. ಅತ್ತಿ ; ತುಳು. ಅಗಸೆ]

ಅಗಸೆ$_3$ (ನಾ). ನೀಲಿ ಹೂವು ಬಿಡುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಚಿಕ್ಕ ಗಿಡ ; ಇದರ ಬೀಜ : ಅತಸೀ–ಅಗಸೆ (ಶಮಧ. ೨೭೭ ಪ್ರಯೋ) ; ಅಗಸೆಯ ಪೂವಂ ದೊರೆಗಿಡಿಪ ಬಣ್ಣದಿಂ ಭಾಸ್ಕರತನಯಂ ಭುವನಕೆಲ್ಲಮೊಳ್ಪಂ ಮಾಳ್ಪಂ (ಅಟ್ಟಮ. ೭–೮೬) ; ಎಳ್ಳು ಅಗಸೆ ಕುಸುಬೆ ಹೆಸಱು ಉದ್ದು ತೊಗರಿ ಹುರುವಲ್ಲಿ ಮುಂತಾದ ಧಾನ್ಯಕ್ಕೆ (ಎಕ. V, ಬೇಲೂರು. ೭೫–೯೪ ; 1387). [ಸಂ. ಅತಸೀ. / ತೆಲು. ಅಗಿಸಿಯ, ಅವಿಸಿಯ, ಅವಿಸೆ, ಅಗಿಸೆ]

ಅಗಸೆಗಿವಿ (ನಾ). ಅಗಸೆಯ ಹೂವಿನಂತೆ ಅಗಲವಾಗಿರುವ ಕಿವಿ : ಬಟ್ಟಮೊಗದ ಅಗಸೆಗಿವಿಯ ಸೊಗಸುನುಡಿಯಂಗನೆಯರ್ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೨೨–೨೫). [ಅಗಸೆ$_2$ + ಕಿವಿ]

ಅಗಸೆಗೆಯ್ (ನಾ). ಅಗಸೆ ಬೆಳೆಯುವ ತೋಟ, —ಹೊಲ : "ಅಗಸೆಗೆಯ್ ಔಮಿನವಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೨೮–೩).
[ಅಗಸೆ$_2$ + ಕೆಯ್$_3$]

ಅಗಸೆಬಾಗಿಲ್, ಅಗಸೆಬಾಗಿಲು (ನಾ). ಹೆಬ್ಬಾಗಿಲು : "ಗೋಪುರ, ಹೆಬ್ಬಾಗಿಲ್" (ಗಂಗಾಮ). **ಅಗಸೆಬಾಗಿಲು** (ಕಿ).
[ಅಗಸೆ$_1$ (< ಅಗುಸೆ) + ಬಾಗಿಲ್]

ಅಗಸೆಬಾಗಿಲು 'ಅಗಸೆಬಾಗಿಲ್' ನೋ.

ಅಗಸೆಯೆಣ್ಣೆ (ನಾ). ಅಗಸೆ ಬೀಜದಿಂದ ತೆಗೆದ ಎಣ್ಣೆ : ಆ ಎರಕಗಳು ಮಣ್ಣು ಮತ್ತು ಅಗಸೆಎ[ಯೆ]ಣ್ಣೆ ಕೂಡಿಸಿ ಇಲ್ಲಿಯೇ ತಯಾರಾಗುವುದನ್ನು ಕಾಣಬಹುದು (ಪ್ರವಾಸಿ. ೮೮). [ಅಗಸೆ$_3$ + ಎಣ್ಣೆ]

ಅಗಸೆವಟ್ಟೆ (ನಾ). ಹೆಬ್ಬಾಗಿಲಿನ ದಾರಿ : ನಡೆವವರಿಗೆ ಕಾಲೇಳವಗಸೆ ವಟ್ಟೆಗಡರ್ವವರಿಗೆ ತಮ್ಮ ಚಿತ್ತ ಒಡಬಡದಾ ತಾಣವ ಬಿಟ್ಟು ಪೋಪರು ಸಿಡಿಮಿಡಿಗೊಳುತೈದುವರು (ರಾಮವಿ. ೨೦–೧೮೬).
[ಅಗಸೆ$_1$ (< ಅಗುಸೆ) + ಬಟ್ಟೆ$_1$]

ಅಗಸೆವೂ (ನಾ). ಅಗಸೆಮರದ ಹೂವು. 'ಅಗಸೆವೂಗೊಂಬು' ಪರಾ.
[ಅಗಸೆ$_2$ + ಪೂ]

ಅಗಸೆವೂಗೊಂಬು (ನಾ). ಅಗಸೆಯ ಹೂವಿನಂತಿರುವ ಕೋರೆದಾಡೆ : ಪೊದಟ್ಟಗಸೆವೂಗೊಂಬೊಪ್ಪೆ ಕೋಟ್ಕುಟ್ಟ ಪೆರ್ನೊರೆ ಸೂಸುತ್ತಿರೆ ಭೀಕರಂ ಸೊಗಯಿಸಿತ್ತುತ್ಕೇಕರಂ ಸೂಕರಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೫–೬೦).
[ಅಗಸೆ$_2$ + ಪೂ + ಕೊಂಬು$_2$]

ಅಗಸೆಳ್ಳು (ನಾ). ಅಗಸೆಯ ಬೀಜ (ಸ್ಕಾಂಡರ್). [ಅಗಸೆ$_2$ + ಎಳ್ಳು]

ಅಗಸ್ತ್ಯ (ನಾ). ೧. ಒಬ್ಬ ಪ್ರಸಿದ್ಧ ಋಷಿ. ೨. ದಕ್ಷಿಣ ದಿಕ್ಕಿನ ಆಕಾಶದಲ್ಲಿಯ ಒಂದು ನಕ್ಷತ್ರ. ೩. ಅಗಸೆ ಮರ : "ಅಗಸೆ ಮತ್ತಗಸ್ತ್ಯ ಮೆನಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೪೨–೩೮). ೪. ಸಾಲೆ ಜನಾಂಗದ ಒಂದು ಪಂಗಡ (ಎಸಮೈ. IX, ೯). [ಸಂ.]

ಅಗಹರ (ನಾ). ಪಾಪನಿವಾರಕ ; ಶಿವ : ಚಿತ್ತಭವಹರನಹಿತಹರನುನ್ಮತ್ತ ಗಜಹರನಗಹರಂ ಪುರಹರನು ಭವಹರನು (ಬಸಪು. ೫೪–೪೫).
[ಸಂ. ಅಘಹರ]

ಅಗಹರಣ, ಅಗಹಾರಣ (ನಾ). ರಂಪ ; ರಗಳೆ : ಮಗುವಿನ ಕೈಯೊಳಗಿರುತಿಹ ಬಗೆಬಗೆ ಫಲಕಂದಗಳನು ಕಿತ್ತುಕೊಳುತ್ತಂ ಅಗಹರಣ ಮಾಡಿ ಕಾಡೊಳು ನೆಗೆದೊದೆಯುತೆ ಬೇಗ ನಡಿಯೊ ಯೆನ್ನುತೆ ತಗುಳಲ್ (ಹಮಚ. ೫೪). **ಅಗಹಾರಣ** : ಮೃಗದ ಸಂಕುಲ ಪೆಚ್ಚಿ ಅಗಹಾರಣವ ಮಾಡಿ ಬಗೆವವು ಜನಗಳ ನಗರದೊಳೀಗ (ಹಮಚ. ೧೪).
[< ? ಹಗರಣ (< ಪಗರಣ)]

ಅಗಹಾರಣ 'ಅಗಹರಣ' ನೋ.

ಅಗಹು (ನಾ). ಅಗೆಯುವಿಕೆ ; ತೋಡುವಿಕೆ : ಲೋಹವನು ಬಳಿಕ ಕೆಂಗಱಿಯ ಕೋಲಿಂಗೆ ಬೇಗದಿ ಸಂಗಿಸಿದ ಮೊನೆಯಾಗಿ ಮುರಹರನಂಗದಗಹಿಗೆ ನೇಮನ[ವ]ಲೆ (ನಿಭಾಗ. ೧೧–೧–೪೫).
[ಅಗೆ$_1$ + –ಹು (< –ಪು)]

ಅಗಳ್$_1$ 'ಅಗುಟ್$_1$' ನೋ.

ಅಗಳ್$_2$ 'ಅಗುಟ್$_2$' ನೋ.

ಅಗಳಂತಿ 'ಅಗಟ್ತೆ' ನೋ.

ಅಗಳತೆ 'ಅಗಟ್ತೆ' ನೋ.

ಅಗಳತೆಗಡ್ಡೆ (ನಾ). ಕಂದಕವನ್ನು ತೋಡಿ ಎತ್ತಿಹಾಕಿದ ಮಣ್ಣಿನ ದಿಬ್ಬ (ಸ್ಕಾಂಡರ್). [ಅಗಳತೆ (< ಅಗಟ್ತೆ) + ಗಡ್ಡೆ]

ಅಗಳಸುಂಟಿ 'ಅಗಳುಶುಂಠಿ' ನೋ.

ಅಗಳಾಡಿಸು (ಕ್ರಿ). (ಉಕ) ಅಲುಗಾಡಿಸು ; ಅಳ್ಳಾಡಿಸು : ಪಕ್ಷಿಗಳಿಗೆ ಬೇಕಾದಷ್ಟು ಕಸುವಿನಿಂದರೆಕ್ಕೆಗಳನ್ನು ಅಗಳಾಡಿಸಲಿಕ್ಕೆ ಅನುಕೂಲಿಸುವದು (ಮುಂಬಯಿ. ೪–೫೬) ; ಅವರನ್ನಿಷ್ಟು ಅಗಳಾಡಿಸಿ ನೋಡ್ರಿ (ಹೊಸಂಸಾ. ೩೪). [ಅಗಳಾಡು (< ಅಲುಗಾಡು) + –ಇಸು$_3$]

ಅಗಳಾಡು 'ಅಲುಗಾಡು' ನೋ.

ಅಗಳಿ 'ಅಗ್ಗಟ್$_1$' ನೋ.

ಅಗಳಿಚಣ್ಣ (ನಾ). ಮೊಳಕಾಲ ವರೆಗೆ ಬರುವ, ಒಂದು ಬಗೆಯ ಅಗಲವಾದ ಚಲ್ಲಣ (ಕಿ). [ಅಗಳಿ$_0$ + ಚಣ್ಣ (< ಚಲ್ಲಣ)]

ಅಗಳಿತ$_1$ (ಗು). ಗಳಿತವಲ್ಲದ ; ಬಿದ್ದುಹೋಗದ ; ಶಿಥಿಲವಾಗದ.
[ಸಂ. ಅಗಲಿತ]

ಅಗಳಿತ$_2$ (ಗು). ಲೆಕ್ಕವಿಲ್ಲದ ; ಅತಿಶಯವಾದ : ಆಚಾರ್ಯರಾಯ ನಗಳಿತಮಹಿಮಂ (ಮುಂಬರಾ. ೩೩೮–೩; 12 ಶತ). [ಸಂ. ಅಗಣಿತ]

ಅಗಳಿಸು 'ಅಗುಟಿಸು' ನೋ.

ಅಗಳು$_1$ 'ಅಗುಟ್$_1$' ನೋ.

ಅಗಳು$_2$ 'ಅಗುಟ್$_2$' ನೋ.

ಅಗಳು$_3$ 'ಅಗುಟ್$_3$' ನೋ.

ಅಗಳು$_4$ (ನಾ). ದಂಡೆ; ದರೆ (ಕರಾ): ನೋಡಿ, ನಮ್ಮ ಈ ಆಸ್ತಿ ತೆಂಕು ಬಡಗಾಗಿದೆ. ಅಗಲ ಅರ್ಧ ಫರ್ಲಾಂಗು. ತೆಂಕು ಬಡಗು ಪೂರ್ವ ಬದಿಗಳಲ್ಲಿ ಅಗಳು ಹಾಕಿಸಿದ್ದೇನೆ (ಬಾಳಿಗಿ. ೪೫). [~ ಅಗುಟ್$_3$?]

ಅಗಳು$_5$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಕೈಯಲ್ಲಿ ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿ ಹಿಡಿದುಕೊಂಡಿರುವ

ಪದಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಚೂರನ್ನು ಹಲ್ಲಿನಿಂದ ಕಚ್ಚಿ ಕೀಳು (ಉಕ). ೨. ನುಂಗು (ಸ್ಯಾಂಥ್ರ). [~ ಅಗ್ಗಿ]

ಅಗಳುಗಡ್ಡೆ (ನಾ). = ಅಗಳೆತಗಡ್ಡೆ (ತಿಸಂಗ್ಲಾ).

[ಅಗಳು (< ಅಗುಜ್ಜು) + ಗಡ್ಡೆ]

ಅಗಳುಬಾಗಿಲು (ನಾ). ಕಂದಕದ ಸೆಳೆಸೇತುವೆ ; ಎತ್ತುಸೇತುವೆ : (ತಿಸಂಗ್ಲಾ). [ಅಗಳು (< ಅಗುಜ್ಜು) + ಬಾಗಿಲು (< ಬಾಗಿಲ್)]

ಅಗಳುಕುಂಠಿ, ಅಗಳುಸುಂಟಿ, ಅಗುರುಕುಂಠಿ, ಅಗುಳುಕುಂಠಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮೂಲಿಕೆ. **ಅಗಳೆಸುಂಟಿ** (ಶ). **ಅಗುರುಕುಂಠಿ** (ಪಂಚಿತ). **ಅಗುಳುಕುಂಠಿ** : "ಪಾಠಿಯೆಂದೆನಲಗುಳುಕುಂಠಿಯಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೪೩–೪೦); ಅವೂದವಳ್ಳೆ ಅಗುಳುಕುಂಠಿ ಇವಿಪ್ಪನು ಕೆಚಾಯವ ಹಾಕಿ ಅಪ್ಪಾವಶೇಷವಾಗಿ ಕಾಸಿ ಕೊಡಿಸಲು ಶ್ಲೀಷ್ಮ ಪಿತ್ತಜ್ವರ... ಪರಿಹರವಹವು (ವೈದ್ಯಸಾ. ೬೨–೧೧೬ ಟೀಕು). [< ಅಗಿಲು? + ಕುಂಠಿ]

ಅಗೆಳ್ತೆ 'ಅಗಟ್ಟಿ' ನೋ.

ಅಗಳ್ತೆಬಾಗಿಲು (ನಾ). = ಅಗಳುಬಾಗಿಲು.

[ಅಗಳ್ತೆ (< ಅಗಟ್ಟಿ) + ಬಾಗಿಲು (< ಬಾಗಿಲ್)]

ಅಗಟ್ಟು[1] 'ಅಗುಬ್ಬು' ನೋ.

ಅಗಟ್ಟು[2] 'ಅಗುಬ್ಬು' ನೋ.

ಅಗಟ್ಟಿ[1] (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಅಟ್ಟಿಯ ಮೋಹಗಾರವರ ಶಿಷ್ಯ ಕೊಟ್ಟ ರಥ ಗುರುವಪ್ಪೇರ್ನಿಸು ಮುಡಿಪ್ಪದಾರ್ (ಎಕ. II, ೮–೧ ; ೭೦೦). ☞ 'ಅಗಟ್ಟಾ', 'ಅಗಿಟ್ಟಿ', 'ಅಗುಲಿ' ಈ ಮೂರೂ ಒಂದೇ ಶಬ್ದದ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ರೂಪಗಳಾಗಿರಬಹುದೆ ? [?]

ಅಗಟ್ಟು[3] 'ಅಗ್ಗಲ್ಕು' ನೋ.

ಅಗಟ್ಟಿಸು 'ಅಗುಬ್ಬಿಸು' ನೋ.

ಅಗಟ್ಟಿ[2], ಅಗತೆ, ಅಗತೆರ, ಅಗಳಂತಿ, ಅಗಳತೆ, ಅಗಳ್ತೆ, ಅಗುಳಂತಿ (ನಾ). ೧. ತೋಡುವುದು ; ಅಗೆಯುವುದು ; ಮಣ್ಣನ್ನು ಮಗುಚಿ ಹಾಕುವುದು ; ಅಗೆತ : "ಅಗಟ್ಟಿ = ಖನನಂ" (ಕಪದ. ಪರಿ. ೧–೧). ೨. ಕಂದಕ ; ಅಗಳು : ಪವಳದ ಬೀಡು ಕಂಬುಗಳ ನಾಡು... ಪದ್ಮ ಸಂಭವನ ನೆಗಟ್ಟಿ ಪೂರ್ವದ ಪೊಗಟ್ಟಿ ಕುದುರ್ಗದಗಟ್ಟಿ ಮಿಕ್ಕ ಬಾಡದ ಶಿಖರಿಗೋಗರಂ ಮಣಿಗಳಗರಮಂಗಸೆದಿತ್ತು ಸಾಗರಂ(ಸಂಕ್ಷಸು.೨–೩೭). ೩. (ನೀರು ಮೊದಲಾದವನ್ನು) ಮೊಗೆಯುವುದು (?) : "ದ್ರಾಗ್ಭೃತಕಮಂಬುದು ಅಗಟ್ಟಿಯ[ಪಾಠಾಂ. ಅಗತೆರ್ಯ] ನೀರ್" (ಜಲಾಯು. ೧೦೭–೨೬). **ಅಗತೆ** : ೧. ನೆತ್ತಿಯಗತೆಗಳಕುಸದ ದಿಕಳಿತ್ತು ದಿಗಳಿಗ ಕರದ ಪರಿಷ್ಠದ ಮತ್ತ ಗಜಘಟೆಗಳು (ಉವ್ಯಾಕ. ೨–೨೬) ; ಅವರು ಉದ್ದಕ್ಕೆ ಮಣ್ಣನ್ನಗೆಯ ಕೊಚ್ಚಿ ಅಗತೆಮಾಡಿದರೆ ಕೂಡಿಸಿಟ್ಟ ಬೂದಿಯನ್ನು ಸೀತಮ್ಮ ತಂದು ಸುರಿಯುವರು (ಬಾಳಿ. ೭೯). ೨. "ಅನ್ಯತ್ರಮಿನಲಗತೆ ಯಿಂದಾದ ನೀರಗಳ್ಳು ನಾಮಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೨೦–೨). **ಅಗತೆರ್** : ೩. "ಅಗತೆರ್ಯಂ ನೀರ್" (ಜಲಾಯು. ೧೦೭–೨೬). **ಅಗಳಂತಿ** ೨. (ಸ್ಯಾಂಥ್ರ). **ಅಗಳತೆ** : ೨. ಉತ್ತರದ ಮೇರೆಯಲ್ಲಿ ನರ್ಮದೆಯಂ ದಕ್ಷಿಣದ ಮೇರೆಯಲ್ಲಿ ತುಂಗಭದ್ರೆಯೂ ಬಾಳುಳ್ಳ ರಾಜ್ಯಕ್ಕೆ ಅಗಳತೆಯೂ ಗಿದ್ದವು (ಕವೀಚ. ೭೧). **ಅಗಳ್ತೆ** : ೩. ಅಗಳ್ತೆಗಳಿನೆಲ್ಲಮಂ ಕ್ರೂರಮಾದ ದನಿಗಳಿಂದೆಯುಂ ಮಿನಾಸ್ಮಳಿಗಳಿಂದೆಯುಂ ಪರಿಪೂರ್ಣ[ರಿ]ತಂಗಳಾಗಿ ಮಾಡಬೇಕು (ಭಾರತಾಂ. ೭೦–೪೪೨). **ಅಗುಳಂತಿ** : ೨. (ಗ್ಯಾರಿಟ್).

[ಅಗಟ್ + -ತೆ. ॥ ತೆಲು. ಅಗಡತ, ಅ ಗ ಡಿತ, ಅಗಡ್ತ ; ತುಳು. ಅಗತ್ತೆ]

ಅಗಾಗ್ಯ (ನಾ). ಬೆಟ್ಟದ ತುದಿ ; ಶಿಖರ. [ಅಗ್ಯ + ಅಗ್ಯ]

ಅಗಾಡಿ (ನಾ). ೧. ಮುಂಭಾಗ ; ಮುಂದುಗಡೆ : ಪಾಜಲಖಾನನು ತಂನ ದಂಡು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಆಗಾಡಿಗೆ ಅಗಿಕೊಂಡು. ಪಿಜಾಡಿಗೆ ಜಾನ್ ಕಸ್ತೂ ಅಗಿಕೊಂಡು (ರಾಚೀಂದ್ರ. ೨೨). ೨. ಕುದುರೆಯ ಮುಂಗಾಲುಗಳನ್ನು ಕಟ್ಟುವ ಹಗ್ಗ : ಸಾಳೋ ನರಸಿಂಗರಾಯನ ಖಾಸಾ ಕುದುರೆಯ ಆಗಾಡಿಯನ್ನೂ ಪಿಜಾಡಿಯನ್ನೂ ಬಿಚ್ಚುತ್ತಾ ಇದ್ದನು (ಚ ತ್ರ ಪಾ. ೧೧). ೩. ಕುದುರೆಯ ಲಗಾಮಿನ ಹಗ್ಗ (?).

[← ಹಿಂದಿ. ಆಗಾಡಿ ; ಮರಾ. ಆಘಾಡೀ. / ತೆಲು. ಅಗ್ಗದಿ]

ಆಗಾಧ (ಗು). ೧. ಅಳವಾದ ; ಆಳವನ್ನು ಅಳೆಯಲಾಗದ. ೨. ಅಶಕ್ಯ ; ಅಸಾಧ್ಯ. ೩. ಗುಳಿ ; ಗುಂಡಿ : "ನಮ್ಮಂ, ಆಗಾಧಂ, ಗರ್ತಾ... ಈ ೧೫ ಕುಜಂ" (ಜಲಾಯು. ೧೦೩–೨). [ಸಂ.]

ಆಗಾರ (ನಾ). ಮನೆ ; ಬೀಡು ; ವಸತಿ. [ಸಂ.]

ಆಗಾರಿ[1] (ನಾ). ಮನೆಯುಳ್ಳವನು ; ಗೃಹಸ್ಥ. [ಸಂ. ಆಗಾರಿನ್]

ಆಗಾರಿ[2] (ನಾ). ಬೆಟ್ಟುಗಳ ಶತ್ರು ; ಇಂದ್ರ. [ಅಗ್ಗ + ಅರಿ]

ಆಗಾವು (ಗು). (ಉಳ) ಮುಂಗಡವಾಗಿ ಕೊಡುವ : ಕೈ ತಿ ರಿಂದ ಆಗಾವು ಲಾವಣಿ ವಸೂಲ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ನಿನ್ನ ತಾಯ ಕಣ್ಣಲ್ಲಿ ಮಣ್ಣನ್ಕೇ ಎರಚಿದ್ದಾನೆ (ವಿವಿ. ೧೫೭) ; ವಿಶ್ವಾಸಘಗೆ ಪುಳಿಯ ತ್ಯಾಗದ ಆ ಗಾವು ನೋಟಿಸು ಬಜಾಯಿಸಿದ (ದೀಪಪ. ೩೩).

[← ಹಿಂ. ಮರಾ. ಆಗಾಊ = ಮೊದಲೇ, ಮುಂಚಿತವಾಗಿ]

ಆಗಾಹಿತರ್ಕಳ್ಳ (ನಾ). ಇಂದ್ರನೀಲಮಣಿ : ಮ್ಮುಗುಬದಂಗರಾಗಿ ಮಸಿತೋತ್ಪಲಮಲೆಯ ಬೆಲ್ಲಿಯಂ ಮನೆಂಬುಗುವ ತಮಾಲಪಲ್ಲವದ ಮೆಲ್ಲುಡಿ. ಳಲ್ಬದ ಪೀಲಿದಂಡೆ ಗುಲಿದ ಸಾಂದ್ರಕಜ್ಜಲಲಾಮಮಾಗ ಹಿತರತ್ನಭೂಷಣಂ ಸೊಗಯಿಸೆ ದೇವಿಯರ್ ಬಳಸಿಂದಿಸೆದಿರ್ದರಗೇಂದ್ರ ಪುತ್ರಿಯ (ಕಬಕಂ. ೩–೧೧).

[ಸಂ. (ಆಗಾಹಿತ + ರತ್ನ). ☞ ಆಗಾಹಿತ=ಪರ್ವತಗಳ ಶತ್ರು; ಇಂದ್ರ]

ಅಗ್ಗಿ (ಕ್ರಿ). ೧. ಹೆದರು ; ಅಂಜು ; ಕುಗ್ಗು ; ಹಿಂದೆಗೆ : "ಆಗಿ – ಸಂತ್ರಾಸೆ ಹರ್ಷ ಚರ್ವಣೀಷು" (ಕಮಥಾ); "ಅಗಿದನಳ್ಳಿದಂ... ಎನಲ್ಕೆ ಭಯಭರಿತನಳ್ಳುಗ್ಗಿ (ಆವಕಂ. ೧೦೯) ; ಕಿಡುವೊಡಂ ಕಿಡುವ ಪೊಡಂ ಪಡೆ ಮಾತುಗೊಳಲ್ಬುವೆನ್ನ ಮೆಯ್ಯಗಿದವುದು (ಅದಿಪು. ೧೪–೧೨೬) ; ಉರಗರಿರಿದರ್ ದೈತ್ಯರ್ ಬೆಳ್ತುತ್ತರಿಳ್ಕೆ ಪೃಥಿವಿದ್ರಾಕ್ಷರನ ಮನಮಜ್ಯಾದಿತ್ತೊಡಿದಿತ್ತು (ಕಾವ್ಯಾಸ. ೪೫೬) ; ವೈರಿಗಳ್ಳಲುರಂ ದಶರಥ್ಗಕ್ಷತಿಕಂಗಾದಿಗೊಡದಿ ಪೋಗುತಂ (ಜಾಧಪ. ೪–೨೩) ; ದಿಸಿಲ ತಾಪಕ್ಕಗಿದು ಶಿಖಿಯಲಿ ನುಸುಳುವವೊಲಾಪತ್ತಿಗಂಜಿ ಚಿಂತಿಸಲು ಘನವಹುದು (ಜೀವಂಚಿ. ೪–೩೩). ೨. ನಿಂತೋಡಿಪಡದು ; ಹಿಗ್ಗು ; ಉತ್ಸಾಹಗೊಳ್ಳು : ಮೆಲ್ಲಡೆ ಮಲಗಿರೆ ಕದಪಂ ಮೆಲ್ಲನೆ ಜಕ್ಕುಲಿಸೆ ನಕ್ಕು ಮಗನಗಿದೊದಿಯಲ್ ಮೆಲ್ಲಡಿಗೆ ಸಿಲ್ಕಿ ಹಾರಂ ಝುಲ್ಲನೆ ಪಜಾದೊಕ್ಕ್ ಮುತ್ತನೆಂದಾಯ್ದುಪೆನೋ (ಧರ್ಮಾನಾ. ೬–೧೩೬) ; ಮುಂಗಾಣಿಕೆಯ ಹರುಷದೊಳಗಿದುವ ವಿರಹವ ಪೀಳಲು ಕೊಟ್ಟುವ ಜಕ್ಕವಕ್ಕಿಗಳು (ಉವ್ಯಾಭೀ. ೧–೨೮). ೩. ಹಲ್ಲಿನಿಂದ ಅರೆದು ಸೆಜ್ಜೆಸು ; ಜಗಿ : ಕೆಲಕೆಲವು ನಾಯ್ಕುಳುರಿಂ ತೊಲಗದೆ ಪಾಯ್ಕುಗಿದು ತೆಗೆದು ತಿಯುಂ (ಧರ್ಮಾನಾ. ೩–೭೮) ; ದೇವದಾನವರ ಮಾಯೆ ಅಗಿದಗದು ತಿಂಬಂದಂ (ಕಬ್ಬಸಂ. ೫–೧೫) ; ಊಟವಮಾಡುವಾಗ ಆಹಾರವನ್ನು ಚೆನ್ನಾಗಿ ಅಗಿದು ತಿನ್ನಬೇಕು (ರೂಢಿ). ೪. ಕಚ್ಚು : ಹಣಚುಗಿಯೆ ಮಡಿದಂ (ಹ ಚ ಕಾ. ೧೨–೧೧) ; ಅಗಿ ಹಲ್ಲಾಡಿನಲಿ ಹೊಡವಂಟನು ಖಿಜಾಲಯವ (ತೊರಾ. ೨–೩೬). ೫. ಅಲುಗಾಡು ; ತೊನೆದಾಡು ; ಸ್ಪಂದಿಸು : ಇವನನಾಥಾನುವೆಂ ಮೆಯ್ಯಗಿವಂತೆನುತಂ ನನೆಯಂಬುಗಳಂ ಮಡಸಂ ಮಹೀಶಮಡನನವೆಳ್ತಂ (ಕು ಸು ಸಾ. ೧೧–೧೧೧) ; ಆಗಿದು ಮೆಟ್ಟಡವನ ಪಡುವಲು ಪೆಗೆದುಡರಿದುದು ಮುಂದೆ ಮೆಟ್ಟಲು ಚಿಗುದುಡಿಕೆ ಮೂಡಲು ಮಹಾಗಜವನ್ನೆದಿರಾಹವವ (ಉವ್ಯಾಡ್ರೋ. ೩–೯) ; ಅಟಲಾ

ಜನದ ಕೈಗಳಲಿನವ ಜಾಮರವೆನೆಸಿದಬಿದ್ದಕೆಯಲಿ ದಶಾನನನ (ತೊ ರ ರಾ. ೬-೧೦-೧೩); ನಿಗಿನಿಗಿನೆ ಹೊಳೆಹೊಳೆವ ಕಲಶದೊಳಗಿನ ಸಳಪದ ಘಂಟೆ ಮೊಳಗಲು (ಕೋಗಳು. ೧೪-೭೪). ೬. ವ್ಯಾಪಿಸು; ಆವರಿಸು: ಕಳಿಯ ಹೊದಲಿನ ಏಲಾಗಿಯೆಯು ವಹ್ನಿಗೆ ಸುಸಕ್ಕೆಯವೆಂದವೊಲು ಮೇಲಿನವ ಕೋಕಕೃಕಾನುವಿಸ್ಪೀ ಮನದ ಹೊಗೆಯೆಂದ (ಉವ್ಯಾಪ್ತ್ರೋ. ೪-೧೦, ೨೩೬); ದಂದಶೂಕಹಮಹೋಗ್ರ ಹುಗುಮ್ಮಿಗದಿಂದ ಮಿಗೆ ಕೆಪ್ಪಗಿವ ಕತ್ತಲೆಯಂದ ಬೀಲಾತು ಭಯವಸಾಗ ರಘುರಾಜಪುತ್ರರಿಗೆ (ತೊರಾ. ೧-೧೦-೧). ೭. ಗರ್ಜಿಸು; ಧ್ವನಿಮಾಡು; ಕೂಗು: ಘರ್ಜ್ಜಾಟೀಟೀಕಿ ಅಪ್ಪೊರ್ ಕೊಸರು ಪುಟ್ಟುಲಾದಿದಿರುಪಕ್ಷಾತ್ಯುನಿದಿದಿರುಡಜಿ ನಾಮು ನ್ವಾದಿಗಳು ಪಗೊತ್ತಿಲ್ಪದಿನ್ದರು (ಮೈಅಂ. ೧೯೩೦, ೩೬-೫; ೪೦೦); ಆಗಿವ ಪಟಹ ಮೃದಂಗ ಕಹಳಾದಿಗಳ ಕಳಕಳರಭಸ ದಕದಿಕ್ಕುಗಳ ಮಾತಾಡಿಸೆ (ಕು ವ್ಯಾ ಭೀ. ೧-೪೬); ಆಗಿವ ಕಂಳ ಲವಣ ಗೃಧ್ರಾದಿಗಳ ಬಹಳಕ್ಕಿತಗೊಮಾಯುಗಳ ರಾವಣೀತಾಳಭೂತಪ್ರಕರ ಸಂಕುಲದ . . . ಕಾಳಗದ ಕಳಸತಿರೌದ್ರರಸವನು ಮೊಗೆದುದು (ವಿಭಾಗ. ೧೦-೫೬-೩೬).

ಅಗಿದು ಮಾಡು = ಭಯಪಡುವಂತೆ ಮಾಡು (?) : ಲೋಕವ ತನಗೆ ಶಿತ್ಯವನಿದುದು ಮಾಡುವೆನೆಮತ (ಸಂಭವ. ೪-೩).

[ದೇ. ॥ ತುಳು. ಅಗಿಪಿನಿ]

ಅಗ್ನಿ (ನಾ). ನಭಸ್ಕ(?) : ಗಜಗಟ ಸುರಿದಬ್ಬವ ಕೊರಲಿಜಿವಿಗಮಗಿ ಮಜ್ಜಗದಬ್ಬ ಮೊಜಿಗಂಗಂ ಪೊಂರುಜಿಯಿಪ್ಪಿನಿ ದಾತ್ಮನಿಂದೆಗಮಲಲ್ಲ ಮಂದ್ರಸುಮುಖೇಂದ್ರನುಂ ಪದಿಸಾದರ್ (ಶಾಂತಪು. ೬-೦೪). [< ಅಗ್ನಿ]

ಅಗಿಚ್ಚೆ 'ಅರ್ಥವಾದೆ' ನೋ.

ಅಗಿಚ್ಚೆ 'ಅಗ್ಗಲ್ಲ' ನೋ.

ಅಗಿತಿನ್ನು (ಕ್ರಿ). ಅಗಿದು ತಿನ್ನು : ಬಲುಕಂಂಡಾಲಗಳನಿಗತಿಂಬ ಮೃಗಪತಿ ಗಿದಿರೆ ನರ (ಪ್ರಹ್ಲಾಚ. ೭-೪೪). [ಅಗಿ + ತಿನ್ನು (< ತಿನ್)]

ಅಗಿದು (ಗು). ಅಳವಾದ : ಉದಕದಾಸ ಶಿಮಿತ್ತಾಗಿ ಅಗಿದಪ್ಪ ಬಾವಿ ಯನಗಳಿಸಿ (ಸೌಇಇ. IX-i, ೨೩೮-೪೩ ; 1112). [?]

ಅಗಿನಿ (ನಾ). ೧. ಬೆಂಕಿ ; ಕಿಚ್ಚು: "ಅಗಿನಿಯೆನಿ ಕಿಚ್ಚು"(ಕಬ್ಬಕೈ. ೩೦); ಗಗನಮೆಂಪಿಪ್ಪ ಪಾಳ್ವಿಲಲೊಳಕಳ್ಳಮಮಜ್ಜ್ವತಿಗಯ್ದು ಸಂಕಟಯೆಂಬಗಿ ನಿಯಿಂಪಟ್ಟು ಮರ್ದಿಪಿತ ಗಿಬಟ್ಟರವಂ ತಳಿದು (ರಾಇಚ. ೧೧೧೦-೬೪). ೨. ಅಗ್ನಿ ದೇವತೆ : "ಅಗಿನಿಯಮಳ್ಳಲಿಯನಗಿನ್ಮಯು" (ಅವಿಂ. ೬೪); ಅಳಿನವದ ಸದ್ವರವನಗಿನಿಗಿ ವಿಭವದಿಂದಲೆ ಕೊಟ್ಟು (ಕೋಗಳು. ೧೧-೩೧).

[ಸಂ. ಅಗ್ನಿ. / ತುಳು. ಅಗಿಣಿ; ತೆಲು. ಅಗಿನಿ, ಅಗ್ಗಿ ; ಮರಾ. ಅಗಿನ್, ಅಗಿನ್ ; ಹಿಂ. ಅಗಿನ್]

ಅಗಿಬಿಗಿ (ನಾ). ಸಡಗರ ; ಸಂತೋಷದ ಸಂಭ್ರಮ : ಆ ಗಂಧೋದಕ ಕತಪಯ ಭಾಗಮನೆಲೆಮುಟ್ಟಿ ಮೀಗಡಿಂ ಮೀಗೆಯೆ ಕೊಳ್ಳಾಗಿದ ಮುಕುಟದೊಳ್ ತಳಿವಾಗದಿನಗಿಬಿಗಿ ತಗುಳ್ದುದಮರೇಶ್ವರರೊಳ್ (ಶಾಂತಪು. ೧೦-೫೪). [< ಅಗಿ + ಬಿಗ್ಗಿ]

ಅಗಿಯಹುಣ್ಣಿಮೆ (ನಾ).= ಅಗಿಹುಣ್ಣಿಮೆ : ಅಗಿಯ ಹುಣ್ಣಿಮೆ ಹೋದ ಮಿಗೆ ಸೂಡಾಲ ದಿವಸಕ್ಕೆ ಮೃಗಧರನ ಕೂಡೆ ಮೃಗವಿರಲು ಮಳೆ ಗಾಲ ಜಗ ದಣಿಯಲುಳ್ಳು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೫೩೭).

[ಅಗ್ಗಿ (< ಅಗ್ನಿ) + ಹುಣ್ಣಿಮೆ]

ಅಗಿಲ್, ಅಗಿಲು (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಸುಗಂಧದ ಮರ: ಚಿಲ್ಲವಗಿಲಂಬಟೆ ಕರಂಜ ಪಿಚುಮಂದ (ಅ ದೃ ಚ. ೨-೪೨); ಮಾದಲ ಕತ್ತಳೆಯುಗಿಲ್ ನಾರಗ . . . ದಾಲಂದದ ಸಾಲ್ಲಳ್ ಸಲೆ ಸೊಗಸಿದುವಲ್ಲಿ (ಜ ಯು ಕಾ. ೧೫-೪೩). ೨. ಈ ಮರದಿಂದ ಸಿದ್ಧ ಪಡಿಸಿದ ಪರಿಮಳ ವಸ್ತು ; ಸುಗಂಧ ದ್ರವ್ಯ : 'ಕಾರಗಿಲ್' ಪರಾ. ೩. ಪರಿಮಳ ; ಸುಗಂಧ. 'ಅಗಿಲಿಲಿ' ಪರಾ. **ಅಗಿಲು** : ೨. ಅಗಿಲು ಸಾದು ಜವಾದಿ ಜಂದನ ಮೃಗಮದಂ (ಬಸಪು. ೪-೭೫); ಕುಂಕುಮ ನನ್ನು ಒಂದಕ್ಕೆ ಹಾಗ, ಅಗಿಲು ತೊಲೆ ಒಂದಕ್ಕೆ ಅಡ್ಡ (ಎಕ. V. ಬೇಲೂರು. ೭೫-೦೨ ; 1387) ; ಅಗಿಲು ಸಾಂಬ್ರಾಣಿಯ ಧೂಪವಾಸನೆ ನೆಟ್ಟಿ ಗಿರುತಿರು ಗಗನ ಮಂಡಪಕೆ (ಕಂ ವ ವಿ. ೨೦-೧೪).

[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಮಲ. ಅಗರು, ಅಗಿಲ್ ; ತುಳು. ಅಗಿಲ್ ; ತೆಲು. ಅಗರು, ಅಗುರು, ಅಗಲು, ಅಗುಲು. / ಸಂ. ಅಗರು, ಅಗುರು; ಪ್ರಾ. ಅಗರು, ಅಗಲಯ]

ಅಗಿಲ (ನಾ). ಉಪಾಧ್ಯರಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ (ಎಸಮ್ಮ. XXI, ೧೪). [?]

ಅಗಿಲಿಲಿ (ಗು). ಅಗಿಲು ಇಲ್ಲದ ; ಪರಿಮಳವಿಲ್ಲದ : ಸೊಗಯಿಸುಗುಮಿ ಪಲ್ಲಿಲಿಪಾಯಗಿಲಿಲಿ ಗಂಧಂ [ಪಾಶಾಂ.ಪಗಿಲಿಲಿವನ್ಮಂ] ಸಮಂತು ಕೂರಿಲಿ ಕುಡುಗೋಲ್ ಮಿಗೆ ನಾಣಿಲಿಯುಸಿವ ವಧು ನಗೆಗಿಡೆಯಕ್ಕುಂ ಸಮಸ್ತ ಜಗತ್ತಳದೊಳ್ (ಕಾವ್ಯಾನು. ೩೫೭). [ಅಗಿಲ್ + -ಇಲ್ಲಿ]

ಅಗಿಲು 'ಅಗಿಲ್' ನೋ.

ಅಗಿಲುಕುಂಕುಮ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗಿಡ : "ಪೀತಕಂ – ಮರ ದರಿಸಿನ, ಅಗಿಲುಕುಂಕುಮಂ" (ಓಷಧಿ. ೯೯).

[ಅಗಿಲು (< ಅಗಿಲ್)+ ಕುಂಕುಮ]

ಅಗಿಲುಗಂಧ (ನಾ). ಹಳದಿಯ ಬಣ್ಣದ ಪರಿಮಳವನ್ನು ಕೊಡುವ ಒಂದು ವೃಕ್ಷ : ಅಗಿಲುಗಂಧ (ಮೈಔಡಿ. ೪-೧೩೬).

[ಅಗಿಲು (< ಅಗಿಲ್) + ಗಂಧ]

ಅಗಿಲುಚಕ್ಕೆ (ನಾ). ಅಗಿಲು ಮರದ ಚಕ್ಕೆ (?).

[ಅಗಿಲು(< ಅಗಿಲ್) + ಚಕ್ಕೆ]

ಅಗಿಸು 'ಅಗೆಯಿಸು' ನೋ.

ಅಗಿಜಿ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು (?) : ಅದಜ ತದನಾನ್ತರ ಅಗಿಜಿಯ ಸಾಲುಗಿಳಗೊಂ × ಅದಜ ತದನಾನ್ತರ ಅಗುಲಿಯ ಕಣುವ (ಸೌಇಇ. IX-i, ೪೧-೨೮ ; 1100). 'ಅಗಟಜ' ಪರಾ. [?]

ಅಗಿಹುಣ್ಣಿಮೆ (ನಾ). ವೈ ಶಾ ಖ ಮಾ ಸದ ಹುಣ್ಣಿಮೆ. ಪಿ ಬತ್ಸ, ತಂದಾಕ್ಕು, ಮೆಣಸು ಮುಂತಾದವುಗಳ ಅಗಿಗಳನ್ನು (= ಸಸಿಗಳನ್ನು) ನಾಟಿ ಹಾಕುವ ಕಾಲ: ಅಗಿಹುಣ್ಣಿಮೆಯ ಹಗಲು, ಗೌರಿ ಹುಣ್ಣಿಮೆ ಇರುಳು (ಉಮ್ಮಾಲೆ. ೭೦-೯). [ಅಗ್ಗಿ (< ಅಗ್ನಿ) + ಹುಣ್ಣಿಮೆ]

ಅಗು 'ಆಗು' ನೋ.

ಅಗುಂತಿ (ನಾ). ೧. ಹೆಚ್ಚಳ; ಅತಿಶಯ : ಅದಿತ್ಯನ ತೇಜದಗುಂತಿಯುಮಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧-೧೩೯ ವ); ಕಾಂತಿಯಗುಂತಿ ಕಾಂತಿ ವಿಭವಂ ಭದ್ರಂ ಶುಭಂ ಮಂಗಳಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೪-೬೫). ೨. ರಾತ್ರಿ ; ಒಟ್ಟಲು : ನೆಣಪಿ ಬಳಂಬೆ ಕೋಳ್ಳಂಬೆ ಕಿಬ್ಬಣ ಮೂಳೆಯ ತೋರಲಿಟ್ಟು ಬಲ್ವಣ ಗಳಗಸ್ತಿ ನೆತ್ತರ ಕಡಲ್ (ಎಳ. V, ಆದಿಪು. ೧೦೨-೪೬ ; 1100).

'ಅದಗುಂತಿ' ಪರಾ. [?]

ಅಗುಂಪವಡೆ (ಕ್ರಿ). ಹೆಚ್ಚು ; ಸಮೃದ್ಧಿಯಾಗು : ಳಳ್ಳಪಹಂಬಿದ ಕಸವರಮಗುಂತಿವಡೆದಗ್ಗಿಲಿಪಂತಿ ತೋಜಿ ಬೇಗದಿಂ ಮೆಯ್ಯರಿಗುಂ (ನೀತಿಮಂ. II. ೨೩೩). [ಅಗುಂತಿ + ಪಡೆ]

ಅಗುಂದಲೆ (ನಾ). ಅತಿಶಯ ; ಹೆಚ್ಚಳ : "ಅಗುಂದಲೆ = ಪಿರಿದು" (ಕಾಬಾ. ಪರಿ. ೨-೧) ; " ಅಗುಂದಲೆಂದುಬಹುಳಂ " (ಕರ್ಣಾಪ್ರ.೨೧), "ಮೊಕ್ಕಳಮಗುಂದಲೆ ಕರಂ ಪೆಜ್ಜಿ " (ಕಬ್ಬಕೈ. ೧೮) ; ಅಗುಂದಲೆ ಪೊಗ ಬಲ್ಲೆ ಜಕ್ಕಿನಂದನರಳಿವಂ (ಆ ದಿಪು. ೪-೦೮) ; ಲೋಕಕ್ಕೆಲ್ಲಮಗುಂದಲೆ ಯಾದ ಬೀರಮಿಸೆಯೆ (ಪಂಚಭಾ. ೧೨-೨೧೩ ವ); ಆಖಿಲೇಂದ್ರಿಯದೊಳ್ ಸಂದರ್ದ ನರರ ಮುಖದಗುಂದಲೆಯಂ ಪವಣಿಸಲ್ಕೆ ಬಲ್ಲ ವ ನಾ ವಂ

(ಪುಣ್ಯಾಸ್ರ. ೧–೧೧೩); ಸಂತಸಮಗುಂದಲೆಯಾಗೆ ಪಡೆವೆರಸು ನಡೆತರ್ಪ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೫೬–೨೩). [ಅಗು (< ಅಗು$_1$) + –ತಲೆ$_2$]

ಅಗುಂದಲೆಮಾಡು (ಕ್ರಿ). ಹೆಚ್ಚಿಸು; ಅತಿಶಯಗೊಳಿಸು: ಲಾವಣ್ಯರಸದ ತಂದಲನಗುಂದಲೆಮಾಡೆಯುಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೩–೬೭ ವ). [ಅಗುಂದಲೆ + ಮಾಡು$_1$]

ಅಗುಂದಲೆವಡೆ (ಕ್ರಿ). ಆಧಿಕ್ಯವನ್ನು ಹೊಂದು; ಹೆಚ್ಚುಗಾರಿಕೆಯನ್ನು ಪಡೆ: ಪಾಕಂ ಲೋಕೋತ್ತರಮೆನಿಸೆ ಶಯ್ಯೆ ರಯ್ಯಮಾಗೆ ಬಂಧಮಗುಂದಲೆವಡೆಯೆ (ರಾಜಶೇ. ೫–೧೯ ವ). [ಅಗುಂದಲೆ + ಪಡೆ$_1$]

ಅಗುಂದಲೆವೋಗು (ಕ್ರಿ). ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಹೋಗು: ಕೊಳದೊಂದು ಭಾಗಕ್ಕೆ ನೀರೆಲ್ಲಮಗುಂದಲೆವೋಗೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೮–೩೮ ವ). [ಅಗುಂದಲೆ + ಪೋಗು]

ಅಗುಂಬಿಸು (ಕ್ರಿ). ರಾಶಿಮಾಡು; ಒಟ್ಟು: "ಅಗುಂಬಿಸಿದನೆನಲ್ಕೆ ರಾಶಿಮಾಡಿದನಕ್ಕುಂ" (ಕರ್ಣಾನಿ. ೩೦). [ಅಗುಂಬ್ಬು$_0$ + –ಇಸ್ಸು$_3$]

ಅಗುಚು 'ಅಗುರ್ಚು' ನೋ.

ಅಗುಣ (ಗು). ಗುಣವಿಲ್ಲದ; ನಿರ್ಗುಣ. [ಸಂ.]

ಅಗುಣಿ 'ಅಗ್ಗಟ್ಟಿ$_1$' ನೋ.

ಅಗುಪ್ತ (ಗು). ೧. ಗುಪ್ತವಲ್ಲದ; ರಹಸ್ಯವಲ್ಲದ. ೨. ರಕ್ಷಣೆಯನ್ನು ಕೋರದ: ಸರ್ವ್ವಮಹೀಗುಪ್ತಮಗುಪ್ತಂ ಸಮಸ್ತ ವಂಶಾವತಂಸಮಂತಾವಂಶಂ (ಕಇಅ. ೨, ೨–೧೫; 1058). [ಸಂ.]

ಅಗುರ್ (ಕ್ರಿ). ೧. ಸಾಹಸವನ್ನು ತೋರು; ಆಕ್ರಮಣ ಮಾಡು: ಧರೆಯೆಲ್ಲಂ ಪೊಗಟ್ವನ್ತಿರೆ [ಪುರಿ]ಗೆಱೆಯೊಳಗುರ್ತು ರೋಣಮಂ ಕಾದ ಮರೇಶ್ವರಪುರಮನೆಯ್ದಿದೋಂ . . . ಪಂಪಯ್ಯಂ (ಸೌಇಇ. XI–i, ೩೬–೨೩; 942). ೨. ಹೆಚ್ಚಾಗು; ಅತಿಶಯವಾಗು: ಒಡ್ಡಿದ ಮೇಘಸಮೂಹದಂತೆ ನಂಟರ ಕಡುಗೂರ್ಮೆ ಪಣ್ತ ಮರನಂತೆ ವಿಳಾಸದಗುರ್ತ ಮೈಮೆಯುಬ್ಬರಮದು ನೀರಬೊಬ್ಬುಳಿಕೆಯಂತೆ ನಿರಂತರಮಲ್ಲದೆಲ್ಲಿಯುಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೫–೧೯).

ಅಗತುಕೊ = ಮೇಲೆ ಬಿದ್ದು ಬಿಗಿಯಾಗಿ ಹಿಡಿದುಕೊ; ಅಮುಕಿಕೊ: ನಾನು ಅವನ ಸೊಂಟಕ್ಕೆ ನುಗ್ಗಿ ಅವನನ್ನು ಕೆಳಕ್ಕೆ ಎತ್ತಿಹಾಕಿ ಮೇಲೆ ಅಗತುಕೊಂಡೆ (ಸುಮಚ. ೬೦); ತನ್ನ ಮೇಲೆಯೇ ಎಲ್ಲಿ ಈ ಸಂಸಾರವೂ ಅಗತುಕೊಳ್ಳುವುದೋ ಎಂದು ಹೆದರಿ ಅವನು ಮೌನವ್ರತವನ್ನಾಚರಿಸಿದ (ಶನಿಸಂ. ೨೨). ℙ ಅಗತುಕೊ < ಅಗರ್ತುಕೊಳ್ [ದೇ.]

ಅಗುರಿಸು (ಕ್ರಿ). = ಅಗುರ್ಚು ೧: ಕಾರ್ಮುಗಿಲೊಳಗೆ ತೊಳಗುವೆಳೆ ಮಿಂಚಿನಂತೆ ಕುಂದದಗುರಿಸೆಯುಗುರ್ವೆಳಗು ಸೊಗಸಿಂದೆಣ್ಣೆಯಂ ದೇವಿಗೊತ್ತಿ (ಪದ್ಮರಾ. ೩–೪೩). [ಅಗುರ್ + –ಇಸ್ಸು$_3$]

ಅಗುರು$_1$ (ನಾ). "ದೋಣಿ" (ನಾನಾಶ. ೫). [?]

ಅಗುರು$_2$ (ನಾ). ೧. = ಅಗಿಲ್ ೧: ತೆಗಪಿ ಮೊದಲಲ್ಲಿ ಮತ್ಸ್ಯಾಂಬು ಗವಾಮಿಷಮಗುರುಪಿಂಡಿಯೆಂಬಿನಿತುವನಿಕ್ಕುಗೆ (ಲೋಕೋಪ. ೬–೩೪). ೨. = ಅಗಿಲ್ ೨: ಅಗುರು ಧೂಪದ ಹೊಗೆಗೆ ಮಾಸಿದೆ ಅಚ್ಚ ಬಿಳಿ ಮುತ್ತಿನ ಸರ (ಮುಕ್ತಕಂ. ೧೮–೭). [ಸಂ. P ← ಮೂಲದ್ರಾ. ಅಗಿಲ್]

ಅಗುರು$_3$ (ಗು). ೧. ಭಾರವಲ್ಲದ; ಹಗುರವಾದ. ೨. [ಛಂದ] ಗುರುವಲ್ಲದ; ಲಘು (ಅಕ್ಷರ): ಒಗೆಗುಂ ಶಿಥಿಲದ್ವಿತ್ವಮಗುರುಪೂರ್ವಸ್ಥಿತಿಯಿಂ (ಶಮದ. ೪೪); ಅಗುರುಪದಾದಿಗೆ ದೀರ್ಘಂ ನೆಗಟ್ಗುಂ (ಶಮದ. ೧೮೦). [ಸಂ.]

ಅಗುರುಚಕ್ಕೆ 'ಅಗಿಲುಚಕ್ಕೆ' ನೋ.

ಅಗುರುಧೂಪ (ನಾ). ಅಗುರುಚಕ್ಕೆಯ ಧೂಪ; ಅಗುರಿನಿಂದ ಮಾಡಿದ ಧೂಪ. [ಅಗುರು$_2$ + ಧೂಪ]

ಅಗುರುಲಘುತ್ವ (ನಾ). [ಜೈನ] ಸಿದ್ಧರ ಎಂಟು ಗುಣಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: "ಆ ಎಂಟು ಗುಣಗಳು—೧. ಸಮ್ಯಕ್ತ್ವ. ೨. ದರ್ಶನ. ೩. ಜ್ಞಾನ. ೪. ಅಗುರುಲಘುತ್ವ. ೫. ಅವಗಾಹನತ್ವ. ೬. ಸೂಕ್ಷ್ಮತ್ವ. ೭. ಅನಂತವೀರ್ಯತ್ವ. ೮. ಅವ್ಯಾಬಾಧತ್ವ" (ಜೈನಪ. ೫೦೬). [ಸಂ. (ಅ– + ಗುರು + ಲಘು + –)]

ಅಗುರುಶುಂಠಿ 'ಅಗಳುಶುಂಠಿ' ನೋ.

ಅಗುರ್ಚು, ಅಗುಚು (ಕ್ರಿ). ೧. ಸೇರಿಸು; ಕೀಲಿಸು; ಒತ್ತು; ಅಮುಕು: ಅಭರಣದೊಳಗುರ್ಚಿದ ಪಚ್ಚೆಯ ಪಸರಿಸಿದ ಪಸುರಂ ಪಸುರೆಲೆಗೆತ್ತು (ಕಾದಂಉ. ೨೫). **ಅಗುಚು**: ೧. ನೆಲಕ್ಕೆ ಅಗುಚಿಬಿಡು (ಸ್ಯಾಂಡರ್). ೨. (ಕಂಕುಳಲ್ಲಿ) ಇರುಕು (ಕಿ). [ಅಗುರ್ + –ಚು]

ಅಗುರ್ಬಿಸು 'ಅಗುರ್ವಿಸು' ನೋ.

ಅಗುರ್ಬು 'ಅಗುರ್ವು' ನೋ.

ಅಗುರ್ಬುವಡೆ 'ಅಗುರ್ವುವಡೆ' ನೋ.

ಅಗುರ್ವಿಸು, ಅಗುರ್ಬಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಭಯಪಡಿಸು; ದಿಗಿಲುಗೊಳಿಸು: ನೆತ್ತಿಗಳಿಂ ನಿಮಿರ್ದಿರ್ದ ಬಳ್ಳಿಗಳ್ವಿಡಿದು ವಿಷೋರಗಪ್ರತತಿ ನೋಟ್ಪೊಡಗುರ್ವಿಸೆ ಸುಯ್ವ ಸುಯ್ಗಳಿಂ (ಆದಿಪು. ೧೪–೧೪೦); ಪುಲಿ ಕರಡಿವಿಂಡೋಳಿಯಿಂ ಪಾಳಿಯಿಂ . . . ಪೊಡೆವ ಸಿಡಿಲ್ಮಿಂಚುಗಳ ಹೊಯ್ಗಳಿಂ ಬಯ್ಗಳಿಂ ತತ್ಪಥಮಗುರ್ವಿಸಿದುದು (ಚಿಬಪು. ೫೬–೨೨). ೨. ಭಯಪಡು; ಹೆದರು; ನಡುಗು: ನೆಱೆದೆಚ್ಚೆಚ್ಚೋರಣದೊಳ್ ಚೇಕಿತ್ಸನನಾರುಮಗುರ್ವಿಸೆ ಘಟೋದ್ಭವಂ ತಱಿದಾರ್ದಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೧–೬೦). ೩. ಹೆಚ್ಚಿಸು; ಅತಿಶಯಗೊಳಿಸು: ಜಲನಿಧಿಯಂ ಮುಗಿಲ್ವನಿಗಳಿಂದಮಗುರ್ವಿಸುವಂತೆ ನಿಮ್ಮನಾಂ ತಿಳಿಪಿದಪೆಂ ಗಡ (ಕಾದಂಉ. ೪೮೬). ೪. ಅತಿಶಯವಾಗು; ವಿಜೃಂಭಿಸು: ಶಕ್ತಿಯಂ ಕೊಂಡಗುರ್ವಿಸಿ ಗಾಂಗೇಯನನಿಟ್ಟಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೦–೧೨೩); ದೆಸೆಯಂ ತೆಕ್ಕನೆ ತೀವಿ ಪರ್ಬಿ ಗಗನಂ ಕೂಡಿಟ್ಟವೋಲ್ ನೀಳ್ದಗುರ್ವಿಸೆ ಬಾಹುಭ್ರಮಿತಾಭ್ರವಿಭ್ರಮಗದಂ (ಗದಾಯು. ೬–೩೩); ಮೆಱೆಯಿತುತ್ರಿಣಯನಾವಾಸಪರ್ವತವಗುರ್ವಿಸುತಲಿ (ಸಿದ್ಧರಾ. ೧–೧೫); ಆ ರಸೆಯಾಣ್ಮನೋಲಗಕೆ ಬಂದನಗುರ್ವಿಸುತಾಂಧ್ರದೇಶದಿಂ ಶೌರಿಯ ಭೃತ್ಯನೋವೊ ಭುವನತ್ರಯತಾತನೆನಿಪ್ಪನೊರ್ವವಂ (ಸಾನಂಚ. ೧–೧). **ಅಗುರ್ಬಿಸು**: ೧. ನಿಸಾಂತಹೇತುಗಳಿನಾದಮಗುರ್ಬ್ಬಿಸಿ[ಬ]ಟ್ಟುಬೀಟುವೊಲ್ತೊಟ್ಟನೆ ನೊನ್ದು ಬೀಟ್ವೆಡೆ (ಎಕ. II, ೧೩೮–೧೬; 940). ೨. ಎನ್ನ ಮೆಯ್ ಮತ್ತಹಸ್ತಿಗೆ ಪಕ್ಕಾದ ಗುಬ್ಬಿಯ ಮೆಯ್ಯಂತಗುರ್ಬಿಸಿದಪ್ಪುದು (ಶಾಂತಿಪು. ೩–೬೦ ವ). ೫. ಸ್ಪಂದಿಸು; ಹಾರು: ಕಣ್ಚೆಲ್ಲಮಚ್ಚರಿಯೆಂ ಬಂತಿರೆ ಪುರ್ಬಗುರ್ಬಿಸೆ . . . ನೃತ್ಯಾಭಿನಯಕ್ಕದೇಂ ಮೆಱೆದಳೋ (ದಶಕು. ೮–೧೬೨). [ಅಗುರ್ವು + –ಇಸ್ಸು$_3$]

ಅಗುರ್ವು, ಅಗುರ್ಬು, ಗುರ್ವು, ಗುರ್ಬು (ನಾ). ೧. ಭಯಂಕರತೆ; ಉಗ್ರತೆ; ಭಯ: "ಅಗುರ್ವು, ಬಿಗುರ್ . . . ಈ ೧೦ ಭಯಂ" (ಶಬ್ದಸಾ. ೨೨೩); "ಗುರ್ವುಮಗುರ್ವೆನೆ ಭಯಾನಕಂ ತಾನಕ್ಕುಂ" (ಚತುನಿ. ೪೯); ಮುಗಿಲಂ ಮುಟ್ಟಿದ ಪೆಂಪು ಪೆಂಪನೊಳಕೊಂಡುದ್ಯೋಗಮುದ್ಯೋಗದೊಳ್ ನೆಗಟ್ದೌಜ್ಞಾಫಲಮಾಜ್ಞೆಯೊಳ್ ತೊಡರ್ದಗುರ್ವೊಂದೊಂದಗುರ್ವಿಂದಗುರ್ವು[ಪಾಠಾಂ. ತೊಡರ್ದ ದೋರ್ಗರ್ವಕ್ಕಗುರ್ವಾಗೆ ಮರ್ವು]ಗೊಳುತ್ತಿರ್ಪರಿಮಂಡಳಂ ಜಸಕಡರ್ಪಪ್ಪನ್ನೆಗಂ ಸಂದಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧–೨೭); ಕಟ್ತಲಿಸಿ ಕರಂಗಿದ ಬಲ್ಲಡವಿ ಕಣ್ಗೆ ಪಡೆದುದ ಗುರ್ವಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೭–೧೧೪); ಅಗುರ್ವಿನ ದಂತಿ ದಳವುಳಿಸಿದವು ರಣದೊಳಗೆ (ತೊರರಾ. ೬–೨೯–೨೬). ೨. ಸಾಹಸ; ಪರಾಕ್ರಮ: ನಡುವ ಸರಲ್ ಸರಲ್ಕೊಳೆ ಸುರುಳ್ವ ಹಯಂ . . . ಅಂತಗುರ್ವಿ [ಪಾಠಾಂ. ಅಂತಗುರ್ಬಿ]ನಚ್ಚುಡಿದಿರೆ ಕಾದಿ ಬಿಚ್ಚಟಿಸಿದರ್ ಬಿಸುನೆತ್ತರ ಸುಟ್ಟುರೆ ಸೂಸು

ವನ್ನೆಗಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೦–೧೧೪); ಈಶಂಗೆ ಬೂತಟ್ಟುವಗುರ್ವಂ ತೋಱಿ ದಪ್ಪೆಂ (ಜಗವಿ. ೧೩–೩೮); ಕದನಕ್ರೀಡೆಯೊಳಾತ್ಮಕಾಂತೆಯನಗುರ್ವಿಂ ತಂದ ವೃತ್ತಾಂತಮಂ . . . ಸೂಚಿಸಿ (ಪುಷ್ಪಪು. ೬–೩೧). ೩. ಅತಿಶಯ; ಮಹಿಮೆ; ಹೆಚ್ಚಳ: ಪಡೆ ಪಡೆಮೆಚ್ಚೆಗಂಡನೆನೆ ಸಂದರಿಕೇಸರಿಯೆಂಬ ಗುರ್ವು ನೇರ್ಪಡೆ ನೆಗಟ್ದಾನಣಂ ಸೆಡೆದು ಮಾಣ್ಬೆನೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧೧–೧೨೨); ಕಣ್ಣೇರಪೂರದಗುರ್ವಿಂ ದೆಸೆಗಾಣದಂದೆಡಪುತಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೯೦೪); ತದುರ್ವೀತಳಮನಗುರ್ವಿನರ್ಚನೆಗಳಿನರ್ಚಿಸಿ (ವರ್ಧಪು. ೧೬–೮೨ ವ). ೪. ವಿಸ್ಮಯ; ಅದ್ಭುತ; ಬೆರಗು: "ಬಿಗುರ್ವಗುರ್ವು . . . ಎನಲ್ಕೆ ಬೆರಗಪ್ಪ ಭಾವಂ" (ಕಬ್ಬಿಕೈ. ೪೧); ದಹನನಂ [ವ]ಲಗೊಣ್ಡೋಡಿಸದೆ ಚಿನ್ತಿಸಿ ಮನದೊಳ್ ಮೃಡನನಗುವಾ[ರ್]ಗೆ ಪಾಯ್ದ ಸಂಬುವೆ ಬೀರಂ (ಇಆ. XX, ೬೯–೪; 880); ವಾರಿಧಿಯೆ ಗಗನಮಂ ಮುಟ್ಟಿ ನಿಂದಂ ತಗುರ್ವಿಂದಾದಂ ಚೆಲ್ವಾಯ್ತು ಚಕ್ರಿದ್ವಿಪಘಟೆ (ಆದಿಪು. ೧೪–೯೨). **ಅಗುರ್ಬು**: ೧. ಧುರದೊಳು ಬಂದೊಡ್ಡಿವೈರಿಪ್ರಕರವಿರಲವಷ್ಟಮ್ಭದಿಂ ಬಿಟ್ಟದೇವಂ ಕರವಾಳಂ ತೋಡಿಕೊಂಡಿಂಬಳಿಕವೆಲೆ ಮಹಾದೇವ ಕಾಲಾಗ್ನಿ ರುದ್ರಂಗುರಿಗಣ್ಣಾದಂತೆ . . . ಅಗುರ್ಬ್ಬುರ್ಬ್ಬಿದುದೆನೆ ಭರದಿಂ ಮೀಱಿ ಮಾಱಾಂಪನಾವಂ (ಎಕ. V. ಬೇಲೂರು. ೧೭೧–೨೭; 1160). ೨. ಮದ ಧಾರಾಜಳಾಸಾರದಿಂದುರ್ಬಿದಗುರ್ಬಂ ತಾಳ್ದಿನಿಂದೂರ್ಜಿತ ಜಯಗಜಮಂ ರಾಗದಿಂದೇಱಿದಂ (ಆದಿಪು. ೧೨–೬೧); ನಡೆವೆಡೆಯೊಳಗುರ್ಬಿಂ ಬೊಬ್ಬಿ ಡುವಂದುಗೆಗೆಜ್ಜೆ (ಗಿರಿಕ. ೩–೮೯). ೩. ಅಂತು ನೂರ್ವರೊಳೊರ್ವನ ಗುರ್ಬು ಪರ್ಬಿ ಪರಕಲಿಸೆ ಸಂಪೂರ್ಣವಯಸ್ಕನಾಗಿ ಘೃತಘಟವಿಘಟನು ಮಾಗಿ ಪುಟ್ಟುವುದುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧–೧೩೧ ವ); ಚಿತ್ರಾನೀಕನೆಂಬಗುರ್ಬಿನ ಸೇನಾಪತಿಯೊಸೆದು ತಾಗೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೪–೨೨). **ಗುರ್ವು**: ೧. ಬೋಟಿ ಯರ್ಗೆ ಗುರ್ವನಗುರ್ವಿಸುವ ಸೆರಗಂಬೆರಗಂ ಪಾರದ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೯೦–೨೬). ೨. "ಗುರ್ವೆನೆ ಗೌರವಂ" (ಕರ್ಣಾನಿ. ೫೭). **ಗುರ್ಬು**: ೪. ಒಡ ಗೊಂಡು ಬಸವರಾಜನ ಮಹಮನೆಗೆ ಬರುತೆ . . . ಆಡುವ ಗಣಂಗಳಂ ಗುರ್ಬಿನಿಂ ನೋಡುತಂ (ಬಸರ. ೧೧–೧೭೮); ಹಾಸ್ಯದೊಳು ಶಿರದೂಗು ತೊಡನಾಡಿಗಳು ಕೈಹೊಯ್ದು ಗುರ್ಬಿನಿಂ ನಗುತ ಮಗುಳ್ದಿಂತೆಂದರು (ಸಿಂಗಿರಾ. ೭–೧೪). [ಅಗುರ್ + –ವು]

ಅಗುರ್ವುಗಿಡು (ಕ್ರಿ). ಶಕ್ತಿಹೀನವಾಗು; ಸತ್ತ್ವಗುಂದು: ಅನೆಯು ಮಗುರ್ವುಗಿಡುಗುಮದಾನಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೨–೩೩).
[ಅಗುರ್ವು + ಕಿಡು (< ಕೆಡು)]

ಅಗುರ್ವುಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಹೆದರು; ಭಯಪಡು: ಷಟ್ಖಂಡಭೂಮಂಡಳಂ ನಿಮಿರ್ದಾಜ್ಞಾಪ್ರಸರಕ್ಕಗುರ್ವುಗೊಳೆಯುಂ (ಆದಿಪು. ೧೫–೪).
[ಅಗುರ್ವು + ಕೊಳ್$_1$]

ಅಗುರ್ವುವಡೆ, ಅಗುರ್ಬುವಡೆ (ಕ್ರಿ). ೧. ಅತಿಶಯವಾಗು: ಅತಿಪ್ರಬಳ ಬಲಮನಾತನ ಮೇಲಟ್ಟಲದನೆಟ್ಟಿಟ್ಟ ಕಳೆದಗುರ್ವುವಡೆದ ಮಹಾಬಳದಿ ನುರ್ವಿ (ನೇಮಿಪು. ೫–೭೮ ವ); ಇಂತಗುರ್ವುವಡೆದ ಚಿತ್ರಕ್ರಿಯಾ [ಪಾಠಾಂ. ವಿಕ್ರಿಯಾ]ವಿಡಂಬನದಿಂ ವಿಚಿತ್ರಗಾತ್ರಮನಪ್ಪುಕೆಯ್ದೊಪ್ಪಂ ಬೆತ್ತ ನಿಜಗಜೇಂದ್ರಬಂಧುರಸ್ಕಂಧಪ್ರದೇಶಮಂ (ವರ್ಧಪು. ೧೩–೮೮ ವ). **ಅಗುರ್ಬುವಡೆ**: ೨. ಭಯಂಕರವಾಗು: ಕಡುಮುಳಿಸೆಂಬ ಕಿಚ್ಚಿನ ಕರ್ಬೊಗೆಯಂತಗುರ್ಬುವಡೆದು ನೊಸಲೊಳ್ ಗಂಟಿಕ್ಕಿದ ಪುರ್ಬುಗಳುಂ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೩೧೦). [ಅಗುರ್ವು + ಪಡೆ$_1$]

ಅಗುರ್ವುವೆಱು (ಕ್ರಿ). = ಅಗುರ್ವುವಡೆ ೧.: ಅಗುರ್ವುವೆತ್ತ ಮುಳಿಸಿಂ ಕೊಲೆಯಿಂದಘಮೋಹಬಂಧಮಾದುದು (ಸಮಪ. ೧೫–೧೦೨); ನೇತ್ರದ ಮಧುತ್ಸವಿಯಿಂದಮಗುರ್ವ್ವುವೆತ್ತು ಪೋಲ್ತುದು ದಿಗುದಂತಿಯಂ (ಎಕ. VII, ಚನ್ನಗಿ. ೩೯–೩೨; 1149). [ಅಗುರ್ವು + ಪೆಱು]

ಅಗುರ್ವೆಱು (ಕ್ರಿ). ಬೆರಗಾಗು; ವಿಸ್ಮಯಹೊಂದು: ಮಹಾದರ್ಶ ನಾರ್ಥಂಗಳಂ ಕೇಳ್ದಗುರ್ವೆತ್ತಂತಿರ್ದರಾ ಸದ್ಗುರು ಪದಯುಗದೊಳ್ ಪೊಣ್ಮೆ ಸದ್ಭಕ್ತಿಯಾಗಳ್ (ದಿವ್ಯಚ. ೧೩–೨೮). [< ಅಗುರ್ವು + ಪೆಱು]

ಅಗುಲಿ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು (?): ಅದಱ ತದನಾನ್ತರ ಅಗಿಱಿಯ ಪಾಱೊಳಗೋ × ಅದಱ ತದನಾನ್ತರ ಅಗುಲಿಯ ಕಣುವೆ (ಸೌಇಇ. IX–i, ೪೧–೨೯; 1100). 'ಅಗಱಿ' ಪರಾ. [?]

ಅಗುಸೆ, ಅಗಸೆ$_1$ (ನಾ). ಹೆಬ್ಬಾಗಿಲು; ಮಹಾದ್ವಾರ: ಸ್ವರ್ಗದಗು ಸೆಯಂ ರುದ್ರಲೋಕದ ಕೇರಿಗಳನು . . . ಕಾಣುತ್ತೆ ನಡೆತಂದನು (ಸಿದ್ಧರಾ. ೩–೫); ಕಡುಮುಳಿಸಿಂದ ಹಟ್ಟಿಯೊಳಗುಸೆಯುಂ ಹುಗಲೀಯದಿಕ್ಕಿ ದನು (ಬಸಪು. ೬೦–೨೬); ಕಂಡೆ ಮಾತುಳಬಲ್ಲಹನರಮನೆಯಗುಸೆಯಾ (ಸೊಬಸೋ. ೧೮–೨೨). **ಅಗಸೆ$_1$**: ಹೊತ್ತಾಱೆ ಎದ್ದ ಕುರುಡಂಗೆ ಅಗಸೆ ಯಲ್ಲಿ ಅಸ್ತಮಾನವಾದಂತೆ (ಬಸವ. ೨೯೨); ಅಗಸೆ ಊರಿಗೆ ಲೇಸು ಸೊಗಸು ಬಾಳುವೆ ಲೇಸು ಬೊಗಸೆಯುಳ್ಳವರ ಕೆಳೆ ಲೇಸು ಊರಿಂಗೆ ಅಗಸ ಲೇಸೆಂದ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೧೪೨); ಈ ಕೋಟೆಗೆ ಮೂರು ಅಗಸೆ ಗಳಿವೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೬–೨೫). [?]

ಅಗುಳ್$_1$ 'ಅಗುಟ್$_1$' ನೋ.

ಅಗುಳ್$_2$ 'ಅಗುಟ್$_2$' ನೋ.

ಅಗುಳ್$_3$ 'ಅಗುಟ್$_4$' ನೋ.

ಅಗುಳಂತಿ 'ಅಗಟ್ತೆ' ನೋ.

ಅಗುಳಿ 'ಅಗ್ಗಟಿ$_1$' ನೋ.

ಅಗುಳಿಗನ್ನ (ನಾ). (ಮನೆಯ ಒಳಗಿನ) ಅಗುಳಿಯನ್ನು ತೆಗೆಯುವು ದಕ್ಕಾಗಿ ಕೊರೆದ ಕಂಡಿ: ಅಗುಳಿಗನ್ನವನಿಕ್ಕಲೊಡನಾ ಬಗಿದ ಮಣ್ಣೆಲ್ಲಂ ಮಿಸುಪ ಹೊನ್ನಗುತಿರಲು (ಬಸಪು. ೩೧–೧೨).
[ಅಗುಳಿ (< ಅಗ್ಗಟಿ$_1$) + ಕನ್ನ]

ಅಗುಳಿಸು$_1$ 'ಅಗುಟಿಸು' ನೋ.

ಅಗುಳಿಸು$_2$ (ಕ್ರಿ). = ಅಗುಟ್ಟು: ಮರಾಳಗಮನೆಯರ್ ಮೊಗೆಯಲೆನುತ್ತೆ ಕೊಡನನುದಕದೊಳಗುಳಿಸೆ (ಜಯಕಾ. ೯–೧೪); ರೂಪುಗಳ ಹಲವು ತಾಳ್ದು ಸ್ಮರನ ಅಗುಳಿಪ ಶಕ್ತಿಯುಂಟು (ಭರಚ. ೫೧–೯೧); ಕೊತ್ತುಂ ಬಲಿಯನರೆದು ಕಲುಕದೊಳಗಾ ಕಾಯನು ಅಗುಳಿಸಿದ ಬಳಿಕ (ಸೂಪಶಾ. ೪–೮೪). [ಅಗುಳ್ಳು$_2$ (< ಅಗುಟ್$_2$) + –ಇಸು$_3$]

ಅಗುಳು$_1$ 'ಅಗುಟ್$_1$' ನೋ.

ಅಗುಳು$_2$ 'ಅಗುಟ್$_3$' ನೋ.

ಅಗುಳು$_3$ 'ಅಗುಟ್$_4$' ನೋ.

ಅಗುಳುಶುಂಠಿ 'ಅಗಳುಶುಂಠಿ' ನೋ.

ಅಗುಟ್$_1$, ಅಗಳ್$_1$, ಅಗಳು$_1$, ಅಗಟ್$_1$, ಅಗುಳ್$_1$, ಅಗುಳು$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಅಗೆ; ತೋಡು; ಬಗಿ: "ಅಗುಟ್ (ಅಗಟ್) – ಖನನೇ, ಜಲ ನಿಮಜ್ಜನೇ" (ಶಮಧಾ); ತನ್ನ ಕಾಲಂ ದರ್ಭಾಂಕುರಂ ನೆತ್ತರ್ವರೆ ಕೊಂಡೊಡೆ ಮುಳಿದದನಗುಟ್ಟು ಸುಡುವೊನಂ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೮೪–೧); ಪುತ್ತನಗುಟ್ಟು ಪಾವಂ ಕೊಲ್ವರೆನೆ (ಪಂಚತಂ. ೮೬–೮); ಶೈಲಮಂ ಗುದ್ದಲಿ ಯಿಂದಗುಟ್ಟು [ಕೆಡೆಯ]ನೂಂಕುವೆನೆಂಬೆಗ್ಗನಂ ಪೋಲ್ಕುಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೪–೧೮೫); ಮಹೀವಳಯದ ಸೆರೆಯಱಿದಗುಟ್ಟಂತೆ ನೀರಧಾರೆಗಳಕ್ಕುಂ (ಅಟ್ಟಮ. ೧೧–೨). **ಅಗಳ್$_1$**: ೧. ಇಟ್ಟಿಗೆಗೆಂದಗಳ್ದ ಕುಳಿಗಳ್ ಕೆಱೆ ಯಾದವು (ಎಕ. II, ೧೪೩–೧೦; 1131); ಕಂದಮೂಲಫಲಂಗಳನಗ ಳುತ್ತಂ ಬಂದು (ಮಹಾನೇ. ೩–೧೪೫ ವ). **ಅಗಳು$_1$**: ೧. ಅಗಳಿದನು ಬಿಲ ಮಾಡಿ ಫಣಿಪನ ಬೆಗಡುಗೊಳಿಸಿ (ದೇವೀಮ. ೪–೫); ಉಸುಕು ಅಥವಾ ಭೂಮಿಯನ್ನು ಅಗಳಿದರೆ ಈ ಪಟ್ಟಣಗಳ ಹಳೆಯ ಗುರುತುಗಳು ಈಗಲೂ

ದೊರೆಯುತ್ತವೆ (ಮತಂಒ.೬೧). **ಅಗೆಬ್ಮ್**: ೧. ಬಾವಿಯಂಥ ಪುಟ್ಟಿಬಿಟ್ಟ ಮನಗಬ್ಬಂತೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ.೧೫-೧೮೨). ೨. (ಶಾಸನವನ್ನು ಕಲ್ಲಿನಮೇಲಾಗಲಿ ತಾಮ್ರಪಟದ ಮೇಲಾಗಲಿ) ಕೆರೆದು —ಕೆತ್ತು : ಮಧು ರೊವಧುನಗಬ್ಬ ಶಾಸನಂ, ಅಗಬ್ಬದು ನಿಮಿತ್ತಮಾಗೆ ಕೊಟ್ಟ ಮಣ್ (ಎಳ. IX, (5), ಬಿಂಗಳೂ. ೧೫೧-೬೧ ; ೮೭೨). **ಅಗುಳ್**: ೧. ಮೃದ ಪೂಜೆಯ ವೇದಿಕೆಯಂ ರಿಚಿದಗುಳ್ಪಳ್ (ವೃತಿಎ.೩-೩೪). **ಅಗುಳ್ಚು**: ೧. ಎರಡುಶರದಲಿ ಮತ್ತೆ ಭೂಪತಿಯುರವನಗುಳಿದನು (ಉಪ್ಯಾಕ.೩-೨೪); ಆ ಗು ಳು ತಿರೆ ಕಾಮುಟದವರುಮನರಿಕ್ತಿತ್ತನೊಳು ಪುಗಿಲುವೆತ್ತ ತಿಮಂತ್ರ ವಾದಿಗಳ (ಪ್ರಭು.೬. ೨-೨೫). [ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಅಗಲ್]

ಅಗುಬ್ಮ್, ಅಗುಳ್ಚ್, ಅಗುಳ್ಚು (ಕ್ರಿ). ಮುಳುಗು : "ಅ ಗು ಬ್ಮ್ (ಅಗುಳ್) – ಖನತೇ, ಜಲಪ್ರಮಜ್ಜನೇ" (ಕ ಮ ಧಾ). **ಅ ಗು ಳ್ಚ್ಮ್**: ಪದ್ಮಿನಿಯನು ಅ ಗ ಲ್ದ ನು ಪದಿಲೀನನಾದೆನೆಂದಿನಿನೊಂದಗುಳ್ದನಾ ಪಡು ಗಡಲೆಡೆಯೊಳು (ಸೊಬಸೋ. ೨೩-೪) ; ಕರಗುವ ಕರಿಯ ಮುಗಿಲಕೊನೆ ಯೇ ಜಾ ದ ತರಣಿ ಸಮುದ್ರಮೊಳಗುಳ್ದಂದಿ (ಜಯಂತಿ. ೪-೨೩). **ಅಗುಳ್ಮ**: ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಯದನು ಅಗುಳುವಂದಡೊಳು ಒಂದೆರಡು ಗಳಿಗೆ ಯಿರಿ (ಸೂಪಶಾ. ೨-೪೩); ಪಿಣ್ಣೆಸಲು ಪಿಂಗಡಲೊಳಗಗುಳದ ಮುನ್ನಂ (ಸೇಮಸಂ. ೨೮-೧೪೮). [ದೇ.]

ಅಗುಬ್ಮ್, ಅಗುಳ್ಚ್, ಅಗಳ್ಚು, ಅಗಬ್ಮ್ (ನಾ). ತೋಡಿದ್ದು ; ಅ ಗೆ ದ ದ್ದು : ಕಂದಕ : ಕೈಲಾಸಮಂ ಬಳಸಿಯುಮಗುಬ್ಬಗುಮುಂ ಮಾಡುತ್ತಿ ಪರ್ನ್ನಿಗಂ (ಅಜಪು. ೧೦-೧೦ ವ) ; ಅಳ್ತಿರಿ ಪೆಲಗಟ್ಟುಗುಬ್ಬಗಳ್ . . . ಸ್ವರ್ಗಮತ್ಯಪಾತಾಳಂಗಳಳತಿಗೆಯಗಲಂತಿರ್ಪುವು (ಚ ಕ ವ. ೪-೧೫). **ಅಗಳ್ಚ್**: ಪೊಂಗೋಲಂತಿಯಂ ತೋರಿಕ್ತಾದಗಳೆದ್ದು ಸುತ್ತಿ ಮೆಟ್ಟಿಗುಂ (ಬಾಧಪ್ರ. ೪-೨೬) ; ಜಲಪಕ್ಷಿಗಳ ಕಳಧ್ವನಿದಿಂದಾ ಪುರ ದಗಳ್ ಮೆ[ಜ್ಜೆ]ದುದು (ಚಿಬಪ್ರ. ೧೧-೩೧). **ಅಗಳ್ಚು**: ಹಳ್ಳವಂ ಮುಟ್ಟಿ ದಗಳು ಮೇರೆಯಾಗಿ (ಕಾ. II, ೧೪-೬೩ ; 1123) ; ಅಗಳು ತಾಸ್ಸೆವತ್ತು ಯೋಜನದಗಲ (ತೂರಾ. ೫-೯-೨೪) ; ಒಂದು ಕಂಬುಯೆಯ ಪ್ರಪಂಚ ಗಾಗಿ ಎನ್ನ ಭಕ್ತಿ ಬೆರಳು ಕೆಡಿಮೆ ಆಗಳ್ ದಾಂಟದಂತಾಯಿತು (ಶರೀ. ೫೯-೨ ವ) ; ಆಗಳನಿಲಿ ಪರಿಲ್ಲ ಅದರ ತಳದಲ್ಲಿ ಮಿಗೆ ಬಳೆದ ಮುಳ್ಳು ಗಿದ ಪೊದೆಯಾಗಿದೆ (ಅರಾಣ. ೧೫೫) ; ಗೇಣು ಬಿಟ್ಟು ಆಗಲು ಪಾಟಿದ ಹಾಗೆ (ನಾಡಿ). **ಅಗೆಬ್ಮ್**: ಲವಣಜಳಧಿ ಬಳಸಿದಂತೆ ಬಳಸಿದಗಟ ನೀಲಿದಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧-೫೮); ಬೆಟ್ಟ್ಟ್ಟಿನಂಗಳಿಗಬಿಳಿದಿರ್ಕುಂ (ಉಪ್ಪಟು. ೧-೪೩); ಭೂಗಿಂಳಗಿಬಂ ಪುಟ್ಟಿಂ (ಚಿಪ್ರ. ೩-೧೦೨).

[< ಅಗುಬ್ಮ್. ॥ ತಮಿ. ಅಗಲ್ ; ಅಗಟು ; ಮಲ. ಅಕಿಟ್ ; ತುಳು. ಅಗರ್, ಅಗಲ್ ; ತೆಲು. ಅಗಡ, ಅಗಡಿತ, ಅಗಡ್ತ]

ಅಗುಬ್ಮ್, ಅಗುಳ್ಚ (ನಾ). ೧. ಬೆಂದ ಅಕ್ಕಿಯ ಕಾಳು: ಲವಣಾಂಬು ರಾಶಿ ಕುಳ್ಳುಣುವಿದಲ್ಲಿ ಕೂಡುದಿಯೆ ಮೇಗೆ ಸಿಡಿಲ್ದಗುಬಂತೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧೧-೧೩೩) ; ಒಂದು ವರ್ಷದಾರಂಬಲ್ದಾಜೆ ಸಾವನ್ನೆವರಮಂ ಜಲಗುಬ ನಾಯ್ದುಂಬೊಕ್ಕಲ ಮ ಗ ನುಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೭-೧೫೩ ವ); ಮಗು ಬ್ಬಗುಬ್ಬಳ್ ಹದವಂ ತೆಗೆದೊತ್ತಿ ನೋಡಿ ಬಾಗಿದಳ್ (ವಡಕು. ೧೩-೧೨೨). ೨. ಅನ್ನ : ಉಣ್ಣಗುಳಿಲ ಬೆಸಕ್ಕೆವತಮ್ಮ ಮುಟ್ಟುಗಳಿಗೆ ದೈವಮಂದೆಜಗು ವಾತನೆ ದೈವದ ಮೂಢನೆಲ್ಲವೆ (ಪದ್ಮಸಾ. II, 820. ಶಾಸ್ತ್ರಸಾ). **ಅಗುಳ್ಚು**: ೧. ಆಗಗೆಯೊಂದಗುಳ ಕಂಡರೆ ಕಠೆಯದೇ ತನ್ನ ಬಳಗವನು (ಜ ಸ ವ. ೪೭೬) ; ಸತ್ಕರಣರ ಅಂಗಳದೊಳಗೆಗೆ ಬಿದ್ದ ಅಗುಳಕೆತ್ತಿತಂದಿಪ್ಪೆ (ಶಾಸ್ಮಸಂ. ೧೨೬-೫) ; ನೀರುಳ್ಳ ಹಸಿಯಲ್ಲ ಮಂ ತೊಳ್ಳ ತೆಗೆದಗುಳ ತೆಲ ದೊಳು ಕತ್ತರಿಸಹಾಯಂ ಕುಳು ಳಲಸೀರಗರಂ ತಾನಾಯುತಿ (ಸೂಪಶಾ. ೩-೨೫); ಹರಬಿಯನ್ನೆದಲ್ಲಿ ಒಂದಗುಳು ನೋಡಿದರೆ ಸರಿ (ನಾಡಿ); ಅಗುಳು ಹಿಸುಕಿ ಅನ್ನ ನೋಡು (ನಾಡಿ). ೨. ಉಂಡಗುಳು ನೀರ್ ಸುರಿಯೆ ನಡ ನಡುಗಿ ಕೋಡುಶಂ (ಸಿಂಪೋರ. ೧-೬). 'ಅವುಬ್ಮ್' ಪರಾ.

ಅಗುಳು ಗಂಜಿ ಪೇರೆಯಾಗುಂ = ಗರ್ಭಿಣಿಯು ಬೇಕಾದಂಥ ಮಗು ಹೊರಬರು. [ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಅವಲ್ = ಅಗುಳು, ಅನ್ನ]

ಅಗುಬ್ಬಿ 'ಅಗ್ಬಿಬ್ಮ್' ನೋ.

ಅಗುಬ್ಬಿಸು, ಅಗಳಿಸು, ಅಗಬ್ಬಿಸು, ಅಗುಳಿಸು,(ಕ್ರಿ). ೧. ಅಗೆಯಿಸು; ತೋಡಿಸು : "ಅಗುಬ್ಬಿಸು – ಖನನೇ " (ಕಮಧಾ) ; ಖಿಂಡಪ್ಪದೊಂದು ಕೊಂಡಮನಗುಬ್ಬಿಸಿ (ಪಂಠಾಮಾ.೧೫-೨೫ ವ); ನೀರೆಕೆನಂತಗುಬ್ಬಿಸುವುದು ಕೂಪ ಸರೋವರದ ದಿರ್ಘ್ಯಕಾಲ ತಟಾಕಂಗಳುಮಂ (ಲೋಕೋಪ. ೫-೩) ; ಕೊಳಂಗಳನಗುಬ್ಬಿಸಿ (ಚಳಪಿ.೩-೪೩). **ಅಗೆಸು**: ೧. ಮಹಾಜನರ ಠಬ್ಬಿ ಸಮುದ್ರಮನಗಳಿಸಲೆಂದು ಪಡೆದ ದಾನಾರ್ಹ[ರ್ಥ]ಮುವುದೆಂದೊಡೆ (ಇಆ. XIX, ೧೬೪-೧೬ ; 1040) ; ಬೃಹಸ್ಪತಿವಾರದಲು ಕೆಱೆಯನಗಳಿಸಿ ನೀರಂ ಪಡಿಯ (ಎಆ. VII, ಶಿಕಾಂ. ೧೯೨-೨೨ ; 1107). **ಅಗೆಬಸು**: ೧. ಬಾವಿಯುಮನಗಱಿಸಿದಂ (ವೈಜಂ. ೧೯೦, ೭೯-೧೪ ; 964). ೨. (ಶಾಸನವನ್ನು) ಕೆತ್ತಿಸು : ಮೂನರ್ವ್ವರುಂ ವಹುದಿದಕ್ಕೆ ಸಾಕ್ಷಿ ಆಗಿರೆಬೆ[ಸಲ್ಪಟ್ಟದು ನೆತ್ತ್ಪ್ಪರ್ದಿ (ಎಳ. X, ಶ್ರೀರಾವಾ. ೧೫-೭ ; 700). 'ಅಗುಬ್ಮ್' ಪರಾ. **ಅಗುಳಿಸು** : ೧. ಕೆಱೆಯನಗುಳಿಸುತ ತಿವಾಳಿಯಂ ಮಂ ಮಾಡಿಸುತ (ಸಿದ್ಧರಾ. ೪-೪೧) ; ಧರೆಯನಗುಳಿಸಿ ಮಹೋನ್ನತ ಜೇನುರಾಸಿಗಳ ಸಲೆ ಹೊರಿಸಿಕೊಂಡು (ತಿಮ್ಮಕ. ೧-೨೦).

[ಅಗುಬ್ಮ್ + -ಇಸ್ಮು]

ಅಗುಬೂಟ (ನಾ).(ಮಗುವಿಗೆ ಮೊದಲ ಸಲ) ಅನ್ನ ತಿನ್ನಿಸುವುದು; ಅನ್ನಪ್ರಾಶನ : ಅಬಯೋಗಮಾಗದಿರೆ ಮಾಜ್ಯಗುಱಿಸುವನಂತಾ ತ್ಮಮಂ (ಲೋಕೋಪ.೨-೨೯). P ಚಾತಿನವು ಚತುರ್ದಶಿ – ಈ ಮೂಱು ತಿಥಿಗಳಂ ಬಿಟ್ಟು ಅವಯೋಗವಿಲ್ಲದಿರ್ದೊಡೆ ಅನ್ನ ಪ್ರಾಶನ ಮಂ ಮಾಬ್ಬುದು (ಲೋಕೋಪ. ೨-೨೪ ಟೀಳ). [< ಅಗುಬೂಟು]

ಅಗುಬೂಡು (ಕ್ರಿ).(ಮಗುವಿಗೆ ಮೊದಲ ಸಲ) ಅನ್ನವನ್ನು ತಿನ್ನಿಸು: ಮಾಸಷಟ್ಟಂ ಪೋಗೆ ಪೂಜಾವಧಿಪೂರ್ವಕಂ ಯಥಾಕ್ರಮದಿಗಗುಬೂಡು ವುದು ಅನ್ನಪ್ರಾಶನಕ್ರಿಯೆ (ಜಾತ್ಯಂಉ. ೬೧). [ಅಗುಬ್ಮ್ + ಊಡು]

ಅಗುಬ್ಬು (ಕ್ರಿ). ಮುಳುಗಿಸು; ಅದ್ದು : "ಅಗುಬ್ಬು ಜಲಾಶಯಮಗ್ನೇ" (ಕಮಧಾ). [< ಅಗುಬ್ಮ್ + -ಚು]

ಅಗೂಢ (ಗು). ಗೂಢವಲ್ಲದ ; ವ್ಯಕ್ತವಾದ. [ಸಂ.]

ಅಗೆ (ಕ್ರಿ). ತೋಡು; ಬಗಿ : ಗುದ್ದಲಿಯಿಕೆತ್ತಿ ಯಗೆಯತೊಡಗಿದರು (ಸಿದ್ಧರಾ. ೪-೧೯) ; ಅಂಕುಶವಾಳೆ ಕೆತ್ತಿಯಿಸಗೆದು (ಉವ್ಯಾಕ. ೩-೧೭); ಬೆಟ್ಟು ಅಗೆದು ಇಲಿ ಹಿಡಿದ ಹಾಗೆ (ನಾಡಿ). [ದೇ.]

ಅಗೆ (ನಾ). ೧. ಮೊಳಕೆ; ಅಂಕುರ : "ಅಗೆ ಮೊಳೆಯಂಕುರಮಕ್ಕುಂ" (ಕವಿಕಂ. ೭೮) ; "ಅನನಾಂಕುರಂಗಳೊಳಗೆಯಯು" (ಶ ಬ್ದ ಮ ಂ. ೪೧); ಶಾಲಿಗಳಗೆಗೆಗಳಂತೆ ತಾರಾಪಥದೊಳ್ ನಿರಂತರಂ ತುಱುಗಿರೆ (ಆ ಪು. ೬-೫೪). ೨. (ಕೆತ್ತು ಬೇರೆ ಕಡೆ ನೆಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಬೆಳೆಸಿದ) ಸಸಿ : ನಾಂಟಿದ ಬೇಂಟಿಮೆಂಬಗೆಗೆ ಶಿಷ್ಟೋಕ್ತಿಯ್ಪಂತೆ (೮೯ ಆ ವ. ೬-೧೫೯); ಬಿತ್ತಿದ ಗದ್ದೆಯಲ್ಲಿ ಅಗೆಯು ಅಂಬವಾಗಬೇಕಾದರೆ (ಕೂ೯ ಟಿ ಚ. ೨). ೩. ರೆಂಬೆ ; ಕೊಂಬೆ (ಕರಾ).

ಅಗೆ ಹೆಗೆ = ಮೊಳಕೆಯೆಳೆಯ : ಆ ಭರತಕ್ಷೇತ್ರದೊಳು ಚಾಳುಕ್ಯ ಚಕ್ರೇಶ್ವರರ ವಂಶಾವಾಹರೊಳ್ ಅಗೆ ನೆಗೆವಂದರಿಂದೊಡಿಗೆದ ರಾಷ್ಟ್ರ ಕುಮಾರಕೇರಂ ಪೊಲೆಲ್ವ (ಕಾಇ. ೧೫, ೪-೭ ; ೧೨೨೮ ಶತ).

[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಅಗ್ಗೆ ; ಮಲ. ಅಗ ; ತುಳು. ಅಗ್ಗೆ]

-ಅಗ್ಗೆ (ಪ್ರ). ಕ್ರಿಯಾವಿಶೇಷಣಗಳನ್ನು ಸಾಧಿಸುವಾಗ ಗುಣವಾಚಕ

ಮುಂತಾದವುಗಳಿಗೆ ಹತ್ತುವ ಪ್ರತ್ಯಯ: ಉದಾ— ಕಮ್ಮಗೆ, ನೆಟ್ಟಗೆ, ಸುಮ್ಮಗೆ ಇತ್ಯಾದಿ. '-ಅನೆ' ಪರಾ.

ಅಗೆಕಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ಮಡಕೆ ಮುಂತಾದವುಗಳಲ್ಲಿ ಬೀಜಹಾಕಿ ಮೊಳಕೆ ಬರಿಸು, —ಸಸಿ ಬೆಳೆಯಿಸು. [ಅಗ್ಗೆ + ಕಟ್ಟು1]

ಅಗೆತ (ನಾ). ೧. (ಗುದ್ದಲಿ ಮುಂತಾದವುಗಳಿಂದ ಮಣ್ಣನ್ನು) ಅಗೆಯುವುದು, —ತೋಡುವುದು. ೨. ಭೂಶೋಧನೆ; ಉತ್ಖನನ. [ಅಗ್ಗೆ1 + -ತ]

ಅಗೆದೋಱು (ಕ್ರಿ). ಮೊಳಕೆಯನ್ನು ಕಾಣಿಸು; ಮೊಳೆ; ಅಂಕುರಿಸು: ನೃಪನ ಹೃದಯದೊಳುಗ್ರದ ಬೀಜವಗೆದೋಱುತಿರಲ್ . . . ಘುಡಿ ಘುಡಿಸಿ ಬಳಿಕಿಂತೆಂದನು (ಭಾವಚಿಂ. ೯-೨). [ಅಗ್ಗೆ + ತೋಱು]

ಅಗೆಬಿಡು (ಕ್ರಿ). (ದಕ. ಕಿ). ಸಸಿಯೆಬ್ಬಿಸಲು ಬೀಜ ಹಾಕು; ಬಿತ್ತು. [ಅಗ್ಗೆ + ಬಿಡು]

ಅಗೆಮಾಡು (ಕ್ರಿ). (ದಕ. ಕಿ). ಸಸಿಯೆಬ್ಬಿಸು, —ಬೆಳಸು. [ಅಗ್ಗೆ + ಮಾಡು1]

ಅಗೆಯಿಕ್ಕು (ಕ್ರಿ). ಸಸಿಯನ್ನು ಬೆಳಸಲು ಬೀಜ ನೆಡು; ಒಟ್ಟಲು ಹಾಕು: ಅಗೆಯಿಕ್ಕುಗೆ ಪುಣಸೆಯ ಬೀಜಗಳನವಂ ಕಿಟ್ಟು ನಾಂಟ (ಲೋಕೋಪ. ೬-೩೬). [ಅಗ್ಗೆ + ಇಕ್ಕು1]

ಅಗೆಯಿಸು, ಅಗಿಸು (ಕ್ರಿ). ಅಗೆಯುವಂತೆ ಮಾಡು; ತೋಡಿಸು: ಅಗೆಯಗೆಯೆನುತ್ತವುದಾರಿಶಂಕರದಾಸಿ ದಾಸಿಯ ಕೈಯಲಗ[ಗೆ]ಯಿಸಲು (ಬಸಪು. ೨೩-೩೪); ನನ್ನ ಸ್ನೇಹಿತ ಹಳ್ಳಿಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಾವಿಯನ್ನು ಅಗೆಯಿಸುವ ಕೆಲಸದಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿದ್ದ (ರೂಢಿ). **ಅಗಿಸು**: ಧನ ನಿನ್ನ ಸಿಂಹಾಸನದ ಕೆಳಗಿದೆ ಯಿನ್ನು ಸಂಶಯವೇಕಗಿಸು . . . ತೋಱಿದಪೆ ನೆನಲು . . . ಜನಪಕ್ಷನಾಣವಗಿಸೆ ಮುಡ್ಡುಳವನಿತಜಿಳು ತೆಗೆಯಿಸಲ್ (ಬಸಪು. ೫-೫೭, ೫೮). [ಅಗ್ಗೆ1 + -ಇಸ್ಸು3]

ಅಗೆಯೆತ್ತು (ಕ್ರಿ). ೧. ಮೊಳಕೆಯನ್ನು ಕೀಳು; ನಿರ್ಮೂಲಮಾಡು; ಮೂಲೋತ್ಪಾಟನ ಮಾಡು: ಅಂತು ಪಗೆಯನಗೆಯೆತ್ತಿ ಕಳೆದು (ಪಂಠಾಮಾ. ೧೦-೧೩೨ ವ); ಮುರಹರನಂದು ಕಿತ್ತನಗೆಯೆತ್ತಿದ[ನಾ] ಕನಕಾದ್ರಿಯಂ (ಕಇ. IV, ೧೦-೨೬; 1121); ಅಗಣಿತ ಮೃಗಗಣಮನಗೆಯೆತ್ತಿ ತಗುಳೆ ಬೆರ್ಚುವಿಟ್ಟುಂ (ನೇಮಿಪು. ೧-೭೪ ವ). ೨. (?): ಅಗೆಯೆತ್ತುತ್ತಬ್ಜಿನೀನಾರಿಗೆ ಮಣಿಗಣಮಂ ಸೂಸುತಂ . . . ಸುಱಿವುದು ವನಸಂಚಾರಸಾರಂ ಸಮೀರಂ (ಕುಸುಮಾ. ೧-೧೦೪). [ಅಗ್ಗೆ + ಎತ್ತು1]

ಅಗೆಯೇಱ್ (ಕ್ರಿ). ಮೊಳಕೆಯಾಗು; ಅಂಕುರಿಸು.

ಅಗೆಯೆಟ್ಟುಪೋಗು = ನಿರ್ಮೂಲವಾಗು; ಪೂರ್ತಿ ನಾಶವಾಗು: ಚಕೋರಕೋಟಿಗಳ ಮನೋಮುದಂ ಕರಗುವಂದಮನೊಂದಿದುತ್ಪಲಂ ಗಳಾನಗೆಯಗೆಯೆಟ್ಟುಪೋಗಲನುಗೆಯ್ದುದು . . . ಗತಪ್ರಭನಾಗುತಿರಲ್ ಸಿತಪ್ರಭಂ (ಕುಸುಮಾ. ೪-೬೬). [ಅಗ್ಗೆ + ಏಱ್1]

ಅಗೆಯೊಡೆ (ಕ್ರಿ). = ಅಗೆವಡೆ ೨: ಸ್ಥಾಪಿತವಾಗಿ ಅಗೆಯೊಡೆದು ಹಬ್ಬಿದುದಿನ್ನೊಂದು (ನಾಡೋಜ. ೫೭). [ಅಗ್ಗೆ + ಒಡೆ1]

ಅಗೆವಗೆ (ನಾ). ಮೊಳಕೆಯ ರೀತಿ; ಮೊಳಕೆಗಳು; ಅಂಕುರಗಳು: ಸರ್ವಾಂಗದೊಳ್ ಪುಳಕದಗೆವಗೆಯೊಗೆಯೆ (ಮದೇಪು. ೧-೬). [ಅಗ್ಗೆ + ಬಗ್ಗೆ]

ಅಗೆವಡೆ (ಕ್ರಿ). ೧. ಮೊಳಕೆಯನ್ನು ಪಡೆ. ೨. ರೆಂಬೆ ಬಿಡು; ಮಂಗಳೂರು ಪ್ರಾಂತದಲ್ಲಿ ಅಗೆವಡೆದು ಪಸರಿಸಲಾರಂಭಿಸಿದೆ (ನಾಡೋಜ. ೨೫೨). [ಅಗ್ಗೆ + ಪಡೆ1]

ಅಗೆವೊಯ್ (ಕ್ರಿ). (ನಾಟಿಗಾಗಿ ಸಸಿ ಬೆಳಸಲು) ಬೀಜವನ್ನು ಬಿತ್ತು; ಒಟ್ಟಲುಹಾಕು: ಆ ನೃಪಂ ನೋಡಿ ವಸುದೇವನ ದೇಹಮನಗೆವೊಯ್ದಂತೆಯುಂ ಪಱಿದು ಪತ್ತಿಸಿದಂತೆಯುಂ ಮೊಕ್ಕಳಮಿಾ ಮಕ್ಕಳೇಕಾದುವೆಂದು ಬೆಕ್ಕಸಂಬಟ್ಟು (ಅರ್ಧನೇ. ೫-೨ ವ); ಅತಿಸೇವ್ಯದಿವ್ಯ ಭಾಷಾಲತೆಗಗೆವೊಯ್ದರ್ಥಬೀಜದೆಳಮೊಳೆಯಂತೇಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೧೨-೬೩); ಅಗೆವೊಯ್ವ ಕಳೆಗೀಳ್ವ ಬೆದೆಯ ಬಿಚ್ಚುವ ನೀರ ಬಗೆಯಱಿದೂಡುವ (ಕುಠಾಸಾಂ. ೨-೩೫). [ಅಗ್ಗೆ + ಪೊಯ್1]

ಅಗೇಂದ್ರ (ನಾ). ೧. ಬೆಟ್ಟಗಳ ರಾಜ; ಹಿಮವತ್ಪರ್ವತ. ೨. ಏಳು ಎಂಬ ಸಂಖ್ಯೆಗೆ ಒಂದು ಸಂಕೇತ: ಶೀತಕರದ್ವಿತಯಂ ಕೃಶಾನು ಮರುಲ್ಲಗೋಪೇತಮಗೇಂದ್ರದೊಳಾಗೆ ವಿಶ್ರಮಣಂ (ಭಂದೋಂಬು. ೨-೧೦೦). [ಸಂ.]

ಅಗೇಂದ್ರಜೆ (ನಾ). ಪರ್ವತರಾಜನ ಮಗಳು; ಪಾರ್ವತಿ. [ಸಂ. ಅಗೇಂದ್ರಜಾ]

ಅಗೇಡಿ, ಅಗೋಡಿ (ನಾ). ಕಿತ್ತು ಬೇರೆ ಕಡೆ ನೆಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಬೀಜ ಬಿತ್ತಿ ಸಸಿಯನ್ನು ಬೆಳಸುವ ಮಡಿ; ಒಟ್ಟಲು; ಪಾತಿ: ಕೋಳಿಗಳು ಬಂದು ಅಗೇಡಿ (ಬತ್ತದ ಸಸಿ ನೆಟ್ಟ ಹೊಲ) ಬತ್ತ ಕದಿಯದಂತೆ ನೋಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದೆವು (ಹುಮುಖ. ೨೪); ಸುಬ್ಬನ ಮಿಾಸೆ ನೀರಿಲ್ಲದ ಅಗೇಡಿ ಹಾಗಾಗುತ್ತದೆ (ಹಹಸ. ೨೮). **ಅಗೋಡಿ**: "ನೋಡು, ಮಧ್ಯಾಹ್ನದ ಹೊತ್ತು, ಒಂದೆಮ್ಮೆ ನಮ್ಮ ಅಗೋಡಿಗೆ ಬಂದಿತ್ತಂತೆ. ನಮ್ಮ ರಾಮು ಅಟ್ಟದ ಅಂತಾ ಕಾಣ್ತದೆ" (ಸನ್ಯಾಕ. ೧೦೪). [ಅಗ್ಗೆ + ಅಡ್ಡಿ2]

ಅಗೇಲು (ನಾ). ಭೂತಬಲಿ. 'ಅಗೇಲುಹಾಕು' ಪರಾ. [← ತುಳು. ಅಗೆಲ್]

ಅಗೇಲುಹಾಕು (ಕ್ರಿ). ಭೂತಕ್ಕೆ ಬಲಿಯನ್ನು ಹಾಕು: 'ದೆಯ್ಯೊಂದಿ' ಭೂತಕ್ಕೆ ಅಗೇಲು ಹಾಕುವುದನ್ನು ದಂಬನ ಹೊರತು ಬೇರೆಯವರು ಮಾಡುವಂತಿರಲಿಲ್ಲ (ದಂಬನಾ. ೧೧). [ಅಗೇಲು + ಹಾಕು (< ಪಾಯ್ಯು1). / ತುಳು. ಅಗೆಲ್‌ಪಾಡು]

ಅಗೇವು (ನಾ). ಸಸಿ; ಪೈರು: ತೊಪ್ಪಲಗೇವು, ಹೊಗೆಸೊಪ್ಪಿನಗೇವು, ಬದನೇ ಅಗೇವು, ಮೆಣಸಿನಗೇವು, ನೀರುಳ್ಳಿ ಅಗೇವು (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [< ಅಗ್ಗೆ]

ಅಗೊ 'ಅದೆಕೊಳ್' ನೋ.

ಅಗೋ 'ಅದೆಕೊಳ್' ನೋ.

ಅಗೋಚರ (ಗು). ಕಣ್ಣಿಗೆ ಕಾಣದ; ಇಂದ್ರಿಯಗಳಿಗೆ ನಿಲುಕದ; ಗೋಚರಿಸದ. [ಸಂ.]

ಅಗೋಡಿ 'ಅಗೇಡಿ' ನೋ.

ಅಗೌಕಸ (ನಾ). ಮರವೇ ಮನೆಯಾಗಿ ಉಳ್ಳದ್ದು; ಮರಗಳಲ್ಲಿ ವಾಸಿಸುವ ಪ್ರಾಣಿ; ಕಪಿ: ಶರಭನಿಭಾರಿ ಸೈರಿಭಮಿಭಂ ಬನವಂದಿ ತರಕ್ಷು ಖಡ್ಗಿ ಶಂಬರ ಮೃಗ ಮೇಷಮೇಣಮಜಭೇದನಮೃಕ್ಷಮಗೌಕಸಂ ಮೊಲಂ (ಶಬಶಂ. ೩-೩೪). [ಸಂ.]

ಅಗೌರವ (ನಾ). ಗೌರವವಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ಅವಮಾನ: ಅಂದಿನ ಸಭೆಯಲ್ಲಿ ಗೌರವಕ್ಕೆ ಬದಲಾಗಿ ಅವನಿಗೆ ಅಗೌರವ ಒದಗಿತು (ರೂಢಿ). [ಸಂ.]

ಅಗ್ಗ1 (ನಾ). ೧. ಕಡಮೆ ಬೆಲೆ; ಇಳಿತಾಯದ ಬೆಲೆ: ಯೇಳು ಸಾವಿರ ಭಟ್ಟ ಅಕ್ಕಿಯಂನು ಜಮಾ ಮಾಡಿ ಅಗ್ಗದಿಂದ ಸರಕಾರಕ್ಕೆ ಕೊಟ್ಟೇವು (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೬೮); ಸಕಲವಾದ ಪೈರುಗಳು ಬೆಳೆದು ಅಗ್ಗವಾಗಲು (ಕೃವಾಅ. ೧೫೦); ಅಗ್ಗದ ಆಸೆಗೆ ಗೊಬ್ಬರ ಕೊಂಡರು (ಗಾದೆ); ಅಗ್ಗದ ಸೆಟ್ಟಿ ಮುಗ್ಗಿದ ಜೋಳ (ಗಾದೆ); ಸಂತೆಗೆ ಸಾಮಾನು ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಬಂದು ಅಗ್ಗವಾಯಿತು (ರೂಢಿ); ಆ ಅಂಗಡಿಯಲ್ಲಿ ಅಗ್ಗದ ಬೆಲೆಗೆ ಮಾರುತ್ತಾರೆ. (ರೂಢಿ). ೨. ಅಲ್ಪ; ಹಗುರ: ನನ್ನ ಮಾತು ಅಷ್ಟು ಅಗ್ಗವಾಗಿ ಹೋಯಿತೆ? (ರೂಢಿ). [~ ಅಗ್ಗ2?. / ತುಳು. ಅಗ್ಗ; ತೆಲು. ಅಗ್ಗುವ]

ಅಗ್ಗಸ (ನಾ). ೧. ಬೆಲೆ: ಹರದರ್ ಗಲಿಸರ್ ಮುತ್ತುಗಳ್ಗೆ ಗಜ್ಜುಗದತ್ತಣಂ ಕಡೆಯಂದು ಆನಂಘಾತಿಕಮಾದ ಅಗ್ಗಮಂ ಪೇಳ್ವುದರಿಂ (ಪರಶ. ೬೩–೧೫೫ ವ). ೨. ಶ್ರೇಷ್ಠತೆ; ಅತಿಶಯ; ಅಧಿಕ್ಯ: ನಿಮ್ಮೊಳ್ಗಗ್ಗದ ಪರಕು ಧರಂ ಪೊಣರ್ದು ತಾಪದಂದೇನಾದಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೦–೬) ; ಅಗ್ಗದ ಕೀರ್ತಿ ಮಾಸುಗುಂ (ಕಂಚಿಶಂ. ೧೬೫–೬) ; ಪುದಿದ್ಕೆಶ್ವರ್ಯದಿನಗ್ಗದನ್ಗಳಿಕೆಯಂ ಜಾತರ್ಯದಿಂ ಕೌರ್ಯದಿಂ (ಸುಕುಮಾ. ೫–೧೦) ; ಸ್ಪಹೊಳೆಂ ತಾನಗ್ಗ ದಿಂ ಕಾಮಿಸದಂ . . . ಪಡೆದಪ್ಪಲ್ತಡೆ ಬರ್ಪುದೇ (ಸೋಮೇಶ. ೨೮) ; ಕುಮಾರಿಕೆಯಪ್ಪಿದ ದರ್ಪಕವಪ್ಪಿಯಗ್ಗದಿರೆ ಬೆಗ್ಗಿ (ಅಭೃಚಿ. ೭–೬೪) ; ಅಗ್ಗದ ಬಸವರಾಜಂಗೆ ತಿಳುಹುವೆನು ಶಿವತತ್ವಭಕ್ತಿಯ (ಪ್ರಭು೦೯. ೧೯–೨). ೩. ಅಧಿಕವಾದ ಸಾಮರ್ಥ್ಯ; ಕಸುವು: ಮದನಂಗೆ ಜೈತ್ರ ನಲರಗ್ಗದ ಕೂರಲಾಗದೆ (ಕುಸುಮಾ. ೯–೫೮) ; ಅದಱಿನ್ಮೈತರೆ ಹೋಗಲೇಯದೆ ಮೊದಲ ಬಾಗಿಲ ಕಟ್ಟಿಕೊಂಡಗ್ಗದ ಜಯದ್ರಥ ಭೀಮನೊಳು ಬಲು ಗಾಳಿಗದ ಹಿಡಿದ (ಕುಮ್ಮಟ್ರೀ. ೫–೬೩) ; ಪಿಂಗಾಲ್ತೊಡರ್ದಗ್ಗದ ಗಜಕ್ಕಂ ರಣಮಂ ಭಟಭಳಿತೆ ತಿಳ್ದು ಕಿಲಿರ್ದಂ (ರಾಜಶೇ. ೬–೧೧ ವ) ; ಕೆಂದನಗ್ಗದ ಯತ್ನ ರಾಷ್ಟ್ರಸ ಗಂಡುಗಲಿಗಳನತುಳಿಬಲ ಕೋದಂಡಖಡ್ಗಳರಾಳ ರುದ್ರ ಸುವೀರಭದ್ರರುಂ (೨೦೦ಶಾ. ೨–೧೨). [ಸಂ. ಅರ್ಘ]

ಅಗ್ಗಣ (ನಾ). ೧. ತುದಿ: ದೇವಕುಲೇಂದ್ರನುಪ್ಪರಿಗೆಯಗ್ಗದ ಕಾಂಚನ ಕುಂಭದಂತೆ ಜಿಲ್ವಾಪರಿಖಿನಂ (ಅ ಪ್ರ ಟ. ೧೧–ಅ). ೨. ಮುಂದು; ಮೊದಲು: ನಸಿಗಪೆಯಿಳಿಗ್ಗದ ನಸಿಗಂ (ಸಮಭ. ೭–೩೦) ; ಸುದ್ದಗೆಯೊಳ್ ಗ್ಗದ ಬಿಚ್ಚಿಸೋಂಕಾರಮಂ ಬರೆಯಲ್ಕ್ (ಛಾವಚಂ.೧–೩೮). [ಸಂ. ಅಗ್ರ]

ಅಗ್ಗಂಟು (ನಾ). ಸುಲಭವಾಗಿ ಬಿಡಿಸಲಾಗದ ಗಂಟು ; ಬಲವಾದ ಗಂಟು : ಮದಿವೆಯಂದರೆ ಏನೆಂದು ತಿಳಿದಿರುವಿ? ಧರ್ಮದ ಗಂಟು, ಆಯುಷ್ಯದ ಅಗ್ಗಂಟು, ಅದಱ್ದನ್ನು ಸಹನಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಲೇಬೇಕು (ಕಾಡಸ. ೫೮) ; ಹುಡುಗ-ಹುಡುಗರು ಅಗ್ಗಂಟಿಗಾ ತೊಡಕುಬಿದ್ದಂತಿದ್ದುದು ಈಗ ತಟ್ಟನೆ ಸಡಿಲಾಗಿ ಬಿಟ್ಟುತು (ಕುಸೂಹ. ೩೦೬). 'ಕಗ್ಗಂಟು'. ಪರಾ.

[ಅಜ್ಞೆ (< ಅಜ್ಞೆ ?) + ಗಂಟು. ‖ **ತುಳು.** ಅಗ್ಗಂಟು = ನಿರ್ಧಾರ, ಹಟ]

ಅಗ್ಗಂಬೆಯು (ಕ್ರಿ). ಶ್ರೇಷ್ಠವಾಗು ; ಅತಿಶಯವಾಗು : ಇವಳ ಮುಖ ಮೆಂಬಗ್ಗಂಬೆತ್ತಿರ್ದ ಪೆಂಪಿನ ಡಕ್ಕುದಿಂದಿವಳ್ ನಳಿತೋಳಿಂದೀ ತೀವ್ರಾ ಸಿಯಂ ಸ್ಮರನಂಜಿಪಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೩–೩೪). [ಅಗ್ಗ + ಪೆಱು]

ಅಗ್ಗಂಮಾಡು (ಕ್ರಿ). ಹೆಚ್ಚು ಮಾಡು ; ದೊಡ್ಡದು ಮಾಡು : ಎಲ್ಲ ತೆಱದಿಂ ತಮ್ಮೆಗ್ಗಸಗ್ಗಂ ಮಾಡಿ ಬಂದ ಬರವುಮಂ ನೋಡಿ (ಪಾರ್ಶ್ವ. ೯–೧೩ ವ). [ಅಗ್ಗ + ಮಾಡು]

ಅಗ್ಗಡಿ (ನಾ). ಬೆಂಗಾಡು (?) : ಕೆಜಕಾವಿಗಳಲ್ಲ ದಗ್ಗ ಡದಡಿಯಲ್ಲಿ ತೊಱಿಸಿರ ಕಂದಿಯೊಳ್ ತರಿಸಿ ನೆಜೆ ಧರ್ಮಾಕ್ಷರು ಸಮರ್ಪಿತನಮ ಮಾಡಿದಜವಟ್ಟಗೆಗಳಿಸಿಪ್ಪುದುವು (ಸೋಕಶ. ೨–೨೬). [?]

ಅಗ್ಗಡ್ಡ 'ಅಗ್ಗಲ' ನೋ.

ಅಗ್ಗದಲ್1 (ನಾ). ೧. ಆಳವಾದ ಸಮುದ್ರ. ೨. ರಕ್ತದ ಕಡಲು (?): "ಅಗ್ಗದಲೆತೆ ರಕ್ತಜಲಧಿ" (ಧಾರಾ. ೧೬) ; ಸೇನೆಯನಗ್ಗದಲೊಳಿಕ್ಕಿದನು ಫಲುಗುಣನಗಣಿತಾಸ್ತ್ರದಲಿ (ಕುಮ್ಮಾ. ೮–೬೯) ; ಒಗ್ಗಿ ಕವಿತಹ ತುರಗ ಸೇನೆಯನಗ್ಗದಲೊಳಿಕ್ಕಿದನು (ಕುಮ್ಮಭೀ. ೮–೪೬).

[< ಅಜ್ಞೆ (< ಅಜ್ಞೆ ?) + ಕಡಲ್]

ಅಗ್ಗದಲ್2 (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಅಗ್ಗದಲ ಬಾಸಗವುಂಡನ ಮಗ (ಎಳ್. ೪. ಬೇಲೂರು. ೨೦೯–೭ ; ೧೧೫). ‖ ಇದು ಹಾಸನ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಬೇಲೂರು ತಾಲ್ಲೂಕಿನಲ್ಲಿರುವ, ಈಗಿನ "ಅಗ್ಗದಲು" ಎಂಬ ಊರು. [?]

ಅಗ್ಗಲ

ಅಗ್ಗಡೆ (ನಾ). ಗಟ್ಟಿಗಿತ್ತಿ ; ಗಂಡುಬೀರಿ (?) : ಬಿಂಡಳ್ಳುಂ ಬೇಳಳ್ಳುಂ ಭಂಡಳ್ಳುಂ ಬಲುಮೆ ಕೆಡುಗುಮಾಯುತಿಯಳಿಗುಂ ಹೆಂಡತಿಯಗ್ಗಡೆಯಾ ದೊಡೆ ಗಂಡಂ ನಾಯಿಂದ ಕಷ್ಟ ಸುಗುಣಕರಂದಾ (ಪೀತಿಸಾ. ೭೩೬). 'ಅಗ್ಗಳೆ' ಪರಾ. [< ಅಗ್ಗಳೆ ?]

ಅಗ್ಗಡೆಯ 'ಅಗ್ಗಳೆಯ' ನೋ.

ಅಗ್ಗಣಗಿ (ನಾ). = ಅರ್ಘವಾಣಿ : ರಂಜಣಗಿ ಅಗ್ಗಣಗಿ ಮಂಜು ಹರಿಯಲು ಕಾಸಿ ನಂಜುಂಡ ನಿನ್ನ ಎರೆಯುವೆನು (ನಾಡಪ. ೫).

[ಅಗ್ಗಣಿ (< ಅರ್ಘವಾಣಿ) + ?]

ಅಗ್ಗಣಿ 'ಅರ್ಘವಾಣಿ' ನೋ.

ಅಗ್ಗಪವೆಗ್ಗಡೆ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಶ್ರೀಮದಗ್ಗಪವೆಗ್ಗಡೆ ಯರುಂ . . . ಅಳುತ್ತಮರ್ದುರ್ (ಎಳ್. XI, ಚಿಕ್ಕಮ. ೩೩–೩೦ ; 1205). 'ಅಗ್ಗಪ್ಪ' ಪರಾ. [< ಅಗ್ಗಪ್ಪ + ಪೆಗ್ಗಡೆ]

ಅಗ್ಗಪಾಡು (ನಾ). ಗೌರವನೀಡಲಾಗಿರುವಿಕೆ ; ಮಾನಹೀನತೆ ; ಹಿಗುರವಾಗಿರುವ ಸ್ಥಿತಿ (೪). [ಅಗ್ಗ + ಪಾಡು.]

ಅಗ್ಗಪ್ಪ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಭಾರತಿಯಕ್ಕನಸಿಮ್ಮವೆಯಕ್ಕಪ ಗಅಗ್ಗಪ್ಪಗೆ (ಎಳ್. II, ೩೪೭–೨೪ ; 1296). [ಅಗ್ಗ ? + ಅಕ್ಕ.]

ಅಗ್ಗಪ್ಪಸೆಟ್ಟಿ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಅಗ್ಗಪ್ಪಸೆಟ್ಟಿಯರ ಮಕ್ಕಳು ದೋರೆಯ ಚವುಂಡಯ್ಯನವರು (ಎಳ್. II, ೨೪೬–೨೬ ; 1273). 'ಅಗ್ಗಪವೆಗ್ಗಡೆ' ಪರಾ. [ಅಗ್ಗಪ್ಪ + ಸೆಟ್ಟಿ]

ಅಗ್ಗಯಲೆ 'ಅಗ್ಗಾಯಲೆ' ನೋ.

ಅಗ್ಗರ (ನಾ). (ಉಕ) ಬಲು ತೆಳ್ಳಗಾದ ವಸ್ತು : "ಅವ್ವಾ, ಅನ್ನ ಅರಿ ಅಗ್ಗರವಾಯಿತು. ಲಗುಸಿ ಊಟಕ್ಕೆಬಾ" (ಎರಸೆ.೨೧). [ಸಂ. ಅಂಗಾರ?]

ಅಗ್ಗರಜ (ನಾ). ಅಣ್ಣ : ನೊರೆಜಾಲ್ಗರಿಡಿಗೆಯ ಕ್ಕರಿಕಿ ಒಬ್ಬಗ್ಗರಜಿಗೆ ಕೊಡುವ (ಪ್ರಸಭಾ. ೧೭–೧೩). [ಸಂ. ಅಗ್ರಜ]

ಅಗ್ಗರಣಿ (ನಾ). = ಒಗ್ಗರಣೆ : ಪಪ್ಪಣದ ಬಡಪಿಯ ಹೊದಪಿಯಗ್ಗರಣಿಯಂ ಮೂಡಿ ಪರಿಮಳಿಪಳ್ಳಲು ತುಳುವಬಡಪಿಯಕಾಯವೆಸರಾಡುದು (ಸಪಕಾ. ೪–೭) ; ಹುಯಿ ತೊಣ ಐಯೊ ಳು ಹಾಕಿಯಗ್ಗರಣಿಯಂ ಮಾಳ್ಪುದು (ಸಪಕಾ. ೪–೨೯).

[ಅಗ್ಗರಿಸು + -ಅಣಿ. / **ಮರಾ.** ಆಗಾರಣೀ, ಓಗ(ಳ್ಪು)ರಣೀ]

ಅಗ್ಗರಣ್ಣಿ (ನಾ). ಹಗ್ಗ : "ಅಗ್ಗರಣಿ ದಾವೆಂದು ದಾಮಂ" (ಭವಿಕ. ೨೫೧) ; ಆ ಮಹಾಮದೇಭಂ . . . ನೆಲದ ನಾಲಗೆಯಂ ಕಿತ್ತಿಂತೆ ಬಾಳ್ಗಂಬಮಂ ಕಿತ್ತು ಅಗ್ಗರಣಿಯಂ ನುರ್ಗುಮಾಡಿ (ಚಂದ್ರಪ್ರ. ೯–೧೦೧ ವ) ; ಪಿಂಗಾಲ್ತೊಡರ್ದಗ್ಗದ ಗಜಕ್ಕಂ ರಣಮಂ ಭಟಭಳಿತೆ ತಿಳ್ದು ಕಿಲಿರ್ದಂ (ರಾಜಶೇ. ೬–೧೧ ವ) ; ತ್ರಿವರಿಂಗರಾಯನ ಕಯ್ಯಬ್ಬಿಸಿನಗ್ಗರಿಜೆಯ ಎಳಲುಂಗೊನೆಯನ್ನು ತುಡುಂಕಿಕೊಂಡು ಆತನನ್ನು ಡಕ್ಕರನೆ ಕಿತ್ತುಯ್ದುಂ (ಮಂತ್ರಕ. ೧೧೩–೨೧). [ಸಂ. *ಅರ್ಗಹಣ ?]

ಅಗ್ಗರಿಸು (ಕ್ರಿ). ಒಗ್ಗರಣೆ ಹಾಕು ; ಒಗ್ಗರಿಸು : ಜೀರಿಗೆ ಮೆಂತೆಯಂ ಜುಂಠಿ ಪೀರುಳ್ಳಿಯಕ್ಕಯಿಸು ಎಣ್ಣೆಯಿಂಗಿಕ್ಕಿಯಗ್ಗರಿಸಿಯಾಜಸಿಕೊಂಡ ಎಣ್ಣೆಯೊಳು (ಸಪಕಾ. ೩–೨೦). [~ ಒಗ್ಗರಿಸು]

ಅಗ್ಗಲ, ಅಗ್ಗಡ್ಡ, ಅಗ್ಗಳ (ಗು). ೧. ಅಧಿಕ; ಶ್ರೇಷ್ಠ ; ಅತಿಶಯವಾದ : ಅಲರುವಿಲ್ಲನ ದಿಜ್ಜಯೆಂಬಗ್ಗಲ ದನ್ನಸಿವದೆ ನರವುತ್ತಳಿಗಳ್ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೧೮–೭೩). **ಅಗ್ಗಡ್ಡ**: ೧. (ಅಪಂಪಾ. ೧೨). **ಅಗ್ಗಳ್**: ೧. "ಅಧಿಕಂ ತಾನಗ್ಗಳಕ್ಕೆ ನಾಮಂ" (ಕವಿಕಂ. ೨೩) ; "ಅಗ್ಗಳಂ ಎಂಬುದೆ ಅಧಿಕಂ" (ಚಕ್ರವ. ೧೯) ; ಏನುಮಂ ಬಗೆಯದಂತಿರೆ ಪೇಟ್ಟಂ ಸಮುಚ್ಚ ಯೋದ್ಯಾವಳ್ಕ ಕ್ರಮವಿಜಾಡರೆ ದೋಷಮಿದ್ಗಳ್ಗಂ (ಕವಿಕಾ. ೧–೧೩೧) ; ಅದಿತ್ಯನ ತೇಜದಿಂದಗ್ಗಳಮಪ್ಪ ತೇಜದೊಳಾಗಿ (ಪಜ್ಞಾ. ೧೪–೧೩).

ಕವಿತಾಗುಣಾರ್ಣವಂ ಕವಿತೆಯೊಳಗ್ಗಳಂ ಗುಣದೊಳಗ್ಗಮೆಲ್ಲಯುಮಿಹ ಗುಣಾರ್ಣವಂ (ಪಂ ಪ ಭಾ. ೧-೧೦); ವನಿತಗಗ್ಗಳಮೋ ಕವೀಂದ್ರರಾ (ಲೀಲಾವ. ೧-೧೧); ಇಂದು ಗೆಲಿದರೆ ಧರ್ಮಸುತನವರಿಂದುಳುಲದಗ್ಗಳರು (ಕು ವ್ಯಾ ದ್ರೌ ೯-೨೦); ನಳನಿಷಧಾಳಿ ಭಜಕರೇನಗ್ಗಳಂ ಗೆಯ್ದೊ ಜಗದೊಳು (ತೊರ ರಾ. ೬-೩೬-೨೩). (ನಾ). ೨. ಅಗ್ಗಳಿಕೆ; ಶ್ರೇಷ್ಠತೆ; ಹಿರಿಮೆ : ರತ್ನಗಳ ಬೆಳೆವೊಲದಂತೆ ಸಿಂಗರಿಸಿರ್ದ ಕಟಕದಗ್ಗಳವ ಕಂಡತ್ತೆ ಬೀಗಿದಳು (ಭರತ. ೩೯-೮೫). ೩. ಕನ್ನಡ 'ಚೆಂದ್ರಪ್ರಭಪುರಾಣ' ವನ್ನು ಬರೆದ ಕವಿಯ ಹೆಸರು.

[?. / ತೆಲು. ಅಗ್ಗಲಮು ; ಪ್ರಾ- ಅಗ್ಗಲ = ಅಧಿಕ]

ಅಗ್ಗಲಂ, ಅಗ್ಗಳಂ (ಅ). ಹೆಚ್ಚಾಗಿ; ಅಧಿಕವಾಗಿ : ಅಗ್ಗಲಮಿರದತ್ತು ದಿಗ್ಪಲಯದಂತೆ ನಿಶಾಂತದೊಳಂಗನಾಜನಂ (ಅಜಿವ. ೬-೬೪). **ಅಗ್ಗಳ**ಂ: ಅಗ್ಗಳಂ ಪ್ರತಿಪತ್ತಿಯುಂ ಗೌರವಮುಮಂ ಮೂಡಿದೊಡರಸಂ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೧೧-೧೩); ಹನ್ನೊಂದಲ್ಲದಿತ್ತಲ್ಗಳಂ ಬಾಣನವಂ (ಜಾತಕ. ೬-೨೩); ಜಿನಮಾರ್ಗರಂ . . . ಪರಮಾಪವರ್ಗಸುಖಮಂ ಭವ್ಯರ್ಗೆ ಮಾಡ್ಪಗ್ಗಳಂ (ಬಾಧಪ್ರ. ೧-೬). [< ಅಗ್ಗಲ]

ಅಗ್ಗಲಿಸು, ಅಗ್ಗಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಹೆಚ್ಚಿಸು ; ದೊಡ್ಡದು ಮಾಡು ; ಅತಿಶಯಪಡಿಸು : ನಿಲಿಸಿ ಲಕ್ಷುಪದಮನದನಗ್ಗಲಿಸಿರೆ ಮತ್ತೊತ್ತಿ ಬರ್ಪ ಪದಮಂ ತುದಿಯೊಳ್‌ನಿಲೆ ಪೇಟ್ಟಾಗ್ಗಳ್ ಕಣಿನ ತಲೆಯೊಳ್ ಬಿಕ್ಕೂಜೆಯಂಬಟ್ಟೆ ಪೋಲಿಸುಮಕರಂ (ಶ ವಿ ೦ ೨-೬) [ಅಗ್ಗಲಿಸಿರೆ = (ಹೃಸ್ವರಳ್ಳ) ಗುರುತ್ವನನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡಿ] ; ತಳರ್ದಂ ಪುರಾಂಗನಾವೇತ್ರ ಚಕೋರರಜಗ್ಗಲಿಸೆ ನಂಬುದಮಂ ಮನುಜೇಂದ್ರಚಂದ್ರಮಂ (ಮ ಭಿ ಪು. ೯-೪); ಅಲರ ಪೊಗರಂಬಿಂದಮೆಗಲಂಬನಗ್ಗಲಿಸಿ ಏಣಿ ರಕ್ಷಿಪುದು (ಚಂ ಪ್ರ ಪು. ೬-೫೫). ೨. ಹೆಚ್ಚಾಗು ; ದೊಡ್ಡದಾಗು ; ಅತಿಶಯವಾಗು : ಅಗ್ಗಲಿಸಿದ ಮದದಿಂ ನಾಲಗೆ ಕುಲಮಂ ತುಚ್ಚವೆವೊಲುಜದೆ ನೀಲ ಕೆಡೆಸುವಿವೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧೦-೨೦); ವಿಯೋಗದೊಳಾದ ಪೆಬ್ಬಮಗ್ಗ ಲಿಸಿರುರ್ದಳ್ತೆ (ಶ ಸು ಮಾ. ೧೫-೪) ; ಮೀರುವ ತೆಂಕದಿಸೆಯಗ್ಗಲಿಪ ಭರತಕ್ಷೇತ್ರದಾರ್ಯಖಂಡದೊಳಿಗೆ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೫-೧). ೩. ದೃಢವಾಗು; ಪ್ರಬಲವಾಗು ; ಜೋರಾಗು : ಅಗ್ಗಲಿಸಿಯೆ ನಂ ಒಂದೆಂತು ಮಸುಪೊಗದೆ (ಕಾಂಪಂ. ೪-೨೦); ಕುಲಚಿಯೊಳ್ಗೂ ಪೆರೆದು ಪಟ್ಟಿಗೆ ನಾಣ್ಣಾದೆ ಕರಮಗ್ಗಲಿಪವರ್ಗದೆಂದುವೆಂದುಂ ನಿಲಲ್ಪಜಿಯವುವು ಮೋಕ್ಷದಾಯಕಂ ಸಜ್ಜಿರತಂ (ಸ ಮ ಪ. ೫-೭೪). ೪. ಹಿಗ್ಗಿಸು ; ನೆಲಸು : ಪೋಯಿಕ್ಕು ಮಾಜಿಕ್ಕುಮಗ್ಗಲಿಕುಂ ಕಬ್ಬದ ಗೇಯದೊಂದು ಸುಸಿಲೊಂದಿಂದಂಬು ದೇಗೆಯ್ಕುಮೊಡೆ (ಅಜಿಪು. ೧೨-೨೪). ೫. ಹಿಗ್ಗು ; ನಲಿ ; ಆನಂದಪಡು : ಕಾಂತಿಯ ರೊಳ್ ರಾಜ್ಯಶ್ರೀಕಾಂತೆಯೊಳಾದಮೆ ಜಿತಾತ್ಮನಗ್ಗಲಿಸುವ ನಲ್ತೆ ಂದೊಡೆ ಮುಕ್ತಶ್ರೀಕಾಂತೆಯೊಳಗ್ಗಲಿಪಡೆಯೊಳಗ್ಗಲಿಸುಗುಮೇ (ಅಜಿಪು. ೬-೩೬); ದಾಳಿಲ್ಲದ ಬಲವಂತರ ಸೇನಾಸಂಭ್ರಮಮಂ ಕಂಡ ಗ್ಗಲಿಸುತ್ತಾರ್ತುತ್ತುಮಾನಿಸದನು (ವೀರವಿಜ. ೨-೨೩); ತಾಂ ತಾಂ ಬೀಱನು ಭವಿಸಿದ ಸಂತಸಮಂ ಸಮುದಂಗೊಳಿಲ್ದರ್ವರುಮೇಕಾಂತ ದೊಳಿವಾತುಗಳಂ ದಾಂತಾತಿಂದೊರೆವರಾಲಿಸುವರ್ಗ್ಗಳಿರ್ (ಚ ಕ ವಿ. ೬-೨೬). ೬. ಹರಡು ; ವ್ಯಾಪಿಸು : ಅಗ್ಗಳದ ವೈಷ್ಣವಮೀಹಮಿ ನಿತ್ತ ಮೆಯ್ಯೊಳಗ್ಗಲಿಸುದಕ್ಕುಂ (ಪಂ ಪ ಭಾ. ೯-೪೪) ; ಅ ಭಮನ್ಯು ವಿನ ಸಾಹಸಂ ತಂತನ್ನು ಮನಂಗೊಳಗ್ಗಲಿಸಿ ಪಿಗತಿಪ್ರದ್ರಯಿರೆ (ಪ್ರದ್ಯು ಪು. ೧೨-೬೩ ವ); ಕಡಿಸಿಗೆಯ ಬೀರ್ ಮರಂಗುಳಿಯೊಳಗಗ್ಗಲಿಸಿರೆ (ಕಲ್ಯಾಕಾ. ೪-೨೨). ೭. ಒದಗು ; ಉಂಟಾಗು : ತತ್ಪುರುಷಕ್ಕಗ್ಗಲಿಪುದುತಿತಾಕ್ಷ ರಾಗಮಂ (ಕವಿಪ. ೧೬೬). **ಅಗ್ಗಳಿಸು** : ೧. ಮಗನತಿತ್ತ ಪುಳಕಾಂಕುರಮಂ ಮೈಗಗ್ಗಳಿಸದ ಕಾಂತೆಯ ಕೈಗಮದೇಂ ಭೇದಮುಂಟೆ ಸೀರೆಯ ಕೈಗಂ (ಮಲ್ಲಿಪ. ೩-೧೧೫) ; ಪೊಗಂವು ರಾಗದೊಂದಿಂಪಸರ್ಪಗಳಿಸೆ (ಪೃತ್ವಿಪು. ೨-೪೩). ೨. ಆ ಮಾತಿನೊಳ್ ಬೇಟಮಗ್ಗಳಿಸೆ ನಿಜಾವಾಸಕ್ಕೆ ಬಂದು (ಪಂಪಭಾ.೮-೬೩ ವ) ; ತಂಬೆರಲ ಕಾಲಾಟವಗ್ಗಳಿಸೆ ನಸುಮೊಗೆಯುತುಂ ತುಂಬಿ ಸುಳಿದಾಡೆ (ಪದ್ಮರಾ. ೮-೨) ; ಇಳೆಯೋಲ ಸುತ್ತಾಂದ ಬಡತನ ತೊಲಗಿದಪುದೆಂದುಬಹುವಂತಗ್ಗಳಿಸುದು ನಡುವು (ಜಿದಂಚಂ. ೪-೩೬). ೩. ಮಿಗುಂ ; ಅತಿಕ್ರಮಿಸು : ಕಳವಿಣಾಕ್ಕೆನತಮನಗ್ಗಳಿಸುವ ಳಳ ಕಂಶರವಮನೀಕ್ಷಿಪ ಏಣ್ಪಿಗಳಭಾತಿಂ (ಮಲ್ಲಿಪ. ೪-೧೪) ; ಉಲುಬಿದರೆ ನಿನ್ನಾಜ್ಞೆಯೆನುತಗ್ಗಳಿಸಿ ನೃಪತಿಯ ಕೆಡೆನುಡಿದು (ಕುಮ್ಮಾಕ. ೧೧-೬೧).

[ಅಗ್ಗಲ + -ಇಸ್ಯು. ॥ ತೆಲು. ಅಗ್ಗಂಬು]

ಅಗ್ಗವಣಿ 'ಅರ್ಘವಾಣಿ' ನೋ.

ಅಗ್ಗಳ (ನಾ). ರಾಜಪರಿವಾರದ ಒಬ್ಬ ಅಧಿಕಾರಿ : ರಾಜಾಂಗಣದೊಳ್ ಸಂದಿಸಿ ನಡೆವ ಪಡಿಯಲ ಪಡೆವರಧಪಡಲವರಗ್ಗಳರ ಕಟ್ಟಿಗರ . . . ಅಂದಣದ ಗೊಂದಣಂ ರಣಮಂಡಲದ ಜಾಗಿಲ್ಕಾದೊಡೊಳ್ ತಂತಿಗೆ ಗೊಂಡು (ಅಜಿಪು. ೬-೪೪ ವ). [ಸಂ. *ಅರ್ಘಪಾಲ?]

ಅಗ್ಗಳೆ (ನಾ). ಬೆಲೆ ಕಡಮೆಯಾಗಿರುವುದು ; ಅಗ್ಗ : ಏಗೆ ಕೊಂಡ ಬಟ್ಟೆ ಬಹು ಅಗ್ಗಳೆಯಾಗಿದೆ (ಸ್ಥಾಂಕರ್). [ಅಗ್ಗ + -ಎಳೆ]

ಅಗ್ಗಸುಗ್ಗಿ (ನಾ). ಪದಾರ್ಥಗಳು ಸುಲಭವಾಗಿ, ಸಮೃದ್ಧಿಯಾಗಿ ಸಿಕ್ಕುವ ಸ್ಥಿತಿ : ದಾಯಗನಾದನಗ್ಗಳೆದ ಸಗ್ಗಿಗರೊಳ್ ಸೊದೆಯಗ್ಗ ಸುಗ್ಗಿಯೊಳ್ (ಚಳವ. ೩-೨೧). [ಅಗ್ಗ + ಸುಗ್ಗಿ]

ಅಗ್ಗಸೆರ್ (ನಾ). ಒಂದು ವಂಶದ ಹೆಸರು ಅಥವಾ ಬಿರುದು (?) : ಪುನುಸಲವಲ್ಲಿಯ ಗಾವುಣ್ಣನಗ್ಗಸೆ(ಸ)ರೆವಲಂ ತಮ್ಮ ಜಾವಂಗೆ ಪರೋಕ್ಷವಿನಯಂಗಳಿಯ್ದು ಕಲ್ಲಂಗಡಿಸಿದಂ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ.೫೩೦-೯; ೪೨೨). [?]

ಅಗ್ಗಳ್, 'ಅಗ್ಗಲ' ನೋ.

ಅಗ್ಗಳ್ (ನಾ). ಅಗಳು ; ಕಂದಕ (ಕಂಸಂಗ್ಲಾ. ೧೩೮).

ಅಗ್ಗಳ ಕಟ್ಟು = ಕಂದಕದ ಗೋಡೆಯನ್ನು ಕಟ್ಟು (ಕಂಸಂಗ್ಲಾ. ೧೩೮). ಅಗ್ಗಳ ಹಾಳು = ಕಂದಕವನ್ನು ತೆಗೆ (ಕಂಸಂಗ್ಲಾ. ೧೩೮).

[< ಆಗುಬ್ಬ್]

ಅಗ್ಗಳ್ಕೆ (ನಾ). (?) : ಪಿಲ್ಬಟ್ಟಳ್ಕಂ ದಿರಿದರ ಅಗ್ಗಳಿಕವಿಲ್ಲಿ ಅಜ್ಜಕಾದಿದ ದಿವೆಯತ್ತ ಸತ್ಪನಾತ್ರಿ ಬಟಾರರು ಕೊಟ್ಟುದು (ಎಳ. X, ಶ್ರೀನಾವಾ. ೨೬-೨೩ ; ೪೭೦). [?]

ಅಗ್ಗಳಂ 'ಅಗ್ಗಲಂ' ನೋ.

ಅಗ್ಗಳಿಗಣ್ (ನಾ). ೧. ಹೆಚ್ಚಾದ (ಎಂದರೆ, ಮೂರನೆಯ) ಕಣ್ಣು : ತೋಟಿಪನೆಸಿಳಿಕದೆ ಹರಿಗಂಗೆ ರುದ್ರನಗ್ಗಳಿಗಣ್ಣಂ (ಪಂಪಭಾ. ೮-೭೩). ೨. ವಿಶೇಷ ದೃಷ್ಟಿ : ಕಳಿಗಳಿತಿಶಾಜಿಯಮಗ್ಗಳಿಗಣ್ಣಂ ತೋರ್ಪನಗ್ಗಳಂ ಸ್ಪಪಭಪಿಯೊಳ್ (ಚಂಪ್ರಪು. ೧-೫೭).

[ಅಗ್ಗಳ್ (< ಅಗ್ಗಲ) + ಕಣ್]

ಅಗ್ಗಳಿಗಣ್ಣ (ನಾ). ಹೆಚ್ಚಾದ (ಎಂದರೆ, ಮೂರನೆಯ) ಕಣ್ಣುಳ್ಳವನು ; ಶಿವ : ಅರ್ಧರಾತ್ರಮಂ ಪಡಿಪ್ಪಗ್ಗಳಿಗಣ್ಣ ರಕ್ಷಿಸೂಲಿಂ (ಪಾಪಕ. ೪). [ಅಗ್ಗಳಿಗಣ್ + -ಆ]

ಅಗ್ಗಳಿಜೂರ್ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಕೋಳೂರಗ್ಗಳಜೂರ ಕಡಗೆಯ ತಳಭಂಡಮುಂ (ಎಇ. XIX, ೧೯೯-೨೨ ; ೧೦೭೨). [?]

ಅಗ್ಗಳಿಪದಾತಿ (ನಾ). ದೊಡ್ಡ ಕಾಲಾಳು ಪಡೆ : ಅಲಿದುದೆ ಕೊಲೆ ಕೊತ್ತು ವಡೆವಗ್ಗಳಿಪದಾತಿಗಳನಿಯಲ್ಲ (ಕುಮ್ಮಾದ್ರೌ. ೧೧-೨೧).

[ಅಗ್ಗಳ್ (< ಅಗ್ಗಲ) + ಪದಾತಿ]

ಅಗ್ಗಳಬಲಾಢ್ಯ (ನಾ). ಹೆಚ್ಚು ಬಲವುಳ್ಳವನು ; ಮಹಾಪರಾಕ್ರಮಿ: ಭರದಿಂದ ಯೋಚನಿಯೆ ಸೂರ್ಯಮಂಡಲದೆಡೆಗೆ ಪರಿಯೆ ನೀನಗ್ಗಳ

ಬಲಾಢ್ಯ ಐನ್ಯಂ ನೇಹವೆರಡಿರ್ದು ಮನ್ನಿಸೋರಥ ಬೆಳೆವುದಕಿಶಯಮೆ (ವೆಂಕಾರಾ. ೫-೧-೩೧). [ಅಗ್ಗಳ್ಕ (< ಅಗ್ಗಲ) + ಬಲಾಢ್ಯ]

ಅಗ್ಗಳೆವಸ್ತು (ನಾ). ಶ್ರೇಷ್ಠವಸ್ತು; ಬಹು ಬೆಲೆಯುಳ್ಳ ಪದಾರ್ಥ: ಒಳ್ಳತಪ್ಪಗ್ಗಳವ್ವೆಲ್ಲಂ ಪ್ರಶ್ನಿಯನಾಳ್ಗಂಗ್ಯಂ(ವತ್ತಾರಾ.೧೧೫-೩೬). [ಅಗ್ಗಳ್ಕ (< ಅಗ್ಗಲ) + ವಸ್ತು]

ಅಗ್ಗಳೆಳಾ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು (?) : ಅಗ್ಗಳಾ ಅರಸರ ಬೆಸಱ ದೊಡೆ ಬೆಸನ ಪೆತ್ತರ್ಗಿ ಬಲ ಮಾನ್ಯಾಳ್ಳ ಎಱಿಯರು ಪಿಡ್ಡರ್ (ಎಳ. x (೬), ಬಾಗೇಪ. ೮೬-೬ ; ೪೨೦). [~ ಅಗ್ಗಳೆ + (< ಅಗ್ಗಲ)]

ಅಗ್ಗಳಿಕೆ, ಅ ಗ್ಗಳಿಕ್ಕೆ (ನಾ). ೧. ಹೆಚ್ಚುಗಾರಿಕೆ ; ಅತಿಶಯ; ಶ್ರೇಷ್ಠತೆ : ಪಚ್ಚೆಪಸಿಯ ತುಲುಕಾಲಂಗಗ್ಗಳಿಕೆಯನೆ ಮಾಡಿ (ಪಂಪಭಾ. ೬-೪೬) ; ಆಱುವಂ ಪಾಂಡವೇತರುದಂಡದೊಳ್ ನೆಲಸುವುದಾವಗ್ಗಳಿಕೆ (ಗದಾಯು. ೩-೪೧) ; ನೆಗಪ್ಪಂ ಧರ್ಮಮುಂ ಪಾಪಮುಂ ಸಮಪಪ್ಪುದೆಂ ನಾವುದಗ್ಗಳಿಕೆ (ಜೀ ೧ ಸ ೦. ೨೨೪-೨೮ ವ) ; ಹಲರೆ ಬಳಪಸ ಹಿರಿಯ ದೊಂದಗ್ಗಳಿಕೆ (ಶಬ್ದಾಕ. ೧-೧೫). ೨. ಸಾಮರ್ಥ್ಯ ; ಕ ಸುವು : ವಿರಾಟನು . . . ವೃದ್ಧನಾದೂಂ ಪ್ರಾಯದವನ ಹಾಗೆ ಅಗ್ಗಳಿಕೆಯಿಂದ ಯುದ್ಧಕ್ಕೆ ನಿಂತನು (ಕೃವಾಸಾ. ೬೦). **ಅಗ್ಗಿಳಿಕ್ಕೆ** : ೧. ರಾಜಸೂಯಮಖಂ ದಗ್ಗಳಿದಗ್ಗಿಳಿಕ್ಕೆಯ ಮಖಂ ತಾನೆಂದಿನಂ (ಪಂಪಭಾ. ೬-೬೬); ಬೆಲೆಯಲ್ಲಿಂ ಭಿಷಕ್ಕಿಗಳಿಕ್ಕೆಯ ಮಹಾರತ್ನಂಗಳ್ (ಜಿದಪು. ೧೫೭-೩೦).

[ಅಗ್ಗಳ (< ಅಗ್ಗಲ) + -ಇಕೆ. ॥ ತೆಲು. ಅಗ್ಗಲಿಕ]

ಅಗ್ಗಳಿಕೆವಡೆ (ಕ್ರಿ). ಅತಿಶಯವಾಗು ; ಶ್ರೇಷ್ಠತೆಯನ್ನು ಹೊಂದು : ಆರ್ ಪಡೆವನ್ನರ್ ತನ್ನನೆಂಬುಗಳಿಕೆವಡೆದು (ಪಂಠಾಮಾ.೧-೪೨); ಉಳುಪಿ ಬಿಡುವನೆ ಸಮರಮುಖದಲಿ ಮಲೆತಾದರೆ ಕರ್ಣನಿಕೇನಗ್ಗಳಿಕವಡೆದನೊ ಶಿವಶಿವಾ (ಕುವ್ಯಾಳ. ೧೭-೧೪); ಇಳೆಗಗ್ಗಳಿಕೆವಡೆದ ಪಟ್ಟಣದ ಲಗ್ಗೆಯೊಳಗೇಜಾದರು ತುರುಳು (ಕಂಪವಿ. ೧೪-೩೪). [ಅಗ್ಗಳಿಕೆ + ಪಡೆ]

ಅಗ್ಗಳಿಕ್ಕೆ 'ಅಗ್ಗಳಿಕೆ' ನೋ.

ಅಗ್ಗಳಿಸು 'ಅಗ್ಗಲಿಸು' ನೋ.

ಅಗ್ಗಳ್ಕೆ (ನಾ). ೧. ಅಧಿಕ್ಯ ; ಶ್ರೇಷ್ಠತೆ : "ಉಬ್ಬುರಂ ಅಗ್ಗಳಂ ಅಗ್ಗಳಿ ಪೆಱೆ . . . ಪೆಱುಗಿಸೆ ತಂ ೧೯ ಅಕ್ಷರಂಗಳ್" (ಕಪ್ರಾ. ೧೩-೩೩೪) ; ಪೊಡವಿಯೊಳೆನ್ನನಗ್ಗಳೆಯ ಕವಿಮಂಗನೆನಿಸುವುದು (ಮ ಂ ಗ ರಾ. ೧೫೮-೭೫). (ಗು). ೨. ಅಧಿಕ್ಯವುಳ್ಳ ; ಅಧಿಕ ; ಶ್ರೇಷ್ಠ : ವಿಜಯ ವಿಠಲರೇಯನ ಕರಕಮಲಂಗಗ್ಗಳೆಯಾದ ಧೀಮರೇನನ ಚರಣ (ವಿ ಪಾ ಕೃ. ೨೭-೩೬). 'ಅಗ್ಗಳೆಯ' ಪರಾ. [ಅಗ್ಗಲ್ (< ಅಗ್ಗಲ) + -ಎ ಗ?]

ಅಗ್ಗಳ್ತೆ (ನಾ). ಅಧಿಕಳು ; ಶ್ರೇಷ್ಠಳು : ಪರಮಪಾವನಚರಿತೆ ಪಾರ್ವತಿ . . . ಸುರರೊಳಗಗ್ಗಳೆ ನೀನೆಯಾದರಾಲಿಪುದು ಶ್ರೀಕರಕುಳೋದೀಯಂ ಗಳಂ (ವಂಕಾರಾ. ೫-೧-೪). 'ಅಗ್ಗಡೆ' ಪರಾ.

[ಅಗ್ಗಳ್ (< ಅಗ್ಗಲ) + -ಎ]

ಅಗ್ಗಳ್ತೆ 'ಅಗ್ಗಾಯಿಲೆ' ನೋ.

ಅಗ್ಗಳೆಯ, ಅಗ್ಗಡಿಯ (ನಾ). ೧. ಶ್ರೇಷ್ಠ : ಲಿಂಗವನಜಿಪಿದನಾಗಿ ಗುರುವೆಂಬುದ ಬಲ್ಲ ಪ್ರಸಾದವನಜಿಪಿದನಾಗಿ ಜಂಗಮವೆಂಬುದ ಬಲ್ಲ . . . ಇಂತೀ ಅಗ್ಗಳೆಯಂಗೆ ಜಗದ ನುಗ್ಗುಗಳು ಸಂಯಮಂದರೆ ಸಿಗ್ಗಾಗದಿಪ್ಪರೆ (ಮೃ ೧ ಮೂ. ೧೬೫-೬೭) ; ಅಲಘುಮಾಮ ಮಾತಂಗನೆಂಬಗ್ಗಳೆಯ ನುದ್ಭವಿಸಿದನು (ಬಸವ. ೫೬-೭೩) ; ರಾಯರೊಳಗಗ್ಗಳೆಯನಹ ಳೌಂತೇಯಭೀಗೆ (ನಳಚ. ೧-೬). ೨. ಶೂರ : "ಅಗ್ಗಳೆಯನೆನಲ್ ಬಲ್ಲಿದಂ" (ಭಾರಥಿ. ೧೬) ; ಏಲಿಸಿದಂ ನಾಡೆ ಪದ್ಮಾಯತ್ಯಾಹವಂ ದಳವೊಳಗ್ಗಳೆಯರೆಸಳಕಣಾಗೆ ದೆಸುಜಕುಲತಿಲಕನಮಜರ್ ಕೆಸರಂಗಳಿಗಾಗಲ್ (ಜಿಬಪು. ೩೮-೩೨). **ಅಗ್ಗಣಿಯ** : ೨. ಕ್ಕೃಷ್ಣಥದಲಿ ಪೊಡೆದರಾ ರಾಮಾಜ್ಯುತರ ನಗ್ಗಣಿಯ ಸಾತ್ಯಕಿ ಗಾಂಧಾರೀಸುತ ಕಡು ದುರುಳನೃರನ್ನು ಮೊದಲಾದವರು ಬೊಬ್ಬಿಡುತೆ (ಏಭಾಗ. ೧೧-೩೬-೨೫). [ಅಗ್ಗಳ್ + -ಅಣಿ]

ಅಗ್ಗಳೆಯತನ (ನಾ). ಅಗ್ಗಳಿಕೆ ; ಹೆಚ್ಚುಗಾರಿಕೆ ; ಮಹಿಮೆ : ಭಕ್ತರ ಪಾವನವ ಮಾಡಲಿಕೆ ತಾನೇ ಕುಲುಹುವಡಿದನ್ನಿಯತನದಲಿ ನಡೆದಂ (ಪ್ರಭುಲಿ. ೧೧-೩೭) ; ಇದಱಗ್ಗಳೆಯತನವನಾರ್ ಪೇಳ್ವರ್ಪರ್ (ಚೆಬಪ. ೨೮-೧೦). [ಅಗ್ಗಳೆಯ + -ತನ]

ಅಗ್ಗಳೆಱಿ, ಅಗೆಱಿ, ಅಗೆರಿ, ಅಗಿಱಿ, ಅಗಿಱ್ಱಿ, ಅಗಿಣ್ಣಿ, ಅಗುಱಿ, ಅಗುಳಿ, ಅಗುಱ (ನಾ). ೧. ಮುಚ್ಚಿದ ಕದವನ್ನು ತೆರೆಯಲಾಗದಂತೆ ತಡೆಯುವ ಅಡ್ಡಮರ ; ತಾಳು ; ತಡೆಗೂಟು; ಲಾಳವಿಂಡಿಗೆ: ಕಾಯ್ದರ ಜನರ ಪ್ರತಿಬಲದಗ್ಗಳಿ (ಎಳ. ೩೭, ಚತ್ವರು. ೨೬-೨ ; ೪೬) [ಪ್ರತಿಬಲದ ಅಗ್ಗಳಿ = ಶತ್ರುಸೈನ್ಯವನ್ನು ತಡೆಯುವವನು]. **ಅಗಣ್ಣಿ** : ೧. (ತ). **ಅಗರಿ** : ೧. ಅಗರಗೂಟ ಹಾಕು (ಉಲ್ಲಮ್ಮು. ೪). **ಅಗಳಿ** : ೧. ಅಟ್ಟವೆಂದ್ಹತ್ತಿ ಅಗಳಿಯ ಮೇಲೆ ಇಟ್ಟಳು ಸಾಡೆಂದು ಸಗಣಿಯನು (ಪುರಂದ. ೧-೧೧೧-೮). **ಅಗಿಱ್ಱಿ** : ೩. ತಮಟೆಯನ್ನು ಬಡಿಯುವ ಕೋಲು : ೧, ೨. "ಅಜ್ಜದ ಮುಟ್ಟಿನೊಳ್ ಲಾಳವಿಂಡಿಗೆಯೊಂ ಬಲ್ಲ ರಿಂದಗಱಳ್ಳಿಯಂ" (ಸಂಚಿವ. ೧೩). **ಅಗಿಣ್ಣಿ** : ೧. ಅಗರಲೇವ– ಅಗಿ[ಗು?]ಗಿಯೇಪಾದಿಯಲ್ಲಿ (ಬಾಹಬಿಗ. ೨–೬). **ಅಗುಣಿ**: ೧. ಏತ್ತ ನಡುವಿನಯ ಒಳಅಗುಣಿಯನ್ನು ಜಾಳುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ (ಕಾ ತೆ ರಿ. ೧೬೦). **ಅಗುಳಿ** : ೧. ಅವರು ತಿಮರಾಸ್ತ್ರದಲಿ ಕೆತ್ತರು ಳುವನೆಯಂತವರ ಕದವ ನಾಗಳೆ ರವಿಯ ಶರದಲಿ ಮುಖಾಪಸಗಳಿಯನು (ಳುವ್ಯಾ. ೧೨–೪೩) ; ಅಟ್ಟವನೆನಿಸುತ ನಳದನಾಳ್ದೇ೪ಯು ತೆಗೆಯೆ (ವಿ ಪಾ ಕೃ. ೭೫–೫); ಬಾಗಿಲನ್ನು ಬಂಧಿಸಿ ಆಗುಳಿಯನ್ನು ಭದ್ರಪಡಿಸಿದನು (ರುಗಾಣಿ. ೪೭). **ಅಗುಬಿ**: ೧. "ಅಗಳಿಱು, ಪಠಿಱು– ಈ ೨ ಅಗುಬಿ" (ಹಲಾಯು. ೫೦-೧೫೫) ; "ಕ್ಷಳಂಗಳ್ಗೆ ಅಜಾವಲೇಂ–ಅಗಳಿಯಂ ಅಗುಬಿ" (ಕಬಪ. ೨೧ ವೃತ್ತಿ. ಪ್ರಯೋ) ; "ತಾಳಗುಬಿಯೆನ್ನಲಗಳಮಕ್ಕುಂ" (ಕವಂಕ. ೧೪೪). ೩. (ಬಾಗಿಲನ್ನು ಮುಚ್ಚುವ) ಕದ ; ಕವಾಟ : "ದ್ವಾರಾಗಳ ಮದು ಪಠಳಂ ದ್ವಾರಪಥಾನಂ ಕವಾಟಮಗುಬಿಯೆಂಪಕ್ಕುಂ" (ಪಸ್ತು ಕೋ. ೪೭-೧೩). [ಸಂ. ಅಗಲ]

ಅಗ್ಗಲ್ಬಿ (ನಾ). ಅಧಿಕ್ಯ ; ಅತಿಶಯ : ಸುಖಾತುರಂಗಾವಾಹಕಿಯ ಪೂವಲಿಯೊಳ್ ಪೂರೆದಂಂಕಾಸಿಯಗ್ಗಲ್ಬಿಯಾ ಮಹಾಬಾಬರ್ದರ್ ಮಡೆಂ ಕರ್ದುರ್ (ಅಕಂಷ. ೩-೧೬). ಪ ಇದು 'ಅಗ್ಗಳೆ' ಎಂಬ ಶಬ್ದದ ಅಪಲಿಖಿತವಾಗಿರಬಹುದು. [~ ಅಗ್ಗಳೆ]

ಅಗ್ಗಲ್ಬಿಕೆ (ನಾ). = ಅಗ್ಗಲ್ಬಿ : ೧. "ಅಗ್ಗಲ್ಬಿಕೆಯೆಂದು ಲಾಳವಿಂಡಿಗೆಯುಂ ಅಜ್ಜದ ಮುಟ್ಟುಮಕ್ಕುಂ" (ಕಬಪ. ಪ. ೧). [ಸಂ. ಅಗರಲಿಕಾ]

ಅಗ್ಗಾಡಿ, ಅಗ್ಗಾಳಿ (ನಾ). ಲಜ್ಜೆಗೆಟ್ಟ ಕೇಳು ಹೆಂಗಸು (ಸ್ಯಾಂಡರ್ಸ್). **ಅಗ್ಗಾಳಿ** (ಸ್ಯಾಂಡರ್ಸ್). [< ಅಗ್ಗಾಯಿಲೆ]

ಅಗ್ಗಾಡ್ಡಿ (ನಾ). (ಉಕ) ಹೊಗೆಬಂಡಿ : ಸ್ಟೇಷನ್ನಲ್ಲಿ ನಾವು ಅತ್ತ ಅಲೆಯುತ್ತಿರುವಾಗಲೇ ಅಗ್ಗಾಡಿ ಬಂತು (ರೂಢಿ).

[<– ಮರಾ. ಅಗ್ಗಾಡೀ]

ಅಗ್ಗಾಡಿಕಾರ (ನಾ). ೧. ಗಾರುಡಿಗ ; ಯಕ್ಷಿಣಿ ಮಾಡುವವನು. (ಸ್ಯಾಂಡರ್ಸ್). ೨. ವಂಚಕ ; ಮೋಸಿಗಾರ (ಸ್ಯಾಂಡರ್ಸ್).

[? + –ಕಾರ (< –ಕಾಱ)]

ಅಗ್ಗಾಯಿತಿ (ನಾ). =ಅಗ್ಗಾಯಿಲೆಗ. ಅಗ್ಗಾಯಿ[ಪಾಕಾಂ. ಯ]ತಿಯಪ್ಪ ಸೂಳೆಗಂ ಕುಡದಲ್ಲದೆ ಬಡಬೆಜೋಜಂಗಂ ಪಜ್ಜಯ ಸಾಮಾನ್ಯಂ ಭೇದವಾರಿಗಳಂ ಪೊಗಲ್ವಂತೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೪-೭೬). ಪ ಇದು 'ಅಗ್ಗಾಯಿಲೆ' ಎಂಬ ಶಬ್ದದ ಅಪಲಿಖಿತವಾಗಿರಬಹುದು. [< ಅಗ್ಗಾಯಿಲೆ?]

ಅಗ್ಗಾಯಿಲೆ, ಅಗ್ಗಯಿಲೆ, ಅಗ್ಗಳೆ$_3$ (ನಾ). ೧. ಹೆಚ್ಚುಹೆಣವನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುವ ವೇಶ್ಯೆ. ೨. ಬೆಲೆವೆಣ್ಣು ; ಸೂಳೆ : ತನ್ನಾಣ್ಮಂ ಕರ ಮರಿಯಳಪ್ಪಗ್ಗಾಯಿಲೆಯಂ ನೋಡುತ್ತಮಿರ್ದನೆಂಬನಿತರ್ಕೆ ಮುನಿದಾ ಕೆಯ ಮನೆಗೆ ಕಾದಲ್ ಬಂದಾಗಳ್ (ಬಂಹರಿ. ೩–೫೦ ವ) ; ಸಗ್ಗದಗ್ಗಾಯಿಲೆಯರರಸನಂ ಮೆಚ್ಚಿಸಲ್ಕಾರ್ತು ಕೊಂಡೊಯ್ದರ್ (ಪುಷ್ಪಪು.೧೩–೯೨); ಅರ್ಘವತೀಂ = ಅಗ್ಗಾಯಿಲೆಯಂ ; ಅರ್ಘವತೀಷು = ಅಗ್ಗಾಯಿಲೆಯರೊಳ್ (ನೀತಿವಾ. ೨೩–೪೯). **ಅಗ್ಗಯಿಲೆ** : ೧. ಬಚ್ಚರ ದೂಸಿಗರ ನಿಯೋಗಿಗಳ ಅಗ್ಗಯಿಲೆಯರಪ್ಪ [ಪಾಠಾಂ. ಅಗ್ಗಳಮಪ್ಪ, ಅಗ್ಗಯಿಮಯರಪ್ಪ] ಸೂಳೆಯರ ಸಾಮಂತರ ಕಸವರಂಗಳೆಲ್ಲಮಂ ಕಳ್ದು (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೨೩–೫). **ಅಗ್ಗಳೆ$_3$** : ೧. ಒಂದು ದಿನಂ ನೀಂ ತಳ್ವಿದೊಡಂದಸುವಿಂ ಗುಪಟಳಂ ಮನಃಪ್ರಿಯ ಕೇಳೇನೆಂದಱಿಯೆನೆನಗೆ ನಿಕ್ಕುವಮೆಂದಣಕಿಸಿ ಧನಮನುಗಿವಳಗ್ಗಳೆ ಧರೆಯೊಳ್ (ಉದ್ಭಟ. ೧೦–೬೫).

[ಅಗ್ಗ$_2$ + –ಆಯಿಲ + –ಎ$_4$]

ಅಗ್ಗಾರ (ನಾ). ದುರ್ಗಮವಾದ ಪ್ರದೇಶ (?) : "ಈ ಅಗ್ಗಾರದ ದಾರಿಯಲ್ಲಿ ದೊಡ್ಡವರೂ ಕೂಡ ಒಬ್ಬರೇ ಹೋಗಲಾರರು, ನೀನು ಸಣ್ಣವನು. ಇಂಥಾ ಸಾಹಸವನ್ನು ಏಕೆ ಮಾಡುವೆ ?" ಎಂದು ಕೇಳಿದನು (ಶೇರಶ. ೮). 'ಅಗ್ಗಡ' ಪರಾ. [?]

ಅಗ್ಗಾಳಿ 'ಅಗ್ಗಾಡಿ$_1$' ನೋ.

ಅಗ್ಗಾಳು (ನಾ). ಕೀಳು ಮನುಷ್ಯ ; ತುಚ್ಛನಾದವನು (ಕಿ).

[ಅಗ್ಗ$_1$ + ಅಳ್ಳು$_2$ (< ಅಳ್$_2$)]

ಅಗ್ಗಿ$_1$, ಹಗ್ಗಿ (ನಾ). ಅಗ್ನಿ; ಬೆಂಕಿ; ಉರಿ; ಕಿಚ್ಚು : "ನತ್ವಕ್ಕೆ ಗತ್ವಂ– ಅಗ್ನಿ – ಅಗ್ಗಿ" (ಶಮದ. ೨೬೬ ಪ್ರಯೋ) ; "ಅಗ್ಗಿಯಗ್ನಿಯೊಳ್ ತಳೆದಿರ್ಕುಂ" (ಕರ್ಣಾನಿ. ೪೬); "ಅಗ್ಗಿಯು ಪೊಗೆವಟಯಿಗೆಯವನು ಹಗ್ಗಿ ಕಿರ್ಚು" (ಕವಿಕಂ. ೩೪) ; ನಿರ್ಮಿಸಿದಳದ್ಭುತಮಾಗಿರಲಗ್ಗಿಕೊಂಡಮಂ (ನೇಮಿಪು. ೭–೧೯) ; ವಿರಹವೇದನೆಯಾಜ್ಯಂಬೊಯ್ದಗ್ಗಿಯ ತೆಱನಾಯ್ತು (ಜಯಕಾ. ೪–೪೦). **ಹಗ್ಗಿ** : "ಅತ್ವಕ್ಕೆ ಹತ್ವಂ : ಅಗ್ನಿ–ಹಗ್ಗಿ" (ಶಮದ. ೨೬೯ ಪ್ರಯೋ) ; "ಹಗ್ಗಿಯೆಂದಗ್ನಿನಾಮಂ" (ಕರ್ಣಾನಿ. ೪೭) ; ಇರುಳಾಗೆ ಹುಳ್ಳಿಹೊಱೆಯಂ ತಂದು ಮುಂದೆ ಹಗ್ಗಿಯನೊಟ್ಟಿ ಬೆಳಗನೆತ್ತುತ್ತಂದು (ಕಣ್ಣರ. ೪೬–೬) ; ಹರನ ಹಣೆಗಣ್ಣ ಹಗ್ಗಿಯನು ಹಗೆಗೊಂಬಂದದಿಂ ಇಂದೆನ್ನ ಹಗೆಗೊಂಡೆ (ಹಚಕಾ. ೮–೯) ; ನಾಲ್ಕು ದಿಕ್ಕಿನಲಿಕ್ಕಿದ ಕಿಚ್ಚುವೆಗ್ಗಳಗಣ್ಣನ ಹಗ್ಗಿಯೊಲು ಬಗೆಯಂ ಮಾಡೆ (ಪುಣ್ಯಾಸ್ರ. ೪–೩೫ ವ) ; ಕದಿರೇಱಿದ ಕಂಜಾತಪ್ರಿಯನಂ ಪದೆದೀಕ್ಷಿಸುವಿನಕಾಂತದ ಕಲ್ಲೊಳಗುದಯಿಪ ಹಗ್ಗಿಯವೊಲ್ (ಜಯಕಾ. ೨–೬೭). [ಸಂ. ಅಗ್ನಿ]

ಅಗ್ಗಿ$_2$ (ನಾ). ಒಂದು ಅಡ್ಡಹೆಸರು ; ಉಪನಾಮ ; 'ಅಗ್ನಿಹೋತ್ರಿ' ಶಬ್ದದ ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತ ರೂಪ (?) : ತೆಂಕಲು ವಿಷ್ಣು ಅಗ್ಗಿ ಹರಿಹರ ಪಂಡೆಯ ಬಾಳಿಂದ ಬಡಗಲು ಪಡುವಲು ಗಂಗಾಧರಅಗ್ಗಿಯ ಬೆಟ್ಟನ ಪಡುವಣ ಬಾಗಿಲ ಗದ್ದೆಯಿಂದ (ಸೌಇಇ. IX–ii, ೪೨೬–೧೬ ; 1402).

[ಸಂ. ಅಗ್ನಿ – ?]

ಅಗ್ಗಿಕೊಂಡ, ಅಗ್ಗಿಗೊಂಡ (ನಾ). ಕೆಂಡದಿಂದ ಕೂಡಿದ ಗುಂಡಿ ; ಅಗ್ನಿಕುಂಡ : ವಿರೋಧಿಯ ಬರ್ಪ ಬಟ್ಟೆಯೊಳ್ ಮೋಹದಿನೆಯ್ದೆ ನಿರ್ಮಿಸಿದಳದ್ಭುತಮಾಗಿರಲಗ್ಗಿಕೊಂಡಮಂ (ನೇಮಿಪು. ೭–೧೯). **ಅಗ್ಗಿಗೊಂಡ** : ಅಗ್ಗಿಗೊಂಡದೊಳ್ ಪೊತ್ತುವ ನಱುನೆಯ್ಯ ನೆಲ್ಲರಳ ಬಲಿಗೂಟ, ಸಿರಿಕಂಡ ಸೆಕ್ಕೆಯ ಸವುದೆಯ ಕಮರಿಂ ಪೊರೆದೆಲ್ಲೆಡೆಯೊಳೆತ್ತಂ ಪಳಂಚಲೆವೆಲರಿಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೬೪–೩). [ಸಂ. ಅಗ್ನಿಕುಂಡ]

ಅಗ್ಗಿಗ (ನಾ). ೧. ಮುಂದಾಳು ; ಅಗ್ರಗಣ್ಯ : ಅಗ್ಗಳೆಯನಾ ಮಗಧ ಮಾತಿನಲಗ್ಗಿಗನು ಶಿಶುಪಾಲ (ಸಂಭಪ. ೩೦–೨೧). ℙ ಈ ಪ್ರಯೋಗದಲ್ಲಿ "ಮಾತಿನ ಲಗ್ಗಿಗನು . . ." ಎಂದು ಬಿಡಿಸುವುದೂ ಸಾಧ್ಯ. ೨. ದೊರೆ : "ಅರಸು" (ಚತುನಿ. ಕಿ. ೧–೫). [ಸಂ. ಅಗ್ರಗ]

ಅಗ್ಗಿಗಣ್ಣು (ನಾ). ಉರಿಗಣ್ಣು ; ಕೆಂಡಗಣ್ಣು : ಹರನ ಹಣೆಯ ಅಗ್ಗಿಗಣ್ಣು ಭೇದಿಸಬಾರದಿರವಿನಂತೆಸೆವ ವಾಹಿನಿಯ (ನೇಮಿಸಂ. ೨೮–೧೨೪).

[ಅಗ್ಗಿ$_1$ + ಕಣ್ಣು (< ಕಣ್)]

ಅಗ್ಗಿಗೊಂಡ 'ಅಗ್ಗಿಕೊಂಡ' ನೋ.

ಅಗ್ಗಿಟ 'ಅಗ್ಗಿಷ್ಟಗೆ' ನೋ.

ಅಗ್ಗಿಟಿಕೆ 'ಅಗ್ಗಿಷ್ಟಗೆ' ನೋ.

ಅಗ್ಗಿಟಿಗೆ 'ಅಗ್ಗಿಷ್ಟಗೆ' ನೋ.

ಅಗ್ಗಿಟ್ಟಿಕೆ 'ಅಗ್ಗಿಷ್ಟಗೆ' ನೋ.

ಅಗ್ಗಿಣಿ 'ಅರ್ಘವಾಣಿ' ನೋ.

ಅಗ್ಗಿಣಿಮಂಕಿ[ಕ]ಣಿ (ನಾ). "ನೀರನ್ನು ತರಲು ಎತ್ತಿನ ಮೇಲೆ ಇಡುವ ನಾಲ್ಕು ಪಾತ್ರೆಗಳು" (ಅನಂನಾ. ೧೨).

[ಅಗ್ಗಿಣಿ (< ಅರ್ಘವಾಣಿ) + ಮಂಕಣಿ]

ಅಗ್ಗಿಮುಸುಡ (ನಾ). = ಅಗ್ಗಿಮೊಗ : ಸುಮನಂಗಳತಿವೃಷ್ಟಿಯ ಅಗ್ಗಿಮುಸುಡರ್ ಮೇಲೆ ಸಿಂಪಿಸಲ್ (ಪರಶು. ೧೯–೬).

[ಅಗ್ಗಿ$_1$ + ಮುಸುಡು + –ಅ$_7$]

ಅಗ್ಗಿಮೊಗ (ನಾ). ಅಗ್ನಿಯೇ ಮುಖವಾಗಿ ಉಳ್ಳವನು ; ಅಗ್ನಿಯ ಮೂಲಕ ಹವಿಸ್ಸನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸುವವನು; ದೇವತೆ: "ಅಗ್ಗಿಮೊಗದವರಮರ್ದುಣಿಗಳ್" (ಶಬ್ದಮಂ. ೯); ಪಯೋಷ್ಣೀನದಿಯ ಕೂಲದೊಳಗ್ಗಿಮೊಗರ್ಗೆ ಬಾಣಸುಗೈದು (ರಾಮಾಶ್ವ. ೬೪–೨). [ಸಂ. ಅಗ್ನಿಮುಖ]

ಅಗ್ಗಿಲ್ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಗಿಡ : ಪಡುವಲ್ಲಗ್ಗಿಲ ಮೆಳೆ ಅಲ್ಲಿ ತ್ರಿಕೂಟದ ಮೂಱುಕಲ್ಲು ಅಲ್ಲಿಂ ಬಡಗ ಬೆಲಪುತ್ತಿನ ಸುಣ್ಣದ ಕಲ್ಲಕುಪ್ಪೆ (ಸೌಇಇ. XI–i, ೧೧೬–೨೭ ; 1075). [?]

ಅಗ್ಗಿವಳೆದೆಣ್ಣೆ (ನಾ). (= ಅಗ್ಗಿ ಬಳೆದ ಎಣ್ಣೆ). ಉರಿ ಸುತ್ತಿಕೊಂಡಿರುವ ಎಣ್ಣೆ ; ಉರಿಯುತ್ತಿರುವ ಎಣ್ಣೆ : "ಉರಿಯೆಣ್ಣೆಯಗ್ಗಿವಳೆದೆಣ್ಣೆಯೆಂದಕ್ಕು" (ಕಬ್ಬಕೃ. ೭೬); ಬಳೆದು ವಿಷಾಗ್ನಿಯಗ್ಗಿವಳೆದೆಣ್ಣೆಯೊಳೆಱ್ದುರಿವಗ್ನಿಯಂತೆ ನೀರೊಳಗುರಿದೇಱೆ . . . ಕೆಳರ್ದಾಸುರಕ್ಕುಗುಟ್ಟ ವಾರ್ಧಿವೊಲಿರ್ದುದು ಕಾಳಿಯ ಹ್ರದಂ (ಅರ್ಧನೇ. ೮–೪೦). ℙ ಇದು 'ಶಬ್ದಮಣಿದರ್ಪಣ'ದ ಪ್ರಯೋಗಸಾರದಲ್ಲಿ ಉಗ್ಗಿವಳದೆಣ್ಣೆ, ಉರ್ಗಿವಳದೆಣ್ಣೆ, ಉರ್ಗಿವಳಿದೆಣ್ಣೆ ಎಂಬ ರೂಪಗಳಲ್ಲಿ ದೊರೆಯುತ್ತದೆ.

[ಅಗ್ಗಿ$_1$ + ಬಳ್ಳೆ$_2$ + ಎಣ್ಣೆ. ℙ ಬಳ್ಳೆ$_2$ = ಸುತ್ತು. 'ಬಳೆಸು' ಪರಾ. ತಮಿ. ವಳೈ = ಸುತ್ತುಗಟ್ಟು]

ಅಗ್ಗಿವೆಗಡು (ನಾ). ಬೆಂಕಿಯ ಭಯ : ತದುಕಿನ ಮರದ ಮುಱಿಗಣ್ಣೊಳೊಗೆದ ಪಗಿನೊಳಗ್ಗಿವೆಗಡಿಂ ಕಾಲ್ದೊಡರ್ದು ಮಿಡುಕಿ ಕಳವಳಿಪ ಕಳವಿಂಕ ಸಂಕುಳಂಗಳುಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೫–೬೫ ವ). [ಅಗ್ಗಿ$_1$+ ಬೆಗಡ್ಡು$_2$]

ಅಗ್ಗಿಷ್ಟಕೆ 'ಅಗ್ಗಿಷ್ಟಗೆ' ನೋ.

ಅಗ್ಗಿಷ್ಟಗೆ, ಅಗ್ಗಿಟ, ಅಗ್ಗಿಟಿಕೆ, ಅಗ್ಗಿಟಿಗೆ, ಅಗ್ಗಿಟ್ಟಿಕೆ, ಅಗ್ಗಿಷ್ಟಕೆ, ಅಗ್ಗಿಷ್ಟಿ, ಅಗ್ಗಿಷ್ಟಿಕೆ, ಅಗ್ಗಿಷ್ಟಿಗೆ, ಅಗ್ನಿಷ್ಟಗೆ, ಅಗ್ನಿಷ್ಠಗೆ (ನಾ). ೧. ಕೆಂಡವನ್ನು ಇಟ್ಟು ಕಾಯಿಸುವ, ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಸ್ಥಳದಿಂದ ಸ್ಥಳಕ್ಕೆ ಸಾಗಿಸಬಹುದಾದ ಒಲೆ ; ಕುಂಪಟೆ ; ಕುಮಟೆ : ಇದಕೆ ಪಡೆಯಂ ಅಗ್ಗಿಷ್ಟಗೆಯುಂ ಆಜವ × × × ಯುಂ (ಎಕ. X, ಮುಳಬಾ. ೮೦–೮; 767). **ಅಗ್ಗಿಟ** : ಅರಲಸರಲ ಸೊನ್ನಾರಂ ಪಲಪೂ ಪರಕಲಿಸಿದ ಪಾಸೆಂಬಗ್ಗಿಟದೊಳಗಿರಿಸಿ (ಜಯಕಾ. ೮–೪೭). **ಅಗ್ಗಿಟಿಕೆ** : ಮಿಸುಗು ವೀಯಗ್ಗಿಟಿಕೆಯೊಳು ಎನ್ನ ನಿನ್ನ ಓಲೆಯ ಬರೆದು ಹಾಕಲಾಗಿ (ಪ್ರಭುಪು. ೭–೬೦); ಅಗುರು ದಶಾಂಗ ಗುಗ್ಗುಳಾದಿಗಳ ಬೆಳ್ಳಿಯಗ್ಗಿಟಿಕೆಗಳನ್ನು

ಪೋಷಿಸುವ ಊದುವ (ಬೆಟ್ಟಅ. ೮೨–೧೯). **ಅಗ್ಗಿಟೆಗೆ** (ನಾಚಿರಾ. ಕಿ). **ಅಗ್ಗಿಟ್ಟೆಕೆ** : ೨. ಹೋಮಕುಂಡ : ನಾಲ್ಮೊಗನಗ್ಗಿಟ್ಟೆಕೆಯೊಳೊಗೆದ ಒಳ್ನಗೆಯ ಮುದ್ದುಗುವರಿ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೮೮–೫). **ಅಗ್ಗಿಷ್ಟಕೆ** : ೧. (ಕಿ). **ಅಗ್ಗಿಷ್ಟಿ** : ೧. (ಕಿ). **ಅಗ್ಗಿಷ್ಟಿಕೆ** : ೧. (ಗುವಿಮೋ). **ಅಗ್ಗಿಷ್ಟಿಗೆ** : ೧. ಅಕ್ಕ ಅಗ್ಗಿಷ್ಟಿಗೆ ಕಾಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತ ಮಲಗಿದ್ದಳು (ವೈನಿ.೨೨೩). **ಅಗ್ನಿಷ್ಟಗೆ**: ೧: ಅಗ್ನಿಷ್ಟಗೆಯ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಂಗೆ ಗದ್ಯಾಣವೆರಡು ಅನ್ತು ಗದ್ಯಾಣಂ ಮೂವತ್ತು (ಸೌಇಇ. IX-i, ೧೭೫–೨೪; 1107). **ಅಗ್ನಿಷ್ಠಗೆ** : ಅಗ್ನಿಷ್ಠಗೆಯುಂ ಮಠಮುಮಂ ರಕ್ಷಿ[ಸಿ]ದರ್ಗ್ಗೆ ಅನ್ತಪುಣ್ಯ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೭೪–೨೬; 1010); ಹೊಥ್ಥರೆ ಅಗ್ನಿಷ್ಠಗೆಯ ಮಠದಲ್ಲಿ ನಾಲ್ಕು ಘಳಿಗೆ ಸ್ರುತಿಯ ಹೇಳುವರು (ಎಕ. XII, ಚಿಕ್ಕನಾ. ೨–೭೨; 1261). [ಸಂ. ಅಗ್ನಿಷ್ಠಕ]

ಅಗ್ಗಿಷ್ಟಿ 'ಅಗ್ಗಿಷ್ಟಗೆ' ನೋ.

ಅಗ್ಗಿಷ್ಟಿಕೆ 'ಅಗ್ಗಿಷ್ಟಗೆ' ನೋ.

ಅಗ್ಗಿಷ್ಟಿಗೆ 'ಅಗ್ಗಿಷ್ಟಗೆ' ನೋ.

ಅಗ್ಗಿಸು$_1$ 'ಅಱ್ಗಿಸು' ನೋ.

ಅಗ್ಗಿಸು$_2$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಶ್ರೇಷ್ಠಸನ್ನಾಗಿ ಮಾಡು; ದೊಡ್ಡಸ್ತಿಕೆ ಕೊಡು; ಗೌರವಿಸು; ಹೆಚ್ಚುಮಾಡು; ಹೊಗಳು : ಮನುಚರಿತಕ್ಕಳಂಕರಣವಾಯ್ತು ಚರಿತ್ರದ ಪೆಂಪು . . . ಅಂಬರೇಚರೇಶನ ವಿಳಸತ್ಪರಾರ್ಥಗುಣಕಂ ಮಿಗಿಲಾಯ್ತು ಪರಾರ್ಥವೃತ್ತಿಯೆಂದನುಪಮರಗ್ಗಿಪರ್ ನೆಗಳ್ದ ಸಾಯಣನಾಯಕನಂ ಗುಣಾತ್ಮನಂ (ಶಾಸಪ. ೪೯–೨೦; 1164); ಶಿಶುವ ನಿಂತಗ್ಗಿಸುವರೇ ಎಂದು ಕರಗುತಂ ಇರ್ಪಾಗಳಲ್ಲಿ (ಬಸರ. ೯–೪); ಜಾತಿನಾನೆಂದೆನ್ನನಗ್ಗಿಸಿ ಭೂತಳಾಧಿಪ ಸಾಕಿದನು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೩–೨೦). ೨. ಹೆಚ್ಚಾಗು; ಹಿಗ್ಗು : ವಿದ್ಯಾಗಣಯೂಥನಂ ನೋಡಿ ಪುಳಕಿಸಿ ಮಜ್ಜನಕ್ಕೆಱೆದು ಮನಂಗೊಂಡು ನಾಡೆ ಅಗ್ಗಿಸುತ ವೀರಾಳಾಪಮಂ ಕೈಕೊಂಡು (ನಾಚಿರ. ೧೭೭–೧೩). ೩. ಮೀರು; ಅತಿಶಯವಾಗು : ಭೇರುಂಡನಿನಗ್ಗಿಕುಂ ಬಲದಿನಾ ಭೇರುಂಡನೆಂಬರ್ (ಕೊಲ್ಲಾಶಾ. ೧೫–೪೩; 1186).

ಅಗ್ಗಿಸಿಕೊ = ದೊಡ್ಡವನೆಂದು ಭಾವಿಸಿಕೊ; ಹೊಗಳಿಕೊ : ಏಸನಗ್ಗಿಸಿಕೊಂಬೆ ನಿನಗಿನ್ನೈಸು ಕೈದುಗಳಲ್ಲಿ ಕೃತವಭ್ಯಾಸವಾ ಕೈದುಗಳ ಬಾಯಿಗೆ ನಿನ್ನ ಬೀಱುವೆನು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೯–೪೦); ತನ್ನನಗ್ಗಿಸಿಕೊಳುತ ಮಾಡನು ವರ್ಣಗಳಿಗಾಶ್ರಮಿಗಳಿಗೆ ಬಹುಮಾನ್ಯರಿಗೆ ಮನ್ನಣೆಯನು (ನಿಭಾಗ. ೫–೧೧–೩೬). [ಅಗ್ಗ$_2$ + –ಇಸು$_3$]

ಅಗ್ಗು 'ಅಱ್ಗು' ನೋ.

ಅಗ್ಘಟಿತ (ಗು). ಜಯಿಸಲು ಅಸಾಧ್ಯನಾದ : 'ಅಗ್ಘಟಿತವೀರ' ಪರಾ. [ಸಂ. ಅಘಟಿತ]

ಅಗ್ಘಟಿತವೀರ (ನಾ). ಜಯಿಸಲು ಅಸಾಧ್ಯನಾದ ವೀರ : ಅಚ್ಯುತನು ತಾ ನಿಮಿಷದಲಿ ಖಗರಾಜವಾಹನನಾಗಿ ನಡೆತಂದು ಅಮರಪತಿಗಗ್ಘಟಿತವೀರರ ಯಮನ ವಶವನು ಮಾಡಿ ತ್ರೈಜಗಕಮಿತನಾದನು ವಿಷ್ಣು ಪೊರೆದನು ದಿವಿಜಸಂತತಿಯ (ನಿಭಾಗ. ೧೧–೮–೪೦). [ಅಗ್ಘಟಿತ + ವೀರ]

ಅಗ್ಘಣಿ 'ಅರ್ಘವಾಣಿ' ನೋ.

ಅಗ್ಘವಣಿ 'ಅರ್ಘವಾಣಿ' ನೋ.

ಅಗ್ನಾಯಿ (ನಾ). ೧. ಅಗ್ನಿಯ ಹೆಂಡತಿ. ೨. ತ್ರೇತಾಯುಗ. [ಸಂ.]

ಅಗ್ನಿ (ನಾ). ೧. ಬೆಂಕಿ; ಕಿಚ್ಚು. ೨. ಬೆಂಕಿಯ ಅಧಿದೇವತೆ; ಅಷ್ಟದಿಕ್ಪಾಲಕರಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬ; ಆಗ್ನೇಯ ದಿಕ್ಕಿನ ಅಧಿಪತಿ. ೩. ಆಹಾರವನ್ನು ಜೀರ್ಣಿಸುವ ಅಂತಶ್ಶಕ್ತಿ; ಜಠರಾಗ್ನಿ. ೪. ಪಿತ್ತರಸ. ೫. ಮೂರು ಎಂಬ ಸಂಖ್ಯೆಗೆ ಒಂದು ಸಂಕೇತ. ೬. ಚಿನ್ನ. ೭. ಚಿತ್ರಮೂಲ ಎಂಬ ಗಿಡ : "ಚಿತ್ರಮೂಲಂ ವ್ಯಾಳವಗ್ನಿ ಚಿತ್ರಕವಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೩೯–೨೬). ೮. ತುಗ್ಗಿಲು ಎಂಬ ಮರ : "ಅಗ್ನಿಯೆನೆ ತುಗ್ಗಿಲಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೩೬–೧೮). ೯. ನಿಂಬೆ. ೧೦. [ಛಂದ] ಅಕ್ಷರಗಣಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು; ರಗಣ (– ∪ –) : "ಅದ್ಯಂತ ಗುರುವಿರಲಗ್ನಿಯಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೦೭–೨೦). ೧೧. "ಕೇಸರ" (ಗುವಿಮೋ). [ಸಂ.]

ಅಗ್ನಿಕಂಟಕ (ನಾ). ಅಗ್ನಿಯ ಮೂಲಕ ಉಂಟಾಗುವ ಅಪಾಯ, —ಸಾವು. [ಅಗ್ನಿ + ಕಂಟಕ]

ಅಗ್ನಿಕಣ (ನಾ). ಬೆಂಕಿಯ ಕಿಡಿ. [ಅಗ್ನಿ + ಕಣ$_4$]

ಅಗ್ನಿಕಾರ್ಯ (ನಾ). ಅಗ್ನಿಯಲ್ಲಿ ಹವಿಸ್ಸು ಮುಂತಾದವನ್ನು ಅರ್ಪಿಸುವುದು; ಅಗ್ನಿಯ ಪೂಜೆ. [ಅಗ್ನಿ + ಕಾರ್ಯ]

ಅಗ್ನಿಕಾಷ್ಠ (ನಾ). ಸೌದೆ; ಕಟ್ಟಿಗೆ; ಉರುವಲು. [ಅಗ್ನಿ + ಕಾಷ್ಠ]

ಅಗ್ನಿಕುಂಡ (ನಾ). ೧. ಹೋಮ ಮಾಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಅಗ್ನಿಯನ್ನು ಇಡುವ ಮಡಕೆ ಅಥವಾ ಗುಂಡಿ. ೨. ಬೆಂಕಿಯನ್ನು ಉರಿಸುವ ಗುಂಡಿ, —ಕೊಂಡ. [ಅಗ್ನಿ + ಕುಂಡ]

ಅಗ್ನಿಕುಕ್ಕುಟ (ನಾ). ೧. ಬೆಂಕಿಯ ಕಿಡಿ. ೨. ಬೆಂಕಿಯನ್ನು ನುಂಗುವ ಕೋಳಿ. [ಅಗ್ನಿ + ಕುಕ್ಕುಟ]

ಅಗ್ನಿಕೋಣ (ನಾ). ಪೂರ್ವಕ್ಕೂ ದಕ್ಷಿಣಕ್ಕೂ ನಡುವಣ ಮೂಲೆ; ಆಗ್ನೇಯ ದಿಕ್ಕು. [ಅಗ್ನಿ + ಕೋಣ$_2$]

ಅಗ್ನಿಗಣ್ಣ (ನಾ). ಉರಿಗಣ್ಣುಳ್ಳವನು; ಶಿವ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [ಅಗ್ನಿ + ಕಣ್ + –ಅ$_7$]

ಅಗ್ನಿಗಣ್ಣು (ನಾ). ಉರಿಗಣ್ಣು : ಅಗ್ನಿಗಣ್ಣಿನ ಹರನೊಡನೆ ಬಲು ವಿಗ್ರಹವನಾಚರಿಸಿ (ನಿಭಾಗ. ೪–೨–೧೪). [ಅಗ್ನಿ + ಕಣ್ಣು(< ಕಣ್)]

ಅಗ್ನಿಗರ್ಭ (ಗು). ೧. ಬೆಂಕಿಯನ್ನು ಒಳಕೊಂಡಿರುವ. (ನಾ). ೨. ಸೂರ್ಯಕಾಂತಮಣಿ. ೩. ಯಜ್ಞದ ಅರಣಿ. ೪. ಶಮಿ. ೫. ಮಹಾಜ್ಯೋತಿಷ್ಮತೀ ಲತೆ. ೬. ಭೂಮಿ. [ಅಗ್ನಿ + ಗರ್ಭ]

ಅಗ್ನಿಗೆಯ್ಯ (ನಾ). ಕೈಯಲ್ಲಿ ಬೆಂಕಿಯುಳ್ಳವನು; ಭಸ್ಮಾಸುರ. [ಅಗ್ನಿ + ಕೆಯ್$_2$ + –ಅ$_7$]

ಅಗ್ನಿಚಿತ್ತು (ನಾ). ನಿತ್ಯವೂ ತಪ್ಪದೆ ಅಗ್ನಿಹೋತ್ರ ನಡಸುತ್ತಿರುವವನು; ಅಗ್ನಿಹೋತ್ರಿ; ಆಹಿತಾಗ್ನಿ. [ಸಂ. ಅಗ್ನಿಚಿತ್]

ಅಗ್ನಿಜ (ನಾ). ೦. ಕುಮಾರಸ್ವಾಮಿ. ೨. ಚಿನ್ನ. [ಸಂ.]

ಅಗ್ನಿಜ್ವಾಲೆ (ನಾ). ೧. ಬೆಂಕಿಯ ಉರಿ ಅಥವಾ ನಾಲಗೆ. ೨. ಬಣ್ಣಗಾರರು ಉಪಯೋಗಿಸುವ, ಕೆಂಪು ಹೂವು ಬಿಡುವ ಒಂದು ಗಿಡ : ೩. ಕೆಂಪು ಹೂವು ಬಿಡುವ ಮತ್ತೊಂದು ಗಿಡ; ಜಲಪಿಪ್ಪಲಿ. [ಅಗ್ನಿ + ಜ್ವಾಲೆ]

ಅಗ್ನಿತಾರೆ (ನಾ). ಕೃತ್ತಿಕಾ ನಕ್ಷತ್ರ. [ಅಗ್ನಿ + ತಾರ್$_2$]

ಅಗ್ನಿತುಂಡಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಔಷಧಿ : ಆಯುರ್ವೇದದ ಅಗ್ನಿರಸ–ಅಗ್ನಿತುಂಡಿಗಳನ್ನೂ ಮುಕ್ಕಿದನು (ತುಂಬಿಕೊ. ೬೬). [ಸಂ. *ಅಗ್ನಿತುಂಡಿನ್ (ಅಗ್ನಿ + ತುಂಡ + –)]

ಅಗ್ನಿತ್ರಯ (ನಾ). ಆಹವನೀಯ, ಗಾರ್ಹಪತ್ಯ, ದಕ್ಷಿಣ ಎಂಬ ಮೂರು ಅಗ್ನಿಗಳು. [ಅಗ್ನಿ + ತ್ರಯ]

ಅಗ್ನಿದಳ (ನಾ). ಅಗ್ನಿಯ ಸೈನ್ಯ : ಇಂದ್ರದಳ, ಅಗ್ನಿದಳ, ಯಮದಳ, ನೈಋತ್ಯದಳ . . . ಅಗ್ನಿದಳವೇಱಲು ಹಸಿವ (ಪದಗೋ. ೨–೨೦೭). [ಅಗ್ನಿ + ದಳ$_2$]

ಅಗ್ನಿದಿಕ್ಕು (ನಾ). = ಅಗ್ನಿಕೋಣ. [ಅಗ್ನಿ + ದಿಕ್ಕು]

ಅಗ್ನಿದಿವ್ಯ (ನಾ). = ಅಗ್ನಿಪರೀಕ್ಷೆ ೨ : ಎರಡನೆಯ ಮಹಾಯುದ್ಧದ ಬರಗಾಲ . . . ಪ್ರವಾಸದ ಅಗ್ನಿದಿವ್ಯ–ಇವನ್ನೆಲ್ಲ ಆಗ ಅನುಭವಿಸಬೇಕಾಗಿರಲಿಲ್ಲ (ಸಮಜೀ.೪೪೫); ಚಿಮಣಾಳ ಅಗ್ನಿದಿವ್ಯದ ಮರಣದ ಸುದ್ದಿ ಮನೆ ಮನೆಗೂ ಮುಟ್ಟಿ ಭೀತಿಯನ್ನು ಹರಡಿತ್ತು (ಗ್ರಾಮಾಯ. ೫೮೮). [ಅಗ್ನಿ + ದಿವ್ಯ]

ಅಗ್ನಿದೀಪನ (ನಾ). ೧. ಬೆಂಕಿಯನ್ನು ಉಜ್ಜ್ವಲಗೊಳಿಸುವುದು. ೨. ಜಠರಾಗ್ನಿಯನ್ನು, ಜೀರ್ಣಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಪುಟಗೊಳಿಸುವುದು. ೩. "ಕಡವ" ಎಂಬ ಗಿಡ (ಓಷಧಿ. ೬). [ಅಗ್ನಿ + ದೀಪನ]

ಅಗ್ನಿದೇವೆ (ನಾ). = ಅಗ್ನಿತಾರೆ.
[ಸಂ. ಅಗ್ನಿದೇವಾ (ಅಗ್ನಿ + ದೇವ + –)]

ಅಗ್ನಿಧಾರಣೆ (ನಾ). [ವೀಶೈ] ಪಂಚಧಾರಣೆಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : ಪಂಚಧಾರಣೆಗಳು – ಇವು ಅಗ್ನಿಧಾರಣೆ, ನಾಡಿಧಾರಣೆ, ವಾಯುಧಾರಣೆ, ಅಮೃತಧಾರಣೆ, ಆಧಾರಧಾರಣೆ – ಎಂದು ಐದು ಇವೆ (ಶಿವಾಕೋ. ೩೭೯).
[ಅಗ್ನಿ + ಧಾರಣೆ]

ಅಗ್ನಿನಯನ (ನಾ). ಅಗ್ನಿಯನ್ನು (ಮೂರನೆಯ) ಕಣ್ಣಾಗಿ ಹೊಂದಿರುವವನು ; ಶಿವ. [ಅಗ್ನಿ + ನಯನ]

ಅಗ್ನಿನೃತ್ಯ (ನಾ). ಬೆಂಕಿಯ ಸುತ್ತಲೂ ಕುಣಿಯುವ ಒಂದು ಕುಣಿತ: ಮಾರ್ಚ್–ಏಪ್ರಿಲ್ ತಿಂಗಳಲ್ಲಿ ನಡೆಯುವ ಮೇಳ ಅಥವಾ ಉತ್ಸವದ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಈ ಅಗ್ನಿನೃತ್ಯ ನಡೆಯುತ್ತದೆ (ಭಾರಜಾ. ೯೬).
[ಅಗ್ನಿ + ನೃತ್ಯ]

ಅಗ್ನಿಪರೀಕ್ಷೆ (ನಾ). ೧. ಬೆಂಕಿಯನ್ನು ಮುಟ್ಟಿ, ಕೆಂಡದ ಮೇಲೆ ನಡೆದು ಅಥವಾ ಉರಿಯುವ ಅಗ್ನಿಯನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸಿ ತನ್ನ ನಿರ್ದೋಷಿತ್ವವನ್ನು ಸ್ಥಾಪಿಸುವ ಪರೀಕ್ಷೆ. ೨. ಕಠಿನ ಪರೀಕ್ಷೆ. 'ಅಗ್ನಿದಿವ್ಯ' ಪರಾ. [ಅಗ್ನಿ + ಪರೀಕ್ಷೆ]

ಅಗ್ನಿಪರ್ಣಿ (ನಾ). ಗೇರುಬೀಜ (ಸ್ಯಾಂಡರ್).
[ಸಂ. ಅಗ್ನಿಪರ್ಣಿನ್ (ಅಗ್ನಿ + ಪರ್ಣ + –)]

ಅಗ್ನಿಪರ್ವತ (ನಾ). ಉರಿ, ಕೆಂಡ, ಕರಗಿದ ಲೋಹ ಮುಂತಾದವನ್ನು ಉಗುಳುವ ಬೆಟ್ಟ ; ಜ್ವಾಲಾಮುಖಿ. [ಅಗ್ನಿ + ಪರ್ವತ]

ಅಗ್ನಿಪಳ (ನಾ). = ಅಗ್ನಿಫಲ : "ಅಗ್ನಿಪಳಮೆನಲು ವಜ್ರಂ" (ಮಂಗರಾ. ೩೧–೬). [ಅಗ್ನಿ + ಪಳ್ಳ]

ಅಗ್ನಿಪುಟ (ನಾ). ಬೆಂಕಿಯಲ್ಲಿ ಪಕ್ವಮಾಡುವುದು ; ಪುಟ ಹಾಕುವುದು. [ಅಗ್ನಿ + ಪುಟ್ಟ].

ಅಗ್ನಿಪುತ್ರಿ (ನಾ). ಬೆಂಕಿಯ ಮಗಳು ; ದ್ರೌಪದಿ : ನೀನಗ್ನಿಪುತ್ರಿಯೈ ಪವಮಾನತನೂಭವನೆನಾನಣಂ ಕೂಡೆ ಸುಸಂಧಾನಮರಿನೃಪರೊಳೆಂತು : (ಗದಾಯು. ೧–೬೬) [ಅಗ್ನಿ + ಪುತ್ರಿ]

ಅಗ್ನಿಪುರುಷ (ನಾ). ಅಗ್ನಿದೇವತೆ. [ಅಗ್ನಿ + ಪುರುಷ]

ಅಗ್ನಿಪೂಜೆ (ನಾ). ಅಗ್ನಿಯನ್ನು ಪೂಜಿಸುವುದು. [ಅಗ್ನಿ + ಪೂಜೆ]

ಅಗ್ನಿಪ್ರತಿಷ್ಠೆ (ನಾ). ಹೋಮಕ್ಕೆ ಮೊದಲು ಅಗ್ನಿಯನ್ನು ಕುಂಡದಲ್ಲಿ ಸ್ಥಾಪಿಸುವುದು. [ಅಗ್ನಿ + ಪ್ರತಿಷ್ಠೆ]

ಅಗ್ನಿಪ್ರವೇಶ (ನಾ). ೧. ಬೆಂಕಿಯಲ್ಲಿ ಬೀಳುವುದು. ೨. ವಿಧವೆ ಗಂಡನ ಚಿತೆಯಲ್ಲಿ ಸಹಗಮನ ಮಾಡುವುದು. [ಅಗ್ನಿ + ಪ್ರವೇಶ]

ಅಗ್ನಿಪ್ರಳಯ (ನಾ). ಬೆಂಕಿಯಿಂದ ಉಂಟಾಗುವ ವಿನಾಶ.
[ಅಗ್ನಿ + ಪ್ರಳಯ]

ಅಗ್ನಿಫಲ (ನಾ). ವಜ್ರ. [ಅಗ್ನಿ + ಫಲ]

ಅಗ್ನಿಬಲ (ನಾ). ಜೀರ್ಣಶಕ್ತಿ (ಕಿಸಂಗ್ಲಾ. ೧೦೧). [ಅಗ್ನಿ + ಬಲ್ಲ]

ಅಗ್ನಿಬಳ್ಳಿ (ನಾ). ಜ್ಯೋತಿಷ್ಮತಿ ಎಂಬ ಬಳ್ಳಿ ; ಕಂಗುಂಗೆ ಗಿಡ.
[ಅಗ್ನಿ + ಬಳ್ಳಿ]

ಅಗ್ನಿಬಾಣ (ನಾ). ೧. ಆಗ್ನೇಯಾಸ್ತ್ರ. ೨. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬಾಣ ಬಿರುಸು. [ಅಗ್ನಿ + ಬಾಣ]

ಅಗ್ನಿಭಕ್ಷಕ (ನಾ). ೧. ಬೆಂಕಿಯನ್ನು ನುಂಗುವ ಯಕ್ಷಿಣಿಗಾರ. ೨. ಅತ್ಯುಗ್ರವಾದಿ ; ತೀವ್ರಗಾಮಿ. [ಅಗ್ನಿ + ಭಕ್ಷಕ]

ಅಗ್ನಿಭವ (ಗು). ೧. ಅಗ್ನಿಯಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದ. (ನಾ). ೨. ಕುಮಾರಸ್ವಾಮಿ ; ಷಣ್ಮುಖ. [ಅಗ್ನಿ + ಭವ]

ಅಗ್ನಿಭೂ (ಗು). = ಅಗ್ನಿಭವ. [ಸಂ.]

ಅಗ್ನಿಮಂಡಲ (ನಾ). ಬೆಂಕಿಯ ಆವರಣ. [ಅಗ್ನಿ + ಮಂಡಲ]

ಅಗ್ನಿಮಂಥ (ನಾ). ೧. ಅರಣಿಯನ್ನು ಉಜ್ಜುವುದರಿಂದ ಬೆಂಕಿಯನ್ನು ಉತ್ಪತ್ತಿ ಮಾಡುವುದು. ೨. ಒಂದು ಬಗೆಯ ನೆಲ್ಲಿ; ನರುವಲ್ ಎಂಬ ಗಿಡ : "ಅಗ್ನಿಮಂಥಮೆನೆ ನರುವಲೆನಿಸಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೩೬–೧೬). [ಸಂ.]

ಅಗ್ನಿಮಂಥನ (ನಾ). = ಅಗ್ನಿಮಂಥ ೨ : "ಅಗ್ನಿಮಂಥನ ನರುವಲ್" (ವಸ್ತುಕೋ. ೩೭–೨೭). [ಅಗ್ನಿ + ಮಂಥನ]

ಅಗ್ನಿಮಥನ (ನಾ). = ಅಗ್ನಿಮಂಥ ೧. [ಅಗ್ನಿ + ಮಥನ]

ಅಗ್ನಿಮಾಂದ್ಯ (ನಾ). ಜೀರ್ಣಶಕ್ತಿ ಕುಗ್ಗಿರುವುದು ; ಆಹಾರ ಸರಿಯಾಗಿ ಅರಗದಿರುವುದು. [ಅಗ್ನಿ + ಮಾಂದ್ಯ]

ಅಗ್ನಿಮಾಪಕ (ನಾ). ಬೆಂಕಿಯ ಅಧಿಕ ಪ್ರಮಾಣದ ತಾಪವನ್ನು ಅಳೆಯುವ ಉಪಕರಣ (= Pyrometer) : ಕನ್ನಡ ಭೌತವಿಜ್ಞಾನ ಗ್ರಂಥವೊಂದರ . . . ಪುಟದಲ್ಲಿ – ಅಕ್ಷ, ಅಗ್ನಿಮಾಪಕ . . . ಅನುಪಾತ ಸೂಚಕಸಂಖ್ಯೆ – ಇಷ್ಟು ಶಬ್ದಗಳಿವೆ (ಸಮಾಲೋ. ೧೩೦).
[ಅಗ್ನಿ + ಮಾಪಕ]

ಅಗ್ನಿಮಿತ್ರ (ನಾ). ಅಗ್ನಿಯ ಸ್ನೇಹಿತ ; ವಾಯು : ಕಲಿ ಮೂಕವರಾಹನಗ್ನಿಮಿತ್ರನ ಹರಿಣಂ ವಿನಾಯಕನ ಮೂಷಕ ಕಾಲನ ಕೋಣ ವಿಂಧ್ಯವಾಸಿನಿಯ ಮೃಗಾರಿ ನಾಯಿಗರಿದಲ್ಲವು ಸಾಹಸಮಲ್ಲದೇವನ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೩–೧೨೩). [ಅಗ್ನಿ + ಮಿತ್ರ]

ಅಗ್ನಿಮುಖ (ನಾ). ೧. ದೇವತೆ. ೨. ಬ್ರಾಹ್ಮಣ. [ಅಗ್ನಿ + ಮುಖ]

ಅಗ್ನಿಮುಖಾಸ್ತ್ರ (ನಾ). ಬೆಂಕಿಯನ್ನು ಕಾರುವ ಬಾಣ ; ಆಗ್ನೇಯಾಸ್ತ್ರ. [ಅಗ್ನಿಮುಖ + ಅಸ್ತ್ರ]

ಅಗ್ನಿಮುಖಿ (ಗು). ೧. ಮುಖದಲ್ಲಿ ಅಗ್ನಿಯನ್ನು ಹೊಂದಿರುವ (ನಾ). ೨. ಗೇರುಮರ. [ಸಂ. ಅಗ್ನಿಮುಖೀ (ಅಗ್ನಿ + ಮುಖ + –)]

ಅಗ್ನಿಮೂಲೆ (ನಾ). = ಅಗ್ನಿಕೋಣ. [ಅಗ್ನಿ + ಮೂಲೆ]

ಅಗ್ನಿಯಂತ್ರ (ನಾ). ಬೆಂಕಿಯನ್ನು ಉಗುಳುವ ಯಂತ್ರ.
[ಅಗ್ನಿ + ಯಂತ್ರ]

ಅಗ್ನಿರಕ್ಷೆ (ನಾ). "ಬರೆ, ಚಿಟಿಕೆ" (ಅನಂನಾ. ೧೪). 'ಅಗ್ನಿವೈದ್ಯ' ಪರಾ.
[ಅಗ್ನಿ + ರಕ್ಷೆ]

ಅಗ್ನಿರಸ (ನಾ). ಒಂದು ಔಷಧಿ : ಆಯುರ್ವೇದದ ಅಗ್ನಿರಸ–ಅಗ್ನಿತುಂಡಿಗಳನ್ನೂ ಮುಕ್ಕಿದನು (ತುಂಬಿಕೊ. ೬೬). [ಅಗ್ನಿ + ರಸ]

ಅಗ್ನಿಲಿಪಿ (ನಾ). "ಬೆಂಕಿಯ ಶಾಖಕ್ಕೆ ಕಾಣುವ ಬರವಣಿಗೆ" (ಅನಂನಾ. ೧೪). [ಅಗ್ನಿ + ಲಿಪಿ]

ಅಗ್ನಿವರ್ಧಕ (ಗು). ಜೀರ್ಣಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಹೆಚ್ಚಿಸುವ.
[ಅಗ್ನಿ + ವರ್ಧಕ]

ಅಗ್ನಿವೀರ್ಯ (ನಾ). ಶಿವ ; ಈಶ್ವರ : "ಅಗ್ನಿವೀರ್ಯನಭವಂ . . . ಎನಲು ರುದ್ರಂ" (ಮಂಗರಾ. ೪–೧೧). [ಅಗ್ನಿ + ವೀರ್ಯ]

ಅಗ್ನಿವೈದ್ಯ (ನಾ). (ಕೆಲವು ರೋಗಗಳ ಚಿಕಿತ್ಸೆಯಲ್ಲಿ) ಬರೆಹಾಕುವುದು ; ಚಿಟಿಕೆ ಹಾಕುವುದು. [ಅಗ್ನಿ + ವೈದ್ಯ]

ಅಗ್ನಿಶಾಮಕ (ಗು). ಬೆಂಕಿಯನ್ನು ಆರಿಸುವ: 'ಅಗ್ನಿಶಾಮಕ ದಳ', 'ಅಗ್ನಿಶಾಮಕ ಯಂತ್ರ' ಪರಾ. [ಅಗ್ನಿ + ಶಾಮಕ]

ಅಗ್ನಿಶಾಮಕದಳ (ನಾ). ಬೆಂಕಿಯನ್ನು ಆರಿಸುವ ಸಿಬ್ಬಂದಿ.
[ಅಗ್ನಿಶಾಮಕ + ದಳ್ಳ]

ಅಗ್ನಿಶಾಮಕಯಂತ್ರ (ನಾ). ಬೆಂಕಿಯನ್ನು ಆರಿಸುವ ಯಂತ್ರ.
[ಅಗ್ನಿ+ಶಾಮಕ + ಯಂತ್ರ]

ಅಗ್ನಿಶಾಲೆ (ನಾ). ಪವಿತ್ರವಾದ ಅಗ್ನಿಯನ್ನು ಇಡುವ ಸ್ಥಳ; ಯಜ್ಞಶಾಲೆ. [ಅಗ್ನಿ + ಶಾಲೆ]

ಅಗ್ನಿಶಿಖ (ಗು). ೧. ಉರಿಯ ಶಿಖರವುಳ್ಳ; ಬೆಂಕಿಯಂತೆ ತುದಿಯುಳ್ಳ. (ನಾ). ೨. ಕುಂಕುಮಕೇಸರಿ. ೩. ಕುಸುಬೆ ಗಿಡ. ೪. ದೀಪ. ೫. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಆಕಾಶಬಾಣ. ೬. ಬಾಣ. ೭. ಚಿನ್ನ.
[ಸಂ. ಅಗ್ನಿಶಿಖ (ಅಗ್ನಿ + ಶಿಖಾ + -)]

ಅಗ್ನಿಶಿಖೆ (ನಾ). ೧. ಬೆಂಕಿಯ ಉರಿ, —ಜ್ವಾಲೆ. ೨. ಕೋಲುಕುಟುಕನ ಗಿಡ; "ವಕ್ಷನಾಭಿ" (ಶಾಖಾತ). ೩. "ಬೆಣ್ಣೆ ಬಿದಿರು ಸೊಪ್ಪು" (ಪಂಡಿತ. ೧೪೩).
[ಅಗ್ನಿ + ಶಿಖೆ]

ಅಗ್ನಿಶಿಲೆ (ನಾ). ೧. "ಅಗ್ನಿಯ ವ್ಯಾಪಾರದಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದ ಶಿಲೆಗಳು ಅಗ್ನಿಶಿಲೆಗಳು. ಇವು ಮುದ್ದೆಗಲ್ಲುಗಳು ಪದರಗಲ್ಲು. . ." (ಕಳಾಗೆ. ೨ ಆಡಿಟ); ಮುಂಬಯಿಯ ಕರ್ನಾಟಿಕ ಭಾಗದೊಳಗಿನ ಭೂಮಿಯ ರಚನೆಯು ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಅಗ್ನಿಶಿಲೆಗಳಿಂದಲೂ ವಿಕೃತಶಿಲೆಗಳಿಂದಲೂ ಆಗಿರುತ್ತದೆ(ಕಳಾಗೆ.೨). ೨. ಚಕಮಕಿಕಲ್ಲು (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [ಅಗ್ನಿ + ಶಿಲೆ]

ಅಗ್ನಿಶೌಚ (ನಾ). ೧. ಬೆಂಕಿಯಿಂದ ಶುದ್ಧಿಗೊಳಿಸುವುದು. ೨. ಉಬ್ಬೆಗೆ ಹಾಕಿ ಶುಚಿ ಮಾಡುವುದು. 'ಅಗ್ನಿಶೌಚವಸ್ತ್ರ' ಪರಾ. [ಅಗ್ನಿ + ಶೌಚ]

ಅಗ್ನಿಶೌಚವಸ್ತ್ರ (ನಾ). ಉಬ್ಬೆಗೆ ಹಾಕಿ ಶುಚಿಮಾಡಿದ ಬಟ್ಟೆ : ಆಳುರುತ್ತಮರ್ ಮದನಾಪಳಂದೆಂತೆಂತು ದೇವುದಪತಂತಶಿರ್ಮಾಳ ಮಳ್ಪುದು ಲಾವಣ್ಯಂ ನಳಿನಾನನೆಗಿಗ್ನಿಶೌಚವಸ್ತ್ರದ ತೆಱದಿಂ (ಕಾದಂಉ. ೩೨೬). [ಅಗ್ನಿಶೌಚ + ವಸ್ತ್ರ]

ಅಗ್ನಿಷ್ಟಗೆ 'ಅಗ್ನಿಷ್ಟಗೆ' ನೋ.

ಅಗ್ನಿಷ್ಟೋಮ (ನಾ). ೧. ಅಗ್ನಿಸ್ತುತಿ. ೨. ಒಂದು ಯಾಗ. ೩. ಅಗ್ನಿಷ್ಟೋಮ ಯಾಗದಲ್ಲಿ ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಮಂತ್ರ ಅಥವಾ ಅದನ್ನು ವಿವರಿಸುವ ಕಲ್ಪ. [ಸಂ. (ಅಗ್ನಿ + ಸ್ತೋಮ)]

ಅಗ್ನಿಷ್ಟ್ಯೆ 'ಅಗ್ನಿಷ್ಟಗೆ' ನೋ.

ಅಗ್ನಿಸಂಸ್ಕಾರ (ನಾ). ೧. ಅಗ್ನಿಗೆ ಸಂಸ್ಕಾರ ಮಾಡುವುದು; ಕರ್ಮಕ್ಕೆ ಅರ್ಹವಾಗುವಂತೆ ವಿಧಿವತ್ತಾಗಿ ಅಗ್ನಿಯನ್ನು ಸಿದ್ಧಗೊಳಿಸುವುದು. ೨. ಅಗ್ನಿಯಿಂದ ಸಂಸ್ಕಾರ ಮಾಡುವುದು (ಮುಖ್ಯವಾಗಿ — ಪಾತ್ರೆಯನ್ನು ಸುಟ್ಟು ಶುದ್ಧಿಗೊಳಿಸುವುದು; ಶವದಹನ ಮಾಡುವುದು). [ಅಗ್ನಿ + ಸಂಸ್ಕಾರ]

ಅಗ್ನಿಸಖ (ನಾ). = ಅಗ್ನಿಮಿತ್ರ. [ಅಗ್ನಿ + ಸಖ]

ಅಗ್ನಿಸರ್ಪ (ನಾ). ಚರ್ಮದ ಮೇಲೆ ಕಡುಗೆಂಪು ಬಣ್ಣವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುವ ಒಂದು ಉಷ್ಣವ್ಯಾಧಿ (= erysipelas. ಶಿಸಂಗ್ರಾ. ೧೧೧).
[ಅಗ್ನಿ + ಸರ್ಪ]

ಅಗ್ನಿಸಾಕ್ಷಿ (ನಾ). ಅಗ್ನಿಯನ್ನು ಸಾಕ್ಷಿಯಾಗಿ ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುವುದು : ಕುಮಾರನೂ ಮುನ್ನಂ ಹುತಾಗ್ನಿಯಾಗಿರ್ದ ಪುರೋಹಿತನಾದಿರ್ಗೊಂಡಗ್ನಿಸಾಕ್ಷಿಯೊಳ್ ಜ್ಯೋತಿಷ್ಪಥಿಯಂ ಯಥೋಕ್ತವಿಧಿಪೂರ್ವಕಂ ಕುಡುವುದುಂ (ಕಾಂಂಪು. ೬-೧೨ ಪ). 'ಅಗ್ನಿಸಾಕ್ಷಿಕ' ಪರಾ. [ಅಗ್ನಿ+ ಸಾಕ್ಷಿ]

ಅಗ್ನಿಸಾಕ್ಷಿಕ (ಗು). (ಮದುವೆ ಮೊದಲಾದ ಕರ್ಮಗಳಲ್ಲಿ) ಅಗ್ನಿಯನ್ನು ಸಾಕ್ಷಿಯಾಗಿ ಇಟ್ಟುಕೊಂಡಿರುವ; ಅಗ್ನಿ ಸಾಕ್ಷಿಯಾಗಿರುವ.
ಅಗ್ನಿಸಾಕ್ಷಿಕವಾಗಿ=ಅಗ್ನಿಯ ಸಮ್ಮುಖದಲ್ಲಿ; ಶಾಸ್ತ್ರೋಕ್ತವಾಗಿ : ಕೃಸ್ತೈಯರು ಅಗ್ನಿಸಾಕ್ಷಿಕವಾಗಿ ಮದುವೆಮಾಡಿಕೊಂಡು ಎಲ್ಲರಂಥ ಧರ್ಮಪತ್ನಿಯಾಗಿರಲಿ (ಪಚಭಾ. ೫೯). [ಸಂ. (ಅಗ್ನಿ + ಸಾಕ್ಷಿನ್ + -)]

ಅಗ್ನಿಸೂತ್ರ (ನಾ). ಉಪನಯನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ವಟುವಿನ ಸೊಂಟಕ್ಕೆ ಸುತ್ತುವ ನೊದೆಹುಲ್ಲಿನ ಹುರಿ; ಮೌಂಜಿ. [ಅಗ್ನಿ + ಸೂತ್ರ]

ಅಗ್ನಿಸ್ತಂಭ (ನಾ). (ಮಂತ್ರವಿದ್ಯಾಬಲದಿಂದ) ಬೆಂಕಿಯಕಾವು ತಟ್ಟದಂತೆ ತಡೆಯುವುದು, —ಉರಿಯನ್ನು ನಿಲ್ಲಿಸುವುದು : ಅಂತಂತು ಹರಿಯರ್ಜಪಾಗ ಹೃದಯಾಗ್ನಿಯೊಳಿಗ್ನಿಸ್ತಂಭದ ವಿದ್ಯೆಯಂ(ಗಳಂ)ತು ಕಲ್ತನಿಸ ಸಖಿಯೇ (ಜಗದ. ೧೧-೪೮). [ಅಗ್ನಿ + ಸ್ತಂಭ]

ಅಗ್ನಿಸ್ತಂಭನ (ನಾ). = ಅಗ್ನಿಸ್ತಂಭ. [ಅಗ್ನಿ + ಸ್ತಂಭನ]

ಅಗ್ನಿಸ್ತಂಭಿನಿ (ನಾ). ಬೆಂಕಿಯನ್ನಾಗಲಿ, ಚಿನ್ನಾಗಿ ಕಾದ ವಸ್ತುಗಳನ್ನಾಗಲಿ ಮುಟ್ಟಿದರೆ ಸುಡದಂತೆ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವ ವಿದ್ಯೆ : ಮತ್ತೊಂದು ದಿವಸಂ ಪ್ರಜ್ಞಪ್ತಿ ಕಾಮರೂಪಿನಿ ಅಗ್ನಿಸ್ತಂಭಿನಿ ಉದಕಸ್ತಂಭಿನಿ ವಿಶ್ವಪ್ರವೇಶಿನಿ . . . ಯಿಂದಿವು ಮೊದಲಾಗಿ ಕುಲವಿದ್ಯೆ ಶಾಖವಿದ್ಯೆ ಸಾಧಿತವಿದ್ಯೆಗಳೊಳ್ (ಚಾವ್ಹಂಉ. ೩೧೦).
[ಸಂ. ಅಗ್ನಿಸ್ತಂಭನ (ಅಗ್ನಿ + ಸ್ತಂಭನ+)]

ಅಗ್ನಿಸ್ಫೋಟಿ (ನಾ). ಬೆಂಕಿಯನ್ನು ಕಾರಿ ಶತ್ರುವನ್ನು ಸುಡುವ ಒಂದು ಸಾಮಗ್ರಿ; ಸಿಡಿಮದ್ದು : ಅಗ್ನಿಸ್ಫೋಟಿ ಮಹೋಲ್ಕ ಆಂಗಾರ ಸ್ಫೋಟಿ . . . ಪೇಟಿಕ ಮುಂತಾದ ಶತ್ರುಜಯಾತ್ಮಕಾಸ್ತ್ರಪ್ರತಿಷೇಧನವಿಶೇಷಗಳಿಂದಲುಂ (ವಿವೇಕ. ೨೬೩). [ಅಗ್ನಿ + ಸ್ಫೋಟಿ]

ಅಗ್ನಿಹೋತ್ರ (ನಾ). ೧. ಅಗ್ನಿಯನ್ನು ಉದ್ದೇಶಿಸಿ ಮಾಡುವ ಹೋಮ. ೨. ಅಗ್ನಿಯನ್ನು ಅನುದಿನವೂ ಕಾಪಾಡಿಕೊಂಡು ಹೋಮ ಮಾಡುತ್ತಿರುವ ಕರ್ಮ. ೩. ಹೋಮಾಗ್ನಿ.
[ಸಂ. (ಅಗ್ನಿ + ಹೋತ್ರ)]

ಅಗ್ನಿಹೋತ್ರಿ (ನಾ). ೧. ಅನುದಿನವೂ ಅಗ್ನಿಹೋತ್ರ ನಡಸುತ್ತಿರುವವನು. ೨. ಅಗ್ನಿಹೋತ್ರಕ್ಕಾಗಿ ಗೃಹನಿರ್ಮಾಣ ಸಜ್ಜುಗೊಳಿಸಿರುವವನು; ಅಲ್ಲಿ ಅಗ್ನಿಯನ್ನು ಸ್ಥಾಪಿಸುವವನು.
[ಸಂ. ಅಗ್ನಿಹೋತ್ರಿನ್ (ಅಗ್ನಿಹೋತ್ರ + -)]

ಅಗ್ನೀಧ್ರ (ನಾ). ೧. ಅಗ್ನಿಯನ್ನು ಪಟುಮಾಡುವವನು; ಬ್ರಹ್ಮನ ಎಂಬ ಹೆಸರಿನ ಋತ್ವಿಕ್ಕು. ೨. ಯಜ್ಞಕರ್ಮ. [ಸಂ.]

ಅಗ್ನ್ಯಾಧಾನ (ನಾ). ಹೋಮಕ್ಕಾಗಿ ಅಗ್ನಿಯನ್ನು ಸ್ಥಾಪಿಸುವುದು.
[ಅಗ್ನಿ + ಆಧಾನ]

ಅಗ್ರ್ಯ, (ಗು). ೧. ಪ್ರಧಾನವಾದ; ಮುಖ್ಯವಾದ; ಅತ್ಯುತ್ಕೃಷ್ಟವಾದ. ೨. ಮೊಟ್ಟಮೊದಲಿನ; ಪ್ರಥಮ. ೩. ಅತಿಶಯವಾದ; ಅಧಿಕವಾದ; ಹೆಚ್ಚಾದ. (ನಾ). ೪. ತುದಿ; ಮೇಲ್ಭಾಗ; ಶಿಖರ. ೫. ಮುಂದುಗಡೆ; ಮುಂಭಾಗ. ೬. ಮೊದಲು; ಆದಿ; ಆರಂಭ. ೭. ನಗರದ ಸಮೀಪ ಪ್ರದೇಶ. ೮. ಸ್ತುತಿ; ಸ್ತೋತ್ರ. ೯. ದಾನ ಕೊಡುವ ಆಹಾರದ ಒಂದು ಅಳತೆ. ೧೦. ಸಮೂಹ. ೧೧. ಒಂದು ಪಲದ ತೂಕ. ೧೨. ಗುರಿ; ಕೊನೆ. ೧೩. ಬ್ರಾಹ್ಮಣ : ಅಗ್ರಪೀಟ ಎಂಬಲ್ಲಿಯ 'ಅಗ್ರ'ಕ್ಕೆ ತ್ರಿಸ್ಥ (= ಬ್ರಾಹ್ಮಣ) ಎಂಬರ್ಥವೆಂದು ಅವರು ಊಹಿಸಿರುವುದು ಸರಿಯಾಗಿದೆ (ಪ್ರಬಂ. ೬೧). 'ಅಗ್ರಹಾರ', 'ಅಗ್ರೇಶ್ವರ' ಪರಾ. ೧೪. ದೇವರಿಗೆ ಅರ್ಪಣೆಯಾಗುವ ಪ್ರಥಮ ನೈವೇದ್ಯ: ಸಿಂಗಬೋಯಂ ಮಾಡಿದ ಅಗ್ರಂ ಒನ್ನು ತಿ ಅಗ್ರಕ್ಕೆ ಕೊಟ್ಟ ಗದ್ಯಾನಂ ಇಪ್ಪರ್ತ್ತು (ಕ್ರ. III-i, ೧೦೬ ; 1200). ೧೫. ತುದಿಯ ಭಾಗವನ್ನುಳ್ಳ ಬಾಳೆಯೆಲೆ : ಶುಭಕಾರ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಊಟಕ್ಕೆ ಅಗ್ರಗಳನ್ನು ಹಾಕುವುದು ಪದ್ಧತಿ (ರೂಢಿ). "ಇದಿರೊಳತಿ ಮುಖ್ಯರೊಳು ತು ದಿ ಮೆ ದ ರೊ ಳ ಗ್ರ ಮಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೫೦-೫೨) ; "ಇದಿರೊಳ್ ಪ್ರಧಾನರೊಳ್ ಸ್ತುತಿ ನಗರೋಪಭೇದ ಮೊದಲ್ಗಳಿಪ್ಪಾನಮೊಳಗ್ಗವಾಚಕಂ" (ನಾನಾರ. ೧೩).
ಅಗ್ರದೆಲೆ (= ಅಗ್ರದ ಎಲೆ) = ಅಗ್ರ ೧೫. [ಸಂ.]

ಅಗ್ರ$_2$ (ನಾ). ನಾಲಗೆ, ತುಟಿ, ಗಂಟಲು ಇವುಗಳ ಒಂದು ರೋಗ; ಬಾಯಿಹುಣ್ಣು.
[ಸಂ. ಅಗ್ರ ? . / ತಮಿ. ಅಕ್ಕರಮ್ = ಬಾಯಿರೋಗ; ಮಲ. ಅಕ್ಕಾರಮ್ = ರೋಗ ; ತುಳು. ಅಗ್ರ = ಬಾಯಿಹುಣ್ಣು]

ಅಗ್ರಕ (ನಾ). (ಸೈನ್ಯದ) ಮುಂಚೂಣಿ : ಎಳೆದು ಶುಂಡಿಲದಿಂದ ಹಯಗಳ ತುಳಿವ ಆನೆಗಳಗ್ರಕವು (ಪಶುಭಾ. ೨೨–೫೯). [ಸಂ.]

ಅಗ್ರಕಾರ್ಯ (ನಾ). ೧. ಮೊದಲು ಮಾಡಬೇಕಾದ ಕೆಲಸ; ಮುಖ್ಯ ಕಾರ್ಯ. ೨. ಮುಂದೆ ಮಾಡಬೇಕಾದ ಕೆಲಸ : ೧, ೨. ಕೇಳದತಿ ಹಿತರ ವಚನಮನಾಳೋಚಿಸದಗ್ರಕಾರ್ಯಮಂ ವ್ಯಗ್ರತೆಯಂ ತಾಳಿ ಕಡು ಗಜ್ಜಮೆಸಪುದನೇಳಿಪುದುರ್ವೀಜಸಂ ಜಗನ್ನುತಚರಿತ (ರಾಜಶೇ. ೧೩–೯).
[ಅಗ್ರ$_1$ + ಕಾರ್ಯ]

ಅಗ್ರಗ (ನಾ). ಮುಂದಾಳು ; ನಾಯಕ. [ಸಂ.]

ಅಗ್ರಗಣ್ಯ (ನಾ). ಪ್ರಮುಖ ; ಸರ್ವಶ್ರೇಷ್ಠ. [ಅಗ್ರ$_1$ + ಗಣ್ಯ]

ಅಗ್ರಗಮನ (ನಾ). ಮುಂದೆ ಹೋಗುವುದು ; ಮುಂಚುವುದು.
[ಅಗ್ರ$_1$ + ಗಮನ]

ಅಗ್ರಗಾಮಿ (ನಾ). ಮುಂದುಗಡೆ ಹೋಗುವವನು ; ಮುಂದಾಳು ; ನಾಯಕ. [ಸಂ. ಅಗ್ರಗಾಮಿನ್].

ಅಗ್ರಗೃಹ (ನಾ). ಹಿರಿಯ ಮನೆತನ : ಕರಿಯ ಕುಲ ಅಗ್ರಗೃಹವೆಂದೆನಿಪ ಹರಭಕ್ತ ಶಂಕರನ ಸದ್ವರಪುತ್ರಂ (ಪ್ರೌಢರಾ. ೧–೨೫). [ಅಗ್ರ$_1$ + ಗೃಹ]

ಅಗ್ರಘರಟ್ಟ (ನಾ). ೧. ಬೀಸುವ ಕಲ್ಲಿನಲ್ಲಿ ಮೇಲಿನ ಹೋಳು. ೨. (ವಿರೋಧಿಗಳನ್ನು) ಅರೆದು ಹುಡಿಮಾಡುವವನು : ಕಲ್ಲಿನಾಥನ ಭೃತ್ಯ ರಿಪುಕವಿದಲ್ಲಣಾಗ್ರಘರಟ್ಟ ಪಂಡಿತ ಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಜುನ ಕವಿಕಮಲ ರವಿ ಪೇಳ್ದಂ (ಶಂಕದಾ. ೧–೧೪). [ಅಗ್ರ$_1$ + ಘರಟ್ಟ]

ಅಗ್ರಜ (ನಾ). ೧. ಮೊದಲು ಹುಟ್ಟಿದವನು ; ಹಿರಿಯ ಸೋದರ ; ಅಣ್ಣ. ೨. ಬ್ರಾಹ್ಮಣ. [ಸಂ.]

ಅಗ್ರಜನ್ಮ (ನಾ). = ಅಗ್ರಜ. [ಅಗ್ರ$_1$ + ಜನ್ಮ]

ಅಗ್ರಜಾತೆ (ನಾ). ಮೊದಲು ಹುಟ್ಟಿದವಳು ; ಹಿರಿಯ ಸೋದರಿ ; ಅಕ್ಕ. [ಅಗ್ರ$_1$ + ಜಾತೆ]

ಅಗ್ರಜೆ (ನಾ). = ಅಗ್ರಜಾತೆ. [ಸಂ. ಅಗ್ರಜಾ]

ಅಗ್ರಜೇಶ (ನಾ). ವಿಷ್ಣು : ಧರಿಸಿದನು ಖಟ್ವಾಂಗಮೆನಲೀಶ್ವರನ ಹೆಗಲಲಿ ಅಗ್ರಜೇಶನ ಹರಿಯೆನಿಸಿದನ ಘನಕಳೇವರವೊಪ್ಪುತಿರ್ದುದಲ (ಬಸಪು. ೫೪–೪೩). [ಅಗ್ರಜ + ಈಶ]

ಅಗ್ರಣಿ (ನಾ). ಮುಂದಾಳು ; ಪ್ರಮುಖ ; ಶ್ರೇಷ್ಠ : ಅಧಿಕ ಸತ್ವಗುಣ್ಯೆ ಕಾಗ್ರಣಿಗಾ ಸೃಪಂಗೆ (ಕಾದಂಪೂ. ೧೯). [ಸಂ. ಅಗ್ರಣೀ]

ಅಗ್ರತನೂಜ (ನಾ). ಹಿರಿಯ ಮಗ ; ಜ್ಯೇಷ್ಠ ಪುತ್ರ.
[ಅಗ್ರ$_1$ + ತನೂಜ]

ಅಗ್ರತಾಂಬೂಲ (ನಾ). ಸಭೆಯಲ್ಲಿ (ಗೌರವ ಸೂಚಕವಾಗಿ) ಕೊಡುವ ಮೊದಲ ವೀಳೆಯ ; ಪ್ರಥಮ ತಾಂಬೂಲ : ಮದುವೆ ಮುಂಜಿಗಳಲ್ಲಿ ಅಗ್ರತಾಂಬೂಲ ಯಾರಿಗೆ ಸಲ್ಲಬೇಕು ಎಂಬುದನ್ನು ಸರಿಯಾಗಿ ತಿಳಿದುಕೊಂಡಿರಬೇಕು (ರೂಢಿ). [ಅಗ್ರ$_1$ + ತಾಂಬೂಲ]

ಅಗ್ರದೆಲೆ 'ಅಗ್ರ$_1$' ನೋ.

ಅಗ್ರದೇಶ (ನಾ). ದಡ ; ಅಂಚು ; ತುದಿ : ಕೋಪಮನಾಱಿಪ್ಪುದೆ ಪಂಥಮೆಂದು ಬಂದಂ ತದಗ್ರದೇಶಕ್ಕೆ ಕೋಣಪಂ ವಿಗತಕೃಪಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೫–೪೨). [ಅಗ್ರ$_1$ + ದೇಶ]

ಅಗ್ರಪಂಕ್ತಿ (ನಾ). ೧. ಮೊದಲನೆಯ ಪಂಕ್ತಿ ; ಊಟಕ್ಕೆ ಮೊದಲು ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳುವ ಆಮಂತ್ರಿತರ ಪಂಕ್ತಿ. ೨. ನಿಮಂತ್ರಣ ; ಬ್ರಾಹ್ಮಣಾರ್ಥ : ನಾಳೆ ನಮ್ಮ ತಂದೆಯವರ ಶ್ರಾದ್ಧ ; ತಾವು ಅಗ್ರಪಂಕ್ತಿಗೆ ಬರಲು ಒಪ್ಪಬೇಕಾಗಿ ಕೋರುತ್ತೇನೆ (ರೂಢಿ).
[ಅಗ್ರ$_1$ + ಪಂಕ್ತಿ]

ಅಗ್ರಪಟಲ (ನಾ). ತುದಿಯ ಪದರ : ಸೂರ್ಯಕೋಟ ಪ್ರಭೆಯ ಬೆಳಗಿನ ಸಹಸ್ರಕಿರಣದ ಅಗ್ರಪಟಲದ ಬೆಳಗು ಕೂಡಲ ಸಂಗಯ್ಯನು (ಬಸವ. ೯೫೪). [ಅಗ್ರ$_1$ + ಪಟಲ]

ಅಗ್ರಪಟ್ಟ (ನಾ). ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಸ್ಥಾನ ; ಮೊದಲನೆಯ ಸ್ಥಾನ : ವಿದ್ಯಾಗುರುಗಳಿಗೆ ಸಮಾಜದ ಪೀಠದಲ್ಲಿ ಅಗ್ರಪಟ್ಟ ಸಿಗುವವರೆಗೆ ಯಾವನಾಡಿಗೂ ಉದ್ಧಾರವಿಲ್ಲ (ರಂಗರೋ. ೮೨). [ಅಗ್ರ$_1$ + ಪಟ್ಟ]

ಅಗ್ರಪದವಿ (ನಾ). = ಅಗ್ರಪಟ್ಟ : ರಾಜನ ಸಭಾಮಂಡಲದಲ್ಲಿ ಅಗ್ರಪದವಿಯನ್ನು ಪಡೆದನು (ಮಣಿಸ. ೪೯). [ಅಗ್ರ$_1$ + ಪದವಿ]

ಅಗ್ರಪದಾತಿ (ನಾ). ಮುಂದುಗಡೆಯ ಕಾಲಾಳು ಪಡೆ: ಈತನ ಯಾನದೊಳಗ್ರಪದಾತಿಪದೋದ್ಧೂತಧೂಳಿ ಸಾಮಂತಶಿಖಾನೂತಮಣಿ ತರಣಿ ಕಿರಣವ್ರಾತಕ್ಕಸ್ತಮಯಸಮಯಮಂ ಪುಟ್ಟಿಸುಗುಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೫–೧೧೮).
[ಅಗ್ರ$_1$ + ಪದಾತಿ]

ಅಗ್ರಪುತ್ರ (ನಾ). ಹಿರಿಯ ಮಗ : ತಪಕ್ಕೆ ಪೋಪ ಪದದೊಳ್ ತನ್ನಗ್ರಪುತ್ರಂ ಕ್ರಮಂಬಿಡಿದಿರ್ದಂ (ಆದಿಪು. ೨–೩೭ ವ). [ಅಗ್ರ$_1$ + ಪುತ್ರ]

ಅಗ್ರಪೂಜೆ (ನಾ). ಸಭೆಯಲ್ಲಿ ಶ್ರೇಷ್ಠನಾದವನಿಗೆ ಎಲ್ಲರಿಗಿಂತ ಮೊದಲು ಮಾಡುವ ಸತ್ಕಾರ ; ಪ್ರಥಮ ಸನ್ಮಾನ : ಧರ್ಮಪುತ್ರಂ ಪೇಱಿಮಿಾ ಸಭೆಯೊಳಗ್ರಪೂಜೆಗಾರ್ ತಕ್ಕರೆನೆ ಗಾಂಗೇಯನಿಂತೆಂದಂ (ಪಂಪಭಾ. ೬–೪೦ ವ). [ಅಗ್ರ$_1$ + ಪೂಜೆ]

ಅಗ್ರಫಲ (ನಾ). ಮೊದಲನೆಯ ಸಲ ಬಿಟ್ಟ ಫಲ ; ಚೊಚ್ಚಲ ಫಲ.
[ಅಗ್ರ$_1$ + ಫಲ]

ಅಗ್ರಬಲ (ನಾ). ಸೇನೆಯ ಮುಂಭಾಗ ; ಮುಂಚೂಣಿ : "ಮುಂಗುಡಿಯೆನೆ ಮುಂದುಚೂಣಿಯೆನಲಗ್ರಬಲಂ" (ಭಾರನಿ. ೪೭).
[ಅಗ್ರ$_1$ + ಬಲ$_2$]

ಅಗ್ರಭವ (ನಾ). ಮೊದಲು ಹುಟ್ಟಿದವನು ; ಅಣ್ಣ : ಒಲ್ದೀಕ್ಷಿಸಿದಂ ನಿಜಾಗ್ರಭವನಂ ದೈತ್ಯಾರಿ (ಜಗವಿ. ೪–೫೮). [ಅಗ್ರ$_1$ + ಭವ]

ಅಗ್ರಮಹಿಷಿ (ನಾ). ಪಟ್ಟದ-ರಾಣಿ ; ಹಿರಿಯ ಹೆಂಡತಿ : ತನ್ನಗ್ರಮಹಿಷಿಯ ಮನಮನಾಱಿ ನುಡಿದು ಪಂಡಿತೆಯಂ ನೀನೀಕೆಯುಮಂ ನಿನ್ನ ಬಲ್ಲ ಮಾಟ್ಕಿಯೊಳೆಲ್ಲಮೆಲ್ಲಂದದೊಳಮೊಡಂಬಡಿಸಿ ಮನಂಗೆಲ್ವುದೆಂದು ನಿಯೋಜಿಸಿ ಪೋದಂ (ಆದಿಪು. ೩–೨೬ ವ). [ಅಗ್ರ$_1$ + ಮಹಿಷಿ]

ಅಗ್ರಮಾಂಸ (ನಾ). ೧. ಹೃದಯದ ಮಾಂಸ ; ಹೃದಯ : "ಅಗ್ರಮಾಂಸಮೆಂದೆನಲು ಬಹ[ಪಾಠಾಂ. ಬಹು]ಬಿಕ್ಕಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೧೭–೭). ೨. ಯಕೃತ್ತಿನ ಮೇಲೆ ಬೆಳೆದ ದುರ್ಮಾಂಸ.
[ಅಗ್ರ$_1$ + ಮಾಂಸ]

ಅಗ್ರರ 'ಅಗ್ರಾರ' ನೋ.

ಅಗ್ರವರ್ತಿ (ಗು). ೧. ಮುಂದಿರುವ. (ನಾ). ೨. ಮುಂದಾಳು.
[ಸಂ. ಅಗ್ರವರ್ತಿನ್]

ಅಗ್ರಶಾಖೆ (ನಾ). ತುದಿಗೊಂಬೆ : ಭೂರುಹದಗ್ರಶಾಖೆಯೊಳು ಸೇರಿದ ಬಿಳುವಕ್ಕಿ ಚೀರುವ ದನಿ (ಹದಿಬ. ೨–೩೩). [ಅಗ್ರ$_1$ + ಶಾಖೆ]

ಅಗ್ರಶಿಷ್ಯ (ನಾ). ಶಿಷ್ಯರಲ್ಲಿ ಮೊದಲನೆಯವನು : ಶ್ರೀವರ್ಧಮಾನಸ್ವಾಮಿಯ ಮುಖೋದ್ಗತಾರ್ಥಮುಂ ಸಾಕ್ಷಾತ್ತದಗ್ರಶಿಷ್ಯ ಚತುರ್ಜ್ಞಾನ ಸಪ್ತರ್ಧಿಸಂಪನ್ನ ಗೌತಮಗಣಧರದೇವ ರಚಿತಾಂಗಾಂಗ ಬಾಹ್ಯಲಕ್ಷಣ ಗ್ರಂಥಮುಂ ಅಪ್ಪುದಱಿಂ ಪ್ರಮಾಣಂ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೬೬).
[ಅಗ್ರ$_1$ + ಶಿಷ್ಯ]

ಅಗ್ರಸಣಿ (ನಾ). ಒಂದು ಹಡಗಿನಿಂದ ಇನ್ನೊಂದು ಹಡಗಿಗೆ ಸಾಮಾನು ಸಾಗಿಸುವುದು (ಕಿಸಂಗ್ಲಾ. ೧೩೩). [?]

ಅಗ್ರಸರ (ನಾ). = ಅಗ್ರೇಸರ. [ಸಂ.]

ಅಗ್ರಸಾಲೆ (ನಾ). ದೇವಸ್ಥಾನದ ಪಾಕಶಾಲೆ; ಭೋಜನ ಶಾಲೆ : ಅಗ್ರಸಾಲೇ ಊಟ, ಚಂದ್ರಶಾಲೇ ನಿದ್ದೆ (ಗಾದೆ. ಕಿ).

[ಸಂ. ಅಗ್ರಶಾಲಾ. / ತುಳು. ಅಗ್ರಸಾಲೆ = ಊಟದ ಮನೆ, ದೇವಾಲಯದ ಪಾಕಶಾಲೆ]

ಅಗ್ರಸುತ (ನಾ). ಹಿರಿಯ ಮಗ : ಅವರೊಳಗ್ರಸುತಂ ವಿದ್ಯಾನಿಧಿ ಮಲ್ಲಪಂ (ಅಜಿಪು. ೧-೨೬). [ಅಗ್ರ$_1$ + ಸುತ]

ಅಗ್ರಸ್ಥಾನ (ನಾ). ಮೊದಲ ಸ್ಥಾನ; ಗೌರವದ ಸ್ಥಾನ.

[ಅಗ್ರ$_1$ + ಸ್ಥಾನ]

ಅಗ್ರಹಸ್ತ (ನಾ). ಕೈಯ ತುದಿ; ತುದಿಗೈ : ಘನಸಾರ ಸರಳಚಂದನ ವನಮ್ಮುದುಪಲ್ಲವಮನಗ್ರಹಸ್ತದೆ ಕೊಂಡು (ಆದಿಪು. ೭-೭೧).

[ಅಗ್ರ$_1$ + ಹಸ್ತ]

ಅಗ್ರಹಾರ (ನಾ). ೧. (ರಾಜರೇ ಮೊದಲಾದವರು) ಬ್ರಾಹ್ಮಣರ ಪೋಷಣೆಗಾಗಿ ದಾನಕೊಟ್ಟ ಭೂಮಿ, —ಗ್ರಾಮ: ಶ್ರೀ ಅನಾದಿತೋ × × × ಅಗ್ರಹಾರ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೧೦-೧; 640); ಅಗ್ರಹಾರ ಮೆಳಮ್ಬುಣುಸೆ ವ್ರಹ್ಮಾದೇಯ ಮಾಸಾಮಿಗ ಪ್ರೀ(ವ್ರಿ?)ತಿ ಆಚಿದುಕೊಳೆ ಕೊಡಲಾರದೆ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೪೪, ೬-೧; 808); ಆದನೂರು ಅವರಿಗೆ ದತ್ತಿಯಾಗಿದ್ದ ಅಗ್ರಹಾರ (ಬೆಂದಯ. ೬೫); ಅಗ್ರಹಾರಕ್ಕೆ ಹೋದರೂ ದುರಾಗ್ರಹ ಬಿಡಲಿಲ್ಲ (ಗಾದೆ). ೨. ಬ್ರಾಹ್ಮಣರು ವಾಸಮಾಡುವ ಕೇರಿ, —ಬೀದಿ. ೩. ಕೆಲವು ಊರುಗಳ ಹೆಸರು : 'ಅಗ್ರಾಹಾರ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅಗ್ರಹಾರಿಕ (ನಾ). ಅಗ್ರಹಾರಕ್ಕೆ ಸೇರಿದವನು; ಅಗ್ರಹಾರದಲ್ಲಿ ವಾಸಮಾಡುವವನು; ಅಗ್ರಹಾರ ನಿವಾಸಿ. (ದಕ. ಕಿ).

[ಸಂ. *ಅಗ್ರಹಾರಿಕ ?]

ಅಗ್ರಾಮ್ಯ (ಗು). ಗ್ರಾಮ್ಯವಲ್ಲದ; ಸುಸಂಸ್ಕೃತ; ಶಿಷ್ಟ. [ಸಂ.]

ಅಗ್ರಾಮ್ಯತೆ (ನಾ). ೧. ಅಸಭ್ಯತೆಯಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ. ೨. ಕಾವ್ಯಗುಣಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : ಇದು ಸೌಂದರ್ಯಗುಣಪ್ರಕಾಶಮಿದು ತಾನಗ್ರಾಮ್ಯ ತಾಧಾನಮಿಂತಿದು . . . ಸಯ್ತಪ್ಪಿನಂ ತಿರ್ದಿ ಪೇಟ್ಟುದು ಪೂಮಾಲೆಯ ನಿಂಬಿನಿಂ ಸಮೆವವೊಲ್ ಸತ್ಕಾವ್ಯಮಂ ಕಬ್ಬಿಗಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೪೯೮).

[ಸಂ. ಅಗ್ರಾಮ್ಯತಾ]

ಅಗ್ರಾಮ್ಯತ್ವ (ನಾ). = ಅಗ್ರಾಮ್ಯತೆ. [ಸಂ.]

ಅಗ್ರಾಮ್ಯವಚನವೃತ್ತಿ (ನಾ). ಕಾವ್ಯಗುಣಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಅಗ್ರಾಮ್ಯ ವಚನವೃತ್ತಿ ಸಮಗ್ರರಸಾಪೂರ್ಣಮಪ್ಪುದದು ಮಧುರಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೫೦೯). [ಅಗ್ರಾಮ್ಯ + ವಚನ + ವೃತ್ತಿ]

ಅಗ್ರಾರ, ಅಗರ, ಅಗ್ರರ, ಅಘ್ರಾರ (ನಾ). = ಅಗ್ರಹಾರ ೧: ಅಗ್ರಾರಕ್ಕೆ ಬರ್ಸಿದ ಬ್ರಾಂಹ್ಮರು (ಸೌ ಇ ಇ. IX-ii, ೪೦೮-೧೯; 1364); ಆರಾಮ ವಗ್ರಾರ ಧರ್ಮತಟಾಕಗಳ್ ಚಾರುತರದ ದೇವಾಲ್ಯ (ಕಂಸವಿ. ೨೬-೩೭). **ಅಗರ** : ೧. ಅಗರದ ಪಾರ್ವರೊಟ್ಟಿನಂತೆಯುಂ ಪರದರ ಪಾಳೆಯದಂತೆಯುಂ (ಚಿಕವಂ. ೨೩-೧೦); ಚಿಗುರಿಡೆ ದೇಗುಲಂಗಳಗರಂ ಪೊಗರೇಜ್ ಪೊಟಲ್ಗಳೇಟ್ಗೆಯಿಂ ಸೊಗಯಿಸೆ (ಚಿಕವಿ. ೨-೬೦). ೩. ಅಗರ ಎಂಬ ಹೆಸರಿನ ಊರುಗಳು ಹಲವು ಇವೆ (ರೂಢಿ). **ಅಗ್ರರ** : ೧. ಅಗ್ರರ ಬಚಳಿ ವೀರಪನ ಮಗ ಹೊಂನಂಗಲ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೪೦. ೧೧-೧; 1700). **ಅಘ್ರಾರ** : ೧. ಸಾತಳಿಗೆಯ ಸಾವಿರ ಐದು ಭೂಮಿ ಒಂಭತ್ತು ಅಘ್ರಾರದವರ ಮುಂದಿಟ್ಟು (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೨, ೪೨-೨೬; 1418); ಈ ಗ್ರಾಮ ಶೂದ್ರವಾಡವಾಗಿದ್ದುದನೂ ಅಘ್ರಾರವ ಮಾಡಿ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೪೦, ೩೫-೭; ಸು. 1500). [ಸಂ. ಅಗ್ರಹಾರ]

ಅಗ್ರಾರವಾಸಿ (ನಾ). = ಅಗ್ರಹಾರಿಕ : ಕುಂತಿಯ ಚರಣಸರಸಿಜಕಳಿಯ ನೇತ್ರಗಳೆರಗಿಸಿದರಗ್ರಾರವಾಸಿಗಳರಸ ಕೇಳೆಂದ (ಜಿನಭಾ. ೧೬-೨).

[ಅಗ್ರಾರ + ವಾಸಿ$_2$]

ಅಗ್ರಾಸನ$_1$ (ನಾ). ಬ್ರಾಹ್ಮಣರ ಜೀವನ ನಿರ್ವಾಹಕ್ಕಾಗಿ ದಾನವಾಗಿ ಕೊಟ್ಟ ಭೂಮಿ, —ಗ್ರಾಮ; ಅಗ್ರಹಾರ : ನಿಮಗೆ ದಾರಿದ್ರ್ಯಮೋಕ್ಷಮಕ್ಕುಂ ಷಷ್ಟಿಗ್ರಾಮಸಮನ್ವಿತಮಪ್ಪ ಅಗ್ರಾಸನ [ಪಾ ಠಾಂ. ಗ್ರಾಮ] ಮನರಸನಂ ಬೇಡಿಕೊಂಡೊಡೆ ಸುಖದಿಂ ಬಾಟ್ಟಿರೆನೆ . . . ಇಂತು ಅಗ್ರಾಸನಮನುಣುತ್ತಮಜುವತ್ತು ಬಾಡಮನಾಳುತ್ತಂ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೮೫-೭). ೨. ಬ್ರಾಹ್ಮಣರಿಗಾಗಿ ಏರ್ಪಡಿಸಿದ ಭೋಜನ ಶಾಲೆ,—ಭೋಜನ: ಅಗ್ರಾಸನದೊಳುಣಲೆಂದು ಬಂದು ಮಣೆಯನೇಜಿರ್ದೊನನಿಂತೆಂದಂ . . . ಎನ್ನಗ್ರಾಸನಮನುಣಲ್ಕೆ ಯೋಗ್ಯನಲ್ಲನದಱಿಂದಾತನನಟ್ಟ ಕಳೆಯಿಮೆಂದಟ್ಟಿದನೆಂದು ಪೇಟ್ದು ಪಡಿಯಜನಿಂದಮೆಟ್ಟಿಯಿಸಿ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೮೫-೨೪); ತದನನ್ತರಂ ದೇವರಗ್ರಾಸನದಲು ಅಪೂರ್ವಿಗ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರು ಪನ್ನಿರ್ವ್ವರ್ಗ್ಗೆ ಸತ್ತ್ರಂ ನಡೆವುದು (ಹೈಆಸೀ. ೫-೮-೪೨; 1088); ಶ್ರೀ ಮಹಾದೇವೇಶ್ವರ ದೇವರ ಅಗ್ರಾಸನಕ್ಕೆ ಬಿಟ್ಟ ಕೆಯಿ (ಎಇ. XIII, ೬೦-೯೩; 1178); ತಾಂ ಪ್ರತಿಷ್ಟೆ ಮಾಡಿದ ಶ್ರೀಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಜುನದೇವರಂಗಭೋಗ ರಂಗಭೋಗಕ್ಕೆಂದಯ್ವದಿಂಬರಿಗೆ . . . ಕಮ್ಮ ೬೦ ಮನಲ್ಲಿಯಗ್ರಾಸನಕ್ಕೆ ಬಿಟ್ಟರು (ಸೌಇಇ. IX-ii, ೭೧೨-೯; 1209). 'ಅಗ್ರಸಾಲೆ' ಪರಾ.

[< ಅಗ್ರ$_1$ + ಆಶನ]

ಅಗ್ರಾಸನ$_2$ (ನಾ). ೧. ಮೊದಲನೆಯ ಪೀಠ; ಪ್ರಥಮ ಪೀಠ. ೨. ಅಧ್ಯಕ್ಷ ಪೀಠ : ಗಂಗಾಧರರಾಯನು ಅಗ್ರಾಸನವನ್ನು ಅಲಂಕರಿಸಿದ್ದನು (ಝೂರಾಣಿ. ೮). [ಅಗ್ರ$_1$ + ಆಸನ]

ಅಗ್ರಾಸೀನ (ನಾ). ಮುಂದೆ ಕುಳಿತವನು. [ಅಗ್ರ$_1$ + ಆಸೀನ]

ಅಗ್ರಾಹವ (ನಾ). ಮುಖ್ಯವಾದ ಕಾಳಗ. [ಅಗ್ರ$_1$ + ಆಹವ]

ಅಗ್ರಾಹಾರ (ನಾ). = ಅಗ್ರಹಾರ ೧. ಅಗ್ರಾಹಾರಂ ಸೊಱಡಿಯ ಹೊನ್ನಯ ಮಗ ಬೀರಯ್ಯ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೪೨, ೬೭-೪; 1133); ಅಗ್ರಾಹಾರದ ಮಹಾಜನಂಗಳೂ ವಿಶೇಷ ಪೂಜೆಗಾಗಿ ಧಾರಾಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಸಮರ್ಪಿಸಿದ ಉತ್ರಿ ೧ (ಸೌಇಇ. IX-ii, ೫೧೪-೧೭; 1521).

[ಅಗ್ರ$_1$ + ಆಹಾರ]

ಅಗ್ರಾಹ್ಯ (ಗು). ೧. ಗ್ರಾಹ್ಯವಲ್ಲದ; ಅಂಗೀಕಾರಕ್ಕೆ ಅರ್ಹವಲ್ಲದ; ಒಪ್ಪಬಾರದ. ೨. ಇಂದ್ರಿಯಗಳಿಗೆ ಗೋಚರವಾಗದ; ಗ್ರಹಿಸಲಾಗದ. [ಸಂ.]

ಅಗ್ರಿಮ (ಗು). ೧. ಮೊಟ್ಟಮೊದಲಿನ; ಪ್ರಥಮ. ೨. ಪ್ರಧಾನ; ಶ್ರೇಷ್ಠ; ಉತ್ತಮ. ೩. ಹಿರಿಯ; ಜ್ಯೇಷ್ಠ. [ಸಂ.]

ಅಗ್ರಿಯ (ಗು). ೧. ಪ್ರಥಮ; ಪ್ರಮುಖ; ಶ್ರೇಷ್ಠ : ಸಂಗರದಗ್ರಿಯರು ಕೈವೀಸಿದರು ತೇರುಗಳ ತಿಂತಿಣಿಯ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೪-೯೦). ೨. ಅಗ್ರಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ; ತುದಿಯ. (ನಾ). ೩. ಅಣ್ಣ. [ಸಂ.]

ಅಗ್ರೇದಿಧಿಷು (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಸಾರಿ ಯಾರಿಗೋ ಮದುವೆಯಾಗಿದ್ದವಳನ್ನು ಪುನಃ ಮದುವೆಮಾಡಿಕೊಂಡವನು. ೨. ಅಕ್ಕನು ಅವಿವಾಹಿತಳಾಗಿರುವಾಗಲೇ ಮದುವೆ ಮಾಡಿಕೊಂಡ ತಂಗಿ. ೩. ತಂಗಿಯ ಮದುವೆಯಾದಾಗ ಇನ್ನೂ ಅವಿವಾಹಿತಳಾಗಿದ್ದ ಅಕ್ಕನನ್ನು ಮದುವೆಮಾಡಿಕೊಂಡವನು : ಕಿರಿಯಳ್ಗೆ ಮುನ್ನಮೇ ಮದುವೆಯಾದ ಬಳಿಕಂ ಪಿರಿಯಳಂ ಮದುವೆಯಾದ ಅಗ್ರೇದಿಧಿಷುಗಳುಂ (ಭಾರಶಾಂ. ೩೪-೨೪೫). [ಸಂ. ಅಗ್ರೇದಿಧಿಷೂ (ಅಗ್ರೇ + ದಿಧಿಷೂ)]

ಅಗ್ರೇಶ್ವರ (ನಾ). ೧. ಅತ್ಯಂತ ಶ್ರೇಷ್ಠನಾದವನು: ನಂದಿನಾಥಾಗ್ರೇಶ್ವರಂಗಿಮಗೊಂದಿಪತು ಸಂದಿಲ್ಲ (ಜಸಪು. ೧-೬೧). ೨. ಬ್ರಾಹ್ಮಣಶ್ರೇಷ್ಠ: ಅಗ್ರೇಶ್ವರರ ಕಮ್ಮಳಿಂದಂ ಮೆಱೆದಿರ್ಪ ವಿಪ್ರಪರಂ ಮಾದಿರಾಜಂ (ಜಸರ. ೧-೪೮). [ಅಗ್ರ + ಈಶ್ವರ]

ಅಗ್ರೇಸರ (ಗು). ೧. ಮುಂದೆ ಹೋಗುವ. ೨. ಶ್ರೇಷ್ಠ; ಅತ್ಯುತ್ತಮ. (ನಾ). ೩. ಮುಂದಾಳು; ನಾಯಕ. [ಸಂ.]

ಅಗ್ರೋದಕ (ನಾ). ದೇವರ ಪೂಜೆಗಾಗಿ ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಮಿಸಲು ನೀರು: ಸ್ವಿಜದಿಂದಜನ ಕರಪಾತ್ರದಗ್ರೋದಕಂ ವೈಜಯಂತೀ ಧರನ ಪಾದಾಂಬು (ಶ್ರೀವಿಳಾ. ೯-೨೬). [ಅಗ್ರ + ಉದಕ]

ಅಗ್ರ್ಯ (ನಾ). = ಅಗ್ರಿಯ. [ಸಂ.]

ಅಗ್ಲೆಪಿತ (ಗು). ಕುಂದಿಹೋಗದ. [ಸಂ.]

ಅಘ (ನಾ). ೧. ಪಾಪ. ೨. ದುಃಖ; ನೋವು; ಸಂಕಟ; ವ್ಯಸನ. ೩. ಕಷ್ಟ; ತೊಂದರೆ; ಆಪಾಯ. ೪. ಆಕೌತ; ಸೂತಕ; ಮುಟ್ಟು. ೫. ಜನ್ಮಾನಳಿ; ಭವಾನಳಿ. ೬. ಅಘಾಸುರನೆಂಬ ರಾಕ್ಷಸ: "ಅಘಮೆನರ್... ಪಾಪಮುಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗಾರಾ. ೧೧೬-೨); "ವ್ಯಸನಕಾರ್ಯದೊಳು ದುರಿತದೊಳು ದುಃಖದೊಳು ಮತ್ತೆ ಭವಮಾರೆಯೊಳಘಾಖ್ಯಮಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗಾರಾ. ೧೫೦-೫೧). [ಸಂ.]

ಅಘಕ್ಷಿತ್ (ಗು). ಪಾಪವನ್ನು ನಾಶಮಾಡುವ: ಶ್ರೀಜಗದಘಕ್ಷಿತಂ ಶ್ರೀಜಗದೀಶನುತಂ ಕಥೆ ಶಾಂತಿನಾಥನಾ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೨-೫೫). [ಸಂ.]

ಅಘಟನ (ನಾ). ೧. ಘಟಿಸದಿರುವುದು; ನಡೆಯದಿರುವುದು; ಅಸಂಭವತೆ. ೨. ಮಾಡಲು ಕಷ್ಟವಾಗಿರುವುದು, —ಅಸಾಧ್ಯವಾಗಿರುವುದು. [ಸಂ.]

ಅಘಟಮಾನ (ಗು). ನಡೆಯದ; ಸಂಭವಿಸದ: ನಿಸ್ಸಂದಂತುಟಿ ಮೋಡ್ಕೆಕ್ಕಿನ್ನಿರದಘಟಮಾನಕ್ಕೆಸಕಿರ ತೊಡರ್ಪಿನ್ನಿರದಿನೊಳುಂಟೆಱೆದ ಪಡೆ ನಿನ್ನಂ ಪುಸಿಯಾಡಿ (ಪಂಪಭಾ. ೯-೪). [ಸಂ.]

ಅಘಟಿತವ್ಯಾಪಾರ (ನಾ). ಸಾಧಾರಣವಾಗಿ ಸಂಭವಿಸದ ಸಂಗತಿ. [ಅಘಟ್ಟ (< ಸಂ. ಅಘಟನ) + ವ್ಯಾಪಾರ]

ಅಘಟಿತ (ಗು). ೧. ಘಟಿಸದ; ನಡೆಯದ. ೨. ಸಾಧ್ಯವಲ್ಲದ; ಅಸಾಧ್ಯ. ೩. ಸಂಭವಿಸಲಾರದ. [ಸಂ.]

ಅಘಟಿತಘಟನೆ (ನಾ). ೧. ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಸಂಭವಿಸಲಾರದ ಕಾರ್ಯವು ಸಂಭವಿಸುವುದು. ೨. ಅಸಾಧಾರಣ ಸಂಗತಿ; ಅದ್ಭುತ. [ಅಘಟಿತ + ಘಟಿತ]

ಅಘಟಿತಘಟಿತ (ನಾ). ನಡೆಯಲಾಗದ್ದನ್ನು ನಡಸುವವನು: ಅಘಟಿತಘಟಿತರು ವಿಪರೀತಚರಿತರು ಕೂಡಲಸಂಗನ ಶರಣರು ನಡೆದ ದಾರಿ ಭಯ, ಕಾಣೆರಣ್ಣಾ (ಬಸವ. ೧೫೭). [ಅಘಟಿತ + ಘಟಿತ]

ಅಘಣಿ 'ಅರ್ಘವಾಣಿ' ನೋ.

ಅಘನ (ಗು). ೧. ಭಾರವಿಲ್ಲದ. ೨. ಘನರೂಪವಲ್ಲದ; ದ್ರವ ಅಥವಾ ಅನಿಲ ರೂಪದ. ೩. ಟೊಳ್ಳಾಗಿರುವ. [ಸಂ.]

ಅಘಪಡು, ಅಘವಡು (ಕ್ರಿ). = ಅಗಪಡು ೨: ಕಟ್ಟಿಸ್ಯಪಡಿಜಱಲಲ ಸಂಘಟ್ಟದಿನಘಪಟ್ಟು ಜಳ್ಳಕುಲಳ್ಳುದಯಂ ಪುಟ್ಟಿ (ವಿತ. V, ೧೩-೮; ೧೩೪೨). **ಅಘವಡು** ೧. = ಅಗಪಡು ೧: ಮುಗಿ ನೇತ್ರೇಂದ್ರಿಯಂಗಳೊಳಘದಿಂದಮಂದಘವಟ್ಟಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೪-೦೫). ೨. = ಅಗಪಡು ೨: ಅವರಘವಟ್ಟಿರವಂ ತಿಳಿದು ವಿಭೀಷಣನೆಱಿದು ರಾಮು ಲಕ್ಷ್ಮಣೇಶರಿಗೆ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೩-೧೪೪). ☞ 'ಅಘಪಡು', 'ಅಘವಡು' ಎಂಬವು 'ಅಗಪಡು,' 'ಅಗವಡು' ಎಂಬವುಗಳ ಈ ಚಿನ ರೂಪಾಂತರಗಳೆಂದು ತೋರುತ್ತದೆ. [ಅಘ್ಯ (< ಅಗ-1 ?) + ಪಡು,]

ಅಘಮರುಷಣ (ನಾ). = ಅಘಮರ್ಷಣ. 'ಅಘಮರುಷಣಂಗೆಯ್ದ' ಪರಾ. [ಸಂ. ಅಘಮರ್ಷಣ]

ಅಘಮರುಷಣಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ಪಾಪನಿವಾರಕವಾದ ಮಂತ್ರೋಚ್ಚಾರಣೆಯೊಡನೆ ಸ್ನಾನಮಾಡು: ಸರಿಗಳಗ ಪುಣ್ಯೋದಕದಲಘಮರುಷಣಂಗೆಯ್ದು (ತೀರ್ಥಂ. ೧-೯-೧೫). [ಅಘಮರುಷಣ + ಗೆಯ್]

ಅಘಮರ್ಷ (ನಾ). ಜಪ: "ಜಪಮಘಮರ್ಷಂ" (ವಸ್ತುಕೋಶ. ೫೬-೨೫). [ಸಂ.]

ಅಘಮರ್ಷಣ (ನಾ). ೧. ಪಾಪವನ್ನು ಕಳೆಯುವುದು; ಪಾಪನಿವಾರಣೆ. ೨. ಅಘಮರ್ಷಣ ಮಂತ್ರ. ೩. ಆ ಮಂತ್ರದ ದ್ರಷ್ಟಾರನಾದ ಋಷಿ. [ಸಂ. (ಅಘ + ಮರ್ಷಣ)]

ಅಘರಿಪು (ನಾ). ೧. ಪಾಪಕ್ಕೆ ಶತ್ರು. ೨. ಅಘಾಸುರನ ಶತ್ರು; ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ. [ಅಘ + ರಿಪು]

ಅಘವಡು 'ಅಘಪಡು' ನೋ.

ಅಘವಿಘಟನ (ನಾ). ಪಾಪವು ನಾಶವಾಗುವುದು; ಪಾಪಕ್ಷಯ: ಅಮರಕುಟಧ್ವನಿಗಳ್ ಮೊಱಗಿದುವೊಣಾರಾಕಸನು ಸೆಱಲಂತಿರೆ ನೆಲಳೆ ವಂದುದಘವಿಘಟನದಿಂ (ಕಾಂತಿಪು. ೧೨-೩೩). [ಅಘ + ವಿಘಟನ]

ಅಘಹರ (ಗು). ೧. ಪಾಪವನ್ನು ನಾಶಮಾಡುವ. (ನಾ). ೨. ಪಾಪವು ನಾಶವಾಗುವುದು: ಬಿಡೆ ಕೇಳ್ದಡಘಹರಂ ಪಿಸೆಯೆ ಪುಣ್ಯಕ್ಕೆ ನುಡಿದಡೆ ಸರ್ವಸಿದ್ಧಿ (ಕಡಹ. ೧೦-೩೦). [ಅಘ + ಹರ್ತೃ]

ಅಘಹಾರಿ (ನಾ). = ಪಾಪವನ್ನು ನಾಶಮಾಡುವವನು: ಭಾಗವತ ಜನಲೋಲಂ ಪಸಂ ಬಂದ ಭಾವಿಸುವಡಘಹಾರಿ ಬಂದಸು (ಕುವ್ಯಾಉ. ೪-೫೭). [ಸಂ. ಅಘಹಾರಿನ್]

ಅಘಾಟ (ನಾ). ಅದ್ಭುತ; ಅತಿಶಯ; ಲೋಕೋತ್ತರತೆ: ಉಳಿದ ರಿಬ್ಬರು ಪಲವರೇ ಕುರುಪತಿಯಘಾಟದ ಗದೆಯ ಗಾಯದಲಿ (ಕುವ್ಯಾಗ. ೫-೫೦); ಅತಿಬಲರನಸುಪಮ ರಣಧಘಾಟಿಕರಿಟವರ್ಧನರ (ತೀರಾ. ೬-೨೦-೨). [← ?. ಮರಾ. ಅಘಾಡ್]

ಅಘಾತಿ (ಗು). ೧. ಕೊಲ್ಲದ; ತೊಂದರೆ ಮಾಡದ; ಅಪಾಯಕರವಲ್ಲದ. ೨. [ಜೈನ] ಜೀವದ ಅನಂತಜ್ಞಾನಾದಿ ಗುಣಗಳನ್ನು ನಾಶಮಾಡದ (ಕರ್ಮಗಳು): 'ಅಘಾತಿ ಕರ್ಮ' ಪರಾ. [ಸಂ. ಅಘಾತಿನ್]

ಅಘಾತಿಕರ್ಮ (ನಾ). [ಜೈನ] "ಅಘಾತಿಕರ್ಮಗಳೆಲ್ಲ ವೇದನೀಯ, ಆಯು, ನಾಮಗೋತ್ರ—ಎಂದು ನಾಲ್ಕುಬಗೆಯಾಗಿವೆ" (ಜೈನಪ. ೬೬೬). 'ಅಘಾತಿ' ಪರಾ. [ಅಘಾತಿ + ಕರ್ಮ]

ಅಘಾರಿ (ನಾ). ಪಾಪಕ್ಕೆ ಶತ್ರು: ಅಮತಕರ್ತಿ ಕೇವಲಿಯಂ ಬಂಧಿಸಿ ಮಧ್ವಪದ್ಮತಿಯಂ ಬಿಸಗೊಳೆ ಬೆಸಸಿದನಘಾರಿ ದಿವ್ಯ ಧ್ವಜಿಯಂ (ಕಾಂತಿಪು. ೬-೦೫). [ಅಘ + ಅರಿ]

ಅಘೋರ (ಗು). ೧. ಘೋರವಲ್ಲದ; ಭಯಂಕರವಲ್ಲದ. ೨. ಅತಿ ಭಯಂಕರ; ಘೋರ: ಮಜೆಯದಘೋರ ದುಶ್ಚರ ತಪಶ್ಚರಿಕಂ ಮಳ ಧಾರಿಣಿವರ (ವಿಕ್ರ. II, ೧೧೬-೯; ೧೧೨೩). 'ಅಘೋರತಪ' ಪರಾ. ೩. ತತ್ಪುರುಷ, ಅಘೋರ, ವಾಮದೇವ, ಸದ್ಯೋಜಾತ, ಈಶಾನ ಎಂಬ ಶಿವನ ಪಂಚಮುಖಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು. [ಸಂ.]

ಅಘೋರತಪ (ನಾ). ಘೋರವಾದ ತಪಸ್ಸು: ಹುತ್ತನ ಬಡಿದೊಡೆ ಹಾವು ಸಾಯಬಲ್ಲುದೆ ಅಯ್ಯಾ? ಅಘೋರತಪವ ಮಾಡಿದೊಡೆನು? ಅಂತರಂಗ-ಅತ್ಮಶುದ್ಧಿಯಲ್ಲದವರನೆಂತು ನಂಬುವನಯ್ಯಾ (ಬಸವ. ೧೧೧೬). [ಸಂ. ಅಘೋರತಪಸ್ (ಅಘೋರ + ತಪಸ್)]

ಅಘೋರನರಕ. (ನಾ). ಅಘೋರವೆಂಬ ನರಕ: ಘೋಗಾದಿ ಘೋಗವ

ಸಮವಾಗಿ ಭೋಗಿಸಲು ಅಘೋರಿಸಲಕ್ಕದಲ್ಲಿಕ್ಕುವ ಕೊಡಲಸಂಗಮದೇವ (ಬಸವ. ೬೮೨). [ಅಘೋರ + ನರಕ]

ಅಘೋರಾಸ್ತ್ರ (ನಾ). ಶಿವಮಂತ್ರೋಚ್ಚಾರಣೆ ಮಾಡಿ ಪ್ರಯೋಗಿಸುವ ಅಸ್ತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಶಿವಾಸ್ತ್ರ ಕ್ಷುರಿಕಾಸ್ತ್ರ ಪಾಶುಪತಾಸ್ತ್ರ ವೈಷ್ಣವಾಸ್ತ್ರ ಅಘೋರಾಸ್ತ್ರಮೆಂಬ ಪಂಚಾಸ್ತ್ರ ಮಹಾಮಂತ್ರಗಳಂ (ವಸಂಕ. ೮೧). [ಅಘೋರ + ಅಸ್ತ್ರ]

ಅಘೋಷ (ಗು). ೧. ಧ್ವನಿಯಿಲ್ಲದ; ಸದ್ದಿಲ್ಲದ. ೨. [ವ್ಯಾಕ] ಘೋಷ ತಂತುಗಳ ಸ್ಪಂದನವಿಲ್ಲದೆ ಉಚ್ಚರಿಸುವ (ವರ್ಣ). ಉದಾ— ವರ್ಗೀಯ ವ್ಯಂಜನಗಳಲ್ಲಿ ವರ್ಗದ ಪ್ರಥಮ ದ್ವಿತೀಯ ವರ್ಣಗಳು, ಅವರ್ಗೀಯಗಳಲ್ಲಿ ಶ್, ಷ್, ಸ್ ಎಂಬವು. [ಸಂ.]

ಅಘ್ಯಾರ 'ಆಗ್ಯಾರ' ನೋ.

ಅಚಂಗೆ (ನಾ). ಒಂದು ಗಿಡ (ಮೈಡಿಗ. ೬೮-೧೩೮೭). [?]

ಅಚಂಡ (ಗು). ಚಂಡವಲ್ಲದ; ಬಿರುಸಲ್ಲದ; ಕೋಪವಿಲ್ಲದ; ಸಾಧುವಾದ. [ಸಂ.]

ಅಚಂಡಿ (ನಾ). ಸಾಧುವಾದ ಹಸು. [ಸಂ. ಅಚಂಡೀ]

ಅಚಕ್ಷು (ನಾ). ೧. ಶಕ್ತಿಲ್ಲದವನು; ಕುರುಡ. ೨. ಕೆಟ್ಟುಹೋದ ಕಣ್ಣು; ಅಳಿಗಣ್ಣು: "ಅಚಕ್ಷುವೆಂಬುದು ಅಜಿಗಣ್ಣು" (ಹರಾಯು. ೧೨೬-೩೬); "ಅಚಕ್ಷುವೆನೆಲಗಿಕ್ಕೆಯಿಕ್ಕೆ" (ಮಂಗರಾ. ೧೩೫-೩೬). [ಸಂ. ಅಚಕ್ಷುಸ್]

ಅಚಕ್ಷುರ್ದರ್ಶನ (ನಾ). [ಜೈನ] ಕಣ್ಣನ್ನು ಉಳಿದ ಇಂದ್ರಿಯಗಳು ಮತ್ತು ಮನಸ್ಸು ಇವುಗಳಿಂದ ಒದಗುವ ದೃಷ್ಟಿ: ಚಕ್ಷುರ್ದರ್ಶನಾವರಣೀಯಮಚಕ್ಷುರ್ದರ್ಶನಾವರಣೀಯಂ... ಭೇದದಿಂ ನವವಿಧ ಭೇದಮಪ್ಪ ದರ್ಶನಾವರಣೀಯಮುಮಂ (ಸುಕುಮಾ. ೩-೩೯ ಪ); ಚಕ್ಷುಃ –ಚಕ್ಷುರಿಂದ್ರಿಯದ ಕಾಣ್ಕೆ ಚಕ್ಷುರ್ದರ್ಶನಂ ಅದಂ ಮೀಱಿಯುಮುವುದು ಚಕ್ಷುರ್ದರ್ಶನಾವರಣೀಯಂ, ಅಚಕ್ಷುಃ– ಉಳಿದಿಂದ್ರಿಯಂಗಳ ಮನದ ಕಾಣ್ಕೆ ಅಚಕ್ಷುರ್ದರ್ಶನಂ ಅದಂ ಮೀಱಿಯುವುದು ಅಚಕ್ಷುರ್ದರ್ಶನಾವರಣೀಯಂ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೩೯೩). [ಸಂ. (ಅಚಕ್ಷುಸ್ + ದರ್ಶನ)]

ಅಚಮರ (ನಾ). ಚಮರವಲ್ಲದ. [ಸಂ.]

ಅಚಮರೆ (ನಾ). ಚಮರರೆಯಲ್ಲದವಳು. [ಸಂ. ಅಚಮರಾ]

ಅಚಪಲ (ಗು). ೧. ಚಪಲವಿಲ್ಲದ. ೨. ಸ್ಥಿರವಾದ. [ಸಂ.]

ಅಚಬಾಬು, **ಅಚ್ಚಬಾವು** (ನಾ). ಅವಶ್ಯವಾದ ಸಾಮಗ್ರಿ,—ಉಪಕರಣ (ಸ್ಯಾಂಡಂ). **ಅಚ್ಚಬಾವು** (ಸ್ಯಾಂಡಂ).
[← ಪಾರ. ಹಿಂ. ಅಸ್‌ಬಾಬ್]

ಅಚಮತ್ಕಾರ (ನಾ). ಚಮತ್ಕಾರವಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ: ವೈರಿಪದವಪಶಬ್ದ ವಚಮತ್ಕಾರವಧಮೋಪಮ... ಎಂಪಪ್ಪ ಪೊಳ್ಕಂ ತೂಜಿ ಕಳೆದು (ಬಸವ. ೧೧೮೮). [ಸಂ.]

ಅಚರ (ಗು). ೧. ಚಲನವಿಲ್ಲದ; ಇದ್ದಲ್ಲಿಯೇ ಇರುವ. (ನಾ). ೨. ಸ್ಥಾವರ; ಜಡ: ಚರಮಚರಮೆಂಬ ಜಗದಂತರದೊಳ್ ಖಳಲೆಲ್ಲ ಪೊಕ್ಕೊಡಂ... ಕೊಲ್ಲಲರಿಂ (ಗದಾಯು. ೬-೨೨). [ಸಂ.]

ಅಚರಸ (ನಾ). ಒಬ್ಬನ ಹೆಸರು: ಮಹಾಪ್ರದಾನ ಅಚರಸನೊಡೆ ಯರೂ ಬಾರಕೂರ ರಾಜದಾಸಿಯಲ್ಲಿದ್ದು (ಕಾ. I, ೫೮-೪ ; I೪೬೭).
[ಅಚ್ಚಿ (< ಅಚ + ಅಯ್ತ್ತಿ)+ ಅರಸ. P 'ಅಚಿಯನಾಯಕ' ಪರಾ.]

ಅಚಲ, ಅಚಳ (ಗು). ೧. ಚಲಿಸದ; ಅಳ್ಳಾಡದ; ಸ್ಥಿರ. ೨. ಶಾಶ್ವತ; ನಿತ್ಯ. (ನಾ). ೩. ಬೆಟ್ಟ. ೪. ಮೋಕ್ಷ. ೫. ಯೋಗಿ. ೬. ಕೆರೆಡಾ. ೭. ಪಾಮರ. ೮. ಆಗಡಿ. ೯. ಎಳು ಎಂಬ ಸಂಖ್ಯೆಗೆ ಒಂದು ಸಂಕೇತ: "ಅದ್ರಿ ಮರೀಚಿ ನಿತ್ಯ ಪಾಮರಮಹಿವರ್ಗಮುಂ ಪರಮ ಯೋಗಿಗಳೆಂತಚಲಾಖ್ಯ ಸಂತತಂ" (ಜಾನಾಶ್ರ. ೪೨). **ಅಚಳೆ**: ೧೦. ಪರ ಮಾತ್ಮ: ೫, ೧೦. ಅಚಳನ ದೆಸೆಯಿಂದುದಯಿಸುವ ಚರಾಚರಮು ಚಟ್ಟಳ್ಳಿನಿಂದೆ ಪೊಱಗಡವಲ್ಲಿಂದಚಳತಚಿತ್ತವಿರ್ಪ್ಪಂ ಪ್ರಚಣ್ಡನದ್ದೆಂತಿ ನಿರುಪಮಂ ಗುಣಗಳ್ಗೆ (ವಿಕ್ರ. VII, ಶಿಕಾಂ. ೧೨೯–೩೧ ; ೧೦೭೧). [ಸಂ.]

ಅಚಲಕಾರೆ (ನಾ). ಸ್ಥಿರವಾದ ನಕ್ಷತ್ರ. [ಅಚಲ + ತಾರೆ]

ಅಚಲಪದ (ನಾ). ಶಾಶ್ವತ ಪದವಿ; ಮೋಕ್ಷ: ಹುಟ್ಟು ಸಾವ ಭವಾಟವಿಯ ಕೆಡುವಟ್ಟಿಯನು ಕಳಿದಚಲಪದದಲಿ ನೆಟ್ಟನಿಹಿತನಾಗಿ ನೆಜಿ ಸುಖಿಯಾಗು (ಶಿಶಾಗ. ೫೮–೨೩). [ಅಚಲ + ಪದ]

ಅಚಲರಿವು (ನಾ). ಪರ್ವತಗಳ ಶತ್ರು: ಇಂದ್ರ. [ಅಚಲರ + ರಿವು]

ಅಚಲಸುತೆ (ನಾ). ಪರ್ವತಪುತ್ರಿ; ಪಾರ್ವತಿ: ಮುದಿಯೊಳಗಮ ರಾಪಗೆಯಂ ತಳೆದು ತೊಡೆಯೊಳೆಯಚಲಸುತೆಯನಾಂತು ಪೊಡೆಯೊಳ ಗಲಿಲಿ ಜಗಂಗಳ ಪಲಿಸಿದ ಮೃಡ (ತ್ರಿಷಷ್ಠಿ. ೧–೩). [ಅಚಲ + ಸುತೆ]

ಅಚಲಿತ, ಅಚಳಿತ (ಗು). ಅಲುಗಾಡದ; ಸ್ಥಿರ: ಘೋರತಪಶ್ಚರಣಾಚಲಿತರ ನೀಕ್ಷಿಸಿದನನಘರಿಪನು (ಜಯಕು. ೬–೨೫). **ಅಚಳಿತ**: 'ಅಚಳಿತಚಿತ್ತ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅಚಲೆ (ನಾ). ಭೂಮಿ. [ಸಂ.]

ಅಚಲೇಂದ್ರ (ನಾ). ಪರ್ವತರಾಜ: 'ಅಚಲೇಂದ್ರತನುಜೆ' ಪರಾ. [ಅಚಲ + ಇಂದ್ರ]

ಅಚಲೇಂದ್ರತನುಜೆ (ನಾ). ಪರ್ವತರಾಜನ ಪುತ್ರಿ; ಪಾರ್ವತಿ: ಬೀಸದು ಬಿಲುಸುಗಾಳಿ... ತರುಗಳಲ್ಲಿ ಪರ್ಣಕಾಯ್ಕುಳಂ ಬೀಯಲೀ ಸದು ಪಮನ್ಮ ಮತುತಪಮಯಂಗಳಚಲೇಂದ್ರತನುಜೆ ತಪಮಿರೆ ಬನಪೊಳು (ಶೈಮಖಾ. ೧೫–೧೭). [ಅಚಲೇಂದ್ರ + ತನುಜೆ]

ಅಚಳೆ 'ಅಚಲ' ನೋ.

ಅಚಳಿತ 'ಅಚಲಿತ' ನೋ.

ಅಚಳಿತಚಿತ್ತ (ನಾ). ಸ್ಥಿರವಾದ ಮನಸ್ಸು: ಅಚಳಿತಚಿತ್ತವಿರ್ಪ್ಪಂ ಪ್ರಚಣ್ಡನದ್ದೆಂತಿ ನಿರುಪಮಂ ಗುಣಗಳ್ಗೆ (ವಿಕ್ರ. VII, ಶಿಕಾಂ. ೧೨೯–೩೧ ; ೧೦೭೧). [ಅಚಳಿತ + ಚಿತ್ತ]

ಅಚಳಿಯಂ(ಲಂ)ಅ). (ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯ ಮುಂತಾದ ನಿಷ್ಠೆಗಳಲ್ಲಿ) ಅಚಲಿತವಾಗಿ; ಸ್ಥಿರವಾಗಿ: ಅಯ್ದು ಗದ್ಯಾಣಂ ಅಚಳಿಯಮಿಪ್ಪವರ್ಗ್ಗೀ ಕೊಟ್ಟಿಪ್ಪುದು (ಇಷ. VIII, ೨೮೭–೨ ; ೨೮೦).
[ಪ್ರಾ. ಅಚಲಿಅಂ (< ಸಂ. ಅಚಲಿತಂ)]

ಅಚಾತುರ್ಯ (ನಾ). ೧. ಚಾತುರ್ಯವಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ; ಜಾಣತನವಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ. ೨. ಪ್ರಮಾದ: ಅವನು ಮನೆಗೆ ಹಿಂದಿರುಗುವಷ್ಟರಲ್ಲಿ ಒಂದು ಅಘನಿಕ್ಷಿತವಾದ ಅಚಾತುರ್ಯ ನಡೆದುಹೋಗಿತ್ತು (ರಂಗಿ). [ಸಂ.]

ಅಚಾನಕ್ (ನಾ). ಅನಿರೀಕ್ಷಿತ: ಮಾವನಿಗೆ ನನ್ನ ಆಗಮನ ಅಚಾನಕ್ ವೆನಿಸ್ದರೆ ಹೆಜ್ಜು ಪರಿಣಾಮಕಾರಿಯಾಗಬಹುದಿತ್ತು (ದೀಪಾ. ೧೫೭). ತುಳಿಸು ಹಂಡಾಕ್ಷಿಯಲ್ಲಿಯ ಜಂಜಟಲಿ ದೀಪ್ತ ಅಚಾನಕ್ ಮುಗುಳು ನಗೆಯ ಮಿಸುಪಿ 'ನಮಸ್ಕ' ಹೇಳಿದ ಶೀವಿ ಅವನಿಗೆ ತೀರ ಅಪರಿಚಿತ (ದೀಪಾಕ. ೧೦೭). [← ಮರಾ. ಹಿಂ. ಅಚಾನಕ್]

ಅಚಾಲ್ಯ (ಗು). ಅಳ್ಳಾಡಿಸಲಾಗದ; ದೃಢ; ಶಾಶ್ವತ. [ಸಂ.]

ಅಚಿಂತ (ನಾ). ಚಿಂತೆಯಿಲ್ಲದವನು: ಅಘನರನ್ಯಮರಮಿತಮಹಿಮರ ಚಿಂತರಕ್ಷಯರಾದ್ಯರನುಪಮರು (ಬಸವ. ೪–೪೭). [ಸಂ.]

ಅಚಿಂತ್ಯ (ಗು). ೧. ಚಿಂತಿಸಲಾಗದ; ಕಲ್ಪನೆಗೆ ಮಿಗಾದಿದ. (ನಾ). ೨. ಪಾದರಸ. ೩. ಒಂದು ಅಂಕೆಯ ಮುಂದೆ ಮೂವತ್ತೊಂದು ಸೊನ್ನೆಗಳನ್ನು ಅಥವಾ ಅಂಕಿಗಳನ್ನು ಇಟ್ಟುರೆ ಆಗುವ ಸಂಖ್ಯೆ (ಸ್ಯಾಂಡಂ). [ಸಂ.]

ಅಚಿಕ್ಕಣ (ಗು). ಮೃದುವಲ್ಲದ ; ಒರಟಾದ. [ಸಂ.]

ಅಚಿತ (ಗು). ೧. ರಾಶಿಮಾಡದ. (ನಾ). ೨. ಹತ್ತು ಖಂಡುಗದ ತೂಕ ; ಒಂದು ಗಾಡಿಗೆ ತುಂಬುವಷ್ಟು (ಕರ್ನಾ. ೧೬೧) : ಹತ್ತ [ಹತ್ತುಹತ್ತಿಗ ತೂಕದೊಂದು ಗದ್ಯಾಣ ಅದು ನಾಲ್ಕಾಗಲೊಂದು ಕರ್ಷೆ ಅದು ನಾಲ್ಕಾಗಲೊಂದು ಹಲ ಅದು ಇಪ್ಪತ್ತಾಗಲು ವಂದು ವೆಕ್ಕಿಗೆ ಇದು ಆಯಿದಾಗಲು ಒಂದು ತೊಲೆ ಆ ತೊಲೆ ಇಪ್ಪತ್ತಾಗಲು ವಂದು ಭಾರ ಆ ಭಾರ ಹತ್ತಾಗಲೊಂದು ಅಚಿತವಹುದು (ವಡ್ಡಕ. ೬). [ಸಂ.]

ಅಚಿತ್ತು (ನಾ). "ಚಿತ್ತ" ಅಲ್ಲದ್ದು ; ಅಚೇತನ ; ಜಡ.
[ಸಂ. ಅಚಿತ್]

ಅಚಿನ್ನಿದ್ರೆ (ನಾ). ಜಡತೆ ತುಂಬಿದ ನಿದ್ರೆ ; ಎಚ್ಚರಗೊಳಿಸಲಾಗದ ನಿದ್ರೆ : ಜ್ಯೋತಿಯಾದೂಂ ತನೋಲಿಲೆಯಲಿ ಜಡದ ಮುದ್ರೆಯಾದೆ. ಎನಿತು ಕರೆದೂ ಹಿಕ್ಕಳ್ಳಿದಿರುವ ಅಚಿನ್ನಿದ್ರೆಯಾದೆ (ಅಗ್ನಿಹಂ. ೯೪).
[ಸಂ. ಅಚಿನ್ನಿದ್ರಾ (ಅಚಿತ್ + ನಿದ್ರಾ)]

ಅಚಿರ (ಗು). ೧. ಬಹುಕಾಲ ನಿಲ್ಲದ ; ಕ್ಷಣಿಕ ; ಶಾಶ್ವತವಲ್ಲದ. ೨. ಇತ್ತೀಚಿನ ; ಹೊಸದಾದ. ೩. ಶೀಘ್ರ. [ಸಂ.]

ಅಚಿರಮ್ಮತಿ (ನಾ). ಕ್ಷಣಿಕವಾದ ಬೆಳಕು ; ಮಿಂಚು.
[ಅಚಿರ + ಮ್ಮತಿ]

ಅಚಿರಪ್ರಭೆ (ನಾ). = ಅಚಿರಮ್ಮತಿ : ಅಚಿರಪ್ರಭೆಯುಂ ಪೆಂಡರ ಕುಚಿತ್ವಮುಂ ಕ್ಷಣದಿನಗ್ಗಳಂ ನಿಲ್ಕುಮೆ ಪೇಟ್ಪುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೯-೧೬೧).
[ಅಚಿರ + ಪ್ರಭೆ]

ಅಚಿರಾಂಕು (ನಾ). = ಅಚಿರಮ್ಮತಿ : "ಅಚಿರಾಂಕುವೆನಲು . . . ಮುಂಚಿ ನಿಕ್ಕುಂ" (ಮುಂಗಾರು. ೧೩-೪) ; ಪೆರಿಯಿಕ್ಕ ಪೋದುವಚಿರಾಂಕುರನಲ ಳಿಸಕಾಲವಿಷಧರಂಗಳ್ ಗಗನೋದರಗಹ್ವರದೊಳಿನಲ್ ತರತರದಿಂ ಪಸರಿಸಿದುವಂದು ಬಿಳಿಯ ಮುಗಿಲ್ಗಳ್ (ಪಂಡಾಮಾ. ೭-೧೩೪).
[ಅಚಿರ + ಅಂಕು]

ಅಚುಂಬಿತ (ಗು). ೧. ಚುಂಬಿಸಿಲ್ಲದ. ೨. ಯಾರೂ ಮುಟ್ಟದಿರುವ. ೩. ಹೊಂದಿಕೆಯಿಲ್ಲದ ; ಅಸಂಬದ್ಧ (ದಕ. ೫). ೪. ಆನಾಧಾರಣ ; ಅಶ್ಚರ್ಯಕರ (ನ್ಯಾಡಿಲ್). [ಸಂ.]

ಅಚುನೋದ (ನಾ). ಒಂದು ಮೂರಿಲೆ (ತ್ರಿಪಿ. ೭೧-೧೨೦). [?]

ಅಚೆಯನಾಯಕೆ (ನಾ). ಒಬ್ಬನ ಹೆಸರು : ಅಚೆಯನಾಯಕ ಮಾಡಿಸಿದ ದೀಪಮಾಲೆಯ ಕಂಬ (ವಿಕ. ೫, ಚಂತಾಮ. ೭೧-೪ ; ?).
[< ಅಚ್ಯ (< ಅಚ < ಅಯ್ಯ) + ಅಯ್ಯ + ನಾಯಕ. ಕ್ಷ 'ಅಚರಿಸ' ಪರಾ.]

ಅಚೇತ (ಗು). = ಅಚೇತನ ೨. [ಸಂ. ಅಚೇತಸ್]

ಅಚೇತನ (ಗು). ೧. ಚೇತನವಿಲ್ಲದ ; ಜಡ. ೨. ಅರಿವಿಲ್ಲದ ; ಎಚ್ಚರವಿಲ್ಲದ. [ಸಂ.]

ಅಚೇತನವಸ್ತು (ನಾ). ಜೈತನ್ಯವಿಲ್ಲದಿರುವ ವಸ್ತು : ಪ್ರ ವ್ಯ ಗಳು ಅಚೇತನವಸ್ತುಗಳು, ಅನಾತ್ಮವಸ್ತುಗಳು, ಜೀವೇತ್ಪರವಸ್ತುಗಳು, ಚೇತನ ವಸ್ತುಗಳಿಂದು ವಿಭಾಗ (ಅಂಪಸಾ. ೨೩ಗ). [ಅಚೇತನ + ವಸ್ತು]

ಅಚೇತನವಾಚಕ (ನಾ). ಅಚೇತನವಾದ ವಸ್ತುಗಳನ್ನು ತಿಳಿಸುವ ಶಬ್ದ : [ಸಂಜ್ಞೋಧನೆಯಲ್ಲಿ] ಸ್ವರಾಂತವಾದ ಶಬ್ದಗಳಿಗೆ ವಿಕಲ್ಪನವಲ್ಲಿ ಯಾವ ಪ್ರತ್ಯಯವೂ ಸೇರದೆ ಪ್ರಕೃತಿಯೇ ಪ್ರಯೋಗವಾಗುವುದುಂಟು. ಆಗ ಅಂತ್ಯಸ್ವರವು ದೀರ್ಘವಾಗುವುದೂ ಉಂಟು. ಆದರೆ ಆಕಾರಾಂತವಾದ ಅಚೇತನವಾಚಕಗಳಿಗೆ ಈ ರೀತಿಯ ಪ್ರಯೋಗವಿಲ್ಲ (ಕೃಪಿಪ. ೪೧).
[ಅಚೇತನ + ವಾಚಕ]

ಅಚೇಲಕೆ (ಗು). ವಸ್ತ್ರವಿಲ್ಲದ ; ದಿಗಂಬರ. [ಸಂ.]

ಅಜೈತನ್ಯ (ನಾ). ೧. ಚೈತನ್ಯವಲ್ಲದ್ದು. ೨. ಅರಿವಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ ; ಅಜ್ಞಾನ. ೩. ಜಡವಸ್ತು ; ಪ್ರಪಂಚ. ೪. ಶಕ್ತಿಯಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ ; ೫. ಅತಿಯಾದ ಬಡತನ (ದಕ. ೫). [ಸಂ.]

ಅಚೋದ್ಯ (ಗು). ಚೋದ್ಯವಲ್ಲದ ; ಆಶ್ಚರ್ಯಕರವಲ್ಲದ. [ಸಂ.]

ಅಚೌರ್ಯ (ನಾ). ಕಳಿಯದಿರುವಿಕೆ. [ಸಂ.]

ಅಚ್ಚ (ಗು). ನಿರ್ಮಲ ; ಶುದ್ಧ ; ಬೆರೆಕೆಯಿಲ್ಲದ ; ಅಪ್ಪಟ ; ಒಳ್ಳೆಯ : "ನಿರ್ಮಲದೊಳಗಚ್ಚಮೆನಲ್" . (ಕರ್ನಾಡಿ ೫೬) ; ಮಹೀಶಂ ತೆಗೆದಿಕ್ಕೆ ನಚ್ಚ ಬಿಸುತ್ತಿರ ಸುಟ್ಟುರೆ ಸೂಸುವನ್ನೆಗಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೦-೯೯) ; ಅಚ್ಚ ಹೆಣ್ಣಿನ ಸಂಗ ಸಂದೀಸು ಬಲ್ಲ (ಭುಂಂಡ. ೨-೫೮-೮). 'ಅಚ್ಚತ್ತಕೆಂಪು', 'ಅಚ್ಚಗನ್ನಡ', 'ಅಚ್ಚಬಂಗಾರ' ಇತ್ಯಾದಿ ಪರಾ. [ಸಂ. ಅಚ್ಚ]

ಅಚ್ಚ (ನಾ). ೧. ಇಂದ್ರಿಯ : ಅಂತರಿಗೆಯ್ಯಂಬುದು ಜೋಗಿಗಳಚ್ಚಂಗಳ ಮಗ್ಗಿಸುವೆಡೆಯೊಳ್ (ಅಧ್ಯಡಿ. ೩-೧೩). ೨. ಜಪಮಣಿ : 'ಅಚ್ಚ ಸರ' ಪರಾ. [ಸಂ. ಅಕ್ಷ]

ಅಚ್ಚಂಗಲುಂಕೆ 'ಅಚ್ಚಗಲುಂಕೆ' ನೋ.

ಅಚ್ಚಂಬಲಿ (ನಾ). ಒಳ್ಳೆಯ ಅಂಬಲಿ ; ಗಂಜಿ : ಓಗರ, ತುಯ್ಯಲು, ಅಚ್ಚಂಬಲಿ, ಹುಗ್ಗಿ, ತುಪ್ಪ, ಕಜ್ಜಾಯ ರಸ. . . ಬಲಿಯಂ ಕೊಡುವುದು (ಬಾಲಬಾ. ೧೩೬-೧೫೫). [ಅಚ್ಚ + ಅಂಬಲಿ]

ಅಚ್ಚಂಬೊಯ್ (ಕ್ರಿ). ಪುಟ್ಟಿಪಡು : ತಚ್ಚಿಟ್ಟೀಲಾವಿಷಪಕ್ಷಭೂತದಿಷಕಂ ತನ್ನುರ್ವರಾಮಂಡಲಕಚ್ಚಂಬೊಯ್ದಪರಂ ಬಿಡಿಯಾದುದುದಹಿತವ್ರಾತಕ್ಕೆ ಕಿರ್ಚಾರ್ದುದುಂ (ಅಧ್ಯಟಿ. ೧೨-೬೩). [ಅಚ್ಚಿ + ಪೊಯ್]

ಅಚ್ಚಿಕೆ (ನಾ). ಕಂದಾಯ ; ತೆರಿಗೆ ; ಸುಂಕ : ಅವನಚ್ಚಕವ್ಪೆಪೊಂಸು (ಸ್ಯಾಂದರ್). [?]

ಅಚ್ಚಿಕೆಗನ್ನಡ 'ಅಚ್ಚಗನ್ನಡ' ನೋ.

ಅಚ್ಚಿಕೆಪ್ಪು (ನಾ). ಯಾವ ಬೆರಕೆಯೂ ಇಲ್ಲದ ಕಪ್ಪುವರ್ಣ : ಅಚ್ಚ ಕಪ್ಪು ಕುದುರೆಯು ದುಷ್ಟಾಶ್ವವೆನಿಸುವುದು (ಸೌಂದಿ. ೬೧೨-೧೬).
[ಅಚ್ಚು + ಕಪ್ಪು (< ಕಪು)]

ಅಚ್ಚಕೆಮ್ಮತ್ತಿಯಕೆ (ನಾ). ಒಂದು ಹೆಸರು(?): ಪೂಲಿಯುಕೊಳ್ಳಯುಂ ಅರಮನೆಪಾಣದ ಭಾಗಮುಮಪ ಅಚ್ಚಕೆಮ್ಮತ್ತಿಕ್ಷಪಾಠಾಂ. ಅರ್ಜರೆಂಮಂತ್ರಿಯಕೆ ಕೊಟ್ಟಿನ್ನಿರ್ಸೇನಪರಿಗರುಂ (ವಿಕ. VI, ಕೆಪಾಪ್ಪ. ೩೬-೧೦ ; ೬೫). [?]

ಅಚ್ಚಕಾಡಿಗೆಗಣ್ (ನಾ). ಶುದ್ಧವಾದ ಕಾಡಿಗೆಯನ್ನು ಹಚ್ಚಿದ ಕಣ್ಣು : ಅಚ್ಚಕಾಡಿಗೆಗಣ್ಣ ಮಗೆ ಮಿಂಚುಗಣ್ಣ ಕದುಪೊಚ್ಚಲಗಣ್ಣ ಬಲ್ಪೊಗೆಗಣ್ಣಬಲೆಯರ್ . . . ಬದುತಿರ್ದರುತ್ಸವದೊಳು (ಚಿ ಪು ೨೭-೪೪). [ಅಚ್ಚು + ಕಾಡಿಗೆ + ಕಣ್]

ಅಚ್ಚಕೆಂಪು, ಅಚ್ಚುಗೆಂಪು (ನಾ). ಶುದ್ಧವಾದ ಕೆಂಪು ಬಣ್ಣ ; ಒಳ್ಳೆಯ ಕೆಂಪು : ಅತ್ತಯ ಹನ್ನು ಅಚ್ಚಕೆಂಪಾದೂಂ ಒಳಗೆ ನೋಡಿದರೆ ಹುರುಳಿಲ್ಲ (೦೫೩). **ಅಚ್ಚ ಗೆಂಪು** : (ಮಲಿನಕಕ್ಷ್ಯ) ಅಮ್ಲಜಸಕದ ಸಂಯೋಗದಿಂದ ಮತ್ತೆ ಇಡಿ[ಚ್ಚಿ]ಗೆಂಪಾಗುತ್ತದೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೬-೩೬).
[ಅಚ್ಚು + ಕೆಂಪು]

ಅಚ್ಚಕೆಜ್ಜು (ನಾ). ಸ್ವೆಚ್ಛವಾದ ತಿರುಳು ; ಶುದ್ಧಸತ್ವ : ಒಸಗೆ ಬೀರಲಿ ಅಚ್ಚಕೆಜ್ಜು ಕನ್ನಡ ಹುರುಳು (ಗಂಗಾವ. ೩೯-೧೨). [ಅಚ್ಚು + ಕೆಜ್ಜು]

ಅಚ್ಚಕ್ಕಿ (ನಾ). (ಉಳಿ) ಹೊಟ್ಟು, ಕಲ್ಲು, ಧೂಳು ಇಲ್ಲದ ಹಸನಾದ ಅಕ್ಕಿ. [ಅಚ್ಚು + ಅಕ್ಕಿ]

ಅಚ್ಚಕ್ಷರ (ನಾ). ಅಚ್ಚಿನ ಅಕ್ಷರ ; ಮುದ್ರಣದ ಅಕ್ಷರ.
[ಅಚ್ಚು + ಅಕ್ಷರ]

ಅಚ್ಚಗೆಂಪು (ನಾ). ಹೊಸ ಕಂಪು ; ಬೆರೆಕೆಯಿಲ್ಲದ ವಾಸನೆ ; ಪರಿಮಳ: ಗೊಂಚಲೊಳೀಂಪಿಗೆ ಪಾಯ್ವಾವಚ್ಚಗಂಪಿನೊಳವಿನಾಣಮಾಗೆ. . . ಮತ್ತ

ಮಧುವ್ರತಾಳಿಗಳ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೭–೧೨೫); ಅಚ್ಚಗಂಪಿನ ಸಿರಿಕೆಂಡದಣ್ಪು (ಅರ್ಧನೇ. ೨–೧೪); ಬಿಡದೆಸಪೆಲರಿಂದಂ ಪೊಣ್ಮುತಿರ್ಪಚ್ಚಗಂಪಂ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೨೩೫); ಚೂತವಲ್ಲರಿಯಲರಚ್ಚಗಂಪು ಬಗೆಗೊಂಡುದು (ರಾಜಶೇ. ೧೦–೧೯). [ಅಚ್ಚ1 + ಕಂಪು]

ಅಚ್ಚಗಂಬಿ (ನಾ). ಬಿಳಿಯ ಗೀರಿನ ಅಂಚು : ಅಚ್ಚಗಂಬಿಯುಳ್ಳ ಹಚ್ಚಡವ ಹೊದ್ದವ್ನೆ (ಹುಟ್ಟಿಹ. ೩೦). [ಅಚ್ಚ1 + ಕಂಬಿ2]

ಅಚ್ಚಗಗೊಳ್ 'ಅಚ್ಚಿಗಂಗೊಳ್' ನೋ.

ಅಚ್ಚಗಡೆ (ನಾ). ನಿರ್ಮಲವಾದ ಅಥವಾ ಸೊಗಸಾದ ರಂಗೋಲಿ : ಕರ್ಪೂರಪಾಳಿಪ್ರದೀಪದಿನೆತ್ತಂ ಬಿಡುಮುತ್ತಿನಚ್ಚಗಡೆಯಿಂ ಮಂದಾರ ಪುಷ್ಪೋಪಹಾರದಿಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೬–೩೬). [ಅಚ್ಚ1 + ಕಡೆ2]

ಅಚ್ಚಗದಿರು (ನಾ). ಶುಭ್ರವಾದ ಕಿರಣ; ಹೊಳೆಯುವ ಕಾಂತಿ : ಮೃಗಶಾಬಾಂಕಮುಖದ ಮುಗ್ಧೆಯೊರ್ವಳ ನಗೆಗಣ್ಗೊನೆಯಚ್ಚಗದಿರಾ ಸೊಗಸುಗೊನರ (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೯–೨೫). [ಅಚ್ಚ1 + ಕದಿರು1 (< ಕದಿರ್)]

ಅಚ್ಚಗನ್ನಡ, ಅಚ್ಚಕನ್ನಡ (ನಾ). ೧. ಶುದ್ಧವಾದ ಕನ್ನಡ : ಇಂಬು ವಡೆದಿರಲಚ್ಚಗನ್ನಡದ ನುಡಿ (ಸೌಂದಪು. ೧–೧೯). ೨. ದೇಶ್ಯ ಮತ್ತು ತದ್ಭವ ಶಬ್ದಗಳಿಂದ ಮಾತ್ರ ಕೂಡಿದ ಕನ್ನಡ : ಅಚ್ಚಗನ್ನಡಂ ಬಿಗಿವೊಂದಿರೆ ಕಬ್ಬಿಗರಕಾವನೊಲವಿಂದೊರೆದೆಂ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೧೬); ನಾಲ್ವತ್ತೇಟಾಯ್ತಳೆ ಶುದ್ಧಗೆಯಚ್ಚಗನ್ನಡಕ್ಕೀ ಕ್ರಮದಿಂ (ಶಮದ. ೩೩). **ಅಚ್ಚಕನ್ನಡ** (ಕಿ). [ಅಚ್ಚ1 + ಕನ್ನಡ]

ಅಚ್ಚಗನ್ನಡಿಗ (ನಾ). ೧. ಕನ್ನಡವೇ ತಾಯ್ನುಡಿಯಾಗಿರುವ ಕನ್ನಡಿಗ. ೨. ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ಅತಿಶಯವಾದ ಅಭಿಮಾನವಿರುವ ಕನ್ನಡಿಗ : ಅಚ್ಚಗನ್ನಡಿಗರು ಈ ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಅಸಮಾಧಾನಪಡಬಾರದೆಂದು ನನ್ನ ಪ್ರಾರ್ಥನೆ (ಇಂಗೀತೆ. ಅರಿಕೆ. ೪). [ಅಚ್ಚಗನ್ನಡ + –ಇಗ]

ಅಚ್ಚಗಱುಂಕೆ, ಅಚ್ಚಂಗಱುಕೆ (ನಾ). ಸೊಗಸಾದ, ಕೋಮಲವಾದ ಗರಿಕೆ; ದೂರ್ವೆ : ನಸುಮೆಲ್ದಚ್ಚಗಱುಂಕೆ ಸೂಸುತಿದೆ ಪೋದತ್ತಿಲ್ಲಿ ನಾನಾಮೃಗಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೧೫೭); ಕೊಡೆ ಗುಡಿ ತೋರಣಂ ದಧಿ ಮಧುದ್ರವಮಚ್ಚಗಱುಂಕೆ ಲಾಜೆ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೬೩೨); ಅಚ್ಚಗಱುಂಕೆಯನಾಯ್ದು ಮೆಯ್ದು ತಳ್ತೊಲವಿನೊಳಿರ್ಪ (ಶಾಂತೀಶ್ವ. ೧೩–೧೪೯). **ಅಚ್ಚಂಗಱುಕೆ**: ಫಲಮಕ್ಷತ ಕಮಲಾಕ್ಷತಮಲರಚ್ಚಂಗಱುಕೆ ಮಂಗಳದ್ರವ್ಯಂಗಳ್ (ಅಜಿಪು. ೪–೪೦). ℙ 'ಅಚ್ಚಂಗಱುಕೆ' ಎಂಬುದು 'ಅಚ್ಚಗಱುಂಕೆ' ಎಂಬುದರ ಅಪಲಿಖಿತವಾಗಿರಬಹುದು. [ಅಚ್ಚ1 + ಗಱುಂಕೆ]

ಅಚ್ಚಗೆಂಡ (ನಾ). ನಿಗಿನಿಗಿ ಕೆಂಡ; ತನಿಗೆಂಡ; ಥಳಥಳಿಸುವ ಕೆಂಡ : ಮೇಳಿಸಿ ಜೀವಾವಳಿಗಳ ತಾಳಿಸುವರನಚ್ಚಗೆಂಡದೊಳ್ ಕಾವಲಿಯೊಳ್ ತಾಳಿಸುವರ್ (ಸುಕುಮಾ. ೧೧–೪೬). [ಅಚ್ಚ1 + ಕೆಂಡ]

ಅಚ್ಚಗೆಂಪು 'ಅಚ್ಚಕೆಂಪು' ನೋ.

ಅಚ್ಚಗೊಂಡ (ನಾ). ತನಿಗೆಂಡವುಳ್ಳ ಕೊಂಡ : ಕರ್ವಿನ ಗಾಣದೊಳ್ ಮಱುಗುವಾಣದೊಳೆಣ್ಣೆಯ ಕುಂಡದೊಳ್ ಕನಲ್ದರ್ವಿಸುವಚ್ಚಗೊಂಡದೊಳಗುರ್ವಿಸೆ ಸೀಳಿಸಿ ಮಾಣದಿಕ್ಕೆ ಪೋಟ್ದೊರ್ವಗಿಮಾಡಿ ತಾಳಿಸೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೭–೯೫). [ಅಚ್ಚ1 + ಕೊಂಡ2]

ಅಚ್ಚಚರ್ಮ (ನಾ). "ಮೇಲ್ಚರ್ಮದ ಅಡಿಯಲ್ಲಿಯ ಅಚ್ಚಚರ್ಮ" (= Corium. ಇಂಕನಿ). [ಅಚ್ಚ1 + ಚರ್ಮ]

ಅಚ್ಚಜೌವನೆ (ನಾ). ಹೊಸ ಪ್ರಾಯದವಳು; ನವಯುವತಿ: ನೀರೆಱೆ ವಚ್ಚಜೌವನೆಯ ಮೇಲುದು ಮೆಲ್ಲನೆ ಜಾಱೆ (ರಾಜಶೇ. ೨–೨೬). [ಅಚ್ಚ1 + ಜೌವನೆ]

ಅಚ್ಚಟ (ಅ). ಸ್ಥಿರವಾಗಿ; ಶಾಶ್ವತವಾಗಿ : ನೆಚ್ಚದಿರು ಈ ಕಾಯ ನಿಚ್ಚಲ ನಿನ್ನಾಧೀನ ಅಚ್ಚಟ ಇಪ್ಪನೆಂದು (ವಿಸಾಸು. ೧–೨೧–೧). [ಅಚ್ಚ1 + ?]

ಅಚ್ಚಣಿಸು (ಕ್ರಿ). "ಮನಸ್ಸಿನ ಸಂಕಟವನ್ನು ಚೆನ್ನಾಗಿ ತೋರಿಸು" (ಶಾಮಣ್ಣ). [? + –ಇಸು3]

ಅಚ್ಚತಾಮ್ರ (ನಾ). ಶುದ್ಧವಾದ ತಾಮ್ರ. [ಅಚ್ಚ1 + ತಾಮ್ರ]

ಅಚ್ಚತೆ (ನಾ). ಪರಿಶುದ್ಧತೆ; ಸ್ವಚ್ಛತೆ. [ಸಂ. ಅಚ್ಛತಾ]

ಅಚ್ಚದಾವರೆ (ನಾ). ನಿರ್ಮಲವಾದ ತಾವರೆ; ಸೊಗಸಾದ ತಾವರೆ : ನುಣ್ಮೊಗಮಿರದಚ್ಚದಾವರೆಯ ಮೆಯ್ಸಿರಿಯಂ ಪಿಡಿದೆತ್ತೆ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೪೦). [ಅಚ್ಚ1 + ತಾವರೆ (< ತಾಮರೆ)]

ಅಚ್ಚದಿಂಗಳ್ (ನಾ). ನಿರ್ಮಲನಾದ ಚಂದ್ರ: ನುಣ್ಮೊಗವಚ್ಚದಿಂಗಳಂ ಸಂದಿಸೆ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೧೩೦). [ಅಚ್ಚ1 + ತಿಂಗಳ್]

ಅಚ್ಚದುಗುಲ (ನಾ). ಶುಭ್ರವಾದ ರೇಷ್ಮೆಯ ಬಟ್ಟೆ : ಕಂಗೊಳಿಪಚ್ಚದುಗುಲದಿಂದೆರೆ [ತೆಱೆ] ವಿಡಿದರ್ (ಉದ್ಭಟ. ೮–೫೬). [ಅಚ್ಚ1 + ದುಗುಲ]

ಅಚ್ಚದೊಗರಿ 'ಅಚ್ಚದೊವರಿ' ನೋ.

ಅಚ್ಚದೊವರಿ, ಅಚ್ಚದೊಗರಿ (ನಾ). ಶುದ್ಧವಾದ, ಅಪ್ಪಟ ತೊಗರಿ : **ಅಚ್ಚದೊಗರಿ** : "ತಕಾರ ತೃತೀಯತೆಗೆ – ಅಚ್ಛತುವರಿ – ಅಚ್ಚದೊವರಿ, ಅಚ್ಚದೊಗರಿ" (ಶಮದ. ೨೯೩ ಪ್ರಯೋ). [ಅಚ್ಚ1 + ತೊವರಿ]

ಅಚ್ಚನ 'ಅರ್ಚನ' ನೋ.

ಅಚ್ಚನಂಗೈ (ಕ್ರಿ). ಅರ್ಚನೆಮಾಡು; ಪೂಜಿಸು : ರಘುನಂದನಂ ತತ್ತಟದೊಳಿಂದುಮೌಳಿಯನಚ್ಚನಂಗೈದು (ವೆಂಕಾರಾ. ೬–೬೫–೯). [ಅಚ್ಚನ + ಗೆಯ್]

ಅಚ್ಚನನೆ (ನಾ). ಶುದ್ಧವಾದ ಹೂವು : ಕೊಳದಿಂ ಮಜ್ಜನಕಾರ್ಯಮಚ್ಚನನೆಯಿಂ ಭೂಷಾವಿರೋಹಂ ಫಲಾವಳಿಯಿಂ ಭೋಜನಕೃತ್ಯಂ (ಅಜಿಪು. ೨–೧೫). [ಅಚ್ಚ1 + ನನೆ3]

ಅಚ್ಚನಿಂಬೆ (ನಾ). ಹೊಸ ನಿಂಬೆಯ ಹಣ್ಣು : ಅಚ್ಚನಿಂಬೆಯ ಹುಳಿಯ ನಿಕ್ಕಿ (ಸೂಪಶಾ. ೨–೨೯). [ಅಚ್ಚ1 + ನಿಂಬೆ]

ಅಚ್ಚನೆ1 'ಅರ್ಚನ' ನೋ.

ಅಚ್ಚನೆ2 (ಅ). ಸ್ವಚ್ಛವಾಗಿ; ಸೊಗಸಾಗಿ; ಚೆನ್ನಾಗಿ : ಅಚ್ಚನೆ ಬರ್ಪೆಲರ್ ಕುರುಳ ಕುಂಕುಮ ಧೂಳಿಯನೆತ್ತಿ ಸುತ್ತಲುಂ ಕೆಚ್ಚನೆಯಾದ ಕೌಮುದಿಯದೇನೆಸೆದಿರ್ದುದೊ (ಲೀಲಾವ. ೧೦–೬೭). [ಅಚ್ಚ1 + –ಅನೆ]

ಅಚ್ಚಪಳುಕು (ನಾ). ನಿರ್ಮಲವಾದ ಸ್ಫಟಿಕ; ಶುಭ್ರವಾದ ಸ್ಫಟಿಕ : ಬೆಳುದಿಂಗಳೊಳಗಣ ಅಚ್ಚಪಳುಕಿನ ಪರ್ವತವ ಬೆಳುದಿಂಗಳೆಂದಿಪ್ಪಂತೆ (ಆದವ. ೧೧೬). [ಅಚ್ಚ1 + ಪಳುಕು]

ಅಚ್ಚಪುಳು (ನಾ). ಕ್ರಿಮಿ; ಕೀಟ : "ಕ್ರಿಮಿಕೀಟವಚ್ಚಪುಳುವಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೧೭–೫). [ಅಚ್ಚ1 + ಪುಳು (< ಪುಱು)]

ಅಚ್ಚಪೂ (ನಾ). ಹೊಸದಾಗಿ ಅರಳಿರುವ ಹೂವು : ಅಚ್ಚಪೂಗಳನಜಸಿ ಕೊಯ್ದು ತಂದವಱಿಂದೆ ಪಚ್ಚವಂ ಮಾಡಿ (ಚಿಬಪು. ೩೪–೩೧). [ಅಚ್ಚ1 + ಪೂ2]

ಅಚ್ಚಪ್ರಸಾದಿ (ನಾ). [ವೀಶೈ] ಪರಿಶುದ್ಧನಾದ ಪ್ರಸಾದಿ : ವಾಯುಪ್ರಾಣವ ಚರಿಸದೆ ಆಕಾಶಭ್ರಮೆ ಬಲಿಯದೆ ಸರ್ವಾಂಗವನರ್ಪಿಸಿ ಪ್ರಸಾದ ಕಾಯವಳವಟ್ಟಡೆ ಆತ ಅಚ್ಚಪ್ರಸಾದಿ (ಪ್ರಭುವ. ೮೮–೧೩ ಟೀಕೆ); ಸಕಲಭ್ರಮೆಯನೆ ಜಱೆದು ಗುಹೇಶ್ವರಲಿಂಗದಲ್ಲಿ ಬಸವಣ್ಣನೊಬ್ಬನೆ ಅಚ್ಚಪ್ರಸಾದಿ (ಪ್ರಭುವ. ೮೭–೮); ಬಂದ ಬಂದ ಪದಾರ್ಥವ ಅಯಾಯ ಮುಖವನಱಿದು ನಮ್ಮ ಕೂಡಲ ಚನ್ನಸಂಗಯ್ಯನೆಂಬ ಮಹಾಲಿಂಗಕ್ಕೆ ಅರ್ಪಿಸಬಲ್ಲಡೆ ಆತನೆ ಅಱಿವುಆಚಾರಸಂಪನ್ನನಾದ ಅಚ್ಚಪ್ರಸಾದಿ ಎಂಬೆನಯ್ಯ (ಚನ್ನವ. ೫೮–೫). [ಅಚ್ಚ1 + ಪ್ರಸಾದಿ]

ಅಚ್ಚಬಂಗಾರ (ನಾ). ಶುದ್ಧವಾದ ಬಂಗಾರ; ಅಪ್ಪಟ ಚಿನ್ನ. (ದಕ. ಕಿ). [ಅಚ್ಚ1 + ಬಂಗಾರ]

ಅಚ್ಚಬಣ್ಣ (ನಾ). ೧. ಒಳ್ಳೆಯ ಬಣ್ಣ; ಬೆರಕೆಯಿಲ್ಲದ ಬಣ್ಣ. ೨. ಒಳ್ಳೆಯ ಬಣ್ಣದ ಸೀರೆ: ಅಚ್ಚಬಣ್ಣವನುಟ್ಟು ಉಚ್ಚಬೈತಲೆ ಬಿಟ್ಟು ನಿಚ್ಚಲು ಸೆಜಗ ಹಾರುವಳು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೮೨೯). [ಅಚ್ಚ$_1$ + ಬಣ್ಣ]

ಅಚ್ಚಬಲ (ನಾ). ಶೂರಸೈನ್ಯ; ದಿಟ್ಟಸೇನೆ; ಮೂಲ ಸೈನ್ಯ (?): ಅಚ್ಚಬಲ ಬಳಿಕೊದಗಿ ಭೂತಳ ಬಿಚ್ಚೆ ಬಿಲುಜೇವಡೆಗಳಲಿ ಕವಿದೆಚ್ಚರೈ (ತೊರರಾ. ೬–೧೯–೩೫). 'ಅಚ್ಚಾಳು' ಪರಾ. [ಅಚ್ಚ$_1$ + ಬಲ$_2$]

ಅಚ್ಚಬಾಸಿಗ (ನಾ). ಶುದ್ಧವಾದ ಹೂವಿನ ಮಾಲೆ; ಒಳ್ಳೆಯ ಹೂವುಗಳಿಂದ ಕಟ್ಟಿದ ಹಾರ: ಕಡೆಗಣ್ಗಳುಗುಟ್ಟ ಕುಡಿವೆಳಗಿಂ ಮುಡಿದ ಮಲ್ಲಿಗೆಯಚ್ಚಬಾಸಿಗಂ ದ್ವಿಗುಣಿಸೆಯುಂ (ಬಾಧಪು. ೬–೧೦೯ ವ). [ಅಚ್ಚ$_1$ + ಬಾಸಿಗ]

ಅಚ್ಚಬಿಳಿದು (ಗು). ಅಪ್ಪಟ ಬಿಳಿಯ ಬಣ್ಣವುಳ್ಳ; ಪೂರ್ತಿ ಬೆಳ್ಳಗಿರುವ: ಅಚ್ಚಬಿಳಿದೆಂಬಿನಮುಟ್ಟ ದುಕೂಲಮಚ್ಚಗಂಪಿನ ಸಿರಿಕಂಡದಣ್ಪು (ಅರ್ಧನೇ. ೨–೧೪). [ಅಚ್ಚ$_1$ + ಬಿಳಿದು]

ಅಚ್ಚಬುದ್ಧಿ (ನಾ). ಸಹಜವಾದ, ನಿಷ್ಕಲ್ಮಷವಾದ ಬುದ್ಧಿ: ರಾಮಪ್ಪ ಬೆಂಗಳೂರಿನ ಹುಚ್ಚಿಗೆ ಸಿಕ್ಕಿ ಹಳ್ಳಿಗನ ಅಚ್ಚಬುದ್ಧಿಯನ್ನು ಕಳಕೊಂಡಿದ್ದನು (ಸಣ್ಣಕ. ೧೦–೪೪). [ಅಚ್ಚ$_1$ + ಬುದ್ಧಿ]

ಅಚ್ಚಬೆಳಂತಿಗೆ (ನಾ). ಪೂರ್ತಿ ಬಿಳುಪು; ಅಚ್ಚಬಿಳುಪು: ತೊಳಪಚ್ಚ ಬೆಳಂತಿಗೆಯೋಲೆಯಚ್ಚಮುತ್ತಿನ ತೊಡವಚ್ಚಮಲ್ಲಿಗೆಯ ಸೋರ್ಮುಡಿ (ಅರ್ಧನೇ. ೨–೧೪). [ಅಚ್ಚ$_1$ + ಬೆಳಂತಿಗೆ]

ಅಚ್ಚಬೆಳ್ದಿಂಗಳ್ (ನಾ). ನಿರ್ಮಲವಾದ ಬೆಳುದಿಂಗಳು: ಅಂತು ಸೊಗಯಿಸುವಚ್ಚಬೆಳ್ದಿಂಗಳೊಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೪–೫೨ ವ); ಜಲಕ್ಕನಾದಚ್ಚಬೆಳ್ದಿಂಗಳೊಳ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೮–೭೨ ವ); ಉನ್ಮತ್ತನಂತಚ್ಚಬೆಳ್ದಿಂಗಳೊಳೊಯ್ಯನೊಯ್ಯನೆ ಬರುತ್ತಿರ್ದನನಾಂ ದೂರದೊಳ್ ಕಂಡು ಭಯಂಗೊಂಡು (ಕಾದಂಉ. ೫೬೭). [ಅಚ್ಚ$_1$ + ಬೆಳ್ದಿಂಗಳ್]

ಅಚ್ಚಮಣೆ (ನಾ). (ದಕ–ಪ್ರಾದೇ) ಮದುವೆಯಲ್ಲಿ ವಧೂವರರು ಮೆಟ್ಟಕ್ಕಿಯ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಮೆಟ್ಟುವುದಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಹೊಸದಾಗಿ ಮಾಡಿಸಿದ ಮಣೆ: ಮದುವೆಗಾಗಿ ಅಚ್ಚಮಣೆ ಬಾಸಿಂಗ ತರಿಸಬೇಕು (ರೂಢಿ). [ಅಚ್ಚ$_1$ + ಮಣೆ]

ಅಚ್ಚಮಲ್ಲಿಗೆ (ನಾ). ಬಿಳಿಯ ಮಲ್ಲಿಗೆ ಹೂವು; ಬೇರೆ ಹೂವಿನ ಬೆರಕೆಯಿಲ್ಲದ ಮಲ್ಲಿಗೆ ಹೂವು: ಅಚ್ಚಮಲ್ಲಿಗೆಯ ಸೋರ್ಮುಡಿ (ಅರ್ಧನೇ. ೨–೧೪). [ಅಚ್ಚ$_1$ + ಮಲ್ಲಿಗೆ]

ಅಚ್ಚಮಿಂಚು (ನಾ). ಶುಭ್ರವಾದ ಹೊಳಪು; ಬೆಳ್ಳನೆ ಬೆಳಗುವ ಕಾಂತಿ: ಅಚ್ಚಮಿಂಚಿನ ಸುಲಿಪಲ್ಗಳಚ್ಚಬಿಳಿದೆಂಬಿನಮುಟ್ಟ ದುಕೂಲಂ (ಅರ್ಧನೇ. ೨–೧೪). [ಅಚ್ಚ$_1$ + ಮಿಂಚು$_2$]

ಅಚ್ಚಮುತ್ತು (ನಾ). ಶುಭ್ರಕಾಂತಿಯಿಂದ ಹೊಳೆಯುವ ಮುತ್ತು; ಶುದ್ಧವಾದ (ಕೃತಕವಲ್ಲದ) ಮುತ್ತು: ಅಚ್ಚಮುತ್ತಿನ ತೊಡವು (ಅರ್ಧನೇ. ೨–೧೪); ಅಚ್ಚಮುತ್ತಿನ ಗುದಿಗಳಿಂ ಝಲ್ಲಿ ಪಟ್ಟಿಗಳ ಸಂದಣಿಗಳಿಂ (ಚಿಬಪು. ೫–೩). [ಅಚ್ಚ$_1$ + ಮುತ್ತು$_3$]

ಅಚ್ಚಯ (ನಾ). = ಅಕ್ಷಯ: 'ಅಚ್ಚಯಗೋಲ್' ಪರಾ. [ಸಂ. ಅಕ್ಷಯ]

ಅಚ್ಚಯಗೋಲ್ (ನಾ). ಪ್ರಯೋಗಿಸುವಾಗ ಒಂದೇ ಆಗಿದ್ದರೂ ತಾಗುವ ವೇಳೆಗೆ ಅನೇಕವಾಗುವ ಬಾಣ; ಅಕ್ಷಯ ಬಾಣ: ಮಂತ್ರಿಸಿದ ಕೋಲ್ಗಳುಂ ಅಚ್ಚಯಗೋಲ್ಗಳುಂ ಲೆಕ್ಕಕೆ ಬಾರದಾದುವು (ಅದ್ಭುತ. ೪೯–೨೧). [ಅಚ್ಚಯ + ಕೋಲ್$_1$]

ಅಚ್ಚರ$_1$ (ನಾ). ದೇವತೆ; ಸುರ: "ಗಾಳಿವಟ್ಟಿಗರುಮಚ್ಚರರೆಂದೆನುತುಂ ... ಎನೆ ದೇವವ್ರಾತಕಮರ್ದ ನಾಮಮಿವಕ್ಕುಂ" (ಕವಿಕಂ. ೩೨); "ದೇವಕುಲಕೆ ಬಿಜ್ಜೋದರರುಮಚ್ಚರರುಮಕ್ಕುಂ" (ಕಬ್ಬಿಕೈ. ೧೦); ಅಚ್ಚರರ ಗೊಂದಣಂ ನೆರೆದುದಂಬರತಳದೊಳು (ಸಮ್ಯಕೌ. ೫–೫೬); ಅಲರಿಚನಾರಿಂದ ಪೆಜೆದಲೆಯನಾವನಿಂ ಮರಗೂಳಮೆಯ್ಗಣ್ಣಚ್ಚರರು ಮಜುಮಜು ಪುಟ್ಟಾಂತು ಮೆಯ್ವೆತ್ತರು (ಶತಸಾಂ. ೧೩–೭೪); ಬಿಜ್ಜೋದರರ ಗಂದರರಚ್ಚರರ ಗಜಬಜಿಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೭೬–೨೯). [ಸಂ. ಅಪ್ಸರಸ್ ?]

ಅಚ್ಚರ$_2$ (ಗು). ನಾಶವಿಲ್ಲದ; ಶಾಶ್ವತ: ಅಚ್ಚರದ ಶಿವನ ಸಾರೂಪ್ಯದಿಂ ಥಳಥಳಿಸುವಚ್ಚಮುತ್ತಿನ ಬೊಂಬೆಯಂತಿರ್ಪ ಶಿಶುಗಳ್ (ಚಿಬಪು. ೨೦–೨೨). [ಸಂ. ಅಕ್ಷರ]

ಅಚ್ಚರಗಣಿಕೆ (ನಾ). = ಅಚ್ಚರಸಿ: ಕೇತ ಪೆಣೆದಿಜಿದು ಸತ್ತೊಡಚ್ಚರಗಣಿಕೆಯರೊಡಗೊಣ್ಡು ದೇವಲೋಕಕುಯ್ದರ್ (ಸೌಇಇ. XI–i, ೫೧–೬; 1006). [ಅಚ್ಚರ$_1$ + ಗಣಿಕೆ$_3$]

ಅಚ್ಚರವೆಣ್, ಅಚ್ಚರವೆಣ್ಣು (ನಾ). = ಅಚ್ಚರಸಿ: ನೇಹದಿಂ ನೆರೆವ ಅಚ್ಚರವೆಣ್ಗಳಿಂದಾ ಗಿರಿ ನೋಳ್ಪರಿಗಚ್ಚರಿಯನು ಮಾಡುತಿಹುದು (ಕುರಾಸಾಂ. ೨–೧೧). **ಅಚ್ಚರವೆಣ್ಣು**: ಗಗನಮಾರ್ಗದೆ ನೆಜೆ ಚರಿಸುವಚ್ಚರವೆಣ್ಣುಗಳಿಗೆ (ಕಂನವಿ. ೫–೭೭). [ಅಚ್ಚರ$_1$ + ಪೆಣ್]

ಅಚ್ಚರವೆಣ್ಣು 'ಅಚ್ಚರವೆಣ್' ನೋ.

ಅಚ್ಚರಸಿ, ಅಚ್ಚರಸೆ, ಅಚ್ಚರಿ$_2$, ಅಚ್ಚರಿಸಿ, ಅಚ್ಚರೆ (ನಾ). ಅಪ್ಸರೆ; ದೇವಲೋಕದ ಗಣಿಕೆ: "ಅಪ್ಸರಸಿ – ಅಚ್ಚರಸಿ" (ಶಮದ. ೨೬೩ ಪ್ರಯೋ); ಪೂತ ಜಂಗಮಲತೆಗಳಂತೆಜಗಿ ತನ್ನ ಮುಂದೆ ಬಂದಾಡುವಚ್ಚರಸಿಯರುಮಂ (ಆದಿಪು. ೨–೬೫ ವ); ತ್ರಿದಿವದೊಳಚ್ಚರಸಿಯರಿರ್ಪುದು ವಿದಿತಂ ನಿಮಗೆ (ಕಾದಂಪೂ. ೭೦೬); ಕೊಂಡು ಪೋದರಚ್ಚರಸಿಯರಣ್ಮೆ ಸತ್ತಭಟರಂ (ಗದಾಯು. ೪–೨೨); ಅಚ್ಚರಸಿಯರೇಜಿ ಬಂದ ಪಾಜಿನ ತೆಱದಿಂ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೨೬೨); ಅರಗೆಜೆಯೊಳೀಸಾಡುತಿರ್ದಚ್ಚರಸಿಯರೋಯೆನೆ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೪–೩೮). **ಅಚ್ಚರಸೆ**: "ಅಪ್ಸರಸ್–ಅಚ್ಚರಸೆ" (ಶಬ್ದಾನು. ೧೬೦); ಉಗ್ರಗ್ರಾಹಸ್ವರೂಪದೊಳಿರ್ದಚ್ಚರಸೆಯರಂ ವಿಶಾಪೆಯರ್ಮಾಡಿ (ಪಂಪಭಾ. ೪–೨೦ ವ); ನೀಳಾಂಜನೆಯೆಂಬೊಳಚ್ಚರಸೆ ನರ್ತಿಸುತ್ತಿರ್ದು (ಚಾವುಂಪು. ೫೩); ಸುರಧನುವೆನೆ ನಭದೊಳು ನೆರೆದುವಚ್ಚರಸೆಯರಾಗ (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೬–೮೬); ಅಚ್ಚರಿಯ ಸೊಬಗಿನಚ್ಚರಸೆಯಿವಳ್ (ಚಿಕವಿ. ೬–೧೮೨). **ಅಚ್ಚರಿ**: ಅಚ್ಚರಿಯರ್ ಮೆಲ್ಲನಮೃತರಸಮಂ ಪೊಯ್ವಂತೆ (ಉದ್ಭಟ. ೮–೨೨); ಅಚ್ಚರಿಯರೊಡನಾಡಿಸಿದನುರವಣಿಪ ಕಾಲಾಳ (ಕುವ್ಯಾಬ್ರೋ. ೧೨–೨೧); ಅಂಬುದಕ್ಕೆ ನೆಗೆವಚ್ಚರಿ ಅಚ್ಚರಿಯಂ ನಿಮಿರ್ಚಿದಳ್ (ಶಬಶಂ. ೧–೪೫); ನರ್ತಕಿ . . . ಸುನೃತ್ತದಿಂ ಮೆಚ್ಚಿಸಿದಳಚ್ಯುತನ ನಚ್ಚರಿಯರಚ್ಚರಿಯೆನೆ (ಜೈಮಿಭಾ. ೭–೧೫). **ಅಚ್ಚರಿಸಿ**: ಪದ್ಮಾವತಿ ಮೊದಲ ನಾಕದೊಳಚ್ಚರಿ ಸಿಯಾದಳ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೬–೮೬ ವ). ℙ 'ಅಚ್ಚರಿಸಿ' ಎಂಬುದು 'ಅಚ್ಚರಸಿ' ಎಂಬುದರ ಅಪಲಿಖಿತವಾಗಿರಬಹುದು. **ಅಚ್ಚರೆ**: ನಚ್ಚಣಿ ನರ್ತಿಸಿದಳಿಚ್ಚೆಯಜಿದಚ್ಚರೆ [ಪಾಠಾಂ. ಯಜಿಯದಚ್ಚರಿ] ವೊಲ್ (ಸುಕುಮಾ. ೧೦–೨೨). [ಸಂ. ಅಪ್ಸರಸ್]

ಅಚ್ಚರಸೆ: 'ಅಚ್ಚರಸಿ' ನೋ.

ಅಚ್ಚರಳ್ (ನಾ). ಹೊಸ ಹೂವು: ಎಳಸುವಚ್ಚರಳ್ಗಳಂ ಸಿರಿಮುಡಿಗೆ ಕೈಕೊಳಿಸಿ (ಬೊಮ್ಮರ. ೧೧೦–೨೩). [ಅಚ್ಚ$_1$ + ಅರಳ್$_2$ (< ಅರಲ್$_2$)]

ಅಚ್ಚರಿ$_1$ (ಕ್ರಿ). ಆಶ್ಚರ್ಯವುಂಟುಮಾಡು; ವಿಸ್ಮಯಗೊಳಿಸು: ಅಚ್ಚಬೆಳ್ದಿಂಗಳ ಬೊಂಬೆಯೊ ಎನೆ ಮನಕಚ್ಚರಿದಾವಾಗ ತೋರ್ಪ ಸಚ್ಚಿದಾನಂದ ಸನ್ಮತಿದೋಜು (ಭರಚ. ೬೧–೧). [< ಅಚ್ಚರಿ$_3$]

ಅಚ್ಚರಿ$_2$ 'ಅಚ್ಚರಸಿ' ನೋ.

ಅಚ್ಚರಿ$_3$, ಅಚ್ಚರಿಯ$_1$ (ನಾ). ಆಶ್ಚರ್ಯ; ಸೋಜಿಗ; ಚೋದ್ಯ: "ಅಚ್ಚರಿ ಚೋದ್ಯಮೆಂದು" (ಕರ್ಣಾನಿ. ೪೫); "ಅಚ್ಚರಿಯೆನಲಕ್ಕು

ಬುಧಂನಾಚ್ಚರ್ಯಾರ್ಥಂ" (ಕವಿಕ. ೬೭); ಅಸುರನವದಟದೇನಚ್ಚರಿಯೋ (ಪಂಪಭಾ. ೬–೬೪); ಸಚ್ಚರಿತ್ರದೆ ನಡೆದಂದುರಿಗೊಡ್ಡಿದರಿಗಿನಂತಿರೆ ಕರೆಗುವುದಚ್ಚರಿಯೆ ನರರ ನೆರಹಿದ ದುರಿತಂ (ಸಮಸ. ೬–೨೫); ನಿಚ್ಚ ಶಿವರಾತ್ರಿಯವಚ್ಚರಿಯಂ ನೂಳ್ಪೆ (ಬಸರ.ಕ–೪) [ಅಚ್ಚರಿಯಂ = ಅಚ್ಚರ್ಯಕರವಾದ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ]; ಏಘಪಚ್ಚಿ ಕೌರವೇಂದ್ರನ ಸೇನೆ ತಲೆಕೆಳಗಾಗುತಿದೆ (ಕುಮ್ಮಾದ್ರ್ಯ. ೧೯–೬); ಅಚ್ಚರಿಯ ತಂತ್ರವಿದು ಬ್ರಹ್ಮಸೃಷ್ಟಿಗಳೇಕೊ ಮುಚ್ಚುವಷ್ಟು ಸಾಜತೆಯ (ಮಂಕುಣಿ. ೩೧). **ಅಚ್ಚರಿಯ** : ಪಚ್ಚೆಯಲೋನೆ ಪಲವು ರತ್ನಖಚಿತದಿಂದಚ್ಚರಿಯವನಿಪಲಿರಿಗೆ ಬೆಚ್ಚದಿಂದಿನ ಮದನಕ್ಕೆಯಿಪ್ಪಿಪರಕ್ಷಿಯ ಸೆಜೆಗೆಯ್ಯುತಿಹವು (ಆಂಜಿಹ. ೫–೫೯); ಕಂಬುದೊಂಜಚ್ಚರಿಯಮುಳ್ಳಡೆ ಪೇಳ್ವುದು (ತಮ್ಮಿಹಾ. ೧೧–೩೦).

[ಸಂ. ಅಶ್ಚರ್ಯ]

ಅಚ್ಚರಿಗವಿ (ಕ್ರಿ). ಆಶ್ಚರ್ಯ ಕವಿದುಕೊ : ಕಣ್ಣಪ್ಪನಚ್ಚರಿಗವಿದವಾಂಗಾಪ್ಪುಗಳಭಿಕವಾಯ್ತು (ಬಸವ. ೧೮–೫೦). [ಅಚ್ಚರಿ + ಕವಿ]

ಅಚ್ಚರಿಗಾಣ್ (ಕ್ರಿ). ಆಶ್ಚರ್ಯವನ್ನು ಕಾಣು : ನಾಲ್ಕೆಸೆಯ ನೋಡು ವನಕಳಜಿಗಳಚ್ಚರಿಗಂಡ (ತ್ರಿಪುರ. ೪–೬೭). [ಅಚ್ಚರಿ + ಕಾಣ್]

ಅಚ್ಚರಿಗೊಳ್ಳು (ಕ್ರಿ). ಆಶ್ಚರ್ಯ ಹೊಂದು : ನಾವು ನೋಡಿ ಆಚ್ಚರಿಗೊಂಡು ತಲೆದೂಗಬೇಕು (ಜ್ಯೋತಿರ್ನಿ. ೬೧).

[ಅಚ್ಚರಿ + ಕೊಳ್ಳು (< ಕೊಳ್)]

ಅಚ್ಚರಿನುಡುಪು (ಕ್ರಿ). ಆಶ್ಚರ್ಯ ಹುಟ್ಟು : ಸಕಲ ನಿಯೋಗ ಸಹಿತಂ ನಾಡೊಡೆಯನುಂ ಮನಮೊಳಚ್ಚರಿನುಡಿ ಬಸವನ ಭಕ್ತವಿಶ್ವಾಸಕ್ಕೆ ತಲೆದೂಗಿ (ಬಸವ. ೫೬–೫೩). [ಅಚ್ಚರಿ + ನುಡುಪು]

ಅಚ್ಚರಿಮೊಳೆ (ಕ್ರಿ). = ಅಚ್ಚರಿನುಡುಪು : ವಿಶ್ವನಚ್ಚರಿಮೊಳೆಯೆ ಮನಮೊಳು ಹರುಷನಾಗುತ್ತಾಗ ಪರಿತಂದು (ಬಸವ. ೫೬–೫೩).

[ಅಚ್ಚರಿ + ಮೊಳ್]

ಅಚ್ಚರಿಯ್ 'ಅಚ್ಚರಿ' ನೋ.

ಅಚ್ಚರಿಯ್ (ನಾ). ಆ ಶ್ಚ ರ್ಯ ಹೊಂದಿದವನು : ಭೂಜನರೆಲ್ಲರುಗಳಚ್ಚರಿಯರಾಗಿರಲು ಸತ್ತ ಮದವಾರಣ ಹರಣವನಿತ್ತು ಬೊಮ್ಮಯ್ಯಂ ಮೆಚ್ಚಿದಂ (ಬ ಸ ಪು. ೨೬–೨೫); ನೋಡಲಿಕಾಗದವನೆನಿಸುತ್ತಿರಲು ಜನರಚ್ಚರಿಯರಾಗೆ (ಬಸವ. ೨೬–೧೭). [ಅಚ್ಚರಿ + ಅ್]

ಅಚ್ಚರಿಯೊಂದು (ಕ್ರಿ). = ಆಚ್ಚರಿವಡು : ಭಕ್ತಾನೀಕವಚ್ಚರಿಯೊಂದಿ ಯಾನಂದಿಸುತ (ಬಸವ. ೬೯–೬೦). [ಅಚ್ಚರಿ + ಒಂದು]

ಅಚ್ಚರಿವಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಬೆರಗಾಗಿಸು; ಆಶ್ಚರ್ಯಪಡುವಂತೆ ಮಾಡು : ಹೆಚ್ಚೆಚ್ಚೆಯಲಿ ಸಾಸಿರ ಪೊಸ್ತ ಜಾಗವನ್ನು ಪರುಸೆಯಿಸುತ ತೃಪ್ತವಡಿಸಿ ಧಾರುಣಿಯೊಳಚ್ಚರಿವಡಿಸಿದಂ (ಸೊಂದಪು. ೧೧–೩೮).

[ಅಚ್ಚರಿ + ಪಡು, ು –ಇಸು]

ಅಚ್ಚರಿವಡು (ಕ್ರಿ). ಆಶ್ಚರ್ಯಪಡು; ವಿಸ್ಮಯ ಹೊಂದು; ಬೆರಗಾಗು: ಕಿಚ್ಚಂ ಪೊಕ್ಕುದನೀ ಜಗಮಚ್ಚರಿವಟ್ಟದನೆ ನುಡಿಯುತಿರ್ಪ್ಪುದು ನಿಚ್ಚಲಿ[೦] (ಇಳ. XX, ೧೯೪–೧೪; 900); ಆ ರೂಪಿಂಗಚ್ಚರಿವಡುತಿರ್ದ ನೃಪರೂಪಶಂದ್ರನ [ನೋಡಿ] (ಕಾವಂಪು. ೫೧); ನೋಡನೋಡಲ ದೃಶ್ಯನಾಗಲಚ್ಚರಿವಡುತ (ಪದ್ಮರಾ. ೧೧–೧೪೨); ಬಂಧುವಿತಾನವಚ್ಚರಿವಟ್ಟು ಕೇಳಲ್ (ಬಸವ. ೩–೨೨). ಆಶ್ಚರ್ಯವಿಟ್ಟು ಮೈಸೂರ ಭೂಗಧಿಪತಿಯ ಪೊಗಳ್ದ (ಕಂಪಿರಾ. ೧೩–೭೧). [ಅಚ್ಚರಿ + ಪಡು]

ಅಚ್ಚರಿವಡೆ (ಕ್ರಿ). ೧. ಆಶ್ಚರ್ಯಪಡು. ೨. ಆಶ್ಚರ್ಯಪಡಿಸು : ಪಾವಿನ ಪಚ್ಚೆದಿನಚ್ಚರಿವಡೆದ ಜೋಗಿಗಿಯಂತಿರ್ಪ್ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೩೧೫); ಅಚ್ಚರಿವಡೆದ ಭೂರ್ಜಲೆ ಸಿಂಗಾರಿಗಳೊಚ್ಚಿರೆಗಣ್ಣಾ ಪೊಸರದಿ (ಮೋಹತ. ೯–೮೨). [ಅಚ್ಚರಿ + ಪಡೆ]

ಅಚ್ಚರಿವೀಯು (ಕ್ರಿ). ಆಶ್ಚರ್ಯವುಂಟುಮಾಡು : ಗೌರೀಕೊಪ್ಪಿರ್ದ ನಚ್ಚರಿವೀಯುತ್ತಖಿರ್ಗಿ ಸಂತತ ಶ್ಯವಾರತ್ನಕರಂ ಶಂಕರಂ (ಶ ಬ ಶಂ. ೫–೫೮). [ಅಚ್ಚರಿ + ಈಯು]

ಅಚ್ಚರಿವೆಸ್ (ನಾ). = ಆಚ್ಚರಿಸು : ಕನಕಪರ್ವತದ ಮೇಲೆ ಕಟ್ಟೊಳಿಸುವಚ್ಚರಿವೆಸ್ಸ ಕಂಠಚ್ಚಯ ಬೀಜಕೆ (ಸೊಂದಪು.೫–೬). [ಅಚ್ಚರಿ + ಪೆಸ್]

ಅಚ್ಚರಿವೆರಸು (ಕ್ರಿ). ಆಶ್ಚರ್ಯಹೊಂದು : ಆಗಳಚ್ಚರಿವರಸುತಂ ಸಾಷ್ಟಾಂಗವೆಱಗಿ ನಮಿಸಿ (ಬಸವ. ೫೨–೩). [ಅಚ್ಚರಿ + ವೆರಸು]

ಅಚ್ಚರಿವೆಱು (ಕ್ರಿ). ಆಶ್ಚರ್ಯವುಂಟುಮಾಡು; ಬೆರಗುಗೊಳಿಸು : ಆ ಲಲಿತಾಂಗಿ ವಿಚ್ಚನುರ್ಮದ್ಯಾಪಾತ್ರೆಲ್ಲಿಪಾತಾಂ. ವಿಚ್ಚಿರೆ] ಮೂ ರ್ಧ ವೋಪುದುಂ (ಅದಿಪು. ೬–೨೩); ನೋಟಿಳಿಚ್ಚಲಿರವೆತ್ತ ಸೊಡರ್ಗಂಬದಲ್ಲಿ ವಿಠಾಟಿರಿಟ್ಟಗೆಱುಪ್ಪಿದುವು (ಮೋಹತ. ೩೧–೪). [ಅಚ್ಚರಿ + ಪೆಱು]

ಅಚ್ಚರಿಸು 'ಅಚ್ಚರಿಸು' ನೋ.

ಅಚ್ಚರಿಸು (ಕ್ರಿ). ಆಶ್ಚರ್ಯಪಡು : ಸೋ ದ ರು ಪೊಂದೇ ಬಾರುನ್ನತ ವೆತ್ತುದಕೆದಿಯೊಳಾನಂದಿಸುತರ್ದರಚ್ಚರಿಸಿ (ಭರಡ. ೭೮–೪೬); ಆಚ್ಚರಿಸಿ ಚಿತ್ತ್ವಾನಿಸುತಲಿರಾ ಆಚ್ಚರಿಯರ ಮೇಳದಲಿ ಸುರನಚ್ಚಿಯು ಭೂಮಿಯನು ಮುಟ್ಟದೆ ಮೆಟ್ಟುತಿರೆ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೨೦–೩೦). [ಅಚ್ಚರಿ + –ಇಸು]

ಅಚ್ಚರಿಹದ (ನಾ). ಆ ಶ್ಚರ್ಯ ಕರ ವಾ ದ ಸ್ಥಿತಿ : ಸೂಡುವಚ್ಚರಿಹದವ ಹಾರುತ್ತ ಸಭೆಯೆಲ್ಲ ಎವೆಹೊಯ್ಯದಲ್ಲಿ ನಿಂದಿಹುದು (ಜೊಗಳ. ೧೨–೧೬). [ಅಚ್ಚರಿ + ಹದ (< ಪದ)]

ಅಚ್ಚರೆ 'ಅಚ್ಚರಿಸು' ನೋ.

ಅಚ್ಚಲರ್ (ನಾ). ಹೊಸ ಹೂವು: ಅಚ್ಚಲರ ತುಜುಗಲಂ ಪೇಱೊಕೊಂಡರ್ದುದೆಂತಂ ತಿಳಿಕಂ (ಕಾದಂಉ. ೬೯೦). [ಅಚ್ಚು + ಅಲರ್]

ಅಚ್ಚಲಿಂಗ (ನಾ). ನಿರ್ಮಲವಾದ ಲಿಂಗ: ಪೂಗಲ್ಲನುಜೆ ಕೆಡೆಸೂಂಕೆ ಪೋಜಮಡುವ ಅಚ್ಚಲಿಂಗವ ಜಲಹರಿಯ ಕಡೆಗಚ್ಚಿ ಹೆಚ್ಚುತ ಪೋಪ ಲಿಂಗವ (ಬಸವ. ೫೭–೪೩). [ಅಚ್ಚು + ಲಿಂಗ]

ಅಚ್ಚಲಿಕೆ (ನಾ). ಏಕಾಂತ; ಶಾಂತವಾದ ಪರಿಸ್ಥಿತಿ (ಸ್ಯಾಂಡರ್ಸ್): ಅಚ್ಚಲಿಕೆಯಾಗಿ (ಗ್ಯಾರೆಟ್). [ಅಚ್ಚು + ?]

ಅಚ್ಚಲಿಚ್ಚಿ (ನಾ). ಮತ್ತೆ ಮತ್ತೆ; ಮೇಲಿಂದ ಮೇಲೆ ಒದಗುವ ರೀತಿ (?) : ಹೆಚ್ಚಿದ ಪ್ರೀಯರ ಮೆಚ್ಚುಗಳ ಮಾಜ್ಯಾರು ಕೇಳರಣ್ಣಾ ಅಚ್ಚಲಿಚ್ಚಿಗಳಲ್ಲಿ ಬೈಗಳ ಬೈವರು ಕೇಳರಣ್ಣಾ (ತಾಲಾಂ. ೪೪–೨). [?. / ಕಮಿ. ಅಚ್ಚಲಚ್ಚಲಾರ್ಯ = ಮೇಲಿಂದ ಮೇಲೆ]

ಅಚ್ಚಲಿಪಿ (ನಾ). ಸೊಗಸಾದ ಬರಹ; ಉತ್ತಮವಾದ ಬರವಣಿಗೆ (ಸ್ಯಾಂಡರ್ಸ್). [ಅಚ್ಚು + ಲಿಪಿ]

ಅಚ್ಚವಡಿ, ಅಚ್ಚವಳ್ಳಿ (ನಾ). ತೆರಿಗೆ; ಕಂದಾಯ (ಕಿಎಂಣ್ಣ. ೧೫೯). **ಅಚ್ಚವಳ್ಳಿ** (ಸ್ಯಾಂಡರ್ಸ್). [?]

ಅಚ್ಚವಣ್ (ನಾ). ಹದವಾದ ಹಣ್ಣು ; ತಿನಿವಣ್ಣು : ಪೆಣ್ಗಂಡುಗಳು ಮನಕರಗಿ ಕೂಡಿದೊಡಚ್ಚವಣ್ಗಳ ಸಂಪರ್ಕದವೆಲ್ಲ (ಭರಡ. ೬–೩೪); ದೂರೆವಣ್ ಕೆಳತಿಸಿದಚ್ಚವಣ್ (ಪಾಕಾ. ೬. ಪಣ್) (ಶಬಕಂ. ೧–೫೧).

[ಅಚ್ಚು + ಪಣ್]

ಅಚ್ಚವಣ್ಣ (ನಾ). ಶುದ್ಧವಾದ ಬಣ್ಣ ; ಬೆರಕೆಯಿಲ್ಲದ ಬಣ್ಣ (ಸ್ಯಾಂಡರ್ಸ್). [ಅಚ್ಚು + ಬಣ್ಣ]

ಅಚ್ಚವಳ್ಳಿ (ನಾ). ಒಳ್ಳೆಯ ಮನೆತನ; ಸತ್ಕುಲ : ಅವರ ಅವಳ ಅಚ್ಚವಳೆಯಾದುದರಿಂದ ಅವಂಗೆ ಹೆಣ್ಣು ಯಾರಾದರೂ ಕೊಡುವರು (ಸ್ಯಾಂಡರ್ಸ್); ಅಚ್ಚವಳೆಯವರು ತವರವರು (ಜಾನಪೀ. ೮).

[ಅಚ್ಚು + ಬಳ್ಳಿ (< ಬಜ್ಜಿ)]

ಅಚ್ಚವಳ್ಳಿ 'ಅಚ್ಚವಡಿ' ನೋ.

ಅಚ್ಚವಳಿಕು (ನಾ). ಶುಭ್ರವಾದ ಸ್ಫಟಿಕ: "ಎರಡು ಪದಗಳಪಥ್ರಂಶಕ್ಕೆ–ಅಚ್ಚಸ್ಫಟಿಕ–ಅಚ್ಚವಳಿಕು" (ಶಮದ. ೨೮೯); ಬೆಟ್ಟುವಗೆಯಂ ಪಗೆಯಿ ನಿಟ್ಟ ಕುಳಿಸದ ಕಡಿಕಂಡದಂತೊಪ್ಪುವಚ್ಚವಳಿಕಿನ ಗಂಡಶೈಲದಿಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೭೨–೨೪). [ಅಚ್ಚ₁ + ಪಳಿಕು]

ಅಚ್ಚವಾವು 'ಅಚಬಾಬು' ನೋ.

ಅಚ್ಚವಿಷ (ನಾ). ಅಪ್ಪಟ ವಿಷ: "ಸಿಂಹನಾದಂ ಕ್ಷ್ವೇಡೆಯುಂ ಅಚ್ಚವಿಷಮಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೩೬–೪೧). [ಅಚ್ಚ₁ + ವಿಷ]

ಅಚ್ಚವೂ (ನಾ). ಹೊಸ ಹೂವು: ತುಂಬಿಗಳಚ್ಚವೂಗಳಿಂ ದೂಸರಮಾದ ಚೊಲ್ಲೆಯದ ಕಂಪಿನೊಳೋಕುಳಿಯಾಡೆ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೯೧).
[ಅಚ್ಚ₁ + ಪೂ₂]

ಅಚ್ಚವೆಳ್ದಿಂಗಳ್ (ನಾ). ಶುಭ್ರವಾದ, ಹೊಳೆ ಹೊಳೆಯುತ್ತಿರುವ ಬೆಳುದಿಂಗಳು: ತನ್ನ ಜಸದಂತೆ ಪಸರಿಸಿದಚ್ಚವೆಳ್ದಿಂಗಳಂ (ಪಂಪಭಾ. ೪–೬೯ ವ); ತೃಷ್ಣೆಗೊರ್ಕುಡಿತೆಯಿಂ ಕೊಂಡಚ್ಚವೆಳ್ದಿಂಗಳಂ ಕುಡಿಯಲ್ಬರ್ಕುಮೆ (ಅರ್ಧನೇ. ೧–೩೧); ಅಚ್ಚವೆಳ್ದಿಂಗಳ ಸಿರಿಯಂತೆ (ಮೋಹತ. ೧೬–೫೮). [ಅಚ್ಚ₁ + ಬೆಳ್ದಿಂಗಳ್]

ಅಚ್ಚಶಿವ (ನಾ). ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಶಿವ: ಭಕ್ತರನಚ್ಚಶಿವನೆಂದಿಪ್ಪ ಭಾಷೆ (ಬಸಪು. ೬–೧); ಅಚ್ಚಶಿವನೊಂದಚ್ಚು ಭಕ್ತಿಯ ನಚ್ಚು (ಬಸಪು. ೨೮–೪೭).
[ಅಚ್ಚ₁ + ಶಿವ]

ಅಚ್ಚಸರ (ನಾ). ಅಕ್ಷಮಾಲೆ; ಜಪಸರ: ಕೊರಲೊಳೊಪ್ಪುವಚ್ಚ ಪೊಚ್ಚಚ್ಚಸರಂ ಮುಕುತಿವೆಣ್ಣ ಸಿರಿಗೊರಲ ಕರ್ಮಣಿಸರಮನಡಿಗೊತ್ತೆ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೩೯–೧೪). [ಅಚ್ಚ₂ + ಸರ₂]

ಅಚ್ಚಸವಿ (ನಾ). ಬೆರಕೆಯಿಲ್ಲದ ಮಧುರ ರುಚಿ; ಕೇವಲ ಸವಿ: ಪರಮ ಪಶುಪತಿಯೆ ಅಚ್ಚಸವಿಯೇ ಸುಖವೆ ಸಖನೆ ನಂಬಿಯ ಪತಿಯೆ (ನಂಬಿರ. ೭–೧೪೮). [ಅಚ್ಚ₁ + ಸವಿ₂]

ಅಚ್ಚಸೊಗ (ನಾ). ಶುದ್ಧವಾದ ಸುಖ: ಹೆಱಿಸೂಡಿದನಚ್ಚಸೊಗದ ಮೊಳೆ ಬೆಳೆಯುತ್ತುಂ (ಗಿರಿಕ. ೩–೩೬). [ಅಚ್ಚ₁ + ಸೊಗ]

ಅಚ್ಚಹಾದಿ (ನಾ). ಒಳ್ಳೆಯ ದಾರಿ; ಸರಿಯಾದ ಮಾರ್ಗ: ನೆಚ್ಚಿದವನು ಅಚ್ಚಹಾದಿ ಹಿಡಿಯುವನು (ವಿಜಾಮಂ. ೬೪).
[ಅಚ್ಚ₁ + ಹಾದಿ (< ಪಾದಿ)]

ಅಚ್ಚಹಾಲು (ನಾ). ಅಪ್ಪಟವಾದ ಹಾಲು (ಸ್ಯಾಂಡರ್).
[ಅಚ್ಚ₁ + ಹಾಲು (< ಪಾಲ್₁)]

ಅಚ್ಚಳ (ಗು). ಸ್ವಚ್ಛ; ಶುದ್ಧ; ಉತ್ಕೃಷ್ಟ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). 'ಅಚ್ಚಳಮಾತು' ಪರಾ. ೨. ಪ್ರಶಾಂತ: ತೋಟವೂ ಮನೆಯೂ ಏನಚ್ಚಳವಾಗಿದೆ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [ಅಚ್ಚ₁ + ?]

ಅಚ್ಚಳಮಾತು (ನಾ). ಉತ್ಕೃಷ್ಟವಾದ ಮಾತು. [ಅಚ್ಚಳ+ಮಾತು]

ಅಚ್ಚಳಿ 'ಅಚ್ಚಟಿ' ನೋ.

ಅಚ್ಚಳಿಕೆ (ನಾ). ೧. ಸೊಗಸು; ಅಂದ: ನೋಡಲು ಹಸ್ತವಿಲ್ಲದ ಸೊಲ್ಪ ಗೀಜಿಗ ಗೂಡ ಕಟ್ಟಿದೊಡಚ್ಚಳಿಕೆಯ ಕೋಡಗ ಕಂಡು ಸೈರಿಸದೆ ವಿನಾಶವ ಮಾಡಲದೇನು ಕೇಡಹುದು (ಮೋಹತ. ೧–೨೩). ೨. ಪ್ರಶಾಂತತೆ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). 'ಅಚ್ಚಳ' ಪರಾ. [ಅಚ್ಚಳ+–ಇಕೆ]

ಅಚ್ಚಟಿ, ಅಚ್ಚಳಿ (ಕ್ರಿ). ಅಂದಗೆಡು; ಸೊಗಸುಗುಂದು; ರೂಪುಗೆಡು: ಬೀರಮಚ್ಚಟಿವಿನಮಾಮೆ ತಳ್ತಿಱಿದು ಗೆಲ್ದೆವರಾತಿಯನೆನ್ದು ಪೊಚ್ಚಱಿನುಡಿವಟಿಗಣ್ಡರಂ (ಎಕ. II, ೧೩೪–೫೧; 987); ಭರದಿಂ ಬಂದಚ್ಚಟಿಯದೆ ಸಿರಿಮಂಚದ ಮೇಲೆ ಲೀಲೆ ಮಿಕ್ಕಾದರದಿಂ . . . ಇರ್ದರ್ (ಗಿರಿಕ. ೪–೧೩೪); ನಿಟ್ಟಾಲಿಗಳಾಟವಚ್ಚಟಿದು . . . ಇರ್ದಳ್ (ಕುಸುಮಾ. ೧೨–೧೩೧). **ಅಚ್ಚಳಿ**: ಪುಳಕದ ಹಾದಿಗೆಂದು ಪಥಮಪ್ಪುದು . . . ಎನ್ನ ಚರಣಂಗಳ ಲೀಲೆಗದೆಂದು ಕೀಲ್ಗಳಚ್ಚಳಿವುದು (ಪಂಪಾಶ. ೨); ಬೆಚ್ಚಂತೆ ಬೆರಸಿ ಬಿರ್ಚದಚ್ಚಳಿಯದ ಪರಮಾನಂದಮಯ ಶಿವಯೋಗ ನಿದ್ರಾಮುದ್ರಿತನಾಗಿ (ವೃಷವಿ. ೨೩–೧೧ ವ); ಮಹಾವ್ಯಕ್ತಿಗಳ ನೆನಪು ಮಾತ್ರ ಮಾನವಕೋಟಿಯ ಹೃದಯಾಂತರಾಳದಲ್ಲಿ ಅಚ್ಚಳಿಯದೆ ಉಳಿದಿದೆ (ರಾಜವ. ೫) [ಅಚ್ಚಳಿಯದೆ = ಸ್ವಲ್ಪವೂ ಕುಂದದೆ, ಸ್ಥಿರವಾಗಿ].
[ಅಚ್ಚು₃ + ಅಟ್ಟಿ₁]

ಅಚ್ಚಾ (ನಾ). (ಉಕ) ಅಯೋಗ್ಯ: ಶಿವಪ್ಪನಾಯಕನು ತನ್ನಮನೆ ಹಾಳು ಮಾಡಿಕೊಂಡಿದ್ದರೂ ಈವರೆಗೆ ಮಂದಿಯ ಕಡೆಯಿಂದ ಅಚ್ಚಾ ಅನ್ನಿಸಿಕೊಂಡವನಲ್ಲ (ಗುರುಪ್ರ. ೪೯). [ಅನ್ಯ. ?]

ಅಚ್ಚಾಗು (ಕ್ರಿ). ೧. ಸ್ಥಿರವಾಗು; ಶಾಶ್ವತವಾಗು: ಬೆಚ್ಚುಬೇರಿಲ್ಲದ ಸುಖವೆನಗಚ್ಚಾದ ಪರಿಯ ನೋಡಯ್ಯಾ (ಆದವ. ೮೮). ೨. ಮುದ್ರಣ ಹೊಂದು: ಈ ಪುಸ್ತಕ ಬಿ. ಎಂ. ಶ್ರೀಕಂಠಯ್ಯ ಅಚ್ಚುಕೂಟದಲ್ಲಿ ಅಚ್ಚಾಯಿತು (ರೂಢಿ). [ಅಚ್ಚು₃ + ಆಗು₁]

ಅಚ್ಚಾಟ (ನಾ). ಸೊಗಸಾದ ಆಟ; ಶುದ್ಧಲೀಲೆ: ಅಚ್ಚಾಟವಾಡುವ ದೈವ ಶ್ರೀವಾಸುದೇವಾ (ವಿಸ್ತೋಸು. ೪೨–೧). [ಅಚ್ಚ₁ + ಆಟ]

ಅಚ್ಚಾಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಅಚ್ಚಿನಂತೆ ತಿರುಗಿಸು, —ಸುತ್ತಾಡಿಸು: ತನಿವಣ್ಗಳನಾಂತೆಸೆವೀಳೆಯೋಳಿಯಚ್ಚಾಡಿಪುದಾ ಪುರೋಪವನದೊಳ್ ನಡೆ ನೋಟ್ಪರ ಕಣ್ಗಳಂ (ಕುಸುಮಾ. ೨–೬೫). [ಅಚ್ಚು₃+ ಅಡು₁+ –ಇಸು₃]

ಅಚ್ಚಾನೆ (ನಾ). ಸೊಗಸಾದ ಆನೆ; ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಆನೆ: "ಕರ್ಣಾಟಕ ಪ್ರಕೃತಿಸ್ವರ ಲೋಪಕ್ಕೆ – ಅಕಾರಕ್ಕೆ– ಅರಸ + ಆನೆ = ಅರಸಾನೆ; ಅಚ್ಚ+ ಆನೆ = ಅಚ್ಚಾನೆ" (ಶಮದ. ೫೨ ಪ್ರಯೋ). [ಅಚ್ಚ₁ + ಆನೆ]

ಅಚ್ಚಾಯಿಗ (ನಾ). = ಅಚ್ಚುಗಾಱ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [ಅಚ್ಚು₃ + ?]

ಅಚ್ಚಾರಿಗಿಡ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗಿಡ (ಮೈಔಗಿ. ೮–೧೪೨).
[ಅಚ್ಚಾರಿ₀ + ಗಿಡ (< ಗಿಡು)]

ಅಚ್ಚಾವಿಚ್ಚಿ, ಅಚ್ಚಾವುಚ್ಚಿ (ಅ). (ಉಕ) ೧.(ಮಾತಿನಲ್ಲಿ)ಅಸಂಬದ್ಧವಾಗಿ; ಯದ್ವಾತದ್ವಾ. ೨. (ಊಟ ತಿಂಡಿಯಲ್ಲಿ) ಕೊಳಕಾಗಿ; ಅನಾಗರಿಕವಾಗಿ; ಅಯೋಗ್ಯವಾಗಿ.
[← ಮರಾ. ಅಚ್ಚಾವಚ್ಚಾ; ಅಚ್ಯಾವಚ್ಯಾ]

ಅಚ್ಚಾವುಚ್ಚಿ 'ಅಚ್ಚಾವಿಚ್ಚಿ' ನೋ.

ಅಚ್ಚಾಳ್, ಅಚ್ಚಾಳು₁ (ನಾ). ೧. ಶ್ರೇಷ್ಠನಾದ ಆಳು; ದಿಟ್ಟನಾದ ಸೈನಿಕ; ಮೂಲಬಲದ ಸೈನಿಕ (?): ಓಡಿದವರಲ್ಲಲ್ಲಿ ಧೈರ್ಯವ ಮಾಡಿತಚ್ಚಾಳೊಗ್ಗಿನಲಿ ಹುರಿಗೂಡಿತು (ಕುವ್ಯಾವಿ. ೮–೫೦); ವೀಳೆಯವ ನೊಲಿದಿತ್ತಸುರನಚ್ಚಾಳನಟ್ಟಿದನು (ಪ್ರಹ್ಲಾಚ. ೧೫–೩೨). **ಅಚ್ಚಾಳು₁**: ೧. ಓಳಿಯಿಂದವೆ ಹಳಚುವಚ್ಚಾಳುಗಳುಮಂ ಕಳೆದು (ಬಸಪು. ೬೧–೨೬); ಅಚ್ಚಾಳು ಪವನಜನಾ ಗದೆಯಿಂ ಪೊಯ್ದು ನುಚ್ಚುನುಱಿಯ ಮಾಡಿದನು (ನೇಮಿಸಂ. ೨೯–೪೦); ಅಚ್ಚಾಳುಗಳು ಗೊತ್ತು ನಾಮಂಗಳಂ ಕೇಳಿ ಯಿರಿದಾಡಿದುದು (ತುರಂಗ. ೫೭–೧). ೨. ಒಂಟಿಯಾಗಿರುವವನು; ಒಂಟಿಯಾಗಿ ನಿಶ್ಚಿಂತೆಯಿಂದಿರುವವನು (ಸ್ಯಾಂಡರ್).
[ಅಚ್ಚ₁ + ಆಳ್₂. ‖ ತೆಲು. ಅಚ್ಚಾಳಿ, ಅಚ್ಚಾಳು = ಒಂಟಿ ಮನುಷ್ಯ, ತೊಂದರೆಯಿಲ್ಲದವನು]

ಅಚ್ಚಾಳಿಕೆ, ಅಚ್ಚಾಳಿಗೆ (ನಾ). ೧. ಆಳ್ತನ; ಮೈಕಟ್ಟು; ದಿಟ್ಟತನ. ೨. ಸ್ಥಿರತೆ; ನಿಶ್ಚಿಂತೆ. **ಅಚ್ಚಾಳಿಗೆ** (ಸ್ಯಾಂಡರ್).
[ಅಚ್ಚಾಳ್+ –ಇಕೆ₂]

ಅಚ್ಚಾಳಿಗೆ 'ಅಚ್ಚಾಳಿಕೆ' ನೋ.

ಅಚ್ಚಾಳು₁ 'ಅಚ್ಚಾಳ್' ನೋ.

ಅಚ್ಚಾಳು₂ (ನಾ). ಅಚ್ಚೊತ್ತುವವನು; ಎರಕ ಹೊಯ್ಯುವವನು:

ಕಲುಕುಟಿಗರಂ ಬಡಗಿಯರನಾ ಬಳಿಗೆಲಸಮಂ ಮಾಳ್ಪರಂ ತರವಳರ ನಚ್ಚಾಳುಗಳನೆಕ್ಕಟಿಗರನು (ಬಸಪು. ೧೬–೧೩).

[ಅಚ್ಚು3 + ಆಳ್ಳು2 (< ಆಳ್2)]

ಅಚ್ಚಿ1 (ನಾ). (ಮಕ್ಕಳ ಮಾತಿನಲ್ಲಿ) ರೊಟ್ಟಿ; ಬಕ್ಕರಿ (ಉಕ). 'ಅಪ್ಪಚ್ಚಿ' ಪರಾ. [ದೇ. ?]

ಅಚ್ಚಿ2 (ನಾ). ೧. ತಾಯಿ (ಕಿ). ೨. ಮಲಯಾಳಿ ಹೆಂಗಸು (ಕಿ).

[← ಮಲ. / ತಮಿ.]

ಅಚ್ಚಿ3 (ನಾ). ಮೊಲೆ; ಮೊಲೆಯ ತೊಟ್ಟು: ಅಚ್ಚಿಯೂ ಬೇಕು, ಅಪ್ಪಚ್ಚಿಯೂ ಬೇಕು (ಗಾದೆ. ಕಿ). 'ಅಚ್ಚಿಕೊಡು' ಪರಾ.

[ದೇ. ?. / ತಮಿ. ಒಚ್ಚಿ, ಒಞ್ಜಿ]

ಅಚ್ಚಿ4 (ನಾ). (ಅಂಕಿತ ನಾಮಗಳಲ್ಲಿ) ಲಕ್ಷ್ಮಿ: ಉದಾ— ಅಚ್ಚಕ್ಕ (= ಅಚ್ಚಿ + ಅಕ್ಕ); ಅಚ್ಚಪ್ಪ (= ಅಚ್ಚಿ + ಅಪ್ಪ); ಅಚ್ಚಮ್ಮ (= ಅಚ್ಚಿ + ಅಮ್ಮ). [ಸಂ. ಲಕ್ಷ್ಮೀ]

ಅಚ್ಚಿ5 (ನಾ). ಕಣ್ಣು: "ಕಣ್ಗಳೆನಲ್ ದಿಟ್ಟಿಯಚ್ಚಿಗಳ್ ನೇತ್ರಂಗಳ್" (ಕರ್ಣಾನಿ. ೯); ಅಚ್ಚಿನ[ಯ]ಲ್ಲಿ ಬೇಟದಱಿವು ದೃಷ್ಟವಾಯಿತ್ತು (ಮೋಳಿಮಾ. ೧೫೩–೫೭೪); ಉಚ್ಚವದಿಂ ದಸಿಯಂ ತೆಗೆದಚ್ಚಿಗೆ ಗೋಚರಿಸದೈದಲಾ ಲುಬ್ಧಕನಂದುಚ್ಚಮಹಿಮೆಯನೆ ಕಂಡು(ಉದ್ಭಟ.೧೧–೧೧೧); ಮದನಕೈಯಾಕ್ಷಿಪರಚ್ಚಿಯ ಸೆಱೆಗೆಯ್ಯುತಿಹವು (ಅಂಜಚ. ೫–೫೯); ಅಚ್ಚಿ ಮೂಱುಳ್ಳ ಶಿವನಂ ಭಜಿಸುತಗಜಾತೆ ಸುಖಮಿರಲ್ (ಚಿಬಪು. ೩೪–೩೧).

[ಸಂ. ಅಕ್ಷಿ]

ಅಚ್ಚಿಕೆ (ನಾ). ಅನ್ಯಾಯವಾಗಿ ತೆರುವುದು (ದಕ. ಕಿ).

[ಅಚ್ಚು3 + –ಇಕೆ]

ಅಚ್ಚಿಕೆಮಚ್ಚಿಕೆ (ನಾ). = ಅಚ್ಚುಮೆಚ್ಚು ೧. (ಕಿ).

[← ತೆಲು. ಅಚ್ಚಿಕಬುಚ್ಚಿಕ = ಜೊತೆಗೂಡುವುದು, ಮೈತ್ರಿ]

ಅಚ್ಚಿಕೊಡು (ಕ್ರಿ). ಮಗುವಿಗೆ ಮೊಲೆಯುಣ್ಣಿಸು; "ಅಮ್ಮಿ"ಕೊಡು (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [ಅಚ್ಚಿ3 + ಕೊಡು]

ಅಚ್ಚಿಕ್ಕು (ಕ್ರಿ). (ಹಕ್ಕಿಯ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ) ಮಲವಿಸರ್ಜನೆ ಮಾಡು: ಅಲ್ಲಿದ್ದ ಒಂದೆರಡು ಕಾಗೆಗಳು ಮೇಲಿನಿಂದ ಬೇಡನ ಮುಖದ ಮೇಲೆ ಅಚ್ಚಿಕ್ಕಿ ಹಾರಿಹೋದವು (ನೀತಿಚಿಂ. ೧೧೫). [ಅಚ್ಚು6 + ಇಕ್ಕು1]

ಅಚ್ಚಿಗ1, ಅಚ್ಚುಕ, ಅಚ್ಚುಗ (ನಾ). ೧. ತೀವ್ರವಾದ ವ್ಯಥೆ; ಕಳವಳ: ನಲ್ಲಳಗಲ್ಕೆಯಿಂದಮಾದದವಟಲಚ್ಚಿಗಂ ಮಱುಕಮೆಂಬಿವಱಿಂದೆ ಕನಲ್ದು (ಆದಿಪು. ೧೨–೨೩); ಅಚ್ಚಿ[ಪಾಠಾಂ. ಚ್ಚು]ಗವೇಕಯ್ಯ ಸಂಸಾರದೊಳಗೆ? ನಿಚ್ಚ ನಿಚ್ಚ ಶಿವರಾತ್ರಿಯ ಮಾಡುವುದು; ಬೇಗ ಬೇಗ ಅರ್ಚನೆ–ಪೂಜನೆಯ ಮಾಡುವುದು, ಕೂಡಲಸಂಗನ ಕೂಡುವುದು (ಬಸವ. ೧೭೩); ನಂದಸುತನ ಮೂಗಿಂ ಬಾಯಿಂದುಚ್ಚಳಿಸೆ ರುಧಿರಮೆನಗಾದಚ್ಚಿಗಮಂ ಮುಱಿವೊಡೊತ್ತಿ ಮುಱಿ ಚಾಣೂರಾ (ಅರ್ಧನೇ. ೮–೫೮); ಹೆಚ್ಚಿದಡವಿಯೊಳೊಬ್ಬನೇ ಶಿವನಚ್ಚಿಗದೊಳಿರ್ದಹನಕಟಕಟ (ಬಸಪು. ೧೬–೨); (ಪಂಪಭಾ. ೪–೯೯, ಚಿಕವಿ. ೬–೧೮೨ ನೋ). ೨. ಕ್ಲೇಶ; ಶ್ರಮ: ನೆಗೞ್ದೀಷಟ್ಟಂಡಮಂ ಸಾಧಿಸಿದೊಡೆ ಫಲಮೇಂ ಭೋಗದಿಂ ಸಾಧ್ಯಮೇಂ ಬಂಧುಗಳಿಂದಂ ಬರ್ಪುದೇಂಸುತ್ತಿದ ಪರಿಜನದಿಂದಪ್ಪುದೇನೊಂದುಮಿಲ್ಲಚ್ಚಿಗಮೊಂದುಂಟು (ಆದಿಪು. ೬–೨೬); ಕಿಚ್ಚೆಟ್ಟ ಬಱಿಕೆ ನಂದಿಸಲಚ್ಚಿಗದಿಂ ಬಾವಿದೋಡುವಂತಿರೆ ಕಣ್ಣಂ ಮುಚ್ಚಿ ಜಪಿಯಿಸುವೆ (ಪಂಠಾಮಾ. ೧೪–೧೦೦); ಎಲ್ಲ ಕಳೆಯಂ ಕಾವ್ಯಜ್ಞರಿಂ ಕಲ್ಲದಚ್ಚಿಗದಿಂ ಕಟ್ಟದ ಕೆಟ್ಟ ಕನ್ನಡದ ಕಾಟ್ಗಬ್ಬಂಗಳಂ ಬಟ್ಟಸಾಮಿಗಳಂ ಕೇಳಿಸಿ (ಅರ್ಧನೇ. ೧–೩೫); ನಿಚ್ಚವಯಣದಿಂದಚ್ಚಿಗಂ ಸಮನಿಸಿ[ಸ]ದಂತೆ ಸಕಳಸೇನೆಯಂ ಸೇನಾನಾಯಕಂ ತಡೆಯದೆ ನಡೆಯಿಸಿಕೊಂಡು (ಶಾಂತೀಶ್ವ. ೧೨–೧೨ ವ); ಒಚ್ಚೇರೆಗಣ್ಣ ಕೋಮಲೆಯರೊಪ್ಪಿಡಿನಡುವಿನಚ್ಚಿಗದ ಬಾಲಕಿಯರೋರಣದ ಪೊಳೆವಲ್ಲ ನಿಚ್ಚಳದ ಕದಪಿನ ನಿತಂಬಿನಿಯರ್ (ಜೈಮಿಭಾ. ೩೦–೨); (ಅರ್ಧನೇ. ೮–೮೪ ವ, ಅನಂಪು. ೪–೪ ನೋ). ೩. ಕೇಡು; ಅಪಾಯ: ಕೆತ್ತಿದಪುದೆನ್ನೆಡಗಣ್ ತಡವಿಲ್ಲದಚ್ಚಿಗಂ ತೋಱದೆ ಮಾಣದು (ಪಂಠಾಮಾ. ೯–೧೧೫); ಬಂದುದೆತ್ತಣಚ್ಚಿಗಮೆಮಗೆಂದು ಬಾಯಱಿವ ಭೀರುಗಳಬ್ಬರ ಮಾದುದುಬ್ಬರಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೯–೮೫); ಅಚ್ಚರಿಯ ಮುಳ್ಳಪಂದಿವೊಲಚ್ಚಿಗಮಂ ಮಾಡಿ ಮಡಿಪಿದತ್ತದು ಸುರರಂ (ಶಬಶಂ. ೪–೧೭); (ವರ್ಧಪು. ೧೧–೧೫ ನೋ). ೪. ಉತ್ಸಾಹ; ಸಂಭ್ರಮ: ಬಲವರಲಾಟಿಸುತ್ತಿರೆ ಪದಂ ಪದಪಿಂ ನಡೆ ನೋಡಲೆಂದು ಕಣ್ಮಲರೆಳಸುತ್ತಿರೆ . . . ರಸಜ್ಞೆ ಕೀರ್ತಿಸಲೊಡರ್ಚಿರೆ ಚಚ್ಚರಮಚ್ಚಿಗಂ ಪೊದಳ್ದಲರೆ (ರಾಜಶೇ. ೧೪–೯೪). ೫. ರೀತಿ; ಪ್ರಕಾರ: ಎನ್ನೆಂದ ಮಾತನಂತಿಂತೆನ್ನದೆ ತಡೆದಿರದೆ ಕೂಡುವಚ್ಚಿಗಮಂ ಕೇಳ್ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೨–೧೨೩). ೬. ನೆವ: ಮೊಗಮೀಸೆ ಬಾರದೋಪರ್ ಸೊಗಯಿಸಿ ಪೆಣ್ಬರಿಜನಿಟ್ಟು ಬರೆ ಪೂದಿಱಿವಚ್ಚಿಗದಿಂದಮೆಯ್ದೆ ಮೆಚ್ಚಿದ ಬಗೆಯಿಂ ಸ್ಮರಕೇಳಿಗೆಳಸಿದರ್ ಪುಂಶ್ಚಲಿಯರ್ (ಲೀಲಾವ. ೧೩–೧೦೭). **ಅಚ್ಚುಕ**: ೧. ನೀನಿಚ್ಚೈಸಿದವ ನಿನ್ನೆಡೆಗೆ ಮೆಚ್ಚಿ ಬಂದಪನೆನ್ನ ಮಾಕಾಳಿಯಾಣೆ ನೀನಚ್ಚುಕವನು ಮಾಡಬೇಡ (ನೇಮಿಸಂ. ೨೧–೬೩). ೪. ಮೆಚ್ಚಿದೆಂ ಕೊಡುವೆಂ ವರಂಗಳನಿಚ್ಚೆಯಾವುದು ಬೇಡು ನೀನೆನಲಚ್ಚುಕದ ದರಹಾಸಲಕ್ಷ್ಮಿ ಮುಖಾಬ್ಜದೊಳ್ ಮೊಳೆಯೆ (ಬಸಪು. ೨–೨೩); ನಿಶ್ಚಯಕೆ ನಿಶ್ಚಯಂ ಬೇಱೊಂದದೇಕೆ ನಿಜದಚ್ಚುಕಕೆ ಮಚ್ಚರವೆ (ಸಿಂಗಿರಾ. ೧೨–೨೪). **ಅಚ್ಚುಗ**: ೧. ಬಚ್ಚಬಱಿಯ ಜ್ಞಾನದರ್ಶನಮೈಯಾಗಿ ಅಚ್ಚುಗವೆಂಬುದ ನೀಗಿ ನಿಚ್ಚಲು ಸುಖದೊಳೋಲಾಡುವ ಸಿದ್ಧರ ಮೆಚ್ಚಿ (ಭರಚ. ೧೮–೨೩). ೧,೨. ನಿಚ್ಚಕ್ಕೆ ನಿಚ್ಚ ಒತ್ತೆಯ ಬೇಡಿದಡೆ ಅಚ್ಚು[ಪಾಠಾಂ. ಚ್ಚಿ]ಗವಾಯಿತ್ತವ್ವಾ ನಮ್ಮ ನಲ್ಲಂಗೆ ಕಿಚ್ಚನೆ ಹೊತ್ತುಕೊಂಡು ಅಚ್ಚನೆಯನಾಡಲು ಅಚ್ಚುಗವಾಯಿತ್ತವ್ವಾ ನಮ್ಮ ನಲ್ಲಂಗೆ (ಅವಚಂ.೨೫–೧೦೬); ಮಚ್ಚು ಅಚ್ಚುಗವಾಗಿಪ್ಪ ಪರಿಯ ನೋಡಾ (ಮಹದೇ. ೩೩–೨); (ಮೋಳಿಮಾ. ೨೮–೧೧೫, ನಿಭಾಗ. ೬–೧೬–೭ ನೋ). ೩. ಕಿಚ್ಚು ನೀರಲಗಿನ ಬಾಧೆ ತನುವಿಗಾತ್ಮನಚ್ಚುಗವಳಿದ ಸುವಸ್ತು (ಭರಚ. ೬೭–೧೩೨). ೪. ಮೆಚ್ಚಿದೆನು ಬೇಡೀಗ ನಿನ್ನಯ ಅಚ್ಚುಗದ ಮಾತಿಂಗೆ ನೀಂ ಮನ ಮೆಚ್ಚುವಂದದಿ ಕೊಡುವೆ (ಶರಲೀ. ೭೫–೭). ೫. ಕತ್ತಲೆಗವಿಯಿತ್ತು ಮೂಱುಲೋಕದೊಳಗೆ ಇದಱಚ್ಚುಗವೇನು ಹೇಳಾಗುಹೇಶ್ವರಾ (ಅವಚಂ. ೧೦–೪೧); ಮಣ್ಣ ಪುತ್ತಳಿಯ ಮಾಣದೆ ಜಲದಲ್ಲಿ ತೊಳೆದರೆ ನಿಚ್ಚನಿಚ್ಚಕ್ಕೆ ಕೆಸಱಹುದಲ್ಲದೆ ಅದಱಚ್ಚುಗ ಬಿಡದಣ್ಣ (ಬಸವ. ೯೩). ೭. ಆಶ್ಚರ್ಯ; ಸೋಜಿಗ: ಮೆತ್ತಾನ ಅಶನವನುಂಡು ಕೆಚ್ಚಾನ ಚರ್ಮವ ಕಚ್ಚಿಕೊಂಡು ಬೆಚ್ಚಾನ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಬಿದ್ದಿಪ್ಪವರಿಗೆ ಅಚ್ಚುಗವೇ ಅನಂತಭವದುಃಖ (ಸಿದ್ಧೇವ. ೧೪೧); ಪಚ್ಚೆಗಿರಿಯು ತಾನೆ ಜಿನರೂಪವಾಂತು ಪಳಚ್ಚನೆ ನಿಂದುದೆಂದೆನಿಸಿ ಅಚ್ಚುಗ ನೋಡುವರಿಗೆ ಭುಜಬಲಿ ಜಿನಗಚ್ಚರಿವಟ್ಟೆಱಗಿದರು (ಭರಚ. ೭೦–೪೫).

[ದೇ. ?. / ತಮಿ. ಅಚ್ಚಮ್ = ಭಯ; ಮಲ. ಅಚ್ಚಮ್, ಅಞ್ಚಲ್ = ಭಯ; ತೆಲು. ಅಚ್ಚಿಕ = ಕ್ಷೋಭೆ; ಕೋಲಾ. ಅಂಜಲ್ಕ್ = ಭಯ]

ಅಚ್ಚಿಗ2 (ನಾ). ಅರ್ಚಕ; ಪೂಜಾರಿ (ಕಿ). [ಸಂ. ಅರ್ಚಕ]

ಅಚ್ಚಿಗಂಗೊಳ್, ಅಚ್ಚುಗಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ೧. ತೀವ್ರವಾಗಿ ವ್ಯಥೆಪಡು: ಅಚಳಿತಧೈರ್ಯನ ಮನಮಂ ಚಳಿಯಿಸಲಾಱದಚ್ಚರಸೆಯರಚ್ಚಿಗಂಗೊಂಡಂತಾಗೆಯುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೭–೯೪ ವ); ಏನುಮಿಲ್ಲದಿರೆ ಬೆಱಗಾಗಿ ಅಚ್ಚಿಗಂಗೊಳುತೆ [ಪಾಠಾಂ. ಅಚ್ಚುಗಂಬಡುತೆ] ಹಮ್ಮದಂಬೋಗಿ (ತಿರುರ. ೨೭–೨೧). **ಅಚ್ಚುಗಗೊಳ್**: ೧. ಅಲ್ಲಿರ್ದ ಪಾತ್ರೆಯಿಲ್ಲದಿರೆ ಅಚ್ಚ

[ಚ್ಚು]ಗಗೊಂಡು ತಲ್ಲಣಿಸಿ ಜೋಲ್ದು ನಡುಗುತೆ (ಸಿದ್ಧೇಪು. ೧೪–೩೪). ೨. ಅಪಾಯಕ್ಕೆ ಒಳಗಾಗು : ಅಚ್ಚನಾಭಿಯ ಮೆದ್ದು ನಿರ್ವಿಷಸಿದ್ಧ ತಾನಚ್ಚುಗಗೊಳ್ಳದಿರ್ಪಂತೆ (ಭರಚ. ೨–೩೬). [ಅಚ್ಚಿಗ$_1$ + ಕೊಳ್$_1$]

ಅಚ್ಚಿಗಂಗೊಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕಷ್ಟಪಡಿಸು ; ಕ್ಲೇಶಪಡಿಸು: ತುಚ್ಛಪರಿಚ್ಛದ ರುಚ್ಚವಿಗ್ರಹಮನೆತ್ತಿಕೊಂಡು ನಿಚ್ಚಗಾಳೆಗದೊಳಚ್ಚಿಗಂಗೊಳಿಸಿ (ಅಜಿಪು. ೯–೩೪ ವ). [ಅಚ್ಚಿಗ$_1$ + ಕೊಳ್$_1$ + –ಇಸು$_3$]

ಅಚ್ಚಿಗಂಬಡಿಸು (ಕ್ರಿ). = ಅಚ್ಚಿಗಂಗೊಳಿಸು : ಎನ್ನ ಪಗೆಯೆನಿಸಿರ್ದ ನನಜನಾಭಂ ಮತ್ತೊಂದು ತಾಣದೊಳ್ ಪುಟ್ಟಿದಂ ಕೆಮ್ಮನೆ ನಿಮ್ಮನಚ್ಚಿಗಂಬಡಿಸಿದೆನೆಂದು ಚಾಟುವಚನಂಗಳಂ ಮೆಱೆದು (ಜಗವಿ. ೩–೨೨ ವ).

[ಅಚ್ಚಿಗ$_1$ + ಪಡು$_1$ + –ಇಸು$_3$]

ಅಚ್ಚಿಗಂಬಡು, ಅಚ್ಚುಗಬಡು, ಅಚ್ಚುಗವಡು (ಕ್ರಿ). ೧. ತೀವ್ರವಾಗಿ ವ್ಯಥೆಪಡು : ಅಚ್ಚರಿವಡುತೆ ಪಗಲೊಳೀ ಶಿವಾಲಯದ ಪಡಿ ಮುಚ್ಚಿರ್ಪ ಕತನಮೇನೆಂದೊಡಾಸ್ಥಾನದವರಚ್ಚಿಗಂಬಡುತೆಂದರ್ (ಪದ್ಮರಾ. ೫–೨೨). **ಅಚ್ಚುಗಬಡು** : ೧. ಸರ್ವಜ್ಞಾನಿಯಾಗಿ ಅಚ್ಚುಗಬಡುವಡೆ ಹಬ್ಬಿದ ಪಾಪದ ಫಲವನುಂಬಡೆ ಒಬ್ಬಳವನೆ ಬಿತ್ತಿ ಒಬ್ಬಳವನೆ ಬೆಳೆವಡೆ ಕಬ್ಬುನ ಹುಳಿವಡೆ ಇನ್ನೇವೆ ರಾಮನಾಥ (ದೇದಾಪ್ರ. ೧೧೪–೬೬). ೨. ಆಶ್ಚರ್ಯಪಡು : ಕೊಟ್ಟನೊರವನೆಂದು ನಿಶ್ಚಯವ ಮಾಡಿದ ಮತ್ತೆ ಸಾವರ ಕಂಡು ಅಚ್ಚುಗಬಡುತ್ತಿದ್ದೇನೆ (ಮೋಳಿಮಾ. ೨೧–೮೩). **ಅಚ್ಚುಗವಡು** : ೨. ನಿಶ್ಚಯವೆಂದು ವಿಯಚ್ಚರಗೆನಲಾಗಚ್ಚುಗವಡುತಾ ಖಳನು ಬೆಚ್ಚಿ ಪಿಂದಣಗೋಸರಿಸಿಯಾ ವನಿತೆಯ ಸಚ್ಚರಿತವ ನೋಡಿ ನುಡಿದು (ಅಂಜಚ. ೧೩–೨೨೨). [ಅಚ್ಚಿಗ$_1$ + ಪಡು$_1$]

ಅಚ್ಚಿಗೊಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ದೃಷ್ಟಿಯನ್ನು ಸೆಳೆ; ಕಂಗೊಳಿಸು : ಪೊಚ್ಚ ಪೊಸಗಂಪಮರ್ದ ಚಂದನಕುಜಂಗಳಿಂ ಅಚ್ಚಿಗೊಳಿಸುವನಂತತಿಲಕದ ಕುಜಂಗಳಿಂ (ಉದ್ಭಟ. ೩–೯೩) ; ಪೊಚ್ಚಪೊಸಗಂಪನೀಯುತುಮಚ್ಚಿಗೊಳಿಪ್ಪಮಲ ಧೂಪಮಂ ಶಾಂತಂಗಂ ಚೆಚ್ಚರಿತನರ್ಪಿಸುತ್ತುಂ (ಉದ್ಭಟ. ೧೧–೬೮) ; ಪೊಚ್ಚಪೊಸ ಪೊನ್ನ ಕುಂಭದೊಳಚ್ಚಿಗೊಳಿಪ್ಪುದುಮನಳವಡಿಸಿಕೊಂಡು (ಉದ್ಭಟ. ೧೧–೭೬). [ಅಚ್ಚಿ$_5$ + ಕೊಳ್$_1$ + –ಇಸು$_3$]

ಅಚ್ಚಿಡು (ಕ್ರಿ). ಮುದ್ರಿಸು ; ಅಚ್ಚುಮಾಡು : ಈ ಪುಸ್ತಕವನ್ನು ಇಷ್ಟು ಸುಂದರವಾಗಿ ಅಚ್ಚಿಟ್ಟಿರುವ ಮುದ್ರಣಾಲಯದವರಿಗೆ ನನ್ನ ವಂದನೆಗಳು (ರೂಢಿ). [ಅಚ್ಚು$_3$ + ಇಡು]

ಅಚ್ಚಿಮುಗುಳ್ಚು (ಕ್ರಿ). ಕಣ್ಣುಮುಚ್ಚು : ಅಚ್ಚರಿಯರೊಳರಗಿಣಿಯರೊಳಚ್ಚಿಮುಗುಳ್ಚುವ ವಿಳಾಸಮುಂ ವಿಭ್ರಮಮುಂ ನಚ್ಚಿರದು (ರಾಜಶೇ. ೧೨–೯೭). [ಅಚ್ಚಿ$_5$ + ಮುಗುಳ್ಚು]

ಅಚ್ಚಿರಿ 'ಅಚ್ಚಿಱೆ' ನೋ.

ಅಚ್ಚಿವಳ್ಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಹಳ್ಳಿಯ ಹೆಸರು : ಉತ್ತರಾಯಣ ಸಂಕ್ರಾನ್ತಿಯಂದು ಅಚ್ಚಿವಳ್ಳಿಯರ ಗಣಮಯ್ಯನ ತಮ್ಮ ನಾಯ್ಚಯ್ಯನ ಕಯ್ಯಲು (ಸೌಇಇ. IX–i, ೮೯–೧೬ ; 1035). [ಅಚ್ಚಿ$_4$? + ಪಳ್ಳಿ$_1$]

ಅಚ್ಚಿಸು$_1$ 'ಅರ್ಚಿಸು' ನೋ.

ಅಚ್ಚಿಸು$_2$ (ಕ್ರಿ). ಅಚ್ಚುಮಾಡಿಸು ; ಮುದ್ರಣಮಾಡಿಸು.

[ಅಚ್ಚು$_3$ + –ಇಸು$_3$]

ಅಚ್ಚಿಱೆ, ಅಚ್ಚಿರಿ (ಕ್ರಿ). ೧. ಎರಕಹೊಯ್ಯಿ : ಉಲಿವ ವಿಮಾನ ಕಿಂಕಿಣಿಯ ಮೆಲ್ಲುಲಿಗಳ್ ಕಿವಿಗೆಯ್ದಿ ಮಟ್ಟದಗ್ಗಲಿಸೆ ತಗುಳ್ವ ಗೇಯರಸ ವಚ್ಚಿಱೆದಂತಿರೆ ಬೆಚ್ಚು ಚಿತ್ತದೊಳ್ ನಿಲೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೪–೬೮). ೨. ಮುದ್ರೆಯೊತ್ತು ; ಮುದ್ರಿಸು : ಮಾಣದೆ ಮೋದೆ ಶೋಕದಚ್ಚಿಱೆದವೊಲಿರ್ದ ಬಾಸುಱೆನೊಳಟ್ಟು ಕನಲ್ದು ಬಟಲ್ದು ಜೋಲ್ದ ಮೆಯ್ (ಪಂಪಭಾ. ೧೪–೫) ; ಎಳನೆಂಡಿರ ತಂಡದಲತಗೆಯೂಡಿದಡಿವಜ್ಜೆಗಳಿಂದಚ್ಚಿಱೆದ ಪಚ್ಚೆಯ ಪಾಸಱೆಗಳುಮಂ (ಕಾದಂಉ. ೫೨೬). ೩. ನೆಲೆಗೊಳ್ಳು : ಅಗುಂದಲೆಯಾಯ್ತು ತೇಜಮಚ್ಚಿಱೆದುದು ಮಿಕ್ಕ ಬಿಚ್ಚತಿಕೆ (ಸೌಇಇ. XI–ii, ೧೪೭–೩೬ ; 1099). ೪. ಒಂದುಗೂಡು ; ಬಿಗಿಯಾಗಿ ಹೊಂದಿಕೊ : ಪೊದಳ್ದು ನೀಳ್ದುದಿರ್ವರ ಸಮಶೀಲಮಚ್ಚಿಱೆದುದಿರ್ವರ ನಚ್ಚಿನೊಡಂಬಡೇಂ ಭವಾಂತರಗತಮೋಹಬಂಧಬಲಮೋ ಬಲದೇವನ ವಾಸುದೇವನಾ (ಶಾಂತಿಪು. ೧–೭೯). **ಅಚ್ಚಿರಿ** : ೪. ವಾಣಿಗೆ ವೀಣೆಯು ಅಚ್ಚಿರಿದಂತೆ ಇರದಿರೆ ಏನದು ಆ ಹಾಡು (ಗಂಗಾತ. ೬೫–೭).

[ಅಚ್ಚು$_3$ + –ಇಱೆ$_3$]

ಅಚ್ಚು$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಹಿಡಿ ; ಹಿಡಿದುಕೊ (?) : ಒಚ್ಚತಯಿಲ್ಲೆನಲಾಗದು ಕಾಲವೊಂದಚ್ಚಿ ಕರ್ಮಗಳತ್ತ ತಹುದು ಚುಚ್ಚಿಕೊಡುವರಂತೆ ಪುದ್ಗಲ ಪರಿಣತಿಗಚ್ಚಾದ ಕಾರಣದಿಂದ (ಭರಚ. ೬೮–೪೨). ೨. ಅಚ್ಚೊತ್ತಿದಂತೆ ಇರು : ತರಿಸಂದು ನಿಂದಿರಲ್, ಬೆಳ್ದಿಂಗಳೊಳ್ ನೆಲದೊಳಚ್ಚಿರ್ದ ಕಪಿಕುಲೇಂದ್ರನ ಮಹಾವಾನರನ ಮೆಯ್ನೆಳಲ್ ಕೇಳ್ ಸ್ವಲ್ಪಮಾತ್ರಂ ಕರ್ಪುಗೆಟ್ಟು ನಸು ಬಿಳ್ಚಿದುದು (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೪೩೨–೩೨೫).

ಅಚ್ಚಿಬರು=೧. ಒಗ್ಗು : ಆ ಸ್ಥಳ ನನಗೆ ಅಚ್ಚಿಬರುವದಿಲ್ಲ(ಸ್ಯಾಂಡರ್); ಆ ಊರು ನನಗೆ ಅಚ್ಚಿಬಂತು (ಸ್ಯಾಂಡರ್) ; ಯಾರಿಗೂ ಅಚ್ಚಿಬಾರದ ಸ್ಥಳ ಅವನಿಗೆ ಅಚ್ಚಿಬಂತು (ಸ್ಯಾಂಡರ್). ೨. ಕೂಡಿಬರು ; ದಕ್ಕು : ಆ ದ್ರವ್ಯ ಅವನಿಗೆ ಅಚ್ಚಿಬರಲಿಲ್ಲ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [ದೇ. ?]

ಅಚ್ಚು$_2$ (ಕ್ರಿ). ಅನ್ಯಾಯವಾಗಿ (ಹಣವನ್ನು) ತೆರು : ಅವನು ಸರಕಾರಕ್ಕೆ ಇಪ್ಪತ್ತು ವರಹಾಗಳು ಅಚ್ಚುತ್ತಾನೆ (ಸ್ಯಾಂಡರ್) ; ನಿನಗೆ ನಾನು ಅಚ್ಚಬೇಕೆ ? (ಸ್ಯಾಂಡರ್) ; ಆ ತೋಟಕ್ಕಾಗಿ ಇಪ್ಪತ್ತು ರೂಪಾಯಿ ಅಚ್ಚಿದ್ದೇನೆ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [← ತೆಲು. ಅಚ್ಚು = ದಂಡವನ್ನು ತೆರು]

ಅಚ್ಚು$_3$ (ನಾ). ೧. ಮರದಲ್ಲಿಯೋ ಲೋಹದಲ್ಲಿಯೋ ಬೇಕಾದ ಆಕಾರವನ್ನು ಕೊರೆದು, ಅದರಲ್ಲಿ ಎರಕದ ಅಥವಾ ಕರಗಿಸಿದ ದ್ರವವನ್ನುಹೊಯ್ದು, ಆ ಆಕಾರದ ಬಿಂಬವನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವ ಸಾಧನ ; ಪಡಿಯಚ್ಚು : ಶೋಭಿಸಿದಂ ಕುಮಾರನಾನಂದಿತರೂಪನಂ ದೆಸೆಯೆ ತಂದೆಯೊಳಚ್ಚಿನೊಳೊತ್ತಿದಂತೆವೋಲ್ (ಆದಿಪು. ೮–೪೩) ; ಸಿರಿ ಗಿರಿಜಾತೆ ಶಾರದೆ ಶಚಿ ಮುಖ್ಯರು ಸರಿಯಲ್ಲವಿವಳಚ್ಚು ಬೇಱೆ (ಮೋಹತ. ೧೦–೫) ; ತಂದೆಯಚ್ಚಿನೊಳೊತ್ತಿದಂತಿರ್ದನಾ ರಾಜನಂದನ ತಂದೆಯಂಕದೊಳು (ಭರಚ. ೨೫–೨೪). ೨. 'ಅಚ್ಚು ೧'ರ ಮೂಲಕ ಸಿದ್ಧಪಡಿಸಿದ ಪದಾರ್ಥ. ಉದಾ— ಬೆಲ್ಲದ ಅಚ್ಚು, ಸಕ್ಕರೆಯ ಅಚ್ಚು ಇತ್ಯಾದಿ : ಹೊಱಗಣಿಂ ಬಂದ ಬೆಲ್ಲದ ಭಂಡಿಗೆ ಬೆಲ್ಲದಚ್ಚು ಹದಿನಯ್ದು (ಎಇ. XIII, ೨೨–೫೭ ; 1204) ; ಸಂಕ್ರಾಂತಿಯ ಹಬ್ಬದ ದಿನ ಎಳ್ಳಿನ ಜೊತೆಗೆ ಸಕ್ಕರೆಯ ಅಚ್ಚುಗಳನ್ನೂ ಬೀರುತ್ತಾರೆ (ರೂಢಿ). ೩. 'ಅಚ್ಚು ೧'ರಲ್ಲಿ ಎರಕಹೊಯ್ದ ರೂಪ ; ಪ್ರತಿರೂಪ ; ವಿಗ್ರಹ : ಕಾಮನಚ್ಚೊತ್ತಿದ ಬೇಟದಚ್ಚುಗಳ ಮಾಟ್ಕೆಯೊಳಿರ್ದುದು ಮೆಯ್ ಸುಭದ್ರೆಯಾ (ಪಂಪಭಾ. ೫–೧೭) ; ದೈವದ ಬಣ್ಣಮುಮನಚ್ಚುಮಂ ಕಳ್ಳರ್ ಕೊಂಡೊಯ್ವಲ್ಲಿ ಕಾಯಲಾಱದ ದೈವಂಗಳ್ (ಸಮಪ. ೯–೧೦೪) ; ರಾಯನೃಸಿಂಹನ ನಚ್ಚಿನಚ್ಚು ಪೇಸಣಹನುಮಂ (ಸೌಇಇ. IX–i, ೩೪೩–೧೧ ; 1226) ; ಅಕ್ಕರಿಗರಾಭರಣಂ ಬುಧರಿಚ್ಚೆಯಚ್ಚು ವೀರರ ಕಣಿ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೧–೨೫). ೪. ಒತ್ತಿದ ಮುದ್ರೆ : ನಾನಾವಿಷಯತತಿಗೆ ತನ್ನಾಣೆ ತನ್ನಚ್ಚು ತನ್ನಿಟ್ಟರಸರ್ ತನ್ನೋಲೆ ತನ್ನುಂಡಿಗೆಯೆನೆ ವಿದಿತಾಜ್ಞಾನ್ವಿತಂ ಮಾಡಿದಂ (ಸೌಇಇ. XI–i, ೧೧೬–೭ ; 1075). ೫. ನೇಯುವಾಗ ಉದ್ದೆಳೆಗಳು ಒಂದರೊಡನೆ ಮತ್ತೊಂದು ಸೇರಿಕೊಳ್ಳದಂತೆಯೂ, ಅಡ್ಡೆಳೆಗಳಿಗೆ ಅಣಿ ಬರುವಂತೆಯೂ ಮೇಲೊಂದು ಕೆಳಗೊಂದು ಕೋಲಿನ ಮೇಲೆ ಹುರಿದಾರದಲ್ಲಿ ಮಾಡಿದ ಒಂದು ಉಪಕರಣ ; ಬೆದ:

ಸಾವಿರದಲ್ಲಿ ಒಂದು ರಜ್ಜು ಹಜಿದಡೆ ಅದ ಸಾಗಿಸಿ ಕಡೆಹಾಸಬೇಕಲ್ಲದೆ ಗೈದುಬಿಟ್ಟಡೆ ಒಂದಱ ಹಿಂದೊಂದಳಿಯಿತ್ತು ಆ ಅಚ್ಚು (ಮೋಳಿಮಾ. ೫೫–೨೨೮). ೬. ಅಕ್ಷರದ ಮೊಳೆಗಳನ್ನು ಜೋಡಿಸಿ ಮುದ್ರಣ ಮಾಡುವುದು; ಮುದ್ರಣ. 'ಅಚ್ಚುಮಾಡು' ಪರಾ.

ಅಚ್ಚಿನ ಮನೆ = ಅಚ್ಚುಕೂಟ: ೧೮೦೦ ರ ಸುಮಾರಿನಲ್ಲಿ ಕೇರಿ ಥಾಂರ್ಸ ಮುಂತಾದ ಪಾದ್ರಿಗಳ ಪ್ರಯತ್ನದಿಂದ ಬಂಗಾಳಿಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ವ್ಯಾಕರಣವೂ ನಿಘಂಟೂ ಹುಟ್ಟಿದುವು. ಅಚ್ಚಿನ ಮನೆಯಾಯಿತು. ಬೈಬಲ್ ಭಾಷಾಂತರವಾಯಿತು (ಬಂಕಿಮ. ೮). 'ಅಚ್ಚುಮನೆ' ಪರಾ.

[ದೇ. ? ಅಥವಾ ~ ಸಂ. ಅಕ್ಷ ?. / ತಮಿ. ಮಲ. ತುಳು. ಕೊಡ. ಅಚ್ಚಿ; ತೆಲು. ಅಚ್ಚು]

ಅಚ್ಚು4 (ನಾ). ಪ್ರೀತಿ; ಪ್ರೀತಿಯ ವಸ್ತು: ಅಕುಟಿಲರ ಮನಮಚ್ಚು ಸಿರಿಹರಿಭಕುತರುಮ್ಮಹದಚ್ಚು ಶಿವಸೇವಕರ ಮೆಚ್ಚು ಕುಮಾರ ವಾಲ್ಮೀಕಿ ಪ್ರಬಂಧಕೃತಿ (ತೊರರಾ. ೧–೧–೧೧); ಅಚ್ಚಿನೊಳಗೆ ಮೆಚ್ಚು ಮೆಚ್ಚಿನೊಳಗೆ ಅಚ್ಚು ಕಿಚ್ಚೆದ್ದು ಹೋಯಿತಲ್ಲಾ (ಪುರಂದ. ೧–೫೪–೧); ಹರಿಶರಣರಚ್ಚು ಬುಧಜನರಿಗೆ ಪೆಚ್ಚು (ಮೋಹತ. ೧–೩೮); ಅಚ್ಚಿನ ಮನುಷ್ಯಗೆ ನುಚ್ಚಿನ ಅನ್ನ (ಗಾದೆ. ೬೫) [?]

ಅಚ್ಚು5 (ನಾ). ಅಂಚು: ಸೆಜಗುಸೇರುವೆಗಿಳಿದೆಡದ ಕಂಕುಳೊಳೊಲಿದಿಜು ಕಿದ ಪಚ್ಚಡದಚ್ಚು ನಿಜಿಸಿ ಬೀಸುವ ಬಲದೋಳಿಂದ ಗಮಕದಿ ಮಜಿಯಾನೆ ನಡೆವಂತೆ ನಡೆದ (ಭರಚ. ೪–೩). [~ ಅಂಚು2 ?]

ಅಚ್ಚು6 (ನಾ). ಪಕ್ಷಿಯ ಮಲ; ಹಕ್ಕಿಯ ಹಿಚಿಕೆ: ಅದು ಕಾಗೆಯ ಅಚ್ಚು; ತುಳಿಯಬೇಡ (ರೂಢಿ). 'ಅಚ್ಚಿಕ್ಕು' ಪರಾ. [?]

ಅಚ್ಚು7 (ನಾ). ೧. ಬಂಡಿಯ ಅಥವಾ ರಥದ ಇರಚಿ: ಉಡಿದಿರ್ದಚ್ಚ ಟಿದೀಸು ತಚ್ಚಿದ ನೊಗಂ ಜೀಜಿಟ್ಟ ಚಕ್ರಂ(ಪಂಪಭಾ.೧೦–೯೧); ಅಚ್ಚು ಮುಜಿದ ಭಂಡಿಯಂತೆ ನುಚ್ಚುನುಜಿಯಾಗೆ (ಪಂಚತಂ. ೧೫೮–೩); ತೊಲಗದ ಪದ್ಮಾಸನವೆನಿಪಚ್ಚಿನೊಳೊಲಿದಾರಾಧನೆಯೆಂಬ ಬಲುಗಾಲಿಯ ನಳವಡಿಸಿ (ತ್ರಿಪುಸಾಂ. ೧೦೭); ಕೀಲ ತೆಗೆಯಚ್ಚುಗಳ ಹೆರೆ ಬಲುಗಾಲಿಗಳ ಜೋಡಿಸು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೮–೧೨); ಭಗ್ನವಾದ ಚಕ್ರಗಳೂ ಅಚ್ಚುಗಳೂ ಧ್ವಜಗಳೂ ಉಂಟಾಗಿ ರಥಗಳು . . . ಬಿದ್ದವು (ಕೃವಾಭೀ. ೧೧೨). 'ಮೇಲಚ್ಚು' ಪರಾ. ೨. ನಡುಗೂಟ; ಕೀಲು: ಆಡಿದುವಿಂದ ರಾತಿಭಟರಟ್ಟೆಗಳಾಜಿಯೊಳೆನ್ನ ಕಾರ್ಯದಚ್ಚಾಡಿದುದಿಂದು ಕೂಡಿದುದು ವೈರಿಬಲಾರುಣಸಿಂಧುವಾರ್ಧಿಯಂ (ಜಗವಿ. ೮–೬೫). ೩. ಪಗಡೆಯ ದಾಳ. ೪. ಜೂಜಾಟ: "ಅಕ್ಷಃ ದುರೋದರಃ–ಈ ೨ ಅಚ್ಚು"(ಹಲಾಯು. ೬೪–೨೩೩). ೫. ಎಂಬತ್ತು ಗುಂಜಿಯ ತೂಕ; 'ಕರ್ಷ'. ೬. ಒಂದು ನಾಣ್ಯ: ತುಂಬಳಬೀಡಿನ ಶ್ರೀ ಪಂಚಲಿಂಗ ದೇವರಂಗಭೋಗಕ್ಕಂ . . . ಗಾಣ ೨ ಅಚ್ಚಿನ ಟಂಕಸಾಲೆಯಲು ದಳಕ್ಕೆ ವೀಸ ೨ (ಸೌಇಇ. IX–i, ೨೨೮–೧೧; 1133); ಎನುತಲ್ಲಿ ಹನ್ನೆರಡು ಸಾವಿರಚ್ಚಂ ಕೊಟ್ಟು ಮನವಾರೆ ಪಡಿಯ ಸಾವಿರ ಪೊನ್ಗಳಂ ಕೊಟ್ಟು (ನಂಬಿರ. ೧೧–೮೩).

ಅಚ್ಚುಬರು = ಸರಿಯಾದ ಗರ ಬೀಳು: ಒಳಪೊಕ್ಕು ಕಟ್ಟುವರಚ್ಚು ಬಂದರೆ ಜೂಜುಗಾಱರ ಪರಿಯೊಳಬಳೆಯರು (ಬಸಪು. ೪೦–೭೬). ℙ ಇಲ್ಲಿ ಶ್ಲೇಷೆಯಿಂದ 'ಹಣ ಲಭಿಸು' ಎಂದೂ ಅರ್ಥವಾಗುತ್ತದೆ.

[ಸಂ. ಅಕ್ಷ]

ಅಚ್ಚು8 (ನಾ). [ವ್ಯಾಕ] ಸ್ವರ: ವಾರಿರುಹಸಂಭವನೆ ಕೇಳಕಾರದಲಿ ಹದಿನಾರು ಅಚ್ಚುಗಳು ಜನಿಸಿದವು ಕ್ರಮದಿ (ಕಭವಿ. ೨೨೯); ಸ್ವರಕ್ಕೆ ಅಚ್ಚೆಂತಲೂ, ವ್ಯಂಜನಕ್ಕೆ ಹಲ್ಲೆಂತಲೂ, ಕಡಮೆ ನಾಲ್ಕಕ್ಕೂ ಅಯೋಗವಾಹವೆಂತಲೂ ಹೆಸರುಂಟು (ಹೊನುಗ. ೨).

[ಸಂ. ಅಚ್. / ತೆಲು. ಅಚ್ಚು]

ಅಚ್ಚು9 (ನಾ). ಪೆಗುದೇಶದ ಕುದುರೆ (ಕಿ).

[ಅನ್ಯ. / ತಮಿ. ಮಲ. ತೆಲು. ಅಚ್ಚಿ]

ಅಚ್ಚುಕ 'ಅಚ್ಚಿಗ1' ನೋ.

ಅಚ್ಚುಕಟ್ಟು1 (ಕ್ರಿ). ಬಟ್ಟೆ ನೇಯುವಲ್ಲಿ ಅಣಿಬರುವಂತೆ ಕೋಲುಗಳ ಮೇಲೆ ಹುರಿದಾರದಲ್ಲಿ ಅಚ್ಚನ್ನು ತಯಾರುಮಾಡು (ಕಿ).

[ಅಚ್ಚು3 + ಕಟ್ಟು1]

ಅಚ್ಚುಕಟ್ಟು2 'ಅಚ್ಚುಗಟ್ಟು' ನೋ.

ಅಚ್ಚುಕಟ್ಟುತನ (ನಾ). ಅಣಿಯಾಗಿರುವುದು; ಒಪ್ಪ; ಓರಣ: ಎಷ್ಟೇ ಬಡವರ ಮನೆಯಾಗಿರಲಿ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಶುಚಿತ್ವ ಮತ್ತು ಅಚ್ಚುಕಟ್ಟುತನ ಬೇಕು (ಅಡುಸೌ. ೩೭); ಸ್ವಲ್ಪೇ ಸಂಬಳದಲ್ಲಿ ತಾನು ಅದೆಷ್ಟು ಅಚ್ಚುಕಟ್ಟುತನದಿಂದ ಸಂಸಾರ ಸಾಗಿಸಿದರೂ ಮನೆಯ ಖರ್ಚಿಗೆ ಹಣ ಕೊಡುವಾಗ ಜಗಳ ತೆಗೆಯುವರು (ಕುಂಕುಮ. ೯೩). [ಅಚ್ಚುಕಟ್ಟು2+ –ತನ]

ಅಚ್ಚುಕತನ (ನಾ). ಉತ್ಸಾಹ; ಸಂಭ್ರಮ: ನಿಜಸ್ವಾಮಿಯಂ ಮೆಚ್ಚಿಪಚ್ಚುಕತನದಿನಳವಿಯಲ್ಲದ ದುಸ್ಸಹ ಮಹಾಬ್ರತಾಯುಧಮಂ ತಳೆದು ನಿಲ್ವುದುಂ (ವರ್ಧಪು. ೧೦–೪೦ ವ). [ಅಚ್ಚುಕ + –ತನ]

ಅಚ್ಚುಕಾಱ (ನಾ). ಪ್ರೀತಿಪಾತ್ರನಾದವನು: ನಿಕುಂಭನಿನಕುಲನ ಮನ್ನಣೆಯ ಮನದಚ್ಚುಕಾಱನ [ಪಾಠಾಂ. ಮನಮಚ್ಚುಗಾಱನ] ಬೆನ್ನಲಪ್ಪಳಿಸಿದನು (ತೊರರಾ. ೬–೩೯–೮). [ಅಚ್ಚು4 + –ಕಾಱ]

ಅಚ್ಚುಕೂಟ (ನಾ). ಮುದ್ರಣಶಾಲೆ; ಛಾಪಖಾನೆ: ಅಚ್ಚುಕೂಟಗಳನ್ನು ಇಡಿಸಿದನು (ಮುಂಬಯಿ. ೫–೧೯೬ ಕಿ.); ಆ ಅಚ್ಚುಕೂಟದಲ್ಲಿ ಐದಾರು ಭಾಷೆಗಳನ್ನು ಅಚ್ಚುಮಾಡುವ ಸೌಕರ್ಯವಿದೆ (ರೂಢಿ).

[ಅಚ್ಚು3 + ಕೂಟ1. / ತಮಿ. ಮಲ. ಅಚ್ಚುಕ್ಕೂಟಮ್; ತೆಲು. ಅಚ್ಚುಕೂಟಮು]

ಅಚ್ಚುಗ 'ಅಚ್ಚಿಗ1' ನೋ.

ಅಚ್ಚುಗಂಬ (ನಾ). ಇರಚಿ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [ಅಚ್ಚು7 + ಕಂಬ]

ಅಚ್ಚುಗಂಬಡೆ (ಕ್ರಿ). = ಅಚ್ಚಿಗಂಬಡು ೧: ಒಚ್ಚತಂ ತನಗುಳ್ಳ ರಾಜ್ಯದೊಳಗರ್ಧವಂ ಪಚ್ಚುಗೊಡುವೆಂ ತತ್ತುರಂಗಮಂ ತಂದರ್ಗೆ ಮುಚ್ಚುಮಜಿಯೇ ಕೆಂಬ ನುಡಿಗೆ ಕುಂಡಲನೆಂಬ ಭಟನೆಳ್ದು ಕಯ್ಯ ಮುಗಿದು ಅಚ್ಚುಗಂ[ಪಾಠಾಂ. ತಂ]ಬಡೆವುದಕ್ಕೇನು ಕಾರಣಮಿದೇನಚ್ಚರಿಯೆ (ಸಮ್ಯಕೌ. ೧೧–೪೪). [ಅಚ್ಚುಗ + ಪಡೆ1]

ಅಚ್ಚುಗಗೊಳ್ 'ಅಚ್ಚಿಗಂಗೊಳ್' ನೋ.

ಅಚ್ಚುಗಟ್ಟು, ಅಚ್ಚುಕಟ್ಟು2 (ನಾ). ೧. ಕೆರೆ, ಕಾಲುವೆ ಮುಂತಾದವುಗಳ ಆಸರೆಯಲ್ಲಿರುವ ಭೂಮಿಯ ಪರಿಮಿತಿ: ನೇಜಿಲ ಕೆಜಿಯ ಮೂಡಣ ಕೋಡಿಯಿಂ ತೆಂಕಣ ಹೊಸಗೆಜಿಯಚ್ಚುಗಟ್ಟಾದುದೆಲ್ಲಂ (ಎಕ. II, ೭೩–೪೫; 1118); ಬಜಹಾಳ ಕೆಜಿಯಚ್ಚುಗಟ್ಟು ಮೇರೆಯಾಗಿ (ಎಕ. II, ೩೪೫–೬೧; 1159); ಈ ಗ್ರಾಮಗಳ ಚತುಃಸೀಮೆ ಒಳಗುಳ್ಳ ಗದ್ದೆ ಬೆದ್ದಲು ತೋಟ ತುಡಿಕೆ ಅಡು ಮನೆ ಅಣೆ ಅಚ್ಚುಗಟ್ಟು ಕಾಡಾರಂಭ . . . ಸುಂಕ ಸುವರ್ಣಾದಾಯ ಇವು ಮೊದಲಾದ ಸಕಲಸ್ವಾಮ್ಯವು (ಎಕ. XIV, ಮಂಡ್ಯ. ೧೫೫–೪೫; 1622). ೨. ಒಪ್ಪ; ಓರಣ; ಅಣಿ: ನಡೀರಿ ನಾನೂ ಸ್ವಲ್ಪ ಸಿದ್ಧವಾಗಬೇಕಾಗಿದೆ ಇಂದಿನ ಕೆಲಸ ಅಚ್ಚುಗಟ್ಟುಮಾಡೋದಕ್ಕೆ (ಬದುಬೈ. ೧೨). **ಅಚ್ಚುಕಟ್ಟು2**: ೧. ತೋಟ ತುಡಿಕೆ ಅಣೆ ಅಚ್ಚುಕಟ್ಟು ನಿದಿ ನಿಕ್ಷೇಪ (ಎಕ. XV, ಹೊಳೆನ. ೧೨೨–೨೬; 1473); ಆ ಹರಿಯ ಸಮುದ್ರದ ಹೊಲದಲಿ ಹುಟ್ಟಿದ ಅಚ್ಚುಕಟ್ಟು ನಿಂಮ ನಾಘಂಡುಗ ಗದ್ದೆಯ ಕೆಳಗೆ ಮುಂದೆ ಹುಟ್ಟಿದಂಥ ಅಚ್ಚುಕಟ್ಟು . . . ಅನುಭವಿಸಲುಳವರು (ಸೌಇಇ. IX–ii, ೪೭೨–೪; 1485); ಚತುಃಸ್ಸೀಮೆಯೊಳಗಾದ ಗದ್ದೆ ಬೆದ್ದಲು ಕಟ್ಟೆ ಕಾಲುವೆ ಅಣೆ ಅಚ್ಚುಕಟ್ಟು ಹೊಲ ಮೇರೆ ನೀರುವಳಿ

ಇವೆಲ್ಲಂ (ಎಕ. V, ಹಾಸನ. ೨–೧೬ ; 1563). ೨. ಮಳೆ ಗಾಳಿ ಬಿಸಿಲು ಗಳಿಂದ ಸುರಕ್ಷಿತವಾಗಿರಲು ಅಚ್ಚುಕಟ್ಟಾದ ಮನೆಗಳು ಬೇಕು (ಜೀವಾತ್ಮ. ೨೭೦) ; ಅತನ ಸಂಸಾರ ಬಹು ಅಚ್ಚುಕಟ್ಟಾಗಿದೆ (ರೂಢಿ) ; ಅಚ್ಚು ಕಟ್ಟಾದ ಕೆಲಸ ಚಂದ ಬಂದುಕಟ್ಟಾದ ಊಟ ಚಂದ (ಗಾದೆ. ಕಿ).

[ಅಚ್ಚು$_3$? + ಕಟ್ಟು$_2$. / ತಮಿ. ಅಚ್ಚುಕ್ಕಟ್ಟು; ತುಳು. ಅಚ್ಚಿಕಟ್ಟು ; ತೆಲು. ಅಚ್ಚುಕಟ್ಟು]

ಅಚ್ಚುಗಬಡು 'ಅಚ್ಚಿಗಂಬಡು' ನೋ.

ಅಚ್ಚುಗಲ್ಲು (ನಾ). ಬಟ್ಟೆಗಳ ಮೇಲೆ ಚಿತ್ರ ಮುಂತಾದವನ್ನು ಮುದ್ರಿಸುವಾಗ ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಕಲ್ಲು (ಸ್ಯಾಂಡರ್).

[ಅಚ್ಚು$_3$ + ಕಲ್ಲು$_2$]

ಅಚ್ಚುಗವಡು 'ಅಚ್ಚಿಗಂಬಡು' ನೋ.

ಅಚ್ಚುಗಾರ 'ಅಚ್ಚುಗಾಱ' ನೋ.

ಅಚ್ಚುಗಾಱ, ಅಚ್ಚುಗಾರ (ನಾ). ೧. ಅಚ್ಚಿನ ಕೆಲಸ ಮಾಡುವವನು; ಬಟ್ಟೆ ಮೊದಲಾದವುಗಳ ಮೇಲೆ ಆಕೃತಿಗಳನ್ನು ಅಚ್ಚೊತ್ತುವವನು. ೨. ಪಾಕ, ಲೋಹರಸ ಮೊದಲಾದವನ್ನು ಎರಕ ಹೊಯ್ಯುವವನು. ೧,೨ : ಅಚ್ಚುಗಾಱರ ಬಣ್ಣಗಾಱರ ಕೇರಿಗಳಚ್ಚರಿಮಿಗೆ ಕಣ್ಗೆಸೆದವು (ಕುರಾಸಾಂ. ೪–೧೧೩). **ಅಚ್ಚುಗಾರ** : ೩. ಮುದ್ರಣಕಾರ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [ಅಚ್ಚು$_3$ + –ಕಾಱ]

ಅಚ್ಚುಗೂಟ (ನಾ). ಬೀಸುವ ಕಲ್ಲಿನ ಕೆಳಭಾಗದ ಹೋಳಿನ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ರಂಧ್ರಮಾಡಿ ಅದರಲ್ಲಿ ಜೋಡಿಸಿರುವ ಗೂಟ (ಕಿ).

[ಅಚ್ಚು$_7$ + ಗೂಟ]

ಅಚ್ಚುಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). = ಅಚ್ಚುಡಿ$_1$: ತನು ಮೀಸಲಾಗೆ ಮನ ಮೀಸಲಾಗೆ ಭಾವವಚ್ಚುಗೊಂಡಿಪ್ಪುದವ್ವಾ (ಮಹಾಸಾ. ೩–೭). [ಅಚ್ಚು$_3$+ ಕೊಳ್$_1$]

ಅಚ್ಚುಗೋಲು (ನಾ). ೧. = ಅಚ್ಚುಗೂಟ (ಕಿ). ೨. (ಧಾನ್ಯದ) ರಾಶಿಯನ್ನು ಯಾರೂ ಕದಲಿಸದಂತೆ ಅದಕ್ಕೆ ಮುದ್ರೆಹಾಕಲು ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಕೋಲು ; ಮುದ್ರೆಕೋಲು (ಸ್ಯಾಂಡರ್).

[ಅಚ್ಚು$_3$ + ಕೋಲು$_1$ (< ಕೋಲ್$_1$)]

ಅಚ್ಚುಡಿ$_1$ (ಕ್ರಿ). ಎರಕಹೊಯ್ದಂತೆ ಒಂದಾಗು ; ಬಿಡಿಸಲಾಗದಂತೆ ಸೇರು : ದೊರೆವಡೆದಿರ್ದುದಿರ್ವರ ಮನೋರಥಂ . . . ಅಚ್ಚುಡಿದಿರ್ದುದಿರ್ವರ ಮಚ್ಚು (ಶಾಂತಿಪು. ೧–೭೯) ; ಪೆಡೆವರಲಾವುದೊ ರನ್ನದ ಸೊಡರಾವುದೊ ಪೇಱಿಮೆಂಬಿನಂ ಸಂದೆಗದಚ್ಚುಡಿದಿರೆ ನಾಗಾಂಗನೆಯರ್ ಗಡಣದೆ ಸಮ್ಮೇದಸಾನುವಂ ಸಾರ್ತಂದರ್ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೧೪–೨೭೬) ; (ಶಾಂತಿಪು. ೫–೧೦೩, ೬–೧೦೭, ಮಲ್ಲಿಪು. ೧೦–೭೯ ನೋ).

[ಅಚ್ಚು$_3$ + ಉಡಿ$_1$?]

ಅಚ್ಚುಡಿ$_2$ (ಕ್ರಿ). (ರಥ ಮೊದಲಾದವುಗಳ) ಅಚ್ಚು ಮುರಿದು ಹೋಗು. [ಅಚ್ಚು$_7$ + ಉಡಿ$_1$?]

ಅಚ್ಚುತ (ನಾ). ಚ್ಯುತಿಯಿಲ್ಲದವನು ; ವಿಷ್ಣು : ನಿಚ್ಚ ಕೈಯೆತ್ತಿ ಕೊಡುವ ದಾನಧರ್ಮಕ್ಕೆ ಸಚ್ಚರಿತಾನುರಂಜನೆಗೆ ಅಚ್ಚುತನೊಲಿದಿತ್ತಬಿರುದ ಕೊಳ್ಳೆಂದೊರ್ವೆ ಪಚ್ಚೆಯ ಕಡಗವಿಕ್ಕಿದಳು (ಕಂನವಿ. ೨೪–೬೫).

[ಸಂ. ಅಚ್ಯುತ]

ಅಚ್ಚುತೇರು (ನಾ). (ಮರ ಮುಂತಾದವುಗಳಿಂದ ಮಾಡಿರುವ) ತೇರಿನ ಸ್ಥಿರವಾದ ತಳಕಟ್ಟು, —ತೇರಿನ ವೇದಿಕೆ (ಸ್ಯಾಂಡರ್).

[ಅಚ್ಚು$_7$ + ತೇರು$_2$ (< ತೇರ್$_2$)]

ಅಚ್ಚುತೊಲೆ (ನಾ). ಇರಚಿ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [ಅಚ್ಚು$_7$ + ತೊಲೆ]

ಅಚ್ಚುಪಡಿ, ಅಚ್ಚುವಡಿ$_1$ (ನಾ). ೧. ಪಡಿಯಚ್ಚು ; ಪ್ರತಿರೂಪ ; ಪ್ರತಿಬಿಂಬ : ಈ ವಕೀಲ್ರಿಗೆ ಕಮಲನೂ ಸೇರಿ ಆರುಜನ ಹೆಣ್ಣುಮಕ್ಕಳು, ಇಬ್ಬರು ಗಂಡುಮಕ್ಕಳು ಇದ್ದರು. ಎಲ್ಲಾ ಒಂದೇ ಅಚ್ಚುಪಡಿ. ಕೋಪದ ಮುದ್ದೆಗಳು (ಬಾಗಿನ. ೪೦). **ಅಚ್ಚುವಡಿ$_1$** : ೨. ಅಚ್ಚುಕಟ್ಟು ; ಓರಣ (ದಕ. ಕಿ). [ಅಚ್ಚು$_3$ + ಪಡಿ$_5$]

ಅಚ್ಚುಪನ್ನಾಯ (ನಾ). ವೀಳೆಯದೆಲೆಯ ಮೇಲೆ ಹಣದ ರೂಪದಲ್ಲಿ ವಸೂಲು ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದ ಸುಂಕ (?) : ಶ್ರೀಮದಚ್ಚುಪನ್ನಾಯದಧಿಷ್ಠಾಯಕಂ ಶ್ರೀಮದ್ದಣ್ಡನಾಯಕಂ ಮಹಾವಿಷ್ಣುವರಸರು (ಸೌಇಇ. IX–i, ೧೬೪–೪೦ ; 1098) ; ಅಚ್ಚುಪನ್ನಾಯದಧಿಷ್ಠಾಯಕಂ ದಣ್ಡನಾಯಕ ಮಾಧವಭಟ್ಟರ್ (ಸೌಇಇ. XI–ii, ೧೫೦–೨೯ ; 1102) ; ಮಾಧವಭಟ್ಟರಚ್ಚುಪನ್ನಾಯಮ[ಂ] ಸುಖಸಂಕಥಾವಿನೋದದಿನಾಳುತ್ತಮಿಱ್ದು (ಸೌಇಇ. XI–ii, ೧೯೦–೫ ; 1106).

[ಅಚ್ಚು$_7$? + ಪನ್ನಾಯ. P ಪನ್ನಾಯ < ಪರ್ಣಾಯ (ಪರ್ಣ + ಆಯ)]

ಅಚ್ಚುಬೀಗ (ನಾ). ಎರಡು ಕೀಲಿನ ಬೀಗ ; ಜೋಡುಕೀಲಿನ ಬೀಗ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [ಅಚ್ಚು$_3$? + ಬೀಗ$_1$ (< ಬಿಯ್ಯಗ$_1$)]

ಅಚ್ಚುಬೆಲ್ಲ (ನಾ). ಅಚ್ಚಿನಲ್ಲಿ ಹೊಯ್ದ ಬೆಲ್ಲ : ಅಚ್ಚುಬೆಲ್ಲ ಅಚ್ಚಪ್ಪಗೆ, ನುಚ್ಚುಗಂಜಿ ವೆಂಕಪ್ಪಗೆ (ಗಾದೆ). ಉಂಡೆಬೆಲ್ಲ ಹೋ.

[ಅಚ್ಚು$_3$ + ಬೆಲ್ಲ. / ತೆಲು. ಅಚ್ಚುಬೆಲ್ಲಮು]

ಅಚ್ಚುಮಟ್ಟ (ನಾ). ಪೆಗುದೇಶದ ಕುದುರೆ. (ಕಿ).

[ಅಚ್ಚು$_9$ + ಮಟ್ಟ$_3$. / ತಮಿ. ಅಚ್ಚಿಮಟ್ಟಮ್ ; ತೆಲು. ಅಚ್ಚಿಮಟ್ಟಮು]

ಅಚ್ಚುಮನೆ (ನಾ). = ಅಚ್ಚುಕೂಟ. (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [ಅಚ್ಚು$_3$ + ಮನೆ]

ಅಚ್ಚುಮರ (ನಾ). ಎರಕ ಹೊಯ್ಯಲು ಉಪಯೋಗಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಮರದಿಂದ ಮಾಡಿದ ಅಚ್ಚು (ದಕ. ಕಿ). [ಅಚ್ಚು$_3$ + ಮರ]

ಅಚ್ಚುಮಾಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಮುದ್ರಣ ಮಾಡಿಸು : ಈ ಪ್ರಕಟಣೆಯನ್ನು ಇಂದಿನ ಸಂಜೆಯೊಳಗಾಗಿ ಅಚ್ಚುಮಾಡಿಸಿ ಹಂಚಲೇಬೇಕು (ರೂಢಿ).

[ಅಚ್ಚುಮಾಡು + –ಇಸು$_3$]

ಅಚ್ಚುಮಾಡು (ಕ್ರಿ). ಮುದ್ರಿಸು : ನಮ್ಮ ಪುಸ್ತಕವನ್ನು ಬೇಗ ಅಚ್ಚುಮಾಡಿಕೊಡಿ ಎಂದು ಮುದ್ರಣಾಲಯದವರನ್ನು ಮತ್ತೆ ಮತ್ತೆ ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಿದೆವು (ರೂಢಿ). [ಅಚ್ಚು$_3$ + ಮಾಡು$_1$]

ಅಚ್ಚುಮೆಚ್ಚು (ನಾ). ೧. ಅತಿಶಯವಾದ ಪ್ರೀತಿ ಮತ್ತು ಮೆಚ್ಚಿಕೆ : ಕೇಳಿದೈ ಕುಶ ನಿಮ್ಮ ರಘುಭೂಪಾಲಕನ ಮನದಚ್ಚುಮೆಚ್ಚಿನ ಪಾಲನೆಯ ನಿಜಭೃತ್ಯನನು ವಂಚಿಸಿ (ತೊರರಾ. ೬–೨೪–೧) ; ಕೋಮಲೆಯರಚ್ಯುತನಚ್ಚುಮೆಚ್ಚಿನ ರಾಜವನಿತೆಯರು (ನಳಚ. ೯–೬೭) ; ಅಚ್ಚುಮೆಚ್ಚಿನೊಳು ಕೂಡಿದರೆನೆ ಸಾಕು (ಭರಚ. ೧೦–೧೦೯) ; ರಘುನಾಥ ಮಾಸ್ತರರು ಬಂದ ಕೆಲವು ದಿನಗಳಲ್ಲಿಯೇ ರಂಗಣ್ಣನು ಅವರ ಅಚ್ಚುಮೆಚ್ಚಿನ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಯಾಗಿಬಿಟ್ಟನು (ರಂಗರೋ. ೮೪). ೨. ಅತಿಶಯವಾದ ಪ್ರೀತಿ ಮೆಚ್ಚಿಕೆಗಳಿಗೆ ಪಾತ್ರನಾದ ವ್ಯಕ್ತಿ ಅಥವಾ ವಸ್ತು : ತನ್ನ ನೀಯತ್ತಿನಿಂದ ಧಣಿಯ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಒಲಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದನಲ್ಲದೆ ಮನೆಯವರೆಲ್ಲರಿಗೂ ಅಚ್ಚುಮೆಚ್ಚಾಗಿದ್ದ (ಅನಾಮಿ. ೪೪). [ಅಚ್ಚು$_4$ + ಮೆಚ್ಚು$_2$]

ಅಚ್ಚುಮೊಳೆ (ನಾ). ಮುದ್ರಣದ ಅಕ್ಷರವನ್ನು ಕೆತ್ತಿರುವ ಮೊಳೆ.

[ಅಚ್ಚು$_3$ + ಮೊಳೆ$_2$]

ಅಚ್ಚುವಡಿ$_1$ 'ಅಚ್ಚುಪಡಿ' ನೋ.

ಅಚ್ಚುವಡಿ$_2$ (ನಾ). ಗೊತ್ತುಪಡಿಸಿರುವ ಕಂದಾಯ : ಈ ಭೂಮಿಯ ಅಚ್ಚುವಡಿ ವರುಷಕ್ಕೆ ನಾಲ್ಕು ವರಹ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). 'ಅಚ್ಚವಡಿ' ಪರಾ.

[~ ಅಚ್ಚು$_2$]

ಅಚ್ಚುವಣಿಗ 'ಅಚ್ಚುವಳಿಗ' ನೋ.

ಅಚ್ಚುವಳಿಗ, ಅಚ್ಚುವಣಿಗ (ನಾ). ಸರ್ಕಾರಕ್ಕೆ ಕಂದಾಯವನ್ನು ಕೊಡುವವನು (ಸ್ಯಾಂಡರ್). **ಅಚ್ಚುವಣಿಗ** (ಸ್ಯಾಂಡರ್).
[< ಅಚ್ಚುವಡಿ$_2$ + –ಇಗ]

ಅಚ್ಚುವಿಡಿ (ಕ್ರಿ). ಎರಕಹೊಯ್ದ ರೂಪವನ್ನು ತಾಳು: ತೊಡುವಲ್ಲಿ ಪೊದೆವಲ್ಲಿ ಸಂಗ ಶರಣೆಂದೆನುತೆ ಸಂಗನಾಮದೊಳಚ್ಚುವಿಡಿದು ಬೆಳೆವಂ ತಿರ್ದು (ಬಸರ. ೩–೧೩೭). [ಅಚ್ಚು$_3$ + ಪಿಡಿ$_1$]

ಅಚ್ಚುಹಲಗೆ (ನಾ). ತೇರಿನ ವೇದಿಕೆಯ ಮೇಲೆ ಹಾಸುವ ಹಲಗೆ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [ಅಚ್ಚು$_7$ + ಹಲಗೆ (< ಪಲಗೆ)]

ಅಚ್ಚುಹಾಕಿಸು (ಕ್ರಿ). = ಅಚ್ಚುಮಾಡಿಸು. [ಅಚ್ಚುಹಾಕು + –ಇಸ್ಸು$_3$]

ಅಚ್ಚುಹಾಕು (ಕ್ರಿ). ೧. ಅಚ್ಚೊತ್ತು; ಮುದ್ರೆಯೊತ್ತು (ದಕ. ಕಿ). ೨. ಅಚ್ಚುಮಾಡು; ಮುದ್ರಣ ಮಾಡು.
[ಅಚ್ಚು$_3$ + ಹಾಕು (< ಪಾಯ್ಕು$_1$)]

ಅಚ್ಚುಹೊಡೆ (ಕ್ರಿ). = ಅಚ್ಚುಹಾಕು (ಸ್ಯಾಂಡರ್).
[ಅಚ್ಚು$_3$ + ಹೊಡೆ$_1$ (< ಪೊಡೆ$_1$)]

ಅಚ್ಚುಳ (ನಾ). ೧. ಚರ್ಮದ ಕೆಲಸ. ೨. ಕುದುರೆಗೆ ಜೀನುಹಾಕುವುದು ಮುಂತಾದ ಕೆಲಸ: "ಅಚ್ಚುಳಂ ಚರ್ಮಕ್ರಿಯಾ ತುರಂಗಾದಿ ಸಜ್ಜೀಕರಣಂ ವಾ" (ಶಬ್ದಾನು. ೪೨೫ ವ್ಯಾಖ್ಯಾ). [?]

ಅಚ್ಚುಳಕೋಲ್ (ನಾ). ಚರ್ಮದ ಪಟ್ಟಿಯನ್ನುಳ್ಳ ಕೋಲು; ಬಾರುಕೋಲು; ಚಾವಟಿ: ಸಿಂಹರಥಮಹಾರಾಜಂ ಮುನಿದು ಅಚ್ಚುಳಾಯಿಲರಂ ಬರವೇಟ್ಟೀ ಚಪಳೆಯಂ ಸಾಯೆ ಮೋದಿಯೆಂಬುದುಂ, ಕಜ್ಜನೆ ಕರಿಯವರಾಗಳೆ ಗಜ್ಜನೆ ಪರಿತಂದು ಮಾಣದಚ್ಚುಳಕೋಲಿಂ ತಿಜ್ಜನೆ ತಿರಿಪಿ ದುರಾತ್ಮರ್ ಚುಜ್ಜನೆ ಕೆನ್ನೆತ್ತರೊಗೆಯೆ ತೊಲಗದೆ ಬಡಿದರ್ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೩–೧೯೦, ೧೯೧). [ಅಚ್ಚುಳ + ಕೋಲ್$_1$]

ಅಚ್ಚುಳಾಯ[ಯಿ]ತ 'ಅಚ್ಚುಳಾಯ್ತ' ನೋ.

ಅಚ್ಚುಳಾಯಿಲ 'ಅಚ್ಚುಳಾಯ್ಲ' ನೋ.

ಅಚ್ಚುಳಾಯ್ತ, ಅಚ್ಚುಳಾಯ[ಯಿ]ತ (ನಾ). ೧. ಪರಿಚಾರಕ; ಸೇವಕ; ಊಳಿಗದವನು: "ಅಚ್ಚುಳಾಯ್ತನುಮೆನುತ್ತಂದುಚ್ಚರಿಸಲ್ ಬುಧರಿನಿರದೆ ಪರಿಚಾರಕ ತಾಂ" (ಕವಿಕಂ. ೧೫೮); "ಪರಿಚಾರಕರ್ಗಚ್ಚುಳಾಯ್ತರೆಂದೆಂಬ ಪೆಸರೊಪ್ಪಿ ತೋರ್ಕುಂ" (ಕಬ್ಬಿಕೈ. ೩೫); ಪರಿವ ಕರೆವೆಜೆವ ಸೂಟಾಯ್ತರ ಸೂಟುಗಳ್ ತುಜುಂಗಿದಚ್ಚುಳಾಯ್ತರ ಕಳಕಳರವದಿಂ (ಸುಕುಮಾ. ೧೧–೨೫); ಇರದೊಗೆದುದಲ್ಲಿ ಸೂಟಾಯ್ತರ ಕಳಕಳವಚ್ಚುಳಾಯ್ತರುಲಿಪುಂ (ಜಗವಿ. ೧೧–೭೩); ಬಿಜ್ಜಲಂಗೇನದಟೆಸೆದುದೊ ಪೇಳ್ ಸಿಂಹಳಾಧೀಶ್ವರಂ ಬೆತ್ತಳಿಗಂ . . . ತುರುಷ್ಕಂ ಕುದುರೆವೆಸದವಂ ಲಾಳನಾದಚ್ಚುಳಾಯ್ತಂ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೧೯೭–೨೦; 1181); ಅರಮನೆಯೊಳಗೆ ಪುಗುವ ಪೊಜಮಡುವ ಝಳಂಬಾಯ್ತರ ಸೂಟಾಯ್ತರ ಕಲ್ಲಾಯ್ತರ ಡಂಗಾಯ್ತರಚ್ಚುಳಾಯ್ತರ ರಭಸಂ (ಶಮದ. ೧೯೮ ಪ್ರಯೋ); ಆತನಡಿಯಚ್ಚುಳಾಯ್ತನಂಗದನೆಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೪೨–೧೨). ೨. ಕುದುರೆಯ ಜೀನು ಮುಂತಾದವನ್ನು ಸಜ್ಜುಮಾಡುವವನು: ಸೂಟೊಳಧಿಕೃತಂ ಸೂಟಾಯ್ತಂ, ಏವಂ ಬಾಗಿಲಾಯ್ತಂ, ಅಚ್ಚುಳಾಯ್ತಂ, ಕಲ್ಲಾಯ್ತಂ (ಶಬ್ದಾನು. ೪೨೫ ಪ್ರಯೋ). **ಅಚ್ಚುಳಾಯ[ಯಿ]ತ**: ೧. ಅಡಪವಳಚ್ಚುಳಾಯ[ಯಿ]ತರಕೇರಿಗಳೆಡೆವಿಡದೊಪ್ಪಿದುವಲ್ಲಿ (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೧–೭೫). [ಅಚ್ಚುಳ + –ಆಯ್ತ]

ಅಚ್ಚುಳಾಯ್ಲ, ಅಚ್ಚುಳಾಯಿಲ (ನಾ). ಪರಿಚಾರಕ (ಕಿ). 'ಅಚ್ಚುಳಾಯ್ತ' ಪರಾ. **ಅಚ್ಚುಳಾಯಿಲ**: ಸಿಂಹರಥಮಹಾರಾಜಂ ಮುನಿದು ಅಚ್ಚುಳಾಯಿಲರಂ ಬರವೇಟ್ಟೀ ಚಪಳೆಯಂ ಸಾಯೆ ಮೋದಿಯೆಂಬುದುಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೩–೧೯೦); ಮೈಲಾರದ ಗೊರವನಂತೆ ತಂತಮ್ಮನೆ ಬಡಿದುಕೊಳ್ವಚ್ಚುಳಾಯಿಲರುಮಂ ಕೊರಲ್ಬಿಗಿದ ಕಜುವಿನಂತೆ ಗೋಳಿಡುವ ವಿಳಾಸಿನಿಯರುಮಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೩–೨೦೬).
[ಅಚ್ಚುಳ + –ಆಯ್ಲ]

ಅಚ್ಚುಳಿ (ನಾ). ಅಚ್ಚಿನ ಕೆಲಸ ಮಾಡುವವನು; ಹತ್ತಿಯ ಬಟ್ಟೆಯ ಮೇಲೆ ಅಚ್ಚುಮಾಡುವವನು (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [ಅಚ್ಚು$_3$ + –ಉಳಿ$_6$]

ಅಚ್ಚುಳಿಗ (ನಾ). = ಅಚ್ಚುಳಿ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [ಅಚ್ಚು$_3$ + –ಉಳಿಗ$_3$]

ಅಚ್ಚುಳುಗ (ನಾ). = ಅಚ್ಚುಳಾಯ್ತ ೧: "ಬಹುಲ ಗ್ರಹಣಾತ್ ಉಗ ಪ್ರತ್ಯಯೋಪಿ: ಸೂಟುಗಂ, ಅಚ್ಚುಳುಗಂ, ಕಲ್ಲುಗಂ" (ಶಬ್ದಾನು. ೪೨೫, ವ್ಯಾಖ್ಯಾ). [ಅಚ್ಚುಳ + –ಉಗ]

ಅಚ್ಚೂರಮುಳ್ಳು (ನಾ). ಒಂದು ಗಿಡಮೂಲಿಕೆ (ಮೈಔಗಿ. ೭೭–೧೫೭೪). [ಅಚ್ಚೂರ್$_0$ + ಮುಳ್ಳು (< ಮುಳ್)]

ಅಚ್ಚೆ$_1$ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮೀನು: ಕಿಜುಮೀನ್ ಕೆಂಗಜಿಯಚ್ಚೆ [ಪಾಠಾಂ. ಮಚ್ಚೆ, ಯಚ್ಚೆ] ಕುಚ್ಚಲತಿಗಂ . . . ಬಣ್ಣಮೀನೆನಿಪಿವೆಲ್ಲಂ ಬಿಳ್ದುವಾ ತಾಣದೊಳ್ (ರಾಜಶೇ. ೫–೧೧೫). [?]

ಅಚ್ಚೆ$_2$ (ನಾ). ೧. ಪೂಜೆ. ೨. ಪೂಜಾವಿಗ್ರಹ: ಅಚ್ಚೆಯ ಪೂಜೆ ಕರ್ಕಶದನುಭಾವ ಡೊಂಬರ ದೋಳ ಕೇಳಿ ಬಂದವರೆಲ್ಲರು ತಮ್ಮ ತಮ್ಮ ಮಂದಿರಕ್ಕೆ ಹೋಹಂತಾಯಿತ್ತು (ಗುಪ್ತಮಂ. ೩೫).
[ಸಂ. ಅರ್ಚಾ (= ಪೂಜಾರ್ಹವಾದ ವಿಗ್ರಹ)]

ಅಚ್ಚೆ$_3$ 'ಅಚ್ಛಾ' ನೋ.

ಅಚ್ಚೆಪಂಗ (ನಾ). ಹೆಣ್ಣುಮಕ್ಕಳು ದೀಪದ ಸುತ್ತ ಕೈಚಪ್ಪಾಳೆ ತಟ್ಟಿಕೊಂಡು ಮಾಡುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕುಣಿತ (ದಕ).
[← ತಮಿ. ಅಚ್ಚಾಪ್ಪೊಜ್ಗ]

ಅಚ್ಚೆರೆ (ಕ್ರಿ). ೧. ಅಕ್ಷರದ ಮೊಳೆಗಳನ್ನು ಎರಕಹೊಯ್ಯಿ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). ೨. = ಅಚ್ಚೊತ್ತು$_1$ ೧: ಅವುಗಳನ್ನೆಲ್ಲಾ ಅಚ್ಚೆರೆದು ರಾಜಧರ್ಮದ ಸಂಪೂರ್ಣ ಮೂರ್ತಿಯೊಂದನ್ನು ನನ್ನ ಕಣ್ಣದಿರಲ್ಲಿ ತೋರಿಸಿರಿ (ಗುರುಣೆ. ೨೧). [ಅಚ್ಚು$_3$ + ಎರೆ$_1$ (< ಎಜ್ಜೆ$_1$)]

ಅಚ್ಚೇರು (ನಾ). ಅರ್ಧಸೇರು: ನನ್ನ ಸ್ನೇಹಿತ ಪ್ರತಿದಿನ ಅಚ್ಚೇರು ಹಾಲನ್ನು ಕುಡಿಯುತ್ತಾನೆ (ರೂಢಿ). [ಅರೆ$_3$ + ಸೇರು$_2$]

ಅಚ್ಚೊತ್ತು$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಅಚ್ಚಿನಲ್ಲಿ ಒತ್ತು; ಪ್ರತಿಕೃತಿಮಾಡು; ಎರಕಹೊಯ್ಯಿ: ನಿನ್ನಚ್ಚೊತ್ತಿದನ್ನರುಂ ಪಜಿದು ಪತ್ತಿಸಿದನ್ನರುಮಪ್ಪೊರಯ್ನೂರ್ವರ್ ಮಕ್ಕಳ್ವೆರಸು (ಶಾಂತಿಪು. ೭–೧೦೩ ವ); ತಂದೆಯೊಳಚ್ಚೊತ್ತಿದವೊಲ್ ಸೌಂದರತೆಯನಾಂತ ರೂಪು (ಪುಣ್ಯಾಸ್ರ. ೭–೮೩); ಪೊಂಗಿ ಪೊರೆಯೇಜಿ ಮಾನಸಸಮರ್ಚನೆಯೊಳಚ್ಚೊತ್ತಿರ್ದನು (ಕೊಟ್ಟೂಬ. ೮–೧೦). ೨. ಮುದ್ರೆಯೊತ್ತು; ಅಂಕಿಸು: ಬಂದು ತನ್ನ ಮಜೆವೊಕ್ಕೊಡೆ ಕಾಯದೆ ಚಾಗದೊಳ್ಪಿನಚ್ಚೊತ್ತದೆ ಮಾಣ್ದು ಬಾಟ್ವ ಪುಟುವಾನಸನೆಂಬನಜಾಂಡಮೆಂಬುದೊಂದತ್ತಿಯ ಪಣ್ಣೊಳಿರ್ಪ ಪುಟುವಲ್ಲದೆ ಮಾನಸನೇ (ಪಂಪಭಾ. ೫–೭೫); ಪತ್ತುವಿಡೆ ಮೂರ್ಛೆ ಮುನಿಸಚ್ಚೊತ್ತಿದವೋಲ್ ಮನದಿನಗಲದಿರೆ . . . ಜನಾರ್ದನಂ ಕುಳ್ಳಿರ್ದಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೪–೭೦); ಮುಂಡಾಡಿ ಮುಂಡಾಡಿ ನೊಸಲೊಳಚ್ಚೊತ್ತುತಂ ಚಂದ್ರ ಚೂಡಂಗೆ ಸಿರಿಗಂಧಮನಲಂಕರಿಸಿ (ಬಸರ. ೩–೫೨); (ಪಂಪಭಾ. ೫–೧೭, ೬–೪೧ ವ, ಭಾವಚಿಂ. ೨–೩, ಚಿಬಪು. ೩೨–೪೪ ನೋ). 'ಅಚ್ಚೆಱ' ಪರಾ. [ಅಚ್ಚು$_3$ + ಒತ್ತು$_1$. / ತೆಲು. ಅಚ್ಚೊತ್ತು]

ಅಚ್ಚೊತ್ತು$_2$ (ನಾ). ಕಣ್ಣುರೆಪ್ಪೆ ಬಡಿಯುವಷ್ಟು ಹೊತ್ತು; ಕ್ಷಣಮಾತ್ರ: ಸಖಿ ನಿನ್ನ ನೆರೆದು ಮಚ್ಚಿಸಿ ಪೋದಾತನಾರೆಂದು ಪೇಳ್ದೊಡಚ್ಚೊತ್ತಲಿ ನಾ ತಂದು ಕೊಡುವೆ (ಮೋಹತ. ೨೮–೨೪).
[ಅಚ್ಚಿ$_5$ + ಒತ್ತು$_6$]

ಅಚ್ಛ1 (ಗು). ೧. ನಿರ್ಮಲವಾದ; ಶುಭ್ರವಾದ; ಸ್ವಚ್ಛವಾದ. (ನಾ). ೨. ಸ್ಫಟಿಕ. [ಸಂ.]

ಅಚ್ಛ2 (ನಾ). ಕರಡಿ. [ಪ್ರಾ. ಸಂ. ℙ ಅಚ್ಛ (< ಸಂ. ಋಕ್ಷ)]

ಅಚ್ಛಂದ (ಗು). ಛಂದಸ್ಸಿಲ್ಲದ; ಛಂದಸ್ಸು ಕೆಟ್ಟಿರುವ: ಚ್ಯುತಯಾಥಾ ಸಂಖ್ಯಂ ವ್ಯವಹಿತಮಚ್ಛಂದಂ ವಿಸಂಧಿಕಂ ನೇಯಾರ್ಥಂ (ಕವಿರಾ. ೧-೬೮). [ಸಂ.]

ಅಚ್ಛತ್ರಿ (ನಾ). ಛತ್ರಿಯಿಲ್ಲದವನು: ಛತ್ರಿಗಳ್ ನಡೆದಪರೆಂದಿಂತು ಅಚ್ಛತ್ರಿಗಳೊಳ್ ಛತ್ರಿವ್ಯವಹಾರಂ ವರ್ತಿಸುವಂತೆ (ತತ್ವಪ್ರ. ೨೨೧). [ಸಂ.]

ಅಚ್ಛಭಲ್ಲ (ನಾ). ಕರಡಿ. [ಅಚ್ಛ2 + ಭಲ್ಲ]

ಅಚ್ಛಮಲ್ಲಿಕೆ (ನಾ). = ಅಚ್ಚಮಲ್ಲಿಗೆ.
[ಸಂ. ಅಚ್ಛಮಲ್ಲಿಕಾ (ಅಚ್ಛ + ಮಲ್ಲಿಕಾ)]

ಅಚ್ಛವೊ[ವ?]ತ್ತಳಿಕೆ (ನಾ). ಶುಭ್ರವಾದ ವಸ್ತ್ರ (?): ಪರಮ ಪ್ರೀತಿಯನಪ್ಪುಕೆಯ್ದು ನಳಧಾತ್ರೀವಲ್ಲಭಂ ಸಿಂಹವಿಷ್ಟರದೊಳ್ ಕುಳ್ಳಿರ ಲಚ್ಛವೊ[ವ?]ತ್ತಳಿಕೆಯಿಂ ಮಂತ್ರಿವ್ರಜಂ ರಾಜಪುತ್ರರನೇಕರ್ ನಿಜ ಪೌರರಾಪ್ತರೊಸೆದೆಟ್ಟಂದೆಲ್ಲರುಂ ಕಾಣ್ಕೆಯಂ ಚರಣಕ್ಕಿತ್ತು ನಿರೀಕ್ಷಿಸುತ್ತೆ ಮುಖವಂ ಕೈಯೆತ್ತಿ ಮೆಯ್ಯಿಕ್ಕಿದರ್ (ನಳಚಂ. ೭೬೯).
[ಅಚ್ಛ1 + ಪತ್ತಳಿಕೆ ?]

ಅಚ್ಛಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ಬೆದರು (?): ತೊರೆದೊಗುವ ಪಾಲಿಂದ ಬಾಲಂಗಳನ್ನೆತ್ತಿ ಹೊಸಬರ ಸೊಗಡಿನಿಂದಲಭ್ಭ[ಚ್ಛ]ಳಿಸುತ್ತ ಪಥದೊಳಗೆ ಗೋಕುಲದ ಹಿಂಡುಗಳ್ ಬರುತಿರ್ದವು (ತುರಂಗ. ೩೭-೨೨). [?]

ಅಚ್ಛಾ, ಅಚ್ಚೆ3, ಅಚ್ಛೆ (ನಾ). (ಉಕ) ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ, ಮಕ್ಕಳನ್ನು ಅತಿಯಾಗಿ ಮುದ್ದುಮಾಡುವುದು; ಅತಿಯಾದ ಪ್ರೀತಿ, —ಉಪಚಾರ: ಈ ಮನಿಯೊಳಗ ಹುಡುಗಿ ಅಚ್ಛಾದಲೇನೂ ಬೆಳೆದಳು (ಹೊಸಂಸಾ. ೧೨೯). **ಅಚ್ಚೆ3**: ಅಜ್ಜಿ ಅಜ್ಜಂದಿರ ಅಚ್ಚೆಯ ಮೊಮ್ಮಗನಾಗಿದ್ದ ಗೋಪಾಲ ಮಾವನ ಬುದ್ಧಿಯ ಮಾತುಗಳಿಗೆ ಕಿವಿಕೊಡಲೇ ಇಲ್ಲ (ಒಡ್ಡಿಉ. ೧೦೧); ವಿಮಲೆಯು ಒಂದು ಅಚ್ಚೆಯ ಪೆಟ್ಟು ಕೊಟ್ಟಳು (ದಾಸಹು. ೪೦). **ಅಚ್ಛೆ**: ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಸೋದರತ್ತೆ ಮಾವಂದಿರ ಅಚ್ಛೆಯಿಂದ ಯಾವುದಕ್ಕೂ ಕೊರತೆಯಾಗದೆ ಸುಖವಾಗಿ ಬೆಳೆದಿದ್ದಳು (ಹೂಬಿಸಿ. ೯); ಹೀಗೆ ಲೀಲಾ ಅಚ್ಛೆಯ ಮಗಳಾಗಿ, ಮುದ್ದಿನ ಕಣಿಯಾಗಿ ಬೆಳೆದದ್ದರಿಂದ ಅವಳಲ್ಲಿ ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಾಗಿ 'ತನ್ನತನ' ಬೆಳೆಯತೊಡಗಿತು (ರಂಗರೋ. ೧೮೬).

ಅಚ್ಚಚ್ಚೆ (ದ್ವಿರುಕ್ತಿ): ಅವರು ಶ್ರೀಕಂಠಶಾಸ್ತ್ರಿಗಳ ವಿರುದ್ಧ ನುಡಿದಾಗ ಹೊಡೆತ ತಪ್ಪಿದ್ದಲ್ಲ. ಅದನ್ನೆಲ್ಲ ಸಹಿಸಿಕೊಂಡು ಮತ್ತೆ ಮರುಕ್ಷಣ ಶ್ರೀಕಂಠಶಾಸ್ತ್ರಿಗಳೊಡನೆ ಅಚ್ಚಚ್ಚೆಯೂ ನಡೆದುದೇ (ಗಂಗಾಸಾ. ೪೪). **ಅಚ್ಛಾಮಾಡು** = ಅತಿಯಾಗಿ ಮುದ್ದುಮಾಡು: ನಮ್ಮ ಕಾಕಾ ಏನು ಹೀಂಗ ಬೈತಾನ ಹೀಂಗ ಅಚ್ಛಾಮಾಡತಾನ! (ವೈನಿ. ೩೫). [?]

ಅಚ್ಛಾಂಬು (ನಾ). ನಿರ್ಮಲವಾದ ನೀರು: ವನಕುಸುಮಸ್ತಬಕದ ನೆಟಲಿನಿಸಚ್ಛಾಂಬುವಿನೊಳೆಸೆಯೆ (ಆದಿಪು. ೧೧-೬೨). [ಅಚ್ಛ1 + ಅಂಬು3]

ಅಚ್ಛಾಯ (ಗು). ನೆರಳಿಲ್ಲದ: ಆ ಜಿನೇಶ್ವರನನಂತಚತುಷ್ಟಯೈಶ್ವರ್ಯಸಮೇತನುಂ ಸಮಪ್ರಸಿದ್ಧನಖಕೇಶತ್ವವಿರಾಜಮಾನನುಂ ಚತುರಾಸ್ಯನುಮಚ್ಛಾಯನುಮಕ್ಷಿಸ್ಪಂದವ್ಯಪೇತನುಂ (ಸುಕುಮಾ. ೮-೬೯ ವ). [ಸಂ.]

ಅಚ್ಛಾಯತ್ವ (ನಾ). ಛಾಯೆಯಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ನೆರಳಿಲ್ಲದಿರುವುದು: ಅಚ್ಛಾಯತ್ವಮುಂ ಅಪಕ್ಷ್ಮಸ್ಪಂದತ್ವಮುಂ . . . ಎಂಬ ಘಾತಿಕ್ಷಯಜಮುಮಪ್ಪ ದಶಗುಣಂಗಳುಂ (ಚಾವುಂಪು. ೧೧೫). [ಸಂ.]

ಅಚ್ಛಿದ್ರ (ಗು). ೧. ರಂಧ್ರವಿಲ್ಲದ; ಬಿರುಕಿಲ್ಲದ. ೨. ಅವಿಚ್ಛಿನ್ನವಾದ. [ಸಂ.]

ಅಚ್ಛಿನ್ನ (ಗು). ೧. ಕತ್ತರಿಸದ; ಮೊಟಕುಮಾಡದ. ೨. ಬೇರ್ಪಡದ; ಅಗಲದ. 'ಅಚ್ಛಿನ್ನಭಕ್ತ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅಚ್ಛಿನ್ನಭಕ್ತ (ನಾ). ೧. ದೃಢಭಕ್ತಿಯುಳ್ಳವನು: ಅಚ್ಛಿನ್ನಭಕ್ತರು ನಾಲ್ವರೆನಿಪರು ಭಾರತೀಪ್ರಾಣ ಪೊನ್ನೊಡಲ ವಾಗ್ದೇವಿಯರು (ಹಸಾರ. ೨೩-೧೪). ೨. ಒಡೆಯನ ಅಥವಾ ಮುಖಂಡನ ಮಾತನ್ನು ವಿವೇಚನೆ ಮಾಡದೆಯೇ ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳುವ ಅನುಯಾಯಿ.
[ಅಚ್ಛಿನ್ನ + ಭಕ್ತ]

ಅಚ್ಛಿನ್ನಭಕ್ತಿ (ನಾ). ಸ್ಥಿರವಾದ, ಶಾಶ್ವತವಾದ ಭಕ್ತಿ; ದೃಢಭಕ್ತಿ.
[ಅಚ್ಛಿನ್ನ + ಭಕ್ತಿ]

ಅಚ್ಛಿನ್ನವಾಹಿನಿ (ನಾ). ನಿರಂತರವಾದ ಪ್ರವಾಹ: ಮಾನುಷ್ಯ ಚರಿತೆಯಚ್ಛಿನ್ನವಾಹಿನಿ ಸಾಗಲಾನುಪೂರ್ವ್ಯದ ಕರ್ಮಋಣಶೇಷವಿನಿತು ತಾನಿರಲೆಬೇಕಲ್ತೆ (ಮಂಕುಕ. ೧೬೩). [ಅಚ್ಛಿನ್ನ + ವಾಹಿನಿ]

ಅಚ್ಛೆ 'ಅಚ್ಛಾ' ನೋ.

ಅಚ್ಛೋಟನ (ನಾ). ಬೇಟೆ. [ಸಂ.]

ಅಚ್ಛೋದ (ನಾ). ೧. ನಿರ್ಮಲವಾದ ನೀರು. ೨. (ಬಾಣಕವಿಯ 'ಕಾದಂಬರಿ'ಯಲ್ಲಿ ವರ್ಣಿತವಾಗಿರುವ) ಒಂದು ಸರೋವರದ ಹೆಸರು: ಕಂಗೊಳಿಪಚ್ಛೋದಸರಸಿಗೆ ಜನನಿವೆರಸು ಮಜ್ಜನಕ್ಕೆಂದು ನಡೆತಂದು ನೋಟ್ಪಲ್ಲಿ (ಕಾದಂಪೂ. ೭೨೧). [ಅಚ್ಛ1 + ಉದ]

ಅಚ್ಛೋದಕ (ನಾ). = ಅಚ್ಛೋದ ೧: ಕರಿಯೂಥಪತಿಗಳೆರಡುಂ ಸರಸೀಜಳಮಂ ವಿಳಾಸದಿಂ ಪುಗುವವೊಲಾದರದಿಂದೆ ಪೊಕ್ಕು ತುಳುಕಿದರರವಿಂದರಜಃಪಿಶಂಗಿತಾಚ್ಛೋದಕಮಂ (ಆದಿಪು. ೧೪-೧೦೬).
[ಅಚ್ಛ1 + ಉದಕ]

ಅಚ್ಯುತ (ಗು). ೧. ಬಿದ್ದುಹೋಗದ. ೨. ನಾಶವಿಲ್ಲದ; ಸ್ಥಿರವಾದ; ಶಾಶ್ವತವಾದ. (ನಾ). ೩. ವಿಷ್ಣು; ಕೃಷ್ಣ. ೪. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಅರಿಸಿನದ ಗಿಡ. ೫. ಒಂದು ಪಾದದಲ್ಲಿ ೧೩ ಅಕ್ಷರವುಳ್ಳ ಸಮಪಾದ ಅಕ್ಷರವೃತ್ತದ ಹೆಸರು: ನಗಹರೇಂದುಗಣ ತ್ರಿತಯಾಗ್ರಹರಂ ಸೊಗಸಿ ಕೂಡಿರೆ ನಿಂದೊಡೆ ವಿಶ್ರಮಣಂ ನೆಗಟಿದಂಬುಧಿಯಲ್ಲಿದು ಪಿಂಗಳನಿಂ ಮೃಗನಿಭೇಕ್ಷಣೆ ನಾಮದೊಳಚ್ಯುತಮುಂ [ಪಾಠಾಂ. ಳಭ್ಯುದಯಂ, ಳಭ್ಯುದಿತಂ] (ಛಂದೋಂಬು. ಕಿ. ೧೬೪). ℙ ಇದಕ್ಕೆ 'ಅಭ್ಯುದಯ' ಅಥವಾ 'ಅಭ್ಯುದಿತ' ಎಂಬ ಹೆಸರು ಹೆಚ್ಚು ಪ್ರಚುರವಾಗಿದ್ದಂತೆ ತೋರುತ್ತದೆ. 'ಅಭ್ಯುದಯ' ಪರಾ. ೬. [ಜೈನ] = ಅಚ್ಯುತಕಲ್ಪ. ೭. ಮೊರಸು ಒಕ್ಕಲಿಗರಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪಂಗಡ (ಎಸಮೈ. XV, ೪೩). [ಸಂ.]

ಅಚ್ಯುತಕ (ನಾ). ಒಂದು ಅರ್ಧಸಮವೃತ್ತದ ಹೆಸರು: ಶತಮಖಭಾನುಯುಗಾಗ್ರಲಗಂ ಶೀತಕರತ್ರಿತಯಾಗ್ರಹರಂ ಮತಿಯುತೆ ಬಂದೊಡಿದಚ್ಯುತಕಂ [ಪಾಠಾಂ. ದಭ್ಯುದಕಂ] (ಛಂದೋಂಬು. ಕಿ. ೨೩೬). [ಸಂ.]

ಅಚ್ಯುತಕಲ್ಪ (ನಾ). [ಜೈನ] 'ಅಚ್ಯುತ' ಎಂಬ ಹೆಸರಿನ ಹದಿನಾರನೆಯ ಸ್ವರ್ಗ: ಸಂನ್ಯಸನವಿಧಿಯಿಂದಂ ಮುಡಿಪಿ ಅಚ್ಯುತಕಲ್ಪದೊಳಿರ್ಪತ್ತೆರಡು ಸಾಗರೋಪಮಾಯುಷ್ಯಮನೊಡೆಯೊಂ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೨೪-೧೮). [ಅಚ್ಯುತ + ಕಲ್ಪ]

ಅಚ್ಯುತಪದವಿ (ನಾ). ಶಾಶ್ವತವಾದ ಸ್ಥಾನ; ಮೋಕ್ಷ: ದಾನವೇ ಸಂಸಾರಸಾಧನ ದಾನದಿಂ ಪಾಲನೆಯ ಫಲಕಿನ್ನೇನನೆಂಬೆನು ಕಡೆಯೊಳಚ್ಯುತಪದವಿ ಫಲವೆಂದ (ಕುವ್ಯಾಉ. ೪-೨೫). [ಅಚ್ಯುತ + ಪದವಿ]

ಅಚ್ಯುತರಾಯಿ (ನಾ). (ವಿಜಯನಗರದ ಅಚ್ಯುತರಾಯನು ಚಲಾವಣೆಗೆ ತಂದ) ಒಂದು ಚಿನ್ನದ ನಾಣ್ಯ: ಇನ್ನೂ ಇತರ ಬಂಗಾರದ ನಾಣ್ಯಗಳು ವಿಶೇಷವಾಗಿದ್ದವು, ಯಾವವೆಂದರೆ :- ೧ ಗಬರು

೧ ಮೊಹರು . . . ೧ ಅಚ್ಯುತರಾಯ ೧ ದೇವರಾಯ (ಚತ್ರಪಾ. ೧೦೪). [ಅಚ್ಯುತರಾಯ್ಯ + -ಇತ್ತು]

ಅಚ್ಯುತಸೌಖ್ಯ (ನಾ). ಶಾಶ್ವತವಾದ ಸುಖ : ಅತೀಷಪೈತ್ಯವಿದ್ರಾವಣರಿಗೆ ದುರ್ಗವಿಭೂಗಚ್ಯುತನಕ್ಕುತಸೌಖ್ಯಕೋಟಿಯಂ (ಪಂಚತಂ. ೧-೪). [ಅಚ್ಯುತ + ಸೌಖ್ಯ]

ಅಚ್ಯುತೇಂದ್ರ (ನಾ). [ಜೈನ] ಅಚ್ಯುತಕಲ್ಪದ ಇಂದ್ರ : ಅಚ್ಯುತೇಂದ್ರನೊಡನೆ ನಿಜಪರಿಜಾವಿಭಾಸಮಂ ಮೆಱೆಯಲೆಂದು ಪೋಗಿ (ಆದಿಪು. ೨-೭೭ ವ). [ಅಚ್ಯುತ + ಇಂದ್ರ]

ಅಚ್ಯೆ (ಗು). = ಅಚ್ಚೆ : "ಯತ್ತಂ ಬೆರಸಿದ ಛತ್ತಕ್ಕೆ ದ್ವಿತ್ತದ ಚಳಾರಂ – ಅಚ್ಯ – ಅಚ್ಚೆ" (ಕಮಪ. ೨೫೬ ಪ್ರಯೋ).

[ಸಂ. ಅಚ್ಯೆ. P 'ಅಚ್ಚೆ' ಎಂಬ ರೂಪ ಸಂಸ್ಕೃತದಲ್ಲಿ ಕಾಣಬರುವುದಿಲ್ಲ.]

ಅಜ (ಗು). ೧. ಹುಟ್ಟು ಇಲ್ಲದ; ಜನ್ಮರಹಿತ. ೨. ಹುಟ್ಟದಿರುವ. (ನಾ). ೩. ಪರಮಾತ್ಮ. ೪. ಜೀವ. ೫. ಬ್ರಹ್ಮ. ೬. ವಿಷ್ಣು. ೭. ಶಿವ. ೮. ಸೂರ್ಯ. ೯. ಚಂದ್ರ. ೧೦. ಮನ್ಮಥ. ೧೧. ಜಿನ. ೧೨. ಹಿಂದಿನ ಮುಂದಾಳು. ೧೩. ಹೋತ; ಮೇಕೆ. ೧೪. ಟಗರು; ಕುರಿ. ೧೫. ಮೇಷರಾಶಿ. ೧೬. (ದಶರಥನ ತಂದೆಯಾದ) ಅಜ ಮಹಾರಾಜ. ೧೭. ಒಬ್ಬ ಋಷಿ. ೧೮. ಹಳೆಯ ಬತ್ತ. ೧೯. ಮಳೆ. ೨೦. ಸಮುದ್ರ. ೨೧. ಆನೆ. ೨೨. ಹೆಂಗಸು. ೨೩. ಭೂಮಿ. ೨೪. ಮುತ್ತು : "ಹರಿಯೊಳು ಮಾನೋಜನೊಳು ಜಿನಪನೆನೆಯಂ ಶಾಲಿಯೊಳು ಧರಣಿ[ಪಾಠಾಂ. ವರುಣಿ]ಯೊಳು ಬೊಮ್ಮನೊಳು ವೃಷ್ಟಿಯೊಳು ಭರ್ಗನೊಳು ತರುಣಿಯೊಳು ಸತ್ಯಮುಖಿಯೊಳು ಹೋತಿನೊಳು ನಿಯತದಿಂದೆಲಜನಾಮಮಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೫೨-೬೦); "ಜಿನ ವನಜಾಕ್ಷ ಮನ್ಮಥ ಶಿವಂ ಪಳನಿಲ್ಲು ಪತಂಗ ಪಂಕಜಾಸನ ಮುನಿ ವೃಷ್ಟಿ ಕಾಮಿಧರಜಾದಿಗಳಿಂತಜಶಬ್ದಮಕ್ಕುಂ" (ಜಾಹಾರ. ೪೮); "ಮದನಂ ಜಿನ ವನಜಾಕ್ಷಂ ಪದುಮೋದ್ಭವ ಪಳೆಯಭತ್ತ ಮುನಿ ಕಾಮಿಧರಿಯರ್ ನರಿಶಕಿಬಧರಿನಾಡಿಂಗಿವು ಪತ್ತುಂ ಭಾವಿಸಲ್ಪಡುವುದೆ ಯಜ ಶಬ್ದಂ" (ಜಾನಾ ೪೦. ೩೦); "ಅಜನೆನೆ ವಾರುಧಿಯಕ್ಕುಂ ಅಜನೆಂದೆನಲಾನಿಯಕ್ಕುಮಂಬರಮಕ್ಕುಂ ಅಜನೆನೆ ಶರಿರವಿಯಕ್ಕು[೦] ಅಜನೆಂದಿ ಮುಕ್ತಿಯಕ್ಕುಂ ಶಬ್ದಾರ್ಥಮೊಳ್" (ಶಬ್ದಕ. ೩೦). [ಸಂ.]

ಅಜಂಂಡ (ಗು). ೧. ಹೊಲಿದು ಸೇರಿಸಿಲ್ಲದ; ಅಖಂಡವಾದ; ಇಡಿಯಾಗಿರುವ (ದಕ. ೬). ೨. ಉದ್ದವೂ ಅಗಲವೂ ಬೇಕಾದಷ್ಟಿರುವ; ಹೆರವಾದ. [ಸಂ. ಅಖಾಂಡ = ಧ್ರಾಹ್ಮಂಡ]

ಅಜಕೆವೆ (ನಾ). ಶಿವನ ಧನುಸ್ಸು; ಪಿನಾಕ. [ಸಂ.]

ಅಜಕಾವ (ನಾ). = ಅಜಕವೆ. [ಸಂ.]

ಅಜಕು (ಕ್ರಿ). "ಹೆದರು, ಭಯಪಡು" (ಸಿರಿಕೋ).

[?. / ತಮಿ. ಅಕಂಗು = ಚಲಿಸು ; ನಡುಗು]

ಅಜಕುಕ್ಕಿ (ಗು). ಆಡಿನ ಹೊಟ್ಟೆಯಂತೆ ತೆಳ್ಳಗಿರುವ ಹೊಟ್ಟೆಯುಳ್ಳ: ಮಹಾಪ್ಯೊಡೋರಸ್ಸನಂ ವಿಪುಳೋದರಪಟಚಿತಾಂಗನಂ ಸಮಪಾರ್ಶ್ವನಂ ಅಜಕುಕ್ಷಿಯಂ ಗೋಧೋಚ್ಚಿಕ್ಷನುಂ . . . ಆಪ್ತ ವಿಜಯಪರ್ವತಗಜೇಂದ್ರಂ (ಆದಿಪು. ೧೨-೫೬ ವ). [ಅಜ + ಕುಕ್ಷಿ]

ಅಜಕೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಚೆಮರ ರೋಗ : ಕ್ಷೇತ್ಪದಿಂದುಂಟಾದ ಮಸೂರಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಮೈಮೇಲೆ ಅಕ್ಕಿಯ ಹಾಗೇ ಸ್ಫೋಟಕಂಗಳು ಏಳುವವು. (ಇವನು ಆಜಕೆ ಎಂಬರು) (ವೈದ್ಯಸಾ. ೩೭೨). [?]

ಅಜಗ (ನಾ). ೧. = ಅಜಕವೆ. ೨. ವಿಷ್ಣು. ೩. ಅಗ್ನಿ. ೪. ಬಂದುಹಾವಿನ ಹೆಸರು : ಅಜಗನುಂ ದುರ್ಮುಖಂ . . . ಅದ್ಯುತರುದಶಕಲ್ಪಿತ ಫಣಿಗಳು (ಬಸವ. ೪೬-೨೪). [ಸಂ.]

ಅಜಗಂಧಿ (ನಾ). ೧. ಆಡಿನ ವಾಸನೆಯುಳ್ಳದ್ದು. ೨. ತೌಡಂಗಿಗಿಡ : "ತಾಡಂಗಿಯಜಗಂಧಿಯಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೪೦-೬೨). ೩. "ನಾರುಬೇಳ್" (ಒಷಧಿ. ೬). 'ಅಜಗಂಧಿಕೆ' ಪರಾ.

[ಸಂ. ಅಜಗಂಧಿನ್ (ಅಜ + ಗಂಧ + -ಇ)]

ಅಜಗಂಧಿಕೆ (ನಾ). ನಾರುಂಬೇಳ್; ನಾರುಬೇಳ್; "ನ್ಯಾಬಳ್ಳಿ" (ಗಂಗಾಮು. ೫). [ಸಂ. ಅಜಗಂಧಿಕಾ]

ಅಜಗಜಾನ್ಯಾಯ (ನಾ). ಆಡಿಗೂ ಆನೆಗೂ ಇರುವ ಅಧಿಕಾದ ವ್ಯತ್ಯಾಸವನ್ನು ನಿರ್ದೇಶಿಸುವ ನ್ಯಾಯ. 'ಅಜಗಜಾಂತರ' ಪರಾ. [ಅಜ + ಗಜ + ನ್ಯಾಯ]

ಅಜಗಜಾಂತರ (ನಾ). ಆಡಿಗೂ ಆನೆಗೂ ಇರುವಂಥ ವ್ಯತ್ಯಾಸ; ವ್ಯತ್ಯಾಸ ಬಹಳವಾಗಿರುವುದು; ಒಂದಕ್ಕೊಂದಕ್ಕೆ ಸಾಮಂಜಸ್ಯನೇ ಇಲ್ಲದಿರುವುದು: ನಂಬು ಸಂಕಟಗಳ ತಮಗೆ ಬರಿ ಳಕು ಹಿಡ್ದು ತಾವು ನಮಗೆ ಬರಿ ಳಕುಹಿಡ್ದು ವಂಬಕ್ಕೆ ವಂದು ಕೇದಿದೆ ಅಜಗಜಾಂತರವಾಗಿ ಇದೆ (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೨೬); 'ಇಂದಿನ ಶಾಲೆಗಳ ಶಿಕ್ಷಣಕ್ಕೂ, ಆನಾದಿಕಾಲದಲ್ಲಿ ಮಾನವನಿಗೆ ದೊರಕುತ್ತಿದ್ದ ಶಿಕ್ಷಣಕ್ಕೂ ಆಜಗಜಾಂತರ ವ್ಯತ್ಯಾಸ ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ (ಶಿಕ್ಷಣ. ೪). [ಅಜ + ಗಜ + ಅಂತರ]

ಅಜಗರ (ನಾ). ೧. ಹೋತವನ್ನು ನುಂಗುವಂಥದು; ಹೆಬ್ಬಾವು: ಪೊಲ್ಲದುಗೆಯ್ವನೆಂದು ನಹುಷಾಜಗರಂ ಪಿರಿದಪ್ಪ ದೈನ್ಯದಿಂ (ಕಾಪಂಪು. ೧೧೩); ನುಂಗೆ ಜರದಜಗರಂ ತನ್ನಂಗಿ ತಪಸ್ವಿನಿ ಸಮಾಧಿ ಸಮನಸ್ಕೆ (ಪಂಂಪಾಪು. ೧೪-೫೬). ೨. (ಹೆಬ್ಬಾವಿನಂತೆ) ಜಡವಾದವನು. ೩. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗಿಡ (ವೃಕ್ಷಗಿ. ೩೨-೬೫). [ಸಂ.]

ಅಜಗರವೃತ್ತಿ (ನಾ). ಹೆಬ್ಬಾವಿನಂತೆ ತಾನಾಗಿ ಬಂದದ್ದರಲ್ಲಿ ತೃಪ್ತಿ ಪಟ್ಟುಕೊಂಡು ಬಾಳುವುದು. 'ಅಜಗರವ್ರತ' ಪರಾ.

[ಅಜಗರ + ವೃತ್ತಿ]

ಅಜಗರವ್ರತ (ನಾ). ಅಜಗರ ವೃತ್ತಿಯನ್ನು ಅನುಸರಿಸುವ ವ್ರತ : ಧರ್ಮವಾಗಿ, ತಾನಾಗಿ ಧೊರೆತ ಭೋಗ್ಯನನ್ನುವನ್ನು ಚೇಡಮನ್ನುವುದಿಲ್ಲ. ದೊರೆಯದಿರುವುದನ್ನು ಹುಡುಕಿಕೊಂಡು ಹೋಗುವುದಿಲ್ಲ. ಹೀಗೆ ಸಾನು 'ಅಜಗರ'ವ್ರತವನ್ನು ನಡೆಸಿಕೊಂಡು ಹೋಗುತ್ತಿದ್ದೇನೆ (ವಚಭಾ. ೩೪೮). 'ಅಜಗರವೃತ್ತಿ' ಪರಾ. [ಅಜಗರ + ವ್ರತ]

ಅಜಗವೆ (ನಾ). = ಅಜಕವೆ. [ಸಂ.]

ಅಜಗವಪಾಣಿ (ನಾ). ಶಿವ : ಕಾಣಿಕೆಯ ಬಳಿತಿತ್ತರಜಗವಪಾಣಿ ವಾಣೀನಾಥರಾ ಗೀರ್ವಾಣಜತಿ ಧ್ಯಾನಪತಿ ಹುತಾಶನ ಮುಖ್ಯ ದಿಗಧಿಪರು(ತೊರಾ. ೬-೫೫-೧೯). [ಅಜಗವ + ಪಾಣಿ]

ಅಜಗಳಸ್ತನ (ನಾ). = ಅಜಗಾಲಸ್ತನ : ಅಜಗಳಸ್ತನದಂತೆಸವ ನಿನ್ನ ಪೌರುಷಂ ಜಜವಾದೆಂಡೆ (ಚೆಬಿಭಾ. ೨೦-೫೬). [ಅಜ + ಗಳ್ಕ + ಸ್ತನ]

ಅಜಗಾವ (ನಾ). = ಅಜಕವೆ. [ಸಂ.]

ಅಜಗುಜೆ 'ಅಜಗುಜ' ನೋ.

ಅಜಜಟೆ (ನಾ). ೧. ಬ್ರಹ್ಮನ ಜಡೆ. ೨. ದವನ : "ಅಜಜಟಾ ತಪಸಿಯಪಿಪುತ್ತುಮೆಡೆ ದವನ ನಾಮಂ" (ಮಂಗರಾ. ೪೧-೩೪). [ಅಜ + ಜಟೆ]

ಅಜಡ (ಗು). ಜಡವಲ್ಲದ; ಚೈತನ್ಯವನ್ನು ಹೊಂದಿರುವ. 'ಅಜಡದ್ರವ್ಯ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅಜಡದ್ರವ್ಯ (ನಾ). ಚೈತನ್ಯವುಳ್ಳ ವಸ್ತು : ಯಾವ ದ್ರವ್ಯವು ತಾನಾಗಿಯೇ ಸ್ಪುರಿಸುವುದೋ ಯಾವುದರ ಪ್ರಕಾಶವು ಅನ್ಯಾಧೀನವಾಗಿಲ್ಲವೋ ಅಂಥ ದ್ರವ್ಯವು ಅಜಡದ್ರವ್ಯವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು. ಉದಾ— ಜೀವ; ಈಶ್ವರ; ನಿತ್ಯವಿಭೂತಿ (ತತ್ತ್ವಸಾ. ೪). [ಅಜಡ + ದ್ರವ್ಯ]

ಅಜದಂಡೆ (ನಾ). ಬ್ರಹ್ಮದಂಡಿ ಎಂಬ ಗಿಡ : ಅನುದಿನಮಜದಂಡೆಯ

ಬೇರನಕ್ಕಿಗರ್ಚಿಂದೆ ಪೂಸೆ ಮೇಣ್ ಗರ್ದುಗಿನ ಬೇರನೆ ಪೂಸೆ ಕಿಡಿಸುಗುಂ ತೊಟ್ಟನೆ ಪುಟ್ಟಿದ ಪೊಲ್ಲಬಾಹುಮಂ ಗ್ರಂಥಿಯುಮಂ (ಲೋಕೋಪ. ೯–೧೨೮). [ಅಜ + ದಂಡ್ಯೆ]

ಅಜದೊಂಡೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಔಷಧಿಯ ಗಿಡ: ಕಿ(ತಿ)ರುಳಿಗೆ ಕಾಗೆದೊಂಡೆಯಜದೊಂಡೆ ಪುನರ್ನವಿ ಪತ್ತವಂದವೀಶ್ವರಿ ಮುಱುದೊಂಡೆ ನುಗ್ಗಿ ಸುರುವಾರುಣಿ ಚಿತ್ರಕಮೆಕ್ಕೆ ಗೋನು ಕಾತರಿಕೆಯೆನಿಪ್ಪಿವಂ ಮಧುಯುತಂ ಘೃತಕರ್ಪಟ ಶುಲ್ಪ ನಾಗಲೋಹರಜಮನಟ್ಟು ಕಟ್ಟೆ ಕಳೆದಿಕ್ಕುಗು ಮಾವಗಮಸ್ಥಿವೃದ್ಧಿಯಂ (ಲೋಕೋಪ. ೯–೧೨೯). [ಅಜ + ತೊಂಡ್ಯೆ]

ಅಜನ್ಯ (ಗು). ೧. ಜನರಿಲ್ಲದ; ನಿರ್ಜನವಾದ. (ನಾ). ೨. ಮರು ಭೂಮಿ. ೩. ಗಣನೆಗೆ ಬಾರದ ವ್ಯಕ್ತಿ; ಅಲ್ಪಮನುಷ್ಯ.
[ಸಂ. (ಅ– + ಜನ)]

ಅಜನ್ಯ (ನಾ). ಬ್ರಹ್ಮ. [ಸಂ.]

ಅಜನಿ (ನಾ). "ಕಟುಕರೋಹಿಣಿ" (ಓಷಧಿ. ೨); ಬೇವಿನಂತಿರುವ ಒಂದು ಗಿಡ (ಉಕ). [?]

ಅಜನಿ (ನಾ). ದಾರಿ. [ಸಂ.]

ಅಜನಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಉಂಟುಮಾಡು; ಹುಟ್ಟಿಸು (?): ಎನ್ನಿಂ[ದ] [ಪಾಠಾಂ. ದೆ]ಜನಿಸಿ ನುಡಿಯಿಸಿದುವಹಿಧ್ವಜನೋವದೆ ಮುನ್ನೆ ನೆಗಟ್ಟಿ ದುಶ್ಚರಿತಂಗಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೯–೨೧); ಪಿಂಗಲವರ್ಣದಿಂ ಸೌಂದರಮಾಗಿ ಭಂಗಾರದ ಘಟ್ಟ ಕರಗಿ ಪರಿವ ಹೇಮರಸಪ್ರವಾಹರೂಪಮೆಂಬಂತೆ ಸೊಗಸನಜನಿಸುತ್ತುಮಿರೆ (ಬಾಧಪು. ಪು. ೩೧೪); ಸಮಸ್ತವಸ್ತುಗಳುಂ ನಿರಂತರಂ ನೆಲೆಗೊಂಡು ನಯನಾನಂದಮನಜನಿಸುತ್ತಿರೆ (ಬಾಧಪು. ಪು. ೬೩೮). ೨. ನೆನಪಿಗೆ ತರು (?); "ತಿರಸ್ಕರಿಸು" (ಪಂರಾಮಾ. ಕೋಶ): ತರಳ ಮುಕ್ತಾವತಂಸಪ್ರಭಾಪಲ್ಲವಮಾಕಾರಂ ಸ್ಮರಾಕಾರಮನಜನಿಸೆ ಪೊಕ್ಕಂ ನೃಪಾವಾಸಮಂ . . . ಕುಮಾರಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೨–೩); ಅಂಬುಜದ ಬಂಡನುಣ್ಬೆಳದುಂಬಿಯನಜನಿಸೆ ಮನೋಜಗಜಗಮನೆಯ ವಕ್ತ್ರಾಂಬುಜದೊಳ್ ಮತ್ತೊರ್ವಳ್ ಬಿಂಬಾಧರೆ ಮೃಗಮದಾಂಬು ತಿಲಕಮನಿಟ್ಟಳ್ (ಪಂರಾಮಾ. ೩–೮೬); ಸಮುದ್ರಘೋಷಮನಜನಿಸುವ ಪಟು ಪಟಹ ಶಂಖ ಕಹಳಾರವಂ ಭೋರನೆ ಕೇಳ್ದು (ಪಂರಾಮಾ. ೯–೫೩ ವ). ೩. "ಅಡಗು, ಹೆದರು, ಭಯಪಡು" (ಅಯ್ಯಾಶಾ); ನಿಜಮುಖವಿಷಾಗ್ನಿದಗ್ಧತ್ರಿಜಗಂ ಶರಮಿಂತಿದೆಂದು ಸಕಲಗ್ರಹಮಂದ[ಪಾಠಾಂ. ದು]ಜನಿಸೆ ಶಚೀಭುಜಂಗಂ ಭುಜಂಗಬಾಣದೆ ಭುಜಂಗತಲ್ಪನನೆಚ್ಚಂ (ಜಗವಿ. ೧೩–೧೦೨); ಅರಲಂ ಬಿಂಗಾ ಮಹಾದೇವನುಮಜನಿಸಿ [ಪಾಠಾಂ. ಮಹೇಶಂ ಮನದೊಳಳುಕಿ] ಸಮ್ಯಕ್ತಪೋನಿಷ್ಠೆಯಂ ಬಿಟ್ಟರೆವೆಣ್ಣಾಗಿರ್ದುದಂ ನೀಂ ನೆನೆ (ಜಗವಿ. ೧೮–೩೭). [ಅಜನೆ ? + –ಇಸ್ಯು]

ಅಜನೆ (ನಾ). (ಕರಾ) ಭಯವನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸುವ ಸದ್ದು, —ಧ್ವನಿ: ಏನೋ ಒಂದು ಅಜನೆ ಆಯಿತು (ರೂಢಿ).
[← ? ತುಳು. ಅಜನೆ = ಭಯಹುಟ್ಟಿಸುವ ಅವ್ಯಕ್ತ ಶಬ್ದ]

ಅಜನ್ಮೆ (ನಾ). ೧. ಜನ್ಮವಿಲ್ಲದವಳು. ೨. ಹೀನಕುಲದವಳು; ಕುಲಗೊತ್ತಿಲ್ಲದವಳು: ಭಾವೆ . . . ಕುಮುದದಳದೀರ್ಘಲೋಚನೆಯಾಗಿಯುಂ ಅಂಧೆಯಂತೆಯುಂ ಪವಿತ್ರ ಪಾರ್ಥಿವಕುಲಪ್ರಸೂತೆಯಾಗಿಯುಂ ಅಜನ್ಮೆಯಂತೆಯುಂ ತನ್ನಂ ಬಗೆದು (ಚಂದ್ರಪು. ೩–೫೦ ವ).
[ಸಂ. *ಅಜನ್ಮಾ]

ಅಜನ್ಯ$_1$ (ಗು). ಜನ್ಯವಲ್ಲದ; ಹುಟ್ಟುವುದಕ್ಕೆ ಅರ್ಹವಲ್ಲದ. [ಸಂ.]

ಅಜನ್ಯ$_2$ (ಗು). ೧. ಜನಕ್ಕೆ ಹಿತಕರವಲ್ಲದ; ಲೋಕಕಂಟಕವಾದ. (ನಾ). ೨. ವಿಪತ್ತನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಪ್ರಕೃತಿವ್ಯಾಪಾರ; ಉತ್ಪಾತ: "ಉಪಶಮಿಸುಗೆ ಸಕಲೋರ್ವಿಯೊಳುಪದ್ರವಂ ಡಿಂಬಮನಯಮುಪಲಿಂಗಂ ಮಿಕ್ಕುಪಸರ್ಗಮರಿಷ್ಟಂ ದುಷ್ಟಪೀಡೆ ಡಾವರಮಜನ್ಯಮಿಾತಿ ಪ್ರಕರಂ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೯೬–೧). [ಸಂ.]

ಅಜಪ್‌ಆಗು (ಕ್ರಿ). ಬೆರಗಾಗು; ಸ್ತಬ್ಧವಾಗು: ಚಹ ಕುಡಿಯುತ್ತಿರುವ ನಾರಾಯಣನನ್ನು ನೋಡಿದಾಗ ಅವನ ಎದೆ 'ಅಜಪ್'ಆಯಿತು (ರಾಚಂದ್ರ. ೮); ಮುಡೂರನ ಸವಾರಿ ಅದೇ ದಾರಿಯಾಗಿ ಹಾದುದು ಕಂಡಿತು. ಮಯ್ಯರ ಎದೆ 'ಅಜಪ್'ಆಯಿತು (ಹಹಸ. ೯೬).
[ಅಜಪ್$_0$ + ಆಗು$_1$. P ಅಜಪ್ ← ಅರ. ಪಾರ. ಹಿಂ. ಮರಾ. ಅಜಬ್ = ಆಶ್ಚರ್ಯಕರ, ವಿಚಿತ್ರ]

ಅಜಪಾಗಾಯತ್ರಿ (ನಾ). = ಅಜಪಾಮಂತ್ರ: 'ಸೋಹಂ' – ಈ ಮಂತ್ರವನ್ನು ಅಜಪಾಮಂತ್ರವೆಂತಲೂ, ಅಜಪಾಗಾಯತ್ರಿಯೆಂತಲೂ ಪೇಳುವರು (ಮುಮುಕ್ಷು. ೨).
[ಸಂ. ಅಜಪಾಗಾಯತ್ರೀ (ಅಜಪಾ + ಗಾಯತ್ರೀ)]

ಅಜಪಾಮಂತ್ರ (ನಾ). ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ವರ್ಣೋಚ್ಚಾರಣೆ ಮಾಡದಿದ್ದರೂ ಉಚ್ಛ್ವಾಸ ನಿಃಶ್ವಾಸಗಳಿಂದಲೇ ಅಕ್ಷರರೂಪವಾಗಿ ಪರಿಣಮಿಸುವ "ಹಂಸ"ಮಂತ್ರ. 'ಅಜಪಾಯೋಗ' ಪರಾ.
[ಸಂ. (ಅಜಪಾ + ಮಂತ್ರ)]

ಅಜಪಾಯೋಗ (ನಾ). ಅಜಪಾಮಂತ್ರವನ್ನು ಅನುಸಂಧಾನ ಮಾಡುವ ಯೋಗ: ಹರಿಹರ ಬ್ರಹ್ಮರುಗಳಿಂತೀ ಪರಿಯೊಳಿಹ ಮಾಯೆಯನು ಗೆಲುವಡೆ ಹಿರಿದು ಯತ್ನವ ಮಾಡುತಜಪಾಯೋಗ ಮೊದಲಾದ ಪರಿಪರಿಯ ಸಾಧನಗಳಿಂದದ ಪರಿಹರಿಸಲಱಿಯದೆ (ಅಮೃತ. ೪–೩೮); "೨೧,೬೦೦ ಸಂಖ್ಯೆಯ ಶ್ವಾಸೋಚ್ಛ್ವಾಸಗಳು ಯಾವಾಗಲೂ ಹಂಸಮಂತ್ರವನ್ನುಚ್ಚರಿಸುತ್ತಿರುವವೆಂದು ಅನುಸಂಧಾನ ಮಾಡುತ್ತಿರುವುದು" (ಅಮೃತ. ಅಡಿಟಿ). [ಸಂ. (ಅಜಪಾ + ಯೋಗ)]

ಅಜಪಾಳಿ (ನಾ). ಆಡುಗಳನ್ನು ಸಾಕಿ ಜೀವಿಸುವವನು: "ಅಜಾಜೀವ[ನ]ನಜಪಾಳಿ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೬೫–೮೩). [ಸಂ. *ಅಜಪಾಲಿನ್]

ಅಜಪೆ (ನಾ). = ಅಜಪಾಮಂತ್ರ: ಆ ಪ್ರಣವದ ಜ್ಯೋತಿಸ್ವರೂಪದಲ್ಲಿ ಅಜಪೆಯಡಗಿತ್ತು ನೋಡಾ (ವಚಶಾ. II, ೩೩೨). [ಸಂ. ಅಜಪಾ]

ಅಜಪೋತ (ನಾ). ಆಡಿನ ಮರಿ: ಆ ವಿಪ್ರಘೋಷಣಂ ಸ್ಮೃತಿಗಾವಹನ ವಿಧಾನಮಾದವೋಲಜಪೋತಂ ಭಾವಿಸಿದುದು (ಯಶೋಚ. ೩–೬೧).
[ಅಜ + ಪೋತ]

ಅಜಪ್ರಾಸ (ನಾ). [ಛಂದ] ಆರು ಬಗೆಯ ಪ್ರಾಸಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು. ಇದರಲ್ಲಿ ವಿಸರ್ಗವು ಪ್ರಾಸಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಬರುತ್ತದೆ. ಉದಾ— ಅಃ ಪೊರೆವನಿವನೆ ಪರಮಯ । ಶಃಪಾತ್ರನೆನಲ್ಕೆ ಜನಮನಿನಿಸಲಸದೆಯುಂ । ಅಃ ಪೇಟಲದೇನಿವನಿಂ । ಸ್ವಃಪದವಾಚ್ಯಂ ಸಮಂತು ಮೆಱೆವೀ ದೇಶಂ (ಕೈಪಿಡಿ. ೬೨). P ಪ್ರಾಸಸ್ಥಾನದ ವ್ಯಂಜನವಾದ ಬಳಿಕ ವಿಸರ್ಗ ಬಂದರೆ ಅಜಪ್ರಾಸವೆಂದು ಕೆಲವರು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಉದಾ— ಪಾಶಃಶ್ಛಿದುರಂ ತತ್ವಾ।ವಾಸಃ ಪರಿಪೂರ್ಣತೇಜ ಮದಮತ್ಸರ ನಿ।ರ್ನಾಶಃ ಪಂಚಾನನ ಸುವಿ।ಲಾಸಃ ಶಿವನೆಂದೊಡಂದಜಪ್ರಾಸಕ್ಕುಂ (ಕವಿಜಿ. ೨–೯); (ಛಂದೋಂಬು. ಕಿ. ೧–೪೮ ನೋ). [ಅಜ + ಪ್ರಾಸ]

ಅಜಬೀಜ (ನಾ). ಹೋತದ ವೃಷಣ: ಹುತ್ತಕ್ಕೆ ಸರ್ಪನಾಗಿ ಉದಕಕ್ಕೆ ಒಳ್ಳೆಯಾಗಿ ಕೊಂಬಿಂಗೆ ಕೋಡಗವಾಗಿ ಅವರವರ ಬೆಂಬಳಿಯಲ್ಲಿ ಅಜಬೀಜವ ಕಾವ ಜಂಬುಕನಂತೆ ತಿರುಗಲೇತಕ್ಕೆ (ದಾಸೋಸಂ. ೩೩).
[ಅಜ + ಬೀಜ]

ಅಜಮಾಯಿಶಿ 'ಅಜಮಾಯಿಷಿ' ನೋ.

ಅಜಮಾಯಿಷಿ, ಅಜಮಾಯಿಶಿ, ಅಜಮಾಷಿ, ಅಜಮಾಸು (ನಾ). ೧. ಪರೀಕ್ಷೆ; ತನಿಖೆ: ಆಸ್ಪತ್ರೆಗೆ ಹೆಣವನ್ನು ಅಜಮಾಯಿಷಿ

ಮಾಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ರವಾನಿಸಬೇಕು (ಗ್ರಾಮಾಕ. ೫೯). **ಅಜಮಾಯಿಶಿ** : ೧. ರಾಜಮದದಿಂದ ನಾನೂ ಅಜಮಾಯಿಶಿಯನ್ನು ಮಾಡಿದೆ ತಪ್ಪು ಮಾಡಿದ್ದು (ಕಥಾಮಾ. ೩೭). **ಅಜಮಾಷಿ** : ೨. ಅಂದಾಜು ; ಸರಿ ಸುಮಾರು (ತಿಸಂಗ್ರಾ. ೧೩೯). **ಅಜಮಾಸು** : ೨. ಒಂದು ಎಕರೆ ಭೂಮಿಯ ಗಡ್ಡಿಗೆ ಅಜಮಾಸು ಮೂವತ್ತೆರಡು ಸೇರು ಬೀಜದ ನೆಲ್ಲು ಬೇಕು (ಕೃಷಿಸ್ವ. ೫೫) ; ಉಪಸಂಪಾದಕರ ಕಿಸೆಗೆ ಪ್ರತಿ ತಿಂಗಳಲ್ಲಿ ಎಷ್ಟು ಹಣ ಸೇರುತ್ತದೆ ? ಅಜಮಾಸು ತಿಳಿದರೆ ಸಾಕು (ತಿಸಾಂ. ೨). ೩. ಊಹೆ ; ಸಾಮಾನ್ಯ ಕಲ್ಪನೆ : ಈಯಜ್ಞಾನದ ಮೂಲಕವಾಗಿ ಪ್ರೌಢರು ತನಗೆ ಎಷ್ಟುಮಟ್ಟಿಗೆ ಸಹಾಯ ಮಾಡಬಹುದೆಂಬ ಅಜಮಾಸು ಸುಲ್ಲಾಸನಿಗೆ ಆಗಲಿಲ್ಲ (ಚರಿತ್ರ. ೧೭೮).

[← ಪಾರ. ಅಜ್‌ಮಾಯಿಶ್ ; ಹಿಂ. ಅಜ್‌ಮಾಈಸ್ ; ಮರಾ. ಅಜಮಾಸ್. / ತುಳು. ಅಜಮಾಸ್]

ಅಜಮಾಷಿ 'ಅಜಮಾಯಿಶಿ' ನೋ.

ಅಜಮಾಸು 'ಅಜಮಾಯಿಶಿ' ನೋ.

ಅಜನೋದ (ನಾ). ಜೀರಿಗೆಯ ಜಾತಿಯ ಒಂದು ಗಿಡ ಮತ್ತು ಅದರ ಬೀಜ ; ಓಮು ; ವಾದಕ್ಕೆ ; ಅಜವಾನ : "ಅಜನೋದದ ಮೊದಲಂ." (ವಸ್ತುಕೋಶ. ೩೮–೩೩) ; "ಅ ಜ ಮೋ ದ ಮೆ ನ ಲೋ ವು" (ಮುಂಗರಾ. ೪೧–೨೪). [ಸಂ.]

ಅಜಯ (ಗು). ೧. ಜಯವಿಲ್ಲದ ; ಸೋತುಹೋದ. (ನಾ). ೨. ಸೋಲು. ೩. ಸೋಲಿಸಲಾಗದವನು. ೪. ವಿಷ್ಣು. [ಸಂ.]

ಅಜರ್ 'ಅಜುರ' ನೋ.

ಅಜರ್ಕ (ಗು). ೧. ಮುಪ್ಪಿಲ್ಲದ. ೨. ಕೆಟ್ಟುಹೋಗದ. (ನಾ). ೩. ಮುಪ್ಪಿಲ್ಲದವನು ; ದೇವತೆ. ೪. ಕೃಷ್ಣ : ಅದು ವಿಲಯಾಗ್ನಿಯ ಕಿಡಿಗಳನುಗುಬ್ಬುತ್ತಮೆಯ್ವೆ ವರ್ಷದುಪಿದಿರಂ ನಡೆದಜರನುರ್[ದಿ]ನಾಂತೊಡೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧೧–೭೭). ೫. ಜಿನ : ಕಾಂತಿನಾಥಂ ಮಿಥ್ಯಾದಂಬರ ವಿಘಾತಿ ಘಾತಿಕದಂಬಕ ತರುಗಹನದಹನನೆನೆ ನೆಗಳ್ದಾಜರಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೨–೨೬). [ಸಂ.]

ಅಜರಂಧ್ರ (ನಾ). ಬ್ರಹ್ಮರಂಧ್ರ ; ದ್ವಿಸಹಸ್ರ ವರುಷ ತಪವನು ಮಾಡಿ ಹರಪೊಲಿಯದಿರಲು ಅದುವಂ ಬಿಟ್ಟು ಘನಕಪ್ಪದಿಂದವಂ ನಾಲಗೆಯಜಿರಂಧ್ರಕ್ಕಿಟ್ಟು ಶ್ಲೇಷ್ಮವನೆ ಸವಿದು (ಕ್ರೌಂಶಧಾ. ೧–೪). [ಅಜ + ರಂಧ್ರ]

ಅಜರನುಲಿ 'ಅಜುರನೀಲಿ' ನೋ.

ಅಜರಾಮರ (ಗು). ೧. ಮುಪ್ಪೂ ಸಾವೂ ಇಲ್ಲದ ; ಶಾಶ್ವತವಾದ. (ನಾ). ೨. ಮುಪ್ಪೂ ಸಾವೂ ಇಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ : ಏನಗಳಿವ್ದ್ಯಿಯಕ್ಕೆ ಜಳಮಕ್ಕೆ . . . ಜಳೋದಯವಮಕ್ಕೆ ಪುಣ್ಯಮಕ್ಕುಮಪಮಲಕ್ಷ್ಮಿಯಕ್ಕೆ ಜಯಮಕ್ಕೆ ಜರಾಮರವಮಕ್ಕೆ (ಕವಿಲ. ೯೬, ೪–೪೨ ; ೧೭ನೆಯ ಕತ). [ಅಜರ್ಯ + ಅಮರ]

ಅಜರಾಮರತ್ವ (ನಾ). = ಅಜರಾಮರ ೨ : ನುಡಿದನೆ ಮೇರುಮಂದರ ಶಿಖಾಸ್ಥರಮಿತ್ರನೆ. ಬೇಡಿ ಬಂದವಂಗೆಡಜಿನ ಕೇಡು ಕಾಡನೆ ಶರಂಜ್ಜುಗು ತಂದ ಸ್ಯಪಾನ್ನಯಕ್ಕೆ ಬೆಂಬಿದಿದಜರಾಮರತ್ವವೆನೆಲಂನನಂನ್ಯಸರೇಂದ್ರರ ರೊಳು ಸಮಂ ನುಡಿಯದಿರಂಜ್ಞ ಬಿಜ್ಞಲಮಹೀಪನಾಹವರೌದ್ರರೂಪನಸ (ಎಳ. VII, ೨೫೨೨. ೧೦೨–೧೫ ; ೧೬೭). [ಸಂ.]

ಅಜರ್ಯ (ಗು). ೧. ಜೀರ್ಣವಾಗದ; ಅರಗದ. ೨. ಕೆಟ್ಟುಹೋಗದ. (ನಾ). ೩. ಸ್ನೇಹ : "ಶ್ಲೇಷಮಜರ್ಯಂ ಸಮ್ಮಂ ಸೌಹಾರ್ದಂ ಪ್ರೀತಿ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೧೧೧–೪). [ಸಂ.]

ಅಜಲ್‌ಮುಡಿ (ನಾ). (ಕರಾ) ೫೬ ಸೇರಿನ ಪ್ರಮಾಣದ ಒಂದು ಅಳತೆ (ತಿಸಂಗ್ರಾ. ೧೬೦). [< ಅಜಲ ? + ಮುಡಿ]

ಅಜವಾನ, ಅಜವಾನ, ಅಜ್ಜವಾನ, ಅಜವಾನ (ನಾ). (ಉಕ). ಓಮು ; ವಾದಕ್ಕೆ : ಮೊರಡಿ ಮಸಾಂಗಲಕ್ಕಿ ಪಡೀಜ ಅಜವಾನ ಕಾರೆಳ್ಳು ಅಂದರೆ ಗೊತ್ತಿಲ್ಲು ಬಿತ್ತಬೇಕು (ಕೃಷಿಸ್ವ. ೬೬). **ಅಜೆವಾನ** (ತ). **ಅಜ್ಜವಾನ** : ಯಾರ ಹೊಟ್ಟೆ ನೊಂದರೆ ಯಾರು ಅಜ್ಜವಾನ ಕಿನ್ನುವರು ? ನಮಗಾದ ದುಃಖವನ್ನು ನಾವೇ ನೋಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು (ಭಕ್ತಸ. ೯೧). **ಅಜವಾನ** : ಜೀರಿಗೆ ಅಜವಾನ ತೂಕದ ಚಿಜ್ಞಕೆ (ಜೋಕಾ. ೧೯೩, ೫೦೩, ೧೦೪೨ ; ?). [← ಹಿಂ. ಅಜ್‌ವಾನ್]

ಅಜವಿಂಡು (ನಾ). ಆಡಿನ ಹಿಂಡು : ಅಜವಿಂದ ಹೊಕ್ಕ ಹೆಬ್ಬುಲಿಯಂತೆ (ವೀಚಕ. ೩೫–೨೧). [ಅಜ + ಹಿಂಡು]

ಅಜಶೃಂಗಿ (ನಾ). ಹೋತನ ಕೊಂಬಿನಂತೆ ಕಾಣುವ ಕಾಯಿಗಳುಳ್ಳ ಒಂದು ಗಿಡ ; ಕೊರಟೆಗೆ ಗಿಡ ; "ಕುರುಟಿಗೆ" (ಒಷಧಿ. ೬). [ಸಂ. ಅಜಶೃಂಗೀ (ಅಜ + ಶೃಂಗಿ)]

ಅಜಸ್ರ (ಅ). = ಅಜಸ್ರಂ : ಅವರ ಜಾಕಿರೀ ಒಬ್ಬನು ಅಜಸ್ರ ಬೇಕು (ವಿಸೂರ. ೪೪). [ಸಂ. ಅಜಸ್ರಂ]

ಅಜಸ್ರಂ (ಅ). ಯಾವಾಗಲೂ ; ಎಡೆಬಿಡದೆ ; ಸಂತತವಾಗಿ : "ಅಜಸ್ರಂ ಶಾಶ್ವತಮೆನೆ ಸದಾನಾಮನುಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೩೬–೬) ; ಭೂಮಿಜಾದಿಂ ತಜ್ಞೆರಲಿಂ ಮಾರ್ಗಂ ಮರಾಳೋತ್ಕಂಠೆಗೆ ನೆರೆದಜಳಕ್ಕಾಶ್ಚರ್ಯದಿಂ ಸಿಂಧು ಸಿಂಹೋತ್ಕರದಿಂ ಪೇರಾತಿಯಿಂ ಕಾನನಮಂದಿದೆಸೆಗುಂ ದೀತದೊಳ್ ನಿಂದಜಸ್ರಂ (ರಾಜಶೇ. ೨–೨೬). [ಸಂ.]

ಅಜಹಲ್ಲಕ್ಷಣೆ (ನಾ). [ತತ್ತ್ವಶಾ] ಲಕ್ಷಣಾವೃತ್ತಿಯ ಒಂದು ಪ್ರಕಾರ ; "ಅಜಹಲ್ಲಕ್ಷಣೆಯೆಂದರೆ ಸಹಜವಾದ ಅರ್ಥವನ್ನು ಬಿಡದೆ ಹೆಚ್ಚು ಅರ್ಥವನ್ನು ತಿಳಿಯುವುದು" (ಹಿಂದುಸಾ. ೨೦೬) ; "ಭರ್ತೃರು ನುಗ್ಗಿದುವು" ಎಂಬಲ್ಲಿ ವಾಚ್ಯಾರ್ಥವು ಹೀಗೆ ತಿರಸ್ಕೃತ ವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. (ಜನರು ನುಗ್ಗಿದಾಗ ಅವರ ಕೈಯಲ್ಲಿದ್ದ ಭರ್ತೃಗಳೂ ನುಗ್ಗಿಯೇ ನುಗ್ಗಿದುವು.) ಇಲ್ಲಿ ವಾಚ್ಯಾರ್ಥದ ಸಿದ್ಧಿಗಾಗಿ, ಎಂದರೆ ಅದು ಪೂರ್ಣವಾಗುವುದಕ್ಕಾಗಿ, ಭರ್ತೃಯನ್ನು ಹಿಡಿದವರು ಲಕ್ಷಿತರಾಗುತ್ತಾರೆ. ಈ ಬಗೆಗೆ "ಅಜಹಲ್ಲಕ್ಷಣಾ" ಎಂದು ಹೆಸರು (ಭಾರವಿಗೀ. ೨೫೩). 'ಜಹಲ್ಲಕ್ಷಣೆ' ಪರಾ.

[ಸಂ. ಅಜಹಲ್ಲಕ್ಷಣಾ (ಅ – ಜಹತ್ + ಲಕ್ಷಣಾ)]

ಅಜಹೆ (ನಾ). ನಸುಗುನ್ನಿಯ ಗಿಡ; ಕಪಿತುರಟಿಯ ಗಿಡ.

[ಸಂ. ಅಜಹಾ]

ಅಜಾಂಡ (ನಾ). ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡ; ವಿಶ್ವ : ತನ್ನ ಮಜಿಪೊಕ್ಕೊಡೆ ಕಾಯಜಿ ಜಾಗದೊಳ್ಪನಜ್ಞೊತ್ತದೆ ಮಾನ್ಪು ಬಾಜ್ಪ ಪುಟುವಾನನೆಂಬನಜಾಂಡ ಮೆಂಬುದೊಂದಜ್ಪಿಯ ಪಣ್ಣೊಳರ್ಪ ಪುಟುವಲ್ಲದೆ ಮಾನನದೇ (ಪಂಪಭಾ. ೫–೭೫). [ಅಜ + ಅಂಡ]

ಅಜಾಕೃಪಾಣೀಯ (ನಾ). ಮೇಕೆ ಬರುವುದೂ ಕತ್ತಿ ಬೀಳುವುದೂ ಏಕಕಾಲದಲ್ಲಿ ಸಂಭವಿಸಿ ಮೇಕೆಗೆ ಸಾವುಂಟಾಗುವುದು : ವೇಧಸ್ಸಂ ಕಲ್ಪಂ ಬಜೂರ್ಣಿಯಮವಂ ಬಿಟ್ಟಿಯಂ ಏರೋಧಿಯ ತನುವಂ ಸಾಧಿಸಿದೊಡೀ ಕೃಪಾಣಮೆ ಬಾಧಾಕರಮಾಯ್ತುಜಾಕೃಪಾಣೀಯದಲ್ತೋಲ್ (ಪಂಂಪಾಮ. ೯–೨೫). [ಸಂ. (ಅಜಾ + ಕೃಪಾಣ + –)]

ಅಜಾಗರೆ (ಗು). ೧. ಎಚ್ಚರವಿಲ್ಲದ ; ಎಚ್ಚರಿಕೆಯಿಲ್ಲದ. (ನಾ). ೨. ಗರುಗಡ ಗಿಡ ; ಭೃಂಗರಾಜ. [ಸಂ.]

ಅಜಾಗರೂಕ (ಗು). (ಯಾವುದಾದರೊಂದು ವಿಷಯದಲ್ಲಿ) ಲಕ್ಷ್ಯ ಕಡಮೆಯಾದ ; ಎಚ್ಚರ ವಹಿಸಿಲ್ಲದ ; ಮೈಮರೆತ : ಆ ಒಂದು ಗಳಿಗೆಯಲ್ಲಿ ನಾನು ಅಜಾಗರೂಕನಾಗಿದ್ದಕಾರಣ ಇಷ್ಟೆಲ್ಲ ಅನರ್ಥ ಸಂಭವಿಸಿತು (ರೂಢಿ). [ಸಂ. (ಅ– + ಜಾಗರೂಕ)]

ಅಜಾಗರೂಕತೆ (ನಾ). ಮೈಮರೆತಿರುವಿಕೆ; ಎಚ್ಚರಗೇಡಿತನ. [ಸಂ. ಅಜಾಗರೂಕತಾ]

ಅಜಾಗಲಸ್ತನ (ನಾ). ೧. ಆಡಿನ ಕೊರಳಿನಲ್ಲಿರುವ ಮೊಲೆ. ೨. [ಅಲಂ] ಪ್ರಯೋಜನವಿಲ್ಲದ, ನಿರರ್ಥಕವಾದ ವಸ್ತು. [ಸಂ. (ಅಜಾ + ಗಲ + ಸ್ತನ)]

ಅಜಾಗ್ರತೆ (ನಾ). = ಅಜಾಗರೂಕತೆ: ಏನು ಮಾಡಿಕೊಂಡ ಅಜಾಗ್ರತೆಗೆ ನಾನು ಹೊಣೆಯಲ್ಲ (ಕಾವೇರಿ. ೧೬೮); ಇಂಗಳಗಿಟ್ಟ ವಿಷ ಬೆರೆಸಿದ ಆಹಾರವಸ್ತುಗಳನ್ನು ಮಷಿಯಲ್ಲಿ ಸಾಕಿದ ಇತರ ಪ್ರಾಣಿಗಳು ಅಜಾಗ್ರತೆಯಿಂದ ತಿಂದುಬಿಡಬಹುದು (ಆಡುನಾ. ೪೯). [ಸಂ. ಅಜಾಗೃತತಾ]

ಅಜಾಜಿ (ನಾ). ಜೀರಿಗೆ: "ಚಕೋರಿಗೆಯುಜಾಜಿ ಪೃಥ್ವಿಕೆಯಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೪೧–೬೫). [ಸಂ. ಅಜಾಜಿ]

ಅಜಾಜೀವ (ನಾ). ಆಡುಗಳನ್ನು ಸಾಕಿಕೊಂಡು ಜೀವಿಸುವವನು: "ಜಾಜಾಳಃ ಅಜಾಜೀವಃ — ಈ ೨ ಅಹಿಂಃ ಬರ್ಬರಂಕಃ ಪವಂ" (ಪಲಾಯು. ೬೩–೨೨೬). [ಸಂ.]

ಅಜಾಜೀವನ (ನಾ). = ಅಜಾಜೀವ: "ಅಜಾಜೀವ[ನ]ನಜಸಾಳ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೬೫–೪೪). [ಸಂ. (ಅಜಾ + ಜೀವನ)]

ಅಜಾಜೀವಿ (ನಾ). ೧.= ಅಜಾಜೀವ. ೨. ಸುಖಿ: "ಅಜಾಜೀವಿ ಜಾಜಾಳ ನೆನೆ ಸುಖಿಯಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೭೧–೧೪). [ಸಂ. ಅಜಾಜೀವಿನ್]

ಅಜಾತ (ಗು). ೧. ಇನ್ನೂ ಹುಟ್ಟಿದಿರುವ. ೨. ಹುಟ್ಟು ಇಲ್ಲದ. (ನಾ). ೩. ವಿಷ್ಣು; ಕೃಷ್ಣ: ನಿಜಮತಿಯನೆನೆಗೆ ಪಿಂಜಲ್ಯಜಾತ ದೊರೆಯಲ್ಲಂ (ಪಂಚಭಾ. ೯–೨೧). ೪. ಶಿವ: ಈ ಲೋಕದ ಭೀತರು ಆ ಲೋಕದ ಕಲಿಗಳು ಸಾಲೋಕ್ಯ ಸಾಮಾಪ್ಯ ಸಾರೂಪ್ಯ ಸಾಯುಜ್ಯರೆಲ್ಲರೂ ಅಜಾತಂಗೆ ಸರಿಯೆ (ಬಸವ. ೯೦೧); ಕೂಟಿಗೆಯ ಕೂಳನುಣಲಂದವರೆಲ್ಲರು ಅಜಾತನ ನಲವ ಬಲ್ಲರೆ? ಬೇಟದ ಕಕ್ಕೆಸವರೆಲ್ಲರು ಸತ್ಯಂಗವ ಬಲ್ಲರೆ? ಈಷಣತ್ರಯವ ಕೊಂದುವರೆಲ್ಲರು ಪರದೇಶಿಕನ ಕೊಂದಬಲ್ಲರೆ?(ಮೋಮಾ. ೨೬–೧೦೫). ೫. ಜೈನ: ಪಾಪೇಭಕಂಠೀರವನಮಂ ಶ್ರೀವಿಜಯನುಮಜಾತನ ಪಾದಪಯೋಡಿಜಯುಗಳಕ್ಕೆಱಗಿ (ಶಾಂತಿಪು. ೬–೪೧ ವ). [ಸಂ.]

ಅಜಾತಪೂರ್ವ (ಗು). ಹಿಂದೆಂದೂ ಹುಟ್ಟಿದ; ಅಪೂರ್ವವಾದ: ಒರ್ಮೊದಲೊಳೆ ದಿಟ್ಟುಂಬಿಜಗುಮಾಗಿ ಸತಿ ಚೋದ್ಯಂಬಟ್ಟಳಜಾತಪೂರ್ವ ವಿಸ್ಮಯವಿಂದಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೦–೬). [ಅಜಾತ + ಪೂರ್ವ]

ಅಜಾತಶತ್ರು (ನಾ). ೧. ಶತ್ರುವೇ ಹುಟ್ಟಿಲ್ಲದವನು; ಹಗೆಯಿಲ್ಲದವನು. ೨. ಶಿವ. ೩. ಧರ್ಮರಾಯ ೧,೩: ದಮಘೋಷಪುತ್ರಂ ಮಸುದೇವಪುತ್ರನಂ ನಿರಾಕರಿಸಿ ನಿಯಿಯಾ ಮಾತಿಂಗಜಾತಶತ್ರುವೆನಿಪ ಧರ್ಮಪುತ್ರಂ ಕನಲ್ದು (ಜಗವ. ೧೬–೨೪ ವ); ವಿಗತರಾಗದ್ವೇಷಭಯಂ ನಜಾತಶತ್ರುವನಳಲು ಕಪಟದ್ಯೂತದಲಿ ಕುರುರಾಯ ಗೆದಿಸಲು (ಭಾವ್ಯಾಸ. ೧೨ ಸಂ). [ಅಜಾತ + ಶತ್ರು]

ಅಜಾನೇಯ (ನಾ). ಉತ್ತಮ ಜಾತಿಯ ಕುದುರೆ: ಕುಭಲಕ್ಷಣ ಲಕ್ಷಿತಂಗಳಕ್ಕುಜಾನೇಯ ಕಾಂಭೋಜೀಜ ವಾಹರಾಜರಿಗೊಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೨–೪೩ ವ). 'ಆಜಾನೇಯ' ಪರೂ. [ಸಂ.]

ಅಜಾಮಲ (ನಾ). ಆಡಿನ ಹಿಕ್ಕೆ: ಆಜಾಮಲ ಲಿಂಗವಾದಲ್ಲಿ ಲೆಕ್ಕದ ಬುಡ ನಿಶ್ಚಯವಾದಲ್ಲಿ ಮತ್ತೆ ಶಾಖ್ಯದ ವೇಷ ಗುರುಚರಲಿಂಗವಾದಲ್ಲಿ (ಮೋಮಾ. ೧೫೨–೫೬೫). [ಸಂ. (ಅಜಾ + ಮಲ)]

ಅಜಾಮುಲ (ನಾ). = ಅಜಮೋದ (೨). [?]

ಅಜಾರಿ (ನಾ). (ಉಳಿ) ರೋಗ; ಕಾಯಿಲೆ; ಜಡ್ಡು; ಅಸ್ವಸ್ಥತೆ: ಇಂಥ ಸೂಚನೆಯನ್ನು ಏಕೋಧಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾಮನು ಕಾಯಲೆ (ಆಜಾರಿ) ಇದ್ದರೂ ಸ್ವತಃ ಪಾರ್ಲಮೆಂಟಿಕ್ಕೆ ಬಂದು ಭಾಷಣ ಮಾಡಿದನು (ಇಂಗ್ಲಾ. ೨–೬೮); ಹಾಗಾದರೆ ಅವ್ಯಾಗೆ ಅಜಾರಿ ಆ ಗಿದೆಯೇನು? (ಭಾವುಪ್ರ. ೬೪).

ಅಜಾರಿಬೀಳು = ಕಾಯಿಲೆ ಬೀಳು: ಈ ಮಾರಾಯ ಅಜಾ ಅಜಾರಿ ಬಿದ್ದು ನಮ್ಮ ಕಳ್ಳತನ ಮತ್ತಿತ್ಯಾದಿ ಹೊರಬಿದ್ದಂತಾಯಿತು (ನೃಪ. ೧೩೪). [← ಅರ. ಹಾರ. ಹಿಂ. ಮಥಾ. ಅಜಾರ್, ಅಜಾರ್]

ಅಜಿಂಕ್ಯ (ಗು). ಗೆಲ್ಲಲಾಗದ; ಸೋಲಿಸಲಸಾಧ್ಯವಾದ: ತಾಮ ಜಿಂಕ್ಯರೆ ದಿಟಂ! ಪೆಱರ್ ಪೆಳರೆ ಗಂಡು ನಗನುಮೆ ಸಾಜನುಮೊಡೊಂ (ಕ್ರಿಶಾನಾ. ೨೧೫–೧೨೩); ಯಾವ ಭಗವಂತನ ಅಜಿಂಕ್ಯವಾದ ಮಾಯೆಯಿಂದ ಮೋಹಿತರಾಗಿ ನಿಸ್ಸಂಶಯರು ನನ್ನನ್ನೇ ಸೃಷ್ಟಿಕರ್ತನೆಂದು ತಿಳಿಯುವರೋ ಆ ಭಗವಾನ್ ವಾಸುದೇವನಿಗೆ ನನ್ನ ನಮಸ್ಕಾರವು (ಭಾಷ್ಯತ. ೫೬); ಕೊನೆಯವರೆಗೆ ಅಜಿಂಕ್ಯನೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು ಕಷ್ಟಸಾಧ್ಯವಾದ ಮಾತೇ ಸರಿ (ಹೊಸಪ. ೬೪). [← ಮಥಾ.]

ಅಜಿಗಿಜಿ, ಅಜುಗಿಜಿ (ನಾ). ಅರೆಯ ಪುಡಿಪುಡಿಮಾಡಿದ್ದು; ಜಜ್ಜಿ ಹೋದದ್ದು; ಚೂರ್ಣ: "ಅಜಿಗಿಜಿಯೆನಲರೆದು ಚೂರ್ಣಮೆನಿಪಿದು ದಕ್ಕುಂ" (ಧಾರ ೨. ೫೦); ಅದ್ರಿಗಳಜಿಗಿಜಿಗಳಾದವು ನಿತಾಂತಪದ ಪ್ರಹಾರದಿಂದ (ತೊರಾ. ೩–೮–೪೯); ಕಲಿ ರಥ ತುರಗ ಪತ್ತಿಗಳು ಹುಟ್ಟುಗೆಡೆ ದಜಿಗಿಜಿಯೆನಿಸಿ ಕಡಲಿಟ್ಟು ತುರವರುಣಾಂಬುಗಳ (ವಿಭಾಗ. ೧೦–೨೩–೬); ರಕ್ತಂ ಪೊನಲ್ವಂತೆಯಲಜಿಗಿಜಿಯಂ ರಣಾಂಗಣಂ ಕೆಸಱಾಗಿ (ಜೆಬಿಪು. ೩೧–೬). ಅಜುಗಿಜಿ: ಗಜ ತುರಂಗ ಪದಾತಿಗಳಜುಗಿಜಿಯು ಗೈದಾ ಪೌರುಷಾದ್ರಿವ್ರಜದ ಛೇದಿಪ ವಜ್ರವಿಧೆಕೈನ್ಮುಷ್ಟಾಧರಟಿಸಿ (ರಾಮಸಂ. ೬–೪–೬). 'ಅಜ್ಜುಬಜ್ಜಿ' ಪರೂ.

ಅಜಿಗಿಜಿಮಾಡು = ಜಜ್ಜಿಹಾಕು; ಧ್ವಂಸಮಾಡು: ಅದೇನು? ಬೇಗನೆ ಹೇಳು. ಅವನ ಕುಹಕವನ್ನು ಹಾದಿಗೆಯದು ಅಜಿಗಿಜಿಮಾಡಿದುತ್ತೇನೆ (ಹಸಂಲ. ೬೦). ಅಜಿಗಿಜಿಯಾಗು = ಪುಡಿಪುಡಿಯಾಗು; ಜಜ್ಜಿ ಹೋಗು: ಜರಕಾಂಗುಷ್ಟದಿಂ ಪಿಂಪ ನಿಷ್ಪುರದಿನೊಱೆ ನಟಿಸಿದಡೆ ಜಿಗಿಜಿಗಿಯಾಗುತ್ತ ತತ್ಪಮಕೆ (ಬಸವ. ೧೬–೧೬); ಪಿಂದು ಮೊನೆಗುತ್ತಿನಲಿ ನಿತ್ತರು ಸುರಿದುದಕಹಿಂಸ್ಯಿನಲಿ ಖಂಡದ ಹೊರಳ ತಳಕುದು ಕಾಯವಜಿಗಿಜಿಯಾಯ್ತು ಲೋಡಿಯಲಿ (ಶುತ್ಯಾಭ. ೪–೧೬); ಅಡಿಯಡಿಲು ಮದಪಾರಣದ ಕಾಲಡಿಯ ಕುಂಬಳಡಿತ ರಕ್ಕಸಗಡಣವಜಿಗಿಜಿಯಾಗದಿರದು (ತೊರಾ. ೪–೧೨–೬೧). [~ ಅಜಿಗುಜಿ?]

ಅಜಿಗುಜಿ, ಅಜುಗುಜಿ (ನಾ). ನರಕ (?): ಬ್ರಾಹ್ಮಣರನಲಿಪದನಜಿಗುಜಿಗಿಳಿದ (ಬೊಂಕಥಾ. ೧೯೩, ಇಂಡಿ. ೫೯–೨೬ ; ೪೫೬). **ಅಜುಗುಜಿ**: ವಾರಣಾಸಿಯಲ್ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಂ ಪಸುಗಳ್ಳನಲಿದನಜಗುಜಿಗಿಳಿದಂ (ಎಳ. VII, ೨೫೩. ೧೫೩–೨೬ ; ೧೦೩೨). ವೀತರಾಗವಿದನೆಕ್ಕೂಟಿಯಂತಿಳಿಯನಲಿದಂ ತೀರ್ಥಂಗಳಭಿಷವಮನೆಱೆದಂತಿಳಿದಂ ಪಸುವಂ ಪಾರ್ವರನಳಿದಂ ಮೆಯ್ಯಳಿದನಾತ ನಜಗುಜಿಗಿಳಿದಿಲ್ಲಂ? (ಎಳ. XI, ಪಾಪಪ. ೧೩೪–೬ ; ೧೧೭ ?). [?]

ಅಜಿತ (ಗು). ೧. ನೋತುಹೋಗದ. ೨. ಗೆಲ್ಲಲಾಗದ. (ನಾ). ೩. ವಿಷ್ಣು; ಕೃಷ್ಣ: ಧರ್ಮರಾಜಂ ರಾಜಸೂಯಕ್ರತುವಿಂ ನಿರ್ವ್ಯಾಜದಿಂ ದಿತಿಜಕುಳಲ ವಿಜಯಿಯುಮ್ಮಜಿತನನೆ ದೊತಕಾರ್ಯಕ್ಕೆಟ್ಟಿದೊಡೆ (ಪಂಪಭಾ. ೯–೨೬ ವ). ೪. ಶಿವ. ೫. [ಜೈನ] ಎರಡನೆಯ ತೀರ್ಥಂಕರ; ಅಜಿತನಾಥ: ಆ ದಿವಿಜೇಂದ್ರಂಗಾಡುವುದು ಗೀತಕಾವ್ಯ ನೃತ್ಯಕ್ರಸ್ಸಂಗಮಜಿತನ ಕೆಲದೊಳ್ (ಅಜಿಪು. ೫–೪೩). [ಸಂ.]

ಅಜಿನ (ನಾ). ೧. ಚರ್ಮ. ೨. ಜಿಂಕೆಯ (ಚಿಗರೆಯ) ಚರ್ಮ. ೩. "ಮತ್ಸ್ಯ ಯಮರ" (ಒಷಧ. ೨). 'ಕೃಷ್ಣಾಜಿನ' ಪರೂ. [ಸಂ.]

ಅಜಿನಧಾರಿ (ನಾ). (ಜಿಂಕೆಯ) ಚರ್ಮವನ್ನು ಧರಿಸಿದವನು: ಶ ಕು ನಿ ಯು "ಯುಧಿಷ್ಠಿರ ಮಹಾರಾಜ! . . . ನಾವು ನಿಮ್ಮನ್ನು

ಸೋಲಿಸಿದರೆ ನೀವೂ ಹೀಗೆ ದ್ರೌಪದಿಯೊಡನೆ ಹನ್ನೆರಡು ವರ್ಷ ಕಾಡಿನಲ್ಲಿ ಅಜಿನಧಾರಿಗಳಾಗಿದ್ದು ಹದಿಮೂರನೆಯ ವರ್ಷ ಅಜ್ಞಾತವಾಸ ಮಾಡಬೇಕು . . . " ಎಂದನು (ವಚಭಾ. ೧೦೭). [ಸಂ. ಅಜಿನಧಾರಿನ್]

ಅಜಿನಪತ್ರೆ (ನಾ). ಚರ್ಮದ ರೆಕ್ಕೆಯುಳ್ಳದ್ದು; ಬಾವಲಿ.
[ಸಂ. ಅಜಿನಪತ್ರಾ (ಅಜಿನ + ಪತ್ರ + –)]

ಅಜಿನಯೋನಿ (ನಾ). ಜಿಂಕೆ; ಚಿಗರೆ. [ಅಜಿನ + ಯೋನಿ]

ಅಜಿನಾಂಬರ (ನಾ). ಚರ್ಮವೇ ಬಟ್ಟೆಯಾಗಿ ಉಳ್ಳವನು; ಶಿವ: ಪಿಂಗಳಜಟಾಭಾರನಹಿರಾಜನಘದೂರ ಸಮದೇಭಾಸುರಾಜಿನಾಂಬರ ದಿಗಂಬರ ಶಂಬರಾರಿ ಮದವೈರಿ ಶೂರಿ (ಉದ್ಭದೇ. ೭–೧೩).
[ಅಜಿನ + ಅಂಬರ]

ಅಜಿರ (ಗು). ೧. ಚಟುವಟಿಕೆಯುಳ್ಳ; ಚುರುಕಾದ. (ನಾ). ೨. ಅಂಗಳ; ಕಳ: ಸಂಗರಾಜಿರದೊಳ್ ಕೌರವರೆಂಬ ಕಾಕಕುಳಕೆನ್ನೀಯೊಂದೆ ಬಿಲ್ ಸಾಲದೇ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨–೧೩೫). ೩. ಇಂದ್ರಿಯಗೋಚರವಾದ ವಿಷಯ. ೪. ಗಾಳಿ. ೫. ಶರೀರ. ೬. ಕಪ್ಪೆ. ೭. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಇಲಿ. [ಸಂ.]

ಅಜಿಲ (ನಾ). ೧. ತುಳುನಾಡಿನ ಒಂದು ಅರಸು ಮನೆತನದ ಹೆಸರು: ಶ್ರೀ ವೀರತಿಂಮರಾಜವೊಡೆಯರಾದ ಅಜಿಲರು ಯೇನೂರ [ಬೆ]ಟ್ಟದಲ್ಲಿ ಗುಂಮಟಸ್ವಾಮಿಯ ನೆಲೆಗೊಳಿಸಿ (ಸೌಇಇ. VII, ೨೫೨–೬; 1604); ಭೈರವ ಬಂಗರ ಚೌಟರಜಿಲ ಸಾವಂತರ ಮನೆಮನೆಯಿಂಬೇ, ತುಳುವರ ತಾಯ್ಮನೆಯುಳಿದರ ಕಾಯ್ಮನೆ — ನೀನೆಮ್ಮಯ ಮನೆಯಂಬೇ (ಗಿಳಿವಿಂ. ೩೯). ೨. ಹೊಲೆಯರ ಜಾತಿಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಒಳಪಂಗಡ: ಎಲ್ಲ ಹೊಲೆಯರೂ ದಂಬನಜಾತಿಯವರಲ್ಲ. ಅವರಲ್ಲೂ ಸಾಕಷ್ಟು ಒಳಭೇದಗಳುಂಟು. ಮಾರಿ, ಮುಂಡಾಲ, ಅಜಿಲ, ಕೊರಗ . . . ಎಂದು ಹಲವಾರು ಒಳಪಂಗಡಗಳ ಹೊಲೆಯರು ಬೆಂಗೂರಲ್ಲಿ ಇದ್ದಾರೆ (ದಂಬನಾ. ೧೯). [?]

ಅಜಿವಾನ 'ಅಜವಾನ' ನೋ.

ಅಜಿಹ್ಮ (ಗು). ೧. ವಕ್ರವಲ್ಲದ; ನೇರವಾದ. ೨. ಋಜುಸ್ವಭಾವವುಳ್ಳ; ಪ್ರಾಮಾಣಿಕ: ಭೂಜಾಂಗವೃತ್ತಿಯಂ ಬಿಸುಟಾ ಜಗದಧಿಪಂಗೆ ವೈತಸಾವಳಿ ಪರಿವಂದಾ ಜಳಕೆಱಗುವವೋಲ್ ನಯಭಾಜನರೆಱಗಿದರ ಜಿಂಹ[ಹ್ಮ]ರೆನಿಸಿದ ಸುಹ್ಮರ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೦–೧೫೯). (ನಾ). ೩. ಮೀನು. ೪. ಕಪ್ಪೆ. [ಸಂ.]

ಅಜಿಹ್ಮಗ (ಗು). ೧. ವಕ್ರವಾಗಿ ಹೋಗದ; ನೇರವಾಗಿ ಹೋಗುವ. (ನಾ). ೨. ಬಾಣ. [ಸಂ.]

ಅಜೀಗರ್ತ (ನಾ). ೧. ಹಾವು. ೨. ಒಬ್ಬ ಋಷಿ; ಶುನಶ್ಶೇಪನ ತಂದೆ. [ಸಂ.]

ಅಜೀಬಾತು (ಅ). (ಉಕ) ಪೂರ್ಣವಾಗಿ; ಅನಾಮತ್ತಾಗಿ: ಅರ್ಜಿಯೊಳಗಿನ ಸಂಗತಿ ಮಾತ್ರ ಅಜೀಬಾತು ಸುಳ್ಳು ಆದ (ಗಂಗಾಸಾ. ೧೩೨).
[← ಮರಾ. ಅಜೀಬಾತ್, ಅಜೀಬಾದ್]

ಅಜೀರ್ಣ (ಗು). ೧. ಜೀರ್ಣವಾಗದ; ಅರಗದ. (ನಾ). ೨. ತಿಂದ ಆಹಾರ ಅರಗದಿರುವುದು; ಅಗ್ನಿಮಾಂದ್ಯ; ಮಂದ: ಮಕ್ಕಳು ಇತಿಮಿತಿಯಿಲ್ಲದೆ ತಿಂದು ಅಜೀರ್ಣಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತವೆ (ರೂಢಿ). [ಸಂ.]

ಅಜೀರ್ಣಾಂಶ (ನಾ). ಜೀರ್ಣವಾಗದ ಭಾಗ. [ಅಜೀರ್ಣ + ಅಂಶ]

ಅಜೀರ್ತಿ (ನಾ). = ಅಜೀರ್ಣ ೨: ಲೋಕದಖಿಳಪ್ರಾಣಿಗಳನುಂಡ ಜೀರ್ತಿಯಿಂದೋಕರಿಸಿದನೊ ಕಾಲನೆಂಬಿನಂ ಕಣ್ಗೆಸೆದುದಾ ಕಳಂ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೨–೪೫). [ಸಂ.]

ಅಜೀವ (ನಾ). ೧. ಜೀವವಿಲ್ಲದ್ದು; ನಿರ್ಜೀವ ವಸ್ತು. ೨. ಜೀವವಲ್ಲದ್ದು; ಜಡ. ೩. [ಜೈನ] ಏಳು ತತ್ತ್ವಗಳಲ್ಲಿ ಎರಡನೆಯದು: ಆ ತತ್ತ್ವಮುಂ ಜೀವಾಜೀವಾಸ್ರವಬಂಧಸಂವರ ನಿರ್ಜರಾಮೋಕ್ಷ ಭೇದದಿಂ ಸಪ್ತವಿಧಂ (ಆದಿಪು. ೧೦–೬೧ ವ); ತೋರ್ಪಿನಂ ಜೀವಮಜೀವಮೆಂಬಖಿಲವಸ್ತುಗಳುಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೬–೬೮). [ಸಂ.]

ಅಜೀವತತ್ತ್ವ (ನಾ). [ಜೈನ] = ಅಜೀವ ೩: ಚೇತನಾರಹಿತಮಜೀವತತ್ತ್ವಂ ಅದು ಗತಿಸ್ಥಿತ್ಯವಗಾಹ ಶರೀರಾದಿ ವರ್ತನಾಹೇತು ಧರ್ಮಾಧರ್ಮಾಕಾಶ ಪುದ್ಗಲಕಾಲಭೇದದಿಂ ಪಂಚವಿಧಂ (ಆದಿಪು. ೧೦–೬೧ ವ).
[ಅಜೀವ + ತತ್ತ್ವ]

ಅಜೀವರತ್ನ (ನಾ). ೧. ನಿರ್ಜೀವ ವಸ್ತುಗಳಲ್ಲಿ ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದದ್ದು. ೨. [ಜೈನ] ಚಕ್ರವರ್ತಿಗಳಿಗೆ ಸಹಜವಾಗಿ ಒದಗುವ ೧೪ ಶ್ರೇಷ್ಠ ವಸ್ತುಗಳೊಳಗೆ ಚಕ್ರರತ್ನ, ದಂಡರತ್ನ ಮೊದಲಾದ ನಿರ್ಜೀವ ವಸ್ತುಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಇಂತು ಜೀವಾಜೀವರತ್ನಂ ಬೇಱೆವೇಱೆ ಸಹಸ್ರಯಕ್ಷರಕ್ಷಿತಂಗಳಪ್ಪುವು (ಆದಿಪು. ೧೧–೩ ವ). 'ಜೀವರತ್ನ' ಪರಾ.
[ಅಜೀವ + ರತ್ನ]

ಅಜುಗಿಜಿ 'ಅಜಿಗಿಜಿ' ನೋ.

ಅಜುರ, ಅಜರ$_1$ (ನಾ). ನೀಲಿಗಿಡ. **ಅಜರ$_1$** (ಕಿ).
[?. / ತಮಿ. ಅವಿರಿ, ಅವುರಿ; ಮಲ. ಅಮರಿ, ಅವರಿ; ತೆಲು. ಅವಿರಿ]

ಅಜುರನೀಲಿ, ಅಜರನುಲಿ (ನಾ). ಕುರುಚಲು ಪೊದೆಯಾಗಿ ಬೆಳೆಯುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ನೀಲಿಗಿಡ. **ಅಜರನುಲಿ** (ಕಿ).
[ಅಜುರ + ನೀಲಿ]

ಅಜೆ (ನಾ). ೧. ಆಡು; ಹೆಣ್ಣುಮೇಕೆ: ಸತ್ತು ಪೊಕ್ಕುದಜೆಯೊಳ್ ಜೀವಂ (ಯಶೋಚ. ೩–೫೪). ೨. ಮಾಯೆ: ಮಾನವನಜೆಯ ವಶನಹ ಯುವತಿಯರ ಮಱೆದಱಿದು ಮುಟ್ಟಿದರೆ (ನಿಭಾಗ. ೧೧–೧೪–೧೯); ನಿಜದೊಳು ಸದಸತ್ತಾಗಿಹ ಶಕ್ತಿ ಅಜೆಯೆನಿಸುವುದದು ಮಾಯಾಶಕ್ತಿ (ಪರಗೀ. ೧–೩). ೩. ಭೂಮಿ (?): ಧೂಮಕೇತುವುದಯಿಸೆ ಬೆಳಸಿಲ್ಲಜೆಯುಂ ರುಜೆಯಿಂ ನವೆಗುಂ ಪ್ರಜೆಯೆಂದಱಿ (ಅಟ್ಟಮ. ಪರಿ. ೩–೯). [ಸಂ. ಅಜಾ]

ಅಜೇಯ (ಗು). ಗೆಲ್ಲಲಾಗದ; ಸೋಲಿಸಲಾಗದ: ಅಜೇಯಂ ಪೋಲ್ಕುಮಾ ಮತ್ತಗಜಂ ವಾರಿಜನಾಭನಂ (ಕವಿರಾ. ೨–೧೩೨). [ಸಂ.]

ಅಜ್ಜ$_1$ (ನಾ). ೧. ಎಕ್ಕದ ಅಥವಾ ಹಾಲೆಯ ಕಾಯಿಯ ಒಳಗಣ ಹಗುರವಾದ ಎಳೆ (ಕಿ). ೨. ಜೇಡರ ಹುಳುವಿನ ಬಲೆಯ ನಡುವಣ ಭಾಗ (ಉಕ). [?. / ತಮಿ. ಅಚ್ಚಮ್ = ತೆಳುವು, ಅಜ್ಜೈ = ಅಲ್ಪ]

ಅಜ್ಜ$_2$, ಅಜ್ಜು$_2$ (ನಾ). ೧. ತಂದೆಯ ಅಥವಾ ತಾಯಿಯ ತಂದೆ; ತಾತ: ತಾಯ್ ತಂದೆಯಜ್ಜರ್ಕಳ ಮನೆಯಿಂದಂ ಪೂಸಲುಮುಡಲುಂ ತುಡಲುಂ ಪೂವುಂ ತಂಬುಲಮುಂ ತಿಂಬಡಂಗಳುಂ ಬಂದುವು (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೧೬–೧೯); ತನಯಂ ತಾಯ್ ತಂದೆ ತಮ್ಮಂ ಕೆಳೆಯನಳಿಯನಾಳ್ವಜ್ಜನೆಮ್ಮಜ್ಜನಿಷ್ಟಾಂಗನೆಯೆಂದು (ಆದಿಪು. ೩–೫೫); ಪಡುವಂ ಶಕ್ತಿವಿಹೀನನಂಧ ಬಧಿರಂ ಕೇಳಜ್ಜನೀ ಬಾಗಿಲೊಳ್ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೬೧೬); ಪಜ್ಜಳಿಸಿತು ಪಾತಾಳಲೋಕದೆ ನಿಮ್ಮಜ್ಜನೈಸಿರಿಯು ಕೇವಲವೆ (ಮೋಹತ. ೩೦–೧೫); ಅಜ್ಜಗೆ ಮೊಮ್ಮಗ ಆಕಳಿಕೆ ಕಲಿಸಿದನಂತೆ (ಗಾದೆ); ಅಜ್ಜಾ ಮದುವೆ ಎಂದರೆ, ಎನಗೋ ಎಂದ (ಗಾದೆ). ೨. ಹಿರಿಯವನು; ವೃದ್ಧ: "ಅಜ್ಜಂ ಪಿರಿಯನೊಳೆಸೆಗುಂ" (ಕರ್ಣಾನಿ. ೪೮); ತನಗೆ ಸವನಪ್ಪವಂ ಪೊಣರ್ದನೆ ಕಾದುವುದಜ್ಜನಪ್ಪವಂಗೆಱಗುವುದು (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೨೨೯). ೩. ಅಂತಃಪುರದವರ ರಕ್ಷಣೆಗಾಗಿ ನಿಯುಕ್ತನಾಗಿರುವ ವೃದ್ಧ; "ಸಾವಾಸಿ": "ಅಜ್ಜಂ = ಸಾವಾಸಿ (ಪೊಸವಾಸಿ)" (ಶಮದ. ಪರಿ. ೨); ಕ್ಷಮಿಯಿಪುದೆಂದೆರೆದರಜ್ಜರಂ ಗುಜ್ಜರುಮಂ (ಅಜಿಪು. ೬–೧೦೯); ಸೆಜ್ಜೆವಳ್ಳನಜ್ಜಂ. ಬೆಜ್ಜಂ ಅಡವಳನೆಂದಿಂತಿವರಂ ಕಡಂಗಿ ಬಿಡೆ ಜಡಿಯದಿರ್ಕೆ

ನಯಮಜಿವರಸಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೩೨೬); ಮಜ್ಜನವಾಳರ ಮಣಿಹಗಾಜರ ಚಿಲುಬೆಜ್ಜರ ಬೆಸದಾಳುಗಳ ಅಜ್ಜರ ಕೇರಿಕೇರಿಗಳಿಂದಾ ಪುರಿ ಪಜ್ಜಳಿಸುತ ಮೆಜಿದಿಹುದು (ಕುರಾಸಾಂ. ೪–೧೧೫). ೪. ಬ್ರಹ್ಮ: ಏನ ಹೇಳಲಿ, ಮದನ, ಅಜ್ಜನ ಮಾಟಗಾರಿಕೆ ಎಂಥದೊ! ಚೆಲುವರೂಪಿನ ತಿರುಳಬಲ್ಲೀ ಕಣ್ಣಿಗೂ ಬೆರಗಾದುದೊ! (ಅಹಲ್ಯೆ. ೨೨). ℙ ಪಿತಾಮಹ ಹೋ. ೫. ಹಿರಿಯರ ಹೆಸರಿನ ಕೊನೆಗೆ ಗೌರವಾರ್ಥವಾಗಿ ಸೇರುವ ಮಾತು. ಉದಾ— ಚೆನ್ನಜ್ಜ, ರಾಮಜ್ಜ ಇತ್ಯಾದಿ. ಅಜ್ಜು$_2$ ೩: "ಅಜ್ಜೆಂದು ಸಾವಾಸಿ (ಸವಾಸಿ)" (ಶಮದ. ಕಿ. ೩೨೩–೮೦); "ಅಜ್ಜೆಂದು ಪೊಸವಾಸಿ (ಸಾವಾಸಿ)" (ಶಮದ. ನ. ೨೪೩–೨). 'ಪಜ್ಜ', 'ಮುತ್ತಜ್ಜ' ಪರಾ. ೪. ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಅವಂಗೆ ಮಗನಜ್ಜನಜ್ಜಿಗನೃಪಂಗೆ ನಾಗಾರ್ಜ್ಜುನಂ (ಎಇ. XXVII, ೭೧–೧೨; 1114).

[ಪ್ರಾ. ಅಜ್ಜ (< ಸಂ. ಆರ್ಯ). / ತಮಿ. ಮಲ. ಅಚ್ಚನ್ = ತಂದೆ; ತುಳು. ಕೊಡ. ಅಜ್ಜೆ = ತಾತ; ಕೋಲಾ. ಅಜಯನ್ = ವೃದ್ಧ; ಕುರುಖ್. ಅಜ್ಜೊ, ಅಜ್ಜೊಸ್ = ಮುತ್ತಜ್ಜ]

ಅಜ್ಜಗ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು. 'ಅಜ್ಜಗಗವುಂಡ' ಪರಾ.

[~ ಅಜ್ಜ$_2$]

ಅಜ್ಜಗಗವುಂಡ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಸ್ವಸ್ತಿಶ್ರೀ ಅಜ್ಜಗಗವುಣ್ಡ ××× ಅಕ್ಕಜುಪಲ್ಲಿಯ ರಾಜ್ಜಯ[ಜ್ಯವ]ನೂರೆಂಟ್ಟೆದುಮ (ಎಕ. XII, ತುಮಕೂ. ೧೫–೧; ?). [ಅಜ್ಜಗ + ಗವುಂಡ (< ಗಾಮುಂಡ)]

ಅಜ್ಜಗಳ್ಳ (ನಾ). ತಂತ್ರಗಾರನಾದ ಕಳ್ಳ (ಉಕ. ೬).

[ಅಜ್ಜ$_0$ (< ಸಂ. ಅದ್ಯ ?) + ಕಳ್ಳ]

ಅಜ್ಜಗಾಪು (ನಾ). ನಂಬಿಕೆಗೆ ಪಾತ್ರರಾದ ವೃದ್ಧರ ಕಾವಲು: ಚತುರುದಧಿಮೇಖಲಾಲಂಕೃತ ವಸುಧಾದೇವಿಗಜ್ಜಗಾಪಿನವರ್ ದಿಕ್ಪತಿಗಳೆನೆ (ಪಂರಾಮಾ. ೨–೩೯); ಮುನಿವನಿತೆಯರ್ಗಜ್ಜಗಾಪೆನಿಪ್ಪುವು... ಜಂಬುಕಂಗಳ್ (ಜಗವಿ. ೧೬–೫೭). 'ಅಜ್ಜ$_2$ ೩.' ಪರಾ.

[ಅಜ್ಜ$_2$ + ಕಾಪು]

ಅಜ್ಜಗಾವಲು (ನಾ). ವಿಶೇಷವಾದ ಕಾವಲು: ಶಿವಾಜಿಯು ಎಲ್ಲಿಗಾದರೂ ಹೋಗುವದಾದರೆ ಆತನ ಬೆನ್ನಮೇಲೆ ಅಜ್ಜಗಾವಲಿಡಬೇಕು ಎಂದು ಅಪ್ಪಣೆ ಮಾಡಿದನು (ಛತ್ರಪ. ೧೪೪); ಮೆರವಣಿಗೆಯ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಕಂಡ ಗಂಡನ ಆಚರಣೆಯನ್ನು ವಸುಮತಿ ಲಘುವಾಗಿ ಕಾಣಲಿಲ್ಲ. ಅವನನ್ನು ಅಜ್ಜಗಾವಲು ಕಾಯುವ ನಿರ್ಧಾರ ಅಂದೇ ಅವಳಿಗೆ ಮೂಡಿಬಿಟ್ಟತ್ತು (ಮಣ್ಣಿಮ. ೧೫). 'ಅಜ್ಜಗಾಪು' ಪರಾ. [ಅಜ್ಜ$_2$ + ಕಾವಲು]

ಅಜ್ಜಗಿತ್ತಿ (ನಾ). ಹಿರಿಯ ಹೆಂಗಸು; ವಯಸ್ಸಾದವಳು: ಸಜ್ಜೆವನೆಯೊಳಗೆ ಮಣಿಮಯಮಾದ ಪರಿಯಂಕಕಜ್ಜಗಿತ್ತಿಯರು ಪಾಳಿಕೆಗೈದು ಮಾಣ್ಕಂಗಳ ಜ್ಯೋತಿಗಳನಿಟ್ಟು (ಚೋರಬ. ೨–೧೮). [ಅಜ್ಜ$_2$ + –ಗಿತ್ತಿ]

ಅಜ್ಜಗೆ 'ಅಜ್ಜುಗೆ' ನೋ.

ಅಜ್ಜಡಿ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಆ ಪರಮೇಶ್ವರಿಯಜ್ಜಡಿಯ ನಾಳುತ್ತಮಿರೆ... ಸಹದೇವನಜ್ಜಡಿಯ ಗಾಮುಂಡಿಂಗೆ ತಾನೇಕಮುಖ್ಯಕನಾದಂದು (ಸೌಇಇ. XVIII, ೧೨೪–೯; 1019). [?]

ಅಜ್ಜನ ಪಟ್ಟೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮರ: ಅಜ್ಜನ ಪಟ್ಟೆ(ಖರ್ವತ) ಗಡುತರವಾಗಿ ಬೆಳೆಯುವುದು. ಕಟ್ಟಿಗೆ ಮಿದು. ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಬಾರದು (ಕಭಾಗೆ. ೩೫). [ಅಜ್ಜ$_1$? + ಪಟ್ಟೆ$_1$]

ಅಜ್ಜಪಜ್ಜ, ಅಜ್ಜಪಿಜ್ಜ, ಅಜ್ಜಹಜ್ಜ (ನಾ). ಅಜ್ಜ ಮತ್ತು ಮುತ್ತಜ್ಜ; ತಾತ ಮತ್ತು ಮುತ್ತಾತ; ಪೂರ್ವಿಕ(ರು): ಜಿತಾತ್ಮರ್ ಪ್ರಭುಗಳಧಿಕಪುಣ್ಯರ್ ಮುನ್ನೆ ನಿಮ್ಮಜ್ಜಪಜ್ಜರ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೩–೭೬); ಕಾಳಾಭೀಳವಕ್ರಾಂತಮಂ ದಲ್ ಪುಗದರೊಳರೆ ಪೇಱ್ ನಿಮ್ಮಜ್ಜಪಜ್ಜರ್ಕಳಾರುಂ (ಅಜಿಪು. ೧೦–೨೦); ತನಗಜ್ಜಪಜ್ಜರಿಂ ಪಡೆದ ನೆಲಂ ದಲ್ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೧೯೭–೩೩; 1192). **ಅಜ್ಜಪಿಜ್ಜ**: (ಕರಾ). ಅರಸನ ಅಜ್ಜಪಿಜ್ಜಂದಿರ ಕಾಲದಿಂದಲೂ ಬಂದ ಕತ್ತಿ (ಈಕಥೆ. ೫–೪). **ಅಜ್ಜಹಜ್ಜ**: ಎಮ್ಮಜ್ಜಹಜ್ಜರು ಮಾಡಿಸಿದ ಧರ್ಮಂಗಳಿವಂ ಸಮುದ್ಧರಿಸಿದೊಡೆ ಯಾವುದು ದೋಷಂ (ಪಸಾರ. ೯೫೫–೧೫). 'ಪಜ್ಜ' ಪರಾ.

[ಅಜ್ಜ$_2$ + ಪಜ್ಜ$_1$]

ಅಜ್ಜಪಾಲು (ನಾ). (ದಕ) ಆಸ್ತಿಯನ್ನು ಮಕ್ಕಳು ವಿಭಾಗ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವಾಗ ತಂದೆತಾಯಿಗಳಿಗೆ ಬಿಡುವ ಪಾಲು.

[ಅಜ್ಜ$_2$ + ಪಾಲು$_2$]

ಅಜ್ಜಪಿಜ್ಜ 'ಅಜ್ಜಪಜ್ಜ' ನೋ.

ಅಜ್ಜಮಂತು (ನಾ). ವೃದ್ಧಮಂತ್ರಿ: ಸುಮಿತ್ರಾತ್ಮಜಂ ಸುಮತಿಯಂ – "ಎಲೆ ಅಜ್ಜಮಂತು ಮುಂತಿದೆ... ತೋರ್ಪ ಕಾರೊಡಲ ಬಲ್ವೆಟ್ಟಂ ಏನೆಂದು ಪೇಟಿಯ್" ಎಂಬುದುಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೭೩–೨೪).

[ಅಜ್ಜ$_2$ + ಮಂತು$_2$]

ಅಜ್ಜವ[ವೊ]ಡೆಯ (ನಾ). ಹಿರಿಯ ಒಡೆಯ,— ಮುಖಂಡ (?): ಲಜ್ಜೆಹೋಯಿತು ನಿನ್ನ ದೇಶಾಂತರ ನಮಗಾಯ್ತೆಂದು ಅಜ್ಜವ[ವೊ]ಡೆಯರು ನೊಂದು ನುಡಿದು (ಬಿಜ್ಜರಾ. ೧೧–೩೨). [ಅಜ್ಜ$_2$ + ಒಡೆಯ]

ಅಜ್ಜವಾನ 'ಅಜವಾನ' ನೋ.

ಅಜ್ಜಹಜ್ಜ 'ಅಜ್ಜಪಜ್ಜ' ನೋ.

ಅಜ್ಜಿ (ನಾ). ೧. ತಂದೆಯ ಅಥವಾ ತಾಯಿಯ ತಾಯಿ: ತಮ್ಮಜ್ಜಿಯಪ್ಪ ವೀರಮತಿ ಮಹಾದೇವಿ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೧೭–೩೦); ಮಗಳಕ್ಕಂ ತಂಗೆ ತಾಯ್ ನಾದಿನಿ ಸೊಸೆ ಮದವಳ್ಳಜ್ಜಿ ಮುತ್ತಬ್ಬೆ ಮತ್ತತ್ತಿಗೆ ಕೂಸಿತ್ತತ್ತೆಯೆಂಬೀ ಮೊಜಿಯ ವನಿತೆಯರ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೬–೮೭); ಬೂತಯ್ಯಂಗಳಬ್ಬೆ ಮಾರಸಿಂಘದೇವಂಗಳಜ್ಜಿ (ಎಇ. IV, ೩೫೩–೧೮; 975); ಅಜ್ಜಿ ನೂತದ್ದೆಲ್ಲಾ ಅಜ್ಜನ ಉಡಿದಾರಕ್ಕೆ ಸರಿ (ಗಾದೆ). ೨. ಹಿರಿಯ ಹೆಂಗಸು; ಮುದುಕಿ: ಅಜ್ಜಿ ನಿಮ್ಮ ಊರು ಯಾವುದು? ನಿಮ್ಮ ಜೊತೆಗೆ ಯಾರೂ ಬಂದಿಲ್ಲವೆ? (ರೂಢಿ). ೩. (ಕಾವಲಿನ) ಮುದುಕಿ: ನಿರ್ಜರಹಿತ ಕಂತುಸುತ ಕೊಂಡು ಬಂದನು ಕಜ್ಜಾಯ ತುಪ್ಪ ಸಕ್ಕರೆಯ ಕೊಜ್ಜೆಯರಿಗೆ ಮೆಲ್ಲಿಸುತೆ ಮಿಕ್ಕುದ ಬಾಗಿಲಜ್ಜಿಯರಿಗೆ ತುತ್ತಿಸಿದ (ಮೋಹತ. ೧೮–೧೯). ೪. ಜೈನ ಸಂನ್ಯಾಸಿನಿ; ಕಂತಿ: ಚೈತ್ಯಾಲಯದಲಿರ್ಪ ರಿಶಿಯರಜ್ಜಿಯ ರಾಹಾರದಾನಕ್ಕೆ (ಇಆ. XIX, ೨೭೩–೩೬; 1054); ವಿಕ್ರಮಪುರದ ಶ್ರೀಗೊಣದಬೆಡಂಗಿ ಜಿನಾಲಯದ ರಿಷಿಯರಜ್ಜಿಯರಾಹಾರದಾನಕ್ಕೆ (ಸೌಇಇ. XI–ii, ೧೭೯–೬: 1085); ಯೋಗಿಗಳಜ್ಜಿಗಳರಸಿಯರಾ ನಾಲ್ಕು ಬಾಗಿಲೊಳ್ ನಿಂದು ಕೈಮುಗಿದು (ಭರಚ. ೧೬–೬೭). 'ಅಜ್ಜಿಕೆ' ಪರಾ. ೫. ಹಿರಿಯ ಹೆಂಗಸಿನ ಹೆಸರಿನ ಮುಂದೆ ಗೌರವಕ್ಕಾಗಿ ಸೇರಿಸುವ ಮಾತು: ಉದಾ— ಗೌರಜ್ಜಿ, ರಂಗಜ್ಜಿ ಇತ್ಯಾದಿ.

[ಅಜ್ಜ$_2$ + –ಇ$_2$]

ಅಜ್ಜಿಕಥೆ (ನಾ). ೧. ಅಜ್ಜಿ ಹೇಳುವ ಕಥೆ. ೨. ಈಗಿನ ಕಾಲದವರಿಗೆ ಒಪ್ಪಿಗೆಯಾಗದ, ಉಪಯೋಗವಿಲ್ಲದ ಕಥೆ. [ಅಜ್ಜಿ + ಕಥೆ]

ಅಜ್ಜಿಕೆ (ನಾ). ೧. ಜೈನ ಸಂನ್ಯಾಸಿನಿ: ಮೂಜುಲಕ್ಕೆಯುಮಿರ್ಪತ್ತು ಸಾಸಿರ್ವರಜ್ಜಿಕೆಯರುಂ (ಅಜಿಪು. ೮–೨೫ ವ); ಆ ಮಹಿಪನರಸಿ ಸುಪ್ರಭೆ... ಅಭಯಮತಿಗಳೆಂಬಜ್ಜಿಕೆಯರಿಂದ ದೀಕ್ಷೆಗೊಳಲು (ಸಮ್ಯಕೌ. ೭–೬೪). ೨. ಪೂಜ್ಯೆ; ಗೌರವಾರ್ಹಳು: ಅಜ್ಜಿಕೆಗಳಿಗಾಕೆ ನಮಿಸಿದಳವರು ನೀನಜ್ಜಿಕೆಯಲ್ತೆ ಬಾರೆನುತ... ಮೈದಡವಿ ಮನ್ನಿಸಲು (ಭರಚ. ೫೯–೨೭). [ಸಂ. ಆರ್ಯಿಕಾ]

ಅಜ್ಜಿಗ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಅವಂಗೆ ಮಗನಜ್ಜನಜ್ಜಿಗನೃಪಂಗೆ

ನಾಗಾರ್ಜುನಂ ರವಿಸ್ರತಿಮುಸಾತಂಗೆ ಸೆಗೆಲ್ದನ್ದಿನ್ದಂಗೆ (೨೪. XXVII, ೭೧-೧೨ ; 1114). [ಅಜ್ಜ + -ಇಗ]

ಅಜ್ಜಿಗಟ್ಟು (ಕ್ರೆ). (ಕರಾ) (ಮೈಯ ಚರ್ಮ) ಸುಕ್ಕುಗಟ್ಟು. [ಅಜ್ಜ + ಕಟ್ಟು1]

ಅಜ್ಜಿಗಡ್ಡೆ (ನಾ). ಮಜ್ಜಿಗೆ ಗೆಡ್ಡೆ (ಕ). [ಅಜ್ಜಿ + ಗಡ್ಡೆ1]

ಅಜ್ಜಿಗಿಜ್ಜಿ (ನಾ). = ಅಜ್ಜಿಬಜ್ಜಿ. [~ ಅಜಿಗಿಜಿ?]

ಅಜ್ಜಿಗೆ 'ಅಜ್ಜುಗೆ' ನೋ.

ಅಜ್ಜಿಪುರಾಣ (ನಾ). = ಅಜ್ಜಿಕಥೆ: "ನಿನ್ನ ಕಂತೆ ಅಜ್ಜಿಪುರಾಣ ನನಗೆ ಬೇಕಿಲ್ಲ. ಅದೆಲ್ಲಾ ಕನಸು" (ಸಾವಿಸ. ೭೬). [ಅಜ್ಜಿ + ಪುರಾಣ]

ಅಜ್ಜಿಬಜ್ಜಿ (ನಾ). ಮೈತ್ರಿಗಾಗಿರುವುದು; ಜಜ್ಜಿ ಹೋಗಿರುವುದು: ಮಸೆಗೆ ರೇಗಿ ಹೋಗಿ, 'ಈವತ್ತು ಶಭವಾರ ಅಂತ ತರುಗಿ ಹೇಳಿದ್ರೆ, ನಿನ್ನನ್ನ ತುಳಿದು ಅಜ್ಜಿಬಜ್ಜಿ ಮಾಡಿ ಕರುಳು ಕಿತ್ತು ಹಾಕಿದ್ದಿರ್ತಾ ನೋಡು' ಎಂದು ಬೆದರಿಸಿದ (ಸ್ವಾನಿಸ್ನೇ. ೨೦೯). [~ ಅಜಿಗಿಜಿ?]

ಅಜ್ಜು1 'ಅಟ್ಟು' ನೋ.

ಅಜ್ಜು2 'ಅಜ್ಜ' ನೋ.

ಅಜ್ಜುಂ (ನಾ). ರಹಸ್ಯ; ಗುಟ್ಟು (?) : ಕಜ್ಜಳಕಂಗಳ ಕಾಮುನಿಗೆ ವಂದಜ್ಜು ತಿಳಿಸಿಕೊಡುವೆ ನೀ ಮುಖಲಜ್ಜೆಕೆ ಬಂದೊಡದು ಉಜ್ಜನೀ ಮಹಕಾರೇ (ಶ್ರೀಕೃಪಾ. ೬೦೫). [?]

ಅಜ್ಜುಕೆ (ನಾ). ಗಣಿಕೆ. ℙ ಈ ಶಬ್ದ ಸಂಸ್ಕೃತ ನಾಟಕಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಯೋಗವಾಗುತ್ತದೆ. [ಸಂ. ಅಜ್ಜಾ]

ಅಜ್ಜುಗ 'ಅಜ್ಜುಗೆ' ನೋ.

ಅಜ್ಜುಗುಜ್ಜು (ನಾ). ಬಹಳ ಮೆತ್ತಗಿರುವುದು; ಶಿಥಿಲವಾಗಿರುವಿಕೆ. ಅಜ್ಜುಗುಜ್ಜು ಮುದುಳ = ತುಂಬ ಶಿಥಿಲವಾಗಿರುವ ಮುದುಕ; ಹಣ್ಣು ಹಣ್ಣು ಮುದುಕ (ಕ). ಅಜ್ಜುಗುಜ್ಜು ಪ್ರಾಯ = ಶರೀರವು ಗಳಿತವಾಗಿರುವ ವಯಸ್ಸು; ಮೈ ಬಿಗಿತಪ್ಪಿ ಶಕ್ತಿ ಕುಗ್ಗುವ ವಯಸ್ಸು (ಕ). [~ ಅಜಿಗಿಜಿ?]

ಅಜ್ಜುಗೆ, ಅಜ್ಜಿಗೆ, ಅಜ್ಜುಗ (ನಾ). ೧. ಇರವಂತಿ : ಗುಂಜಿ ನಿಗ್ಗೆಯಜ್ಜುಗೆಯೊಂದಿಂತಿವೆಂದರ್ಕೆ ಬೇರಿನ ತೊವರಂ ತೆಗಪಿದೊಡೆ ಕೈಪೆಗೆಟ್ಟವಿದಕ್ಕುಂ (ಲೋಕೋಪ. ೮-೨೫). **ಅಜ್ಜಿಗೆ**: ೧. "ಅಜ್ಜಿಗೆಯೆಂದಿರವಂತಿಗೆ" (ಕಪಸಾ. ೯-೧೦೩) ; ಸೂರಣಂ ಶುಂಠಿ ಯಜ್ಜಿಗೆ . . . ಈ ಪೇಟ್ಟಂ ಮರ್ದುಗಳಂ (ಲೋಕೋಪ. ೯-೩೪೦) ; ಸಜ್ಜು ಕದ ಚಳಿಕಿಗೆಯನೆಜ್ಜಿಗೆಯ ಪಜ್ಜಳಿಪ ಬಜ್ಜರದ ಬಾಪುರಿಯ (ರಾಜಪ್ರೇ. ೧೦-೫೭ ರ). ೨. ಮರುಗ : "ಸಮಾರಣಾ ಮರುವಕಃ . . . ಜಂಬೀರಃ ಈ ೫ ಅಜ್ಜಿಗೆ[ಪಾಠಾಂ. ೬. ಅಜ್ಜಿಗೆ] ಕೆಲಂಬರು ಮರುಗವೆಂಬರು" (ನಾಚಿರಾ. ೧೦೯) ; ಪಾತ್ರದಜ್ಜಿಗೆ ಗಜುತಿ ತೊಳಿಸುಂಬಂಕೊಳಲೆ (ವೀಶ್ವೆತ. ೬-೧೦-೩೫). **ಅಜ್ಜಿಗೆ**: ೧. "ಅಜ್ಜಿಗೆಯುಶ್[ಮಿತ್ರಿರವಂತಿಯೊಳು" (ಕಬ್ಬಮಂ. ೨೪). **ಅಜ್ಜುಗ**: ೧. "ಅಜ್ಜುಗವೆಂದಿರವಂತಿಗೆ" (ಕವಕಂ. ೭೪) [?]

ಅಜ್ಜುನರಾಹ (ನಾ). ಒಬ್ಬನ ಹೆಸರು: ಅಜ್ಜುನರಾಹನಾಕಳೆಯೊಳೆ ವೆಳಂಗಳ್ಕವರ ಚಿಬ್ಬಸಟ್ಟಯ ತಮ್ಮ ಮಣಿಯಮಸಿಟ್ಟ ತುಲುಗೊಳೆ ತುಲುವಪಕ್ಕಿಸಿ ಸತ್ತು ಸಗ್ಗಕ್ಕೆ ಸಸ್ಟಂ (ಎಕ. IX, ದೊಡ್ಡ ಬ. ೧೦-೧ ; ಕ್ರಿ. 920). [ಅಜ್ಜುನ್ನ (< ಅರ್ಜುನ) + ರಾಹ ?]

ಅಜ್ಜೆಜ್ಜೆ (ನಾ). ಬಂಧನ(?) : ಕೆಜೆಯಂ ಕಟ್ಟಿಸು ಬಾವಿಯಂ ಸವಸು ದೇವಾಗಾರಮಂ ಮಾಡಿಸಜ್ಜೆಜೆಯೊಳ್ ಸಿಲ್ಪಿದನಾಥರಂ ಬಿಡಿಸು (ಸೌಇಇ. IV, ೨೬೬-೪೪ ; 1380). [< ಅಜ್ಜ ? + ಸೆಜ್ಜೆ]

ಅಜ್ಜುಟೆ, ಅಂಜುಟೆ (ನಾ). ಕೆರು ನೆಲ್ಲಿ; "ನೆಲನೆಲ್ಲಿಯ ಗಿಡ" (ಗಂಗಾಮ. ಸಾ). **ಅಂಜುಟೆ** (ಕ). [ಸಂ. ಅಜ್ಜುಟಾ]

ಅಜ್ಞಾಣಿಗವುಂಡ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ತೊಲಗದ ಗಜ್ಜರ ಅಜ್ಞಾಣಿಗವುಣ್ಣಾನ ಮ ಳ್ಳ ಳ್ಮು ತ್ತ ಐಯ್ಯರು (ಎಕ. IV, ಕೆಗ್ಗಡ. ೧೦೪-೬ ; 1037). [ಅಜ್ಞಾಣ್ಯ + ಗವುಂಡ (< ಗಾಮುಂಡ)]

ಅಜ್ಞ (ಗು). ೧. ಏನೂ ತಿಳಿಯದ ; ಅರಿಯದ ; ಅರಿವಿಲ್ಲದ. (ನಾ). ೨. ತಿಳಿವಳಿಕೆ ಇಲ್ಲದವನು ; ದಡ್ಡ : ಕವಿತಾಪ್ರೌಢಪ್ರಸೂಲ್ಪಪೋಲ್ ಕೃತಿಯೊಳಕ್ಷಜ್ಞ ಸೋಲ್ವನೇ (ಜಗವ. ೧೧-೧೩) ; ಹುಲುಸರವಿ ಹಾವಹುದು ಹುತ್ತಿನ ತಲೆಯಲಿರಲಜ್ಞನಿಗೆ (ಕುವ್ಯಾಳ. ೧೧-೩೪) ; ಅಜ್ಞನ ಬುದ್ಧಿ ಮೊಗ್ಗಿನ ಹಾಗೆ, ಪ್ರಾಜ್ಞನ ಬುದ್ಧಿ ಫಲದ ಹಾಗೆ (ಗಾಡ. ೬). [ಸಂ.]

ಅಜ್ಞತನ (ನಾ). = ಅಜ್ಞತ್ವ : ನಮ್ಮ ಅಟಿಕಲಂಕೆವಾಳನು ನೀನು ನಮಗಿಂದಜ್ಞತನ ನಿನಗೆ ಸೋಕತೇ ಸುಪ್ರೌಢ (ತೀರಾ. ೪-೧೧-೧೭). [ಅಜ್ಞ + -ತನ]

ಅಜ್ಞತ್ವ (ನಾ). ಏನನ್ನೂ ಅರಿಯದಿರುವಿಕೆ ; ದಡ್ಡತನ : ಅನಂತ ನಿನಗಿಂತಜ್ಞತ್ವಮೆನಕ್ಕುಮೇ (ಜಗವ. ೪-೫೬). [ಸಂ.]

ಅಜ್ಞಾತ (ಗು). ತಿಳಿದಿಲ್ಲದ ; ತಿಳಿಯದ : ಭುವನಖ್ಯಾತಮಪಿಸ್ತ ನಿನ್ನ ಚರಿತಂ ಪೇಟ್ಟಾರ್ಗರಮಜ್ಞಾತರೇ (ಪಂಂಪಮಾ. ೧೫-೨೫). [ಸಂ.]

ಅಜ್ಞಾತವಾಸ (ನಾ). ೧. ಯಾರಿಗೂ ತಿಳಿಯದಂತೆ ವಾಸಮಾಡುವ ಸ್ಥಿತಿ : ಸತ್ಪರಕಥಿ ಪರಿವ್ಯಕ್ತಥರೆಯಂ ಸಿರಿಯ ಸೊಬಗಜ್ಞಾತವಾಸಕ್ಕೆ ಪೋಗುತಿರೆ (ತಪಕಾ. ೯-೧೦) ; ಅಜ್ಞಾತವಾಸದಲ್ಲಿಯುಂ ಅಜ್ಞಾನಿಗಳ ಕಾಟ ತಪ್ಪದಲ್ಲ (ಗಾಡ. ೬). ೨. ಯಾರಿಗೂ ತಿಳಿಯದ ವಾಸಸ್ಥಾನ. [ಅಜ್ಞಾತ + ವಾಸ]

ಅಜ್ಞಾನ (ನಾ). ೧. ಅರಿವಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ ; ಜ್ಞಾನದ ಅಭಾವ : ಅಜ್ಞಾನೋತ್ಥಬಿಮಪರಿಮಾನಿಯ ಬಾಗಿರೊಳ್ ಬಂದಿದ್ದಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೪-೧೨೬). ೨. ಅಜಾಗರೂಕತೆ. ೩. ಅವಿದ್ಯೆ. [ಸಂ.]

ಅಜ್ಞಾನಿತನ (ನಾ). ತಿಳಿವಳಿಕೆಯಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ (ಕ). [ಅಜ್ಞಾನ + -ತನ]

ಅಜ್ಞಾನಿತ್ತಿಯ (ನಾ). [ಜೈನ] ಕುಮತಿ, ಕುಶ್ರುತ, ವಿಭಂಗ ಎಂಬ ಮೂರು ಬಗೆಯ ಅಜ್ಞಾನಗಳು : ಅಜ್ಞಾನತ್ರಯರಹಿತರ್ ಶ್ರೀಜ್ಞಾನ ಧರರ್ ವಿದೇಹದಿಂ ಬಂದಧಿಕಪ್ರಜ್ಞರ್ ಪುಟ್ಟುವರ್ (ಪಂಂಪಮಾ. ೧೫-೬೯). [ಅಜ್ಞಾನ + ತ್ರಯ]

ಅಜ್ಞಾನಾಂಧ (ನಾ). ಅಜ್ಞಾನದಿಂದ ಕುರುಡಾದವನು : ಮಂತ್ರ ವಿಳಿಯೊಳಜ್ಞಾನಾಂಧರಿಗೆ ನಯನದಿವ್ಯೌಷಧಂ (ವೀಶ್ವೆತ. ೨೬-೬೩). [ಅಜ್ಞಾನ + ಅಂಧ]

ಅಜ್ಞಾನಿ (ನಾ). ತಿಳಿವಳಿಕೆಯಿಲ್ಲದವನು ; ದಡ್ಡ : ಶ್ವಾಸನ ಪಿತ್ರೆ ಅಜ್ಞಾನಿಯ ತಪದಂತೆ (ಬಾಸವ. ೨೯೦). [ಸಂ. ಅಜ್ಞಾನಿನ್]

ಅಜ್ಞೇಯ (ಗು). ೧. ತಿಳಿಯಲಾಗದ ; ಅರಿಯಲಸಾಧ್ಯವಾದ. (ನಾ). ೨. ತಿಳಿವಳಿಕೆಗೆ ಮೀರಿದ್ದು. [ಸಂ.]

ಅಜ್ಞೇಯತಾವಾದ (ನಾ). "ಜಡ ಪ್ರಪಂಚವನ್ನುಳಿದು ಮತ್ತೆ ಯಾವುದಾಗಲಿ ಸೃಷ್ಟಿಕರ್ತನಾಗಲಿ ಉಂಟೆಂಬುದೂ, ಇಂದ್ರಿಯ ಗೋಚರವಾದದ್ದರ ಹೊರತು ಬೇರೆ ಯಾವ ತತ್ತ್ವವಾದರೂ ಇರುವುದೆಂಬುದೂ, ತಿಳಿಯಲು ಸಾಧ್ಯವಲ್ಲವೆಂಬ ವಾದ" (Agnosticism. ಇಂಗ್ಲಿ). [ಸಂ. (ಅಜ್ಞೇಯತಾ + ವಾದ)]

ಅಜ್ಞೇಯವಾದ (ನಾ). = ಅಜ್ಞೇಯತಾವಾದ. [ಅಜ್ಞೇಯ+ವಾದ]

ಅಜ್ಞೇಯವಾದಿ (ನಾ). ಅಜ್ಞೇಯವಾದವನ್ನು ಎತ್ತಿಹಿಡಿಯು ವವನು : ಅಜ್ಞೇಯರ ಕನಸಿನ ಶಾಸ್ತ್ರದಿಂದ ಅಜ್ಞೇಯವಾದಿಗಳ ಕನಸಿನ ನಿರಸನಕ್ಕೇ ಹಾರುವ ಆಗತ್ಯವಿಲ್ಲ (ವಿಜಾಮಂ. ೭೯).

[ಸಂ. ಅಜ್ಞೇಯವಾದಿನ್ (ಅಜ್ಞೇಯ + ವಾದ + -ಇನ್)]

ಅಟಕಟ (ನಾ). ಬಳಲಿಕೆ; ಆಯಾಸ: "ಅಟಕಟಮೆಂದೊಡೆ ಬಳಲಿಕೆ" (ಭಾರಥಿ. ೩೦). [?. / ಮರಾ. ಅಟ್‌ಅಟ್, ಅಟಾಅಟ್=ಶ್ರಮ; ತ್ರಾಸ]

ಅಟಕಟಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಆಯಾಸಪಡು; ಬಳಲು: ಭಟರು ಬಳಲಿದರಿಂದು ರಿಪುವ್ಯೂಹವ ಧೀವಶಿಗಳು ಮಹಾರಥರಬಳಕಟಿಸುತಿದೆ... ಏಕಾಪಯಂತಸಬಟಗಳು ಬರಲಿ ಕಾಳಗಕೆ (ಕುವ್ಯಾದ್ಭೋ. ೧೫-೪೩). ೨. ಕೆಂಡದಿಡೆ ಮಿಡಿತಿಯಂತಬಳಟಿಸುತಾ ಶ್ರೀಧರ (ಜಿಪಮು. ೧೧-೧೬). ೩. ರೌದ್ರಾವೇಶವನ್ನು ತೋರು: ಧರಣಿ ಕಂಪಿಸಲಬಳಟಿಸಿ ಕೆಲ್ಲಾಂತ ಪಾಶಕ ಮೂರ್ತಿಯಂತಡರಿ (ಆಕಂಠಾ. ೧೦-೫೬) ಮೃತ್ಯುದೇವತೆಯು ಭಗಿನಿಯೊ ತಾನೆಸೆ ಬಟಳಿಸಿ ಕಲ್ಮುಳ್ಳಗಂ ಕೆಡಿಪ (ಭೀಶಾಪ್ರ. ೨೧-೧).

[ಅಟಕಟ + -ಇಸ್ಮು]

ಅಟಕಾಯಿಸು (ಕ್ರಿ). ತಡೆ; ಅಡ್ಡಿಮಾಡು; ಪ್ರತಿಬಂಧಿಸು: ಯರಡು ಜನ ದುಷ್ಕಾನರು ಬಂದಲ್ಲಿ ಪಶರೆದವರು ಅಟಕಾಯಿಸುವಾಗ್ಕೆ, ದುಷ್ಕಾನರು ಪಶರೆದವರ ಮೇಲೆ ಗುಂಡು ಹಾರಿಸಿದಲ್ಲಿ (ರಾಹೇಂದ್ರ. ೧೪೧); ಸದರಿ ಸ್ವಾಮಿಗಳವರು ನಿಮ್ಮ ನಿಮ್ಮ ಗಡಿಗಳ ಮಾರ್ಗವಾಗಿ ಬಂದಲ್ಲಿ ಉಳ್ಳಡ ಕಡವಿಗಳಲ್ಲಿ ಅಟಕಾಯಿಸದೆ ಬಿಟ್ಟು ಕಿಡುವುದು (ಗುರುಚ. ೧೧).

[ಅಟಕ್ಕಾ + -ಇಸ್ಮು. P ಅಟಿಕಾ ← ಹಿಂ. ಅಟಕಾನಾ]

ಅಟಕಾವು (ನಾ). ಅಡ್ಡಿ; ಅಪಚಣೆ: ಯಾ ಧರ್ಮಕ್ಕೆ ಯಾರು ಅಡಿ ಅಟಕಾವು ಮಾಡಿ ನಡಸದೆ... ಮಂಕೆ ಕಾಸನವಂನ್ನು ಕೊಡದೆ ಯಿರು ತ್ತಾರೊ (ಎಳ. XVI, ಚಳ್ಳಕಾ. ೯೦-೩೬; 1802); ಅವರ ಫೌಜು ಸಮುದ್ರದ ತಾರಿಗಾಯೂ ಫಾಟದಾರಿಗಾಗಿಯೂ ನಡೆಯುವಂಥಾದ್ದಕ್ಕೆ ಅಟಕಾವು ಮಾಡುವುದಕ್ಕಾದರೂ ಸನ್ನತಿಸುವುದು ಇಲ್ಲವಷ್ಟೆ (ರಾಹೇಂದ್ರ. ೮೩).

[← ಹಿಂ. ಮರಾ. ಅಟಕಾವ್]

ಅಟಕಾಳಿ 'ಅಟ್ಟಕೊಟ್ಟ' ನೋ.

ಅಟಕಿಸು (ಕ್ರಿ). = ಅಟಕಾಯಿಸು (೬). [ಅಟಕು + -ಇಸ್ಮು]

ಅಟಕು (ನಾ). = ಅಟಕಾವು (ಸ್ಯಾಂಶಬ್ದ).

[← ಹಿಂ. ಮರಾ. ಅಟಕ್]

ಅಟಕೊಬ್ಬರಿ, ಅಟಮೊಬ್ಬರಿ (ನಾ). ಹೆಣ್ಣುಮಕ್ಕಳ ಒಂದು ಆಟ (ಸ್ಯಾಂಶಬ್ದ). **ಅಟಮೊಬ್ಬರಿ** (ಸ್ಯಾಂಶಬ್ದ).

[< ಅಟ್ಟ + ಕೊಬ್ಬರಿ. P 'ಅಟ್ಟಕೊಬ್ಬರಿ' ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಒಣಗಿದ ಕೊಬ್ಬರಿ ಎಂದು ಮೂಲಾರ್ಥವಿರಬಹುದು]

ಅಟಮೊಬ್ಬರಿ 'ಅಟಕೊಬ್ಬರಿ' ನೋ.

ಅಟಗೋಲು 'ಅಟ್ಟಗೋಲು' ನೋ.

ಅಟಣಿಸು (ಕ್ರಿ). ಚಲಿಸು: ಚಲಿದ ಬೀಜಂದದಲಿ ಸುಪ್ತಲಿ ಅಟಣಿಸದ ಲಿದ್ದವನು ವ್ಯಾನವ್ಯ ಪಟುತರಾಗಲು ಶಕ್ತಿ ತಿರುವುದು ಜಾಗ್ರತ್ಸ್ವಪ್ನವು (ಜ್ಞಾಸಂಗೀ. ೩೨-೪೨). [ಅಟಣಿ (< ಅಟಣಿ) + -ಇಸ್ಮು]

ಅಟಣಿ 'ಅಟನೆ' ನೋ.

ಅಟತಾಳ 'ಅಟ್ಟತಾಳ' ನೋ.

ಅಟನ (ನಾ). ತಿರುಗಾಟ; ಸಂಚಾರ; ಪ್ರಯಾಣ: ಅಟನಕ್ಕಮದಿಂದೆ ಕಾಂಚಿಗೆಯ್ತಸ್ಸಾರಗಳ್ (ದಿವ್ಯಚ. ೧೦-೫೪); ಎಲೆ ಸೌಮಿತ್ರಿ ಕಾನನ ಸುದು ಅಟನಕರದಳವುಪ್ಪುದು (ಕೃವಿಭಾ. ೧೯-೧೦). 'ದೇಶಾಟನ', 'ಪರ್ಯಟನ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅಟಿನಿ (ನಾ). ಬಿಲ್ಲಿನ ತುದಿ; ಕೊಪ್ಪು: "ದಿಲ್ಲಕೊಪ್ಪಟಿನಿ ಧನುಕೋಟಿ ಯೆಂದೆಸಿಕ್ಕು" (ಮಂಗಾರ. ೮೭-೩೩). [ಸಂ.]

ಅಟಿನೆ, ಅಟಣಿ (ನಾ). ಚಲನೆ; ಸಂಚಾರ. 'ಅಟಿನೆಗೈ' ಪರಾ.

ಅಟಿಣೆ: ಕರಣಂಗಳಟಣೆಯಿಲ್ಲದೆ ಬೆಳಗುಂದದಿಂದಿರೆ ತೋರ್ದುದಾ ಮಹಾಮುನಿಗಳಿಂಗೆ (ವಂಕಾರಾ. ೨-೨೧-೨೩). [ಸಂ. ಅಟನ]

ಅಟನೆಗೈ (ಕ್ರಿ). ಸಂಚಾರಮಾಡು: ಭಟರಾರ್ಭಟಿಸುತಲ್ಲಿ ತ್ಯಣಜಲನಿ ಯಾಗದಂತಟಿನೆಗೈವುತ ಸರ್ವಾಹಿತವಿಗಮನ್ಮುಮಿನೆ ತೋರುವತಿಘೋರ ನಗರದಟವಿಗೈತರೆ (ವಂಕಾರಾ. ೨-೧೯-೨೨).

[ಅಟನೆ + ಗೈ (< ಗೆರ್ಯ್_1)]

ಅಟಪಟ (ನಾ). ತಲೆಕೆಳಗು; ತಿರುಗುಮುರುಗು (?): ಅಟಪಟ ದಿಂದವ ಧೂತನೆ ಮುತ್ತು ಅಟಪಟವೆನೆ ಸಾಕ್ಷಾನ್ನಿಸ್ಸಿದಾಮ್ಯ (ಅವಧೂ. ೭೧). [?]

ಅಟಮಟ, ಅಟವಟ (ನಾ). ೧. ಸುಳ್ಳು; ಅಸತ್ಯ: ದಿಟಭಕ್ತರಂತೆ ಸುಮ್ಮನೆ ಕುಳ್ಳಿರ್ದರೆ ಅಟಮಟವೆನ್ನವೇಲಿಟ್ಟು ಸುರದಿರ್ದರೆ (ತಿರುಪ. ೧೪); ಹುಸಿಯಟಮಟಂಗಳಂ ಗುರುವಿನೊಳುಸುರ್ದವಂ (ರಿಕ್ಕಾಭೋ. ೯೫-೩). ೨. ಮಿಥ್ಯೆ; ಮೋಸೆ: ಈ ಯಟಮಟದ ಜಗಳೊಡಲು ತಾನೆಲೆ ಮಗನೆ (ಏಭಾಗ. ೧೧-೩೦-೧೩); ಅಟಮಟದ ಪ್ರಣ್ಮಾಂಡತತಿಗಳು ಸಟಿಯ ಖಂಡಾಂಡಗಳಡಗಲಾ ದಿಟವನಂತಿಂತೆನ ಲಶಕ್ಯವದೇ ಪರಬ್ರಹ್ಮ (ಅಮೃತ. ೪-೪೮). ೩. ಕಪಟ; ವಂಚನೆ; ಮೋಸ: "ಅಟಮಟಮನೆ ಕಪಟಂ" (ಭಾರಾ. ೪೪); ಅಟಮಟವೇ ಆಧಾರ, ಕಪಟವೇ ಸದಾಚಾರ, ಕುಟಿಲವೇ ಘನನಾಯಿತ್ತು ಕೆಲಬಿಗೆ (ಸ ಮಾ ೫. ೦); ಮಾಡುವಟಮಟವಿದರ್ಕಿನಿಗಳಂ ಮಾಡಿ ಹೋದರು (ಬಸವ. ೪೩-೪೩); ಅಟಮಟವು ಫಲಿಸುವುದೆ ದೈವದಲಿ (ತೊರಾ. ೩-೬-೨೫). ೪. ವಂಚಕ; ಮೋಸಗಾರ; ಕಪಟಿ: ಅಟಮಟರಿಂಗೆಯು ಆನಂದಮಾಗದವ ಸಟಿಯೊಪ್ಪರವರಿಂಗೆ... ಇದು ಯೋಗ್ಯವಲ್ಲಿಂದ (ಜ್ಞಾಪ್ರಬೋ.೧೪-೧೪೬). **ಅಟವಟಿ**: ೩. ನುಡಿಗೆ ಪುಸಿದಟವಟಿದಂದನ್ಯರ್ಗೆ ಕಷ್ಟಮಪ್ಪಿತ್ತು (ಆ ಧ್ಯ ತ. ೧೪-೧೪). ೪. ಅಟಿಸಲ್ಲ ದೇಶದೊಳಗಾರು ನೆಲೆಯಾಯದಲೆ ಚಟಿಕಟಿಯವರರ ಗುಣವಿಕ್ಷಿಪ್ತದವಧಿಯತ್ತ ಟಿವಟರು (ಜಿಸಮು. ೨೩-೨೫).

[?. / ತುಳು. ಅಟಮಟ; ತೆಲು. ಅಟಮಟ, ಅಟಮಟಮು. P ಪ್ರಾ. ("ಧೆತೇತೀ") ಮಂಠ = ಮೋಸಗಾರ, ವಂಚಕ]

ಅಟಮಟಿಂಗೈ (ಕ್ರಿ). ವಂಚಿಸು: ಇಲ್ಲಿಯ ತಾಯ್ಮಕ್ಕಳ್ ತಮ್ಮೊಳ್ ತಾಮೊರ್ವರ್ವನಳಿಗೊರಬರರ್ಕಿನಾಸನುಮಟಿಮಟಿಂಗೆಯ್ವುರ್ ಎಂದ (ಚಳ. ೬-೯೫ ಪ). [ಅಟಮಟ + ಗೈ (< ಗೆರ್ಯ್_1)]

ಅಟಮಟಿಕಾರ್ತಿ (ನಾ). ೧. ಸುಳ್ಳು ಹೇಳುವವಳು. ೩. ಮೋಸ ಗಾತಿ; ವಂಚಕಿ: ದುಷ್ಟೆ ಕಷ್ಟೆಯೆಂಬಟಮಟಕಾರ್ತಿಯರ್ ಸಕಿಯರೇ (ಮುಂಬಾರ. ೫, ೨೬೫-೪೨; 1229).

[ಅಟಮಟಕಾಱ + -ತಿ. / ತೆಲು. ಅಟಮಟಕತ್ತೆ]

ಅಟಮಟಕಾಱು, ಅಟಮಟಗಾಱು (ನಾ). ೧. = ಅಟಮಟಿಗ ೧. ೩. = ಅಟಮಟಿಗ ೩: ಲಂಬಕಾಯೋದಿಗಳ ಹೊಂಬಾರಿಗೆ ಸರಿ ಎಂಬೆ ಹಟಯೋದಿಗಿಗಳ ಅಟಮಟಕಾಱಲಂಬೆ ಅಷ್ಟಾಂಗಯೋದಿಗಿಗಳ ಕಷ್ಟಕರ್ಮುಗಳಂಬೆಲೆ (ಸಿದ್ಧೇವ. ೩೫೪). **ಅಟಮಟಗಾಱು** (ಕ).

[ಅಟಮಟ + -ಕಾಱ]

ಅಟಮಟಗಾಱು 'ಅಟಮಟಕಾಱು' ನೋ.

ಅಟಮಟಲಿಖಿ (ನಾ). ಸುಳ್ಳುಬರಹ; ಮೋಸದ ಬರಹ: ಅಟಮಟ ಲಿಖಿಗಾಗಿ ಕಟಕವಜ್ಞಯ ಬಾಯ ತಟಪೊಟಿನುಜ್ಞೆ ಕೊಯ್ಸುಕೊಂಡು ತುಟಿಯ ಜುಂಬಿಸುವ ಹಲ್ಲುಗಳ ಖಂಡಿದೆಂದು ವಿಟ ನಳ್ಳು ನುಡಿದನೆಲ್ಲ ರೊಳು (ಭರಚ. ೩೩-೯೨). [ಅಟಮಟ + ಲಿಖಿ]

ಅಟಮಟಿಗ (ನಾ). ೧. ಸುಳ್ಳು ಹೇಳುವವನು: "ಮಾಡುವನೊಳಂ... ಅನ್ಯತದಲ್ಲಿಯುಂ... ಇಗಪ್ರತ್ಯಯಮಕ್ಕುಂ... ಅನ್ಯಕ್ಕೆ – ಅಟಮಟಿಗಂ, ಮಾಳಿಗಂ, ಪುಸಿಗಂ (ಕವಮ. ೧೫೭, ಸೃಷ್ಟಿ, ಪ್ರಯೋ).

೨. ಮೋಸಗಾರ; ಮಾಯಾವಿ : ಅಟಮಟಿಗಂ ಗಾಳುವಿವಂ ಕುಟಿಲಂ ಲಂಪಟನೆನಿಪ್ಪವಂ ಮಾನಸನೇ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೩೬) ; ಅಟಮಟಿಗಂ ದಿಟಕ್ಕೆನೆ ಕರಂ ಬಳೆದಂ ಮನದಂತೆ ವಾಮನಂ (ಅರ್ಧನೇ. ೬–೨೪) ; ಬಂದೀ ವಟು ಸಲೆಯಟಮಟಿಗಂ (ನೇಮಿಸಂ. ೧೧–೬೭). [ಅಟಮಟ + –ಇಗ]

ಅಟಮಟಿಗತನ (ನಾ). ೧. ಸುಳ್ಳು ಹೇಳುವುದು. ೨. ಮೋಸಗಾರಿಕೆ; ವಂಚಕತನ : ಕುಟಿಲ ಕುಚ್ಚಿತ ಧೂರ್ತ ದುರ್ಜನವಟಮಟಿಗತನ ಕಪಟ ಕಳವಳ (ಪ್ರಭುಲೀ. ೭–೫೪). [ಅಟಮಟಿಗ + –ತನ]

ಅಟಮಟಿಸು, ಅಟವಟಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಇದ್ದುದನ್ನು ಇಲ್ಲವೆನ್ನು ; ಸುಳ್ಳುಮಾಡು ; ಅಪಲಾಪಿಸು : ಆಕಾಶಗಂಗೆ ಮುನ್ನುಳ್ಳುದುಮನಟ ಮಟಿಸಿ ಲೋಕಾಯತಂ ಪುಸಿಯನುಚ್ಚರಿಸಲಳವಡಿಸಿ ವಿಷ್ಣುಪದವೆಂದು ಗಗನದ ನಾಮವಲ್ಲಿರ್ದು (ಜೊಮ್ಮರ. ೧೧೧–೩). ೨. ಮೋಸಮಾಡು ; ವಂಚಿಸು ; ಮರುಳುಮಾಡು : ಪಣಮಿಲ್ಲದೆಯಟಮಟಿಸುವ ಬಣಗು ಗಳಂ ನೆವವನಿಟ್ಟು ಬಿಟ್ಟು (ಉದ್ಭಟ. ೧೦–೬೬) ; ಅಟಮಟಿಸಿ ಪರವಧುವ ತಂದುತ್ಕಟದ ಪಾಪಿಗೆ ಹೇಸಿ ವನವಧು ಚಿಟುಕ ಮುಱಿದಪಳೆನಲು (ತೊರರಾ. ೫–೪–೧೧). ೩. ತಪ್ಪಿಸು ; ಹೋಗಲಾಡಿಸು : ಇಷ್ಟಲಿಂಗದ ಘಟಣೆಯೆಂಬುದು ಸರ್ವಸಂಗವನಟಮಟಿಸಬೇಕಾಗಿಯಂತರ್ಮಾರ್ಗ ದೋವರಿಗೆ (ಪ್ರಭುಲೀ. ೧೬–೩೨) ; ನಿಟಲದಲಿ ವಿಧಿ ಬರೆದ ಬರಹವನಟ ಮಟಿಸಲಿದಱಳವೆ (ತೊರರಾ. ೩–೮–೪೨). ೪. ಆತುರಪಡು ; ತವಕಿಸು: ಸುಧೆಯನಿಂತೀಗಳೆನಗೆ ಕರುಣಿಸೆಂದಾಡಲಟಮಟಿಪ ನಾಲಗೆವೆರಸು ಹರಿತಂದು (ಸಿದ್ಧರಾ. ೬–೩೯). **ಅಟವಟಿಸು** : ೨. ಚತುರೋಕ್ತಿಗಳಲಟ ವಟಿಸಿದರೆ ನಾ ಮರಳುವೆನೆ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೨೦–೩೪) ; ಕುಟಿಲದೊಳು ನೆಲ ದೊಳುಂ ಬೀಳುತಂ ಏಳುತಂ ಅಟವಟಿಸಿ ನೋಡುವರ ಪಿಂದಟ್ಟಿ ಸೀಯ್ಯ ಲವರುಂ ನಗಲು ಏಡಿಸುತ್ತಂ (ಪ್ರಭುಪು. ೯–೩೩). ೪. ಎಂದಿನಂದದಿ ನಿದ್ರೆಗಟವಟಿಸುತಿರ್ಪಾಗಳು (ಸಿದ್ಧರಾ. ೧–೫೫) ; ಸುಟ್ಟುರುಹುವೆನೀ ಯಾಗವನೆಂದುಱದಟವಟಿಸಿದನು (ವೀರೇಚ. ೧–೪೫).

[ಅಟಮಟ + –ಇಸ್ಯು. / ತೆಲು. ಅಟಮಟಿಂಚು]

ಅಟಮಾರಿಸು (ಕ್ರಿ). "ವಂಚಿಸು" (ಕಲ್ಪದ್ರು. ೫).

[ಅಟಮಾರ್ಯು + –ಇಸ್ಯು]

ಅಟರುಷ (ನಾ). = ಅಟರೂಷ. [ಸಂ.]

ಅಟರೂಷ (ನಾ). ಆಡುಸೋಗೆ ಗಿಡ. 'ಆಟರೂಷ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅಟರೂಷಕ (ನಾ). = ಅಟರೂಷ. [ಸಂ.]

ಅಟವಟ 'ಅಟಮಟ' ನೋ.

ಅಟವಟಿಸು 'ಅಟಮಟಿಸು' ನೋ.

ಅಟವಣ್ಣೆ$_1$ 'ಅಟ್ಟವಣೆ' ನೋ.

ಅಟವಣ್ಣೆ$_2$ 'ಅಠವಣ್ಣೆ' ನೋ.

ಅಟವಾಳಿಗೆ (ನಾ). ಮೇಲುಮಹಡಿ ; ಅಟ್ಟ (?) : ಶ್ರೀಮಂತರಾದ ವ್ಯಾಪಾರಸ್ಥರು ತಮ್ಮ ತಮ್ಮ ಮನೆ[ಳಿ]ಗೆ ಅಟವಾಳಿಗೆಗಳಲ್ಲಿ ಕುಳಿತು ಬೆಲೆಯುಳ್ಳ ರೇಶಿಮೆಯ ವಸ್ತ್ರ, ಶಾಲು, ಜಮಖಾನಿ ಮೊದಲಾದುವನ್ನು ಮಾರುತ್ತಲಿದ್ದರು (ಸತ್ವಸಾ. ೪೧). [< ಅಟ್ಟ$_1$ + ಮಾಳಿಗೆ]

ಅಟವಿ$_1$ (ನಾ). ಒಂದು ಅಳತೆ : ವಿಜಾಪುರ ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ ನಾಲ್ಕು ರೂಪಾ ಯಿಗೆ ಎರಡು ಅಟವಿ ಜೋಳ (ರಾಜಾದೇ. ೬೬). [?]

ಅಟವಿ$_2$ (ನಾ). ಕಾಡು ; ಅಡವಿ ; ಅರಣ್ಯ : ಆ ವಧುವಂ ಮೆಲ್ಲನಿಱಿಪಿ ರೌದ್ರಮೃಗಂಗಳ್ಗಾವಾಸಮೆನಿಪದೊಂದು ಮಹಾವಿಷಮಾಟವಿಯೊಳಿರಿಸಿ ಪೋದತ್ತಾಗಳ್ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೪–೫೪). [ಸಂ.]

ಅಟವಿಚರ (ನಾ). ಕಾಡಿನಲ್ಲಿ ಸಂಚರಿಸುವವನು ; ಬೇಡ.

[ಅಟವಿ$_2$ + ಚರ]

ಅಟವೀಚರ (ನಾ). = ಅಟವಿಚರ : ಇರುಳುಬೇಗೆಯ ಚಕ್ರವಾಕಕೆ ತರಣಿ ತಲೆದೋಱಿದವೊಲಟ[ಪಾಠಾಂ. ಡ]ವೀಚರರಿಗರಸಗೆ ಭಾವಭಾವ ವ್ಯಕ್ತ ವಾಯ್ತೆಂದ (ಕುವ್ಯಾಗ. ೪–೪೮). [ಸಂ. (ಅಟವೀ + ಚರ)]

ಅಟವೀತಟ (ನಾ). ಅರಣ್ಯಪ್ರದೇಶ ; ಕಾಡು : ಹಿಂಗಿದವು ಹನ್ನೊಂದು ವರೆ ವರುಷಂಗಳಟವೀತಟದೊಳಿರಲಱುದಿಂಗಳೊಳಗೊಂದಾದುದಾಪತ್ತಾ ಮಹೀಶರಿಗೆ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೨೩–೪). [ಸಂ. (ಅಟವೀ + ತಟ)]

ಅಟವೀಪಾಳಿ (ನಾ). ಅರಣ್ಯಗಳ ಪಂಕ್ತಿ ; ಕಾಡುಗಳ ಸಾಲು : ಲೆಕ್ಕಕೆ ಸಂದುದಟವೀಪಾಳಿಪರಿಯಟಣ ಪ್ರಬಂಧಕೆ ವರುಷ ಹನ್ನೊಂದು (ಕುವ್ಯಾವಿ. ೨೨–೧). [ಸಂ. ಅಟವೀಪಾಲಿ (ಅಟವೀ + ಪಾಲಿ)]

ಅಟವೀಸಂಭವ (ನಾ). ೧. ಕಾಡಿನಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದ್ದು. ೨. ಕಾಡುಬತ್ತ ; ನೀವಾರ: "ದೂಸಂ ತೃಣಧಾನ್ಯ(ಮು)ಮಟವೀಸಂಭವಮದೆ ಗವೇಧುಕಂ ನೀವಾರಂ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೯೫–೧೯). [ಸಂ. (ಅಟವೀ + ಸಂಭವ)]

ಅಟವ್ಯ (ನಾ). ಅರಣ್ಯಪ್ರದೇಶ : ವಿಕಸಿತಪುಷ್ಪದಂತರಳಿ ಕನ್ನಡಿಗರ್ ಕರೆವಂತೆ ಬನ್ನಿ ಬಂಧಕಿಯರ ನಾಮದಂತೊಗೆದ ಪಾದರಿ ರೋಗಿಗಳಂತೆ ತಾಱಿ ಪಾವಕನ ಶರೀರದಂತಿರುಡಿ ಸುಂಕಿಗಳಂತಿರೆ ಚೆಲ್ವು ಸಂದ ಲಾವಕನ ನಿಯೋಗದಂತೊಗೆದ ಬೊಬ್ಬುಲಿ ಪರ್ವಿದಟವ್ಯಮದ್ಭುತಂ (ಪುಣ್ಯಾಸ್ರ. ೧–೯೪). [ಸಂ.]

ಅಟವ್ಯವಿ (ನಾ). ಕಾಡುಕುರಿ : "ಕೊಂಡಗುಱಿ ವನೋರಣಮಟವ್ಯವಿ ಯೆನಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೪೮–೮). [ಸಂ. (ಅಟವೀ + ಅವಿ)]

ಅಟಳಪಟಳ (ನಾ). ಅತಳವೆಂಬ ಅಧೋಲೋಕದ ಛಾವಣಿ(?) : ಪೊಟ್ಟಗೊಡೆದತ್ತು ರಟತ್ಪಟುಪಟಹ ಶಂಖಭೇರಿಯ ಚಟುಳಿತದಿಂದಟಳ ಪಟಳಮಂಬರಪಟಳಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೦–೬೭).

[ಅಟಳ್ಯ (< ಸಂ. ಅತಲ ?) + ಪಟಳ (= ಪಟಲ)]

ಅಟಾಟೋಪ (ನಾ). (ಉಕ) ಆಡಂಬರ ; ಕೋಲಾಹಲ : ಇವರು ಬಂದು ನಾಚಿಕೆಯಿಲ್ಲದೆ ಅಟಾಟೋಪ ಮಾಡುತ್ತಿರುವುದನ್ನು ನೋಡಿ ಅವನು ಬೇಸತ್ತ (ಮುಳ್ಳಿಹಾ. ೩೮) ; "ಏನೂ ನನಗೆ ಸುಖವಿಲ್ಲ ಅಣ್ಣಾ ಎಷ್ಟು ಸಂಪಾದಿಸಿದರೇನು? ಇವಳ ಅಟಾಟೋಪ ಮಿತಿಮೀರಿದೆ (ಕೊನೆಭೇ. ೧೩೨). ಅತ್ಯಾಟೋಪ ಹೋ. [< ಅಟ್ಟ$_2$ + ಆಟೋಪ$_1$]

ಅಟಾಪ 'ಅಟೋಪ' ನೋ.

ಅಟಾಪಿಸು (ಕ್ರಿ). ಹಿಡಿತಕ್ಕೆ ಸಿಕ್ಕು ; ಹತೋಟಿಗೆ ಬರು (?) : ಓದು ಬರಹದಲ್ಲಿ ಕಂಯಿಕುಂಯಿಯಾದರೆ, ಹೈಗೈಯಾದರೆ, ಯಾರಿಗೂ ಅಟಾ ಪಿಸುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ (ದೀಪಹ. ೫೦). [ಅಟಾಪ (< ಅಟೋಪ) + –ಇಸ್ಯು]

ಅಟಿ (ಕ್ರಿ). ಬಡಿ ; ಅಪ್ಪಳಿಸು : ಗೋದಾಪ್ರವಾಹಂಗಳು ಮಿಗಿಲಾವೇಗದಿ ನೊಂದನೊಂದಟಿಯೆ ನೀರ್ ಕಲ್ಲೋಲ ಕೋಲಾಹಲಂ ನೆಗಳಲ್ (ಉರಾಚ. ೪೦–೩೧). [?. / ತಮಿ. ಅಡಿ = ಹೊಡೆ]

–ಅಟಿಗ (ಪ್ರ). ಆಡುವವನು, ವ್ಯವಹರಿಸುವವನು, ಉದ್ಯುಕ್ತನಾ ದವನು ಎಂಬ ಅರ್ಥಗಳನ್ನು ಕೊಡುವ ಒಂದು ತದ್ಧಿತ ಪ್ರತ್ಯಯ: ಒಂದುವುದಟಿಗ ಪ್ರತ್ಯಯ ಮಾಡುವ ದೀವಿಗೆವಿಡಿವ ಹರದುಗೆಯ್ವನಿಬ ರೊಳಂ. ಅಟಿಗ ಪ್ರತ್ಯಯಕ್ಕೆ – ಕೊಲ್ಲಟಿಗಂ, ದೀವಟಿಗಂ, ಮಾವಟಿಗಂ (ಶಮದ. ೨೦೪, ಪ್ರಯೋ). –ಅಡಿಗ ಹೋ. [~ ಆಡು$_1$]

ಅಟಿಸು (ಕ್ರಿ). ಸಂಚಾರಮಾಡು ; ತಿರುಗಾಡು : ಅಟಿಸೆಲ್ಲ ದೇಶದೊಳ ಗಾರು ನೆಲೆಯಾಯದಲೆ ಚಟಕಟಿಸುವವರ ಗುಣವೀಕ್ಷಿಸದಲವನಿಯಿತ್ತಟ ವಟರು (ಜಿನಮು. ೨೩–೨೫). [ಅಟನ + –ಇಸ್ಯು]

ಅಟುಕು (ಗು). (ಉಕ) ಚಿಕ್ಕ ; ಸಣ್ಣ : ಕೋಣೆಯು ತೀರ ಚಿಕ್ಕ ದಿತ್ತು. ಅದನ್ನು 'ಬರೀ ರಾತ್ರಿವಾಸಕ್ಕಾಗಿ ಕಟ್ಟಿಸಿದಂತೆ ಅಟುಕಾಗಿತ್ತು (ರಕ್ತಧ್ವ. ೩೧೧). [~ ಅಡಕ್ಕ ?]

-ಅಟೆ (ಪ್ರ). ಒಂದು ಭಾವನಾಮ ಪ್ರತ್ಯಯ: ಉದಾ— ಉಬ್ಬಟೆ, ಹೋರಟೆ.

ಅಟೋಕಾಟ (ಗು). (ಉಕ) ಬಹಳ ಹೆಚ್ಚಾದ; ಅತ್ಯಧಿಕವಾದ: ಈ ಯಟೋಕಾಟ ಸಿದ್ಧತೆಯನ್ನು ನೋಡಿ ನಾನಾಫಡನವೀಸನ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ತಾನೂ ಆ ದಂಡಿನೊಡನೆ ಹೋಗಬೇಕೆಂಬ ಬುದ್ಧಿಯು ಹುಟ್ಟಿತು (ಚರಿಸಂ. ೮೧). [← ಮರಾ. ಅಟೋಕಾಟ್]

ಅಟೋಪ, ಅಟಾಪ, ಅಟೋಪು, ಆಟೋಪ್ಯ, ಆಟೋಪು (ನಾ). ೧. ಸಾಮರ್ಥ್ಯ; ಶಕ್ತಿ: ದೈತ್ಯನಟೋಪವನು ಕಡಿಖಂಡಮಾಡಿಯೆ ತಹೆನು ಮೇದಿನಿಯ (ಸಂಭಪ. ೭–೩೫). **ಅಟಾಪ**: "... ನಿಮಗ ಈ ನೌಕರಿಮಾಡುವ ಅಟಾಪ ಸಿಕ್ಕಿಲ್ಲ" (ನಡೆದಾ. II, ೧೧೫೮). **ಅಟೋಪು**: ೨. ಅಂಕೆ; ಅಧೀನ: ಇವನು ನನ್ನ ಅಟೋಪಿನಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲ (ಸ್ಯಾಂಡರ್); ಆ ಕುದುರೆ ನನ್ನ ಅಟೋಪಿಗೆ ಬರುವುದಿಲ್ಲ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). **ಆಟೋಪ್ಯ**: ೨. ಸೆಳವಿಗೆ ಸಿಕ್ಕ ನಾವೆ ಅಂಬಿಗರ ಆಟೋಪ ತಪ್ಪಿ ಸಾಗುತ್ತದೋ ಎಂದು ವಿವಂಚನೆಗೆ ಒಳಗಾಗಿದ್ದರು (ಗ್ರಾಮಾಯ. ೪೪೯). **ಆಟೋಪು**: ೨. ಇತ್ತ ರೇಗಿ ನಿಂತಿದ್ದ ಮೊಗಲರು ಪ್ರತಾಪನು ಆಟೋಪಿನಲ್ಲಿ ಬಂದನೆಂದು ಮನ್ನಾಜಿಯನ್ನೇ ಪ್ರತಾಪನೆಂದು ಭಾವಿಸಿ ನಾಲ್ಕುದಿಕ್ಕಿನಿಂದ ಬಾಣಗಳ ಮಳೆ ಸುರಿಸತೊಡಗಿದರು (ಮಾತೃಭೂ. ೧೬). [?]

[← ಮರಾ. ಅಟಪ್, ಅಟೋಪ್ (< ಸಂ. ಆಟೋಪ?)]

ಅಟೋಪು 'ಅಟೋಪ' ನೋ.

ಅಟ್ಟ$_1$ (ನಾ). ೧. ಮನೆಯ ಒಳಗಡೆ, ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಸಾಮಾನುಗಳನ್ನು ಇಡುವುದಕ್ಕೋಸ್ಕರ, ಭಾವಣಿಗೆ ಹೊಂದಿಕೊಂಡಂತೆ ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಹಲಗೆ, ಗಳು ಮೊದಲಾದವನ್ನು ಹರಡಿ ಮಾಡಿರುವ ಅಂತಸ್ತು: "ಅಟ್ಟಃ ಅಟ್ಟಾಳಕಃ — ಈ ೨ ಅಟ್ಟಳೆ" (ಹಲಾಯು. ೪೫–೧೩೯); ಅಟ್ಟಕ್ಕೆ ನಿಚ್ಚಣಿಗೆಯನಿಕ್ಕಲಾಗಿ ನುಂಗಿತ್ತು ಅಟ್ಟವ ನಿಚ್ಚಣಿಗೆ (ಗುಪ್ತಮಂ. ೨); ಕೋಡಗವೇಜದೇ ಮರನನಟ್ಟವ ನೇಜದೆ ಬೆಕ್ಕು (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೧೭–೨೩); ಅಟ್ಟಕ್ಕೆ ಏಣ್ಯಾಸೆ ಬೆಟ್ಟಕ್ಕೆ ಬಿದಿರಾಸೆ ಹೆಣ್ಣುಮಕ್ಕಳಿಗೆ ತವುರಾಸೆ (ನಾಪದ. ೬೮–೪); ಅಟ್ಟ ಸ್ವರ್ಗವಲ್ಲ, ಗಟ್ಟ ಮೇರುವಲ್ಲ (ಗಾದೆ); ಅಟ್ಟದಿಂದ ಬಿದ್ದವನನ್ನು ದಡಿಯಿಂದ ಚಚ್ಚಿದರು (ಗಾದೆ). ೨. ಮಹಡಿ: ಮಹಾರಾಜರು ಅಟ್ಟದ ಮೇಲಿರುವ ಸಾಧನಕಕ್ಷದಿಂದ ಇನ್ನೂ ಇಳಿದು ಬಂದಿಲ್ಲ (ಕುರಿಹಿಂ. ೧೭); ಹಿತ್ತಲಿನಿಂದ ಅಂಗಳವನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸಿ ಹೇಗಾದರೂ ಮಾಡಿ ಸದ್ದಿಲ್ಲದೆ ಅಟ್ಟದ ಮೇಲಿನ ತನ್ನ ಕೋಣೆಯನ್ನು ಸೇರುವದು (ಗಂಮಾಯಿ. ೬೯). ೩. ಕಂಬ ನಟ್ಟು ಅದರ ಮೇಲೆ ಗಳು, ಹಲಗೆ ಮೊದಲಾದವನ್ನು ಹರಡಿ ಕಟ್ಟಿರುವ ವೇದಿಕೆ; ಅಟ್ಟಳೆ; ಅಟ್ಟು: ಸುಖಸಾಮ್ರಾಜ್ಯದ ಕನಸಿಗ ನೀನು ಅಟ್ಟ ಮುರಿಯುವೀ ಕುಣಿತವಿದೇನು? (ಗರಿ. ೧೧೦–೧೭). ೪. ಅಂಗುಳು: ಮೂರ್ಧವೆಂದರೆ ಬಾಯೊಳಗಣಟ್ಟವು (ಹೊನುಗ. ೭); ಹಪ್ಪಳದ ಹಿಟ್ಟು ಅಟ್ಟಕ್ಕೆ ಅಂಟಿಕೊಂಡು ಕಿತ್ತರೂ ಬರದು (ರೂಢಿ). (ಗು). ೫. ಎತ್ತರವಾದ; ಉನ್ನತವಾದ: "ಅಟ್ಟಕ್ಕೆ -ಅಟ್ಟಗವಲ್, ಅಟ್ಟವಡಿ, ಅಟ್ಟಹಾಸ" (ಶಮದ. ೨೯೭, ೨೯೮, ಪ್ರಯೋ). 'ಅಟ್ಟಾಸುರ' ಪರಾ.

ಅಟ್ಟಕ್ಕೇರು = ಮೇಲೇರು; ಹೆಚ್ಚಿಕೊ: ಅವನು ತನ್ನ ಯೋಗ್ಯತೆಯಾಗಲೇ ಅಟ್ಟಕ್ಕೇರಿರುವುದೆಂದು ಉಬ್ಬಿದನು (ನೀಗಟ್ಟು. ೩೦).

[ದೇ. ?. / ತುಳು. ಅಟ್ಟ; ತೆಲು. ಅಟ್ಟಮು; ಸಂ. ಅಟ್ಟ. ℙ ಇದು ಕೇಶಿರಾಜನು ಹೇಳುವ "ತತ್ಸಮ" ಶಬ್ದಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು (ಶಮದ. ೨೯೭ ನೋ)]

ಅಟ್ಟ$_2$ (ಗು). ದಟ್ಟವಾದ; ಒತ್ತಾದ (?). 'ಅಟ್ಟಡವಿ', 'ಅಟ್ಟಾಗು' ಪರಾ. [?]

ಅಟ್ಟ$_3$ 'ಅಡು$_1$' ನೋ.

ಅಟ್ಟ$_4$ (ನಾ). ಅನ್ನ; ಆಹಾರ. [ಸಂ.]

ಅಟ್ಟಂಬಟ್ಟಂ (ಗು). ಒತ್ತಾಗಿ ಹರಡಿರುವ (ಕಿ).

ಅಟ್ಟಂಬಟ್ಟಂ ಅರಣ್ಯ, ಅಟ್ಟಂಬಟ್ಟಾರಣ್ಯ=ಒತ್ತಾಗಿಯೂ ವಿಸ್ತಾರವಾಗಿಯೂ ಇರುವ ಕಾಡು: ಆಗೋ ಆ ಅಟ್ಟಂಬಟ್ಟಂ ಅರಣ್ಯದ ನಟ್ಟನಡುವೆ ಬೆಟ್ಟಗೋಟೆಯೊಂದನ್ನು ಕಟ್ಟಿದ್ದು, ನಿಟ್ಟಿರುಳಿನಲ್ಲಿ ಕೂಡ ಕಟ್ಟಾಯದ ಕಾವಲುಗಾರರು ಅದನ್ನು ಕಾಯುತ್ತಿರುವರು (ವಿಜಾಮಂ. ೬೮); ಅಟ್ಟಂಬಟ್ಟಾರಣ್ಯದೊಳು ರಾಕ್ಷಸನು ಬಂದು (ಸಖೀಗೀ. ೭–೧೬೧); ತಾನು ಹಿಂದೆ ಉಡಿಪಿಯ ಯಾತ್ರೆಗೆಂದು ಹೊರಟಾಗ ರಾತ್ರಿ ಹೊತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಭಯಾನಕ ಅಟ್ಟಂಬಟ್ಟಾರಣ್ಯದಲ್ಲಿ ನಡೆಯುತ್ತ ಘಟ್ಟ ಇಳಿದ ಸಂಗತಿಯನ್ನು ಹೇಳುವಾಗ ಕೇಳುತ್ತಿದ್ದ ನನ್ನ ಮೈಮೇಲೆ ಮುಳ್ಳುಬಂದುವು (ವೈನಿ. ೨೪೯). ಅಟ್ಟಬೆಟ್ಟ ಹೋ. [ಅಟ್ಟ$_2$ + ಬಟ್ಟ$_0$]

ಅಟ್ಟಕಳಿ 'ಅಟ್ಟಕಟಿ' ನೋ.

ಅಟ್ಟಕಟಿ, ಅಟಕಾಳಿ, ಅಟ್ಟಕಳಿ (ನಾ). ಸ್ನಾನ ಮಾಡುವಾಗ ಜಿಡ್ಡನ್ನು ಹೋಗಲಾಡಿಸಲು ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ತಲೆಗೆ ಉಜ್ಜಿಕೊಳ್ಳುವ ಗಂಜಿ ಅಥವಾ ಸರಿ. ℙ ಇದಕ್ಕೆ 'ತೈಲನಾಶಿನಿ' ಎಂಬ ಹೆಸರಿದೆ: ಅವರ್ಗೆಲ್ಲಂ ನೀರನಿಡಿಸಿ ತಲೆಯಂ ಪೂಸಿಸಿಯೊಲ್ಲಣಿಗೆಯನುಡಿಸಿ ತಲೆಯೊಳಟ್ಟ[ಪಾಠಾಂ. ತಲೆಯೊಳ್]ಕಟಿಯಂ ಪೊಯ್ದಾಗಳ್ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೮–೨೪). **ಅಟಕಾಳಿ** (ಉಕ). **ಅಟ್ಟಕಳಿ**: ಕಾದಗ್ಭವಣಿಯಟ್ಟಕಳಿ ಕರುಟು ಚಂದನಂಗಳನೊರಸಿ ಮಜ್ಜನವನು (ಸಿದ್ಧರಾ. ೮–೭೩); ಬಳಿಕ ಕುಂಕುಮವೆರಸಿದ ಮೃಗಮದದಟ್ಟಕಳಿಯ ನಾರಿಯರಳಕಕ್ಕೆ ತಳಿದು ಮಜ್ಜನವ ಮಾಡಿಸಿದರು (ಕುರಾಸಾಂ. ೨೯–೮೪); ಎಣ್ಣೆ ಬೆನ್ನೀರಟ್ಟಕಳಿಯಿಂದವಳ ಮೆಯ್ಯ ಬಣ್ಣವೇಳಿಸಿದರು (ರಾಮವಿ. ೭–೬೪).

[ಅಟ್ಟ$_3$ + ಕಟಿ$_3$]

ಅಟ್ಟಕುಂಬಳ (ನಾ). ಬೀಜಕ್ಕಾಗಿ ಒಣಗಿಸಿ ಇಟ್ಟ ಕುಂಬಳಕಾಯಿ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [ಅಟ್ಟ$_3$ + ಕುಂಬಳ]

ಅಟ್ಟಗವಲ್ (ನಾ). ಮರದ ಎತ್ತರವಾದ ಕವಲುಕೊಂಬೆ: "ಅಟ್ಟಕ್ಕೆ -ಅಟ್ಟಗವಲ್, ಅಟ್ಟವಡಿ, ಅಟ್ಟಹಾಸ" (ಶಮದ. ೨೯೮, ಪ್ರಯೋ).

[ಅಟ್ಟ$_1$ + ಕವಲ್$_2$]

ಅಟ್ಟಗುಣ (ನಾ). ಎಂಟರಷ್ಟು; ಎಂಟುಮಡಿ: ಇದ ಕಾದೊ ಅಟ್ಟಗುಣ ಅಸ್ವಮೇದದ ಪಲಮಕ್ಕೆ (ಎಇ. IX, ೨೨–೧೫; 800).

[ಸಂ. ಅಷ್ಟಗುಣ (ಅಷ್ಟ + ಗುಣ)]

ಅಟ್ಟಗೆ (ನಾ). ಒಣಗಿದ ಕಟ್ಟಿಗೆ (?): ನಿಘಾತದಂತದಂಡಂಗಳ ಕಿಡಿಯ ಕೆಂಡಂಗಳೊಳ್ ಪಕ್ಷಕಕ್ಷಂಗಳನುಚ್ಚಳಿಸಿ ನೆಗೆವ ನೆತ್ತರ ಸುಟ್ಟುರೆಗಳೊಳಂ ಕೋಡನೂಱಿ ಕೆಡೆವ ಮದಗಜಂಗಳುರಿಪತ್ತಿದಟ್ಟಗೆಯೊಟ್ಟಲಂತಿರ್ದುವು (ಅನಂಪು. ೧೪–೭ ವ). [~ ಅಡು?]

ಅಟ್ಟಗೊಂಬು (ನಾ). ಮರದಲ್ಲಿಯ ಮುಖ್ಯವಾದ ಕೊಂಬೆ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). 'ಅಟ್ಟಗವಲ್' ಪರಾ. [ಅಟ್ಟ$_1$ + ಕೊಂಬು$_1$]

ಅಟ್ಟಗೋಲು, ಅಟಗೋಲು (ನಾ). ೧. ಎತ್ತರವಾದ ಗಳೆ: ಆಕಾಶವನಡರುವಂಗೆ ಅಟ್ಟಗೋಲ [ಪಾಠಾಂ. ಅಟ್ಟುಗೋಲ, ಅಟ್ಟಕೋಲ] ಹಂಗೇಕೋ (ಅವಚಂ. ೮೩೯); ಅಂಬರವನಡರ್ವಂಗಟ್ಟಗೋಲೇಕೆ ಬಿಡದಂಬುಧಿಯ ದಾಂಟುವಂಗೇಕೆ ಹಜುಗೋಲ್ (ಚಿಬಪು. ೫೭–೯೧). **ಅಟಗೋಲು**: ೨. ಎತ್ತಿನ ಮೇಲೆ ಹೊರೆಯನ್ನು ಹೇರಲು ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಗಳೆ (ಉಕ. ಕಿ).

[ಅಟ್ಟ$_1$ + ಕೋಲು$_1$ (< ಕೋಲ್$_1$)]

ಅಟ್ಟಟ್ಟಿ (ನಾ). ದೂತನನ್ನು ಕಳಿಸುವುದು; ದೌತ್ಯ; ನಿಯೋಗ:

ಇನ್ನಳಿಪಿಂದವಟ್ಟುವಟ್ಟಟ್ಟಗಳಂ ಬಿಸುಟ್ಟುದೆಮಗಂ ತಮಗಂ ಮುಳಿಸಿಂದ ಮಿಾಗಳಟ್ಟಟ್ಟಗಳಪ್ಪುವು (ಪಂಪಭಾ. ೯–೮೯); ಮೈತ್ರಕ್ಕಂ ಮೇರೆಗಂ ಅಟ್ಟಟ್ಟಗಂ ಸ್ವಾಮಿಭೃತ್ಯಸಂಬಂಧಕ್ಕಂ . . . ಬಲಂ ಕೂಡಿ ನಡೆಯೆ (ಪಂಪಭಾ. ೯–೯೫ ವ); ಅಟ್ಟಲೆವೇಟ್ಟುದೊರ್ಮೆಗೆ ವಿಭೀಷಣನಲ್ಲಿಗೆ ನಮ್ಮ ನಣ್ಪನಟ್ಟಟ್ಟಯ ಮಾತನಟ್ಟದೊಡೆ ದೇವಿಯನಾತನ ಮಾತುಗೇಳ್ದು ಬಿಟ್ಟಟ್ಟುಗುಂ (ಪಂಠಾಮಾ. ೧೧–೨೩); (ಪಂಪಭಾ. ೭–೨೭ ವ. ನೋ).

ಅಟ್ಟಟ್ಟಯಟ್ಟು=ದೂತರನ್ನು ಕಳಿಸು; ಸಂದೇಶವನ್ನು ಕಳಿಸು: ಪ್ರಮದವನದೊಳಗೆ ಸೆಱೆಯಿಟ್ಟು ಮತ್ತಮಟ್ಟಟ್ಟಯಟ್ಟುತಿರ್ದಪನುಚಿತ ಕ್ರಮಮಂ ಕಾಮುಕರಱಿವರೆ (ಪಂಠಾಮಾ. ೧೧–೮೨).

[ಅಟ್ಟು$_4$+ ಅಟ್ಟು$_2$ + –ಇ$_3$. / ಪ್ರಾ. ("ದೇಶೀ") ಅಟ್ಟಟ್ಟ=ಹೊರಟು ಹೋದ]

ಅಟ್ಟಟ್ಟಕೆ, ಅಟ್ಟಾಟಕೆ$_1$ (ನಾ). ಬೇರೆಯವರ ಮೂಲಕ ಸಂದೇಶ ಮೊದಲಾದವನ್ನು ಹೇಳಿಕಳಿಸುವುದು; ದೂತರನ್ನು ಅಟ್ಟುವುದು; ದೌತ್ಯ: ಆ ಪ್ರಭುದೇವರು ಅಟ್ಟಟ್ಟಕೆ[ಪಾಠಾಂ. ಅಟ್ಟಾಟಕೆ]ಯಲ್ಲಿ ಕರೆಯಲಟ್ಟದರೆಂದು ಮುನಿಸನೊಳಗಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ನುಡಿವ ಪ್ರಸ್ತಾವದ ವಚನ (ಶೂನ್ಯಸಂ. ೯೨–೧೨). **ಅಟ್ಟಾಟಕೆ$_1$**: ಅಟ್ಟಾಟಕೆಯ [ಪಾಠಾಂ. ಅಟ್ಟಟ್ಟಕೆಯ]ಮಾತನಾಡಲದೇಕೋ? ಮುಟ್ಟಬಂದುದಕ್ಕಂಜಲದೇಕೊ? (ಬಸವ. ೭೨೬); ಅಲ್ಲಮಪ್ರಭುದೇವರು ಸಿದ್ಧರಾಮಯ್ಯ ದೇವರು ಬಂದು ಬಾಗಿಲಲ್ಲಿರಲು ಅಟ್ಟಾಟಕೆಯಲಿಂತು ತೆಜಹು ಮಜಹಾಗಿಪ್ಪುದು ನಿಮ ಗುಚಿತವಲ್ಲೆಂದು ಚಿಕ್ಕದಣ್ಣಾಯಕರು ಬಿನ್ನೈಸಲು (ಶೂನ್ಯಸಂ. ೯೬–೨೨); ಭೃತ್ಯನಿದ್ದೆಡೆಗೆ ಕರ್ತನೆಯಿತಂದರೆ ಅಟ್ಟಾಟಕೆಯಲ್ಲಿ ಇಂತು ಕರೆವರುಂಟೆ? (ಶೂನ್ಯಸಂ. ೯೯–೨೨). [ಅಟ್ಟು$_4$ + ಅಟ್ಟು$_2$ + –ಇಕೆ$_2$]

ಅಟ್ಟಡವಿ (ನಾ). ದಟ್ಟವಾದ ಕಾಡು; ಕಗ್ಗಾಡು: ನಡೆದುದು ಬೇಡವಡೆಗಳಟ್ಟಡವಿಯೊಳಗೆ (ಹಚಕಾ. ಪರಿ. ೨೧೩–೫೪); ಅಟ್ಟಡವಿಯೆನ್ನದೂರೆನ್ನದೆಡೆಯೊಳು (ಸಿದ್ಧರಾ. ೨–೫೪); ಎತ್ತಿ ಚೆಲ್ಲಿದ ಮಳಲು ಬೀಳದ ಮೊತ್ತವೆತ್ತಟ್ಟಡವಿಯಲಿ ನಲವೆತ್ತು ಬೆಳೆದಿಟ್ಟಯ ಮರಂಗಳು (ಬಸಪು. ೩೨–೬); ಪುಟ್ಟಬಾಲಕ ನಾರಾಯಣ ಹರಿಯೆನುತ ಅಟ್ಟಡವಿಯೊಳಗಿರಲು (ಚಂದ್ರಹಾ. ೨–೩೫). 'ಅಟ್ಟಾಗು' ಪರಾ. [ಅಟ್ಟ$_2$ + ಅಡವಿ]

ಅಟ್ಟಡಿ$_1$ (ನಾ). ಅತ್ಯಂತ ಕೆಳಭಾಗ; ತಟ್ಟತಳ: ಅಟ್ಟಡಿಯಲೆಲ್ಲಾ ನಿರಯದಿಂ ತಟ್ಟತಳದೊಳು ಕಟ್ಟಕಡೆಯಲ್ಲಿ ದುಟ್ಟನೀ ತೆಜದಿಂದೆ ಎಕ್ಕಲ ನಾಗಿರಲು ಕಂಡು (ಸಾನಂಚ. ೮–೨೧); ಅವಳ ನಿನ್ನ ಕಾಲ ಅಟ್ಟಡಿಗೆ ಸಾರ್ಚದೊಡೆ ಲೋಕಕ್ಕೆ ಹೊಜಗಾನು (ವೀಶೈಪು. ೫–೨೦–೧).

[ಅಡಿ$_1$ + ಅಡಿ$_1$]

ಅಟ್ಟಡಿ$_2$ (ನಾ). ಜನ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಸೇರುವ ಸ್ಥಳ; ಜನಸಂದಣಿಯ ದಾರಿ ಅಥವಾ ಮನೆ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [?]

ಅಟ್ಟಣ 'ಅಟ್ಟಳೆ' ನೋ.

ಅಟ್ಟಣಿಕೆ 'ಅಡ್ಡಣಿಗೆ' ನೋ.

ಅಟ್ಟಣಿಗೆ 'ಅಟ್ಟಳಿಗೆ' ನೋ.

ಅಟ್ಟಣೆ$_1$ 'ಅಟ್ಟಳೆ' ನೋ.

ಅಟ್ಟಣೆ$_2$ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕಾಲುಕೋಳ (?): ಧನವೆಲ್ಲ ಸವೆಯೆ ವೇಶ್ಯಾಮಾತೆ ಬಿಡದೆಯಾತನ ಕಾಲಿಗಟ್ಟಣೆಯ ಹೊಲಿದು ಬಾಗಿಲ ಕಾಯ್ಸುತನುವಿನಿಂದಿರೆ (ಪಾಸೋಪು. ೪–೬೧). [?]

ಅಟ್ಟಣೆ$_3$ (ನಾ). (ಕರಾ) ಸಿದ್ಧತೆ; ಏರ್ಪಾಡು: ನಿನ್ನ ತಂದೆ ಹೇಳಿದ್ದು ಕೇಳಿತೋ ನಿನಗೆ? ಹೇಳು, ಹಾಗಾದರೆ ನಾವು ಮದುವೆಯ ಅಟ್ಟಣೆ ಮಾಡಬಹುದೋ (ಸೋಲು. ೩೫). [?]

ಅಟ್ಟತಾಳ, ಅಟತಾಳ, ಅಡತಾಳ (ನಾ). [ಸಂಗೀತ] ಒಂದು ಬಗೆಯ ತಾಳ: ಧ್ರುವತಾಳಮಟ್ಟತಾಳಂ ತ್ರಿಪುಡಂ ರೂಪಕ (ಛಂದಸ್ಸಾ. ೫–೧). **ಅಟತಾಳ**: ವಿದೂಷಕನು . . . ಅಟತಾಳಗತಿಯಿಂದ ಅಂಡುಗಳ ಮೇಲೆ ಯೇಟುಗಳಂ ಬಡಿಯುತ್ತ (ಸೌಗಂಧಿ. ೫೦೩–೧೬). **ಅಡತಾಳ**: ಬೇಗದಿ ಧೃವಮಠೆಯವು ಪಡಿಮಠೆಯವು ಯೇಗೈಯ್ಯಲಡತಾಳಗಳು (ತರ್ಕಕೌ. ೭–೫೬). [ಸಂ. ಅಷ್ಟತಾಲ (ಅಷ್ಟ + ತಾಲ)]

ಅಟ್ಟತೆಂಗು (ನಾ). ಬೀಜಕ್ಕಾಗಿ ಒಣಗಿಸಿ ಇಟ್ಟ ತೆಂಗಿನಕಾಯಿ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [ಅಟ್ಟ$_3$ + ತೆಂಗ್ಯು$_2$]

ಅಟ್ಟದೆಱೆ (ನಾ). ದೊಡ್ಡ ತೆರಿಗೆ; ಹಿರಿಯ ಸುಂಕ (?): ಕನಕಸೇನ ಭಟ್ಟಾರರ್ಗ್ಗೆ ತಿಪ್ಪೆಯೂರೊಳಾದ ಅಟ್ಟದೆಱೆಯುಂ ಕುಱುದೆಱೆಯು ಮುಟ್ಟ ಸಾಮನ್ತದೆಱೆಯೆಲ್ಲವಮ್ಬಿಟ್ಟಂ (ಎಕ. 111, ಮಳವ. ೩೦–೧೦; 909). ಪೆರ್ಜುಂಕ ಹೋ. ℙ "Tax on upper rooms" [= ಅಟ್ಟಗಳ ಮೇಲಿನ ತೆರಿಗೆ] ಎಂದು ಶಾಸನದ ಸಂಪಾದಕರು ಭಾಷಾಂತರ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. [ಅಟ್ಟ$_1$ + ತೆಱೆ$_3$]

ಅಟ್ಟಬೆಟ್ಟ (ನಾ). ದಟ್ಟವಾಗಿ ಹಬ್ಬಿರುವ ಬೆಟ್ಟ (?): ಅಟ್ಟಬೆಟ್ಟದ ಕಿಬ್ಬಿಯೊಳಗೆ . . . ಮುಟ್ಟಿ ಮೇದವು ಹುಲ್ಲನು (ಗೋಹಾಡು. ೪೪–೯); ಅಟ್ಟಬೆಟ್ಟದಲ್ಲಿ ಪುಟ್ಟ ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಸೆಟ್ಟೋಳೆ ನಿನ್ನ ಹರಸಿದೆ (ಹುಟ್ಟಹ. ೧೪೬). ಅಟ್ಟಡವಿ ಹೋ. [ಅಟ್ಟ$_2$ + ಬೆಟ್ಟ (< ವೆಟ್ಟ)]

ಅಟ್ಟಮಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಎಂಟುಮಡಿ ಮಾಡು; ಎಂಟರಷ್ಟು ಮಾಡು: ಡಂಬಕಭಕ್ತಿಗೆ ಮೆಚ್ಚಿ ಕೊಡನು ಕೃಷ್ಣ . . . ಕೆಟ್ಟೆನೆಂದರು ಇಲ್ಲ, ಕ್ಲೇಶ ಬಟ್ಟರು ಇಲ್ಲ, ಅಟ್ಟಮಡಿಸಿ [ಪಾಠಾಂ. ಅಟ್ಟಡಸಿ] ನಿಷ್ಠೂರ ಆಡಿದಡಿಲ್ಲ (ಪುರಂದ. ೫–೧೩೮–೨).

[ಅಟ್ಟ$_0$ (< ಸಂ. ಅಷ್ಟ) + –ಮಡಿ$_3$ + –ಇಸು$_3$]

ಅಟ್ಟಲಾಟ (ನಾ). ಬಯಲಾಟ: ರಾಮಾಯಣ ಭಾರತ ಕಥೆಗಳು ಜನತೆಗೆ ಕಥಕರು ಭಟ್ಟರು ಅಟ್ಟಲಾಟದವರು ಇವರಿಂದ ಕೇಳಿ ಹಿಂದಿನಿಂದಲೂ ಪರಿಚಿತವಾಗಿದ್ದುವು (ಬಂಕಿಮ. ೭). [ಅಟ್ಟಲು + ಆಟ]

ಅಟ್ಟಲು (ನಾ). ಬಯಲಾಟವನ್ನು ಆಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಹಲಗೆ ಮೊದಲಾದವುಗಳಿಂದ ಸಿದ್ಧಪಡಿಸಿದ ವೇದಿಕೆ: ಮನೆಗಳಲ್ಲಿದ್ದ ಚಾಪೆ, ತಟ್ಟು . . . ಗೋಣಿಯ ಚೀಲಗಳು ಆಟದ ಅಟ್ಟಲಿನ ಮುಂದುಗಡೆ ಹರಡಿಕೊಂಡವು (ಬೆಳುಮ. ೨೧೯). [~ ಅಟ್ಟ$_1$]

ಅಟ್ಟಲೆ 'ಅಟ್ಟಳೆ' ನೋ.

ಅಟ್ಟವಡಿ (ನಾ). ಉದ್ದವಾದ ದೊಣ್ಣೆ (?): "ಅಟ್ಟಕ್ಕೆ– ಅಟ್ಟಗವಲ್, ಅಟ್ಟವಡಿ, ಅಟ್ಟಹಾಸ" (ಶಮದ. ೨೯೮ ಪ್ರಯೋ). [ಅಟ್ಟ$_1$ + ಬಡಿ$_2$]

ಅಟ್ಟವಣೆ, ಅಟವಣೆ$_1$, ಅಟ್ಟಾವಣೆ, ಅಟ್ಠವಣೆ, ಅಠವಣೆ$_1$, ಅಠಾವಣೆ, ಆಠವಣೆ, ಟವಣೆ, ಠವಣೆ (ನಾ). ೧. ಕೂಡುವ (ಮತ್ತು ಕಳೆಯುವ) ಲೆಕ್ಕ (ದಕ. ಕಿ). ೨. ಭೂಕಂದಾಯ. ೩. ಭೂಕಂದಾಯದ ಲೆಕ್ಕಪತ್ರಗಳನ್ನಿಟ್ಟು ಆ ಕಾರ್ಯಭಾರವನ್ನು ನಿರ್ವಹಿಸುವ ಸರಕಾರದ ಶಾಖೆ ಮತ್ತು ಅಧಿಕಾರವರ್ಗ; "ರೆವೆನ್ಯೂ" ಇಲಾಖೆ: ಶತ್ರುಗಳ ಸೈನ್ಯದ ಜನಕ್ಕೆ ಬಂಧುಮಿತ್ರರಾಗಿ ನಮ್ಮ ಸೇನೆಯಲ್ಲಿ ಸಂಬಳಕ್ಕಿರುವ ಜನಗಳಂ ವಿಚಾರಿಸಿ, ನಮ್ಮ ದಂಡಿನಲ್ಲಿ ಅಧಿಕಾರವಿದ್ದರೆ . . . ಅದನ್ನು ತೆಗೆದು ಅಟ್ಟವಣೆಯಲ್ಲಿ ಅಧಿಕಾರಮಂ ನೇಮಿಸಬೇಕೇ ಹೊರತು ಸೇನೆಯಲ್ಲಿ ನೇಮಿಸಕೂಡದು (ಮುದ್ರಾಮಂ. ೮೮). **ಅಟವಣೆ$_1$**: ೧,೨ (ಕಿ). **ಅಟ್ಟಾವಣೆ**: ೩. ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಪೋಲೀಸು, ಅಟ್ಟಾವಣೆ, ಕಂದಾಚಾರಗಳಲ್ಲಿ ಈ ಪಂಗಡದವರು ಅನೇಕರು ಚಾಕರಿಗೆ ಸೇರುತ್ತಿದ್ದರು (ಕೆಲನೆ. ೨೦೩). **ಅಟ್ಠವಣೆ**: ೧. ಕಟ್ಟಳೆ, ಅಟ್ಠವಣೆ, ಅಡ್ಡಿಕೆ . . . ಇತ್ಯಾದೌ ಸ್ಪತೋ ದ್ವಿತ್ವಮಾಪನ್ನಾನಾಂ ಕಕಾರಾದೀನಾಂ ಪುನಶ್ಚ ದ್ವಿತ್ವಂ ಪ್ರಸಜ್ಯತೇ (ಶಬ್ದಾನು. ೬೭ ವ್ಯಾಖ್ಯಾ). ೨. ವೀರಭದ್ರ

ದುರ್ಗದ ಅಠ್ಠ[ಟ್ಠ]ವಣೆಗೆ ತೆಜುವ ಬೀಡು ದೇವಸ್ಥಾನದ ಅರೆವಾಸಿ ಊಳಿಗ ಮಾನ್ಯ . . . ಇದಜಲ್ಲಿಯುಂ ಅಠ್ಠ[ಟ್ಠ]ವಣೆಗೆ ಸಲುವ ವೈರು ಸುಂಕ ಪೊಂಮು (ಎಕ. III, ಶ್ರೀರಂಗ. ೧೦೦–೧೬೩, ೧೭೨ ; 1724) ; ಅಠ್ಠ[ಟ್ಠ]ವಣೆ ವಗೈರೆ ಸ್ಥಳ ಖರ್ಚು ಹೋಗಲಾಗಿ (ಮಹಾವಂ. II. ೬೭). **ಅಠವಣೆ**$_1$: ೨. ಕರಣೀಕರ ಅಠವಣೆಯ ಮಾಗಣೆ ಶಾನುಭೋಗರ ವರ್ತನೆಯಿಂದ ಗ ೨ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೪, ೨೭–೨೦ ; 1430). ೩. ಚಿಕಅಠವಣೆಯಾ ಮಾದರರ್ಸನ ಬರಹ (ಎಕ. XIV, ಶ್ರೀರಂಗ. ೨೮೦–೭೮ ; 1460) ; ಅಠವಣೆ ವೆಂಕಟರಮಣಪ ಕಂದಾಚಾರದ ನಾರಾಸಿ (ಎಕ. XII. ಪಾವುಗ. ೬೦–೨೭ ; 1705) ; ನೀನು ಮಾಡಿಯಿರುವ ಮಸೀದಿ ಧರ್ಮಕ್ಕೆ ಅಠವಣೆಯಿಂದ ವರುಷ ೧ಕ್ಕೆ . . . ವರಹದ ಮೇರಿಗೆ ಕೊಟ್ಟು ಬರುವದು ಸರಿಯಷ್ಟೆ (ಎಕ. IX, ನೆಲಮಂ. ೮–೭ ; 1763). **ಅಠಾವಣೆ** : ೩. ಆಗಿನ ಕಾಲದ ಸುಬೇದಾರ್ರ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಇಪ್ಪತ್ತು ಇಪ್ಪತ್ತೈದು ಜನ ಊಳಿಗದವರು ಅಠಾವಣೆ ಕಂದಾಚಾರ ಎಂಬ ವರ್ಗದವರೂ ಇರುತ್ತಿದ್ದರಂತೆ (ಸಕತೆ. ೭೯). **ಆಠವಣೆ** : ೨. (ಕಿಸಂಗ್ಲಾ. ೧೩೯). **ಟವಣೆ** : ೧. ಸಿಕ್ಕಿದ ನಲ್ಲಳು ಮುನಿದ ನಲ್ಲನ ಮುಂದೆ ಬಿಕ್ಕಳಿಸುತ ನುಡಿವಂತೆ ಲೆಕ್ಕ ಟವಣೆಯಾಗಿ ಕೊರಳು ಕುಣಿದು ದನಿಯಿಕ್ಕುವ ರಾಗ ರಂಜಿಸಿತು (ಭರಚ. ೫–೬೩) [ಲೆಕ್ಕ ಟವಣೆಯಾಗಿ = ಲೆಕ್ಕಕ್ಕೆ ಅನುಗುಣವಾಗಿ, ತಾಳಬದ್ಧವಾಗಿ] ; ಗ್ರಾಮಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಪಟ್ಟಣಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಧನಿಕರಾದವರ ಮನೆಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಬಾಲಕರಿಗೆ ಓನಾಮದಿಂದ ಮೊದಲುಮಾಡಿ ಕೊಟ್ಟಕಾಗದ ಓದುವುದು, ಹೇಳಿದ್ದನ್ನು ಬರೆಯುವುದು, ಟವಣೆ ಹಾಕುವುದು, ಕಳೆಯುವುದು, ಇಷ್ಟರ ಮಟ್ಟಗೆ ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿಕೊಡುವ ಮಠಗಳನ್ನು ಇರಿಸಿದ್ದರು (ಕುರಾಚ. ೨೭) ; ಕತ್ತೆ ಚಿತ್ರಗಾರನ ಮಿಂಡ, ಹಣ ನೋಟಗಾರನ ಮಿಂಡ, ಟವಣೆ ಶಾನಭೋಗನ ಮಿಂಡ (ಗಾದೆ. ಕಿ). ೪. "ಸುಳ್ಳು, ಮೋಸ, ಕಪಟ" (ಸರ್ವಜ್ಞ. ಕೋಶ) ; ನವಣೆಯನು ಉಂಬುವನು ಹವಣಾಗಿ ಇರುತಿಹನು ಭವಣಗಳಿಗವನು ಒಳಬೀಳನೀ ಮಾತು ಟವಣೆಯಲ್ಲೆಂದ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೨೦೨೧). **ಠವಣೆ** : ೧. ಅಂತು ಸುಘೋಷೆಯೆಂಬ ವೀಣೆಯಂ ಕೊಂಡು ಕಳೆಯನಳವಡಿಸಿ ತಂತ್ರಿಯಂ ಸುತಂತ್ರರಮಾಡಿ ಠವಣೆಯೆಂಬ ಪವಣಱಿದು ಪೊಯ್ದು (ಮಹಾನೇ. ೫–೧೪೮) ; ಇಮ್ಮಡಿಸಿ ಠವಣೆಯಿಕ್ಕಲು ಘಂಮನೆ ತಾಂ . . . ಇಮ್ಮಡಿಸಿ ಠವಣೆಯಿಕ್ಕಿದ ವಿವರ (ವ್ಯವಹಾ. ಹೇಱಿನ ಲೆಕ್ಕ) ; ಹೊನ್ನ ಠವಣೆಯ ಕೂಡಲಘವದು ಬೆನ್ನ ಬಿಡುವುದೆ (ಪ್ರಹ್ಲಾಚ. ೭–೧೦) ; ಉಭಯರುನ್ನತ ಗೆಲುವಿನಲಿ ಧೂಳಕ್ಕರಿಚ್ಚೆಯ ಠವಣೆ ಮಗ್ಗಿಗಳ (ಜಿನಭಾ. ೭–೩೨). ೫. ಮೊತ್ತ ; ರಾಶಿ : ತವಕವೆಂದೇ ಕಾಗೆ ಬಳಗದ ಠವಣೆಯೆನಿಸುವ ಕಂಡ ನರರಿಗೆ ಕವರಿಕೊಡುವಾ ದಾನವದು ತಾಮಸದಾನವದು ಯೆಂದ (ಜ್ಞಾನಸಿಂ. ೩೦–೨೪).

[ಸಂ. ಆಸ್ಥಾಪನ. / ಮರಾ. ಅಠವಣ್ = ಲೆಕ್ಕದ ಪುಸ್ತಕ. ℙ ಅಟ್ಟವಣೆ, ಅಟ್ಠವಣೆ – ಇವುಗಳ ಆದಿಸ್ವರ ಲೋಪದಿಂದ ಟವಣೆ, ಠವಣೆ ಎಂಬ ರೂಪಗಳು ಉಂಟಾಗಿವೆಯೆಂದು ಇಲ್ಲಿ ಭಾವಿಸಲಾಗಿದೆ. ಆದರೆ, ಸಂ. ಸ್ಥಾಪನ ಎಂಬುದರಿಂದ ಪ್ರಾಕೃತದ ಮೂಲಕ ಠವಣೆ ಮತ್ತು ಟವಣೆ ಬಂದಿವೆಯೆಂದು ಭಾವಿಸುವುದೂ ಸಾಧ್ಯ]

ಅಟ್ಟವಣೆ ಇಲಾಖೆ, ಅಠವಣೆ ಇಲಾಖೆ, ಆಠವಣೆ ಇಲಾಖೆ (ನಾ). ಭೂಕಂದಾಯದ ಇಲಾಖೆ (ಗ್ಯಾರೆಟ್). **ಅಠವಣೆ ಇಲಾಖೆ** (ಸ್ಕಾಂಡರ್). **ಆಠವಣೆ ಇಲಾಖೆ** (ಕಿಸಂಗ್ಲಾ. ೧೩೯).

[ಅಟ್ಟವಣೆ + ಇಲಾಖೆ]

ಅಟ್ಟವಣೆ ಕಚೇರಿ, ಅಠವಣೆ ಕಚೇರಿ (ನಾ). ಭೂಕಂದಾಯದ ಕಚೇರಿ (ಗ್ಯಾರೆಟ್). **ಅಠವಣೆ ಕಚೇರಿ** (ಸ್ಕಾಂಡರ್).

[ಅಟ್ಟವಣೆ + ಕಚೇರಿ]

ಅಟ್ಟವಣೆಕೋಲ್, ಟವಣೆಕೋಲ್, ಠವಣೆಕೋಲ್ (ನಾ). (ಹಿಂದಿನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ) ಓದುವಾಗ ಪುಸ್ತಕವನ್ನು ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುವುದಕ್ಕೆ ಉಪಯೋಗಿಸುತ್ತಿದ್ದ, ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ನಾಲ್ಕು ಕಾಲುಗಳನ್ನು ಜೋಡಿಸಿ ಮಾಡಿದ ಪೀಠ ; ಅಂಥ ಪೀಠದ ಪಾದ. ℙ (ಶಬ್ದವಿ. ೪೫, ೪೬ ನೋ) : ಇರ್ದನಟ್ಟವಣೆಕೋಲ್ಗಳ ಮೇಲೆಸೆದಿರ್ದ ವೀರ ಸಿದ್ಧಾಂತದ ಶಾಸನಂಬರೆದ ಪೊತ್ತಗೆಯಂತಮರಾಪಗಾತ್ಮಜಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೧–೪೬). **ಟವಣೆಕೋಲ್** : ಹೊತ್ತಗೆಯ ಟವಣೆಕೋಲ್ಗಳ ಲೆತ್ತಿದ ತೆಜದನ್ತೆ ಸರದ ತನ್ದಲು ತನುವಂ ತೆತ್ತಿಸಲ್ಕಮರಕಾಂತಾ ಜತ್ತಕಿಯರುಯ್ಯೆ ದೇಕಂ ನಾಕಕ್ಕೋದ (ಎಕ. XII, ಚಿಕ್ಕನಾ. ೧೮–೩೦ ; 1149). **ಠವಣೆಕೋಲ್** : ಶ್ರಿತರತ್ನಪೀಠವಾಲಂಬಿತ ಲಂಬನ ಸಮಿತಿ ನಾಲ್ಕು ಮನುಯೋಗದ ಸಂಗತಿಯೆನೆ ಮಣಿಖಚಿತಮದೇನತಿಶಯಮಾದತ್ತೊ ಠವಣೆಕೋಲ್ ಯತಿಪತಿಯಾ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೧೦–೧೩೪) ; ಸೆಳೆಮಂಚದ ಕಾಲೆಂಬ ಠವಣೆಕೋಲೊಳಗೊಪ್ಪುವ ಪಾಸೆಂಬ ಕವಳಿಗೆಯೊಳೆಳಜೌವನೆಯವಯವಮೆಂದೆಂಬ ಲಸತ್ಪುಸ್ತಕದೊಳಗೆ (ಜಯಕಾ. ೮–೫೮).

[ಅಟ್ಟವಣೆ + ಕೋಲ್]

ಅಟ್ಟವಿಧ (ನಾ). ಎಂಟು ಬಗೆ : ಅಟ್ಟವಿಧಕರ್ಮ್ಮಮೆಲ್ಲಮನಟ್ಟು[ಂ]ಬರಿಗೊಂಡು (ಎಇ. X, ೧೫೨–೪೫ ; 915). [ಸಂ. ಅಷ್ಟವಿಧ (ಅಷ್ಟ + ವಿಧ)]

ಅಟ್ಟವೆ$_1$ (ನಾ). ಹುಲ್ಲು ಮುಂತಾದವನ್ನು ಮೆದೆಹಾಕುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಕಲ್ಲುಗಳ ಮೇಲೆ ಗಳುಗಳನ್ನು ಜೋಡಿಸಿ ಸಿದ್ಧಪಡಿಸುವ ವೇದಿಕೆ, —ಅಟ್ಟ (ದಕ. ಕಿ).

[~ ಅಟ್ಟ$_1$. / ತಮಿ. ಅಟ್ಟಮಿ ; ತುಳು. ಅಟ್ಟೆಮಿಾ]

ಅಟ್ಟವೆ$_2$ (ನಾ). ಅಷ್ಟಮಿ : "ಇತ್ವಕ್ಕೆತ್ವಂ : ಅಷ್ಟಮಿ–ಅಟ್ಟವೆ" (ಶಮದ. ೨೭೯ ಪ್ರಯೋ). [ಸಂ. ಅಷ್ಟಮಿಾ]

ಅಟ್ಟಸ, ಅಟ್ಟಾಸ (ನಾ). ಆಡಂಬರ ; ಠೀವಿ : ಮತ್ತಮೊರ್ವಳ್ ಅಟ್ಟಸದ ಜಗದಿಟ್ಟೆ ಸೋರ್ಮುಡಿಯಂ ತುಱುಬಿ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೨೩–೧೫) ; ಒರ್ವಳಟ್ಟಸದಿ ಕೊಟ್ಟ ಪೊಜಮಟ್ಟಳಾಗ (ಶ್ರೀರಾಮ. ೪–೯) ; ಅಂದಿನನನ್ನಟ್ಟಸವನ್ನು ಬಗೆಯಲಳವೆ ಅವ್ವಾ (ಗಿಳಿವಿಂ. ೧೩–೨೧). **ಅಟ್ಟಾಸ** : ಅನುಸರಿಸಿಕೊಂಡಿಹರೊಳಾಗದಟ್ಟಾಸವಾಮೋದ ಸತ್ಪಾಲನೆಲೆ ಸಾರ್ವಹಿತವ (ಜಿನಮು. ೨೩–೧೭). [ಸಂ. ಅಟ್ಟಹಾಸ. / ಮರಾ. ಅಟಾಸ್]

ಅಟ್ಟಹನಸು (ನಾ). (ವೇದದಲ್ಲಿ) ಗೊತ್ತಾದ ಸಂಖ್ಯೆಗಿಂತ ಹೆಚ್ಚು ಶಬ್ದಗಳು ಅಥವಾ ಮಂತ್ರಗಳಿರುವ ಹನಸು ; ಅನುವಾಕದ ಕಡೆಯಲ್ಲಿ ಅನಿಯತ ಸಂಖ್ಯೆಯ ಪದವಾಕ್ಯಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಹನಸು : ವೇದಮುಮನುದಾತ್ತಾನುದಾತ್ತ ರಸಮಯ ಸ್ವರಿತ ಪ್ರಚಯ ಸುಸ್ವರಂಗಳಿಂ . . . ಪದಪಾಳಿ ಸುಜಟಾಕ್ರಮಂ ಬಳಿಕಟ್ಟಹನಸೆಂಬಿನಂ ಲೋಕದಾ ಜನಂಗಳು ನೋಡೆ (ವೀಶೈಪು. ೪–೭–೨೧, ೨೨). 'ಹನಸು' ಪರಾ. [ಅಟ್ಟ$_1$ + ಹನಸು]

ಅಟ್ಟಹಾಸ (ನಾ). ೧. ತುಂಬ ಗಟ್ಟಿಯಾದ ನಗು : ಭುಜಂಗೇಂದ್ರನಂಕುರಮುನ್ಮೀಲಿತಮಟ್ಟಹಾಸಮೆ ದಳಾನೀಕಂ ವೃಷಂ ಪುಷ್ಪಂ (ಗದಾಯು. ೧–೨) ; ಆಡತೊಡಗಿದನಟ್ಟಹಾಸದಿಂದಂ ಮಸಗಿ (ತಿರುರ. ೨೮–೬) ; ಆ ಸಿಂಗಂ . . . ಗಾಸಿಮಾಡದೆ ಪುತ್ರನಂ ಪಿಡಿದುಕೊಂಡಟ್ಟಹಾಸದಿಂ ಮಾನವರ ತೆಜದಿಂದೆ ನುಡಿದುದು (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೬–೩೪). ೨. ಆಡಂಬರ ; ಠೀವಿ : ಈತನು ನ್ಯಾಯಾಧೀಶನ ಗೌರವದ ಉಡುಪುಗಳನ್ನು ಧರಿಸಿ ಅಟ್ಟಹಾಸದಿಂದ ತನ್ನ ಉನ್ನತಾಸನದ ಮೇಲೆ ಕುಳಿತು ಅಪರಾಧಿಗಳನ್ನು ವಿಚಾರಣೆಗಾಗಿ ಬರಮಾಡಿದನು (ಕಲಾಧ. ೯೨) ; ಅವನು ತುಂಬ ಅಟ್ಟಹಾಸದಿಂದ ಮೆರೆಯುತ್ತಾ ಇದ್ದಾನೆ (ರೂಢಿ). 'ಅಟ್ಟಸ' ಪರಾ.

[ಸಂ. (ಅಟ್ಟ$_1$ + ಹಾಸ)]

ಅಟ್ಟಹಾಸಂಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ಹಾಸ್ಯಮಾಡಿ ನಗು; ತಿರಸ್ಕರಿಸು: ತೊಟ್ಟನೆ ತೊಳಲ್ವಂತೆ ಮಾಡೆ ಪೊರ್ಕುಳ್ ಸುಳಿಯನಟ್ಟಹಾಸಂಗೆಯ್ಯೆ ಕಿಱುದೆರೆಯ ಮುಱುಕಮಂ ತ್ರಿವಳಿ (ಪದ್ಮರಾ. ೩–೨೮).

[ಅಟ್ಟಹಾಸ + ಗೆಯ್]

ಅಟ್ಟಹಾಸಂಮಾಡು (ಕ್ರಿ). = ಅಟ್ಟಹಾಸಂಗೆಯ್: ಅತುಳಲಕ್ಷ್ಮೀ ನಿಲಯಮಾದೊಡಂ ಭಂಗಸಹಿತಮಾಗಿರ್ಪುದೆಂದು ಅವಿರಳ ಪಯೋನಿಧಿಯನಟ್ಟಹಾಸಂಮಾಡುವವೊಲಿರ್ದುದಾ ಪುರಂ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೦–೩೫).

[ಅಟ್ಟಹಾಸ + ಮಾಡು$_1$]

ಅಟ್ಟಹಾಸಕೆ (ನಾ). ಮೊಲ್ಲೆ; ಕುಂದಪುಷ್ಪ. [ಸಂ.]

ಅಟ್ಟಹಾಸಗಾಱ (ನಾ). ಆಡಂಬರದ ಮನುಷ್ಯ; ಠೀವಿಯಿಂದ ಮೆರೆಯುವವನು (ಕಿ). [ಅಟ್ಟಹಾಸ + –ಗಾಱ (< –ಕಾಱ)]

ಅಟ್ಟಹೆರಳೆ (ನಾ). ಹೆರಳೆಹಣ್ಣಿನಿಂದ ಮಾಡಿದ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಅಡಿಗೆ. [ಅಟ್ಟ$_3$ + ಹೆರಳೆ (< ಪೇರೀಳೆ)]

ಅಟ್ಟಳ್$_1$ 'ಅಟ್ಟಳೆ' ನೋ.

ಅಟ್ಟಳ್$_2$ (ನಾ). ಮೆರೆತ; ಔದ್ಧತ್ಯ: ಅವನ ಅಟ್ಟಳವೆಲ್ಲವೂ ಹತ್ತೆಂಟು ವರ್ಷಗಳೇವೆ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [~ ಅಟ್ಟ$_1$]

ಅಟ್ಟಳವಾಱು (ಕ್ರಿ). ಮೇಲಕ್ಕೆ ಹಾರು: ಇಱಿದ ಘಾಯದಲುಗಿದ ಕರುಳಿನಲಱಿಚುತಿರ್ದವು ಕರಡಿಗಳು ಹೊಂಗಱಿಯ ಕಟ್ಟಿದ ಕೋಲಿಗಟ್ಟಳವಾಱಿ ಹಲುಗಿರಿದು ಒಱಲುತಿರ್ದವು ಕೋಡಗಗಳು (ತೊರರಾ. ೬–೧೯–೩೦). [ಅಟ್ಟಳ್$_2$ + ಪಾಱು$_1$]

ಅಟ್ಟಳಿಗೆ, ಅಟ್ಟಣಿಗೆ (ನಾ). ೧. ಹೊಲ, ಗದ್ದೆ ಮುಂತಾದ ಕಡೆ ಕಂಬಗಳನ್ನು ನಟ್ಟು ಮೇಲೆ ಕಟ್ಟಿದ ಕಾವಲಿನ ಗುಡಿಸಲು; ಮಂಚಿಕೆ: ನವಗಂಧಶಾಲಿವನಕ್ಕೆ ತಳಿಗಳಂ ಹೆಣೆವ ಕಪ್ಪಂ ತೋಡುವೆ ಸಳಿಕದಟ್ಟಳಿಗೆಯಿಕ್ಕುವ ಬೆಚ್ಚುಗಳನಿರದೆ ನೆಡುವ (ಸಮ್ಯಕೌ. ೧–೨೪). ೨. ಸೋಪಾನಪಂಕ್ತಿ; "ಗ್ಯಾಲರಿ": ಅಟ್ಟಳಿಗೆಯನು ಮಾಡಿಸಿದನು ಮುಗಿಲನು ಮುಟ್ಟುವಂದದೊಳಾ ಜಿನಗೆ (ಗೋಮಟೇ. ೧೬–೮೩); ಗಟ್ಟಗಳ ಮೆಟ್ಟಲಿನ ಅಟ್ಟಳಿಗೆ ಏರಿ, ಸಾಟ ಇರದೊಡ್ಡೋಲಗದ ಸೊಬಗು ಮೀರಿ (ಕಎಪು. ೨೧). **ಅಟ್ಟಣಿಗೆ**: ೩. (ಹಲಗೆ ಮೊದಲಾದವುಗಳಿಂದ ಮಾಡಿದ) ಎತ್ತರವಾದ ವೇದಿಕೆ: ಚಿತ್ರ ಬಿಡಿಸುವ ಸಲುವಾಗಿ ಇವನಿಗೆ ಅಟ್ಟಣಿಗೆಯನ್ನು ಕಟ್ಟಿಕೊಟ್ಟರು (ಬಾಲಪ್ರ. I, ೩೯೭).

[ಸಂ. ಅಟ್ಟಾಲಿಕಾ. / ತುಳು. ಅಟ್ಟೊಳಿಗೆ]

ಅಟ್ಟಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ಮೇಲಕ್ಕೆ ಹಬ್ಬು; ವ್ಯಾಪಿಸು: ಭೂರ್ಭೂರ್ಭುಗಿಲೆಂಬಬ್ಬರವಿರದ[ದಿ ?]ಟ್ಟಳಿಸಲ್ಕಂಡೆಲೆಲೆಲೆ ಜಯಜಯತುಬುಬುಬೆಂದು ಗಣೇಶ್ವರರುಲಿಯೆ (ವೀರೇಚ. ೨–೩). [ಅಟ್ಟಳ್$_1$? + –ಇಸು$_3$]

ಅಟ್ಟಳೆ, ಅಟ್ಟಣ, ಅಟ್ಟಣೆ$_1$, ಅಟ್ಟಲೆ, ಅಟ್ಟಳ್$_1$ (ನಾ). ೧. ಕೋಟೆಯ ಮೇಲೆ ಯುದ್ಧಸಾಮಗ್ರಿಯನ್ನಿಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುವುದಕ್ಕಾಗಿಯೂ ಕಾವಲುಗಾರರು ಇರುವುದಕ್ಕಾಗಿಯೂ ಕಟ್ಟಿರುವ ಕೊಠಡಿ; ಕೊತ್ತಳ; ಬುರುಜು: "ಅಟ್ಟಃ ಅಟ್ಟಾಳಕಃ –ಈ ೨ ಅಟ್ಟಳೆ" (ಹಲಾಯು. ೪೯–೧೩೯); "ಅಟ್ಟಾಳಮಟ್ಟಳೆಯೆನಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೫೭–೫); ಪಾತಾಳತಳಮನೆಯ್ದಿದ ಖಾತಂ ಸುರಪುರಮನೆಯ್ದಿದಟ್ಟಳೆ ಪೆಂಪುದ್ಯೋತಿಸೆ ಪುರವಿಳಿಪುದು ಭೋಗಾತಿಶಯದ ಭೋಗವತಿಯನಮರಾವತಿಯಂ (ಅಜಿಪು. ೨–೧೬); ಅಟ್ಟಳೆಯೊ[ಪಾಠಾಂ. ಅಟ್ಟಣೆಯೊ]ಸುರರ ನಗರಕ್ಕೆ ದಾಳಿಡಲು ತಂದಿಟ್ಟ ನಿಚ್ಚಣಿಗೆಯೋ (ಹಚಕಾ. ೧–೩೭); ಅಗಳುಗಳಾಳುವೇರಿಗಳು ಡೆಂಕಣಿ ಅಟ್ಟಳೆ ಕೊತ್ತಣಂಗಳೊಡ್ಡುಗಳೊಳು ಕೋಂಟೆಯೆಂದೆನಿಸಿ (ಎಕ. XI, ಚಿತ್ರದು. ೨–೧೫; 1355); ಅಟ್ಟಳೆಯಲಿಟ್ಟಳಿಸಿದರು ಘನಶಾಲಾಸುವೀಧಿಯಲಿ (ತೊರರಾ, ೬–೧೧–೨); ಕೋಟೆಯ ನಾಲ್ಕೂ ಅಟ್ಟಳೆಗಳ ಮೇಲೆ (ಬೆಟ್ಟಅ. ೬೪–೮). **ಅಟ್ಟಣ**: ೧. ನಿಱಿಯುಡಿಗೆ ಸುತ್ತುಸುತ್ತಿನ ಕೋಟೆಗಳು ತೋರ ಪೊಜವಾಱಿ ಕೊತ್ತಳಂ ಪಜಮೆಗಳೆಜಪ ಸೋಗೆದುಱುಬು ಮುಗಿಲಟ್ಟಣಂ ಮುಡಿದ ಹೊಂಗೇದಗೆಯ ಗಱಿಯೆಸಳೆ ಕೂರ್ದಸಿಗಳು (ಭಕ್ಷಾಚ. ೨–೮); ಅಡಿಗಟ್ಟಣವೇಕೆ ಬೋಡಂಗೆ ಕಬ್ಬೇಕೆ ಕೋಡಗನ ಕೈಗೆ ಬಳೆಯೇಕೆ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೩೭೪). **ಅಟ್ಟಣೆ$_1$**: ೧. ಶಿವನಾಗಮವೆ ನೆಗೆದ ಬಿರುದಿನಟ್ಟಣೆಯದಕೆ ಶಿವಪುರಾಣಂ ಸವೆದ ಬಾಗಿಲುಗಳಾ ಪುರಕೆ (ತಿರುರ. ೨); ಎಣಿಸಬಾರದ ವೃಷಭಕೇತನಂಗಳ ಅಟ್ಟಣೆ[ಪಾಠಾಂ. ವಟ್ಟಳೆ, ನಟ್ಟಲಿ]ಗಳ ಕೊತ್ತಳದೊತ್ತಿನ ಮಣಿಗಳಸ ಕೋಂಟೆಗಳ (ಸಿದ್ಧರಾ. ೧–೧೫); ಮಿಗಿಲೆನಿಪಟ್ಟಣೆಯಿಂದಂ ಮುಗಿಲಂ ಮುಟ್ಟುವ ಪತ್ರಾಕೆಯಿಂ (ಜಗವಿ. ೨–೨೦); ಗೋಮೇಧಿಕದ ಮುಗಿಲಟ್ಟಣೆಯ ಸಾಲುಗಳ (ಕೋಗಯ. ೩–೭). ೨. (ಹಲಗೆ ಮೊದಲಾದವುಗಳಿಂದ ಮಾಡಿದ) ಎತ್ತರವಾದ ವೇದಿಕೆ: ಅನೆಗಳ ಮೇಲೆ ಕಟ್ಟಿದ ಅಟ್ಟಣೆಗಳ ಮೇಲೆ ಅಪ್ಸರೆಯರು ನರ್ತನ ಮಾಡಿದರು (ನಡೆದಾ. II, ೧೫೩೯). **ಅಟ್ಟಲೆ**: ೧. ಬಲವದ್ವಜ್ರಕವಾಟಮರ್ದೆಗಳ್ಕಾಟಂ ರಿಪುಶ್ರೇಣಿ ಗಟ್ಟಲೆ[ಗಳ್ ಸಾಲ್ವುದು] ವೈರಿವೀರರಸಮಂ ತೂಗಲ್ (ಪುಷ್ಪಪು. ೯–೨೬); ಅಟ್ಟಲೆಯೇಱಿ ಕಣ್ಮುಚ್ಚಲೆಯೊಳು ತಮ್ಮ ಮುಟ್ಟುವರೆಂದು ಮುಮ್ಮುಗಿಲ ನಟ್ಟನಡುವೆಯೊಲೆದಾಡುತಿಪ್ಪಾಗಸವಟ್ಟೆವೆಂಗಳ ತಂಡಮಿಹುದು (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೧–೭೧). **ಅಟ್ಟಳ್$_1$**: ೧. ದುರ್ಗದ ಅಟ್ಟಳಕೊತ್ತಲುಗಳಿಂದಲೂ (ಸುಗುಗಂ. ೧೧೬–೨೦).

[~ ಅಟ್ಟ$_1$. / ಸಂ. ಅಟ್ಟಾಲ]

ಅಟ್ಟಾಗು (ಕ್ರಿ). ಒತ್ತಾಗಿರು; ದಟ್ಟವಾಗಿರು: ಬಟ್ಟಲು ಪಿಡಿದು ಬಾಯಿಬಿಟ್ಟು ಕೇಳಿದರಿಲ್ಲ ಅಟ್ಟಾ[ಪಾಠಾಂ. ಕಟ್ಟಾ]ದಡವಿಯೊಳು ಕುಳಿತರು ಇಲ್ಲ, ಸೃಷ್ಟಿಯೊಳಗೆ ನಮ್ಮ ಪುರಂದರ ವಿಟ್ಠಲ ಕೊಟ್ಟವರಿಗುಂಟು ಕೊಡದವರಿಗಿಲ್ಲ (ಪುರಂದ. ೩–೧೬–೩). 'ಅಟ್ಟಡವಿ' ಪರಾ. [ಅಟ್ಟ$_2$ + ಆಗು$_1$]

ಅಟ್ಟಾಟಿಕೆ$_1$ 'ಅಟ್ಟಟ್ಟಿಕೆ' ನೋ.

ಅಟ್ಟಾಟಿಕೆ$_2$ (ನಾ). ಅಟ್ಟಿಕೊಂಡು ಹೋಗುವುದು; ಬೆನ್ನಟ್ಟುವುದು: ಅಟ್ಟಿತ್ತೊಂದು, ಓಡಿತ್ತೊಂದು, ಮುಟ್ಟ ಹಿಡಿಯಿತ್ತೊಂದು. ಅಟ್ಟಾಟಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಅರಿದಾವುದು? (ಅವಚಂ. ೧೩–೫೪). [ಅಟ್ಟು$_2$+ ಆಟ + –ಇಕೆ$_2$]

ಅಟ್ಟಾಡಿ (ನಾ). ಅಡಿಗೆ ಮಾಡುವವಳು (?): ಅಟ್ಟಾಡಿ ಮುಂಡೆಯರ ಇಟ್ಟುಕೊಂಡಾಳುವರು ಕೇಡ ನೋಡಿ (ಕಾಲಸಂ. ೮೫–೪).

[ಅಟ್ಟು ('ಆಡು$_1$' ಇದರ ಭೂತನ್ಯೂನ ರೂಪ) + ಆಡು$_1$ + –ಇ$_2$]

ಅಟ್ಟಾಯ (ನಾ). ದುಡಿತದಿಂದ ಬಂದ ಆದಾಯ; ದುಡಿಮೆಯ ಪ್ರತಿಫಲ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [ಅಟ್ಟ$_3$? + ಆಯ್$_4$]

ಅಟ್ಟಾಲ, ಅಟ್ಟಾಳ (ನಾ). ೧. ಕೊತ್ತಳ; ಬುರುಜು: ಆಕಾಶಾಂತಮನೆಯ್ದೆ ನೀಳ್ದ ವಿಕಟಾಟ್ಟಾಲಂಗಳೊಳ್ ಕೇತನಾನೀಕಂಗಳ್ (ಆದಿಪು. ೬–೧೦೪); ಎತ್ತುಗಲ್ ಪಿರಿಯ ಡೆಂಕಣಿ ಸೂಸುಡೆಂಕಣಿ ಸಮುತ್ತುಂಗಲಸಿತ ವಿಕಟಾಟ್ಟಾಲವಮರ್ದ ಕೈಗತ್ತರಿ (ಪದ್ಮರಾ. ೩–೨೧). **ಅಟ್ಟಾಳ**: ೧. "ಪುರಗೋಪುರಮಕ್ಕು[ಮಟ್ಟ]ಮಟ್ಟಾಳಾಖ್ಯಂ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೪೬–೬); "ಅಟ್ಟಾಳಮಟ್ಟಳೆಯೆನಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೫೭–೫); ಕಡೆಯಲೆಂದು ಪಾಲ್ಗಡಲೊಳ್ ತಂದಿರಿಸಿದ ಮಂದರಗಿರಿಗೇಂ ದೊರೆಯಾದುದೊಪೊನ್ನಕೋಂಟೆ ವಿಕಟಾಟ್ಟಾಳಂ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೨–೫೧); ಅಟ್ಟಾಳಮಂ ಮೆಟ್ಟನೋಟ್ಪ ಲತಾತನ್ವಿಯರಂಬರೇಚರಿಯರೆಂಬಾಶಂಕೆಯಂ ಮಾಡಿದರ್ (ಪುಷ್ಪಪು. ೮–೪೭). ೨. ಮಾಳಿಗೆಯ ಮೇಲಿನ ಮನೆ; ಮಹಡಿ; ಉಪ್ಪರಿಗೆ: ನೆರೆದಟ್ಟಾಳಂಗಳೊಳ್ ನೋಡುವ ನಗರಜನಕ್ಕಾವಗಂ ಕೋಲನಾಂತಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೫–೧೦೯). 'ಅಟ್ಟಳೆ' ಪರಾ.

[ಸಂ. / ತಮಿ. ಅಟ್ಟಾಣಿ, ಅಟ್ಟಾಲಂ, ಅಟ್ಟಾಲೈ; ತೆಲು,

ಅಟ್ಟಾಲಮು, ಅಟ್ಟಾಲಕಮು. P ಇದು ಮೂಲತಃ ದ್ರಾವಿಡ ಶಬ್ದವಾಗಿರ ಬಹುದು. ~ 'ಅಟ್ಟ1']

ಅಟ್ಟಾಲಕ, ಅಟ್ಟಾಳಕ (ನಾ). = ಅಟ್ಟಾಲ ೧ : ಅಲಂಘ್ಯಮುಮಭ್ರಂಕಷ ವಿವಿಧಾಟ್ಟಾಲಕಮುಮೆನಿಪ ಕನಕಪ್ರಾಕಾರದಿಂದೊಳಗೆ (ಪಂರಾಮಾ. ೧-೧೧೬ ವ). **ಅಟ್ಟಾಳಕ** : ತಜ್ಜನಪದಮಧ್ಯಂಗಳೊಳ್ ಪರಿಖಾವಪ್ರಪ್ರಾಕಾರಗೋಪುರಾಟ್ಟಾಳಕಾಳಂಕೃತಂಗಳಪ್ಪ ರಾಜಧಾನಿಗಳುಮಂ (ಆದಿಪು. ೮-೬೩ ವ) ; ಸುಕುಮಾರ ಗೃಹದ್ವಾರ ಗೋಪುರಾಟ್ಟಾಳಕ ಪ್ರಾಸಾದ ಕೂಟ ಕೋಟಿಗಳನೇಜಿ (ಸುಕುಮಾ. ೧೧-೭ ವ). [ಸಂ.]

ಅಟ್ಟಾಲಿಕೆ (ನಾ). ೧. = ಅಟ್ಟಾಲ ೧ : ನಾಲ್ಕು ದಿಕ್ಕುಗಳಲ್ಲಿಯೂ... ನಾಲ್ಕು ಅಟ್ಟಾಲಿಕೆಗಳಿಂದ ಆ ಮಂಟಪವು ಬಹು ರಮ್ಯವಾಗಿ ತೋರುತ್ತಿದ್ದಿತು (ಅಹಲ್ಯೋ. ೮೨). ೨. = ಅಟ್ಟಾಲ ೨ : ನಗರದ ಶ್ರೀಮಂತರು, ವಣಿಕ್‌ಶ್ರೇಷ್ಠರು, ಸರದಾರರು ಬಲಬೀದಿಯ ಅಟ್ಟಾಲಿಕೆಗಳಲ್ಲಿ ವಾಸ ಮಾಡುವರು (ರೂಲೇಹಾ. ೩೧). [ಸಂ. ಅಟ್ಟಾಲಿಕಾ]

ಅಟ್ಟಾವಣೆ 'ಅಟ್ಟವಣೆ' ನೋ.

ಅಟ್ಟಾಸ 'ಅಟ್ಟಸ' ನೋ.

ಅಟ್ಟಾಸುರ (ನಾ). ೧. ಅತಿಭಯಂಕರ ಸ್ಥಿತಿ : ಕಂದರ್ಪನೆಚ್ಚೆಚ್ಚೆಂತುಂ ಕೈವಾರದಟ್ಟಾಸುರವೆನೆ ಮುನಿದೆಬ್ಬಟ್ಟ (ಪಂರಾಮಾ. ೯-೮೪) ; ಈ ಸಮರ ಸನ್ನದ್ಧತೆಯ ಅಟ್ಟಾಸುರದ ಗಡಾವಣೆಗೆ (ಮಂತ್ರಶ. ೬೯-೮). ೨. ಅತಿ ಭಯಂಕರ ವ್ಯಕ್ತಿ : ಸ್ಥಿರಬದ್ಧಮತ್ಸರರ್ ಭೀಕರ ಬದ್ಧಭ್ರುಕುಟಘಟಿತ ರದ್ಭುತರಟ್ಟಾಸುರರ್... ದೃಷ್ಟಿಯುದ್ಧಂಗೆಯ್ದರ್ (ಗದಾಯು. ೮-೨).

ಅಟ್ಟಾಸುರಂ ಮಸಗು, ಅಟ್ಟಾಸುರಂ ಮಾಡು = ಅತಿ ಭಯಂಕರವಾಗಿ ವಿಜೃಂಭಿಸು; ರೌದ್ರಾವೇಶವನ್ನು ತೋರು : ದೋಷಿಗಳ ಕಣ್ಣೆಯಟ್ಟಾಸುರಂ ಮಸಗಿದಂತಾಶಾಸಮೂಹವಂ ನುಂಗುವಂತೆ... ಮೀಸೆ ತಲೆನವಿರ್ಗಳತಿಭಯಮನುಗುಳೆ (ಸಾನಂಚ. ೫-೬) ; ಜೀವಿಸೆನಾನೆಂದು ನುಡಿಯಲಟ್ಟಾಸುರಂ ಮಾಡಿ ನಗುತಂ ಭಕ್ತನೊಡನೊಡನೆ ಕಟಕಿಗಳ ನಾಡುತಿರ್ದಂ (ರುದ್ರರ. ೫೮-೧೮). [ಅಟ್ಟ1 + ಅಸುರ1]

ಅಟ್ಟಾಳ 'ಅಟ್ಟಾಲ' ನೋ.

ಅಟ್ಟಾಳಕ 'ಅಟ್ಟಾಲಕ' ನೋ.

ಅಟ್ಟಾಳು (ನಾ). ೧. ಅಟ್ಟಿಸಿಕೊಂಡು ಬರುವ ಆಳು : ಐವರಟ್ಟಾಳುಗಳ ಯೌವನದ ಹಿಂಡುಗಳ ತವಕದಿ ಹೊಯ್ದು ನಿಂದಾತ ಜಗದೊಳಗೆ ದೈವತಾನಕ್ಕು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೩೦೬). ೨. ಆಳಿನ ಹಿಂದೆ ಕಳಿಸಿದ ಮತ್ತೊಬ್ಬ ಆಳು (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [ಅಟ್ಟು2 + ಆಳು2 (< ಆಳ್2)]

ಅಟ್ಟಿಗ (ನಾ). ೧. ಬೆಂಬತ್ತುವವನು; ಹಿಂಬಾಲಿಸುವವನು (ಸ್ಯಾಂಡರ್). ೨. ದನಗಳನ್ನು ಅಟ್ಟಿಕೊಂಡು ಹೋಗುವವನು (ಸ್ಯಾಂಡರ್). ೩. ಕಳಿಸಿಕೊಡುವವನು. (ಸ್ಯಾಂಡರ್).

[ಅಟ್ಟು1 + -ಇಗ]

ಅಟ್ಟಿಗಾಲಿಗ (ನಾ). ಅಗಸರವನು (ಕಿ). 'ಅಲ್ಲಿಗಾರಿಗ' ಪರಾ. [?]

ಅಟ್ಟಿಗೆಮುಟ್ಟಿಗೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಆಟ : ಮಳಲುಕುಪ್ಪೆ ಗುಬ್ಬಿ ಮನೆ ಕಣ್ಣುಮುಚ್ಚಣಿಕೆ ಬೆಳದಿಂಗಳ ಕುಪ್ಪೆ ಉಯ್ಯಾಲೆ ಜೋ ಜೋ ಆಳವಾಳಗೊಟ್ಟಿಗೆ ಅಟ್ಟಿಗೆಮುಟ್ಟಿಗೆ ಚಕ್ಕಳಗುಕ್ಕಳು ಗೋಲಿತೇವು (ವಿಸ್ತೋಸು. ೧೯-೩). 'ಅಂಟಿಗೆಪಂಟಿಗೆ', 'ತಟ್ಟಿಗೆಮುಟ್ಟಿಗೆ' ಪರಾ. [?]

ಅಟ್ಟಿದಿರು (ನಾ). ನೇರ ಎದುರು : ಬಂದು ಬಲಾಢ್ಯಕುಮಾರನಟ್ಟಿದಿರೊಳು ನಿಂದ ನಿಶಾಚರ ನಗುತೆ (ಮೋಹತ. ೩೪-೩೦).

[ಅಟ್ಟ2 ? + ಇದಿರು (< ಇದಿರ್)]

ಅಟ್ಟಿಮಿಟ್ಟಿ (ನಾ). (ಉಕ) ತಬ್ಬುವುದು; ಬಿಗಿಯಪ್ಪುವುದು ; ತೆಕ್ಕೆ.

ಅಟ್ಟಿಮಿಟ್ಟಿಹಾಕು = ತೆಕ್ಕೆ ಬೀಳು : ಕೊರಳಿಗೆ ಅಟ್ಟಿಮಿಟ್ಟಿಹಾಕಿ ಪಾದಗಳ ಮೇಲೆ ಬೀಳುತ್ತಾನೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೬-೨೧೮) ; ಮೋನಳು ತನ್ನ ಎರಡೂ ಕೈಗಳಿಂದ ಅವನ ಕೊರಳಿಗೆ ಅಟ್ಟಿಮಿಟ್ಟಿ ಹಾಕಿದವಳೆ, ಅವನಿಗೊಂದು ಮುದ್ದುಕೊಟ್ಟಳು (ಮುಳ್ಳುಬೇ. ೭). [?]

ಅಟ್ಟಿಯ (ನಾ). (?) : ಲೋಕಾದಿತ್ಯ ಅರಸರ್ಕ್ಕದಮ್ಬ × × ಎತ್ತಿಸಿದಟ್ಟಿಯಮಿದರ್ಕ್ಕೆ ಕೊಟ್ಟವಿರ್ಕ್ಕಟಿನಿ ಕಣ್ಡುಗಂ (ಎಕ. X, ಕೋಲಾರ. ೮-೬ ; ಸು. 753). [?]

ಅಟ್ಟಿಲು (ನಾ). (ಕರಾ) ಅಡಿಗೆ ; ಪಾಕ.

[← ತುಳು. / ತಮಿ. ಅಟ್ಟಿಲ್ = ಅಡಿಗೆ ಮನೆ]

ಅಟ್ಟಿಸು1 (ಕ್ರಿ). ಹಿಡಿ (?) : ಪಂದಿವೇಂಟೆಯ ನಾಯೆಂತಪ್ಪುವೆಂದೊಡೆ... ಮನ್ನೆಯರಾಳಂತೆ ಕಾದಿಯಲಸದೆ ಸೂಳೆಯಂತೆ ಕೋಳಂಪಟ್ಟಟ್ಟಿ[ಪಾಠಾಂ. ಕೋಳಂಪತ್ತಿ, ಕೋಡಂಪಟ್ಟ, ಕೋಳಂಪಟ್ಟಲೀ]ಸದೆ ತಕ್ಕನಂತೆ ನಂಬಿಸಿಯುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೫-೪೬ ವ).

ಅಟ್ಟಿಸಿಕೊ = ೧. ಸ್ವಾಧೀನಪಡಿಸಿಕೊ ; ವಶಪಡಿಸಿಕೊ : ಪುಂಡು ಸಾವಂತನನ್ನು ಗೋವೆ ಸರಕಾರದವರು ಅಟ್ಟಿಸಿಕೊಂಡರು (ಕಿ). ೨. ಪಡೆ ; ಸಂಪಾದಿಸು : ದೊಡ್ಡ ವ್ಯವಹಾರ ದೊಡ್ಡ ಮೊಬಲಗನ್ನು ಅಟ್ಟಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು (ಜಯಂತ. ೩೯). ಅಟ್ಟಿಸಿಕೊಂಡು ಹೋಗು = ಬೆನ್ನಟ್ಟಿ ಹೋಗು : ಕಾವಲುಗಾರನು ಕಳ್ಳನನ್ನು ಬಹುದೂರದ ವರೆಗೂ ಅಟ್ಟಿಸಿಕೊಂಡು ಹೋದನು (ರೂಢಿ). [ಅಟ್ಟು1 + -ಇಸು3]

ಅಟ್ಟಿಸು2 (ಕ್ರಿ). ಕಳಿಸಿಕೊಡು : ಲೇಸಾಗಿ ಬೆಂದ ಬಾಡಂ ಬಾಸಣಿಸಿಟ್ಟುದನೆಯಮೃತಮತಿಗಟ್ಟಿಸಿದಂ (ಯಶೋಚ. ೩-೭೦). [ಅಟ್ಟು2 + -ಇಸು3]

ಅಟ್ಟಿಸು3 (ಕ್ರಿ). ೧. ಬತ್ತು ; ಒಣಗು ; (ನೀರು) ಇಂಗು : ಹಾಲಗೆರೆ ಅಟ್ಟಿಸಿತೆಂದರೆ ಊರೊಳಗಿನ ಬಾವಿಗಳೆಲ್ಲ ಬಹುತರವೊಣಗುತ್ತವೆ (ಕಭಾಗೆ. ೪೫೫) ; ಭೂಮಿಯ ಮೇಲಿನ ನೀರು ದಿನದಿನಕ್ಕೆ ಕಡಿಮೆಯಾಗುತ್ತ ಹೋಗುವದು ; ಸಮುದ್ರಗಳು ಅಟ್ಟಿಸುತ್ತ ಹೋಗುವವು ; ಸರೋವರಗಳೂ ಹೊಳೆಗಳೂ ಒಣಗಿಹೋಗುವವು (ಮುಂಬಯಿ. ೬-೧೬೬). ೨. ಕಾಯಿಸು ; ಕುದಿಸು ; ಕುದಿಸಿ ಇಂಗಿಸು : ವಿಕ್ರಮಾರ್ಕನು ಹಸಿದಿದ್ದಾನೆ, ಆತನಿಗೆ ಅಟ್ಟಿಸಿದ ಹಾಲುಕೊಡು (ಪದ್ಮನ. ೧೦೯) ; ಹೃದಯದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಉತ್ತಪ್ತಜ್ವಾಲೆಯು ಎದ್ದು ನಾಲ್ಕೂ ಮೂಲೆಗಳನ್ನು ಸುತ್ತಿ ಸೀಕರಿಯುವಂತೆ ವ್ಯಥೆಯಾಯಿತು. ಶರೀರದ ಮಾಂಸವೆಲ್ಲ ಅಟ್ಟಿಸಿದಂತೆ ಭಾಸವಾಯಿತು (ಜಯಂತ. ೩೨೨).

ಅಟ್ಟಿಸಿಕೊ=ಒಣಗಿಸಿಕೊ ; ಸೊರಗಿಸಿಕೊ : ಅರಬನು ಕುದುರೆಯ ಕಡೆಗೆ ನೋಡಿ -ನಿನ್ನನ್ನು ನಾನು ಇಂದಿನ ತನಕ ಜೀವಾ ಅಟ್ಟಿಸಿಕೊಂಡು ಜೋಪಾನ ಮಾಡಿ, ಈಗ ಎರಡನೆಯವರ ಕೈಯೊಳಗೆ ಹ್ಯಾಗೆ ಕೊಡಲಿ ! (ಮುಂಬಯಿ. ೨-೪೨). [ಅಟ್ಟು3 + -ಇಸು3]

ಅಟ್ಟು1 (ಕ್ರಿ). ಅಂಟು ; ಅಂಟಿಕೊ : ನೂಂಕೆ ಬೇಟಕಾಜನ ಮನವಟ್ಟಪತ್ತುವುದು ಬೇಟವಿದೇಂ ವಿಪರೀತವೃತ್ತಿಯೋ (ಪಂಪಭಾ. ೪-೧೦೩) ; ಕಾಡ ಪಂದಿಗಳ ಬಲ್ನೆಣದಿಂ ಪೊಲಸಟ್ಟಿನಾರ್ವ ಜೇವಡೆಗಳ ಪುಣ್ಗಳಿಂ ತೊರೆವ ನೆತ್ತರ ಕಯ್ ನಡುಗಲ್ಕೆ (ಕಾದಂಪೂ. ೧೮೪) ; ಲಲನೆಯರೊಲ್ಲದೊಡಂ ಸಿರಿ ತೊಲಗಿದೊಡಂ ಪೋಗದಟ್ಟಿ ಕುತ್ತಂ ತನ್ನೊಳ್ ನೆಲಸಿದೊಡ ಮಂತು ಮುನ್ನಿನ ಕೊಲೆಯಲೆದಪುದು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೬-೧೩೭) ; ನರಗೆ ಬಂದಟ್ಟಿದ ವ್ಯಾಧಿಯು ನಿಲಲುಂಟೆ (ಮೋಕ್ಷದೀ. ೨).

ಅಟ್ಟ ಕೊಟ್ ನಾಱು = (ಎಲ್ಲ ಕಡೆಯೂ ವ್ಯಾಪಿಸಿ) ಸಹಿಸದಷ್ಟು ದುರ್ವಾಸನೆ ಬೀರು : ಜಲಧಿಯೊಳು ಕಪ್ಪೆ ಸತ್ತೊಡೆ ಜಲಧಿಯ ನೀರೆಲ್ಲ ಮಟ್ಟ ಕೊಟ್ ನಾರ್ಪುದೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೬-೨೪೦).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಅಟ್ಟು ; ಕೋಲಾ. ಅಟ್ ; ನಾಯ್ಕಿ. ಅಟ್ಟ್. P ಅಟ್ಟು1 > ಅಂಟು1 ?]

ಅಟ್ಟುವ್ಯ (ಕ್ರಿ). ೧. ಬೆನ್ನುಹತ್ತಿ ಹೋಗು; ಬೆಂಬತ್ತು: "ಅಟ್ಟು –ಅನುಧಾವನೇ" (ಶಮಬಾ); ದೊನ್ನಮೊರನ್ ಟೋಡಲ ನಚ್ಚಿಯ ನ್ನೆಳ್ಕೊಟ್ಟು ಪನ್ನೆರ್ವರ್ದಣ್ಣ × × × × ಪೋಡಟ್ಟ ರಟ್ಟವಾದಿಯ ಬೆಸವತ್ತು (ಎಕ. X, ಗೋರಂ. ೬೬–೬೭; ಸು. 750); ಕದಿ[ದಿ]ತಲೆಯಂ ದಟ್ಟು ನಾಲ್ವರಾಜಾಜಿಯೊಳ್ (ಶಾಇಇ. IX–i; ಶ–೧೨ : ೯೦೦); ಎಚ್ಚ ರಂಬನಂಬಟ್ಟುವಿನಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೧–೭೪); ಬೇಡನೊಂದು ಪುಲಿ ತನ್ನ ನಟ್ಟ ವರೆ ಪ್ರಾಣಭಯದಿಂ ದೆಸೆಗಾಣದೆ ಪುರಾಣಕೊಪದೊಳ್ ಬರ್ದಂ (ಪಂಚತಂ. ೧೦೯–೧೫); ಎಡೆಅಂದರನಟ್ಟಿ ಮೋದುವ ಪಡಿಯಜಗಟ್ಟಿಗೆ ಗಳ್ (ಶಮಪ್ರ. ೯ ಪ್ರಯೋ). ೨. ಓಡಿಸು; ಹೊರಕ್ಕೆ ನೂಕು; ಬಲಾ ತ್ಕಾರದಿಂದ ಕಳಿಸು: ಮನೆಯಂ ಪೆಂಡಿರುಮನಟ್ಟಿಕಳೆದೊಡೆ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೬೭–೧೬); ಕೂಗಿಡುವ ಮರುಳ್ ಮರುಳ್ತಡೆಯನಟ್ಟುವ ಸಿದ್ಧಗಣಂ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೧೪೪–೧೦ : 1033 ?); ಕಜ್ಜಲಿಯನಟ್ಟುವುದಯಾದಿತ್ಯ ಪ್ರಕಾಶದಂದದಿನಿಟ್ಟು ಮುಟ್ಟಿ (ವ ಧರ್ಮ. ೨–೪೮ ವ); ಮುಂದೆ ಳಟ್ಟುವ ರಟ್ಟದರೆ ಮುರಿವಿಂದ ಜಾಲುವರು (ಕುವ್ಯಾದ್ಯೋ. ೬–೩೦); ಸಂದೇಹವ ನಟ್ಟಿದಳಿತಿಟ್ಟದಂತೆ (ಮೋಹತ. ೨೯–೬); ವೇಣಕ್ಕನ ಬಿನ್ನಹವನ್ನು ಲೆಕ್ಕಿ ಸದೆ ಅವನನ್ನು ದೇಸಗತಿಯ ಹಲ್ಲಗೆ ಅಟ್ಟದರು (ಗ ಂ ಮಾ ಯ. ೭೩). ೩. ಕಳಿಸು; (ದೂತನನ್ನು) ಕಳಿಸಿಕೊಡು: ನೆಕ್ಕುನ್ನಿಸಾಡಿಸಲಿಯಾ ಮೆನ್ನು ಅಟ್ಟಿ ಬಾಣರಸರಾ ದಣ್ಣು (ಎಕ. X, ಕೋಲಾರ. ೨೦೦–೬; 890); ಪರಚಕ್ರಭೂಪರಟ್ಟಿದ ಕರಿಗಳ ಬಿಡುತರ್ಪ ಮದದ ಪೊಸಲಿಂದೆತ್ತಂ (ಕವಿರಾ. ೩–೧೪೧); ಅಟ್ಟಲಿವೇಲ್ದಾನವರ್ಗಿ ಕಾಸನಕರಂ (ಆ ರಾಮ. ೧೪–೩೦); ಆಸ್ಥಾನರಿಗೆರಟ್ಟಿದಮಂ . . . ಕಿಡುಗಂ ಕುಲಕ್ಕಮಂ (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೪–೨೨ : 1122); ಸಮಿಯಟ್ಟಿದ ಪೂವಂ ಮುಡಿ (ಕಬ್ಬಕಾ. ೪೩); ಬೊಪ್ಪನವರಟ್ಟಿದರೆ ಶಿವ ಶಿವ ತಪ್ಪ ನಿ ನೆ ನ ರೆ ಭೀಮ ಸೈರಿಸು (ಕವ್ಯಾಸಾ. ೧೬–೨೩); ದೂತನನಟ್ಟಿದ ವಿಜಯಾಪುರವರ ಭೂತಳೇಶನ ಬಳಿಗಾಗ (ಕಂಪವಿ. ೧೧–೨); ರಾಜಕುಮಾರನನ್ನು ಹಿಡಿದು ತರಲು ಸೈನಿಕರನ್ನು ಗೋಪುರಕ್ಕೆ ಅಟ್ಟಿದನು (ಮಗಿಸ. ೪೬). ೪. ಮುಂದಕ್ಕೆ ಜಾಡಿಸು, —ನೀಡು: ಕಿವಿಗಳನೆಸಕ್ಕಲ್ ರಕ್ತಂ ಬರುಪ, ಕಣ್ಗಳ್ ಜಿನ್ನಾಗಿ ತೋಱುಪ, ಕೈರಂ ಕುದಿವಾಗಳ್ ಮುಸುಪ ಬಟ್ಟ ಶರಿತ್ರಮಿದ್ದಿರಿದಂ (ಲೋಕೋಪ. ೧೧–೭೫ ಟೀಳು). ೫. ಎರಚಿ; ಹೊಯ್ಯು; ಬಡಿಸು: ಹಾಲನಟ್ಟಿ ಹಾವ ಸಲಹಿ ದಲ್ಲಿ ಅದು ತನ್ನಯ ಉಚಿತಕೆ ಹಾಳಾಹಳವ ಬಿಟ್ಟತ್ತೆ (ಬಾಬಿನಿಮ್ಮ. ೨೬); ಅರೋಗಿಸುವ ಬುದ್ಧಿ ಹುಟ್ಟದೀ ಸೀಯೆತ್ತೊ ತುಪ್ಪವನಿಟ್ಟಿ ನೆಂದೋ ಕುದಿಯಲಲಿಯೋ (ಬಸವ. ೧೪–೯). 'ಅಟ್ಟುಂಬರಿ'; 'ಅಜೆಯಿಟ್ಟು'; 'ಎಟ್ಟಿಟ್ಟು'; 'ಬೆನ್ನಟ್ಟಿ' ಪರಾ.

ಅಟ್ಟರ್ = "ಸಾಹಸದಿಂದ ಮೇಲಕ್ಕೆ ಹತ್ತು" (ಶ್ರಭಗ್ಯ): ಕೆಟ್ಟ ನಿಸಸಂ ಪಿಂಬಟ್ಟಿ ದಲಪಟ್ಟಿದರೆಯಟ್ಟಿಗವರಂ ಳ್ಳಿಗೊಟ್ಟು ಪುಯಿಲಿಟ್ಟರಿ (ಚಿಕವಿ. ೨–೪೩). ಅಟ್ಟಾಡು = ಗದರಿಸಿ ಮಾತಾಡು: ಸಿಟ್ಟಿಸಂ ತನ್ನ ಮೊಲೆಪಾಲ ಕಾಂ ಪಿರ್ದರಿಪುದು ಕೆಟ್ಟಗುಣಮಿದರಲ್ಲಿ ಜಸಿರಿತೆಂದಟ್ಟಾ ಡುತಂ (ಸಿದ್ಧಕ. ೩–೧೧). ಅಟ್ಟಕೊ, ಅಟ್ಟುಕೊ = ೧. ನಡೆಸು; ಹೊಡೆದುಕೊಂಡು ಹೋ ಗು: ಪೊಜಲಂ ಬಂಡಿಯನಟ್ಟಿಕೊಂಡು ರಕ್ಕಸಾರ್ದೆಡೆಗ್ಯುಂದು (ಪಂಪಭಾ. ೩–೨೬ ವ); ಆಳು ಜನಗಳನ್ನು ಮೇಯಿಸಲು ಬೆಳಗ್ಗೆ ಕಾಡಿಗೆ ಅಟ್ಟಕೊಂಡು ಹೋಗಿ ಸಂಜೆ ಮನೆಗೆ ಅಟ್ಟಿ ಕೊಂಡು ಬರುತ್ತಾನೆ (ರೂಢಿ). ೨. ಗದರಿಸಿ ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿ ಮಾತಾಡು: ಧೃತರಾಷ್ಟ್ರನು ಕರ್ಣನನ್ನು ಅಟ್ಟಕೊಂಡು ಭೀಷ್ಮನನ್ನು . . . ಸಂತವಿಟ್ಟು (ಕೃಕಾಬಾ. ೨೬); ಮಗುವನ್ನು ಹಾಗೆ ಅಟ್ಟಕೊಳ್ಳಬೇಡ, ಏಡ್ಡೆ ಮಾಡು ವಾಗ ಬೆಚ್ಚು ತ್ತ ದೆ (ರೂಢಿ). **ಅಟ್ಟ ತಿರ್** = ಬೆನ್ನಟ್ಟಿ ಹಿಂಸಿಸು, —ಪೀಡಿಸು: ಮಗಳೇ ನಿಪ್ಪಿಲ್ಲದೆ ಮನೆ ಬಗೆವಂದೆನಗಟ್ಟ ತಿಂಬ ಪಟುವಾ ದುದು (ಧರ್ಮಾ ಮ್ಯ. ೩–೨೩); ಚೀರರನಟ್ಟ ತಿಂಬ ಮೂಕಾಳ್ . . . ವೀರ ವಿಷ್ಣುಭೂಪಾಳಕಂ (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೫–೭ : 1218). **ಅಟ್ಟದ ಕಾರ್ಯ** = ಹೇಳಿಕಳಿಸಿದ ಕೆಲಸ: ಸಾಳುವನರಸಿಂಗಯ್ಯದೇವ ಮಹಾ ಅರಸುಗಳು ತಿರುಪತಿಯ ಸ್ವಾಮಿಕಂಗೆ ಅಟ್ಟದ ಕಾರ್ಯಂ (ಶಾಇಇ. IX–ii, ೪೬–೧; 1467). **ಅಟ್ಟಯಾಡು** = ವಿಶ್ರಾಂತಿಗೆ ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲದಂತೆ ಬೆನ್ನುಹತ್ತು: ಚಲದಂಕಮಲ್ಲನ ರಣರಂಗದೊಡೆಯಲ್ಲಿ ಏಲಲೀಯಟ್ಟಿ ಯಾಡಿದನು (ಮೀ ಚ ಹ ಸ. ೧೦೬೬). **ಅಟ್ಟಹರಿ** = ಮೇಲೆಬಿದ್ದು ಗದರಿಸು: ಮಾತು ಮನೆ ಕೆಡಿಸಿತು ತೂತು ಒಲೆ ಕೆಡಿಸಿತು ಎಂತ ಗಾದೆ ಹೇಳುತಾರೆ, ಹೀಗೆಲ್ಲಾ ಎನ್ನುತಾ ಬಂದ ಹೆಂಗಸರನ್ನು ಅಟ್ಟಹರಿಯುತಾ ಇದ್ದಳು (ಅದೂಸು. ೯೬). **ಅಟ್ಟಹಾಕು** = ಕಳಿಸಿಕೊಡು: ಮೇಲಭಿಕಾರಿ ಗಳು ಸ್ಥಳವಾಸಿಗಳ ಮನೆಗಳಿಗೆ ತಮ್ಮ ಜನಗಳನ್ನು ಊಟಕ್ಕಾಗಿ ಹಂಚಿ ಹಂಚಿ ಅಟ್ಟಹಾಕಿದರು (ಪಿವಾಸಾ. ೧೬). **ಅಟ್ಟಿಱ** = ಬೆನ್ನಟ್ಟಿ ಬಂದು ಇರಿ, —ಹೊಡೆ: ಶರಿಭಾರಿಂ ರಿಪುಸೇನೆಗೆ ಸಾಲ್ವನವುಂಕಿ ಪೆಡಿ ಪಿಡಿ ಗಟ್ಟಿಱಲ್[ಪಾಠಾಂ. ಪೆಡೆನಪಿಟ್ಟೊಜಿ]ವೆಡೆಗ್ಗುಯ ಕೈಯಂಗುರೆ ಸಾಲದೆ (ಕಾಸ್ಯಸಾ. ೪೧೧; ಕಬಪ್ರಶ್ನ). ಮೆಟ್ಟಿದ ಕಾಲ್ಮೊಡಿಕಸ ಕಳುಳ್ಳಳ ತಗ್ಗುಟ್ಟಿನ ಸುರಿಗೊಳ್ಳ ಕೊಡಿಯ ಅಟ್ಟಜಿಯಲ್ಲಿ ಬಪ್ಪುದ ಕಂಡು ತಲೆಗಳ ಕುಟ್ಟಿ ಕಳುಹಿದನು ಕುಮರ (ಮೋಹತ. ೩೫–೧೪). [ಪ್ರೇ. ~ ? ಅಟ್ಟುಸು]

ಅಟ್ಟುವ್ಯ (ಕ್ರಿ). ೧. ಅಡಿಗೆ ಮಾಡು: ಅಟ್ಟುವ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ ೧ ಉಂಬ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ ೨ ಜನ ೧೦ (ಶಾಇಇ. IX–ii, ೪೫೧–೯ : 1447). ೨. (ಉಳಿ) ಇಂಗು; ಕುದಿದು ಗಟ್ಟಿಯಾಗು. ೩. ಕೃಶವಾಗು; ನವೆದು ಹೋಗು (೪). [< ಅಡ್ಡು]

ಅಟ್ಟುವ (ನಾ). ೧. ಅಟ್ಟುವಿಕೆ; ಕಳಿಸುವಿಕೆ; ದೌತ್ಯ: ಡೊಡ್ಡಿಂ ಡೆಯ ತನ್ನಯ ಮಂತ್ರಿ ಸಖರ ಬಡತಾಪಿಗಟ್ಟಿನಟ್ಟದರೇನು ನಮ್ಮ ಚಿಕ್ಕಾಡಿಯನಲ್ಲಿಗೆ ಬಂದೆನೆಂದ (ಭರಚಿ. ೪೪–೪೬). 'ಅಟ್ಟಿಟ್ಟ್' ಪರಾ. ೨. ಬೆನ್ನಟ್ಟುವಿಕೆ; ಬಾಧೆ; ಕೊಟಲೆ: ' ಅ ಟ್ಟು ಗೊ ಳ್ಳು', 'ಅಟ್ಟುಪಡು', 'ಅಟ್ಟುಪೆಱು' ಪರಾ. [< ಅಟ್ಟುಸು]

ಅಟ್ಟುವ (ನಾ). ೧. ಮೇಲು ಭಾಗದ ಬಡು, —ನೆಲೆ: ಅವಜ ಮೀಗಟ್ಟುಮಂ ಗಱಿಯಟ್ಟಿ ಜೀವಪುಟ್ಟಿಗಳನುಳಕಯವತಿರೊಟ್ಟಿದೀಭಕ್ಷಕ್ಕುತ್ತಿ ತೋತ್ಪತ್ತಿಸ್ಥಾನಂಗಳೊಳ್ (ಆ ರಾ. ೫–೮೩ ವ); ನರಕವಿಲಂಗಳಂ ಮೀಗಳಟ್ಟು[ಪಾಠಾಂ. ಕೊಟ್ಟು]ಗಳೊಳಟ್ಟಿ ಜೀವ ಪುಟ್ಟುಗಳುಮಂ (ಅಜಪು. ೧೧–೭ ವ); ಅಲ್ಲಿ ನಾಲುಪರ್ಪಟ್ಟುಗಳಲ್ಲಿ ಪುಟ್ಟ (ಕಾಕ್ಷ್ಯಾಉ. ೬–೮೨). ೨. ಅಟ್ಟಣಿ; ಅಟ್ಟಲು: ಬಯಲಾಟಕ್ಕೆ ಅಟ್ಟು ಕಟ್ಟಿದ್ದಾರೆ (ರೂಢಿ). [< ಅಟ್ಟು]

ಅಟ್ಟುವ್ಯ (ನಾ). ಧಾನ್ಯದ ಹೊಟ್ಟನ್ನು ಬಿಡಿಸುವ, ಒಂದು ಕಡೆಯಿಂದ ಮತ್ತೊಂದು ಕಡೆಗೆ ಸಾಗಿಸಬಹುದಾದ, ಸರಳರಚನೆ(ಗ್ಯಾಲಿಂ). [?]

ಅಟ್ಟುಂಗಲೆ (ನಾ). ಆಡಗಿಕೊಂಡು ಕೂಗುವವರನ್ನು ಅಟ್ಟಿ ಹಿಡಿ ಯುವ ಒಂದು ಆಟ (?): ಪರವಲಿ ಪಾಜುಂಬಳೆ ಮರಗೆರಸಿ ಕುಳಿ ಲ್ಲೆಂಯ ಬಟ್ಟು ತಿಱಳ್ಳಲ್ಲುಟ್ಟುಂಗಲೆ. ಹೊಱಗುಂಡಿಂದಿವನಾ ಮು ರ ಹರ ನಲ್ಲಲ್ಲಿ ನಾಡುವಂ ಬರಲಿರಿದೊಳ್ (ಜಗದ. ೪–೪೪). [ಅಟ್ಟುವ + ಕಲೆ]

ಅಟ್ಟುಂಗಾಳೆ (ನಾ). ಮುನ್ನುಗ್ಗುವ ಸೂಚನೆಯನ್ನು ಕೊಡುವ ಕಹಳೆ: ಬೊಂಬುಳಿಯಟ್ಟುಂಗಾಳೆಯ ತಿತ್ತಿರಾಗಳಿಗಳ ಕೊಳಾಹಳಮೆತ್ತಂ ತೀವ್ರತ್ತಿರೆ (ಕುಮುರಾ. ೮–೩೭). [ಅಟ್ಟುವ + ಕಾಳೆ (< ಕಹಳೆ)]

ಅಟ್ಟುಂಜಗಲೆ (ನಾ). ಬೆನ್ನಟ್ಟಿಹೋಗಿ ಮಾಡುವ ಜಗಳ (?): ಜಕಾರಕ್ಕೆ–ತೂಗುಂಜೊಡರ್, ಅಟ್ಟುಂಜಗಳಂ (ಕಮಪ್ರ. ೧೭೦ ಪ್ರಯೋ). [ಅಟ್ಟುವ + ಜಗಲೆ]

ಅಟ್ಟುಂಬರಿ (ಕ್ರಿ). ಅಟ್ಟಿಸಿಕೊಂಡು ಹೋಗು; ಬೆನ್ನಟ್ಟಿ ಹೋಗು:

ಹಂಸೆ ಹಂಸೆಗಟ್ಟುಂಬರಿವವೊಲು ಪದಪದಂ ಮೆಱೆಯೆ ಚಿಟ್ಟುಮುರಿಯಾಡುತಿರ್ದರು ಸತಿಯರು (ಹಚಕಾ. ೪–೧೦); ಅವಿಶ್ರಾಂತವಾಗಿ ನಡೆದು – ಪ್ಲುತಗತಿಯಿಂದಲೇ ಅಟ್ಟುಂಬರಿದು ಅತನನ್ನು ಸಾಧ್ಯವಾದರೆ ಸಜೀವವಾಗಿಯೇ ಕೈಸೆರೆಗೊಂಡು ತಂದು (ಬೆಟ್ಟಅ. ೨೦೯–೧೬).

[ಅಟ್ಟು$_2$ + ಪರಿ$_1$]

ಅಟ್ಟುಂಬರ್ಕಿ (ನಾ). ಬೆನ್ನಟ್ಟಿಹೋಗುವುದು: "ಅಟ್ಟುಂಬಱಿ[ರಿ]ಯೆನೆ ಬಱಿವಱಿಪೋಪುದು" (ಕವಿಕಂ. ೨೨೬); ಚುಂಬನಮಪ್ಪು ಚಪ್ಪರಣೆ ಬೇಡುವ ಬಕ್ಕುಡಿ ಕಾಯ್ದು ಕೂಡುವಟ್ಟುಂಬರಿಯೆಂಬಿವಾಗೆ . . . ಕೊಂಡಳನಂಗಸೌಖ್ಯಮಂ (ಅರ್ಧನೇ. ೫–೭೧); ತಡೆಯದಿದಿರಿದಿರೊಡ್ಡೆ ಬಲವೆರಸೊಡನೆ ಕಾದಿದುದು ಮಿಗೆ ಸಿಡಿಸಿಡಿದು ತಲೆಗಳು ನಭದೊಳಟ್ಟುಂಬರಿಯನಾಡುತಿರೆ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೧೩–೨). [< ಅಟ್ಟುಂಬರಿ$_1$]

ಅಟ್ಟುಂಬರಿಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ೧. ಬೆನ್ನಟ್ಟಿ ಓಡಿಸಿಕೊಂಡು ಹೋಗು; ತೊಲಗಿಸು: ಅಟ್ಟವಿಧ ಕರ್ಮಮೆಲ್ಲಮನಟ್ಟು[ಂ]ಬರಿಗೊಂಡು ಕೊಡಿಪೆ[ನೆಂ]ಬುದೆ ಬಗೆಯಿಂ (ಎಇ. X, ೧೫೨–೪೫; 915); ಕಾಮನಂಬಂಬನಟ್ಟುಂಬರಿಗೊಂಡೆಟ್ಟಿಟ್ಟತೋ (ಜಗವಿ. ೧೦–೭೮). ೨. ಮೀರಿಸು: ಬಟ್ಟಗೊಡೆ ಚಂದ್ರಕಾಂತಿಯನಟ್ಟುಂಬರಿಗೊಳೆ (ಪಂಪಭಾ. ೬–೯).

[ಅಟ್ಟುಂಬರ್ಕಿ + ಕೊಳ್]

ಅಟ್ಟುಂಬರಿವರಿ (ಕ್ರಿ). ರಭಸದಿಂದ ಮುಂದೆ ನುಗ್ಗು; ನಿಲ್ಲದಂತೆ ಓಡು: ಸದ್ಧರ್ಮಪೀಯೂಷ ಮಹಾಪ್ರವಾಹಂ . . . ಕಳಿಂಗಮಂಡಲದೊಳ್ ಮಡುಗಟ್ಟಿ ನಿಂದು ಮಹಾರಾಷ್ಟ್ರಮಂಡಳದೊಳಟ್ಟುಂಬರಿವರಿದು ಮಳಯಮಂಡಲದೊಳ್ ವೇಳೆಗೊಂಡು ನೆಲಸಿ (ಅನಂಪು. ೧೪–೪೭ ವ).

[ಅಟ್ಟುಂಬರ್ಕಿ + ಪರಿ$_1$]

ಅಟ್ಟುಂಬಱಿ (ನಾ). ಹಿಂಬಾಲಿಸಿ ಹೋಗುವುದು: "ಅಟ್ಟುಂಬಱಿಯೆಂದು ಬಱಿವಱಿ[ಯೊಳ್ ಪೋಪುದು]" (ಕಶಸಾ. ೨೭–೫೬೩). P "ಅಟ್ಟುಂಬಲಿಯೆನಲ್ಕೆ ಬಳಿವಲಿಯ ಪೆಸರು"(ಶಬ್ದಮಂ. ೬೨); "ಅಟ್ಟುಂಬಲಿಯೆನಲ್ಕೆ ಬಳಿವಳಿಯೊಳೆಯ್ದಿ ಪೋಪುದು" (ಕಬ್ಬಿಕೈ. ೫೭) –ಈ ಕಡೆಗಳಲ್ಲಿ ಈ ಶಬ್ದದ ಅಪಲಿಖಿತ ರೂಪಗಳು ಬಂದಿವೆ. ಅಟ್ಟುಂಬಱಿ ಎಂಬುದೂ ಅಟ್ಟುಂಬರಿ ಎಂಬುದರ ತಪ್ಪುರೂಪವಾಗಿರಬಹುದು. 'ಅಟ್ಟುಂಬರ್ಕಿ' ಪರಾ. [ಅಟ್ಟು$_2$ + ಬಱಿ$_2$?]

ಅಟ್ಟುಂಬೆಸ (ನಾ). ಹೇಳಿಕಳಿಸಿ ಮಾಡಿಸುವ ಕೆಲಸ, —ಸೇವೆ: ದೇವವಾರವಧೂವರ್ಗದ ಮೆಚ್ಚಿ ಮೆಚ್ಚಿ ಬೆಸಕೆಯ್ವಟ್ಟುಂಬೆಸಂ . . . ಮುದಮಂ ತಂದೀಯೆ (ಅನಂಪು. ೪–೧೩೪). [ಅಟ್ಟು$_2$ + ಬೆಸ$_1$]

ಅಟ್ಟುಕಲ್ಲು (ನಾ). ಅರೆಯಲು ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಕಲ್ಲು: ಅರೆಯುವ ಕಲ್ಲು: ಮಸಾಲೆ ಅರೆಯಲು. ಅಟ್ಟುಕಲ್ಲು: ಅಕ್ಕಿ, ಬೇಳೆ ಇತ್ಯಾದಿಗಳನ್ನು ಅರೆಯಲು. ಬೀಸುವ ಕಲ್ಲು: ಧಾನ್ಯ ಇತ್ಯಾದಿಗಳನ್ನು ಬೀಸಲು (ಅಡುಸೌ. ೩೫). [← ? ತಮಿ. ಅಟ್ಟುಕ್ಕಲ್]

ಅಟ್ಟುಕಾಱ 'ಅಟ್ಟುಗಾಱ' ನೋ.

ಅಟ್ಟುಕುಳಿ 'ಅಟ್ಟುಗುಳಿ' ನೋ.

ಅಟ್ಟುಗ (ನಾ). ಚೀನ ಮೊದಲಾದ ದೇಶದವರು ಊಟದ ಪಾತ್ರೆಯಿಂದ ಆಹಾರವನ್ನು ಎತ್ತಿಕೊಳ್ಳಲು ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಕಡ್ಡಿ; ಊಟದ ಕಡ್ಡಿ: ಬೇಯಿಸಿದ ಮಾಂಸವನ್ನು ತಾಟಿನಲ್ಲಿ ಹಾಕಿ ಜಗುಲಿಯ ಮೇಲಿಟ್ಟು ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಅಟ್ಟುಗಗಳನ್ನು (= Chopstick) ಚುಚ್ಚುವರು (ಚೀನಬಾ. ೩೫). [?]

ಅಟ್ಟುಗಲ (ನಾ). ಅಡಿಗೆ ಮಾಡುವ ಪಾತ್ರೆ (ಸ್ಯಾಂಡರ್).

[ಅಟ್ಟು$_3$ + ಕಲ$_1$]

ಅಟ್ಟುಗಾಱ, ಅಟ್ಟುಕಾಱ (ನಾ). ಅಟ್ಟುವವನು; ಹೊಡೆದೋಡಿಸುವವನು (?). **ಅಟ್ಟುಕಾಱ**: ಅಟ್ಟುಗಾಱ[ಪಾಠಾಂ. ಕಾಱ]ನಲಾ ಜಗಂಗಳ ಪಟ್ಟಣದಲಂಜನೆಯ ಸುತನು (ತೊರರಾ. ೬–೪೮–೨೨).

[ಅಟ್ಟು$_2$ + –ಗಾಱ (< –ಕಾಱ)]

ಅಟ್ಟುಗುಣಿ 'ಅಟ್ಟುಗುಳಿ' ನೋ.

ಅಟ್ಟುಗುಬ್ಬಚ್ಚಿಯಾಟ (ನಾ). = ಅಟ್ಟುಗೂಳಾಟ: ಮಕ್ಕಳು ಅಟ್ಟುಗುಬ್ಬಚ್ಚಿಯಾಟ ಆಡುತ್ತಾರೆ (ರೂಢಿ). [ಅಟ್ಟು$_3$ + ಗುಬ್ಬಚ್ಚಿ + ಆಟ]

ಅಟ್ಟುಗುಳಿ, ಅಟ್ಟುಕುಳಿ, ಅಟ್ಟುಗುಣಿ (ನಾ). ಹದಿನಾಲ್ಕು ಗುಳಿಗಳುಳ್ಳ ಮಣೆಯನ್ನಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ಆ ಗುಳಿಗಳಲ್ಲಿ ಹುಣಿಸೆ ಬೀಜ, ಕವಡೆ ಮೊದಲಾದವನ್ನು ತುಂಬಿ ಆ ಕಾಳುಗಳನ್ನು ಎತ್ತಿ ಒಂದೊಂದಾಗಿ ಮುಂದಿನ ಗುಳಿಗಳಲ್ಲಿ ಹಾಕುತ್ತ ಆಡುವ ಒಂದು ಆಟ: ಕೈನೇಣ ಕಿಱುದೊಟ್ಟಲಿನ ಬೊಂಬೆಗಳ ಎಳಮಿದುಳ ಕಜ್ಜಾಯ ಮೂಳೆಯ ಹಳಕು ಕಾಳಿಜದಟ್ಟುಗುಳಿಗಳ ಕೆಳೆಗಳೊಳು ಕೊಡಗೂಸು ಪೂತನಿನಿಕರವೊಪ್ಪಿದವು (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೫–೩೪). P ಈ ಆಟವನ್ನು "ಹರಳುಗುಣಿಮಣೆ ಆಟ", "ಅಟ್ಟುಗುಣಿಮಣೆ ಆಟ" ಎಂದು (ದಕ) ದಲ್ಲೂ, "ಚೆನ್ನಾಮಣೆ ಆಟ", "ಚೆನ್ನೆಮಣೆ" ಎಂದು (ಕರಾ) ದಲ್ಲೂ ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ. **ಅಟ್ಟುಕುಳಿ** (ಕಿ). **ಅಟ್ಟುಗುಣಿ** (ಕಿ). [ಅಟ್ಟು$_2$? + ಕುಳ್ಳಿ$_2$ (< ಕುಱ್ಳಿ$_2$)]

ಅಟ್ಟುಗುಳಿಮಣೆ (ನಾ). ಅಟ್ಟುಗುಳಿಯಾಟಕ್ಕೆ ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಹದಿನಾಲ್ಕು ಗುಳಿಗಳುಳ್ಳ ಮಣೆ. [ಅಟ್ಟುಗುಳಿ + ಮಣೆ]

ಅಟ್ಟುಗೂಳಾಟ (ನಾ). ಹೆಣ್ಣುಮಕ್ಕಳು ಅಕ್ಕಿ, ಬೇಳೆ ಮೊದಲಾದ ಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನು ಸಂಗ್ರಹಿಸಿ ಅಡಿಗೆ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಊಟ ಮಾಡುವ ಒಂದು ಆಟ: ಕಾಲಭೈರವನ ಮಡದಿಯರಟ್ಟುಗೂಳಾಟದ [ಪಾಠಾಂ. ಳಾಡಿದ] ತಾಣವೊ ಅಡವಿಯೊ (ಕುರಾಸಾಂ. ೨೭–೯೩).

[ಅಟ್ಟುಗೂಳು + ಆಟ]

ಅಟ್ಟುಗೂಳಾಡು (ಕ್ರಿ). ಅಟ್ಟುಗೂಳಾಟವನ್ನು ಆಡು. 'ಅಟ್ಟುಗೂಳಾಟ'ದ ಪ್ರಯೋಗದ ಪಾಠಾಂತರವನ್ನು ನೋಡಿ.

[ಅಟ್ಟುಗೂಳು + ಆಡು$_1$]

ಅಟ್ಟುಗೂಳು (ನಾ). ೧. ಬೇಯಿಸಿ ಊಟಕ್ಕೆ ಸಿದ್ಧಪಡಿಸಿದ ಅನ್ನ; ಪಕ್ವಾನ್ನ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). ೨. = ಅಟ್ಟುಗೂಳಾಟ: ಅಟ್ಟುಗೂಳು ಗೊಟ್ಟುಗುಳಿ ಮೊದಲಾಗೆಸೆವೊಟ್ಟುಗುಳಿಯನೊಡಗೂಡಿ ಪುಟ್ಟದಂದು ಮೊದಲಾಗಿ ಮಾಡುವ ಸಖಿ ನಿಟ್ಟಿಸಿ ನುಡಿದಳಿಂತೆಂದು (ಅಂಜಚ. ೫–೧೪೬).

[ಅಟ್ಟು$_3$ + ಕೂಳು (< ಕೂಱ್)]

ಅಟ್ಟುಗೆ$_1$ (ನಾ). ೧. ಅಟ್ಟಿಸಿಕೊಂಡು ಹೋಗುವುದು (ಸ್ಯಾಂಡರ್). ೨. ಹಿಂಬಾಲಿಸುವುದು (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [ಅಟ್ಟು$_2$+ –ಗೆ]

ಅಟ್ಟುಗೆ$_2$ (ನಾ). ಸಂಸ್ಕರಿಸಿ ಸಿದ್ಧಪಡಿಸಿದ ಆಹಾರ (ಸ್ಯಾಂಡರ್).

[ಅಟ್ಟು$_3$ + –ಗೆ]

ಅಟ್ಟುಗೊಳ್ಳು (ಕ್ರಿ). ಚಿಂತಿಸು; ವ್ಯಥೆಪಡು: ಬಲದೇವ ಮಂತ್ರೀಶ ಚಿಂತೆಯೊಳ್ ಕಟ್ಟುವಡೆವುತೆ ಬಸವರಾಜಂಗೆ ಯಿಾ ವಾರ್ತೆಯಂ ಪೇಳೆ ನಗುತೆಂದನು ಅಟ್ಟುಗೊಳ್ಳದಿರು ಆ ಲಿಪಿಯ ನಾನೋದುವೆಂ (ಪ್ರಭುಪು. ೭–೧೯). [ಅಟ್ಟು$_4$ + ಕೊಳ್ಳು$_1$ (< ಕೊಳ್)]

ಅಟ್ಟುಗೋಲು (ನಾ).(ಅಡಿಗೆಯಲ್ಲಿ) ತೊಳಸಲು ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಮರದ ಕೋಲು; ಹಿಟ್ಟು ತೊಳಸುವ ದೊಣ್ಣೆ (ಸ್ಯಾಂಡರ್).

[ಅಟ್ಟು$_3$ + ಕೋಲು (< ಕೋಲ್)]

ಅಟ್ಟುದೆರೆ (ನಾ). ಒಂದನ್ನೊಂದು ನೂಕಿಕೊಂಡು ಮುನ್ನುಗ್ಗುವ ಅಲೆ: ಇಡುಕುದೆರೆಯಟ್ಟುದೆರೆಯಿಟ್ಟುದೆರೆ ಕಟ್ಟುದೆರೆಯಡಕಿಲ್ದೆರೆಗಳುಲಿದು ಹಳಚಲು (ಸೋಮಚ. ೧–೬೫). [ಅಟ್ಟು$_2$ + ತೆರೆ$_3$]

ಅಟ್ಟುಪಡು (ಕ್ರಿ). ಅಟ್ಟಲ್ಪಡು; ಬೆನ್ನಟ್ಟುವಿಕೆಗೆ ಒಳಗಾಗು: ನಾಯ್ಗಳಿಂದಂ ಅಟ್ಟುಪಟ್ಟ ಪೆಣ್ಮೊಲನಂತೆ ಭಯಮನೆಡಗಲಸಿ (ಶಾಂತಿಪು. ೭-೯೧ ವ); ದೂವೆಯೊಳ್ ಪೊಕ್ಕ ಪಾವಿನಂತೆ ಬೆದಬೆದ ಬೆಂದಟ್ಟುಪಟ್ಟ ಪುಲ್ಲೆಯಂತಿರೆರ್ದೆ ಪಡಪಡ ಪಾಯೆ (ಲೀಲಾವ. ೧೦-೭೦ ವ).

[ಅಟ್ಟು₄ + ಪಡು₁]

ಅಟ್ಟುಪೆಱು, ಅಟ್ಟುವೆಱು (ಕ್ರಿ). = ಅಟ್ಟುಪಡು: ಅಟ್ಟುಪೆತ್ತ[ಪಾಠಾಂ. ವೆತ್ತ]ಪೊಲೆವುಲ್ಲೆಯಳ್ಳೆವಿಳ್ಳೆಯಾದ ಮಾತಂ (ಆದಿಪು. ೧೨-೨೯ ವ); ದಾನದುರ್ದ್ದಿನಮತ್ತೇಭದಿನಟ್ಟುಪೆತ್ತು ರಣದೊಳ್ ಬೆನ್ನಿತ್ತು (ಎಇ. XV, ೩೩೧-೮; 1028). **ಅಟ್ಟುವೆಱು**: ಮೇಲೆ ಕೊಟ್ಟೆರುವ (ಆದಿಪು. ೧೨-೨೯ ವ) ಪ್ರಯೋಗದ ಪಾಠಾಂತರವನ್ನು ನೋಡಿ.

[ಅಟ್ಟು₄ + ಪೆಱು]

ಅಟ್ಟುಪ್ಪು (ನಾ). ಉಪ್ಪುನೀರನ್ನು ಕಾಯಿಸಿ ಇಂಗಿಸಿ ತಯಾರಿಸಿದ ಉಪ್ಪು: "ವಸುಕಮಟ್ಟುಪ್ಪು" (ಮಂಗರಾ. ೪೩-೪೧); ಸಮುದ್ರದ ನೀರು ಕೊಪ್ಪರಿಗೆಗಳೊಳಗೆ ಹಾಕಿ, ಒಲೆಯ ಮೇಲೆ ಏರಿಸಿ, ಬುಡಕ್ಕೆ ಉರೀಹಚ್ಚಿ, ಅಟ್ಟಿಸಿ ಉಪ್ಪು ಮಾಡುತ್ತಾರೆ. ಈ ಉಪ್ಪಿಗೆ ಅಟ್ಟುಪ್ಪು ಅನ್ನುತ್ತಾರೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೪-೨೦೦). ಕಲ್ಲುಪ್ಪು ಹೋ.

[ಅಟ್ಟ₃ + ಉಪ್ಪು. / ತಮಿ. ತೆಲು. ಅಟ್ಟುಪ್ಪು]

ಅಟ್ಟುಮಣಿಹ (ನಾ). ಸಂದೇಶ ಮೊದಲಾದವನ್ನು ಒಯ್ಯುವ ಕೆಲಸ; ದೂತನ ಕೆಲಸ: ತನುವೆಂಬ ರಾಜ್ಯಕ್ಕೆ ಮನವೆಂಬ ಅರಸು. ಅರಸಿಂಗೆ ನೋಟಬೇಟದವರಿಬ್ಬರು ಅಟ್ಟುಮಣಿಹ ಹರಿಮಣಿಹದವರು (ಲಿಂಗವ. ೧೨-೪೪). 'ಹರಿಮಣಿಹ' ಪರಾ. [ಅಟ್ಟು₂ + ಮಣಿಹ]

ಅಟ್ಟುಮಾಣಿ (ನಾ). ದೌತ್ಯಕ್ಕಾಗಿ ಕಳಿಸುವ ಹುಡುಗ; ದೂತ: ಪಾಂಡುತನಯನಂತೆ ನಿನ್ನ ಅಟ್ಟುಮಾಣಿಗೆ ಮಣಿಯ ಹಾಕಿಕ್ಕಬೇಕು ಅರ್ಜುನನಂತೆ ನಿನ್ನ ಬಂಡಿಯ ಬೋವನ ಮಾಡಿ ಲಗಾಮ ಹಿಡಿಸಲಿಬೇಕು (ಶ್ರೀಪುದಾ. ೫-೫೭). [ಅಟ್ಟು₂ + ಮಾಣಿ]

ಅಟ್ಟುರಿ (ನಾ). ಪಾತ್ರೆಯ ತಳದ ಸೀಕಲು ಅನ್ನ; ತಳಹತ್ತಿದ ಅನ್ನ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). 'ಅಟ್ಟೊತ್ತು' ಪರಾ. [ಅಟ್ಟ₃ + ಉರಿ₂?]

ಅಟ್ಟುವಳಿ (ನಾ). = ಅಟ್ಟುಳಿ₁. 'ಅಟ್ಟುವಳಿಗೊಳ್' ಪರಾ.

[ಅಟ್ಟು₂ + -ವಳಿ₂]

ಅಟ್ಟುವಳಿಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಅಟ್ಟುವಿಕೆಗೆ ಒಳಗಾಗು: ಇಟ್ಟಳಿಸಿರೆ ಕೋಟೆಯ ಮುಗಿಲಟ್ಟಳೆಗಳ್ ತೆನೆಯ ಸಂದಿಸಂದಿಯೊಳೊಂದೊಂದಟ್ಟುವಳಿಗೊಂಡು ಪಾಯ್ದುವು ಕಟ್ಟದೆ ಮುಟ್ಟದೆ ವಿಮಾನಮಂಬರಚರರಾ (ಧರ್ಮನಾ. ೨-೬೭). [ಅಟ್ಟುವಳಿ + ಕೊಳ್]

ಅಟ್ಟುವೆಱು 'ಅಟ್ಟುಪೆಱು' ನೋ.

ಅಟ್ಟುಳಿ (ನಾ). ೧. ಅಟ್ಟಿಸಿಕೊಂಡು ಹೋಗುವಿಕೆ; ಒತ್ತಡ: ಬೇಡರಟ್ಟುಳಿಗಳೊಳು ಕುತ್ತುಜಕೊಳಗಡಗಿರ್ದು ಬಳಿಕೆದ್ದು ತಮತಮ್ಮ ಹೆತ್ತ ತಾಯ್ಗಳನಜಸುತತ್ತಲಿತ್ತಲು ಪರಿದು (ಹಚಕಾ. ೫-೪೮); ಸುಳಿ ತೆರೆ ನೊರೆ ಬುದ್ಬುದ ಜಲಚರಗಳಟ್ಟುಳಿಗೆ ತುಳುಕಿ ಮೇಲಕೇಳ್ವ ಬಲುಸೀರ್ಪನಿಗಳ ಮೊತ್ತದಿಂದಂಬುಧಿಯಳವಟ್ಟು ಮೆಱೆದುದು (ಕಂನವಿ. ೪-೨೩). ೨. ಹಿಂಸೆ; ಬಾಧೆ: ಇಕ್ಕಿಕ್ಕುವ ಠಾವಿನಲ್ಲಿ ಮಕ್ಕಳಂತೆ ತಳಿಗೆಯ ತೆಗೆಯದೆ ಕೊಟ್ಟಹ ಕೊಟ್ಟಹರೆಂದು ಭಟ್ಟರಂತೆ ಅಟ್ಟುಳಿಗೊಳಗಾಗದೆ ಕೊಂಬ ತೆಱದಲ್ಲಿ (ಡಬೊಮ್ಮ. ೮೬); ಕೊಲುವ ರಕ್ಕಸನಟ್ಟುಳಿಗೆ ಪುರಜನ ಮೆಲ್ಲ ನೆರೆದೈತಂದು (ನೇಮಿಸಂ. ೨೩-೧೨೫); ಸುರನದಿಯಲಿ ಮಿಂದು ಶುಚಿಯಾದ ಮೇಲಿನ್ನು ದುರಿತಗಳಟ್ಟುಳಿಯೆ (ಪುರಂದ. ೧-೫೫-೩); ಮನುಜಂಗಟ್ಟುಳಿಯಂ ಪಡೆದು ಕೊಲ್ವ ಪಸಿವೆಂಬ ಗದಂ (ನೀತಿಮಂ. II, ೧೮೭). ೩. ತನ್ನ ಜಾತಿಯ ಮೃಗಗಳನ್ನು ವಂಚಿಸಿ ಬೇಟೆಗಾರರ ವಶಪಡಿಸುವ ಮೃಗ; ದೀಹದ ಮೃಗ: "ಅಟ್ಟುಳಿಯೆನಲು ಸೋಹುಮೃಗ" (ಮಂಗರಾ. ೧೧೨-೫). [ಅಟ್ಟು₂ + -ಉಳಿ₃?]

ಅಟ್ಟುಳಿಗ₁ (ನಾ). "ಅಡಿಗೆ ಮಾಡುವವನು" (ಪ್ರಭಣ್ಣ).

[ಅಟ್ಟು₃ + -ಉಳಿಗ]

ಅಟ್ಟುಳಿಗ₂ (ನಾ). ಕೋಟಲೆ ಕೊಡುವವನು; ಹಿಂಸೆಮಾಡುವವನು (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [ಅಟ್ಟುಳಿ + -ಇಗ]

ಅಟ್ಟುಳಿಗಾರ (ನಾ). = ಅಟ್ಟುಳಿಗ₂: ಸುಟ್ಟತು ಬಿಸಿಲಂಗೋಪಾಂಗವ ನುರಿಯಟ್ಟುಳಿಗಾರನೆಂಬಂತೆ (ತರ್ಕಕೌ. ೫-೧೩).

[ಅಟ್ಟುಳಿ+ -ಗಾರ (< -ಕಾಱ)]

ಅಟ್ಟುಳಿದೋಱು (ಕ್ರಿ). ಕೋಟಲೆ ಉಂಟಾಗು: ಪರಮಋಷಿ ದೂರ್ವಾಸನತಿಶಾಪದಿಂದಲಾ ಸುರಪಗಟ್ಟುಳಿದೋಱೆ (ಲಕ್ಷ್ಮಭಾ. ೫-ಸೂ).

[ಅಟ್ಟುಳಿ + ತೋಱು]

ಅಟ್ಟುಳಿಯಾಳು (ನಾ). ಬೇಟೆಯ ಮೃಗವನ್ನು ಅಟ್ಟಿಸಿಕೊಂಡು ಹೋಗಿ ಹೊಡೆಯುವ ಆಳು: ಬಲೆಯ ಗೋಡೆಯು ನಿಂತಿತು. ಒಡನೆ ಹನ್ನೆರಡುಜನ ಧೈರ್ಯಶಾಲಿಗಳು ಬಲೆಯನ್ನು ಪೂರ್ವಕ್ಕೆ ಬಿಟ್ಟು ಪಶ್ಚಿಮ ದಿಕ್ಕಿಗೆ ಬಲೆಗೆದುರಾಗಿ ಹತ್ತುಮಾರು ದೂರದಲ್ಲಿ ಕುಳಿತರು. ಇವರಿಗೆ ಉಳಿಯಾಳೆಂದು ಹೆಸರು. ಅವರಿಗೆ ಹಿಂದೆ ಹತ್ತುಮಾರು ದೂರದಲ್ಲಿ ಅಷ್ಟೇ ಜನ ಅಟ್ಟುಳಿಯಾಳುಗಳು ಕೂತರು (ಹುಟ್ಟಹ. ೨೫); "ಬುದ್ದಿ, ಬೇಟೆಗೆ ಹೋಗೋ ಆಳುಗಳನ್ನೆಲ್ಲಾ ಉಳಿಯಾಳು, ಅಟ್ಟುಳಿಯಾಳು, ಅಂಚೆಆಳು ಅಂತ ವಿಭಾಗ ಮಾಡ್ತೀವಿ..." (ಬೈಸರ್ವೆ. ೧೦೨).

[ಅಟ್ಟುಳಿ + ಆಳು₂ (< ಆಳ್₂)]

ಅಟ್ಟೆ₁ (ನಾ). ೧. ತಲೆಯಿಲ್ಲದ ದೇಹ; ಮುಂಡ: "ಅಟ್ಟೆಯೆಂದುಂ, ಕಡುಕೆಂದುಂ ಕಬಂಧಂ" (ಕಶಸಾ. ೧೪-೨೭೩); ಇನ್ನುಂ ತಲೆ ಮತ್ತ ಮಟ್ಟೆಗಳ ಮೇಲಿರ್ದಪ್ಪುವು (ಪಂಪಭಾ. ೭-೧೪); ತಲೆಯಿಲ್ಲದಟ್ಟೆಗೆ ಪಟ್ಟವ ಕಟ್ಟುವ ಉಭಯಭ್ರಷ್ಟರ ಮೆಚ್ಚುವನೆ (ಬಸವ. ೭೨); ತಣಿದ ನಂತಕನಟ್ಟೆಗಳ ಜೊಂಗಣದ ನಾಟಕದೊಳಗೆ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೦-೫); ಸೋತವರನ್ನು ಕೊಂದುಬಿಟ್ಟು, ಅವರ ಅಟ್ಟೆಗಳಿಂದ ಅರಮನೆಯ ಮುಂದುಗಡೆ ತೋರಣ ಕಟ್ಟಿಸುವನು (ಅಜಿತ. ೧೬). ೨. ಎಲುಬಿನ ಗೂಡು; ಅಸ್ಥಿಪಂಜರ: ಎಂತೆಂತೊ ಬೊಮ್ಮನಂದಂದುಡಿದ ಕಡಿಯೆಲ್ಗಳಿನಟ್ಟೆಯೊಂದಂ ಬಿಗಿದು ತೊವಲಂ ಪೊದೆಯಿಸಿ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೬೧-೨೮).

ಅಟ್ಟೆಯಾಟ = ಯುದ್ಧರಂಗದಲ್ಲಿ ತಲೆ ಕತ್ತರಿಸಿಹೋದ ಮೇಲೂ ಉಳಿದಿರುವ ಮುಂಡದ ಕುಣಿದಾಟ: ನಾಳೆಯ ರಣಾಂಗಣದೊಳ್ ನಡೆನೋಡುವಿರ್ ಮರುಳ್ವಡೆಯೊಡಗೂಡೆ ತಾಂಡವಮನಾಡುವ ರಾವಣ ನಟ್ಟೆಯಾಟಮಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೦-೨೩೩); (ಅರ್ಧನೇ. ೫-೪೧ ವ. ನೋ).

[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಅಟ್ಟೈ (ಅಟ್ಟೈಯಾಡಲ್ = ಅಟ್ಟೆಯಾಟ); ತೆಲು. ಅಟ್ಟ]

ಅಟ್ಟೆ₂ (ನಾ). ೧. ಪಾದರಕ್ಷೆಯ ತಳಭಾಗದ ಹಲ್ಲೆ: "ಮುಂಡದೊಳ್ ಕೆರ್ಪಿನೊಳಗಟ್ಟೆ" (ಶಬ್ದಮಂ. ೯೦); ಸೆಳೆಗೋಲು ವೊಂದಟ್ಟೆಯ ಕೆರಹು ನಾಯಿಗಳ ಬಾಯ್ಕಟ್ಟು (ಬಸಪು. ೩೧-೪); ಒಂದಟ್ಟೆಯ ಕೆರ್ಪ ನಲವಿಂದಂ ಮೆಟ್ಟುತ್ತೆ (ವೃಷವಿ. ೨೦-೬); ಮೆಟ್ಟಿಕೊಂಡಿದ್ದ ಜೋಡುಗಳು ದಪ್ಪವಾಗಿದ್ದರೂ... 'ಅಟ್ಟೆ'ಗಳು ಹರಿದು ನಾಲಿಗೆಗಳು ಹೊರಚಾಚಿದ್ದವು (ಹೊಸಮೇ. ೪೬). ೨. ಚರ್ಮ; ತೊಗಟೆ (ಕಿ). ೩. ರಸತೆಗೆದ ಕಬ್ಬಿನ ಹಿಪ್ಪೆ (ಕಿ). ೪. ಹುಣಿಸೆಹಣ್ಣಿನ ಬಿಲ್ಲೆ, —ಮುದ್ದೆ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). ೫. ಮಾಯುತ್ತಿರುವ ಗಾಯದ ಹೊರ ಪದರ; ಹಕ್ಕಳೆ (ಸ್ಯಾಂಡರ್).

[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಅಟ್ಟೈ; ತುಳು. ಅಟ್ಟೆ; ಕೊಡ. ಅಟ್ಟೆ = ಮರದ ತೊಗಟೆ; ತೆಲು. ಅಟ್ಟ]

ಅಟ್ಟಿ (ನಾ). ಜಿಗಣೆ (ಕ). 'ಅಟ್ಟಿವತ್ತುಗೆ' ಪರಾ.
[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಅಟ್ಟಿ ; ಮಲ. ಅಟ್ಟ ; ಕೊಡ. ಅಟ್ಟಿ]

ಅಟ್ಟಿ (ನಾ). ನೆಯ್ಗೆಯವರು ನೂಲು ಸುತ್ತುವ ಅರಟೆ ; ಲಾಳಿ : "ಹಟ್ಟಗಾರ ಅಟ್ಟ – ತ್ರಸರ ಸೂತ್ರಪ್ರವೇಷ್ಟನ" (ನಾಚರಾ. ೬).
[~ ಅರಟೆ ?]

ಅಟ್ಟಿಕೆಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ಪಾದರಕ್ಷೆಯ ತಳಕ್ಕೆ ಅಟ್ಟಿಯ ಎಸಳನ್ನು ಸೇರಿಸಿ ಹೊಲಿ : ಕೆರವಿಗೆ ಅಟ್ಟಿಕಟ್ಟುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಒಂದು ಜೊತೆ ಕಾಲ್ಚರಿಗಳನ್ನು ಕೊಟ್ಟನು (ಕನಕ. ೨). [ಅಟ್ಟಿ + ಕಟ್ಟು]

ಅಟ್ಟಿಗಾಲು (ನಾ). ಬಗ್ಗಿದ ಕಾಲು ; ಡೊಂಕುಕಾಲು ; ಬಂಕಗಾಲು: ರೋಗದ ಲಕ್ಷಣ – ತೋರಲಿಕೆಗೆ ಲಿವರ್ ರೋಗದ ಹಾಗೆ ಹೊಟ್ಟೆ ದೊಡ್ಡ ದಾಗುತ್ತ ಬರುವುದು ; ಕೈಕಾಲು ಅಂಡುಗಳು ಬತ್ತಿ ಕ್ಷೀಣವಾಗುವವು. ಅಟ್ಟಿಗಾಲು ಆಗುವದು (ಮಲೆಮ. ೨೯).
[ಅಟ್ಟಿ ? + ಕಾಲ್ಕು (< ಕಾಲ್ಕ್)]

ಅಟ್ಟಿಗೋಲು (ನಾ). ಬಗ್ಗಿದ ಕೋಲು ; ಕವಣೆಗೋಲು (?) : ಕಱೆ ದುಟ ದಾರಿವೆಂಡೆ . . . ಮೆಗಮೋಜನ ಕನ್ನಡ ಪಾದಬಟ್ಟಿಗೋಲ್ ಸಱೆದನು ಮಲ್ಲಗಂಬ ಏರಿ ಮುಂಬಲೆ ಪಾಱುನೆ ಸೂರಪಿಂಡಿಯೆಂಬಱೆಯ ಸೂಳೆಯೊಳ್ ನೆರೆವನ ಧರೆಯೊಳ್ ಕಡುಗಾಂಪನಲ್ಲವೇ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೧೦೦೩). [ಅಟ್ಟಿ ? + ಕೋಲು (< ಕೋಲ್)]

ಅಟ್ಟಿಯಾಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಯುದ್ಧರಂಗದಲ್ಲಿ ತಲೆಯನ್ನು ತಕ್ಕ ರಿಸಿಹಾಕಿ ಮುಂಡ ಕುಣಿದಾಡುವಂತೆ ಮಾಡು: ದುಟ್ಟನಾಯಕರಪಟ್ಟಿಟ್ಟಿಲ್ಲಂ ಮುಱಿದೊಟ್ಟಱ್ಕೆ ಜಿಂಮಂದಟ್ಟಿಯಾಡಿಸುವ ಬಿರುದನಾಯಕರ (ಕಾ. I, ೨೫–೬೩ ; 1186). [ಅಟ್ಟಿ + ಆಡು + –ಇಸು]

ಅಟ್ಟಿಯಿಡು (ಕ್ರಿ). ಶರೀರವನ್ನು ಚಾಚು: ತೆಜಂ ಪಟ್ಟಿಪಿ ಪೊಕ್ಕು ಪಾಯ್ವುರಿವ ಭೂಚಿಜಾಯ್ಯ ಳ್ಳರಿಂ ಪಾಜ ಕುಳ್ಳುಜಿಸುತ್ತಿರ್ಪನಮಟ್ಟಿಯಿಟ್ಟಳತಿವಾಜುತ್ತಿರ್ಪಂ (ಅಸಂಪು. ೧೪–೪). [ಅಟ್ಟಿ + ಇಡು]

ಅಟ್ಟಿವತ್ತುಗೆ (ನಾ). ಜಿಗಣೆಯಂತೆ ಅಂಟಿಕೊಳ್ಳುವುದು : ಮಂತ್ರಿಗಾರೊಳಮಟ್ಟಿವತ್ತುಗೆ[ಪಾಠಾಂ. ಮದೆವತ್ತುಗೆ]ಯಾಗಲಾಗದೆಂಬುದುತ್ತರ ವಾಕ್ಯಂ (ನೀತಿವಾ. ೯–೫೫). [ಅಟ್ಟಿ + ಪತ್ತುಗೆ]

ಅಟ್ಟಿಸು (ಕ್ರಿ). ಹಿಂದಕ್ಕೆ ಓಡು(ಲ್ಲಿ) : ವಿರಥನಾದನು ಧರ್ಮಜನು ಸಂಗರಕೆ ಮೊಱದಿರುಪಿದನು ನಕುಲನು ತಿರುಗಿದನು ಸಹದೇವನಟ್ಟಿಸಿದನು ದ್ರುಪದಾಂಗ (ಕುಮಾವ್ಯೋ. ಪರ್ವ. ೨೯೧). [ಅಟ್ಟು ? + –ಇಸು]

ಅಟ್ಟಿಹತ್ತು (ನಾ). ತಳಹತ್ತಿದ ಅನ್ನ ; ತಳ ಸೀದ ಅನ್ನ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). 'ಅಟ್ಟುರಿ' ಪರಾ. [< ಅಟ್ಟಿ + ಹೊತ್ತು (< ಪೊತ್ತು)]

ಅಟ್ಟೋಗರ (ನಾ). ಅನ್ನ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [ಅಟ್ಟಿ + ಓಗರ]

ಅಟ್ಟೋಲೆ (ನಾ). ಅಟ್ಟದ ಓಲೆ ; ಸಂದೇಶದ ಪತ್ರ ; ದೂತನ ಮೂಲಕ ಕಳಿಸುವ ಪತ್ರ : ಅಟ್ಟೋಲೆಗಳನಟ್ಟು ಚಕ್ಕ ಚಕ್ಕನುಜರ ದಟ್ಟಿಪಿ ತಪಸುರೋಧದಿಂದಿ ದಿಟ್ಟನೆಂಬುದನೆಱಿದೆನಗೀಗ ಕೆಲಸನಟ್ಟಬನ್ನಿ ಬಲ್ಲೆನೆಂದ (ಭರಚ. ೪೮–೪೯). [ಅಟ್ಟು + ಓಲೆ]

ಅಟ್ಟೋಲೆ (ನಾ). = ಅಟ್ಟುಳಿ (ಚಕಾಂ. ೧–೯ ೬).
[← ? ತುಳು. ಅಟ್ಟೊಗೆ]

ಅಟ್ಟವಣೆ 'ಅಟ್ಟವಣೆ' ನೋ.

ಅಟ್ಟಾಣ (ನಾ). ಸೈನ್ಯ ಮೊದಲಾದವುಗಳ ಶಾಣ್ಯ, —ಕಟಕ(?). 'ಅಟ್ಟಾಣಾಂತರ' ಪರಾ. [ಪ್ರಾ. ಅಟ್ಟಾಣ (< ಸಂ. ಅಸ್ಥಾನ)]

ಅಟ್ಟಾಣಾಂತರ (ನಾ). ಬೇರೊಂದು ಶಾಣ್ಯ, —ಕಟಕ ; ಶಾಣ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಕಟಕಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು (?) : ಸೂವನಾಥಯ್ಯಂಗಳ ಬೆಸದಿಂ × ಪ್ರಟೂನಶಟ್ಟಾಣಾನ್ತರದ ಪಾನುಂಗಲ್ಲಯುಟ್ಟಾಣಾನ್ತರದ ಕೇಣಿ ಕಾಱ್[ರ]ಧಿಷ್ಠಾಯ[ಕ]ನಾಗವರ್ಮ್ಮಯ್ಯನುಂ (ಎಇ. XVI, ೩೩೯–೧೨ ; 1053). [ಅಟ್ಟಾಣ + ಅಂತರ]

ಅಟ್ಟಾಕಣಿ (ನಾ). (ತಿರಸ್ಕಾರ ಸೂಚಕವಾಗಿ) ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಬಾರದ ಮನುಷ್ಯ ; ಅಪ್ರಯೋಜಕ ವ್ಯಕ್ತಿ : ಆಮೊದು ಹುಡುಗ ಸಿಕ್ಕ ದ್ದಾನಲ್ಲ – ಚನ್ನಪ್ಪಯ್ಯ. ಅವನಿಗೆ ಈ 'ಅಟ್ಟಾಕಣಿ'ಗಳಲ್ಲಾ ಸಾಟ (ಹಹಸ. ೬೪). [?]

ಅಟ್ಟು, ಅಡಲ್ಬು, ಅಡ್ಡು (ನಾ). ಕೆಸರು ; ಪಂಕ. 'ಅಟ್ಟುಗದ್ದೆ' ಪರಾ. **ಅಡಲ್ಬು** : ನುಡಿದ ನುಡಿಗಳ ಸ್ಮರಣೆ ಮೂಡದ ಗುಡುಗು ಚಿತ್ತ ಕ್ಕಿತ್ತು ಮುಖದ ಅಡಲಿನೊಳಗೆನ್ನೊಗೆದು ವಿರಹಾಗ್ನಿಯನು ಪೆರ್ಚಿಸಿತು (ರ�ಘುವಂ. ೧೧೨–೩೮). **ಅಡ್ಡು** (ಕ). 'ಅಱಲ್' ಪರಾ.
[< *ಅಟ್ಟಲ್ ?]

ಅಟ್ಟುಗದ್ದೆ (ನಾ). ಕೆಸರುಗದ್ದೆ : ನೀರಾವರಿಯ ಪ್ರದೇಶಗಳಲ್ಲಿ ಅಟ್ಟು ಗದ್ದೆಗಳು ವಿಶೇಷವಾಗಿರುತ್ತವೆ (ರೂಢಿ). [ಅಟ್ಟು + ಗದ್ದೆ (< ಗಱ್ದೆ)]

ಅಠಠಾ 'ಅಠಾರಾ' ನೋ.

ಅಠಾರಖಾನೆ 'ಅಠಾರಖಾನೆ' ನೋ.

ಅಠವನೆ, 'ಅಟ್ಟವನೆ' ನೋ.

ಅಠವನೆ, ಅಟವಣೆ (ನಾ). ೧. ಜ್ಞಾಪಿಸುವುದು. ೨. ಜ್ಞಾಪಿಸಿ ಕೊಳ್ಳುವುದು ; ಜ್ಞಾಪಕ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). **ಅಟವನೆ** : ೨ (ಕ).
[← ಮರಾ. ಅಠವಣ್ = ಧ್ಯಾನ, ಸ್ಮರಣೆ]

ಅಠವನೆ ಇಲಾಖೆ 'ಅಟ್ಟವಣೆ ಇಲಾಖೆ' ನೋ.

ಅಠವನೆ ಕಚೇರಿ 'ಅಟ್ಟವಣೆ ಕಚೇರಿ' ನೋ.

ಅಠವನೆ ಭೂಮಿ (ನಾ). ಭೂಕಂದಾಯದ ಇಲಾಖೆಗೆ ಸೇರಿದ ಭೂಮಿ ; ಸರ್ಕಾರದ ಭೂಮಿ : ದೇವಸ್ಥಾನದ ಹೋಬಳಿಗೆ ಬದಲು ಭೂ ಮಿ ಯಂ ನಂ ಅಠವಣೆಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಏಂಗವಿಸಿಕೊಟ್ಟು (ಮೈಅರಿ. ೧೯೩೦, ೭೯–೧೪ ; 1849). [ಅಠವಣೆ (< ಅಟ್ಟವಣೆ) + ಭೂಮಿ]

ಅಠವಣೆ ಹೋಬಳಿ (ನಾ). ಭೂಕಂದಾಯದ ಇಲಾಖೆಯ ಒಂದು ವಿಧಾಗ : ಜಾನಸಾಲೆ ಕ್ಷಾನಭಾಗರ ಜ ೨ ಕೆ ೨ ಉಂ ಹಳಗ ೨೫೬೧೦ ಅಠವಣೆ ಹೋಬಳಿಗೆ ಪಾರುಪತ್ಯಗಾರ (ಮೈಅರಿ. ೧೯೩೦, ೩೧–೬೪, ೧೭೨೦).

ಅಠವಣೆ ಹೋಬಳಿ ಭೂಮಿ = ಅಠವಣೆ ಹೋಬಳಿಗೆ ಸೇರಿದ ಭೂಮಿ : ಆ ಬಳಿಯಂಗ ಅಠವಣೆ ಹೋಬಳಿ ಭೂಮಿಯಂನನ್ನು ಏಂಗವಿಸಿ ಕೊಡಿಸಿ (ಮೈಅರಿ. ೧೯೩೦, ೭೯–೧೦ ; 1849). [ಅಠವಣೆ (< ಅಟ್ಟವಣೆ) + ಹೋಬಳಿ]

ಅಠಾಣ (ನಾ). [ಸಂಗೀತ] ಒಂದು ರಾಗ : ಬಳಿಕ ಸಮಸ್ತ ರಾಗಂಗಳ ಕೊಗೆ ರಾಮಕ್ರಿಯೆ . . . ಅಠಾಣ, ಅರಭಿ, ತೋಡಿ, ಮಧ್ಯಮಾವತಿಯೆಂಬ ಮೂವತ್ತಾಱು ರಾಗಂಗಳೇ ಮುಖ್ಯಮಾಗಿ ಬಳಿಕಿಯಂದಭುಸಾತನರಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧಗೊಂದಿರ್ಪವು (ವಿವೇಕ. ೩೩೪).
[? ಪ್ರಾ. ಅಟ್ಠಾಣ (< ಸಂ. ಅಸ್ಥಾನ)]

ಅಠಾರ 'ಅಠಾರಾ' ನೋ.

ಅಠಾರಖಾನೆ, ಅಠರಾಖಾನೆ (ನಾ). ಸರಕಾರದ ಹದಿನೆಂಟು ಕಚೇರಿಗಳು. ಅವು ಯಾವುವೆಂದರೆ: "೧. ತೋಷೀಖಾನೆ. ೨. ದಫ್ತರ್ ಖಾನೆ. ೩. ಷಿಕಾರಖಾನೆ. ೪. ಕಲ್‌ಬುತ್ತಖಾನೆ. ೫. ಕೆತಾಖಾನೆ. ೬. ಸರಾಫಖಾನೆ. ೭. ಬ ಬರ್ಚಿ ಖಾನೆ. ೮. ತಾಲೀಂಖಾನೆ. ೯. ಚಿರಾಖಾನೆ. ೧೦. ಜೆಮ್ಮರ್‌ಖಾನೆ. ೧೧. ನಗಾರಖಾನೆ. ೧೨. ಪೇಷ್‌ಖಾನೆ. ೧೩. ಫರಾನ್‌ಖಾನೆ. ೧೪. ಜಖೀರ್‌ಖಾನೆ. ೧೫. ದಿವಾನ್‌ಖಾನೆ. ೧೬. ಅದಷ್‌ಖಾನೆ. ೧೭. ನಜರ್‌ಖಾನೆ. ೧೮. ಮುಜರಾಖಾನೆ" (ಬಹೈರು. ೪. ೨೦೩) : ಹಸವಾಯ ಜಗಜಂಪ

ಸುಗುಣ ಕನ್ನಡಜಾಣ ಪಾದಪಹನು ರತ್ನಖಚಿತವಾದ ವಸಂತಮಹಲಿನಲ್ಲಿ ಸಭೆಮಾಡಿಕೊಂಡು ಎಪ್ಪತ್ತೆರಡು ನಿಯೋಗ, ಅಕಾರಖಾನೆ, ಹಸ್ತಿರಥ ಮಹಲು ವಿದ್ವಜ್ಜನ ಸಮೇತವಾಗಿ ಸರದು ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಕುಳಿತಿದ್ದನು (ಬಚ್ಚರು. ೪). **ಅಕರಾಖಾನೆ** (ಸ್ಯಾಂಡರ್ಸ್). ಇ ಸ್ಯಾಂಡರ್ಸ್ ಅವರು ಕೊಡುವ ಸರಕಾರದ ಹದಿನೆಂಟು ಕಚೇರಿಗಳು: ೧. ತೋಪಖಾನೆ (=ಪಜಖಾನೆ). ೨. ಜವಾಹೀರಿಖಾನೆ (=ಆರಮನೆಯ ಒಡವೆ ವಸ್ತುಗಳ ಶಾಲೆ). ೩. ಮೋದೀಖಾನೆ (=ಆಹಾರ ಪದಾರ್ಥಗಳ ಉಗ್ರಾಣ). ೪. ದಿರ್ವಾಖಾನೆ (= ಸಭಾಭವನ). ೫. ಫೀಲ್ಖಾನೆ (= ಗಜಶಾಲೆ). ೬. ಷುತರಖಾನೆ (= ಒಂಟೆಗಳ ಶಾಲೆ). ೭. ಗಾವುಖಾನೆ (= ಗೋಶಾಲೆ). ೮. ಗಾಡೀಖಾನೆ (= ವಾಹನ ಮುಂತಾದವುಗಳ ಶಾಲೆ). ೯. ಕಬೂತರಖಾನೆ (= ಪಕ್ಷಿಗಳ ಶಾಲೆ). ೧೦. ನವುಬತ್ತಖಾನೆ(=ಸಂಗೀತಗಾರರ ಮತ್ತು ವಾದ್ಯಗಳ ಶಾಲೆ). ೧೧. ಫೆಡಿಯರ ಖಾನೆ (= ಘೆಂಟೆ ಹೊಡೆಯುವ ಕಚೇರಿ). ೧೨. ಕಾರಖಾನೆ (= ಸಾಮಾನು ಸರಂಜಾಮುಗಳ ಉಗ್ರಾಣ). ೧೩. ತೋಪುಖಾನೆ (= ಮದ್ದು ಗುಂಡುಗಳ ಉಗ್ರಾಣ). ೧೪. ಆಂಬಾರಖಾನೆ (= ಧಾನ್ಯ ಮತ್ತು ಹುಲ್ಲಿನ ಉಗ್ರಾಣ). ೧೫. ಬಬರ್ಖಾನೆ (= ಪಾಕಶಾಲೆ). ೧೬. ಜಾಮದಾರಖಾನೆ (= ರಾಜನ ಉಡಿಗೆತೊಡಿಗೆಗಳ ಉಗ್ರಾಣ). ೧೭. ಮಷಾಲಖಾನೆ. (= ದೀಪ, ಪಂಜು ಮುಂತಾದವುಗಳ ಉಗ್ರಾಣ). ೧೮. ಪಾಯಖಾನೆ (= ಶೌಚಸ್ಥಾನ). [ಅಕಾರ (< ಅಕಾರಾ) + ಖಾನೆ]

ಅಕಾರಾ, ಅಕರಾ, ಅಕಾರ (ನಾ). ಹದಿನೆಂಟು. 'ಅಕಾರಾ ಕಚೇರಿ' ಪರಾ. **ಅಕರಾ** (ತ). **ಅಕಾರ**: 'ಅಕಾರಖಾನೆ' ಪರಾ.

[← ಹಿಂ. ಅಕಾರ್; **ಮರಾ**. ಅಕರಾ. / ಫ್ರಾ. ಆಟ್ಮಾರ, ಆಟ್ಮಾರಸ, ಆಟ್ಮಾರಸ, ಆಟ್ಮಾರಾಹ (< ಸಂ. ಅಷ್ಟಾದಶ)]

ಅಕಾರಾಕಚೇರಿ, ಅಕಾರಾಕಛೇರಿ (ನಾ). ೧. ಸರಕಾರದ ಹದಿನೆಂಟು ಇಲಾಖೆಗಳಲ್ಲಿ ಕಚೇರಿ. ಇ ಡಿಲ್ಲಿ ಯ ಆಳಿತ ಕ್ರಮವನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿ ಚಿಕ್ಕದೇವರಾಜ ಒಡೆಯರು ತಮ್ಮ ರಾಜ್ಯದಲ್ಲಿ ಸ್ಥಾಪಿಸಿದ ಆಡಳಿತದ ಕಚೇರಿಗಳು:— ೧. ನಿರೂಪದ ಜಾವಡಿ. ೨. ಆಯಕಟ್ಟಿನ ಜಾವಡಿ. ೩. ಮೈಸೂರ ಹೋಬಳಿಯ ವಿಚಾರದ ಜಾವಡಿ. ೪. ಪಟ್ಟಣದ ಹೋಬಳಿಯ ವಿಚಾರದ ಜಾವಡಿ. ೫. ಸೀಮೆಯ ಕಂದಾಚಾರದ ಜಾವಡಿ. ೬. ಬಾಗಿಲ ಕಂದಾಚಾರದ ಜಾವಡಿ. ೭. ಸುಂಕದ ಜಾವಡಿ. ೮. ಪೊಮ್ಮಿನ ಜಾವಡಿ. ೯. ಕೊಡಾಯದ ಜಾವಡಿ. ೧೦. ಪಟ್ಟಣದ ಹೋಬಳಿ ಅಷ್ಟ ಗ್ರಾಮದ ಜಾವಡಿ. ೧೧. ಮೈಸೂರ ಹೋಬಳಿ ಅಷ್ಟ ಗ್ರಾಮದ ಜಾವಡಿ. ೧೨. ಬೆಣ್ಣೆಯ ಜಾವಡಿ. ೧೩. ಪಟ್ಟಣದ ಜಾವಡಿ. ೧೪. ಬೇಹಿನ ಜಾವಡಿ. ೧೫. ಸಮುಬದ ಜಾವಡಿ. ೧೬. ದೇವಸ್ಥಾನದ ಜಾವಡಿ. ೧೭. ಕಬ್ಬಿಣದ ಜಾವಡಿ. ೧೮. ಹೊಗೆಸೊಪ್ಪಿನ ಜಾವಡಿ (ಸುಜಾವಂ. I, ೧೪೬, ೧೫೦ ನೋಡಿ). ೨. ರಾಜ್ಯದ ಸಮಸ್ತ ಆಡಳಿತ ಶಾಖೆಗಳನ್ನೂ ಒಳಗೊಂಡ ಮುಖ್ಯ ಕಚೇರಿ. **ಅಕಾರಾ ಕಛೇರಿ**: ೨. ಬೆಂಗಳೂರಿನಲ್ಲಿ ಸರ್ಕಾರದ ಮುಖ್ಯ ಕಾರ್ಯಾಲಯಕ್ಕೆ ಅಕಾರಾಕಛೇರಿ ಎಂಬ ಹೆಸರು ತುಂಬ ಪ್ರಚುರವಾಗಿತ್ತು (ರೂಢಿ). 'ಅಕಾರಖಾನೆ' ಪರಾ. [ಅಕಾರಾ + ಕಚೇರಿ]

ಅಕಾರಾಕಛೇರಿ 'ಅಕಾರಾಕಚೇರಿ' ನೋ.

ಅಕಾವಣೆ 'ಅಟ್ಟವಣೆ' ನೋ.

ಅಡ್ಡ 'ಅಡ್ಡಂ' ನೋ.

ಅಡ್ಡಂ (ನಾ). ಒಂದು ತೆರಿಗೆ (?): ಯಾ ಭೂಮಿಗೆ ಸಲುವ ಚತುಸ್ಸೀಮೆಯೊಳಗೆ ಆಡ ಆಗಾಮಿ ವತ್ತಿ ನೆಟ್ಟಿ ಆಡಕೆಯ ಮರ (ಎಳ. VIII, ತೀರ್ಥಹ. ೧೬೬–೬೭ ; 1610) ; ನೂರು ವರಹಂನು ಆಡದ ಭೂಮಿಯನ್ನು ಶಿವಾರ್ಪಿತವಾಗಿ ಬಿಟ್ಟವಾಗಿ (ಎಳ. VIII, ತೀರ್ಥಹ. ೯೨–೫೪ ; 1664). [?]

ಅಡಂಕೆ 'ಅಡ್ಡಂಕೆ' ನೋ.

ಅಡಂಗಕಾಱ (ನಾ). = ಅಡಂಗಾಯ್ತ : "ರಂಗನಳಗಿಕೆಗೆ ಪಿರಿಯುಂ ಡಂಗಾಯ್ತರೆಲ್ಲಡಂಗಕಾಱರೊಳಕ್ಕರ್ ". (ಕರ್ಣಾ. ೨೪).

[< ? ಡಂಗ + -ಕಾಱ]

ಅಡಂಗಲ್ (ನಾ). (ಕರ್ಣಾ) ಗ್ರಾಮದ ಭೂಮಿಯ ಬಗೆ, ವಿಸ್ತೀರ್ಣ, ಸ್ವಾಮಿತ್ವ ಮುಂತಾದ ವಿವರಗಳನ್ನೊಳಗೊಂಡ ದಾಖಲೆಯ ಪುಸ್ತಕ; ವಾರ್ಷಿಕ ಆದಾಯವನ್ನು ಗೊತ್ತುಮಾಡುವುದಕ್ಕೆ ಮೊದಲು ಗ್ರಾಮಾಧಿಕಾರಿಗಳು ಮಾಡುವ ಸಾಗುವಳಿಯಾದ ಜಮೀನಿನ ಪರೀಕ್ಷೆ ; ಗ್ರಾಮಸಾಗುವಳಿ ಪರೀಕ್ಷೆ (ಕರ್ನಾಗ್ಲಾ. ೧೫೯). 'ಪಹಣಿ' ಪರಾ. [← ತಮಿ. ಅಡಕ್ಕಲ್]

ಅಡಂಗಾಯಿತ್ತ 'ಅಡಂಗಾಯ್ತ' ನೋ.

ಅಡಂಗಾಯಿತ್ತ (ನಾ). ತೆಂಗಿನ ಮತ್ತು ಅಡಕೆಯ ಕಾಯನ್ನು ಕೊಯ್ಯುವುದೇ ಉದ್ಯೋಗವಾಗುಳ್ಳ ಒಂದು ಜಾತಿಯವನು (ಸ್ಯಾಂಡರ್ಸ್). [?]

ಅಡಂಗಾಯ್ತ, ಅಡಂಗಾಯಿತ್ತ (ನಾ). ಕೋಟೆಯ ರಕ್ಷಣೆ ಮಾಡುವವನು : "ಕುಱುಂಬರೆಂದುಂ ಅಡಂಗಾಯ್ತರೆಂದುಂ ಕೊಟ್ಟಿಪರ್ " (ಕಕಸಾ. ೧೮–೩೫೫) ; ಕಲ್ಲಾಯ್ತರಡಂಗಾಯ್ತರಚ್ಚುಳಾಯ್ತರ ರಭಸಂ (ಕಮಪು. ೧೯೯ ಪ್ರಯೋ.) ; ನಾಯುಕರ ಆಪತ್ಸಮಯದೊಳಗಾಗಿ ಪಡಿಯಂತರಡಂಗಾಯ್ತರ ನಿಯೋಗಿಗಳಕೊಟ್ಟದವು (ಕುರಾಸಾಂ. ೪–೧೧೧) ; ತಮ್ಮಡಂಗಾಯ್ತಗರ್ಗಱಪರಿಯಂ ಕೇಳ್ವುದುಂ ಪಡೆವರೆಲ್ಲರ್ ದಿಮ್ಮನೆಟ್ಟು (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೩೫–೩೦) ; (ಕಕಮಂ. ೪೬ ; ಶಬ್ದಕೈ. ೩೬ ; ಕರ್ಣಾ. ೨೪ ನೋಡಿ). **ಅಡಂಗಾಯಿತ್ತ** : ಸುಱಿವ ಸೂಜಾಯುತರುಂ ಸುತ್ತಿದಡಂಗಾಯಿತರುಂ (ರಗಲಾವ. ೭–೬೮ ಪ). ಇ ಮೇಲಿನ ಅನೇಕ ಪ್ರಯೋಗಗಳಲ್ಲಿ ಈ ಶಬ್ದವನ್ನು "ಡಂಗಾಯ್ತ" ಎಂದು ಬಿಡಿಸುವುದೂ ಸಾಧ್ಯ. ಇದರ ಮೂಲಪಾಠ "ಡಂಗಾಯ್ತ" ಎಂದೇ ಇದ್ದಿರಬಹುದು. 'ಡಂಗ', 'ಡಂಗಾಯ್ತ' ಪರಾ. [< ? ಡಂಗ + -ಅಯ್ತ]

ಅಡಂಗಿ (ನಾ). ದೊಣ್ಣೆ ; ಕೋಲು (ಸ್ಯಾಂಡರ್ಸ್). [~ ಡಂಗೆ]

ಅಡಂಗಿಸು, ಅಡಗಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಮರೆಮಾಡು; ಮುಚ್ಚು; ಬಚ್ಚಿಡು: ಅವರೊಳಗೆಗಣಾ ಮೂವರುಮಂ ಬಂಚಿಸಿ ಬಿಟ್ಟು ನೋದಿಯೊಯ ಪೊಟ್ಟಣಮನಡಂಗಿಸಿರ್ಪುದುಂ (ಸುಕುಮಾ. ೭–೪ ಪ) ; ಕೆರ್ದಲಕೆಲ್ಲವಂ ಮರ್ದಿಸೊಳಡಂಗಿಸೆ (ಪ ಂ ಬ ರ. ೧೮–೩೯). ೨. ದಮನಗೊಳಿಸು ; ಧ್ವಂಸಮಾಡು : ಬಿರುದರಸೊತ್ತಿ ಬೀರರಡಂಗಿಸಿ ಕೊಂಕಿಗರಂ ಕಲಿಲ್ಲ (ಪಂಪಭಾ. ೬–೧೪೨) ; ನಿನ್ನಿಸೆ ನೋಡಿ ತೋಳಮನಡಂಗಿಸಿ ಬಾಚ್ಚಿಳ್ಳೆಯೆ ಲೇಸಿನುತ್ತಮರ್ಪನ್ನೆಗಂ (ಕಾ ಪ ಕೃ. ೧೮೨) ; ಜಿನಪದಸ್ಮೇಚಮಂಬ ದಂಡಿಂ ವೇದಪ್ರಿಯಮಂಬಂ ಗಡಿಯ ನಾಯಕರನಡಂಗಿಸದೆ (ಧರ್ಮಪ್ಯ. ೬–೯೭ ಪ). **ಅಡಗಿಸು** : ೧. ಒಡಲೊಳಬುಜಭವಾಂಡಕೋಟಿಯನಡಗಿಸಿಪ್ಪ ಮಹಾಮಹಿಮಗಾಯ್ತಡಕೆ ಕೊಟ್ಟಲಮಳ ಗಿನಮಳಿಗಳು ಬೆಲಗಾಗೆ (ತಿಪರಾಶಾ. ೧–೪೬–೬೩) ; ಲಿಂಗಮೊಳು ತಮ್ಮಯ ತನುವನಡಗಿಸಿದರೆಲೆ ಶಂಭುವೆ (ಪಾಸೋಪ. ೧೫೫–೧೩) ; ಆ ರತ್ನವನ್ನು ಆಡಗಿಸಿಟ್ಟಿರುವ ಸ್ಥಳವನ್ನು ತೋರಿಸು (ಮಚೆಸ.೧೦). ೨. ಕಾಮನ ಹೆಸರನಡಗಿಸಲು ಧಾಳಿಯ ಪಡೆಯೋ (ಪದ್ಮರಾ. ೨–೪೦) ; ಅರಿ ಹಿಮಕೊಟಿನನಡಗಿಸಿ ಜಾಜಿಯ ಬಿರುದನೀಡಾಡಿಸಿ ನಗುತ (ಕಂಪಪು. ೯–೭) ; ಕೃಷ್ಣನು ಪಾಂಡವರನ್ನು ನೆವಮಾಡಿಕೊಂಡು . . . ಮೂಢರಾದ ಸುಯೋಧನಾದಿಗಳನ್ನು

ಅಡಗಿಸುವನು (ಕೃವಾಉ. ೧೧೮). ೩. ಒಳಪಡಿಸು ; ಅಡಕಮಾಡು : ವಿಷಯಗಳನ್ನೆಲ್ಲಾ ಒಂದು ಸೂತ್ರದಲ್ಲೋ ನಿಯಮದಲ್ಲೋ ಅಡಗಿಸಿಟ್ಟು ಕೊಳ್ಳುವ ಮಾನಸಿಕ ಸಂಸ್ಕರಣವಾಗುತ್ತದೆ (ಶಿಕ್ಷದ. ೨೩೪).

ಅಡಗಿಸಿಕೊ= ೧. ಪ್ರಕಟವಾಗದಂತೆ ತಡೆದುಕೊ; ಅದುಮಿಕೊ: ಕೋಪವನ್ನು ಅಡಗಿಸಿಕೊ ; ದುಃಖವನ್ನು ಅಡಗಿಸಿಕೊ (ರೂಢಿ). ೨. ಒಳಕೊಳ್ಳು; ಸೇರಿಸಿಕೊಂಡಿರು : ಪಿಂಡದಲ್ಲಿ ಶಿವತತ್ವವನಡಗಿಸಿಕೊಂಡಿರ್ದ ಆತ್ಮನ ಅಂತರಂಗದೊಳಗಣ ಶಿವತತ್ವವೇ ಜ್ಞಾನಾಂಕುರಸ್ವರೂಪಮಾಗಿ (ಶೂನ್ಯಸಂ. ೪–೧೭). [ಅಡಂಗು$_1$ + –ಇಸು$_3$]

ಅಡಂಗು$_1$, ಅಡಗು$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಮರೆಯಾಗು ; ಮುಚ್ಚಿಹೋಗು ; ಅದೃಶ್ಯವಾಗು ; ಅವಿತುಕೊ ; ಬಚ್ಚಿಟ್ಟುಕೊ : "ಅಡಂಗು–ಗೋಪನೇ" (ಶಮಧಾ) ; ಬೆಟ್ಟುಗಳ್ ನೆಲದೊಳಡಂಗುವಂತೆ ನೆಲದೊಳ್ ಸಮನಾದುವು ಸೈನ್ಯಘಾತದಿಂ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೪೬೪ ; ಶೂದ್ರಕ) ; ನಾರದನಿರದೆ ಗಗನತಳಕ್ಕೊಗೆದು ಮುಗಿಲ ಪೊರೆಯೊಳಡಂಗಿದಂ (ಪಂಪಭಾ. ೬–೨೦ ವ); ಘನಲಿಂಗಮಂ ಕೊಂಡಡಂಗಿದನಿಮಿಷನಂದಮೆನಗಿಲ್ಲ (ಚೆಬಪು. ೬–೭). ೨. ತಗ್ಗು ; ಕುಗ್ಗು ; ಹಿಂದಕ್ಕೆ ಸರಿ : ಎವೆಯಿಲ್ಲದ ಕೊಟ್ಟಿಗಣ್ . . . ಸೋಲಮನೀಯದಿರವು ಕರ್ಪಿಂ ಸಮಸಂದೊಡಲಲರ್ದ ಮೂಗಡಂಗಿದಗಲ್ಲಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೭–೨೨೩); ಅಂಕದ ಮುಖದೊಳಡಂಗದೆ ಕರ್ಮಕಲಂಕರೆನಿಪ ಬೌದ್ಧರನು . . . ಗೆಲಿದಕಲಂಕರಿಗೊಲಿದೆಜಗುವೆನು (ನೇಮಿಸಂ. ೧–೧೭). ೩. ಶಮನವಾಗು : ಈಗಳಡಂಗಿತೆಮ್ಮ ಹೃದ್ರೋಗಮನೇಕ ಮಂಗಳಪರಂಪರೆಗಳ್ ದೊರೆಕೊಂಡುವೀಗಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೭–೬೦) ; ಅಂತಾ ಕಳಕಳರವಮಡಂಗಲೊಡನೆ (ಕಾದಂಪೂ. ೧೬೩) ; ಅಡಂಗೆ ರೇಣುಪಟಲಂ (ಉದ್ಭಟ. ೯–೧೩೯). ೪. ಸೇರಿಹೋಗು ; ಲೀನವಾಗು : ಮನದೊಳಡಂಗೆ ಸಿದ್ಧಪರಮೇಷ್ಠಿಗಳಷ್ಟಗುಣಂ (ಸುಕುಮಾ. ಓರಿಇ. ೮–೫೯) ; ತಲ್ಲಕ್ಷ್ಯದೊಳ್ ಮನವಡಂಗಿ ಪರವಶೀಭೂತನಾಗುತ್ತ (ಪದ್ಮರಾ. ೨–೪೯). ೫. ಮುಗಿದು ಹೋಗು ; ಕೊನೆಗೊಳ್ಳು ; ನಷ್ಟವಾಗು : ಕಡವಿನ ಕಂಪಡಂಗಿದುದು ಜಾದಿಯ ಕಂಪೊದವಿತ್ತು (ಪಂಪಭಾ. ೭–೬೯) ; ನಟ್ಟ ಕಿವಿಯಡಂಗುವ ಸುಯ್ಲಿಂ ಸರಳಂ ಮೀಱುತೆ ಹರಿಣಂ ಸರಳಿಸಿತು (ಗಿರಿಕ. ೧–೯೧) ; ದುರ್ದಿನಮಡಂಗೆ ಸುದಿನಂ ಪೊರ್ದಲ್ . . . ಎಱ್ದುದು ಬೆಳ್ವೆಳಗು (ಉದ್ಭಟ. ೧೦–೪) ; ಹೊಳೆಗಳುಱೆ ಬತ್ತಿದುವು ನಿರ್ಝರ ಜಲವಡಂಗಿದವಱತವಗ್ಗದ ಕೊಳನು (ತೊರರಾ. ೧–೫–೧೬). ೬. ವಶವಾಗಿರು ; ವಿಧೇಯತೆಯಿಂದಿರು ; ಪರಿಮಿತಿಗೆ ಒಳಪಡು : ಕಪ್ಪಮೀಯದೆ ಚಪ್ಪರಿಸುವ ಮಂಡಳಿಕರುಮಂ ಅಡಂಗದಾಟವಿಕರುಮಂ . . . ಅಱಿದು (ಆದಿಪು. ೪–೮೨ ವ) ; ಈ ಪುತ್ರಂ ಕಾರಣಿಕನಾಗಿರ್ದಪಂ ನಮ್ಮ ಕಯ್ಯೊಳಡಂಗುವನಲ್ಲ (ನಂಬಿರ. ೨–೭೯). **ಅಡಗು$_1$** : ೧. "ಅಡಗಿದನೆಂಬುದಕೆ ಕರೆದನೆಂಬರ್ ಕವಿಗಳ್" (ಕವಿಕಂ. ೧೮೮) ; ಎನ್ನೊಡವುಟ್ಟದರುಂ ತಂದೆಯುಮಡಗಿರ್ದರ್ ಖಳಕೃತಾಂತದಂತಾಂತರದೊಳ್ (ಆದಿಪು. ೩–೩೪) ; ಮರುಳೆಂದು ಬಗೆದರೆಂದಡಗಿದೆಯೊ (ಸಿದ್ಧರಾ. ೨–೪೯) ; ವಡಬಾನಲಗಂಜಿ ಕಡಲ ಜೀವನ ಬಂದಡಗಿದಂತಾ ಪುರವರದ ಕಡೆಯಗಳಿನೊಳೆಡೆವಿಡದಿಹ ಜಲವನು ಮೃಡರಿಪು ವೊಡೆಯನೆ ಬಲ್ಲ (ಅಂಜಚ. ೩–೭) ; ಅಡಗಿತಾ ವರಮೂರ್ತಿ ಕುಂಡದ ನಡುವೆ (ತೊರರಾ. ೧–೭–೫೭). ೨. ಸಿಡಿಲು ಮೊಱೆದರೆ ಸರ್ಪನಂಜುವುದಡಗುವನೆ ಗರುಡನು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೫–೬೬); ಕಡುಹು ನಿಮ್ಮವಗಿನಿತಿರಲು ನಾವಡಗಬಹುದೇ ಬಹೆ ನಡೆಯಿ (ತೊರರಾ. ೪–೪–೬). ೩. ಕಿಡಿ ಕಿಡಿ ಕೆದಱಿದೊಡೆ ಹಸಿವು ತೃಷೆ ಅಡಗಿತೆಂಬೆನು (ಮಹದೇ. ೨೪–೫) ; ಶಿವನಿಲ್ಲದಧ್ವರವ ಮಾಡಿದ ದೋಷವಡಗಬೇಕೆಂದು (ಹಚಕಾ. ೧೦–೪೪); ನರನ ಚಿತ್ತದ ತಾಪವಡಗಲು ತಂಪನೆಱೆದನು ತರುಣಶಶಿಮೌಳಿ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೬–೬೭) ; ಮನದ ಡಗೆಯಡಗಿತು (ನಳಚ. ೫–೬೧); ನಿನ್ನ ನಗುಮುಖವನ್ನು ನೋಡಿ ನನ್ನ ಬಳಲಿಕೆಯೆಲ್ಲ ಅಡಗಿತು (ರೂಢಿ). ೪. ನೀನೆನ್ನ ಕಾಯದಲ್ಲಿ ಅಡಗಿ ನೀನೆನ್ನ ಪ್ರಾಣದಲ್ಲಿ ಅಡಗಿ (ಶೂನ್ಯಸಂ. ೧೩–೫) ; ಆ ವೃಕ್ಷವು ಮರಳಿ ಬೀಜದೊಳಡಗಿತ್ತು (ಮಹದೇ. ೩೯–೧) ; ಮಳೆಗಾಲದ ನೀರು ಶರಧಿಯೊಳಡಗುವಂತೆ (ಮೋಹತ. ೧೭–೧) ; ಕಡಲು ಸಾಸಿವೆಯೊಳಡಗಿದಂತೀ ಮೂಱು ಪೊಡವಿಯಷ್ಟಗಲದ ಹಂಸ ಬಡಮೈಯೊಳಿರ್ದುದ ನೆನೆದು (ಭರಚ. ೩–೨೨). ೫. ಭೂತಳನಾಥಂ ಕೊಟ್ಟನವನ ಬಡತನಮಡಗಲ್ (ದಶಕು. ೬–೧೧೬) ; ನರನೊಳಿನ್ನಱುಹುವೆನು ಘನಸಂಗರದೊಳಡಗಿದ ರಾಜಕುವರನ ಮರಣವಾರ್ತೆಯನು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೮–೩) ; ಸೀತಾಲಲನೆಯನು ನಾವಗಲಿ ತಿಂಗಳು ತಿಳಿಯಲೈದಡಗಿದವು (ತೊರರಾ. ೪–೮–೯) ; ಮಾರ್ತಂಡನ ಕಡು ಝಳದುಬ್ಬರಕಾಗ ಅಡಗುವ ಹಿಮದೊಲಿಪ್ಪತ್ತು ಸಾವಿರ ಬಲ ಮಡಿದುದು (ಕಂನವಿ. ೧೫–೮೯). ೬. ಹುಳುಕು ಹೊದ್ದದ ವಿದುರನೀತಿಯಲಿಹರು ಪಾಂಡವರು . . . ತಾವಡಗಿ ಗುಣದಲಿ (ಸಂಭಪ. ೧೭–೬೪) ; ಪತಿಯಾಣತಿಯ ಬಂದಿಯೊಳಡಗಿರ್ಪುದು ಸತಿಯ ಧರ್ಮದ ಸರ್ವಸ್ವ (ಹದಿಬ. ೩–೫).

ಅಡಂಗಿಕೊಳ್, ಅಡಗಿಕೊ = ಮರೆಯಾಗಿರು; ಅವಿತುಕೊ: ಜಯಪರಮೇಶ್ವರ ಪರಮಾತ್ಮ ಯೀಶ್ವರನುರ್ವ್ವೀ ಪರ್ವ್ವಿಯಡಂಗಿಕೊಂಡಿಪ್ಪನು (ಎಇ. XXIII, ೧೯೪–೫ ; 1265) ; ನೀನು ಈ ಪೊದೆಯ ಹಿಂದುಗಡೆ ಅಡಗಿಕೊ (ರೂಢಿ).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಅಡಙ್ಗು ; ತುಳು. ಅಡೆಂಗು, ಡೆಂಗುನಿ ; ತೆಲು. ಅಡಗು ; ಕೋಲಾ. ಡಾಂಗ್]

ಅಡಂಗು$_2$, ಅಡಗು$_2$ (ನಾ). ೧. ಅಡಗಿಕೊಳ್ಳುವುದು ; ಮರೆಯಾಗುವುದು (ಕಿ). ೨. ಅಡಗಿಕೊಳ್ಳುವ ಸ್ಥಳ (ಕಿ). **ಅಡಗು$_2$**: ೩. ರಹಸ್ಯ: "ಗೋಪ್ಯವು ಮಾಂಸವಡಗರ್ಕು[ಕ್ಕು]" (ಶಬ್ದಮಂ. ೮೫).

[< ಅಡಂಗು$_1$]

ಅಡಂಗು$_3$ 'ಅಡಗು$_3$' ನೋ.

ಅಡಂಗುಱುಚಾಟ, ಡಂಗುಱುಚಾಟ (ನಾ). ಕಣ್ಣುಮುಚ್ಚಾಟ ; ಕಣ್ಣುಮುಚ್ಚಾಲೆಯ ಆಟ : "ಚಿಟ್ಟುಮುಱಿ ಪುಮ್ಮೆಯೊಳಕ್ಕುಮಡಂಗುಱುಚಾಟಂ ಕಣ್ಣಮುಚ್ಚುವಾಟಂ" (ಕವಿಕಂ. ೨೨೭) ; "ಅಡಂಗುಱುಚಾಟಮೆಂದು ಕಣ್ಣಮುಚ್ಚಾಟಂ" (ಕಶಸಾ. ೨೭–೫೬೪) ; ನಗಿಸುವ ಕೋಡಗಂ . . . ಆಡುವ ಕುರಂಗವಡಂಗುಱುಚಾಟಮಂ ಪ್ರಿಯರ್ಗೊಗೆಯಿಪವಂಗಜನ್ಮನ ಬೆಸಂಬಡೆದಂತೆ ಲತಾಗೃಹಂಗಳೊಳ್ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೧೧–೭೪). **ಡಂಗುಱುಚಾಟ** : "ಪುಚ್ಚಳಿಯೆ ಕೇಡು ಡಂಗುಱುಚಾಟವೆನೆ ಕಣ್ಣಮುಚ್ಚಾಟ" (ಶಬ್ದಮಂ. ೫೬). [< ಅಡಂಗುಱುಚಾಡು]

ಅಡಂಗುಱುಚಾಡು (ಕ್ರಿ). ಕಣ್ಣುಮುಚ್ಚಾಲೆಯ ಆಟವನ್ನು ಆಡು : ಸಂಕಲ್ಪಜನ್ಮಜಂಗಮಲತಾಂಗಿ ಸಂಭೋಗಲೋಭದಿನಡಂಗುಱುಚಾಡಿ [ಪಾಠಾಂ. ನಡಂಗಿ ಕೊಱಚಾಡಿ] ಕಾಡಿದ ಚಂದನಲತಾಮಂದಿರಮಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೯–೧೨೦ ವ). [ಅಡಂಗು + ಉಱು + –ಚು + ಆಡು$_1$]

ಅಡಂಗೆಡೆ 'ಅಡ್ಡಂಗೆಡೆ' ನೋ.

ಅಡಂಗೊತ್ತು (ಕ್ರಿ). ಅಡಗಿಹೋಗುವಂತೆ ಅದುಮು ; ಪರಿಹಾರಮಾಡು : ಅಱಿವುಳ್ಳಂ ರುಜೆ ಪೆರ್ಚಿ ತೀರ್ಚುವೊಡದಂ ಮರ್ದಿಂದಡಂಗೊತ್ತದಂದುಱೆ [ಪಾಠಾಂ. ಮರ್ದಿಂಗಡಂಗೊತ್ತಿದಂದು] ಬೇಗಂ ತೊಱೆಯೆಂಬುದಿಂತು ಮನೆಯೊಳ್ ಕಿರ್ಚೆಟ್ಟೊಡಾ ಕಿರ್ಚನೇತೆಱದಿಂ ಬೇಗಮಡಂಗಿಸಿರ್ಪೊಡೆ (ಜೀವಸಂ. ೧೧–೧೪). [ಅಡಂಗು$_1$ + ಒತ್ತು$_1$]

ಅಡಂಬರ್ 'ಅಡ್ಡಂಬರ್' ನೋ.

ಅಡಂಬಳ್ಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಗಿಡ ಮೂಲಿಕೆ (ಮೈಔಗಿ. ೪೬–೯೧೩).

[ಅಡ ? + ಬಳ್ಳಿ]

ಅಡಂಬೆ (ನಾ). (ಕರಾ). ದನದ ಕೊಟ್ಟಿಗೆಯ ಬಾಗಿಲಲ್ಲಿ ನಿಲ್ಲಿಸುವ, ಆಚೆಯಾಚೆಯ ತೂತುಗಳ ಮೂಲಕ ಸರಿಸಲು ಬರುವಂತಿರುವ ಗೂಟಗಳುಳ್ಳ ಕದ: ಕೊಟ್ಟಿಗೆಗೆ ದನ ಬಂತು; ಅಡಂಬೆಗುಟ್ಟ ತೆಗೆ (ರೂಢಿ). [← ತುಳು. ಅಡಮ್ಮೆ, ತಡಮ್ಮೆ, ಹಡಮ್ಮೆ]

ಅಡಕ$_1$ (ನಾ). ೧. ವಶದಲ್ಲಿಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುವುದು; ಸಂಯಮ; ಹಿಡಿತ; ವಿಧೇಯತೆ: ಓವಿ ಜೀವಮನಡಕಂಬೆರಸಯ್ದು ಸಮಿತಿಯೊಳ್ ಮುನಿ ನೆಗಟ್ದಂ (ಆದಿಪು. ೬-೨೮); ಒರ್ವನೆ ಬಾಲನೆಂದಡಕದೊಳ್ ನಿಲಿಸಿ ಕೊಳ್ಳದೆ ಪಿರಿದು ಲಾಲನದಿನಾ ತಂದೆತಾಯಿಗಳ್ ಸಲಹಿದುದಱಿಂ (ಸಮ್ಯಕೌ. ೧೦-೧೦); ಮಿಡುಕುಳ್ಳ ತೇಜಿಯ ತೆಱಪಿನೊಳೇಱಿ ಮತ್ತಡಕಕೆ ತಹ ಜಾಣನಂತೆ (ಭರಚ. ೪೧-೧೫೪); ಮನದನ್ನರೊಡನೆ ಬಾಳುವರಡಕ ದೊಳು (ಹದಿಬ. ೧-೫೬); ಕೇಳದಿರು, ಕೆಣಕದಿರು, ನಿನಗಡಕಂ ಒಳ್ಳಿತ್ತು (ಅಶ್ವತ್ಥಾ. ೨೪-೧೬). ೨. ಹಿಡಿತಕ್ಕೆ ತಕ್ಕಷ್ಟಿರುವುದು; ಮಿತಿ; ಹಾಳತ: ಅಡಕದೊಳೊಮ್ಮೆ ಹೆಚ್ಚಿನೊಳೊಮ್ಮೆ ಕಾಮವ ನಡಿಸುತಿಹನು ಸತಿಯರೊಳು (ಭರಚ. ೧೦-೧೨೨); ಅಡಕವಾಗಿದೆ ಬಸುಱದಱ ಮೇಲಿದೆ ಬಲಗಡೆಯಣ ಕುಡಿಯಳ್ಳೆ ಪೊಣ್ಮೆ (ನಾಗಕು. ೫-೪೫); ಈ ಪುಸ್ತಕ ನನ್ನ ಕೈಗೆ ಅಡಕವಾಗಿದೆ (ದಕ. ಕಿ); ಭರತವರ್ಷದ ಬಹುರೀತಿಯ ಸೌಭಾಗ್ಯದ ಒಂದು ಮುಖ್ಯಾಂಶ ಒಂದು ದೇಶದ ಅಡಕದ ಜೊತೆಗೆ ಒಂದು ಖಂಡದ ವಿಸ್ತಾರವನ್ನೂ ವೈವಿಧ್ಯವನ್ನೂ ಪಡೆದಿದೆ ಎನ್ನುವುದು (ಚಿಕರಾ. ೧); ಅಡಕವಾದ ಮನೆ ವಾಸಕ್ಕೆ ಅನುಕೂಲ (ರೂಢಿ). ೩. ನಿಯಮ; ಕಟ್ಟುಪಾಡು: ಯಿಾ ಶಾಸನದ ಅ[ಅ]ಡಕಕ್ಕೆ ತಪ್ಪಿದವರುಳ್ಳರೆ ಪೊಳಲ ದೇವಿಯ ಪ್ರತಿಮೆಯ್ಯನು ಭಿ(ಂ)ನ್ನವ ಮಾಡಿದ ದೋಷ (ಸೌಇಇ. IX-ii, ೪೬೦-೨೬; 1465); ದಾಳಿಸಿ ಕೊಡುವೆವು ಯಿಾ ಅಡಕಕ್ಕೆ ನಾಉ ತಪ್ಪೆಉ (ಸೌಇಎ. ೧೯೩೧, ಮಂಗಳೂ. ೩೩೯-೧೯; ?); ಅಜತನುಜ ನುಡಿದಡಕವೇ ನಿಜರಾಜಕಾರ್ಯಕೆ ರಾಜಪಥವೆಂದ (ತೊರರಾ. ೪-೧೨-೩೧). ೪. ಒಳಸೇರಿರುವುದು; ಲೀನತೆ: ಒಡಲೊಳಬುಜಭವಾಂಡ ಕೋಟಿಯ ನಡಗಿಸಿಪ್ಪ ಮಹಾಮಹಿಮಗಾಯ್ತಡಕ ತೊಟ್ಟಿಲಲಮಳನಿಗಮಾಳಿಗಳು ಬೆಜಗಾಗೆ (ತೊರರಾ. ೧-೮-೭೩); ತೃಪ್ತರಾದರೆಂದೊರೆವೆನಷ್ಟಱೊಳೆಲ್ಲ ವಡಕ (ಭರಚ. ೪೬-೧೫೨). ೫. ಅಡಗಿಕೊಂಡಿರುವುದು; ಅಗೋಚರವಾಗಿರುವುದು: ನಿರುತಮಿದಿರ್ಗಂ ನಿಲ್ಲದೀ ತಮವಿದಂ ಮಱೆಯೊಳಡಕದಿಂ ಪಿಡಿಯಲೆಂದು ಸರಸಿಜಸಖಂ ತನ್ನ ಬಲವನಲ್ಲಲ್ಲಿ ಮೈಗರೆದುಮಿರಲೆಂದು ನೇಮಿಸಿದನೋ (ಚಿಬಪು. ೯-೮). ೬. "ಪತ್ರದ ಜೊತೆಯಲ್ಲಿ ಲಕೋಟೆಯಲ್ಲಿಡುವ ಇತರ ಕಾಗದ ಮೊದಲಾದವು" (Enclosure. ಇಂಕನಿ).

ಅಡಕವಾಗಿರು = ೧. ಒಳಪಟ್ಟಿರು; ಅಧೀನವಾಗಿರು: ಶಿಷ್ಯನು ಗುರುವಿನ ಅಪ್ಪಣೆಗೆ ಅಡಕವಾಗಿದ್ದಾನೆ (ಕಿ). ೨. ಸೇರಿಹೋಗಿರು; ಲೀನವಾಗಿರು (ಕಿ). **ಅಡಕಮಾಗು, ಅಡಕವಾಗು** = ೧. ಅಡಗಿರು; ಮರೆಯಾಗಿರು: ಒಡೆಯನಾಜ್ಞಾಪಿಸಿದ ಕುಱುಹಿನ ಕಡುಹು ಕೆಲವಿವೆ ಕಾಣಿಸದೆ ಕೆಲವಡಕವಾಗಿವೆ ಯೇನಮಾಡುವೆನೆನುತ ಮನದೊಳಗೆ ಮಿಡುಕುವನು ಸಂತೈಸುವನು (ತೊರರಾ. ೫-೨-೭೮); ನರಹರಿಭಟ್ಟರ ಮಾತಿನಲ್ಲಿ ಅಡಕವಾದ ದಾರಿದ್ರ್ಯದ ಕಲ್ಪನೆಯು ಸ್ಪಷ್ಟವಾದಾಗ ಅವರು ವಿಹ್ವಲರಾದರು (ಹಬ್ಬಿಬ. ೧೦೮). ೨. ವಶವಾಗು; ಅಧೀನವಾಗು: ಆರಾರ್ಗಮಡಕಮಾಗದ ವಾರುವರನ್ನಂಗಳಳ್ಳಿ ಬಸಮಪ್ಪುದಱಿಂ (ಚಿಕವಿ. ೪-೧೬೨). ೩. ಸೇರಿಹೋಗು; ಲೀನವಾಗು: ಒಂದಕ್ಷೋಹಿಣೀ ಸಂಖ್ಯೆಯುಳ್ಳ ಚತುರಂಗಬಲವು . . . ಸಮುದ್ರವನ್ನು ಸೇರುವ ನದಿಯಂತೆ, ಪಾಂಡವರ ಬಲವನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸಿ ಅಡಕವಾಯಿತು (ಕೃವಾಉ. ೨೩). ೪. (ಸಾಲ ಮೊದಲಾದವಕ್ಕೆ ಆಧಾರಪಡಿಸಿದ್ದರಲ್ಲಿ) ಒಳಪಟ್ಟಿರು: ವೆಂಕಪ್ಪಯ್ಯನ ಮೊದಲನೆಯ ಮಗಳು ಸರೋಜಳ ಮದುವೆಗೆ ಮಾಡಿದ್ದ ಸಾಲಕ್ಕೆ ಆ ತರೀಜಮಿನೂ ಅಡಕವಾಗಿತ್ತು (ವಿದ್ಯಾರೆ. ೬).

[< ಅಡಗು$_1$. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಅಡಕ್ಕಮ್; ತುಳು. ಅಡೆಕ; ತೆಲು. ಅಡಕಮು, ಅಡಕುವ, ಅಣಕುವ]

ಅಡಕ$_2$ (ನಾ). ೧. ಒಂದರ ಮೇಲೊಂದನ್ನು ಪೇರಿಸಿರುವುದು; ಒಟ್ಟಿಲು; ರಾಶಿ. 'ಹುಲ್ಲಡಕ' ಪರಾ. ೨. ಕೂಡಿಡುವುದು; ದಾಸ್ತಾನು (ಕಿ).

ಅಡಕದ ಕೋಣೆ = ಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನು ಕೂಡಿಡುವ ಕೋಣೆ; ಉಗ್ರಾಣ: ಸಾಣೆಕಲ್ಲನುಲೇಪನದ ಪಾಷಾಣವಡಕೆಲೆಯಡಕೆಗತ್ತಿಯು ಹಡಪ ಸಂಬಳಿಗೆ ವೀಣೆ ವಸ್ತ್ರಾಭರಣದಡಕದ ಕೋಣೆ ಬೀಯಗವುಚಿತವಸ್ತು ಶ್ರೇಣಿಯಿಂದೊಪ್ಪಿದುದು ವಾರನಿತಂಬಿನೀಸದನ (ಬಸಪು. ೧೨-೧೦).

[< ಅಡಕ್ಕು$_2$]

ಅಡಕಂಗೆಯ್, ಅಡಕಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ಒಳಕೊಳ್ಳು; ಲೀನಗೊಳಿಸು: ಕಾರ ಮೇಘದೊಳು ಮಿಂಚಡಗಿ ತೋಱದ ತೆಱದಿ, ನೀರೊಳಡಕಂಗೆಯ್ದ ಕಿಚ್ಚಿನಂತೆ, ಬೀಱುತಿಹ ಫಲರಸದೊಳಿಪ್ಪ ನವರುಚಿಯಂತೆ (ಶಿವಗೀ. ೧-೨). **ಅಡಕಗೆಯ್**: ಅವನಿಧರಸುತೆಯರಸನೊಲಿದು ಕರವೀರ ಭೂಧವನ ತನ್ನೊಳಡಕಗೆಯ್ಯಲಾಕ್ಷಣ ಸಗ್ಗದವರು ಪೂಮಳೆಗಱೆಯೆ (ಪ್ರೌಢರಾ. ೩-೩೪). [ಅಡಕ್$_1$ + ಗೆಯ್]

ಅಡಕಗೆಯ್ 'ಅಡಕಂಗೆಯ್' ನೋ.

ಅಡಕಗೊಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ಒತ್ತಿ ಗಾತ್ರವನ್ನು ಚಿಕ್ಕದು ಮಾಡು; (ಹತ್ತಿಯನ್ನು ಚೀಲದಲ್ಲಿ ಹೇಗೋ ಹಾಗೆ) ಅಮುಕಿ ಒಳಸೇರಿಸು (ಕಿ). [ಅಡಕ್$_1$ + ಕೊಳ್ + -ಇಸು$_3$]

ಅಡಕತ್ತರಿ 'ಅಡಕೆಕತ್ತರಿ' ನೋ.

ಅಡಕತ್ತಿ 'ಅಡಕೆಗತ್ತಿ' ನೋ.

ಅಡಕನಗೆ (ನಾ). ಅದುಮಿಟ್ಟುಕೊಂಡ ನಗೆ; ಪರಿಮಿತವಾದ ನಗೆ: ಅಡಕನಗೆ ಕುಲುಕುಲಿಸಿ ಕಣ್ಣಮುಚ್ಚಣಿಕೆಯಲಿ ಮುಟ್ಟಾಟ ಹುಡುಕಾಟವಾಡುತಿಹುದು (ಗಂಗಾತ. ೬೧-೧೧). [ಅಡಕ್$_1$ + ನಗೆ]

ಅಡಕಮಾಡು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕುಗ್ಗಿಸು; ಸಂಕ್ಷೇಪಿಸು; ಸಂಗ್ರಹಮಾಡು. ೨. ಒಳಗೆ ಸೇರಿಸು; ಒಳಪಡಿಸು: ಇನ್ನು ಕೆಲವರು ಧ್ವನಿಯ ಬಗೆಯೆಲ್ಲವನ್ನೂ ಲಕ್ಷ್ಯಾರ್ಥದಲ್ಲೇ ಅಡಕಮಾಡಲು ನೋಡಿದರು (ಭಾರಮಿ. ೭೮).

[ಅಡಕ್$_1$ + ಮಾಡು$_1$]

ಅಡಕಲಿಡು 'ಅಡಕಿಲಿಡು' ನೋ.

ಅಡಕಲು 'ಅಡಕಿಲ್' ನೋ.

ಅಡಕಲುಕೋಣೆ (ನಾ). ಸಾಮಾನನ್ನು ಅಡಕಲಾಗಿ ಇಟ್ಟಿರುವ ಕೋಣೆ; ಉಗ್ರಾಣ: ಅಡಿಗೆಮನೆಯಲ್ಲಿಯೋ ಅಡಕಲುಕೋಣೆಯಲ್ಲಿಯೋ ಕುಳಿತು ಹೊನ್ನಮ್ಮ ಏನೇನೋ ಮನೆಗೆಲಸ ಮಾಡುತ್ತಿರುವಳು (ಜನಜೀ. ೪೦). [ಅಡಕಲು (< ಅಡಕಿಲ್) + ಕೋಣೆ]

ಅಡಕಲುಗಡಿಗೆ (ನಾ). ಒಂದರ ಮೇಲೊಂದರಂತೆ ಪೇರಿಸಿಟ್ಟ ಗಡಿಗೆಯ ಸಾಲು: ಧಡಧಡನೆ ಮತ್ತೂ ನಾಲ್ಕು ಹೆಜ್ಜೆ ಮುಂದೆ ಹೋಗಿ ಆ ಮೂಲೆಯಲ್ಲಿರುವ ಅಡಕಲುಗಡಿಗೆಗಳನ್ನೂ ನುಗಿಸಿದಳು (ಬರಹಾ. ೩೪).

[ಅಡಕಲು (< ಅಡಕಿಲ್) + ಗಡಿಗೆ]

ಅಡಕಲೇರಿಸು (ಕ್ರಿ). ಒಂದರ ಮೇಲೊಂದನ್ನು ಇಡು; ಪೇರಿಸು: ನೀನು ಅಡಕಲೇರಿಸಿದ ಗಡಿಗೆಗಳನ್ನು ಯಾರು ಮಾಡಿದರು? (ಮುಂಬಯಿ. ೪-೧೭೩); ಒಂದರ ಮೇಲೊಂದು ಅಡಕಲೇರಿಸಿದ ಟ್ರಂಕುಗಳ ಹಿಂದೆ ಬಾಳೆಯ ಎಲೆಗಳು ಸೂರೆಯಾಗಿ ಬಿದ್ದಿದ್ದುವು (ವೈನಿ. ೧೧).

[ಅಡಕಲು (< ಅಡಕಿಲ್) + ಏರಿಸು (< ಏಱಿಸು)]

ಅಡಕವಂತ (ನಾ). ಸಂಯಮದಿಂದ ವರ್ತಿಸುವವನು; ವಿಧೇಯ: ಪಱುಗೋಲನೇಱಿದನಂತಡಕಮುಳ್ಳನುಂ ರಾಜಸೇವಕನಂತಡಕವಂತನುಮಪ್ಪುದು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೫-೯೯); ಸಕಲಪರೀಷಹಂಗಳಂ ಗೆಲಲಾರ್ಪರುಂ ಅಡಕವಂತರುಂ ಪರಮತಪೋಧನರುಮಪ್ಪ ಮಹಾನುಭಾವರುಂ (ಶಾಸ್ತ್ರಟೀ. ೯೫-೯). [ಅಡಕ$_1$ + -ವಂತ]

ಅಡಕಿಲ್, ಅಡಕಲು, ಅಡಕಿಲು, ಅಡಿಕಿಲ್, ಅಡಿಕಿಲ, ಅಡಿಕಿಲಿ, ಅಡಿಕಿಲು$_1$ (ನಾ). ೧. ಒಂದರ ಮೇಲೆ ಒಂದನ್ನು ಪೇರಿಸಿ ಇಡುವುದು; ಒಂದರ ಮೇಲೆ ಒಂದನ್ನು ವರಸೆಯಾಗಿ ಇಡುವುದು; ಒಂದರ ಮೇಲೆ ಒಂದನ್ನು ಪೇರಿಸಿ ಇಟ್ಟದ್ದು: ಅಡಕಿಲ ಮಡಕೆಗಳೆಂಟುಂ ಬೆಡಂಗು ನಿಲೆ ನೆಲವುವಿಡಿದು ನಿಲ್ವಂತೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೨-೫೧); ಅರಸಿನ ಮೇಲರಸಾದೊಡೆ ಮೊದಲಾಗೆ ನಾಡೆಲ್ಲಂ ಕೆಟ್ಟು ಪಾಟಿಪ್ಪುದೆಂದೊಡೆ ಜಗದೊಳಡಕಿಲ ದೈವಮಾದೊಡೆ ಕಿಡದಿರ್ಕುಮೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೭-೪೧); ಏಳ್‌ಲೋಕಮುಮನಡಕಿಲ್ಗಳಾಗಿ ನಿರ್ಮಿಸುತಲಿ (ಚಿಬಪು. ೧೫-೫). ೨. ರಾಶಿ; ಒಟ್ಟಿಲು: ಎಲ್ವಿನ ಪರ್ವತಂ ಕರುಳ್ಪಿಣಿಲ ಪೊದಟ್ಕೆರುಂಡದಡಕಿಲ್ ನರದುರ್ಬು (ಜಗವಿ. ೭-೮೪). **ಅಡಕಲು**: ೧. ಅಲ್ಲಿ ಗಡುಗಂಚಿಗಳ ಮೇಲೆ ಕಾಳಿನ ಚೀಲಗಳ ಸಾಲುಗಳು ಅಡಕಲಾಗಿ ನಿಂತಿವೆ (ಹಬ್ಬಿಬ.೧೯). ೨. ಗಾಳಿಗೂ ಸ್ಥಳವಿಲ್ಲದಷ್ಟು ಜನರು ಮೂರನೆಯ ವರ್ಗದ ಒಂದು ಡಬ್ಬೆಯಲ್ಲಿ ಕಿಕ್ಕಿರಿದು, ಅಡಕಲಾಗಿ ತುಂಬಿರುವಾಗ, ನಿಲ್ಲುವುದಕ್ಕೂ ಸಹ ಜಾಗೆಯಿಲ್ಲದಂತಹ ವಾಹನದಲ್ಲಿಯೂ ಸೊಗವನ್ನು ಕಾಣುವುದೀಗ ನಿಜವಾದ ರಸಿಕತೆಯೆನ್ನಬಹುದು (ಮುಂಗಾಪು. ೨೬). **ಅಡಕಿಲು**: ೧. ತುಡುಕಿದವು ತಂಬಟದ ದನಿ ಜಗದಡಕಿಲನು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧-೪೭); ಪಿಡಿದು ಚಾಪವನೇಱಿಸಿಯೆ ಜೇವಡೆಯೆ ಜಗದಡಕಿಲು ಜರಿದು ಗಿರಿ ಕೆಡೆದುರುಳಿದವು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೮-೬೯); ಅಡಕಿಲನಡಸಬಲ್ಲುದೆಯಾ ಶ್ವಾನನು ಕೆಡಹಬಲ್ಲಂತೆ ಸುಕೃತಿಯ (ಗೋಮಟೇ. ೧-೩೭); ಅದರಲ್ಲಿ ಗಿರ್ದ ಭಾಗ ಜಗುಲಿ. ಇನ್ನೊಂದು ಗಿರ್ದ ಭಾಗ ಗಡಿಗೆಗಳ ಅಡಕಿಲು (ಕಾಳರಾ. ೨೫). ೨. ಹೂರಿಗೆಗಳಿಡುಗುಡ್ಡೆ ಸಣ್ಣ ಸೇವಗೆಯ ಮೆದೆಯೆಱೆಯಪ್ಪದಡಕಿಲಿಡ್ಡಲಿಗೆಗಳ ಬೋನ ದೋಸೆಯ ಲಗ್ಗೆ (ಸಮ್ಯಕೌ. ೭-೨೫). **ಅಡಿಕಿಲ್**: ೧. ಕೆಂಡದೊಂದಡಿಕಿಲ್ ಮಾಣಿಕದಿಂಡೆ ಕಾಯ್ವ ತಪನಂ ಚಂದ್ರಂ... ಎನಿಪ್ಪುದೊಂದು ಪೆಸರಂ ತಾಂ ಮಾಡಿದಂತಿರ್ದುದಾ ಕಡುಪಿಂ ತನ್ನಯ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಹಿಮರಾಜಂ (ಗಿರಿಕ. ೯-೭೦). **ಅಡಿಕಿಲ**: ೧. ಜಗದಡಿಕಿಲದ ಜೋಡಿಯ ಜರುಹಿದುವು (ಕುವ್ಯಾಅ. ೧೫-೨೦); ತಿಳಿನೀಲಿಯ ಬಾನಂಚಿನ ಕರೆಗೆ ಪ್ರಭಂಜನವೇ ಅಡಿಕಿಲವಾಗೆ (ಚೈತ್ಯಾಲ. ೩೭). **ಅಡಿಕಿಲಿ**: ೧. 'ಅಡಿಕಿಲಿಕಲ್ಲು' ಪರಾ. **ಅಡಿಕಿಲು$_1$**: ೧. ಸತ್ಯದಡಿಕಿಲು ನಿತ್ಯದುಂಡೆಗಳು ರುದ್ರಾಕ್ಷಿ (ರುದ್ರಾರ. ೫-೫); ಸಕಲ ಜಲಧಿಗಳೇಕರೂಪದಲಿ ಧರೆಯ ಮುಳುಗಿಸಿ ಮೇಲೆ ಮೇಲುಬ್ಬರಿಸಿ ಜಗದಡಿಕಿಲಿನ [ಪಾಠಾಂ. ಲದ] ಜೋಡಿಯ ಜರುಹಿದುವು (ಕುವ್ಯಾಅ. ೧೪-೧೯); ಶಾರ್ಙ್ಗವ ಪಿಡಿದೆತ್ತಿ ಶಿಂಜಿನಿಗೊಳಿಸಿ ನುಡಿಸಿದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡಭಾಂಡಗಳಡಿಕಿಲುಹೊಱೆ ಮುಗಿವಂತೆ (ಮೋಹತ. ೩೯-೨೩).

ಅಡಕಲ ಕೋಣೆ, ಅಡಕಿಲ ಕೋಣೆ = ಅಡಕಲು ಕೋಣೆ: ನಮ್ಮ ಅಡಕಿಲ ಕೋಣೆಗೆ ನಾನು ಓಡುತ್ತಾ ಹೋದೆನು (ಚೀನಬಾ. ೬೪); ಅವರ ಹಿರಿಯ ಮಗನು ವ್ಯಾಧಿಯಿಂದಲೋ ಬಾಧೆಯಿಂದಲೋ ಮನೆಯ ಒಂದು ಭಾಗವನ್ನು (ಇದ್ದ ಒಂದು ಅಡಕಲ ಕೋಣೆ) ಹಿಡಿದು ನರಳುತ್ತಿದ್ದ (ನಿರಾಭ. ೪೩). **ಅಡಕಲ ಗಡಿಗೆ** = ಅಡಕಲುಗಡಿಗೆ: ಒಲೆಯಲ್ಲಿ, ಕುಳ್ಳಿನಲ್ಲಿ, ಇದ್ದಲಿಯಲ್ಲಿ, ಕಟ್ಟಿಗೆಗಳಲ್ಲಿ, ಹಾಲುಮೊಸರಿನ ಕಪಾಟನಲ್ಲಿ, ಅಡಕಲ ಗಡಿಗೆಗಳಲ್ಲಿ ನಾಯಿಗಳೇ ನಾಯಿಗಳು ಅವಳ ದೃಷ್ಟಿಗೆ ಬೀಳುತ್ತಿದ್ದವು (ಮೊಪಾಸ. ೨೫). **ಅಡಕಿಲಾಗು, ಅಡಿಕಿಲಾಗು** = ಒಂದರ ಮೇಲೊಂದು ಕೂಡು; ರಾಶಿಯಾಗು: ಕುಲಶೈಲವೇಱುಮೊಂದಡಕಿಲಾದುವೆನಲ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೩-೨೦); ಪೊಡವಿ ಬಾಯ್ವಿಟ್ಟು ನರರಂ ತಿಂಬೊಡಂ ಮೇಗಣಡಿಕಿಲಾಗಿರ್ದಜಾಂಡಂಗಳೊಂದೊಂದಾಗಿ ನಡುನೆತ್ತಿಯೊಳ್ ಬೀಳ್ವೊಡಂ ... ಶಿವಭಕ್ತರಿತರಧನಕೆಳಸುವರೆ (ಪದ್ಮರಾ. ೬-೧೭).

[ಅಡಕ್ಕು (< ಅಡುಕು) + -ಇಲ್]

ಅಡಕಿಲಿಡು, ಅಡಕಲಿಡು (ಕ್ರಿ). ಒಂದರ ಮೇಲೊಂದನ್ನು ಪೇರಿಸು: ಇಲ್ಲಿ ಸಪ್ತಪಾಷಾಣಮೆಂಬುವೊಳವು, ಅವನೊಂದಱ ಮೇಲೊಂದನಡಕಿಲಿಟ್ಟು ನಿಱಿಸಿದಾತಂ ಚಕ್ರವರ್ತಿಯಪ್ಪನೆನೆ (ಚಾವುಂಪು. ೧೦೪-೨೪); ಸೊಡರ್ಗುಡಿಯಗೆಯಂ ಪಚ್ಚೆಯ ಪಡಲಗೆಗಳೊಳಡಕಿಲಿಟ್ಟು ರತಿ ಪೊಯ್ದವೊಲೇಂ ಜಡಿದುದೊ ಸಂಪಗೆನನೆಯಿಂ (ಅನಂಪು. ೬-೭೯); ತಪ್ಪದೆ ಮೂಱುವಾಯುವಿನಾಧಾರದಿಂದಿಪ್ಪುದು ಲೋಕ ಮತ್ತೊಳಗೆ ಇಪ್ಪುದು ತ್ರಸನಾಳ ಲೋಕ ಮೂಱದಱೊಳಗೊಪ್ಪಿಹುದಡಕಿಲಿಟ್ಟಂತೆ (ನಾಗಕು. ೨-೧). **ಅಡಕಲಿಡು**: ಇಡುತಲಾನೆಯ ಕೊಂಡು ಕಡುಕೆಯ್ವ ಗಜಘಟೆಯನಡಕಲಿಟ್ಟಂ ಹೆಣನ ಮೇಲೆ ಹೆಣನಂ (ಕುಮುರಾ. ೬-೩೬).

[ಅಡಕಿಲ್ + ಇಡು]

ಅಡಕಿಲು 'ಅಡಕಿಲ್' ನೋ.

ಅಡಕಿಲುಗೊಳ್ 'ಅಡಕಿಲ್ಗೊಳ್' ನೋ.

ಅಡಕಿಲುಜಗ (ನಾ). ಒಂದರಮೇಲೊಂದರಂತೆ ಜೋಡಣೆಯಾಗಿರುವ ಲೋಕಸಮೂಹ: ಗಾಂಡೀವಿ ಚಾಪವ ಮಿಡಿದ ನಿಷ್ಠುರರಾವ ತಿವಿದುದು ಜರಿದವಡಕಿಲುಜಗದ ಜೋಡಿಗಳ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೯-೩೭); ಬಿರಿಯೆ ನೆಲನಳ್ಳಿಱಿವ ವಾದ್ಯದ ಹರುಷತರ ನಿರ್ಘೋಷದಬ್ಬರ ಜರಿಹಿತಡಕಿಲುಜಗದ ಜೋಡಿಯನರಸ ಕೇಳೆಂದ (ಕುವ್ಯಾಶ. ೨-೫).

[ಅಡಕಿಲು (< ಅಡಕಿಲ್) + ಜಗ]

ಅಡಕಿಲುವಾಸು 'ಅಡಕಿಲ್ವಾಸು' ನೋ.

ಅಡಕಿಲ್ಕೂಟ (ನಾ). ಒಂದರ ಮೇಲೊಂದನ್ನು ಪೇರಿಸಿದಂತೆ ಕಾಣುವ ಶಿಖರಗಳ ಸಾಲು: ಗಂಡಶೈಲಮಡಕಿಲ್ಕೂಟಂ ... ರಯ್ಯಮಾ ಬೆಟ್ಟದೊಳ್ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೩-೨). [ಅಡಕಿಲ್ + ಕೂಟ$_2$]

ಅಡಕಿಲ್ಗಿರಿ (ನಾ). ಒಂದರ ಮೇಲೊಂದರಂತೆ ಜೋಡಿಸಿದ ಬೆಟ್ಟಗಳ ರಾಶಿ: ಕಪಿವ್ರಜಂ ಪರಿದು ಬೆಟ್ಟಗಳಂ ನೆಱೆ ಕಿಳ್ತು ನೆತ್ತಿಯೊಳ್ ಸಂದಿಸಿ ಮೂಱುನಾಲ್ಕನಡಕಿಲ್ಗಿರಿಯಾಗಿರೆ ಪೊತ್ತು ಬೇಗದಿಂ ತಂದು ಸಮುದ್ರಮಂ ಕ್ಷಣದೆ ಕಟ್ಟದರ್ (ಧರ್ಮಪ. ೮-೨೧). [ಅಡಕಿಲ್ + ಗಿರಿ$_1$]

ಅಡಕಿಲ್ಗೊಡೆ (ನಾ). ಕೊಡೆಯ ಮೇಲೆ ಏರಿಸಿದ ಕೊಡೆ: ಕಡುಚೆಲ್ವತನಕ್ಕಡಕಿಲ್ಗೊಡೆವಿಡಿದಂತಳಿಗಳೋಳಿ ಮುಡಿಯಲರ್ಗಂಪಿಂಗೆಡೆವಿಡದೆ ಮೇಲೆ ತುಱುಗಿರೆ (ಶಾಂತೀಶ್ವ. ೧೦-೬೮). ℙ ಇದು ಸಾರ್ವಭೌಮತ್ವದ ಒಂದು ಚಿಹ್ನೆ. 'ಮುಕ್ಕೊಡೆ' ಪರಾ. [ಅಡಕಿಲ್ + ಕೊಡ್ಯೆ]

ಅಡಕಿಲ್ಗೊಳ್, ಅಡಕಿಲುಗೊಳ್, ಅಡಿಕಿಲ್ಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ೧. ಒಂದರ ಮೇಲೊಂದಾಗಿ ಪೇರಿಸಿರು: ಅಡಕಿಲ್ಗೊಂಡೊಪ್ಪುವ ಕೌಳುಡೆಯಿಂ ಸೊಗಯಿಸುವ ಪಾಸಿನೊಳ್ ಪಟ್ಟರ್ದಂ (ಕಾದಂಉ. ೮೮); ಮೃಡನಡಕಿಲ್ಗೊಂಡ ದೋರ್ಮ್ಮಂಡಲಂ ತಾನೆನಿಕುಂ ಪ್ರಾಕಾರಮಾಶಾಮದ ಕರಿಕಟ ಕಂಡೂವಿನೋದಪ್ರದೇಶಂ (ಎಇ. XIII, ೪೭-೬೬; 1112). ೨. ಒತ್ತೊತ್ತಾಗು; ದಟ್ಟವಾಗು: ಕಡೆಗಡೆಯೊಳಡಕಿಲ್ಗೊಂಡು ನೋಡುವ ಜನಂಗಳಧರಬಂಧೂಕದ ನಾಸಿಕಾಚಂಪಕದ ನಯನಕುವಳಯದ (ವರ್ಧಪು. ೯-೪೩ ವ); ಬಡವರ್ಗೊಲವಿಂ ಸಾಹ್ಯಮನೊಡರಿಸದವರೆಡೆಯೊಳಿರ್ಪ ವಿತ್ತಸಮೂಹಂ ನಡುವೂರೊಳಗಿರ್ಪಿಟ್ಟಿಯೊಳಡಕಿಲ್ಗೊಂಡೆಸೆವ ಪಣ್ಗೆ ಪಾಸಟಯಕ್ಕುಂ (ನೀತಿಮಂ. II, ೩೪೮). **ಅಡಕಿಲುಗೊಳ್**: ೨. ಬಂದು ಪುಳಕಂಗಳಡಕಿಲುಗೊಳುತ್ತಂ ಪೊಣ್ಮೆ (ಮೆಜೆರ. ೩೬-೧).

ಅಡಿಕೆಲ್ಲೋ : ೧. ಗೋತ್ರಾಚಲಂಗಳ್ ಬಿಡದೊಡನಡಿಕ್[ಪಾತಾಂ. ದಕ್ಕೆ]ಲ್ಕೊಂಡೊಡೂ (ಸಮಚ. ೧೫-೮೭) ; ಚಾಂದ್ರಸಿರ್ಯಕಿಂಬಯಿತ್ತಯ ಮೊಳ್ತನಿಂದಮಡಿ[ಪಾತಾಂ. ಡ]ಕೆಲ್ಲೊಂಡಂತೆ ಚೆಲ್ವಾದುದಂ ನಲವಿಂ ದಿತ್ತಿದರಿಕ್ಕೆದರ ಜಮರಮಂ (ಪಾರ್ಶ್ವಸಿ. ೧೬-೧೫೮) ; ಅಡಿಕೆಲ್ಲೊಂ ಡೊಪ್ಪುವೇಮಂ ನೆಲೆಗಳ ಮಡಿಮಾಡಂಗಳಿಂದಂ (ಬಾಧಪ್ರ. ೧-೧೫೫). [ಅಡಕ್ಕೆ + ಕೊಳ್ಳ್]

ಅಡಕಿಲ್ವನ್ನಸ (ನಾ). ವಿಶಿಷ್ಟ ಯೌವನ : ಪಡೆದಂ ಪದ್ಮಜನಂತೊ ಭೂಷಣಕೆ ಭೂಪಾಲಕ್ಕೃತಯಂ ಜವ್ವನಕ್ಕಡಕಿಲ್ವನ್ನಸಮಂ ವಿರಾಜಿಸುವ ಲಾವಣ್ಯಕ್ಕೆ ಲಾವಣ್ಯಮಂ (ಜಗನ. ೧೦-೭೧). [ಅಡಕ್ಕೆ + ಜವ್ವನ]

ಅಡಕಿಲ್ವಿಟ್ಟೆ (ನಾ). ಒಂದರ ಮೇಲೊಂದಾಗಿ ಪೇರಿಸಿದ ತಟ್ಟೆ : ಕಂಪುಗುವ ಪಾರಿಜಾತದ ಮಂದಾರದ ದುಂದುಮಲ್ಲಿಗೆಯ ಸೆಂದುಮಲ್ಲಿ ಗೆಯ ಬಿರಮುಗುಳಂ ತೀಲದೊಟ್ಟಿ ಮಾಣಿಕದಡಕಿಲ್ವಟ್ಟಿಯೊಳ್ ತುಂಬಿ (ಇಮಾಶ್ವ. ೭೩-೧೭). ℙ ಈ ಪ್ರಯೋಗದಲ್ಲಿ 'ಅಡಕಿಲ್ವಟ್ಟಿ' ಎಂದು ಕೆಲವು ಮುದ್ರಣಗಳಲ್ಲಿ ಕಾಣಬರುವುದು ಅಪಪಾಠ. [ಅಡಕಿಲ್ + ತಟ್ಟಿ]

ಅಡಕಿಲ್ವೆರೆ (ನಾ). ಒಂದರ ಮೇಲೊಂದು ನುಗ್ಗಿ ಬರುವ ತೆರೆ; ಸಾಲು ಸಾಲಾಗಿ ಬರುವ ಅಲೆ : ಇಡುಕುದಿರೆಯಬ್ಬುದಿರೆ ಕಟ್ಟುದಿರೆಯದಡಕಿಲ್ವೆರೆ ಗಳುದಯ ಹಳ ಚಲು ವುಜಕು ಮುಂಬಿ ಕಡಿದು ಮಲ್ಲುಣಿಗಡಲನೊಡೆ ಗಲಿಸಿ ಕುದಿದು (ಸೋಮಚ. ೧-೬೫). [ಅಡಕಿಲ + ತೆರೆ]

ಅಡಕಿಲ್ಪೊಟ್ಟು (ನಾ). (ಹಣೆಯಲ್ಲಿ) ಒಂದರಮೇಲೊಂದರಂತೆ ಇಟ್ಟುಕೊಂಡ ಬೊಟ್ಟು ; ಬೊಟ್ಟಿನ ಮೇಲೆ ಬೊಟ್ಟು : ಮಳಯುಜ ಮೃಗಮದಕಂಕಣಳಿಪತಿಕಿಲ್ಪೊ [ಪಾತಾಂ. ಕಿಲ್ಪೊ]ಟ್ಟನೊವರ್ಗಳಕಿಯ ಭಾಳಕ್ಕಳಿಯೊಳಡಕಿಲಿದಳ್ ಸ್ಮರಕುಳದೇವತೆ ಮಿಸುಪ ನೊಸಲ ಕಕ್ಕೋರ್ ಜಾದವೋಲ್ (ಚಂದ್ರಪ್ರ. ೬-೬೫). [ಅಡಕಿಲ್ + ಬೊಟ್ಟು]

ಅಡಕಿಲ್ವಾಸು, ಅಡಕಿಲುವಾಸು, ಅಡಿಕಿಲುವಾಸು, ಅಡಿಕಿಲ್ವಾಸು (ನಾ). ಒಂದರಮೇಲೊಂದಾಗಿ ಪೇರಿಸಿದ ಹಾಸಿಗೆ : ಸಚ್ಚೆವನಿಯ ಸಿರಿಮಂಚದ ಹಂಸತೂಲದಡಕಿಲ್ವಾಸಿನೊಳ್ ಭರದಿಂ ಸೆರೆವಾಗರ್ (ಗಿರಿಸ. ೪-೧೪೪ ವ) ; ನಾರಿ ಶಯ್ಯಾಗೃಹದ ಹಂಸತೂಲದ ತಲ್ಪದೋರಣದ ಬೆಲ್ವಿ ನಡಕಿಲ್ವಾಸಿನೊಳ್ ಪಸರಿಸಿ (ಭಾವಚಂ. ೩-೪೪). **ಅಡಕಿಲುವಾಸು**: ಬಾಳಿಗಳ ಮೃದುದಳದ ನಳಿನಮೃತಾಳದಡಕಿಲುವಾಸಿನಲಿ ಭೂಪಾಲಕಸ ನೂಕಿದನು (ತೀರಥ. ೩-೧೧-೪೨). **ಅಡಿಕಿಲುವಾಸು** : ತರಿಸಿದನು ನವಪಕೇಜಮಣಿಭಾಸುರದ ಮಂಚದ ಮೇಲೆ ಲಲಿತಾನ್ವರಣದಡಿಕಿಲುವಾಸ [ಸು]ಗಳ ನಿರ್ಮಳವಿಶಾಲರಗಳ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೮-೫). **ಅಡಿಕಿಲ್ವಾಸು** : ಕಾಂತಾನ್ತರ ಸಿರಿಮಂಚದಂಬಿದುಪ್ಪುಳಡಿಕಿಲ್ವಾಸಿನೊಳ್ ಮೆಲ್ಲನೆ ಚೆಲ್ಲದಿಂ ಕುಳ್ಳಿರ್ದು (ರಾಜಚೆ. ೪-೧೪ ವ). [ಅಡಕಿಲ್ + ಪಾಸ್ಯು]

ಅಡಕಿಲ್ವುಣ್ (ನಾ). ಹುಣ್ಣಿನ ಮೇಲೆ ಹುಣ್ಣು : ಉರದಡಕಿಲ್ವುಣ್ಣಂ ಕರ್ದುಕಿರದಧರದ ಪುಣ್ಕವಾಯ್ವ ಬಿಸಾಂಗಿದು ತಳೋದರ ದರಿಯನೆಯ್ದು ವಿನಮಾ ಸರೋವರಂ ಕದಡ ಬೆರ್ದಿ ದೆಸೆದೆಸೆವರಿದರ್ (ಶಾಂತಿತು. ೪-೪೪). [ಅಡಕಿಲ್ + ಪುಣ್]

ಅಡಕಿಲ್ವೆಸರ್ (ನಾ). ಇದ್ದ ಹೆಸರಿನ ಮೇಲೆ ಮತ್ತೆ ಸೇರಿಸಿಕೊಂಡ ಹೆಸರು ; ಪೇರಿಸಿಕೊಂಡ ಹೆಸರು : ಧರೆಯಂ ಕುಡುವಂದೆನಗಂ ಗುರು ತನಗಂ ರಾಜನಾಮಮುಂ ಕೊಟ್ಟೊಡೆ ಮೋದಿರೆ ತನಗೀಗಳ್ ರಾಜಾಧಿರಾಜನೆಂದಿಟ್ಟುಕೊಂಡನಡಕಿಲ್ವೆಸರಂ (ಅವಿಷ. ೧೪-೭೮). [ಅಡಕಿಲ್ + ಪೆಸರ್]

ಅಡಕಿಲ್ವೆಳ್ಪು (ನಾ). ಬೆಳುಪಿನ ಮೇಲೆ ಬೆಳುಪು; ರಾಶಿ ಹಾಕಿದ ಬೆಳಿಯ ಬಣ್ಣ : ಗಂಗೆಗಡಲ್ಗಳ ನೊರೆಗಂ ತಿಂಗಳ ಬೆಳ್ಪಿಂಗಮೊದಲ ಲಡಕಿಲ್ವೆಳ್ಪಂ ಸಂಗಳಿಸಿ ತೀವಿದಡೆತ್ತಲಿಯಂಗನ ಜಸಮುಮಿಳಿಳುವನಾಂತರ ದೊಳು (ಮೈಅರ. ೧೯೩, ೩೭-೩೧ ; ೧೦೯೬). [ಅಡಕಿಲ್ + ಬೆಳ್ಪು]

ಅಡಕಿಲ್ಲೊಂದು (ಕ್ರಿ). ಒಂದರ ಮೇಲೊಂದಾಗಿ ಇರುವಂತೆ ಸೇರು : ಬಿಂದುವನಾಸ್ಯಾರಂ ತಾನೆಂದಕ್ಕುಂ ಸೊಪ್ಪೆ ಮುತ್ತುಮೋಲ್ ವೃತ್ತ ತೆಯಂ ಸಂದಿರ್ಪುದಂತದಡಕಿಲ್ವೊಂದಿರೆ ಮಣಿಗೊಪ್ಪುವೋಲ್ ವಿಸರ್ಗ ಮೆನಿಕ್ಕುಂ (ಕವಿಪ. ೧೧). [ಅಡಕಿಲ್ + ಪೊಂದು]

ಅಡಕ್ಕು 'ಅಡುಕು' ನೋ.

ಅಡಕ್ಕು (ನಾ). ೧. ನಿರ್ಬಂಧ ; ನಿಯಮ ; ಕಟ್ಟುಳೆ : ಮಱ ಪಕಿಹಾರವ ತೆರುವ ಅಡಕು ಮುಂದಕೆ ಆಯಿನವಳೆ (ಸೌಇ. ೧೯೩೧, ಮಂಗಳ. ೩೩೫-೯ ; ೧೩೮). ೨. ಹಿಡಿತ ; ಸೆಯಮು: '. . . ಒಂದಿಷ್ಟು ಅಡಕ ನಿಂದ ಮಾತುಗಳನ್ನು ವಕ್ಯೂಕ್ತಿಗಳಿಸಿದರೂ ಭಾವಕ್ಕೆ ಬಾಧೆಯಿದೆಯೇ?' (ಪ್ರಾಧ. ೭೪). ೩. ನೆಯ್ಕೆಯಲ್ಲಿ ಒತ್ತಿ ಸೇರಿಸಿದ ನಾಲ್ಕು ದಾರದ ಎಳೆ : ಉದಾ— ನಲವತ್ತಡಕಿನ ಸೀರೆ, ಅರುವತ್ತಡಕಿನ ಸೀರೆ. [< ಅಡಕ್ಕು (< ಅಡುಕು). ‖ ತಮಿ. ಅಡುಕ್ಕು]

ಅಡಕುಪಾತ್ರೆ (ನಾ). ೧. ಒಂದರಮೇಲೊಂದನ್ನಿಟ್ಟು ಪೇರಿಸಿದ ಪಾತ್ರೆ (ದಕ. ಕ). ೨. ಒಂದರೊಳಗೊಂದು ಕ್ರಮವಾಗಿ ಹಿಡಿಸುವ ಪಾತ್ರೆಗಳ ಸಮೂಹ : ಮನೆ ಚಿಕ್ಕದಾಗಿದ್ದರೆ ಅಡಕುಪಾತ್ರೆಗಳನ್ನು ಕೊಂಡುಕೊಳ್ಳುವುದು ಉತ್ತಮ (ರೂಢಿ).

[ಅಡಕ್ಕು (< ಅಡುಕು) + ಪಾತ್ರೆ. / ತಮಿ. ಅಡುಕ್ಕುಪ್ಪಾತ್ತಿರಮ್]

ಅಡಕುಮಡಕೆ (ನಾ). ಒಂದರ ಮೇಲೊಂದಾಗಿ ಪೇರಿಸಿದ ಮಣ್ಣಿನ ಪಾತ್ರೆ : ನಾನು ಅಡಕುಮಡಕೆ ಸಾಲಲ್ಲಿ ಅರೇಜುಕ್ಕಿಲಿ ಮುರು ರಾಜರ ಗೋಳ ಮೂರುಚಿರ ರೂಪಾಯಿ ಬಟ್ಟೀಲಿ ಕಟ್ಟಬ್ಬಿದ್ದೆ (ಹುಬ್ಬಹ. ೧೫೦).

[ಅಡಕ್ಕು (< ಅಡುಕು) + ಮಡಕೆ]

ಅಡಕ್ಕೆ[1], ಅಡಕ್ಕೆ, ಅಡಿಕೆ, ಅಡ್ಡೆ, ಅಳಕೆ (ನಾ). ೧. ತಾಳೆಯ ಜಾತಿಗೆ ಸೇರಿದ ಒಂದು ಮರ ; ಕ್ರಮುಕ ; ಕೌಂಗು ; ಅದರ ಹೂವು, ಹಣ್ಣು, ಕಾಯಿ, ಎಲೆ ಇತ್ಯಾದಿ : "ನಬಾಳೆ ಪೂಗ – ಈ ೨ ಅಡಕೆಯ ಮರಂ" (ಹಲಗಾಯು. ೩೩–೪೭) ; "ಕ್ರಮುಕಂ ಪೂಗನೆನ ಲಡಕೆ" (ಮಂಗರಾ. ೩೪–೧೦) ; ಅಡಕೆಯ ಪೀಜಂಗಿಗೆ ಮೂನೂಱು (ಎಇ. IX, ೨೨–೮ ; ೪೦೦) ; ಅವಱ ಮೇರ್ದಿರ್ಲೆಯಂಡಕೆಯುಮಂ (ಪಂಚಭಾ. ೫–೪೭ ವ) ; ಪಲ್ಲ ಸಂದಿಯಡಕೆಯಂತೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೯–೨೩) ; ಸಲೆ ತೂಗಿ ತೊನೆವಡಕೆಗಳ (ತೀರಥ. ೧–೯–೧೩) ; ಇತರಿಡಾಲುವೆಯಂದವೆ ನೆಸೆ ಕಾಯಿಕಿ:ಬೆಳೆ ಬಿಂದೆಂಗೊಳ್ಳೆಯಡಕೆ ಪಸುರೆಲೆವಳ್ಳಿ (ಶಂಖಾ. ೧–೩೪) ; ಐದೂರೆ ಸಾವಿರ ಅಡಕೇ ಮರನ ಕ್ಷೇತ್ರ (ಎಳ. VI, ಶೃಂಗೇರಿ. ೧೨–೨೮ ; 1629) ; ಅಡಕೆಗೆ ಹೋದ ಮಾನ ಅನೆ ಕೊಟ್ಟೂ ಬಾರದು (ಗಾಡಿ). ℙ ಕಾಯಡಕೆ, ಗೋಟಡಕೆ, ಚಿಕ್ಕಡಕೆ, ಚೂರಡಕೆ, ನೆಲವತ್ತೈಯಡಕೆ, ಬೆಟ್ಟಡಕೆ, ಹಣ್ಣಡಕೆ ಹೋ. ೨. ಅತ್ಯಂತ ಕಡಮೆ ಬೆಲೆಯ ವಸ್ತು ; ಅಲ್ಪ ಪದಾರ್ಥ : ಒಡಮೆಯನರ್ಪಗಿತ್ತ ನವಪ್ರೀತಳಮಂ ಗುರುನಿತ್ತಿಪೀಗಳೆಂದಡಕೆಯುಮಿಲ್ಲ ಕಯ್ಮೊಳ್ (ಪಂಚಭಾ. ೨–೪೬). **ಅಡಕ್ಕೆ**: ೧. 'ಅಡಕ್ಕೆದೋಟ' ಪರಾ. **ಅಡಿಕೆ**: ೧. ಸ್ಮೂಲವಡಿ[ಡ?]ಕೆಯಂದಂತೆ ಸೂಕ್ಷ್ಮ ಕರ್ಣವಾದಂತೆ (ಮೋಮಾ. ೧೦೮–೪೨೦) ; ನಿತ್ಯತಾಂಬೂಲ ಯಲೆ ಗಾಕ್ಕೆ ಅಡಿಕೆ ಕಿಳ್ಳೆ (ಎಳ. VI, ಶೃಂಗೇರಿ. ೧೧, ಪು. ೬೭–೧೧ ; 1652). **ಅಡ್ಡೆ** : 'ಅಡ್ಡೆತೋಟ' ಪರಾ. **ಅಳಕೆ** : ೧. ತೋಟದಿಂದ ಅಳಕೇ ಮರ ೧೩೦೦ ಕೆ ಗ ಒ (ಎಳ. VIII, ತೀರ್ಥಹ. ೬೫–೧೪ ; 1667).

ಅಡಕೆಗೆ ಎಣೆಸು, ಅಡಕೆಗೆ ಕೊಳ್ಳು, ಅಡಕೆಗೆ ಬಗೆ=ಒಂದು ಅಡಕೆಯಷ್ಟು ಅಲ್ಪಬೆಲೆಯುಳ್ಳದ್ದಾಗಿ ಭಾವಿಸು ; ಅಲ್ಪವಾಗಿ ಕಾಣು :

ಆ ಭಾರತಿಯಂ ವಿದ್ಯಾಗುಣಕ್ಕೊಂದಡಕೆಗಮೆಣಿಸಳ್ (ಅರ್ಧನೇ. ೩–೪); ಎನ್ನ ಮಾತನೊಂದಡಕೆಗೆಣಿಸದೆ ಬಂದು ಕೈಪಿಡಿದನೆಮ್ಮಯ್ಯಂ (ಸೋಮಚ. ೨–೧೩೫); ಆತನ ಮಾತನೊಂದಡ[ಪಾಠಾಂ. ಡಿ]ಕೆಗೆ ಕೊಳ್ಳಂ (ಭಾಷಾಭೂ. ೪–೮೨); ನೀನಾತನನೊಂದಡಕೆಗೆ ಬಗೆದೈ (ಶಬ್ದಾನು. ೨೧೮–೧೪).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಅಡೈಕ್ಕಾಯ್; ಮಲ. ಅಟಕ್ಕ, ಅಟೆಕ್ಕ; ಕೊಡ. ಅಡಕೆ; ತೆಲು. ಅಡ]

ಅಡಕ್ಕೆ$_2$ (ನಾ). ಅಡಕ; ನಿಯಮ; ಕಟ್ಟುಪಾಡು: ದೇವರಿಗೆ ನಡಸಿ ಬಹ ಭತ್ತಂ ಮೂಡೆ ೧೦೦ ಈ ಭ[ತ್ತ] ನಡೆಯದೆ ವುಳಿದಡೆ ಆ ಮೂಲವನೂ ಒಪ್ಪಿಸುವ ಅಡಕೆ ಯೀ ಧರ್ಮವನು ಪಾಲಿಸಿದವರಿಗೆ (ಸೌ ಇ ಇ. IX–ii, ೪೧೬–೧೨; 1377). [~ ಅಡಕ್ಕ$_2$]

ಅಡಕೆಕತ್ತರಿ, ಅಡಕತ್ತರಿ (ನಾ). ೧. ಅಡಕೆಯನ್ನು ಕತ್ತರಿಸಿ ಚೂರುಮಾಡುವ ಒಂದು ಸಾಧನ. ೨. ಕಷ್ಟದ ಪರಿಸ್ಥಿತಿ; ಉಭಯ ಸಂಕಟ: ಹೀಗೆಲ್ಲ ಮಾಡಿ ನನ್ನನ್ನು ಅಡಕೆಕತ್ತರಿಗೆ ಸಿಕ್ಕಿಸಬೇಡ (ರೂಢಿ). **ಅಡಕತ್ತರಿ**: ೨. ಎಂತಹ ಸಂದಿಗ್ಧ ಅಡಕತ್ತರಿಯಲ್ಲಿ ಸಿಕ್ಕುಬಿದ್ದ ದಾಮು (ವೈದ್ಯವಿ. ೧೮). [ಅಡಕ್ಕೆ$_1$ + ಕತ್ತರಿ]

ಅಡಕೆಕುಳಿ (ನಾ). ೧. ಅಡಕೆಯ ಸಸಿಯನ್ನು ನೆಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಮಾಡಿರುವ ಗುಂಡಿ. ೨. ಹೈವೆರಾಜ್ಯದ ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಅಡಕೆಕುಳಿಯ ಪುರವರಾಧೀಸ್ವರ ದುಷ್ಟನಿಗ್ರಹ ಸ್ರಿಷ್ಟ ಪ್ರತಿಪಾಲಕ ರಣಗಬ್ಬಿನಾಯಕರ ತಂ[ಮ] ದೇಉ ನಾಯಕರು (ಕಇ. I, ೬೩–೧೦; 1481).

[ಅಡಕ್ಕೆ$_1$ + ಕುಳ್ಳಿ (< ಕುಟ್ಟಿ$_2$)]

ಅಡಕೆಗತ್ತಿ, ಅಡಕತ್ತಿ, ಅಡಗತ್ತಿ (ನಾ). ೧. = ಅಡಕೆ ಕತ್ತರಿ ೧: ಠಾಣದೀವಿಗೆ ಮಂಗಳಾರತಿ ಸಾಣೆಕಲ್ಲನುಲೇಪನದ ಪಾಷಾಣವಡಕೆಲೆಯಡಕೆಗತ್ತಿಯು ಹಡಪ ಸಂಬಳಿಗೆ (ಬಸಪು. ೧೨–೧೦). ೨. ಅಡಕೆಕಾಯ ಸಿಪ್ಪೆಯನ್ನು ಸುಲಿದು ಹೋಳುಮಾಡಲು ಬಳಸುವ ಕತ್ತಿ. **ಅಡಕತ್ತಿ**: ೧. ಗೇರ ಹರಳ ನೂರಂ ಅಡಕತ್ತಿಯಲ್ಲಿ ನಾಲ್ಕು ಭಾಗವ ಮಾಡಿ ಒಮ್ಮಾನ ಎಣ್ಣೆಯಲ್ಲಿ ಹಾಕಿ ಚಿತ್ರಮೂಲದ ಬೇರಿನ ಚೂರ್ಣವ ಹಾಕಿ (ವಿವೈವಿ. ೮೧). **ಅಡಗತ್ತಿ**: ೧ (ಕಿ). [ಅಡಕ್ಕೆ$_1$ + ಕತ್ತಿ]

ಅಡಕೆಚೆಟ್ಟು (ನಾ). ಒಂದು ಮೂಲಿಕೆ: ಅಡಕೆಚೆಟ್ಟನ ಬೇರಂ ಬೆಂಬೂದಿಯಲ್ಲಿ ಹಾಕಿ ಜೀರಿಗೆ ಶುಂಠಿ ಸಹ ಅರೆದು ಬಿಸಿನೀರಲ್ಲಿ ಕುಡಿಯಲು ಶೀತಜ್ವರ ಮಾಣ್ಗುಂ (ವಿವೈವಿ. ೧೧೩). [ಅಡಕ್ಕೆ$_1$ + ಚೆಟ್ಟು]

ಅಡಕೆತಾಳಿಲ, ಅಡಕೆದಾಳಿಲ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಪಲ್ಯ, — ತಾಳಿದ; ಪರಿಮಳಂ ಪೋಗದಂದದಿ ನೀರು ಮಣ್ಣುಗೊಡಲುರಿಗೆಂಡದಾ ಮೇಲೆ ಹೊತ್ತದಂದದೊಳವಂ ತಿರುಹಿ ದೋರೆಯ ಮಾಡಿ ಹದನಱಿದು ಹಸನಾಗಿ ಯಿರಿಸಿ ಪಾಕಂ ಮಾಡಿದ ಸರಸ ಕೂಷ್ಮಾಂಡಫಲವಡಕೆತಾಳಿಲವೆಸರ ಧರಿಯಿಸಿತು (ಸೂಪಶಾ. ೫–೨೨). **ಅಡಕೆದಾಳಿಲ**: ಮತ್ತಮಿಾ ತೆಱದಿ ಬಾಳೆಯ ಹೊಡೆಯ ಹಿರಿದು ಹಸನಾಗಿ ಪಾಕಂ ಮಾಡಿಯದಱಡಕೆದಾಳಿಲವೆಸರ ಕರೆವುದು (ಸೂಪಶಾ. ೫–೨೨); ಪುಳಿಚಾರು ಪೊನ್ನವಟ್ಟೆ ಭುಂಜಿತಶಾಕ ತುಳಿವುದಾಳಿಲ ಶಾಖವಂಗಿ ಶೂಲ್ಯಕ ಮನಂಗೊಳಿಪ ಚಳಿಸಾಕೆ ವಿಚಿತ್ರ ಪಾಕಂ ಕಹರಿಯಡಕೆದಾಳಿಲವೆಸರನು (ಸೂಪಶಾ. ೬–೧೩).

[ಅಡಕ್ಕೆ$_1$? + ತಾಳಿಲ]

ಅಡಕೆದಾಳಿಲ 'ಅಡಕೆತಾಳಿಲ' ನೋ.

ಅಡಕೆದೋಂಟ, ಅಡಕೆದೋಟ, ಅಡಕ್ಕೆದೋಟ, ಅಡ್ಕೆತೋಟ (ನಾ). ಅಡಕೆಯ ಮರಗಳನ್ನು ಬೆಳಸುವ ತೋಟ: ಮತ್ತವಾ ಕೆಱೆಯ ಕೆಳಗಣಡಕೆದೋಂಟ ಮತ್ತರೆರಡು (ಎಕ. VII, ಷಿಕಾರಿ. ೧೨೫–೩೪; 1019); ಮತ್ತವರ ಕೆಱೆಯ ಕೆಳಗಣಡಕೆದೋಂಟ ಮತ್ತರೊಂದು (ಇಆ. V, ೧೬–೩೪; 1161). **ಅಡಕೆದೋಟ**: ಹಿರಿಯ ಕೆಱೆಯ ಹಿಂದಣ ಮೊದಲೇರಿ ಅಡಕೆದೋಟ ಅಡಕೆಯ ಮರ (ಎಕ. VI, ಕಡೂರು. ೧೨೪–೪೬; 1272 ?). **ಅಡಕ್ಕೆದೋಟ**: ದೇವರ್ಗ್ಗೆ ನಿತ್ಯಪೂಜೆಗೆ ಹೂವಿನ ತೋಟಮುನಡಕ್ಕೆದೋಟಗಳು (ಸೌ ಇ ಇ. IX–i, ೧೪೧–೪೨; 1174). ℙ ಇದೇ ಶಾಸನದಲ್ಲಿ 'ಅಡಕೆ' ಎಂಬ ರೂಪವೂ ದೊರೆಯುತ್ತದೆ. **ಅಡ್ಕೆತೋಟ**: ಕಲ್ಲಿದೇವ ಅಧಿಕಾರಿಗಳ ಮಕಳು ವಿದ್ಯಾನಾಥ ಅಧಿಕಾರಿಗಳಿಗೆ ಅಡ್ಕೆತೋಟದ ಒತ್ತಿನ ಕಲಾನ್ವಿತಯನ ಕಯ್ಯ ಮೂಲ ಗುತ್ತಿಗೆಯ ಮಾಡಿಕೊಂಡ ಕ್ರಮ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೪, ೨೬–೧೨ 1403). [ಅಡಕ್ಕೆ$_1$ + ತೋಂಟ]

ಅಡಕೆದೋಟ 'ಅಡಕೆದೋಂಟ' ನೋ.

ಅಡಕೆಪುಟ್ಟ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಗಿಡ: ಬೆಲ್ಲವತ್ತದ ಬೇರು, ಉಳ್ಳಿ, ನುಗ್ಗೆತೊಕ್ಕು, ಹುರುಳಿ, ಚಿತ್ರಮೂಲ, ಚವ್ಯ, ಹಿಪ್ಪಲಿ, ಹಿಪ್ಪಲೀಮೂಲ, ಶುಂಠಿ, ಅಡಕೆಪುಟ್ಟನ ಬೇರು, ಹೊಂಗೆನಾರು, ಅಳಿಲೆಕಾಯಿ, ಗಂಟುಭಾರಂಗಿ ಇಷ್ಟನು ಸಮಾಂಶವಾಗಿ ಹಾಕಿ ಕಷಾಯವ ಮಾಡಿ ಸೇವಿಸಲು ಸಕಲ ಮೂಲವ್ಯಾಧಿಹರ (ವೈದ್ಯಸಾ. ೨೦೩–೧೭ ಟೀಕೆ); (ವೈದ್ಯಸಾ. ೨೯೪–೨೨೬ ಟೀಕೆ ನೋ). [ಅಡಕ್ಕೆ$_1$? + ಪುಟ್ಟ ?]

ಅಡಕೆಲೆ (ನಾ). ಅಡಕೆ ಮತ್ತು ವೀಳೆಯದೆಲೆ; ತಾಂಬೂಲ: ಅಡಕೆಲೆಯಡಕೆಗತ್ತಿಯು ಹಡಪ ಸಂಬಳಿಗೆ . . . ಉಚಿತವಸ್ತುಶ್ರೇಣಿಯಿಂದೊಪ್ಪಿದುದು ವಾರನಿತಂಬಿನೀಸದನ (ಬಸಪು. ೧೨–೧೦); ಬಾಳೆಯ ಹಂಣ್ಣು ಅಡಕೆಲೆ ಸಹ (ಎಕ. XV, ಬೇಲೂರು. ೭೦–೪೪; 1484); ಅಡಕೆಲೆ ಅಂಗಡಿ ಸಿದ್ಧಯ್ಯನಿಗೂ ತಲೆಗೂ ರೇಷ್ಮೆಹುರಿ ಚೌಕ, ಮೈಗೆ ಬಿಳಿಯ ಮಲ್ಲಿನ ಜುಬ್ಬ, ಕಾಲಿಗೆ ಗಿರಕಿ ಚಡಾವು ಬಂದಿತ್ತು (ಘಾಟೀಮು. ೬೮).

ಅಡಕೆಲೆಕೊಡು = ೧. ತಾಂಬೂಲವನ್ನು ಕೊಟ್ಟು ಕಳಿಸು; ಬೀಳ್ಕೊಡು: ಅವರಿಗೆ ಅಡಕೆಲೆಕೊಟ್ಟು ಕಳಿಸು (ರೂಢಿ). ೨. ಕೆಲಸದಿಂದ ನಿವೃತ್ತಿ ಮಾಡು: ಗಿರಣಿಯವರು ಈ ದಿನ ಇದ್ದಕ್ಕಿದ್ದ ಹಾಗೆ ನನಗೆ ಅಡಕೆಲೆ ಕೊಟ್ಟು ಕಳಿಸಿಬಿಟ್ಟರು (ರೂಢಿ). [ಅಡಕ್ಕೆ$_1$ + ಎಲೆ$_1$]

ಅಡಕೆಹಂಗು (ನಾ). ಅತ್ಯಲ್ಪ ವಸ್ತುವಿನ ಹಂಗು: ಹಿಂದೆ ನಿನ್ನೊಳು ಪುಟ್ಟದದುಮೊದಲಿಂದುತನಕೊಂದಡಕೆಹಂಗಿನೊಳೊಂದೆನುಸಿಕನೆ ನಿನ್ನನಾ ನೋಲೈಸಿದೆನು ಹೊಂದಿ (ಬಸಪು. ೬೧–೫೭). [ಅಡಕ್ಕೆ$_1$ + ಹಂಗು]

ಅಡಕೊತ್ತು, ಅಡಕೋತು (ನಾ). (ಉಕ) ೧. = ಅಡಕೆಕತ್ತರಿ ೧: ಮಡದಿಯೂ ಪುರುಷನೂ ನಡೆದೊಡನೆ ಬರುವಾಗ ಅಡಕೊತ್ತು ಮಱಸಿತರಹೋಗಿ ಪಾಪವನು ನಡೆಸಿದುದ ಕಂಡೆ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೮೭೦); ಗೂಡಿನಲ್ಲಿ ಎಲೆಯಡಕೆಯ ಡಬ್ಬಿ. ಅದರ ಬಳಿಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಅಡಕೊತ್ತು (ತಿಡುಗು. ೩೧); ಮಧುರೆ ಅತಂತ್ರವಾಗಿ ನಿನ್ನ ಸೈನ್ಯದ ಅಡಕೊತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಒಮ್ಮೆ ಸಿಕ್ಕು ಹೋಳಾದೀತು (ವಿಜಸಾ. ೭೪). ೨. = ಅಡಕೆಕತ್ತರಿ ೨: ಆಚಾರ್ಯರನ್ನು ಅಡಕೊತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಹಿಡಿಯುವ ಸಾಹಸವು ಅವನದಿತ್ತು (ಸಮಜೀ. ೩೯೭). **ಅಡಕೋತು**: ೧. ಅಡಕೋತಿನಲ್ಲಿ ಸಿಕ್ಕ ಅಡಕೆಯಂತಾಯಿತು ಅವಳ ಸ್ಥಿತಿ (ಅಸ್ಥಿಪಂ. ೧೩೮).

[ಅಡಕ್ಕೆ$_1$ + ಒತ್ತು$_2$. / ತೆಲು. ಅಡಕತ್ತು, ಅಡಕತ್ತೆರ, ಅಡಕೊತ್ತು; ಮರಾ. ಅಡಕಿತ್ತಾ]

ಅಡಕೋತು 'ಅಡಕೊತ್ತು' ನೋ.

ಅಡಕ್ಕೆ 'ಅಡಕ್ಕೆ$_1$' ನೋ.

ಅಡಕ್ಕೆದೋಟ 'ಅಡಕೆದೋಂಟ' ನೋ.

ಅಡಗಟ್ಟಿಸು (ಕ್ರಿ). ತಡೆದು ನಿಲ್ಲಿಸುವಂತೆ ಮಾಡು: ಇದೆ ಪೊಱಮಟ್ಟುದಾನೆಯಡಗಟ್ಟಿಸು ಪೊಕ್ಕಿಱಿ ಮುಂದೆ ವಹ್ನಿಯಂ ಪಡೆದಿಡು (ಉದ್ಭಟ. ೨–೫೩). [ಅಡಗಟ್ಟು (< ಅಡ್ಡಂಗಟ್ಟು) + –ಇಸ್ಕು$_3$]

ಅಡಗಟ್ಟು 'ಅಡ್ಡಂಗಟ್ಟು' ನೋ.

ಅಡಗಡಿ (ಕ್ರಿ). ಅಡ್ಡಲಾಗಿ ಕಡಿ : ಪೊಡೆ ತಿರಗಳನಡಗಡಿದುವೆಂದುದ್ಭಟ ಸುತ್ತ ಬಿಡದೆ ಬೆಂಬತ್ತಿ ಕೆಡಪುವುದದವರನು (ಕ್ರಿವಸಾಂ. ೨೧ಗ).
[< ಅಡ್ಡ + ಕಡಿ]

ಅಡಗದು (ಕ್ರಿ). ಮಾಂಸವನ್ನು ಬೇಯಿಸು : ಅಡಗಟ್ಟ ಮಡಕೆಯಂ ಪೊಜಗಿಡುವಂತೆ ಕೂಡಲಿಟ್ಟ ಮಡಕೆಯನೆಕೆ ಪೊಜಗಿದರ್ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೭-೪೩); ಅಡಗಟ್ಟ ಮಡಕೆಗಳನೊಳಗಿಡಲಾರ್ಪರೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೯-೫೫).
[ಅಡಗ್ಗು + ಅಡ್ಡು]

ಅಡಗತ್ತಿ 'ಅಡಕೆಗತ್ತಿ' ನೋ.

ಅಡಗಾಣಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಅಡ್ಡವಾಗಿ ಕಂಡುಬರು; ಅಡಚಣೆಯಾಗು; ತಡೆ; ಅಡ್ಡಿಮಾಡು : ಪೊಡವಿಯೊಳಗಿದ್ದ ಪ್ರತಿಕೂಲಗಳು ಎಲ್ಲ ಕಡಲ ಶಯನ ಹರಿಯ ಗುಣಕರ್ಮನಾಮಂಗಳ ನುಡಿ ನುಡಿ ನುಡಿದವಗೆ ಅಡಗಾಣಿಸವೇನೋ (ವಿಸಾಸು. ೨-೨೦೭); ಅಡಗಾಣಿಸ ಭವಗಡಲಾಯಾಸ ನನು ಬಿಡದೆ ದಾಟಲಿಯುಂಟು . . . ವಿಜಯವಿಠ್ಠಲನ ಪಾದವ ಬಿಡದೆ ನೆರೆ ನಂಬಿ (ತೀರ್ಥಾ. ೧೧೦); ಆ ದರೆ ನನ್ನ ಹೊಟ್ಟೆಯಲ್ಲಿ ಮಿಸುಕಾಡುವ ಈ ಜೀವದಿಂದ ಎಲ್ಲವೂ ಅಡಗಾಣಿಸಿ ಶಂತಿದೆ (ಚಿಕಪಾ. ೨೯ಬ).
೨. (ತಿರಸ್ಕಾರರೂಪಚಕ್ರವಾಗಿ) ಅಗತ್ಯವಿಲ್ಲ : ನನಗೇನ ಅಡಗಾಣಿಸ್ಕೆತೇನು? (ಮುಚ್ಚಿ.ಜ. ೧೦೨). [< ಅಡ್ಡ + ಕಾಣ್ + -ಇಸ್ಕು]

ಅಡಗಾಲು (ನಾ). ದ್ವಿದಳ ಧಾನ್ಯ; ಲಕ್ಕುಡಿಕಾಳು (?) : ಮುಂಬಯಿ ಕರ್ನಾಟಕದ ಮಲೆನಾಡು, ಗದಿನಾಡು, ಎರೆನಾಡು ಈ ಮೂರು ಸೈಸರ್ಗಿಕ ಪ್ರದೇಶಗಳಲ್ಲಿ ಬೆಳೆಯುವ ತೃಣಧಾನ್ಯಗಳು, ಅಡಗಾಲುಗಳು, ಎಣ್ಣೆಯ ಕಾಳುಗಳು, ನಾರು ಮತ್ತು ಹಣ್ಣಿನ ಬೆಳೆಗಳು ಇವುಗಳಿಗೆ ತಗಲಿದ ಕೀಟಕಪಿಡುಗುಗಳ ಬಗೆಗೆ ೧೯೪೦ ರಿಂದ ೧೯೫೦ಕ್ಕೆ ಕೊಡಿಗೊಂಡ ಐದು ವರ್ಷಗಳ ಅವಧಿಯಲ್ಲಿ ಸಮಾಕ್ಷಣೆ ನಾಡಲಾಗಿದೆ (೯೬ಬಿ. ೧೫).
[< ಅಡ್ಡ + ಕಾಳು]

ಅಡಗಿಂಡೆ (ನಾ). ಮಾಂಸದ ಮುದ್ದೆ; ಮಾಂಸ ಪಿಂಡ : ನಟ್ಟಿರ್ದ ಮೂವತ್ತೆರಡಾಯುಧಂಗಳ ಮೇಲೆ ಬಿಲ್ಲು ಸಿಡಿಲ್ಬಾಣ್ಬಳಿಸಿ ನೆಲದೊಳ್ ಬಿಲ್ವಾಡಿಗಿಂಡಯಾಗೆ ನೆಲನಂ ನಟ್ಟುಚ್ಚಾದ್ಗಾಯುಧಾವಲಿಯಿಂದುರ್ವಿಸು ವಿಂದ್ರಜಾಲಿಗರವೋಲ್ ಜೋಲ್ಮುಂ (ಕಾಂತಿಪು. ೬-೪೮ ವ, ಆ). 'ಅಡಗಿಂಡೆಯಾಡು' ಪಠಾ. [ಅಡಗು + ಇಂಡೆ]

ಅಡಗಿಂಡೆಯಾಡು (ಕ್ರಿ). ಮಾಂಸದ ಮುದ್ದೆಗಳನ್ನು ಚೆಲ್ಲಾಡು : ಬಳಿಗೆ ಕೊಂಡು ಪೋಗಿ ಕುಟಿಲಿಯಂ ತಟ್ಟಿದಲ್ಲಿಯೆ ಕಿಂದು ಪೀಠರ್ ಕಳ್ಳಸಡಗಿಂಡೆಯಾಡುವರೆ ಮೆಚ್ಚುವರ್ (ಸಮಷ. ೧೩-೪೬); ಆಡಿಂಡೆ ಯಾಡಿ ಕಳ್ಳಂ ಕುದಿದುಂ ಪೊಲೆಯರಿಡಗಿಡಯಾಡುವರಂ ಕಂಡೊಡೆ ನಲಿವರಾಗಳುಂ . . . ಮುಕ್ಕುತರ್ (ಸಮಷ. ೧೩-೪೭); ಬಿಡದೆರೆ ಪೊಣರುವ ವೈರಿಯ ಕಡುಗಾಯ್ಗಳಿಂದಟ್ಟಿ ಮುಟ್ಟಿ ರಣರಂಗದಲ್ಯಾದಿಯಡಗಿಂಡಿ [ಡ್ಡಿ]ಯಾಡಿ ಗೆಲುವನು ಪೊದಪಿಯಲತಿಸುಭಟ ವಿಶ್ವಮೋಹಚಮೂಪಂ (ಸೌಇಇ. IX-i, ೨೭೬-೩೧ ; 1183). . [ಅಡಗಿಂಡೆ + ಆಡು]

ಅಡಗಿಸು 'ಅಡಂಗಿಸು' ನೋ.

ಅಡಗಿಸುಹ (ನಾ). ಮರೆಮಾಡುವಿಕೆ; ಬಚ್ಚಿಡುವಿಕೆ : "ಅವಹಿತ್ಥ ಆಕಾರಗುಪ್ತಿ ಶರೀರವನಡಗಿಸುಹ" (ನಾಚಿಲಾ. ೨).
[ಅಡಗಿಸು + -ಹ (< -ಪ)]

ಅಡಗು, 'ಅಡಂಗು' ನೋ.

ಅಡಗ್ಗು, 'ಅಡಂಗ್ಗು' ನೋ.

ಅಡಗ್ಗು, ಅಡಂಗ್ಗು (ನಾ). ಮಾಂಸ; ಬಾಡು : "ಅಡಗು, ಬಿಕ್ಕು, ಬಾಡು – ೩ ಮಾಂಸಂ" (ಕಕಾಸಾ. ೭-೧೩೩); "ಸುಟ್ಟಡಗು ಭೂತಿಯೆಂಬುದು, ತಾಳಿಸಿದಡಗು ಭೂಮಿಕಮೆಂಬುದು, ಆಟ್ಟಡಗು ಉಷ್ಣಮೆಂಬುದು" (ಹಲಾಯು. ೫೪-೧೩೮); ಬಿಸುನೆತ್ತರ್ ನೆಣಸಡಗೆಲ್ಲು ಸಮಸ್ಯಂ ಸುರಿಯೆ (ಪಂಚಭೂ. ೮-೭೭); ಕಾಗೆಯಡಗು ಬೋನಂಬುಗದು ಎಂಬುದು ಲೋಕಪ್ರಸಿದ್ಧಂ (ಪಂಚತಂ. ೧೪೫-೪); ಅಡಗಿನ ಬಸಣಗ್ಗ್ಯಂ ಕಳ್ಳುಡಿವನಗ್ಗ್ಯಂ ವೃತ್ತಿಲೋಪಮೆಂಬೀ ನುಡಿಯಂ ಕಡಿಗಣ್ಗಡಸದೆ ಮೊದಲಿಂದಂ ಕಿಡಿಪುದದಂ (ಸೌಇಇ. IX-i, ೧೧೬-೩೭ ; 1055); ಉಂಬುದಲ್ಲ ಕಿಲ್ಬಿಸ, ತಿಂಬುದೆಲ್ಲ ಅಡಗು, ಕುಡಿವುದೆಲ್ಲ ಸುರೆ, ಹುಸಿಯೆಂಬುದೇ ಹೊಲೆ (ಮ ಹಾ ಸಾ. ೪೫-೧೩೧). ℙ ಕಾರಡಗು, ಬಿಕ್ಕಡಗು, ಬೆನ್ನಡಗು, ಮಾಸಲಡಗು ಹೋ. **ಅಡಂಗ್ಯ** : ಏ ಪೊದೆದಿರಾ ನನಕಂಬಳವ ನಡಂಗಿಸುತವೆ ಕರ್ಚ ತವಕದಿನಡರ್ದುದಾಗಸಕೆ (ಕ್ರಿಪಾಲಿ. ೭-೬೦); ಮಿಗಗಳನೊಕ್ಕಳಿಳ್ಕುವಂದದಿ ಕೂಂದು ಮಗುಳ್ವ ವಜಡಂಗಳಕ ತುಳ್ಕಡಿಸಿ [ಪಾಶಾಂ. ಆಶಂಗ ಕೆಡಿದಿಕ್ಕಿ] (ಸಮ್ಯಕಾ. ೧೧೦-೩೬).

ಅಡಗಡಗಾಯ = ಮಾಂಸದ ಮುದ್ದೆಯಾಗು; ಕೇವಲ ಮಾಂಸ ವಾಗು : ನಡುವುದಿವನ್ನ ಮೇಲೆ ಬಿರಿಯಬ್ಬುದಿವಕ್ಕೆಗವೆಂಟ್ಟು ಮೆಟ್ಟ ಮೆಯ್ಯಡಗಡಗಾಗೆ ಮುನ್ನುರಮಹಬ್ಬಾಗಿಯಾಗಿರೆ ಪೋಟ್ಟು (ಗ ಜಾ ಯು. ೫-೪). [ದೇ.]

ಅಡಗ್ಯ (ನಾ). ೧. ಸೇರಿಕೆ; ಜೋಡಣೆ; ಹೊಂದಾವಣೆ. (ಕ). ೨. ಸೊಗಸು; ಅಂದ (ಕ). [~ ? ಅಡಂಗ್ಯ]

ಅಡಗ್ಯು (ನಾ). ವಸ್ತುಗಳನ್ನು ಅಡವಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ಸಾಲಕೊಡುವ ವೃತ್ತಿ (?) : ಭೂಮಿ ಯಂಯನು ಹಿರಣ್ಯೋದಕ ಧಾರಾಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಯೆಜದುಕೊಟ್ಟ ಕಲ್ಲುಗಡಾದವ ಆತನ ಅಳಿಯಂದಿರು ಬಟ್ಟಳಕದ ಅಡಗಿನ ಅಂಕಿಸಿಟ್ಟಯ ಮಕ್ಕಳು ಶಾಂತಿಂಗಸಿಟ್ಟ (ಕಇ. I, ೪೧-೩೭ ; 1417 ?). [~ ? ಅಡವು (< ಅಡವಿಸು)]

ಅಡಗುಗಳ್ಳೆ (ನಾ). ಅಡವಿಟ್ಟ ಪದಾರ್ಥವನ್ನು ಹಿಂದಕ್ಕೆ ಕೊಡದೆ ದಕ್ಕಿಸುಹಾಕಿಕೊಳ್ಳುವವನು; ನ್ಯಾಸಾಪಹಾರಿ (?) : ಶ್ರೀ ಗುರು ಕುಟುಂಬಕಕೊಟ್ಟು ಉಟುನಿನ ಬೆಂಬಳಯಲ್ಲಿ ಅಜ್ಞ ಎಂದು ಹೇಳಲಿಕಾಗಿ ಆ ಉಭಳಯವ ಮಜದು ಬೇಜಸಿಂದಜಸಿನ ಮುಖದಲ್ಲಿ ಒಡಗೂಡಿಜೆ ನೆಂಬ ಅಡಗುಗಳ್ಳರ ನೋಡಾ (ದಾಸೋಸಂ. ೧೪). [ಅಡಗ್ಯು + ಕಳ್ಳ]

ಅಡಗುಚುಚ್ಚುಗ (ನಾ). "ಮಾಂಸವನ್ನು ಸುಡುವಾಗ ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಹಿಡಿಕೆಯ ಮೊನಚಾದ ಸೆಳೆ, —ಚುಚ್ಚುಗ" (ಕಸ್ತೂ).
[ಅಡಗು + ಚುಚ್ಚುಗ]

ಅಡಗುಣ್ (ಕ್ರಿ). ಮಾಂಸವನ್ನು ತಿನ್ನು : ಪಿಶಾಚಾವಜಮನವಡಗಿಗುಣಿ ಮೆಂದು ನವವೇದಮು ಪಿಶಾಚಾಂಗಂ ಪೆಟ್ಟ್ರಂರಲ್ಲಿ ರಕ್ಕಸ ಪಾರ್ವರ್ (ಗದಾಯು. ೪-೩೯). [ಅಡಗು + ಉಣ್]

ಅಡಗುಣಿಸು (ಕ್ರಿ). ಮಾಂಸವನ್ನು ತಿನ್ನಿಸು. 'ಅಡಗುಣ್' ಪ್ರಯೋಗಿಗದ ಪಾತಾಂತರವನ್ನು ನೋಡಿ.
[ಅಡಗು + ಉಣ್ + -ಇಸ್ಕು]

ಅಡಗುತಿನ್, ಅಡಗುದಿನ್, ಅಡದಿನ್ (ಕ್ರಿ). ಮಾಂಸವನ್ನು ತಿನ್ನು : ಅಸುರರಸಾಸುರಂ ಮಗಗಿ ಕೊಂಡಡಗುತಿಂಬ ಬಳಾರಿ (ಸಮಷ. ೯-೧೧೨); ಬಿಲ್ಲರ ನೆರವಿಯೊಳ್ಳಡಗುತಿಂದುದು ರಕ್ತ ತಗಿ ದುದು ಕೆಡೆದುದಾ ವಾಗುರೆಯೆಜಿಯಂಯೊಂದಂದಿನೇಱಿಂದ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೫-೭೪). **ಅಡಗುದಿನ್** : "ಅಡಗುದಿಂಬವನಂ ಪೌಷ್ಯಳಿನಿಂಬುಂ" (ಹಲಾಯು. ೫೪-೧೯೬). **ಅಡದಿನ್**: ಪಿಡಿ ಪಿಡಿ ಕಟ್ಟು ಕಟ್ಟು . . . ಪೆಜವಿಗ್ಗೆ ಸೋಲ್ವ ಕಳ್ಳುಡಿವಡದಿಂಬ ನಂದಿದರನೋವದೆ ಧಿಟ್ಟಿಸ ಳಳ್ಳ ಕಳ್ಳರೊಳ್ ನುಡಿವಳೆ ಯಾವನೆಂಯ ನವನಾರಕರಂ ಪಿರಿದೆಯ್ದೆ ನಾರಕರ್ (ಅಜಪ. ೧೧೧-೧೦); ಮರುಳ್ಳಕಡಿಂಬುಬ್ಬಾಜದೆ ಪಲ್ಲಂ ಮಸಿದುವ (ಜಗು. ೬-೪೪); ಆಡಿಂದರುಣಜಲಂಗುಡಿದೆಲುವಂ ಕಡಿದು ಪಿಂಡುಳನುಂಡೊಣರವುಂ

ಕಾರ್ದಡಿಸಿ ನೊಣೆದು ನೆಣನಂ . . . ಮುಕ್ಕುವ ಮರುಳೊಪ್ಪಿದುವು (ಜಯಕಾ. ೭–೨೫); ಅಡದಿನ್ನದಜನ ದೂಸಱುನೊಡಲೊಳ್ ನೆಲಸುವುವು ಜೀವಿಗಳ್ಗಸುಗಳವಂ ಕಿಡಿಸಿಯಡದಿನ್ನ ನರನಂ ಪಡಿದೆಱೆದೇಂ ಪೂಜಗೆ ಪೋಗಲೀಗುಮೆ ನರಕಂ (ನೀತಿಮಂ. II, ೨೧೫). [ಅಡಗ್ಗು$_3$ + ತಿನ್]

ಅಡಗುದಱು$_1$ (ಕ್ರಿ). ಮಾಂಸವನ್ನು ಚೂರು ಚೂರಾಗಿ ಕತ್ತರಿಸು: ಎಮ್ಮಯ ಮಡದಿಗನ್ಯರು ಮನವಿಡಲು ಬಳಿಕಡಗುದಱುವೆನೆನುತ್ತ ಹೊಕ್ಕನು ಭೀಮನವಗಡಿಸಿ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೫–೧೩); ಅಡಗುದಱುದ [ಪಾಠಾಂ. ದುಳಿದ]ನನೇಕ ಭೂಪರ ಗಡಣವನು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೧–೧೨).
[ಅಡುಗ್ಗು$_3$ + ತಱು$_1$]

ಅಡಗುದಱು$_2$ (ನಾ). ಮಾಂಸದ ಚೂರುಚೂರಾದ ಸ್ಥಿತಿ.
ಅಡಗುದಱುಯಾಗು = ಚೂರು ಚೂರಾಗು; ತುಂಡುತುಂಡಾಗಿ ಬೀಳು: ಅಡಗುದಱುಯಾಯ್ತು ಖಿಳಬಲದುಗ್ಗಡದ ವೀರರು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೦–೨೨); ಅಡಗುದಱುಯಾಯ್ತಶ್ವಚಯ ಸಾವಿರದ ಮೂನೂಱು (ಕುವ್ಯಾಶ. ೩–೧೭). [< ಅಡಗುದಱು$_1$]

ಅಡಗುದಾಣ (ನಾ). ಅವಿತುಕೊಳ್ಳುವ ಸ್ಥಳ; ಮರೆಯಾಗಿರುವ ಜಾಗ: ನಿನ್ನಡಗುದಾಣದಿಂ ನೀಂ ಪೊರಮಡುವವೊಲ್ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೬೯೩–೪೨೭). [ಅಡಗ್ಗು$_1$ (< ಅಡಂಗು$_1$) + ತಾಣ$_1$]

ಅಡಗುದಿನ್ 'ಅಡಗುತಿನ್' ನೋ.

ಅಡಗುದುಳಿ (ಕ್ರಿ). ಮಾಂಸವಾಗುವಂತೆ ತುಳಿ; ಧ್ವಂಸಮಾಡು: ಅಡಗುದುಳಿದರು ಮೋಹರವನೊಗ್ಗೊಡೆದು ಚೂಣಿಯ ಗೋಣ ಬನದಲಿ ಖಡುಗ ನರ್ತಿಸಲು (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೪–೬೧).
[ಅಡಗ್ಗು$_3$ + ತುಳಿ (< ತುಱಿ$_1$)]

ಅಡಗುಮೆಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ಅಡಗುವಂತೆ ತುಳಿ; ದಮನಮಾಡು; ಅಡಗಿಸಿ ವಶಮಾಡಿಕೊ: ದುಷ್ಟರಾದವರನ್ನು ಅಡಗುಮೆಟ್ಟುತಾ ರಾಜ್ಯದ ಅಳಿತವನ್ನು ಬಿಗಿಯಾಗಿ ನೋಡಿಕೊಳ್ಳುತಾ (ಪಾಳೆಗಾ. ೧೧); 'ಆ ಸಾವ್ಕಾರ ಸಂಕನ್ನ ಹೇಗೆ ಅಡಗುಮೆಟ್ಟಬೇಕು . . .' (ಬೆಳುಮ. ೧೦೩); ಮನಸ್ಸನ್ನು ನಾವು ಅಡಗುಮೆಟ್ಟುತಾ ಮೆಟ್ಟುತಾ ಅಭ್ಯಾಸವಾದರೆ, ಹಾಗೆಯೇ ಆ ಕರ್ಮ ಫಲವು ಹೋಗಿಬಿಡುತ್ತೆ (ಮಾಮರಾ. ೧೦೯).
[ಅಡಗ್ಗು$_1$ (< ಅಡಂಗು$_1$) + ಮೆಟ್ಟು$_1$]

ಅಡಗುಶೇ[ಸೇ]ಕೆ (ನಾ). (ಶರೀರಕ್ಕೆ) ಮಾಂಸವನ್ನು ಒತ್ತಿ ಕೊಡುವ ಕಾವು; ಮಾಂಸದ ಶಾಖ: ದಾನಿಯಾದೊಡೆ ಪೇಳ್ವೆನೊಂದನೆ ಮಾನವನ ಬರಿಯಡಗುಶೇ[ಸೇ]ಕದಿ ಬೇನೆ ಮಾಣುವುದಲ್ಲದಿರೆ ತಾಂ ಸಾವೆ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೭–೫೪). [ಅಡಗ್ಗು$_3$ + ಸೇಕ]

ಅಡಗೂಟ (ನಾ). ಮಾಂಸದ ಊಟ: ಅರಸುತ್ತಂಚೆಯ ಬೇಟೆಯಾಡಿ ಮೊಲನಂ ತಂದಂದದಿಂ ಗಿಣ್ಣೆನೊಳ್ ಬೆರಸುತ್ತಟ್ಟಡಗೂಟಮಂ ಬೆಳಗಿದರ್ ತಮ್ಮೊಂದಿದಭ್ಯಾಸದಿಂ (ಮೈಸೂಮಿ. ೬–೬೬). [ಅಡಗ್ಗು$_3$ + ಊಟ]

ಅಡಗೆಡಹು 'ಅಡ್ಡಂಗೆಡವು' ನೋ.

ಅಡಗೆಡೆ 'ಅಡ್ಡಂಗೆಡೆ' ನೋ.

ಅಡಗ್ಗೆ (ನಾ). ಹೊಟ್ಟೆಯಲ್ಲಾಗಲಿ, ಗರ್ಭದಲ್ಲಾಗಲಿ, ಗಾಳಿ ತುಂಬಿಕೊಂಡು ಉಂಟಾಗುವ ಒಂದು ರೋಗ (ಕ). [?]

ಅಡಗೊಚ್ಚು (ಕ್ರಿ). ಅಡ್ಡಲಾಗಿ ಕತ್ತರಿಸು: ಎಚ್ಚ ಶರವನು ಗದೆಯಲಣೆದಡಗೊಚ್ಚಿ ಪೊಕ್ಕನು [ಪಾಠಾಂ. ದಿಡುಗಿಚ್ಚು ಹೊಕ್ಕಂದದಲಿ] ರಥವನು ಬಿಚ್ಚಿ ಬಿಸುಟನು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೨–೭೬). [< ಅಡ್ಡ$_1$+ ಕೊಚ್ಚು$_1$]

ಅಡಗೋಂಟೆ (ನಾ). ಅಡ್ಡಲಾಗಿ ಸುತ್ತುಗಟ್ಟಿರುವ ಕೋಟೆ: ಚಿತ್ತಜನಡಗೋಂಟೆಯಂತೆ ಪಲ್ಲಕ್ಕಿಯ ಸುತ್ತಲೆಯ್ದಿತು ಕೆಳದಿಯರು (ಪೋಹತ. ೨೪–೨೭). [< ಅಡ್ಡ$_1$ + ಕೋಂಟೆ]

ಅಡಗೋಡೆ 'ಅಡ್ಡಗೋಡೆ' ನೋ.

ಅಡಗೌತಣ (ನಾ). ಮಾಂಸದ ಔತಣ: ಊಳ್ವ ನರಿನಾಯ್ಗಳ್ಗೆ ನಿಮ್ಮಾ ಶರೀರದಡಗೌತಣಮನುಸುರಬಂದವನಲ್ಲದಾನೂಳ್ವನಲ್ಲ (ಚಿಬಪು. ೩೧–೨೨). [ಅಡಗ್ಗು$_3$ + ಔತಣ (< ಅವುತಣ)]

ಅಡಚಣೆ (ನಾ). ಅಡ್ಡಿ; ತೊಂದರೆ; ಹರಕತ್ತು: ಪುನರ್ಜನ್ಮವನ್ನು ಒಪ್ಪದಿರಲು ಇರುವ ದೊಡ್ಡ ಅಡಚಣೆಯೆಂದರೆ ಸ್ಮೃತಿ (ಜ್ಞಾಪಕ) ಇಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ (ಜೀವಾತ್ಮ. ೧೮೬); ಹಣದ ಅಡಚಣೆಬಂದಾಗ ಮಾಸ್ತರು ಸಂಪೂರ್ಣ ಪಶುವಿನಂತೆ ವರ್ತಿಸುತ್ತಾರೆ (ಕಾವೇರಿ. ೧೬೯); ತಕ್ಕಷ್ಟು ಜನವಿಲ್ಲದ್ದರಿಂದ ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ತುಂಬ ಅಡಚಣೆಯಾಗಿದೆ (ರೂಢಿ).
[← ? ಮರಾ. ಅಡಚಣ್; ಹಿಂ. ಅಡ್‌ಚನ್]

ಅಡಚು$_1$ 'ಅಡರ್ಚು' ನೋ.

ಅಡಚ್ಚು$_2$ (ಕ್ರಿ). ಹೊಡೆ; ಬಡಿ; ಚಚ್ಚು; ಜಜ್ಜು (ಕ).
[← ? ತೆಲು. ಅಡಚು, ಅಡುಚು]

ಅಡಜಂಬರ (ನಾ). ಅಡ್ಡಕೆಲಸ; ಬೇರೊಂದು ಕೆಲಸ: ಇವು ಯಾವತ್ತು ಇಂಗೇ ಕಾನತ್ತೆ . . . ಎಲ್ಲಿಗಾರ ನಾವು ಹೊಂಟುನಿಂತಾಗ ಅಡಜಂಬರ ಎಂದು ಸಿಡುಕಿದಳು (ಸರ್ವಮಂ. ೪೨). [< ಅಡ್ಡ$_1$ + ಜಂಬರ]

ಅಡಜಾತಿ 'ಅಡ್ಡಜಾತಿ' ನೋ.

ಅಡಣಿಗೆ 'ಅಡ್ಡಣಿಗೆ' ನೋ.

ಅಡತಟ್ಟೆ (ನಾ). ತಾಂಬೂಲ ಮೊದಲಾದವನ್ನು ಕೊಡುವುದಕ್ಕೆ ಉಪಯೋಗಿಸುವ ತಟ್ಟೆ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [< ಅಡ್ಡ$_1$ + ತಟ್ಟೆ]

ಅಡತಡೆ (ನಾ). ಅಡ್ಡಿ; ಪ್ರತಿಬಂಧಕ: ಪ್ರಗತಿಶೀಲ ಶಕ್ತಿಗಳಿಗೆ ಈ ಬಂಡವಲುವಾದ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯವಾದ ತತ್ತ್ವಗಳೇ ಪ್ರಬಲ ಅಡತಡೆ (ಎಅಗ್ನೇ. ೧೦).
[< ಅಡ್ಡ$_1$ + ತಡೆ$_2$]

ಅಡತರ 'ಅಡ್ಡತರ' ನೋ.

ಅಡತಾಳ 'ಅಟ್ಟತಾಳ' ನೋ.

ಅಡತಾಳೆ (ನಾ). ನಂಬಿಕೆಗೆ ಅನರ್ಹವಾಗಿರುವಿಕೆ (ಕ).
[← ? ಮರಾ. ಅಡತಾಳಾ]

ಅಡತಿ (ನಾ). ೧. ದಳ್ಳಾಳಿ; "ತರಗು" ವ್ಯಾಪಾರಿ: ಕೋಟಿಗಟ್ಟಲೆ ರೂಪಾಯಿಗಳ ವ್ಯಾಪಾರವನ್ನು ಸಾಗಿಸುವ ಗುಜರಾತಿ ಅಡತಿಯು ಕೂಡ್ರುವ ಬಂಕವು ಸಹ ಒಂದು ಅಂಗಡಿಯೇ! (ತಕ್ಕಡಿ. ೧೫). ೨. = ಅಡತಿ ಅಂಗಡಿ: ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಧಡೆ, ಒಂದೂವರೀ ಧಡೆ ಬಂಗಾರ ಇದೆ. ಅಡತಿಯಲ್ಲಿ ಇಪ್ಪತ್ತು ಮೂವತ್ತು ಸಾವಿರ ಶಿಲ್ಕು ಇದೆ (ದೀಪಹ. ೬).
[← ? ಮರಾ. ಅಡತ್ಯಾ, ಅಡತ್. / ತಮಿ. ಅಡತ್ತಿ; ತೆಲು. ಅಡಿತಿ]

ಅಡತಿಅಂಗಡಿ (ನಾ). ದಳ್ಳಾಳಿಯ ಅಂಗಡಿ; ವಟ್ಟ ವ್ಯವಹಾರದ ಅಂಗಡಿ: ಈ ಅಜ್ಞಾನ ಮತ್ತು ಭಯದ ಮೂಲಕ ಪೇಟೆಯ ವ್ಯವಹಾರವು ಅಡತಿಅಂಗಡಿ ಇಲ್ಲವೆ 'ಪೇಡಿ'ಗಳ ಮುಖಾಂತರವಾಗಿ ಇದೂವರೆಗೆ ನಡೆದಿರುವದು (ಬ್ಯಾಂಕಕೈ. ೧). [ಅಡತಿ + ಅಂಗಡಿ (< ಅಂಗಾಡಿ)]

ಅಡಥಳಾ (ನಾ). (ಉಕ) ಅಡ್ಡಿ; ತಡೆ; ಪ್ರತಿಬಂಧಕ; ಅಡಚಣೆ: ಸರಕಾರೀ ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ನೀವು ಅಡಥಳಾ ಮಾಡಲಿಕ್ಕೆ ಹತ್ತೀರಿ ನೋಡಿ ಮಾಸ್ತರೇ (ಮೂಬಾಬ. ೧೪೯). [← ಮರಾ.]

ಅಡದಲಿಕಿ (ನಾ). (ಉಕ) ಆಳು; ಜವಾನ (ಮುಂಬಯಿ. ೫–೨೮೪, ಕ).
[← ಮರಾ. ಅಡದಲ್, ಅಡದಲೀ; ಇಂ. Orderly]

ಅಡದಿಗೆ 'ಅಣದಿಗೆ' ನೋ.

ಅಡದಿನ್ 'ಅಡಗುತಿನ್' ನೋ.

ಅಡದೋಱು 'ಅಡ್ಡದೋಱು' ನೋ.

ಅಡನಾಡಿ, ಅಡ್ನಾಡಿ (ನಾ). ವಕ್ರಸ್ವಭಾವದವನು; ಒರಟ;

ಅಯೋಗ್ಯ: ಅತ್ತೆಯೆಂಬೋಳು ಬಲು ಖೋಡಿ ಎನ್ನೊತ್ತಿ ಅಳುವ ಪುರುಷ ಹೇಡಿ ಮತ್ತೆ ಮಾವ ಅಡನಾಡಿ (ಪುರಂದ. ೪–೧೬–೩); ಇಂಥ ವರ್ತನೆಯಿಂದ ಹುಡುಗರು ಅಡನಾಡಿಗಳಾಗುತ್ತಾರೆ (ಪವನ. ೯೨). **ಅಡ್ನಾಡಿ**: 'ಯಾಕೋ ಅಡ್ನಾಡಿ ನಾ ಯಾರಂತ ತಿಳಿದೀ? ಹೋಗಿಲ್ಲಿಂದ ಎದ್ದು!' (ಅನ್ನ.೨೦೨); ಎಲೆಲೆ! ಅಡ್ನಾಡಿಯೆ! ನಿನಗೇನು ಧಾಡಿಯೆ (ಚೆಲುನಿ.೫೩).

[< ? ಅಡ್ಡಂ + ಅಡು$_1$ + –ಇ$_3$. / ತುಳು. ಅಡ್ನಾಡಿ]

ಅಡನಿಕೊಡ್ಡು (ನಾ). ಗುರಾಣಿಯ ಹಾಗೆ ಏಟು ತಡೆಯಲು ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಕೊರಡು (?): ಹತ್ತಿದೊಡಲು ಹಂಕಣಿದಲೆ ಕೈಯಲಿ ಎತ್ತಿದ ಅಡನಿಕೊಡ್ಡುಗಳು . . . ಸಾರುವ ಮರುಳುಗಳು (ಹರಿಸಾಂ. ೩–೪೭). [ಅಡನ್ಕಿ$_0$ (< ಅಡ್ಡಣ) + ಕೊಡ್ಡು (< ಕೊರಡು?)]

ಅಡನಿಬ್ಬಣಿಗ (ನಾ). (ಉಕ) ೧. ಮದುವೆಯ ಮೆರವಣಿಗೆಯಲ್ಲಿ (ಮದುವಣಿಗನ ತಂಡದವರ ಪ್ರಯಾಣ ಕಾಲದಲ್ಲಿ) ನಡುವೆ ಬಂದು ಸೇರಿಕೊಳ್ಳುವವನು. ೨. ಹತ್ತಿರದ ಸಂಬಂಧವಿಲ್ಲದವನು: ಭಿಕ್ಷೆಯೇ ನಮ್ಮ ವಂಶಪರಂಪರೆಯ ರೂಢಿಯೆಂದು ಹೇಳುವ ಅಡನಿಬ್ಬಣಿಗರು ಕೆಲವರು ಹೀಗೆ ಬಂದು ಮೊಲಕ್ಕೆ ಒಂಬತ್ತು ನಾಯಿಗಳು ಬೆನ್ನಟ್ಟಿದಂತೆ ನಮ್ಮ ಕುತ್ತಿಗೆ ಹಿಚುಕುತ್ತಿರುವರು (ಕಾಳರಾ. ೮೪).

[ಅಡ್ಕ$_0$ (< ಅಡ್ಡ$_1$) + ನಿಬ್ಬಣಿಗ]

ಅಡನುಡಿ 'ಅಡ್ಡನುಡಿ' ನೋ.

ಅಡಪ 'ಅಡೆಪ' ನೋ.

ಅಡಪಂಬಿಡಿ, ಹಡಪಂಬಿಡಿ (ಕ್ರಿ). ಅಡಪವನ್ನು (= ಎಲೆಯಡಕೆಯ ಸಂಚಿಯನ್ನು) ಹಿಡಿದುಕೊ: ಅಜಿತತೀರ್ಥಕರ್ತುಗೆ ಕುಂಚಂಬಿಡಿದಿರ್ಪ ಕೆಲದೊಳಡಪಂಬಿಡಿದಿರ್ಪ ಸುರೇಂದ್ರನಾಯಕರ್ ಸೊಗಯಿಸಿದರ್ (ಅಜಿಪು. ೫–೭೪). **ಹಡಪಂಬಿಡಿ**: ಆ ನಂಬಿಯಣ್ಣಂಗೆ ಗಮಳಾಕ್ರಿಯಾ ವಿಶೇಷಮದಾವುದೆಂದು ಹಡಪಂಬಿಡಿದನಾ ವಿಶ್ವಪತಿ (ಕೊಟ್ಟೂಬ. ೩–೭೭).

[ಅಡಪ (< ಅಡೆಪ) + ಪಿಡಿ$_1$]

ಅಡಪಗಿತ್ತಿ (ನಾ). = ಅಡಪವಳಿತಿ: ಮೃಗಶಾಬನೇತ್ರೆಗಾನಡಪಗಿತ್ತಿಯೆಂಬಂತಿರೆಲೆಯ ಮಡಿಸಿ ಕುಡುತ್ತಂ ಮೊಗದೊಳ್ ಮುಳಿಸೊಗೆಯಲ್ (ದಶಕು. ೪–೧೧೦). [ಅಡಪ (< ಅಡೆಪ) + –ಗಿತ್ತಿ]

ಅಡಪಟಲೆಹಾಕು (ಕ್ರಿ). (?): ಉಭಯ ಮಾರ್ಗದ ಮೂಡಲು ಬಡಗಲು ಸ್ತಳ ವಳನಾಡು ಮುಂತಾದ ಅಡಪಟಲೆಹಾಕಿ ಹೇರುವ ಮಹಾನಾಡಸೆಟ ಸಮಸ್ತರು (ಎಕ. VIII, ಸಾಗರ. ೧೨೩–೧೫; 1607).

[ಅಡಪಟಲೆ$_0$ + ಹಾಕು (< ಪಾಯ್ಕು$_1$)]

ಅಡಪವಳ, ಅಡಪವಳ್ಳ, ಹಡಪವಳ (ನಾ). ೧. (ತನ್ನ ಒಡೆಯನ) ಎಲೆಯಡಕೆಯ ಸಂಚಿಯನ್ನು ಹಿಡಿಯುವವನು: "ಅಡಪವಳಂ ಹಡಪವಿಡಿವನಕ್ಕುಂ" (ಕವಿಕಂ. ೧೫೯); "ಹಡಪವಳನೆಂದು ಹಡಪಿಗಂ" (ಕಶಸಾ. ೧೮–೩೫೭); ಅಡಪವಳಂ ಪಡೆವಳ್ಳಂ ಮಡಿವಳ್ಳಂ ಸೆಜ್ಜೆವಳ್ಳ ನಜ್ಜಂ ಬೆಜ್ಜಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೩೨೬); ಸಚಿವನೆಯ್ದಿದನಶ್ರುಲೇಖನೆಂಬಡಪವಳಂ (ಕುಸುಮಾ. ೧೨–೯೯); ಅಡಪವಳಚ್ಚುಳಾಯತರ ಕೇರಿಗಳೆಡೆವಿಡದೊಪ್ಪಿದುವಲ್ಲಿ (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೧–೭೫); ನಡೆವಣಿಗ ಘೋಳಾಯ್ಲ ಸೂಳಾಯ್ತಡಪವಳ ಬಳೆಗಾಜ ಕಮ್ಮಱ ನುಡಿಗ ಕುಂಬಱ ಕಂಚುಗಾಜರ ಕೇರಿ ಮೆಱೆದಿಹವು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೨–೮). ೨. ಕ್ಷೌರಿಕ; ನಾಪಿತ (ಚತುನಿ. ೨–೧೧೭. ಕಿ). **ಅಡಪವಳ್ಳ**: ೧. "ಅಡಪವಳಂ, ಅಡಪವಳ್ಳಂ; ಮಡಿವಳಂ, ಮಡಿವಳ್ಳಂ" (ಭಾಷಾಭೂ. ೧೭೦ ಉದಾ); ಅಡಪವಳ್ಳಂ ನೀಡಿದಾರ್ದ್ರಪೂಗೀಫಲಂಗಳುಮಂ (ಸುಕುಮಾ. ೧೧–೩೨ ವ); ಗಡಿಯ ಮನ್ನೆಯರ ನಾಯಕರ ಅಡಪವಳ್ಳರ ಪಡಿಯಜಡಂಗಾಯ್ತರ (ಕುರಾಸಾಂ. ೪–೧೧೧). **ಹಡಪವಳ**: ೧. ಪಸಾಯಿತಂ ಸೇನಾಧಿಪತಿ ಮನೆವೆರ್ಗ್ಗಡೆ ಹಡಪವಳ ದಣ್ಡನಾಯಕಂ ಬರ್ಮ್ಮದೇವಯ್ಯಂಗಳ್ (ಸೌಇಇ. IX–i, ೨೩೨–೧೦; 1135); ಸಾಮನ್ತ ಕಾಮದೇವಸ್ಯ ಹಡಪವಳೇನ (ಎಇ. III, ೨೧೦–೧೮; 1143); ಹಡಪವಳನ ಹಡಪದೊಳಿರ್ದಡಕೆಗಳಂ ಮಾಡಿಯಾಡಪಿಕ್ಕೆಗಳಂ ಮತ್ತೆಡೆಯುಡುಗದೆಲೆಗಳಂ ಮೆಳ್ಪಡಲೆಕ್ಕೆಯ ನೀಳ್ಪಿನೆಲೆಗಳಾಗಲ್ (ಪುಣ್ಯಾಸ್ರ. ೮–೩೬). [ಅಡಪ (< ಅಡೆಪ) + –ವಳ]

ಅಡಪವಳಿತಿ, ಅಡಪವಳ್ತಿ (ನಾ). (ತನ್ನ ಒಡತಿಯ ಅಥವಾ ಒಡೆಯನ) ಎಲೆಯಡಕೆಯ ಸಂಚಿಯನ್ನು ಹಿಡಿಯುವವಳು: ವಸುಧಾಧೀಶನ ಪರಮಪ್ರಸಾದಭಾಗಿನಿಯನಡಪವಳಿತಿಯನವಧಾರಿಸು (ಕಾದಂಉ. ೨೩೮). **ಅಡಪವಳ್ತಿ**: ಚಾಪಳೆಯಪ್ಪಡಪವಳ್ತಿ ನುಡಿದ ನುಡಿಗೆ ಪೊಡವೀಶಂ ಮೆಚ್ಚುತ್ತುಂ (ಶಾಂತೀಶ್ವ. ೧೦–೯೫ ವ); ಕೆಲದಡಪವಳ್ತಿಯಂ ನೋಡಲ್ (ಪುಷ್ಪಪು. ೩–೧೦೫). [ಅಡಪವಳ + –ಇತಿ$_1$]

ಅಡಪವಳ್ತಿ 'ಅಡಪವಳಿತಿ' ನೋ.

ಅಡಪವಳ್ಳ 'ಅಡಪವಳ' ನೋ.

ಅಡಪಾಳಿ (ನಾ). = ಅಡಪಿಗ (ಸ್ಯಾಂಡರ್).

[ಅಡಪ (< ಅಡೆಪ) + –ಅಳಿ$_1$]

ಅಡಪಿಗ, ಹಡಪಿಗ (ನಾ). = ಅಡಪವಳ ೧. ನಿಯೋಗಕ್ಕೆ – ಅಡಪಿಗಂ, ಚಾಮರಿಗಂ (ಶಮದ.೧೯೭ ಪ್ರಯೋ). **ಹಡಪಿಗ**: ಮಾಱುವೊಡೆ ಕೊಂಡು ಹೊಂಗುಡುವೆನಾನೆಂದು ತನ್ನ ಹಡಪಿಗನಿಂದ ಕೇಳಿಸಿದನು (ಹಚಕಾ. ೧೧–೧೭); ಒಱಲಿ ಕೆಡೆದರು ಹಡಪಿಗರು ಸೀಗುರಿಯವರು ಸತ್ತಿಗೆಯವರು (ಕುವ್ಯಾಭೀ.೧೦–೧೨); ನಾರದಂ ತನ್ನ ಹಡಪಿಗನಾಗಿ ನಂದೀಶನೊಡವರಲು (ರಾಘಚ. ೭–೧೨). [ಅಡಪ (< ಅಡೆಪ) + –ಇಗ]

ಅಡಪಿಡು (ಕ್ರಿ). ಆಧಾರವಾಗಿ ಕೊಡು; ಅಡವಿಡು; ಒತ್ತೆಯಿಡು: ಅಡಪಿಟ್ಟ ಸೀರೆಯನುಟ್ಟುಕೊಂಡಾಗ ಬರಲು (ಚಿಬಪು. ೬೨–೬೫); ಹಣವಿದ್ದವನ ಬಳಿಯಲ್ಲಿ ಅಡಪಿಟ್ಟು ಅಕ್ಕರೆಯಂ ತೀರಿಸಿಕೊಳ್ಳಬಹುದು (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [ಅಡಪ್ಪು$_1$ (< ಅಡರ್ಪು$_2$) + ಇಡು]

ಅಡಪ್ಪು$_1$ 'ಅಡರ್ಪು$_2$' ನೋ.

ಅಡಪ್ಪು$_2$ (ನಾ). ೧. ದೇವಸ್ಥಾನದ ಒಂದು ಊಳಿಗ: ಗೋವಿಂದರಾಜದೇವರ ನೈವೇದ್ಯ ಪ್ರಸಾದವನೂ ತಿರುಪತಿಯವರಿಗೆ ಕಾಣಿಪರಾಗಿ ನಾಲ್ಕು ಹರಿವಾಣಊ . . . ಮಿಕ್ಕ ಹರಿವಾಣಗಳನೂ ತಿರುಮಲೆಯ ಸಂಧಿಯ ಅಡಪಿನ ವಿಳುಕಾಡಿನಲೂ ಹಂಚಿಕೊಂಬುದು (ಸೌಇಇ. IX–ii, ೪೬೨–೨; 1467); ಡೋಲು ನಾಗಸರ ಕೊಂಬಿನವ ಜನ ೬ ಕ್ಕೆ ಗ ೩೬ ಅಡಪಿನ ಮುಲತ್ತಿಯ ಜನ ೨ ಕ್ಕೆ ಅಕ್ಕಿಮುಡಿ ೧೬ (ಇಆ. V, ೪೨–೨೨; 1587). ೨. ದೇವಸ್ಥಾನಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಒಂದು ಊಳಿಗದವನು: ಉತ್ತನೂರ ಮಡವಳದ ಗಉರಿದೇವಿಯ ಸ್ಥಾನಿಕ ಕೂರಇಕೊಳ ಅಡಪುಗಳೂ ನಗರತ್ತರೂ ಮಂಗರಸಗೆ ಕೊಟ್ಟ ಕೆಱೆಯ ಕಟ್ಟುಗೊಡಗಿಯ ಮಾನ್ಯದ ಗದ್ದೆಯ ಶಾಸನ (ಎಕ. X, ಮುಳಬಾ. ೧೩೧–೩; 1407).

[← ತೆಲು. ಅಡಪು = ತೋರಿಸುವುದು. P ಶಾಸನಗಳಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಇದರ ಪ್ರಯೋಗವು ಕಾಣಬರುತ್ತದೆ]

ಅಡಪ್ಪು$_3$, ಅಡವ್ವು$_3$, ಅಡಹ್ಕು$_3$ (ನಾ). [ನಾಟ್ಯ] ಒಂದು ಭಂಗಿ, —ನಿಲವು: ಬಾಯೊಳ್ ಗಾನಮಂ ಕೈಯೊಳಭಿನಯಮಂ ದೃಷ್ಟಿಯೊಳ್ ರಸಮಂ ಪದತಳದೊಳ್ ತಾಳಮಂ ಬೀಸರಂಬೋಗಲೀಯದೆ ಸೆಱೆವಿಡಿದು ರೂಪು ನೇರು ಲಾಗು ಲವಣಿಯಡಪು ತಿರುಪು ಕೈಮಱೆ ಕಳಾಸ ಕೂಟಮಾನಂಗಳಂ ಸಂಗಳಿಸಿ . . . ಚತುರ್ವಿಧ ನರ್ತನಮಂ ಚತುರಜನ ಮೆಚ್ಚುನಂತೆ ತೋರ್ಪ ನರ್ತಕಿಯರಿಂ (ರಾಜಶೇ. ೫–೧೯ ವ). **ಅಡವ್ವು$_3$**: ಮತ್ತಮೊರ್ವ ನರ್ತಕಿ ನೃತ್ಯಕ್ಕೆ ತಕ್ಕ ನೇಪಥ್ಯಮಂ ಧರಿಸಿ ಲವಣಿ ಲಾಗು ಮುರುಹು ಗುಂಡಲ ಲಾಗನುಲಾಗು ಬೀಸುಗಾಲು ದೂಷಿ . . . ಮೊದ

ಲಾದವಗಡದಡವುಗಳಕಳಿವಿಸಿ . . . ತರಿಹರಿ ನಿಸ್ಸರಿಕೆ . . . ಮೊದಲಾದ ಅಂದವ್ಯಕ್ತಿಡವುಗಳಂ [ಪಾಠಾಂ. ವುಳ್ಳ ಡಾವುಗಳಿಂ] (ನರಿಪಾ. ೯೭ ವ); ಮುಡಿಯ ಮುಂಗಾರ ಮೇಳದೆ ಸೋಗೆವಲಾಟಬಡಿಪ ತೋಟಿಪರಿಂಗ ನೆಯರು (ಕಂಪ. ೦—೬೫). **ಅಡಪ್ಪು** : ಪೇರು ಉತ್ತರ . . . ಎಸಪ್ಪಡಹು ಗಳನು . . . ಅಡಿಪಳ್ (ರಿಪಾ. ೩೨—೪೮). [< ? ಅಡರ್ + –ಪು]

ಅಡಪ್ಪು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕಜ್ಜಿ ; ತೆವಳೆ ; ನಾಯಿಕಜ್ಜಿ : ಮುಸ್ಸಾದರೆ ನಾಯಿಗಳಿಗೆ ಅಡಪ್ಪ ಹತ್ತುತ್ತದೆ (ಮುಬಾಯಿ. ೫—೫೯ ಕಿ); ಪಾವಟಿಗೆಗಳ ಮೇಲೆ ಅಡಪುಹತ್ತಿದ ನಾಯಿಯೊಂದು ತೂಕಡಿಸುತ್ತ ಮಲಗಿತ್ತು (ಗ್ರಾಮಾಯಾ. ೫೯ ಳ). [?]

ಅಡಪ್ಪು (ಕ್ರಿ). (ಕರಾ) ಗಿಡಿ ; ತುರುಕು. [← ತುಳು. ಅಡಿಪ್ಪು]

ಅಡಬಡಿಸು 'ಅಡವಡಿಸು' ನೋ.

ಅಡಬಡೆ (ನಾ). ಸಂಭ್ರಮ. 'ಆಡಬಡೆಬಡಿಸು' ಪರಾ. [?]

ಅಡಬಡೆಬಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಸಂಭ್ರಮಗೊಳಿಸು : ಬೆಡಗಿಯ ಕಂಡಾಗ ಕಡುಹು ಮರಿತು ಖಳರು ಸೂಲುತ ಮಿಡುಮಿಡುಳುತಲಿಪರು ಸ್ಮರಶರತ ಡಿಯದೆ ಅಡಬಡೆಬಡಿಸುತ್ತು ಪಡಿಸುದುದು ರಿಡೆದಿವಿಸಳನೆನಿತಾ (ಸಮುಪು. ೩೦). [ಅಡುಡೆ + ಪಡ್ಸು + –ಇಸ್ಸು]

ಅಡಬರಿಸು 'ಅಡವಡಿಸು' ನೋ.

ಅಡಬಹಳ (ನಾ). "ಪಾಯಾವ್ಯ" (ಪಟ್ಟಿನ) : ಪೊಡವಿಪತಿ ಕೇಳಿಂತು ತಮ್ಮಳಿಗಡಬಹಳರೊಂದಾಗಿ ಕಡಲನು ಕಡೆದಾ ಕಡೆಗೊಳಿಲು ಮಂದರ ಶ್ಮಿಲವಾಗಿರಲು (ನಿಘಾಗ. ೮—೬೮). [?]

ಅಡಬಳ್ 'ಅಡುವಳ್' ನೋ.

ಅಡಬಳ್ಳ (ನಾ). ೧. ಮೊಂಸೆ ; ಬಾಡು : "ಅಡಬಳ್ಳಮೆಂದೆನೆ ಮಾಂಸಂ" (ಭಾಷಾ. ೪) ; ಹರಿತತ್ತವಮ್ಮಯೊಳಡಬಳವ ಸುಡಬಗೆದಲಾ (ಕುಮ್ಮಾಸ. ೧೪—೩೭) ; ಸಿಡಿಲುವಕ್ಕಿಯ ಪಕ್ಕವನು ಕಿತ್ತಡಬಳದ ಬಾಣಸವ ಮಾಡುವ ಕಡುಗಲಿಗಳಾರುಂಟು (ಪ್ರಭುಲಿ. ೪—೧೩) ; ತಲೆಯ ಬೋಳಿಸಿಕೊಂಡು ಮತ್ತಡಬಳ ಕಿಂದೀ ಹೆಂಡವನು ಕುಡಿಯಲಿವ ಪರಿಯಂತರವ್ಯ(ಅರ್ಜಾವಿ. ೧೩—೫೩). ೨. = ಅಡುಬಳಿಗೆ : ಎಡಬಲದಡಬಳರ ಸದೆದೀತ [ಪಾಠಾಂ. ಎಡಬಲಡಡಬಳಿಗರನು ಸದೆದು] ತಪ್ಪಿಸಿ ಹಾಯ್ದನೂರೊಳಗೆ (ತೂರಾ. ೫—೨—೧೦). [< ಅಡಗ್ಸು + ಪಲ]

ಅಡಬಳಿಗ (ನಾ). ಮೂಂಸವನ್ನು ತಿನ್ನುವವನು ; ರಾಕ್ಷಸ : ತೊಡಚಿದನು ಬೊಮ್ಮಾಸ್ತ್ರವನು . . . ನಿನಾಕಳವಡರಿಗೆ ಕಡುಹಿನಿಂದಾಗ್ನೇಯ ವಾಯುಡಬಡಬಳಿಗರನು ಬಾಬಿದವ್ (ಕುಮ್ಮಾಳ. ೧೨—೪೬) ; ಹೇಳದಳದ ಬಳಗ ರಕ್ಕಸಗೆ ಖಲೆ ವ್ಯತ್ಯಾಂತಸಂಗತಿಯ (ನಿಘಾಗ. ೯—೧೦—೬).

[ಅಡಬಳ್ಳ + –ಇಗ]

ಅಡಬೀಳು 'ಅಡ್ಡಂಬೀಳ್' ನೋ.

ಅಡಬು (ನಾ). ಡಬ್ಬು ; ಆಡಂಬರ (?) : ಅಸಮಖತ ಗೋವಿಪ್ರವಧೆ ತಾಮಸದ ಕರ್ಮವಧರ್ಮವಡಂಬರ ದೆಸೆಯ ದಾತತ್ವತೆಯ (ನಿಘಾಗ. ೧೨—೧—೨೬). 'ಡಬ್ಬು' ಪರಾ. [?. / ಹಿಂ. ಢಬ್ – ಶೀಪಿ, ರೀತಿ]

ಅಡಬೆ, ಹಡಬೆ (ನಾ). ೧. ತುಂಟತನ ; ತೊಂಡು (ಕ). **ಹಡಬೆ** : ೧. ಆ ಹೊಲಂದಲ್ಲಿ ಹಡಬೆಯು ದನಗಳ ಸುಳಿವಿಲ್ಲ (ಬಳಮ. ೧೬೪). ೨. ಕೆಟ್ಟಚಾಳಿ (ಹೆಂಗಸಿನ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ). 'ಹಡಬೆಬೆಬೆಳು' ಪರಾ.

[ದೇ. ?. / ತುಳು. ಅಡಬೆ, ಹಡಬೆ = ಜಾರಿತ್ತ್ರೀ ; ಕೋಲಾ. ಅಡವು = ತುಂಟ]

ಅಡಮಾನ (ನಾ). ಅಡವು ; ಆಧಾರ ; ಒತ್ತೆ : ಜಪ್ತಿಯು ಆಗಿದ್ದಲ್ಲಿ ಹಾಗೆ ಜಪ್ತಿಯಾದ ಸ್ವತ್ತನ್ನು ಸದರಿ ಜಪ್ತಿಯು ಜಾರಿಯಲ್ಲಿರುವ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ನಿಸ್ಸ್ಯಯ, ದಾನ, ಅಡಮಾನ, ಈ ಮೂಲಕ ಯಾ ಇತರ ವಿಧದಲ್ಲಿ ಖಾಸಗಿಯಾಗಿ ಪರಭಾರೆಮಾಡುವುದೂ . . . ಆಸಿದ್ಧವಾಗಿರತಕ್ಕದ್ದು (ಗ್ರಾ ಮಾ ಕಾ. ೩೭) ; ಅಲ್ಪಕಾಲಾವಧಿಯ ಅಡಮಾನಗಳ ಮೇಲೆ ಸಾಲ ಕೊಡುವುದಕ್ಕು ಪಕ್ಕ್ಯವಿಲ್ಲ (ಭಾಗ್ಯಕಿ. ೨೮).

ಅಡಮಾನದ ಬ್ಯಾಂಕು = ಜಮಾನು ಮೊದಲಾದವುಗಳ ಆಧಾರದ ಮೇಲೆ ಸಾಲವನ್ನು ಕೊಡುವ ಬ್ಯಾಂಕು.

[← ? ತಮಿ. ಅಡ್ಮಮಾನಮ್ ; ಮಲ. ಅಡಮಾನಮ್ ; ತೆಲು. ಅಡಮಾನಮು]

ಅಡಮಾನದಳ್ಳಾಳಿ (ನಾ). ಒತ್ತೆಯನ್ನು ಇಟ್ಟುಕೊಂಡು ಸಾಲ ಕೊಡುವವನು. [ಅಡಮಾನ + ದಳ್ಳಾಳಿ]

ಅಡಮಾನಪತ್ರ (ನಾ). ಅಡವು ಇಟ್ಟಿದ್ದಕ್ಕೆ ದಾಖಲೆಯಾಗಿ ಬರೆದು ಕೊಡುವ ಪತ್ರ : ಸ್ಥಾಕುಗಳು, ಬಾಂಡುಗಳು, ಸಾಲ, ಅಡಮಾನಪತ್ರಗಳು, ಜಾಮೀನುಪತ್ರಗಳು – ಇಲ್ಲಿ ಒಂದು ಹಣದ ಜಗತ್ತೇ ಇತ್ತು (ಎಳೆ. ೬೬). [ಅಡಮಾನ + ಪತ್ರ]

ಅಡಮು (ನಾ). ವಿರೋಧ ; ತಕರಾರು : ಯಾ ಹೆಂಣಾಳು ಕುಡುಬಿಯಂತ್ಯಾ ನಿನಗೆ ಕ್ರಯಮಾಡಲ್ಲಕ್ಕೆ ಕೊಟ್ಟಿಣಾಗಿ ಯಾ ಹೆಂಗೆಗೆ ಅದಿ ಅಡಮು ಆಡ್ಡಿ ಸಡ್ಡಿಯೇನು ಅಂಬಾದ್ದಂಣ್ಣಾ ನಾನೇ ನೋಡಿಕೊಂಡೇನು ಯೆನ್ನು ಬರಿಸಿಕೊಟ್ಟ ಕ್ರಯಚೀಟು (ಮೈಅರ. ೧೯೨೮, ೬೬—೧೧; 1808).

[← ? ತೆಲು. ಅಡಮು = ಪ್ರತಿಕೂಲ]

ಅಡಮುಟ್ಟ (ನಾ). (ಉಕ) ಒರಟ ; ಮೊಂಡ ; ಹಟಮಾರಿ : ಆಗ ಪಂದಿತರು 'ಅಡಮುಟ್ಟ ದೇವದಾಸ ನಿನ್ನನ್ನು ತಳ್ಳಿ ಒಡಿಹೋದನೆ? ಬರಲಿ ಅವನು ಇನ್ನೊಮ್ಮೆ, ಚೆನ್ನಾಗಿ ಕೆನ್ನೆಯ ಮೇಲೆ ಕೊಡುತ್ತೇನೆ' ಎಂದರು (ದೇವದಾ. ೪).

[← ? ಮರಾ. ಅಡಮುಠ್ಯಾ, ಅಡಮುಟ್ಟಾ = ಹೆಡ್ಡ, ವಕ್ರ]

ಅಡಮುರಿ (ಕ್ರಿ). ಅಡ್ಡಲಾಗಿ ತಿರುಗು ; ಪಕ್ಕಕ್ಕೆ ಹೊರಳಿ ತಪ್ಪಿಸಿಕೊಂಡು ಹೋಗು ; ವಿಮುಖವಾಗು : ಕಂಡವರಡಮುರಿದು ಮೋಜಿಯನು ನೋಡದೆ ಹೋಡ ಪಾಪಿಯನು ಪೊದವಿ ಹೊಱಬುವುದೆ (ನಿಘಾಗ. ೬—೨—೬೦) ; ನಿನ್ನ ತಲೆಗೆ ಹೊಣೆಕಾರ ನಾನಾಗಿಹೆನುಯಡಮುರಿಯದೆ ನಿಲ್ಲಲಪೊ . . . ಕೆಲತೊಲಗದಿರಲ್ಲಿ ಕೊಡು ಕಾಳಗವನು (ತುರಂಗ. ೫೭—೫೩). [< ಅಡ್ಡ + ಮುರಿ]

ಅಡಮುಸುಳು 'ಅಡ್ಡಮುಸುಳು' ನೋ.

ಅಡರ್, ಅಡರು, (ಕ್ರಿ). ೧. ಮೇಲಕ್ಕೆ ಹತ್ತು ; ಏರು ; ಆರೋಹಿಸು : "ಅಡರ್ ಆರೋಹಣೇ" (ಕವಭಾ) ; ಕಟವಪ್ರಕ್ಕಿಲಮಡಜ್ಜೀರ್ದಿಂ ನಮ್ಮೂ ಳಕನ್ನೂರನಂ ಬಾಲೇ ಪೊಗ್ಗೊರಂಲ ನಮಾಧಿ ನೆಱೆದೊನ್ (ನಿಘ. II, ೨೨—೩ ; 700) ; ಮುಕ್ತಿಪ್ರಾಸಾದಮನಡರಲಿರುವೆ ಸೋಪಾನಂಗಳ್ (ಅವಿಪ. ೫—೬೦); ಪ್ರತಿಮಾಯೋಗದೊಳ್ ನಿಂದ ಬಾಹುಬಲಿಯ ಮೆಯ್ಯ ನಡರ್ದ ಬಳ್ಳಿಗಳಂ . . . ಬಿಡಿಸಿ ಳೆದಿರ್ (ಜಾವಂಯ. ೭೦) ; ಮುನ್ನ ಮಮರುರುಂಡಮೃತಮನೇಂ ಳಾ ಱಿ ಸು ನೆ ಖಱರನಡರ್ದೀಜಸು ವೆಪೊ ಮೇರುಗಿರಿಯ ತೂಜಿಲ ತುದಿಯಂ (ಗಜಾಯು. ೬—೧೬) ; ಗರುಡಂಗಂ ಅಡರಲ್ಬಾರದ ಸಮುತ್ತುಂಗತಿಖರಂಗಳ್ (ಪಂಚತಂ. ೨೧೫—೧೩); ಳಾ ರ ವೆ ಶ್ಯ ರ ನೆ ಗ್ಗ ನೋಡುವೆನೆಂಬವೊಲು ರವಿಯಡರ್ದನಂಬರವ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೨—೨); ತಡಿತಡಿಗಡರ್ದ ಜಲದೊತ್ತುಗಳ ಮುತ್ತುಗಳ ಪಡೆಪಿಂಗಡಲೆಸೆದುದು (ಚಿಬಪು. ೨—೪). ೨. ಹಬ್ಬು ; ವ್ಯಾಪಿಸು ; ಆವರಿಸು : ಮುಖಂಯ ಕರನಿಖರುಬಿಗಳ್ ಪುದಿದರ್ದರ್ ಬೆಳಗಿದುವು ಪೂಸಿದ ಚಂದನ ರಸಲಲಾಮದಂತಿರೆ ನೆಸಱಲೆಳ್ (ಕಾದಂಪು. ೪೩) ; ಗುರುವಂ ಕಂಡು ನವನಾಶ್ಯಿಕಂ ಸಮಂತಡರೆ ದಂಡಪ್ರಣಾಮವನೆಸಗಿ (ಪದ್ಮಾಶ. ೧೨—೪) ; ಕಾರ್ಮುಗಿಲ ಸೊಂಸದರ್ದ ಸೋರ್ಮುಡಿ (ಸೌಂದಪು. ೬—೧೦) ; ಆ

ಮಹಾಪತ್ರದರಿ ಭವ್ಯಸ್ತೋಮಮುಮನುಷ್ಯರಿಸಿದರು (ಶಾಳ್ವಭಾ. ೧೧೬). ೩. ಸೇರು; ಕೂಡು : ಸಮಾಪೋಳಮುಸಮಾನದೆಯೊಂ ರೇಫೆಯೆಡರ್ದ ಕ್ಕೆರಕ್ಕೆ ದ್ವಿತ್ವಮಕ್ಕುಂ (ಕವಿದ. ೧೮೪ ವೃತ್ತಿ). ೪. ಮೇಲೆ ಬೀಳು; ಆಕ್ರಮಿಸು : ಆವರೊಡನೆದಾರ್ಪ ಸತ್ಕೃರ್ನ್ ಆಕ್ಸರಸೂ (ಎಳ. VIII, ಸೊಬಲ. ೧–೭ ; 797) ; ಬಿಡದೆಡರೆ ಪೊಣರುವ ವೈರಿಯ ಕಡುಗಾಯಿಂ ದಟ್ಟ ಮುಟ್ಟಿ ರಣರಂಗದಲ್ಕಾದಿ (ಸೌಇಇ. IX–i, ೨೬೬–೩೦ ; 1183) ; ಖಂಡಿಯವ ಜಡಿವೆತ್ತ ತುರಗವನು ನಂದಿಯ ದಳದ ಮೇಲಡರಲು (ಸೌಂದಪು. ೧೬–೨೨). ೫. ಉನ್ನತವಾಗು : ಬಿಡುಜಡೆ ಕರ್ಣಕುಂಡಲ ಮಡರ್ದ ಘಟಸ್ಪನಂ . . . ತನ್ನೊಳಪ್ಪುತ್ತಿರಲೊರ್ಜಿತ ತಪಸ್ವಿನಿ ಬಂದು (ದಶಕು. ೧೧–೭). ೬. ಚುಚ್ಚು ; ನಾಟು : ದರ್ಭೆಯ ಮೊನೆ ಕಾಲ ತಳಮನಡರೆಲಂದರ ಸಮೂಲಲಮನಗಳ್ಕು ಕಿತ್ತು (ಗಗವಿ. ೯೨, ರಾಹಾವ).

ಅಡರು$_1$: ೧. ಆಕಾಶವನಡರುವಂಗೆ ಅಟ್ಟುಗೋಲ ಹಂಗೇಕೋ (ಅವಪಂ. ೧೪೬–೧೩೯) ; ಮಂದರವನಡರಿ ಭೂವರಲಿ ಮುಂದಾಡುತಿಹ . . . ವಾಜಿಗಳ್ (ಜಪಕಾ. ೩–೨೧) ; ನಾನಕಟ ಗರ್ವದ ಗಿರಿಯನೇಸಡರ್ದೆನೋ ಮೇಣ್ ದುರುಳತನದಲಿಯೆನ್ನ ನಡೆಸುಡಿ ತಪ್ಪಸಪ್ಪಿದುವೋ (ಪ್ರಭುಲಿ. ೧೪–೧೧) ; ಪ್ರಾಣನಾಥರ ಕಾಣಲುಪ್ಪರಿಗೆಯನು ಬಿನ್ನಾಣದಿಂದಡರಿದರಾಗ (ಭಪಪ್ರ. ೫–೧೦). ೨. ಆದರಿ ಕಟಾಕ್ಷಜಂದ್ರಕೆ ಪಳಂಚಿಗವಾಕ್ಷದ ಜಂದ್ರಕಾಂತದಿಂದುಡುಗದೆ ಸೋರ್ವ ನೀರ್ನವಗಳ್ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೨–೭೦) ; ಬೆಜ ಗಡರಿ ಮುಖದಿರುಸಿ ಹಿಂದಡಿಸಲಿದು ಕರ್ಣನ ನೋಡಿ (ಕುಮ್ಯಾಪ್ರ್ರೀ. ೬–೬೩) ; ಆ ದೇಹಕ್ಕೆ, ಆ ಹೆಸರಿಗೆ, ಆ ಮಹಿತನಕ್ಕೆ ಕೊಡಿಗೆ ಆ ದೇಶಕ್ಕೆ ಆದರುವುದು (ಬಾಬಲ. ೮೨) ೪. ನೀನು ನೂಡಿದ ಒಂಡೊಂದು ಪಾಪಕ್ಕೂ ಒಬ್ಬೊಬ್ಬರಂತೆ ಬಂದು ನಾವು ನಿನ್ನನ್ನ ತಿಂದೆವು (ಮುಂಗಾಮು. ೩).

ಅಡರೆಗೊಳ್ = ಹತ್ತಿ ಕೊಂ ಡಿರು ; ಅಂಟಿಕೊಂಡಿರು : ತನುಲತೆಯಂ ಪುತ್ತಡರ್ದನ್ನೆನೆ ಮಳಿವಿಡದಡರೆಗೊಂಡು ಕಿರಿದುರ್ದಪಲಂ (ಸುಕುಮಾ. ೯–೭). **ಅಡರೆಗೊಂಡು ತಿನ್ನು = ಗಬಗಬನೆ ತಿನ್ನು ; ಅತ್ಯಧಿಕವಾಗಿ ತಿನ್ನು** (ಉಕ). **ಅಡರೆ ತೊಡರೆ = ಹಾಸುಹೊಕ್ಕಾಗಿ ; ಸಮಗ್ರವಾಗಿ** : ಸೂಸಿದ ಪುಷ್ಪಾಂಜಲಿಯನಿ ಬಾಸಣಿಸಿದ ಮದವಲಿಳುಂಗಳ ಬೆಲ್ವಂ ಮಾಸಿಸಿದುವು ವಾಸವನ ವಿಳಾಸಂಬೆರಸಿದೆ ತೊಡರೆ ಬಳಸುವ ಕಣ್ಗಳ್ (ಅದಿಪು. ೭–೧೧೬) ; ಬುಧಸಾಮಾಜಕಮತಮನಿ ಪೇಟ್ದು ವಿರಾಜಕಮನಡರೆ ತೊಡರೆ ನುಡಿಗಂ ನಯಮಂ (ಶಾಂಸಾ. ೪–೨೯). **ಅಡರೆ ನೂಡಿ = ಅತಿರೇಚಿಸು ; ಬಹಳವಾಗಿ ಹೊಳೆ ; ಬಹಳವಾಗಿ ಪ್ರಕಾಶಿಸು** : ಅಮರೇಂದ್ರಾಶಾವಧು ಚಂದ್ರಮುಖಿ ಸುಧಾರಶ್ಮಿ ಸೀಧುರಸ ಧಾರೆಯನಂದುಮುಟ್ ನಳಚೇಸರಮೆಯ್ದಿ ಮುಗುಳ್ಕಂದಡರೆ ತೋಳಿನಿಮುವ ತಾರೆಗಳ್ (ರೇಣಾವ. ೩–೧೭). **ಅಡರೆ ನೋಡು = ಆಪಾದ ಮಸ್ತಕವಾಗಿ ನೋಡು ; ಸಮಗ್ರವಾಗಿ ನೋಡು** : ಲೋಕ್ಯಕಚಕ್ಷು . . . ಎಂಡುಮೀಕಂಗಳನಡರೆ ನೋಡುವಂತುದಯಿಸಿದಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೦–೫೧) ; ಮನದೊಂದಳ್ಳಲಿಸಿಕೆನ್ನನೊಲ್ದಡರೆ ನೋಡುತ್ತಿರ್ಪುದುಂ (ಕಾದಂಪು. ೬೫೮). **ಅಡರೆ ಬೆಮರ್ = ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಬೆವರುಂಟಾಗು** : ಉಡದಯಸೆ ಕಾಂತನ ಮುಖದಿಂದು ಕರಕಮಲಂ ಮಾಡಿದೆ ನಡುಗಿದುದಡರೆ ಬೆಮರ್ತ್ತು (ಪಾಕಾ. ನಡನಡುಗಿ ಪೊಡೆ) ಬೆಮತರ್ತುದು ತನುಶಿಮಾಣಿಲಲಾಕೆ ದಳ ತೇಕ್ಷಣಿಯೊ (ಲೀಲಾವ. ೬–೪೦).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಅರ್ = ಒತ್ತಾಗು, ದಟ್ಟವಾಗು, ಮುತ್ತು, ಕೆಲ್ಲೂ ; ತೆಲು. ಅಡರು]

ಅಡರಾಟ (ನಾ). ೧. ಮೇಲೆ ಏರಿಹೋಗುವುದು ; ಹೋರಾಟ ; ಜಗಳ : ಈತನೆನ್ನಣ್ಣನಮಗಂ, ಸಹಪಠಾರ್ಯರೊಡನೆಯಡಾಟದಲಿ ಮಡಿಯಲಾತನಾತನ ಪಾಳ್ಯದೊಡೆತನಂ ಬಾಲಏಕತನ ಸಾಕಣಿಯುಮೆನಗೆ ಬಂತು (ಹಬ್ಬಿರ. ೬–೨೫). ೨. ಸ್ಪರ್ಧೆ ; ಪೈಪೋಟಿ (ಕ).

[ಅಡರ್ + ಆಟ]

ಅಡರಾಸು, ಅಡ್ಡರಸು, ಅಡ್ಡರಾಸು (ಕ್ರಿ). (ಉಕ) ೧. ತವಕಪಡು ; ಅನವರಪಡು : ಆಡರಾಸಿ ಬರುವಾಗ ನೋಡ್ಯಾಳ ಚೆನ್ನವ್ವ ಕೆಂಪ ಕಿರಿಮ್ಯಾಗ ಹೊರಪಂಜು ಕಿತ್ತೂರ ಸುದ್ದಿ ಹೋದಾವು ಮನಿಮನಿಗೆ (ಲೋಕಗೀ. ೨೨೧–೧೩) ; ನನಗೆ ಅವನ ಗೊಡವೆ ಬೇಡ. ನಾನು ಬರುವುದಿಲ್ಲ ಎಂದು ಹೇಳಿಕಳುಹಿಸಿದನು. ಉಳಿದವರಿಬ್ಬರೂ ಆಡರಾಸಿ ಬರಬಲ್ಲವನನ್ನು ಕಾಣಲಿಕ್ಕೆ ಅವನ ಮನೆಗೆ ಬಂದರು (ಬೀಡು. ೪೦) ; ತಾವ ನಿಮಗ ಫಲ ಕೊಡಬೇಕು ಅಂತ ಮಹಾರಾಜರು ಆಡರಾಸಿ ಬಂದರು (ಸಾಧಾ. ೮೧). **ಅಡ್ಡರಸು** : ೧. ಮನೆಯ ಯಜಮಾನತಿ ಅಡ್ಡರಿಸಿ ಓಡಿಬಂದು (ಶಾಚಕ. ೫೩). **ಅಡ್ಡರಾಸು** : ೩. ಕೂಗು ; ಕೆರಿಚು : ನಡುರಾತ್ರಿಯಲ್ಲಿ ಇದ್ದಿಯಂದಿಚ್ಚೆತ್ತು 'ಅವ್ವ' ಎಂದು ತಾನು ಹೊತ್ತಿನ ತನಕ ಅಡ್ಡರಾಸು ವನು (ಬಟ್ಟಹೊ. ೧೦). [< ? ಅಡರ್ + ಅರ್ಚ್ + –ಇಸು]

ಅಡರಾಳಿ (ನಾ). ರೇಗಿ ಮೇಲೆ ಬೀಳುವವನು (ಸ್ಯಾಂಡರ್).

[ಅಡರ್ + –ಆಳಿ]

ಅಡರಿ, ಅಡಲಿ (ನಾ). ಎಣ್ಣೆಯ ಬೀಜವನ್ನು ಅರೆದು ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಕದಡಿಟ್ಟು ಮಿಶ್ರಣ ; ಈ ಮಿಶ್ರಣದಿಂದ (ಕಾಯಿಸಿ) ತೆಗೆದ ಎಣ್ಣೆ. 'ಅಡರಿಗೊಳ್' ಪರಾ. **ಅಡಲಿ** : 'ಅಡಲಿಯೆಣ್ಣೆ' ಪರಾ.

[< ? ಅಡರ್]

ಅಡರಿಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಅಡರಿಯನ್ನು (ಎಂದರೆ, ಕದಡಿದ ಮಿಶ್ರಣದಲ್ಲಿ ಮೇಲಕ್ಕೇರಿ ಬಂದು ತೇಲಿದ ಎಣ್ಣೆಯನ್ನು) ತೆಗೆದುಕೊ : ಕರಿಕಳ್ಳ ಬಿಲ್ವಿಡೀಪಮನರೆದೆಣ್ಣೆಯೊಳಿಕ್ಕಿ ನೆಲಲೊಳಿಕ್ಕಿಸಿ ಜಲದಿಂದರೆದಡಿಗೊಂಡು ತಳಿ ಹಿಮಳರನಂ ಕರ್ಪೂರತೈಲಮುತ್ತಮಮಕ್ಕುಂ(ಲೋಕಗೀ. ೭–೨೫); ಅನಮುದಕದಲ್ಲಿ ಅಡರಿಗೊಂಡು–ಆ ತೈಲಮಂ ತೆಗೆದುಕೊಂಡು (ಲೋಕಗೀಪ್ರ. ೭–೨೫ ಟೀಕೆ). [ಅಡರಿ + ಕೊಳ್$_1$]

ಅಡರಿಬು 'ಅಡರ್ಚು' ನೋ.

ಅಡರಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಹತ್ತಿಸು ; ಏರಿಸು : ನಿಳಬಳಂಬರ ಶಾಲ್ಮಲಿಗಳನಡಿಗಡಿಗರುಸುತ್ತುಂ (ಆಪಪು. ೧೧–೧೦ ಪ) ; ನೀರೊಳು ಹೊಗಿಸಿದನು ಹರಿಹಯ ಚತುಷ್ಟಯವ . . . . ಮುರಾಂತಕ ತಡಿಯನಡರಿಸಿದ [ಪಾಕಾ.ಬಿದ] (ಕುಮ್ಯಾದ್ರೀ. ೧೦–೬೪) ; ಭದ್ರಾಸನಕ್ಕೆ ಬಲದ ಮೊದಲ ಗದ್ದುಗೆಗೆ ಎಚ್ಚೆತ್ತಿಂದಡರಿಸಿ ಶಿವಪ್ರತಿಷ್ಠ ಮಾಡಿ (ಬೆಟ್ಟಳ. ೩೯–೧). ೨. ಹೆಚ್ಚಿಸು : ತವರಾಜದ ಸಿಸಿಯ ಮೇಲೆ ಸಖಿಯ ಬಳ್ಳಿಯನಡರಿಸಿ [ಪಾಕಾ. ಯಂ ನಡಯಸಿ] ವಂತೆ (ಪಂಚಪ. ೧೪–೩೪) ; ಇದೇತಕ ಹುಳುವೊ ಲಿಂಗದ ಮೇಲೆ ಏಳ್ವ ಬಳಿ ಹೊಲ್ಲದ ನೂಲನಡರಿಸಿ ಹೋಗುತಿಹೆ (ಬಸಪು. ೧೮–೪೦). **'ಅಡರ್ಚು'** ಪರಾ. [ಅಡರ್ + –ಇಸು]

ಅಡರ್ಬು 'ಅಡರ್' ನೋ.

ಅಡರ್ಬು (ನಾ). ಊರೆ; ಆಸರೆ; ಆಧಾರ; ಅವಲಂಬನ : ನಂದಿಸುವ ಸೋಲಿಸುವಡರ್ಬುಗಳು ಕಡುಯತ್ನತತ್ತ್ವಂಗಳಿಗೆ ಬಿತ್ತುಗಳು . . . ಗಣಿಕೆಯರ ಮಾತುಗಳು (ಬಸಪು. ೪೦–೬೨, ೬೩). [< ಅಡರ್]

ಅಡರ್ಬು (ನಾ). (ಕರಾ) ೧. ಚಿಕ್ಕ ರೆಂಬೆ : ಆತ ಸ್ವಲ್ಪ ಕುಂಯ್ ಕುಂಯ್ ಎಂದರೆ ಬ್ಲಿಗಳಿ ಹುಣಿಸೆ ಆಡಂಠ ಪೂಜೆಯೇ ಆಗುತ್ತಿತ್ತು (ಕೈಮಾಸ. ೫) ; ಬಿದಿರಿನ ಸಲಿಕೆ ಕಟ್ಟಿ ಗಿಡಗಳ ಅಡರು ಜುಟ್ಟಿಬರೊ ಸಾಕು (ಬಾಆಗ. ೪೧). ೨. ಕಡ್ಡಿ ; ಪುಳ್ಳೆ ; ಉರುವಲು : ಹಸಿ ಅಡರು,

ಒದ್ದೆಯಾದ ತರಗೆಲೆಗಳನ್ನು ಉರಿಸಿ ಮನೆತುಂಬ ಹೊಗೆ (ಮರಮ. ೭); ಮಳೆಯಲ್ಲಿ ಅಡರು ಕಟ್ಟಿಗೆ ಮೊದಲಾದುವನ್ನು ಜಮಾಯಿಸಿದರು (ಕುಡಿಕೂ. ೭೪); ಶಾಲೆಯ ಬಾವಿಯನ್ನು ನೀನು ಕಂಡಿಲ್ಲ. ನಾಲ್ಕುಹೊರೆ ಅಡರು, ಎರಡು ರಾಶಿ ಹಂಚಿನ ಒಡಕು, ಒಂದು ತಿಪ್ಪೆ ಕಟ್ಟಿಕೊಂಡಿದೆ (ಕಾವೇರಿ. ೪೫). [← ? ತುಳು. ಅಡರು]

ಅಡರುಗಚ್ಚೆ (ನಾ). ಮೇಲಕ್ಕೆ ಎತ್ತಿ ಕಟ್ಟಿದ ಕಚ್ಚೆ: ಭಟ್ಟರು ತಲೆಗೆ ಮುಂಡಾಸು ಸುತ್ತಿ ಅಡರುಗಚ್ಚೆ ಹಾಕಿ ಹೊರಟರು (ರೂಢಿ).
[ಅಡರು$_1$ (< ಅಡರ್) + ಕಚ್ಚೆ$_1$]

ಅಡರುಗಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ಧೋತ್ರ, ಸೀರೆಯ ನಿರಿ ಮೊದಲಾದವನ್ನು ಮೇಲಕ್ಕೆ ಎತ್ತಿ ಕಟ್ಟು (ಕಿ). [ಅಡರು$_1$ (< ಅಡರ್) + ಕಟ್ಟು$_1$]

ಅಡರುಗಾಲು (ನಾ). ನಡೆಯುವಾಗ ಮೇಲಕ್ಕೆ ಎತ್ತಿದ ಕಾಲು. (ಕಿ). [ಅಡರು$_1$ (< ಅಡರ್) + ಕಾಲು$_1$ (< ಕಾಲ್$_1$)]

ಅಡರುಮಾಡು (ಕ್ರಿ). ಆಶ್ರಯವಾಗಿ ಮಾಡು: ವಿಕ್ರಮದೊಳು ಅವನಿಯೆಲ್ಲವನಾಳಿ ಕೀರ್ತಿವಲ್ಲರಿಗಾ ಭುವನವನಡರುಮಾಡಿದನು (ನೇಮಿಸಂ. ೪-೬೮). [ಅಡರು$_2$+ ಮಾಡು$_1$]

ಅಡರುಹತ್ತು (ಕ್ರಿ). ಹಣತೆಯಲ್ಲಿ ಎಣ್ಣೆ ಮುಗಿದಾಗ (ಉರಿಗೆ ಆಶ್ರಯವಾದ) ಬತ್ತಿ ಹೊತ್ತಿಕೊ (ದಕ. ಕಿ).
[ಅಡರು$_2$ + ಹತ್ತು$_2$ (< ಪೊತ್ತು$_1$)]

ಅಡರ್ಚು, ಅಡಚು$_1$, ಅಡರಿಚು (ಕ್ರಿ). ೧. ಹತ್ತಿಸು; ಏರಿಸು: ಮಡಿವಸನವನುಟ್ಟು ಪೂರ್ವದಿಗ್ವನಿತೆಯ ಮುಡಿಯೊಳು ಹೊತ್ತ ಹೊಂಗಳಸನಿಡಿನಿಂದ ರಥದ ಮೇಲಡರ್ಚಿದ ರನ್ನಗನ್ನಡಿಯಂತೆ ಸೂರ್ಯ ಮೂಡಿದನು (ಮೋಹತ. ೧೮-೧೦೯); ವರವಧೂಟಿಯ ಕೆಯ್ಯ ಪಿಡಿದು ಮನ್ಮಥ ತೊಡೆಯೆಡೆಗಡರ್ಚಿದನು (ಮೋಹತ. ೧೬-೩೬). ೨. ಸೇರಿಸು; ಕೂಡಿಸು: ಕಡುಗಲಿ ಕಾಮ ತನ್ನುಭಯಹಸ್ತದ ಗದೆಗಡರ್ಚಿದ ಮಣಿಗಟ್ಟಿನಂತೆ ಬಿಡಯವಿಲ್ಲದೆ ಕುಮರಿಯ ತೋಳ ಭಾಪುರಿ ಕಡಗಕಂಕಣವನಿಕ್ಕಿದರು (ಮೋಹತ. ೨೩-೪೧). ೩. ನೂಕು; ತಳ್ಳು: ಬಲದೊಳು ಹೊಕ್ಕು ಬಲ್ಲಿದರ ನೆಗ್ಗೊತ್ತಿ ಹಿನ್ನೆಲಕಡರ್ಚಿದರು ಸೂಠಿಯಲಿ (ಮೋಹತ. ೩೯-೧೮). **ಅಡಚು$_1$**: ೪. ತುಂಬಿಕೊ; ಒತ್ತಾಗಿ ಸೇರು: ಒಡಲು ಶಾಶ್ವಿತವಲ್ಲ ಮಡದಿ ಮಕ್ಕಳು ಯೆಂಬ ತೊಡಕು ವೃಷ್ಟಿಗಳಿಂದ ಅಡಚಿದ ನೆರೆಯಂತೆ (ಚಂದ್ರಾವ. ೪೧). **ಅಡರಿಚು**: ೧. ಪೊನ್ನಂದಳವನಡರಿಚಿಯನೇಕ ಮಂಗಳವಾದ್ಯವೆರಸಿ (ಸೌಂದಪು. ೧೩-೪೨). [ಅಡರ್ + -ಚು]

ಅಡರ್ತಿ (ನಾ). (ಉಕ) ಗೋಡೆಯನ್ನು ಕಟ್ಟುವಾಗ ಒಂದು ಕಲ್ಲಿನಿಂದ ಮತ್ತೊಂದು ಕಲ್ಲು ಬಿಟ್ಟುಹೋಗದಂತೆ ಮಾಡಲು ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಗಾರೆ. [< ? ಅಡರ್ + -ತ್ತೆ$_2$]

ಅಡರ್ಪು$_1$ (ಕ್ರಿ). ಒದಗಿಸು; ಸಿದ್ಧಪಡಿಸು: ಅಲ್ಪಾಹಾರಮಂ ಅನೇಕ ಮಂದಿಗಡರ್ಪಲಾವನಿಂದಲಾಗದು (ಸ್ಕಾಂಡರ್); ಸಕಲಸನ್ನಾಹಮಡರ್ಪಲ್ ಸರದಾರನಾಜ್ಞಾಪಿಸಿದನು (ಸ್ಕಾಂಡರ್). 'ಅಡರ್ಚು' ಪರಾ.
[ಅಡರ್ + -ಪು$_2$]

ಅಡರ್ಪು$_2$, ಅಡಪು$_1$, ಅಡವು$_2$, ಅಡಹ, ಅಡಹು$_2$ (ನಾ). ೧. ಊರೆ; ಆಸರೆ; ಆಧಾರ; ಅವಲಂಬನ: "ಅಂಕೆಯುಮಡರ್ಪೆಂದು ನೆಮ್ಮುಗೆಗೆ ನಾಮಮಕ್ಕುಂ" (ಕಬ್ಬಿಕೈ. ೭೩); ಇನ್ತಾರ್ ಪೊಗರ್ತ್ತೆಗಡರ್ಪ್ಪಾದ ಮಹಾಮಹರ್ (ಎಇ. XIII, ೩೨೯-೨; 929); ಕಳೆಗೆ ಕುಲಭವನಮುಂ ಪ್ರತಾಪಕ್ಕಡರ್ಪುಮಾಗಿ ಬಳೆವನ್ನೆಗಂ (ಆದಿಪು. ೬-೨೨ ವ); ಮೃಗಧರ ಕುಲಲಕ್ಷ್ಮೀವಲ್ಲಿಗೆ ಪೆಜರಾರ್ ನೀನೆ ಮುನ್ನಡರ್ಪೆನಲಿರ್ದೈ (ಗದಾಯು. ೩-೭೮); ಶಿವನ ಕೀರ್ತಿಗೆ ಮೂರ್ತಿಯಾದೆ ಎಲೆ ರಾಮಯ್ಯ ಭವನ ಕೀರ್ತಿಯ ಲತೆಗಡರ್ಪಾದೆ ರಾಮಯ್ಯ (ಏಕಾಂರ. ೧೪೫-೨೩); ಉಡಿವಂತೆ ವಿಜಯವಲ್ಲರಿಯಡರ್ಪು ತದ್ಧ್ವನಿ ಪಳಂಚೆ ಕೇಕಿಧ್ವಜವಂದುಡಿದುದು (ಜಗವಿ. ೧೮-೮); ಮುಂದೆ ಸೃಜಿಯಿಸುವ ಲೋಕಂಗಳು ಜರಿದಪವ ವಕ್ಕಡರ್ಪಾಗಿರಲ್ವೇಳ್ಕೆಂದು ಗುರುತರಸುವರ್ಣದ ಸಲಾಕೆಯಂ ಬಲಿದರೋ (ಚಿಬಪು. ೧೬-೪೩). ೨. ಸಾಲವಾಗಿ ಕೊಟ್ಟ ಹಣದ ಭರವಸೆಗಾಗಿ ಚಿನ್ನ, ಬೆಳ್ಳಿ, ಪಾತ್ರೆ, ಪದಾರ್ಥ, ಭೂಮಿ ಮುಂತಾದವನ್ನು (ಹಣ ಕೊಟ್ಟವನ) ವಶದಲ್ಲಿಡುವುದು; ಹಾಗೆ ಇಟ್ಟದ್ದು: "ಅಡರ್ಪೊತ್ತೆಯಭಿಧಾನಂ" (ಕಶರ. ೯). ೩. ಔನ್ನತ್ಯ; ಉತ್ಸಾಹ: ಬಿಡದೆಚ್ಚು ಸರಲ್ ತವೆ ಮನದಡರ್ಪು ತವದುರ್ವಿ ಮೈಯೊಳಿರ್ದಂಬಂ ಕೈಯುಡುಗದೆ ಕಿಟ್ತೆಚ್ಚರ್ . . . ವೀರಭಟರ್ (ಚಂದ್ರಪು. ೧೦-೭೭). ೪. "ಸನ್ನೆ ಮರದ ಕೆಳಗೆ ಅಡ್ಡಲಾಗಿ ಹಾಕುವ ಮರ" (ಕರ್ಣಾಭಾ. ೫). **ಅಡಪು$_1$**: ೧. ಕೈಕೊಂಡ ತೆಜದವಂ ಕಟ್ಟುಗ್ರನಭ್ಯಾಸದವರಿಲ್ಲ ಚಾಚಲಡಪಿಲ್ಲ ತಾನಭಿಮಾನವ ಬಿಟ್ಟು ತಿರಿವವನಲ್ಲ (ಹಚಕಾ. ೧೧-೧). ೨. ಒರ್ವ ಜಂಗಮನಾತನ ಅರಸಿಯಡಪಿಟ್ಟ ಸೀರೆಯನುಟ್ಟುಕೊಂಡಾಗ ಬರಲದಜ ಸೆಜಗಬೇಡಿದೊಡಿತ್ತು ಬಳಿಕದಕೆ ಪರಮಪಾದೋದಕವ ತಳಿಯಲಾ ಸೆಜಗು ಬರಲಡಪಿನವಗಿತ್ತು ಮೆಜ್ಜೆವಂ (ಚಿಬಪು. ೬೨-೬೫); ಅಡಪು ಕೊಟ್ಟು ಹೋಗು (ಸ್ಕಾಂಡರ್). **ಅಡವು$_2$**: ೧. ನಡುವಣಂತ್ಯದ ಭವಕೆ ನಮಗಾರಡವು ದೇವ (ಪ್ರಹ್ಲಾಚ. ೨-೧೯). ೨. ನಿನ್ನ ಕೊರಳಿನೊಳಿರ್ದ ಕಡುಚೆಲುವ ತಾಳಿಯನದನ್ನಡವನಿರಿಸಿ ನೀ [ಪಾಠಾಂ. ಐದೆದಾಳಿಯ ಕಂಡು ನೀನಿದನಡವಿರಿಸಿ] ಬಿಡಿಸಿಕೋ ಬಳಿಕವೆನಲು (ಹಚಕಾ. ೧೨-೩೮); ಸಿಂಗಾಪುರದ ಗಿರಿಭಟ್ಟರು ಯಂಬವರು ಈ ದೊಡ್ಡಂಣಭಟ್ಟಗೆ ಹತ್ತು ಇಪ್ಪತ್ತು ಹಣಕೊಟ್ಟು ಈ ಭೂಮಿಯನ್ನು ಅಡವ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಅನುಭವಿಸಿದ್ದದನ್ನು (ಮೈಅರಿ. ೧೯೨೯, ೧೮-೧೦೪; 1402); ಈ ಕ್ಷೇತ್ರವ ಅಡವ ಹಿಡಿದಂತಾವರು ಹೊಸವೊಳಲ ಕೆಂಪಪ್ಪನ ಮಗ ಚೆನ್ನಣ್ಣ . . . ಕರಸಿ ನಿಮ್ಮ ಅಡವಿನ ಸಾಲವನು ತೀರಿಸೇನು ಯೆಂನಲಾಗಿ (ಎಕ. II, ೨೫೦-೧೦; 1634); ಮರುಗಳಿಗೆಯಲ್ಲಿಯೇ 'ಛೆ ಛೆ! ಆಸ್ತಿಯೆ? ಅಡವೇ? ಹೊಲವೆ? ಮನೆಯೆ? ಏನು ನೋಡಿಕೊಟ್ಟಾರು? ಈ ಬಡಪಾಪಿಗೆ ಯಾರು ಹೆಣ್ಣುಕೊಟ್ಟಾರು? . . .' (ಬೆಳುಮ. ೬). ೪. (ಕಿಸಂಗ್ಲಾ. ೮೫). ೫. ತಡೆ; ತಡೆಯಾಗಿಡುವ ವಸ್ತು. (ಉದಾಹರಣೆಗೆ) ಕದ ಮುಚ್ಚಿಕೊಳ್ಳದಂತೆ ಅಡ್ಡಲಾಗಿ ಇಡುವ ಕಲ್ಲು: ಅಡವು ಅನಿಸು, ಅಡವು ಇಡು (ಕಿ). **ಅಡಹ**: ೨. ಅಡಹದ ವೃತ್ತಿ ಶ್ರೀಅರಮನೆಯ ಅಧೀನವಾಗಿರಲು (ಮೈಅರಿ. ೧೯೨೮, ೧೧೨-೮; 1598). **ಅಡಹು$_2$**: ೧. ಜೀವಿತಕ್ಕೆ ಅಡಹಿಲ್ಲ (ಕೋಲಶಾಂ. ೯೨); ಸಿರಿ ದರಿದ್ರತೆಗಡಹು ಜನನವೆ ಮರಣಫಲವು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೭-೩೦); ಕುಡುವಿಲ್ಲ ರಕ್ಷೆಗಟ್ಟದ ಮಂತ್ರಲೇಖನದಡಹೆನೆ ಪುಸ್ತಿಯೊಪ್ಪಿದುವು (ಕಂನವಿ. ೨೪-೩೨). ೨. ತನ್ನ ಲಿಂಗವನಡಹನ್ನಿಟ್ಟು (ಮೋಳಿಮಾ. ೫-೧೦೫); ದಾರದತ್ತವಾಗಿ ಯಿ ಅಡಹಿನ ಪತ್ರ ಸಾಲವನು . . . ಧಾರಾಪೂರ್ವ್ವಕವಾಗಿ ಕೊಟ್ಟೆಉ (ಎಕ. II, ೨೫೦-೨೩; 1634); ಕೊಡಗೆ ಉಂಬಳಿ ದಾನ ಪಾರಿತೋಷಕ ಅಡಹು ಈ ಮುಂತಾದವುಗಳಿಗೆ (ಮಂತ್ರಶ. ೧೯-೧೦). ೫. ಕಲಿತನ ಕೈಮಿಾಜಲೇಜುದೊಡವನನು ನಿಲಿಸಿಕೊಂಬುದಕಡಹಾಗಿ ಬಲಿದಳು ಸೆಲದ ರಾವುತರನವಳು (ಕುರಾಸಾಂ. ೪೩-೩೯); ಮಾಡದಾದೆನು ಅನ್ನದಾನವ ಪೀಡಿಸುವ ಕ್ಷುಧೆಗಡಹ ಮಾಡಿದುದಿಲ್ಲ ದ್ವಿಜಗಣಕೆ (ಉತ್ತರಾ. ೩೬-೧೭).

ಅಡಪಂ ಹಾಕು, ಅಡಪ ಹಾಕು = ಒತ್ತೆಯಿಡು; ಅಡವಿಡು: ಹರುಷದಿಂ ಮಜ್ಜನೋದಕದಲ್ಲಿ ಮಾಡಿದಂ ಪರುಷವಂ ಹಾವಲೇವಳವ ನಡಪಂ ಹಾಯ್ಕಿ ತರಿಸಿದಂ ದ್ರವ್ಯಮಂ (ಚಿಬಪು. ೫೭-೮೩); ಮುಂನೂರು ವರಹನ ಸಾಲವ ತೆಗದುಕೊಂಡು ಅಡಪ ಹಾಕಿ ಶಾಸನವನೂ ಕೊಟದಲಿ (ಎಕ. VIII, ತೀರ್ಥಹ. ೫೭-೧೫; 1690). 'ಅಡವುಹಾಕು' ಪರಾ.

ಅಡವಾಗು = ಆಧಾರವಾಗು; ಒತ್ತೆಯಾಗು : ಹಿರಿಯರ ಮನೆ ಸಾಲಕ್ಕೆ ಅಡವಾಗಿತ್ತು (ವಾತ್ಸಲ್ಯ. ೧೦).

[ಅಡರ್ + –ಪು. / ತಮಿ. ಅಡರ್‌ಪ್ಪವ್ = ಒತ್ತಾಗಿರುವಿಕೆ; ತುಳು. ಅಡೆಪ್ಪು]

ಅಡರ್ಪುಗುಡು (ಕ್ರಿ). ಊರೆಕೊಡು ; ಆಶ್ರಯಕೊಡು : ಕೋಮಳಾಂಗುಳಿಜಾಳಕಂ ಮೆಜೆಯೆ ಕೇದಗೆಯ ಗಜಿಯಂ ತೀಡುವ ನೆವದಿಂ ಸೆಳ್ಳುಗುರ್ಗಳ ಬಳ್ಳಿವೆಳಗಿಂಗೆ ಚಂದ್ರಕಳೆಯ ಕವಳಿಗೆಯನಡರ್ಪುಗುಡುವಂತೆಯುಂ (ಅನಂಪು. ೮–೭ ವ). [ಅಡರ್ಪು$_2$+ ಕುಡು$_1$ (< ಕೊಡು)]

ಅಡರ್ಪುಮಾಡು (ಕ್ರಿ). ಆಶ್ರಯವಾಗಿ ಮಾಡು ; ಆಧಾರವಾಗಿ ಮಾಡು : ಅಯನಯಪರಾಕ್ರಮೋಪಾಶ್ರಯಂಗಳಂ ಶ್ರೀಗಡರ್ಪುಮಾಡಿದ ನಿನ್ನಿಂದ್ರಿಯಜಯಮೆ ಕೂಡೆ ಲೋಕತ್ರಯದಿಂ ಪೊಗಳಿಸಿದುದು (ಪಂಪಭಾ. ೯–೩೫) ; ಪಾಡುವೆಕ್ಕಲಗಾಣರ ಸಂಮಾವಣೆಯ ಗೀತಲತಿಕೆಗೆ ಸಮುಚಿತೋತ್ತರಂಗಳನಡರ್ಪುಮಾಡಿ ಬಳಯಿಸುತ್ತುಂ (ವರ್ಧಪು. ೯–೪೩ ವ). [ಅಡರ್ಪು$_2$ + ಮಾಡು$_1$]

ಅಡಲ್, ಅಡಲು$_4$ (ನಾ). ಹೊದರು ; ಮೆಳೆ. 'ಅಡಲ್ಸೀಗೆ' ಪರಾ **ಅಡಲು$_4$** : ಅಡಲ ಹೊಕ್ಕಡಗಿಯಾಳ್ಗಳ ಕೊಂದು ತಾನೇಜುವಡೆದ ಹೆಬ್ಬುಲಿಗಿದಿರಾಗಿ ನಡೆದು ಲೀಲಾಮಾತ್ರದಿ ಕೊಂದು ಕೆಡಹಿದ ಕಡುಗಲಿತನದಿ ವಿಂಧ್ಯಕನು (ನೇಮಿಸಂ. ೨–೫೭) ; ಬಹುಮೃಗಂಗಳಂ ಕೆಡಹಿ ಕೊಂದು ಕೊಬ್ಬಿಱಿದು ಕಡುಲಹರಿಯಿಂದಡಲನೆಯ್ದುವ ಹುಲಿಗಳ್ (ಸಮ್ಯಕೌ. ೧೦–೨೫). [~ ಅಡರ್]

ಅಡಲಿ 'ಅಡರಿ' ನೋ.

ಅಡಲಿಯೆಣ್ಣೆ (ನಾ). ಅಡಲಿ ಹಾಕಿ ತೆಗೆದ ಎಣ್ಣೆ.

[ಅಡಲಿ (< ಅಡರಿ) + ಎಣ್ಣೆ]

ಅಡಲಿಸು (ಕ್ರಿ). ಸಂಕಟಪಡಿಸು ; ವ್ಯಥೆಪಡಿಸು (ಸ್ಯಾಂಡರ್).

[ಅಡಲು$_1$ + –ಇಸು$_3$]

ಅಡಲಿಹಾಕು (ಕ್ರಿ). ಎಣ್ಣೆಯ ಬೀಜವನ್ನು ಅರೆದು ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಕದಡಿ ಕುದಿಸಿ ಎಣ್ಣೆಯನ್ನು ತೆಗೆ.

[ಅಡಲಿ (< ಅಡರಿ) + ಹಾಕು (< ಪಾಯ್ಕು$_1$)]

ಅಡಲು$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. ನರಳು ; ವ್ಯಥೆಪಡು ; ಸಂಕಟಪಡು : ಹಂದೆವಟ್ಟತ್ತಿತ್ತಲಲ್ಲದಡಲುತ್ತಡಿಗೆ ಬಂದೆಜಗಿದರ ಕಾಯಲೆಂದರುಹಂ (ಮದೇಪು. ೨೫–೨೮) ; ಬೇನೆಯಿಂದ ಲಂಪಟನಾಗಿ ರಾತ್ರಿ ಹಗಲು ಅಡಲುತ್ತಾನೆ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). 'ಅಟಲ್$_1$' ಪರಾ. ೨. ಹೆದರು ; ಗಾಬರಿಪಡು : ಅಡಲ ಕಾರಣವೇನು ? (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [← ? ತೆಲು. ಅಡಲು]

ಅಡಲು$_2$ (ನಾ). ೧. ನಡುಕ ; ಭಯ (ಕಿ). ೨. ದುಃಖ (ಕಿ). ೩. ಭ್ರಮೆ (ಕಿ).

ಅಡಲ ಭ್ರಮಣೆ = ಹುಚ್ಚು ; ಸನ್ನಿ : ಹಣವನ್ನು ಕಳಕೊಂಡು ಪೈತ್ಯವು ಹೆಚ್ಚಿ ಅಡಲ ಭ್ರಮಣೆಯಾಗಿ ತಿರುಗುವನು (ಸ್ಯಾಂಡರ್). ಅಡಲ ಪಡು = ನಡುಗು ; ಅದುರು : ಗುಂಡಿಗೆಗಳು ಅಡಲಪಡುವ ಗುಡುಗು ಗುಡಿಗಿತು (ಸ್ಯಾಂಡರ್). ಅಡಲ ಮಾಡು = ಸಂಕಟಪಡಿಸು ; ವ್ಯಥೆಪಡಿಸು : ದುಷ್ಪುತ್ರ ಪಿತೃಮಾತೃಗಳಂ ಚಿಂತೆಯಿಂದಡಲಮಾಡುತ್ತಾನೆ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [← ತೆಲು. ಅಡಲು = ಶೋಕ, ಬಾಧೆ, ಭಯ]

ಅಡಲು$_3$ 'ಅಟ್ಲು' ನೋ.

ಅಡಲು$_4$ 'ಅಡಲ್' ನೋ.

ಅಡಲು$_5$ (ನಾ). "ಸಮುದ್ರದಲ್ಲಿ ಸುತ್ತಲೂ ಚಕ್ರಾಕಾರವಾಗಿ ಬೆಳೆದು ಮಧ್ಯೆ ಆಳವಿಲ್ಲದ ನೀರನ್ನೊಳಕೊಂಡ ಹವಳದ ದಿಬ್ಬ ; ಅಡಲು" (Atoll. ಇಂಕನಿ). [?]

ಅಡಲುಕಾಣಿಕೆ (ನಾ). ಸೌದೆಯ ಮೇಲಿನ ಸುಂಕ (?) : ವಿಷ್ಣುಗ್ರುಹದ ಅಳಗಪೆರುಮಾಳು ದೇವರ . . . ಅಡಲುಕಾಣಿಕೆ ನಿಬಂದಿ ಅನ್ಯಾಯ ಮಂನ್ಯಯ × ವನೂ (ಎಕ. XIV, ತಿರುಮ. ೨೬೩–೧೩ ; 1279). [ಅಡಲು$_0$ (< ಅಡು$_1$) + ಕಾಣಿಕೆ (< ಕಾಣ್ಕೆ)]

ಅಡಲುಹುಳು (ನಾ). ಕೆಸರಿನಲ್ಲಿ ಗಿರಗಿರನೆ ಸುತ್ತುವ ಒಂದು ರೆಕ್ಕೆ ಹುಳು ; ಕುಂಬಾರಹುಳು (ದಕ. ಕಿ).

[ಅಡಲು$_3$ (< ಅಟ್ಲು) + ಹುಳು (< ಪುಟು)]

ಅಡಲ್ಸೀಗೆ (ನಾ). ಮೆಳೆಯಾಗಿ ಬೆಳೆಯುವ ಒಂದು ಗಿಡ ; ಸೀಗೆಯ ಮೆಳೆ (?) : ಬಿದಿರ್ವಿಂಡಿಲು ಮುಳ್ಳುಗುಱಿಚೆ ಬಲ್ಮೆಳೆ ಬೆತ್ತ ಪುದಿದಡಲ್ಸೀಗೆ ಬಲ್ವೊದಱು (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೭–೧೨). [ಅಡಲ್ + ಸೀಗೆ]

ಅಡವಟ್ಟೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬಟ್ಟೆ : ಕುಡುಗುಂ ಚಿತ್ರಾವಳಿ ಪಳಿಯಡವಟ್ಟೆ ಸುವರ್ಣಚೇಲಮುಂ . . . ವಸನಾಂಗಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೬–೧೧೧).

[ಅಡ ? + ಪಟ್ಟೆ$_1$]

ಅಡವಡಿಕೆ (ನಾ). ಆತಂಕ ; ತೊಡಕು (?) : ತಡೆತಡೆದು ಕಾಂತನಲ್ಲಿಗೆ ನಡೆಯಲ್ ಬಗೆದೆನಗೆ ಕಾರ ಕಾರಿರುಳೊಳ್ ಸಯ್ತಡವಡಿಕೆಗಳಂ [ಪಾಠಾಂ. ಸಯ್ತಡಿವಡಿಕೆಗಳಿಂ] ತೊಡೆದತ್ತೆಡೆವಱಿಯದೆ ಪೊಳೆವ ಮಿಂಚು ಮುಗಿಲೆಡೆಯೆಡೆಯೊಳ್ (ಕವಿರಾ. ೩–೧೨೫). 'ಅಡಿವಡಿಕೆ' ಪರಾ.

[ಅಡವಡಿಸು + –ಇಕೆ]

ಅಡವಡಿಸು, ಅಡಬಡಿಸು, ಅಡಬರಿಸು, ಅಡವರಿಸು, ಅಡಹಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ತವಕಪಡು ; ಆತುರಪಡು ; ಚಡಪಡಿಸು : ನುಡಿಯಲ್ ನೋಡಲ್ಗೊಳೊಂ[ನೋಡಲ್ಸೋಂ]ಕಲ್ಕಡವಡಿಪೊಡಮೋತು ಸತಿಯೊಳೋಪನ ಮಾತಿಂಗೆಡೆಗೊಂಡು ಪೊಗಟ್ದು ಮಗುಟ್ದುಂ ನುಡಿಯಿಸುವಡ ಮಱಿಗೆ ಕೂರ್ತಳೆಂದಾ ವಧುವಂ (ಮದತಿ. ೧೧–೪೯) ; ಬೆಂಬತ್ತಿ ಪಿಡಿಯಲಡವಡಿಪಾ ಬೊಜಗನ ತವಕಮಂ ಕಾರುಣ್ಯನಿಧಿ ಕಿನ್ನರಯ್ಯಂ ಕಂಡು (ವೃಷವಿ. ೧೭–೮ ವ). ೨. ತವಕಿಸುವಂತೆ ಮಾಡು ; ಆತುರಗೊಳಿಸು (?) : ರಚ್ಚೆಗಂ ಬೀದಿಗಂ ಬರಿಸಿತೆನ್ನಯ ಭಕ್ತಿ ಅಚ್ಚಿಗಂಗೊಳಿಸಿತಡವಡಿಸಿ [ಪಾಠಾಂ. ಕಳವಳಿಸಿ]ತೆನ್ನಯ ಭಕ್ತಿ (ತಿರುರ. ೨೮–೪). **ಅಡಬಡಿಸು** : ೧. ಜಾಱುವ ಹೊಳೆವ ಹೆಣಗುವ ಬೆಸುಗೆಬಿಡಿಸುವ ದಿಟ್ಟವಾಳರು ತಿವಿದರಡಬಡಿಸಿ [ಪಾಠಾಂ. ಹೊಕ್ಕು ಹೆಣಗಿದರು] (ಕುವ್ಯಾಸ. ೨–೧೦೫) ; ಎದೆಯನೊರಲಿ ಹೊಡಕೊಳ್ಳುವಂ ಕೆಡೆದೇಳ್ವನಡಬಡಿಪನು (ಮಹಾಂತೇ. ೯–೩೪). ೩. ಗಾಬರಿಪಡು : ಆ ಸಪ್ಪಳಕ್ಕೆ ಕೂಸು ಅಡಬಡಿಸಿ ಎಚ್ಚತ್ತಿತು (ಮುಂಬಯಿ. ೩–೫೧) ; ದೇವರಾಯನು ಅಡಬಡಿಸಿ ಎದ್ದು ಒಂದು ಕಬ್ಬಿನ ತೋಟವನ್ನು ಸೇರಿದನು (ಕವೀರ. ೧೧೨). **ಅಡಬರಿಸು** : ೧. ಬಿಂದಣ್ಣ ಗಾಬರಿಗೊಂಡು ಪುಟದು ಬಿದ್ದ. ಎಲ್ಲಿ ನೆಲಕ್ಕೆ ಬೀಳುವನೋ ಎಂದು ಅಡಬರಿಸಿ ಅವನ ಕೈಹಿಡಿದೆ (ವೈನಿ. ೫೭). **ಅಡವರಿಸು** : ೧. ಸಡುಗುಡುನಾಡುವ ಬಾಲಕನಂತೆ ನಾನಡವರಿಸಿ ಹೋಗಿ ಕೆಡಹಿದೆನೆಂಬಂತೆ ಅಱಿವಿಗೇಕೆ ಗೆಲ್ಲಸೋಲು (ಮೋಳಿಮಾ. ೯೯–೩೯೬) ; ಕೊತವಾಲನು ಅಡವರಿಸಿ ಹತ್ತಿರ ಹೋದ (ಕೊತಕಾ. ೧೯). **ಅಡಹಡಿಸು** : ೧. ನಿಲಲೆಡೆಯಿಲ್ಲದಡಹಡಿಸಿ ಸುಡುಮಿಡುವಂದು ನಡನಡ ನಡುಗಿ (ಅಜಿಪು. ೧೧–೧೦ ವ) ; ಆಯೆಡೆಯಿಂದೆ ತಳರ್ದು ಕಿಱಿದೆಡೆ ನಡೆವುದುಮಡಹಡಿಸಿ [ಪಾಠಾಂ. ಅಡದಡಿಸಿ] ಮಸಗಿಬಿಡೆ ಜಡಿಯುತ್ತುಂ ಬೀದಿಬೀದಿಗಳೊಳ್ ಸೋದಿಸಿ ಕಾವ ತಳಾಱಂ ಕಂಡು (ಸುಕುಮಾ. ೭–೧೯, ವ) ; ತಾಪಸಂ ಮದನ ಸಂತಾಪನ ಶರಪಾತಕ್ಕೆ ಸುಗಿದು ಕೈವಿಡಿಯಲಡಹಡಿಸುವುದುಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೮–೬೧ ವ) ; ನಡುಗಿ ತಡವರಿಸಿ ಬೆಂಕೆಯ ಕೆಡುಗಾಯ್ಪಿಂಗಗಿದು ಜಡೆಗಳಿಡುವಿನೊಳಹಿಗಳ್ ತೊಡರ್ದು ನುಸುಳ್ದೋಡಿ ಗಂಗೆಯ ಮಡುಗಳ ನಡಹಡಿಸಿ ಪುಗುವಿನಂ ಭಯವಶದಿಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೪೧೦) ; ಪಿಡಿದಡಸಿ

ನುಂಗಿ ಪಸಿದಡಹ[ಪಾಠಾಂ. ವ]ಡಿಸುವ ಭೇತಾಳನುರಿವ ಪೆರ್ವೆಣನಂ (ಅರ್ಧನೇ. ೫–೨೮); ಆ ತಿರಿಕೂಳ ತೆಲುಂಗರೊಡೆಯನಿಗೆ ಉತ್ತರವೇನೆಂಬು ದನ್ನರಿತುಕೊಳ್ಳಲು ನಾವೆಲ್ಲ ಅಡಹಡಿಸುತ್ತಿರುವೆವು (ಮಂತ್ರಶ. ೧೯–೧೬). 'ಅಡಾವುಡಿ' ಪರಾ.

[< ? *ಅಡಪಡ + –ಇಸ್ಯು. / ಮರಾ. ಹಡ್‌ಬಡ್; ಹಿಂ. ಹಡ್‌ಬಡೀ; ನೇಪಾ. ಹಡ್‌ಬಡ್; ಪಂಜಾ. ಹಡ್‌ಬಡೀ; ಗುಜ. ಹಡ್‌ಬಡ್; ಒರಿ. ಹಡಬಡಿ; ಸಿಂಧಿ. ಹಡಬಡಾನು]

ಅಡ[ಡು ?]ವನೆ (ನಾ). ಅಡಿಗೆಮನೆ; ಪಾಕಶಾಲೆ (?): ಮಾಣಿಕ್ಯೇಶ್ವರ ದೇವರ್ಗ್ಗೆ ಕೊಟ್ಟ ಅಡ[ಡು ?]ವನೆಯೆಂಟು ಕಯ್ಯ ನೀಳ (ಮುಂಬರಾ. X, ೨೪೮–೬೬; 1219). 'ಅಡುಮನೆ' ಪರಾ.

[ಅಡು$_1$? + ಮನೆ]

ಅಡವರಿಸು 'ಅಡವಡಿಸು' ನೋ.

ಅಡವಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಅನ್ತೆಬಳಿ ಪುಣುಶೆಯೆ ಅಳರಿಯ ಕಿಜುಕೆಜೆಯೆ ಅನ್ತೆಪೋಗಿ ಕಲ್ಕುಪ್ಪೆಯೆ ಅನ್ತೆಪೋಗಿ ಮುಕ್ಕಲ್ಲೆ ಪೋಗಿ ಅಡವಳಿಕೆಜೆಯ ಪಡುವಣ ಖಡೆ ಗೋಡೆ (ಎಕ. XVI, ತಿಪಟೂ. ೧೪೦–೬೯; 900). [< ? ಅಡ್ಡ$_1$ + ಪಳ್ಳಿ]

ಅಡವಳಿಸು (ಕ್ರಿ). "ಅಳವಡಿಸು, ಹೊಂದಿಸು, ಜೋಕೆಮಾಡು, ಕೂಡಿಸು, ಸೇರಿಸು" (ಪ್ರಭಣ್ಣ ೩೩). [< ಅಳವಡಿಸು]

ಅಡವಾಯ್ 'ಅಡ್ಡವಾಯ್' ನೋ.

ಅಡವಾರ (ನಾ). (ಉಕ) ವಾರದಲ್ಲಿ ಸಂತೆ ನಡೆಯದ ದಿನ.

[< ಅಡ್ಡ + ವಾರ್$_2$]

ಅಡವಿ (ನಾ). ಕಾಡು; ಅರಣ್ಯ: "ಟಕಾರಕ್ಕೆ ಡಕಾರಂ: ಅಟವಿ–ಅಡವಿ" (ಶಮದ. ೨೫೫ ಪ್ರಯೋ); ಎಡೆಯೊಳಡವಿಯೊಳ್ ಕಳ್ಳರ್ ಬಟ್ಟೆಗಟ್ಟಿ ಮೇಲ್ವಾಯ್ದಿಜಿದೊಡೆ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೭೬–೧೨); ಅವಡವಿಗಳೊಳ್ ಪಣ್ಪಲ ಮಾವಗಮೊಳವು (ಪಂಪಭಾ. ೭–೪೬); ಒಂದಡವಿಯೊಳ್ ಬೀಡಂ ಬಿಟ್ಟು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೨–೧೮೨ ವ); ಅಡವಿಯಲೊಂದು ಮನೆಯ ಮಾಡಿ ಆಶ್ರಯ ವಿಲ್ಲದಂತಾಯಿತ್ತು (ಅವಚಂ. ೫೧–೨೨೦); ಅಡವಿಯೇ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯ ನಿಮ್ಮಡಿಯೊಡನಿರಲು ನೀವಿಲ್ಲದಾ ಪುರವಡವಿ ನಮಗಹುದು (ಕುವ್ಯಾವಿ. ೧–೯); ಅಬ್ಬರಕಂಜಿ ಅಡವಿಯ ಹೊಕ್ಕರೇನೆಂಬೆ (ಕಂನವಿ. ೧೧–೫೩).

ಅಡವಿಯ ಕಾಗೆ = ಕಾಡಿನಲ್ಲಿ ವಾಸಿಸುವ ಕಾಗೆ: "ಕಾಕೋಲಃ . . . ವನಾಶ್ರಯಃ –ಈ ೫ ಅಡವಿಯ ಕಾಗೆ" (ಹಲಾಯು. ೪೧–೯೩). ಅಡವಿ ಅಂಟರಿಕೆ = ಒಂದು ಬಗೆಯ ಅಂಟುಪುರಲೆ ಹುಲ್ಲು (ಕಿ).

[ಸಂ. ಅಟವಿ. P 'ಅಡವಿ' ಎಂಬುದು ಮೂಲತಃ ದ್ರಾವಿಡಶಬ್ದವೆಂದು ಆಧುನಿಕ ವಿದ್ವಾಂಸರ ಅಭಿಪ್ರಾಯ.]

ಅಡವಿಕಡಲೆ (ನಾ). ಒಂದು ಔಷಧಿಯ ಗಿಡ; ಕಾಡುಕಡಲೆ (ಪಂಡಿತ. ೮). [ಅಡವಿ + ಕಡಲೆ]

ಅಡವಿಕೋಣ (ನಾ). "ಗವಯ – ಅಡವೀ ಕೋಣ" (ಗಂಗಾಮ. ೧೧೩). [ಅಡವಿ + ಕೋಣ$_1$]

ಅಡವಿಕೋಳಿ (ನಾ). "ಕುಕ್ಕುಭ – ಅಡವೀಕೋಳಿ" (ಗಂಗಾಮ. ೮೨).

[ಅಡವಿ + ಕೋಳಿ (< ಕೋಳಿ)]

ಅಡವಿಕ್ಕು, ಅಡಹಿಕ್ಕು (ಕ್ರಿ). ಒತ್ತೆಯಿಡು (ಕಿ). **ಅಡಹಿಕ್ಕು**: ತನ್ನಾತ್ಮಜೆಯನಡಹಿಕ್ಕಿ ಶಿವಪೂಜೆಯವಸರಕ್ಕೆ ತರಲು ಪನ್ನೆರಡು ಪೊನ್ನಂ (ಪಾಸೋಪು. ೪–೪೫). [ಅಡವ್ವು (< ಅಡರ್ಪು$_2$) + ಇಕ್ಕು]

ಅಡವಿಖಾರಗೆಣಸು (ನಾ). ಕಾಡುಶುಂಠಿ (ಪಂಡಿತ. ೮).

[ಅಡವಿ + ಖಾರಗೆಣಸು]

ಅಡವಿಗಡಿತ (ನಾ). ಕಾಡನ್ನು ಕಡಿಯುವುದು: ಹರೆದುದೋಲಗವಿತ್ತ ಭುವನದೊಳಿರುಳಡವಿಗಡಿತಕ್ಕೆ ಹರಿದವು ಕಿರಣ ತೆತ್ತಿದವಭ್ರದಲಿ ತಾರಕೆಯ ತೇರುಗಳು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೪–೧೨). [ಅಡವಿ + ಕಡಿತ$_1$]

ಅಡವಿಗಾವೆ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಮಹಾಪ್ರಭು ಅಡವಿಗಾವೆಯ ಸಿಂದಗಾಮುಣ್ಡನ × ಒಕ್ಕಲು (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೩೭–೪; 1140); ಜನ್ಮಭೂಮಿಯೂರ್ಗ್ಗಳು ಬಿದಿರೆಯಡವಿಗಾವೆಯ × × × × × ಹಿರಿಯೂರು (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೫೫–೭೯; 1167).

[ಅಡವಿ + ಗಾವ್ಯೆ (< ಸಂ. ಗ್ರಾಮ)]

ಅಡವಿಗಿಚ್ಚು 'ಅಡವಿಗಿರ್ಚು' ನೋ.

ಅಡವಿಗಿರ್ಚು, ಅಡವಿಗಿಚ್ಚು (ನಾ). ಅಡವಿಯಲ್ಲಿ ಹಬ್ಬುವ ಬೆಂಕಿ; ಕಾಡುಕಿಚ್ಚು. 'ಅಡವಿಗಿರ್ಚುಗೊಳ್' ಪರಾ. **ಅಡವಿಗಿಚ್ಚು**: ಪರವಾದಿಗಳ ಸಂಭ್ರಮಾಟವಿಗುಣ್ಮುವಡವಿಗಿಚ್ಚಿನ ಬೀಜದಂತೆ . . . ಷಣ್ಮುಖನಖಿಳಶಕ್ತಿ ಬಂದೊಳಪೊಕ್ಕು ಶೋಭಿಸುತಿರೆ (ಪದ್ಮರಾ. ೪–೨೮); ಅಡವಿಗಿಚ್ಚಟ್ಟದೆಳವುಲ್ಲೆಯಂತೆರ್ದೆ ದಡಂದಡಿಸಿ (ಚಿಬಪು. ೧೯–೪೩).

[ಅಡವಿ + ಕಿರ್ಚು]

ಅಡವಿಗಿರ್ಚುಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಕಾಡುಕಿಚ್ಚಿಗೆ ಸಿಕ್ಕಿ ಬೀಳು: ತೋಜಲೊಡನಾ ರುಂಡಮಂ ಮುಂಡಮಂ ಕಂಡಡವಿಗಿರ್ಚು[ಪಾಠಾಂ. ಗಿಚ್ಚು] ಗೊಂಡ ಪುಲ್ಲೆಯಂತೆ ಹರಣಂ ಹಮ್ಮೈಸಿ (ರಾಜಶೇ. ೧೩–೧೦೪ ವ).

[ಅಡವಿಗಿರ್ಚು + ಕೊಳ್$_1$]

ಅಡವಿಗುಂಬಳ (ನಾ). ಕಾಡುಕುಂಬಳ (ಕಿ). [ಅಡವಿ + ಕುಂಬಳ]

ಅಡವಿಗುಱಿ (ನಾ). ಕಾಡಿನಲ್ಲಿ ಅಲೆದಾಡುವ ಕುರಿ; ಕಾಡುಕುರಿ: ಆತ ದಾಯಾದ್ಯರಿಗೆ ಕಪಟದ್ಯೂತದಲಿ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯಲಕ್ಷ್ಮಿಯ ಸೋತು ಸತಿಸಹಿತಡವಿಗುಱಿಯಾದನು ಕಣಾ (ತೊರರಾ. ೩–೨–೧೩). P ಅಡವಿಗುಱಿಯಾಗು ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಅಡವಿಗೆ ಗುರಿಯಾಗು, ಕಾಡುಪಾಲಾಗು ಎಂದು ಅರ್ಥಮಾಡುವುದೂ ಸಾಧ್ಯ. [ಅಡವಿ+ಕುಱ್ಕಿ$_2$]

ಅಡವಿಗೆಣಸು (ನಾ). ಕಾಡುಗೆಣಸು: ಕೂಲಿಗೆ ಬರುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳಿದವನು ಹೊಟ್ಟೆಗೆ ಅಡವಿಗೆಣಸು ಮುಂತಾದ ಆಹಾರವ ಹುಡುಕುವುದಕ್ಕೆ ತಿರುಗಬೇಕಾದೀತು (ಮುಂಬಯಿ. ೫–೯೯; ಕಿ). [ಅಡವಿ + ಗೆಣಸು]

ಅಡವಿಗೋಟಲೆ (ನಾ). ಕಾಡಿನಲ್ಲಿ ಅನುಭವಿಸುವ ಸಂಕಟ: ದನುಜಾದಿ ಖಳರೊಡನಡವಿಗೋಟಲೆಯೆಂದು ಬಿಸುಸುಯ್ದು (ಕುವ್ಯಾಅ. ೧೭–೯).

[ಅಡವಿ + ಕೋಟಲೆ]

ಅಡವಿಗೋರಂಟೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗಿಡ; ಕಾಡುಗೋರಂಟೆ.

[ಅಡವಿ + ಗೋರಂಟೆ]

ಅಡವಿಜಟ್ಟಣ್ಣ (ನಾ). ಒಂದು ದೇವತೆಯ ಹೆಸರು.

ಅಡವಿಜಟ್ಟಣ್ಣನ ಮಾಡು = ಜಟ್ಟಣ್ಣ ಎಂಬ ದೇವತೆಯ ಆರಾಧನೆ ಮಾಡು: ಅಡವಿಜಟ್ಟಣ್ಣನ ಮಾಡಲಿಕ್ಕೆ ಸಡಗರ ಸಂಪತ್ತಿನಿಂದ ಹೆಡಿಗೆತುಂಬ ಹೋಳಿಗೆ ತುಂಬಿ ಕೊಡ ನೀರಿಗೆ ಹೋದೇವೆ (ಕನಕ. ೧೨೧–೨). [ಅಡವಿ + ಜಟ್ಟಣ್ಣ]

ಅಡವಿಡು, ಅಡಹಿಡು (ಕ್ರಿ). ಒತ್ತೆಯಿಡು: ಅವನು ತನ್ನ ಹೆಂಡತಿಯ ಮೈಮೇಲಿನ ಒಡವೆಗಳನ್ನೆಲ್ಲಾ ಅಡವಿಟ್ಟು ಹಣವನ್ನು ತಂದುಕೊಟ್ಟನು (ರೂಢಿ). **ಅಡಹಿಡು**: ನಿರುಪಮನೆ ಸಲಹೆಂದು ಪಾಡಿ ಒಲಿಸಿ ಮುಂತಡಹಿಟ್ಟ ಅಕ್ಷಯನಿಧಾನಮಂ ಪಳೆಯಂತೆ ಪಡೆದು ತುಂಬುರ ಮಂತ್ರಿಯೊಳು ಮನಂಗೊಳಿಪಂತೆ ಪೊಂದೇರನಿನ್ನಲಂಕರಿಪುದೆಂದೊರೆದನಾ ನಂಬ್ಯಣ್ಣನು (ಸೌಂದಪು. ೧೧–೩೫). [ಅಡವ್ವು (< ಅಡರ್ಪು) + ಇಡು]

ಅಡವಿತಗಚೆ (ನಾ). ಕಾಡುತಗಚೆ ಗಿಡ (ಕಿ). [ಅಡವಿ + ತಗಚೆ]

ಅಡವಿತಿರುಕ (ನಾ). ಕಾಡಿನಲ್ಲಿ ಅಲೆಯುವವನು: ರಾಮ ಅಡವಿತಿರುಕ, ಬುದ್ಧ ಬತ್ತಲೆತಿರುಕ (ನಿರಾಭ. ೧೩೧). [ಅಡವಿ + ತಿರುಕ]

ಅಡವಿದಾಣ (ನಾ). ಅರಣ್ಯ ಪ್ರದೇಶ: ಕ್ಷೋಣಿಪ ಸುಧನ್ವನಕ್ಷೀಣ ವಿಕ್ರಮ ಶಿಖಿಯ ಚೂಣಿಯ ಮಹಾಜ್ವಾಲೆ ಕೇಣಿಗೊಂಡರಿಬಲಶ್ರೇಣಿಯೆಂಬೊಂದಡವಿದಾಣಮಂ ಹೊಕ್ಕಂತಿರೆ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೨–೪೨). [ಅಡವಿ + ತಾಣ$_2$]

ಅಡವಿನೆಲ್ಲಿ (ನಾ). ಒಂದು ಮೂಲಿಕೆ; ಕಾಡುನೆಲ್ಲಿ (ಕಿ).
[ಅಡವಿ + ನೆಲ್ಲಿ]

ಅಡವಿಪಾರಿವಾಳ (ನಾ). ಕಾಡುಪಾರಿವಾಳ: ಅಡವೀಪಾರಿವಾಳಗಳು ಮನುಷ್ಯರನ್ನು ನಂಬುವದಿಲ್ಲ (ಮುಂಬಯಿ. ೩–೧೧೦).
[ಅಡವಿ + ಪಾರಿವಾಳ]

ಅಡವಿಪಾಲು (ನಾ). ಕಾಡುಪಾಲು; ದಿಕ್ಕುಕೆಟ್ಟುಹೋಗುವುದು; ಹಾಳಾಗುವುದು.
ಅಡವಿಪಾಲಾಗು=ಕೆಟ್ಟುಹೋಗು; ಹಾಳಾಗು. [ಅಡವಿ + ಪಾಲ್ಯು$_2$]

ಅಡವಿಬಾರಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗಿಡ; "ಮಧುರ" (ಗುವಿಮೊ).
[ಅಡವಿ + ಬಾರಿ$_4$]

ಅಡವಿಬೀಳು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕಾಡಿಗೆ ಓಡಿಹೋಗು; ಕಾಡಿನಲ್ಲಿ ಸಿಕ್ಕಿಕೊ: ನಿಜಗುಣಿಯು ದಾರಿತಪ್ಪಿ ಅಡವಿಬಿದ್ದನು (ಮುಂಬಯಿ. ೩–೧೨೧). ೨. ಅಡ್ಡದಾರಿ ಹಿಡಿ (ಉಕ). ೩. (ಹೊಲಗದ್ದೆ) ಹಾಳುಬೀಳು; ಬಂಜರುಬೀಳು. [ಅಡವಿ + ಬೀಳು$_1$ (< ಬೀೞ್$_1$)]

ಅಡವಿಬೆಕ್ಕು (ನಾ). ಕಾಡುಬೆಕ್ಕು. [ಅಡವಿ + ಬೆಕ್ಕು (< ಬೆರ್ಕು)]

ಅಡವಿಮಲ್ಲಿಗೆ (ನಾ). ಕಾಡುಮಲ್ಲಿಗೆ (ಪಂಡಿತ. ೮).
[ಅಡವಿ + ಮಲ್ಲಿಗೆ]

ಅಡವಿಮೃಗ (ನಾ). ೧. ಕಾಡಿನಲ್ಲಿ ವಾಸಮಾಡುವ ಪ್ರಾಣಿ; ಕಾಡುಮೃಗ: ಕಪ್ಪೆಯುಂ ಮುಂಗುರಿಯುಂ ಮೊದಲಾಗೊಡೆಯ ಅಡವಿಮೃಗಂಗಳುಂ [ಪಾಠಾಂ. ಸ್ಥಲಚರಂಗಳುಂ] (ವಡ್ಡಾರಾ. ೯೭–೭). ೨. ಏನೂ ತಿಳಿವಳಿಕೆಯಿಲ್ಲದ ಮನುಷ್ಯ. [ಅಡವಿ + ಮೃಗ]

ಅಡವಿಯಾಡು (ನಾ). ಕಾಡಿನ ಆಡು (ಮುಂಬಯಿ. ೫–೨೪. ಕಿ).
[ಅಡವಿ + ಆಡ್ಯು$_2$]

ಅಡವಿಯೊಗು (ಕ್ರಿ). ಕಾಡನ್ನು ಪ್ರವೇಶಮಾಡು: ತಂದೆ ನಿಖಿಳಾವನಿಯ ರಾಜ್ಯವನಂದು ತನಗಿತ್ತಡವಿಯೊಗಲರವಿಂದನಾಭನ ಭಕ್ತನಾ ಧ್ರುವನೊಲಿದು ರಾಜ್ಯದಲಿ ನಿಂದಂ (ನಿಭಾಗ. ೪–೯–೬). [ಅಡವಿ + ಪೊಗು]

ಅಡವಿರಾಗಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹುಲ್ಲು (ಕಿ). [ಅಡವಿ + ರಾಗಿ$_1$]

ಅಡವಿರಿಸು (ಕ್ರಿ). ಅಡವಿಡು; ಒತ್ತೆಯಿಡು: ಅಡವಿರಿಸಿ ಮಕ್ಕಳಂ ಸಿರಿಯಡಿಯೂಳಿಗವೆಸಗಿ ದೊರೆಗಳಪ್ಪನಿತಱೊಳೆ ಅಡವಿನೆಳೆಯೂಳಿಗದವರ್ ಪಡೆದರ್ ಚಿಕದೇವರಾಯನಿಂ ದೊರೆತನಮಂ (ಅಪ್ರತಿ. ೧೧೧–೭).
[ಅಡವ್ಯು (< ಅಡರ್ಪು) + ಇರ್ + –ಇಸ್ಯು$_3$]

ಅಡವಿರುದ್ರಾಕ್ಷಿ (ನಾ). ಒಂದು ಮೂಲಿಕೆ; ಕಾಡುರುದ್ರಾಕ್ಷಿ ಗಿಡ: (ಕಿ). [ಅಡವಿ + ರುದ್ರಾಕ್ಷಿ]

ಅಡವಿವೂ (ನಾ). ಕಾಡುಹೂವು: ಅಲರ್ದಡವಿವೂಗಳನು ಬನದುಳ್ಳಲರನೆಲ್ಲವನಾಯ್ದು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೭–೨೨). [ಅಡವಿ + ಪೂ$_2$]

ಅಡವಿವೆಣ್ಣು (ನಾ). ಕಾಡಿನಲ್ಲಿ ವಾಸಮಾಡುವ ಹೆಂಗಸು; ಬೇಡಿತಿ: ತಮ್ಮ ಕಣ್ಮನವ ಕೈಸೆಱೆಗೊಟ್ಟರಡವಿವೆಣ್ಣುಗಳು (ಮೋಹತ. ೧೯–೭೮).
[ಅಡವಿ + ಪೆಣ್ಣು (< ಪೆಣ್)]

ಅಡವಿಸಣಬು (ನಾ). ಕಾಡುಸೆಣಬಿನ ಗಿಡ (ಕಿ).
[ಅಡವಿ + ಸಣಬು (< ಸಣಂಬು)]

ಅಡವಿಸೀಗೆ (ನಾ). ಕಾಡುಸೀಗೆ (ಕಿ). [ಅಡವಿ + ಸೀಗೆ]

ಅಡವಿಹತ್ತಿ (ನಾ). ಕಾಡುಹತ್ತಿಯ ಗಿಡ (ಕಿ).
[ಅಡವಿ + ಹತ್ತಿ (< ಪಱ್ತಿ)]

ಅಡವಿಹಾಗಲ (ನಾ). ಕಾಡುಹಾಗಲ ಗಿಡ (ಪಂಡಿತ. ೮).
[ಅಡವಿ + ಹಾಗಲ (< ಪಾಗಲ)]

ಅಡವಿಹೆಸರು (ನಾ). ಕಾಡುಹೆಸರು ಗಿಡ (ಗಂಗಾಮ. ೩೨೫).
[ಅಡವಿ + ಹೆಸರು$_1$ (< ಪೆಸಱು$_1$)]

ಅಡವೀಸಿಂಗ (ನಾ). ಕಾಡಿನಲ್ಲಿರುವ ಸಿಂಹ: ಮಳಲೊಳ್ ತೈಲಂಗಳಂ ಹಿಂಡಲಕ್ಕಡವೀಸಿಂಗವ ತಿದ್ದಲಕ್ಕು (ಸೋಮೇಶ. ೪೯).
[ಅಡವಿ + ಸಿಂಗ$_2$]

ಅಡವ್ಯು$_1$, ಅಡಹು$_1$ (ನಾ). ೧. ರೀತಿ; ಹದ: ಲಿಂಗಮೊಡಲುಸುರನೊಳಕೊಂಡವರ್ ಸುಲಿಂಗಪ್ರಾಣಿಗಳ್ ದಲೆನಿಪರವರ್ಕಳಾ ಅಡವೆಲ್ಲ ಲಿಂಗದಡವು (ಪದ್ಮರಾ. ೧೨–೪೧); ಬೆರಲ ಸೇವಗೆಯಾವಿ[ಪಾಠಾಂ. ದಿ]ಯಡವಾದ ಕಜ್ಜಾಯಗಳಂ ತೆಗೆದುಕೊಂಡು (ಸೂ ಪ ಶಾ. ೩–೭); ಆ ಪಡೆಯ ಪರಾಕ್ರಮದಡವ ನಾನೇನ ಬಣ್ಣಿಪೆನು (ಕಂನವಿ. ೧೧–೨೦). 'ಅಡವುಗಾಣ್' ಪರಾ. ೨. ಹಿಡಿತಕ್ಕೆ ಉಚಿತವಾದ ಗಾತ್ರ; ಯೋಗ್ಯವಾದ ಪ್ರಮಾಣ: ಈ ಬಡಶೌರಿ ತನಗೊಂದಡವೆ ಹೇಳೆಂದ (ಪ್ರಹ್ಲಾಚ. ೧೩–೬೦); ಸಮುದ್ರಗಳ ಲಂಘಿಸುವಂಗೊಂದಡವೋ ಕೊಳಚೆಯುದಕ (ಪ್ರಹ್ಲಾಚ. ೧೩–೧೦೦); ೩. ಸಮೃದ್ಧಿ: ಜನಕ್ಕಾಗುವ ಹಾಗೆ ಆಹಾರವೆಲ್ಲವನ್ನು ಅಡವಾಗಿ ಕೊಂಡು ಬಾ (ಸ್ಯಾಂಡರ್); ಮಳೆ ಅಡವಾಗಿ ಬಂತು, ಪಯ್ರು ಅಡವಾಗಿ ಬೆಳೆದವು (ಕಿ). ೪. ಒತ್ತೊತ್ತಾಗಿರುವಿಕೆ; ದಟ್ಟವಾಗಿರುವಿಕೆ (ಉಕ): ಹೊಲವೆಲ್ಲವು ಗುಂಪುಗುಂಪಾಗಿ ಎದ್ದದೆ, ಬಿತ್ತಿದ ಬೀಜವು ಬಹು ಅಡವು (ಸ್ಯಾಂಡರ್). **ಅಡಹು$_1$**: ೨. ಫಳವೊಳಗುಕೊಳೆತು ಹೊಜಗೆ ಈಡಾದರೆ ಮೆಲುವರಿಗೆ ಅಡಹೆ (ಸುಂಕಬಂ. ೫೯); ಅಡಹುಳ್ಳ ಕಾಂತೆಯನವಚಿಕೊಂಡು (ಸೋಮಚ. ೪–೪೫). ಹೊಯಿವುದಕ್ಕೆ ಕೈಗೆ ಅಡಹಿಲ್ಲ (ಏಲೇಶ್ವ. ೬೨); ನನ್ನಸಿಗೆ ನೀನಡಹಲ್ಲ ಬಲ್ಲುದಮಾಡು ಹೋಗೆಂದ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೭–೫೯).
[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಅಡೈವು; ಮಲ. ಅಡವು]

ಅಡವ್ಯು$_2$ 'ಅಡರ್ಪು$_2$' ನೋ.

ಅಡವ್ಯು$_3$ 'ಅಡವ್ಯು$_3$' ನೋ.

ಅಡವುಗಾಣ್ (ಕ್ರಿ). ರೀತಿಯನ್ನು ಕಾಣು: ಮುಡಿ ಸಡಿಲ್ದಾವರಿಸೆ ರಾತ್ರಿಯಾಯ್ತೆಂದು ಸಿಡಿಮಿಡಿಗೊಳ್ವ ಜಕ್ಕವಕ್ಕಿಗಳನಾ ಚೆಲ್ವ ಮೊಗದಡವು ಗಂಡಿಂದುಮಂಡಲಮುದಯವಾಯ್ತೆಂದು ನಸುಮುಗಿವ ಬಿಸಜಂಗಳಂ (ಪದ್ಮರಾ. ೮–೪೫). [ಅಡವ್ಯು$_1$ + ಕಾಣ್]

ಅಡವುಚೀಟು (ನಾ). ಒಂದು ವಸ್ತುವನ್ನು ಅಡವಾಗಿ ಇಟ್ಟದ್ದಕ್ಕೆ ಬರೆದುಕೊಡುವ ಪತ್ರ. (ಕಿಸಂಗ್ಲಾ. ೪೭).
[ಅಡವ್ಯು$_2$ (< ಅಡರ್ಪು$_2$) + ಚೀಟು$_2$]

ಅಡವುಹಾಕು (ಕ್ರಿ). ಅಡವಿಡು; ಒತ್ತೆಯಾಗಿ ಕೊಡು; ಆಧಾರಮಾಡು: ರಾಮಕೃಷ್ಣ ಆಸ್ತಿ ಅಡವುಹಾಕಿದನೆಂದು ಯಾರಲ್ಲೂ ಬಾಯಿ ಬಿಡಬೇಡ, ಜೋಕೆ. ನಾಳೆ ತೊಂದರೆಯಾದೀತು. (ತ್ಯಾಗಮ. ೬೧).
[ಅಡವ್ಯು$_2$ (< ಅಡರ್ಪು$_2$) + ಹಾಕು (< ಪಾಯ್ಕು$_1$)]

ಅಡವುಳಿ (ನಾ). ಅಡಿಗೆ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಜೀವಿಸುವವನು (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [< ಅಡು + –ಉಳಿ$_6$]

ಅಡವೆಟ್ಟ 'ಅಡ್ಡವೆಟ್ಟ' ನೋ.

ಅಡವೊಡ್ಡು 'ಅಡ್ಡವೊಡ್ಡು' ನೋ.

ಅಡವೊಯ್ಲು 'ಅಡ್ಡವೊಯ್ಲು' ನೋ.

ಅಡಸಟ್ಟೆ (ನಾ). ೧. ಅಂದಾಜು; ಅಂದಾಜು ಮಾಡುವುದು (ಸ್ಯಾಂಡರ್). (ಗು). ೨. ಹೆಚ್ಚುಕಡಮೆ ಇರುವ; ನಂಬಲರ್ಹವಲ್ಲದ; ಕರಾರುವಾಕಲ್ಲದ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). 'ಸಟ್ಟಾ' ಪರಾ.

ಅಡಸಟ್ಟೆ ನೋಡು = ಅಂದಾಜುಮಾಡು (ಸ್ಯಾಂಡರ್). **ಅಡಸಟ್ಟೆ ಲೆಕ್ಕ** = ಅಂದಾಜಿನ ಮೇಲೆ ಮಾಡಿದ ಲೆಕ್ಕ (ಸ್ಯಾಂಡರ್).

[← ಮರಾ. ಅಡಸಟಣೇ = ಅಂದಾಜುಮಾಡು. / ಗುಜ. ಅಡಸಟ್ಟೋ = ಅಂದಾಜು]

ಅಡಸರಣೆ (ನಾ). "ಅಡ್ಡಬರುವ ತೊಡಕು" (ಸಿರಿಕೋ).

[← ಮರಾ. ಅಡಸರ್]

ಅಡಸರಿ (ನಾ). = ಅಡ್ಡಮಳೆ : ಅಡಸರಿ ಬಲ್ಸರಿ ವರವಳೆಯಿಡುಕುಂಬನಿ ನಟ್ಟವನಿ ತುಷಾರಂ ಬಿಡಹಂ ಜಡಿ ಜಿನುಗು ಜುಂಜುರ್ ತುಂತುರ್ ಬಿಡದಡಿಯಿಡಗೊಡದೆ ಕರೆದವಿರುಳುಂ ಪಗಲುಂ (ತ್ರಿಪುವಿ. ೮–೩೯).

[< ಅಡ್ಡ$_1$ + ಸರಿ$_2$]

ಅಡಸಲ$_1$ 'ಅಡ್ಡಸರ' ನೋ.

ಅಡಸಲ$_2$ (ನಾ). (ಉಕ) ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಬೆಂದುಹೋದದ್ದು : ಅನ್ನ ಅಡಸಲವಾಗಿ ಹೋಯಿತು (ಕಸ್ತೂರಿ. ೧೯೬೫, ಮಾರ್ಚ, ೧೦೪).

[~ ಅಡು$_1$. / ತಮಿ. ಅಡಿಚಿಲ್ = ಅನ್ನ]

ಅಡಸಲ$_3$ (ನಾ). (ಉಕ) ನೇಗಿಲು ಹೂಡುವವನು ಕೈಯಲ್ಲಿ ಹಿಡಿಯುವ, ನೇಗಿಲಿಗೆ ಜೋಡಿಸಿದ ಒಂದು ಉಪಕರಣ; ಮೇಟಿ : ಅಡಸಲ ಹಿಡಿಯಲು ಬಾರದ ರೈತ ಅಳಿದರೇನು ಉಳಿದರೇನು ? (ರೂಢಿ). [?]

ಅಡಸಲು (ನಾ). ಹೆಗ್ಗಣವನ್ನು ಹಿಡಿದು ಕೊಲ್ಲಲು ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಒಂದು ಸಾಧನ (?) : ಅಡಸಲಿನ ಪೆಟ್ಟಿಗೆ ಸಿಕ್ಕಿದ ಮೂಷಕಗಳಂತೆ (ಸೌಗಂಧಿ. ೨೪೯–೯). [?]

ಅಡಸಲುಬಡಸಲು (ಅ). (ಉಕ) ಅವ್ಯವಸ್ಥಿತವಾಗಿ : ಏನೋ ಮಹಾಘಟನೆ ನಡೆದಿರಬೇಕು ಎಂದು ತೋಚಿ ಅಡಸಲು–ಬಡಸಲು ಸಾಮಾನು ತುಂಬಿದ ನಮ್ಮ ಅಡಕಿಲ ಕೋಣೆಗೆ ಓಡುತ್ತ ನಾನು ಹೋದೆನು (ಚೀನದಾ. ೬೪). [?]

ಅಡಸಾರ 'ಅಡ್ಡಸರ' ನೋ.

ಅಡಸಾಲ 'ಅಡ್ಡಸರ' ನೋ.

ಅಡಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಬಿಗಿಯಾಗಿ ಒತ್ತು ; ಅಮುಕು ; ಅದುಮು : ಬೆಳರೆ ಮುಖಾಬ್ಜಮಾಯ್ತಡಸಿದೊಳ್ಪೆಲೆಯಂತೆ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೧೬೦ ; ಶೂದ್ರಕ) ; ಕೊಡೆದು ತಿಲತೈಲಮಂ ಕರಪು(ವು)ಡಿ ಸಾಸಿವೆ ಲೋಯಿಸರದ ತಿರುಳೆಂಬಿವನಿಟ್ಟಡಸಿ ಬಿಗಿತಾಗಿ ಕಟ್ಟಲ್ ನಿಡುಪೊಂಗುಡಿದಿರ್ದ ಕೆಯ್ಗೆ ಭಂಗಂಬಡುಗುಂ (ಲೋಕೋಪ. ೯–೧೩೨) ; ಕಲಹಂಸೆಗಳ್ ಬಲ್ಲಿತಪ್ಪುದೊಂದು ದಕ್ಕಂ ತಂದದಜೆರಡು ಕಡೆಯುಮಂ ತಾವಡಸಿ ಕರ್ಚಿ (ಪಂಚತಂ. ೧೫೭–೧೪) ; ತೆಂಗಿನ ಪೊಸನೇಣಿಂದಜುದಿಂಗಳ್ವರಮಡಸಿ ಕಂಬಿಯಿಂ ಕಟ್ಟಿದೊಡಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೨–೯೨) ; ಮಡದಿಯೆಡೆಗೊರಳ ನಡುವಡಸಿ ಮೂಡಿದನು . . . ವಿಶ್ವನಾಥಂ (ಹಚಕಾ. ೧೩–೧೯) ; ಅಡಸಿ ಪೊಡೆವ ಝುಗಡೆ (ಶಮದ. ೨೦) ; ನಿಂಬ ಸುಪತ್ರದೊಳಂ ಬಜೆಯಂ ಬೆರಸದನಡಸಿ ಮೆಲಿದು ತೇಟ್ಪಡಿದನ ಕರ್ಣಂಬುಗಲೂದಲ್ ವಿಷಮಿಟ್ಟಗುಂ (ಖಮದ. ೧೧–೨೩). ೨. ಒತ್ತಿ ಒಳಸೇರಿಸು ; ತುರುಕು ; ಗಿಡಿ : "ಅಡಸು – ಗಾಢಪ್ರವೇಶೇ" (ಶಮಧಾ); ತನ್ನ ಪಿರಿಯ ಮಗನಪ್ಪ ವೃಷಸೇನನನಂತಕನಣಲೊಳಡಸಿ ತನ್ನುಮನಣಲೊಳಡಸಲೆಂದಿರ್ದ ವಿಕ್ರಮಾರ್ಜುನನಂ ನೋಡಿ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨–೧೬೯ ವ) ; ಎರಡು ಕರದ ಬೆರಳಂ ಕಿವಿಯೊಳಿಡಿದಡಸಿ ಸರ್ವಮುನಿವರರಿಂದ ಕೈಮುಗಿಸಿಕೊಂಬ (ಹಚಕಾ. ೮–೩೧) ; ಒಳಗಡಸಿ ಕರುಳನು ಮುಚ್ಚಿ ಮಂತ್ರಿಸಿ ತೊಡೆದರಖಿಳೌಷಧಿಗಳನು (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೫–೪೨) ; ಏಱ ಬಾಯ್ಗೆ ಬಾಯೊಡ್ಡಿ ರಕ್ತವನೀಂಟಿ ತಣಿಯಡಗನಡಸಿ ತಿಂದು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೧೫–೨೩). ೩. ಹದಿ ; ಮೆಟ್ಟು ; ಕೆತ್ತು : ಗಾಂಡೀವಜ್ಯಾಘಾತದೊಳಿಂದ್ರನೀಲಂಗಳನಡಸಿದಂತಿರ್ದರಡುಂ ಮುಂಗೆಯ್ಗಳ ಕರ್ಪಂ ತೀವೆ ತೊಟ್ಟ ಬಳೆಗಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೮–೫೫ ವ) ; ನವರತ್ನಗಳಡಸಿದ ವಿಪ್ಪರದೆ ವಿಗಡರಕ್ಕಸರಾಯ ಕುಳಿತಿರ್ದ (ಮೋಹತ. ೧೧–೩೨) ; ೪. ಒತ್ತಿ ಹಿಡಿದುಕೊ : ಅಂಗುಳೊಳಡಸಿದ ವಿಷಮುಂ ಭಂಗುರತರವಿಷಮದೃಷ್ಟಿಯುಂ . . . ಅಮರ್ದಿರೆ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೭೬೩) ; ಸಂಜನಿಸಿದುದು ವಿಷವದು ಕಂಧರದೊಳಡಸಿ ಪಶುಪತಿ ನೀಲಕಂಠನಾದ (ಸೌಂದಪು. ೪–೫೩); ಕಸ ಕಡ್ಡಿ ಅಡಸಿಕೊಂಡು ಬಚ್ಚಲದ ನೀರು ಹೊರಗೆ ಹೋಗವಲ್ಲದು (ದಕ. ಕಿ). ೫. ಮೇಲೆ ಬೀಳು ; ಮುತ್ತು ; ಆಕ್ರಮಿಸು : ನಡನಡನಡುಗುವಿನಮಡಸಿ ತಡೆಯದೆ ಖಳನಂ ಪಿಡಿದುಡಿಯೆ (ವಡ್ಡಾರಾ.೧೨೭–೬); ಇಡಿದಡರೆ ಕಾಯ್ತು ಜೂತಮನಡಸಿ ಸಿಡಿಲ್ ಪೊಯ್ದುದೆನಿಸೆ (ಆದಿಪು. ೩–೩೪) ; ಗಿರಿದುರ್ಗಂಗಳಂ ವಜ್ರಧರನಂತಡಸಿ ಘುಡುಘುಡಿಸಿ ಪುಡಿಗುಟ್ಟುವ (ಗಿರಿಕ. ೨–೧೦೫ ವ). ೬. ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗು ; ಸಂಭವಿಸು : ಕೇಡಡಸಿದೊಡಂ ಬಗೆಯಂ ಕೂಸದು (ಕವಿರಾ. ೧–೭೩) ; ದಿಕ್ಕರಿಗಳಂ ಬುಜಪತ್ರಪುಟಾಂಬುವಿಂ ಬೆಡಂಗಡಸಿರೆ ಮಜ್ಜನಂಬುಗಿಪುದಂ ಸತಿ ಕಂಡು (ಪಂಪಭಾ. ೧–೧೪೦) ; ಅಕ್ಕಟಿನಗೀ ಪೊಲೆವಟ್ಟನ ಮೇಲೆ ಬೀೞ್ವುದೊಂದಡಸಿದುದಾವ ಪಾಪಮನೆ ಮಾಡಿದೆಂ (ಕಾದಂಉ. ೭೪೨) ; ತೀವ್ರಕರ್ಮೋದಯದಿಂದಡಸುವ ಸಾವುಂ ನೋವುಂ ಏಗೆಯ್ದುಂ ತಪ್ಪಲಱಿಯದು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೭–೧೦೦) ; ಉತ್ತರ ದೇಶದಲ್ಲಿ ಕ್ಷಾಮ ಅಡಸಿದಾಗ ಶ್ರಮಣರ ತಂಡವೊಂದು ಇಲ್ಲಿಗೆ ಬಂದು . . . ಉಸಿರುಳಿಸಿಕೊಂಡು ಬೆಳೆಯಿತು (ಸಣ್ಣಕ. ೬–೨೩). ೭. ಒತ್ತಿ ಮುಂದುವರಿ ; ನುಗ್ಗು : ಜಂಬೂವೃಕ್ಷದ ಕೆಲದೊಳಡಸಿ ರಸದ ತೊಱೆ ಪರಿವಂತೆ ಕನಕಗಿರಿಯನಲೆದು ಪರಿವ ಜಂಬೂನದಮೆಂಬ ತೊಱೆಯೊಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೬–೩೦ ವ); ಒಂದಱಿಂದೊಂದಡಸಿ . . . ಸುರಿವಾನಂಟಜಲಬಿಂದುಗಳ್ (ಕಾದಂಪೂ. ೮೬೫) ; ಅಡಸಿ ಬಂದುದು ಚಾಪವಾ ರಘುಭೂಪನಿದ್ದೆಡೆಗೆ (ತೊರರಾ. ೩–೬–೫೦). ೮. ನಾಟು ; ಚುಚ್ಚು : ಒಡಲ ಜಡಿದವು ರೋಮರೋಮದೊಳಡಸಿ ದಂಬುಗಳ್ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೧೦–೨೪). ೯. ಬೆರಸು; ಸೇರಿಸು; ಕೂಡಿಸು : ಕುಡಿಬಿದಿರ ಕುಡಿಯ ಮಾವಿನ ಮಿಡಿಯ ಮಾರುದಿನ ಮೆಣಸುಗಡಲೆಯ ಪುಡಿಯೊಳಡಸಿದಲ್ಲವಲ್ಲಣೆಗೆಯ ಚಿಕ್ಕಣಂಗಳಂ ಸವಿಸವಿದು (ಪಂಪಭಾ. ೪–೮೭ ವ) ; ಮಡಿಸಿದೆಲೆಯ ಗಳಿಗೆಯ ಕೆಂಬಲ್ದುದಿಗಡಸಿ ಬಾಯೊಳು ಬಾಯಿಗೂಡಿ (ಕಂಸವಿ. ೯–೧೨೫). ೧೦. ಸೇರು ; ಕೂಡು : ಅಡಸುವುದು ಬಹುವ್ರೀಹಿಯ ಕಡೆಗತ್ತಂ (ಶಮದ. ೧೮೬). ೧೧. ತೀವ್ರವಾಗಿ ಉಂಟುಮಾಡು : ಕಡುಮದದ ಕಾಡಾನೆ ಹೊಕ್ಕೊಡನೊಡನೆ ಕಲಕಿದ ಕೊಳನವೊಲು ಭಯವಡಸುತಿದೆ ಪವನಜನ ರಣಪಥವೆನುತ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ.೧೩–೪); ಆಕಾಶವೆಂಬ ಮೃಡನರೆಗಣ್ಣ ತೆಱೆವವೊಲು ನಡುನೇಸಱಡಸಿದುದಂದು ಬಲ್ವಿಸುಪ (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೪–೫೩). ೧೨. ಕೈಹಾಕು : ಪಾಪಕ್ಕಡಸಿ ತರುವಲಿ ಮೂಢನಕಟಾ ಮೃಡನ ಬೋನವನಿಂತು ತುಡುಗಿಂ ತಿಂದ (ಬಸವು. ೨೪–೫೬). ೧೩. ಒತ್ತಾಗಿ ಸೇರು ; ತುಂಬಿಕೊ ; ಗುಂಪುಸೇರು : ಹೊಸ ಹಾಲ ಹನಿಗಳಡಸಿದ ತೆಜಟ ತೆನೆಗಳಂ (ಸಿದ್ಧರಾ. ೨–೨೯) ; ನಡುಹಗಲು ಕತ್ತಲೆಯಡಸಿತಾಕಾಶದಲಿ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧೫–೪೩) ; ಗಂಧವಮುಗುಳ್ಚುವ ಹೆಂಗಳಡಸಿದಂಗಡಿಗಳೊಪ್ಪಿದುವು (ಮೋಹತ. ೩–೧೪). ೧೪. ಅಡಗಿಕೊ ; ತಲೆ ಮರಸಿಕೊ (?) : ಬಿಡದಲ್ಪುಗೆ ಲೋಕಾಯತನೆಯ್ದೆ ಶಾಂಖ್ಯನಡಸಲ್ಕಮ್ಮಮ್ಮ ಷಟ್ತರ್ಕವೀಥಿಗಳೊಳ್ ತೂಳ್ದಿತು ಗೋಪಣನ್ನಿದಿಗಿಭಪ್ರೋದ್ಭಾಸಿ ಗಂಧದ್ವಿಪಂ (ಎಕ. II, ೬೯–೪೫ ; 1100).

ಒಂದಡಸಲೇಬ(ಳ)ಡಸು = ಒಂದು ಕಷ್ಟಬಂದರೆ ಅದರ ಜೊತೆಗೆ ಮತ್ತೆ ಏಳು ಕಷ್ಟ ಬರು ; ಕಷ್ಟಾನಿಷ್ಟಗಳು ಪರಂಪರೆಯಾಗಿ ಬರು : ಅಡಸಿದ ನಲ್ಲಳ ತಪ್ಪಂ ತಡವಿಕ್ಕಿದೊಡೇಟು ಭವದ ಕೇಡಡಸುವ ಕಿಟ್ನುಡಿಯಂ ನುಡಿದಳ್ ತಾಯ್ ಒಂದಡಸಿದೊಡೇಟಡಸಿತೆಂಬ ನುಡಿ

ತಪ್ಪುಗುಮೇ (ಯಶೋಚ. ೩–೧೨) ; ತಂದೆ ತಾಯಂ ಬಿಟ್ಟುದೊಂದು . . . ಇಂದುಜೂಟಂ ಪೋಗಲೇಳಾದುದೀಗಲೆನಗೊಂದಡಸಲೇಳಡಸಿತೆಂಬ ನುಡಿ ನಿಜವಾದುದೆಂದಗಜೆ ಚಿಂತಿಸಿದಳು (ಚಿಬಪು. ೩೫–೩೪). ಅಡಸಿಕೊ = ತುಂಬಿಕೊ ; ತುರುಕಿಕೊ : ಮತಿಯುಳ್ಳವನಾಗಿದ್ದರೆ ಈ ಭೀಮರಕ್ಕಸನ ಬಲಿಗೆ ಒದವಿಸಿದ ಕೂಳನ್ನು ತನ್ನ ಹೇರೊಡಲಿಗೆ ಅಡಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದನೆ ? (ಬಿದುರೆ. ೧೦).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಅಡೈಚು = ಗುಂಪುಕೂಡು, ಒಟ್ಟಾಗಿ ಸೇರು]

ಅಡಹ 'ಅಡರ್ಪು' ನೋ.

ಅಡಹಡಿಸು 'ಅಡವಡಿಸು' ನೋ.

ಅಡಹಾಯ್ 'ಅಡ್ಡವಾಯ್' ನೋ.

ಅಡಹಾಯಿ 'ಅಡ್ಡವಾಯ್' ನೋ.

ಅಡಹಾಯ್ಸು (ಕ್ರಿ). ಅಡ್ಡಲಾಗಿ ನುಗ್ಗು : ಅಸಮಬಲನಡಹಾಯ್ಸಿಕೊಂಡನು ನೆಲನನಳವಿಯಲಿ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೨–೨೩) ; ಬಿಸುನೆತ್ತರ ಕಡಲೊಳಡಹಾಯ್ಸಿ ವಸುದೇವನ ರಥವು ಪರಿಯೆ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೮–೭೦).

[ಅಡಹಾಯ್ (< ಅಡ್ಡವಾಯ್) + –ಸು]

ಅಡಹಿಕೆ (ನಾ). ಆದಾಯ ; ಗಳಿಕೆ ; ಸಂಪಾದನೆ : ನ್ಯಾಯವಾದ ಅಡಹಿಕೆಯನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಅನ್ಯಾಯವಾದ ಅಡಹಿಕೆಯನ್ನು ಅಡೆಯಲತಿ ನಷ್ಟವಾಗುವದು (ಸ್ಯಾಂಡರ್) ; ಅಡಹಿಕೆಯ ಪಾಲು ; ಅಡಹಿಕೆಗೆ ಹಾನಿ (ಕಲ್ಪದ್ರು). [ಅಡಹು ? + –ಇಕೆ]

ಅಡಹಿಕ್ಕು 'ಅಡವಿಕ್ಕು' ನೋ.

ಅಡಹಿಡು 'ಅಡವಿಡು' ನೋ.

ಅಡಹು$_1$ 'ಅಡವು$_1$' ನೋ.

ಅಡಹು$_2$ 'ಅಡರ್ಪು$_2$' ನೋ.

ಅಡಹು$_3$ 'ಅಡಪು$_3$' ನೋ.

ಅಡಹುಗಾರ (ನಾ). ಅಡವಿಟ್ಟುಕೊಂಡವನು ; ಆಧಾರಹಾಕಿಕೊಂಡವನು : ಅಡಹುಗಾರರೂ ಭೋಗ್ಯದಾರರೂ . . . ಅನುಭವಿಸಿಕೊಂಡು ಬರುತ್ತಿರುವರೆಂದೂ (ಬೆಟ್ಟಅ. ೪೦–೫).

[ಅಡಹು$_2$ (< ಅಡರ್ಪು$_2$) + –ಗಾರ (< –ಗಾಜ)]

ಅಡಹೊಗು 'ಅಡ್ಡಹೊಗು' ನೋ.

ಅಡಹೊಯ್ಲು 'ಅಡ್ಡವೊಯ್ಲು' ನೋ.

ಅಡಾಣಿ (ನಾ). (ಉಕ) ಕೂಲಿ ಕೊಡದೆ ಒತ್ತಾಯದಿಂದ ಮಾಡಿಸುವ ಕೆಲಸ ; ಬಿಟ್ಟಿ ಕೆಲಸ (ಕಿ).

ಅಡಾಣಿ ಎತ್ತು = ಬಾಡಿಗೆ ಕೊಡದೆ ದುಡಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ಬೇರೊಬ್ಬರ ಎತ್ತು ; ಬಿಟ್ಟಿಯೆತ್ತು : ಅಷ್ಟೇಕೆ ಭಾರವಂ ಹೊರಿಸುತ್ತೀ ? ಅದೇನು ಅಡಾಣಿ ಎತ್ತೋ ? (ಸ್ಯಾಂಡರ್).

[?. / ತುಳು. ಅಡಾಣಿ ; ಮರಾ. ಅಡಾಣ = ವ್ಯವಸಾಯದ ಕಸಬಿನಲ್ಲಿಲ್ಲದವನು ; ಅಡಾಣೇ = ಅನಿಪುಣ, ಗ್ರಾಮ್ಯ]

ಅಡಾಯ (ನಾ). ಅತಿಯಾದ ಸಲಿಗೆ ; ಸದರ : ಈ ಬಡ್ಡೀಮಕ್ಕಳಿಗೆಲ್ಲ ಅಡಾಯ ಆಗೈತೆ. ಒಬ್ಬನಿಗೆ ಸಂದುಕೊಟ್ಟರೆ ಊರೆಲ್ಲಾ ಇವನಂಗೇ ತಿರುಗಿಬಿದ್ದಾರು (ದಿವಾಬ. ೨೬). [?]

ಅಡಾಯಿಲ (ನಾ). "ಅಡಿಗೆಯವನು" (ಕರ್ಣಾಭಾ).

[ಅಡು$_1$ + –ಆಯಿಲ]

ಅಡಾಯಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಅಡ್ಡಗಟ್ಟು ; ತಡೆ ; ನಿಲ್ಲಿಸು ; ಅಡ್ಡಹಾಕು (ಕಿ). ೨. (ಕುದುರೆಯಂತೆ) ಚಡಪಡಿಸು (ಕಿ). ೩. (ಒಬ್ಬನ) ಮುಂದಿಡು ; ಗಮನಕ್ಕೆ ತರು (ಕಿ).

[ಅಡ್ಯಾ + –ಇಸ್ಯು. P ಅಡಾ ← ಹಿಂ. ಅಡಾನಾ]

ಅಡಾಯುಧ 'ಅಡ್ಡಾಯುಧ' ನೋ.

ಅಡಾಯ್ದ 'ಅಡ್ಡಾಯುಧ' ನೋ.

ಅಡಾರ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಗಿಡ ; ಹಿರಿಮದ್ದಿನ ಗಿಡ : "ಅಡಾರಂ –ಅಂಗುರು" (ಓಷಧಿ. ೨). 'ಅಂಗುರು' ಪರಾ. [?]

ಅಡಾವಣಿ (ನಾ.) ಅಡ್ಡಿ ; ಅಡಚಣೆ ; ತೊಂದರೆ (ಉಕ. ಕಿ).

[← ಮರಾ. ಅಡವಿಣೇ]

ಅಡಾವುಜ 'ಅಡ್ಡಾವುಜ' ನೋ.

ಅಡಾವುಡಿ (ನಾ). ೧. ಗದ್ದಲ ; ಕ್ಷೋಭೆ ; ಕಾಟ ; ಉಪದ್ರವ (ದಕ) : ನಾನು ಚಿಕ್ಕವನಾಗಿದ್ದಾಗ ನಮ್ಮ ಅಜ್ಜಿ ತನ್ನ ಬಾಲ್ಯಕಾಲದ ಹಲವು ಸಂಗತಿಗಳನ್ನು ವಿವರಿಸಿ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದರು. 'ರಂಗಪ್ಪನಾಯಕನ ಅಡಾವುಡಿ' ಅವುಗಳಲ್ಲೊಂದು (ನಾಪದ. ೧೪೭). ೨. ಆತುರ ; ಅವಸರ ; ದುಡುಕು ; ಗಡಿಬಿಡಿ (ಉಕ. ಕಿ). ೩. ಅವ್ಯವಸ್ಥೆ : ಅಜೀರ್ಣವಾಗುವಷ್ಟು ಹಲವು ಉಂಡಿವೆ, ಉಪವಾಸ ಕೆಲವು ಮಲಗಿವೆ. ಹೋಮ್ ಗವರ್ನಮೆಂಟು ಅಡಾವುಡಿಯಾದರೆ ಇದೇ ಗತಿ (ಹುಚ್ಚುಹು. ೭೬). ೪. ಹದ್ದುಮೀರುವ ವ್ಯಕ್ತಿ : ಇವಳೆಂಥ ಅಡಾವುಡಿ ? ನೆಲೆಯಾಗಿ ಒಂದು ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ನಿಲ್ಲಳು (ಸ್ಯಾಂಡರ್) ; ಪುರುಷ ಆಳದ ಹೆಣ್ಣು ಅಡಾವುಡಿಯಾಗಿ ಕೆಟ್ಟುಹೋಗುವದು (ಸ್ಯಾಂಡರ್). ೫. ಆಡಂಬರ : ಗಂಡನ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಗರತಿಯಾಗಿ ಬಾಳೋಳಿಗೆ ಈ ಸೀರೆ ಅಡಾವುಡಿ ಯಾಕೋ ನಾ ಕಾಣೆ (ಅಷಾಭೂ. ೪). 'ಅಡವಡಿಸು' ಪರಾ.

[~ ? ಅಡವಡಿಸು. / ತಮಿ. ಅಡಾವಡಿ = ಕೇಡು ಮಾಡುವುದು, ಕಾಟ ; ತೆಲು. ಅಡಾವಡಿ, ಅಡಾವುಡಿ = ಸಂಭ್ರಮ, ಗಡಿಬಿಡಿ, ತೊಂದರೆ]

ಅಡಾವುಡಿಗಾರ (ನಾ). ನೆಮ್ಮದಿಯನ್ನು ಹಾಳುಮಾಡುವವನು (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [ಅಡಾವುಡಿ + –ಗಾರ (< –ಕಾಜ)]

ಅಡಾವುಡಿಗಿರಾಕಿ (ನಾ). ಭಯ ಹುಟ್ಟಿಸುವವನು ; ದಬ್ಬಾಳಿಕೆ ಮಾಡುವವನು (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [ಅಡಾವುಡಿ + ಗಿರಾಕಿ]

ಅಡಾವುಡಿಪಾರುಪತ್ಯ (ನಾ). ದಬ್ಬಾಳಿಕೆಯ ಆಡಳಿತ (ಸ್ಯಾಂಡರ್).

[ಅಡಾವುಡಿ + ಪಾರುಪತ್ಯ]

ಅಡಾವುಡಿಮಾಡು (ಕ್ರಿ). ಗದ್ದಲಮಾಡು ; ಗಡಿಬಿಡಿ ಮಾಡು : ಅವನಾವನೋ ಏನಡಾವುಡಿ ಮಾಡುತ್ತಾನೆ (ಸ್ಯಾಂಡರ್).

[ಅಡಾವುಡಿ + ಮಾಡು$_1$]

ಅಡಾವುಡಿಮಾತು (ನಾ). ೧. ಭಯವನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸುವ ಮಾತು (ಸ್ಯಾಂಡರ್). ೨. ಅಸಂಬದ್ಧ ಪ್ರಲಾಪ (ಸ್ಯಾಂಡರ್).

[ಅಡಾವುಡಿ + ಮಾತು]

ಅಡಾವೆ (ನಾ). (ಕರಾ) ಆಯವ್ಯಯಗಳ ಪಟ್ಟಿ.

[← ಮರಾ. ಅಡಾವ್, ಅಡಾವಾ, ಅಢಾವ್, ಅಢಾವಾ]

ಅಡಿ$_1$ (ನಾ). ೧. ಹರಡಿನಿಂದ ಕೆಳಗಿರುವ ಕಾಲಿನ ಭಾಗ ; ಪಾದ ; ಹೆಜ್ಜೆ : "ಪಾದತಳಮದಡಿಯೆನೆ ಪಡೆಗುಂ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೬೭–೨) ; "ಅಡಿಯೆಂದು ಕಾಲೆಂದು ಪಾದಕ್ಕೆ ಪೆಸರಕ್ಕು" (ಶಬ್ದಮಂ. ೭೧) ; ಈ ಧರ್ಮಮಾನ್ನಿರಕ್ಷಿಚ್ಚಿದೋನ್ನಡಿಯೆನ್ತಲೆಮೇಲೊ (ಎಕ. X, ಕೋಲಾರ. ೬–೧೦ ; 753) ; ತಿಳಿಪಲಡಿಗೆಱಗಿದೋಪನ ತಳಂಗಳಾ ತೀಟದಿಂ ಪದಂಗಳೊಳೊಗೆದಾ ಪುಳಕಚಯಂಗಳ್ ಕಳೆದುವು ಮುಳಿಸಂ (ಕವಿರಾ. ೩–೧೧೮) ; ಸುದರ್ಶನಮೆಂಬ ಶಿಬಿಕೆಯನೇಱಿದಾಗಳ್ . . . ಏಬಡಿವರಂ ಭೂಪಾಲರುಯ್ದರ್ ವಿಯಚ್ಚರರತ್ತೇಱಡಿಯಂ ವಿಯದ್ಗಮನದಿಂದಾಂತುಯ್ದರ್ (ಆದಿಪು. ೯–೭೨ ವ, ೭೩) ; ಕಾಲಿಂಗಡಿಯೆಂತುಟಂತುಟೆ ಚಿರಾವಾಸಕ್ಕಧಿಷ್ಠಾನಮೆಂತುಟು ತಾನಂತುಟೆ ದರ್ಶನಂ ಸಕಲಧರ್ಮಕ್ಕಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧–೭೩) ; ಲುಬ್ಧಕನತ್ತಿತ್ತಂ ಶಬರಿಯಿಲ್ಲದೊಂದಡಿಯನಿಡಂ

(ಸಿರಿ. ೧೦-೧೧೬); ಅಡಿಯಲ್ಲಿ ಸಿಲ್ಕಿದ ಮುಳ್ಳಿಂ ನಿಲ್ಲದೊತ್ತಿ ಪುಳುಂ ಬಿನಿಂ ಕಳೆಯುತ್ತೆ (ಅಭ್ಯು. ೪-೧೨೦); ಅಡಿಯನೂಡುತ್ತಿಸಿತು ದೂರಂ ನಡೆದು (ಬಸಪು. ೪೩-೮೫); ಅಡಿಯೆಂಬ ರಂಭ್ರಗಳಲ್ಲದೀ ನುಡಿಗಳಂ ನುಡಿಯರಾ ಜನಪದದೊಳು (ಚಾಪ್ರ. ೬-೪೪); ಬಸಿನ ನೆತ್ತರ ಗಾಯದಿಡೆ ದಡಿಯ ವೇದನೆಗೆ ಪಸುಳೆ ಹಂಹರಿಯೆಂದೊಡಲ್ದಲ್ಲಿ ಕುತಿರಲ್ (ಶೈಮಿಭಾ. ೨೮-೭೫); ಅಡಿಯ ಮುಂದಿಡೆ ಸ್ವರ್ಗ ಅಡಿಯ ಹಿಂದಿಡೆ ನರಕ ಅಡಗಸ್ತಿ ಮೇಧಭಲ ಸ್ವಾಮಿಕಾರ್ಯಕ್ಕೆ ಮಡಿಯಲೆಬೇಕೆಂ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೭೯೧). ೨. ಕಾಲು: ನಡೆವುದಾದಿಯುಗಂಗಳೊಳ್ ನಾಲ್ಕಡಿಯೊಳು ನ್ನತ ಧರ್ಮವಾ ಮೂಡಿಯು ನಡೆವುದು ಧರ್ಮವಾ ತ್ರೇತಾಯುಗಂಗಳಲಿ ನಡೆವುದಿರಡಿಯಿಂದೆ ಧರ್ಮಂ ಪಿಡಿದೆ ತ್ರಾಪರ ನಿಕಲಡೊಳ್ ನಡೆವು ದೊಂದಡಿಯಿಂದೆ ಧರ್ಮಂ ಕಲಿಯುಗಂಗಳೊಳು (ಬ ಸಪು. ೨-೫). 'ಅಂಡಿ', 'ಎಂಟಡಿ' ಪರಾ. ೩. ಒಂದು ಉದ್ದಳತೆ; ಮನುಷ್ಯನ ಹೆಜ್ಜೆಯಷ್ಟು ಉದ್ದ; ೧೭ ಅಂಗುಲದ ಅಳತೆ: ಜೊತ್ತಮ್ಮನ್ . . . ಪಿಟ್ಟುದು ಒನ್ನತ್ತಿ ಪಾಸಿಯೆಮೇಟುಂ ಒನ್ನತ್ತೆದಿವಸಂ (ಎಕ. III, ವೈಸೂರು. ೫೫-೬; 740); ಧರೆಗೊಡೆಯಂ ಜಕ್ಕೆಣಕಂ ತಿರವಣಿ ಬಲಿಯಲ್ಲಿ ಬೇಡಿ ಮೂಡಿಸಿ ನೆಲಂ (ಸಮಸಾ. ೪೮-೧೪೪); ಅಡಿಮೂಜೀಯೆಬಲೀಯಮೇ ಬಲಿನ್ಯಸಂ (ಸೋಮೇಶ. ೦೪); ೬೦ ಅಡಿ ಉದ್ದ ಆ ಅಡಿ ಅಗಲವುಳ್ಳ ನಿವೇಶನಕ್ಕೆ ಹತ್ತು ಸಾವಿರ ರೂಪಾಯಿಗಳನ್ನು ಕೊಟ್ಟು ನನ್ನ ಸ್ನೇಹಿತ ಕೊಂಡುಕೊಂಡನು (ಮಾತು). ೪. ಗುರುಹಿರಿಯರ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಗೌರವ ಸೂಚಕವಾಗಿ (ದೇವರು, ಸ್ವಾಮಿ ಎಂಬಂತೆ) ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಶಬ್ದ: ಚಿತ್ತೂರ ಮೋಡಗುರವಡಿಗಳ ಶಿಷ್ಯಿತ್ಯರ್ (ಎಕ. II, ೨೦-೧; 700); 'ಕೆತ್ತಡಿ', 'ತಮ್ಮಡಿ', 'ನಿಮ್ಮಡಿ', 'ಪೆರಡಿ' ಪರಾ. ಸಂಸ್ಕೃತದ ತಾತ್ಪಾದಾ, ಭಗವತ್ಪಾದ ಹೋ. ಪ ಇದು (ಅಪ್ಪ, ಅಯ್ಯ ಎಂಬಂತೆ) ಹೆಸರಿನ ಕೊನೆಯಲ್ಲೂ ಸೇರುವುದುಂಟು: ವಳ್ಳಿರ್ಗ್ಯಾಮೆಯರ ದಾಸಡಿಯಂ ಅಮಲಿಯರ ದೇವಡಿಯುಂ ವೆಡೆವಳ್ಳಿಯರಾ ದೇವಡಿಯುಂ . . . ಮುಖಮಾಗೆ . . . ಪ್ರಸಾದಂ ಕೊಯ್ಗೂರ್ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೧೫೪-೬; ಸು. 685). ೫. ಬ್ರಾಹ್ಮಣರಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪಂಗಡದವನು: ಮೇಲುಕಾಂತಿ ಕೀಳುಕಾಂತಿ ಬಲಿ ದೇವರ ಹೊಲವ ಬ್ರಹ್ಮಣ ಸಹ ಅಂತು ಮುನವು ಅಡಿಗಳಿಗೆ ಬಿಟ್ಟ ಶಾಸನ (ಸೌಇಇ. IX-ii, ೪೭೦-೪೬; 1428); ಹವಿಕರು: ಸಪ್ತಾಹಿತ, ಮಧ್ಯಸ್ಥ, ದೀಕ್ಷಿತ (ಯಾಜಿಕ) ಭಟ್ಟ . . . ಅಡಿ, ಕಡ್ಡಿ, ಗೋಟಿ, ಕಾರಂತ (ತುಳುವಾ. ೧೫೦). ೬. ಕೆಳಭಾಗ; ತಳ; ಬುಡ: ಅಡಿಯಂ ಮೇಗಕ್ಕತ್ತುವ ಕಡುಗಾಳಿಯ ಪೊಯ್ಲೊಳ್ (ಆ ದಿಪು. ೧೩-೫೨); ಕೊಡನೊಳುದಕವ ತುಂಬಿಯಡಿಯ ಲಗ್ನಿಯಪಿರಿಸಿ ಬಿಡದುರುಹಲಬ್ಧವಾಗದೆ (ದೀಕ್ಷಾ ಬೋ. ೧೩೭-೪); ಮೃಡನಜಾದು ನಗುತೊತ್ತ ಲಾ ಗಿರಿಯಡಿಯಲೆ ಕೈಸಿಕ್ಕಿಯಜ ನಡನಡುಗೆ ಲೊದಲಿಂದನವನು ವರುಷ ಸಹಸ್ರ ಪರಿಯಂತ (ತಿರ ರಾ. ೧-೪-೬೨); ದೃಢವಿಲ್ಲದ ಛತ್ರಿ ಅಡಿ ಒಡೆದ ಕುಂಭದಲ್ಲಿ ನುಬಜಲವ ತುಂಬಿದಂತೆ (ಜಗದಾ. ೧೩); ಕುಡಿ ಕಿತ್ತಡೂ ಅಡಿ ಸಾಯುವುದೇ? (ಗಾದೆ); ಅಡಿ ಹತ್ತಬೇಕೆ, ಮೇಲೆ ಸೀಯಬೇಕೆ, ನಿನಗೇನು? (ಗಾದೆ). ೭. ಮರ್ಮ; ರಹಸ್ಯ: ತುಡುಗುಣಿಯಲಿ ಮಾತಲುಂಟೇ? ಅಡಿ[ದಿ]ಯನೆಱಿಯದೆ ಅಱಿದವಂಗೆ ಮೃಡಭಕ್ತಿಯುಂಟೇ? (ಮೋನಾ. ೧೫೩-೫೭೬); ಅವನ ಅಡಿ ಅಳ ಯಾರಿಗೂ ಗೊತ್ತಾಗುವುದಿಲ್ಲ (ಮಾತು). ೮. ಆಧಾರ; ಆಶ್ರಯ: ಪಡೆಯ ಪೊಜೆಗಗಿದು ಶೇಷಂ ಪೆಡೆಗಸುಡುಗುವುದುಮೆಳೆ ಬೊದಿಲ್ಲಿನೆ ಪಿಜ್ಜತ್ತಡಿಗೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧೦-೭೦); ಅವನಿಗೆ ಅಡಿಯಲ್ಲ ಆಕಾಶವಿಲ್ಲ ಯಾವ ಧೈರ್ಯದ ಮೇಲೆ ಹೆಜ್ಜೂ ಕೊಡುವುದು? (ಮಾತು). ೯. ಆದಿ; ಮೂಲಕಾರಣ: ದುರ್ವಾಸಿತ್ತಂಗಳ್ಗೆ ರಾಜಂ ಪಿರಿಮಂ ಕೊರಗಿ ಏನಾಮ ಮೊದಡಿಯರ್ಕುಮೆಂದು ತಱಿಸಂದು (ರಾಮಾಶ್ವ. ೬೬-೧೨); ಜ್ಞಾತಿಕ ಮಂತಾಗಲೆದಜಡಿಯಲ್ಲಿಯದೆ ನಾಡೊಡೆಯನಪ್ಪ ಸಹಸ್ರಕಂಠರಾವಣಂ ಕಕ್ಕೆಟ್ಟು (ಅಯ್ಯ. ೪೨-೧೯); ನಿತಕೆ ಕಾದಾಡಿದರೊ ಆದ ನಾ ಬೇರೆ ಕಾಣೆನು ಚೆನ್ನಾಗಿ ಅಡಿಯ (ಇಂಗಸ. ೩೩-೧೦). ೧೦. ಅಳತೆ: ಲೆಕ್ಕ: ಸತ್ತವರ್ಗದಿಯಲ್ಲ ಸಾವವರ್ಗದಿಯಲ್ಲ ಹೊತ್ತ ಘಾಯದೊಳಗುರುಳ್ವ ಬೀಳು ವರ್ಗದಿಯಲ್ಲ ತತ್ತ ಜಂದಜಿಯಿಸಿಗೊಳ್ತ ಹೊಯ್ದಾಡುವರ್ಗದಿಯಲ್ಲ ತೆನೆಯ ಹಿಡಿಯ ಹತ್ತು ವರ್ಗದಿಯಲ್ಲ (ಸಮ್ಯಕ್ತ್ವ. ೪-೪೧). ೧೧. ಪದ್ಯದ ಒಂದು ಪಂಕ್ತಿ, —ಪಾದ, —ಚರಣ: ತೋಱುವ ಮಾತ್ರಮಂ ಪಟ್ಟದಿನಾಜಾಜಜಿಯರಡಲಲ್ಲಿಯೊಂದೇ ನಿಯಮಂ (ಛಂ ದೋ ೧೦ ಬು. ಕ. ೩೧೫). ೧೨. ಕಟ್ಟಡದ ನಿವೇಶನ; "ಸೈಟು": ಅಳ್ಳಸಾಲಿಯ ಮನೆಗೆ ಸಮಾಪವಾಗಿ ಒಬ್ಬಿಬ್ಬರು ಬುದ್ಧಿಹೇಟ್ಟೂರೆ, ಗ್ರಹಚಾರ ಹಿಡಿದೋ, ಮನೆ ಅಡಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ನರಳುತ್ತಿರುವರಿರದ್ದಾರೆ (ಹಹಸ. ೩೪). 'ಅಡಿಸ್ಥಳ' ಪರಾ. ೧೩. = ಅಡಿಗಲ್ಲು: ಮದಗಜಮನಸ್ತ್ರಕವಡಿಯಾಗಲಾ ಮೀಗಣಭಟರುಗಳ ಸದಬಡಿವ ಗಡಿಯ ಕೊಡತಿಯಾಗಲು ಭೀಮಸೇನ ನೊಬ್ಬನವನ ಕಮ್ಮಾಜನಂತೆ (ಕೀಮಸಂ. ೩೦-೨೦).

ಅಡಿಗಿಳ್ಳು = ಕೆಳಕ್ಕೆ ಹಾಕು; ತುಳ; ನಾಶಮಾಡು: ಮೊದಲೊಳ್ ನೀನೆಮಗೆ ನುಡಿದ ತೆಱದಿಂದಡಿಗಿಳ್ದಿದೆ ಕಂಸನನೆಮ್ಮಂ ನೆಗಪಿದೆ ಚಿಂತಾವಾರ್ಧವೆಯೊಳಗೆ ಮುಱುಗಿರ್ದವರಂ (ಜಗದ. ೬-೪೬); ತಿಳಿವಸುಗಿ ದಡಿಗಿಕ್ಕಿ ಮ ಆವೆಯ ಕಳಕಳಿಪ ಮೇಲಾಯ್ತು ತಾಮಸಜಲಪಥದಿಯ ತಾಮ್ಮಳಲ ಮುಟ್ಟಿತು ಮನ ಧನಂಜಯನ (ಕುನ್ಮಾ. ೬-೨೦). ಆಡಿಯಾಜಜ ವೃಪ್ತಿಕ್ಕಿ = ಆರು ಪಾದಗಳುಳ್ಳ ಹಕ್ಕಿ; ಆರಡಿ; ಷಟ್ಪದ; ತುಂಬಿ: ನುಡಿವ ಕನ್ನಡವಕ್ಕಿ ಜಿನುಗುವ ಆಡಿಯಾಜಜವಕ್ಕಿ[ಪಕ್ಕಿ]ಯಾ ವನದೊಳು ಪಗಲೊಡಯನುದಯಕಾಲದೊಳು (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೧೨-೫೩).

[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಮಲ. ತುಳು. ಅಡಿ; ಕೊಡ. ಅಡಿ = ತಳಭಾಗ, ತಳ; ತೆಲು. ಅಡುಗು; ಕೊಲಾ. ಅಱ್]

ಅಡ್ಡಿ (ನಾ). ವಿರೋಧ: "ಅಡಿಯಂದು ವಿರೋಧಭಾವಂ" (ಕಬ್ಬಸಾ. ೧೩-೨೫೯). [~ ? ಅಡ್ಡಿ$_{1}$]

ಅಡಿಕೆಕ್ಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). (ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಮುಳುಗಿದವನ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ) ತಳವನ್ನು ಹಿಡಿ. [ಅಡಿ + ಕಟ್ಟು$_{2}$ (< ಕಟ್ಟು$_{41}$)]

ಅಡಿಕಾಸು (ನಾ). ಸಂತೆಯಲ್ಲಿ ಆಂಗಡಿಯ ನಿವೇಶನದ ಮೇಲೆ ಹಾಕುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ತೆರಿಗೆ: ಶ್ರೀ ಭೈರವದೇವರ ಸಂನಧಿಯ ಸಂತೆ ಕಲವಾಗಿರಲಾಗಿ ಪ್ರತಿಹುಟ್ಟಿಸಿ ಅಳ್ಳು ಅಡಿಕಾಸು ಸಹ ದ್ರವ್ಯ ಮುಖದಿಂ ದೇವರ ದೀಪಾರಾಧನೆಗೆ . . . ಕಟ್ಟಳೆಯಂಕ್ಕಿ (ಸೌಇಇ. IX-ii, ೫೬೨-೯; 1530). [ಅಡ್ಡಿ + ಕಾಸು]

ಅಡಿಕೆಲ್ 'ಅಡಕೆಲ್' ನೋ.

ಅಡಿಕೆಲ 'ಅಡಕೆಲ್' ನೋ.

ಅಡಿಕೆಲಿ 'ಅಡಕೆಲ್' ನೋ.

ಅಡಿಕೆಲಿಕೆಲ್ಲು (ನಾ). ರಾತ್ರಿಹಾಕಿದ ಕಲ್ಲು; ಕಲ್ಲೊಟ್ಟಿಲು: ಅಲ್ಲಿಂದ ಬಡಗಲು ದಾರಿ ಮೇರೆ ಅಡಿಕಲಿಕಲ್ಲು ಬಳಿಯ ನೆಟ್ಟ ಕಲು (ಎಕ. XII, ಪಾವುಗ. ೭೫-೧೨೧; 1533).

[ಅಡಿಕಲಿ (< ಅಡಕೆಲ್) + ಕಲ್ಲು$_{1}$ (< ಕಲ್ಲ್$_{3}$)]

ಅಡಿಕೆಲು 'ಅಡಕೆಲ್' ನೋ.

ಅಡಿಕೆಲ್ಲು (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಗಿಡ: "ಕಟ್ಟಲ್ಲಕಾ- ಬೆಳ್ಳ, ಅಡಿಕೆಲು" (ಒಷಧಿ. ೨೩).

ಅಡಿಕೆಲುವಾಸು 'ಅಡಕೆಲ್ವಾಸು' ನೋ.

ಅಡಿಕೆಲ್ಲೂಡೆ (ನಾ). ಒಂದರ ಮೇಲೊಂದರಂತೆ ಪೇರಿಸಿದ ಗೋಡೆ:

ಅಗಳ್ ದಿಕ್ಕರಿಗಳ್ಗೆ ಗಿರಿಗಳ್ಗೆ ದೊರೆವರ್ಪ ಕರ್ವೇಡರ್ . . . ಕವಲ್ಗೋಲ ಅಡಿಕಿಲ್ಗೂಡೆಯ ನೇಣ ಕಡಿಗತ್ತಿಯ ಬಿಲ್ಲಂಬುಗಳ ಬಲ್ಪೊಱೆವೊತ್ತು (ರಾಮಾಶ್ವ. ೮೩–೨೪). [ಅಡಿಕಿಲ್ (< ಅಡಕಿಲ್) + ಗೂಡೆ$_1$]

ಅಡಿಕಿಲ್ವೆಱು (ಕ್ರಿ). ಒಂದರ ಮೇಲೊಂದು ಪೇರಿಸಿರು : ಮುತ್ತಿನ ಕೈಯಿಂದಡಿಕಿಲ್ವೆತ್ತುಱುಶೃ[ಭೃ]ಂಗಾರ ಘಟವಿತತಿಯಿಂ . . . ಕಣ್ಗೆಸೆದತ್ತು . . . ಆ ಪಂದಲ್ (ಉದ್ಭಟ. ೮–೬).
[ಅಡಿಕಿಲ್ (< ಅಡಕಿಲ್) + ಪೆಱು]

ಅಡಿಕಿಲ್ಗೊಳ್ 'ಅಡಕಿಲ್ಗೊಳ್' ನೋ.

ಅಡಿಕಿಲ್ವಾಸು 'ಅಡಕಿಲ್ವಾಸು' ನೋ.

ಅಡಿಕು 'ಅಡುಕು' ನೋ.

ಅಡಿಕೆ 'ಅಡಕೆ$_1$' ನೋ.

ಅಡಿಕೆಕಸ (ನಾ). ಬತ್ತದ ಗದ್ದೆಗಳಲ್ಲಿ ಬೆಳೆಯುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗಿಡ್ಡನೆಯ ಕಳೆ (ಕಿ). "ಮೂಡುಗಟ್ಟನ ಗಿಡ, ಬೋಡು ಕಡಲೆ ಸೊಪ್ಪು, ಕರಂಡೆ, ಮೂಡಿಗಿಡ" (ಮೈಔಗಿ. ೭೧–೧೪೭೦).
[ಅಡಿಕೆ ? + ಕಸ$_1$]

ಅಡಿಗ$_1$ (ನಾ). ೧. ಆಳು; ಸೇವಕ; ದಾಸ: ನಾನೊಡೆಯ ಇವನಡಿಗನೆಂದು ಪಡಿಪುಚ್ಚವ ಮಾಡುವನ್ನಕ್ಕ ಅದು ತುಡುಗುಣಿಯ ಸವಿತ (ಮೋಳಿಮಾ. ೧೮–೬೮); ಒಸೆದು ನಿಮ್ಮಯ ಕರುಣದೆಸಕದಿಂದೊಲಿದು ರಕ್ಷಿಸಬೇಹುದೆನ್ನ ನಿಮ್ಮಡಿಗನೆಂದು (ಮನೋವಿ. ೧–೨); "ನಿಮ್ಮ ಕೃಪೆಯ ಪೆರ್ಮೆಯಿಂ ನಿಮ್ಮ ಮರೆವೊಕ್ಕೆನೆಂದು ಎನ್ನಂ ರಕ್ಷಿಸಬೇಕೆಂಬುದರ್ಥಂ" (ಮನೋವಿ. ೧–೨ ವ್ಯಾಖ್ಯಾ). ೩. ಪೂಜಾರಿ (ಕರಾ). ೪. ಒಂದು ಮನೆತನದ ಹೆಸರು (ಕರಾ). [ಅಡಿ$_1$ + –ಗ]

–ಅಡಿಗ$_2$ (ಪ್ರ). "ಇದರಲ್ಲಿ ವರ್ತಿಸುವವನು" ಮುಂತಾದ ಅರ್ಥಗಳಲ್ಲಿ ಬರುವ ಒಂದು ತದ್ಧಿತ ಪ್ರತ್ಯಯ: "ಅಡಿಗ ಪ್ರಕಟ ಪ್ರತ್ಯಯ ಮಕ್ಕುಂ ಸುಕವಿಗಳಿಂ ತದನುಕೂಲವರ್ತನ ವಿಧಿಯೊಳ್ . . . ಅಡಿಗ ಪ್ರತ್ಯಯಕ್ಕೆ ದೇವಡಿಗಂ, ಪಾವಡಿಗಂ, ಪೂವಡಿಗಂ" (ಶಮದ. ೨೦೩, ಪ್ರಯೋ); "ದೇವಾದಡಿಗೋರ್ಹತಿ"; "ದೇವರಂ ಪೂಜಿಸುವಂ ದೇವಡಿಗಂ" (ಶಬ್ದಾನು. ೪೧೩, ವ್ಯಾಖ್ಯಾ). '–ವಡಿಗ' ಪರಾ.

ಅಡಿಗಂಟಲ್ (ನಾ). ಗಂಟಲಿನ ತಳ, —ಬುಡ: ಪೊಟ್ಟೆ ಪೊಟ್ಟಣಿ(ಳಿ)ಸೆ ಕ[ತ]ನ್ನಡಿಗಂಟಲೆ ಕೆತ್ತುಪೋಗೆ ಗೋಣೊಜಗಿರೆ ಮೂಗಿನೊಳ್ ನುಡಿಯೆ ಬಾಯ್ ಪೆಡೆ ದಷ್ಟನ ಸಾವು ನಿಶ್ಚಯಂ (ಲೋಕೋಪ. ೧೦–೯); ಅವನು ಯಾಕೋ ಅಡಿಗಂಟಲಲ್ಲಿ[= ಕ್ಷೀಣಧ್ವನಿಯಲ್ಲಿ] ಮಾತಾಡುತ್ತಾನೆ; ತುಂಬ ಆಯಾಸವಾಗಿರಬಹುದು (ರೂಢಿ). [ಅಡಿ$_1$ + ಗಂಟಲ್]

ಅಡಿಗಂಟು (ನಾ). ೧. "ತಳದ ಕೆಸರು, ಮಡ್ಡಿ" (ಕಸ್ತೂಕೋ); "ಗಸಿ" (ನಾನಾಶ). ೨. "ಮುಗ್ಗಿದ ಧಾನ್ಯ" (ನಾನಾಶ). [? ಅಡಿ$_1$ + ಗಂಟು]

ಅಡಿಗಂಟುಮಾತು (ನಾ). ಕೀಳುಮಾತು (ಸ್ಯಾಂಡರ್).
[ಅಡಿಗಂಟು + ಮಾತು]

ಅಡಿಗಂಡಿ (ನಾ). ೧. ಕೆಳಗಣ ರಂಧ್ರ. ೨. ಯೋನಿ (ದಕ. ಕಿ).
[ಅಡಿ$_1$ + ಕಂಡಿ$_1$]

ಅಡಿಗಚ್ಚು 'ಅಡಿಗರ್ಚು' ನೋ.

ಅಡಿಗಚ್ಚುಕಾಣಿಕೆ 'ಅಡಿಗರ್ಚುಕಾಣಿಕೆ' ನೋ.

ಅಡಿಗಟ್ಟು$_1$ (ಕ್ರಿ). ತಳಪಾಯ ಹಾಕು; ಆಧಾರವನ್ನು ಸಿದ್ಧಪಡಿಸು; ಒಡನೆ ಭಾರತಿಕನು ರಂಗಂಬೊಕ್ಕು ನಾಟ್ಯಘಟನ ಪ್ರಸ್ತಾವನೆಗೆ ಅಡಿಗಟ್ಟಿದನು (ಕಗದ್ಯ. ೧೬೦). [ಅಡಿ$_1$ + ಕಟ್ಟು$_1$]

ಅಡಿಗಟ್ಟು$_2$ (ನಾ). ೧. ತಳಹದಿ; ಅಸ್ತಿವಾರ; ಆಧಾರ: ತರ್ಕಿಸಲಿಕ್ಕೆ ಅಡಿಗಟ್ಟೇನೋ ಇದೆ (ನಾಡೋಜ. ೧೫); ಭದ್ರವಾದ ಅಡಿಗಟ್ಟನಲ್ಲಿ ನೆಲೆಗೊಂಡಿರಲಿಲ್ಲ (ನಾಡೋಜ. ೩೫೧). ೨. ಮೂಲಧನ; ಬಂಡವಾಳ: ದೊಡ್ಡ ದೊಡ್ಡ ವ್ಯಾಪಾರ ಮಾಡಲು ತುಂಬಾ ಅಡಿಗಟ್ಟುಬೇಕು. ಹಾಗಾಗಿ ಅವರು ಸಾಲ ಎತ್ತಿ ಹಣ ಸಂಗ್ರಹಿಸಿ ವ್ಯಾಪಾರವನ್ನು ವಿಸ್ತರಿಸುವ ಯೋಜನೆಯನ್ನು ಕೈಗೊಂಡರು (ಕುರುಕಾ. ೩೯). [ಅಡಿ$_1$ + ಕಟ್ಟು$_2$]

ಅಡಿಗಟ್ಟು$_3$ (ನಾ). "ಉರುವಲ; ಕಟ್ಟಿಗೆ" (ಕಸ್ತೂಕೋ); "ಸೌದೆ" (ಶಾಮಣ್ಣ). [< ? ಅಡಿಗೆ (< ಅಡುಗೆ) + ಕಟ್ಟು$_2$]

ಅಡಿಗಟ್ಟೆ (ನಾ). ೧. ಕೆಳಗಿನ ಕಟ್ಟೆ. ೨. ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಅರಸಿಮಯ್ಯಂ ನಾಟ್ಗಾವುಣ್ಡುಗೆಯ್ಯೆ ಅಡಿಗಟ್ಟೆಯ ಗೊಗ್ಗಿಸೆಟ್ಟಯ ಮಗಂ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೮೩–೧೩; 1058). [ಅಡಿ$_1$ + ಕಟ್ಟೆ$_1$]

ಅಡಿಗಡಿ 'ಅಡಿಗಡಿಗೆ' ನೋ.

ಅಡಿಗಡಿಗೆ, ಅಡಿಗಡಿ (ಅ). ೧. ಒಂದೊಂದು ಹೆಜ್ಜೆಯಿಡುವಾಗಲೂ; ಹೆಜ್ಜೆಹೆಜ್ಜೆಗೂ: ಉಡಿದಿರ್ದ ಕಯ್ದು ನೆತ್ತರ ಕಡಲೊಳಗಡಿಗಡಿಗೆ ತಳ ಮನುರ್ಚುತ್ತಿರೆ ಕಾಲಿಡಲೆಡೆವಡೆಯದೆ ಕುರುಪತಿ ದಡಿಗವೆಣಂಗಳನೆ ಮೆಟ್ಟ ನಡೆಯುತ್ತಿರ್ದಂ (ಗದಾಯು. ೪–೧೪); ಜೀವನಿಕರಮಂ ರಕ್ಷಿಸದಿರ್ದಡೆ ಪಾಪಮಕ್ಕುಮೆಂದೆಂದಡಿಗಡಿಗಾರೈದು ನೋಡಿ ನಡೆವಂ ಜೈನಂ (ಸಮಪ. ೫–೭). ೨. ಮೇಲೆ ಮೇಲೆ; ಮತ್ತೆ ಮತ್ತೆ; ಆಗಾಗ್ಗೆ: ವನಜಮುಖಿ ಪಿರಿದುಮನುರಾಗದಿಂದಡಿಗಡಿಗೆ ಸೊಗಯಿಸಿದಳಾಗ ಮೊಗರಾಗದಿಂ (ಅದಿಪು. ೭–೨೭ ರ); ಅಡಿಗಡಿಗೆ ಬೆಚ್ಚುಗುಂ ಹಾಲಂ ಕಾಱುಗುಂ (ಬಾಲಚಿ. ೧೨೬–೧೯); ಅಡಿಗಡಿಗಾತ್ಮತತ್ವದೊಳಿರ್ದು ಕರ್ಮವ ಕೆಡಿಸುತಿಹನು ಕಿಱಿದಾಗಿ (ಭರಚ. ೨–೩೦). **ಅಡಿಗಡಿ**: ೨. ಪೊಡವೀಶನಾ ಹರಿಶ್ಚಂದ್ರ ಕೊಳನಂ ಹೊಕ್ಕು ಅಡಿಗಡಿ ಸಚೇಲದ ಸ್ನಾನಮಂ ಮಾಡಿ ಹೊಱವಟ್ಟಾಗ (ಹಚಕಾ. ಪರಿ. ೨೧೫–೨೭).
[< ಅಡಿ$_1$ + ಅಡಿ$_1$. / ತಮಿ. ಮಲ. ಅಡಿಕ್ಕಡಿ]

ಅಡಿಗಣ್ಣು (ನಾ). ೧. ಕಾಲಿನ ಹರಡು (ದಕ. ಕಿ). ೨. ಕೆಳಮುಖವಾದ ಕಣ್ಣು; ಕೆಳನೋಟ: ಆಚಾರ್ಯ ಮಹಾಶಯರು ಅಡಿಗಣ್ಣಲ್ಲೇ ಒಮ್ಮೆ ರತ್ನಳನ್ನು ನೋಡಿ ನಗುತ್ತಾ ಹೇಳಿದರು (ಕೆಲಕ. ೧೫).
[ಅಡಿ$_1$ + ಕಣ್ಣು (< ಕಣ್)]

ಅಡಿಗನ ಕೆಱೆ (ನಾ). ಒಂದು ಕೆರೆಯ ಹೆಸರು: ಅಲ್ಲಿಂ ಮೂಡಲಾಲದ ಮರಂಗಳಲ್ಲಿಂ ಮೂಡಲು ಕಡಲ ಸರಿವಲ್ಲಿಂ ಮೂಡಲು ಬಿಳಿಯ ಕಲ್ಗಳಲ್ಲಿಂ ಮೂಡಲು ಅಡಿಗನ ಕೆಱೆಯ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಬಸುರಿಯ ಮರ (ಸೌಇಇ. IX-i, ೨೫೪–೪೩; 1148). [ಅಡಿಗ$_1$ + ಕೆಱೆ]

ಅಡಿಗಬು 'ಅಡುಗರ್ಬು' ನೋ.

ಅಡಿಗಬ್ಬು 'ಅಡುಗರ್ಬು' ನೋ.

ಅಡಿಗರಟ (ನಾ). ತೆಂಗಿನಕಾಯಿಯ ಕೆಳಭಾಗದ (ಎಂದರೆ, ಕಣ್ಣುಗಳಿಲ್ಲದ ಭಾಗದ) ಚಿಪ್ಪು: ನಾನೊಂದು ಗಿಣಿಯ ತಂದೆ . . . ಪಂಜರಕ್ಕೆ ಸಂದ ಕೂಡುವ ಸಂಗದವನಿಲ್ಲ, ಕೊರೆಕೂಳನಿಕ್ಕುವುದಕ್ಕೆ ಅಡಿಗರಟವಿಲ್ಲ ಗಿಣಿಯ ಹಿಡಿದು ನಾ ಕೆಟ್ಟೆ (ಮನುಗುಂ. ೧೭–೯೨).
[ಅಡಿ$_1$ + ಕರಟ$_2$]

ಅಡಿಗರ್ಚು, ಅಡಿಗಚ್ಚು (ನಾ). ಕಾಲನ್ನು ತೊಳೆಯುವುದು. **ಅಡಿಗಚ್ಚು**: 'ಅಡಿಗರ್ಚುಕಾಣಿಕೆ' ಪರಾ.
[ಅಡಿ$_1$ + ಕರ್ಚು$_2$ (< ಕಟ್ಟು$_1$)]

ಅಡಿಗರ್ಚುಕಾಣಿಕೆ, ಅಡಿಗಚ್ಚುಕಾಣಿಕೆ (ನಾ). (ಗುರುಗಳು ಮೊದಲಾದವರ) ಕಾಲು ತೊಳೆಯುವಲ್ಲಿ ಕೊಡುವ ಕಾಣಿಕೆ; ಪಾದಪ್ರಕ್ಷಾಳನೆಯ ಕಾಣಿಕೆ: ಅಡೆ[ಡಿ]ಗರ್ಚ್ಚುಕಾಣಿಕೆ ಸೇಸೆ ಬಿದ್ದುಬೀಯ ಮೊದಲಾಗೆ (ಎಕ. VIII, ನಗರ. ೩೬–೧೫೫; 1077); ಆ ಪೂರೊಳಾದ ಸೇಸೆ ಬಿದ್ದುಬೀಯಂ ದೇವಿದೆಱೆ ಅಡಿಗರ್ಚ್ಚುಕಾಣಿಕೆ . . .

ಸರ್ವ್ ಟಾಥಾ ಪರಿಹಾರಂ ಮಾಡಿಪಟ್ಟರ್ (ಎಳ್. VIII, ಶೀಕ್ಷಾಹ. ೧೯೨–೧೬; 1103). **ಅಡಿಗಚ್ಚು ಕಾಣಿಕೆ** : ಪಾಯಪ್ರಮ್ಮಂ ಅಡಿಗಚ್ಚು ಕಾಣಿಕೆ (ಭೋಳಕಾ. ೧೯೩೪, ಬಂಕಾಪು. ೩–೧೯ ; 1062).

[ಅಡಿಗಚ್ಚು + ಕಾಣಿಕೆ (< ಕಾಣ್ಕೆ)]

ಅಡಿಗಲ್[1], ಅಡಿಗಲ್ಲು, (ನಾ). ೧. ಅಡಿಪಾಯದ ಕಲ್ಲು ; ತಳಹದಿ ; ಆಧಾರ : ಜಿನಚೈತ್ಯಕೋಟಿಗಳಿಗಲ್ ತಾನೆಂದು ರೂಪ್ಯಾಕ್ಷ ರತ್ನಿಗಳಿಂದಂ ನಗುವಂತುಟಾಯ್ತು ವಿಜಯಾರ್ಧಾದ್ರೀಂದ್ರನಭ್ರೀಂದ್ರನಂ (ಶಾಂತಿ. ೨–೮೮). ೨. ನೆಲಕ್ಕೆ ಹಾಸುವ ಕಲ್ಲು (?) : ಮುಕ್ತಿಮಂದಿಪ್ಪ ದೆಯುಂ ಪಳುಕಿನ ಕೆರ್ಗಳ್ ಪವಳದಿಸಿವ ಕಂಬು ಕರ್ಕೇತನದ ತೊಲೆ ಪೊನ್ನ ಪೊಸಜಂತೆ ನೀಲದಡಿಗಲ್ಗಳಿಂ[ಪಾಕಾಂ. ನಿಂದಡಕಲ್ಗಳಿಂ]ದೊಡೇ ವಡ್ಡಪುಡೇ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೫೧೮). ೩. ಬೀಸುವ ಕಲ್ಲಿನ ಕೆಳಗಡೆಯ ಹೋಳು (ದಕ. ೫) : ಅಂಡೊಳ್ಳೆ ಅಡಿಗಲ್ಲಿ ಚಿಂಡೊಳ್ಳೆ ಮೇಗಲ್ಲೆ ಚಂದ್ರಮತಿಯುಂಬೊ ಗೆರಸಿ(ಯ) ರಾಗಿಕಲ್ಲೆ (ಸಾಪದ. ೬೪–೧೧). **ಅಡಿಗಲ್ಲು**: ೧. ಕಷ್ಟವೇ ನಿಜವಾದ ಜೀವನದ ಅಡಿಗಲ್ಲು (ತ್ಯಾಗಮು. ೧೧೩) ; ಈ ಬಗೆಯ ಶರಣಾಗತಿಯೇ ಸಾಧನೆಗೆ ಅಡಿಗಲ್ಲು (ಶಂಗಿತ. ೪೫೫). [ಅಡಿ + ಕಲ್ಲ್]

ಅಡಿಗಲ್[2] 'ಅಡೆಗಲ್' ನೋ.

ಅಡಿಗಲ್ಲಿಕ್ಕು (ಕ್ರಿ). ತಳಪಾಯದ ಕಲ್ಲನ್ನು ಇಡು ; ತಳಹದಿ ಹಾಕು : ಕುಳಶಾವಳಿಗನವರ್ದಿಂ ತೊಳೆದಡಿಗಲ್ಲಿಕ್ಕಿ ದೆಳ್ಗುಟ್ಟಿಗೆಯಂ ಜೊಪಳಿಯಕ್ಕಿದಂತೆ ತೊಳೆತೊಳೆ ತೊಳಗಿ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೦–೨೯).

[ಅಡಿಗಲ್ಲ್ + ಇಕ್ಕು]

ಅಡಿಗಲ್ಲು[1] 'ಅಡಿಗಲ್'[1] ನೋ.

ಅಡಿಗಲ್ಲು[2] 'ಅಡೆಗಲ್' ನೋ.

ಅಡಿಗಾಣ್ (ಕ್ರಿ). ೧. ತಳವನ್ನು ಕಾಣು ; ಮರ್ಮವನ್ನು ತಿಳಿ : ಅಯಃಪ್ರಮಾಣದಿಗಾಣಲೊಡಂ ಮಱುಗುವುದಂಗಜರದಿಂ ತುಱುಗುವುದಿನೆ ದೇವಗತಿಯೊಳೇಂ ಸುಖಮುಂಟೆ (ಅಜಪ. ೨–೬೨). ೨. ಪಾದವನ್ನು ಕಾಣು ; ದರ್ಶನ ಮಾಡು : ದೇವರಿದಿಗಂಡು ಕಪ್ಪಮನೀವರ್ ಚಕ್ರವ್ಯ ದೇಶವರಸರ್ (ರಾಜಪ. ೫–೧೩೭). [ಅಡಿ + ಕಾಣ್]

ಅಡಿಗಾರ (ನಾ). ಗ್ರಾಮದ ಪಟೇಲ : ಪಟೇಲಗಿ— ಪಟೇಲ, ಗೌಡ, ನಾಡುಗೌಡ, ಎಜಮಾನ, ರೆಡ್ಡಿ, ಪೆದ್ದ ಕಾಪು, ಮಾನ್ಯಕರಣಂ, ಮಣಿಗಾರ ಅಥವಾ ಅಡಿಗಾರ, ನಾಯಂಡು ವಗ್ಗೆರೆ ಹೆಸರುಗಳುಂಟು (ಗ್ರಾಮಾಳ. ೧).

[ಅಡಿ + –ಕಾರ್ (< –ಕಾಱ)]

ಅಡಿಗಾಲು (ನಾ). ಮೊಳಕಾಲಿನಿಂದ ಕೆಳಗಿನ ಪಾದದ ಭಾಗ (ಸ್ಯಾಂಡಲ್). [ಅಡಿ + ಕಾಲ್[1] (< ಕಾಲ್[1])]

ಅಡಿಗಿಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಹೆಜ್ಜೆ ತಪ್ಪುವಂತೆ ಮಾಡು ; ನೆಲೆದಪ್ಪಿಸು ; ಉರುಳಿಸು : ಆತನ ಮಗಂ ಏರುದರಂ ತತಂಗಾಲುಱುವಿನ್ನಡಿಗಿಡಿಸುವ ತಡಂಗಾಲ ಮಾಧವಂ (ವೀಕ. VII, ಶಿವವಿ. ೪–೪೦ ; 1122).

[ಅಡಿ + ಕಿಡು (< ಕೆಡು) + –ಇಸ್ಸು]

ಅಡಿಗಿಡು 'ಅಡಿಗಿಡು' ನೋ.

ಅಡಿಗೀಟು (ನಾ). (ಬರೆವಣಿಗೆಯಲ್ಲಿ) ಶಬ್ದದ ಅಥವಾ ವಾಕ್ಯ ಭಾಗದ ಕೆಳಗಡೆ ಎಳೆದ ಗೆರೆ : ಹತ್ತಪ್ರತಿಯಲ್ಲಿ ಅಡಿಗೀಟು ಹಾಕಿ ತೋರಿಸುವ ಶಬ್ದಗಳನ್ನು ದಪ್ಪಕ್ಷರಗಳಲ್ಲಿ ಅಚ್ಚುಮಾಡಬೇಕು (ರೂಢಿ).

[ಅಡಿ + ಗೀಟು]

ಅಡಿಗುಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ಕಾಲನ್ನು ಒತ್ತು, —ಹಿಸುಕು : ಸೊಗಯಿಸುವ ಸುವುದುತ್ಪಲದೊಳ್ ಲಲಿತಗಂಗಾನದೀಲಹರಿಕಾತ್ಪಲದೊಳ್ ದೇವವನಿತೆಯರೆ ಪರಿವಡಿಯೊಳಡಿಗುಟ್ಟಿಯಂ (ಆದಿಪು. ೭–೨೭ ರ) ; ಮುಡಿಯಿತ್ತು ವಡಿಯೂಡುವಡಿಗುಟ್ಟುವಾಡಿಯತ್ತುವ . . . ಪಲವುಂ ನಿಯೋಗದನ್ನ ಯಾಗತೆಯರುಮಪ್ಪ ಅಕಾರವತಿಯರಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೬–೪೫ ಪ) ; ಕಮಲ ಪದನೆಗೆ ನೀಡಿ ಡವಳೆಯಂ ಕೆಲ ಕೆಲರ್ ಕುಮುದದಳನಯನಯುಗಿಗದಿ ಗುಟ್ಟಿ ಕೆಲಕೆಲರ್ (ವರ್ಧಪು. ೧೩–೫೨). [ಅಡಿ + ಕುಟ್ಟು[3]]

ಅಡಿಗುಪ್ಪೆ (ನಾ). ಧಾನ್ಯದ ತೆನೆಗಳ ಕುಪ್ಪೆಯ ಕೆಳಭಾಗ (ದಕ. ೫).

[ಅಡಿ + ಕುಪ್ಪೆ[1]]

ಅಡಿಗೂಟ, ಅಡಿಗೂಟ (ನಾ). ೧. ಚರ್ಮವನ್ನು ಕತ್ತರಿಸುವಾಗ ಅಡಿಯಲ್ಲಿ ಆಧಾರವಾಗಿ ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುವ ಗೂಟ : ಬ್ರಹ್ಮವನಜಾದಲ್ಲಿ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ ಸವರ್ಲೀಯಹಕರ್ಮಗಳ್ಕೊಳ್ಳಗಾದಲ್ಲಿ ಸಮ್ಮಳಾಂ ಉಳಭುವನವಜಿದು ಮಜಿಯಲಿಲ್ಲ ಕೈಯಂಳಗಿತ್ತಿ ಅಡಿಗೂಂಟಿ[ಟು]ಕೆಡಿ ಯಾಗದೇಡ ಆಜಿ ನಿಜಾತ್ಮರಾಮರಾಮನಾ (ಪಚಕಾ. I, ೩೩೩–೪) ; [ಅಡಿಗೂಂಟಿಯಾಗು = ಕಷ್ಟಕ್ಕೆ ಸಿಕ್ಕು ; ನರಕಕ್ಕೆ ಗುರಿಯಾಗು].

ಅಡಿಗೂಟ : ೨. ಬೀಸುವ ಕಲ್ಲು ಮೊದಲಾದವುಗಳಲ್ಲಿ ಕೆಳಗಡೆಯ ಹೋಳಿನ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಹುದಿದಿರುವ ಗೂಟ ; ತಳಗೂಟ.

[ಅಡಿ + ಗೂಂಟು]

ಅಡಿಗೂಟ 'ಅಡಿಗೂಂಟ' ನೋ.

ಅಡಿಗೆ 'ಅಡುಗೆ' ನೋ.

ಅಡಿಗೆಳ್ಳು (ನಾ). ಕೃತಕವಾಗಿ ತಯಾರಿಸಿದ ವಜ್ರ, —ರತ್ನ (ದಕ. ೫). [ಅಡಗೆ (< ಅಡುಗೆ) + ಕಲ್ಲು (< ಕಲ್ಲ್)]

ಅಡಿಗೆಗಾರ್ತಿ (ನಾ). ಅಡಿಗೆಮಾಡುವವಳು; ಅಡಿಗೆಯ ಪರಿಚಾರಿಕೆ: ಪಳೆದ್ಯವಸಿಸರುಗಳ ಮಿತಿಯಿಲ್ಲದಡಿಗೆಗಾರ್ತಿಯರು ನೀಡಲ್ಕೆಯಿಮ್ಮುತ ಹೆಂಗಳೊಡನೆ ಭುಂಜಿಸಿದ (ಮೋಹರ. ೧೪–೧೧).

[ಅಡಿಗೆ (< ಅಡುಗೆ) + –ಗಾರ್ತಿ (< –ಕಾಱ) + –ತಿ]

ಅಡಿಗೆಜಸ (ನಾ). ಅಡಿಗೆ ಮಾಡುವ ಜನ; ಅಡಿಗೆಯ ಪರಿಚಾರಕ: ಅಡಿಗೆಜನ ೧ ಕ್ಕೆ ಸಂಬಳ ಗಣ ॥ ೦ (ಎಳ್. VI, ಕೃಂಗೀ. ೧೧. ಪು. ೬೭೨–೩೧ ; 1652). [ಅಡಿಗೆ (< ಅಡುಗೆ) + ಜನ]

ಅಡಿಗೆಜ್ಜೆ (ನಾ). ಕಾಲಿಗೆ ಕಟ್ಟುವ ಗೆಜ್ಜೆ : ಮಗು ಓಡಾಡುವಾಗ ಅದರ ಅಡಿಗೆಜ್ಜೆಯ ಶಬ್ದ ಮನೆಯೆಲ್ಲ ತುಂಬುತ್ತಿತ್ತು (ರೂಢಿ). [ಅಡಿ+ಗೆಜ್ಜೆ]

ಅಡಿಗೆಡವು (ಕ್ರಿ). ಬುಡಸಹಿತವಾಗಿ ಉರುಳಿಸು ; ಮೂಲೋತ್ಪಾಟನೆ ಮಾಡು : ಮರಂಗಳಡಿಗೆಡವಿದುವಿದರೆ ಪರಿವ ಪೂರದೆ ನದಿಗಳ್ (ಪಾರ್ಶ್ವಭ. ೯–೧೮). [ಅಡಿ + ಕೆಡವು]

ಅಡಿಗೆಡು, ಅಡಿಗಿಡು (ಕ್ರಿ). ೧. ನಡಗೆ ತಪ್ಪಿಹೋಗು ; ನಡಗೆ ನಿಂತು ಹೋಗು. ೨. ಶಕ್ತಿಗುಂದು : ಕಡಿ ತನ್ನ ಬಲಂ ಪೀಜಭಾಗದಲ್ಲಿ ಬಂದಡಿಗೆಡದಂದೆ ಪಲ್[ವಾ]ಜಿಯೊಳ್ ಪಾಯಿಸಿ ಮೂಲಮೆಲ್ಲಮಂ ಪಡಲ್ವಡಿಸಿ (ಎಳ್. II, ೧೩೮–೪; 940). **ಅಡಿಗಿಡು** : ೧. ಬಿಡಿ ಬೀಸದೊಡೊಡನೆ ಬೀಸಿ ನಿಮಿಷದಂ ಕಾಲಿಟ್ಟಡಿಗಿಡಿ ಪ್ರಾಣವಂ ಪೊರ್ಕೊಡಾಂಗೆಗೊಂಡಕ್ಕೆ ಕಾದಿದರ್ ಕಳುಗಲಿಗಳ್ (ಗದಾಯು. ೪–೯) ; ಮನಂ ವಿಳಯಮಾಗೆ ನುಡಿಗಳ್ ಮೊದಲಿಂದಡಿಗಿಡೆ ಕಾಲ್ ತಡತಡವರೆ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೬೨). ೨. ಆ ತಿಂಡಿ ಪೊಕ್ಕಡಿಗಿಡಿ ಬಂದು ಮುಂದೆ ಖಲೆಯುಂ ಮೊಗಮುಂ ನಡೆಸೋಡಿಯಂತ ನಾರ್ದೋಡನೊಡನೆಜ್ಜೊಡೆಜ್ಜ ಮೊನೆಯಂಬುಗಳಜ್ಜಿಗಿವೋಗೆಯುಂ ಮನಂಗಿಡಂ . . . ಸುರಿಸಿಂದುನಂದನಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೧–೪೪) ; ೩. ನೆಲೆ ತಪ್ಪು ; ಆಧಾರ ಇಲ್ಲವಾಗು ; ನಾಶವಾಗು : ಪಡೆಯ ಪೋಕಿಗದಿಂ ಕೆಡಲಂ ಪೆಡೆಗಳನುಡುಗುವುದುಮೆಳೆ ಬೊದಿಲ್ಲನೆ ಬಿಜ್ಜತ್ತಡಿಗಿಡೆ ಕೂರ್ಮನಿ ಬೆನ್ನಂಬೊಡೆದು ಸಿಡಿಲ್ಕೊಡನೆ ನುಜ್ಜುನೂಜ್ಜಾಗೆಗಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೦–೭೦) ; ಜಾತಿಯ ನೀತಿಯ ಸೈನಿ ಮಾತಡಿಗಿಡೆ ಪತಿಯುಮಂ ಪುರೋಹಿತನು ಮನಾ ಪಾತಕಿ ವಿಷದಿಂ ಕೊಂದಳ್ (ಪಂಠಾಮಾ. ೧೫–೩೭).

[ಅಡಿ + ಕೆಡು]

ಅಡಿಗೆಡೆ (ಕ್ರಿ). ೧. ಕಾಲಿಗೆ ಬೀಳು; ನಮಸ್ಕರಿಸು: ಹಸ್ತಿಚರ್ಮಾವರಣ ಶರಣೆನುತ್ತಡಿಗೆಡೆದನು (ಚಿಬಪು. ೨೦–೭); ಜಯ ಜಯ ಜನಾರ್ದನ ಕೃಷ್ಣ ರಕ್ಷಿಸೆಂದಡಿಗೆಡೆದನು (ತುರಂಗ. ೪೬–೩). ೨. ಬುಡಕಳಚಿ ಕೆಳಗೆ ಬೀಳು: ಅರಮನೆಯೊಳಗೆ ನೆಲ ಬಾಯ್ದೆಗೆದುದಡಿಗೆಡೆದುದು ಪಿರಿಯ ಮಾಡ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೧೧–೩೪). [ಅಡಿ$_1$ + ಕೆಡೆ]

ಅಡಿಗೆನೀರು (ನಾ). ಅಡಿಗೆಯ ಕೆಲಸ ಮತ್ತು ನೀರು ತರುವ ಕೆಲಸ: ಅಲ್ಲಿ ಕೆಲಸ ಮಾಡುವವರಾರು? ಅಡಿಗೆನೀರು ಮಾಡುವವರಾರು? (ಮಹಾಪೂ. ೫). [ಅಡಿಗೆ (< ಅಡುಗೆ) + ನೀರು (< ನೀರ್)]

ಅಡಿಗೆಪ್ಪು (ನಾ). ಕಾಲಿನ ಎಕ್ಕಡ; ಪಾದರಕ್ಷೆ: ಮೃಡಶರಣರಾರವರ ಮನೆಯ ದಾಸಿಯು ಮೆಟ್ಟುವಡಿಗೆಪ್ಪನಾಂತವಳ್ಗೊರೆಯಲ್ಲವಾನು (ಮದೇಪು. ೨೮–೪೪). [ಅಡಿ$_1$ + ಕೆಪ್ಪು$_2$ (< ಕೆರ್ಪು)$_2$]

ಅಡಿಗೆಭಟ್ಟ (ನಾ). ಅಡಿಗೆ ಮಾಡುವ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ; ಅಡಿಗೆಯ ಪರಿಚಾರಕ; ಬಾಣಸಿಗ: "... ಬಂಡತನ ನಿನ್ನ ಸಾಹಸಕ್ಕೆ ಭೂಷಣವೇ. ಅಡಿಗೆಭಟ್ಟ! ದೂಷಣಕ್ಕೆ ಹೆದರುವ ಮನುಷ್ಯ ನೀನಲ್ಲ" (ಬಿದುರೆ. ೧೧); ಪುಣ್ಯಾತ್ಮ ಅಡಿಗೆಭಟ್ಟನಿನ್ನೂ ಬಂದಿರಲಿಲ್ಲ (ದೀಪದ. ೭೬).
[ಅಡಿಗೆ (< ಅಡುಗೆ) + ಭಟ್ಟ]

ಅಡಿಗೆಮನೆ (ನಾ). ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಅಡಿಗೆ ಮಾಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಇರುವ ಕೋಣೆ; ಅಡಿಗೆ ಮಾಡುವ ಮನೆ: ತಡೆದಿರಾದೊಡೆ ನಿಮ್ಮನಿವಳೊಡ ನಡಿಗೆಮನೆಯೊಳಗೈದೆ ಬೇಯಿಸಿಯಡಗನಾರೋಗಿಸುವೆನೆಂದರಮನೆಗೆ ತೆರಳಿದನು (ರಾಮಾಸಂ. ೫–೨–೨೨). [ಅಡಿಗೆ (< ಅಡುಗೆ) + ಮನೆ]

ಅಡಿಗೆಮಾಡು (ಕ್ರಿ). ಆಹಾರವನ್ನು ಬೇಯಿಸಿ ಸಿದ್ಧಪಡಿಸು: ತನಗೆ ಅಡಿಗೆಮಾಡೆಂದವಂ ಶುನಕನಡಗಂ ತಿಂದ ಪಾತಕನುಮಂತವಂ (ದೀಕ್ಷಾಬೋ. ೯೩–೨೦); ಅಡಿಗೆ ಮಾಡುವವನ ಮಕ್ಕಳು ಉಪವಾಸ ಬಿದ್ದಾರೋ? (ಗಾದೆ. ೬). [ಅಡಿಗೆ (< ಅಡುಗೆ) + ಮಾಡು$_1$]

ಅಡಿಗೆಯಿಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ದ್ರಾವಣವನ್ನು ಕಾಸಿ ಕುದಿಸಿ ಅದರಿಂದ ಸಿದ್ಧಗೊಳಿಸು: ತೊಳದು ಕಾಯಿಸಿ ತೆಗೆದ ಉಪ್ಪು, ಡೊಣೆ ಉಪ್ಪು ಮತ್ತು ಪೆಟ್ಲುಪ್ಪು ಮುಂತಾದ ಅಡಿಗೆಯಿಳಿಸಿದ ಕೃತ್ರಿಮ ಲವಣಕ್ಕೂ ಬಿಡಾಲವಣಕ್ಕೂ ಹೆಸರು (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೨೪೫).
[ಅಡಿಗೆ (< ಅಡುಗೆ) + ಇಳಿಸು]

ಅಡಿಗೆಯುಪ್ಪು (ನಾ). ಅಡಿಗೆಗೆ ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಉಪ್ಪು; ಸಮುದ್ರಲವಣ. [ಅಡಿಗೆ (< ಅಡುಗೆ) + ಉಪ್ಪು]

ಅಡಿಗೆರೆ (ನಾ). = ಅಡಿಗೀಟು. [ಅಡಿ$_1$ + ಗೆರೆ]

ಅಡಿಗೆವಜ್ರ (ನಾ). ಕೃತಕವಾಗಿ ತಯಾರಿಸಿದ ವಜ್ರ (ಗ್ಯಾರೆಟ್). 'ಅಡಿಗೆಕಲ್ಲು' ಪರಾ. [ಅಡಿಗೆ (< ಅಡುಗೆ) + ವಜ್ರ]

ಅಡಿಗೆಸಾಲೆ (ನಾ). ಅಡಿಗೆಯ ಮನೆ; ಪಾಕಶಾಲೆ.
[ಅಡಿಗೆ (< ಅಡುಗೆ) + ಸಾಲೆ$_2$]

ಅಡಿಗೇಡು (ನಾ). ಬುಡ ಸಹಿತವಾಗಿ ಹಾಳಾಗುವುದು; ಸಮೂಲ ನಾಶ. 'ಅಡಿಗೇಡುಮಾಡು' ಪರಾ. [ಅಡಿ$_1$ + ಕೇಡು]

ಅಡಿಗೇಡುಮಾಡು (ಕ್ರಿ). ಬುಡಸಹಿತ ಹಾಳುಮಾಡು; ಮೂಲೋತ್ಪಾಟನ ಮಾಡು; ಧ್ವಂಸಮಾಡು: ಸಿಂಹನಾದಮಾಡಿ, ನಿನ್ನ ಪಾಡು ಪಂತದ ಕಾರವನ್ನೂ ಸಂಶಯಭಯಗಳನ್ನೂ ಅಡಿಗೇಡುಮಾಡಿ ತೀರಿಸಿಬಿಡು (ಬೆಟ್ಟಅ. ೨೧೫–೬). [ಅಡಿಗೇಡು + ಮಾಡು$_1$]

ಅಡಿಗೈ$_1$ (ಕ್ರಿ). "ಕೀಳುಮಾಡು, ಸೋಲಿಸು, ಕೆಳಗೆಹಾಕು" (ಕಸ್ತೂಕೋ). [ಅಡಿ$_1$ + ಗೈ (< ಕೆಯ್$_1$)]

ಅಡಿಗೈ$_2$ (ನಾ). ೧. ಕೆಳಗೆ ಒಡ್ಡಿದ ಕೈ: ದಾನವಂ ಕೊಡುವನ ಕೈ ಮೇಲ್ಗೈಯಾಗಿಯೂ, ದಾನವಂ ಹಿಡಿವನ ಕೈ ಅಡಿಗೈಯಾಗಿಯೂ ಇರುವದು (ಸ್ಯಾಂಡರ್). ೨. (ಏನನ್ನಾದರೂ ಬೇಡಿ) ಕೈಯೊಡ್ಡಿದವನು; ಕೆಳಮಟ್ಟದಲ್ಲಿ, ಹೀನಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿ ಇರುವವನು: ಮೇಲ್ಗೈಯಾದವ ನಡಿಗೈಯಾಗಲತಿಹೀನವಾಗಿರುವದು (ಸ್ಯಾಂಡರ್).
[ಅಡಿ$_1$ + ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$)]

ಅಡಿಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಹೆಜ್ಜೆಹಾಕು; ಓಡು: ಅಡಿಗೊಳ್ವ ಪೆರ್ಮರೆ ... ಎತ್ತಲುಂ ನೆಱೆದಿರೆ ಕಾಡೊಳ್ (ರಾಜಶೇ. ೫–೮೩). [ಅಡಿ$_1$ + ಕೊಳ್]

ಅಡಿಗೊಳಂಗು (ನಾ). ಗೊರಸಿನ ಕೆಳಭಾಗ: ಸಮಸ್ತ ಸಮುದ್ರ ಮುದ್ರಿತ ಮೇದಿನಿಯನಡಿಗೊಳಂಗಿನೊಳ್ ಮಡಂಗಿರಿಸಲ್ ಬಗೆದು ಗರ್ವ ಪರ್ವತಾರೂಢನಾಗಿ ಪರ್ವತಮಂ ತಾಗೆ (ಪಂಚತಂ. ೪೬–೮).
[ಅಡಿ$_1$ + ಕೊಳಂಗು]

ಅಡಿಗೋಂಟೆ (ನಾ). ಮುಖ್ಯವಾದ ಕೋಟೆ; ವಶದಲ್ಲಿರುವ ಕೋಟೆ (?): ರಾಣಾ ಜಗದೇವರಾಯರಸನಗ್ಗಳನೆಂಬುದು ಚಿತ್ತಕ್ಕೆ ವೇದ್ಯಮೈಸೆ, ಅವನಡಿಗೋಂಟೆಗಳೆಮ್ಮ ನೆರೆಯೊಳಿರ್ಪುವು (ಚಕವಂ. ೧೬–೯). [ಅಡಿ$_1$ + ಕೋಂಟೆ]

ಅಡಿಗೋಲು (ನಾ). ೧. ಮರದ ಅಗಣಿ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). ೨. ಮರದ ಸೌಟು (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [ಅಡಿ$_1$ + ಕೋಲು (< ಕೋಲ್)]

ಅಡಿಟಿಪ್ಪಣಿ (ನಾ). ಪುಟದ ಕೆಳಗಡೆ(ಅಡ್ಡಗೀಟು ಹಾಕಿ) ಬರೆದಿರುವ ಟಿಪ್ಪಣಿ: ಗೋವಿಂದ ಪೈಗಳು ... ಕವಿತೆ ಬರೆದರೂ ಅಡಿಟಿಪ್ಪಣಿ ಇದ್ದದ್ದೇ (ಹಕ್ಕಿನೋ. ೪೮). [ಅಡಿ$_1$ + ಟಿಪ್ಪಣಿ]

ಅಡಿತಟ್ಟೆ (ನಾ). "ಹಡಗಿನ ಅಥವಾ ದೋಣಿಯ ಕಟ್ಟಡಕ್ಕೆಲ್ಲ ಆಧಾರವಾಗಿ, ಅತ್ಯಂತ ತಳಭಾಗದಲ್ಲಿ ಉದ್ದಕ್ಕೂ ಹಾಸಿರುವ ಮರದ ದಿಮ್ಮಿ" (Keel. ಇಂಕನಿ): ಇಲ್ಲಿ ಮೊದಲಿಗೆ, ಇಳಿಜಾರಾದ ಮೆಟ್ಟಲುಗಳಂತೆ ಇರಿಸಿ ಮರದ ತುಂಡುಗಳನ್ನು, ರಚಿಸಬೇಕಾದ ಹಡಗಿನಷ್ಟೇ ಉದ್ದಕ್ಕೆ ಹಾಸಿ ಅದರ ಮೇಲೆ ಹಡಗಿನ ಅಡಿತಟ್ಟೆ(Keel)ಯನ್ನು ಜೋಡಿಸಿರುವರು (ಬಾಲಪ್ರ. II, ೮೧೫). [ಅಡಿ$_1$ + ತಟ್ಟೆ]

ಅಡಿತಲೆಹಾಕು (ಕ್ರಿ). ತಲೆಯನ್ನು ಕೆಳಗೆ ಹಾಕು; ತಲೆ ತಗ್ಗಿಸು: ಜೀವನನು ನೆಲದ ಮೇಲೆ ಕುಳಿತುಕೊಂಡು ಅಡಿತಲೆ ಹಾಕಿ ನೆಲವನ್ನೇ ಎವೆಯಿಕ್ಕದೆ ನೋಡುತ್ತಿದ್ದನು (ಹರಿಕೋ. ೬).
[ಅಡಿ$_1$ + ತಲೆ$_1$ + ಹಾಕು (< ಪಾಯ್ಕು$_1$)]

ಅಡಿತಳ 'ಅಡಿದಳ$_1$' ನೋ.

ಅಡಿತುಂಡು (ನಾ). ಒಂದು ವಸ್ತುವಿನ ಕೆಳಗೆ ಅದಕ್ಕೆ ಆಧಾರವಾಗಿ ಇಟ್ಟ ತುಂಡು: ಬಡಗಿಯವನು ಮರಕೆಲಸ ಮಾಡುವದಕ್ಕಾಗಿ ತನ್ನ ಮುಂದೆ ಇಟ್ಟುಕೊಂಡಿರುವ ಮರ ಪಟ್ಟಡಿಯೆಂಬ ಅಡಿತುಂಡು—ಉದ್ಧನ (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೩–೧೪೮). [ಅಡಿ$_1$ + ತುಂಡು]

ಅಡಿದ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಆಯುಧ; ಕತ್ತಿ: ಗದಾಘಾತಗಳಿಂದ ನುಗ್ಗುನುಗ್ಗುಮಾಡಿ ಅಡಿದ(?)ವೆಂಬ ಆಯುಧದಲ್ಲಿ ತಲೆಗಳಂ ಕಡಿದು (ಮಡಿಕ್ಯಾ. I, ೨೫೭; ರಾಮಾಯ). 'ಅಡಾಯುಧ' ಪರಾ.
[?. / ತೆಲು. ಅಡಿದಮು = ಕತ್ತಿ]

ಅಡಿದಳ$_1$, ಅಡಿತಳ (ನಾ). ಪಾದತಲ; ಅಂಗಾಲು: ತಲೆವಾಗಿ ತಳಿರಡಿದಳಕೆ (ಪ್ರಭಂಜ. ೧–೪೧). **ಅಡಿತಳ**: ನುಡಿಯು ದಾಂಗುಡಿಹಾಡು ಅಡಿತಳದ ಅರಿಮೆಟ್ಟು, ಗಂಡುಮೆಟ್ಟು – ವೀರಸಿರಿ ಕಲೆಬೀಡು ಎನ್ನ ತಾಯ್ನಾಡು (ದ್ರಾಕ್ಷಿದಾ. ೪). [ಅಡಿ$_1$ + ತಳ$_1$]

ಅಡಿದಳ$_2$ (ನಾ). (ಕರಾ). ತಳಹದಿ. 'ಅಡಿಸ್ಥಳ' ಪರಾ.
[ಅಡಿ$_1$ + ತಳ$_2$]

ಅಡಿದಳಿರ್, ಅಡಿದಳಿರು (ನಾ). ಚಿಗುರಿನಂತಿರುವ ಪಾದ; ಕೋಮಲವಾದ ಪಾದ; ಜಳಗಂಧಾಕ್ಷತೆ ... ಧೂಪಫಲಂಗಳ್ ಕುಳಿಶಾಯುಧ

ನರ್ಚಿಸೆ ತೊಳತೊಳ ತೊಳಗಿದುವೆಳಸಿ ಬಳಸಿ ಜಿನನಡಿದಳಿರೊಳ್ (ಆದಿಪು. ೬–೧೦೪) ; ಅಡಿದಳಿರ್ಗೆ ಧರಾವಲಯಂ ಕಡುವೆಟ್ಟತ್ತಾಗೆ ನಡೆಯಲಱಿಯದೆ ಮನುಜರ್ ಸೆಡೆಯೆ (ಪಂಠಾಮಾ. ೧–೭೬) ; ಎಲೆ ಮುನಿಪ ನಿಮ್ಮಡಿದಳಿರ ಕರುಣದಿನೆನಗೆ ಫಲಿಸಿತು ಪುಣ್ಯವೆಂದೆಱಗಿದನು (ನಳಚ. ೯–೬೫). **ಅಡಿದಳಿರು** : ನನ್ನಯ್ಯನಡಿದಳಿರುಗಳಾಣೆ ದೋಷವಿಲ್ಲಿನ್ನೆಲ್ಲ ಬನ್ನಿ ನೀವೆಂದ (ಭರಚ. ೪–೪೩). [ಅಡಿ$_1$ + ತಳಿರ್$_2$]

ಅಡಿದಳಿರು 'ಅಡಿದಳಿರ್' ನೋ.

ಅಡಿದಾವರೆ (ನಾ). ತಾವರೆಯಂತಿರುವ ಹೆಜ್ಜೆ ; ಪಾದಕಮಲ : ಅನಘ ಸಕಲೇಶಮಾದರಸರಡಿದಾವರೆಯೊಳನುದಿನಂ ನಿಜಮನೋಮಧುಕರನನಾಡಿಸುತೆ (ಪದ್ಮರಾ. ೨–೨೭) ; ವಲ್ಲಭನ ಅಡಿದಾವರೆಗಳ ಕಾಣದೆ ನಯನದಿಂ ಮಿಡಿದಳು ಬಾಷ್ಪಾಂಬುವನು (ಮೋಹತ. ೨೮–೮) ; ಅಹಿಪತಿ ಪೀತವಾಸನಂ ಪೊಡಮಟ್ಟನಡಿದಾವರೆಗೆ (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೪–೬೧) ; ತಮ್ಮ ಅಡಿದಾವರೆಗಳಲ್ಲಿಯೇ ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಅರ್ಪಿಸಬೇಕೆಂದು ಸಂಕಲ್ಪಿಸಿದ್ದಾರೆ (ಬಾಣಅ. ೫೬). [ಅಡಿ$_1$ + ತಾವರೆ (< ತಾಮರೆ)]

ಅಡಿದೀಪ (ನಾ). (ನಾಟಕರಂಗದ ಮುಂಭಾಗದಲ್ಲಿ ಕೆಳಮಟ್ಟದಲ್ಲಿ ಮರಸಿಟ್ಟಿರುವ) ದೀಪ (Footlights. ಇಂಕನಿ). [ಅಡಿ$_1$ + ದೀಪ]

ಅಡಿದೆಱೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ತೆರಿಗೆ ; ನಿವೇಶನದ ಮೇಲೆ ಹಾಕುವ ತೆರಿಗೆ (?) : ಮೊಟ್ಟಿಸುಂಕ ಕಾವಲಿದೆಱೆ ಅಡಿದೆಱೆ ಯಿಷ್ಟೂ ಪುರದ ವೀರಭದ್ರದೇವರು ಅಂಗರಂಗಭೋಗಕ್ಕೆ ಸಲುಉ[ದು] ಎಂದು (ಎಕ. XIV, ಕೃಷ್ಣರಾ. ೮೧–೧೧ ; 1402). 'ಅಡಿಕಾಸು' ಪರಾ. [ಅಡಿ$_1$ + ತೆಱೆ$_3$]

ಅಡಿದೊಳೆ (ಕ್ರಿ). ಕಾಲುತೊಳೆ ; ಪಾದವನ್ನು ತೊಳೆ : ಅಚ್ಯುತನಿ ಗರ್ಚನೆಗೈವಂತಡಿದೊಳೆದು ತೊಡೆದು ದುಗುಲದೊಳು (ಹದಿಬ. ೩–೧೫). [ಅಡಿ$_1$? + ತೊಳೆ$_1$]

ಅಡಿದೋಱು (ಕ್ರಿ). ೧. ಹೆಜ್ಜೆಯನ್ನು ತೋರಿಸು; ಓಡು; ಪಲಾಯನ ಮಾಡು : ಎಡವಂಕ ಮುಱಿದುದು ಬಲವಂಕ ಬೆನ್ನಿತ್ತುದಡಿದೋಱಿದುದು ದಳ[ಪಾಠಾಂ. ಸಿಡಿದೋಡಿದುದು ಜನ]ಪತಿಯ ಪಡೆ (ಕುರಾಸಾಂ. ೧೩–೧೪೧). ೨. ಮರ್ಮವನ್ನು ಕಾಣಿಸು. [ಅಡಿ$_1$ + ತೋಱು]

ಅಡಿನೀರು (ನಾ). ಎರಡುಮೂರನೆಯ ಬೆಳೆಗಳನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡ ಮೇಲೆ ಮುಂದೆ ಮಳೆ ಬರುವವರೆಗೂ ಗದ್ದೆಯಲ್ಲಿ ತಡೆದು ನಿಲ್ಲಿಸಿದ ನೀರು (ಕಿಸಂಗ್ಲಾ). [ಅಡಿ$_1$ + ನೀರು (< ನೀರ್)]

ಅಡಿನೆರಳು 'ಅಡಿನೆಳಲು' ನೋ.

ಅಡಿನೆಲ (ನಾ). ಅಧೋಲೋಕ ; ಪಾತಾಳ : ಎಲ್ಲರನ್ ನಿದ್ರೆಯಿನ್ ಕೆಡುಪುವಾದೇವನ್, ಅಡಿನೆಲನ ದೇವನ್, ಎನ್ನನ್ ಕೊಂಡು ಸಾಗಿಪನ್ (ಅಂತಿಗೊ. ೩೭–೭೫೧). [ಅಡಿ$_1$ + ನೆಲ]

ಅಡಿನೆಳಲು, ಅಡಿನೆರಳು (ನಾ). ಪಾದದ ನೆರಳು : ಆಶ್ರಯ ; ರಕ್ಷಣೆ : ಹಳುವವೇ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯ ನಿನ್ನಡಿನೆಳಲಿನಲ್ಲಿರೆ ನೀನುಯಿಲ್ಲದ ನಿಳಯವೇ ನನಗಡವಿಯೆಂದೆಱಗಿದಳು (ನಳಚ. ೫–೧೦). **ಅಡಿನೆರಳು** : ಆತನೊಬ್ಬನ ಅಡಿನೆರಳಿನಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ಸಂಸಾರಗಳು ಬಾಳುತ್ತಿವೆ (ರೂಢಿ). [ಅಡಿ$_1$ + ನೆಳಲು (< ನೆಱಲ್]

ಅಡಿಪಟ್ಟೆ (ನಾ). ಬಾಗಿಲುವಾಡದ ಕೆಳಹಲಗೆ ; ಹೊಸಿಲು ; ಹೊಸ್ತಿಲು (ದಕ. ಕಿ). [ಅಡಿ$_1$ + ಪಟ್ಟೆ]

ಅಡಿಪತ್ರಿಕೆ (ನಾ). ಬರೆಯುವಾಗ ಆಧಾರವಾಗಿ ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುವ ಕಾಗದದ ಹಾಳೆ (ಕಿಸಂಗ್ಲಾ. ೯೮). [ಅಡಿ$_1$ + ಪತ್ರಿಕೆ]

ಅಡಿಪಾಯ (ನಾ). ನೆಲಗಟ್ಟು ; ತಳಹದಿ ; ತಳಪಾಯ ; ಆಧಾರ : ಉದ್ದನೆ ದಂತಗಳಿರುವ ಆನೆಗಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟು, ಬಾಗಿಲುಗಳನ್ನು ಹಿಡಿದು ನಿಲ್ಲಿಸಿರುವ ಅಡಿಪಾಯವನ್ನೇ ಆಗೆಯಿಸಿರಿ (ಶಾಂತಲಾ. ೪೦೧). [ಅಡಿ$_1$ + ಪಾಯ್$_1$]

ಅಡಿಪಾಯಹಾಕು (ಕ್ರಿ). ತಳಹದಿ ಹಾಕು ; ಪೀಠಿಕೆ ಹಾಕು : "ಈಗ ಮುಂದಿನ ಕತೆಗೆ ಅಡಿಪಾಯ ಹಾಕಬೇಕಾಗಿದೆ . . ." (ಹಾಹುತ್ತ. ೪೦). [ಅಡಿಪಾಯ + ಹಾಕು (< ಪಾಯ್ಕು$_1$)]

ಅಡಿಪು (ನಾ). (ನೆಲವನ್ನು, ಕಸವನ್ನು) ಗುಡಿಸುವುದು : ಡೋಳು ನಾಗಸರ ಕೊಂಬಿನವರ ಜನ ೬ಕ್ಕೆ ಗ ೩೬ ಅಡಿಪಿನ ಮೂಲಿಕಿಯರ ಜನ ೭ಕ್ಕೆ ಅಕ್ಕಿ ಮೂಡೆ ೧೬ (ಎಇ. VIII, ಪು. ೧೩೩–೪೦ ; 1586). [← ಶುಳು. ಅಡಿಪು = ಗುಡಿಸು]

ಅಡಿಪೌಂಡು (ನಾ). "ಒಂದು ಪೌಂಡು ದ್ರವ್ಯ ಪರಿಮಾಣವನ್ನು ಒಂದು ಅಡಿ ಎತ್ತರಕ್ಕೆ ಎತ್ತಲು ಬೇಕಾಗುವ ಶಕ್ತಿಯ ಮೊತ್ತ" (Foot-pound. ಇಂಕನಿ). [ಅಡಿ$_1$ + ಪೌಂಡು]

ಅಡಿಬಂಡ (ನಾ). ಕುರಿಯ ಹೊಟ್ಟೆಯ ಕೆಳಭಾಗದ ಉಣ್ಣೆ (ದಕ. ಕಿ). [ಅಡಿ$_1$ + ಬಂಡ$_1$]

ಅಡಿಬೀಳು$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಅಡಿಗಳ ಮೇಲೆ ಬೀಳು ; ಕಾಲಿಗೆ ಬೀಳು : ಅವನ ಅಡಿಬಿದ್ದನು (ದಕ. ಕಿ). ೨. ಕೆಳಕ್ಕೆ ಬೀಳು ; ಸೋಲು (ಕರಾ). [ಅಡಿ$_1$ + ಬೀಳು$_1$ (< ಬೀಱ್$_1$)]

ಅಡಿಬೀಳು$_2$ (ನಾ). (ಕರಾ) ಗಂಟೆಯಾಕಾರದ ಕೆಂಪು ಹೂವು ಬಿಡುವ ಒಂದು ಬಳ್ಳಿ. [ಅಡಿ$_1$ + ಬೀಳು$_3$ (= ಬಳ್ಳಿ)]

ಅಡಿಬೆಸನ (ನಾ). ಪಾದಸೇವೆಯ ಕಾರ್ಯ : ನಿನ್ನ ಅಡಿಬೆಸನಕ್ಕೆ ಇಟ್ಟ ಮಣಿಪೀಠಕ್ಕೆ ತಲೆಗೊಟ್ಟು ಕೈಯ ಮುಗಿದು (ಮುಕ್ತಕಂ. ೨೧–೧೦). [ಅಡಿ$_1$ + ಬೆಸನ]

ಅಡಿಮಂಚಿಕೆ 'ಅಡೆಮಂಚಿಕೆ' ನೋ.

ಅಡಿಮಂಡೆ (ನಾ). (ಕರಾ) ತಳದಲ್ಲಿ ಬಳೆಯಾಕಾರದ ಆಧಾರವಿರುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗುಂಡುಪಾತ್ರೆ. [ಅಡಿ$_1$ + ಮಂಡೆ ?]

ಅಡಿಮಗುಚು (ಕ್ರಿ). ಬುಡಮೇಲಾಗು ; ತಳಮೇಲಾಗು : ನಡುಗಿತವನೀತಳ ಮಹೋದಧಿಯಡಿಮಗುಚಿದುದು [ಪಾಠಾಂ. ಗಡಿಯ ಮೀಱಿತು] (ತೊರರಾ. ೩–೧೧–೫೫) ; ನಡೆಯುವಾಗ ಕಾಲು ಅಡಿಮಗುಚಿ ಹೋಯಿತು (ರೂಢಿ). [ಅಡಿ$_1$ + ಮಗುಚು (< ಮಗುಚ್ಚು)]

ಅಡಿಮಣೆ 'ಅಡಿವಣೆ' ನೋ.

ಅಡಿಮಲರ್ (ನಾ). "ಪಾದಕಮಲ" (ಪ್ರಭಣ್ಣ. ೩೭). [ಅಡಿ$_1$ + ಮಲರ್$_2$]

ಅಡಿಮಲೆ (ನಾ). ೧. ಬೆಟ್ಟದ ಕೆಳಭಾಗ. ೨. ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಅಡಿಮಲೆ ಸೀಮೆ ವಿಂಗಡದಿಂದತ್ತಂ ಬಟ್ಟನ ವಿನಾಯಕ ದೇವರ ಸ್ವಾಸ್ಥೆಯಿಂದ (ಎಕ. VIII, ತೀರ್ಥಹ. ೭೯–೪೭ ; 1702). [ಅಡಿ$_1$ + ಮಲೆ]

ಅಡಿಮಳಲು (ನಾ). ತಳದ ಮರಳು ; ತಾಯ್ಮರಳು : ನಿಡುಗೊಂಬುಗಳ ಚಂಬಕನ ನಿರ್ಘೋಷ ಡೋಱುಗಳೆದುವು ನೆಲನನುದಧಿಯ ಕಾಱಿಸಿದವಡಿಮಳಲನೆನೆ ಹುರಿಯೇಱಿತಬ್ಬರ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೨೧–೭) ; ಒತ್ತಿ ಕಾಲಿಡಲೊಡನೆ ಗಿರಿ ತಲೆಗುತ್ತುತಿರ್ದದು . . . ಜಲಧಿಯಡಿಮಳಲೆತ್ತುತಿರ್ದುದು (ತೊರರಾ. ೪–೧೨–೨೪) ; ಹುಡಿಯಾಗಲುರ್ವಿ ಪರ್ವತ ಸಪ್ತಶರಧಿಗಳಡಿಮಳಲಾಗೆ . . . ಮಹೇಶ್ವರ ಹಿಡಿದನು ವರತ್ರಿಶೂಲವನು (ಮೋಹತ. ೩೯–೩೮). [ಅಡಿ$_2$ + ಮಳಲು (< ಮಱಲ್)]

ಅಡಿಮಾಡು (ಕ್ರಿ). ಕೀಳಾಗಿ ಮಾಡು : ತೊಡೆ ರಂಭಾಮದಮಂ ಮಿಗೆ ತೊಡೆದುದು ನುಣ್ಪೆಂದಮೆಂಬ ಪುರುಡಿಂದಡಿ ತಾನಡಿಮಾಡಿದುದುರು ರಂಭಾವಿಡಂಬಮಂ ವಿತತನೃತ್ಯದೊಳ್ ನರ್ತಕಿಯಾ (ರಾಜಶೇ. ೧೨–೮೫). [ಅಡಿ$_1$ + ಮಾಡು$_1$]

ಅಡಿಮಿಡುಕು (ಕ್ರಿ). ಹೆಜ್ಜೆಯನ್ನು ಅಲುಗಿಸು, —ಚಲಿಸು : ಮೋಹದಿಂದಾ ಪೊನ್ನಂ ತಡೆಯದೆ ನೋಡುತ್ತಿರ್ಪವೊಲಡಿಮಿಡುಕದೆ ನಿಂದು (ಧರ್ಮಾಮೃ.೭–೨೪); ಗುರುಸುತನನಡಿಮಿಡುಕಲೀಯದೆ ಬಿಗಿದು ಕರ್ಣನ ಧನುವ ಖಂಡಿಸಿದ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೬–೧೭). [ಅಡಿ$_1$ + ಮಿಡುಕು$_1$]

ಅಡಿಮುಖ (ನಾ). ೧. ಕೆಳಭಾಗ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). ೨. ಕೆಳಮುಖ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [ಅಡಿ$_1$ + ಮುಖ]

ಅಡಿಮುಟ್ಟ (ಅ). ತಳ ಮುಟ್ಟುವವರೆಗೆ; ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ; ಕೂಲಂಕಷವಾಗಿ : ಬಾವಿಯನ್ನು ಅಡಿಮುಟ್ಟ ಹುಡುಕಿದರೆ ಶವ ಸಿಕ್ಕಬಹುದು (ರೂಢಿ). ಈ ರಹಸ್ಯವನ್ನು ಅಡಿಮುಟ್ಟ ಶೋಧಿಸಬೇಕು (ರೂಢಿ).
[< ಅಡಿಮುಟ್ಟು]

ಅಡಿಮುಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ತಳವನ್ನು ಮುಟ್ಟು; ಬುಡವನ್ನು ಸೇರು.
[ಅಡಿ$_1$ + ಮುಟ್ಟು$_1$]

ಅಡಿಮುಡಿ (ನಾ). ಮೊದಲು ಮತ್ತು ಕೊನೆ; ತುದಿ – ಮೊದಲು; ಆದಿ–ಅಂತ್ಯ : ಮನೋರಮೆ—(ಪುಸಿಯ ನಸುಮುನಿಸಿಂ) . . . ಎನಗೆ ತಲೆನೋವುದು. ಮುದ್ದ—ಅಂತದೇತಜುನರಸಿ ? ಮನೋ—ಅಡಿಮುಡಿಯಿಲ್ಲದ ನಿನ್ನ ಕತೆಗೆ. ಮುದ್ದ—ಆಃ ಎನ್ನ ಬಿತ್ತರದ ಬಣ್ಣನೆಯ ನಲ್ಗತೆಯೊಳೇನಡಿಮುಡಿಯ ಕೊಱತೆ ? (ರಾಮಾಶ್ವ. ೯೯–೧೪).
[ಅಡಿ$_1$ + ಮುಡಿ$_2$]

ಅಡಿಮುಡಿದೋಱು (ಕ್ರಿ). ಅಡಿಯನ್ನೂ ಮುಡಿಯನ್ನೂ ತೋರಿಸು; ಪಾದವನ್ನೂ ತಲೆಯನ್ನೂ ಕಾಣಿಸು; ಆದ್ಯಂತಗಳನ್ನು ಕಾಣಿಸು: ಹರಿವಿರಿಂಚಿಗಳೆಣಿಕೆಗಡಿಮುಡಿದೋಱದಾ ಮಹಿಮಾವಲಂಬಂಗೆ ಉಣಿಸುಗಳ ತಂದೊಟ್ಟ ಮುಟ್ಟಿಸಿ ತಣಿಸುವೆನು (ಪ್ರಭುಲೀ. ೨೩–೩೬).
[ಅಡಿಮುಡಿ + ತೋಱು]

ಅಡಿಮುಡಿಯಳಿ (ಕ್ರಿ). ಬುಡದಿಂದ ತುದಿಯವರೆಗೆ ಹಾಳಾಗು; ಆಮೂಲಾಗ್ರವಾಗಿ ನಾಶವಾಗು : ನೀವೆಲ್ಲರೂ ಅಡಿಮುಡಿಯಳಿದು ಸರ್ವನಾಶವಾಗಿ ಹೋಗುವಿರಿ (ಬೆಟ್ಟಅ. ೧೪೪–೧೪).
[ಅಡಿಮುಡಿ + ಅಳಿ$_1$ (< ಅಱ್$_1$)]

ಅಡಿಮುರುಂಟು (ಕ್ರಿ). ಹೆಜ್ಜೆ ಸುರುಟಿಹೋಗು; ಕಾಲು ಮಡಿಸಿ ಹೋಗು : ಅಡಿಮುರುಂಟ ಕೊರಗಿ ಸಾಗೆಮ ! ನರನ ತೊಡರ ಕಲೆಗಳೆಲ್ಲಂ (ಸಂಸಪ. ೫–೮). [ಅಡಿ$_1$ + ಮುರುಂಟು]

ಅಡಿಮೆ, ಅಡುಮೆ (ನಾ). ೧. ಕೆಳಗಿರುವಿಕೆ; ಅಧೀನತೆ; ದಾಸ್ಯ; ಗುಲಾಮಗಿರಿ (ಕಿ). ೨. ದಾಸ (?) : ಮೂಲಿಭಕ್ತನು ಮಾಡ್ಸಿದ ಕಂಭ ಸ್ತ[ಸ್ಥಾ ?]ನಕ್ಕೆ ಅಡಿಮೆಯಾಗಿಹನು (ಎಕ. XIV, ಚಾಮರಾ. ೨೬೩–೫; ?). **ಅಡುಮೆ** : ೨. ಮೂಜಜ ಮಲಕ್ಕೆ ಸಿಕ್ಕದೆ ಆಜಜಡಿಗೆ ಅಡುಮೆಯಾಗದೆ (ಅಂಬಿವ. ೪೦).
[ಅಡಿ$_1$ + –ಮೆ. / ತಮಿ. ಅಡಿಮೈ = ದಾಸ್ಯ, ದಾಸ, ಭಕ್ತ; ಮಲ. ಅಡಿಮ; ತೆಲು. ಅಡಿಮೆ]

ಅಡಿಮೆಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ಕಾಲಿನಿಂದ ತುಳಿ; ಕೆಳಕ್ಕೆ ಹೋಗುವಂತೆ ಅದುಮು; ಅಡಗಿಸು : ಪರರನಡಿಮೆಟ್ಟ ದೂರೀಕರಿಸುವುದೆ ದುರಾತ್ಮರ ಕರ್ಮ (ಹಬ್ಬಿರ. ೪೨–೪). [ಅಡಿ$_1$ + ಮೆಟ್ಟು$_1$]

ಅಡಿಮೇಲಾಗು (ಕ್ರಿ). ೧. ಬುಡ ಮೇಲಕ್ಕೆ ಹೋಗು; ತಳಮೇಲಾಗು; ತಲೆಕೆಳಗಾಗು : ನಾ ತಿವಿದ ಖಡ್ಗಕೆ ನರನ ಮೈ ಲವಲವಿಸಲಡಿಮೇಲಾಗಿ ಹೊರಳ್ದರೆ ಧನ್ಯ ತಾನೆಂದ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೮–೪೦); ತಿರುಗುತೈತಹ ಪರಿಘಕಾಂತರೆ ಗಿರಿಗಳಡಿಮೇಲಹವು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೬–೪೨). ೨. ಸಮತೆ ತಪ್ಪು; ಹದಗೆಡು; ಹಾಳಾಗು : ಇಂಥಹ ಜಗಳದಿಂದಾಗಿ ಇಸ್ಟೇಟಿನ ಮೂಲ್ಯ ಮತ್ತು ಆದಾಯ ಅಡಿಮೇಲಾಗಬಹುದು (ಪ್ರಕಾಶ. ೧೪೬); ಇಲ್ಲಿ ಏನಾದರೂ ಸ್ವಲ್ಪ ಅವ್ಯವಸ್ಥೆಯುಂಟಾದರೆ ಸಾಕು; ಈ ಕೇಂದ್ರದ ಎಲ್ಲಾ ಬಗೆಯ ಚಟವಟಿಕೆಗಳು ಅಡಿಮೇಲಾದಂತೆಯೇ ಸರಿ (ಕಾಲಯಾ. ೮೯).
[ಅಡಿ$_1$ + ಮೇಲು (< ಮೇಲ್) + ಆಗು$_1$]

ಅಡಿಮೈ (ನಾ). (ಮೈಯ) ಅಥವಾ ವಸ್ತುವಿನ ತಳಭಾಗ : ಆ ಮೇಲೆ ಹಡಗಿನ ಅಡಿಮೈ ಕಾಣಬರುತ್ತದೆ (ಭೂವಿವ. ೩೮).
[ಅಡಿ$_1$ + ಮೈ (< ಮೆಯ್)]

ಅಡಿಮೊದಲ್ (ನಾ). ಅಡಿಯ ತಳಭಾಗ; ಹೆಜ್ಜೆಯ ಬುಡ; ಪಾದಮೂಲ : ವಾಮಪದನಖರುಚಿ ಕಾಂಚನಹರಿಪೀಠಮುಮಂ ಮುತ್ತಿನ ಪೀಠಮಿದೆನಿಸಿತವನಿಪತಿಯಡಿಮೊದಲೊಳ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೩–೪೭); ಕೆಡೆದಿರ್ದುದು ಷಣ್ಣವತಿಸಹಸ್ರಾಂಗನಾಳಿ ನೃಪನಡಿಮೊದಲೊಳ್ (ಅಜಿಪು. ೧೦–೩೪); ಕಾಲ್ಗೆಜಗಿದವೋಲಡಿಮೊದಲಂ ಸಾರ್ದ ನೆಟಲ್ ನಡುವಗಲಂ ನಿಗದಿಸಿತ್ತು (ವರ್ಧಪು. ೩–೨). [ಅಡಿ$_1$ + ಮೊದಲ್]

ಅಡಿಯ (ನಾ). ೧. ದಾಸ; ಸೇವಕ; ಶರಣ : ಎಲೆ ದೇವ ನಾ ನಿಮಗೆ ಕೊಡಲು ತಕ್ಕವನೆ ನಿಮ್ಮಡಿಯರಡಿಯ [ಪಾಠಾಂ. ನಿಮ್ಮವರಡಿಯವನಾ] ನೆಂದು ನುಡಿದು ಭೈರವದೇವನಿರಲು (ಭೈರವೇ. ೪–೪೫); ದೇವರು ಕೃಪೆಯಿಂದ ಅಡಿಯನಿಗೆ ಅರುಳ್ಗೈಯ್ಯಬೇಕು (ಮಡಿಕ್ಯಾ. VI, ೧೫೮೪; ರಾಮಾವಿ). ೨. (ಕರಾ) ಕಾಡಿನಲ್ಲಿ ನೆಲವನ್ನು ಕೃಷಿಮಾಡುವ ಮತ್ತು ಕೂಲಿ ಮಾಡುವ ಕನ್ನಡ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಜನ (ಗ್ಯಾರೆಟ್). **ಅಡಿಯಳ್** (ಸ್ತ್ರೀ). ದಾಸಿ; ಸೇವಕಿ : ಜೋಡೆ ಕರಮಡಿಯಳಾರೊಡಗೂಡಿಯುಮವರ್ಗಲ್ಲಳೆನಿಪ ವಸುಧಾಂಗನೆಯಂ ಕೋಡೊಳೆ ತಳೆದುಂ ಸೊಬಗಿನ ಗಾಡಿಗೆ ಮುಯ್ವಾಂತ ಸೊಬಗಿದಾವುದು ಗಜೆಗಾ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೭೫೮).
[ಅಡಿ$_1$ + –ಅ$_7$. / ತಮಿ. ಅಡಿಯವನ್, ಅಡಿಯಾನ್, ಅಡಿಯೋನ್; ಅಡಿತ್ತಿ, ಅಡಿಚ್ಚಿ (ಸ್ತ್ರೀ); ಮಲ. ಅಡಿಯಾನ್; ಅಡಿಯಾತ್ತಿ (ಸ್ತ್ರೀ); ತೆಲು. ಅಡಿಯ, ಅಡಿಯಡು]

ಅಡಿಯಳ್ 'ಅಡಿಯ' ನೋ.

ಅಡಿಯಱಿ (ಕ್ರಿ). ಬುಡಸಹಿತ ಹಾಳಾಗು; ಸಮೂಲವಾಗಿ ನಾಶವಾಗು : ದಾನವರ ಬಳಗಮೆಲ್ಲಮಡಿಯಱಿದು ಪೋಗಲ್ ಸೀತೆಯಂ ಪ್ರಸನ್ನಳಾಗಿಸೆ ಬೊಮ್ಮಂ ಮುನಿಗಣಂಬೆರಸು ಬಗೆಬಗೆಯೊಳ್ ತುತಿಸಿದಂ (ಅದ್ಭುತ. ೫೨–೧೫). [ಅಡಿ$_1$ + ಅಱಿ$_1$]

ಅಡಿಯಾಡಿಸು (ಕ್ರಿ). (ಮೊಸರು, ಎಸರು ಮೊದಲಾದವನ್ನು) ತಳದಿಂದ ಅಲ್ಲಾಡುವಂತೆ ಕಲಕು; ತಳಮೇಲು ಮಾಡು (ದಕ. ಕಿ).
[ಅಡಿ$_1$ + ಆಡು$_1$ + –ಇಸು$_3$]

ಅಡಿಯಾಡು (ಕ್ರಿ). ಅಡ್ಡಾಡು; ಸುತ್ತಾಡು : ನಾನೆದ್ದು ನೈಲ ನದಿಯದಂಡೆಗುಂಟೆಲ್ಲ ಅಡಿಯಾಡಿದೆ (ಪ್ರವಾತೋ. ೫೭). [ಅಡಿ$_1$ + ಆಡು$_1$]

ಅಡಿಯಾಳು (ನಾ). ಪೂರ್ತಿಯಾಗಿ (ಒಬ್ಬನ) ಅಧೀನದಲ್ಲಿರುವವನು; ಊಳಿಗದಾಳು; ದಾಸ; ಗುಲಾಮ : ಹಸಿದು ದಾಸ್ಯದ ಅಡಿಯಾಳಾಗುವುದಕ್ಕಿಂತ ಅನ್ನ ತಿನ್ನದಿರುವುದು ಪರಮ ಸುಖ (ಕಾವೇರಿ. ೨೭); "ತಡೆಯದಿರು ತಡೆಯದಿರು ನೆರೆ ನಂಬಿದಡಿಯಾಳೆ ಗುರಿವಿಡಿದು ಹೋಗು . . ." (ನಡೆದಾ. I, ೪೩೬). [ಅಡಿ$_1$ + ಆಳ್$_2$ (< ಅಳ್$_2$)]

ಅಡಿಯಾಳುತನ (ನಾ). ದಾಸತ್ವ; ದಾಸ್ಯ; ವಿಧೇಯತೆ : ಒಂದು ಕೊನೆ ಕ್ರೌರ್ಯ ಅಥವಾ ದಬ್ಬಾಳಿಕೆ, ಮತ್ತೊಂದು ಕೊನೆ ಪೌರುಷವಿಲ್ಲದ ಅಡಿಯಾಳುತನ (ಇಸ್ಲಾಂಸಂ. ೨೩೬); ಮೂಲ ಉದ್ದೇಶಕ್ಕೆ ಬೇಕಾದ ಅಡಿಯಾಳುತನ ಅವರಲ್ಲಿ ಕಾಣಿಸಬೇಕು (ಯಕ್ಷಬ. ೧೨೩).
[ಅಡಿಯಾಳು + –ತನ]

ಅಡಿಯಿಟ್ಟ (ನಾ). ಈಟಿಯ ತಳಭಾಗ: "ಇಟ್ಟಯ ಅಡಿ, ಅಡಿಯಿಟ್ಟ" (ಕಬ್ಬಾಮ. ೩೪೮ ಪ್ರಯೋ). [ಅಡಿ + ಇಟ್ಟ]

ಅಡಿಯಿಡು (ಕ್ರಿ). ೧. ಹೆಜ್ಜೆಹಾಕು; ನಡೆ; ಮುಂದುವರಿ: ಆಪ ವರ್ಗ್ಗಕ್ಕಡಿಯಿಟ್ಟೊಡನೆಬಂದನಿಮಿಷಮು ಕವಿಯಂ (ಎಇ. X, ೧೫೨-೫೬ : ೨೧೨); ಪಜಸಕಲಜಕೆಪ್ರವರ್ತಿತ್ವಕ್ಕಂದಡಿಯಿಡುವಂತೆ ನಿರಂತರಮಡಿಯಿಟ್ಟಂ ಪದ್ಮರಾಗಕುಟ್ಟಿಮತಳದೊಳ್ (ಆದಿಪು. ೪-೮೧); ಅತ್ತಿತ್ತಡಿಯಡಿಕೆ ಲಕ್ಷಿಟ್ಟ ತಳವೇಗಾದಳ್ (ವಂಕಾಶಾ. ೫-೧೬); ಅಡಿಯಿಟ್ಟ ಧರೆ ಮಹಾ ಕ್ಷೇತ್ರ ವಜಿಯವೆ ಹೊಳ್ ಮಡು ದಿವ್ಯತೀರ್ಥ ತುಡುಕಿದ ಜಲಂ ಸಿದ್ಧಾಂಬುಲು (ಸಿದ್ಧರಾ. ೨-೨೧); ದೈತ್ಯ ಬಲವುಲಿದಡಿಯಿಡಲು ಮೇಲುಸುರು ಮಸಗಿತು ಫಣಿಪ ಕಮಠರಿಗೆ (ಕುಮ್ಮಾಡ್ರೀ. ೧೫-೪೬); ತಡೆಯದಡಿಯಿಡೆ ಹಾದಿ ಗೊಡು ಪೋಪೆನೆನೆ (ವಂಕಾರಾ. ೫-೩-೧೨). ೨. ಮೊದಲು ಮಾಡು; ತೊಡಗು; ಪ್ರಾರಂಭಿಸು: ಲಲಿತಲಾಂಗಿ ನೂತನಪಥೀತರತಕ್ಕಡಿಯಿಟ್ಟಳ್ (ಆದಿಪು. ೧೭-೩೦); ಗರುಡಂ ತಾನಡಿಯಿಟ್ಟಿಸಂತಮೃತಮಂ ಕೊಂಡುಯ್ದುದರ್ಕಂತುಮಿಲ್ಲಿ ರಿಸಲ್ಬಾರದು (ಕುಸುಮಾ. ೯-೩೬).

[ಅಡಿ + ಇಡು]

ಅಡಿಯೂಟ (ನಾ). (ಅರಗಿನ ರಸ ಮೊದಲಾದವನ್ನು) ಹೆಜ್ಜೆಗೆ ಬಳಿಯುವುದು; ಪಾದಲೇಪನ: ಸುಶ್ಲಕ್ಷತೆಯಿಂ ಯಕೋಧರೆಯುಂ . . . ಎಂದೀ ದೇವರ ನಂಬಿಕೆಯ ಸೀಗುರಿಯ ಸಿರಿಮಡಿಯ ಕನ್ನಡಿಯ ಪಡಿಯಅಕೆಯ ಕೊಡಿಯ ಡವಕೆಯಡಪಡಿಯೂಟದ ಪಡಿವಸಕ್ಕೆ ಬೆಸಸಿದಂ (ಆಪಂಪ. ೪-೭೬ ವ). [ಅಡಿಯೂಡು + -ಅಕ್ಕ]

ಅಡಿಯೂಡು (ಕ್ರಿ). (ಅರಗಿನ ರಸ ಮೊದಲಾದವನ್ನು) ಹೆಜ್ಜೆಗೆ ಬಳಿ; ಪಾದಕ್ಕೆ ಲೇಪಿಸು: ಅಡಿಯೂಡಲ್ಬಲತಗೆಯಂ . . . ಕುಡು ವಮುಂ ಕಲ್ಪಲತೆಯಿಕೆ ಪೂಲ್ಬಳ್ (ಆದಿಪು. ೬-೧೧); ಇಂದಿನೊಳಿಂ ಯೂಡುವ ಸಖಿಯಂ ಬಾರಿಸಿ ತೆಗೆದು (ಶಾಂತಿಪು. ೬-೬); ನಯಂಬೆರೆಸಿಡೆ ಯಾಡುವಾಗಳಡಿಯೂಡಿದ ಮೆಲ್ಲಡಿವಜ್ಜೆಗಳ್ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೪-೧೦೬); ಮುಡಿದುಸುನಲ್ಲಾಕ್ಕುವಡಿಯೂಡುವ ಕನ್ನಡಿಯೋರ್ಪ ತಿರ್ದಿ ಬೊಟ್ಟಿ ಡುವಲಾಕಡಂಬದಿನರೇಣಸಿರಿದರ್ಕೊ ರತ್ನಪೀಠದೊಳ್ (ವರ್ಧಪು. ೪-೪೪). [ಅಡಿ + ಊಡು]

ಅಡಿಯೂಱು (ಕ್ರಿ). ೧. ಹೆಜ್ಜೆಯನ್ನು ಊರು; ಭದ್ರವಾಗಿ ಕಾಲಿಡು. ೨. ಸ್ಥಿರವಾಗಿ ನಿಲ್ಲು; ನೆಲಸು: ಪುಸಿಯನವಘಾತಕಡಿಯೂಱಿ ಯೂಱದಂತೆ ತೊಲಗಿಸಿ (ಚಿಪು. ೪-೧೬). [ಅಡಿ + ಊಱು]

ಅಡಿಯೂಳಿಗೆ (ನಾ). ಪಾದಸೇವೆ; ಅಶ್ರಯಿಸಿ ಸೇವೆಮಾಡುವುದು: ಅರಸ ಕೇೀಕಿಗೆ ನಿನ್ನಡಿಯೂಳಿಗೆಮೊದರಿಸಿಯರಡಿಯೊಲ್ಮೆಯೊಂದು ಪರಿಕಿಪೊಡಖಿಳಾರ್ಥಸಾಧನಂಗಳಿಗಿವಿ ನೆರವಾಗಿಹವು (ಇ ದಿ ಬ. ೧-೩೧); ತಮ್ಮ ಅಡಿಯೂಳಿಗೆಗೊಳಿಪೆ ಇತ್ತರೆದೆ ಸಾಕು (ಪಟ್ಟಿರ. ೧೨-೧೦). [ಅಡಿ + ಊಳಿಗ]

ಅಡಿಯೆತ್ತು (ಕ್ರಿ). ೧. ಹೆಜ್ಜೆಯನ್ನು ಎತ್ತು. ೨. ಹೊರಡು: ಜೆರ್ಜಸ ಮನೆ ಪಿಡಿದೆನ್ನಪೆ ರಣಮೊಳಲ್ವೆರಿರದಡಿಯೆತ್ತಿಂ (ಪಂಪಭಾ. ೯-೮೭).

[ಅಡಿ + ಎತ್ತು[1]]

ಅಡಿಯೇಱ್ (ಕ್ರಿ). ಹೆಜ್ಜೆಯೆತ್ತಿ ಏಳು; ನಡೆ: ಇಂತರಿಲವರ್ ಮೆಲ್ಲನೆ ಅಡಿಯೆಱ್ದು ಮೆಯ್ಯೊಡದ ರಾವಣನೆಸೆವೆಯಂ ತಡೆದರ್ (ಅಭ್ಯಿತ. ೪೬-೧).

[ಅಡಿ + ಏಱ್[1]]

ಅಡಿರಜ (ನಾ). ಕಾಲಿನ ರಜಸ್ಸು; ಪಾದದ ಧೂಳಿ: ಅಡಿನ ಅಡಿರಜವು ತೀಡಲಾಗದು ಎಂದು ಅಡವೇ ತಿಂದಿಹುದಿಂದ್ರಪದವೆಂಬ ನಾಡಿದುವೆ ನೋಡ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೯೪೧). [ಅಡಿ + ರಜ]

ಅಡಿರಾಶಿ, ಅಡಿರಾಸಿ, ಅಡೆರಾಶಿ (ನಾ). ಧಾನ್ಯದ ರಾಶಿಯ ಕೆಳಭಾಗ (ದಕ. ೨). **ಅಡಿರಾಸಿ** (೩). **ಅಡೆರಾಶಿ** : ಅವನಿಗೆ ಸಂಬಳ, ಮಾನ್ಯ, ಮ್ಯಾರೆ . . . ಅಡೆರಾಶಿ ಮುಂತಾದ ಜೀವನಗಳು ನಡೆಯುವುದು (ಆಕಾಮಂ. IV, ೨೩). 'ಅಡಿಗುಪ್ಪೆ' ಪರಾ. [ಅಡಿ + ರಾಶಿ]

ಅಡಿರಾಸಿ 'ಅಡಿರಾಶಿ' ನೋ.

ಅಡಿರುಣಿ (ನಾ). ಹೆಜ್ಜೆಯ ಕಾಂತಿ; ಅಂಗಾಲಿನ ಹೊಳಪು: ಎಡೆಯಾಡುವಬಲೆಯರಿರುಚತಳೆರಲು ಪಡೆದು ನೀಲದ ನೆಲುನುಗುರ ದಿಮು ವೆಳಗಿಂಗಳಕಾಂತಿ ನೋಡುವರಕ್ಷಿಗೊಡರಿಪುದರುವೆ ಸಕ್ಕರವ (ವರ್ಧಪು. ೪-೪೪). [ಅಡಿ + ರುಚಿ]

ಅಡಿವ್ (ನಾ). "ಹುಟ್ಟು; ಜನ್ಮ" (ಸಂಕೋಪ. ರಮಾಕಾಂ). [?]

ಅಡಿವಜ್ಜೆ (ನಾ). ೧. ಹೆಜ್ಜೆಯ ತಳದ ಗುರುತು: ಅಜ್ಜಿಗಮರಸನಡಿ ವಜ್ಜೆಯಂ ನೋಡುತ್ತಂ (ವಜ್ರಾಕಾ. ೧೧೧-೧೦); ಕೊಳನಂ ಮುಟ್ಟಿವಂ ದದಱ ತಡಿಯೊಳ್ ಶಂಖಚಕ್ರಾಬ್ಜಕಳಶಲಾಂಛನತಮಾಗಿರ್ದಡಿವಜ್ಜೆಯಂ ಕಂಡು (ಪಂಪಭಾ. ೧೩-೭೬ ವ); ಬೇಂಟೆಕಾಱನಂತೆ ಅಡಿವಜ್ಜೆಯನೆಣಿಸಿಯುಂ (ಗದಾಯು. ೬-೨೮ ವ). ೨. ಪದ್ಧತಿ; ಸಂಪ್ರದಾಯ: ಕೆಱೆ ದೇಗುಲಂಗಳೆಲ್ಲವು ಹಿಂದಣ ಅಡಿವಜ್ಜೆಗೊಳಗು (ಕಸ್ಟಸಂ. ೫೭-೩೫).

[ಅಡಿ + ಪಜ್ಜೆ]

ಅಡಿವಡಿಕೆ (ನಾ). ಹೆಜ್ಜೆಯೂರುವುದು; ಪಾದವಿನ್ಯಾಸ (?). 'ಅಡವಡಿಕೆ' ಎಂಬುದರ ಪ್ರಯೋಗದಲ್ಲಿಯ ಪಾಠಾಂತರವನ್ನು ನೋಡಿ. [ಅಡಿ + ಮಡಿಕೆ]

ಅಡಿವಡೆ (ಕ್ರಿ). ಹಾಸಲಗೆನ್ನು ಪಡೆ: ಕಡುಸುಡಿಯವಹ ಬಾಜುವೆಟ್ಟಗಳಡಿ ವಡಿಯ ನಡೆತಂದವೋ ಎನೆ . . . ಅಡಿಯಿಡುವ ಜಾಣಾರ ಮುಖ್ಯರು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೧೩-೫೬). [ಅಡಿ + ಪಡೆ]

ಅಡಿವಣಲ್ (ನಾ). = ಅಡಿಮಳಲ್: ಹೃದಿಗೀ ಸರ್ವಾಂಬುವಂ ಪಿರ್ದಪಿ ನಿಕಡಿ[ಪಾಠಾಂ. ನಡಿ]ವಣಲ್ಗಳಿಸುತ್ತುಂ (ಶಾಂತೀಶ್ವ. ೧೩-೧೯). 'ತಾಯ್ಮಳಲ್' ಪರಾ. [ಅಡಿ + ಮಣಲ್ (< ಮಳಲ್)]

ಅಡಿವಣೆ (ನಾ). ಕೆಸರಿನಲ್ಲಿ ಆಗುವ ಹೆಜ್ಜೆಯ ಗುರುತು: "ಅಡಿವಣೆಯೆಂದು ಕೆಸಱಿಳಾದ ಪಜ್ಜೆ" (ಕಬ್ಬಿಸಾ. ೧೬೪); "ಅಡಿವಣೆಯೆಂದಿನ ಲಕ್ಕುಂ ಸಡಗರದಿಂ ಕೆಸಱಿಳಾದ ಪಜ್ಜೆಯದೆಂದುಂ" (ಕವಿಕಂ. ೯೭). ☞ ಇದು 'ಅಡಿವಣಿಗೆ' ಎಂಬುದರ ಅಪಪಾಠವೆಂದು ತೋರು ತ್ತದೆ. [ಅಡಿ + ?]

ಅಡಿವಣಿಗೆ (ನಾ). = ಅಡಿವಣೆ : ಅಡಿ [ಪಾಠಾಂ. ಅಡೆ]ವಣಿಗೆಯೆಂದು ಕೆಸಱಿಳಾದ ಪಜ್ಜೆ (ಕಬಾಪ. ಪರಿ. ೨) ; "ಅಡಿವಣಿಗೆಯಿಂ [ಪಾಠಾಂ. ಅಡಿವಣಿಯೆನಲ್] ಕೆಸಱಿಳಾದಪಾದ ಪಜ್ಜೆ" (ಕಬ್ಬಕ್ಕ. ೭೫).

[ಅಡಿ + ಪಣಿಗೆ ?]

ಅಡಿವಣಿ, ಅಡಿವಣಿ (ನಾ). ೧. "ಕೂಡುಕೊಳ್ಳುವ ಪೀಠ" (ಕಲ್ಲಕ್ಕು. ೨). **ಅಡಿವಣಿ** : ೨. (ಕರಾ) ಕೆಳಗಡೆ ಆಧಾರವಾಗಿ ಇಡುವ ಮಣಿ: ಅಕ್ಕಿಯ ಚೀಲವನ್ನು ಅಡಿವಣಿಯ ಮೇಲೆ ಇರಿಸಿದ್ದಾರೆ (ಮಂಡ್ಯ).

[ಅಡಿ + ಮಣಿ]

ಅಡಿವತ್ತಳಿ (ನಾ). (ಕರಾ) ಬರೆಯುವಾಗ ಒತ್ತಿಗೆ ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುವ ಸಾಧನ; ಅಡಿವೊತ್ತು. [ಅಡಿ + ಪತ್ತಳಿ]

ಅಡಿವೆ 'ಅಡುವೆ' ನೋ.

ಅಡಿವಿಡಿ (ಕ್ರಿ). ೧. ಕಾಲನ್ನು ಹಿಡಿದುಕೊ : ಜಡಿದು ಝುಂಕಿಸಿ ಪೊಡೆಯ ಬಂದಡೆ ಕಾಲುವಡಿವಿಡಿತಂ ಅಡಿವಿಡಿದು ಪೊಡವಿಗೆ ಕೆಡಹಿ ತಾ ಹಿಡಿದೆವ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೧೧-೫೪). ೨. ನಮಸ್ಕಾರ ಮಾಡು; ವಂದಿಸು : "ಅಡಿ ವಿಡಿ ಬಾಗಿಜಗು ಮೊನ್ನು ತುಜ್ಜೆಲ್ಗೆಯ್ವೆನ್ನಲ್ ಬಿಡದುದುವ ವಂದನಾರ್ಹದಿ ತೊಡಗುರ್ಂ" (ಕವಿಕಂ. ೧೯೯); ಅಡಿನಿಡಿದೆರಡು ದಂಷ್ಟಿಗಳನುಜ್ಞೆ

ಸಿರಿಮುಡಿವಿಡಿದೆತ್ತಿದ ಬಳಿಕ (ಮೋಹತ. ೪೧–೪೩). ೩. ಬುಡದಿಂದ ಮೊದಲಾಗು: ಅಡಿವಿಡಿದಿಟ್ಟ ಪುತ್ತುಗಳ ನೆತ್ತಿಗಳಿಂ ನಿಮಿರ್ದಿರ್ದ ಬಳ್ಳಿಗಳ್ (ಆದಿಪು. ೧೪–೧೪೦). ೪. ಮೂಲವನ್ನು ಹಿಡಿ; ರಹಸ್ಯವನ್ನು ತಿಳಿ: ಬಿಡೆ ತಿರ್ದಿದ ಶಕುನದ ನಯದಡಿವಿಡಿದು ಪುರೋಹಿತಂ ನೃಪಂಗೀ ನುಡಿಯಂ ನುಡಿದಂ (ಆದಿಪು. ೫–೬). [ಅಡಿ$_1$ + ಪಿಡಿ$_1$]

ಅಡಿವೊಣರ್ (ನಾ). ಪಾದಗಳ ಜೋಡಿ; ಪಾದಯುಗ್ಮ: ಚಾರಣ ರಿಷಿಯರಡಿವೊಣರನರ್ಚಿಸಿದ ಪುಣ್ಯದಿಂದಂ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೩೮–೧೩).

[ಅಡಿ$_1$ + ಪೊಣರ್$_2$]

ಅಡಿವೊತ್ತು (ನಾ). ೧. ಬರೆವಣಿಗೆಯಲ್ಲಿ ಸಂಯುಕ್ತಾಕ್ಷರದ ಕೆಳ ಭಾಗದ ಒತ್ತು. ಉದಾ— "ಅಕ್ಕ" ಶಬ್ದದಲ್ಲಿ '್ಕ'; "ಅಸ್ತ್ರ" ಶಬ್ದದಲ್ಲಿ '್ತ', '್ರ'. ೨. ತಳದಲ್ಲಿ ಇರಿಸುವ ಆಧಾರ: ಬಿಸಿಯಾಗಿರುವ ಇನೆಮಲ್ ಸಾಮಾನುಗಳನ್ನಿರಿಸಲು ಮರದ ಅಡಿಒತ್ತು [ವೊತ್ತು]ಗಳನ್ನು ಉಪಯೋಗಿಸುವುದು ಒಳ್ಳೆಯದು (ಅಡುಸೌ. ೪೬). ೩. ಬರೆಯುವಾಗ ಆಧಾರವಾಗಿ ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುವ ರಟ್ಟು, ಹಲಗೆ ಇತ್ಯಾದಿ (ಕರಾ). ೪. ಪಾದರಕ್ಷೆ; ಮೆಟ್ಟು. [ಅಡಿ$_1$ + ಒತ್ತು$_3$]

ಅಡಿವೋಜೆ (ನಾ). ಪಾದಪೂಜೆಯ ಮರ್ಯಾದೆಗಾಗಿ ಕೊಡುವ ಕಾಣಿಕೆ (?): ಬೂತಗಾವುಂಣ್ಡಂ ಸಾಸಿರ್ವ್ವರ್ಗ್ಗೆ ಎಂಟು ಗದ್ಯಾಣ ಹೊನ್ನನಡಿ[ವೋ]ಜೆಯ ಕೊಟ್ಟ ಗೋಡುವಳ್ಳಿಯ ಬಯಲ ಹ[ಳೆ]ಗಿನ ಗರ್ದ್ದೆಯಲ್ಲಿ (ಕಇ. IV, ೩೨–೨೩; 1088). [ಅಡಿ$_1$ + ಓಜೆ$_1$]

ಅಡಿಸಡಿ 'ಅಡ್ಡಿಸಡ್ಡಿ' ನೋ.

ಅಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಅಡಿಗೆಯನ್ನು ಮಾಡಿಸು: ಕೊಲಿಸಿದನರ್ಜ್ಜುನನಿಂ ಕರ್ಣನಂ ಕೃಷ್ಣಂ, ಅಡಿಸಿದಂ ಬಾಣಸಿಗನಿನನ್ನಮನರಸಂ ಇತ್ಯಾದೌ (ಶಬ್ದಾನು. ೫೩೯ ವ್ಯಾಖ್ಯಾ). [ಅಡು$_1$ + –ಇಸು$_3$]

ಅಡಿಸ್ಥಳ (ನಾ). (ಕರಾ) ಕಟ್ಟಡದ ನಿವೇಶನ (ಕಿಸಂಗ್ಲಾ. ೮೦).

ಅಡಿಸ್ಥಳದ ಬಾಡಿಗೆ = ಮತ್ತೊಬ್ಬರ ನಿವೇಶನವನ್ನು ಉಪಯೋಗಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಕೊಡುವ ಬಾಡಿಗೆ. [ಅಡಿ$_1$ + ಸ್ಥಳ]

ಅಡಿಹತ್ತು$_1$ (ಕ್ರಿ). (ಬೇಯಿಸುವಾಗ ಅನ್ನ ಮೊದಲಾದದ್ದು) ತಳ ಹತ್ತು, —ತಳವನ್ನು ಸುಡು (ದಕ. ಕಿ).

[ಅಡಿ$_1$ + ಹತ್ತು$_2$ (< ಪೊತ್ತು$_1$)]

ಅಡಿಹತ್ತು$_2$ (ಕ್ರಿ). ತಳಕ್ಕೆ ಅಂಟಿಕೊ (ದಕ. ಕಿ).

[ಅಡಿ$_1$ + ಹತ್ತು$_1$ (< ಪತ್ತು$_1$)

ಅಡಿಹುಡಿ (ನಾ). ಪಾದಧೂಳಿ: ಶುಭಮುಹೂರ್ತದಲ್ಲಿ ಅಚಲೆ ಅಟ್ಟ ಇಳಿದಳು; ರಾಮಬಾಬುಗಳ ಅಡಿಹುಡಿ ಮುಡಿದಳು (ಅರಗಿ. ೨೩೩). 'ಅಡಿರಜ' ಪರಾ. [ಅಡಿ$_1$ + ಹುಡಿ (< ಪುಡಿ)]

ಅಡಿಹೊಟ್ಟೆ (ನಾ). ನಾಭಿಯಿಂದ ಕೆಳಕ್ಕಿರುವ ಹೊಟ್ಟೆಯ ಭಾಗ; ಕೆಳಹೊಟ್ಟೆ; ಕಿಬ್ಬೊಟ್ಟೆ (ದಕ. ಕಿ). [ಅಡಿ$_1$+ ಹೊಟ್ಟೆ (< ಪೊಟ್ಟೆ)]

ಅಡೀಚು (ನಾ). (ಉಕ) "ಎರಡೂವರೆ" (ಜಾನಕೋ. ೧೦; ರಮಾಕಾಂ).

[← ಮರಾ. ಅಡೀಚ್]

ಅಡೀಸೇರು (ನಾ). ಎರಡೂವರೆ ಸೇರು; ೬೦ ತೊಲದ ತೂಕ: ಅಡೀಸೇರು ಬೆಣ್ಣೆಗೆ ಐದುರೂಪಾಯಿ ಕೊಟ್ಟು ತರಬೇಕಾಗಿ ಬಂದಿದೆಯಲ್ಲ! (ರೂಢಿ). [← ? ಮರಾ. ಅಡೀಚ್ + ಶೇರ್]

ಅಡು$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಬೇಯಿಸು; ಅಡಿಗೆ ಮಾಡು; ಪಾಕಮಾಡು: "ಅಡು–ಪಚನೇ" (ಶಮಧಾ); ನೆಟ್ಟನೆ ತಾಂ ಸವಿಯೊಳೊಂದಿರೆ ಭೋಜನಮಾನಟ್ಟು ಬಡ್ಡಿಸು (ಕವಿರಾ. ೨–೧೪೫); ನಮ್ಮಯ ಭಕ್ಷದೊಳಡು ಪಣ್ಣಿಡು ಪೋಗು ನೀನುಮಾನುಂ ತಿಂಬಂ (ಪಂಪಭಾ. ೩–೧೨); ಸುರಿಗಿಯಿಲ್ಲದೆ ಕಳನೇಱುವೆನೆಂಬಂತೆ ಮಡಕೆಯಿಲ್ಲದಡುವೆನೆಂಬಂತೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೪–೫೦); ಅಕ್ಕಿಯಂ ಕರಂ ಭಾವಿಸೆ ಸೇರೆಗೊಂಡಡುವ ದೋಲಿಗರಿಂದೆಸೆದಂ ವಣಿಗ್ವರಂ (ದಶಕು. ೪–೭೮); ದಿಟ್ಟನಹೆ ಬಾಣಸಿಗ ಸವಿಯೊಳಗಟ್ಟ ಕೂಳನು ತಿಂದು (ಕುವ್ಯಾವಿ. ೪–೬೪); "ಒಳ್ಳೆಯದು ನೀನೇ ಅಡು. ನಡೆ, ಎಲ್ಲಿ ಏನಿದೆ ತೋರಿಸುತ್ತೇನೆ" (ಅರಗಿ. ೮೯); ಅಟ್ಟ ಮೇಲೆ ಒಲೆ ಉರಿಯಿತು, ಕೆಟ್ಟಮೇಲೆ ಬುದ್ಧಿ ಬಂತು (ಗಾದೆ); ಅಟ್ಟರೂ ಶಿವ ಕೊಟ್ಟಲ್ಲದೆ ಇಲ್ಲ (ಗಾದೆ). ೨. ಬೇಯಿ; ಕುದಿ: ಅಡುವಂತಾದಪು[ದೀಗಳೆ]ನ್ನವಯವಂಗಳ್ (ಕಾದಂಪೂ. ೮೫೩). ಅಟ್ಟ$_3$ (ಭೂತಕೃ); ಅಟ್ಟು (ಭೂತನ್ಯೂ).

ಅಟ್ಟಕ್ಕು = ಅಡಿಗೆ ಮಾಡಿ ಇಡು, —ಬಡಿಸು: ಸಿರಿಯಾಳನೀಶಂಗೆ ಮಗನನಟ್ಟಕ್ಕೆಯಾ ಪರಿಯೊಳೇ ಮನುಚೋಳನುಂ ಮಗನನಟ್ಟಕ್ಕಿ ಹರುಷದೆ (ಚಿಬಪು. ೫೫–೪೧); ಅಟ್ಟಕ್ಕುವವನಿಗೆ ಹೆಂಡತಿ ಆಗಬೇಡ, ಮೊಟ್ಟೆ ಹೊರುವವನಿಗೆ ಆಳಾಗಬೇಡ (ಗಾದೆ). ಅಟ್ಟೇಱಿಸು = ಪಾಕಮಾಡಿ ಸಿದ್ಧಪಡಿಸು; ಬೇಯಿಸಿ ಇಡು: ಕಟ್ಟದ ಕುಱಿಗಳ್ ಬೋನದೊಳಟ್ಟೇಱಿಸಿ ಬಯ್ತು ಬಾಡುಗಳ್ . . . ಅಂತಕಂಗೆ ಜನಂಗಳ್ (ಅಜಿಪು. ೧೦–೨೭).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಅಡು; ಮಲ. ಅಟುಕ; ತುಳು. ಅಡುಪಿನಿ; ಗೊಂಡಿ. ಅಟ್ಟಾನಾ, ಅಟನ, ಅಟಾನಾ; ಕುಇ. ಅಡ]

ಅಡು$_2$ 'ಅಡುವು$_1$' ನೋ.

ಅಡುಂಕು 'ಅಡುಕು' ನೋ.

ಅಡುಂಕುವೆಣ (ನಾ). ಒಂದರಮೇಲೊಂದು ಪೇರಿಸಿದ ಹೆಣ; ರಾಶಿ ಹಾಕಿದ ಹೆಣ: ತವಿಸುವುದಾಯಿಸಮದಱುಳ್ಕುವದಾಡೆಯಡುಂಕುವೆಣನ ನೀಕ್ಷಿಸಿದರ ಕಣ್ಣೆವೆಯಿಕ್ಕದ ಮುನ್ನೆನಲ್ (ಶಬ್ದಾನು. ೫೪೩ ಪ್ರಯೋ).

[ಅಡುಂಕು (< ಅಡುಕು) + ಪೆಣ]

ಅಡುಂಬು (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಗಿಡ ಅಥವಾ ಬಳ್ಳಿ: ಮೇಲಯೇರಿ ತಱುಂದಾಱೆ [ತ]ಱುದಾಱೆ ಅಡುಮ್ಬು ಅಡು[ಂ]ಬಿನಿನ್ದಂ ವಾಯವ್ಯ[ದ] ಕೋಣ (ಎಇ. X, ೬೭–೭೮; 897).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಅಡಮ್ಬು, ಅಡುಮ್ಬು; ಮಲ. ಅಟಮ್ಬು; ತುಳು. ಅಡುಂಬು]

ಅಡುಕಲ್ 'ಅಡಕಿಲ್' ನೋ.

ಅಡುಕಳ (ನಾ). ಅಡಿಗೆ ಮಾಡುವ ಸ್ಥಳ; ಅಡಿಗೆಯ ಮನೆ: ನೀಂ ದರ್ವೀಕರನಪ್ಪೊಡೀ ಕಳನೊಳೇನಡುಕಳದೊಳಡುವಳನಕ್ಕುಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೪೪–೨೯). [ಅಡು$_1$ + ಕಳ$_3$. / ತಮಿ. ಅಡುಕ್ಕಳೈ]

ಅಡುಕು, ಅಡಕು$_1$, ಅಡಿಕು, ಅಡುಂಕು (ಕ್ರಿ). ೧. ಬೇರೆ ಕಡೆಗೆ ಒಯ್ಯಿ; ಒಂದು ಕಡೆಯಿಂದ ಇನ್ನೊಂದು ಕಡೆಗೆ ತಂದಿಡು; ಸಾಗಿಸು: "ಅಡುಕು–ಸ್ಥಾನಾಂತರ ಪ್ರಣೀತೇ" (ಶಮಧಾ); ನಾನಾವಿಧ ಧಾನ್ಯಂಗಳಂ ಪದನಱಿದುಡುಗುವ ಕಣಂಮಾಡುವೊಕ್ಕುವಡುಕುವ ಬಯ್ತಿಡುವಕ್ಕಿಮಾಡುವ (ಆದಿಪು. ೬–೭೭ ವ); ಆನೆಯುಮಗುರ್ವುಗಿಡುಗುಮದಾನಂ ಸಾಹಣಕೆ ಪುಲ್ಲನಡುಕುಗುಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೨–೩೩); ಲುಲಾಯಮಾಗಿ ಜನಿಸಿರ್ದೋರಂದದಿಂದುರ್ಪುವೇಱನೆ ಪೊತ್ತಿಂತಡುಕುತ್ತುಮಿರ್ದುದೆನೆ (ಶಾಂತೀಶ್ವ. ೫–೬೫); ಒಳಗಣಿಂ ತಂದುತಂದಿಡುತಿರ್ದರರಸಗೆ ಬೆಳಗ ಹೊತ್ತಡುಕುವಂದದೊಳು (ಭರಚ. ೪–೬೦). **ಅಡಕು$_1$**: ೧. ಕೋಣನಾಗಿ ಪುಟ್ಟಿ ತತ್ಪುರದ ಪರದರ ಮನೆಯೊಳುಪ್ಪನಡಕಿ ಬಡವಾಗಿ ತನ್ನಾಳ್ದನೊಳಪ್ಪ ವೈರಂ ಕಾರಣಮಾಗಿ ಸತ್ತು (ಚಾವುಂಪು. ೫೪–೨೩); ನಿನ್ನ ಮಡದಿಗಿರಲೆಂದರೆ ಮಡದಿಯ ಕೃತಕ ಬೇಱೆ; ನಿನ್ನೊಡಲು ಕೆಡೆಯಲು ಮತ್ತೊಬ್ಬನಲ್ಲಿಗಡಕದೆ ಮಾಣ್ಬಳೆ? (ಬಸವ. ೨೦೧); ಮೇದಿನೀಪ್ರಭುಗಳ ಸಭೆಗೆ ಲೀಲೆಯಿನೋಲೆಗಳನಡಕಿ [ಪಾಠಾಂ. ಲೆಯನಡಿಕಿ] ಸಂಬಳಂ ಬಡೆದು (ವರ್ಧಪು. ೩–೧೨ ವ); ಸರ್ವವಿತ್ತವನಡಕಿತನಿಲಜನಾಳು (ಕುವ್ಯಾಸ. ೪–೨). ೨. ಒಂದರಮೇಲೊಂದನ್ನು ಪೇರಿಸು; ರಾಶಿ

ಹಾಕು ; ತುಂಬು : ಆ ಸಭೆಯೊಳ್ ಹರಿ ಕರವಿನ್ಯಾಸಂಗಳ್ ನುಡಿಯ ನಡಕುವಂತಿರೆ ನುಡಿದಂ (ಪಂಪಭಾ. ೯-೩೪) ; ಹೊನ್ನನಡಕಲು ಹೋದ ನತ್ತಲು (ಹಚಕಾ. ೧೧-೨೯) ; ಸಾಗುದುರೆಗೆ ಪುಲ್ಲನಡಕಿ ಕೆಡುವನೆ ಚದುರಂ (ಯಶೋಚ. ೩-೧೫) ; ತಂದಡಕುತಿರ್ದರು ಸಕಲಸಾಧನವ (ಪ್ರಭುಲೀ. ೨೩-೩೧). **ಅಡಿಕು** : ೧. ಮಟ್ಟಿಗಾಲಮುಂಟೆಂದು ತಪ್ಪಿದ ಜೋಯಿಸಂ ಬಾವಿಯ ನೀರನಡಿ[ಡು?]ಕಿ ನೀರ್ವೊಯ್ದನೆಂಬ ಕಥೆಯಂತೆ (ಪಂಚತಂ. ೧೨೭-೩). **ಅಡುಂಕು** : ೨. 'ಅಡುಂಕುವೆಣ' ಪರಾ.

ಅಡಕಿಕೊ = ಸಂಗ್ರಹಿಸಿ ತುಂಬಿಕೊ, —ಒಟ್ಟಿಕೊ : ಮೂವತ್ತಿರ್ಕೋಟಿಯನಂತಾವಗಮನುದಿನದಿನಡಕಿಕೊಂಡುಂ ಮತ್ತಾ ಕಾವಲೆಯದು ನೆಜ್ಜಿಯದೆ ದುರ್ಭಾವೆ ಕರಂ ಬೇಡಿಯಟ್ಟಿದಳ್ ಮಜುದೆವಸಂ (ನೇಮಿಪು. ೪-೫೮) ; ಮಾಯಾಮೋಹನಂಗಳಲಿ ತೊಡಚಿಕೊಂಬ ಸಮಸ್ತವಸ್ತುವನಡಕಿಕೊಂಬ ವಿದಗ್ಧಮುಗ್ಧೆಯರುಡಿಗೆಗಳ ತೊಡಿಗೆಗಳಲೆಸೆದರು (ತೊರರಾ. ೧-೫-೩೦).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಅಡುಕ್ಕು ; ಮಲ. ಅಟಕ್ಕುಕ ; ತುಳು. ಅಡಕ್ಕು ; ಕೊಡ. ಅಡಂಗ್ ; ತೆಲು. ಅಡುಕು]

ಅಡುಕುಂಗಲ್ (ನಾ). ಒಂದರಮೇಲೊಂದನ್ನು ಪೇರಿಸಿರುವ ಕಲ್ಲಿನ ರಾಶಿ : ದಕ್ಷಿಣಂ ನೋಡಿ . . . ಕರ್ಗ್ಗಲ್ಲ ಮೊಜಡಿಎ(ಯೆ) ಅಡುಕುಂಗಲ್ಲೆ ಒಜ್ಜಿಕೋಡಿನ ಕೊಮರಮಂಗಲದ ಉಗುರೆವಾಡಿಯ ತ್ರಿಸನ್ಧಿ (ಇಆ. VIII, ೨೧೩-೨೩ ; 950 ?). [ಅಡುಕು + ಕಲ್$_2$]

ಅಡುಕುಂಗಾಲ್ (ನಾ). ಒಂದರಮೇಲೊಂದು ಅಡ್ಡಲಾಗಿ ಇರಿಸಿದ ಕಾಲು : ಮುರಿದ ಮುಖದ ಮೆಯ್ಮುಟ್ಟಿದ ಚುಬುಕದ ತಿರಿದ ತಳೋದರದಡುಕುಂಗಾಲ್ಗಳ . . . ಕನ್ಯಾಜನಮೊಪ್ಪಿದುದರಲಸರಂ ಚಿತ್ರಿಸಿದ ತ್ರಿಭಂಗಿಯ ತೆಜನಾಗಿ (ಜಯಕಾ. ೧೧-೫೫). [ಅಡುಕು + ಕಾಲ್$_1$]

ಅಡುಕುಳಿ (ನಾ). ಅಡಿಗೆ ಮಾಡುವುದೇ ಶೀಲವಾಗಿ ಉಳ್ಳವನು ; ಅಡಿಗೆಯ ಕೆಲಸದವನು : "ಅಡುಕುಳಿ, ಪಚನಶೀಲಃ" (ಶಬ್ದಾನು. ೫೪೫ ವ್ಯಾಖ್ಯಾ). [ಅಡು$_1$ + -ಕುಳಿ$_3$]

ಅಡುಗಟ್ಟಿಗೆ (ನಾ). ಅಡಿಗೆಗಾಗಿ ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಸೌದೆ ; ಉರುವಲು : ಹಿಡಿದುಗ್ಗದ ನೀರ ಮಡಕೆ ಮಯ್ಯಡಕೆ ಮಂಡೆಯ ಮೇಗಣಡುಗಟ್ಟಿಗೆ ಚಿರದಕ್ಷಿ ಹೆಡತಲೆಯೊಳು ಜೋಲುತಿರಲುಸ್ಸೆನುತ ನಡೆತಂದರಲ್ಲಿ ಕೆಲಬರು (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೧೩-೧೦೩). [ಅಡು$_1$ + ಕಟ್ಟಿಗೆ]

ಅಡುಗಬು 'ಅಡುಗರ್ಬು' ನೋ.

ಅಡುಗಬ್ಬು 'ಅಡುಗರ್ಬು' ನೋ.

ಅಡುಗರಿ (ನಾ). ಅಡಿಗೆಗಾಗಿ ಉರಿಸುವ ಕರಿ, —ಇದ್ದಲು : ಅಡುಗಬು ಅಡುಗರಿ ಅಡುಗರಿಸುವ ಕೂಲಿ ಸಹ ಗ ೧೨ (ಸೌಇಇ. IX-ii, ೬೫೩-೫ ; 1554). [ಅಡು$_1$ + ಕರಿ$_2$]

ಅಡುಗರಿಸು (ಕ್ರಿ). ಇದ್ದಲನ್ನು ಮಾಡು. 'ಅಡುಗರಿ' ಎಂಬುದರ ಪ್ರಯೋಗವನ್ನು ನೋಡಿ. [ಅಡುಗರಿ + -ಇಸು$_3$]

ಅಡುಗರ್ಬು, ಅಡುಗಬು, ಅಡುಗಬ್ಬು (ನಾ). ಸೌದೆ ; ಕಟ್ಟಿಗೆ ; ಉರುವಲು : ಸೂರ್ಯನೆಂಬಗ್ನಿಯಿಂ ಪಗಲಿರುಳೆಂಬ ಅಡುಗರ್ಬುಗಳಿಂ ಮಾಸ ಋತುಗಳೆಂಬ ಸಟ್ಟುಗದಿಂ (ಪಂಚತಂ. ೬೫-೫) ; ಅಡಕೆ ೨೫ ಎಲೆ ೫೦ ಅಡುಗರ್ಬು ತಿಂಗಳಿಂಗೆ ಬಣ್ಡಿ ೧ (ಸೌಇಇ. IX-i, ೨೫೮-೨೭ ; 1153) ; ಕತಿಪಯದಿನಂಗಳಂ ಕಳಿಯೆ ಕಾವುತ್ತಿರಲೊಡನಡುಗರ್ಬುಗಳಂ ಸಮೆಯೆ (ವೃಷವಿ. ೧೦-೧೩ ವ). **ಅಡುಗಬು** : ಕಾ ಗ ೯೨ ಅಡುಗಬಿಗೆ ಕಾಟ ೯೨ (ಬೊಂಕಶಾ. ೧೯೪೦, ಕುಮಟ. ೧೧೩-೩೮ ; 1475) ; 'ಅಡುಗರಿ' ಎಂಬುದರ ಪ್ರಯೋಗವನ್ನು ನೋಡಿ. **ಅಡುಗಬ್ಬು** : "ಇಂಧನಂ ಹುತವಹಾಹಾರ ಮೇಧಸ್ಸಮಿಧೆ ಕಾಷ್ಠವಡುಗಬ್ಬಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೫-೯) ; "ಇಂಧನೇನ – ಅಡುಗಬ್ಬುಗಳಿಂದಂ" (ಪ್ರಕಟೀ. ೨೭-೬) ; ನಡೆದಲ್ಲಲ್ಲಿ ಹೋಗಿ ಹಲವಂದದಡುಗಬ್ಬನಾಯ್ದೊಟ್ಟಿ ಹೊಜ್ಜಿಗಟ್ಟಿ (ಹಚಕಾ. ೧೨-೭) ; ಆ ಸಮಯದೊಳೊರ್ವ ನಾಲ್ಕೆರ್ತಿನೊಳು ಪೂಡಿದಡುಗಬ್ಬಿನ ಭಂಡಿಯಂ ಕಂಡು ಮನಂಗೊಂಡು (ಪುಣ್ಯಾಸ್ರ. ೧೨-೧೪ ವ) ; ತಬ್ಬಿ ತಂದಡುಗಬ್ಬುಗಳಿಗುರಿಹಬ್ಬಿಸುತ (ಬಸಪು. ೧೬-೨೦) ; ಪಾತಾಳವೊಲೆ ಶೇಷನಡುಗಬ್ಬು ತಲೆರನ್ನವೇ ತುದಿಯ ಕೆಂಡವವನಿಯೆ ಮಡಕೆ (ಚೇರಮ. ೭-೩೨). [ಅಡು$_1$ + ಕರ್ಬು (< ಕರ್ವು)]

ಅಡುಗಲ (ನಾ). ಅಡಿಗೆ ಮಾಡುವ ಪಾತ್ರೆ ; ಅಡಿಗೆಯ ಪಾತ್ರೆ. (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [ಅಡು$_1$+ ಕಲ. / ತಮಿ. ಅಡುಗಲನ್]

ಅಡುಗಾಯಿ (ನಾ). "ಬಿಸಿಮಾಡಿದ ಉಪ್ಪಿನಕಾಯಿ" (ಕಸ್ತೂಕೋ). [ಅಡು$_1$ + ಕಾಯಿ (< ಕಾಯ್$_3$)]

ಅಡುಗಿಗ (ನಾ). ಅಡಿಗೆಯ ಕೆಲಸದವನು ; ಬಾಣಸಿಗ : ಅಡುಗುಳಿಗಂ, ಅಡುಗಿಗಂ (ಶಬ್ದಾನು. ೪೧೦ ಪ್ರಯೋ). [ಅಡುಗೆ + -ಇಗ]

ಅಡುಗು$_1$ (ಕ್ರಿ). ಸೇರು ; ಒಂದಾಗು ; ಕೂಡು : ಜೀವಂ ಮಲ್ಲಿನಾಥನೆಡೆಗೆ ಹಿಂಡುಗೊಂಡಡು[ಪಾಠಾಂ. ಡೊದ]ಗುತಿರೆ (ಸಿದ್ಧರಾ. ೬-೨೮). [~ ಅಡುಕು]

ಅಡುಗು$_2$ (ನಾ). (?) : ನಯಿವೇದ್ಯಕೆ ಪೂಜೆ ಗ ೧ ಕಂ ಅಕ್ಕಿ ಹೆಸರು ಚ ಗ ೩ ಮೇಲೋಗರ ಉಪು ಮೆಣಸು ತುಪ ಮೊಸರು ಬೆಲ್ಲ ಬಾಳೆಹಂನು ಸಹ ಚ ಗ ೧ ತೆಂಗಿನಕಾಯಿ ಚ ಗ ೧ ಅಡುಗು ಚ ಗ ‖೩‖ (ಸೌಇಇ. IX-ii, ೬೫೩-೬ ; 1554). [?]

ಅಡುಗುಲಜ್ಜಿ 'ಅಡುಗೂಲಜ್ಜಿ' ನೋ.

ಅಡುಗುಳಿಗ, ಅಡಿಗುಳಿಗ (ನಾ). = ಅಡುಗಿಗ : ಅಡುಗುಳಿಗಂ, ಅಡುಗಿಗಂ (ಶಬ್ದಾನು. ೪೧೦ ಪ್ರಯೋ). **ಅಡಿಗುಳಿಗ** : ಅಡಿಗುಳಿಗನು, ಅಡಿಗೆಯವನು (ಹೊನುಗ. ೯೦). [ಅಡುಗೆ + -ಉಳಿಗ$_3$]

ಅಡುಗೂರ್ (ನಾ). "ಬೇಯಿಸುವ ಅನ್ನ" (ಪ್ರಭಣ್ಣ). [ಅಡು$_1$ + ಕೂರ್$_3$ (< ಕೂಱ್)]

ಅಡುಗೂಲಜ್ಜಿ, ಅಡುಗುಲಜ್ಜಿ, ಅಡುಗೂಳಜ್ಜಿ, ಅಡುಗೋಲಜ್ಜಿ, (ನಾ). (ಹಿಂದಿನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಹಣ ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಆಗಂತುಕರಿಗೂ ಪ್ರವಾಸಿಗಳಿಗೂ) ಅಡಿಗೆ ಮಾಡಿ ಹಾಕುತ್ತಿದ್ದ ಮುದುಕಿ : ಇದರ ಮಾತನಡುಗೂಲಜ್ಜಿಗಳು ಹರಡಿದರೆಲ್ಲೆಡೆ ಜಾತ್ರೆ ನೆರೆಯಿತು(ಗಣೇಶ. ೬೦-೨೨). **ಅಡುಗುಲಜ್ಜಿ** : ಮಾರು ಮಾರಿಗೆ ನಿಂತು ಮಾರುತ ಲಜ್ಜೆಯಂ ಪೆಸರಿಲ್ಲದ ಅಡುಗುಲಜ್ಜಿಯರು ಕೆಲಂಬರು (ಸೌಗಂಧಿ. ೧೩೭-೮). **ಅಡುಗೂಳಜ್ಜಿ** : ಕಂಡವರ್ಗೆಲ್ಲ ಬರ್ಪ ಬೇಡರ್ಗೆಲ್ಲಮುಣಿಸಿತ್ತು ಬೀಡಿತ್ತು ಮೆಲ್ವಾಸನೀಯೆ ನಾನೇನು ಅಡುಗೂಳಜ್ಜಿ ಅಲ್ಲ ಕಾಣಯ್ಯ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೨೬೯-೧೭೯). **ಅಡುಗೋಲಜ್ಜಿ** (ಉಕ. ಕಿ).

ಅಡುಗೂಲಜ್ಜಿಯ ಕಥೆ = ಹಿಂದಿನ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಕಥೆ ; ಪ್ರಯೋಜನಕ್ಕೆ ಬಾರದ ವಿಷಯ : ಇವೆಲ್ಲ ಅಡುಗೂಲಜ್ಜಿಯ ಕಥೆಗಳೆಂದಮೇಲೆ ಯಾರು ನಂಬುತ್ತಾರೆ (ರೂಢಿ). [ಅಡು$_1$ + ಕೂಲಿ + ಅಜ್ಜಿ]

ಅಡುಗೂಲಿ$_1$ (ನಾ). = ಅಡುಗೂಲಜ್ಜಿ : ಪುಣ್ಯ ಸಂಗಡಿಸೆ ಜಾತ್ರೆಯ ನೋಡುವಂತೆ ಅಡುಗೂಲಿ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಮಿಂದುಂಬನಂತೆ ಬೇರ್ಪಡೆ ನೋಡಿ ಭೋಗಿಸುತಿರ್ದ (ಭರಚ. ೭೫-೫೪). [ಅಡು$_1$ + ಕೂಲಿ]

ಅಡುಗೂಲಿ$_2$ (ನಾ). (ದಕ – ಪ್ರಾದೇ) ಹಿಂದಿನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಊಟವನ್ನು, ಇತ್ತೀಚೆಗೆ ದವಸಧಾನ್ಯವನ್ನು, ಕೂಲಿಗೆ ಪ್ರತಿಯಾಗಿ ಪಡೆಯುವ ಆಳು. [ಅಡು$_1$? + ಕೂಲಿ]

ಅಡುಗೂಲಿಕಾಱ (ನಾ). = ಅಡುಗೂಲಿ$_2$ (?) : ಒಡೆಯರು ಭಕ್ತರಲ್ಲಿ ಕೃಷಿಯಿಲ್ಲದೆ ಬೇಡಿ ತಂದು ತನ್ನ ಮಡದಿ ಮಕ್ಕಳ ಹೊರೆದು ಮಿಕ್ಕಿದುದ

ಒಡೆಯರಿಗಿಕ್ಕಿಹೆನೆಂಬ ಅಡುಗೂಲಿಕಾಜನ ಗಂಜಿಗುಡಿಹಿಯ ಭಕ್ತಿ ತನ್ನ ಸಂಸಾರದ ಆಡಿಯೊಳಗೆ ಅಡಗಿತ್ತು (ವಿಲೇಶ್ವ. ೧೫೬).

[ಅಡುಗೂಲ್ಯಿ ? + -ಕಾಜ]

ಅಡುಗೂಳ್ 'ಅಡುಗೂಟ್' ನೋ.

ಅಡುಗೂಳಜ್ಜಿ 'ಅಡುಗೂಲಜ್ಜಿ' ನೋ.

ಅಡುಗೂಟ್, ಅಡುಗೂಳ್ (ನಾ). ಅನ್ನ; ಬೇಯಿಸಿ ಸಿದ್ಧಪಡಿಸಿದ ಆಹಾರ: ಸುಡುಗಾಡಿಡುಗಿಚ್ಚಡುಗೂಟುಡುಗೊಜ್ಜೆಯುಂ (ಶಮದ. ೧೭೧). **ಅಡುಗೂಳ್**: ಅಡುಗೂಳವರ್ ಮೋಸೆ ಕಜ್ಜಾಯ ರೊಟ್ಟಿ ಹೊಯಿಗಡುಬತಿರಸಂಗಳುಪ್ಪಿನಕಾಯಿ . . . ಮಾಜುವರ್ ಬರುತಿರ್ದರು (ಚಿಬಪು. ೪೭-೪೨). [ಅಡು$_1$ + ಕೂಟ್]

ಅಡುಗೆ, ಅಡಿಗೆ, ಅಟ್ಗೆ (ನಾ). ೧. ಬೇಯಿಸುವುದು; ಪಾಕಕ್ರಿಯೆ: ಕಿಚ್ಚಿಲ್ಲದಡುಗೆಯುಂ ನಚ್ಚಿಲ್ಲದ ಪೆಂಡತಿಯುಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧-೭೫); ನಾ ನಿಮ್ಮನಜಿಯದೆ ಮೂಢಮತಿಯವಿವೇಕಿ ತುರಗವ ಹೂಡಿದಾಗಲೆ ರಥಕೆಯಡಿಗೆಯೊಳಜಿದೆನೇ ತಾನು (ನಳಚ. ೯-೫). ೨. ಬೇಯಿಸಿ ಸಿದ್ಧಪಡಿಸಿದ ಊಟದ ಪದಾರ್ಥ; ಬಗೆಬಗೆಯ ಆಹಾರ; ಪಾಕ: "ಅಡುಗೆಯೊಳಗೆಯುಂ ಪೈಷ್ಟಕ ಭಕ್ಷಂ" (ವಸ್ತು ಕೋ. ೯೪-೧೨); ಎನ್ನಟ್ಟಡುಗೆಯನುಂಡೊಡೆ ಬಿನ್ನಣಮೇನರಸ ನರೆಗಳಾಗವು (ಪಂಪಭಾ. ೮-೫೪); ಸತ್ರದಡುಗೆಯ ಸವಿಧೆಗೆ ಮೊದಲ್ಗೊಟ್ಟ ಗದಾಣ್ಯಮೆರಡು (ಸೌಇಇ. XI-i, ೯೨-೩೫ ; 1054); ತುಟಿಕಲಡುಗೆಗಳೊಳೇಂ ಪಟಗಟವೆಯ ಕೂಟ್ ತಿವುಡುಗಳೆದ ತೊವರಿಯ ತೊವೆ ಕಾಯ್ದಿಟ್ಟಿಪಿದ ತುಪ್ಪಂ ಕೋಡುವ ಕಟಲಲ್ಲದೆ ದಿವ್ಯಭೋಜನಂ ಪೆಜತುಂಟೆ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೨೪೧); ಅವರ ಕಾಲದೊಂದು ಮೆಟ್ಟಂ ಶತಚೂರ್ಣಂ ಮಾಡಿ ಬಾಯ್ಗೆ ರುಚಿಯಪ್ಪಡುಗೆಗಳೊಳ್ ಕಲಸಿ ಉಣಲಿಕ್ಕಲ್ (ಪುಣ್ಯಾಸ್ರ. ೭-೪೨ ವ). **ಅಡಿಗೆ**: ೧. ಎಳೆವದದ ಹಲಸಿನಕಾಯನೊಡವೆರಸಿ . . . ಕಡುಗಂಪಿತಾದ ತುಪ್ಪದೊಳು ಕೆಂಪಾಗುವಂತಡಿಗೆಯಂ ಮಾಡಿ (ಸೂಪಶಾ. ೫-೫೨); ಇನ್ನೂ ಅಡಿಗೆ ಆಗಿಲ್ಲ; ಆಗಲೆ ಊಟಕ್ಕೆ ತಟ್ಟೆ ಹಾಕಿಕೊಂಡಿದ್ದಾನೆ (ರೂಢಿ). ೨. ಪಸಿದೆನೆಂದಾಗಳಡಿಗೆಯಂ ಮಾಡಿ ಉಣಲಿಕ್ಕೆಂದು ಎನ್ನ ಪೆಂಡತಿಗೆ ಪೇಳ್ದು (ಧರ್ಮಪ. ೯-೨೩ ವ); ತನಗೆ ಅಡಿಗೆ ಮಾಡೆಂದವಂ ಶುನಕನಡಗಂ ತಿಂದ ಪಾತಕನುಮಂತವಂ (ದೀಕ್ಷಾಬೋ. ೯೩-೨೦); ಮತ್ತೆ ಕೆಲವು ಅಡಿಗೆಗಳನಳವಡಿಸಿ (ಪುಣ್ಯಾಸ್ರ. ೩-೩೮ ವ); ಅಟ್ಟ ಅಡಿಗೆ [ಪಾಠಾಂ. ಅಡುಗೆ] ಉಣಲು ಬಿಡನು ಕೊಟ್ಟ ಸಾಲ ಕೇಳ ಬಿಡನು (ಪುರಂದ. ೨-೫೧-೨); ಈ ಹೊತ್ತು ನಿಮ್ಮ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಏನು ಅಡಿಗೆ ಮಾಡಿದ್ದರು? (ರೂಢಿ). ೩. (ಆಲೆಯ ಮನೆಯ ಬೆಲ್ಲದ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ) ಒಂದು ಸಲ ಕಾಯಿಸಿ ಸಿದ್ಧಪಡಿಸಿದಷ್ಟು ಪರಿಮಾಣ: ಆರು ಹೇರು ಅಡಕೆ ಒಂದಡಿಗೆ ಬೆಲ್ಲ . . . ನೂರು ಕಾಯಿತ್ತರು (ನಾಪದ. ೧೯೮-೧೦); ಇವತ್ತು ನಾಲ್ಕಡಿಗೆ ಬೆಲ್ಲ ಆಯಿತು (ರೂಢಿ). **ಅಟ್ಗೆ**: ೧. ಅಟ್ಗೆದ ಬಿಲ್ವಡೆ ಮಾಣದೆ ತಟ್ಗೆದ ರಥಮೆಯ್ದೆ ಬಗಿದ ಪುಣ್ಗಳ ಪೊಜ್ಜೆಯಿಂ ಮೊಟ್ಗೆದ ಕರಿಘಟೆ ಜವನಡುವಟ್ಗೆಯನನುಕರಿಸೆ ವೀರಭಟ ರಣರಂಗಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೧-೬೪).

ಅಡಿಗೆಯ ಬಾಳು = ದೇವರ ನೈವೇದ್ಯಕ್ಕಾಗಿ ಕೊಟ್ಟ ಭೂಮಿ: ಅ ಚಕ್ಕರೆಯ ಊರ × ಮೂ × × × ವೊಕ್ಕಲು ತಾಳು ಬಿಟ್ಟ ಅಡಿಗೆಯ ಬಾಳಿನ × × × ಶಿವರಾತ್ರಿಗೆ ದೇವರಿಗೆ ರಂಗಪೂ × × × (ಸೌಇಇ. IX-ii, ೪೦೭-೧೪ ; 1364). **ಅಡಿಗೆಯ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ, ಅಡಿಗೆಯ ಭಟ್ಟ** = ಅಡಿಗೆ ಕೆಲಸ ಮಾಡುವ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ: ಹೊಜಗೂಲಿಗೆ ಅಡಿಗೆಯ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಗೆ (ಸೌಇಎ. ೧೯೩೨, ಉಡುಪಿ. ೨೬೩-೧೭ ; 1437). **ಅಡಿಗೆಯಿಳಿ** = ಹದವಾಗಿ ಪಾಕವಾಗು; ಪಾಕ ಚೆನ್ನಾಗು. **ಅಡಿಗೆಯಿಳಿಸು** = ಸರಿಯಾಗಿ ಕುದಿದ ಪಾಕದಿಂದ ಘನರೂಪದಲ್ಲಿ ಪದಾರ್ಥವನ್ನು ಇಳಿಸು. **ಅಡಿಗೆಯ ಸಾಮಾನು, ಅಡಿಗೆಯ ಸಾಹಿತ್ಯ** = ೧. ಅಡಿಗೆಗೆ ಬೇಕಾದ ಅಕ್ಕಿ ಬೇಳೆ ಮುಂತಾದ ಪದಾರ್ಥಗಳು (ದಕ). ೨. ಅಡಿಗೆಯ ಪಾತ್ರೆಗಳು (ಕಿ). [ಅಡು$_1$ + -ಗೆ]

ಅಡುಗೋಲಜ್ಜಿ 'ಅಡುಗೂಲಜ್ಜಿ' ನೋ.

ಅಡುಪಾಡು (ಕ್ರಿ). ಹೊಡೆದಾಡು; ತಿವಿದಾಡು: "ಅಡುಪಾಡೆನೆ ತಿವಿದಾಟದ ನುಡಿ" (ಭಾರನಿ. ೬೪).

[*ಅಡುಪು (= ಹೊಡೆತ) ? + ಅಡು$_1$. / ತಮಿ. ಅಡಿ = ಹೊಡೆ]

ಅಡುಪಾತ್ರೆ (ನಾ). "ಅಡಿಗೆಯ ಪಾತ್ರೆ ಸಲಕರಣೆಗಳು; ಅಡುಪಾತ್ರೆ; ಪಾಕಿ" (Cooker. ಇಂಕನ). [ಅಡು$_1$ + ಪಾತ್ರೆ]

ಅಡುಪಾಯ, ಅಡುಪಾಯಿ (ನಾ). ೧. ಮಲ್ಲಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಆಕ್ರಮಣದ ಒಂದು ಕ್ರಮ; ಪಟ್ಟು: ಕೈಹೋಡಿಸಿದ ಮಲ್ಲನನುರ್ಬುತ್ತೊಯ್ಯನೊಳಪೊಕ್ಕು ಮಿಕ್ಕು ಪರಿದಿಕ್ಕಿ ಮುರಿವ ಅಡುಪಾಯದಳವಿಂಗೆ [ಪಾಠಾಂ. ಪಾಯ್ದಳವಿಗೆ] ಕಡಂಗುವ ಮಲ್ಲನಂ (ಗಿರಿಕ. ೨-೧೦೫ ವ); ಭುಜಯುದ್ಧದಲಿ ಬಲುಗೈದುವಿದೆಲಾ ಮುಷ್ಟಿ ನಿನಗಡುಪಾಯ ಜೊಕ್ಕೆಯವ ಕಾಯ್ದುಕೊಳ್ಳನುವಾಗು (ಕುವ್ಯಾಅ. ೬-೨೩). **ಅಡುಪಾಯಿ**: ೧. ಗಾಯದಲಿ ಮೇಣ್ ಡೊಕ್ಕೆಯದಲಡುಪಾಯಿಗಳಲುಪ [ಪಾಠಾಂ. ಡೊಕ್ಕೆಯದೊಳಡಿಪಾಯದಂಡೆಯೊಳಡೆಯೊಳಗುಪ] ಕಾಯದೊಳಗೆ ನವಾಯಿಗಳ ಬಿನ್ನಾಣದಲಿ ಬಳಿಸಂದು . . . ದಾಯವಜಿಪವನವನೆ ಮಲ್ಲನು (ಕುವ್ಯಾಉ. ೩-೯೭); ರಾಯನೊಡನೆ ಸಮಸ್ತ ಬಲವಡುಪಾಯಲೊಕಿತು ಪಾರ್ಥ ಸಾತ್ಯಕಿ ವಾಯುಸುತರಾಚೆಯಲಿ ಮೇಳೈಸಿತ್ತು ನೃಪಸೇನೆ (ಕುವ್ಯಾಶ. ೩-೭೪). ೨. ಒಂದು ಆಯುಧ (?): ಸಿಂಗಶರಭವನಳವಿಗೊಡಲವರಂಗುಲಿಯಲಡುಪಾಯ ಲೊಡಿಯ ಜಂಗುಳಿಯ ಜೋಡಿಸಿದನಂದು ಜವಾಯ್ಲ ಜಾಯಿಲನ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೧೩-೧೯).

[*ಅಡುಪು (= ಹೊಡೆತ) + ?]

ಅಡುಪಾಯಿ 'ಅಡುಪಾಯ' ನೋ.

ಅಡುಪಾಯ್ಬೇಗೆ (ನಾ). ಹೊಟ್ಟೆಕಿಚ್ಚು; ಮಾತ್ಸರ್ಯ (?): ಇತ್ತಲಡುಪಾಯ್ಬೇಗೆ ಬಿಸುಗುದಿ ಕಿತ್ತಡವು ಕಾರ್ಪಣ್ಯ ಕಪಟಖಳೋತ್ತಮರ ಹೃದಯದಲಿ ಮೂಡಿತು (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧೬-೨).

[? ಅಡು$_1$ + ಪಾಯ್ + ಬೇಗೆ]

ಅಡುಬಾಣಲೆ (ನಾ). ಹುರಿಯುವ ಬಾಣಲೆ. [ಅಡು$_1$ + ಬಾಣಲೆ]

ಅಡುಮದ್ದು (ನಾ). ಬೇಯಿಸಿ ಸಿದ್ಧಪಡಿಸಿದ ಮದ್ದು; "ಪೋಲ್ಟೀಸು" (?): ಖಡುಗದಡವೊಯ್ಲುಗಳಲಡುಮದ್ದಡಸಿದರು ಸೂಕರನ ತುಪ್ಪವ ತೊಡೆದರು (ಕುವ್ಯಾಭೇ. ೫-೪೨).

[ಅಡು$_1$ + ಮದ್ದು (< ಮರ್ದು)]

ಅಡುಮನೆ (ನಾ). ಅಡಿಗೆಯ ಮನೆ; ಪಾಕಶಾಲೆ. [ಅಡು$_1$+ ಮನೆ]

ಅಡುಮೆ 'ಅಡಿಮೆ' ನೋ.

ಅಡುರ್ಕೆ (ನಾ). ವ್ಯಾಪಿಸುವುದು; ಹಬ್ಬುವುದು: ಅನೆ ಭಾಜನವೆನಿಸಿರ್ದೆನಂತಕನಡುರ್ಕೆಗೆ ಪೋ ಪೆಜತಾವುದೆಂಬ ದುರ್ಮನದೊಳೆ ದಕ್ಷಿಣಾಶೆ ನಿಡುಸುಯ್ದವೊಲಾದುದು ದಕ್ಷಿಣಾನಿಲಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೭-೩೯).

[ಅಡುಜ್ + -ಕೆ]

ಅಡುವಲ (ನಾ). ಹುಲ್ಲುಗಾವಲು; ಗೋಮಾಳ (?): ಅಗ್ರಹಾರದ ಕೊಟ್ಟ ಅ ಅಡುವಲದ ಭೂಮಿಯ ಚತುಸ್ಸೀಮೆಯ ವಳಿಯಕ (ಮೈಅರಿ. ೧೯೩೧, ೫೮-೫೯ ; 1413). [ಅಡು$_3$ + ವಲ್ಲ (< ಪೊಲ)]

ಅಡುವಲಿ, ಅಡಿವಳಿ (ನಾ). ವಧುವಿನ ಊಟ ಉಪಚಾರದ ಸಲುವಾಗಿ ತೌರುಮನೆಯವರು ಕೊಡುವ ಉಪಹಾರ (?);

"ಬಳುವಳಿ" (ಸಮ್ಯಕೌ. ಕೋಶ); ಚಿಂತಾರತ್ನಂ ಚೈತನ್ಯಂಬಡೆದಂತಡುವಲಿಯಂ ದಣಿವಂತಿತ್ತಾ ಕಂತುಸದೃಶಜಯನೃಪನಂ ರವಿಕೀರ್ತಿಯುಮಂ ಬೀಳ್ಕೊಟ್ಟಂ (ಜಯಕಾ. ೯-೨); ನಾಡೊಡೆಯನು ತನ್ನ ಮಗಳಿಗೆ ಅಡುವಲಿಯನು ಕೊಟ್ಟನಿನ್ನು ಚಿಂತಾಮಣಿ ಪಡೆದಂತೆ ಚೈತನ್ಯವನು (ಚಂಪ್ರಸಾಂ. ೧೩-೨೦). **ಅಡಿವಳಿ**: ಇಂತುಣ್ಬಳಿಯಡಿವಳಿಬಳಿವಲಿಯ ಭೂಕಾಂತ ಮಗಳಿಗಿತ್ತು ಕಳುಹಿ ಅಂತರಿಸದೆಯಲ್ಲಿಂ ಪೊಜಮಟ್ಟಳಾಕಾಂತೆ ಬಂದಳು ತಾಯ ಬಳಿಗೆ (ರಾಮವಿ. ೮-೬೧). [ಅಡು$_1$ + ಬಲ್ಲಿ$_2$]

ಅಡುವಲಿಗೊಡು (ಕ್ರಿ). "ಅಡುವಲಿ"ಯನ್ನು ಕೊಡು: ಮದುವೆಯಂ ಮಾಡಿ ಪಲವಂದದಡುವಲಿಗೊಟ್ಟು ನಿಜಸುತೆಯನಾ ಅಳಿಯನೊಂದಾಗಿ ಕಳುಹಿ (ಸಮ್ಯಕೌ. ೯-೨೪). [ಅಡುವಲಿ + ಕೊಡು]

ಅಡುವಳ, ಅಡಬಳ$_1$, ಅಡುವಳ್ಳ (ನಾ). ಅಡಿಗೆಯನ್ನು ಮಾಡುವವನು; ಬಾಣಸಿಗ: ಮಡಿವಳ್ಳಂ ಸೆಜ್ಜೆವಳ್ಳನಜ್ಜಂ ಬೆಜ್ಜಂ ಅಡುವಳ [ಪಾಠಾಂ. ಅಡಬಳ, ಅಡೆಬಳ]ನೆಂದಿಂತಿವರಂ ಕಡಂಗಿ ಬಿಡೆ ಜಡಿಯದಿರ್ಕೆ ನಯಮಱಿವರಸಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೩೨೬); ನಳಚಕ್ರವರ್ತಿಯನಡುವಳನೆನಿಸಿದೆ ಪಾಪಿ ವಿಧಿಯೇ (ಕೈಕವ. ೬೮-೪); ನೀಂ ದರ್ವೀಕರನಪ್ಪೊಡೀ ಕಳನೊಳೇನಡುಕಳದೊಳಡುವಳನಕ್ಕುಂ (ರಾಮಾಶ್ವ.೧೪೪-೨೯). **ಅಡಬಳ$_1$**: "ಅಡಬಳಂ = ಬಾಣಸಿಗಂ" (ಶಮದ. ಪರಿ. ೨); ಶೂಲಧರ ನಿಮ್ಮಡಬಳಂ ಸಿರಿಯಾಳ ಬಾಣಸಗಿತ್ತಿ ಚಂಗಳೆ (ಬಸಪು. ೯-೪೦); ಕಡುಸುಗಿದು ಘೋರರಾಕ್ಷಸನಾರ್ಭಟಕ್ಕಮರರಡಬಳಂ ತೋರೆ ಗರ್ಭಿಣಿಯಾದ ತನ್ಮುನಿಯ ಮಡದಿಯಂ ಕಂಡೆತ್ತಿಕೊಂಡೊಯ್ದಂ (ಶೇಷರಾ. ೮-೯). **ಅಡುವಳ್ಳ**: ವಳ್ಳಕ್ಕೆ – ಅಡಪವಳ್ಳಂ . . . ಸೆಜ್ಜೆವಳ್ಳಂ ಅಡುವಳ್ಳಂ (ಶಮದ. ೧೯೮, ಪ್ರಯೋ). [ಅಡು$_1$ + -ವಳ. / ತೆಲು. ಅಡಬಾಲ = ಅಡಿಗೆಯವನು]

ಅಡುವಳ್ಳ 'ಅಡುವಳ' ನೋ.

ಅಡುವು$_1$, ಅಡು$_2$ (ನಾ). ಹುಲ್ಲುಗಾವಲು; ದನಗಳು ಮೇಯುವ ಬಯಲು; ಗೋಮಾಳ (?): ನನ್ದಿಗುನ್ದರ್ಗೆ ದಾನಂಗೊಟ್ಟದು ಕೆಸುಗೊಳದ ಮಾಜನಂ ಒನ್ದಡುವು ಮರ್ದೂರೊಳ್ (ಎಕ. IV, ಹೆಗ್ಗಡ. ೪-೩೭; 750); ಅಯ್ಗೊಳ ಕಟಿನ ಪದಿಕೊಳಂ ಅಡುವು ರೊತಣ್ಣ (ಎಕ. IX, ಹೊಸಕೋ. ೧೧೦-೭; 900); ಬೊಂಮ್ಮನಹಳ್ಳಿ ಸ್ಥಳದ ಯಲ್ಲೆ ಸರಹದ್ದಿನ ಕಂಮ್ಮರವಳ್ಳಿಯ ವಳಗೆರೆ ತೋಟ ಬೆದ್ದಲು ಅಡುವು ಸಹಾಕಂಗು (ಎಕ. III, ಮೈಸೂರು. ೭-೨೨; 1685); ಅಲಗೂಡ ಕಾರೆಮಾಳದ ಅಡುವಿಗೆ ಮು (ಎಕ. III, ತಿರುಮ. ೬೩-೨೬೮; 1748). **ಅಡು$_2$**: ಹಿರಿ ಊರು ಕೆರೆಕಟ್ಟೆ ಕಾಲ್ವೆ ಹೊಳೆ ಬೆಟ್ಟ ಅಡು ಹುಲು ಹೊರೆ ಒಕಲ ಸುಂಕ ಸುವರ್ಣಾದಾಯ . . . ತೇಜಸ್ವಾಮ್ಯಂಗಳು ಏನುಂಟಾದವೂ (ಎಕ. XIV, ತಿರುಮ. ೪೨-೧೭; 1523). [?]

ಅಡುವು$_2$ (ನಾ). ಒತ್ತಾಗಿರುವಿಕೆ; ದಟ್ಟವಾಗಿರುವಿಕೆ: ಬೀಜಗಳನ್ನು ಚಲ್ಲುವ ವೇಳೆಯಲ್ಲಾದರೂ ಸಸಿಗಳು ಬಹಳ ಅಡುವಾಗಿದ್ದರೆ ಕಿತ್ತಿ ಅಂಗಲಾದಲ್ಲಿ ಹಚ್ಚಬೇಕು (ಕೃಷಿಪ್ರ. ೫೫).

[← ? ತಮಿ. ಅಡುಪ್ಪು = ಸೇರಿರುವುದು; ಕೂಡಿಕೊಂಡಿರುವುದು]

ಅಡುವುಟ್ಗಿ (ನಾ). ಹದವಾಗಿ ಬೇಯಿಸಿದ ಹುಗ್ಗಿ: ದೆಸೆವಲಿಗುಡಲೆಂದಂತಕನಡುವುಟ್ಗಿಯನಟ್ಟಂತಿರೆ ಕಡಿಖಂಡಮಾಯ್ತು ರಣಮಂಡಲದೊಳ್ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೩-೯೬). [ಅಡು$_1$ + ಪುಟ್ಗಿ]

ಅಡುಸು (ನಾ). ಜೇಡಿ; ಕೆಸರು (ಕಿ). [← ? ತೆಲು. ಅಡುಸು = ಕೆಸರು]

ಅಡುಸೋಗೆ 'ಆಡುಸೋಗೆ' ನೋ.

ಅಡುಱ್ (ಕ್ರಿ). ಮೇಲೆಬೀಳು; ಕವಿ; ಆಕ್ರಮಿಸು: ಅಸುರರಮೆಯ್ಯೊಳಾದ ವಿರಹಾಗ್ನಿಯನಾಱಿಸುತಿಂತೆ ತನ್ನ ಕೂರಸಿಯೊಳಡುರ್ತು ಕೊಂದಸಿಯಳಿ[ರ್ಕ]ಸಿಯೊಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೧-೬); ಕಡೆಗಾಲದ ಜವನೆಟ್ಟರಮೊಡರಿಸೆ ಲಕ್ಷ್ಮಣನಡುರ್ತು ಕಾದುತ್ತಿರ್ದಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೯-೭೦); ರಸಾತಳಕ್ಕಸುರನಡುರ್ತ್ತು ನೂಂಕಿದ ಪರಾಭವಂ (ಎಇ. XIII, ೪೩-೨೮; 1112); ಯೆತ್ತದ ಮುನ್ನವೆತ್ತಿನಡೆಗೊಳ್ಳದ ಮುನ್ನವಡುರ್ತು ಕೋಪದಿಂ ಮುತ್ತದ ಮುನ್ನಂ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೦; ೧-೨೨; 1173–1220); ಹರಿ[ಯ] × ರನಡುತ್ತಾಟನ್ದು ಬೆಂನಟ್ಟ ಗೋಳ್ಮುರಿಗೊಂಡರ್ತ್ಥಮುಮಂ ಗಜೋತ್ಕರಮುಮಂ ತಾಂ ಕೊಳ್ವುದಂ ಕೇಳ್ದು (ಸೌಇಇ. XV, ೧೩೪-೮; 1178); ಹೃದಯದೊಳೆನ್ನವರ್ ಪೆಜವರ್ ಧನಿಕರ್ ಬಡವರ್ ಸಮಂತು ಬೇಡದವರಡುರ್ತು ಬೇಡಿದವರೆನ್ನದೆ (ಚಂದ್ರಪು. ೬-೮೧); ಸುಂಡಿಲಿನೆತ್ತಿಸುತ್ತ ನಾಲ್ಗೆಲದೊಳಡುರ್ತು ಪಾಯ್ದು ಪರಿದಾಡುವ (ಧರ್ಮನಾ. ೩-೧೧೪); ಕಡಿಕಡಿಯೆನುತುಂ ಬೊಬ್ಬಿಟ್ಟಡುರ್ತಿರ್ವಲಮುಱೆ ಪಣಂಚಿ ಸೆಣಸಿತ್ತಾಗಳ್ (ವೀರವಿ. ೫-೩೧); ಕರವಾಳಂ ಜಡಿಯುತೆ ತನ್ನೆರಡುಂ ಕಾಲ್ಗಳನಡುರ್ತು ತುಂಡಿಸಿ (ವೃಷವಿ. ೨೭-೩೬). **ಅಡುತ್ತು, ಅಡುರ್ತು** (ಭೂತನ್ಯೂ). [ದೇ.]

ಅಡೈ$_1$ (ಕ್ರಿ). ಬೆರಳಿನಿಂದ ಹೊಡೆ; ಪ್ರಹಾರಮಾಡು: "ಅಡೆ–ಅಂಗುಲಿಪ್ರಹರಣೇ, ಪಂಚಕಾರುಕಕರ್ಮದಾರೌ ಚ" (ಶಮಧಾ); ತಲೆಯಂ ತೂಂತಾಗಡೆಯಡೆ ಕೊಯ್ ಕೊಯ್ ಮಗುಟ್ ಮಗುಟ್ ಸೀಳೆರ್ದೆಯಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೬-೧೯೨); ಅಡೆವಂ ಗೋಣ್ಮುರಿಗೊಂಡು ಬೋಟದಲೆಯಂ ಮುಂಗೆಯ್ಗಳಿಂ ಮೂರಿಗೊಂಡಿಡುವಂ (ಅರ್ಧನೇ. ೭-೮೪); ಒಡೆದ ಮೂಗುಮಂ ಅಡೆದ ನೆತ್ತಿಯಂ ಬುಗುಟುಮಂಡೆಯುಮಂ ಯಶೋದೆಗೆ ತೋಱಿ ದೂಱೆ (ಅರ್ಧನೇ. ೭-೮೫ ವ).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಅಡಿ = ಹೊಡೆ; ಮಲ. ಅಡಿ, ಅಡಿಕ್ಕ; ಕೊಡ. ಅಡಿ = ಸಿಡಿಲು ಹೊಡೆತ; ತೆಲು. ಅಡುಚು; ಪರ್ಜಿ. ಅಟ್ಟ್]

ಅಡೈ$_2$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಗಿಡಿದು ತುಂಬು; ಭರ್ತಿಮಾಡು: "ಕಿಕ್ಕಿಱಿದಂದದಿಂ ಪೂರಣಂಗೈವಲ್ಲಿ . . . ಅಡೆ ಶಬ್ದವು" (ಶಬ್ದಮಂ. ೯೨). ೨. ಮುಚ್ಚಿ ಹೋಗಿರು; ಕಟ್ಟಿಕೊಂಡಿರು: ಬಚ್ಚಲು ಅಡೆದುಕೊಂಡಿದೆ (ರೂಢಿ). 'ಅಡೆಯೊತ್ತು$_1$' ಪರಾ. [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಅಡೈ = ದಾರಿಕಟ್ಟಿಕೊ]

ಅಡೈ$_3$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಪಡೆ; ಹೊಂದು: ಅರೆಯೊಣಗಿದಿಂಧನದಿ ಇಂತೆ ಹೊಗೆವುದು ಬೆಂಕಿ ತನ್ನ ನಿಜ ತಾನಡೆವ ಮುನ್ನ (ಅಹಲ್ಯೆ. ೩೮). ೨. ಕೈಗೆ ಬರು; ಒದಗು: ಬೇಡದೆ ಬೇಕಾದುದಡೆಯೆ, ಬೇಡದುದಂ ಬೇಡಿ ಪಡೆಯೆ ಏಕೆ ವೃಥಾ ಶ್ರಮಂ (ಗಿಳಿವಿಂ. ೮೬-೮೨)

[← ತಮಿ. ಅಡೈ = ಪಡೆ, ಹೊಂದು]

ಅಡೈ$_4$ (ನಾ). ೧. ಮುಚ್ಚಿಟ್ಟದ್ದು; ಮಾಗಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಹುಲ್ಲು ಮುಂತಾದವುಗಳಲ್ಲಿ ಮುಚ್ಚಿಟ್ಟ ಮಾವಿನಕಾಯಿ, ಬಾಳೆಯಕಾಯಿ ಇತ್ಯಾದಿ: "ಪ್ರಚ್ಛನ್ನ ನೆಮ್ಮುಗೆಗಳಡೆ ಶಬ್ದವು" (ಶಬ್ದಮಂ. ೯೨); ಅಡೆಯ ಮಾವಿನಹಣ್ಣ ಕಡಿದ ಕಬ್ಬಿನ ಗಣಿಕೆ ಪಡೆದ ಒಡವೆಯನು ಮಡದಿಯನು ಪರರಲ್ಲಿ ಬಿಡುವವನೆ ಹೆಡ್ಡ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೫೩೫). 'ಅಡೆಹಾಕು' ಪರಾ. [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಅಡೈ]

ಅಡೈ$_5$ (ನಾ). ೧. ಊರೆ; ಆಶ್ರಯ; ಆಧಾರ: "ಪ್ರಚ್ಛನ್ನ ನೆಮ್ಮುಗೆಗಳಡೆ ಶಬ್ದವು" (ಶಬ್ದಮಂ. ೯೨); ಶ್ರೀಗಂಧದ ಮರನ ಕಡಿದು ಬೇವಿಂಗೆ ಅಡೆಯನಿಕ್ಕುವರೆ? (ಬಸವ. ೫೯೫). ೨. ಬಡಗಿ, ಕಮ್ಮಾರ, ಮುಂತಾದವರು ಸಿದ್ಧಪಡಿಸುವ ವಸ್ತುಗಳನ್ನು ಬಡಿಯಲು ಆಧಾರವಾಗಿ ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಮರದ ದಿಮ್ಮಿ; ಅಡಿಗೊರಡು; ಅಡಿಗಲ್ಲು: "ಅಡೆ–ಅಂಗುಲಿಪ್ರಹರಣೇ, ಪಂಚಕಾರುಕ ಕರ್ಮದಾರೌ ಚ" (ಶಮಧಾ); ತ್ರಿವಿಧದ ಹುಱಿಯಲ್ಲಿ ಅಡೆಯನಿಕ್ಕಿ ಅಡೆಗೊಡ್ಡಿದಂತೆ ಬಿದ್ದಿರುತ್ತ ಮತ್ತ ಱಿಕೆಯ ಮಾತ ನುಡಿದಡೆ ಅದು ಬಱುಕಟೆಯೆಂಬರು (ಬಾಬೊಮ್ಮ. ೧೮); ಚತುರ್ದಶ ಷೋಡಶವೆಂಬ ಗಳಿಗೆಯಂ ಮಾಡಿದನು ಸಮಾಧಾನವೆಂಬ

ಅಡೆಯ ಮೇಲಿರಿಸಿ ಸಮಗುಣವೆಂಬ ಕೊಡತಿಯಲ್ಲಿ ಘಟ್ಟಿಸಿದನು (ಬಸಹ. ೩೪೩); ಮಾಯೆಗಲುಗದ ಧೈರ್ಯವೆಂಬಡೆಯ ಮೇಲಿರಿಸಿ ನಿತ್ಯವೆಂದೆಂಬ ಚಮ್ಮಟಿಕೆಯಿಂ ಪೊಡೆವುತಂ (ಇಜಿರ. ೪೨-೩); ಅದು ಕಮ್ಮಜರಡೆಯಂ ಕೊಱೆದಂತಿರ್ಪ ಪೆರ್ಬಾಯುಂ (ಲೀಲಾವ. ೬-೧೭). ೩. ಅಡವು; ಒತ್ತೆ: ಚಿಂತಾಮಣಿಯನಡೆಗಿತ್ತು ಗಾಜಿನ ಮಣಿಗೊಂಡ ಮರುಳ್ಗೆ ಮುನಿವರಂ ದೊರೆಯಾದಂ (ಶಾಂತೀಶ್ವ. ೬-೯೦).

ಅಡೆಗಿಕ್ಕು = ಅಡಿಗೊರಡಿನ ಮೇಲಿಡು: ಪೆರ್ಗುಡುಗೋಲುಗಳಿಂದ ಲಡೆಗಿಕ್ಕಿ ಖಂಡಿಸುವರು ಕಬ್ಬುಗಳನು (ಮೋಹತ.೨-೪೯). ಅಡೆಯ ಹಣ = ಅಡಿಗಲ್ಲನ್ನು ಇಟ್ಟುಕೊಂಡಿರುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಕೊಡಬೇಕಾದ ಸುಂಕ: ಬಡಗಿ ಕಂಮಾರ . . . ಉವೋಜುಗಳು ತೆಱುವ ಅಡೆಯ ಹಣ ಅರ್ಥಿ ಪ್ರಹಾರ (ಸೌಇಇ. IX-ii, ೫೫೪-೪೬; 1533).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಅಡೈ; ತುಳು. ಅಟ್ಟೆ]

ಅಡೆ$_6$ (ನಾ). ೧. ಸಗಣಿ; ಬೆರಣಿ: "ಅಡೆಯೆಂದು ಗೋಮಯಂ"(ಕಶಸಾ. ೬-೧೩೧); "ಅಡೆಯೆನೆ ಗೋಮಯಮಕ್ಕುಂ" (ಕವಿಕಂ. ೮೮); ಒಂದು ಹರಿಣನೆಯ್ತಂದೆಡೆಯ ಸಗಣಿಯೊಳಗೆಡಹಿ . . . ಬಿದ್ದುದಾ ಸಿದ್ಧರಾಮಂ ಕರುಣದಿಂ . . . ನೆಗಪೆ ನೆಗಪಿಸಿಕೊಂಬ ಕೋಡು ಕೈಯಾಗೆ ತನು ಪುಣ್ಯ ತನುವಾಗೆ ಶಿರ ಶಿರವಾಗಲಡೆ[ಪಾಠಾಂ. ಲೆದೆ]ಯನೊಡೆದು . . . ಕೀರ್ತಿಸುವ ಗಂಧರ್ವನಂ ಕಂಡು (ಸಿದ್ಧರಾ. ೪-೪೨, ೪೩); ಅಡೆಯಂ ಕೋದೆತ್ತುತುಂ ಮಾರ್ದನಿಗೆ ಮಸಗುತುಂ ದರ್ಪದಿಂ ಛಾಯೆಯೊಳ್ ಕೋಡಿಡುತುಂ (ಅರ್ಥನೇ. ೮-೧೮). 'ಅಡೆಕುಣಿ', 'ಅಡೆತಿಪ್ಪೆ' ಪರಾ.

[ದೇ. ?]

ಅಡೆ$_7$ (ನಾ). ೧. (ಹುಣಿಸೆಹಣ್ಣು, ಖರ್ಜೂರ, ಸಕ್ಕರೆ, ಕೂದಲು ಮೊದಲಾದವು ರೊಟ್ಟಿಯಹಾಗೆ ಕಟ್ಟಿಕೊಂಡಿರುವ ಅಂಟಂಟಾದ) ಮುದ್ದೆ; ಬಿಲ್ಲೆ; ಹಲ್ಲೆ; ಹೆಪ್ಪು (ಕಿ): ದೊಡ್ಡಿತಂ ಕೆಲಕಿರಿಸಿಯಡೆ ನಿಡುಗಡ್ಡ ಧೂಳಪ್ಪಂತೆ ಧರಣಿಯೊಳಡ್ಡಬೀಳುತೆ ಪೋದರ್ (ಶಂಕವಾ. ೮-೪). ೨. ಬೆಲ್ಲದ ಹೂರಣವನ್ನು ಒಳಕೊಂಡ ಅಕ್ಕಿಯ ದೋಸೆ. 'ಅಡೆಹಬ್ಬ' ಪರಾ. ೩. ಗುಂಪು; ರಾಶಿ; ಸಮ್ಮರ್ದ: ಅಡೆಯುಡುಗದುಱುಬಿದುದು ದಾನವೇಶ್ವರನ ವಂಗಡ ಮಹಾಪದ್ಮಂ (ಚಿಬಪು. ೩೮-೩೦).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಅಡೈ = ತೆಳ್ಳನೆಯ ರೊಟ್ಟಿ; ಮಲ. ಅಡ = ಒಂದು ಬಗೆಯ ರೊಟ್ಟಿ; ತುಳು. ಅಡ್ಡೈ = ರೊಟ್ಟಿ]

ಅಡೆ$_8$ (ನಾ). ೧. ಬಟ್ಟೆ (ಕರಾ). 'ನೀರಡೆ' ಪರಾ. ೨. ಬಟ್ಟೆ (ಅಥವಾ ಕಂಬಳಿ)ಯ ತುದಿಗಳಲ್ಲಿ ನೇಯದೆ ಬಿಟ್ಟಿರುವ ಬಿಡಿ ನೂಲೆಳೆಗಳು; ಕರೆ (ಕಿ). 'ಅಡೆಕಟ್ಟು' ಪರಾ. ೩. ಅಂಚು; ತುದಿ; ಪಕ್ಕ; ಸಮೀಪ: ಆ ಬೇಲಿಯ ಅಡೆಯಲ್ಲೇ ಸ್ವಲ್ಪ ದೂರ ಹೋದರೆ ದಾರಿ ಸಿಕ್ಕುತ್ತದೆ (ರೂಢಿ). [?. / ತಮಿ. ಅಡೈ = ಬಟ್ಟೆ]

ಅಡೆಕಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ಬಟ್ಟೆಯ ಕರೆಯ ಬಿಡಿನೂಲುಗಳನ್ನು ಬಣ್ಣದ ಅಥವಾ ಸಾಧಾರಣ ದಾರದಿಂದ ಹೆಣೆದು ಕಟ್ಟು; ಕರೆಕಟ್ಟು (ಕಿ).

[ಅಡೆ$_8$ + ಕಟ್ಟು$_1$]

ಅಡೆಕಲು 'ಅಡೆಗಲ್' ನೋ.

ಅಡೆಕಲುವಣ (ನಾ). ಅಕ್ಕಸಾಲೆ ಕಮ್ಮಾರರು ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಅಡಿಗಲ್ಲಿನ ಮೇಲೆ ಹಾಕುವ ಸುಂಕ: ಬೀರವಣ ಕೊಡತಿವಣ ಕತ್ತರಿವಣ ಅಡೆಕಲುವಣ ಹಡವಳೆಯ ಹದಿಯರಾಯ ಕುಂಬಱಬಿಟ್ಟ ಕಂಮರ ಎಟ್ಟ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೨, ೧೬-೩೧; 1069). 'ಅಡೆದೆಱೆ' ಪರಾ.

[ಅಡೆಕಲು + ಪಣ$_1$]

ಅಡೆಕುಣಿ (ನಾ). ಸಗಣಿಯನ್ನು ತುಂಬುವ ಗುಣಿ; ತಿಪ್ಪೆ.

[ಅಡೆ$_6$ + ಕುಣ್ಣಿ (< ಕುಱ್ಱಿ)]

ಅಡೆಗಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). (ತಲೆಗೂದಲಂತೆ) ಜಡೆಗಟ್ಟು; ಮುದ್ದೆಯಾಗು; ಹೆಪ್ಪುಗಟ್ಟು (ದಕ. ಕಿ). [ಅಡೆ$_7$ + ಕಟ್ಟು$_1$]

ಅಡೆಗಲ್, ಅಡಿಗಲ್$_2$, ಅಡಿಗಲ್ಲು$_2$, ಅಡೆಕಲು (ನಾ). (ಕಮ್ಮಾರ, ಅಕ್ಕಸಾಲೆ ಮೊದಲಾದವರು) ಲೋಹದ ವಸ್ತುಗಳನ್ನು ಇಟ್ಟು ಬಡಿಯಲು ಆಸರೆಯಾಗಿ ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಕಬ್ಬಿಣದ ಗಟ್ಟಿ: ಭರದಿನುದಯಗಿರಿಯೆಂಬಡೆಗಲ್ಲೊಳಗಿರಿಸಿ ಪೊಳೆವ ಪೊಸಲೋಹದುರುಳಿಯಂ ಪಿರಿದುಂ ಪೋಲ್ತುದು ಮುಂದೆಸೆಯೊಳ್ ಮೂಡುವ ಹಿಮಕರಬಿಂಬಂ (ಜಯಕಾ. ೧೪-೪). **ಅಡಿಗಲ್$_2$**: ಹದನೆಱೆ ಕಾಯ್ದುರಿವಾ ಲೋಹದ ಬಟ್ಟಂ ನಿಱಿಸಿ ಹೇಮಣಿಗನಡಿಗಲ್ಲಾಗ್ರದೊಳಿಕ್ಕುಳಿಂದೆ ಪಿಡಿದೊಡ್ಡಿದನೆನೆ ರವಿಯೆಸೆದನಸ್ತಗಿರಿ ಮಸ್ತಕದೊಳ್ (ಧರ್ಮಪ. ೭-೪೩); ಮತ್ತುಮಿರ್ಕುಱಿಯ ತಂಡಸದ ಕರ್ತರಿಯ ಸುತ್ತಿಗೆಯ ಕೈವಾರದ ಕಂಬಚ್ಚಿನ ಕೊಱವೆಯಡ[ಡಿ]ಗಲ್ಲ ಆರನ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೦೩-೩೦). **ಅಡಿಗಲ್ಲು$_2$**: ಕಮ್ಮಾರನು ಕಬ್ಬಿಣದ ತುಂಡನ್ನು ಕೆಂಪಗೆ ಕಾಸಿ ಅಡಿಗಲ್ಲಿನ ಮೇಲಿಟ್ಟು ಸುತ್ತಿಗೆಯಿಂದ ಬಡಿದು ಬೇಕಾದ ಆಕಾರಕ್ಕೆ ತರುತ್ತಾನೆ (ರೂಢಿ). **ಅಡೆಕಲು**: 'ಅಡೆಕಲುವಣ' ಪರಾ. [ಅಡೆ$_5$ + ಕಲ್$_2$]

ಅಡೆಗಲ್ಲು (ನಾ). ಜಡೆಗಟ್ಟಿಕೊಂಡು ಕಲ್ಲಿನಂತೆ ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿರುವುದು: ಅವಳ ಕೂದಲು ಅಡೆಗಲ್ಲಾಗಿದೆ (ಕಿ).

[ಅಡೆ$_7$ + ಕಲ್ಲು (< ಕಲ್$_2$)]

ಅಡೆಗೆಡಹು (ಕ್ರಿ). ಅಡ್ಡವಾಗಿ ಬೀಳಿಸು: ಹೊಡೆದುರುಳಿಸು (?): ದುರುಳರಿಂದಡೆಗೆಡಹೆ ಭಷಕನು ಧರಣಿಯೊಳು ಬಸವಳಿದು ತನು ಜರ್ಜರಿತವಾಗಿಯೆ . . . ಹರಣವನು ಬಿಡುತಿರಲು (ಜೀವಂಚ. ೧೦-೫).

[ಅಡೆ$_0$ (< ಅಡ್ಡ$_1$) + ಕೆಡಹು (< ಕೆಡಪು)]

ಅಡೆಗೆಡೆ (ಕ್ರಿ). ಅಡ್ಡವಾಗಿ ಬೀಳು, —ಬಿದ್ದುಹೋಗು: ಕಾಡಾನೆಗಳೊತ್ತಿ ಕಿಟ್ಟಡೆಗೆಡೆದ ಮರಂಗಳಿಂ ಕೊಂಕುವೆತ್ತ ಬಟ್ಟೆಗಳೊಳಂ (ಕಾದಂಉ. ೨೬೬); ಉಭಯಬಲದಲಿ ಲೂನನಿವಹದ ಹಯವನಡೆಗೆಡೆವಾನೆಗಳ ಹೊದಱೆದ್ದು (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೬-೩); ದಿವ್ಯಾಸ್ತ್ರದಿಂದೆಸೆಯೆ ಗಜಮಸ್ತಕಂ ಕೂಡೆ ಪಱೆದುದು ಮುಂಡಮಿಳೆಯೊಳಡೆಗೆಡೆದುದು (ಚಿಬಪು. ೨೮-೩೩); ಅಡೆಗೆಡೆದ ರುಂಡದಿಂ ಮುಂಡದಿಂ (ಚಿಬಪು. ೪೩-೪೪); (ಚಿಬಪು. ೩೨-೧೭, ೪೦-೧೮, ೪೪-೪೦ ನೋ).

[ಅಡೆ$_0$ (< ಅಡ್ಡ$_1$) + ಕೆಡೆ]

ಅಡೆತಡೆ (ನಾ). ಅಡ್ಡಿ; ಪ್ರತಿಬಂಧ: ". . . ಜನಗಳ ಬಾಯಿಗೆ ಅಡೆತಡೆಯೂ ಇಲ್ಲದೆ ಇರುವಾಗ ವಿಷಯ ಯಾವ ಪರಿಣಾಮವನ್ನು ಹೊಂದಬಹುದು ಊಹಿಸು" (ಮರಳಿ. ೮೭); ಶ್ರಮಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಇಷ್ಟವಿದ್ದ ಬೆಲೆಗೆ ಕೆಲಸದಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿಸಲು ಯಾವ ಅಡೆತಡೆಯೂ ಇರಕೂಡದು (ಮಾವಾದ. ೧೨೪); ಪ್ರಾಸಗಳ ತ್ರಾಸ, ಭಾವನೆಗಳ ಬಂಧನ, ವಿಚಾರಗಳ ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯ ಇವು ಯಾವುದರ ಅಡೆತಡೆ – ವಿಘ್ನವಿಡ್ಡೂರಗಳೂ ಅಲ್ಲಿ ನಡೆಯುವಾಗ ತಡೆಯುವುದಿಲ್ಲ (ರೂಪಸಂ. ೪೩). [ಅಡೆ$_0$ + ತಡೆ$_2$]

ಅಡೆತಿಪ್ಪೆ (ನಾ). ಸಗಣಿಯ ತಿಪ್ಪೆ; ಗೊಬ್ಬರದ ರಾಶಿ: ಅಡೆತಿಪ್ಪೆಯ ತೆಱನಂತೆ ವಿಚಾರಿಸಿ[ಸೆ] ಷಡುರಸಬಲದಿಂದಿಹ (ಕಲ್ಯಾಣೇ. ೫೩).

[ಅಡೆ$_6$ + ತಿಪ್ಪೆ]

ಅಡೆತೆಗೆ (ಕ್ರಿ). ಹಣ್ಣನ್ನು ಅಡೆಹಾಕಿ ಅದು ಮಾಗಿದ ಮೇಲೆ ಹೊರಕ್ಕೆ ತೆಗೆ (ಕಿ). [ಅಡೆ$_4$ + ತೆಗೆ]

ಅಡೆದೆಱೆ (ನಾ). ಅಕ್ಕಸಾಲೆ, ಕಮ್ಮಾರ, ಬಡಗಿ ಮುಂತಾದವರು ಕೊಡುವ ಸುಂಕ; ಪಟ್ಟಡೆ ಸುಂಕ: ಮಗ್ಗಮನೆ ಬೆಲ್ಲಸುಂಕ ಅಡೆದೆಱೆ ಮಾದಾಱೆಕೆ ವೋಜನ ವರಿ (ಎಕ. XIV. ಗುಂಡ್ಲುಪೇ. ೧೨೯-೯೯; 1521). 'ಅಡೆಕಲುವಣ' ಪರಾ. [ಅಡೆ$_5$ + ತೆಱೆ$_3$]

ಅಡಿಪ, ಅಡಪ, ಹಡಪ (ನಾ). ೧. ಅಡಕೆಲೆಯ ಚೀಲ : ಪಟ್ಟಂಗಟ್ಟಿ ಏಲಲ್ ಕುದುರೆ ಕೊಡಿ ಆಡಿದ [ವಂಕೆ] ಕುಂಡಂ ತಳಿಗೆ ಕೀಟ್ಟಿಟ್ಟ ಲಡ್ಡಣಿಗೆ ಗದ್ದಿಗೆ ರಾಜಚಿನ್ಹಮವರ್ ಕೊಟ್ಟು (ಸೌಇ. ೧೯೩೨, ೪೪-೧೪ ; 960) ; ಅಡಿಪದ ಅದಂಬ್ರಂ ಮಾಡಿಸಿದ (ವಿಕ್ರ. IV, ನಾಗಮು. ೫೧-೨೬ ; 972). **ಅಡಪ** : ೧. ಜಾಮರದಡಪದ ಡವಕೆಯ ಕನ್ನಡಿಯ ಪರಿಜಾರಿಕೆಯರುಂ (ಆದಿಪು. ೩-೨೩ ನ) ; ಅಡಪದ ದಾಸಿರಾಜಪೆಸರಿಂ (ಬೊಂಕಾ. ೧೯೩೩, ಹಾನೇರಿ. ೫೫-೪೭ ; ೧೦೪) ; ಕೊಡಿಯಲ್ಲದಡಪಮಲ್ಲದೆ ಮಡದಿಯರೊಡನವಸ್ಥಿಲ್ಲದಾಳ್ದಲ್ಲದೆ ನೀನ್ ನಡೆದೊಡನೆವನೆ ಬಂದೆ (ಬಂಹರಿ. ೧೪-೩) ; ಅಡಪ ಡವಕೆ ಕೈಪಿಡಿ ಕಾಳುಡಿ . . . ಕರಗಂಬೊತ್ತ ಮಡದಿಯರ್ಗರಂ (ಜಯಭಾ. ೩-೪೧). ೨. ಕೈಚೀಲ ; ಸಂಚಿ : ಏಕಾಂತದೊಳೀ ಲೇಖಮನಾ ಕೈಗಿಗೆ ಪೋಗಿ ಕುಡುವುದೆಂದಬ್ಬಿದನೆಂದಾಕೆ ನುಡಿವುತ್ತ ಮಂದಪ್ರಾಕಟದನಡಪದೊಳಗಡಂ ತೆಗೆದಾಗಳ್ (ಕಾಡಂಭಾ. ೭೯೮) ; ಅಡಪದೊಳಿರ್ದಾ ಕಮನ ಕುಸುಮವೀ ಚಿತ್ರಮನಾಗಳ್ ತೋಱಿದಂ (ಕುಸುಮ. ೧೩-೮). **ಹಡಪ** : ೧. "ಹಡಪವೆಂದಡಪಂ" (ಕರ್ನಾಧಿ. ೬೭) ; ಜಾಮರ ಸೀಗುರಿಯ ದರ್ಪಣದ ಹಡಪದ ಶಂಖದ ಏಂಗದ ಬಾಹತ್ತರ ಪಿಯೊಗಂ (ಸಂಬರ. ೮-೧೬) ; ಆ ಸೊಸೆಮಯ ದಣ್ಣಾಯಕಂ ಹಡಪದ ಸಾಯಂಣ್ಣನು (ಎಳ. XIV, ಕೃಷ್ಣ. ೪೪-೪ ; 1303) ; ತನ್ನಯ ಬಳಿಯ ಹಡಪದ ಬಾಲಕನ ಹಿಂದಿಕ್ಕಿ ನಡತಂದು (ಕುವ್ಯಾವಿ. ೨-೧೬) ; ಹಡಪ ಕಾಳಂಜೆ ಬಹುವಿಧಾಭರಣಾಕೃತಿಗಳನಾಂತ ಕನ್ನಡಿಯರು . . . ನೆರೆದರ್ದರು (ರಾಘಚಿ. ೭-೪೪). ೨. ತೊಟ್ಟ ಕುಪ್ಪಸ ಬಟ್ಟಣಿ ಸುತ್ತು ನೊಸರೊಳಿಗಟ್ಟಿ ಗಂಧವು ಮಡಿದೊಳಿಗೆ ಕೆಟ್ಟಿದ ಮಡಿಚೀಲವು ಹಡಪಗಳಿಂದ ಸೆಟ್ಟಿಗಳು ತಿಪರಲ್ಲಿ (ಅಂಚಿಪ. ೩-೮೦) ; ನಿನ್ನ ತಮ್ಮನ ಹೆಗಲಲಾತನ ಹಡಪ ಹಾಯ್ದುರಲಿ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೫-೩೭). ೩. ಕ್ಷೌರಿಕನ ಸಲಕರಣೆಯ ಚೀಲ : ಕ್ಷಾರ ಮಾಡುವುದಕ್ಕೆ ಹಡಪವಲ್ಲದೆ ಬಂದರೆ ಹೇಗೆ? (ರೂಢಿ).

ಅಡಪದನ, ಹಡಪದನ = ಎಲೆಯಡಕೆಯ ಸಂಚಿಯನ್ನು ಹಿಡಿದಿರುವವನು : ಉಳ್ಳಿದರಿಂದೋಳಿಗೆಂ . . . ಷಾಕರಡಪದವರ್ ನೆತ್ತರ್ (ಅಕಂಷ. ೨-೨೬) ; ಅರಸನು ಕಂಡಳಿದರು ಜಾಮರದ ಛತ್ರದ ಹಡಪದವರಾಸ್ಥರು ವಿಶಾತಿಯಲಂಬರಕ್ಕರು ಬಹಳ ಪೋಕದಿರ್ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೧-೫೫) ; ಹಡಪದವರಂ ಬಿಜ್ಜಣಿಗರನಾ ಕಾಳಾಂಜವಿದಿವರಂ (ಚಿಬಪ್ರ. ೫-೪೫).

[ದೇ. ಗೆ ತಮಿ. ಅಪ್ಪೈಪ್ಪ ; ಮಲ. ಅಡಪ್ಪನ್ ; ತುಳು. ಅಡಪ, ಹಡಪ ; ತೆಲು. ಅಡಪಮು, ಹಡಪಮು]

ಅಡಿಪಟ್ಟಿ (ನಾ). ಬಂಡಿಯ ಒಂದು ಭಾಗ (೬) ; ಬಂಡಿಯ ಅಡ್ಡ ಪಟ್ಟಿ. [ಅಡ್ಡ + ಪಟ್ಟಿ]

ಅಡಿಪೈಸರ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ನಾಟ್ಯ (?) : ಕಡಲ ಮೊಮ್ಮಗನ ಕರನಿ ಕರ್ಷಾಣಿಯರೆಲ್ಲ ಆಡಿಪೈಸರಪ್ಪ ದೆ] ನಾಟ್ಯವೆರಸಿ (ದೇ ವಾ ೦ ಪು. ೧-೭೬). [ಅಡ್ಡ + ಪೈಸರ]

ಅಡಿಬರು (ಕ್ರಿ). (ಕಾಯಿ) ಮಾಗುವ ಸ್ಥಿತಿಗೆ ಬರು (೬).

[ಅಡ್ಡ + ಬರು (< ಬರ್)]

ಅಡಿಮಂಚಿಕೆ, ಅಡಿಮಂಚಿಕೆ (ನಾ). ಮೃದುಸಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನು ಕತ್ತರಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಆಧಾರವಾಗಿಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುವ ಕಾಲ್ಮಣೆ : ಕೈರಂ ದಱಿಯಲ್ತೆ ಮಾಡಿದೆಡಿಮಂಚಿಕೆ [ಶಾಕಾಂ. ಪಡಮಂಚಿಗೆ] ಮಿಂಚಿದುದಾ ಕೃಶಾನದೊಳ್ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೫೬). **ಅಡಿಮಂಚಿಕೆ** : ಸಿರಿಗಮನಿ ಪಿಡಿದು ಪರಶಿಗೆ ಬಸಂತನಲರ್ದೊಡದ ಮಾವಿನಡಿಮಂಚಿಕೆಯೊಳ್ ಕುಸುರಿದಱೆ ಪಡಗಿನಂತೊಲೆಸಿದುವು ತದ್ವನದೊಳುರ್ದಿರ್ದ ಮುತ್ತದ ಮುಗುಳ್ಗಳ್ (ಯಶೋಧ. ೧-೩೭). [ಅಡ್ಡ + ಮಂಚಿಕೆ]

ಅಡಿಮನೆ (ನಾ). ಸಾಮಾನ್ಯಗಳನ್ನಿಡುವ ಮನೆ ; ಉಗ್ರಾಣ (ದಕ-ಪ್ರಾದೇ). [ಅಡ್ಡ ? + ಮನೆ]

ಅಡಿಯಾಳ್ (ನಾ). ಗುರುತು ; ಚಿಹ್ನೆ : ತಂಮ ಸ್ನೇಹ ಇರುವದಕ್ಕೆ ಅಡಿಯಾಳವಾಗಿ ಸಂವತ್ಸರದಲ್ಲಿ ಕೆಲವು ತೆಗದುಕೊಳ್ಳುವದು (ರಾಚೀಂದ್ರ. ೧೧೯).

[← ? ತಮಿ. ಅಧ್ಯೆಯಾಳಮ್ ; ಮಲ. ಅಡಿಯಾಳಮ್ ; ತೆಲು. ಅಡಿಯಾಲು]

ಅಡಿಯೊಡ್ಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಅಡಿಗೊರಡಿಗೆ ಒಡ್ಡುವಂತೆ ಮಾಡು : ವಲ್ಲಭ ನಸಿಯ ಧಾರೆಗೆ ಕೊರಳನಡಿಯೊಡ್ಡಿಸಲಾ. ಗೊಡ್ಡಿ, ಗೆಡಹಿ]ಡ್ಡಿಸಿದನಾ ಮುಸಲ (ತೊರಣಾ. ೩-೨-೨೯). [ಅಡ್ಡ + ಒಡ್ಡು$_{1}$ + -ಇಸು$_{5}$]

ಅಡಿಯೊಡ್ಡು (ಕ್ರಿ). ಅಡಿಯ ಕೊರಡಿಗೆ ಜಾಡು ; ಪಟ್ಟಡಿಯ ಮೇಲಿಡು : ಒಡನೆ ಪಾಪಕರ್ಮನಡಿಯೊಡ್ಡಿದ ಮಾ ಟ್ಟಿ ಯೊಳಿರ್ದ ನೆಳ್ಯಯಂ ಕೋಡಿಜೆ ನಟ್ಟುವೆಯ್ದೆ ಕರುಳೊಕ್ಕುವ್ದು (ಪರ್ಮಪು. ೩-೧೧).

[ಅಡ್ಡ + ಒಡ್ಡು$_{1}$]

ಅಡಿಯೊತ್ತು (ಕ್ರಿ). ಮುಚ್ಚಿಕೊಳ್ಳುವಹಾಗೆ ಅಮುಕು, —ಒತ್ತು : ತಂಗಿಸಿ ತೊಲೆಯೊಳ್ ಬಾಯಂ ಮುಗುಮಿಸಿ(ಪಾಶಾಂ. ೫೫]ಡೆಯೊತ್ತಿ ಕೊಂಡ ಕಳ್ಳನ ಭೀಹಂ ತೂಗಿದೊಡೆ ಕುಂದದು (ಯಶೋಧ. ೪-೨೧).

[ಅಡ್ಡ + ಒತ್ತು$_{1}$]

ಅಡಿರಾಶಿ 'ಅಡಿರಾಶಿ' ನೋ.

ಅಡಿವಣ (ನಾ). = ಅಡಿದೆಜೆ : ಬಾಡಿಹಾಳ ಸೀಮೆಯೊಳಗೆ ನೀಲು ತೆಲು ವಂತು ಅಡಿವಣವನೂ ನಂಬು ತಂದೆಗಳು ರಂಗರಾಜಯ್ಯನವರಿಗೆ ಪುಣ್ಯ ವಾಗಬೇಕೆಂದು ಬಿಟ್ಟಿಲು (ಎಳ. XII, ಚಳ್ಳಕಾ. ೪೧-೭೭ ; 1573).

[ಅಡ್ಡ + ಪಣ್ಣು]

ಅಡಿವೊತ್ತು (ಕ್ರಿ). ಸುತ್ತಲೂ ಹೊತ್ತಿಕೊ ; ಪೂರ್ತಿಯಾಗಿ ಹೊತ್ತಿಕೊ : ಅಡಿವೊ[ಪಾಶಾಂ. ಎಡವೊ, ಅಡವೊ, ಅಡಿಗೆ, ಅಡಿಯೊ]ತ್ತದೆ ಕಿಟಿಕಿಂಬಿದಡೆ ಸುದದಿನಿಸರೆ ಪೊರಿಕನಾಗದ[ಯೆ] ಸಸಿದಂಬಡಿ ಯೊಳಗೊಟ್ಟಿದರಳೆಯನೊಡನಳುರ್ದಂತಳುರ್ದನಸಲಸರಿಗಿ ಮನೆಯಂ (ಪಂಪಭಾ. ೩-೫). ℙ "ಅರೆವಾಸಿ ಹೊತ್ತಿಕೊಳ್ಳು" (ಪಂಪಭಾ.ಕೂಟ); ಮೃಣಾಳನಳವೊಂದೊಂದ[ಡೆ] [ಪಾಶಾಂ. ದೊಡೆ, ದಡ] ಪೊತ್ತಿಪತ್ತಿದವು (ಪಂಪಭಾ. ೫-೬) ; ಅಡಿವೊತ್ತಿದ[ಪಾಶಾಂ. ನೆ] ತೆಳಿರಾಗಿನ ಪಿಡಿದಿರ್ದಂ ಬುಜದ ನಡುವೆ ಮಂದನಿಸೊಡನೆರ್ದೊಡಲುಂಬದೆ ಪುಟಿಪಾಕಳಿಂಗಡೆ ಸುದುವಂತಿರ್ಪುವಲ್ಲಿ ವಿರಿಹಿಜನಂಗಳ್ (ಆಪಿಪು. ೨-೧೦) ; ಕಡೆಗಾಲ ಪೊಳಪೆತ್ತೊತ್ತಿ ಸುತ್ತಲುಂ ನೆಗೆವನಲಜ ಪೊಗೆಯಂತೆಯುಂ (ಪಂಂಪಾಮ. ೪-೫೪ ನ) ; ಆಜಿ[ಪಾಶಾಂ. ಆಡಿ]ವೊತ್ತೆ ಕೋಪಶಿಖಿ ಕರ್ಕ ಕಿದಿಯಂ ಕೆಂಡ ಮುಮನುಗುಳೆ (ಪಂಂಪಾಮ. ೬-೧೬೮) ; ಅಡಿವೊ[ಪಾಶಾಂ. ದಿಯೊ]ತ್ತುವ ಬೆಸನಗೆಯೊಳ್ ಪಡೆವನೆ ಬಿಡೆಕಾಯ್ವು ನೆತ್ತಿ ಛಟಛಟೆಲನುತುಂ ನಡೆ ಗೊಳ್ಳಯಂತೆ ನಡೆದುದು . . . ಅಹಿಪಂ (ಸಣ್ಣಕ ಸು. ೧೦-೧೧೦).

[ಅಡಿ ? + ಪೊತ್ತು]

ಅಡಿಹಬ್ಬ (ನಾ). ಮಾನಸಂಕ್ರಮಣದಲ್ಲಿ ಬೆಲ್ಲದ ಹೂರಣವನ್ನೊಳಗೆ ಕೊಂಡ ಅಕ್ಕಿಯದೋಸೆಯನ್ನು ಅರ್ಪಿಸಿ ಲಕ್ಷ್ಮಿಯನ್ನು ಪೂಜಿಸುವ ಹೆಂಗಸರ ಒಂದು ಹಬ್ಬ ; ಮೂರುದಿಗೆಸೆಯ ಹಬ್ಬ. ℙ ಇದು ತಮಿಳರಲ್ಲಿ ಪ್ರಚುರವಾಗಿರುವ ಒಂದು ಹಬ್ಬ. [ಅಡ್ಡ + ಹಬ್ಬ]

ಅಡಿಹಾಕು (ಕ್ರಿ). (ಮಾವಿನಕಾಯಿ, ಬಾಳೆಯಕಾಯಿ ಮೊದಲಾದ ವನ್ನು) ಹೆಣ್ಣುಮಾಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಶಾಖ ಹುಟ್ಟುವಂತೆ ಹುಲ್ಲಿನಲ್ಲಿ ಮುಚ್ಚಿಡು ; ಮಾಗುಹಾಕು : ಗಿಡದ ಮೇಲೆ ಹಣ್ಣಾಗುತ್ತಿದ್ದದ್ದನ್ನು ಇಲ್ಲಿಗೆ ತಂದು ಅಡಿಹಾಕಿಕೊಂಡು ಹೋದರು (ಶ್ರೀಕಥೆ. ೧೬೫) ; "ನಿನ್ನೆ

ಸಂಗೀತವನ್ನು ಉಗ್ರಾಣದಲ್ಲಿ ಆಡಿಹಾಕಿಬೇಕೆಂದು ಮೂಡಿರುವೆ ಯೇನು?" (ಸಚಿವಾ. ೧೭೮). [ಅಡ್ಡ + ಹಾಕು (< ಪಾಯಿಕ್ಯಾ)]

ಅಡ್ಡ (ನಾ). (ಕರಾ) ವಿಶಾಲವಾದ ಸವತಲೆ ಪ್ರದೇಶ: ಮನೆಯಿಂದ ಹೊರಬಿಕೊಟ ಚಿನ್ನಯರು ಬಲ್ಲಾಳನ ಆಳುಗಳೊಂದಿಗೆ ಪಾಲೆ ದಾಟಿ, ಬೈಲು ಕಳೆದು, ಬೆಟ್ಟ ಹತ್ತಿ, ಹಿತ್ತಲಿಗೆ ಇಳಿದು, ಅಡ್ಡವನ್ನು ಆದು, ಹೊಡಿಯಲ್ಲಿ ಹೋಗಿ (ಕೆಟಗಿಡ. ೧೪). ℙ ಈ ಶಬ್ದ 'ಕಲ್ಲಾಡ್ಡ', 'ಹರಿಯಡ್ಡ' ಮೊದಲಾದ ಊರುಗಳ ಹೆಸರುಗಳಲ್ಲೂ ಕಾಣಬರುತ್ತದೆ. [← ತುಳು. ಅಡ್ಡ]

ಅಡ್ಡೆ 'ಅಡಕೆ,' ನೋ.

ಅಡ್ಡೆತೋಟ 'ಅಡಕೆತೋಟ' ನೋ.

ಅಡ್ಡಿ$_1$ (ನಾ). ೧. ಪಕ್ಕದಿಂದ ಪಕ್ಕಕ್ಕೆ ಸಾಗಿರುವುದು; "ತಿರ್ಯಕ್" ಆಗಿರುವುದು. ℙ 'ಉದ್ದ' ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಇದು ವಿರುದ್ಧಾರ್ಥಕ: ಮುಜುಗುರವ ತೋರಜಾರಮುಮನಪ್ಪಿನ ಕಾಳಸಿಗಕ್ಕಮೆಂಬ ಬೇಸಱಿಸೊಳೆ ಕಟ್ಟಲೊಲ್ಲದೆ (ಪಂಪಭಾ. ೪–೧೦೫); ತದ್ವಿಯಜ್ಞರ ವಿಮಾನಕ್ಕೆಯಡ್ಡಮಾಗಿ ನಿಂದಾಗಳ್ (ಕಾಂಡಪು. ೬–೩೨ ವ); ಇವಳ ಲಲಾಟಮಿಂಬ ಸಸಿಯಂ ನೆಜಿ ಸೋಡುವವೆಂಬೊಡೀ ಮಹೋಧ್ವನೆಮಗಡ್ಡಮಾಗಿ ನಿಂತುರ್ವುರ್ ಗಳೆಂಬ ಪೊದೆಳ್ದ ಜಾಪಮಂ . . . ಇಕ್ಕಿದಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೭–೩೦೦).

೨. (ಕರಾ) ತೊಲೆ: ಬಡವರು ಮನೆ ಕಟ್ಟುವಾಗ ತಾಳೆಯ ಮರದ ತುಂಡನ್ನು ಅಡ್ಡಕ್ಕೆ ಉಪಯೋಗಿಸುತ್ತಾರೆ (ರೂಢಿ).

ಅಡ್ಡಉದ್ದದ ನ್ಯಾಯ = ಬಗೆಹರಿಯದ ನ್ಯಾಯ; ಒಂದರ ಕ್ಕೊಂದು ಹೊಂದಿಕೆಯಾಗದ ವಾದ: ನಮ್ಮ ನಿಮ್ಮ ಅಡ್ಡಉದ್ದದ ನ್ಯಾಯ ಬದಿಗಿಟ್ಟು, ಉದ್ದಳ ಹಾಂಗೆ ಒಳಗೆ ಹೋಗಬೇಕಂಬೊ ಪಂಚ ಮರಿಗೆ ಅಡ್ಡಾಗಿ ನಿಲ್ಲೋಣ (ಜೀವಸಂಗಾ. ೩೭). ಅಡ್ಡಂ ಮಾಡು = ಅಡ್ಡಿ ಮಾಡು; ಪ್ರತಿಬಂಧಿಸು: ಮೃಗಮನವಂಕಿಸಲುಮೊಲ್ಲುವೊಲ್ಲದ ನಲ್ಲರಂತೆ ಮಿಡುಕಿಸಲುಂ ಪಣಮುಡಿದರಂತಡ್ಡಂ ಮಾಡಲುಮೆಸಿದ ದೆಸೆಗೆಳ್ಮೂಡಿಸಲುಂ . . . ಅನೆ ಬಲ್ಲಂ (ಪಂಪಭಾ. ೫–೪೩ ವ). ಅಡ್ಡಣ್ಣ = ವಿರುದ್ಧ; ವೈಪರೀತ್ಯ: ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲ ಕಡೆಗೆ ಅಡ್ಡಣ್ಣ ಸಂಗತಿಗಳು ನಡೆದರೆ ಅಡ್ಡಹೊತ್ತಿಗೂ ಬರಬೇಕು (ಜೋಸಂಗಾ. ೯). ಅಡ್ಡಡ್ಡಲಾಗಿ = ಪಕ್ಕದಿಂದ ಪಕ್ಕಕ್ಕೆ. ಅಡ್ಡಲಾಗು, ಅಡ್ಡವಾಗು = ಎದುರುಗಡೆ ಅಡ್ಡಿಯಾಗು: ಈ ಪಿತೃನ ತೇಜಕ್ಕಡ್ಡಲಾದೆಂ (ರಾಜಶೇ. ೬–೪).

[ದೇ. ॥ ಕಮ. ಮಲ. ಅಟ್ಟಂ; ತುಳು. ತೆಲು. ಅಡ್ಡ]

ಅಡ್ಡಿ$_2$; ಅಡ್ಡ (ನಾ). ೧. ಅರ್ಧ: ಒಡನೆಯೆ ಜನಕಂ ತನ್ನ ಪುಣ್ಯಾದೊಳಡ್ಡ ಮಂ ಧಾರೆಯನೆಱೆವುದುಂ (ರಾಮಚಕ್ರ. ೧೦೬–೫). ೨. ಹಿಂದೆ ಪ್ರಚಾರದಲ್ಲಿದ್ದ "ಹಣ"ದ ಅರ್ಧ ಬೆಲೆಯ ಒಂದು ನಾಣ್ಯ. ℙ ಇದು ಹಿಂದಿನ ಏಳು ದುಡ್ಡು ಎಂದರೆ ೮೮ ಕಾಸುಗಳಿಗೆ ಸಮನಾಗಿತ್ತು: ಪಡುವಣ ಕಡಲ್ಗಡಿಯ ಶಿವೆಯ ಗಿರಿಯಮಲು ಮತ್ತರ್ವಸುಗೆಯಂ [ಮತ್ತ]ರಿಂಗಡ್ಡ ಚಿನ್ನ ಲೆಕ್ಕದಿಂದಲುವಣ [ಮು]ಂ ಮೂಱು ಪಣಮಂ ತೆತ್ತು ಎಬಂತಾಗಿ (ಸೌಇ. V, ೪೪೯–೩೫; 1044); ದೇವರ್ಗೈ ಬಿಟ್ಟ ಅಡ್ಡವೊಂದು ಹಾಗವೊಂದು (ವಿವ. XIX, ೩೮–೩೬; 1144); ಹಸುವಿಗೆ ೪೦ ಹಾಗ ಎತ್ತಿಗೆ ಹಣವಡ್ಡ ಕೆಲುವಿಗೆ ಮೂಱು ಹಣ (ತುಜುಗಾ. ೧೧); ಸಣಕಿಯ ಕಾಯಕರಿ ಬಂದಡ್ಡದರೆಯನು ಬೀಯದರ್ಥಕೆ ಮೇಲುವೆಚ್ಚಕೆ (ಕಂಕಾ. ೬–೨೦); ತನ್ನ ಕಾಯಕರಿಂದ ಬಂದಡ್ಡದಲ್ಲಿ ಸತಿಸುತರು ಸಮಯಾಚಾರದಯ್ಯಂ ಬಂದಲ್ಲ ಮಾಹೇಶ್ವರರ ಸಂತುಷ್ಟಿ ವಡಿಸುವುದು ನಿತ್ಯ ನೇಮವದಾಗಿರೆ (ಗುರುಚಾ. ೧೫–೪೪); ಆಗ ಜೈಮಿನಿಭಾರತ, ಅಮರ, ರಾಮಾಯಣ, ಅಡ್ಡ ಹಾಗ ಮುಸ್ಸಾಗದ ಲೆಕ್ಕಗಳು ಇವೆಲ್ಲಾ ಬಳಕೆಯಲ್ಲಿದ್ದವು (ಹುಬ್ಬಹ. ೪೮); ಎರಡಡ್ಡ ಒಂದು ಹಣ (ಗಾದೆ); (ಸ್ಟುಅರಿ. ೧೯೨೬, ೩೪–೬ ; ೧೯೭೦ ಶತ. ನೋಡಿ). ೩. ಒಂದು "ವರಹ"ದ ತೂಕವಲ್ಲಿ ನ್ಗೆಳ ಭಾಗ (೬): ಅಡ್ಡಾದುಡ್ಡಿಗೆ ಮೂರಾವರೆ ದುಡ್ಡು ಅಡ್ಡಕ್ಕೆ ಎಸ್ಟು (ಗಾದೆ. ೪). ℙ ಇದು "ಹಣತೂಕ"ದಲ್ಲಿ ಅರ್ಧ. **ಅಡ್ಡಿ**$_3$: ೨. ಹೊಂನೆಯ ಕೆಲಸುಮ ಮಾರಗುವುದಂಗೆ ನಾಡ ಹೆಗ್ಗಡೆತನವಂ ಕೊಟ್ಟಿವು ಳಂ ವೂರಿಂಗೆ ಎಂಟೊಂಬಸ ೭೦ ವೂರಿಂಗೆ ಅಡ ಆಡ ಸಂತೆಯಂಯ ಮುಂತಾಗಿ ಕೊಟ್ಟವು (ಎಳ. XI, ಪೊಳ್ಳೆ. ೧೩೭–೩೬; 1307); ಪದಿ ನಾಲ್ಕು ವರಹನು ಅರು ಹಣಅಡವನು ಯಾ ಬಸವನೆ . . . ಉಂಬಳಿಯಾಗಿ ಉತ್ತಾರವ ಕೊಟ್ಟಫೀವೆ (ಎಳ. VII, ೨೪೨೦. ೩೧೦–೧೩; 1758).

[ಪ್ರಾ. ಅಡ್ಡ (< ಸಂ. ಅರ್ಧ)]

ಅಡ್ಡಿಬಿಣಿ (ನಾ). ದೊಡ್ಡ ರಸ್ತೆಗೆ ಅಡ್ಡಲಾಗಿ ಇರುವ ಓಣಿ; "ಅಡ್ಡ ಓಣಿ" (By-lane. ಇಂಕಾ). [ಅಡ್ಡ$_1$ + ಓಣಿ]

ಅಡ್ಡಂ (ಅ). ಅಡ್ಡಲಾಗಿ: ಅಡ್ಡಂ ನಿಸಿರ್ದಂ ಕಂಡು ಮೇಲೆ ವಿಳಾಸಂ ನಿಲೆ ನೀಡಿ ಕಾಲಂ (ಅವಿಷ. ೧೧೧–೬೮); ಸಿದ್ಧಪದಮಂ ಕೆಯ್ಕೊಳ್ವದ್ಕರಾದ್ಧ ಮೊಡ್ಡಣಮೊಡ್ಡಿರ್ದಳ್ಗಸ್ಸಿನ್ಯಮಂ ತುಟಿಯಿಸಲ್ (ಕಾಂಡಪು. ೧–೬); ಕಾಲಂ ಪಿಡಿದು ಧರಿಯಿಯುಮಡ್ಡಂ ಪಿಡಿದು ಕಾಸಿಯುಂ (ಅಜಿಪು. ೧೧–೧೦ ವ); ಪಲರಂ ಸೋಲಿಸುತೆ ಬಜ್ಜಿಕ್ಕೆ ತೊಡೆಗಳ ಮೇಲಡ್ಡಂ ಕೊರಡಿಟ್ಟು ರಾಗದಿ ಬಡಿಗಂ (ಬಂಕಾರಿ. ೩–೨೩); ಕಲುಮಕ್ಷೇತ್ರಂಗಳೊಳ್ ಪಾಮರಿಯರ ನವಲಾವಣ್ಯವಾರಾಶಿಯಡ್ಡಂ ನಿಲೆ ನಿಲ್ದುಂ ಸಿಲ್ಲಿ ಕಾಲ್ ಕುಪ್ಪಳಿಸಿ ನಡೆಯದಲ್ಲಿಂದೆ ಪಾಂಥಸ್ತ್ರತಾನಂ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೧೧೩).

ಅಡ್ಡಮುಂ ತಿಗಟಮುಂ = ಅಡ್ಡಡ್ಡಲಾಗಿ ಮತ್ತು ತ್ರಿಕೋಣಾಕಾರವಾಗಿ: ಪಾಸುಂ ಪೊಕ್ಕುಂ ದುಗುಡಮನುಂ ತಿಗುಡಮುಂ ಅಡ್ಡಮುಂ ತಿಗಟಮುಂ ಪರಿದು (ಗದಾಯುದ್ಧ. ೬–೭೪ ವ); ನಲವೇಱಿ ಪುಟಿವೇಳು ವಡ್ಡಮುಂ ತಿಗಟಮುಂ [ಪಾಶಾಂ. ತ್ರಿಗುಟಮುಂ] ಪರಿದಾಡಿ (ಪುಷ್ಪದ. ೯–೫೫); (ಆಜಾದ. ೫೪–೭ ನೋಡಿ). [< ಅಡ್ಡ$_1$]

ಅಡ್ಡಂಕೆ (ನಾ). ೧. ಎಡದಿಂದ ಬಲಕ್ಕೆ ಅಡ್ಡಡ್ಡಲಾಗಿ ಬರೆದಿರುವ ಅಂಕೆಗಳು (೫). ೨. (ಮೇಲಿನಿಂದ ಕೆಳಕ್ಕೆ ಬರೆದಿರುವ ಸಂಖ್ಯೆಗಳ ಸಾಲುಗಳಕೆ ಕೆಳಗೆ ಅಡ್ಡಗೀಟು ಹಾಕಿ ಬರೆದ ಆ ಸಂಖ್ಯೆಗಳ) ಮೊತ್ತ (ದಕ. ೫). 'ಉದ್ದಂಕೆ' ಪರಾ. [ಅಡ್ಡ$_1$+ ಅಂಕೆ]

ಅಡ್ಡಂಗಟ್ಟು, ಅಡಗಟ್ಟು, ಅಡ್ಡಕಟ್ಟು,, ಅಡ್ಡಗಟ್ಟು (ಕ್ರೈ). ೧. ಅಡ್ಡ ಲಾಗಿ ದಾರಿಯನ್ನು ಕಟ್ಟಿ ನಿಲ್ಲಿಸು; ತಡೆದು ನಿಲ್ಲಿಸು: ಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಜುನ ಯತಿಂದ್ರನನಲಸಿ ಪೋಪ ಪಥದಲ್ಲಿ ಯಡ್ಡಂಗಟ್ಟ ಭಸ್ಮಾದ್ರಿವೊಲ್ ಕುಲು ಪನೆಲ್ಲಿಯುಂ ಕಾಣಿಸದೆ (ಪದ್ಮಚಾ. ೨–೨೧). **ಅಡಗಟ್ಟು**: ೧. "ಅಡ ಗಟ್ಟಿವನೆಲಂಬ್ಗಳಾದಂ" (ಭಾರತ. ಕರ್ಣ. ೪೫). ೨. ಕರ್ಣನ ಭಟ್ಟಿಕಯ ಕಂಡಣಲ ಸುತನಡಗಟ್ಟಿದನು (ಕು ವ್ಯಾ ಕ. ೧೧–೧೩); (ಕು ವ್ಯಾ ಡ್ರೈ. ೬–೪೫ ; ೬–೪೮ ; ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೧–೩೪ ; ೧೪–೧೪ ನೋಡಿ); ಮುಟ್ಟಬಿಸಿ ಬಹ ರಕ್ಷಸಿಯನಡಗಟ್ಟಿ ನಿಂದನು (ತೊರಣ. ೧೧–೧೦–೧೨); ಪೋಪ ಕುವರಿಯ ಮುಂತಡಗಟ್ಟಿ ಸೋಲ್ವವರು ಭ್ರಾಂತರಾದರು (ಪೋಷತ. ೨೫–೪೦). **ಅಡ್ಡಕೆಟ್ಟು**: ೧. ಭೋರಾರಾಡ್ಡಿದ ತಿರುವಲ ಮೃಗಗಳು ಅಡ್ಡಕಟ್ಟು [ಪಾಶಾಂ. ಗಟ್ಟು]ದರೆಯಾ (ಪು ರಂ ರ. ೧–೧೫೪–೧). ೨. ಅಡ್ಡಲಾಗಿ ಜೋಡಿಸು, —ರಚಿಸು. ℙ ಉದ್ದವಾಗಿ ಅಥವಾ ಮೇಲ್ಮುಖವಾಗಿ ಅಲ್ಲ: ಒಂದು ಕ್ಷಣಮೊಳಗೆ ಆ ಕಲ್ಲು ಅಡ್ಡಕಟ್ಟದ ತೊಲೆಯ ಮೇಲೆ ನಿಂತಿರುವ ಒಬ್ಬ ಅಪ್ಸಾರರಿಗೆ ಹೋಗಿ ಮುಟ್ಟತು (ಮುಂಬಯಿ. ೪–೧೧೬). **ಅಡ್ಡಗಟ್ಟು**: ೧. ಕಾವೇರಿಯತ್ತಿರಿಯನಡ್ಡಗಟ್ಟುವನೆನುತ ಭಾವದಿಂ ಶಿವನುಮಂ ನೆನೆದು ಕೆಟ್ಟುವೆನೆಂದುಂ (ಸೋಮಾಸ. ೭೯–೨); ಲಿಂಗವಂತನ ಬರಬಿಗಳವರುಗಳಡ್ಡಗಟ್ಟಲು (ಬಸವ. ೫೧–೬೯); ಮುಚ್ಚಿದಬಲೆಯರಡ್ಡ

ಗಟ್ಟು ಬರ್ಪಲ್ಲಿ ಬಲ್ಲಿಂದಲೆಳೆದೊಯ್ದೂರೋ (ಚಿಬಪ. ೧೧-೩೩) ; ಅಂಗಸೆ ಪುಸಿಗೆ ದುಃಖಿಸುತ್ತಿದಿಯತನ ಮುಂಗಡೆಯಡ್ಡಗಟ್ಟದಳು (ಕಂಪಾ. ೬-೧೭೬). [ಅಡ್ಡಂ + ಕಟ್ಟು$_1$]

ಅಡ್ಡಂಗೆಡಪು, ಅಡಗೆಡಸು, ಅಡ್ಡಗೆಡಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಅಡ್ಡಲಾಗಿ ಬೀಳಿಸು. ೨. ನಮಸ್ಕರಿಸುವಂತೆ ಮಾಡು ; ಅಡ್ಡ ಬೀಳಿಸು ; ಶರಣಾಗುವಂತೆ ಮಾಡು : ಆ ಗದಾಧರನ ಕೆರೆದು ತಂದಾಗಳೂರ್ವ್ವರೇಕಂಗಯ್ದಡ್ಡಂಗೆಡಪಿದನಾ . . . ಕಂಳಗೆ ದಾನಮಯ್ಯಗಳು (ಪಾಸೋಪ. ೪-೧೩೬). **ಅಡಗೆಡಹು** : ೧. ಅಡಗೆಡಿಸಿದರು ಗಜಗಿರಿಗಳನು (ಕುವ್ಯಾಭ. ೫-೯) ; ಕಡುಮನದ ಕೃಸೂಜಿಗಾಜರನಡಗೆಡಹಿದನು (ಕುವ್ಯಾಭ. ೫-೩೩) ; ತಡೆತಡದು ಕಡುಗಲಿಗಳಡಗೆಡಹುತಿರ್ಪುದಂ . . . ಫಲುಗುಣಂ ನೋಡಿ ಖತಿಯಿಂದೆ ಭುಗುಭುಗಿಸಿ ಕಿಡಿಕಿಡಿಯಾದನು (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೭-೪೪). **ಅಡ್ಡಗೆಡಹು** : ೧. ಬಿಲ್ಲಿನಲಿ ಬಡದಡ್ಡಗೆಡಹುವೆನೆಂದನಾ ಕರ್ಣ (ಕುವ್ಯಾಭ. ೧೦-೩೩) ; ರಣದೊಳಿಳಗಡ್ಡಗೆಡಹಿದನಾ ರಾಮ (ಕುರಾಸಾಂ. ೧೩-೧೧೧). ೨. ಒಡ್ಡಿದ ಕೂಲವ ಹಾಯ್ದು ಮೈಲಾರದ ದೊಡ್ಡಿಯ ದೇವರಿಂದವನ ಆಜ್ಞಾಕ್ಷಿಪ್ತದೆ ತರಿಸಿ ನಿನ್ನಯ ಕಾಲಿಗಡ್ಡಗೆಡಹುವೆನಂಜದಿರು (ಕುರಾಸಾಂ. ೪೪-೩೭). [ಅಡ್ಡಂ + ಕೆಡಪು]

ಅಡ್ಡಂಗೆಡೆ, ಅಡಂಗೆಡೆ, ಅಡಗೆಡೆ, ಅಡ್ಡಗೆಡೆ (ಕ್ರಿ). ೧. ಅಡ್ಡಲಾಗಿ ಬೀಳು. ೨. ಅಡ್ಡ ಬೀಳು; ನಮಸ್ಕಾರಮಾಡು : ತೊಲಗದಡ್ಡಂಗೆಡುಪೊನ್ನಂಬಲಪ ಪರಿಸಾಕ್ಕುದೊಳು ಬೆರ್ಚದ ಜಲರುಹೋದರನೆಂಬ ಕಸವಂ ಕಳೆದು.(ಸಾಸಂಚ. ೪-೨೯). **ಅಡಂಗೆಡೆ** : ೧. ಭೂಧರೋತ್ಪರಮಿರದೆದ್ದು ಬೇರ್ಕೊಡಲಿದಡಂಗೆಡೆಯುತ್ತಿರೆ (ಳು ಸು ಮಾ . ೬-೭೧) ; (ಶಾಂತೀಶ್ವ-೧೨-೫೫ ನೋ). **ಅಡಗೆಡೆ** : ೧. ನೆಲಂ ಮಳ್ಕಳು ಬೀಯವಾದರೆ ಮಾವ ಎಂದರು ಸೊಸೆಯರಡಗೆಡಿದು (ಳು ವ್ಯಾಳ . ೧-೫) ; ಹಾಹಾಯೆಂದು ದನಜಾದರಡಗೆಡವನಿಗೆಡವೆನೆದು ಬಾಯನಂಗೈಗಳಂ ಬಡಿದು (ಚಿಬಪ. ೨೧-೩೪) ; ಪತಿಯ ಮೇದೊಡಗೆಡದು ದುಃಖದಿಂದ (ತುರಂಗ. ೭೮-೮). ೨. ಕಾಯ ಬೇಕೆಲೆ ದೇವ . . . ಎಂದಡಗೆಡಿದನಯಿಲಿ (ತೊರಾ. ೬-೩-೨೨) ; ಸಡುಗಿ ಭಯದಲಿ ಕಾಲಮೇಲಡಗೆಡುವಿ ವಿಸ್ಮಿತ ಮಾಡಿದನು (ನಿಭಾಗ. ೧೧೧೨-೩೩) ; ಹಿರಿಯ ಮುಂಪಡೊಳಡಗೆಡಗೆಯುತಿಲೆ ದೇವ ಭಿಯಂಗೈದ ಕಥವನೆಸಗೆ ನಿರೂಪಿಸಬೇಕುದು (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೪-೨೮). ೩. ಉರುಳಿಬೀಳು; ಸಾಯು : ರಣಡೊಳವಡಗೆಡದವನಾದೆ ಮಣಿಯ ದಿಜಪಡಿಸನ್ನೆಬರ ಮಾರ್ಗಕಯನಾಹವದೊಳಗೆ ಸಂಧಿಸೆನಂದನಾ ಕರ್ಣ (ಕುವ್ಯಾಭ. ೧೦-೩೮). **ಅಡ್ಡಗೆಡೆ** : ೨. ತಪ್ಪು ತಪ್ಪೆನ್ನ ರಕ್ಷಿಸೆನ್ನೊಡೆಯ ಯೆಂದೆನುತಡ್ಡಗೆಡದ (ಭರಚ. ೨೫-೬೫). [ಅಡ್ಡಂ + ಕೆಡೆ$_1$]

ಅಡ್ಡಂಚು (ನಾ). ಪಂಚೆ, ಸೀರೆ ಮುಂತಾದವುಗಳ ಸೆರಗಿನಲ್ಲಿ ಅಡ್ಡಡ್ಡಲಾಗಿರುವ ಬಣ್ಣದ ಪಟ್ಟಿ, —ಗೆರೆ (ಸ್ಯಾಂಡರ್ಸ್). [ಅಡ್ಡ$_1$ + ಅಂಚು$_1$]

ಅಡ್ಡಂಪಾಲು 'ಅಡ್ಡಂಬಾಲು' ನೋ.

ಅಡ್ಡಂಬರ್, ಅಡಂಬರ್, ಅಡ್ಡಬರ್, ಅಡ್ಡಬರು, ಅಡ್ಡವರ್ (ಕ್ರಿ). ೧. ಅಡ್ಡಲಾಗಿ ಬರು : ಒಂಡೊಂದಱ ಸೌಂದರ್ಯಮಮೊಂದೊಂದು ದೀಕ್ಷಿಸಲೊಡರ್ಚಿ ನಾಸಿಕಮಡ್ಡಂ [ಪಾಠಾಂ. ನಾಸಿಕೆಯಡ್ಡಂ ; ನಾಸಿಕ ವಡ್ಡಂ] ಬಂದಂದಮಾಕ್ಷೀಪ್ತಿ ಪೇಣಾಂ[ದಂ]ದೀಕ್ಷಿಸು[ವು]ವವಳ ಐದಿಯ ಸಳ್ಳಣ್ಣಳ್ (ಆವಿರಾ. ೩-೩೩೩) ; ಪರಮಾಯುವ ಬರೆಗಡ್ಡಂಬರೆ ರೇಖೆಗಳ್ ಕೊಳಗೆ ಕುತ್ತದಿಂ ಪೊಱಗಸ್ಸೊತ್ತಿಕ್ಕಿರದಿನಪಮ್ಮುಖ್ಯಮುವಕ್ಕುಂ (ಲೋಕೋಪ. ೧೧-೧೬) ; (ರೇಲಾಸಾ. ೩-೪೨) ; ಕಾಮಿ. ೧೦೪, ಪ್ರಯೋ. ನೋ!) ; ೨. ಅಡ್ಡಿಯಾಗು ; ಅಡ್ಡಿಮಾಡು ; ತಡೆಗಟ್ಟು : ಅವನಗೆ ಪಟ್ಟಮಂ ಕಟ್ಟ ನೆಲಂ ಹಡ್ಡುಕೊಡುವಾಗಳಡ್ಡಂಬರ್ಪ ಗಂಡರಂ ನೋಟ್ಪಿನೆಂದು ಭೀಷ್ಮರ್ ಬಗ್ಗಿಸಿದೊಡೆ (ಪಂಪಭಾ. ೪-೭ ವ) ; ಅಂ ಬರ್ಬಾಗಳೊಂದು ಸಿಂಹಂ ಬರಲೀಯಲೆ ತಡೆದಡ್ಡಂ ಬಂದೆನ್ನ ಬರವಿನ ವೃತ್ತಾಂತಮುಂ ಬೆಸಗೊಂಡಿಂತೆಂದುದು (ಪಂಚತಂ. ೯೦-೩) ; (ಸುಳುಪಾ. ೭-೫೫ ; ಧರ್ಮಾಮೃ. ೯-೨೨ ನೋ). **ಅಡಂಬರ್** : ೧. ಮೊಲಂ ಬಂಧಿಸಲಿಂದಂ ಬಂದಿಂದು ಡಂಗೆಯಿಂದೆ ಪೊಡೆ ಪೇರುಂಬುವಂ (ಮಹಾಪ್ರೇ. ೨-೧೪). **ಅಡ್ಡಬರ್** : ೨. ಅಂತಕಂ ಗೋಣ್ಮುಂಗೆಗೊಡೆಬಿದುಯ್ಯೊಡ್ಡಬರ್ಪರು ಮೆಳರೇ (ಅಜಿಪು. ೨-೮೫). **ಅಡ್ಡಬರು** : ೨. ನಮ್ಮ ವೇಶಕೊಗಿಗಾನ ಜಾತಿಯಂತೆಯು ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ಸೈನ್ಯಸಿರ್ಮಾಣಕ್ಕೆ ಬಗೆಬಗೆಯಾಗಿ ಅಡ್ಡ ಬರುತ್ತಿದೆ (ಯಕ್ಷಪ್ರ. ೬೨). **ಅಡ್ಡವರ್** : ೧. ನಿನುಗುವ ಕೊಂಬನಚ್ಚು ಕಿಱುಗೊಂಬಿನ ತಳ್ಳರಗಿಲ್ಲ ಕವಲ್ದ ಕೊಂಬಿನ ಮಡವಕ್ಕುವಂದ ನಳಿಗೊಂಬಿನ ಸತ್ತುಗೆ . . . ಚಿಲ್ವನೆ ನಡೆತಂದುವಂದಸುಗೆಯೆಂಬ ಗೆಗಜ್ಜೆಯ ತೇಗಳಕತ್ತಲುಂ (ಅಜಿಕಾ. ೨೧೩). [ಅಡ್ಡಂ + ಬರ್]

ಅಡ್ಡಂಬರಿ (ಕ್ರಿ). ಅಡ್ಡಲಾಗಿ ಹರಿ; ನುಗ್ಗು : ಇದಪೊರವಂ ವಾರ್ಧಿಯಡ್ಡಂಬ[ಪಾತಾಂ. ಪ]ರಿದುದಿಳೆಯೆಂಬಂತೆ ತಾಂ ಗುಣ್ಪುಬೆಂಪಂ ಪುದಿದ ದಕ್ಷಾಕ್ಷರ್ಯಮೆಂಬಂತೆ . . . ನದಿ ಬೆಲ್ಪಾದತ್ತು (ಚಂದ್ರಪ್ರ. ೧-೩೩). [ಅಡ್ಡಂ + ಪರಿ$_1$]

ಅಡ್ಡಂಬರಿಯಿಸು (ಕ್ರಿ). ಅಡ್ಡಲಾಗಿ ಹರಿಯುವಂತೆ ಮಾಡು, — ನುಗ್ಗಿಸು : ಪೋಪಮಿಪಿದಿರೇಱಿಪಡ್ಡಂಬರಿಯಿಸ . . . ಭೋರೆಳಿಯಂ ಲರ್ ನೆರೆದು (ರಾಜಶೇ. ೬-೧೧೧ ನೆ). [ಅಡ್ಡಂಬರಿ + -ಇಸು$_5$]

ಅಡ್ಡಂಪಾಲು, ಅಡ್ಡಂಪಾಲು (ಕ್ರಿ). ಅಡ್ಡಲಾಗಿ ಹಾರು ; ನೆಗೆ : ಮುಳ್ಳಾಹಾರಮುಂ ನೀಲಕುಂತಳಮುಂ ನರ್ತಿಸೆ ಮೇಲಿಬಮುಂ ನಿಲ್ಲಿಯಾ ಮಡ್ಡಂಪಾಲ್ (ಜಗನ್ನಿ. ೧೫-೮೪). **ಅಡ್ಡಂಪಾಲು** : ತೊಡಿಯಂತು ಪಾರ್ವ ಜೀವಿಗಳೆಡೆಗುಪಪ್ರವಾದದೋರೆ ಪೋಪೆಡೆಯೊಳಿನುತಂ ಕೈಗಳಂ ತವೆ ಬೀಸದಿಹನಂತೆ (ಬಸವ. ೩೮-೯). [ಅಡ್ಡಂ + ಪಾಲು]

ಅಡ್ಡಂಬೀಲ್, ಅಡಬೀಳು, ಅಡ್ಡಬೀಳ್, ಅಡ್ಡ ಬೀಳು (ಕ್ರಿ). ೧. ಅಡ್ಡಲಾಗಿ ಬೀಳು : ಬೇಂಟೆಯ ನೆವದಿಂದ[ಲ್ಲಿಂ ತಳರ್ದು] ಬಟ್ಟೆಯ ಕಣ್ಮನ್ಗಳಡ್ಡಂಬಿಜ್ಜಿರ್ದ ವೃದ್ಧವಾನರನಂ ಕಂಡು (ಪಂಪಭಾ. ೪-೩೧ ವ). ೨. ಅಡ್ಡಿಮಾಡು ; ಪ್ರತಿಬಂಧಿಸು : ಬಿಟ್ಟ ದಕ್ಕಿಯಾರಡ್ಡ ಬಿದ್ದಡವರ್ಗ್ಗೆ ಪಾಪ (ಸೌಂಇ. IX-i, ಗಾಪ ೧೦೦ ; ೧೦೬೪). **ಅಡಬೀಳು** : ೧. ಕರೆಕರಿಯ ಕಡುಚಪಕಳೆಯುರು . . . ಅರಿಕಳಿಗೆಯ ದಿಜುನಗೆಯ ನಗೆಗಳ ಹೊರೆಗಳಳಲಂದಿದುದ್ದು ಕೈ ದಾವ ರೆಯ ಕಮಲಂಗಳಲಿ ತೆವದಂದಟ್ಟು ಭೂಭುಜರ (ತೊರಾ. ೧೧-೧೫-೮). ೩. ನಮಸ್ಕರಿಸು : ಬಿಡ್ಡಿವದ್ಯೆಕ್ಕೆ . . . ತನ್ನಂತರಂಗದೊಳಿರ್ದಿರ್ದ ವಿದ್ಯವ ರತಿಶ್ರದ್ಧೆಗೆ ನಿರ್ಧರವಾಗಿ ಸಮರ್ಪಿಸ ತೆಱದಡಬಿದ್ದ ಭೀತಾಳ ಬೇವರಿಗೆ (ಪೋಷತ. ೧೧೧-೬೪) ; ನಾಡಿಗ ಯಂಕಪನು ಅಡಬಿದ್ದು ವೇಷಂ ಕೊಂಡಾಗಗ (ಎಳ. VII, ಶಿವಮೊ. ೧೦೭-೨೭ ; ೨೨೬). **ಅಡ್ಡ ಬೀಳ್** : ೧. ಮುಳುಗುವೆನೆಚ್ಚುಬೀಳ್ವನು ತೆರೆಯ ಹೊ ಯ್ದು ನ ಲಿ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೧೪-೨೫). ೨. ಹಗೆ ಹೊಕ್ಕಿಜೀವ ರಿನ್ನಾರಡ್ಡಬಿಳ್ವರು ನಿನ್ನ ಮಕ್ಕಳಿಗೆ (ಕುವ್ಯಾಭ.೧೧-೭). **ಅಡ್ಡಬೀಳು**: ೧. ದೊಡ್ಡತನವು ಏಗಿ ಗಡ್ಡದ ತಾಪಸನಡ್ಡಬಿದ್ದಿರೆ ಗೋಪಿಯರು ಗಡ್ಡವ ಪಿಡಿದು ತೂಗುತ ಗೋಪಲೊಳು ಪೆಳ್ಳರಡ್ಡಬಿದ್ದೆದ್ದು ನಗುವರು (ಅಂಜಚ. ೨-೭೭) ; ನನಗೆಯೊಳಡ್ಡಬಿದ್ದಳು ಪಾಂಡುಪುತ್ರರ ಬೊಡ್ಡಿ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧೨-೪೩) ; ಅವರಿರ ಬೀಸರಕೆ ಬಂದಡ್ಡಬಿಲೀಯವ ಭಟರ ಕೆಡೆಯಿಚ್ಚ (ಕುವ್ಯಾಮ್ರೋ. ೫-೭೫). ೩. ಸಿದ್ಧರಾಮ ತಂದೆಗಳು ಅಡ್ಡಬಿದ್ದು ಬಿನ್ನೈಸುವ ಪ್ರಸ್ತಾವದ ವರ್ಣನ (ಕೂಡ್ಲಸಂ. ೪೭-೪) ; ಮಂದಿಯೊಳಗಡ ಹಾಯ್ದುತೆಱಿಪನಡ್ಡಬಿದ್ದವರ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೫-೪೦) ; ಹೆಮ್ಮೊರೆಗಳು ಕೈಗಾಣಿಕೆಯತ್ತಡ್ಡಬಿದ್ದರು ಬಿಂಕವ ಬಿಸುಟಿ (ಪೋಷತ. ೨೨-೫೪) ; ಆಗಲ್ಮೆ

ನೀವಿದಕಡ್ಡಬೀಳಲದೇಕೆ ಮಾಗಧ ನೀನೆಂದ ನುಡಿಯ ಹೋಗಲಾಡುವೆನೆ (ಭರಚ. ೩೫–೩೮). [ಅಡ್ಡಂ + ಬೀಳ್$_1$]

ಅಡ್ಡಂಬು (ನಾ). ಅಡ್ಡಲಾಗಿ ಬಿಡುವ ಬಾಣ; ಅಡ್ಡಬಾಣ: ರಥಮಂ ಮೂವಳಸಾಗೆ ಮುತ್ತಿಕೊಂಡು ಪೋಗದಡ್ಡಂಬಿನ [ಕೂರಂಬಿನ ಕವಲಂಬಿನ] . . . ಬಲ್ಸರಿಯಂ ಸುರಿಯೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೩–೧೨೪). [ಅಡ್ಡ$_1$ + ಅಂಬು$_2$]

ಅಡ್ಡಂಬುಡುಕ, ಅಡ್ಡಾಬುಡುಕ, ಅಡ್ಡೆಬಡಕ (ನಾ). ೧. ಎರಡು ಪಕ್ಷಗಳಲ್ಲೂ ಸಮಸಂಖ್ಯೆಯ ಆಟಗಾರರು ಇರಬೇಕಾದ ಆಟದಲ್ಲಿ ಒಂದುಕಡೆ ಒಬ್ಬ ಆಟಗಾರ ಕಡಮೆಯಾಗಿದ್ದರೆ, ಎರಡುಕಡೆಗಳಲ್ಲೂ ತಾನು ಸೇರಿಕೊಂಡು ಆಟವಾಡುವ ವ್ಯಕ್ತಿ: ಆ ಸಂಜೆಯ ಚೆಂಡಾಟದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಕಡೆ ಐದು ಜನ, ಇನ್ನೊಂದು ಕಡೆ ನಾಲ್ಕು ಜನ ಇದ್ದರು. ಆದ್ದರಿಂದ ಗುಂಡಣ್ಣ ಅಡ್ಡಂಬುಡುಕನಾಗಬೇಕಾಯಿತು(ರೂಢಿ). ೨. ಪರಸ್ಪರ ವಿರೋಧಿಗಳಾದ ಎರಡು ಪಕ್ಷಗಳ ಜೊತೆಗೂ ಸೇರಿಕೊಳ್ಳುವವನು: ಆ ಹಳ್ಳಿಯಲ್ಲಿ ಕೆಲವು ಮಂದಿ ಅಡ್ಡಂಬುಡುಕರು ಇದ್ದರು (ರೂಢಿ). **ಅಡ್ಡಾಬುಡುಕ** (ದಕ). **ಅಡ್ಡೆಬಡಕ** (ಉಕ). ೨. ಅವನು ಅಡ್ಡೆಬಡುಕನಿದ್ದಾನೆ; ಅವನನ್ನು ನಂಬಬೇಡಿರಿ (ರೂಢಿ). [ಅಡ್ಡ$_1$ + ?]

ಅಡ್ಡಂಬುಡುಕೆ (ನಾ). ಅಡ್ಡಂಬುಡುಕನ ಸ್ಥಿತಿ, —ವರ್ತನೆ: ನಿನ್ನ ಅಡ್ಡಂಬುಡುಕೆ ನನ್ನ ಹತ್ತಿರ ಸಾಗುವುದಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ). [< ಅಡ್ಡಂಬುಡುಕ]

ಅಡ್ಡಕಂಡು (ನಾ). ಅಡ್ಡಡ್ಡಲಾಗಿ ಕತ್ತರಿಸುವುದು; ಅಡ್ಡಕೊಯ್ತ. [ಅಡ್ಡ$_1$ + ಕಂಡು (< ಖಂಡ)]

ಅಡ್ಡಕಂಬಿ, ಅಡ್ಡಗಂಬಿ (ನಾ). ೧. ಕೊರಳ ಹಿಂಭಾಗದ ಮೇಲೆ ಅಡ್ಡಡ್ಡಲಾಗಿ ಇಟ್ಟುಕೊಂಡು ಹೊರುವ ಕಂಬಿ; ಅಡ್ಡೆ (ಕಿ). ೨. ಪಂಚೆ, ಸೀರೆ ಮುಂತಾದವುಗಳ ಸೆರಗಿನ ತುದಿಯಲ್ಲಿ ಅಡ್ಡಡ್ಡಲಾಗಿರುವ ಬಣ್ಣದ ಪಟ್ಟೆ; ಅಡ್ಡಂಚು. ೩. ಪೆಟ್ಟಿಗೆ ಮೊದಲಾದವುಗಳ ಸುತ್ತ ಅಡ್ಡಡ್ಡಲಾಗಿ ಜೋಡಿಸಿದ ಲೋಹದ ಪಟ್ಟಿ; ಅಡ್ಡಪಟ್ಟಿ (ಕಿ). **ಅಡ್ಡಗಂಬಿ**: ೨. ಅಗಸರವನಿಗೆ ಪಂಚೆ ಹಾಕಿದ ಮೇಲೆ ಅದರ ಅಡ್ಡಗಂಬಿಯೆಲ್ಲಾ ಕದಡಿಹೋಯಿತು (ರೂಢಿ). [ಅಡ್ಡ$_1$ + ಕಂಬಿ$_1$]

ಅಡ್ಡಕಟ್ಟಿಗೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ವಾದ್ಯ: ಉಪ್ಪಂಗ, ಏಕನಾದ, ಕಯ್ತಮ್ಮಟೆ, ಅಡ್ಡಕಟ್ಟಿಗೆ . . . ಒಂದೂ ಇಲ್ಲ ಕಣಾ (ಸುಗುಗಂ. ೯೬–೧೩). [ಅಡ್ಡ$_1$ + ಕಟ್ಟಿಗೆ]

ಅಡ್ಡಕಟ್ಟು$_1$ 'ಅಡ್ಡಂಗಟ್ಟು' ನೋ.

ಅಡ್ಡಕಟ್ಟು$_2$ (ನಾ). ೧. ಅಡ್ಡಲಾಗಿ ಹಾಕಿರುವ ಕಟ್ಟು, —ತಡೆ. 'ಅಡ್ಡಕಟ್ಟುವಡೆ' ಪರಾ. ೨. ಕೆಲಸಗಾರರು ಕೆಲಸಮಾಡುವಾಗ ತಮ್ಮ ಧೋತ್ರದ ಕೊನೆಯನ್ನು ಹೆಗಲಮೇಲಿನಿಂದ ಹಿಂದಕ್ಕೆ ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಹಿಂಭಾಗದಲ್ಲಿ ಬಿಗಿದು ಕಟ್ಟಿಕೊಳ್ಳುವ ಕಟ್ಟು (ಉಕ. ಕಿ). [ಅಡ್ಡ$_1$ + ಕಟ್ಟು$_2$]

ಅಡ್ಡಕಟ್ಟುವಡೆ (ಕ್ರಿ). ಅಡ್ಡಕಟ್ಟನ್ನು ಪಡೆ; ತಡೆಯನ್ನು ಹೊಂದಿರು: ಸಂಧ್ಯಾನಯುಕ್ತಾತ್ಮಪತಿಗಳ ಜನ್ಮಜಾಡ್ಯದೊಳ್ ತಾನಡ್ಡಕಟ್ಟುವಡೆದಾ ಕಾವಗಟ್ಟೆ ಸ್ಮರವೈರಿಯಾಕ್ಷಣಘಾತಕೆ ಆನದೊಡೆ (ಚಿಬಪು. ೨೦–೨೦). [ಅಡ್ಡಕಟ್ಟು$_2$ + ಪಡೆ$_1$]

ಅಡ್ಡಕಟ್ಟೆ, ಅಡ್ಡಗಟ್ಟೆ (ನಾ). (ನದಿ ಮೊದಲಾದವಕ್ಕೆ) ಅಡ್ಡಲಾಗಿ ಹಾಕಿರುವ ಕಟ್ಟೆ. **ಅಡ್ಡಗಟ್ಟೆ** (ಕಿ). [ಅಡ್ಡ$_1$ + ಕಟ್ಟೆ$_1$]

ಅಡ್ಡಕತ್ತರಿ (ನಾ). "ಕತ್ತರಿತೀರು"ಗಳನ್ನು ಬಂಧಿಸುವ ಅಡ್ಡತೀರು (ಕಿಸಂಗ್ಲಾ. ೨೬). [ಅಡ್ಡ$_1$ + ಕತ್ತರಿ]

ಅಡ್ಡಕಥೆ (ನಾ). ಮುಖ್ಯಕಥೆಯಲ್ಲಿ ನಡುವೆ ಪ್ರಾಸಂಗಿಕವಾಗಿ ಬರುವ ಬೇರೆಯ ಕಥೆ; ಉಪಕಥೆ: ಹರಿಕಥೆಯವರ ಅಡ್ಡಕಥೆ, ಅಡ್ಡಮಾತು, ಅಡ್ಡನಗೆ ಇವೆಲ್ಲವೂ ಇಂದಿನ ಹರಟೆಗೆ ಸಂಸ್ಕಾರವನ್ನು ಕೊಡುವುವು (ಸಾಹಿವಿ. ೧೧೫). [ಅಡ್ಡ$_1$ + ಕಥೆ]

ಅಡ್ಡಕಪ್ಪಟತೀರ್ಥಕ (ನಾ). ಅರ್ಧಬಟ್ಟೆಯನ್ನು ಧರಿಸಿದ ಸಂನ್ಯಾಸಿಗಳ ಸಂಪ್ರದಾಯ: ನೀವಿಲ್ಲಿಂದಿತ್ತ ರಾತ್ರಿಯೊಳನ್ನಮಂ ಬೇಡಿಬಪ್ಪಾಗಳ್ ಬಿಳಿಯ ಕಂಬಳಿಯಂ ಪೊದೆದು . . . ಬಪ್ಪುದಲ್ಲದೆ ಬಂದಂದನರ್ಥಮಕ್ಕುಮೆಂದೊಡಾ ಪ್ರಕಾರದೊಳೆ ಕೆಲವು ದಿವಸಂ ನಡೆಯಲವರ್ಗಡ್ಡ ಕಪ್ಪಟತೀರ್ಥಕರೆಂಬ ಪೆಸರಾಗಲ್ (ಕಗವಿ. ೧೧೧–೨೦ ರಾಜಾವ). [ಅಡ್ಡ$_2$ + ಕಪ್ಪಟ + ತೀರ್ಥಕ]

ಅಡ್ಡಕರಡಿಗೆ (ನಾ). (ಉದ್ದಕ್ಕಿಂತ) ಅಗಲ ಹೆಚ್ಚಾಗಿರುವ ಕರಡಿಗೆ. [ಅಡ್ಡ$_1$ + ಕರಡಿಗೆ]

ಅಡ್ಡಕಲ್ಲು (ನಾ). "ಬೀಸುವ ಕಲ್ಲು" (ಕಸ್ತೂಕೋ). [ಅಡ್ಡ$_1$ + ಕಲ್ಲು]

ಅಡ್ಡಕಸಬಿ (ನಾ). ೧. ತನಗೆ ಸಹಜವಲ್ಲದ ವೃತ್ತಿಯನ್ನು ಹಿಡಿದವನು: ಒಂದು ಜೀವನ ಚರಿತ್ರೆಯನ್ನು ಕೂಡ ಬರೆಯಲು ಯೋಗ್ಯತೆಯಿಲ್ಲದ ಅಡ್ಡಕಸಬಿಯ . . . ಜಡಬುದ್ಧಿಯ ಕೆಲಸ ಗ್ರಂಥಸಂಪಾದನೆ ಎಂಬ ಅಭಿಪ್ರಾಯವಿದೆ (ಕನ್ನಸಂ. ೨೩೯). ೨. ಕೆಲಸದಲ್ಲಿ ನುರಿಯದವನು; ಕೆಲಸವನ್ನು ಸರಿಯಾಗಿ ಮಾಡಲಾರದವನು: ಸರಿಯಾದ ದೃಷ್ಟಿಯಿದ್ದಲ್ಲಿ ಸಣ್ಣ ವಯಸ್ಸಿನ ಅಡ್ಡಕಸಬಿಗಳೂ ಕೂಡ ಬೇಗನೆ ತಮ್ಮ ಕೆಲಸದಲ್ಲಿ ಜಾಣ್ಮೆಯನ್ನೂ ಕುಶಲತೆಯನ್ನೂ ಹೊಂದುವರು (ನಿಮ್ಮದೃ. ೩೭). ೩. [ಅಶಿಷ್ಟ] ವೇಶ್ಯೆ (ಉಕ). [ಅಡ್ಡಕಸಬು + –ಇ$_3$]

ಅಡ್ಡಕಸಬು, ಅಡ್ಡಕಸುಬು (ನಾ). ೧. ಸ್ವಂತ ಸಂಪ್ರದಾಯಕ್ಕೆ ಹೊಂದಿರದ ಕಸಬು; ಮುಖ್ಯವೃತ್ತಿಗಿಂತ ಬೇರೆಯಾದ ಕಸಬು: (ಸ್ಯಾಂಡರ್). **ಅಡ್ಡಕಸುಬು**: ೧. ವರ್ತಕನು ವೈದಿಕತನವಂ ಮಾಡುವದು ಅಡ್ಡಕಸುಬು (ಸ್ಯಾಂಡರ್). ೨. (ಮುಖ್ಯ ವೃತ್ತಿಯ) ಜೊತೆಗೆ ಇಟ್ಟುಕೊಂಡಿರುವ ಬೇರೆಯ ಕಸಬು; ಉಪವೃತ್ತಿ. [ಅಡ್ಡ$_1$ + ಕಸಬು]

ಅಡ್ಡಕಸುಬು 'ಅಡ್ಡಕಸಬು' ನೋ.

ಅಡ್ಡಕಾಲು 'ಅಡ್ಡಗಾಲು' ನೋ.

ಅಡ್ಡಕಾಲುಹಾಕು 'ಅಡ್ಡಗಾಲುಹಾಕು' ನೋ.

ಅಡ್ಡಕಾಲುವೆ (ನಾ). ದೊಡ್ಡ ಕಾಲುವೆಯಿಂದ ಹೊರಡುವ ಸಣ್ಣ ಕಾಲುವೆ; ಕವಲುಗಾಲುವೆ (ಕಿ). [ಅಡ್ಡ$_1$ + ಕಾಲುವೆ]

ಅಡ್ಡಕಾವಡಿ (ನಾ). ಕೊರಳ ಹಿಂಭಾಗದಲ್ಲಿ ಅಡ್ಡಲಾಗಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ಹೊರುವ ಕಾವಡಿ (ಕಿ). [ಅಡ್ಡ$_1$ + ಕಾವಡಿ]

ಅಡ್ಡಕಾವಲಿ (ನಾ). = ಅಡ್ಡಕಾಲುವೆ. [ಅಡ್ಡ$_1$ + ಕಾವಲಿ$_3$ (< ಕಾಲುವೆ)]

ಅಡ್ಡಕೀಲಿ (ನಾ). (ಬಾಗಿಲಿಗೆ) ಅಡ್ಡಲಾಗಿ ಹಾಕುವ ಅಗಳಿ (ಉಕ. ಕಿ). [ಅಡ್ಡ$_1$ + ಕೀಲಿ]

ಅಡ್ಡಕುಂಟೆ (ನಾ). (ಹೊಲದಲ್ಲಿ) ಅಡ್ಡಲಾಗಿ ಹೊಡೆಯುವ ಕುಂಟೆ. [ಅಡ್ಡ$_1$ + ಕುಂಟೆ$_1$]

ಅಡ್ಡಕೂಸು, ಅಡ್ಡಗೂಸು (ನಾ). ೧. ಕೈಗಳ ಮೇಲೆ ಅಡ್ಡಲಾಗಿ ಮಲಗಿಸಿ ಎತ್ತಿಕೊಂಡಿರುವ ಮಗು; ಕೈಯಲ್ಲಿ (ಸೊಂಟದ ಮೇಲಲ್ಲ) ಎತ್ತಿಕೊಂಡ ಮಗು (ಕಿ). ೨. ಜನನಕಾಲದಲ್ಲಿ ಗರ್ಭಕೋಶದಲ್ಲಿ ಅಡ್ಡಲಾಗಿರುವ ಮಗು (ಕಿ). **ಅಡ್ಡಗೂಸು** (ಕಿ). [ಅಡ್ಡ$_1$ + ಕೂಸು]

ಅಡ್ಡಕೆಯ್, ಅಡ್ಡಗೆಯ್, ಅಡ್ಡಗೈ (ನಾ). ೧. ಅಡ್ಡಲಾಗಿ ಇಟ್ಟಿ

ರುವ ಕೈ (ಕಿ). ೨. ಯಕೃತ್ತಿನ ಒಂದು ರೋಗ. **ಅಡ್ಡಗೆಯ್**: ೧. (ಕಿ). **ಅಡ್ಡಗೈ** : ೨. ಅಡ್ಡಗೈಗೆ :— ಹಾಗಲ ಬೇರಂ ಮೊಸರಲ್ಲಿ ಆರೆದು ಅವುಡಲದ ಎಣ್ಣೆಯಲ್ಲಿ ಕಲಸಿ ತೊಡೆಯುವುದು (ವಿವೈವಿ. ೧೯೭).
[ಅಡ್ಡ$_1$ + ಕೆಯ್$_3$]

ಅಡ್ಡಕೆಲಸ (ನಾ). ೧. ಪ್ರಕೃತವಲ್ಲದ ಬೇರೆ ಕೆಲಸ; ಹೆಚ್ಚಿನ ಕೆಲಸ (ಮುಂಬಯಿ. ೫–೨೮೫ ಕಿ). ೨. ಮಾಡಬಾರದ ಕೆಲಸ (ಉಕ).
[ಅಡ್ಡ$_1$ + ಕೆಲಸ]

ಅಡ್ಡಕೊಯ್ತ (ನಾ). (ಕರಾ) ಅಡ್ಡಡ್ಡಲಾಗಿ ಕೊಯ್ಯುವುದು, — ಸೀಳುವುದು. 'ಅಡ್ಡಕಂಡು' ಪರಾ. [ಅಡ್ಡ$_1$ + ಕೊಯ್ತ]

ಅಡ್ಡಕೋಲು (ನಾ). ಅಡ್ಡಡ್ಡಲಾಗಿರುವ ಕೋಲು ಅಥವಾ ಮರದ ಪಟ್ಟಿ (ಕಿ). [ಅಡ್ಡ$_1$ + ಕೋಲು (< ಕೋಲ್)]

ಅಡ್ಡಗಂಬಿ 'ಅಡ್ಡಕಂಬಿ' ನೋ.

ಅಡ್ಡಗಟ್ಟಲ್ (ನಾ). ಅಡ್ಡಗಟ್ಟೆ; ಏರಿ : ಅಲ್ಲಿಂ ಬರ ತೋಟವೊಳಗಾಗಿ ಪಡುವಣ ಮೇರೆ ಅಡ್ಡಗಟ್ಟಲಿಂ ಬರ ತೆಂಕಣ ಮೇರೆ (ಸೌಇಇ. IX–i, ೨೭೩–೯೬ ; 1179). [ಅಡ್ಡಗಟ್ಟು$_2$ + –ಅಲ್]

ಅಡ್ಡಗಟ್ಟಿಗೆ (ನಾ). ಮರದ ಅಡ್ಡಪಟ್ಟಿ. [ಅಡ್ಡ$_1$ + ಕಟ್ಟಿಗೆ]

ಅಡ್ಡಗಟ್ಟು$_1$ 'ಅಡ್ಡಂಗಟ್ಟು' ನೋ.

ಅಡ್ಡಗಟ್ಟು$_2$ (ನಾ). = ಅಡ್ಡಕಟ್ಟೆ. [ಅಡ್ಡ$_1$ + ಕಟ್ಟು$_3$]

ಅಡ್ಡಗಟ್ಟೆ 'ಅಡ್ಡಕಟ್ಟೆ' ನೋ.

ಅಡ್ಡಗಣೆ (ನಾ). ಹಡಗಿನ ಕೂವೆಮರ (ಕಿಸಂಗ್ಲಾ. ೧೩೩).
[ಅಡ್ಡ$_1$ + ಗಣೆ]

ಅಡ್ಡಗಯ್ದು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕತ್ತಿ; ಅಡಾಯುಧ (?). 'ಅಡ್ಡಗಯ್ದುವಿಡಿ' ಪರಾ. [ಅಡ್ಡ$_1$ + ಕಯ್ದು]

ಅಡ್ಡಗಯ್ದುವಿಡಿ (ಕ್ರಿ). ಅಡ್ಡಗಯ್ದುವನ್ನು ಹಿಡಿ : ಅನುವರದೊಳ್ ಕುದುರೆಯೇಱಿದಾತನಾನೆಯೇಱಲಕ್ಕುಮಾನೆಯೇಱಿದಾತಂ ಕುದುರೆಯೇಱಲಾಗ ಬಿಲ್ವಿಡಿದಾತನಡ್ಡಗಯ್ದುವಿಡಿಯಲಕ್ಕುವಡ ಗಯ್ದುವಿಡಿದಾತಂ ಬಿಲ್ವಿಡಿಯಲಾಗ (ಬಂಹರಿ. ೧೧–೧೦೨ ವ). [ಅಡ್ಡಗಯ್ದು + ಪಿಡಿ$_1$]

ಅಡ್ಡಗರಗಸ (ನಾ). ಸಣ್ಣ ಗರಗಸ; ಕೈಗರಗಸ : ಒಡ್ಡಿದ ಸಿಡಿ ಡೆಂಕಣಿ ಶೂಲ ಸೂನಂಗಿಯಡ್ಡಗರಗಸ ಕತ್ತರಿಗಿಚ್ಚು ಅಡ್ಡಾಯುಧ ತೀವಿದ ಬಾವಿನೆಲಹು ಕಂಗೆಡ್ಡಮಾಗಿರ್ದವಾ ಹುರದೊಳು (ಸೊಬಸೋ. ೯–೨೮). [ಅಡ್ಡ$_1$ + ಗರಗಸ (< ಕರಗಸ)]

ಅಡ್ಡಗಲ (ನಾ). ಅಡ್ಡಳತೆ; ಅಗಲದ ಅಳತೆ : "ಅಂಗುಲಿಗಳೊಂದೊಂದಜಡ್ಡಗಲದ ಪ್ರಮಾಣೆಂಟು ಜವೆಯಳತೆಯಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೯೬–೧೦); ನಾವು ಮೊನ್ನೆ ಕೊಂಡುಕೊಂಡ ದುಪ್ಪಟಿಯ ಅಡ್ಡಗಲ ಬಹಳ ಹೆಚ್ಚು (ರೂಢಿ). [ಅಡ್ಡ$_1$ + ಅಗಲ$_1$. / ತುಳು. ಅಡ್ಡಗೆಲ]

ಅಡ್ಡಗಲು (ನಾ). ಅಡ್ಡಳತೆ ಹೆಚ್ಚಾಗಿರುವ, ಬಾದಾಮಿಯಾಕಾರದ ಊಟದ ತಟ್ಟೆ : "ಸೊನ್ನಲಿಗೆ – ಅಡ್ಡಗಲು" (ಗಂಗಾಮ. ೩೩೬).
[ಅಡ್ಡ$_1$ + ಅಗಲ್ಯು (< ಅಗಲ್$_2$)]

ಅಡ್ಡಗಲ್ಲು (ನಾ). ೧. ಅಡ್ಡಲಾಗಿ, ತಡೆಯಾಗಿ ಇರುವ ಕಲ್ಲು : ಕೋಡಗದ ಅಣಲಿನಲ್ಲಿ ಮೂಜಗುಳ ಕಂಡೆ ಒಂದು ಚಪ್ಪೆಗಲ್ಲಿನಂದ ಒಂದು ಅಡ್ಡಗಲ್ಲಿನಂದ (ಮೋಳಿಮಾ. ೨೨೫–೭೭೮) ; "ಪ್ರಾರಬ್ಧಯೋಗವು ಸಾತ್ವಿಕಗುಣಸಂಬಂಧವಾದ ತನುಸ್ವರೂಪವಾಗಿಹುದೆಂಬುದೀಗ ಒಂದಗುಳು ಅಡ್ಡಗಲ್ಲಿನಂದವೆಂಬ ಶಬ್ದಕ್ಕರ್ಥ" (ಮೋಳಿಮಾ. ಟೀಕು) ; ಈ ಸಿದ್ಧಾಂತಕ್ಕೂ ಹಾಗೂ ವಿಶ್ವಸೃಷ್ಟಿವಾದದ ಅನೇಕ ಪ್ರತಿಪಾದನೆಗಳಿಗೂ ಯಾವುದು ಒಂದು ಅಡ್ಡಗಲ್ಲಿನಂತಿದ್ದಿತೋ ಅದೇ ಲೆಪ್ಸಾಸನ ವಾದಕ್ಕೆ ಪ್ರತಿಸಿದ್ಧಾಂತವಾಗಿ ಪರಿಣಮಿಸಿತು (ಭೂಹುಟ್ಟು. ೧೬). ೨. ತಡೆ; ಅಡ್ಡಿ : ಈ ಬಯಕೆಗೆ ರಂಗನು ಅಡ್ಡಗಲ್ಲಾದನು (ರಂಗರೋ. ೨೮)
[ಅಡ್ಡ$_1$ + ಕಲ್ಲು (< ಕಲ್$_2$)]

ಅಡ್ಡಗವಿತೆ (ನಾ). ೧. ವಕ್ರವಾದ ಕವಿತ್ವ. ೨. ಅರ್ಧಾಂತಕವಾಗಿರುವ, ಪೂರ್ಣವಲ್ಲದ ಕವಿತೆ. ೧,೨ : ತಾಮಡ್ಡಗವಿತೆಯಂ ಮಾಡಿ ಮಹಾವ್ಯವಸಾಯಂಗೆಯ್ವ ಮರುಳ್ಗವಿಗಳ್ ತಾವೇಂ ಗುಣಾಢ್ಯರಂ ಮಸುಳಿಸರೇ (ಗದಾಯು. ೪–೪೧). [ಅಡ್ಡ$_{1,2}$ + ಕವಿತೆ]

ಅಡ್ಡಗಾಲಿಕ್ಕು (ಕ್ರಿ). ತಡೆಮಾಡು; ಅಡ್ಡಿಪಡಿಸು; ವಿಘ್ನಮಾಡು : ಒಳ್ಳೆಯ ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಅಡ್ಡಗಾಲಿಕ್ಕುವವರೇ ಬಹಳ ಜನ (ರೂಢಿ).
[ಅಡ್ಡಗಾಲು + ಇಕ್ಕು]

ಅಡ್ಡಗಾಲು, ಅಡ್ಡಕಾಲು (ನಾ). ೧. ನಡೆಯುವಾಗ ಅಡ್ಡಡ್ಡಲಾಗಿ ಇಡುವ ಕಾಲು. ೨. ಬೇರೊಬ್ಬರ ನಡಗೆಗೆ ಅಡ್ಡಲಾಗಿ ಒಡ್ಡುವ ಕಾಲು; ತೊಡರುಗಾಲು. 'ಅಡ್ಡಗಾಲು ಹಾಕು' ಪರಾ. **ಅಡ್ಡಕಾಲು** : 'ಅಡ್ಡಕಾಲು ಹಾಕು' ಪರಾ.
[ಅಡ್ಡ$_1$+ ಕಾಲ್ಯು$_1$ (< ಕಾಲ್$_1$)]

ಅಡ್ಡಗಾಲು ಹಾಕು, ಅಡ್ಡಕಾಲು ಹಾಕು (ಕ್ರಿ). = ಅಡ್ಡಗಾಲಿಕ್ಕು : ಗಂಗನಹಳ್ಳಿಯಲ್ಲಿ ಈ ಕರಡೀ ಮಜಲನ್ನು ಎರಡು ಮನೆತನದವರು ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದರು . . . ಒಂದು ಮನೆತನದವರು ಇದನ್ನು ಬಾರಿಸತೊಡಗಿದರೆ ಇನ್ನೊಂದು ಮನೆತನದವರು ಅತ್ತ ಸುಳಿಯುತ್ತಿದ್ದಿಲ್ಲ, ಒಮ್ಮೊಮ್ಮೆ ಅಡ್ಡಗಾಲು ಹಾಕಲು ಪ್ರಯತ್ನಿಸುತ್ತಿದ್ದರು (ಹಬ್ಬಬ. ೩೬) ; ತನ್ನ ಚಿನ್ನದ ಹುಚ್ಚಿಗಾಗಿ ಇನ್ನೊಬ್ಬರ ಅನ್ನಕ್ಕೆ ಅಡ್ಡಗಾಲು ಹಾಕತಾ ನಿಂತಾನ (ಜನಜೀ. ೬). **ಅಡ್ಡಕಾಲು ಹಾಕು** : ಯಾವ ಕೆಲಸಕ್ಕೂ ಅಡ್ಡಕಾಲು ಹಾಕುತ್ತಾನೆ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [ಅಡ್ಡಗಾಲು + ಹಾಕು (< ಪಾಯ್ಕು$_1$)]

ಅಡ್ಡಗಾಳಿ (ನಾ). ಪಕ್ಕದಿಂದ ಬೀಸುವ ಗಾಳಿ (ಕಿಸಂಗ್ಲಾ. ೧೩೪).
[ಅಡ್ಡ$_1$ + ಗಾಳಿ]

ಅಡ್ಡಗಿಸು 'ಅಡ್ಡಯಿಸು' ನೋ.

ಅಡ್ಡಗೀಚು$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಅಡ್ಡಲಾಗಿ ಗೆರೆ ಎಳೆ (ಕಿ). ೨. ಒಂದು ಬರೆವಣಿಗೆಯ ಮೇಲೆ ಅಡ್ಡಲಾಗಿ ಗೆರೆಯೆಳೆದು ಹೊಡೆದುಹಾಕು (ಕಿ).
[ಅಡ್ಡ$_1$ + ಗೀಚು$_1$]

ಅಡ್ಡಗೀಚು$_2$ (ನಾ). ಅಡ್ಡಲಾಗಿ ಎಳೆದ ಗೆರೆ (ಕಿ). [ಅಡ್ಡ$_1$ + ಗೀಚು$_2$]

ಅಡ್ಡಗೀಟು (ನಾ). ೧. = ಅಡ್ಡಗೀಚು$_2$. ೨. ಕೆಳಮಟ್ಟದ ಸ್ಥಾನ : 'ಬಹ ಜನ್ಮ ಮದುವೆಯೇ ಆಗುವ. ಇದು ಬೇಡ, ಕೂಡಿಕೊಂಡವರೆಂಬ ಅಡ್ಡಗೀಟು ; ಒಲಿದವರು ಎಂಬುದನು ಕಂಡನೇ ದೇವರಿಗೆ ಇದ ನೀಡುವುದು ಏನು ದೊಡ್ಡಮಾತು ?' (ಗೌಮಲ್ಲಿ. ೨೯). 'ಅಡ್ಡಪಂಕ್ತಿ' ಪರಾ.
[ಅಡ್ಡ$_1$ + ಗೀಟು]

ಅಡ್ಡಗೀರು (ನಾ). = ಅಡ್ಡಗೀಚು$_2$. [ಅಡ್ಡ$_1$ + ಗೀರ್ಯು$_2$ (< ಗೀಜ್ಯು$_2$)]

ಅಡ್ಡಗುಡ್ಡೆ (ನಾ). ಅಡ್ಡಲಾಗಿ ಹಾಕಿರುವ ರಾಶಿ; ಅಡ್ಡದಿಣ್ಣೆ : ಸೊಣ್ಣನ ಕಟ್ಟೆಯಿಂದಂ ಹಾಳಬಸ್ತೀಕಟ್ಟೆಯಿಂದಂ ಅಡ್ಡಗುಡ್ಡೆಯಿಂದಂ ಪಡುವಲು (ಎಕ. XIV, ಮಂಡ್ಯ. ೧೫೫–೩೩ ; 1622). [ಅಡ್ಡ$_1$ + ಗುಡ್ಡೆ$_1$]

ಅಡ್ಡಗೂಸು 'ಅಡ್ಡಕೂಸು' ನೋ.

ಅಡ್ಡಗೆಡಹು 'ಅಡ್ಡಂಗೆಡಪು' ನೋ.

ಅಡ್ಡಗೆಡೆ 'ಅಡ್ಡಂಗೆಡೆ' ನೋ.

ಅಡ್ಡಗೆಯ್ 'ಅಡ್ಡಕೆಯ್' ನೋ.

ಅಡ್ಡಗೆರೆ (ನಾ). = ಅಡ್ಡಗೀಚು$_2$: "ಸುಟ್ಟುಂಬೆಯಡ್ಡಗೆರೆ ಹತ್ತುನೂಜಂ ಖರಂ ತುಟ್ಟತುದಿ ಲಕ್ಕ ಬೆರಳಂ ಮಡಿಯೆ ಸೊನ್ನಕ್ಕು ನೆಟ್ಟನಂಗೈಯ ನೌಂಕಲು ಹಾಗಮಿಂತೈದೆ ಕೈಮಾಟ ಸಂಜ್ಞೆಯಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೦೩–೭). [ಅಡ್ಡ$_1$ + ಗೆರೆ]

ಅಡ್ಡಗೆರೆಮುಕ್ಕಾಲು (ನಾ). (ಹಿಂದಿನ ಕಾಲದ) ತಕ್ಕಡಿಯ ಗುರುತಿನ ಕಾಲಾಣೆ ನಾಣ್ಯ (ಕಿಸಂಗ್ಲಾ. ೬೨). [ಅಡ್ಡಗೆರೆ + ಮುಕ್ಕಾಲು]

ಅಡ್ಡಗೆಲ್ಲು (ನಾ). ಅಡ್ಡಲಾಗಿ ಒಡೆದ ಕೊಂಬೆ (ಕಿಸಂಗ್ಲಾ. ೪೪). [ಅಡ್ಡ$_1$ + ಗೆಲ್ಲು$_2$]

ಅಡ್ಡಗೈ 'ಅಡ್ಡಕೆಯ್' ನೋ.

ಅಡ್ಡಗೊಂಬು (ನಾ). ಅಡ್ಡಲಾಗಿ ಚಾಚಿರುವ ಕೊಂಬೆ: ಬಡವಂ ಗೊಪ್ಪುವ ರಾಜ್ಯಲಕ್ಷ್ಮಿ ಕುರುಡಂಗಕ್ಷಿದ್ವಯಂ ಕೂಪದೊಳ್ ಕೆಡೆವಂ ಗಡ್ಡಯಿಪಡ್ಡಗೊಂಬು ರುಜೆಯೊಳ್ ಬೇವಂಗೆ ದಿವ್ಯೌಷಧಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೩-೧೭). [ಅಡ್ಡ$_1$ + ಕೊಂಬ್ಬು$_2$]

ಅಡ್ಡಗೋಡೆ, ಅಡಗೋಡೆ (ನಾ). ೧. ಅಡ್ಡಲಾಗಿರುವ ಗೋಡೆ: ಆ ಗಿರಿಗುತ್ತರದಿಕ್ಕಿನೊಳದಕೆ ಮೀಟಾಗಿ ಪೂರ್ವಾಪರಾಬ್ಧಿಗಳ ತಾಗಿ ಮತ್ತೊಂದಡ್ಡಗೋಡೆಯೆಂಬಂತೆ ಪೆಂಪಾಗಿರುತಿಹುದು ಹೇಮಾದ್ರಿ (ಭರಚ. ೨೮-೭೦); ಅಡ್ಡಗೋಡೆ ಹಾಕಿ ಮನೆಯನ್ನು ಎರಡು ಪಾಲು ಮಾಡಿದರು (ರೂಢಿ). ೨. ಮನೆಯ ಒಂದು ಭಾಗವನ್ನು ಪ್ರತ್ಯೇಕಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಹಾಕಿರುವ ಮೋಟುಗೋಡೆ: ಅಡ್ಡಗೋಡೆಯ ಮೇಲೆ ದೀಪ ಇಟ್ಟಹಾಗೆ (ಗಾದೆ). **ಅಡಗೋಡೆ** (ಕಿ).

ಅಡ್ಡಗೋಡೆಯ ಮಾತು = ಖಚಿತವಲ್ಲದ, ಸಂದಿಗ್ಧವಾದ ಹೇಳಿಕೆ: ಹೀಗೆ ಅಡ್ಡಗೋಡೆಯ ಮಾತನ್ನು ಆಡಬೇಡಿ. ನಿಮ್ಮ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಇರುವುದನ್ನು ಖಚಿತವಾಗಿ ಹೇಳಿ (ರೂಢಿ). ಅಡ್ಡಗೋಡೆಯ ಮೇಲಿನ ದೀಪ = [ಆಲಂ] ಎರಡು ಕಡೆಗೂ ಅನುಕೂಲವಾಗುವ ಮಾತು; ಖಚಿತವಲ್ಲದ ಅಭಿಪ್ರಾಯ: ಅಡ್ಡಗೋಡೆ ಮೇಲಿನ ದೀಪದಂತಹ ಮಾತು ನಿಮ್ಮದು (ನಿಂದೆನೆ. ೫). [ಅಡ್ಡ$_1$ + ಗೋಡೆ]

ಅಡ್ಡಗೋಲಿಕ್ಕು (ಕ್ರಿ). ಅಡ್ಡಗೋಲನ್ನು ಇಡು; ಕಾಯ ಕಟ್ಟಿದ ನೆಲಹ ನೊಲೆಯಮೇಲೆಯಿಳುಹಿಯದು ಬೀಳದಂದದೊಳಡ್ಡಗೋಲಿಕ್ಕಿ ತೊಳೆದ ಗೋಣಿಯ ಪಟ್ಟೆಯಂ ಮುಚ್ಚಿ (ಸೂಪಶಾ. ೫-೨೬). [ಅಡ್ಡಗೋಲು + -ಇಕ್ಕು]

ಅಡ್ಡಗೋಲು (ನಾ). ೧. ಅಡ್ಡಲಾಗಿ ಇರಿಸಿದ ಕೋಲು. 'ಅಡ್ಡಗೋಲಿಕ್ಕು' ಪರಾ. ೨. ಅಡ್ಡಿ; ತಡೆ: ನಮಗ ಇಡಬೇಕಂಬೋ ಅಡ್ಡಗೋಲಽ ನಿಮಗೆ ಒಡ್ಯಾರ (ನಿರಾಭ. ೧೧೦). [ಅಡ್ಡ$_1$ + ಕೋಲು (< ಕೋಲ್)]

ಅಡ್ಡಚಾಟು (ನಾ). (ಮಳೆ ಬಿಸಿಲುಗಳಿಂದ ರಕ್ಷಣೆ ಪಡೆಯುವುದಕ್ಕಾಗಿ) ಅಡ್ಡಲಾಗಿರುವ ಚಾಟು, —ಮರೆ.

ಅಡ್ಡಚಾಟು ಹಿಡುಕೊಳ್ಳು = ಆಶ್ರಯವನ್ನು ಪಡೆ (ಕಿ). [ಅಡ್ಡ$_1$ + ಚಾಟ್ಬು$_2$]

ಅಡ್ಡಚಾಳಿ (ನಾ). ನೆಟ್ಟಗಿಲ್ಲದ ನಡತೆ; ಕೆಟ್ಟ ಚಾಳಿ: ಊರ ಒಕ್ಕಲು ಮನೆಗಳ ಮತ್ತು ಇತರ ಕೆಲವು ಅಡ್ಡಚಾಳಿಯ ಹೆಣ್ಣುಗಳ ಕುರಿತು ಅವನ ಬೇಟೆಯ ಹೊಂಚು ನಡೆಯುತಿತ್ತು (ಒಡ್ಡಿಉ. ೫೯). [ಅಡ್ಡ$_1$ + ಚಾಳಿ]

ಅಡ್ಡಚಿನ್ನ (ನಾ). ಚಿನ್ನದ ನಾಣ್ಯದ ಅರ್ಧಭಾಗ; ಅರ್ಧ ಹೊನ್ನಿನ ಬೆಲೆಯ ಒಂದು ನಾಣ್ಯ (?): ಮತ್ತರಿಂಗಡ್ಡಚಿನ್ನ ಲೆಕ್ಕದಿಂದಱು ವಣಮಂ ಮೂಱು ಪಣಮಂ ತೆತ್ತುಂಬಂತಾಗಿ ಶ್ರೀ ಯಾಪನೀಯ ಸಂಘದ ಪುನ್ನಾಗವೃಕ್ಷ ಮೂಲಗಣದ ಶ್ರೀ ಬಾಳಚಂದ್ರಭಟ್ಟಾರಕದೇವರ ಕಾಲಂ ಕರ್ಚ್ಚಿ (ಎಇ. XVIII, ೧೭೫-೩೫; 1044). [ಅಡ್ಡ$_2$ + ಚಿನ್ನ]

ಅಡ್ಡಚೌಕ (ನಾ). ೧. "ಆಯ"ದ ಆಕಾರದ ವಸ್ತ್ರ (ಕಿ). ೨. = ಅಡ್ಡಕರಡಿಗೆ. [ಅಡ್ಡ$_1$+ ಚೌಕ]

ಅಡ್ಡಚ್ಚು (ನಾ). ಅಡ್ಡಲಾಗಿರುವ ಅಚ್ಚಿನ ಮರ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [ಅಡ್ಡ$_1$ + ಅಚ್ಚು$_7$]

ಅಡ್ಡಜಡ್ಡು (ನಾ). (ಉಕ) ಒಂದು ರೋಗದ ಜೊತೆಗೆ ಬರುವ ಬೇರೊಂದು ರೋಗ; ಉಪರೋಗ: ಈಗ ಅಡ್ಡಜಡ್ಡು ಸಂಪೂರ್ಣ ಗುಣವಾಗಿದೆ (ಬೆಳಗು. ೨೦); ಈಗ ಕೊನೆಗೆ ಸದ್ಯದ ಮಟ್ಟಗಿನ ಅಡ್ಡಜಡ್ಡು ಸಂಪೂರ್ಣ ಮಾಯವಾಗುವವರೆಗಾದರೂ ನಿಲ್ಲಿಸೋಣವೆಂದು ಹಾಗೆ ಮಾಡಿದ್ದನು (ಕಾಳರಾ. ೫೮). [ಅಡ್ಡ$_1$ + ಜಡ್ಡು$_2$]

ಅಡ್ಡಜಾಡಿ (ನಾ). ಅಡ್ಡಲಾಗಿ ಹೊದೆದಿರುವ ಕಂಬಳಿ: ಬೋಳು ಮಂಡೆಯು ಬೊದಡೆ ಪುಸ್ತಕ ತೋಳಿನಲ್ಲಾಧಾರ ಕಾವಿಯ ಹೋಳು ಪಾವಡವಡ್ಡಜಾಡಿಯ ಅಧಿಕ ಷಟ್ಸ್ಥಲದ (ಶರಲೀ. ೫೯೩-೩). [ಅಡ್ಡ$_1$ + ಜಾಡಿ$_1$]

ಅಡ್ಡಜಾತಿ, ಅಡಜಾತಿ (ನಾ). ಮಿಶ್ರಜಾತಿ: ಶಹಾಮೃಗವು ಕೆಲವು ಲಕ್ಷಣಗಳಲ್ಲಿ ಪಶುಗಳನ್ನೂ ಕೆಲವು ಲಕ್ಷಣಗಳಲ್ಲಿ ಪಕ್ಷಿಗಳನ್ನೂ ಹೋಲುವದರಿಂದ, ಅದು ಪಶುಜಾತಿಗೂ ಪಕ್ಷಿಜಾತಿಗೂ ನಡುವೆ ಅಡ್ಡಜಾತಿಯದಾಗಿ ಇರಬಹುದೆಂದು ವಿದ್ವಾಂಸರು ತರ್ಕಿಸುತ್ತಾರೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೪-೧೮೯). **ಅಡಜಾತಿ** (ಕಿ). [ಅಡ್ಡ$_1$ + ಜಾತಿ. / ತುಳು. ಅಡಜಾತಿ; ತೆಲು. ಅಟುಜಾತಿ]

ಅಡ್ಡಜ್ಞಾನ (ನಾ). ಬೇರೆ ಕಡೆಗೆ ತಿರುಗಿದ ಮನಸ್ಸು: ಅಡ್ಡಜ್ಞಾನದಲ್ಲಿ ಕೇಳಬೇಕಾದುದನ್ನೆ ಕೇಳದೆ ಮರೆತಿದ್ದೆ (ಕೃಷ್ಣಭೂ. ೩೫); ಪುಸ್ತಕದ ಹಾಳೆಗಳನ್ನು ಅಡ್ಡಜ್ಞಾನದಿಂದ ತಿರುವಿಹಾಕುತ್ತಾ ಏನೋ ಯೋಚಿಸುತ್ತಿದ್ದರು (ರಾಮಾನೆ. ೮೫). [ಅಡ್ಡ$_1$ + ಜ್ಞಾನ]

ಅಡ್ಡಡಿ (ನಾ). ೧. ಪಾದದ ಅಗಲ: ಅಡ್ಡಡಿ ಎರಡಱುಂಗೇಣು (ಪಸಾರ. ೧೨೩-೮). ೨. ಅಡ್ಡಲಾಗಿ ಅಥವಾ ಒಳಮುಖವಾಗಿ ತಿರುಚಿಕೊಂಡ ಪಾದ (ಸ್ಯಾಂಡರ್); ಅಂಗವಕ್ರನು ಅಡ್ಡಡಿಯಾಗಿ ನಡೆಯುತ್ತಾನೆ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [ಅಡ್ಡ$_1$ + ಅಡಿ$_1$]

ಅಡ್ಡಣ, ಅಡ್ಡಣಿ$_1$, ಅಡ್ಡಣೆ$_1$ (ನಾ). ಗುರಾಣಿ; ಹರಿಗೆ; ಢಾಲು: "ಅಡ್ಡಣಮೆಂದೆನಲ್ ಪರಿಗೆ" (ಕರ್ಣಾನಿ. ೧೮); "ಅಡ್ಡಣಮೆಂದು ಖೇಟಕಂ" (ಕಶಸಾ. ೧೪-೨೬೮); ಕಾಮ[ನ][ಪಾಠಾಂ. ನೊ]ಡ್ಡಣದಂತೆ ದೊಡ್ಡಿತ್ತಾಗಿ ಮೀಱುವುದ್ವೃತ್ತವೃತ್ತತೆಯನೀಟ್ಟು (ಪಂಪಭಾ. ೨-೩೯ವ); ಮಾಯೆಯೆಂಬಡ್ಡಣಮಂ ಪಿಡಿದು ಮೋಹಮೆಂಬ ಸುರಗಿಯಂ ಕಟ್ಟಿ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೦-೮೭ ವ); ಹರನ ಹಗೆಯಡ್ಡಣ ವಿಳಾಸಿನಿಯರ ಮನೋರಥಫಲವೆನಲು ಮಿಗೆ ಮೆಱೆದನುದಯಾಚಲದ ಚಾವಡಿಯಲಿ ಸುಧಾಸೂತಿ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೭-೧೭); (ಶಾಂತಿಪು. ೮-೩೮; ಚಂದ್ರಪು. ೧೦-೭೨ ನೋ). **ಅಡ್ಡಣಿ$_1$**: ತಳಿರ್ಗಾವಿಯುಡೆಯನಡ್ಡಣಿಗೆಯ್ದೆಂ (ಚಿಕವಿ. ೬-೧೨೨). **ಅಡ್ಡಣೆ$_1$**: ಥಳಥಳಿಸುವ ಖಡ್ಗವಿಡಿದೆಡಗೈಯೊಳು ತಳೆದಡ್ಡಣೆಗಳ ಭಟರು ಕುಳಿತು ಮಂಡಿಯ ಹೂಡಿ (ಜೀವಂಸಾಂ. ೮-೩೫).

[ಪ್ರಾ. ಅಡ್ಡಣ (< ಸಂ. ಅಡ್ಡನ). / ತುಳು. ಅಡ್ಡಣ, ಅಡ್ಡಣೆ; ತೆಲು. ಅಡ್ಡನ]

ಅಡ್ಡಣದೊಲೆ (ನಾ). ಮೇಲೆ ಬೀಳುವ ಆಯುಧಗಳನ್ನು ತಡೆಯಲು ಗುರಾಣಿಯಂತೆ ಉಪಯೋಗಿಸುವ ತೊಲೆ (?): ಎಸೆವ ಕೀಲಾಯುಧ ಬಲಿದಡ್ಡಣದೊಲೆ ಕಣ್ಗೆಸೆದುವು ತೆನೆಯ ಸಂದಿನಲಿ (ಕಂನವಿ. ೬-೨೨). [ಅಡ್ಡಣ + ತೊಲೆ]

ಅಡ್ಡಣಾಯತ 'ಅಡ್ಡಣಾಯ್ತ' ನೋ.

ಅಡ್ಡಣಾಯತವಡೆ (ನಾ). ಗುರಾಣಿಯನ್ನು ಹಿಡಿದವರ ಸೈನ್ಯ: ತಲೆಮುಟ್ಟುಲಿದೊರ್ಮೆಯೆ ನೂಂಕುವಡ್ಡಣಾಯತವಡೆಯಂ ಕುಮಾರನಿಸೆ (ಶಾಂತೀಶ್ವ. ೩-೯೯). [ಅಡ್ಡಣಾಯತ (< ಅಡ್ಡಣಾಯ್ತ) + ಪಡೆ$_2$]

ಅಡ್ಡಣಾಯಿತ 'ಅಡ್ಡಣಾಯ್ತ' ನೋ.

ಅಡ್ಡಣಾಯ್ತ, ಅಡ್ಡಣಾಯತ, ಅಡ್ಡಣಾಯಿತ (ನಾ). ಅಡ್ಡಣ

ವನ್ನು, ಗುರಾಣಿಯನ್ನು ಹಿಡಿದಿರುವವನು; ಹರಿಗೆಕಾರ: ನಿಲ್ಲದಾಗಳು ಸಿಂಹರಥನಾ ಬಿಲ್ಲ ಪಡೆ ತಾಗಿದುದು ಬೇಗದಿ ಚೆಲ್ಲಿದೊಡೆ ತನ್ನಡ್ಡಣಾಯ್ತರು ಕಾಳಗವ ತೊಡಲು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೯-೧೩). **ಅಡ್ಡಣಾಯತ**: 'ಅಡ್ಡಣಾಯತವಡೆ' ಪರಾ. **ಅಡ್ಡಣಾಯಿತ**: ಬಿಲ್ವಡೆಯೊಳಡ್ಡಣಾಯ್ತರಬ್ಬರದಡ್ಡಣಾಯಿತರೊಡನೆ ತುರಗದಳವಶ್ವಸಂಕುಲದೊಡನೆ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೧೫-೧೦). [ಅಡ್ಡಣ + -ಆಯ್ತ]

ಅಡ್ಡಣಿ$_1$ 'ಅಡ್ಡಣ' ನೋ.

ಅಡ್ಡಣಿ$_2$ (ನಾ). = ಅಡ್ಡಣಿಗೆ: ಚಿನ್ನದ ಕಾಲ ಬೆಳ್ಳಿಯ ಕಾಲ ಮಂಚ ಸುವರ್ಣದಡ್ಡಣಿ ಸುಪ್ಪತಿಗೆ ರನ್ನವಿಟ್ಟರ ರತ್ನಗಂಬಳಿ(ಮೋಹತ. ೧೫-೧೭). [< *ಸಂ. ಆಸ್ಥಾಪನ. / ಮರಾ. ಅಡಣೀ]

ಅಡ್ಡಣಿ$_3$ (ನಾ). ಮಗ್ಗದಲ್ಲಿ ಹಾಸಿಗೆ ಅಡ್ಡಲಾಗಿರುವ ನೂಲಿನೆಳೆ; ಅಡ್ಡೆಳೆ (ಕಿ): ಅಡ್ಡಣಹಾಕು (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [ಅಡ್ಡ$_1$ + ಅಣಿ]

ಅಡ್ಡಣಿಗೆ, ಅಟ್ಟಣಿಕೆ, ಅಡಣಿಗೆ (ನಾ). ಊಟದ ತಟ್ಟೆ ಮುಂತಾದವನ್ನು ಇಡುವ ಪೀಠ; ಮಣೆ; ಮುಕ್ಕಾಲುಮಣೆ: "ಪಾತ್ರಧರ ಮಡ್ಡಣಿಗೆ" (ಮಂಗರಾ. ೬೩-೨೫); ಪಿರಿಯ ಪೊನ್ನ ತಳಿಗೆಯು ಮುಚ್ಚಮಪ್ಪಡ್ಡಣಿಗೆಯುಮನಿಟ್ಟು (ವಡ್ಡಾರಾ. ೭೮-೧೨); ಆರವೆಯೊಳ್ × × ಲ್ ಅಡ್ಡಣಿಗೆಯುಂ ತಳಿಗೆಯುಂ ಆತನಾ × × × × ಣ್ಣನು (ಎಕ. XI, ಚಿತ್ರದು. ೭೫-೧೪; 941); ಶಾಸ್ತ್ರವೆ ಅಡ್ಡಣಿಗೆಯಾಗಿ ಆಗಮವೆ ಹರಿವಾಣವಾಗಿ (ಕೋಲಶಾಂ. ೧೨); ಸುಣ್ಣದ ಕುಡಿಕೆ ಮಣಿವುಪಕರಣತತಿ ಬಟ್ಟಲು ಪಡಿಗವಡ್ಡಣಿಗೆ ಪರಿಯಾಣ (ಬಸಪು. ೧೨-೧೨); ನವರತ್ನ ಕೆತ್ತಿದಡ್ಡಣಿಗೆಯ ಮೇಲೆ ತೆತ್ತಿಸಿ ಹೊಂಬರಿಯಣವಿಟ್ಟು (ಮೋಹತ. ೧೪-೭); ಅಚಲೆ ಉತ್ತರಕೊಡದೆ ಅಡ್ಡಣಿಗೆಯೊಂದನ್ನು ಹತ್ತಿರ ಎಳೆದು, ಚಾದ ಬಟ್ಟಲನ್ನು ಅದರ ಮೇಲಿಟ್ಟಳು (ಅರಗಿ. ೧೫೮). **ಅಟ್ಟಣಿಕೆ**: ಯುವತಿಯೋರ್ವಳು ನೀಲದಟ್ಟಣಿಕೆಯ ಮೇಲೆ ನವಸ್ವರ್ಣಪಾತ್ರವನಿರಿಸೆ(ಜ್ಞಾನಚ. ೨-೧೨೪). **ಅಡಣಿಗೆ**: ಮಾಡಿದ ಧರ್ಮಯಿ ನೆಯವೇದ್ಯಕ್ಕೆ ಪೊ× ಅಡಣಿಗೆ ೧ ಮಾರಿ ×× ಕ್ಕಂ ಮಂಗಳ (ಎಕ. V, ಬೇಲೂರು. ೫೫-೮; 1405). [< *ಸಂ. ಆಸ್ಥಾಪನಿಕಾ]

ಅಡ್ಡಣಿಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ಗುರಾಣಿಯನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊ: ಪೊಸಮೆಯ್ವೆತ್ತಸಮಶರಂ ಸಸಿಯ ನೆರಂಗೊಂಡು ಗಂಡು ಮಿಾಜುತ್ತಾರ್ಪಿಂದಿ ಸುತಿಸುತಿದೆ ಮಸಗಿದಪಂ ಪಸಮಡಿತಳಿರ್ಗಾವಿಯುಡೆಯನಡ್ಡಣಿಗೆಯ್ದೆಂ (ಚಿಕವಿ. ೬-೧೨೨). [ಅಡ್ಡಣಿ (< ಅಡ್ಡಣ)+ ಗೆಯ್]

ಅಡ್ಡಣೆ$_1$ 'ಅಡ್ಡಣ' ನೋ.

ಅಡ್ಡಣೆ$_2$ (ನಾ). ಅಡ್ಡಕಟ್ಟೆ; ಏರಿ. 'ಅಡ್ಡಣೆಕಂಡಿ' ಪರಾ. [ಅಡ್ಡ$_1$ + ಅಣೆ$_3$]

ಅಡ್ಡಣೆ$_3$ (ನಾ). ಒಂದು ಮೂಲಿಕೆ (ಮೈಔಗಿ. ೧೧೭೬). [?]

ಅಡ್ಡಣೆಕಂಡಿ (ನಾ). ಅಡ್ಡಕಟ್ಟೆಗೆ ಮಾಡಿರುವ ಕಂಡಿ; ತೂಬು (?): ಗ್ರಾಮಕ್ಕೆ ಆಗ್ನೇಯದಲ್ಲಿ ಅಡ್ಡಣೆಕಂಡಿ ಬಳಿಯ ಪಡುವ ಮುಖವಾಗಿ ನೆಟ್ಟ ಕಲ್ಲು (ಎಕ. XIV, ನಂಜನ. ೨೯೫, ಪು. ೧೫೦; 1716). [ಅಡ್ಡಣೆ$_2$+ಕಂಡಿ$_1$]

ಅಡ್ಡತರ, ಅಡತರ (ನಾ). ೧. ಅಡ್ಡಲಾಗಿ ನಿಲ್ಲುವ ಅಥವಾ ಚಲಿಸುವ ರೀತಿ: ಕದಂಪಿನೊಳ್ ಕನಕ ಕುಂಡಲವಡ್ಡತರಕ್ಕೆವಂದು ನಿಶ್ಚಲಮೆನಿ ಪಂಘ್ರಿಯೊಂದೆಸೆಯೆ (ಚಂದ್ರಪು. ೩-೫೧); ಶಂಕೆಯಿಲ್ಲದೆ ಬಂದು ಪಿಂಡಾನೆಗಳೊಂದುಗೂಡಿ... ವಿಸಟಂಬರಿಯಿಪಡ್ಡತರದೊಳಿಕ್ಕುವ ಥಟ್ಟು ವರಿಯಿಪ (ರಾಜಶೇ. ೬-೧೧ ವ). ೨. ಅಡ್ಡಲಾಗಿ ಮಲಗಿ ವಿಶ್ರಮಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿರುವ ಸ್ಥಿತಿ: ದೇವರಡ್ಡತರಮಱಿಯದೆಯುಂ ಕರುಮಾಡ ಮನಿಱಿಯದೆಯುಂ ಸುಖಮಿರ್ಪುದಾಮೆ ಸಾಲ್ವೆವೆಮಗೆ ಬೆಸಸುವುದು (ಶಾಂತಿಪು. ೩-೭೨ ವ). **ಅಡತರ**: ೧. ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಕುರುಸೇನೆ ಓಸರಿಸಿತಡತರದ ಮುಖದಲಿ ಸೂಸಿದರು ಸಮರಥರು (ಕುವ್ಯಾಅ. ೧೯-೪೨); ಕೃಪಾಣದಲಿ ಕಡಿ ನಾಲ್ಕ ತೋಱಿಸುವ ಅಡತರದಲವನಿಪರ ಹಯ ಮುಂಗುಡಿಯ ಮುಱಿದು ವಿಘಾತಿಯಲಿ ಥಟ್ಟೊಡೆದು ಹಾಯ್ವತಿ ಭಾಷೆಗಳ ಬಿರುದಂಕರೇಱಿದರು (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೪-೫೭). ೩. ವಕ್ರತೆ (ಉಕ): ಆತ ಬಹಳ ಅಡತರದ ಮನುಷ್ಯ (ರೂಢಿ). ೪. ಇಕ್ಕಟ್ಟು; ದುರ್ಗಮ: ಆ ದಾರಿ ಬಹಳ ಅಡತರವಾಗಿ ಇತ್ತು (ರೂಢಿ). [ಅಡ್ಡ$_1$ + ತರ$_1$]

ಅಡ್ಡತಲೆ, ಅಡ್ಡದಲೆ (ನಾ). ಮಾಟವಿಲ್ಲದ ತಲೆ; ವಿಕಾರವಾದ ತಲೆ (ಕಿ). **ಅಡ್ಡದಲೆ** (ಕಿ). [ಅಡ್ಡ$_1$ + ತಲೆ$_1$]

ಅಡ್ಡತಳಿ (ನಾ). "ಭಿನ್ನವಂಶಗಳಿಗೆ ಅಥವಾ ಭಿನ್ನಪ್ರಭೇದಗಳಿಗೆ ಸೇರಿದ ಪ್ರಾಣಿಗಳ (ಅಥವಾ ಸಸ್ಯಗಳ) ಕೂಡಿಕೆಯಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದ ಬೆರಕೆಯ ಪ್ರಾಣಿ, ಸಸ್ಯ" (Hybrid. ಇಂಕನಿ). [ಅಡ್ಡ$_1$ + ತಳ್ಳಿ$_2$]

ಅಡ್ಡತಾಕು$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಅಡ್ಡಲಾಗಿ ತಾಗು, —ಹೊಡೆ. ೨. ಅಡ್ಡಿ ಮಾಡು; ತಡೆ (ಕಿ). [ಅಡ್ಡ$_1$ + ತಾಕು$_1$]

ಅಡ್ಡತಾಕು$_2$ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ದೊಡ್ಡಜಮೀನಿನ ಎಲ್ಲೆಯನ್ನು ಮುಟ್ಟುವ ಅಥವಾ ಅದರಲ್ಲಿ ಹಾದು ಹೋಗುವ ಸಣ್ಣ ಜಮೀನು (ಕಿ). ೨. ಒಂದು ಜಮೀನಿನ ಎಲ್ಲೆಯಿಂದ ಹೊರಚಾಚಿಕೊಂಡು, ಅದಕ್ಕೆ ಸೇರಿಸಿದಂತೆ ಕಾಣುವ ಒಂದು ಭಾಗ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [ಅಡ್ಡ$_1$+ ತಾಕು$_2$]

ಅಡ್ಡತಿಡ್ಡ$_1$ 'ಅಡ್ಡಾದಿಡ್ಡಿ$_1$' ನೋ.

ಅಡ್ಡತಿಡ್ಡ$_2$ 'ಅಡ್ಡಾದಿಡ್ಡಿ$_2$' ನೋ.

ಅಡ್ಡತಿನಿಸು (ನಾ). (ಉಕ) ಊಟದ ಕಡೆ ಗಮನ ಕೊಡದೆ ನಡು ನಡುವೆ ತಿನ್ನುವ ತಿಂಡಿತಿನಿಸು: ಅವನಿಗೆ ಅಡ್ಡತಿನಿಸೇ ಹೆಚ್ಚು ಸೇರುತ್ತದೆ (ರೂಢಿ). [ಅಡ್ಡ$_1$ + ತಿನಿಸು$_2$]

ಅಡ್ಡತಿರುಗು (ಕ್ರಿ). ಬೇರೆಯ ಕಡೆಗೆ ತಿರುಗು: ತಿಂಮನ ತಲೆ ಮುಂದೊಮ್ಮೆ ಅಡ್ಡತಿರುಗಿ ಇನ್ನೊಂದು ಹಾದಿ ಹಿಡಿಯಿತು (ಹುಚ್ಚುಹು. ೧೭). [ಅಡ್ಡ$_1$ + ತಿರುಗು$_2$]

ಅಡ್ಡತಿರುವು$_1$ (ಕ್ರಿ). ನೇರವಾಗಿ ಹೋಗದಂತೆ ಮಗ್ಗುಲಿಗೆ ತಿರುಗಿಸು; ಅಡ್ಡಲಾಗಿ ತಿರುಗಿಸು (ಕಿ). [ಅಡ್ಡ$_1$ + ತಿರುವು$_1$]

ಅಡ್ಡತಿರುವು$_2$ (ನಾ). ೧. ಅಡ್ಡಲಾಗಿ ತಿರುಗುವ ಮೂಲೆ. ೨. = ಅಡ್ಡರಸ್ತೆ (ಉಕ): ನಮ್ಮ ಮಿತ್ರನ ಮನೆ ಮುಖ್ಯ ಬೀದಿಯ ಹತ್ತನೆಯ ಅಡ್ಡತಿರುವಿನಲ್ಲಿದೆ (ರೂಢಿ). [ಅಡ್ಡ$_1$ + ತಿರುವು$_2$]

ಅಡ್ಡತೊಡರು$_1$ (ಕ್ರಿ). ಅಡ್ಡಿಪಡಿಸು; ತಡೆ: ನನಗೆ (ಅಥವಾ ನನ್ನ ಕೆಲಸಕ್ಕೆ) ಅಡ್ಡತೊಡರಿದನು (ದಕ. ಕಿ). [ಅಡ್ಡ$_1$ + ತೊಡರು$_1$]

ಅಡ್ಡತೊಡರು$_2$ (ನಾ). ನಡುವೆ ಬಂದ ಅಡ್ಡಿ; ವಿಘ್ನ (ಕಿ). [ಅಡ್ಡ$_1$ + ತೊಡರು$_2$]

ಅಡ್ಡತೊಲಗು (ಕ್ರಿ). ದಾರಿಯಿಂದ ಆಚೆಹೋಗು, —ಹೊರಟು ಹೋಗು (ಕಿ). [ಅಡ್ಡ$_1$ + ತೊಲಗು]

ಅಡ್ಡತೊಲೆ, ಅಡ್ಡದೊಲೆ (ನಾ). ಅಡ್ಡಲಾಗಿ ಹಾಕಿರುವ ತೊಲೆ. **ಅಡ್ಡದೊಲೆ** (ಕಿ). [ಅಡ್ಡ$_1$ + ತೊಲೆ]

ಅಡ್ಡತೋಳು 'ಅಡ್ಡದೋಳು' ನೋ.

ಅಡ್ಡದಂಡಿ (ನಾ). ತಕ್ಕಡಿಯ ಅಡ್ಡಕೋಲು (ಕಿ). [ಅಡ್ಡ$_1$ + ದಂಡಿ]

ಅಡ್ಡದಂಡಿಗೆ (ನಾ). ೧. ನೆಯ್ಗೆಯಲ್ಲಿ ಹೊಕ್ಕಿನ ನೂಲಿನ ಎಳೆಯ ಮೇಲೆ ಹಾದು ಹೋಗುವ ಮರದ ದಂಡ (ಕಿ). ೨. ತಕ್ಕಡಿಯ ಅಡ್ಡಕೋಲು (ಕಿ). ೩. ಪಲ್ಲಕ್ಕಿಯನ್ನು ಹೊರಲು ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಬಿದಿರಿನ ಬೊಂಬು (ಕಿ). ೪. ಅಡ್ಡಪಲ್ಲಕ್ಕಿ (ಕಿ). ೫. ಎದುರು

ಬದುರಾಗಿರುವ ಎರಡು ಗೋಡೆಗಳಿಗೆ ಸೇರಿಸಿ ಬಡುವಿನಂತೆ ಹಾಕಿರುವ ಗಳು (ಕಿ). [ಅಡ್ಡ$_1$ + ದಂಡಿಗೆ]

ಅಡ್ಡದಂಡೆ (ನಾ). ಹಗೇವಿನ ಬಾಯಿಯ ಒಳಅಗಲ (ಕಿ). [ಅಡ್ಡ$_1$ + ದಂಡೆ$_1$?]

ಅಡ್ಡದಬ್ಬೆ (ನಾ). ಅಡ್ಡಲಾಗಿ ಇರಿಸಿದ ದಬ್ಬೆ. [ಅಡ್ಡ$_1$ + ದಬ್ಬೆ$_1$]

ಅಡ್ಡದಲೆ 'ಅಡ್ಡತಲೆ' ನೋ.

ಅಡ್ಡದಾರಿ (ನಾ). ೧. ಮುಖ್ಯವಾದ ದಾರಿಗೆ ಅಡ್ಡಲಾಗಿರುವ ದಾರಿ; ಅಡ್ಡರಸ್ತೆ: ಪೂರಿಂ ಮೂಡಯಾ(ಯ)ಡ್ಡದಾರಿಯಿಂ ಪಡುವ (ಎಇ. XIX, ೧೯೬–೩೪ ; 1220); ಹಂದಿಯು ಅಡ್ಡದಾರಿ ಹಿಡಿದು ಬಲಗಡೆಗೆ ತಿರುಗಿತು (ಹುಟ್ಟಿಹ. ೨೬); ಅವರಿಗೆ ಕಾಣಿಸದಂತೆ ಯಾವುದೋ ಅಡ್ಡದಾರಿಗೆ ನುಗ್ಗಿ ತಪ್ಪಿಸಿಕೊಂಡ (ಶಾಲೆಮ. ೧೪೯). ೨. ತಪ್ಪುದಾರಿ: ಪಿತೃಕುಲವನ್ನು ಧಿಕ್ಕರಿಸಿದ, ಅಡ್ಡದಾರಿಯನ್ನು ಹಿಡಿದ, ಧರ್ಮಚ್ಯುತಳಾದ ಮಗಳಿಗೆ ಉಡುಗೊರೆಯಾಗಿ ಕಳಿಸಿದ್ದಾರೆ (ಎರಸೆ. ೮೧); ನೂರು ರೂಪಾಯಿಗಳನ್ನೊಪ್ಪಿಸಿ ಅವರೊಡನೆ ರಾಜೀ ಮಾಡಿಕೊಂಡೆ. ಅಂದಿನಿಂದ ನಾನು ಅಡ್ಡದಾರಿ ಹಿಡಿದೆ (ಪಂಜಪಂ. ೧೬೪). [ಅಡ್ಡ$_1$ + ದಾರಿ]

ಅಡ್ಡದುಡ್ಡು$_1$ (ನಾ). ೧. ಅರ್ಧದುಡ್ಡು; ಎರಡು ಕಾಸು: ಸತ್ಕೀರ್ತಿಯಂ ಧರೆಯೊಳ್ ಬಿತ್ತುವಗಡ್ಡದುಡ್ಡು ಜಜ್ಜಿವರ್ಗಿಷ್ಟಾರ್ಥದಾನಂಗಳುಂ (ಸೋಮೇಶ. ೬೦). ೨. ಬಹಳ ಕಡಮೆ ಬೆಲೆಯ ನಾಣ್ಯ. [ಅಡ್ಡ$_2$ + ದುಡ್ಡು]

ಅಡ್ಡದುಡ್ಡು$_2$ (ನಾ). (ನ್ಯಾಯವಲ್ಲದೆ) ಬೇರೆ ರೀತಿಯಿಂದ ಬರುವ ಹಣ; ಲಂಚ: ಪ್ರಯತ್ನದಿಂದ ಗಳಿಸುವ ದುಡ್ಡಿಗಿಂತ ಅಡ್ಡದುಡ್ಡಿನ ಆಸೆಯಿದ್ದವರೆ ಬಹಳ ಜನ (ನಿರಾಭ. ೧೭೦). [ಅಡ್ಡ$_1$ + ದುಡ್ಡು]

ಅಡ್ಡದುರುಬು (ನಾ). ತಲೆಯ ಒಂದು ಕಡೆಗೆ ಓರೆಯಾಗಿ ಕಟ್ಟಿಕೊಂಡಿರುವ ಕೂದಲಿನ ಗಂಟು. [ಅಡ್ಡ$_1$ + ತುರುಬು (< ತುಱುಂಬು$_2$)]

ಅಡ್ಡದೆಱೆ (ನಾ). "ಅಡ್ಡ" ಎಂಬ ಹೆಸರಿನ ಸುಂಕ (?): ಕುಪುದಲೂರ ಭೊದರಿಯೂರು ಮನ್ಕುನ್ದಕ್ಕೆ ಬಿಟ್ಟ ಸ್ತಿತಿಕ್ರಮಮಾವುವೆನ್ದಡೆ ಅಡ್ಡದೆಱೆ ಕಾಱುದೆಱೆ ನಾಱ್ಗ × × × ಣನಲ್ವ (ಎಕ. IX, ಚನ್ನಪ. ೧೬೧–೭ ; 913). [ಅಡ್ಡ$_2$ + ತೆಱೆ$_3$]

ಅಡ್ಡದೊಡ್ಡ (ನಾ). ಅಡ್ಡಡ್ಡಲಾಗಿ ಪರಿಮಿತಿ ಮೀರಿ ಬೆಳೆದಿರುವವನು: ಅಡ್ಡದೊಡ್ಡ ನಾನಲ್ಲಯ್ಯಾ; ದೊಡ್ಡ ಬಸುಱು ಎನಗಿಲ್ಲಯ್ಯಾ; ದೊಡ್ಡವರಲ್ಲದೆ ನಿಮ್ಮ ಶರಣರು ಮನ್ನಿಸರಯ್ಯಾ! (ಬಸವ. ೪೧೨). [ಅಡ್ಡ$_1$ + ದೊಡ್ಡ]

ಅಡ್ಡದೊಲೆ 'ಅಡ್ಡತೊಲೆ' ನೋ.

ಅಡ್ಡದೋಳು, ಅಡ್ಡತೋಳು (ನಾ). ೧. ಅಡ್ಡಲಾಗಿ ಚಾಚಿರುವ ತೋಳು (ಕಿ). **ಅಡ್ಡತೋಳು**: ೨. = ಅಡ್ಡತೊಲೆ: (ಕಿಸಂಗ್ಲಾ. ೨೬). [ಅಡ್ಡ$_1$ + ತೋಳು (< ತೋಳ್)]

ಅಡ್ಡದೋಱು, ಅಡದೋಱು (ಕ್ರಿ). ಅಡ್ಡಲಾಗಿ ಕಾಣಿಸು: "ರೇಖೆಯೆರಡಡ್ಡದೋಱೆ [ಪಾಠಾಂ. ಯಡದೋಱಿರಲು, ಯೆರಡಡದೋಱೆ] ಬೇಳೆ" (ಮಂಗರಾ. ಕಿ. ೧೦೫–೧೨). **ಅಡದೋಱು**: ಮೇಲಿನ ಪ್ರಯೋಗದಲ್ಲಿಯ ಪಾಠಾಂತರವನ್ನು ನೋಡಿ. [ಅಡ್ಡ$_1$ + ತೋಱು]

ಅಡ್ಡನಗೆ (ನಾ). ತಿರಸ್ಕಾರ ಸೂಚಕವಾದ ಅರೆನಗು; ವ್ಯಂಗ್ಯವಾದ ನಗು; ಅಪಹಾಸ್ಯ: ಸಲೆದೊಡ್ಡಿದರು ರಘುಸಗರರವರೊಳಗಡ್ಡನಗೆ ಹೊಗದಂತೆ ಮಾಡುವುದುಚಿತ (ತೊರರಾ. ೨–೨–೪೩); ದೊಡ್ಡಮ್ಮ:– . . . (ಭುಜಾಸ್ಫಾಲನೆ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಮುಷ್ಟಾಮುಷ್ಟಿಯನ್ನಭಿನಯಿಸಿ ಅಡ್ಡನಗೆಯಿಂದ) ಬಾರಯ್ ಮಿಹಿಕಾಕ್ಷಮಲ್ಲ (ಮಂತ್ರಶ. ೬೩–೧೦). [ಅಡ್ಡ$_1$ + ನಗೆ]

ಅಡ್ಡನಾಮ (ನಾ). ೧. ಅಡ್ಡಹೆಸರು ಅಥವಾ ಕುಲದ ಹೆಸರು. (ಕಿ). ೨. ಸ್ಮಾರ್ತರು ಹಣೆಯ ಮೇಲೆ ಅಡ್ಡಲಾಗಿ ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುವ ಗಂಧದ ಗೆರೆ (ಕಿ). [ಅಡ್ಡ$_1$ + ನಾಮ. / ಮರಾ. ಅಡನಾಂವ್]

ಅಡ್ಡನಾಲಗೆ (ನಾ). ೧. ಸುಳ್ಳು ಹೇಳುವ ನಾಲಗೆ. ೨. ಬಾವಿಯ ಬಾಯಿಗೆ ಅಡ್ಡಲಾಗಿ ಹಾಸಿರುವ ಕಲ್ಲು (ಸ್ಯಾಂಡರ್).

ಅಡ್ಡನಾಲಗೆ ಹಾಕು = ೧. ಮಾತಿನ ನಡುವೆ ಬಾಯಿ ಹಾಕು; ಪ್ರತಿಭಟಿಸು (ದಕ. ಕಿ). ೨. ಸಾಯಿ (ಕರಾ). [ಅಡ್ಡ$_1$ + ನಾಲಗೆ]

ಅಡ್ಡನಿಗೆ (ನಾ). ೧. ಬಟ್ಟೆಗಳನ್ನು ತೂಗಹಾಕುವ ಚೌಕಟ್ಟು (ಸ್ಯಾಂಡರ್). ೨. ಮೇಜಿನ ಅರೆ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [< ? ಅಡ್ಡಣಿಗೆ]

ಅಡ್ಡನಿಲುವು (ನಾ). ೧. ಉದ್ದಗಲ; ಹಾಸುಹೊಕ್ಕು: ಹಚ್ಚಡವೆಲ್ಲವು ಅಡ್ಡನಿಲುವು ಒಂದೇ ನೇಯಿಗೆಯಾಗಿದೆ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). ೨. "ಆಯ"ದ ಆಕಾರದ ವಸ್ತ್ರ; ಅಡ್ಡ (ಕಿ). [ಅಡ್ಡ$_1$ + ನಿಲುವು$_1$]

ಅಡ್ಡನುಡಿ, ಅಡನುಡಿ (ನಾ). ವಿರುದ್ಧವಾದ ಮಾತು; ಅಡ್ಡಮಾತು (ಕಿ). **ಅಡನುಡಿ**: ನುಡಿಯಲೊಡಂ ಮಿಂ ಪೇಟ್ವಡನುಡಿಯಂ ತನ್ನಿದಿರೊಳಾ ಖಳಂ ಕಡೆಗಣ್ಣಿಂ ಕಿಡಿಸೂಸೆ ಘೃತಾಹುತಿಯಂ ಪೊಡೆವ ಶಿಖಿಜ್ವಾಲೆಯಂತೆ ಬಾಲೆ ಕನಲ್ದಳ್ (ಅನಂಪು. ೧೧–೮೯). [ಅಡ್ಡ$_1$ + ನುಡಿ$_2$]

ಅಡ್ಡನೆ (ಅ). ಅಡ್ಡಲಾಗಿ; ಪ್ರತಿಬಂಧಕವಾಗಿ (ಕಿ). [ಅಡ್ಡ$_1$ + –ಅನೆ. / ತಮಿ. ಅಟ್ಟನೈ]

ಅಡ್ಡಪಂಕ್ತಿ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಸಾಲಿನ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಅಡ್ಡಲಾಗಿ ಊಟಕ್ಕೆ ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳುವವರ ಮತ್ತೊಂದು ಸಾಲು (ಕಿ): ಅಡ್ಡಪಂಕ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಊಟಕ್ಕೆ ಕುಳ್ಳಿರಿಸಿದರೆ ಅಂತಸ್ತಿನಲ್ಲಿ ಕೀಳೆಂದು ಭಾವಿಸುತ್ತಿದ್ದರು (ರೂಢಿ). ೨. ಜೊತೆಗೂಡಿ ಒಂದೇ ಸಾಲಿನಲ್ಲಾಗಲಿ, ಆ ಸಾಲಿಗೆ ಸಮಾನಾಂತರವಾಗಿರುವ ಬೇರೆ ಸಾಲುಗಳಲ್ಲಾಗಲಿ ಊಟಕ್ಕೆ ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳುವ ಅರ್ಹತೆಯಿಲ್ಲದೆ, ಆ ಸಾಲುಗಳ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಬೇರೊಂದು ಅಡ್ಡಸಾಲಿನಲ್ಲಿ ಊಟಕ್ಕೆ ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳುವ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರ ಒಂದು ಪಂಗಡ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). ೩. ಸಾಂಪ್ರದಾಯಿಕವಾದ ಒಂದು ಸಾಲಿಗೆ ಹೊಂದಿಕೊಳ್ಳದೆ ಬೇರೆ ನಿಲ್ಲುವ ಸಾಲು: ಸಾಕ್ರಟೀಸನು ಅಥೆನ್ಸಿನ ತಾತ್ವಿಕ ತಾರ್ಕಿಕ ಗೋಷ್ಠಿಗಳಲ್ಲಿ ಅಡ್ಡಪಂಕ್ತಿಯ ಮನುಷ್ಯನೆನಿಸಿಕೊಂಡು ಪ್ರಸಿದ್ಧನಾಗಿದ್ದಂತೆ ತೋರುತ್ತದೆ (ಸೋಕ್ರಮ. ೧೬). [ಅಡ್ಡ$_1$ + ಪಂಕ್ತಿ]

ಅಡ್ಡಪಂತಿ (ನಾ). = ಅಡ್ಡಪಂಕ್ತಿ: ಜಾತಿಯವರಾರೂ ಇವನ ಮನೆಗೆ ಊಟಕ್ಕೆ ಬರುವಂತಿಲ್ಲ. ಇನ್ನಾರ ಮನೆಯಲ್ಲಾದರೂ ಊಟ ಮಾಡಬೇಕಾದರೆ ಅಡ್ಡಪಂತಿ. ತನ್ನ ಎಂಜಲೆಲೆ ತಾನೆ ಎತ್ತಿ ಸಾರಿಸಬೇಕು – ತಾನು ಭ್ರಷ್ಟ ಎಂಬುದನ್ನು ಲೋಕಕ್ಕೆ ತಾನೇ ಸಾರಬೇಕು (ಅನಾಥೆ. ೧೨೮). [ಅಡ್ಡ$_1$ + ಪಂತಿ]

ಅಡ್ಡಪಟ್ಟಿ (ನಾ). ೧. ಅಡ್ಡಲಾಗಿ ಹಾಕಿರುವ ಪಟ್ಟಿ: ಹಿಂಭಾಗದಲ್ಲಿದ್ದ ಮನುಷ್ಯನು ಅಡ್ಡಪಟ್ಟಿಯ ಮೂಲಕ ತನ್ನ ಕೈಯನ್ನು ಜಾರಿಸುತ್ತ ಜಾಗರೂಕತೆಯಿಂದ ಮುಂದೆ ಸರಿಯುತ್ತಿದ್ದ. ಅನಂತರ ಹುಟ್ಟು ಹಾಕುವ ಜಾಗದಲ್ಲಿದ್ದ ಮನುಷ್ಯ ತನ್ನ ಕೈಯನ್ನು ಅಡ್ಡಪಟ್ಟಿಯ ಮೂಲಕ ಸರಿಸುತ್ತ ನಿಧಾನವಾಗಿ ಬರುತ್ತಿದ್ದ (ಮಹಾತ್ಮಾ. ೧೨೧). ೨. ಬಾಗಿಲಿನ ಅಥವಾ ಕಿಟಕಿಯ ಚೌಕಟ್ಟಿನ ಮೇಲ್ಭಾಗದ ಅಥವಾ ಕೆಳಭಾಗದ ಪಟ್ಟಿ. [ಅಡ್ಡ$_1$ + ಪಟ್ಟಿ$_4$]

ಅಡ್ಡಪಟ್ಟಿಗೆ (ನಾ). = ಅಡ್ಡಪಟ್ಟಿ ೨. (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [ಅಡ್ಡ$_1$ + ಪಟ್ಟಿಗೆ]

ಅಡ್ಡಪರ (ನಾ). (?): ಅಂತು ಒಡ್ಡೋಲಗವಡ್ಡಪರವೆಡ್ಡಮಾಗಿರ್ದುದು

(ಆಸಂವು. ೨–೬೨ ಪ); ಸಕಲ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯ ಲೀಲಾವಿಭವಕ್ಕಿದುವೆ ಪರಮ ಸೀಮೆಯೆಂಬುಂಕಿದೊಡ್ಡೋಲಗವಕ್ಕೆ ಪರವಕ್ಕೆ ಮಾಗಿರ್ದುದು (ಜ ಭ ಪ. ೧೬). [ಅಡ್ಡ$_1$ + ?]

ಅಡ್ಡಪಲ್ಲಕ್ಕಿ, ಅಡ್ಡಪಾಲಕಿ (ನಾ). (ಗೌರವ ಸೂಚಕವಾಗಿ ದೇವರನ್ನೂ ಗುರುಗಳನ್ನೂ ಪಲ್ಲಕ್ಕಿಯಲ್ಲಿ ಕೂರಿಸಿ ಮೆರವಣಿಗೆಗೆ ಮಾಡಿಕೊಂಡು) ಅಡ್ಡಡ್ಡಲಾಗಿ ಹೊರುವ ಪಲ್ಲಕ್ಕಿ. **ಅಡ್ಡಪಾಲಕಿ**: ಕೆಳಗೆ ಕಾಣುವಿದ ಗ್ರಾಮ, ನಗರ, ಪಟ್ಟಣಗಳಲ್ಲಿ ಅಡ್ಡಪಾಲಕಿ ಸಕಲ ಬಿರುದಾವಳಿಗಳೊಡನೆ ಮಹೋತ್ಸವಗಳುಂಟಾಗುವುದಿಂದ ನೆರವೇರಿ (ಗುರುವಿ. ೧೧). [ಅಡ್ಡ$_1$ + ಪಲ್ಲಕ್ಕಿ]

ಅಡ್ಡಪಳಿ (ನಾ). = ಅಡ್ಡಪಟ್ಟಿ (ಉಕ) : ಹುಡುಗರು ಅಂಗಳಕ್ಕೆ ಬೀಳಬಾರದೆಂದೇ ಏನೋ ಜಗಲಿಯ ಕಂಬಗಳಿಗೆ ಸೊಂಟದಷ್ಟು ಎತ್ತರದ ವರೆಗೆ ಅಡ್ಡಪಳಿ ಹೊಡಿದಿರುವರು (ಕೃಷಿಕಾ. ೧೯). [ಅಡ್ಡ$_1$ + ಪಳ (< ಫಳ್ಳಿ)]

ಅಡ್ಡಪಾಲಕಿ 'ಅಡ್ಡಪಲ್ಲಕ್ಕಿ' ನೋ.

ಅಡ್ಡಪಿಡ್ಡಗೆ (ಅ). ಅಡ್ಡಲಾಗಿ ಮತ್ತು ಕೆಳಮುಖವಾಗಿ : ಒಡ್ಡಿತಾಗಳೆ ಮುಗಿಲಾಕಾಶ ತುಂಬಿ ಮಾಜೊಡ್ಡಿದಾಡಿಯ ಹಿಂದಿನಂತೆ ಅಡ್ಡಪಿಡ್ಡಗೆ ಸುಳಿದು ಯ ಕಾಲರಾಹುವಿನೊಡ್ಡು ಸಂಜೆಲಿಸುವಂದದೊಳು (ಭರಜ. ೩೪–೪೫). [ಅಡ್ಡ$_1$ + ಪಿಡ್ಡ + –ಅಗೆ]

ಅಡ್ಡಪುರಿ (ನಾ). [ನಾಟ್ಯ] ಒಂದು ಕಾಲನ್ನು ಮೇಲಕ್ಕೆತ್ತಿ ಮತ್ತೊಂದು ಕಾಲಿನಿಂದ ತಾಳಕ್ಕೆ ಸರಿಯಾಗಿ ನೆಲವನ್ನು ಕುಟ್ಟುವ ಒಂದು ನೃತ್ಯ ವಿಶೇಷ : ಉಗುರ್ಗೆಳಗು ಬಿಚ್ಚಿ ತೆಂದದನುಗುಬ್ಬಿ ತಂತಿರಿ ತೋಲುವಂತೆ ತಳಿದೆಳೆಗಂಪಂ ಬಗೆಗೊಳಿಸುವಡ್ಡಪುರಿಯಂ ಪುಗುತುಂ ಪುರಿಯಂ ವಿಳಸವಿತಿ ಪೊಜಮಟ್ಟಿಳ್ (ರೇ�ಲಾವ. ೪–೧೩೯). [? ಸಂ. ಅರ್ಧಪುರಾಟಕಾ]

ಅಡ್ಡಪೆಟ್ಟಿಗೆ (ನಾ). ನಗನಾಣ್ಯಗಳ ಪೆಟ್ಟಿಗೆ (?) : ಅಕ್ಕರಕ್ಷಿ ವಸ್ತ್ರಗಾರ ಪೆಟ್ಟಿಗೆ ಬಾವನ್ನದ ಪೆಟ್ಟಿಗೆ ಅಡ್ಡಪೆಟ್ಟಿಗೆ ಇವುಗಳನ್ನೂ ಬೀದಿಯಲ್ಲಿ ಮೆರವಣಿಗೆ ಮಾಡಿಸಿ ಹೆಚ್ಚಿನ ಸುತ್ತಿಲ್ಲಿಲ್ಲಿರುಗಿ (ಹುಬ್ಬಿ.ಹ. ೧೩). [ಅಡ್ಡ$_0$ + ಪೆಟ್ಟಿಗೆ]

ಅಡ್ಡಪ್ರಶ್ನೆ (ನಾ). ಮುಖ್ಯ ವಿಷಯಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದಂತೆ ಕೇಳುವ ಪ್ರಶ್ನೆ ; ಅಸಂಬದ್ಧ ಪ್ರಶ್ನೆ : ಅಡ್ಡಪ್ರಶ್ನೆಗಳಿಂದ ಸಾಕ್ಷಿಗಳ ವಿಚಾರಣೆಯಿಂದ ಗದರಿಸುವಿಕೆಯಿಂದ ನಾನಾ ಉಪಾಯಗಳಿಂದ ನ್ಯಾಯವನ್ನು ಕಂಡುಹಿಡಿದು (ಹುಬ್ಬಿ.ಹ. ೨೧). [ಅಡ್ಡ$_1$ + ಪ್ರಶ್ನೆ]

ಅಡ್ಡಬಟ್ಟೆ 'ಅಡ್ಡವಟ್ಟೆ' ನೋ.

ಅಡ್ಡಬಡ್ಡಿ (ನಾ). ರೂಢಿಯ ಬಡ್ಡಿಗಿಂತಲೂ ಹೆಚ್ಚಾವ ಬಡ್ಡಿ ; ಅಧಿಕ ಬಡ್ಡಿ (?) : ಅಡ್ಡಬಡ್ಡಿಯು ಹೊಲ್ಲ ಗಿಡ್ಡವಾಗಿಲು ಹೊಲ್ಲ ಹೆಡ್ಡ ರೊಡನಾಟ ತರವಲ್ಲ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೪೯೧); ಅಡ್ಡಬಡ್ಡೀ ತೆಗೆದು ಒಡ್ಯಾಣ ಮಾಡ್ಕಿಟ್ಟು ದೊಡ್ಡೋರ ಮಗಳೆಂದು (ಹುಬ್ಬಿ.ಹ. ೧೫೪). [ಅಡ್ಡ$_1$+ಬಡ್ಡಿ]

ಅಡ್ಡಬರ್ 'ಅಡ್ಡಂಬರ್' ನೋ.

ಅಡ್ಡಬರು 'ಅಡ್ಡಂಬರ್' ನೋ.

ಅಡ್ಡಬಲಿಪ 'ಅಡ್ಡಬಲಿಪ್ಪ' ನೋ.

ಅಡ್ಡಬಲಿಪ್ಪ, ಅಡ್ಡಬಲಿಪ (ನಾ). ಅಡ್ಡಬರೆಗಳುಳ್ಳ ಹುಲಿ ; ಪಟ್ಟೆಯ ಹುಲಿ : ಕಳದ ತಿಂಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು 'ಅಡ್ಡಬಲಿಪ್ಪನೋ, ಬೇಂಗಹಲ್ಲ'ಯೋ ಒಬ್ಬ ಗೌಡನ ತೋಳನ್ನು ಕಚ್ಚಿ ಹಿಡಿದುಬಿಟ್ಟತಲ್ಲ (ಬಬ್ಬಿಜೀ. ೩೩). **ಅಡ್ಡಬಲಿಪ** : ಆ ಕಣಿವೆಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಹುಲಿ 'ಅಡ್ಡಬಲಿಪ' ಬಿದ್ದು ಸಾಯದೇ ಉಳಿದರೂ ನಿನ್ನ ಊರಿಗೆಷ್ಟು ಪ್ರಯೋಜನವಾಗುವುದಿಲ್ಲ ? (ಗಂಗಾವ. ೧೯೧). [ಅಡ್ಡ$_1$+ ಬಲಿಪ್ಪ. **P ಕುಳು.** ಬಲಿಪೆ=ಅರಸು ಹುಲಿ]

ಅಡ್ಡಬಾಯಿಹಾಕು (ಕ್ರಿ). ಬೇರೆಯವರ ಮಾತಿನ ನಡುವೆ ಮಾತಾಡು ; ಅಧಿಕಪ್ರಸಂಗತನದ ಮಾತಾಡು : ನೀ ಅಡ್ಡಬಾಯಿ ಹಾಕಬ್ಯಾಡೋ ! ಭಗವಾ ! ಗುಡಿ ಬಂದಮ್ಯಾಗ ಬಾಯಿಗೆ ಬಂದದ್ದು ಹಾಡು ಅಲ್ಲಿ (ಹೊಸಂಸಾ. ೨೬) ; 'ಅವ್ವಾ, ನಾ ಹೋಗಿ ಪೈಸನ್ನ ಕೆರ ಕೊಂಡು ಬರ್ಲೇನು ?' ಎಂದು ನಾನು ಅಡ್ಡಬಾಯಿ ಹಾಕಿದೆ (ವೈಶಾ. ೬೧). [ಅಡ್ಡ$_1$ + ಬಾಯಿ$_1$ (< ಬಾಯ್) + ಹಾಕು (< ಪಾಯ್ಕು)]

ಅಡ್ಡಬಾರು (ನಾ). ಪಾದರಕ್ಷೆ ಮುಂತಾದವುಗಳ ಮೇಲ್ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಅಡ್ಡಲಾಗಿ ಹಾಕಿರುವ ಚರ್ಮದ ಪಟ್ಟಿ : ಅವರ ಖಾಕೀಕೋಟು, ಎತ್ತರವಾದ ಬೂಟ್ಸಿಗೆ, ಎರಡು ಅಡ್ಡಬಾರಿನ ಚಪ್ಪಲಿಗಳು ಅವರಲ್ಲಿರುವ ದರ್ಪಬುದ್ಧಿಗೆ ಸಾಕ್ಷಿಸುಡಿಯುತ್ತಿದ್ದವು (ರಂಗನೋ. ೧). [ಅಡ್ಡ$_1$ + ಬಾರು$_1$ (< ಬಾರ್$_3$)]

ಅಡ್ಡಬೀಳ್ 'ಅಡ್ಡಂಬೀಳ್' ನೋ.

ಅಡ್ಡಬೀಳಿಕು (ಕ್ರಿ). ಅಡ್ಡಲಾಗಿ ಬೀಳುವಂತೆ ಹೊಡೆ : ಕೊಡಹಿ ಕುಸುಕಿಅಡ್ಡಬೀಳಿಕ್ಕಿ[ನಾಕಾಂ. ದಡ್ಡಬೀಳಿಕ, ದಡ್ಡದೀಳಿಸಿ, ದಡಬಡಿಕೊಸದಿ] ಮಡದಲುಜಿಘಟ್ಟಿಸಿ ಕೃಪಾಣವ ಜಡಿದು (ಕುಮ್ಮಾಪ್ರೌ. ೧೪–೧೧). [ಅಡ್ಡ$_1$ + ಬೀಳ್$_1$ (< ಬೀಟ್ಸ್) + ಇಕ್ಕು (< ಇಕ್ಕ್ಯು)]

ಅಡ್ಡಬೀಳು 'ಅಡ್ಡಂಬೀಳ್ಸ್' ನೋ.

ಅಡ್ಡಬೂದಿ (ನಾ). ೧. ಶೈವರು ಹಣೆಯ ಮೇಲೆ ಅಡ್ಡಲಾಗಿ ಧರಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ಬೂದಿ ; ವಿಭೂತಿ. ೨. (ವ್ಯಂಗ್ಯವಾಗಿ) ವಿಭೂತಿಯನ್ನು ಧರಿಸಿಕೊಂಡವನು : ದೊಡ್ಡಮುನಿ ಅಡ್ಡ ಬೂದಿ ನಡದುವೆಷ್ಟೊ ಗೊಡ್ಡುತನ ಹೇಳಿಕೊಂಡು (ಕಪಸೋ. ೪೦). [ಅಡ್ಡ$_1$ + ಬೂದಿ]

ಅಡ್ಡಬೆಲಗು (ನಾ). ಎದುರು ಬದುರಾಗಿರುವ ಎರಡು ಗೋಡೆಗಳ ಇಳಿಜಾರಿನಲ್ಲಿ ಅಡ್ಡಲಾಗಿ ಹಾಕಿರುವ ತೊಲೆ : ಮುಂದೆ ತಲೆಬೆಲಗಿನಿಂದ ಎರಡು ಪಕ್ಕಗಳಿಗೂ ಅಡ್ಡಬೆಲಗುಗಳ ಮೇಲೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೪–೧೧೮). [ಅಡ್ಡ$_1$ + ಬೆಲಗು]

ಅಡ್ಡಬೊಟ್ಟು (ನಾ). ಹಣೆಯಲ್ಲಿ ಅಡ್ಡಲಾಗಿ ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುವ ಬೊಟ್ಟು : ಕೆಲಕ್ಕೆ ನಸುಗೊಂಡ ಕತ್ತುರಿಯಡ್ಡಬೊಟ್ಟು ತಲ್ಕಿದ ಚಂದನಂ (ಅರ್ಥಪೀ. ೩–೯೯) ; ಕತ್ತುರಿಯಡ್ಡಬೊಟ್ಟಿನೆಯ ಮುತ್ತಿನ ಮೂಗುತಿಯೊಪ್ಪೆ (ರೇಲಾವ. ೨–೩೬) ; ಚಂದನದ ಅಡ್ಡಬೊಟ್ಟಿನರಂಜಿಸೆ ಬಿಳಿವಿಡಿದು ಬಂದು ಅಡ್ಡಬಿದ್ದನು ರಾಯನಡಿಗೆ (ಭರಜ. ೧೩–೧೯). [ಅಡ್ಡ$_1$ + ಬೊಟ್ಟು$_2$]

ಅಡ್ಡಮರ (ನಾ). ಬಾಗಿಲಿಗೆ ಅಡ್ಡಲಾಗಿ ತಡೆಯಿಡುವ ಮರ (ಆ). [ಅಡ್ಡ$_1$ + ಮರ]

ಅಡ್ಡಮಳೆ (ನಾ). ಆಕಾಲದಲ್ಲಿ ಬರುವ ಮಳೆ ; ಅಕಾಲವರ್ಷ : ಒಮ್ಮೆ ಬೇಸಗೆಯಲ್ಲಿ ಅಡ್ಡಮಳೆ ಬಿದ್ದುದರಿಂದ ಹುತ್ತಗಳೊಳಗಿಂದ ಇರುವೆಗಳು ಮೇಲೆ ಬಂದುವು (ಬುದ್ಧಜಾ. ೧೪೧). 'ಅಡಸರಿ' ಪರಾ. [ಅಡ್ಡ$_1$ + ಮಳೆ (< ಮಟ್ಕಿ). / ತಮಿ. ಅಡ್ಡಮಟ್ಟಿ ; ಮಲ. ಅಡಮಟ್ಟಿ, ಅಡಮ್ಮಟ್ಟಿ = ಶರಿಂತರವಾದ ಮಳೆ, ಎಡಿಬಿಡದ ಮಳೆ]

ಅಡ್ಡಮಾತು (ನಾ). ೧. ಪ್ರಸಕ್ತವಾದ ವಿಷಯಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಪಡದ ಮಾತು. ೨. ಅಡ್ಡಿಯನ್ನು ತರುವ ಮಾತು : ನಿಮ್ಮ ಪಟ್ಟಾಭಿಷೇಕಕ್ಕೆ ಅಡ್ಡಮಾತು ಹೇಳಬೇಡಿ (ಚಪೇವ. ೩೪). ೩. ಅಪಶಕುನದ ಮಾತು. 'ಅಡ್ಡಸುಡಿ' ಪರಾ. [ಅಡ್ಡ$_1$ + ಮಾತು$_1$]

ಅಡ್ಡಮಾರ್ಗ (ನಾ). ೧. ಅಡ್ಡದಾರಿ; ಕಾಲುಹಾದಿ. ೨. ತಪ್ಪು ದಾರಿ : ಆವನ ಸಹವಾಸ ಈ ಹುಡುಗನನ್ನು ಅಡ್ಡಮಾರ್ಗಕ್ಕೆ ಎಳೆಯಿತು (ದಾಶಿ). [ಅಡ್ಡ$_1$ + ಮಾರ್ಗ]

ಅಡ್ಡಮಿರ್ (ಕ್ರಿ). ಅಡ್ಡಲಾಗಿರು ; ತಡೆಯಾಗಿರು : ಪಡಗಡ್ಡರ್ದರ್

ಬೆಟ್ಟಟ್ಟಿಡೆ ಮಟ್ಟಮಿಱುಂಬಮೆಂಬಿವಂ ಸಣ್ಣಿಸಿ (ಆದಿಪು. ೧೧–೪೭) ; ಪರಿಮಳದ ನಾವೆಯಂತಡ್ಡಮಿರ್ದ ನಾಸಿಕಮಂ ದಾಂಟಲಾಱದುಭಯಪಕ್ಷದಿಂ ಸುತ್ತಿಬಪ್ಪಾಸೆಯೊಳು ಬಟ್ಟೆಗೊಡುವುದೆಂದು . . . ಗಂಡಮಂಡಲದೊಳು ಮಾರ್ಪೊಳೆವ ಕರ್ಣಪಾಲಿಕೆಗಳ (ಬಸರ. ೧೨–೮೨) ; ಮೊಗಕಡ್ಡಮಿರ್ಪ ಕಡುನಾಣ್ಚಿಕೆಯಂ ತೊಳೆವಂತೆ ತೋರ ಬಾಷ್ಪದ ಪನಿದಂದಲಂ ಸುರಿಯುತುಂ (ಕುಸುಮಾ. ೧೨–೧೪೪). [ಅಡ್ಡಂ + ಇರ್]

ಅಡ್ಡಮುಖ (ನಾ). = ಅಡ್ಡಮುಸುಡು: ಮುಖಕ್ಕೆ ಮುಖಕೊಟ್ಟು ಮಾತನಾಡದೆ ಅಡ್ಡಮುಖವಾಗಿ ಮಾತನಾಡುವ ಈ ಡೊಂಕು ನಮ್ಮ ಆಟವಲ್ಲ (ಮಾಮಲ್ಲಿ. ೧೦೮). [ಅಡ್ಡ$_1$ + ಮುಖ]

ಅಡ್ಡಮುಡಿ (ನಾ). ಅಡ್ಡಡ್ಡಲಾಗಿ ಕಟ್ಟಿದ ತುರುಬು; ತಲೆಯ ಒಂದು ಪಕ್ಕಕ್ಕೆ ಕಟ್ಟಿದ ತುರುಬು ; ಓರೆಮುಡಿ : ಅಡ್ಡಮುಡಿಯ ಸೋರುಮುಡಿಯ ಸೊನ್ನಾರದ ದೊಡ್ಡಮುಡಿಯ ತೆಕ್ಕೆದುಱುಬ ಒಡ್ಡುದೋಱದೆ ಬಿಟ್ಟು ಬೇಸಱುಮುಡಿಗಟ್ಟಿ ಖಡ್ಡಳಿದೆಯ್ತಂದರೊಸೆದು (ಭರಚ. ೧೬–೨೪). [ಅಡ್ಡ$_1$ + ಮುಡಿ$_2$]

ಅಡ್ಡಮುಸುಕು, ಅಡಮುಸುಕು (ನಾ). (ಮುಖದ ಮೇಲೆ) ಅಡ್ಡಲಾಗಿ ಹಾಕಿಕೊಳ್ಳುವ ಮುಸುಕು : ನಾನು ನೋಡಿದಾಗ ಆಕೆ ಅಡ್ಡಮುಸುಕನ್ನು ಹಾಕಿಕೊಂಡಿದ್ದಳು (ರೂಢಿ). **ಅಡಮುಸುಕು** : ಅನಿಲಜನು ಇಳೆಯಲಡಮುಸುಕಿನಲಿ ಜೀವರ ಹೊಳಹಿನಂತಿರೆ ಬಳಲಿ ಬೆವರುತ ಬಳಿಕ ಬಂದಾ ಮರದ ಬುಡವನು ಹಿಡಿದು ಕುಳ್ಳಿದನು (ಸಂಭಪ. ೧೭–೧೩). [ಅಡ್ಡ$_1$ + ಮುಸುಕ್ಕು$_2$]

ಅಡ್ಡಮುಸುಡು (ನಾ). ಅಡ್ಡಲಾಗಿ, ಬೇರೆ ಕಡೆಗೆ, ತಿರುಗಿಸಿದ ಮುಖ : ಮಾಜಂಕ ಜಂಗಮ ಮನೆಗೆ ಬಂದಡೆ, ಕಾಣದಂತಡ್ಡಮುಸುಡಿಟ್ಟಡೆ, ಕೂಡಲಸಂಗಮದೇವ, ಜಾಣ, ಮೂಗ ಹಲುದೋಱೆ ಕೊಯ್ವ ! (ಬಸವ. ೩೦೦). [ಅಡ್ಡ$_1$ + ಮುಸುಡು]

ಅಡ್ಡಮೊಗ (ನಾ). = ಅಡ್ಡಮುಸುಡು. 'ಅಡ್ಡಮೊಗವಿಕ್ಕು' ಪರಾ. [ಅಡ್ಡ$_1$ + ಮೊಗ]

ಅಡ್ಡಮೊಗವಿಕ್ಕು (ಕ್ರಿ). ಮುಖವನ್ನು ಬೇರೆಯ ಕಡೆಗೆ ತಿರುಗಿಸು : ಸನ್ನೆಯ ಹೊಯ್ದಾಗಳರಸನ ಮೊಗನೋಳ್ಪೆನನ್ನೆಗವೊಲೆದಿರ್ಪೆನೆಂದು ಸನ್ನಿಧಿಯವರಿಗೆ ಪೇಳ್ದಡ್ಡಮೊಗವಿಕ್ಕಿ ಗನ್ನದೊಳಿರ್ದನಾ ಮದನ (ಭರಚ. ೫೧–೫೫). [ಅಡ್ಡಮೊಗ + ಇಕ್ಕು]

ಅಡ್ಡಮೊಗವಿಡು (ಕ್ರಿ). = ಅಡ್ಡಮೊಗವಿಕ್ಕು : ನೋಡಲಾಗದಲ ಪಾತಕರನೆನುತಡ್ಡಮೊಗವಿಟ್ಟಾ ತೆಱದೊಳೇಕಾಂತರಾಮನು ಭೂತಳೇಶನ ಕೈಯಲಾ ಜಯಪತ್ರವಂ ಕೊಡಲು (ಬಸಪು. ೫೨–೪೬). [ಅಡ್ಡಮೊಗ + ಇಡು]

ಅಡ್ಡಮೊಗವೀ (ಕ್ರಿ). = ಅಡ್ಡಮೊಗವಿಕ್ಕು : ನೋಡದವನನಡ್ಡಮೊಗವಿತ್ತು ಕದಪಲಿ ನೀಡುತ ಹಸ್ತಾಂಬುಜವ ಕೂಡೆ ಪಾತ್ಸ್ಯಾವು ತನ್ನಾಪ್ತ ಮಂತ್ರಿಯ ಕರೆದಾಡಿದನೇನ ಬಣ್ಣಿಸುವೆ (ಕಂನವಿ. ೧೬–೩). [ಅಡ್ಡಮೊಗ + ಈ$_1$]

ಅಡ್ಡಮೋರೆ 'ಅಡ್ಡಮೋಱೆ' ನೋ.

ಅಡ್ಡಮೋರೆಮಾಡು (ಕ್ರಿ). ಮುಖವನ್ನು ಬೇರೆ ಕಡೆಗೆ ತಿರುಗಿಸಿ ಅಸಮ್ಮತಿಯನ್ನು ತೋರಿಸು. [ಅಡ್ಡಮೋರೆ (< ಅಡ್ಡಮೋಱೆ) + ಮಾಡು$_1$]

ಅಡ್ಡಮೋರೆಹಾಕು (ಕ್ರಿ). = ಅಡ್ಡಮೋರೆಮಾಡು : ದುಗ್ಗಮ್ಮನು ಮುಂದೆ ಬಂದ ತಕ್ಷಣ ಕಳಸಯ್ಯ ಅಡ್ಡಮೋರೆ ಹಾಕಿಕೊಂಡು ಹೊರಡಲು ಸಿದ್ಧನಾದ (ಸಂಗಾಳ. ೫೨). [ಅಡ್ಡಮೋರೆ (< ಅಡ್ಡಮೋಱೆ) + ಹಾಕು (< ಪಾಯ್ಕು$_1$)]

ಅಡ್ಡಮೋಱೆ, ಅಡ್ಡಮೋರೆ (ನಾ). ೧. ಬೇರೆಯ ಕಡೆಗೆ ತಿರುಗಿಸಿದ ಮುಖ : ದೃಷ್ಟಿಸಿ ನೋಡಿ ಮಾತಾಡು ಭ್ರಷ್ಟರಂತಡ್ಡಮೋಱೆಯೊಳೇಕೆ ನುಡಿವೆವುತ್ಕೃಷ್ಟಧೀರೆಯೆಂದನೊಡನೆ (ಭರಚ. ೧೪–೯೮). 'ಅಡ್ಡಮುಸುಡು' ಪರಾ. ೨. (ಉದ್ದಕ್ಕಿಂತ ಅಗಲವು ಹೆಚ್ಚಾಗಿ) ವಿಕಾರವಾಗಿರುವ ಮುಖ : ಅಡ್ಡಮೋಱೆಯ ಗಂಟು ಮೂಗಿನ . . . ಹೆಡ್ಡನಾದ ಕುರೂಪಿತನದಲಿ ನೃಪತಿ ವಿಷದಿಂದ (ನಳಚ. ೬–೧೪). **ಅಡ್ಡಮೋರೆ** : ೧. ಗಿಡ್ಡುರೂಪಿನ ಭ್ರಷ್ಟರಂತೆ ಅಡ್ಡಮೋರೆಯಲ್ಲಿ ಏಕೆ ನುಡಿದೇವು ? (ಮಾಮಲ್ಲಿ. ೧೦೭). [ಅಡ್ಡ$_1$+ ಮೋಱೆ]

ಅಡ್ಡಮೋಱೆದೆಗೆ (ಕ್ರಿ). ಮುಖವನ್ನು ಬೇರೆಯ ಕಡೆಗೆ ತಿರುಗಿಸಿಕೊ: ನೋಡುವಳೊಡನೋರೆಗಣ್ಣಿಂದ ಭಾವನ ಕೂಡಡ್ಡಮೋಱೆದೆಗೆವಳು ನೋಡುವಾಗಿಷ್ಟು ಚಿಂತೆಯ ತೋಱೆ ಮೊಗವಡ್ಡಮಾಡಿಕೊಂಡುಱೆ ನಗುತಿಹಳು (ಭರಚ. ೯–೬೮). [ಅಡ್ಡಮೋಱೆ + ತೆಗೆ$_1$]

ಅಡ್ಡಯಿಸು, ಅಡ್ಡಗಿಸು, ಅಡ್ಡಯ್ಸು, ಅಡ್ಡವಿಸು, ಅಡ್ಡೈಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ತಡೆ ; ಅಡ್ಡಗಟ್ಟು ; ಅಡ್ಡಿಮಾಡು : ಬಡವಂಗೊಪ್ಪುವ ರಾಜ್ಯಲಕ್ಷ್ಮಿ ಕುರುಡಂಗಕ್ಷಿದ್ವಯಂ ಕೂಪದೊಳ್ ಕೆಡೆವಂಗಡ್ಡಯಿಪಡ್ಡಗೊಂಬು . . . ಕೈಸಾರ್ದೊಡೆ ಭಾವಿಪಂದವನೆ ಧನ್ಯಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೩–೧೭) ; ಕಣ್ಬೊಣರನಡ್ಡಯಿಪ ತೆಱದೆ ಪೊಱಮಡುವ ಕಣ್ಬನಿಯುಂ (ವರ್ಧಪು. ೬–೧೨ ವ) ; ಕುಂಭಾಂಡನ ಕೊಂಡು ದಂತಿಗರಡ್ಡಯಿಸಿದರು (ಮೋಹತ. ೩೪–೩೭). **ಅಡ್ಡಗಿಸು** : ೧. ಕಾವೇರಿ, ಪತಿ ಇಂತು ಅಡ್ಡಗಿಸಿ ದಾರಿಯಲಿ ಕೆಡೆದಿರಲು, ಅವನ ತಪ್ಪಿಸಲೆಂದು ಒಡನೆ ತಾ ಎರಡಾಗಿ ಎರೆಯನನು ಬಳಸಿ ಮುಂಬರಿಯುವಳು (ನವರಾ. ೪–೬೭). **ಅಡ್ಡಯ್ಸು** : ೧. ನಿಜಮನೋರಥವಿವಕ್ಷೆಯಿನೀಕ್ಷಿಸುವ ಗಾಂಭೀರ್ಯವಾರಿಧಿಯ ಜಿಹ್ವಾ ಲೋಲಕಲ್ಲೋಲತೆಯನಡ್ಡಯ್ಸುತಿರ್ಪಲಂಘ್ಯಲಜ್ಜಾಮರ್ಯಾದೆಗೆ ನೆರಂ ಬರ್ಪಂತೆ ಬಂದು (ವರ್ಧಪು. ೪–೮೭ ವ). **ಅಡ್ಡವಿಸು**: ೧. ಆ ಮುನಿವರರಾಜ್ಞೆಗಡ್ಡವಿ [ಪಾಠಾಂ. ಯಿ]ಸರಲ್ಲಿಯ ಕಾಪಿನ ಯಕ್ಷರಾಕ್ಷಸರ್(ಪಂಠಾಮಾ. ೭–೧೩೭); ಕರಿರಾವುತ ಪಾಯಕರುರ್ಬಿ ಕೊರ್ಬಿ ಬಂದಡ್ಡವಿಸುತ್ತೆ ನಿಲ್ತಸುರನೊಳ್ ಮಿಗೆ ಪೋರ್ದರಖರ್ವಗರ್ವದಿಂ (ಉದ್ಭಟ. ೪–೭೭) ; ಧುರದೊಳುಳಿದಂ ತಿಂದ್ರ ಯಮ ಭಾಸ್ಕರ ವಿರಿಂಚಿಗಳಡ್ಡವಿಸಿದರೆ ಶಿರವನರಿವೆನು ನಾಳೆ ಬೈಗಿಂದೊಳಗೆ ಸೈಂಧವನ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೮–೩೬). **ಅಡ್ಡೈಸು** : ೧. ಪುದಿದ ಪುಳಕಂಗಳಡ್ಡೈಸದಿರವೆನುತ್ತಂಜಿದಂತೆ ನಳಿತೋಳ್ಗಳಿನಪ್ಪದೆ ಕಾಂತೆ ಹೃದಯದಿಂದಪ್ಪಿದಳ್ (ಕಾದಂಉ. ೮೬) ; ರಣದಲಿ ಶೂಲಿಯಡ್ಡೈಸಿದರೆ ಹಿಡಿವೆನು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೪–೯); ಸಾರಧರ್ಮದ ಮುಂದಧರ್ಮವಡ್ಡೈಸುವದೆ (ಚಿಬಪು. ೪೪–೩೮) ; (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೨–೬೦ ; ತೊರರಾ. ೬–೧೩–೪೮ ನೋ). ೨. ಅಡ್ಡಲಾಗಿ ಹಿಡಿ ; ಮರೆಮಾಡು : ಚೀನಾಂಶುಕದ ಸೆಱಗನಡ್ಡೈಸುತುಂ ನಾಡೆಯುಂ ಮೆಲ್ಲಡಿಗೆಂಪಿಂ ಧಾತ್ರಿಯಂ ಚಿತ್ರಿಸುತುಮಸತಿಯರ್ ಪೋದರ್ (ಕುಸುಮಾ.೪–೩೪). [ಅಡ್ಡ$_1$+ –ಇಸ್ಸು$_3$. / ತೆಲು. ಅಡ್ಡಗಿಂಚು]

ಅಡ್ಡಯ್ಸು 'ಅಡ್ಡಯಿಸು' ನೋ.

ಅಡ್ಡಯ್ಸುಹ (ನಾ). ಅಡ್ಡಲಾಗಿ ಹೋಗುವುದು ; ಅಡ್ಡಿಪಡಿಸುವುದು : "ತಿರ್ಯಗರ್ಥ = ಅಡ್ಡಯ್ಸುಹ" (ನಾಚಿರಾ. ಕಿ). [ಅಡ್ಡಯ್ಸು + –ಹ (< –ಪ)]

ಅಡ್ಡರಸು 'ಅಡರಾಸು' ನೋ.

ಅಡ್ಡರಸ್ತೆ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ರಸ್ತೆಗೆ ಅಡ್ಡಲಾಗಿರುವ ಬೇರೊಂದು ರಸ್ತೆ : ಈ ಅಡ್ಡರಸ್ತೆಯಲ್ಲಿ ಒಂದುಕಡೆ ಹೋದರೆ ಬೇಲೂರು ಇನ್ನೊಂದು ಕಡೆ ಹೋದರೆ ಹಾಸನ ಸಿಕ್ಕುತ್ತದೆ (ರೂಢಿ). ಚಾಮರಾಜಪೇಟೆಯ ನಾಲ್ಕನೆಯ ಅಡ್ಡರಸ್ತೆಯಲ್ಲಿ ಬಸ್ಸುಗಳು ನಿಲ್ಲುತ್ತವೆ (ರೂಢಿ). ೨. ರಸ್ತೆಗಳು ಒಂದನ್ನೊಂದು ಸಂಧಿಸುವ ಸಳ. [ಅಡ್ಡ$_1$ + ರಸ್ತೆ]

ಅಡ್ಡರಾಸು 'ಅಡರಾಸು' ನೋ.

ಅಡ್ಡರುಚಿ (ನಾ). ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಲ್ಲದ ರುಚಿ; ಸಲ್ಲದ ಅಭಿಲಾಷೆ: "ಕಾದಂಬರಿಯನ್ನು ಕಟ್ಟುವೆನೋ ಕೆಡಹುವೆನೋ ಗೊತ್ತಿಲ್ಲ. ಅದರೂ ಗಂಡಸರ ಈ ಅಡ್ಡರುಚಿಯ ಅರ್ಥಮಾಡಿಕೊಳ್ಳದೇ ನನಗೆ ನಿದ್ದೆಯಿಲ್ಲ" (ನಿರಾಳ. ೩೭). [ಅಡ್ಡ + ರುಚಿ]

ಅಡ್ಡಲ್, ಅಡ್ಡಲು (ನಾ). —ಅಡ್ಡ,. **ಅಡ್ಡಲು** (೬).

ಅಡ್ಡಾಗಿ ೧. ಪಕ್ಕಕ್ಕೆ ತಿರುಗಿ: ಈ ರಸ್ತೆಯಲ್ಲಿ ಹೀಗೆಯೇ ನಿಟ್ಟಿಗೆ ಹೋಗಿ ಆಮೇಲೆ ದೀಪದ ಕಂಬದ ಬಳಿ ಅಡ್ಡಲಾಗಿ ತಿರುಗಿಕೊ. ಸ್ವಲ್ಪದರಲ್ಲೇ ನಿನಗೆ ಆ ಮನೆ ಸಿಕ್ಕುತ್ತದೆ (ರಂಗಿ). ೨. ಎದುರಾಗಿ: ಆವನು ಓಡಿಬರುತ್ತಿದ್ದ ಗೂಳಿಗೆ ಅಡ್ಡಲಾಗಿ ನಿಂತನು (ರಂಗಿ). **ಅಡ್ಡಲಾಗು**=ಅಡ್ಡಿಯಾಗು; ಪ್ರತಿಬಂಧಿಸು; ತಡೆಗಟ್ಟು: ಸಂಗ್ರಾಮಕೆಂದು ನಿಮ್ಮೊಡೆಯನು ನಡೆದುಬಂದೊಡೆ ತನ್ನ ಪೆಸರಂ ಮೃಡನಡ್ಡಲಾಗಿ ಬರಲು ಬಿಡೆ ತೊಡೆವೆನು (ಅಂಜಚಿ. ೬-೪೫). ಅರಸು ರಾಮರ ಪಂಥಕಡ್ಡಲಾದೆನು ಎಂದು ಮುಂಗಡಿ ಮಹಾತ್ಮನುದ್ಭರುಟು ಹನುಮಂತ (ಪುರಂದ. ೨-೬೫-೪); ಗಂಡ ಮಾಡುವ ದಾನಕಡ್ಡಲಾಗುವಳೆವಳ್ (ಚಿಬಿಪ. ೫೬-೬೯). **ಅಡ್ಡಲಾನ** = ಪ್ರತಿಭಟಿಸಿ ನಿಲ್ಲು: ಕಡ್ಡಿಗಡಸದ ತಳಿಗಳಂ ಮುಟ್ಟದು ಕೊಂಡಗೆಗೂಡಿಕಡ್ಡಲಾತ್[ಪಾಕಾಂ. ದ]ದುರಂರಂ ತಜ್ಜಿವ್ಯತುಂ ಪುರವಜೊಳ ಪೊಗುರ್ತಿರ್ದಂ (ಚಿಬಪು. ೪೨-೨೮). [ಅಡ್ಡ$_{1}$ + -ಅಲ್]

ಅಡ್ಡಲಾಕು (ನಾ). ೧. ಗಿಡದ ಬುಡದ ಮಗ್ಗುಲಲ್ಲಾಗಲಿ, ಬೇರಿನಿಂದಾಗಲಿ ಒಡೆದು ಚಿಗುರಿದ ಮೊಳಕೆ (ಕಿಸಂಗ್ರಾ. ೪೩). ೨. ಕೂಳೆಬೆಳೆ (ಸ್ಯಾಂಡರ್).

ಅಡ್ಡಲಾಕಾಡು, ಅಡ್ಡಲಾಕೊಡಿ = ಕವಲೊಡೆಯುವಂತೆ ಚಿಗುರು; ರೆಂಬೆ ಹುಟ್ಟುಕೊ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [ಅಡ್ಡ$_{1}$ + ಲಾಕು]

ಅಡ್ಡಲಿಡು (ಕ್ರಿ). ಅಡ್ಡಲಾಗಿ ಇಡು; ಮರೆಮಾಡು: ನೋಡಲ್ಕಂಜಿ ದೃಷ್ಟಿಗೆ ನೆರೆ ಕಂಗಾಮನಡ್ಡಲಿಡುತಂ ಮಂ ಟಪದೊಳ್ ಕುರ್ದು (ಬಸವ. ೨೬-೨೯). [ಅಡ್ಡಲ್ + ಇಡು]

ಅಡ್ಡಲು 'ಅಡ್ಡಲ್' ನೋ.

ಅಡ್ಡಲುವೊಡ್ಡು, ಅಡ್ಡಲಾಕೊಡಿ = ಅಡ್ಡಲಾಗಿ ಇರಿಸು; ತಡೆಯೊಡ್ಡು: ಕಾಲ ನಡ್ಡಲುವೊಡ್ಡಿನಿಲ್ಲುತ ಜೋಲಿ ನಡೆವುತ (ಬಸವ. ೨೦-೧೩).

[ಅಡ್ಡಲು + ಒಡ್ಡು$_{1}$]

ಅಡ್ಡಲೋಪೆ (ನಾ). ಗೋಡೆಯಿಂದ ಮುಂದಕ್ಕೆ ಚಾಚಿದ ಜಾವಣಿಯ ಮುಂಭಾಗ, —ತಲೆಕಟ್ಟು; ಪರಟೆ (ಕಿಸಂಗ್ರಾ. ೪೧).

[ಅಡ್ಡ + ಲೋಪೆ]

ಅಡ್ಡವಂಕಿತೆ (ನಾ). ಒಂದು ತೆರದ ಸುಂಕ; ಅಡ್ಡಸುಂಕ: ಕಳದು ಳಿದ ಲಕ್ಕಗುತ್ತಿಗೆಗಳ ನಿಲಹದ ನಾಮಿಯಡ್ಡವಂತಿಕೆ ನಾನಾ ಸುಲಿಗೆ ಲಾವಣಿಗೆಯೆಂದೀ ಗಳಬಳಮಂ ನಿಲಿಸಿ ಸುಂಕಮಂ ಬಾಳಿಸಿದಂ (ಕಳಸ್ಥ. ೬-೭೦). 'ಅಡ್ಡಬಡ್ಡಿ' ಪರಾ. [ಅಡ್ಡ$_{1}$ + ವಂಕಿತೆ$_{1}$]

ಅಡ್ಡವಟ್ಟೆ, ಅಡ್ಡಬಟ್ಟೆ (ನಾ). ೧. ಮುಖ್ಯವಾದ ದಾರಿಗೆ ಅಡ್ಡಲಾಗಿ ಹೋಗುವ ದಾರಿ; ಅಡ್ಡ ರಸ್ತೆ: ಮಾಗುಚ್ಚಗೆ ಪೋದ ಅಡ್ಡವಟ್ಟೆ ಪಡುವಣ ಮೇರೆ ಬಡಗಸಟ್ಟಿವೊಲಂ ಮೇರೆ (ಸೌಇಇ. XI-i, ೯೭-೩೧; 1062); ಆಯೆರಡುಂ ಪೊಳೆಗೆ ಬರ್ದಡ್ಡವಟ್ಟೆಯ ಖಾಸಬಿದ ಮಳವೆ (ಎಇ. XIX, ೧೮೯-೨೩ ; 1079). **ಅಡ್ಡ ಬಟ್ಟೆ**: ಅಡ್ಡಬಟ್ಟೆ ಕೂಡಿದಲ್ಲಿ ಬಲಿಯಂ ಕೊಡುವುದು (ಪಾ ಲ ಚಿ. ೧೩೬-೩). ೨. ಒಂದು ಸುಂಕ; ಅಡ್ಡರಸ್ತೆಗೆ ಬರುವ ಪದಾರ್ಥಗಳ ಮೇಲೆ ವಸೂಲು ಮಾಡುವ ಸುಂಕ: ಸುಂಕದವರು ಗಣಪತಿ ದೇವಂಗೆ ಪುಣ್ಯವಾಗಲು ಹೆಜ್ಜುಂಕ ಅಡ್ಡವಟ್ಟಿಪ್ಪಿತ್ತಿಯಂ ಮಾನ್ಯಂಮ್ಮಾಡಿ ಕೊಟ್ಟ ಗಾಣ ೧ ಸುಂಕಾಧಿಕಾರಿ ಮಂಚ್ಯರೆಸಂಗೆ ಪುಣ್ಯವಾಗಲು ಅಡ್ಡವಟ್ಟಿಯ ಸುಂಕವನು ಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಶ್ರೀಗವಜೀಕ್ಕರ ದೇವರಿಗೆ ನಿಶ್ಚಾಳಧರೆವನು ಬಿಟ್ಟ ಕೊಡಗಿ ೧೦ (ಕಇಲ. ೪೪, ೩೩-೩೫; 1229). ಗಿ ತೆಲುಗಿನ "ಅಡ್ಡವಟ್ಟ" (ಸೌಇಇ. X, ೩೧೪-೧೪ ; 1247) ; "ಅಡ್ಡವಟ್ಟ ಸುಂಕಮು" (ಸೌಇಇ. X ; ೪೨೭-೨೫ ; 1270) ಇದನ್ನು ಹೋಲಿಸಿ. [ಅಡ್ಡ + ಬಟ್ಟೆ$_{1}$]

ಅಡ್ಡವಡೆ (ನಾ). ಸೈನ್ಯದ ಅರ್ಧಭಾಗ: ನಾಲ್ಗಳಿಗೆಯೊಳಿ ರಕ್ಕಸ ಬಲ ದೊಳಡ್ಡವಡೆ ನಿದ್ದೆಗೊಂಡುದು (ಪಾಭಾ. ೪೬-೧೨). [ಅಡ್ಡ + ಪಡ್ಡೆ]

ಅಡ್ಡವನೆ (ನಾ). ಕಂಬಗಳಮೇಲೆ ಅಡ್ಡಲಾಗಿ ಜೋಡಿಸಿರುವ ಮನೆ: ಕೇಳಾಲಯದಲ ಲೆಯೊಳ್ ನಟ್ಟ ಕಸಕಯಷ್ಟಿಗಳ ಮೇಗಣಡ್ಡವನೆ ಗಳೊಳ್ ಕಣ್ಮುಚ್ಚ ಬಿಚ್ಚಿದಂತೆರ್ದುರ್ (ಲೀಲಾವ. ೩-೨೦ ವ).

[ಅಡ್ಡ$_{1}$ + ಮನೆ]

ಅಡ್ಡವರ್ 'ಅಡ್ಡಂಬರ್' ನೋ.

ಅಡ್ಡವರಿ 'ಅಡ್ಡಂಬರಿ' ನೋ.

ಅಡ್ಡವರ್ಕೆ (ನಾ). ೧. ಅಡ್ಡಲಾದ ಓಟ: ತೋರಣದೊಳ್ ನುಸುಳ್ಕಂತೆ ತಲೆದರ್ಗಿ ಪರಿವ ಕಳಕಳಮನಾಲಿಸುತಡ್ಡವರಿಯೊಳಾಂತು ನಿಂದಿರ್ದಿರ್ ಪರವುಟ್ಟಿಜಿಯಂ ಖಿಲ್ಲದಂ ಪಿಡಿವ (ರಾಜಶೇ. ೬-೧೧ ವ). ೨. ಸಣ್ಣ ಹಾದಿ; ಕಾಲುದಾರಿ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [ಅಡ್ಡ$_{1}$ + ಪರ್ಕೆ]

ಅಡ್ಡವರ್ತಿ (ನಾ). ಮನೋರಂಜನೆಯ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮ ಮೊದಲಾದ ಪ್ರಾಸಂಗಿಕವಾದ ವೆಚ್ಚಗಳಿಗಾಗಿ ಎತ್ತುವ ತೆರಿಗೆ ಅಥವಾ ವಂತಿಗೆ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [ಅಡ್ಡ$_{1}$ + ವರ್ತಿ]

ಅಡ್ಡವರಿಗೆ (ನಾ). ಅಡ್ಡಲಾಗಿ ಹಿಡಿದುಕೊಳ್ಳುವ ಗುರಾಣಿ, —ಢಾಲು: ಹೆಗಲಡ್ಡವರಿಗೆಯ ಶರಿದಿ ಮೈವಣಕಾಕೆ ತಿದಿದಾಡಿದರು ಸಬಳಿಗರು (ಕವ್ಯಾಳ. ೪-೧೩); ಮೇಲೆ ಬೀಳ್ವ ಕಕೊರಲಕಪ್ಪನ್ನಶ್ರವ ನೂಕಿದ ನಡ್ಡವರಿಗೆಯಲಿ (ಕುವ್ಯಾಳ. ೨೦-೫). 'ಅಡ್ಡವಲಿಗೆ' ಪರಾ.

[ಅಡ್ಡ + ಪರಿಗೆ]

ಅಡ್ಡವಲಿಗೆ (ನಾ). ೧. ಅಡ್ಡಲಾಗಿ ಹಾಕಿರುವ ಅಥವಾ ಹಿಡಿದಿರುವ ಹಲಗೆ: ನಾದದಿಂದುಗಳಡ್ಡವಲಿಗೆಗಳಾದಿ ಶಕ್ತಿಯೆ ತಿಗುರಿ ಮೂಜಕ್ಕಾದಿ ಯಾವುವು (ಬ ಸವ. ೨೧-೨೭). ೨. = ಅಡ್ಡವರಿಗೆ: ಒಬ್ಬಿಗ ಖೂಲ ವರಾಹನ ತಲೆ ನೂಕುವಡ್ಡವಲಗೆ ಕವಣೆಗಳು ಅಡ್ಡಾಯುಧ ಗರಗಸ ಮೊನೆಗಲ್ಲು ಕಕ್ಕೆಡ್ಡವಾಗಿಯೆ ರಾಜಿಸಿಹುವು (ಕಂಪಪು. ೬-೨೦).

[ಅಡ್ಡ + ಪಲಗೆ]

ಅಡ್ಡವಳಿ (ನಾ). ಬೆರಕೆಯ ತಳಿ; ಮಿಶ್ರರಕ್ತದಿಂದಾದ ತಳಿ,—ವಂಶ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [ಅಡ್ಡ$_{1}$ + ಬಳ್ಳಿ (< ಬಟ್ಟೆ)]

ಅಡ್ಡವಾತಿ (ನಾ). ಅಡ್ಡಲಾಗಿ ಹಾಯುವುದು, —ಹೋಗುವುದು (?) : ಸಡ್ಡಮಾಡದೆ ರಕ್ಕಸನ ಕೂಗರ್ಗಳಿಗ ವಿಡ್ಡೂರಿವನು ಹಾಜಿ ಹೊಯ್ದು ಅಡ್ಡವಾತಿಯಲಿ [ಪಾಕಾಂ. ವಾರಿಯಲಿ, ವಾರಿನಲಿ] ಸ್ಕಂದನ ಸೂತ ವಾಜಿಯ ಒಡ್ಡವನೆಯಂ ಖಂಡಿಸಿದ (ವೀಚಕ. ೪೦-೫೪); ಖಾತಿ ಗೆಟ್ಟುದು ಬಲಾಢ್ಯರು ಕಾಮಸುತನಡ್ಡವಾತಿಯ [ಪಾಕಾಂ. ಗಡವಾಕಿನ] ಕೊಲ್ಲಲ್ಕಬ್ಬುಟ್ಟಿಗೆ ಭೀತಿಯಿ ಹಿಮ್ಮುಟ್ಟಿ ಸಾರದರು ರಣರಂಗ ನೀತಿಬಾಹಿರ ರಾದೆವೆನುತೆ (ವೀಚಕ. ೩೫-೨೪).

[← ತೆಲು. ಅಡ್ಡವಾತಿಯಮ್ಮು = ಒಂದು ವಿಧವಾದ ಬಾಣ]

ಅಡ್ಡವಾಯ್, ಅಡವಾಯ್, ಅಡಹಾಯ್, ಅಡಹಾಯಿ, ಅಡ್ಡಹಾಯ್, ಅಡ್ಡಹಾಯಿ (ಕ್ರಿ). ಅಡ್ಡಲಾಗಿ ನುಗ್ಗು; ಅಡ್ಡಗಟ್ಟು; ತಡೆ: ಆದಾವವನಡ್ಡವಾಯ್ದನೆಲೆಲೇ ಎನುತೆ ಮುನಿದು ಸಿಗರಗರಂಡನುರ ವಣಿಸುತೆತ್ತುರುತೆ (ಇಹರ. ೪೩) ; ಎಣಗುವ ತುಂದಿಲಿಂದಗಿಯೆ ಬಗ್ಗಿಸ ಕೋಗಿಲೆ ಕೊಂಬುಗೊಂಡು ಬಳ್ಳುಜೆ ಮುಳಿದಡ್ಡವಾಯ್ದು ಗಿಳಿ ಮಲ್ಲಳ್

ಗೊಂಡೊಳಸಾರೆ (ಕಬ್ಬಿ ಕಾ. ೩೧೧). **ಅಡವಾಯ್** : ಭೀತಿಯೊಳೋಡುವ ದೀರ್ಘಬಾಹು ಸೈನ್ಯವನಡವಾಯ್ದು ಸಂಹರಿಸಿದೆಂ (ದಶಕು. ೫-೪೫); ಪೊಸಕೋಂಟಿಯಂ ಕೊಂಬೆಡೆಯೊಳಡವಾಯ್ದುದಂ ನೆನೆದು (ಚಿಕವಂ. ೫೫-೭). **ಅಡಹಾಯ್** : ಪಿನಾಕಧರನಡಹಾಯ್ದರೆಯು ಬಿಡೆ ವೆಮ್ಮ ವಾಸಿಗಳ (ಕುವ್ಯಾ ಅ. ೬-೬); ಬಹ ದಿವ್ಯಾಯುಧಕೆ ಚಾಚಿದನು ವಕ್ಷಃಸ್ಥಳವನಸುರಾರಾತಿಯಡಹಾಯ್ದು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೩-೬೦); ಜನನಿಯ ಮೇಲೆ ಮುಳಿದಳಿವಿಂಗೆ ಜಡಿದನು ಬಾಳ ಬಳಿಕ ವಸಿಷ್ಠ ಕಂಡಡಹಾಯ್ದನಾಯುಧಕೆ (ತೊ ರ ರಾ. ೨-೬-೫); ಅಗಸೆಗಳ್ ಗಗನಕಡಹಾಯ್ವಂತೆ ನಲಿವುದಿಲ್ಲಿ (ಅರ್ಚಾವಿ. ೨೩-೩); ಕೌಂತೇಯನಂ ತಜುಬಲಡಹಾಯ್ದು ವೃಷಕೇತು ಬರಲಾತನೊಳ್ ಸರಿಯಾಗಿ ಕಾದುತಿರಲು (ಜೈಮಿಭಾ. ೮-೩೬). **ಅಡಹಾಯಿ** : ಏತಕ್ಕೆ ನೀನಡಹಾಯಿದೆಯೆನುತೆ ಶ್ರೀನಾಥಗೆ ಕೈದುಡುಕಿದನು (ಮೋಹತ. ೩೮-೨೧). **ಅಡ್ಡಹಾಯ್** : ೧. ತನ್ನನು ನಿಟಲಲೋಚನನಡ್ಡಹಾಯ್ದರೆ ಹಿಡಿವೆನೆನುತೆಚ್ಚ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೨-೩೬); ರಿಪುಜಾಲವನು ಜಜಿದಡ್ಡಹಾಯ್ದನು ಗಾಳಿಗುದಿಸಿದ ವೀರನದ್ಭುತ ಸಿಂಹನಾದದಲಿ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೩-೨೩). ೨. ಬೇರೊಬ್ಬರ ಮುಂದೆ ನಡೆದಾಡು, —ಸುಳಿ (ಕಿ). **ಅಡ್ಡಹಾಯು** (ಉಕ).

[ಅಡ್ಡ$_1$ + ಪಾಯ್$_1$]

ಅಡ್ಡವಾಸನೆ (ನಾ). ಒಂದು ವಸ್ತುವಿಗೆ ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಲ್ಲದ, ಕೆಟ್ಟ ಬಗೆಯ ವಾಸನೆ : "ಏನೋ ಅಡ್ಡವಾಸನೆ ಬರುತಾ ಇದೆ" (ಮಹಾಲ. ೨೯). [ಅಡ್ಡ$_1$ + ವಾಸನೆ]

ಅಡ್ಡವಿಚಾರಣೆ (ನಾ). ಸಾಕ್ಷಿಗೆ ಪ್ರತಿಪಕ್ಷದ ವಕೀಲರು ಪ್ರಶ್ನೆಗಳನ್ನು ಹಾಕಿ ಮಾಡುವ ವಿಚಾರಣೆ; ಪಾಟೀಸವಾಲು : ಅವರೆಲ್ಲರನ್ನೂ ಅಪ್ರಮೇಯ ಅಡ್ಡವಿಚಾರಣೆ ಮಾಡಿದನು (ಮುಸುಗ. ೧೭೧). 'ಅಡ್ಡಸವಾಲು' ಪರಾ. [ಅಡ್ಡ$_1$ + ವಿಚಾರಣೆ]

ಅಡ್ಡವಿಱಿ (ಕ್ರಿ). ಅಡ್ಡಲಾಗಿ ಇರಿ; ಪಕ್ಕಕ್ಕೆ ತಿವಿ : "ಅಡ್ಡವಿಱಿವಾನೆ ಪರಿಣತಮೆಂಬುದು" (ಹಲಾಯು. ೩೭-೬೭). [ಅಡ್ಡ$_1$ + ಇಱಿ$_1$]

ಅಡ್ಡವೆಟ್ಟ, ಅಡವೆಟ್ಟ (ನಾ). ಅಡ್ಡಲಾಗಿರುವ ಬೆಟ್ಟ : ಆಯೂರಿಂಗೆ ಸೀಮೆಊರಿಂ ಮೂಡಲಡ್ಡವೆಟ್ಟದ ಮೂಡಣ ಮೊನೆಯ ಪುಣುಸೆಯ ಕುಪ್ಪೆ (ಸೌಇಇ. XI-i, ೧೧೬-೨೫; 1075). **ಅಡವೆಟ್ಟ** : ಪೊಲದ ಸೀಮೆ ಮೂಡಲಡವೆಟ್ಟ (ಎಇ. XIII, ೧೭೨-೪೨; 1055).

[ಅಡ್ಡ$_1$ + ಬೆಟ್ಟ (< ವೆಟ್ಟ)]

ಅಡ್ಡವೇಷ (ನಾ). = ಅಡ್ಡಸೋಗು. [ಅಡ್ಡ$_1$ + ವೇಷ]

ಅಡ್ಡವೇಳೆ (ನಾ). ಸಮಯವಲ್ಲದ ಸಮಯ; ಅವೇಳೆ : 'ಡಾಕ್ಟರ್ನ ಕರಕೊಂಡು ಬರ್ಲೇನು' ಎಂದು ಕೇಳಿ ಅಂಥ ಅಡ್ಡವೇಳೆಯಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬನೇ ಹೋದ (ವೈನಿ. ೧೯೮). [ಅಡ್ಡ$_1$ + ವೇಳೆ]

ಅಡ್ಡವೊಡ್ಡು, ಅಡವೊಡ್ಡು (ಕ್ರಿ). ಅಡ್ಡಲಾಗಿ ಒಡ್ಡು; ತಡೆಯಾಗಿ ಹಿಡಿ : ಗವಾಕ್ಷರಂಧ್ರದೊಳ್ಪೆಳಗನಿನಾಂಶುವೆಂದು ಬಗೆದೇಕೆ ಕರಾಬ್ಜಮನಡ್ಡವೊಡ್ಡುವಯ್ (ಕಾದಂಪೂ. ೧೦೦೮). **ಅಡವೊಡ್ಡು** : ಬಿಸಿಲ್ಗೆ ಮೆಯ್ಯನಡವೊಡ್ಡಿ ತದೀಯ ತಟಂಗಳಲ್ಲಿಯಿಂಬಿಲ ಕಡುಗೊಂಬುಗಳ್ ತುಜುಗಿ ಬಿರ್ದವೊಲಿರ್ದುವು . . . ಮೊಸಳೆಗಳ್ (ಶಾಂತೀಶ್ವ. ೧೨-೮೪).

[ಅಡ್ಡ$_1$ + ಒಡ್ಡು$_1$]

ಅಡ್ಡವೊಯ್ಲು, ಅಡವೊಯ್ಲು, ಅಡಹೊಯ್ಲು (ನಾ). ಕತ್ತಿಯನ್ನು ಅಡ್ಡಲಾಗಿ ಬೀಸಿ ಹೊಡೆಯುವುದು; ಅಡ್ಡಹೊಡೆತ : ಕೂರಲಗಿ ನಾಱೆರಡು ಮೊನೆಯನಿರದಱುಪುತ್ತೆ ನಾಲ್ಕು ತೆಱನಾದ ಧಾರೆಯನಲ್ಲಿ ಬೀಱುತ್ತೆ ನಾಲ್ಕುತೆಱದಡ್ಡವೊಯ್ಲಂ ಜನಕೆ ತೋಱುತ್ತೆ (ಮೊನೆರ.೧೪೧-೩). **ಅಡವೊಯ್ಲು** : ಖಡುಗದಡವೊಯ್ಲುಗಳಲಡುಮದ್ದಡಸಿದರು ಸೂಕರನ ತುಪ್ಪವ ತೊಡೆದರಿಱಿದೇಱಿನೊಳು ಬಿಟ್ಟರು ತೈಲಧಾರೆಗಳ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೫-೪೨); ನಾಲ್ಕು ತೆಱದ ಧಾರೆಯಂ ಮೂಱು ತೆಱದ ನಿವಾರಣೆಯಂ ನಾಲ್ಕು ತೆಱದಡವೊಯ್ಲಂ ಕಾಯ್ದು ಹೆಣಗಿದರು ಬಿತ್ತರಿಸಿ (ತ್ರಿಪುವಿ. ೨೩-೧೪ ವ). **ಅಡಹೊಯ್ಲು** : ಉಪ್ಪರಕೆ ಜಾಱಿದರು ಪಡಿತಳಕೆ ಮೆಯ್ದೆಗೆದರಡಹೊಯ್ಲಿನಲಿ ಬಲುಗಯ್ದುಕಾಱರು . . . ಹೊಯ್ದಾಡಿದರು (ಸಂಭಪ. ೧೮-೫೬). [ಅಡ್ಡ$_1$ + ಪೊಯ್ಲು]

ಅಡ್ಡವೊರಗು (ನಾ). ಒರಗಿಕೊಳ್ಳುವುದಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಅಡ್ಡಲಾಗಿ ಇಡುವ ದಿಂಬು : ಹಂಸತೂಲಿಕಾತಲ್ಪದಲ್ಲಿ ಆನಂದಾನುಭವವಾದ ಅಡ್ಡವ[ವೊ]ರಗು ಯಿರುವುದು (ಸೌಗಂಧಿ. ೧೧೪-೩).

[ಅಡ್ಡ$_1$ + ಒರಗು$_2$ (< ಒಱಗು$_2$)]

ಅಡ್ಡವೊಱೆ, ಅಡ್ಡಹೊಱೆ (ನಾ). ಅಡ್ಡೆ; ಕಾವಡಿ : "ಕಾಸು ವಿಹಂಗಿಕೆಯದಡ್ಡವೊಱೆಯಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೬೩-೨೬). **ಅಡ್ಡಹೊಱೆ** : "ವಿಹಂಗಿಕೆ ಅಡ್ಡಹೊಱೆ ಕಂಬಿ" (ನಾಚಿರಾ. ಕಿ). [ಅಡ್ಡ$_1$ + ಪೊಱೆ]

ಅಡ್ಡಸರ, ಅಡಸಲ$_1$, ಅಡಸಾರ, ಅಡಸಾಲ (ನಾ). ಆಡುಸೋಗೆಯ ಗಿಡ. **ಅಡಸಲ$_1$** : ಅಡಸಲವು ವಾಂತಿ, ಕೆಮ್ಮು ಮತ್ತು ವಿಶೇಷವಾಗಿ ರಕ್ತಪಿತ್ತವನ್ನು ನಾಶಮಾಡುತ್ತದೆ (ಅಷ್ಟಾಂಗ. ೧೩೫-೭೮). **ಅಡಸಾರ**: ಕಾಶೀದಾಶಿವಾಳ ಅಡಸಾರ (ಕೃಷಿಪ್ರ. ೨೦೧). **ಅಡಸಾಲ** (ಉಕ).

[?. / ತೆಲು. ಅಡ್ಡಸರಮು]

ಅಡ್ಡಸರ್ಪ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಗಿಡ. (ಮೈಔಗಿ. ೫-೮೪).

[ಅಡ್ಡ$_1$ + ಸರ್ಪ ?]

ಅಡ್ಡಸವಾಲು (ನಾ). ಪಾಟೀಸವಾಲು. 'ಅಡ್ಡವಿಚಾರಣೆ' ಪರಾ. (ಕಿಸಂಗ್ಲಾ. ೭೮). [ಅಡ್ಡ$_1$ + ಸವಾಲು]

ಅಡ್ಡಸಾರಿಗೆ (ನಾ). = ಅಡ್ಡತಾಕ್ಕು : ೨. ಆ ನಾಗಂಣ್ಣನ ಮಗ ನಾರಸಿಂಹದೇವ ಕೊಟ್ಟ ಅಡ್ಡಸಾರಿಗೆಯೊಂದು (ಎಕ. XV, ಹೊಳೆನ. ೯೩-೨೨; 1237). [ಅಡ್ಡ$_1$ + ಸಾರಿಗೆ]

ಅಡ್ಡಸಾರ್ಚು (ಕ್ರಿ). ಪಕ್ಕದಲ್ಲಿ ನಿಲ್ಲಿಸು : ಮೊಗಂ ಮುರಿದು ಮೊಲೆಯೂಡಲಡ್ಡಸಾರ್ಚಿದ ಪುಲ್ಲೆಯಿರ್ದಂತೆ ಪರಿಚಯಕ್ಕೆ ಪರಿತಂದು ಕಡೆವಾಯ ಪಾಲಂ ತೊಡೆಯೊಳ್ ತಡಗಾಲ್ಪೊಡೆದು (ಅರ್ಧನೇ. ೧-೯೨ ವ).

[ಅಡ್ಡ$_1$ + ಸಾರ್ಚು]

ಅಡ್ಡಸಾಲು (ನಾ). ೧. ಅಡ್ಡಲಾಗಿ ಇರುವ ಸಾಲು. ೨. ಅಡ್ಡಪಂಕ್ತಿ (ಕಿ). ೩. ನೇರವಾಗಿ ಹೊಡೆದ ಉಕ್ಕೆಯ ಸಾಲಿಗೆ ಅಡ್ಡಲಾಗಿ ಹೊಡೆದ ಸಾಲು (ಕಿ). [ಅಡ್ಡ$_1$ + ಸಾಲು$_2$ (< ಸಾಲ್$_2$)]

ಅಡ್ಡಸುತ್ತು (ನಾ). ಅಡ್ಡಲಾಗಿ ಸುತ್ತಿದ ಬಟ್ಟೆ : ಕಾಳಿಂದಿಯನೊರೆಯೋ ಎಂಬಂತೆ ಆ ಕೂದಲಿನ ಮೇಲೆ ಒಂದು ಬಿಳಿಯ ತೆಳ್ಳನೆಯ ಚೀನಾಂಬರದ ಅಡ್ಡಸುತ್ತು (ಮಾಮಲ್ಲಿ. ೧೨೪). [ಅಡ್ಡ$_1$ + ಸುತ್ತು$_2$]

ಅಡ್ಡಸುಳಿ$_1$ 'ಅಡ್ಡಸುಱಿ' ನೋ.

ಅಡ್ಡಸುಳಿ$_2$ (ನಾ). ೧. (ಮರದ ದಿಮ್ಮಿಯಲ್ಲಿ) ಅಡ್ಡಲಾಗಿ ಕಾಣಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ಸುಳಿ. ೨. (ಪ್ರಾಣಿಗಳಲ್ಲಿ) ಹೀನಸುಳಿ.

[ಅಡ್ಡ$_1$ + ಸುಳಿ$_2$ (< ಸುಱಿ$_2$)]

ಅಡ್ಡಸುಱಿ, ಅಡ್ಡಸುಳಿ$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಎದುರಿಗೆ ಸುಳಿದಾಡು, —ಸಂಚರಿಸು : ಅರಲಂಬಿಂ ಗಱಿಸನ್ನೆದೋಱುವನನಂಗಂ ಚಂದವಂ ಕೂಂಕುವಂ ಕರದಿಂ ತೆಂಬೆಲರೆಂಬನಡ್ಡಸುಱಿವಂ ಚೈತ್ರಂ ಪಿಕಾರಾವದಿಂ ಕರೆವಂ ನಲ್ಲನಗಲ್ದೊಡೆ (ಅನಂಪು. ೮-೨೧). **ಅಡ್ಡಸುಳಿ$_1$** : ೧. ನಿಮ್ಮ ಬೀದಿಯಲ್ಲಿ ಆಗಾಗ ಅಡ್ಡಸುಳಿಯುವ ಆ ಹುಡುಗ ಯಾರು? (ರೂಢಿ). ೨. ಅಪ್ಪಿತಪ್ಪಿ, ಅಕಸ್ಮಾತ್ತಾಗಿ ಆದರೂ, ಬರು : ಕಳೆದ ನಾಲ್ಕು ತಿಂಗಳಿಂದ ಅವನು ಈ ಕಡೆ ಅಡ್ಡಸುಳಿದಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ). [ಅಡ್ಡ$_1$+ ಸುಱಿ$_1$]

ಅಡ್ಡಸೆರಗು (ನಾ). ಹೆಣ್ಣುಮಕ್ಕಳು ಎದೆ ಮುಚ್ಚುವಂತೆ ಕಂಕುಳಿನ ಕೆಳಗಿನಿಂದ ಅಡ್ಡಲಾಗಿ ಹೊದೆಯುವ ಸೀರೆಯ ತುದಿ, —ಕೊನೆ.

ಅಡ್ಡಸೆಱಗು ಕಟ್ಟಿ ನಿಲ್ಲು (ಉಕ) = ಕೆಲಸ ಮಾಡಲು ಸಿದ್ಧವಾಗಿ ನಿಲ್ಲು. [ಅಡ್ಡ$_1$ + ಸೆರಗು$_2$ (< ಸೆಱಂಗು)]

ಅಡ್ಡಸೋಗು (ನಾ). (ಉಕ) ನಾಟಕ ಮೊದಲಾದವುಗಳಲ್ಲಿ ನಡುವೆ ವಿನೋದಕ್ಕಾಗಿ ಬರುವ ಪಾತ್ರ. [ಅಡ್ಡ$_1$ + ಸೋಗು]

ಅಡ್ಡಹಚ್ಚು (ಕ್ರಿ). ೧. (ಹಣೆಯ ಮೇಲೆ ಮತಸೂಚಕವಾದ ಚಿಹ್ನೆಯನ್ನು) ಅಡ್ಡಲಾಗಿ ಧರಿಸು. ೨. ಅಸಂಬದ್ಧ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ವಿರೋಧಿಸು (ಉಕ). [ಅಡ್ಡ$_1$ + ಹಚ್ಚು$_1$ (< ಪತ್ತಿಸು)]

ಅಡ್ಡಹರವು (ಕ್ರಿ). ಅಡ್ಡಡ್ಡಲಾಗಿ ಹರಡು : ತಲೆಬೆಲಗಿನಿಂದ ಎರಡೂ ಪಕ್ಕಗಳಿಗೂ ಅಡ್ಡಬೆಲಗುಗಳ ಮೇಲೆ ಎಳೆಗಳನ್ನು ಹಾಕಿ, ಅವುಗಳ ಮೇಲೆ ಸೀಬು ಅಡ್ಡಹರವಿ, ಹುರಿಗಾತಿಯಿಂದ ಹೆಗ್ಗಟ್ಟು ಬಿಗಿದು, ತಾಟು ಸಿದ್ಧ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೪–೧೧೮). [ಅಡ್ಡ$_1$ + ಹರವು$_1$]

ಅಡ್ಡಹಾಕು (ಕ್ರಿ). ೧. ಅಡ್ಡಲಾಗಿ ಹಾಕು ; ಅಡ್ಡಲಾಗಿ ಇರಿಸು (ಕಿ). ೨. (ಗುರುವಿನ ಪಾದದ ಮುಂದೆ ಆಶೀರ್ವಾದಕ್ಕಾಗಿ ಮಕ್ಕಳನ್ನು) ಅಡ್ಡಲಾಗಿ ಮಲಗಿಸು ; (ರಾಜನ ಮುಂದೆ ಕ್ಷಮೆಗಾಗಿ ಅಪರಾಧಿಯನ್ನು) ಅಡ್ಡಬೀಳಿಸು (ಕಿ). ೩. ತಡೆದು ನಿಲ್ಲಿಸು ; ತಡೆಗಟ್ಟು : ದಾರಿಯಲ್ಲಿ ಹೋಗುತ್ತಿದ್ದ ಶ್ರೀಮಂತನನ್ನು ಒಬ್ಬ ಕಳ್ಳ ಅಡ್ಡಹಾಕಿದನು (ರೂಢಿ). [ಅಡ್ಡ$_1$ + ಹಾಕು (< ಪಾಯ್ಕು$_1$)]

ಅಡ್ಡಹಾದಿ (ನಾ). ೧. ಅಡ್ಡರಸ್ತೆ : ಸಂಜೆಯ ಬಸ್ಸು ಮಂಗಳೆಯನ್ನೂ ದುರ್ಗಿಯನ್ನೂ ಮೈಸೂರು–ಮಂಗಳೂರು ಹೆದ್ದಾರಿಯಲ್ಲಿ ಕೊತ್ತೇಗಾಲಕ್ಕೆ ಹೋಗುತ್ತಿದ್ದ ಅಡ್ಡಹಾದಿಯಲ್ಲಿ ಇಳಿಸಿ ಹೋಯಿತು (ಸರ್ವಮಂ. ೩೩೧). ೨. ತಪ್ಪುದಾರಿ : ನಮ್ಮನ್ನ ಅಡ್ಡಹಾದಿಗೇ ಹಚ್ಚಬೇಕೂಂತ, ಟೊಂಕಾ ಕಟ್ಟೇ ನಿಂತಾರೇನೋ ಎಲ್ಲ ಅಪ್ಪಗೋಳು ? (ಹೊಸಂಸಾ. ೧೩).

[ಅಡ್ಡ$_1$ + ಹಾದಿ (< ಪಾದಿ). / ತುಳು. ಅಡ್ಡಸಾದಿ]

ಅಡ್ಡಹಾಯ್ 'ಅಡ್ಡವಾಯ್' ನೋ.

ಅಡ್ಡಹೆಸರು (ನಾ). ೧. ಹುಟ್ಟಿದಾಗ ಇಟ್ಟ ಹೆಸರಲ್ಲದೆ ರೂಢಿಯಲ್ಲಿರುವ ಬೇರೊಂದು ಹೆಸರು ; ನಿಜವಾದ ಹೆಸರಿಗೆ ಬದಲಾಗಿ ಅಥವಾ ಆ ಹೆಸರಿನ ಜೊತೆಗೆ ವಿನೋದಕ್ಕಾಗಿ ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಹೆಸರು (ದಕ). ೨. ಇಟ್ಟ ಹೆಸರಿನ ಜೊತೆಗೆ ಸೇರಿಸುವ, ಕೆಲವು ವೇಳೆ ವಂಶಪಾರಂಪರ್ಯವಾಗಿ ಬರುವ, ಹುಟ್ಟಿದ ಊರು, ಕಸಬು, ಸಾಧಿಸಿದ ಕಾರ್ಯ ಮೊದಲಾದವನ್ನು ತಿಳಿಸುವ, ಹೆಚ್ಚಿನ ಹೆಸರು ; ಒಂದು ಮನೆತನದವರಿಗೆಲ್ಲ ಸಾಮಾನ್ಯವಾದ ಹೆಸರು ; ಮನೆತನದ ಹೆಸರು ; ಉಪನಾಮ (ಉಕ) : ತಿರಿದಿಹರೆ ಕೂಳಕ್ಕು ಕೆರೆದಿಹರೆ ಬೋಳಕ್ಕು ಕರೆದಿಹರೆ ಅಡ್ಡಹೆಸರಕ್ಕು ನಿಜವಿರಲು ಸ್ಥಿರಗೊಳ್ಳಲಕ್ಕು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೪೦೩) ; ಮಿಕ್ಕವರೆಲ್ಲ ಅಡ್ಡಹೆಸರನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸುವ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಇವರೂ ಫ್ರ್ಯಾಂಕ್ಲಿನ್ ಎಂಬ ಹೆಸರನ್ನು ಇಟ್ಟುಕೊಂಡರಷ್ಟೆ (ಬೆಂಜನ್. ೯) ; ಲೀಲೆಯು . . . ಅವೆಲ್ಲವಕ್ಕೂ ಹೆಸರು ಹಾಕಬೇಕಾದರೆ ತನ್ನ ಹೆಸರು, ಶಂಕರನ ಹೆಸರು, ಅವನ ಅಡ್ಡಹೆಸರುಗಳನ್ನು ಅಗಲೇ ಹಾಕಿಟ್ಟದ್ದಳು (ಹೂಬಿಸಿ. ೧೩). [ಅಡ್ಡ$_1$ + ಹೆಸರು$_1$ (< ಪೆಸರ್)]

ಅಡ್ಡಹೇರು$_1$ (ಕ್ರಿ). ಅಡ್ಡಡ್ಡಲಾಗಿ ಹೊರೆಯನ್ನು ಹೊರಿಸು : ತಾಟು ಮಾಡಬೇಕಾದರೆ, ಮೊದಲು ಚಂದೀಗೋಡೆಗಳ ಮೇಲೆ ಬೆಲಗುಗಳನ್ನು ಅಡ್ಡಹೇರುವರು (ಮುಂಬಯಿ. ೪–೧೧೮).

[ಅಡ್ಡ$_1$ + ಹೇರು$_1$ (< ಪೇಱು$_1$)]

ಅಡ್ಡಹೇರು$_2$ (ನಾ). ಅಡ್ಡಡ್ಡಲಾಗಿ ಹೊರಿಸಿದ ಹೊರೆ (ಕಿ).

[ಅಡ್ಡ$_1$ + ಹೇರು$_2$ (< ಪೇಱು$_2$)]

ಅಡ್ಡಹೊಗು, ಅಡಹೊಗು (ಕ್ರಿ). ಅಡ್ಡಲಾಗಿ ಪ್ರವೇಶಿಸು ; ನಡುವೆ ನುಗ್ಗು : ಮುಕ್ಕಣ್ಣನೈತರುತುಭಯವೀರರಿಗಡ್ಡಹೊಕ್ಕನು ಮಧ್ಯಸ್ಥನಾಗಿ (ಮೋಹತ. ೪೦–೮೨). **ಅಡಹೊಗು** : ಕೆಡಬಡಿವೆವೆನುತಡಹೊಕ್ಕು ಮೈದುಡುಕಿದರೆ ನಗುತಲಿ ಸಿಕ್ಕಿದವದಿರಿಗಲ್ಲಮಪ್ರಭುರಾಯನಿಂತೆಂದ (ಪ್ರಭುಲೀ. ೧೩–೧೦). [ಅಡ್ಡ$_1$ + ಹೊಗು (< ಪೊಗು)]

ಅಡ್ಡಹೊಡೆತ (ನಾ). ಅಡ್ಡಡ್ಡಲಾಗಿ ಹೊಡೆದ ಪೆಟ್ಟು ; ಪಕ್ಕದಿಂದ ಹೊಡೆದ ಏಟು : ಅಡ್ಡಹೊಡೆತದ ನೋವು ಹೆಚ್ಚು (ರೂಢಿ).

[ಅಡ್ಡ$_1$ + ಹೊಡೆತ]

ಅಡ್ಡಹೊತ್ತು (ನಾ). ಹೊತ್ತಲ್ಲದ ಹೊತ್ತು ; ಅಕಾಲ ; ಅವೇಳೆ : ಏನು, ಸ್ವಾಮಿಜಿಯವರು ಈ ಅಡ್ಡಹೊತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಮನೆತನಕ ಬರೋಣಾಯಿತು ? (ಹೊಸಂಸಾ. ೯) ; "ನಮ್ಮವನು ಎದ್ದಿದ್ದಾನು, ಇಂದು ಅಡ್ಡಹೊತ್ತಿಗೆ ಮಲಗಿದ್ದ" (ನಿರಾಭ. ೫೦).

[ಅಡ್ಡ$_1$ + ಹೊತ್ತು$_2$ (< ಪೊಱ್ತು)]

ಅಡ್ಡಹೊಯ್ (ನಾ). = ಅಡ್ಡಹೊಡೆತ : ತಿವುಳ ತೆಲುಗ ರಾವುತರಡ್ಡ ಹೊಯ್ಗಳ ವಿವರವ ಬಲ್ಲರೆ ನನ್ನ ಬವರದೊಳಗೆ ರಾಮನ ಹೊಯ್ಯದೊಡೆ ನನಗವನಿಪ ಮಾಡಿಸಾಜ್ಞೆಯನು (ಕುರಾಸಾಂ. ೧೬–೭).

[ಅಡ್ಡ$_1$ + ಹೊಯ್$_2$ (< ಪೊಯ್$_2$)]

ಅಡ್ಡಹೊಱೆ 'ಅಡ್ಡವೊಱೆ' ನೋ.

ಅಡ್ಡಳತೆ (ನಾ). ೧. (ವಸ್ತುವಿನ) ಅಗಲದ ಅಳತೆ, —ಪ್ರಮಾಣ. ೨. ಮೋಸದ ಅಳತೆ (ದಕ). [ಅಡ್ಡ$_1$ + ಅಳತೆ]

ಅಡ್ಡಳಿ (ನಾ). ಅಡ್ಡಲಾಗಿ ಸುಳಿಯುವ ತುಂಬಿ, —ಭ್ರಮರ : ಪಡ್ಡಳಿಯ ಪೊಗಸಿ ಬರುತಿರ್ಪಡ್ಡಳಿಯಂ ಸೋವಿ ತಿಱಿದಳಾ ಪಡ್ಡಳಿಯೊಳ್ ದೊಡ್ಡಲರಂ ಕಾಂತೆ (ದಶಕು. ೬–೭೦). [ಅಡ್ಡ$_1$ + ಅಳಿ$_4$ (= ಅಲಿ)]

ಅಡ್ಡಾಕೆ (ನಾ). ಪ್ರತಿಭಟನೆ : ಒಡ್ಡಿದ ಶೂಲವ ಹಾಯ್ದು ಮೈಲಾರದ ದೊಡ್ಡಿಯ ದೇವರಿಂದವನ ಅಡ್ಡಾಕಿಲ್ಲದೆ ತರಿಸಿ ನಿನ್ನಯ ಕಾಲಿಗಡ್ಡಗೆಡಹುವೆನಂಜದಿರು (ಕುರಾಸಾಂ. ೨೪–೩೭) [ಅಡ್ಡಾಕಿಲ್ಲದೆ = ಅಡ್ಡಾಕೆ + ಇಲ್ಲದೆ] ; ಮಾಱೊಡ್ಡಿನ ವೈರಿಭಟರನು ಕಡ್ಡಿಗೆಣಸದೆ ಕದನದೊಳು ತೆರಳಿದನಡ್ಡಾಕೆಯಿಲ್ಲದಾ ರಾಮ (ಕುರಾಸಾಂ. ೪೫–೩೧) ; ದೊಡ್ಡವರೆಂತಾದಿದಂತೆ ಸಲುವುದದಕಡ್ಡಾಕೆಯಿಲ್ಲದಱಿಂದ ಗುಡ್ಡದ ಮೇಲಿರ್ದೆ ಬರಹೇಳಲೊಡನೆ ನಾನೊಡ್ಡಿ ನಿಂದೆನೆ ಬಂದೆನೆಂದ (ಭರಚ. ೩೯–೧೦೬); ಹೆಡ್ಡರಿಗಿರಲೀ ಖಡ್ಗ ಸಾಕೆನುತಡ್ಡಾಕೆಯಿಲ್ಲದೆಯ್ದಿದನು (ಭರಚ. ೪೬–೩೬) ; ಬಡ್ಡಿಸಿದಿಡ್ಡಲಿಗೆಯ ಮುಂದೆ ಕುಳ್ಳಿರ್ದು ಗಡ್ಡಮೀಸೆಯ ನೀವಿಕೊಳುತ ಅಡ್ಡಾಕಿಲ್ಲದುಂಬುವ ಕಾರ್ಯವ ಬಿಟ್ಟು ದೊಡ್ಡ ಕಾರ್ಯವನೆಣಿಸಿದಿರಿ (ನೇಮಿಸಂ. ೨೩–೨೭೫). [ಅಡ್ಡ$_1$ + ಅಕೆ$_1$ (< ಅಂಕೆ)]

ಅಡ್ಡಾಗು (ಕ್ರಿ). ೧. ಅಡ್ಡಲಾಗು ; ಅಡ್ಡಿಯಾಗು : ಕೈಕೆಯದಕಡ್ಡಾಗಿ ಭರತನಿಗೆ ರಾಜ್ಯಮಿರಲೀ ಕುಮಾರಂ ವನಕೆ ಗಮಿಸಲಿ (ಪರಶು. ೨–೬). ೨. ಅಲ್ಪವಿಶ್ರಾಂತಿಗಾಗಿ ಮಲಗು ; ಮಗ್ಗುಲಾಗು (ಉಕ): ದಣುವು ಆರಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದರ ಸಲುವಾಗಿ ಅಡ್ಡಾದನು (ಮುಂಬಯಿ. ೪–೧೫೧) ; ದೊರೆಗಳು ಮಂಚದ ಮೇಲೆ ಅಡ್ಡಾಗಿದ್ದಾರೆ (ಹೊಸಂಸಾ. ೯೫).

[ಅಡ್ಡ$_1$ + ಆಗು$_1$]

ಅಡ್ಡಾಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ತಿರುಗಾಡಿಸು ; ಅತ್ತಿತ್ತ ಸುತ್ತಾಡಿಸು : ಆ ಕೋಣೆಯ ಸುತ್ತೆಲ್ಲ ನನ್ನನ್ನು ಅಡ್ಡಾಡಿಸಿದಳು (ಹಳ್ಳಹಾ. ೬೪).

[ಅಡ್ಡಾಡು + –ಇಸು$_3$]

ಅಡ್ಡಾಡು (ಕ್ರಿ). ೧. ಅತ್ತಿತ್ತ ಸುಳಿದಾಡು : ಉಭಯ ಸುಭಟರ್ಗ ಳಾರ್ಭಟಿಸಿ ತೋಳ್ವೊಯ್ದು ಪಟುಭಟವಾಜಿವರ್ಗಮಂ ರಾವ್ತರಡ್ಡಾಡಿದರ್ ತೀಡಿದರ್ ಬಿಲ್ಲವರ್ ಸಿಂಜಿನಿಯನು (ಚಿಬಪು. ೨೪–೩). ೨. (ವಾಯು

ಸೇವನೆಗಾಗಿ) ಸಂಚರಿಸು : ಹೊರಗೆ ಎಲ್ಲಿಯೋ ಅಡ್ಡಾಡಲಿಕ್ಕೆ ಹೋಗಿರುತ್ತಾನೆ (ವೋಹಿನೀ. ೫); ಸ್ವಲ್ಪ ಹೊತ್ತಿನಮೇಲೆ ನೀಲಾ, ಗುಣೇಂದ್ರ ಇಬ್ಬರೇ ಅಡ್ಡಾಡಲು ಹೋದರು (ಪ್ರಣಸ. ೨೮).

[ಅಡ್ಡ$_1$ + ಆಡು$_1$. / ತುಳು. ಅಡ್ಡಾಡು]

ಅಡ್ಡಾತಿಡ್ಡಿ 'ಅಡ್ಡಾದಿಡ್ಡಿ$_1$' ನೋ.

ಅಡ್ಡಾದಿಡ್ಡಿ$_1$, ಅಡ್ಡತಿಡ್ಡ$_1$, ಅಡ್ಡಾತಿಡ್ಡಿ (ನಾ). ಕ್ರಮಬದ್ಧವಲ್ಲದಿರುವುದು; ಅಸಂಬದ್ಧತೆ: ಕೆಲವು ಸಂದರ್ಭಗಳಲ್ಲಿ ಅಡ್ಡಾದಿಡ್ಡಿಯಾಗಿ ಕತ್ತರಿಸಿಹೋದಂತೆ ಕಾಣುತ್ತವೆ (ಜ್ಯೋತಿರ್ವಿ. ೧೩೩). **ಅಡ್ಡತಿಡ್ಡ$_1$** : ಅಡ್ಡತಿಡ್ಡಾದ ಅಕ್ಷರಗಳಿಂದ ಒಂದು ಹೊಲಸು ಕಾಗದದ ಮೇಲೆ ಬರೆಯಲ್ಪಟ್ಟ ಪತ್ರವೊಂದನ್ನು (ಕಳ್ಳಕಾ. ೪). **ಅಡ್ಡಾತಿಡ್ಡಿ** : ಹೀಗೆ ಅಡ್ಡಾತಿಡ್ಡಿಯಾಗಿ ವಿಷಯಾಂತರವಾದಾಗ ನಾನು ವೃದ್ಧನಾಗಿರುವೆನೆಂಬುದು ನನ್ನ ಲಕ್ಷ್ಯಕ್ಕೇ ಬರುತ್ತದೆ (ಬೆಂಜನ್. ೧೯).

ಅಡ್ಡಾದಿಡ್ಡಿ ಬೆಲೆ = ಅಸಂಬದ್ಧವಾದ ಬೆಲೆ; ಪ್ರಮಾಣಕ್ಕೆ ಮೀರಿದ ಬೆಲೆ: ಸಮಯ ನೋಡಿ ಪಟೇಲ, ಗೌಡರೂ ಒಂದಾಗಿ ಅಡ್ಡಾದಿಡ್ಡಿ ಬೆಲೆಗೆ ಮಾರುತ್ತಾ ಬಂದರು (ಸಂಧ್ಯಾರಾ. ೩).

[?. / ತಮಿ. ಅಟ್ಟಾದುಟ್ಟ, ಅಷ್ಟಾದುಷ್ಟಿ, ಅಷ್ಟಾದುಷ್ಟಂ; ತುಳು. ತೆಲು. ಅಡ್ಡಾದಿಡ್ಡಿ]

ಅಡ್ಡಾದಿಡ್ಡಿ$_2$, ಅಡ್ಡತಿಡ್ಡ$_2$, ಅಡ್ಡಾದುಡ್ಡಿ (ಅ). ಕ್ರಮಬದ್ಧವಲ್ಲದೆ; ಅಸಂಬದ್ಧವಾಗಿ; ಯದ್ವಾತದ್ವಾ; ಸಿಕ್ಕಾಬಟ್ಟೆ : ಶಸ್ತ್ರಾಗಾರದಲ್ಲಿ ಅಡ್ಡಾದಿಡ್ಡಿ ಬಾಣಗಳನ್ನು ಬಿಸುಟಂತೆ, ನಮ್ಮ ಜ್ಞಾನವೆಲ್ಲಾ ಅಸ್ತವ್ಯಸ್ತವಾಗಿ ಬಿದ್ದಿರುವುದು (ಗುರುಣೆ. ೧೫). **ಅಡ್ಡತಿಡ್ಡ$_2$** : ಇವು ಅಡ್ಡತಿಡ್ಡ ನಡೆದಾಗ್ಯೂ ತೀವ್ರ ಓಡುತ್ತವೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೩–೨೪); ಅಡ್ಡತಿಡ್ಡ ಪ್ರಶ್ನೆ ಮಾಡಿದರೆ ನನ್ನಿಂದ ತಡೆಯುವದಾಗುವದಿಲ್ಲ (ಮಣ್ಣಿಮ. ೩೯); ತಲೆಯಲ್ಲಿ ಹತ್ತೆಂಟು ಕಡೆಗೆ ಅಡ್ಡತಿಡ್ಡ ಪಿನ್ನು ಚುಚ್ಚಿಕೊಂಡಿದ್ದಳು (ಗಂಮಾಯಿ. ೮೩).

ಅಡ್ಡಾದುಡ್ಡಿ (ಕಿ). [< ಅಡ್ಡಾದಿಡ್ಡಿ$_1$]

ಅಡ್ಡಾದುಡ್ಡಿ 'ಅಡ್ಡಾದಿಡ್ಡಿ$_2$' ನೋ.

ಅಡ್ಡಾನು (ಕ್ರಿ). ಎದುರಿಸು; ಪ್ರತಿಭಟಿಸು: ಅವರಿರ್ವರೆಡೆಯೊಳಡ್ಡಾಂತು ನಿಂದುದು ಬೆಳೆದು ಚಿನಕಡಿದ ಶರಗಿರಿಯದೇನೆಂಬೆನದ್ಭುತವನು (ಜೈಮಿಭಾ. ೪–೩೮). [ಅಡ್ಡ$_1$ + ಆನು$_1$ (< ಆನ್$_1$)]

ಅಡ್ಡಾಬುಡುಕ 'ಅಡ್ಡಂಬುಡುಕ' ನೋ.

ಅಡ್ಡಾಯದ, ಅಡ್ಡಾಯಿದ (ನಾ).=ಅಡ್ಡಾಯುಧ (?) : ನರಸಿಂಹೋರ್ವೀಶನಡ್ಡಾಯದದ [ಪಾಠಾಂ. ನಡ್ಡಾಯ್ದದ] ಹರಿಹರಂ ದಂಡನಾಥಾಗ್ರಗಣ್ಯಂ (ಎಕ. III, ಮಂಡ್ಯ. ೧೨೧–೩೨; 1235); ಅಡ್ಡಾಯದದ ಹರಿಯಂಣ್ಣನ ಮಕ್ಕಳು (ಎಕ. III, ಮಂಡ್ಯ. ೧೨೩–೭೬; 1269). **ಅಡ್ಡಾಯಿದ** : ಪರಬಲಸಾಧಕನೆನಿಸಿದಡ್ಡಾಯಿದದ ಹರಿಹರ ದಣ್ಣಾಯಕನನ್ವಯಾವತಾರವೆಂತೆಂದೊಡೆ (ಎಕ. III, ಮಂಡ್ಯ. ೧೨೧–೨೫; 1235). [?]

ಅಡ್ಡಾಯಿದ 'ಅಡ್ಡಾಯದ' ನೋ.

ಅಡ್ಡಾಯಿಲ (ನಾ). ಎದುರಾಳಿ (ಕಿ); "ಎದುರಾಳಿ, ವಿರೋಧಿ, ಶತ್ರು" (ಪ್ರಭಣ್ಣ) : ಕನ್ನಡಕ್ಕೆ ಓಜಾಯಿಲಂ, ಅಡ್ಡಾಯಿಲಂ, ಗೋಟಾಯಿಲಂ (ಶಮದ. ೨೧೫ ಪ್ರಯೋ). [ಅಡ್ಡ$_1$ + –ಆಯಿಲ]

ಅಡ್ಡಾಯು (ನಾ). ಕತ್ತಿವರಸೆಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಕ್ರಮ, —ರೀತಿ : ಗತಿಪಸರವಡ್ಡಾಯುವಂಕತಿಕೆ ಭಾವನೆ ಚಕಿತವಪರಭಾಗ ಸಿಂಹಾನೀಕ ಚಟಿಯೆಂಬ ಚತುರ ಠಾಣದ ತರಹರದೊಳು ಹಲಗೆಯ ಮಗ್ಗುಲೊಳು ಖಡ್ಗವಂ ಜಡಿದರು (ಸೋಮಚ. ೫–೧೪). [ಅಡ್ಡ$_1$ + ಆಯು ?]

ಅಡ್ಡಾಯುಧ, ಅಡಾಯುಧ, ಅಡಾಯ್ದ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕತ್ತಿ: ವಣಿಕ್ಖಡ್ಗಯಷ್ಟಿರಿವ = ಪರದನ ಕಯ್ಯಡ್ಡಾಯುಧದಂತೆ (ನೀತಿವಾ. ೯–೬೦); ನಾರಾಯಣನ ಚಕ್ರಮಂ ಸುದರ್ಶನಮೆಂಬುದು . . . ಆತನ ಅಡ್ಡಾಯುಧಮಂ ನಂದಕಮೆಂಬುದು (ಹಲಾಯು. ೬–೨೭ ಟೀಕು); ಆತ್ಮಾಂಗುಳಿಗಳಡ್ಡೈಸಿದೆಡೆಯೊಳಡ್ಡಾಯುಧದಿಂ ಪಜಿಯೆಯುಂ (ನೇಮಿಪು. ೬–೩೨ ವ); ಒಡ್ಡಿದ ಸಿಡಿ ಡೆಂಕಣಿ ಶೂಲ ಸೂನಂಗಿಯಡ್ಡಗರಗಸ ಕತ್ತರಿಗಿಚ್ಚು ಅಡ್ಡಾಯುಧ ತೀವಿದ ಬಾವಿನೆಲಹು ಕಂಗೆಡ್ಡಮಾಗಿರ್ದವಾಹುರದೊಳು (ಸೊಬಸೋ. ೯–೨೮); ಅಡ್ಡಾಯುಧ ಗರಗಸ ಮೊನೆಗಲ್ಲು ಕಣ್ಗೆಡ್ಡವಾಗಿಯೆ ರಾಜಿಸಿಹುವು (ಕಂನವಿ. ೬–೨೦). **ಅಡಾಯುಧ** : "ನಿಸ್ತ್ರಿಂಶಃ ಕರವಾಳಃ, ಖಡ್ಗಃ . . . ಈ ೧೦ ಅಡಾಯುಧಂ" (ಹಲಾಯು. ೭೮–೩೧೮); "ಅಕ್ಕಜದಡಾಯುಧಂ ನಂದಕಮೆನಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೬–೨೦); ಪಾಪಿ ಹೂವನೇಜಿಸಲು ಮಸೆದಡಾಯುಧದ ಗಾಯ (ಬಸವ. ೬೫೧); ವಧಾರ್ಥಂ ಮುನಿಯ ಕೆಯ್ಗಡಾಯುಧಮಿತ್ತಳ್ (ದಶಕು. ೮–೨೭); ಪಾರ್ಥನ ತಜುಬಿ ನಿಂದನು ಸೆಳೆದಡಾಯುಧದಿ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೪–೨೧); ದೀಹದೇಣ ನುಡಿಯಲ್ಲಿಯಡಾಯುಧಮಡ್ಡಣಂ ಸೊಡರ್ಗಿಡಗಮೆನಿಪ್ಪವಂ ಪಿಡಿದು (ರಾಜಶೇ. ೫–೫೨). **ಅಡಾಯ್ದ** : ತಲೆದೆಸೆಯೊಳಿರ್ದಡಾಯ್ದಮನೊಲವಿಂದಾನುರ್ಚಿ (ದಶಕು. ೯–೬೮); ಉಗಿದಡಾಯ್ದದ ಮೊನೆಯ ತುದಿನಾಲಗೆಗಳಲಿ ಮಾತಾಡಬಲ್ಲರೆ ಸೊಗಸುವೆವು ನಾವು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೦–೪೫). 'ಅರ್ಧಾಯುಧ' ಪರಾ. [ಅಡ್ಡ$_2$? + ಆಯುಧ]

ಅಡ್ಡಾವುಜ, ಅಡಾವುಜ (ನಾ). ಆವುಜ ಎಂಬ ವಾದ್ಯದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ : ಮತ್ತಮಾ ಶಬ್ದರೂಪನೆನಿಪ ಶ್ರೀವಿರೂಪಾಕ್ಷನೋಲಗದಲ್ಲಿ ಅಡ್ಡಾವುಜ ಪಟ್ಟಾವುಜ ಕಂಡಾವುಜಕಾಜರಿಂ ಮುನ್ನವೆ (ವಿರೂಪಾ. ೮೧ ವ). **ಅಡಾವುಜ** : ಕಂದಾವುಜಂ ಪಂಚಾವುಜವಡಾವುಜ ತುಂಬಿವೊಂದೆಸೆಯೊಳುಲಿಯೆ (ರೇವಣ. ೩–೪೫). [ಅಡ್ಡ$_1$? + ಆವುಜ]

ಅಡ್ಡಾಳೆ (ನಾ). ದಾಸಿ; ಸೇವಕಿ (?): ಸಾಲಿಗದೆರೆಯೊಳಗೆ ದೇವರಡ್ಡಾಳೆಗೆಂದುಯರಸುಗಳು ಬಿಟ್ಟ ವೊಕ್ಕಲು (ಸೌಇಇ. XV, ೧೨೯–೫೪; 1176; ಕೊಲ್ಹಾಶಾ. ೧೪–೫೪). ℙ "ಕೊಲ್ಹಾಶಾ" ಸಂಪಾದಕರು ಈ ಶಬ್ದವನ್ನು maid servant ಎಂದು ಭಾಷಾಂತರ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. [?]

ಅಡ್ಡಿ$_1$ (ನಾ). ತಡೆ; ವಿಘ್ನ; ತೊಂದರೆ : ಲಲನೆಯರ್ಗಂಗರಾಗಮದುದುರ್ವಹಮಂಶುಕಭಾರವಂಗಸಂಚಲತೆಗೆ ಕಾರಣಂ ಕುಸುಮಮಾಲಿಕೆಯುಂ ಪೊಜೆ ಪುಷ್ಪದಾಮ ಮೇಖಲೆ ನಡೆಗಡ್ಡಿ ಕಣ್ಮಲರ್ಗೆ ಕಾಡಿಗೆ ಬಿಣ್ಣೆತು (ಕಾದಂಪೂ. ೧೦೦೩); ಮುಂತಣಾಟಕಡ್ಡಿಯಕ್ಕುಮೆನುತೆ ಮನಂದಂದು (ಅದ್ಭುತ. ೧೫–೧); ಪ್ರಾಣಪ್ರಿಯನನ್ನು ಕೂಡುವುದಕ್ಕೆ ಅವಳ ಸಂಕೋಚದ ಸ್ವಭಾವವೇ ಎಲ್ಲಕ್ಕೂ ಹೆಚ್ಚಿನ ಅಡ್ಡಿ (ಕಾವ್ಯಸ. ೪೫).

ಅಡ್ಡಿ ತಕ್ಕೊಳ್ಳು = ಆಕ್ಷೇಪಣೆಮಾಡು: ಮೊದಲು ನಮ್ಮ ಜನರು ಪರನಾಡುಗಳಿಗೆ ಹೋಗಲಿಕ್ಕೆ ಬಹಳ ಅಡ್ಡೀ ತಕ್ಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದರು (ಮುಂಬಯಿ. ೪–೧೮೪). **ಅಡ್ಡಿಯಿಲ್ಲ** = ಬಾಧಕವಿಲ್ಲ; ತೊಡಕಿಲ್ಲ. ℙ ಇದು ಸಮ್ಮತಿಯನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಮಾತು. **ಅಡ್ಡಿ ಹರಕತ್ತು** = ವಿಘ್ನ; ತೊಂದರೆ: ಘೌಜಿಗೆ ರಸದು ಬರುವಂಥ ಮಾರ್ಗಗಳ ಕಟ್ಟಿ ಇಂಥಾ ಯೋಗ್ಯಅಲ್ಲದ ಅಡ್ಡಿ ಹರಕತ್ತು ಮಾಡುವದಕ್ಕೆ ಪ್ರಾರಂಭಿಸಿದರು (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೩೮). [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಅಟ್ಟ; ತುಳು. ತೆಲು. ಅಡ್ಡಿ]

ಅಡ್ಡಿ$_2$ (ನಾ). ೧. ಗೌರವ; ದೊಡ್ಡಸ್ತಿಕೆ: ನಡತೆಯನ್ನು ಉಳಿಸಿಕೊಳ್ಳದೆ ಹೋದರೆ ಮನುಷ್ಯನಿಗೆ ಅಡ್ಡಿ ಬರುತ್ತದೆಯೇ ? (ರೂಢಿ). ಸಿಕ್ಕಾಬಟ್ಟೆ ನಡೆದರೆ ಮನುಷ್ಯನ ಅಡ್ಡಿ ಕೆಟ್ಟುಹೋಗುತ್ತದೆ (ರೂಢಿ). (ದಕ–ಪ್ರಾದೇ). ೨. ಆಡಂಬರ (ಸ್ಯಾಂಡರ್).

[?. / ಮರಾ. ಅಡ್ಡಾ = ದೊಡ್ಡಸ್ತಿಕೆ, ಆಢ್ಯತೆ]

ಅಡ್ಡಿಕೆ, ಅಡ್ಡಿಗೆ$_1$, ಅಡ್ಡುಗೆ (ನಾ). ಕೊರಳಲ್ಲಿ ಧರಿಸುವ ಅರ್ಧಚಂದ್ರಾಕಾರದ ಒಂದು ಆಭರಣ; ಟಿಕ್ಕೆ : ಅಡ್ಡಿಕೆ, ಒಡ್ಡಾರಂ

(ಶಬ್ದಾನು. ೬೭ ವ್ಯಾಖ್ಯಾ); ಜಡೆಯಡ್ಡಿಕೆಯ ಜಾಣೆಯ ರಂಗಾಯೆಂಬ ಮಡದಿ ಮೈದೋರ್ವಳಿನ್ನೆಂದೊ (ಶತಸಾಂ. ೨೬–೩೫); ಸರಪದಕಗಳು ಸರಿಗೆಯಡ್ಡಿಕೆ ಥರಥರದ ಕಟ್ಟಾಣಿಗಳೆಸೆಯೆ (ಕುಚೇಲೋ.೧೨೭); ದೇವರು ಕೊಟ್ಟ ಬುಗಡಿ, ಚಳತುಂಬು, ಅಡ್ಡಿಕೆ, ನಾಗರಮುರಿ, ತೋಳಬಂದಿ, ಡಾಬು ಹಾಕಿಕೊಂಡು (ಚಂದತೋ. ೧೧೧); ನಿನ್ನ ಆ ಹಳೇ ತರಹದ ಅಡ್ಡಿಕೆ ಗಿಡ್ಡಿಕೆ ಹೊರಗೆ ತೆಗೀಬೇಡ ಮಹಾರಾಯತಿ. ಆಮೇಲೆ ಬೀಗರು ನಕ್ಕಾರು (ಹನ್ನೊಂದ. ೮೭). **ಅಡ್ಡಿಗೆ**$_1$: ಅಡ್ಡಿಗೆಯಂ ಕೊರಳೊಳ್ ಕಟ್ಟಿ (ಸೌಗಂಧಿ. ೧೭೦–೧೭). **ಅಡ್ಡುಗೆ** : ಪೊಳಪೊಗೆವ ಮಣಿಯಡ್ಡುಗೆಯ ಡಾಬಿನ ಮೇಖಲಾಂಚಿತದ (ಅನಂರಾ. ೧–೩–೩೫).

[? ಸಂ. ಅರ್ಧಿಕಾ. / ತಮಿ. ಅಟ್ಟಿಗೈ; ಕೊಡ. ಅಡ್ಡಿಗೆ; ತೆಲು. ಅಡ್ಡಿಗ]

ಅಡ್ಡಿಕ್ಕು (ಕ್ರಿ). ೧. ಅಡ್ಡಲಾಗಿ ಇಡು, —ಹಿಡಿ : ಬಿಸಲು ಹೊಡೆ ತಗಲದ ಹಾಗೆ ಕೊಡೆ ಅಡ್ಡಿಕ್ಕು (ಸ್ಯಾಂಡರ್). ೨. ಲಂಚಕೊಡು : ಅಧಿಕಾರಿಗಳಿಗೇನಾದರೂ ಅಡ್ಡಿಕ್ಕಿ ಅವರಿಂದಲಾ ಕೆಲಸವಂ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳು (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [ಅಡ್ಡ$_1$ + ಇಕ್ಕು]

ಅಡ್ಡಿಗ (ನಾ). ಅಡ್ಡಿಮಾಡುವವನು; ಪ್ರತಿಭಟಿಸುವವನು (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [ಅಡ್ಡಿ$_1$ + –ಗ$_2$]

ಅಡ್ಡಿಗೆ$_1$ 'ಅಡ್ಡಿಕೆ' ನೋ.

ಅಡ್ಡಿಗೆ$_2$ (ನಾ). (?); "ಅಡಗಲ್ಲು" (ಮೋಳಿಮಾ. ಕೋಶ) : ಆ ಕಲ್ಲಿನ ತುದಿಯಲ್ಲಿ ನಿಂದು ಕೋಡಗವ ಕೊಂದೆ ಚಪ್ಪಗಲ್ಲನಪ್ಪಳಿಸಿದೆ ಅಡ್ಡಗಲ್ಲ ನಡ್ಡಿಗೆಯನಿಕ್ಕಿ ಒಡೆದೆ ನಿಂದ ಕಲ್ಲ ಸಂದೇಹವಿಲ್ಲದೆ ತಳ್ಳಿದೆ (ಮೋಳಿಮಾ. ೨೨೫–೭೭೮). [?]

ಅಡ್ಡಿತರು (ಕ್ರಿ). = ಅಡ್ಡಿಮಾಡು ೧ : ಯಾರೂ ಅಡ್ಡಿತರದೆ ಇದ್ದರೆ ಕೆಲಸ ಬೇಗ ಮುಗಿಯತ್ತದೆ (ರೂಢಿ). [ಅಡ್ಡಿ$_1$ + ತರು$_1$ (< ತರ್)]

ಅಡ್ಡಿಪಡಿಸು (ಕ್ರಿ). = ಅಡ್ಡಿಮಾಡು ೧ : ಗಲ್ಲಿಗೆ ಏರಿಸಿದ್ದರೂ ಯಾರೂ ಅಡ್ಡಿಪಡಿಸುವಂತಿರಲಿಲ್ಲ (ಪೈಮಹ. ೯೪). [ಅಡ್ಡಿ$_1$ + ಪಡು$_1$ + –ಇಸು$_3$]

ಅಡ್ಡಿಮಾಡು (ಕ್ರಿ). ೧. ತಡೆಯನ್ನು ಒಡ್ಡು; ವಿಘ್ನವನ್ನು ತರು: ನಮ್ಮ ನಮ್ಮ ಸಂಧಿಗೆ ನೀನು ಅಡ್ಡಿಮಾಡಿದರೆ ನಿನ್ನ ಗಂಡನ ಕಾರ್ಯವು ಸರಿಯೆಂದು ನೀನೂ ಒಪ್ಪಿಕೊಂಡಂತಾಗುವುದು (ಅರ್ಯಕ. ೧೭). ೨. ತಡಮಾಡು: ಅಡ್ಡೀ ಮಾಡಿದಷ್ಟೂ ಬಡ್ಡಿ ಹೆಚ್ಚುವದು ಅಡಿಗೇ ಮಾಡಿದಷ್ಟೂ ಉಂಡು ತೀರುವದು (ಗಾದೆ. ೬). [ಅಡ್ಡಿ$_1$ + ಮಾಡು$_1$]

ಅಡ್ಡಿಸಡಿ 'ಅಡ್ಡಿಸಡ್ಡಿ' ನೋ.

ಅಡ್ಡಿಸಡ್ಡಿ, ಅಡಿಸಡಿ, ಅಡ್ಡಿಸಡಿ (ನಾ). ಅಡ್ಡಿಅಡಚಣೆ; ತಂಟೆ ತಕರಾರು : ಯಿಂ ಹೆಂಣಿಗೆ ಅದಿ ಅಡಮು ಅಡ್ಡಿಸಡ್ಡಿಯೇನು ಉಂಟಾದಂನ್ನು ನಾನೇ ನೋಡಿಕೊಂಡೇನು ಯೆಂದು ಬರಸಿಕೊಟ್ಟ ಕ್ರಯ ಚೀಟು (ಮೈಅರಿ. ೧೯೨೮, ೬೬–೧೨; 1808). **ಅಡಿಸಡಿ** : ಯಿವರ್ರು ವದವೆ ತೆಗೆದುಕೊಂಡಿದ್ದವರ ವಿಚಾರಣೆ ಮಾಡಿ ಬರಮಾಡಿಕೊಳುವಲ್ಲು ನೀಉ ಅಡಿಸಡಿಗಳ ಮಾಡದಂತೆ ಸಾಬಕ್ಕೂ ದಸ್ತೂರು ಪ್ರಕಾರಕ್ಕೆ ಸರರಾಸು ನಡ್ಸಿಕೊಂಡು ಬರ್ರುವದು (ಮೈಅರಿ. ೧೯೩೦; ೪೩–೨೬; 1812). **ಅಡ್ಡಿಸಡಿ** : ಅಡ್ಡಿಸಡಿ ಮಾಡದಂತೆ ಪ್ರಾಕ್ಕು ಕಚೇರಿ ತಾಕೀತಿಯು ಬರದ ಬಂದ್ದ ಮೆರ್ರೆಗೆ (ಮೈಅರಿ. ೧೯೩೦; ೪೩–೧೮; 1812). [ಅಡ್ಡಿ$_1$ + ಸಡ್ಡಿ]

ಅಡ್ಡುಕ (ನಾ). ಒಂದು ಅಧಿಕಾರ (?) : ವೀರಪ್ರತಾಪದೇವರಾಯ ಮಹಾರಾಯರ ಅರಮನೆಯ ಚಿಂನಭಂಡಾರದ ಅಡ್ಡುಕಧ ಸಮಯ ಚಕ್ರವರ್ತಿ ನಖರಾಚಾರಿಯರ ಮಕ್ಕಳು ಮಲಸಾಚಾರಿಯರು (ಎಕ. IX (S), ಕಾನಕಾ. ೬೫–೬; ಸು. 1380). 'ಅದ್ದಿಕ' ಪರಾ. [?]

ಅಡ್ಡುಗೆ 'ಅಡ್ಡಿಕೆ' ನೋ.

ಅಡ್ಡೆ$_1$ (ನಾ). ಬಿದಿರುದಬ್ಬೆಯ ಎರಡು ತುದಿಗಳಿಗೆ, ನೆಲುವುಗಳನ್ನು ಜೋಡಿಸಿ ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ವಸ್ತುಗಳನ್ನಿಟ್ಟುಕೊಂಡು, ಹೆಗಲ ಮೇಲೆಯೋ ಕೊರಳಮೇಲೆಯೋ ಹೊರುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಮಾಡಿರುವ ಸಾಧನ; ಕಂಬಿ; ಕಾವಡಿ : ದೊಡ್ಡದೊಡ್ಡವರೆಯ್ದುಲುಂಗುರುಡಿಗೆ ಮಾಡಿ ದೊಡ್ಡಿತಾಗಿರೆ ಹೆಣ್ಣ ಕೊಡದೆ ಅಡ್ಡೆಯ ಹೊಜಿಯಂತೆ ಕೊಂಡೆಯ್ದಿ ಕೊಡುವಾಗ ಕಡ್ಡಾಯದೊಡವೆಯೆಯೆಂದ (ಭರತ. ೩೮–೧೨೭); ಶಿವಾಜಿಯು . . . ಪ್ರತಿದಿನವೂ ಕುಕ್ಕೆಗಳಲ್ಲಿ ಹಣ್ಣುಹಂಪಲುಗಳನ್ನಿಟ್ಟು ಅಡ್ಡೆಗಳಿಗೆ ಕಟ್ಟಿ ಹೊರಿಸಿ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರಿಗೆ ಕಳುಹಿಸುವದನ್ನು ಮೊದಲುಮಾಡಿದನು (ಭಜ್ಯೋತಿ. ೧೭೫); ಅವನು ಪ್ರತಿನಿತ್ಯವೂ ಹೊಳೆಯಿಂದ ಅಡ್ಡೆಯಲ್ಲಿ ನೀರನ್ನು ತರುತ್ತಾನೆ (ರೂಢಿ).

[~ ಅಡ್ಡ$_1$. / ಮರಾ. ಅಢೇ, ಅಡೇ = ಹೆಗಲಮೇಲೆ ಇಡುವ ಗಳು]

ಅಡ್ಡೆ$_2$ (ನಾ). ಬೀಜವನ್ನು ಬಿತ್ತುವ ಒಂದು ಉಪಕರಣ : "ಸಡ್ಡೆಯಡ್ಡೆಯಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೦೯–೧). [?]

ಅಡ್ಡೆ$_3$ (ನಾ). (ಉಕ) ೧. ಜನ ಸೇರುವ ಸ್ಥಳ; ಕಟ್ಟೆ; ಚಾವಡಿ : ಅಂಗಡಿಯೆಂದರೆ ನಾಲ್ಕೈದು ನಿರುದ್ಯೋಗಿಗಳೊಡನೆ ಹರಟೆಹೊಡೆಯುವ ಅಡ್ಡೆಯಾಗಿ ಪರಿಣಮಿಸಿತು (ಗೃಹದಾ. ೮೮); ಪೋಸ್ಟ ಆಫೀಸು ಹರಟೆಯ ಅಡ್ಡೆಯಾಗಿತ್ತು (ದರ್ಶನ. ೯೪); "ಇನ್ನೇನು ವಿಚಾರ ಮಾಡುತ್ತೀರಿ? ನಿಮಗೆ ವರ್ಗವಾಗಿದೆ. ನಿಮ್ಮ ಮನೆ ಅಡ್ಡೆಯಾಯಿತು –ನಾನು ಬಲ್ಲೆ. . ." (ಪಹಾರ. ೯). ೨. ಅಂಗಡಿ; ಮಳಿಗೆ : ಈಗ ಸೌದೆ ಅಡ್ಡೆ ಇರುವ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಮೊದಲು ಬಸ್‌ನಿಲ್ದಾಣವಿತ್ತು (ಮುಳ್ಳಿಹಾ.೭೩); ಕೊತವಾಲನು ವಿಚಾರ ಮಾಡುತ್ತಲೇ ದೊಡ್ಡ ದೊಡ್ಡ ಹೆಜ್ಜೆ ಹಾಕುತ್ತ ನಡೆದ. ಆ "ಅಡ್ಡೆದಲ್ಲಿ ಹೆಡ್ಡದಾಟ ನಡೆದಿರಬಹುದೆ" ಕಾಜಿಯನ್ನು ಕೇಳಿದ (ಕೊತಕಾ. ೫). [← ಮರಾ. ಹಿಂ. ಅಡ್ಡಾ]

ಅಡ್ಡೆ$_4$ (ನಾ). (ಉಕ) ಸಾಧಾರಣ ಎತ್ತರದ ಅಡ್ಡಗೋಡೆ : ಪಾಗಾರ ಹಾರುವ ಎತ್ತು ಅಡ್ಡೆಯನ್ನು ಬಿಟ್ಟೇತೆ (ಗಾದೆ). [~ ? ಅಡ್ಡ$_1$]

ಅಡ್ಡೆದಬ್ಬೆ (ನಾ). = ಅಡ್ಡೆ$_1$ (೬). [ಅಡ್ಡೆ$_1$ + ದಬ್ಬೆ]

ಅಡ್ಡೆಬಡಕೆ 'ಅಡ್ಡಂಬುಡುಕ' ನೋ.

ಅಡ್ಡೆವೊಜಿ (ನಾ). ಅಡ್ಡೆಯ ಮೂಲಕ ಹೊರುವ ಹೊರೆ. 'ಅಡ್ಡೆವೊಜಿಯಾಳ್' ಪರಾ. [ಅಡ್ಡೆ$_1$ + ಪೊಜ್ಜಿ$_2$]

ಅಡ್ಡೆವೊಜಿಯಾಳ್ (ನಾ). ಅಡ್ಡೆಯ ಮೂಲಕ ಹೊರೆಯನ್ನು ಹೊರುವ ಆಳು : ಮಣಿಮಂಚ ಸುಪ್ಪತಿಗೆ ಮಂಡೆ ಮಲಗುಗಳಡ್ಡೆವೊಜಿಯಾಳ್ಗಳಿಟ್ಟಣಿಸಿ ನಡೆತಂದುದೇವೇಳ್ವೆನು (ಚಿಬಪು. ೪೭–೪೦).

[ಅಡ್ಡೆವೊಜಿ + ಆಳ್$_2$]

ಅಡ್ಡೆಸಗು (ಕ್ರಿ). ವಿರುದ್ಧವಾದ ಪ್ರಯತ್ನವನ್ನು ಮಾಡು (೬).

[ಅಡ್ಡ$_1$ + ಎಸಗು]

ಅಡ್ಡೆಸುಗೆ (ನಾ). ೧. ಗುರಿಯಿಲ್ಲದೆ ಪ್ರಯೋಗಿಸಿದ ಬಾಣದ ಹೊಡೆತ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). ೨. ಪಕ್ಕದಿಂದ ಬಂದ ಬಾಣದ ಹೊಡೆತ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). 'ಅಡ್ಡೇಟು' ಪರಾ. [ಅಡ್ಡ$_1$ + ಎಸುಗೆ]

ಅಡ್ಡೆಹೊರು (ಕ್ರಿ). ಅಡ್ಡೆಯನ್ನು ಹೊರು (೬).

[ಅಡ್ಡೆ$_1$ + ಹೊರು (< ಪೊಱು)]

ಅಡ್ಡೆಳೆ (ನಾ). ಅಡ್ಡಲಾಗಿರುವ ಎಳೆ; ನೆಯ್ಗೆಯ ಹಾಸು ಹೊಕ್ಕುಗಳಲ್ಲಿ ಅಗಲದ ಕಡೆಯ ಎಳೆ; "ನೇಯಿಗೆಯಲ್ಲಿ ಅಡ್ಡೆಳೆ : ಹೊಕ್ಕು" (Abb. ಇಂಕನಿ). 'ಉದ್ದೆಳೆ' ಪರಾ.

ಅಡ್ಡೆಳೆಯ ಸರ = ಅಡ್ಡಡ್ಡಲಾಗಿ ಎಳೆಗಳನ್ನು ಜೋಡಿಸಿ ಮಾಡಿದ ಸರ, —ಹಾರ : ಭುಜಲತೆಯೆ ಚಂಪಕಾಕುಸುಮದಡ್ಡೆಳೆಯ ಸರದಂತೆ (ಸೌಗಂಧಿ. ೨೬೩–೨೦). [ಅಡ್ಡ$_1$ + ಎಳೆ$_4$ (< ಎಱ್ಱಿ$_2$)]

ಅಡ್ಡೇಟು (ನಾ). ಗುರಿಯಿಲ್ಲದೆ ಹೊಡೆದ ಸೆಟ್ಟು: ಎಲ್ಲಿಯೋ ಒಂದೊಂದು ವೇಳೆ ಅಡ್ಡೇಟಿಗೊಂದು ಗುಡ್ಡೇಟು ಎಂದು ಸರಿಹೋದರೂ ಸರಿಹೋಗಬಹುದು (ಫಾಟೀಮು. ೧೩೦); ಅಡ್ಡೇಟಿಗೆ ಒಂದು ಗೊಡ್ಡೇಟು (ಕನ್ನಗಾ. ೪). 'ಅಡ್ಡೆಸುಗೆ' ಪರಾ. [ಅಡ್ಡ$_1$ + ಏಟು]

ಅಡ್ಡೇಟುಗಾರ (ನಾ). ಗುರಿಗೆ ಸರಿಯಾಗಿ ಹೊಡೆಯದವನು (ಕ). [ಅಡ್ಡೇಟು + – ಗಾರ (< –ಕಾಜ)]

ಅಡ್ಡೇರಿ (ನಾ). (ಪ್ರವಾಹಕ್ಕೆ) ಅಡ್ಡಲಾಗಿ ಕಟ್ಟಿದ ಏರಿ. [ಅಡ್ಡ$_1$+ ಏರಿ]

ಅಡ್ಡೈಸು 'ಅಡ್ಡಯಿಸು' ನೋ.

ಅಡ್ಡೊಕ್ಕಲು (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿಗೆ, ಬೀದಿಗೆ ಅಥವಾ ಮನೆಗೆ ಹೊಸದಾಗಿ ಬಂದು ಸೇರಿದ ಕುಟುಂಬ; "ಹೊಸ ಒಕ್ಕಲು" (ಜಾನಕೋ. ೧೧); ಅಡ್ಡೊಕ್ಕಲು ಬಂದರೆ ಹಳ್ಳಿಯ ಗೌಡ ಶಾನಭಾಗರಿಗೆ ಅತಿ ಸಂತೋಷವಾಗುವದು (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [ಅಡ್ಡ$_1$+ ಒಕ್ಕಲು (< ಒಕ್ಕಲ್$_2$)]

ಅಡ್ಡೊರಗು (ಕ್ರಿ). = ಅಡ್ಡಾಗು (ಸ್ಯಾಂಡರ್): ತೂಕಡಿಸಲ್ಯಾಕೆ ಸ್ವಲ್ಪ ಅಡ್ಡೊರಗು (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [ಅಡ್ಡ$_1$ + ಒರಗು$_1$ (< ಒಜಗು$_1$)]

ಅಡ್ಡೋಟ (ನಾ). ನೇರವಲ್ಲದ, ಓರೆಕೋರೆಯಾದ ಓಟ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [ಅಡ್ಡ$_1$ + ಓಟ]

ಅಡ್ಡೋಡು (ಕ್ರಿ). ಓರೆಕೋರೆಯಾಗಿ, ಸಿಕ್ಕಾಬಟ್ಟೆಯಾಗಿ ಓಡು (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [ಅಡ್ಡ$_1$ + ಓಡು$_1$]

ಅಡ್ನಾಡಿ 'ಅಡನಾಡಿ' ನೋ.

ಅಡ್ನಾಡಿವೇಳೆ (ನಾ). ಹೊತ್ತಲ್ಲದ ಹೊತ್ತು; ಅವೇಳೆ: ಇವರ ಈ 'ಅಡ್ನಾಡಿ' ವೇಳೆಯನ್ನು ನಾವು ಹೇಗೆ ನೆನಪಿಡಬೇಕೋ! (ಮುಂಗಾಪು. ೬೨). [ಅಡ್ನಾಡಿ (< ಅಡನಾಡಿ) + ವೇಳೆ]

ಅಡ್ನಾಡಿಹೊತ್ತು (ನಾ). = ಅಡ್ನಾಡಿವೇಳೆ: "ಇಂದುಮತೀ, ಅಡ್ನಾಡಿ ಹೊತ್ತಿನಲ್ಲಿ ನೀನು ಕಾಲೇಜವನ್ನ ಬಿಟ್ಟು ಹೇಗೆ ಬಂದಿ?" (ತೊಳೆಮು. ೨೩). [ಅಡ್ನಾಡಿ (< ಅಡನಾಡಿ) + ಹೊತ್ತು$_2$ (< ಪೊಜ್ತು)]

ಅಡ್ವೊಕೇಟ್ (ನಾ). ನ್ಯಾಯವಾದಿ; ವಕೀಲ: ನಮ್ಮ ಅಡ್ವೊಕೇಟರು ಬೆಳಗ್ಗೆ ಮನೆಯಲ್ಲಿರಲಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ). [← ಇಂ. Advocate]

ಅಡ್ವೊಬ್ಬೆ (ನಾ). ಅಡ್ಡಲಾದ ಬೇಲಿ; ಪಾರ್ಶ್ವದಲ್ಲಿಯ ಬೇಲಿ: ಹಳ ಮುಳ್ಳೂರ ಅಡ್ವೊಬ್ಬೆಯಿಂ ಕಾಲ್ವೆಯಿಂ ತೆಂಕಣ ವಳಗೆರೆಯ ಹೊಡಕೆ ಹಳ್ಳಕ್ಕಂ (ಎಕ. III, ತಿರುಮ. ೪೨–೧೨; 1521). [ಅಡ್ಡ$_1$ + ಒಬ್ಬೆ$_1$ (< ಒಜ್ಜೆ)]

ಅಢಾಳ (ನಾ). "ಎತ್ತರವಾದ ಧ್ವಜ" (ನಘಂನಿ): ವರ್ಗಚತುರ್ಥಾಕ್ಷರಂಗಳ್ಗೆ – ಘಟ್ಟಿಯಂ . . . ಢೊಂಕಣ, ಢೆಂಕಣ, ಅಢಾಳಂ [ಪಾಠಾಂ. ಢಾಳಂ, ಅಢಾಣಂ] (ಶಮದ. ೧೫ ಪ್ರಯೋ). [? ಪ್ರಾ. / ಮರಾ. ಅಢಾಲ್ = ನಿಶಾನೆ]

ಅಣ್$_1$, ಅಣ್ಣು (ಕ್ರಿ). ಅಂಟು; ಸೋಕು; ಮುಟ್ಟು: ಈಳೆಯ ಸಾಂದುಮಂ ಪಸಿಯ ಕತ್ತುರಿ ತೀವಿದ ಪೊನ್ನ ಸಿರ್ಪುಮಂ ಗಾಳಿಯುಮಣ್ಣದಂತಡರೆ ಕೆಂದಳದಿಂದಮೆ ಮುಚ್ಚಿಕೊಂಡು (ಅರ್ಧನೇ. ೫–೭). **ಅಣ್ಣು**: ಅಣ್ಣೆನೆಂಬಣ್ಣಗಳ ಅಣ್ಣೆಸುವುದು ಹೊನ್ನು ಅಣ್ಣೆನೆಂಬಣ್ಣಗಳ ಅಣ್ಣೆಸುವುದು ಹೆಣ್ಣು ಅಣ್ಣೆನೆಂಬಣ್ಣಗಳ ಅಣ್ಣೆಸುವುದು ಮಣ್ಣು ಹೊನ್ನ ಕಂಡಬಳಿಕ ಅಣ್ಣದಣ್ಣಗಳಾರು ಹೆಣ್ಣ ಕಂಡ ಬಳಿಕ ಅಣ್ಣದಣ್ಣಗಳಾರು ಮಣ್ಣ ಕಂಡ ಬಳಿಕ ಅಣ್ಣದಣ್ಣಗಳಾರು (ಗಣಭಾ. ೪೨–೫; ವಚಶಾ. I, ೨೪೬–೧೧). [ದೇ.]

ಅಣ್$_2$ (ನಾ). ನಾಯಿಯನ್ನು ಕಟ್ಟಿಹಾಕುವ ಹಗ್ಗ: ಅಣ್ಣ ಮೊಜಿ ಗೊಳಿಸಿ ಚೋಳಿಕರಣ್ಣಲೆಯಂ ತಳಿರನುಡಿಸಿ ನನ್ನುಗೆಯಂ ಮೂವಣ್ಣಂ ಬರಿಸಿದನುರ್ವರೆ ಬಣ್ಣಿಸಲೆಜ್ಜಿಯಂಗ ನೃಪತಿ (ಎಕ. V, ಅರಸೀ. ೧೦೨–೧೩; 1100). [ಅಣ್ಣ ಮೊಜಿಗೊಳಿಸು = ನಾಯಿಯನ್ನು ಕಟ್ಟುವ ಹಗ್ಗಕ್ಕೆ ಒಳಪಡಿಸು]. [?. / ತಮಿ. ಅಣ್]

–ಅಣ (ಪ್ರ). ಕೃದಂತ ಭಾವನಾಮ ಪ್ರತ್ಯಯ: ಯುಕ್ತವಾದಂಥಾದ್ದು ಅಯುಕ್ತವಾಗಿಯೂ ಪ್ರವರ್ತಿಸುವಣ ಯಿವುಗಳಿಂದ ಮಹದ್ಭಯ ತೋರುವಣ, ವಾದ್ಯಂಗಳಂ ನುಡಿಸದೆ ಬಡಿಯದೆ ಧ್ವನಿಯಾಗುವಣ ನುಡಿಸಿದರೂ ಬಡಿದರೂ ಧ್ವನಿಯಾಗದೆ ಇಹಣ (ಶುಕಸ. ೩೧೨). ಹೊಟ್ಟೆ ಮುಟ್ಟದರೆ ಮಿದುವಾಗಿ ಇರುವಣ . . . ನರಗಳು ಹೊಟ್ಟೆಯಮೇಲೆ ಬಹಳವಾಗಿ ವ್ಯಾಪಿಸಿಕೊಂಡು ಇಹಣ (ವೈದ್ಯಸಾ. ೨೭೬–೩೮೧ ಟೀಕೆ). '–ಓಣ' ಪರಾ.

ಅಣಂ, ಆಣಂ (ಅ). ೧. ಸ್ವಲ್ಪವೂ; ಕೊಂಚವೂ; ಎಳ್ಳಷ್ಟೂ: "ಏನುಮೆನಿಸ್ವರ್ಥಮನಿರದಾನಿಪರಣಮಾಣಮೆಂದು ನುಡಿವವ್ಯಯದೊಳ್" (ಶಮದ. ೩೦೩); ಆಗಳುಮಿಂದುಸೂರ್ಯರಣಮಿಲ್ಲದೆ ಕಟ್ಟಲೆಯೆಂಬುದಿಲ್ಲ (ಪಂಪಭಾ. ೪–೧೬); ಆತಂ ಮನಮೊಸೆದು ನೋಡುತಿರ್ಪುದಜಿ ನಾಗಳಣಮಜಿದಳಿಲ್ಲ ಪೊಜ್ತಿನ ಪವಣಂ (ಕಾದಂಉ. ೧೦೦); ಪೆಂಡಿರ ಮಾತಂ ಸಲೆ ಕೈಕೊಂಡವರಭಿಮತದೆ ನಡೆವನಪ್ಪೊಡೆ ಗಂಡಂ ಗಂಡನಣ ಮಾಗಲಜಿಯಂ (ಪಂಚತಂ. ೧೫೯–೨೨); ಕಾಲಪುರುಷಂಗೆ ಗುಣಮಣಮಿಲ್ಲಂ ಗಡ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧–೧). ೨. ಬಹಳವಾಗಿ; ಅತಿಶಯವಾಗಿ: "ಅಣಂಪಿರಿದೆಂಬ ಮಾತು" (ಕರ್ಣಾನಿ.೨೯); ನೀನಗ್ನಿಪುತ್ರಿಯ್ಯೆ ಪವಮಾನ ತನೂಭವನೆನಾನಣಂ ಕೂಡೆ ಸುಸಂಧಾನಮರಿನೃಪರೊಳೆಂತು (ಗದಾಯು. ೧–೬೬); ರಥಾಂಗಚಯಂ ವಿಯೋಗ ಭೀ[ಬೀ]ದಮನಣಮೆಯ್ದೆ (ಕುಸುಮಾ. ೧–೩೯); ಪುರಾಣಕವೀಂದ್ರರಬಿಳಕಾವ್ಯಂಗಳ ಗೂಢಪದ ಪ್ರಯೋಗಮಂ ನೆರಸಿ ಪದಾರ್ಥಂಗಳನಣಂ ಮನಂಬುಗೆ ಪೇಜ್ಪೆಂ (ಶಮದ. ೩೨೩). **ಆಣಂ**: ೧. ಮೇಲೆ 'ಅಣಂ ೧'ಕ್ಕೆ ಕೊಟ್ಟಿರುವ (ಶಮದ. ೩೦೩) ಸೂತ್ರಭಾಗವನ್ನು ನೋಡಿ: ಅಣಂ, ಆಣಂ, ಆವಗಂ, ನೀಡುಂ, ಕರಂ, ಆದಂ, ಕೆನ್ನಂ, ಪೀನಂ, ಎಲ್ಲಂ, ಅಲ್ಲಂ, ಇಲ್ಲಂ . . . ಇತಿ ಅಣಮಾದಿರಾಕೃತಿಗಣಃ (ಶಬ್ದಾನು. ೨೦ ಪ್ರಯೋ).

ಅಣಂಚು, ಅಣಚು$_1$ (ಕ್ರಿ). ಅಡಗಿಸು; ತಗ್ಗಿಸು; ಹೀನಾಯಗೊಳಿಸು (ಕ). **ಅಣಚು$_1$** (ಕ). [← ? ತೆಲು. ಅಣಚು]

ಅಣಂಬಿ 'ಆಳಂಬೆ' ನೋ.

ಅಣಂಬೆ 'ಆಳಂಬೆ' ನೋ.

ಅಣಕ್ಕ$_1$ (ನಾ). ಅತಿಶಯ; ಅದ್ಭುತ; ಆಶ್ಚರ್ಯ: ಎಣಿಕೆಗಳುಂಬಮುಂ ಪಿರಿದುಮಾದ ಪದಾತಿ ವರೂಥ ವಾಜಿ ವಾರಣಬಲದಿಂದಮಿರ್ಮಡಿಸೆ ಧಾತ್ರಿಯ ಬಿಣ್ಪಿನಗೆಂದಿನಂದವಲ್ತಣಕಮಿದೆಂದು ತಿಣಿಕಿದನಾನಲುಮ್ಮಳಿಸಿ ಶೇಷನಶೇಷಮಹೀವಿಭಾಗಮಂ (ಪಂಪಭಾ. ೯–೯೯); ಖ್ಯಾತಿವಡೆದಿರ್ದನಾಲ್ಕುಂ ಜಾತಿಗಳೊಳ್ ಮದುವೆಯಾಗಲಕ್ಕುಂ ಪಾರ್ವಂಗೀ ತೆಜದಿ ನೆಂಬರೇನಾ ಜಾತಿಗಳಿಕ್ಕಿದುದನುಣ್ಣೆವೆಂಬುದಿದಣಕಂ (ಸಮಪ. ೬–೯೨); ಪನ್ನಗಭೂಷಣ ತಲೆದೂಗುತ್ತಿರೆ ಇರಲೊಂದಣಕದ ಜವನಿಕೆ ಮೂಡಲು ಸುರಸಭೆ ಕೌತುಕದಿಂದಂ ನೋಡಲು (ಭೃಂಗೀರ. ೧೩–೨೩); ಓರೊರ್ವರಂ ಚಾಳಿಸುವ ಪದದೊಳಾ ವೇಗವಾ ಕೋಪವಾ ಮಚ್ಚರವಾ ಬಲ್ಪಾ ಪೊಡರ್ಪುರ್ವಿಗೆಯಣಕಮಗುರ್ವದ್ಭುತಂ ದುರ್ನಿವಾರಂ (ಜಗವಿ.೬–೬೪); ಬಲವದ್ಬಲ್ಲಾಳನುಗ್ರಾಹವ ಪಟಹರವಂ ಕರ್ಣಮಂ ತಾಗೆ ವಿದ್ವಿಟ್ಕುಲ ಕಾಂತಾಕರ್ಣಪತ್ರಂ ಕೆಡುವುದಣಕಮಲ್ತೊಂದೆ ಕೇಳ್ ವಿಸ್ಮಯಂ ಕಣ್ಮಲರಿಂ ಬಾಷ್ಪಾಂಬು ಕೆಯ್ಯಿಂ ಕಡಗಮಡಿಗಳಿಂ ನೂಪುರಂ ವಕ್ತ್ರದಿಂ ಸುಯ್ ತಲೆಕಟ್ಟಿಂ ಮಾಲೆವೂವಾಕೆಗಳ ಗಳಕದಿಂ ಬೀಳ್ವುದುತ್ತಾರಹಾರಂ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೧೪೦–೬; 1198); ತೋರ್ಪೆಂ ನಿನಗೆನ್ನಣಕದ ವಿದ್ಯಾವಿನೋದದೊಳ್ ಕಾಮಿನಿಯಂ (ದಶಕು. ೬–೧೨೬). [?]

ಅಣಕ್ಕೆ (ನಾ). ೧. ಕುಚೋದ್ಯ ; ಅಪಹಾಸ್ಯ : ಲೋಗರೇನಾನುಮೊಂದಣಕದಿನಂದೊಡೆ ಮನದೊಳ್ ನೆಡೆಯದಿರ್ಪೊಲ್ ಪಡೆಗಳರ್ತಗುಂದದಿರಿಸುಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೫-೧೫೪); ಎನೆಗೆ ಸುಂಕಮಿಕ್ಕಿ ಪೋಗಿಂ ನಿಲ್ಲಮಾಂ ಪಂಕಜೋದರರೊಡಂ ಪಡೆದಿರೇ ನನಮೊಡಂಕಿನನೆಲಾ ಪಡೆಯ ಕಡುಗಲಿಗಳ್ ಕೆಲ್ಲಂ ನಕ್ಕೆಣಕಕ್ಕೆ ನಿಲ್ಲುದುಂ (ನೇಮಿ. ೭-೧೭೬ ವ) ; ಸಕ್ಷೆಯೊಳಭಯಂ ನಿರಿಗಳಗಳಂ ಗಟಪುವಣಕಕ್ಕೆ ಕೆಲರ್ಮಗ (ವರ್ಧಮಾ. ೭-೪೧ ವ) ; ನೀನಾಂ ವಂದವನುವಾಗಿರೆದಿನತ್ತ, ಕೌಶಿಕನಣಕದಿಂದಾಡಲೆಮ್ಮ ಕೂಡಿರಿತಣಕವೇಕೆಂದು ವಾಸಿಷ್ಠಮುನಿ ನುಡಿದನು (ಹ ಚ ಕಾ. ೨-೨೪) ; ಹುಲುಪರೆದ ನುತೆ ನಿನಗೆ ಮೋಹಿಸಿ ಬರೆ ಬಲುಹೀಳಕೆ ಸುರಮಂಜರಿಯ ವೊಲಿಸೆ ನಿನಗೆ ಪಂಥ ಸಲುವುದೆಂದಣಕದಿ ಕೆಳೆಯುನೊರ್ವನು ವಚನಿಸಿದ (ಜೀವಂಸಾಂ. ೧೬-೨೭) ; ಈ ಆಣಕ ಆವನನ್ನು ಅಸಹ್ಯವಾದ ಸಂಕಟಕ್ಕೆ ಈಡು ಮಾಡಿತ್ತು (ರೂಪಸಿ. ೭) ; ತಂಗಿಯ ಮಾತಿನ ಧ್ವನಿಯಲ್ಲಿ ಅಣಕವಿತ್ತು (ತೇಜೋಂ. ೯೬). ೨. ಅಲ್ಲಗಳೆಯುವುದು ; ಹೀಯಾಳಿಸುವುದು ; ಮೂದಲೆಗೆಕ್ಕೆ : "ತೆಗೞ್, ಪಚ್ಚೆ, ಜನ್ನಂ, ಕೊಜಜಾಟಂ, ಏಳಿದಂ, ಅಣಕ – ಈ ೬ ನಿಂದೆ" (ಶಕಸಾ. ೧೩-೨೫ಟಿ) ; "ತೊಜರ್ಬ್ಲ್ಕೊಜ ಚೆಂ}ದಣಕಂ" (ಆಕಾಸಾ. ೦) ; "ತೊಜಜಾಡಿದುದೆನಲಣಕಮಪ್ಪುದು" (ಚತುಪ್ರ. ೨೨) ; "ಅಣಕಮೇಳಿಸಂ ತೊಜಜಾಟಂ ಬಲಿದು ತೆಗೞ್ದೆಲ್ಲರುಂ . . . ನಿಂದಾಮ್ಯಂ" (ಕವಿಕ. ೧೨೨) ; ಆರಸನನರಿಯಂನೂರಂ ಪಠಿಸನ ಮಂ ನಾಡನರಪಯಂ ಬಿಟ್ಟಿಯಗಾಗಿರೆ ಮುಖ ತೇಕೋವ್ಯಧ್ಯಿಯಿನುರಿ ಪಿದನಿಣಕಕ್ಕೆ ಸವನಯಂ ಸ್ಮೆರಿಪರೇ (ಪಂಡಾಮಾ. ೪-೧೩) ; "ಎತ್ತಿ ಹಾಕಿ ಮಾತನಾಡುವಿಕೆ" (ಪಂಡಾಮಾ. ೯-೧೩ ; ಕೀತ) ; ತ್ರಿಣಯನನಂ ಹರನಂ ನಿರ್ಗುಣನಂ ಸಭಿಷಢ ರತಿಕಿಶನುವನೆ ಹೋ ಬೇಡಣಕದ ಮಾತು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧-೬೧). ೩. ಹುಡುಗಾಟಿಕೆ ; ವಿನೋದ : ಭೋರನೊರ್ವಂ ಬಿಸಲಡಸಿ ಬಂದು ತಾರೆಲೆ ನಾರ ವಾರಿಯನೆನೆಯವಳ್ ಬಜಿಯ ಸೆಗಿಲ್ದು ತೋರೆಗಣವಣಕದಿಂದಿರೆ ತಂದಿತ್ತು ನೋಡುತಿರೆ (ಪದ್ಮಪು. ೮-೧೦) ; ಈ ಬಣಗುಗಳ ಕೊಂಬನೆ ಕುಮಾರಕನಣಕವಲ್ಲೆಂದಸುರರಿಬ್ಬರ ತಿರುಹಿದನು ಫಣರಥವ (ಶಾಸ್ತ್ರಾಪ್ರಭ. ೪-೨೪) ; ತ್ರಿಣಯನಶರಣಾದಿ ಮಯ್ಯನಣಕದ ಮಾತಿಗಗಡಿಯರೊಳ್ಳೆಂದಿ ಕರೆಯಲ್ಕೆ ಸೌಂಪಾಷ್ಯಶತಿಯಿಗೆ ಸಲೇಂ ಬಂದು (ಸಿದ್ಧರಾ. ೭-೭೨). ೪. ನಟನೆ ; ಸೋಗು ; ಬೂಟಾಟಿಕೆ : ಆಳುಕಳು ನೊಂದಕೆತ್ತಿರೆ ಸುಳುಸೂಯನೆನುತುಮಿಸುತ ಕೊಂಕಿಂ ನುಡಿದಂ ಪ್ರಕಟಚಿತ್ತಂ ಭೂಪಾಣಕನವನಕಕ್ಕೆ ಸವನಯಂ ಸ್ಮೆರಿಪರೇ (ಯಶೋಚ. ೨-೬೮) ; ಅಣಕವಿದಲ್ತಜ್ಞಾವಿನವರ ಬಲ್ಲಿನ ಹವನಂ (ದಶಕು. ೯-೨೮೬) ; ಇವಲ್ಲ ತತ್ಕ್ಷಣೋ ಅಣಕವೋ ಲೇಸಾಗಿ ನೋಡು (ಕೂಗಮಾ. ೧೬-೩೨). ೫. ಅನುಕರಣ : ಆತಿಲಿಪಿತವಿದಿವಾರಿಯಂ ತನ್ನದಿರೆಜೀವದೊಳ್ ಕೂರ್ತರ್ಭೈವೀಪೊಂದಣಕಮವನಿಯೊಳ್ ಮಾ ಬ್ಬಪೋಲ್ ಲ್ ತೋರ್ಪದೆಮ್ಮೆಳ್ (ದಶಕು. ೮-೧೨೬). ೬. ಕುಚೋದ್ಯದ ಉದ್ದೇಶವುಳ್ಳ ಅನುಕರಣ (Parody). 'ಅಣಕವಾಡು' ಪರಾ. ೭. ಕಟಿಕೆಯಿಂದ ಕೂಡಿದ ಚುಚ್ಚುಮಾತು (Satire) : ಮಾರ್ಮಿಕವಾದ ನಗೆಯ ಚಿತ್ರ(Cartoon)ದಂತೆ, ಇಲ್ಲವೇ ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾದ ಅಣಕ (Satire) ದಂತೆ, ಇಲ್ಲವೆ ಜಾಣತನದ ಟೀಕೆ(Criticism)ಯಂತೆ ಆವಗಳ ಕೆಲಸ (ತಿಡುಗು. ಪೀ. ೪). ೮. ಅನುಚಿತ (?) : ಅಬಲಿಸಿ ಕುಮುದಿನಿಯಿಂಪಿಳಿಯಲ್ಕಳಕ್ಕತಿತಾಪಮಿತ್ತೆನಿದು ತಕ್ಕ ಸಂಗಳಿಗಣಕಮೆಂದು ಕಡದೊಳ್ ಬಿಜಲೆಂದನುಗೆಯ್ದನರ್ಗನಸ್ತಾಚಲದಿಂ (ಕರ್ಣಾ. ೪೭ ವ್ಯಾಖ್ಯಾ). [?]

ಅಣಕ್ಕೆ (ನಾ). ೧. ಒತ್ತಾಗಿರುವುದು ; ಅಡಕವಾಗಿರುವುದು : ಎಡೆಯೆಯ ಪದಿನಲುಸಾಸಿರ ಗಣಿಕೆಯರೊಳ್ ನೆರೆವ ಮೂರ್ತಿಯಂ ಧ್ಯಾನಿಪುದೋ ತ್ರಿಣಯನನೆನೆರ್ದೆಯೊಳ್ ನೆಲಸಿರ್ಪಣಕದ ಮೂರ್ತಿಯನೆ ವೈಷ್ಣವಂ ಧ್ಯಾನಿಪುದೋ (ಸಮಯ. ೯-೧೧೬) ; ಅಣಕವಾದ ಹತ್ತಿ ಪಿಂಡಿ (ಕ) ; ಅಣಕವಾದ ಕೆರೆ ಅಷ್ಟೇಕ ನೀರು ಕೊಳ್ಳುವುದು (ಗಾದೆ. ೬). ೨. ವಿಧೇಯತೆ ; ನಮ್ರತೆ : ಹುಡುಗ ಬಹು ಅಣಕವಾಗಿದ್ದಾನೆ (ರೂಢಿ). [< ಅಣಕು]

ಅಣಕ್ಕೆ (ನಾ). ನೀಚವಾದ ವಸ್ತು : ಅರ್ವಾಣಂ, ಅಣಕಂ, ಅಪಶದಂ . . . ಪಾಪಂ, ರೇಪಶಂ— ಈ ೧೩ ಹೊಲ್ಲ ವಸ್ತು (ಶಲಾಯು.೫೬-೧೮೨) ; "ಪಾಪಿ ಪೀಟಂ ಕಾಂತನಪಕೃಷ್ಟನಪಶದಂ ರೇಫಸಂಜಕ(ನ)ನರ್ವಾಣನಣಕಮವದ್ಯನಾಪೀಡಯವಮಂ" (ಮಂಗಾಂ. ೬೭-೪). [ಸಂ.]

ಅಣಕಂ (ಅ). ಆತಿಶಯವಾಗಿ : ಬತ್ತಲೆ ಪೂಜ್ಯಮಲ್ಲದೆಮಱ ಬತ್ತಲೆಯಪ್ಪ ದಿನೇಕಶಿಂಬಯನುಂ ಬತ್ತಲೆಯರ್ ಮಕ್ಕಳುಗಳಂ ರತಿಯಂ ನೆರೆವಲ್ಲಿ ರಾಗದಿಂ ಬತ್ತಲೆಯರ್ಪ ಪೆಂಡತಿಯನೋವಣಕಂ ನೆಜಿಕಂಡು ಮಾಸಾಸರ್ ಸತ್ತವರಾರೊ ಭಾವಪೊಡೆ ಬತ್ತಲೆಯಲ್ಲದ ವಸ್ತುವಾವುದೋ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೯-೭೬) ; ತೇಜೋಲೆಗ್ಗೆ ಮಹಾಪುರಾಣಮನಜಿವಲನಿಡೆ ಪೆಟ್ಟು ವದನ ಮಿರೆ ತಮಗೊಲ್ಲಾನೆಜಗೆ ಗುಣಭದ್ರದೇವರ ಮಿಜುಪಂಳ್ಗಳಿತ್ತು ವೆನಗೆ ಕವಿತೆಯನಣಕಂ (ಅರ್ಧಪಿ. ೧-೧೮). [< ಅಣಕ್ಕೆ]

ಅಣಕೆಚಣಕ 'ಅಣಕೆಸಣಕ' ನೋ.

ಅಣಕೆಚಣಕಂಗೆದೆ (ಕ್ರಿ). ಕು ಚೋ ದ್ಯ ಮಾ ಡು ; ಅಪಹಾಸ್ಯ ಮಾಡು : ಚಪಲರ ಜಿತಪಸ್ಸುಗಳಂ ಜಿನತತ್ತ್ವಮನಿಂತುಮಿಂತುಮೆಂದುಂ ಬಾಯ್ಗನಂದಂತಣಕಚಣಕಂಗೆದೆದುಂ ನಗೆನಗೆದೊಳೆ ಪಾಪಮಂ ಪೊರ್ದಿ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೪-೬೮). [ಅಣಕಚಣಕ (< ಅಣಕಸಣಕ) + ಕೆಡೆ]

ಅಣಕೆಚಿತ್ತ (ನಾ). ವಿಡಂಬನಚಿತ್ತ ; ವ್ಯಂಗ್ಯಚಿತ್ತ : ಅವನ ಅಣಕ ಚಿತ್ತ ಏಕೆ ಬರೆಯಲಿಲ್ಲ (ಲಾಲೆಮಾ. ೫೨). [ಅಣಕ್ಕೆ + ಚಿತ್ತ]

ಅಣಕೆಮೋಡು (ಕ್ರಿ). ಅಣಕಿಸು : ಕಳಾಗಿಯಂ ಛೇತಾಳಜಟ್ಟಿಗರಣಕ [ಪಾಠಾಂ. ಣುಕು]ದೋಜಾಲ ಬೊಮ್ಮ ರಕ್ಕಸ ರಣಪಿಶಾಚಿಗಳಜಿವ ಹೊಗ ಗುದವಂಜಪಾಸುತನ (ತೊರಣ. ೫-೩೫). [ಅಣಕ್ಕೆ + ತೋಡು]

ಅಣಕೆನುಡಿ (ನಾ). ಅಣಕಿಸುವ ನುಡಿ ; ಅಪಹಾಸ್ಯದ ಮಾತು : ಧರಿಲ ಮನೆಗೆ ಕ್ಷೂದ್ರಕ್ಷಣಕೆ ಹೋಗಿ ತನು ಬಾಡಿ ತುಟಿಯೊಣಗಿ ಅಣಕನುಡಿ ಕೇಳುವ ಕೃಪಣಮನಕ್ಕೆಂತಹುದು ನಿನ್ನ ಭಳತ (ಪುರಂದ. ೧-೪೪-೧). [ಅಣಕ್ಕ + ನುಡಿ]

ಅಣಕೆವಾಡು (ಕ್ರಿ). ಅಪಹಾಸ್ಯಮಾಡು ; ಕುಚೋದ್ಯಮಾಡು : ಮದಮತಿಗೋತು ವೃಷಭನನಣಕವಾಡುತ ಮಾತನಾಡಿದರಲ್ಲಿ ಕೆಲಬರು (ಪ್ರಬುದ್ಧ. ೪-೨೭) ; ರಣದೊಳು ಜಯವಪೊಲಿಯ ಮುಂದೆ ನಿನ್ನಯ ಜೊಣಗನ ಬಿಟ್ಟು ಕೊಂಡಿರಲು ಅಣಕವಾಡುವರಲ್ಲರಗಳೆಯರು (ಮೋಹತ. ೩೯-೪) ; ಸಿದ್ಧಿಗಳ್ ಶುದ್ಧಿಗಳ್ಗೆ ಅಣಕವಾಡುವ ಮಹಾಸುಪ್ರಸಿದ್ಧರ್ (ಸಂದಿ ಮಾ. ೫-೩೭) ; ಚಿದಂಬರರು – ನಿನಗೆ ಯಾಂಲ್ಲವೇ ? ಎಂದು ನೂರು ಸಾರೆ ಅಣಕವಾಡಿದ್ದುಂಟು (ಚಿದಂಬ. ೧೩).

[ಅಣಕ್ಕ + ಆಡು]

ಅಣಕವಾಡು (ನಾ). ಗ್ರಂಥಕರ್ತನ ಭಾವನೆ, ನುಡಿಗಟ್ಟು ಮೊದಲಾದವುಗಳ ವಿಶಿಷ್ಟ ಲಕ್ಷಣ ಸ್ವರೂಪಗಳನ್ನು ಅನುಕರಿಸಿ ಹಾಸ್ಯ ಸ್ಪೆದವೆಂಬಂತೆ ತೋರ್ಪದಿಸುವ ಪದ್ಯಕೃತಿ : ಬೇಂದ್ರೆಯವರ ನಗೆ–ಹಾಡುಗಳಲ್ಲಿ ಕೆಲವು ಅಣಕವಾಡು (Parody) ಇವೆ. ಅಣಕವಾಡು ಅಂಗ್ಲ

ಸಾಹಿತ್ಯದಿಂದ ಕನ್ನಡಕ್ಕೆ ಬಂದುದು (ನಿರಾಧ. ೧೧); 'ಅಣಕವಾಡು'ಗಳ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಮಾತು ಹೇಳಬಯಸುತ್ತೇವೆ (ತುಬಿಪಾ. ೧೩೯).

[ಅಣಕ್ಕ + ಪಾಡ್ಯು]

ಅಣಕವಾಡು (ನಾ). ಕುಚೋದ್ಯದ ಮಾತು; ಕಟುಕೆಯ ಮಾತು: ಅಳ್ಳಕ್ಕುಮಿಂತಪ್ಪ ಪಾಪಠೀಕರ್ ಸಮರ್ಥರ್ ಸತ್ಕರೀ ಧರೆಯೊಳಿಕರೆ ನೀವಳವುವದರೇ . . . ಎಂದಣಕವಾಡಿಂ ಬೆಸಗೊಳ್ವನಿತಲ್ಲಿ (ಪದ್ಮಕಾ. ೬-೨೦). [ಅಣಕ್ಕ + ಮಾತ್ಯು]

ಅಣಕಸಣಕ, ಅಣಕಚಣಕ (ನಾ). ಕುಚೋದ್ಯ; ಅಪಹಾಸ್ಯ: ಎಲವೊ ನೀನಾ ಸಿಂಹ ಕಂಡಾ ಕಲಹ ಮುಂಚಿತ ಕಂಡೆನ್ನಲದೆ ಗಲಭಿ ಕಾಜರು ಘಾಸಿಮಾಡಿದರಣಕಸಣಕದಲಿ (ತೊ ರಾ. ೫-೭-೨೯); ಅಣಕ ಸಣಕದ ಬಳಕೆ ಗಡ ತನ್ನೊಡನೆನಿತ ಹಲುಗಡಿದನುಸುರೆಂದ್ರ (ಉತ್ತರಾ. ೫-೧೩); ಪರಹಾಸನುಜ್ಞಾನ ಕೃತ್ರಿಮಾಡಂಬರಂ ಪರಪರಿಯಲಣಕ ಸಣಕಂಗಳಂದಾದಂ ಸ್ಮರಕೇಳ್ಗೆದಱ ಮುತ್ತ ದೊರೆದಪುದು (ವಂಕಾರಾ. ೪-೧೩-೧೯). ಅಣಕಚಣಕ : 'ಅಣಕಚಣಕಂಗೆದೆ' ಪರಾ.

[ಅಣಕ್ಕ + ಸಣಕ್ಕ. / ತುಳು. ಅಣಕಸಣಕ]

ಅಣಕಸೊತ (ನಾ). ತೋರಿಕೆಯ ಸೂತ; ಸೂತನಂತೆ ನಟಿಸುವವನು: ಸುರರ ಕಾಹಿಂಗರಸನಾಗಿಹ ದುರುಳರಾಕ್ಷಸ ಶಿಕ್ಷಿಗತಿಳಿಕರ ತರದ ಯಮರಾಜನಾಗಿಹನಣಕಸೂತರ್ಗೆ ಅರಿಯದಾಗಿಹ (ಕೂ ೧ ಗಯ. ೯-೧೦೪). [ಅಣಕ್ಕ + ಸೂತ]

ಅಣಕಾಟ (ನಾ). ೧. ಹಾಸ್ಯ; ವಿನೋದ: "ಐ ಸಮ್ಮನಿರಿ ಅಂದ್ರೆ !... ನಿಮಗೆ ಅಣಕಾಟ!"(ಬಿಳಿಮ. ೯೧). ೨. ಉಪಹಾಸವ್ಯೆಂಗ್ಯ (Irony): ಕಾಮ ! ಇದು ನಿನ್ನ ಹುಚ್ಚೆಮಯಂತ ! ಬೀದಿ ಬೀದಿಗೆ ನಿನ್ನ ಬೆಂಕಿ—ಬಾಯಿಗೆ ಕೊಟ್ಟು ನಿನ್ನ ಸಾವಿನ ಹರುಷ ಹುಚ್ಚುನಲಿ ಬೊಬ್ಬಿರಿವ ದಿನವಂತೆ ! ಅಯ್ಯೋ ಅಣಕಾಟವೇ ! (ಬಾಸಾಗ. ೨೩). [ಅಣಕ್ಕ + ಆಟ]

ಅಣಕಿ (ನಾ). ಕುಚೋದ್ಯಗಾತಿ (೪): ಕಟ್ಟಿತಯಥಪಮೆಯರು ಕತ್ತಿಗೆ ಮಿಕ್ಕ ಗೋಟುಗಳಣಕಿಗಳು ಕಪಡಿಕ್ಕೆಯರು ಬಂಡಿತಿಯರಾಗಳು ಕೊಂಡೆ ಗಿತ್ತಿಯರು (ಬಸಪು. ೪೦-೫೨). [ಅಣಕ್ಕ + -ಇ]

ಅಣಕಿಗೈ (ನಾ). ಪ್ರಾಕೃಮಿ ; ಶೂರ (?): ರಣವಿಜಯಗಳೆ ಕಾಣಬಹು ದೆಂಬಣಕಿಗರನೆಬ್ಬಿಸುವವೊಲು ಸುಳಿದಪೆದು ಹೊದಪೆಬ್ಬುದು ಸುಧಾದೀಧಿತಿಯ ಕರಪಿಕರ (ಕುಮ್ಮಾದ್ರ್ಯ. ೧೬-೧೩); ಕೆಣಕಿದರು ಪಾಂಚಾಲರಾಯಕಿ ರಣಕಿಗರ ಕೈಕೊಲ್ಲದುಜೆ ಸಂದಣಿಸಿದರು ಸಮರಥರು (ಕುಮ್ಮಾದ್ರ್ಯ. ೧೭-೩೪). [ಅಣಕ್ಕ ? + -ಇಗ]

ಅಣಕಿಗ್ಗೆ (ನಾ). ಕುಚೋದ್ಯಗಾರ; ಅಪಹಾಸ್ಯ ಮಾಡುವವನು: ಪುರದೊಳಗಣಾರುಹತರೆದುರಯ್ತಂದು ಕಂಡಾಕಿಂಗರದಾರಾದಿವಿಪ್ರರಯ್ಯನೇ ಹದುಳವೇ ನೀನೆಮ್ಮ ಬಸದಿಯೊಳಗಿರಲು ತಂದ ಸೌರಾಷ್ಟ್ರದೊಡೆಯರ ಸುತ್ತಿಗೆಯ ಹಿಡಿದವನೆಂ . . . ಎಂದರು (ಸೋಮಚ. ೪-೨೧); ಅಣಕಿಗ ರಾಯರ ಗಂಡಾಜಟಯ ಕಂಡೆಹದ ರಾಯಗ ಗಂಡನೆಸಿಪ ಮಣಿದೊಡರೆಕಿ ದುದು (ಶುಶಾಸಾಂ. ೧೯-೩೪); ಇಣಕಿ ನೋಡರದಾರುದಿಮೆನ್ನುವೆಡೆ ಕಾದಿ ಹನು ಅಣಕಿಗ ಮವಸಾಕ್ಷಿ (ಮಂಕುಳ. ೬೯). [ಅಣಕ್ಕ + -ಇಗ]

ಅಣಕಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಅಪಹಾಸ್ಯಮಾಡು : ಅಣಕಿಸುಗುಮೆ ತನ್ನನಿತ್ತಂ (ಪಾಪಾಂ. ಅಣಮೇಗೊ ತನ್ನನಿತ್ತಂ, ಅಣಕಿಸುಮೆ ತನ್ನನಿತ್ತಂ) ತಣಿಯದೆ ಕದುನಲ್ಲಜೆಟಿದೊಡರಿ ಕುಡರೇ (೦೮ಲಾವ. ೧೪-೨೬); ಮಾಡುವುದಂ ಮಾಡೆನುತಂ ಧೀರಂ ಇರೆ ಮಾಪಾಯಿಗಳಕ್ಕಣಕಿಸುತಂ ಹರಭಕ್ತಂ ಕೊಂಡೊಯ್ದುಪೆನೆನುತಂ (ಅಭ್ಯರ. ೧೫೬-೨೩); ಅಣಕಿಸುವರೆನ್ನೊಡನೆ ಹಿರಿಯುಬ್ಬುಣವ ತೆಗೆಯಿರಿ (ಶುವ್ಯಾಸ. ೧೦-೫೪); ಸುರಸನ ಪುರವನಣ ಕಿಸುತಿರ್ದುದಾ ಸತ್ಯಾವತೀ ನಗರ (ತೊರಾ. ೧-೯-೧೦); "ಅಯ್ಯೋ ಬೆಸ್ತರ ಹೆಣ್ಣಾದ ಮಾತ್ರಕ್ಕೇ ನೀನು ತೆರೆಹಾಯಬಲ್ಲೆಯೊ ಪೆದ್ದೆ ?" ಅಣಕಿಸಿ ನುಡಿದ ಈರ (ಮುಂಗಾಮು. ೭೪). ೨. ಕುಚೋದ್ಯಕ್ಕಾಗಿ ಅನುಕರಣ ಮಾಡು : ಆ ವಿಚಿತ್ರವನು ನಿಮ್ಮೊಳು ಕಾಣಲ್ಬಂದುದಂ ದಣಕಿಸುವ ಮಕ್ಕಳ ಮಾತಂ ಪ್ರಭಾವತಿ ಕೇಳ್ದು (ಪುಷ್ಕಾಸ್ತ. ೧೨-೧೫೪ ವ); ಆ ಶಾಲೆಯಲ್ಲಿ ಉಪಾಧ್ಯಾಯರು ಹುಡುಗರನ್ನು ಶಿಕ್ಷಿಸುತ್ತಾರೆ ; ಹುಡುಗರು ಉಪಾಧ್ಯಾಯರನ್ನು ಅಣಕಿಸುತ್ತಾರೆ (ರೂಢಿ).

[ಅಣಕ್ಕ + -ಇಸ್ಯು]

ಅಣಕು (ಕ್ರಿ). ತುರುಕು; ಗಿಡಿ (೬). [~ ಅಡಕು ?]

ಅಣಕೊವೆ (ನಾ). ದೈನ್ಯ; ನಮ್ರತೆ; ವಿನಯ (೬). 'ಅಣಕ್ಕ', 'ಅಣಗು' ಪರಾ. [← ತೆಲು. ಅಣಕವ]

ಅಣಗಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಅಡಗಿಸು ; ದಮನಗೊಳಿಸು ; ಧ್ವಂಸಗೊಳಿಸು : ಗುಣದಿ ಲೋಕಾದಿಲೋಕಂಗಳಂ ಬೀಱಿ ನಿರ್ಗುಣನಿಱಸು ಸುಪ್ರಭೆಯ ತಾಂ ಮಿಱಿಸಿ ಮಾಯೆಯೊಡಂದಣಿಗ್ಗಿಸುತಿಹಳಿಲಿ ಪ್ರಪಂಚನೆಲ್ಲವನು ವಶವರ್ತಿಗೊಳಿಸಿ ಸುತಲೀಕೆಯಂ (ಲಕ್ಷ್ಮೀಶಾ. ೧-೨೩-೧); ಪರರಾಯ ದರ್ಪವನ್ನು ಅಣಗಿಸುವನಗಿ ದರ್ಪಣವಂ ಕೊಡಿಸಿ (ಸೂಗಂಧಿ. ೪೪-೧೬); ರಾಜಿಷಡೆಯನನ್ನು ಅಣಗಿಸುವುದು ಹೇ ಗೆಂ ಬ ಚಿಂತೆಯು ನಿನ್ನನ್ನು ಬಾಧಿಸುತ್ತಿಲ್ಲ (ಶ್ರೀರಾಯು. ೧೫೦). ೨. ಮರೆಮಾಡು ; ಮುಚ್ಚಿಡು : ಈ ಗ್ರಂಥಕರ್ತರು ತಾವು ವರ್ಣಿಸುವ ವೀರರ ಕುಂದುಗಳನ್ನು ಬಚ್ಚಿಟ್ಟಿರ ಬಹುದು ; ಅವರ ಕೊಡತೆಗಳನ್ನು ಅಣಗಿಸಿ(ಮರೆಮಾಚಿ)ರಬಹುದು (ಅಳ್ಳರ. ೧೫೯೯). [ಅಣಗು + -ಇಸ್ಯು. / ತೆಲು. ಅಣಿಗಂಬು]

ಅಣಗು (ಕ್ರಿ). ೧. ಅಡಗು ; ಉಪಶಮನ ಹೊಂದು : ದಿಗ್ಮಂತಿ ತಲೆ ಗೊಡಹೆಯುರಗೇಂದ್ರನ ನಾಲಗೆಗೆ ದ್ರವವಣಗಿಯುತ್ತರದ ದಿಶಿಗ್ಭೆದಿ ಕೋಳಾಹಳಂಗಳಂ ಗೋವ್ವಗಳ ಪಿಡಿಯೆ (ಲಕ್ಷ್ಮೀಶಾ. ೪-೪-೩); ಸಂಸಾರ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿಯೆ ಅಣಗಿಹೋಗುವದು (ಸೂಗಂಧಿ. ೯೩೬-೬೨); ಆ ಬಳಿಕ ಧರ್ಮರಾಯನ ಹಣೆಯಲ್ಲಿ ರಕ್ತವು ಅಣಗಿದ ಮೇಲೆ (ಕೃವಾಸ. ೧೩೦); ಮನುಜರೆವರು ಮನುಜಸಂತಾನ ನಿಂತಿಹುದು ಅಣಗಾತ್ಮದ ಸತ್ವ (ಮಂಕುಳ. ೧೩೨). ೨. ಅಡಗಿಕೊ ; ಅವಿತುಕೊ : ಸ್ತ್ರೀಯ ಪ್ರೇಮದ ಸ್ಪರ್ಶವು ಮನುಷ್ಯನಲ್ಲಿ ಅಣಗಿದ್ದ ಶಕ್ತಿಗಳನ್ನು ಉರಿಯ ಉಲ್ಬಣದಂತೆ ಪ್ರೌಢ್ಯಲ್ಲಗೊಳಿಸುವುದು (ವಳಿಕ. ೧೦೬).

[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಅಣಜ್ಞು ; ತೆಲು. ಅಣಗು]

ಅಣಗೊತ್ತು (ಕ್ರಿ). ಅಣಗುವಂತೆ ಒತ್ತು ; ತಗ್ಗುವಂತೆ ಅದುಮು : ರಣದೊಳಿಗೆ ವೇಗ ಫಲ್ಗುಣನ ವರೂಥವ ಅಣಗೊತ್ತಿ ಘಡವಾಣ ಕಣಿಯ ಮುರಿದ ಪಾದ (ತೀರ್ಥಮು. ೧೪೪-೩); ಮನಸುರಿಗಿದ ವಂಜನೆ ಪ್ರಯೋಗ ಜನಂಗಳು ಅಣಗೊತ್ತಿ ಕಾವ್ತಿತ್ತು ಆಹೋರಣೆ ಆಶಾ ವಿಭುವೆ (ವಿಜಾಸು. ೬೩-೧). [ಅಣಗು + ಒತ್ತು]

ಅಣಚೆ (ನಾ). ೧. ಸುಮಂಗಲಿ ; ಮುತ್ತೈದೆ. 'ಅಣಚಿತನ' ಪರಾ. ೨. (ಮುತ್ತೈದೆಯ ಕೊರಳಿನ) ಮಾಂಗಲ್ಯ ; "ತಾಳಿ (?)" (ಬಸವ. ಕೋಡಿ): ಲಿಂಗವಂತರಿಬೆದವಂಗೆ ಒಳನುಡಿಯೇಕೆ ? ಅಯಿದೆ — ಅಣಚ [ಪಾಠಾಂ. ಐದೆರವ್ವೋಚ, ಐರೆಯಣಚ] ಯಲ್ಲಪದವಳಿಗೆ ಸೌಭಾಗ್ಯದ ಹೂವಿನ ಬೆಟ್ಟಿಗೇ ? (ಬಸವ. ೬೬೨). [?]

ಅಣಚಿತನ (ನಾ). ಸೌಮಂಗಲ್ಯ ; ಮುತ್ತೈದೆತನ : ಅಣಚಿತನವಂ ಕೈಕೊಳ್ಳ ನಿನ್ನೋಲೆಭಾಗ್ಯದ ಭದ್ರಲಕ್ಷಣದ ಪದರೂಳ್ ಸಂದೀ ಸೌಭಾಗ್ಯದಿಂ ಸ್ವಜನಂಗಳಂ ತಣಿಸೆ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೬-೪೧). [ಅಣಚಿ + -ತನ]

ಅಣಚ್ಚು$_1$ 'ಅಣಂಚು' ನೋ.

ಅಣಚ್ಚು$_2$ 'ಅಣಸ್ಸು' ನೋ.

ಅಣಚ್ಚು 'ಅಣಸ್ಸು' ನೋ.

ಅಣದಿಗೆ, ಅಡದಿಗೆ (ನಾ). ನೀರಿನ ಗಡಿಗೆ; ಹೂಜಿ : "ಗಳಂತಿಕೆ ಯೆಂದು ಅಣದಿಗೆ" (ಕಮಡ. ನ. ೨೩೯ ಅಡಿ); "ಅಣ [ಪಾಕಾಂ. ಅಣ್] ದಿಗೆಯ ಪೆಸರು ವರ್ಧಗ ಗಳಂತಿಗೆ ಗೆಡತಿಯೆಂಪಿಕ್ಕು" (ಮಂಗಗಾ. ೬೨–೩೩); "ಕರ್ಕರಿ, ಆಲು, ಗಲಸ್ತಿಕೆ = ಅಣದಿಗೆ" (ಪಾಚಿಠಾ. ೬).

ಅಡದಿಗೆ (ಕಸ್ತೂಕೊ). [?]

ಅಣಲು (ಕ್ರಿ). ತಿವಿ; ಚುಚ್ಚು : ನೆರೆದ ವಿಟಸಂತತಿಯ ನಖಭೀಕರದ ಸುರಗಿಯಲಣರುತತಿವಸ್ತ್ರದಿ ಕಾಮನ ಸೇನೆ ನಡೆದುದು ಸತಿಯ ಬಳಿಸನಲಿ (ಜಸರಂಚ. ಉ–೪೨). 'ಅಣೆ' ಪರಾ.

[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಅಣಗ್ – ಅಲಂಕೃತ ಹೋಗು]

ಅಣಲ್, ಅಣಲು (ನಾ). ಬಾಯಿಯ ಒಳಭಾಗ; ಅಂಗುಳು; ದವಡೆ : ತನ್ನ ಪರಿಯ ಮಗನಪ್ಪ ವೃಷಸೇನನನಂತಕನಣಲೊಳದಸಿ ತನ್ನುಮನಣಲೊಳದಸಲೆಂದದರ ವಿಕ್ರಮಾರ್ಜನಂ ನೋಡಿ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨–೧೯ ಪ); ಖಚರನಿನುರಗಾಕ್ಷತಿಯಿಂದಮಣಲೊಳದಸುವ ಪದದೊಳ್ (ಶಾಂಪು. ೯–೨೧); ಪೊಕೆವ ಕುದುಬಾಡಿಗಳ್ ಪೊಳೆವೆಳವೆಜ್ಜೆಗಳನಣಲೊಳದಸಿಬಂತಿರೆ (ರೇಣಾಪ. ೪೨–೧೦೩); ಅಜಿವನಣಲೊಳಿಕ್ಕಿ ಅಗಿವುತಿದೆ ಮತ್ಕರಲೋಳವೆಲ್ಲವನು (ಕೂಷ್ಮಸಂ. ೨೨–೨೭). **ಅಣಲುಬ್ಬು** : ಪ್ರಳಯಭಕಿಯಣಲ ಹೊಳಲೊಳಗೆ ಕೆಯ್ಕು ನೀಡಿ ದಾಡೆಯಂ ಮುಜುಗಯಬಡಿಪಂತೆ (ಹಹಕಾ. ೪–೧೧); ಭೈರವನ ಅಣಲೊಳು ಪೊಕ್ಕು ಸುಳಿದಾಡಬಹುದು (ಅಂಚಪ್ರ. ೧೪–೬); ಅಣಲೊಳಪ್ಪಾದಲ ಮಹಾಕ್ಷೋಭಿಣಿಗಳಡಗಿದವೆಂಬುದಿದು ಭೂಷಣಕ್ಕೆ (ಲಿವ್ಯಾಭೀ. ೩–೨೪); ಎಲವೊ ರಕ್ಕಸ ಮಾರಿಯಣಲಿಗೆ ಸಿಲುಕಿ ಶಿಶು ಚಿಲಿಪಿಲಿಯುವುದೇ (ತೂರಾ. ೬–೧೯–೬೫); ಲಲಿತಕರ್ಪೂರಾಂಬೂಲಂ ತಮ್ಮಣಲೊಳಕಪದಿಸಿ (ಚಿಬಿಪ. ೧೬–೭೬).

[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಮಲ. ಅಣಲ್, ಅಣರಿ = ಬಾಯ ಆಟ್ಟು]

ಅಣಲು 'ಅಣಲ್' ನೋ.

ಅಣಸು, ಅಣಚ್ಚು (ಕ್ರಿ). ಆಕ್ರಮಿಸು; ಮುತ್ತು : ಹುಲಿಯೆಂದನಣ ಸುವಂ ಫಣಿಕುಳಕುಂ × × × ವನೊಪ್ಪೆ ಮಾರಿಯುವಂ ಜಕ್ಕುಲಿಪಂ ಜವನಂ ನಿಚ್ಚಟಗಲಿ ಉಸಿ ಪೋವೊ ವಿಶ್ವಮಭೂಪಂ (ಎಇ. XX, ೧೨–೬ : ೧೮೭); ಕೆಣಕಿದೊಡೆ ಕಲ್ಪಾಂತಕನ ಹಿಡಿದಣಿಸಿ ಕೀಳುವೆ ಹಲ್ಲ (ಪ್ರಹ್ಲಾಚ. ೧೩–೬೧). **ಅಣಚಿಬ್ಬು** : ಕ್ಷಣಮಿಳು ಗರ್ಗನಾಂಗಣಕ್ಕೆ ಬೆಕೆದು ಅಣಚಿ [ಅಣಚಿ] ಬಲಿಯ ತುಳಿದು ಘನ ಉಂಗುಸದಿಂದ (ವಿಪ್ರಾಸು. ೪೦–೫). [~ ಅಡಸು]

ಅಣಸ್ಸು, ಅಣಚ್ಚು (ನಾ). ೧. ಆಯುಧದ ಹಿಡಿ; ಬಾಣದ ಹಿಳುಕು: ಖಟ್ವಾಂಗಮೆ ಳೋಲಾಗೆ ಚಂದ್ರಾದಿತ್ಯಕ್ಕಳಾಗಿಯುಂ (ಕಇ. IV, ೫೫–೧೩; 1000 !) ; ಅಲಗಂ ಬೀಳಾವಾಲೆಂಠಗಣನಗಳಿಯರಂ ಲಾಳ ಭೂಪಂಗೆ ಬಾಹಾಬಳದಿಂದಂ ತೋಱಿ ಮಿಱುತ್ತೆ (ಮೃಅಂ. ೧೯೫; ೬೫–೧೬; 1025); ಅಲರಂಬಿಗಣನಂ ಮಣಿಕುಲದಿಂ ಸಮಿದಂಗಜಂ ಪದಂಗೊಳಿಪಿದವೋಲ್ ತಳರ್ತಳಿ ಪೊಳೆಯುತಿರ್ಕುಂ ಲಲನೆಯ ಪೆಂಪಿನೆ ಬೆರಳ ಪುಣಿಮುದ್ರಿಕೆಗಳ್ (ದ ಕ ಕು. ೬–೨೦); ಬಳಿಯ ಚೌರಿಗಳಿನೆ ಘಂಟಾವಳಿಗಳಣಿನ ಹೊಗರಿನುಗುಳುವ ಹೊಳೆವ ಧಾರೆಯ ಧಾರಿಕ್ಕ ಶಕ್ತಿಯ ಕುಗಿಧನು ಕರ್ಜ (ಲಿವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೬–೫೧). ೨. ಒನಕೆಯ ತುದಿ, ದನ ಕರುಗಳ ಕೋಡು, ಆನೆಯ ದಂತ ಮುಂತಾದವಕ್ಕೆ ಅಳವಡಿಸುವ ಲೋಹದ ಕಟ್ಟು ಅಥವಾ ಕೊಳವೆ, —ಗೊಣಸು : ಈ ಲಾಕುಳದ ಮಧ್ಯಮನಾ ಪಿಡಿದಪಂ ನೀವಿಬ್ಬಿರ್ದನೆಯಣಸುಗಳಂ ಬೇಱೆಬೇಱೆ ಪಿಡಿವುದುಂ (ಕ್ರಪುರಾ. ೭–೧೦೪ ಪ); ನೆಗಳ ಸೊಂಡಿಲ ಚಿನ್ನದಣಸಿನ ಪಲ್ಲಕ್ಕಿ ಸೊಗಯಿಪ ರತ್ನವಿಮಾನ . . . ಮುಂತಾದ ವಸ್ತು ಗಳಪಿತ್ತನು (ಮೋಹತ. ೧೫–೨೦); ಸಾಮಾನ್ಯ ಸೇವಕಿಯರು ಬೆಳ್ಳಿಯಣಸಿನ ನಾಮದಂಡಿಗೆಯೊಳೆಯ್ದಿದರು (ಭರಚಿ. ೨೧–೩೬); ಮೂಗುಧಾರ ತುಂಡು ೨ ಕಾಸಿಲ್ ಕುಚ್ಚು ೨ ಕೊಂಡನ ಅಣಸು ಕೊಂಡಗೆ ಬೆಲಬಟ್ಟೆ (ಎಇ. XIV, ಸಂಚಸ. ೨೪೯–೭ : 1847). ೩. ಜೋಡಿದನೆಯ ಸ್ಥಾನ; ಕೇಲು : ಮಿನುಕಣಸುಂ ಪೊದಬ್ದಿಮಳೀಗಳಿಶಿಲಾಮಯಬದ್ಧ ಭೂಮಿ ಕಂಪಿನ ಕರಮಪ್ಪಕತ್ತರಿಯ ನಿರ್ದರಿಪುಂ (ಜಾಂತಿಶ್ವ. ೧–೧೧೬); ಕುಣವಬಬ್ಬರ ಮುಷ್ಟಿಯಬ್ಬರ ಹಕೆಯಲೆದೆಯಲಿ ಮೋಱೆಯಂದ ಭುಜದಣಸಿನಲಿ ಕಂದದಲಿ ಶಿರದಲಿ ಬದಿಯಲುದರದಲಿ (ಶುವ್ಯಾಸ. ೩–೧೦೭). ೪. ಆಯುಧದ ಮೊನೆ, —ತುದಿ : ಯೋಗಿಗೆತ್ತಿದ ಖಡುಗಧಾರೆ ವಿಯೋಗಿಗೆತ್ತಿದ ಸಲಳವಖಿಳ ವಿರಾಗಿಗಳ ಹೆಡತಲೆಯ ದಡಿ ವೈಷ್ಣಿಕರಂಗಳಸು (ಶುವ್ಯಾಅ. ೫–೬); ಅಣಿವ ಹಂಗಿನೆಯಸೊಬ್ಬರೊಬ್ಬರಣಸಿನಲಿ ತಿವಿದಗಿವ ಭಟಬಿಂಡ್ಡಕ ಸಘಾದಿಸುತ (ಶುವ್ಯಾಭೀ. ೨–೫). **ಅಣಚಿಬ್ಬು** : ೪. ಉಕ್ಕಿನಣಚಿಂದಸುವ ತಿವಿಯೊಡಿ ಬೀಸಿ ಪಾಕವಪೆಸೆದು ಸಡಿಯೊಡಿ (ಅಂಚಿಕಾ. ೪–೩೬). ೫. ಸೌಟು, ಚಮಚೆ ಮುಂತಾದ ಸಾಮಗ್ರಿಗಳನ್ನು ತೂಗು ಹಾಕಲು ಅನುಕೂಲವಾಗುವಂತೆ ಮರದಿಂದ ತಯಾರಿಸಿದ ರಂಧ್ರಗಳುಳ್ಳ ಚೌಕಟ್ಟು (ಕರಾ–ಪ್ರಾದೇ).

[ದೇ. ॥ ಕುಳು. ಅಣಸು]

ಅಣಸುಗಲ್ಲು (ನಾ). ಆಯುಧದ ಹಿಡಿಯ ಮೇಲೆ ಊರಿಕೊಂಡ ಗಲ್ಲು : ಕಾರನ ಹೊರಗೈತಂದು ನಿಂದನು ಸವಡಿಗೈ ಗದೆಯಣಸುಗಲ್ಲದ ಗಾಢ ಗರ್ವದಲಿ ಪವನಸುತ (ಕುವ್ಯಾಗ. ೪–೭). [ಅಣಸ್ಸು + ಗಲ್ಲು]

ಅಣ್ಣಿ (ಕ್ರಿ). ೧. ಸಿದ್ಧವಾಗು : ಸಣದಂಬೊಂತ್ತಂ ತೊಟ್ಟಲ್ತಂ ಪಿರಿಯ ಕಳವುಮಂ ಕಳ್ಪಿನಿಂದಣ್ಮಿ ಸಾಯಲ್ಕಣ್ತಿದಂ ಪೊತ್ತತ್ತು ಸೂಲಂ ಬಲದ ಪೆಗಲೊಳ್ (ಅರ್ಜಪ್ರ. ೫–೩೬). ೨. ಕಟ್ಟು; ರಚಿಸು : ಪೊಲಲನಣವ ಭಾಮಮನ್, ಕಲ್ಪುಕೊಂಡನಾಳವನ್ (ಅಂಚಿಗಾ. ೩೩೫). [ದೇ.]

ಅಣ್ಣಿ (ನಾ). ೧. ಅಚ್ಚುಕಟ್ಟು; ಸೊಗಸು; ಮನೋಹರತೆ; ಅಲಂಕಾರ: "ಇರದಣಿಯನುನವೆಣ್ಣಿಮನೆ ಮನೆಗೆ ಕಾಣದಿರದಮಳ್ಕುಂ" (ಕವಿಕಾ. ೯೯); ಕಾವ್ಯನಾಟಕದ ಅಣಿಯಱಿತುಸಿರುವ ಕವಿಗಳ ವಿಥಿ ಸಂದಣಿ ಸಿಹುವಾ ಪುರಪೊಳಗೆಗೆ (ಕಂಸಾ. ೬–೪೨); ರಣಕಲಿದಾದ ತುರುಕರ ಕ್ಷಣ ದೊಳಿಜಿಯಾಗಗ ಬೀಳಗೆದಿಪ ಶಾರ್ಯಾದಣಿಯ ಮಜಿಪರೆರವೆಳ್ದ್ (ಕಂಪಾ. ೧೪–೯೫). ೨. ಸಿದ್ಧತೆ; ಸಜ್ಜು : ರಣದೊಳಾದುದು ಬೋನವಾರೋಗಿಣಿಗೆ ಬಿಜಯಂಗೈವುದನುಚರಗಣಸಹಿತವೆಂದಕಿಬಲರು ಕಾಲಂಗೆ ದೂತರನು ಅಣಿಯೊಟ್ಟದರೆನಲು (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೪೫); ತನಗೆ ಕಶ್ಯಪಾನಾರು ಪವನನ್ನು ತನಗೆ ಅಣಿಯುಲ್ಲದರುವ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಸು ಮ್ಮನೆ ಬಿಟ್ಟು (ಕೃವಾಅ. ೨೩೭); ಲಾಜಾಹೋಮಕ್ಕೆ ಎಲ್ಲವೂ ಅಣಿಯಾಯ್ತು (ಶಾಂತಲಾ. ೧೧೦). ೩. ಅವಕಾಶ; ಅನುಕೂಲತೆ : ದರ್ಪನಿಂದಂಗಣಿಯಲ್ಲಿನಲು ಕಡಿಕಿಡಿವೋದರಾ ದ್ರಿಜರು (ಪ್ರಹ್ಲಾಚ. ೩–೧೦). ೪. ನೆಯ್ಕೆಯ ಮಗ್ಗದ ಹಾಸುಹೊಕ್ಕುಗಳ ಜೋಡಣೆ; "ಕೆಚ್ಚುವ ಹಾಲಿನ ಕೋಲು, ಬಿಡಗರೆ" (ಮೀ ಮಾ. ಕೋಕ) : ಕಟ್ಟಣಿಕೊಳಗಣ ಕಾಂಸ್ಯದಂತೆ ಅಡಿಯೊಳಗಣ ಕೆಲಸಂತೆ ಚಿನ್ನದೊಳಗಣ ಬಣ್ಣದಂತೆ (ಅಪಪ. ೮); ಪರಬ್ರಹ್ಮದ ಬಣ್ಣಕ್ಕೆ ಅದ್ವೈತದ ಅಣಿಯುಪಟ್ಟು ನಿರ್ಧರಿಸಿದ ನಿಜ ಬಣ್ಣವ (ಅಪಪ. ೧೫೫); ಅಂಂಕಯ ನಿಗುಚಿ ಸರಿಗೆಯ ಸಮಗೊಳಿಸಿ ಸವಗಾಲ ನಿಕ್ಕಿ ಅಣಿಯೊಳು ಏಳ ಮೆಟ್ಟಿದೆ ಹಿಡಿದ ಲಾಳಿಯ ಮುಳ್ಳು ಕಂಡಿಕೆಯ ನುಂಗಿತ್ತು ಈ ಸೀರೆಯ ನೆಯ್ವನ ನಾಸೋ ನೀನೋ (ದ ಡಾ ಪ್ರ. ೧೩೨–೧೪೮); ಅಯಸ್ಕಾಂತದ ಶಿಲೆಯ ಅಣಿಯಂತರಬೇಕು ಅಣಿಯೊಳಗಣ ನೇಣಿನಂತಿರಬೇಕು (ಮೋಹಮಾ. ೧೮–೬೨).

ಅಣಿಯೊಣಗು = ಸಿದ್ಧವಾಗು : ಮೃದಂಗ ದಿಂದಿಮ ಡಕ್ಕೆಯ ಬಾರಿಸಿ ಮರುಳ್ಗಳಿಯನಾಗಿರೆ (ಗಕೆ ೯೪. ೧೫–೬೩); ಅಲ್ಲಿ ಪೂಜಾ ಸಾಮಗ್ರಿ

ಗಳೆಲ್ಲ ಅಣಿಯಾಗಿರುವದನ್ನು ಪರೀಕ್ಷಿಸಿ ಇನ್ನೇನು ಅಚಮನ ಮಾಡುವ ದರಲ್ಲಿದ್ದರು (ರಂಗರೋ. ೭೦). [< ಅಣ್ಣಿ. / ತಮಿ. ಅಣಿ]

ಅಣ್ಣಿ (ನಾ). ೧. ಸೈನ್ಯದ ಒಂದು ಅಂಗ; ಪದಾತಿ ಸೈನ್ಯ: ಭೂಮಣ್ಡಲದೊಳಾಗೆ ವಿಲ್ದಣ್ಡಮನಣಿಯ ತುರಗಮನಾಙ್ಗರ ಭಣ್ಡಣಙ್ಗಣ ದೊಳಗಿತ್ತಿ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೨೨-೬; 800); ಇಱಿದಡೆ ಗಣ್ಡಮ್ ಮಱುಮಕ್ಕಳಣಿಯನಾ ಅನೆಯಮ್ ಕುದುರೆಯಂ (ಎಕ. X, ಬಾಗೇಪ. ೬೨-೭; 900); ಕುದುರೆ ಕುದುರೆಯೊಳ್ ರಥಂ ರಥದೊಳಣಿಯಣಿಯೊಳ್ ಘಟಿಯಾನೆ ಘಟಿಯಾನೆಯೊಳ್ ತಳ್ತು ತಾಗಿ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೪೮-೬); ಕರಿಘಟೆ ನೀಳಮೇಘಘಟೆಯಂತೆ . . . ರಥಂ ಮಕರಂಗಳಂತಗುರ್ವುರಿ ವರಿಯುತ್ತುಮಿರ್ಪಣಿ ಬೃಹದ್ಬಡಬಾನಳನಂತೆ ತೋಱೆ (ಪಂಪಭಾ.೮-೯೯); ಎರಡುಂ ಪಡೆಗಳೊಡ್ಡಿ ಕೈಯಂ ಬೀಸಿದಾಗಳ್ ಬಿಲ್ಲು ಬಿಲ್ಲೊಳ್ ದಟಂ ದಟದೊಳ್ ತೇರ್ ತೇರೊಳಾನೆಯಾನೆಯೊಳಣಿಯಣಿಯೊಳ್ ತಾಗಿ ಕಾದಿ ದಾಗಳ್ (ಬಂಹರಿ. ೮-೬೨ ವ). ೨. ಸೈನ್ಯ; ಸೈನ್ಯದ ವ್ಯೂಹ: "ದಟಮಣಿ ಪಡೆಯೊಡ್ಡು ಪೌಜು ಬಲ ಸೈನ್ಯಂ" (ಕವಿಕಂ. ೧೨೭); ಊಣುಕಲ್ಲ ಕೋಟೆಯೊಳಗಿಟ್ಟಣಿ ಸನ್ದಣಿಯಾಗೆ (ಸೌಇಇ. XI-i, ೫೧-೫; 1006); ಪಡಲಿಡೆ ಕಾದಿದುವೆರಡಣಿ (ನೇಮಿಪು. ೧೧-೧೫೯); ಮುಱಿದುದು ಮುಂಗುಡಿಯೊಳಗಡ್ಡಣದಣಿ ಬಿಱಿತೋಡಿತು (ಜಯಕಾ. ೭-೩); ಗಣನೆ ಯಿಲ್ಲದ ಗಜ ತುರಗ ಸುಭಟರ ಸಂದಣಿವೆರಸತಿಲೀಲೆಯಿಂದ ಅಣಿಯೊ ಳೆಸೆದನಂದು ದಳಪತಿ ನರಸಿಂಗು (ಕುರಾಸಾಂ. ೧೨-೩೫); ಕಾಪಿಡುತ ಮುಗಿಲಣಿಯ ತಾರೆಯಕ್ಷೋಹಿಣಿಯ ಶಾಂತಮಾನಸಳಾಗಿ ನಿಂತೆ ಮುಗು ಮುಗುದೆ (ಪಯಣ. ೯೯).

ಅಣಿ ಮುಟ್ಟಿ ಗಂಡ, ಅಣಿ ಮುಟ್ಟಿ ಧುರಂಧರ = ಶತ್ರು ಸೈನ್ಯ ಎದುರಾಗಿ ನಿಂತಾಗ ತನ್ನ ಪರಾಕ್ರಮವನ್ನು ತೋರಿಸುವ ವೀರ. ℙ ಇವು ಬಿರುದುಗಳು: ಅಣಿಮುಳ್ಡೆ(ಳ್ದೆ)[ಟ್ಟಿ]ಗಂಡಂ . . . ಪೆರ್ಜುಂ ಕದ ಪೆರ್ಗ್ಗಡೆ ಚಟ್ಟಮಯ್ಯಂ (ಎಇ. XVI, ೩೩೯-೧೫; 1053); ನಾಗ ದೇವನಣಿಮುಟ್ಟಿ ಧುರಂಧರನಾಗದೇವನೆಂಬಿನಮಿಱಿದಿಕ್ಕಿದಂ ಸೆಣಸಿ ಪೊಕ್ಕರನಾಜಿಯೊಳ್ (ಅಜಿಪು. ೧-೪೩). 'ಧಳ ಮುಟ್ಟೆ ಗಂಡ' ಪರಾ. ('ದಟ' ದ ಕೆಳಗೆ). **ಅಣಿಯೊ[ೀ]ಡೆ ಗಂಡ** = ತನ್ನನ್ನು ಕಂಡೊಡ ನೆಯೇ ಶತ್ರುಸೈನ್ಯವು ಓಡಿಹೋಗುವಂತೆ ಮಾಡುವ ಶೂರ; ಒಂದು ಬಿರುದು: ಗಂಗಕುಳಕಮಳಮಾರ್ತಂಡನುಂ ಅಣಿಯೊ[ೀ]ಡೆ ಗಂಡನುಂ ರಣರಙ್ಗನೀಜನುಂ (ಎಕ. VI, ತರೀಕೆ. ೬೧-೩೪; 1154); ಅಣಿಯೊ[ೀ]ಡೆ ಗಂಡನುಂ ರಣರಂಗನೀಜನುಂ ಬಿಲ್ಲಂಕಕಾಜನುಂ (ಎಕ. VII, ಚನ್ನಗಿ. ೬೪-೩೭; 1214); (ಎಕ. VI, ಕಡೂರು. ೧೫೬-೪೪; 1190 ನೋ). ಪಡೆಯೋಡೆ ಗಂಡ ಹೋ. [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಅಣಿ]

ಅಣ್ಣಿ (ನಾ). (ಕರಾ) ಭೂತದ ಕುಣಿತದವನು ಬೆನ್ನ ಹಿಂದಕ್ಕೆ ಕಟ್ಟಿಕೊಳ್ಳುವ, ಕೆದರಿದ ನವಿಲುಗರಿಯಂತಿರುವ ಅಲಂಕಾರ ವಿಶೇಷ. [← ತುಳು. ಅಣಿ]

ಅಣ್ಣಿ (ನಾ). ೧. ರಥ ಮುಂತಾದ ವಾಹನಗಳ ಚಕ್ರದ ಕಡಾಣಿ: "ಅಣಿಃ, ಅಕ್ಷಃ, ಅಗ್ರಕೀಲಿಕಾ – ಈ ೩ ಕಡೆಗೀಲ್" (ಹಲಾಯು. ೭೪-೨೯೪); "ಅಚ್ಚಿನ ಕಡೆಕೀಲಲ್ಲಿ ಅಣಿ ಎನಿಸುಗು" (ನಾಚಿರಾ. ೧೩೪). ೨. ಸೂಜಿಯ ಮೊನೆ. ೩. ಮೂಲೆ; ಕೋಣ. ೪. (ಪ್ರಾಣಿಗಳ ವಧೆಗಾಗಿ ಮಿಾಸಲಾಗಿಟ್ಟಿರುವ) ಮನೆಯ ಒಂದು ಮೂಲೆ. ೫. ಎಲ್ಲೆಕಟ್ಟು; ಮೇರೆ. [ಸಂ.]

ಅಣಿಕಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ನೆಯ್ಗೆಯ ಮಗ್ಗದ ಹಾಸಿನ ಮೇಲುಭಾಗದ ಮತ್ತು ಕೆಳಭಾಗದ ದಾರಗಳನ್ನು ಜೋಡಿಸಿ ಕಟ್ಟು (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [ಅಣ್ಣಿ + ಕಟ್ಟು$_1$]

ಅಣಿಕಟ್ಟುಮಾತು (ನಾ). ಸೊಗಸಾದ ಮಾತು; ಅಚ್ಚುಕಟ್ಟಾದ ಮಾತು (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [ಅಣ್ಣಿ + ಕಟ್ಟು$_2$ + ಮಾತು$_1$]

ಅಣಿಕಲ್ಲು 'ಅಣ್ಣಿಕಲ್ಲು' ನೋ.

ಅಣಿಕಾರ (ಅ). ಅಣುಮಾತ್ರ; ಸ್ವಲ್ಪ: ನಾವು ನಿಮ್ಮನ್ನು ಕೆಟ್ಟ ಅಭಿ ಪ್ರಾಯದಿಂದ ತರಲಿಲ್ಲ. ಕಾರಣಾಂತರದಿಂದ ತಂದೆವು. ಈ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ನಿಮ್ಮ ಮಾನಮರ್ಯಾದೆಗಳು ಅಣಿಕಾರವೂ ವ್ಯತ್ಯಾಸಹೊಂದದು (ಚಿತ್ತೂಜೋ. ೪೪). [< ಅಣ್ಣಿ ?]

ಅಣಿಕಿ (ನಾ). ಬರೆಯುವ ಕಡ್ಡಿ; ಲೇಖನಿ: ಪಾಣಿ ಭೂಪತ್ರಮಾಡಿ ಮೇರುಶೈಲ ತಾನಣಿಕಿಯ ಪಿಡಿದು ಸಪ್ತಸಾಗರವೆಂಬೊ ನಾನಾ ಬಣ್ಣದ ಕಪ್ಪಿನಿಂದ ನಿತ್ಯಜ್ಞಾನವಧಿಕಳಾಗಿ ಬಲುಪರಿಯಿಂದಲ್ಲಿ ಧೇನಿಸಿ ನಿನ್ನ ಮಹಿಮೆ ಬರಹ ಬರೆದೆ (ವಿಪ್ರಸು. ೧೮-೧). [?]

ಅಣಿಕೀಲು (ನಾ). ಗುಪ್ತವಾದ ಬೀಗದ ಒಳಕೀಲು, —ಸ್ಪ್ರಿಂಗು (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [ಅಣ್ಣಿ ? + ಕೀಲು$_2$ (< ಕೀಲ್)]

ಅಣಿಕೂಸು (ನಾ). ಚೊಚ್ಚಲ ಮಗು; ಮೊದಲನೆಯ ಸಂತಾನ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [ಅಣ್ಣಿ + ಕೂಸು]

ಅಣಿಕೆ (ನಾ). ಒಂದು ಗಿಡ: "ಜೀವಂತೀ – ಸಿಹಿಪಾಲೆ, ಮೆದೆ, ಹೊಂಬಾಳೆ, ಅಣಿಕೆ, ಶ್ರೇಷ್ಠಶಾಕ" (ಓಷಧಿ. ೬೩). [?]

ಅಣಿಕೋಲು (ನಾ). ಮಗ್ಗದ ಹೊಕ್ಕಿನ ಕುಣಿಕೆಯನ್ನು ಹಾಸಿ ನಿಂದ ಬೇರೆಯಾಗಿರಿಸುವ ಕೋಲು ಅಥವಾ ದಬ್ಬೆ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [ಅಣ್ಣಿ + ಕೋಲು (< ಕೋಲ್)]

ಅಣಿಗ (ನಾ). ೧. ಅಲಂಕಾರ ಮಾಡುವವನು (?): ಸೆಜ್ಜೆವಳರ್ ಬಾಣಸಿಗರ್ ಮಜ್ಜನವಳರಣಿಗರಂಗರಕ್ಷಕರಾಗಿರ್ಪುಜ್ಜುಗಕಮರರ ಗಣ ಮನೆ ಪಜ್ಜತಿಯಿಂದಿರಿಸಿ ಶತಮಖಂ ಕೃತಕೃತ್ಯಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೧೨-೫೬). ೨. ಒಬ್ಬನ ಹೆಸರು: ಶ್ರೀ ಅಣಿಗನ್ (ಎಕ. XVI, ತುಮಕೂ. ೧೦೧; 940). [ಅಣ್ಣಿ + -ಗ]

ಅಣಿಗಂಟು (ನಾ). ಆತ್ತಿತ್ತ ಜಾರಿಸಬಹುದಾದ ನೂಲಿನ ಕುಣಿ ಕೆಯ ಗಂಟು (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [ಅಣ್ಣಿ + ಗಂಟು]

ಅಣಿಗಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). (ಕರಾ) ೧. ಅಂದವಾಗಿ ವಿನ್ಯಾಸಗೊಳಿಸು: ಬೈಗಿನ ಕಿಜುಮುಗಿಲೊಡ್ಡಂ ಕಂಡುಲ್ಲಸದಿಂ ಪೊಂಗಿ ಇಡಿಕಿಱಿದ ಪೀಲಿಗಳಂ ಬಿದಿರ್ಚಿಯುಮಣಿಗಟ್ಟಿ ಕೇಗಿ ತನ್ನೊಂದಾಡಂಬರದಿಂ ಮಯೂರಂ ತಾಂಡವಕ್ಕಾರಂಭಿಸಲೊಡಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೪೨-೧೮). ೨. (ಭೂತದ ಕುಣಿತದವನು) ಬೆನ್ನ ಹಿಂದಕ್ಕೆ ಕೆದರಿದ ನವಿಲುಗರಿಯಂತಿರುವ ಅಲಂಕಾರವನ್ನು ಕಟ್ಟಿಕೊ: ಭೂತವೆಂದರದು ಅಣಿಗಟ್ಟಿ ಬಾರಣೆ ಮುಕ್ಕುವ ಈ ಹೊರಗಿನ ಭೂತವಲ್ಲ (ನಡೆದಾ. I, ೪೬). [← ತುಳು. ಅಣಿಗಟ್ಟು]

ಅಣಿಗಾರ (ನಾ). ೧. ಅಣಿಮಾಡುವವನು (ಸ್ಯಾಂಡರ್). ೨. ಜಾಣ; ವಿವೇಕಿ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). ೩. ಯಜಮಾನ; ಹಿರಿಯ; ಮುಖಂಡ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). ೪. ನೆಯ್ಗೆಯ ಹಾಸುಹೊಕ್ಕುಗಳನ್ನು ಸಿದ್ಧಪಡಿಸು ವವನು (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [ಅಣ್ಣಿ + -ಗಾರ (< -ಕಾಱ)]

ಅಣಿಗಿಡು, ಅಣಿಗೆಡು (ಕ್ರಿ). ಸಾಲು ಕೆಟ್ಟುಹೋಗು; ವ್ಯೂಹ ಭಂಗ ವಾಗು; ಕ್ರಮತಪ್ಪು: ಸೆಣಸಿ ಚಿಕದೇವರಾಯನೊಳಣಿಗೆಟ್ಟರ್ ಭಾಗ ವಿಜಯನಗರದ ಶಾಹರ್ (ಅಪ್ರತಿ. ೬೦-೨೦). **ಅಣಿಗೆಡು**: ರಣವ ಸಾರಿಸಿ ಹೆಣಗಳನೆತ್ತುವೊಡೊಂದು ಕ್ಷಣ ನಿಲಲಂಜಿ ಚೌದೆಸೆಗೆ ಕುಣಪಗಳೀಡಾಡಿ ಬಿರುದ ಬಿಸುಟು ಹಿಂದಕಣಿಗೆಟ್ಟು ಸರಿದರೇನೆಂಬೆ (ಕಂನವಿ. ೧೮-೧೧೮). [ಅಣ್ಣಿ + ಕಿಡು (< ಕೆಡು)]

ಅಣಿಗೆ (ನಾ). ನೆಯ್ಗೆಯವರ ಮಗ್ಗದ ಅಚ್ಚು (ಕಿ)

ಅಣಿಗೆಕಟ್ಟು= ನೆಯ್ಗೆಯ ಹಾಸಿನ ಎಳೆಗಳ ನಡುವೆ ಅಣಿಯನ್ನು ಜೋಡಿಸು (ಸ್ಕಾಂಡರ್). [< ಅಣ್ಕೆ]

ಅಣಿಗೆಡು 'ಅಣಿಗಿಡು' ನೋ.

ಅಣಿಗೆಯ್, ಅಣಿಗೈ (ಕ್ರಿ). ಸಿದ್ಧಮಾಡು: ಕಲಿಯಾಗಿ ಪೆಟ್ಟುವೆರ್ಚಿ ಬೊಬ್ಬಿಱಿದು ದೊಣೆಯಂ ಕಣೆಯಿನಣಿಗೆಯ್ದುಂ ಕೈಯ ತೆಳ್ವಾಳಂ ಮಸೆದುಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೯೫-೨); ಕೆಲರ್ ಗರವಟದ ಸನ್ನೆಯಮನಣಿಗೆಯ್ಯುತಿರ್ಪರ್ (ಅದ್ಭುತ. ೧-೧೧). **ಅಣಿಗೈ**: ಮೋದಕನೈವೇದ್ಯವನಣಿಗೈಯೆ (ಗಣೇಶ. ೩-೫೫). [ಅಣ್ಕೆ + ಗೆಯ್ (< ಕೆಯ್$_1$)]

ಅಣಿಗೆಲಸ (ನಾ). ಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನು ಅಣಿಗೊಳಿಸುವ ಕೆಲಸ (ದಕ). [ಅಣ್ಕೆ + ಕೆಲಸ]

ಅಣಿಗೈ 'ಅಣಿಗೆಯ್' ನೋ.

ಅಣಿಗೊಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ಸಿದ್ಧಪಡಿಸು; ಸಜ್ಜುಗೊಳಿಸು: ಒಂದು ದಿನ ದೂತಿಯಿವ ಬಹನೆಂದು ಹೇಳಿರಲು ಗಂಧಹೂವುಪಹಾರವಣಿಗೊಳಿಸುತ (ವಿಸೀಗೀ. ೨೭); ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬ ರಾಜಕಾರಣಿಯೂ ಕೂಡ ಈ ಪತ್ರಿಕೆಗಳನ್ನು ಓದಿ, ತನ್ನ ವಿಚಾರಗಳನ್ನು ಅಣಿಗೊಳಿಸುತ್ತಿದ್ದನು (ಪತ್ರಿಕಾ. ೨); ಚಾರುಸ್ಮಿತೆ ನನ್ನ ಅನುರೋಧದಿಂದ ರತ್ನಾವಳಿಯಾಗಲು ಒಪ್ಪಿದಳು... ಅವಳನ್ನು ಅಣಿಗೊಳಿಸಲು ಸ್ವಲ್ಪವೂ ಪರಿಶ್ರಮವಾಗಲಿಲ್ಲ (ಬಾಣಅ. ೩೯೭). [ಅಣ್ಕೆ + ಕೊಳ್ + -ಇಸ್ಕು]

ಅಣಿಚಿಲ್ (ನಾ). ಅಳಿಲು: ಬ್ರಹ್ಮಂ ಲಿಂಗಪ್ರದೇಶದಿಂದಣಿಚಿಲಾ [ಪಾಠಾಂ. ಚಿನಾ]ಕೃತಿಯಿಂದೆ ತಳೆದುಮನೇಕ ಕ್ಲೇಶಾಯಾಸದಿಂದೆ ತಾನುಂ ನಾಭೀಪ್ರದೇಶಮನೆಯ್ದಿ (ಧರ್ಮಪ. ೬-೨೭ ವ). [~ ಅಣಿಲ್]

ಅಣಿಚೆಲ್ವ (ನಾ). ಸೈನ್ಯದಲ್ಲಿ (ಪರಾಕ್ರಮದಿಂದ) ಶೋಭಿಸುವವನು; ಒಂದು ಬಿರುದು (?): ಶ್ರೀಮಹಾವಲಿ ಬಾಣರಸರ್ ಪ್ರಿಥುವೀ ರಾಜ್ಯಂಗೆಯೆ ಅಣಿಚೆಲ್ವನಣುಮಪರಾಕ್ರಮನ್ವೀರ ಮಹಾಮೇರು ಪೊಕ್ಕಿಱಿವೊರ ದೊಗರಾಜನ್ತನ್ನನಾಳ್ವ ಪ್ರಭುಮೇರು ಬೆಸಸೆ (ಎಕ. X, ಶ್ರೀನಿವಾ. ೬-೪; 780). 'ಇಱಿವ ಬೆಡಂಗ' ಪರಾ. [ಅಣ್ಕೆ + ಚೆಲ್ವ]

ಅಣಿಜಾಣ (ನಾ). ಅಣಿಮಾಡುವುದರಲ್ಲಿ ಚದುರ; ತುಂಬ ಜಾಣ (ಸ್ಕಾಂಡರ್). [ಅಣ್ಕೆ + ಜಾಣ]

ಅಣಿಜಾಣೆ (ನಾ). ಅಣಿಮಾಡುವುದರಲ್ಲಿ ಚದುರೆ; ತುಂಬ ಜಾಣೆ: ಸರೋಜ ಸಂಗೀತದಲ್ಲಿ ಅಣಿಜಾಣೆ (ರೂಢಿ). [ಅಣ್ಕೆ + ಜಾಣೆ]

ಅಣಿತುಳಿ (ಕ್ರಿ). ನೆಯ್ಗೆಯ ಹಾಸಿನ ಜೋಡಣೆಯ ಯಂತ್ರವನ್ನು ಕಾಲಿನಿಂದ ಮೆಟ್ಟು (ಕಿ). [ಅಣ್ಕೆ + ತುಳಿ (< ತುಱಿ)]

ಅಣಿದಪ್ಪು (ಕ್ರಿ). ಕ್ರಮ ತಪ್ಪಿಹೋಗು; ಸಿದ್ಧತೆ ಕೆಡು; ಹದಗೆಡು: ಚಪ್ಪರಿಸಲರಿದೀ ನಿಶಾಟನ ನಿಪ್ಪಸರದಿಂ ಪಾಂಡವರಿಗಣಿದಪ್ಪಿತೆಂದರೆ ಸಾಮವೇ ಹಿತವೆಂದು ನಡೆತಂದ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೧೮-೨೭). [ಅಣ್ಕೆ + ತಪ್ಪು$_1$]

ಅಣಿದಬ್ಬೆ (ನಾ). = ಅಣಿಕೋಲು. [ಅಣ್ಕೆ + ದಬ್ಬೆ$_1$]

ಅಣಿದಾರ (ನಾ). ನೆಯ್ಗೆಗೆ ಸಿದ್ಧಪಡಿಸಿದ ಹಾಸಿನ ಎಳೆ (ಸ್ಕಾಂಡರ್). [ಅಣ್ಕೆ + ದಾರ್$_1$]

ಅಣಿದೋಱು (ಕ್ರಿ). ಸೈನ್ಯವನ್ನು, ಯುದ್ಧಸಿದ್ಧತೆಯನ್ನು ಪ್ರದರ್ಶಿಸು: ಗುಣಕೆಱಗುವೆನಹುದಣ್ಣನೆಂದೊಮ್ಮೆ ಝುಂಕಣೆಗೆಱಗುವೆನೆ ತಾನೀಗ ಅಣಿದೋಱಿ ನಿಂದು ಬಣ್ಣಕೆ ನಿನ್ನ ಕಳುಹಿ ಪ್ರೇರಣಿಸುತಿದ್ದನು ಭಾಪು ನೋಡ (ಭರಚ. ೪೯-೪೧). [ಅಣ್ಕೆ + ತೋಱು]

ಅಣಿನೆರೆ (ಕ್ರಿ). ಸಿದ್ಧವಾಗಿ ಸೇರು: ಈ ಜನರೆಲ್ಲ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯದ ಮಹಾಯಜ್ಞಕ್ಕಾಗಿ ಎಂದಾದರೂ ಅಣಿನೆರೆಯುವುದು ಸಾಧ್ಯವೆ? ಎನಿಸಿತು ಅಪ್ಪುವಿಗೆ (ಚಿರಸ್ಮ. ೨೩೫). [ಅಣ್ಕೆ + ನೆರೆ$_1$]

ಅಣಿಪಾಡು (ನಾ). ಒಂದು ವ್ಯಾಪಾರದ ಅಥವಾ ವೃತ್ತಿಯ ಗುಟ್ಟು, —ರೀತಿ (ಸ್ಕಾಂಡರ್). [ಅಣ್ಕೆ + ಪಾಡ್ಕು$_2$]

ಅಣಿಪು 'ಅಳಿಪು' ನೋ.

ಅಣಿಮಣಿ 'ಅಣಿವಿಣಿ' ನೋ.

ಅಣಿಮಣಿಕೆ 'ಅಣುಮಣಿಕೆ' ನೋ.

ಅಣಿಮಾಡು (ಕ್ರಿ). ಸಿದ್ಧಗೊಳಿಸು; ಅಚ್ಚುಕಟ್ಟುಮಾಡು; ಓರಣಗೊಳಿಸು: ಸುತ್ತಣ ಮನಿ ಅಣಿಮಾಡಿಕೊಂಡು ಯಿಹದಕ್ಕೆ ಬಾವಿ ಹೂಳಿದರೆ ತೋಡುವುದಕ್ಕೆ... ಮಿಕ್ಕ ಎರಡು ಭಾಗೆ ಸಲುವುದು (ಸೌಇಇ. IX-ii, ೪೩೬-೨೫; 1412); ಜವದಿಂದ ಮೃಗನಾಭಿ ಮೈಗೆ ಪೂಸುವೆನೆಂದು ಯುವತಿಯಣಿಮಾಡಿ ಮುಂದಿರಿಸಲ್ಕೆ (ಪ್ರೌಢರಾ. ೨-೩೩); ದೇಶಬಾಂಧವರನ್ನು ಎಚ್ಚರಿಸಿ ಅವರನ್ನು ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯದ ಹೋರಾಟಕ್ಕೆ ಅಣಿಮಾಡುವುದೇ ಪತ್ರಿಕೆಗಳ ಹೊಣೆಯಾಗಿತ್ತು (ಪತ್ರಿಕಾ. ೨೩). [ಅಣ್ಕೆ + ಮಾಡು$_1$]

ಅಣಿಮಿಣಿ 'ಅಣಿವಿಣಿ' ನೋ.

ಅಣಿಮುಱಿ (ಕ್ರಿ). ತುಂಬ ಕೆಡು: ಅಱಿಪಿದಡಿದನಾಳಿಯರಿಗೆ ನಾಣಣಿ ಮುಱಿವುದು ಚಿಃ ಬೇಡ ಸುಡಲೆಂದು ಸಱಿವಿಡಿದರ್ದೆಯ ಬಳಿಕಲವಳೆದ್ದಳು (ಸೊಬಸೋ. ೨೪-೫೧). [ಅಣ್ಕೆ + ಮುಱಿ$_1$]

ಅಣಿಮೆ (ನಾ). ೧. ಅಣುತ್ವ; ಸೂಕ್ಷ್ಮತ್ವ. ೨. ಅತ್ಯಂತ ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾದ ರೂಪವನ್ನು ಹೊಂದಬಲ್ಲ ಶಕ್ತಿ; ಅಷ್ಟಸಿದ್ಧಿಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: "ಕಿಱಿಯ ಶರೀರಮಂ ಕಯ್ಕೊಳ್ವುದು ಅಣಿಮೆಯೆಂಬುದು" (ಶಾಸ್ತ್ರಟೀ. ೯೦-೩); ಅಣಿಮೆ ಮೊದಲಾದಷ್ಟಸಿದ್ಧಿಗಳನೆಲ್ಲಮಂ ತೃಣವೆಂದು ಕಂಡು (ಸಿದ್ಧೇಪು. ೨೨-೧೫೫). [ಸಂ. ಅಣಿಮಾ]

ಅಣಿಮೆಟ್ಟು (ನಾ). ೧. ಪಾದದಲ್ಲಿ ಧರಿಸುವ ಒಂದು ಆಭರಣ: ಪದಕೆ ಮೆಂಟಿಗೆ ಪಿಲ್ಲಿ ಅಣಿಮೆಟ್ಟೊದವಿದುಂಗುರ ಗೆಜ್ಜೆ ಸರಪಣಿಯಿಂದ ಸಿಂಗರಿಸಿ (ಜಿನಭಾ. ೧೭-೨೭). ೨. ಅಂದವಾದ ಪಾದರಕ್ಷೆ. [ಅಣ್ಕೆ ? + ಮೆಟ್ಟು$_2$]

ಅಣಿಯಂಕಕಾಱ (ನಾ). ಇಡೀ ಸೇನೆಯನ್ನೇ ಎದುರಿಸಿ ಯುದ್ಧಮಾಡುವ ಏಕಾಂಗವೀರ; ಒಂದು ಬಿರುದು: ಅಣಿಯಂಕಕಾಱ(ಂ) ನಾಹ[ವಾದಿ]ತ್ಯಂ ಸಾಹಸಭೀಮಂ ಶೌಚವೆಡಂಗ... ಸುನ್ದವತ್ತಿ ಪನ್ನೆರಡುವನ್ನಾಳುತ್ತಮಿರೆ (ಸೌಇಇ. IX-i, ೭೭-೯; 992). [ಅಣ್ಕೆ + ಅಂಕ್ಕ$_2$ + -ಕಾಱ]

ಅಣಿಯಂಕಧರ (ನಾ). (?): ತ್ರಿಣಯನ ರೂಪು ಪ್ರಜ್ವಲಿಸುವಲ್ಲಿ ಅಣಿಯಂಕಧರನೊಳಗೆ ಅಣಿಯನೆತ್ತುತಿಹನು (ಮಿಶ್ರಸ್ತೋ. ೮೦). [ಅಣ್ಕೆ + ಅಂಕ್ಕ$_2$ + ಧರ]

ಅಣಿಯರ (ನಾ). ೧. ಅತಿಶಯ; ಆಧಿಕ್ಯ; ಹಿರಿಮೆ: "ಅಣಿಯರ ಮೆಂದು ಪಿರಿದು" (ಶಮದ. ಪರಿ. ೨); ಅಱಿಕೆಯ ಕೂರ್ಗಣಿಗಳೊಳೆ ಪೂಟ್ದು ತನ್ನಳವಣಿಯರಮೆನೆ ನಾಲ್ಕು ಶರದೆ ಪಾರ್ಥನನೆಚ್ಚಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨-೧೬೪); ಅಣಿಯರದೊಳೆನ್ನ ಭಕ್ತಿಯನಿಳೆಗೆ ಕೂಡುತ್ತೆ (ಬಸರ. ೧-೮೨); ಕಣ್ಗಣಿಯರಮಾದಲಂಪುವಡೆದೀಶಸಭಾಂತಮನ್ನೈದಿತಳ್ಕಱಿಂ (ಉದ್ಭಟ. ೧೨-೧೨೩); ಅಣಿಯರದಿನತನುತನುಲತೆಗೆಣಿಸದೆ ಲಾವಣ್ಯರಸಮನೆತ್ತುವ ಪೊಸಱಾಟಣಮಾಲೆಯಂತಿರೆಸೆದುದು ಮಣಿಹಾರಂ (ಧರ್ಮನಾ. ೩-೭೫); ಅಣಿಯರದೆ ದಾನಧರ್ಮಂಗಳಂ ಸಕಲಜನ ತಣಿವಂತೆ ಮಾಡಿ (ಭಾವಚಿಂ. ೪-೬). ೨. ಶೀಘ್ರತೆ; ಸಡಗರ; ರಭಸ: ತ್ರಿಣಯನವಿರಹಿತಯಾಗಕ್ಕಣಿಯರದಿಂ ಪೋಗಿ ಮುಂದೆ ನಿಲೆ ದಕ್ಷಂ ನಿರ್ಗುಣನಂ ನಿಂದಿಸೆ ದಾಕ್ಷಾಯಣಿ ಕೇಳದೆ (ಗಿರಿಕ. ೩-೧೩); ಆದಿಮಯ್ಯನಣಕದ ಮಾತಿಗಣಿಯರದೊಳೆಯ್ದಿ ಕರೆಯಲ್ಕೆ (ಸಿದ್ಧೇಪು. ೭-೭೨). [ದೇ. ?]

ಅಣಿಯರಂ (ಅ). ೧. ಹೆಚ್ಚಾಗಿ; ಅತಿಶಯವಾಗಿ; ವಿಶೇಷವಾಗಿ:

ಅಣಿಯರಸಿರವಿದ ಮುಳಿಸಿನೊಳಡಸುಱದವರೆಂದು ರಣದೆ ಜಯಿಸಲ್ (ಪಂಪಭಾ. ೧೦–೧೧); ಅಣಿಯಗೆಯೊಲ್ ಧರ್ಮಮನಣಿಯರಮಿಳಿದಂಗೆ ಪೆಱತು ಗತಿಯಿಲ್ಲ (ಎಳ. VII(s), ೫೫೨೦. ೭೪೨–೫೪; 1050); ತಮ್ಮೊಳೋರೊರ್ವರಿ ಮೀಲಣಿಯರಮುತ್ತು ಮುತ್ತುವ ಪೊಣರ್ವ ಕಲುತ್ತಜಿವನೇಕ ನೃಪರಂ ಕಂಡಂ (ಜಗ. ೫–೧೧೨); ತಱೆವಂತಿರೆ ರಸದಿಂ ಬುಧರೆಣಿ ಯರಮೆಸಗುವುದು (ಪುಷ್ಪದ. ೧–೬೦); ಮಾಸದ ದುಪ್ಪಟಿಯಂ ತಾನಣಿಯರಮೆಲ್ಲಿತ್ತಾ ದೇವಂ ತದ್ಭಸ್ಮಪಡಿಸಿಕೊಂಡಂ (ಜ ಯಕಾ. ೬–೭೧). ೨. ಬೇಗನೆ; ಶೀಘ್ರವಾಗಿ: ದ್ರುಪದನಂ ಗಡ ಕೂಡಿಗಗಱಟ್ಟಗಟ್ಟ ತಂದಣಿಯರಮೊಟ್ಟಿಸಂತನದೆ ಬೇರಿದನಾಂ ಪರಸೈನ್ಯಕ್ಕೆರವಾ (ಪಂಪಭಾ. ೨–೬೧); ಸಾಮಂತ ಜೂ ಡಾ ಮ ಣಿ ಯ ನ ಣಿ ಯ ರಂ ಬಂದು ಕಂಡಂ ಸುರೇಂದ್ರಂ (ಪಂಪಭಾ. ೭–೫೫). [< ಅಣಿಯರ]

ಅಣಿಯರಬಿರುದ (ನಾ). ಅತಿಶಯವಾದ ಬಿರುದುಳ್ಳವನು : ಅಣಿಯರಬಿರುದಂ ಜೊಳಲಂ ಗಣಿಕಾಸ್ಥೈಪದನ್ತೆ ಮುಡಿಯಂ ಪೊತ್ತಂ (ಮೈಅರಿ. ೧೯೫; ೬೫–೭೭; 1081). [ಅಣಿಯರ + ಬಿರುದು + –ಅ್]

ಅಣಿಯರವೆಱು (ಕ್ರಿ). ಅತಿಶಯವನ್ನು ಪಡೆ; ಮೇಲ್ಮೈಯನ್ನು ಹೊಂದು : ಕಣಕಾಲ ಕೆಲವಱ ಕೆಲವುಳಂ ಕಂತುಳಕಗಳ್ಳೆಯ ಅಣಿಯರವೆಱ ಹಿಮ್ಮುಡದ ಎಕೆತೊಣೆಯಲ್ಲದಡಿಯ ರಂಗಾಯೆಂಬ [ರ]ಮಣಿ ಮೈದೋಱ್ಪ ಕೆನ್ನಂಡಿಸಿ (ಶತಾಸಾ. ೨೨–೧೧). [ಅಣಿಯರ + ಪೆಱು]

ಅಣಿಲ್, ಅಣಿಲ್ಲು, ಅಳಿಲು (ನಾ). ಮೊಲ ಮುಂಗುಸಿ ಮುಂತಾದ ಪ್ರಾಣಿಗಳ ಜಾತಿಗೆ ಸೇರಿದ, ಸಾಧಾರಣವಾಗಿ ಮರಗಳ ಮೇಲೆ ಓಡಾಡುವ, ಒಂದು ಸಣ್ಣ ಸಾಧುಪ್ರಾಣಿ; ಅಳ್ಳಿಕುಂಚ; ಇಣಚಿ: ಅಣಲ ಪಡವು ಬಾಯಿಯ ಪಣ್ಣಿಂಬಂತೆ(ಭರ್ಮಾಮೃ.೭–೨೫ಗ); ಪೆರಡಣಲ್ ಮರದಣಲಿಂದಿಬನ ಕೆಡಿಪಿಯಂ ತಿರುಗಿತ್ತು ಕಿರಾತಸಂತುಳಂ (ದಶಕು. ೨–೧೨೦). **ಅಣಿಲು** : ಉದಧಿಯನಣಲು ತುಡುಕಿತೆಂಬು ನಾನ್ಮುಡಿಗಧಿರಾಜನಾದೆ ನಾನಿಂದು (ಅಂಬಿಚ. ೧೯–೧೦೦). **ಅಳಿಲು** : ಮರೆ ಮುಂಗುರಿ ಕೂರಂಗಿಯಳಿಲು ಬೆಕ್ಕೆರಲೆ ಕೊಜವ ಮುಸು ಸಾರಗ ಸೀರುಡೆನೆಕ್ಕಳ ಕಪಿ ಪಂದಿ (ಜಯಾಕಾ. ೧೫–೨೯); ಆಕಾಶವ ನುಂಗಿತು ಅಳಲು (ಪುರಂದ. ೨–೧೯–೩); ಬಡವನಲಿಲಾಸಿವೆಯೆಂಬುದು ಧನ್ಯನಾಡಿನು (ಜೋಗಿಪ. ೪–೧೩); ಅಳಿಲು ಏರಿದೆ ಅರಳಿಮರ ಅಲ್ಲಾಡಿತೇ (ಗಾದೆ); ಅಳಿಲ ಭಕ್ತಿ ಮಳಲ ಸೇವೆ (ಗಾದೆ).

[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಅಶಲ್, ಅಣಲಮ್ ; ತುಳು. ಅಣಿಲ್]

ಅಣಿಲು, 'ಅಣಿಲ್' ನೋ.

ಅಣಿಲ್ಲು 'ಅಣಿಲ್' ನೋ.

ಅಣಿಲೆ, ಅಣಿಲ್ಲು, ಅಳಲೆ, ಅಳಿಲೆ (ನಾ). ಒಂದು ಮರ; ತ್ರಿಫಲ ವೃಕ್ಷಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದಾದ ಹರೀತಕೀವೃಕ್ಷ; ಕರಕ್ಕಾಯಿಮರ: "ಅಳಯೂ – ಅಣಿಲೆ" (ಬಿಷ್ಣು. ೪); ತೆಲ್ಲಣ ತಲೆಯ ಪುಣುಸೆ ಅಣಿಲೆಯ ಮರಂ (ಎಳ. XII, ಶಿತಾ. ೭೮–೪೭ : 878); ಬೇವಿಂಗೆ ಕೈಪೆಯೆಂತು ಸಹಜಂ ಅಣಿಲೆಗೆ ತೊಗರೆಂಬಂ ಸಹಜಂ ಸುಂಟಿಗೆ ಕಾರಮೆಂತು ಸಹಜಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೪–೪೦); ಇದೆಯಣಿಲೆಯೊತ್ತಿಮೊಳೆ ಸಿಂಗದುಗುನಿಗೊರ್ವಿ ವಜ್ಜೆಯದೆ (ಭಾವಚಂ. ೫–೧೦) **ಅಣಿಲ್ಲು**: ಕಳಿಗಿಲು ಕಕ್ಕೆ ಬಿಕ್ಕೆಯಣಿಲು ಕದಳಿ ಹಾದರಿಯ ಮರ ಮೆದಲಾದುರ್ವುರಿವು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೫–೩). **ಅಳಲೆ**: ಕರಂಜನೆಯರವೇಲಅಳಲೆಲೆ ಮುಳ್ಳುಗ ಮಲ್ಲಿ ಕಜ್ಜುರ (ಜಯಾಕಾ. ೧೫–೨೪). **ಅಳಿಲೆ** : ಬ್ರಹ್ಮನೆಂಬ ಅಳಿಲೆಕಾಯಲ್ಲಿ ವಿಷ್ಣುವೆಂಬ ನೀರು ಹೊಯ್ದು (ಅಂಬಿಚ. ೨೧) ; ಬೇರುಮಿಯ ಬೆಲಲತ್ತ ಕಮ್ಮರ ಗೇರಳಿಲೆ [ಪಾಶಾ. ಗೇರುಣಿಲೆ, ಬೇರಣಿಲೆ] ಹಿಂತಾಳ ತಾಳ ತಮಾಲ ತಡಸುಗಳ ' . . . ಭೂರಿ ಭೂಜಗಳಿಂದ ಹೊಯ್ದಾಡಿದರು (ತೂರಾ. ೪–೪೩).

ಅಳಲೆಕಾಯಿಪಂಡಿತ = ಎಲ್ಲ ಕಾಯಿಲೆಗಳಿಗೂ ಅಳಲೆಯ ಕಾಯನ್ನೇ ಕೊಡುವ ವೈದ್ಯ; ವೈದ್ಯದಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಅನುಭವ ವಿಲ್ಲದವನು. [ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಅಜ್ಞಾನ; ತುಳು. ಅಣಲೆ]

ಅಣಿಲ್ಲೆ (ನಾ). ಕಾಯಲ್ಲೇರ(?) : ಹಾಸುಗಲ್ಲಲ್ಲೊಡೊಂತು ಗೆ ಪಾಸಱೆಯೊಳ್ ಪಡುವೆ ದಂ[ದಿಂ]ಬುದೊಱೆಯವೆಂತಂತಳ್ಳಾಸಿಸುವೆಯಣಿಲೆಯಂ [ಪಾಶಾ. ಯಣಿಲೆಯಂ] ಪ[ಮು]ತ್ತೋ[ಸರಿಸಲ್ಕೆಂತು ತಾಳ್ದೆ ರುದ್ರಾಕ್ಷಿಗಳಂ (ದಶಕು. ೮–೬೦). [?]

ಅಣಿಲೆಗಾಲ್ (ನಾ). ಒಂದು ಕಾಲುವೆಯ ಹೆಸರು: ಅಪ್ಪೆ ಬನ್ನ ಅಣಿಲೆಗಾಲ ಪಡುವಣ ಪೇರೊಟ್ಟಿಯಂ (ಎಳ. III, ಕಂಜಸ. ೧೩೯–೨೫ : 915). [ಅಣಿಲೆ + ಕಾಲ್]

ಅಣಿಲೆಯ (ನಾ). ಒಬ್ಬನ ಹೆಸರು: ಅಣಿಲೆಯರಮಗಳೆಲ್ಲಮ್ಮ ಅಣ್ಮಮ್ಮ ನಱಿಯಂ[ಪಾಶಾಂ. ನಳೆಯಂ] ತೊಱುವಕ್ಕಿತ್ತಿ ಸಗ್ಗಿಯಾದಂ (ಎಳ. IX, ಹೊಸಕೋಟೆ. ೧೧೦–೬ : 900). [ಅಣಿಲೆ + ಅಯ್ಯ (< ಅಯ್ಯನ್)]

ಅಣಿವರಿ (ಕ್ರಿ). ಶ್ರಮವಾಗಿ ನಡೆ; ಸಾಲಾಗಿ ಹೋಗು : ಎದಿರು ಮಿಗೆ ಮುಂಗುಡಿಯಲಣಿವರಿದೊಳ್ಳಲಿಕ್ಕುತ ಮಂದಿಯರು ಮಾಯೂಂ ಗತಿಯಂ ದಂಡಿಗೆಯ ಬಳಸುಲಿ (ಕ್ರ ಪು ೦ ೧. ೪–೨೭); (ಕ್ರ ಪು ೦ ೧. ೪–೪೯ ; ೨೨–೧೦ ; ೨೩–೩೭ ನೋ). [ಅಣ್ಮ + ಪರ್]

ಅಣವಿಣ 'ಅಣಿವಿಣೆ' ನೋ.

ಅಣಿವಿಣೆ, ಅಣಿಮಿಣಿ, ಅಣಿಮಿಣಿ, ಅಣಿವಿಣ (ನಾ). ೧. ಬಿಕ್ಕಟ್ಟು; ಅಡ್ಡಿ; ತಡೆ; ನಿರೋಧ(?) : ಪಾಱುವ ವಿಮಾನದಣಿವಿಣೆಗಾಜದೆ ಮೇಘಾಳಿಗಳವರದನಂಬರದೊಳ್ ಕೀಲ್ ನಿಜಾನಿಸದವೊಲತಿಜವಮೂಡದೆ ನಿಂದ ವೊಲದೂರ್ಜಳಧಿಪಳಸಕಳಕಳಿಸಿ (ಪಾಂಪಚ. ೪–೬೧). **ಅಣಿಮಿಣಿ** : ೫. ಹಿಂದುಮುಂದು ನೋಡುವುದು (?) : ರಣಮುಖೋದ್ಭತ ವೀರ ಕಲಿಗುಣಮನಱಯು ಮೃತವಿಡಿದಿನ್ನು ನಾಳ್ವಟ್ಟಣವ ದೂರಿಸದಿರನು ರಾಮನು ಯಂದು ಯೋಚಿಸುತಾ ಅಣಿಮಣಿಯ ಮಾಡದೆ ಮತ್ತಾಕ್ಷಣದೊಳು (ಪಶುಪಾ. ೧೦–೪); ಗುಣಕೆ ಗುಣಮನಿಯಾದ ಕಲಿ ಫಲ್ಗುಣಗೆ ಯಣೆಯಾರಂಬುಜಾಕ್ಷಿಯೆ . . . ಎಣಿಸಿದೆಡವಲ್ಲಿ ಯಡರೊಳು ಅಣಾ [ಕ್ಷ]ಮಣಿಯನರಿ ತಾನು ಸೂಚಿಪ ಗುಣಿಯು ಕಡು ಕಾತರಿಸೆಂದಳು (ಜಿಪಭಾ. ೨೯–೧೧). **ಅಣಿಮಿಣಿ** : ೫. 'ಅಣಿಮಿಣಿ ಹತ್ತು'. ಪರಾ. **ಅಣಿವಿಣ** : ೧. ಮುಸುಬಾ ಪಲಮೆಗಳಣಿವಣಮುಸಿ [ಪಾಶಾಂ. ನುಸಿ, ಗುಸಿ]ರ್ವೋಗದೆ ಮಾಣಡಿಂದವರೇ ಬಗೆದಳಿ ತನ್ನೆಸೆವೀಕ್ಷಣಕಂದ್ರಿಕೆಯಂದೊಸರ್ದಿಂದಪರೂಪದೆ ಪೊಳೆವ ಕಲಶನುನಾಗಳ್ (ಲೀಲಾವ. ೧೧–೫೮). [?. / ಮರಾ. ಅಣೇಲಾಣೇ]

ಅಣಿವಿಣಿಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ಅಡ್ಡಿಮಾಡು (?) : ಅಣಿವಿಣಿಗೆಯ್ದಾ ಧರ್ಮ ಮನಣಿಯರಮಳಿದಂಗೆ ಪೆಱತು ಗತಿಯಿಲ್ಲಾ (ಎಳ. VII, ಶಿತಾ. ೧೫೩–೬೫ : 1039). [ಅಣಿವಿಣಿ + ಗೆಯ್ (< ಕೆಯ್ಯ್)]

ಅಣಿವಿಣಿಹತ್ತು, ಅಣಿಮಿಣಿಹತ್ತು (ಕ್ರಿ). (ದಕ–ಪ್ರಾದೇ) ಹಿಂದು ಮುಂದು ನೋಡು; ಮೇಲೆ ಕೆಳಗೆ ನೋಡು; ದೀರ್ಘ ವಿಚಾರ ಮಾಡು : ಯಾಕೆ ಅಣಿವಿಣಿ ಹತ್ತುತೀ, ಇಷ್ಟವಿದೆಯೋ ಇಲ್ಲವೋ ಕೊಡಲಿಕ್ಕೆ (ರೂಢಿ). **ಅಣಿಮಿಣಿಹತ್ತು** : ೫. ಯಾಕೆ ಮೇಲೂ ಕೆಳಗೂ ನೋಡುತಾ ಸುಮ್ಮಸೆ ಅಣಿಮಿಣಿ ಹತ್ತುತೀರಿ? (ರೂಢಿ).

[ಅಣಿವಿಣಿ + ಹತ್ತು$_{1}$ (< ಪತ್ತು$_{1}$). / ತುಳು. ಅಣಾವಿನಿ = ಮೇಲೆ ನೋಡು]

ಅಣಿವಿತ್ತಿ (ನಾ). ಅನುಕ್ರಮ; ವಂಶವಾರಂಪರ್ಯ(?) : ಮೂಲದ ಬಾಳು ಅಣಿವಿತ್ತಿಯ ಗಡೆ (ಸೌಂದ. ೧೯೩; ಉಚುಸಾ. ೩೧೪–೧೧; 1293).

[ಪ್ರಾ. ಅಣಾವತ್ತಿ (< ಸಂ. ಅನುವೃತ್ತಿ)]

ಪ್ರಗತಗುಣಗಣನನೆಯಬಲವಿಘಟನನಂ ಕಂಡನೆಱವನ್ತಾ ರಾ ಳ ನ ಂ (ಕವಿರಾ. ೨–೩೬); ಸತ್ಯವಾಕ್ಯ ಪೆರ್ಮ್ಮದಿಯ ಕಲಿಯುಗದಱವ ನಾಗ ತರನೊಳ್ ಇರ್ವ್ವರಿಯೂರೊಡೆಯ ಇರುಗನುಮೆಯ್ನ ಮಗಂ (ಎಳ. IX. ಬೆಂಗಳೂ. ೭೯–೩; ೭೧); ನಿಮ್ಮಣ್ಣನಪ್ಪಣುವನಿನ್ನಾನೆಪ್ಪೆನೆಂದು ಪೇಟ್ಪುದು ಮಾಗಳ್ ಸಾಪ್ಪಾಂಗಮೀಜಿ ಪೊಡೆವಟ್ಟ ಭೀಮಸೇನನಂ ಪರಿತಿ (ಪಂಪಭಾ. ೮–೩೩ ಪ); ನುಂಗಿದನಿಱುವಂ ಭಾಸ್ಕರಂ ಗದ ಕಂಡಿರ್ದ್ರನಿಱುವನೆಂಂ ವಜ್ರದಿನಿಟ್ಟಂ ಗದೆ (ಸಮಭ. ೧೦–೧೪೬); ಮಣಿಮುದ್ರಿಕೆಯನಿತ್ತಣುವನ ಬೀಳ್ಕೊಡೆ ಮಣಿಮಂ ಮಹಿಕಾಲಿಲ್ಲರಿಗೆ (ಅಂಜನ. ೧೪–೧೩); ಆ ವೀಳೆಯೊಳ್ ಶಕ್ತಿಯಂಗೆ ಬೆನ್ನೊಳೆ ಹೊಂಕುವ ಸಂಙವಿತ್ತಣುವಂ ತನ್ನೊಡೆ ಯನಂ ಪಿಂದುಱಿಪಿ ತಾಂ ಮುಂಜರಿದು(ರಾಮಾಶ್ವ. ೪೭–೨೫). **ಅಣುಮಮ:** ರಾಮುಂಗಱುವನ ತೆಱದಿಂ ರಾಮಮೀಕ್ಷಣವಲ್ಲಭಂಗೆ ತಿಣ್ಪಾಮಾತ್ಯಂ (ಎಳ. XI, ಬಾಣನ. ೭೦–೨೧; 1275). **ಅಣುವಂತೆ :** ರಾಮುಮಾಧಿಯುಮಣಿ ವಂತರು[೦] ಮುಕ್ತಿಗೆ ಸಂದರ್ (ಚಾವುಂಲಾ. ೩೩೪).

[ಸಂ. ಹನುಮನ್ಮಾನ್]

ಅಣುವಂತ 'ಅಣುವ' ನೋ.

ಅಣುವ್ರತ, ಅಣುಬ್ರತ(ನಾ). [ಜೈನ] ಗೃಹಸ್ಥರು ಪಾಲಿಸಬೇಕಾದ ಅಹಿಂಸೆ, ಸತ್ಯ, ಅಸ್ತೇಯ, ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯ, ಅಪರಿಗ್ರಹ ಎಂಬ ಐದು ವ್ರತಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ತನ್ನಂ ತಾನೆ ಪಜ್ಞಂ ನಿಂದಿಸಿ ಪಾಪಕ್ಕೆಂಂಡ ಅಣುವ್ರತಂ ಮೊದಲಾಗೊಡೆಯ ಶ್ರಾವಕಬ್ರತಂಗಳಂ ಕೈಕೊಂಡಾ ಗಳ್ (ವರ್ಧಾ. ೧೧–೩೦). **ಅಣುಬ್ರತ :** ಕೊಲ್ಲದುಮು ಪುಸಿಯದುಂ ಕಳವಿಲ್ಲದುಮುಂ ತ್ರಿಕರಣತ್ರಯಂ ಪಾದರದೊಳ್ ಸಲ್ಲುಮುಂ ಕಾಂಕ್ಷೆಯೊಳ್ ತಱಸಲ್ಲದುದೆಂದಯ್ದುಣುವ್ರತಂ ಜಿನಮತದೊಳ್ (ಸುಳುಮಾ. ೫–೪೦). ☞ ಜೈನ ಗೃಹಸ್ಥರಿಗೆ ಅನ್ವಯಿಸುವ ಪರಿಮಿತರೂಪದಲ್ಲಿ ಈ ವ್ರತಗಳಿಗೆ ಅಣುವ್ರತಗಳೆಂದೂ, ಜೈನಯತಿಗಳಿಗೆ ಅನ್ವಯಿಸುವ ಸಮಗ್ರರೂಪದಲ್ಲಿ ಇವ ಕ್ಕೆ ಮಹಾವ್ರತಗಳೆಂದೂ ಹೆಸರು. 'ಮಹಾವ್ರತ' ಪರಾ. [ಅಣು + ವ್ರತ].

ಅಣುವ್ರತಧಾರಿ (ನಾ). ಅಣುವ್ರತಗಳನ್ನು ಕೈಕೊಂಡು ನಡಸುವ ವ ನು : ಶ್ರೀಸಮ್ಯಗ್ದರ್ಶನವಿಶುದ್ಧನುಮಣುವ್ರತಧಾರಿಯುಮಪ್ಪ ಶ್ರಾವಕಂ ಪುಣ್ಯವಿಶೇಷಂ (ಅವಿಪ್ರ. ೧೦–೯ ವ).

[ಸಂ. ಅಣುವ್ರತಧಾರಿನ್]

ಅಣುಶಕ್ತಿ (ನಾ). ಪರಮಾಣುವನ್ನು ಭೇದಿಸುವುದರಿಂದ ಉತ್ಪನ್ನ ವಾಗುವ ಶಕ್ತಿ : ಇಂದು ಜೀವಪಕ್ಷೀ ಮುಳುವಾದ ಅಣುಶಕ್ತಿ ನಾಳೆ ಭೂಮಿಯನ್ನೇ ನಂದನವನವಾಗಿಸಬಹುದು (ಪಪ್ಪಾ. ೨೨). 'ಪರಮಾಣು ಶಕ್ತಿ' ಪರಾ. [ಅಣು + ಶಕ್ತಿ]

ಅಣೂತ್ತರೆ (ನಾ). [ಜೈನ] ಲೋಕಾಕಾಶದ ತುದಿಯ ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ರುವ ಐದು "ವಿಮಾನ"ಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : ಅಯ್ದನೂತ್ತರೆಗಳೆಂಬ ಮಧ್ಯಮವರ್ತಿಯಪ್ಪ ಸರ್ವಾರ್ಥಸಿದ್ಧಿಯಹಮಿಂದ್ರರುಂ (ಶಾಂ ೬ ಪು. ೧೨–೪೨ ವ); ಅಲ್ಲಿಂ ಮೇಗೆ ವಿಜಯ ವೈಜಯಂತ ಜಯಂತಾಪರಾಜಿತ ಸರ್ವಾರ್ಥಸಿದ್ಧಿಗಳೆಂಬ ಪಂಚಾನೂತ್ತರೆಗಳಕ್ಕುಂ (ಅಜಿಪು. ೧೧–೩೯ ವ). ☞ "ತತ್ತ್ವಾರ್ಥ" ಮೊದಲಾದ ಜೈನಶಾಸ್ತ್ರ ಗ್ರಂಥಗಳಲ್ಲಿ ಇದು 'ಅನುತ್ತರೆ' ಎಂಬ ರೂಪದಲ್ಲಿ ದೊರೆಯುತ್ತದೆ. 'ಅನುತ್ತರೆ' ಪರಾ. [ಸಂ. ಅನುತ್ತರಾ]

ಅಣ್ಕೆ (ಕ್ರಿ). ೧. ತಿವಿ; ಇರಿ; ಚುಚ್ಚು : ಮತ್ತಹಸ್ತಿಯನೆಡು ತೋಳ್ ಕೊಟ್ಟಾಗಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨–೪೩ ವ); ಕೊಟ್ಟಳ್ತೆ[ಕೊಟ್ಟಳ್ಕೆ ?]ನಡೆದು ನೆಲಂ ಬಿರಿಯೆ ಕೆಲೆದು ಮಲೆದೊಲೆದಿದಿರಿರೆಳ್ (ಆ ಸಂ ಪು. ೪–೧೧೧); ಆಗಸವನಡೆವ ಕೋಡುಂಗಲ್ಲಿಂ ನೀಲ್ಪಂ ತಳೆದಾ ಬೆಟ್ಟದ ತಾಱ್ ಪುದಿದ ಬನಂಗಳಲ್ಲಿ ಬೀಡಂ ಬಿಟ್ಟಂ (ಕಬ್ಬ ಕಾ. ೩೩೭); ಎಱ್ದಿದ ಗಜ ಮನಂಕಳಬದಂಡಕ್ಕೆ[ಕ್ಕೆ]ಯಲಂತದಱಳಯದಂಬುದಂ ಜಾ ತಿ ಸ್ಮ ರ ನಾ ಗಾಗಿಗೆ ಗಜಿ ಮೂಡಿದಂತೆ (ಪುಣ್ಯಾಸ್ರ. ೨–೩೭ ವ); ಮಿಱುಗುವ ದಾಡೆಯಿಂದಱೆದು ಪೆರ್ದರಿಯಂ ಕರದಿಂದಱೆದುಮೆತ್ತುತಂ (ಕಾವ್ಯನಾ. ೧೧೧೨). ೨. ಹೊಡೆ; ಅಪ್ಪಳಿಸು : ಭುಜದೊಳಱೆದುರಂಬೊಳ್ ತೆರಂ (ಗಿ ಂ ಕ. ೨–೧೦೫ ವ); ಪಱೆಯಂ ಪಱೆಯಂದೊಯ್ಯನೆಡನೆಡು ತನಿಯದೆ ಚಯ್ಯಂ ಡುವ ತನಯನೆನಗದೆಂದಾದಪನೊ (ಧ ಮ ರಾ. ೩–೧೨೦); ಎಚ್ಚ ಶರವನು ಗದೆಯಂಬನದಿಂದುಗಿಚ್ಚು ಹೊಕ್ಕೊಂದದಲಿ ಬಿಚ್ಚಿ ಬಿಸುಟನು (ಶುಂಭ್ಯುದ್ಭ. ೨–೭೬); ಸುರಕಳಂ ಶಿರವಱೆದು ಬಿರಿಸಾ ಬೆರೆಲಾಂತು ಮೆರೆವಮರಪತಿಯ ಭುಜವ (ವೀರೇಶ. ೩–೫೮). ೩. ಮುಟ್ಟು ; ಸೋಕು; ನೇರು : "ಅಕೆ – ಅಂಗುಲಿಪ್ರಸ್ಪರ್ಶದೀ ಜಲಪ್ರಸ್ಪರ್ಶಂ ಅಕೆಳಕು) ಸ್ಪರ್ಶದೀ ಜ" (ಕಮಭಾ); ಮಣಿಮಿಲಿಯಾಳಿದಾ ರಾವಣನಾ ಕ್ಷಣದೊಳು ತನ್ನ ಪುಷ್ಪ ಕ ಮಂ ಅಕೆದಡರ್ದಿಸೆದನಾದಿತ್ಯಬಿಂಬದೊಳು ಕಂಡಣಿಪ ರಾಹುವಂತಿರ್ದಂ (ಅಂಜನ. ೧೩–೧೧೧). ೪. ಆವರಿಸು; ವ್ಯಾಪಿಸು; ಮುತ್ತು : ಮಣಿದನಿಱುವ ಮಣಿಮಳಿಕುಟದ ರುಚಿಮಣಿಯೆಳೆಯಲೀರಂಬು ದಿಕ್ಕಟಿಳೆ (ಅ ಂ ಜ ಚ. ೧೪–೧೦೭); ರಣವನಿಗಳೆ ಕಾಣ ಬಹುದೆಂಬಣಕಿಗರೆಬ್ಬಿಸುವವೊಲು ಮಸಲದೆಸೆಯುದ್ದುಮ ಸುಧಾ ದೀಧಿತಿಯ ಕಳಾಕಳ (ಕುಮ್ಮಾಮ್ರೋ. ೧೭–೧೩); ಆಱಿವೆಂಬ ಬೆಳಗನೆ ದುದು ಮೋಹವೆಂಬ ತಾರಿರುಳು (ಸೌಂದಪು. ೧೩–೨೫); ಭೂರೇರಿಂದೆದು ದಂಬರದಿಂದಿಯ ನಾನಾ ವಾದ್ಯನಿರ್ಘೋಷ (ತೀರಥ. ೬–೨೯–೩೦); ಬ್ಯೂಹಿತಂಗೆಯ್ದಂಗಡಿಗಳನಡೆದು ಪೊಯ್ದು ಮಮಸಳಕಮಸಿಗೆ ಕೋಲಾಹಲಮನೆಸಗಿ (ರಾಜಶೇ. ೬–೧೧ ವ). ೫. ಮೆಸೆ; ತಿಕ್ಕು : ಬಿದಿರೆಸಿ ಬೀತ್ಕಾರದಿಂ ಪ್ರಳಯದ ಸಿಡಿಲುಗಳ ಬಳಗದಾಗರವನಿತಾ ವಿಸಿನ (ಶಾಸ್ತ್ರಸಾ. ೬.೬). ೬. ಗುಣಾತಿಶಯ ಮಾಡು; ಗುಣಿಸು : ಇಜಿ, ಅಕೆ, ಬಡಿ, ಮೋದು . . . ಇಂತಿತಿತುಂ ಗುಣಸೋದೆಕ್ಕೆ ಹೆಸರು(ಶ್ಯಕಾ. ೧೧); ಎಱೆಮಿದನು ಹಲವಂಗದಲಿ ಬಳಸನೆಡದೆಯ ರಣಮುಖದ ಮಾಗದ ಗುಣತಿಯಲಿ ರಿಪುಜಯವ ಕಾಣದೆ (ತೀರಥ. ೬–೨೬–೧೦). ೭. ವಾದ್ಯ ಗಳನ್ನು ಬಾರಿಸು : ಕುರುರಾಜೋತ್ತಮನ ಹಿಂದೆ ಅಕೆವ ಭೇರಿಯ ರವಕ್ಕೆ ಜಗ ತ್ತಲ್ಲಣಿಸಿ ದಿಕ್ಪಟ್ಟಿ ಬಿರಿಯೆ (ಕೀರಾಗ. ೧೮–೪೩). ೮. ಸರಿ ಹೋಗು ; ಉಚಿತವಾಗು (?) : ಅಕೆಯದು ಚಕ್ರಯಾಪ್ಯಗಕೆಯ್ದಲೆಮ್ಮ ಪಟ್ಟಣದೊಳಹಿಗಾಸಬೇಡಂದು ಗುಣವರ್ಮಂತಕ ಮೊದಲಾದರ ಕಳುಹಿ ಪೂಗಳೆಯ ಹೊಕ್ಕನು ನಿಜಾಲಯವನ (ಧರಪ್ರ. ೪೮–೧೧೩).

ಅಣೆದಾಡು = ತಿ ವಿ ದಾ ಡು : ಗೊಂದಣದಾನೆಯನಂದನೆದಾಡುವ ಕುಂದಣಮಿಲ್ಲದ ವಾಜಿಯ ರಾಜಿಯ ಸಂದಣಿಯಿಂದಿಳಿದ (ಉದ್ಭಟ. ೫–೧೪); ಸಲೆ ಮದಂ ಪೆಚ್ಚಿ ತರುಬೆತಯಸಿಗಳನೆದಾಡಿ . . . ಶಿಷ್ಟಮೆಳಸಲ ರೆಂಬ ಸೊಕ್ಕಾನಿ ತಾನೆ ಕಟ್ಟಟ್ಟಿಯಂ ತಿರುಗುತಿದೆ (ವೃವಿಭಾ. ೩–೨೪). **ಅಣೆದು ನೂಂಕು, ಅಣೆದು ಬಿಟ್ಟಿಕ್ಕು** = ಗುರಿಯನ್ನು ತೋರಿಸಿ ತಪ್ಪಿಸಿ ಮುಂದಕ್ಕೆ ಬಿಡು, — ನು ಗ್ಗಿ ಸು : ಕೊಡಪಿದು ನೂಂಕಿ ಮದ ವೇತಂಡಮಾದಿದಿರಾದ ವಿಭುಳಕಂಠನನಿಸಂ ಕೊಂದಿರೆದೆ ಕೊಂದು ಗೆಲ್ದಂ ಗೊಂದಂ (ಶಾಂಪು. ೫–೫೫); ಕುದುರೆಯ ತೆಟ್ಟಂ ಕೊಂಡೆದು ನೂಂಕಿ ಬಲ್ಮಾವಂತರ್ (ಕಬ್ಬಕಾ. ೨೮೧); ಪೂರ್ವಾಪರ ಪಾರಾವಾರತರಿಗಳಿರ್ದ ರುಮೊರೊರ್ವರೊಳ್ ಗ ರ್ವ ದಿಂ ಹಸ್ತಾಯುದ್ಯಕ್ತಿಯಂದೆಡು ಬಿಟ್ಟಕ್ಕ ಮೊಗ ಬೊಕ್ಕ (ಶಾಂಪು. ೩–೧೯ ವ); ಶಚಿಸಯಂಖ್ಯ ನಾಗಿಸಿಭಮ ನಡೆದು ಬಿಟ್ಟಕ್ಕಿಂದಿರ್ (ಜಗ. ೧೩–೬೬).

[ದೇ. ॥ ಕಮಿ. ಅಕ್ಕೆ, ಅಣವು, ಅಣಿ = ಮುಟ್ಟು, ಸೋಕು, ಸಮಿಪಿಸು; ಮಲ. ಅಣಯುಕ, ಅಣುಕುಕ = ಮುಟ್ಟು, ಸೋಕು, ಸಮಿಪಿಸು]

ಅಣುಕ್ಕು$_3$ (ನಾ). ತುಣುಕು ; ಚೂರು (?) : ಪೊಡೆವ ಸಿಡಿಲ್ಗಳನೆಳೆಯೊಳ್ ಕೆಡೆದೇಟೆಂಟಣುಕು ನೆಗೆದು ನುರ್ಗಪ್ಪಿನೆಗಂ ಪೊಡೆದಂ ಗೋವಳಿಗೋಲಿಂ ಪೊಡೆಸೆಂಡಾಡುವವೊಲೇಂ ಬಲಸ್ಥನೊ ಕೃಷ್ಣಂ (ಅರ್ಧನೇ. ೮-೯). [? ಸಂ. ಅಣುಕ]

ಅಣುಕ್ಕು$_4$ (ನಾ). ಸಂಗೀತಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪಾರಿಭಾಷಿಕ ಶಬ್ದ : ಕಾಳಸಿ ಬೈಸಿಕೆ ಪಟ್ಟಕಾಂತಿ ಕೊಂಕಣುಕನುಜಾಯಿ . . . ಪೆಲ್ಲಣೆ ಕಳೆಯೆಂ ಬಿವಂ ಮೆಱೆದು ಬಾಜಿಸಿದಂ ಮುರವೈರಿ ವಾಸಮಂ (ಜಗವಿ. ೫-೩); ಭಣಿತೆ ಗಮಕವನುಗುಳೆ ಗಮಕವರಿದಂ ತೊಡರೆ ಅಣುಕು ನಯದೊಳು ಮೊಳೆಯೆ ನಯವಿಂಪಿನೊಳಗಡರೆ (ಅನಾರ. ೧೮೨). [?]

ಅಣುಕೇಳು (ಕ್ರಿ). ಸಿಡಿದು ಏಳು; ಥಟ್ಟನೆ ಏಳು (?) : ಪಿಡಿದ ತುಂಬಿಯ ನಾರಿಯಚ್ಚ ಕಬ್ಬಿನ ಬಿಲ್ಲ ಬೆಡಗನಣುಕೆದ್ದಾರ್ದು (ಸೋಮಚ. ೨-೫೧); ಎಸೆವ ಜವ್ವನದ ಶಬರಿಯರು ಪದೆದುಲಿದು ಕುಸಿದು ತೆಗೆದಣುಕೆದ್ದು ಹರಿವ ಹುಲ್ಲೆಗಳನೆಸೆವುದ ಕಂಡನು (ಸೋಮಚ. ೩-೧೪); ಕಂಡು ನಂಟರು ನಲ್ಲರೈತಂದು ಕೇಳ್ ನಿನ್ನ ಗಂಡನಾ ಬಂದನೆನಲಣುಕೆದ್ದು [ಪಾಠಾಂ. ಬಂದೈದನೆನಲೆದ್ದು] ಸಂತಸದಿ (ಸೋಮಚ. ೪-೧೮); ಉಣಲುಣ ಹೆಣನಾಗುತ್ತಿಹ ಬದುಕಿಂಗಣುಕೆದ್ದತಿಮದದಿಂ ಮುಂದಱಿಯದೆ (ಯೋಗಾಂವಿ. ೨-೯). [ಅಣುಕ್ಕು$_3$ + ಏಳು$_1$ (< ಏಱ್$_1$)]

ಅಣುಗ 'ಅಣುಂಗ' ನೋ.

ಅಣುಗಗಲಹ (ನಾ). ಪ್ರಣಯಕಲಹ; ಪ್ರೀತಿಯ ಜಗಳ : ಪಕ್ಷಪಾತಂ ಹಂಸೆಗಳೊಳು ಕುಲದ ಬೇರ್ಗೆ ಕುಡುಗೋಲ್ಗೊಂಬುದುರದೆ ಮುಡಿವಾಳದೊಳ್ ಕೂರ್ಗೆಯ್ವುದಣುಗಗಲಹದೊಳಲ್ಲದಿಲ್ಲ (ಉದ್ಭದೇ. ೨-೧೬). [ಅಣುಗ + ಕಲಹ]

ಅಣುಗಜೀವಿತ 'ಅಣುಂಗಜೀವಿತ' ನೋ.

ಅಣುಗದಮ್ಮ (ನಾ). ಪ್ರೀತಿಪಾತ್ರನಾದ ತಮ್ಮ; ಅಚ್ಚುಮೆಚ್ಚಿನ ತಮ್ಮ : ಎನ್ನಣುಗದಮ್ಮನಿಲ್ಲದೆ ಬಿನ್ನನೆ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯಮಿನಿತುಮಾದೆಱಕ ಮುಮತ್ಯುನ್ನತಿಯಲ್ತು (ಆದಿಪು. ೧೪-೬೨); ಎನ್ನಱಲೆಂತು ಪೋಕುಮೆಂದಡಿಗಡಿಗಟ್ಟು ತನ್ನಣುಗದಮ್ಮನನೀಕ್ಷಿಸಿದಂ ಸುಯೋಧನಂ (ಗದಾಯು. ೫-೪); ವಸುಧೇಶನಣುಗದಮ್ಮಂ ವಸುದೇವಂ ಧರೆಗೆ ಕಣ್ಣುಮುಳ್ಳಾಗಿರ್ದಂ (ಅರ್ಧನೇ. ೪-೧೩೧); ಸಾವಂತಮನ್ನೆಯರಂ ಬಱಿಯಟ್ಟ ಅಣುಗದಮ್ಮನಂ ಲಕ್ಷ್ಮಣನಂ ತಕ್ಕಂತಿರೆ ಕರೆದು ತರ್ಪುದೆಂದು ಕಳಿಪಿದಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೧-೪). [ಅಣುಗ + ತಮ್ಮ]

ಅಣುಗನಿಭ (ನಾ). ಮಗನಿಗೆ ಸಮಾನನಾದವನು; ಮಗನಂಥವನು : ಜಿನಮತವೇದವನಧಿಪಾರಗನು ಮಾದೇವಿಯಣುಗನಿಭನು ಪಂಡಿತಾಖ್ಯನ ಪಾದಯುಗಕೆ ನಮಿಸುವೆನು (ಅಂಜಚ. ೧-೭೩).
[ಅಣುಗ + ನಿಭ]

ಅಣುಗಮಗ (ನಾ). ಪ್ರೀತಿಪಾತ್ರನಾದ ಮಗ; ಅಚ್ಚುಮೆಚ್ಚಿನ ಮಗ: ಎನಗೀ ಮೀಂಗುಲಿಗನ ಮೇಗನಿಮಿತ್ತಂ ಪ್ರೇಮಮಣುಗಮಗನೊಳ ಮೊಲ್ವಂಗನೆಯೊಳಮಾಗದುದಾಯ್ತು (ಅರ್ಧನೇ. ೪-೪). ℙ ಅಣುಗ ಮಕ್ಕಳ್ (ಬಹುವ). "ಪ್ರೀತಿಯ ಪ್ರಜೆಗಳು" (ಪಾರಸಿ. ಕೋಶ) : ಯುದ್ಧಂ ಮುರಿದುದನ್ ಶ್ರೀ ಕ್ಷಯಾರ್ಷನ್ ಕಂಡು, ತನ್ನಣುಗ ಮಕ್ಕಳ್ಗೆನೊಂದು (ಪಾರಸಿ. ೧೮-೧೨). [ಅಣುಗ + ಮಗ]

ಅಣುಗಮಯ್ದುನ (ನಾ). ಪ್ರೀತಿಪಾತ್ರನಾದ ಮೈದುನ : ಒಂದ ಕ್ಷೋಹಿಣೀಬಲಂಬೆರಸುಮಯ್ವತ್ತುಸಾಸಿರ ಮದದಾನೆವೆರಸು ನಿಂದಂ ಸುಯೋಧನನಣುಗಮಯ್ದುನಂ ಸಿಂಧುದೇಶಾಧೀಶ್ವರಂ ಜಯದ್ರಥಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೦-೫೭ ವ). [ಅಣುಗ + ಮಯ್ದುನ]

ಅಣುಗಾಳ್ (ನಾ). ಮೆಚ್ಚಿನ ಸೇವಕ; ಪ್ರೀತಿಪಾತ್ರನಾದ ಬಂಟ : ಸೂಳೆಯಂತೆ ಕಱಿವುಱಿವನಱಿದುಂ ರಸವಾದಿಯಂತೆ ಕಟ್ಟಯುಂ ಪೆರ್ಜೋಡೆಯಂತೆ ನುಣ್ಣಿತಂವೇಟ್ಟುಮಣುಗಾಳಂತೆ ದಾಯಂಬಡೆದು[ಂ] (ಪಂಪಭಾ. ೬-೭೨ ವ); ಮಹಾಭಾರತ ಸಮರಸಾಗರ ಸಮುತ್ತರಣಪರಿಣತಾಂತಃಕರಣ ಪರಿಣತಕರ್ಣಧಾರನುಮೆನಿಸಿದ ತನ್ನಣುಗಾಳಪ್ಪ ಕರ್ಣನಸಾವಿನೊಳಂ (ಗದಾಯು. ೨-೧೦ ವ); ಅಣುಗಾಳ್ಕಾರ್ಯ್ಯದ ಶೌರ್ಯ್ಯದಾಳ್ವಿಜಯದಾಳ್ಚಾಳುಕ್ಯರಾಜ್ಯಕ್ಕೆ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೧೩೬-೧೯; 1068).
[ಅಣುಗ + ಆಳ್$_2$]

ಅಣುಗಿ 'ಅಣುಂಗಿ' ನೋ.

ಅಣುಗಿಱಿ (ಕ್ರಿ). ಅತ್ಯಂತ ಸಮೀಪಕ್ಕೆ ಬರು. 'ಅಣುಗಿಱಿವೊಯ್' ಪರಾ. [ಅಣುಗು (< ಅಣುಂಗು) ? + -ಇಱ್$_3$]

ಅಣುಗಿಱಿವೊಯ್ (ಕ್ರಿ). ಅತ್ಯಂತ ಸಮೀಪಕ್ಕೆ ಬಂದು ಹೊಡೆ; "ಹತ್ತಿರ ತಿವಿದು ಹೊಡೆ" (ಪಂಪಭಾ. ಕೋಶ); ಮುಳಿದು ತಳಮಳಿಸಿ ತಳರದೆ ತೊಳಗುವ ಕರವಾಳನುರ್ಚಿ ಮೆಯ್ವೆರ್ಚಿ ಪೊದಟ್ಟಳವಮರೆ ಪಿಡಿದು ರಥದಿಂದಿಳೆಗಿಱಿದವನವನಿಪತಿಯನಣುಗಿಱಿವೊಯ್ದಂ [ಪಾಠಾಂ. ನಣೆದುಱಿ ಪೊಯ್ದಂ] (ಪಂಪಭಾ. ೧೩-೪೭). [ಅಣುಗಿಱಿ + ಪೊಯ್$_1$]

ಅಣುಗು 'ಅಣುಂಗು' ನೋ.

ಅಣುಗುಂಡು (ನಾ). = ಅಣುಬಾಂಬು : ಅಣುಗುಂಡಿನಂತೆ ಪರಿಣಮಿಸಿತು ಈ ಮಾತು ನನ್ನ ಹೃದಯಕ್ಕೆ (ಪತಿ. ೯೪). [ಅಣು + ಗುಂಡು$_1$]

ಅಣುಗುಜೀವಿತ 'ಅಣುಂಗಜೀವಿತ' ನೋ.

ಅಣುಗೂಸು (ನಾ). ಎಳೆಯ ಮಗು; ತುಂಬ ಚಿಕ್ಕ ಮಗು : ಭಿಲ್ಲನಕ್ಕೆ ಅಣುಗೂಸೈಸೆ? ಹಾಲುಹಲ್ಲುದುರಿಲ್ಲ (ಹೆಬ್ಬೆರ. ೩೩-೧೫).
[ಅಣು + ಕೂಸು]

ಅಣುಗೆ 'ಅಣುಂಗಿ' ನೋ.

ಅಣುಚಟನ (ನಾ). ಕೆಂಪಗೆ ಕಾಯ್ದ ಕಬ್ಬಿಣ ಮೊದಲಾದವನ್ನು ಚಮ್ಮಟಿಗೆಯಿಂದ ಬಡಿಯುವಾಗ ಕಿಡಿಗಳು ಚಟಚಟನೆ ಹೊರಸೂಸುವುದು : ಅಣುಚಟನಮೆಂಬುದು ತಪ್ತಾಯಃಪಿಂಡಾದಿಗಳ ನಯೋಘನಾದಿಗಳಿಂ ಪೊಯ್ವಲ್ಲಿ ಪುಟ್ಟಿದ ವಿಸ್ಫುಲಿಂಗನಿರ್ಗಮಂ (ತಸೂವೃ. ೧೯೯). [ಸಂ. (ಅಣು + ಚಟನ)]

ಅಣುಜೀವಿ (ನಾ). ಅತ್ಯಂತ ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾದ ಜೀವಿ : ಕೆಲವು ಅಣುಜೀವಿಗಳು ಬಹಳ ಅಪಾಯಕರವಾಗಿವೆ (ಮಾನಸಾ. ೭); ನಮ್ಮ ಕಣ್ಣಿಗೆ ಕಾಣದೆ ನಮ್ಮ ಸುತ್ತಲೂ ಲೆಕ್ಕವಿಲ್ಲದಷ್ಟು ಅಣುಜೀವಿಗಳು ಆವರಿಸಿಕೊಂಡಿವೆ (ಸಸ್ಯಶಾ. ೧೩೮). [ಅಣು + ಜೀವಿ]

ಅಣುಪು 'ಅಣ್ಪು' ನೋ.

ಅಣುಪ್ರಾಣಿ (ನಾ). ಅಣುಜೀವಿ; "ಸೂಕ್ಷ್ಮತಮ ಪ್ರಾಣಿ; ಅಣುಪ್ರಾಣಿ" (Animalcule. ಇಂಕನಿ). [ಅಣು + ಪ್ರಾಣಿ]

ಅಣುಬಾಂಬು (ನಾ). ಪರಮಾಣುಶಕ್ತಿಯಿಂದ ಸಿಡಿಸುವ ಬಾಂಬು : ಅಣುಬಾಂಬಿನ ತಯಾರಿಕೆಗೆ ಐನ್‌ಸ್ಟೈನನ ಸಂಶೋಧನೆಗಳೇ ಮೂಲಕಾರಣವೆನ್ನಬಹುದು (ರೂಢಿ). [ಅಣು + ಬಾಂಬು]

ಅಣುಬ್ರತ 'ಅಣುವ್ರತ' ನೋ.

ಅಣುಮ 'ಅಣುವ' ನೋ.

ಅಣುಮಣಿ 'ಅಣಿವಿಣಿ' ನೋ.

ಅಣುಮಪರಾಕ್ರಮ (ನಾ). ಆಂಜನೇಯನಷ್ಟು ಪರಾಕ್ರಮವುಳ್ಳವನು; ಒಂದು ಬಿರುದು : ಅಣಿಚೆಲ್ವನಣುಮಪರಾಕ್ರಮನ್ವೀರ ಮಹಾಮೇರುಪೊಕ್ಕಿಱಿವೊರದೊಗರಾಜನ್ (ಎಕ. X, ಶ್ರೀನಿವಾ. ೬-೪; 780).
[ಅಣುಮ (< ಅಣುವ) + ಪರಾಕ್ರಮ]

ಅಣುವ, ಅಣುಮ, ಅಣುವಂತ (ನಾ). ಹನುಮಂತ; ಆಂಜನೇಯ:

ಅಣಿಹಗ್ಗ (ನಾ). ನೆಯ್ಗೆಯ ಮಗ್ಗದ ಹಾಸನ್ನು ಜೋಡಿಸಿ ಮೇಲಕ್ಕೆ ತೂಗುಕಟ್ಟುವ ಹಗ್ಗ (ಸ್ಯಾರ್ಡಿ). [ಅಣ್ಕೆ + ಹಗ್ಗ]

ಅಣಿಹಚ್ಚು (ಕ್ರಿ). "ಆರಂಭಮಾಡು" (ಪ್ರಭಣ್ಣಿ).
[ಅಣ್ಕೆ + ಹಚ್ಚು] (< ಪತ್ಸು.)

ಅಣೀಯ (ನಾ). ತುಂಬ ಸಣ್ಣದು. [ಸಂ. ಅಣೀಯಸ್]

ಅಣು (ನಾ). ೧. ಅತ್ಯಂತ ಸಣ್ಣವಾದ, ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾದ ವಸ್ತು. ೨. ವಸ್ತುವಿನ ಅಥವಾ ಕಾಲದ ಅತ್ಯಂತ ಸೂಕ್ಷ್ಮಾಂಶ. ೩. ಶಿವ. ೪. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಧಾನ್ಯ; ಬತ್ತದಲ್ಲಿಲ್ಲ ಸಣ್ಣನಾದ ಒಂದು ಜಾತಿ: "ಅತಿಸೂಕ್ಷ್ಮಂ ಬಹುಧಾನ್ಯಮಂದಣಣಕ್ಯಂ" (ಶಾಶಾರ. ೧೩೩); "ನೆಲ್ಲಲ್ಲಿಯುಂ ಅಣುವೆಂಬುದುಂ" (ಹಲಾಯು. ೧೩೬-೨೮). ೫. [ವಿಜ್ಞಾ.] ವಿಭಜಿಸಲು ಸಾಧ್ಯವಲ್ಲದಷ್ಟು ಸೂಕ್ಷ್ಮ ಪರಿಮಾಣದ ಕಣ. P Atom ಎಂಬ ಪಾರಿಭಾಷಿಕ ಶಬ್ದವನ್ನು ಕೆಲವರು "ಅಣು" ಎಂದೂ, ಕೆಲವರು "ಪರಮಾಣು" ಎಂದೂ ಭಾಷಾಂತರಿಸುತ್ತಾರೆ. 'ಪರಮಾಣು' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅಣುಂಕು (ಕ್ರಿ). ಕುಗ್ಗಿಸು; ದೈನ್ಯಪಡಿಸು; ಹಾಳುಮಾಡು (ಕ್ರಿ). [~ ತೆಲು. ಅಣುಚು]

ಅಣುಂಗೆ, ಅಣುಗ (ನಾ). ೧. ಪ್ರೀತಿಪಾತ್ರನಾದವನು; ಅಚ್ಚುಮೆಚ್ಚಿನವನು. 'ಅಣುಂಗೆಅರಿತಿ' ಪರಾ. **ಅಣುಗ್ಗೆ**: ೧. ಅವರೊಳ್ ಕಿಱಿಯಂತಣಿ ನೃಪತಿಗಂ ಪರಿವಾರಕ್ಕಮಣುಗಣಾಗಿ ಬಳಿಯೆ (ಆದಿಪು. ೨-೩೬ ಪ); ಅಣುಗ ಕೇಳ್ವ ನಿನ್ನಮ್ಮಲ ಮಾರ್ಗಗಳಳ್ಬರಿಸಿದುವು (ತೊರಣ. ೧-೧೧-೧೦); ಅಣುಗ ಕೇಳ್ ಮುನ್ನಿಲಿಸನು ಛಟಿಯರ್ದ ಹರಿಯರದೆ ರಣಕೆ ನಿಂದತಿಘೋರತರದಿಂ ಸೆಣಸಿ (ತೋಗಲು. ೧೦-೪೩). ೨. ಮಗ; ಪುತ್ರ: "ತನೂಜಾತ್ಮಯಮೆಂಬೆಯಣುಗಂ" (ಕರ್ಣಾಟ. ೪೮); ಆರಿಸಿಯರ್ಕಳುಮಣುಗರ್ಕಳುಂ [ಶಾಶಾಂ. ಮಹಾಬರ ಮಕ್ಕಳುಂ] ಬೆರಸು (ಷಡ್ವಾ. ೧೩೬-೨೦); ಆರಸಿಯರನಣುಗರಂ ಬೇಟ್ಟಾರುಮಂ ಮೊಸೆಗಾಱದಂ ಪ್ರಗತಿತರಂಗಾಕಾರದಿ ಜೌಪಳಿಗೆಗಳೊಳ್ ಕುಳ್ಳಿರಿಸಿದರ್ (ಪಂಪಭಾ. ೨-೬೭); ಇಭಕುಂಭದ ಮೇಲೆ ಬರ್ಪನಂ ಪರಿದಿರಿರ್ಗೊಂ ಡಣುಗತನದೆಂತು ನಿನಗಿಷ್ಟದೊಡೆ (ಅಜಿಪು. ೧೩-೫೩); ಹರಿಸಣಗ ಸೌಂದರನ ಮೇಲೆ ಧವಳಾಕ್ಷತೆಯ ಸುರಿವಂತೆ (ಸೌಂದಪು. ೪-೩); ದಪ್ಪಗ ನಣುಗನ ಬಲದ ಮಸ್ತಕದ ಮೇಲಪ್ಪಳಿದ (ಪೋ ಚ ಹ. ೧೯-೪೪); (ಸಿದ್ಧರಾ. ೨-೪೫; ಸಾನಂಚಿ. ೪-೧ ರ; ಪದ್ಮರಾ. ೩-೩೪; ಸೌ ೦ ದ ಪು. ೭-೧೯; ಭಾವಚಿಂ. ೪-೪; ಕಂಇವಿ. ೪-೧೦೨; ಅಪ್ರತಿ. ೫೩-೫ ನೋಲೆ). ೩. ಅಚ್ಚುಮೆಚ್ಚಿನ ಭಕ್ತ: ಅಕ್ಷರಜ್ಞಾನಮುಂಟದನ್ನೆಡೆ ಮಾಱುವೆಂ ತ್ರಕ್ಷನಣುಗಗರ್ಚಾದ ಹೊಂಗಳಂ ಬೀಱುವೆಂ (ಬಸರ. ೫-೧೨); ಕೈಲಾಸನೇ ತವರ್ಮನೆಯೆಂಬುದು ನಂಬುವಳು ಶೂಲಿಯಣುಗರ್ ಸೋದರಂಗ ಳೆಂದುಬ್ಬುವಳು (ಶಾಂರ. ೨೮೨). ೪. ಒಬ್ಬನ ಹೆಸರು: ರಾಜನ ಮಗ ನಣುಗನ್ ಬಳಿಬರಸು ಮಾಡಿಸಿದೊಡನ್ (ಸೌಇಇ. IX-i, ೨೨-೧೪ ; ೨೨೩).

[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಅಣುಕ್ಕನ್ = ಹತ್ತಿರದವನು, ಶಿಷ್ಯ; ತೆಲು. ಅನುಂಗು, ಅನುಗು = ಪ್ರಿಯ, ಪ್ರೀತಿಪಾತ್ರ]

ಅಣುಂಗೆಜೀವಿತ, ಅಣುಗಜೀವಿತ, ಅಣುಗುಜೀವಿತ (ನಾ). ಪ್ರೀತಿಪಾತ್ರರಿಗಾಗಿ ಬಿಟ್ಟು ಕೊಡಿಗೆ; ಒಲುಮೆಯ ಕೊಡಿಗೆ: [ಶ್ರೀ]ಮತ್ತೈಲಪರ[ರ್] ×××[ತ್ಪರ್]ವಾಗಿ [ಶಾ]ಸಿದುಮನಣುಂಗೆಜೀವಿತ ಮಾಳ್ತ (ಸೌಇಇ. XI-i, ೪೦-೬ ; ೪೮). ಅಣು ಗೆ ಜೀ ವಿ ತೆ: ಶ್ರೀಮತ್ ಮಾರಸಿಂಘ ಪೆರ್ಮ್ಮಾಡಿ ಪುರಿಗೆಜೆ ಮೂನೂಱು ಬೆಳ್ವಲ ಮೂನೂಱುಮನಣುಗುಜೀವಿತಮಾಗ[ಳ್ತು]ತ್ತಿರೆ (ಸೌಇಇ. XI-i, ೪೬-೧೦; ೨೨೦); ಮೋಜಂಗೆಜೆ ಮೊದಲಾಗಾಜುಂ ಬಾಡಮು ಮನಣುಗಱಿತಿತವಾಗಿ ಶ್ರಿಱೋಗಾಭ್ಯನ್ಸರಿದ್ದಿಯನಾಳುತ್ತಂ (ಸೌಇಇ. IX-i, ೧೦೪-೧೫ ; ೧೪೬). **ಅಣುಗುಜೀವಿತ**: ಪಲವುಂ ಬಾಡಂಗಳಂ ಕುತ್ತುಂ ಪಿತ್ತಯಣುಗುಜೀವಿತದಿನಾಳುತ್ತಿರೆ (ಎಇ. XVI, ೪೩-೬ ; ೧೦೬೭). [ಅಣುಂಗ + ಜೀವಿತ]

ಅಣುಂಗಿ, ಅಣುಗಿ, ಅಣುಗೆ (ನಾ). ೧. ಮಗಳು: ಸತ್ಪಿಗನಣುಂಗಿ ರೂಪ ಪ[ಭಾ]ಯಕ್ಕುದಾರ ಸ್ಸಾ[ಳ]ಣಿ (ಸೌಇ. XI-i, ೬೧-೬೪ ; ೧೦೨೪) ; ಅಭಿನವಸರಸ್ವ[ತಿ] ಶ್ರೀಮದಾಹವಮಲ್ಲದೇವರು[ರ್ತ]ಣುಂಗಿ ಶ್ರೀಮಜ್ಜಯನಿಕಮಲ್ಲದೇವರ ತಂಗೆ ಶ್ರೀಮತ್ ಸುಗ್ಗಲ ದೇವಿಯರು (ಸೌಇಇ. XI-i, ೧೧೬-೧೩ ; ೧೦೭೬). ಅ ಣು ಗಿ: ೧. ಬಾಚಿಯಣುಗಿ ಕುನ್ವಲದೇವಿ (ಎಇ. XV, ೩೩೧-೧೩ ; ೧೦೨೮); ಲಕ್ಷ್ಮೀನೊಳಂಬನಣುಗಿ ಉ ಚ ತ [ವದಂ]ಗಿ (ಸೌ ಇ ಇ. IX-i, ೯೧-೧೭ ; ೧೦೩೬) ; ಆ ಧಪಕ ನಣುಗಿಯಾ ಪುಣ್ಯಾಧಿಕೆ ಪಂಪಕೆವ ಪೆಸರ ಹೆಸರುಪ್ಪಳ್ (ದಶಕು. ೪-೫೬); ಕುಳಿರ್ವೆಟ್ಟಿನಣುಗಿಯಾಣ್ಮನ ಕುಂಟಿಣಿಗನಾಗಿ ತನಗಿಂತು ನಡಸುವನುವ ತಿಳಿಪುವಂದದೊಡಾಡುವ ದಟ್ಟಿಗಗಳಿಪ್ಪ (ಸೌಂದಪು. ೩-೭); ಇಂಗೇರಲ ತಾಯಿಗಿಂದಿರನ ತಂಗಿಗಿಂಗಲಣುಗಿಗಿಂದಿರೆ (ಪಾರ್ವ. ೨-೨). **ಅಣುಗೆ**: ೧. ಶ್ರೀಪಾಲ ನರನಾಥನನು ತನ್ನಣುಗೆ ಜಯಾವತಿ ಸಹಿತ ತತ್ಪುರವೊಕ್ಕು (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೧೫-೧); ವರ ಜಂಗಮಕೆ ಮಾಸಕಂಜನಣುಗೆಯ ಮುಡಿಯನಂದಿರಿತ್ತು (ಚಿಬಸ. ೫೫-೪೧); ಆಗಂಳಕೆತು ನೃಪವಳಕೆ ನುಡಿಗೇಳ್ವಣುಗೆ ನೀನಳಿಪಟಿತದ ವರನನ್ನಿಸಿದೆ (ಭೈ ಮಿ ಭಾ . ೯-೬). ೨. ಪ್ರೀತಿಗೆ ಪಾತ್ರಳಾದವಳು; ಸಖಿ; ಕೆಳದಿ: ವಿರಾಟನ ಮಹಾದೇವಿಗಾವನಗಮನಾಗಿಯಾ ಪಾಂಚಾಳರಾಜ್ಯರ್ (ಪಂಪಭಾ. ೮-೫೭ ಪ).

[ಅಣುಂಗ + ~ಇ. / ಅಣುಕ. ಅಣುಕ್ಕ]

ಅಣುಂಗು, ಅಣುಗು (ನಾ). ಪ್ರೀತಿ; ಒಲುವೆ: ಶ್ರೀಮತ್ ಕನ್ನಯ್ಯ ಅಹಮೂರಿಪಕ್ಕಸ್ತರಿದಿಯ್ಯಗೆ ಏಳುಂ ಗೌಡಳುಂ ಸಾಯಿರದ ಕೊಮರ ಗಜ್ಜಾನಮುಮನಣುಂಗಿನೊಳಾಳುತ್ತಿರೆ (ಎಳ. XI, ಹೊಳ್ಕೆ. ೩೦-೬; ೪೬). **ಅಣುಗು**: ಎಂದಿಂತು ತಮ್ಮತಮ್ಮನುಗಿಂದಂ ಪೆಸರಿಟ್ಟು ಬುಧಸಮೂಹ ಮಿದಂ ಪೇಟ್ಟಿಂದೊಡೆ (ಅದಿಪು. ೧-೩೪); ಅಣುಗಿನೊಳ್ ರಾಜಚಿಡಾಮಣಿ ಮಾರ್ಗ್ಗೇಡಿ ಮಲ್ಲಣೀಯೆ (ಎಳ. II, ೧೩೪-೫೩ ; ೪೭); ಅಣುಗಿನ ಕೆಳ ದಿಯೆನಾಂ ಸದ್ಭುಣಿಯೆನಿಪಳ ನಿನ್ನ ರಾಜಕ್ಕಿಯ ನಾಗಾಯಣತ್ತೆ ಯೆಂಬೆಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೪-೧೯೬); ನಿನ್ನಣುಗಿನ ಮಗನಂ ನೀಕೆಂತು ಕಡಿಕಡಿದು ತಿಂದೆ (ಪಣ್ಯಾಸ್ರ. ೬-೬೩ ಪ); ಹುಟ್ಟದಣುಗು ಹುಟ್ಟುವ ಬಗೆವಡಿದ ದಿಟ್ಟಗಳೊಳಗೆಗೆ (ಉಭಪ್ರೇ. ೪-೧೭).

ಅಣುಗಿನವರ್ (ಬಹುವ) = ಪ್ರೀತಿಪಾತ್ರರು; ಮೆಚ್ಚಿನವರು: ಜಗದ್ಗೀಶಂ ನೋಲ್ಪು ಕಕ್ಕಂ ನುಡಿವ ವಿಪಗಮಿಂಬಾಗಿ ಧರ್ಮಕರ್ಂದಿರ ಳಿಗಂ... ನಗೆಕಾಱರ್ ವಾದ್ಯಕರ್ ಚಿತ್ರಕರನಾಗಿನವರ್ ಸೂಳವಾಳರ್ ಪಯಾಳರ್ (ಅಕಂವು. ೨-೨೬). [< ಅಣುಂಗ + ~ಳ್ಳು]

ಅಣುಕ್ಕು (ಕ್ರಿ). ಸಮಿಪಿಸು; ಆಕ್ರಮಿಸು: ಕೆಣಕಿದವ ಕಠಿಪಟಿಗಳೊಂದೆಸೆಯಣುಕಿದವು ಹಯರಥವದೊಂದೆಸೆ ಕಕೆಗೆದಱ್ ಕಾಲಾಳ್ ದೊಂದೆಸೆ ಮುಸುಕಿತರ್ಜುನನ (ಕುಮ್ಯಾಭಾ. ೪-೪೯).

[ದೇ. ॥ ಮಲ. ಅಕ್ಕೆಸು = ಸಮಿಪಿಸು; ತುಳು. ಅಕೆಪುನಿ]

ಅಣುಕ್ಕೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಛತ್ರಿ: ಕೊಡೆ ಹೀಲಿಬಳೆಯಣುಕುಗಳ ನಡುವೆ ಮೆಜಿವುತುಂ ನುಡಿವ ಕವಿ ಗಮಕಿ ವಾಗ್ಮಿಗಳನುಪಚರಿಸುತುಂ (ಸಂ ಬರ. ೩-೬೩); ತಳಿತ ಬೆಳುಗೊಡೆಯ ತುಂಬಿಗಿಡ ಹೀಲಿದಳೆಯ ಮಂಡಳಿಸಿಣುಕುಗಳ ನೆಳಲೊಳು ನಡೆವ ಶತರಥಂಗಳ ಮುಂದೆ (ಸಿದ್ಧರಾ. ೬-೨೦). [ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಅಣುಕ್ಕನ್ = ಕೊಡೆ]

ಅಣ್ಕೆ (ಕ್ರಿ). ಅರಿಹೋಗು ; ನಂದಿಹೋಗು (ಕ). [← ತಮಿ. ಅಳ್ಕೆ]

ಅಣ್ಕೆ (ನಾ). ೧. ನದಿ, ಹಳ್ಳ ಮೊದಲಾದವುಗಳ ಪ್ರವಾಹವನ್ನು ತಡೆದು ಜಲಾಶಯವನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಲು ಹಾಕಿರುವ ಅಡ್ಡಗಟ್ಟಿ ; ಅಣೆಕಟ್ಟು: "ಅಣೆ-ಅಂಗುಲ ಪ್ರಹರಣೇ ಜಲಪ್ರತಿ ಬಂಧನೇ (ಅಣೆಕಟ್ಟು) ಸ್ಪರ್ಧನೇ ಚ" (ಶಮಭಾ) ; ಬ್ರಹ್ಮಪುರಿಯಾಗಿ ಬಿಟ್ಟ ಗದ್ದೆ ಚನ್ನಗವುಡಿಯ ಕಲೆಯನ ಕೆಜೆಯ ಹಿಂದ ಅಣೆಯೊಳಗೆ ಕೊ ಳ ಗ ಹತ್ತು (ಎಳ. XVI, ಚಿಕ್ಕನಾ. ೭೦-೨೨ ; ೧೨೫) ; ಪಾಲಾಜ ಹಳದಲಿ ಅರಳೆಯ ಅಣೆ ಯೆಂಬುದು ಅನಾದಿಕಾಲ ತೊಡಗಿ ಒಡದು ನೆಲ ಸರಿತವಾಗಿ ಹಾಳಾಗಿ (ಎಳ. X, ಮುಳಬಾ. ೭-೫ ; ೧೪೬) ; ಚತುಸ್ಸೀಮೆಯೊಳಗಾದ ಕೆಜೆ ಕುಂಟೆ ಏತ ಗುಮ್ಮಿಂ ಗದ ಬೆದ್ದಲು ಅಣೆ[ಕಟ್ಟೆ] ಆಚ್ಚುಕಟ್ಟು ಸಹವಾಗಿ . . . ಧಾರೆಯನೆಱದು ಸಮರ್ಪಿಸಿದವಾಗಿ (ಸಾಇಇ. IX-ii, ೪೭೪-೧೬ ; ೧೪೯೭) ; ಚತುಸ್ಸೀಮೆ ಒಳಗುಳ್ಳ ಗದ್ದೆ ಬೆದ್ದಲು ತೋಟ ತುಡಿಕೆ ಆದು ಮನೆ ಅಣೆ ಆಚ್ಚುಕಟ್ಟು ಕಾಣಾರಂಭ ನೀರಾರಂಭ (ಎಳ. XIV, ಮಂತ್ಯ. ೧೫೫-೪೫ ; ೧೬೭೨) ; ಆ ಗ್ರಾಮಕ್ಕೆ ಸಲುವಂಥ ಗದ್ದೆ ಬೆದ್ದಲು ತೋಟ ತುಡಿಕೆ ಅಣೆ ಆಚ್ಚುಕಟ್ಟು ಸಿದ್ಧಿ ಪ್ರತೀತ (ಮೈಅರ್ಕಾಒ, ೪೭-೧೩ ; ೧೭೩೬) ; ತಾರಾದ್ರಿ ತತ್ಪುತ್ರರು ಅಣೆಯಾಗಿ ತಡೆಯಲ್ಕೆ ಕೊಟ್ಟಪರಿಂ ರಾವಣಂ ಮಱೆದೆತ್ತಣಾ (ಪ ರ ಕು. ೧೪-೩೬) ; ಪಂಡ ಪೊನಲಂ ತಡೆವುದು ಪಿರಿದು ಆಳ್ ಯನಱಿದು ಪರಿಯ ಪುದರಿಡೇ (೨೬೩೮೦. ೧-೪). ೨. ಬೆಟ್ಟಿದ ಕಪ್ಪಲು ; ಸಾನುಪ್ರದೇಶ : ಅವು ಪಿರಿಯವು ಭಾಪಿಧಿಂತಿವು ಕಿಱಿಯವಿನಿಪ್ಪುದಿವುವೆ ಭೇದಂ ಪೇಟ್ಕಿಳ್ವ ವಲಜಂತರಮೆಂಬಿನಿದುವವೀಧರ ದಣೆಯ ಪುಲಿಗಳಂ ಬೆಳ್ಳುಗಳಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೯೦) ; ಬೆಳ್ಳಳಿಗೆ ಸಂತಾನ ಮುನುಗುಬುತ್ತ ಮರಿಮಾನಾಳೆ . ಸಾರ್ದುದಿಂತು ಮಂದರಣೆಯಂಂ (ಶಾಂಪಾಕ್ಷ್ಯ. ೧೪೯-೪೩). ೪. ಊರಿಗೆ ; ಆಧಾರಸ್ತಂಭ : 'ಅಣೆಯಿಡು' ಪರಾ. [ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಅಕ್ಕೆ ; ಮಲ. ಅಣ ; ತೆಲು. ಅಜೆ]

-ಅಣ್ಕೆ (ಪ್ರ). ಒಂದು ಭಾವನಾಮ ಪ್ರತ್ಯಯ : ಕಳಕಂಠಿಯ ಬಗ್ಗಣಿಯೇವೆಂಬಂ (ಅಪಭ್ರಂ. ೭-೩೬) ; ಅಗಳಾ ಬಲಿ ಕೀಲಣಿತ್ತು ಪುಯ್ಕಳ್ಳೆ (ಕೀರಾಬು. ೫-೯ ವ). 'ಜೋಡಣೆ' (= ಜೋಡಿಸು + -ಅಣ್ಕೆ), 'ಸಾಕಣೆ' (= ಸಾಕು + -ಅಣ್ಕೆ), 'ಹೆಂಗಣೆ' (= ಹೆಂಗಿಸು + -ಅಣ್ಕೆ) ಇತ್ಯಾದಿ ಪರಾ.

ಅಣಕೆಟ್ಟು, ಅಣಿಗಟ್ಟು (ನಾ). ನೀರಿನ ಪ್ರವಾಹಕ್ಕೆ ಅಡ್ಡ ಲಾಗಿ ಹಾಕಿದ ಕಟ್ಟೆ ; ಅಡ್ಡಗಟ್ಟೆ : ಚಂದ್ರಶೇಖರ ಪ್ರತಾಪರು ಅವಳ ಜೀವನ ಪ್ರವಾಹಕ್ಕೆ ಎರಡು ದಡಗಳು. ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಿದ್ದುಹೋಗಿ ಇನ್ನೊಂದು ಅಣಕೆಟ್ಟಾಯಿತು (ಬಂಕಿಮ. ೨೦೦) ; ನಂದಿಕೆಯ ಅಣಕೆಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ಆತಕಿರಿದಾದ ಅನುಮಾನದ ಬಿರುಕು . ಕಾಣಿಸಿದರೂ ಸಾಕು (ಸರ್ಪಮಂ. ೧೩೮). **ಅಣಿಗಟ್ಟು** : 'ಅಣಿಗಟ್ಟುವಡೆ' ಪರಾ.

[ಅಕ್ಕೆ + ಕಟ್ಟು]

ಅಣಕೆಟ್ಟೆ (ನಾ). = ಅಣಕೆಟ್ಟು. [ಅಕ್ಕೆ + ಕಟ್ಟೆ]

ಅಣಕೆಳ್ದಾಟ 'ಅಣ್ಣಕಲ್ದಾಟ' ನೋ.

ಅಣಕೆಳ್ದು 'ಅಣ್ಣಕಲ್ಲ್' ನೋ.

ಅಣಗುಟ್ಟು 'ಅಣಕೆಟ್ಟು' ನೋ.

ಅಣಗೆಡೆ (ನಾ). ಆಕೆಟ್ಟಿನ ಪ್ರದೇಶ ; ಕೆರೆಯ ವಿರಿಯ ಎಲ್ಲೆ : ಅಱಿಪ ಅಣ[ಕೆ]ಗಡಿ ಕೆಡದ[ಕುಳ]ಗಡಿ ಬಡಗಲು ಉಳ್ಳೇಜಗಿದ ಅಣೆ × × × ಮೂಡಲುಯು × × × ದ. ಅಣೆಗಡಿಯಿಂದೊಳಗುಳ್ಳ ಸ್ಪಿತ್ತಿಯನೆಱ (ಕಾ. I, ೩೭-೧೧ ; ೧೪೮). [ಅಕ್ಕೆ + ಗಡಿ]

ಅಣಿಪ (ನಾ). ತಿವಿತ ; ಇರಿತ ; ಹೊಡೆತ : ಅಣಿಪಂ ನೊಸೆಪಂ ಪೊರೆಪಂ (ಶಬ್ದಾಸ. ೫೬೧ ಪ್ರಯೋ). [ಅಕ್ಕೆ + -ಪ್ಪ]

ಅಣಿಯಿಡು (ಕ್ರಿ). ಊರಿಯಾಗಿ ನಿಲ್ಲಿಸು ; ಆಧಾರ ಕೊಡು : ಮೇರು ವಿಂಗಣಿಯಿಟ್ಟ [ಪಾಠಾಂ. ಅಧಿಸಿದ] ರಜತಸ್ತಂಭವೋ . . . ಎಂಬಂದದಲಿ ಗಂಗೆಯ ಧಾರೆ ಮೆಜ್ಜಿದಿಹುದು (ಕುವಾಭಾ. ೮-೩೫). [ಅಕ್ಕೆ + ಇಡು]

ಅಣಿಯಿಸು ೪ ಣಿ ಸು (ಕ್ರಿ). ಹೊಡೆಯಿಸು : ಬಾಹತಾಗಳನಾತನ ಮಂಡೆಯನಣಿಯಿಸುತ್ತಂ (ಪಾರ್ಶ್ವಪು. ೪-೨೪ ವ). **ಅಣಿಸು** : ಗಂಡರಂ ಕೊಂಡಾಡುವರೆ ಮಂಡೆಯನಣಿ[ಪಾಠಾಂ. ನಣ]ಸುವಂ ಬಲ್ಲರಂ ಕೊಲ್ಲದ ಕೊಲೆಯಂ ಬಾಧಿಸಂ (ಧರ್ಮಾವ್ಯ. ೨-೬೭ ವ). 'ಅಣಿಸು' ಪರಾ.

[ಅಕ್ಕೆ + -ಇಸ್ಸು]

ಅಣಿಸು 'ಅಣಿಯಿಸು' ನೋ.

ಅಣೂರಣೆಯ (ಗು). ಅಣುವಿಗೂ ಅಣುವಾದ ; ಸೂಕ್ಷ್ಮಕ್ಕೆಂತಾ ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾದ ; ಅತ್ಯಂತ ಕಿರಿದಾದ : ಅವನೊಬ್ಬ ನಣೋರಣೀಯ ನವಾನವುರುಮಹತೋಮಹೀಯನವಾನ ನಿರುತಂ ದೃಷ್ಟಿಸಂಗತ ವಿಶ್ವ ಸಮಯದಲಿ (ಕುಮಾಅ. ೬-೬೩). [ಸಂ. ಅಣೋಃ ಅಣೀಯಸ್]

ಅಣ್ಕಿ (ಕ್ರಿ). ಮುಳುಗು : ನೆಗಬ್ಜಾ ಮನೋಜರಾಜನ ವರಕೀರ್ತಿ ವಾರಿಧಿಯೊಳಣ್ಕಿದ ಕಾಮಿಪಯರ್ಕಳಂತೆ ಕಾಮಿಪಯರದೇಂ. ಮನಂಗೊಳಿಸು ತಿರ್ದರೊಡೆ ದೇಹದ ಕುಭ್ರಕೋಭೆಯಂ (ಶಾಂತೀಶ್ವ. ೧೦-೧೬೧).

[< ಅಙ್]

ಅಣ್ಣೆ, ಅಂಣ್ಕೆ (ನಾ). ಲೇಪನ ; ಬಳಿಯುವುದು ; ಬಣ್ಣ ಹಾಕುವುದು: ವೃಕಾಕಾನಾಳಕೆಗೆ ಜಿಂದನದಣ್ಕೆಗೆ . . . ಒಡಲಂ ಗುಱಿಯಾಗೆ ಮಾಡುವ್ (ಮ ಭಿ ಪು. ೩-೩೦) ; ಚಿತ್ರಪ್ರವರ್ತನಮೆಂಬಾಜಂ ತೆ ಜ ದ ಣ್ಕೆಯಮಂ (ಮಲ್ಲಿಪ. ೫-೪೨) ; ರಸಚಿತ್ರಂ ಧೂಳೀಚಿತ್ರಮೆಂಬೆರೆಡೋಡೆ ಯೊಳಂ ಪುಲಿಕಾ ಪತ್ರಕಂ ಬಿಂದುಳಿಂ ಧೂಮ್ರಾರ್ಚರ್ವ ಉರ್ವತ್ಪರಂ ಚಿತ್ರವರ್ತಮೆಂಬಾಜುಮಣ್ಕೆಗಳೊಳಂ (ಚಂದ್ರಪ್ರ. ೧೫-೭೦ ವ) ; ಕೆತ್ತುಂ ಗಂಧದಣ್ಕೆ ಬೆಲ್ವಪ್ಪನಂಬಾರಂ . . . ಪಡಪಿಂಂ ಸತಿಗತ್ತಿರಗೊಂಡು ಬೀಗದಿಂ ಬಪ್ಪುದು (ದಶಕು ೪-೧೦೪) ; ಸಂದನಿಸಿದ ನವಚಿತ್ರ ಸುವರ್ತಳ ವೆಂದೆಂಬುವತೆಣದಣ್ಕೆ ಕರಂ ಮ ನ ಸಂ ದು ದು (ಜ ಯ ಶಾ. ೩-೫) ; (ಅರ್ಥಸೇ. ೪-೧೩೬ ; ಸಾಳಿನಾ. ೩೩೬ ನೋ). **ಅಂಕ್ಕೆ** : ಕುಂಕುಮ ಸಾರದಿಂ ಮಳಯಜದ್ರವದಿಂ ಘನಸಾರಚೂರ್ಣದಿಂ ಪಂಕಿಲವಾದ ತಮ್ಮ ತನುಗಳ್ ಪೊಸಲೆಪ್ಪದಿರೀಗಳೀಗಳೆಟ್ಟಿಂಕೆಯಿದೆಂದನಂ (ಪಳಚಂ. ೪೭೮).

[ಅಣ್ಣ್ + -ಕೆ]

ಅಣ್ಣೆಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ೧. ಲೇಪಿಸು ; ಬಳಿ ; ಬಣ್ಣ ಹಾಕು : ಪೂಸಿದ ಚಂದನದ ಘೂರಿ ಭುಜಶಿಖರದೊಳಣ್ಕೆಗೆಯ್ದು ಕುಂಕುಮದ ಬಿಂಗಂ (ಆಸಂಭ. ೩-೨೬ ವ) ; ತನ್ನಾಕೃತಿ ಬರೆದಣ್ಕೆಗೆಯ್ದು ರಸಚಿತ್ರಗತಿ ಸ್ತ್ರೀಕುಂಜರದಂ ಪೋಲ್ದುತ್ತು (ಪುಷ್ಪಪ್ರ. ೧೦-೪೯) ; ಗಂಧರಸವನ್ನೆತ್ತಿಯೆತ್ತಿ ತನ್ನ ಮುದ್ರಿತೆಗೆ ಅಣ್ಕೆಗೆಯ್ಯುತ್ತ (ಸುತ್ತಕ್ಕ. ೧೨೦-೪). ೨. ನೇವರಿಸು ; ಸವರು : ಮಱೆಯಂ ಕೊರಲ ಕೀಲದುಪ್ಪುವಂ ಜಂಂಬುಮುಖದಿನಣ್ಕೆಗೆಯ್ದುಂ (ಮಲ್ಲಿಪ. ೩-೧೦೫). [ಅಕ್ಕೆ + ಗೆಯ್ (< ಕೆಯ್ಯ್)]

ಅಣ್ಣಾ (ನಾ). ೧. ಒಡಹುಟ್ಟಿದವರಲ್ಲಿ ಹಿರಿಯ ; ಹಿರಿಯ ಸಹೋದರ : "ಪೂರ್ವಜಃ ಅಗ್ರಿಯಃ ಅಗ್ರಜಃ – ಈ ೩ ಒಡಹುಟ್ಟಿದ ಅಣ್ಣನು" (ನಾ ಚಿ ರಾ. ೧೧೯) ; ಒಡಿವೆಟ್ಟರಾಯಿಳನ್ ಶಿಗ್ಮಿಳ್ಳನ್ನುಜಾಗರನ್ ಅಣ್ಣನವತಿಗನ್ ಅನ್ನಳ್ಳಲ್ಲಾದೊನ್ (ಮೈಅರಿ. ೧೯೩೯, ೨೨-೧೬ ; ೩ ಪೆಯ ಶತ) ; ಮುಂತ್ತಿಯೆಮ್ಮಣ್ಣಂ ಸೂರ್ಯಮಿತ್ರನೆಂಬೂಂ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೩-೪) ; ಎನಗಂ ಸಮ್ಮೋಹನಮಾದುದಕ್ಕುಮಂದಣ್ಣನ ಸೂನ್ಯತವಚನ ಮೆಂಬ ಮಂತ್ರಾಕ್ಷರದಿಂ (ಗದಾಯು. ೧೦-೬೨) ; ದೇವದ್ಯಜಗುರು ಸಾಕ್ಷಿಯಂ ಅಣ್ಣಲ್ಗಿಣ್ಣಂ ವಿಜಯಾದಿತ್ಯದೇವನ ಪ್ರಧಾನ ಪದ್ಮನಾಭಯ್ಯನ ಗುಣವರ್ಮಯ್ಯನ ನಾಲಿಯರ ದೇಗುಲದ ಕೆಜೆಯ ಕೆಳಗೆ (ಎಳ. VII,

ಕಿಕಾರಿ. ೨೦–೧೪; 1032); ನಿಮ್ಮಣ್ಣನಾಡಿ ದುಹಾರದಲಿ ಸೆಜೆಯೋದ ನಾತನ ಹರಿಬಗೇ ನಮಗೆ (ಕುಣ್ಮಾಳ. ೨೦–೧೩); ಸಣ್ಣವನೆನಬೇಡ ಹರಿ ತನ್ನ ಪೆತ್ತವಳಣ್ಣನ ಮಡುಹಿ ಮೇದಿಧಿಯ ತಿಣ್ಣನೆಳುಹಿದ (ಮೋಹತ. ೧೨–೧೭); ಅಣ್ಣಗೆ ಸುಣ್ಣವಿಲ್ಲ ಎತ್ತಿಗೆ ಹುಲ್ಲು ಇಲ್ಲ (ಗಾದೆ). ||ತಂದೆ ಯೆನ್ನು ಕುರಿತು ಮಾತಾಡುವಾಗ 'ಅಣ್ಣ' ಎಂದು ವ್ಯವಹರಿಸು ವುದು ಕೆಲವು ಕಡೆ ರೂಢಿಯಲ್ಲಿದೆ. ೨. ಗಂಡಸರನ್ನು ಪ್ರೀತಿಯಿಂದ ಅಥವಾ ಗೌರವದಿಂದ ಸಂಬೋಧಿಸುವಾಗ ಸರ್ವಸಾಧಾರಣವಾಗಿ ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಮಾತು: ತೊನ್ನಂ ರೂಪಪರಾವರ ನಂಗೆಯ್ದು . . . ಅರಸನ ಕಾಪಿನವರೆನಿಂದನೆಲೆಯಣ್ಣಗಳಿರಾ ನೀವು ತನಂ ಕೊಂದಿರ್ (ವ ಡ್ಡಾ ರಾ. ೧೭೫–೨); ಮಡದಿಯ ಹಡ್ಡಡಸುಜಿ ಸುಲಿವೆಡೆಯೊಳ್ ಕೇಳ್ದಣ್ಣ ಕಿವಿಯ ಕೊಪ್ಪಂ ನೀಂ ಕೊಳ್ತೊಡೆ ನೋಯದಂತೆ ತೆಗೆಯೆಂದೊಡೆ ಮೋನಂಗೆಟ್ಟಳಿವೆ ಸೋತವಳೆಂದಂ (ಧರ್ಮಪ. ೯–೨೧); ಏನಣ್ಣ ಭರತೇಶರಸುಜೆಯ ಉಡೆವೆಂದು ನೀನತಿರಭಸದೋರ್ಪಿಗದ (ಭರತ. ೩೭–೪೩). ೩. ತಿರಸ್ಕಾರವನ್ನು ಸೂಚಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ವ್ಯಂಗ್ಯವಾಗಿ ಬಳಸುವ ಮಾತು: ಕುಡವೆಱ್ಪನ ಕುಡುವನ ಕುಡೆ ಪಡೆವನ ಪೆಂಪೀ ನೆಗ್ಗಿಪ್ಪವಡೆನುವೊ ಳುಡವೆಱ್ಪಿಗಮ ಪೆಲ್ವಂ ಕುಡುವಣ್ಣಂ ಕುಡುಗೆ ಮ ಕುಡೆ ಕೊಳ್ವ ಕಲಿಯನೆಱಯಲ್ಕಳ್ಕುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೬–೪೯); ಮೊಲಿವೊತ್ತ ತ್ಪೆಲಜನಿಯ ಕೆಲದೊಳ್ ರಂಜಿಪರೆ ಮಾಸಪೊತ್ತಣ್ಣಂಗಳ್ (ಅಜಿಪು. ೧–೬೫); ಬಿದಿಯಂಬಣ್ಣಂ ಬನ್ನಂಬಟ್ಟು ದನಜಿಯನೆ (ಅಭಿಮಾ. ೧೮೬); ಹೆಣ್ಣು ಹೊನ್ನುಗಳನ್ನು ಹಣ್ಣಾದ ಫಲಗಳು ಕಣ್ಣಿಂದ ಕಂಡು ಮನದಲ್ಲಿ ಬಯಸದಾ ಅಣ್ಣಗಳು ಯಾರೊ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೧೬); ಹರಿಯಮೋಲ್ ಸೊಕ್ಕಿದಣ್ಣರು ಮರುತನಂದನ ಮುಸುಕೆ . . . ಸೀಳಿದ ಮಲತು ನಿಂದವರ ಭೀಮು (ಕುರಂಗ. ೫೫–೩೨); ೪. "ಅಂತಃಪುರದಲ್ಲಿರುವ ನಪುಂಸಕರು" (ಮೋಹತ. ೨೦೫): ಎಂಬೊಡಾ ಮಾತಿಂಗೊಡಪಮ್ಮ ದೈತ್ಯ ಹಿಡಿಂಬನಣ್ಣರ ಕಳುಹಿಸೆ ಸಂದಣಿಸಿದಣ್ಣಗಳು ನಿಯೋಗಿಗಳ್ ಬಂದರು ರಕಿಯಿದ್ದರ ಬಳಿಗೆ (ಮೋಹತ. ೧೦–೮); ಸಂದಣಿಸಿದರಣ್ಣಗಳು ದಾದಿಯರು ಹೊನ್ನಂದಣ ದೆಡದ ಭಾಗದಲಿ (ಮೋಹತ. ೨೪–೨೩). ||ಈ ಅರ್ಥವುಳ್ಳ 'ಅಣ್ಣ' ಎಂಬ ಶಬ್ದವು ಸಂಸ್ಕೃತದ 'ಪಂಡ' ಎಂಬುದರಿಂದ ಬಂದಿರಬಹುದೆಂಬ ಅಭಿಪ್ರಾಯವೂ ಉಂಟು. ತಮಿ. ಅಣ್ಣನ್ಗ್ ಹೋಲಿಸಿ. ೬. ಗಂಡಸರ ಹೆಸರಿನ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಗೌರವಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಅಪ್ಪ, ಅಯ್ಯ ಮೊದಲಾದವುಗಳಂತೆ ಸೇರುವ ಮಾತು. ಉದಾ— ಕಲ್ಲಣ್ಣ, ಬಸವಣ್ಣ, ಬೋರಣ್ಣ, ಮಲ್ಲಣ್ಣ, ರಾಮಣ್ಣ, ಶಾಮಣ್ಣ. ||ಅಣ್ಣಂಗಳ್, ಅಣ್ಣಂದಿರ್, ಅಣ್ಣಗಳು, ಅಣ್ಣರ್ (ಬಹುವ). ಎಮ್ಮಣ್ಣಂಗಳಪ್ಪ ಭಟರರ್ ಜಗಿನೊಂದಪ್ಪೊಂದು (ವ ಡ್ಡಾ ರಾ. ೧೧೬–೧೧); ತಮ್ಮ ಯ ಬಲ್ಲತನವನೇ ಮೆಱೆವಣ್ಣಂಗಳ ಬಲ್ಲತನದ ಬಾಯೊಳು ಬಳಹರಿ ಬಲ್ಮುನಿಸುದಳೆದು ಹೊಗಲಿ (ಜಯಭಾ. ೧೧೬); ಬಣ್ಣಿಸಲಂಜಿಯೆ ಮುನಮಣ್ಣಂಗಳನು ಹೆಣ್ಣ ಮಾಡಿಯೆ ದಂಡಿಸಿ ಹಿತಿಸಹಿತ (ತ್ರಿಪುಸಾಂ. ೧೨–೧೩೧); ಬಾಳಿನಲ್ಲಿ ಕೈಹಿಡುಪ ನಡೆಸಿದಿರಿ ಜೊತೆಯ ಅಣ್ಣಗಳನು ತಮ್ಮಗಳಿಗೆ ಕಂಡದ್ದೊರೂ ತೆರೆಸಿದಿರಿ ಕಣ್ಣುಗಳನು (ಹೃದಸ. ೭೪–೧೬); ಜನಮೆಲ್ಲಂ ನೆರೆದಳ್ತಣ್ಣಂ ನವಿಂಂದೇವಂದೇರ್ಪೋದರೆಂದಿನಂ (ಪಂಪಭಾ. ೭–೬೫).

ಅಣ್ಣನಂಕಶಾಜ= ಅಣ್ಣನ ವಶವರ್ತಿಯಾಗಿ ಯುದ್ಧಮಾಡುವ ವೀರ: ಪರಬಳಭೀಮು ಸಾಹಸೊತ್ತುಂಗ ಅಣ್ಣ[ಣ್ಣ]ನಂಕಶಾಜ ಸತ್ಯ ರಾಧೇಯ ಪುಸುದು ನುದಿವ ಗಂಡ (ಕಾ. IV, ೪೮–೨೩ ; 1247). ಅಣ್ಣನ ಗಂಧವಾರ[ಣ್ಣ]= ಅಣ್ಣನ ವಶವರ್ತಿಯಾಗಿ ಮದ್ಯಾನೆಯಂತೆ ಪರಾಕ್ರಮದಿಂದ ಹೋರಾಡುವವನು: ಏಕಾಂಗವೀರಸಹಾಯ ಸೂರ ಮಂತೆಯ ಬೇಂಟೆಕಾಱ ಅಂಣ[ಣ್ಣ]ನ್ಗಿಗ ಅಧಾರ[ಣ್ಣ]ನು ಸೇವಕ; ಧಾತ್ರಿಪ್ರಭುತ್ತ : ಪ್ರಚಣ್ಡಂ ಅಣ್ಣನ ಬಣ್ಣ ಬಟಧರನ್ಸಂ (ಇಳ. XIV, ೭೬–೭ ; 977); ಮಾಸ್ಪರಡೆಗೂಜಂಅಣ್ಣ[ಣ್ಣ]ನ ಬಂಟ (ಎಳ. II, ೧೩೮–೩ ; 940). ಅಣ್ಣನ ವಿಕಿಗ= ಅಣ್ಣನಿಗೆ ವಿಧೇಯ (?) : ಒಡಿವೆಟ್ಟಿ ರಾಯಿಳ್ಳನ್ನಿಗೆ ಳ್ಳಿನ್ನಮಣಾಗರನ್ ಅಣ್ಣನ ವಕಿಗನ್ ಅನ್ಸಕ್ಕಲ್ತಾದೊನ್ (ಮೈಳಾ. ೧೯೫, ೨೨–೧೬ ; 750). ಅಣ್ಣನ ಸಿಂಗ = ಅಣ್ಣನ ವಶವರ್ತಿಯಾಗಿ ಸಿಂಹದಂತೆ ಪರಾಕ್ರಮದಿಂದ ಹೋರಾಡುವವನು: ರಾಜಾದ್ಯಾಭುಜಂಗಂ ಅಣ್ಣನ ಸಿಂಗಂ (ವಾ. IV, ೫೧೫–೫ ; 1072). ಪರವೆಂಡಿರಣ್ಣ = ಪರಸ್ತ್ರಿಯರಿಗೆ ಅಣ್ಣನಂತಿರುವವನು, ಪರನಾರೀ ಸಹೋದರ: ಶ್ರೀ ಪರವೆಣ್ಡರಣ್ಣ[ಣ್ಣ]ನೀಸರಯ್ಯ (ಎಳ. II, ೪೪೫ ; 900). ||ಇವೆಲ್ಲವೂ ಬಿರುದುಗಳು.

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಅಣ್ಣನ್ = ಹಿರಿಯ ಸಹೋದರ ; ಅಣ್ಣಾರ್ = ಗೌರವಾರ್ಹರಲ್ಲಿ ಹಿರಿಯ ಸಹೋದರನನ್ನು ಸಬೋಧಿಸುವ ಬಹುವಚನ ರೂಪ; ಅಣ್ಣಾ = ಹಿರಿಯ ಸಹೋದರ, ತಂದೆ ; ಮಲ. ಅಣ್ಣನ್ = ಹಿರಿಯ ಸಹೋದರ ; ಕೊಡ. ಅಣ್ಣೆ = ಹಿರಿಯ ಸಹೋದರ ಅಥವಾ ಸೋದರ ಬಾಧವ್ಯದ ನಂಟು ; ತುಳು. ಅಕ್ಕ = ಹಿರಿಯ ಸಹೋದರ ; ಸೋದರ ಮಾವ, ಹಿರಿಯ ವ್ಯಕ್ತಿ ; ತೆಲು. ಅನ್ನ = ಹಿರಿಯ ಸಹೋದರ; ಕೋಲಾ. ಅನ್ನಾರ್ = ಹಿರಿಯ ಸಹೋದರರ; ಗೊಂಡಿ. ತನ್ನಾರ್ = ಹಿರಿಯ ಸಹೋದರರ]

ಅಣ್ಣಂ (ನಾ). ತೊರೆ ; ಹಳ್ಳ (?) : ಪಿರಿಯ ಪ[೦]ವು [ಪಾಶಾಂ. ಪರವು] ಗಳ ಸುತ್ತಿದ ಪರಿಕಾಲ್ಗಳ ತುಜುಗಿದಣ್ಣಗಳ ತೀವಿದ ಪೊಳ್ಗಳಿಗಳ ನೆಱೆದ ಕೆಱೆಗಳ ಸರೋವರಂಗಳ ಬೆಡಂಗುಂದಲೆ ಪುರದೊಳ್ (ಸುಳುಮಾ. ೯–೫೧). [ಪ್ರಾ. ಆಣ್ಣ = ನೀರು) (< ಸಂ. ಆಣ).]

ಅಣ್ಣಂ (ನಾ). ಮುಟ್ಟು; ವೈಲಿಗೆ (?) : "ಅಣ್ಣವೆನಲ್ಮುಟ್ಟದು ಸಲೆ ಬಣ್ಣಂ ವರ್ಣದೊಳೆ" (ಕರ್ಣಾ. ೪೪). [?]

ಅಣ್ಣಗಾರ (ನಾ). (ವ್ಯಂಗ್ಯವಾಗಿ) ಅಣ್ಣ : ಬನ್ನ ಬನ್ನಗಳ ಹೆಣ್ಣಗೆ ಬಯಸಿ ಬಂದ ಅಣ್ಣಗಾರರು ಏವತ್ತುಅರು ದೇಶದರಸರೊಳಗಾವರಾಗಲಿ (ಸೌಗಂಧಿ. ೭೯–೨). [ಅಣ್ಣ + ಗಾರ (< ಶಾಱ)]

ಅಣ್ಣನೆ (ಅ). ೦. ಹಿತವಾಗಿ ; ಸುಖಕರವಾಗಿ : ನೃಸ್ತರಜಸ್ತಮಾಯ್ಯಳವಳಯಮುತ್ತಮಸೌರಭಮೂದಿತ್ತಣ್ಣನೆ ಪಣ್ಣನೆ ತಣ್ಣಿಲರ್ (ಚಂದ್ರಪ್ರ. ೬–೯೪). ೨. ತುಂಬ; ಬಹಳವಾಗಿ; ಹೆಚ್ಚಾಗಿ : ಅಣ್ಣನೆ ದಣಿದು (ಸ್ಯಾಂಗಣ್). [ಅಣ್ ? + ಅಣ್ಣೆ]

ಅಣ್ಣಪ್ಪ (ನಾ). ಅತಿಸಾಮಾನ್ಯನಾದ ವ್ಯಕ್ತಿ : ಅಣ್ಣನೆಂಬಾಗ ನಿನ್ನಣ್ಣ ನೆಲ್ಲರ ಪಾಟಯಣ್ಣನೆ ತಮ್ಮನೆಂಬಾಗ ಅಣ್ಣಪ್ಪಂದಿರ ಪಾಟಯನುಜನೆ ನೀನಂತು ಬಿಣ್ಣತು ತೋರ್ಪರೆ ಸ್ವಾಮಿ (ಭರತ. ೪೮–೬೬); ಅಣ್ಣಪ್ಪ ಊರಿನಲ್ಲಿ ದ್ದರೂ ಒಂದೇ ದಂಡಿನಲ್ಲಿದ್ದರೂ ಒಂದೇ (ಗಾದೆ); ಉಂಬೋಗೆ ಉಡೋಗೇ ಅಣ್ಣಪ್ಪ ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಮಾತ್ರ ದೊಣ್ಣಪ್ಪ (ಗಾದೆ). ||ಅಣ್ಣಪ್ಪಂದಿರು (ಬಹುವ). [ಅಣ್ಣ + ಅಪ್ಪ]

ಅಣ್ಣಮ್ಮ, ಅಣ್ಣರ್ಮ (ನಾ). ಒಬ್ಬನ ಹೆಸರು : ಶ್ರೀಮತ್ ಪೆರ್ಮ್ಮಡಿಗಳ್ ಪಟ್ಟಂಗಟ್ಟಿದ ಅಯ್ಯನೆಯ ವರಿಷ ಗೆಟ್ಟಿವದಿಯ ಅಣ್ಣ[ಣ್ಣ]ಮ್ಮ ನಾಳುತಮಿರೆ (ಎಳ. III, ಸಂಜಸ. ೯೭–೪ ; ೪೫೩). ಅಣ್ಣರ್ಮ : ತರರ ಬಚ್ಚಿ ಆಡಲೆಯರರ ಮಗನೆಲ್ಲಲ್ಲ ಅಣ್ಣರ್ಮನಲಿಯಂ [ಪಾಱಂ. ನಳಿಯೆ] ತೊಱಂವಕಿಕ್ಕಿಸಿ ಸಗ್ಗಿಯಾದಂ (ಎಳ. IX, ಹೊಸಕೋ. ೧೧೦–೬ ; ೯೦೦).

[ಅಣ್ಣ + ಅಮ್ಮ]

ಅಣ್ಣಯ್ಯ, ಅಣ್ಣೆಯ (ನಾ). ೧. ಹಿರಿಯ ಸಹೋದರನನ್ನು ಗೌರವ ಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ನಿರ್ದೇಶಿಸುವ ಮಾತು. ೨. ಕಿರಿಯರನ್ನು ಪ್ರೀತಿಯಿಂದ ಸಂಬೋಧಿಸುವಾಗ ಬಳಸುವ ಮಾತು. ೩. ಒಂದು ಅಂಕಿತನಾಮ: ಅವರ ಪುತ್ರರಣ್ನ[ಣ್ಣ]ಯ್ಯನುಂ ಚಟಯ್ಯನುಂ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೨೮೬–೧೧; 900); ಶ್ರೀವರಮತಿಶಾಗರಪಣ್ಡಿತಭಟಾರರ ಬೆಸದೊಳಣ್ನ[ಣ್ಣ]ಯ್ಯನುಂ ದೇವಕುಮಾರನುಂ (ಎಕ. III, ಶ್ರೀರಂಗ. ೧೪೮–೧೦; 904). **ಅಣ್ಣೆಯ**: ೩. ಸ್ವಸ್ತಿ ಶ್ರೀ ಅಣ್ನೆ[ಣ್ಣೆ]ಯ ಪ್ರಿತಿವೀ ರಾಜ್ಯಂಗೆಯ್ತುವಿರೆ (ಎಕ. XI, ಚಳ್ಳಕೆ. ೫೬–೩; 925).

[ಅಣ್ಣ$_1$ + ಅಯ್ಯ$_1$]

ಅಣ್ಣರ್ಕಱೆ (ನಾ). ಒಂದು ಹೆಸರು (?): ಪಾಱ್ವರ ಅಣ್ಣರ್ಕ್ಕಱೆ ಪುನ್ನಣ ಮಾಣಿಯಿಱೆದು ಬೀಟ್ದನ್ (ಎಇ. XXIV, ೨೬–೧೧; 885). [?]

ಅಣ್ಣರ್ಮ 'ಅಣ್ಣಮ್ಮ' ನೋ.

ಅಣ್ಣಲದೇವ (ನಾ). ಒಬ್ಬನ ಹೆಸರು: ಶ್ರೀಮದಣ್ನ[ಣ್ಣ]ಲದೇವ ಸುಖಸಂಕಥಾವಿನೋದದಿಂ ರಾಜ್ಯಂಗೆಯ್ಯುತ್ತ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೫೩–೧೭; 1027). [ಅಣ್ಣಲ$_0$ + ದೇವ]

ಅಣ್ಣಲೆ (ನಾ). "ದೊರೆ, ರಾಜ" (ಶಾಪಮಂ. ಕೋಶ): ತೊಡರ್ವ ವಿರೋಧಿಗೆಂಟರ್ದೆಯೆ ಮೀಱುವ ವೈರಿಗೆ ಮೂಱು ಕಣ್ಣೆ ಮಾರ್ನುಡಿವವನೇಂ ಚತುರ್ಭುಜನೆ ಮಚ್ಚರಿಪಣ್ಣಲೆ ಬರ್ಮನೊಳ್ ಬರಂ ಪಿಡಿದನೆ ಮೀಱೆ ಬಾಳ್ವೊಡವನೇಂ ಜವನೇ (ಎಕ. VIII, ಸಾಗರ. ೧೦೯–೩೬; 1042); ಪಲರುಂ ಚಕ್ರಿಯೊಳಿಂತೆ ನಿಮ್ಮ ತೆಱದಿಂ ಮುಂ ಕಾದುವುದ್ಯೋಗದಣ್ಣಲೆಗಳ್ ಮೆಚ್ಚಿಸಿ ಕಾದಲೆಂದು ಕಳದೊಳ್ ಮಾಱಂಕಮಂ ಬೇಡಿ ಬಂದುಲಿವರ್ (ವರ್ಧಪು. ೭–೫೪); ಅಣ್ನ[ಣ್ಣ] ಮೊಱೆಗೊಳಿಸಿ ಚೋಳಿಕರಣ್ನ[ಣ್ಣ]ಲೆಯಂ ತಳಿರನುಡಿಸಿ ನನ್ನುಗೆಯಂ ಮೂವಣ್ಣಂ ಬರಿಸಿದ ನುರ್ವ್ವರೆ ಬಣ್ನಿಸಲೆಱೆಯಂಗನೃಪತಿ ಚಕ್ರಿಯ ಬೆಸದಿ (ಎಕ. V, ಅರಸೀ. ೧೦೨–೧೩; 1100); ಉರವಣಿಯಿಂದೆ ಬಂದ ಮಗಧಾಂಧ್ರ ಕಳಿಂಗ ಚಳುಕ್ಯ ಪಾಂಡ್ಯ ಗೂರ್ಜರರೆನಿಪಗ್ಗದಣ್ನ[ಣ್ಣ]ಲೆಗಳೆನ್ನೊಳೆ ಭಂಗಮನಾಂತು ಪೋದರ್ (ಸೌಇಇ. IX–i, ೨೯೭–೧೯; 1177).

[← ? ತಮಿ. ಮಲ. ಅಣ್ಣಲ್=ಹಿರಿಮೆ, ಔನ್ನತ್ಯ, ಅತ್ಯುನ್ನತ ವ್ಯಕ್ತಿ, ದೊರೆ, ದೈವ]

ಅಣ್ಣವಸಯ್ಯ (ನಾ). ಒಬ್ಬನ ಹೆಸರು: ನೊಱಂಬರಂ ಕಾದಿ ಗೆಲ್ದು ಕಾಳೆಗದೊಳಣ್ನ[ಣ್ಣ]ವಸಯ್ಯ ಬಿಸುಗೆ ಕಳನಾಗಿ ಸುರಿಗಿಱೆದು ಕಾದಿ ಸತ್ತಂ (ಎಕ. XV, ಅರಸೀ. ೨೩೭–೭; 971). [? + ಅಯ್ಯ$_1$]

ಅಣ್ಣವಳಿ (ಕ್ರಿ). ಅಂದಗೆಡು (?): ತಳಿರ ತೊಟ್ಟಲೊಳಿಟ್ಟು ಸಣ್ಣ ನನೆಗಳ ನನೆಯಕ್ಕಿಯನಿಕ್ಕಿ ಪಣ್ಣಬಾಯಿನಮನಣ್ಣ[ಪಾಠಾಂ. ಮಂ ಬಣ್ಣ]ವಳಿಯದೆ ಕೊಟ್ಟು ಚೂತವಲ್ಲಭನೆಂದು ಪೆಸರಿಟ್ಟು (ಗಿರಿಕ. ೨–೭೧ ವ). **ಅಣ್ಣವಳಿ**: ಅಣ್ಣವಳಿಯದೆ ಬಣ್ಣಗುಂದದೆ ಹುಣ್ಣಿಮೆಯ ಸಸಿಯಂತೆ ಚೆಲುಚೆಲು ವೆಣ್ಣುಗಳು ಸಹ ಬಂದನು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೮–೯೬). [ಅಣ್ಣ$_0$ + ಅಱಿ$_1$]

ಅಣ್ಣಾಜಿ (ನಾ). ಅಣ್ಣನನ್ನು ಗೌರವದಿಂದ ಅಥವಾ ಪ್ರೀತಿಯಿಂದ ಕರೆಯುವಾಗ ಅಥವಾ ನಿರ್ದೇಶಿಸುವಾಗ ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಮಾತು: ಎಲೆ ಅಣ್ಣಾಜಿ ನೀಂ ಪಿರಿಯನೆಂದು ಭಾವಿಸದೆ ಅವಿವೇಕದಿಂ ವಿನಯಂ ಮಾಡದಾದೆ (ಪೂರ್ವಪು. ೫೨); ನಾನಿತ್ತ ತೆಱದೊಳೆನ್ನಣ್ಣಾಜಿ ಕೊಂಡ (ಭರಚ. ೩೫–೭೯); ಪೋದವ ಶ್ರೀಧರನಿದ್ದವ ಫಣಿಸುತ ಭೇದ ಬೇಡಣ್ಣಾಜಿಯೊಳು (ನಾಗಕು. ೧೧–೩೬).

[ಅಣ್ಣ$_1$ + –ಜಿ (< ಜೀಯ). / ತಮಿ. ಅಣ್ಣಾಚ್ಚಿ = ಹಿರಿಯ ಸಹೋದರ]

ಅಣ್ಣಾವಂಟಗಾರ 'ಅಣ್ಣಾವಟ್ಟಗಾರ' ನೋ.

ಅಣ್ಣಾವಟ್ಟಗಾರ, ಅಣ್ಣಾವಂಟಗಾರ (ನಾ). (ದಕ) ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಬಾರದವನು; ಸೋಮಾರಿ; ಕೆಲಸವನ್ನು ಮಾಡದೆ ಸುಮ್ಮನೆ ಅಲೆಯುವವನು: ಅಣ್ಣಾವಟ್ಟಗಾರನಾದರೆ ಸುಣ್ಣವೂ ದೊರಕದು (ಗಾದೆ). **ಅಣ್ಣಾವಂಟಗಾರ**: ಆ ಅಣ್ಣಾವಂಟಗಾರರೆಲ್ಲ ಸೇರಿಕೊಂಡು ಕೆಲಸವನ್ನು ಹಾಳುಮಾಡಿಬಿಟ್ಟರು (ರೂಢಿ). [?]

ಅಣ್ಣಾವಾರ (ನಾ). ಅಡಕೆಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಜಾತಿ: ಕೊರಪ ಲವಂಗ ಚೂರು ಮೋಡಿ ಅಣ್ಣಾವಾರ ದೇಶಾವಾರ ಎಂದು ಬೇರೆ ಬೇರೆ ರಾಶಿಗಳನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಾರೆ (ಕೃಷಿಪ್ರ. ೧೫೨).

[?. P ಇದು ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರೆಂದು ತೋರುತ್ತದೆ]

ಅಣ್ಣಿ$_1$ (ನಾ). ೧. ಒಬ್ಬನ ಹೆಸರು: ಶ್ರೀಮತ್ ಪಿಟ್ಟುವಿಪತಿಯ ಮಗ ನನ್ನಿಯ ಗಂಗನಣ್ಣಿಯೆಂಬ ಗಂಡಬೀರನೊಱಮ್ಬಂ ತಾಗಿ ಶಾನ್ತರನೆಱೆಯರಟ್ಟಿದೊಡೆ (ಎಕ. X, ಗೋರೀಬಿ. ೪–೧೦; 920). ೨. ಹೆಂಗಸರನ್ನು (ಕೆಲವು ವೇಳೆ ಗಂಡಸರನ್ನೂ) ಪ್ರೀತಿಯಿಂದ ಕರೆಯುವಾಗ ಅಥವಾ ನಿರ್ದೇಶಿಸುವಾಗ ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಮಾತು. 'ಅಕ್ಕಣ್ಣಿ', 'ಅಮ್ಮಣ್ಣಿ', 'ಅಪ್ಪಣ್ಣಿ' ಪರಾ.

[< ಅಣ್ಣ$_1$. / ತಮಿ. ಅಣ್ಣಿ = ಅತ್ತಿಗೆ; ಪ್ರಾ. ಅಣ್ಣೇ = ಭಾವನ ಹೆಂಡತಿ, ಗಂಡನ ಸಹೋದರಿ, ತಂದೆಯ ಸಹೋದರಿ]

ಅಣ್ಣಿ$_2$ (ನಾ). ಪ್ರೀತಿ (?): ಅಣ್ಣನಂತೆ ಸಂಬೋಧಿಸುವ ಶರೀಫ ಸಾಹೇಬರ ಅಣ್ಣಿಯ ಹಾಡು (ಸಾಹಿವಿ. ೨೨); ಅಣ್ಣಿಯಗಡಲಿನ ತಣ್ಣನ್ನ ತಿಳಿಯಲ್ಲಿ ಬೆಣ್ಣೆಯಾಗುತ ತೇಲು ರಾಮ ರಾಮಾ (ಅರಳು. ೪೬೧). [~ ? ಅಣ್$_1$]

ಅಣ್ಣಿ$_3$ (ನಾ). (ದಕ – ಪ್ರಾದೇ) ಎಣ್ಣೆಗೆಸರು; ಕಳ್ಳಕೆಸರು: ಜೋಕೆ, ಅತ್ತಕಡೆ ಕಾಲಿಡಬೇಡ; ಅಣ್ಣಿ ಇದೆ, ಅನೆಯಾದರೂ ಹೂತುಹೋಗುತ್ತದೆ (ರೂಢಿ). [~ ಅಣ್$_1$]

ಅಣ್ಣಿಕೆ (ನಾ). ಪರಿಹಾರ; ನಿವಾರಣೋಪಾಯ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [?]

ಅಣ್ಣಿಗ$_1$ (ನಾ). ಒಬ್ಬನ ಹೆಸರು: ಮಹಬಲಿ ವಂಸ ನಿಜಪನ ಮಗ ಅಣ್ಣಿಗ ಇರ್ಬರರಸುಗಳಲ್ಲಿ ಪಡೆದು ದೇವಭೋಗ (ಎಕ. IX, ಬೆಂಗಳೂ. ೪೦–೬; 830); ಶ್ರೀಮನ್ನೊಱಂಬಾಧಿರಾಜ ಅಯ್ಯಪದೇವನ ಮಗ ಅಣ್ಣಿಗ ಬೀರನೊಱಮ್ಬ (ಎಕ. X, ಗೋರೀಬಿ. ೪–೩; 920); ಸಿರಿವುರದೊ ಅಣ್ಣಿ[ಣ್ಣಿ]ಗನೊಳ್ ಕಾದಿ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೨, ೩೭–೩; 950). [ಅಣ್ಣ$_1$ + –ಇಗ]

ಅಣ್ಣಿಗ$_2$ (ನಾ). ೧. ಹೆಣ್ಣಿಗ; ಹೇಡಿ (ಕಿ). ೨. ತಂತ್ರಿ; ಮೋಸಗಾರ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). ೩. ಕಾಮುಕ (ಸ್ಯಾಂಡರ್).

[← ? ತಮಿ. ಅಣ್ಣಗನ್ = ನಪುಂಸಕ]

ಅಣ್ಣಿಗಧನಂಜಯ (ನಾ). ಒಬ್ಬನ ಹೆಸರು: ಸ್ವಸ್ತಿಶ್ರೀ [ಪ್ರವರ] ಮೇರು ಅಣ್ಣಿಗಧನಞ್ಜಯನ್ಪವನ × × × ಆ ಮಹೇಶ್ವರ ಸಾಹಣಿಯ ಮಗ (ಸೌಇಇ. IX–ii, ೭೦೭–೧; 800 ?). [ಅಣ್ಣಿಗ$_1$ + ಧನಂಜಯ]

ಅಣ್ಣಿಗೆಱೆ, ಅನ್ನಿಗೆಱೆ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಬೆನೆಯಿತವುರಂ ಅಣ್ಣೇ[ಣ್ಣಿ]ಗೆಱೆ ಇಟ್ಟಗೆ . . . ಏತೇಷಾಂ (ಇಆ. VII, ೨೨೦–೨೮; 658); ಸ್ವಸ್ತ್ಯಕಾಲವರ್ಷ ಶ್ರೀ ಪ್ರಿಥ್ವೀವಲ್ಲಭ ಮಹಾರಾಜಾಧಿರಾಜ ಪರಮೇಶ್ವರ ಭಟಾರರ ರಾಜ್ಯಮುತ್ತರಾಭಿವೃದ್ಧಿ × × × ಅ[ಣ್ನಿ][ಣ್ಣಿ]ಗೆಱೆ (ಸೌಇಇ. XI–i, ೩೩–೧; 875); ಚಂಧಾವುರ ಆರಗ ಚಂದ್ರಗುತ್ತಿ ಅಣ್ಣಿಗೆಱೆ ಹುಲಿಗೆಱೆ ನಿಡುಗಲ್ಲು (ಎಕ. V, ಬೇಲೂರು. ೭೫–೬೧; 1382). **ಅನ್ನಿಗೆಱೆ**: ಬೆಳ್ವೊಲ ಮೂನೂಱುಮನಾಳುತ್ತುಮನ್ನಿ(ಣ್ಣಿ ?)ಗೆಱೆಯೊಳಿರೆ (ಇಆ. XII, ೨೧೯–೧೯; 814).

ಅಣ್ನಿ[ಣ್ಣಿ]ಗೆಱೆಯಗೋಲು = ಅಣ್ಣಿಗೆಱೆ ಎಂಬ ಊರಿನಲ್ಲಿ ಬಳಕೆಯಲ್ಲಿದ್ದ ಒಂದು ಅಳತೆಯ ಕೋಲು: ಪುರಿಗೆಱೆ ನಾಡೊಳಗಣ ಮಱ್ತೆಯವಾಡದ ತೆಂಕ್ಕಣ ಪೊಲದೊಳಗೆಯಣ್ನಿ[ಣ್ಣಿ]ಗೆಱೆಯ

ಗೋಲೊಳ್ಸರ್ವ್ವಬಾಧಾಪರಿಯರಂ ಸರ್ವ್ವನಮಶ್ಯಂ ಕೊಟ್ಟ ಮತ್ತರ್ ನೂಱು (ಸೌಇಇ. XI-i, ೪೮-೧೧ ; 1002). [ಅಣ್ಣಿ$_1$ + ಕೆಱೆ]

ಅಣ್ಣಿಸು (ಕ್ರಿ). ಬಯಸುವಂತೆ ಮಾಡು ; ಆಸೆಪಡಿಸು ; ಆಕರ್ಷಿಸು : ಅಣ್ಣೆನೆಂಬಣ್ಣಗಳ ಅಣ್ಣಿಸುವುದು ಹೊನ್ನು. ಅಣ್ಣೆನೆಂಬಣ್ಣಗಳ ಅಣ್ಣಿಸುವುದು ಹೆಣ್ಣು. ಅಣ್ಣೆನೆಂಬಣ್ಣಗಳ ಅಣ್ಣಿಸುವುದು ಮಣ್ಣು (ಗಣಭಾ. ೪೨-೫ ; ವಚಶಾ. I, ೨೪೬-೧೧). [ಅಣ್$_1$ + – ಇಸು$_3$]

ಅಣ್ಣು$_1$ 'ಅಣ್$_1$' ನೋ.

ಅಣ್ಣು$_2$ (ನಾ). ಹೆಂಗಸು (ಕಿ). [← ? ತೆಲು. ಅನ್ನು = ಹೆಂಗಸು]

ಅಣ್ಣು$_3$ (ನಾ). ಮಕ್ಕಳನ್ನು ಪ್ರೀತಿಯಿಂದ ಸಂಬೋಧಿಸುವಾಗ ಬಳಸುವ ಮಾತು (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [< ಅಣ್ಣ$_1$]

ಅಣ್ಣೆ$_1$ (ನಾ). ಬಯಕೆ (?) : ಸುರಕುಜದಾರವೆಗಳುಮಂ ಸೊಗಯಿಪ ಸುರಭಿಯ ಹಿಂಡುಗಳಂ ಚಿಂತಾಮಣಿಯುರುತರಕರಿಗಳನವರಿವರೆನ್ನದೆ ಮೊಗನೋಡದೆ ಕೊಟ್ಟು ಎರೆವಣ್ಣೆಯ ತೀರ್ಪಱಿದುಂ ವಿತರಣ ಸುರಗಿರಿ ಮನೆಮನೆದಪ್ಪದೆ ಬಂದಿರೆ [ವರತರ]ಚಾಗದ ಮಹಿಮೆಯ ಮೆಱೆದಂ ಜನಕಂ ವಸುಧಾಜನಕಂ (ಕುಮುರಾ. ೪-೫೭). [< ಅಣ್$_1$]

ಅಣ್ಣೆ$_2$ (ನಾ). ಅಣ್ಣೆಸೊಪ್ಪು (?) : ಅವನುಪಕಾರಮನಾಂ ಪೇ[ಟ] ವೇಟ್ಟುದೆ ನಮ್ಮ ತಿರಿದು ತಂದುಣ್ಬಶನಕ್ಕವ[ರ]ಣ್ಣೆ ಸೂಜಿಮೊನೆಯೆನಿಸುವೆಣ್ಣೆಯುಂ ಬಂಗುಮಾದ ಕಟಿಯುಂ ಪೇಟ್ಗುಂ (ಸುಕುಮಾ. ೨-೬೮). [ದೇ.?]

ಅಣ್ಣೆ$_3$ (ನಾ). ಏಟು ; ಹೊಡೆತ ; ಬೆರಳಿನ ಗೆಣ್ಣುಗಳ ಮೇಲೆ ಹೊಡೆಯುವುದು (ಸ್ಯಾಂಡರ್).

ಅಣ್ಣೆಹಾಕು = ಬೆರಳ ಗೆಣ್ಣುಗಳ ಮೇಲೆ ಹೊಡೆ : ಅಂಕೆಗಳು ತಪ್ಪಿದರೆ ಅಯ್ಯನವರು ಹತ್ತಣ್ಣೆಗಳ ಹಾಕುವರು (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [?]

ಅಣ್ಣೆ$_4$ (ಗು). ಉತ್ತಮವಾದ ; ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ. 'ಅಣ್ಣೆನೂಲು' 'ಅಣ್ಣೆವಾಲ್' ಪರಾ. [?]

ಅಣ್ಣೆಕಲ್$_1$, ಅಣೆಕಲ್ಲು, ಅಣ್ಣೆಕಲ್ಲು (ನಾ). ಆಟವಾಡುವಾಗ ಮೇಲಕ್ಕೆ ಹಾರಿಸಿ ಕೈಯೊಡ್ಡಿ ಹಿಡಿದುಕೊಳ್ಳುವ ಸಣ್ಣ ಕಲ್ಲು ; "ತಿಱಿಕಲ್ಲು" : "ತಿಱಿಕಲ್ಲೆನುತುಂ ಕವಿಗಳ್ ನೆಱೆ ಪೇಟಲ್ಕಣ್ಣೆಕಲ್ಲದಕ್ಕುಂ" (ಕವಿಕಂ. ೨೨೭) ; ಬೆಸಸಬಹುದೇ ರಾಯ ನನಗೀ ಬೆಸನನಕಟಾ ಚಂದ್ರಸೂರ್ಯರ ಹೊಸೆದು ಮುಕ್ಕದ್ರಿಗಳ ಕಿತ್ತಾಡಣ್ಣೆಕಲ್ಲುಗಳ ವಿಸದಿಯನು ಕುಡಿಯೆನಲು ಮಾಡೆನೆ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೧೨-೪೮) ; ಉಣ್ಣದುರಿವತಿ ಬಲರ ಶಿರಗಳನಣ್ಣೆಕಲ್ಗಳನಾಡಿ (ಕೋಗಯ. ೨೫-೮೭). **ಅಣೆಕಲ್ಲು** (ಸ್ಯಾಂಡರ್). **ಅಣ್ಣೆಕಲ್ಲು** : ದಣ್ಣನೆ ದಣಿದಾಡುವಣ್ಣೆಕಲ್ಲವರುಱೆ ಹಣ್ಣಿ ಕೊಂಡಿಟ್ಟಾಡುವವರು (ಭೈರವೇ. ೪-೧೬೪). 'ಅಣ್ಣೆಕಲ್ಲಾಟ', 'ಅಣ್ಣೆಕಲ್ಲಾಡು' ಪರಾ. [ಅಣ್ಣೆ$_0$ + ಕಲ್$_2$]

ಅಣ್ಣೆಕಲ್$_2$ (ನಾ). ಆಲಿಕಲ್ಲು : "ಆಲಿಕಲ್ಲು ; ಆಲಿವರಲು-ಆನೆಕಲ್ಲು, ಅಣ್ಣೆಕಲ್ಲು, ಕರಕವು" (ಗಂಗಾಮ. ೨೮). [ಅಣ್ಣೆ$_0$? + ಕಲ್$_2$]

ಅಣ್ಣೆಕಲ್ಲಾಟ, ಅಣೆಕಲ್ಲಾಟ (ನಾ). ಅಣ್ಣೆಕಲ್ಲುಗಳಿಂದ ಆಡುವ ಆಟ : ನೆಗಹಿ ಗಗನಕೆ ಬೀಳ್ವ ಗಿರಿಗಳ ತೆಗೆದು ಹಸ್ತದೊಳಣ್ಣೆಕಲ್ಲಾಟಗಳನಾಡುತ ತಂದು ಕೊಟ್ಟರು ವಾಯುವೇಗದಲಿ (ಅನಂರಾ. ೫-೪-೪೦). **ಅಣೆಕಲ್ಲಾಟ** (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [ಅಣ್ಣೆಕಲ್$_1$ + ಆಟ]

ಅಣ್ಣೆಕಲ್ಲಾಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಅಣ್ಣೆಕಲ್ಲಿನ ಹಾಗೆ ಎಸೆದಾಟಕ್ಕೆ ಒಳಗಾಗುವಂತೆ ಮಾಡು ; ತಿರಿಕಲ್ಲಾಡಿಸು ; ಎಸೆದಾಡು : ದಿಕ್ಪಾಲರ ಬೆರ್ಚಿಸುತುಮಗಮನೋರಂದದಿಂದಣ್ಣೆಕಲ್ಲಾಡಿಸುತುಂ ಪರ್ವಿತ್ತಗುರ್ವಿಂ ತಳೆದೊಗೆದ ಗಂಭೀರಭೇರೀನಿನಾದಂ (ಶಾಂತೀಶ್ವ. ೧೫-೩೪). [ಅಣ್ಣೆಕಲ್$_1$ + ಆಡು$_1$ + –ಇಸು$_3$]

ಅಣ್ಣೆಕಲ್ಲಾಡು (ಕ್ರಿ). ೧. ಅಣ್ಣೆಕಲ್ಲಾಟವನ್ನು ಆಡು. ೨. ಅಣ್ಣೆಕಲ್ಲಾಟದ ಕಲ್ಲುಗಳ ಹಾಗೆ ಎಸೆದಾಡು ; ತಿರಿಕಲ್ಲಾಡು : ಬೆಟ್ಟನಶ್ರಮದಿನಾಟಂದಣ್ಣೆಕಲ್ಲಾಡಿದಂ ತಿಱಿಕಲ್ಲಾಡಿದನೇನತಿಪ್ರಬಳನೋ (ಎಕ. VI, ಚಿಕ್ಕಮ. ೨೧-೧೭ ; 1178) ; ಅಲಿವರಲಂ ಪೊಯ್ದಣ್ಣೆಕಲ್ಲಾಡಲುಂ ತಿಱಿಕಲ್ಲಾಡಲದೇಂ ತಗುಳ್ದುವೊ ಮನಸ್ಸಂಪ್ರೀತಿಯಿಂ ಚಾತಕಂ (ಅನಂಪು. ೯-೯) ; ಬೆಟ್ಟನಣ್ಣೆಕಲ್ಲಾಡುವ ಚಂದ್ರನಂ ಪಿಡಿದು ಸೂಡುವ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೮-೩೭೬) ; ಅಣ್ಣತಮ್ಮಂದಿರಿರ್ವರುಂ . . . ಬಿಲ್ಗೊಂಡೆದ್ದು ಕೋಪದಿಂದಣ್ಣೆಕಲ್ಲಾಡಿದರ್ ಪಟುಭಟರ ತಲೆಗಳಂ ಬಾಣಪ್ರಯೋಗದಿಂದೆ (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೧-೧೨) ; (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೨೫೫ ; ಭರಚ. ೪೯-೧೨೬ ; ಚಿಬಪು. ೨೫-೨೭ ನೋ). [ಅಣ್ಣೆಕಲ್$_1$ + ಆಡು$_1$]

ಅಣ್ಣೆಕಲ್ಲು 'ಅಣ್ಣೆಕಲ್$_1$' ನೋ.

ಅಣ್ಣೆಕಲ್ಲೊಡ್ಡು (ನಾ). ಆಟವಾಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಕುಪ್ಪೆಹಾಕಿ ಜೋಡಿಸಿದ ಅಣ್ಣೆಕಲ್ಲುಗಳ ರಾಶಿ : ತೊಳಪ ಸಾಲಗ್ರಾಮಫಲದಿಂದೆ ಬಾಲಕಂ ಕೆಳೆವಕ್ಕಳೊಡನಾಟದಶ್ಮಗೋಳಕಮೆಂದು ತಿಳಿದಣ್ಣೆಕಲ್ಲೊಡ್ಡುಗಳನಾಡುತದಱಿಂದೆ ಗೆಲ್ದೆಲ್ಲರಂ ಜಱೆಯುತೆ (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೮-೨೪). [ಅಣ್ಣೆಕಲ್$_1$ + ಒಡ್ಡು$_2$]

ಅಣ್ಣೆನೂಲು (ನಾ). ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ದಾರ ; ಹಸನಾದ ನೂಲು : ಹತ್ತು ಬೆರಳಿಗೆ ವಜ್ರಕೆತ್ತಿಸಿದುಂಗುರ ಗುತ್ತಾಪಟ್ಟಿಗೆ ಹಚ್ಚೆಮಣಿಯಣ್ಣೆನೂಲೂ ದುತ್ತಾ ಮಾಯಾರಾಣಿ ಸುರಹೊನ್ನ ಪಾದಾ ಸರಶಕ್ತೀ ಬಿರುದುಗಳಾ ಧರಿಸಿದಳು ಕೊರಳಿಗೆ (ಶ್ರೀಕೃಪಾ. ೫೪). [ಅಣ್ಣೆ$_4$ + ನೂಲು$_2$ (< ನೂಲ್$_2$)]

ಅಣ್ಣೆಪಲ್ಯ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕಾಯಿಪಲ್ಯ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [ಅಣ್ಣೆ$_2$ + ಪಲ್ಯ]

ಅಣ್ಣೆಯ 'ಅಣ್ಣಯ್ಯ' ನೋ.

ಅಣ್ಣೆವಾಲ್, ಅಣ್ಣೆವಾಲು (ನಾ). ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಹಾಲು ; ಶುದ್ಧವಾದ ಹಾಲು : ಸವಿಗೆ ಸವಿಯೆನಿಪ ಮೇಲೋಗರಂಗಳನಿಕ್ಕಿ ರಾಗದಿಂದಣ್ಣೆವಾಲ್ ಸಕ್ಕರೆಗಳಂ ಬಡಿಸಿ (ಬಸರ. ೭-೧೧೩) ; ಪರದನಣ್ಣೆವಾಲಂ ಕೆನೆ ಮೊಸರಂ ಸದ್ಯಘೃತಮುಮಂ ಮನಮೊಸೆದುಣಲಿಕ್ಕಲ್ (ಧರ್ಮಪ. ೮-೭) ; ಅಣ್ಣೆವಾಲಿಂ ಬೆರಸಿದ ಸಕ್ಕರೆಯ ತುಯ್ಯಲಿಕ್ಕಿದರರೆಬರ್ (ನಳಚಂ. ೪೪೧) ; ಕನ್ನೆ ತಂದಿಟ್ಟಣ್ಣೆವಾಲಂ ಮುನ್ನವೀಂಟುತ ಕಲ್ಲಿನಾಥಂ ತನ್ನುದರದೊಳಗಿರಿಸಿದಂ ಕೋಳೂರ ಕೊಡಗೂಸ (ಬಸಪು. ೧೪ ಸೂ). **ಅಣ್ಣೆವಾಲು** : ಅಣ್ಣೆವಾಲಿನಿದ ರಾಯಂಚೆಯುಂಬಂತೆ ಬಕನುಣ್ಣಬಲ್ಲದೆ (ಮದೇಪು. ೧-೧೬). [ಅಣ್ಣೆ$_4$ + ಪಾಲ್]

ಅಣ್ಣೆವಾಲು 'ಅಣ್ಣೆವಾಲ್' ನೋ.

ಅಣ್ಣೆವಾಲೆರೆ (ಕ್ರಿ). ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಹಾಲನ್ನು ಹೊಯ್ಯಿ ; ಸೊಗಸಾದ ಹಾಲನ್ನು ಸುರಿ : ರಾಜಾನ್ನದಕ್ಕಿಯನ್ನ ಶಾಕವು ಅಣ್ಣೆವಾಲೆರೆದ ಪಾಯಸವು (ಚಂದ್ರಹಾ. ೨-೩೧). [ಅಣ್ಣೆವಾಲ್ + ಎರೆ$_1$ (< ಎಱೆ$_1$)]

ಅಣ್ಣೆವಾಲೌತಣ (ನಾ). ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಹಾಲಿನಿಂದ ಸಿದ್ಧಪಡಿಸಿದ ಆಹಾರ ಪದಾರ್ಥವುಳ್ಳ ಔತಣ ; ಉತ್ಕೃಷ್ಟವಾದ ಭೋಜನ ಸಮಾರಂಭ : ಅಣ್ಣೆವಾಲೌತಣ ಮಾಡಿ ವ್ಯಂತರಿಗರನುಣ್ಣದೂಟದಿ ತಣಿಸಿದನು (ಭರಚ. ೫೩-೭೨). [ಅಣ್ಣೆವಾಲ್ + ಔತಣ]

ಅಣ್ಣೆಸೊಪ್ಪು (ನಾ). ಹೊಲಗಳಲ್ಲಿ ಕಳೆಯಾಗಿ ಬೆಳೆಯುವ ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಗಿಡದ ಸೊಪ್ಪು : "ಅಣ್ಣೆಸೊಪ್ಪು" (ಮೈಔಗಿ. ೧೯-೩೫೧) : ಕುಯ್ದು ತಂದ ಅಣ್ಣೇಸೊಪ್ಪು ಕೊಂಡುಕೊಂಡ ರಾಗಿ (ಹುಟ್ಟಹ. ೧೦೯). [ಅಣ್ಣೆ$_2$ + ಸೊಪ್ಪು]

ಅಣ್ಪಿಕ್ಕು (ಕ್ರಿ). (ಸುಗಂಧದ್ರವ್ಯವನ್ನು) ಲೇಪಿಸು ; ಬಳಿ ; ಸವರು :

ಅಪ್ಪಿಕ್ಕಿದ ಮಲಯಜಮಂ ಕೂಡೆ ಅಲಾವನ್ಮತೋಪಾಸ್ಪದಮಪ್ಪಂಗಂ ಗಳೊಳ್ ನಾಣ್ ಪೊದರೆ ತೊಡೆಯುತಂ (ಕಾದಂಬ. ೫೧೭) ; ಬಿಲಿಯೊಳ್ ಬೆಮರ್ತ ವಿದ್ಯಾಧರಪ್ರಮದಿಯರ ಕದಪುಗಳ್ ಕುಂಕುಮದ್ರವಮಸಾತ್ಮ ಪ್ರಸಾರಿತಕರಂಗಳಿಂ ತೆಗೆದಪ್ಪಿಕೊಂಡನೆಂಬಂತೆಯುಂ (ಪ ರ್ವ ಪು. ೬೨೬ ವ) ; ವೀಳೆಯಂಗುಡುವ ಮೇಲುದಂ ಪಿಡಿವಪ್ಪೆಳ್ತುವ ತಲೆಯಂ ಪಿರ್ಪುವ (ಪಾರ್ಶ್ವ. ೧೨-೬ ವ) ; ಪಿಡುಕಿಂದಪ್ಪೆಳ್ಕೆ ಬಂಬಲ್ಬಡುಳಿ ಪಿಡಲೆ ಪೂಮಾಲೆಯಂ ಸೂಡಿ (ದಶರ. ೨-೧೫ಳ). [ಅಣ್ಣು + ಇಕ್ಕು]

ಅಪ್ಪಿಸು (ಕ್ರಿ). = ಅಪ್ಪಿಕ್ಕು : ಜವಾದಿಯನಪ್ಪಿಸುತೆಳದುಪ್ಪುಳವಂ ಸೋದಿಸಲೆನುತೊರ್ವನ್ ಕಿಱುವೆರಲುಗುರ್ಗೊನೆಯಂ ಕರ್ದುಕೊತಿರೆ (ಜಯಕಾ. ೧-೬೧). [ಅಣ್ಣು + -ಇಸು]

ಅಣ್ಣು$_1$, ಅಂವು (ನಾ). ೧. ಬಳಿಯುವುದು ; ಸವರುವುದು ; ಲೇಪಿಸುವುದು ; ಲೇಪನ : "ಅಣ್ಣಂದು ಲೇಪನಪತ್ರೆಯೆ" (ಶಕಸಾ. ೨೪-೪೯ಒ) ; "ಅಣ್ಣೆಂದು ಲೇಪನಕ್ಕುಮಿರ್ಪ" (ಕವಿಕಂ. ೩೦೦) ; ಮೃಗಮದದಿಣ್ಪು ಜಾಜಿಯ ಬಲಿಲ್ಮುಡಿ . . . ಎಂದಿವು ಮನಂಗೊಳೆ (ಅವಿತ. ೧೩-೧೩) ; ಎಳವಸುಱಾಗೆ ಬಾಳಕಿಗೆ ಬೆಳ್ಳದರ್ಗಂಗೊಳ್ತ್ರಾಸಿಕ್ಕಿದರ್ ಮಳಯಜ ಪಂಕದಿಂ (ಅರ್ಧಕೇ. ೪-೨೪) ; ಪರಿಚಿಂದನವದ್ಗ್ರಾಂ ಹಂದೆ ಸುಧಾಕರ ಕಿರಣಾಮೃತಮಂ ಕಾಗೆ ಸರೋವರ ಸರಸಿಜಮಂ ಕಪ್ಪೆ ಒಲ್ಲದೊಡೇಂ ಗಳ ಕೆಟ್ಟುವೆ (ಕುಮುದಾ. ಪೀ. ೩೪) ; ಕಪ್ಪುರವಳಕಂ ಘುಸೃಣಮನೊಳ್ಳ ತ್ತುರಿಯಂ ಚಂದನರಸಮಂ ಸಫ್ರಾಣಿಕಾಳ್ ಮೀಳಿಸಿ ಸಂತಸದಣ್ಪಂ ಗೈದುಂ (ಅದ್ಭದೇ. ೩-೪೬) ; ಪರಪರಿಯಂಡೆತೊಡವುಗಳ ಪೂಸರಗಳ ಪರಿಮಳ ದಣ್ಪ ಬಯಸದೆ ಗರಡಿಯರಿದಿಲಾಗದೆಂಬಲಂಕರಣ ಮಾತ್ರವ ಧರಿಸಿಹರು (ಹರಿಪ. ೪-೨೨) ; ಪೆ. ಮೈಗೆ ಲೇಪಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ಸುಗಂಧ ದ್ರವ್ಯ ; ಲೇಪನವಸ್ತು : ಬೆಳ್ಳೂರಿ ಸಿರಿಕಂಡದಣ್ಪೆಸೆ ವಿರಾಜಿಸೆ (ರಾಜಶೇ. ೩-೬). **ಅಂವು** : ೧. "ಅಂಕಿಂದನುಲೇಪನಮೊಳ್" (ಆಕಾಪಾ. ೨೮) ; ಮುಡಿಯಸುವಂಪ[ಪಾಠಾಂ. ವಣ್ಪು]ನಿಕ್ಕುವಡಿಯೊಡುವ ಕನ್ನಡಿದೊಪ್ಪರ (ವರ್ಧಪು. ೫-೪೪). [ಅಣ್ಣು + -ಪು]

ಅಣ್ಪು (ನಾ). ನಂಟತನ ; ಬಾಂಧವ್ಯ ; ಸ್ನೇಹ (ಕ).

[← ? ಕಮಿ. ಮಲ. ಅನ್ಪು = ಪ್ರೀತಿ, ಪ್ರೇಮ, ಭಕ್ತಿ]

ಅಣ್ಬುಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ಬಳಿ ; ಲೇಪಿಸು : ಪುಲುಗುವ ವಜ್ರಜೋಲೆಗಳ ಪಾಲೆಗಳೊಳ್ ತಳೆದುಬ್ಬಗೆಯ್ವು ಬಾಂದೊಱೆನೊರೆಯಂತೆ ತೋರ್ಪ ಸಿರಿಖಂಡಮನೊರ್ವ ಬೆಡಂಗಿ (ರಾಜಶೇ. ೭-೪).

[ಅಣ್ಬು + ಗೆಯ್ (< ಕೆಯ್ಯ್)]

ಅಣ್ಬುವಿಡಿ (ಕ್ರಿ). ಲೇಪನವನ್ನು ಹೊಂದು ; ಬಳಿದುಕೊ : ಶ್ರೀ ಪಾಲ್ಬುಗ್ಗರಿ ಭಕ್ತಿಯಣ್ಬುವಿಡಿದಾ ಶ್ರೀಕ್ಕಿಲಮಂ ಮಾಣ್ಬು (ಎಳ. XVI, ಗುಬ್ಬಿ, ೬೨-೪ ; ೧೮೯೬). [ಅಣ್ಬು + ಪಿಡಿ]

ಅಣ್ಮ (ನಾ). ಪ್ರೀತಿವಾತ್ಸ (?) : ಶ್ರೀಮತು ವೀರಬಲ್ಲಾಳದೇವ ಮಚ್ಚಿ ಸೂಳಾಯ್ತ ಕನ್ನಯನಣ್ಮ ಮುದ್ದ ಗಳುಡಂಗವಿತ್ತ ×××ಗವುಡಕಯ (ಎಳ. XVI, ತಿಪಟೂ. ೬೯-೧೩ ; ೧೩೦). [< ? ಅಣ್ಣ]

ಅಣ್ಮು$_1$, ಅಮ್ಮು$_3$, ಅಲ್ಮು (ಕ್ರಿ). ೧. ಪೌರುಷವನ್ನು, ಪರಾಕ್ರಮವನ್ನು ತೋರಿಸು : "ಅಣ್ಮು – ಪೌರುಷೇ" (ಶಮಥಾ) ; ಒಡನೆ ದರಿದ್ರರೆಲ್ಲರುಧಮಾಗಾಗಲ್ಪೊಡಂ . . . ಆಜಿಯೊಳರ್ಚಿ ಕೈದುವಂ ಪಿಡಿ ವವರೆಲ್ಲಮಣ್ಮುವೊಡಮಾ ಯುಗಮೇಕೆ ಕೃಷ್ಣಪುಟ್ಟುಡೋ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೪೩೩ ; ಶುದ್ರಕ) ; ಸಂಗ್ರಾಮದೊಳಂಜಿದ ವಿದ್ಯಾಧರರ್ಗಭಯಂಗೊಟ್ಟಣ್ಮೆ ಕಂಡರ ತಲೆಯೊಳ್ ಕೈಯ್ಯಿಟ್ಟು ಅಂಜದಿರಿವಂಜದಿರಿಮೆಂದುಂ (ಶಾಂತಿತೀ. ೪-೫೬ ವ) ; ಗೆಲಲಾರ್ಪೋದಿಲ್ಲದುಂ ಗೆಲ್ವುದುಂ ಗೆಲಲಾಜದೊಡಕ್ಕೆ ಸಾವು ದಾಳ್ಗಿನಿತೆ ಗುಣಂ (ಗದಾಯು. ೨-೨೫) ; ಕೆಚ್ಚೆನಿಕ್ಕಿ ಜಲಮಂ ಮೇಣಕ್ಕೆ ಸಾಯ್ದಣ್ಣೆ ಸತ್ತೀ ದುಃಖಾಗ್ನಿಯಸೋವೆ ನೀಗದಿರಲಿಂದೀ ಬಾಜ್ಞೆ ಮೇಣ್ ಪಟ್ಟಮೋ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೪-೮೩). ೨. ಸಮರ್ಥವಾಗು ; ಶಕ್ತ ವಾಗು : ಅಣ್ಣನ ಕೆಣ್ಣನ್ನಿಗೆ ಮಿಾಲಲ್[ಣ್]ದೆ ಸಮಂತಿರ್ದರ್ ಪೃಥಾ ಪುತ್ರರ್ (ಪಂಪಭಾ. ೭-೬೯) ; ಭಯಂಕರಧಾಧ್ವನಿಯಂ ಕೇಳ್ದಲ್ಲಿಯುಂ ನಿಲಲಣ್ಮದೆ ಓಡಿ ಬರ್ಬದುಂ (ಪಂಚತಂ. ೪೧-೬) ; ಶಿವನ ವಿವಾಹೋ ನ್ಮತಿಯಾಕ್ಕಿತಿಯೆಂದೆನೆ ಭಾರತಿಯೆನಗನುಕೂಲಯಾಗದಿರಲಣ್ಮ ವರೇ (ನಿರಿಳ. ೧-೯) ; ಮಂಡಳಿಕ ಮಾರ್ತಂಡಂಗಲಿಂ ಮೆಯ್ಯೋಜಲಣ್ಮದೆ (ಪುಷ್ಪಪು. ೪-೫). **ಅಮ್ಮು**$_3$: ೧. ಆಹುದೆನಲಮ್ಮನು ಅಲ್ಲೆನಲಮ್ಮನು (ಪ್ರಭುಪ. ೪೨-೬೨) ; ಬವರದೊಳಕ್ಕುಂ ಕಾದುವಂಭುಭುಜರಂ ಭುಜದಮ್ಮ ಖಡ್ಗದಿಂದಂ ಕಾದಿಗಲ್ದುವಂ ಹರಣದಿಂ (ಕೊಣ್ಣಾ. ೯-೩೫ ; ೧೨೦) ; ಉಮ್ಮಳಿಯಪ್ಪಿನವರಿಬಲಮಮ್ಮ ಕಲುತ್ತಿಜಿದನುಜದೆ ನಾಯಕ ಮೈಲಂ (ಎಳ. VII, ಹೊನ್ನಾ. ೩೦-೫ ; ೧೨೬). ೩. ತಲೆಯಂ ಬಾಗಿ ದೂರದೊರ್ ಪೊಡವಟ್ಟು ಕೆಲಕ್ಕೆ ಪೋಗಲಮ್ಮ[ಣ್ಮ ?]ದಿರಲ್ ಕುಳ್ಳಡರ್ ಚಂದ್ರಾ ಪಿಡನಂ ನೋಡಿ (ಕಾದಂಬ. ೪೭) ; ದೈಪ್ಪಿವಾರೆ ನಿಮ್ಮ ನೋಡಲೊಡನೆ ಬೆಟ್ಟಿದವಿ ತಪ್ಪುಳ್ಕೊಡೆ ಮುಟ್ಟಲಮ್ಮವು ನೋಡಾ (ಮುಡದೇ. ೯-೧) ; ಅಮಱಿವೊಡಮುನಿರಲಮ್ಮವಾ[ಣ್ಮ ?]ದ ಗತಿಯಂ (ಕಪುದ. ೩೨೪ ಪ್ರಯೋ) ; ತಂದೆತಾಯ್ಗಳ್ ಮಾತುಗಳ್ ನಾನೆಂದುವುಂ ಧಿಕ್ಕರಿಸಲಮ್ಮನು (ಬಸವ. ೨೯-೧೫) ; ರಿಪುಬಲದೇಱ ನಾಲಗೆ ಹೊಗಲಲಮ್ಮದು (ಕವ್ವಾಳ.೧೧-೧೫) ; ಅಮ್ಮನೆಯೆಮ್ಮ ಸ್ತ್ರೀಯರಿಬರುಂ ಮುನ ನೆಮ್ಮುದುಂ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೧೦-೪೩). **ಅಮ್ಮು** : ೧. ತುಬಬಾಜವಹಾಡಿಂಗರಾಯಂಗಮ್ಮಿ ಸತ್ತ (ಎಳ. X, ಮುಳಬಾ. ೨೬-೧೦ ; ೪೪೦) ; ತಳ್ಪಿಅಿದು ಅಮ್ಮಿ ಸತ್ತಂ (ಎಳ. IX, ಕಾಡಕಾ. ೪೧-೧೮ ; ೪೯೨). [ದೇ.]

ಅಣ್ಮುಗ, ಅಮ್ಮುಗ (ನಾ). ಪೌರುಷ ; ಪರಾಕ್ರಮ ; ಸಾಹಸ : "ಅಣ್ಮಂದೆನೆ ಪೌರುಷದೊಳ್" (ಆಕಾಪಾ. ೧೩) ; "ಸಾಸ ದಸ್ಪಮದ ಟಾರ್ಪಣ್ಕೆಂದನ್ನೆಲ್ಲ ಪರಾಕ್ರಮಮ್ಮಂ" (ಆಯಕ. ೧೩೫) ; ಭುವನ ಭವನಕ್ಕೆಲ್ಲಮಾಯಮುಮಸಳ್ವಮಾಜಿಯುಮಮ್ಮಂ ಪುಟ್ಟು ವಂ ತೆ ಪುಟ್ಟು (ಪಂಪಭಾ. ೧-೬೬ ವ) ; ರವಿನಂದನ ನನ್ನಿ ಚಾಗಮುಣ್ಮಂಬಿತಕೆಳಂ ನೀನೆ ನೊತ್ತಡೆಲಿಗಸಾದ್ಯೆ (ಗದಾಯು. ೫-೧೭) ; ಏಕಲ ಮಾತೊ ಭೂತಳ ದೊಳರ್ಥವಿಹೀನತೆ ಶೌತಮಣ್ಮ ಪೆಮಾರ್ತು ಕುಲಂ ನೆಗಟ್ಟಿಯಿತಾಂಬ ವಿಭಲಂ (ಕಾವ್ಯಾನ. ೫೩) ; ಪನ್ನಂ ಗೆಲ್ವಲ್ಲದೆ ಕಾಞ್ಚಿಜಿದೆನಾಡೊಡೀ ಜಲ್ ಊಱುಂಗೋಲಲಕ್ಕೆ ಅಣ್ಮ ಕಣ್ಮಾಯಮಕ್ಕೆ (ರಾಮಾಕ್ಷ. ೪೩-೩೦). **ಅಮ್ಮುಗ** : ಭರಂಗೆಯ್ವು ನಿಂದಲ್ಲಯಮ್ಮಂ ಚಲಮುಂ ಪೆರ್ಚುತ್ತಿರಲು ಪೊಯ್ಯದಂ (ಎಳ. V, ಹಾಸಡಿ. ೬೫-೩೩ ; ೧೫೭). [< ಅಣ್ಮ೩]

ಅಣ್ಮುಗಾಱಿ (ನಾ). ಪರಾಕ್ರಮಿ ; ಸಮರ್ಥ ; ಸಾಹಸಿ : ಧರೆ ಲೇಸಂ ಬಾಸಗಾಱಿಂ . . . ಸಿರಿಯೊರ್ ಕೆಟ್ಟಣ್ಮುಗಾಱಿಂ ಕಾಱದಿರೆ ಪಕ್ಕತಿರಂಗಿಸಾಹ ದೊರ್ ಗೆಲ್ವಜಾಜಂ (ಅರ್ಧಕೇ. ೧-೩೭). [ಅಣ್ಮುಗ + -ಱಿ]

ಅಣ್ಮುಗಿಡು (ಕ್ರಿ). ಪರಾಕ್ರಮ, ಪೌರುಷ ನಾಶವಾಗು ; ಶಕ್ತಿಹೀನ ವಾಗು : ಅನ್ಯಯೂಗತ ಸಭೋಗತಿಗಳ್ ಬಿಲ್ಲಂ ಸರಲ್ಪಮಣ್ಮುಗೆಟ್ಟು ಮಿಟ್ಟಿಜಿಯಂಮಾಗಿ ತೊಟ್ಟಿಪೆ ನೆರೆದುರುಳೆ (ಶಾಂತಿತೀ. ೪-೩೩ ವ) ; ತೃಣೆ ಯೊಡವಿಂಗಳ್ಳ ಬಾಯ್ಬಿಟ್ಟು ಬೇಗಂ ಕುಸಿದೋರಂತಣ್ಮುಗೆಟ್ಟಿರ್ದೆಡೆ . . . ನಿಂದಂ ಯೋಗಿನವಂದ್ಯಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೧-೨೦ಗ).

[ಅಣ್ಮುಗ + ಕಡು (< ಕೆಡು)]

ಅಣ್ಮುಗುಂದು (ಕ್ರಿ). ಪರಾಕ್ರಮಗುಂದು ; ಪೌರುಷ ಕಡಮೆ ಯಾಗು : ಪೂಣ್ದ ಪೂಣ್ಕೆ ನೇರ್ಪಡೆ ನಡೆವನ್ನೆಗಂ ನಡೆದನಳ್ದಡೆ ಬಳ್ಕದೆ ತತ್ತೊಡರ್ದ ಪಡಲ್ವಡುವಿನವಣ್ಮುಗುಂದನೆ ದಲೇನಳಿವಮಾನಧನಂ ಸುಯೋಧನಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೩-೯೭). [ಅಣ್ಮುಗ + ಕುಂದು]

ಅಣ್ಮುಗೆ, ಅಮ್ಮುಗೆ (ನಾ). ಪರಾಕ್ರಮ; ಪೌರುಷ; ಸಾಹಸ : ನಗೆಯಲ್ಲೇ . . . ಬಿಟ್ಟು ಕಣ್ಣಿಗಿದಂತಾ ಭಯದಿಂದೆ ಬೆಂದ ಮದನಂಗೆಂದಾ ಮಹಾಭಾಗರಣ್ಮುಗೆಯೆಂದಿರ ವಿಭು ಬೊಪ್ಪದೇವನಲೆವಂ ಸತ್ಕಾಳಿಕಾನ್ಯೆ ಭೆಮಂ (ಎಳ. VII. ತಿಕಾರಿ. ೧೯೭–೫೩ ; 1181). **ಅಮ್ಮುಗೆ** : ಕಾಳಗದಮ್ಮುಗೆಯ ವಿಕ್ರಮದ ವಿವರಣವಿಲ್ಲೆ ಫಲಿಸುವುದೇ (ಕುವಾ.ರಾ. ೮–೫೩); ಎಡೆಗೊಂಬುದೇತಕೆ ದೌರ್ಜನ್ಯಕ್ಕೆದ ದಾವಕಿಖಿ ಮನದಮ್ಮುಗೆಯ ಸುರಕುಜನನು (ಭಾಭಾ. ೬–೧೦).

[ಅಣ್ಮು + –ಗೆ]

ಅಣ್ಮುಟ್ಟು (ನಾ). ಸೋಕುವಷ್ಟು ಹತ್ತಿರ; ಅತ್ಯಂತ ಸಮಿಪ : ಆ ಸದಳಮಿಶ ಕಾರ್ಯವೆಂಬಲ್ಲಿಗಂ ಸಂಗರಮಣ್ಮುಟ್ಟಿಂದುದೆಂಬಲ್ಲಿಗ ಪೆರ್ದಗದರುಂ ಬಿಡಿಗೆಂಬಲ್ಲಿಗಂ . . . ಬಾಲ್ಬರೆ ಪಾರ್ಥನ್ಪೈ೯೦೬್ಯ ಭೀಮಾನ್ವಕ ಬಲಿ ಮನು ತಾನೆಂದೆಡೊಂ ಧನ್ವನಾವಂ (ಎಳ. VII. ತಿಕಾರಿ. ೨೯೭–೨೫ ; 1180) [ಅಣ್ಮುಟ್ಟಿನ್ = ತೀರ ಹತ್ತಿರಕ್ಕೆ ಬಂದಿತು ಎನ್ನುವ ಹಾಗೆ ಆಗು]; ನರಸಿಂಹಂ ನರಸಿಂಹನಂತೆ ಮುಪಿಂ ಮಾಜಾಂತ ವೀರಾರಿ ಭೂಪರನಣ್ಮುಟ್ಟಿಸೊಂಡಂ ಬಳಕ್ಕನ್ಮುಮ್ಮೆ ಪೋಜ್ಮಿಕ್ಕಿ . . . ಬೀರಸಿಂಗೆತ್ತಂ ತೋರಲಾಂಗಿಟ್ಟನೇ (ಎಳ. VI. ತರಿಕ. ೪೨–೧೪ ; 1205).

[ಅಣ್ಮು + ಮುಟ್ಟು]

ಅಣ್ಮುಟ್ಟಾಗು = ಅತ್ಯಂತ ಸಮಿಪವಾಗು : ನೊದಲೊಳ್ ಪುಟ್ಟಿದ ಭವಬದ್ಧ ವೈರದಿಂ ಪಿರಿದಣ್ಮುಟ್ಟಾಗಿ ಬಂದು ಕಡನಂ ಕೊಟ್ಟರ್ ಕೊಳ್ಳಂತೆ ನಾಗಶಾಲದಿನಾಗ್ಳ್ . . . ಳ್ಟಿ (ಕಾಂತಿಪು. ೮–೪೪ ವ); ತತ್ಕುಟಕದೊಳ್ ಬೀಡಿಂಗೆ ಪಾಂಗಾಗಿ ತದ್ವಿಜಯಶ್ರೀಕಳಬೊಂಪಮಂ ಕಟಕಮಣ್ಮುಟ್ಟಾಗಿ ಬಿಟ್ಟಿರ್ಪಿನಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೧–೩೯).

[ಅಣ್ + ಮುಟ್ಟು]

ಅತ್ (ನಾ). ಸಂಸ್ಕೃತ ವ್ಯಾಕರಣ ಪ್ರಕ್ರಿಯೆಯ ಮೇರೆಗೆ ಅಕಾರ ವನ್ನು ನಿರ್ದೇಶಿಸುವ ಒಂದು ರೀತಿ; ಹ್ರಸ್ವ ಅಕಾರ : ಪುಮಿಂಕೆಯದೊಳ್ ಎಂದಿಂತೆ ತಿಜಿದಿಂದೆಱಟ್ಟಂ ಖ್ಯಾತವಿಭಕ್ತಿಗಳ್ (ಕಾ ವ್ಯಾ ವ. ೮೪); ಪಿಂತ ಪೇಟ್ದಂ ನಾನಾ ತೆಜದ ಲಿಂಗಂಗಳ್ಗೆ ಪರವಾಗಿ ನಾಮವಿಭಕ್ತಿಗಳ್ ಮ್ಗ್, ಅಮ್, ಇಮ್ಗ್, ಕೆ, ಅತ್, ಅತ್, ಒಳ್ ಎಂದು . . . ಏಟಾಗಿ ಕಾರಕ ವಶದಿಂ ಪತ್ತುಗುಂ (ಕವಪ್ರ. ೯೩ ವೃತ್ತ). 'ಅದಂತ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅತ ಏವ (ಅ). ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ; ಆದಕಾರಣವೇ : ಅತ ಏವ ಗದಾಯುದ್ಧವು ಸತ್ಕಾಶ್ರಯದ ಆಳಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಶಾಶ್ವ ರಿಚಿತವಾಯಿತೆಂದು ಕಂಡಿತವೇ ಸರಿ (ಮೂರುಬು. ೫೪). [ಸಂ. (ಅತಃ + ಏವ)]

ಅತಂತ್ರ (ಗು). ೧. ತಂತಿಯಿಲ್ಲದ ; ಹಗ್ಗವಿಲ್ಲದ. ೨. ಕೇಳುವವರೂ ಮೇಲ್ವಿಚಾರಕರೂ ಇಲ್ಲದ; ಆನಾಯಕವಾದ; ಅವ್ಯವಸ್ಥಿತವಾದ : ಅಲ್ಲಿ ಕೇಳುವವರೇ ದಿಕ್ಕಿಲ್ಲ, ಎಲ್ಲಾ ಅತಂತ್ರವಾಗಿ ಬಿಟ್ಟಿದೆ (ಜಿಪ್ರ). ೩. ಅಸ್ಥಿರವಾದ; ಬಿಗಿಯಿಲ್ಲದ; ಭದ್ರವಿಲ್ಲದ : ಅತಂತ್ರವಾದ ಕೆಲಸ ಬಾಳೆ ಬಲಲಾರದು (ಸ್ಯಾಂಡಂ). [ಸಂ.]

ಅತಂದ್ರ (ಗು). ತೂಕಡಿಕೆಯಿಲ್ಲದ; ಆಲಸ್ಯವಿಲ್ಲದ; ಜಾಗರೂಕನಾದ : ನಿನಾಗಜಾಮಮ್ಮಜ್ಯವಿವಾಹಕ್ಕೊರ್ವನಂತರ್ಮುಖಧರ್ಮುಖಾದಿಬಿಂಬಳ್ಳ ಯೋಗೀಂದ್ರನತಂದ್ರಂ ನರ್ನಿಮೇಷಂ ನಗನ್ಪಿಳಕಟಿ ಪಟದ್ರಕ್ಕಕೂಲಂಬೆಲಿರ್ದನಂ (ಪಂಲಾಮಾ. ೨–೧೪); ಯಾಸಿಪಸಿಮಾತೆಯ ವಂಬಿಗಿ ತಂದ್ರಿ ಹಣಕಿದಪದೆಕೋ ಮುಗಿಲೊಳಕತಂದ್ರಿ (ಗೋ ೀಳು ನ. ೨–೪). [ಸಂ.]

ಅತಃ ಪರ್ಕ (ಗು). ೧. ಇಲ್ಲಿಂದ ಮುಂದಿನ. (ನಾ). ೨. ಇದಕ್ಕೆಂತ ಬೇರೆಯ ವಸ್ತು : ಮಾಡಿಕೋ ಮತ್ತೊಬ್ಬ ಸತಿಯಂ ಕೂಡದೆನ್ನಂ ಬಿಟ್ಟು ಕಳೆ ಶಶಿಚೂಡನಲ್ಲದತಃಪರವನಾನಱಿಯೆನಲ್ಲದೊಡೆ ನಾಡ ಮಾತು ಗಳೇಕೆ (ಬಸವ. ೫೧–೯). [ಸಂ. (ಅತಃ + ಪರ)]

ಅತಃ ಪರ್ಕ (ಅ). ಅಲ್ಲಿಂದ ಮುಂದೆ ; ಅಲ್ಲಿಂದ ಮುಂದಕ್ಕೆ.

[ಸಂ. ಅತಃಪರಂ (ಅತಃ + ಪರಂ)]

ಅತಟ (ಗು). ೧. ತೀರವಿಲ್ಲದ; ದಡವಿಲ್ಲದ. ೨. ಕಡಿದಾದ. (ನಾ). ೩. ಕಡಿದಾದ ಪ್ರಪಾತ. [ಸಂ.]

ಅತನು (ಗು). ೧. ಸಣ್ಣಗಿಲ್ಲದ ; ಕೃಶವಲ್ಲದ. 'ಅತನೂದರ' ಪರಾ. (ನಾ). ೨. ದೇಹವಿಲ್ಲದವನು ; ಮನ್ಮಥ: ಅತನುವಿರೋಧಮುಂ ತನು ವಿರೋಧಮುಮೊಪ್ಪುಗುಮತ್ತಿನುಬ್ಬೆಯೊಳ್ (ಆಪಿಪು. ೧–೪೪). [ಸಂ.]

ಅತನುವೈರಿ (ನಾ). ಮನ್ಮಥನ ಶತ್ರು ; ಶಿವ : ಳುರ್ಮಲೆಮಗಳ ಮಿಯ್ಗೆ ಮೆಯ್ಗೊಟ್ಟು ಮೆಯ್ಗೊಟ್ಟನುವೈರಿಗಡ ಪೋಡೆ ನಿನ್ನ ಹೊಲಬಾಗೆ ಹೊಗಲರಿದರಿದು (ಉದ್ಭಟ. ೩–೨೫). [ಅತನು + ವೈರಿ]

ಅತನುಹರ (ನಾ). ಮನ್ಮಥನನ್ನು ಧ್ವಂಸಮಾಡಿದವನು ; ಶಿವ : ತಾರಾಹಳಮನಸದಳಂ ನುಚ್ಚಿಸಂತೆಡವಳಳತ್ಯತ್ಸಮ ದಿವ್ಯಾಕಾರಿ ಕುಳ್ಳೆರ್ದತನುಹರನಿನಾರಾಧಿಸುತ್ತಿರ್ದಳಾಗಳ್ (ಕಾದಂಪೂ. ೬೫೫). [ಅತನು + ಹರ]

ಅತನೂದರ (ನಾ). ೧. ಕೃಶವಲ್ಲದ ಹೊಟ್ಟೆ. ೨. ಕೃಶವಲ್ಲದ ಹೊಟ್ಟೆಯುಳ್ಳ ವ್ಯಕ್ತಿ ; ನಡು ತೆಳ್ಳಗಿಲ್ಲದೆ ತುಂಬಿಕೊಂಡಿರುವ ಪ್ರಾಣಿ : ಸುನಿವತ್ತಾಯಾನುಕಾಂಡನತನೂದರನೆಂ . . . ಜಯಮಂ ಜಯಪರ್ವತ ಯಾನನಾಗಮಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೦–೧೪ ವ, ೧೪೪). [ಅತನು + ಊದರ]

ಅತರ್ಕಿತ (ಗು). ೧. ಊಹಿಸದಿರುವ ; ಯೋಚಿಸದೆ ಇರುವ. ೨. ಅನಿರೀಕ್ಷಿತ. [ಸಂ.]

ಅತರ್ಕ್ಯ (ಗು). ಊಹಿಸಲು ಆಗದ, —ಶಕ್ಯವಿಲ್ಲದ ; ಆಲೋಚನೆಗೆ ಮಿಾರಿದ ; ಭವ್ಯವಾದ. [ಸಂ.]

ಅತರ್ಕ್ಯಗೋಚರ (ಗು). ೧. ಊಹೆಗೆ ಮಿಾರಿದಷ್ಟು ಸಂಖ್ಯೆಯ ಗೋವ್ಗಳಿಗ ಸಂಚಾರದಿಂದ ಕೂಡಿದ. ೨. ಊಹಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಲಿ ಇಂದ್ರಿಯಗಳಿಂದ ತಿಳಿಯುವುದಕ್ಕಾಗಲಿ ಶಕ್ಯವಿಲ್ಲದ: ೧,೨. ಮತ್ತಮೂ ಮಹಾವನಂ . . . ನಾಕಿನಳಯದಂತೆ ಅನೂನಾಪ್ಸರೋಗೀತಪ್ರಚುರತಮುಮತರ್ಕ್ಯಗೋಚರಮುಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೫–೫೨ ವ).

[ಅತರ್ಕ್ಯ + ಗೋಚರ]

ಅತಲ, ಅತಳ (ನಾ). ೧. ತಳವಿಲ್ಲದ್ದು. ೨. ಏಳು ಅಧೋಲೋಕಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು. ೩. ಒಂದು ನರಕದ ಹೆಸರು (೪). ೪. ಶಿವ. **ಅತಳ** : ೨. ಆದ್ಯಂದತಳಕೆ ಅಪಘಯೆನೆ ಹೊದಲೆಂದ್ದು ನಡೆದುದು ದಂತಿಘಟೆ (ಕುವಾದ್ರೀರ. ೯–೧೩). [ಸಂ.]

ಅತಲಕುತಲ (ನಾ). ಗದ್ದಲ ; ಅಕ್ರಮ ; ಅವ್ಯವಸ್ಥೆ ; ಗೊಂದಲ : (೪) ; "ಕೋಲಾಹಲ, ಜಗಳ, ದೊಡ್ಡ ಸದ್ದು" (ಕಾನಕೋ).

[← ? ತೆಲು. ಅತಲಕುತಲಮು = ವ್ಯತ್ಯಸ್ತ]

ಅತಲಜಲ (ನಾ). ಅಧೋಲೋಕದ ನೀರು ; ವಾತಾಳಜಲ : ಇದು ವರೆಗೂ ಕೂಡಿಟ್ಟ ಸುಕೃತನಿಲ್ಲ ಅತಲಜಲದಲ್ಲಿ ಈಡಾಡಬೇಡ (ಅಗ್ರಹ. ೩–೩೬). [ಅತಲ + ಜಲ]

ಅತಲಸ್ಪರ್ಶ, ಅತಳಸ್ಪರ್ಶ (ನಾ). ತಳವನ್ನು ಮುಟ್ಟಲು ಶಕ್ಯವಿಲ್ಲದ್ದು ; ಅಗಾಧವಾದದ್ದು. **ಅತಳಸ್ಪರ್ಶ** : "ಅತಳಸ್ಪರ್ಶಮು ಗಾಧಂ" (ಹಲಾಯು. ೧೦೭–೨೭). [ಅತಲ + ಸ್ಪರ್ಶ]

ಅತಸಿ (ನಾ). ಅಗಸೆ : "ಅತಸೀ, ಉಮಾ, ಕ್ಷುಮಾ – ಈ ೩ ಎಳ್ಳಗಸೆ" (ಹಲಾಯು. ೯೫–೪೨೮). [ಸಂ. ಅತಸೀ]

ಅತಸೀಕುಸುಮ (ನಾ). ಅಗಸೆಯ ಹೂವು : ಅತಸೀಕುಸುಮಗಾತ್ರನಂ ಕಮಲಪತ್ರನಂ ಸ್ಮಿತಶುಚಿರಶುಭರದನನಂ . . . ಕಲಿ ಸುಧನ್ವಂ ಕಂಡನು (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೩–೨೬). [ಸಂ. (ಅತಸೀ + ಕುಸುಮ)]

ಅತಸೀಪುಷ್ಪ (ನಾ). = ಅತಸೀಕುಸುಮ : ಅತಸೀಪುಷ್ಪವಭಾಸಂ ತನು ವೆಸೆವಿನೆಗಂ ಕಂಕಿರಾತಪ್ರಸೂನಪ್ರತಿಮಂ ಪೀತಾಂಬರಂ ರಂಜಿಸುವಿನಂ (ಜಗ. ೨-೯೯). [ಸಂ. (ಅತಸೀ + ಪುಷ್ಪ)]

ಅತಳೆ 'ಅತಲ' ನೋ.

ಅತಳಸ್ಪರ್ಶ 'ಅತಲಸ್ಪರ್ಶ' ನೋ.

ಅತಾಂತ (ಗು). ಬಳಲಿಕೆಯಿಲ್ಲದ; ಆಯಾಸವಿಲ್ಲದ. [ಸಂ.]

ಅತಾಂತಂ (ಅ). ಶ್ರಮವಿಲ್ಲದೆ; ಆಯಾಸವಿಲ್ಲದೆ : ಆತಿವಿಚೀಂದ್ರ ವಿಳಾಸನೊಳಕಾಂತಮಿನತೊಳಲಿಂಗಿ . . . ದಕ್ಷಿಣದಿಶಾಸತಿಗೆ ವಿಳಾಸವತಿ ಸವತಿಯಾಗಿರು ಸುಖಂ (ಕಾಂತಿ. ೫-೧೪೪). [< ಅತಾಂತ]

ಅತಾಪಿಸು 'ಅಥಾಪಿಸು' ನೋ.

ಅತಾಲವ್ಯ (ಗು). ೧. ತಾಲವ್ಯವಿಲ್ಲದ. ೨. ತಾಲವ್ಯವಲ್ಲದ. (ನಾ). ೩. ಇಕಾರ ಚವರ್ಗ ಯಕಾರ ಶಕಾರಗಳಿಲ್ಲದ ವಾಕ್ಯ ಅಥವಾ ಪದ್ಯ. [ಸಂ.]

ಅತಿ (ಗು). ೧. ತುಂಬ ಹೆಚ್ಚಾದ; ಅತಿಶಯವಾದ : ಅತಿಭರ ಭಕ್ತಿಭರದಿನತ್ಯಾದರದಿಂ ಪರಂಕಾಮಬುದ್ಧಿಯಿಂ ವಂದಿಸಿದಂ (ಸುಕುಮಾ. ೪-೨೦); ಪತಿಸೇವೆಯೊಳಂತು ಪಸಿದ ಪಾರ್ವನ ಮರೆದತಿಶಿಲಂಬನ ನಾಡಿರಿಗೆ (ಹದಿಬ. ೨-೬೯). ೨. ಮಿಗಿದ; ಮಿತಿಮಿರಿದ : ಅತಿಯಾಸಿಗತ ಕೆಡಿಸತು (ಗಾಡಿ). (ನಾ). ೩. ಹೆಚ್ಚು; ಅತಿಶಯ : ಮಣ್ಣಿನ ಮೇಲಿನ ಮೋಹ ಅತಿಗಳ ಮುಱಿದು ಹರಿಯಾದಾಗಲೆ ದಣಿಯತ್ತು (ಸಗಮಾ. ೪೯); ಇರುಳತಿಗಿ ಬಳಲಿ ಬೆಳಗ ಮಲಗಿ ಕಳೆವ ನೊ (ಮೂಂಡಶಿ. ೧೧). [ಸಂ.]

ಅತ್ತಿ (ಅ). ತುಂಬ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ; ಅಧಿಕವಾಗಿ; ಮಿತಿಮಿರಿ : ಅ ಹುಡುಗನನ್ನು ಅತಿ ಆಹೊಗಳಿದೆಡ; ಅವನ ಜಂಬ ಮತ್ತಷ್ಟು ಹೆಚ್ಚಿತು (ರೂಢಿ). [ಸಂ.]

ಅತಿಕರೆ (ನಾ). ೧. ಗುಂಪು; ಸ್ತೋಮ : "ನಿಕುರುಂಬಮುತ್ಕರ . . . ತತಿ ಸ್ತ್ರಾತಮತಿಕರಂ [ಪಾಠಾಂ. ತರಂ] . . . ಸ್ತೋಮಕ್ಕೆ ನಾಮುಮಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೩೬-೧). ೨. ಅತಿಕ್ರಮ; ಮಿಗಿದ್ದು : ಈ ಜನರತಿ ಶಯದಿ ಸಂತಸಂಗೊಳಿಪುದಿದು ಸದ್ಧರ್ಮತತಿಕರಮದಕ್ಕೆನಿಸತ ಗುರು ಬೆಸಸೆ (ವೆಂಕಾಶಾ. ೨-೬೪-೧೯). [ಸಂ.]

ಅತಿಕರಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಅತಿಕ್ರಮಿಸು; ಮಿಗು; ದಾಟು : ಹುರಿವು ದಾಮಿಷನನತಿಕರಿಪುದಾಸೆಗಳಶಿಟ್ಟುರುಹುವುದುಮಾಯಾವಿಡಂಬತತಿಯಂ (ಸಾಸಂಶ. ೧-೬೯); ವಿಶ್ವವಿಸೋದಿಯಂಳ್ಪಿಸರೋಜಬವಸಿದುದು ಜಗವನಿ ಕರಿಸಿ (ಸಭಾಗ. ೪-೧೪೬-೨೬). ೨. ಹೆಚ್ಚಿಸು; ಅಧಿಕವಾಗಿ ಮಾಡು : ಮಲಿನವಸ್ತ್ರಕೆ ಕಾರ ಸೇರಿಸಿ ಮಲಿನತೆಯನಿತಿಕರಿಸಿ ಮತ್ತಂ ಮಲಿನತೆಯ ನೆಲ್ಲವನಲುಂಬತೆ ಕಳೆವನತಿಕರಿಸಂ (ಸೌಂದ. ೧೦-೪೨).

[ಅತಿಕರ + -ಇಸ್ಸು]

ಅತಿಕರ್ಮ (ನಾ). ಕೆಟ್ಟ ಕೆಲಸ; ಪಾಪ : ಕರ್ಮಪಾಶವನೆಬಿ ಪಜಿದು ದುಷ್ಕರ್ಮರಜ್ಜುಗಳಂ ತೊಡುವುದತಿಕರ್ಮವಲ್ಲ್ಯಂ (ಬಸವ. ೩-೪೮).

[ಅತಿ + ಕರ್ಮ]

ಅತಿಕರ್ಮಿ (ನಾ). ಬಹಳ ಕೆಟ್ಟ ಕೆಲಸಗಳನ್ನು ಮಾಡಿದವನು; ಪಾಪಿ : ದೊರಕುವುದೆ ನಿಸ್ಪೃಹತೆಯುನತಿಕರ್ಮಿಗಳಚಿಟಲೆ (ಬಸವ. ೨೦-೩೬). [ಸಂ. ಅತಿಕರ್ಮನ್]

ಅತಿಕಾಯ (ನಾ). ೧. ಆಳತೆಗೆ ಮಿಗಿದ ಶರೀರವುಳ್ಳವನು. ೨. ರಾವಣನ ಮಕ್ಕಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧನಾದ ಒಬ್ಬನ ಹೆಸರು : ಲಕ್ಷ್ಮಣ ನಾಹವದೊಳತಿಕಾಯನನು ಗೆಲಿದೊಲಿಸಿದನು ಭುಜವಿಜಯಭಾಮಿನಿಯ (ತೊರಣ. ೬-೬೪ ಸಂ). [ಸಂ.]

ಅತಿಕಾರ (ನಾ). ಅಧಿಕಾರ : ಭೂಂಡಾಕ್ಕೆ ಹಿರಿಯ ತಿಮ್ಮಪ್ಪಯ್ಯನವರು ಅತಿಕಾರಾವಲರು (ಎಳ. IX, ಚಿಕ್ಕಪ. ೭೪-೧೦; 1535). [ಸಂ. ಅಧಿಕಾರ]

ಅತಿಕಾರಿ (ನಾ). ಅಧಿಕಾರಿ : ಇಂತಪ್ಪುದಕ್ಕೆ ಸಾಕ್ಷಿಗಳು ಅತಿಕಾರಿ ಕಾಂತ ಸೆಟ್ಟಿ ಚಟಿ ದಕ್ಕಸೆಟ್ಟಿ (ಎಇ. XIX, ೯-೫೮; 1556). [ಸಂ. ಅಧಿಕಾರಿನ್]

ಅತಿಕಾರ್ಕ್ಯ (ನಾ). ತುಂಬ ಕೃಶವಾಗಿರುವುದು. 'ಅತಿಕಾರ್ಕ್ಯಂದಳೆ' ಪರಾ. [ಅತ್ಯಂ + ಕಾರ್ಕ್ಯ]

ಅತಿಕಾರ್ಕ್ಯಂದಳೆ (ಕ್ರಿ). ತುಂಬ ಕೃಶವಾಗು; ಬಹಳ ಬಡವಾಗು : ಆ ರಾಜಶಿಖಾಮಣಿಯಗಲಲ್ ನವಪ್ರೀರಜನಗಳೆಯೊಳಗಿನೆಯಂಘನವ ಭಾಗಿರಥಿಯೆನೆ ಸೊಗಯಿಪ ಸತಿಯತಿಕಾರ್ಕ್ಯಂದಳೆಧೊಪ್ಪಿದಳು (ಜಯಂತಾ. ೪-೫೫). [ಅತಿಕಾರ್ಕ್ಯ + ತಳ್ಕೆ]

ಅತಿಕೃತಿ (ನಾ). [ಛಂದ] ಅಕ್ಷರ ಛಂದಸ್ಸುನಲ್ಲಿ ಇಪ್ಪತ್ತೈದ್ಕೆಯ ಛಂದಸ್ಸಿನ ಹೆಸರು; ಒಂದು ಪಾದದಲ್ಲಿ ಇಪ್ಪತ್ತೈದ್ಮಮ ಅಕ್ಷರಗಳಿ ರುವ ಸಮವೃತ್ತಗಳ ಸಮುದಾಯ: ೧ ಉಕ್ತಿ, ೨ ಅತ್ಯುಕ್ತಿ . . . ೨೪ ಸಂಕೃತಿ, ೨೫ ಅತಿಕೃತಿ, ೨೬ ಉತ್ಕೃತಿ ಎಂದಿವೈಸ್ತಾಮಂ ಛಂದಂ ಗಳಕ್ಕುಂ (ಛಂಪೋಶಾ. ೧-೫೫ ವೃ). [ಅತಿ + ಕೃತಿ]

ಅತಿಕ್ರಮ (ನಾ). ೧. ಕ್ರಮವನ್ನು ಮೀರುವುದು, —ಉಲ್ಲಂಘಿಸು ವುದು. ೨. ನಿಯಮ ವಿರುದ್ಧವಾದದ್ದು : ಇವಯ್ದನ್ನಂಗಳತಿಕ್ರಮಂ ಗಳ್ ಭೋಗೋಪಭೋಗಪರಿಮಿತಗತಿಯೆಯ್ದಲ್ (ಸುಕುಮಾ. ೪-೨೪). ೩. ಮರ್ಯಾದೆಯನ್ನು ಮೀರಿದ ನಡೆವಳಿಕೆ. [ಸಂ.]

ಅತಿಕ್ರಮಣ (ನಾ). ೧. ಹದ್ದು ಮೀರುವುದು; ಕ್ರಮವನ್ನು ಉಲ್ಲಂ ಘಿಸುವುದು. ೨. ಹಕ್ಕು ಇಲ್ಲದ ಕಡೆ ಹೋಗುವುದು. ೩. ಎಲ್ಲೆ ಮೀರುವುದು; ಅವಿಧೇಯತೆ. [ಸಂ.]

ಅತಿಕ್ರಮಪ್ರವೇಶ (ನಾ). ನಿಷೇಧಿಸಿರುವ ಸ್ಥಳಕ್ಕೆ ಪ್ರವೇಶಮಾಡು ವುದು : ಇಲ್ಲಿ ಅತಿಕ್ರಮಪ್ರವೇಶ ಮಾಡಿದವರು ಶಿಕ್ಷೆಗೆ ಗುರಿಯಾಗು ತ್ತಾರೆ (ರೂಢಿ). [ಅತಿಕ್ರಮ + ಪ್ರವೇಶ]

ಅತಿಕ್ರಮಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಮಿಗುಲು; ಉಲ್ಲಂಘಿಸು : ತಾಯ ವಚನ ಮನತಿಕ್ರಮಿಸಲಾಜದೆ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೬೬-೧೬); ಕಿರಾತದೂತರ ತನ್ನನತಿ ಕ್ರಮಿಸಿ ನುಡಿದುದೆಗಳ ಮುಳಿದು ಪರಾಕ್ರಮಧವಳಳಿನಂತೆಂದಂ (ಪಂಪಭಾ. ೪-೧೪ ವ); ಅನಸೊರ್ವಂ ಸಚ್ಚಾನರ ಬುದ್ಧಿಯನತಿಕ್ರಮಿಸಿ ದುರ್ಜನರ ವಶಮೊಳಿರ್ದಪಂ ಅತಂ ತಾಗಾರ್ ತಾವಿಲ್ಲೆ ಹೆಗೆವರ್ಗ ಸಾಧ್ಯವಹಂ (ಪಂಚತಂ. ೧೦೨-೩). ೨. ಕೆಡೆಗುಡಿಸು : ತಾಯಿದೆಸೆಯಂ ಬಂದನ್ಯಯ ಕುದ್ಧಿಯಂದಿರಂ ಅತಿಕ್ರಮಿಸಿ ಕುದ್ಧಜಾತಿಯನೆಂಬ ಗರ್ವದಿಂ ಧಾರ್ಮಿಕ ರನತಿಕ್ರಮಿಸುವುದು ಜಾತಿಮದಂ (ಕ್ರಿಯಾಕಾ. ೧೧೦-೧೩). ೩. ದಾಟು : ಈ ಕ್ರಮದಿಂದೊಡೆಬ್ಬಾದುತಿರಲೊಂದು ಬಾಣದಿನತಿಕ್ರಮಿಸಿ ಹರಿಯಿಸಲ್ ದನಿಜನಂದಾಕಾಶಚಕ್ರದೊಳ್ ರಥವಿರಸಿ ಪಾಜಿದಂ ತೀಜಿದಂ ಕೋಪದಿಂ ಬೊಬ್ಬಿಜಿವುತೆ (ಚಿಬಪ. ೨೫-೨೦); ಈ ಯುದ್ಧಸಮುದ್ರ ವನ್ನು ಅತಿಕ್ರಮಿಸಿ ಧರ್ಮರಾಯನು ಇರುವ ತಾಪಿಗೆ ರಥಾಶ್ವಗಳನ್ನು ತೀಕ್ಷ್ಣವಾಗಿ ನಡೆಸು ಎನಲು (ಕೃವಾಕ. ೧೨೬). ೪. ಹೊರಹೊಮ್ಮು : ಚಮರೀಜಕಾಂತಿಯರ್ ಸಿತಚಮರದ ವಿಕ್ಷೇಪದಿಂದಮೆಸಿದರ್ ಭೂಭೋ ತ್ತಮ ಪರತನುವಿಂದಮತಿಕ್ರಮಿಸುವ ಲಾವಣ್ಯರಸದೊಳೊಲೀಲಾಡುವ ವೊಲ್ (ಶಾಂಪು. ೪೭). [ಅತಿಕ್ರಮ + -ಇಸ್ಸು]

ಅತಿಕ್ರಾಂತ (ಗು). ೧. ಮಿಗಿದ; ಅತಿಕ್ರಮಿಸಿದ. ೨. ಮುಗಿದು ಹೋದ; ತೀರಿಹೋದ : ಆ ಸೋಮವಂಶದೊಳಗೇಳರಸುಮಕ್ಕಳು ಮತಿಕ್ರಾಂತರಾದರ್ (ಗದಾಯು. ೫-೪೪ ವ). (ನಾ). ೩. ಆನೆಯ ಏಳು ಮದಾವಸ್ಥೆಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು. ೪. (ನೃತ್ಯದಲ್ಲಿ) ಕೈಗಳನ್ನು ಮುಂದೆ ಚಾಚುವ ಒಂದು ಭಂಗಿ, —ನಿಲುವು (ಭರಾಣ್ಯ. ೧೧). [ಸಂ.]

ಅತಿಕ್ಲೇಶ (ನಾ). ೧. ಅಧಿಕವಾದ ಕ್ಲೇಶ, —ವ್ಯಥೆ. [ಅತಿ$_1$+ ಕ್ಲೇಶ]

ಅತಿಗಂಡ (ನಾ). [ಜ್ಯೋತಿ] ವಿಷ್ಕಂಭ ಮೊದಲಾದ ಇಪ್ಪತ್ತೇಳು "ಯೋಗ"ಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು. [ಅತಿ$_1$ + ಗಂಡ$_2$]

ಅತಿಗಂಧ (ನಾ). ೧. ಕಟುವಾದ ವಾಸನೆಯುಳ್ಳದ್ದು. ೨. ಗಂಧಕ. ೩. ಭೂತೃಣವೆಂಬ ಕಟುವಾದ ವಾಸನೆಯಿಂದ ಕೂಡಿದ ಹುಲ್ಲು; ಮಜ್ಜಿಗೆ ಹುಲ್ಲು (?). [ಅತಿ$_1$ + ಗಂಧ]

ಅತಿಗಮನ (ನಾ). ಮೀರುವುದು; ಅತಿಕ್ರಮಿಸುವುದು. [ಸಂ.]

ಅತಿಗಮಿಸು (ಕ್ರಿ). ಮೀರು; ಉಲ್ಲಂಘಿಸು: ಅತಿವಿಭೇದವನುಳಿದು ತತ್ವಜ್ಞಾನನಿಷ್ಠೆಯಲಿ ಕ್ಷಿತಿಪನೋಲಾಡುತ್ತವಸ್ಥಾತ್ರಿತಯ ಸಾಕ್ಷಿಯೆನಿಪ್ಪ ತುರ್ಯವನತಿಗಮಿಸಿ ನಿತ್ಯಾತ್ಮಸುಖಮಯನಾದನವನೀಶ (ನಿಭಾಗ. ೫-೧-೩೬). [ಅತಿಗಮನ + -ಇಸು$_3$]

ಅತಿಗಳೆ (ಕ್ರಿ). ೧. ಮೀರು; ಉಲ್ಲಂಘಿಸು: ದಿಟಪುಟವನತಿಗಳೆದು ಸಟೆಯ ಬಯಸುವರೆ (ಶೂನ್ಯಸಂ. ೨೩-೧೦); ಅನೃತಕೆ ಸೋಲಲಹುದೇ ತಮ್ಮ ತಂದೆಯ ಮಾತನತಿಗಳೆದು (ತೊರರಾ. ೨-೩-೧೬); ತನ್ನ ವಚನವನತಿಗಳೆಯಬೇಡೆಂದ (ನಿಭಾಗ. ೧೦-೩೧-೩೭). ೨. ಕಡೆಗಣಿಸು; ಅಲ್ಲಗಳೆ; ಜರೆ: ಪಾಂಡ್ಯನಂ ಪರಿಹರಿಸಿ ಪಾಂಡವರನರವರಿಸಿ ಕುರುಕುಳರನತಿಗಳೆದು ಮರುಪತಿಯನಸಕಳಿದು (ಜ ಗ ವಿ. ೧೭-೧೧೮ ರ); ಪರರನು ಹೊರೆದು ತನ್ನಾಶ್ರಿತರನತಿಗಳೆದಾಪ್ತಬಾಂಧವರ ಸರಕು ಮಾಡದೆ (ಕುವ್ಯಾಉ. ೩-೧೧೦); ರತಿಯ ಸೊಬಗತಿಗಳೆದು ಸುರಪನ ಸತಿಯ ರೂಪನು ಪಳಿದು (ಕೋಗಯ. ೧೧-೧೧); ಕ್ಷೋಣಿಯಮರರ ಪೊಗಳಿಕುಕವಿಗಳನತಿಗಳೆದು ಸತ್ಕವಿಗಳಂ ಧ್ಯಾನಿಸಿ (ಪರಶು. ೧-೧೭). ೩. ದೂರ ಮಾಡು; ಪರಿಹರಿಸು: ದೇಹದಿಚ್ಛೆಯನತಿಗಳೆದು ನಮ್ಮ ಸಕಳೇಶ್ವರ ದೇವಂಗೋತು ನಾನೆಂಬ ಭ್ರಮೆಯಳಿಯಾ ಮರುಳೆ (ಸಮಾವ. ೪-೧೩); ಸಂಸಾರದ ಘಾತಕತನ ಅಜ್ಞಿವಿನ ಮಾತಿನ ಮಾಲೆ ಉಭಯವನತಿಗಳೆಯದೆ ಅಜ್ಞಿಯಬಾರದು (ಮ ಧು ವ. ೯೪); ಎನ್ನ ಜನ್ಮವ ತೊಡೆದ ನೀ ಧರ್ಮಿ ಎನ್ನ ಜನ್ಮವನತಿಗಳೆದ ನೀ ಧರ್ಮಿ ಎನ್ನ ಭವಬಂಧನವ ನೀಕರಿಸಿದೆಯಾಗಿ ಶಿವನೇ ಗತಿಮತಿಯೆಂದು ನಂಬಿದೆನಯ್ಯ (ಬ ಸ ವ. ೪೮೧). ೪. (ಕಾಲವನ್ನು) ಕಳೆ, —ತಳ್ಳು: ವಿರಹಾಕುಳಿತಹೃದಯನು ದಿನಹಲವನತಿಗಳೆವುತಿದ್ದನು (ನಿಭಾಗ. ೧೦-೮೦-೪೬). ೫. (ಕಾಲ) ಮುಗಿದು ಹೋಗು, —ಕಳೆದು ಹೋಗು: ಶತಕವಿಪ್ಪತ್ತೈದು ವರುಷಗಳತಿಗಳೆದ ವಿಂದಿನಲಿ (ನಿಭಾಗ. ೧೧-೧೧-೩೬). [ಅತಿ$_1$ + ಕಳೆ$_1$]

ಅತಿಗಳೆಯ (ನಾ). ಕೈ ಮೀರಿದ್ದು; ಅತಿಕ್ರಮಿಸಿದ್ದು; ಕಳೆದು ಹೋದದ್ದು: ಅತಿಗಳೆಯಮಾದ ಕಾರ್ಯಂ ಹದಕೆ ಬರ್ಪುದೇ ಗತಜೀವನೇನ ಖಲು ಸೇತುಬಂಧವೆಂಬ ನೀತಿಯಿಂ ಬಾಲಕರಿರಾ (ಸಮ್ಯಕೌ. ೨-೩೪). [ಅತಿಗಳೆ + -ಅ$_7$]

ಅತಿಗಳೆಯಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕಡೆಗಣಿಸುವಂತೆ ಮಾಡು; ತಿರಸ್ಕರಿಸುವಂತೆ ಮಾಡು: ಸುರಭಿವಿಲೇಪನ ಸುರುಚಿರ ರತ್ನಾಭರಣಮನತಿಗಳೆಯಿಸಿ ತಲೆಯೋಡೆಲುಗುರುಳ ತೊವಲ್ದೂವೆಗಳೀಶನ ಸಾಮೀಪ್ಯಂಬಡೆವಂತೆ (ಜಯಕಾ. ೧-೧೯). [ಅತಿಗಳೆ + -ಇಸು$_3$]

ಅತಿಗಟ್ಟಿ (ಕ್ರಿ). ಮೀರು; ತಿರಸ್ಕರಿಸು: ಘನಜಘನವಿಭಕುಂಭ ವಿಭ್ರಮಮನತಿಗಟ್ಟಿಯೆ (ಪುಷ್ಪಪು. ೯-೬೦). [ಅತಿ$_1$ + ಕಟ್ಟಿ$_1$]

ಅತಿಚದುರ (ನಾ). ತುಂಬ ಚದುರ; ಬಹಳ ಜಾಣ: ಅತಿಚದುರನೆಂ [ಪಕಿಠಾಂ. ಅತಿಚತುರನೆನ್] (ಶಮದ. ೨೨೦ ಪ್ರಯೋ). [ಅತಿ$_1$+ ಚದುರ]

ಅತಿಚದುರೆ (ನಾ). ತುಂಬ ಚದುರೆ; ಬಹಳ ಜಾಣೆ: ರತಿಕಲೆಯೊಳತಿಚದುರೆ ಅತಿಮಿತಿಯು ಮಾತಿನೊಳು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೬೫೩). [ಅತಿ$_1$ + ಚದುರೆ]

ಅತಿಚರೆ (ನಾ). ೧. ಮೀರಿ ನಡೆಯತಕ್ಕವಳು; ಚಪಲಸ್ವಭಾವದ ಹೆಂಗಸು. ೨. ಕಾಶ್ಮೀರದಲ್ಲಿ ಬೆಳೆಯುವ ಬೆಟ್ಟದಾವರೆ. [ಸಂ. ಅತಿಚರಾ]

ಅತಿಚಾರ (ನಾ). ಮೀರಿ ನಡೆಯುವುದು; ಅತಿಕ್ರಮಿಸಿದ ನಡೆ; ಶಾಸ್ತ್ರಕ್ಕೂ ಪದ್ಧತಿಗೂ ವಿರುದ್ಧವಾದ ನಡೆವಳಿಕೆ. [ಸಂ.]

ಅತಿಚ್ಛತ್ರ (ನಾ). ೧. ಅಣಬೆ; ನಾಯಿಕೊಡೆ (ಕಿ). ೨. ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಗಿಡ. [ಅತಿ$_1$ + ಛತ್ರ]

ಅತಿಚ್ಛತ್ರೆ (ನಾ). ಕಾಡು ಸಬ್ಬಸಿಗೆ ಗಿಡ: "ಕಾಡು ಸಬ್ಬಸೀಗೆ ಹೆಸರು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೨೯). [ಸಂ. ಅತಿಚ್ಛತ್ರಾ (ಅತಿ$_1$ + ಛತ್ರ + -)]

ಅತಿಜಗತಿ (ನಾ). [ಛಂದ] ಅಕ್ಷರ ಛಂದಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಹದಿಮೂರನೆಯ ಛಂದಸ್ಸಿನ ಹೆಸರು; ಒಂದು ಪಾದದಲ್ಲಿ ಹದಿಮೂರು ಅಕ್ಷರಗಳಿರುವ ಸಮವೃತ್ತಗಳ ಸಮುದಾಯ: ೧ ಉಕ್ತೆ, ೨ ಅತ್ಯುಕ್ತೆ . . . ೧೩ ಅತಿಜಗತಿ, ೧೪ ಶಕ್ವರಿ . . . ಎಂದಿಪ್ಪತ್ತಾಜು ಛಂದಂಗಳಕ್ಕುಂ (ಛಂದೋಂಬು. ೧-೫೫ ವ). [ಸಂ. ಅತಿಜಗತೀ (ಅತಿ$_1$ + ಜಗತೀ)]

ಅತಿಜಾಗರ (ಗು). ೧. ತುಂಬ ಎಚ್ಚರದಿಂದ ಕೂಡಿದ. (ನಾ). ೨. ಬಹಳವಾದ ಎಚ್ಚರಿಕೆ. ೩. ಕರಿಯ ಕೊಕ್ಕರೆ. [ಸಂ.]

ಅತಿಜಾಣ (ನಾ). ತುಂಬ ಜಾಣ; ಬಹಳ ಬುದ್ಧಿವಂತ: ಜಾಣರಿಗಿನ್ನತಿಜಾಣ ಜಾಣ ಕಾಣೆ ಚಂದ್ರಯ್ಯ (ಗೌರಪ. ೧೬-೫). [ಅತಿ$_1$ + ಜಾಣ]

ಅತಿಜೋಲಿ (ನಾ). ತುಂಬ ತಡ; ಸಾವಕಾಶ: ಅಡಬಾರದು ದೊಡ್ಡ ಕಾರ್ಯವುಂಟತಿಜೋಲಿಮಾಡದಿಂದೆ ನೀನು ಬಹುದು ನಾಡಿದು ನಾಳೆಯೆಂದರೆ ನನ್ನ ಕಾಣ್ಬುದು ಕೂಡದು (ಭರಚ. ೫೯-೮೫). [ಅತಿ$_1$ + ಜೋಲಿ]

ಅತಿತಾಳು (ನಾ). ಒಂದು ಪ್ರದೇಶ (?): ಮಚನಹಳ್ಳಿವೊತ್ತಿನ ಅತಿತಾಳ ಕೆಳಗೆ ನೆಟ್ಟ ಕಲ್ಲು (ಎಕ. XVI, ಮೈಸೂರು. ೧೧೫-೩೬೫; 1674). [?]

ಅತಿತೃಷ್ಣೆ (ನಾ). ಬಹಳವಾದ ಬಾಯಾರಿಕೆ: ಕಡುವಿಸಿಲಕಾಯ್ಪಿನಿಂಬಿದುವೊಡೆದುಗೆ ಬಿಸುಮುತ್ತು ಸೋರ್ವ ಸೀರ್ಪನಿಗೆತ್ತೊಂದೆಡೆಮಡಗದೆ ನೊಣೆದು ನವಿಲ್ ಮಿಡುಕಿದುದತಿತೃಷ್ಣೆಯಾಗುಮರ್ದೆಗದವಟಲಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೯-೭೩). [ಅತಿ$_1$ + ತೃಷ್ಣೆ]

ಅತಿಥಿ (ನಾ). ೧. (ಮಾರ್ಗ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ) ಅನಿರೀಕ್ಷಿತವಾಗಿ ಮನೆಗೆ ಬಂದ ಸಭ್ಯಗೃಹಸ್ಥ: ಅತಿಥಿಗಳಭ್ಯಾಗತರೊಡನಧವರ ಯತಿ ಯಾಚಕರೆಲ್ಲರನು ಪತಿಕರಿಸುವುದು (ಪದಿಬ. ೮-೩೨). ೨. ಆಮಂತ್ರಣವನ್ನು ಪಡೆದು ಅಥವಾ ಪಡೆಯದೆಯೆ ಮನೆಗೆ ಬಂದ ಗೌರವಸ್ಥ: ಅಂದಿನ ಭೋಜನ ಸಮಾರಂಭಕ್ಕೆ ಅನೇಕ ಮಂದಿ ಅತಿಥಿಗಳು ಬಂದಿದ್ದರು (ರೂಢಿ). ೩. ಸಿಟ್ಟು (ಗುವಿಮೋ. ಕಿ). ೪. ಶ್ರೀರಾಮನ ಮೊಮ್ಮಗನಾದ ಸುಹೋತ್ರ. [ಸಂ.]

ಅತಿಥಿಪೂಜೆ (ನಾ). = ಅತಿಥಿಸತ್ಕಾರ: ಶ್ರುತಿಪಠಣವೋ ತರ್ಪಣವೊ ಮೇಣತಿಥಿಪೂಜೆಯೊ ಭೂತಯಜ್ಞವೊ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೮-೫೭). [ಅತಿಥಿ + ಪೂಜೆ]

ಅತಿಥಿಸತ್ಕಾರ (ನಾ). ಅತಿಥಿಗೆ ಮಾಡುವ ಸತ್ಕಾರ. [ಅತಿಥಿ+ಸತ್ಕಾರ]

ಅತಿದವಡ (ನಾ). ತುಂಬ ದುಷ್ಟ, —ನೀಚ (ಕಿ): ಹಿಡಿದ ನೆವದಿಕೊಂದನು ಭಕ್ತರೊಳಗತಿದವಡ ಬೊಮ್ಮಯನುಮೆಂಬವಗಡೆಯನೆಂದೆನಲು ಬಿಜ್ಜಳನತಿಕುಪಿತನಾಗಿ (ಬಸಪು. ೨೮-೨೮). [ಅತಿ$_1$ + ದವಡ ?]

ಅತಿದವಡಿತಿ (ನಾ). ತುಂಬ ದುಷ್ಟೆಯಾದ, ನೀಚಳಾದ ಹೆಂಗಸು (ಕಿ): ಜಗಳಗಂಟಿಯರು ಕಾಮಾತುರಿಯರತಿದವಡಿತಿಯರಂತಃಕರಣಮಲಿನೆಯರು (ಬಸಪು. ೪೦-೫೩). [ಅತಿದವಡ + -ತಿ (< -ಇತಿ)]

ಅತಿದುಷ್ಪಮ (ನಾ). [ಜೈನ] ಜ್ಞಾನ, ಆಯುಷ್ಯ ಮೊದಲಾದವು ಹ್ರಾಸಹೊಂದುತ್ತಾ ಹೋಗುವ ಅವಸರ್ಪಿಣಿ ಎಂಬ ಕಾಲದಲ್ಲಿ

ಕಡೆಯ ವಿಧಾಗ. ℙ ಇದಕ್ಕೆ "ದುಷ್ಪಮದುಷ್ಪಮ" ಎಂದೂ ಹೆಸರುಂಟು: ಅಯ್ದನೆಯದು ದುಷ್ಪಮಸುಷ್ಪ ಕಾಲಂ ಬಲ್ಕಾಜ ನೆಯದತಿದುಷ್ಪಮಂ (ಪಂಥಾಮಾ. ೧-೫೬). [ಅತ್ಯಿ + ದುಷ್ಪಮ]

ಅತಿಧವಳೆ (ಗು). ಬಹಳ ಬೆಳ್ಳಗಿರುವ; ತುಂಬ ಸ್ವಚ್ಛವಾಗಿರುವ: ಅತಿಧವಳಜಲದ ಜಳಧರಪಥಮಂ ತಿಳಿಪಳೆವೆಜೆಯುಂ ಳಳೆದುವು ಮುಳಿಸಂ ಕಾಮುಗಳ ಚಿತ್ತದೊಳ್ ನೆಲಸಿದುದಂ (ಕವಿರಾ. ೩-೧೬೬).

[ಅತ್ಯಿ + ಧವಳ]

ಅತಿಧೃತಿ (ನಾ). [ಛಂದ] ಅಕ್ಷರ ಛಂದಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಹತ್ತೊಂಬತ್ತನೆಯ ಛಂದಸ್ಸಿನ ಹೆಸರು; ಒಂದು ಪಾದದಲ್ಲಿ ಹತ್ತೊಂಬತ್ತು ಅಕ್ಷರ ಗಳಿರುವ ಸಮವೃತ್ತಗಳ ಸಮುದಾಯ: ೧ ಅಕ್ಕೆ, ೨ ಅತ್ಯುಕ್ಕೆ... ೧೮ ಧೃತಿ, ೧೯ ಅತಿಧೃತಿ... ಎಂದಿಪ್ಪತ್ತಾಱುಂ ಛಂದಂಗಳ್ಕುಂ (ಛಂದೋಽಂಬು. ೧-೫೫ ವೆ). [ಅತ್ಯಿ + ಧೃತಿ]

ಅತಿನೀಲ (ನಾ). ಗಾಢವಾದ ನೀಲಿಯ ಬಣ್ಣ; ಕಾಗು: "ಕಾಗೆನಲತ ನೀಲಂ" (ಭಾರತ. ೫೫). [ಅತ್ಯಿ + ನೀಲ]

ಅತಿನೇತ್ರೆ (ನಾ). ಆಗಲವಾದ ಕಣ್ಣುಳ್ಳವಳು; ವಿಶಾಲನೇತ್ರೆ: ಸತಿಯರಾಲಿಳಿಕ್ಷಿಸಲತಿನೇಗದಿಂದದ್ರಪ್ರತಿಮನೊಡನೆ ಪರಿತಂದು ಸತಿಳು ಳ ಪೆತ್ತಿ ಮನ್ಮಥರೂಪ ನಲ್ಲಿಂದಂ ಅತಿನೇತ್ರಿಯರು ತುಡುಕಿದರು (ಪ್ರಜಸಾಂ. ೪೮-೪೧). [ಸಂ. ಅತಿನೇತ್ರಾ (ಅತ್ಯಿ + ನೇತ್ರ + -ಆ)]

ಅತಿನೇರಿಳೆ (ನಾ). ವರ್ಣಪಟಲದಲ್ಲಿ (spectrum) ನೇರಿಳೆಬಣ್ಣದ ಆಚೆಗೆ ಇರುವ, ಕಣ್ಣಿಗೆ ಕಾಣಿಸದ ಬಣ್ಣ: ಸೂರ್ಯನ ಬೆಳಕಿನಲ್ಲಿ ಕಣ್ಣಿಗೆ ಕಾಣುವ ಏಳು ಬಣ್ಣಗಳಿಗಿಂತ ಇನ್ನೆರಡು ಹೆಚ್ಚಿನ ಬಣ್ಣಗಳಿವೆ. ಅವಕ್ಕೆ ಅತಿನೇರಿಳೆ (Ultra-violet), ಅಲ್ಪಾರುಣ (Infra-red) ಎಂಬ ಹೆಸರಿವೆ (ಬಾಲಪ್ರ. II, ೧೧೧). [ಅತ್ಯಿ + ನೇರಿಳೆ (< ನೇಜಿಲ್)]

ಅತಿಪಾತ (ನಾ). ೧. ತೀರಿಹೋಗುವುದು; ಕಳೆದುಹೋಗುವುದು. ೨. ಕ್ರಮವನ್ನು ಮೀರುವುದು. ೩. ತೊರಾಡಿ ಬೀಳುವುದು. ೪. ಮಹಾಪಾಪ: ೩, ೪. ಅತಿಪಾತಂ ಮಧುಪಾನಮೃಸನದೊಳ್ ಮಧುಪಾನನೃಸನಂ ಆಜಡಿಯೊಳ್ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೯-೧). [ಸಂ.]

ಅತಿಪಾರ್ಥಿಸು (ಕ್ರಿ). ಪಾರ್ಥನೆನ್ನು, ಆಬುರನೆನ್ನು (ಶೌರ್ಯ ಮೊದಲಾದವುಗಳಲ್ಲಿ) ಮೀರು: ಏಂ ಜಗದಿ ಪಾರ್ಥನೆನ್ನತಿಪಾರ್ಥಿಸುವ ನೊಳನೆ (ಪಟ್ಟಿರ. ೨೬-೧೨). [ಅತ್ಯಿ + ಪಾರ್ಥ + -ಇಸ್ಮು]

ಅತಿಪೀಡನೆ (ನಾ). ೧. ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಒತ್ತು ಎಂದರೆ ಕೈಗಿಂತ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಒತ್ತುವುದು: ಅತಿಪೀಡನದಿಂ ಠೇಧಾತ್ಪಾತಮಾಡ ಜಕಾರ ಮುಂ ಸಮಂತು ಡಕಾರಾತ್ಪಾತಮಾದ ಜಟನುಮುಂಗೀಳ್ಕತಪದಲಶ್ಮಕ್ಕೆ ಬೆಟ್ಟಿತೆನಿಪ ಳುಳನುಂ (ಕವಿದ. ೧೪). ೨. ತುಂಬ ಹಿಂಸಿಸುವುದು.

[ಅತ್ಯಿ + ಪೀಡನ]

ಅತಿಪ್ರಸರಣ (ನಾ). ೧. ಅಧಿಕವಾಗಿ ಹರಡುವುದು. ೨. (ಹಣದ) ಮಿತಿಮಾರಿದ ಚಲಾವಣೆ, —ಉಬ್ಬರ: ಇತ್ತೀಚೆಗಿನ ಮಹಾ ಯುದ್ಧದ ಕಾಲದ ಅತಿಪ್ರಸರಣದ ದೆಸೆಯಿಂದಾಗಿ ರೈತರ ಸಾಲ ಸ್ವಲ್ಪ ಮಟ್ಟಿಗೆ ಸಂದಾಯವಾಗಿರಬೇಕು (ವಿತಿಸಂ. ೫೦). [ಅತ್ಯಿ + ಪ್ರಸರಣ]

ಅತಿಪ್ಲುತೆ (ನಾ). ಪ್ಲುತಾಸ್ವರಗಳು ಹೆಚ್ಚಾಗಿರುವುದು: ಛಂದಸ್ಸಿನ ಸಾಮಿಸ್ಯಮೊಡನೆ ವೃತ್ತ ದ ವಿಕ್ಷಿಪ್ತತೆ, ಅತಿಪ್ಲುತೆಯೆಂಬ ಸರಳರಗಳ ಮೊದಲಾದುವುಗಳಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬರುವುದು (ಸಾಹಿವಿ. ೬೪). ೨. ಬಹಳ ವಾಗಿ ನೆನೆದಿರುವುದು; ದ್ರವದಲ್ಲಿ ತುಂಬ ಮುಳುಗಿರುವುದು.

[ಸಂ. ಅತಿಪ್ಲುತತ್ವ (ಅತ್ಯಿ + ಪ್ಲುತ + -ಅ)]

ಅತಿಬಜೆ (ನಾ). ಒಂದು ಔಷಧ ದ್ರವ್ಯ: ಬಜೆ ಸಂವರ್ಜಲ ಹಿಂಗತಿಬಜೆ ಕೊಡಿಸಳೆಯೆಂದಿವಿಧಾತುಮಂ ಕುಡಿಯಿಸಲುಚ್ಚಾಲಾಸ್ಯತಮದು ಕಿಡಿಸುಗು ಮಜಸ್ಯಮೆನೆ ನಡೆವ ನುಣ್ಣುಮಂ ಪೆತ್ತರುಮಂ (ಲೋಕೋಪ. ೯-೧೨೦).

[ಅತ್ಯಿ + ಬಜೆ ?. / ತೆಲು. ಅತಸ]

ಅತಿಬಯಸು (ಕ್ರಿ). ತುಂಬ ಆಸೆಪಡು: "ರತಿಳಲೆಯೊಳತಿಜಡುರೆ ಅತಿ ಮಿತಿಯು ಮಾತಿನೊಳು ಖತಿಗಳೆದ ಮೊಗವು ಸೊಬಗಿನ ಸುದತಿ ಕಂಡತಿ ಬಯಸಿದಳಿರೆ" (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೬೫). [ಅತ್ಯಿ + ಬಯಸು]

ಅತಿಬಲ, ಅತಿಬಳ (ಗು). ೧. ಹೆಚ್ಚಾದ ದೇಹಶಕ್ತಿಯುಳ್ಳ; ತುಂಬ ಬಲಿಷ್ಠವಾದ: ಕುಲವೃದ್ಧರಿಂ ಆಪ್ತರಿಂ ಅತಿಬಲರಿಂ (ಶ ಮ ದ. ೩೨೦ ಪ್ರಯೋ); ಅತಿಬಲ ಸೇಮಿಜಾನಗೆ ಸರಿಯಪ್ಪ ಸೇನಾನಿಗಳುಂಟೆ (ಕುರಾಸಾಂ. ೧೬-೩೦). (ನಾ). ೨. ಗಾಳಿ. 'ಅತಿಬಲಾಯನ' ಪರಾ.

ಅತಿಬಳ: ೧. ಅತಿಬಲ ಪಾಠ್ಯಳವರಿಸಿದನು ಬಳಯದಲಿ(ಕುಮ್ಮಾರ್ಜು.೯-೧೫). [ಅತ್ಯಿ + ಬಲ್ಯ]

ಅತಿಬಲಾಯನ (ನಾ). ಕೆಟಿಕೆ; ಜಾಲರಿ; ವ್ಯಾತಾಯನ: ರಾಳಿವನ ನೋಳ್ಕೆನೆಂದು ತಾಮತಿಬಲಾಯನದೊಳಗೀಕ್ಷಿಸುತ ಸೌ ಧಾಗ್ರ ದೊಳ್ ಬಾಲೆಯರ್ ನೆಲಸಿರ್ದರು (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೨೨-೧೨). [ಅತಬಲ + ಆಯನ]

ಅತಿಬಳ 'ಅತಿಬಲ' ನೋ.

ಅತಿಭವ (ನಾ). ಕಳೆದ ಜನ್ಮ; ಹಿಂದಿನ ಜನ್ಮ: ಅತಿಭವ ಸೌಧರ್ಮಿ ಕೆಯ ಕೂರ್ಮಯ ಭರದಿಂದೆಜಗುವಂತೆಜಗಿ (ಕಾಂತಿಯ. ೫-೬ ಪ).

[ಅತ್ಯಿ + ಭವ]

ಅತಿಮಧುರ (ನಾ). ೧. ಬಹಳ ಸಿಹಿಯಾದ. ೨. ಮಾಧುರ್ಯವೆಂಬ ಕಾವ್ಯಗುಣದಿಂದ ಕೂಡಿದ: ಕರಮಸ್ತಾತ್ಪರಮುಚಿತಾತ್ಪರಮುಪವಲಂಬ ಪ್ರಸನ್ನಮತಿಮಧುರಮಲಂಕರಿಪಯುತಮಿಪಿನಿ ಪೇಟಲ್ಲಾ ಧರೆ ಯೊಳ್ ಕವಿರಾಜಹಂಸನೊರ್ವಂ ಬಲ್ಲಂ (ಛಂದೋಽಂಬು. ೧-೯). (ನಾ). ೩. ಇಷ್ಟ ಮೋದಕ, ಮಧುಕ ಎಂಬ ಮೂಲಿಕೆ; "ಜ್ಯೇಷ್ಠಮಧು" (ಮೃಡಿಗ. ೬೯-೬೬). [ಅತ್ಯಿ + ಮಧುರ]

ಅತಿಮನೋಯತ (ನಾ). ಮನಸ್ಸಿನ ಎಲ್ಲೆಗೆ ಮೀರಿದ ಸತ್ಯ; ಅತಿಮಾನಸ ಸತ್ಯ: ರಾಮಾಯಣದೊಳತಿಮನೋಯತದ ಸಂಭವಿತೆ ಸಂಭವಸಲಿರ್ದ ತಾಣಂ ತಾನದೆಂದರಿವರೇಂ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೩೬-೩೨೩).

[ಸಂ. (ಅತಿಮನಸ್ + ಮತ)]

ಅತಿಮರ್ಯಾದೆ (ಗು). ಎಲ್ಲೆಯನ್ನು ಮೀರಿದ; ಅಳತೆಗೆಟ್ಟ.

[ಸಂ. (ಅತ್ಯಿ + ಮರ್ಯಾದಾ + -ಇ)]

ಅತಿಮಾತ್ರ (ಗು). ೧. ಅಳತೆಗೆ ಮೀರಿದ; ಬಹಳ ಹೆಚ್ಚಾದ. (ನಾ). ೨. ನಾಲ್ಕು ಬಗೆಯಾದ ಯೋಗಕ್ರಮದಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಮೃದು ಮಧ್ಯ ಅತಿಮಾತ್ರ ಅತಿಮಾತ್ರತರವೆಂದು ಚತುರ್ವಿಧಯೋಗಕ್ರಮದಿಂದಂ (ವಿವೇಕ. ೧೧೪). [ಅತ್ಯಿ + ಮಾತ್ರ]

ಅತಿಮಾನಸ (ನಾ). ಮನಸ್ಸಿನ ಎಲ್ಲೆಗೆ ಮೀರಿದ ಸತ್ಯ: ಮಾನಸ ಅಧಿಮಾನಸಕೇರೆ ಅತಿಮಾನಸ ಮೈದೋರೆ ಆನಂದಾಮೃತ ಸೋರೆ (ಅಶೀೀ. ೧). [ಅತ್ಯಿ + ಮಾನಸ್ಯ]

ಅತಿಮಾನುಷ (ಗು). ಮನುಷ್ಯನ ಶಕ್ತಿಗೆ ಮೀರಿದ; ಮನುಷ್ಯರಿಗೆ ದೊರೆಯದ: ಕೃಷ್ಣನತಿಮಾನುಷಪುಷ್ಪಮನೊಲ್ದು ನೋಡಿ (ಜಗದ. ೧೨-೬೫). [ಅತ್ಯಿ + ಮಾನುಷ]

ಅತಿಮಾರ್ಗ (ನಾ). ಮಾರ್ಗವನ್ನು ಅತಿಕ್ರಮಿಸಿದವನು; ದಾರಿ ಬಿಟ್ಟವನು. [ಅತ್ಯಿ + ಮಾರ್ಗ]

ಅತಿಮಿತಿ (ನಾ). ಬಹಳ ಕಡಮೆ; ತುಂಬ ಹಿಡಿತ: "ರತಿಳಲೆಯೊಳತಿ ಜಡುರೆ ಅತಿಮಿತಿಯು ಮಾತಿನೊಳು... ಸೊಬಗಿನ ಸುದತಿ" (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೬೫). [ಅತ್ಯಿ + ಮಿತಿ]

ಅತಿಮುಕ್ತ (ಗು). ೧. ಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಬಿಡುಗಡೆ ಹೊಂದಿದ. ೨. ಕಾಮ

ಕ್ರೋಧಗಳಿಂದ ಬಿಡಲ್ಪಟ್ಟ. ೩. ಬೇಜರಿಹಿತವಾದ. ೪. (ಬಿಳುಪಿನಲ್ಲಿ) ಮುತ್ತುಗಳನ್ನು ಮಿಗಿದ. (ನಾ). ೫. ಬಂಜೆಯಾದ ತಳಿ. ೬. ಇರವೆಂತಿಗೆ : ಆತಿಮುಕ್ತದಲರುಮಂ ತಮೂಳದ ತಳಿರುಮಂ . . . ತಂದು (ಮಲ್ಲಿಪು. ೫-೪೯). ೭. ಹುಗಿಲುಮರ. [ಅತಿ + ಮುಕ್ತ]

ಅತಿಮುಕ್ತಕ (ನಾ). ಹೊಂಗೆ ಮರ; "ಹುಲಿಗಲಿ, ನಮ್ಮಿ, ಹೊಂಗೆ" (ನಿಘಂಂ೭). [ಸಂ. (ಅತಿಮುಕ್ತ + -)]

ಅತಿಮೂತ್ರ (ನಾ). ತುಂಬ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಮತ್ತು ಹಲವುಬಾರಿ ಮೂತ್ರವಿಸರ್ಜನೆಯನ್ನುಂಟುಮಾಡುವ ಒಂದು ರೋಗ; ಬಹುಮೂತ್ರರೋಗ; ಮಧುಮೇಹ ರೋಗ. [ಅತಿ + ಮೂತ್ರ]

ಅತಿಮೋಹ (ನಾ). ಬಹಳವಾದ ಮೋಹ; ಅತ್ಯಾಸಕ್ತಿ: ಅತಿಮೋಹಂ ಗತಿಯಂ ಕರಂ ಕಡಿಕುಮೆಂಬೀ ಮಾತು ಕೈಗೂಡೆ (ಪಾರ್ಶ್ವಪು. ೪-೪೮). [ಅತಿ + ಮೋಹ]

ಅತಿರ (ನಾ). ಆಸ್ಥಿರ; ನಿಲುಗಡೆಯಿಲ್ಲದ್ದು. (ಕ). [ಸಂ. ಅಸ್ಥಿರ]

ಅತಿರಂಜಿತ (ಗು). ವಸ್ತುಸ್ಥಿತಿಗೆ ತುಂಬ ದೂರವಾದ : ಆ ಕಾದಂಬರಿಯಲ್ಲಿ ಅತಿರಂಜಿತವಾದ ವರ್ಣನೆಗಳೇ ಹೆಚ್ಚಾಗಿವೆ (ರೂಢಿ).

[ಅತಿ + ರಂಜಿತ]

ಅತಿರಂಜಿಸು (ಕ್ರಿ). ತುಂಬ ಮನೋಹರವಾಗು : ಸಿರಿಯಣುಗಂ ಸಮ್ಮೋಹನಕರದಿಂ ವಿರಿಪಿಂಚನಮುಣಿಪ್ಪ ಕಡಿಸಿ ಕಡುಭರದಿಂ ಬಾಜಿಸ ಶಂಖಮನೆಲ್ಲ ನಸಿಸ್ಮೂರಿಸಿರಂಜಿಸಿತು (ಜಯಕಾ. ೩-೩೯).

[ಅತಿ + ರಂಜಿಸು]

ಅತಿರಕ್ತ (ಗು). ೧. ತುಂಬ ಕೆಂಪಾದ; ಕಡುಗೆಂಪಾದ. (ನಾ). ೨. ಅತಿಶಯವಾದ ಆಸಕ್ತಿಯುಳ್ಳವನು, —ಪ್ರೀತಿಯುಳ್ಳವನು.

[ಅತಿ + ರಕ್ತ]

ಅತಿರಕ್ತಿ (ನಾ). ಅತಿಶಯವಾದ ಪ್ರೀತಿಯುಳ್ಳವಳು : ರಕ್ತಿಯಮರಕ್ತಿಯತಿರಕ್ತಿಯೆಂದಿಂತು ಮೂಜು ತೆಱದಿಂ ಬೇಟಮಕ್ಕುಂ (ಪ ದ ತಿ. (೧೧-೩೬). [ಸಂ. ಅತಿರಕ್ತಾ (ಅತಿ + ರಕ್ತ + -)]

ಅತಿರಥ (ನಾ). ಅತಿರಥ, ಮಹಾರಥ, ಸಮರಥ, ಅರ್ಧರಥ—ಎಂಬ ನಾಲ್ಕು ಬಗೆಯ ರಥಿಕರಲ್ಲಿ ಅತ್ಯಂತ ಶ್ರೇಷ್ಠನಾದವನು; ಅಪರಿಮಿತ ಸಂಖ್ಯೆಯ ಶತ್ರುಗಳೊಡನೆ ಯುದ್ಧಮಾಡುವ ರಥಿಕ: ರಥಿಗಳನಗ್ರಸ್ಥಿತ ಸಾರಥಿಗಳನಿಸೆ ನೀಶಪಾಣಿ ಸಲೆ ರಥದ ಮನೋರಥಪೊಡನೆ ಮಡಿದರಂತರತಿರಥ ಸಪರಿಥರ ಮಹಾರಥಾರ್ಧರಥಕ್ಕಳ್ (ಜಾಂ ೩ಪು. ೪-೧೨). ಅತಿರಥನಾದರೂ ಗತಿಗಡಿದಾರದು (ಗಾದೆ); (ಗದಾಯು. ೩-೫೦; ಪಂಂಪಾ. ೧೩-೭೨; ಅಜಾ. ೭-೩೩ ನೋಡಿ).

[ಅತಿ + ರಥ]

ಅತಿರಮ್ಯ (ಗು). ತುಂಬ ಮನೋಹರವಾದ. 'ಅತಿರಮ್ಯಂಬಡೆ' ಪರಾ. [ಅತಿ + ರಮ್ಯ]

ಅತಿರಮ್ಯಂಬಡೆ (ಕ್ರಿ). ತುಂಬ ಮನೋಹರವಾಗಿರು, —ಸುಂದರವಾಗಿರು: ಕುವರನ ಬೆಲ್ಲಂ ಚಿತ್ರಂ ನಳವನಲೋಡೆ ನೋಡುವೆನೆನುತುಂಗಲಿನಿ ಮುಸುಕಂ ತೆಗೆದಂದದಿನತಿರಮ್ಯಂಬಡೆಯುತ್ತು (ಜಯಕಾ. ೩-೭).

[ಅತಿರಮ್ಯ + ಪಡೆ]

ಅತಿರಸ (ಗು). ೧. ಬಹಳ ಹೆಚ್ಚು ರಸವುಳ್ಳ. (ನಾ). ೨. ಅಕ್ಕಿ, ತೆಂಗಿನಕಾಯಿ, ಬೆಲ್ಲ ಇವುಗಳನ್ನು ರುಬ್ಬಿ ಅಥವಾ ಅರೆದು ತುಪ್ಪದಲ್ಲಿ ಕರಿದು ಮಾಡುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಭಕ್ಷ್ಯ : ಭೂಪದೀಪ ನಇವೇದ್ಯಕ ಅಹುತಿ ಮಾನ ೧ . . . ಕರುಚಿಯ ಅಪ್ಪ ೫, ಅತಿರಸ ೫, ಸುಖಿನಪ ೫, ಯೆಂಕೆ ಹೂರಿಗೆ ೫ (ಸೌಇ. IV, ೨೫೦-೮ ; 1521) ; ತಿರುನಂದಾದೀಪಕಕೆ ಚಿಲುವಾನ್ಯದೀಪವಿಗೆ ೪೦ ಅರೋಗಣೆಗೆಗೆ ನೈವೇದ್ಯದ ಹರಿವಾಣ ೩ ಅಪ್ಪ ಪಡಿ ೧ ಕಂ ಅಪ್ಪ ೫೧ ಅತಿರಸ ಪಡಿ ೧ ಕಂ ಅತಿರಸ ೫೧ (ಸೌಇ. IX-ii, ೪೪೯-೪೦ ; 1513). [ಅತಿ + ರಸ]

ಅತಿರಾಗಿ (ನಾ). ತುಂಬ ಅನುರಾಗವುಳ್ಳವನು : ಅದಱೊಳ್ತಮ್ಮದು ಯಕ್ಷ ಕಿನ್ನರ ಸುದಿತಯರು ಕಿಂಪುರುಷರಿತರಾಗಿಗಳು ಸುಖಮಯರುರು (ಕುವ್ಯಾಸ. ೩-೩೨). [ಸಂ. ಅತಿರಾಗಿನ್ (ಅತಿ + ರಾಗ + -)]

ಅತಿರಾಜಿಸು (ಕ್ರಿ). ಬಹಳವಾಗಿ ಪ್ರಕಾಶಿಸು, —ಹೊಳೆ : ಆ ಹೆಣ್ಗಳ ರಶ್ಮಿಗೆ ಪಲ್ಲವಕಳ್ಳೊಡೆದೆರ್ದೆಯುಳ್ಳುಗೆಗೊಂಡತಿರಾಜಿಸಿದುವು ತಿವಳಿಗಳು (ಜಯಕಾ. ೩-೩೫). [ಅತಿ + ರಾಜಿಸು]

ಅತಿರಾತ್ರ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಯಜ್ಞದ ಹೆಸರು : ದೇವಯಜ್ಞ. . . . ಅತಿರಾತ್ರ ಉಕ್ಥ್ಯ ಷೋಡಶ ವಾಜಪೇಯ ಪಾಂಡರೀಕಾದಿ ಮಹಾಕ್ರತುಗಳಂ (ವಿವೇಕ. ೧೩೪). ೨. ನಡುರಾತ್ರಿ. [(ಅತಿ + ರಾತ್ರಿ + -)]

ಅತಿರಾವ (ನಾ). ತುಂಬ ಬರುಸಾದ ಸದ್ದು : ಹೇವದಲಿ ಕೆಡಹಲ್ಕೆ ಬಿಳ್ಳರು ಸಾವಿರದಸಂಖ್ಯಾತಲಬತಿರಾವದಲಿ ಬಳಿಕಡು ತಟ್ಟನ ಬಿಲ್ಲ ನತಿಬಲರು (ಕೋಗಳು. ೫೧-೬). [ಅತಿ + ರಾವ]

ಅತಿರಿಕ್ತ (ಗು). ೧. ಬಿಟ್ಟುಹೋದ; ಕಳೆದುಹೋದ. ೨. ಮಿಗಿದ; ಬಹಳ ಹೆಚ್ಚಾದ. ೩. ಆಚೆಯ : ದೀಕಕ್ಕೆ ಅತಿರಕ್ತವಾದ ಅತ್ಮನೆಂಬುದೊಂದಿದೆ (ಜೀವಾತ್ಮ. ಮು. ೨). (ನಾ). ೪. ತುಂಬ ಬಡವ. [ಸಂ.]

ಅತಿರಿಕ್ತಹಣ (ನಾ). ಹೆಚ್ಚಿನ ಹಣ; ಹೆಚ್ಚುವರಿ ಮೊಬಲಗು: ವಿಕ್ಷೆದ ಅಂದಾಜು ಮೊಬಲಗನ್ನು ತೋರಿಸಕಳ್ಳ ಇನ್ನೊಂದು ವಿತ್ತವಿವರಕೆಯನ್ನು . . . ಅತಿರಿಕ್ತಹಣಕ್ಕೆ ಒಂದು ಅಭಯಾಚನೆಯನ್ನು ಲೋಕಸಭೆಯ ಮುಂದೆ ಇರಿಸುವಂತೆ ಏರ್ಪಡಿಸತಕ್ಕುದು (ಭಾಧಾಸ. ೬೦).

[ಅತಿರಿಕ್ತ + ಹಣ]

ಅತಿರುಜೆ (ನಾ). ಪ್ರಬಲವಾದ ರೋಗ: ಮೃತಮಿಸಸ ಸೂತಕಕೆ ಮನೆಯಾಗತಿರುಜೆಯ ಶರಧ್ಯೆಯೆಳು ಮುಳುಗುವನ್ನೆನಿಸಿಸ್ಥಿತಿಯೊಂದುದೀ ದೇಹಂ ಕ್ರಿಕಾಂದಲಿ (ವವೇಕ. ೪-೭೦). [ಅತಿ + ರುಜೆ]

ಅತಿರೂಢ (ಗು). ಬಹಳವಾಗಿ ಬಳಕೆಯಲ್ಲಿರುವ ; ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ : ಅತಿರೂಢಾರ್ಥಮಗಥಂ ಪ್ರತೀತಿ ಸುಧಗಂ ಪ್ರಸನ್ನವೆನೆ ಪಡೆಗುಮಪಾಕೃತಪಷ್ಪರಾಕ್ಷರಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೫೧೨). [ಅತಿ + ರೂಢ]

ಅತಿರೇಕ (ನಾ). ೧. ರೂಢಿಗೆ ವಿರೋಧವಾದ ನಡೆ. ೨. ಅಳತೆಗೆ ಮಿಗಿದ ಸ್ಥಿತಿ; ಅತಿಶಯ : ಎಲೆ ಕೃಷ್ಣ ನಿನ್ನ ರೂಪಮುಂ ಸೌಷ್ಠವ ಪ್ರತಿಷ್ಠೆಯುಂ . . . ವಿವೇಕಾತಿರೇಕಮುಂ ನೋಡಲ್ ನೀ ರಿಪಕ್ಷವತ ಳಳಾಸ್ಯರೂಪನಾಗಿ ತೋರ್ಪೆ (ಜಗ. ೪-೭೯ ಪ). ೩. [ಕಾವ್ಯಮಿಾ] ವ್ಯತಿರೇಕಾಲಂಕಾರ : ವರಣಾತಿ ರೂಪಕಾಥಾರಂತರವಿನ್ಯಾಸಾದೇಳ ಯಾಥಾಸಂಖ್ಯಾಸ್ಥಿರದೀಪ ಕೋಪಮಾಲುಂಧುರಾತಿಶಯ ಸದ್ಯಕೆಯೋಗಿ ತ್ಸಾಕ್ಷೇಪಂಗಳ್ (ಕವಿರಾ. ೩-೨). [ಸಂ.]

ಅತಿವರ್ತಿ (ಗು). ೧. ಬಹಳ ಹೆಚ್ಚಿನ. ೨. ಮೊಟ್ಟಮೊದಲನೆಯ. ೩. ಕ್ರಮವನ್ನು ಮೀರಿ ನಡೆಯುವ; ಅತಿಕ್ರಮಿಸಿ ನಡೆಯುವ : ಜಕ್ಕವರ್ತಿಯಾಗಿಯುಮತಿವರ್ತಿಯೇ (ಕಾಂತಿ. ೧೧-೬೬); ಅತಿವರ್ತಿಗಳ್ಕೆ ದಾನವಪಕರಿಜಿಯಿವೆಲ್ಲ ತಕ್ಕುದಂ ಪರಜನರೋ ಹಿನರಂಜದೆ ಪೇಟ್ಟು ಸುಭಾಷಿತಮಂ ಕೈಕೊಳಿಸುಗುಂ ವಿಧೀಷಣನೆ ವಲಂ (ಪಂಂಪಾ. ೧೧-೨೧). [ಸಂ. ಅತಿವರ್ತಿನ್]

ಅತಿವರ್ತಿತ (ಗು). ೧. ಮೀರಿಹೋದ. (ನಾ). ೨. ಆನೆಗಳಿಗೆ ಉಂಟಾಗುವ ಏಳು ಮದಾವಸ್ಥೆಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : ಆ ಪಟ್ಟಣದ ನರಸಿಂಗ ಮೊಸೆಯರ ಪಟ್ಟದಾನೆ ಸಂಚಿತ ತಿಲಕ ಅರ್ಧಕಪೋಳಿತ ಅತಿವರ್ತಿತ ಅಧೋಪಿಬಂಧಧಿ ಕ್ರೌರಧಿ ಗಂಧಚಾರನೆಂಬಂ ಸಪ್ತಾವಸ್ಥೆಯ ಮದದಿಂ ಮುಂಬುಗಾಣದೆ (ಪಂಬರ. ೨-೨೧). [ಸಂ.]

ಅತಿವಸ್ತು (ನಾ). ಸಾಮಾನ್ಯಸ್ಥಿತಿಗೆ ಮೀರಿದ ವಸ್ತು; ಅಪೂರ್ವವಾದ ವಸ್ತು: ನೀನು ಬಹಳ ಧರ್ಮವನ್ನು ಕಂಡವನು, ಪ್ರಪಂಚಕ್ಕೆ ಅತಿವಸ್ತು (ಆಗ್ರಹ. ೩೭). [ಅತಿ$_1$ + ವಸ್ತು]

ಅತಿವಳಿಗೆ 'ಅತ್ತಿವಳಿಗೆ' ನೋ.

ಅತಿವಳೆ (ನಾ). ಮಿತಿಮೀರಿದ ಮಳೆ: ಸುರಿದುದತಿವಳೆಯೆಂದು ಕುಲಗಿರಿ ಕರಗುವುದೆ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೪-೨೨). [ಅತಿ$_1$ + ಮಳೆ (< ಮಱೆ)]

ಅತಿವಾಕ್ಯ (ನಾ). ಎಲ್ಲೆ ಮೀರಿದ ಮಾತು; ಚುಚ್ಚುಮಾತು (ಕಿ). [ಅತಿ$_1$ + ವಾಕ್ಯ]

ಅತಿವಾದ (ನಾ). ೧. ಮಿತಿಮೀರಿ ಮಾತಾಡುವುದು. ೨. ಮಿತಿಮೀರಿದ ಚರ್ಚೆ: ಈ ಅತಿವಾದದಿಂದ ನಮ್ಮ ಸಮಾಜಕ್ಕೇ ಅಪವಾದವು ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗಿದೆ (ಆರ್ಯಧ. ೧೬೪). ೩. ನಿಂದೆಯ ಮಾತು. [ಅತಿ$_1$+ ವಾದ]

ಅತಿವಾದಿ (ನಾ). ೧. ತುಂಬಮಾತಾಡುವವನು. ೨. ಅತಿಯಾಗಿವಾದ ಮಾಡುವವನು: ಅತಿವಾದಿಗೆ ಉತ್ತರವಿಲ್ಲ(ಗಾದೆ). [ಸಂ. ಅತಿವಾದಿನ್]

ಅತಿವಾಹಕ (ನಾ). ೧. ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಶ್ರಮಪಡುವ ಸ್ವಭಾವದವನು; ಕಷ್ಟಶೀಲ. ೨. ನರಕದಲ್ಲಿನ ಒಂದು ಪ್ರೇತ: "ಪ್ರೇತೆಯತಿವಾಹಕಂ ಜಂತುವೆನೆ ನಾರಕಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೧೬-೧). ೩. ಸೂಕ್ಷ್ಮಶರೀರದಿಂದ ಜೀವನನ್ನು ಬೇರೆ ಶರೀರಕ್ಕೆ ಒಯ್ಯುವ ದೇವತೆ. [ಅತಿ$_1$ + ವಾಹಕ]

ಅತಿವಿಷೆ (ನಾ). 'ಅತಿಬಜೆ' ಎಂಬ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ಔಷಧಿಯ ಮೂಲಿಕೆ. [ಸಂ. ಅತಿವಿಷಾ (ಅತಿ$_1$ + ವಿಷ + -)]

ಅತಿವೃತ್ತ (ನಾ). ೧. ತುಂಬ ಗುಂಡಾಗಿರುವುದು: ಅತಿವೃತ್ತದೆ ರವಿಬಿಂಬಾಕೃತಿ ಯೋಜನಶತಸಹಸ್ರವಿಷ್ಕಂಭಂ ವಿಶ್ರುತಜಂಬೂವೃಕ್ಷ ಮಹಾಪ್ರತೀತಿಯಿಂ ನೆಗಟ್ದುದಿಳೆಗೆ ಜಂಬೂದ್ವೀಪಂ (ಆದಿಪು. ೧-೪೯). ೨. ನಡತೆಗೆಟ್ಟವನು; ಅನಾಚಾರಿ. [ಅತಿ$_1$ + ವೃತ್ತ]

ಅತಿವೃಷ್ಟಿ (ನಾ). ಎಷ್ಟು ಬೇಕೋ ಅಷ್ಟಕ್ಕಿಂತ ಹೆಚ್ಚಾದ ಮಳೆ; ಮಿತಿ ಮೀರಿದ ಮಳೆ: ಕಳೆದ ವರ್ಷ ಅತಿವೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಬಹಳ ಅನಾಹುತಗಳಾದುವು (ರೂಢಿ). [ಅತಿ$_1$ + ವೃಷ್ಟಿ]

ಅತಿವೇಲ (ಗು). ೧. ಸಮುದ್ರದ ದಡವನ್ನು ಮೀರಿದ. ೨. ಕಾಲವನ್ನು ಮೀರಿದ. ೩. ಮೇರೆಮೀರಿದ; ಅತ್ಯಧಿಕ. (ನಾ). ೪. ಅತಿಮೂತ್ರವೆಂಬ ರೋಗ: "ಅತಿಮೂತ್ರಾತಿಶಯಂ ಸಮುದ್ರತಟ ಕಾಲಾತಿಕ್ರಮಂ ತಾವಿವಿಂತತಿವೇಲಾಖ್ಯ" (ನಾನಾರ. ೧೩೩). [ಸಂ. (ಅತಿ$_1$ + ವೇಲಾ + -)]

ಅತಿವ್ಯಕ್ತ (ಗು). ತುಂಬ ಸ್ಪಷ್ಟವಾದ; ತುಂಬ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ: ಏಕವಚನ ಬಹುವಚನಂಗಳ್ ಕನ್ನಡದೊಳತಿವ್ಯಕ್ತಂಗಳ್; ದ್ವಿವಚನ ಮನೌಚಿತ್ಯದಿನಱಿವುದು (ಶಮದ. ೯೪ ವೃತ್ತಿ). [ಅತಿ$_1$ + ವ್ಯಕ್ತ]

ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಿ (ನಾ). [ನ್ಯಾಯ] ಲಕ್ಷ್ಯಕ್ಕೆ ಹೊರತಾದ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಲಕ್ಷಣವು ಅನ್ವಯಿಸುವಂತೆ ನಿರೂಪಿಸುವ ಒಂದು ದೋಷ: ಲಕ್ಷಣವು ವರ್ಣನೆಯಲ್ಲ. ಇದರಲ್ಲಿ ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಿ, ಅವ್ಯಾಪ್ತಿ ಮೊದಲಾದ ದೋಷಗಳಿರಕೂಡದು (ಭಾರಮಿಾ. ೧೪೬). 'ಅವ್ಯಾಪ್ತಿ' ಪರಾ. [ಅತಿ$_1$ + ವ್ಯಾಪ್ತಿ]

ಅತಿಶಕ್ವರಿ (ನಾ). [ಛಂದ] ಅಕ್ಷರ ಛಂದಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಹದಿನೈದನೆಯ ಛಂದಸ್ಸಿನ ಹೆಸರು; ಒಂದು ಪಾದದಲ್ಲಿ ಹದಿನೈದು ಅಕ್ಷರಗಳಿರುವ ಸಮವೃತ್ತಗಳ ಸಮುದಾಯ: ೧೨ ಜಗತಿ, ೧೩ ಅತಿಜಗತಿ, ೧೪ ಶಕ್ವರಿ, ೧೫ ಅತಿಶಕ್ವರಿ . . . ಎಂದಿಪ್ಪತ್ತಾಱುಂ ಛಂದಂಗಳಕ್ಕುಂ (ಛಂದೋಂಬು. ೧-೫೫ ವ). [ಸಂ. ಅತಿಶಕ್ವರೀ (ಅತಿ$_1$ + ಶಕ್ವರೀ)]

ಅತಿಶಯ (ನಾ). ೧. ಹೆಚ್ಚಳ; ಮೇಲ್ಮೆ; ವಿಶೇಷ. ೨. [ಕಾವ್ಯಮೀ] ಒಂದು ಅಲಂಕಾರ; ಅತಿಶಯೋಕ್ತಿ: ಮೇರೆಗಳೆದಿರೆ ವಿಶೇಷವಿಚಾರ ಮನಧಿಕೋಕ್ತಿಯೊಳ್ ತಗುಳ್ಚುವುದಕ್ಕುಂ ಸಾರತರಮತಿಶಯಾಲಂಕಾರಂ (ಕವಿರಾ. ೩-೯೧); ಸವಿಶೇಷವಚನಮತಿಶಯಂ (ಉದಯಾ. ೯). ೩. [ಕಾವ್ಯಮೀ] 'ಕಾವ್ಯಾವಲೋಕನ'ದ ಮೇರೆಗೆ ಅರ್ಥಾಲಂಕಾರಗಳ ನಾಲ್ಕು ಪ್ರಕಾರಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು. ವಿರೋಧ, ಉತ್ಪ್ರೇಕ್ಷೆ ಮೊದಲಾದವು ಇದರ ಪ್ರಭೇದಗಳು: ನಾಡಾಡಿಗಱಿವಿನಂ ಕೆಯ್ಗೂಡಿದ ವಸ್ತೂಪವರ್ಣನಂ ವಿಸ್ಮಯಮಂ ಮಾಡುವೊಡತಿಶಯಮಕ್ಕುಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೭೨೫). ೪. ಅಸಾಧಾರಣವಾದ ಮಹಿಮೆ: ಅತಿತುಂಗಾಕೃತಿಯಾದೊಡಾಗದದಱೊಳ್ ಸೌಂದರ್ಯ್ಯಮೌನ್ನತ್ಯಮುಂ ನುತಸೌಂದರ್ಯಮುಮಾಗೆ ಮತ್ತತಿಶಯಂ ತಾನಾಗದು (ಎಕ. II, ೨೩೪-೧೬; 1180). [ಸಂ.]

ಅತಿಶಯಧವಳೆ (ಗು). ೧. ತುಂಬ ಬಿಳುಪಾದ; ಅತಿನಿರ್ಮಲವಾದ. (ನಾ). ೨. ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟ ಚಕ್ರವರ್ತಿ ನೃಪತುಂಗನ ಒಂದು ಬಿರುದು: ಕೃತಕೃತ್ಯಮಲ್ಲನಪ್ರತಿಹತವಿಕ್ರಮನೊಸೆದು ವೀರನಾರಾಯಣನಪ್ಪತಿಶಯಧವಳಂ ನಮಗೀಗತರ್ಕಿತೋಪಸ್ಥಿತಪ್ರತಾಪೋದಯಮಂ (ಕವಿರಾ. ೧-೨). [ಅತಿಶಯ + ಧವಳ]

ಅತಿಶಯವಡೆ (ಕ್ರಿ). ಹೆಚ್ಚಳವನ್ನು ಹೊಂದು; ಮೇಲ್ಮೆಯನ್ನು ಪಡೆ: ವ್ರತಹೋಮನಿಯಮೋಪವಾಸದಾನಗಳೆಂದತಿಶಯವಡೆದ ಧರ್ಮಗಳು (ಹದಿಬ. ೩-೬). [ಅತಿಶಯ + ಪಡೆ$_1$]

ಅತಿಶಯಿತ (ಗು). ಶ್ರೇಷ್ಠ; ಉತ್ಕೃಷ್ಟ: ಅತಿಶಯಿತ ವಸ್ತುವಿಷಯಪ್ರತೀತಿಯಂ ಮಱಸಿ ನಿಱಿಸಿ ಪೇೞ್ವುದು (ಕವಿರಾ. ೩-೧೮೨). [ಸಂ.]

ಅತಿಶಯಿಸು (ಕ್ರಿ). ಮೀರು; ಮೇಲಾಗು. [ಅತಿಶಯ + -ಇಸ್ಯು$_3$]

ಅತಿಶಯೋಕ್ತಿ (ನಾ). ೧. ಸ್ವಲ್ಪವನ್ನು ಮಹತ್ತರವಾಗಿ ಮಾಡಿ ಹೇಳುವುದು: "ತಾಲ್ಲೂಕ ರಾಜಾಸ್ತೋತ್ರ" ದಲ್ಲಿ ಅತಿಶಯೋಕ್ತಿಯಿದೆಯೆಂದು ಹೇಗೆ ಹೇಳುವದು? (ಸಮಜೀ. ೭). ೨. [ಕಾವ್ಯಮೀ] ಒಂದು ಕಾವ್ಯಾಲಂಕಾರ. ℙ ಇದರಲ್ಲಿ ರೂಪಕಾತಿಶಯೋಕ್ತಿ, ಭೇದಕಾತಿಶಯೋಕ್ತಿ, ಅತ್ಯಂತಾತಿಶಯೋಕ್ತಿ ಮೊದಲಾದ ಹಲವು ಪ್ರಭೇದಗಳುಂಟು (ಕೃಪಿಡಿ. ೩೩೨-೩೩೪ ನೋ): ಕಾವ್ಯನಾಟಕಗಳಲ್ಲಿ ಅತಿಶಯೋಕ್ತಿ, ಉತ್ಪ್ರೇಕ್ಷೆ ಮೊದಲಾದ ಅಲಂಕಾರಗಳಿಗೆ ವಿಶೇಷ ಪ್ರಾಧಾನ್ಯವುಂಟು. ಅತಿಶಯೋಕ್ತಿಯಂತೂ ಒಂದಲ್ಲ ಒಂದು ಬಗೆಯಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲ ಅಲಂಕಾರಗಳ ತಳಹದಿ (ಭಾರಮಿಾ. ೪೧೪). [ಅತಿಶಯ + ಉಕ್ತಿ]

ಅತಿಶಯೋಪಮೆ (ನಾ). [ಕಾವ್ಯಮೀ] 'ಕವಿರಾಜಮಾರ್ಗ'ದ ಮೇರೆಗೆ, ಉಪಮಾಲಂಕಾರದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ; ಉಪಮಾನದಲ್ಲಿರುವುದಕ್ಕಿಂತ ಉಪಮೇಯದಲ್ಲಿ ಒಂದು ವಿಶೇಷವನ್ನು ವರ್ಣಿಸುವುದು: ವದನಂ ಮದೀಯಲೋಚನಮುದಾವಹಂ ಕಮಳಮಳಿಕುಳೋತ್ಸವಜನಕಂ ವಿಜಿತ ವಿಭೇದ ಕ್ರಮಮಿಂತಿದಲ್ಲದಿಲ್ಲೆಂಬುದತಿಶಯೋಪಮೆ ಸತತಂ (ಕವಿರಾ. ೩-೬೬). [ಅತಿಶಯ + ಉಪಮೆ]

ಅತಿಸಂಧಾನ (ನಾ). ಮೋಸ; ವಂಚನೆ; ಕೃತ್ರಿಮ: "ವಂಚನಂ, ಅತಿಸಂಧಾನಂ, ವ್ಯಳೀಕಂ, ಪ್ರತಾರಣಂ – ಈ ೪ ಆಱಿಗೊಳ್ವುದು" (ಹಲಾಯು. ೧೨೩-೬೩). [ಸಂ.]

ಅತಿಸಂಧಿತೆ (ನಾ). ವಂಚಿತಳಾದವಳು; ಮೋಸಕ್ಕೆ ಗುರಿಯಾದವಳು: ಅತಿಸಂಧಿತೆಯಂತೆ ವಿರಳೋತ್ಕಳಿಕಾತರಳೆಯುಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೧೫-೩೦ ವ). [ಸಂ. ಅತಿಸಂಧಿತಾ]

ಅತಿಸರ್ಜನ (ನಾ). ೧. ಬಹಳವಾಗಿ ದಾನಮಾಡುವುದು; ಕೊಡುಗೈತನ. ೨. ಕೊಲೆ; ಸಂಹಾರ. [ಸಂ.]

ಅತಿಸಾಂಗ (ಗು). ಸಂಪೂರ್ಣವಾದ; ಸಮಗ್ರವಾದ: ಏನ್ಮತಿಸಾಂಗ ಭಕ್ತ್ಯಗೆ ಮೆಚ್ಚಿದೆವು ನಾವಚ್ಯುತಕಳಿತ್ರೆ (ಬಸವ.ಸಾ೭-೬೧). [ಅತಿ+ಸಾಂಗ]

ಅತಿಸಾರ (ಗು). ೧. ಅತಿಶಯವಾದ ಸತ್ತ್ವದಿಂದ ಕೂಡಿದ; ರಸಮಯವಾದ: ನುತಿಸಿ ನುತಿಸಿಯವರನತಿಸಾರಮ್ಮದುಗಾಂಧರ್ವದಿಂ ಪಾಡುತ್ತ ಹಾಡುತ್ತ (ಬಸವ. ೬-೨೬). (ನಾ). ೨. ಬಹಳವಾಗಿ ಭೇದಿಯಾಗುವ ಒಂದು ರೋಗ: "ಬಸಿರ್ಗರ್ತ್ತಮತಿಸಾರವಕ್ಕುಂ" (ಮುಂಗರಾ. ೧೧೪-೩); ಕುಸುಬೆಎಣ್ಣೆ, ತುಪ್ಪ ಇವಂ ಕುಡಿಸೆ ಅತಿಸಾರ ಮಾಣ್ಗುಂ (ವಿಷ್ಣಿವಿ. ೧೦೯). [ಅತಿ + ಸಾರ್]

ಅತಿಸಾರಕೆ (ನಾ). ಅತಿಸಾರ ರೋಗದಿಂದ ನರಳುವವನು. [ಸಂ. ಅತಿಸಾರಕಿನ್]

ಅತಿಸೂಕ್ಷ್ಮ (ಗು). ಬಹಳ ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾದ: ಅವಳ ಮನಸ್ಸು ಅತಿಸೂಕ್ಷ್ಮ; ಒಂದು ಗೆರೆಯಷ್ಟು ಹೆಚ್ಚುಕಡಮೆಯಾದರೂ ಸೊಂದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾಳೆ (ರೂಢಿ). [ಅತಿ + ಸೂಕ್ಷ್ಮ]

ಅತಿಸ್ತಾನ (ನಾ). ಮೂಲಭೂತವಾದ ದೇವಸ್ಥಾನ: ಶ್ರೀ ಅನಂತಾಪುರದ ಊರಮುಂದೆ ಅತಿಸ್ತಾನದ [ಗುಡಿ] ಖಿಲವಾಗಿರಲಾಗಿ . . . ಪ್ರಜೆಗಳ ಸನ್ಮತಿಲಿ ಆ ಖಿಲವಾದ ಅತಿಸ್ತಾನವನು ಜೀರ್ಣೋದ್ಧಾರವ ಮಾಡಿದ (ಸ್ಇಇ. IX-ii, ಒ೭೩-೧೧; 1507). [ಸಂ. ಅಧಿಷ್ಠಾನ]

ಅತಿಸ್ನೇಹ (ನಾ). ಮಿತಿಮೀರಿದ ಗೆಳೆತನ: ಅತಿಸ್ನೇಹ ಗತಿಗೆಡಿಸಿತು (ಗಾದೆ). [ಅತಿ + ಸ್ನೇಹ]

ಅತೀಂದ್ರಿಯ (ಗು). ೧. ಇಂದ್ರಿಯಗಳಿಗೆ ಗೋಚರವಾಗದ; ಇಂದ್ರಿಯಗಳಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸದೆ ಇರುವ; ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾದ; ಪರೋಕ್ಷವಾದ. (ನಾ). ೨. ಆತ್ಮ. ೩. ಪ್ರಕೃತಿ. ೪. ಮನಸ್ಸು. [ಅತಿ + ಇಂದ್ರಿಯ]

ಅತೀಂದ್ರಿಯದೃಷ್ಟಿ (ನಾ). "ಕಣ್ಣಿಗೆ ಕಾಣದ ವಿಷಯಗಳನ್ನು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಾಗಿ ಕಂಡಂತೆ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಗ್ರಹಿಸುವುದು; ಅತೀಂದ್ರಿಯ ದೃಷ್ಟಿ (ಶಕ್ತಿ); ಕೇವಲ ಸೂಕ್ಷ್ಮದೃಷ್ಟಿ; ಅಸಾಧಾರಣ ಪ್ರಜ್ಞೆ" (Clairvoyance. ೧೦೪೨). [ಅತೀಂದ್ರಿಯ + ದೃಷ್ಟಿ]

ಅತೀಂದ್ರಿಯಸೌಖ್ಯ (ನಾ). ಇಂದ್ರಿಯಗಳ ಸಂಬಂಧವಿಲ್ಲದ, ಕೇವಲ ಆತ್ಮಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಸುಖ: ಅನಶ್ವರಶ್ರೀಯತಿಕರಂಗೆಸುಗಿಸಿ ಸಿದ್ಧರತೀಂದ್ರಿಯಸೌಖ್ಯಸಿದ್ಧಿಯಂ (ಚಂದ್ರಪ್ರ. ೧೨೨). [ಅತೀಂದ್ರಿಯ + ಸೌಖ್ಯ]

ಅತೀತ (ಗು). ೧. ಮಿಗಿದ: ನೆನವುಗಳಿಗೆಯತೀತನಪ್ಪ ಮಹಾನುಭಾವ ಪ್ರಜ್ಞಮಾನಸನು (ಬಸವ. ೪-೧೨). ೨. ದಾಟಿದ; ಎಲ್ಲೆಯನ್ನು ಮೀರಿದ. ೩. ಸತ್ತುಹೋದ; ಗತಿಸಿದ. ೪. ಕಳೆದುಹೋದ; ಮುಗಿದುಹೋದ: ಭಾಪಿಯಶಿತೀರ್ಥ ಭೋಗದೊಳಾವುದು ನಿಶ್ಚಯ ಮತೀತಮುದತೀತಮ ದರ್ ಜೀವಂ ತದಾತ್ಮಸುಖಲವಸೇವೆಗೆ ಕಳವಳಪುದು (ಚಂದ್ರಪ್ರ. ೨-೬೬). (ನಾ). ೫. ಅತಿಕ್ರಮ; ಕ್ರಮತಪ್ಪಿದ ನಡತೆ: ಜಾತಂ ವೀರತಿಗಾಗಲಿ ಧೃತರ್ಗಾಗಿರಲಿ ತಾತಂಗೆ ವಿರಿಹಿತವೆ ನೋಡದಿರ್ ಬಾಲಳಕಿತತಮಂ ಕ್ಷಮಿಸೆಂದು ವಾಲ್ಮೀಕಿ ನುಡಿಯೆ (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೧-೫೪). ೬. ಇಂದ್ರಿಯಗಳಿಗೆ ಹಿಡಿತಕ್ಕೆ ಮಿಗಿದವನು; ಸಂಸಾರದ ಆಚೆಗಿರುವವನು; ಯತಿ. 'ಅತೀತಮಠ' ಪರಾ. ೭. (?): ಅನಾದಿಯ ಮಗನು ಆದಿ ಆದಿಯ ಮಗತೀತ ಆತೀತನ ಮಗನು ಆಕಾಶ (ಅವಚೂ. ೧೬೪-೭೫೩). [ಸಂ.]

ಅತೀತಕಾಲ (ನಾ). ೧. ಕಳೆದುಹೋದ ಕಾಲ. ೨. [ವ್ಯಾಕ] ಭೂತಕಾಲ: ಆತ್ಮಾತಿಭಕ್ತಿಗಳಕ್ಕುಮತೀತತಭವದ್ಭಾವಿಕಾಲ ವಿಧ್ಯಾದಿಗಳಕ್ಕುಳ್ [ಕಾವ್ಯಾವ. ೭೭೪]. [ಅತೀತ + ಕಾಲ್]

ಅತೀತಕ್ರಿಯೆ (ನಾ). ೦. ಆಗಿಹೋದ ಕೆಲಸ. ೨. ಕೈಮೀರಿ ಹೋದ ಕೆಲಸ. [ಸಂ. ಅತೀತಕ್ರಿಯಾ (ಅತೀತ + ಕ್ರಿಯಾ)]

ಅತೀತಜನ್ಮ (ನಾ). ಕಳೆದ ಜನ್ಮ; ಹಿಂದಿನ ಜನ್ಮ. [ಅತೀತ + ಜನ್ಮ]

ಅತೀತಭವ (ನಾ). = ಅತೀತಜನ್ಮ: ನೀನತೀತಭವದೊಳ್ ಉಪಾರ್ಜಿತೋದಾತ್ತಪುಣ್ಯನಿಯಾಗಿ ಸೌದರ್ಮಕಲ್ಪದೊಳ್ ದೇವನಾದೈ (ಶಾಂತಿಪು. ೬-೨೫). [ಅತೀತ + ಭವ]

ಅತೀತಮಠ (ನಾ). ಯತಿಗಳ, ಸಂನ್ಯಾಸಿಗಳ, ಮಠ: ಕುರುಕ್ಷೇತ್ರದಲ್ಲಿ ರಾಜಸುತಪ್ಪ ಯತಿವ್ರತಿಗಳಿಗೆ ಗೊತ್ತಿದೆಂಬಂತತೀತಮಠವಿರೆಯೊಂದು ದಿವಸದಲ್ಲಿ (ಕ್ಕಾಹರಾ. ೪-೫೪). [ಅತೀತ + ಮಠ]

ಅತೀತಾವಸ್ಥೆ (ನಾ). ಪ್ರಕೃತಿಯನ್ನು ಅತಿಕ್ರಮಿಸಿದ ಸ್ಥಿತಿ; ಆತ್ಮನು ಪ್ರಕೃತಿಯ ಮೂಲಾಧಾರ ಚಕ್ರದಲ್ಲಿ ನಿಲ್ಲುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಯೋಗನಾಧನೆ: ಮೂಲಾಧಾರದಲ್ಲಿ ಬೀಳಲ್ಕುತೀತಾವಸ್ಥೆಯಿ (ವೀಕೃಶಿ. ೬-೬-೨೨). [ಅತೀತ + ಅವಸ್ಥೆ]

ಅತೀತೆ (ನಾ). ಜೈನಾಗಮವನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿ ದೀಕ್ಷೆಪಡೆದ ಹೆಂಗಸು; ಜೈನಸಂನ್ಯಾಸಿನಿ; ಕಂತಿ: "ಜೈನಾಗಮಂಗಿಗೊಂಡಪಳಿತೆ [ಪಾಠಾಂ. ಳ್ಕಂತಿ]ಯಕ್ಕುಂ" (ಮುಂಗರಾ. ೯೧-೩ ಟಿ). [ಸಂ. ಅತೀತಾ]

ಅತೀವ (ಗು). ತುಂಬ; ಅತ್ಯಧಿಕ: ಸಂಯಮಿಗಳ ಮುಂದೆ ನಿಂದೆಜಿಗಿ ಕಾತ್ಕೆಯನತ್ಯತಿಪ್ರಪಕೀಪ ಭಕ್ತಿಯಿಂ (ರಾಜಶೇ. ೧೧-೧೩೬); ಪ್ರಮಾಲೆಯು ಅಸುರಿದ ದಾರುಣಿಸತ್ಯದಿಂದ ವಿಷ್ಣುನಿಗಾದ ಅತೀವ ವೃಥೆ (ಸಮಚೀ. ೨೮. ೩೯). [ಸಂ. (ಅತಿ + ಇವ)]

ಅತುಳು, ಅದುಳು (ಕ್ರಿ). ಕೂಡಿಸು; ಬೆಸೆಗೆ ಹಾಕು (ಸ್ಯಾಂಡರ್). ಅದುಳು (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [<— ತೆಲು. ಅತುಕು]

ಅತುಚ್ಚ (ಗು). ತುಚ್ಚವಲ್ಲದ; ಪ್ರಬಲವಾದ ಶಕ್ತಿಯುಳ್ಳ: 'ಅತುಚ್ಚ ಬಾಣ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅತುಚ್ಚಬಾಣ (ನಾ). ಪ್ರಬಲವಾದ ಶಕ್ತಿಯುಳ್ಳ ಬಾಣ: ಸಿಂಹಳ ಭೂಪತಿ ಮಚ್ಚ ಚಂಡಕೋದಂಡಮನಿಲ್ಲದಿರ್ಪಿಂ ಸೆಳೆದು ಬೊಬ್ಬಿಜಿಬ್ಬಿನ ತುಚ್ಚಬಾಣಮಂ (ರಾಜಶೇ. ೬-೮೮). [ಅತುಚ್ಚ + ಬಾಣ]

ಅತುಲ, ಅತುಳ (ಗು). ೦. ಹೋಲಿಕೆಯಿಲ್ಲದ; ಅಸಮಾನವಾದ; ಎಣಿಯಿಲ್ಲದ. ೨. ತೂಕವಿಲ್ಲದ; ಹಗುರ. (ನಾ). ೩. ಎಳ್ಳು. ೪. ಕಪ್ಪು; ಕೆಮ್ಮಲು. **ಅತುಳ** : ೦. ಅಂಗರುಚಿ ಶರಭಲಂಬಮಂ ಬಲದ ವಾಜಿ ಕರಣಂಗಳಂ ಲೋಹಿತಾಕ್ಷಿಗಳತುಳ ಭೂಧರಕ್ಕಾಗಮಂ (ಹಚಹಾ. ೫-೩೮); ಅತುಳಕರುಷದ ಹೊಸಲಿಲಿ ಹೊದಬಿದ್ದುಂ ವಿಕಸಿತ ವನರುಹಾಸನನಾಗಿ ನುಡಿದನು (ತೊರಾ. ೧-೫೦). [ಸಂ.]

ಅತುಲಿತ, ಅತುಳಿತ (ಗು). ಹೋಲಿಕೆಯಿಲ್ಲದ; ಅಸಮಾನವಾದ: ನಿಷ್ಕಾಮವಿಕಾಶಾತುಲಿತ ಭಕ್ತಿಯನತ್ತನಾಗಿಂ (ಬಸವ. ೩-೮). **ಅತುಳಿತ**: ಆ ವಿಶ್ವಮೂರ್ತಿ ಸಳಲ ಪಟೀವಲ್ಲಭನಾತ್ಮಜಾತನತುಳಿತ ಭುಜಶೌರ್ಯಾವಷ್ಟಂಭೋದ್ಧರಣದ (ಕಇಆ. ೧೭, ೧-೨೯; 1127). [ಸಂ.]

ಅತುಳ 'ಅತುಲ' ನೋ.

ಅತುಳಭಾಷೆ (ನಾ). ಆಸಾಧಾರಣವಾದ ಪ್ರತಿಜ್ಞೆ: ಆಟ್ಟ ಹಿಡಿವ ನಮರರ . . . ಮಿಕ್ಕುನ ನರರನು ಕಟ್ಟುತಹೆನೆಂದು ತೊಟ್ಟನತುಳ [ಪಾಠಾಂ. ನಮಲಿ]ಭಾಷೆಯನು (ತ್ರಿಪುನಾಂ. ೧೩-೧೪೨).

[ಅತುಳ (= ಅತುಲ) + ಭಾಷೆ]

ಅತುಳಿತ 'ಅತುಲಿತ' ನೋ.

ಅತೃಪ್ತಿ (ನಾ). ತೃಪ್ತಿಯಲ್ಲದಿರುವುದು; ಮನಸ್ಸು ತಣಿಯದಿರುವುದು; ಅಸಮಾಧಾನ: ಆಶಾದಿ ಕೊರತೆ ಜನರಲ್ಲಿ ಅತೃಪ್ತಿಯನ್ನುಂಟು ಮಾಡಿಪೆ (ರೂಢಿ). [ಸಂ.]

-ಅತೆ (ಪ್ರ). ಒಂದು ಭಾವನಾಮ ಪ್ರತ್ಯಯ; ಉದಾ—ಅಳತೆ; ಕೊಡತೆ: ಅಳತೆಗೆ ತಕಅಕ್ಕೆಗಳಿಗೆಗೊಳಗಾದುವು ಸಳಅವಸ್ತುಗಳ್ (ಆದಿಪು. ೧೦—೫೩); ಕೆಸಱ ಕೊಡತೆಗೆ ಕತ್ತುರಿಯಂ ಕೊಳುವಂತೆ (ಆದಿಪು. ೧೪೮—೨); ಕೊಂಳು ಕೊಡರತೆಗಳ್ವಲ್ಲ (ಅಮ್ಮತ. ೫—೧೬).

ಅತೋನಾತ (ನಾ). (ಉಗ) ಅತಿಶಯ; ಪರಮಾವಧಿ; "ಅತಿಶಯ, ಅತಿಬಹಳ, ಹೆಚ್ಚೆಚ್ಚು" (ಜಾನಕೀ. ೧೨).

[← ಮರಾ. ಅತೋನಾತ್ (< ಸಂ. ಅತೀನಾತಃ=ಅತಃ ನ ಅತಃ)]

ಅತ್ತ (ನಾ). ೧. (ಮಾತಾಡುವವನು ದೂರಪ್ರದೇಶವನ್ನು ನಿರ್ದೇಶಿಸುವಲ್ಲಿ) ಆ ಕಡೆ; ಆ ಪಕ್ಕ; ಆ ದಿಕ್ಕು; ಆ ಸ್ಥಳ: ಕುದಿಕುದಿದತ್ತಱಂ ಕುದುರೆ ನೂಱಜೋಳಾ ಬಲದಾನೆ ಪತ್ತು ತಾಗಿದುವು (ಕವಿರಾ. ೧—೧೧೯); ಅತ್ತ ಸುರೇತ್ರರಾವಸಥಮಿತ್ತ ಪನ್ನಗೋದಾತ್ತ ಸಮಸ್ತ ಲೋಕಮಱಿದಂತಿರೆ ಪೂಣ್ದನೆಗೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧—೬೫); ಎನ್ನ ಮನದ ದುರಾಶೆಯ ಮಾಣಿಸಿ ನಿಮ್ಮತ್ತ ತೋಱಜಿನ್ನಮಲ್ಲಿ ತಾರ್ಜುನಾ (ಮಹಪು. ೩—೧); ದೈವವದತ್ತೆಲೊಲೆದಿಹುದತ್ತ ವಿಜಯಶ್ರೀ ಯು ಕುದಿಸೋಟ (ಕುಮ್ಮಾದ್ರೋ. ೪—೨); ಕಡೆಮೊದಲ್ಲದೆ ಖಳರಾಯರಾವುತಹಡೆ ಬಿದ್ದುದಿತ್ತ ಮೇಣತ್ತ ತಡೆಯದೆ ಜಾಱಿಕಂಳಾಂತರ ಬೇಱಡರಿಂದೆ ಕೆಡಹಿದರ್ (ಮೋಹಪ. ೪೦—೬೨). ೨. ಹೊರಗೆ; ಬೇರೆಯಾದ ಕಡೆ: ಅನ್ನೆಗಮತ್ತ ಯಮನಂದನಂ ಮೂವರ್ ತಮ್ಮಂದಿರ ಬರವಂ ಕಾಣದೆ ಭಗ್ನಮನಸ್ಕನಾಗಿ (ಪಂಪಭಾ. ೮—೪೨); ಸುಯೋಧನಂಗೆ ರಣಭೂಮಿಯೊಳೆಂತುಟಿವಸ್ಥೆಯೋ ಕನಲ್ವಾಂದದಪುದೆನ್ನ ಮೆಯ್ಯನುತುಮತ್ತಣ ಪಂಬಲ ಬಂಬಲೊಳ್ ತೆಱಂದಿರಿದುದು ಚಿತ್ತಮಾ ದೊರೆಯ ಯೋಗಿಗಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೩—೭೩). ೩. ನಿರ್ದಿಷ್ಟವಾದ ಸ್ಥಳ, ಕಾಲ, ವಸ್ತು, ಮೊದಲಾದವನ್ನು ರಿಂದ ಆಚೆ,—ಆ ಮುಂದೆ,—ಆ ಮೇಲೆ: ಜಸಕ್ಕಾಗರಮಾದ ಬದ್ದೆಗಱನಾ ನರಸಿಂಹನಿನಿತ್ತ ನಾಲ್ದೆರಲ್ ಮೇಗು ಪೊದೞ್ದ ಬಾಗದೊಳ ಮೊಂದಿದ ಬೀರದೊಳಂ ಗುಣಾರ್ಜನಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧—೫೦); ದುರ್ಮಾರ್ಗಮಂ ಪೊದ್ದಿದೆನಿಗೆ ಶರಣ್ ಧರ್ಮದಿಂದತ್ತ ಮುತ್ತಿಲ್ಲ (ಸು ಕು ಮಾ. ೬—೪೫); ತಱಪಿಗಳಿಂದತ್ತ ಮತ್ತೆ ಪಿರಿಯರುಮೊಳರೀರೇ (ಸಮಪು. ೬—೯೭); ಪಾರ್ಶ್ವ—ಲ್ಲಿಗಳಿಂದತ್ತಣ ಈ ಧ್ವನಿಯೇ ಕಾವಾತ್ಮವಾಗಿರುವುದು ಉತ್ತಮ ಕಾವ್ಯವು (ಪಾರ್ಶ್ವಾ. ೩೫). ¶ ಇದರ ತೃತೀಯಾವಿಭಕ್ತಿ ರೂಪಗಳಿಂದ ಅತ್ತಣಿಂ, ಅತ್ತಣಿಂದಂ, ಅತ್ತಣಿಂದೆ ಎಂಬುವು ಪಂಚಮಿವಿಭಕ್ತಿಯ ಪ್ರತ್ಯಯಗಳೆಂಬು ಹೆಳಗಿನ್ನಡದ ವ್ಯಾಕರಣಗಳಲ್ಲಿ ಉಕ್ತವಾಗಿದೆ. (ಷಷ್ಠಿ) ಅತ್ತಣ, ಅತ್ತಳ: ರಿಗಳತ್ತಣಿಂದಂ ಮೈಮೆಯಂ ಗೆಯ್ಕುಯ್ದಂತಾದುದು (ರಾ ಮಾ ಕ್ಷ. ೧೩೬—೧೬); ಕತ್ತಲೆಯ ಪುರವ ಕಳ್ಳರು ಮುತ್ತುವಿಸಿದ ಪುರಿ ಪತಿ ಮುತ್ತಿಗೆಗೊಳಗಾದನು ನೋಡಾ ಅಯ್ಯಾ, ಅತ್ತಳ (ಅತ್ತಣ) ಊರಿಂದ ಬೆಳಗು ಪಸರಿಸಲು ಮುತ್ತಿಗೆ ತೆಗೆದೂರಿತ್ತು ಕಾಣಾ ಮಹಾಲಿಂಗ ಗುರು ತಿನಸಿದ್ಧೇಶ್ವರ ಪ್ರಭುವೇ (ಸಿದ್ಧೇಪ. ೧೧೩); "ಅತ್ತಳ ಊರೇ ಬ್ರಹ್ಮರಂದ್ರ" (ಸಿದ್ಧೇಪ. ೪೬೫). (ಸಪ್ತಮಿ) ಅತ್ತಲ್, ಅತ್ತಲು: ೧. ಅತ್ತಲಸುರಾ ದೆಸಗಿದ ನಿತ್ತಲಾ ರುದ್ರಾವತಾರನೆಲೆಯೊಳ್ಳಪಂ (ಗದಾಯು. ೯—೧೬); ಎತ್ತಲೊಲೆವುದು ಧರ್ಮಬಲ ತಾನತ್ತಲೊಲೆವುದು ದೈವ (ಕುಮ್ಮಾದ್ರೋ. ೪—೨); ಅತ್ತಲು ವೈಷಳಿನ ಪ್ರಾಣಂ ಮತ್ತೆ ಪಿಸದೆ ಪೋದುದಮರವಾಸಮನೆಯ್ದಲು (ಮೈಅರಿ. ೧೯೨೬, ೩೪—೪ ; ¶ಕೆಯ ಕತ್ತ); ಆದೆ ವಿಜಯನಸ್ತ್ರೌಳಿವತ್ತಲು (ಕುಮ್ಮಾದ್ರೋ. ೧೦—೯). ೨. ಕತ್ತಲೆಯೆಂಬುದು ಇತ್ತಲೆಯಂತ್ಯ; ಗುಹೇಕ್ಯರನೆಂಬುದು ಅತ್ತಲೆಯಂತ್ಯ (ಅವಚಂ. ೫೧—೩೧); ಅಲ್ಲಿಂದತ್ತಲ್ ಮೂವರ್ ಮಧ್ಯಮರ್ (ಸುಕುಮಾ. ೬—೩೭); ಪ್ರಾತ್ಕೈಜಸಾತ್—ತ್ಕೈಜಸ ದಿಂದತ್ತಲ್ (ತಸೂವ್ಯ. ೫೩). ¶ ಕಮಪು. ೧೧೯ ಪ್ರಯೋ. ಮೇರೆಗೆ

ಅತ್ತಲ್ ಎಂಬುದು ಪ್ರಥಮಾವಿಭಕ್ತ್ಯಂತ ರೂಪವೂ ಆಗುತ್ತದೆ. ಅತ್ತಲ್, ಅತ್ತಲು ಎಂಬುವನ್ನು ಅವ್ಯಯಗಳೆಂದು ಭಾವಿಸು ವವರೂ ಉಂಟು.

ಅತ್ತಕ್ಕ, ಅತ್ತತ್ತರ್ (ದ್ವಿರುಕ್ತಿ) ೧. ತುಂಬ ಆಚೆಗೆ; ತುಂಬ ದೂರ: ಉಬ್ಬಸಮುಬ್ಬುದತ್ತೆಯತ್ತತ್ತ ಸಾಮಮಂದು (ಧ ಮ ಸಂ. ೩—೨೦೬); ಅಯ್ಯಾ ಪಾತಕಳಿತ್ತತ್ತ, ಶ್ರೀಪಾದವತ್ತತ್ತ (ಮ ಹ ದೇ. ೬—೪); ಹೊದ್ದುವರೆ ಸಮಾಪ, ಹತ್ತೆ ಸಾರದರೆ ಅತ್ತತ್ತ ತೋಱುತ್ತದೆ (ಕಸ ಸಂ. ೧೨—೬); ಳಸಱಟಲದಿನತ್ತತ್ತ ಮಿಕ್ಕಂ ಹಿಮೋದಿರೇಥದಿಂದತ್ತತ್ತ ಪೋದಂ ರವಿಂ ರಥದಿನತ್ತತ್ತ ಮೈತಱಿದಂ (ಅ ಧ ಕಾ. ೬—೨೮). ೨. ತುಂಬ ಕೇಳು,—ಹೀನೆ: ಒತ್ತಿಸಿದ ಕಸಕಂತ ಅತ್ತತ್ತ ಈ ದೇಹ ಹೊತ್ತುಕೊಂಡಿಯ್ದುವು ಅಗ್ನಿಯಲಿ ಬಿಸುಡುವರು (ಭುರಂಡ. ೧—೧೫೨—೧೧); ಬರೆವಣಗೆಯೊಳ ಆಸ್ಪತ್ರೆಯಲ್ಲಿ ವೈದ್ಯರು 'ಪ್ರಿಸ್ಕ್ರಿಪ್ಷನ್' ಚೀಟಿ ಬರೆಯುತ್ತಾರಲ್ಲ ಆ ಬರೆವಣಗೆಗಿಂತ ಅತ್ತತ್ತ (ಸು ಸ ಸಂ. ೯). ೩. ತುಂಬ ಮೇಲು: ಮೂಡೇವರಿಗಳಂದಲತ್ತತ್ತ ಮಹಲಿಂಗ ಗ (ದೀಕ್ಷಾಬೋ. ೧೪೦—೭); ಸೌರಾಷ್ಟ್ರ ಸೋಮೇಶ್ವರನೆಂಬ ಲಿಂಗಳಲ್ಲಿತಳ್ಳತ್ತತ್ತಲೆ (ಆದಪು. ೧೦—೪); ಅಜಂಗತ್ತಿನಲಿಯತ್ತತ್ತರಿನಶ್ತಿಯುತಂಗತತ್ತತ್ತಲಿರ್ದಲು ರುದ್ರ (ಜ ಸಪು. ೬೧—೫೩). ಅತ್ತ ಕೆರೆ ಇತ್ತ ಬಾವಿ, ಅತ್ತ ಪುಲಿ ಇತ್ತ ದರಿ = ಯಾವ ಕಡೆಗೆ ತಿರುಗಿದರೂ ಅಪಾಯಕ್ಕೆಳ್ಳಳಗಾಗಬಹುದಾದ ಸಂದರ್ಭ; ಇಕ್ಕಟ್ಟು; ವಿಷಮ ಸ್ಥಿತಿ: ಅತ್ತ ಕೆರೆ ಇತ್ತ ಬಾವಿ ಎಂಬಂತೆ ಆವನ ಸ್ಥಿತಿಯಾಗಿತ್ತು (ರೂಢಿ); ಅತ್ತಲಸುರಾರಿ ಬೆಸಸಿದ ನಿತ್ತಲ್ ರುದ್ರಾವತಾರನೆಲೆಪೊಯ್ದೊಯ್ಯಪಸಂತ್ತ ಪುಲಿಯತ್ತ ದರಿಯೆಂದ ತ್ತಿತ್ತದಿಯಿದೆ ಲಕ್ಷ್ಯ ತಳವೆಳಗಾದಲ್ (ಗದಾಯು. ೯—೧೬). ಅತ್ತಲ ಬಾಯಿ = ಎಲ್ಲಿಂದಲೋ ಬಂದವನು; ತೀರ ಅಪರಿಚಿತ; 'ಯಃಶ್ಚಿತ್' (ಉಶ. ೬). ಅತ್ತಲಾಗಿ ಇಡು, ಅತ್ತಿಡು (ಉಗ) = ದೂರಕ್ಕೆ ನರಿಸು; ಗಮನಿಸದೆ ಇರು: ನಿನ್ನ ಟೀಕೆಯನ್ನೆಲ್ಲಾ ಅತ್ತಲಾಗಿ ಇಟ್ಟು, ಮುಂದೆ ಏನು ಮಾಡಬೇಕೆಂಬುದರ ಕಡೆಗೆ ಗಮನಕೊಡು (ರೂಢಿ); "ನೀನು ಯುದ್ಧಮಾಡುವುದಾದರೆ ಅದನ್ನೆಲ್ಲ ಅತ್ತಿಡುವೆನು . . ." (ಪಥೋ. II, ೧೪೩೫); ತಾನು ವಿಶ್ವಸೃಷ್ಟಿಗೇ ಆದರೂ, ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಸೃಷ್ಟಿಮಾಡುವವನಾದರೂ, ತನ್ನ ಅಹಂಕಾರವನ್ನು ಅತ್ತಿಟ್ಟು, ಪ್ರಯತ್ನ ಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಮಾಡಬೇಕು (ಪಥೋ. II, ೧೫೫೪). ಅತ್ತಲಿಂ ಮುನ್ನ, ಅತ್ತ ಮುನ್ನಲ್ = ಅದಕ್ಕಿಂತ ತುಂಬ ಮುಂಚೆ ಯೇ; ಬಹಳ ಮೊದಲೇ: ಅಜಹರಿಗಳು ಜನಸದತ್ತತ್ತಲಿಂ ಮುನ್ನ (ಬಸಪು. ೯—೫೦); ಅಲಂವತ್ತು ಮೂವರಿಗೆ ಅತ್ತ ಮುನ್ನಲುದಾತ್ತ ಬುದ್ಧಿ . . . ಲಿಂಗೈಕ್ಯ ಭಾವಂಬೆತ್ತು ನಡೆವುತ (ಬಸಪು. ೫೩—೬೮). [ಪೀ.]

ಅತ್ತಂ (ಅ). ೧. ಆ ಕಡೆಗೆ; ಅತ್ತಂಲಾಗಿ: ಎಲೆ ಸ್ವಾಮೀ, ನೀವತ್ತಂ ಪೋಗಿನಲ್ (ಸಂಚತಂ. ೧೯—೧೯). ೩. ಆ ಬಳಿಳ: ಇರನವಂ ಬಾಲ ನೇಱುವರ್ಪಾದಿನತ್ತಂ (ಜಾತಕ. ೬—೨೬).

ಅತ್ತಂ ಇತ್ತಂ = ಆ ಕಡೆ ಮತ್ತು ಈ ಕಡೆ: ಗುಂದಿಗೆಯಂ ಕಾಣದತ್ತಮಿತ್ತಂ ನೋಟಲ್ಕನೇಗಂ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೯೧—೧೧); ಉದರಶಿಖಾಜ್ವಲೆಯಿಂದತ್ತಮಿತ್ತಂ ಕುಸಿಯುತ್ತಂ (ರತ್ನಾಕ. ೬) [< ಅತ್ತ]

ಅತ್ತಪರೆ (ನಾ). ಢಾಲು; ಗುರಾಣಿ: "ಅತ್ತಪರಂ = ಕಾಳೆಗವಲಗೆ" (ಕಮಪು. ಪಂ. ೨); ಕೆಲ್ತು ಬಾಳುಮತ್ತಪರಮುಮಭೇದ್ಯಕವಚಮುಂ ಬೆರಸುಗೆದ ಧ್ಯಸ್ಯದ್ಯುಮ್ನನೆಂಬ ಮಗನುಮಂ (ಸಂಪಭಾ. ೩—೨೨); ಪಕ್ಕದ ಬಾಳುಮತ್ತಪರಮುಂ ಪೊಳೆಯುತ್ತಿರೆ ಪಾಜಿಪದ್ಮ ನಳೋಗ್ರಕೃತಿ ವೇಗದಿಂ ಖಡರಿಕಾಮಿನಿ (ಅರ್ಧನೇ. ೬—೧೦). [?]

ಅತ್ತರ್ 'ಅತ್ತರು' ನೋ.

ಅತ್ತರ (ನಾ). ಹಬೆಯಲ್ಲಿ ಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನು ಬೇಯಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಪಾತ್ರೆಯ ಮೇಲಿಡುವ ಆಥವಾ ಅದರ ಬಾಯಿಗೆ ಮುಚ್ಚುವ ಅಥವಾ ಕಟ್ಟುವ ವಸ್ತ್ರಾದಿ ಸಾಧನ (?) : ಅತ್ತರದ ಮೇಲುಂಡೆ ಬಡಸಿಗಾದುಗಳಕ್ಕಿಟ್ಟು ಮತ್ತಸಪ್ಪಕ್ಕು ಬೀಯಿಸಿ ತುಪ್ಪ ಹುಳಿಯಲ್ಲ ಕೊತ್ತುಂಬರಿಯ ರಸವಂ ತುಪ್ಪ ದೊಳಗಿಕ್ಕಿ ಮತ್ತಾ ಕಾಯಸಟ್ಟು (ಸೂಪಶಾ. ೪-೧೪೪) ; ಅತ್ತರದಿ ಬೆಂದ ಬಾಳೆಯ ಮುಗುಳ ಕೆಜ್ಜಿದಾಗಿ ಕತ್ತರಿಸಿಯದಕೆ ಬಸಿಕೊಂಡಾ ಹಾಲ ಹುಡಿ ಚಿತ್ತಳಿಪಲ್ಲ ನೀರಲ್ಲಿ ಮೀನಸಿನ ಹೂರ್ಣ ಹುರಿದ ತೆಂಗಾಯ ಕುಸುರೆ ಇತ್ತು (ಸೂಪಶಾ.೪-೩೭) ; ಅದಱಂತೆ ಬಾಳೆ ಸೂರೆ ಹೀರೆ . . . ಮೊದಲಾದ ಕಾಯ್ಕಳ ರಸಂಗಳ ತೆಗೆದು ಹದವಡಿಸಿಯತ್ತರದೊಳಿರಿಸಿ ಪರಿಮಳಗೆಸಿಲಸಲು (ಸೂಪಶಾ. ೫-೧೩). [? ಸಂ. ಅಸ್ತರ]

ಅತ್ತರಣ (ನಾ). ೧. ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳಲು ಅಥವಾ ಮಲಗಿಕೊಳ್ಳಲು ಹಾಸುವ ಮೆತ್ತೆ, —ಪೀಠ. ೨. ಆನೆಯ ಬೆನ್ನಿನ ಮೇಲೆ ಹಾಕುವ ಗವಸಣಿಗೆ : "ಅತ್ತರಣ[ಪಾಠಾಂತರ. ಅಸ್ತರಣ, ಆತರಣ]ಮಾ ಪ್ರವೇಣಿ ಯಿಪೆ ಗವಸಣಿಗೆಯಳ್ಳು" (ಮುಸಾಗ. ೬೦-೧೬ ಕ). [ಸಂ. ಅಸ್ತರಣ]

ಅತ್ತರದಾಣಿ 'ಅತ್ತರುದಾನಿ' ನೋ.

ಅತ್ತರದಾನು 'ಅತ್ತರುದಾನಿ' ನೋ.

ಅತ್ತರು, ಅತ್ತರ್ (ನಾ). ಹೂವುಗಳಿಂದ ಭಟ್ಟಿಯಿಳಿಸಿ ತೆಗೆದ ಸುಗಂಧದ್ರವ್ಯ ; ಪುಷ್ಪಸಾರ : ಕಸ್ತೂರಿ ಗಂಧ ಅತ್ತರು ಹೊಸ ಚಿನ್ನಮಯ ತಬಕಿಸಲಿ ಪಿಡಿದವರು ಕೆಲರು (ಶ್ರೀಕೃಪಾ. ೭೬) ; ಅತ್ತರಿನ ಸೀಸಿಗಳನ್ನು ಸಂಪೂರ್ಣಾಂಜ ಕೈಗೆ ಒಪ್ಪಿಸಿದನು (ವಿಧಿನ್ಯೆ. ೬೯) ; "ಅವನ ಸಾಲೆಯನ್ನು ಬಿಡಿಸಿ ಅತ್ತರು ಮೂರಲು ಹಚ್ಚಬೇಕೆನ್ನುತ್ತೀಯೇನು" ? (ರಂಗದೂ. ೨೧) ; ದೆರಿಯಾದೀಪುಯು ಔರಂಗಜೇಬನ ಅಂತಃಪುರಕ್ಕೆ ಅತ್ತರು ಸುಮಾರ ಮುಂತಾದವುಗಳನ್ನು ಮಾರುವುದಕ್ಕೆ ಹೋಗುತ್ತ, ಹೊರಗಣ ವರ್ತಮಾನವನ್ನು ತಿಳಿಸುತ್ತ ಇದ್ದಳು (ಬಂಕಾ. ೨೧೬) ; ಅತ್ತರು ಮಾಸಬಾರದು, ಬಿತ್ತಿದ ಹೊಲ ತುಳಿಯಬಾರದು (ಗಾದೆ).

ಅತ್ತರ್ : ಅತ್ತರ್ತರತ್ತರೆಂದು ಹೊತ್ತು ಮೂರು ಸುಡಿವೆ ನೀನ್, ಬಲ್ಲೆ ನೀನತ್ತರನ್ ! ಬಲ್ಲಯತ್ತರಿತ್ತರೆನ್ ? (ಕಾಂತಿ. ೪೪).

[← ಹಿಂ. ಅತರ್. / ತಮಿ. ಅತ್ತರ್; ತುಳು. ಅತ್ತರು ; ತೆಲು. ಅತ್ತರು, ಅತ್ತರುವು]

ಅತ್ತರುತಟ್ಟೆ (ನಾ). ಬಿದಿರು ಜಾಪೆ ; ತಡಿಕೆ : ಗಾರವಕ್ಕಳ್ಳಿಸ್ ಅತ್ತರುತಟ್ಟೆಯ ಮೇಗೆ ಇಕ್ಕಿದಾವುವು. ಅವ ಕ್ಕಿಂತ ತುಸು ಅಗಲವಾದ ಅತ್ತರುತಟ್ಟಿಯ ಗೂಡುಗಳು (ಜಾರುದಾ.೧೫೮).

[ಅತ್ತರ್ಕು + ತಟ್ಟ. / ತುಳು. ಅತ್ತರ್, ಅತ್ತರ = ಬಿದಿರುಬಟ್ಟೆಯಿಂದ ಮಾಡಿದ ಒಂದು ರೀತಿಯ ಜಾಪೆ, —ತಡಿಕೆ]

ಅತ್ತರುದಾಣಿ, ಅತ್ತರದಾಣಿ, ಅತ್ತರದಾನು (ನಾ). ಅತ್ತರನ್ನು ಹಾಕಿಡುವ ವಿಶೇಷಾಕೃತಿಯ ಪಾತ್ರೆ ; "ರಂಧ್ರಗಳಿರುವ ಮುಚ್ಚಳ ವುಳ್ಳ ಸುಗಂಧದ್ರವ್ಯಸಂಪುಟ, ಪನ್ನೀರುದಾನಿ, ಅತ್ತರುದಾನಿ" (Cassolette. ೨೦೪೨). **ಅತ್ತರದಾಣಿ**: ಎಲೆ ಅಡಿಕೆ ತಾಟು, ಶಹಾ ಪುರದ ಡಬ್ಬಿ—ಅತ್ತರದಾಣಿ ಗುಲಾಬದಾಣಿ—ಬೀಳು ಬೀಳಾ ದ್ದು ತರೋಣಾ ! (ತಿಮಾಗು. ೬೨). **ಅತ್ತರದಾನು**: ಅತ್ತರದಾನು, ಊದುದಾನು, ಬಂಗಾರದ ಪುಷ್ಪಪಾತ್ರೆಗಳಲ್ಲಿ ತುಂಬ ಹೂವು (ಚೇಪಾಶಾ. ೧೪೫). 'ಪನ್ನೀರುದಾನಿ' ಪರಾ.

[← ಹಿಂ. ಅತರ್‌ದಾನ್ ; ಮರಾ. ಅತ್ತರ್‌ದಾಣೀ, ಅತ್ತರ್‌ದಾನೀ]

ಅತ್ತಲ್ 'ಅತ್ತ' ನೋ.

ಅತ್ತಲಗ್ಗ 'ಅತ್ತಳಗ' ನೋ.

ಅತ್ತಲು 'ಅತ್ತ' ನೋ.

ಅತ್ತಳ (ಗು). ಅತಿಶಯ (?) : ಪುದನವಿಜಯಪೆಂದೊಲವರ್ದೆಯಂ ಪತ್ತರೆ ಪೆಸರಿಟ್ಟಿರದಕ್ಕತ್ತಳ್ಳ[ಪಾಠಾಂ. ಕ್ಕಗ್ಗಳ]ವಿನಿಪುದಿನೆ ಮಿಸುಪ ಪೆಸರಿನಿವೆಗಂ (ಚಟ್ಟಕಾ. ೭೪೭). 'ಅತ್ತಳಗ' ಪರಾ. [ದೇ. ?]

ಅತ್ತಳಕೆಯೊತ್ತಳ (ನಾ). ಕಳವಳದ ಸ್ಥಿತಿ ; ಅಸ್ತವ್ಯಸ್ತತೆ : ಉತ್ತರಿಯು ಸುರಿಯದಿರೆ ಹೆತ್ತವ್ವೆ ಪೊರೆಯದಿರೆ ಸತ್ಯವಂತರು ಹುಸಿದರೆ ಮರ್ತ್ಯಕ್ಕೆ ಅತ್ತಳಕೆಯತ್ತಳ[ಳ]ವು ಸರ್ವದಟ್ಟ (ಕೃಷಪ್ರ. ೬೧೨) ; ಉತ್ತರಿ ಕಾರ್ತಿ ಅತ್ತಳಕೆಯತ್ತಳ, ಹಸ್ತಕಾರ್ತಿ ಅಸ್ತವ್ಯಸ್ತ ಎಂದು ಗಾದೆಯುಂಟು (ಕೃಷಪ್ರ. ೧೭೦). [? ಸಂ. ಅಸ್ತಲಕುಸ್ತಲ]

ಅತ್ತಳಿಗೆ, ಅತ್ತಲಗ್ಗೆ (ನಾ). ೧. ಅತಿಶಯ; ಹೆಚ್ಚಿಗೆ: ಒಡವಿದ ಬೇಟನಪ್ಪೊಡೆನಗತ್ತಳಿಗಂ ಬಗೆವೆಱ್ಪೊಡೆನ್ನ ಮೇಳದ ಕೆಳಿಯರ್ಕಳಿಲ್ಲ (ಪಂಪಭಾ. ೪-೭೯) ; ಬೇಟದಿಂದತ್ತಳಿಗಂ[ಪಾಠಾಂ. ದತ್ತುಲಿಗಳ, ದತ್ತಲಗಳ] ಕೆಲಸುಂಟೆ (ಮಾಪ. ೧೧-೩೪) ; ತತ್ತಳಿಗಮುಂಬಳ ಸಿರಿಯ ಹೆರ್ಮ್ಮಮಾಂಧಾತ ಭೂಪಂ (ವಿಕ. VII, ಶಿವಪೂ. ೬೪-೪ ; ೧೧೧2) ; ಸಂಯಮಂ ಜರಿತ್ತಂ ತಪಮಂದಿವತ್ತಳಿಗಮಿಂತು ದಿವಾಕರನಂದಿ ದೇವ ನಿದ್ದಾಂತಿಗಗೆರಿಯೊಡಂಡೊಡಂ ರಸಸೋಕ್ತಯೊಳಾನನೆರಂತು ಬಣ್ಣಿಪಂ (ವಿಕ. II, ೩೫೧-೧೫ ; ೧೧೨) ; ಜಳದಂಗಳ ಮಳಿನತೆಯಂ ಕಳೆದುದು ನಿಜದಿಂದಮೆನೆ ಜಳಾಶಯಜಳದಾ ಮಳಿನತೆಯಂ ಕಳೆದುದಿವತ್ತಳಿಗಮು ಪೇಟ್ಳಿರಿಸಿ ನಿಮಳಮಾದುದು ಶರದಂ (ಪಾರ್ಶ್ವ. ೪-೬೬). ೨. ಅಸಾಧ್ಯ; ಅಶಕ್ಯ : ತವೆ ನೋಡಲ್ ನೋಡಿ ಮೆಚ್ಚಲ್ ಮನದೊಳಸದಳಂ ಮೆಚ್ಚ ನಾನಾ ವಿಶೇಷಪ್ರವದಿಂದಂ ಕೀರ್ತಿಸಲ್ಕತ್ತಳಗಮುಮರನಾಥಂಗಮೆಂಬಟ್ಟಿಗಂ ರೂಪಸಿಳಾಸಕ್ಕರಿಯೊಳಾ ಶ್ರೀಧರನಲ್ಲಕ ಯಶಃಶ್ರೀಧರಂ ಪುತ್ರನಾದಂ (ಆದಿಪು. ೫-೧೦೦) ; ಧರಾತಳದೊಳ್ ಪುರಮಿನ್ನದಿನ್ನಿಬಲ್ಲೆಂಬ ಪೊಗಟ್ಟಿ ಗತ್ತಳಗಮೆಂಬ ನೆಗಟ್ಟಿಗೆ ಜನ್ಮಭೂಮಿ (ಸುಳಮಾ. ೧-೭೯) ; ನೆತ್ತಮ ನಾಡಲೀ ಘನ ಸುವ್ರತ್ತಪೋಧರರೆಯೊಳ್ ಪೊಣರ್ಕ ಕೇಶತ್ತಳಗಂ ದಿಟಂ ನಿಮಗದೆಮ್ಮೊಡನಾಡುವುದೆಂದೊಡೆಂದಂ (ನೇಮಿಪು. ೪-೫೩) ; ನೋಡಲ್ಕ ತ್ತಳಗಂ ಸಹಸ್ರನಯನಂಗಂ ರೂಪು ಮಾರ್ಕೊಂಡು ಮಾತಾಡಲ್ಕುದೆಯ ಮಂತಕಂಗೆನವೆನುಂ (ವಿಕ. V, ಅರಿಷ. ೬೨-೪ ; ೧೧೭) ; ಸತ್ಕ ಚತು ರಂಗಮಿತಿನಲತ್ತಳಗಂ ಬಗೆದು ನೋಟ್ಟುದಾ ಬ್ರಹ್ಮಂಗಂ (ಮಹಾಪು. ೧೭-೧೪೯). ೩. ವ್ಯಥೆ; ಕಳವಳ; ಚಿಂತೆ : ಪಗೆಯೊಡ್ಡು ಗೆಲಲ್ಕುಯಂಬ ಮೆಂಬಾತನಂವರಂ ಮನಕ್ಕೆ ನಿಮಗಾತ್ತಳಗಂ ಬರೆ ಮತ್ತೆ ಮಾ ಕೈಸೇ (ಪಂಪಭಾ. ೧೧-೮೨) ; ಕೆಮ್ಮ ಕುಮ್ಮಟೊಡೆ ತೋಳಿಳಿಳೆ ಚಿಲವಡಿಯೋಗದ ಮುಪ್ಪಿದೆಂದಿರಲೆರ್ದೆಗಪ್ಪುದತ್ತಳಗಮಾ ನರೆವಂ ನರೆ ಬಂದ ಪೊಂಗಳಂ ಸುರಿವೊಡಮಾರೊ ಸ್ಥಿರಿಸುವನರಾತನ ಪಲ್ಲಲಿವಾಯ ನಾತವಂ (ಪಂಪಭಾ. ೪-೧೦೦). **ಅತ್ತಲಗ್ಗೆ** : ೨. ತಱ ಬೆಸಳಣ್ಣ ನೀನೆಯೊಂ ತಮ್ಮನೆನಾಳ ನಾಳ್ಮೆಯೆನಗಪ್ಪೊಡೆ ನೀನೆನಗತ್ತಲಗ್ಗಮೊಂದಾ ಮಗುಲ್ವಂದು ಏಮ್ಮಿಗೆ ಸೂಜದಱಂ ಬೆಸಸೆನ್ನನೆನ್ನಿಗಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೪-೨).

[ದೇ. ? / ತಮಿ. ಮಲ. ಅತ್ತ = ಗಲಾಟೆ, ತಳಮಳ, ಕಳವಳ]

ಅತ್ತಳಿಗಂ (ಅ). ಹೆಚ್ಚಾಗಿ; ಅತ್ಯಧಿಕವಾಗಿ : ಇರ್ವ್ವರ್ಮ್ಮರದಿಂ ದಿತ್ತದ್ದರ್ವಸದ ಸಂಕಮನತ್ತಳಿಗಂ ಸೋಂಪವಿಮರ್ಶ್ಯಮಂ ಬೀರಣನು (ಸೌ ಇ ಇ. IX-i, ೧೩೫-೬೩ ; ೧೦೫೫) ; ತತ್ತಳಿಗಮುರಿದು ಬಲಿಕೆ ವಿಯತ್ತಳಕದನಂ ಚಿತ್ತಭವನಂ ಕೊಲಲಿಂದುತ್ತರಕ್ಷಾದನುಗ್ರತೆವತ್ತ ನೊಳಳ್ಳುಮೆ ಸುಸಾರಮಪ್ಪ ವಿಚಾರಂ (ನೇಮಿಪು. ೭-೧೫೩).

[< ಅತ್ತಳಗ]

ಅತ್ತಾಣಿ (ನಾ). ಒಬ್ಬನ ಹೆಸರು (?) ; ಒಂದು ಅಧಿಕಾರದ ಹೆಸರು (?) : ಎಲ್ಲಾ ಸಾಮನ್ತರುಮತ್ತಾಣಿಯಂ ಸಾಕ್ಷಿ ಜಾ ಟ್ಟೂರು ಂ

ಪೆರ್ಮ್ಮಾಡಿಗರು ಸಮೀಪವರ್ (ಮೈಸೂ. ೧೪೪೧, ೧–೬೫ ; 643 ಆಥವಾ 788 ?) ; ಪುತ್ತೂರತ್ತಾಡಿಗೆ ಆಯ್ದೂಂಬು ಕೆಲಪಿಯುಂ ಅಯ್ದೂಂಬು ಕೊಟ್ಟಪ್ಪಟ್ಟುಂ ಕೊಟ್ಟರ್ (ಎಳ. X, ಕೋಲಾರ, ೨೨೯–೪೯ ; 750). [?]

ಅತ್ತಾರುಗ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು(?) : ಸ್ವಸ್ತಿ ಶ್ರೀ ಅತ್ತಾರುಗ ನಾಗಯ್ಯನ ಮಗನ್ ಕನ್ನೆಜೆಯನ್ ಕೊಟ್ಟುದು ಸೊಡರು ಪನ್ನೆರಡು ಗದ್ದಂ ಅಱಸ್ಪ್ರತಾರಕಂ (ಎಳ. VII, ತಿಕಾಂ. ೪೫–೬೫ ; 890). [?]

ಅತ್ತಿ೧ (ನಾ). ೧. ಆಲ, ಅರಳಿ ಮುಂತಾವ ಹಾಲುಮರಗಳ ಜಾತಿಗೆ ಸೇರಿದ, ಕೆಂಪಾದ ಹಣ್ಣುಗಳನ್ನು ಬಿಡುವ ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮರ ; ಉದುಂಬರ ವೃಕ್ಷ: ಮೂಜಿ ನೋಕ್ಕಿ ದಿಣ್ಣೆ ಬಡಗ್ಗೆ ಪೆವ್ವತ್ತು ಅತ್ತಿಯಿನ್ಕೆಳ್ ದಿಣ್ಣೆಯಿನ್ ಪಡುವಯ್ನೊಡಿಪೋದ ಒಲ್ಪೆಯೊಳಲೆ (ಎಳ. X (S), ಚಿಕ್ಕಬಳ್ಳಾ. ೬೬–೧೯ ; 850) ; ಚಾಗದೊಳ್ಳಿನಚ್ಚಿತ್ತದೆ ಮಾಣ್ದು ಬಾಜ್ಞ ಪುಟುವಾನಸನೆಂಬನಣಾಂಡನುಂಬುದೊಂದತ್ತಿಯ ಪಣ್ಣೊಳರ್ಪ ಪುಟುವಲ್ಲದೆ ಮಾನಸನೇ (ಪಂಪಭಾ. ೫–೬೫) ; ಪಿಳ್ಳಿವೊಡತ್ತಿಯ ಪಣ್ಣತ್ತಿ ಮಬ್ಬೆಯಲ್ಲದರ ಗುಣಂ (ಅಜಿ ಪು. ೧–೬೧) [ಅತ್ತಿಯ ಪಣ್ = ಏಷೊಂದೂ ಹುರುಳ್ಳಿಲ ವಸ್ತು] ; ಎನ್ನ ಚಿತ್ತವು ಅತ್ತಿ ಯ ಹಣ್ಣು ನೋಡಯ್ಯಾ ವಿಚಾರಿಸಿದೊಡೆಸೂಂ ಹುರುಳ್ಳಿಲವಯ್ಯಾ (ಬಸವ. ೨೯) ; ಅತ್ತಿ ಅಲ ಗೋಳ್ ಬಯಿರಯರ್ಕಯಿವ ಪೀರಲ್ಲಿ ಹಾಕಿ ಕಾಸಿ ಶಿವನಿಗೆ ಮಿಸಾಲೆಜೆವುದು (ಬಾ ಅ ಚ. ೧೩೪) ; ಬೇರುದಿಯ ಬೆಳಲ್ತ ಕಮ್ಮರ ಗೇರಳಿಲೆ ಹಿಂತಾಳ್ . . . ಭೂಜಗಳಿಂದ ಹೊಯ್ದಾದಿದರು (ತೊರಣ. ೪–೪೨). 'ಕೆಲ್ಲತ್ತಿ', 'ಕಾಡತ್ತಿ', 'ನಾಯತ್ತಿ' ಪರಾ. ೨. ಕುರು ಬರ ಜಾತಿಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಕುಲ (ಎಸಕ್ಕು. I, ೨೮). ೩. ಗಂಗಾಡಿ ಕಾರರಲ್ಲಿ ಒಂದು ಕುಲ (ಎಸಕ್ಕು. XXVII, ೯).

[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಮಲ. ಅತ್ತಿ ; ತುಳು. ಅರ್ತಿ ; ಅತ್ತಸ ; ಕೊಡ. ತೆಲು. ಅತ್ತಿ]

ಅತ್ತಿ 'ಅಲ್ತಿ' ನೋ.

ಅತ್ತಿಕಾಯ್ (ನಾ). ೧. ಅತ್ತಿಮರದ ಕಾಯಿ. ೨. ಮಕ್ಕಳಿಗೆ ಅತ್ತಿಕಾಯಿಯ ಆಕಾರದಲ್ಲಿ ಮಾಡಿ ಹಾಕುವ ಒಂದು ಒಡವೆ : ಅಳಲೆಕಳಿ ಯತ್ತಿ[ಪಾಠಾಂ. ಅರಳೆಲೆ ಮತ್ತಿ]ಕಾಯ್ ಪುಲಿಯುಗುರ್ ಪಿಗಳಂ ಈಱು ಗೆಜ್ಜೆ ಬಂದಿ (ಸೂ ಕ್ರಿ ಸು. ೭–೭೫). [ಅತ್ತಿ + ಕಾಯ್೨]

ಅತ್ತಿಗೆ೧ (ನಾ). ೧. ಅಣ್ಣನ ಹೆಂಡತಿ : ಮುನ್ನನ ಜನ್ಮಾಂತರದಿಕ್ಕಿಗೆ ಯಪ್ಪ ಪೆಣ್ಣಂಯಿಂದಂ (ಪಜ್ಜಾಣ. ೨–೧) ; ಸೊಸೆಯತ್ತೆಯತ್ತಿಗೆ ಮಗಂ ಮೊಮ್ಮಂ ಕರಂ ಕೂರ್ಮಯಂಗಳಿಯೆಂದಂತಿವರಾರುಮಾಗರ ಬಗೆವರ್ (ಸು ಕು ಮಾ. ೧೨–೫೮) ; ಅತ್ತಿಗೆಯರ ವಿಾಜಲಾಜೆನು (ಸು ಜ ದೇ. ೮–೧೦) ; ಅತ್ತಿಗೆಯಾವೆಡೆ ಏನು ಕಾರಣ ಭೂಪೋತ್ತಮ ಬರವಿಲ್ಲಿಗೆನಲು ಚಿತ್ತವಲ್ಲಾಡೆ ನುಡಿದ ನಿಂಗನಿಾದ ಬೆಂಬತ್ತೊಡೆವೆ ಬಂದೆನೆಂದು (ಅಂಚೆಪ. ೧೩–೧೬೧) ; ರಾಮನ ಶಶಿಮುಖಿಯಪ್ರತಿಮ ಲಕ್ಷ್ಮಣಜೆನತನ್ನಿಗೆಯ ಅಸುರವಂಶಾಧಮನು . . . ಕೊಂಡೊಯ್ವನೆಂದುಸುರುವುದು ರಾಮಂಗೆ (ತೊರಣ. ೩–೧೦–೪) ; ಅತ್ತಿಗೆ ಕೇಳು ನನ್ನಕ್ಕಾಜಿಯೊಳು ನೀನು ಚಿತ್ತ ವಿತ್ತುದ ಕೆಂಡು ನನ್ನ ಚಿತ್ತ ಮೆಚ್ಚಿತು (ಭರಚ. ೭–೬೦) ; ಅಣ್ಣಾ ತನ್ನವ ನಾದರೆ ಅತ್ತಿಗೆ ತನ್ನವಳೆ ? (ಗಾದೆ) ; ಬಡವನ ಹೆಂಡತಿ ಊರಿಗೆಲ್ಲಾ ಅತ್ತಿಗೆ (ಗಾದೆ). ೨. ಗಂಡನ ಸಹೋದರಿ : ಅತ್ತೆಯ ಕಾಟಕ್ಕಿಂತ ಅತ್ತಿಗೆಯ ನೋಟ ಕಷ್ಟ (ಗಾದೆ). ೩. ಹೆಂಗಸರನ್ನು ಗೌರವದಿಂದ ಅಥವಾ ಪ್ರೀತಿಯಿಂದ ನಿರ್ದೇಶಿಸುವಾಗ ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಮಾತು(ಅಕ್ಕ, ಅಮ್ಮ ಎಂಬಂತೆ) : ಅತ್ತೆಯ ಮಾತ ದೊಕ್ಕನೆ ಮಾಱಿ ನೆರೆಮನೆ ಯತ್ತಿಗೆಯುಸು ಹತ್ತಲೊತ್ತಿ ಚಿತ್ತೈಕ್ಯರಾದಿರಾಗೆ ಕೈಗಳ ಮುಗಿದುತ್ತಮೆ ಬಂದು ನೋಡಿದಳು (ಅತಿಂಚ. ೨೫–೧೦೪).

ಅತ್ತಿಗೆ೨

[ಸಂ. ಅತ್ತಿಕಾ. (= ಜ್ಯೇಷ್ಠಳಿಗಿನಿ ; ಅಳ್ಳ) / ತಮಿ. ಅತ್ತಾಚ್ಚಿ = ಅಣ್ಣನ ಹೆಂಡತಿ, ಗಂಡನ ಸಹೋದರಿ ; ತುಳು. ಅತ್ತಿಗೆ = ಅಣ್ಣನ ಹೆಂಡತಿ]

ಅತ್ತಿಗೆಗೆ 'ಅಲ್ತಿಗೆ' ನೋ.

ಅತ್ತಿಗೇರಿ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ನಾಗಣ್ಣಾ ಚಾಕ್ಯರ್ ಪ್ಪ ಹೆಬ್ಬೋರತ್ತಿಗೇರಿಯ ಬಲಿ ಇದಕ್ಕೆ ಸಾಕ್ಷಿ (ಕಾ. II, ಹಂ–೧೧ ; 859).

[ಅತ್ತಿ + ಕೇರಿ]

ಅತ್ತಿನೆಲ್ಲಾಗಿಲ್ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ದೊಣೆಯ ಅಱೆ ಅಲುಳುರ ಕೆಱೆ ಕುಸುಗ ಕೆಱೆಯ ಪುಳುವ್ಪ ಅಳ ಅತ್ತಿನೆಲ್ಲಾಗಿಲ್ಲ ಜೆಯ ಕವ್ಯ (?)ಜೆಪುಳಿಯು (ಇಳ. XIV, ೨೩೬–೬೦ ; ೨ ನೆಯ ಶತ).

[ಅತ್ತಿ + ನೆಲ್ಲ + ಬಾಗಿಲ್]

ಅತ್ತಿಮಬ್ಬೆ, **ಅತ್ತಿಯಬ್ಬೆ** (ನಾ). ಒಬ್ಬಾಕೆಯ ಹೆಸರು. ℙ ಈಕೆ ರನ್ನ ಕವಿಗೆ ಆಶ್ರಯದಾತೆಯಾಗಿದ್ದಳು : ಬಿಳಿಯರಳಿಯಂತೆ ಗಂಗಾಜಳ ದಂತೆಸವಿತಸೇನ ಮುನಿಪತಿಯ ಗುಣಾವಳಿಯಂತೆ ನೆಗಲ್ದ ಕೊಪಣ ಚಳದಂತೆ ಪವಿತ್ರಮತ್ತಿಮಬ್ಬೆಯ ಚರಿತಂ (ಅಜಿಪು. ೧೨–೬) ; ತೈಲ ತಾಯ್ಪುಸಳ್ಕೆ ಭಾಜನಮೆಸಪತ್ತಿಮಬ್ಬೆ ಜಿನಕಾಸನಮಂ ಬೆಳಗುತ್ತಮಿಪ್ಪಂ ಪಳ್ (ನೌಇ. XI–೭, ೫೨–೨೮ ; 1007). **ಅತ್ತಿಯಬ್ಬೆ** : ದಿಶಾವಧ್ಯಂ ದನ್ಪ ಕಾಶ್ಪಾ ಶಿಖಾಧಿಪಶಾಳಿಬಲೋಳಧ್ಯಾಯೊಳಂತಮವಧ್ಯಾಕ್ಷಿಸ್ಪರ್ಶನೆಗೆ ಮೂಜ್ಜಿರ್ತಮಪ್ಪನಮತ್ತಿಯಬ್ಬೆ ಶ್ರೈರನ್ನನ ಚೇಳಾಚರಿತೆ ಮಾಡಿಸಿದಳ್ನಿನ ರಾಜಗೇಹಮಂ (ನೌಇ. XI–೫, ೫೨–೪೨ ; 1007).

[ಅತ್ತಿ$_{೦}$ + ಅಮ್ಮ (< ಅಮ್ಮ$_{೨}$) + ಅಬ್ಬೆ$_{೨}$]

ಅತ್ತಿಮಯ್ಯ (ನಾ). ಒಬ್ಬನ ಹೆಸರು : ಶ್ರೀಮನ್ಮಹಾಪ್ರಧಾನಂ ಗೋತ್ರಪವಿತ್ರ ಹೆಗ್ಗಡೆ ಅತ್ತಿಮಯ್ಯಂಗಳು (ನೌಇ. IX–೫, ೨೮೬–೬, ; 1190). 'ಅತ್ತಿಮಬ್ಬೆ' ಪರಾ. [ಅತ್ತಿ$_{೦}$ + ಮ್ಮ (< ಅಮ್ಮ$_{೨}$) + ಅಯ್ಯ$_{೩}$]

ಅತಿಯಬ್ಬೆ 'ಅತ್ತಿಮಬ್ಬೆ' ನೋ.

ಅತ್ತಿರಸ (ನಾ). = ಆತಿರಸ ೨ : ಅಚ್ಚ ತುಪ್ಪ ಪಕ್ವವಾಗಿ ಅತ್ತಿರಸ ಹುಗ್ಗಿಯನ್ನು ಮೆಚ್ಚ ಉಂಡ (ವಾದೀಭ. ೪೦). [ಸಂ. ಆತಿರಸ]

ಅತ್ತಿವಣ್ (ನಾ). ಅತ್ತಿಯ ಹಣ್ಣು : ಅಂಡಜಾಂಡಕೋಟಿಗಳೆಲ್ಲವವು ಹರಲ್ಬಹ್ಮರೊಂಡಾ ಗುಂಗುರುಗಳನೆಸಳಕೊಂಡ್ತವಣ್ಣಿನಂತೆ (ವೀ ಕ್ರಿ ಪು. ೪–೧೬–೧೦). [ಅತ್ತಿ + ಪರ್ಣ೩]

ಅತ್ತಿವಳಿಗೆ, **ಅತಿವಳಿಗೆ** (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಕೆಱಗಲೂರು ಅತ್ತಿವಳಿಗೆಯು ಮಱಲಿ ನಾಡ ಮೊಸಳೆ ಅಂಚೆಯಿರದು ನೆಕ್ಕುನಾಡ ಕೆಸಕೋಡು ಹಳ್ಳಿಗಳು ಸಹಿತ (ಎಳ. V, ಬೆಲೂರು. ೭೧–೨೩೭ ; 1117). **ಅತಿವಳಿಗೆ** : ಬಳ್ಳವಿನಾಡ ಹಡಿಯವೊಳಲು ಅತವಳಿಗೆಯ ಮಱಲಿನಾಡ ಮರಸು ಹಂತೆರಡು ನೆಕ್ಕುನಾಡ ಕೆಸುಕೋಡು ಹಳ್ಳಿಗಳು (ಎಳ. V, ಬೆಲೂರು. ೫೮–೮೩ ; 1117). [ಅತ್ತಿ + ?]

ಅತ್ತಿಶಯ (ನಾ). ಅತಿಶಯ : ಉತ್ತಮ ಗುಣದಲ್ಲಿ ಇರಲಾಗಿ ಎನ್ನ ಮನಸು ಈತ್ತರದಲಿ ಪೋಗಿ ಹೊರಗೆ ಚರಿಸುತಿದೆ ಹೊತ್ತು ಹೊತ್ತಿಗೆ ಇಂತು ಆಗುವದದುಚಿತವೊ ಅತ್ತಿಶಯವೇನೊ ನಿನ್ನ ಚರಣಸೇವೆ ಸತ್ಯ ಸಂಕಲ್ಪ (ಮೋಸ್ಥದೀ. ೧೩೪). [ಸಂ. ಅತಿಶಯ]

ಅತ್ತೆ (ನಾ). ೧. ಹೆಂಡತಿಯ ಅಥವಾ ಗಂಡನ ತಾಯಿ : ಮುತ್ತಿಲ್ಲದೆ ಮತ್ತಕ್ಕಿಗೆ ಕೂಸಿತ್ತಕ್ಕೆಯೆಂದಿರೆ ಮೊಱಯ ವಾಸಕಿಯರ್ (ಶಾಂ ಕಿ ಪು. ೬–೮೭) [ಕೂಸಿತ್ತ ಅತ್ತೆ = ಹೆಣ್ಣು ಕೊಟ್ಟ ಅತ್ತೆ.] ; ಅತ್ತೆ ಮಾವ ಮೈದುನ ಭಾವ ಗಂಡರಿಗೆ ಮನೆಗಳಂ ಬಿಟ್ಟು (ಚಿಬಪು. ೨೦–೧೪) ; ಅತ್ತೆಗೊಂದು ಕಾಲ ಸೊಸೆಗೊಂದು ಕಾಲ (ಗಾದೆ) ; ಅತ್ತೆಯ ಮೇಲಿನ ಕೋಪ ಕೊತ್ತಿಯ ಮೇಲೆ ಬಿಟ್ಟಳು (ಗಾದೆ) ; ಅತ್ತೆ ಒಡೆದ ಪಾತ್ರೆಗೆ ಬೆಲೆಯುಂಟು (ಗಾದೆ).

೨. ತಂದೆಯ ಒಡಹುಟ್ಟಿದವಳು; ಸೋದರ ಮಾವನ ಹೆಂಡತಿ; ಸೋದರತ್ತೆ: ತಮ್ಮತ್ತೆವಿರಪ್ಪ ವಿಜಯಮತಿ ಕಂತಿಯರ್ ಕಂತಿಯರಾಗೆ ತಪಂಬಟ್ಟು (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೩೪–೧); ಇತ್ತ ಕುಂತೀಭೋಜನೆಂಬ ನೃಪೋತ್ತಮನ ಭವನದಲಿ ಮುರಹರನತ್ತೆ ಬೆಳೆವುತ್ತಿರ್ದಳಾ ವಸುದೇವ ನೃಪ ನನುಜೆ (ಕುವ್ಯಾಆ. ೩–೧೩). ℙ ಅತ್ತೆಗಳ್, ಅತ್ತೆಯರು, ಅತ್ತೆವಿರ್ (ಬಹುವ): ಮಾವನುಮೆಮ್ಮತ್ತೆವಿರುಂ (ಅಜಿಪು. ೬–೧೨೨); ಅತ್ತೆವಿರ್, ಅತ್ತೆಗಳ್ (ಭಾಷಾಭೂ. ೪೨).

ಅತ್ಯಮ್ಮ = ಅತ್ತೆಯನ್ನು ಗೌರವದಿಂದ ನಿರ್ದೇಶಿಸುವಾಗ ಬಳಸುವ ಮಾತು: ಕಂಡಿರಾ ಅತ್ಯಮ್ಮ ನಿಮ್ಮಲ್ಲಿ ವ್ರತವ ಕೈಕೊಂಡು ನಾವೆಯ್ದಿದ ಫಲದಿ (ಭರಚ. ೪೬–೮೨).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಅತ್ತೈ; ತುಳು. ಅತ್ತೆ; ತೆಲು. ಅತ್ತ; ಗೊಂಡಿ. ಅತೀ; ಕುವಿ. ಅತ್ತ. / ಪ್ರಾ. ಅತ್ತಾ; ಸಂ. ಅತ್ತಾ]

ಅತ್ತೆ₂ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬೆತ್ತದ ಕಾವಡಿ; ಕಂಬಿ; ಅಡ್ಡೆ. 'ಅತ್ತೆವೊಕ್ಕಲಿಗ' ಪರಾ. [?]

ಅತ್ತೆತನ (ನಾ). ಅತ್ತೆಯಾಗಿರುವುದು; ಅತ್ತೆಯ ಪದವಿ; ಅತ್ತೆ ನಡಸುವ ಅಧಿಕಾರ: ಅತ್ತೆತನಕ್ಕೆ ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲದೇನೇ ಎಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಅವತಾರವೇ ಮುಗಿದು ಹೋಗುತ್ತದೆಯೋ ಎಂದು ಒಂದೇ ಕಣ್ಣಿನಲ್ಲಿ ಅತ್ತಳು ನರಸಿಂಹನ ಜನನಿ (ಮಾಮನೆ. ೩೩); ಅತ್ತೆತನದ ಅಧಿಕಾರಕ್ಕೆ ಮೊದಲಾಯಿತು. ಅತ್ತೆತನದ ಅಧಿಕಾರವೆಂದರೆ ಸೊಸೆಯಂದಿರನ್ನು ಗೋಳು ಹೊಯ್ಯುವುದೊಂದೆ – ಎಂದು ಯಾರಿಗೆ ಗೊತ್ತಿಲ್ಲ (ಒಡ್ಡಿಉ. ೧೦೨).

[ಅತ್ತೆ₁ + –ತನ]

ಅತ್ತೆಮನೆ (ನಾ). ೧. ಅತ್ತೆಯ ಮನೆ. ೨. [ಆಲಂ] ಊಟ ಉಪಾಹಾರಗಳ ಗೃಹ; ಹೋಟಲು: ಹೆಂಡತಿಯನ್ನು ತೌರುಮನೆಗೆ ಕಳಿಸಿದ ಬಳಿಕ ರಾಮಣ್ಣನಿಗೆ ಅತ್ತೆಮನೆಯ ಭೋಜನಸೌಖ್ಯ ಒದಗಿತು (ರೂಢಿ). 'ಮಾವನ ಮನೆ' ಪರಾ. ೩. [ಆಲಂ] (ಉಕ) ಜೈಲು; ಸೆರೆಮನೆ: ತಲೆತಿರುಕ ತಂದೆ ರಾಗಿಆಂಬಲಿ ಮುದ್ದೆ ತಿನ್ನಲಿಕ್ಕೆ ತಾನಾಗಿ ಅತ್ತೆಮನೆಗೆ ಹೋದ (ಕುರುಕಾ. ೧೧೯). [ಅತ್ತೆ₁ + ಮನೆ]

ಅತ್ತೆವೊಕ್ಕಲಿಗ (ನಾ). ಒಕ್ಕಲಿಗರಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪಂಗಡ: ಅತ್ತೇವೊಕ್ಕಲಿಗರು – ಇವರು ಅಂಕೋಲಾ, ಯಲ್ಲಾಪುರ ತಾಲ್ಲೂಕುಗಳ ನಟ್ಟಡವಿಯಲ್ಲಿ ವಾಸಿಸುವರು. 'ಅತ್ತೆ'ಯೆಂಬೊಂದು ಬಗೆಯ ಬೆತ್ತದ ಕಾವಡಿಯಲ್ಲಿ ಭಾರ ಹೊತ್ತಿರುವ ಕಾರಣ ಇವರಿಗೆ ಅತ್ತೇವೊಕ್ಕಲಿಗರೆಂಬ ಹೆಸರು ಬಂದದೆ (ಕಭಾಗೆ. ೧೪೨). [ಅತ್ತೆ₂ + ಒಕ್ಕಲಿಗ]

ಅತ್ಯಂಗ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬಟ್ಟೆ: ಪಸೆಯೊಳ್ ಪಾಸಿದ ಬೊಂಗಮುಲ್ಲವದ ದೇವಾಂಗಂ ಮಣಿಸ್ತಂಭದೊಳ್ ಪೊಸೆವತ್ಯಂಗಮಪೂರ್ವಮಾಗೆ ಹರಿ ಪೌರೋಹಿತ್ಯಮಂ ತಾಳ್ದೆ . . . ಜಿನಂಗೆಸೆದುದಂತಾ ನಾಮಕರ್ಮೋತ್ಸವಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೦–೭೮). [?]

ಅತ್ಯಂತ (ಗು). ೧. ಎಲ್ಲೆ ಮೀರಿದ; ಕೊನೆಯಿಲ್ಲದ. ೨. ಎಲ್ಲಕ್ಕೂ ಹೆಚ್ಚಿನ; ಮೇಲಾದ: ಅರಿಕೇಸರಿಯೆಂಬಂ ಸುಂದರಾಂಗನತ್ಯಂತ ವಸ್ತುವಂ ಮದಕರಿಯಂ ಹರಿಯಂ ಪಡಿವಡೆಗುರ್ಚಿದ ಕರವಾಳನೆ ತೋಱಿ ನೃಪತಿ ಗೆಲ್ಲಂಗೊಂಡಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧–೧೯); ಸಮಚತುರಶ್ರಮಪ್ಪ ಸಂಸ್ಥಾನ ಸಂಹನನಮುಂ ಅತಿಶಯರೂಪತೆಯುಂ ಅತ್ಯಂತ ಸುರಭಿ ನಿಃಶ್ವಾಸತೆಯುಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೦–೯೪ ವ). [ಅತಿ₁ + ಅಂತ್ಯ]

ಅತ್ಯಂತಗಾಮಿ (ನಾ). ಎಲ್ಲೆ ಮೀರಿ ನಡೆಯುವವನು; ಉಗ್ರಗಾಮಿ; ತೀವ್ರಗಾಮಿ. (ದಕ. ಕಿ). [ಸಂ. ಅತ್ಯಂತಗಾಮಿನ್]

ಅತ್ಯಂತಾತಿಶಯೋಕ್ತಿ (ನಾ). [ಕಾವ್ಯಮೀ] ಅತಿಶಯೋಕ್ತ್ಯಲಂಕಾರದ ಒಂದು ಭೇದ; "ಕಾರಣಕ್ಕೂ ಕಾರ್ಯಕ್ಕೂ ಇರಬೇಕಾದ ಪೌರ್ವಾಪರ್ಯವು ತಲೆಕೆಳಗಾಗಿ ವರ್ಣಿತವಾದರೆ ಅದು ಅತ್ಯಂತಾತಿಶಯೋಕ್ತಿ" (ಕೈಪಿಡಿ. ೨೭೬). [ಅತ್ಯಂತ+ಅತಿಶಯೋಕ್ತಿ]

ಅತ್ಯಂತಾಭಾವ (ನಾ). ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಇಲ್ಲದಿರುವುದು; ಇರುವಿಕೆಗೆ ಅವಕಾಶವೇ ಇಲ್ಲದಿರುವುದು: ಗಗನಕುಸುಮಮನತ್ಯಂತಾಭಾವಮಂ ನಿಷೇಧಮಾತ್ರದಿಂದಮುಂಟುಮಾಡಲಕ್ಕುಮೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೮–೧೩೮ ವ); ವಂಧ್ಯಾಪುತ್ರ ಶಶವಿಷಾಣ ಗಗನಾರವಿಂದಾದಿಗಳೆಂದಿಗೂ ಇಲ್ಲವೆಂಬುವದೇ ಅತ್ಯಂತಾಭಾವಮಕ್ಕುಂ (ವಿವೇಕ. ೨೩). [ಅತ್ಯಂತ + ಅಭಾವ]

ಅತ್ಯಂತೀನ (ಗು). ಅತಿದೂರಕ್ಕೆ ಅಥವಾ ಅತಿವೇಗವಾಗಿ ಹೋಗುವ. 'ಅತ್ಯಂತೀನವಾದ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅತ್ಯಂತೀನವಾದ (ನಾ). ಮಿತಪಕ್ಷದ ಅಭಿಪ್ರಾಯಗಳನ್ನು ನಿರಾಕರಿಸಿ, ಅತ್ಯಂತ ತೀವ್ರವಾಗಿರುವ ಅಭಿಪ್ರಾಯಗಳನ್ನೇ ಪಟ್ಟು ಹಿಡಿಯುವುದು: ಎರಡು ಮೂರು ದಾರಿಗಳು ಕಣ್ಣಿಗೆ ಕಾಣುತ್ತಿರುವಲ್ಲಿ ಆ ಎಲ್ಲ ದಾರಿಗಳೂ ಅನುಕೂಲ ಪ್ರತಿಕೂಲಗಳಲ್ಲಿ ಸಮಸಮವಾಗಿಯೇ ಇರುವುದು ಶಕ್ಯವೇ. ಆದ್ದರಿಂದ ರಾಜಕೀಯದಲ್ಲಿ ಅತ್ಯಂತೀನವಾದ (ಎಕ್ಸ್‌ಟ್ರೀಮಿಸಮ್) ಸಲ್ಲದು (ರಾಜ್ಯಶಾ. ೨೫೫).

[ಅತ್ಯಂತೀನ + ವಾದ]

ಅತ್ಯಗತ್ಯ (ಗು). ತುಂಬ ಆವಶ್ಯಕವಾದ; ಬಹಳವಾಗಿ ಬೇಕಾದ: ಕಲಿತರೆ ಬರುವ ಭಕ್ತಿ ಇದಲ್ಲ. ಅನುಗ್ರಹ, ಸಂಸ್ಕಾರ ಇದಕ್ಕೆ ಅತ್ಯಗತ್ಯ (ಜಗದಾ. ೧೧೪). [ಅತಿ₁ + ಅಗತ್ಯ]

ಅತ್ಯಗಲಿಕೆ (ನಾ). ಅತಿಯಾದ, ವಿಶೇಷವಾದ ಅಗಲಿಕೆ: "ಅಪಜಯದೊಳತ್ಯಗಲಿಕೆಯೊಳುಂ ಪ್ರತ್ಯವಾಯಮೆಂಬುದು" (ಮಂಗರಾ. ೧೪೨–೫೯). [ಅತಿ₁ + ಅಗಲಿಕೆ (< ಅಗಲ್ಕೆ)]

ಅತ್ಯಧಮ (ನಾ). ಬಹಳ ಅಧಮ; ತುಂಬ ನೀಚ: ಕ್ರೂರರತ್ಯಧಮರುದ್ರೇಕಿಗಳು ದುರ್ಜನಾಕಾರಿಗಳು ಧೂರ್ತರೊಳಗಾಗಿ ಶರಣೆನಲು ನಿಜವೈರಮಂ ಬಿಡುವರ್ (ಹಚಕಾ. ೮–೨೧). [ಅತಿ₁ + ಅಧಮ]

ಅತ್ಯಧಿಕ (ಗು). ತುಂಬ ಹೆಚ್ಚಾದ: ಅಂತಃಪುರದೊಳರಸಿರಲತ್ಯಧಿಕದೆಚ್ಚರಿಕೆಯಿರಬೇಕೆಂದನಾ ಶಕುನಿ (ಕುವ್ಯಾಆ. ೮–೩೪). [ಅತಿ₁ + ಅಧಿಕ]

ಅತ್ಯಪೂರ್ವ (ಗು). ಬಹಳ ಅಪೂರ್ವ: ಅಂಬುಜ ಸೌರಭಂ ತನಗೆ ಗಾವಣಜೀವಣಮತ್ಯಪೂರ್ವಮಾಸ್ಯಾಂಬುಜಗಂಧಮೆಂದೆಜಗಿ ಬಗ್ಗಿಸೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೮–೮೭). [ಅತಿ₁ + ಅಪೂರ್ವ]

ಅತ್ಯಯ (ನಾ). ೧. ಅತಿಕ್ರಮ; ಹದ್ದು ಮೀರುವುದು; ಎಲ್ಲೆ ಮೀರುವುದು: ಮತಿಗೆಟ್ಟಂಗೀಗುಮತ್ಯಯಂ ವ್ಯತ್ಯಯಮಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೭–೯೫). ೨. ಕಡೆ; ಮುಕ್ತಾಯ. ೩. ಅಭಾವ; ಮರೆಯಾಗುವುದು. ೪. ಕೇಡು; ಅಪಾಯ: ರತಿಲಂಪಟಂ ಮದಯುತಂ ಮಾನಾತ್ಯಯಾಭೀತನುದ್ಧತವೃತ್ತಂ (ರಾಜಶೇ. ೬–೧೨೪). ೫. ಸಾವು; ನಾಶ. ೬. ಕಷ್ಟ; ದುರ್ದಶೆ. ೭. ಮೇಲೆ ಬೀಳುವುದು; ಆಕ್ರಮಣ. ೮. ಅಪರಾಧ; ದೋಷ. ೯. ಶಿಕ್ಷೆ. [ಸಂ.]

ಅತ್ಯರ್ಥ (ಗು). ೧. ಅಳತೆಗೆ ಮೀರಿದ; ಬಹಳ; ತುಂಬ: "ನಿತಾಂತಮತ್ಯರ್ಥಮತಿವೇಳಂ ಪ್ರಕಾಮಮತಿಮರ್ಯಾದಮೆನಲು ಪಿರಿದೆನಿಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೨೯–೧೪). ೨. ಒಳ್ಳೆಯ: "ಅತ್ಯರ್ಥಂ = ಒಳ್ಳೆಯದು" (ಧನಂನಿ). [ಅತಿ₁ + ಅರ್ಥ]

ಅತ್ಯಲಘು (ಗು). ೧. ತುಂಬ ಭಾರವಾದ. ೨. ಬಹಳ ದೊಡ್ಡದಾದ: ಮಲೆವುತಾತನ ಕಟ್ಟಿದಿರೊಳತ್ಯಲಘುಗಜವುನ್ಮದವೊದಗಿ ಭುಜನಿಭಾಸುರ ನೀಶ್ವರನ ಮೇಲೆ ಬಪ್ಪಂತೆ (ಬಸಪು. ೨೨–೧೩). [ಅತಿ₁ + ಅಲಘು]

ಅತ್ಯಲ್ಪ (ಗು). ೧. ತುಂಬ ಕಡಮೆ; ಬಹಳ ಸ್ವಲ್ಪ. ೨. ಬಹಳ ಹೀನ; ಅತಿ ತುಚ್ಛ. [ಅತಿ₁ + ಅಲ್ಪ]

ಅತ್ಯವೇಕ್ಷಣ (ನಾ). ನಮಗೆ ಬೇಕಾದ ಅಂಶವನ್ನು ವಸ್ತುವಿನಲ್ಲಿ ಅದು ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ಸೇರಿಸಿಕೊಂಡು ಕಾಣುವ ದೋಷ: ಈ ದೃಷ್ಟಿ ದೋಷಗಳಲ್ಲಿ ಮೊದಲನೆಯದನ್ನು ಅನವೇಕ್ಷಣವೆಂದೂ ಎರಡನೆಯದನ್ನು ಅತ್ಯವೇಕ್ಷಣವೆಂದೂ ಕರೆಯಬಹುದು . . . ನಮಗೆ ಬೇಡವಾದುದನ್ನು ಬಿಡುವಂತೆಯೇ ಬೇಕಾದುದನ್ನು ಸೇರಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದೂ ನಮ್ಮ ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಹತ್ತಿಬಂದ ಇನ್ನೊಂದು ದೋಷ (ಕಗದ್ಯ. ೧೪೮, ೧೪೯).
[ಅತ್ಯಿ + ಅವೇಕ್ಷಣ]

ಅತ್ಯಷ್ಟಿ (ನಾ). [ಛಂದ] ಅಕ್ಷರ ಛಂದಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಹದಿನೇಳನೆಯ ಛಂದಸ್ಸಿನ ಹೆಸರು; ಒಂದು ಪಾದದಲ್ಲಿ ಹದಿನೇಳು ಅಕ್ಷರಗಳಿರುವ ಸಮವೃತ್ತಗಳ ಸಮುದಾಯ: ೧೪ ಶಕ್ವರಿ, ೧೫ ಅತಿಶಕ್ವರಿ, ೧೬ ಅಷ್ಟಿ, ೧೭ ಅತ್ಯಷ್ಟಿ . . . ಎಂದು ಇಪ್ಪತ್ತಾಱುಂ ಛಂದಂಗಳಕ್ಕುಂ (ಛಂದೋಂಬು. ೧–೫೫ ವ). [ಅತ್ಯಿ + ಅಷ್ಟಿ]

ಅತ್ಯಾಕಾರ (ನಾ). ತಿರಸ್ಕಾರ; ನಿಂದೆ [ಸಂ.]

ಅತ್ಯಾಚಾರ (ನಾ). ೧. ಆಚಾರವನ್ನು ಮೀರಿದ ನಡೆವಳಿಕೆ; ಕೆಟ್ಟ ನಡತೆ: ಅನ್ಯವಿತ್ತಾಹೃತಿ ಪರವ್ಯಾಪಾದವಾತ್ಮಸ್ತುತಿ ಪರಸ್ತ್ರೀವ್ಯಸನವತ್ಯಾಚಾರ ಬಕವೃತ್ತಿ . . . ಇವು ದೋಷಾಂಕುರಂಗಳು (ಕುವ್ಯಾಅ. ೧೫–೧೪). ೨. ದೌರ್ಜನ್ಯದಿಂದ, ದುರಾಚಾರದಿಂದ ಕೂಡಿದ ಹಿಂಸೆ: ಈ ಅತ್ಯಾಚಾರವನ್ನೆಲ್ಲ ಸಹಿಸಿಕೊಂಡು ಕಾಪಾಲಿ ಅಲ್ಲಿಯೇ ಇದ್ದುಬಿಟ್ಟದ್ದ (ಅಶ್ರಮ. ೪೮); ಅವಳು ಅವರ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಇದ್ದಾಗ ಅತ್ಯಾಚಾರಕ್ಕೂ ಒಳಗಾಗಬೇಕಾಯಿತು (ರೂಢಿ). [ಅತ್ಯಿ + ಆಚಾರ]

ಅತ್ಯಾಜಿ (ನಾ). ಅತ್ತೆಯನ್ನು ಗೌರವದಿಂದ ಅಥವಾ ಪ್ರೀತಿಯಿಂದ ನಿರ್ದೇಶಿಸುವಾಗ ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಮಾತು: ಏನು ಕಾರ್ಯವೊ ದೇವರತ್ಯಾಜಿಯರು ತಮ್ಮ ಮಾನಿನಿಯರ ಕಳುಹಿದರು (ಭರಚ. ೩೭–೬೩).
[< ಅತ್ತೆ$_1$ + –ಜಿ (< ಜೀಯ)]

ಅತ್ಯಾದರ (ನಾ). ತುಂಬ ಉಪಚಾರ; ಬಹಳವಾದ ಅಕ್ಕರೆ: ಅತ್ಯಾದರದ ಆಹ್ವಾನವನ್ನು ತಿರಸ್ಕರಿಸುವುದು ಯೋಗ್ಯವಲ್ಲ (ರೂಢಿ).
[ಅತ್ಯಿ + ಆದರ]

ಅತ್ಯಾದರಿಸು (ಕ್ರಿ). ಬಹಳವಾಗಿ ಉಪಚರಿಸು; ತುಂಬ ಸತ್ಕಾರ ಮಾಡು: ಎಲೆ ಬಸವ . . . ನಿನ್ನ ನೇಮವಿದಾರ್ಗುಂಟು ಗುರುಲಿಂಗ ದೊಳೆರಡಿಲ್ಲದಿರ್ಪೆ ಶರಣರಂ ಸಂಗನೆಂದೆ ಕಾಣ್ಬೆ ಬಂದ ಭಕ್ತರನತ್ಯಾದರಿಪೆ ಬಪ್ಪ ಭಕ್ತರಂ ಹರುಷದೊಳಿದಿರ್ಗೊಂಬೆ (ಬಸರ. ೮–೩೯).
[ಅತ್ಯಿ + ಆದರಿಸು]

ಅತ್ಯಾಧಾನ (ನಾ). ೧. ಬಹಳ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಇಡುವುದು; ಬೇಕಾದಷ್ಟಕ್ಕಿಂತಲೂ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಇರಿಸುವುದು. ೨. ಮೀರುವುದು; ಅತಿಕ್ರಮ; ಕಟ್ಟಳೆ ಮೀರಿದ ನಡೆವಳಿಕೆ: "ಅತ್ಯಾಧಾನಂ, ಅತಿಕ್ರಮಃ – ಈ ೨ ಮೀಱುಹ" (ಹಲಾಯು. ೧೨೪–೬೯). [ಅತ್ಯಿ + ಆಧಾನ]

ಅತ್ಯಾಧುನಿಕ (ಗು). ತುಂಬ ಹೊಸದಾದ; ಇತ್ತೀಚಿನ; ನವನವೀನ: ಅತ್ಯಾಧುನಿಕ ರೀತಿಯ ಅಡುಗೆಮನೆಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಈ ಒಲೆಯನ್ನುಪಯೋಗಿಸಬಹುದು (ಅಡುಸೌ. ೨೬). [ಅತ್ಯಿ + ಆಧುನಿಕ]

ಅತ್ಯಾಯತ (ಗು). ಬಹಳ ವಿಸ್ತಾರವಾದ: ಸಕಲಜೀವೋತ್ಪತ್ತಿಸಂಸ್ಥಾನ ಮೂರ್ಜಿತಮತ್ಯಾಯತಮಪ್ರಮೇಯಕಮಧೋಮಧ್ಯೋರ್ಧ್ವಭೇದಂ ಜಗತ್ತ್ರಿತಯಂ ನಿಂದುದು (ಸುಕುಮಾ. ೧೧–೪೧). [ಅತ್ಯಿ + ಆಯತ]

ಅತ್ಯಾಯಾಮ (ಗು). ಬಹಳ ವಿಸ್ತಾರವಾದ; ತುಂಬ ಉದ್ದವಾದ: ಜೀವಿತಾಶಯದಂತೆ ಅತ್ಯಾಯಾಮಮುಂ ಮುಕ್ತಜ್ವರದಂತೆ ನಿರ್ಮುಕ್ತೋಷ್ಮಮುಂ ಮೂರ್ಛಾಪ್ರಾಪ್ತನಂತೆ ತಮೋಮಯಮುಮಪ್ಪ ತಮಿಸ್ರಗುಹೆಯನೆಯ್ದಿದಾಗಳ್ (ಆದಿಪು. ೧೩–೪೬ ವ). [ಅತ್ಯಿ + ಆಯಾಮ]

ಅತ್ಯಾರ್ಪು (ನಾ). ಹೆಚ್ಚಿನ ಶಕ್ತಿ, —ಪೌರುಷ: ಒತ್ತೆಗೆಂದು ವಿಪಣಿಯೊಳು ರೂಪಜೀವೆಯರಿರುತಿರಲು ಆ ಪುರವರದೊಳಗುಳ್ಳ ವಿಟರುಗಳ ತ್ಯಾರ್ಪಿನಿಂದೊಡಗೂಡುತಿಹರು (ಅಂಜಚ. ೩–೧೩೦). [ಅತ್ಯಿ$_1$+ ಆರ್ಪು$_1$]

ಅತ್ಯಾಲೀಢ (ಗು). ಪರಮಾವಧಿಯ; ಬಲವತ್ತರವಾದ; ತುಂಬ ಹೆಚ್ಚಿನ: ಗುರುವಿರೋಧ ಮಹೀಬುಧರ ಮತ್ಸರವು ದೈವದ್ರೋಹ ಗುಣಸಾಗರನ ಬಂಧುದ್ವೇಷವತ್ಯಾಲೀಢ ದೀನತನ . . . ಅಂಗೈಸೆ ಭೂಪನ ಸಿರಿಗೆ ಮೊಳೆಯದೆ ಕೇಡು (ಕುವ್ಯಾಉ. ೩–೬೯). [ಅತ್ಯಿ + ಆಲೀಢ]

ಅತ್ಯಾವಶ್ಯಕ (ಗು). ಬಹಳ ಆವಶ್ಯಕವಾದ. [ಅತ್ಯಿ + ಆವಶ್ಯಕ]

ಅತ್ಯಾಶೆ (ನಾ). ಮಿತಿಮೀರಿದ ಆಸೆ; ಹೆಚ್ಚಿನ ಆಸೆ; ಅತಿಯಾಸೆ.
[ಸಂ. ಅತ್ಯಾಶಾ (ಅತ್ಯಿ + ಆಶಾ)]

ಅತ್ಯಾಶ್ಚರ್ಯ (ನಾ). ತುಂಬ ಸೋಜಿಗ; ಬಹಳ ಆಶ್ಚರ್ಯ: ಅತ್ಯಾಶ್ಚರ್ಯವತ್ಯದ್ಭುತವತಿಕೌತುಕ (ವಿವೇಕ. ೨೯೨). [ಅತ್ಯಿ + ಆಶ್ಚರ್ಯ]

ಅತ್ಯಾಸನ್ನ (ಗು). ಬಹುಸಮೀಪವಾದ; ಬಹಳ ಹತ್ತಿರದ: ಆದಿದೇವನ ಪರಿನಿಷ್ಕ್ರಮಣಕಲ್ಯಾಣಮತ್ಯಾಸನ್ನಮೆಂಬುದಂ (ಆದಿಪು. ೯–೮ ವ). [ಅತ್ಯಿ + ಆಸನ್ನ]

ಅತ್ಯಾಸುರ (ಗು). ೧. ಬಹಳ ಭಯಂಕರವಾದ; ತುಂಬ ರೌದ್ರವಾದ. (ನಾ). ೨. ಹೆಚ್ಚಿನ ಆವೇಶ, —ರಭಸ: ಕರಿಣಿಯ ಕಾರಣದಿಂ ಮದಕರಿಗಳ್ ವೈಭಾವದಿಂದೆ ತಮ್ಮೊಳಗತ್ಯಾಸುರಮಾಗೆ ಪೋರ್ದು ಸತ್ತು (ಶಾಂತಿಪು. ೯–೪೭); ವಾಸುದೇವನೆ ದೇವನೆಂದತ್ಯಾಸುರದಿ ನುಡಿದು ವ್ಯಾಸದೇವಂ ಕೈಯನೆತ್ತಿದಡೆ (ಬಸಪು. ೫೪–೪೯). [ಅತ್ಯಿ + ಆಸುರ]

ಅತ್ಯಾಸ್ವಾದಿ (ಗು). ೧. ಅತಿಯಾದ ಆಸ್ವಾದವನ್ನುಂಟುಮಾಡುವ. ೨. ಅತಿಯಾದ ಆಸ್ವಾದವನ್ನು ಪಡೆಯುವ: ಕಡವೆಗತ್ಯಾಸ್ವಾದಿಯೆಂಬ [ಪಾಠಾಂ. ಕಾಡಾನೆಗಲಿಯೆಂದೆಂಬ] ನರಿ ಮೊಲಗಳಿಗೆ ದಡಿವೊಯಿಲನೆಂಬ . . . ಬೇಡವಡೆಯೊಡೆಯರೆಲ್ಲರು ನೆರೆದು (ಹಚಕಾ. ೫–೭).
[ಅತ್ಯಿ + ಆಸ್ವಾದಿ]

ಅತ್ಯಾಹಿತ (ನಾ). ೧. ದೊಡ್ಡ ಅನಿಷ್ಟ; ಪ್ರಬಲವಾದ ಅಪಾಯ; ವಿಶೇಷವಾದ ಕೇಡು. ೨. ಜೀವದ ಹಂಗನ್ನು ತೊರೆದು ಮಾಡುವ ಸಾಹಸ; ದುಡುಕಿನಿಂದ ಮಾಡುವ ರಾಕ್ಷಸೀ ಕೃತ್ಯ. ೩. ಮಹತ್ತರವಾದ ಭಯ (ಕಿ). [ಅತ್ಯಿ + ಆಹಿತ]

ಅತ್ಯುಕ್ತ (ನಾ). = ಅತ್ಯುಕ್ತೆ: "ವಿತತೋಕ್ತಮತ್ಯುಕ್ತ ಮಧ್ಯಮ . . . ಇಪ್ಪತ್ತಾಱು ಛಂದಂಗಳಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೦೬–೧೮).
[ಅತ್ಯಿ + ಉಕ್ತ]

ಅತ್ಯುಕ್ತಿ (ನಾ). ೧. ಇರುವುದನ್ನು ತುಂಬ ಹೆಚ್ಚುಮಾಡಿ ಹೇಳುವುದು: ಪಿಡಿಯಿರೇ ಕಯ್ಯನಕ್ಕಕ್ಕುಬ್ಬಟೆಯ ಭಕ್ತಿ ಪಿಡಿಯಿರೇ ಎನಿತು ಕಾಲದೊಳಿಂತಿದತ್ಯುಕ್ತಿ (ತಿರುರ. ೨೨); ಅನೇಕ ಸಂದರ್ಭಗಳಲ್ಲಿ ಸಾಕಾದಷ್ಟು ಅಂಶಗಳನ್ನು ತೃಪ್ತಿಕರವಾಗಿ ಪರೀಕ್ಷಿಸಲು ಸಾಧ್ಯವೂ ಇಲ್ಲ. ಕೆಲವೆಡೆ ಅತ್ಯುಕ್ತಿಯನ್ನು ಹೇಳಿಬಿಡುವ ಸಂಭವವೂ ಉಂಟು (ಜೀವಾತ್ಮ. ೨೫೦); ಆಯಾ ಮತೀಯರಿಗೆ ರುಚಿಸುವಂಥಾ ಅತ್ಯುಕ್ತಿಯನ್ನೂ ಆತ್ಮನಿರಾಕರಣೆಯನ್ನೂ ಉಚ್ಚರಿಸಿಬಿಡುತ್ತಿದ್ದರು (ಕಒಸಾ. ಪೀ. ೧೦). ೨. [ಕಾವ್ಯಮೀ] ಒಂದು ಅಲಂಕಾರ; "ಅದ್ಭುತವಾಗಿಯೂ ಅಸಂಭಾವಿತವಾಗಿಯೂ ಇರುವಂತೆ ಹೇಳಿದ ಶೌರ್ಯೌದಾರ್ಯ ಸೌಂದರ್ಯಾದಿಗಳ ವರ್ಣನೆ ಅತ್ಯುಕ್ತ್ಯಲಂಕಾರವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು" (ಕೃಪಿಡಿ. ೨೭೬). [ಅತ್ಯಿ + ಉಕ್ತಿ]

ಅತ್ಯುಕ್ತೆ (ನಾ). [ಛಂದ] ಅಕ್ಷರ ಛಂದಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಎರಡನೆಯ ಛಂದಸ್ಸಿನ ಹೆಸರು; ಒಂದು ಪಾದದಲ್ಲಿ ಎರಡು ಅಕ್ಷರಗಳಿರುವ ಸಮವೃತ್ತಗಳ ಸಮುದಾಯ: ೧ ಉಕ್ತೆ, ೨ ಅತ್ಯುಕ್ತೆ, ೩ ಮಧ್ಯೆ,

೪ ಪ್ರತಿಷ್ಠೆ, ೫ ಸುಪ್ರತಿಷ್ಠೆ, ೬ ಗಾಯತ್ರಿ . . . ಎಂದಿಪ್ಪತ್ತಾಱುಂ ಛಂದಂ ಗಳಕ್ಕುಂ (ಛಂದೋಂಬು. ೧–೫೫ ವ). [ಸಂ. ಅತ್ಯುಕ್ತಾ]

ಅತ್ಯುಗ್ರ (ಗು). ಬಹಳ ಭಯಂಕರವಾದ; ತುಂಬ ಘೋರವಾದ: ಪತ್ತಿಪ್ರಮಾದಫಲಕಮನತ್ಯುಗ್ರಗ್ರಾಹನಿವಹಸಂಕ್ಷೋಭಿತದೊಳ್(ಕವಿರಾ. ೨–೩೪); ಗಂಡಹೆಂಡಿರನತ್ಯುಗ್ರದಿ ಶಿಕ್ಷಿಸಲ್ . . . ಮಾತೆ ವಿಷಮಂ ಪೆತ್ತರ್ಭಕಂಗೂಡಿಸಲ್ ಹರ ಕೊಲ್ಲಲ್ ಪರಕಾಯ್ವನೇ (ಸೋ ಮೇ ಶ. ೨೯). [ಅತಿ$_1$ + ಉಗ್ರ]

ಅತ್ಯುಜ್ಜ್ವಲ, ಅತ್ಯುಜ್ವಲ (ಗು). ತುಂಬ ಪ್ರಕಾಶಮಾನವಾದ; ಬಹಳ ಹೊಳೆಯುವ. **ಅತ್ಯುಜ್ವಲ**: ಧರಿತ್ರೀಸ್ತುತ್ಯನತ್ಯುಜ್ವಲ ನಿರುಪಮದೇಹ ಪ್ರಭಾದಿವ್ಯಸರ್ವಾವಧಿ ಬೋಧಂ ತುಷ್ಟನಾದಂ(ಸುಕುಮಾ. ೩–೪೮). [ಅತಿ$_1$ + ಉಜ್ಜ್ವಲ]

ಅತ್ಯುಜ್ವಲ 'ಅತ್ಯುಜ್ಜ್ವಲ' ನೋ.

ಅತ್ಯುತೃಷ್ಟ (ಗು). ಬಹಳ ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ; ತುಂಬ ಉತ್ತಮವಾದ. [ಅತಿ$_1$ + ಉತ್ಕೃಷ್ಟ]

ಅತ್ಯುತ್ತಮ (ಗು) = ಅತ್ಯುತೃಷ್ಟ. [ಅತಿ$_1$ + ಉತ್ತಮ]

ಅತ್ಯುತ್ಸಾಹ (ನಾ). ತುಂಬ ಉತ್ಸಾಹ: ಮೊನ್ನೆ ಏರ್ಪಡಿಸಿದ್ದ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮದಲ್ಲಿ ಈ ಹುಡುಗರು ಅತ್ಯುತ್ಸಾಹದಿಂದ ಎಲ್ಲ ಕೆಲಸಗಳನ್ನೂ ಮಾಡಿದರು (ರೂಢಿ). [ಅತಿ$_1$ + ಉತ್ಸಾಹ]

ಅತ್ಯುದ್ಗಾರಿಸು (ಕ್ರಿ). ಬಲವಾಗಿ ಕಾರು; ಬಹಳವಾಗಿ ಹೊರಚೆಲ್ಲು, —ಕಕ್ಕು: ಪೂರಿಸುವ ನೆವದೆ ಮುಂ ಪೀರ್ದಾ ರುಚಿ ಮತ್ಪಾಂಚಜನ್ಯ ರಶ್ಮಿಯನತ್ಯುದ್ಗಾರಿಪವೊಲ್ ದಂತದ್ಯುತಿ ರಾರಾಜಿಸಿ ಮುಖದಿನುಣ್ಮೆ ನುಡಿದಂ ಕೃಷ್ಣಂ (ಜಗವಿ. ೧೦–೧೪). [ಅತಿ$_1$ + ಉದ್ಗಾರ + –ಇಸ್ಕು$_3$]

ಅತ್ಯುದ್ದಾಮ (ನಾ). ಬಹಳ ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ; ತುಂಬ ಮೇಲಾದ: ದಶಮ ದಿನದೊಳ್ ಅತ್ಯುದ್ದಾಮಮಂ ಶ್ರೀವರ್ಮನಾಮಮನಿಟ್ಟು (ಚಂದ್ರಪು. ೬–೧೦೨ ವ). [ಅತಿ$_1$ + ಉದ್ದಾಮ]

ಅತ್ಯುನ್ನತ (ಗು). ತುಂಬ ಎತ್ತರವಾದ; ಅತ್ಯಂತ ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ: ಪ್ರತ್ಯುತ್ಥಾನಾನಂತರಮತ್ಯುನ್ನತ ಕನಕಪೀಠಮಂ ಮುನಿಗಿತ್ತು (ಜಗವಿ. ೨–೪೨). [ಅತಿ$_1$ + ಉನ್ನತ]

ಅತ್ಯುಪಚಾರ (ನಾ). ೧. ಹೆಚ್ಚಾದ ಸತ್ಕಾರ; ಆದರ; ಮಿತಿಮೀರಿದ ಉಪಚಾರ. ೨. [ಆಲಂ] ಲಂಚ; ಹೆದರಿಕೊಂಡು ಕೊಡುವ ಹಣ: "ಅತ್ಯು[ಪಾಠಾಂ. ಕ್ಯು]ಪಚಾರಮೆನಲಂಚಕೊಡುವ ಧನಮಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೮೦–೯). [ಅತಿ$_1$ + ಉಪಚಾರ]

ಅತ್ಯುಪಧ (ಗು). ಪರೀಕ್ಷೆಗೆ ಮೀರಿದ; ವಿಶ್ವಾಸ ಯೋಗ್ಯವಾದ; ನಂಬಲರ್ಹವಾದ (ಕ). [ಸಂ. (ಅತಿ + ಉಪಧಾ + –)]

ಅತ್ಯುಷ್ಣ (ಗು). ತುಂಬ ಬಿಸಿಯಾದ; ಬಹಳ ತೀಕ್ಷ್ಣವಾದ (ಕ). [ಅತಿ$_1$ + ಉಷ್ಣ]

ಅತ್ಯುತ್ಸುಕ (ಗು). ತುಂಬ ತವಕವುಳ್ಳ; ಅತ್ಯಂತ ಸಂಭ್ರಮದ: ವಿಶ್ವಸೇನ ಪ್ರಮುಖ ಸೇನಾಭಿಜ್ಞಾನತೆಯಿಂ ರಾಜಲೋಕಮಜಿಪತ್ಯುತ್ಸುಕರಾಗಿ ಶಶಿವಂಶಕೇತುಗೆ ರಾಜ್ಯಾಭಿಷೇಕಂಗೆಯ್ಯೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೦–೧೦೨ ವ). [ಅತಿ$_1$ + ಉತ್ಸುಕ]

ಅತ್ಯೂರ್ಜಿತ (ಗು). ಬಹಳ ಏಳಿಗೆ ಹೊಂದಿದ; ತುಂಬ ಪ್ರಭಾವಶಾಲಿಯಾದ: ನೀಲಾಂಬುಜಲೀಲಾಕಾರದಿಂ ಕಾಂತಿಯುತನಿನನಿನತ್ಯೂರ್ಜಿತಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೯–೨೧೦). [ಅತಿ + ಊರ್ಜಿತ]

ಅತ್ರಪಾತ್ಮಿಕೆ (ನಾ). ನಾಚಿಕೆಯಿಲ್ಲದವಳು; ಲಜ್ಜೆಗೆಟ್ಟಾಕೆ; ಸಕಲ ದುಃಖಾವಾಸೆಯೆಂ ಜೀವಿತಕ್ಕೆ ನಿಬದ್ಧಾಸೆಯೆನತ್ರಪಾತ್ಮಿಕೆಯೆಂ (ಕಾದಂಉ. ೫೪೫). [ಸಂ. ಅತ್ರಪಾತ್ಮಿಕಾ(ಅತ್ರಪಾ + ಆತ್ಮನ್ + –)]

ಅತ್ರಿಗೋತ್ರಜ (ನಾ). = ಅತ್ರಿಪುತ್ರ ೧: "ಇಂದು ಜೈವಾತೃಕಂ . . . ಚಂದ್ರಮಂ ವಿಧು ಸೋಮನತ್ರಿಗೋತ್ರಜನಬ್ಧಿನಂದನಂ ದ್ವಿಜರಾಜನೆನೆ ಸುಧಾಂಶುಮೆನಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೧–೪). [ಅತ್ರಿ$_0$ + ಗೋತ್ರಜ]

ಅತ್ರಿಜ (ನಾ). = ಅತ್ರಿಪುತ್ರ ೧: ಕ್ವಾರಕ್ಷೀರಾಂಬುಧಿಗಂ ಕ್ಷೀರೋದಭವಾತ್ರಿಜೇಂದುಗಳ್ಗಂ ಮುರಜಿನ್ನಾರಾಯಣರ್ಗಂ ಸಿರಿಗಂ ಶ್ರೀರಾಮೆಗ ಮತನುಗಂ ಭವಾರಿಗಮೈಕ್ಯಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೯೦೬). [ಸಂ.]

ಅತ್ರಿನೇತ್ರಪ್ರಸೂತ (ನಾ). ಅತ್ರಿಋಷಿಯ ಕಣ್ಣಿನಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದವನು; ಚಂದ್ರ. [ಅತ್ರಿ$_0$ + ನೇತ್ರ + ಪ್ರಸೂತ]

ಅತ್ರಿಪುತ್ರ (ನಾ). ೧. ಅತ್ರಿಯ ಮಗ; ಚಂದ್ರ: ಆ ಕ್ಷತ್ರಪುತ್ರಂ ಸಿತಪಕ್ಷದತ್ರಿಪುತ್ರನಂತೆ ಕಳಾಕಳಾಪೋಪಚಯಮನಪ್ಪುಕೆಯ್ದಿರೆ (ಚಂದ್ರಪು. ೪–೪ ವ). ೨. ದುರ್ವಾಸಋಷಿ: ಅತ್ರಿಪುತ್ರನ ಕೈಗುಂಡಿಗೆಯಂ ಕೀಱ್ಮೂಡುವೊಂದು ಪಳಿಕಿನ ಕರವತಿಗೆಯಿಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೭೫). [ಅತ್ರಿ$_0$ + ಪುತ್ರ]

ಅತ್ವ (ನಾ). [ವ್ಯಾಕ] ಅಕಾರ. 'ಅತ್ವವಿಧಿ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅತ್ವವಿಧಿ (ನಾ). [ವ್ಯಾಕ] ಅಕಾರವನ್ನು ಸೇರಿಸಬೇಕೆಂಬ ನಿಯಮ: ದೊರೆಕೊಳ್ವುದತ್ವವಿಧಿಯಂತರಾಳದೊಳ್ ಬಹುಳಮಾಗಿ ಮಧ್ಯಪದಕ್ಕಂ ದೊರೆಕೊಳ್ವುದದರ್ಶನವಿಧಿ ವಿರಳತೆಯಿಂ ಕರ್ಮಧಾರಯಕ್ಕಱಿವವರಿಂ (ಶಮದ. ೧೭೮). [ಅತ್ವ + ವಿಧಿ]

ಅತ್ವಾಂತ (ನಾ). [ವ್ಯಾಕ] ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಅಕಾರವುಳ್ಳದ್ದು; ಅಕಾರಾಂತ (ಶಬ್ದ): ಅತ್ವಾಂತಮುಮಿತ್ವಾಂತಮುಮುತ್ವಾಂತಮುಮಾಯದಂತಮುಂ ನಿಜಲಿಂಗಂ ಯತ್ವಕ್ಕಾರಾದೇಶಂ ತತ್ವಂ ಪೀನಂ ವಿಧಾತೃ ಶಬ್ದಂ ರಾಂತಂ (ಶಮದ. ೮೪). [ಅತ್ವ + ಅಂತ$_2$]

ಅಥ (ನಾ). ಪ್ರಾರಂಭ: ಒಂದು ದಿನ ಆತನ ಮಗನು ತನ್ನ ತಂದೆಯ ಬೀರುವಿನಿಂದ ಕನ್ನಡಕದ ಎರಡು ಗಾಜುಗಳನ್ನು ತೆಗೆದು ಒಂದರ ಮುಂದೊಂದಿಟ್ಟು ನೋಡುವಾಗ ದೂರದ ಚರ್ಚಿನ ಶಿಖರ ಬುಡಮೇಲಾಗಿ ಕಂಡಿತು. ಅದುವೇ ದೂರದರ್ಶಕದ 'ಅಥ' (ವೈಜ್ಞಾಪ್ರ. ೪೮).

ಅಥದಿಂದ ಇತಿಯವರೆಗೆ = ಮೊದಲಿನಿಂದ ಕೊನೆಯವರೆಗೆ, ಆಮೂಲಾಗ್ರವಾಗಿ.

[ಸಂ. P 'ಅಥ' ಎಂಬುದು ಸಂಸ್ಕೃತದಲ್ಲಿ ಅವ್ಯಯ; ಇದು ಗ್ರಂಥ, ಪ್ರಕರಣ ಮೊದಲಾದವುಗಳ ಪ್ರಾರಂಭದಲ್ಲಿ ಬರುತ್ತದೆ.]

ಅಥರ್ವ (ನಾ). ೧. ಪುರೋಹಿತ; ಬ್ರಾಹ್ಮಣ. ೨. ಪುರಾಣಪ್ರಸಿದ್ಧನಾದ ಒಬ್ಬ ಋಷಿ. ೩. ವೇದಗಳಲ್ಲಿ ನಾಲ್ಕನೆಯದು; ಅಥರ್ವಣ ವೇದ. [ಸಂ. ಅಥರ್ವನ್]

ಅಥರ್ವಕುಶಲ (ನಾ). ೧. ಅಥರ್ವಣ ವೇದದಲ್ಲಿ ನಿಪುಣ. ೨. ಮಂತ್ರ, ಮಾಟ ಮೊದಲಾದವುಗಳಲ್ಲಿ ನಿಪುಣ: ವೇದವಿದಂ ಕಾಲತ್ರಯವೇದಿ ಬಹುಶ್ರುತನಥರ್ವಕುಶಲಂ ಶುಭವಂಶೋದಯನುತ್ತಮನಾಶೀರ್ವಾದಪರಂ ಪರಹಿತಂ ಪುರೋಹಿತನಕ್ಕುಂ (ಶಮದ. ೧೦೫). [ಸಂ. (ಅಥರ್ವನ್ + ಕುಶಲ)]

ಅಥರ್ವಣ (ನಾ). ನಾಲ್ಕನೆಯ ವೇದ. [ಸಂ.]

ಅಥರ್ವಣಕೆಲಸ (ನಾ). ಮಾಯೆ; ಮಾಟ; ತಂತ್ರ; ಮೋಸಗಾರಿಕೆ: ಸಂಜೀವರಾಯರು ಕಾಣುವವರ ಮಟ್ಟಿಗೆ ಉದಾರಿಯಾಗಿ ಬೆಣ್ಣೆಯಂತಹ ನುಣ್ಣಗಿನ ಮನುಷ್ಯರು. ಆದರೆ ಮಾಡುವುದು ಸಂಪೂರ್ಣ ಅಥ[ಥ]ರ್ವಣ ಕೆಲಸ. ಗೋಳಿಗುಡ್ಡೆ ಶ್ಯಾಮಣ್ಣಶಾಸ್ತ್ರಿಗಳು ನಡುಬೈಲು ಮಾಪಣ್ಣಭಟ್ಟರು ಮೊದಲಾದವರ ಜಮೀನುಗಳು ಸಂಜೀವರಾಯರ ಬಗಲೊಳಗೆ ಬಿದ್ದುದು ಹೀಗೆಯೇ ಅಲ್ಲವೆ? (ಕುರುಕಾ. ೫೩). [ಅಥರ್ವಣ + ಕೆಲಸ]

ಅಥವಾ (ಅ). ಪರ್ಯಾಯ, ಪಕ್ಷಾಂತರ ಮೊದಲಾದವನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ, ಇಲ್ಲವೆ ಎಂಬ ಅರ್ಥವುಳ್ಳ ಅವ್ಯಯ: ಅವನು ಮೋಸಗಾರನಾಗಿರಬೇಕು, ಅಥವಾ ನೀನು ಹುಚ್ಚನಾಗಿರಬೇಕು (ಮಧ್ವಮು. ೧೬೧); ಈಗ ನನಗೆ ಬೇಕಾಗಿರುವುದು ಕಾಫಿ ಅಥವಾ ಟೀ, ಗಂಡಸಲ್ಲ (ಡೂಡಿ).

[ಸಂ. (ಅಥ + ವಾ)]

ಅಥಾಂಗ (ಅ). ಆಳವಾಗಿ; ತಳದವರೆಗೆ: ಗಂಗೆಯಲ್ಲಿ ಅಥಾಂಗವಾಗಿ ಮುಳುಗುಹಾಕದೆ, ಬರಿ ಬಾಹ್ಯಪ್ರಕ್ಷಾಲನೆಯಿಂದ ಅಂತರಂಗವು ಅರ್ದ್ರವಾದೀತೆ? (ಮಂಸಾಹಿ. ೧೨). [← ಮರಾ. ಅಥಾಂಗ್]

ಅಥಾಪಿಸು, ಅತಾಪಿಸು (ಕ್ರಿ). (?): ಅವರು ಹಮೇಷಾ ತಿಳಾರಿಗೆ ಹೋಗುತ್ತಾ ಇದ್ದಾರೆ. ಆವಾಗ್ಯೆ ಸಂದರ್ಭವಾದಲ್ಲಿ ಹೊಡಿಸುತ್ತೇನೆ. ಅಥಾಪಿಸಿ [ಪಾಠಾಂ. ಅಥಾಪಿ] ಈ ಯೆರಡು ಬಗೆಯಲ್ಲು ಸಂದರ್ಭ ಶಿಕ್ಕೆದೆ ಹೋದರೆ ಶಿವರಾತ್ರೆ ಹಬ್ಬದ ದಿವಸ ಮಹದೇವ ಪುರದಲ್ಲಿ ಬಹಳ ಪ್ರಿಕೇರನಲ್ಲಿ ಖುಷಿಯಿಂದ ಹಬ್ಬಮಾಡುತ್ತಾ ಇರುತ್ತಾರೆ (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೫೫). ಅತಾಪಿಸು: ಅತಾಪಿಸಿ ತಾವು ಅವರಿಗೆ ಶಿಕ್ಷೆಮಾಡದೆ ಇದ್ದರೆ (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೧೦). [?]

ಅದಂಡ್ಯ (ಗು). ದಂಡಿಸಬಾರದ; ದಂಡನೆಗೆ ಅರ್ಹವಲ್ಲದ: ಧರ್ಮದೊಳು ಸ್ಥಿರನಪ್ಪ ದ್ವಿಜನದಂಡ್ಯಂ ದಂಡ್ಯಾದಂಡ್ಯ ವಿಚಾರದೊಳು ಧಾರ್ಮಿಕನೆ ಸಮರ್ಥಂ (ಜಾವಂಡ. ೨೫೯). [ಸಂ. (ಅ– + ದಂಡ್ಯ)]

ಅದಂತ್ರ (ನಾ). ಅಕಾರಾಂತ: ಅಕ್ಕುಮನುಷ್ಯಾರವುದಂತಕ್ಕೆ ಸಮಂ ತೆಲ್ಲಿಯಾದೊಡಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೯೬). [ಅತ್ + ಅಂತ್ರ]

ಅದಂತ್ಯ (ಗು). ಹಲ್ಲಿಲ್ಲದ. [ಸಂ. (ಅ– + ದಂತ)]

ಅದಂತ್ಯ (ಗು). ೧. ಹಲ್ಲಿಗೆ ಯೋಗ್ಯವಲ್ಲದ. ೨. [ವ್ಯಾಕ] ದಂತ್ಯಾಕ್ಷರವಲ್ಲದ. (ನಾ). ೩. ಹಲ್ಲಿಲ್ಲದಿರುವುದು. [ಸಂ.]

ಅದಕೆಸು (ಕ್ರಿ). ಅದುಮುಸು; ಅಮುಕುವಂತೆ ಮಾಡು (ದಕ. ೬).

[ಅದಕ್ಕು + –ಇಸ್ಯು]

ಅದಕ್ಕು (ಕ್ರಿ). ೧. ಹಿಸುಕು; ಅದುಮು; ಒತ್ತು (ದಕ. ೬). ೨. (ಪಾತ್ರೆ) ತಗ್ಗು; ನೆಗ್ಗು; ಜಜ್ಜಿಹೋಗು (ದಕ. ೬).

[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಅದಕ್ಕು, ಅದುಕ್ಕು, ಅದುಙ್ಙು; ಮಲ. ಅತಕ್ಕುಕ, ಅತುಕ್ಕುಕ]

ಅದಕ್ಕು (ನಾ). ಲೋಹದ ಪಾತ್ರೆಯಲ್ಲಿ ಉಂಟಾದ ತಗ್ಗು, — ನೆಗ್ಗು (ದಕ. ೬). [< ಅದಕ್ಕು / ತಮಿ. ಅದುಕ್ಕು]

ಅದಕ್ಷ (ಗು). ದಕ್ಷನಲ್ಲದ; ಅಸಮರ್ಥ: ಅಂದು ದಕ್ಷನದಕ್ಷನೆನಿಸಿ ಯಮಂದಗರ್ವನಾಗಿ ಹರನಂ ಖಂಡಿಸಲು (ಬಸವ. ೬೧–೧೬). [ಸಂ. (ಅ– + ದಕ್ಷ)]

ಅದಗುಂತಿ 'ದಗುಂತಿ' ನೋ.

ಅದಟ್ಟಿ, ಅದಟ್ಟು, ಅದಟು (ನಾ). ಶೂರ; ಪರಾಕ್ರಮಿ: "ಅದಟನೆನಿಕಡುದಿಟ್ಟಂ" (ಭಾರ. ೫೪); ಅದಟಂ ಪುಟ್ಟದನಧಮನ್ನು ಕಲಿತವಂ ಪುಟ್ಟುವ ವೋಲ್ (ಪಂಪಭಾ. ೫–೨೯); ದಿಕ್ಕತ್ತನೂಧವಂಗತಿ ಳೆವನಾಗಿ ತಿಳಿಳುವನಸಂಕೀರ್ಣಯಕೋಧನಿಗೆ ಮತಕಾರ್ಯಕಾಳಿಗೆ ವನಧಿನ್ಯಸಾವನಿಯೊಡಬಿಟರ್ಗ್ ದೊರೆ ಲೇಖಂ (ಸೇಮಿಶ. ೧೦–೧೩೦); ಜೋಡೊಡದು ಭಟ್ಟುಗಿದು ಬೆನ್ನಲಿ ಮೂಡಲಬಟರ ಸೀಳಿದನು (ಕುಮ್ಮಾರ್ಜು. ೫–೫); ಇದು ನೆಜೆಗುರಿಯು ಕೊಟಿಯು ಸೇನೆಯುಳ್ಳವಿಯದಬಟರುಗಳ ಪೌಜ ಪೋಡು (ಕಂಪನ. ೧೧–೧೨೦); ಅತನು ಅದಟನಾದರೂ ಅತ್ಯಂತ ದುರ್ವ್ಯವಿಯು (ಕವಿಕ. ೨೯). **ಅದಟ್ಟ**: ಸಾನ್ತಯ್ಯ ಕೊಟಗವ್ವನ್ನು ತುಲುವ ಕೊಣ್ಣಾ ಪೋಪಾಗದಟ್ಟ ಬಿನ್ನಂಡಿ ತುಲುವ ಮಗುಟ್ಟಿ ಸುರರ ಗತಿಗೆ ಸನ್ದ (ಮೈಆರಿ. ೧೪೮೧, ೨೫–೧೪ ; ೧೦೩೦).

ಅಧಟ: ಇವರೊಳ್ ಪೇರ್ ಬವರಕ್ಕೆ ನಿಲ್ವಧಟರಾರ್ (ಸೇಮಿಶ. ೬–೨೦೦); ಆ ಲಾಳದೇಶ ಮಧ್ಯಸ್ಥಳೆಯಲಧಟ ಭೂಪಾಲವೆಸರಂ ತಳೆದ ಪಂಕೇಜಸಖುಕುಲದ ಪೀಠಿಗೆಯ ರಾಯರ್ಗೆ (ಜಹಣಾ. ೧–೩೫); ಶಕ್ರ ಶಿಖಿ ಯಮ ಪವನ ಧನದೀಶಾನರೊಳಗೀ ಪವನಿಪರ್ಗಟರ ಕಾಣೆನಾಹವದಂಗ ಲೇಸೆಂದ (ತೊರಣಾ. ೧–೧೧–೧೫); ಹೊಣಕೆಯುಳ್ಳಧಟರೊತ್ತರಿಸಿದರ್ (ಸಂದಿಮಾ. ೧೩–೪೮).

ಅದಟರ ದೇವ = ಶೂರರ ಒಡೆಯ; ವೀರಶ್ರೇಷ್ಠ; ಒಂದು ಬಿರುದು: ಜಯಲಕ್ಷ್ಮೀಧಾಮಂ ಜಯಸಿಂಹಂದೇವನದಟರ ದೇವ (ಸೌಇಇ. XX, ೨೧–೪೨ ; ಕಂಪ. ೩, ೧೦೨೨); ನಾಗದೇವನದಟರ ದೇವಂ (ಸೌಇಇ. XI–i, ೭೮–೬೪; 1045); ಬರ್ಮದೇವನದಟರ ದೇವಂ(ಎಇ.VII, ಶಿವಮೊ. ೫೬–೬೯; 1115). ಅದಟರ ಭೀಮಂ = ಶೂರರಿಗೆ ಭಯಂಕರನಾದವನು; ಒಂದು ಬಿರುದು: ಧರೆಯೊಳ್ ಬೀರದ ಪೆಂಪಂ ನರಸಿಂದಿರ್ಗಂದಿ ಬಳಿಕಂ ಬಿರಿಯಂ ಮೂವನಿ ಭಾಸ್ಕರನುತಿಂ ನಾಲ್ವಡಿ ಶಂಕರಕಿಂದ್ಯೆವಡಿ ನೆಗಟ್ಟಿಯದಬರ ಭೀಮಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೭೦).

[< ಸಂ. ಅಧೃಷ್ಯ / ಮರಾ. ಅದಟ = ಅತಿಪರಾಕ್ರಮಿ]

ಅದಟಂಕಗಳ್ಳ (ನಾ). (ಶತ್ರುವಿನ) 'ಅದಟ' ಎಂಬ ಬಿರುದನ್ನು ಅಪಹರಿಸತಕ್ಕವನು; ಶೂರನಾದ ಶತ್ರುವನ್ನು ಸೋಲಿಸತಕ್ಕವನು; ಒಂದು ಬಿರುದು: ವೈರಿಬಳಕಳಧಾಳದ ಪ್ರಭಂಜನ ದವಾಸಂಲ ವಿಜಯಲಕ್ಷ್ಮೀವಲ್ಲಭನದಟಂಕಗಳ್ಳನಯ್ಯನ ಆಕ್ಕ (ಎಇ. III, ಮೈಸೂರು. ೩೬–೪ ; ೯೯೦). [ಅದಟ + ಅಂಕ್ಕ + ಕಳ್ಳ]

ಅದಟಿಕಾಳಾನಳ (ನಾ). ಶೂರರಿಗೆ ಪ್ರಳಯಾಗ್ನಿಯಂಥವನು; ಶೂರರಾದ ಶತ್ರುಗಳನ್ನು ಧ್ವಂಸಮಾಡುವವನು: ಜಿಜಿಯಕೀರ್ತಿ ಧ್ವಜಂ ಚಕ್ಕಗೊಟ್ಟಿದಾವನೆಂ[ನಪ]ದಿ ಕಾಳಾನಳಂ ಬೋಳಳುಳಕಾಳ ದಣ್ಣಂ (ಸೌಇಇ. XI–i, ೯೭–೪ ; 1062).

[ಅದಟ + ಕಾಳ (= ಕಾಲ್ಬು) + ಅನಳ (= ಅನಲ)]

ಅದಟಿತನ (ನಾ). = ಅದಟತೆ: ಸದಮಲ ಶ್ರುತಿವಾಕ್ಯಗೋಚರನದಟು[ಟಿ]ತನವನು ಗಣಿಸಬಹುದೇ (ಸಂಳಪ. ೪–೩೭); ಕಂಡರವರುದಾಪವಿದ್ಯಾಖಂಡವರೆಯುನದಟು[ಟಿ]ತನವನು (ಸಂಳಪ. ೨೦–೪೪).

[ಅದಟ + –ತನ]

ಅದಟಿತೆ (ನಾ). ಪರಾಕ್ರಮ; ಶೌರ್ಯ: ಬೆದೆಲಲಿರ್ದಿರ್ದಮದ್ಯಟ ಭುಟಿಳೆಗಳವೆರುಸುರ್ಪಸಲ್ಲಿ ಕೊಂದದಟಿತೆಯಿಂದಮಾಗಳೆ ಧನಂಜಯ ನಂಜದೆ ಕಂಜವಕ್ತ್ರೆಯಂ ಪದೆದಿತೆವೇಗದಿಂ ಪೆಗಲನೇಲಿಸಿಕೊಂಡು ಬರುತ್ತುಂ (ಸೇಮಿಶ. ೬–೪೪). [ಅದಟ + –ತೆ]

ಅದಟಿರಕ್ಕಸ (ನಾ). ಪರಾಕ್ರಮಿಯಾದ ರಾಕ್ಷಸ: ಪದಿನಾಲ್ಕು ಭುವನವಲ್ಲವ ಪುರುಹೂತ್ತಮನುಜರದೊಳಿರುತಿರ್ದರ್ ತಾನು ಅದಟಿರಕ್ಕಸನ ಮೇರಿರದೆ ಸಂಗ್ರಾಮವಸೊದವಿಸಿದುದು ಚಿತ್ರವಲ್ತೆ (ತ್ರಿಪುಸಾಂ. ೬೪).

[ಅದಟ + ರಕ್ಕಸ]

ಅದಟಿರಸೆ (ನಾ). ಪರಾಕ್ರಮಿಯಾದ ರಾಜ: ಹಣಿದನೆಲ್ಲಿಂದಿತ್ತ ಮಿಗೆ ಪಡುವಣ ದಿಗಂತದಲಿದಟಿರಸ [ಪಾಠಾಂ. ಅದಟಿಗರ್] ಪಟ್ಟಣದವರ ಪಂಚನದ ಭೂಮಿಯ ಭೂಮಿಪರ ಗಿಲಿದ (ಉಪ್ಪಾಸ. ೬–೪).

[ಅದಟ + ಅರಸ]

ಅದಟರಾಯಝುಳಪ್ಪ (ನಾ). ಶೂರರಾದ ರಾಜರನ್ನು ಅಕ್ಕರಮಿಸಿ ಹೊಡೆಯುವವನು; ಒಂದು ಬಿರುದು: ಶ್ರೀಮತ್ಶ್ರೀ ಶ್ರುಭವನಮಲ್ಲಂ ಸಾಮಜರಿಪುಖಿಕ್ಯಮಂ ಪರಾಕ್ರಮತಿಂಗಂ ಸಾಮಾನ್ಯಮಲ್ಲಪನೆಳೆಯೊಳ್ ಸೋಮೇಶ್ವರನಾಜಪದಟರಾಯಝುಳಪ್ಪಂ (ಸೌಇಇ. XX, ೫೫–೭ ; 1082). [ಅದಟ + ರಾಯ + ಝುಳಪ್ಪ (< ಪ್ರಾ. ಝುಡಪ್ಪ)]

ಅದಟಲೆ (ಕ್ರಿ). ೧. ಶೌರ್ಯದಿಂದ ಕಾಡು, —ಪೀಡಿಸು: ಮಾಜೂನ್ತ ವಿದ್ವಿಷ್ಟರನದಟಲೆಯಲ್ಪಣ್ಡಿಸಲ್ಪಣ್ಡಿಸಲ್ಜ[ಕ್ಕ]ನ ಚಕ್ರಂ ಸೊಕ್ಕೆ (ಸೌಇಇ. XX, ೩೧–೨೬ ; 1044) ; ಬಲಿವಲೆವ ಮಲೆವ ಕೆಲೆವದಟಲೆವ ಪಳಂಚಲೆವ ಮಲೆಪರೆಲ್ವಂ ಮುಱಿದಂ. . .ಲಕ್ಷ್ಮನೃಪಂ (ಎಕ.VII, ಶಿಕಾರಿ. ೧೩೬–೨೪; 1068) ; ಅವಂ ಮುರನಂ ಕೊಂದನದಾವಂ ಬಕಕಂಸಕೇಶಿಗಳನದಟಲೆದಂ (ಶಮದ. ೧೫೧ ಪ್ರಯೋ); ಮೂಲೋಕಮನೆಲ್ಲಮನದಟಲೆವ ಮತ್ತ ಹಿರಣ್ಯ ಕಶಿಪುವಂ ಕೊಲ್ವೆನೆನುತ್ತಾ ಸ್ತಂಭೋದರದೊಳ್ ಜನಿಸಿ (ಜಯಕಾ. ೮–೫). ೨. ನಿಗ್ರಹಿಸು; ಉಡುಗಿಸು; ಸೋಲಿಸು: ಅಂದಮದಟಲೆಯೆ ಮನಸಿಜನಂದಮನಳವಳವಿಗಳೆದು ಕೇಸರಿಯಳವಂ ಬೆಂದಗುಳೆ ವಜ್ರ ಬಾಹು ಪುರಂದರರೆಂಬಿರ್ವರವರ್ಗೆ ನಂದನರಾದರ್ (ಪಂರಾಮಾ.೧–೧೩೭); ಕರ್ಮಾರಿಯನದಟಲೆವಾನಂದವೀರರ್ ತಪಃಶ್ರೀವನಿತಾಳಂಕಾರರೆಮ್ಮಿಂ ದಪಹರಿಸುಗೆ ದುರ್ಮೋಹಮಂ ಸಾಧುವರ್ಗಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧–೫); ವೇದ ವೇದಾಂಗ ರಹಸ್ಯಮನದಟಲೆದುದೆನಲ್ ಕಂಸಮಥನ ಬಣ್ಣಿಸುವರಳವೆ ನಿನ್ನ ಮಹತ್ವಂ (ಜಗವಿ. ೬–೮೩). [ಅದಟ್ಟು + ಅಲೆ$_1$]

ಅದಟಸಾಮಂತ (ನಾ). ಶೂರನಾದ ಸಾಮಂತ ರಾಜ: ಅದಟ ಸಾಮಂತ ಸಂದೋಹಮಂ ವಿಗುರ್ವಿಸಿ ಭೇರಿಯಂ ಸೂಳೈಸಿ ನಿಂದರೊಡ್ಡಿ (ಜ್ಞಾನಚಂ. ೧–೮೧). [ಅದಟ + ಸಾಮಂತ]

ಅದಟಾನು (ಕ್ರಿ). ಪರಾಕ್ರಮವನ್ನು ತಾಳು, —ಹೊಂದು: ನುಡಿದುವು ದೇವದುಂದುಭಿ ದೈತ್ಯನ ಸಿರಿಮುಡಿಯಲ್ಲಿ ಹೂಮಳೆಗಱೆಯೆ ಕುಡಿವರಿದದಟಾಂತು ಸಾಸಿರತೋಳಿಂದ ಹಿಡಿದನು ರಣಭೈರವನ (ಮೋಹತ. ೩೫–೪೮). [ಅದಟ್ಟು + ಅನು$_1$ (< ಅನ್$_1$)]

ಅದಟಿಗ (ನಾ). ಶೂರ; ಪರಾಕ್ರಮಿ: 'ಅದಟರಸ' ಶಬ್ದದ ಪ್ರಯೋಗದ ಪಾಠಾಂತರವನ್ನು ನೋಡಿ. [ಅದಟ್ಟು + –ಇಗ]

ಅದಟ್ಟು$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. "ನಿಂದಿಸು, ಜರೆ" (ಗುವಿಮೋ); "ಗದರಿಸು" (ಮಂಕುಕ. ಕೋಶ); ಹದವರಿತು ವಿಧಿ ತಾನೆ ಕುದುರಿಸುವನೆಲ್ಲವನು ಅದಟದಿರು ನೀನವನ (ಮಂಕುಕ. ೫೪೯). ೨. ಅದುಮು; ಅಡಗಿಸು (ಕಿ).
[← ? ತಮಿ. ಅದಟ್ಟು = ಗದರಿಸು; ಬಯ್ಯಿ]

ಅದಟ್ಟು$_2$, ಅಧಟು (ನಾ). ೧. ಪರಾಕ್ರಮ; ಶೌರ್ಯ; ಸತ್ತ್ವ: ಅದಟನಳುರ್ಕೆಯಂ ಮೆಱೆದು ಸಾವುದು ಬೋಯಿಗನನ್ತಿಳಾಗ್ರದೊಳ್ (ಎಕ. II, ೧೩೮–೧೪ ; 940) ; ಎಮ್ಮಂ ಪಿಡಿದೆಱೆವಂದಿನ ನಿಮ್ಮದಟುಗಳೀಗಳೆತ್ತವೋದುವೊ (ಪಂಪಭಾ. ೭–೩೯) ; ಭಟಸಂಘಕ್ಕದಟೆಂತುಟಂತುಟೆ ಮುಖಾಂಭೋಜಕ್ಕೆ ಮೂಗೆಂತುಟಂತುಟೆ . . . ದರ್ಶನಂ ಸಕಲ ಧರ್ಮಕ್ಕಂ ಧರಾಚಕ್ರದೊಳ್ (ಧರ್ಮಾಮೃ.೧–೭೨) ; ಹಸುಳೆಯದಟನ ನುಡಿಯ ಕೇಳಿದು ನಸುನಗುತ ಧರ್ಮಜನು ಘನ ಪೌರುಷವು ನಿನಗುಂಟೆಂದು ಕಂದನ ತೆಗೆದು ಬಿಗಿಯಪ್ಪಿ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೪–೩೬). ೨. ದರ್ಪ; ಗರ್ವ: "ಹಮ್ಮದಟು ಮತ್ತೆ ಗಬ್ಬಂ ದಿಮ್ಮಿದರಿಂ ಬಿಂಕ ಪುಗ್ಗುಮುಕ್ಕೆವಮೆನ್ನಲ್ ಗಮ್ಮನೆ ಗರ್ವಮದಕ್ಕುಂ" (ಕವಿಕಂ. ೧೧೩) ; ಮುಕುಂದಂ ಸಭಾಂತರಮಂ ಪೊಕ್ಕನಳುರ್ಕೆವೆತ್ತದಟನಾ ಪೀತಾಂಬರಾಡಂಬರಂ (ನೇಮಿಪು. ೬–೧೧೭) ; ಪಂಚೇಂದ್ರಿಯಂಗಳದಟಂ ವಂಚಿಸುವಾಯಾಸವೇಕೆ ಕೂರ್ತೀಸ್ಥಲದೊಳ್ ಪಂಚಾಕ್ಷರಿಯಂ ಸಲೆ ಸಂದಂಚಿತ ಗೃಹಿಯಾಗೆ ಸಾಕುಕೇಳ್ ಜನನಾಥಾ (ಉದ್ಭಟ. ೩–೭೨) ; ಮಾಣು ಬಱುಮಾತುಗಳೆನುತಾ ಪ್ರಾಣವಲ್ಲಭಗೆಂದಳಾ ಶರ್ವಾಣಿಯೆನ್ನಯ ಪೈಜೆಯಿದೆಯಹುದೆಂದಳದ [ಪಾಠಾಂ. ಧ]ಟನಲಿ (ಪ್ರಭುಲೀ. ೨–೪೦) ; ಧರೆಯೊಳ್ ಮಲೆಪರದಾರೆಂದು ನಿಂದನಂದದಟಿಂದಂ (ಚಿಕವಿ. ೨–೪೦). ೩. ಅಬ್ಬರ: "ಅದಟಬ್ಬರ ಪರಾಕ್ರಮಕ್ಕೆ" (ಕಶರ. ೮). **ಅಧಟು**: ೧. ಕಯ್ಯಂಬೇಱಿನಧಟುಮಸ್ತ್ರಕದಂಬಕಮುಂ ಸೋರೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೬–೮೮) ; ಶಿವಪದ ದ್ರೋಹಿಗಳ ಸಱ್ರನೆ ಸವರಿ ಸೀಳ್ದಪ್ಪಳಿಸುವಧಟನ ತವಕ ತಕ್ಕೆಯ ವೀರ ಭದ್ರನು ಮುಂದೆ ಮೋಹಿಸಿದ (ಪ್ರಭುಲೀ. ೨–೨೨) ; ತನ್ನಧಟಂಗಗಿ ದಾಶಾಧಿಪರುಳಿದುನ್ನತಿಕೆಯೊಳಿತ್ತಾಕಪ್ಪದ ದೆಸೆಗನ್ನೆಯರೆನಲ್ (ಜಯಕಾ. ೩–೨) ; ಅವಳು ಕದನದಲ್ಲಿ ತೋರಿಸಿದ ಅಧಟೂ ಕಿಸುಕಾಡು ನಾಡಿನಲ್ಲಿ ಅರಸುಗೈದ ಚಾಣಾಕ್ಷತೆಯೂ ವರ್ಣನಾತೀತವಾಗಿವೆ (ಕರತ್ನ. ೫೨). ೨. ಪರವೆನಾಚಿಯ ಲೋಚನಂಗಳಿಂದೀವರದಳಂಗಳಂತೊಪ್ಪಿದುವು ಮನ್ಮಥಮಹಾವೀರನೊರೆಯಿಂದಲುಗಿದಧಟನಿಂ ಪಿಡಿದು ಜಡಿವ ಕರವಾಳಿನಂತೆ (ಸೌಂದಪು. ೬–೫). [< ಅದಟ. / ತೆಲು. ಅದಟು]

ಅದಟ್ಟ 'ಅದಟ' ನೋ.

ಅದದು (ನಾ). ಒಂದು ಆಭರಣ: ಕಾಲಂದುಗೆ ಕಾಂಚಿಯದ [ಪಾಠಾಂ. ದು]ದು ನಿಚ್ಚಳದೋಲೆ ಪುಸ್ತಿಯು ಚಿಂತಾಕು ಬಾಳದೊಳೆಸೆವ ಮುತ್ತಿನ ಬೊಟ್ಟ ತಳೆದಿಹ ನೀಲಾಳಕಿಯರೊಪ್ಪಿದರು (ಕಂನವಿ. ೬–೧೦೩). ℙ ಕಾಂಚಿಯದದು ಎಂಬುದು ಕಾಂಚಿಯ ದಾಮ ಎಂಬುದರ ಅಪಲಿಖಿತವಿರಬಹುದು. [?]

ಅದನಾ (ಗು). ತುಚ್ಛವಾದ; ನೀಚವಾದ. [← ಅರ. ಹಿಂ. ಅದನಾ]

ಅದಪು$_1$ 'ಅದರ್ಪು' ನೋ.

ಅದಪ್ಪು$_2$, ಅದುಹ್ಪು$_2$ (ಕ್ರಿ). ಆವೇಶದಿಂದ ಮಾತಾಡು; ನಿಂದಿಸು; ಜರೆ. **ಅದುಹ್ಪು$_2$**: ಈ ವಿಪ್ರನಂ ಪೊಗಲೀಯದಿರೀ ವೃದ್ಧನಂ ಪೊಗಿಸದಿರೆಂದು ಬಾಗಿಲವನನದುಹುತ್ತೆ ಕದವನಿಕ್ಕಿ ಒಳಗಂ ಪೊಗುವೈಸಕ್ಕೆ (ನಂಬಿರ. ೬–೫೭) ; ಕೊಟ್ಟ ಗಿರಿಗಳ ಕೊಡುವ ಗಿರಿಗಳ ಕಟ್ಟಿಯಲಿ ಕೌಚಿಕ್ಕಿ ಕೋಪದ ದಿಟ್ಟಿಯಲಿ ಗಿರಿ ಬರಲಿ ಬೇಗೆಂದದುಹಿ[ಪಾಠಾಂ. ಬೇಗೆನುತದೂಡಿ, ಬೇಗೆನುತದುರಿಂ, ಬೇಗಳುತುರುಬಿ, ಬೇಗೆಂದುರುಬಿ]ದನು ಭಟರ (ತೊರರಾ. ೬–೫–೨೨). [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಅದಮ್ಬು ; ತೆಲು. ಅದಲ್ಪು]

ಅದಬ್, ಅದಬ್ಬು (ನಾ). ೧. ವಿನಯ; ನಮ್ರತೆ: 'ಅದಬ್‌ಸಲಾಂ' ಪರಾ. ೨. ಹತೋಟಿ; ಹದ್ದುಬಸ್ತು: ಮುಖ್ಯ ಹರೆಯದ ಪ್ರಾಯದಲ್ಲಿ ಅದಬ್‌ನಲ್ಲಿರಬೇಕು, ಮನುಷ್ಯ (ಚಿಂಗೂಲಿ. ೧೭೪). **ಅದಬ್ಬು**: ೧. ಸಲಾಂ ಮಾಡಿ ಅದಬ್ಬಿನಿಂದ ನಿಂತುಕೊಂಡನು (ದೌಲತ್. ೩೦). ೨. ಅವರು ತಮ್ಮ ಹೆಂಡತಿಯನ್ನು ಬಹಳ 'ಅದಬ್ಬಿ'ನಲ್ಲಿಟ್ಟಿದ್ದರು (ಅವತಂ. ೧೪೪).
[← ಅರ. ಹಿಂ. ಅದಬ್ / ತಮಿ. ಅದಪ್ಪು = ಮರ್ಯಾದೆ]

ಅದಬ್‌ಸಲಾಂ (ನಾ). ವಿನಯಪೂರ್ವಕವಾದ ನಮಸ್ಕಾರ: ಆ ಸಾಹೇಬರು ಇಂಗ್ಲಿಷ್ ಸರದಾರರ ಮಾಮೂಲಿನಂತೆ ಅದಬ್‌ಸಲಾಂ ಮಾಡಿ . . . ಕುಳಿತುಕೊಂಡು . . . ತಮ್ಮ ಸಂತೋಷವನ್ನು ಶ್ರುತಪಡಿಸಿದರು (ಮಹಾವಂ. II, ೩೬). [ಅದಬ್ + ಸಲಾಂ]

ಅದಬಳಿ (ನಾ). ಅದರ ಬಳಿ, —ಸಮೀಪ (?): ಕೆಯಿ ಕಂಬ ೪೦೦ ಅದಬಳಿಯ ಹಕ್ಕಸಹಿತ ಅಂಗಡಿ ಬೀದಿಯಲಿ ರಾಜಬೀದಿಯಿಂ ಪಡುವಲು (ಸೌಇಇ. XV, ೨೩೨–೮ ; 1206). [ಅದು + ಬಳ್ಳಿ (< ಬಱ್ಳಿ$_3$)]

ಅದಬ್ಬು 'ಅದಬ್' ನೋ.

ಅದಭ್ರ (ಗು). ಸಮೃದ್ಧಿಯಾದ: ಮುಂದೊಂದೆಡೆಯೊಳ[ದ]ಭ್ರಾಭ್ರವಿಭ್ರಮಭ್ರಾಜಿತೋತ್ತುಂಗಶೈಲಮಂ ಕಂಡು (ಪಂಪಭಾ. ೪–೨೫ ವ).
[ಸಂ.]

ಅದಯ (ಗು). ೧. ದಯೆಯಿಲ್ಲದ; ನಿರ್ದಯವಾದ. 'ಅದಯಾಲಿಂಗನ' ಪರಾ. (ನಾ). ೨. ದಯೆಯಿಲ್ಲದವನು; ಕ್ರೂರ: ಅದಯನೆನಿಪ್ಪ ಮನ್ಮಥನ ದುರ್ಜಯವೃತ್ತಿಯದೊಂದು ಪಾಪದ ಫಲದಿಂ ವಿಧಾತೃವಶದಿಂ ಭವಿತವ್ಯತೆಯಿಂದಮಿಂತು ಮಾಣದೆ (ಕಾದಂಉ. ೫೬೦).
[ಸಂ. (ಅ– + ದಯ)]

ಆದಯಾಲಿಂಗನ (ನಾ). ಅತಿಗಾಢಾಲಿಂಗನ : ಆದಯಾಲಿಂಗನ ದಂತಶ್ಚದ ಕೇಶಗ್ರಹಣಮತಿನುಕೇೇವಿಭವಂ ಮೃದು ಕಠಿನಾತ್ಮಕಮಂ ತದು ಸುದತಿಗೆ ಈಟ್ಟಿಮತಿಮೆಂಬ ಪೆಸರಂ ಪಡೆಗುಂ (ಕೃಂಗಾ. ೨–೬೩).

[ಆದಯ + ಆಲಿಂಗನ]

ಆದರಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ಗದರಿಸಿ ಓಡಿಸು ; "ನಡುಗಿಸು" (ಸಿದ್ಧರಾ. ಕೋಶ) : ಮುಟ್ಟ ಮಂತ್ರಾತ್ಮತೆಯೆಳ್ಗಿಕುಂಡವನು ಮುಳಿದಿಟ್ಟಡೆ ನಿದಾಘವನ ಮೇಘಕಾರ್ಣಾಲವದರಟ್ಟಿ [ಪಾಠಾಂ. ವದನಟ್ಟ] ತಾಗುವ ತೆಱದಿ ತಾಗಲ್ (ಸಿದ್ಧರಾ. ೭–೨೯) ; ಸಿಂಗನನದಱ [ರಟ್ಟಿಟ್ಟುವ [ಪಾಠಾಂ. ನದಿಱಟ್ಟುವ] ಮುನಿಸಿಂಗಮವನ ಸಾಹಸಕ್ಕಮುಮಿದು ಮೃಗಂಗಳ್ ಸಂಗಡದೆ ಸಾಯ ವೆಂದನೆ ಸಂಗಡದೇಂ ಪೂಱಲವನ್ನಮಿನ್ನೇನೊಳನೆ (ಪಾರ್ಶ್ವನಾ. ೧೨–೮೨) ; ಮಹೀಭುಜರ್ ಕಡುಮುಳಿದಾರ್ದರ್ ಕೋಲ್ಗಳೆಯುವರ್ದೆಸೆಯೊಳ್ ಸುರಿಯಲ್ ಕೆರೆಕ್ಕು ಬೊಳ್ಪಿಡುತದರಟ್ಟದಂ ನಳನ್ಸಶಾಲಳನುಗ್ರಲಯಾಗ್ನಿಯಂದದಿಂ (ನಳಚ. ೪೧೫). [ಆದರು (< ಆದಿರ್) + ಅಟ್ಟು]

ಆದರಿಂದ 'ಅದಱಿಂ' ನೋ.

ಆದರಿಸು 'ಅದ್ದಲಿಸು' ನೋ.

ಆದರು 'ಆದಿರ್' ನೋ.

ಆದರು ಬೆದರು (ನಾ). ನಡುಕ ; ಭಯ (ಕ).

[ಆದರು (< ಆದಿರ್) + ಬೆದರ್ಕು (< ಬೆದರ್ಚ್ಚು)]

ಆದರ್ಪು, ಆದರ್ಪು, ಅದರ್ಪು, ಅದರ್ಪು (ಕ್ರಿ). (?) : ಮಹಾದೇವನ್ನುಪಪ್ಪುವನ್ನ ದರ್ಪ್ಪುರ್ ಕಳುಪಿದ್ದರ್ಪ್ಪಂ ಮಹಾತವನ್ನರ್ಣಣಮಪ್ಪೆ ತವಗಂ (ಎಳ. II, ೭೦–೧; 700). **ಆದರ್ಪು** : ಪೆಗರ್ಲ್ಲಿಂದದಪುತ್ತುಂ ಕರ್ಗಲ್ಲಂ ನೆರಸಿ ತಂದು ಬಂಯೆಲ್ಲಲ್ಲಂ ನುಗ್ಗಾಗಿ ಬಿಟಲ್ ಬಿಟಲಿತೆ ಕರ್ಗುರ್ತ್ತುಂ ನೆಲದೊಳಿರಿಸಿ ಮೇಲ್ಮುತ್ತುತ್ತಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೬–೧೧). **ಅದೆಹ್ಮು** : ಪಗೆಯಾದ ರಟ್ಟಿಹಳ್ಳಿಯನಿಗರ್ದ್ದಡಹಿಯೆ ಕೊಸ್ಮು ಪಲರನ್[ಲ]ಯಂ ಕೊಣ್ಣಾ ಹಗೆಯನೆ ಕೆಳೆಮಾಡಿರ್ ದ್ಧಿರಾವಂ (ಕಮಪ. IV, ೩೪–೩೭ ; 1106). [?]

ಆದರ್ಶನ (ನಾ). ೧. ನೋಡದಿರುವುದು. ೨. ಕಾಣಿಸಿಕೊಳ್ಳದಿರುವುದು ; ಮರೆಯಾಗುವುದು. ೩. [ವ್ಯಾಕ] ಲೋಪ : ಪಡೆಗುಂ ವಿಭಾಷೆಯಿಂದಂ ಕಡೆಯಕಂತಕಂತಕಾರಿನಸ್ವರಂ ವ್ಯವ್ಯನವೋಲ್ ಪಡೆಗುಂ ಮದರ್ಶನಮಂ ಗೆಲ್ಲಂ ಪಡೆಗುಂ ದ್ವಿರ್ಭಾವವ್ಯತ್ಯಯಂ ಮೇಣ್ ಶ್ರುತಿ ವೋಲ್ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೧೯೦) ; ಚರಮಳ್ಳದರ್ಶನಂ ಮೂಱಿರೆ ಬರೆ ಕಪವರ್ಗಮಗ್ರಡೊಳ್ ದ್ವಿರ್ಭಾವಂ (ಕಮಪ. ೧೫೪).

[ಸಂ. (ಅ – + ದರ್ಶನ)]

ಆದರ್ಶನವಿಧಿ (ನಾ). ಲೋಪವಾಗುವ ನಿಯಮ ; ಲೋಪವಿಧಿ : ಮಧ್ಯಪದಕ್ಕಂ . ದೊರೆಕೊಳ್ಳದರ್ದರ್ಶನವಿ ವಿಧಶತಮು ಕರ್ಮಧಾರಯಕ್ಕಜಾವರಿಂ (ಕಮಪ. ೧೭೪). [ಆದರ್ಶನ + ವಿಧಿ]

ಆದಲ್ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮಿಾನು : ಸೀಗದಿ ಕೊರವಂ ಬಂಪು ಬಸೀಗಂ ಗೊರವಂ ಗೊದಲ್ ಬಾಳೆ ಸಕ್ಕರೆಗಂಬಿರಿಗಾನಮೊಗಮದಲೆರಂಬ ಗಣಿತ ಶಫರಾಳಿಗಳಿತೆ ತೆಗೆದರ್ ಬೇಡರ್ (ಕ್ರಿಪುರಿ. ೭೭–೪೧).

[ದೇ ॥ ಕಮಿ. ಆಯಿಲ್ಯೆ ; ಮಲ. ಆಯಲ, ಆಯಲ, ಐಲ]

ಆದಲಾಬದಲು 'ಅದಲು ಬದಲು' ನೋ.

ಆದಲಿಸು 'ಅದ್ದಲಿಸು' ನೋ.

ಆದಲುಬದಲಾನತೆ (ನಾ). = ಅದಲು ಬದಲು : ಈ ಹೆಸರಿನ ಅದಲು ಬದಲಾನತೆ ನೆಕ್ಲುದೋವನಿಗೆ ತಿಳಿದಿತ್ತು (ಪುಸರು. ೫೧೮).

[ಅದಲ್ಲು + ಬದಲಾನತೆ]

ಅದಲುಬದಲು, ಅದಲಾಬದಲು (ನಾ). ಒಂದಕ್ಕೆ ಪ್ರತಿಯಾಗಿ ಮತ್ತೊಂದು; ವಿನಿಮಯ : ಅವರ ಅನಾಕಾಗಳು ಕೆಲವು ದಿವಸದಿಂದಾ ಅದಲುಬದಲಾಗಿ ಇರುವದು (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೨೪) ; ಆ ಮದುವೆಯ ಮನೆಯ ಗದ್ದಲದಲ್ಲಿ ಕೆಲವರ ಛತ್ರಿಗಳು ಅದಲುಬದಲಾದವು (ರೂಢಿ). **ಅದಲಾಬದಲು** : ಗಾಡಿಯ ಅದಲಾಬದಲಿನಿಂದ ಪಾಪಿಯಾದ ನಾನು ವನಂತನೇನಿಯನ್ನು ಪುಷ್ಪಕರಂಡಕವೆಂಬ ಜೀರ್ಣೋದ್ಯಾನಕ್ಕೆ ಕರೆಕೊಂಡು ಹೋದೆನು (ಮುಂಬಯಿ. ೬–೨೧೩).

[← ಅರ. ಹಿಂ. ಅದಲ್ ಬದಲ್ ; ಮರಾ. ಅದಲಾಬದಲ]

ಅದವ್, ಅದುವ (ನಾ). ಅಂಗೈಗೆನ್ನ; ಊಗ: "ವಳಲಾಗ – ಅ [ಅ]ದವ" (ಗಂಗಾಮ. ೨೮೮). **ಅದುವ** : ಮಂದಿಂದ ಬಿದ್ದು ಕಾಲು ಮುರಿದುಕೊಂಡ ಅದುವನ್ನು ಕಟ್ಟಿಕೊಂಡು ಹೊಗುತಿದ್ದಾಳೆ (ರೂಢಿ).

[?. / ಮರಾ. ಅಧು, ಅಧೂ = ವಿಳಲಾಗ]

ಅದವಲಲ್ (ನಾ). ಸಂತಾಪ ; ಬೇಗುದಿ ; ವ್ಯಥೆ ; ಕ್ಷೋಭೆ ; ತಳಮಳ : "ಬೇಗುದಿಯದವಲಬಲಂಬಿದಬ್ಬಿಗಮೆಲ್ಲವನುತಾಪಕಳ್ಕುಂ ಪೆಸರ್ಗರ್ಳ್" (ಕವಿಕಂ. ೧೧೧) ; "ಅದ[ಪಾಠಾಂ. ಅದರ್]ವಲಬಲಂ ಮೞುಕಂ" (ಕಮಪ. ಸ. ೩೩ ವ್ಯತ್ಯ) ; ನಲ್ಲಳಗಲ್ಲೆಯಿಂದಮೊದವಲಬ ಲಚ್ಚಿಗಂ ಮೞುಕಮೆಂದಿವಱಿಂದೆ ಳನಲ್ಲು (ಆದಿಪು. ೧೨–೩೩) ; ನಿಂದ ಬಿರಯಗದವಳ್[ಟ]ಲ್ ಕುಂದವಿಪಳ ಪೊಱವೊಱಲ್ (ಜಜಿಪು. ೨–೮) ; ಅಚ್ಚಿಪಿನೋ ಧರ್ಮ್ಮಕ್ಕೆದವಲಬಲುಮಂ ಗಂಗೆಯಮುನಾ ××× ಮಟಾದಂ ಸಪ್ತಮ ನರಕಕ್ಕೆಜಿಪನಿದಂ ಕಾದ ನೃಪತಿ ತನ್ನಂ ಕಾದಂ (ವಿಕ್ರ. VII (೩), ತಿಕಾ ೦. ೩೪೨–೫೪ ; 1050) ; ಅತ್ಯತ್ಸೈಯೀಗುಮೆರ್ದಿಗದವಲಬಂ (ಚಂದ್ರಪ್ರ. ೯–೭೩). 'ಎರ್ದೆವಲಬಲ್' ಪರಾ.

[ಅದ್ಯ + ಬಲಲ್. ॥ ತೆಲು. ಅದವಡ]

ಅದವು, ಅದುವು (ನಾ). ೧. ಊನವಾಗಿರುವುದು ; ನ್ಯೂನತೆ. ೨. "ಅಧಮ–ಅದವು" (ಗಂಗಾಮ. ೬) ; "ಕುದ್ರೆ–ಅದವಾದ ಸ್ತ್ರೀಯಳು" (ಗಂಗಾಮ. ೩೫೩). **ಅದುವು** : ಮೊಸ್ಳೆ ಜರುಗಿದ ಕುಸ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಆತನ ಹೆಬ್ಬೆರಳು ಅದುವಾಗಿದೆ (ರೂಢಿ). [< ಅದವ]

ಅದಹು 'ಅದಬ್ಬರ್' ನೋ.

ಅದಱಿಂ, ಅದರಿಂದ, ಅದಱಿಂದ (ಅ). ಆದಕಾರಣ ; ಅದರ ಪರಿಣಾಮವಾಗಿ : ಪದ್ಮರಚನೆಯೊಳ್ ಕಾಳಿದಾಸಂ ಗದ್ಯರಚನೆಯೊಳ್ ಬಾಣನುಂ ಮುಂ ಕಳಿಗಳಿವುರಂ ನಿಗಱ್ದಿರದೆಂ ಸತ್ಕವಿಗಳಿವರುಂ ಮೆವುಗಳಿವಂದ್ಯರ್ (ಗದಾಯು. ೧–೯) ; ಇನ್ನುಮಿವಂದಿರಂಗಯಂದದೊಳಿರಿಸಿದೆವ್ಪೆಂಡೆ ಅವೀತರಾಗಿ ಪಗೆವರ್ ವಶಗತರಪ್ಪರಿದಱಿಂ ಶ್ರುತ ವಿನಯಸಂಪನ್ನರಂ ಮಾಡೆಲ್ವೇಱ್ಪುದು (ಪಂಚತಂ. ೧೬–೧೭) ; ಅದಱಿನಾ ಪಾಂಡವರೊಳ್ಳೆವರ ಮೊದಲಿಗನು ಭೀಕರಲು ಧರಣಿಯ ಕಡನವಿತ್ತಂಡಕ್ಕೆ ಕಾಮಿತವಲ್ಲ ಛಾವಿಸಲು (ಕುನ್ಯಾಳ. ೧೧–೬). **ಅದಱಿಂದೆ** : ಇಂದು ನಮ್ಮ ಮನೆಗೆ ಆಗಂತ್ಕಿತವಾಗಿ ಸ್ನೇಹಿತರು ಬಂದರು. ಅದರಿಂದ ಊಟೀರಿಗೆ ಸಕಾಲಕ್ಕೆ ಬರಲು ಸಾಧ್ಯವಾಗಲಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ). **ಅದಱಿಂದ** : ಅದಱಿಂದ ನಾಂ ಕೇಳ್ ನಿನ್ನಯ ಧೈರ್ಯಮ ಕದಲಿಸರಿ ಕಾದಬಳಕೆ ಎದೆ ಗೊಡದಿರು (ಕಂನಪ. ೪–೧೫೭). ॥ "ಅದು" ಎಂಬ ಸರ್ವನಾಮದ ತೃತೀಯಾ ವಿಳವೆಚನೆದ ರೂಪ.

ಅದಱಿಂದಂ 'ಅದಱಿಂ' ನೋ.

ಅದಾಗಿ 'ಅದು' ನೋ.

ಅದಾಡ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕತ್ತಿಯ ವರಸೆ : ಎಡದ ಪಾದ ಮುಂದಾಗಿ, ಎಡದ ಕೈಯನ್ನು ಇಳಿಬಿಟ್ಟು ಪಾರ್ಶ್ವದಲ್ಲಿ ಭ್ರಮಣವನ್ನು ಮಾಡಬೇಳು. ಅದು ಅದಾಡ ಎಂದು ತಿಳಿಯಲ್ಪಟ್ಟತು (ಖಡ್ಗಟಿ. ೪–೩೧). [?]

ಅದಾತಾರ (ನಾ). = ಅದಾತೃ. [ಸಂ. ಅದಾತೃ]

ಅದಾತೃ (ನಾ). ಕೊಡದವನು; ದಾನಿಯಲ್ಲದವನು; ಲೋಭಿ. [ಸಂ. (ಅ– + ದಾತೃ)]

ಅದಾಲತ 'ಅದಾಲತು' ನೋ.

ಅದಾಲತು, ಅದಾಲತ, ಅದಾಲತ್ತು (ನಾ). ನ್ಯಾಯಸ್ಥಾನ; ಕೋರ್ಟು: 'ಅದಾಲತು ಕಚೇರಿ' ಪರಾ. **ಅದಾಲತ**: ಕಡೆಗೆ ಆ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟ ದಾವೆಯು ಅದಾಲತ ಅಧಿಕಾರಿಯ ಕಚೇರಿಯಲ್ಲಿ ವಿಮರ್ಶೆಗೆ ಬಂತು (ವಾಗ್ದೇವಿ. ೨೦೨). **ಅದಾಲತ್ತು**: ನಮ್ಮ ತಂದೆ ಉಕ್ತ ಅದಾಲತ್ತಿನ ಜೀವಿಗಳಿಗೆಲ್ಲ ಅತ್ಯಂತ ಸನ್ಮಾನ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದರು (ಇಪ್ಪಕ. ೮). 'ಅದಾಲತ್ತು ಕೋರ್ಟು' ಪರಾ. [← ಅರ. ಹಿಂ. ಮರಾ. ಅದಾಲತ್ / ತಮಿ. ಅದಾಲತ್ತು]

ಅದಾಲತು ಕಚೇರಿ (ನಾ). ನ್ಯಾಯಾಧಿಪತಿಯ ಕಚೇರಿ (ಕಿ). [ಅದಾಲತು + ಕಚೇರಿ]

ಅದಾಲತ್ತು 'ಅದಾಲತು' ನೋ.

ಅದಾಲತ್ತುಕೋರ್ಟು (ನಾ). ನ್ಯಾಯಸ್ಥಾನ; ಕೋರ್ಟು: ಗುಲಾಂ ಮೊಹಿಯುದ್ದೀನ್ ಮೇಕ್ರಿಯವರೇ ಖಾವಂದರವರ ಆಜ್ಞಾನುಸಾರ . . . ಅದಾಲತ್ತುಕೋರ್ಟಿನ ಜಡ್ಜಿಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಒಬ್ಬರಾಗಿ ಅಧಿಕಾರ ಮಾಡಿದರು (ಮಹಾವಂ. II, ೪೬). [ಅದಾಲತ್ತು (< ಅದಾಲತು) + ಕೋರ್ಟು]

ಅದಾವತಿ 'ಅದಾವತ್ತು' ನೋ.

ಅದಾವತ್ತು, ಅದಾವತಿ (ನಾ). (ಉಕ) ಶತ್ರುತ್ವ; ವೈರ; ಮಾತ್ಸರ್ಯ: "ವೈರಂ ವಿರೋಧಃ ವಿದ್ವೇಷಃ – ೩ ವೈರದ ಹೆಸರುಗಳು ಅಂದರೆ ಅದಾವತ್ತು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೫೯). **ಅದಾವತಿ**: ಅವಳಿಗೆ ಕೇಡು ಬಗೆಯಲಿಕ್ಕೆ ಅವಳ ಮೇಲೆ ನನಗೇನು ಅದಾವತಿಯೆ? (ರೂಢಿ). [← ಅರ. ಹಿಂ. ಮರಾ. ಅದಾವತ್]

ಅದಾಹ್ಯ (ಗು). ಸುಡಲಾಗದ. [ಸಂ. (ಅ– + ದಾಹ್ಯ)]

ಅದಿಕೆ (ನಾ). ವಿಶೇಷೋತ್ಸವ; ಅಧಿಕೋತ್ಸವ: ಹಿರಿಯ ಹಂದಿಗುಳದ ಚಂದ್ರನಾಥ ಸ್ವಾಮಿಗಳ ಚೈತ್ಯಾಲಯದೊಳು ಪೂಜೆ ಅದಿಕೆ ಶ್ರೀಕಾರ್ಯ್ಯ ನಡೆವಂತಾಗಿ ವ್ರಿತ್ತಿಯನೂ ಬಿಟ್ಟು ಶಾಸನವ ಹಾಕಿಸಿದರು (ಮೈಅರಿ.೧೯೨೮, ೧೦೯–೩೦; 1392). [< ಸಂ. ಅಧಿಕ?]

ಅದಿಗು 'ಅದುಗು' ನೋ.

ಅದಿಗುದಿ (ನಾ). ಸಂತಾಪ; ತಳಮಳ: ಕುದುರುವುದದೆಂತು ಈಯವ್ಯವಸ್ಥೆಯ ಪಾಡು ಅದಿಗುದಿಯೆ ಗತಿಯೇನೊ? (ಮಂಕುಕ. ೭). 'ಎದೆಗುದಿ' ಪರಾ. [ಅದ್ಯಿ + ಕುದ್ಯಿ]

ಅದಿಗೊ 'ಅದೆಕೊಳ್' ನೋ.

ಅದಿತಿ (ನಾ). ೧. ಭೂಮಿ. ೨. ಹಸು. ೩. ಮಾತು. ೪. ಕಶ್ಯಪರ ಪತ್ನಿಯರಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬಳು; ದೇವತೆಗಳ ಜನನಿ. [ಸಂ.]

ಅದಿತಿಜ (ನಾ). ಅದಿತಿಯ ಮಗ; ದೇವತೆ. [ಸಂ.]

ಅದಿತಿಜಪುರ (ನಾ). ೧. ದೇವತೆಗಳ ನಗರ; ಅಮರಾವತಿ. ೨. ಸ್ವರ್ಗ. ೩. [ಛಂದ] ಮೂರು ಲಘುಗಳುಳ್ಳ ಅಕ್ಷರಗಣ; ನಗಣ (∪∪∪). ೨, ೩: ಅದಿತಿಜಪುರಮಿರೆ [ಪಾಠಾಂ. ನಿವಹಮೆ] ಮದಗಜದೆಡೆಗಳೊಳೊದವಿರೆ ನಯದೊಳೆ ಬಂದು (ಛಂದೋಂಬು. ೨–೧೪೯). [ಅದಿತಿಜ + ಪುರ್ಯ]

ಅದಿತಿನಂದನ (ನಾ). = ಅದಿತಿಜ. [ಅದಿತಿ + ನಂದನ]

ಅದಿಬದಿ (ನಾ). ಎರಡು ಪಕ್ಕ; ಮೇಲುಭಾಗ ಮತ್ತು ಕೆಳಭಾಗ: ಈ ರೀತಿ ಬಾಹ್ಯ ಹಾಗೂ ಅಂತಃಪ್ರಗತಿಯ ಸಂಬಂಧವು ನಿಕಟವೂ, ಅಪರಿಹಾರ್ಯವೂ ಹಾಗೂ ಒಂದೇ ನಾಣ್ಯದ ಅದಿಬದಿಯಿದ್ದಂತೆ ಇರುವದು (ಯಾತ್ರಿಕ. ೩೦). [ಅದ್ಯಿ + ಬದ್ಯಿ]

ಅದಿಯಮ 'ಅದಿಯಮ್ಮ' ನೋ.

ಅದಿಯಮರಸ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಶ್ರೀಮದದಿಯಮರಸರು [ಪಾಠಾಂ. ಸಿರು] ಚಾಳುಕ್ಯ ವಿಕ್ರಮಕಾಲದ ೪೯ತೆನೆಯ ಕ್ರೋಧಿ ಸಂವತ್ಸರದ . . . ಶ್ರೀಮದದಿಯಮರಸರುಂ ಪೆರ್ಗ್ಗಡೆ ಪಾಂನಾಂಡರು ಊರಡೆಯ ಚಂಡಿಮಯ್ಯ ನಾಯಕರು (ಎಕ. XI, ದಾವಣ. ೧೨೨–೧೯, ೨೬; 1124). [ಅದಿಯಮ (< ಅದಿಯಮ್ಮ) + ಅರಸ]

ಅದಿಯಮ್ಮ, ಅದಿಯಮ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಕೊತ್ತಮಙ್ಗಲದ ದುಗ್ಗಯ್ಯ ಬರೆದ ಎಜಿಗಾರಿಯ ನಟವಿದ ಮಗ ಅದಿಯಮ್ಮ ಕಲ್ಲ ನಿಜಿಸಿದ (ಎಕ. V, ಚಿನ್ನರಾ. ೨೬೨–೩೦; 971). **ಅದಿಯಮ**: ಶ್ರೀ ಮತ್ತ್ರಿಭುವನಮಲ್ಲ ಪೊಯ್ಸಳ ಬಿಟ್ಟದೇವ ತಳಕಾಡ ಹರಿಯಿಟ್ಟಡೆ ಅದಿಯಮನಿದಿರಾನ್ತು ಕಾದಿ (ಮೈಅರಿ. ೧೯೩೪, ೧೨–೪; 1117); ಅದಿಯಮ ಚೇರ ಪಾಂಡ್ಯ ಮಕರೋದ್ಧತ ಕಾಡವರಂ ಕವರ್ತ್ತೆಗೊಂಡು ದನದನೇಕೆ ಬಂಣಿಸುವೆ (ಎಕ. V, ಚನ್ನರಾ. ೨೦೩–೧೦; 1223).

ಅದಿಯಮ ಘರಟ್ಟ = 'ಅದಿಯಮ' ನಿಗೆ ಬೀಸುವ ಕಲ್ಲಿನಂತಿರುವವನು; ಒಂದು ಬಿರುದು: ಮಲೆಪರೊಳ್ ಗಂಡ ಕದನಪ್ರಚಂಡ ಗಂಡಭೇರುಂಡ ಅಸಹಾಯಶೂರ ಸನಿವಾರಸಿದ್ಧಿ ಗಿರಿದುರ್ಗ್ಗಮಲ್ಲ ಮಗರರಾಜ್ಯದಿಶಾಪಟ್ಟ ಅದಿಯಮ[ಪಾಠಾಂ. ಅದಿಯಮ]ಘರಟ್ಟ ಚೋಳರಾಜ್ಯ ಪ್ರತಿಷ್ಠಾಚಾರ್ಯ್ಯಂ (ಎಕ. IV, ನಾಗಮಂ. ೨೯–೧೯; 1218). **ಅದಿಯಮನ ಯಮ** = 'ಅದಿಯಮ' ನಿಗೆ ಯಮನಂತಿರುವವನು; ಒಂದು ಬಿರುದು: ಚಲದಂಕರಾಮ ವೈರೀಭ ಕಂಠೀರವ ಅದಿಯಮನ ಯಮ ಪು × × × ಕಾ × × × ಚಿ ಕಾಂಚನ ಚೋಳರಾಯ (ಎಕ. XI, ಹೊಳಲ್ಕೆ. ೧೩೭–೨೩; 1307). **ಅದಿಯಮ ನಿವಾರಣ** = 'ಅದಿಯಮ' ನನ್ನು ಅಡಗಿಸುವವನು; ಒಂದು ಬಿರುದು: ವಿಜಯಲಕ್ಷ್ಮೀಭವನ ಮಂಗಳ ಮಣಿತೋರಣಂ ಅದಿಯಮ ನಿವಾರಣ ಮಣ್ಡಳಿಕಘಟಸರ್ಪ್ಪ ರೂಪಕಂದರ್ಪ್ಪ (ಎಕ. V, ಅರಸಿ. ೩೪–೧೨; ಸು.1101). **ಅದಿಯಮ ಮದ ನಿವಾರಣ** = 'ಅದಿಯಮ'ನ ಅಹಂಕಾರವನ್ನು ಅಡಗಿಸಿದವನು; ಒಂದು ಬಿರುದು: ವಿಜಯಲಕ್ಷ್ಮೀಭವನ ಮಂಗಳ ಮಣಿತೋರಣಂ ಅದಿಯಮ [ಪಾಠಾಂ. ಅದಿಯರುಂ] ಮದನಿವಾರಣಂ ಮಂಡಳಿಕ ಪುಂಜ ಸರ್ಪ್ಪಂ (ಎಕ. V, ಹಾಸನ. ೬೯–೧೬; 1174 ?)

[? / ತಮಿ. ಅದಿಯಮಾನ್]

ಅದಿಯರ (ನಾ). ಅಧಿರಾಜ; ಚಕ್ರವರ್ತಿ: ಶ್ರೀ ಪ್ರಿಥಿವೀವಲ್ಲಭ ಪರಮೇಸ್ವರ ಪಲ್ಲವದಿಯರನ್ನೊಟಂಬಳ್ಗೆ (ಎಕ. XI, ಚಳ್ಳಕೆ. ೩೩–೩೭; 815). 'ಅಧಿರಾಜ' ಪರಾ. [ಅದ್ಯಿ (< ಸಂ. ಅಧಿ) + ಅರ್ಯ]

ಅದಿರ್$_1$, ಅದರು, ಅದಿರು$_1$, ಅದುರು$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. ನಡುಗು; ಕಂಪಿಸು; ಅಲುಗು; ಅಲ್ಲಾಡು: "ಅದಿರ್–ಕಂಪನೇ" (ಶಮಧಾ); ಪುದಿದು ಕವಿದಿಡಿದ ತಮದೊಡ್ಡದಿರ್ವಿನಮೊರ್ಮೊದಲೊಳೆರ್ದ ಕಟವೆಯ ಸಸಿವೋಲ್ ಕದಿರ್ಗಳೊಳೆ ತುಜುಗಿ ಮೂಡಿದನುದಯಾದ್ರಿಯೊಳರುಣ ತರುಣ ಕಿರಣಪ್ರಸವಂ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೮೭೦ ಶೂದ್ರಕ); ಅದಿರ್ದತ್ತು ದಲೇಜಿದ ಸಿಂಹಪೀಠಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೩–೧೦೫); ಅದಿರ್ದುದು ಧರೆ ಖುರ ಘಾತದಿಂ (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೫೬–೨೭; 1125); ಅದಿರ್ವ ಖಡುಗದ ಕಾಂತಿ ಸೂರ್ಯನ ಹೊದಿಸಿದುದು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೨–೭); ನಿನ್ನೀ ತೊಡೆಗಳೊಮ್ಮೆಯುಮದಿರ್ವುದಿಲ್ಲ (ಚಿಬಪು. ೧೦–೫೩). ೨. ಹೆದರು; ಭಯಪಡು: ಪ್ರತಿಜ್ಞಾಗಾಂಗೇಯಂಗದಿರದಿದಿರ್ನಿಲ್ವನ್ನರೊಳರೇ (ಪಂಪಭಾ. ೧–೮೦); ಕದನದೊಳದಿರದೆ ಪಗೆವಡೆಗಿದಿರ್ಚಿ ನಡೆವಾತನಭ್ಯ ಮಿತ್ರೀಣನವಂ (ವಸ್ತುಕೋ. ೮೩–೧೦); ಮುಪ್ಪಿನಾ ಹೇಯಮಂ ಸಾವ ನಿರೋಧಸ್ತೋಮಮಂ ಕಂಡಲಸಿದೆನದಿರ್ದೆಂ ಪೇಸಿದೆಂ ನೊಂದೆನೋರಂ

ತನುಗೆಟ್ಟಿಂ ದೇವ (ಕಬ್ಬಾಕ. ೪೨). ೩. ನಡುಗಿಸು ; ಕೊಡಹು : ಪಸಿದ ಲಂಘಿಸಿದಂದ ಬಿಸುಂಬಲಿಯಂ ಬಾಯೊಳಿರ್ಪ್ಪಾಗಳ್ ಕಯ್ಯಂ ಬಾಯುಂ ಬೆಂದೊಡೆ ಮೆಯ್ಯನದಿರ್ಪ ಕಯ್ಯಂ ದಿದರ್ದನವಂ ಬಿರಿ ಕಂಡು ನಕ್ಕು (ಪಜ್ಜಾಪಾ. ೧೮೮-೩೦). **ಅದರು** : 'ಅದರೆಟ್ಟು' ಪರಾ. **ಅದಿರು**$_1$: ೧. ಕಟಿಕವಿರಿತು ಲೋಕಮವಸಿಕಿದುವು (ಜಸವ. ೨೪-೫೪). ; ಬೆದಱಿ ಭೂಕಂಪದಲಿ ಕುಂಬಿಸಿಯದಿರುವಂತಿರೆ ಚರಿಸಿ ಕಾಯವ ಬಿದಿರಿ ಮರಳುವ ಕಂಗಳಲಿ ಕಲಿಕರ್ಣ ಮೈಮಱೆಯೆ (ಕುಮ್ಮಾದ್ರೀ. ೫-೨೯) ; ಅರ್ಥಪಿಸಿ ಶಕ್ತಿಯನವಂ ಬಿಡಿಯೆ ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡಗರ್ಭವದಿರಿದುದು (ಚಿಬಸ. ೪೩-೪೪). **ಅದುರು**$_1$: ೧. ಪದದ ಬಲಭಾಗ್ಗಕ್ಕೆಗೆ ಭೂತಳಕವದುಂ ಹಸ್ತಾಂಗುಲಿಯ ತಾಕಿದೊಡದುರಿ ಬಿದ್ದುವೊ ಭುಜಗರಾಜಿಗಳಂಘ್ರಿ ಮೇಲಾಗಿ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೬೦೩. ೭-೧೦) ; ಆಗ ನಳಭೂವರನ ದೃಢಾಭಾಗ ಭುಜನಯನಂಗಳಮದುರಿದುವು (ನಳಚ. ೨-೪೩) ; ಸುರನರೋರಗರಥುರಲಾ ದಿಕ್ಕಿರ ಕಮಕಲಿದಿ ದುರೆ (ಕೋಗಳು. ೨೧ ಸೂ) ; ಅವನ ಅಬ್ಬರವನ್ನು ಕೇಳಿ ನನ್ನ ಎದೆ ಅದುರಿತು (ರೂಢಿ).

[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಅದಿರ್ ; ಮಲ. ಅದುರುಕ ; ತುಳು. ಅರ್ದುರು, ಅದುರುಪು ; ತೆಲು. ಅದರು]

ಅದಿರ್೨ ಅದಿರು (ನಾ). ಕಂಪನ; ನಡುಕ. **ಅದಿರ್ಮ** : ಅದಿರಲುಗು ಮಿಸುಕೆಸಲ್ ಚಡುರ ಲೀಲಾವಿಹೋದದ ರೂಪಪಂಚೆಡೊಣ್ಮಪಂದೆಯೆನಲು ವಿಧಮೊಂದೆ ತಿಳಿಯೆಂತಿದಜ ಪರಿಯಾಯವೆಂಬುದು ಸಿದ್ಧ (ಮಜೀದಿ. ೩-೧೬) ; ನಾವಿ ಮೊದಲಿಯಂ ನಿನ್ಮೊಗದಿದೆವೈಸಿ ತಿಳಿದಿರೆ ವಿಧವನಿನಲು ಸದುಗುರುವಿ ಪೇಳ್ದುನಿನಗದಿರುನಾದಂಗಳೊಳ್ ಮೊದಲಾವುದಜಿಪಲೆ ನಲ್ಲಂತೆಂದನು (ಮಜೀದಿ. ೩-೧೯). [< ಅದಿರ್]

ಅದಿರಾಟ (ನಾ). ಅದುರುವಿಕೆ ; ಅಳ್ಳಾಟ. [ಅದಿರ್ + ಆಟ]

ಅದಿರಾಸು (ನಾ). ತೆನೆಯಿಂದ ಉದುರಿದ ಕಾಳು ; ಹಕ್ಕಲು (ಕಏಂಗ್ಲಾ. ೬). [ಅದಿರ್$_1$ + ?]

ಅದಿರಾಯು (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಪರ್ಮ್ಮಾದಿಯುಂ ಮಹಾದೇವಿಯುಂ ಎಜಯಪನು ಅಯ್ಯಾಮನ್ತ್ರರುಮಿಬ್ಬು ಅದಿರಾಜು ಪಜ್ಜಿರದುಮ ಕಲ್ಯಾಮತ್ತರ್ (ಎಕ. III, ಕಂಜಿಪ. ೧೩೦-೯ ; ೯೦೦). [?]

ಅದಿರಿಲ್ಲಿಂದಿ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಶ್ರೀಪುರುಷ ಪೃಥಿವೀ ರಾಜ್ಯಂ ಕೆಯೆ ಅದಿರಿಲ್ಲಂದಿಗಳ್ಗೆ ಕೆಯ್ದು ಕಪ್ಪೊ × × × ಮಾ ಪೊಜಕಲ್ಲ (ಎಕ. III, ಕಂಜಿಪ. ೨೩-೨ ; ೭೨೦). [ಅದಿರ್$_2$ + -ಇಲ್ಲ್ + ಅಂದಿ]

ಅದಿರಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ನಡುಗಿಸು ; ಅಲ್ಲಾಡಿಸು. ೨. ಪರಿಹರಿಸು ; ನಿವಾರಿಸು : ಖದಿರಪ್ರಸೂನಮಂ ಖದಿರದ ರಸಮಂದಿಲಮುಮಾವು ಗೋಕ್ಷೀರಮುಮೊಳ್ಳಿದುವಪ್ಪ ದಿಕ್ಕೆಯಂಗಳುಮದಿರಿಪುದೊಂದೊಂದೆ ಕಣಿಗುಲ್ಮಗುಮನಿತಂ (ಖಜಮ. ೨-೬೮). [ಅದಿರ್$_1$ + -ಇಸು]

ಅದಿರು$_1$ **'ಅದಿರ್**$_1$' ನೋ.

ಅದಿರು$_2$ **'ಅದಿರ್**$_2$' ನೋ.

ಅದಿರು$_3$, ಅದುರು (ನಾ). ಲೋಹಾಂಶವುಳ್ಳ ಖನಿಜದ್ರವ್ಯ : ಚಿನ್ನದ ಅದಿರು ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಗಣಿಗಳಲ್ಲಿ ಬಂಡೆಗಳಲ್ಲಿ ಸಿಕ್ಕುವುದು (ಭೂವಿವಿ. I, ೫೧). **ಅದುರು**$_3$: ಅಕ್ಕತವಂದರೆ ಗಣಿಯಂದ ತೆಗೆದು ಕರಗದೆ ಇರುವ ಅದುರು (ಸಿತ್ಯಾಂತಿ. ೨೬೦) ; ಕೆಮ್ಮಣ್ಣಾನುಗುಂದಿಯಲ್ಲಿ ಕಬ್ಬಿಣದ ಒಳ್ಳೆಯ ಅದುರು ಹೇರಳವಾಗಿ ಸಿಕ್ಕುತ್ತದೆ (ರೂಢಿ).

[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಆಯಿಲ್ = ಕಬ್ಬಿಣ ; ಮಲ. ಆಯಿರ್, ಆಯಿರಮ್ = ಕಬ್ಬಿಣದ ಹುಡಿ ; ಯಾವುದಾದರೂ ಲೋಹದ ಅದುರು ; ತುಳು. ಅರ್ದ್]

ಅದಿರುಗಂತಿ 'ಅದಿರ್ಗಂತಿ' ನೋ.

ಅದಿರುಛಾಯೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕತ್ತಿಯ ವರಸೆ : ಶರೀರವ ಚಲಿಸುವದನ್ನು ಮಾಡಿ ವೈರಿ ಭಯವನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸಿ ವೈರಿಯ ಪರಚಿನಲ್ಲಿ ಬಂಡಿಕೋಲಿನ ಪೆಟ್ಟು ಆವಮು ಅದು ಅದಿರುಚಾಯ ಎಂದು ಸಮ್ಮತವು (ಖಡ್ಗಲೀ. ೫-೭೦). [ಅದಿರು$_1$ (< ಅದಿರ್$_1$) + ಛಾಯ]

ಅದಿರುದುಟ (ನಾ). ನಡುಗುತ್ತಿರುವ ತುಟಿ ; ಕಂಪಿಸುವ ತುಟಿ : ತಿರುಗೆ ತಿರುಗುತ್ತಿರುವ ಕಣ್ಣು ಮಿಣುಕುತ್ತಿಹವು ಅದಿರುದುಟ ಕೆಚ್ಚನೆಯೆ ಅರಳುತಿಹವು (ಹಾಹುಕಾ. ೧೬). [ಅದಿರು$_1$ (< ಅದಿರ್$_1$) + ತುಟ]

ಅದಿರೆ (ನಾ). (ದಕ – ಪ್ರಾದೇ) (ದನಗಳ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ) ಬೆದೆ. 'ಅದಿರಿಗಟ್ಟು', 'ಅದಿರೆದನ' ಪರಾ. [< ಅದರ್$_1$]

ಅದಿರಿಗಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). (ದಕ – ಪ್ರಾದೇ) ಬೆದೆಹಿಡ್ಡಿ ಮೇಲೇರು : ಬೀದಿ ದನಗಳು ಅದಿರಿಗಟ್ಟಿ ಗುಂಪಾಗಿ ಏಂಕಾರುವುದರಿಂದ ಓಡಾಟಕ್ಕೆ ತೊಂದರೆ ಯಾಗಿದೆ (ರೂಢಿ). [ಅದಿರೆ + ಕಟ್ಟು]

ಅದಿರೆದನ (ನಾ). (ದಕ – ಪ್ರಾದೇ) ಬೆದೆಹಿಡ್ಡಿದ ದನ : ಬೀದಿಯಲ್ಲಿ ಅದಿರೆದನಗಳ ಹಾವಳಿ ಹೆಚ್ಚು (ರೂಢಿ). [ಅದಿರೆ + ದನ]

ಅದಿರ್ಕೆ (ನಾ). ನಡುಕ ; ಕಂಪನ : ಮಡಕ್ಕೆ, ಅದಿರ್ಕೆ, ಬಿದಿರ್ಕೆ (ಕಜ್ಜಾಕು. ೫೫೭ ಪ್ರಯೋ). [ಅದಿರ್$_1$ + -ಕೆ]

ಅದಿರ್ಗಂಟಿ 'ಅದಿರ್ಗಂತಿ' ನೋ.

ಅದಿರ್ಗಂತಿ, ಅದಿರುಗಂತಿ, ಅದಿರ್ಗಂಟಿ, ಅದಿರುಗಂಟಿ, ಅದುರುಗಂಟಿ, ಅದುರ್ಗಂತಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹೂವು ; ಮಾ ಧವಿ : "ಅದಿರ್ಮುತ್ತಿಯದೆಂದುತ್ತಿರಗಂಠಿಯುಮಂದೆನಲ್ಲೆ ಮಾಧವಿಯಕ್ಕುಂ" (ಕವಿಕಂ. ೬೫) ; ಪೊಳೆವದಿರ್ಗಂತಿಯುಕ್ಕೆ ಮಧುಮಾಸ ಮೊಡರ್ದುದಸ್ಮವುಸ್ಪಪಿಂ ಕಳಯಿತ ಹತ್ತೆಸಾರ್ದುದು (ಗಿರಿ. ೭-೩೬) ; ಕರಮೊಪ್ಪಿದುವಲ್ಲಿ ಕರವಿರಮದುರಿರ್ಗಂತಿ ಮರುಗ ಮಲ್ಲಿಗೆ ಇರವಂತಿ (ಪೇಮಂ. ೧-೬೯) ; ಅದಿರ್ಗಂತಿಯಂ ತಾಟ ಮಾಲತಿಯಂ ಮುಟ್ಟಿ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೫೪-೧). **ಅದಿರುಗಂತಿ** : "ಆತಮುಳ್ಳಳ ಪುಂಡ್ರಕಃ — ಈ ೨ ಅದಿರುಗಂತಿ [ಜಾತಾ. ಅಂಗಿಗಿಲಿ ನಂದ್ಯಾವರ್ತ ದವನ ಬೆಲ್ಲಿಂಗಳ ಸಬಿಯರಂತಿ ಹೊಂಗೇದಗೆಯದಿರ್ಗಂಟಿ ಕಮ್ಮಲರ್ಗಳ ತೊಂಗಲು ಮೆಟ್ಟಿಮಬಳ್ಳದಲಿ (ಮೀಚಕ. ೧೫-೧೧). **ಅದಿರ್ಗಂತೆ** : ಕೇದಗೆ ಸಂಪಗೆ ನಾಗಂ ಹಾದರಿಯದಿರ್ಗಂತೆ ಸುರಯಿ ವಕುಳ ಲವಂಗಂ ಜಾದಿ ಮೊದಲಾವನೆಕೆಂ ಪೂಮೆಕೆಂಟಂ ಸುರಭಿ ಪರಿಮಳಾಮೋದದಂಗಳ್ (ಎಕ. VIII, ಸಾಗ. ೧೧೯-೫೦ ; 1042) ; ಆಜಾತಷಂಡದಂ ಮಾಳತಿ ಮೆಲ್ಲೆ ಮಲ್ಲಿಯದಿರ್ಗಂತ್ಯೆಯ ಪೆ(ಂ)ರ್ಮ್ಮಳಿಯಲ್ಲಿ ಮತ್ತ ಭೃಂಗಾಳಿಯ ತಾರ ಮಂದ್ರ ಮಧುರಸ್ವನದಿಂ (ಸೌಇಇ. XX, ೧೬೯-೪೬ ; ?). **ಅದುರುಗಂಟಿ** : ಅದುರುಗಂಟಿ[ಜಾತಾ. ಅಧ್ರರಗಂಟ] ಯ ಸೊಪ್ಪು, ಶ್ರೀಗಂಧ, ಸೊಗದೆ . . . ಸಳಲ ಪಿತ್ತರೋಗ . . . ಪರಿಹರಿಸುವುದು (ವೈದ್ಯ ಸಾ. ೧೦೨). **ಅದುರ್ಗಂತಿ** : ಮಲ್ಲಿಗೆ ಜಾವಂತಿಗೆ ಇರುವಂತಿಗೆ ಅದುರ್ಗಂತಿ . . . ಮೊದಲಾದ ಲತಾಗೃಹಗಳಿಂದಲೂ (ಕೃವಾಳ. ೯೬). [?]

ಅದಿರ್ಗುಂತೆ 'ಅದಿರ್ಗಂತಿ' ನೋ.

ಅದಿರ್ಗೋಲ್ (ನಾ). ಕಳ್ಳರನ್ನು ಹೆದರಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿಯೂ ಜನರಿಗೆ ಎಚ್ಚರಿಕೆಯನ್ನು ಕೊಡುವುದಕ್ಕಾಗಿಯೂ ತಳವಾರರು ಸದ್ದುಮಾಡುವ ಕೋಲು : ಅಂಗಜವಿರವಜಬಲ್ಲು ಸಂಗರಂಗೊಳಲಿದೆ ಬರ್ಜವಿಂದೊಡಜಪಿ ತುಂದಿಗೆಂಬದರ್ಗೋಲಾನಾಂತಲಿರ್ ತಳವಜನಂತೆ ಸಾಲುತನಿಗೆಯ್ದುದು ದರ್ಜಕವಿರಿಸೇನೆಯಂ (ಚಳವಿ. ೬-೬೬) ; ಸಿಂಗದ ರವಂಗೇಳ್ವಾನೆವಿಂದಿನಂತೆಯುಂ ತಳವಜರದಿರ್ಗೋಲಿಲಿಗೆಳ್ವ ಮಜ್ಜಿಗಳ್ಳ ರಂತೆಯುಂ . . . ಬೆರ್ಚಿ (ಚಳವಿ. ೪೧-೬). [ಅದಿರ್$_1$ + ಕೋಲ್]

ಅದಿರ್ಚು (ಕ್ರಿ). ನಡುಗಿಸು : ಆಘೊಳಮಸಿಪ ಕೋಟ್ಗಿಸಜಂ ಕರ್ಚಿ ಪಗೆಗಳದಿರ್ಚ ಹರಿಸಮನೊಡರ್ಚಿ (ಉದ್ಭವೇ. ೩-೬೪).

[ಅದಿರ್ + –ಚು]

ಅದಿರ್ಪು₁, ಅದುಱು, (ಕ್ರಿ). ೧. ನಡುಗಿಸು ; ಬೆದರಿಸು : ನಳುಳನಂ ಯಮನನದಿರ್ಚ್ಪೆಱ್ಪಂತೆ ದಕ್ಷಿಣದಿಶಾಭಾಗಕ್ಕೆ ಬೆಸಸಿ (ಪಂಪಭಾ. ೬–೨೮ ಪ); ಶತ್ರುಗಳುಮನಾಶ್ಚರ್ಯಂತರ ಶತ್ರುಗಳಾಲುಮನದಿರ್ಪಿ [ಶಾಕಾಂ. ನಿರ್ದಿರ್)ಗೆಲ್ದುದಱಿಂದಂ . . . ಚಿತಶತ್ರುನಾಮಮಾಯ್ತನ್ವರ್ಥಂ (ಅಜಿಪು. ೩–೪೯) ; ತುರು ಪೃ ಮಾಗಧೋತ್ತುಂಗ ಸೈಪಾಳಜಾಳಮನದಿರ್ಪಿದ ಮೆಯ್ಯಲಿ ಪಾಂಡ್ಯಭೂಭುಜಂ (ಸೌಇ. IX–i, ೨೫೪–೧೩ ; 1169) ; ಆವಳಿನದಿರ್ಪುದು ಕೃಷ್ಣನ ರೂಪವಿಭ್ರಮಂ (ಜಗ. ೧೧–೪). ೨. ಅಡಗಿಸು ; ದಮನನಮಾಡು : ಮದಯುತರಪ್ಪ ವಾದಿಗಳ ದರ್ಪಮನೋವದದಿರ್ಪ ತತ್ಪಭಾಸದರಿಭುವರ್ಗಪಂತು (ಪಂಠಾಮಾ. ೧–೨೨) ; ಮದನಮದಾಂಧಕಾರಮನದಿರ್ಪ ಮಹೋದ್ಭತಮೋಹಮಲ್ಲನಂ ವಿದಳಿಸಿ (ವರ್ಧಮಾ. ೧೫–೪೩) ; ಪೊಸದೇಸಿಯೆನಲ್ಕೆ ಕೊಡಿಕಲರ್ಪ್ಪನಿಯರ್ದಿರ್ಪಿ ಯೆನ್ನ ಮನಮುಕ್ಕಿರೆ ಪಾಡಿದಾ ವನಾಂತದೊಳ್ (ದಶಕು. ೫–೭೯). ೩. ಧಿಕ್ಕರಿಸು ; ಮಿಾರು : ವನಮಾಲಾಸ್ತ್ರಪತಿಂದು ಯಾದಃಪತಿಯಂ ನದಿರ್ಪಿಯುಂ (ಜ.ಗದ. ೯–೫೩ ವ) ; ಹುಸಿನಿ ಮಾತುಗುಟ್ಟದಿರು ಬೋಬನ ಮಾತನಡಂಗಿಸಾಜಿಯೊಳ್ ಕುಸಿವನ ಮಾತುಗೇಳದಿರು ಹೆಂಡಯ ಮಾತನದಿರ್ಪ್ಪು ಕೂಡೆ ಧಿಕ್ಕರ್ಪ್ಪಿಸುವ ಮಾತುಗೊಳ್ಳದಿರು . . . ಕಬ್ಬೆಯ ನಾಯಕಕ್ಕರ್ದ್ದ ತಾನಡೊಳಕ (ಕಬ. I, ೨೫–೪೭ ; 1186) ; ಬಲ್ಲಿತಿಱಿಲಂ ಬಾಡಿಯ ಕೂರ್ಪ್ಪರಿದರ್ಪ್ಪಿ ಹುಲಿಯೊಂದಾಕ್ಕಿಕಂ . . . ಪಾಯ್ವುದುಜ್ಜ್ವಂಬಲಂ (ವಿಕ್ರ. XI, ಪಾವಣ. ೨೫–೧೯ ; 1224).

ಅದುಱು : ೪. ಚುಚ್ಚು ; ತಿವಿ ; ಜೋದಿಸು : ರಾವು ಫಲುಗುಣಂ ಯೆನುತ ಪಾರ್ಥನ ಭಾವ ಕುಡಿಕಮ್ಮಟಿಗೆಯಲಿ ತುರಗಾವಳಿಯನದುಱಿ ದನು ಸುಳಿಸದನಾಹವಕೆ ರಥವ (ಉವ್ವಾದ್ಯೋ. ೯–೩೭). ೫. ಧ್ವನಿಮಿಸು ; ಸಂದೇಹಪಡು (?) : ವಿದಿತ ಲೌಕಿಕ ವೈದಿಕ ಜಗವದುಹದಂತರಿ ಚಿತ್ತ ಗೊಡದೇಕಂ ಕೈಮುಗಿದ (ತೊಡಾ. ೬–೫೩–೩೭). [ಅದಿರ್ + –ವು]

ಅದಿರ್ಪು₂ (ನಾ). ೧. ಅದುರುವಿಕೆ ; ಕಂಪನ ; ಅಳ್ಳಾಟ : ಉಟ್ಟುದಂ ಕಳೆಯದೆ ಕೂಡು ಬೇಗ ತಳೆದಪ್ಪುದು ಪೊಯ್ಯದಿರಿತ್ತಿ ಯಾಜುತಿಂಗಳ ಬಸಿಜೀಕೆ ಪಾಯ್ವೆಯದಿರ್ಪಂ [ಶಾಕಾಂ. ದಿರ್)ಬಣವೋಡದುದಿಂದಂ ನೋಡೆ ಕೂಸಿಟವುದು ಕಾವುದೀ ಮೊಗಮುಪತ್ತಿನುತುಂ ಪೆಱಗಾಗಿ ಕೂಡಿದಳ್ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೧೯–೬೪). ೨. ಹೆದರಿಕೆ ; ಭಯ : "ಆಗುವ್ದ . . . ಅದಿರ್ಪ – ಆ ೧೦ ಭಯಂಗಳ್" (ಕಕರ್ಣಾ. ೧೧–೨೨೩) ; "ಅಳರು ಪೆಳರಿಂದದಿರ್ಪೆಂದು ಭಯಮಕ್ಕುಂ" (ಕ್ಷತ್ರಚೂ. ೪೧) ; "ಅದಿರ್ಪು ಪೆಳರಬಲೆಂದೆಲ್ಲಿಯು . . . ಭಯನಾಮ" (ಕವಿಕಂ. ೧೦೮).

[ಅದಿರ್ + –ಪು]

ಅದಿರ್ಪುಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ಅದುರಿಸು ; ನಡುಗಿಸು ; ಅಳ್ಳಾಡಿಸು : ಮದಗಂಧಮಂದೆ ಸಪ್ತಚ್ಛದಗಂಧಮನೀ ವನೀಭಮಾಶ್ಚಾಜಿಸಿ ಪೆರ್ದಿದ ಮಸಕದಿಂ ದೆ ಪಾಯಲ್ತುದಿರ್ಪುಗೆಯ್ವುದು ನೋಡ ವನವೆರಿದಿಕೆಯಂ (ಅದಿಪು. ೧೧–೬೪). [ಅದಿರ್ಪ್ + ಕೆಯ್₁]

ಅದಿರ್ಮುತ್ತೆ (ನಾ). = ಅದಿರ್ಗಿಂತಿ : "ಅದಿರ್ಮುತ್ತೆಯೆಂದೆನ್ನುತ್ತ ದಿರ್ಗ್ಗಂತಿಯುಮೆಂದೆನಲ್ತ ಮಾಧವಿಯಕ್ಕುಂ" (ಕವಿಕಂ. ೭೫) ; ಎರ್ದೆ ವಾಯದಿರ್ಮುತ್ತೆಪೊದಜ್ಜಿರ್ದೆಯೆಂಬಿವು ಸಹಜ ತಿಥಿಲಕ್ಷ್ಯಕ್ತಿಯನಾಳ್ಕುಂ (ಕಮದ. ೪೫). ℙ ಇದಕ್ಕೆ ವಸಂತದೂತಿಯೆಂಬ ಇನ್ನೊಂದು ಹೆಸರೂ ಉಂಟು : ಮುಗುಳ್ದದಾದ ಸಂಪಗೆ ಮಡಲ್ತದಿರ್ಮುತ್ತೆ ಮುಲಲ್ಗರಲ್ದ ಮಲ್ಲಿಗೆ (ಪಂಪಭಾ. ೫–೭೫) ; ಮಲ್ಲಿಗೆಯಂ ಕೇದಗೆಯಂ ಪೊಲ್ಲೆಯನದಿರ್ಮುತ್ತೆ ಸುರಗಿಯಾ ಪಾದರಿಯಂ ಮೆಲ್ಲನೆ ತೀಡುವ ಗಾಳಿಯೆಳೆಲ್ಲಡೆಯುಂ ಕುಸುಮ ರಜದೆ ರಂಜಿಸುತಿರ್ಕುಂ (ಸೌಇ. IX–i, ೨೪೯–೨೪ ; 1147) ; ನಿನಗೆ ವಸಂತಮಮಿವಸಂಪುವೆಂತೆನೆ ಮುಂತೆ ಬಂದು ನೀನಿನಗೆ ವಸಂತನಾಗಮನಮಂ ನೆಜೆಕೆ ಸೂಚಿಸಿಕೊಟ್ಟೆಯೆಂದು ನಂದನವನಪಲ್ಲಕ್ಕಿ ಕೀರವದಂದಂ ಪೊಗಳ್ತ್ತಾತ್ತ ಪ್ರಸಾಯದಿಪ್ಪಮುತ್ತಿನ ಪೊಸಪಚ್ಚಮಂ ತಳೆದವೋಲಿದರ್ಮುತ್ತೆ ಮುಗುಳ್ತುದೆತ್ತಲುಂ (ಚಂದ್ರಪ್ರ. ೬–೪೧). [< ಸಂ. ಅತಿಮುಕ್ತ, ಅತಿಮುಕ್ತಕ]

ಅದಿವರಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹೆಚ್ಚಿನ ಸುಂಕ (?) : ಬಾವಿಕೆಟ್ಟ ಯರು ಕೊಟ್ಟರ್ ಗೌರಬ್ಬಿಗೆ ಅದಿವರಿ ಕೊಟ್ಟರ್ (ಮೈಆರಿ. ೧೪೭೬, ೫೫–೯ ; 1054). [ಅದ್ರಿ (< ಸಂ. ಅಧಿ) + ವರ್ಯ]

ಅದೀಪನ (ಗು). ೧. ಜೀರ್ಣಕಾರಿಯಲ್ಲದ. (ನಾ). ೨. ಅಜೀರ್ಣ. [ಸಂ. (ಅ– + ದೀಪನ)]

ಅದೀರ್ಘ (ಗು). ದೀರ್ಘವಲ್ಲದ ; ಉದ್ದವಲ್ಲದ. [ಸಂ. (ಅ– + ದೀರ್ಘ)]

ಅದು₁ (ಸ). ರೂಪಗಳು (ಪುಂ. ಏಕ). ಅವ, ಅವಂ, ಅವ್ನ್, ಅವನು, ಆತ (ಸ್ತ್ರೀ. ಏಕ). ಅವಳ್, ಅವಳು, ಆಕೆ (ನಪುಂ. ಏಕ). ಅದು (ಪುಂ. ಬಹು). ಅವಂದಿರ್, ಅವಂದಿರು, ಅವರಿರು, ಆಕಂಗಳ್, ಆತಗಳು (ಸ್ತ್ರೀ. ಬಹು). ಅವಳ್ಕಿರ್ (ಪುಂ. ಸ್ತ್ರೀ. ಬಹು). ಅವರ್, ಅವರು, ಅವಗಳ್ (ನಪುಂ. ಬಹು). ಅವು, ಅವುಗಳು (ವಿಶೇ). ೧. ಂ. ದೂರದ ವಸ್ತುವನ್ನಾಗಲಿ ವಿಷಯವನ್ನಾಗಲಿ ನಿರ್ದೇಶಿಸಲು ಬಳಸುವ ಸರ್ವನಾಮ : ಪಲ್ಲಿಂಗಿಗೆ ಕುಱುಬ್ಬುದಿ ಪಿಟ್ಟಾರ್ ಆದಾನಶ್ರೀಬ್ರಿವೊಪ್ಪಿ ಮಹಾಪಾತಕಮ್ ಸ್ಪೃಸಿ (ಮೈಆರಿ. ೧೪೩೬, ೧೩–೧೫ ; 430) ; ಆವಾನಬಿಪೋರುಂ (ವಿಕ್ರ. VI, ಕೊಪ್ಪ. ೩೮–೪ ; 675) ; ಆದೆಂತೆಂದೊಡೆ (ಪಜ್ಜಾಠಾ. ೭೩–೯) ; ಕಾವೇರಿಯಿಂದಮಾಗೋದಾವರಿವರೆಗಮರ್ದ ನಾಡದಾ ಕನ್ನಡದೊಳ್ (ಆದಾಠಾ. ೧–೩೩) ; ಅದು ಪಿರಿಯಂ ಪ್ರಮಾದಮುದುವುಂ ಕುರುರಾಜನಿನಾಯ್ತು (ಪಂಪಭಾ. ೪–೪) ; ಅದಂ ಕೆಳ್ದಾ ಕುಮಾರರಿರತ್ತ ಕೆಯೆಯಾನ್ಸೊಂದಂ ಪೇಟ್ಟಾಮೆಂಬುದುಂ (ಪಂಚತಂ. ೨೦–೧೦) ; ಕನ್ನಡೊಳಗೊಂದು ಕಥೆಯ ಪೇಳ್ವವೆನದು ನಿನ್ನಾಜ್ಞೆ. ಕಂಡಾ ನನ್ನೊಡೆಯಾ (ಭರತ. ೧–೫) ; ನಾನು ಬಡವಿ ಆತ ಬಡವ ಒಲವೆ ನಮ್ಮ ಬದುಕು ಬಳಸಿಕೊಂಡಿದೆ ನಾವು ಅದಳು ಇದಳು ಎದಳು (ಶಾದಲೇ. ೫೯) . ೨. ಪ್ರಶ್ನಾರ್ಥಕ ಸರ್ವನಾಮದ ಆದಿಯಲ್ಲಿ 'ಅದು' ಎಂಬುದನ್ನು ನಿರ್ದೇಶಕವಾಗಿ ಸೇರಿಸುವುದೂ ಉಂಟು : ಆವಾನಲ್ಲಿಗೆ ಬಂದಂ (ಬ ಸ ಪು. ೧೪–೨೩) ; ನಿನ್ನ ಕೋಮಲತನುವನು ಪೊಯ್ವವರಾರಾ (ಜೈವಿಭಾ. ೧೪–೧೦) ; ಯಾರದು ಕೊಗುವವರು (ರೂಪಿ). 'ದಾರರೆ', 'ದಾವುದು' ಪರಾ. ಅವ : ಇಂಥವರ ದೆಸೆಯಿಂದ ಇಂತುಟಾದುದೆಂದು ಚಿಂತಿಸುತ್ತಿರ್ಪ ಭಾಷೆಗೆಟ್ಟ ಮನದವ ನಾನಲ್ಲವಯ್ಯ (ಸಮಾನ. ೧೩) ; ದಿಶಿಸಿದನು ಬಂದವನು ಮೊಮ್ಮನು ಪಡೆದ ಮಗನವ ನೆಂದು ವಂದಿಸಿ ಮೃಡಗೆ ಬಳಿಕವ ಭಜಿಸಿದನು ಬಾಲೇಂದುಶೇಖರನ (ತೊರಾ. ೧–೪–೩೩) : ಮತ್ತೊವ್ವಳಿಗಂ ವಿಟಾಗಿಗೆ ಸಕ್ಕೆಯ ಮಾಡುವತಿಯೊಳ್ ಮಲ್ಲಿಗೆಯರಳೆ ಕತ್ತುರಿಯೆಳಗದ್ದಿ ಕೈತುಂಬಿ ಕೊಡಲಂದ ಮತ್ತವ ನಗುತ್ತಿದಿದನು (ಕಂಪನ. ೨–೨೪). ಅವಂ : ಅವಂ, ಇವಂ (ಕಜ್ಜಾಸು. ೧೪೨–೧೯). ಅವನ್ : ಆಸುತೊತ್ತಿಲ್ಲಂ ವರ್ಜನವನ್ (ವಿಕ್ರ. XI, ಚತ್ರದು. ೪೩–೩. ಸು. 500) ; ಶ್ರೀ ಚಿಕುರಾಪರವಿಯು ಗುರವರಿ ಸಿಸ್ಯರ್ ಸರ್ಬಾಣ್ಣಾ ಅವನ್ ಶ್ರೀ ಬಸುದೇವನ್ (ವಿಕ್. II, ೩೬ ; 750). ಅವನು : ನೆರೆಯನಜಿಯದವ ಕೊಲಿಯು ರಾವನನೆಂದು ಬಲಿದು ಮಂತ್ರಿಗೆ ಪೇಳಲ ನನು ನಿಲಮಾಗೆಯೊಳಿಟ್ಟವನ ಕೊಲಿಸಿದೆ (ಕುರಾಠಾ. ೧–೮೮) ;

ಗಡತಿವಲ್ಲಿ ಗಟ್ಟಿಗನಾದ ಅವನು ಲೆಕ್ಕಹಾಕಿದ (ನಾಡಿಗೇ. ೪೭). ಆತ : ಇದಂ ಕೆಡಿಸದರೆಳ(ಳಾ)ದೊಪ್ಪಿದೆ ಇಂತಪ್ಪಾತ (ಇಆ. XI, ೧೨೬–೧೩ ; 804); ಉಟ್ಟಾದರಾತನ ಮುಸಲ ಮಸಕದೆಸಕಮಿಜಿಪರ್ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೨೫೯ ಪದ್ಯಕ್ಕ); ತೊಡರ್ಜಲಜಿವಾತನಾತಪಿಂದಂ ಜಾಣಂ (ಕವಿರಾ. ೧–೧೬); ಆತಂ ನಿಜಭುಜವಿಜಿಯುಜ್ಯಾತಿಯುನಾರ್ಜ್ಜಿಸ್ದ (ಪಂಪಭಾ. ೨–೧೬); ಆತನನು ಕಂಡುದು ತಪಸ್ಸಿಗೆವ್ಯಾತ (ಕುಮ್ಯಾಂ. ೩–೧); ಕೃತಿಯು ಪೇಳ್ವಾತ ಸಾಮಾನ್ಯನಹುದು (ಭರತ. ೧–೧೬); ಆತಂ ಈತಂ ಊತಂ (ಶಬ್ದಾನು. ೧೪೧–೨೧); ಈತನ ಮಾತಿಗೆ ಆತ ಸೊತ (ಗಾದೆ. ೩೦೨). ಅವಳ್ : ತೊಟ್ಟಿಗೆ ಕೊಡೆ ಮೇಲೆ ಸಾಯ್ವುದಲ್ಲದನ್ನಪ ವಿಧು ತನ್ನ ಶಾಪ ಮಂ ಬಗೆಯದೆ ಮಿಟ್ಟುದೇವತೆಯನಿಜ್ಜಲಳುರ್ಕಿಯಿನಪ್ಪುವಂತೆವೋಲ್ (ಪಂಪಭಾ. ೨–೧೪); ಮುಳಿದೆನ್ನ ನನಪರಾಧೆಯನಲಜ್ಜವಳಿನಂತನಾಥೆಯಂ ಮೋದಿದ ಕಾಲ್ಗಳಾಜ ಜನ್ಮಜನ್ಮಂಗಳೊಳಗಾಗಿಯಮುಮಳ್ಕುಮುಂದೆಕೇಳ್ ತಿನ್ನದಿರೆಂ (ಸುಳಾನಾ. ೫–೮); ಸತಿಯವಳ್ (ಶಬ್ದಾನು. ೨೬ ಪ್ರಯೋಗ). ಅವಳು : ಹಿಂದಣ ಬಲಿಯ ತಂಗಿ ಬಳಕ್ಕ ದೂರಾಸ್ಪುವಳ ದೆಸೆಯಿಂದ ಬಲಪಡರೊಡಿಗೈ (ತುರಂಠಾ. ೧–೧೦–೧೦); ಸಲ್ಲಲಿತ ರಾಜಶೇಖರನ ನುಡಿಗೇಳ್ ವಲ್ಲಭ ಬಾರೆಂದಳವಳು (ಕಂಪಪು. ೪–೨೦೦); ಎಲ್ಲ ಜಾತನ್ನೂ ವಸ್ತುಗಳನ್ನೂ ವಿಷಯಗಳನ್ನೂ ಅವನು, ಅವಳು, ಅವರು, ಅದು ಮೊದಲಾದುವು ಸೂಚಿಸುತ್ತನೆ (ಪಾಣ್ಯ. ೨೯); ಅವಳಿಗೂ ಸಹ ತನ್ನಲ್ಲಿ ಅನಾದರಣೆ (ಮಹಾಗ. ೧೩). ಆಕೆ : ಶರೀರದೊಳೆತ್ತಂ ರೋವನಾಂಜ ಕಂಜುಳಂ ಮದಿರಾಮುದವಾಗಿಸೆ ತೆಗ್ದುನಾಕೆಯಂ ನುಡಿಯೊಳ್ (ಕವಿರಾ. ೩–೯); ಆಕೆಯುಮಾ ಪಾಂಗಿನೊಳ್ ದಿವಸಕ್ಕಂ ಬಡ್ಡಿಸೆ (ಪಡ್ಡಾರ್ಚ. ೭೧–೫); ಪೊಸಕಲರ್ದ ಬಿಳಿಯ ತಾವರೆಯೊಳಿ ನಡುವಿರ್ಪ ಸಿರಿಯಾಮಾಕೆಯ ಕೆಲದೊಳ್ ನಸುಮುಸುಳ್ದು ತೋರ್ದಿರೆನೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧–೪೦) ; ಇರಸಲ್ಲ ದೆಂದು ಮುತ್ತಿನ ಸರಮನದಂ ಕೊರಲೊಳಾಕೆ ಕಟ್ಟಿದಳಾಗಳ್ (ಕಾಡಂಉಂ. ೧೨೨) ; ಆಕೆಗೆ ಯತುಇಳ ಸ್ಪಾಪ್ತಿಯಂ ಗರ್ಭಮಾಗೆ (ಪಂಚತಂ. ೧೫೪–೧೦); ಭೂಮಿ ತಾ ಬೇಡಿದಳು ಪುತ್ರನನಾಕೆಯಲಿ ಜಪಿಸದನು ನೆಲಕಾ ಸುರನು (ಕುಮ್ಯಾ. ೩–೭೧) ; ನನ್ಗಾಕೆ ಒಲೆಯ ಮೇಲೆ ಹ್ಞಾಲಿಟ್ಟು ಬಂದು "ಕಾಫಿ ಪುಡಿ ಇಲ್ಲ" ಎಂದು ಕುಂದಿದ ಧ್ವನಿಯಲ್ಲಿ (ಮಗಾಮಾ. ೪೪). ಅವಂದಿರ್ : ಪಲರುಮಹೋದಿಸಿ ಇಪ್ಪತ್ತಕ್ಕಲ ಆಕ್ಕೆಗಂನ್ನು ತಾಕ ಅವನ್ಪ್ಪುರುಳ್ಬುದಿರೆ ಶೂರಗತಿ ಪೆತ್ತು (ಎಕ. X, ಕೋಲಾರ. ೫೬೨–೪ ; 750) ; ಅವಂದಿರಾಗಳ್ ಬಿರಿದಿಂಗವರುಂ ರಜಸ್ವಲೆಯಾಗಿರ್ದಿಂ ಮುಟ್ಟಿಲಾಗದಿನೆಯುಮೊತ್ತಬದಿಂದೊಳಗಂ ಪೊಳ್ಕು (ಪಂಚಭಾ. ೬–೪ ಪ); ಅವರ ಪೋದೊಡನಂದಿರ ಕಟ್ಟಬಿನ್ನುಮಿರ್ಪಿವೆ (ಗದಾಯು. ೧–೪೬); ಅವಂದಿರ್ ಅವತರ್ಪಿಸಪ್ಪ ಮತ್ತಗಜಂ ಕಂಭಕ್ಕೆತ್ತ ತರ್ಪದಂತೊತ್ತಬಂದಿಂ ಬಂದು ಪಿಡಿವೆತ್ತ ಕಳ್ಳ ನಂತೆ ಸಿಡಿಮಿಡಿಗೊಳುತ್ತಿರ್ದುಂ (ಪಂಚತಂ. ೧೪–೧೯). ಅವಂದಿರು : ತನ್ನ ಮಜಿಯ ಲಿಂಗವ ಮಜಿಯುದು ತನ್ನ ಮಜಿಯೆಯದೆ ಲಿಂಗವ ಮಜಿಸಿ ಯೋಗಿಸಿನ್ನೆಂಥಾದೋ? ಸುಡು ಸುಡು ಅವಂದಿರು ಗುರುದ್ರೋಹಿಗಳು, ಆಚಾರಭ್ರಷ್ಟರು (ಅವಚಂ.೧೫೩–೭೦೩). ಅವದಿರು : ಎನಲಿಕವದಿರಲಿಂಬಪ್ಪರೊಪ್ಪರ ತಿನಲಿಕೆದ್ದರು (ಸಂಭವ. ೫–೨೨); ಭೂಪತಿತಿಲಕ ನಿಕ್ಕಿದನವದಿರೊಡ್ಡಿದ ಬಲಿಗೆ ಬಂದನು (ಕುಮ್ಯಾ. ೧೪–೪೬) ; ತುಡುಗಣಿಗಳ್[ಪಾಠಾಂ. ೪] ವದಿರು ನಿರ್ಘೋಗ್ಯಕೆ ಸಿಡಿದು ಹವಿಗೊಂಬವಧಿಕರೆದದ ಹೆಡಕ ಬಾರಿಸಿ ಬಾಚುತಿರ್ದರು ಬಾಯ ತುತ್ತುಗಳ (ತೆಂರಠಾ. ೧–೧೧–೪). ಆತಂಗಳ್ : ಆತಂಗಳ್, ಈತಂಗಳ್, ಊತಂಗಳ್ (ಶಬ್ದ. ೧೫೦ ಪ್ರಯೋಗ). ಆತಗಳು : ಸೋತುದರಿಬಲ ಹೋಗೆನುತ ಮುಯ್ಯಾಂತು ಮಸ್ಸಿಸಿ ಹೊಸ್ಸಿಬಟ್ಟೆಲೊಳಾತಗಳಿಗೊಲಿದಿತ್ತನೈ ಕರ್ಪುರದ ವೀಳೆಯವ (ಕುಮ್ಯಾದ್ಯೋ. ೪–೧೧) ; ಕರೆ ನಿಮ್ಮಾತ

ಗಳನೀ ಧ್ಯಾಣಹತ್ಯಾಪಾತಕಕ್ಕೆಂಜುವನೆನಿತ ಕೈ ಕೊಂಡಿನಾ ದ್ರೋಣ (ಕುಮ್ಯಾದ್ಯೋ. ೫–೨೩). ಅವರ್ದ್ದರ್ : ತಳಂಗಳ್ ಸೋಯದೇ ಮಟ್ಟಿದಂ ದೆಂದವರ್ ಸಿಸಲವನವರ್ದ್ದರ್ ಮೆಟ್ಟಿದರ್ಗಂ ಕಿರೀಟಂ ಕಿಡದೆ (ಅವಿಪ. ೬–೫೬); ಗಾಣತಿಯರಿರ್ವರುಂ ಮತ್ತಾಣದಿನಗ್ಗಳಮವರ್ದ್ದಂ ಭಯ ನಶಕ್ತಿಂ ಕ್ಷೋಣೀಶಂ ಕುಡೆ ಕೊಳ್ಳದೆ ಮಾಱಿಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೨–೬೨) ; ಗೋಳಿಟ್ಟು ಸತಿಯರಂ ವೈಹಾಯಸನೇಜಿದವರ್ದ್ದರ ಡಾವಣಿಯಂ ಲಿಲೆಯೊಳೆ ಕಟ್ಟಿದಂ(ಸಿಇಇ. IX–i,೧೧೮–೪೩; 1057). ಅವರ್ : ಅವರ್ ಸ್ವರ್ಗ್ಗಾದ್ರಿ ಮಾವೇಱಿದಾರ್ (ಎಕ. II, ೨೭–೨ ; 700) ; ಇವರಿವರ್ಗೆ ಕಪಟದಿಂದಂ ಸವಿಸಿಯದಿರಂದಿಂ ದೊಡಜಿಯ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೨–೨೦೪); ಅವರಿಂ ಕಿಱಿಯಂ ಪಿರಿಯಂ ಭುವನ ಜನಕ್ಕೆ (ನೇಮಿತಿ. ೧–೩೪); ಅವರ್ಪೋದರರ್ (ಶಬ್ದಾನು. ೨೭ ಪ್ರಯೋ.) ; (ಶಾಂತಿಪು. ೧–೪೬ ; ಎಕ. II, ೧೩೭–೫೦ ; 982 ; ಅಜಿಪು. ೧–೯ ; ಸುಳಾನಾ. ೪–೨ ಪ ; ಧರ್ಮಾಮೃ. ೨–೨೦೪ ನೋಡಿ). ಅವರು : ಅವರೊಳಗಲಿ ಸಿಂದ ರಿವುಗಳ ಜನನ ಬೋಸನ ಮಾಡದಿದ್ದರೆ (ಕುಮ್ಯಾದ್ಯೋ. ೪–೩೯) ; ಆ ಜನೇಶ್ವರರಿರಿಸಿ ಮುಂದಲಿ ಪೂಜಿಸಿದನವರುಗಳ (ತುರಂಠಾ. ೧–೭–೩೯) ; ಅವರೆಡೆಯೊಳಗಾ ಪುರಳಧಿಪತಿಯಾವ ಭುವನೇಶನ ದಿವ್ಯ ಭವನ . . . ರಾಜಿಸುತಾ (ಕಂಪಪು. ೨–೨೮). ಅವರ್ಗಳ್ : ಪದ್ಮರಥನೆಂಬ ನರನಾಥನತ ಮ ಹಾದೇವಿ ಪದ್ಮಶ್ರೀಯೆಂಬೊಂತರ್ವರ್ಗಳ್ವಿಷಯ ಕಾಮಭೋಗಂಗಳಿನನುಭವಿಸುತ್ತಿರೆ (ಪಡ್ಡಾರ್ಚ. ೭೭–೧೪). ಅವು : ನವ ನಳಿಕೀನವಂಗಳ ಪರಾಗರಂಜನೆಯಂ ಮುನ್ನಮಂತವಿನ ವಿಯತ್ತಳ ಭ್ರಮಣವಿಶ್ರಮ್ಮಲವಿನಿ ಬಲಬ್ಬು ಕಾಱುವಂತೆವೊಲಿರೆ ಕೆಂಪು (ಪಂಪಭಾ. ೪–೪೬) ; ಪೂಣ್ದೆರಡಂ ತೀರ್ಚಿದೊಡರ್ಪುವೆರಡುಮವಂ ತೀರ್ಚ ತೀರ್ಚ ದಿರ್ಪನೆ ಪಗೆಯಂ (ಗದಾಯು. ೧–೬೯); ಹರಂ ಗಿರಿಸುತೆಗೆ ಪೇಳ್ದಾ ಕಥೆಗಳಂ ವೈಶಾಖ ಭಾಷೆಯೊಳ್ ಬ್ಯಥಕ್ಕೆಥೆಗಳಂ ಮಾಡಿ ಪೇಟ್ಕೊಡಿವಂ ವಸುಧಾಗಳಿಟ್ಟಂ ಕೇಳ್ದು (ಪಂಚತಂ. ೧೩–೨) ; ಇವು ಲೇಸವು ಲೇಸೆಂದೀ ವಿವರದೊಳಿರ್ಪ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧–೧೫೩). ಅವುಗಳು : ಅವರ ರಾಜಕೀಯ ಕಾರ್ಯಕಲಾಪಗಳು ಅಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಾಗಿ ಕಾವೆಗೆ ರಸ್ಪಿಗೆ ಸಹಾಯಕವಾಗಿದ್ದರೂ ಅವುಗಳಿಂದ ಸಾಹಿತ್ಯಕ್ಷೇತ್ರದಲ್ಲಿ ಬಹುನಷ್ಟ ಸಂಭವಿಸಿದೆಯೆಂದು ಊಹಿಸಿದರೆ ತಪ್ಪಾಗಲಾರದು (ಸಾಹಿಂಂ. ೯೫). ಆ : ಆ ಪ್ರಸ್ತಾವ ದೊಳ್ (ಅವಿಪ. ೨–೪೦ ವ) ; ಆ ಕೃತಿ ಮುನ್ನಂ ಬೆಲ್ಲಂಗಾತಳೆವೆಂಪಿನಿರ್ದಾ ಮತ್ತೆ ಕನ್ನಡಿಸಿತ್ತಿನ್ನೀ ಕವಿತೆಯಂ (ಕಾಂಠಾ. ೬) ; ಇತ್ತಲರ್ಜುನನಾ ತ್ರಿಗರ್ತರಿಂ ತನವರನವನು (ಕುಮ್ಯಾದ್ಯೋ. ೨–೨೪) ; ಆ ಆಧಿಕಾರಿಯು ಈ ಹುಡುಗನನ್ನು ತನ್ನ ವಶಕ್ಕೆ ಕೊಡಬೇಕೆನ್ನುತ್ತಾನೆ (ಚಕ್ರಕಂ. ೩೩).

ಅದಲ್ಲದೆ, ಅದಲ್ಲದೆಯುಂ, ಅದುಮಲ್ಲದೆ, ಅದುಮಲ್ಲದೆಯುಂ, ಅದೆಂತೆಂದೊಡೆ = ವಿಷಯವನ್ನು ಮುಂದುವರಿಸಿ ಹೇಳುವಲ್ಲಿ ಬಳಸುವ ಉಕ್ತಿ : ಪ್ರತಿಕಾಶ್ವಮುಂಬಿದಲ್ಲದೆಯುಂ (ಪಂಚತಂ. ೧೬–೧೯); ಅದೆಂತೆಂದೊಡೆ (ಪಡ್ಡಾರ್ಚ. ೨–೬) ; ಜಗನ್ಮನಿಸಾದ ಆಗಿಯೂ ಜಗದ ಸ್ಥಿತಿಗತಿ ಇಲ್ಲ ಅದೆಂತೆಂದೊಡೆ (ಅಪರಾ. ೯). ಅದಾಗಿ = ಪತ್ರವ್ಯವಹಾರದಲ್ಲಿ ಪ್ರಸ್ತುತವಿಷಯವನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸಿಗೊಳಿಸುವ ಮಾತು : ಅದಾಗಿ ಉಭಯ ಕುಶಲೋಪರಿ ಸಾಂಪ್ರತ (ರೂಢಿ) ; ರಾಮಪ್ಪನು ತಿಮ್ಮಪ್ಪನಿಗೆ ಬರೆದುಕೊಟ್ಟ ಕ್ರಯಪತ್ರ ಅದಾಗಿ (ರೂಢಿ). ಅದು ಇದು ಎನ್ನು : ಅದಿದೆನ್ನು = ಹಿಂದು ಮುಂದು ನೋಡು ; ಸಂಶಯಪಡು: ಅದಿದೆನ್ನದೆ ಜಾತಕಲಕಲೊಲೆಯುವುದು ಗಣಿತಧರ್ಮಮಂ ಸಳೆಯಲಗದ್ದಿದಿತಂ ಬಂದ್ರ ಪ್ರಭಚರಿತದೊಳಲಿಯುವುದು ಕಾವ್ಯಧರ್ಮಮಂ ಬುಧಸಮಜ (ಜಾತಕ. ೨೪–೪೦) ; ಅದು ಇದು ಎನ್ನದೆ ಹೇಳಿದ್ದಕ್ಕೆ ಒಪ್ಪಿಕೊ (ರೂಢಿ) ; ಅದು ಇದು ಎಂದುಕೊಂಡು ಕೆಲಸ ಕೆಟ್ಟುಹೋಯಿತು (ರೂಢಿ). ಅದೆತಾನೆ, ಅದೇತಾನೆ = ಆಗತಾನೆ : ಅವಸೊಬ್ಬ ವರ್ತಕ. ಅವನು ಅದೆತಾನೆ

ಉಪಾಹಾರ ಪಾನೀಯಾದಿಗಳನ್ನೂ ಮುಗಿಸಿ ತುಂಬ ಹುರುಪಿನಿಂದಿದ್ದನು (ಪೂರು. ೨೩); ಅದೇತಾನೆ ಪೊಟ್ಟಣದಿಂದ ತೆಗೆದ ಗಮಗಮಿಸುತ್ತಿದ್ದ ಸಾಬೂನನ್ನು ಅವಳು . . . ಈಸಿಕೊಂಡು ಬಂದಿದ್ದಳು (ಪೂರು. ೬೫). ಅದೇ ಹಕ್ಕಿಗದೇ ನೂಲು = ಹೇಳಿದ್ದನ್ನೇ ಹೇಳುವುದು; ಚರ್ವಿತ ಚರ್ವಣ: ಎಲ್ಲವೂ ಅದೇ ಹಕ್ಕಿಗದೇ ನೂಲು (ಶಾಡೋಜ. ೩೩೦). 'ಅದಱಂ' ಪರಾ.

[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಮಲ. ಅದು; ತುಳು. ಅವು; ಕೊಡ. ಅದಿ; ತೆಲು. ಅದಿ; ಕೊಲಾ. ಗೊಂಡಿ. ಅದ್; ಕುಈ. ಅರ್]

-ಅದ್ಯು (ಪ್ರ). ಕೆಲವು ಕ್ರಿಯಾವಿಶೇಷಣಗಳನ್ನು ಸಾ ಧಿ ಸು ವ ಪ್ರತ್ಯಯ: ಆನುಕೃತ ಪದಮೊದವೆಯುಮದುವನೆಯಂಬೆರಡುಂ ಪರಾಕೃದೊಳ್ ಬರೆಯುಂ ನಿಟ್ಟನೆ ತಾವನ್ಯಯಮಪ್ಪುವು . . . ಆದುಗೆ ನೂಂಕದು (ನೂಕದು), ನೂಳದು, ತೆತ್ತದು (ತೆಳ್ಳದು) (ಕಮದ. ೩೦೦, ಪ್ರಯೋ).

ಅದುಕಾರಣ (ಅ). ಆ ಕಾರಣದಿಂದ; ಆದರ ಪರಿಣಾಮವಾಗಿ: ಅತನುಂ ನೀಮುಮೊಂದೆಡೆಯೊರೆ ಕಿಸುಱುಂ ಕಲಹಮುಮೆಂದುಂ ಕುಂದದುಕಾರಣಂ ಗಂಗಾನದಿ ಯ ಪಕ್ಷಿ ತಟದೊಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೨-೯೫ ಪ); ತೊಂಗದಗ್ಗದ ಭಾಷೆಯದುಕಾರಣತುಳಬಲನು (ಬಸವ. ೨೧-೪೪); ಅದುಕಾರಣದಿಂ ಪಿಙ್ಗಿರ್ಯಂದೆ ಗಣಿಸದೆ ಮುಂದೆ ಬರ್ಪಂದಂ ಬುಧರೆಲ್ಲಂಬುದನೆಸಗದೆ ಬೆಳ್ಳಸಾಳ್ಯುದು ಕಜ್ಜಂ ಸಜ್ಜನಾಟ್ಯವನದಿನ ನಾಥಾ (ರಾಜಶೇ. ೧೩-೧೪೮). ℙ 'ಅದುಕಾರಣದಿಂ' ಎಂಬ ತೃತೀಯಾಂತರೂಪವೂ ಬೊರೆಯುತ್ತದೆ. [ಅದ್ಯು + ಕಾರಣ]

ಅದುಕು 'ಅತುಕು' ನೋ.

ಅದುಕುಳಿ (ನಾ). "ಹೆಸರ್" (ಆಸುಂ. ೬. I, ೬೩). [?]

ಅದುಗಾಣ್ (ಕ್ರಿ). ಅದನ್ನು ನೋಡು: ಒಗೆದ ಸಮಗ್ರಜಂಪ್ರನ ವಿಕಾರಮೆನಲ್ಕೆ ಕುಮಾರಕಂ ಬಲಲ್ ನಿಮಗಯಿಸೆ ಭಾವಿಪ್ಕಿಳಂಬಲ್ ಯೋತ್ಸವಮಂತದುಗಂಡು ಮಾಣ್ಗುಮೆ ಮಿಸ್ಸಾಮಿ (ಸೇಮುಪ. ೩-೧೩೦).

[ಅದ್ಯು + ಕಾಣ್]

ಅದುಗಿಡು (ಕ್ರಿ). ಅದು (=ಹಿಂದೆ ನಿರ್ದೇಶಿಸಿರುವುದು) ತಪ್ಪಿ ಹೋಗು; ಕೆಟ್ಟುಹೋಗು: ಜನಕಂಗೆ ಜಲಾಂಜಲಿಯಂ ತನೂಭವಂ ಕುಡುವುದುಚಿತಮದುಗೆಟ್ಟುಗೆಳ್ಗಳ್ ನಿನಗಾಂ ಕುಡುವಂತಾದುದೆ ತನೂಜ ನೀಂ ಕೃಮವಿಪರ್ಯಯಂ ಮಾಡುವುದೇ (ಗದಾಯು. ೪-೬೧); ನೀತಿನಿತು ಕಾಲಂ ನಾಂ ಬರ್ಪಾಗೆಲಿದಂದಂ ಸೇವೆಯಂ ಮಾಡುತ್ತಿರ್ದೆ ಈಗಳದು ಗೆಟ್ಟು ಕರೆದೊಡಂ ಮೊದಲಾಗಿ ಸರಂದೋಱಲದಪಲಿಯಿಲ್ಲ (ಪಂಚತಂ. ೬೮-೧೦). [ಅದ್ಯು + ಕಿಡು (< ಕಿಱು)]

ಅದುಗಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಒತ್ತಿ ಮೆತ್ತಗೆ ಮಾಡು (ಕ). ೨. ಕುಗ್ಗಿಸು; ಉಡುಗಿಸು: ಇದುವರೆಗೆ ತಾ ಕೊಡುವ ಧನವನು ವದಗಿಸದೆ ಇವರ್ದರ್ ಕಾರಣ ಅದುಗಿಸುತ ಬಂಧದೊಳು ಮಾರುವೆ ಕೊಡುವ ಧನಕೀಗ (ಹಮಚ. ೧೧೬). [ಅದುಗು + -ಇಸ್ಯು]

ಅದುಗು, ಅದಿಗು (ಕ್ರಿ). ತಗ್ಗು; ಕುಗ್ಗು; ಅಮುಕಿಹೋಗು; ಉಡುಗು: ಉಡುರಿ ಹಲು ದೆನ್ನಮಲಗಿ ಕೈಕಾಲಡುಗಿ ಮಸ್ತಕ ನಡುಗಿ (ಪ್ರಹ್ಲಾಚ. ೮-೫೫); ಚದರಿದಳಿಕುಂತಳವು ಅಲಿಗಳದುಗಿದಂಬಕ ಹಸ್ತಗಳ ಮುಗಿದೆದೆಯ ಛಾವದೊಳಿದ್ದ ಸಕಿಯನು ಕಂಡ ಮಾರುತಿಯು (ಜಿಪಭಾ. ೫೨-೮೪); ಬೆದರುವುದು ತರವಲ್ಲ ಅದುಗಿ ವ್ಯಾಕುಲದಿ (ಹಮಚ. ೨೬).

ಅದಿಗು: ಫಣಪತಿಯಾಗಿಯೆ ಕೂರ್ಮಪತಿಯದಿಗಿಯೆ ತಾರಾಗಣಂ ವುದಿರೆ ನೆಲನದಿರೆ ಕುಲಗಿರಿಗಳ್ಳಾಡಿಯುಣುವನದಱಿಂ ನಿಂತಲಂಪಳಿದೆ ಲಂಘಿಸಿದ ನೆಂಬುದಿಯ ದಾಂಟೆ ಲಂಕಾದ್ವೀಪಕಕೆ (ಕುಮುರಾ. ೧೩-೧೨).

[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಅದುಙ್ಗು. ತೆಲು. ಅದುಕು = ಅಂಟಿಕೊಳ್ಳು; ಕೂಡು; ಸೇರು]

ಅದುಗೊ 'ಅದೆಕೊಳ್' ನೋ.

ಅದುಬುತ 'ಅದುಭುತ' ನೋ.

ಅದುಭುತ, ಅದುಬುತ, ಅದ್ಭೂತ, ಅರ್ಬುತ, ಅರ್ಬುದ (ನಾ). ಆತ್ಯಾಶ್ಚರ್ಯ; ನೋಚಿಗೆ; ಅದ್ಭುತ: ಗೌರೀರಮಣನದುಭುತವ ನೊಂದಿದನು (ಬಸವ. ೫೭-೬೩); ಪದಕಿತಿಯೊಳದುಭುತವ ತೋಱಿ ದುದಾ ಮಹಾಸಭೆಗೆ (ಕುವ್ಯಾಂ. ೬-೧೩); ಕೆದೱತಧೃರ್ಯಾದಿ ಖ್ಯಾತಿಕರದುಭುತವ ಭೀತಿಯಲಿ (ತೊರಣ. ೧-೧೧-೧೩). 'ಅದುಭುತ ಕಣೆ', 'ಅದುಭುತಬೊಬ್ಬೆ' ಪರಾ. ಅದುಬುತ: ಅತಿಚಿತ್ರವಿಧಗಳಂ ಸಿಂಗರವಗೊಂಡಿರುವ ಅದುಬುತದ ಸೌಂದರ್ಯದಾಳಿಕೆಯನು (ವಿಸೀಗ. ೨೪). **ಅದ್ಭೂತ**: ಆ ಪುರದ ಲಿಂಗಸಂಭೋಹವೊಡನೆ ಉರುಳುತೆದ್ದು ದವು ಪುರಳದ್ಭುತವಾಸ್ತಂಯು (ಗುರುಚಾ. ೧೧-೨೨). **ಅರ್ಬುತ**: ಹಬ್ಬಿದಾ ಮಲೆ ಮಧ್ಯದೊಳಗೆ ಅರ್ಬುತಾನೆಂತೆಂಬ ವ್ಯಾಳ್ಯನು ಗರ್ಭ್ಯತನ ದೊಳು ಬೆಟ್ಟದಾ ಅಡಿಕಿಬ್ಬಿಯೊಳು ತಾನಿರುವನು (ಗೋಪಾತು. ೪೭). **ಅರ್ಬುದ**: ಅರ್ಬುದದ ಕಾನನದ ಮಧ್ಯದಿ ನಿರ್ಭರಿದ ಮಾತೆಯನು ನಾಲ್ಕರನೊಬ್ಬುಳಿಯೊಳೆಗೂಡಿಸಿದ (ಜಿಪಭಾ. ೧೪-೪). [ಸಂ. ಅದ್ಭುತ]

ಅದುಭುತಕಣೆ (ನಾ). ಅದ್ಭುತವಾದ ಬಾಣ: ಕಱಿದರದುಭುತ ಕಣೆಯ ಸಲಿಪಲೆಯಂ (ಕುವ್ಯಾಂ.೬. ೩-೨೩). [ಅದುಭುತ + ಕಣೆ]

ಅದುಭುತಬಲ (ನಾ). ಅದ್ಭುತವಾದ ಸೈನ್ಯ: ಕವಿದುದುಭುತಬಲ ಮುರಾರಿಯ ತಿವಿದರಡಗಟ್ಟುದರು (ಕುವ್ಯಾಳ. ೧೪-೧೪).

[ಅದುಭುತ + ಬಲ್ಯ]

ಅದುಭುತಬೊಬ್ಬೆ (ನಾ). ಅದ್ಭುತವಾದ ಗದ್ದಲ; ಅತಿ ಪ್ರಬಲವಾದ ಸದ್ದು: ವಾದ್ಯದ ರಣತವಿದ್ರಿಯನೊದೆದದುಭುತಬೊಬ್ಬೆಗಳ ಳಳಿಯ (ಕುವ್ಯಾಗ. ೧-೬). [ಅದುಭುತ + ಬೊಬ್ಬೆ]

ಅದುಭುತರಣ (ನಾ). ಅದ್ಭುತವಾದ ಯುದ್ಧ: ಅಲ್ಲಯದುಭುತ ರಣನನಪ್ರತಿಮಲ್ಲ ಮಾರುತಿ ಕೇಳಿದನು (ಕುವ್ಯಾಳ. ೧೪-೩೦).

[ಅದುಭುತ + ರಣ]

ಅದುಭುತಾಕಾರ (ನಾ). ಅದ್ಭುತವಾದ ಆಕಾರ; ಅತಿ ದೊಡ್ಡ ಆಕಾರ: ಬೆಡಲ್ ಹಾಯ್ದುದು ಘೋರರಕ್ಕಸನದುಭುತಾಕಾರದ ಮಹಾ ಭಯಂಕಭಟಬಟನ (ತೊರಣ. ೬-೨೪-೧೦).

[ಅದುಭುತ + ಆಕಾರ]

ಅದುಮು (ಕ್ರಿ). ಅಮುಕು; ಒತ್ತು: ಇಷ್ಟುಹೊತ್ತಿನವರೆಗೆ ಅದುಮಿ ಹಿಡಿದ್ದು ನೋವಿನ ಬಾಧೆ ಈಗ ಕಾಣಿಸಿತು (ರಂಗರೋ. ೧೪); ಗಂಟಲಿಗೆ ಬಂದ ದುಃಖ ಅದುಮಿ ಹಿಡಿದು ಬಂದ ಮಾತು (ಸಡಲಾ. II, ೧೨೨); ಈ ದೈಹಿಕಾಕರ್ಷಣೆಯನ್ನೇಕೆ ಅದುಮಿಡಬೇಕು? (ಸೋಕುಗೆ. ೧೦೦).

[ದೇ. ॥ ತೆಲು. ಅದುಮು; ಕೊಲಾ. ನಾಯ್ಕಿ. ಅದುಮ್; ಗೊಂಡಿ. ಅದ್‌ಮನ್]

ಅದುರು 'ಅದಿರ್' ನೋ.

ಅದುರು (ಕ್ರಿ). "ಒಣಗು" (ಜಾಕಕೋ. ೧೩); ಬೆಳೆ ಅದುರಿದವು (ಜಾಕಕೋ. ೧೩); ಉದುರಲಿಹ ತರಗೆಲೆಯು ಅದುರಿ ಬೆಳ್ಳರುವಂತೆ ಅದುರಿ ಬಸವಳಿದೆಂದಿಗೂ ದಣಿವೆನೆಕೊ (ವಿಸೀಗ. ೭). [ದೇ. ?]

ಅದುರ್ಕು 'ಅದಿರ್ಕು' ನೋ.

ಅದುರ್ಕು (ನಾ). ತಲೆಯ ಕೂದಲ ಬುಡದಲ್ಲಿ ಕಾಣಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ಹೊಟ್ಟಿನಂಥ ಬಿಳಿಯ ಪುಡಿ; ಹಗರು (ಕ). [ದೇ. ?]

ಅದುರುಗಂಬೆ 'ಅದಿರ್ಗಂಬೆ' ನೋ.

ಅದುರುಗುಂಡಿಗೆ (ನಾ). ೧. (ಹಲವು ಕಾರಣಗಳಿಂದ ಉಂಟಾಗುವ) ಹೃದಯ ಕಂಪನವೆಂಬ ವ್ಯಾಧಿ; ಹೃದಯವ್ಯಾಧಿ. ೨. ಪುಕ್ಕಲುತನ; ಅಂಜುಬುರುಕತನ: ತಾತಾ ಅವರು ಅದುರುಗುಂಡಿಗೆಯವರಲ್ಲ (ಭಾಗ್ಯಶಿ. ೧೧). ೩. "ಮೂರ್ಛೆ ಹೊಂದುವುದು" (ಜಾನಕೋ. ೧೨). [ಅದುರು$_1$ (< ಅದಿರ್$_1$) + ಗುಂಡಿಗೆ$_1$]

ಅದುರುರೋಗ (ನಾ). ಮೈಕೈಯ ನಡುಕ ಬರುವ ಒಂದು ರೋಗ; ನಡುಗುವ ರೋಗ: ನನ್ನ ಕುರಿಗಳ ಹಿಂಡಿಗೆ ಇಂಥಾ ಅದುರುರೋಗ ಬಂದು ಎಲ್ಲಾ ಉದುರಿ ಹೋಯಿತು (ಕಥಾಮಂ. ೯–೧೦). [ಅದುರು$_1$ (< ಅದಿರ್$_1$) + ರೋಗ]

ಅದುರುವಾಯು (ನಾ). ಶರೀರದ ಎಲ್ಲ ಅವಯವಗಳಾಗಲಿ ಯಾವುದಾದರೊಂದು ಭಾಗವಾಗಲಿ ಅದುರುವಂತೆ ಮಾಡುವ ಒಂದು ವಾತರೋಗ: ಚಿಕ್ಕವೀರಪ್ಪ ವೊಡೆಯರವರು ಚಿಕ್ಕಂದಿನಾರಭ್ಯ ಶೆರೆಮನೆವಳಗೆ ಇದ್ದದ್ದರಿಂದ ಶರೀರದಲ್ಲಿ ಅದ[ದು]ರುವಾಯು ಸಂಭವಿಸಿಕೊಂಡು ಇತ್ತು (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೮). [ಅದುರು$_1$ (< ಅದಿರ್$_1$) + ವಾಯು]

ಅದುರ್ಗಂತಿ 'ಅದಿರ್ಗಂತಿ' ನೋ.

ಅದುವ 'ಅದವ' ನೋ.

ಅದುವದು (ನಾ). ೧. ವಿಚಾರಮಾಡುವುದು; ವಿಮರ್ಶಿಸುವುದು: "ಅದುವದು = ವಿಚಾರಿಸುಹಂ" (ಶಮದ. ಪರಿ. ೨). ೨. ಸಂಶಯ; ಸಂದೇಹ; ದಿಗ್ಭ್ರಮೆ (ಕಿ). [?]

ಅದುವು 'ಅದವು' ನೋ.

ಅದುಷ್ಟ (ಗು). ದುಷ್ಟವಲ್ಲದ; ದೋಷವಿಲ್ಲದ; ಸಭ್ಯ. [ಸಂ.]

ಅದುಷ್ಟಕಾರಕ (ನಾ). [ವ್ಯಾಕ] ಹೊಂದಿಕೆಯಾಗದ ವಿಭಕ್ತಿ ಪ್ರತ್ಯಯಗಳನ್ನು ಹತ್ತಿಸದೆ ಸರಿಯಾದುವನ್ನು ಬಳಸಿ ನಾಮವಾಚಕಗಳನ್ನು ಪ್ರಯೋಗಿಸುವುದು: ವರವೆಮಗೀಗೆ ದೇವತೆಗಳಾದರದಿಂ ಕರುಣಿಪ್ಪುದಕ್ಕೆ ಬಂಧುರಗುಣಬಂಧುಸಂತತಿಯನೆಂಬುದು ಕಾರಕ ದೋಷಮಾಗಳುಂ ಬರವನಮೋಘಮಿಗೆಮಗೆ ದೇವತೆಗಳ್ ಕರುಣಿಪ್ಪುದಕ್ಕೆ ಬಂಧುರಗುಣಬಂಧುಸಂತತಿಗೆ ನಿಕ್ಕುವಮೆಂಬುದದುಷ್ಟಕಾರಣ(ಕ)ಂ (ಕವಿಕಾ. ೧–೧೧೫). [ಅದುಷ್ಟ + ಕಾರಕ]

ಅದುಹು$_1$ 'ಅದಿರ್ಪು$_1$' ನೋ.

ಅದುಹು$_2$ 'ಅದಪ್ಪು$_2$' ನೋ,

ಅದೂರದರ್ಶಿ (ನಾ). ದೂರದರ್ಶಿಯಲ್ಲದವನು; ಮುಂದಾಲೋಚನೆಯಿಲ್ಲದವನು. [ಸಂ. ಅದೂರದರ್ಶಿನ್]

ಅದೂಷ್ಯ (ಗು). ದೂಷ್ಯವಲ್ಲದ; ನಿಂದೆಗೆ ಆಸ್ಪದವಲ್ಲದ: ರತ್ನಸಂಚಯಪುರಮಂ ಪೊಜಮಟ್ಟು ನಡೆದು ಬಟಿಯಂ ಕ್ರೋಶದ್ವಿತಯಮಾತ್ರದೊಳ್ ಪ್ರಸಿದ್ಧದೂಷ್ಯಮಾಗಿಯುಮದೂಷ್ಯಮುಂ . . . ಪ್ರಸ್ಥಾನ ಶಿಬಿರಮಂ ಪೊಕ್ಕು (ಚಂದ್ರಪು. ೧೦–೧೭ ವ). [ಸಂ. (ಅ– + ದೂಷ್ಯ)]

ಅದೃಢ (ಗು). ೧. ದೃಢವಲ್ಲದ. (ನಾ). ೨. ಚಂಚಲನಾದವನು: ಕಡುಗೋಪದವನ ಬಹುಭಕ್ಷಕನ ಖೂಳನನದೃಢನ ಕುತ್ಸಿತನ . . . ಲಕ್ಷ್ಮಿ ತೊಲಗದೆ ಮಾಣ್ಬಳೆ (ಜೈಮಿಭಾ. ೫–೬೯). [ಸಂ. (ಅ– + ದೃಢ)]

ಅದೃಶ್ಯ (ಗು). ೧. ಕಾಣಿಸದ; ಕಣ್ಣಿಗೆ ಬೀಳದ: ಭರದಲೆದ್ದನು ಕುಂಭಕರ್ಣನು ಸುರಮುನೀಂದ್ರನದೃಶ್ಯನಾದನು (ಕೌಶಿಕಾ. ೨೪–೧೩). ೨. ನೋಡಲಾಗದ; ಕಾಣಬಾರದ.

ಅದೃಶ್ಯವಾಗು = ಕಣ್ಣಿಗೆ ಕಾಣದಂತಾಗು: ಇನ್ನೇವೆನಿನ್ನೇವೆ ನಯ್ಯೋ ಮಹಾದೇವ ಇನ್ನೇನನೆಂದಪೆಂ ಕರುಣಿಸು ಮಹಾದೇವ ಇದ್ದಿದ್ದದೃಶ್ಯವಾಗೆನೆ ಭಸ್ಮವಾಗೆನೇ ಇದ್ದ ನೆಲನೊಳಕೊಳ್ಳದೇ ಜೀರ್ಣವಾಗೆನೇ (ತಿರುರ. ೨೧). [ಸಂ. (ಅ– + ದೃಶ್ಯ)]

ಅದೃಶ್ಯಂದಳೆ (ಕ್ರಿ). ಅದೃಶ್ಯತ್ವವನ್ನು ಪಡೆ; ಕಣ್ಣಿಗೆ ಕಾಣದಂತಾಗು: ಬಳಿಕತ್ಯಾತುರದಿಂದೊಳಪೊಕ್ಕಂ ಲಲಿತಾಂಗಂ ನಿಜಸತಿ ರತಿಯಲ್ಲದೆ ಯಿಳೆಯ ಜನದ ಕಣ್ಗೆಯದೃಶ್ಯಂದಳೆದಲರ್ವಿಲ್ಲನ ತೆಱದಿಂ (ಜಯಕಾ. ೪–೮). [ಅದೃಶ್ಯ + ತಳೆ$_1$]

ಅದೃಶ್ಯಕಿರಣ (ನಾ). ಕಣ್ಣಿಗೆ ಅಗೋಚರವಾದ ಕಿರಣ. [ಅದೃಶ್ಯ + ಕಿರಣ]

ಅದೃಶ್ಯಮಸಿ (ನಾ). ಕಣ್ಣಿಗೆ ಕಾಣಿಸದ ಮಸಿ, —ಶಾಯಿ: "(ಶಾಖಕ್ಕೆ ಹಿಡಿಯುವುದು, ವೊ. ಗಳಿಂದ ಮಾತ್ರ ರೂಪುಗೊಂಡು ಕಣ್ಣಿಗೆ ಬೀಳುವ) ಅದೃಶ್ಯಮಸಿ" (Invisible Ink. ಇಂಕನ). [ಅದೃಶ್ಯ + ಮಸಿ$_2$]

ಅದೃಶ್ಯರೂಪ (ನಾ). ೧. ಬೇರೆಯವರ ಕಣ್ಣಿಗೆ ಕಾಣಿಸದ ರೂಪ: ಈಶಾನೇಂದ್ರಂ ಬಣ್ಣಿಸೆ ತಮ್ಮ ಬಂದುದನದೃಶ್ಯರೂಪದಿನಭ್ಯಂಗನ ಕಾಲದೊಳ್ ಕಂಡುದುಮಂ ಸಪ್ರಪಂಚಮಜ್ಞಾಪಿ (ಶಾಂತಿಪು. ೯–೧೦೧ ವ). ೨. ರೂಪ ಮರೆಯಾದವನು; ಕಣ್ಣಿಗೆ ಕಾಣಿಸದೆ ಹೋದವನು: ಅಂತು ನೋಡೆ ನೋಡೆ ಶರತ್ಸಮಯಸಮುದಿತ ಜಳಧರ ರೂಪದಿಂದ ಮದೃಶ್ಯರೂಪನಾಗಿ (ಆದಿಪು. ೩–೮ ವ). [ಅದೃಶ್ಯ + ರೂಪ]

ಅದೃಶ್ಯೆ (ನಾ). ಅದೃಶ್ಯಳಾದವಳು; ಕಣ್ಣಿಗೆ ಕಾಣಿಸದವಳು: ನಿಕುಂಭನಿ . . . ಬಂದ ಪಥದಲದೃಶ್ಯೆಯಾದಳು ಇಂದ್ರಜಿತು ಹೋಮದಲಿ ಪೂರ್ಣಾಹುತಿಯ ಬೇಳಿದನು (ಕೌಶಿಕಾ. ೧೯–೩೯). [ಸಂ. ಅದೃಶ್ಯಾ]

ಅದೃಷ್ಟ (ಗು). ೧. ಕಾಣದ; ಗೋಚರಿಸದ. (ನಾ). ೨. ಜನ್ಮಾಂತರ ಕರ್ಮಫಲ (ಒಳ್ಳೆಯದು ಅಥವಾ ಕೆಟ್ಟದ್ದು); ವಿಧಿ; ಹಣೆಯ ಬರಹ: ಅವಳ ಅದೃಷ್ಟ ಹಾಗಿದ್ದರೆ ನಾವೇನು ಮಾಡುವುದಕ್ಕಾಗುತ್ತದೆ (ರೂಢಿ). ೩. ಭಾಗ್ಯವಿಶೇಷ; ಸುದೈವ: ನೀನು ನನಗೆ ಇಲ್ಲಿ ಸಿಕ್ಕಿದ್ದು ನನ್ನ ಅದೃಷ್ಟ (ರೂಢಿ). [ಸಂ. (ಅ– + ದೃಷ್ಟ)]

ಅದೃಷ್ಟಪರೀಕ್ಷೆ (ನಾ). ಭಾಗ್ಯವಿಶೇಷದ ಪರೀಕ್ಷೆ; ವಿಧಿ ಪರೀಕ್ಷೆ: ಅದು ಕೇವಲ ಅದೃಷ್ಟಪರೀಕ್ಷೆಯಂತಿದೆಯೇ ಹೊರತು ನಿಜವಾದ ಅಭಿವೃದ್ಧಿಯನ್ನು ಅಳೆಯುತ್ತಿಲ್ಲ (ಶಿಕ್ಷದ. ೩೫೦); ಹೈದರನ ಅದೃಷ್ಟಪರೀಕ್ಷೆಯಾದಂತಾಯಿತು (ಒಡೆಕ. ೮೯). [ಅದೃಷ್ಟ + ಪರೀಕ್ಷೆ]

ಅದೃಷ್ಟಪುರುಷಸಂಧಿ (ನಾ). [ರಾಜ್ಯಶಾ] ಹದಿನಾರುಬಗೆಯ ಸಂಧಿಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಎನ್ನ ಕಾರ್ಯಮಂ ನಿನ್ನ ಬಲ್ಲಮಾಟ್ಕೆಯಿಂ ತೀರ್ಚಿದೊಡೆ ನೀನೆಂದುದಂ ಮಾಟ್ಪೆನೆಂಬುದು ಅದೃಷ್ಟಪುರುಷಸಂಧಿಯೆಂಬುದಕ್ಕುಂ (ಪಂಚತಂ. ೨೨೦–೧೭). [ಅದೃಷ್ಟ + ಪುರುಷ + ಸಂಧಿ]

ಅದೃಷ್ಟಪೂರ್ವ (ಗು). ಹಿಂದೆ ಕಂಡಿರದ; ಆ ಮೊದಲು ಕಂಡುಬಾರದ: ಅದೃಷ್ಟಪೂರ್ವಕೃತಕಮಂ ಬಣ್ಣಿಸುತ್ತುಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೪–೭೫ ವ); ತನಗದೃಷ್ಟಪೂರ್ವಮಪ್ಪ ಜಿನಾರ್ಭಕನ ಸರ್ವಾಂಗ ಸೌಂದರ್ಯಮುಂ ಸರ್ವಲಕ್ಷಣ ಸಂಪತ್ತಿಯುಂ ಚಿತ್ತಮಂ ಕೌತುಕಂಗೊಳಿಸೆ (ಪುಷ್ಪಪು. ೧೦–೧೬ ವ). [ಅದೃಷ್ಟ + ಪೂರ್ವ]

ಅದೃಷ್ಟವಂತ (ನಾ). ಭಾಗ್ಯಶಾಲಿ; ಪುಣ್ಯವಂತ: ಅವನು ಒಳ್ಳೆಯ ಅದೃಷ್ಟವಂತ, ಅವನಿಗೆ ಲಾಟರಿಯಲ್ಲಿ ಬಹುಮಾನ ದೊರೆಯಿತು (ರೂಢಿ). [ಅದೃಷ್ಟ + –ವಂತ]

ಅದೃಷ್ಟವಶ (ಗು). ೧. ಅದೃಷ್ಟಕ್ಕೆ ವಶವಾದ; ಭಾಗ್ಯಾಧೀನವಾದ. (ನಾ). ೨. ಭಾಗ್ಯವಿಶೇಷ; ಸುದೈವ: ನನ್ನ ಅದೃಷ್ಟವಶದಿಂದ ನನಗೆ ಒಳ್ಳೆಯ ಹೆಂಡತಿ ಸಿಕ್ಕಿದಳು (ರೂಢಿ). [ಅದೃಷ್ಟ + ವಶ]

ಅದೃಷ್ಟವಶಾತ್ (ಅ). ಭಾಗ್ಯವಿಶೇಷದಿಂದ; ಸುದೈವದಿಂದ: ಮೊನ್ನೆ ನಡೆದ ಅಪಘಾತದಲ್ಲಿ ನನ್ನ ಸ್ನೇಹಿತ ಅದೃಷ್ಟವಶಾತ್ ಉಳಿದುಕೊಂಡನು (ರೂಢಿ). [ಸಂ. (ಅದೃಷ್ಟ + ವಶಾತ್)]

ಅದೃಷ್ಟವಾದಿ (ನಾ). ಅದೃಷ್ಟದಲ್ಲಿ ನಂಬಿಕೆಯುಳ್ಳವನು; ದೈವವಾದಿ. [ಸಂ. ಅದೃಷ್ಟವಾದಿನ್]

ಅದೃಷ್ಟಶಕ್ತಿ (ನಾ). ಅಗೋಚರವಾದ ಶಕ್ತಿ; ವಿಧಿಶಕ್ತಿ: ಯಾವ ಜನ್ಮದ ಋಣಾನುಬಂಧವೋ ನಾಲ್ಕುದಿನದ ಒಡನಾಟದಲ್ಲಿ ಅದೃಷ್ಟಶಕ್ತಿಯೊಂದು ಇಬ್ಬರ ಹೃದಯವನ್ನು ಹಾಗೆ ಬೆಸೆದಿತ್ತು (ಹೊಸಕ್ಷಿ. ೩೬). [ಅದೃಷ್ಟ + ಶಕ್ತಿ]

ಅದೃಷ್ಟಶಾಲಿ (ನಾ). = ಅದೃಷ್ಟವಂತ: ಅವನು ಅದೃಷ್ಟಶಾಲಿ; ಅವನಿಗೆ ಒಳ್ಳೆಯ ಕೆಲಸವೂ ಸಿಕ್ಕಿತು, ಒಳ್ಳೆಯ ಹೆಂಡತಿಯೂ ದೊರೆತಳು (ರೂಢಿ). [ಸಂ. ಅದೃಷ್ಟಶಾಲಿನ್]

ಅದೃಷ್ಟಸಂಧಿ (ನಾ). = ಅದೃಷ್ಟಪುರುಷಸಂಧಿ: ಅರಿವಿಜಿಗೀಷುಗೆ ಭೂಮ್ಯೇಕಪ್ರದೇಶಮಂ ಕೊಟ್ಟುಮಾಟ್ಟುದು ಅದೃಷ್ಟ[ಪಾಠಾಂ. ಅದುಷ್ಟ] ಸಂಧಿಯೆಂಬುದಕ್ಕುಂ (ಪಂಚತಂ. ೨೨೦-೧೮). [ಅದೃಷ್ಟ + ಸಂಧಿ]

ಅದೃಷ್ಟಹೀನ (ನಾ). ಅದೃಷ್ಟವಿಲ್ಲದವನು; ಭಾಗ್ಯಹೀನ: ಈ ಅದೃಷ್ಟಹೀನನ ಮಗ್ಗುಲಲ್ಲಿ ಸ್ವಲ್ಪ ವಯಸ್ಸಾದ ಕುಳ್ಳುಶರೀರದವನೊಬ್ಬನು ಎತ್ತರವಾದ ಟೋಪಿಯನ್ನು ಧರಿಸಿ ಕುಳಿತಿದ್ದನು (ಯೋಧಪು. ೫೩). [ಅದೃಷ್ಟ + ಹೀನ]

ಅದೆ$_1$ (ಕ್ರಿ). ದೊರಕು; ಸಿಕ್ಕು: ನಿನ್ನಡಿದಾವರೆಯೆದೆಯಲಿ ಮನ್ಮನೋಭ್ರಮರಕದೆಯಲಿ ತೃಷಾಂತಮಚ್ಚರಂ (ಗಿಳಿವಿಂ. ೯೧-೧೯೫); "ಅದೆಯಲಿ = ದೊರಕಲಿ" (ಗಿಳಿವಿಂ. ೧೩೬ ಟಿ). [?]

ಅದೆ$_2$ (ಅ). ಉಂಟು, ಇದೆ ಎಂಬ ಅರ್ಥವನ್ನು ಕೊಡುವ ಏಕವಚನದ ರೂಪ: ನನ್ನ ಹತ್ತಿರ ಒಂದು ಅಣೆ ರೊಕ್ಕ ಅದೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೪-೪೪). [ಅದು + -ಎ$_3$]

ಅದೆ$_3$, ಅದೇ (ಅ). ೧. ಗಮನವನ್ನು ಸೆಳೆಯಲು ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಅಗೋ ಎಂಬ ಅರ್ಥವುಳ್ಳ ಮಾತು: ಅದೆ ಜಕ್ಕವಕ್ಕಿಗಳ ಹೃದಯದ ರಾಗಂ ಪುದಿದುದೆನಿಸಿ ಕೆಂಪಂ ಕಯ್ಕೊಂಡುದಯಾದ್ರಿಯಿಂದಮುದಯಿಸಿದುದು ಬಿಂಬಂ ಚಕ್ರವಾಕ ಚಕ್ರೇಶ್ವರನಾ (ಕಾದಂಉ. ೧೬೭); ಅ ಹೊಗುವಳು ಹೊಗುವಳದೆಯಿದೆ ಹೋಹಳ್ (ಬಸವು. ೧೪-೩೩); ಕಲಿ ಭೀಮ ಸಾತ್ಯಕಿ ರೂಹುದೋಱಿದರದೆ ಘಟೋತ್ಕಚ ಪಾರ್ಥಸುತರೊಡನೆ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೨-೬೫). **ಅದೇ**: ೨. ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ್ದನ್ನು ಅಥವಾ ನಡೆದದ್ದನ್ನು ಸ್ಥಿರೀಕರಿಸುವಲ್ಲಿ ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಮಾತು: ಅದೇ ಒಬ್ಬರಿಗೊಬ್ಬರು ಸುಖಪಡಿಸುವ ಹಾಗೆ ಮಾಡಿದರೆ ಸಹಜವಾಗಿ ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಸುಖವುಂಟಾಗುವದು (ಮುಂಬಯಿ. ೪-೧೫೩ ಕಿ). [ಅದು + -ಎ$_3$]

***ಅದೆಕೊಳ್**, ಅಕೊ, ಅಕ್ಕೊ, ಅಗೊ, ಅಗೋ, ಅದಿಗೊ, ಅದುಗೊ (ಅ). ದೂರದ ವಸ್ತುವಿನ ಅಥವಾ ವಿಷಯದ ಕಡೆಗೆ ಗಮನ ಸೆಳೆಯಲು ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಮಾತು. **ಅಕೊ**: ಕಡೆಗಾಲವಿದು ನೀನು ಕೆಡುವೆ ಅಕೊ ಹುಲ್ಲ ಹಿಡಿದು ಸಾರಿದೆನೆಂದಳೊಡನೆ (ಭರಚ. ೫೦-೫೭). **ಅಕ್ಕೊ**: ಅಕ್ಕೊ ಶ್ಯಾಮ ಅವಳೆ ರಾಧೆ ನಲಿಯುತಿಹರು ಕಾಣಿರೆ (ಗೋಕುನಿ. ೨೮). **ಅಗೊ**: ಅಗೊ ಅಲ್ಲಿ ಹೋಗುತ್ತಿರುವ ಮುದುಕನೇ ನಿನ್ನೆ ನಮ್ಮಮನೆಗೆ ಬಂದಿದ್ದವನು (ರೂಢಿ). **ಅಗೋ**: (ಬೆಟ್ಟದ ಕಡೆ ಕೈತೋರಿ) ಅಗೋ (ಆರ್ಯಕ. ೧೪). **ಅದಿಗೊ**: ನೋಡದಿಗೊ ತೋರುತಿದೆ ಬಿರಿದಿನ ಪತಾಕೆ (ಜಿನಮು. ೪೭-೪೧). **ಅದುಗೊ**: (ಕಿ). [ಅದೆ$_3$ + ಕೊಳ್$_1$]

ಅದೆಬದೆ 'ಹದಿಬದೆ' ನೋ.

ಅದೆಯಱೆನಾಡು (ನಾ). ಒಂದು ಪ್ರದೇಶದ ಹೆಸರು: ಅದೆಯಱೆನಾಡ ಚಿತ್ತೂರ ಮೋನಿಗುರವಡಿಗಳ ಶಿಷಿತ್ತಿಯರ್ ನಾಗಮತಿಗನ್ತಿಯರ್ ಮೂಱುತಿಙ್ಗಳ್ ನೋನ್ತು ಮುಡಿಪ್ಪಿದರ್ (ಎಕ. II, ೨೦-೧; ಸು. 700). [ಅದೆಯಱೆ$_3$ + ನಾಡು]

ಅದೇ 'ಅದೆ$_3$' ನೋ.

ಅದೇಯ (ಗು). ಕೊಡಬಾರದ: ಎಮ್ಮರಸನನ್ವಯಾಗತಂ ಕುಲಧನ ಮಾರ್ಗಮದೇಯಮುಮದ್ವಿತೀಯಮುಮಿದು ನಿನ್ನ ಬರವಿಂಗಂ ಚಕ್ರವರ್ತಿಯನುರಾಗಕ್ಕಂ ತಕ್ಕುದು (ಶಾಂತಿಪು. ೨-೭೧ ವ). [ಸಂ. (ಅ- + ದೇಯ)]

ಅದೈವೆ (ನಾ). ದೈವಬಲವಿಲ್ಲದವಳು; ಭಾಗ್ಯಹೀನೆ: ಭಾವೆ ಭಾವಿತನೂಭವಾನುಕ್ರಮಪ್ರಭವಭಾವಂಗಳಂ ಭಾವಿಸಿ ಪಲುಂಬಿ ಪಂಬಲಿಸಿಯುಂ . . . ಸನ್ನಿಹಿತದೈವೆಯಾಗಿಯುಮದೈವೆಯಂತೆಯುಂ . . . ಇರ್ಪಿನೆಗಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೩-೫೦ ವ). [ಸಂ. ಅದೈವಾ]

ಅದೊ, ಅದೋ (ಅ). ಅಗೊ: ಅದೊ ರಜನಿಯನನುರಾಗದೆ ಹೃದಯಮನೇಱಿಸಿದನೆಂಬಿನಂ ಮಂಡಲಮಧ್ಯದೊಳೆಸೆಯಲಾತ್ಮಲಾಂಭನಮುದಯಿಸಿದಂ ರಜನಿನಾಥನುದಯಾಚಲದಿಂ (ಕಾದಂಉ. ೧೪೪). **ಅದೋ**: "ಸ್ಮರಣೆ ಸಂಬೋಧೆಯಲಿ ಹೋ ಅದೋಯೆಂದೆನಿಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೫೬-೭೩). [ಅದು + -ಒ$_3$]

ಅದೋ 'ಅದೊ' ನೋ.

ಅದ್ಗಡಿ (ನಾ). ಕೂಗಾಟ; ಕಿರಿಚಾಟ (?): ಎಲ್ಲಿಯುಂ ಗೋವುಗಳ ಸರಗಳುಂ ಮೊರಗಳುಂ ಯೆಲ್ಲಿಯುಂ ವತ್ಸಗಳ ಸೀತ್ಕರದ ಪೂತ್ಕರದ ಲೆಲ್ಲಿಯುಂ ಗೋಪಾಲರದ್ಗಡಿಯ ಹೊದ್ಗಡಿಯ ಹಾಯೆಂದು ನಿಲ್ಲಿಸುತಲಿ (ಜಿನಮು. ೨೧-೪). [?]

ಅದ್ಗಣಿ 'ಅದ್ದಗಣಿ' ನೋ.

ಅದ್ದ (ನಾ). ೧. ಎರಡರಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪಾಲು; ಅರ್ಧ: "ಅದ್ದವೆನಲರ್ಧಂ" (ಕರ್ಣಾನಿ. ೬೦); ದ್ವಿತ್ವಾಗ್ರರೇಫಲೋಪಕ್ಕೆ ಅರ್ಧ - ಅದ್ದ ಕರ್ಕಶ - ಕಕ್ಕಸ (ಶಮದ. ೨೬೧ ಪ್ರಯೋ). ೨. (ಒಂದು ಅಳತೆ) ಬಹುಶಃ ಒಂದು 'ಮಾನ'ದ ಅರ್ಧ: ಅಕ್ಕಿವಸರಕ್ಕೆ ಅಕ್ಕಿಯದ್ದಂ . . . ಗಾಣಕ್ಕೆ ನಿಚ್ಚ(ವೆ)ಣ್ಣೆಯದ್ದಂ (ಎಇ. XIII, ೨೨-೫೫; 1204). 'ಅದ್ದನ' ಪರಾ. [ಪ್ರಾ. ಅದ್ಧ (< ಸಂ. ಅರ್ಧ)]

ಅದ್ದಕ (ನಾ). = ಅದ್ದುಗೆ ೨ (ಕಿ). [ಅದ್ದು (< ಅಟ್ಟು) + -ಕ್$_2$]

ಅದ್ದಕಾಣಿ 'ಅದ್ದಗಾಣಿ' ನೋ.

ಅದ್ದಗಣಿ, ಅದ್ಗಣಿ, ಅದ್ದುಗಾಣಿ (ನಾ). (ಅಕ್ಕಸಾಲೆ ಉಪಯೋಗಿಸುವ) ಅಡಿಗಲ್ಲು (ಉಕ. ಕಿ). **ಅದ್ಗಣಿ**: ನೀನು ಅದ್ಗಣಿ ಮುಂದೆ ಕುಳಿತರೂ ಆಗಲಿಕ್ಕಿಲ್ಲ (ಹಹಸ. ೩೬). **ಅದ್ದುಗಾಣಿ**: ಕಮ್ಮಾರನ ಅದ್ದುಗಾಣಿಯ ಮೇಲೆ ಸಂತತವಾಗಿ ಸುತ್ತಿಗೆಗಳ ಹೊಡೆತಗಳು ಸಪ್ಪಗಾಗಿ ಕಂಡವು (ಪ್ರೇಮವಿ. ೨೨೧). [?]

ಅದ್ದಗಾಣಿ, ಅದ್ದಕಾಣಿ (ನಾ). ಕಾಣಿಯಲ್ಲಿ ಅರ್ಧದಷ್ಟು ಬೆಲೆಯ ನಾಣ್ಯ: ಧರಣಿಯ ಮೇಲೊಂದು ಹಿರಿದಪ್ಪ ಅಂಗಡಿಯನಿಕ್ಕಿ ಹರದ ಕುಳ್ಳಿರ್ದ ನಮ್ಮ ಮಹದೇವಸೆಟ್ಟಿ ಒಮ್ಮನವಾದರೆ ಒಡನೆ ನುಡಿವನು; ಇಮ್ಮನವಾದರೆ ನುಡಿಯನು. ಕಾಣಿಯ ಸೋಲ ಅದ್ದ[ಪಾಠಾಂ. ಅರ್ಧ] ಗಾಣಿಯ ಗೆಲ್ಲ (ಬಸವ. ೧೧೫); ಸೀರೆ ೧ ಕ್ಕೆ ಅದ್ದಗಾಣಿಯೆರಡೆಂಬುದುವಂದು ಕಾಣಿ (ವ್ಯವಹಾ. ೪೦). **ಅದ್ದಕಾಣಿ**: ಕಾಣಿಯನು ಗಳಿಸದ್ದ ಕಾಣಿಯನು ಈಯುವುದು ಕೇಣದಿಂ ಗಳಿಸಿ ಕಡೆಯಲಿ ಕೊಡುವೆನೆನೆ ಪ್ರಾಣ ಶಾಶ್ವತವೆ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೬೯೪). [ಅದ್ದ + ಕಾಣಿ$_1$]

ಅದ್ದಣ 'ಅದ್ದನ್ನ$_1$' ನೋ.

ಅದ್ದನ್ನ$_1$, ಅದ್ದಣ (ನಾ). ಒಂದು ಸಣ್ಣ ಅಳತೆ: ಅದ್ದನ ಜೋಳ ಅರೆ ಮಾನ ಎಣ್ಣೆಯ ಕೊಂಡು (ಮಡಿಮಾ. ೩೪); ಉಪ್ಪಿನ ಹೇಱಿಗೆ ಸೊಲಗೆ ೨

ಕೆಡಗೆಗೆ ಸೊಲಗೆ ೧ ತುಪ್ಪದ ಜೀಲ್ಗೆಗೆ ಅದ್ವನ ೧ (ಎಳ. XII, ಪಾವುಗ. ೫೦–೬೩ ; 1288) ; ನಂದಾದೀಪನಿಯ ಯಂತೆ ಮೂರುಸೊಲ್ಲಗೆ ಸಱುರೆ ಅದ್ವನಪಲು ವರುಷ ವೊಂದಕ್ಕಂ (ಎಳ. XI, ಮೊಳಕಾ. ೩೧–೯ ; 1386) ; ಪಾಲ್ಗಡೆಯಳ್ತ್ತನ ಸುಱಿಯ ಬೆರಸುನೆನೆಂಬ ಗಾಂಪನೊಲು (ಶಂಕರಾ. ೬–೧೪). **ಅದ್ವಣ** (ತ). [< ಸಂ. ಅರ್ಧಮಾನ ?]

ಅದ್ವನ್ಯ (ನಾ). "ಆ ಡ ಗ ಲ್ಲು" (ಗುರುಚಾ. ಕೋಶ) : ಪಂಚಾಳ ಸಮಯ ಗುರುಪ್ರಾಂತಿಂಪಿ ಲಿಂಗಂಗಳೆಲ್ಲ ತಮ್ಮಿಂದೆನಲು ಕಾಂತೆಯಳ ಕುಜಮಳಲು ಹಿಕ್ಕೆಯದ್ವನ [ಪಾಶಾ. ಬಳ್ಳವೆ] ಗುಂಡುಕೊರಹುವುರಿ ಲಿಂಗೋದ್ವನಂ ಮುಂತಾಮವಲ್ಲ ನಿಮ್ಮಿಂದವೇ ಶಿವಭಕ್ತನಂತರಂಗವೆ ಲಿಂಗವೆಂದು ಗೀತವ ಹಾದಿ (ಗುರುಚಾ. ೧೫–೫೬). **'ಅದ್ವಗಣಿ'** ಪರಾ. [?]

ಅದ್ವಯಿಸು (ಕ್ರಿ). ಒತ್ತಿ ಒಳಹೊಗಿಸು ; ಅದುಮಿಬಿಡು : ಗೋಣನು ತಿರುಪಿ ಬಸುಟಿಳಗಡ್ಡ ಯಿಸಿಯರೆದರೆದು ಕಾಲಲಿ ತಿಕ್ಕಿದನು ಭೀಮ (ಕುವ್ಯಾದಿ. ಓರಿಜ. ೪–೬೦). [ಅದ್ವ್ + –ಇಸ್ಯು]

ಅದ್ವರ್ಯ 'ಅದ್ವಲ' ನೋ.

ಅದ್ವರ್ಯ್ಯ, ಅದ್ರ (ಗು). (ಅಃಕ). ಶಿಥಿಲ ; ಅಸ್ಥಿರ ; ಗಟ್ಟಿಯಲ್ಲದ : ದರಿಶಲ್ಪದಂಥ ಭಾವಗಿಗಳಿಗೆ ವಿಚಾರವರಿಯದೆ ಕೆಲವರು ಅದ್ವರವಾಗಿ ಹಂದರ ಭಾವಿಯನ್ನು ಮಾಡಿಸಿ ಮೊಟ್ಟಿಯ ಸಾಗಿಸುವಲ್ಲಿ (ಕೃಷಿಪ್ರ. ೧೦೭). **ಅದ್ರ** : ಈ ಮನುಷ್ಯ ಅದ್ರ ಇದ್ದಾನೆ (ರೂಢಿ). **'ಅದಿರಾಟ'** ಪರಾ. [< ಅದಿರ್ +]

ಅದ್ವರಕ್ಷೆ (ನಾ). (?) : ಎದ್ದು ಪರಿತಹ ದೇವನ್ಯಂದವನದ್ದಿಸುವನೆಸಿಕೆ ಶಂಭುದಾನವನುದ್ದುರುಟಿನೆಂದಱಿದು ಖಿಂದಾ ದೈತ್ಯಗಿದಿರಾ ಅದ್ವರಕ್ಷೆ ಯೊಳವನಾಕ್ಷಣದ್ದಿದನು ಭಯಪಡದಿ (ಸಂಭವ. ೬–೬೨). ☞ ಈ ಶಬ್ದ ಅರ್ಥ < ಅದ್ದು + ಅರಕ್ಷೆ ಎಂದು ಸೇರಿ ಆಗಿರುವ ಅಪಶಬ್ದವಿರಬಹುದು. [?]

ಅದ್ವರಚಿದ್ದರ (ನಾ). ಪಡಿಯಚ್ಚು ; ತದ್ರೂಪ ; ಪ್ರತಿಬಿಂಬ : ನಮ್ಮ ಜಾನಕಮ್ಮ ಕೃತಯುಗದ ಹುಡುಗಿ, ಐಶ್ವರ್ಯಕ್ಕೆ ತಕ್ಕ ರೂಪು, ರೂಪಿಗೆ ತಕ್ಕ ಗುಣ, ಗುಣಕ್ಕೆ ತಕ್ಕ ಗಾಂಭೀರ್ಯ, ಎಲ್ಲಾ ತಾಯಿಯ ಅದ್ವರ ಚಿದ್ದರ (ಅಮಟಿ. ೬೪). [?]

ಅದ್ವರಣಿ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಗಿಡ : "ಬಹುಪುತ್ರೀ – ಅದ್ವರಣಿ" (ಓಷಧಿ. ೧೦೬). [?]

ಅದ್ವರಿಸು 'ಅದ್ವಲಿಸು' ನೋ.

ಅದ್ವಲ, ಅದ್ವರ್ಯ, ಅದ್ವಳ (ನಾ). ೧. ಅಬ್ಬರ ; ಬೊಬ್ಬೆ ; ಘೋಷ : ಪದ್ಮಪಾಡಿಂಗಲ್ಲಾಪಾಸ್ಪನು ಇದ್ದು ಳ ಲಾಮೇನೆನ್ನ ಸಾಹಸದದ್ವಲವ ನೋಡಿಂದು ಬೆಂಬತ್ತಿದನು ಭೂಮಾಸ್ತ್ರ (ಅಂಬಕಾ. ೨೧–೫೬). **ಅದ್ವರ್ಯ** : **'ಅದ್ವರಿಸು'** ಪರಾ. **ಅದ್ವಳ್** : ೧. ಖಡಿಮೊಟ್ಟಿಲುಗಳೇಱಲೊಡಿವಳ್ವಳಂ ಮಸಗಿತಿತಾಗ (ಪಂಕಾರಾ. ೬–೨೮–೫). ೨. ನಡುಕ ; ಭಯ : ಬದ್ವನಡೆಗಳು ಸೂಳ್ಪೆಸಿದವರಿಗಳಗದ್ವಳವನು ಪುಟ್ಟಿಪಂತೆ (ಗೋಮುಟೇ. ೩–೫೪).

[ಅರ್ + –ದಲ್ + –ಅ]

ಅದ್ವಲಿಸು, ಅದರಿಸು, ಅದಲಿಸು, ಅದ್ವರಿಸು, ಅದ್ವಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿ ಸದ್ದುಮಾಡು ; ಅರ್ಭಟಿಸು ; ಬೆದರಿಸು : ಕಿಡ್ಡಿ ಮೀಸೆಯ ಮುರುಟಿ ರಕ್ಕಸನೆದ್ದು ಖಿಂದಿದ್ದನುಜರರ ಬಿಡದದ್ದಲಿಸೆ ತಂದೊಟ್ಟಿದರು ಗತಚೇತನವಸ್ತ್ರಗಳ (ತೊರಾ. ೫–೮–೩) ; ಮಹಾ ಕಾಯುಲಲ ಖಡಿಯೆಂದು ಆ ಕವಸೈನ್ಯವಲ್ಲಿಸುತ ಪೋಪಂತೆ ಗೀಳು ಗಿಡ್ಡಿನುತ ತೆಱೆದುದು (ಭಗಪ. ೩೪–೪) ; ಬರೆಮೋದಿ ಮಿಗೆ ನಲಿದಾಡು ತಿರ್ದವನಿಸನೆ ಕಡೆಯಂ ಕೇಡು ಬಹುದೆಂದದ್ದಲಿಸಿ ಚಿನ್ನಾಗಿ ಬರೆಯೆಂದ (ಪ್ರಕ್ಷಾಪ. ೬–೩) ; ಹೊದ್ದಿ ರವಿ ಪಡುಗಡಲೊಳಗಡಿದರದ್ದಲಿಸಿ ಖಳನಲ್ಲಿ ಕಕಳೆಗಳೆದ್ದು ಭೋಗರಥದುಲುಹು ಕೇಳಿಸಿತಾಗ (ಅಂಬಿಕಾ. ೧೧–೪೧) ; **ಅದರಿಸು** : ೨. ಅದುರು ; ನಡುಗು ; ಅಲ್ಲಾಡು (ತ). **ಅದರಿಸು** : ೨. (ತ). ಅದ್ದರಿಸು : ೧. ಳಳ್ಳಂ ಎಲೆ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಾ ನಿನ್ಕಂ ಬ್ರಹ್ಮ ರಾಕ್ಷಸಂ ಪಿಡಿಯಲ್ ಬಂದಿರ್ದಪಂ ಬೇಗಮೇಱಿಂಬುದುಮದಂ ಕೇಳ್ದು ಬ್ರಾಹ್ಮಣನೆಬ್ಬಿತ್ತದಾರೆಲವೋ ಎಂದದ್ದರಿಸಿ [ಪಾಶಾ. ದಬ್ಬರಿಸಿ] ಬರೆಲೊಡಂ ತಕ್ಕರನುಂ ಬ್ರಹ್ಮರಾಕ್ಷಸನುಮೊಡಿ ಪೋದರ್ (ಪಂಡತಂ. ೨೪೮–೧) ; ಮುಟ್ಟುವುದಕ್ಕೆ ಮುನ್ನವೆ ಆಟ್ಟ ಅದ್ದರಿಸಿ ಕುಟ್ಟಿ ಒಡಿಸುವವು (ವರೇಶ್ವ. ೧೭೪) ; ಅದ್ದರಿಸಿ ಕೋಡಗವ ಕಡಿ ಕವಿಯನುತಲುರವಣಿಸೆ (ಮೈರಾಕಾ. ೪–೧೭) ; ಮುಂಡು ಕಣ್ಣಿದಿರೆಡಿಂತ ಖಾನ ಹಿಕ್ಕೆಲೆಗೆಳಸಿ ದೊಜ್ಜೀರ ಮುಲುಳರ ಸಲೆ ಜಱಿದದ್ದರಿಸುತ ಪೌಜನಲ್ಲಲ್ಲಿ ಬಲಿದನು ಬಹುಳ ಸನ್ನಹದೆ (ಕಂಪವಿ. ೧೫–೨೬) ; ಎತ್ತುಗಳನ್ನು ಅದ್ದರಿಸಿ ಬಂಡಿಯನ್ನು ಬೇಗ ಬೇಗ ನಡಸು (ರೂಢಿ). ೩. ಧೃಷ್ಟನು ಬಹು ದೊಡ್ಡದಾದರೆ . . . ಒಮ್ಮೊಮ್ಮೆ ಕಿಡಿಗೇಗಳು ಅದ್ದರಿಸಿ ಅವುಗಳ ಕನ್ನಡಿಗಳು ಒಡೆಯುತ್ತವೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೫–೧೦೬). **ಅದ್ವಳಿಸು** : ೧. ರುದ್ರಭೇತಾಳಯಂ ಕೂಡಿತೊಂಡೊಂಕಾಳಯಂ ದುರ್ನಿಬೆಟ್ಟಿಬ್ಬಂತಾಯಮೆ ವಾಲಗಕ್ಕೆ ಬರು ತಹಕೆ ಅದ್ವಳಿಪದದೆ ನೀ ನಡುಗದಿರುವುದುಗದು ಗಾಢದಿಂ ನೋಡೆಂ ದನೊ (ಗುಭಪ. ೪೨–೪೬).

[ಅದ್ವಲ + –ಇಸ್ಯು. / ತುಳು. ಅದ್ವಲಿಪುನಿ ; ತೆಲು. ಅದಲಿಂಚು]

ಅದ್ವಳ್ 'ಅದ್ವಲ' ನೋ.

ಅದ್ವಳಂಗ್ಯ (ಕ್ರಿ). ಗರ್ಜಿಸು ; ಸಿಂಹನಾದಮಾಡು : ಅದ್ವಳಂಗ್ಯಿದ ದಶಕಿರದ ವಧಿಸಲ್ ಸಮಯಂಬದ್ಧಮೆಸಗಿ (ವಿಕಾರಾ. ೬–೫೩–೧).

[ಅದ್ವಳ (= ಅದ್ವಲ) + ಗ್ಯೆ (< ಕೆಯ್ಯ್)]

ಅದ್ವಳವೇಳು (ಕ್ರಿ). ಮೊಳೆಯೇಳು ; ಕ್ಷೋಭೆಗೊಳ್ಳು : ಅದ್ವಳವೆದ್ದು ದೆಂಬುಧಿ ಗಗನದೊಳಮ್ಮ ದಿದ್ದುವು ನಕ್ಷತ್ರ ಖಚಯ ಎದ್ದುವು ಧೂಮ ಕೇತುಗಳು ಬಾಣಾಸುರನಪ್ಪಿರಸಲು ಳುವಾಗಲಿರನ (ಸೋಭಕಾ. ೩೫–೭೭) ; ಶರಧಿಯ ಮಥಿಸಲದ್ವಳವೆದ್ದು ಮೇರುವ ತೆರಿಗಳಪ್ಪಳಿ ಪೊಯ್ದುಂತೆ (ನಾಗಕು. ೩೦–೧೪೭). [ಅದ್ವಳ (< ಅದ್ವಲ) + ಏಳ್ಸು (< ಏೞ್)]

ಅದ್ವಳಿಸು 'ಅದ್ವಲಿಸು' ನೋ.

ಅದ್ವಾನ (ನಾ). ಕೆಸ್ಪು ; ನೆಂಕಸ : ವಿದ್ವನೆ ಮಾತಾವಿತರುಂ ಬುದ್ಧಿಯೆ ಸೋದರರು ವಿನಯವಚನಮೆ ನಂಟಂ ಅದ್ವಾನ ಹಿಂಗಿ ಸುಖದಿಂದಿದ್ದುವೆ ತನ್ನೂರು ಳೇಳು ಜೂಡಾರಾತ್ಮ (ನೀತಿಶಾ. ೨೨). [ಸಂ. ಅಧ್ವಾನ]

ಅಧಿಕೆ, ಅಧ್ವಿಗ (ನಾ). ೧. ಅಧ್ವಕ್ಷ ; ಮೇಲುವಿಚಾರಣೆ ಮಾಡುವ ಅಧಿಕಾರಿ ; ಮುಖ್ಯಾಧಿಕಾರಿ : "ಯತ್ಪಮಿತ್ರ ಧಕಾರಕ್ಕಿತ್ಯಂ ಬೆರಸಿದ ದಕಾರಂ – ಅಧ್ವಕ್ಷ – ಅಧ್ವಿಕ" (ತತ್ಪದ. ೨೭೬ ಪ್ರಯೋಜ) ; ಯಾ ಸ್ಥಳಂಗಳಿಗೆ ಅಧಿಕಾರ ಅಧ್ವಿಕ ಕೋಲುಳಾಜರು ಮುಂತಾಗಿ ಆರೂ ಹೊಗಲಲ್ಲ (ಎಳ. III, ತಿರುಮ. ೧೦೦–೩೩ ; 1281) ; " . . . ಭಾರತದ ಅಧ್ವಿಕ ನಾದ ಜಳೋಯೆಯು ಮಗನ ಹಾಗೆ ತಾನೂ ತಕ್ಕ ಲಿಜ್ಞೆಯವನಾದನು" (ಭಾಷಾಶಾ. ೨೯೨). ೨. ಮೇಲ್ವಿಚಾರಣೆ ; ಮು ಖ್ಯಾ ಧಿ ಕಾ ರ : ಸೋಮ್ಮಯ ದಣ್ಣಯಕರ ಅಧ್ವಿಕ ನರಸಿಂಹದೇವ (ಎಳ. VI, ಚಿಕ್ಕಮ. ೯೯–೨೮ ; 1265) ; ಆ ಅಧ್ವಿಕ ಗೊವಿಂದದೇವ (ಎಸಂ. ಬೇಲೂರು. ೨೫೦–೪ ; 1298) ; ಕೊಂಡರಾಜಗಳ ಅಧ್ವಿಕ (ಇಆ. X, ೬೪–೫ ; 1543). ೩. ಸಮಕ್ಷ್ಯೆ ಸಮ್ಮುಖ : ಪೂರು ಜಗತ್ತು ಅಧ್ವಿಕಲೂ ಕುಡಾಕೂರ ದೇವಂಗಸೇನದೇವ ಮಾಡಿಸಿದ ಧರ್ಮಂವೂ ನಡೆಯದೆ ಯಿರಲಾ (ಸೌಇಇ. IX–ii, ೪೪೧–೧೩ ; 1425) ; ಆ ಖಾಇ ದ ರ್ಯ ಕ್ಕ ನ್ನು ಮಾಡಿಯಾ ಜನರೆಲ್ಲರಂ ಅಧ್ವಿದ್ದಿತಿಕರ ಕರದುಕೊಂಡ್ಯೆದುಬಂತೆಯುಂ

. . . ಉಸುರು ನೀನು (ಅರ್ಚಾವಿ. ೩೧–೩೮). **ಅದ್ದಿಗ್ಗ** : ೨. ಉತ್ಪತ್ತಿ ಎಂಬ ಬ್ರಹ್ಮನ ಬಲೆಯಲ್ಲಿ ಸಿಲುಕಿ ಮುಳುಗಿದರು ಬಲ್ಲೆನೆಂಬ ಬ್ರಹ್ಮಿಗಳು ಇಂತೀ ಅಳಿಉಳಿವ ಕಳೆದು ತನ್ನ ತಾನಱಿದು ಅಱಿವಿನ ಘನದಱಿವಿನಲ್ಲಿ ಪರಿಪೂರ್ಣವಾದವಂಗೆ ಮಾಯೆಯ ಅದ್ದಿಗನ[ವಿ]ಲ್ಲ (ಮೋಳಿಮಾ. ೧೮೮–೭೦೮).

ಅದ್ದಿಕದವನು = ಅಧ್ಯಕ್ಷ ಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿರುವವನು ; ಗೊತ್ತುಗಾರ ; ಮುಖಂಡ : "ತುಱುಹಟ್ಟಿಯ ಅದ್ದಿಕದವನು = ಗೋಷ್ಠಾಧ್ಯಕ್ಷ" (ನಾಚಿರಾ. ೬) ; ಅದ್ದಿಕದವರಾಜ್ಞೆಯಲಿ ಸಂಕಲ್ಪವ ತಿದ್ದಿಕೊಂಡೊಳ ಪುಗುವುದಕೆ ಗುದ್ದಾಡಿದರು ಬಾಗಿಲು ಹಿಡಿಯದೆ ಪೊಕ್ಕು ಗದ್ದುಗೆವಿಡಿದ ರಿಕ್ಕೆಲದಿ (ಮೋಹತ. ೩–೪೮). 'ಅಡ್ಡುಕ' ಪರಾ. [ಸಂ. ಅಧ್ಯಕ್ಷ]

ಅದ್ದಿಕೆ 'ಅದ್ದುಗೆ' ನೋ.

ಅದ್ದಿಗ್ಗ 'ಅದ್ದಿಕ' ನೋ.

ಅದ್ದಿಗ್ಗ (ನಾ). ಕುದುರೆಯ ಒಂದು ಲಕ್ಷಣ(?): ಅದ್ದಿಗನರೆವಾಲ ಬಿದ್ದ ಕಿವಿಯ ತೇಜಿ ಹೊದ್ದಲೀಯದ ಹೊಱಕಾಲಂ ಇದ್ದೆಡೆ ಯಿರದ ಹಯವ ಹಲ್ಲಣಿಸಿಯೆ ಹೊದ್ದ ಹಿಡಿದು ತೋಱಿದರು (ಅಂಜಚ. ೬–೮೭). [?]

ಅದ್ದಿಟ್ಟು (ನಾ). ೧. ಹಪ್ಪಳ, ಪೂರಿ, ಚಿರೋಟಿ ಮುಂತಾದವನ್ನು ಒತ್ತುವಾಗ ಮಣೆಗೂ ಲಟ್ಟಣಿಗೆಗೂ ಹಸಿಯ ಹಿಟ್ಟು ಅಂಟದಿರುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಅದ್ದಿಕೊಳ್ಳಲು ಇಡುವ ಹಿಟ್ಟು ಅಥವಾ ಪುಡಿ ; ಅದ್ದುವ ಹಿಟ್ಟು : ಈಗ ತಾನೆ ಪಾರ್ವತಮ್ಮ ಅದ್ದಿಟ್ಟನ್ನು ತಯಾರಿಸುವ ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಕೈಹಚ್ಚಿದ್ದಾಳೆ (ಹಿಂಕತೆ. ೨೫). ೨. ಬೋಂಡ ಮೊದಲಾದ ಕರಿಯುವ ಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನು ಅದ್ದಿಹಾಕುವುದಕ್ಕೆ ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಕಲಸಿದ ಹಿಟ್ಟು : ಕಡಲೆಬೇಳೆಯ ಹಿಟ್ಟನ್ನು ಬಜೆ ಮತ್ತು ಬೋಂಡಕ್ಕೆ ಅದ್ದಿಟ್ಟಾಗಿಯೂ, ಸಿಹಿತಿಂಡಿಗಳನ್ನು ತಯಾರಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿಯೂ ಉಪಯೋಗಿಸುತ್ತಾರೆ (ಅಡುಸೌ. ೭೬). 'ಒತ್ತಿಟ್ಟು' ಪರಾ. [ಅದ್ದು (< ಅಱ್ದು) + ಹಿಟ್ಟು (< ಪಿಟ್ಟು)]

ಅದ್ದಿಯಾಪಳ್ತಿ (ನಾ). ಒಂದು ಸ್ಥಳದ ಹೆಸರು : ಇಡುಗುರ ಗವುಣ್ಡ ತನದಕಯ್ಯ ಅದ್ದಿಯಾಪಳ್ತಿಯೊಳ್ ತುಱುಗೊಳೊಳ್ಸತ್ತ (ಎಕ. XIV, ನಾಗಮಂ. ೧೧೧–೩ ; 961). [?]

ಅದ್ದಿಸು$_1$ 'ಅರ್ದಿಸು$_1$' ನೋ.

ಅದ್ದಿಸ್ಯು 'ಅರ್ದಿಸ್ಯು' ನೋ.

ಅದ್ದು 'ಅಱ್ದು' ನೋ.

ಅದ್ದುಗಾಣಿ 'ಅದ್ದಗಣಿ' ನೋ.

ಅದ್ದುಗೆ, ಅದ್ದಿಕೆ (ನಾ). ೧. ಮುಳುಗುವುದು : ಭಯರಸದದ್ದುಗೆಯ ಮಂಜಿಡಿಕೆ ಮನದವರಿದ್ದು ಫಲವೇನು (ಕುವ್ಯಾಅ. ಓರಿಇ. ೨೦–೨೬). ೨. ಅದ್ದುವುದು ; ಮುಳುಗಿಸುವುದು : ಬಿದ್ದುದರಸನ ದೃಷ್ಟಿ ಮೋಹನದದ್ದುಗೆಯ [ಪಾಠಾಂ. ಗದ್ದುಗೆಯ] ಮೋಹಿನಿಯ ಮೇಲೊಡನಿದ್ದುದೈ ನೃಪಗೇಕಪತ್ನೀವ್ರತಪರಿಜ್ಞಾನ (ತೊರರಾ. ೩–೪–೮). **ಅದ್ದಿಕೆ** : ೨. (ಕಿ). ೩. ಬಣ್ಣಹಾಕುವುದು (ದಕ. ಕಿ). [ಅದ್ದು (< ಅಱ್ದು) + –ಗೆ]

ಅದ್ದುತ[ಕ]ಮುದ್ರೆ (ನಾ). ಅಧ್ಯಕ್ಷನು ಅಧಿಕಾರ ಸೂಚಕವಾಗಿ ಕೊಡುವ ಮುದ್ರೆ (?) : ದಾಸವೂಳಿಗಕ್ಕೆ ಯಾರೂ ಇಲ್ಲವೆಂದು ಅರ್ಚಕರು ರಂಗಪತಿ ಆಚಾರ್ಯರೂ ಹೇಳಲಾಗಿ . . . ಲೋವಿದಾಸಗೆ ಶ್ರೀ ಸ್ವಾಮಿಯವರ ಪಾರಿವೂಳಿಗ ಶಂಖು ಜಾಗಟೆ ಗುಡಿಕಾವಲು ಅದ್ದುತ[ಕ]ಮುದ್ರೆ ಸಹ ಅಪ್ಪಣೆ ಪಾಲಿಸಿ (ಮೈಅರಿ. ೧೯೨೯, ೭–೧೬ ; 1673). ಮಠಮುದ್ರೆ ಹೋ. ℙ ಈ ಶಬ್ದವನ್ನು ಅದ್ದುಕ ಮತ್ತು ಮುದ್ರೆ ಎಂದೂ ಬಿಡಿಸಬಹುದು. [ಅದ್ದುಕ$_0$ (ಅದ್ದು + –ಕ) + ಮುದ್ರೆ]

ಅದ್ದೂರಿ 'ಅದ್ಧೂರಿ' ನೋ.

ಅದ್ದೆ (ಗು). ಬೇರೊಬ್ಬನ ಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿಯ ; ಬದಲಿ. 'ಅದ್ದೇಕೆಲಸ', 'ಅದ್ದೇಚಾಕರಿ' ಪರಾ. [← ತೆಲು. ಅದ್ದೆ = ಬಾಡಿಗೆ]

ಅದ್ದೆಪರ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಶ್ರೀಪುರುಷ ರಾಜ್ಯಂಗೆಯ್ಯುತ್ತಿರೆ ಅದ್ದೆಪರ ಕೆಱೆಯ ಕಟ್ಟಿ (ಮೈಅರಿ. ೧೯೧೮ ; ೧೮–೭ ; 788). [?]

ಅದ್ದೇಕೆಲಸ (ನಾ). ಒಬ್ಬನು ಮಾಡಬೇಕಾದ ಕೆಲಸವನ್ನು ಮತ್ತೊಬ್ಬನು ಮಾಡುವುದು (ದಕ. ಕಿ). [ಅದ್ದೆ + ಕೆಲಸ]

ಅದ್ದೇಚಾಕರಿ (ನಾ). = ಅದ್ದೇಕೆಲಸ (ದಕ. ಕಿ). [ಅದ್ದೆ + ಚಾಕರಿ]

ಅದ್ದೇಲಿ (ನಾ). (ಉಕ). ಒಂದು ಬಿಡಿಕಾಸು : ಪೇಟೆಯಲ್ಲಿ ದುಡ್ಡು ಅದ್ದೇಲಿಯ ಸಾಮಾನೂ ಉದ್ದರಿಯಾಗಿ ಹುಟ್ಟುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ (ಪ್ರೇಮಾಶ್ರ.೬). [← ಮರಾ. ಅಧೇಲಿ = ಅರ್ಧರೂಪಾಯಿ, ಅರ್ಧಪೈಸ. / ತುಳು. ಅದೇಲಿ, ಅದೋಲಿ = ಅರ್ಧಾಣೆ]

ಅದ್ದೊರೆಯ (ನಾ). ದೇವರ ಅಭಿಷೇಕಕ್ಕಾಗಿ ನೀರು ತರುವವನು (?) : ಅಘಣೆಯ ತಹ ಅದ್ದೊರೆಯರ ಜನ ಎರಡಕಂ ಪ್ರತಾಪ ಮೂವತ್ತಾರು ಭೋಗಮದ್ಧಲೆ ಸಹ ಜನ ಏಳಕಂ ಪ್ರತಾಪಯೆಪ್ಪತ್ತೆಂಟು (ಎಕ. XI, ಮೊಳಕಾ. ೩೧–೧೭ ; 1386). [?]

ಅದ್ಧುರಿ 'ಅದ್ಧೂರಿ' ನೋ.

ಅದ್ಧೂರಿ, ಅದ್ದೂರಿ, ಅದ್ಧುರಿ (ನಾ). ೧. ವೈಭವ ; ವಿಜೃಂಭಣೆ : ದುರ್ಯೋಧನನು ತುಂಬ ಉತ್ಸಾಹದಿಂದ ಯಜ್ಞ ನಡಸಿದನು . . . ಎಲ್ಲವೂ ಅದ್ಧೂರಿಯಿಂದ ನಡೆಯಿತು (ವಚಭಾ. ೧೬೪) ; ಕಮಲ ಬದುಕಿದ್ದಾಗ ತನ್ನ ಮನೆ ಅದ್ಧೂರಿಯಾಗಿ ನಡೆಯುತ್ತಿದ್ದ ದಿನಗಳನ್ನು ಜ್ಞಾಪಿಸಿಕೊಳ್ಳುವಳು (ಶನಿಸಂ. ೩). **ಅದ್ದೂರಿ** : ೧. ಮದುವೆಯ ಸಂಜೆ ಅರತಕ್ಷತೆ ತುಂಬಾ ಅದ್ದೂರಿಯಾಗಿ ನಡೆಯಿತು (ಮುಚ್ಚಿಬಾ. ೩೦) ; ನಂಜುಂಡಪ್ಪ ಹೆಸರಾಂತ ಹಾಸ್ಯನಟ. ಒಂದು ಕಾಲದಲ್ಲಿ ನೂರಾರು ರೂಪಾಯಿ ಸಂಬಳ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದ. ಎಷ್ಟೋ ಅದ್ದೂರಿಯಾಗಿದ್ದ (ಮಧುಸಂ. ೩೫) ; ಆರಿದ್ರೆ ಮಳೆ ಅದ್ದೂರಿ ಬೆಳೆ (ಗಾದೆ). **ಅದ್ಧುರಿ** : ೨. ಉತ್ಕೃಷ್ಟ : ಅದ್ಧುರಿಯ ಜಂಬೀರ ಲವಣ ಶಾಕಂಗಳ ಪ್ರಬುದ್ಧೆ ಕಾಂತೆಗಂದಿಕ್ಕಿ (ಪರಶು. ೧೫–೩೩). [ಸಂ.]

ಅದ್ಭುತ (ಗು). ೧. ಅತ್ಯಾಶ್ಚರ್ಯಕರವಾದ ; ವಿಸ್ಮಯವನ್ನುಂಟು ಮಾಡುವ. (ನಾ). ೨. ಅತ್ಯಾಶ್ಚರ್ಯಕರವಾದ ವಸ್ತು ಅಥವಾ ಸಂಗತಿ : ಹೆಜ್ಜೆಯ ಹಿಡಿದು ಬಳಿಸಲಿಸಿದನು ಬರೆಬರೆ ಕಂಡನದ್ಭುತವ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೨೩–೨೬) ; ಅಲ್ಲಿ ನಾವು ನೋಡುತ್ತಿದ್ದಂತೆಯೇ ಒಂದು ಅದ್ಭುತ ನಡೆದುಹೋಯಿತು (ರೂಢಿ). ೩. [ಕಾವ್ಯಮೀ] ನವರಸಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : ವಿಸ್ಮಯ ಭಾವಾಶ್ರಯಮದ್ಭುತರಸಮೆನಿಪ್ಪ ಪೆಸರಂ ಪಡೆಗುಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೮೨೧). [ಸಂ.]

ಅದ್ಭುತಚಿತ್ತ (ಗು). ವಿಸ್ಮಯದಿಂದ ಕೂಡಿದ ಮನಸ್ಸುಳ್ಳ ; ಅತ್ಯಾಶ್ಚರ್ಯ ಹೊಂದಿದ : ಅತ್ತಲೆಲ್ಲಾ ಪುರಜನಂಗಳ ಮೊತ್ತವದ್ಭುತ ಚಿತ್ತರಾಗುತ್ತತ್ತ ಬಿಜ್ಜಳನೊಡನೆ ತಾವೈತಂದು ನೋಡುತಿರೆ (ಬಸಪು. ೨೨–೫೭). [ಅದ್ಭುತ + ಚಿತ್ತ]

ಅದ್ಭುತರಸ (ನಾ). = ಅದ್ಭುತ ೩ : ಹೆಬ್ಬಿದಿರಿನ ಅತ್ಯೌನ್ನತ್ಯವನ್ನು ಮನಗಾಣಿಸುವ ಕೆಳಗಿನ ಪದ್ಯದಲ್ಲಿ ಉತ್ಪ್ರೇಕ್ಷೆ ಅದ್ಭುತರಸಕ್ಕೆ ಅಂಗವಾಗಿ ಬಂದಿರುವುದನ್ನು ನೋಡಬಹುದು (ಭಾರಮಾ. ೪೧೪). [ಅದ್ಭುತ + ರಸ]

ಅದ್ಭುತಾಕೃತಿ (ನಾ). ಬೃಹತ್ಪ್ರಮಾಣದ ಆಶ್ಚರ್ಯಕರವಾದ ಆಕಾರ, —ರೂಪ : ಅದ್ಭುತಾಕೃತಿಯನಾಂತಾ ರಾಮನಂ ಪೊತ್ತುಕೊಂಡು . . . ನಾಕಂಬರಂ ಪಾಱುತುಂ (ಜಗವಿ. ೪–೫೩). [ಅದ್ಭುತ + ಆಕೃತಿ]

ಅದ್ಭುತೋಪಮೆ (ನಾ). [ಕಾವ್ಯಮೀ] ಒಂದು ಬಗೆಯ ಉಪಮಾಲಂಕಾರ: ಕಮಳಂ ಲಲಿತಭ್ರೂವಿಭ್ರಮಮಂ ವಿಸ್ಮಿತವಿಲೋಲಲೋಚನಯುಗಮಂ ಸಮವಾಯುಮುಳ್ಳೊಡದು ನಿನ್ನ ಮೊಗಕ್ಕೆಣೆಯೆಂಬುದದ್ಭುತೋಪಮೆ ನಿಯತಂ (ಕವಿರಾ. ೩-೬೮). [ಅದ್ಭುತ + ಉಪಮೆ]

ಅದ್ಭೂತ 'ಅದುಭುತ' ನೋ.

ಅದ್ಮರ (ನಾ). ಅತಿಯಾಗಿ ತಿನ್ನುವವನು; ಹೊಟ್ಟೆಬಾಕ: "ಭಕ್ಷಕಃ, ಘಸ್ಮರಃ, ಅದ್ಮರಃ - ಈ ೩ ತಿನ್ನಾಳಿ" (ಹಲಾಯು. ೫೮-೧೯೫). [ಸಂ.]

ಅದ್ಯತನ (ಗು). ೧. ಈಚಿನ; ಈಗಿನ; ಆಧುನಿಕ. (ನಾ). ೨. ಈಚಿನವನು; ಈಗಿನ ಕಾಲದವನು: ಈ ರಘುವಂಶ ರಾಮಕೃತಿಯೊಳ್ ಪತ್ತೆಂಟುಪದ್ಯಂಗಳಂ ಪೊಸೆವೆಂ ಯತ್ನದಿನಾದ್ಯರದ್ಯತನರೇಕಾರಾದೊಡಂ ಪೇಟರೇ (ಪಂಠಾಮಾ. ೧-೩೩); ಅದ್ಯತನನಾಗಿಯುಂ ನೆಗೞ್ದಾದ್ಯರ ದೊರೆಯೆನಿಸಿ ನೆಜೆದು ಸಾಹಿತ್ಯಕಳಾಹೃದ್ಯತೆಯಿನೆಸೆದನಾ ನಿರವದ್ಯಗುಣಂ ಸಂದ ನಾಗಚಂದ್ರ ಕವೀಂದ್ರಂ (ನೇಮಿಪು. ೧-೨೨). [ಸಂ.]

ಅದ್ಯಾಪಿ (ಅ). ಇನ್ನೂ; ಇಲ್ಲಿಯ ತನಕವೂ: ಕೊಲ್ಲಾಪುರದ ಲಕ್ಷ್ಮೀಸೇನ ಮಠಾಧಿಪತಿಗಳು . . . ತಮ್ಮ ಶಿಷ್ಯವರ್ಗಕ್ಕೆ ಅದ್ಯಾಪಿ ಕಳುಹಿಸಿ ಕೊಡುತ್ತಿರುವ ಕನ್ನಡ ಶ್ರೀಮುಖಗಳೂ ಸಾಕಾದ ನಿದರ್ಶನಗಳಾಗಿವೆ (ಕವಿಚ. III, XX ಮು); ವರಾನ್ವೇಷಣೆಯಲ್ಲಿ ಎಷ್ಟೋವರುಷ ಕಳೆಯಿತು. ಅದ್ಯಾಪಿ ನನ್ನ ಮಗಳ ಮದುವೆ ಆಗಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ).
[ಸಂ. (ಅದ್ಯ + -ಅಪಿ)]

ಅದ್ರ 'ಅದ್ದರ್ಯ' ನೋ.

ಅದ್ರವ್ಯ (ನಾ). ದ್ರವ್ಯವಲ್ಲದ್ದು. [ಸಂ. (ಅ- + ದ್ರವ್ಯ)]

ಅದ್ರಿ (ನಾ). ೧. ಬೆಟ್ಟ; ಪರ್ವತ: ತುಱುಗಿದ ತಾರಾಪುಂಜದೆ ಮಿಱುಗುತ್ತಿರ್ದಪುದೊ ಪಶ್ಚಿಮಾದ್ರೀಂದ್ರಮೆನಲ್ (ಕಾದಂಪೂ. ೩೨). ೨. ಕಲ್ಲು. ೩. ಮರ: "ವೃಕ್ಷಃ, ಅಂಘ್ರಿಪಃ . . . ಅದ್ರಿಃ . . . ಪಾದಪಃ - ಈ ೧೯ ಮರಂ" (ಹಲಾಯು. ೨೯-೨೩). ೪. ಸೂರ್ಯ: "ಆದಿತ್ಯನಲ್ಲಿಯುಂ ಅದ್ರಿಯೆಂಬುದು" (ಹಲಾಯು. ೧೩೭-೩೪). ೫. ಏಳು ಎಂಬ ಸಂಖ್ಯೆಯ ಸಂಕೇತ: "ಸಪ್ತ, ಭಯ, ಅದ್ರಿ, ಗಿರಿ . . . ಅಶ್ವ ಇಂತಿ ನಿತುಂ ೭ಕ್ಕೆ ಹೆಸರು" (ವ್ಯವಹಾ. ೧೦). ೬. ಒಂದು ಅಳತೆ. [ಸಂ.]

ಅದ್ರಿಕನ್ಯೆ (ನಾ). (ಹಿಮಾಲಯ) ಪರ್ವತದ ಮಗಳು; ಪಾರ್ವತಿ; ಗಿರಿಜೆ: ನೆತ್ತರ್[ಪೊರೆದದ್ರಿ]ಕನ್ಯೆಯಡಿಯಂತಿರಲೇನೆಸೆದಿರ್ದುವಡಿಗಳಾ ಕನ್ನಿಕೆಯ (ಕಾದಂಪೂ. ೪೪). [ಅದ್ರಿ + ಕನ್ಯೆ]

ಅದ್ರಿಕೀಲೆ (ನಾ). ಭೂಮಿ. [ಸಂ. ಅದ್ರಿಕೀಲಾ (ಅದ್ರಿ + ಕೀಲಾ)]

ಅದ್ರಿಜ (ನಾ). ೧. ಬೆಟ್ಟದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದುದು. ೨. ಶಿಲಾಜಿತು. [ಸಂ.]

ಅದ್ರಿಜಾತ (ನಾ). ೧. = ಅದ್ರಿಜ ೧. ೨. ಕಾಡುಕಿಚ್ಚು.
[ಅದ್ರಿ + ಜಾತ]

ಅದ್ರಿಜೆ (ನಾ). = ಅದ್ರಿಕನ್ಯೆ: ಅವರದ್ಭುತಾಕಾರದಿಂದಿರ್ದರದ್ರಿಜೆ ನಿರೀಕ್ಷಿಸಿ ಮಹಾಹರುಷಮಂ ತಳೆವುತಿರೆ ತೆರಳಲನುವಾದರು (ವೀಶೈಪು. ೩-೩-೩೨). [ಸಂ. ಅದ್ರಿಜಾ]

ಅದ್ರಿತನಯೆ (ನಾ). = ಅದ್ರಿಕನ್ಯೆ: ಭವನ್ನೇಮಂಗಳಂ ಪೊಗಳಲೆನ್ನಳವೆಯೆನ್ನುತಂ ನುತಿಗೈದಳದ್ರಿತನಯೆ (ವೆಂಕಾರಾ. ೫-೧೨-೧).
[ಸಂ. ಅದ್ರಿತನಯಾ (ಅದ್ರಿ + ತನಯಾ)]

ಅದ್ರಿದಳನ (ನಾ). ೧. ಪರ್ವತಗಳನ್ನು ಭೇದಿಸುವುದು. ೨. ಪರ್ವತಗಳನ್ನು ಸೀಳುವವನು; ಇಂದ್ರ. ೩. ವಜ್ರಾಯುಧ (ಸ್ಯಾಂಡರ್).
[ಅದ್ರಿ + ದಳನ (= ದಲನ)]

ಅದ್ರಿಧರ (ನಾ). ಪರ್ವತವನ್ನು ಧರಿಸಿದವನು; ವಿಷ್ಣು: ತನ್ನೊಳಗಿರ್ದ ಮೌಕ್ತಿಕವಿಳಾಧರಮದ್ರಿಧರಾಂಗರೋಚಿಗಳ್ ತನ್ನೊಳಗೊಳ್ಪುವೆತ್ತು ಪೊಜಪೊಣ್ಮುವವೊಲ್ ಜಳಶೀಕರಂಗಳಿಂದುನ್ನತಮಾದ ಬಲ್ದೆರೆಗಳಿಂ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೨೬೧-೧೦; 1408). [ಸಂ.]

ಅದ್ರಿಭೇದನ (ನಾ). = ಅದ್ರಿದಳನ. [ಅದ್ರಿ + ಭೇದನ]

ಅದ್ರಿರಾಜ (ನಾ). ಪರ್ವತಗಳ ರಾಜ; ಹಿಮಾಲಯ: ಶ್ರೀರಮಣೀ ಮನೋರಮಣಂ ವಾಗ್ರಮಣೀರಮಣಾದ್ರಿರಾಜಪುತ್ರೀರಮಣೀ ಮನೋರಮಣಂ (ಕಇಅ. ೧-೨-೨; 1058). [ಅದ್ರಿ + ರಾಜ]

ಅದ್ರಿಶತ್ರು (ನಾ). ಪರ್ವತಗಳ ಶತ್ರು; ಇಂದ್ರ. [ಅದ್ರಿ + ಶತ್ರು]

ಅದ್ರಿಸಾರ (ಗು). ೧. ಪರ್ವತದಷ್ಟು ಸತ್ವವುಳ್ಳ. (ನಾ). ೨. ಕಬ್ಬಿಣ.
[ಅದ್ರಿ + ಸಾರ]

ಅದ್ರೀಶ (ನಾ). = ಅದ್ರಿರಾಜ. [ಅದ್ರಿ + ಈಶ]

ಅದ್ರುತ (ಗು). ತ್ವರೆಯಿಲ್ಲದ; ಮಂದಗತಿಯುಳ್ಳ. [ಸಂ.]

ಅದ್ರೋಹ (ನಾ). ದ್ರೋಹವಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ; ನಿರ್ವಂಚನೆ: ಅದ್ರೋಹ, ದಾನ, ಸತ್ಯ ಇವು ಮೂರು ಉತ್ತಮ ಗತಿಯನ್ನು ಪಡೆಯುವುದಕ್ಕೆ ಸಾಧನಗಳೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ (ವಚಭಾ. ೩೫೬). [ಸಂ.]

ಅದ್ಲೆ (ನಾ). ಗಳುವನ್ನು ಸೀಳಿ ಮಾಡಿದ ದಬ್ಬೆ: ಅದ್ಲೆ ಚೆನ್ನಾಗಿದ್ದರೆ ಹಲಗೆಯ ಯೋಗ್ಯತೆ ಬಂದೀತೇ? (ರೂಢಿ). 'ಅದ್ಲೆಪಟ್ಟೆ' ಪರಾ. [?]

ಅದ್ಲೆಪಟ್ಟೆ (ನಾ). ಬಂಡಿ ಅಥವಾ ಗಾಡಿಯ ಪಕ್ಕಗಳಲ್ಲಿ ಸೀಳಿದ ದಬ್ಬೆಗಳಿಂದ ಕಟ್ಟಿದ ತಡಿಕೆ: ಗೊಬ್ಬರದ ಬಂಡಿಯ ಹಿಂದೆ 'ಅದ್ಲೆಪಟ್ಟೆ'ಯನ್ನು ಹಿಡಿದು ನಿಂತು ಬಂಡಿಸವಾರಿ ಮಾಡಬೇಕು (ಬೆಳುಮ. ೧೩೭). [ಅದ್ಲೆ + ಪಟ್ಟೆ]

ಅದ್ವಂತಿಕೆ (ನಾ). ನೆವ.
ಅದ್ವಂತಿಕೆ ಹೇಳು = ನೆವಹೇಳು (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [?]

ಅದ್ವಂದ್ವ (ಗು). ೧. ಸುಖ - ದುಃಖ, ರಾಗ - ದ್ವೇಷ ಮೊದಲಾದ ದ್ವಂದ್ವಗಳಿಲ್ಲದ. ೨. ಎರಡಿಲ್ಲದ; ಅದ್ವಿತೀಯ: ಬಂದು ದೂರತ ರಾರ್ಘ್ಯಾಘಪರಾರ್ಥ್ಯರತ್ನನಿಚಯಾದ್ವಂದ್ವಂ ಮಹಾಪುಣ್ಯದಿಂ ಕೃತಮಾಲಾಮರನಾಥನಂದೆಜಗಿದಂ ಶಾಂತೀಶಪಾದಾಬ್ಜದೊಳ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೧-೩೫). [ಸಂ.]

ಅದ್ವಯ (ಗು). ೧. ಎರಡಲ್ಲದ. ೨. ಎರಡಿಲ್ಲದ; ತಾನೊಂದೇ ಆದ. (ನಾ). ೩. = ಅದ್ವೈತ ೪. ೪. ಪರಮಾರ್ಥ. ೫. ಬುದ್ಧ. [ಸಂ.]

ಅದ್ವಯವಾದಿ (ನಾ). ೧. ಒಂದೇ ಹೊರತು ಎರಡಿಲ್ಲವೆಂದು ವಾದಿಸುವವನು; ಬ್ರಹ್ಮಕ್ಕಿಂತ ಭಿನ್ನವಾದದ್ದು ಬೇರೊಂದಿಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳುವವನು; ಅದ್ವೈತಿ. ೨. ಬುದ್ಧ. ೩. ಜಿನ. ೪. ಜೈನ (ಕಿ).
[ಸಂ. ಅದ್ವಯವಾದಿನ್ (ಅದ್ವಯ + ವಾದಿ + -)]

ಅದ್ವಯಿತ (ನಾ). = ಅದ್ವೈತ ೧: ಅದ್ವಯಿತ ತಾನಾಗಿ ಯುದ್ಧವಿನ್ನಾರೊಡನೆ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೩೯೫). [ಸಂ. ಅದ್ವೈತ]

ಅದ್ವಾರ (ನಾ). ಪ್ರವೇಶಮಾಡಬಾರದ ಬಾಗಿಲು; ಹಿತ್ತಲುಬಾಗಿಲು: ಮೂಱುಕೋಟೆಯ ಮುಱಿದರದ್ವಾರದಲಿ (ಕುವ್ಯಾಸ. ಓರಿಇ. ೨-೭೧; ೨-೭೭ ನೋ). [ಸಂ.]

ಅದ್ವಾರಪ್ರವೇಶ (ನಾ). ಪ್ರವೇಶಮಾಡಬಾರದ ಬಾಗಿಲಿನಿಂದ ಪ್ರವೇಶಮಾಡುವುದು; ಹಿತ್ತಲುಬಾಗಿಲಿನಿಂದ ಬರುವುದು: ಸ್ನಾತಕರು ನಾವ್ ವೈರಿಕುಲದಲಭೀತರದ್ವಾರಪ್ರವೇಶವನೀತಿಯಲ್ಲ ಪುರಾಣಸಿದ್ಧವಿದು (ಕುವ್ಯಾಸ. ಓರಿಇ., ೨-೭೪). [ಅದ್ವಾರ + ಪ್ರವೇಶ]

ಅದ್ವಿಜ (ಗು). ೧. ದ್ವಿಜರಿಲ್ಲದ. ೨. ಹಲ್ಲಿಲ್ಲದ: "ಕಿವಿಯಿಲ್ಲದಂ ಮೂಳನಕ್ಕದ್ವಿಜಂ [ಪಾಠಾಂ. ಅದಿಜಂ] ಬೋಡ್ತನಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೧೫-೬). (ನಾ). ೩. ದ್ವಿಜನಲ್ಲದವನು; ಶೂದ್ರ. ೪. ಕರ್ಮಲೋಪದಿಂದ ಪತಿತನಾದ ದ್ವಿಜ. [ಸಂ.]

ಅದ್ವಿತೀಯ (ಗು). ಎರಡನೆಯದಿಲ್ಲದ; ತನಗೆ ಸಮಾನವಾದ ಬೇರೊಂದಿಲ್ಲದ; ಅಸಮಾನ: ಸಹಸ್ರಪುಸ್ತಕಪ್ರಸರಮನತ್ತಿಮಬ್ಬೆ ಪರಮಾದರದಿಂ ಬರೆಯಲ್ಕೆವೇಟ್ಟ ಪೆಂಪಸದಳಮದ್ವಿತೀಯಮಸಮಂ ಸಲೆ ಭಾವಿಸಲೆಯ್ದೆ ಬಣ್ಣಿಸಲ್ (ಶಾಂತಿಪು. ಪರಿ.೧–೨); ರುದ್ರನದ್ವಿತೀಯನೆಂದು ನಂಬುವುದು (ಬಸವ. ೫೩೧). [ಸಂ.]

ಅದ್ವಿತ್ವ (ನಾ). ೧. ಎರಡಾಗಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ. ೨. ಸಮಾನವಾದ ಒತ್ತಕ್ಷರ ಬಾರದಿರುವುದು: ಮೊದಲೊಳ್ ಹ್ರಸ್ವೈಕಸ್ವರಮೊದವೆ ಪರಂ ಸ್ವರಮದಾಗೆ ನಣಲಯಳಂಗಳ್ಗುದಯಿಸುಗುಂ ದ್ವಿತ್ವಂ ಪೂರ್ವದೀರ್ಘಕವ್ಯಯಕೆ ವರ್ಣತತಿಗದ್ವಿತ್ವಂ (ಶಮದ. ೬೯); ಅದ್ವಿತ್ವ ಧಕಾರಕ್ಕೆ ಜಕಾರಂ – ಧಾತು – ಜಾದು . . . ಆ ಷಕಾರಕ್ಕೆ ಅದ್ವಿತ್ವ ಟಕಾರಂ – ಜ್ಯೇಷ್ಠಾ – ಜೇಟೆ; ಪ್ರತಿಷ್ಠಾ – ಹದಿಟೆ; ಸೌರಾಷ್ಟ್ರ – ಸೊರಟ (ಶಮದ. ೨೮೩ ಪ್ರಯೋ). [ಸಂ.]

ಅದ್ವೈತ (ಗು). ೧. ತನಗೆ ಎರಡನೆಯದಿಲ್ಲದ; ತಾನೇ ತಾನಾದ. ೨. ಎಣೆಯಿಲ್ಲದ; ಅಸಮಾನ. (ನಾ). ೩. ವಿಕಾರವಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ; ಸಮತ್ವ. ೪. [ಅದ್ವೈತ] ಬ್ರಹ್ಮ ಮತ್ತು ಜೀವ ಎಂಬ ಎರಡೂ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಅಲ್ಲ, ಒಂದೇ ಎಂದು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುವ ತತ್ತ್ವ: ಅದ್ವೈತವೆಂಬ ಪದವು ಎರಡು ವಿಧವಾದ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಉಪಯೋಗಿಸಲ್ಪಡುವುದು. ಒಂದನೆಯದು ಭೇದನಿಷೇಧ. ಎರಡನೆಯದು ಐಕ್ಯೋಪದೇಶ (ಹಿಂದಸಾ. ೨೧೨). ೫. ಅದ್ವೈತಿ: ಬೌದ್ಧರುಗಳ ಮದೋದ್ಧತಿಯೆಂಬ ಕಾನನವ ಸವಜಿ ಅದ್ವೈತರನಪಹರಿಸಿ ತವಿಸಿ ಚಾರ್ವಾಕರನವನಿಯೊಳು ಶಿವನ ಭಕ್ತಿಯ ತಾಂ ಪ್ರತಿಷ್ಠಿಸಿ (ಬಸಪು. ೫೩–೧೦); 'ಅದ್ವಯ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅದ್ವೈತಚರಿತ್ರ (ನಾ). ನಡೆಯಲ್ಲಿ ಎರಡಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ಅಂತರಂಗ ಬಹಿರಂಗ ಒಂದೇ ಆಗಿರುವುದು: ಜ್ಞಾನಾಜ್ಞಾನ ಭಾವ ನೋಟ ತಾನಲ್ಲ ಅಜಿವಿನ ಭಾವ ಸ್ವತಂತ್ರವಿಲ್ಲ ಕಾಣಾ ಅಕಾಯದಲ್ಲಿ ಅದ್ವೈತ ಚರಿತ್ರ ಅಜಿವಿನಲನುಗ್ರಹಿಸಿ ಸಕಾಯದಲ್ಲಿ ಸದೈವಚರಿತ್ರ (ಅವಚಂ. ೧೩೮–೬೨೩). [ಅದ್ವೈತ + ಚರಿತ್ರ]

ಅದ್ವೈತಭಕ್ತಿ (ನಾ). ತನ್ನನ್ನು ಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಮರೆತು ಮಾಡುವ ಭಕ್ತಿ; ತನ್ಮಯ ಭಕ್ತಿ: ಇದರೊಳು ದ್ವೈತವದ್ವೈತಭಕ್ತಿಗಳೆಂದು ಪದುಮಾಕ್ಷಿದ್ವಯವಾಗಿ ತೋರ್ಪುದು (ವೇದಾಂಪ್ರ. ೯).
[ಅದ್ವೈತ + ಭಕ್ತಿ]

ಅದ್ವೈತಮತಿ (ನಾ). ೧. ಒಮ್ಮನಸ್ಸು; ಏಕಾಗ್ರಚಿತ್ತ: ತೊಡಗಿ ನಾ ಮೂಜವಸರದೊಳುಂ ಮೃಡಸಮಾರ್ಚನೆಗಳನಲರ್ದಳವಡಿಸೆನೇ ಯದ್ವೈತಮತಿಯಿಂದೀ ಪರಿಯೊಳವ್ವ (ಬಸಪು. ೪೫–೧೦). ೨. ಅಭೇದ ಬುದ್ಧಿ. ೩. ಭಿನ್ನಭಾವವಿಲ್ಲದವನು. [ಅದ್ವೈತ + ಮತಿ]

ಅದ್ವೈತವಾದ (ನಾ). ಅದ್ವೈತವನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುವ ವಾದ; ಏಕತತ್ತ್ವ ವಾದ. [ಅದ್ವೈತ + ವಾದ]

ಅದ್ವೈತಿ (ನಾ). ಅದ್ವೈತ ಮತವನ್ನು ಅವಲಂಬಿಸಿದವನು.
[ಸಂ. ಅದ್ವೈತಿನ್]

ಅಧಃಕರಣ (ನಾ). ಕೀಳುಮಾಡುವುದು; ಧಿಕ್ಕರಿಸುವುದು. 'ಅಧಃಕರಿಸು' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅಧಃಕರಿಯಿಸು 'ಅಧಃಕರಿಸು' ನೋ.

ಅಧಃಕರಿಸು, ಅಧಃಕರಿಯಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕೀಳುಮಾಡು; ಧಿಕ್ಕರಿಸು: ತನ್ನ ದರ್ಶನಂ ತ್ರಿದರ್ಶನಮನಧಃಕರಿಸೆ ಸುಪ್ರತಿಷ್ಠ ವ್ರತಿಪನನುಕ್ರಮದಿ ನೇಕಾದಶಾಂಗಧರನಾಗಿ (ಅರ್ಧನೇ. ೪–೬೫ ವ); ಪ್ರವಾಳಮಂ ಜಡಾಶ್ರಯವೆಂದೊಲ್ಲದವನಧಃಕರಿಸಿ (ಬಸರ. ೧೨–೯೦). ೨. ದಾಟು; ಕಳೆ: ದಿವಸಕ್ರಮದಿನಧಃಕರಿಸಿದನಾ ನೃಪತನೂಭವಂ ಶೈಶವಮಂ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೪–೧೩೩). **ಅಧಃಕರಿಯಿಸು**: ೨. ಗುರುವಿರಹಜನಿತ ಚಿಂತಾತರಂಗಿಣೀ ರಯಮನಾತ್ಮ ಕುಲವೃದ್ಧ ವಚಸ್ತರಣಿಯಿನೆಂತಾನುಮಧಃಕರಿಯಿಸಿದಂ ಪಿತೃವಿಯೋಗಮೇಂ ದುಸ್ತರಮೋ (ಚಂದ್ರಪು. ೨–೬೦).
[ಅಧಃಕರಣ + –ಇಸ್ಸು$_3$]

ಅಧಃಕೃತ (ಗು). ೧. ಕೆಳಗೆ ಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟ; ಹತ್ತಿಕೊಂಡ; ಏರಿದ: ಜಿತಬಾಣಂ ಹರಿಯಂತಧಃಕೃತ [ಪಾಠಾಂ. ಹರಿಯಂತಿರಲ್ ಪ್ರಿಯ]ಮಯೂರಂ ತಾರಕಾರಾತಿಯಂತತಿಮಾಘಂ ಶಿಶಿರಾಂತ್ಯದಂತೆ. . . ವಾಗ್ಗುಂಫದೊಳ್ ನಾಕಿಗಂ (ಛಂದೋಂಬು. ೬–೭). ೨. ಕೀಳು ಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟ; ಧಿಕ್ಕರಿಸಲ್ಪಟ್ಟ: ಆ ವಿತತಹಾರಮಧಃಕೃತ ತಾರಕಾಂತಿ (ಶಾಂತಿಪು. ೩–೪೦). [ಸಂ. (ಅಧಸ್ + ಕೃತ)]

ಅಧಃಕ್ಷಿಪ್ತ (ಗು). ೧. ಕೆಳಗೆ ಎಸೆದ. ೨. ತಗ್ಗಿದ: "ನ್ಯಂಚಿತಂ, ಅಧಃಕ್ಷಿಪ್ತಂ –ಈ ೨ ನೆಗ್ಗಿದುದು" (ಹಲಾಯು. ೧೨೬–೮೩).
[ಸಂ. (ಅಧಸ್ + ಕ್ಷಿಪ್ತ)]

ಅಧಃಕ್ಷೇಪ (ನಾ). ೧. ಕೆಳಕ್ಕೆ ಹಾಕುವುದು, —ಎಸೆಯುವುದು; ಕೆಳಗೆ ಇಡುವುದು. ೨. [ವಿಜ್ಞಾನ] ಒಂದು ದ್ರವದ ತಳದಲ್ಲಿ ತಂಗಿದ ಗಟ್ಟಿಯಾದ ವಸ್ತು. [ಸಂ. (ಅಧಸ್ + ಕ್ಷೇಪ)]

ಅಧಃಪತನ (ನಾ). ೧. ಕೆಳಕ್ಕೆ ಬೀಳುವುದು. ೨. ದುರ್ಗತಿಗಿಳಿಯುವುದು: ೧, ೨: ಹಿರಣ್ಯರೋಮಂ. . . ಮುನ್ನಿನ ದುಷ್ಕೃತವನನುಭವಿಸಿದಲ್ಲದೆ ಪೋಗದೆಂಬುದನಜಿಪುವಂತಧಃಪತನಮಪ್ಪ ಬಿಲನಂ ಪೊಕ್ಕುದು (ಪಂಚತಂ. ೨೯೪–೧೮). ೨. ಮ್ಲೇಚ್ಛಾಚಾರಿ ಪುಸ್ತಕಗಳನ್ನು ಓದಿಯೇ ಆರ್ಯಸಂತಾನದ ಅಧಃಪತನವಾಗುತ್ತಿದೆ (ಎರಸೆ. ೩೦).
[ಸಂ. (ಅಧಸ್ + ಪತನ)]

ಅಧಃಪಾತ (ನಾ). = ಅಧಃಪತನ: ಆ ಕ್ಷಿತಿಪಂಗೆನ್ನಂದದಿಂದಂ ಸಮನಿಸುಗುಮಧಃಪಾತಮಸ್ತಾಬ್ಧಿಯೊಳ್ (ಚಂದ್ರಪು. ೨–೪೫); ಅವತಾರವೆಂದೆ ಎಂದಾರೆ ತಾಯಿ ಈ ಅಧಃಪಾತವನ್ನೇ (ಗಂಗಾತ. ೯).
[ಸಂ. (ಅಧಸ್ + ಪಾತ)]

ಅಧಃಪಾತಾಳ (ನಾ). ೧. ತುಂಬ ಕೆಳಗಿನ ಪಾತಾಳಲೋಕ. ೨. ಅತ್ಯಂತ ದುರ್ಗತಿ; ತುಂಬ ಹೀನಸ್ಥಿತಿ: ಅಷ್ಟು ಮೇಲ್ಮಟ್ಟದಲ್ಲಿದ್ದವನು ಎಂಥ ಅಧಃಪಾತಾಳಕ್ಕೆ ಬಿದ್ದ (ರೂಢಿ).
[ಸಂ. (ಅಧಸ್ + ಪಾತಾಳ)]

ಅಧಃಪಾತಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕೆಳಕ್ಕೆ ಬೀಳಿಸು; ದುರ್ಗತಿಗೆ ಇಳಿಸು: ಮೊದಲೊಳಾಂ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಂ, ವರ್ಣಧರ್ಮವನಧಃಪಾತಿಸಲೆ? (ಹೆಬ್ಬೆರ. ೧೧–೧೧). [ಅಧಃಪಾತ + –ಇಸ್ಸು$_3$]

ಅಧಃಪ್ರಭಾವ (ನಾ). ಕಡಮೆಯಾದ ಪ್ರಭಾವ; ತಗ್ಗಿಹೋದ ಪ್ರಭಾವ: ಹಯಗ್ರೀವನಧಃಪ್ರಭಾವನೆರ್ದೆಗೆಟ್ಟರ್ದೋಡಿದಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೬–೨೭). [ಸಂ. (ಅಧಸ್ + ಪ್ರಭಾವ)]

ಅಧಃಸ್ಥಲ 'ಅಧಸ್ಸ್ಥಲ' ನೋ.

ಅಧಃಸ್ಥಳ 'ಅಧಸ್ಸ್ಥಲ' ನೋ.

ಅಧಃಸ್ಥಳಂಬಿಡಿ (ಕ್ರಿ). ತಳಭಾಗವನ್ನು ಅವಲಂಬಿಸು, —ಆಶ್ರಯಿಸು: ನೆಲಸಿರ್ದಪ್ಪುದಧಃಸ್ಥಳಂಬಿಡಿದಧೋಲೋಕಂ ಸಮಂತೆಯ್ದೆ ಸುತ್ತಲುಮಿರ್ದಪ್ಪುದು ಮಧ್ಯಲೋಕಂ (ಆದಿಪು. ೧–೫೦).
[ಅಧಃಸ್ಥಳ (= ಅಧಸ್ಸ್ಥಲ) + ಪಿಡಿ$_1$]

ಅಧಃಸ್ಥಿತ (ಗು). ಕೆಳಗೆ ಇರುವ; ಕೆಳಗಿನ.
[ಸಂ. (ಅಧಸ್ + ಸ್ಥಿತ)]

ಅಧಃಸ್ರಂಸನ (ನಾ). ಕೆಳಕ್ಕೆ ಜಾರುವುದು, —ಬೀಳುವುದು:

"ಬಟಲ್ಚು –ಅಧಃಸ್ರಂಸನೇ (ಕೆಳಕ್ಕೆ ಬೀಳು, ಬೀಳಿಸು), ನಿಶ್ಚೇಷ್ಟಾಯಾಂ (ಅಲಸಿಕೆಮಾಡು)" (ಶಮಧಾ). [ಸಂ. (ಅಧಸ್ + ಸ್ರಂಸನ)]

ಅಧಟ 'ಅದಟ' ನೋ.

ಅಧಟರಾಯರಾವುತ (ನಾ). ಪರಾಕ್ರಮಶಾಲಿಯಾದ ಶ್ರೇಷ್ಠ ಸವಾರ: ರಾಜಪುತ್ರರನಧಟರಾಯರಾವುತರಂ ವಿರಾಜಿಸುವ ನಾಯಕರಂ ... ಇವರ್ ಮೊದಲೆನಿಪ ಜನಸಮಾಜಮಂ ಕರೆಯಲ್ (ಪದ್ಮರಾ. ೯–೨೧). [ಅಧಟ (< ಅದಟ) + ರಾಯ + ರಾವುತ]

ಅಧಟು 'ಅದಟ್ಟು' ನೋ.

ಅಧಟುದೋಱು (ಕ್ರಿ). ಪರಾಕ್ರಮವನ್ನು ತೋರಿಸು; ಸಾಹಸವನ್ನು ಕಾಣಿಸು: ಒಂದ ಹೊಯ್ದರೆ ತಾನೊಡ್ಡಿಕೊಂಡೆರಡಹೊಯ್ದಂದಣ್ಣಗ ಧಟುದೋಱಿದನು (ಭರಚ. ೬೩–೩೪). [ಅಧಟು (< ಅದಟ್ಟು) + ತೋಱು]

ಅಧನ (ಗು). ೧. ಧನವಿಲ್ಲದ; ಆಸ್ತಿಯಿಲ್ಲದ. (ನಾ). ೨. ಕೇಡು; ಅನರ್ಥ; "ಡಮರ, ಈತಿ". (ಮಂಗರಾ. ೩೭ ಕಿ) [ಸಂ.]

ಅಧನದ (ನಾ). ಧನವನ್ನು ಕೊಡದವನು; ಲೋಭಿ: ಧನದರಲ್ಲದ ಧನದರಿಲ್ಲ ತಕ್ಕರಲ್ಲದೆ ಟಕ್ಕರಿಲ್ಲ ಜನ್ನಮಲ್ಲದೆ ಬನ್ನಮಿಲ್ಲ (ಅಜಿಪು. ೧–೨೧ ವ). [ಸಂ. (ಅ– + ಧನದ)]

ಅಧಮ (ಗು). ೧. ಅತ್ಯಂತ ಕೆಳಗಿನ; ಅತ್ಯಂತ ಹೀನವಾದ: ಸೋಂಕಿಂಗೆ ಹೊಲೆಯುಂಟಾಯ್ತೆ ಕೂಡಿರ್ದ ಪಂಚೇಂದ್ರಿಯಂಗಳೊಳು ನಾಲ್ಕಧಮವೊಂದಧಿಕವೇ ಎಂದರು (ಹಚಕಾ. ೭–೧೯). ೨. ಕೀಳಾದವನು; ನೀಚ: ನಿಂದೆಗೆಯ್ದನ್ಯಾಯ ಪಾಪಿ ಚಂಡಾಲನೆನ್ನಿಂದಧಮರಿಲ್ಲಯ್ಯ (ಹಚಕಾ. ೯–೧೨); ಈ ಕೃತಘ್ನನ ಮಾಂಸವನ್ನು ತಿನ್ನುವುದಕ್ಕೆ ನಾವೇನು ಅಂಥ ಅಧಮರೆ? (ನೀತಿಚಿಂ. ೧೨–೧೫). ೩. ನಾಚಿಕೆಯಿಲ್ಲದ ಕಾಮುಕ. ೪. [ಜ್ಯೋತಿಷ] ದುರ್ದಶೆಯನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಒಂದು ಗ್ರಹಸಂಯೋಗ. [ಸಂ.]

ಅಧಮಕಾವ್ಯ (ನಾ). ಕೆಳಮಟ್ಟದ ಕಾವ್ಯ: ವ್ಯಂಗ್ಯಾರ್ಥವೇ ಇಲ್ಲದೆ ಇದ್ದರೆ 'ಚಿತ್ರ' ಅಥವಾ 'ಅಧಮಕಾವ್ಯ'ವಾಗುವುದು (ಕೈಪಿಡಿ. ೧೮೨). [ಅಧಮ + ಕಾವ್ಯ]

ಅಧಮಕುಲ (ನಾ). ಕೀಳಾದ ಕುಲ; ಹೀನವಂಶ: ಆರೊಡನೆ ಕಾದುವೆನು ಕೆಲಬರು ಹಾರುವರು ಕೆಲರಂತಕನ ನೆರೆಯೂರವರು ಕೆಲರಧಮಕುಲದಲಿ ಸಂದು ಬಂದವರು (ಕುವ್ಯಾವಿ. ೫–೨೦). [ಅಧಮ + ಕುಲ]

ಅಧಮತನ (ನಾ). ನೀಚತನ: ಅನು ಮನುಜೇಂದ್ರಪದವ ನಚ್ಚಿರ್ದುದಧಮತನವೆನುತ ಕೊಕ್ಕರಿಸಿದನಾಗ (ಭರಚ. ೮೦–೮); ಅಧಮತನದಿಂ ಹತಿಸಿದುದಱಿಂದಲಿದಱ ಜನ್ಮದಿ ಜನಿಸು ಪೋಗೆನಲು (ಪ್ರೌಢರಾ. ೮–೧೩). [ಅಧಮ + –ತನ]

ಅಧಮಬಿಸಿಗೆ 'ಅಧಮಬೀಸಿಗೆ' ನೋ.

ಅಧಮಬೀಸಿಗೆ, ಅಧಮಬಿಸಿಗೆ (ನಾ). ಪ್ರಭವ ಮೊದಲಾದ ಅರವತ್ತು ಸಂವತ್ಸರಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ಲವಂಗದಿಂದ ಕ್ಷಯದವರೆಗಿನ ಕೊನೆಯ ಇಪ್ಪತ್ತು ಸಂವತ್ಸರಗಳ ಗುಂಪು: (ದಕ). **ಅಧಮಬಿಸಿಗೆ**: (ದಕ). 'ಉತ್ತಮ ಬೀಸಿಗೆ,' 'ಮಧ್ಯಮ ಬೀಸಿಗೆ' ಪರಾ. ℙ ಇದನ್ನು 'ಕನಿಷ್ಠಂಬಿಸಿಗೆ' ಎಂದು ಕರೆಯುವ ರೂಢಿಯೂ ಕೆಲವು ಕಡೆ ಉಂಟು. [ಅಧಮ + ಬೀಸಿಗೆ]

ಅಧಮರ್ಣ (ನಾ). ಸಾಲವನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡವನು; ಸಾಲಗಾರ: ಅಧಮರ್ಣರನ್ನು ಒಳ್ಳೆಯ ಮಾತುಗಳಿಂದ ವಶಪಡಿಸಿಕೊಂಡು ಈ ಪತ್ರಗಳನ್ನವರಿಗೆ ಕೊಟ್ಟು ಧನಸಂಗ್ರಹವನ್ನು ಮಾಡುವುದು ಮೂರನೆಯದು (ಲಕ್ಷ್ಮೀಪ್ರ. ೧೬೩). 'ಉತ್ತಮರ್ಣ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅಧಮೆ (ನಾ). ೧. ನೀಚಳಾದ ಹೆಂಗಸು; ದುಷ್ಟೆ: ಠಕ್ಕಿತೆಯರಧಮೆಯರು ಕತ್ತಿಗೆ ಮಿಕ್ಕ ಗೋಟುಗಳಣಕಿಗಳು ಶಠದಿಕ್ಕೆಯರು (ಬಸಪು. ೪೦–೫೨). ೨. [ಕಾವ್ಯಮೀ] ಹಿತೈಷಿಯಾದ ಪತಿಯ ಮೇಲೆ ಕೋಪಿಸಿಕೊಳ್ಳುವವಳು; ನಾಯಿಕಾಭೇದಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು. [ಸಂ. ಅಧಮಾ]

ಅಧಮೋಪಮೆ (ನಾ). [ಕಾವ್ಯಮೀ] ಉತ್ತಮವಾದ ವಸ್ತುವಿಗೆ ಹೀನವಾದ ಹೋಲಿಕೆಯನ್ನು ಹೇಳುವ ಅಲಂಕಾರದೋಷ; ಹೀನೋಪಮೆ: ವೈರಿಪದವಪಶಬ್ದವಚಮತ್ಕಾರವಧಮೋಪಮೆ ನಿಯತಿಪದಪೂರಕಂ ದುಸ್ಸಂಧಿಯನಿಬದ್ಧಂ ವಿರುದ್ಧಾರ್ಥ ... ಎನಿಪ್ಪ ಪೊಳ್ಳಂ ತೂಱಿ ಕಳೆದಿಂತು (ಬಸಪು. ೧–೧೮). [ಅಧಮ + ಉಪಮೆ]

ಅಧರ (ಗು). ೧. ಕೆಳಗಡೆಯ. ೨. ಕೀಳಾದ; ಹೀನ: ವಿದ್ಯಾಧರರಧರರಾಗೆಯುಂ ಪನ್ನಗರ್ ಪನ್ನತಿಕೆಯಿಂ ಬಂದಾಂತೊಡೆ (ಪಂಪಭಾ. ೫–೮೮ ವ). ೩. ಅಧರೋಷ್ಠ; ಕೆಳತುಟಿ; ತುಟಿ: ಆದ್ಯರ ವಚನ ಪರುಷ ಕಂಡಣ್ಣಾ ... ಅಧರಕ್ಕೆ ಕಹಿ, ಉದರಕ್ಕೆ ಸಿಹಿ (ಬಸವ. ೧೭೧); ಕೆಡಿಸಿತಧರದ ರಾಗ ರಾಗವ ಬಡತನವ ಹೆಚ್ಚಿಸಿತು ನಡುವಿನ ಬಡತನವು ವಿಟಜನಕೆನಲು ನಡೆತಂದಳಿಂದುಮುಖಿ (ಕುವ್ಯಾವಿ. ೫–೩೫); ಒಂದು ಶೂನ್ಯ ಅಧರವಾಗೆ ಒಂದು ಶೂನ್ಯ ಓಷ್ಠವಾಗೆ (ಅನಿಕೇ. ೧೯). ೪. ಕೆಳಭಾಗ. ೫. ವಾದದಲ್ಲಿ ಬಾಯಿಕಟ್ಟಿಹೋದವನು; ಮಾತಾಡಲಾರದವನು; ಸೋತವನು: "ಅಧರಃ, ಹೀನವಾದೀ – ಈ ೨ ಸೋಲೆ ನುಡಿವವಂ" (ಹಲಾಯು. ೬೦–೨೦೯). ೬. ಸಮಾನ. ೭. ಕೆಂಪು: "ಅಧೋಭಾಗ ಸಮಾನ ಹೀನ ದಶನಚ್ಛದ ಕೆಂಪಧರಾಖ್ಯೆ ಸಂತತಂ" (ನಾನಾರ. ೬೮). [ಸಂ.]

ಅಧರಂಮಾಡು (ಕ್ರಿ). ಕೀಳುಮಾಡು: ಅಧರಮನಧರಂ ಮಾಡಿ ಪೊಳೆವ ಸುಳಿಪಲ್ಲ ಪೊಳೆಪುಂ (ಆದಿಪು. ೪–೪೧ ವ). [ಅಧರ + ಮಾಡು]

ಅಧರತಾವಾಪ್ತಿ (ನಾ). ಕೀಳುತನವನ್ನು ಹೊಂದುವುದು: ಪಡೆವನ್ನಂ ಪಕ್ವಬಿಂಬಕ್ಕಧರಮಧರತಾವಾಪ್ತಿಯಂ ... ಯೌವನಶ್ರೀ ಪಡೆದುದು ನೃಪ ಪುತ್ರಾಂಗದೊಳ್ ನಾಡೆ ಚೆಲ್ವಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೨–೨೩). [ಸಂ. (ಅಧರತಾ + ಅವಾಪ್ತಿ)]

ಅಧರತೆ (ನಾ). ೧. ಕೆಳಗಡೆ ಇರುವಿಕೆ. ೨. ಕೀಳಾಗಿರುವಿಕೆ; ಕೀಳುತನ: ೧, ೨: ಅಧರತೆಯೋಷ್ಠದೊಳ್ ... ಮಹಾಮಾತ್ರವರ್ತನಂ ಸೃಣಿಯೊಳಲ್ಲದಿಲ್ಲಮೆಲ್ಲಿಯುಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೩–೯ ವ). [ಸಂ. ಅಧರತಾ]

ಅಧರರಾಗ (ನಾ). ೧. ತುಟಿಯ ಕೆಂಪು ಬಣ್ಣ. ೨. ತುಟಿಗೆ ಹಚ್ಚಿಕೊಳ್ಳುವ ಬಣ್ಣ: ಯಾವ ಅಧರರಾಗವನ್ನೂ ಅಪೇಕ್ಷಿಸದ ಕೆಂದುಟಿ (ರಾಗಿಣಿ. ೭೭). [ಅಧರ + ರಾಗ]

ಅಧರಾಮೃತ (ನಾ). ತುಟಿಯ ರಸ: ಅಧರಾಮೃತಸೇವನೆಯಿಂದೆ ಪಿತ್ತಂ ... ಪೋಗುಗುಂ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೧೪–೪). [ಅಧರ + ಅಮೃತ]

ಅಧರಿತ (ಗು). ಕೀಳುಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟ; ಧಿಕ್ಕರಿಸಲ್ಪಟ್ಟ: ಬಧಿರಿತ ಸಮಸ್ತ ದಿಕ್ತಟಮಧರಿತ ಸರ್ವೇಭ್ಯಗರ್ವಿತಂ ಕ್ಷುಭಿತಾಂಭೋನಿಧಿ ಸಲಿಲಂ ಪರೆದುದು ಧುರವಿಧಾನ ಪಟು ಪಟಹ ಕಹಳ ಭೇರೀರಭಸಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨–೧೭೧). [ಸಂ.]

ಅಧರಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕೀಳುಮಾಡು; ಧಿಕ್ಕರಿಸು: ಅವಳಧರಂ ಮಾಣದಧರಿಕುಂ ಪಲ್ಲವಮಂ (ಜಗವಿ. ೧೦–೩೬). [ಅಧರ + –ಇಸ್ಸು]

ಅಧರೋಷ್ಠ (ನಾ). ಕೆಳತುಟಿ: ಉಕ್ಕಿದುವು ಕಂಬನಿಗಳಧರೋಷ್ಠಮದಿರಿತಲಗಿಕ್ಕಿ ತಿರಿಪಿದವೊಲಾಯ್ತೊಡಲೊಳ್ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೯–೧೪). [ಅಧರ + ಓಷ್ಠ]

ಅಧರ್ಮ (ನಾ). ೧. ಧರ್ಮವಲ್ಲದ್ದು; ಧರ್ಮಕ್ಕೆ ವಿರುದ್ಧವಾದದ್ದು: ಕಂಸಂ . . . ಧರ್ಮಜ್ಞರಧರ್ಮಮೆನೆ ಪಾಸಱೆಯೊಳ್ ಕೂಸನಪ್ಪಳಿಸಿ (ಜಗವಿ. ೨–೫೩ ವ); ಅಜ್ಞರವದಿರು ನೀವು ನೆಱೆ ಸರ್ವಜ್ಞರವದಿರಧರ್ಮನಿಷ್ಠರು (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧೧–೩೨). ೨. [ಜೈನ] ಷಡ್ದ್ರವ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು; ಜೀವ ಪುದ್ಗಲಗಳ ಅಸಂಚಾರದ ಸ್ಥಿತಿಗೆ ಸಹಾಯಕವಾದ ದ್ರವ್ಯ: ಅದು ಗತಿಸ್ಥಿತ್ಯವಗಾಹಶರೀರಾದಿ ವರ್ತನಾಹೇತು ಧರ್ಮಾಧರ್ಮಾಕಾಶ ಪುದ್ಗಲ ಕಾಲಭೇದದಿಂ ಪಂಚವಿಧಂ (ಆದಿಪು. ೧೦–೬೩ ವ).
[ಸಂ. (ಅ– + ಧರ್ಮ)]

ಅಧರ್ಮಿ (ನಾ). ಅಧರ್ಮವನ್ನು ಆಚರಿಸುವವನು; ಧರ್ಮನಿಷ್ಠನಲ್ಲದವನು. [ಸಂ. ಅಧರ್ಮಿನ್]

ಅಧವ (ನಾ). ಅನಾಥ; ದಿಕ್ಕಿಲ್ಲದವನು: ಅತಿಥಿಗಳಭ್ಯಾಗತರೊಡನಧವರ ಯತಿಯಾಚಕರೆಲ್ಲರನು ಪತಿಕರಿಸುವುದು ಬಳಿಕ ಸಂತಸದೊಳು ಸತಿಯರು ಸವಿವುದನ್ನವನು (ಹದಿಬ. ೮–೩೨). [ಸಂ.]

ಅಧವೆ (ನಾ). ಗಂಡನಿಲ್ಲದವಳು; ವಿಧವೆ. [ಸಂ. ಅಧವಾ]

ಅಧಶ್ಚರ (ಗು). ಕೆಳಗೆ ಸಂಚರಿಸುವ. [ಸಂ. (ಅಧಸ್ + ಚರ)]

ಅಧಸ್ತನ (ನಾ). ಕೆಳಗಡೆ ಇರುವ; ಕೆಳಗಣ.
[ಸಂ. (ಅಧಸ್ + –ತನ)]

ಅಧಸ್ಸ್ಥಲ ≡ ಅಧಃಸ್ಥಲ, ಅಧಃಸ್ಥಳ ≡ ಅಧಸ್ಸ್ಥಳ (ನಾ). ಕೆಳಗಿನ ನೆಲ, —ಪ್ರದೇಶ. **ಅಧಃಸ್ಥಲ**: ಧನದಾಚಲದಧಃಸ್ಥಲಮನೆಯ್ದಿ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೦–೧೭೪ ವ). **ಅಧಃಸ್ಥಳ**: ಉದ್ಯಾನಮಧ್ಯಪ್ರದೇಶದ ಶಾಲದ್ರುಮಾಧಃಸ್ಥಳ ನಿವಾಸಿಗಳಾಗಿರ್ದ (ಸುಕುಮಾ. ೩–೨೩ ವ); ಪಂತಿ ಕಂಠನ ಶಂಕರಂ ಪಾದಾಂತದಿಂದೊತ್ತಿದೊಡಧಃಸ್ಥಳಕಿಳಿದು ಹೋದನಲ (ಬಸಪು. ೫೪–೫೦). **ಅಧಸ್ಸ್ಥಳ**: ಅಧಸ್ಸ್ಥಳ ಪ್ರಸರ್ಪತ್ಸಿಂಧುವಾಹ ಪ್ರವಾಹ ವಿರಾಜಿತಮುಂ (ಆದಿಪು. ೧೩–೪೬ ವ).
[ಸಂ. (ಅಧಸ್ + ಸ್ಥಲ)]

ಅಧಿಕ (ಗು). ೧. (ಪರಿಮಾಣದಲ್ಲಾಗಲಿ, ಸಂಖ್ಯೆಯಲ್ಲಾಗಲಿ) ಹೆಚ್ಚಾದ. ೨. ಮೇಲಾದ; ಉತ್ತಮವಾದ; ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ: "ಅಧಿಕಂ ತಾನಗ್ಗಳಕ್ಕೆ ನಾಮಂ" (ಕವಿಕಂ. ೨೩೨); ಸತ್ತನಧಿಕಂ ಪಂಪಯ್ಯಂ (ಸೌಇಇ. XI–i, ೩೬–೨೧; 942); ಕವಿಯಧಿಕನಿರ್ದೊಡೇಂ ಕೇಳ್ವರಿಲ್ಲದೊಡೆ (ಹಚಕಾ. ೧–೨೫). ೩. (ಬೇಕಾದಷ್ಟಕ್ಕಿಂತಲೂ) ಹೆಚ್ಚಾದ. (ನಾ). ೪. ಹೆಚ್ಚಿಗೆ; ಸಮೃದ್ಧಿ. ೫. ಅತಿಶಯೋಕ್ತಿಯಂಥ ಒಂದು ಅರ್ಥಾಲಂಕಾರ: ಆರಬ್ಧಕ್ಕಧಿಕಮಸಾಧಾರಣ ಗುಣಮಧಿಕಮೆಂಬುದಕ್ಕುಂ ಸದೃಶಾಕಾರ ವಿಶೇಷಣಮರ್ಥಮುದಾರಂ ಬೇಱೊಂದು ತೋರ್ಪೊಡವಿಶೇಷಾಖ್ಯಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೬೬೨); ಪಿರಿದೆನಿಸುವಾಧಾರದತ್ತಣಿಂದಾಧೇಯಂ ಮಿಕ್ಕುಂ ಪಿರಿದಾಗಿರ್ಕುಮೆಂದು ಪೇೞೆಯಧಿಕಾಲಂಕಾರಂ (ಅಪ್ರತಿ. ೩–೪೦ ವೃತ್ತಿ). ೬. (ಉಕ) ಅಧಿಕ ಪ್ರಸಂಗಿ: ಇವನು ಅಧಿಕ ಇದ್ದಾನೆ (ರೂಢಿ). [ಸಂ.]

ಅಧಿಕಂ (ಅ). ಹೆಚ್ಚಾಗಿ; ಬಹಳ. [< ಅಧಿಕ]

ಅಧಿಕಕಟ್ಟಳೆ (ನಾ). ಶ್ರಾದ್ಧ; ಹೆಚ್ಚುಗಟ್ಟಳೆ; ವಿಶೇಷ: ನಾಳೆ ನಮ್ಮ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಅಧಿಕಕಟ್ಟಳೆ. ಅದಕ್ಕೆ ಇಂದೇ ಎಲ್ಲ ಸಿದ್ಧತೆಗಳನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು (ರೂಢಿ). [ಅಧಿಕ + ಕಟ್ಟಳೆ]

ಅಧಿಕಕೋಣ (ನಾ). [ಗಣಿತ] ತೊಂಬತ್ತು ಡಿಗ್ರಿಗಿಂತಲೂ ಮೀರಿದ ಕೋಣ. [ಅಧಿಕ + ಕೋಣ$_2$]

ಅಧಿಕತಾದ್ರೂಪ್ಯರೂಪಕ (ನಾ). [ಕಾವ್ಯಮೀ] ರೂಪಕಾಲಂಕಾರದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ: ಆಸ್ಯಚಂದ್ರಂ ಎಂಬಲ್ಲಿ 'ಅಧಿಕತಾದ್ರೂಪ್ಯರೂಪಕ' (ಕೈಪಿಡಿ. ೨೬೪). [ಸಂ. (ಅಧಿಕ + ತಾದ್ರೂಪ್ಯ + ರೂಪಕ)]

ಅಧಿಕದಿನ (ನಾ). ನಾಲ್ಕು ವರ್ಷಗಳಿಗೊಮ್ಮೆ ಫೆಬ್ರುವರಿ ತಿಂಗಳಲ್ಲಿ ಬರುವ ಇಪ್ಪತ್ತೊಂಬತ್ತನೆಯ ದಿನ (Leap Day. ಇಂಕನಿ).
[ಅಧಿಕ + ದಿನ]

ಅಧಿಕಪದ (ನಾ). [ಕಾವ್ಯಮೀ] ಕಾವ್ಯದೋಷಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: "ಅಧಿಕಪದ – ಪ್ರಕೃತಕ್ಕೆ ಬೇಡದೆ ಇರುವ ಹೆಚ್ಚು ಪದಗಳನ್ನು ಉಪಯೋಗಿಸಿರುವುದು" (ಕೈಪಿಡಿ. ೨೨೮); ವಿದಿತಸ್ಫುಟಾಕ್ಷರಾಧಿಕಪದ ವಿರಚಿತಮಪ್ಪುದಕ್ಕುಮಾ ಸ್ಫುಟಬಂಧಂ (ಕವಿರಾ. ೨–೫೫). [ಅಧಿಕ + ಪದ್ಯ]

ಅಧಿಕಪಾಠ (ನಾ). ಒಂದು ಗ್ರಂಥದ ಪ್ರತಿಯಲ್ಲಿ ಗ್ರಂಥಕರ್ತನು ಬರೆದದ್ದೆಂದು ರೂಢಿಯಾಗಿ ಅಂಗೀಕೃತವಾಗಿರುವುದಕ್ಕಿಂತ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ದೊರೆಯುವ ಭಾಗ; ಪ್ರಕ್ಷಿಪ್ತ: ಇಡಿಪದ್ಯಗಳು, ಸಂಧಿಗಳು ಅಥವಾ ಪರಿಚ್ಛೇದಗಳು, ಇಡಿಗ್ರಂಥಗಳು –ಇವುಗಳನ್ನು ಅಧಿಕಪಾಠವಾಗಿ ಪ್ರಕ್ಷೇಪಮಾಡುವುದು (Insertion, Interpolation) (ಕನ್ನಸಂ. ೧೧೪). [ಅಧಿಕ + ಪಾಠ]

ಅಧಿಕಪ್ರಸಂಗ (ನಾ). ತನಗೆ ಸಂಬಂಧವಿಲ್ಲದ ವಿಷಯಗಳಲ್ಲಿ ನಡುವೆ ಪ್ರವೇಶಿಸುವುದು; ಔಚಿತ್ಯವನ್ನು ಮೀರಿ ವರ್ತಿಸುವುದು: ತಂದೆ–ತಾಯಿಗಳಿಗಿಂತ ಇವರು ಯಾಕೆ ಹೆಚ್ಚಿನ ಜಾಗ್ರತೆ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ? ದುಡ್ಡು ಕೊಟ್ಟರೆ ಊಟ ಹಾಕಿದರೆ ಸಾಕಲ್ಲವೆ? ಈ ಎಲ್ಲಾ ಅಧಿಕಪ್ರಸಂಗಗಳೇಕೆ? ಎಂದೆನಿಸತೊಡಗಿತು (ತ್ಯಾಗಮ. ೧೮೪); "ಏ ನಿನಗೆ ಯಾಕೋ ಇಷ್ಟು ಅಧಿಕ ಪ್ರಸಂಗ? . . ." (ಮೂರುದಾ. ೨೬೦); "ಆಗಲಿ, ನೀವು ಹೇಳಿದಂತೆ ಮಾಡುವುದು ನನ್ನ ಕೆಲಸ, ಹೆಚ್ಚಿನ ಅಧಿಕಪ್ರಸಂಗ ನನಗೇಕೆ?" (ದೀಪದ. ೧೩೫). [ಅಧಿಕ + ಪ್ರಸಂಗ]

ಅಧಿಕಪ್ರಸಂಗಿ (ನಾ). ತನಗೆ ಸಂಬಂಧವಿಲ್ಲದ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ನಡುವೆ ಪ್ರವೇಶಿಸುವವನು: ಆಗ ಚಾರಕ, ದೂತ, ಹಾಸ್ಯಗಾರ, ಹನುಮನಾಯಕನೆಂಬ ಬಹುಕಾರ್ಯದ ಏಕಮುಖಿಯಾದ ಅಧಿಕಪ್ರಸಂಗಿಯು ಬಂದು ಮಾತಿಗೆ ತೊಡಗುತ್ತಾನೆ (ಯಕ್ಷಬ. ೪೪); ಮುಚ್ಚೋ ಬಾಯಿ ಅಧಿಕಪ್ರಸಂಗಿ (ಹನ್ನೊಂದ. ೬೪). [ಅಧಿಕಪ್ರಸಂಗ + –ಇ$_2$]

ಅಧಿಕಮಾಸ (ನಾ). ಸೌರಮಾನವರ್ಷದ ಪ್ರಮಾಣಕ್ಕೆ ಸರಿ ಹೊಂದಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಸುಮಾರು ಮೂರು ವರ್ಷಕ್ಕೊಂದು ಸಲ ಚಾಂದ್ರಮಾನ ಸಂವತ್ಸರಕ್ಕೆ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಸೇರಿಸಿದ ತಿಂಗಳು; ಹೆಚ್ಚಿನ ತಿಂಗಳು: ದುರ್ಭಿಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಅಧಿಕಮಾಸ (ಗಾದೆ).
[ಅಧಿಕ + ಮಾಸ]

ಅಧಿಕರಣ (ನಾ). ೧. ಅಧಿಕಾರ. ೨. [ವ್ಯಾಕ] ಕಾರಕಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು; ಸಪ್ತಮೀ ವಿಭಕ್ತಿಯ ಅರ್ಥ; ಆವುದಾಧಾರಮದು ಅಧಿಕರಣಂ; ಅಲ್ಲಿ ಸಪ್ತಮಿಯಕ್ಕುಂ (ಶಮದ. ೧೩೩ ವೃತ್ತಿ); ವಿಭಕ್ತ್ಯರ್ಥಗಳು ಕರ್ತೃ . . . ಸಂಬಂಧ ಅಧಿಕರಣ ಎಂದು ಏಳು ವಿಧ (ಕೈಪಿಡಿ. ೫೩). ೩. ಒಂದು ವಿಷಯವನ್ನು ಕುರಿತು ಹೇಳುವ ಗ್ರಂಥಭಾಗ: ಚಂದ್ರರಾಜನಾಗಮ ಲೌಕಿಕ ವಿರೋಧಮಂ ಕಳೆದು ಸಾರಾಂಶಮಂ ಕೊಂಡು ಪಲವು ಮತಂಗಳನೊಂದುಮಾಡಿ ಪದಿನೆಂಟಧಿಕರಣಂಗಳಿಂದಳಂಕಾರಂ ಕೃತಮಾಗೆ ನಾನಾಭಂದದಿಂ . . . ಪೇೞ್ದಂ (ಮದತಿ. ೧–೫೮ ವ); ಕವಿಸಮಯಮೆಂಬುದು ಪಂಚಮಾಧಿಕರಣಂ ಸಮಾಪ್ತಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೯೬೫ ವ). ೪. ಪರಮಾಧಿಕಾರ. ೫. ಸರಕಾರ (ಕಿ). ೬. ಆಡಳಿತದ ಒಂದು ಶಾಖೆ. [ಸಂ.]

ಅಧಿಕರಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಅಧಿಕಾರವನ್ನು ಪಡೆ, —ಹೊಂದು: ತ್ವತ್ಪಾದಕಮಲದಾಶ್ರಯದಿಂದೆ ನಾನಾ ವಿಪತ್ಪರಂಪರೆಗಳಂ ದಾಂಟಿದೆವು ರಾಜಸಂಪತ್ಪದವನಧಿಕರಿಸಿದೆವು (ಜೈಮಿಭಾ. ೨–೫೬). ೨. (ಕಲೆ ಅಥವಾ ಶಾಸ್ತ್ರವನ್ನು) ಅಭ್ಯಾಸಮಾಡು; ಪೂರ್ಣವಾಗಿ ತಿಳಿ:

ಅಂಗಸಹಿತಖಿಳ ವೇದಂಗಳಂ ನೀತಿಗಳನು ಸಲ್ಲಲಿತ ಶಬ್ದಾದಿಶಾಸ್ತ್ರ ಸಿದ್ಧಾಂತಂಗಳೆಲ್ಲಮಂ ಗುರುಮುಖದೊಳಧಿಕರಿಸಿ . . . ಚತುರನಾದನವನು (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೯–೭). ೩. ಅವಲಂಬಿಸು; ಆಶ್ರಯಿಸು: ಅರಸನಭ್ಯುದಯವನು ನೀನಧಿಕರಿಸಿ [ಪಾಠಾಂ. ಪತಿಕರಿಸಿ] ಗೆಲುವಡೆ ನಿನ್ನ ಹಂಗೇಕರಿಗಳನು ಜಯಿಸುವರು ನಮ್ಮೀ ಛತ್ರಧಾರಕರು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೯–೩೪). ೪. ಗುರಿಯಲ್ಲಿಟ್ಟುಕೊ: ಈ ದಿನ ನೀವು ಯಾವ ವಿಷಯವನ್ನು ಅಧಿಕರಿಸಿ ಭಾಷಣಮಾಡುತ್ತೀರಿ (ರೂಢಿ). [ಅಧಿಕರಣ + –ಇಸ್ಯು]

ಅಧಿಕರ್ತ (ನಾ). ಅಧಿಕಾರಿ; ಯಜಮಾನ (ಸ್ಕಾಂಡರ್). [ಸಂ.]

ಅಧಿಕರ್ಧಿ (ನಾ). ಹೆಚ್ಚಾದ ಸಂಪತ್ತು; ವಿಶೇಷವಾದ ಏಳಿಗೆ; ಸಮೃದ್ಧಿ. [ಅಧಿಕ + ಋದ್ಧಿ]

ಅಧಿಕರ್ಮಿಕ (ನಾ). ಸಂತೆ ಅಥವಾ ಮಾರುಕಟ್ಟೆಯ ಮೇಲ್ವಿಚಾರಕನಾಗಿರುವ ಅಧಿಕಾರಿ. [ಸಂ.]

ಅಧಿಕವರ್ಷ (ನಾ). ಅಧಿಕದಿನದ ಎಂದರೆ ೩೬೬ ದಿನಗಳು ಬರುವ ವರ್ಷ. [ಅಧಿಕ + ವರ್ಷ]

ಅಧಿಕಹುಣ್ಣಿಮೆ (ನಾ). ಅಧಿಕಮಾಸದಲ್ಲಿ ಬರುವ ಹುಣ್ಣಿಮೆ. [ಅಧಿಕ + ಹುಣ್ಣಿಮೆ]

ಅಧಿಕಾಂಗ (ನಾ). ೧. ಇರಬೇಕಾದದ್ದಕ್ಕಿಂತ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಇರುವ ಅಂಗ; ಅನಾವಶ್ಯಕವಾದ ಭಾಗ: ಉದಾ—ಕೆಲವರಿಗೆ ಕೈಯಲ್ಲಿ ಅಥವಾ ಕಾಲಿನಲ್ಲಿ ಇರುವ ಆರನೆಯ ಬೆರಳು. ೨. (ಯುದ್ಧಕವಚದ ಮೇಲೆ ಧರಿಸುವ) ನಡುಕಟ್ಟು,—ಪಟ್ಟಿ. [ಅಧಿಕ+ಅಂಗ್ಯ]

ಅಧಿಕಾಂಶ (ನಾ). ಹೆಚ್ಚು ಭಾಗ ಅಥವಾ ವಿಷಯ. [ಅಧಿಕ + ಅಂಶ]

ಅಧಿಕಾಕ್ಷರ (ನಾ). [ಛಂದ] ೧. ಗೊತ್ತಾದ ಪ್ರಮಾಣಕ್ಕಿಂತ ಹೆಚ್ಚಾಗಿರುವ ಅಕ್ಷರ. ೨. ಅಧಿಕಾಕ್ಷರವಿರುವ ಪದ್ಯ ಅಥವಾ ಪದ್ಯದ ಪಾದ. ೩. ಅಧಿಕಾಕ್ಷರದಿಂದಾಗುವ ದೋಷ: ಮೊದಲ ಪದಂ ನ್ಯೂನಾಕ್ಷರಮದಱಿಂದೆ ಬಱಿಕ್ಕಮರ್ಧಮಧಿಕಾಕ್ಷರಮಿಂತಿದಱಿಂ ಛಂದೋಭಂಗಂ (ಕವಿರಾ. ೧–೯೨). [ಅಧಿಕ + ಅಕ್ಷರ]

ಅಧಿಕಾರ (ನಾ). ೧. (ಯಾವುದಾದರೊಂದು ಕಾರ್ಯವನ್ನು) ನಡಸುವ, ವಿಧಿಸುವ ಅಥವಾ ನಿರ್ಣಯಿಸುವ ಶಕ್ತಿ. ೨. ಕಾರ್ಯನಿರ್ವಾಹಕಸ್ಥಾನ; ಪದವಿ. ೩. ಆಡಳಿತ; ಆಳಿಕೆ; ಪ್ರಭುತ್ವ: ಇಂಗ್ಲಿಷರು ಸುಮಾರು ಎರಡು ಶತಮಾನಗಳ ಕಾಲ ಭಾರತದಲ್ಲಿ ಅಧಿಕಾರ ನಡಸಿದರು (ರೂಢಿ). ೪. ಸ್ವಾಮ್ಯ; ಹಕ್ಕು: ಆ ಸ್ವತ್ತಿನ ಮೇಲೆ ನಿನಗೇನು ಅಧಿಕಾರವಿದೆ (ರೂಢಿ). ೫. ಯೋಗ್ಯತೆ; ಅರ್ಹತೆ: ಉಪನಯನವಾಗದೆ ವೇದಾಧ್ಯಯನ ಮಾಡುವ ಅಧಿಕಾರವಿಲ್ಲ ಎಂದು ಕೆಲವರು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ (ರೂಢಿ); ಟಿಕೀಟಿಲ್ಲದವರಿಗೆ ಪ್ರವೇಶಿಸುವ ಅಧಿಕಾರವಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ). ೬. ಗ್ರಂಥದ ಒಂದು ಒಳವಿಭಾಗ: ನಾಗವರ್ಮ ವಿರಚಿತ ಛಂದೋಂಬುರಾಶಿಯೊಳ್ . . . ಸಂಜ್ಞಾಧಿಕಾರಂ (ಛಂದೋಂಬು. ಕಿ. ೧–೭೦ ವ). ೭. (ವ್ಯಾಕರಣ ಮುಂತಾದ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳಲ್ಲಿ) ಮುಂದಿನ ಹಲವು ಸೂತ್ರಗಳ ಮೇಲೆ ಯಾವುದಾದರೊಂದು ಸೂತ್ರಕ್ಕೆ ಇರುವ ವ್ಯಾಪ್ತಿ. ೮. ವಿಶೇಷಜ್ಞಾನ; ಪ್ರವೀಣತೆ: ವ್ಯಾಕರಣಶಾಸ್ತ್ರವನ್ನು ಕುರಿತು ಮಾತನಾಡುವ ಅಧಿಕಾರ ನನಗಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ).

ಅಧಿಕಾರ ನಡಸು=ಅಧಿಕಾರವನ್ನು ಚಲಾಯಿಸು; ಆಜ್ಞಾಪಿಸು: ಅಧಿಕಾರ ನಡಸುವ ಜನರು ಸ್ವಾರ್ಥರಹಿತರಾಗಿರಬೇಕು (ರೂಢಿ). [ಸಂ.]

ಅಧಿಕಾರಕ್ಷೇತ್ರ (ನಾ). ಅಧಿಕಾರವ್ಯಾಪ್ತಿಯುಳ್ಳ ಪ್ರದೇಶ. [ಅಧಿಕಾರ + ಕ್ಷೇತ್ರ]

ಅಧಿಕಾರನಿಮಿತ್ತ (ಅ). ಅಧಿಕಾರವನ್ನು ನಿರ್ವಹಿಸುವ ಸಲುವಾಗಿ. [ಅಧಿಕಾರ + ನಿಮಿತ್ತ]

ಅಧಿಕಾರಪತ್ರ (ನಾ). ಅಧಿಕಾರವನ್ನು ವಹಿಸಿಕೊಡುವ ಪತ್ರ. [ಅಧಿಕಾರ + ಪತ್ರ]

ಅಧಿಕಾರಪ್ರಯುಕ್ತ (ಅ). ೧. = ಅಧಿಕಾರನಿಮಿತ್ತ: ಜಿಲ್ಲಾಧಿಕಾರಿಗಳು ಅಧಿಕಾರಪ್ರಯುಕ್ತ ಆ ಹಳ್ಳಿಗೆ ಹೋಗಿದ್ದರು (ರೂಢಿ). ೨. ಸ್ಥಾನಬಲದಿಂದ: ಮುಖ್ಯವಿದ್ಯಾಧಿಕಾರಿಗಳು ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾನಿಲಯದ ಸೆನೆಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ಅಧಿಕಾರಪ್ರಯುಕ್ತ ಸದಸ್ಯರಿದ್ದಾರೆ (ರೂಢಿ). [ಅಧಿಕಾರ + ಪ್ರಯುಕ್ತ]

ಅಧಿಕಾರವಾಣಿ (ನಾ). ಅಧಿಕಾರಸ್ಥಾನದಿಂದ ಅಥವಾ ಅಧಿಕಾರಯುಕ್ತವಾಗಿ ಆಡುವ ಮಾತು: ನಾನು ಈ ಮಾತನ್ನು ಈ ಸಂಸ್ಥೆಯ ಅಧ್ಯಕ್ಷನಾಗಿ ಅಧಿಕಾರವಾಣಿಯಿಂದ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದೇನೆ (ರೂಢಿ). [ಅಧಿಕಾರ + ವಾಣಿ]

ಅಧಿಕಾರವ್ಯಾಪ್ತಿ (ನಾ). = ಅಧಿಕಾರಕ್ಷೇತ್ರ: ನ್ಯಾಯಾಲಯವು ತನ್ನ ಅಧಿಕಾರವ್ಯಾಪ್ತಿಯ ಸ್ಥಾನೀಯ ಸರಹದ್ದಿನಲ್ಲಿ . . . ಯಾವುದಾದರೂ ಶಕ್ತಿಯನ್ನಾಗಲಿ ಚಲಾಯಿಸುವಂತೆ ಆ ನ್ಯಾಯಾಲಯಕ್ಕೆ ಸಂಸತ್ತು ವಿಧಿದ್ವಾರಾ ಶಕ್ತಿಕೊಡಬಹುದು (ಭಾಧಾನ. ೩). [ಅಧಿಕಾರ + ವ್ಯಾಪ್ತಿ]

ಅಧಿಕಾರಶಾಹಿ (ನಾ). (ಆಳರಸರ ಪರವಾಗಿ) ಅಧಿಕಾರ ನಡಸುವುದು. [ಅಧಿಕಾರ + ಶಾಹಿ]

ಅಧಿಕಾರಸೂತ್ರ (ನಾ). ೧. (ವ್ಯಾಕರಣ ಮುಂತಾದ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳಲ್ಲಿ) ಮುಂದಿನ ಅನೇಕ ಸೂತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಅನ್ವಯಿಸುವಂತೆ ಮತ್ತೆ ಮತ್ತೆ ಅನುವೃತ್ತಿ ಹೊಂದುತ್ತ ಬರುವ ಸೂತ್ರ: ಇದು ಅಧಿಕಾರಸೂತ್ರ, ಮುಂದೆ ಹೇಳಲ್ಪಡುವ ವಿಧಾನಗಳು ಸಂಧಿಯಲ್ಲಿ ಆಗುತ್ತವೆಂದು ತಿಳಿಯತಕ್ಕದ್ದು (ಭಾಷಾಭೂ. ೧೮ ತಾ). ೨. ಅಧಿಕಾರದ ಹೊಣೆ; ಆಡಳಿತದ ಹತ್ತೋಟಿ: ಹೊಸದಾಗಿ ನೇಮಕಹೊಂದಿದ ಮಂತ್ರಿಗಳು ಈ ದಿನ ಅಧಿಕಾರಸೂತ್ರವನ್ನು ವಹಿಸಿಕೊಂಡರು (ರೂಢಿ). [ಅಧಿಕಾರ + ಸೂತ್ರ]

ಅಧಿಕಾರಸ್ಥ (ನಾ). ೧. ಅಧಿಕಾರದಲ್ಲಿರುವವನು; ಅಧಿಕಾರಿ: "ಅದು ಹೌದು ಬಿಡು; ನಿನಗೆ ಅಧಿಕಾರ ಎಂದರೆ ಏನು ಎಂದೇ ಗೊತ್ತಿಲ್ಲ. ನಿಮ್ಮಲ್ಲಿ ಯಾರೂ ಅಧಿಕಾರಸ್ಥರು ಇದ್ದಿದ್ದರೆ, ಅದರ ಸುಖ ಗೊತ್ತಿದ್ದರೆ, ಇಂದು ನೀನು ಹೀಗೆ ಹೇಳುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ" (ತೇಮೋಡ.೩೫). ೨. ಅಧಿಕಾರ ಹೊಂದಿದವನು; ಹಕ್ಕುಬಾಧ್ಯತೆಗಳುಳ್ಳವನು; ಹಕ್ಕುದಾರ. [ಸಂ.]

ಅಧಿಕಾರಸ್ಥಾನ (ನಾ). ಪದವಿ; ಹುದ್ದೆ: ಅನಾರೋಗ್ಯದ ನಿಮಿತ್ತದಿಂದ ರಾಜ್ಯಪಾಲರು ಅಧಿಕಾರಸ್ಥಾನವನ್ನು ಬಿಟ್ಟುಕೊಟ್ಟರು (ರೂಢಿ). [ಅಧಿಕಾರ + ಸ್ಥಾನ]

ಅಧಿಕಾರಿ$_1$ (ನಾ). ೧. ಅಧಿಕಾರವನ್ನು ನಡಸುವವನು; ಅಧಿಕಾರಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿರುವವನು. ೨. ಹಕ್ಕುಳ್ಳವನು; ಸ್ವಾಮಿ; ಪ್ರಭು. ೩. ಯೋಗ್ಯತೆಯುಳ್ಳವನು; ಅರ್ಹ: ಕರ್ಮಗಳಿಂದ ಉಂಟಾಗುವ ಪ್ರಯೋಜನದಲ್ಲಿ ಅಪೇಕ್ಷೆಯುಳ್ಳವನಾದರೆ ಅಧಿಕಾರಿಯೆನ್ನಲ್ಪಡುವನು (ಹಿಂದಸಾ. ೨೫೮). ೪. ಒಂದು ಮನೆತನದ ಹೆಸರು: ಕಂಚಧಿಕಾರಿಯ ಪೆಂಡತಿ ಮಾಳಧಿಕಾರಿತಿಗೆ ಪುಟದ ಪಾರಿಸಣಧಿಕಾರಿಯ ತಂಗೆ (ಎಕ. VIII, ಸಾಗರ. ೫೪–೮೭; 1560). [ಸಂ. ಅಧಿಕಾರಿನ್]

ಅಧಿಕಾರಿ$_2$ (ನಾ). (ಶಕ್ತಿ ಸ್ಥಾನ ಮೊದಲಾದವುಗಳಲ್ಲಿ) ಅಧಿಕನಾದ ವೈರಿ; ದೊಡ್ಡ ವೈರಿ: ಅಧಿಕಾರಿಗಳೆನೆ ಸೈರಿಸೆವಧಿಕಾರಿಗಳಾಗಿ ಬಾಟ್ಗೆ ಬಡವುಗಳವರ್ಗಾಯುಧ ಭಾರಮೇಕೆ (ಗದಾಯು. ೩–೩೫); ಅಧಿಕಾರಿಗಳರೆಬರ್ಬ್ಬುಧರ್ಗಧಿಕಾರಿಗಳೆನಿಪರಲ್ಲದಿಂತೀತನವೋಲಧಿಕಾರಿಗಳೆನಿಪವರಾರ್ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೧೦೨–೨೦; 1162). [ಅಧಿಕ + ಅರಿ$_6$]

ಅಧಿಕಾರಿಣಿ (ನಾ). ಅಧಿಕಾರವುಳ್ಳವಳು; ಅಧಿಕಾರವನ್ನು ನಡಸುವವಳು. [ಸಂ. ಅಧಿಕಾರಿಣೀ]

ಅಧಿಕಾರಿತಿ 'ಅಧಿಕಾರ್ತಿ' ನೋ.

ಅಧಿಕಾರಿವರ್ಗ (ನಾ). ಅಧಿಕಾರಿಗಳ ಗುಂಪು: ಅಧಿಕಾರವರ್ಗದವರೂ ಜನರೂ ಜೊತೆಗೂಡಿ ಮನಸ್ಸುಸ್ಫೂರ್ತಿ ದುಡಿದಾಗ ಮಾತ್ರ ದೇಶದ ಏಳಿಗೆ ಸಾಧ್ಯ (ರೂಪಿ). [ಅಧಿಕಾರಿ + ವರ್ಗ]

ಅಧಿಕಾರಿತಿ, ಅಧಿಕಾರಿತಿ (ನಾ). ೧. = ಅಧಿಕಾರಿಣಿ. ೨. 'ಅಧಿಕಾರಿ' ಎಂಬ ಹೆಸರಿನ ಮನೆತನಕ್ಕೆ ಸೇರಿದ ಹೆಂಗಸು: ಬೊಂಬರಸ ಅಧಿಕಾರಿಗಳ ಮಜವಳಿಗೆ ನಾಗದಿಸಿ ಅಧಿಕಾರಿಗಳು (ಕ್ರ. III, ೧೪–೩೯; 1545). **ಅಧಿಕಾರಿತಿ** : ಕಂಬಧಾರಿಯ ಪೆಂಡತಿ ಮೂಳಧಿಕಾರಿತಿಗೆ ಪುಟದ ಪಾರಿಸಧಿಕಾರಿ (ಎಳ. VIII, ಸಾಗರ. ೫೫–೮೭ ; 1560).
[ಅಧಿಕಾರಿ + ‑ತಿ (< ‑ಇತಿ)]

ಅಧಿಕೃತ (ಗು). ೧. ಅಧಿಕಾರದಲ್ಲಿ ನಿಯೋಜಿಸಲ್ಪಟ್ಟ: ಆಸ್ಥೀಡರ್ಜುನನೆಂದೆನಂತಕಸುತಂ ಭರ್ತಾರನೆಂಬಾತನಕ್ಕುಂ... ಗವಾಧಿಕೃತನಾಸಾದೇವಂ (ಕಾವ್ಯಾ. ೧೬೪). ೨. ಅಧಿಕಾರದ ಹೊಂದಿದ; ಅಧಿಕಾರದಿಂದ ಕೂಡಿದ. ೩. ಕುರಿತು ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟ: ಅಧಿಕೃತ ಸತ್ಪುರುಷಾರ್ಥ ಪ್ರಧಾನ ಧರ್ಮಾರ್ಥ ಕಾಮಮೋಕ್ಷಂಗಳ್ (ಕವಿರಾ. ೧–೨೦). ೪. ಪ್ರಮಾಣಭೂತವಾದ. 'ಅಧಿಕೃತ ಮುದ್ರಣ' ಪರಾ. (ನಾ). ಜಿ. = ಅಧಿಕಾರಿ, ೧: ಜನನಾಥಂ ಗೋತ್ರಪುತ್ರಾಧಿಕೃತ ಸಚಿವ ಸಾಮಂತ ಶುದ್ಧಾಂತ ಕಾಂತಾಜನಕಾತ್ಮೋದ್ಯೋಗಮಂ ಪೇಟ್ದು (ಆಂಧ್ರಪು. ೪–೬೦). [ಸಂ.]

ಅಧಿಕೃತಗ್ರಂಥ (ನಾ). ಪ್ರಮಾಣಾರ್ಹವಾದ ಗ್ರಂಥ; ಶಾಸ್ತ್ರೀಯವಾದ ಗ್ರಂಥ; ಎಲ್ಲ ವಿಷಯಗಳನ್ನೂ ಒಳಕೊಂಡ ಗ್ರಂಥ: ಕನ್ನಡದ ನೂತನ ಛಂದಸ್ಸನ್ನು ಕುರಿತು ಒಂದು ಅಧಿಕೃತಗ್ರಂಥ ಬೇಕಾಗಿದೆ (ಸಮ್ಮಾ. ೬). [ಅಧಿಕೃತ + ಗ್ರಂಥ]

ಅಧಿಕೃತನಿವಾಸ (ನಾ). ಅಧಿಕೃತವಾಗಿ ವಾಸಿಸುವ ಸ್ಥಳ: ರಾಜ್ಯ ಪಾಲರು ಸಂಪತ್ತಿನ ಅಧಿನೇತನವನ್ನು ಉದ್ಘಾಟಿಸಿ ತಮ್ಮ ಅಧಿಕೃತ ನಿವಾಸಕ್ಕೆ ಹಿಂತಿರುಗಿದರು (ರೂಪಿ). [ಅಧಿಕೃತ + ನಿವಾಸ]

ಅಧಿಕೃತಭಾಷೆ (ನಾ). ಅಧಿಕೃತವಾಗಿ ಬಳಸುವ ಭಾಷೆ; ಆಡಳಿತದ ಭಾಷೆ: ಕನ್ನಡ ನಾಡಿನಲ್ಲಿ ಕನ್ನಡವೇ ಅಧಿಕೃತಭಾಷೆಯಾಗುವುದು ಅವಶ್ಯ (ರೂಪಿ). [ಅಧಿಕೃತ + ಭಾಷೆ]

ಅಧಿಕೃತಮುದ್ರಣ (ನಾ). ಸಪ್ರಮಾಣವಾದ ಮುದ್ರಣ; ಪ್ರಧಾರ ಭೂತವಾದ ಮುದ್ರಣ: ಪ್ರಾಚೀನ ಕಾವ್ಯಗಳ ಅಧಿಕೃತಮುದ್ರಣ ಗಳು ಇಂದು ಬಹಳ ಅವಶ್ಯವಿವೆ (ರೂಪಿ). [ಅಧಿಕೃತ + ಮುದ್ರಣ]

ಅಧಿಕೋಪಮೆ (ನಾ). [ಕಾವ್ಯಮಿಮಾ] ಅಲ್ಪವಸ್ತುವಿಗೆ ಮಹತ್ತರವಾದ ಹೋಲಿಕೆಯನ್ನು ಕೊಟ್ಟು ಹೇಳುವ ಒಂದು ಕಾವ್ಯದೋಷ: ಅಧಿಕೋಪಮೆಗೆ – ಮುಂದಿಟ್ಟು ಪರಿದ ಕಟ್ಟಲೆಯಂ ಬೆಡಜಿ ತೆರಳ್ದ ಬೆಳಿ ಬೆಳಿಗುದೆವಿಪರಂಬುಜಪ್ರಸಂತಿರಿ ಮಿನಂಬುಬು ಬೆಳಿಗು ದಪುದಖಿಳ ಗಗನಾಂತರಮಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೬೮೨). 'ಹೀನೋಪಮೆ' ಪರಾ. [ಅಧಿಕ + ಉಪಮೆ]

ಅಧಿಕ್ರಮ (ನಾ). ೧. ಮುಂದುವರಿಯುವುದು; (ಒಂದು ಕಡೆಗೆ) ಹೋಗುವುದು. ೨. ಮೇಲೆ ಬೀಳುವುದು; ದಾಳಿ; ಆಕ್ರಮಣ. ೩. ನಡೆಸುವುದು; ಅನುಸರಣ. 'ಆಜಾರಾಧಿಕ್ರಮ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅಧಿಕ್ಷಿಪ್ತ (ಗು). ೧. ಆಕ್ಷೇಪಿಸಲ್ಪಟ್ಟ; ನಿಂದಿಸಲ್ಪಟ್ಟ. ೨. ತಿರಸ್ಕರಿಸಲ್ಪಟ್ಟ. ೩. ಕೆಳಕ್ಕೆ ಎಸೆಯಲ್ಪಟ್ಟ. ೪. ಇಡಲ್ಪಟ್ಟ. ಜಿ. ಕಳಿಸಲ್ಪಟ್ಟ. [ಸಂ.]

ಅಧಿಕ್ಷೇಪ (ನಾ). ೧. ಆಕ್ಷೇಪ; ನಿಂದೆ. ೨. ತಿರಸ್ಕಾರ. ೩. ಒಂದರ ಮೇಲೆ ಇಡುವುದು; ಸ್ಥಾಪನೆ. ೪. ಎಸೆಯುವುದು. ಜಿ. ಕಳಿಸಿ ಬಿಡುವುದು. [ಸಂ.]

ಅಧಿಗತ (ಗು). ೧. ಸಂಪಾದಿಸಲ್ಪಟ್ಟ; ಪಡೆದ; ಪ್ರಾಪ್ತವಾದ: ಅದ್ವಿತೀಯ ಮಹಿಮಾತಿಶಯನುಂ ಅಧಿಗತ ಸಿದ್ಧಿತ್ರಯನುಂ (ಪಂಚತಂ. ೧೫–೪). ೨. ಕಲಿತ; ಅಭ್ಯಾಸಮಾಡಿದ: ಅನುಮತಮನುಪ್ತನು ಮಧಿಗತಶಾಸ್ತ್ರನುಂ . . . ಆಪ್ತ ದೂತಮುಖ್ಯನಪ್ಪೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೨–೫೧ ವ); ಅಧಿಗತಧರ್ಮಾಶ್ರಯನುಂ (ಕಾಂಡಪು. ೩೦೭). [ಸಂ.]

ಅಧಿಗಮ (ನಾ). ೧. ಪಡೆಯುವುದು; ಸಂಪಾದನೆ; ಪ್ರಾಪ್ತಿ. ೨. ಕಲಿಯುವುದು; ಅಭ್ಯಾಸ; ಜ್ಞಾನ: "ಅಧಿಗಮಃ–ಅಜಾತ ಮಕ್ಕುಂ" (ಸಾಮವ್ಯ. ೮); ಆ ಸಮ್ಯಕ್ತ್ವಂ ಜನಿಗಂದಿಂದಮಧಿಗಮ ದಿಂದಮಕ್ಕುಮಲ್ಲಿಯಿಂ(ಂ)ದಮಂಬುವಾವುವೆಂದಡೆ (ರತ್ನಕ. ೧–೩ ವ). ೩. (ವ್ಯಾಪಾರದಿಂದ ಬರುವ) ಲಾಭ. [ಸಂ.]

ಅಧಿಗಮನ (ನಾ). ಕಲಿಯುವಿಕೆ; ಅಭ್ಯಾಸ: ನಿಜನಿಂದನಿಂ ಪೈಕಂ ಪಾಯುವಂದೆರಸು ವಿದ್ಯಾಧಿಗಮನದೊಳ್ ಸಮರ್ಪಿಸಿ (ಕಾಡಪು. ೪೩೩). [ಸಂ.]

ಅಧಿಗೃಹ (ನಾ). ದೊಡ್ಡಮನೆ; ಉಪ್ಪರಿಗೆ: ವಿತರ್ಕಾದ್ಯಾನ ಲತಾಳಿಯಂದಧಿಗೃಹಂ ಕಂಗೊಳ್ಳುದಾನಂದದಂ (ಮೃಸಾನು. ೩–೬೨). [ಸಂ.]

ಅಧಿಜೆಜ್ಜೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ರೋಗ: ಪಿತ್ತ ರಕ್ತ ಶ್ಲೇಷ್ಮಂ ಗಳಿಂದ ಅಧಿಜೆಜ್ಜೆ ಎಂಬ ಜಜ್ಜಾಡೋಗ ಉಂಟಾಗುವುದು. ನಾಲಗೆಯ ಮೂಲ ಬಾತುಕೊಂಬುದು (ವೈದ್ಯಸಾ. II, ೧೦೬). [ಸಂ. ಅಧಿಜಿಹ್ವಾ]

ಅಧಿಜ್ಯ (ಗು). ಹೆದೆಯೇರಿಸಿದ. 'ಅಧಿಜ್ಯಧನು' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅಧಿಜ್ಯಧನು (ಗು). ಹೆದೆಯೇರಿಸಿದ ಬಿಲ್ಲುಳ್: ಬೆಂಬಳಿಯಿಡಬಿಟ್ಟುತ್ತುಂ ತಾಂ ಬರೆವರೆ ಬಿಡದಧಿಜ್ಯಧನು ಶಬರೆಕರಂ ಮುಂಬಡದು (ಶಬರ. ೪–೨೪). [ಸಂ. ಅಧಿಜ್ಯಧನ್ವನ್]

ಅಧಿತ್ಯಕ, ಅಧಿತ್ಯಕೆ (ನಾ). ಬೆಟ್ಟದ ಮೇಲುಗಡೆಯ ಕಾಡುಪ್ರದೇಶ: "ವನಮದಾ ಗಿರಿಯ ಮೇರಿರಲಧಿತ್ಯಕಮಕುಳ್ಳಂ" (ಮುಂಗಾ. ೪೫–೪೯); ಶಂಖಾಶಕಳ್ಕೆ ಪೋಗಿ ಭವದೀಯಾಧಿತ್ಯಕಾವಾಸದೊಳಿರ್ದ ಸರ್ವಗುಪ್ತ ಮುನಿಗಳಂ ಕಂಡು ಬಂದಿಸಿ (ಶಾಂತಿಪು. ೯–೪೩ ವ). **ಅಧಿತ್ಯಕೆ** (ಕ).
[ಸಂ. ಅಧಿತ್ಯಕಾ]

ಅಧಿತ್ಯಕೆ 'ಅಧಿತ್ಯಕ' ನೋ.

ಅಧಿದೇವತೆ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ವಸ್ತು ಅಥವಾ ಕ್ಷೇತ್ರಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ದೇವತೆ; ಅಭಿಮಾನಿ ದೇವತೆ. ೨. ಎಲ್ಲಾ ದೇವತೆಗಳಿಗೂ ಮುಖ್ಯವಾದ ದೇವತೆ: ಪೂಜಿಸಿಮನ್ನಪಲ್ಲಿಗಧಿದೇವತೆಯಾನಿಸುತಿರ್ದಿಯಲ್ಲಿ ನಿಂದು (ಜಗದ. ೪–೪೨). [ಸಂ. ಅಧಿದೇವತಾ]

ಅಧಿದೇವಿ (ನಾ). = ಅಧಿದೇವತೆ: ಗ್ರೀಷ್ಮಮತುವಂ ನವೆದ ಕಾಂತಾರ ದಧಿದೇವಿ ತಾನಿಸಲ್ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೯–೩೮); ಕಾಂತಾರದಧಿದೇವಿಯರಿಗೆ . . . ಬಲಶಾಂತಿಕರ್ಮಂಗಳಂ ನೆಗೞ್ದು (ಶ್ರೀಧಾಸಾ. ೧೪೪–೬೬).
[ಸಂ. ಅಧಿದೇವತೆ]

ಅಧಿದೈವ (ನಾ). = ಅಧಿದೇವತೆ: ಅದಿಸುಭೂತಾಧ್ಯಾತ್ಮಾಧಿದೈವದೊಳಂ ಕರೆಸುವ ಪ್ರಾಣನಾಗಾಭಧನು (ಹಸಾಶ. ೬–೯). [ಸಂ.]

ಅಧಿದೈವತ (ನಾ). = ಅಧಿದೇವತೆ: ಇನ್ನೊಂದು ಅಧಿದೈವತಕ್ಕಾಗಿ ನನ್ನ ಜೀವನವು ಮೀಸಲೆಂದು ಆಳಿಗೆ ನಾನು ಹೇಳಿದೆ (ಸಮುಚ. ೪೦೮). [ಸಂ.]

ಅಧಿನಾಥ (ನಾ). ಸರ್ವಾಧಿಕಾರವುಳ್ಳವನು; ಒಡೆಯ; ಪ್ರಧಾನಾಧಿಕಾರಿ; ಮುಖ್ಯಸ್ಥ; ಪ್ರಭು: ಸೈನ್ಯಾಧಿನಾಥನಧಿನಾಥನ ಕೆಲದೊಳ್ ಪಕ್ಷಗಜಾಧಿರೂಢನಾಗಿ (ಆದಿಪು. ೧೩–೪೫ ವ).
ಅಧಿನಾಥರು = ಸರ್ವಾಧಿಕಾರವುಳ್ಳವರು; ಒಡೆತ: ಈ ಮನುಷ್ಯಯಧಿನಾಥಳಿಪಿಸಿ ಮದ್ಭಾಗ್ಯಮಂ ರಕ್ಷಿಸುವುಪಾಯಮೊಂದ ಸಾವಧಾನದೊಳಿರಿವು (ವಂಕಾಶಾ. ೨–೫೯).
[ಸಂ.]

ಅಧಿನಾಯಕ (ನಾ). = ಅಧಿನಾಥ : ಹೊಗೆಯನಾಗಳು ಕಾಣುತೆದೆಗಳು ಧಿಗಿಲುಧಿಗಿಲೆನೆ ಬೆಗಡುಗೊಂಡತಿವಿಗತಚೇತಸರಾದರಷ್ಟದಿಶಾಧಿನಾಯಕರು (ಬಸಪು. ೫೮–೬೧). [ಸಂ.]

ಅಧಿನೇತೃ (ನಾ). = ಅಧಿನಾಥ : "ಪ್ರಭು, ಒಡೆಯ" (ಗಂಗಾಮ. ೭). [ಸಂ.]

ಅಧಿಪ (ನಾ). = ಅಧಿನಾಥ : ನಿಖಿಲಾವನೀಪರಧಿಪರ್ ಮಾಣಿಕ್ಯ ಪರ್ಯಂಕ ಕೀರ್ತಿಮುಖಾಧಾರ ಕಿರೀಟದಿಂದಮೆನೆ ಸಂದೊಂ ವಿಶ್ವ ಸೇನಾಧಿಪಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೯–೧೫೧). [ಸಂ.]

ಅಧಿಪತಿ (ನಾ). = ಅಧಿನಾಥ : ಆಸಾದಿತ ಕೇವಳಲೋಚನನಾ ದೇವಂ ಮೋಕ್ಷಲಕ್ಷ್ಮಿಗಧಿಪತಿಯಾದಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೭–೫೨). [ಸಂ.]

ಅಧಿಪತಿತನ (ನಾ). ಒಡೆಯನಾಗಿರುವುದು ; ಆಧಿಪತ್ಯ ; ಅಧಿಕಾರ : ಭೂತಳಕಧಿನಾಥನಾಗಿ ಕಂಧರದೇವಂ ಪ್ರೀತಿಯಲುದಯಿಸಲರಿನೃಪ ರಾತಂಕವನೆಯ್ದೆ ಬಿಟ್ಟರಧಿಪತಿತನಮಂ (ಎಕ. XI, ದಾವಣ. ೫೯–೨೦ ; 1280). [ಅಧಿಪತಿ + –ತನ]

ಅಧಿಪತ್ರ (ನಾ). ಅಧಿಕಾರವನ್ನು ಕೊಡುವ ಪತ್ರ ; ಆಜ್ಞಾಪತ್ರ : ಉಚ್ಚತಮ ನ್ಯಾಯಾಲಯದ ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬರು ನ್ಯಾಯಾಧೀಶರನ್ನೂ . . . ರಾಷ್ಟ್ರಪತಿಯವರು ಅವರ ಹಸ್ತಾಕ್ಷರ ಮತ್ತು ಮೊಹರುಸಹಿತವಾಗಿರತಕ್ಕ ಅಧಿಪತ್ರದ ಮೂಲಕ ನೇಮಕ ಮಾಡತಕ್ಕುದು (ಭಾಧಾನ. ೬೬). [ಸಂ.]

ಅಧಿಪಾಣ್ಣ[ಣ್ಣ] (ನಾ). ಅಧಿಪತಿಯ ಅಣ್ಣ (?) : ಸಕವರ್ಷ ಎಣ್ಟುನೂಱ ಅಯ್ದನೆಯ ವರ್ಷಂ ಪ್ರವರ್ತ್ತಿಸುತ್ತಿರೆ ಕಿಡಲೆಗಧಿಪಾಣ್ಣ [ಣ್ಣ]ನ್ ಎಱೆಯಮ್ಮಂ [ನಿ]ವುದಿ ತೊಱುಗೊಳೊಳ್ಳಾದಿ ಸತ್ತೋನ್ (ಸೌಇಇ. XI–i, ೧೯–೩ ; 883). [ಅಧಿಪ + ಅಣ್ಣ1]

ಅಧಿಪಾಲ (ನಾ). = ಅಧಿನಾಥ : ದೇವಾನಕಂಗಳ್ ಮೊಱಗೆ ಪಲವು ಮಾ ಕಾಲದೊಳ್ ದೇವಚಾಪಂ ಜ್ಯೋತಿರ್ಲೋಕಾಧಿಪಾಲಾಭರಣಕಿರಣ ದಿಂದುರ್ವಿಯಂ ಪರ್ವೆ ಬಂದರ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೮–೧೨೧). [ಸಂ.]

ಅಧಿಭಕ್ತಿ (ನಾ). ಹೆಚ್ಚಿನ ಭಕ್ತಿ (?) : ಭಕ್ತಿಯುಳ್ಳವಂಗೆ ನಿಷ್ಠುರದ ಮಾತೇಕೆಂಬರು ನಾಲ್ಕಱ ಮುಕ್ತಿಯ ಭಕ್ತರ ನಿಷ್ಠೆವಂತರಿಗಧಿಭಕ್ತಿ ಅನಿತ್ಯವ ಹಱಿದ ನಿಚ್ಚಟಂಗೆ ಮಿಥ್ಯವನಾರಾಡಿದಡೇನು ನುಡಿಯಲ್ಲಿ ಸತ್ಯವಿದ್ದ ಮತ್ತೆ (ಮೋಳಿಮಾ. ೪೨–೧೭೬). [ಸಂ.]

ಅಧಿಭೂತ (ನಾ). ೧. ಪರವಸ್ತು ಅಥವಾ ಅದರ ಅಂತರ್ಯಾಮಿತ್ವ. ೨. ಪಂಚಭೂತಗಳು : "ಅಧಿಭೂತ ಎಂದರೆ ಪಂಚಭೂತಗಳು" (ಹಸಾರ. ೬–೯ ಟೀಕೆ) ; "ಅಧಿಭೂತ ಎಂದರೆ ಭೂತಗಳಿಗೆ ಸಂಬಂಧ ಪಟ್ಟದ್ದು" (ಬ್ರಹ್ಮಭಾ. ೨೪೧ ಅಡಿಟಿ) ; ಅಧ್ಯಾತ್ಮ – ಅಧಿಭೂತಗಳ ಸಮನ್ವಯದಲ್ಲಿಯೇ ಸುಖಜೀವನವಿದೆಯೆಂದು ನಮ್ಮ ಅನುಭಾವಿಗಳು ಹೇಳಿರುವಂತೆ (ಜನಜೀ. ೨೭). [ಸಂ.]

ಅಧಿಮಾಂಸ (ನಾ). ದುರ್ಮಾಂಸ ಬೆಳೆಯುವ ಒಂದು ರೋಗ : ಅಧಿಮಾಂಸ ಎಂಬ ದಂತಮೂಲ ರೋಗದಲ್ಲಿ ದಾಡೆಗಳ ಮೂಲಗಳ ಸಂದುಗಳಲ್ಲಿ ಬಾತುಕೊಂಡು ವೆಗ್ಗಳವಾಗಿ ನೋವು ಉಂಟಾಗಿಹುದು (ವೈದ್ಯಸಾ. II, ೧೨೫). [ಸಂ.]

ಅಧಿಮಾಸ (ನಾ). = ಅಧಿಕಮಾಸ : "ಅಧಿಮಾಸ (ಅಧಿಕಮಾಸ) – ಸಂಕ್ರಮಣವಿಲ್ಲದಿರುವ ಚಾಂದ್ರಮಾಸ" (ಜಾತತಿ. ಪರಿ. ೩೬೦). [ಸಂ.]

ಅಧಿಯಜ್ಞ (ಗು). ೧. ಯಜ್ಞಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ. (ನಾ). ೨. ಯಜ್ಞಕ್ಕೆ ಅಧಿಪತಿಯಾದ ದೈವ : ಯಜ್ಞವಿಷ್ಟರದಲ್ಲಿ ಅಧಿಯಜ್ಞನಾದವನು ಕ್ಷೇತ್ರಜ್ಞನಾಗಿ ಪ್ರತಿಕ್ಷೇತ್ರಕಿಳಿದವನು (ಮುಕ್ತಕಂ. ೪೭–೩). [ಸಂ.]

ಅಧಿರಾಜ (ನಾ). ರಾಜರಿಗೆಲ್ಲ ಮೇಲಿನವನಾದ ರಾಜ ; ಚಕ್ರವರ್ತಿ : ಶ್ರೀ ಪೃಥಿವೀವಲ್ಲಭ ಪರಮೇಶ್ವರ ಪಲ್ಲವಾಧಿರಾಜನ್ನೊಟಮ್ಬಳ್ಗೆ (ಎಕ. XI, ಚಳ್ಳಕೆ. ೩೪–೧೦ ; 815) ; ತಮ್ಮನೊಳಾದ ಸ್ನೇಹದಿಂ ವಿಶಾಖಭೂತಿಯು ಮನಧಿರಾಜಪದವಿಯೊಳ್ ವಿಶ್ವನಂದಿಯಂ ಯುವರಾಜ ಪದವಿಯೊಳ್ ನಿಯೋಜಿಸಿ (ಶಾಂತಿಪು. ೭–೫೧ ವ). [ಸಂ.]

ಅಧಿರೂಢ (ಗು). ಹತ್ತಿದ ; ಮೇಲೆ ಏರಿದ : ಶ್ರೀ ವಿಜಯನತ್ತಮಗುಟ್ಟ ನಮಾವಾಸ್ಯೆಯೊಳೊಡನೆ ನಡೆದು ಕಡೆಯೊಳ್‌ರವಿ ರಾಜೀವರಿಪುವಿಂದಗಲ್ವ ವೊಲಾವಿರ್ಭೂತಪ್ರತಾಪನಧಿರೂಢರಥಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೬–೨೧). [ಸಂ.]

ಅಧಿರೋಹಣ (ನಾ). ಹತ್ತುವುದು ; ಮೇಲೆ ಏರುವುದು : ಮೋಕ್ಷ ಪ್ರಾಸಾದಾಧಿರೋಹಣ . . . ಅಪೂರ್ವಕರಣ ಕ್ಷಪಕ ಪ್ರಥಮಶುಕ್ಲಧ್ಯಾನ ಪರಿಣತನಾಗಿರ್ದು (ಆದಿಪು. ೧೦–೧೪ ವ). [ಸಂ.]

ಅಧಿರೋಹಿಣಿ (ನಾ). ಏಣಿ ; ನಿಚ್ಚಣಿಗೆ : "ನಿಶ್ರೇಣಿಃ, ಅಧಿರೋಹಿಣಿ – ಈ ೨ ನಿಚ್ಚಣಿಗೆ" (ಹಲಾಯು. ೫೦–೧೪೬). [ಸಂ. ಅಧಿರೋಹಿಣೀ]

ಅಧಿವಾಸ$_1$ (ನಾ). ೧. ವಾಸಸ್ಥಳ ; ನಿವಾಸ ; ಮನೆ. ೨. ಹುಟ್ಟಿದ ಸ್ಥಳ ; ಜನ್ಮಸ್ಥಾನ. ೩. ದೇವತಾವಿಗ್ರಹವನ್ನು ಪ್ರತಿಷ್ಠಿಸುವ ಮೊದಲು ಧಾನ್ಯ, ನೀರು ಮೊದಲಾದವುಗಳಲ್ಲಿ ನೆಲೆಗೊಳಿಸಿರುವುದು, —ವಾಸಮಾಡಿಸುವುದು. ೪. ಸಮೀಪ ಪ್ರದೇಶ ; ಸುತ್ತು ಮುತ್ತು ; ಪರಿಸರ : ಬಡಗದ ಕೆರೆಯ ಅಧಿವಾಸದಲು ಕಾರಬಯಲ ಬಾಳಿನ ಚತುಸೀಮೆ (ಸೌಇಇ. IX-ii, ೪೦೯–೯ ; 1365) ; ಅರಮನೆಗೆ ತೆಱುವ ಬಿಂಜಾಡಿಯ ಅಧಿವಾಸದ ಒಳಗೆ ತಂನ ಹದಿಮೊದಲು ಅಪ್ಪಣೆಯ ಬಗೆಯಿಂದ ಕಾಟ ಗ ೫೫...ಕೊಱವಡಿಯ ಅಧಿವಾಸದ ಒಳಗೆ ತಂನ ಹದಿ ಮೊದಲು ಅಪ್ಪಣೆಯ ಬಗೆಯಿಂ ಕಾಟ ಗ ೪೫(ಸೌಇಇ. IX–ii, ೪೬೧–೧೪; 1467). ೫. ಸುಗಂಧವನ್ನು ಲೇಪಿಸುವುದು ; ವಾಸನೆ ಕಟ್ಟುವುದು. ೬. ಸುಗಂಧದ್ರವ್ಯ. ೭. ಪರಿಮಳ ; ಸುವಾಸನೆ. [ಸಂ.]

ಅಧಿವಾಸ$_2$ (ನಾ). ಮೇಲೆ ಹೊದಿಸುವ ಬಟ್ಟೆ ; ಹೊದಿಕೆ : ನಿಕ್ಷಿಪ್ತಾಧಿವಾಸನೀಲನಲಿನದಲ [ಪಾಠಾಂ. ನಿಕ್ಷಿಪ್ತಾನೀಳನಳಿನ] ದ್ಯುತಿಪಟಲವಿಭ್ರಾಂತಿಯಂ ಪಡೆವ ಸಲಿಲಂಗಳಿಂದಂ (ಆದಿಪು. ೮–೬೯ ವ). [ಸಂ. ಅಧಿವಾಸಸ್]

ಅಧಿವಾಸನ (ನಾ). ೧. ಸುಗಂಧದ್ರವ್ಯಗಳಿಂದ ವಾಸನೆ ಕಟ್ಟುವುದು. ೨. ಯಜ್ಞಾದಿ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಪ್ರಾರಂಭಿಸುವ ಮೊದಲು ಮಾಡುವ ದೇವತಾಸ್ಥಾಪನೆ, —ಪೂಜೆ. ೩. ಹೊಸದಾಗಿ ನಿರ್ಮಿಸಿದ ವಿಗ್ರಹಗಳಿಗೆ, ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ದೇವತೆ ನೆಲಸುವಂತೆ ಮಾಡುವ ಪ್ರಾಣಪ್ರತಿಷ್ಠಾಪನೆ. [ಸಂ.]

ಅಧಿವಾಸಿತ (ಗು). ೧. ಪ್ರತಿಷ್ಠಾಪನೆ ಮಾಡಿದ ; ಪೂಜಿಸಿದ : ಅಧಿವಾಸಿತ ಜೈತ್ರಾಸ್ತ್ರಂ ವಿಧುವಿಶದದುಕೂಲವಸನಶೋಭಂ ನಾನಾವಿಧಮಂತ್ರಾನುಷ್ಠಾನಂ ಪ್ರಧಾನನುಪವಾಸದಿಂ ತ್ರಿರಾತ್ರಮನಿರ್ದಂ (ಆದಿಪು. ೧೨–೭೪). ೨. ಸುಗಂಧಯುಕ್ತವಾದ : ಒರ್ವಂ ಸರ್ವಾಂಗೀಣ ಮಲಯರುಹ ಮೃಗಮದಕದಂಬಪರಿಮಳಾಧಿವಾಸಿತವಿಲಾಸಿನೀ ಸೌಧಮಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೮–೮೨ ವ). [ಸಂ.]

ಅಧಿವಾಸಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ನೆಲಸು ; ವಾಸಮಾಡು : ಇವು ದಿವದೊಳ ಗಗ್ಗಳಮೆನಿಸುವ ರತ್ನವ್ರಾತಮೆಮ್ಮ ಮನೆಯೊಳ್ ಮಿಗಿಲಪ್ಪುವು ನಿಧಿಗಧಿವಾಸಿಸಲಪ್ಪುವೆಂದು ರತ್ನಂಗಳನಿತುಮಂ ಮುಂದಿಟ್ಟಂ(ಆದಿಪು.೧೨–೧೧೬). ೨. ಪೂಜಿಸು : ಧವಳಚ್ಛತ್ರಚಾಮರ ಸಿಂಹಾಸನ ಪಟ್ಟವರ್ಧನ ಕುಲಧನಾದಿ ರಾಜ್ಯಚಿಹ್ನಂಗಳಂ ವಿವಿಧ ವಿಧಾನದಿಂದಮಧಿವಾಸಿಸಿ (ಪಂಪಭಾ. ೧೪–೧೭ ವ). ೩. ಸುಗಂಧಮಯವಾಗಿ ಮಾಡು ; ಪರಿಮಳಯುಕ್ತವಾಗಿ ಮಾಡು ; ವಾಸನೆ ಕಟ್ಟು : ಅಲ್ಲಲ್ಲಿಗೆ ಕರ್ಪೂರ ಪಲ್ಲವರಸದಿನಧಿವಾಸಿಸಿದ ತಾವರೆಯ ನೂಲದುಗುಲಂಗಳುಮಂ (ಕಾದಂಉ. ೨೧೬). [ಅಧಿವಾಸ$_1$ + –ಇಸ್ಕು]

ಅಧಿವಿನ್ನೆ (ನಾ). ಎರಡನೆಯ ಮದುವೆ ಮಾಡಿಕೊಂಡವನಿಗೆ ಇರುವ ಮೊದಲ ಹೆಂಡತಿ : ರಾಮಾಯಣದಲ್ಲಿ ಕೌಸಲ್ಯೆಯು ಅಧಿವಿನ್ನಳಾದರೂ ಅಶ್ವಮೇಧ ಪುತ್ರಕಾಮೇಷ್ಟಿಗಳಲ್ಲಿ ದಶರಥನೊಡನೆ ಸಹಕರಿಸಿದ್ದೇ ದೃಷ್ಟಾಂತ (ಆರ್ಯಧ. ೧೪೮). [ಸಂ. ಅಧಿವಿನ್ನಾ]

ಅಧಿವೇತ್ತ (ನಾ). ಒಬ್ಬ ಹೆಂಡತಿಯು ಇದ್ದಂತೆಯೇ ಇನ್ನೊಬ್ಬಳನ್ನು ಮದುವೆಯಾದವನು : ಅಧಿವೇದನನೆಂದರೆ ಒಬ್ಬ ಪತ್ನಿಯಿದ್ದ ಹಾಗೆಯೇ ಮತ್ತೊಬ್ಬಳನ್ನು ಮದುವೆಯಾಗುವುದು. ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವವನು ಅಧಿವೇತ್ತನು (ಆರ್ಯಧ. ೧೪೭). [ಸಂ. ಅಧಿವೇತ್ತೃ]

ಅಧಿವೇದನ (ನಾ). : "ಅಧಿವೇದನವೆಂದರೆ ಒಬ್ಬ ಪತ್ನಿಯಿದ್ದ ಹಾಗೆಯೇ ಮತ್ತೊಬ್ಬಳನ್ನು ಮದುವೆಯಾಗುವುದು" (ಆರ್ಯಧ. ೧೪೭). [ಸಂ.]

ಅಧಿವೇಶನ (ನಾ). ಕೂಟ; ಸಭೆಕೂಡುವುದು; ಸಮಾವೇಶ : ಲೋಕಸಭೆಯು ಐದುವರ್ಷಗಳ ಅವಧಿಗಿಂತಲೂ ಮುಂಚಿತವಾಗಿ ವಿಘಟನವಾಗದೆ ಇದ್ದಲ್ಲಿ ಅದರ ಮೊಟ್ಟಮೊದಲನೆಯ ಅಧಿವೇಶನಕ್ಕೆ ಗೊತ್ತು ಮಾಡಿರತಕ್ಕ ತಾರೀಖಿನಿಂದ ಐದು ವರ್ಷಗಳ ಕಾಲ ನಡೆದುಬರತಕ್ಕುದು (ಭಾಧಾನ. ೪೧). [ಸಂ.]

ಅಧಿಶ್ರಯಣಿ (ನಾ). ಅಡಿಗೆಯ ಒಲೆ : "ಚುಲ್ಲೀ, ಅಶ್ಮಂತಕಂ, ಉತ್ತಾನಂ, ಅಧಿಶ್ರಯಣೀ – ಈ ೪ ಒಲೆ" (ಹಲಾಯು. ೫೨–೧೫೮). [ಸಂ. ಅಧಿಶ್ರಯಣೀ]

ಅಧಿಶ್ರಾವಕ (ನಾ). ಪ್ರಧಾನ ಶ್ರಾವಕ (?) : ಮೂಜುಲಕ್ಕೆ ದೃಢಬ್ರತಾಧಿಶ್ರಾವಕರುಂ ಅಯ್ದುಲಕ್ಕೆ ಸುವ್ರತೆ ಮೊದಲಾಗೆ ಪರಮಶ್ರಾವಕಿಯರುಂ (ಆದಿಪು. ೧೬–೪೦ ವ). [ಸಂ.]

ಅಧಿಷ್ಠಾತ್ರಿ (ನಾ). ಮೇಲಧಿಕಾರ ನಡಸುವವಳು; ಮೇಲ್ವಿಚಾರಕಳು; ಮುಖ್ಯಸ್ಥಳು : ಗಿರಿಜಾಂಬೆ ಈ ಎಲ್ಲ ಹೋರಾಟದ ಅಧಿಷ್ಠಾತ್ರಿಯಾದಳು (ರಾಜ್ಯೋದ. ೧೪೭). [ಸಂ. ಅಧಿಷ್ಠಾತ್ರೀ]

ಅಧಿಷ್ಠಾನ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಕಡೆ ಇರುವುದು; ನೆಲಸಿರುವುದು. ೨. ನೆಲೆ; ಆಧಾರ; ಆಶ್ರಯಸ್ಥಾನ : ಸತ್ಯಕಧಿಷ್ಠಾನಮೆಂದಱಿತಂ ಕೈಮಿಗೆ ಕೂರ್ತು ಕೀರ್ತಿಸುವುದು (ಪಂಚತಂ. ೧೧–೭). ೩. ತಳಹದಿ; ನೆಲೆಗಟ್ಟು : ಶಿಲ್ಪಜ್ಞರಂ ಕರಸಿ ನಾನಾ ನವೀನವೆನೆ ತನ್ನಿಚ್ಛೆಯಲಿ ಮಾಡಿಸಿದನೀಶನಿಲಯಂಗಳ ಏನೆಂಬೆನೀ ಹಸ್ತವೀಯಳತೆಯಾಯಧಿಷ್ಠಾನವೀ ರೇಖೆಯಾ ಖಂಡೆಯಂ (ಸಿದ್ಧರಾ. ೩–೪೩). ೪. ಪಟ್ಟಣ; ನಗರ. ೫. ಅಧಿಕಾರ; ಪ್ರಭುತ್ವ. ೬. (ಬಂಡಿ ಮೊದಲಾದವುಗಳ) ಚಕ್ರ. ೭. ನಿಯಮ; ಕಟ್ಟು; ಕಟ್ಟಳೆ. ೮. ಹರಕೆ; ಆಶೀರ್ವಾದ. [ಸಂ.]

ಅಧಿಷ್ಠಾನಂಗಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ಅಸ್ತಿವಾರ ಹಾಕು; ತಳಹದಿ ಹಾಕು : ಗಾಂಗೇಯಂ . . . ಮುನ್ನೆ ತನ್ನ ನುಡಿದ ನುಡಿವಳಿಯೆಂಬ ಪ್ರಾಸಾದಕ್ಕಧಿಷ್ಠಾನಂಗಟ್ಟುವಂತೆ ಚಿತ್ರಾಂಗದಂಗೆ ಪಟ್ಟಮಂ ಕಟ್ಟಿ (ಪಂಪಭಾ. ೧–೭೩ ವ). [ಅಧಿಷ್ಠಾನ + ಕಟ್ಟು$_1$]

ಅಧಿಷ್ಠಾನಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಭದ್ರವಾಗಿ ನೆಲಸು; ಸ್ಥಿರವಾಗಿರು : ಅವಳ ಹೃದಯದಲ್ಲಿ ಪತಿಪ್ರೇಮ ಅಧಿಷ್ಠಾನಗೊಂಡಿದ್ದಂತೆಯೇ ಭ್ರಾತೃಪ್ರೇಮವೂ ಪ್ರತಿಷ್ಠಾಪನೆಗೊಂಡಿತ್ತು (ಪುನರು. ೪೬೦). [ಅಧಿಷ್ಠಾನ + ಕೊಳ್$_1$]

ಅಧಿಷ್ಠಾಯಕ (ನಾ). ಮೇಲಧಿಕಾರ ನಡಸುವವನು; ಮೇಲಧಿಕಾರಿ : ಪೆರ್ಗ್ಗಡೆ ಸೋಮನಾಥಯ್ಯಂಗಳ ಬೆಸದೆ ಕುಪ್ಪುಟೂರಟ್ಟಾಣೆಯದ ಅಧಿಷ್ಟಾ[ಷ್ಠಾ]ಯಕಂ ನಾಗವರ್ಮಯ್ಯನುಂ (ಸೌಇಇ. XX, ೩೪–೮ ; 1053) ; ತತ್ಪಾದಪದ್ಮೋಪಜೀವಿಯೆನಿಸಿದ ಸುಂಕದಧಿಷ್ಠಾಯಕಂ ದೇವಧರ ದಂಡನಾಯಕನ ಬೆಸದಿಂ (ಎಕ. VII (S), ಶಿಕಾರಿ. ೩೪೪–೧೮ ; 1100); ಶ್ರೀಮನ್ಮಹಾಪಸಾಯಿತಂ ಸೂಳಾಯ್ತರಧಿಷ್ಠಾಯಕಂ ಮಣ್ಡಳಿಕಂ ಕಾಟಯಣಂ (ಎಇ. XXVII, ೭೩–೫೦ ; 1114) ; ಅವರ ಸೇನಬೋವ ಹೊಲ್ಲಣನೀ ಧರ್ಮ್ಮಕ್ಕಧಿಷ್ಠಾಯಕನಾಗಿ ನಡಸುತಿರ್ದ್ದ (ಕಇ. IV, ೧೦–೫೨ ; 1121). [ಸಂ.]

ಅಧಿಷ್ಠಿತ (ಗು). ೧. ನೆಲೆಯನ್ನು ಪಡೆದ; ವಾಸಿಸಲ್ಪಟ್ಟ : ಸರ್ಪೋಪಜೀವಿಯಂದದಿ ಕೌಶಿಕಾಧಿಷ್ಠಿತಂ ಪಾಂಡವಾವಾಸದಂತೆ . . . ಎನಿಸಿತತಿ ಭೀಕರಾಕಾರದಿಂದ ಘೋರಾರಣ್ಯವು (ಹಚಕಾ. ೫–೧೯) ; ಯುಧಿಷ್ಠಿರ ಸದ್ಮದಂತೆ ವೃಕೋದರ ವಿಲಸದರ್ಜುನನಕುಲಾಧಿಷ್ಠಿತಮುಂ (ರಾಜಶೇ. ೫–೭೪ ವ). ೨. ಅಧಿಷ್ಠಾನವನ್ನು ಪಡೆದ; ಮೇಲಧಿಕಾರವನ್ನು ಹೊಂದಿದ; ಪ್ರಭುತ್ವ ನಡಸುವ : ಅಚ್ಯುತೇಂದ್ರಂ . . . ಲೋಕಪಾಲಚತುಷ್ಟಯಾಧಿಷ್ಠಿತನುಂ . . . ಆಗಿ (ಆದಿಪು. ೬–೧೩ ವ). [ಸಂ.]

ಅಧಿಷ್ಠಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಆಧಾರವಾಗಿ ಹೊಂದು; ನೆಲೆಗೊಳ್ಳು; ನೆಲಸು : ವಿಶದಯಶಸ್ಸಿದ್ಧಾಧಿಷ್ಠಾನಪೀಠಮೆನಿಪ ಮಜ್ಜನಪೀಠಮನಧಿಷ್ಠಿಸಿದಾಗಳ್ (ಆದಿಪು. ೮–೬೯ ವ). ೨. ಅಧಿಕಾರಮಾಡು; ಪ್ರಭುತ್ವ ನಡಸು; ಮೇಲ್ವಿಚಾರಣೆ ಮಾಡು. [ಅಧಿಷ್ಠಾನ + –ಇಸ್ಸು$_3$]

ಅಧಿಸೂಚನೆ (ನಾ). ಅಧಿಕಾರಯುತವಾಗಿ ಕೊಡುವ ತಿಳಿವಳಿಕೆ; ವಿಧಿವತ್ತಾದ ಸೂಚನೆ : "ವಿಧಿ" ಎಂಬುದರಲ್ಲಿ, ಯಾವುದೊಂದು ಅಧ್ಯಾದೇಶ ಆದೇಶ ಉಪವಿಧಿ ನಿಯಮ ವಿನಿಮಯ ಅಧಿಸೂಚನೆ ಭಾರತ ರಾಜ್ಯಕ್ಷೇತ್ರದಲ್ಲಿ ವಿಧಿಯಂತೆಯೇ ಪ್ರಭಾವವುಳ್ಳ ರೂಢಿ ಅಥವಾ ಪದ್ಧತಿ ಸೇರಿರುತ್ತದೆ (ಭಾಧಾನ. ೭). [ಸಂ. ಅಧಿಸೂಚನಾ]

ಅಧೀಕ್ಷಣ (ನಾ). ಮೇಲ್ವಿಚಾರಣೆ; ಮೇಲ್ತನಿಖೆ : ಪ್ರತಿಯೊಂದು ನ್ಯಾಯಾಲಯಕ್ಕೂ, ಅದು ಯಾವರಾಜ್ಯಕ್ಷೇತ್ರಗಳ ಸಂಬಂಧದಲ್ಲಿ ಅಧಿಕಾರವ್ಯಾಪ್ತಿಯನ್ನು ಚಲಾಯಿಸುತ್ತದೆಯೋ ಆ ರಾಜ್ಯಕ್ಷೇತ್ರಗಳಲ್ಲೆಲ್ಲ ಇರತಕ್ಕ ಎಲ್ಲ ನ್ಯಾಯಾಲಯಗಳ ಮತ್ತು ನ್ಯಾಯಾಧಿಕರಣಗಳ ಮೇಲೂ ಅಧೀಕ್ಷಣ ನಡೆಯಿಸಲು ಶಕ್ತಿಯಿರತಕ್ಕುದು (ಭಾಧಾನ. ೧೨೪). [ಸಂ.]

ಅಧೀತ (ಗು). ೧. ಅಧ್ಯಯನಮಾಡಿದ; ಕಲಿತ. (ನಾ). ೨. ಓದಿದವನು; ವಿದ್ಯಾವಂತ; ಪಂಡಿತ (ದಕ. ಕಿ). [ಸಂ.]

ಅಧೀನ (ಗು). ೧. (ಒಬ್ಬರ) ಕೈಕೆಳಗಿರುವ; ಪರವಶನಾದ; ಆಶ್ರಿತನಾದ; ಅಸ್ವತಂತ್ರನಾದ. (ನಾ). ೨. ಅಧೀನತೆ; ವಶ : ಈ ಮನೆ ನನ್ನ ಅಧೀನದಲ್ಲಿದೆ (ರೂಢಿ). [ಸಂ.]

ಅಧೀನಕ್ರಿಯೆ (ನಾ). [ವ್ಯಾಕ] ಮುಖ್ಯ ಕ್ರಿಯಾಪದಕ್ಕೆ ಅಧೀನವಾದ ಕ್ರಿಯಾಪದ : ಕಾದುತ್ತುಂ ಬಂದಂ; ಕಡೆದೊಡೆ ಪಾಲ್ಗಡಲ್ ವಿವಿಧವಸ್ತುವನೀಯದೆ . . . ಮೊದಲನೆಯ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಬರುವುದೂ ಎರಡನೆಯ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಈವುದೂ ಪ್ರಧಾನಕ್ರಿಯೆಗಳು; ಕಾದುವುದು ಕಡೆವುದು ಅಧೀನಕ್ರಿಯೆಗಳು (ಕೈಪಿಡಿ. ೪೯). [ಅಧೀನ + ಕ್ರಿಯೆ]

ಅಧೀನವಾಕ್ಯ (ನಾ). [ವ್ಯಾಕ] ಪ್ರಧಾನವಾದ ಬೇರೊಂದು ವಾಕ್ಯಕ್ಕೆ ಅಧೀನವಾಗಿರುವ ವಾಕ್ಯ : "ಒಂದು ಉಪವಾಕ್ಯವು ಮತ್ತೊಂದು ಉಪವಾಕ್ಯಕ್ಕೆ ಕರ್ತೃವೋ, ಕರ್ಮವೋ, ಅದರಲ್ಲಿರುವ ನಾಮಪದ ಕ್ರಿಯಾಪದಗಳಿಗೆ ವಿಶೇಷಣವೋ ಆಗಿ ಅದಕ್ಕೆ ಅಧೀನವಾಗಿ ಬಂದಿದೆ. ಇಂಥ ಉಪವಾಕ್ಯವನ್ನು ಅಧೀನವಾಕ್ಯವೆಂದೂ ಯಾವುದಕ್ಕೆ ಅದು ಅಧೀನವಾಗಿದೆಯೋ ಆ ಉಪವಾಕ್ಯವನ್ನು ಪ್ರಧಾನವಾಕ್ಯವೆಂದೂ ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ" (ಮಧ್ಯಮ. ೧೯೭). [ಅಧೀನ + ವಾಕ್ಯ]

ಅಧೀರ (ಗು). ೧. ಧೈರ್ಯವಿಲ್ಲದ. ೨. ಮನಃಸ್ಥೈರ್ಯವಿಲ್ಲದ; ಕಳವಳಗೊಂಡ : "ಲೋಲಂ, ಚಪಳಂ . . . ಅಧೀರಂ . . . ಸಂಚಳಂ – ಈ ೧೦ ಸಂಚಳಂ" (ಹಲಾಯು. ೧೧೫–೧೦) ; ಕಡೆತನಕ ಪಾಲಿಸಬೇಕಾದ ವಿಷಯ ಇದು ; ಹೀಗೆ ವಚನಕೊಟ್ಟರೆ ಮುಂದೇನು ಗತಿಯೆಂದು ಅವರು ತುಸು ಅಧೀರರಾದರು (ಸಮಜೀ. ೨೪೨). [ಸಂ.]

ಅಧೀರತೆ (ನಾ). ಮನಃಸ್ಥೈರ್ಯವಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ; ಕಳವಳ: ಶೀನು ಮೇಲಿಂದ ಮೇಲೆ ತನ್ನ ಕಡೆಗೆ ನೋಡುತ್ತಿರುವುದು ಅವಳಲ್ಲಿ ತುಸು ಅಧೀರತೆಯನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡಿತ್ತು (ಸಮಜೀ. ೧೩೩). [ಸಂ. ಅಧೀರತಾ]

ಅಧೀರೆ (ನಾ). ಮನಃಸ್ಥೈರ್ಯವಿಲ್ಲದವಳು; ಕಳವಳಗೊಂಡವಳು: ಮನೆಯಾಕೆಯಾರೋಗ್ಯವಿದ್ದಕ್ಕಿದ್ದಂತೆಯೆ ಕೆಟ್ಟತದೇತಕೊ ಅರಿಯೆ ಅಂಜಿಕೆಯೆನಲಾರೆ ಶಂಕೆಯೆಂದೆನಲಾರೆ ತಾನಾದಳೊಮ್ಮೆಗಧೀರೆ (ಇಂಚಾಪ. ೪೩–೨). [ಸಂ. ಅಧೀರಾ]

ಅಧೀವಾಸ (ನಾ). = ಅಧಿವಾಸ್ಯ: ಸಾಧಾರಣವಾಗಿ ಅಧೀವಾಸ ಮತ್ತು ನೀವಿಗಳೆಂಬ ಎರಡು ವಸ್ತ್ರಗಳನ್ನೇ . . . ಉಪಯೋಗಿಸುತ್ತಿದ್ದರು (ಭಾಇಪ್ರ. ೪೪). [ಸಂ. ಅಧೀವಾಸಸ್]

ಅಧೀಶ (ನಾ). ಒಡೆಯ; ಪ್ರಭು: "ಅರ್ಯಃ . . . ಅಧಿಪಃ, ಅಧೀಶಃ, ಅಧಿಪತಿಃ – ಈ ೧೦ ಒಡೆಯಂ" (ಹಲಾಯು. ೫೭–೧೮೮); ಶ್ರೀ ಶಾಂತೀಶಂ ತ್ರಿಜಗದಧೀಶಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೨–೧). [ಸಂ.]

ಅಧೀಶ್ವರ (ನಾ). ೧. (ಅನೇಕ ಅಧಿಕಾರಿಗಳ ಮೇಲೆ) ಅಧಿಕಾರವುಳ್ಳ ಪರಮಾಧಿಕಾರಿ; ಸರ್ವಪ್ರಭು. ೨. (ಅನೇಕ ರಾಜರಮೇಲೆ) ಅಧಿಕಾರವುಳ್ಳ ಅಧಿರಾಜ; ಚಕ್ರವರ್ತಿ: ಅಸಿತಪಯೋಜನೇತ್ರೆಯರತಿ ಪ್ರಿಯಕಾಂತೆಯರಾಸೆವಟ್ಟು ವೀಕ್ಷಿಸುವರಧೀಶ್ವರಾಗಮನಕಾಲಮನಿರ್ದು ದಿಗಂತದೊಳ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೨–೪೮). ೩. ಪರಮೇಶ್ವರ: ವಿಶ್ವಲೋಕಾಧೀಶ್ವರಾಯ ಧರೇಶ್ವರಾಯ ವರೇಶ್ವರಾಯ ಮದೀಶ್ವರಾಯ ನಮೋ (ಬಸಪು. ೬೧–೪೬). [ಸಂ.]

ಅಧುನಾತನ (ಗು). ೧. ಈಗಿನ; ಆಧುನಿಕ. (ನಾ). ೨. ಈಗಿನವನು; ಇತ್ತೀಚಿನವನು: ರಾಮಕ್ರಿಯೆ . . . ಆರಭಿ ತೋಡಿ ಮಧ್ಯಮಾವತಿಯೆಂಬ ಮೂವತ್ತಾಱು ರಾಗಂಗಳೇ ಮುಖ್ಯಮಾಗಿ ಬಳಿಕೆಯಿಂದಧುನಾತನರಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧಗೊಂಡಿರ್ಪವು (ವಿವೇಕ. ೨೩೪). [ಸಂ.]

ಅಧೃತಿ (ನಾ). ೧. ಸ್ಥೈರ್ಯವಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ಅಧೈರ್ಯ. ೨. ಬಿಗಿಯಾಗಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ಹಿಡಿತವಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ಶಿಥಿಲತೆ. ೩. ಸಂಯಮಹೀನತೆ; (ವಿಷಯ) ಲಂಪಟತನ. ೪. ಸುಖವಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ; ಅಸುಖ. [ಸಂ.]

ಅಧೃಷ್ಟ (ಗು). ೧. ದಿಟ್ಟನಲ್ಲದ; ಧೂರ್ತತನವಿಲ್ಲದ. ೨. ನಾಚುವ ಸ್ವಭಾವದ; ಸಂಕೋಚಪ್ರಕೃತಿಯ. ೩. ಸೋಲಿಸಲಾಗದ; ಅಜೇಯ; ಅಜಿತ. [ಸಂ.]

ಅಧೇಲಾ (ನಾ). ವಿಷವಿಲ್ಲದ ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಹಾವು: ನಿರ್ವಿಷ ಸರ್ಪಗಳಲ್ಲಿ . . . ಧಿವಡ, ಧಾಮಣ, ಅಧೇಲಾ ಮುಂತಾದ ಜಾತಿಗಳು ಹಲವುಂಟು (ಕಭಾಗೆ. ೬೭). [← ಮರಾ. ಅಧೇಲಾ = ಕೀಟವಿಶೇಷ]

ಅಧೇಲಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬೆಳ್ಳಿಯ ನಾಣ್ಯದ ಹೆಸರು; ಅರ್ಧರೂಪಾಯಿ: ಪಾವಲಿ, ಅಧೇಲಿಗಳು ಕುಣಿದಾಡಬಹುದು (ಮರಮ. ೧೩೧). [← ಮರಾ. ಹಿಂ. ಅಧೇಲೀ = ಅರ್ಧರೂಪಾಯಿ]

ಅಧೈರ್ಯ (ನಾ). ಧೈರ್ಯವಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ; ಮನಃಸ್ಥೈರ್ಯವಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ದಿಗಿಲು; ಪುಕ್ಕಲುತನ: 'ಅಧೈರ್ಯಗೊಳ್' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅಧೈರ್ಯಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಭಯಪಡು; ಹೆದರು; ಅಂಜು: ಹೃದಯ ಭೇದಕವಾದ ಮಾತಿಗೆ ಕೊತವಾಲನು ಅಧೈರ್ಯಗೊಳ್ಳದೆ ಕಳ್ಳರನ್ನು ಗೊತ್ತುಹಚ್ಚುವ ಸಲುವಾಗಿ ವಿಶ್ವಪ್ರಯತ್ನಮಾಡಿ (ಮುಂಬಯಿ. ೪–೨೦); ಎಂಟಾನೆಂಟು ದಿವಸಗಳಾದರೂ ಅವನ ಮನೆಯ ಕಡೆಗೆ ಹಾಯಲಿಲ್ಲ. ಅದರಿಂದ ಚಿನಿವಾರನು ಅಧೈರ್ಯಗೊಂಡು (ಮುಂಬಯಿ. ೪–೫೩).

[ಅಧೈರ್ಯ + ಕೊಳ್$_1$]

ಅಧೋಂಶುಕ (ನಾ). ೧. ಮೈಯ ಕೆಳಭಾಗದಲ್ಲಿ ಧರಿಸುವ ಬಟ್ಟೆ, —ಉಡುಪು; ಕೆಳಬಟ್ಟೆ, —ಉಡುಪು. ೨. ಒಳಗಡೆಯ ಬಟ್ಟೆ, —ಉಡುಪು. ೩. "ಉಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುವ ವಸ್ತ್ರ" (ಗಂಗಾಮ. ೭). [ಸಂ.]

ಅಧೋಕ್ಷಜ (ನಾ). ೧. ವಿಷ್ಣು. ೨. ಕೃಷ್ಣ; ವಾಸುದೇವ: ಅಧಿರಾಜಂಬರೆಗಂ ಕದನಧುರೀಣಂ ಗಂಡನಾವನೆನೆ ಮುನಿದು ಘನ ಪ್ರಧನರತಂ ಸಿಂಹೋದರನಧೋಕ್ಷಜಂಗೊರೆಯಿನುರ್ಚಿದಂ ಕೂರಸಿಯಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೭–೫೬). [ಸಂ.]

ಅಧೋಗ (ಗು). ಕೆಳಮುಖವಾಗಿ ಹೋಗುವ, —ಇಳಿಯುವ: ನೆರೆದಿರ್ದುಮೆಂತು ಮೂಲಾಂಕುರಂಗಳೊಳಗೊಂದಧೋಗಮೊಂದೂರ್ಧ್ವಗಮಂತಿರೆ ವಾಸುದೇವ ಬಲದೇವರೊಳೊರ್ವನಧೋಗನೊರ್ವನೂರ್ಧ್ವಗನಾದೊಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೪–೧೧೧). [ಸಂ.]

ಅಧೋಗಂತೃ (ನಾ). ೧. ಕೆಳಕ್ಕೆ ಹೋಗುವವನು. ೨. "ಇಲಿ" (ಗಂಗಾಮ. ೭). [ಸಂ.]

ಅಧೋಗತ (ನಾ). ಕೆಳಕ್ಕೆ ಹೋಗುವವನು; ಅವನತಿ ಹೊಂದಿದವನು: ಒದವಿದ ಮೋಹದಿಂದಳಿಪಿಕೊಳ್ವನಧೋಗತನಕ್ಕು ಮೀಯೆಕೊಳ್ಳದ ಗುಣವಂತನೂರ್ಧ್ವಗತನೆಂಬುದಂ (ಜೀವಸಂ. ೯–೧೪). [ಸಂ.]

ಅಧೋಗತಿ (ನಾ). ೧. ಕೆಳಮುಖವಾಗಿ ಹೋಗುವುದು; ಕೆಳಕ್ಕಿಳಿಯುವುದು; ಅವನತಿ: ಸತಿಸುತರಿಗಿರಲೆಂದು ಸುಕೃತ ಉಳಿದಿರಲಧೋಗತಿ ನಿನಗೆ. ತದನುಭವ ಅವರ್ಗೊ? ಬಳಿಕಾರ್ಗೊ? (ಕಎಪು. ೫೦); ಹಿಂದಿನವರ ಪವಿತ್ರದೃಷ್ಟಿ ಈಗ ಅಧೋಗತಿಗಿಳಿಯುತ್ತಿರುವುದನ್ನು ಅರಿಯದೆ ನಮ್ಮ ಹಲವು ಆಚಾರವ್ಯವಹಾರಗಳು ಜನಾಂಗದ ವಿನಾಶಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗುತ್ತಿರುವುದನ್ನು ಪರಿಶೀಲಿಸಧೆ (ಶಿಕ್ಷದ. ೨೪). ೨. ದುರ್ಗತಿ; ನರಕ: ಧರ್ಮಗುಣಚ್ಯುತದಿನಧೋಗತಿಗೆ ಬೀಟ್ವುದೊಂದಚ್ಚರಿಯೆ (ಗದಾಯು. ೪–೩೩); ಈ ಧರ್ಮಮನೋನ್ತಿರೆ ಕಿಡಿಸಿದವರಧೋಗತಿಗಿಳಿವರು (ಸೌಇಇ. XX, ೧೭೫–೬೨; 1190); ಎಳಸುವೆನು ನಿಮಿಷದೊಳಧೋಗತಿಗೆ (ಬಸಪು. ೫೮–೬೬). [ಸಂ.]

ಅಧೋಗಮನ (ನಾ). = ಅಧೋಗತಿ ೧. [ಸಂ.]

ಅಧೋಗಮನೆ (ನಾ). ಕೆಳಮುಖವಾಗಿ ಹೋಗುವವಳು; ಕೆಳಕ್ಕೆ ಹರಿಯುವವಳು: ನತರಜನನಭಂಗವನಳಿವಳತ್ಯಧೋಗಮನೆಯಾಗಿಯು ಮುಟ್ಟಿದವರನೆಸೆವೂರ್ಧ್ವಗಮನರ ಮಾಳ್ಪಳಾವಗಂ . . . ವಿರುದ್ಧಸ್ವಭಾವೆ ಗಂಗಾನದಿ ಧರಾತಳದೊಳು (ಹಚಕಾ. ೧೦–೩೧).

[ಸಂ. ಅಧೋಗಮನಾ]

ಅಧೋಗಾಮಿ (ನಾ). = ಅಧೋಗತಿ ೧: ಆಕಾಶದಲ್ಲಿ ಸೂರ್ಯಚಂದ್ರರು ಇರುತ್ತ ಜಲವು ಅಧೋಗಾಮಿಯಾಗಿ ಹೋಗುವುದೇತಕೆ (ಕಪಾಕುಂ. ೮೫). [ಸಂ. ಅಧೋಗಾಮಿನ್]

ಅಧೋಗ್ರೈವೇಯಕ (ನಾ). [ಜೈನ] ಒಂಬತ್ತು ಗ್ರೈವೇಯಕಗಳೆಂಬ ಕಲ್ಪಾತೀತ ಸ್ವರ್ಗಗಳಲ್ಲಿ ಕೆಳಗಿನದು: ತಪೋಭರದೊಳ್ ನಾಲ್ವರುಂ ನಿಂದು ಜೀವಿತವ್ಯಪಾಯದೊಳಧೋಗ್ರೈವೇಯಕದೊಳಹಮಿಂದ್ರಪದವಿಯಂ ತಾಳ್ದಿದರ್ (ಆದಿಪು. ೫–೨೭ ವ). 'ಗ್ರೈವೇಯಕ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅಧೋನಿಬಂಧಿನಿ (ನಾ). ಆನೆಗಳಿಗೆ ಉಂಟಾಗುವ ಏಳು ಮದಾವಸ್ಥೆಗಳಲ್ಲಿ ಐದನೆಯದು: ಆ ಪಟ್ಟಣದ ನರಸಿಂಗಮೊನೆಯರ ಪಟ್ಟದಾನೆ ಸಂಚಿತ ತಿಲಕಿತ ಅರ್ಧಕಪೋಳಿತ ಅತಿವರ್ತಿತ ಅಧೋನಿಬಂಧಿನಿ [ಪಾಠಾಂ. ಅಧೋಬಂಧಿನಿ, ಅದೋನಿಬಂಧಿನಿ, ಅದೋನುಬಂದಿನಿ, ಅಧೋನುಬಂಧಿನಿ, ಅನುಬಂಧಿನಿ] ಕ್ರೋಧಿನಿ ಗಂಧಚಾರಿಣಿಯೆಂಬ ಸಪ್ತಾವಸ್ಥೆಯ ಮದದಿಂ ಮುಂದುಗಾಣದೆ (ನಂಬಿರ. ೨–೨೧). [ಸಂ.]

ಅಧೋಬಿಂದು (ನಾ). ೧. ಕೆಳಗಿನ ಬಿಂದು (ಕಿಸಂಗ್ಲಾ. ೩೩). ೨. ಅತ್ಯಂತ ಕೆಳಗಿನ ಬಿಂದು; ಅತ್ಯಂತ ಅವನತಿಯ ಸ್ಥಾನ (ಪಾರಿನಿ. ೭೩). [ಸಂ.]

ಅಧೋಭಾಗ (ನಾ). ಕೆಳಗಿನ ಭಾಗ (ಕಿಸಂಗ್ಲಾ. ೩೩). [ಸಂ.]

ಅಧೋಭೂಮಿ (ನಾ). ಕೆಳಗಿನ ಲೋಕ: ರಮಣೀಜಾತಿಯೊಳತ್ತೆ ನಂಬಿದವರ್ಗಳ್ ಸಮ್ಯಕ್ತ್ವಮಂ ಪುಟ್ಟರಾರುಮಧೋಭೂಮಿಯೊಳ್ (ಆದಿಪು. ೫-೬೩). [ಸಂ.]

ಅಧೋಮಾಯೆ (ನಾ). ಪ್ರಕೃತಿ: ಶುದ್ಧಶಕ್ತಿಗೆ ಚಿತ್‌ಶಕ್ತಿ ಅಥವಾ ಊರ್ಧ್ವಮಾಯೆ ಎಂದೂ, ಜಡಶಕ್ತಿಗೆ ಅಧೋಮಾಯೆ ಅಥವಾ ಪ್ರಕೃತಿ ಎಂದೂ ಹೆಸರು (ಶಕ್ತಿವಿ. ೨೭). [ಸಂ.]

ಅಧೋಮುಖ (ನಾ). ೧. ಕೆಳಕ್ಕೆ ತಿರುಗಿದ ಮುಖ; ಕೆಳಮುಖ: ಇಂದುಮುಖಿಯಳ ಹೃದಯಸರಸಿಯೊಳು ಸೊಕ್ಕೇಱಿ ಚಂದದಿ ಅಧೋಮುಖದಿ ಬೆಳೆದ ಕೆಂದಾವರೆಗಳೋ ಎನಲು ತೋಳ್ಗಳೊಪ್ಪೆ (ಪ್ರೌಢರಾ. ೯-೯). ೨. ಮುಖ ಕೆಳಕ್ಕೆ ತಿರುಗಿಸಿದ ಸ್ಥಿತಿ; ಕೆಳಮುಖವಾದ ರೀತಿ. ೩. ತಲೆಯನ್ನು ಕೆಳಕ್ಕೆ ಬಾಗಿಸಿ ನಡೆಯುವವನು: "ಶಿರಬಾಗಿ ನಡೆವವನಧೋಮುಖನಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೭೨-೨೨). ೪. ತಲೆಕೆಳಗು. ೫. ವಿಷ್ಣು. ೬. ನರಕದ ಒಂದು ಭಾಗ. [ಸಂ.]

ಅಧೋಮುಖಪ್ರವಾಹ (ನಾ). ಕೆಳಮುಖವಾಗಿ ಹರಿಯುವ ಪ್ರವಾಹ: ಸಮುದ್ರತಳದಲ್ಲಿ ನೀರಿನ ಚಲನೆಯಿಂದ ತಳೋದಕ ಪ್ರವಾಹಗಳೂ ತಣ್ಣಗಿರುವ ನೀರು ಕಾದ ನೀರಿಗೆ ಅವಕಾಶಮಾಡಿ ಕೆಳಕ್ಕಿಳಿಯುವುದರಿಂದ ಅಧೋಮುಖಪ್ರವಾಹಗಳೂ ಹುಟ್ಟುತ್ತವೆ (ಭೂವಿವ. ೯೧).
[ಅಧೋಮುಖ + ಪ್ರವಾಹ]

ಅಧೋಮುಖಿ (ನಾ). ೧. ಮುಖವನ್ನು ಕೆಳಕ್ಕೆ ಮಾಡಿದವಳು, —ತಗ್ಗಿಸಿದವಳು. ೨. ಒಂದು ಗಿಡ; ಗೋಬಂಧಿನಿ (ಓಷಧಿ. ೫೧). ೩. ದಾಗುಡಿಗಿಡ: "ದಾಗುಡಿಯಧೋಮುಖಿ [ಪಾಠಾಂ. ಅಧೋಮೂಲಿ]" (ಮಂಗರಾ. ಕಿ. ೪೦-೩೩). [ಸಂ. ಅಧೋಮುಖೀ]

ಅಧೋಮೂಲಿ (ನಾ). ಒಂದು ಗಿಡ; ದಾಗುಡಿ. 'ಅಧೋಮುಖಿ'ಯ ಪಾಠಾಂತರವನ್ನು ನೋಡಿ. [ಸಂ. ಅಧೋಮೂಲೀ]

ಅಧೋಲೋಕ (ನಾ). ಕೆಳಗಿನ ಲೋಕ: ನೆಲಸಿರ್ದಪ್ಪುದಧಃಸ್ಥಳಂ ಬಿಡಿದಧೋಲೋಕಂ ಸಮಂತೆಯ್ದೆ ಸುತ್ತಲುಮಿರ್ದಪ್ಪುದು ಮಧ್ಯಲೋಕಂ (ಆದಿಪು. ೧-೫೦). [ಸಂ.]

ಅಧೋವದನೆ (ನಾ). = ಅಧೋಮುಖಿ ೧: ಮಾಸ್ಲೋವ ಅಧೋವದನೆಯಾಗಿ . . . ಮತ್ತೆ ಕುಳಿತುಕೊಂಡಳು (ಪುನರು. ೨೧೭).
[ಸಂ. ಅಧೋವದನಾ]

ಅಧೋವಲೋಕನ (ನಾ). ೧. ಕೆಳಗಡೆ ನೋಡುವುದು; ಕೆಳನೋಟ. ೨. ಕೆಳನೋಟವುಳ್ಳವನು: ವನಜಲಕೇಳಿಯರ್ಥಿಯೊಡೆಯಂ ನಯಸಾಧ್ಯನಧೋವಲೋಕನಂ . . . ಕುಳೀರಸಂಭವಂ (ಜಾತತಿ. ೧೭-೪); "ಕರ್ಕಾಟಕರಾಶಿಯಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದವನು . . . ಕೆಳನೋಟವುಳ್ಳವ" (ಜಾತತಿ. ಟೀಕೆ). [ಸಂ.]

ಅಧೋವಾಯು (ನಾ). ೧. ಕೆಳಮುಖವಾಗಿ ಸಂಚರಿಸುವ ಗಾಳಿ. ೨. ಅಪಾನವಾಯು; ಹೂಸು. [ಸಂ.]

ಅಧ್ಯಂಡೆ (ನಾ). ೧. ನಸುಗುನ್ನಿ ಗಿಡ, —ಬೀಜ (ಕಿ). ೨. ಕಿರುನೆಲ್ಲಿ; ನೆಲನೆಲ್ಲಿ. [ಸಂ. ಅಧ್ಯಂಡಾ]

ಅಧ್ಯಕ್ಷ (ಗು). ೧. (ಇಂದ್ರಿಯಗಳಿಗೆ) ಗೋಚರವಾದ. ೨. ಮೇಲ್ವಿಚಾರಣೆ ಮಾಡುವ. (ನಾ). ೩. ಮೇಲ್ವಿಚಾರಕ; ಮುಖ್ಯಾಧಿಕಾರಿ; ಯಜಮಾನ; ಪ್ರಭು: ಜಗದಧ್ಯಕ್ಷ ರಕ್ಷಿಸು ನಮ್ಮ ನನವರತ (ಹರಿಸಾ. ೫೩). ೪. ಸಭಾನಾಯಕ; ಸಭಾಪತಿ: ನನ್ನ ಆಪ್ತ ಸ್ನೇಹಿತರೊಬ್ಬರು ನಗರಸಭೆಯ ಅಧ್ಯಕ್ಷರಾಗಿ ಚುನಾಯಿತರಾದರು (ರೂಢಿ). ೫. ಹಾಲೆಮರ. ೬. ಮೇಲ್ವಿಚಾರಣೆ; ಅಧ್ಯಕ್ಷಸ್ಥಾನ: [ಮ]ಹಾಜನಂಗ × × × [ನೂ]ರ್ವ್ವರಧ್ಯಕ್ಷದೊಳ್ ವೇದವಾ[ಹ]ನ ಭಟ್ಟಾರಕರ ಕಾಲಂ ಕರ್ಚಿ (ಸೌಇಇ. XI-i, ೨೨-೧೦; 897); ದೇವಾಲ್ಯಕ್ಕಂ ಸತ್ರಕ್ಕಂ ನಡವಧ್ಯಕ್ಷದವಂಗೆ ಗ ೩ (ಎಕ. III, ಮಂಡ್ಯ. ೧೨೨-೬೭; 1237); (ನಿಭಾಗ. ೧೦-೮೦-೨ ನೋ). [ಸಂ.]

ಅಧ್ಯಕ್ಷತನ (ನಾ). ಅಧ್ಯಕ್ಷತೆ; ಸಭಾನಾಯಕತ್ವ; ಮೇಲ್ವಿಚಾರಣೆ.
[ಅಧ್ಯಕ್ಷ + -ತನ]

ಅಧ್ಯಕ್ಷತೆ (ನಾ). = ಅಧ್ಯಕ್ಷತನ: ಶ್ರೀಗಳವರು ಸಭೆಯ ಅಧ್ಯಕ್ಷತೆಯನ್ನು ವಹಿಸಿದ್ದರು (ರೂಢಿ). [ಸಂ. ಅಧ್ಯಕ್ಷತಾ]

ಅಧ್ಯಕ್ಷಿಣಿ (ನಾ). = ಅಧ್ಯಕ್ಷೆ: ಅವರೇ ನಮ್ಮ ಅಧ್ಯಕ್ಷಿಣಿ (ಭಾರತಿ. ೪೯).
[ಸಂ. ಅಧ್ಯಕ್ಷಿಣೀ]

ಅಧ್ಯಕ್ಷೆ (ನಾ). ಅಧ್ಯಕ್ಷಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿರುವವಳು; ಮುಖ್ಯಾಧಿಕಾರಿಣಿ; ಯಜಮಾನಿ: ನನ್ನ ಗೃಹಿಣಿ ಭೋಜನದಧ್ಯಕ್ಷೆ ಮನೆವಾಳ್ತನದೊಳು ಬಲು ಬಲು ದಕ್ಷೆ ಅವಳಾಳ್ತನದೊಳೆ ನನ್ನಯ ರಕ್ಷೆ (ಗಣೇಶ. ೩-೫೧).
[ಸಂ. ಅಧ್ಯಕ್ಷಾ]

ಅಧ್ಯಯ (ನಾ). ೧. ಕಲಿಯುವುದು; ಅಭ್ಯಾಸ ಮಾಡುವುದು; ಪಠನಮಾಡುವುದು. ೨. ಅಧ್ಯಾಯ; ಸಂಧಿ. [ಸಂ.]

ಅಧ್ಯಯನ (ನಾ). ೧. (ವೇದವನ್ನು) ಓದುವುದು, —ಕಲಿಯುವುದು; ವೇದಾಭ್ಯಾಸ; ℙ ದ್ವಿಜರಿಗೆ ಮುಖ್ಯವಾದ ಷಟ್ಕರ್ಮಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಭವಿಷ್ಯದ್ವಿಜನ್ಮವರ್ಣಕಧ್ಯಯನಾಧ್ಯಾಪನ ದಾನಪ್ರತಿಗ್ರಹ ಯಜನ ಯಾಜನ ವಿಶಿಷ್ಟವೃತ್ತಿಯುಮಂ (ಆದಿಪು. ೮-೭೩ ವ); ಬಂದ ಪುಣ್ಯದಿನದೊಳು ಯಜ[ನ ಯಾ]ಜನಾಧ್ಯಯನಾಧ್ಯಾಪನ ದಾನಪ್ರತಿಗ್ರಹ ಷಟ್ಕರ್ಮ್ಮ ನಿರತರುಂ (ಸೌಇಇ. V, ೮೪೮-೨೫; 1092); ಅಧ್ಯಯನ ಓದುವವರಿಗೆ ಮಧ್ಯಾಹ್ನಕ್ಕೆ ಹಿಟ್ಟಲ್ಲ (ಗಾದೆ). ೨. ಓದು; ವ್ಯಾಸಂಗ; ಅಭ್ಯಾಸ: ಪೊಣ್ಮೆತುಚ್ಛೃಂಖಲಂ ಗೋತ್ರಗಿರಿಚ್ಛಾತ್ರಾನುವಾದಾಧ್ಯಯನ ಗುರು ಜರಾಸಂಧಭೇರೀನಿನಾದಂ (ಜಗವಿ. ೭-೩೯); ಮನೋವಿಜ್ಞಾನಕ್ಕೂ ಅಧ್ಯಾತ್ಮವಾದಕ್ಕೂ ಗೂಢಸಂಬಂಧವಿದೆ. ಇವೆರಡರ ಅಧ್ಯಯನವನ್ನು ನಾವು ಪರಸ್ಪರ ಹೊಂದಿಸಿಕೊಂಡು ಮಾಡಿದಲ್ಲದೆ ವಿಧಿಯಿಲ್ಲ (ಜೀವಾತ್ಮ. ೪೩). [ಸಂ.]

ಅಧ್ಯಯನತಂಡ (ನಾ). ಓದುವವರ ಗುಂಪು; ವ್ಯಾಸಂಗಮಾಡುವವರ ಸಮೂಹ: ಈ ಮಂಡಳಿಗಳು ಆಯಾ ಪ್ರದೇಶದ ಆರ್ಥಿಕ ಸ್ಥಿತಿಗತಿಗಳನ್ನು ಪರಿಶೀಲಿಸಿ ಸೂಕ್ತಕ್ರಮಗಳನ್ನು ಶಿಫಾರಸು ಮಾಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಅನೇಕ ಉಪಸಮಿತಿಗಳನ್ನೂ, ಕ್ರಿಯಾತಂಡಗಳನ್ನೂ (Working Groups) ಅಧ್ಯಯನ ತಂಡಗಳನ್ನೂ (Study Groups) ರಚಿಸಿವೆ (ಅಂತಸಂ. ೧೯). [ಅಧ್ಯಯನ + ತಂಡ]

ಅಧ್ಯಯನನಿಯಮ (ನಾ). (ನಿರ್ದಿಷ್ಟ ಪಂಗಡದವರು ಮಾತ್ರ) ಅಧ್ಯಯನ ಮಾಡಬೇಕೆಂಬ ನಿಯಮ: ವೇದವಾಕ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಕೆಲವು, ಪುರಾಣಗಳಲ್ಲಿ ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬರುವುವು. ಆದರೂ ಅವುಗಳಿಗೆ ಅಧ್ಯಯನ ನಿಯಮವಿಲ್ಲದಿರುವುದರಿಂದ ಜನಸಾಮಾನ್ಯ ಓದಬಹುದು (ಹಿಂದಸಾ. ೧೪೯). [ಅಧ್ಯಯನ + ನಿಯಮ]

ಅಧ್ಯಯನಮಂದಿರ (ನಾ). = ಅಧ್ಯಯನ ಶಾಲೆ: ಸಕಲ ಸೌಭಾಗ್ಯಗಳನ್ನೊಳಗೊಂಡು . . . ವೈಭವೋಪೇತವಾಗಿದ್ದ ಅಧ್ಯಯನ ಮಂದಿರವನ್ನು ಅವನು ಅಸಂತುಷ್ಟಮನಸ್ಸಿನಿಂದ ಪ್ರವೇಶಿಸಿದನು (ಪುನರು. ೨೦). [ಅಧ್ಯಯನ + ಮಂದಿರ]

ಅಧ್ಯಯನಮಾಡು (ಕ್ರಿ) ವ್ಯಾಸಂಗಮಾಡು: ಇತರ ಶೈವಧರ್ಮಗಳಿಂದ ವೀರಶೈವಧರ್ಮ ಎಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲಿ ಭಿನ್ನವಾಗಿದೆಯೆಂಬುದನ್ನು . . . ಶಾಸ್ತ್ರೀಯವಾಗಿ ಅಧ್ಯಯನಮಾಡಬೇಕಾಗಿದೆ (ಶೂನ್ಯಕು. ೧೪೬).
[ಅಧ್ಯಯನ + ಮಾಡು$_1$]

ಅಧ್ಯಯನಯೋಗ್ಯ (ನಾ). ಕಲಿಯುವುದಕ್ಕೆ, ವೇದಾಭ್ಯಾಸ ಮಾಡುವುದಕ್ಕೆ ಅರ್ಹತೆಯುಳ್ಳವನು : ಎಲವೋ ಪಾರ್ಥ ನಿಮ್ಮಯ್ವರಿಗೆ ಜನಕನು ಪಾಂಡು ನೀವಧ್ಯಯನಯೋಗ್ಯರಲಾ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೨೨–೨೩).
[ಅಧ್ಯಯನ + ಯೋಗ್ಯ]

ಅಧ್ಯಯನಶಾಲೆ (ನಾ). ವ್ಯಾಸಂಗಮಾಡುವ ಶಾಲೆ ; ಪಾಠಶಾಲೆ : ಒಪ್ಪತ್ತಾದರೂ ಅಧ್ಯಯನಶಾಲೆಗೆ ಹೋಗಿ ಏನಾದರೂ ಮಂತ್ರವನ್ನಾದರೂ ಕಲಿಯುತ್ತೇನೆ (ಹೂಸಕ್ಷಿ. ೩೧). [ಅಧ್ಯಯನ + ಶಾಲೆ$_2$]

ಅಧ್ಯಯನಾಂತರಾಯ (ನಾ). ಶಾಸ್ತ್ರಾಭ್ಯಾಸಕ್ಕೆ, ಪಾಠಕ್ಕೆ ಉಂಟಾಗುವ ಅಡ್ಡಿ, —ತಡೆ ; ಪಾಠವಿಘ್ನ : ಅಧ್ಯಯನಂ ನಿನಗನಿಷ್ಟಮಪ್ಪುದಱಿನಧ್ಯಯನಾಂತರಾಯಮಂ ಮಾಡಲೆಂದು (ಆದಿಪು. ೩–೩೮ ವ).
[ಅಧ್ಯಯನ + ಅಂತರಾಯ]

ಅಧ್ಯವಸಾನ (ನಾ). ಪ್ರಯತ್ನ ; ಎಡೆಬಿಡದೆ ಮಾಡುವ ಅಭ್ಯಾಸ : ಮನೋಜ್ಞಸಂಪ್ರಯೋಗಾನುತ್ಪತ್ತಿಸಂಕಲ್ಪಾಧ್ಯವಸಾನಮೆಂದುಂ(ಅಜಿಪು. ೮–೨೮ ವ). [ಸಂ.]

ಅಧ್ಯವಸಾಯ (ನಾ). ೧. ಮನೋನಿಶ್ಚಯ ; ನಿಶ್ಚಿತಜ್ಞಾನ : ಮರನಿದುವೆ ನರನಲ್ಲ ಕರಿಯಿದಲ್ಲಶ್ವಮೆಂದರಿವುದಧ್ಯವಸಾಯಮದೆ ಬುದ್ಧಿ (ವೆಂಕಾರಾ. ೩–೭–೨೨) ; ಹುಚ್ಚನು ಕೌಶಲದಿಂದ ಪಲಾಯನನಾಗುತ್ತಿರುವನು . . . ಅಧ್ಯವಸಾಯವೂ, ದೃಢಸಂಕಲ್ಪವೂ ಇಂತಹ ಪ್ರತ್ಯುತ್ಪನ್ನಮತಿಯೂ ಹುಚ್ಚರಿಗಿರಲು ಸಾಧ್ಯವೇ? (ಬೆನ್ನಬೇ. ೧೩೪). ೨. ಪ್ರಯತ್ನ; ಅಭ್ಯಾಸ; ನಿರಂತರ ಪರಿಶ್ರಮ ; ವ್ಯವಸಾಯ : ನಮ್ಮ ಅಜ್ಞಾನದ ಪರಿಮಿತಿ ಎಷ್ಟೆಂಬ ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಪಡೆಯಲಿಕ್ಕೆ ನಾವು ಮಾಡಬೇಕಾದ ಅಧ್ಯವಸಾಯವಿನ್ನೂ ಉಳಿದಿದೆ (ಜಗತ್ತು. ೧೫೭). ೩. ಕಾರ್ಯಸಿದ್ಧಿಯಾಗುವವರೆಗೂ ಬಿಡದೆ ಮಾಡುವ ಪ್ರವೃತ್ತಿ. [ಸಂ.]

ಅಧ್ಯಸ್ತ (ನಾ). ೧. ಒಳಗೆ ಇರಿಸಿದ, —ಇಟ್ಟ : ನಿನ್ನೊಳಗೀ ಸಮಸ್ತಮಧ್ಯಸ್ತಮಾಗಿದೆ ನೀನೇ ಸತ್ಯರೂಪ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೩–೨೮). ೨. ಒಂದನ್ನು ಮತ್ತೊಂದನ್ನಾಗಿ ಭಾವಿಸಿದಾಗ ಹಾಗೆ ಭಾವಿಸಲಾದ ಆ ಮತ್ತೊಂದು ; ಆರೋಪಿತ : "ಕಪ್ಪೆಯ ಚಿಪ್ಪನ್ನು ಬೆಳ್ಳಿಯೆಂದು ತಿಳಿಯುವಂತೆ ಯಾವುದನ್ನು ತಪ್ಪಾಗಿ ಗ್ರಹಿಸುವೆವೋ ಅದು ಅಧಿಷ್ಠಾನವೆನಿಸುವುದು. ಯಾವುದೆಂದು ಗ್ರಹಿಸುವೆವೋ ಅದು ಆರೋಪಿತ ಅಥವಾ ಅಧ್ಯಸ್ತ" (ಬ್ರಹ್ಮಭಾ. ೨–೧೪) ; ಹಗ್ಗ ಹಾವಾಗಿ ತೋರುವಂತೆ ಬ್ರಹ್ಮವೇ ಸತ್ಯ –ಜಗತ್ತಾಗಿ ಭಾಸವಾಗುತ್ತದೆ ಎಂದು ಅಧ್ಯಸ್ತ ವಿವರ್ತವಾದಿಗಳು ; ಜಗತ್ತಿನ ಹುಟ್ಟು – ಗುಟ್ಟಿನ ಈ ವಿರೋಧಾಭಾಸವನ್ನು ಬಗೆಹರಿಸಲು ಹೋಗಿ ಮೂರುಮತಗಳಿಂದ ನೂರುಮತಗಳನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸಲಿಲ್ಲವೆ ? (ಮಾವಾದ. ೪೮). [ಸಂ.]

ಅಧ್ಯಾತ್ಮ (ಗು). ೧. ಆತ್ಮಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ; ಜೀವವನ್ನಾಗಲಿ, ಬ್ರಹ್ಮವನ್ನಾಗಲಿ ಕುರಿತ. (ನಾ). ೨. ಆತ್ಮಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ್ದು ; ಬ್ರಹ್ಮವನ್ನು ಕುರಿತದ್ದು; ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನ ; ತತ್ತ್ವಶಾಸ್ತ್ರ: ಮತ್ತಮಾ ಮಹಾತ್ಮನಧ್ಯಾತ್ಮಮಂ ಮನದೊಳವಲಂಬಿಸುತ್ತುಂ (ಸುಕುಮಾ. ೧೨–೨೬ ವ). ೩. ಆತ್ಮತತ್ತ್ವ ; ಪರಬ್ರಹ್ಮ. ೪. ಇಂದ್ರಿಯ : ಪದುಮನಾಭನು ಅಚ್ಯುತಾದಿ ಅನಂತರೂಪದಲಿ ಅಧಿಸುಭೂತಾಧ್ಯಾತ್ಮವಧಿದೈವದೊಳು ಕರೆಸುವ ಪ್ರಾಣನಾಗಾಭಿದನು (ಹಸಾರ. ೬–೯) ; ಅಧ್ಯಾತ್ಮವೆಂದರೆ —ದೇಹೇಂದ್ರಿಯ ವಿಜ್ಞಾನ ಸಂಘಾತವು (ಹಿಂದಸಾ. ೩೦). [ಸಂ.]

ಅಧ್ಯಾತ್ಮಕ (ನಾ). ವೇದಾಂತ; ಆತ್ಮಜ್ಞಾನ : "ಜ್ಞಾನಂ ಚಾರಿತ್ರ ಮೋಕ್ಷಾಗಮತತಿ . . . ಯಜನಾಧ್ಯಾತ್ಮಕಂ ವೇದವಿಪ್ರಂ . . . ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಂ" (ನಾನಾರ. ೮೦). [ಸಂ.]

ಅಧ್ಯಾತ್ಮಗುಣ (ನಾ). ಆತ್ಮಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಗುಣ ; ಆತ್ಮತತ್ತ್ವದ ಗುಣ : ರಣಕಥೆ ಜಾರಚೋರರ ಕಥೆ ಸ್ಮರಕಥೆ ಗಣಿಕಾಕಥೆಗೆದೆಸೋತು ಗಣನೆಯಿಲ್ಲದ ಭವಕೊಳಗಹರಧ್ಯಾತ್ಮಗುಣಕೆ ಮೆಚ್ಚುವರಾರು ನೃಪತಿ (ಭರಚ. ೨–೫). [ಅಧ್ಯಾತ್ಮ + ಗುಣ]

ಅಧ್ಯಾತ್ಮದರ್ಶನ (ನಾ). "ವೇದಾಂತದರ್ಶನ ಅಧ್ಯಾತ್ಮದರ್ಶನ ಎಂದರೆ, ಆತ್ಮನನ್ನು ಸಾಧಿಸುವ ದರ್ಶನವೆಂದರ್ಥ" (ಹಿಂದಸಾ. ೧೯೨).
[ಅಧ್ಯಾತ್ಮ + ದರ್ಶನ]

ಅಧ್ಯಾತ್ಮಧ್ಯಾನ (ನಾ). ಆತ್ಮತತ್ತ್ವವನ್ನು ನೆನೆಯುತ್ತಿರುವುದು; ಆತ್ಮಧ್ಯಾನ : ಸುಧರ್ಮಾಚಾರ್ಯರುಜ್ಜಯಂತ ಪರ್ವತದೊಳಧ್ಯಾತ್ಮಧ್ಯಾನಾಧೀನಮಾನಸರಾಗಿ (ಸುಕುಮಾ. ೪–೨ ವ).
[ಅಧ್ಯಾತ್ಮ + ಧ್ಯಾನ]

ಅಧ್ಯಾತ್ಮರಸ (ನಾ). ಆತ್ಮಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಆನಂದ ; ಬ್ರಹ್ಮಾನಂದ : ದೇವ ನೀನಧ್ಯಾತ್ಮಸೂರ್ಯ ನಿನ್ನಿದಿರಲ್ಲಿ ನಾವೆಲ್ಲರಧ್ಯಾತ್ಮರಸವಾ ಈ ವಿಧವೆಂಬುದು ರವಿಗೆ ಪ್ರಕಾಶವ ದೀವಿಗೆಗಳು ತೋರ್ಪ ರೀತಿ (ಭರಚ. ೨–೮೩). [ಅಧ್ಯಾತ್ಮ + ರಸ]

ಅಧ್ಯಾತ್ಮವಾಸನೆ (ನಾ). ತತ್ತ್ವಜ್ಞಾನದ ಸಂಸ್ಕಾರ : ತನಯ ಕೇಳ ಧ್ಯಾತ್ಮವಾಸನೆಯನವರತ ಶಾಸ್ತ್ರಾರ್ಥಚಿಂತನೆ ಘನವಿವೇಕ . . . ಮೊದಲಾದಿನಿತು ಸದ್ವರ್ತನೆಯೊಳೊಂದಿಹ ಮನುಜನೇ ತತ್ತ್ವಾಧಿಕಾರಿ ಮುಮುಕ್ಷುವೆನಿಸುವನು (ಅಮೃತ. ೧–೩೦). [ಅಧ್ಯಾತ್ಮ + ವಾಸನೆ]

ಅಧ್ಯಾತ್ಮವಿದ್ಯೆ (ನಾ). ಆತ್ಮನ ಸ್ವರೂಪವನ್ನೂ ಗುರಿಯನ್ನೂ ತಿಳಿಸುವ ಶಾಸ್ತ್ರ ; ಬ್ರಹ್ಮವಿದ್ಯೆ. [ಅಧ್ಯಾತ್ಮ + ವಿದ್ಯೆ]

ಅಧ್ಯಾತ್ಮವಿಶಾರದ (ನಾ). ತತ್ತ್ವಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ನಿಪುಣನಾದವನು ; ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನವನ್ನು ಚೆನ್ನಾಗಿ ಪಡೆದವನು : ಅಂತು ಭಾವಿತಾತ್ಮನಧ್ಯಾತ್ಮ [ಪಾಠಾಂ. ವಿದ್ಯಾ] ವಿಶಾರದನಾಗಿ ಪರಮಾತ್ಮನೊಳ್ ಕೂಡಿದನಾಗಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨–೨೯ ವ). [ಅಧ್ಯಾತ್ಮ + ವಿಶಾರದ]

ಅಧ್ಯಾತ್ಮಶಾಸ್ತ್ರ (ನಾ). = ಅಧ್ಯಾತ್ಮವಿದ್ಯೆ : ಉತ್ತರಮೀಮಾಂಸಾ ಶಾಸ್ತ್ರವನ್ನು ಶಾರೀರಕಮೀಮಾಂಸೆಯೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಶಾರೀರಕ ಪದಕ್ಕೆ ಶರೀರದೊಳಗಿರುವ ಆತ್ಮನೆಂದರ್ಥ. ಆತ್ಮವಿಚಾರಶಾಸ್ತ್ರವಾದುದರಿಂದ ಅಧ್ಯಾತ್ಮಶಾಸ್ತ್ರವೆಂದೂ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ (ಹಿಂದಸಾ. ೧೮೬).
[ಅಧ್ಯಾತ್ಮ + ಶಾಸ್ತ್ರ]

ಅಧ್ಯಾತ್ಮಾಂಗಿ (ನಾ). ಅಧ್ಯಾತ್ಮವನ್ನು ಅನುಸರಿಸುವವನು (?) : ಜನನ ಮರಣಕ್ಕೆ ಒಳಗಾಹ ಆತ್ಮನು ಪರಿಭವಕ್ಕೆ ಬಪ್ಪುದಿಲ್ಲವೆಂದು ನುಡಿವರು ಅಧ್ಯಾತ್ಮಾಂಗಿಗಳು ಶರೀರದಲ್ಲಿ ಸೋಂಕಿದ ವ್ಯಾಧಿಗಳು ಆತ್ಮಂಗಲ್ಲದೆ ಶರೀರಕ್ಕುಂಟೇ (ಮೋಳಿಮಾ. ೨೯–೧೨೧). [ಸಂ. ಅಧ್ಯಾತ್ಮಾಂಗಿನ್]

ಅಧ್ಯಾತ್ಮಿಕ (ಗು). ೧. ಅಧ್ಯಾತ್ಮಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ. ೨. ತನ್ನಿಂದ ಉಂಟಾದ ; ತನ್ನ ಆತ್ಮದಿಂದ ಉಂಟಾದ. 'ಆಧ್ಯಾತ್ಮಿಕ' ಪರಾ.
[ಸಂ.]

ಅಧ್ಯಾಪಕ (ನಾ). ೧. ಪಾಠ ಹೇಳಿಕೊಡುವವನು; ಉಪಾಧ್ಯಾಯ ; ಶಿಕ್ಷಕ : "ಅಧ್ಯಾಪಕ, ಉಪಾಧ್ಯಾಯ – ಈ ೨ ಓದಿಸುವಾತಂ" (ಹಲಾಯು. ೬೬–೨೪೬). ೨. ವೇದವನ್ನು ಕಲಿಸುವ ಗುರು. ೩. ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಮಾಡುವವನು; ವಿವರಣೆ ಹೇಳುವವನು : "ಓದೊಂದು ಪೇಳುವನುಪಾಧ್ಯಾಯನಧ್ಯಾಪಕಂ ವಿವರಣಂ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ವ್ಯಾಖ್ಯಮಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೭೪–೪). [ಸಂ.]

ಅಧ್ಯಾಪಕವೃತ್ತಿ (ನಾ). ಅಧ್ಯಾಪಕನ ಕೆಲಸ; ಶಿಕ್ಷಕನ ಕಾರ್ಯ: ಕಾಸನ ಸಭೆಯ ಸದಸ್ಯರಾಗಿ ಚುನಾಯಿತರಾದಮೇಲೆ ಗೋಬಲೆಯವರ ಕೆಲಸ ಇನ್ನೂ ಹೆಚ್ಚಾಯ. ಅದರೂ ಕಾಲೇಜಿನ ಅಧ್ಯಾಪಕವೃತ್ತಿಯನ್ನು ಶ್ರಮವಹಿಸಿಯೇ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದರು (ಸ್ವಾವಿರ. ೩೬).
[ಅಧ್ಯಾಪಕ + ವೃತ್ತಿ]

ಅಧ್ಯಾಪನ (ನಾ). ೧. ವೇದವನ್ನು ಕಲಿಸುವುದು. ೨. ಪಾಠವನ್ನು ಕಲಿಸುವುದು; ಓದಿಸುವುದು: ಉಪಾಸಕಾಧ್ಯಯನಾಧ್ಯಾಪನಾನಂತರಂ (ಅವಿಜ್ಞಾ. ೧೫–೧೬ಪ); ಅಧ್ಯಾಪನವನ್ನೆ ಅವಲಂಬಿಸಿರಬೇಕಾದಂಥ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಾಗಂತುಗಳು ಪ್ರಾಚೀನಕಾಲದಲ್ಲಿ ವ್ಯಾಕರಣ ಅಧ್ಯಾಸವು ತೀರ ಅವಶ್ಯಕವಾಗಿತ್ತಂತೆ (ಭಾಸಾಶಾ. ೨೯). [ಸಂ.]

ಅಧ್ಯಾಪಿಕೆ (ನಾ). ಪಾಠವನ್ನು ಕಲಿಸುವವಳು; ಉಪಾಧ್ಯಾಯಿನಿ; ಶಿಕ್ಷಕಿ: ರಮಾಬಾಯಿ ಡಿ. ಎ., ಬಿ. ಟಿ. ಆಗಿದ್ದರು. ನಮ್ಮೂರ ಹೆಣ್ಣುಮಕ್ಕಳ ಹೈಸ್ಕೂಲಿನಲ್ಲಿ ಅಧ್ಯಾಪಿಕೆಯರಾಗಿದ್ದರು. ಅ ಧ್ಯಾ ಪಿ ಕೆ ಯ ರ ವರ್ಗಕ್ಕೆ ಸೇರಿದವರು ಅವಿವಾಹಿತೆಯರಾಗಿರುವದೇ ಹೆಚ್ಚು (ಉಂಳಾಸು. ೨೮). [ಸಂ. ಅಧ್ಯಾಪಿಕಾ?]

ಅಧ್ಯಾಪಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ವೇದವನ್ನು ಹೇಳಿಕೊಡು; ಅಧ್ಯಯನ ಮಾಡಿಸು. ೨. ಓದಿಸು; ಕಲಿಸು: ದ್ವಿಜರು ತಮ್ಮಯ ವಿದ್ಯೆಯಂ ದ್ವಿಜೇತರರಿಗಧ್ಯಾಪಿಸರು! (ಕಬ್ಬಿರ. ೩೩–೧೦). [ಅಧ್ಯಾಪನ + –ಇಸು]

ಅಧ್ಯಾಯ (ನಾ). ೧. ಗ್ರಂಥದ ಒಂದು ಭಾಗ; ಪಾಠ; ಪ್ರಕರಣ: ಒಂಬೈಂದು ಅಧ್ಯಾಯದ ಅದಿಯಲ್ಲು ಅವರಲ್ಲಿರುವ ವಿಷಯದ ಸ್ಥೂಲ ಪರಿಚಯವಿಪ್ಪಿರೆ ಅನುಕೂಲ (ಕಿಕ್ಷಿಪ. ೨೬ಗ). ೨. ಓದುವುದು; ವ್ಯಾಸಂಗ; ವೇದಾಧ್ಯಾಸ. ೩. ವ್ಯಾಸಂಗಕ್ಕೆ ತಕ್ಕ ಕಾಲ. 'ಅನಧ್ಯಾಯ' ಪರಾ. ೪. (ಸಮಾಸದ ಉತ್ತರಪದವಾಗಿ) ಓದುವನನ್ನು; ಅಧ್ಯಾಪಿಸು. 'ವೇದಾಧ್ಯಾಯ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅಧ್ಯಾರೋಪ (ನಾ). ೧. ಮೇಲಿಡುವುದು; ಏರಿಸುವುದು; ಪೇರಿಸುವುದು. ೨. ಇಂದು ವಸ್ತುವಿನ ಗುಣವನ್ನು ಮತ್ತೊಂದಕ್ಕೆ ಆನ್ವಯಿಸುವುದು, —ಆರೋಪಿಸುವುದು; ತಪ್ಪುಗ್ರಹಿಕೆಯಿಂದ ಒಂದನ್ನು ಮತ್ತೊಂದಾಗಿ ಭಾವಿಸುವುದು; ಭ್ರಾಂತಿ: "ಸದ್ರೂಪ ಮಾದ ಬ್ರಹ್ಮದಲ್ಲಿಲ್ಲದ ಮಾಯಾಪ್ರಸಂಗದ ಕಲ್ಪನೆಯೇ ಅಧ್ಯಾರೋಪ ವೆನಿಸದು" (ವಿಚೇಶ. ೨೧). ೩. [ವ್ಯಾಕ] ಬಿಟ್ಟುಹೋಗಿರುವ ಮಾತುಗಳನ್ನು ಊಹಿಸಿ ಸೇರಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು; ಅಧ್ಯಾಹಾರ: ಕಾರಕಮುಂ ಕ್ರಿಯೆಯುಂ ಕ್ರಿಯೆ ಕಾರಕದಿಂದನ್ಯತಾರ್ಥಮಾಗಿರ್ಪಿನ ಮಧ್ಯಾರೋಪಮೆಯುಮಿಂತಿರ್ಪುಗುಂ ತತ್ಯಾಯಕಗತಕಲಿಯೋ ವಿಭಕ್ತಿ ಪರಿಣತಮಕ್ಕುಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೧೪೩). ಕಾರಕಕ್ಕಂ ಕ್ರಿಯೆಗಂ ನೀಯದ ದೋಷಮಲ್ಲ ದಂತಧ್ಯಾರೋಪಮೂ ಮಾಜ್ಜುದು (ಕಾವ. ೧೪೫ ವೃತ್ತಿ). [ಸಂ.]

ಅಧ್ಯಾರೋಪಣ (ನಾ). ೧. ಮೇಲಿಡುವುದು. ೨. (ಬೇರೊಂದರ ಗುಣವನ್ನು) ಆರೋಪಿಸುವುದು. 'ಅಧ್ಯಾರೋಪಣಂಗೆಯ್' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅಧ್ಯಾರೋಪಣಂಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ಇಲ್ಲದ ಗುಣಗಳನ್ನು ಆರೋಪಿಸು; ಅಧ್ಯಾರೋಪಸಣಮಾಡು: ಎನಸುಂ ಕೈವಾರದಿಂದಿಲ್ಲದ ಗುಣಗಣಮಂ ರಾಗದಿಂ ಕೆಮ್ಮನೀ ಪಾಂಥನೊಳ್ಗಧ್ಯಾರೋಪಣಂಗೆಯ್ದನಗನವರತಂ ಬಣ್ಣಿಸುತ್ತಿರ್ದಳ್ (ಕಾಂದಂಬಿ. ೭೬೨).
[ಅಧ್ಯಾರೋಪಣ + ಗೆಯ್ < ಕೆಯ್]

ಅಧ್ಯಾರೋಪಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಬೇರೆ ಗುಣಗಳನ್ನು ಮೇಲಿಡು; (ಕೆಟ್ಟ ಹೆಸರು ಮುಂತಾದವುಗಳು) ಮೇಲೆ ಬರುವಂತೆ ಮಾಡು; ಹೊರಿಸು; ಆರೋಪಣೆಮಾಡು: ಆರಾಸಂ ದೋಷಮನಧ್ಯಾರೋಪಿಸಿ ಗುಣಗೆರಪಮೆ ನೋವರೆನಲ್ ತಮ್ಮಾರ್ಥದೆ ದೋಷಮನಧ್ಯಾರೋಪಿಸಿ ನೋವುದರ್ ಪೇಟ್ಟು ಕಡೆಯುಂಟೆ (ಕಾದಂಬಿ. ೪೮೦). ೨. [ವ್ಯಾಕ] ಬಿಟ್ಟುಹೋಗಿರುವುದನ್ನು ತಂದು ಸೇರಿಸಿಕೊ; ಅಧ್ಯಾಹಾರ ಮಾಡಿಕೊ: ಕಡುಗಲಿಯೆಂಬಲ್ಲಿ ಆತನೆಂಬ ಪ್ರಥಮೆಯಂ . . . ಜಯಮಂ ಮೆಱೆವುದೆಂಬಲ್ಲಿ ಆತನೊಳಿಂಬ ಸಪ್ತಮಿಯಂ ಈ ತೆಱದಿನಧ್ಯಾರೋಪಿಸಿ ಕೊಳ್ವುದು (ಕಾಬಿರ. ೧೪೫ ಪ್ರಯೋ). [ಅಧ್ಯಾರೋಪಣ + –ಇಸು]

ಅಧ್ಯಾಸ (ನಾ). ಒಂದನ್ನು ಮತ್ತೊಂದಾಗಿ ಭಾವಿಸುವುದು; ಅದಲ್ಲದ್ದರಲ್ಲಿ ಅದು ಎಂಬ ಭಾವನೆಯನ್ನು ಇಡುವುದು; ಭ್ರಮಿಸುವುದು: ಮತ್ತಮಲ್ಲದಱಲ್ಲಿ ಅಹುದೆಂಬ ಬುದ್ಧಿಯೇ ಕುಕ್ಕಾರಣತ ದೃಷ್ಟಾಂತದಿಂದಧ್ಯಾಸಲಕ್ಷಣಮಹುದು (ವಿಚೇಶ. ೩೬); ಹಿಂದೆ ಕಂಡಿದ್ದ ಒಂದು ವಸ್ತುವು (ಪೂರ್ವದೃಷ್ಟಃ) ಮತ್ತೊಂದರಲ್ಲಿ ಸ್ಮೃತಿರೂಪವಾಗಿ ತೋರುವುದೇ ಅಧ್ಯಾಸವು (ಬ್ರಹ್ಮಭಾ. ೨); ಒಂದು ವಸ್ತು ತನ್ನ ಸ್ವರೂಪಕ್ಕೆ ಹಾನಿಯಿಲ್ಲದೆ ಮತ್ತೊಂದು ವಸ್ತುವಾಗಿ ಆಗುವುದು, ಹಾಗೆ ಕಾಣುವುದು. ಇದಕ್ಕೆ ಅಧ್ಯಾಸವೆಂದೂ ಹೆಸರು (ಹಂದಸಾ. ೨೦೭). [ಸಂ.]

ಅಧ್ಯಾಸನ (ನಾ). ೧. ಮೇಲೆ ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳುವುದು. ೨. ಅಧ್ಯಕ್ಷತೆ ವಹಿಸುವುದು. ೩. ಉತ್ತಮವಾದ ಆಸನ; ಪೀಠ. [ಸಂ.]

ಅಧ್ಯಾಸಿತ (ಗು). ಇಡಲ್ಪಟ್ಟ; ನೆಲೆಗೊಳಿಸಿದ; ನೆಲಸಿದ: ಪ್ರಧಾನಪುರುಷಾಧ್ಯಾಸಿತಂಗಳಪ್ಪ ಪುರಂಗಳುಮಂ . . . ಮಾಡಿದಂ (ಆದಿಪು. ೪–೩೩ ವ). [ಸಂ.]

ಅಧ್ಯಾಹರಣ (ನಾ). = ಅಧ್ಯಾಹಾರ. [ಸಂ.]

ಅಧ್ಯಾಹಾರ (ನಾ). ೧. ತರ್ಕ; ಊಹೆ. ೨. [ವ್ಯಾಕ] ಬಿಟ್ಟುಹೋಗಿರುವುದನ್ನು ಊಹಿಸಿ ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳುವುದು, —ತಿಳಿಯುವುದು: ಆ ಸಮುಚ್ಚಯದ = ಆ ಸಮುಚ್ಚಯಾರ್ಥದ, ಅಂಗುಗಂ = ಉಂಗಾರಕ್ಕೆಯುಂ ಪೇಟ್ಟುದು = ಅಧ್ಯಾಹಾರಮುಂ ಪೇಟ್ಟುದು (ಕಾಬಿ. ೧೯೫ ಟೀಕೆ); ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲದಿರುವ ಪದಗಳನ್ನು ಅರ್ಥಪೂರ್ತಿಗಾಗಿ ಊಹಿಸಿಕೊಂಡು ಸೇರಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಅಧ್ಯಾಹಾರವೆಂದು ಹೆಸರು (ಮಕ್ಕಳ. ೧೯೪). [ಸಂ.]

ಅಧ್ಯಾಹಾರ್ಯ (ಗು). ೧. [ವ್ಯಾಕ] ಅರ್ಥಪೂರ್ತಿಗಾಗಿ ಮಾಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಬಿಟ್ಟುಹೋಗಿರುವ ಪದ ಮೊದಲಾದವುಗಳನ್ನು ಊಹಿಸಿ ಸೇರಿಸಿಕೊಳ್ಳತಕ್ಕ. (ನಾ). ೨. ಹಾಗೆ ಸೇರಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕಾದ ಶಬ್ದ ಮೊದಲಾದದ್ದು: ಸಮುಚ್ಚಯದುಮುವಿಂಗೆ – ಅಯಂ ಸಿರಿ ತಾಯಂ ತಂಜೆ ಕಜ್ಜಂ ಗತಿಯಿಪಿನದಱಂ ಸಿಂಹಸೇನತ್ತೀಶನೆಂಬಲ್ಲಿ ಸಮುಚ್ಚಯದುಮಾ ಅಧ್ಯಾಹಾರ್ಯಂ (ಕಾಬಿ. ೧೯೫ ಪ್ರಯೋ). [ಸಂ.]

ಅಧ್ಯಾಹೃತ (ಗು). ಅಧ್ಯಾಹಾರಮಾಡಿಕೊಂಡ; ಇರಬೇಕೆಂದು ತಿಳಿದುಕೊಂಡ. [ಸಂ.]

ಅಧ್ಯುಷಿತ (ಗು). ಮೇಲೆ ನಿಂತ; ನೆಲಸಿದ; ವಾಸಮಾಡಿದ: ಕೃಷಿಖಿಲರಾಧ್ಯುಷಿತಾಂಭಃಕಣಸಂಚಿತಂ . . . ತನುಳ್ಳದ್ಗಣಯಾವನರೂಪ ವಿಭವ ಭೋಗಾಭೋಗಂ (ಅವಿ. ೪–೬೫).

ಅಧ್ಯೂಢೆ (ನಾ). ಹಿರಿಯ ಹೆಂಡತಿ; ದೊಡ್ಡ ಹೆಂಡತಿ. [ಸಂ. ಅಧ್ಯೂಢಾ]

ಅಧ್ಯೇಷಣೆ (ನಾ). ಪ್ರಾರ್ಥನೆ; ಕೋರಿಕೆ. [ಸಂ. ಅಧ್ಯೇಷಣಾ]

ಅಧ್ರುವ (ಗು). ೧. ಸ್ಥಿರವಲ್ಲದ; ಅಸ್ಥಿರ; ಅಶಾಶ್ವತ; ಚಂಚಲ: ಭೋ ಗೀ ಂ ದ್ರ ಭೋ ಗ ಂ ಮಹೇಂದ್ರಮಹ್ಯಕ್ಷಯಮಿವಲ್ಲಮಧ್ರುವಂ (ಅವಿ. ೧೦–೫೯); ಇಲ್ಲಿಯಧ್ರುವಭಿವನಮರಕೆಯಲ್ಲಿ ಕಿಲ್ಬಿಸವಿಲ್ಲಿ ಶಿವಮಯವಲ್ಲಿ ಐಕಿಂದೇನ ನೆನೆದಿ (ಉಬ್ಬಾಗ. ೧–೩೧). ೨. ನಿಶ್ಚಯವಿಲ್ಲದ; ನಿರ್ಧಾರವಿಲ್ಲದ. ೩. (ದೇಹದ ಕೆಲವು ಭಾಗಗಳಿಂತೆ

ಹೆಚ್ಚು ಆಪಾಯವಿಲ್ಲದೆ) ಬೇರ್ಪಡಿಸಬಹುದಾದ; ತೆಗೆದುಹಾಕ ಬಹುದಾದ. (ನಾ). ೪. [ಜೈನ] ದ್ವಾದಶ ಅನುಪ್ರೇಕ್ಷೆಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು; ಸುಖ, ಆಯುಸ್ಸು, ಬಲ, ಸಂಪತ್ತುಗಳೆಲ್ಲ ಅನಿತ್ಯವಾದು ವೆಂದು ಚಿಂತಿಸುವುದು. 'ಅನಿತ್ಯತ್ವ ಭಾವನೆ' ಎಂದೂ ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ: ಅಧ್ರುವಾ ದ್ವಾದಶಾನುಪ್ರೇಕ್ಷಾಭಾವನಾಭಾವಿತಾಂತಃ ಕರಣನಾಗಿ (ಆದಿಪು. ೧೦-೧೪); [ಸಂ.]

ಅಧ್ರುವತ್ವ (ನಾ). ಸ್ಥಿರವಲ್ಲದಿರುವುದು; ಅಸ್ಥಿರತೆ; ಅಶಾಶ್ವತತೆ: ಜೀವನದ ಅಧ್ರುವತ್ವವನ್ನು ತಿಳಿದವರು ಆನ್ಯಾಯಕ್ಕೆ ಕೈಹಾಕಲಾರರು (ರೂಢಿ). [ಸಂ.]

ಅಧ್ವ (ನಾ). ೧. ದಾರಿ; ಹಾದಿ; ಮಾರ್ಗ; ರೀತಿ; ಕ್ರಮ: ಚತುರಕಲಿ ಪ್ರತಾನರಚಿತಾಧ್ವನ್ಯಕೃತಿ ಪ್ರಕೃತಿಕ ಪಾತ್ರಸಂಸ್ಥಿತ ಗುಣದೋಷ ದುರ್ಜ್ಞಜಳಧಿದನಮಂ ಕವಿನಾಮಧಾರಕಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೧-೩೮); ಆಟವಲ ಕುಟಲ ಪಥದಲಿ ಹಕಾತ್ಮನಲ್ ಭೃತ್ಯಮಾ ಶುಕಿಳ ಸೂನುವಿಗೆ (ತ್ರಿಣಾಮಾ. ೩೫-೨೦೮). ೨. ಕಾಲ; ವೇಳೆ. ೩. ಆಕಾಶ; ವಾಯುಮಂಡಲ. ೪. ವೇದಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಶಾಖೆ. ೫. ಸ್ಥಳ. ೬. ಪ್ರಯಾಣಮಾಡಬೇಕಾದ ದೂರ. [ಸಂ. ಅಧ್ವನ್]

ಅಧ್ವಗ (ನಾ). ಪ್ರಯಾಣಮಾಡುವವನು; ದಾರಿಹೋಕ: "ಪಾಂಥಃ, ಅಧ್ವಗಃ, ಅಧ್ವನೀನಃ, ಅಧ್ವನ್ಯಃ, ಪಥಿಕಃ —ಈ ೫ ಬಟ್ಟಿನಡೆವಾತಂ" (ಹಲಾಯು. ೫೯-೨೦೦); ಮಜ್ಜಿರು ಪೀಗುರ್ದಿವಂದವಮನಂದು ನಿಂದು ನಿಸ್ಸಾರಮುಖಂ ಮನೋಭವನ ಬಾಣದ ಬಾಗಿಗೆ ಬಂದನಧ್ವಗಂ (ರಾಜಶೇ. ೨-೨೬). [ಸಂ.]

ಅಧ್ವಗಜನ (ನಾ). ಪ್ರಯಾಣಮಾಡುವ ಜನ; ದಾರಿಹೋಕರು; ಪ್ರಯಾಣಿಕರು: ಬುದ್ಧಿವೇಜ್ಞಂತೆಪೊಲಾದುದಧ್ವಗಜಕ್ಕೆ ಕನತ್ಕಳ ಕೋಕಿಳಸ್ವನಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೬-೪೬). [ಅಧ್ವಗ + ಜನ]

ಅಧ್ವಗಮನ (ನಾ). ದಾಂ ನಡೆಯುವುದು; ಪ್ರಯಾಣ; ಪ್ರವಾಸ: ಕನಕತ್ಯಕ್ಷಾಜಬದಂತದಿನಮನವರದಿಂ ನೃಪರಿನಧ್ವಗಮನದಿನಕ್ಕುಂ ಧನಂ (ಜಾತಕ. ೯-೧೭). [ಅಧ್ವ + ಗಮನ]

ಅಧ್ವಜ (ಗು). ದಾರಿಯಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದ; ಪ್ರಯಾಣದಿಂದ ಉಂಟಾದ; ಪ್ರವಾಸದಿಂದಾದ. 'ಅಧ್ವಜ ಕ್ಲೇಶ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅಧ್ವಜ್ಞ (ಗು). ಧ್ವಜವಿಲ್ಲದ; ಬಾವುಟವಿಲ್ಲದ. [ಸಂ.]

ಅಧ್ವಜಕ್ಲೇಶ (ನಾ). ದಾರಿಯಲ್ಲಿ ಸಂಭವಿಸುವ ತೊಂದರೆ; ಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ಉಂಟಾಗುವ ಅಡ್ಡಿ: ಪೂರ್ವಸ್ಯಾಸ್ಮಿತನಂ ಕಂಡಂ ಮೃಗಗಣಪತಿಯಂ ಮೃಗಧರ್ತಾಧ್ವಜಕ್ಲೇಶಾರ್ತಂ (ಪಂಚತಂ. ೪೫-೧೧). [ಅಧ್ವಜ + ಕ್ಲೇಶ]

ಅಧ್ವನೀನ (ಗು). ೧. ಪ್ರಯಾಣಮಾಡುವುದಕ್ಕೆ ಸಮರ್ಥವಾದ; ವೇಗದಿಂದ ಪ್ರಯಾಣಮಾಡುವ. (ನಾ). ೨. = ಅಧ್ವಗ: "ಪಾಂಥಃ, ಅಧ್ವಗಃ, ಅಧ್ವನೀನಃ, ಅಧ್ವನ್ಯಃ, ಪಥಿಕಃ —ಈ ೫ ಬಟ್ಟಿನಡೆವಾತಂ" (ಹಲಾಯು. ೫೯-೨೦೦); ನಿಚೇಕಕಾರ್ಯಭರೀಣಂ ಮನು ವಿಹಿತ ಧರ್ಮಮಾರ್ಗಾಧ್ವನೀನನೆನಿಂದುಂ [ದು ರ್ಗ ನಿ ಸಿ] ದನಲ್ತ (ಪಂಚತಂ. ೧೧-೬). [ಸಂ.]

ಅಧ್ವನ್ಯ (ಗು). ೧. = ಅಧ್ವನೀನ ೧. (ನಾ). ೨. = ಅಧ್ವಗ ೨. ಜಳಜಾಸ್ಯಳಿದಿಂ... ಪೀಯುಷ ಸಂಕುಳಮಂ ಚಿತ್ತದಿರೀಂಟ ತದ್ಗಿಷ ಯದಧ್ವನ್ಯರ್ ಮನಂಬೆಱುವರ್ (ಚಂದ್ರಪು. ೧-೫೯). ೩. ಪ್ರಯಾಣಕ್ಕೆ ಸಿದ್ಧವಾದ ರಥ, —ವಾಹನ; ಹೊಡಿ ವಿಲ್ಲಿಸಿದ ರಥ: "ಅಧ್ವನ್ಯಃ, ಪಾರಿಯಾತ್ರಿಕಃ, ಕರ್ಣೇರಥಃ —ಈ ೩ ಪಯಣದ ರಥಂ" (ಹಲಾಯು. ೬೩-೨೯). [ಸಂ.]

ಅಧ್ವಯೋಗ (ನಾ). [ಛಂದ] ಷಟ್ಪ್ರತ್ಯಯಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ದ್ವಿಗುಣಿಸಿ ವೃತ್ತಮನದಲೊಳ್ ತೆಗೆದೊಂದಂ ಕಳೆದಡಕ್ಕುಮಂಗುಲಿ ಗಳವಂ ಮಿಗಿಲಾಗಲಧ್ವಯೋಗಂ ತೆಗೆಜ್ಜುಪದೇಶದೊಳಪರಿಮಿತಂ ಪ್ರಸ್ತಾರಂ (ಛಂದೋಂಬು. ೬-೬). ☞ ಈ ಶಬ್ದವನ್ನು 'ಅಧ್ವನ್' ಎಂದೂ ಕೆಲವು ಛಂದೋಗ್ರಂಥಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ. [ಅಧ್ವ + ಯೋಗ]

ಅಧ್ವರ (ನಾ). (ಸೋಮಪಾನವೇ ಪ್ರಧಾನವಾದ) ಯಜ್ಞ; ಯಾಗ: "ಯಾಗಃ, ಯಜ್ಞಃ... ಮಖಃ, ಅಧ್ವರಃ... ಸತ್ರಂ —ಈ ೧೨ ಯಾಗಂ" (ಹಲಾಯು. ೬೪-೩೬); ಭರತನನೇಕಾಧ್ವರಭರಿತರಂ ಜಸಮುಜ್ಜಯಿ ಕಜ್ಜಯಿ ಭೂಪರ್ ಪಲರಾದರಿಸಿದ ಧರಣೀಧರಮಂ ಧರಿಯಿಸಿದಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧-೬೪). [ಸಂ.]

ಅಧ್ವರತರುರಂಗ (ನಾ). ಯಜ್ಞದ ಕುದುರೆ: ಬಱಿವೋಪ ರಾಮ ನಧ್ವರತರುರಂಗಮಂ ತಡೆದು ನಡೆಗಿಡಿಪರ್ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೩೪-೨). [ಅಧ್ವರ + ತುರಂಗ]

ಅಧ್ವರರಕ್ಷೆ (ನಾ). ಯಜ್ಞವನ್ನು ಕಾಪಾಡುವುದು; ಯಾಗರಕ್ಷಣೆ. 'ಅಧ್ವರರಕ್ಷಣೆಯೆ' ಪರಾ. [ಅಧ್ವರ + ರಕ್ಷ]

ಅಧ್ವರರಕ್ಷಣೆಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ಯಜ್ಞ ರಕ್ಷಣೆ ಯನ್ನು ಮಾಡು; ಯಾಗವನ್ನು ಕಾಪಾಡು: ದೀಕ್ಷಮಂ ನೋಡಿ ಪಾಲಿಸಧ್ವರರಕ್ಷಣೆಗೆಯ್ಗುಗ್ರ ಹಾರಂಗಳಂ ದಿಟ್ಟ... ಉತ್ತಮಕುಲಾಚಾರವರೆಸಿ ನಡೆಯೆಂದೆಸ್ಪಿದೀ ಹೊತಿತಯರ ಕೂಡಿ ನಡೆಯೆಂಬುದೇ ಮುಗಿಗಳ (ಹಜಹಾ. ೯-೩೮). [ಅಧ್ವರರಕ್ಷಣೆ + ಗೆಯ್ (< ಕೆಯ್ಯ್)]

ಅಧ್ವರಶಾಲೆ (ನಾ). ಯಜ್ಞ ಶಾಲೆ; ಯಾಗಶಾಲೆ: ಅವಪಿಪ ಮೆಱೆದ ನಧ್ವರಶಾಲೆಯಲಿ ಮಾಡಿದ ಮಹಾಕ್ರತುವ (ಕುವ್ಯಾ. ೨೧-೭೦). [ಅಧ್ವರ + ಶಾಲ್ಕೆ]

ಅಧ್ವರಿ (ನಾ). ಯಜ್ಞವನ್ನು ಮಾಡುವವನು; ಯಾಗದೀಕ್ಷಿತ: ಹೊತೈವ ನಾಸಧ್ವರಿಯರ್ ಭ್ರಾತೃವೆಗೆ ಶಾಸುಂದ ಮತ್ತಿತ್ತರ್ ಯಾದವರ್ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೧೬೭). [ಸಂ. ಅಧ್ವರಿನ್]

ಅಧ್ವರಿಯ (ನಾ). = ಅಧ್ವರ್ಯು: ಕರೆಸಿದರು ಮತ್ತಿಕ್ಕುಗಳಧ್ವರಿಯ ನಾಜನು ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯ ನನ್ನು (ಕುವ್ಯಾ. ೬-೩೬). [< ಸಂ. ಅಧ್ವರ್ಯು]

ಅಧ್ವರೋಚಿತ (ಗು). ಯಜ್ಞಕ್ಕೆ ತಕ್ಕ, —ಯೋಗ್ಯವಾದ: ಆ ಮಹಾಧ್ವರೋಚಿತ ರಥನಾ ವಿಕೇಷಮಂ ನಿರೀಕ್ಷಿಸುವುದೆಂದು ಪುಂಡರೀ ಕಾಕ್ಷನನೊಡಂಗೊಂಡುಯ್ದು (ಜಗದ. ೧೬-೬ ಪ). [ಅಧ್ವರ + ಉಚಿತ]

ಅಧ್ವರ್ಯು (ನಾ). ವೈಭವ; ವಿಜೃಂಭಣೆ; ಅದ್ಧೂರಿ: ನಮ್ಮಾ ಬಾರ ಕೂರಂದು ಅಧ್ವರ್ಯದಲಿ ಬಾಳುತಿರುವಂದು ಒಂದು ಸಲ ಯಾವನೋ ನನ್ಸಾಸಿ ಆರಮನೆಯ ಮುಂಗಡೆಗೆ ಬಂದು ಭಿಕ್ಷಾಂದೇಹಿ ಎಂದು ಕೂಗಿದನಂತೆ (ಸವಂಶ. ೨-೪೫). [ಸಂ. ಅಧ್ವರೀಯ?]

ಅಧ್ವರ್ಯು (ನಾ). ೧. ಯಜುರ್ವೇದವನ್ನು ಬಲ್ಲವನಾಗಿ ವೇದಿಕೆ ಯನ್ನು ರಚಿಸುವುದು ಮೊದಲಾದ ಕೆಲವು ವಿಶೇಷ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಮಾಡುವ ಪುರೋಹಿತ: ಮಷಿಗಳ್ ಅಧ್ವರ್ಯರ್ದ್ಗಾತ್ಮಹೋತಾ ರರುಂ ಯತ್ತಿಜರುಂ ಸಾಮಾಜಿಕರುಮಾಗೆಸೆದರ್ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೪೫-೨೬); ಅಧ್ವರ್ಯುರ್ ಎಂಬುವನು ಯಜುರ್ವೇದದ ಮೂಲಕ ಹೋಮ ಮಾಡಿದ ಮೊದಲಿಗ ದುವನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಾನೆ (ಹಿಂದಾಸಾ. ೧೫೭); ನಾವು... ಮಾಠರಸ ಗೋತ್ರದ ಕಲ್ಪಕಾಪಿಯ ಅಧ್ವರ್ಯುವಾದ ಕೇಶವ ದಾಸನಂಬ ಬ್ರಾಹ್ಮಣನು (ಭಾಸಾಸಾ. ೧೬-೪). ೨. ಯಜ್ಞದಲ್ಲಿ ಭಾಗವಹಿಸುವ ಪುರೋಹಿತ. ೩. ಯಜ್ಞವನ್ನು ನಡೆಸುವವನು. ೪. ಮುಂದಾಳು; ನಾಯಕ. [ಸಂ.]

ಅಧ್ವಶ್ರಮ (ನಾ). ದಾರಿನಡೆದು ಆದ ಆಯಾಸ; ಪ್ರಯಾಣದ ಬಳಲಿಕೆ: ಅವನಿಪಂಗಧ್ವಶ್ರಮಂ ಪಿಂಗುವಂತು ನಿಶಾನಿರ್ಗಮ ಸೂಚಕಂ ತಳರ್ದು ತೀಡಿತ್ತೊಂದು ಮಂದಾನಿಲಂ (ಕಾದಂಉ. ೪೨೮); ಮುರುಹಿ ನಿಂದವು ಕೊಡಹಿದವು ಕೇಸರವನಧ್ವಶ್ರಮದ ಢಗೆ ಪರಿಹರಿಸೆ ನೀರೊಳು ಹೊಗಿಸಿದನು ಹರಿ ಹಯಚತುಷ್ಟಯವ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೦-೩೪). [ಅಧ್ವ + ಶ್ರಮ]

ಅಧ್ವಸಹ (ನಾ). ಮಾರ್ಗಾಯಾಸವನ್ನು ಸಹಿಸಬಲ್ಲವನು: ನಿಡಿಯಂ ಕರ್ಕಶಲೋಮನಧ್ವಸಹನನ್ಯಸ್ತ್ರೀಧನಾಂಹೋರತಂ ನಿಡುಗೋಣಂ ಶಠನಂಗನಿರ್ಗತ ಶಿರಾಜಾಲಂ ಘಟಪ್ರೋದ್ಭವಂ (ಜಾತಕಿ. ೧೭-೧೧). [ಅಧ್ವ + ಸಹ]

ಅಧ್ವಾನ$_1$ (ನಾ). = ಅಧ್ವ ೧: ಸಂದ ಗತಪ್ರತ್ಯಾಗತಮೆಂದೀ ಕೃತಿಯೊಂದಿವಕ್ಕೆ ಗೆಲ್ಗುಂ ನೀಂ ಪೇಟ್ಟೊಂದೆರಡು ಮುಕ್ತಕಂ ಪೆಜರೊಂದೊಂದಧ್ವಾನಮೇಂ ಕುರುಳ್ಗಳ ಸವಣಾ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೨-೭೪); ಪ್ರಣುತಗುಣರೆನಿಪ ವಿಬುಧಾಗ್ರಣಿಗಳ್ ಕೆಯ್ಕೊಂಡು ಪೊಗಟೆ ಸಲೆ ನೆಗಟ್ಟುವು ಧಾರಿಣಿಯೊಳಗೆ ನಾಗವರ್ಮನ ಗುಣವರ್ಮನ ಶಂಖವರ್ಮನಧ್ವಾನಂಗಳ್ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೧೮೫). [ಸಂ. ಅಧ್ವನ್]

ಅಧ್ವಾನ$_2$ (ಗು). ೧. ದನಿಯಿಲ್ಲದ; ಹೀನಸ್ವರವುಳ್ಳ. (ನಾ). ೨. ಕಾಡು; ವನ: "ಇರದಾಪತ್ತುಮರಣ್ಯ ಹೀನಸರಮಿಂತಧ್ವಾನಮಕ್ಕುಂ" (ನಾನಾರ. ೧೬೫); ಅಧ್ವಾನಪದಪರಿಶ್ರಮಶ್ರಾಂತರ್ ನಿದ್ರಾಭ[ರ]ಪರವಶರಾಗಿರೆ (ಪಂಪಭಾ. ೩-೧೦ ವ). ೩. ಕಷ್ಟ; ತೊಂದರೆ; ಆಪತ್ತು: ನಿಮ್ಮಡಿನೀಮೆನಗೆ ಪ್ರಾಣೋಪಕಾರಂಗೆಯ್ದಿರ್ ನಿಮಗೇನಾನು ಮಧ್ವಾನಮಾದಾಗಳೆನ್ನಂ ನೆನೆದೊಡಾಂ ಬಂದು ದೇವರಸೇವೆಯಂ ಮಾಡಿ ಪೋಪೆನ್ (ಪಂಚತಂ. ೧೧೦-೬); ವಿದ್ಯವೇ ತಾಯ್ತಂದೆ ಬುದ್ಧಿಯೇ ಸೋದರನು ಅಧ್ವಾನಕಾದರವ ನೆಂಟ ಸುಖದಿ ತಾನಿದ್ದುದೇ ರಾಜ್ಯ (ಸರ್ವಜ್ಞ.೧೩೨೨); ಅಧ್ವಾನಕಾಲದಲ್ಲಿ ಮಧ್ಯಾಹ್ನದ ಊಟವೋ (ಗಾದೆ). ೪. ತುಂಬ ಹದಗೆಟ್ಟ ಸ್ಥಿತಿ; ಅಸ್ತವ್ಯಸ್ತತೆ: "... ನಮ್ಮ ಸ್ಕೂಲು ಟೈಂಟೇಬಲ್ಲು ತುಂಬಾ ಅಧ್ವಾನ ..." (ಸ್ವಾಮಿಸ್ನೇ. ೧೫೬). [ಸಂ.]

ಅಧ್ವಾನಸಂಗೀತ (ನಾ). ತೀರ ಹದಗೆಟ್ಟ ಸಂಗೀತ: ಇವಳು ಷೂಟಿಂಗ್ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಅದನ್ನು ಅಭ್ಯಾಸಮಾಡಿ ಅಧ್ವಾನಸಂಗೀತದ ಸವಿತೋರಿದಳು! (ನಾಡಿಗೇ. ೫೯). [ಅಧ್ವಾನ್ನ + ಸಂಗೀತ]

-ಅನ್ (ಪ್ರ). ಪುಲ್ಲಿಂಗ ಸಾಧಕ ಪ್ರತ್ಯಯ: ಶ್ರೀಮತ್ಕದಂಬಪನ್ ತ್ಯಾಗ ಸಂಪನ್ನನ್ ಕಲಭೋರ [ನಾ] ಅರಿಕಕುಸ್ಥಭಟ್ಟೋರನಾಳೆ (ಮೈಅರಿ. ೧೯೩೬, ೧೬-೩; 450); ತಾಂ ತೊನ್ನನಾಗಿ ಮುರುಂಟದ ಕೈಯುಂ ಕಾಲುಂ ಬೆರಸು (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೨೨-೨೨); ಮೆಲ್ಲೆರ್ದೆಯನ್ ನಿಡುವಣೆಯನ್ (ಕೈಪಿಡಿ. ೩೫).

-ಅನ 'ಅನೆಯ್ಯ' ನೋ.

ಅನಂಗ (ಗು). ೧. ಶರೀರವಿಲ್ಲದ. (ನಾ). ೨. ಮನ್ಮಥ: ಬಿರಯಿಗಳ ನಿಸಲನಂಗಂಗರಲಂಬಿನ ಪೊದೆಯನಖಿಳ ವನದೇವತೆಯರ್ ವಿರಚಿಸಿ ನೀಡಲ್ ಬಂದಂತಿರಲೆಸೆವರ್ ಪುಷ್ಪಮಾಲಿಕಾಧಾರಿಣಿಯರ್ (ಪುಷ್ಪಪು. ೨-೭೯); ಬೇಡವೆಣ್ಬಂದು ನಿಂದೆಡೆಯೊಳ್ನಿಲ್ವನನಂಗನಾಂತು ಮುಗುಳಂಬಂ ಪುಷ್ಪಕೋದಂಡಮಂ (ರಾಜಶೇ. ೫-೧೧೨); ಅನಂಗನ ಶಕ್ತಿಯ ಮುಂದೆ ಯಾವುದು ತಾನೆ ನಿಲ್ಲುವುದು? (ಆರ್ಯಕ. ೯೬). ೩. ಆಕಾಶ. ೪. ಗಾಳಿ. ೫. ಮನಸ್ಸು. [ಸಂ.]

ಅನಂಗಪರವಶೆ (ನಾ). ಕಾಮಕ್ಕೆ ಅಧೀನಳಾದವಳು: ರತ್ನಮುದ್ರಿಕೆಯೊಳ್ ಬರೆದ ಶ್ರೀಪಾಲನಾಮಾಕ್ಷರಂಗಳಂ ಕಂಡಾಕೆಯುಮನಂಗಪರವಶೆಯಾದಳ್ (ಚಾವುಂಪು. ೧೦೫-೧೮). [ಅನಂಗ + ಪರವಶೆ]

ಅನಂಗಪಾಶ (ನಾ). ಮನ್ಮಥನ ಹಗ್ಗ: ಕಣ್ಗೆಸೆದಳ್ ನವರತ್ನಮಾಲೆ ಕೆಂದಳದೊಳನಂಗಪಾಶಮೆನೆ ಕೈಕೆ ಮನೋಜನ ಬಯ್ತು ಬಯ್ಕೆವೋಲ್ (ಪಂಠಾಮಾ. ೩-೪೨). [ಅನಂಗ + ಪಾಶ]

ಅನಂಗಮುದ್ರೆ (ನಾ). ೧. ಮನ್ಮಥನ ಮುದ್ರಿಕೆ. ೨. ಮನ್ಮಥ ಪರವಶತೆಯನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಭಂಗಿ, —ಆಕಾರ: ಕಲಶಕುಚಂ ಕದಕ್ಕದಿಸೆ ಸುರ್ಕುಸಿರಿಂ ನಡುಗಿತ್ತು ಚಿತ್ತಂ ... ಜಾನಕಿಗೆ ಮುದ್ರಿಕೆ ಕೊಟ್ಟುದನಂಗಮುದ್ರೆಯಂ (ಪಂಠಾಮಾ. ೧೧-೮೮). [ಅನಂಗ + ಮುದ್ರೆ]

ಅನಂಗರಾಗ (ನಾ). ಕಾಮಾಸಕ್ತಿ; ಮೋಹ: ಪುಳಿಯೊಳಲೆದ ಪವಳದ ಬಟ್ಟನಂತೆ ಸೊಗಯಿಸುವ ಸಂಸಾರಸಾರೋದಯನ ಬಿಂಬಾಧರಮನಂಗರಾಗರಸದುರುಳಿಯಂತಾದುದು (ಪಂಪಭಾ. ೨-೩೯ ವ). [ಅನಂಗ+ ರಾಗ]

ಅನಂಗರಾಜ (ನಾ). ಕಾಮ; ಮನ್ಮಥ: ರಾಜಿಸುತಿರ್ದುವು ... ಮತ್ತಷಟ್ಪದೀರಾಜಿಯ ವರ್ಣಸಂಕರತೆಯಿಂದೆ ಕೊಳಂಗಳನಂಗರಾಜ ನೀರಾಜನಲೀಲೆಗೆಂದು ರತಿ ತೀವಿದ ಬಣ್ಣವುರಂಗಳಂದದಿಂ (ಜಗವಿ. ೪-೬೫). [ಅನಂಗ + ರಾಜ]

ಅನಂಗರಾಜ್ಯ (ನಾ). ಕಾಮನ ರಾಜ್ಯ: ಒರ್ವಳನಂಗರಾಜ್ಯಲಕ್ಷ್ಮೀ ವಿಭವಂ ಗೃಹಾಂಗಣದ ಮುಂದೆಸೆದಿರ್ದವೊಲೊಪ್ಪಿ ತೋಱಿದಳ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೮-೮೩). [ಅನಂಗ + ರಾಜ್ಯ]

ಅನಂಗರಿಪು (ನಾ). ಮನ್ಮಥನ ಶತ್ರು; ಶಿವ: ಲಿಂಗನಿಷ್ಠೈಕಪ್ರಲೀನನು ಭೃಂಗಿನಾಥನನಂಗರಿಪುವರ್ಧಾಂಗಿಯಹ ಪಾರ್ವತಿಗೆ ನಮಿಸದೆ (ಬಸಪು. ೫೩-೩೬). [ಅನಂಗ + ರಿಪು]

ಅನಂಗಲೋಕ (ನಾ). ಮನ್ಮಥನ ಲೋಕ: ಫಣಿಲೋಕಮನುಗ್ರನಾಗಸಾಧನದಿನನಂಗಲೋಕಮನನೂನರತಿ ಪ್ರಮದಾಂಗದಿಂದದೇನನು ಕರಿಸಿತ್ತೊ ರಾಜಭವನಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೩-೧೨). [ಅನಂಗ + ಲೋಕ]

ಅನಂಗವೈರಿ (ನಾ). = ಅನಂಗರಿಪು: ಲಿಂಗಮೂರ್ತಿಗೆ ಕೂರ್ಪ ಬಸವಂ ಜಂಗಮಾರ್ಚಕನಾದಿಬಸವನನಂಗವೈರಿಯ ಶರಣರೊಳು ಸಲೆ ಸಂದ ದಾಸೋಹಿ (ಬಸಪು. ೧-೩೨). [ಅನಂಗ + ವೈರಿ]

ಅನಂಗಸಂಗಿ (ನಾ). ಕಾಮಾಸಕ್ತಿಯುಳ್ಳವನು: ಕೂಡಲ ಸಂಗನ ಶರಣರ ಬಂದ ಬರವ ನಿಂದ ನಿಲವ ಅನಂಗಸಂಗಿಗಳೆತ್ತ ಬಲ್ಲರು (ಬಸವ. ೧೨೫). [ಸಂ. ಅನಂಗಸಂಗಿನ್]

ಅನಂಗಸುಭಗ (ನಾ). ೧. ಮನ್ಮಥನಂತೆ ಸೌಂದರ್ಯವುಳ್ಳವನು. ೨. ನ್ಯೂನಾಂಗನಾಗಿರುವ ಸುಂದರ; ಅಂಗರಹಿತನಾದ ಸುಂದರ (?) ೧, ೨: ಮತ್ತಮಾ ನೃಪಂ ... ಅನಂಗಸುಭಗನಾಗಿಯುಂ ಅನಂಗಸುಭಗನಲ್ತು (ಪುಷ್ಪಪು. ೯-೩೯ ವ). [ಅನಂಗ + ಸುಭಗ]

ಅನಂಗಾಗ್ನಿ (ನಾ). ಕಾಮತಾಪ: ಅರಸಿಯರತನುಶ್ಯಾಮಕಾಗ್ರಂಗಳೊಳ್ ಸ್ನೇಹವಶಾನಂಗಾಗ್ನಿಯಂ ನೀರ್ದಳಿದು ನದಿಪುವಂತಾದನಂ ಭೋದಲೀಲಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೮-೩೧). [ಅನಂಗ + ಅಗ್ನಿ]

ಅನಂಗಾಲೇಖನ (ನಾ). ಪ್ರೇಮಪತ್ರ: ಕಂದಿರ್ಪ ಕಂಜಾತಪತ್ರದೆ ಸೂಕ್ಷಾಗ್ರನಖಂಗಳಿಂ ಬರೆದನಂಗಾಲೇಖನಂ ತಾನಿದಂತಿದು (ಶಾಕುಂತ. ೪೩-೭೭) [ಅನಂಗ + ಅಲೇಖನ]

ಅನಂಗಿತಿಗಡು (ನಾ). ಒಂದು ಗಿಡದ ಹೆಸರು: ಅಜಮೋದ ... ಅನಂಗಿತಿಗಡು, ಲವಂಗಲೋಧ್ರ, ಕಾಚು ... ಇಷ್ಟನ್ನೂ ಸಮಾನವಾಗಿ ಚೂರ್ಣವ ಮಾಡಿ ಬೇಲದ ಹಣ್ಣಿನ ರಸವಾಗಲೀ ... ದೇಹದ ಬಲವರಿತು ಕೊಡುವುದು (ವಿವೈವಿ. ೩೩). [ಅನಂಗಿ + ತಿಗಡು?]

ಅನಂಗೇಭ (ನಾ). ೧. ಮನ್ಮಥನ ಆನೆ. ೨. ಮನ್ಮಥನೆಂಬ ಆನೆ: ತಳಿರ ತಟ್ಟಿಂದೆನಿಸಿದ ಪ್ರಧಾನಾನಂಗೇಭಂ ಬೆದಜಿ ನೆರೆದಿರ್ದುಂ ಮದುವೆಯೊಳ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೬-೧೩). [ಅನಂಗ + ಇಭ]

ಅನಂಗೋತ್ಸವ (ನಾ). ಕಾಮಕ್ರೀಡೆ : ದಿವ್ಯಾಂಗನಾಭಾವಾಪಾಂಗ ನಿರೀಕ್ಷಣಾಮ್ಯತಕೃತಾನಂಗೋತ್ಸವಂ (ಆದಿಪು. ೨-೬).
[ಅನಂಗ + ಉತ್ಸವ]

ಅನಂತ (ಗು). ೧. ಕೊನೆಯಿಲ್ಲದ; ಮೇರೆ ಮೀರಿದ; ಗಣನಾತೀತವಾದ; ಅಸಂಖ್ಯವಾದ : ಸೃಷ್ಟಿಸ್ಥಿತ್ಯಪ್ಯಯನಿರ್ಜುಷೋರ್ಜಿತಯಶಸಂ ವಾಜಿಶ ಯಾನೋತ್ಸವಂ ನ್ಯಸ್ತಾನಂಸುಭೋಗ ಭೋಗಿನಿಮಂ (ಎಳ. V, ಲೇಲಯಂ. ೧೧೪-೩ ; ೧೧೨); ಜೀವವು ಮಾಯೆಯಲ್ಲಿ ಅದು ಅನಾದಿ, ಅನಂತ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೧೩). (ನಾ). ೨. ಗುಂಪು; ಸಮೂಹ : "ಏಕರಂ ನಿಕಾಯಂ . . . ಪೇಟ್ಟಿಕಮನಂತಂ ರಾಶಿ ಚಯ ಕುಳಮೆನರ್ ಮತ್ತೆ ಸ್ತೋಮಮ್ಮೆ ನಾಮಮಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೩೬-೧). ೩. ವಿಷ್ಣು. ೪. ಕೃಷ್ಣ : ಸರೋಜಿಯಂ ಮೆಚ್ಚಿ ಪೊಗಳ್ದು ಜಲಕ್ರೀಡೆಯಾಡಲ್ ಬಗೆದು ತಾನುಮನಂತನುಮಂತಃಪುರ ಪರಿವಾರಂಬೆರಸು (ಪಂಪಭಾ. ೫-೫೮ ವ). ೫. ಶಿವ; ಈಶ್ವರ. ೬. ಬಲರಾಮ : "ಬಲದೇವನ, ಬಲಭದ್ರ . . . ಅನಂತ . . . ಹಲಾಯುಧ – ಈ ೧೮ ಬಲದೇವನ ಪೆಸರ್" (ಹಲಾಯು. ೬-೨೯); ರೋಹಿಣಿಗನಂತನಂದುವದಯಿಸಿದಂ (ಜಗದ. ೨-೮೮); ತೋಯಜಾಪ್ತನಂತಸಹಾಯಂ ನಲಿದಿಂತು ವತ್ಸ ಕುಲಮಂ ಕಾದಂ (ಜಗದ. ೩-೭೭). ೭. ಸರ್ಪರಾಜ; ಆದಿಶೇಷ : "ಶಾಪದನಂತಂ ವಾಸುಕಿಪ್ರಬಲ ತಕ್ಷಕಾ ಖ್ಯ ನು ಸುಕಾರ್ಕೋಟಕಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೧೮-೪). ೮. ಆದಿತ್ಯನ ತಮ್ಮ ವಾಸುಕಿ. ೯. ಆಕಾಶ; ವಾಯುಮಂಡಲ : ಕಾಂತಾರದಲ್ಲಿ ಕಣ್ಗಾಣದಲಲುತ್ಪರಲನಂತ ನುಡಿ ಯಿತ್ತಹೋ ಸಾರಂಗಧರಕಳವರ ದುಃವೇತಕೆ ಸ್ಮೆರಿಸು . . . ಎಲ್ಲ (ಗುರುಚಾ. ೧೩-೫೩). ೧೦. ಭೂಮಿ. ೧೧. [ಜೈನ] ಹದಿನಾಲ್ಕನೆಯ ತೀರ್ಥಂಕರ : ಅನಂತ . . . ಎಂದಿಪ್ಪತ್ತುನಾಲ್ಕು ತೀರ್ಥಕರರ್ (ಚಾವು ಉ. ೪೨೦-೧೪); ಅನಂತಜಿನ್ಮಾಸನಿಪಸ್ಪನಿಗೆಮನಿಗನಂತ ಜಿನೇಂದ್ರನನಂತಸೌಖ್ಯಮಂ (ಅಜಿಪು. ೧-೧). ೧೨. [ಜೈನ] ಒಂದು ಪ್ರದೇಶದ ಹೆಸರು : ಲೋಕಮಸಂಖ್ಯಾತ ಪ್ರದೇಶಾಯಾಗಿಯುಂ ಅನಂತ ಪ್ರದೇಶಕಲಿತಸ್ಕಂಧಕ್ಕಂ ಅನಂತಾನಂತಪ್ರದೇಶೋಪಚಿತಸ್ಕಂಧಕ್ಕಂ ಆಧಾರಮಪ್ಪುದು ವಿರೋಧಮಲ್ತು (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೨೩೪); ಪುದ್ಗಲದಲ್ಲಿ ಸಂಖ್ಯಾತ, ಅಸಂಖ್ಯಾತ, ಅನಂತಗಳೆಂಬ ಮೂರುವಿಧ ಪ್ರದೇಶಗಳಿರುವುವು (ಹಿಂದಸಾ. ೪೧).

ಅನಂತಚತುರ್ದಶಿ, ಅನಂತನ ವ್ರತ, ಅನಂತಪದ್ಮನಾಭ ವ್ರತ = ಭಾದ್ರಪದ ಶುಕ್ಲಪಕ್ಷದ ಚತುರ್ದಶಿ ದಿನದಂದು ಕಲಶಗಳಿಗೆನ್ನಿಟ್ಟು ಆಚರಿಸುವ ಒಂದು ವ್ರತ. [ಸಂ.]

ಅನಂತಕಾಂತಿ (ನಾ). ಮೇರೆ ಮೀರಿದ ಪ್ರಕಾಶ; ಅತಿಶಯವಾದ ಕಾಂತಿ : ಹರಿಬೇಡೆಯ್ ದಾಂಗುಡಿಪ್ಪುದನಂತಕಾಂತಿ ಶಾಂತೀಶ್ವರನ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೦-೮೩). [ಅನಂತ + ಕಾಂತಿ]

ಅನಂತಕಾಯ (ನಾ). [ಜೈನ] ಅನಂತ ಜೀವಗಳಿರುವ ವನಸ್ಪತಿ : ಜೈನಸಿದ್ಧಾಂತದ ಪ್ರಕಾರ ಹಸಿರು ತೊಪ್ಪಲುಗಳಿಗೆ ಎರಡು ಅವಸ್ಥೆ ಗಳಿವೆ. ಒಂದು ಸಪ್ರತಿಷ್ಠಿತ. ಇನ್ನೊಂದು ಅಪ್ರತಿಷ್ಠಿತ. ಸಪ್ರತಿಷ್ಠಿತ ಅವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿ ವನಸ್ಪತಿಯೊಳಗೆ ಅಗಣಿತ ಜೀವಗಳು ವಾಸಿಸುತ್ತವೆ. ಎಂತಲೇ ಆ ವನಸ್ಪತಿಗೆ ಅನಂತಕಾಯವೆಂದು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ (ಜೈಪ್ರ. ೪೭೧).
[ಅನಂತ + ಕಾಯ]

ಅನಂತಗಣಿತೆ (ನಾ). ಮೇರೆ ಮೀರಿದ ಲೆಕ್ಕ; ಅಸಂಖ್ಯಾತವಾದ ಲೆಕ್ಕ : ಕವಿಗಳುಮನಾದಿ ಲೋಕೋದ್ಭವಕ್ಕುದಜಿಂದನಂತಗಣನಾತಿ ಗತಂ (ಕವಿರಾ. ೨-೪೬). [ಅನಂತ + ಗಣಿತೆ]

ಅನಂತಗುಣ (ನಾ). ಅಸಂಖ್ಯಾತವಾದ ಗುಣ : ಕನ್ನಸುಗಳಿವು ಪೆಜ ಪೆಜತೆನನಂತಗುಣಾನಿಳಯನಾದಿದೇವಂ ಪಲಬರ್ ಮುನಿಪತಿಗಳ್ಕರ ಸರ್ದರ್ಪನನಶ್ವರಾಪ್ತಪದಮನೆಂಬುದಂ ಸೂಚಿಸುಗುಂ (ಆದಿಪು. ೧೬-೪೯).
[ಅನಂತ + ಗುಣ]

ಅನಂತಗೊಂಡೆಹುಲ್ಲು (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಹುಲ್ಲು (ಮೃಡಿಗಿ. ೪೯-೬೯). [ಅನಂತ + ಗೊಂಡೆ + ಹುಲ್ಲು (< ಪುಲ್)]

ಅನಂತಚತುಷ್ಟಯ (ನಾ). [ಜೈನ] ತೀರ್ಥಂಕರರಾಗುವವರಿಗೆ ಕರ್ಮಪರಿಣಾಮಗಳು ನಶ್ಚವಾದ ಮೇಲೆ ಉಂಟಾಗುವ ನಾಲ್ಕು ಗುಣಗಳು. ಅವು ಅನಂತಜ್ಞಾನ, ಅನಂತದರ್ಶನ, ಅನಂತ ಸುಖ, ಅನಂತವೀರ್ಯ : ಆಗ್ಗಳಿಸಿದನಂತಚತುಷ್ಟಯ ವಿಲಾಸ ಕೈವಲ್ಯ ಲಕ್ಷ್ಮಿಯಂ ಯತಿ ಪಡೆದಂ (ಆದಿಪು. ೧೦-೧೧). [ಅನಂತ + ಚತುಷ್ಟಯ]

ಅನಂತಜ್ಞಾನ (ನಾ). [ಜೈನ] ಅನಂತಚತುಷ್ಟಯಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : ಸೂಕ್ಷ್ಮರೂಪಮನುನಂತಜ್ಞಾನಾದಿ ಗುಣರೂಪಮಂ (ಆದಿಪು. ೨-೧೦ ವ); ದುರಿತಾರಿಕಾಯಕ್ಕೆ ಗೆಲ್ದುದುಮನಂತಜ್ಞಾನಮುಂ ತಾನದಜ್ಜಿರಿಯಂ ಬಂತೆ . . . ನಿನ್ನೊಳ್ ಕರಂ ದೊರೆತ್ತಿರ್ದುದುಂ (ಸುಕುಮಾ. ೪-೫೨).
[ಅನಂತ + ಜ್ಞಾನ]

ಅನಂತತೆ (ನಾ). ಕೊನೆಯಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ಪರಿಮಿತಿಯಿಲ್ಲದಿರುವುದು: ಅವರು ಏಕ್ಕದ ಅನಂತತೆ ಮತ್ತು ಅಪರಿಮಿತ ವ್ಯಾಪಕತೆಗಳನ್ನಕಂಡಿಲ್ಲ (ಮಾಬೂರಿ. ಏಕ ೫). [ಸಂ. ಅನಂತತಾ]

ಅನಂತದರ್ಶನ (ನಾ). ಪರಿಮಿತಿಯಿಲ್ಲದ ನೋಟ. ೨. [ಜೈನ] ಅನಂತಚತುಷ್ಟಯಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಸಮ್ಯಕ್ತ್ವಮುಮನಂತಜ್ಞಾನಮುಮನಂತದರ್ಶನಮುಂ . . . ಎಂಟುಂ ಗುಣಂಗಳಾತ್ಮಾಯತ್ತಮಾಗೆ (ಕಾಂತಿ. ೧೩-೫೧ ವ). ೩. ಅನಂತದರ್ಶನವುಳ್ಳವನು : ಇತ್ತ ಚಕ್ರವರ್ತಿಗೃಹಿತಸದ್ದರ್ಶನನನಂತದರ್ಶನಂ ಪ್ರಿಯುದ್ಯಿಯಂ ತ್ರಿಃಪ್ರದಕ್ಷಿಣಂ ಗೆಯ್ದು (ಚಂದ್ರಪು. ೭-೨೬ ವ).
[ಅನಂತ + ದರ್ಶನ]

ಅನಂತ(ನ)ಗೊಂಡೇಸೊಪ್ಪು (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಸೊಪ್ಪಿನ ಗಿಡ; ಬೋಳದರಗಿ. [ಅನಂತಗೊಂಡೆ + ಸೊಪ್ಪು]

ಅನಂತಪೀಠ (ನಾ). ಆದಿಶೇಷನ ಆಕಾರವುಳ್ಳ ಪೀಠ : ಬಳಿಕಾ ಶಿವಾರ್ಚನೆಗಂಪಯುಕ್ತಮಾಗಿ ಅನಂತಪೀಠ, ಕಮಠಪೀಠ, ಕೇಸಪೀಠ, ಸಿಂಹಪೀಠ, ಪದ್ಮಪೀಠ . . . ಎಂಬುಕಳ್ಳಲ್ಲಮಕುಮಾದ ದಿವ್ಯಮಂಟಪ ಮಧ್ಯಗತ ಸಿಂಹಾಸನಕ್ಕೆ (ವಿವೇಕ. ೧೦೪). [ಅನಂತ + ಪೀಠ]

ಅನಂತಪ್ರಬೋಧ (ನಾ). ೧. = ಅನಂತಜ್ಞಾನ. ೨. [ಜೈನ] ಅನಂತ ಜ್ಞಾನವುಳ್ಳವನು; ಸರ್ವಜ್ಞ : ಪರಮತ್ಯಾಜ್ಯನೆಂದೊಡಿಂ ಚರಮಾಂಗ ಪ್ರತಿತನಪಿಳಲೋಕಕಸಮಾನ ನಿರವಯನ ನಿರೋಜಿತ ನಿರ್ಮರಿತನನಂತ ಪ್ರಬೋಧದರ್ಶನಸೌಖ್ಯಂ (ಯಶೋಚಿ. ೪-೨೬).
[ಅನಂತ + ಪ್ರಬೋಧ]

ಅನಂತಭೋಗ (ನಾ). ೧. ಅಪರಿಮಿತವಾದ ಸುಖ. ೨. ಆದಿಶೇಷನ ಶರೀರ. ೧,೨ : ಕಮಳಾಕ್ಷಂ ಪುರುಷೋತ್ತಮಂ ವಿಬುಧಲೋಕಾಶ್ಚಾ ದನಂ ದ್ವಿಸ್ವಭೈತ್ಯಮದಧ್ವಂಸನನಂತಭೋಗಯುತನುರ್ವಿದಾರ ಧೀರೇ ಯಂ (ಎಳ. V, ಅರಿಷ್ಟ. ೬೨-೧೩ ; ೧೨೨); ಅನಂತಭೋಗಿಯಸದಂಗಂ . . . ಅಪ್ರತಿಮನಿಮ್ಮಂ ಪಾಲಿಕೆ (ದಿವ್ಯಚ. ೧-೧). 'ಅನಂತಭೋಗ ನಿಲಯ' ಪರಾ. [ಅನಂತ + ಭೋಗ]

ಅನಂತಭೋಗನಿಲಯ (ನಾ). ೧. ಅಪರಿಮಿತವಾದ ಸೌಖ್ಯಕ್ಕೆ ಆವಾಸವಾಗಿರುವವನು. ೨. ಆದಿಶೇಷನ ಶರೀರವೇ ನೆಲೆಯಾಗಿ ಉಳ್ಳವನು. ೧,೨ : ಶ್ರೀಯುಮವತ್ಪ್ರಿಯಂ ಬಲಯುತಂ ಬಲಿಪರ್ಸ ಹರಂ ಜಿತಾಂದ್ಯೆತೆಯನನಂತಭೋಗನಿಲಯಂ (ಗ ದಾ ಯು. ೧-೧); ಅನಂತಭೋಗನಿಲಯಂ ಲಕ್ಷ್ಮೀಸಮೇತಂ . . . ತೋಡಾಯ್ದುಪೇಂಪ್ರಗಂಗೆ

ಮಜ್ಜನಕಂಗೀ ಮರನೆಂದು ಮಾಮರಕ್ಕೆ ಕಾಮಂ ಕೊಟ್ಟನಾತಿಥ್ಯಮಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೮–೮೦). [ಅನಂತ + ಭೋಗ + ನಿಲಯ]

ಅನಂತಭೋಗೀಶ್ವರ (ನಾ). ಸರ್ಪರಾಜ; ಆದಿಶೇಷ: ಅನಂತ ಭೋಗೀಶ್ವರನಾ ದೇವಕಿಯ ಗರ್ಭದೊಳ್ ಜನಿಯಿಸಿದಂ (ಜಗವಿ.೨–೬೦). [ಅನಂತ + ಭೋಗ + ಈಶ್ವರ]

ಅನಂತಮಡಿ (ಗು). ೧. ಲೆಕ್ಕವಿಲ್ಲದಷ್ಟು ಸಲದ; ಹಲವು ಬಾರಿಯ: ನಮಗಿಂತ ಅನಂತಮಡಿ ಶಕ್ತಿವಂತನೂ ಗುಣವಂತನೂ ಆದ ಪರವಸ್ತುವೊಂದಿರುವುದು (ಜಗದಾ. ೨೦೭). (ನಾ). ೨. ಲೆಕ್ಕವಿಲ್ಲದಷ್ಟು ಸಲ, —ಬಾರಿ: ಮರಳಿ ತನಗರ್ಪಿಸಲು ಕೊಟ್ಟುದನನಂತಮಡಿ ಮಾಡಿ ಪರಿಪರಿಯಲಿಂದುಣಿಸಿ ಸುಖಸಾಗರದಿ ಲೋಲಾಡಿಸುವ (ಹಸಾರ. ೨–೧೫). [ಅನಂತ + ಮಡ್ಡಿ]

ಅನಂತಮಣಿ (ನಾ). ೧. ಅಪರಿಮಿತವಾದ ರತ್ನ; ಲೆಕ್ಕವಿಲ್ಲದಷ್ಟು ರತ್ನ. ೨. ಸೂರ್ಯ: ಆ ಮಂಟಪಂ . . . ದಿವದಂತನಂತಮಣಿಕಿರಣಾಲಂಕೃತಮುಂ (ರಾಜಶೇ. ೮–೮ ವ). [ಅನಂತ + ಮಣ್ಣಿ]

ಅನಂತಮರ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮರ (ಮೈಔಗಿ. ೬೬–೧೩೩೭). [ಅನಂತ + ಮರ]

ಅನಂತರ$_1$ (ಗು). ೧. ಅಂತರವಿಲ್ಲದ; ಒಳಭಾಗವಿಲ್ಲದ. ೨. ವಿರಾಮವಿಲ್ಲದ; ಎಡೆಬಿಡದ. ೩. ವ್ಯತ್ಯಾಸವಿಲ್ಲದ. [ಸಂ.]

ಅನಂತರ$_2$, ಅನಂತರಂ (ಅ). ಅದು ಆದಬಳಿಕ; ಆಮೇಲೆ; ಆ ತರುವಾಯ: ಕೊಡಗೂಸು . . . ಕಾಂತೆ ಮಡಗಿದ ಜನ್ನಿಗೆಯ ಪಾಲಂ ತೆಗೆದು ಚೆನ್ನಾಗಿ ಕಾಸಿದನಂತರದೊಳಾ ತರುಣಿವೊಬ್ಬಳವಳೆದು (ಬಸಪು. ೧೪–೫); ಅನಂತರದಲ್ಲಿ ಆ ರೇವೆಯನ್ನು ತೆಗೆದು ಕಬ್ಬಿಣದ ಕೊಪ್ಪರಿಗೆಯೊಳಗೆ ಹಾಕಿ (ಮುಂಬಯಿ. ೪–೫೫). **ಅನಂತರಂ**: ಮತ್ತಮಾಗಾಮಿ ಕಾರ್ಯಮನಱಿಪಿ ಪರಸಿ ಪೋಪುದುಮನಂತರಂ (ಜಗವಿ. ೩–೨೬ ವ). [< ಅನಂತರ$_1$]

ಅನಂತರಂ 'ಅನಂತರ$_2$' ನೋ.

ಅನಂತರೂಪ (ನಾ). ೧. ಅಪರಿಮಿತವಾದ ಆಕಾರ; ಅಸಂಖ್ಯವಾದ ಆಕಾರ: ಮುರಾಂತಕನಗಣಿತೋಪಮ ಮಹಿಮನಲ್ಲಾ ಸಗುಣ ನಿರ್ಗುಣನಾ ಮಹಾತ್ಮನನಂತರೂಪವನು ವಿಗಡಿಸಲು ಜಯವಹುದೆ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೧–೨೧). ೨. ಅಸಂಖ್ಯಾತವಾದ ಆಕಾರವುಳ್ಳವನು: ಅಂತ್ಯರಹಿತನನಪ್ರಮೇಯನನಂತರೂಪನನಂಘ್ರಿಭಜಕಭವಾಂತಕನನುದ್ದಂಡ ದೈವವ ಕಂಡನಬುಜಭವ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೬–೧೮). [ಅನಂತ + ರೂಪ]

ಅನಂತವಸ್ತುಪ್ರಕಾಶಿ (ಗು). ಎಲ್ಲ ಪದಾರ್ಥಗಳೂ ಗೋಚರವಾಗುವಂತೆ ಮಾಡುವ: ಮಾನಕಷಾಯಂ ಮುನಿಪತಿಗೆ ಪೋಗೆ ಪುಟ್ಟಿದುದನಂತವಸ್ತುಪ್ರಕಾಶಿ ಕೇವಳಬೋಧಂ (ಆದಿಪು. ೧೪–೧೪೫). [ಸಂ. (ಅನಂತ + ವಸ್ತು + ಪ್ರಕಾಶ + –)]

ಅನಂತವಿಧ (ನಾ). ಹಲವು ಬಗೆ; ಅನೇಕ ರೀತಿ: ಸವಿಶೇಷೋಕ್ತಿಗಳುಮನಂತವಿಧಂಗಳನಂತಭೇದವದಱಿಂ ಮಾರ್ಗಂ (ಕವಿರಾ. ೨–೪೭). [ಅನಂತ + ವಿಧ]

ಅನಂತವೀರ್ಯ (ನಾ). ೧. ಅಪರಿಮಿತವಾದ ಶಕ್ತಿ; ವಿಶೇಷವಾದ ಪರಾಕ್ರಮ: ನಿನ್ನೊಳ್ ಕರಂ ದೊರೆವೆತ್ತಿರ್ದುದನಂತವೀರ್ಯಮುಮನನಂತಾನಂತ ಸೌಖ್ಯಾಸ್ಪದಂ (ಸುಕುಮಾ. ೪–೫೨). ೨. ಅತ್ಯಧಿಕ ಪರಾಕ್ರಮವನ್ನುಳ್ಳವನು. ೩. ಒಬ್ಬನ ಹೆಸರು: ಆ ರಾತ್ರಿಯೊಳಿಂತನಂತವೀರ್ಯಂ ಕಂಡಂ (ಆದಿಪು. ೧೬–೪೬). ೪. [ಜೈನ] ಅನಂತ ಚತುಷ್ಟಯಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು. [ಅನಂತ + ವೀರ್ಯ]

ಅನಂತಶಯನ (ನಾ). ೧. ಆದಿಶೇಷನ ಮೇಲೆ ಮಲಗುವವನು; ವಿಷ್ಣು: ಅಂತನಂತಂ ಅನಂತಶಯನನಾಜ್ಞೆಯಿಂ ಬಂದು ದೇವಕೀಗರ್ಭದೊಳ್ ನೆಲಸೆ (ಜಗವಿ. ೨–೬೦ ವ). ೨. ಒಂದು ನಗರದ ಹೆಸರು. [ಅನಂತ + ಶಯನ]

ಅನಂತಸಂಜ್ಞ (ನಾ). 'ಅನಂತ' ಎಂಬ ಹೆಸರುಳ್ಳವನು: ತಮಾಲ ಧಾತ್ರೀರುಹಮೂಲ ಭೂತಲಕೆವರ್ಪನನಾಗಳನಂತಸಂಜ್ಞನಂ ಚಾರಣಯೋಗಿಯಂ ನೃಪತಿ ಕಂಡಂ (ಚಂದ್ರಪು.೩–೬೯). [ಸಂ. ಅನಂತಸಂಜ್ಞಾ]

ಅನಂತಸುಖ (ನಾ). ೧. ಅಪರಿಮಿತವಾದ ಸೌಖ್ಯ; ಕೊನೆಯಿಲ್ಲದ ಆನಂದ: ಸಮಂತಿರಿಸುವೆನನಂತಸುಖಸಂಗತ ಮಂಗಳ ಕಾರಣಂಗಳಂ (ಕವಿರಾ. ೨–೧೦೨); ನಿಮ್ಮ ನೋಟವನಂತಸುಖ ಕೂಟ ಪರಮಸುಖ . . . ಕೂಡಲ ಸಂಗಮದೇವಯ್ಯಾ (ಬಸವ. ೪೯೧). ೨. [ಜೈನ] ಅನಂತ ಚತುಷ್ಟಯಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು. [ಅನಂತ + ಸುಖ]

ಅನಂತಸೌಖ್ಯ (ನಾ). = ಅನಂತಸುಖ ೧: ಭವಸಂಭವದೋಷದೂಷಜೋದಂತಮನಂತಸೌಖ್ಯನಿರತಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೨–೨೯). [ಅನಂತ + ಸೌಖ್ಯ]

ಅನಂತಾಂಶ (ನಾ). ಅನಂತನ ಒಂದು ಅಂಶ: ಎಲೆ ಮಾಯಾದೇವಿ . . . ನೀಂ ದೇವಕೀಗರ್ಭದ ಶಿಶುವನನಂತಾಂಶಮಂ ಕರ್ಷಣಂಗೆಯ್ದು (ಜಗವಿ. ೨–೫೮, ೫೯). [ಅನಂತ + ಅಂಶ]

ಅನಂತಾಖ್ಯ (ನಾ). ೧. ಲೆಕ್ಕವಿಲ್ಲದಷ್ಟು ಹೆಸರು. ೨. ಅನಂತ ಎಂಬ ಹೆಸರುಳ್ಳ ವಸ್ತು ಅಥವಾ ವ್ಯಕ್ತಿ: ಅನಂತಾಖ್ಯಮೆಂದು ಭೂಮಿಯಂ ತಿಗುರಿದಿರುಪಿಯುಂ (ಜಗವಿ. ೯–೫೩ ವ). [ಅನಂತ + ಆಖ್ಯ]

ಅನಂತಾತ್ಮಕ (ನಾ). ಲೆಕ್ಕವಿಲ್ಲದಷ್ಟು ಬಗೆಯುಳ್ಳದ್ದು: ಇಂತಿಂತೆ ಪೇೞ್ವೊಡೆಲ್ಲಮನಂತಾತ್ಮಕಮಕ್ಕುಮಾ ವಿರುದ್ಧದ ಭೇದಂ (ಕವಿರಾ. ೧–೧೧೦). [ಸಂ. (ಅನಂತ + ಆತ್ಮಕ)]

ಅನಂತಾಧಾರ (ನಾ). ೧. ಕೊನೆಯಿಲ್ಲದ ಆಶ್ರಯ. ೨. ವಿಷ್ಣುವಿನ ಆಶ್ರಯಸ್ಥಾನ. ೩. ಆದಿಶೇಷನ ಆಸರೆ: ಆ ಮಹಾರ್ಣವಂ . . . ಮುಕ್ತಾಧಾರಮಾಗಿಯುಮನಂತಾಧಾರಮುಂ . . . ಎನಿಸಿದುದು (ಜಗವಿ. ೧–೪೪ ವ). [ಅನಂತ + ಆಧಾರ]

ಅನಂತಾನಂತ (ನಾ). ಕೊನೆಯಿಲ್ಲದಷ್ಟು; ಬಹಳ ಹೆಚ್ಚು: ಇವುಗಳೆಲ್ಲ ಬಹು ಸುಂದರವಾಗಿ ಸೌಮ್ಯ ಕೋಮಲವಾಗಿ ಅನಂತಾನಂತವಾಗಿ ಕೆತ್ತಲ್ಪಟ್ಟಿದ್ದುವು (ಶಾಂತಲಾ. ೧೪೦). [ಅನಂತ + ಅನಂತ]

ಅನಂತಾನುಬಂಧಿ (ನಾ). [ಜೈನ] ಅನಂತಕಾಲದವರೆಗೆ ಜೀವನನ್ನು ಹುಟ್ಟುಸಾವುಗಳ ಸಂಸಾರದಲ್ಲಿ ಸುತ್ತಾಡಿಸುವ ಕ್ರೋಧ ಮಾಯ ಮಾನ ಲೋಭಗಳೆಂಬ ಕಷಾಯಗಳು: ಮಿಥ್ಯಾದರ್ಶನಾನಂತಾನುಬಂಧಿ ಕ್ರೋಧ ಮಾನ ಮಾಯಾಲೋಭಾಭಿಭೂತರುಂ (ಅಜಿಪು. ೧೧–೭ ವ); ಅನಂತಾನುಬಂಧಿ ಕ್ರೋಧಮಾನ ಮಾಯಾ ಲೋಭಂಗಳ್ ಸಮ್ಯಕ್ತ್ವಮನಾಗಲೀಯವು (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೨೯೪); ಅನಂತಾನುಬಂಧಿ ಕ್ರೋಧ ಮಾನಾದಿ ಚತುಃಕಷಾಯವ್ಯಪಾಯಮುಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೧೪–೧೬ ವ). [ಅನಂತ + ಅನುಬಂಧಿ]

ಅನಂತೆ (ನಾ). ೧. ಭೂಮಿ: ಅಂತಕಾಂತಕನೊಡನೆ ಕಡುಮಾಱಾಂತು ಕಾಮನು ವರುಷ ವರುಷಕನಂತೆಯೊಳು ಜನವಱಿಯಲೆಲ್ಲಾ ಬೇವುತಿದ್ದ ಹನು (ಬಸಪು. ೫೪–೫೦); ನೀರ್ ನಭದಿಂದನಂತೆಯಲಿ ಬಿದ್ದೊಡನೆಯಾಂತಪುದೊ ಬಗೆಬಗೆಯಪ್ಪ ರುಚಿಯ (ಶ್ರೀರಾಚ. ೧–೧೭). ೨. ಪಾರ್ವತಿ. ೩. ತುರುಚಿಯ ಗಿಡ. ೪. ಅಳಲೆಯ ಕಾಯಿ. ೫. ಹಿಪ್ಪಲಿ. ೬. ನೆಲ್ಲಿಯ ಕಾಯಿ. ೭. ಗರಿಕೆ. ೮. ಅಮೃತವಳ್ಳಿ. ೯. ಸೊಗದೆ ಬೇರು; ನೆಲಮಾಗಳಿ. [ಸಂ. ಅನಂತಾ]

ಅನಂತೇಶ (ನಾ). ಭೂಮಿಯ ಒಡೆಯ; ರಾಜ: ಅನಂತೇಶನಸ್ತ್ರಗಳ ನುಳಿದು ತನ್ನ (ದಿಲೀಚ. ೨-೫೮). [ಅನಂತ + ಈಶ]

ಅನಕ$_1$ 'ಅನ್ನಕ್ಕಂ' ನೋ.

ಅನಕ$_2$ (ನಾ). ಕೀಳು; ಅಧಮ (ಕಿ): ಅನಕಂ ಕುಂಡಲಿ ಭಾಭ್ರು ವೀರ್ಯನತಿಲೌಲ್ಯಂ ... ನಿರ್ದಯನಲ್ಪವೀರ್ಯನೆನಿಪಂ ಚಾರಾಯಣಂ ಜತ್ತಡಂ ತನುಹೀನಂ ದೊರೆಯಲ್ಲರಿಂತಿನಿಬರುಂ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಕಂದರ್ಪನೊಳ್ (ಮದತಿ. ೧-೫೨). [< ಅಣಕ್ಕ ?]

ಅನಕಟ್ಟುಹುಲ್ಲು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹುಲ್ಲು (ಮೈಔಗಿ. ೧೩-೨೬೯). [ಅನಕಟ್ಟು$_0$ + ಹುಲ್ಲು (< ಪುಲ್)]

ಅನಕರ 'ಅನ್ನಕರ' ನೋ.

ಅನಕಾ 'ಅನ್ನಕ್ಕಂ' ನೋ.

ಅನಕು (ನಾ). ಗಟ್ಟಿಯಲ್ಲದುದು; ನೀರಾದುದು (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [< ಅಳಕ ?]

ಅನಕೋಜ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಪಟಣದ ಕಂಚಗಾಜ ಮಾರಾಳನಿಂದೋಜನ ಮಕಳು ಕಾಳೋಜ ಅನಕೋಜಗಳು ಮಾಡಿದು (ಎಕ. V, ಬೇಲೂರು. ೬೧-೪; 1395). [ಅನಕ ? + ಓಜ$_1$]

ಅನಕ್ಷರ (ನಾ). ೧. ಉಚ್ಚರಿಸಲು ಯೋಗ್ಯವಲ್ಲದ್ದು; ಅವಾಚ್ಯ; ಅಸಂಬದ್ಧವಾದ ನುಡಿ. ೨. ಉಚ್ಚರಿಸಲಾಗದ್ದು. ೩. ವಿದ್ಯೆಯಿಲ್ಲದವನು. 'ಅನಕ್ಷರ ಜಠರ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅನಕ್ಷರಜಠರ (ನಾ). ಓದುಬರಹ ಇಲ್ಲದವನು; ನಿರಕ್ಷರಕುಕ್ಷಿ: ಸಕಳಕಳಾಕುಶಲಂಗೆ ವುಟ್ಟಿಯುಮನಕ್ಷರಜಠರರೇವಂದೆವೆಂಬ ಕಷ್ಟತೆಯೊಳಂ (ಸುಕುಮಾ. ೨-೩೨ ವ). [ಅನಕ್ಷರ + ಜಠರ]

ಅನಕ್ಷರತೆ (ನಾ). ಓದುಬರಹ ಬಾರದಿರುವುದು: ಅನಕ್ಷರತೆ ಹೋದ ಹೊರತು ದೇಶದ ಏಳಿಗೆಯಾಗಲಾರದು (ರೂಢಿ). 'ಸಾಕ್ಷರತೆ' ಪರಾ. [ಸಂ. ಅನಕ್ಷರತಾ]

ಅನಕ್ಷರಧ್ವನಿ (ನಾ). ಅಸ್ಪಷ್ಟವಾದ ಶಬ್ದ; ಅಕ್ಷರಗಳನ್ನು ಗುರುತಿಸಲು ಶಕ್ಯವಲ್ಲದ ಧ್ವನಿ: "ಮತ್ತೇಳುನಾದದೊಳನಕ್ಷರಧ್ವನಿಯೊಳ ಮುದಾತ್ತವನುದಾತ್ತ ಸ್ವರಿತಮೆಂಬ ರವದೊಳೈವತ್ತೆರಡು ಸಂಖ್ಯೆಯಕ್ಷರದೊಳಾ ಪ್ರತ್ಯಾಭಿಹಾರದೊಳ್ ಸ್ವರಮೆನಿಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೪೬-೩೬). [ಅನಕ್ಷರ + ಧ್ವನಿ]

ಅನಕ್ಷರಸ್ಥ (ನಾ). ಓದುಬರಹ ಬಾರದವನು; ಅವಿದ್ಯಾವಂತ: ಒಂದು ವರ್ಷದ ಅವಧಿಯಲ್ಲಿ ಅನಕ್ಷರಸ್ಥರನ್ನು ಅಕ್ಷರಸ್ಥರನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿ (ಕನ್ನನು. ೧-೬). [ಸಂ.]

ಅನಕ್ಷರಾಳಾಪ (ನಾ). ಅಕ್ಷರಗಳು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಕೇಳದ ಮಾತು; ಅಸ್ಪಷ್ಟವಾದ ಮಾತು; ತೊದಲು ನುಡಿ: ಅನಿಮಿತ್ತ ದರಸ್ಮಿತದಿಂದನಕ್ಷರಾಳಾಪದಿಂದೆ ... ಹರಿಯೆಸೆದಂ (ಜಗವಿ. ೩-೨೮). [ಅನಕ್ಷರ + ಆಳಾಪ (= ಆಲಾಪ)]

ಅನಗತ್ಯ (ನಾ). = ಅನಾವಶ್ಯಕ: ವಿಜ್ಞಾನಶಾಸ್ತ್ರವನ್ನು ವಿವಿಧಶಾಖೆಗಳಾಗಿ ವಿಂಗಡಿಸಿರುವರು ... ಪ್ರೌಢಶಾಲೆಯಲ್ಲಿ, ಹಾಗೂ ಮೊದಲ ತರಗತಿಗಳಲ್ಲಿ ಅದು ಅನಗತ್ಯ (ಶಿಕ್ಷದ. ೧೭೦). [ಸಂ.]

ಅನಗಾರ (ನಾ). [ಜೈನ] ಮನೆಯಿಲ್ಲದವನು: ಸಾಗಾರಮನಗಾರಮೆಂದು ಧರ್ಮಮೆರಡು ತೆಱನಕ್ಕುಂ (ಚಾವುಂಉ. ೪೬೦-೧೮); ಅಗಾರೀ ವ್ರತಿಕಂ ಮನೆಯುಳ್ಳನುಂ, ಅನಗಾರಶ್ಚ – ಮನೆಯಿಲ್ಲದನುಮೆಂದಿತ್ತೆಱಂ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೨೭೫). 'ಅಗಾರ' ಪರಾ. [ಸಂ. ಅನಗಾರಿನ್]

ಅನಗಾರಕೇವಳಿ (ನಾ). [ಜೈನ] ಮನೆಯಲ್ಲಿ ವಾಸಮಾಡದ, ಕೇವಲ ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಪಡೆದ ಮುನಿ: ತೀರ್ಥಕರ ಗಣಧರಾನಗಾರ ಕೇವಳಿಗಳ ಪರಿನಿರ್ವಾಣಕ್ಷೇತ್ರದೊಳ್ (ಅದಿಪು. ೧೫-೧೬ ವ). [ಅನಗಾರ + ಕೇವಳಿ (= ಕೇವಲಿ)]

ಅನಗಾರವೇಳೆ (ನಾ). [ಜೈನ] ಜೈನವ್ರತಿಗಳು ಚರಿಗೆಗಾಗಿ ಸಂಚರಿಸುವ ಸಮಯ, —ಕಾಲ: ಆ ಮುನೀಂದ್ರೋತ್ತಮಂ ... ಅನಗಾರ ವೇಳೆಯೊಳ್ ಮಾದಿರಾಭಿಧಾನಪುರಕ್ಕೆ ಚರಿಗೆಗೆವರೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೧-೧೦೬ ವ). [ಅನಗಾರ + ವೇಳೆ]

ಅನಗಾರಸಮಯ (ನಾ). [ಜೈನ] = ಅನಗಾರವೇಳೆ: ಅನಗಾರ ಸಮಯದೊಳ್ ದ್ವಾರಾಪೇಕ್ಷೆಯೊಳಿರೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೬-೬೯ ವ). [ಅನಗಾರ + ಸಮಯ]

ಅನಘ (ನಾ). ೧. ಪಾಪರಹಿತ: ಸನ್ಯಾಸನವಿಧಿ ಇನ್ತು ಮುಡಿಪ್ಪಿದಾರ್ ನಾಗಸೇನಮನಘಂ ಗುಣಾಧಿಕಂ (ಎಕ. II, ೩೪-೨; 700); ಜನವಿನುತ ನನಘನನುಪಮನನುನಯಪರನರಸನಿನಿಸು ನೆನೆನೆನೆದು (ಕವಿರಾ. ೨-೪೦); ಅನಘ ನಿನ್ನಗಲಿ ಅರಗಳಿಗೆ ಜೀವಿಸಲಾಱೆ (ಪ್ರೌಢರಾ. ೭-೨೮). ೨. ದೋಷರಹಿತ. ೩. ನಿರಪರಾಧಿ. ೪. ಶುಚಿ. [ಸಂ.]

ಅನಘಸ್ಥಾನ (ನಾ). ಪಾಪವಿಲ್ಲದ ಸ್ಥಳ; ದೋಷರಹಿತ ಪ್ರದೇಶ: ಮುಕ್ತಿಯ ಸುಖದೊಂದಾದಾನಮನುಪಮಾನಮನಾದಿನಿರಸ್ತಾವಸಾನ ಮನಘಸ್ಥಾನಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೯-೧೨೧). [ಅನಘ + ಸ್ಥಾನ]

ಅನಘೆ (ನಾ). ಪಾಪರಹಿತಳು; ನಿರ್ದೋಷೆ: ಅನಘೆ ನಿನ್ನ ಕೋಪಾಗ್ನಿಯಿಂದ ಕೌರವರು ಬೆಂದುಹೋಗದಿರುವುದು ಅವರ ಭಾಗ್ಯವೇ ಸರಿ (ಭೀಷ್ಮಚ. ೧೧೬). [ಸಂ. ಅನಘಾ]

ಅನಚ್ಛ (ಗು). ತಿಳಿಯಾಗಿರದ; ಕೊಳಕಾದ; ನಿರ್ಮಲವಲ್ಲದ; ಕದಡಿದ. [ಸಂ.]

ಅನಡುಹ (ನಾ). ೧. = ಅನಡ್ವ. ೨. ಒಬ್ಬ ಋಷಿ. [ಸಂ. ಅನಡುಹ್]

ಅನಡುಹಿ (ನಾ). ಹಸು: "ಉಸ್ರಾ, ಅರ್ಜುನೀ, ರೋಹಿಣೀ, ಅನಡುಹೀ, ಅನಡ್ವಾಹೀ –ಈ ೫ ಹಸು" (ಹಲಾಯು. ೪೫-೧೧೪). [ಸಂ. ಅನಡುಹೀ]

ಅನಡ್ವ (ನಾ). ಎತ್ತು; ಗೂಳಿ: "ಉಕ್ಷಂ ವೃಷಂ ... ಅನಡ್ವಂ ಬಲಾಧ್ಯಕ್ಷಮಾ ವೃಷಭಂ ... ಎತ್ತೆನಿಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೫೩-೧). [ಸಂ. ಅನಡ್ವಾ]

ಅನಡ್ವಜಿಹ್ವೆ (ನಾ). ಎತ್ತಿನ ನಾಲಗೆ ಗಿಡ; ಸೀಮೆ ಓಮು: "ಎತ್ತು ನಾಲಗೆಯನಡ್ವಜಿಹ್ವೆಯೆನಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೪೪-೪೬). [ಅನಡ್ವ + ಜಿಹ್ವೆ]

ಅನಡ್ವವಾಹ (ನಾ). ಎತ್ತನ್ನು ವಾಹನವಾಗಿ ಉಳ್ಳವನು; ಶಿವ: "ಪ್ರಚಂಡದೆತ್ತೇಱುವನನಡ್ವವಾಹಂ" (ಮಂಗರಾ. ೭೩-೨೬). [ಅನಡ್ವ + ವಾಹ]

ಅನಡ್ವಾಹ (ನಾ). = ಅನಡ್ವ: ಬಿಡದಿರೆಡಬಲಕೆನುತೆ ಸುತ್ತಲುಂ ಕಟ್ಟಿಕೊಂಡಡಿಗಡಿಗೆ ಬೀಸಿದರ್ ಸಿಕ್ಕಿದುದನಡ್ವಾಹಮುಡಿ ಕೊಚ್ಚು ತಱಿಯಿಱಿಯೆನುತ್ತೆ ಕೋಳಾಹಳದೊಳುಱುಬಿದರ್ ವೃಷಪತಿಯನು (ಚಿಬಪು. ೪೪-೧೫). [ಸಂ.]

ಅನಡ್ವಾಹಿ (ನಾ). = ಅನಡುಹಿ: "ಉಸ್ರಾ ... ಅನಡ್ವಾಹೀ –ಈ ೫ ಹಸು" (ಹಲಾಯು. ೪೫-೧೧೪). [ಸಂ. ಅನಡ್ವಾಹೀ]

ಅನಡ್ವಿ (ನಾ). = ಅನಡುಹಿ: "ರೋಹಿಣಿಯನಡ್ವಿಯರ್ಜುನಿ ವೃಷೆ ಗೋ ವೃಷಭವಾಹಿಯೆನೆ ಹಸು" (ಮಂಗರಾ. ೫೩-೩). [ಸಂ. ಅನಡ್ವೀ]

ಅನತ (ಗು). ೧. ಬಗ್ಗಿಲ್ಲದ; ನೆಟ್ಟಗಿರುವ. ೨. ನಮಸ್ಕರಿಸದ; ವಿನಯವಿಲ್ಲದ; ಗರ್ವಿಷ್ಠನಾದ: ಅನತೋದ್ದೃಪ್ತಾರಿ × × × ಪಾಳರನ ದಟಲೆದಾಟಂದು ಜೀಯಯ್ಯ ಬಾಪ್ಪೆಂಬಿನೆಗಂ ಪಾದಾನತಕ್ಷತ್ರಿಯ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೧೬೯-೫; 1062); ಘನಮಹತ್ವವೆನಿಪ್ಪ ಗದೆಯಿಂದನತ

ಪರವಾದಿಗಳಿಪಿನ ಗರ್ಜನೆಯ ಮೃಗಸಂದೋಹಮಂ ಬೆಂಬತ್ತಿ ನುಗ್ಗೊತ್ತಿ (ಬಸವ. ೬೪-೩೫). [ಸಂ.]

ಅನತಾರಾತಿಬಲ (ನಾ). ತಗ್ಗಿ ನ ಡೆ ಯ ದ ವೈರಿಗಳ ಗು ಂ ಪು ; ಗರ್ವಿಷ್ಠರಾದ ಶತ್ರುಗಳ ಸೈನ್ಯ : ಅತಾರಾತಿಬಲಕ್ಕೆ ದಣ್ಣಾಧರಿಷ್ಠಪ್ರ ಸ್ತಿರ್ದ್ದಶಂ ಕಾಮಿಂಪೀಜನ ಕೇೀಲಿಭವತ್ಕೈ ಚಿತ್ತಭವಿಷ್ಯನ್ಪ್ರಸ್ತಿಬ್ಬಪ್ರಂ (ಸೌಇಸ. XX,೬೪-೨೬ ; 1112). [ಅನತ + ಆರಾತಿ + ಬಲ್ಯ (= ಬಲ್ಲ)]

ಅನತಿಕಾಲ (ನಾ). ಸ್ವಲ್ಪ ಹೊತ್ತು, —ಕಾಲ : ಈಗಿನ ಬೊಂಬಾಯಿ ನಗರ ಇರುವ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಅನತಿಕಾಲದ ಹಿಂದೆ ಏಳು ಪಾಳುದ್ವೀಪ ಗಳಿದ್ದವು (ರಾವಾಸ. ೧). [ಸಂ. (ಅನತಿ + ಕಾಲ)]

ಅನತಿಜರಠ (ಗು). ಹೆಚ್ಚು ಮುಪ್ಪಾಗದ ; ಮಧ್ಯವಯಸ್ಕ ; ಹೆಚ್ಚು ಜೀರ್ಣಿಸಿ ಹೋಗದ : ಅನತಿಜರಠಕರ್ಣಿಕಾಮುಕುಳಸ್ಥೂಳತ್ರಿಚತುರ ಸುವರ್ಣಕಂದೋದರ ಕಂಧರಂ . . . ಇದು ಮಹಾನಾಟಕಬಲಂ (ಅದಿಪು. ೧೬-೪೫ ವ). [ಸಂ. (ಅನತಿ + ಜರಠ)]

ಅನತಿದೂರ (ನಾ). ಸ್ವಲ್ಪ ದೂರ ; ಸಮೀಪ : ತನಗನತಿದೂರದೊಳ್ ನಂದನವನದೊಳ್ (ಸುಕುಮಾ. ೩-೮) ; ನೆರಾಕ್ಕಗಳಿಗೆ ಅನತಿದೂರ ದಲ್ಲಿದ್ದು ಸ್ಪಷ್ಟಿಕದ ಆಕೃತಿಯಲ್ಲಿ ಕಂಗೊಳಿಸುವ (ಜ್ಯೋತಿರ್ವಿ. ೪೭). [ಸಂ. (ಅನತಿ + ದೂರ)]

ಅನತಿಶಯ (ಗು). ಅತಿಶಯವಲ್ಲದ ; ಸಾಧಾರಣವಾದ ; ಅಲ್ಪ ವಾದ. [ಸಂ.]

ಅನದ್ಯತನ (ನಾ). ಇಂದಿನದಲ್ಲದ್ದು ; ಈಗಿನದಲ್ಲದ್ದು. [ಸಂ.]

ಅನಧಿಕಾರಿ (ನಾ). ೧. ಅಧಿಕಾರಿಯಲ್ಲದವನು: '. . . ಅನಧಿಕಾರಿಗಳಲ್ಲಿ (ಸರ್ಕಾರಿ ಅಧಿಕಾರಿಗಳಲ್ಲದ ಸ್ವತಂತ್ರ ಪೇದಾಳುಗಳು) ನೀವೇ ನಮ್ಮೂರಿಗೆ ಹಿರಿಯರು' ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾರೆ (ರಾಯಳ. ೮೦). ೨. ಅರ್ಹತೆ ಯಿಲ್ಲದವನು ; ಯೋಗ್ಯತೆಯಿಲ್ಲದವನು. [ಸಂ. ಅನಧಿಕಾರಿನ್]

ಅನಧಿಕೃತ (ಗು). ಅಧಿಕೃತವಲ್ಲದ : ಅನಧಿಕೃತವಾಗಿ ಳಿಟ್ಟದ ಮನೆಗಳಿಗೆ ಮಾನ್ಯತೆಯಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ). [ಸಂ.]

ಅನಧೀನತೆ (ನಾ). ಇತರರ ಅಧೀನಕ್ಕೆ ಒಳಪಡದಿರುವುದು ; ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ. [ಸಂ. ಅನಧೀನತಾ]

ಅನಧ್ಯಕ್ಷ (ಗು). ೧. ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಲ್ಲದ ; ಇಂದ್ರಿಯಾತೀತ. ೨. ಅಧ್ಯಕ್ಷ ರಿಲ್ಲದ ; ಮೇಲ್ವಿಚಾರಕರಿಲ್ಲದ. [ಸಂ.]

ಅನಧ್ಯಯನ (ನಾ). ೧. ಅಧ್ಯಯನವಿಲ್ಲದಿರುವುದು. ೨. ಅಧ್ಯಯ ನವು ಮಾಡದಾರದ ದಿನಗಳು : ಅನಧ್ಯಯನ ಕಳೆಯುತು (ಮಾನಮು. ೩೬) ; ಅನಧ್ಯಯನದ ದಿನಗಳಲ್ಲಿ ಅಕ್ಕರಿರನ್ನು ತೋಟಕ್ಕೊಯ್ . . . ಕರೆದುಕೊಂಡು ಹೋಗುವ ದೆಂದರೆ ಉವರಿಷ್ಟುವಿಗೆ ಬಹು ಆಸೆ (ಕಾಂತಕಾ. ೧೨೨). [ಸಂ.]

ಅನಧ್ಯಾಯ (ನಾ). ೧. ವ್ಯಾಸಂಗಕ್ಕೆ ಬಿಡುವು ; ರಜ. ೨. ವೇದಾ ಧ್ಯಾಸ ಮಾಡದವನು, —ಓದದವನು : "ಓದಿಲ್ಲದ ಪಿರಾಕ್ಕಿತಿಯ ನಧ್ಯಾಯನಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗಾರಾ. ೭೫-೬). [ಸಂ.]

ಅನನಸಾಟ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಸ್ಪಷ್ಟಿಶ್ರೀ ಅನನಸಾಟ ನಾಮ್ಮಾವುಜ್ಜ ಕಾಳುಗಯನ ಮಗ ಕಾಟಗಾವ್ಮೂ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೨೫, ೧೧೩-೧ ; ?). [?]

ಅನನಸ 'ಅನಾನಸ್' ನೋ.

ಅನನಾಸು 'ಅನಾನಸ್' ನೋ.

ಅನನೀಕ (ಗು). ಸೈನ್ಯವಿಲ್ಲದ : ಕಿಂಪುರುಷರಂ ಕಾಪುರುಷಮಾಡಿ ಬಾಹ್ಲಿ ಕರನ[ನಜ]ಕರೆಸಿ ಮಾಳವಿಗರಂ ಕೆಜಿಪಿನಿಗೆಯ್ಯಲೀಯದಾಟಂದು (ಪಂಪಭಾ. ೬-೨೯ ವ). [ಸಂ.]

ಅನನುಕರಣ (ಗು). ಅನುಕರಣವಲ್ಲದ : ಇದೇ ತತ್ತ್ವವನ್ನು ಇಂದಿನ "ಅನನುಕರಣ" (Non representational) ಕಲೆಗಳಿಗೂ ಅನ್ವಯಿಸ ಬಹುದು (ಅಂಕಾ. ೧೩೯ ಅಡಿಟಿ). [ಸಂ.]

ಅನನುಕೂಲ (ಗು). ಅನುಕೂಲವಲ್ಲದ ; ವಿರುದ್ಧವಾದ ; ಪ್ರತಿ ಕೂಲವಾದ. [ಸಂ.]

ಅನನುಗಾಮಿ (ಗು). ಅನುಸರಿಸಿ ಬಾರದ ; ಜೊತೆಯಲ್ಲಿ ನಡೆಯದ: ಆ ಷಡ್ತಿಕ್ಕಲ್ಲದೊಳ್ ಅನುಗಾಮಿಯೆಂಬುದು ಭಾಸ್ಕರಪ್ರಕಾಶದೊಳ್ ಎತ್ತ ತೋಪಡಂ ಒಡವೆಪ್ಪುದು ಅನನುಗಾಮಿಯೆಂಬುದು ಗೃಹಪುರುಷಾ ಕರ್ಷಣವಜನದೊಳ್ ಪುಟ್ಟದಲ್ಲಿ ಯೆ ಕಿಮುಗುಂ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೬೮). [ಸಂ. ಅನನುಗಾಮಿನ್]

ಅನನುನಾಸಿಕ (ನಾ). ಅನುನಾಸಿಕವಲ್ಲದ್ದು ; ಮೂಗಿನ ಸಹಾಯ ವಿಲ್ಲದೆ ಉಚ್ಚರಿಸಬಹುದಾದ ವರ್ಣ : ಅನುನಾಸಿಕಮಂ ಯವಲ ಮನನುನಾಸಿಕಮುಂ ದಲೆಂಬರ್ (ಕಮಪ್ರ. ೧೬). [ಸಂ.]

ಅನನುಭೂತ (ಗು). ಅನುಭವಿಸಿಲ್ಲದ ; ಕಂಡು ಕೇಳದ : ಶ್ರೀಮಾರ್ತಿ ಪದಕೆಗನುತೀ ಸನಾತನ ಜೀವಮಾ ಸನಾತನಚಿತ್ತನೀತಂ ಪಡೆಯುತಿಹ ದಿವ್ಯಾನುಭೂತಿಯಿದು ಅನುಭೂತಿಯನನುಭೂತಂ (ಮಲೆದೇ. ೨೧-೧೦). [ಸಂ.]

ಅನನುರೂಪತೆ (ನಾ). ಅನುರೂಪವಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ ; ಸಂಪ್ರದಾಯ ವಿರುದ್ಧತೆ. (Inconformity. ಇಂಕಾ). [ಸಂ. ಅನನುರೂಪತಾ]

ಅನನ್ಯತನವಚನ (ನಾ). ಸುಳ್ಳಲ್ಲದ ಮಾತು ; ನಿಜವಾದ ಮಾತು; ಸತ್ಯವಾಕ್ಯ : ಮನೆವೀಜಪತಿಮಂದನಲತನಯನನನ್ಯತನವಚನ ಪ್ರಕಂಚ ನಿಂತಿರೆ ನುಡಿದಂ (ಕವಾಶಾ. ೨-೪೦). [ಸಂ. (ಅನನ್ಯತ + ವಚನ)]

ಅನನ್ಯ (ಗು). ೧. ಬೇರೆಯಲ್ಲದ ; ತಾನೇ ಆದ. ೨. ತನಗಿಂತ ಬೇರಿಲ್ಲದ ; ಅದ್ವಿತೀಯ : ನಿತ್ಯನನನ್ಯಸಮಳಜ್ಞಾನರೂಪತೆ ತನ್ನ ನಿಜ ವೆಂದಱಿಯದು (ಕುವ್ಯಾದೃಪ್ರ. ೧೯-೬೦). (ನಾ). ೩. ಒಂದನ್ನೇ ಆಶ್ರಯಿಸಿದವನು; ಏಕನಿಷ್ಠ. ೪. ಬೇರೆಯಲ್ಲದವನು; ಭಿನ್ನವಲ್ಲ ದವನು : ಮಕಿಷೂನ್ಯಂ ದಂಭಮನ್ಯಂ ವಿಷಯವಿಸರದನ್ಯಂ ವಿಮೂ ಢಗರ್ಜನನ್ಯಂ [ಪಾಶಾ. ಧಾನ್ಯಗಣ್ಯಂ] (ಕಕ್ಕಾಶ. ೪೦). [ಸಂ.]

ಅನನ್ಯಜ (ನಾ). ಮನ್ಮಥ. [ಸಂ.]

ಅನನ್ಯತ್ವ (ನಾ). ಬೇರೆಯಲ್ಲದಿರುವುದು ; ಒಂದೇ ಆಗಿರುವುದು : ಆಗ ಜಾಲಾಕಾಗಿದ್ದವನೇ ಈಗ ಯುವಕಕಾದ್ದಾನೆಂದು ಹೇಳುವುದರಲ್ಲಿ ಅನನ್ಯತ್ವ (Identity) ದ ಭಾವನೆಯಿದೆ (ಜೀವಾಶ್ಯ. ೧೯೩). [ಸಂ.]

ಅನನ್ಯಮನಸ್ಕ (ನಾ). ಬೇರೆಯ ಕಡೆಗೆ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಹರಿಸದವನು ; ಏಕಾಗ್ರಚಿತ್ತ: ಅನನ್ಯಮನಸ್ಕನೆಂಬೊಂ ಶ್ರವಣೇಂದ್ರಿಯ ವಿಷಯದೊಳ್ ಪಿವರ್ತಿತಮನಸ್ಕಂ (ಜಾತ್ರಂಪು. ೪). [ಸಂ. (ಅನನ್ಯ + ಮನಸ್ಕ)]

ಅನನ್ಯವೃತ್ತಿ (ನಾ). ಬೇರೊಂದರ ಮೇಲೆ ಗಮನವಿಲ್ಲದಿರುವುದು ; ಏಕಾಗ್ರಚಿತ್ತ. [ಅನನ್ಯ + ವೃತ್ತಿ]

ಅನನ್ಯಸಾಧಾರಣ (ನಾ). = ಅನನ್ಯಸಾಮಾನ್ಯ. [ಅನನ್ಯ + ಸಾಧಾರಣ]

ಅನನ್ಯಸಾಧ್ಯ (ಗು). ಬೇರೆಯವರಿಂದಾಗಲಿ ಅಥವಾ ಬೇರೆ ರೀತಿ ಯಿಂದಾಗಲಿ ಸಾಧ್ಯವಾಗದೆ : ಇದು ಅನನ್ಯಸಾಧ್ಯ = ಕಬ್ಬು ವ್ಯಾಪಾರ್ಯಕಜನ್ಯ ಎಂದು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಮಾಡಿದ್ದಾನೆ (ಧ್ವನ್ಯಾಲೋ. ೧೯೧). [ಅನನ್ಯ + ಸಾಧ್ಯ]

ಅನನ್ಯಸಾಮಾನ್ಯ (ಗು). ಇತರರಲ್ಲಲ್ಲದೆ ಒಬ್ಬನಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಇರುವ ; ಅಸಾಧಾರಣವಾದ : ಮೂವತ್ತುಮೂಜು ಸಾಗರೋಪಮಾಯುಷ್ಯಂ ಬರಮನನ್ಯಸಾಮಾನ್ಯ ದಿವ್ಯಸುಖಮನನುಭವಿಸುತ್ತುಮಿರೆ (ಶಾಂ ೨ ಪು ೯-೧೬೧ ಪ). [ಅನನ್ಯ + ಸಾಮಾನ್ಯ]

ಅನನ್ಯಾಸಕ್ತಿ (ನಾ). ಬೇರೊಂದು ಕಡೆ ಗಮನವಿಲ್ಲದಷ್ಟು ಆಸಕ್ತಿ; ವಿಶೇಷವಾದ ಶ್ರದ್ಧೆ: ಮೇರಿಯಾ ಪಾವ್‌ಲೋವ್ನಾನ... ಮಧುರವಾಗಿ ಬಾಲಭಾಷೆಯಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿದ್ದ ಚೆಂಗೂದಲ ಚೆಲುಕೂಸಿನ ಬಳಿ ಅನನ್ಯಾಸಕ್ತಿಯಿಂದ ಕುಳಿತಿದ್ದಳು (ಪುನರು. ೫೨೧).
[ಅನನ್ಯ + ಆಸಕ್ತಿ]

ಅನನ್ವಯ (ನಾ). ೧. ಒಂದಕ್ಕೊಂದು ಹೊಂದದಿರುವುದು; ವಿಪರೀತವಾಗಿರುವುದು: ಹುಡುಕುತ್ತಾ ಹೋದರೆ ಆಕಾಂಕ್ಷೆಗೆ ಕೊನೆಯೆ ಇಲ್ಲ... ಅದರಲ್ಲಿ ಶ್ರದ್ಧೆಯನ್ನಿಡಲೇಬೇಕಾಗುವುದು. ಇಡದಿದ್ದರೆ ಅನನ್ವಯಕ್ಕೇ ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುತ್ತದೆ (ಆರ್ಯಧ. ೩೩). ೨. [ಕಾವ್ಯಮೀ] = ಅನನ್ವಯಾಲಂಕಾರ: ಸಮಾಸೋಕ್ತಿ...ಅನನ್ವಯ... ಉದಾತ್ತಾದ್ಯಲಂಕಾರಗಳೊಡಗೂಡಿ (ವಿವೇಕ. ೨೨೫). [ಸಂ.]

ಅನನ್ವಯಾಲಂಕಾರ (ನಾ). [ಕಾವ್ಯಮೀ] ಒಂದು ಕಾವ್ಯಾಲಂಕಾರ: "ಉಪಮಾನೋಪಮೇಯಭಾವಗಳೆರಡೂ ಒಂದರಲ್ಲಿಯೇ ಇದ್ದಲ್ಲಿ ಅನನ್ವಯಾಲಂಕಾರವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು" (ಕೈಪಿಡಿ. ೨೫೮).
[ಅನನ್ವಯ + ಅಲಂಕಾರ]

ಅನನ್ವಿತ (ಗು). ೧. ಒಂದಕ್ಕೊಂದು ಸಂಬಂಧವಿಲ್ಲದ; ಅಸಂಬದ್ಧ: ವೀರಸಿಂಹನು ಅದುವರೆಗೆ ತನಗುಂಟಾಗಿದ್ದ ಆನಂದವನ್ನು ಅನನ್ವಿತವಾದ ಮಾತುಗಳಿಂದಲೂ ಮುಖಭಾವಗಳಿಂದಲೂ ತೋರುತ್ತಲಿದ್ದು (ರಾಜಾಮ. ೨೨೫). ೨. (ಉಕ). ಅತ್ಯಂತ: ಅನನ್ವಿತ ಅತ್ಯಾಚಾರಗಳನ್ನು ನಡೆಸಬಹುದು (ಆಗಸ್ಟ. ೧೦೮). [ಸಂ.]

ಅನಪಕಾರಿ (ಗು). ಅಪಕಾರಮಾಡದ; ಕೇಡನ್ನು ಬಗೆಯದ.
[ಸಂ. ಅನಪಕಾರಿನ್]

ಅನಪತ್ಯ₁ 'ಅನುಪತ್ಯ' ನೋ.

ಅನಪತ್ಯ₂ (ನಾ). ಮಕ್ಕಳಿಲ್ಲದವನು: ಶನಿ... ಸಿಂಹದೊಳ್ ಕೂಡಿದಂದನಪತ್ಯಂ (ಜಾತತಿ. ೧೭-೩೪); ನೀನು ಅನಪತ್ಯನು: ಮಿಥ್ಯಾ ಧರ್ಮವನ್ನು ಆಚರಿಸುವವನು (ಭೀಷ್ಮಚ. ೯೯). [ಸಂ.]

ಅನಪತ್ಯೆ (ನಾ). ಮಕ್ಕಳಿಲ್ಲದವಳು; ಬಂಜೆ: ಅನಪತ್ಯೆ ಪತಿವ್ರತೆ ಕೈಯನೆತ್ತಿದಳ್ ತೊಡುಗೆಗಳ್ಗೆ ಕರಮರ್ಥಿನಿ ರೂಪಿನ ಕಣಿ ಸೂಚೀಕರ್ಮಾಯ್ತೆ ನಿಪುಣೆ ಮಿಥುನಾಲಯಾದಿಮದ್ರೇಕ್ಕಾಣಂ (ಜಾತತಿ. ೧೯-೭).
[ಸಂ. ಅನಪತ್ಯಾ]

ಅನಪರಾಧಿ (ನಾ). ಅಪರಾಧಿಯಲ್ಲದವನು; ತಪ್ಪುಮಾಡದವನು; ನಿರಪರಾಧಿ (ದಕ. ಕಿ). [ಸಂ. ಅನಪರಾಧಿನ್]

ಅನಪರಾಧೆ (ನಾ). ಅಪರಾಧಮಾಡದವಳು; ತಪ್ಪುಮಾಡದವಳು; ನಿರಪರಾಧೆ: ಮುಳಿದೆನ್ನನನಪರಾಧೆಯನಟಲ್ದವಳನಿಂತನಾಥೆಯಂ ಮೋದಿದ ಕಾಲ್ಗಳನಾವ ಜನ್ಮಜನ್ಮಂಗಳೊಳಗಾಗಿಯುಮಕ್ಕೆ ಮುಂದೆ ಕೇಳ್ ತಿನ್ನದಿರೆಂ (ಸುಕುಮಾ. ೫-೮). [ಸಂ. ಅನಪರಾಧಾ]

ಅನಪವರ್ತಿ (ಗು). ಕಡಮೆಯಾಗದ; ಕುಂದದ; ಕುಗ್ಗದ: ಚತುರಶೀತಿಲಕ್ಷಣ ಪೂರ್ವಾನಪವರ್ತ್ಯಾಯುಷ್ಯನುಂ ಅಪ್ರತಿಹತಶಾಸನನುಮಾಗಿ (ಆದಿಪು. ೧೫-೩ ವ). [ಸಂ.]

ಅನಪವರ್ತಿತ (ಗು). = ಅನಪವರ್ತಿ: ಲಕ್ಷಸಮಾಸಮ್ಮಿತಾನಪವರ್ತಿತ ದೀರ್ಘಾಯುಷ್ಯಮುಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೦-೯೪ ವ). [ಸಂ.]

ಅನಪಾಯ (ಗು). ೧. ಅಪಾಯವಿಲ್ಲದ; ಹಾಳಾಗದ. ೨. ಭದ್ರವಾದ; ಶಾಶ್ವತವಾದ: ಕುಂಡಳೇಶ್ವರ... ದಂಡಿತ ಪ್ರತಿಪಕ್ಷಸಮಯನಿಕಾಯನನಪಾಯ (ಬಸಪು. ೩೨-೧). (ನಾ). ೩. ಅಪಾಯವಿಲ್ಲದ ಸ್ಥಿತಿ: ಇಹಪರವೆರಡುಮನನಪಾಯದೆ ಸಂಗ್ರಹಿಸಿದ ಚತುರನ ಜಸದೆಸಕಮನೀ ಮಹಿಯೊಳ್ದೆಸೆದೆಸೆಯೊಳ್ಪೂರಿಸಿ (ಉದ್ಭದೇ. ೨-೭). [ಸಂ.]

ಅನಪಾಯಕ (ನಾ). ಅಪಾಯದಿಂದ ದೂರಮಾಡುವವನು: ಕಾಯಜಾಂತಕನಣುಗಿನಣುಗನತಿಧೀಯುತ ವಿನಾಯಕಂ ವಿದ್ಯಾಧಿನಾಯಕಂ ತತಮತಿಸಹಾಯಕಂ ಸತತಾನಪಾಯಕನಮಾಯಕಂ ಸಲಹುಗೆಮ್ಮಂ ಸಂತತಂ (ಉದ್ಭದೇ. ೧-೯). [ಸಂ.]

ಅನಪಾಯಿ (ಗು). ಅಪಾಯವಿಲ್ಲದ; ನಿರಪಾಯವಾದ: ಚಂಡಪ್ರಭೆಯೊಳಜಿಯಿಸುತ್ತಾಯವಸ್ಥೆಗಳ ಮುಟ್ಟದನಪಾಯಿಯಪ್ಪಾ (ವೀಶೈಪು. ೫-೭-೧೯). [ಸಂ. ಅನಪಾಯಿನ್]

ಅನಪಾಯಿನಿ (ನಾ). ೧. ನಾಶರಹಿತಳು; ಶಾಶ್ವತೆ. ೨. ಲಕ್ಷ್ಮಿ: ಶ್ರೀ ನಾರಾಯಣಂಗನಪಾಯಿನಿ ಪತ್ನಿಯಾದಳ್ (ವಿಷ್ಣುಪು. ೨-೯೩).
[ಸಂ. ಅನಪಾಯಿನೀ]

ಅನಪೇಕ್ಷಕ (ನಾ). ೧. ಅಪೇಕ್ಷೆಯಿಲ್ಲದವನು. ೨. ಬೇರೊಂದರ ನೆರವನ್ನು ಕೋರದವನು: ಅಕಾರಣಮಿವಜೊಳಗನಪೇಕ್ಷಕನೆನಿಸಿ ನೆಗಟ್ದನಿಜಿವಬೆಡಂಗಂ (ಗದಾಯು. ೨-೮). [ಸಂ.]

ಅನಪೇಕ್ಷಿತ (ಗು). ಬಯಸದ; ಬೇಡದ; ಅಪೇಕ್ಷಿಸದ: ಯಾವುದು ನಡೆಯಬಾರದು ಎಂದು ಅವರು ಶತಪ್ರಯತ್ನಮಾಡಿದ್ದರೋ ಅದೇ ಅತ್ಯಂತ ಅನಪೇಕ್ಷಿತವಾದ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ನಡೆದುಹೋಗಿತ್ತು (ಮೂರುದಾ. ೨೫೨). [ಸಂ.]

ಅನಪೇಕ್ಷೆ (ನಾ). ಅಪೇಕ್ಷೆಯಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ಬಯಕೆಯಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ನಿಃಸ್ಪೃಹತೆ: ಜನ ಬದುಕಬೇಕೆಂದು ಕಾವ್ಯಮುಖದಿಂ ಪೇಳ್ದನನಪೇಕ್ಷೆಯಿಂದ ಕವಿ ರಾಘವಾಂಕಂ (ಹಚಕಾ. ೧೪-೩೩).
[ಸಂ. ಅನಪೇಕ್ಷಾ]

ಅನಪೇತ (ಗು). ೧. ಹೊರಟುಹೋಗದ. ೨. ಬಿಟ್ಟಿಲ್ಲದ; ಅಗಲದ. ೩. ಮೀರದಿರುವ; ತಪ್ಪದೆ ಅನುಸರಿಸುವ. [ಸಂ.]

ಅನಪೇಯ (ಗು). ಅಪೇಯವಲ್ಲದ; ಕುಡಿಯಲರ್ಹವಾದ: ಅನುದಿನಂ ಭುಂಜಿಸಿದ ಶವದ ಶಿರದಕ್ಕಿಯಲ್ಲನಪೇಯ ಚಾಂದ್ರಾಯಣಂ ಪುತ್ರನಳಿವು ಜನ್ಮನಿಕಾಯದಳಿವಂಗನಾಹನನ ಮಾಯಾಹನನವಂಜಬೇಡೆಂದನು (ಹಚಕಾ. ೧೪-೭). [ಸಂ.]

ಅನಫಾಯೋಗ (ನಾ). [ಜ್ಯೋತಿ] ಯೋಗಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: "ಸೂರ್ಯನನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಕುಜಾದಿ ಐದು ತಾರಾಗ್ರಹಗಳಲ್ಲೊಂದು ಚಂದ್ರನಿಗೆ ಹನ್ನೆರಡನೆಯ ಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿದ್ದರೆ ಅನಫಾಯೋಗ" (ಜಾತತಿ. ಟೀಕೆ); ಇನವರ್ಜ್ಯಂ ಕ್ಷಿತಿಜಾದಿಗಳ್ ಹಿಮಮಯೂಖಂಗಂತ್ಯದೊಳ್ ಕೂಡಿದಂದನಫಾಯೋಗಮದಕ್ಕುಂ (ಜಾತತಿ. ೧೪-೧).
[ಸಂ. (ಅನಫಾ + ಯೋಗ)]

ಅನಫಾಸಂಭವ (ನಾ). ಅನಫಾಯೋಗದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದವನು: ಅನಫಾಸಂಭವನಿಂದ್ರಿಯಾರ್ಥಸುಖಿ ವಿಖ್ಯಾತಂ ಪ್ರಧಾನಂ ಸುಶೀಲನೆನಿಕ್ಕುಂ (ಜಾತತಿ. ೧೪-೩). [ಸಂ. (ಅನಫಾ + ಸಂಭವ)]

ಅನಫೆ (ನಾ). [ಜ್ಯೋತಿ] = ಅನಫಾಯೋಗ. 'ಅನಫಾಸಂಭವ' ಪರಾ. [ಸಂ. ಅನಫಾ < ಗ್ರೀಕ್. ಅನಫೇ = ಸೋಕದ; ಮುಟ್ಟದ]

ಅನಭಿಜ್ಞತೆ (ನಾ). ತಿಳಿವಳಿಕೆ ಸಾಲದಿರುವಿಕೆ: ವಾಕ್ಯದೋಷವೆಂಬ ದೋಷ ಬರುವುದಲ್ಲವೆ? ಎಂದು ಕೇಳುವುದು ಅವರ ಅನಭಿಜ್ಞತೆಯನ್ನೇ ತೋರಿಸುತ್ತದೆ (ಧ್ವನ್ಯಾಲೋ. ೫೦). [ಸಂ. ಅನಭಿಜ್ಞತಾ]

ಅನಭಿಜ್ಞಾತ (ಗು). ಚೆನ್ನಾಗಿ ತಿಳಿಯದ; ಪರಿಚಯವಿಲ್ಲದ; ಅಪ್ರಸಿದ್ಧ: ಅನಭಿಜ್ಞಾತ ಕುಲಕ್ರಮಂಗೆ ಪಥಿಕಂಗೇಕಾಕಿಗೊಲ್ದೀವ ಠಕ್ಕಿನೊಳಿರ್ದಪ್ಪೆ... ಆರಯ್ಯೆ ಸದ್ವಸ್ತು ಭಾಜನನಪ್ಪೆನ್ನೊಳೆ ಮಾಳ್ಪುದಾಕೆಗೆ ವಿವಾಹೋದ್ಯೋಗಮಂ ರಾಗದಿಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೬-೨೧).
[ಸಂ.]

ಅನಭಿಮಾನ (ನಾ). ೧. ಆತ್ಮಗೌರವವಿಲ್ಲದಿರುವುದು. ೨. ಆತ್ಮಗೌರವವಿಲ್ಲದಿರುವವನು. ೩. ಪ್ರೀತಿ ಅಥವಾ ಆಸಕ್ತಿಯಿಲ್ಲದಿರುವುದು. ೪. ಅಹಂಕಾರ ಅಥವಾ ಮಮಕಾರವಿಲ್ಲದಿರುವುದು: ಚರಿಸುತಿರ್ದನು ಸಕಲಜೀವರ ಭರಿತಪುಣ್ಯದ ಪುಂಜದಂತಿರಲನಭಿಮಾನದಲಿ (ನಿಭಾಗ. ೫-೮-೪೪). [ಸಂ.]

ಅನಭಿಲಪ್ಯ (ನಾ). [ಬೌದ್ಧ] ಪರಮಾರ್ಥವಾದ ಶೂನ್ಯತತ್ತ್ವವನ್ನು ವಿವರಿಸುವ ಶಬ್ದಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಪರಮಾರ್ಥ ಶೂನ್ಯತತ್ತ್ವವನ್ನು ಅನಭಿಲಪ್ಯ, ಅನಾಜ್ಞೇಯ . . . ಇತ್ಯಾದಿ ಶಬ್ದಗಳಿಂದ ಉಪದೇಶಿಸುವರು (ಹಿಂದಸಾ. ೪೧). [ಸಂ. ?]

ಅನಭಿಷಿಕ್ತ (ಗು). ಅಭಿಷೇಕ ಹೊಂದದ; ಪಟ್ಟಕಟ್ಟಿಲ್ಲದ: ಹೈದರ್ ಅಲ್ಲೀಖಾನ್ ಅನಭಿಷಿಕ್ತ ದೊರೆಯಾಗಿ ರಾಜ್ಯವಾಳಿದನು (ರೂಢಿ). [ಸಂ.]

ಅನಭಿಷ್ವಂಗ (ನಾ). ಅನಾಸಕ್ತಿ; ಸೋಂಕಿಲ್ಲದಿರುವುದು: ದೇಹದುಃಖತಿತಿಕ್ಷಾ ವಿಷಯ ಸುಖಾನಭಿಷ್ವಂಗ ಶುಭಶುದ್ಧಧ್ಯಾನಾಭ್ಯಾಸ ಪ್ರವಚನ ಪ್ರಭವನಾದ್ಯರ್ಥಂ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೩೪೧). [ಸಂ.]

ಅನಭ್ಯುದಯ (ನಾ). ಅಭ್ಯುದಯವಿಲ್ಲದಿರುಕೆ; ಅಶ್ರೇಯಸ್ಸು: ಅದಱಿಂದಂ ಜೀವಕ್ಕಭ್ಯುದಯಮನಭ್ಯುದಯಮೆಂಬಿದಂ ಧರ್ಮಾಧರ್ಮಮತಿಯೆ ಮಾಱ್ಕುಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೬-೨೬). [ಸಂ.]

ಅನಮಿತಂಪಚ (ಗು). "ಕೃಪಣ, ಜೀನ" (ಗಂಗಾಮ. ೮). [ಸಂ.]

ಅನಮ್ಯ (ಗು). ಬಗ್ಗಿಸಲಾಗದ; ಬಾಗದ. [ಸಂ.]

ಅನಯ (ನಾ). ೧. ಅಕ್ರಮ; ತಪ್ಪುದಾರಿ: ಮನೆ ನಿನಗೆ ನಂದಗೋಪಾಲನ ಮನೆ ತುಱುಗಾರ್ತಿ ನಿನಗೆ ಮನೆವೆಂಡಿತಿ ಪಚ್ಚನೆ ಪಸಿಯಗೋವನ್ನೆ ಕರಮ[ನ] [ಪಾಠಾಂ. ನೆ]ಯದೆ ನಿನ್ನಳವಿಗಳವನಱಿಯದೆ ನೆಗಱ್ದೈ (ಪಂಪಭಾ. ೬-೫೨). ೨. ಅನಿಷ್ಟವುಂಟುಮಾಡುವ ವಿಧಿ; ದುರ್ದೈವ: "ಅನಿಷ್ಟಮಂ ಮಾಳ್ಪ ದೈವವದನಯಮೆನಿಸಿಕ್ಕು"(ಮಂಗರಾ. ೮-೨೭). ೩. ಅನೀತಿ; ಕೆಟ್ಟ ನಡವಳಿಕೆ. ೪. ನೀತಿರಹಿತ; ನಯವಿಲ್ಲದವನು: ಮುನಿಶಾಪದಿಂ ಪಾಂಡುವಳಿಯೆ ಹಸ್ತಿನಪುರದೊಳನಯ ಕೌರವ ಪಾಂಡವರ್ಗೆ ಮತ್ಸರಮಾಗಿ ಮನಮೊಲ್ದು ವಾರಣಾವತದೊಳಿರುತರಗುವನೆಯಂ ಕಳೆದು ಪೊಱಮಟ್ಟರು (ಚಿಬಪು. ೫೪-೧೦). [ಸಂ.]

ಅನರ (ನಾ). ನರನಲ್ಲದವನು; ಅಮರ್ತ್ಯ; ದೇವತೆ. 'ಅನರೇಂದ್ರೇಜ್ಯ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅನರೇಂದ್ರ (ನಾ). ದೇವತೆಗಳ ಒಡೆಯ; ಇಂದ್ರ. 'ಅನರೇಂದ್ರೇಜ್ಯ' ಪರಾ. [ಅನರ + ಇಂದ್ರ]

ಅನರೇಂದ್ರೇಜ್ಯ (ನಾ). ದೇವತೆಗಳ ಗುರು; ಬೃಹಸ್ಪತಿ: ಅನ[ಪಾಠಾಂ. ಸು]ರೇಂದ್ರೇಜ್ಯನಿವಾಸದಲ್ಲಿ ಕನಕತ್ರಿಂಶಾಂಶಕಂ ಲಗ್ನಮಾಗೆ ನಿಶಾವಲ್ಲಭನಲ್ಲಿ ಕೂಡಿರೆ ಗುಣೌಘಾನ್ವೀತೆ . . . ಅಕ್ಕುಂ (ಜಾತತಿ. ೨೨-೮). [ಅನರೇಂದ್ರ + ಇಜ್ಯ]

ಅನರ್ಗಲ, ಅನರ್ಗಳ (ಗು). ತಡೆಯಿಲ್ಲದ; ಅಡ್ಡಿಯಿಲ್ಲದ; ಸ್ವಚ್ಛಂದ ವೃತ್ತಿಯ. **ಅನರ್ಗಳ**: "ಉತ್ತುಂಗಮುಚ್ಛೃಂಖಳಮನರ್ಗಳಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೩೨-೨೩). ನಿರರ್ಗಳ ಹೋ.

ಅನರ್ಗಳವಾಗಿ = ತಡೆಯಿಲ್ಲದೆ; ನಿರಾತಂಕವಾಗಿ: ಅನೇಕಮಾರ್ಗಗಳನ್ನು ಅನರ್ಗಳವಾಗಿ ಪ್ರಯೋಗಿಸಿ (ಕೃವಾಭೀ. ೧೧೩). [ಸಂ.]

ಅನರ್ಗಳ 'ಅನರ್ಗಲ' ನೋ.

ಅನರ್ಗಳತೆ (ನಾ). ತಡೆಯಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ಅಡ್ಡಿಯಿಲ್ಲದಿರುವುದು: ಅವರ ಸ್ವಭಾವದಲ್ಲಿ ಅನರ್ಗಳತೆಯ ಬದಲು ಗಂಭೀರತೆಯ ಸಮಾವೇಶವಾಗಿತ್ತು (ಪ್ರೇಮಾಶ್ರ. ೬೭). [ಅನರ್ಗಳ (= ಅನರ್ಗಲ) + -ತೆ]

ಅನರ್ಘ (ಗು). ೧. ಬೆಲೆ ಕಟ್ಟಲಾಗದ; ಬಹಳ ಬೆಲೆಯ; ಅಮೂಲ್ಯ. ೨. ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ. 'ಅನರ್ಘರತ್ನ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅನರ್ಘರತ್ನ (ನಾ). ಬೆಲೆಕಟ್ಟಲಾಗದಂಥ ರತ್ನ; ಅಮೂಲ್ಯವಾದ ರತ್ನ: ದೊರೆಯಱಿವ ವಸ್ತುಪುರುಷರ್ಪರಿಕಿಸಿ ಬೆಲೆಮಾಡೆ ಗಂಗಮಂಡಲ ಚಕ್ರೇಶ್ವರ ಕಟಕೋತ್ತಮನಾಯಕ ವಿರಚನೆಯಿನನರ್ಘರತ್ನಮಾದಂ ರತ್ನಂ (ಗದಾಯು. ೧-೪೦); ನಾನಾಗುಣಾನರ್ಘರತ್ನೋತ್ಕರಮಂ ರತ್ನಾಕರಂ ತಾನೆನೆ . . . ಚಿಣ್ಣದಂಡಾಧಿನಾಥಂ (ಎಕ. V, ಬೇಲೂರು. ೧೭-೫೭; 1136). [ಅನರ್ಘ + ರತ್ನ]

ಅನರ್ಘಾಕಾರ (ನಾ). ೧. ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ರೂಪ. ೨. ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ರೂಪವುಳ್ಳ ವಸ್ತು: ಅನೀತಾಖಿಳ ರಾಜಲೋಕಮನನರ್ಘಾಕಾರಮಂ ಮಿಕ್ಕ ಕನ್ಯಾನೂನೋಚಿತರತ್ನಮಂ ತನಗೆ ಮಾಡಲ್ಕೆಂದು ಬಂದಿರ್ದನೀ ಶ್ರೀನಾಥಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೫-೮೧). [ಅನರ್ಘ + ಆಕಾರ]

ಅನರ್ಘ್ಯ (ಗು). = ಅನರ್ಘ. 'ಅನರ್ಘ್ಯಮಣಿ', 'ಅನರ್ಘ್ಯರತ್ನ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅನರ್ಘ್ಯಮಣಿ (ನಾ). = ಅನರ್ಘ್ಯರತ್ನ: ಶಿವಚಿದಂಚಿತನೇತ್ರ ದುಃಖಾರ್ಣವ ವಹಿತ್ರ ಮಹೇಶಪುತ್ರ ತ್ರಿವಿಧ ಭಕ್ತಿಕಳತ್ರ ಶರಣಾನರ್ಘ್ಯಮಣಿಸೂತ್ರ (ಬಸಪು. ೫೯-೪೪); ಮುಕ್ತಾಳಿ ವಿದ್ರುಮರತ್ನವರ್ಗಂಗಳಿಲ್ಲಿ ಸೇರಿದುವೆಂಬೊಲೊಪ್ಪಿದವನರ್ಘ್ಯಮಣಿವಸರಂಗಳು (ಜೈಮಿಭಾ. ೬-೧೩). [ಅನರ್ಘ್ಯ + ಮಣಿ$_3$]

ಅನರ್ಘ್ಯರತ್ನ (ನಾ). = ಅನರ್ಘರತ್ನ: ತಮ್ಮ ಮನೆಯೊಳುಳ್ಳನರ್ಘ್ಯರತ್ನಂಗಳೆಲ್ಲಮಂ ಬಱಿವಱಿಗೊಟ್ಟು (ಆದಿಪು. ೧೩-೮೦ ವ); ಕೆಲಬರ್ ಬಾಲೆಯರೊಡನುಪ್ಪರಿಗೆಯೊಳಿರ್ದನರ್ಘ್ಯರತ್ನಮಂ ಕಂಡು (ನಂಬಿರ. ೪-೫೯); ಮೆಲ್ಲಡಿಗನರ್ಘ್ಯರತ್ನಂಗಳಂ ಸುರಿದು ಕರಪಲ್ಲವದ್ವಿತಯಮಂ ಮುಗಿದು (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೭-೪೬). [ಅನರ್ಘ್ಯ + ರತ್ನ]

ಅನರ್ಥ (ಗು). ೧. ಅರ್ಥವಲ್ಲದ. ೨. ಅರ್ಥವಿಲ್ಲದ; ಹೊಂದಿಕೆಯಿಲ್ಲದ. ೩. ಉಪಯೋಗವಿಲ್ಲದ. (ನಾ). ೪. ವೈಪರೀತ್ಯ; ಕೇಡು; ಅನಿಷ್ಟ; ಅಪಾಯ: ಬಲ್ಲವರು ಹೇಳಿದಂತೆ ಕೇಳಬೇಕಲ್ಲದೆ, ಸುಮ್ಮಸುಮ್ಮನೆ ತಮ್ಮ ಜಾಣತನ ಮೆರಿಸಹೋದರೆ ಬಹಳ ಅನರ್ಥವಾಗುವದು (ಮುಂಬಯಿ. ೩-೨೯); ಯಾವುದೊಂದು ಅತಿಯಾದರೂ ಅದರಿಂದ ಅನರ್ಥವಾದೀತು (ಶಿಕ್ಷದ. ೮೨); ಅರ್ಥಕ್ಕೆ ಕಡಿಮೆಯಾದರೂ ಅನರ್ಥಕ್ಕೆ ಕಡಿಮೆ ಇಲ್ಲ (ಗಾದೆ). ೫. ದ್ರವ್ಯವಿಲ್ಲದವನು; ಬಡವ.

ಅನರ್ಥಮಾಡು = ಕೇಡನ್ನು ತರು; ಅಪಾಯಮಾಡು: ತಾಂಬೂಲದ ಸುಣ್ಣ ಉದುರಿಬಿದ್ದರೂ ದಾಸದಾಸಿಯರಿಗೆ ಅವಳು ಸಿಕ್ಕಾಪಟ್ಟೆ ಬೈದು ಅನರ್ಥಮಾಡಿಬಿಡುತ್ತಾಳೆ (ಇಪ್ಪಕ. ೨೬೦). [ಸಂ.]

ಅನರ್ಥಕ (ಗು). ೧. ಅರ್ಥವಿಲ್ಲದ: ತದುಪನ್ಯಸ್ತ ಕುಹೇತು ಕುದೃಷ್ಟಾಂತಾನರ್ಥಕವಚನರಚನಾಪ್ರಳಾಪಮನವ್ಯಗ್ರಕುಶಾಗ್ರೀಯ ಬುದ್ಧಿಸಮೃದ್ಧಂ ಸ್ವಯಂಬುದ್ಧನವಧಾರಿಸಿ (ಆದಿಪು. ೨-೯ವ). ೨. ಪ್ರಯೋಜನವಿಲ್ಲದ: ಎರಡಱೊಳೊಂದಱ ಫಲಮುಂ ಪರಿಣತಿಗಾಯ್ತಿಲ್ಲನರ್ಥಕಂ ವಾಕ್ಯಾರ್ಥಂ (ಗದಾಯು. ೨-೧೪); ಗರ್ಭಂ ಬಳೆಯದ ಬಾಳಕಿಯ ಬಸಿಱನರ್ಥಕಮಲ್ತೇ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೩-೧೧೦). (ನಾ). ೩. [ಕಾವ್ಯಮೀ] ವಾಕ್ಯದೋಷಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಅನರ್ಥಕ ಶ್ರುತಿಕಠೋರ ವ್ಯಾಹತಾರ್ಥ ಅಲಕ್ಷಣ . . . ಯೆಂಬ ಯೆಂಟು ವಾಕ್ಯದೋಷಂ (ವಿವೇಕ. ೨೨೬). [ಸಂ.]

ಅನರ್ಥಕಪದ (ನಾ). ಅರ್ಥವಿಲ್ಲದ ಅಥವಾ ಉಪಯೋಗವಿಲ್ಲದ ಮಾತು: ಮಿಗೆ ದಲ್ ವಲಂ ವೆಱಂ ಮತ್ತೆ ಗಡಂ ಗಳ ಕೆನ್ನಮೆಂಬನರ್ಥಕಪದಮಂ ಸೊಗಯಿಸೆ ವಾಕ್ಯಾಲಂಕೃತಿ ನೆಗಱ್ವೆಡೆಯೊಳ್ ಪೇಱೆ ಪೇಱದಿರ್ಕುಱಿದೆಡೆಯೊಳ್ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೪೮೫). [ಅನರ್ಥಕ + ಪದ್ಯ]

ಅನರ್ಥಕರ (ನಾ). ೧. ಪ್ರಯೋಜನವಿಲ್ಲದುದು. ೨. ಕೇಡನ್ನು ತರತಕ್ಕುದು; ಅಪಾಯಕರವಾದುದು : ಭೂತವಾದಿಗಳು ಪರಮಾಣುವನ್ನು ಮಾತ್ರ ದೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ಸೃಷ್ಟಿಯ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವನ್ನು ಮಾಡಲು ಉಪಕ್ರಮಿಸುತ್ತಾರೆ. ಇದು ಬಹಳ ಅನರ್ಥಕರ (ಜೀವಾತ್ಮ. ೧೦೭). [ಸಂ.]

ಅನರ್ಥಕ್ಯ (ನಾ). ೧. ಪ್ರಯೋಜನವಿಲ್ಲದ ಕೆಲಸ. ೨. ಕೇಡನ್ನು ತರುವ ಕೆಲಸ. ೩. ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಬಾರದ ಸ್ಥಿತಿ; ಪ್ರಯೋಜನವಿಲ್ಲದಿರುವುದು : ಪೆರ್ಚಿದ ಮೌಖರ್ಯಮನರ್ಥಕ್ಯದೊಳ್ ವ್ಯತಿಕ್ರಮ ಮತಿಪ್ರಸಾ[ಧ]ನ ಸಹಿತಂ (ಸುಕುಮಾ. ೬–೨೦). [ಸಂ.]

ಅನರ್ಥಕ್ರಾಂತಿ (ನಾ). ಕೇಡನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುವ ವಿಪ್ಲವ : ಅನರ್ಥಕ್ರಾಂತಿ, ವಿಪ್ಲವ, ಪ್ರಳಯಗಳುಂಟಾಗಿ (ಸುಗುಗಂ. ೧೩–೧೬). [ಅನರ್ಥ + ಕ್ರಾಂತಿ]

ಅನರ್ಥದಂಡ (ನಾ). [ಜೈನ] ನಿರರ್ಥಕವಾದ ಹಿಂಸೆ; ಪ್ರಯೋಜನವಿಲ್ಲದೆ ಇತರರಿಗೆ ಮಾಡುವ ಹಾನಿ. ℙ ಇದು ಐದು ವಿಧವಾಗಿದೆ : ಅಪಧ್ಯಾನ, ಪಾಪೋಪದೇಶ, ಪ್ರಮಾದಚರಿತ, ಹಿಂಸಾಪ್ರದಾನ, ಅಶುಭಶ್ರುತಿ : ಅಪಧ್ಯಾನಂ ಪಾಪೋಪದೇಶಂ ಪ್ರಮಾದಚರಿತಂ ಹಿಂಸಾಪ್ರದಾನಮಶುಭಶ್ರುತಿಯೆಂದು ನಿರರ್ಥಕಪಾಪಹೇತು ಭೂತಾನರ್ಥದಂಡಂ ಐದುತೆಱಂ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೨೭೬). 'ಅನರ್ಥದಂಡವಿರತಿ' ಪರಾ. [ಅನರ್ಥ + ದಂಡ]

ಅನರ್ಥದಂಡವಿರತಿ (ನಾ). [ಜೈನ] ಅನರ್ಥದಂಡಗಳನ್ನು ಮಾಡದಿರುವುದು. ℙ ಇದು ಮೂರು ಗುಣವ್ರತಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : ದಿಗ್ದೇಶಾನರ್ಥದಂಡವಿರತಿಯೆಂಬ ಮೂಱು ಗುಣವ್ರತಂಗಳುಮಂ (ಚಾವುಂಉ. ೨೦೬); ಹಿಂಸಾರಾಗಾದಿವರ್ಧನ ದುಷ್ಟಕಥಾಶ್ರವಣ ವ್ಯಾಪಾರಮಶುಭಶ್ರುತಿ ಇಂತೀ ಐದುಮಂ ತೊಱೆವುದು ಅನರ್ಥದಂಡವಿರತಿವ್ರತಂ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೨೭೭). [ಅನರ್ಥದಂಡ + ವಿರತಿ]

ಅನರ್ಥವಚನ (ನಾ). ೧. ಅರ್ಥವಿಲ್ಲದ ಮಾತು. ೨. ಅರ್ಥವಿಲ್ಲದ ಮಾತುಗಳನ್ನು ಆಡತಕ್ಕವನು; ಪ್ರಯೋಜನವಿಲ್ಲದ ಮಾತುಗಳನ್ನು ಆಡುವವನು : ನೆನೆನೆನೆದು ಪೆಱರ ಮಾತುಗಳನೆ ನೆಗೞ್ದಿರೆ ಕೃತಿಯೊಳಿಡುವನ(ವ)ಂ ನಗದ ಗುಹಾಧ್ವನಿಯವೊಲನರ್ಥವಚನಂ ತನಗಾಗಿಸಲಱಿಯನುಚಿತವಾಕ್ಚತುರತೆಯಂ (ಕವಿರಾ. ೧–೧೪). [ಅನರ್ಥ + ವಚನ]

ಅನರ್ಥಸಾಧನ (ನಾ). ಕೇಡಿಗೆ ಕಾರಣ, —ಮೂಲ: ಕೋಪವೆಂಬುದನರ್ಥಸಾಧನ ಕೋಪವೇ ಸಂಸಾರಬಂಧನ (ಕುವ್ಯಾಉ. ೩–೧೧೩). [ಅನರ್ಥ + ಸಾಧನ]

ಅನರ್ಥಾಯಾಸ (ನಾ). ವ್ಯರ್ಥವಾದ ಆಯಾಸ; ಪ್ರಯೋಜನವಿಲ್ಲದ ಶ್ರಮ : ಪ್ರತಿಕೂಲನಾಗಿ ನಿಲೆ ವಿಧಿಮತನಯಮನುಕೂಲಮಾಗಿ ನಿಲೆಯುಂ ಕಾರ್ಯಸ್ಥಿತಿಯಂ ಸಾಧಿಸಲಾಗದು ಮೃತಕಕೃತೋಪಕೃತಿಯವೊಲನರ್ಥಾಯಾಸಂ (ಕವಿರಾ. ೩–೧೪೫). [ಅನರ್ಥ + ಆಯಾಸ]

ಅನರ್ಪಿತ (ಗು). ಅರ್ಪಿತವಲ್ಲದ; ದೇವರು, ಗುರು ಮುಂತಾದವರಿಗೆ ನಿವೇದಿಸದೆ ಇರುವಂಥ : ಲಿಂಗ ಜಂಗಮದ ಪ್ರಸಾದಕ್ಕಲ್ಲದೆ ಬಾಯ್ದೆಱೆಯೆನೆಂಬುದೆನ್ನ ಭಾಷೆ ಅನರ್ಪಿತವಾದರೆ ತಪ್ಪೆನ್ನದು ಮೂಗಕೊಯಿ, ಕೂಡಲ ಸಂಗಮದೇವಾ (ಬಸವ. ೭೨೭). [ಸಂ.]

ಅನರ್ಪಿತಮುಖ (ನಾ). (ದೇವರಿಗೆ) ಅರ್ಪಿಸದೆ ಬಳಸಿದ್ದು, —ತಂದುದು (?) : ಗುರುವಿಂಗೆ ಪ್ರಸಾದವಾದುದು, ಶಿಷ್ಯಂಗೆ ಓಗರ ಲೌಕಿಕ ನಾಯಕನರಕ; ಅರ್ಪಿತಮುಖವನಱಿಯದೆ ಅನರ್ಪಿತಮುಖವಾಯಿತ್ತು ಗುಹೇಶ್ವರಾ (ಅವಚಂ. ೪೦–೧೭೧). [ಅನರ್ಪಿತ + ಮುಖ]

ಅನರ್ಹತೆ (ನಾ). ಅರ್ಹತೆಯಿಲ್ಲದಿರುವುದು. [ಸಂ. ಅನರ್ಹತಾ]

ಅನಲ (ನಾ). ೧. ಅಗ್ನಿ; ಬೆಂಕಿ : "ಅಗಿನಿ ಮರಗೂಳನಿಂಗಳನಗ್ಗಿ ಹಗ್ಗಿ ಸಗ್ಗಿಗರಡಬಳಂ ಕಿಚ್ಚು ಕೆಂಗಿಡಿಯೆಲರ್ಗೆಳೆಯ ತಗರ್ದೇರ ಪೊಗೆ ವಳಯಿಗೆಯ ಕಾರ್ವಟ್ಟಿಗನಿವೈದೆಯನಲನ ನಾಮವು" (ಶಬ್ದಮಂ. ೧೨); ಗಾಂಗೇಯನುಂ ಸತ್ಯವತಿಯುಮತ್ಯಂತ ಶೋಕಾನಲದಹ್ಯಮಾನ ಮಾನಸರ್ಕಳಾಗಿ (ಪಂಪಭಾ. ೧–೮೦ ವ). ೨. ಅಗ್ನಿದೇವ. ೩. ಜಠರಾಗ್ನಿ; ಜೀರ್ಣಶಕ್ತಿ. ೪. [ಛಂದ] ರಗಣ (–∪–) ಎಂಬ ಅಕ್ಷರಗಣ : ಶೀತಕರಾನಲೇಂದ್ರಪುರ ಚಂದ್ರಶಶಾಂಕ ಹುತಾಶನರ್ (ಛಂದೋಂಬು. ೨–೧೨೭). ೫. ಚಿತ್ರಮೂಲ ಎಂಬ ಗಿಡ : ಅನಲಂ ಗುಳೂಚಿ ಮೊಸರೆಳ್ಳಿನಿತುಮನೊಳಗೂಡಿ ಕೊಡುವುದಿರ್ಪತ್ತೊಂದುಂ ದಿನವರೆಗಂ ಕುದಿರೆಗೆ ಬಲಮನುಲೋಮಂ ಪೆರ್ಚೆ ಪೆರ್ಚುಗುಂ ಕ್ಷೀಣಂಗಳ್ (ಅಶ್ವಶಾ. ೭–೫೨). ೬. 'ಮೂರು' ಎಂಬ ಸಂಖ್ಯೆಯ ಸಂಕೇತ : ಹರನಯನವಹ್ನಿ ಪುರಶಿಖಿ ವರರತ್ನಂಮೂರ್ತಿ ಲೋಕವಿಮಲತ್ರಿತಯಂ ಪರಮಗುಣತ್ರಯಮನಲಂ ಸುರನದಿಮಾರ್ಗತ್ರಯಮದು ಮೂಱಱ ನಾಮಂ (ವ್ಯವಹಾ. ೯–೩). ೭. ಕೃತ್ತಿಕಾನಕ್ಷತ್ರ. ೮. 'ರ' ಎಂಬ ವರ್ಣಕ್ಕೆ ಕೊಟ್ಟ ಒಂದು ಸಂಕೇತ. [ಸಂ.]

ಅನಲಂಕೃತ (ಗು). ಅಲಂಕಾರ ಮಾಡಿಲ್ಲದ. [ಸಂ.]

ಅನಲಗಣ್ (ನಾ). ಬೆಂಕಿಯನ್ನು ಕಾರುವ ಕಣ್ಣು : ಅನಲಗಣ್ಣಿನ ತೆಱೆದ ರೌದ್ರಾನನದ ದಾಡೆಯ ದಳ್ಳುರಿಯ ಸುಯ್ಲಿನ ಭಯಂಕರ ರೂಪನೆಸೆದನು ರುದ್ರನಂದದಲಿ (ನಿಭಾಗ. ೬–೯–೯). [ಅನಲ + ಕಣ್]

ಅನಲಗರ್ಭ (ಗು). ೧. ಬೆಂಕಿಯನ್ನೊಳಗೊಂಡಿರುವ; ಬೆಂಕಿಯನ್ನು ಕಾರುವ : ಎನುತ ಸುರಿದನು ಸರಳಸಾರವನನಲಗರ್ಭದ ಬಾಯ ಧಾರೆಗಳನಿಲಗರ್ಭದ ಗಱಿಗಳಶನಿಯ ಗರ್ಭಮಿಂಟೆಗಳ (ಕುವ್ಯಾವಿ. ೮–೩೫). (ನಾ). ೨. ಅರಣಿ (ಗರ್ಭದಲ್ಲಿ ಬೆಂಕಿಯುಳ್ಳದ್ದು). [ಅನಲ + ಗರ್ಭ]

ಅನಲಜೆ (ನಾ). ಅಗ್ನಿಯಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದವಳು; ದ್ರೌಪದಿ: ಮುಂದಲೆಯಂ ಪಿಡಿದೆನ್ನಯ ಮುಂದೆಱೆದನಲಜೆಯನುಯ್ದು ಪರಿಭವಿಸಿಯೆ ದಳ್ಳೆಂದುರಿದು ಸೊರ್ಕಿದವನಂ ಕೊಂದೆಂ (ಗದಾಯು. ೬–೨೬). [ಸಂ. ಅನಲಜಾ]

ಅನಲನಯನ (ನಾ). = ಅನಲಾಕ್ಷ. [ಅನಲ + ನಯನ]

ಅನಲನೇತ್ರ (ನಾ). = ಅನಲಾಕ್ಷ : ಅನಲನೇತ್ರಂ ಕೋಪಿಸಿದಡಿಂತನಘಭಕ್ತರು ಕಾಯಲಾರ್ಪರದಲ್ಲದುಳಿದಂತೆ ಘನತರೋದ್ಧತ ಭಕ್ತನಿಕರಂ ಮುನಿದೊಡೇಂ ಕಾಯಲ್ಕೆ ಶಕ್ಯಮೆ (ಬಸವು. ೨೬–೧೬). [ಅನಲ + ನೇತ್ರ]

ಅನಲಮರೀಚಿ (ನಾ). ೧. ಅಗ್ನಿಯ ಕಿರಣ. ೨. ಅಗ್ನಿಜ್ವಾಲೆಯಂತೆ ತೀಕ್ಷ್ಣವಾದ ಕಿರಣಗಳುಳ್ಳವನು; ಸೂರ್ಯ : ಅಮೃತಮಯ ಕಿರಣನೆಂಬುದುಮಮರದು ಶಿಶಿರಾಂಶುವೆಂಬುದುಂ ಶಶಿಗೆಂದುಂ ಸಮನಿಸಿ ವಿಷಕಿರಣನುಮನಲಮರೀಚಿಯುಮೆಂದೆನಲ್ಕೆ ಮೋಹಾಪೋಹಂ (ಕವಿರಾ. ೩–೧೮೩). [ಅನಲ + ಮರೀಚಿ]

ಅನಲಮುಖ (ನಾ). ೧. ಅಗ್ನಿಮುಖ; ಬೆಂಕಿಯ ಬಾಯಿ : ಈಕೆಯಪದೆಸೆಯುದಯದಲಿ ಕುಂತೀಕುಮಾರಕರನಲಮುಖದಲಿ ನಾಕದಲಿ ನೆಲೆಗೊಂಡರೆಂದುಮ್ಮಳಿಸುವನು ದ್ರುಪದ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೧೧–೧೦). ೨. ಅಗ್ನಿಯೇ ಬಾಯಾಗಿ ಉಳ್ಳವನು; ದೇವತೆ. [ಅನಲ + ಮುಖ]

ಅನಲಾಕ್ಷ (ನಾ). ಬೆಂಕಿಯನ್ನು ಕಾರುವ ಕಣ್ಣುಳ್ಳವನು; ಈಶಾನ; ಈಶ್ವರ : ಕುಬೇರನನಲಾಕ್ಷಂ . . . ಸೇರಿ ನೆರೆದೊಪ್ಪಿರೆ ಕೃಪಾರಸಸಮುದ್ರ ನಗಜಾರಮಣನುಜ್ವಳಪುರಾರಿ ಮೆಱೆದಿರ್ದಂ (ರಾಜಶೇ. ೧೪–೮೮). [ಅನಲ + ಅಕ್ಷ]

ಅನಲಾರ್ಚಿ (ನಾ). ಬೆಂಕಿಯ ಜ್ವಾಲೆ : ಮಲಯರುಹದೊಳನಲಾರ್ಚಿ ನಿನ್ನ ವದನೋದರದೊಳ್ ಪರುಷತರವಚನಮಪ್ಪುದು ದುರವಾಪಂ (ಕವಿರಾ. ೩-೭೯). [ಅನಲ + ಅರ್ಚಿ]

ಅನಲಾಸ್ತ್ರ (ನಾ). ಬೆಂಕಿಯನ್ನು ಕಾರುವ ಅಸ್ತ್ರ; ಅಗ್ನಿಬಾಣ; ಆಗ್ನೇಯಾಸ್ತ್ರ : ಅನಲಾಸ್ತ್ರದಿನಿಸೆ ದಿವಿಜಂ ದನುಜೇಂದ್ರಂ ವಾರುಣಾಸ್ತ್ರದಿಂ ಖಂಡಿಸಿದಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೦-೨೦೭). [ಅನಲ + ಅಸ್ತ್ರ]

ಅನಲು$_1$ (ಕ್ರಿ). (ಕರಾ). ಉರಿ; ಜ್ವಲಿಸು : ಬೆಂಕಿ ಸುಮ್ಮನೆ ಅನಲುತ್ತಿದೆ. ಒಲೆಯ ಮೇಲೆ ಪಾತ್ರೆ ಇರಿಸು (ರೂಢಿ).
[ದೇ. ? ‖ ತಮಿ. ಅನಲ್ = ಬೇಯಿಸು, ಸುಡು]

ಅನಲು$_2$ (ನಾ). ೧. ಸೆಕೆ; ಸಂತಾಪ. (ಸ್ಯಾಂಡರ್). ೨. ಬೆಂಕಿ. (ಸ್ಯಾಂಡರ್). ೩. ಕೋಪ. (ಸ್ಯಾಂಡರ್). ೪. ದುಃಖ (ಸ್ಯಾಂಡರ್).
[< ಅನಲು$_1$. / ತಮಿ. ಮಲ. ಅನಲ್ (< ಸಂ. ಅನಲ)]

ಅನಲೋಷ್ಮ (ನಾ). ಬೆಂಕಿಯ ತಾಪ : ಅನಲೋಷ್ಮಾವಳಿಯಿಂ ಮಹೋಗ್ರಮೆನೆ ಕಾಯ್ದುಷ್ಮಾತಪಜ್ವಾಲೆಗಳ್ಕಿ (ಕುಸುಮಾ. ೮-೧೪೪).
[ಅನಲ + ಊಷ್ಮ]

ಅನಲ್ಪ (ಗು). ೧. ಅಲ್ಪವಲ್ಲದ; ಬಹಳ; ದೊಡ್ಡದಾದ : ನಗರ ಮನೋಹರವ್ಯಾಪಾರಮನಲ್ಪಮೆನೆಯುಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೨-೨೩ ವ); ಶರೀರ ಭೋಗಮಂ ತೊಱೆದನದರ್ಕವಂಗೆ ಕುಡಲಾಗದನಲ್ಪನಿತಂಬ ಬಿಂಬೆಯಂ (ಶಮದ. ನ. ೧೨೪ ಪ್ರಯೋ). ೨. ಹೆಚ್ಚಿನ; ಮೇಲಾದ; ಶ್ರೇಷ್ಠ : ಈಡಿತಜಿನವರಶಾಸನ ಚೂಡಾಮಣಿ ಬುಧರ್ಗನಲ್ಪಕಲ್ಪಕುಜಂ ಕೆಯ್ನೊಡಿದ ಬೇಟ್ಪರ ನೆರವಿಗೆ ನೀಡಿಲ್ಲದೆ ಕುಡುವುದಾತ್ತನಾ ಜಿನಚಂದ್ರಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧-೩೨); ಧವಳತಲ್ಪಮೆಸೆದುದನಲ್ಪಂ (ಜಗವಿ. ೨-೭೪). [ಸಂ.]

ಅನಲ್ಪವಿಕಲ್ಪ (ನಾ). ಬಹಳವಾದ ವಿಕಲ್ಪಗಳುಳ್ಳದ್ದು; ಹಲವು ಬಗೆಯ ಬೇರೆ ಬೇರೆಯ ರೂಪರೇಖೆಗಳುಳ್ಳದ್ದು : ವಿದಿತೋತ್ತರ ಮಾರ್ಗಗತಂ ಪ್ರತೀತ ವಕ್ರೋಕ್ತಿಕೃತಮನಲ್ಪವಿಕಲ್ಪಂ (ಕವಿರಾ. ೨-೫೧).
[ಅನಲ್ಪ + ವಿಕಲ್ಪ]

ಅನವಕಾರ್ಯ (ಗು). ಕಡೆಗಣಿಸಲಾಗದ; ತಿರಸ್ಕರಿಸಬಾರದ : ಅನುಕೂಲಕನುಮನಾಲಸ್ಯನುಮನವಕಾರ್ಯನುಂ ಲಬ್ಧಿಬುದ್ಧಸದೃಶನುಂ... ಶ್ರೋತೃವೆಂಬೊನಕ್ಕುಂ (ಅಜಿಪು. ೧೧-೨ ವ). ℙ ಇದು ಶ್ರೋತೃವಿನ ದಶಗುಣಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು. [ಸಂ.]

ಅನವಗಮ (ನಾ). ತಿಳಿಯದಿರುವುದು; ಅರಿವಾಗದಿರುವುದು : ಜ್ಞಾನಾವರಣೀಯಕರ್ಮಪ್ರಕೃತಿಗೆ ದೇವತಾಮುಖವಸ್ತ್ರದವೋಲ್ ಅರ್ಥಾನವಗಮಂ ಸ್ವಭಾವಂ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೨೯೧). [ಸಂ.]

ಅನವಚ್ಛಿನ್ನ (ಗು). ೧. ನಡುವೆ ಭಂಗವಿಲ್ಲದಿರುವ. ೨. ವಿಭಾಗವಾಗದ. ೩. ಹೀಗೆಂದು ನಿರೂಪಿಸದ; ನಿಶ್ಚಯವಾಗದ; ಸ್ವರೂಪ ತಿಳಿಯದ. [ಸಂ.]

ಅನವದ್ಯ (ಗು). ೧. ನಿರ್ದೋಷವಾದ; ಸ್ವಚ್ಛವಾದ; ನಿಷ್ಕಳಂಕವಾದ : ಇಂತನವದ್ಯಮಪ್ಪ ಪದದೊಳ್ ಪತಿಯಂ ನಡೆಯಲ್ಕೆ ಪೇಟ್ದು (ಆದಿಪು. ೨-೬೧). (ನಾ). ೨. [ಛಂದ] ಒಂದು ಸಮವೃತ್ತದ ಹೆಸರು : ಕನಕಕುಂಡಲಮಂಡಿತ ಗಂಡೇ ನೀನಿದನೋದನವದ್ಯಮಂ (ಛಂದೋಂಬು. ೨-೧೨೬); ನಭಭಮಂಸಸಲಂಗಮುಮೊಪ್ಪಲ್ ಪೇಟ್ದಪರಾ ಅನವದ್ಯಮಂ (ಕೈಪಿಡಿ. ೮೭). [ಸಂ.]

ಅನವದ್ಯಚರಿತ (ನಾ). ೧. ಶುದ್ಧವಾದ ನಡವಳಿಕೆ. ೨. ಶುದ್ಧವಾದ ಚರಿತ್ರವುಳ್ಳವನು : ಅನವದ್ಯಚರಿತನೆಂದಱಿದನಿಬರ ಕಡೆವುಟ್ಟಿದಾಕೆ ಹನುಮಂಗಸ್ಮಜ್ಜನಕಂ ದಧಿಮುಖನಗರೀಜನಪತಿ ಗಂಧರ್ವನೆಂಬನಂಬರ ಗಮನಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೧-೬೨). [ಅನವದ್ಯ + ಚರಿತ]

ಅನವದ್ಯತ್ವ (ಗು). [ಜೈನ] ಹತ್ತು ಅಧಿಕಾರಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : ಅನವದ್ಯತ್ವಮಗಣ್ಯತ್ವಮನಾರ್ಹತ್ವಂ . . . ಎಂಬ ಪತ್ತು ಅಧಿಕಾರಂಗಳ್ಗ ಮಱಿಪಿ (ಚಾವುಂಉ. ೨೩೦). [ಸಂ.]

ಅನವದ್ಯಯ್ಯ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಬರೆದನನವದ್ಯಯ್ಯನಳಿಯ ದುಗ್ಗಮಾಯ್ಯನ ಮಗ ಪೋಚಯ್ಯ ಬೆಸೆಗೆಯ್ದುಗಲ್ಲ ನಿಱಿಸಿ (ಎಕ. IV, ಹುಣಸೂ. ೬೪-೧೦ ; 976). [ಅನವದ್ಯ + ಅಯ್ಯ$_1$]

ಅನವದ್ಯಸುಖ (ನಾ). ೧. ನಿರ್ದುಷ್ಟವಾದ ಸುಖ; ಅಕಳಂಕವಾದ ಸೌಖ್ಯ; ಮೋಕ್ಷ; ಬ್ರಹ್ಮಾನಂದ : ಆರ್ಯಶೀಲಸ್ಕಂದದಿಂದ ಕೂಡಿ, ಅನವದ್ಯಸುಖವನ್ನು ಅಧ್ಯಾತ್ಮದಲ್ಲಿ ಅನುಭವಿಸುವವನು (ಬುದ್ಧಪ. ೧೮೯). ೨. ದೋಷರಹಿತವಾದ ಸುಖವುಳ್ಳವನು.
[ಅನವದ್ಯ + ಸುಖ]

ಅನವದ್ಯಾಚರಣ (ನಾ). = ಅನವದ್ಯಾಚಾರ : ಅನವದ್ಯಾಚರಣಕ್ಕು ದಾಹರಣಮುದ್ಯತ್ಕೀರ್ತಿಗಾಧಾರಮಾಳ್ದನ ಕಾರ್ಯಕ್ಕೆ . . . ಪೊಗಟ್ಗುಂ (ಪಂಚತಂ. ೧೨-೧೭). [ಅನವದ್ಯ + ಆಚರಣ]

ಅನವದ್ಯಾಚಾರ (ನಾ). ೧. ನಿರ್ದುಷ್ಟವಾದ ಆಚಾರ. ೨. ನಿರ್ದುಷ್ಟವಾದ ನಡತೆಯುಳ್ಳವನು : ಅನುರೂಪಂಗೆ ಕುಲೀನಂಗೆ ನಿಖಲವಿದ್ಯಾವಿದಂಗೆ ತೇಜೋನಿಳಯಂಗನವದ್ಯಾಚಾರಂಗೀ ವನಜಾಕ್ಷಿಯನೀವೆನೆಂದು (ಪಂಚತಂ. ೨೫೭-೧೦). [ಅನವದ್ಯ + ಆಚಾರ]

ಅನವದ್ಯೆ (ನಾ). ದೋಷರಹಿತೆ; ನಿರ್ಮಲೆ : ಅನವದ್ಯೆಯರಾಗಳ್ ಮುತ್ತಿನ ಸೇಸೆಯನಿಕ್ಕಿ ಪರಸಿದರ್ ಮನದೊಲವಿಂ (ರಾಜಶೇ. ೮-೭೬).
[ಸಂ. ಅನವದ್ಯಾ]

ಅನವಧಾನ (ನಾ). ೧. ಅವಧಾನವಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ಗಮನವಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ಮೈಮರವು; ಪ್ರಮಾದ : "ಅನವಧಾನಮಾ ಪ್ರಮಾದಮೆನಲ್ಕೆ ಮೈಮಱೆಹು" (ಮಂಗರಾ. ೧೩೩-೨೯). ೨. [ಸಂಗೀತ] "ಅನವಧಾನ-ಗಮಕಸ್ವರೂಪ ತಿಳಿಯದೆ ಹಾಡುವವನು" (ಸಂಗೀಚಂ. ೧೦೩).
[ಸಂ.]

ಅನವಧಾರಣ (ನಾ). ಮನಸ್ಸಿಗೆ ತಂದುಕೊಳ್ಳದಿರುವುದು; ಗಮನವಿಲ್ಲದಿರುವುದು : ಈ ಪ್ರಕಾರವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಮಿಥ್ಯಾಜ್ಞಾನವಾಗುವದು, ಅದು ಸಂಶಯ ಭ್ರಾಂತಿ ಸಂಭಾವನೆ ಅನವಧಾರಣ ಮೊದಲಾದ ಬಹು ಪ್ರಭೇದವುಳ್ಳದ್ದು (ಹಿಂದಸಾ. ೧೭೮). [ಸಂ.]

ಅನವಧಿ (ಗು). ಮೇರೆಯಿಲ್ಲದ; ಎಲ್ಲೆಯಿಲ್ಲದ; ಅಪಾರವಾದ. 'ಅನವಧಿತ್ಯಾಗ,' 'ಅನವಧಿಬೋಧ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅನವಧಿತ್ಯಾಗ (ನಾ). ಅಪಾರವಾದ ತ್ಯಾಗ; ಎಲ್ಲೆಯಿಲ್ಲದ ಔದಾರ್ಯ : ಕಲ್ಪಮಹೀಜದಿಂದನವಧಿತ್ಯಾಗಪ್ರಭಾವಂ . . . ಶ್ರೀನಿಳಯಂ ಸುಪುತ್ರನೊಗೆತರ್ಕುಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೩-೧೨೨).
[ಅನವಧಿ + ತ್ಯಾಗ]

ಅನವಧಿಬೋಧ (ನಾ). ಅಪಾರವಾದ ಜ್ಞಾನವುಳ್ಳವನು; ಸರ್ವಜ್ಞ : ಭವ್ಯತೆ ಮಾಟ್ಕುಂ ನಿಜಸೇವಾವ್ಯಸನಮನದಱಿನಱಿವು ಸಮನಿಕುಮಱಿವಿಂದವ್ಯಾಮೋಹತೆ ಸಾರ್ಗುಮದವ್ಯಾಹತಸುಖಮನೀಗುಮನವಧಿಬೋಧಾ (ಚಂದ್ರಪು. ೭-೧೪). [ಅನವಧಿ + ಬೋಧ]

ಅನವರತ$_1$ (ಗು). ಎಡೆಬಿಡದ; ನಿರಂತರವಾದ : ದೇವಾಸುರ ಯುದ್ಧಕ್ಕೆ ಕರಗಂಬೊತ್ತಳೆಂಬಂತನವರತ ಬಾಷ್ಪವಾರಿಧಾರಾಪೂರ ಪರಿವಾರಿತ ಪಲ್ಲವ ನೇತ್ರೆಯುಂ (ಗದಾಯು. ೧-೫೫ ವ); ಅನವರತಪರಮಸುಖಸಾಧನಚರಿತಂ ಜಿನಕುಮಾರ ಸದೃಶಂ [ಭವ್ಯಂ] ನಿನಗೆ ಮಗಂ ಪುಟ್ಟುಗುಂ (ಸುಕುಮಾ. ೧೦-೨). [ಸಂ.]

ಅನವರತ್ಯ 'ಅನವರತಂ' ನೋ.

ಅನವರತಂ, ಅನವರತ್ಯ (ಅ). ಎಡೆಬಿಡದೆ; ನಿರಂತರವಾಗಿ; ಬಿಡುವಿಲ್ಲದಂತೆ; ಯಾವಾಗಲೂ: ಅವಗುಣಮಿನಿತಾದೊಡಮಾ ಕವಿತಾ ಬಂಧನಮಶೇಷಮಂ ದೂಷಿಸುಗುಂ ಸವಿಳಾಸಲೋಲಲೋಚನ ವಿವರ ಮನೆಡೆವೆತ್ತ ಕಸದವೋಲನವರತಂ (ಕವಿರಾ. ೧-೪೩). **ಅನವರತ್ಯ**: ಅನವರತ ಮಾಡಿಹೆನೆಂದು ಉಪ್ಪರಗುಡಿಯ ಕಟ್ಟ ಮಾಡುವ ಭಕ್ತನ ಮನೆಯದು ಅಂದಣಗಿತ್ತಿಯ ಮನೆ (ಬಸವ. ೨೨೬); ಸುರಪುರನಿಲಯ ಚೆನ್ನಿಗರಾಯ ಚತುರೋಪಾಯ ರಕ್ಷಿಸು ನಮ್ಮನನವರತ (ಹರಿಸಾ. ೧-೧).

[< ಸಂ. ಅನವರತ್ಯ]

ಅನವಲ್ಯ (ನಾ). (ಉಕ). ಹೆಚ್ಚಿನ ಕಷ್ಟ; ಕ್ಲೇಶ; ತೊಂದರೆ: ಸೂನಬಾಯೀ ಅನ್ನುತ್ತಾಳೆ – ನಿನ್ನ ಊಟ ಉಪಚಾರದ ಅನವಲ್ಯವಾಗುತ್ತಿರಬೇಕೆಂದು; ಅದೂ ಖರೆ (ದೀಪಹ. ೨೦); 'ಛಲೋ ಮಾಡಿದಿ ಮಾರಾಯಾ ಇಲ್ಲದಿದ್ದರ ಮಕ್ಕಳ ಅನವಲ್ಯಾ ನೀನ ಕಣ್ಣಲೆ ನೋಡಬೇಕಾಗತಿತ್ತು' (ವೈನಿ. ೧೬೯); ಅನವಲ್ಯಕ್ಕೆ ಆಯುಷ್ಯ ಬಹಳ (ಗಾದೆ). 'ಅನವಲ್ಯಬಡಿಸು', 'ಅನವಲ್ಯಬಡು' ಪರಾ. [?]

ಅನವಲ್ಯಬಡಿಸು (ಕ್ರಿ). (ಉಕ). ತೊಂದರೆಪಡಿಸು; ಕಷ್ಟಕ್ಕೆ ಗುರಿಮಾಡು: ಹಿಂದೆ ಇದ್ದಷ್ಟು ದಿನ ಇನ್ನೇನು ಬದುಕುವುದಿಲ್ಲ. ಇರೋ ನಾಲ್ಕುದಿನ ಅನವಲ್ಯಬಡಿಸಬಾರದು (ಪೂಜಾಫ. ೩).

[ಅನವಲ್ಯಬಡು + -ಇಸ್ಸು]

ಅನವಲ್ಯಬಡು (ಕ್ರಿ). (ಉಕ). ತೊಂದರೆಪಡು; ಹೆಚ್ಚಿನ ಕಷ್ಟಕ್ಕೆ ಗುರಿಯಾಗು: ನಮ್ಮ ರಾಘವೇಂದ್ರರಾಯರು ಸರಕಾರೀ ಖಾತೇದಾಗ ನವಕರಿಮಾಡಿ ಅನವಲ್ಯಬಡುತ್ತಿದ್ದನ್ನ ಕಮಲಕ್ಕ ಕಣ್ಣಾರೆ ಕಂಡಿದ್ರು (ವೈನಿ. ೧೩); ಅಂಧಾಂಗ ಥಣ್ಣಗ ತೌರುಮನ್ಯಾಗ ಇರಬಾರದ ನಮ್ಮವ್ವಾ ಇಲ್ಲಿಷ್ಟು ಅಲ್ಲಿಷ್ಟು ಅನವಲ್ಯಬಡೂದರಕಿಂತಾ (ನಡುಮ. ೮೧).

[ಅನವಲ್ಯ + ಪಡು]

ಅನವಶ್ಯ (ಗು). ಅವಶ್ಯವಿಲ್ಲದ; ಅಗತ್ಯವಿಲ್ಲದ. [ಸಂ.]

ಅನವಶ್ಯಕ (ನಾ). = ಅನಾವಶ್ಯಕ: ಶ್ರೀಯುತರು ಸಂಭಾಷಣೆಗೆ ತೊಡಗಿದಾಗ ಅನವಶ್ಯಕವಾಗಿ ಕಾಲಹರಣಮಾಡುತ್ತಿದ್ದರು (ರೂಢಿ). [ಸಂ.]

ಅನವಸರ (ಗು). ೧. ವಿರಾಮವಿಲ್ಲದ. (ನಾ). ೨. ಉಚಿತವಲ್ಲದ ಸಮಯ. ೩. ಕಾಲೋಚಿತವಲ್ಲದುದು: ಖುಲ್ಲನಾಗಿಂತ ನವಸರವಾದಲ್ಲಿ ಗುಡಿಯೊಳು ಹೊಗುವ ಸಲಿಗೆಯದೆಲ್ಲಿಯದು ತನಗಾರು ಕೊಟ್ಟರು ಮಾಣದಶ್ರಾಂತ (ಬಸಪು. ೪೩-೪೦). [ಸಂ.]

ಅನವಸಾದ (ನಾ). ಕುಗ್ಗದಿರುವುದು; ಕುಂದದಿರುವುದು: ದೇಶ ಕಾಲ ವೈಗುಣ್ಯದಿಂದಲೂ, ಶೋಕನಿಮಿತ್ತವಾದ ವಸ್ತು ಮುಂತಾದುವುಗಳನ್ನು ಸ್ಮರಿಸುವುದರಿಂದಲೂ, ಅವುಗಳಿಂದುಂಟಾಗುವ ದೈನ್ಯತೆ ಮನಸ್ಸಿನ ಕಾಂತಿಹೀನತೆಯೇ ಅವಸಾದವು ಎಂದೂ – ಅದಕ್ಕೆ ವ್ಯತಿರಿಕ್ತವಾದುದೇ ಅನವಸಾದವು – ಅಂದರೆ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ದೈನ್ಯಭಾವವಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ – ಎಂದು . . . ಅರ್ಥಮಾಡಿದ್ದಾರೆ (ಶಾಂಪಜೀ. ೮೯). [ಸಂ.]

ಅನವಸ್ಕರ (ನಾ). ೧. ಕಲ್ಮಷವಿಲ್ಲದ ಹಾಗೆ ಶುದ್ಧಿಗೊಳಿಸಲ್ಪಟ್ಟುದು; ಪರಿಶುದ್ಧವಾದುದು; ನಿರ್ಮಲವಾದುದು. ೨. ವಂಚನೆಯಿಲ್ಲದಿರುವುದು. [ಸಂ.]

ಅನವಸ್ಥಾದೋಷ (ನಾ). [ತತ್ತ್ವಶಾ] ವ್ಯವಸ್ಥೆಯಿಲ್ಲದ ಸ್ಥಿತಿ: ಅದು ಅನಾದಿಜನ್ಯವಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳಿದರೆ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯು ಸಿದ್ಧಿಸುತ್ತಿರುವಲ್ಲಿ ಅದಕ್ಕೊಂದು ಕಾರಣವೆಂಬ ಕಲ್ಪನೆಯಲ್ಲಿ ಪರ್ಯವಸಾನವಿಲ್ಲ. ಅನವಸ್ಥಾದೋಷ ಬರುತ್ತದೆ (ಹಿಂದಸಾ. ೫೭). [ಸಂ. (ಅನವಸ್ಥಾ + ದೋಷ)]

ಅನವಸ್ಥಾಪ್ರಸಂಗ (ನಾ). ವ್ಯವಸ್ಥೆಯಿಲ್ಲದಿರುವ ಪ್ರಸಂಗ, — ಸಂದರ್ಭ [ಸಂ. (ಅನವಸ್ಥಾ + ಪ್ರಸಂಗ)]

ಅನವಸ್ಥಿತ (ಗು). ೧. ಚಂಚಲವಾದ; ಅಸ್ಥಿರವಾದ; ನೆಲೆಯಿಲ್ಲದ; ಅವ್ಯವಸ್ಥಿತವಾದ. (ನಾ). ೨. ಅನಿಶ್ಚಿತ ಸ್ಥಿತಿ: ಅನವಸ್ಥಿತಮೆಂಬುದು ಸಮ್ಯಗ್ದರ್ಶನಾದಿ ಗುಣವೃದ್ಧಿಹಾನಿ ಯೋಗದಿಂ ಎನಿವಿರಿದು ಪುಟ್ಟಿತ್ತು ಅಲ್ಲಿಂ ತೊಟ್ಟು ವಾಯುವೇಗ ಪ್ರಚಲಿತ ಜಲೋರ್ಮಿಯವೊಲ್ ಸ್ವೋಚಿತ ಸ್ಥಾನಂಬರಂ ಕುಂದುತ್ತಂ ಪೆರ್ಚುತ್ತಂ ಇರ್ಪುದು (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೬೮). [ಸಂ.]

ಅನವಸ್ಥಿತಿ (ನಾ). ವ್ಯವಸ್ಥೆಯಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ಅವ್ಯವಸ್ಥೆ. [ಸಂ.]

ಅನವಸ್ಥಿತಿಕ (ನಾ). ನೆಲೆಯಿಲ್ಲದುದು; ಅಸ್ಥಿರ; ಚಂಚಲ; ಹೆಚ್ಚು ಕಾಲ ನಿಲ್ಲದುದು; ಕ್ಷಣಿಕ: ಭಾವಂ ಬಹಿರರ್ಥಸಮುದ್ಭಾವಿತಮನುಭವಭವಂ ವಿಭಾವಂ ರಸಸದ್ಭಾವವಿಹಿತಾಭಿನಯಮನುಭಾವಂ ಸಂಚಾರಿಭಾವಮನವಸ್ಥಿತಿಕಂ [ಪಾಠಾಂ. ಸ್ಥಿತಕಂ] (ಕಾವ್ಯಾವ. ೭೯೭). [ಸಂ.]

ಅನವಸ್ಥೆ (ನಾ). ೧. ವ್ಯವಸ್ಥೆಯಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ಕ್ರಮವಿಲ್ಲದಿರುವುದು: ತಂದೆಯ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯು ಜಯಪಾಲನಿಗೆ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಅನವಸ್ಥೆಯೆನಿಸಿತು (ಜಯಂತ. ೧೫೩). ೨. [ತತ್ತ್ವಶಾ] "ಒಂದು ಜ್ಞಾನವು ಮತ್ತೊಂದು ಜ್ಞಾನದಿಂದ ಅರಿಯಲ್ಪಟ್ಟತೆಂದರೆ ಅದಕ್ಕೆ ಮತ್ತೊಂದು ಜ್ಞಾನದ ಅಪೇಕ್ಷೆಯಾಗಬಹುದು. ಹೀಗೆ ಕೊನೆಯಾಗದೆ ಇರುವಂಥ ದೋಷಕ್ಕೆ ಅನವಸ್ಥೆ ಎಂದು ಹೆಸರು" (ಅಮೃತ. ೩-೧೩೦ ಟೀಕು).

[ಸಂ. ಅನವಸ್ಥಾ]

ಅನವೀಕೃತತ್ವ (ನಾ). [ಕಾವ್ಯಮೀ] ನವ್ಯತೆಯಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ಅರ್ಥದೋಷಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಅನವೀಕೃತತ್ವ — ಅನೇಕ ಸಂಗತಿಗಳಿದ್ದರೂ ಅವುಗಳನ್ನು ಹೊಸ ಹೊಸ ಬಗೆಯಲ್ಲಿ ಹೇಳದೆ ಒಂದೇ ಬಗೆಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವುದು (ಕೃಪಿಡಿ. ೨೨೯). [ಸಂ.]

ಅನವೇಕ್ಷಣ (ನಾ). ನೋಡದಿರುವುದು; ಪರೀಕ್ಷೆ ಮಾಡದಿರುವುದು: ದೃಷ್ಟಿದೋಷಗಳಲ್ಲಿ ಮೊದಲನೆಯದನ್ನು ಅನವೇಕ್ಷಣವೆಂದೂ ಎರಡನೆಯದನ್ನು ಅತ್ಯವೇಕ್ಷಣವೆಂದೂ ಕರೆಯಬಹುದು (ಕಗದ್ಯ. ೧೪೮). [ಸಂ.]

ಅನವ್ಯ (ಗು). ೧. ಹೊಸದಲ್ಲದ; ಹಳೆಯದಾದ. (ನಾ). ೨. ಹಳೆಯದು: "ಅನವ್ಯಂ ಪುರಾಣಂ ಪುರಾತನಮೆನಲು ಹಳತಿಂಗೆ ನಾಮಮಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೨೯-೧೩). [ಸಂ.]

ಅನವ್ರಯ (ನಾ). (ಕರಾ). ಅನಾವಶ್ಯಕವಾದ ವೆಚ್ಚ; ದುಂದು: ಮದುವೆ, ಮುಂಜಿ ಮತ್ತು ವ್ಯಾಜ್ಯಕ್ಕೆ ಜನ ಅನವ್ರಯವಾಗಿ ಹಣ ಖರ್ಚು ಮಾಡುತ್ತಾರೆ (ರೂಢಿ). [ಸಂ. ?]

ಅನಶನ (ಗು). ೧. ಅಶನವಿಲ್ಲದ. (ನಾ). ೨. ಆಹಾರವಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ಊಟ ಮಾಡದಿರುವುದು; ಉಪವಾಸ: "ಪ್ರಾಯಸ್ಸನಶನಮೆನಲುಣ್ಣದಿರುಹಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೩೫-೩೮); ಕೃತಾನುಶಯನನಶನವಿಧಾನದಿನಸುವಂ ವಿಸರ್ಜಿಸಿ (ಆದಿಪು. ೨-೧೭ ವ); ಅನಶನಮಂ ಕೈಕೊಂಡಳ್ ಮನದೊಳ್ ಸತಿ ಪತಿಯ ಕುಶಲವಾರ್ತೆಯ ನಾಂ ಕೇಳ್ವಿನಮುಣ್ಣೆನೆಂದು (ಪಂರಾಮಾ. ೯-೧೫೦). [ಸಂ.]

ಅನಶನತಪ, ಅನಶನತಪಸ್ಸು (ನಾ). ಅನಶನವ್ರತದಿಂದ ಕೂಡಿದ ತಪಸ್ಸು; ಉಪವಾಸವ್ರತವೆಂಬ ತಪಸ್ಸು: ಏಕವಿಹಾರದೊಳ್ ಮಹಾರಣ್ಯನಿವಿಷ್ಟಂ ಮೊದಲ ಸಾಕಾರ ನಿರಾಕಾರ ಭೇದಭಿನ್ನಮಪ್ಪನಶನತಪದೊಳಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೯-೧೦೫ ವ); ಮುನೀಂದ್ರನನಶನತಪದೊಳ್ ತಜ್ಞಿಸಂದ ಸಲವದೊಂದಾಶ್ಚರ್ಯಂ (ಸುಕುಮಾ. ೪-೪). **ಅನಶನತಪಸ್ಸು**: ಶ್ರಮಣ ಸಂಪ್ರದಾಯದ ಅನಶನತಪಸ್ಸನ್ನು ನೆನಪಿಗೆ ತಂದರೆ ಕದಾಚಿತ್, ವೈದಿಕಮತದವರೇ ಯಜ್ಞದಲ್ಲಿ ಉಪವಾಸವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಬಹುದೆಂದೂ ಹೇಳಬಹುದು (ಜೈನಪ. ೫೩೫). [ಅನಶನ + ತಪ]

ಅನಶನತಪಸ್ಸು 'ಅನಶನತಪ' ನೋ.

ಅನಶನದೀಕ್ಷೆ (ನಾ). ಆಹಾರವನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುವುದಿಲ್ಲವೆಂಬ ನಿಯಮ, —ವ್ರತ : ಕುರುನರೇಂದ್ರನರಸಿಯರ್ ಮೊದಲಾಗೆಲ್ಲರು ಮನಶನದೀಕ್ಷೆಯಂ ಕೈಕೊಂಡುತ್ತಮ ಮೋಕ್ಷಮಂ ತಾಳ್ದಿದರ್ (ಗದಾಯು. ೧೦–೨೦ ವ). [ಅನಶನ + ದೀಕ್ಷೆ]

ಅನಶನವೃತ್ತಿ (ನಾ). ಉಪವಾಸದಿಂದಿರುವುದು ; ಆಹಾರವನ್ನು ತೊರೆಯುವುದು : ಅನಶನವೃತ್ತ್ಯಾದಿ ತಪೋನುಷ್ಠಾನಮುಂ . . . ಪೇಟ್ದು ಕೈಕೊಳಿಸಿ (ಆದಿಪು. ೧೫–೧೩ ವ). [ಅನಶನ + ವೃತ್ತಿ]

ಅನಶನವ್ರತ (ನಾ). = ಅನಶನದೀಕ್ಷೆ : ಜಿನಮುನಿಗಳ ಸಮಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಅವನಜಮುಖಿಯರು ದಿನವ್ರತ, ದಿಗ್ವ್ರತ, ಮಿತಪರಿಗ್ರಹವ್ರತ, ಅನಶನವ್ರತ ಇವುಗಳನ್ನು ಕೈಕೊಂಡರು (ಮಾಮಲ್ಲಿ. ೧೨೭). [ಅನಶನ + ವ್ರತ]

ಅನಶ್ವರ (ಗು). ನಶ್ವರವಲ್ಲದ ; ನಾಶ ಹೊಂದದಿರುವ ; ಸ್ಥಿರವಾದ ; ಶಾಶ್ವತವಾದ : ಉಪಶಿಷ್ಟಗುಣಾಷ್ಟಕರಾದನಶ್ವರ ಶ್ರೀವನಿತೇಶರೀಗೆಮಗೆ ಸಿದ್ಧರತೀಂದ್ರಿಯ ಸೌಖ್ಯಸಿದ್ಧಿಯಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೧–೨). [ಸಂ.]

ಅನಸು (ನಾ). (ಉಕ). ಜೋಳ ಮುಂತಾದ ಗಿಡಗಳನ್ನು ಕತ್ತರಿಸಿದ ಮೇಲೆ ಬುಡದ ಗಂಟಿನಲ್ಲಿ ಒಡೆಯುವ ಚಿಗುರು ; ಟಿಸಲು : ಹೊಲದಲ್ಲಿ ಜೋಳ ಅನಸು ಒಡೆದಿದೆ (ರೂಢಿ). [?]

ಅನಸೂಯ (ಗು). ಅಸೂಯೆಯಿಲ್ಲದ ; ಹೊಟ್ಟೆಕಿಚ್ಚಿಲ್ಲದ. [ಸಂ.]

ಅನಸೂಯಕ (ಗು). = ಅನಸೂಯ : ಬರ್ಹಿಧ್ವಜನ ತನುಜನನಸೂಯಕಂ ಧೀರನು (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೫–೧೫). [ಸಂ.]

ಅನಸೂಯೆ (ನಾ). ೧. ಅಸೂಯೆಯಿಲ್ಲದಿರುವುದು ; ಹೊಟ್ಟೆಕಿಚ್ಚಿಲ್ಲದಿರುವುದು. ೨. ಹೊಟ್ಟೆಕಿಚ್ಚಿಲ್ಲದ ಹೆಂಗಸು. ೩. ಅತ್ರಿಮಹರ್ಷಿಯ ಹೆಂಡತಿ : ವರಪುಷ್ಪಪಲ್ಲವದ ಪೊಂಗಳಸಮಂ ತುಂಬಿ ಕರದೊಳನಸೂಯೆ ಗೀಯಲ್ಕವಳರುಂಧತಿಯ ಶಿರಕೆ ಪೊಜಿಸಿದೊಡಾಕೆ ರುಕ್ಮಿಣಿಯ ಸಿರಿಮುಡಿಯೊಳಿರಿಸಿ ನಗುತ (ಜೈಮಿಭಾ. ೩೪–೧). [ಸಂ. ಅನಸೂಯಾ]

ಅನಸ್ತಿತ್ವ (ನಾ). ಇಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ : ವಿಶ್ವವೆಲ್ಲ ಈ ಪ್ರೇಮದಿಂದ ಪರಸೌಂದರ್ಯವಾದ ದೇವರ ಕಡೆಗೆ ಎಳೆಯುತ್ತದೆ, ಅನಸ್ತಿತ್ವ ಒಬ್ಬರಿಗೂ ಬೇಡ (ಇಸ್ಲಾಂಸಂ. ೨೨೪). [ಸಂ.]

ಅನಹಂಕೃತಿ (ನಾ). ಅಹಂಕಾರವಿಲ್ಲದಿರುವುದು ; ಹೆಮ್ಮೆಯಿಲ್ಲದಿರುವುದು (ದಕ. ಕಿ). [ಸಂ.]

ಅನಹಂವಾದಿ (ನಾ). ನಾನು ಎಂದು ನುಡಿಯದವನು ; ಅಹಂಕಾರವಿಲ್ಲದವನು : ಸುಹೃದನನಹಂವಾದಿ ಅಪ್ರಮತ್ತಂ ಸಾಧು ಪಾಪಿ ತಾನೆಂದೆಯೇ ಹಲುಬುತಿಹ ಪದವೇ (ಮಲೆದೇ. ೧೭–೭).
[ಸಂ. ಅನಹಂವಾದಿನ್]

ಅನಹತ (ನಾ). [ತಂತ್ರಶಾ] = ಅನಾಹತಚಕ್ರ : ಮೀರಿ ಸ್ವಾಧಿಷ್ಠಾನವನು ಅದ ಹಾರಿ ಮಣಿಪೂರಕವ ಅನಹತಕೈದಬೇಕೆಂದ (ಜ್ಞಾನಸಿಂ. ೧೫–೨೩). [< ಸಂ. ಅನಾಹತ]

ಅನಹಿತ (ಗು). ೧. ಅಹಿತವಲ್ಲದ ; ಹಿತವಾದ. (ನಾ). ೨. ಶತ್ರುವಲ್ಲದವನು ; ಮಿತ್ರ. ೩. ಅಡ್ಡಿ ; ಆತಂಕ ; ನಷ್ಟ. (ಕಿ). [ಸಂ.]

ಅನಾಕರ್ಷಕ (ಗು). ಆಕರ್ಷಕವಲ್ಲದ : ಉಳಿದ ವಿಚಾರಗಳೆಲ್ಲ ಅವನ ದೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಕನಿಷ್ಠವಾಗಿ ಹಾಗೂ ಅನಾಕರ್ಷಕವಾಗಿ ಕಾಣುತ್ತಿದ್ದುವು (ಪುನರು. ೩೩೩). [ಸಂ.]

ಅನಾಕಾರ (ಗು). ಆಕಾರವಿಲ್ಲದ ; ರೂಪರಹಿತವಾದ : ಮುಕ್ತಜೀವನಪ್ಪೊಡೇಕಪ್ರಕಾರನುಮನಾಕಾರನು[ಮ]ಶರೀರಾಕಾರದಿಂ ಕಿಂಚಿದೂನನುಂ (ಸುಕುಮಾ. ೮–೧೪ ವ). [ಸಂ.]

ಅನಾಕುಲ, ಅನಾಕುಳ (ಗು). ೧. ವ್ಯಾಕುಲವಿಲ್ಲದ ; ಕ್ಷೋಭೆಗೊಳ್ಳದ ; ಕದಡದ ; ಶಾಂತವಾದ. (ನಾ). ೨. ವ್ಯಾಕುಲವಿಲ್ಲದ ಸ್ಥಿತಿ : ಸಗರರ ಮೇಲೆ ಗಂಗೆಯನನಾಕುಲದಿಂ ತರಲಾ ಭಗೀರಥಂ (ಪಂಪಭಾ. ೪–೧೩). **ಅನಾಕುಳ** : ೧. ಆಕುಳನೆನಾಗಿ ಸುಟಿದೆನನಾಕುಳಮಪ್ಪೆಡೆಯನಱಸಿ ಕಾಣೆಂ ಮೂಱುಂ ಲೋಕದೊಳಂ (ಆದಿಪು. ೧೦–೫೫). [ಸಂ.]

ಅನಾಕುಲಂ, ಅನಾಕುಳಂ (ಅ). ಕ್ಷೋಭೆಗೊಳ್ಳದೆ; ನಿಶ್ಚಿಂತೆಯಿಂದ; ನಿರಾಯಾಸವಾಗಿ : ತತ್ಪರಿವಾರ ದೇವತಾಕುಲಮುಮನಂಗನಾಜ್ಞೆಯೆನೆ ಬಂದುದು ರಾಜಕುಲಕ್ಕನಾಕುಲಂ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೧೧–೭೭). **ಅನಾಕುಳಂ** : ಅನಾಕುಳಂ ಮನದಲಂಪಿನೊಳಾ ಮದನೋಪಮಾನನೊಳ್ ನೆರೆವೆಂ (ಕವಿರಾ. ೨–೧೦೩) ; ಏಕೆ ನಿನ್ನನಾಳ್ದಂ ನಿನ್ನಂ ಮನಮೊಲ್ದು ನಚ್ಚಿಯಟ್ಟದನನಾಕುಳಂ ದೂತನಿಂತು ನುಡಿಯಲ್ವೇಟ್ಕುಂ (ಆದಿಪು. ೧೪–೬೫). [ಸಂ.]

ಅನಾಕುಳ 'ಅನಾಕುಲ' ನೋ.

ಅನಾಕುಳಂ 'ಅನಾಕುಲಂ' ನೋ.

ಅನಾಖ್ಯೇಯ (ನಾ). ಮಾತಿನಲ್ಲಿ ಹೇಳಲಾಗದುದು : ವಿಶೇಷ ಲಕ್ಷಣಗಳೆಲ್ಲವನ್ನೂ ಪರಿಶೀಲಿಸಿದ ಮೇಲೆಯೂ ಅದು 'ಅನಿರ್ವಾಚ್ಯ' ಅಥವಾ 'ಅನಾಖ್ಯೇಯವೇ' ಆಗುವುದಾದರೆ (ಧ್ವನ್ಯಾಲೋ. ೫೨). [ಸಂ.]

ಅನಾಗತ (ಗು). ೧. ಇನ್ನೂ ಬಾರದ ; ಮುಂದಿನ. ೨. ದೊರೆತಿಲ್ಲದ ; ಕೈಗೆ ಸಿಕ್ಕದ. ೩. ತಿಳಿಯದ ; ಗೊತ್ತಿಲ್ಲದ. (ನಾ). ೪. ಭವಿಷ್ಯ : ಕೆಲರನಾಗತಮನಱಿವ ಬುದ್ಧಿಯೊಡೆಯರಿಂತೆಂಬರ್ (ಪಂಪಭಾ. ೨–೮೬ ವ) ; ನಾರದಾದ್ಯರನಾಗತವನಱುಹಿದರು (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧೪–೫೩). [ಸಂ.]

ಅನಾಗತಂ (ಅ). ಭವಿಷ್ಯಜ್ಞಾನದ ಮೂಲಕ : ವ್ಯಾಸಭಟ್ಟಂ ಮಹಾಭಾರತಕಥಾಪ್ರಪಂಚಮನನಾಗತಂ ಕಂಡದಂ ಗ್ರಂಥವಿಸ್ತರಂ ಮಾಡಲ್ಪಗೆದು (ಪಂಚತಂ. ೬೫–೧೯). [< ಅನಾಗತ]

ಅನಾಗತಕರ್ತೃ (ನಾ). ಭವಿಷ್ಯವನ್ನು ಅರಿತು ಬರೆಯುವವನು ; ಪರೋಕ್ಷವನ್ನು ಕಂಡು ಬರೆಯುವವನು : ಮುನ್ನಂ ವಾಲ್ಮೀಕಿಮುನಿ ರಾಮಾಯಣಮನನಾಗತಂ ಕಂಡದಂ ಗ್ರಂಥವಿಸ್ತರಂಗೆಯ್ದಲ್ಲಿ ಇನ್ನೆಮ್ಮಂ ತಪ್ಪನಾಗತಕರ್ತೃಗಳುಮಾಗದಿರ್ಕೆಂದಾಜ್ಞೆಯಂ ಮಾಡಿದ ಕಾರಣಂ (ಪಂಚತಂ. ೬೫–೨೧). [ಅನಾಗತ + ಕರ್ತೃ]

ಅನಾಗತಗ್ರಹ (ನಾ). [ಸಂಗೀತ] "ಗೀತ ಪ್ರಾರಂಭವಾಗುವುದಕ್ಕೆ ಮುಂಚೆ, ತಾಳಘಾತದಿಂದ ಪ್ರಾರಂಭವಾಗಿ ಕೆಲವು ಅಕ್ಷರಕಾಲ ನಡೆದಮೇಲೆ ಗೀತ ಪ್ರಾರಂಭವಾಗುವುದು ಅನಾಗತಗ್ರಹ. ಈ ಗ್ರಹಕ್ಕೆ ಎಡುಪು ಎಂದೂ ಹೆಸರು" (ಸಂಗೀಚಂ. ೫೫).
[ಅನಾಗತ + ಗ್ರಹ]

ಅನಾಗತಜ್ಞ (ನಾ). ಭವಿಷ್ಯವನ್ನು ಬಲ್ಲವನು; ಮುಂದಾಗುವುದನ್ನು ತಿಳಿದವನು: ಅಸುರಾರಿವೊಲಾವನನಾಗತಜ್ಞಂ(ಜಗವಿ.೧೭–೭೪). [ಸಂ.]

ಅನಾಗತಪೂಜೆ (ನಾ). ತಿಳಿಯದ ಪೂಜೆ ; ಮೌಢ್ಯದಿಂದ ಮಾಡುವ ಆರಾಧನೆ(?) : ಪೂಜಿಸಿ ಕೆಳಯಿಂಕೆ ಇಳುಹಲದೇನೋ ? ಅನಾಗತಪೂಜೆಯ ಮಾಡಲದೇನೋ? ದೇಹವೇ ಪಿಂಡಿಗೆ ಜೀವವೇ ಲಿಂಗಗುಹೇಶ್ವರ (ಅವಚಂ. ೪೩–೧೮೪). [ಅನಾಗತ + ಪೂಜೆ]

ಅನಾಗತಮತಿ (ನಾ). = ಅನಾಗತಜ್ಞ : ಮುನಿವರರೆಂತೀಗಿರಿಗೆ ಚರಿಗೆ ವರ್ಪರನಾಗತಮತಿ ಬಗೆಯ ನೀನುಪಾಯಾಂತರಮಂ (ಆದಿಪು. ೫–೭).
[ಅನಾಗತ + ಮತಿ]

ಅನಾಗತಸಿದ್ಧಿ (ನಾ). ಭವಿಷ್ಯದ ಸಿದ್ಧಿ; ಮುಂದೆ ಒದಗಲಿರುವ ಸಿದ್ಧಿ: ಸಂಸಾರಕ್ಕೆ ಬೋಧೆಗೆ ಸಿಕ್ಕಿರೆ ಅನಾಗತಸಿದ್ಧಿಯ ಹೋದ ಹೊಲಬನಱಿಯದೆ ಕೆಟ್ಟರಯ್ಯಾ (ಮೋಳಿಮಾ. ೯೧–೩೬೨). [ಅನಾಗತ + ಸಿದ್ಧಿ]

ಅನಾಗತಾರ್ತವೆ (ನಾ). ಮೈನೆರೆಯದ ಹುಡುಗಿ : "ಮೈನೆರೆಯದ ಹೆಂಗಸು" (ಗಂಗಾಮ. ೮). [ಸಂ. ಅನಾಗತಾರ್ತವಾ]

ಅನಾಗರಿಕ (ಗು). ೧. ನಾಗರಿಕನಲ್ಲದ ; ನಾಗರಿಕವಲ್ಲದ. (ನಾ). ೨. ನಾಗರಿಕತೆಯಿಲ್ಲದವನು : ನೆನ್ನೆ ನಾವು ಮಾತಾಡಿದುದ ವ್ಯಕ್ತಿ ತೀರ ಅನಾಗರಿಕನಂತೆ ಕಾಣ್ತಿದ್ದನು (೧೮೨). [ಸಂ.]

ಅನಾಚಾರ (ನಾ). ಆಚಾರವಲ್ಲದುದು ; ಸದಾಚಾರವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ನಡೆಯುವಿಕೆ ; ತಪ್ಪುನಡೆ : ಆಚಾರೇ ಸ್ವರ್ಗ ಅನಾಚಾರಂತೇ ನರಕ (ಜಸ. ೨೩೯) ; ನ್ಯಾಯ, ಧರ್ಮದ ಅರಿವಿಲ್ಲದೆ ಅನಾಚಾರಗಳೆಸಗಿಸುವುದು ಈ ಶಾಲೆಯಲ್ಲಿ ತುಂಬಿಹೋಗಿದೆ (ಕಾವೇರಿ. ೪೮) ; ಮಾಡೋದು ಅನಾಚಾರ ಮನಿಯ ಮುಂದೆ ಬ್ರಹ್ಮಾನವರ (ಗಾಡಿ). [ಸಂ.]

ಅನಾಚಾರವಂತ (ನಾ). ಆಚಾರವನ್ನು ಬಿಟ್ಟವನು ; ಪೂರ್ವಪದ್ಧತಿಯನ್ನು ಮೀರಿ ನಡೆಯುವವನು. 'ಅನಾಚಾರವಂತಕ' ಪರಾ. [ಸಂ. ಅನಾಚಾರವಾನ್]

ಅನಾಚಾರವಂತಕ (ನಾ). = ಅನಾಚಾರವಂತ : ಅಳುಪಿದನ ಪರಸತಿಗೆ ದ್ವಿಜಸಂಕುಳವ ದೂಷಿಸಿದವನ ಕೋದೊಡಗಲಲಿಸಿದನು ಗುರುಬಂದಳ ನನಪಾಚಾರವಂತಕನ . . . ಕೊಲ್ಲದಿದಡೆ ನಾಳೆ ಸ್ಥಿಂಧವನ (ಕುಮ್ಮಡ್ರಿ. ೬.೨೪. ಪರಿ. ೨೮೪). [ಅನಾಚಾರವಂತ + ~ಕ್]

ಅನಾಚಾರಿ (ನಾ). ಆಚಾರವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ನಡೆಯುವವನು; ಕೆಟ್ಟ ನಡತೆಯುಳ್ಳವನು : "ಅನಾಚಾರ ದುರ್ವ್ಯತ್ಸನದಾಸೀನನಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೭೫-೬) ; ಹೆತ್ತ ತಾಯಿ ಕೊಂದ ಅನಾಚಾರಿ (ನೋಟಮಾ. ೧೮೨-೬೮೫). [ಸಂ. ಅನಾಚಾರಿನ್]

ಅನಾಜು (ನಾ). ಧಾನ್ಯ; ಕಾಳು; ದವಸ: ರಾತ್ರಿ ಕಾಲದಲ್ಲೂ ಮೈಸೂರು ಸೀಮೆಗೆ ಹೋಗಿ ಅನಾಜು ಸೈರ್ಗೆ ಲೂಟಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಬಂದು ತಂಬು ಕಡೆಯ ಮಂದಿಗೆ ಊಟದ ಬಗ್ಗೆ ಕೊಡಿಸುತ್ತಾ (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೨೧) ; ರಾಗಿ ಮುಂತಾದ ಅನಾಜು ತಂದು ನಮಗೂ ನಂಬು ಮಕ್ಕಳಿಗೂ ಅನ್ನ ಮಾಡಿ ಕೊಂಡು (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೧೩೦). [← ಹಿಂ. ಮರಾ. ಅನಾಜ್]

ಅನಾಡಂಬರ (ನಾ). ಆಡಂಬರವಿಲ್ಲದಿರುವುದು ; ಸರಳತೆ. [ಸಂ.]

ಅನಾತಪ (ನಾ). ಬಿಸಿಲಿಲ್ಲದಿರುವುದು ; ನೆರಳು. [ಸಂ.]

ಅನಾತುಮ (ನಾ). = ಅನಾತ್ಮ; ಆತುಮನು ತಾನಾಗಲಅನವಡನಾತುಮ ಖಿಲ ಜೀವಳರಣಜ್ಞಾತಾತ್ಮನ ನೋಡೆ ಮಿಥ್ಯಜ್ಞಾನಕೃತವೆಂದ (ವಿಭಾಗ. ೩-೧೨-೩೫). [< ಸಂ. ಅನಾತ್ಮ]

ಅನಾತ್ಮ (ನಾ). ೧. ಆತ್ಮವಿಲ್ಲದುದು. ೨. ಆತ್ಮವಲ್ಲದುದು; ಆತ್ಮನಿಗಿಂತ ಬೇರೆಯಾದುದು ; ಜಡವಸ್ತು : ಅನಾತ್ಮನೆಂಬುದಾರಿಂದರೆ ಸಮಷ್ಟಿವ್ಯಷ್ಟ್ಯತ್ಮಕವಾದಂಥ ಶರೀರತ್ರಯವು ಅನಾತ್ಮನೆಂದು ಹೇಳಪಡುವುದು (ವೇದಾಸಾ. ೬).

ಅನಾತ್ಮರು = ಆತ್ಮಜ್ಞಾನವಿಲ್ಲದವರು : ಭೀಮಕರ್ಮಗಳಾಗ್ಯಂ ಅನಾತ್ಮರಂ ಭಯಹಿಂಕುಳಕರಿನಿವುದೆನ್ನ ಮನಂ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೧೪೩-೩೦೧). [ಸಂ.]

ಅನಾತ್ಮಜ್ಞ (ನಾ). ೧. ಆತ್ಮಸ್ವರೂಪನ್ನು ತಿಳಿಯದವನು. ೨. ತನ್ನ ಯೋಗ್ಯತೆಯನ್ನು ತಾನು ಅರಿಯದವನು. 'ಅನಾತ್ಮಜ್ಞತ್ವ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅನಾತ್ಮಜ್ಞತ್ವ (ನಾ). ೧. ಆತ್ಮದ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ತಿಳಿಯದಿರುವುದು. ೨. ತನ್ನ ಯೋಗ್ಯತೆಯನ್ನು ತಾನೇ ಅರಿಯದಿರುವುದು : ಮೊದಲೊಳ್ ಸಂಭಾವನೆಗೆಯ್ವುದೆ ವಲಲಬುಳಿಕೆಯ್ವುದಂ . . . ಪ್ರತಿಕಯಂ ನುಡ್ವುದನಾತ್ಮಜ್ಞತ್ವದಿಾವುದೆ ವಿಭವದ ಗರ್ವಂಬೊಲಾದಪ್ಪುದೀಗಳ್ (ಕಾದಂಬ. ೧೧೨). [ಸಂ.]

ಅನಾತ್ಮವಸ್ತು (ನಾ). ಆತ್ಮಕ್ಕಿಂತ ಭಿನ್ನವಾದ ವಸ್ತು ; ಆತ್ಮವಲ್ಲದ ವಸ್ತು : ನಿತ್ಯಭೂತಿ, ಲೀಲಾವಿಭೂತಿ . . . ಈ ನಾಲ್ಕು ದ್ರವ್ಯಗಳು ಅಚೇತನವಸ್ತುಗಳು, ಆನಾತ್ಮವಸ್ತುಗಳು, ಜೀವೇಶ್ವರ ವಸ್ತುಗಳು, ಚೇತನವಸ್ತುಗಳೆಂದು ವಿಭಾಗ (ಅಂದಾಸಾ. ೨೩೯). [ಅನಾತ್ಮ + ವಸ್ತು]

ಅನಾತ್ಮವಾದ (ನಾ). ಆತ್ಮನೆಂಬ ವಸ್ತುವಿಲ್ಲವೆಂದು ಮಾಡುವ ವಾದ : ವಿವಿಧ ಇಂದ್ರಿಯಗಳು ವಿವಿಧ ವಿಷಯಗಳನ್ನು ಗ್ರಹಿಸುವಂತೆ ಪರ್ಯಟ್ಟಿರುವ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯೇ ಆತ್ಮನನ್ನೂ ಸಿದ್ಧಪಡಿಸುತ್ತದೆ. ಆನಾತ್ಮವಾದಕ್ಕೆ ಇರುವ ಪ್ರಮಾಣಗಳೇ ಆತ್ಮವಾದಕ್ಕೂ ಪ್ರಮಾಣ (ಜೀವಾತ್ಮ. ೬೫). [ಅನಾತ್ಮ + ವಾದ]

ಅನಾತ್ಮವಾದಿ (ನಾ). ಆತ್ಮವಿಲ್ಲವೆಂದು ವಾದಿಸುವವನು ; ನಾಸ್ತಿಕ. [ಸಂ. ಅನಾತ್ಮವಾದಿನ್ (ಅನಾತ್ಮ + ವಾದ + ~ಇನ್)]

ಅನಾಥ (ಗು). ೧. ನಾಥರಿಲ್ಲದ ; ಕಾಪಾಡುವವರಿಲ್ಲದ ; ದಿಕ್ಕಿಲ್ಲದ. (ನಾ). ೨. ದಿಕ್ಕಿಲ್ಲದವನು ; ಕಬ್ಬುಲಿ : ಧರೆಯೊಳಗನಾಥರಂ ಸಲಹು ದುಪ್ಪರಸಂ ಪರಿಹರಿಸು (ಹಚಿಕಾ. ೮-೨೮) ; ಕಡೆಗೆ ಧೃತರಾಷ್ಟ್ರಾವನೀಶನು ಮಡದಿಸಹಿತಲನಾಥನಾಗಿಯೆ ಕೆಡುವನೆಂಬುದ ಬಲ್ಲೆ ನಾ ಪಾಂಡವರ ರಾಜ್ಯದಲಿ (ಕುಮ್ಮಾಭಾ. ೯-೩೬). [ಸಂ.]

ಅನಾಥಕಂತ್ರೆ (ನಾ). ಒಡೆಯನಿಲ್ಲದ ಸೈನ್ಯ : ವನದುರ್ಗಮ್ಮಿತಕಾಮನಾ ಮುನಿಗೆ ಬೆಂಗೊಟ್ಟೊಡೆ . . . ಕೆರಪಿಳಿ ವ್ಯಂದಂ ಗೂಡುಗೊಂಡಿರ್ದುವೆಂದಿನವಂತಿರ್ದುವನಾಥಕಂತ್ರೆಯವಧಿಕರ್ ಬಂದೆ ಯ್ದೆ ಬಲ್ಗೆಯ್ಗುಮೇ (ಪುಷ್ಪದ. ೧೪-೩೨). [ಅನಾಥ + ಕಂತ್ರೆ]

ಅನಾಥತ್ವ (ನಾ). ನಾಥನಿಲ್ಲದಿರುವುದು ; ರಕ್ಷಕನಿಲ್ಲದ ಸ್ಥಿತಿ : ಇತ್ತಲು ನಂದಿಯಣ್ಣಂ ಕರ್ಪಕಾರುಣ್ಯ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯ ಸಿದ್ಧಳಕ್ಕಿ ಸಾರ್ವಭೌಮನಾಗಿ ಅನಾಥತ್ವಂ ಪಿಂಗಿ ಸನಾಥನಾಗಿ (ಸಂಬರ. ೪-೬). [ಸಂ.]

ಅನಾಥಬಂಧು (ನಾ). ಗತಿಯಿಲ್ಲದವರಿಗೆ ನಂಬಿ ; ದಿಕ್ಕಿಲ್ಲದವರನ್ನು ಕಾಪಾಡುವವನು : ನೀನೇ ಅನಾಥಬಂಧು ಕಾರುಣ್ಯಸಿಂಧು (ಷೋಡ. ೨-೧೧೬-೧). [ಅನಾಥ + ಬಂಧು]

ಅನಾಥಾಲಯ (ನಾ). ಅನಾಥರಿಗೆ ಆಶ್ರಯಕೊಡುವ ಸಂಸ್ಥೆ, — ವ ಸೆ ತಿ ಸ್ಥಾ ನ : ಮೈಸೂರಿನಲ್ಲಿರುವ ಅನಾಥಲಯವು ಶ್ರೀ ವೆಂಳಟ ಕೃಷ್ಣಯ್ಯನವರಿಂದ ಸ್ಥಾಪಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿತು (ರೂಢಿ). [ಅನಾಥ + ಆಲಯ]

ಅನಾಥಾಶ್ರಮ (ನಾ). = ಅನಾಥಾಲಯ : ಆ ಮಗುವಿಗೆ ಶಾಸ್ತ್ರೋಕ್ತವಾಗಿ ಜಾತಕರ್ಮ ಮಾಡಿಸಿದೆ. ಆಮೇಲೆ ಅದನ್ನು ಅನಾಥಾಶ್ರಮಕ್ಕೆ ಕಳಿಸಿದೆವು (ಪುಸರು. ೨೮೪). [ಅನಾಥ + ಆಶ್ರಮ]

ಅನಾಥೆ (ನಾ). ರಕ್ಷಕರಿಲ್ಲದವಳು ; ದಿಕ್ಕಿಲ್ಲದ ಹೆಂಗಸು : ಮುಳಿದೆನ್ನನನಪರಾಧೆಯನಬಲ್ಲನಳಿಂಗನಾಥೆಯಂ ಮೇಗಿದ ಲಲ್ಲಿಳನಾವ ಜನ್ಮ ಜನ್ಮಂಗಳೊಳಗಾಗಿಯುಮಳ್ಳೆ ಮುಂದೆ ಕೇಳ್ದ್ಯನ್ನಡಿರೆಂ (ಸುಳುಮಾ. ೫-೪); ಅನಾಥೆ ಇವಳೆನ್ನೊಬ್ಬಳೇ ಜನ್ಮರೋಸಿ, ವೇಥೆಯನು ತಾಳೆದೆಯು ಮುಳುಗಿದಳು ಹೊಳೆಗೆ (ಇಂಗಿತ. ೬೧). [ಸಂ. ಅನಾಥಾ]

ಅನಾದರ (ಗು). ೧. ಆದರವಿಲ್ಲದ ; ಉಪೇಕ್ಷಿಸಿದ; ಅಲಕ್ಷ್ಯಮಾಡಿದ: ತತ್ಪನದಿಂತು ಹೊಲುವನಾದರೋದ್ಧತ ದಂಡಪಾಣಿಯ ದಂಡಹತಿಗಾಱಿ (ಜಸ. ೩೯-೩೨). [ಸಂ.]. ೨. ಆದರವಿಲ್ಲದವನು : ಪರಮಪ್ರೇಷತಿದೇವವಂದ್ಯಂ . . . ಮೋಹಾಧಿರಾಜಂಗನಾದರನಾದಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೯-೧೧೬). [ಸಂ.]

ಅನಾದರಣ, ಅನಾದರಣೆ (ನಾ).= ಅನಾದರ. **ಅನಾದರಣೆ**: ಊರ್ಮಿಳೆಯ ಲಂಗವು ಅನಾದರಣೆಯಾಗಿ ಮೇಜಿನ ಮೇಲೆ ಕಾಗದದ ಪೊಟ್ಟಣ ದೊಡನೆ ಪೊಟ್ಟಣವಾಗಿ ಬಿದ್ದಿದ್ದಿತು (ಮೊಗ್ಗು. ೪೩). [ಸಂ. ಅನಾದರಣ]

ಅನಾದರಣೀಯ (ಗು). ಆದರಿಸುವಂಥದ್ದು ; ಆದರಕ್ಕೆ ಪಾತ್ರವಲ್ಲದ : ಕೋವಿದರ ಮತ್ತು ಉದ್ಯಾಮ ಮೇಥಾವಿಗಳ್ 'ಇನ್ ಎಬಿಲಿಟ್ ಕಾರೇಜು' ಒಂದು ಅನಾದರಣೀಯ ವಿಚ್ಞಾನ ಸಂಘವಾಗಿತ್ತು (ವಿಕಾಸ. ೫). [ಸಂ.]

ಅನಾದರಣೆ 'ಅನಾದರಣ' ನೋ.

ಅನಾದರಣೆಗೈ (ಕ್ರಿ). ಉದಾಸೀನಮಾಡು; ಅಲಕ್ಷಿಸು: ಅರಸೀ ಮರವೆಯೊಳಾನಂದೊರಸಲನಾದರಣೆಗೈದ ನಿನ್ನಯ ಪಕ್ಷ್ಮಾಂತರ ಲಗ್ನಬಾಷ್ಪ ಬಿಂದುವನೊರಸುತಮಿಂದೆನ್ನ ದುಗುಡವಂ ಪರಿಹರಿಪೆಂ (ಶಾಕುಂತ. ೧೧೦–೧೮೮). [ಅನಾದರಣೆ + ಗೈ (< ಗೆಯ್)]

ಅನಾದರತ್ವ (ನಾ). ಆದರವಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ; ಉದಾಸೀನತೆ: ಪರಾರ್ಥಾಪಹಾರಪ್ರಾರಂಭಾನಾದರತ್ವಂ ಪರಯುವತಿರತಾನಾಭಿಲಾಷೋದ್ಯಮಂ... ಇಂತಿವು ಜಿನಗದಿತಾಣುಬ್ರತಂಗಳ್ (ಸುಕುಮಾ. ೬–೯). [ಸಂ.]

ಅನಾದವಿಧ (ನಾ). ವೀಣೆಯಂತಹ ಒಂದು ಬಗೆಯ ತಂತೀವಾದ್ಯ: ವಲ್ಲಕಿ, ಅಳಾವಿನಿ, ಅನಾದವಿಧ, ಕಚ್ಛಪವೀಣೆ . . . ಯೆಂಬ ಮೂವತ್ತು ಮೂಱು ತಂತ್ರೀವಾದ್ಯಂಗಳು (ವಿವೇಕ. ೨೩೭). [ಸಂ. ?]

ಅನಾದಿ (ಗು). ೧. ಆದಿಯಿಲ್ಲದ; ಮೊದಲಿಲ್ಲದ: ಆಸೆಯಿಲ್ಲದ ಭಕ್ತಚಿತ್ತಾವಾಸವಾಗಿದ್ದವನ ಭಕ್ತರಿಗೋಸರಿಸುವವನಾದಿಗಾದಿಗನಾದಿಯಾದವನು (ಬಸಪು. ೫೧–೫೦). ೨. ಮೊದಲನ್ನು ತಿಳಿಯಲಾಗದ; ಪುರಾತನಕಾಲದಿಂದಿರುವ: ಕಾದಲಾಪರೆ ಮಗನೆ ಪರರಿಗೆ ಭೇದಿಸುವ ರಳವಲ್ಲ ಕವಚವನಾದಿಯದು ಕೊಳ್ಳೆಂದು ಕೊಟ್ಟನು ಗವಸಣಿಗೆದೆಗೆದು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೦–೪೬). (ನಾ). ೩. ಸ್ವರ್ಗ: "ಸ್ಥಿತಿಯುಂ ಸೃಷ್ಟಿಯನಾದಿ ನಾಕಸುಖಮುಂ ಸ್ವರ್ಗಾಹ್ವಯಂ" (ನಾನಾರ. ೧೫೫). ೪. ತೊಣಸೆಗಿಡ. 'ಅನಾದಿಕಸ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅನಾದಿಕರ್ಮ (ನಾ). ಎಂದು ಮೊದಲಾಯಿತೆಂದು ಗೊತ್ತಿಲ್ಲದ ಕರ್ಮ; ಪುರಾತನವಾದ ಕರ್ಮ: ಸಕಲ ಪ್ರಾಣಿಗಳಿಗೆ ಅನಾದಿಕರ್ಮದೊಳಗೆ ವಂದೆ ಕರ್ಮ ವೆಚ್ಚವಾಗಿಯಿರಲು ವುಳಿದ ಅನಾದಿಕರ್ಮ ಶೇಷ ಪ್ರಾರಬ್ಧಕರ್ಮ ಯಿರುತದೆ (ಅಧ್ಯಾಮ. ೯೨). [ಅನಾದಿ + ಕರ್ಮ]

ಅನಾದಿಕವಿ (ನಾ). ಬಹಳ ಮೊದಲಿನ ಕವಿ: ಅನಾದಿಕವಿ ಪರಮಪುರುಷೋತ್ತಮಂ, ಸರ್ವೇಶ್ವರಂ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೩–೫೭). [ಅನಾದಿ + ಕವ್ಯಿ]

ಅನಾದಿಕಸ (ನಾ). ಒಂದು ಗಿಡದ ತೊಪ್ಪಲು, —ಸೊಪ್ಪು: "ತೊಣಸೆ ತೊಪ್ಪಲು" (ಕಿ). [ಅನಾದಿ + ಕಸ್ಯ]

ಅನಾದಿಕಾಲ (ನಾ). ಆದಿ ಯಾವುದೆಂದು ಗೊತ್ತಿಲ್ಲದ ಕಾಲ; ಬಹು ಪುರಾತನ ಕಾಲ: ಮದುವೆ ಅನಾದಿಕಾಲದಿಂದಲೂ ನಡೆದು ಬಂದಿರುವ ಪದ್ಧತಿ (ರೂಢಿ). [ಅನಾದಿ + ಕಾಲ]

ಅನಾದಿಗಾನ (ನಾ). ಆದಿಯಿಲ್ಲದ ಗಾನ; ಮೊದಲಿಲ್ಲದ ಗಾನ: ಅನಾದಿಗಾನವು ನಾನು – ಹೇ ಅನಂತಗಾಯಕನೇ – ನಿನ್ನ (ಅಗ್ನಿಹಂ. ೩೦–೧). [ಅನಾದಿ + ಗಾನ್ಯ]

ಅನಾದಿನಿಧನ (ಗು) ಮೊದಲು ಕೊನೆಗಳಿಲ್ಲದ; ಹುಟ್ಟು ಸಾವುಗಳಿಲ್ಲದ; ಶಾಶ್ವತವಾದ: ಅಕೃತ್ರಿಮಮುಂ ಅನಾದಿನಿಧನಮುಂ ಉತ್ಪಾದವ್ಯಯ ಧ್ರೌವ್ಯನಿರ್ವರ್ತ್ಯಮುಂ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೧೧೬). [ಅನಾದಿ + ನಿಧನ]

ಅನಾದಿಪರ್ಯವಸಾನ (ನಾ). [ಜೈನ] ಮೊದಲಿಲ್ಲದುದು; ಆದರೆ ಕಡೆಯುಳ್ಳದ್ದು; ಮಿಥ್ಯಾತ್ವ ಕಾಲದ ಒಂದು ವಿಭಾಗ (?): ಕಾಲಂ ನಿರೂಪಿಸೆಪಡುಗುಂ ಅದು . . . ಏಕಜೀವಾಪೇಕ್ಷೆಯಿಂ ಅನಾದ್ಯಪರ್ಯವಸಾನಮುಂ ಅನಾದಿಪರ್ಯವಸಾನಮುಂ ಸಾದಿಪರ್ಯವಸಾನಮುಮೆಂದು ಭಂಗತ್ರಯಮಕ್ಕುಂ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೩೧). 'ಅನಾದಿಸಾಂತ' ಪರಾ. [ಅನಾದಿ + ಪರ್ಯವಸಾನ]

ಅನಾದಿಪುರುಷ (ನಾ). ಆದಿಯಿಲ್ಲದ ಪುರುಷ; ಪುರಾತನ ಪುರುಷ; ಭಗವಂತ: ಕಮಲೋದರನು ಕೈಕೊಂಡನಗ್ಗದನಾದಿಪುರುಷಶ್ರೀನಿಜವ ವಿಶ್ವಾತ್ಮಕಾಕೃತಿಯ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೩–೬೪). [ಅನಾದಿ + ಪುರುಷ]

ಅನಾದಿಪ್ರಭವ (ನಾ). ಅನಾದಿಕಾಲದಲ್ಲಿ ಉಂಟಾದದ್ದು: ಇದನಾದಿಪ್ರಭವಂ ಭವಭ್ರಮಣ ದುಃಖೋಗ್ರಾಗ್ನಿಯೊಳ್ ಮಗ್ಗಿದಪ್ಪುದು ಜೀವಂಗಳನೆಂಬಿನಂ (ಆದಿಪು. ೧೫–೧೯). [ಅನಾದಿ + ಪ್ರಭವ]

ಅನಾದಿಬಂಜರು (ನಾ). ಬಹಳ ಹಿಂದಿನ ಕಾಲದಿಂದಲೂ ಬೀಳು ಬಿದ್ದ ಭೂಮಿ (ದಕ. ಕಿ). [ಅನಾದಿ + ಬಂಜರು]

ಅನಾದಿಬೋಧ (ನಾ). ಆದಿಯಿಲ್ಲದ ಜ್ಞಾನವುಳ್ಳವನು: ಅಂತಪ್ಪ ಸರ್ವಜ್ಞತಾ ತೃಪ್ತಿ ಎನುತಂತನಾದಿಬೋಧಾಯೆಂದಾ ಸ್ವತಂತ್ರನಿತ್ಯಮಲುಪ್ತಶಕ್ತಿಯನು (ವೀಶೈಪು. ೫–೮–೧೮). [ಅನಾದಿ + ಬೋಧ]

ಅನಾದಿಮಿಥುನ (ನಾ). ಆದಿಯಿಲ್ಲದ ಜೋಡಿ; ಅತಿ ಪುರಾತನ ಕಾಲದಿಂದಲೂ ಇರುವ ದಂಪತಿಗಳು: ಒಲವಿಗೆ ನಲಿಯುವ ಅನಾದಿಮಿಥುನ ಒಂದನೆ ನೂರೊಂದೆನಿಸುವ ರತುನ (ಸೂರ್ಯಪಾ. ೩೨–೭). [ಅನಾದಿ + ಮಿಥುನ]

ಅನಾದಿಮಿಥ್ಯಾತ್ವ (ನಾ). [ಜೈನ] ಅನಾದಿಕಾಲದಿಂದ ಬಂದಿರುವ ತಪ್ಪುನಂಬಿಕೆ: ಕದಡಿದ ನೀರ್ ಕತಕದಿನಲ್ಲದೆ ತಿಳಿಗುಮೆ ಪುದಿದನಾದಿಮಿಥ್ಯಾತ್ವದೆ ಮಱ್ಗಿದ ಮತಿಯದು ನಿನ್ನಿಂದಲ್ಲದೆ ಪಜ್ಜಳಿಸುಗುಮೆ (ಚಂದ್ರಪು. ೭–೮). [ಅನಾದಿ + ಮಿಥ್ಯಾತ್ವ]

ಅನಾದಿಮುಕ್ತ (ನಾ). ಮೊದಲಿನಿಂದಲೂ ಮುಕ್ತನಾದವನು; ಈಶ್ವರ: ಇವರು ಆದಿಮುಕ್ತರು, ಪರಮಶಿವನು ಅನಾದಿಮುಕ್ತನು (ಹಿಂದಸಾ. ೩೦೧). [ಅನಾದಿ + ಮುಕ್ತ]

ಅನಾದಿಮೂರುತಿ (ನಾ). = ಅನಾದಿಪುರುಷ: ಅನಾದಿಮೂರುತಿ ಸಲಹೊ ಗದುಗಿನ ವೀರನಾರಯಣ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೧–೨೩). [ಅನಾದಿ + ಮೂರುತಿ]

ಅನಾದಿವಾರ್ತೆ (ನಾ). ಬಹಳ ಹಿಂದಿನಿಂದಲೂ ಬಂದ ಸಮಾಚಾರ; ಸಾಂಪ್ರದಾಯಿಕವಾಗಿ ಬಂದ ವೃತ್ತಾಂತ [ಅನಾದಿ + ವಾರ್ತೆ]

ಅನಾದಿಶೈವ (ನಾ). ೧. ಏಳು ಬಗೆಯ ಶೈವಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು. ೨. ಶಿವ: ಅನಾದಿಶೈವ, ಆದಿಶೈವ, ಮಹಾಶೈವ, ಅನುಶೈವ, ಅವಾಂತರಶೈವ, ಪ್ರವರಶೈವ, ಅಂತರಶೈವವೆಂಬವೇ ಸಪ್ತಶೈವಂಗಳವುಗಳಲ್ಲಿ ಶಿವನೇ ಅನಾದಿಶೈವನು (ವಿವೇಕ. ೭೨). [ಅನಾದಿ + ಶೈವ]

ಅನಾದಿಷ್ಟ (ಗು). ಆದೇಶವಾಗಿ ಬಾರದ; ಸಹಜವಾದ: ಸ್ವರದಿಂ ಯಲದಿನನಾದಿಷ್ಟರೇಫದಿಂ ಪರದೊಳಮರ್ದು ತೋಜಿ ಪವರ್ಗಂ ದೊರೆಕೊಳ್ಗುಂ ವಾದೇಶಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೬೩). 'ಆದಿಷ್ಟ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅನಾದಿಷ್ಟರೇಫ (ನಾ). [ವ್ಯಾಕ] ಶಕಟರೇಫ (= ಱ) ಕ್ಕೆ ಆದೇಶವಾಗಿ ಬರುವ 'ರ' ಕಾರವಲ್ಲದ ಸಹಜವಾದ ರೇಫ (= ರ್): ಅನಾದಿಷ್ಟರೇಫಕ್ಕೆ ‖ ಬೇರ್ವೆರಸು ಕಿಱ್ತು ಪಲವುಂ ನೀರ್ವೂಗಳನೊಟ್ಟಿಕೊಂಡು ಬರ್ಪ ಗಜೇಂದ್ರಂ ಸೋರ್ವ ಮದಧಾರೆ ಕಟದೊಳ್ ನೇರ್ವಟ್ಟರೆ ಸುರಕರೀಂದ್ರಮೆನಿಸಿದುದಾಗಳ್ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೭೧). ℙ ಇಲ್ಲಿಯ ಬೇರ್, ನೀರ್, ಬರ್, ಸೋರ್, ನೇರ್ ಎಂಬ ಶಬ್ದಗಳಲ್ಲಿನ 'ರ' ಕಾರ ಅನಾದಿಷ್ಟರೇಫ. 'ಆದಿಷ್ಟರೇಫ' ಪರಾ. [ಅನಾದಿಷ್ಟ + ರೇಫ]

ಅನಾದಿಸಂಸಿದ್ಧ (ಗು). ಬಹಳ ಹಿಂದಿನಿಂದ ಪ್ರಸಿದ್ಧಿ ಪಡೆದ: ಅನಾದಿಸಂಸಿದ್ಧರ್ಗ್ಗರುದ್ಮ ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತರಮೋಘವರ್ಷಪ್ರತಿಪಾಳಕರ್ದ್ವಿಜಕುಳತಿಳಕರ್ (ಸೌಇಇ. XX, ೫೭–೮; 1084). [ಅನಾದಿ + ಸಂಸಿದ್ಧ]

ಅನಾದಿಸಾಂತ (ನಾ). = ಅನಾದಿಪರ್ಯವಸಾನ: ಯಾವುದು ಅನಾದಿಮಿಥ್ಯಾದೃಷ್ಟಿ ಭವ್ಯಜೀವವಿದೆಯೋ ಅದರ ಮಿಥ್ಯಾತ್ವಕಾಲವು ಅನಾದಿಸಾಂತ ಇದೆ. ಎಂದರೆ ಅನಾದಿಕಾಲದಿಂದಲೂ ಆ ಜೀವಕ್ಕೆ ಇನ್ನೂವರೆಗೆ ಸಮ್ಯಕ್ತ್ವದ ಪ್ರಾಪ್ತಿಯಾಗಿಲ್ಲ (ಜೈನಪ. ೩೧೪). [ಅನಾದಿ + ಸಾಂತ]

ಅನಾದಿಸಿದ್ಧ (ಗು). ೧. ಅನಾದಿ ಕಾಲದಿಂದಲೂ ಸಿದ್ಧವಾದ. (ನಾ). ೨. ದೈವ; ಭಗವಂತ: ಅನಾದಿಸಿದ್ಧನ ಬರವ ಕಂಡನು ಬಾಗಿಲಲಿ ವಿದುರ (ಕುವ್ಯಾಉ. ೮-೯). [ಅನಾದಿ + ಸಿದ್ಧ]

ಅನಾದೃತ (ಗು). ಆದರಿಸಲ್ಪಡದ; ಕಡೆಗಣಿಸಿದ; ಉಪೇಕ್ಷೆಗೆ ಗುರಿಯಾದ. [ಸಂ.]

ಅನಾದೇಯ (ಗು). ೧. ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳಬಾರದ; ಸ್ವೀಕಾರಕ್ಕೆ ಯೋಗ್ಯವಲ್ಲದ; ಒಪ್ಪಲಾಗದ: ದೇವತೆಯ ನುಡಿದ ನುಡಿ ಸಾರಮಸಾರಂ ಉಪಾದೇಯಮನಾದೇಯಮೆಂಬಿನಿತಂ ನಿಮಗಱಿಯಲಕ್ಕುಮೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೪-೧೦೨ ವ). (ನಾ). ೨. [ಜೈನ] ನಾಮಕರ್ಮಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ. ℙ ಈ ಕರ್ಮದ ಸಂಬಂಧವುಂಟಾದರೆ ಜೀವನಿಗೆ ಕಾಂತಿರಹಿತವಾದ ದೇಹವುಂಟಾಗುವುದು: ಸ್ಥಿರಾಸ್ಥಿರ ಸುಭಗ ದುರ್ಭಗ ಸುಸ್ವರ ದುಸ್ವರಾದೇಯಾನಾದೇಯ ಯಶಸ್ಕೀರ್ತ್ಯಯಶಸ್ಕೀರ್ತಿ . . . ಪ್ರಕೃತಿಗಳಂ ದೂರೀಕೃತಂ ಮಾಡಿ (ಪಂಠಾಮಾ. ೧೬-೮೦ ವ). [ಸಂ.]

ಅನಾದೇಶ (ನಾ). [ವ್ಯಾಕ] ಬೇರೊಂದು ವರ್ಣಕ್ಕೆ ಆದೇಶವಾಗದೆ ಸಹಜವಾಗಿರುವ ವರ್ಣ: ವಿದಿತಸ್ವರದಿನನಾದೇಶದ ಸಹಜ ವ್ಯಂಜನಂಗಳಿಂ ಪರದ ಪವರ್ಗದ ನೆಲೆಗಕ್ಕುಂ ವತ್ವಂ ಪದವಿಧಿಯೊಳ್ ಬಹುಳ ವೃತ್ತಿಯಿಂ ವಾಕ್ಯದೊಳಂ (ಶಮದ. ೬೭). [ಸಂ.]

ಅನಾದ್ಯ (ಗು). ಆದ್ಯವಲ್ಲದ: ಅಪ್ರಚಿಂತ್ಯಮನಾದ್ಯಮಕ್ಷರಮಪ್ರಪಂಚವಸಾಧ್ಯಮಚಳಿತಮಪ್ರನಾಶಮನಂತಮೆನಲೊಪ್ಪುವುದು ಶಿವತತ್ವ (ಬಸಪು. ೩೯-೯) [ಸಂ.]

ಅನಾದ್ಯನಂತ (ಗು). ಆದಿ ಅಂತ್ಯವಿಲ್ಲದ; ಮೊದಲು ಕೊನೆಯಿಲ್ಲದ: ಪದ್ಮಾಸೀನನಾದ ಬುದ್ಧನನ್ನು ಕುರಿತು ಹಾಡಿದ ಕವನದಲ್ಲಿ ಜೀವನದ ಅನಾದ್ಯನಂತವಾದ ಸತ್ಯಸಂಕಲ್ಪಗಳ ಚಿರಂತನತೆಯನ್ನು ಬಿಂಬಿಸುತ್ತಿರುವ . . . ರಮಣೀಯವಾದ ದರ್ಶನವು ಚಿತ್ರಿತವಾಗಿರುವುದು (ಪ್ರಬಂಧ. ೮೦). [ಅನಾದಿ + ಅನಂತ]

ಅನಾದ್ಯನಿಧನ (ನಾ). ಹುಟ್ಟುಸಾವಿಲ್ಲದುದು; ಮೊದಲಾಗಲಿ ಕೊನೆಯಾಗಲಿ ಇಲ್ಲದುದು: ತತ್ತ್ರತ್ಯಯಾಭಿಧಾನಂಗಳುಳ್ಳೊಡೆ ಅವೆಂತೊಳವಂತೆ ವಸ್ತುಗಳೆಲ್ಲಮೊಳವಪ್ಪುದಱಿನನಾದ್ಯನಿಧನ ಸ್ವಭಾವನುಂ. . . ಅಪ್ಪ (ಅದಿಪು. ೨-೧೦ ವ). [ಅನಾದಿ + ಅನಿಧನ]

ಅನಾದ್ಯಪರ್ಯವಸಾನ (ಗು). ೧. ಮೊದಲೂ ಕೊನೆಯೂ ಇಲ್ಲದ. (ನಾ). ೨. [ಜೈನ] ಮಿಥ್ಯಾತ್ವ ಕಾಲದ ಒಂದು ವಿಭಾಗ: ℙ ಯಾವುದಾದರೂ ಜೀವನಿಗೆ ಅನಾದಿಕಾಲದಿಂದಲೂ ಸಮ್ಯಕ್ತ್ವಪ್ರಾಪ್ತಿಯಿಲ್ಲದೆ ಉಂಟಾಗಿರುವ ಮಿಥ್ಯಾತ್ವವು ಕೊನೆಗಾಣದಂತಿರುವ ಪಕ್ಷಕ್ಕೆ ಆಕಾಲ ಅನಾದ್ಯಪರ್ಯವಸಾನ: ಏಕಜೀವಾಪೇಕ್ಷೆಯಿಂ ಅನಾದ್ಯಪರ್ಯವಸಾನಮುಂ ಅನಾದಿಪರ್ಯವಸಾನಮುಂ ಸಾದಿಪರ್ಯವಸಾನಮುಮೆಂದು ಭಂಗತ್ರಯಮಕ್ಕುಂ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೩೧). [ಅನಾದಿ + ಅಪರ್ಯವಸಾನ]

ಅನಾಧಾರ (ಗು). ೧. ಆಧಾರವಿಲ್ಲದ; ಆಸರೆಯಿಲ್ಲದ. (ನಾ). ೨. ನಿಸ್ಸಹಾಯ. ೩. ಆಧಾರವಿಲ್ಲದ ವಸ್ತು; ಬ್ರಹ್ಮ. [ಸಂ.]

ಅನಾಧಾರತೆ (ನಾ). ಆಧಾರವಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ; ಆಶ್ರಯ ತಪ್ಪಿದ ಸ್ಥಿತಿ: ಮೇರುವನೊತ್ತಿ ಕಿಱ್ತೊಡೆ ಪಯೋಮಯವಾಯ್ತೊ ನಭಂ ನೆಲಕ್ಕನಾಧಾರತೆಯಿಂದೆ ಬಿಟ್ಟುದೊ (ಚಂದ್ರಪು. ೫-೩೮). [ಸಂ.]

ಅನಾಧೇಯ (ಗು). ೧. ಯಾವ ಆಧಾರದಲ್ಲಿಯೂ ಇರಿಸಲಾಗದ. (ನಾ). ೨. ಆಧಾರವನ್ನು ಅಪೇಕ್ಷಿಸದವನು: ಧರೆಯಂ ಸದ್ಧರ್ಮಾಶ್ರಯಧರೆಯನನಾಧೇಯನಱಿಯದಾಕಲ್ಪಂ ನೀಂ ಧರಿಯಿಸೆ ತಪಮದೆ (ಚಂದ್ರಪು. ೯-೪೧). [ಸಂ.]

ಅನಾನಂದ (ನಾ). ೧. ಆನಂದವಲ್ಲದುದು. ೨. ಆನಂದವಿಲ್ಲದ ಸ್ಥಿತಿ; ದುಃಖ: ಅಸತ್ತು, ಅಚಿತ್ತು, ಅನಾನಂದಾದಿಗಳಿಲ್ಲದಂದು ಸಚ್ಚಿದಾನಂದ ಪರಬ್ರಹ್ಮ ನೀನೇ ಆಗಿ, ಎಲ್ಲಾ ತತ್ವಂಗಳಿಗೆ ನೀನಾಶ್ರಯವಾಗಿ . . . ನಿನಗೊಂದಾದಿ ಇಲ್ಲದೆ ನಿರಾದಿಯಾದ ಕಾರಣ ನಿಷ್ಕಲ ಶಿವತತ್ವವೆಂದಱಿದೆನು ನೋಡಾ (ಸಿದ್ಧೇವ. ೩೧). [ಸಂ.]

ಅನಾನಸ 'ಅನಾನಸು' ನೋ.

ಅನಾನಸು, ಅನನಸ, ಅನನಾಸು, ಅನಾನಸ, ಅನಾನಾಸು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹಣ್ಣಿನ ಗಿಡ; ಪೈನಾಪಲ್ ಗಿಡ; ಪರಂಗಿ ಗಿಡ (ಕರಾ): ಅನಾನಸು ಮಲೆನಾಡಿನಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಬೆಳೆಯುತ್ತದೆ (ರೂಢಿ). **ಅನನಸ**: ಯಕ್ಷಿಣಿಯು ತನ್ನ ಕೋಲು ತಿರುವಿದಾಕ್ಷಣವೇ . . . ತೋಟದೊಳಗಿರುವ ದವನ, ಮರುಗ, ಪಚ್ಚೆಗಳೆಲ್ಲ ಬದನೀ ಗಿಡಗಳಾದುವು. ಅನನಸಗಳು ಆಲೂಗಡ್ಡೆಗಳಾದುವು (ಮುಂಬಯಿ. ೫-೨೬೮). **ಅನನಾಸು**: ಅನನಾಸು ಮೊದಲಾದುವುಗಳನ್ನು ಡಬ್ಬೆಯಲ್ಲಿ ತುಂಬಿ ಹೊರಗಿನ ದೇಶಗಳಿಗೆ ಕಳುಹಿಸುವರು (ಬಾಲಪ್ರ. ೧-೨೦೪). **ಅನಾನಸ**: ಸಿಲೋನಿನಲ್ಲಿ ಉತ್ಕೃಷ್ಟ ಅನಾನಸನ್ನು ಬೆಳೆಯುತ್ತಾರೆ (ಸಸ್ಯಶಾ. ೧೩೨). **ಅನಾನಾಸು**: ಅನಾನಾಸು ಹಣ್ಣು (ಮೈಔಗಿ. ೬-೧೦೮).

[ಅನ್ಯದೇ. ← ಮರಾ. ಅನನಸ್, ಅನನಾಸ್; ಹಿಂ. ಅನನಾಸ್; ಗುಜ. ಅನೆನಾಸ್; ಒರಿ. ಅನಾರಸ್; ಸಿಂಧಿ. ಅನಾನಾಸು. / ತಮಿ. ಅನ್ನಾಸಿ, ಅನ್ಹಾಸಿ, ಅನ್ನಾಸಿಯಾ; ಮಲ. ಅನನಾಸ್; ತೆಲು. ಅನಾನಸು, ಅನಾಸು; < ಪೋರ್ಚು. ಅನಾನಾಸ್]

ಅನಾನಾಸು 'ಅನಾನಸು' ನೋ.

ಅನಾನುಕೂಲ್ಯ (ನಾ). ಅನುಕೂಲವಿಲ್ಲದಿರುವುದು. [ಸಂ.]

ಅನಾಪತ್ತಿ (ನಾ). ಆಪತ್ತು ಇಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ: "ಅಗ್ನಿಹೀನನ ಅನ್ನವನ್ನು ಊಟ ಮಾಡಬಾರದು. ಮಾಡುವುದು ಧರ್ಮವಲ್ಲ" ಎಂಬುದು ಅನಾಪತ್ತಿಯ ವಿಷಯವು (ಆರ್ಯಧ. ೧೩). [ಸಂ.]

ಅನಾಪ್ತ (ಗು). ೧. ಹೊಂದದಿರುವ; ಇನ್ನೂ ಪಡೆಯದ; ಕೈಗೆ ಸಿಕ್ಕಿಲ್ಲದ. (ನಾ). ೨. ಆಪ್ತನಲ್ಲದವನು; ನಂಟನಲ್ಲದವನು: ಆಪ್ತನ ಮಾರ್ಗದೆ ನಡೆಯರನಾಪ್ತಾರಾಧಕ ಸಮಾಜಮಾರ್ಹತರಂತಲ್ಲಾಪ್ತನ ಪೇಟ್ಟೊಂದೋಜೆಯೊಳಾಪ್ತಂ ನೆಗಟ್ವಂತೆ ನೆಗಟ್ವರೊಲ್ದಂತೆಸಗರ್ (ಸಮಪ. ೧೪-೭೪). ೩. ಅಯೋಗ್ಯ; ಜಾಣತನವಿಲ್ಲದವನು; ಹೊಂದಾವಣೆಯಿಲ್ಲದವನು. ೪. ಅಪರಿಚಿತ. [ಸಂ.]

ಅನಾಪ್ತಾಗಮ (ನಾ). ಆಪ್ತರಲ್ಲದವರಿಂದ ರಚಿತವಾದ ಶಾಸ್ತ್ರ: ಅಪ್ತಾಗಮಧರ್ಮಮುಮನನಾಪ್ತಾಗಮಮಾ ಕುಧರ್ಮಮೆಂಬೆರಡುಮನೊಲ್ದಾಪ್ತೋದಿತಮೆನಿಪ ಸುಖಾವಾಪ್ತಿಯನೊಲ್ವರ್ಗೆ ತಿಳಿಯೆ ಪೇಟ್ವೆಂ ಕ್ರಮದಿಂ (ಸಮಪ. ೧-೬೨). [ಅನಾಪ್ತ + ಆಗಮ]

ಅನಾಭಿಲಾಷೆ (ನಾ). ಅಭಿಲಾಷೆಯಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ಅಪೇಕ್ಷಿಸದಿರುವುದು: ಅರಯ್ಯಲ್ ಜೀವಹಿಂಸಾವಿರತಿ ವಿತಥವಾಕ್ಯಂ ಪರಾರ್ಥಾಪಹಾರ ಪ್ರಾರಂಭಾನಾದರತ್ವಂ ಪರಯುವತಿರತಾನಾಭಿಲಾಷೋದ್ಯಮಂ ಬಹ್ವಾರಂಭಾಕಾಂಕ್ಷೆಯೆಂದಿಂತಿವು ಜಿನಗದಿತಾಣುಬ್ರತಂಗಳ್ (ಸುಕುಮಾ. ೬-೯). [ಸಂ. ಅನಾಭಿಲಾಷಾ]

ಅನಾಮಕ (ಗು). ೧. ಹೆಸರಿಲ್ಲದ; ಪ್ರಸಿದ್ಧಿ ಪಡೆಯದ. (ನಾ). ೨. ಕಿರುಬೆರಳ ಪಕ್ಕದ ಕೈಬೆರಳು; ಪವಿತ್ರದ ಬೆರಳು. ೩. ಮೊಳೆರೋಗ; ಮೂಲವ್ಯಾಧಿ. [ಸಂ.]

ಅನಾಮತ 'ಅನಾಮತ್ತು$_2$' ನೋ.

ಅನಾಮತ್ತು$_1$ 'ಅನಾಮತ್ತು$_1$' ನೋ.

ಅನಾಮತ್ತು$_2$ ಅನಾಮತ್ತು$_2$ ನೋ.

ಅನಾಮತ್ತು, ಅನಾಮತ್ತು (ನಾ). = ಅಮಾನತ್ತು : ದೊಡಲು ಅನಾಮತ್ತಾಗಿ ದೊರೆಗಳ ವಶದಲ್ಲಿ ಇಟ್ಟು ಇದ್ದಂಥಾ ಜಂಗೀ ಸಾಮಾನು ಫಿರಂಗಿ ಮುಂತಾದ್ದನ್ನು ಪುಣಃ ಅವರಿಗೆ ಕೊಟ್ಟಲ್ಲಿ (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೬೪). **ಅನಾಮತ್ತು** : ದುರ್ವ್ಯವದಿಂದ ನಾನು ಸತ್ತೆನೆಂದು ತಿಳಿ. ಆ ಹಣವು ಅನಾಮತ ಖಾತೆಗೆ ಜಮೆಯಾಗಿ ಹೋಗಬಾರದು (ಜಯಂತಿ. ೩೯೯).

ಅನಾಮತು ಇಡು = ಠೇವಣಿ ಇಡು.

[← ಮರಾ. ಅನಾಮತ್-ಕೇವಣಿ; ಆರ. ಅನಾನತ್,ಅನಾಮತ್]

ಅನಾಮತ್ತು, ಅನಾಮತ, ಅನಾಮತ್ತು (ಅ). ೧. ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ; ಪೂತರ್ತಿಯಾಗಿ; ಎಲ್ಲಾ : ಅವರನ್ನು ಕಾೀದೇವಿಯು ಅನಾಮತ್ತಾಗಿ ನುಂಗಿಬಿಡುವಳು (ಭೂಗಾಡಿ. ೧೪೦); ನನ್ನ ಹತ್ತ ಐದು ಹಣವಿದೆ. ನಿನ್ನ ಹತ್ತ ಅನಾಮತ್ತು ಸರಾಫ ಚೀಲವಲೆ ಇದೆ (ಆಕಾಮಂ. IV, ೧೮); ದೋಚಿಕೊಂಡು ಅವರಲ್ಲಿದ್ದ ಪ್ರಯಾಣಕೆನೂ ಅನಾಮತ್ತು ನಾಶಮಾಡಿದ್ದರು (ಸ್ವಾಮಿತ್ವೇ. ೪೦). ೨. ಇದ್ದ ಕ್ಕಿದ್ದಂತೆ; ಒಮ್ಮಿಂದೊಮ್ಮೆಗೆ : ಅನಾಮತ್ತಾಗಿ ಗುಮಾಸ್ತರದರಾಗಿತ್ತು (ತಂಗೂಲಿ. ೫೦). ೩. = ಅಮಾನತು (೬). **ಅನಾಮತ** : ೧. ಒಬ್ಬನು ಸೆಟ್ಟಿರನ್ನು ಅನಾಮತ ಎತ್ತಿ ಕುಣಿಯಿಳಿಗಿರಿಸುತ್ತಾನೆ (ಅಪಸಾಂ. ೯೩). **ಅನಾಮತ್ತು**: ೧. (೬). ೪. ಅಧಿಕಾರದಿಂದ ಬರ್ತರ್ಪು (೬).

ಅನಾಮತು ಕೊಡು = ಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಕೊಡು; ಇಡಿಯಾಗಿ ಕೊಟ್ಟುಬಿಡು. **ಅನಾಮತ್ತು ಎತ್ತಿಕೊಂಡು ಹೋಗು** = ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಹೋಗು. **ಅನಾಮತು ಹೋಯಿತು** = ಎಲ್ಲ ವೂ ಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಹೋಯಿತು.

ಅನಾಮಧೇಯ (ನಾ). ಹೆಸರಿಲ್ಲದವನು; ಅಪ್ರಸಿದ್ಧ; ಅಲ್ಪ : ಮಾಸ್ತರನೆಂದರೆ ಕಂಡವರ ಮನೆಗೆ ಎಡತಾಕುವ ಅನಾಮಧೇಯರಿಂದು ನಿಮ್ಮ ಕಲ್ಪನೆಯೇ? (ರಂಗದೇವ. ೭೮); ಚರಿತ್ರೆಯಲ್ಲಿ ಅನಾಮಧೇಯರೂ ಬಲಹೀನರೂ ಆದವನನ್ನು ಮಹಾಪ್ರಭಾವಶಾಲಿಯೆಂದು ಕಥೆಗಳಲ್ಲಿ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುವುದಾಗಲೀ ಅದರ ಮೇಲೆಯೇ ಕಥೆಯನ್ನು ಕಟ್ಟುವುದಾಗಲೀ ಆಷ್ಟು ಉಚಿತವಲ್ಲ (ಶ್ರೀಠಾಮಾ. ೩ ಮು).

ಅನಾಮಧೇಯ ಪತ್ರ = ಹೆಸರು ಕೊಡದೆ ಬರೆದ ಪತ್ರ; ಮೂರ್ಗಿಜೆ : ಸರಕಾರದವರು ಅನಾಮಧೇಯ ಪತ್ರಗಳಿಗೆ ಬೆಲೆಕೊಡ ಬಾರದೆಂದು ತೀರ್ಮಾನಿಸಿದ್ದಾರೆ (ರೂಢಿ). [ಸಂ.]

ಅನಾಮಯ (ಗು). ೧. ರೋಗವಿಲ್ಲದ; ನೀರೋಗವಾದ. (ನಾ). ೨. ಕ್ಷೇಮ; ಆರೋಗ್ಯ : ಬಳಗೂ ಹೊರಗೂ ಕುಶಲವನ್ನೂ ಅನಾಮಯವನ್ನೂ ಕೇಳಿ (ಭಾಸಣಾ. ೪೧–೧೭). [ಸಂ.]

ಅನಾಮಯ ಶರೀರ (ನಾ). ೧. ರೋಗವಿಲ್ಲದ ಶರೀರ. ೨. ರೋಗ ರಹಿತವಾದ ಶರೀರವುಳ್ಳವನು: ಪರಿಣತವಯಸ್ಕನುಂ ವಪುಷ್ಮಾಂತನುಂ ಅನಾಮಯಶರೀರನುಂ . . . ಪಥ್ಯಭಾರಿತ್ವನುಮೆಂಬ ಅಷ್ಟವಿಧೋತ್ಕೃಷ್ಟ ಗುಣಂಗಳಿಂ ನೆಲೆಸಿದನಾಱಾರ್ಯನಕ್ಕುಂ (ಅಜಪು. ೧೧–೩ ವ).

[ಅನಾಮಯ + ಶರೀರ]

ಅನಾಮಿಕ (ಗು). ೧. ಹೆಸರಿಲ್ಲದ; ಅಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ : ಕೂಡಲಸಂಗಮ ದೇವಾ ನಿಮ್ಮ ನಾಮವಿಡಿದ ಆನಾಮಿಕ ನಾನು (ಬಸವ. ೯೩೩). ೨. ಹೆಸರನ್ನು ಪ್ರಸಿದ್ಧಪಡಿಸದ; ಹೆಸರು ಕೊಡದೆ : ಹೆಸರಿಗೆ ತಿಂಬಿನುಚಂದ್ರ ಪಾಲರು ಸಂಪಾದಕರಾದರೂ, ಆನಾಮಿಕ ಸಂಪಾದಕರು ಅರವಿಂದ ಘೋಷ್ (ವಜ್ರಾಮಂ. ೯೩). (ನಾ). ೩. ಚಂಡಾಲ; ಹೊಲೆಯ : ಹೋಮವದ ನೆವದಲ್ಲಿ ಹೋತನ ತಿಂಬ ಆನಾಮಿಕರೊಡನಾಡಿ ಗೆಲುವು ದೇನು (ಬಸವ. ೫೭೮); ಕಡೆಗಾನಾಮಿಕ ಕಿಂಕರನಾಗಿ ಸುಡುಗಾಡ ಕಾವಂತೆ ಮಾಳ್ಪೆನೆಂದು (ಹಡಕಾ. ೧೧–೧೩). [ಸಂ. ಅನಾಮಿಕಾ?]

ಅನಾಮಿಕೆ (ನಾ). ೧. ಕಿರುಬೆರಳ ಪಕ್ಕದ ಕೈಬೆರಳು; ಉಂಗುರದ ಬೆರಳು; ಪವಿತ್ರದ ಬೆರಳು: ಕನಿಷ್ಠಿಕೆ ಸಮಂತು ಮುಟ್ಟಿದರೆ ಸ್ಪರ್ಶಿಯಂ ಅಂಡೆ ಮತ್ತನಾಮಿಕೆಯದುದ್ದಮಾಗೆ ಮಲಬವಾಟ್ಟೆ (ಲೋಕೋಪ. ೧೧–೫೧); "ಅನಾಮಿಕೆ- ಕಿಱುಕುಳಿಗೆಯ ಒತ್ತನ ಬೆರಲ್" (ಲೋಕೋಪ. ಟೀಕೆ). ೨. ಹೊಲಬಿ : ಆವಗುಣಂಗಳ ಸಂಗದಿಂ ಕುಲಂ ಹಸಗೆಟ್ಟನಾಮಿಕೆಯರಾದರಲ್ಲದೆ ಸಂಗವಾರಕುಲಮಂ ಕೆಡಿಸದು (ಹಡಕಾ. ೬–೩). [ಸಂ. ಅನಾಮಿಕಾ?]

ಅನಾಯ (ನಾ). ಒಂದು ತೆರಿಗೆ (?) : ಯೀ ಧರ್ಮಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಬಳ್ಳಾಳಿರಿಗೆ ಆನಾಯ ಸನಾಯ ಸಲ್ಲದು ಇಲ್ಲ ಆ ಸ್ವಗ(ಗ)ದಲು ಇದ್ದ ಪೊಕ್ಕಲಿಗೆ ಬಿಟ್ಟ ಬಿಡಾರ ಸಲ್ಲದು (ಎಇ.XX, ೯–೫೩; ೧೫೬). [< ಸಂ. ಅನ್ಯಾಯ?]

ಅನಾಯಕ (ಗು). ನಾಯಕನಿಲ್ಲದ; ಒಡೆಯನಿಲ್ಲದ : ತನ್ನ ಸೈನ್ಯವನ್ನು ಅನಾಯಕವಾಗದ್ದ ಆ ಸೈನ್ಯದ ಮೇಲೆ ಬೀಳುವಂತೆ ಆಜ್ಞೆಕೊಟ್ಟನು. (ಒಡೆ. ೯೩); ದೇಶ ಅನಾಯಕವಾಯಿತು (ರೂಢಿ). [ಸಂ.]

ಅನಾಯಕತ್ವ (ನಾ). ನಾಯಕನಿಲ್ಲದ ಸ್ಥಿತಿ; ಒಡೆಯನಿಲ್ಲದ ಸ್ಥಿತಿ; ಅವ್ಯವಸ್ಥೆ : ಪ್ರಿಯಪಾಪ್ಯಪರಾಧವಲ್ಲಕ್ಷಣಾಯಕತ್ವವ ನೆನೆಯದಲೆ ಯುವರಾಯ ಪಡವಿಯಪಿತ್ತು ನೃಪತಿಗೆ ಸರಿಯ ನ್ಯರಿಯಬೆ! (ಬಜ್ಜಳ. ೬೬–೧); ಪಂಜಾಬ್ ಇತ್ಯಾದಿ ರಾಜ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಅನಾಯಕತ್ವ ಬೆಳಿಯತು (ಜುಕ್ತಾ. ಪೀ. ೧೧೩). [ಸಂ.]

ಅನಾಯತ (ಗು). ೧. ಅಲ್ಪವಾದ; ಸಣ್ಣದಾದ : ತಾಯೆ ತಾ ದಿನ್ನೈಸಲುಮ್ಮನಸಾಱದ ವರವೆಂದು ಮನಜದಲಿ ನೋಯಲಾಗದು ಸಲಿಸಲಾಗದು ಭಕ್ತರಭಿಮತವ (ಭಾಭಾಗ. ೯–೮–೧೪). ೨. ನಿರಾಧಾರವಾದ; ಆಸರೆಯಿಲ್ಲದ. ೩. ಕ್ಷಣಿಕವಾದ; ಅಸ್ಥಿರವಾದ. ೪. ನಿಬಿಡವಾದ; ಅವಿಚ್ಛಿನ್ನವಾದ. (ನಾ). ೫. "ಅಕ್ರಮಕೃತ್ಯ; ತಪ್ಪು ಕೆಲಸ" (ಬಸವ. ಕೂಡಸ); ಹಲವು ಕಾಲ ಧಾನತಿಗೊಂಡು ಒಟ್ಟದ ಹಿರಿಯು ಒಂದು ಮಿಡುಕುಜಲ್ಲಿ ಬೀಪಂತೆ ಸಲೆ ನೆಲೆ ಸನ್ನಿಹತನಾಗಿರ್ಪ ಶರಣನ ಭಕ್ತಿ ಒಂದನಾಯತದಿಂದೆ ಕಿಡುವುದು (ಬಸವ. ೨೧೩). [ಸಂ.]

ಅನಾಯತನಸೇವೆ (ನಾ). = ಅನಾಯತಸೇವೆ : ಮೂಱು ಮೂಢ ಮುಮಾಜನಾಯತನಸೇವೆಗಳುಮೆಂದಿಂತು ಇಪ್ಪತ್ತೈದುಂ ದೋಷಂಗಳಿಂದಗಲ್ದ ಸಮ್ಯಕ್ತ್ವಮಂ (ದರ್ಶನಾ. ೬–೨೨); ಎಮ್ಮಜ್ಜಪಜ್ಜರು ಮಾಡಿಸಿದ ಧರ್ಮಂಗಳಿವಂ ಸಮುದ್ಧರಿಸಿದೊಡೆ ಯಾವುದು ದೋಷ ಮೆಂದು ಸ್ನೇಹದಿಂದಮಾನುಮಿದಂ ನೆಗೆಳದಂದು ಲೌಕಿಕದಿಂ ನಿರ್ಮ್ಮಲ ಮಾನುಮಿಗಾ ಪೇಳ್ವನಾಯತನಂಗಳ ಸೇವಿಸುವುದಾ ನಾಯತನ ಸೇವೆ ಯೆಂಬುದುಂ (ಶ್ರಾವಕಾ. ೧೧೧–೧೫೫). [ಸಂ. (ಅನಾಯತನ + ಸೇವೆ)]

ಅನಾಯತಸೇವೆ (ನಾ). [ಜೈನ] ಆರು ಬಗೆಯ ಮಿಥ್ಯೆಗಳ ಸೇವೆ : ಮಿಥ್ಯಾದೇವರುಂ ಮಿಥ್ಯಾಲಯಮುಂ . . . ಎಂಬ ಷಡನಾಯತ[ಪಾಠಾಂತರ. ಕ]ಸೇವಾವಿರಚಿತತಮುಂ (ಅಜಪು. ೧೩–೧ ವ); ಆನಾಯತಸೇವೆಗಳೆಂಬ ಪಟುಳ್ಳಬಿರೀಜಂಗಳಿ ತಮ್ಮ ಪುರ್ವಗಳ್ ಕಾಱುವ ಕಕ್ಕೊಳ್ಳುರಿಯನೆಂದು ನುಡಿದರು ಧೀರರು ತಮ್ಮೊಳಂತೆಂದುಂ (ತ್ರಿಷಷಾಂ. ೧೪–೧೫೪).

[ಅನಾಯತ + ಸೇವೆ]

ಅನಾಯಾಸ (ನಾ). ಬಳಲಿಕೆಯಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ಕಷ್ಟವಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ಸುಲಭತೆ : ಕೆಲವು ಪಯಣಂಗಳಂ ರಗುಕಾದ್ಯಾಗಮನನಾಯಾಸದಿಂ ತೆಱಿದು ಪೊಸಮಿಟ್ಟುಗಳ್ (ಆದಿಪು. ೧೩–೫೩ ವ); ತನ್ನ ಬೇಟೆ ಅನಾಯಾಸದಿಂದ ಕೈಗೆ ಸಿಕ್ಕಬೇಕೆಂಬುದಾಗಿ, ಅದನ್ನು ತಂತು ಗಳಿಂದ ಬಿಗಿಯುತ್ತದೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೪–೧೦೯).

ಅನಾಯಾಸವಾಗಿ = ಕಷ್ಟವಿಲ್ಲದೆ; ತೊಂದರೆಯಿಲ್ಲದೆ: ಮಕ್ಕಳ್ಳನು ಅನಾಯಾಸವಾಗಿ ಬಾಳಬೇಕೆಂದು ಬಯಸುತ್ತಾನೆ (ರೂಢಿ). [ಸಂ.]

ಅನಾಯಾಸ್ಯ (ಅ). ೧. ಸುಖವಾಗಿ; ಕಷ್ಟವಿಲ್ಲದೆ; ತೊಂದರೆಯಿಲ್ಲದೆ: ಅನಾಯಾಸ ಇಲ್ಲಿಯೆ ಇದ್ದೀವಿ (ನಡೆದಾ. I, ೩೩೩). ೨. ಇದ್ದಕ್ಕಿದ್ದಂತೆ; ಅನಿರೀಕ್ಷಿತವಾಗಿ (ಸ್ಕಾಂಡರ್). [< ಅನಾಯಾಸ್ಯ]

ಅನಾಯಾಸಕೃತ (ಗು). ಸುಲಭವಾಗಿ ಮಾಡಿದ; ಕಷ್ಟವಿಲ್ಲದೆ ನಡಸಿದ. [ಅನಾಯಾಸ್ಯ + ಕೃತ]

ಅನಾಯುಧ (ನಾ). ಆಯುಧವಿಲ್ಲದವನು; ಆಯುಧವನ್ನು ಹಿಡಿಯದವನು; ನಿರಾಯುಧ: ಕೈದುವಿಡಿಯೆನಾಂ ನಿನಗನಾಯುಧಂಗೆಂದು ಕೈಯ ಪಾವಂ ವಿನತಾತನಯಂ ಬಿಸುಡುವವೋಲ್ ತೊಟ್ಟನೆ ಬಿಸುಟಂ ಪಿಡಿದ ಬಡಿಯನಂತಾ ದಡಿಯಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೫-೭೬). [ಸಂ.]

ಅನಾರಂಭ (ಗು). ೧. ಆರಂಭವಿಲ್ಲದ; ಕೆಲಸವನ್ನು ಪ್ರಾರಂಭಿಸದಿರುವ. (ನಾ). ೨. ಕೆಲಸವಿಲ್ಲದಿರುವುದು (?): ವ್ರತಶುದ್ಧಿಯೊಳು ದೇವದ್ವಿಜಂಗೆ ನಿರಾಮಿಷಭೋಜನಮುಂ ಕುಲಸ್ತ್ರೀಸೇವನಮುಂ ಅನಾರಂಭಮುಂ . . . ಆಗವೇಟ್ಟುದು (ಚಾವುಂಉ. ೨೫೮). [ಸಂ.]

ಅನಾರತ (ಗು). ಬಿಡುವಿಲ್ಲದ; ಸಂತತವಾದ; ನಿರಂತರವಾದ: ನೀರಸಂಗಳು ಕಲ್ಮಷಂಗಳಪಾರಮಾಲಿನ್ಯಪ್ರದಂಗಳನಾರತಾಶಾಪಾಶಬಂಧಂಗಳು ವಿಕಳತೆಗಳು (ಬಸಪು. ೪೦-೬೪). [ಸಂ.]

ಅನಾರತಂ (ಅ). ಬಿಡುವಿಲ್ಲದೆ; ಯಾವಾಗಲೂ; ನಿರಂತರವಾಗಿ: ದೇವರುಂ ಗೊರವರುಂ ಗುಣವೃದ್ಧರನಾರತಂ ಕಾವರಕ್ಕರಸನಂ (ಕವಿರಾ. ೧-೧೩೧). [< ಅನಾರತ]

ಅನಾರಸ (ನಾ). ಅತಿರಸ; ಕಜ್ಜಾಯ: ಗಂಗವ್ವ ತುಪ್ಪದಲ್ಲಿ ಅನಾರಸ ಗುಳ್ಳೋರಿಗೆಗಳನ್ನು ಕರಿದು ಮಾಮಲೇದಾರರ ಮನೆಗೆ ಕಳಿಸಬಹುದಿತ್ತಲ್ಲ (ಗಂಮಾಯಿ. ೩೩). [← ಮರಾ. ಅನರಸಾ ?]

ಅನಾರೋಗ್ಯ (ನಾ). ಆರೋಗ್ಯವಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ಮೈಯಲ್ಲಿ ಚೆನ್ನಾಗಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ಅಸ್ವಸ್ಥತೆ: ಸೇವಿಸುವ ಆಹಾರದಲ್ಲಿ ಬಹುಕಾಲ ಜೀವಾತುಗಳ ಅಭಾವವಿದ್ದರೆ ಅನಾರೋಗ್ಯ ತಲೆದೋರುವುದು . . . ಸರಿಯಾದ ಪ್ರಮಾಣದಲ್ಲಿ ಜೀವಾತುಗಳಿರುವಂತೆ ವ್ಯವಸ್ಥೆಗೊಳಿಸುವುದರಿಂದ ಅನಾರೋಗ್ಯವನ್ನು ತಡೆಯಬಹುದು (ಅಡುಸೌ. ೬೦). [ಸಂ.]

ಅನಾರ್ತ (ಗು). ಆರ್ತನಲ್ಲದ; ಕಷ್ಟಕ್ಕೆ ಸಿಕ್ಕದ; ಹಿಂಸೆಗೆ ಗುರಿಯಾಗದ. [ಸಂ.]

ಅನಾರ್ದ್ರ (ಗು). ಆರ್ದವಲ್ಲದ; ಒದ್ದೆಯಲ್ಲದ; ಒಣಗಿದ: ಅನಾರ್ದ್ರಕ್ಕಿಂತಲೂ ಆರ್ದ್ರವಸ್ತ್ರವೇ ಶ್ರೇಷ್ಠವೆಂದು ಒದ್ದೆಯನ್ನುಟ್ಟು ಚಳಿಯಿಂದ ಪೀಡಿತರಾಗಿ (ಆರ್ಯಧ. ೩). [ಸಂ.]

ಅನಾರ್ಯ (ಗು). ೧. ಆರ್ಯನಲ್ಲದ. ೨. ಆರ್ಯನೆಂದು ಕರೆಯಲು ಅರ್ಹನಲ್ಲದ; ಗೌರವಿಸಲು ಯೋಗ್ಯನಲ್ಲದ: ಆತ್ಮಮನ್! ಅನಾರ್ಯ! ಅನಾರ್ಯನಾರ್, ಆರ್ಯನಾರ್? ನೋಟ್ಪಂ (ಅಶ್ವತ್ಥಾ. ೫೦-೮೫೦); ಅನಾರ್ಯರಿವರಂ ನಂಬಿ ಆರ್ಯಕುಲದೇವಿಯಂ ನಾಮೆಂದು ತಂದ ಪೆವೊ ನಾನರಿಯೆ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೩೦೧-೧೫). (ನಾ). ೩. ಆರ್ಯರಿಲ್ಲದ ಸಭೆ, ಪ್ರದೇಶ ಮುಂತಾದದ್ದು. ೪. ಆರ್ಯರು ಆಚರಿಸಬಾರದ್ದು; ಆರ್ಯರು ಆಚರಿಸದಂಥದು: ರಣದಿಂದ ಹಿಮ್ಮೆಟ್ಟುವುದು ಅನಾರ್ಯವಾದದ್ದು (ವಚಭಾ. ೩೦೪). [ಸಂ.]

ಅನಾರ್ಯತಿಕ್ತ (ನಾ). ನೆಲಬೇವಿನ ಗಿಡ; ಚಿರಾಯಿತವೆಂಬ ಗಿಡಮೂಲಿಕೆ. [ಸಂ.]

ಅನಾರ್ಯೆ (ನಾ). ೧. ಆರ್ಯಕುಲಕ್ಕೆ ಸೇರದವಳು. ೨. ಅಯೋಗ್ಯಳು; ಹೀನೆ; ದುಷ್ಟೆ: ಕಂಡ ಕಂಡವರೆಲ್ಲರುಂ ಕುಬ್ಜೆಯನನಾರ್ಯೆಯಂ . . . ನಾಯ್ಮರಿಗೆ ಕಡೆಯಾಗಿ ಭಾವಿಸಿದರೆ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೨೨-೫೯೧). [ಸಂ. ಅನಾರ್ಯಾ]

ಅನಾರ್ಷ (ಗು). ಆರ್ಷವಲ್ಲದ; ಪ್ರಾಚೀನವಲ್ಲದ: ಆರ್ಷಾನಾರ್ಷಭೇದದಿಂ ದ್ವಿವಿಧಮಕ್ಕುಂ ಅವರೊಳಾರ್ಷಮೆಂಬುದಾದಿ ಬ್ರಹ್ಮೋಪದಿಷ್ಟಂ (ಚಾವುಂಉ. ೨೯೬). [ಸಂ.]

ಅನಾಲಸ್ಯ (ಗು). ೧. ಆಲಸ್ಯವಿಲ್ಲದಿರುವ. (ನಾ). ೨. ಆಲಸ್ಯವಿಲ್ಲದವನು: ಅನಾಲಸ್ಯನೆಂಬೊಂ ನಾಸ್ತಿಕ್ಯದೈನ್ಯನಿದ್ರಾದಿ ನಿರೀಕ್ಷಣಜೃಂಭಣವಿವರ್ಜಿತಂ (ಚಾವುಂಪು. ೬). [ಸಂ.]

ಅನಾವರ (ಗು). ಬಹಳವಾದ; ಹೆಚ್ಚಾದ: ಮನೆಯಲ್ಲಿ ತುಂಗಕ್ಕ ಹೇಳಿದ ಮಾತುಗಳು ನೆನಪಿಗೆ ಬಂದು ತನ್ನ ತಾಯ ಮೇಲೆ ಅನಾವರ ಸಿಟ್ಟು ಬಂತು (ಮೂರುದಾ. ೬೨); ಅವನಿಗೆ ನಗು ಅನಾವರವಾಯಿತು (ಹೊಸಕ್ಷಿ. ೧೬೯). [← ಮರಾ. ಅನಾವರ (< ಸಂ. ಅನಿವಾರ್ಯ)]

ಅನಾವರಣ (ನಾ). ೧. ಆವರಣವನ್ನು ತೆಗೆಯುವುದು; ಮರೆಯನ್ನು ಸರಿಸುವುದು. ೨. ಪ್ರಸಿದ್ಧಿಗೊಳಿಸುವುದು; ಪ್ರಕಟಿಸುವುದು. ೩. ಮುಸುಕಾಗಲಿ, ಮುಚ್ಚಳವಾಗಲಿ ಇಲ್ಲದ ವಸ್ತು. ೪. ಪ್ರಾಕಾರ, ಗೋಡೆ, ಬೇಲಿ ಮುಂತಾದ ಆವರಣವಿಲ್ಲದ್ದು.

ಅನಾವರಣಮಾಡು = ಮರೆಯನ್ನು ಓಸರಿಸು; ಪ್ರಕಟಿಸು: ಶ್ರೀಯುತರು ಶಾಸ್ತ್ರಿ ಅವರ ಭಾವಚಿತ್ರವನ್ನು ಅನಾವರಣಮಾಡಿದರು (ರೂಢಿ). [ಸಂ.]

ಅನಾವರಣೋತ್ಸವ (ನಾ). (ಭಾವಚಿತ್ರ ಮೊದಲಾದುವುಗಳ) ಮರೆಯನ್ನು ತೆಗೆದು ಪ್ರಕಟಿಸುವ ಸಮಾರಂಭ: ಇಂದು ಗಾಂಧೀಜೀ ಅವರ ಭಾವಚಿತ್ರದ ಅನಾವರಣೋತ್ಸವವಿದೆ (ರೂಢಿ).

[ಅನಾವರಣ + ಉತ್ಸವ]

ಅನಾವಶ್ಯಕ (ನಾ). ಅನವಶ್ಯವಾದದು; ಅಗತ್ಯವಿಲ್ಲದಿರುವುದು: ಆಹಾರಾಂಶಗಳು ಅನಾವಶ್ಯಕವಾಗಿ ಹಾಳಾಗದಂತೆ ಅಡುವುದರಿಂದ ಗೃಹಿಣಿಯು ಆಹಾರದ ಪೌಷ್ಟಿಕತೆಯನ್ನು ಹೆಚ್ಚಿಸಬಲ್ಲಳು (ಅಡುಸೌ. ೬೨). [ಸಂ.]

ಅನಾವಿರ್ಭಾವ (ನಾ). ಉಂಟಾಗದಿರುವುದು; ಕಾಣಿಸಿಕೊಳ್ಳದಿರುವುದು; ತೋರದಿರುವುದು: ಪ್ರತಿಬಂಧಕಹೇತುಸನ್ನಿಧಾನದೊಳ್ ಅನದ್ಭೂತವೃತ್ತಿತ್ವದ ಅನಾವಿರ್ಭಾವರೂಪಂ ಉಚ್ಛಾದನಂ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೨೬೭). [ಸಂ.]

ಅನಾವಿಲ, ಅನಾವಿಳ (ಗು). ೧. ಕದಡದಿರುವ; ನಿರ್ಮಲವಾದ. (ನಾ). ೨. ಕದಡದಿರುವ ಅಥವಾ ನಿರ್ಮಲವಾದ ವಸ್ತು: "ವಿಮಳಂ, ವಿಶದಂ, ವೀಧ್ರಂ, ಉಜ್ವಳಂ, ಅನಾವಿಲಂ—ಈ ೫ ನಿರ್ಮಳಮಪ್ಪ ವಸ್ತು" (ಹಲಾಯು. ೨೨-೧೩೨). ಅನಾವಿಳ: "ವಿಮಳಂ ವಿಶದಂ ವೀಧ್ರಮುಜ್ವಳಂ ಸ್ಯಾದನಾವಿಳಂ" (ಹಲಾಯು. ೨೨-೧೩೨). [ಸಂ.]

ಅನಾವಿಳ 'ಅನಾವಿಲ' ನೋ.

ಅನಾವೃತ (ಗು). ಮುಚ್ಚಿಲ್ಲದ; ತೆರೆಯಲ್ಪಟ್ಟ: ಅನಾವೃತ ಪಾತ್ರೆಗಳಲ್ಲಿ ಕಸಕಡ್ಡಿ ಬಿದ್ದಿದೆ (ರೂಢಿ). [ಸಂ.]

ಅನಾವೃಷ್ಟಿ (ನಾ). ಮಳೆಯಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ಬಹಳ ಕಾಲ ಮಳೆಯೇ ಆಗದಿರುವುದು: ಅಲ್ಲಿ ಅತಿವೃಷ್ಟಿ ಅನಾವೃಷ್ಟಿಗಳ ಭೀತಿಯಿಲ್ಲ (ಕಳಹು. ೯೨); ಅತಿವೃಷ್ಟಿ ಅನಾವೃಷ್ಟಿಗಳ ಖಂಡ ಏಷ್ಯಾಖಂಡ (ರೂಢಿ). 'ಅತಿವೃಷ್ಟಿ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅನಾಸ (ನಾ). (ಆರ್ಯರ ತಿರಸ್ಕಾರಕ್ಕೆ ಪಾತ್ರರಾಗಿದ್ದ) ಮೂಗು ಚಪ್ಪಟೆಯಾಗಿದ್ದ ಒಂದು ಪಂಗಡದ ಜನ: ದಸ್ಯುಗಳನ್ನು ಆರ್ಯರು ಮೊದಲು ಶತ್ರುಗಳಂತೆ ಕಂಡು, ಅವರು ಸೋತುಹೋದ ಮೇಲೆ ಅವರನ್ನು ದಾಸ ಅನಾಸ ಮುಂತಾದ ಹೆಸರುಗಳಿಂದ ಕರೆಯುತ್ತ . . . ದೂರವಾಗಿಯೇ ಇಟ್ಟಿದ್ದರು (ಭಾಇಪ್ರ. ೩೬). [ಸಂ. ಅನಾಸ = ಮೂಗಿಲ್ಲದ]

ಅನಾಸಕ್ತ (ಗು). ೧. ಆಸಕ್ತಿಯಿಲ್ಲದ; ನಿಸ್ಪೃಹವಾದ. (ನಾ). ೨. ಆಸಕ್ತಿಯಿಲ್ಲದವನು: "ನೀವಂತೂ ಬಂದೇ ಬರಬೇಕು; ಆದರೆ ದಯೆಯಿಟ್ಟು ಅನಾಸಕ್ತರಾಗಿ ಬನ್ನಿ" ಎಂದವಳು ಮಂದಹಾಸದಿಂದ ನೆಕ್ಲುದೋವನ ಕಡೆಗೆ ನೋಡಿದಳು (ಪುನರು. ೩೩೮). [ಸಂ.]

ಅನಾಸಕ್ತಿ (ನಾ). ೧. ಆಸಕ್ತಿಯಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ. ೨. ಫಲಾಪೇಕ್ಷೆಯಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ. 'ಅನಾಸಕ್ತಿಯೋಗ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅನಾಸಕ್ತಿಯೋಗ (ನಾ). ಫಲದ ಮೇಲೆ ಅಪೇಕ್ಷೆಯಿಲ್ಲದೆ ಕರ್ಮವನ್ನು ಯಥಾಪ್ರಕಾರವಾಗಿ ತಪ್ಪದೆ ಆಚರಿಸುವ ಕ್ರಮ,—ಉಪಾಯ: ಗಾಂಧೀಜಿಯವರು ಗೀತೆಯಲ್ಲಿ ಅನಾಸಕ್ತಿಯೋಗವನ್ನೇ ಪ್ರಧಾನವಾಗಿ ಎತ್ತಿಹಿಡಿದಿದ್ದಾರೆ (ರೂಢಿ). [ಅನಾಸಕ್ತಿ + ಯೋಗ]

ಅನಾಸ್ತಿ (ನಾ). ನಾಸ್ತಿಯಲ್ಲದ್ದು; ಇರುವಿಕೆ: ಕರ್ಮ ನಾಸ್ತಿಯೆಂಬೆ ಅನಾಸ್ತಿಯೆಂಬೆ ಜ್ಞಾನಕೊಬ್ಬಿನಲ್ಲಿ ಉಲಿವೆ ಉಲಿದಂತೆ ನಡೆವೆ ಸಂಗಡ ಸಹಿತ ಕರಸ್ಥಲಕ್ಕೆ ಬಂದು ನೀನೂ ಬಯಲಾಗೆ ಎನ್ನನು ಬಯಲು ಮಾಡೆ ಗುಹೇಶ್ವರಾ (ಅವಚಂ. ೨೫–೧೦೫). [ಸಂ.]

ಅನಾಸ್ಥೆ (ನಾ). ಆಸ್ಥೆಯಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ; ಔದಾಸೀನ್ಯ: ಅವರ ಆ ದುಃಖಕ್ಕೆ ಕಾರಣ ಓದುಗರ ಅನಾಸ್ಥೆ. ಕವಿ ಕಷ್ಟಪಟ್ಟು ಬರೆದದ್ದನ್ನು ವಾಚಕರು ಓದುವುದಿಲ್ಲ, ಅನಂದಪಡುವುದಿಲ್ಲ (ಗಾಳಿಪ. ೧೯೪); ಯಾವ ರೀತಿಯಿಂದಲೂ ಅನಾಸ್ಥೆ ಬೆಳೆಯದಂತೆ ನೋಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು (ಬೆಸಂಕ. ೯–೨–೧೯೬೫; ೨–೭). [ಸಂ. ಅನಾಸ್ಥಾ]

ಅನಾಹತ (ಗು). ೧. ಹೊಡೆಯಲ್ಪಡದ; ಏಟು ಬೀಳದ. (ನಾ). ೨. ಒಗೆಯದ ಅರಿವೆ; ನೂತನ ವಸ್ತ್ರ. ೩. ಅಭೇದ್ಯ: "ಆಯಾನ ಮೆನಲನಾಹತಮೆನಲಭೇದ್ಯಮದು" (ಮಂಗರಾ. ೧೩೫–೩೮). ೪. ಗುಣಿಸಲ್ಪಡದಿರುವುದು; ಗುಣಿಸದೆ ಇರುವುದು. ೫. [ಯೋಗಶಾ] = ಅನಾಹತಚಕ್ರ: ಅದಿಯನುಳ್ಳುದೆ ಆಧಾರ, ಅನಾಹತವ ಕೂಡಿಪ್ಪುದೆ ಸ್ವಾಧಿಷ್ಠಾನ (ಪದಗೋ. ೫೯–೧೨೧). ೬. [ಸಂಗೀತ] "ನಾದ ಆಹತ ಮತ್ತು ಅನಾಹತ ಎಂದು ಎರಡು ಬಗೆಯಾಗಿದೆ... ಅನಾಹತ ನಾದ ಸಾಕಷ್ಟು ಸಂಖ್ಯೆಯಲ್ಲಿ ಕಂಪನಾವರ್ತ ಅಥವಾ ಸ್ಪಂದನಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿದಾಗ ಶ್ರವಣಯೋಗ್ಯತೆ ಪಡೆದು ಆಹತನಾದವಾಗುತ್ತದೆ" (ಸಂಗೀಚಂ. ೭). [ಸಂ.]

ಅನಾಹತಂ (ಅ). ಹೊಡೆಯಲ್ಪಡದೆ; ಏಟುಬೀಳದೆ: ಯಮಳಾರ್ಜುನಾವನೀಜಾತಮನಾಹತಂ ಕೆಡೆದುದಂ ನೆನೆದು (ಜಗವಿ. ೩–೬೪). [< ಅನಾಹತ]

ಅನಾಹತಚಕ್ರ (ನಾ). [ಯೋಗಶಾ] ಯೋಗಶಾಸ್ತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ಆರು ಚಕ್ರಗಳಲ್ಲಿ ನಾಲ್ಕನೆಯದು; ಹೃದಯಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಸುಷುಮ್ನಾ ನಾಡಿಯ ಮಧ್ಯಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ದ್ವಾದಶದಳಪದ್ಮದಂತೆ ಆಕಾರವುಳ್ಳುದಾಗಿ ಎಣಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಒಂದು ಚಕ್ರ: ಕಲ್ಲುಕಾಷ್ಠ ಸಲಿಲ ನಿಷ್ಕಲದಿಂದಲಾಯಿತ್ತು ವಾಯುವಾಧಾರದ ಪವನಸಂಯೋಗದ ಅನಾಹತ ಚಕ್ರದಿಂದ ಮೇಲಣ ಆಜ್ಞಾಚಕ್ರದಲ್ಲಿ ನಿಂದು (ಅವಚಂ. ೧೮೯–೮೫೪). [ಅನಾಹತ + ಚಕ್ರ]

ಅನಾಹತಮತಿ (ನಾ). ಏಟಿಗೆ ಗುರಿಯಾಗದ ಬುದ್ಧಿ; ಕ್ಷೋಭೆಗೊಳ್ಳದ ಬುದ್ಧಿ; ದೃಢವಾದ ಮನಸ್ಸು: ಅಜಿತ ಸೋಮೇಶ ನೊಲಿದಿತ್ತನಾಹತಮತಿಯ ಕುಜುಹಿನಭಿನವಮಂಗನುಸಿರ್ದ ಸತ್ಕೃತಿಯನಿದ ಜಜೆವರಾರ್ ಮಜೆವರಾರ್ (ಮಂಗರಾ. ೩–೭). [ಅನಾಹತ + ಮತಿ]

ಅನಾಹತಲೀಲೆ (ನಾ). ಕುಗ್ಗದ ಆಟ,—ಲೀಲೆ: ಘನಗರಳಂ ವಿಜೃಂಭಿಸೆ ಫಣಾಮಣಿ ರಂಜಿಸೆ ಘೋರ ಫೂತ್ಕೃತಧ್ವನಿ ಮಿಗೆ ಪಾವು ಸುತ್ತಿರಲನಾಹತಲೀಲೆಯೊಳಂದು ಬಾಳಚಂದನಕುಜದಂತೆ ಕೃಷ್ಣನೆಸೆದಿರ್ದೊಡಂ (ಜಗವಿ. ೩–೯೧). [ಅನಾಹತ + ಲೀಲೆ]

ಅನಾಹಾರ (ನಾ). ೧. ಆಹಾರವಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ನಿರಾಹಾರ; ಉಪವಾಸ: ಈ ಅನಿದ್ರೆಯಲ್ಲಿ, ಈ ಅನಾಹಾರದಲ್ಲಿ ಯಾರು ನನಗೆ ಬಲ ಒದಗಿಸಿದ್ದರೋ ನಾನರಿಯೆ (ಇಪ್ಪಕ. ೨೨೨). ೨. ಆಹಾರವಿಲ್ಲದವನು; ಆಹಾರವನ್ನು ಬಿಟ್ಟವನು. [ಸಂ.]

ಅನಾಹಾರಕ (ನಾ). ೧. ಆಹಾರವಿಲ್ಲದಿರುವವನು. ೨. [ಜೈನ] ಆಹಾರಕವಲ್ಲದ್ದು. ೩. ಆಹಾರಕವನ್ನು ಪಡೆಯದವನು: ಜೀವ ಸಮಾಸದಲ್ಲಿ ಆಹಾರಕ, ಅನಾಹಾರಕ ಎಂದು ಎರಡು ಪ್ರಕಾರಗಳಾಗುತ್ತವೆ (ಜೈನಪ. ೩೦೦). 'ಆಹಾರಕ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅನಾಹುತ (ನಾ). ಆಕಸ್ಮಿಕ; ಪ್ರಮಾದ; ಅನಿಷ್ಟ; ಕೇಡು: ನಿಜವನ್ನು ತಿಳಿಯದೆ ಎಷ್ಟು ಅನ್ಯಾಯಗಳಾಗಿಲ್ಲ! ನಂಬದೆ ಎಷ್ಟು ಅನಾಹುತಗಳಾಗಿಲ್ಲ (ರಾಮರಾ. ೫೯); ಹೆಂಗಸರು ಕೆನ್ನೆಯ ಮೇಲೆ ಬೆರಳಿಟ್ಟುಕೊಂಡು, ಯಾವುದೋ ಹೇಳಲಾಗದ ಅನಾಹುತವನ್ನು ಸೂಚಿಸುವಂತೆ ಒಬ್ಬರಿಗೊಬ್ಬರು ಮಾತನಾಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದರು (ಮಗಮಾಂ. ೭೮); ಪೆಟ್ಟಿಗೆಯ ಬೀಗ ಏನೊಂದೂ ಅನಾಹುತಕ್ಕೆ ಎಡೆಯಾಗದೆ ಒಳಗಿದ್ದ ಸರ ಮಾತ್ರ ಮಾಯವಾಗಿದೆ (ಕಾವೇರಿ. ೧೭೯). [< ಸಂ. ಅನಾಹೂತ?]

ಅನಾಹೂತ (ಗು). ೧. ಕರೆಯಲ್ಪಡದ; ಆಹ್ವಾನವಿಲ್ಲದ: ಔತಣಕ್ಕೆ ಅನಾಹೂತರಾಗಿದ್ದರೂ ಮರಿಗಳೂ ತಾಯಿಯ ಉಣಿಸಿನಲ್ಲಿ ಪಾಲುಕೊಂಡುವು (ಕಾನೂರು. ೪೩). ೨. ಪ್ರಮಾದ; ಕೇಡು: ಇನ್ನೇನು ಅನಾಚಾರ ಅನಾಹೂತಗಳನ್ನು ಮಾಡಿರುವೆ ಹೇಳು (ನಡುಮ. ೧೫). [ಸಂ.]

ಅನಾಹೂತಪರಿಚಯ (ನಾ). ಕರೆಯದಿದ್ದರೂ ಹೋಗಿ ತಾನಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವ ಪರಿಚಯ: ಅವನಿಷ್ಟರೊಳಗೆ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರ ಮನೆಗೆ ಹೋಗಿ ಅನಾಹೂತಪರಿಚಯ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಬಂದಿರಬಹುದೆಂದು ಅವನಿಗೇನು ಎನಿಸಿರಲಿಲ್ಲ (ಅರಗಿ. ೨೫). [ಅನಾಹೂತ + ಪರಿಚಯ]

ಅನಿಂದ್ಯ (ಗು). ನಿಂದೆಗೆ ಆಸ್ಪದವಲ್ಲದ; ನಿರ್ದೋಷವಾದ; ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ: ಸೊಗಯಿಸುಗುಂ ಕಾವ್ಯಬಂಧಮೆಂದುಮನಿಂದ್ಯಂ (ಕವಿರಾ. ೧–೫೬); ಧೀರನನಿಂದ್ಯನಪ್ರತಿಮನಾನತಸರ್ವಜಗಜ್ಜನಂ... ಪೊಜಮಟ್ಟ ಸೌಂದರಂ (ನಂಬಿರ. ೧೮–೧). [ಸಂ.]

ಅನಿಂದ್ಯಗುಣ (ನಾ). ೧. ನಿಂದೆಗೆ ಆಸ್ಪದವಿಲ್ಲದ ಗುಣ. ೨. ನಿಂದೆಗೆ ಆಸ್ಪದವಿಲ್ಲದ ಗುಣಗಳುಳ್ಳವನು: ರಣಮುಖದುಳ್ಳೆ ಕೋಲನೆರಿಯರ್ಕ್ಕುಮನಿನ್ದ್ಯಗುಣನ್ ಪ್ರಣಯಿಜನಕ್ಕೆ ಕಾಮನ್ (ಎಕ. XI, ಚಿತ್ರದು. ೪೩–೨; 500); ಕುಂದಕಬ್ಬೆಗಮನಿಂದ್ಯಗುಣನೆನಿಪ ದಾಮಮಯ್ಯಂಗಂ... ವೆಣ್ಣಮಯ್ಯನಗ್ರತನೂಜಂ (ಛಂದೋಂಬು. ೧–೧೯). [ಅನಿಂದ್ಯ + ಗುಣ]

ಅನಿಂದ್ರಿಯ (ನಾ). ಇಂದ್ರಿಯವಲ್ಲದುದು; ಮನಸ್ಸು: ಅನಿಂದ್ರಿಯಂ – ಮನಂ – ಅಂತಃಕರಣಂ ಎಂದೊಡೆ ಏಕಾರ್ಥಂ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೫೫). [ಸಂ.]

ಅನಿಃಸೃತ (ನಾ). ಹೊರಕ್ಕೆ ಹೊರಡದುದು: "ಅನಿಃಸೃತ–ಪೊಜಮಡದುದುಂ" (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೫೬). [ಸಂ.]

ಅನಿಕೆ (ನಾ). ಎಣಿಕೆ; ಉದ್ದೇಶ; ಆಲೋಚನೆ: ಸಮುದ್ರ ದಡದಿಂದ ೭–೮ ಮೈಲು ದೂರ ಹೋದರೆ ಒಳ್ಳೆಯ ನಿರೋಗಿ ಮೀನು ದೊರೆತೀತು ಎಂಬುದೇ ಅವನ ವಿಚಾರ. ಆಶಾವಾದಿಯಾದ ಮನಸ್ಸು 'ಹೂ' ಎಂದಿತು... ಅನಿಕೆಯಂತೆ ಹುಟ್ಟುಹಾಕಿ, ದಡದಿಂದ ಹೊರಹೊರಗೆ ಬಂದ (ದಕ್ಷಿನ. ೯೩). [ಅನ್ನು (< ಅನ್ನು) + –ಇಕೆ]

ಅನಿಕೇತ (ನಾ). ೧. ಮನೆಯಿಲ್ಲದವನು; ನೆಲೆಯಿಲ್ಲದವನು. ೨. ನಿಯತವಾಗಿ ಒಂದು ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ನಿಲ್ಲದವನು; ಮನೆಮಠಗಳ ಮೋಹವಿಲ್ಲದವನು: 'ತಾಲೀಮಿ'ನ ಮನೆಯಲ್ಲಿಯೇ ಅನಿಕೇತ ಸ್ಥಿರಮತಿಗಳು ಅನೇಕರೊಡನೆ ಪ್ರಭುವೂ ಮಲಗಿಕೊಂಡನು (ಬೆಟ್ಟಹೊ. ೨೮). [ಸಂ.]

ಅನಿಕೇತನ (ನಾ). = ಅನಿಕೇತ: ಓ ನನ್ನ ಚೇತನ, ಆಗು ನೀ ಅನಿಕೇತನ! (ಅನಿಕೇ. ೬೦–೨). [ಸಂ.]

ಅನಿಗಂ 'ಅನ್ನೆಗಂ' ನೋ.

ಅನಿಗಾಲ, ಅನುಕಾಲ್ಯ, ಅನುಗಾಲ (ಅ). ಯಾವಾಗಲೂ; ಬಿಡುವಿಲ್ಲದೆ; ಸಂತತವಾಗಿ: ಇತ್ತೆನು ನಿಮಗಗಲಿಕೆಯ ನಿಮ್ಮಗಳ ಚಿತ್ತವೆನ್ನೊಳೆ ನಾಂಟಲೆಂದನಿಗಾಲ (ಯಾದವಾ. ೨೪); ಕಂದ! ಕೇಳದು ಸಾವಿನಿಂದತ್ತಲತ್ತ ನಿಂದು ತಾನನಿಗಾಲ ಎಸೆದೊಪ್ಪುತಿಹುದು (ಕಎಪು.೪೮). **ಅನುಕಾಲ್ಯ**: ಅನುಕಾಲ ನಿನ್ನನೆ ಬಯಸಿ ನೀ ಬಹ ದಾರಿಯನೆ ನೋಡಿ ಸಾರ್ದೀಗ ಮಣಿದ (ಭರಚ. ೭೮–೧೩೮). **ಅನುಗಾಲ**: ಜನಮನೆ ಬಿಟ್ಟೇಕಾಂತದಲಿ ಕೂಡಲಾಯಿತೆ ಜನವ ಮನೆಯ ಬಿಟ್ಟರದೆ ಅನುಗಾಲ ಗೂಬೆಯು (ಜಗದಾ. ೧೪೦); ಇವರಿಗೆ ಹೊಡೆಯುವ ಅಧಿಕಾರವು ಅನುಗಾಲವೂ ಇದೆ (ಹುಚ್ಚುಹು. ೧೩); ನನಗಂತೂ ಅನುಗಾಲ ಬಸುರು ಬಾಣಂತನ (ಹನ್ನೊಂದ. ೨೮). [ಅನಿತು + ಕಾಲ]

ಅನಿಚ್ಛೆ (ನಾ). ಅಪೇಕ್ಷೆಯಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ಬಯಕೆಯಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ಸೇರದಿರುವುದು. [ಸಂ. ಅನಿಚ್ಛಾ]

ಅನಿತರ (ಗು). ಬೇರೆ ಕಡೆಯ. 'ಅನಿತರ ಸಾಧಾರಣ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅನಿತರಸಾಧಾರಣ (ಗು). ಬೇರೆಕಡೆ ಕಾಣಬರದ; ಬೇರೆಯದಲ್ಲದ: ಅನಿತರಸಾಧಾರಣವಾದ ವಿವೇಕವನ್ನು ಪಡೆದಿರುವ ಮಾಲತಿಯು ಸಂಗಡವಿರುವುದರಿಂದ ಅನಂಗಸೇನೆಗೆ ಯಾವ ಬಾಧೆಯೂ ಉಂಟಾಗಲಾರದು (ರಾವಿಜ. ೩೦). [ಅನಿತರ + ಸಾಧಾರಣ]

ಅನಿತು 'ಅನಿತ್ತು' ನೋ.

ಅನಿತ್ತು, ಅನಿತು (ಅ). ಪರಿಮಾಣ ಸೂಚಿಸುವ ಶಬ್ದ; ಅಷ್ಟು: ಮೇಲಾದ ವಿಳಾಸದೊಡ್ಡವಿನಿತುಂ ದಿವದಿಂದೊಡವಂದುವೆಂಬನಿತ್ತಾದುದು ರೂಪು (ಆದಿಪು. ೩–೧೦). **ಅನಿತು**: "ಅನಿತು, ಇನಿತು, ಎನಿತು– ಎಂಬಿವು ಪ್ರಮಾಣ ಸೂಚನಂಗಳ್" (ಕಶಸಾ. ೨೬–೫೪೧); "ಅನಿತಿನಿತುಯೆನಿತೆ ನಲ್ತಾಂ ಘನತೆಯೊಳಿಂತಿವು ಪ್ರಮಾಣಸೂಚಕಮಕ್ಕುಂ" (ಕವಿಕಂ. ೨೧೬); ನಿಮಗಿಂದಿನ ದಿವಸದನಿತೆಯಾಯುಷ್ಯಮೆಂದು ಪೇಳ್ದುಂ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೭೬–೨೬); ಅನಿತುಸುಖದನಿತುಭೋಗದ ಮನುಜಯುಗಂ ನೋಡೆ ನೋಡೆ (ಆದಿಪು. ೫–೨೬); ಎನಿತೋದನೋದಿಯುಂ ಮನದನಿತೆ ವಲಂ ಬುದ್ಧಿಯಕ್ಕುಂ (ಪಂಚತಂ. ೧೭–೧೬); ಅನಿತೊಂದಣ್ಮನಿತೊಂದು ದರ್ಪಮನಿತೊಂದೌದ್ಧತ್ಯಮುಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೩೫೫); ಅನಿತರಲ್ಲಿ ಸಾಂತಣ್ಣರಾಜಕಾರ್ಯಗಳನ್ನು ಮುಗಿಸಿಕೊಂಡು ಸಂಗೀತಶಾಲೆ ಪ್ರವೇಶಿಸಿದ (ಹಾಹುತ್ತ. ೧೦).

ಅನಿತ್ತನಿತ್ತು, ಅನಿತನಿತು (ದ್ವಿರುಕ್ತಿ) = ಅಷ್ಟಷ್ಟು: ಅನಿತ್ತನಿತ್ತಂ ವನದೊಳ್ ವನೇಚರಂ ತನತ್ತು ಬಿಲ್ಲಾನದನೊತ್ತಿ ಕೀಸುಗುಂ (ಭಾಷಾಭೂ. ೩–೬೮ ಉದಾ). **ಅನಿತನೆಯ** = ಅಷ್ಟನೆಯ: "ಅನಿತನೆಯಂ, ಇನಿತನೆಯಂ" (ಶಮದ. ೨೦೭ ಪ್ರಯೋ). **ಅನಿತಿನಿತು** = ಅಷ್ಟಿಷ್ಟು: ಅನಿತಿನಿತೆಂದು ಲೆಕ್ಕಮಿಡಲಾನಱಿಯೆಂ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೨–೪೮); ಈತನನಿತಿನಿತೆಂದು ಯೋಚನೆಗೇತಜಲಿ ಠಾವಿಲ್ಲ ಸತ್ವಗುಣಾತಿಶಯವೇ ಕಾಣಬಂದಿಹುದಣುಗ ಕೇಳೆಂದ (ತೊರರಾ. ೧–೮–೫). **ಅನಿತಱೊಳ್** = ಅಷ್ಟರಲ್ಲಿ: ಊಳಿಗವಾದೆಡೆಗಳೊಳ್ ಝಾಳೆಯಂಗೊಳುತ್ತುಮನಿತಱೊಳಂ ತಣಿಯದೆ (ಸುಕುಮಾ. ೭–೩೫ ವ); ಮೋನದಿಂದಿರ್ದನಿತಱೊಳೆ ಪಾತ್ರೆ ಹಿಂಗಿತೇ (ತಿರುರ. ೧೩); ಅನಿತಱೊಳ್ ವಲ್ಲಿತರುಗುಲ್ಮಕಾಸಾರದೊಳ್ (ಭಾವಚಿಂ. ೪–೨೭). **ಅನಿತುಸೂಳು** = ಅಷ್ಟು ಸಲ: ಕ್ರಮದಿನಂಗುಲಾ ಸಂಖ್ಯೇಯ ಭಾಗ ಪ್ರಮಿತಾಕಾಶ ಪ್ರದೇಶಂಗಳೆನಿತೊಳವನಿತುಸೂಳುಮಲ್ಲಿಯೆ ಪುಟ್ಟ (ಪಸಾರ. ೧೦೮೬–೧೭). **ಅನಿತ್ತೋರ್** = ಅಷ್ಟು ಜನರು: ಎಲ್ಲಮಾನ್ಸರ್ವ ಪರಿಹಾರಂ ಬಿಟ್ಟ ಮೊದಲಿನನಿತ್ತೋರ್ ನಿತ್ತನ್ತೆ ಬಿಟ್ಟ (ಎಕ. VI, ಕೊಪ್ಪ. ೩೮–೭; 675). **ಅನಿಬರ್, ಅನಿಬರು** = ಅಷ್ಟು ಜನ; ಅಷ್ಟು ಮಂದಿ: ಪುಗುವಾಗಳ್ ಪುಗಲೀಯವೆಂದನಿಬರುಂ ವೀರರ್ಕಳೇಂ ಕಾವರೇ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ಶೂದ್ರಕ. ೪೩೬); ಸಂನ್ಯಸನಂಗೆಯ್ದು ಮುಡಿಪಿಯನಿಬರುಂ ದೇವಲೋಕಕ್ಕೆ ವೋದರ್ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೮೪–೩೧); ಅನ್ತನಿಬರ್ಮ್ಮಹಾಬ್ರಾಹ್ಮಣರುಮನಳಿದ ಪಞ್ಚಮಹಾಪಾತಕನಾಗಿ ನರಕಂ ಪುಗುಗುಂ (ಸೌಇಇ. XI–i, ೫೨–೬೧; 1007); ಇಂತುಟೆ ನಿಮ್ಮನಿಬರ ವಿಕ್ರಾಂತಮಾದೊಡಂ ಸೈರಿಸಿಮಿನ್ನಿನಿಸಂ (ಆದಿಪು. ೧೨–೯೫); ಕಱುಗಾವ ಮಕ್ಕಳುಗಳನಿಬರ್ಗೆ ದಣಿಯುಣಲಿಕ್ಕಿ ತಣಿದಲ್ಲಿ (ಸಿದ್ಧರಾ. ೨–೧೭); ಪವನಜನ ಸಮ್ಮುಖದೊಳನಿಬರು ಕೆಣಕಿದರು ಕಲ್ಪಾಂತಭೈರವನ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೩–೩೩); ನಿನ್ನ ಚೆನ್ನಡಿಯೊಳಿಗದಿಂದ ಪಿನ್ನೇಳು ಮುನ್ನೇಳು ತರದವರನಿಬರುಮುನ್ನತಿವಡೆದರೆನ್ನಿಂದ (ಹದಿಬ. ೧–೩೯); ಜಾಣರನಿಬರು ಪೇಳ್ದುದೆಲ್ಲ ಪುಸಿಯೊ (ವಿಸೀಗೀ. ೧೯–೬).

[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಮಲ. ಅನೈತ್ತು]

ಅನಿತ್ಯ (ಗು). ನಿತ್ಯವಲ್ಲದ; ಅಸ್ಥಿರ; ಕ್ಷಣಿಕ: ಪದಾಂತ ಸಂಧಿಯು ಈಗಿನ ಪದ್ಯರಚನೆಯಲ್ಲಿ ಅನಿತ್ಯವೆಂಬ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ಈ ಪುಸ್ತಕದಲ್ಲಿಯ ಅನೇಕ ಪದ್ಯಗಳು ತೋರಿಸುತ್ತವೆ (ಕಎಪು. ಪೀ); ಶ್ರುತಿದುಷ್ಟವೇ ಮೊದಲಾದ ದೋಷಗಳು ಅನಿತ್ಯಗಳೆಂದು ಹಿಂದಿನವರು ತೋರಿಸಿರುವುದು ಸರಿಯಷ್ಟೆ (ಧ್ವನ್ಯಾಲೋ. ೭೩). [ಸಂ.]

ಅನಿತ್ಯತೆ (ನಾ) ಅಸ್ಥಿರತೆ; ಅಶಾಶ್ವತವಾದ ಸ್ಥಿತಿ; ಕ್ಷಣಿಕತೆ; ಚಂಚಲತೆ: ಸತಿಸುತಾದಿಗಳನಿತ್ಯತೆಯೆಂದು ಪಳಿವುದೆ ಚಂದಮಮ (ಕೈವಲ್ಯ. ೭೬–೧). [ಸಂ. ಅನಿತ್ಯತಾ]

ಅನಿತ್ಯತ್ವ (ನಾ). = ಅನಿತ್ಯತೆ. [ಸಂ.]

ಅನಿದ್ರೆ (ನಾ). ನಿದ್ರೆಯಿಲ್ಲದಿರುವ ಸ್ಥಿತಿ: ಈ ಅನಿದ್ರೆಯಲ್ಲಿ ಈ ಅನಾಹಾರದಲ್ಲಿ ಯಾರು ನನಗೆ ಬಲ ಒದಗಿಸಿದ್ದರೋ ನಾನರಿಯೆ (ಇಪ್ಪಕ. ೨೨೨). [ಸಂ. ಅನಿದ್ರಾ]

ಅನಿಧನ (ಗು). ೧. ನಾಶವಿಲ್ಲದ; ಅಂತ್ಯವಿಲ್ಲದ: ಅದನಾದ್ಯನಿಧನ ಗುಣಯುತಮದಕೃತ್ರಿಮಮದು ಮರುತ್ತ್ರಿಕಾವೇಷ್ಟಿತಂ (ಆದಿಪು.೧–೪೪). (ನಾ). ೨. ನಿರಾಶ್ರಿತ. 'ಅನಿಧನನಿಧನ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅನಿಧನನಿಧನ (ನಾ). ಆಶ್ರಯವಿಲ್ಲದವರಿಗೆ ಆಶ್ರಯನಾದವನು; ಶಿವ: ಅನಿಧನನಿಧನನಿಧನೋದ್ಭವ ಶಿವ ಶರ್ವಶ್ಚ ಎಂದೆನುತ ಪರಮಾತ್ಮ ಮಹೇಶ್ವರ ಮಹಾತೇಜ ಎನುತ (ವೀಶೈಪು. ೬–೪–೨೭).

[ಅನಿಧನ + ನಿಧನ]

ಅನಿಬದ್ಧ (ಗು). ೧. ಕಟ್ಟಿಗೆ ಸಿಲುಕದ. ೨. ಅಸಂಬದ್ಧವಾದ; ಹೊಂದಿಕೆಯಿಲ್ಲದ: ಅಧಮೋಪಮೆ ವಿಯತಿ ಪದಪೂರಕಂ ದುಸ್ಸಂಧಿಯನಿಬದ್ಧಂ ವಿರುದ್ಧಾರ್ಥ . . . ಎನಿಪ್ಪ ಪೊಳ್ಳಂ ತೂಱಿ ಕಳೆದಿಂತು (ಬಸಪು. ೧–೧೮). (ನಾ). ೩. [ಜೈನ] ಇತರರಿಂದ ಉಂಟಾದ ಮಂಗಳ; ಎರಡು ಬಗೆಯ ಮಂಗಳಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಮೇಣ್ನಿಬದ್ಧಾನಿಬದ್ಧಭೇದದಿಂ ಮಂಗಳಂ ದ್ವಿವಿಧಮಕ್ಕುಂ ತನ್ನಿಂ ಮಾಡೆಪಟ್ಟ ನಾಂದಿನಿಬದ್ಧಮಂಗಳಂ ಪರಕೃತಮನಿಬದ್ಧಮಂಗಳಂ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೪). [ಸಂ.]

ಅನಿಬರ್ 'ಅನಿತ್ತು' ನೋ.

ಅನಿಬರು 'ಅನಿತ್ತು' ನೋ.

ಅನಿಮಿತ್ತ (ಗು). ಕಾರಣವಿಲ್ಲದ; ಆಕಸ್ಮಿಕವಾದ; ಅನಿರೀಕ್ಷಿತವಾದ; ನಿರ್ವ್ಯಾಜವಾದ; ಸ್ವೇಚ್ಛೆಯ: "ಸ್ವಚ್ಛಂದ ನಿರ್ನಿಮಿತ್ತಂ [ಪಾಠಾಂ. ಕಿ. ಅನಿಮಿತ್ತಂ] ಯದೃಚ್ಛೆಯದು ತನ್ನಿಚ್ಛೆ" (ಮಂಗರಾ. ೧೩೩-೩೦); ಅನಿಮಿತ್ತ ಮುನಿವ ಮುನಿಪನ ಬೆಸದೊಳಗ್ನಿ ವಿಪ್ರನ ವೇಷದಿಂದ ಬಂದು (ಹಚಕಾ. ೧೧-೬). [ಸಂ.]

ಅನಿಮಿತ್ತಂ (ಅ). ಕಾರಣವಿಲ್ಲದೆ; ನಿಷ್ಕಾರಣವಾಗಿ: ಜಯ ಜಯ ಧ್ವನಿಗಳೊಡನೆ ಹಾಹಾಕ್ರಂದನಧ್ವನಿಗಳನಿಮಿತ್ತಮಾಕಾಶದೊಳ್ ನೆಗಟೆಯುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೦-೨೬ ವ). [< ಅನಿಮಿತ್ತ]

ಅನಿಮಿತ್ತಕ್ರೋಧಿ (ನಾ). ಕಾರಣವಿಲ್ಲದೆ ಕೋಪಿಸಿಕೊಳ್ಳುವವನು: ಅನಿಮಿತ್ತಕ್ರೋಧಿ ಸಿಂಹೋದ್ಭವಂ (ಜಾತತಿ. ೧೭-೫). [ಅನಿಮಿತ್ತ + ಕ್ರೋಧಿ]

ಅನಿಮಿತ್ತವೈರ (ನಾ). ನಿಷ್ಕಾರಣವಾದ ದ್ವೇಷ: ಮುನಿಗೆ ಹೊಲೆಯಾವುದತಿಕೋಪ ಬದ್ಧದ್ವೇಷವನಿಮಿತ್ತವೈರವದಱಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದರಾಗಿ ವನಿತೆಯರು ಕಡೆಗೆ ಹೊಲತಿಯರಾಗಿ (ಹಚಕಾ. ೭-೨). [ಅನಿಮಿತ್ತ + ವೈರ]

ಅನಿಮಿತ್ತಶೋಕ (ನಾ). ನಿಷ್ಕಾರಣವಾದ ದುಃಖ, —ಸಂತಾಪ: ಮರುಗಿ ಕರಗಿದುದು ರಾಮಾತ್ಮವನಿಮಿತ್ತಶೋಕದಿಂ (ಶ್ರೀ ರಾಮಾ. ೩೬-೨೩೨). [ಅನಿಮಿತ್ತ + ಶೋಕ]

ಅನಿಮಿತ್ತಹಾಸ್ಯ (ನಾ). ನಿಷ್ಕಾರಣವಾದ ಹಾಸ್ಯ, —ನಗು: ಇನಿಯನಿಂದನಿಮಿತ್ತಹಾಸ್ಯಂ ಜನಿಸಿದೊಡೆ ಸೂರುಳಿಸಿ ಕೇಳುವ ವನಿತೆಗೊರೆದನು ಗುರ್ಜರನು ನಗುತೋಹಿಲನ ಕತೆಯ (ಬಸಪು. ೪೩ ಸೂ). [ಅನಿಮಿತ್ತ + ಹಾಸ್ಯ]

ಅನಿಮಿಷ (ಗು). ೧. ಕಣ್ಣು ಮಿಟುಕಿಸದ; ರೆಪ್ಪೆ ಹೊಡೆಯದ. (ನಾ). ೨. ಮೀನು: "ವೈಸಾರಿಣಃ . . . ಅನಿಮಿಷಃ, ಮೀನಃ . . . ಈ ೧೩ ಮೀನ್" (ಹಲಾಯು. ೧೦೮-೩೫); ಕೊಳದ ಜಲಮೆಯ್ದೆ ಕಾಯ್ದೆಸರೊಳೆ ಕೂಟ್ಟುದಿವಂತೆ ಕುದಿದುವನಿಮಿಷತತಿಗಳ್ (ಗದಾಯು. ೭-೨೧). ೩. ದೇವತೆ: ಭಕ್ತನ ಮುಖದರ್ಪಣದಲ್ಲಿ ಲಿಂಗವ ಕಾಣಬಹುದು ಭಕ್ತದೇಹಿಕ ದೇವ ಅನಿಮಿಷನಾಗಿ (ಬಸವ. ೧೪೫); ಅನಿಮಿಷ ನರ ನಾಗಲೋಕಕಚ್ಚರಿಯಾಗಿ ನೆನಹಿಗೆ ನಿಲುಕದಂತಿಹುದು (ತ್ರಿಪುಸಾಂ. ೪-೩೬). ೪. ಎಚ್ಚರದಿಂದ ಕೂಡಿರುವವನು; ಜಾಗರೂಕ. ೫. [ಛಂದ] ಅಕ್ಷರಗಣಗಳಲ್ಲಿ ಮೂರು ಲಘುಗಳುಳ್ಳ (∪∪∪) ನಗಣ: ಅನಿಮಿಷ ಭಾನು ದಿವಿಜ ಪವನಂ ಬರೆ ಸುರಪುರ ಪುರಗಣ ಭಾನು ಲಗಂ . . . ಮುನಿಮತಮೆಂಬುದು (ಛಂದೋಂಬು. ೨-೧೪೮). ೬. ನಿಮಿಷವಲ್ಲದ ಕಾಲ: "ಕಾಲಮುಂ ಯಾದ ಸುಪರ್ವರಿಂತನಿಮಿಷಾಹ್ವಯ" (ನಾನಾರ. ೧೪೯). [ಸಂ.]

ಅನಿಮಿಷಗತಿ (ನಾ). ೧. ದೇವತೆಯಾಗಿ ಜನ್ಮವೆತ್ತುವುದು. ೨. [ಜೈನ] ಚತುರ್ಗತಿಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು. [ಅನಿಮಿಷ + ಗತಿ]

ಅನಿಮಿಷಚಾಪ (ನಾ). ಇಂದ್ರಧನುಸ್ಸು; ಕಾಮನ ಬಿಲ್ಲು: ಅನಿಮಿಷಚಾಪದಂತೆ ಸಿರಿ ಶಾರದ ನೀರದ ಕಾಂತಿಯಂತೆ ಯೌವನದೆಸಕಂ (ಪಂಚತಂ. ೫೯-೧೪). [ಅನಿಮಿಷ + ಚಾಪ್ಯ]

ಅನಿಮಿಷಜಾತ (ನಾ). ದೇವತೆಗಳ ಸಮೂಹ: ಅನಂತಕೋಟಿ ದಿನೇಶದ್ಯೋತಾಭಮಿರ್ದುದನಿಮಿಷಜಾತಂ ಚಿರನಿಮಿಷಮಾಗೆ ಕಣ್ಣುಳ್ಕುವಿನಂ (ಜಗವಿ. ೧-೪೭). [ಅನಿಮಿಷ + ಜಾತ]

ಅನಿಮಿಷತೆ (ನಾ). ೧. ರೆಪ್ಪೆ ಮುಚ್ಚದಿರುವಿಕೆ: ನೀರೆಱೆವಬಲಾಜನದಾ ತೋರಮೊಲೆಗಳಿಗೆಱಗಿದ ಪಾಂಥರ ದಿಟ್ಟಿ ತೋಱದುವನಿಮಿಷತೆಯನು (ಕಂನವಿ. ೨-೫೪). ೨. ದೇವತ್ವ. [ಸಂ. ಅನಿಮಿಷತಾ]

ಅನಿಮಿಷತೆವಡೆ (ಕ್ರಿ). ರೆಪ್ಪೆ ಮುಚ್ಚದಿರುವಿಕೆಯನ್ನು ಹೊಂದು; ಕಣ್ಣುತೆರೆ: ನೀಱೆಯೊರ್ವಳನುರಾಗದಿಂ ಭಿಕ್ಷಾನ್ನಮಂ ತಂದು ನೀಡಿ . . . ಪೋಗಲಾಱದೆಯನಿಮಿಷವಡೆದಿರಲ್ಕವಳ ನಾಗಭೂಷಣ ನಿಟ್ಟಿಸಲ್ (ಭಿಕ್ಷಾಚ. ೨-೩೬). [ಅನಿಮಿಷತೆ + ಪಡೆ$_1$]

ಅನಿಮಿಷತ್ವ (ನಾ). = ಅನಿಮಿಷತೆ: ಕೆಂಧೂಳಿ ಮಾಣಿಸಿತನಿಮಿಷತ್ವವನಮರಸಂತತಿಯ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೯-೨೯). [ಸಂ.]

ಅನಿಮಿಷದ್ರೋಹ (ನಾ). ೧. ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ದ್ರೋಹ ಮಾಡುವವನು; ರಾಕ್ಷಸ: ಅನಿಮಿಷದ್ರೋಹನನಿಮಿಷಮಾರ್ಗದೊಳಿರ್ದ ದುರ್ಗಿಯಂ . . . ನೋಡುತ್ತುಮಿರೆ (ಜಗವಿ. ೩-೧೫ ವ). ೨. ದೇವತೆಗಳ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ದ್ರೋಹ. [ಅನಿಮಿಷ + ದ್ರೋಹ]

ಅನಿಮಿಷಧ್ವಜ (ನಾ). ಮೀನಿನ ಗುರುತನ್ನು ಧ್ವಜದಲ್ಲಿ ಉಳ್ಳವನು; ಮನ್ಮಥ: "ಅನಿಮಿಷಧ್ವಜನನಂಗಂ ಮಧುಪ್ರೇಮಿ ಹೃಜ್ಜನನಂ ರತಿಪ್ರಭು . . . ಮಾರನೆನೆ ಮದನನಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೭-೨೨). [ಅನಿಮಿಷ + ಧ್ವಜ]

ಅನಿಮಿಷನಗ (ನಾ). ೧. ಮೇರು ಪರ್ವತ. ೨. ಮಂದರ ಪರ್ವತ: ಬೇಱೊಂದೆಳೆ ಬೇಱೊಂದಬ್ಧಿ ಬೇಱೊಂದನಿಮಿಷನಗಮೆತ್ತಾನುಮುಂಟಪ್ಪೊಡಕ್ಕುಂ (ಎಇ. XVI, ೬೧-೧೫; 1081). [ಅನಿಮಿಷ + ನಗ್ಯ]

ಅನಿಮಿಷನೇತ್ರ (ನಾ). ೧. ರೆಪ್ಪೆ ಮುಚ್ಚದ ಕಣ್ಣುಳ್ಳವನು. ೨. ದೇವತೆ. [ಅನಿಮಿಷ + ನೇತ್ರ]

ಅನಿಮಿಷಪತಿ (ನಾ). = ಅನಿಮಿಷೇಂದ್ರ: ಅನಿಮಿಷಪತಿಯಂ ತ್ರಿಜಗಜ್ಜನಪತಿಯಂ ಪೊತ್ತು ಪಥಪರಿಶ್ರಮಮೊದವಿತ್ತೆನೆ (ಅಜಿಪು. ೪-೭೪). [ಅನಿಮಿಷ + ಪತಿ]

ಅನಿಮಿಷಪ್ರಕೀರ್ಣಕ (ನಾ). ೧. ಮೀನುಗಳ ಸಮೂಹ. ೨. ದೇವತೆಗಳ ಸಮೂಹ: ಆ ಮಹಾರ್ಣವಂ . . . ನಾಕಲೋಕದಂತನಿಮಿಷಪ್ರಕೀರ್ಣಕಮುಂ . . . ಎನಿಸಿದುದು (ಜಗವಿ. ೧-೪೪ ವ). [ಅನಿಮಿಷ + ಪ್ರಕೀರ್ಣಕ]

ಅನಿಮಿಷಮಂತ್ರಿ (ನಾ). ದೇವತೆಗಳ ಮಂತ್ರಿ; ಬೃಹಸ್ಪತಿ: ಅನಿಮಿಷಮಂತ್ರಿಯೊಳೊಂದಿದ ಶನಿಯಿಂದಂ ಮಡಕೆಮಾಟ್ಪನಡಲುಂ ಬಲ್ಲಂ (ಜಾತತಿ. ೧೫-೫). [ಅನಿಮಿಷ + ಮಂತ್ರಿ]

ಅನಿಮಿಷಮಾರ್ಗ (ನಾ). ದೇವತೆಗಳ ಮಾರ್ಗ; ಆಕಾಶ: ಅನಿಮಿಷದ್ರೋಹನನಿಮಿಷಮಾರ್ಗದೊಳಿರ್ದ ದುರ್ಗಿಯಂ . . . ನೋಡುತ್ತುಮಿರೆ (ಜಗವಿ. ೩-೧೫ ವ). [ಅನಿಮಿಷ + ಮಾರ್ಗ]

ಅನಿಮಿಷಲೋಕ (ನಾ). ದೇವಲೋಕ; ಸ್ವರ್ಗ: ಅಸಾರವಾದುದಿಂದ ನಿಮಿಷಲೋಕಂ . . . ಪಾರಿಜಾತಹರಣಂ ಮುರವೈರಿಯಿನಾದ ದೂಸಱಿಂ (ಜಗವಿ. ೧೩-೫೨). [ಅನಿಮಿಷ + ಲೋಕ]

ಅನಿಮಿಷಲೋಚನ (ನಾ). = ಅನಿಮಿಷ ನೇತ್ರ: ವಿನಿಹತ ಸಮಸ್ತರಿಪುಕುಳನನಿಮಿಷಲೋಚನದೆ ನೋಡಿ ನೀಡುಂ ಪ್ರಿಯೆಯಂ . . . ಅಶ್ಲೇಷಿಸಿದಂ (ಕವಿರಾ. ೨-೭೪). [ಅನಿಮಿಷ + ಲೋಚನ]

ಅನಿಮಿಷಸೇವ್ಯ (ಗು). ೧. ದೇವತೆಗಳಿಂದ ಪೂಜಿಸಲ್ಪಟ್ಟ, —ಸೇವಿಸಲ್ಪಟ್ಟ. ೨. ಮೀನುಗಳಿಂದ ಸೇವಿತವಾದ: ಚಾರುಪಯೋಧರೆ ಮಹಿಮಾಧಾರೆ ಸದಾನಿಮಿಷಸೇವ್ಯರಸಯುತೆ ವರಶೃಂಗಾರಾಜಿತೆಯೆನಿಸುವ ಕಾವೇರಿ ಧರಾಕಾಮಧೇನುವೆನಿಪುದು ಪುಸಿಯೇ (ರಾಜಶೇ. ೨-೮). [ಅನಿಮಿಷ + ಸೇವ್ಯ]

ಅನಿಮಿಷಾಪಗೆ (ನಾ). ದೇವಲೋಕದ ನದಿ; ಗಂಗೆ: ಅನಿಮಿಷಾಪಗೆಯನವರಸ್ಥಿಗಳ ಸೋಂಕಿಸಲ್ ಸ್ವರ್ಗಸ್ಥರಹರೆನಲ್ಕೆ (ಪ್ರೌಢರಾ. ೮-೯೫). [ಸಂ. ಅನಿಮಿಷಾಪಗಾ]

ಅನಿಮಿಷಾರಿ (ನಾ). ೧. ದೇವತೆಗಳ ಶತ್ರು ; ರಾಕ್ಷಸ. ೨. ಮೀನುಗಳ ಶತ್ರು ; ಬೆಸ್ತ : ದಶಗ್ರೀವನಂತಿರಲನಿಮಿಷಾರಿಗಳು . . . ಎನಿಸುವ ಕಿರಾತರು ನೆರೆದರು (ಹಚಕಾ. ೫–೪). [ಅನಿಮಿಷ + ಅರ್ಕಿ]

ಅನಿಮಿಷಾಲಯ (ನಾ). ದೇವತೆಗಳ ವಾಸಸ್ಥಾನ; ಸ್ವರ್ಗ : "ನಭದಲ್ಲಿ ಅನಿಮಿಷಾಲಯದಲ್ಲಿ ಧರೆಯಲ್ಲಿ ನಾಕಮೆಂದೆನಿಸುವುದು" (ಮಂಗರಾ. ೧೩೯–೭). [ಅನಿಮಿಷ + ಆಲಯ]

ಅನಿಮಿಷಾವಳಿ (ನಾ). ೧. ದೇವತೆಗಳ ಗುಂಪು, —ಸಮೂಹ : ಅನಿಮಿಷಾವಳಿ ನೆರೆದುದಿಭಪುರಜನವೊಡನೆ ನಡೆತರಲು ಹರಿ ಬರುತಿರ್ದ ನೋಲಗಕೆ (ಕುವ್ಯಾಉ. ೮–೪೯). ೨. ಮೀನುಗಳ ಗುಂಪು. [ಅನಿಮಿಷ + ಆವಳಿ]

ಅನಿಮಿಷಾಶ್ರಯಮೂರ್ತಿ (ನಾ). ೧. ಸರೋವರ. ೨. ವಿಷ್ಣು : ಅನಿಮಿಷಾಶ್ರಯಮೂರ್ತಿಯನಿಮಿಷಾಶ್ರಯಮೂರ್ತಿಯೆನೆ . . . ರಂಜಿಸುವ ಕಾಸಾರಮಂ ಸರ್ವಮಂಗಳೆ ಕಂಡಳು (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೫–೧೨). [ಅನಿಮಿಷ + ಆಶ್ರಯ + ಮೂರ್ತಿ]

ಅನಿಮಿಷೇಂದ್ರ (ನಾ). ದೇವತೆಗಳ ಒಡೆಯ ; ಇಂದ್ರ : ತಾರಕಾಸುರನ ಬಾಧೆಗಳ್ಕಿ ಅನಿಮಿಷೇಂದ್ರಾದಿ ದಿಕ್ಪಾಲರೆಲ್ಲರು ಕೂಡಿ ಧನಪಸಖನೆಚ್ಚಱಿಸಿ ದೂಱ ಪೇಳುವರಾರು (ಪ್ರೌಢರಾ. ೧೧–೧೨). [ಅನಿಮಿಷ + ಇಂದ್ರ]

ಅನಿಮೇಷ (ನಾ). ೧. ದೇವತೆ : ಅನಿಮೇಷರಕ್ಷಣಾರ್ಥಂ ನಿನಗೆ ತನುಗ್ರಹಣಂ . . . ಕುಶೇಶಯನಯನಾ (ಜಗವಿ. ೩–೧೦೩). ೨. ಮೀನು : ಮಕರಾಂಕಿತಮುರ್ವರೇಶ್ವರಾಂಘ್ರಿವೊಲ್ ಅನಿಮೇಷ ಕೂರ್ಮ ಲಲಿತಂ . . . ಸರೋವರಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೬೪೨). [ಸಂ.]

ಅನಿಮೇಷಾಧಿಪತಿ (ನಾ). = ಅನಿಮಿಷೇಂದ್ರ : ಅನಿಮೇಷಾಧಿಪತಿ ಸಹಸ್ರನೇತ್ರನಾಗಳ್ ಸಹಸ್ರಕರನಾದಂ (ಅಜಿಪು. ೫–೧೯). [ಅನಿಮೇಷ + ಅಧಿಪತಿ]

ಅನಿಮೇಷಾವಳಿ (ನಾ). = ಅನಿಮಿಷಾವಳಿ : ಅನಿಮೇಷಾವಳಿ ಮಾಳೆಗಟ್ಟಿ ತರದಿಂ ದುಗ್ಧಾಬ್ಧಿಯಂ ಮುಟ್ಟಿ (ಸುಕುಮಾ. ೧–೬೬). [ಅನಿಮೇಷ + ಆವಳಿ]

ಅನಿಮೇಷಾಹಿತ (ನಾ). = ಅನಿಮಿಷಾರಿ ೧ : ಅನಿಮೇಷಾಹಿತನಾಸ್ಯ ಗಹ್ವರವಿನಿರ್ಯಲ್ಲೋಹಿತಂ . . . ಬಿಟ್ಟುರ್ದಂ (ಜಗವಿ. ೪–೫೮). [ಅನಿಮೇಷ + ಅಹಿತ]

ಅನಿಮ್ನ (ಗು). ಆಳವಿಲ್ಲದ. 'ಅನಿಮ್ನನಾಭಿ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅನಿಮ್ನನಾಭಿ (ಗು). ಆಳವಿಲ್ಲದ ಹೊಕ್ಕುಳುಳ್ಳ : ಸಮಪಾರ್ಶ್ವನುಂ ಅಜಕುಕ್ಷಿಯುಂ ಗೋಧೋತ್ರಿಷ್ಟನುಂ ಮೋಹಜಘನಾಪರನುಂ ಅನಿಮ್ನನಾಭಿಯುಂ (ಆದಿಪು. ೧೨–೫೬ ವ). [ಅನಿಮ್ನ + ನಾಭಿ]

ಅನಿಯತ (ಗು). ನಿಯಮವಿಲ್ಲದ ; ಹಿಡಿತಕ್ಕೆ ಸಿಕ್ಕದ ; ಅನಿಶ್ಚಿತ. [ಸಂ.]

ಅನಿಯತಲಿಂಗ (ನಾ). [ವ್ಯಾಕ] ಲಿಂಗವು ಕ್ಲುಪ್ತವಲ್ಲದ್ದು ; ನಿಯತವಾದ ಲಿಂಗವಲ್ಲದ್ದು. ವಾಚ್ಯಲಿಂಗ, ವಿಶೇಷ್ಯಾಧೀನಲಿಂಗ ಹೋ. [ಅನಿಯತ + ಲಿಂಗ]

ಅನಿಯತವೃತ್ತಕ್ರಮ (ಗು). ನಿಯಮಬದ್ಧವಾದ ನಡತೆಯಿಲ್ಲದ ; ಕ್ಲುಪ್ತವಾದ ವೃತ್ತದಲ್ಲಿ ಸಂಚರಿಸದಿರುವ : ಪರಮೋದಯರಿರ್ಕ ಮಲಾಕರಬೋಧಕರಿರ್ದಿನೇಶನುಂ ನೀನುಂ ಭಾಸ್ಕರನನಿಯತವೃತ್ತಕ್ರಮನರಸಾ ನಿನ್ನಂತೆ ನಿಯತವೃತ್ತಿಸ್ಥಿತನೈ (ಕವಿರಾ. ೩–೪೧). [ಅನಿಯತ + ವೃತ್ತ + ಕ್ರಮ]

ಅನಿಯತವೃತ್ತಿ (ನಾ). ನಿಯಮವಿಲ್ಲದ ಸ್ಥಿತಿ : ಘನಮೆರಡನೆಯದ ಱೊಳಮಾಱನೆಯ ವಿಭಕ್ತಿಯೊಳಮೊಳವು ಗುರುಲಘುಭೇದಂ ಅನಿಯತವೃತ್ತಿಯನಱಿದದನನುಮಾರ್ಗಕ್ರಮದೆ ಸಯ್ತುಮಾಡುಗೆ ನಿಪುಣಂ (ಕವಿರಾ. ೨–೧೪). [ಅನಿಯತ + ವೃತ್ತಿ]

ಅನಿಯತಿಕೆ (ನಾ). ನಿಯಮವಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ : ಅನಿಯತಿಕೆಯಿಂದೆ ನಡೆಸಲ್ಕಿನಿತಾದುದು ಶಿಕ್ಷೆಗೆಟ್ಟ ಕಾರಣದಿಂದಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೨–೮೧). [< ಸಂ. ಅನಿಯತಿಕಾ ?]

ಅನಿಯಮಿತ (ಗು). ನಿಯಮಕ್ಕೆ ಒಳಪಡದ ; ಅನಿಶ್ಚಿತವಾದ : ಒಂದುದಿನ ಬೆಳಿಗ್ಗೆ, ಒಂದುದಿನ ಸಂಜೆಗೆ, ಒಂದುದಿನ ಮಧ್ಯಾಹ್ನಕ್ಕೆ ಹೀಗೆ ಅನಿಯಮಿತವಾಗಿ ಊಟಮಾಡಬಾರದು (ಮುಂಬಯಿ. ೪–೩೩). [ಸಂ.]

ಅನಿಯಮೋಪಮೆ (ನಾ). [ಕಾವ್ಯಮೀ] ಒಂದು ಕಾವ್ಯಾಲಂಕಾರ ; ಒಂದು ವಸ್ತುವಿಗೆ ಒಂದೇ ಉಪಮಾನವೆಂಬ ನಿಯಮವಿಲ್ಲದೆ ಹಲವು ಉಪಮಾನಗಳನ್ನು ಸೂಚಿಸುವುದು: ಕಮಳಮಿದನ್ನೆಗಮೀ ನಿನ್ನ ಮುಖದೊಳೋರಂತೆ ಪೆಱದುಮಿದಱೊಳ್ ಸದೃಶಂ ಸಮವಾಯ ಮುಳ್ಳೊಡೆಲ್ಲಂ ಸಮನಿಸುಗಂತೆಂಬುದನಿಯಮೋಪಮೆಯಕ್ಕುಂ (ಕವಿರಾ. ೩–೬೫). [ಅನಿಯಮ + ಉಪಮೆ]

ಅನಿಯೋಗ (ನಾ). ೧. ನಿಯೋಗವಲ್ಲದ್ದು. ೨. [ವ್ಯಾಕ] ತನ್ನ ನಿರ್ದಿಷ್ಟವಾದ ಅರ್ಥವನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಂಡಿರುವುದು : ಅವಧಾರಣೆಯ ಎಕಾರಂ ತನ್ನ ನಿಯತಾರ್ಥಮಂ ಬಿಟ್ಟು ಅನಿಯೋಗಮಾದಲ್ಲಿಯುಂ . . . ಸಂಧಿಯುಂಟು (ಶಮದ. ೬೪ ವೃತ್ತಿ). [ಸಂ.]

ಅನಿಯೋಗಸಂಧಿ (ನಾ). ಅವಧಾರಣೆಯ ಎಕಾರ ಅನಿಯೋಗಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿದ್ದಾಗ ಆಗುವ ಸಂಧಿ : ಅನಿಯೋಗ ಸಂಧಿಗೆ –ಮಾಮರನಲ್ಲದಿಲ್ಲ ತನಿಗಂಪಿನ ಮಲ್ಲಿಗೆಯಲ್ಲದಿಲ್ಲ (ಶಮದ. ೬೪ ಪ್ರಯೋ). 'ನಿಯೋಗ' ಪರಾ. [ಅನಿಯೋಗ + ಸಂಧಿ]

ಅನಿರೀಕ್ಷಿತ (ಗು). ನಿರೀಕ್ಷಿಸದೆ ಉಂಟಾದ : ಅನಿರೀಕ್ಷಿತವಾದ ಇಲ್ಲದ ಗಡಿಬಿಡಿಯಲ್ಲಿಯೇ ಆ ಭಾನುವಾರ ಮುಗಿದುಹೋಗಿತ್ತು (ಕತ್ತಬೆ.೨). [ಸಂ.]

ಅನಿರುದ್ಧ (ಗು). ೧. ತಡೆಯಿಲ್ಲದ. (ನಾ). ೨. ಪ್ರದ್ಯುಮ್ನನ ಮಗ ; ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಮೊಮ್ಮಗ : ಮತ್ತಮಾ ವನಂ . . . ಭವನದಂತನಿರುದ್ಧ ಬಲಕೃಷ್ಣಸಾರಸಮಂಚಿತಮುಂ (ರಾಜಶೇ. ೫–೭೪ ವ). ೩. [ವಿಶಿಷ್ಟಾ] ವಾಸುದೇವ, ಸಂಕರ್ಷಣ, ಅನಿರುದ್ಧ, ಪ್ರದ್ಯುಮ್ನ ಎಂಬ ನಾಲ್ಕು ವ್ಯೂಹಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು. [ಸಂ.]

ಅನಿರ್ಜಿತ (ಗು). ಗೆಲ್ಲಲ್ಪಡದ. 'ಅನಿರ್ಜಿತೇಂದ್ರಿಯ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅನಿರ್ಜಿತೇಂದ್ರಿಯ (ನಾ). ಜಿತೇಂದ್ರಿಯನಲ್ಲದವನು ; ಇಂದ್ರಿಯಗಳಿಗೆ ವಶನಾದವನು : ಅನಿರ್ಜಿತೇಂದ್ರಿಯನಂ . . . ಗರ್ಜಿತನನೆನ್ನಂ ಸಲಹು ಮದಗರ್ವಮಂ ಹರಿಸಿ (ಬಸಪು. ೨೨–೫೧). [ಅನಿರ್ಜಿತ + ಇಂದ್ರಿಯ]

ಅನಿರ್ಣೀತ (ಗು). ನಿರ್ಣೀತವಾಗಿಲ್ಲದ. [ಸಂ.]

ಅನಿರ್ಣೇಯ (ಗು). ೧. ನಿರ್ಣಯ ಮಾಡಲು ಆಗದ. (ನಾ). ೨. ನಿರ್ಣಯ ಮಾಡಲು ಆಗದುದು : ಕಾಯ ನಿರ್ಣೇಯವದರೊಳು ಮನವನಿರ್ಣೇಯ ಸ್ನಾಯು ಸಂಖ್ಯೇಯ ಜೀವಳಮಸಂಖ್ಯೇಯಮೇಯಾ ಪ್ರಮೇಯ ಮಿಶ್ರಣವಿಂತು ನರಜಂತು ನೇಯವದು ವಿಶ್ವಕಂ (ಮಂಕುಕ. ೧೦೨). [ಸಂ.]

ಅನಿರ್ದಿಷ್ಟ (ಗು). ನಿರ್ದಿಷ್ಟವಲ್ಲದ; ಖಚಿತವಲ್ಲದ : ಅನಿರ್ದಿಷ್ಟ ಭವಿಷ್ಯತೆ ನಮ್ಮ ಮುಂದಿರುವಾಗ . . . ಮಕ್ಕಳಿಗೆ ಕೇವಲ ಸಾಂಪ್ರದಾಯಕ ಶಿಕ್ಷಣದಿಂದ ಅಷ್ಟು ಅನುಕೂಲವಾಗಲಾರದು(ಶಿಕ್ಷದ. ೧೮). [ಸಂ.]

ಅನಿರ್ಬಂಧ (ಗು). ನಿರ್ಬಂಧವಿಲ್ಲದ : ಆ ಮಾತಿನ ನಡು ನಡುವೆ ಆ ಅನಿರ್ಬಂಧಸ್ನೇಹವಂತಳಾದ ವೇಣೂನ ತಾಯಿಯ ಪ್ರಸ್ತಾಪವೂ ಮತ್ತೆ ಮತ್ತೆ ತಲೆಯೆತ್ತತೊಡಗಿತು (ಇಪ್ಪಕ. ೩೨೦). [ಸಂ.]

ಅನಿರ್ವಚನಬೋಧ್ಯ (ನಾ). ಮಾತಿನಿಂದ ತಿಳಿಸಲಾಗದುದು : ಮರ್ತ್ಯಪೃಥಿವೀತತ್ತ್ವದೊಳ್ ಪ್ರಕಟನಾಸಾಧ್ಯಮಂ, ಅನಿರ್ವಚನಬೋಧ್ಯಮಂ, ಪ್ರತಿಮಾವಿಧಾನದಿಂ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೩–೬೬).
[ಸಂ. (ಅನಿರ್ವಚನ + ಬೋಧ್ಯ)]

ಅನಿರ್ವಚನೀಯ (ಗು). ೧. ಹೀಗೆ ಎಂದು ಹೇಳಲಾಗದ ; ವರ್ಣಿಸಲು ಶಕ್ಯವಲ್ಲದ : ಮತ್ತೆ ಮತ್ತೆ ನೋಡಿದನದಂ, ಸಾಮಾನ್ಯಮಂ, ಆ ಅನಿರ್ವಚನೀಯ ದೃಶ್ಯಮಂ ! (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೩೪೫–೧೩೭). (ನಾ). ೨. ದೇವರು. ೩. ಮಾಯೆ. [ಸಂ.]

ಅನಿರ್ವಚನೀಯವಾದ (ನಾ). [ಅದ್ವೈತ] ಹೇಳಲಸಾಧ್ಯವಾದುದು ಎಂದು ತರ್ಕಿಸುವ ವಾದ ; ಮಾಯಾವಾದ : ಅನಿರ್ವಚನೀಯವಾದವೆಂಬ ತಮ್ಮದೇ ಒಂದು ಹೊಸ ಪ್ರಕಾರವನ್ನು ಸೇರಿಸಿಕೊಂಡು ಅದೇ ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥವೆಂದು ವರ್ಣಿಸಿರುತ್ತಾರೆ (ಬ್ರಹ್ಮಭಾ. ೨–೧೪) ; ಬ್ರಹ್ಮವು ವಿಚಿತ್ರ ಪ್ರಪಂಚರೂಪವಾಗಿ ಆಗುವುದು ಮತ್ತು ಕಾಣುವುದು. ಇದೇ ಅನಿರ್ವಚನೀಯವಾದ (ಹಿಂದಸಾ. ೨೦೭).
[ಅನಿರ್ವಚನೀಯ + ವಾದ]

ಅನಿರ್ವಾಚ್ಯ (ಗು). ೧. ವಿವರಿಸಿ ಹೇಳಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲದ : ಸೂರ್ಯನ ಮೇಲೆ ಅನಿರ್ವಾಚ್ಯವಾದ ಜ್ವಾಲೆಯು ಸರ್ವಕಾಲವೂ ಉರಿಯುತ್ತಿರುತ್ತದೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೬–೩೬). (ನಾ). ೨. ದೇವರು. ೩. ಮಾಯೆ. ೪. ಜಗತ್ತು. [ಸಂ.]

ಅನಿಲ, ಅನಿಳ (ನಾ). ೧. ಗಾಳಿ ; ವಾಯು : "ಗಾಳಿಯೆರಲನಿಲನೆನಲ್ ಕಂಪುವಡೆದೆಸೆವ ವಾಯುಗೆ" (ಕವಿಕಂ. ೩೮); ಜೀವಾನಿಲವ್ಯೋಮಾಂಬು ಪ್ರಕರಂಗಳಿಂ ಸಕಲಮಂ ರಕ್ಷಿಪ್ಪ ಸರ್ವೇಶ (ಪಂಪಾಶ. ೧); ಭೂಮಿಯು ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿ ಘನವಾಗಿರದೆ ಅನಿಲಗಳ (Gases) ಗೋಲವಾಗಿತ್ತು (ಬಾಲಪ್ರ. I, ೭). ೨. ವಾಯುದೇವ. 'ಅನಿಲತನಯ' ಪರಾ. ೩. ಮರುತ್ತುಗಳೆಂಬ ದೇವಗಣಗಳಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬ. ೪. ವಾತರೋಗ ; ವಾಯುರೋಗ. ೫. ಸ್ವಾತಿ ನಕ್ಷತ್ರ. ೬. [ಛಂದ] ಸಗಣ (∪∪–) ಎಂಬ ಅಕ್ಷರಗಣ : ಇನಾನಿಲ ದಿನೇಶ ಮಾರುತ ಪಯೋಲಗಂಗಳ್ ಬೆಡಂಗ ನಾಳ್ದು ನಿಲೆ . . . ಪೃಥ್ವಿಯೆಂಬ ನಾಮ (ಛಂದೋಂಬು. ೨–೧೧೪). **ಅನಿಳ**: ೨. 'ಅನಿಳತನಯ', 'ಅನಿಳಾಧ್ವ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅನಿಲಕ (ನಾ). ಚಿತ್ರಗಳಿಗೆ ಬಣ್ಣಹಾಕುವುದರಲ್ಲಿ ಒಂದು ರೀತಿ : ಅಱುಂ ತೆಱದ ಮೊದಲ ಬಣ್ಣಮುಮನವನೋರೊಂದಱೊಳ್ಬೆರಸುವ ಪರಿಣತಿಯುಮನನಿಲಕಂ ಪತ್ರಕಂ ಬಿಂದುಕಂ ಧೂಮ್ರಾವರ್ತಕಮುಡ್ವರ್ತನಂ ಚಿತ್ರಪ್ರವರ್ತನಮೆಂಬಾಱುಂ ತೆಱದಣ್ಕೆಯುಮಂ ಚಿತ್ರಚಿತ್ರಾರ್ಥ ಚಿತ್ರಾಭಾಸಮೆಂಬ ಮೂಱುಂ ಪ್ರಕಾರಮುಮಂ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೫–೪೨). [ಸಂ.]

ಅನಿಲಗಂಧಿ (ನಾ). ಕೆಂಪುರತ್ನಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ : ಗವಾಂಗವೆಂಬುವದು ಅನಿಲಗಂಧಿಯಂಬುವದು ಯಿವು ಯರಡುಬಗೆಯಾದ ಕೆಂಪುರತ್ನವು ಶೂದ್ರಜಾತಿಯು (ಸೌಗಂಧಿ. ೩೬೬–೩೩). [ಸಂ.]

ಅನಿಲಗರ್ಭ (ಗು). ಗಾಳಿಯನ್ನು ಒಳಕೊಂಡ : ಎನುತ ಸುರಿದನು ಸರಳಸಾರವನನಲಗರ್ಭದ ಬಾಯಧಾರೆಯನನಿಲಗರ್ಭದ ಗಱಿಗಳಶನಿಯ ಗರ್ಭಮಿಂಟೆಗಳ (ಕುವ್ಯಾವಿ. ೮–೩೫). [ಅನಿಲ + ಗರ್ಭ]

ಅನಿಲಜ (ಗು). ೧. ವಾಯುವಿನಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದ. (ನಾ). ೨. ಭೀಮಸೇನ : ಚತುರಂಗಮಂ ನಿರ್ನಾಮವೆನಿಸಿ ವಾಜಿಗ್ರಹಣಕಾರ್ಯಮಂ ನಿರ್ಣಯಿಸಿಕೊಡುವೆನಿತ್ತಪುದೆಮಗೆ ವೀಳೆಯವನೆಂದನಿಲಜಂ ನುಡಿದನು (ಜೈಮಿಭಾ. ೨–೪೨). ೩. ಆಂಜನೇಯ : ಶರಧಿಯಂ ದಾಂಟಿ ಮೇದಿನಿಯ ಸುತೆಗಂಕಿತದ ಮುದ್ರಿಕೆಯನಿತ್ತು . . . ಲಂಕೆಯಂ ಸುಟ್ಟು ಬಂದೊಸಗೆ ವೇಳ್ದನಿಲಜನನಸುರಾರಿ ಮನ್ನಿಸಿದನು (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೮–೬). [ಸಂ.]

ಅನಿಲತನಯ, ಅನಿಳತನಯ (ನಾ). ೧. ವಾಯುಪುತ್ರ. ೨. ಭೀಮಸೇನ. ೩. ಆಂಜನೇಯ : ಮನೋಜನಿತಮುದನನಿಲತನಯನನನನೃತವಚನ ಪ್ರಪಂಚನಿಂತಿರೆ ನುಡಿದಂ (ಕವಿರಾ. ೨–೪೦). **ಅನಿಳತನಯ** : ೩. ಎರೆದ ಮನುಜಂಗೆ ಸುರಭೂಮಿರುಹಂ ಶರಣೆಂದವಂಗೆ ಕುಳಿಶಾಗಾರಂ ಪರವನಿತೆಗನಿಳತನೆ[ರೆನ]ಯಂ ಧುರದೊಳು ಪೊಣರ್ದಂಗೆ ಮಿತ್ತು ವಿನಯಾದಿತ್ಯಂ (ಎಕ. V, ಚಿನ್ನರಾ. ೧೪೮–೧೧ ; 1094). [ಅನಿಲ + ತನಯ]

ಅನಿಲದ್ವಾರ (ನಾ). ವಾತಾಯನ ; ಕಿಟಕಿ : ದ್ವಾರಬಂಧಕವಾಟಕನಿಲದ್ವಾರ ಗರ್ಭಾಗಾರಯುತ (ಬಸಪು. ೧೮–೩೯). [ಅನಿಲ + ದ್ವಾರ]

ಅನಿಲಪಥ (ನಾ). ವಾಯುಮಾರ್ಗ ; ಆಕಾಶ : ರಸೆ ಪತ್ತಿತ್ತೆತ್ತ ಮಾಕಾಶದೊಳನಿಲಪಥಂ ಧಾರಿಣೀ ಚಕ್ರದೊಳ್ ಕಾಳಸೆಗೊಂಡತ್ತೆಂಬಿನಂ ಮಂದಯಿಸಿ (ಆದಿಪು. ೧೪–೯೫). [ಅನಿಲ + ಪಥ]

ಅನಿಲಪ್ರಿಯ (ನಾ). ಗಾಳಿಗೆ ಪ್ರೀತಿಪಾತ್ರನಾದವನು : ಅಗ್ನಿ.
[ಅನಿಲ + ಪ್ರಿಯ]

ಅನಿಲಪ್ರಿಯಾತ್ಮಜ (ನಾ). ೧. ವಾಯುವಿನ ಪ್ರಿಯಪುತ್ರ. ೨. ಆಂಜನೇಯ. ೩. ಭೀಮಸೇನ : ಶುಚಿ ಸುರಸಿಂಧುಜಂ ಸುರಸರಿದ್ಭವನಿಂದನಿಲಪ್ರಿಯಾತ್ಮಜಂ ಶುಚಿ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೧೨೪–೩೧ ; 1077).
[ಅನಿಲಪ್ರಿಯ + ಆತ್ಮಜ]

ಅನಿಲಬಾಂಧವ (ನಾ). ಗಾಳಿಯ ನಂಟ ; ಅಗ್ನಿ : ಎಡೆಯೆಡೆಗೆ ಮಾಱಾಂತು ತಱುಬಿದ ದಡಿಗರಕ್ಕಸಭಟರ ಬೀದಿಯೊಳಡಸಿ ಸದೆವುತ ಸದನ ಸದನದೊಳನಿಲಬಾಂಧವನ ಬಿಡಿಸುತತಿವೇಗದಲಿ . . . ಕಲಿ ಹನುಮ (ತೊರರಾ. ೫–೮–೪೧). [ಅನಿಲ + ಬಾಂಧವ]

ಅನಿಲಮಾರ್ಗ (ನಾ). = ಅನಿಲಪಥ. [ಅನಿಲ + ಮಾರ್ಗ]

ಅನಿಲಯೋಗ (ನಾ). ಪ್ರಾಣಾಯಾಮವೇ ಮೊದಲಾದ ಅಭ್ಯಾಸ : ಮೃದುಚಿತ್ತವೆಂದು ಕಠಿಣಚಿತ್ತವೆಂದುಂಟು ಮೃದುವಿಗನಿಲಯೋಗಬೇಡ ಮೃದುಗೆಟ್ಟ ಕಠಿನಚಿತ್ತವ ವಾಯುಜಯದಿಂದ ಮೃದುಮಾಡಿ ಬಗ್ಗಿಸಬೇಕು (ಭರಚ. ೬೯–೨೦). [ಅನಿಲ + ಯೋಗ]

ಅನಿಲವೇಗ (ನಾ). ೧. ವಾಯುವೇಗ. ೨. ವಾಯುವಿನಂತೆ ವೇಗವುಳ್ಳವನು : ನೆರವಿ ನೋಡಲು ಭೂಚರತ್ವದಿ ಪೊರಳಿ ಪೊರಳ್ದುರೆ ತೆರಳ್ವ ಲಿಂಗೋತ್ಕರವನಿಲವೇಗದೊಳೆಡೆವಿಡದೆ ನಡೆವ ಲಿಂಗಚಯ (ಬಸಪು. ೫೭–೪೫). [ಅನಿಲ + ವೇಗ]

ಅನಿಲಸ್ಥಿತಿ (ನಾ). ವಾಯುರೂಪ ; ಅನಿಲರೂಪ ; ಅನಿಲದ ಸ್ಥಿತಿ : "ಶಾಖದ ಮೂಲಕ ಘನಸ್ಥಿತಿಯಿಂದ ಅನಿಲಸ್ಥಿತಿಗೆ ತಂದು ಮತ್ತೆ ತಂಪಿಸಿ ಘನಸ್ಥಿತಿಗೆ ತರು ; ಘನ ಭಟ್ಟಿಯಿಳಿಸು" (Sublimate. ಇಂಕನಿ).
[ಅನಿಲ + ಸ್ಥಿತಿ]

ಅನಿಲಾತ್ಮಜ (ನಾ). = ಅನಿಲತನಯ : ಮಾರ್ಗಮೇರ್ವಾಗಳನಿಲಾತ್ಮಜಂ, ಮಿತಭಾಷಿ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೨೯೦–೧೪೧). [ಅನಿಲ + ಆತ್ಮಜ]

ಅನಿಲಾಪ್ತ (ನಾ). = ಅನಿಲಪ್ರಿಯ : ಹರಿ ರಂಭಾಪರಿರಂಭಿಯಾದನನಿಲಾಪ್ತಂ ಪುಂಡರೀಕಾಶ್ರಯಸ್ಥಿರನಾಚ್ಛಾಯೆಯೊಳೊಂದಿದಂ (ರಾಜಶೇ. ೫–೩೧). [ಅನಿಲ + ಆಪ್ತ]

ಅನಿಲಾಮರ (ನಾ). [ಜೈನ] ತೀರ್ಥಂಕರನ ವಿಹಾರ ಮಾರ್ಗವನ್ನು ಶೋಧಿಸುವ ದೇವತೆಗಳ ಗುಂಪು : ಆ ದಿವಿಜಾಧಿನಾಥ ಮತದಿಂ . . . ತಣ್ಣಗೆ ಕಮ್ಮನಾಗೆ ಮೇಲಾದನಿಲಾಮರರ್ ಸುಬಿದು ಬೀಸುವರ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೨–೨೨). [ಅನಿಲ + ಅಮರ್ಯ]

ಅನಿಲಾಹತ (ಗು). ಗಾಳಿಯಿಂದ ಹೊಡೆಯಲ್ಪಟ್ಟ ; ಗಾಳಿಯ ಪೆಟ್ಟಿಗೆ ಗುರಿಯಾದ : ಅನಿಲಾಹತಕೇತನಾಳಿ ಸೊಗಯಿಸಿ ತೋರ್ಕುಂ (ಕವಿರಾ. ೧–೯೫). [ಅನಿಲ + ಆಹತ]

ಅನಿಲೀಕರಣ (ನಾ). ಅನಿಲರೂಪಕ್ಕೆ ತಿರುಗಿಸುವುದು; ದ್ರವ ಅಥವಾ ಘನರೂಪದ ವಸ್ತುವನ್ನು ಆವಿಯಾಗಿ ಮಾರ್ಪಡಿಸುವುದು: ಇಸುರುವುದು ಎಂದರೆ ದ್ರವರೂಪದ ಸೀರನ್ನು ಆವಿಯ ರೂಪವಾಗಿ ಮಾರ್ಪಡಿಸುವುದು- ಇದೇ ಅನಿಲೀಕರಣ (ಭೂವಿವ. ೭೦). [ಸಂ.]

ಅನಿಲೀಕರಿಸು (ಕ್ರಿ). ಅನಿಲರೂಪಕ್ಕೆ ತರು; ಅನಿಲಸ್ಥಿತಿಗೆ ತರು; ಅನಿಲೀಕರಿಸು; ಬಾಷ್ಪೀಕರಿಸು (sublimate. ಇಂಆಪ).

[ಅನಿಲೀಕರಣ + –ಇಸು]

ಅನಿವ, ಅನುವ್ಯು (ನಾ). ನಿರ್ಬಂಧ; ಒತ್ತಾಯ: ಮತ್ತಾವಾಗಲಡಿಗಡಿಗನಿವಸಲೆಮ್ಮನಿವಳ್ಕೆ ಸೈರಿಸದೆ . . . ಪೋಗಿಮಾಂ ಬ ಪುರ ದಿಲ್ಲ (ಕಾಡಂಉ. ೪೪೬). **ಅನುವ್ಯು**: ದುಡಿತಂ ವೈದು ತಾಯನುವಿಂದಂ ಮೊಗಸೋಲದಾವ ವಿಟರಂ ಕೊಟ್ಟೂತ್ತೈವುಂ ಕೊಳ್ಳದಿರ್ಪಿನೆಗಂ (ಜಗವ. ೧೬–೧೯೦). **'ಅನಿವಂಗೆಯ್ಯ'**, **'ಅನಿವಿಸು'** ಪರಾ. [?]

ಅನಿವಂಗೆಯ್ಯ, ಅನುವಂಗೆಯ್ಯ (ಕ್ರಿ). ೧. ನಿರ್ಬಂಧಪಡಿಸು; ಒತ್ತಾಯಮಾಡು; ಬಲಾತ್ಕರಿಸು: ನಿನಗೀ ವೈರಾಗ್ಯಮೇಕೊರ್ವದ ಲೊಗಿದುದು . . . ನಿನ್ನನಾವೀ ತೆಱದೆ ಏಲಿಸಿ ಪೋದಂದು ರಾಜೇಂದ್ರ ಜಂದ್ರಾಂಕನ ತಾರಾಪಟಿದ ಭೂಷಾಲಕನ ಮುಳಿಸನಾರಾಂಪರೇಱ್ಪಾಪ ಮೆಂದಿಂತಿನವಲಗೆಯ್ಯುತ್ತಿರ್ಪಂ ನುಡಿಯನೆ ಶುಕ್ರನಾತ್ಮಜಂ(ಕಾದಂಉ. ೪೪೭); ಪತಿಚಿತ್ತಾನರ್ವ ನಿದ್ರಾವಿರಹಿತೆಯಿರುಳಿಂತಪ್ಪುದಂ . . . ಗಱಪುವ ಗಿಳಿಯಂ ತೂಂಕಡಿಂ ಕಾಣಲಿಯಲ್ಕೆ ಕತೆಯಂ ಪೇಟಿಂದವಳ್ ಸಾಂಕೆ ಯುಮನಿವಂಗೆಯ್ಯುಂ ಕಳ್ಳೆಯ್ಯಲೀಯಳ್ (ಆ ಪರ್ವ ೩. ೩–೧೦೬). ೨. ಆಕ್ಷೇಪಿಸು; ವಿರೋಧವಾಗಿ ನುಡಿ: ಆಕಸ್ಮಿಕಮುಂ ಮೋಹಮುಂ ತಿಣ್ಣಮಾಗೆ ನಿಶ್ಚ(ಶ್ಚ)ಯಾತ ಬೀಯಮುಂ ಸಲಿಸಿ ಕೊಂಡಾಡುವುದ ರ್ಕಣ್ಣಂಗಳ್ ಎಮ್ಮುಳ್ಳುದಿಲ್ಲಮುಂ ನಿನ್ನ ಕಿಱಿಯ ಮುಗ ಬೀಯಕ್ಕೆ ಕೊಟ್ಟಿಮ್ಮಂ ಕಿಡಿಸದೆಪ್ಪೆಂದಡೆಯುಂ ನಿಚ್ಚನಿಶ್ಚಮನಿವಂಗೆಯ್ದೆ ಧನ್ಯ ಕುಮಾರನಂ ಶಾಂತ ಕಾರ್ತಿಯಂತೆಂದರ್ (ಪೆಸರಂ. ೧೯೫–೩೬ ವ). **ಅನುವಂಗೆಯ್ಯ** : ೧. ಅನುವಂಗೆಯ್ವುಱಿಯೆಂಬ ತಾಯ ನುಡಿಯಂ ಕೈಕೊಂಡೇಗೆ (ಆದಿಪು. ೧೨–೩೬). **'ಅನಿವಿಸು'** ಪರಾ.

[ಅನಿವ + ಗೆಯ್ (< ಕೆಯ್.)]

ಅನಿವರ್ತಿ (ಗು). ೧. ಮತ್ತೆ ಬದಿಗದ. (ನಾ). ೨. ಹಿಂತಿರುಗದವನು. ೩. ರಣದಿಂದ ವಿಮುಖನಾಗದವನು; ಧೀರ. ೪. ವಿಷ್ಣುವಿನ ಸಹಸ್ರನಾಮಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು. [ಸಂ. ಅನವರ್ತಿನ್]

ಅನಿವಾರ (ಗು). ನಿವಾರಿಸಲಾಗದಂಥ; ಅತಿಶಯ; ಬಹಳ: ರಾಮನ ಮೇಲಿರುವ ಭರತನ ಅಕೃತ್ರಿಮವಾದ ಅನಿವಾರಕ್ಕೆರ್ಮವನ್ನು ನೋಡಿದರೆ (ತುಳುಭಾ. ೨೦೦). [ಸಂ.]

ಅನಿವಾರಣ (ನಾ). ನಿವಾರಿಸಲು ಶಕ್ಯವಿಲ್ಲದುದು; ತಡೆಯಲಾಗದುದು: ತಾನೆ ಮತ್ತೆ ಅಕಯಾನಾಂತುರೀಗಳಭಿವಾರಣಮನ್ನಯ ಚಿತ್ತ ವಾರಣಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೪–೧೫೯). [ಸಂ.]

ಅನಿವಾರಣೀಯ (ನಾ). ನಿವಾರಿಸಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲದುದು; ಗುಣ ಪಡಿಸಲಾಗದುದು; ತಡೆಯಲು ಶಕ್ಯವಿಲ್ಲದುದು: ಈ ಜಾಡ್ಯ ಅನಿವಾರಣೀಯ (ಗುರುಚಿ. ೮೬). [ಸಂ.]

ಅನಿವಾರಿತ (ಗು). ತಡೆಯಿಲ್ಲದ; ಹಿಂದಿರುಗಿಸದ; ತಪ್ಪಿಸಲಾಗದ: ನಿನಗಂ ಮೈತ್ರೇಯರ್ ಕೊಟ್ಟೂರುಳ್ಳಂಗಕಾಪಮನಿವಾರಿತಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೩–೬೫ ವ). [ಸಂ.]

ಅನಿವಾರಿತದಾನ (ನಾ). ತಡೆಯಿಲ್ಲದೆ ನಿರಂತರವಾಗಿ ಕೊಡುವ ದಾನ: ಕುಡುವನಿ [ಪಾಠಾಂ. ನ] ವಾರಿತವಾನಕ್ಕೆ ಪೋಲ್ವರಾರ್ ಬಡ್ಡೆ ಗನಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧–೨೮). [ಅನಿವಾರಿತ + ದಾನ]

ಅನಿವಾರ್ಯ (ಗು). ೧. ತಡೆಯಲಾಗದ; ತಪ್ಪಿಸಲಾಗದ. ೨. ಗತ್ಯಂತರವಿಲ್ಲದಿರುವ (ನಾ). ೩. ಆವಶ್ಯಕ: ಸೈನ್ಯಶಿಕ್ಷಣ ನನ್ನ ಯುವಕರಿಗೆ ಅವಶ್ಯಕ (ಶಿಪ್ರ. ೧೮೨). ೪. ಖಂಡಿತ; ಅಸೌಕರ್ಯ: ನಾಳೆ ಬರುವುದಕ್ಕೆ ನನಗೆ ಅನಿವಾರ್ಯವೆಂದಿದೆ (ರಂಗ); ಅವರ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಏನೋ ಒಂದು ಅವಾರ್ಯ (ರಂಗ).

ಅನಿವಾರ್ಯವಾಗಿ = ಗತ್ಯಂತರವಿಲ್ಲದೆ; ಬೇರೆ ದಾರಿಯಿಲ್ಲದೆ: ಅವರು ಯಾವ ಶಿಕ್ಷಕರ ಬಗ್ಗೆಯೂ ಲಕ್ಷ್ಯಕೊಡದೆ ಎತ್ತಿದ್ದವರಲ್ಲ. ಈಗ ಅನಿವಾರ್ಯವಾಗಿ ಅದನ್ನು ಮಾಡಬೇಕಾಯಿತು (ರಂಗಚೇ. ೬೧). [ಸಂ.]

ಅನಿವಿರಿದು (ಗು). ಆಪ್ಪು ದೊಡ್ಡದು; ಆಪ್ಪು ಹಿರಿಯದು: ಅನಿವಿರಿದೊಂ ಯೌವನಮದಕ್ಕೆಡೆಯಾಗಿಯುಮಂದು ರಾಗಸಂಜನನಮನೆಯ್ದೆ ತ್ತಾಲ್ವದವಿನಶ್ವರತೆರ್ತಿಯೊಳೆ (ಆದಿಪು. ೯–೬); ಅನಿವಿರಿದವಂತಿ ಮಾಳವಮನಾಳ್ವ ವೈಷಧಾಂಕನ್ಯಸಂ ಬಾಜ್ಯಂ ಸಿರಿ(ಸುಕುಮಾ.೯–೪೫); ಸಮ್ಯಗ್ದರ್ಶನಾದಿ ಗುಣಸ್ಥಾನಸೋಪಾನವಿನಿವಿರಿದು ಪ್ಪುತ್ತ್ಯನವಿರಿದೆ ಆಗಿ ಕುಂದದಡೆ (ತತ್ತ್ವಸಾ. ೨೩); ಖಳಂ ಜನ್ಮದೊಳಿವಿರಿದುಂ ಶಾಲಾಗಲ್ದು ದಾಗದು (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೩–೪). [ಅನತಿ + ಪಿರಿದು]

ಅನಿವಿಸು[1], ಅನಿವಿಸು (ಕ್ರಿ). ಬಲಾತ್ಕರಿಸು; ಒತ್ತಾಯಮಾಡು: ಮತ್ತಾವಾಗಲಡಿಗಡಿಗನಿವಿಸಲೆಮ್ಮನಿವಳ್ಕೆ ಸೈರಿಸದೆ ಜಂದ್ರಾಂಕಪಿಡಿ ಭೂಷ ಪರಿಕ್ಷಿತತಮಪ್ಪ ತುರಂಗಬಲಂಬೆರಸು . . . ಎಮ್ಮಂ ಬಿಟ್ಟಬಿಟ್ಟನಾಗಿ ಪಱಸಿದೆ ನುಡಿದು (ಕಾದಂಉ. ೪೪೬); ರಣಕ್ಷಯಾಣಲಾಲಸೆಯನಿವಿಸಿ [ಪಾಠಾಂ. ಅನಿಸು] ಶರೀರಮಂ ನೆಗಪಿದಂತಿರವಸಬದೆ ಬಜ್ಜಿದೆ ಸಿಡಿದೆಟ್ಟ (ವರ್ಧಪು. ೬–೪೧ ವ). **ಅನುವಿಸು**[1]: ಳೆಲಿವನೆ ಬಿಜಯಂಗೆಯ್ದು ಮಿಕ್ಕೆಂದು ಮೇಧಾವಿಳಸನುಮಿಸಿ ತಾಂ ಕೇಳ್ದು ಕಡ್ಡೀಗದಿಂ ಬಂದಲಸ ದೆಸಕದಿಂ ಮಜ್ಜನಾದಿ ಕ್ರಿಯಾಸಂಠಳಿಸುಸಿ ನೆಗಪ್ಪಂ (ಕ ಸು ಮಾ. ೧೦–೧೦೬); ಪಟ್ಟವರ್ಧನ ಗಜೇಂದ್ರಮನಾಗಳೆ ತಂದು ಸಾರ್ದ ತಳ್ಳನ ಪಕ ಬೇಗದಿಂದಲೆ ಮುಸಿಕ್ಕೃತ ನೀಮಾದನೇಲ್ಪಿಕೊಳ್ಳೆಮೆಂದನುವಿಸಿದಂ ಕ್ರಿಯಾತುರನದೆಂತಱಿವಂ ಸಮರ್ಥೋಚಿತಂಗಳಂ (ಕಸುಮಾ. ೪–೧೧೧); ಅನುವಿಸಿದರ್ ನರೇಂದ್ರವರ ವಾಹನಮೇಱುವುದೇ ತಪಸ್ಸಿಗಳ್ಗನುಚಿತ ಮೊಲ್ಲೆವಂದು ಪದಮಾರ್ಗದೆ ಬರ್ಪರಧಂಬುಜ್ಜಗಂಗೆಯಲ್ಲ (ಕಸುಮಾ. ೪–೧೧೧); ಸಂಧಾತಾತ ಗುರುಭಾಷಾನಿಂಧಿಯ ಸುಧಾಪಾನ ಸಮ್ಮದದೆ ಮತ್ತ ಮನೋಬಂಧುಜನ ವ್ಯಾಮೋಹ ನಿಬಂಧನಮನುವಿಸಿ ನೈಪೇಂದ್ರ ಬಿಸ್ಮಿಲ ನಿಪದೆಂ (ಆಪರು. ೩–೩). [ಅನವ + –ಇಸು]

ಅನಿವಿಸು 'ಅನುವಿಸು' ನೋ.

ಅನಿವೃತ್ತ (ಗು). ೧. ಹಿಂತಿರುಗದ. ೨. ನಿವೃತ್ತಿ ಹೊಂದದ. [ಸಂ.]

ಅನಿವೃತ್ತಿ (ನಾ). ಹಿಂತಿರುಗದೆ ಇರುವುದು; ಬಿಡದಿರುವುದು; ಬಿಡುಗಡೆಯಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ. **'ಅನಿವೃತ್ತಿಕರಣ'** ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅನಿವೃತ್ತಿಕರಣ (ನಾ). ೧. [ಜೈನ] ಮೂರು ಬಗೆಯ ಕರಣಲಬ್ಧಿಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು. ೨. ಒಂಬತ್ತನೆಯ ಗುಣಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಜೀವನಿಗೆ ಧ್ಯಾನದಿಂದ ಉಂಟಾಗುವ ಅತಿ ಪರಿಶುದ್ಧ ಭಾವಗಳು: ಪ್ರತಿ ಸಮಯಮನಂತಗುಣತ್ವ ಖಚಿತ್ಯೈಕ ಪರಿಣಾಮಾನ್ಯವೃತ್ತಿಕರಣಕ್ಷಿಪಕನಾಗಿ (ಆದಿಪು. ೧೦–೧೪ ವ); ಅಧಃಪ್ರವೃತ್ತಿಕರಣ ಅಪೂರ್ವಕರಣ ಅನಿವೃತ್ತಿ ಕರಣಾಧಿಧಾನತ್ರಿವಿಧಕರಣಲಬ್ಧಿ ಪಥ್ಥದಲ್ಲಿ ನಿರಂತರಂ (ತತ್ತ್ವಸ್ತ. ೮೧). [ಅನಿವೃತ್ತಿ + ಕರಣ]

ಅನಿಶ (ಗು). ೧. ಬಿಡುವಿಲ್ಲದ. ೨. ಬಿಡುವಿಲ್ಲದೆ; ನಿರಂತರ. (ನಾ). ೩. ದೇವತೆ (?): ರೋಷ ಕರಾಳ ವಹ್ಯಂಬಲಿ ಮನ ಮುಳುಗಿ ಕೈಯಕ್ಕ ಹೆದತಲೆಗಳಶರಳುಕಲು ಕಿತ್ತು ಜಡೆಯನು ಜನಪನನು ತಿನ್ನೆನುತ ಬೀಸಾದ ದನು ಮೇದಿನಿಗೆ (ವಿಳಾಗ. ೯–೩–೪೧). [ಸಂ. ಅನಿಶಾ]

ಅನಿಶಂ (ಅ). ಯಾವಾಗಲೂ; ಎಡೆಬಿಡದೆ; ನಿರಂತರವಾಗಿ: ಅನಿಶಂ ಪ್ರಸನ್ನತಾಯುತರನೂನ ಸದಸತ್ಪದಾರ್ಥ ದರ್ಶನ ನಿಪುಣರ್ (ಚಂದ್ರಪು. ೧-೧೬). [< ಅನಿಶ]

ಅನಿಶ್ಚಯಿ (ನಾ). ನಿಶ್ಚಯವಿಲ್ಲದವನು; ಸಂದೇಹಿ. [ಸಂ. ಅನಿಶ್ಚಯಿನ್]

ಅನಿಶ್ಚಿತ (ಗು). ನಿಶ್ಚಯವಿಲ್ಲದ; ತೀರ್ಮಾನಿಸಿಲ್ಲದ; ಸಂದೇಹಾಸ್ಪದ: "ಕವಿಯ ಶಾಂತಿ ಬರಿಯ ಭ್ರಾಂತಿ. ಈ ಜಗತ್ತಿನ ಶಾಂತಿ ಯಾವಾಗಲೂ ಅನಿಶ್ಚಿತವೇ . . ." (ಧರ್ಮಸಾ. ೧೦೧). [ಸಂ.]

ಅನಿಶ್ಚಿತಕ್ರಮ (ನಾ). ನಿಶ್ಚಯವಾಗಿಲ್ಲದ ಕ್ರಮ; ನಿರ್ಣಯಿಸಿ ಹೇಳಲಾಗದ ರೀತಿ: ನೆನೆದಱಿಪಲಾರ್ಪರಾರದನನಿಶ್ಚಿತಕ್ರಮ ವಿಶೇಷ ಗುಣಯುಕ್ತಕಮಂ (ಕವಿರಾ. ೨-೪೮). [ಅನಿಶ್ಚಿತ + ಕ್ರಮ]

ಅನಿಷ್ಕೃಷ್ಟ (ಗು). ನಿಷ್ಕರ್ಷೆಯಾಗದ; ನಿರ್ಧರವಿಲ್ಲದ. [ಸಂ.]

ಅನಿಷ್ಟ (ನಾ). ೧. ಇಷ್ಟವಲ್ಲದುದು; ಅಪ್ರಿಯವಾದುದು; ಹಾನಿ; ಅಪಾಯ: " . . . ದೇಶದ ಹಿತದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಈ ಅನಿಷ್ಟವನ್ನೂ ಈಗ ಮಾಡಬೇಕಾಗಿದೆ" (ಶಾಂತಲಾ. ೧೬೧). ೨. ಬೇಕಿಲ್ಲದವನು; ಕೆಟ್ಟವನು: ಬೇಡ ಬೇಡವೆಂದರೂ ಈ ಅನಿಷ್ಟ ಕೇಳೋದಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ).

ಅನಿಷ್ಟಕ್ಕೆ ಶನೀಶ್ವರ = ಕೆಟ್ಟದಕ್ಕೆ ಶನಿ: ಕೆಟ್ಟ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಶನಿ ಬಂದಂತೆ ಅನಿಷ್ಟಕ್ಕೆ ಶನೀಶ್ವರ ಎಂದಂತೆ ಈ ಅಪರಕರ್ಮಕ್ಕೆ ಬೋಳು ತಲೆಯೇ ಸರಿಯಪ್ಪ (ಚಿಕರಾ. ೫೦೩). [ಸಂ.]

ಅನಿಷ್ಟದಿನ (ನಾ). ಕೆಟ್ಟ ದಿನ: ರಾಯರ ಶೌರ್ಯದಲ್ಲಿ ನನಗೆ ನಂಬಿಕೆ ಇದ್ದರೂ ಅಮಾವಾಸ್ಯೆ ಎಂಬ ಅನಿಷ್ಟ ದಿನದಿಂದ ಪುನಃ ಯೋಚನೆಗಾರಂಭವಾಯಿತು (ರಾಯಕ. ೧೬). [ಅನಿಷ್ಟ + ದಿನ]

ಅನಿಷ್ಟನಿವೃತ್ತಿ (ನಾ). ಇಷ್ಟವಲ್ಲದುದರ ನಿವಾರಣೆ; ಕೇಡಿನ ನಿವಾರಣೆ: ಕರ್ಮದಿಂದ ಅನಿಷ್ಟನಿವೃತ್ತಿ (ಹಿಂದಸಾ. ೧೮೬). [ಅನಿಷ್ಟ + ನಿವೃತ್ತಿ]

ಅನಿಷ್ಟಪುಣ್ಯ (ನಾ). [ತತ್ತ್ವಶಾ] ತಾನು ಬಯಸದೆಯೇ ಒದಗಿದ ಪುಣ್ಯ: ಅಪರೋಕ್ಷಾನಂತರ ಮಾಡಿದ ಯಿಷ್ಟಪುಣ್ಯ ಅನಿಷ್ಟಪುಣ್ಯ ಯೆರಡರವೊಳಗೆ ಯಿಷ್ಟಪುಣ್ಯ ಅನಂದಾಭಿವೃದ್ಧಿಗೆ ಕಾರಣ. ಅನಿಷ್ಟಪುಣ್ಯ ತನಗೆ ಪುಪಕಾರ ಮಾಡಿದವರ ಉದ್ಧಾರಕ್ಕೆ ಕಾರಣ (ಅಧ್ಯಾಮಾ. ೯೫). [ಅನಿಷ್ಟ + ಪುಣ್ಯ]

ಅನಿಷ್ಟಪುಷ್ಟಿ (ನಾ). ಕೇಡನ್ನು ಹೆಚ್ಚಿಸುವ ಸಾಧನ; ಕೇಡಿನ ಏಳಿಗೆ: ಮಾನವರ ಕುಲವನಱಿಯದೆ ಬೆರಸುವತಿಚಾಪಳದಿರವುಗಳೆರವುಗಳುಱಿ ಮೊರೆಗಳನಱಸದೆಱಗುವ ಕೆಡಿಕೆಗಳನಿಷ್ಟಪುಷ್ಟಿಗಳು (ಬಸಪು. ೪೦-೫೮). [ಅನಿಷ್ಟ + ಪುಷ್ಟಿ]

ಅನಿಷ್ಟಮದುವೆ (ನಾ). ಬೇಡವಾದ ಮದುವೆ; ಅಪ್ರಿಯ ವಿವಾಹ: ಈ ತಾಯಿಯ ಹೃದಯ ಏಕೋ ಏನೋ ಈ ಅನಿಷ್ಟಮದುವೆ ಬೇಡ ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತಾ ಇದೆ (ಮಹಾಗ. ೨೦೮). [ಅನಿಷ್ಟ + ಮದುವೆ]

ಅನಿಷ್ಟವಿಯೋಗ (ನಾ). ಬೇಡವಾದುದರಿಂದ ಬಿಡುಗಡೆ; ಅಪ್ರಿಯದ ನಿವೃತ್ತಿ. [ಅನಿಷ್ಟ + ವಿಯೋಗ]

ಅನಿಷ್ಟಸಂಯೋಗ (ನಾ). ಬೇಡವಾದದ್ದು ಒದಗುವುದು; ಬೇಕಿಲ್ಲದುದರ ಸಂಬಂಧ: ಸಮನಿಸಿದನಿಷ್ಟಸಂಯೋಗಮನಿಷ್ಟವಿಯೋಗಮಂ ಚತುರ್ಗತಿಗಳೊಳಂ ಭ್ರಮಿಯಿಸಿ ಕೈಕೊಳ್ಗುಂ ತಾನೆ ಮತ್ತೆ ನೆರಮಿಲ್ಲದೇಹಿಗಿಂತೇಕತ್ವಂ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೧೪-೬೭). [ಅನಿಷ್ಟ + ಸಂಯೋಗ]

ಅನಿಷ್ಟಾರ್ಥ (ನಾ). ೧. ಬೇಕಿಲ್ಲದ ವಸ್ತು; ಬೇಡದ ಅರ್ಥ; ಅಪ್ರಿಯವಾದ ಅರ್ಥ. ೨. ವಿಪರೀತವಾದ, ವಿರುದ್ಧವಾದ ಅರ್ಥ; ಬಯಸದೆ ಇರುವ ಅರ್ಥ: ಸ್ವವಿಕಲ್ಪಿತದೊಳನಿಷ್ಟಾರ್ಥವಾಗೆ ವಿಪರೀತ ಕಲ್ಪನಂ ತಾನಕ್ಕುಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೪೩೯). [ಅನಿಷ್ಟ + ಅರ್ಥ]

ಅನಿಷ್ಟೆ (ನಾ). ಬೇಕಿಲ್ಲದವಳು; ಕೇಡಾಳಿ: ಮಂಥರೆ ಅನಿಷ್ಟೆಯೆನುತಾ ಸವತಿ ಕೈಕೆಯಂ ಬಳಿಸೇರಿಸದೆ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೨೫-೬೫೧). [ಸಂ. ಅನಿಷ್ಟಾ]

ಅನಿಷ್ಪಂದ (ಗು). ಅಲುಗದ. 'ಅನಿಷ್ಪಂದಗಾತ್ರ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅನಿಷ್ಪಂದಗಾತ್ರ (ನಾ). ಅಲುಗದ ಮೈಯುಳ್ಳವನು: ಎನಿತಾನುಂ ಪೊಟ್ಟನಿಷ್ಪಂದಗಾತ್ರನುಮುದ್ಬಾಷ್ಪನಿಮಗ್ನನೇತ್ರನುಮೆನಲ್ತನ್ಮಂತ್ರಿ ಮುಖ್ಯಾತ್ಮಜಂ (ಕಾದಂಉ. ೪೪೪). [ಅನಿಷ್ಪಂದ + ಗಾತ್ರ]

ಅನಿಸಂ (ಅ). = ಅನಿಶಂ: ಅನಿಸಂ [ಪಾಠಾಂ. ಅನಿಶಂ] ನಾಲ್ದೆಸೆಯಲ್ಲಿ ನಾಲ್ಕೆಸೆವುವರ್ಹನ್ಮಂದಿರಂ (ವರ್ಧಪು. ೧೪-೧೧). [< ಅನಿಶಂ]

ಅನಿಸಿಕೆ (ನಾ). ಭಾವನೆ; ಅಭಿಪ್ರಾಯ; ಎಣಿಕೆ: ಇದು ಅವನ ಸ್ವಂತದ ಅನಿಸಿಕೆಯೇ ಹೊರತು ಬೇರೆಯಲ್ಲ (ಸಮಜೀ. ೩೪೮); ತನ್ನ ಅನಿಸಿಕೆ ನೆನಸಿಕೆಗಳಿಗೆ, ಧಾರಣೆ ಧೋರಣೆಗಳಿಗೆ ಹೇಗಾದರೂ ಬುದ್ಧಿಯ ಮರುಗನ್ನು ವಿಚಾರವಂತಿಕೆಯ ಒಪ್ಪವನ್ನು ಕೊಡುವದು (ವಿಚಾವಾ. ೪೩); ಇಂಥ ಅನಿಸಿಕೆ ನನ್ನೊಬ್ಬಳದೆ ಆಗಿದ್ದರೆ ಅದೊಂದು ಮಾತು ಬೇರೆ (ನಿರೀಕ್ಷೆ. ೧೦೮). [ಅನಿಸು$_1$ (< ಅನ್ನಿಸು) + -ಇಕೆ]

ಅನಿಸಿಕೊ 'ಅನ್ನಿಸಿಕೊ' ನೋ.

ಅನಿಸು$_1$ 'ಅನ್ನಿಸು' ನೋ.

ಅನಿಸು$_2$ (ನಾ). = ಅನಿತ್ತು: ಮೂಱುಕೋಟಿ ಕವಿಲೆ[ಗ]ಳುಮನನಿಬರು ಬ್ರಾಹ್ಮಣರುಮನಳಿದನಿಸು ಪಾಪಂ ಸಾರ್ಗ್ಗುಂ (ಸೌ ಇ ಇ. XI-i, ೧೦೩-೧೦; 1070); ಬೆಳಗೆಯ ರಸಭಾವಕ್ಕನಿಸೆ ಮಾರ್ಗ ಮಾರ್ಗಂ ಮುದಮಂ ದೇಶಿ ಪಡೆಯೆ (ಪುಷ್ಪಪು. ೧೦-೪೫). [?]

ಅನಿಳ 'ಅನಿಲ' ನೋ.

ಅನಿಳತನಯ 'ಅನಿಲತನಯ' ನೋ.

ಅನಿಳಾಧ್ವ (ನಾ).= ಅನಿಲಪಥ: ಅನಿಳಾಧ್ವದೊಳ್ ಪೊಳೆಯುತಿರ್ದುದು ಚಂಡಮರೀಚಿಮಂಡಲಂ (ಜಗವಿ. ೪-೭೧). [ಅನಿಳ (= ಅನಿಲ)+ಅಧ್ವ]

ಅನೀಕ (ನಾ). ೧. ಗುಂಪು; ಸಮೂಹ: ನೀಳ್ದಿರ್ದ ಸೆಱಂಗು ಚಿತ್ರಿಸಿದ ಹಂಸಾನೀಕದಿಂ ಚೆಲ್ವನಾಳ್ದಿರೆ (ಕಾದಂಪೂ. ೨೮); ದನುಜಕ್ಷತ್ರಾಧಮಾನೀಕಮನಗಣಿತಮಂ ಕೂಡೆ ನಿರ್ಮೂಲನಂಗೈಯ್ದನಿತುಂ ಭೂಭಾರಮಂ ಪಿಂಗಿಸಲುದಯಿಸಿದಂ ಚಕ್ರಿ (ಜಗವಿ. ೩-೪); ಪರಸುತ್ತಕ್ಷತೆಯನಿಟ್ಟವೋಲೊಪ್ಪಿದಂ ಶರನ್ಮೇಘದೊಳ್ ಚಂದ್ರಮಂ ತಾರಕಾನೀಕದಿಂದ (ಭಾವಚಿಂ. ೬-೧೨). ೨. ಸೈನ್ಯ. ೩. ಸಾಲು. ೪. ಯುದ್ಧ; ಕಾಳಗ. [ಸಂ.]

ಅನೀಕಸ್ಥ (ನಾ). ೧. ಸೈನ್ಯದಲ್ಲಿರುವವನು; ಸೈನಿಕ. ೨. ಸೈನ್ಯಾಧಿಪತಿ: "ರಕ್ಷಿವರ್ಗಃ, ಅನೀಕಸ್ಥಃ, ಸೇನಾನೀಃ ವಾಹಿನೀಪತಿಃ —ಈ ೪ ದಂಡನಾಯಕಂ" (ಹಲಾಯು. ೭೧-೨೭೯); "ಚಮೂಪತಿಯನೀಕಸ್ಥನೆನೆ ದಂಡನಾಥನಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೮೦-೮). ೩. ರಾಜಸೇವಕ; ಕಾವಲುಗಾರ. ೪. ಗಜಶಿಕ್ಷಕ; ಮಾವಟಿಗ. ೫. ಯುದ್ಧಭೇರಿ. [ಸಂ.]

ಅನೀಕಿನಿ (ನಾ). ೧. ಗುಂಪು; ಸಮೂಹ. ೨. ಸೈನ್ಯ. ೩. ಅಕ್ಷೌಹಿಣಿಯ ಹತ್ತನೆಯ ಒಂದು ಭಾಗ: ಆನೆ ೨೧೫೭, ರಥ ೨೧೮೭, ಕುದುರೆ ೬೫೬೧, ಕಾಲಾಳು ೧೦,೯೩೫ ಯಿದು ಒಂದು ಅನೀಕಿನಿಯೆಂಬ ಬಲವಕ್ಕುಂ (ವ್ಯವಹಾ. ಅನು. ೧-೧೦) [ಸಂ.]

ಅನೀತಿ (ನಾ). ೧. ನೀತಿಯಲ್ಲದ್ದು; ಕೆಟ್ಟನಡೆ; ಅನ್ಯಾಯ: ನೀತಿ-ಅನೀತಿ ತಿಳಿಯದವನೇ ಪಶುವು (ಮುಂಬಯಿ. ೧-೧೬). ೨. ರೋಗಕ್ಷಾಮ ಮುಂತಾದ ಬಾಧೆಗಳಿಲ್ಲದಿರುವುದು. 'ಅನೀತಿರಹಿತ' ಪರಾ. [ಸಂ. (ಅ- + ನೀತಿ; ಅ- + ಈತಿ)]

ಅನೀತಿರಹಿತ (ನಾ). ೧. ಅನೀತಿಯಿಲ್ಲದವನು; ಕೆಟ್ಟ ನಡತೆಯಿಲ್ಲದವನು. ೨. ರೋಗ, ಕ್ಷಾಮ ಮುಂತಾದ ಬಾಧೆಗಳುಳ್ಳವನು: ೧, ೨: ನೃಪಂ . . . ಪರಾರ್ಥಪರನಾಗಿಯುಂ ಪರಾರ್ಥಪರನಲ್ಲ ಅನೀತಿರಹಿತನಾಗಿಯುಂ ಅನೀತಿರಹಿತನಲ್ಲ (ತುಷ್ಟಿ. ೯–೨೯ ವ).

[ಸಂ. (ಅನೀತಿ + ರಹಿತ; ಅ– + ಈತಿ + ರಹಿತ)]

ಅನೀನಂ (ನಾ). ಕಡಿವಾಣ; ಲಗಾಮು: ಅಶ್ವರತ್ನಿದ ಅಧರಣದ ಲಕ್ಷ್ಯಂ . . . ೨ ಲಗಾಮು ತುಂಡು ಳ ಯಿದಕ್ಕೆ ಗುಬ್ಬಿವೊಳ್ ಳ ಅನೀನಂ ೨ ಹರಿಡಿ ೧ ತನಾಲು ೧ ಸಹಾ (ವಿಕ್ರ. XIV, ಸಂಜಸ. ೨೯೩, ಪು. ೧೪೩; 1847).

[← ಮರಾ. ಅನೀನಾ = ಲಗಾಮ್; ಆರ. ಇನಾನ = ಲಗಾಮ್]

ಅನೀಪ್ಸಿತ (ಗು). ೧. ಬಯಸದ; ಅಪೇಕ್ಷಿಸದೆ ಇರುವ. (ನಾ). ೨. ಅಪೇಕ್ಷೆಯಿಲ್ಲದಿರುವುದು: "ಉದ್ಭವಿಪಿದ = ಹುಟ್ಟಿದ, ಅನೀಪ್ಸಿತ ದೊಳ್ = ಅನಿಚ್ಛೆಯಲ್ಲಿ" . . . ಅನಿಷ್ಟಕ್ಕೆ –ಆತಂಗೆ ವಿಷಮನಸ್ಕಿತಂ, ಆತಂಗೆ ಕಕ್ಕಿಸುಯಂ ಮಸೆದಂ (ಕಮದ. ೧೩೦, ೬೬; ಪ್ರಯೋ).

[ಸಂ.]

ಅನೀಶ (ಗು). ೧. ಒಡೆಯನಲ್ಲದ; ಅಸ್ವತಂತ್ರನಾದ; ಪರಾಧೀನನಾದ. (ನಾ). ೨. ಒಡೆಯನಲ್ಲದವನು; ಸ್ವತಂತ್ರ: ಮಂಗಳೋದಯ ನಿತ್ಯ ಪರಮೇಶಂಗನೀಶರುಂ ಸರಿಯೆ (ಬಸವ. ೫೪–೨೬). ೩. ದಿಕ್ಕಿಲ್ಲದವನು; ಅನಾಥ. ೪. ಅಸಮರ್ಥ. [ಸಂ.]

ಅನೀಶತೆ (ನಾ). ಸಾಮರ್ಥ್ಯವಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ಅಧಿಕಾರವಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ಅಶಕ್ತಿ; ಪರಾಧೀನತೆ: ನಸುಳು ಮುಸುಕೋರಲಿಸಿ ಬಯಲಿಗೆ ಬರಲಿ ನೀಸರನು ನಮ್ಮನೀತಕತೆ ಹರಿದು ಓಡಲಿ ಮಾಡು ಈ ಶರನು (ಅರಳು. ೧೩).

[ಸಂ. ಅನೀಶತಾ]

ಅನೀಶ್ವರ (ಗು). ೧. = ಅನೀಶ ೨: ಕರ್ಪನನೀಶ್ವರನಸುಜದೆ ತೆಗಲಲ್ ಶರ್ಪ ನರ್ಪೀಗದಿಂ ತನುವನುಳಿದೆಯ್ದಲು (ಉದ್ಭಟ. ೫–೫). ೨. ಈಶ್ವರನು ಇಲ್ಲ ಎಂದು ಹೇಳುವವನು; ನಾಸ್ತಿಕ: ಅನೀಶ್ವರಾ ಸ್ಮೇತ್ವರಾನೀಶೇತ್ವರಾಧಮತ್ವವಾದಿ ವಿವಾದಮಂ ಶ್ರುತ್ಯುತ್ಕೃಯಿಕ್ಕಿಗಳಿಂ ನಿರಾಕರಿಸಿ (ರಾಜಶೇ. ೫–೧೪ ವ). [ಸಂ.]

ಅನೀಶ್ವರವಾದ (ನಾ). ಈಶ್ವರನಿಲ್ಲವೆಂಬ ವಾದ: ದೇಶದಲ್ಲಿ ಬೆಳೆದು ಬಂದಿರುವ ಅನೀಶ್ವರವಾದ ಅನಾತ್ಮವಾದದ ಪರಿಣಾಮವಾಗಿ ಮಾನವನ ಭೋಗಲಾಲಸೆಗಳು ಎಲ್ಲೆಮೀರಿ . . . ಪ್ರಬಲಿಸಿ (ಜೀವಾತ್ಮ. ಮು. ೩).

[ಅನೀಶ್ವರ + ವಾದ]

ಅನೀಹಿತ (ಗು). ಅಪೇಕ್ಷಿಸಲ್ಪಡದ; ಬೇಡದ. [ಸಂ.]

ಅನೀಹಿತವೃತ್ತಿ (ನಾ). ಏನನ್ನೂ ಬಯಸದ ಸ್ಥಿತಿ; ಉದಾಸೀನತೆ; ಏನನ್ನೂ ಬೇಡದಿರುವ ವೃತ್ತ: ಅಸನ್ನಿಳವ ಸಸ್ಯಸಮೃದ್ಧಿಯಂ ಮಾಡುತ್ತುಂ ಅನೀಹಿತವೃತ್ತಿಯಿಂ ಪುಣ್ಯಕ್ಷೇತ್ರಂಗಳಂ ವಿಹಾರಿಸಿ (ತತ್ತ್ವಸಾ. ೩೩೮). [ಅನೀಹಿತ + ವೃತ್ತಿ]

ಅನ್ಕು 'ಅನ್ನು' ನೋಡಿ.

ಅನ್ನು, ಅನುವು) (ನಾ). ೧. ಅಣಿ; ಅಂದ; ಆಚ್ಚುಕಟ್ಟು; ಸೊಗಸು; ಹದ; ಮನೋಹರತೆ: "ಅನು ಅಣಿ . . . ಈ ೧೪ ಮನೋಹರಂ" (ಕಶಾ. ೧೧–೨೧೧). ೨. ರೀತಿ; ಕ್ರಮ; ಸ್ವರೂಪ; ಸ್ಥಿತಿ: ಗೊಹೇಶ್ವರ ಲಿಂಗದಲ್ಲಿ ಭಗತ ಬೋನದ ಅನು ಜೆನ್ನಬಸವಣ್ಣಂಗಾಯ್ತು (ಅವಚಂ. ೨೪೮–೧೧೩೦); ಛಲಗೆಟ್ಟಿರೆ ಕೆಡುಹುದಲ್ಲದೆ ಭಕ್ತಿಯ ಅನು ಕೆಡಬಾರದು (ಬಸವ. ೧೪೭). **ಅನುವು**: ೧. "ಇದರಿಂಯನುವೆಪ್ಪಮೆನೆ ಮಹೋಕರ ಮಕ್ಕಳಂ" (ಕವಕ. ೯೯); ಘನವಪ್ಪ ಬೋನವನು ಒಂದನುವಿನ ಪರಿಯಾಣದಲ್ಲಿ ಹಿಡಿದು ಗುರುಲಿಂಗವಾರೋಗಣೆಯ ಮಾಡಿ ಮಿಕ್ಕುದು ಪ್ರಸಾದ (ಅವಚಂ. ೪೦–೧೭೩); ಪೊಸಕಮ್ಮಂಗಳವೆಯ ತೆನೆಯ ತುದಿಯ . . . ಉಳ್ಳಿರ್ದಾ ಜಡವಿಷುಳಿಗಳು ಅನುವಂ ಪಡೆದುವು ತತ್ತ್ವಾಗಾಜಿಯ ಕೊನೆಗಱಚಿದ ಹರಿಣಲದ ಪರಲೆನೆ (ಜಯಹಾ. ೧–೪೯); ಎಡಬಲ ದೊಳನುವಾಗಿ ವಾಘೆಯಂ ಪಿಡಿದು ನಡೆತಪ್ಪ ನೆಗಳುಸುರಿಂದಂ ಹಯಂ . . . ಏತರಿಂದಿರ್ದುದು (ಜೈಮಿಭಾ. ೪–೬); ಅಪಮಿಷಪತಿಯುತ ನರಲೋಕದ ಭೋಗದನುವ ಪರಿಕ್ಷಿಸಬೇಕೆನುತ ಜನಿಸದ ನರದೂಷಿಸೆಳಗೆಂ ಬೊಲು ತನ್ನ ಮನೆಗೆ ತೋೞಿದೆ ನೋಡನಾಂಗಿ (ಕಂಪಪು. ೯–೧೩೧). ೨. ನಾ ನಮ್ಮ ಮನದನುವನೞಿಯೆನೆ ಮುಂಪಿರೆ (ಜಹಹಾ. ೪–೨೪); ಶಿವ ಲಿಂಗದ ನೆಲೆಯನಾ ಬಸವನೇ ಬಲ್ಲ ಪರಮನೞಿಂದ ಬಸವನನುವಂ (ಬಸವ. ೧–೩೦); ಭಕ್ತಿಯನುವನು ತೀವಿ ತಿಳಿವಂತೆನಗೆ ವರಗುರುರಾಯ ಹೇಳಿಂದ (ಪ್ರಭುಲಿ. ೧೬–೫೧); ದೇಹ ಕೇತರಿಗಳೊಳಗೆ ನಿಲುವುದು ದೇಹವೋ ಕೇತರಿಯೂ ಮುರಾಂತಕ ದೇಳುದನು ದೆಸೆದೆ ಮಾಡೆನು ಬಲ್ಲಿರೆನ್ನನುವ (ಕುವ್ಯಾಮ್ಯೂಗ. ೧೯–೪೩); ಮೊ ನೆ ಗಾತಿ ಮುಗುದೆ ಮುಸುಂಡಿಯಾಗಲಿ ನೆರೆವನೆ ಗಡತಿಯ ನೀಳಾಂಬದೆ ಮನೆಗೆ ಬಂ ದೆಡೆ ಯೊಳು ಮನ್ನಿಸಿ ಮನವೊಂದಿದನುವಱತಾದರಿಸುವುದು (ಹರಿಚ. ೪–೩೬). ೩. ಕ್ಷೇಮ; ಕುಶಲ; ಆರೋಗ್ಯ: ಬರಿದೆ ಪರಿಣಾಮವ ಮನೆಯೊಳ್ ಗಕ್ಕಂದಿರನು ಮಕ್ಕಳು ಪರಿಜನವ (ಜಯಹಾ. ೧–೨೦); ಐದಾಮಂದಿ ಮೊದಲೆನ್ನ ಯ ಮೈಗೆ ಅನುವಲ್ಲೇಳೆಂದಜೆಯಿನು (ಋಂದಾಸಾಂ. ೨೬–೧೫). ೪. ಸೌಜ್ಯ; ಸಿದ್ಧತೆ: ತನ್ನ ಮಹಾವ್ಯತಿಕರದೊಳ್ ಮುನ್ನವೆ ಬೆಂದವರೆ ಮತ್ತೆ ಕಾದಂಬರಿಯಂದಂ ನೋವು ಬಂದುದೆಂದಿಂ[ನ್ನಿ]ನಿವೆಗಾನೆ] ಕರಣಮಾ ವ್ಯತಿಕರದೊಳ್ (ಕಾದಂಪ್ರ. ೯೯೦). 'ಅನುಗೆಯ್' ಪರಾ. ೫. ಲಾಭ; ಪ್ರಯೋಜನ; ಪ್ರಾಪ್ತಿ: ಈಬಿದನುವಿಂಗೆ ತನು ವೆಗ್ಗಳಿಸಿ ಕೆತ್ತುತಿದೆ ಇಸ್ಸಾರಿಸಲಾಗದಿತಪನಿತೆಜಮೆಂಬೆಯೆಂದು (ಪಂಬಾ. ೩–೮೪); ಮಕ್ಕಳಿರಾ! ಒಬ್ಬರ ಸಮೃತಿ ಇಲ್ಲದೆ ತಮ್ಮ ಅನುವಿಗಾಗಿ ಅವರ ಪರಾರ್ಥವನ್ನು ಒತ್ತಾಯದಿಂದ ತಕ್ಕೊಳ್ಳುವುದು ಅನ್ಯಾಯವೆಂದು ಲಕ್ಷ್ಯದಲ್ಲಿಡಿ (ಮುಂಬಾಬು. ೨–೯೩). ೬. ಸಾಮರ್ಥ್ಯ: ಅಪಪಮಬಲಂ ಬಳ್ಪುವಾ ಹವಂ ಕಾದಲವನನುನೊಪ್ಪಿಂದಿಸಿ ಹಂಸಧ್ವಜಿ ಜಯವನಸುಳಿಂ (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೫–೭೦). ೭. ಅನುಕೂಲತೆ; ಅವಕಾಶ: ಉರವಣಿಸಿ ನಡೆತರುತ್ತುಂ ಗಿರಿಶಿಖರವನೀಜಲಜಾದಿರಂದು ದೆಸೆಯೊಳ್ ಬರಲಸುವಂ ಕಂಡು ದಿವಾಕರನಂದಿಂ ದಕ್ಷಿಣೋತ್ತರಾಯಣಾವಂದಿ (ಗಿರಿಕ. ೧–೫೩); ಮಗನು ಪಂಚದ್ರೌಪದೇಯರ ಬನೆಯನೆನ್ನ ವಧಿರಲು ರಾಜ್ಯವ ಹೊಗಿಸ ಲನುವಲ್ಲಿಂದಲು ಕಂದನ ರಣಕೆ ನೂ ಕಿ ದಿರಿ (ಕುವ್ಯಾಮ್ಯೂಗ. ೭–೧೫); ಮೇಣು ಹಿಪ್ಪಲಿ ಶುಂಠಿ ಜೀರಿಗೆಗೆಲ್ಲ ಸರಿ ಅನುವಪ್ಪುದೊಂದೊಂದು ರೋಗಕೊಂದೊಂದು (ಮಂಕುಶ. ೯೩೫); ಹಲವರಿಗೆ ಸಭೆಯಲ್ಲಿ ಮಾತ ನಾಡಲು ಅನುವು ದೊರತರೆ ಅಯತು ಎಚ್ಚರತೆ ತಪ್ಪುತ್ತದೆ (ಹುಚ್ಚು ಹು. ೧೧೧). ೮. ಸ್ನೇಹ; ವಿಶ್ವಾಸ: ಅನುವಿನೊಳೆಲ್ಲ ಸೋದರರು ಗೆಲಿದು (ವಿಸೀಗೀ. ೧–೧೧). ೯. "ಜೊತೆ" (ಮಂಕುಶ. ೪೧೯); ಜಿಂದು ವಿಸರ ಗಳನುವು, ವಂಕುಸರಂಗಳನುವ ಜೆಂಪ ಕಜ್ಜಿಗೆ ವರ್ಜವಿಧಂಗಳನುವ ಜೆಂದ ವೇಗಸ್ಪಿಪಿತದನುವು, ಹುಳಿಯಪ್ಪಸುವು (ಮಂಕುಶ. ೪೪೪).

ಆಮಿತನು = "ಪ್ರೇಮ" (ಜಾಹಕೋ. ೧೩). ಅನುವು ತನುವು (ದ್ವಿರುಕ್ತಿ) = ಅನುಕೂಲ; ಸೌಕರ್ಯ: ಅವಳಿಗೆ ತಾವು ಎಷ್ಟು ಕೊಟ್ಟರೂ ಕೊಂಡರೂ ಅದರೋಪಚಾರ ಮಾಡಿದರೂ ಅನುವು ತನುವು ನೋಡಿದರೂ ಅದನ್ನೆಲ್ಲ ಕೂಡಲೆ ಮರೆತು (ವೀಪ್ರಬಾ.೫೬). ಅನುವು ತನುವು ನೋಡಿ ನಡಸು = ಮನೋಧರ್ಮಜ್ಞನುಸಾರವಾಗಿ ನಡೆ; ಅನುಮಾ ಧಾನವಾಗದಿಂತೆ ವರ್ತಿಸು (ಸ್ಯಾಂಡರ್). ಅನುವಾಪತ್ತು = ಸುಖ ದುಃಖ; ಅನುಕೂಲ ಪ್ರತಿಕೂಲ: ನಿನ್ನ ಅನುವಾಪತ್ತುಗಳನ್ನು ಭೂರೆಯ ಮುಂದೆ ಹೇಳಿಕೋ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). ಅನುವು ತಪ್ಪಿದ ಸ್ಥಳ =

೧. ಅಯೋಗ್ಯವಾದ ಸ್ಥಾನ, —ಜಾಗ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). ೨. ಅಪಾಯಕರವಾದ ಅಥವಾ ರೋಗದ ಸ್ಥಳ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). ಅನುವಳಿ = ಅಂದಗೆಡು : ನಿಮ್ಮ ತನುವು ಬೇಜೊಂದಂದವಾಯಿತು ಅನುವಳಿದು ವಿದ್ರೂಪಗೊಂಡುದು (ಬಸಪು. ೧೭–೧೩). ಅನುವಾಗು = ಸಿದ್ಧವಾಗು : ಹೆಡತಲೆಗೆ ಮೋಹಿ ಕಯ್ಯೆತ್ತಿ ಕಂಧರ ಹಜಿಯೆ ಹೊಡೆಯಲನುವಾದೆನನುವಾದೆನನುವಾಗಾಗು ಮಡದಿ ನೆನೆ ನಿನ್ನ ದೈವವನು ಬಿಡದೆನ್ನೊಡೆಯನಂ ಹರಸು (ಹಚಕಾ. ೧೩–೧೨) ; ಆಯುಧವನೊಂದಂ ಪಿಡಿದು ತಾನಿರ್ದನನುವಾಗಿ (ಬಸಪು. ೧೩–೧೪) ; ಎನ್ನು ತಾಮರಿ ನಡೆಯಲನುವಾಗೆ ತಿಳಿದು, ಮುನ್ನ ಎಣಿಸಿದ ತಂತ್ರ ಬಯಲಾಗೆ ಮುಳಿದು (ಕಎಪು. ೧೨–೫).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಅ, ಅಂ = ಅಂದ, ಚೆಲುವು ; ತುಳು. ಅನುತನ = ಯೋಗ್ಯತೆ, ಅವಕಾಶ ; ತೆಲು. ಅನುವು]

ಅನ್ಯು- (ಪ್ರ). ಕಾಲ, ದೇಶ, ದರ್ಜೆಗಳಿಗೆ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟಂತೆ ತರುವಾಯ ಎಂಬ ಕ್ರಮವನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಉಪಸರ್ಗ. ೧. ತರುವಾಯ ; ಆ ಕೂಡಲೇ. ೨. ಯಥಾಕ್ರಮವಾಗಿ. ೩. ಜೊತೆಯಲ್ಲಿ ; ಸಂಗಡ. ೪. ಅನುಗುಣವಾಗಿ ; ಒಪ್ಪುವಂತೆ ; ಹೊಂದಿಕೊಂಡು. ೫. ಆ ದೆಸೆಯನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿ ; ಉದ್ದಕ್ಕೂ. ೬. ಬೇರೆಬೇರೆಯಾಗಿ; ಒಬ್ಬರಾದ ಮೇಲೆ ಮತ್ತೊಬ್ಬರು ; ಒಂದಾದ ಮೇಲೆ ಒಂದರಂತೆ. 'ಅನುಕರಣ', 'ಅನುಕಾಲ', 'ಅನುಕೂಲ', 'ಅನುಗತಿ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅನುಂಗೊಲೆ (ನಾ). ನೋವಿನಿಂದ ಕೂಡಿದ ಕೊಲೆ ; ಯಾತನಾಮಯವಾದ ಕೊಲೆ : ಎಲೆ ಚೋಳಕ್ಷಿತಿಪಾಳ ಸನ್ತವೆಟ್ಟೆಯಂ ನೀಂ ನೀವಿಕೊಳ್ ನಿನ್ನನುಂಗೊಲೆ ಮಾಣ್ದತ್ತಿರು ಪಾಣ್ಡ್ಯಪಲ್ಲವ ಭಯಂಗೊಣ್ಡೋಡದಿರ್ ನ್ನಿನ್ನಮಣ್ಡಲದಿಂ ಪಿಂಗದೆ ನಿಲ್ವದೀಗ (ಎಕ. II, ೫೯–೧೧೨ ; 974).

[ಅನುಂಗ್ಯು + ಕೊಲೆ. / ತಮಿ. ಅನುಂಗು = ನೋವನ್ನು ಅನುಭವಿಸು, ಯಾತನೆಪಡು]

ಅನುಕ (ಗು). ೧. ಆಸೆಬುರುಕನಾದ. ೨. (ಪ್ರಣಯದಿಂದ) ಮೋಹಗೊಂಡ ; ಪರವಶನಾದ. (ನಾ). ೩. ಗಂಡ : "ಕಾಂತಃ, . . . ಪ್ರಾಣಾಧಿನಾಥಃ, ಅನುಕಃ – ಈ ೧೪ ಗಂಡಂ" (ಹಲಾಯು. ೮೨–೩೪೩) ; "ವರಯಿತಂ ಭರ್ತೃಧವನಭಿಕನನುಕಂ ಭೋಕ್ತೃ ವರನಭೀಕಂ ರಮಣನೆನೆ ಗಂಡನೆನಿಸಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೯೧–೭). ೪. ಇಳಿಜಾರು ; ಇಳಿಕಲು. [ಸಂ.]

ಅನುಕಂಪ, ಅನುಕಂಪೆ (ನಾ). ಕರುಣೆ ; ದಯೆ ; ಕನಿಕರ ; ಸಹಾನುಭೂತಿ : ಪ್ರಧಾನರಿಗೆ ರಾಜಮಾತೆಯ ಮಾತುಗಳು ಹೃದಯದಲ್ಲಿ ಅನುಕಂಪ ಉಂಟುಮಾಡಿದವು (ಶಾಂತಲಾ. ೨೩). **ಅನುಕಂಪೆ** : ಕಂಡನುಕಂಪೆಯುಂ ಭಕ್ತಿಯುಂ ಕಾರಣಮಾಗಿ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೦೩–೨೬) ; ಜಾನಕಿ ಮೂರ್ಛಿತೆಯಾಗೆ ದಶಾನನನನುಕಂಪೆ ಪುಟ್ಟೆ ಕರುಣಿಸಿ (ಪಂಠಾಮಾ. ೧೪–೧೧) ; ನಮ್ಮನುಕಂಪೆ ನೀತಿನಿಂದೆಯೊಳಿರದು (ಮಂಕುಕ. ೨೮೧).

[ಸಂ. ಅನುಕಂಪಾ]

ಅನುಕಂಪನ (ನಾ). ಅನುಸರಿಸಿದ ಸ್ಪಂದನ ; ಅನುಸರಿಸಿ ಅದುರುವಿಕೆ : ಸೀತೆ ನಿಂತು ನೋಡಿದಳಾತನಾತ್ಮದನುಕಂಪನಕೆ ಪ್ರತಿಕಂಪಿಸುವ ವೀಣೆಯುಜ್ವಲ ತಂತ್ರಿಯಂತೆ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೧೫೯–೨೦೭). [ಸಂ.]

ಅನುಕಂಪೆ 'ಅನುಕಂಪ' ನೋ.

ಅನುಕರ (ಗು). ೧. ಬೇರೊಬ್ಬರು ಮಾಡಿದಂತೆ ಮಾಡುವ ; ಸಹಾಯಕವಾದ. (ನಾ). ೨. ಗುಂಡಿಬಟ್ಟಲು : "ಅನುಕರಂ ಗರ್ಶಕಂ ಗುಂಡಿವಟ್ಟಲಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೬೩–೨೫). [ಸಂ.]

ಅನುಕರಣ, ಅನುಕರಣೆ (ನಾ). ೧. (ಇತರರು) ನುಡಿದಂತೆ ನುಡಿಯುವುದು ; ನಡೆದಂತೆ ನಡೆಯುವುದು ; ಮಾಡಿದಂತೆ ಮಾಡುವುದು : ಕಲೆಗೆ ಅನುಕರಣವು ಸಾಧನ (ಸಾಹಿಜೀ. ೨೩) ; ಅನುಕರಣವು ಕವಿಯ ಸಾಧನ (ಅರಿಕಾ. ೧೩). ೨. ಹೋಲುವಿಕೆ ; ಸಾಮ್ಯ. ೩. ಪ್ರಕೃತಿಯಲ್ಲಿ ಉಂಟಾದ ಸದ್ದನ್ನು ಆ ರೀತಿಯಲ್ಲಿಯೇ ಉಚ್ಚರಿಸಿ ಸೂಚಿಸುವ ಪದ : ಅನುಕರಣಕ್ಕೆ ‖ . . . ನಿಶಾಟರನುಂಡನಗ್ನಿ ಭುಮ್ಮೆಂಬ ಭಟಚ್ಛಟೆಂಬ ಧಗಯೆಂಬ ಧಗದ್ಧಗಯೆಂಬ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೨೮) ; ಅನುಕರಣಕ್ಕೆ – ಖಣೆಲ್ಲನೆ, ಖಟಿಲನೆ, ಭಮ್ಮನೆ (ಶಮದ. ೧೪ ಪ್ರಯೋ) ; ಅವ್ಯಯಗಳನ್ನು . . . (iii) ಅನುಕರಣ. (iv) ತದ್ಧಿತಾಂತ. (v) ಕೃದಂತ ಎಂದು ವಿಭಾಗಮಾಡುತ್ತಾರೆ (ಕೈಪಿಡಿ. ೫೨). **ಅನುಕರಣೆ** : ೧. ಪದಾರ್ಥಕ್ಕಂ ವಾಕ್ಯವೇಷ್ಟನಕ್ಕಂ ಅನುಕರಣೆಗಂ ಸ್ವರಂ ಪರಮಾದೊಡಂ ಸಂಧಿವಿಕಲ್ಪಂ (ಶಮದ. ೬೧ ವೃತ್ತಿ). ೪. ಅಭಿನಯ : "ಅನುಕರಣೆ ನಯಮೆನಿಕು" (ಮಂಗರಾ. ೨೪–೬). [ಸಂ.]

ಅನುಕರಣಪದ (ನಾ). ಉಂಟಾದ ಸದ್ದುಗಳನ್ನು ಅವು ಆದಂತೆಯೇ ಉಚ್ಚರಿಸಿ ತಿಳಿಸುವ ಪದ, —ಮಾತು : ಧಿಗಿಲನೆ, ಭುಗಿಲನೆ, ಭೋರನೆ ಎಂಬನುಕರಣಪದಂಗಳ್ (ಶಮದ. ೩೦೦ ವೃತ್ತಿ).

[ಅನುಕರಣ + ಪದ್ಯ]

ಅನುಕರಣವಾರ್ತೆ (ನಾ). ಇತರರು ಮೊದಲೇ ಹೇಳಿದ ಸಂಗತಿಯನ್ನೇ ತಾನೂ ಹೇಳುವುದು : ಜನಮಜಿಯದನ್ನೆಗಂ ಮುನ್ನ ನಯಮನಜಿದಜಿಪಲಾರ್ಪೊಡದು ಮಂತ್ರಿಗುಣಂ ಜನವಾದಂ ನೆಗಟೆ ನಗಧ್ವನಿವೋಲನುಕರಣವಾರ್ತೆ ಮಂತ್ರಿಯ ಗುಣಮೇ (ಕವಿರಾ. ೩–೧೪೩).

[ಅನುಕರಣ + ವಾರ್ತೆ]

ಅನುಕರಣಶಬ್ದ (ನಾ). = ಅನುಕರಣಪದ : ಅನುಕೃತಿಯೊಳಂ = ಅನುಕರಣಶಬ್ದಂಗಳಲ್ಲಿಯುಂ (ಶಮದ. ೧೪ ಟೀಕು). [ಅನುಕರಣ + ಶಬ್ದ]

ಅನುಕರಣಾವ್ಯಯ (ನಾ). ಪ್ರಕೃತಿಯಲ್ಲಿ ಉಂಟಾದ ಸದ್ದನ್ನು ಆ ರೀತಿಯಲ್ಲಿಯೇ ಉಚ್ಚರಿಸಿ ಸೂಚಿಸುವ ಅವ್ಯಯ : ಅನುಕರಣಾವ್ಯಯಗಳು – ಗಟಗಟ, ಕವಕವ, ಛಟಿಲ್, ಛಿಟಿಲ್, ತಟತಟ, ನಿಟಿಲ್, ಪಠಿಲ್, ಭುಗಿಲ್ . . . ಭೋರ್, ಖಟಿಲನೆ, ದುಢುಮ್ಮನೆ ಇತ್ಯಾದಿ (ಕೈಪಿಡಿ. ೫೨). [ಅನುಕರಣ + ಅವ್ಯಯ]

ಅನುಕರಣೆ 'ಅನುಕರಣ' ನೋ.

ಅನುಕರಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. (ಇತರರು) ನುಡಿದಂತೆ ನುಡಿ ; ನಡೆದಂತೆ ನಡೆ ; ಮಾಡಿದಂತೆ ಮಾಡು ; ಅಭಿನಯಿಸು ; ನಟಿಸಿ ತೋರು : ಗಾಂಡೀವಿ . . . ಪಗೆವರ ಗಂಟಲ ಬಳೆಯನೊಡೆದು ಕಳೆವುದನನುಕರಿಸುವಂತೆ ತೀವಿ ತೊಟ್ಟ ಮುಂಗೆಯ್ಯ ಬಳೆಗಳನೊಡೆದು ಕಳೆದು (ಪಂಪಭಾ. ೮–೧೦೦ ವ) ; ಅಭವನ ತೊಡೆಯೊಳ್ ಮನದೊಲವಿಂ ಕುಳ್ಳಿರ್ಪುದನನುಕರಿಸುವ ತೆಜದೊಳಗಜೆ ಕುಳ್ಳಿರೆ ಕಲ್ತಳ್ (ಗಿರಿಕ. ೩–೬೧) ; ತಂದೆ ತಾಯಿಗಳನ್ನು ಅನುಕರಿಸುವುದು ಮಗುವಿನ ಗುಣಧರ್ಮವಾಗಿರುತ್ತದೆ (ರಂಗರೋ. ೧೨೬). ೨. ಹೋಲು : ಎನಿತಾನುಂ ಪಜೆಗಳ್ ಘನನಿನದಮನನುಕರಿಸೆ (ಆದಿಪು. ೭–೧೦೩) ; ಕುರುಕುಲ ಮಹೀಶನ ಕದಳೀಸ್ತಂಭಂಗಳನನುಕರಿಸುವ ತೊಡೆಗಳಂ (ಗದಾಯು. ೮–೩೭ ವ) ; ಈ ಶಿಳಾಶಾಸನಮಂ ಸ × × × [ಮು]ತ್ತಿನ ಸರಿಗೆಯನನುಕರಿಸೆ ಕನ್ನಪಯ್ಯಂ ಬರೆದಂ (ಸೌಇಇ. XI-i, ೧೧೧–೪೦ ; 1071). ೩. ಧರಿಸು : ವನಮಾಲಿ ಪಾತಕನಬದ್ಧಬುದ್ಧಾಕೃತಿಯನನುಕರಿಸಿ ನಿಂದು (ಪದ್ಮರಾ. ೧೦–೧೫೮) ; ಆತಂ ಬಂದು . . . ಸೂಕ್ಷ್ಮರೂಪಂ ಅನುಕರಿಸಿಯೊಳಪುಗುತುಂ (ಪದ್ಮರಾ. ೧೦–೨೧೯) ; ಅನುಕರಿಸಿದಮಲ ವಸ್ತ್ರಾಭರಣ ಗಂಧಮಾಲ್ಯಾದಿಗಳ ಪೂಜೆಯಿಂದೆ (ಜೈಮಿಭಾ. ೪–೬) ; ಪನ್ನೀರ ಮಿಂದು . . . ಸನ್ನುತ ಸುಯಕ್ಷ ಕರ್ದಮವನನುಕರಿಸಿ ಕತ್ತುರಿ ತಿಲಕವಿಟ್ಟು ಪಣೆಗೆ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೧–೪೧).

೪. ತೆಗೆದುಕೊ ; ಸ್ವೀಕರಿಸು : ಎನುತ ಸಂಭ್ರಮದಿಂದ ಮಾಯಾಂಗನೆಗೆಯುಪದೇಶವನು ಮಾಡಿದಡನುಕರಿಸಿ ಮಾಡುತ್ತಲಿರ್ದಳು ಭಕ್ತಿಯನು (ಪ್ರಭುಲೀ. ೩-೪೪) ; ಪರಮಹೀತಳದಖಿಳ ಜನದುಬ್ಬರದ ದರುಶನಗಾಣಿಕೆಯನನುಕರಿಸುತನುಪಮ ವಿಷಯವೀಥಿಯ ನೋಡುತ್ತೈತಂದ (ತೊರಶಾ. ೧-೬-೭) ; ನಿನಗೊಂದು ಪಲವು ಚಿತ್ರಾಂಬರ ವಿದ್ಯೆಯನನುನಯದಿಂದೀವೆನದನು ಅನುಕರಿಸೆಂದದಜಕೊಂದುನ್ನತಿಕೆಯ ಮನವೊಲಿದೊರೆದನಿಂತೆಂದು (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೪-೪೫). ೫. ಒಪ್ಪು ; ಅಂಗೀಕರಿಸು : ಸರೇಷಮಿದಿರಾಗೆ ಶಿಥಿಲಮೆಂದನುಕರಿಪರ್ (ಶಮದ. ೫೯) ; ಮನದ ಸಂಶಯವಡಗಿತಿಬ್ಬರ ವಿನುತ ಮೂರ್ತಿಯನೇಕಭಾವದಲನುಕರಿಸಿದರು (ತೊರಶಾ. ೧-೧೩-೧೫) ; ಸಾದರದೊಳೆನ್ನೊಡನೆ ರಮಿಸುವುದು ನಿನಗೆ ಸೊಗಸಾದರದನನುಕರಿಸುಮೇಣ್ಕಲಹಕೃತವೆ ಲೇಸಾದರದಟಂ ತೋಱಿಸು (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೬-೧೩). ೬. ಅನುಸರಿಸಿ ನಡೆ ; ಹಿಂಬಾಲಿಸು : ಶ್ರುತಿ ತದರ್ಥಸ್ಮೃತಿಗಳಲಿ ಪಂಡಿತರು ನಡೆವುದ ಮಾಡು ಮೂರ್ಖರ ಗತಿಯನನುಕರಿಸಿದರೆ ಬಳಿಕ ವಿಶೇಷವೇನೆಂದ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೮-೫೭). ೭. ಸಿದ್ಧಪಡಿಸು ; ಒದಗಿಸು : ಎನುತ ತೃಣಧಾನ್ಯದಲಿ ಪಾಕವನನುಕರಿಸಿ ಜೀವಿಸುತಲಾ ಕಾನನದಿ (ಜೀವಂಧ. ೫-೪೫) ; ಮುನಿರೂಪಿನ ಕಲ್ಪವೃಕ್ಷಮಿಂತೀಗಳು ಯೆನಗಭಿಲಷಿತ ಫಲವನು ಅನುಕರಿಸಲು ಬಂದುದೆಂದಾನೃಪೇಂದ್ರನು (ಶಾಂತೀಶ. ೯-೨೦). ೮. ಹೊರಚೆಲ್ಲು ; ವಿಸರ್ಜಿಸು : ಎನಲು ಗರ್ಜಿಸುತೆದ್ದು ಸಗಣವನನುಕರಿಸಿ ಗಾತ್ರವನು ಹೊಯ್ಯಲು (ಕುವ್ಯಾಅ. ೬೧೩. ೨೪-೭೧). ೯. ನಿರ್ದೇಶಿಸು : ಇ ಈ ಎಂಬಕ್ಕರಂಗಳನುಕರಿಸಿ ತೋಱುವಲ್ಲಿಯುಂ ನಡುವೆ ವತ್ವಂ - ಈವಿವು ಗ್ರಂಥಂಗಳ್, ಈವಿದು ಗ್ರಂಥಂ (ಶಮದ. ೫೫ ಪ್ರಯೋ). ೧೦. ಆಚರಿಸು ; ನಡಸು ; ನೆರವೇರಿಸು : ವಿನುತ ಸಂಧ್ಯಾವಂದನಾದಿಯನನುಕರಿಸಿ ಹರಿಪದ ಪಯೋಜವ ನೆನೆದು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೯-೧೪) ; ವಿನುತ ಸತ್ಕೃತಿ ಸಹಿತ ಗುರುಭಾವನೆಯಲೇ ಪೂಜಿಸಲು ಪೂಜೆಯನನುಕರಿಸಿ ಕೈಗೊಳಿಸಿದನು ಕಾಲೋಚಿತವ್ರತವ (ತೊರಶಾ. ೨-೧-೨೦) ; ಆ ಮಹೇಶ್ವರನು . . . ನಿಕಾಮಲೋಕಪ್ರಳಯ ತಾಂಡವಾಡಂಬರಮನನುಕರಿಸಿದಂ (ಚಿಬಪು. ೧೨-೧೮). [ಅನುಕರಣ + -ಇಸ್ಸು]

ಅನುಕೆರುಷ (ನಾ). = ಅನುಕರ್ಷ ೪ : ಆಯಿತಲ್ಲಿ ವರೂಥ ನಕ್ಷತ್ರಾಯತವು ಬಳೆಯನುಕರುಷವೊಂದಾಯಿತಾ ಗ್ರಹರಾಜಿಯಾದವು ಮಾವ ಕೇಳೆಂದ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೭-೪). [< ಸಂ. ಅನುಕರ್ಷ]

ಅನುಕರ್ತ (ನಾ). ಅಭಿನಯಿಸುವವನು ; ನಟ : "ಅನುಕಾರ್ಯ"ರೆಂದು ತಮ್ಮನ್ನು ಕರೆದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾ ಅದಕ್ಕೆ ತಕ್ಕಂತೆ ವೇಷ ಧರಿಸಿ ರಂಗಭೂಮಿಯ ಮೇಲೆ ಸಾಕ್ಷಾತ್ತಾಗಿ ಓಡಾಡುವ ನಟನಟಿಯರು. ಇವರು "ಅನುಕರ್ತ"ರು (ಭಾರಮಾ. ೩೫೮). [< ಸಂ. ಅನುಕರ್ತೃ]

ಅನುಕರ್ತೃ (ನಾ). ೧. ಅನುಕರಣ ಮಾಡುವವನು. ೨. ಪಾತ್ರಧಾರಿ : ಕವಿಯು ತಾನಾಗಿಯೇ ಮುಂದೆ ಬಂದು ಬಹಳ ಸ್ವಲ್ಪ ಹೇಳಬೇಕು. ಏಕೆಂದರೆ ಹಾಗೆ ಮಾಡುತ್ತಿರುವಾಗ ಅವನು ಅನುಕರ್ತೃವಾಗಿರುವುದಿಲ್ಲ (ಅರಿಕಾ. ೧೩೪). [ಸಂ.]

ಅನುಕರ್ಷ (ನಾ). ೧. ಆಕರ್ಷಣೆ ; ಸೆಳೆತ. ೨. ವಿಗ್ರಹ ಮುಂತಾದುವುಗಳಲ್ಲಿ ಮಂತ್ರಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಮಾಡುವ ದೇವತೆಗಳ ಆವಾಹನೆ. ೩. [ವ್ಯಾಕ] ಹಿಂದಿನ ಕ್ರಮವನ್ನು ಅಥವಾ ಸೂತ್ರವನ್ನು ಅನುಸರಿಸುವುದು. ೪. ರಥದ ಅಚ್ಚಿನ ಮರ : "ಅನುಕರ್ಷ - ನೊಗದ ಕೆಳಗಿರುವ ಕೋಳೀಹಲಿಗೆಗೂ, ತೋಳುಮರಕ್ಕೂ ಸಾರಥಿ ಕೂಡುವ ಹಲಿಗೆಗೂ ಕೊಳವಿ ಹೂಟದ ಮಿಣಿಗೂ ಹೆಸರು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೨೧೮). [ಸಂ.]

ಅನುಕಲ್ಪ (ನಾ). ೧. ಮುಖ್ಯವಾದ ವಸ್ತುವಿಗೆ ಅಥವಾ ವಿಧಾನಕ್ಕೆ ಪ್ರತಿಯಾಗಿ, ಪ್ರತಿನಿಧಿಯಾಗಿ ಅಂಗೀಕರಿಸುವ ಎರಡನೆಯ ವಸ್ತು ಅಥವಾ ವಿಧಾನ ; ಗೌಣಕಲ್ಪ ; ಮಧ್ಯಮಪಕ್ಷ ; ವಾಮಪಕ್ಷ. ೨. [ವೀಶೈ] = ಅನುಕಲ್ಪಭಸ್ಮ : ಸಮಸ್ತ ಭಸಿತಂಗಳಾದೊಡೆ ಕಲ್ಪ, ಅನುಕಲ್ಪ, ಉಪಕಲ್ಪ, ಅಕಲ್ಪವೆಂದು ನಾಲ್ಕು ತೆಜನಾಗಿರ್ಪುದದಜಲ್ಲಿ ವನದೊಳಗಿದ್ದ ಗೋಮಯಮಂ ಚೂರ್ಣೀಕರಿಸಿ ದಹಿಸಿ ಮಾಡಿಕೊಂಬುದೇ ಅನುಕಲ್ಪವೆನಿಸುವದು (ವಿವೇಕ. ೭೪). [ಸಂ. / ತಮಿ. ಅನುಕಱ್ಪಂ]

ಅನುಕಲ್ಪಭಸ್ಮ (ನಾ). [ವೀಶೈ] ನಾಲ್ಕು ವಿಧವಾದ ಭಸ್ಮಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ; ಕಾಡುಬೆರಣಿಯನ್ನು ಸುಟ್ಟು ಮಾಡಿದ ಭಸ್ಮ : ಅರಣ್ಯದಲ್ಲಿ ಒಣಗಿದ ಗೋಮಯವನ್ನು ತಂದು ಪುಡಿಮಾಡಿ ಮೊದಲಿನಂತೆ ಶಿವಾಗ್ನಿಯಿಂದ ದಹಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಭಸ್ಮವೇ ಅನುಕಲ್ಪಭಸ್ಮವು (ಅಷ್ಟಾವಿ. ೪). [ಅನುಕಲ್ಪ + ಭಸ್ಮ]

ಅನುಕಾಮಿನ (ನಾ). ಸ್ವೇಚ್ಛೆಯಿಂದ ನಡೆಯುವವನು ; ತನಗೆ ತೋರಿದಂತೆ ಮಾಡುವವನು. [ಸಂ.]

ಅನುಕಾರ (ನಾ). ೧. ವೇಷಧಾರಣ ; ಅಭಿನಯ ; ಅನುಕರಣ : ತಾನು ತೊಟ್ಟಲು ಕೃಷ್ಣನೆಂದನುಮಾನಿಸುತ ಮತ್ತೊಬ್ಬಳಾ ಶಕಟಾನುಕಾರದ ಕಾಂತೆಯನು ಕೆಡೆಯೊದೆದಳಂಬರಕೆ (ನಿಭಾಗ. ೧೦-೨೬-೨೫). ೨. ಹೋಲಿಕೆ ; ಸಾದೃಶ್ಯ. [ಸಂ.]

ಅನುಕಾರಿ (ಗು). ಅನುಕರಿಸುವಂಥ ; ಹೋಲುವಂಥ : ಬನರಾಣಿಯ ಕರತಳದ ಚೆಂಬೊಗರ್ಗನುಕಾರಿಯಪ್ಪೆಳದಳಿರಿಂ ತೀವಿ ತೋರ್ಪ ಚೆನ್ನ ಸುಗೆಯಿಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೫೩-೫). [ಸಂ. ಅನುಕಾರಿನ್]

ಅನುಕಾರ್ಯ (ನಾ). ಅನುಕರಿಸಲ್ಪಡಬೇಕಾದ ವ್ಯಕ್ತಿ ಅಥವಾ ವಸ್ತು : ಅನುಕಾರ್ಯನ ಸ್ಥಾಯಿಭಾವವನ್ನು ನಟನು ಅನುಕರಣೆ ಮಾಡುತ್ತಾನೆ (ಭಾರಮಾ. ೩೬೪) ; ನಾಟ್ಯದಲ್ಲಿ, ಅನುಕಾರ್ಯರಾದ ದುಷ್ಯಂತಾದಿ ವ್ಯಕ್ತಿಗಳು ; ನಟ, ಕವಿ, ಸಾಮಾಜಿಕರು ಇಷ್ಟು ಜನರಿರುತ್ತಾರೆ (ಕೈಪಿಡಿ. ೧೯೪). [ಸಂ.]

ಅನುಕಾಲ$_1$ 'ಅನಿಗಾಲ' ನೋ.

ಅನುಕಾಲ$_2$ (ಅ). ಕಾಲಕ್ಕೆ ತಕ್ಕಂತೆ; ಸಂದರ್ಭೋಚಿತವಾಗಿ. [ಸಂ.]

ಅನುಕೀರ್ತನೆ (ನಾ). ಕೊಂಡಾಟ ; ಗುಣಗಾನ : ಎನುತ ನಾನಾವಿಧದೊಳನುಕೀರ್ತನೆಗಳಂ ಮಾಡಲ್ಕೆ ತತ್ಪುರಜನರು ಜಯ ಜಯಘೋಷಣಂಗಳುವೆರಸಿ ಪೊಡಮಡಲು (ಬಸಪು. ೩೮-೬೯). [ಸಂ. ಅನುಕೀರ್ತನ]

ಅನುಕೂಲ, ಅನುಕೂಳ (ಗು). ೧. ತೀರವನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿದ ; ಪ್ರವಾಹಕ್ಕೆ ಅನುಗುಣವಾದ ; ಮೇರೆ ಮೀರದ. ೨. ಹಿತಕರವಾದ ; ಸುಖಕರವಾದ ; ಸಹಾಯಕವಾದ : ಮನೆಯ ತೊಜಱಿದು ಮನವಾಳ್ತೆಯನುಳಿದು ತನ್ನನುಕೂಲದಾಸೆಯನಳಿದು ಬನದೊಳು ಗೈವ ಬರಿಯ ತಪಗಳು ಕುಲವನಿತೆಯರಿರವಿಗೆ ದೊರೆಯೆ (ಹದಿಬ. ೨-೨೪). (ನಾ). ೩. ಸಹಾಯಕ. ೪. ಸೌಕರ್ಯ : ಕೀಲು ಕಡೆಗೊಂದೂಡಿ ಬೀಳಲು ಕಾಲಗತಿ ತಪ್ಪುವುದು ಅದ ಅನುಕೂಲ ನಿನ್ನೊಳಗಿಹುದು (ಹರಿಸಾ. ೮೭); ನಿನಗೆ ಆ ದಿನ ಬರಲು ಅನುಕೂಲ ಇದೆಯೋ ಇಲ್ಲವೋ ? (ರೂಢಿ). ೫. ಬಡತನವಿಲ್ಲದ ಸ್ಥಿತಿ ; ಹಣವಂತಿಕೆ : ಅವರು ತುಂಬ ಅನುಕೂಲವಂತರು (ರೂಢಿ). ೬. [ನಾಟ್ಯ] ಶೃಂಗಾರ ನಾಯಕನಲ್ಲಿ ಒಂದು ವಿಧ ; ಅನ್ಯಸ್ತ್ರೀಯರಲ್ಲಿ ಆಸಕ್ತಿಯನ್ನು ತೋರಿಸದೆ ತನ್ನ ಪ್ರಿಯೆಯಲ್ಲಿಯೇ ಅನುರಕ್ತನಾಗಿರುವವನು : ಅನುಕೂಲನೆಂದರೆ, ಒಬ್ಬಳೇ ನಾಯಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಅನುರಕ್ತನಾಗಿ ಇರುವವನು (ಕೃಪಿಡಿ. ೨೧೦). **ಅನುಕೂಳ** : ೨. ಪೆಂಪುವಡೆದ ಗೊಲ್ವಣ ವಿಭುಗಂಗನುಕೂಳ ಮಂತ್ರಿ ನರಸಿಂಗ ನಾಯಕಂ (ಕಇಅ. ೭೫-೧೨-೩೭ ; 1170). [ಸಂ.]

ಅನುಕೂಲಕರ್ತ (ನಾ). ೧. "ಶಾಸ್ತ್ರಕ್ಕೆ ಅನುಕೂಲವಾದ ಕರ್ತೃ ಸತ್ತ್ವರ್ಕ. ಅನುಕೂಲಕರ್ತವೆಂದೂ ಹೆಸರು" (ಹಿಂದೂಸಾ. ೧೧೫). ೨. ಸಮಯಕ್ಕೆ ತಕ್ಕಂತೆ ಅಥವಾ ತಮ್ಮ ಅನುಕೂಲಕ್ಕೆ ತಕ್ಕಂತೆ ಮಾಡುವವನು. [ಅನುಕೂಲ + ಕರ್ತ]

ಅನುಕೂಲತೆ (ನಾ). ೧. ಹೊಂದಿಕೊಂಡಿರುವಿಕೆ; ಹಿತವಾಗಿರುವಿಕೆ. ೨. ಸೌಕರ್ಯ : ಎಲ್ಲ ಪ್ರಾಣಿಗಳಿಗೂ ಅವುಗಳ ಸ್ಥಿತಿಗತಿಗೆ ತಕ್ಕ ಅನ್ನ ಪಾನಾದಿಗಳ ಅನುಕೂಲತೆಯುಂಟು (ಮುಂಬಯಿ. ೪-೫೯). ೩. ಸಂಪತ್ತು. [ಸಂ. ಅನುಕೂಲಾ]

ಅನುಕೂಲದಾಂಪತ್ಯ (ನಾ). ಸಮರಸವಾಗಿರುವ ದಂಪತಿಗಳ ಜೀವನ : ಅನುಕೂಲದಾಂಪತ್ಯ ಮತಿಯಲ್ಲಿ ಸುಖ ನೆಲಸುವಂತೆ ಮಾಡುತ್ತದೆ (ರಂಭಿ). [ಅನುಕೂಲ + ದಾಂಪತ್ಯ]

ಅನುಕೂಲನೆಲೆ (ನಾ). ಹಿತಕರವಾದ ಸ್ಥಳ : ಮತ್ತವರಿಗೆ ವನವಾಸವಾಗಲ್ ತನಗೆ ಚಿತ್ತಕ್ಕನುಕೂಲನೆಲೆಯಲ್ಲದಿರೆ (ಲಕ್ಷ್ಮೀಶ. ವಿರಾಟ. ೧-೩೦). [ಅನುಕೂಲ + ನೆಲೆ]

ಅನುಕೂಲಪವನ (ನಾ). ೧. ಹಿತಕರವಾದ ಗಾಳಿ. ೨. ಉದ್ದೇಶಕ್ಕೆ ಅನುಸಾರವಾಗಿ ಚಲಿಸುವ ವ್ಯಾಪಾರವಾಯು : ಅನುಕೂಲಪವನಂ ಜೀವನಿಷ್ಪಾದಿಂ ನಾಥಮೂಲದಿಂ ಕಕಜೆಯು ಪಾಂಗಿನವೋಲ್ ಶಬ್ದಪ್ರವೃತ್ತಿ ಜನಿಯಿಸುಗುಂ (ಶಮದ. ೨). [ಅನುಕೂಲ + ಪವನ]

ಅನುಕೂಲವರ್ತನ (ಗು). ಸನ್ನಿವೇಶಕ್ಕೆ ತಕ್ಕ ; ಹೊಂದಿಕೆಯಾದ : ಉಳಕಳಿಯಾಳ್ . . . ಅಡಿಗ ಪ್ರಳಟಿ ಪ್ರಕ್ಕಯಮಕ್ಕುಂ ಸುಕವಿಗಳಿಂತದ ನುಕೂಲವರ್ತನವಿಧಿಯೆಳ್ (ಶಮದ. ೨೦೩). [ಅನುಕೂಲ + ವರ್ತನ]

ಅನುಕೂಲವಾತಾವರಣ (ನಾ). ಹಿತಕರವಾದ ವಾತಾವರಣ : ಅಲ್ಲಿನ ಅನುಕೂಲವಾತಾವರಣ ಕೆಲಸಕಾರ್ಯಗಳಿಗೆ ಸೌಕರ್ಯವುಂಟು ಮಾಡಿದೆ (ರಂಭಿ). [ಅನುಕೂಲ + ವಾತಾವರಣ]

ಅನುಕೂಲವೃತ್ತಿ (ನಾ). ೧. ದಶವನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿ ಹರಿಯುವುದು; ಮೇರೆಯನ್ನು ಮೀರದಿರುವುದು. ೨. ಪ್ರೀತಿಯಿಂದ ಕೂಡಿ ಇತ್ಯಕ್ಕೆ ಅನುಸಾರವಾಗಿ ನಡೆಯುವುದು. ೧, ೨ : ಅನುಕೂಲವೃತ್ತಿ ದಶಿಯೊಂ ನಲ್ಲರೊಳಂ (ಜಗದ. ೪-೭೫ ವ).
[ಅನುಕೂಲ + ವೃತ್ತಿ]

ಅನುಕೂಲಶಾಸ್ತ್ರ (ನಾ). ಸಮಯಕ್ಕೆ ತಕ್ಕಂತೆ ತಮ್ಮ ನಡೆಗೆ ಅನುಕೂಲಿಸುವಂತೆ ಕಲ್ಪಿಸಿ ಶಾಸ್ತ್ರಕ್ಕೆ ಅರ್ಥ ಹೇಳುವ ಕ್ರಮ; ದಿಟವಾದ ಅರ್ಥ ಬೇರೆ ಇದ್ದರೂ ತಮ್ಮ ಅನುಕೂಲಕ್ಕೆ ತಕ್ಕಂತೆ ಅರ್ಥ ಕಲ್ಪಿಸಿ ಬಳಸುವ ರೀತಿ : ಈ ವಾದವನ್ನೆಲ್ಲಾ ತೆಗೆದರೆ "ಅನುಕೂಲಶಾಸ್ತ್ರ" ಎಂದು ಜನ ಕರೆದಾರು (ಸುವಸಂ. ೨೪).
[ಅನುಕೂಲ + ಶಾಸ್ತ್ರ]

ಅನುಕೂಲಸಿಂಧು (ನಾ). ಸನಯಕ್ಕೆ ತಕ್ಕಂತೆ ಅಥವಾ ತಮ್ಮ ಅನುಕೂಲಕ್ಕೆ ತಕ್ಕಂತೆ ಹೊಂದಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು: ಹಿರಿಯನಾದ ಮರಿಯಾನೆ ಮತ್ತು ಅವನ ವಂಶಕ್ಕರು ಅನುಕೂಲಸಿಂಧು ಮಾರ್ಗ ಹಿಡಿದು . . . ತಾವು ವೃತ್ತವಾದರು (ರೂಪೇಶಾ. ೧೮೯). ॥ ಧರ್ಮಸಿಂಧು, ನಿರ್ಣಯಸಿಂಧು ಎಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ಧರ್ಮಶಾಸ್ತ್ರ ಗ್ರಂಥಗಳಲ್ಲಿರುವ ಆಚರಣೆಯ ಕ್ರಮವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ತಮ್ಮ ಅನುಕೂಲದಂತೆ ವರ್ತಿಸುವುದು. [ಅನುಕೂಲ + ಸಿಂಧು]

ಅನುಕೂಲಸ್ಥ (ನಾ). ತಕ್ಕವಟ್ಟಿಗೆ ಒಳ್ಳೆಯ ಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿರುವವನು : ಇವು ಬೆಲೆ ಹೆಚ್ಚಾಗಿರುವ ಕಾರಣ ಇವುಗಳನ್ನು ಕೊಳ್ಳಲು ಅನುಕೂಲಸ್ಥರಿಗೆ ಮಾತ್ರ ಸಾಧ್ಯ (ಗೃಹವಿ. ೬೫) ; ಅನುಕೂಲಸ್ಥರ ಮನೆಗೆ ಹೆಣ್ಣು ಕೊಡಬೇಕು (ಯಾಥಿ). [ಸಂ.]

ಅನುಕೂಲಸ್ತ್ರೀ (ನಾ). ಹೊಂದಿಕೊಂಡು ನಡೆಯುವ ಸ್ತ್ರೀ, — ಹೆಂಡತಿ : ತನ್ನ ಮುಪ್ಪಿನ ತಂದೆಯು ಅನುಕೂಲಸ್ತ್ರೀಯ ವಿಯೋಗದಿಂದ ಬಹು ದುಃಖಿತನಾಗಿದ್ದನು (ವಚಕಾ. ೩). [ಅನುಕೂಲ + ಸ್ತ್ರೀ]

ಅನುಕೂಲಾನಿಲ (ನಾ). = ಅನುಕೂಲಪವನ : ಅನುಕೂಲಾನಿಲಂ ಪೊಣರ್ದೊಡೆ ಪಾಯ್ಮರಿಗಳಿಂ ಪೊಣರ್ದು ಪೊಣರ್ದು ಪಾಯ್ವ ಪೆರಾಂಬರಿಯಂತೆ ಕಾಂತನುಂ ಕಾಂತೆಯುಮನಂತರಾಜಕಂಬರಿಜಯಕಥೆಳಾಗರಂಗಿತಗಗನಾಂಗಣನುಂ (ಆದಿಪು. ೧೨-೬೧ ವ). [ಅನುಕೂಲ + ಅನಿಲ]

ಅನುಕೂಲಿಗೆ (ನಾ). ಅನುಕೂಲವಾಗಿ ಅಥವಾ ಹಿತವಾಗಿ ನಡೆದು ಕೊಳ್ಳುವವನು; ಪ್ರೀತಿಯಿಂದ ಅನುಸರಿಸಿ ನಡೆಯುವವನು : ಇಂತು ಸುಗುಣಗಳುಳ್ಳನಿಯನಿನ್ನೀ ಜನ್ಮಜನ್ಮಾಂತಮಿಪ್ಪ ತೋಳ್ವನೆಯೊಳ್ ಶಿರಲೆಂದೊಡೆ ಅನುಕೂಲಿಗನೆಂಬ ಸಖಿಯೊಳ್ ಪೊಗಳ್ದಳು (ಚಿಬಸ. ೧೧-೩೬). [ಅನುಕೂಲ + -ಇಗ]

ಅನುಕೂಲಿನಿ (ನಾ). = ಅನುಕೂಲೆ : ತನುವೇನು ಶಾಶ್ವತವೆ? ಮನಕೆ ನಿಶ್ಚಲವಪ್ಪುದೆ? . . . ಪಥಿತೆ ಅನುಕೂಲಿನಿಯೆ? ಮಗನು ಆಜ್ಞಾಧರನೆ? ಜನರೊಲವುಮೆ ಶಾಜವೆ? (ಕವಪ. ೪೯). [ಸಂ. ಅನುಕೂಲಿನೀ]

ಅನುಕೂಲಿಸು (ಕ್ರಿ). ಅನುಕೂಲವಾಗು ; ಹಿತವಾಗು ; ಸಹಾಯವಾಗು : ಜ್ಞಾನನೈರಾಗ್ಯೋತ್ಕರಕ್ಕೆ ಸಿದ್ಧಿತ್ರಯವನುಕೂಲಿಸಿ ಮುಕ್ತಿ ಸಿದ್ಧಿಸುವದು (ವಿವೇಕ. ೫೬) ; ಯಾ ವಾಹನವು ಅವಶ್ಯಕ ಕಾರ್ಯ ಉಂಟಾದಲ್ಲಿ ಅನ್ಯರಿಗೂ ಅನುಕೂಲಿಸುವದೊ ಯಜ್ಞವೊ ಯಂದು ಸ್ಪಷ್ಟ ತಿಯು ಕೇಳುತ್ತಿರಲು (ಪ್ರಗಾಂಧಿ. ೨೯೩-೬) ; ಗಾಳಿಯು ಅನುಕೂಲಿಸಿದಾಗ ಒಮ್ಮೆ ಪಟಿವನ್ನು ಇಳಿದಿಟ್ಟರೆ ತೀರುತ್ತು ; ತೀವ್ರವಿಂದ ನಡೆಯುತ್ತಿದೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೪-೧೫೬) ; ಪೂರ್ವಕೃತ ಪಾಪಗಳಿಗೆ ಪ್ರಾಯಶ್ಚಿತ್ತವೊ ಮುಂದೆ ಪುಣ್ಯ ಆಕಾಶ್ಯವನ್ನು ಮಾಡದ ಹಾಗೆ ವರ್ತಿಸುವುದಕ್ಕೂ ಅನುಕೂಲಿಸುವುದು (ಅರ್ಥಧ. ೪೩). [ಅನುಕೂಲ + -ಇಸು]

ಅನುಕೂಲೆ (ನಾ). ಅನುಕೂಲವಾದವಳು ; ಅನುಸರಿಸಿ ನಡೆಯುವವಳು : ಕಾಲಕಾಲದ ಜಪಾನುಷ್ಠಾನ ಪೂಜೆಗಳಕ್ಕೆವಂ ಮಾಡದೆನ್ನ ಪರಿಚರ್ಕೈಗನುಕೂಲೆಯಾಗಿರ್ ಮಮವೆಣ್ಣಕ್ಕೆಯಂ ಸಾಗಿಪುದು (ಶೈಬಿಳಾ. ೧೧-೨೩) ; ಕ್ರಮವವಲೀಯದೆ ಕೀಸೆನೆಗೆ ಸೈರಿಸಲಳವಿ ಗವುಸಕಸುಕೂಲೆಯೊಗೆಸುತ ಗಲ್ಲಂದಿಂದಿಯ ಕಮಲಾಕ್ಷಿಯಂ ಮುದ್ದು ಗೈದು (ಶೈಬಿಳಾ. ೧೧-೧೫). [ಸಂ. ಅನುಕೂಲಾ]

ಅನುಕೂಲ್ 'ಅನುಕೂಲ' ನೋ.

ಅನುಕೃತ (ಗು). ಅನುಕರಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ; ಅನುಕರಿಸಿದ : ಎಸೆದರ್ ನತ್ಯ ಪಾಲಕರ್ ಬಲಕ್ಕಷ್ಟರ್ . . . ಅನುಕೃತ ಮಯೂರ ಕೇಕಾನಾದ ಮೃದುಗಾನ ತಾನ ನಿಪ್ಪಣರ್ (ಜಗದ. ೩-೭೪, ೭೬). [ಸಂ.]

ಅನುಕೃತಿ (ನಾ). ೧. = ಅನುಕರಣ ೧. ೨. ಅನುಸರಿಸಿ ನಡೆಯುವುದು ; ಒತ್ತಾಸೆಯಾಗುವುದು. ೩. ನಕಲು. ೪. [ವ್ಯಾಕ] ಅನುಕರಣ ಶಬ್ದ : ಮಹಾಪ್ರಾಣಮವಂ ಮಾರ್ಗವಿದರ್ ಸಂಪ್ರಯೋಗಂ ಭೋರ್ಗರೆವನುಕೃತಿಯೊಳಂ ಪ್ರಯೋಗಿಸುತಿರ್ದರ್ (ಶಮದ. ೧೪). 'ಅನುಕೃತಿಪದ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅನುಕೃತಿಪದ (ನಾ). = ಅನುಕರಣಪದ : ಅನುಕೃತಿಪದಂಗಳ್ಗಂ ಮೊದಲಪದದ ಕಡೆಯಕ್ಷರಕ್ಕೆ ಲೋಪಂ . . . ಅನುಕರಣಾರ್ಥ ದೊಳಕ್ಕೆ— ತಉತಜನೆ ನೇಸಮೂಡಿದುದು ಬಕಂಗೆ ಮಿಟ್ಟು ಮೂಡುವ ತೆಜದಿಂ. ಗಜಗಣ ಕಣ್ಣಾರ್ ಸುರಿಯೆ ಚಿಂತಿಪ ಪಾವನ (ಶಮದ. ಸ. ೧೯೩ ವೃತ್ತಿ, ಪ್ರಯೋ.). [ಅನುಕೃತಿ + ಪದ]

ಅನುಕೃತಿಸ್ವರ (ನಾ). ಶಬ್ದವನ್ನು ಅನುಕರಣವೆಂದು ಗುರುತಿಸಲು ಬಳಸುವ ಅನ್, ಅನ್ನು, ಎನ್, ಎನ್ನು ಮುಂತಾದ ಶಬ್ದಗಳ ಮೊದಲನೆಯ ಸ್ವರ : ಅದಂತಮಪ್ಪನುಕೃತಿಪದಕ್ಕಮನುಕೃತಿಸ್ವರಂ

ಪರಮಾಗೆ, ಯತ್ವಂ; ಅನುಕೃತಿಸ್ವರಕ್ಕೆ – ಪಟಪಟಿಯೆಂದಾಲಿಕಲ್ಗಳು ದಿರ್ದುವು ನಭದಿಂ (ಶಮದ. ೫೪ ವೃತ್ತಿ, ಪ್ರಯೋ). [ಅನುಕೃತಿ + ಸ್ವರ]

ಅನುಕೆಯ್ 'ಅನುಗೆಯ್' ನೋ.

ಅನುಕೊಳಿಸು 'ಅನುಗೊಳಿಸು' ನೋ.

ಅನುಕ್ತ (ಗು). ಉಚ್ಚರಿಸದ; ಹೇಳಲ್ಪಡದ; ಹೇಳದ. 'ಅನುಕ್ತವಾಣಿ', 'ಅನುಕ್ತಸಿದ್ಧ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅನುಕ್ತವಾಣಿ (ನಾ). (ಬಾಯಿಬಿಟ್ಟು) ಹೇಳದ ಮಾತು: ತಾನೇ ಹೋಗಬಹುದಿದ್ದಿತು! ಎಂದು ಮತ್ತೆ ಅನುಕ್ತವಾಣಿಯು ಮನದ ಬಿರುಕಿನಿಂದ ತಲೆ ಎತ್ತಿದಂತೆನಿಸಿತು (ಜಯಂತ. ೩೧೨). [ಅನುಕ್ತ + ವಾಣಿ]

ಅನುಕ್ತಸಿದ್ಧ (ನಾ). ಬಾಯಲ್ಲಿ ಹೇಳದೆಯೇ ಸಿದ್ಧವಾದುದು; ಸ್ಪಷ್ಟವಾದ ವಿಷಯ: ಪ್ರಸಿದ್ಧಾನಮಂ ಪಡೆದ ಪರಾರ್ಥಮಂ ಶಾಶ್ವತಮೆಂಬುದನುಕ್ತಸಿದ್ಧಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೮–೧೩೮ ವ). [ಅನುಕ್ತ + ಸಿದ್ಧ]

ಅನುಕ್ತಸೂತ್ರ (ನಾ). ಗ್ರಂಥಕರ್ತನಿಂದ ರಚಿತವಾಗದೆ ಬೇರೆಯವರು ಸೇರಿಸಿರುವ ಸೂತ್ರ: ಅನುಕ್ತಸೂತ್ರಂ (ಶಮದ. ಕಿ. ೧೨೨ ಬಿ, ೨೫೧ ಬಿ). [ಅನುಕ್ತ + ಸೂತ್ರ]

ಅನುಕ್ರಮ (ಗು). ೧. ಕ್ರಮಕ್ಕೆ ಅನುಸಾರವಾದ. (ನಾ). ೨. ಪರಿವಿಡಿ; ಆನುಪೂರ್ವಿ: ಪೂರ್ವಚಕ್ರಾಯುಧರನುಕ್ರಮಮನಱಿಯೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೦–೧೧೬ ವ); ಪರಿಣಾಮಕಾರಿಯಾಗಬಲ್ಲ ಯಾವ ಪಾಠಬೋಧನೆಯೇ ಆಗಲಿ, ಆ ಅನುಕ್ರಮದಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ನಡೆಯಲೇಬೇಕು (ಶಿಕ್ಷದ. ೨೩೦). [ಸಂ.]

ಅನುಕ್ರಮಂದಪ್ಪು (ಕ್ರಿ). ಸರಿಯಾದ ಕ್ರಮವನ್ನು ಬಿಡು, — ಮೀರು: ನಾಲ್ವರ ಭವಾವಳಿಯಂ ಬೆಸಗೊಳೆ ದಮವರ ಮುನಿನಾಥನವಧಿಬೋಧದಿಂದನುಕ್ರಮಂದಪ್ಪದೆ . . . ನುಡಿದಂ (ಆದಿಪು. ೫–೨ ವ); ಪ್ರಬದ್ಧಮಣಿವಿಷ್ಟರಂಗಳೊಳನುಕ್ರಮಂದಪ್ಪದಂತೆ ಬಂದು ಮಘವಾಗ್ನಿ ಧರ್ಮದಿತಿಜ ಪ್ರಚೇತೋಮರುತ್ಕುಬೇರ ಹರರಿರ್ಪುದುಂ ಸಭೆಯೊಳ್ (ಜಗವಿ. ೧೧–೬೨). [ಅನುಕ್ರಮ + ತಪ್ಪು1]

ಅನುಕ್ರಮಣ (ನಾ). ಕ್ರಮವನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿ ನಡೆಯುವುದು; ಕ್ರಮವಾಗಿ ಹೆಜ್ಜೆಯಿಡುವುದು; ಹಿಂಬಾಲಿಸುವುದು. [ಸಂ.]

ಅನುಕ್ರಮಣಿಕೆ (ನಾ). ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿಯ ವಿಷಯಗಳ ಕ್ರಮವನ್ನು ತಿಳಿಸುವ ಪಟ್ಟಿಕೆ; ವಿಷಯ ಸೂಚಿಕೆ; ಪರಿವಿಡಿ: ಅನುಕ್ರಮಣಿಕೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೪–೫, ೬, ೭); ಎಲ್ಲಾ ಅಭಿವೃದ್ಧಿ ಪ್ರಾಜೆಕ್ಟುಗಳನ್ನೂ ಪರಿಶೀಲಿಸಿ ಪ್ರಾಮುಖ್ಯತೆಗೆ ಅನುಸಾರವಾಗಿ ಅನುಕ್ರಮಣಿಕೆಯನ್ನು ತಯಾರಿಸಿ (ಅಂತಸಂ. ೯೩). 'ವಿಷಯಾನುಕ್ರಮಣಿಕೆ' ಪರಾ. [ಸಂ. ಅನುಕ್ರಮಣಿಕಾ]

ಅನುಕ್ರಮಾನುಗತ (ಗು). (ಸಹಜವಾದ) ಕ್ರಮವನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿ ಬಂದ; ಉಚಿತವಾದ ಕ್ರಮವನ್ನು ಬಿಡದೆ ಪ್ರಾಪ್ತವಾದ: ಮುಂದೆ ಸಯ್ತಕ್ಕುಮನುಕ್ರಮಾನುಗತದಿಂ ಬರಮಿಾಗೆಮಗೆಂಬ ಕಾರಕಂ (ಕವಿರಾ. ೧–೧೧೬). [ಅನುಕ್ರಮ + ಅನುಗತ]

ಅನುಕ್ರಮಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಅನುಸರಿಸಿ ನಡೆ; ಕ್ರಮವಾಗಿ ನಡೆ. ೨. ಪರ್ಯಾಲೋಚಿಸು: ಚಕ್ರಿಯ ಕಟಕವ ಕಂಡು ಮಾಗಧನ ಪರಾಕ್ರಮ ಜಜ್ಜರವಾಯ್ತು ವಕ್ರ ಸಲ್ವುದೆ ಯಿವನೊಡನೆಂದು ಮನದೊಳನುಕ್ರಮಿಸುತ ಬರುತಿರ್ದಾ (ಭರಚ. ೨೫–೫೦). [ಅನುಕ್ರಮ + –ಇಸ್ಕು3]

ಅನುಕ್ರಮೋಕ್ತಿ (ನಾ). ಕ್ರಮವನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿದ ಮಾತು; ಪರಿವಿಡಿಯನ್ನು ಬಿಡದ ನುಡಿ: ತದನುಮತಲಕ್ಷ್ಯ ಲಕ್ಷಣ ನಿದರ್ಶನಂಗಳನನುಕ್ರಮೋಕ್ತಿಯೆ ಪೇೞ್ವೆಂ (ಕವಿರಾ. ೩–೫). [ಅನುಕ್ರಮ + ಉಕ್ತಿ]

ಅನುಕ್ರೋಶ (ನಾ). ದಯೆ; ಕನಿಕರ; ಸಹಾನುಭೂತಿ: "ಅನುಕ್ರೋಶಃ, ಕೃಪಾ, ಶೂಕಂ, ದಯಾ, ಕರುಣಾ, ಘೃಣಾ – ಈ ೬ ಕರುಣಂ" (ಹಲಾಯು. ೧೨೦–೩೯). [ಸಂ.]

ಅನುಕ್ಷಣ (ಅ). ಪ್ರತಿಕ್ಷಣವೂ; ಪ್ರತಿಗಳಿಗೆಗೂ; ಗಳಿಗೆ ಗಳಿಗೆಗೂ; ಯಾವಾಗಲೂ: ಪುರವಾಸಿಗಳೂ ದೇಶವಾಸಿಗಳೂ ಪ್ರಬುದ್ಧನಾದ ದೇವವ್ರತನ ಗುಣಾತಿಶಯವನ್ನು ಅನುಕ್ಷಣವೂ ಹೊಗಳುತ್ತಿದ್ದರು (ಭೀಷ್ಮಚ. ೧೯). [ಸಂ.]

ಅನುಗ (ಗು). ೧. ಅನುಸರಿಸಿ ನಡೆಯುವ; ಹಿಂಬಾಲಿಸುವ; ಹೊಂದಿಕೊಂಡು ನಡೆಯುವ. (ನಾ). ೨. ಸೇವಕ; ಅನುಚರ: "ಸೇವಕನನುಗನನುಚರನಾ ಸಹಾಯನನುಜೀವಿಯೋಲೆಯಕಾರನಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೭೯–೫). ೩. ಜೊತೆಗಾರ. [ಸಂ.]

ಅನುಗತ (ಗು). ೧. ಅನುಸರಿಸಿ ಬಂದ; ಹಿಂಬಾಲಿಸಿದ; ಸಹಜವಾಗಿ ಪ್ರಾಪ್ತವಾದ; ಹೊಂದಿಕೊಂಡು ಬಂದ: ಗಾನರಸಾಮೃತಮೆಸೆಗುಂ ಧ್ರುವಪ್ರಯೋಗಾನುಗತಂ (ಅಜಿಪು. ೫–೧೦). ೨. ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟ. (ನಾ). ೩. ಜೊತೆಯಲ್ಲಿ ಬರುವವನು; ಅನುಚರ: ಅಶ್ರಿತರ ಮುಂದೆಯೂ ಅನುಗತರ ಮುಂದೆಯೂ ನಿನ್ನ ಸೌಮ್ಯತೆಯನ್ನು ತೋರಿಸು (ಭೀಷ್ಮಚ. ೨೫); ನೆಂಟರಿಗೆ ಹಿತಕಾರಿ, ಸೇವಕರಲ್ಲಿ ದಯಾಳು, ಅನುಗತರ ಪಾಲಕ, ಶತ್ರುಜನಗಳಲ್ಲಿ ಜಗಳವಿಲ್ಲದವ (ಬಂಕಿಮ. ೫೭). ೪. ವಿಧೇಯತೆ; (ಒಬ್ಬರನ್ನು) ಅನುಸರಿಸಿ ನಡೆಯುವುದು: ಕಾಯಿದರೊ ಕಾದಿದರೊ ಗುರುಗಾಂಗೇಯ ಸೈಂಧವ ಮಾದ್ರಪತಿ ರಾಧೇಯರನುಗತವಾಗದಿಹುದಪರಾಧ ನಮಗೆಂದ (ಕುವ್ಯಾಗ. ೪–೩೨). ೫. [ಛಂದ] = ಅನುಗತಪ್ರಾಸ: ಅಳಕಾನನ ನಯನಂಗಳಿನಳಿನಳಿನೋತ್ಪಲವಿಲಾಸಮಂ ಗೆಲ್ದುದಱಿಂ ಕಳಹಂಸಲೀಲಗಮನೇ ಕೊಳನಂ ನೀಂ ಪೋಲ್ವೆಯೆಂಬುದನುಗತಮಕ್ಕುಂ (ಕವಿರಾ. ೩–೫೦). [ಸಂ.]

ಅನುಗತಪ್ರಾಸ (ನಾ). [ಛಂದ] ಕಾವ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಯಾವುದಾದರೊಂದು ವರ್ಣವು ಹಲವು ಬಾರಿ ಕಾಣಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ಪ್ರಾಸ; ಅನುಪ್ರಾಸ: ಜನವಿನುತನನಘನನುಪಮನನುನಯಪರನರಸನಿನಿಸು ನೆನೆನೆನೆದು ಮನೋಜನಿತ ಮುದನನಿಲತನಯನನನೃತ ವಚನ ರಚನನಂತಿರೆನೆ ನುಡಿದನವಂ ॥ ಇದು ಅನುಗತಪ್ರಾಸಂ (ಛಂದೋಂಬು. ಕಿ. ೧–೬೦). 'ಅನುಪ್ರಾಸ' ಪರಾ. [ಅನುಗತ + ಪ್ರಾಸ]

ಅನುಗತಿ (ನಾ). ಅನುಸರಿಸಿದ ನಡೆ; ಅನುಕ್ರಮ; ಪರಿವಿಡಿ: "ಅನುಗತಿ ವಿಶಾಯಮೆನಲು ಸುಪರಿವಿಡಿಯೆನಿಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೩೧–೧೯). 'ಅನುಗತಿವೆಱು' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅನುಗತಿಕ (ಗು). ೧. ಬೇರೊಂದನ್ನು ಹಿಂಬಾಲಿಸಿದ; ಅನುಸರಿಸಿ ನಡೆಯುವ. (ನಾ). ೨. ಹಿಂಬಾಲಿಸುವವನು. 'ಗತಾನುಗತಿಕ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅನುಗತಿವೆಱು (ಕ್ರಿ). ಕ್ರಮವನ್ನು ಪಡೆ; ಕ್ರಮವಾಗಿರು; ಅನುಸರಿಸಿರು: ಅನುಗತಿವೆತ್ತ ನಲ್ಲಳಡಿವಜ್ಜೆಗಳಲ್ಲಿಯೆ ನಿಂದುವಬ್ಜಲೋಚನ ನಡಿವಜ್ಜೆ (ಜಗವಿ. ೫–೨೯). [ಅನುಗತಿ + ಪೆಱು]

ಅನುಗಪ್ಪುರ (ನಾ). "ಹಿತಕರವಾದ ಕರ್ಪೂರ; ಪಚ್ಚಕರ್ಪೂರ" (ಪ್ರಭಣ್ಣ). 'ಅನುಗಪ್ಪುರವತ್ತಿ' ಪರಾ. [ಅನ್ನು2 + ಕಪ್ಪುರ]

ಅನುಗಪ್ಪುರವತ್ತಿ (ನಾ). ಹಿತಕರವಾದ ಕರ್ಪೂರದ ಬತ್ತಿ; ಪಚ್ಚಕರ್ಪೂರದ ಬತ್ತಿ: ಮೃಗಮದದಿಂಪು ನಾಸಿಕೆಗೆ ಕಣ್ಗನುಗಪ್ಪುರವತ್ತಿ ಮತ್ತೆ ನಾಲಗೆಗಮೃತದ್ರವಂ ಸರಸ ಚಂದನ ಚರ್ಚೆ ತೊವಲ್ಗೆ ಕರ್ಣಪಾಳಿಗೆ ಕಳಕೋಕಿಲಾರವಮನಾರತನಿರ್ವೃತಿ ಚಿತ್ತವೃತ್ತಿಗೆ (ಚಿಕವಿ. ೬–೧೫೭). [ಅನುಗಪ್ಪುರ + ವತ್ತಿ]

ಅನುಗಮ (ನಾ). ಅನುಸರಿಸುವುದು ; ಹೊಂದಿಕೆ : ಅದ್ಭುತಾರ್ಥತ್ವಂ ಸ್ವಾಧೀನರಸಸ್ಪೃತ್ವ ಸಂಬಂಧಾನುಗಮಂ ಭಾವಿಕತ್ವೆ ಭಾವಮವಳ್ಕುಂ (ಕಾವ್ಯಾನ. ೬೬೭). [ಸಂ.]

ಅನುಗಮನ (ನಾ). ೧. ಅನುಸರಿಸಿ ನಡೆಯುವುದು ; ಹಿಂಬಾಲಿಸುವುದು ; ಜೊತೆಯಲ್ಲಿ ಹೋಗುವುದು. ೨. ಸಹಗಮನ. [ಸಂ.]

ಅನುಗಮಿಸು (ಕ್ರಿ). ಅನುಸರಿಸಿ ನಡೆ ; ಜೊತೆಯಲ್ಲಿ ಹೋಗು : ಅಂತೆಂತಾನುಮವರನನುಗಮಿಸಿ ಸೋಮಪ್ರಭುವಂ ಶ್ರೀ ಯಾಂ ಸನುಂ ಮಗುಟ್ಟು ಬಂದು (ಆದಿಪು. ೧೧-೭ ವ) ; ಅಲಿಗಳಲನುಗಮಿಸಿದರು ಭೂಪಾಲಕರು (ಭಾಗವ. ೪-೧೯-೩೬). [ಅನುಗಮ + –ಇಸು]

ಅನುಗಾಣ್ (ಕ್ರಿ). ೧. ಹಿತವನ್ನು ಕಾಣು ; ಸುಖವನ್ನು ಪಡೆ : ನೆಸಿದು ಭವದುಃಖಿತರೆಂಬಿಂದ ಮಿಗೆ ಬೆಂದು ಅನುಗಾಣಿಪಿನ್ನೆಲ್ಲಿಯೆನುತ ಮನದೊಳು ನೊಂದು (ರಿಕ್ಕಾಬೋ. ೪೩-೧೬). ೨. ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ತಿಳಿ ; ಸ್ಥಿತಿಗತಿಯನ್ನು ವಿಮರ್ಶಿಸು : ಆ ಗಿರಿವರದಾ ಅನುಗಾಣಲೆಂದು ನಾಲ್ಕೈಕಯನಾಲಿಸಿ ನೋಡುವನಿತಕೊಳಲ್ಕೈರಿಂಗಂಡಾ (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೪-೬೭). [ಅನ್ವು + ಕಾಣ್]

ಅನುಗಾಮಿ (ಗು). ೧. ಅನುಸರಿಸುವ ; ಜೊತೆಯಲ್ಲಿ ನಡೆಯುವ. (ನಾ). ೨. [ಜೈನ] ಕ್ಷಯೋಪಶಮಪ್ರಾಪ್ತ್ಯವಧಿ ಅರು ಅವಧಿ ಜ್ಞಾನಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ; ವಿಶುದ್ಧಿಪರಿಣಾಮದಿಂದ ಕೂಡಿದುದು : ಹೀಯಮಾನ ವರ್ಧಮಾನಾಪ್ಯಾನವಸ್ಥಿತಾನುಗಾಮ್ಯನನುಗಾಮಿ ಸ್ವರೂಪದಿಂ ಪಟ್ಟಿಕಾರನಮಪ್ಪ ದೇಶ ಪರಮ ಸರ್ವಾವಧಿಜ್ಞಾನಮಂತಂ (ಸುಕುಮಾ. ೮-೪ ವ) ; ಅನುಗಾಮಿಯೆಂಬುದು ಭಾಸ್ಕರ ಪ್ರಕಾಶದ ಪೊಲ್ ಎತ್ತತೋಪೊಡಂ ಒಡವರ್ಪುದು (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೬೮).

[ಸಂ. ಅನುಗಾಮಿನ್]

ಅನುಗಾಲ 'ಅನಿಗಾಲ' ನೋ.

ಅನುಗಿಡು 'ಅನುಗೆಡು' ನೋ.

ಅನುಗುಂದು (ಕ್ರಿ). = ಅನುಗೆಡು ೧ : ತರಣಿಗಳ್ ಸರಣಿಗೆಟ್ಟು ಮನುಗಳನುಗುಂದಿ ಗರಗಳ್ ಕರಂಗಿ ಮನುಗಳ್ ಮುಸುಂಕಿಟ್ಟೀಡೆ (ಚಿಪು. ೩೧-೪೪). [ಅನ್ವು + ಕುಂದು]

ಅನುಗುಣ (ಗು). ೧. ಅನುಸಾರವಾದ ಗುಣವುಳ್ಳ ; ಯೋಗ್ಯವಾದ ; ಅನುರೂಪವಾದ : ನಿನ್ನಂತೆ ಸುರೇಶ್ವರನುಶ್ವನ್ನ ಮಹೈಶ್ವರ್ಯನೆಂಬುದುಂ ಜಲಧಿ ತಾಂ ಸನ್ನುತಗಭ್ಭರತೆನೆಂಬುದುಮಿನ್ನದು ಹೀನಾಧಿಕ ಪ್ರಶಂಸಾನುಗುಣಂ (ಕವಿರಾ. ೩-೮೭). (ನಾ). ೨. [ಕಾವ್ಯಮಿಮಾ] ಒಂದು ಅರ್ಥಾಲಂಕಾರ. 'ಅನುಗುಣಾಲಂಕಾರ' ಪರಾ.

ಅನುಗುಣಮಾಗು, ಅನುಗುಣವಾಗು = ಹೊಂದಿಕೆಯಾಗು ; ಯೋಗ್ಯವಾಗು : ಪದದೊಳರ್ಥಮಂ ತಂತಮ್ಮರ್ಥಾನುಗುಣಮಾಗಿ ವಿಭಾಗಿಸಿ ಕುಡುವದರ್ಥಂ ವಿಧಕ್ತಿಯಿಪ್ಪಿನುಗುಂ (ಕವಿದ. ೬೫ ವೃತ್ತಿ) ; ನಿನ್ನಯ ಸೊಗಸಿಗನುಗುಣವಾದವರ ವರಿಸೆಂದು ಪೂಜಿಪುದಿಸೆ (ತೀರ್ಥಂ. ೩-೪-೩೦). [ಸಂ.]

ಅನುಗುಣಾಲಂಕಾರ (ನಾ). [ಕಾವ್ಯಮಿಮಾ] = ಅನುಗುಣ ೨ : "ಮೊದಲೇ ಇದ್ದ ಗುಣಕ್ಕೆ ಅನ್ಯವಸ್ತುಸಂಬಂಧದಿಂದ ಉತ್ಕರ್ಷವುಂಟಾದಲ್ಲಿ ಅದು ಅನುಗುಣಾಲಂಕಾರ. ಲಕ್ಷ್ಯ – ಮೊದಲೊಳ್ ಸೊಕ್ಕಿರವರಿಗಳ್ ಬಿಷದಿಕ್ಕೆರ್ದಂಗಿಗೆ ದುರ್ದಾಪ್ತೆ... ಅಂತಿರನಿಗಾದತ್ತು" (ಕೃಪಿಡಿ. ೨೮೭). [ಅನುಗುಣ + ಅಲಂಕಾರ]

ಅನುಗೂಡು (ಕ್ರಿ). ೧. ಅನುಸಾರವಾಗಿರು ; ಉಚಿತವರ್ತಿಸಿರು ; ಕ್ರಮವಾಗಿರು : ಪಂಚೇಂದ್ರಿಯಕ್ಕೆ ಲಿಂಗಪ್ರಸಾದವನು ಕೂಡಿ ಪಂಚಕ್ಕುವ ತೆಱದೊಳನುಗೂಡಿ ಪಂಚಿಯಪ್ಪಿಕ್ಕಿ (ಬಸವ. ೪೩-೬) ; ಹಾಡುವನು ಮುಂಡಾಡುವನು ಕೊಂಡಾಡುವನು . . . ಹಸಿದಿರ್ದೊಡೆನಗನು ಗೂಡಿ ಕರೆದಾರೋಗಣೆಗೆ ನೀಡೆಂದುನವ್ಕೆಯವನು (ಬಸವ. ೪೭-೩೯) ; ನೋಡಬೇಕಾದಾರು ಭಕ್ತಯ ಮಾಡಿ ಮುಕ್ತಿಯ ಹಡೆವೆನೆಂದನುಗೂಡಿ ನಿಚ್ಚಟರಾಗಿ ಧೀರೋದಾರ ವ್ಯಕ್ತಿಯಲಿ ಹೋದಿ ಹೋಗದೆ ನಿರ್ವಾಹಿಸಿ ಹೇಡಾಡದವನು ಶಾಖಿವ (ಪ್ರಭುಲಿಂ. ೧೮-೨೫). ೨. ಒಡನೆ ಸೇರು ; ಅನುಕೂಲವಾಗಿ ಕೂಡು : ಕೇಡು ತಪ್ಪದು ವೇಶಿಯರೊಳನುಗೂಡಿದ ವರಿಗೆ (ಬಸವ. ೪೦-೭೪) ; ಪ್ರಾಜ್ಞರಾನಿಗೆ ಸಂಗೀತಕಲೆ ಶಿಲ್ಪಗಳಲ್ಲಿ ಸಹಜವಾದದ್ದ ಆಳರುಬಿಯ ಜತೆಗೆ ದೇಶದ ಶಾಂತಿ ಸಂಪತ್ತುಗಳೂ ಅನುಗೂಡಿದುವು (ಇಸ್ಲಾಂಸಂ. ೧೬೩).

ಅನುಗೂಡಿಬರು = ಅನುಕ್ರಮವಾಗಿ ಬರು ; ಜೊತೆಗೂಡಿ ಬರು : ೧, ೩, ೫, ೭, ೯ ಮೊದಲಾದ ಬೆಸಂಖ್ಯೆಗಳು, ೨, ೪, ೬, ೮ ಮೊದಲಾದ ಸಮಸಂಖ್ಯೆಗಳೂ ಅನುಗೂಡಿ ಬರುವ ಸಂಖ್ಯೆಗಳಾಗಿವೆ (ಜೂಪಿ).

[ಅನ್ವು + ಕೂಡು]

ಅನುಗೆಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಅತಿಕ್ರಮಿಸು ; ಮೀರು : ಪವನನಂ ಪರಭವನಿಸುವ ಮನಮನನನುಗೆಡಿಸುವ ದಿಟ್ಟಿಗಳಿಟ್ಟಡಿಸಿ ದಾಂಟುವ ಕಡುವೇಗದಿಂ ಮೇಣಿದು . . . ಗಗನಸಮಪರ್ವ ಜಾತ್ಯಶ್ವಂಗಳಂ (ಗಿರಿಕ. ೬-೫೫ ವ). ೨. ಸ್ಥಿತಿ ಕೆಡುವಂತೆ ಮಾಡು : ಅನಸಮನಸಿಪಪ್ಪ ಗಣಿರಂಗಂ ಮಹಾ ದೇವನಲ್ಲದುಳಿದವರುಗಳು ಅನುಗೆಡಿಸುವೆಂ (ಲಿಚಿ ೦. ೧೪-೨೬) ; ಜನಪರಿತಾಪಾಪಹ ಜೀವನನೆಸಗುತೆ ಘನಪ್ರಕಾಯಮಂ ನೆಗೆಟ್ಟುಂ ತಾನಿನಸಂ ನೆವಮಲ್ಲದದಜ್ಞೊಂದನುಗೆಡಿಸುತ್ತುಂ ಪ್ರಳಯನನುಮಜ್ಞನೆನಿಗೆಟ್ಟುಂ (ಚಿಕಾ. ೧-೪೧). [ಅನುಗೆಡು + –ಇಸು]

ಅನುಗೆಡು, ಅನುಗಿಡು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕ್ರಮ ಕೆಟ್ಟುಹೋಗು ; ದಾರಿ ತಪ್ಪು : ಆ ಧಮಸಕಿಯರ ನೋಡಲಾಗದು . . . ಮನ್ಮಿಸಲಾಗದು ಅನುಗೆಟ್ಟು ಮನ್ಮಿಸಿ ಡೊಡೆ ಮೇಗೆನುಮಂ ಕರೆದು ಕೊಡಲಾಗದು (ಹಚಕಾ. ೭-೨೧) ; ವನದೊಳು ತಪಸಿರ್ದ ವಿಶ್ವಾಮಿತ್ರನ ಘನಮೋಹ ಪಾಶೆಕೆ ಬಿಗಿದು ಮನವಿಗಾಹಿಸಿದಪೆಳರ್ವಿನಿದರಂಬರ್ವಿ ನಮಗನುಗೆಡಿದಿಕ್ಕರಾರು ಜಗದೆ (ಕಂಪಪು. ೯-೧೪೬). ೨. ಅನುಕೂಲತೆ ತಪ್ಪು ; ಸೌಕರ್ಯವು ಹಾಳಾಗು ; ಗತಿಗೆಡು : ನೂಂದಿರಿ ಬಸವಕಿರನುಗೆಟ್ಟಬಿಳಾಯಸಕೆ ಸಂದಿರಿ (ತೋರಣ. ೧-೮೬) ; ಕುಮ್ಮಟಿವನು ತೆಗೆಯಿಸಿದಕೆ ಕಾರ್ಯಾನನುಗೆಡುವುದು (ಉಕಾಸಾಂ. ೩೬-೪೮) ; ಘನವಾದೊಡವಕೆ ಕೈಸೇರುವ ಪರಿಯಂತ ಮನದೆವರಿಂದುಸಹಕರು ಅನುಗೆಡಲಾತನ ಹೊರಪಿಸಿ ಮತ್ತಿಂ ಬಲ್ಲ ಧನವುಳ್ಳ ಪುರುಷನ ಕರೆಕೊ (ಲೀಚಿ. ೧-೧೫೦). ೩. ಕಳವಳಪಡು : ಕನಸಿನ ಕಣ್ಬೆಟಮೊ ಎನ್ನ ಮನದನ್ನ ವಿಯದಿಂದೆತ್ತೆಂದು ಕೂಡಿ ಚಿನುಮಯ ರೂಪಾದನೊ ಕಾಣೆನೆಂದವಳನುಗೆಟ್ಟಳೇನ ಬಣ್ಣಿಸುವೆ (ಕಂಪಪು. ೯-೨೦೬) ; ಎಂತು ಕಾಪಟ್ಟೊಡಮೆಯನ ದೆಸೆಯೊಡನುಂತರಂಗ ಜೊಳನುಗೆಡದೆ ಚಿಂತಿಸಿಯಲಿಲದೆ ಸಿಡಿಮಿಡಿಗೊಳದಡಿ ಸಂತೋಷಪಡೆಳು ಸಮ್ಮತಿಪುದು (ಪದಿಪು. ೪-೭). **ಅನುಗಿಡು**: ೧. ಮುಟ್ಟಾನ ಹೇಯಮಂ ಸಾವ ನಿರೋಧಸ್ತೋಮಮಂ ಕಂಡಲಾಮಿದನರಿದರ್ದಂ ಪೇಳದಿಂ ಸೊಂದೆ ನೋರಂತನುಗೆಟ್ಟುಂ ದೇವ . . . ರಕ್ಷಿಪ್ಪುದೆನ್ನಂ (ರಕ್ಷಾಪು. ೪೩). [ಅನ್ವು + ಕೆಡು]

ಅನುಗೆಯ್, ಅನುಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ಸಿದ್ಧವಾಗು; ಸಜ್ಜಾಗು : ಮಾಟದ ತಲೆಯಿಟ್ಟಾಮತನವನಿಸಿನು ಪೋಲ್ವನುಗೆಯ್ದಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೦-೪೫) ; ಇಱಯಲಸುಗೆಯ್ದು ಕೈ (ಗಣಭಾಯು. ೪-೨೬) ; ಖಳ ರಾಹು ಬಂದು ಸಂಪೂರ್ಣ ಸುಧಾಂಕುವಂ ಪಿಡಿಯಲೆಂದನುಗೆಯ್ದು (ಭಾಧಪ. ೪-೨೫) ; ಮರದುಱುಗಲ ಕಟ್ಟಲೆಯಂ ಕಾರುಳ್ಕೆನ್ತು ಸುಟಿಯಲನುಗೆಯ್ದು ಗೂಗೆಗಳುಮಂ (ಕಬ್ಬಕಾ. ೨೩೪) ; ಸತ್ಪುತ್ರನೊಬ್ಬನ ಸಾಧಿಸುವೆ

ನೆಂದಮಿತ ಶರಿಹಂಕಾರನನುಗೆಯ್ದ (ಪ್ರಭುಲಿ. ೬–೧೫). **ಅನುಕೆಯ್** : ಪೊಳೆವ ಕಳ್ಳಡೆ ಖಡುಗಕ್ಕೆ ಗಳನು ಭರದಿನನುಕೆಯ್ದು ಹೊಯ್ದಾಡಿದರು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೧೫–೧೭). **ಅನುಗ್ಗೆ** : ಇನಮಂಡಲಮಂ ಪಿಡಿಯಲ್ತನುಗ್ಗೆ ದೆಲ್ಕಂಡು (ಅಭ್ಯಚಿ. ೪–೪೨) ; ಅಗ್ಗಳಸ ಪದ್ಮಾವತಿಯ ಮನೆಗೆದೆಳಸಿ ಬರಲನುಗ್ಗೆದು (ಜೀವಂಚಿ. ೩–೧೨) ; ಶಂಭುವ ನೋಡಿ ಪಾಡಲೆಂದನು ಗ್ಗೆದನು (ಸಂಂಪ್ರ. ೫–೨೫). [ಅನ್ಯ + ಕೆಯ್ದ್]

ಅನುಗೆಯ್ತ್ (ನಾ). ಯೋಗ್ಯವಾದ ಕೆಲಸ ; ಒಳ್ಳೆಯ ಕೆಲಸ : ಜಿನಯದ ಬಿತ್ತ ಬಿನ್ನಡದ ಪೆರ್ಗೊಳಿ ಬಿಚ್ಚಿಯ ಬೀಲ್ ವನೇಕರೊಳ್ಗೊಂ ನರಕನಿಗೆಯ್ತದೊತ್ತರದ ದಾಂಗುಡಿ (ಚಳವ. ೩–೧೭). [ಅನ್ಯ + ಗೆಯ್ತ]

ಅನುಗೆಯ್ಮೆ (ನಾ). = ಅನುಗೆಯ್ತ : ಅನುಗೆಯ್ಮೆಯನಜ ಮಜದಿಂ ವಿನಯಂ ವಿನಯದಿನತೇಜಜನರಂಜನಮಾ ಜನರಂಜನದಿಂದೊಳ್ಳಸ ಮಜಿತಂ ಚಿಕ್ಕದೇವರಾಯೊಳ್ಳಯೊಳ್ಕುಂ (ಅಪ್ರಕಿ. ೯೫–೧೬).

[ಅನ್ಯ + ಗೆಯ್ಮೆ]

ಅನುಗೇಡು (ನಾ). ಅಸೌಕರ್ಯ ; ತೊಂದರೆ ; ತೊಡಕು : ದಕ್ಷಿಣಗಾದ ಕೊಱತೆಯನು ಹವ್ಯವಾಹನಪ್ರಿಯಾದವಗೇಡಿಂತಳವಿಗಾದುದದೇಱುವನು ನೋಡಲು (ಕೃವಲ್ಮ. ೩–೯೨). [ಅನ್ಯ + ಕೇಡು]

ಅನುಗ್ಗೆ 'ಅನುಗೆಯ್ತ' ನೋಡಿ.

ಅನುಗೊಡು (ಕ್ರಿ). ಅವಕಾಶ ಕೊಡು ; ಅಸ್ಪದವನ್ನು ಕೊಡು : ಕರುಣಸದಿರನುಗೊಡ[ಪಾಠಾಂ . ಅನುಗಿಡ] ದಿರಗಲದಿರ ಅನುಸರಿಸದಿರು (ಹಡಕಾ. ೯–೧೬) ; ಘನದೃಷ್ಟಕಿಬಮಂಗಳ ಗುರುತ್ವಗೆಡುವಂ ಗ್ರಾಸಕ್ಕೆ ಕುಗ್ಗಮವಾಗನುಗೊಟ್ಟಿಪರು ವೀಕ್ಷಣಕ್ಕೆ ಮುಖವರ್ ... ಮನುಜ ಗೆರ್ತಜ್ಞ ನೀತಿಯ್ಕೆ (ಸೋಮೇಶ. ೪೪). [ಅನ್ಯ + ಕೊಡು]

ಅನುಗೊಳ್, ಅನುಗೊಳ್ಳು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕೈಕೊಳ್ಳು ; ಅಂಗೀಕರಿಸು : ಸಂಗಿಪಿಲ್ಲದ ಸಂಬಂಧಸ್ವಯಮಪ್ಪ ಅನುಗ್ರಹವ ಅನುಗೊಂಬಂತೆ ಮಾಡಾಗುಹೆಕ್ಕರಾ (ಅವಚಂ. ೧೩೬–೭೫೧). **ಅನುಗೊಳ್ಳು** : ೨. "ಯೋಗ್ಯನಾಗು" (ಗುಂವೀಲಿ. ೫) [ಅನ್ಯ + ಕೊಳ್ಳ್]

ಅನುಗೊಳಿಸು, ಅನುಕೊಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಅಣಿಮಾಡು ; ಸಿದ್ಧಪಡಿಸು ; ಅನುಕೂಲಪಡಿಸು : ಬಸವರಾಜನು ಸಹಿತತ್ಸೈನದಸಮಜಂಗಮವೇಲಗಂಗವಿಗೆಟ್ಟಿಸವುತಿರಲಾ ಸಮಯದಲಿ ಕೇಳಿಕೆಗಳನುಗೊಳಿಸು (ಬಸವ. ೩೭–೨) ; ಭೂಜಜಕೆ ಸಲುವುಪಕರಣವನಲ್ಲಲ್ಲಿಗೆಲ್ಲಿಕೆ ಚಳಚಳ ನನುಗೊಳಿಸಿದರು (ಭರಚಿ. ೪–೫೮) ; ಅನುಗೊಳಿಸಿ ಚಿಂದು ಜಕ್ಕಡಿ ಕೋಲಬಾರಿಗಳ್ . . . ನರ್ತಿಸುವ ನೃತ್ಯದಲಾಜನಂ ಕಣ್ಮನಿಸದುದು (ಚಿಬಸ. ೨–೨೯). ೨. ಒದಗಿಸು ; ಉಂಟುಮಾಡು : ಪದ್ಮಾವತಿಗೀಯಂದಂಬಡೆದು ನಿನಗೆ ತನೂಭವದೊಡಲಮಂ ತಾ ನು ಗೊ ಳಿ ಸಿದುದು ನಿಶ್ಚಯಂ (ಇಯಭಾ. ೨–೪೫) ; ಜನಮನಿಪಮನರಸುಗೆಯ್ತುದಿಂ ಪೊರೆದಿಪಡೊಳ್ ನೆನೆದಂ ಪರಸುಖಮನಿವರ್ಗನುಗೊಳಿಪಿರಾವುದೆಂದು (ಚಕ್ರದೇವೇಂ ರ್ರ್ರ ೧೯೫ಗೊ. ೩–೪) ; ನಾರಾಯಣನಾದಿಕಾರಣನು ಆಯುರಾರೋಗ್ಯೈಶ್ವರ್ಯವ ಚಿಕ್ಕದೇವರಾಯನಿಗನುಗೊಳಿಸುವನು (ಹರಿಚಿ. ೧–೧೨). ೩. ಹೊಂದಿಸು ; ಜೊತೆಗೊಳಿಸು ; ಜೋಡಿಸು ; ಅಳವಡಿಸು : ನಿಮಗೆ ಗಂಧರುಮಾಲ್ಯಮನಿತೆಮಂಡನ ನವಾಂಬರಗಳಲಿ ಚಿತ್ರವನನುಗೊಳಿಸಿ ಕೆವಲಕೆ ತಂದರು ದಿವಸ ದಿವಸದಲಿ (ತೊರಾಂ. ೧–೪–೫೧) ; ಕರ್ಣಾಟಕ ವ್ಯಾಕರಣ ಛಂದಸ್ಸಲಂಕಾರ ಕಬ್ಬಂಗಳ ಅನುಗೊಳಿಸಿ ವರ್ಷಕ್ಕೆಲ್ಲ ಲಕ್ಷಣಮೆಂಬ ಜನರ ನಾಣ್ಣುಡಿಯನಲ್ಲೆಸಸಿ ಪೇಳ್ದಂ ವಿನೂತನ ಕಾವ್ಯಮಂ (ಚಿಬಸ. ೧–೨೮) ; ಕುಟುಂಬಗಳ ಅದಾಯವ್ಯನುಸರಿಸಿ ಈ ಬಲೆಯನ್ನು ಅನುಗೊಳಿಸಬಹುದು (ಅಹುಸಾ. ೨೪). ೪. ನಿಶ್ಚಯಿಸು ; ನಿರ್ಣಯಿಸು : ಘನಕುಚಕ್ರಿಶಕ್ತಿಪರ್ವತಾಗ್ರಗಳ ಕಂಡಿರ್ದೆಯೊಳನುಗೊಳಿಸಿದೆಂ ಧರೆಯೊಳು ಳ್ಳ ದಿನ್ನತ್ತೀವ್ರನಿಶವಜಿತ ಮುಕ್ತಿಗಳ್ ನಿನ್ನೊಳಿಸಲೆಂದು ರಮಿಸುತ್ತಿರ್ದನಾ ಚೋಳನು (ಭಾವಚಂ. ೩–೫೦). ೫. ಅನುಸರಿಸಿ ನಡೆ ; ಹೊಂದಿಕೊಂಡು ನಡೆ : ಅನುಜೆಯ ರಕ್ಕಜ ಭಾವನ ಸಮ್ಮಾನ ತನುಜೆಯರೆಂದು ಸಂತೋಷ ಅನುಗೊಳಿಪ ಪಳೆಯಂದಿರುಚಿತದೊಪ್ಪತ್ತು ದಿನವಿದ್ದರಲ್ಲಿ ಮೈದುನರು (ಭರಚಿ. ೫೯–೩) **ಅನುಕೊಳಿಸು** : ೧. ಕಳಚಿ ನೋಗನು ತೆಗೆದು ಕಬ್ಬಿಯರಿಳುಪಿ ಪಕಿವಾಳಿಗಳ ಸಂದನುಕೊಳಿಸಿ ಪಿಡಿಯಲು ಪಾಡಿಗೆದವು ಪಲರಿಡೆಪಲಕೆ (ಕುನ್ಮಾದ್ರೀಲಿ. ೧೧–೩೩) ; ವೀರ ದೇವಾಂತಕೆ . . . ಮಹೋದಯಾರ ವೀರಯುದ್ಧೋನ್ಮತ್ತರನುಕೊಳಿಪರು ಸಂಗರವ (ತೊರಾ. ೩–೫೯ ಸಂ).

[ಅನುಗೊಳ್ + – ಇಸ್ಯ]

ಅನುಗೊಳ್ಳು 'ಅನುಗೊಳ್' ನೋ.

ಅನುಗ್ರಹ (ನಾ). ೧. ಕೃಪೆ ; ದಯೆ : ನಿಮ್ಮನುಗ್ರಹದಿಂದಿಗಳ್ ನಿಶ್ಚಯಂ . . . ಈ ಪ್ರವೃತ್ತಿ ದೊರೆಕೊಂಡತ್ತು (ಸುಬ್ರಮಾ. ೧೨–೧೫) ; ನಿಗ್ರಹಾನುಗ್ರಹಸಮರ್ಥಗೈರಪರಿಚ್ಛಲಶಕ್ತಿಯರ್ಯಾದಿಗ್ರಹಂ (ಬಸವ. ೫೩–೨) ; ಕೇಶರಾಮಾಯಣವಮೇರಾದಿದಗಳಂ ಕೇಳ್ದಗಳೆ ಕೈಗೂಡುವುದು ವೇದ ಪಾರಾಯಣ ಫಲಂ . . . ಶ್ರೀರಾಮಚಂದ್ರಮನನುಗ್ರಹದೊಳಾ (ಕೇಚರಾ. ೨೯–೨೬). ೨. ಆಂಗೀಕಾರ ; ಸ್ವೀಕಾರ.

ಅನುಗ್ರಹವಾಗು = ಕೃಪೆಯಾಗು ; ದಯೆಯುಂಟಾಗು : ಮೀಲೆ ನಿರುಪಮವೇದಶಾಸ್ತ್ರವಿಶಾಲವಕ್ಕ್ಕಗಳಾದರಲ್ಲಿಂಮೇಲನುಗ್ರಹವಾಯ್ತು ಮುನಿಸ ಮಿಸ್ಸಕಿಂ ಬಳಿಕ (ತೊರಾ. ೧–೪–೮೨). [ಸಂ.]

ಅನುಗ್ರಹಂಗೆಯ್ತ್ (ಕ್ರಿ). ಕೃಪೆಮೀರು ; ದಯೆಯನ್ನು ತೋರಿಸು : ಅನುಗ್ರಹಂಗೆಯ್ಗೆ ಕರುಣದಿಂ ಮುನಿಸಿನಹಂ (ಅವಿಚಿ. ೧–೧೪).

[ಅನುಗ್ರಹ + ಗೆಯ್ತ (< ಕೆಯ್ತ)]

ಅನುಗ್ರಹಬುದ್ಧಿ (ನಾ). ಕೃಪಾಬುದ್ಧಿ ; ದಯಾಬುದ್ಧಿ : ಅವನು ತನ್ನ ಶಿಕ್ಷಣದಿಂದ ಗರ್ವಿತನಾಗಿ ವಂಗಭಾಷೆಯನ್ನು ಅನುಗ್ರಹಬುದ್ಧಿಯಿಂದ ನೋಡಲಿಲ್ಲ (ಬಂಕಿಮ. ೧೧ ಮು). [ಅನುಗ್ರಹ + ಬುದ್ಧಿ]

ಅನುಗ್ರಹಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕೃಪೆಮಾಡು ; ದಯೆತೋರು : ಪೊಂಪುಱಿ ಪೋದ ಮಹಿಮೆಯದನಿಂತಿಯುದ್ಧಾನಿಯ ಮಳುಬದ್ಧರನತಿಶಯ್ದ ಕೆಟ್ಟಕ್ಷರಿಕ್ಷೀದಯಾನುಗ್ರಹಿಸುತ್ತುಂ (ಶಾಂಕಿಪು. ೩–೫೧ ವ) ; ಎಮಗಳಲ್ಲಿಯ ಮನನುಗ್ರಹಿಸಿ ಕಾಯರೇ (ಬಸವ. ೫೬–೪೫) ; ಆತನ ಮಾಯಾಶಾಸಾದ ವಿದ್ಯಾಸ್ತಾವ ತನಗನುಗ್ರಹಿಸಿ ಭೀತಾಳವಿಳ್ಳೀಶ್ವರರು ಕೊಟ್ಟರು (ಮೀಚಿತ. ೧೧–೫೫) ; ಭಗವಂತನು ನಿನ್ನ ಪ್ರಾರ್ಥನೆಗೆ ಅನುಗ್ರಹಿಸಿ ಬಿಟ್ಟನಲ್ಲೇ (ಮೊಗ್ಗ. ೩೧). [ಅನುಗ್ರಹ + ಇಸ್ಯ]

ಅನುಗ್ರಾಮ (ನಾ). ದೊಡ್ಡ ಹಳ್ಳಿಗೆ ಸೇರಿದ ಸಣ್ಣ ಹಳ್ಳಿ ; ಉಪಗ್ರಾಮ : ಹಾನುಂಗಲ್ಲಯಮ್ಮಜಲ ಗ್ರಾಮಾನುಗ್ರಾಮದಲು (ಎಇ. XVI, ೪೦–೬೬ ; 1153) ; ಹಗರಿಟ್ಟಗೆ ೩೦೦ ಆ ಗ್ರಾಮಾನುಗ್ರಾಮದಲು ಚಂದ್ರಾರ್ಕ್ಕತಾರಂಬರಂ ಸಲ್ವಂತಾಗಿ ಪ್ರತ್ಯೇಕ ಪೊಂದೊಂದು ಹೊಂಗಂ ಕೊಟ್ಟುದು (ಸೌಇಇ. XV, ೧೪೨–೨೬ ; 1181). [ಸಂ.]

ಅನುಗ್ರಾಹಿಸು (ಕ್ರಿ). ಉಪದೇಶಿಸು : ಪಂಡಿತನೊಡನಮ್ಯಕ್ಷಾರ ಗಂಧೂಷಮನುಗುಣ್ವ ತೇಜಸನುಗ್ರಾಹಿಸಿ ಭೂಮಂಡಳಕಸಿ ತಾಕೀಕರಿರ್ದರ್ ಗೊಂದುದುಪಸ್ಕಾಸಮಂ ಸಭಾಮಂಡಲದೊಳ್ (ಶಾಂಕಿಪು. ೪–೧೪೯).

[ಅನುಗ್ರಾಹ + –ಇಸ್ಯ]

ಅನುಗ್ರಾಹ್ಯ (ಗು). ಅನುಗ್ರಹಕ್ಕೆ ಯೋಗ್ಯವಾದ ; ಉಪಕಾರಕ್ಕೆ ಪಾತ್ರವಾದ : ದಯೂಡಪತ್ತಿಯೆಂಬುದುಮನುಕೂಂವೆರೆಸನುಗ್ರಾಹ್ಯಮಪ್ಪ ಪ್ರಾಣಿಗಳ್ಗೆ ಶ್ರಿಕುದ್ಭಯಿನಭಯದಾನಮಂ ಕುಡುವುದು (ಜಾವಂಲಿ. ೩೨೯). [ಸಂ.]

ಅನುಗ್ರಾಹ್ಯ (ನಾ). ಅನುಗ್ರಹಕ್ಕೆ ಯೋಗ್ಯಳು; ಉಪಕಾರಕ್ಕೆ ಪಾತ್ರಳು: ಅತ್ಯಂತ ಕುಚಿಗಳೇಕಾಂತವಾಸ ನಿರತಿಶಯಚರ್ಯಾನುಪೂರ್ವ ಕಮನುಗ್ರಾಹ್ಯಯಾರ್ಗಮೆಜಗುವರೆಲ್ಲರ್ (ಶಾಂತಪು. ೨-೩೧ ವ).
[ಸಂ. ಅನುಗ್ರಾಹ್ಯಾ]

ಅನುಚಣ (ನಾ). ಒಬ್ಬ ಅಧೀನ ಅಧಿಕಾರಿಗೆ ಅಧೀನನಾದವನು. 'ಅನುಚಣಗೆಯ್' ಪರಾ. [< ಸಂ. ಅನುಕ್ಷಣ ?]

ಅನುಚಣಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ಒಬ್ಬ ಅಧೀನ ಅಧಿಕಾರಿಗೆ ಅಧೀನನಾಗಿ ಅಧಿಕಾರವನ್ನುಡು : ಪೃಥ್ವೀವಲ್ಲಭರಸರು ಬನವಾಸಿ ಪಂಚಾಚ್ಚಾಸಿರಮುಮಾನಾಳುತ್ತಮಿರೆ ನಾಗರಖಂಡಕ್ಕೆಪ್ಪತಕ್ಕ ಶ್ರೀಮದಜುವರೆವೆಗ್ಗಡೆ ತಿಕ್ಕಮೆಯ್ಕನುಮನುಚಣಗೆಯ್ಯುತ್ತಮಿರಲು (ಕಶಾ. IV, ೪೮-೧೯ ; 1247).
[ಅನುಚಣ + ಗೆಯ್ (< ಕೆಯ್ರ್)]

ಅನುಚರ (ಗು). ೧. ಅನುಸರಿಸಿ ನಡೆಯುವ; ಜೊತೆಯಲ್ಲಿ ಬರುವ. (ನಾ). ೨. ಸೇವಕ; ಸಹಾಯಕ; ಜೊತೆಗಾರ : "ಅನುಚರರೀ, ಸಹಾಯರೀ, ಸೇವಕರೀ, ಅನುಚರರೀ —ಈ ಓಲಗ[ಗ]ಕಾಱಂ" (ಹಲಾಯು. ೭೦-೩೭ಳ ; ಅನುಚರನವೊಲಾಲೋಕಮಂ ಪತ್ತುವಿಟ್ಟೀ ಸರಿತ್ಕಾಮ್ಯವೇಗದೊಳಾಸ್ಯಸರಂ (ಕಾದಂಬ. ೧೧೪) ; ಅನುಚರನು ಬಂದುಸುರೆ ಬಸವೇಶ್ವರಂ ಬಂದು ವಿನಯದಿಂ ಪರಿದ ಲಿಂಗವ ತರಿಸಿ ಕೊಡಿಸಲ್ಕೆ (ಪ್ರೌಢರಾ. ೨-೧೯). [ಸಂ.]

ಅನುಚರಿ (ನಾ). ಅನುಸರಿಸಿ ನಡೆಯುವವಳು; ಸಖಿ; ಒಡನಾಡಿ; ಜೊತೆಗಾತಿ : ಅನುಚರಿವೊಲ್ ಸಂಜೆ ಸಂಜಾತರಕ್ತಾಂಬರದಿಂದಂ ಬಾಸ ನಿಪ್ಪಂತೆಸೆದುದಸದಳಂ ಸಾಂದ್ರ ಕೋಕಾಂಂಬುಜಾಲಂ (ಕಾದಂಬ. ೧೧೪).
[ಸಂ. ಅನುಚರೀ]

ಅನುಚಿತ (ಗು). ೧. ಉಚಿತವಲ್ಲದ; ಯೋಗ್ಯವಲ್ಲದ : ನಮ್ಮ ದೇಶದಲ್ಲಿ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯದ ಪದವಿಗಳಿಗೆ ಅನುಚಿತಪ್ರಾಧಾನ್ಯ ಬಂದುಬಿಟ್ಟಿದೆ (ಕಿಟ್ಟಿದ. ೭೫೫). ೨. ವಿಲಕ್ಷಣವಾದ. 'ಅನುಚಿತದಾನಿತನ' ಪರಾ. (ನಾ). ೩. ಉಚಿತವಲ್ಲದಿರುವುದು; ಯೋಗ್ಯವಲ್ಲದಿರುವುದು : ಹೀನಂಗೆ ಮತಿಯಿಲ್ಲ ದೀನಗನುಚಿತಬಲ್ಲ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೫೪).
[ಸಂ.]

ಅನುಚಿತದಾನಿ (ನಾ). ೧. ಉಚಿತವರಿಯದೆ ದಾನಮಾಡುವವನು. ೨. ವಿಲಕ್ಷಣವಾಗಿ ದಾನಮಾಡುವವನು. 'ಅನುಚಿತದಾನಿತನ' ಪರಾ. [ಅನುಚಿತ + ದಾನಿ]

ಅನುಚಿತದಾನಿತನ (ನಾ). ೧. ಉಚಿತವಲ್ಲದ ಔದಾರ್ಯ. ೨. ವಿಲಕ್ಷಣವಾದ ದಾನಶೀಲತೆ : ಆ ವಿರಿಂಚಿ ಭವಾದಿಗಳ ಕುಲಜ್ಯವಚಿತ್ತಲು ಬಲಿಯ ಬಾಗಿಲ ಕಾವಲೆಂಬುದೆತ್ತಣನುಚಿತದಾನಿತನವೆಂದ (ಶ ಭಾ ಗ. ೪-೨೦-೬). [ಅನುಚಿತದಾನಿ + -ತನ]

ಅನುಚಿತವೃತ್ತ (ನಾ). [ಕಾವ್ಯಮಿಾ] ಒಂದು ಕಾವ್ಯದೋಷ : "ಅನುಚಿತವೃತ್ತ – (i). ಛಂದಸ್ಸಿಗೆ ಅನುಸಾರಯಾಗಿದ್ದರೂ ಕಿಂಚಿತ್ ಶ್ರಾವ್ಯವಲ್ಲದೆ ಇರುವುದು. (ii). ರಸಕ್ಕೆ ಅನುಗುಣವಲ್ಲದ ವೃತ್ತವನ್ನು ಉಪಯೋಗಿಸಿರುವುದು" (ಕೃಪಿಡಿ. ೨೨೮). [ಅನುಚಿತ + ವೃತ್ತ]

ಅನುಚಿತಾರ್ಥ (ನಾ). [ಕಾವ್ಯಮಿಾ] ಪದದೋಷಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : "ಅನುಚಿತಾರ್ಥ – ಹೇಳಬೇಕೆಂದಿರುವ ಅರ್ಥದ ಸ್ವಾರಸ್ಯವನ್ನು ಕೆಡಿಸುವುದು" (ಕೃಪಿಡಿ. ೨೨೭). [ಅನುಚಿತ + ಅರ್ಥ]

ಅನುಚಿತಾನ್ವಯ (ನಾ). ೧. ಸರಿಯಲ್ಲದ ಅನ್ವಯ; ಹೊಂದಿಕೆಯಾಗದ ಜೋಡಣೆ. ೨. [ಕಾವ್ಯಮಿಾ] ವಾಕ್ಯದೋಷಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : ವ್ಯತೀರ್ಣ ಪದಕ್ರಮವನುಚಿತಾನ್ವಯಂ ವ್ಯವಹಿತಾನ್ವಯಂ ಪಾದದ ದರ್ ಮತಿ ಸಮ್ಮೋಹಮಹುದಿರವರೆಗೆ ತೊಡರ್ಚಲ್ವೇಟಿಸ್ಸೊಡದಲ್ಲಿ ಗಲ್ಲದು ದೋಷಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೪೫೬). [ಅನುಚಿತ + ಅನ್ವಯ]

ಅನುಚಿತೆ (ನಾ). ಅಯೋಗ್ಯಳು; ಅಕ್ರಮವಾದ ನಡವಳಿಕೆಯುಳ್ಳವಳು : ವಿರತಿಯರು ವಿಶ್ವಾಸಘಾತಕಿಯರು ವಿಕಾರಿಯರನುಚಿತೆಯರ್ಕ್ಕರ ಚರಿತೆಯರು ವಿಗಡಿಯರು (ಬಸಪು. ೪೦-೫೬). [ಸಂ. ಅನುಚಿತಾ]

ಅನುಚ್ಛಿಷ್ಟ (ಗು). ೧. ಎಂಜಲಲ್ಲದ; ಉಚ್ಛಿಷ್ಟವಲ್ಲದ. (ನಾ). ೨. ಶುಚಿಯಾದದ್ದು : "ಕ್ರಯುತಃ, ಅನುಚ್ಛಿಷ್ಟ – ಈ ೨ ಪುಚ" (ಹಲಾಯು. ೩೭-೨೪೪). [ಸಂ.]

ಅನುಚ್ಛೇದ (ನಾ). ೧. ನಾಶವಾಗದಿರುವುದು; ನಾಶವಲ್ಲದುದು; ಹಾಳಾಗದಂಥದು. ೨. ಲೇಖನ ಅಥವಾ ಪ್ರಬಂಧದ ಒಳವಿಭಾಗ; ಪ್ರಕರಣ : ಮೈಸೂರಿನ ಭಾಷೆ (ಅಮೈದ. ೯೫-೧೦೬) ; ಈ ವಿಭಾಗದಲ್ಲಿ, ಮೈಸೂರ ಹೊರಗಿನ ಕನ್ನಡಪ್ರದೇಶವನ್ನು ಹಕ್ಕಯನೊಟದಿಂದ ನೋಡಿದೆ (ಕಒಸಾ. ೧೫೪). [ಸಂ.]

ಅನುಜ (ಗು). ೧. (ತನ್ನ) ತರುವಾಯ ಹುಟ್ಟಿದ; ಅನುಸರಿಸಿ ಹುಟ್ಟಿದ. (ನಾ). ೨. ತಮ್ಮ : "ಕಣಿಷ್ಠಃ, ಅವರಜಃ, ಅನುಜಃ – ಈ ೩ ತಮ್ಮಂ" (ಹಲಾಯು. ೮೩-೨೩೨) ; ಅನುಜಸಮೇತಶೋಭಿತಕೋಳಕಶಯನ ನೊಳನುಜವ್ಯಪೇತಶಯಗಳ್ ದುರ್ಯೋಧನಸಲು ಸಂಧಿಗೆಯ್ದೊಡ್ಡಿ ಮುಖವರ ಮೆಚ್ಚುವರ ಮನಕೆ ಪಕ್ಕಾಗಿರೆನೇ (ಗದಾಯು. ೫-೪೮). [ಸಂ.]

ಅನುಜಾತ್ಮ (ನಾ). = ಅನುಜ : ಸತ್ಯತಿಯ ನುಡಿಯಂ ಕೇಳ್ದು ಮುಕುಂದ ಸಂವೃತಕಾಕಾರನುಂ ಶಿಥ್ಯತೇಂಗಿತನುಮಾಗಿ ದಕ್ಷಜನೊಲಸಲ್ಕ್ತಿತಾಳೂತನ ಪರಾಜಜಾನುಜಾತ್ಮಂ ನುಡಿವಾಗಳ್ (ಕಾಂತವ. ೨-೫೧ ವ). [ಸಂ.]

ಅನುಜಾತ (ನಾ). = ಅನುಜ : ಅನುಜಾತನಾದಪಾತಾಂಗನಿಮಿಷಗುರು ವೆನಿಪ ನಿಂಬದನ್ಯಾಧಿಪಂ (ಕಇಸಾ. ೬-೨-೬೫ ; 1058). [ಸಂ.]

ಅನುಜಾತೆ (ನಾ). (ತನ್ನ) ತರುವಾಯ ಹುಟ್ಟಿದವಳು ; ಅನುಸರಿಸಿ ಹುಟ್ಟಿದವಳು ; ತಂಗಿ : ಅತನಂ ಮುಳಿದು ಪೀಂ ಕೊಂದು ನಿನ್ನನುಜಾತೆಗೆ ಪೈ ಧ್ವಂದಿ ಕ್ಷೆಯಂ ಕುಡುವುದು ಜಡುರಲ್ಲ (ಪಂಡಾಮಾ. ೧೦-೧೬೪ ವ). [ಸಂ. ಅನುಜಾತಾ]

ಅನುಜಾಯ್ 'ಅನುಜಾಯಿ' ನೋ.

ಅನುಜಾಯಿ, ಅನುಜಾಯ್ (ನಾ). [ಸಂಗೀತ] ತಾಳಲಯ ವಿನ್ಯಾಸದಲ್ಲಿ ಅಥವಾ ತಾಳವಾದ್ಯವನ್ನು ಬಾಜಸುವುದರಲ್ಲಿ ಒಂದು ಕ್ರಮ (?) : ಭಣತಿ ಬೆಡಂಗು ಕಾಳು . . . ಕೊಂಳಜಾಯಿಯಾಯಿ ಗಿತಿ ಜತಿ . . . ಕಳೆಯೆಂಬವಂ ಪೆಱಿದು ಬಾಜಿಪಂದಂ ಮುರವ್ಯಿ ವಾಸಮಂ (ಜಗಪ. ೫-೩) ; ಪೊಸದೇಸಿ ಪಣ್ಣುಂಸೆ ಪಂಜಳಂ ಪಲ್ಲುಂಸೆ ಮಿಸುಗುತಿರಲಸುಣಾಯಿ ಹೂಂಕಾರವೊತ್ತರಿಸೆ (ಆಸಾರ. ೧೪೨-೬) ; ಮದ್ದಳೆಗಂ ತನ್ನ ಮದ್ದಳೆಯಂ ತೆಗೆದುಕೊಂಡು . . . ಬಾರನೊರಲಂದಿದ ದಿಗುಂ ಕಟ್ಟುಳಿಗೆ ತಂದು ಎಡಗೈ ಬಲಗೈಗಳ ಪಾದುತಪ್ಪದೆ ಜಾಯಿ ಅನುಜಾಯಿಗಳ ಜೋಳೆ ಜಾಜಿ ಬಂಧದ ಚಂದವಳೆಯದೆ ತಾಳದ ಕಟ್ಟಳಿ ಕೆಡದೆ . . . ಬಾಜಿಸು ತಿರ್ದರ್ (ವಿಕ್ರಾಂ. ೮೦ ವ) ; ಲಳತ ಗಾಢ ಮಿತಾಯಿ ಲಂಘಿತ ತಾಳ ಜಾಯನುಜಾಯಿ . . . ವಳಿ ಸುರಿಂಗತಿಮಾಯಂತಂ ವಳೆ ಕಂಪಿತಂ ಹಳು ನಾಯಿ ಜೊಳ್ಳಕಮನುದ್ಗತವ್ಯತ್ಯಾಪಾಳವ ಮೋಕ್ಷಮಂಪುಲ್ಲಯಾಸ್ಪದಂ . . . ಬೆಡಂಗುಮರೆ ಬಾಜಿಸುತೆ ಜಾರುಬೀಕೆಯಂ (ವೈಷವಿ. ೧೧೯, ೧೧೦).

ಅನುಜಾಯ್ : ಗತಿ ಗತಿಗಹಿಸಲ್ ಳಳಸೋಸ್ಪ್ಪತಿಗಮಳಂ ವಹಣಿ ಕೊಂಳುಜಾಯ್ ನುಣ್ಪನುಜಾಯ್ [ಪಾಕಾಂ. ನುಣ್ಪೆನುಜಾಯ್] ಜತಿ ನೇವಣಿಯಿಗೆ ಸೊಂಪಾಹತ ಕಂಪಿತಮುಣ್ಕೆ ಪಾಡಿದಂ ಮುಕುಮಳಭಂ (೨೯೮ವ. ೬-೯೦). [ಸಂ. ಅನುಜಾತಾ ?]

ಅನುಜೀವ (ನಾ). = ಅನುಜೀವಿ : ತನ್ನೊಡವಂದ ಮ್ಲೇಚ್ಛರಾದಂ ರಾಜಾರಾಜಾನುಜೀವಾನುನ್ಮತ್ತದಿಂ ಕೈತಾರ್ಥ ರ್ಮಾಡಿ (ಶಾಂತಪು. ೧೧-೬೨ ವ). [ಸಂ.]

ಅನುಜೀವಿ (ಗು). ೧. ಬೇರೊಂದು ಆಶ್ರಯದಲ್ಲಿ ಬದುಕುವ. (ನಾ). ೨. ಸೇವಕ; ಆಳು: "ಅನುಜೀವೀ, ಸಹಾಯಃ, ಸೇವಕಃ, ಅನುಚರಃ, ಅನುಗಃ – ಈ ೫ ಓಲಗಿ[ಗ]ಕಾಜಂ" (ಹಲಾಯು. ೭೦–೨೭೪); ಅಳ್ದನ ಮನಮನಜಿವನುಜೀವಿಗಳಂತೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೪–೨೫ ವ).
[ಸಂ. ಅನುಜೀವಿನ್]

ಅನುಜೀವಿವೃತ್ತ (ನಾ). ಸೇವಕತನ; ಸೇವಾವೃತ್ತಿ: ಅನುಜೀವಿವೃತ್ತ ದಿನನುವರ್ತಿಸುವ ಸೇವಾವಿಚಕ್ಷಣಪ್ರೀಣನಕರಮಪ್ಪ ಜೀವಿಕಾಪ್ರಸ್ತಾವದೊಳ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೭–೧೨೮ ವ). [ಅನುಜೀವಿ + ವೃತ್ತ]

ಅನುಜೆ (ನಾ). = ಅನುಜಾತೆ: ಅನುಜೆಯರೊಳ್ ಕಾಶ್ಯಪಿ ಮಯ್ದುನರ್ಕಳೊಳ್ ಸೋಮಶರ್ಮನ್ . . . ಎನಿಸಿದರಂ ಕಥೆಯೊಳಾದೊಡಂ ಕೇಳ್ದಱಿಯಂ (ಸುಕುಮಾ. ೨–೫೪); ಬಱಿಕಭಯರುಚಿಯುಮನುಜೆಯ [ಪಾಠಾಂ. ವನುಜಾ] ಸಹಿತಂ ಕ್ರಮದಿಂದಂ ಪೂಜಮಟ್ಟು (ಯಶೋಚ. ೪–೬೬). [ಸಂ. ಅನುಜಾ]

ಅನುಜ್ಞಿಸು (ಕ್ರಿ). ಅಪ್ಪಣೆಮಾಡು; ಸಮ್ಮತಿಕೊಡು: ಮುದದಿಂದೆ ರಂಭೆಯಂ ಕರೆದು ನೀಂ ಶ್ವೇತಂಗೆ ಮೊದಲನುಜ್ಞಿಸಿದೆ ನೀನೇ ಭಕ್ತೆ ಭಲರೆಂದು ಶ್ವೇತನಂ ಮನ್ನಿಸಿದನು (ಚಿಬಪು. ೫೧–೩೨). [ಅನುಜ್ಞೆ + –ಇಸ್ಸು]

ಅನುಜ್ಞೆ (ನಾ). ೧. ಅನುಮತಿ; ಒಪ್ಪಿಗೆ. ೨. ಆಜ್ಞೆ; ಅಪ್ಪಣೆ: ನೀನೆ ಗುರುವಲ್ಲದೆನಗಿನ್ನಾರುಪೇಕ್ಷಿಸದನುಜ್ಞೆಯಂ ಕೊಡುವುದು (ಚಿಬಪು. ೫೧–೨೧); ಕಾಲಿನ ಮೀನಖಂಡದ ಸ್ನಾಯುವಿಗೆ ಮುದುರಲು ಅನುಜ್ಞೆಯಾಗಿ ಕಾಲು ಮಡಚುವುದು (ಬಾಲಪ್ರ. I, ೫೪೮). [ಸಂ. ಅನುಜ್ಞಾ]

ಅನುತರ್ಷ (ನಾ). ೧. ಬಾಯಾರಿಕೆ. ೨. ಬಯಕೆ; ಉತ್ಕಟವಾದ ಇಚ್ಛೆ. ೩. ಮದ್ಯವನ್ನು ಕುಡಿಯಲು ಬಳಸುವ ಪಾತ್ರೆ; ಮಧುಪಾತ್ರೆ: "ಗರ್ಹಕಃ, ಅನುತರ್ಷಃ, ಚಷಕಃ, ಸರಕಃ – ಈ ೪ ತಿಳಿವಟ್ಟಲ್" (ಹಲಾಯು. ೫೪–೧೭೨). ೪. ಕುಡಿತ. ೫. ಮದ್ಯ. [ಸಂ.]

ಅನುತರ್ಷಣ (ನಾ). = ಅನುತರ್ಷ ೩. [ಸಂ.]

ಅನುತಾಪ (ನಾ). ೧. ಮಾಡಿದ ತಪ್ಪಿಗಾಗಿ ಪಡುವ ಸಂಕಟ; ಪಶ್ಚಾತ್ತಾಪ. ೨. ಸಹಾನುಭೂತಿ; ಕನಿಕರ. ೩. ಬೇಗೆ; ಸಂತಾಪ: ಬೆಚ್ಚಿ ಬೆಗಡುಗೊಂಡು ಅನುತಾಪವೇಱಿ ವಿರಹಂ ಹೊಮ್ಮಿ ಕಣ್ಗೆಟ್ಟಗಲಲಾಜದೆ (ಬಸರ. ೪–೨೬); ಕೋಪದಲಿ ಮುನ್ನೋತುಕೊಂಡಿಹ ತಾಪಸಂ ನಡೆತಂದು ಮನದನುತಾಪವಳಿದಷ್ಟಾಂಗವೆಱಗುತ ನಮಿಸಿ ಕೈಮುಗಿದು (ಬಸಪು. ೧೮–೭೯); ಕರೆದರೊಬ್ಬರನೊಬ್ಬರುಱಿ ಧಿಕ್ಕರಿಸಿದರು ತಮ್ಮೊಬ್ಬರೊಬ್ಬರ ಬಿರುದ ಹಿಡಿದರು ಬಯ್ದರಪಮಾನಾನುತಾಪದಲಿ (ಕುವ್ಯಾಗ. ೧–೨೪). [ಸಂ.]

ಅನುತಾಪಗೊಳ್ಳು (ಕ್ರಿ). ಸಂಕಟಪಡು; ಪಶ್ಚಾತ್ತಾಪಗೊಳ್ಳು: ತನ್ನ ತಪ್ಪಿಗಾಗಿ ಅವನು ಅನುತಾಪಗೊಂಡು ಕ್ಷಮೆಬೇಡಿದನು (ರೂಢಿ).
[ಅನುತಾಪ + ಕೊಳ್ಳು$_1$ (< ಕೊಳ್$_1$)]

ಅನುತಾಪಪಡು (ಕ್ರಿ). ಕನಿಕರಿಸು; ಸಹಾನುಭೂತಿಯನ್ನು ತೋರು: ಪರರ ಸಂಕಟವನ್ನು ಕಂಡು ಅನುತಾಪಪಟ್ಟು, ಅವರಿಗೆ ಸಹಾಯಮಾಡಬೇಕು (ನೀತಿಚಿಂ. ೧೩–೨೧). [ಅನುತಾಪ + ಪಡು$_1$]

ಅನುತಾಪಿ (ನಾ). ೧. ಮಾಡಿದ ತಪ್ಪಿಗಾಗಿ ಪಶ್ಚಾತ್ತಾಪಪಡುವವನು. ೨. ಸಹಾನುಭೂತಿಯುಳ್ಳವನು; ಕನಿಕರದಿಂದ ಕೂಡಿದವನು. [ಸಂ. ಅನುತಾಪಿನ್]

ಅನುತಾಳ (ನಾ). [ಸಂಗೀತ] ಒಂದು ಬಗೆಯ ತಾಳ: ಭಂಗತಾಳ . . . ಅನುತಾಳವೆಂಬಾಱು ವರ್ಗಸಂಖ್ಯಾಭೇದಮಾಗಿಹವೆಂದು ಪೇಳ್ವ ಭರತಶಾಸ್ತ್ರ ಪ್ರವೀಣರಪ್ಪ ತಾಳಧಾರಿಗಳಿಂ (ವಿವೇಕ. ೨೩೮).
[ಸಂ. / ತಮಿ. ಅನುತಾಳಂ]

ಅನುತ್ಕಟ (ಗು). ೧. ಉತ್ಕಟವಲ್ಲದ; ಸಾಧಾರಣವಾದ. (ನಾ). ೨. ಸಂಕ್ಷೇಪ; ಸಂಗ್ರಹ: "ಸಂಗ್ರಹಮನುತ್ಕಟಂ ಸಂಕ್ಷೇಪಮುಂ ಸಮಾಹಾರಮೆನೆ ಹವಣಿಸಲ್ಕಕ್ಕು ನಾಮಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೩೨–೨೪). [ಸಂ.]

ಅನುತ್ತಮ (ಗು). ತನಗಿಂತ ಬೇರೆ ಉತ್ತಮ ವಸ್ತುವಿಲ್ಲದ; ಅತ್ಯುತ್ತಮವಾದ: ". . . ನಿನಗೆ ಬಗೆಯೊಪ್ಪೆ ರಚಿಸುವೆನನುತ್ತಮಂ ಪರ್ನಕುಟಿಯಂ" (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೧೯೬–೫೬); ಅವನ ಕವಿತಾಶಕ್ತಿ ಅನುತ್ತಮವಾಗಿದೆ (ಕಸ್ತೂರಿ. ೪–೬, ೭೪; 1964). [ಸಂ.]

ಅನುತ್ತರ (ಗು). ೧. ಅತ್ಯುತ್ತಮವಾದ; ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ. ೨. ಕೀಳಾದ; ಹೀನವಾದ. ೩. ದಕ್ಷಿಣದಿಕ್ಕಿನ. ೪. ಮರುಮಾತಿಲ್ಲದ; ನೀರವವಾದ; ಮೌನವಾದ. ೫. ಪ್ರತ್ಯುತ್ತರಕ್ಕೆಯೋಗ್ಯವಲ್ಲದ; ಅವಶ್ಯವಿಲ್ಲದ. (ನಾ). ೬. ಉತ್ತರದಿಕ್ಕಲ್ಲದುದು; ದಕ್ಷಿಣ ದಿಕ್ಕು. ೭. ಅಸಂಬದ್ಧವಾದ ಪ್ರತಿವಚನ; ಹೊಂದಿಕೆಯಿಲ್ಲದ ಪ್ರತ್ಯುತ್ತರ; ನೇರವಲ್ಲದ ಉತ್ತರ. ೮. ಬಾಯಿಗೆ ಬಂದುದನ್ನು ಗಳಹುವವನು. ೯. ಸ್ಥಿರ; ದೃಢ. ೧೦. [ಜೈನ] = ಅಣೂತ್ತರೆ. [ಸಂ.]

ಅನುತ್ತರೀಯ (ಗು). ಉತ್ತರೀಯವಿಲ್ಲದ; ಮೇಲುಹೊದಿಕೆಯಿಲ್ಲದ. 'ಅನುತ್ತರೀಯ ಕಂಟಕ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅನುತ್ತರೀಯಕಂಟಕ (ನಾ). ಮೇಲುಹೊದಿಕೆ ಇಲ್ಲದಿರುವುದರಿಂದ ಆಗುವ ತೊಂದರೆ (?): ಅನೇಕ ರುಚಿ ವಿಚಿತ್ರ ವೇತ್ರ ವಿಶಿಖಾತಿ ರುಚಿರಪ್ರಾಂತ ಕುಂತಮನುತ್ತರೀಯಕಂಟಕಮತಿಸುಭಟಮದೋತ್ಕಂಠಮಿದು ಕರ್ಣಾಟಬಲಂ (ಆದಿಪು. ೧೩–೪೫ ವ).
[ಅನುತ್ತರೀಯ + ಕಂಟಕ]

ಅನುದಾತ್ತ (ಗು). ೧. ಉದಾತ್ತವಲ್ಲದ. ೨. (ವೇದಗಳನ್ನು ಹೇಳುವಾಗ) ತಗ್ಗಿನಲ್ಲಿ ಉಚ್ಚರಿಸುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸ್ವರ: ಸುರುಚಿರೋದಾತ್ತಾನುದಾತ್ತಸ್ವರಿತ ತತಪ್ರಚಯಂಗಳಿಂ ಪುಗೆ ಬೆರಸಿ ಪದವರ್ಗಕ್ರಮಾದಿಗಳೈದೆ ಕೂಡಿರಲು (ಬಸಪು. ೫೫–೫೧); ವೇದದಲ್ಲಿ ಹೇಳಲ್ಪಡುವ ಉದಾತ್ತಾನುದಾತ್ತ ಸ್ವರಿತ ಪ್ರಚಯಗಳೆಂಬ ಸ್ವರಗಳು ಬ್ರಹ್ಮಯಜ್ಞದಲ್ಲಿ ವೇದಜಪಕ್ಕೆ ಉಪಯೋಗವೇ ಹೊರತು ಅರ್ಥಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಉಪಯೋಗವಿಲ್ಲವೆಂದು ನಿರ್ಣಯಿಸಿದ್ದಾರೆ (ಹಿಂದಸಾ. ೧೪೯). [ಸಂ.]

ಅನುದಾರ (ಗು). ೧. ಉದಾರವಲ್ಲದ; ಔದಾರ್ಯವಿಲ್ಲದ; ಧಾರಾಳವಿಲ್ಲದ; ಘನತೆಯಿಲ್ಲದ. (ನಾ). ೨. ಲೋಭಿ; ಜಿಪುಣ. 'ಅನುದಾರತೆ' ಪರಾ [ಸಂ.]

ಅನುದಾರತೆ (ನಾ). ಔದಾರ್ಯವಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ಧಾರಾಳವಿಲ್ಲದಿರುವುದು: ಅಸಹನೆಯು ಅನುದಾರತೆಯ ಕುರುಹು (ದಾಬುತ್ತಿ. ೪); ಅನುಯಾಯಿ, ವಿರೋಧಿ ಎಂಬ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ದೇಶದ ಜನರನ್ನು ಇಬ್ಭಾಗಿಸುವ ಅನುದಾರತೆಯಿದೆ (ಸಾಸಮಾ. ೨೮). [ಸಂ. ಅನುದಾರತಾ]

ಅನುದಿನ 'ಅನುದಿನಂ' ನೋ.

ಅನುದಿನಂ, ಅನುದಿನ (ಅ). ಪ್ರತಿಯೊಂದು ದಿವಸವೂ; ನಿತ್ಯವೂ: ಅನುದಿನಮೊರ್ವಳೆ ಗೀರ್ವಾಣನಾಥವಧು ನಾಕಲೋಕದಿಂ ಬಂದು (ಶಾಂತಿಪು. ೯–೧೮೧); ತದ್ವಿಶ್ವಪತಿಯ ತೇಜೋಮೂರ್ತಿಯದನನುದಿನಂ ಧ್ಯಾನಿಸೆಂದು (ಪದ್ಮರಾ. ೧೨–೧೮); ಕೈಯೊಳ್ಕೈಲಾಸಮೆಂಬೀ ನುಡಿಯನನುದಿನಂ ಪೇಟ್ವರ್ (ಮೈಸೂಮೆ. ೫–೧೮೭). **ಅನುದಿನ**: ಅನುದಿನ ನಿಮ್ಮ ನೆನೆಯಲು ಭಕ್ತಿಯಿಲ್ಲವಯ್ಯಾ (ಬಸವ. ೨೮೮); ಧ್ಯಾನದೊಳನುದಿನ ನೋಡಬೇಕಾತ್ಮನ ಧ್ಯಾನಕೂಡದ ಸಮಯದೊಳು (ಭರಚ. ೬೮–೭೮); ಅನುದಿನವೂ ಉದರಾಗ್ನಿಯ ಪ್ರಕೋಪಕ್ಕೆ ಕಟ್ಟುಬೀಳುತ್ತಿದ್ದ ಚಂದ್ರನಿಗೆ ಅವರಂತೆಯೇ ಸುಖಿಯಾಗಿ ನಲಿಯುವುದು ಸಾಧ್ಯವುಂಟೆ? (ಮುಂಗಾಮು. ೨೭). [ಸಂ.]

ಅನುದಿಶೆ (ನಾ). ೧. ಪ್ರತಿಯೊಂದು ದಿಕ್ಕನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿದುದು; ಪ್ರತಿಯೊಂದು ದಿಕ್ಕಿನಲ್ಲಿಯೂ ಇರುವಂಥದು. ೨. [ಜೈನ] ನವ ಗ್ರೈವೇಯಕಗಳ ಮತ್ತು ಐದು ಅಣುತ್ತರೆಗಳ ಮಧ್ಯೆ ಇರುವ ಒಂಬತ್ತು ಅಹಮಿಂದ್ರ ಸ್ವರ್ಗಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ನಾಕತ್ರಿಷ್ಟಿ ಪಟ ಲಾನೀಳ ಗ್ರೈವೇಯಕಂಗಳೊಳ್ಪೊಂಪಳ್ತಾ ಳ್ದಿ ಕಡೆವರೆವನುದಿಶೆಗಳ್ ಲೋಕೋಪರಿಮಂಗಳಿಯುಜ್ಜ್ವಲಾತ್ಮರೆಯಕ್ಕುಂ (ಕಾಂತಿಪು. ೧೨-೬).

[ಸಂ. ಅನುದಿಶಾ]

ಅನುದೇಶ (ನಾ). ಮೊದಲು ಹೇಳಿದ ಕ್ರಮಕ್ಕನುಸಾರವಾಗಿಯೇ ಮುಂದೆಯೂ ಹೇಳುವುದು: ಮೊದಲೊಳ್ ಮುಂಪೇಳ್ದುದ್ದೇಶದಂತ ಮನುದೇಶಮಾಗದಂದಕ್ರಮಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೪೬೮). [ಸಂ.]

ಅನುದೇಶಿ (ನಾ). ಸಂಖ್ಯಾನುಕ್ರಮಕ್ಕನುಸಾರವಾಗಿರುವ ವಿಷಯ ಅಥವಾ ಶಬ್ದ: ಮೊದಲು ಹೇಳಿದ ವಿಷಯಗಳ ಅನುಪೂರ್ವಿಯನ್ನು ಬಿಡದೆ ಹೇಳಿದ ಅವಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ವಿಷಯ ಅಥವಾ ಶಬ್ದ: ಶಿಯತೋದ್ದೇಶಿಯುಮನುದೇಶಿಯುಮನಸಾಮಾನುಮದೆಂತುಂ ಪೇಳ್ ಯಾಥಾಸಂಖ್ಯಾತ್ಮಯಮಕ್ಕುಂ (ಕವಿರಾ. ೧-೮೫). [ಸಂ. ಅನುದೇಶಿನ್]

ಅನುದೋಟು (ಕ್ರಿ). ಸರಿಯಾಗಿ ಕಾಣು; ನ್ಯಾಯವಾಗಿ ತೋರು; ಉಚಿತವೆನಿಸು: ಅನುದೋಜಿತದು ಸಾಕು ತಪಮಿಂದವರು ಯೋಚಿಸಲೆಯ ಮಾಳ್ಪಾಗವರಲ್ಲಿ (ಭರತ. ೭೧-೬೧). [ಅನ್ವು + ತೋಱು]

ಅನುದ್ಗತ (ಗು). ೧. ಮೇಲಕ್ಕೆ ನಿರದ; ತಗ್ಗಿನಲ್ಲಿರುವ. ೨. ಹೊರ ಹೊರಡದ; ಹೊರಹೊಮ್ಮದ. 'ಅನುದ್ಗತವೃತ್ತಿ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅನುದ್ಗತವೃತ್ತಿ (ನಾ). [ಸಂಗೀತ] ತಾಳ ಲಯವಿನ್ಯಾಸದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ, —ಕ್ರಮ: ಲಕತ ಗಾಢ ಪಿಕಾಯ ಲಂಘತ ತಾಕು ಜಾಯನು ಜಾಯು . . . ಲಂತಿತಂ ಹಕುನಾಯ ಜೊಕ್ಕೆಳನುದ್ಗತವೃತ್ತಿ ಪಾಳಿವ ವೋಕ್ತಮಂಬ ಲಯಾಸ್ಪದಂ (ವೃತ್ತ. ೧೧-೯). [ಅನುದ್ಗತ + ವೃತ್ತಿ]

ಅನುದ್ದಿಶೆ (ನಾ). = ಅನುದಿಶೆ ೨: ಲಕ್ಷ್ಮಿಯುಂ ಲಕ್ಷ್ಮಿಮಾಲಿಕಿಯುಂ ವೈರಿಯುಂ ವೈರೋದ್ದೇಶನಮುಂ ಸೋನಮುಂ ಸೋನಯೂಪಮಂ ಅಂಕಮುಂ ಸ್ಫಟಕಮುಂ ಅರಿತ್ಮಮುಂ – ಎಂದು ಅನುದ್ದಿಶೆಗಳೊಂಬತ್ತು (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೨೦೨). [< ಸಂ. ಅನುದಿಶಾ]

ಅನುದ್ಧತ (ಗು). ೧. ಉದ್ಧತನಲ್ಲದ; ತಗ್ಗಿ ನಡೆಯುವ; ಗರ್ವ ವಿಲ್ಲದ; ವಿನೀತನಾದ. (ನಾ). ೨. [ಜೈನ] ಒಂದು ವಿಮಾನದ ಹೆಸರು: ಸುಪ್ರಭೆಯುಂ ಸುದರ್ಶನ ಕಂಚಿಕೆಯರ ಸಾರೆ ರತ್ನಾವಳಿಯಂ ನೋಂತು ಉಚ್ಯುತಳ್ಪಲ್ಲದೊಳ್ ಅನುದ್ಧತ ವಿಮಾನದೊಳ್ ಪುಟ್ಟಿದಳ್ (ಶಾಪಂಪು. ೨೦-೩). [ಸಂ.]

ಅನುದ್ಧತವೇಷ (ನಾ). ೧. ನಮ್ರವಾದ ಉಡಿಗೆ ತೊಡಿಗೆಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದವನು; ಸೌಮ್ಯ ವೇಷವುಳ್ಳವನು: ವಕ್ತೃತ್ವಕ್ಕೆ ಸಭೆಗಳಂ ಅರ್ಥಯವಚನಮನುದ್ಧತ ವೇಷನುಂ . . . ಅಪ್ಪ ಮಹತ್ತರನ ಕೈಯೊಳ್ (ಅದಿಪು. ೧೪-೪೩ ಪ).

[ಅನುದ್ಧತ + ವೇಷ]

ಅನುದ್ಭೂತ (ಗು). ೧. ಹುಟ್ಟಿಲ್ಲದ; ಒದಗದ; ಉಂಟಾಗದ. ೨. ಕಜ್ಜೆಗೆ ಬೀಳದ; ಗೋಚರವಾಗದ: ಪ್ರತಿಬಂಧಕಹೇತು ಸನ್ನಿ ಧಾನದೊಳ್ ಅನುದ್ಭೂತ ವೃತ್ತಿತ್ವದ ಆನಾವಿರ್ಭಾವರೂಪಂ ಉಚ್ಚ್ವಾದನಂ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೨೩೭). [ಸಂ.]

ಅನುದ್ಯೋಗ (ಗು). ಉದ್ಯೋಗವಿಲ್ಲದ; ಕೆಲಸವಿಲ್ಲದ: ಆವಿಶಾಲಾಂ ಬರವಪ್ರಸನ್ನದಿವವಸ್ಪಾಪ್ತಧ್ವವಸ್ತಚ್ಛತೋಯವನುದ್ಯೋಗಜನಾಶ್ರಿತವಸ್ತ ದವವಸ್ಥಿರಾಜ್ಯಾಂ . . . ಒಪ್ಪಿರ್ದುದಭ್ರಾಗಮಂ (ಜಗ. ೪-೩೬).

[ಸಂ.]

ಅನುದ್ಭುತ (ನಾ). [ಸಂಗೀತ] ತಾಳದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಕಾಲಭೇದ: ಅನುದ್ರುತ, ದ್ರುತ, ಲಘು, ಗುರು, ಪ್ಲುತ ಮತ್ತು ಕಾಕಪಾದ ಇವೇ ಷಡಂಗಗಳು (ಸಂಗೀತ. ೫೪). [ಸಂ.]

ಅನುದ್ವಿಗ್ನ (ಗು). ಉದ್ವೇಗವಿಲ್ಲದ; ಕಳವಳಗೊಳ್ಳದ. [ಸಂ.]

ಅನುದ್ವಿಗ್ನತೆ (ನಾ). ಉದ್ವೇಗವಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ಪ್ರಶಾಂತವಾಗಿರುವುದು. [ಸಂ. ಅನುದ್ವಿಗ್ನತಾ]

ಅನುದ್ವೇಜಂಜ್ಯ (ಗು). ಉದ್ವೇಗಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಲ್ಲದ; ಕಳವಳಗೊಳಿಸದ: ಅಸರುದ್ವಂ ಸ್ಪಷ್ಟಪೀಡಿತೆಂಕುಮುಚಿತಂ ತಾನೀ ಪದಕ್ಕಾದಮುದ್ಭವ ಪ್ಪೆತ್ರಸ್ತಪಿತಾದಕಂ ನಮಗನುದ್ವೇಜಂಜ್ಯಂ ಜನಕ್ಕೆಂಬುದಂ . . . ಬೋಧಿ ಸಿದಾಕಂ ಕಾರ್ಯತಾತ್ಪರ್ಯಮಂ (ಚಂದ್ರಪ್ರ. ೯-೧೧೫). [ಸಂ.]

ಅನುಧಾವನ (ನಾ). ಅನುಸರಿಸಿ ಓಡುವುದು; ಹಿಂದಟ್ಟಿ ಹೋಗುವುದು; ಬೆನ್ನಟ್ಟುವುದು. [ಸಂ.]

ಅನುನಯ (ನಾ). ೧. ನಯುವಾದ ಮಾತುಗಳಿಂದ ಸಮಾಧಾನ ಮಾಡುವುದು, —ಮನವೊಲಿಸುವುದು: "ಪ್ರಣತಿತಃ, ಅನುನಯಃ, ಪ್ರಸಾದನಂ, ಸಾಂತ್ವನಂ – ಈಳ್ದ ಸಂಸ್ಕೃತಿಜ" (ಅಲಂಪು. ೧೩೬-೬೪); ಅನುನಯಶತಂಗಳಿಂ ನುಡಿದನುವತ್ತಮಾಡಲ್ ಪಿಂಬಳ್ದಿರೇಂದ್ರನುಮೇ ನಾರ್ತನಿ ಜನಕಜೆಯಂ (ಪಂಡಾಮಾ. ೯-೧೬೯). ೨. ಪ್ರೀತಿ; ಸ್ನೇಹ: "ಸ್ನೇಹವಾದಲ್ಲಿಯುಂ ಅ ನು ನ ಯ ಮಂ ಬು ದು" (ಅಲಾಉ. ೧೩೬-೬೯); ಅನಂಗಸುಖೀಭವತಂಗಳಾನನುನಯದಿಂದಿರ್ಪಿನ್ (ಪಂಪಭಾ. ೨-೧೦೪); ಈ ಕತಾಭಕ್ತಿಯನನುನಯದಿಂ ಪೇಜಲೆಂದೆತ್ತಿಕೊಂಡಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧-೫೧); ಅನುನಯದೊಳಿಲ್ಲಮಂ ಕೊಡುಬುದುದು ಬಿಡ ಬಹುದು (ಜಿಚಕ್ರ. ೭-೧೭); ಮನವೆಂಬಹಸ್ತಿಂ ತನುವ ತಸುವ ಸೋಂಕುವ ಸೌಖ್ಯಮನು ಸಂತತಂ ಪ್ರಾಣಲಿಂಗಕೆ ಸಮರ್ಪಣನನನುನಯದಿ ಮಾಡಿ (ಸೌಂದಪು. ೬-೫೧). ೩. ಕ್ರಮ; ರೀತಿ: ಲಕ್ಷ್ಯಭೇದನಕೀಯಂ ಪಡೆದು ವಿಲಕ್ಷವನು ಮುಜಿದಾತ್ಮರಕ್ಷೆಯಂಗೀಕ್ಷಿಸುವುದನನುನಯವಲ್ಲಿ ಭೂಪಾಲ (ಕುವ್ಯಾಲ. ೩-೩೧). [ಸಂ.]

ಅನುನಯಪರ (ನಾ). ಮನವೊಲಿಸುವ ಸ್ವಭಾವವುಳ್ಳವನು; ಸ್ನೇಹಪರ; ವಿನಯಶಾಲಿ: ಅನುನಯಪರನರಸಂ . . . ಇಂತಿರೆ ನುಡಿದಂ (ಭರತ. ೭-೪೦). [ಅನುನಯ + ಪರ್ಸ್]

ಅನುನಯವಚನ (ನಾ). ಮನವೊಲಿಸುವ ಮಾತು; ಸ್ನೇಹಪರ ವಾದ ಮಾತು; ಸಮಾಧಾನದ ಮಾತು: ಅನುನಯವಚನದಿಂದ ನುಗೊಳಿಸುವಗಿ ಮನವೀರವೆಳವಡದಿಯರು (ಹರಿಪ. ೬-೬೪).

[ಅನುನಯ + ವಚನ]

ಅನುನಯಿಸು, ಅನುನೈಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಸಮಾಧಾನಗೊಳಿಸು; ಕೋಪವನ್ನು ಶಮನಗೊಳಿಸು. ೨. ಅನುಸರಣೆ ಮಾಡು; ಹಿಂಬಾ ಲಿಸು: ಕನಕದಿವ್ಯವಿಮಾನಪಙ್ತಿಗಳನನುನಯಿಸಿ ಬಂದೀಶ್ವರೀಶ್ವರ ಘನ ರಜತಪರ್ವತಕೆ ಕೊಂಡೊಯ್ವುವು ವಿಳಾಸದಲಿ (ಬಸವ. ೩೪-೧೯); ಮದುವೆಯ ಮನೆಯಲ್ಲೆಲ್ಲ ಅವನದೇ ಓಡಾಟವಾಗಿ, ಯಾವುದಕ್ಕೂ ಅವನ ಸಲಹೆ –ಸರಸಗಳನ್ನೆ ಅನುನಯಿಸಿ ನಡೆಯುವ ಅವನ ಜನಪ್ರಿಯತೆ ನನಗೆ ಹೇಗೊ ಆಸಿಸುತ್ತು (ಕಾಗಿಳ. ೧೨೧). **ಅನುನೈಸು**: ೧. ಆಕಾರೋಪ ಸರ್ವಣ ಕೋಪ[ಮಂ ಪೋದಿ]ದೊಡನನುನೈಸಲುಂ ಗುಣ್ಠಿ[ನುವಾದಿಂ ಲಜ್ಜಿತನಂ] ಬರೆತೆಗೆಯಲುಂ (ಕಾದಂಉ. ೪೦೪).

[ಅನುನಯ + –ಇಸ್ಯ]

ಅನುನಾಯಕೆ (ನಾ). ೧. ನಾಯಕನನ್ನು ಅನುಸರಿಸುವವನು: ಆಯೆತಿಲಪೋ ಕರ್ಣ ನೀನನುನಾಯಕನೊ ನೃಪಶಾರದಲಿ ಮೇಣ್ ನಾಯಕನೊ ನೀನಾವನೆಂದನು ಕೃಪನು ಪಾತಿಯಲಿ (ಕುವ್ಯಾ. ೬-೫೧).

೨. [ನಾಟ್ಯ] ನಾಯಕನಿಗೆ ಅನುಕೂಲರಾದ ನಾಗರಿಕ, ವಿಟ, ವಿದೂಷಕ, ಪೀಠಮರ್ದಕ ಎಂಬ ನಾಲ್ಕು ಜನರಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬ: ನಾಗರಕಂ ತರಕೋವಿದಂ ವಿಟಂ ಪ್ರಹಸನತತ್ಪರನೆನಿಸುವವಂ ವಿದೂಷಕನರ ಸಂಗನುಪೀಠಮರ್ದಕಂ ನಾಯಕರೊಳ್; ಅನುನಾಯಕರೀ ನಾಲ್ವರು (ಅನಂಪು. ೭–೯೨, ೯೩). [ಅನ್ಯ + ನಾಯಕ]

ಅನುನಾಸಿಕ (ನಾ). ೧. ಮೂಗಿನ ಸಹಾಯದಿಂದ ಉಚ್ಚರಿಸುವ ವರ್ಣ; ವರ್ಗದ ಪಂಚಮಾಕ್ಷರಗಳಾದ ಙ, ಞ, ಣ, ನ, ಮ ಮುಂತಾದ ಅಕ್ಷರ: ವರ್ಗದಂತ್ಯಂಗಳನಱಿಯನುನಾಸಿಕಾಖ್ಯೆಯಂ ತಳೆದಿರ್ಕುಂ (ಶಮದ. ೧೫); ಅನುನಾಸಿಕಮುಂ ಯವಲಮನನುನಾಸಿಕಮುಂ ದಲೆಂಬರ್ (ಶಮದ. ೧೬). ೨. [ಸಂಗೀತ] ಹದಿನೈದು ಬಗೆಯ ಸ್ವರದೂಷಣೆಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಕಂಪಿತ ಚಿಂತಿತ ಅನುನಾಸಿಕ . . . ಕಾಲಹೀನವೆಂಬ ಹದಿನೈದು ಸ್ವರದೂಷಣಂಗಳಂ ತೊಱೆದು (ವಿವೇಕ. ೨೩೬). [ಸಂ.]

ಅನುನಿತ್ಯ (ಅ). = ಅನುದಿನ: ಅಂದಿನ ದಿನಗಳಲ್ಲಿ ಇಂತಹ ಘಟನೆಗಳು ಫ್ರಾನ್ಸ್ ದೇಶದಲ್ಲಿ ಅನುನಿತ್ಯ ನಡೆಯುತ್ತಿದ್ದವು (ಯೋಧರು. ೧). [ಸಂ.]

ಅನುನೀತ (ಗು). ೧. ಸಮೀಪಕ್ಕೆ ಒಯ್ಯಲ್ಪಟ್ಟ. ೨. ಸಮಾಧಾನಗೊಳಿಸಲ್ಪಟ್ಟ: ಬುಧರ್ಗೋತು ಕಾವನನುನೀತಗೃಹೀತವಾಕ್ಯಂ (ಕವಿಠಾ. ೩–೨೨೭). [ಸಂ.]

ಅನುನೀತಿ (ನಾ). ಅನುಕೂಲವಾದ ಕ್ರಮ; ಉಚಿತವಾದ ಮಾರ್ಗ: ಆತ ನೋಡಿದನಾವುದಿದಕನುನೀತಿಯೆನೆ ಧೌಮ್ಯಾದಿ ಸುಜನವ್ರಾತ ನಿಶ್ಚೈಸಿದರು ಮನದಲಿ ಧರ್ಮನಿರ್ಣಯವ (ಕುವ್ಯಾಅ. ಓರಿಇ. ೨೫–೩೯). [ಸಂ.]

ಅನುನೈಸು 'ಅನುನಯಿಸು' ನೋ.

ಅನುಪತ್ಯ, ಅನಪತ್ಯ$_1$ (ನಾ). ೧. ಜೀವನಕ್ಕೆ ತೊಂದರೆಯಾದ ಸ್ಥಿತಿ; ಕಷ್ಟದ ಪರಿಸ್ಥಿತಿ: ನಂಜಣನೂ ತಂನ ಅನುಪತ್ಯ ಕುರಿತು ಕೆಂಚವನ ಕಯ್ಯ ಮುಂನೂರು ವರಹನ ಸಾಲವ ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಅಡವ ಹಾಕಿ (ಎಕ. VIII, ತೀರ್ಥಹ. ೫೭–೧೪; 1690); ನನ್ನ ಅನುಪತ್ಯದ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ನೀನು ನನಗೆ ತುಂಬಾ ಸಹಾಯಮಾಡಿದುದರಿಂದ (ನಿಷ್ಕಾಮ. ೧೪೪). ೨. (ಹೆರಿಗೆಯ) ಬೇನೆ. **ಅನಪತ್ಯ**$_1$: ೧. ಕೈಯಲ್ಲಿ ಹಣವಿದ್ದರೆ ಖರ್ಚಾಗಿ ಹೋಗುತ್ತದೆ. ಅದಕ್ಕಾಗಿ ವೆಂಕಟಪ್ಪಯ್ಯನವರೊಡನೆ ಇಡಲಿಕ್ಕೆ ಕೊಟ್ಟರೆ ಅನಪತ್ಯಕ್ಕೆ ಬೇಕೆಂದಾಗ ದೊರೆಯುತ್ತದೆ (ಪರಾವ. ೧೬). ೩. ವಿಶೇಷಕಾರ್ಯ; ಸಮಾರಂಭ (ಕರಾ). [< ಸಂ. ಅನುಪಪತ್ತಿ]

ಅನುಪದಂ (ಅ) ೧. ಪ್ರತಿ ಪದವನ್ನೂ ಅನುಸರಿಸಿ; ಒಂದೊಂದು ಪದಕ್ಕೂ ಹೊಂದುವಂತೆ. ೨. ಹೆಜ್ಜೆಯನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿ; ಹೆಜ್ಜೆಯ ಹಿಂದೆಯೇ; ಬೆಂಬಳಿಯಲ್ಲಿ: "ಅನುಪದಂ, ಅನ್ವಕ್, ಅನ್ವಕ್ಷಂ – ಈ ೩ ಬಱಿಸಲುಹ" (ಹಲಾಯು. ೧೨೧–೪೬). [ಸಂ.]

ಅನುಪದಿ (ನಾ). ಹುಡುಕುವವನು; ಹಿಂಬಾಲಿಸುವವನು: "ಅನ್ವೇಷ್ಟು, ಅನುಪದೀ – ಈ ೨ ಅಱಕೆಕಾರಂ" (ಹಲಾಯು. ೬೨–೨೨೫). [ಸಂ. ಅನುಪದಿನ್]

ಅನುಪದೀನ (ನಾ). ಹಾವುಗೆ; ಪಾದರಕ್ಷೆ; ಮೆಟ್ಟು: "ಪಾದುಕಾ, ಅನುಪದೀನಾ – ಈ ೨ ಹಾವುಗೆ" (ಹಲಾಯು. ೫೨–೧೫೬); "ಪಾದುಕ ಮದನುಪದೀನಮೆನೆ ಹಾವುಗೆಯು" (ಮಂಗರಾ. ೬೧–೧೮). [ಸಂ. ಅನುಪದೀನಾ]

ಅನುಪಪತ್ತಿ (ನಾ). ೧. ಹೊಂದಿಕೆಯಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ಸಿದ್ಧಿಸದಿರುವುದು: ಹಸ್ತಿದಂತವನ್ನು ಬೇಡನು ತರಲು ಆತನ ಗರ್ವವೇ ಮೊದಲಾದ ಬೇರೆ ಕಾರಣಗಳನ್ನು ಕೂಡ ಹೇಳಬಹುದು. ಆದ್ದರಿಂದ ಇಲ್ಲಿ ವಾಕ್ಯಕ್ಕೆ ಅನುಪಪತ್ತಿಯಿದೆಯೆನ್ನುವಂತಿಲ್ಲ (ಧ್ವನ್ಯಾಲೋ. ೧೩ ಅಡಿಟಿ). ೨. ಭಂಗ; ಅಪಜಯ. ೩. ಅನುಕೂಲತೆಯಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ಆಧಾರವಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ; ಅಸೌಕರ್ಯ. [ಸಂ.]

ಅನುಪಪನ್ನ (ಗು). ೧. ನೆರವೇರದ; ಸಿದ್ಧವಾಗದ; ಸಿದ್ಧಿಸದ. ೨. ಅನುಚಿತವಾದ; ಹೊಂದಿಕೆಯಿಲ್ಲದ; ಅಸಂಬದ್ಧವಾದ: ಯಾವ ವಾಚ್ಯಾರ್ಥವು ಅನುಪಪನ್ನವೋ, ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ಅರ್ಥಾಂತರದ ಪ್ರತೀತಿಗೆ ಯಾವುದು ಕೇವಲ ಉಪಾಯಮಾತ್ರವಾಗಿದ್ದು ತಾನು ಓಡಿ ಹೋಗುವಂತಿರುವುದೋ ಅದು 'ತಿರಸ್ಕೃತ' ವಾಚ್ಯ (ಧ್ವನ್ಯಾಲೋ. ೫೪). ೩. ಅಶಕ್ಯವಾದ; ಅಸಾಧ್ಯವಾದ. ೪. ನಿರಾಧಾರವಾದ; ರುಜುವಾತಿಲ್ಲದ. ೫. ಜೀವನಕ್ಕಿಲ್ಲದ; ಉಪಾಯಗಾಣದ. [ಸಂ.]

ಅನುಪಮ (ಗು). ೧. ಹೋಲಿಕೆಯಿಲ್ಲದ; ಹೋಲಿಕೆಗೆ ಮೀರಿದ: ಶ್ರೀಭೂಮಿ ನೀಳಾನಾಥನಿಗನುಪಮ ವೈಭವ ವೈಕುಂಠಪತಿಗೆ ಸ್ವಾಭಾವಿಕ ಶುಭಗುಣನಿಧಿಗಂಬುಜನಾಭನಿಗಾನೆಱಗುವೆನು (ಹದಿಬ. ೩–೧); ಅವಳು ಎಳೆಹರೆಯದಲ್ಲಿ ಅನುಪಮ ಸುಂದರಿಯಾಗಿದ್ದಿರಬಹುದೆಂದು ಅವಳ ಮುಖಲಕ್ಷಣದಿಂದ ವೇದ್ಯವಾಗುತ್ತಿತ್ತು (ಪುನರು. ೧೪೧). (ನಾ). ೨. ಹೋಲಿಕೆಯಿಲ್ಲದವನು; ಅಸಮಾನನಾದವನು: ಅನುಪಮನಂ ಬರಿಪ್ಪೆನನುರಾಗದೆ ನಲ್ಲನನಿಂದು (ಕವಿಠಾ. ೨–೧೦೪).

ಅನುಪಮವಾಗು = ಉತ್ಕೃಷ್ಟವಾಗು; ಅಸಮಾನವಾಗು: ಕೂಡಲ ಸಂಗಮದೇವನ ಅಱಿವು ಅನುಪಮವಾಗಲೊಡನೆ ಬೆವಹಾರದೊಳಗಿರಲೀಯದಯ್ಯಾ (ಬಸವ. ೯೦೯). [ಸಂ.]

ಅನುಪಮಗುಣ (ನಾ). ೧. ಅಸಮಾನವಾದ ಗುಣ; ಎಣೆಯಿಲ್ಲದ ಸ್ವಭಾವ: ಅನುಪಮಗುಣದೊಳ್ ಶ್ರೀಶಂ ಘನಮೆನೆ ಮಾಲೋಪಮಾನ ಭೇದಮಿದಕ್ಕುಂ (ಕವಿಠಾ. ೩–೮೧). ೨. ಅಸಮಾನವಾದ ಗುಣವುಳ್ಳವನು; ಅತ್ಯಂತ ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಸ್ವಭಾವವುಳ್ಳವನು: ಅನುಪಮಗುಣರನುಪಮತಪರನುಪಮಸಿದ್ಧಾಂತವಾರ್ಧಿಪಾರಗರೆಂದೀ ವನಧಿಪರೀತ ಸಕಳಾವನಿ ಪೊಗಟ್ಟುದು ಸಕಳಚಂದ್ರಸೈದ್ಧಾಂತಿಗಳಂ (ಸುಕುಮಾ. ೧–೨೯). [ಅನುಪಮ + ಗುಣ]

ಅನುಪಮಚರಿತ್ರ (ನಾ). ೧. ಅಸಮಾನವಾದ ನಡತೆ, —ಶೀಲ; ಉತ್ಕೃಷ್ಟವಾದ ನಡತೆ, —ಶೀಲ. ೨. ತುಂಬ ಮೇಲಾದ ನಡತೆಯುಳ್ಳವನು: ನಮ್ಮ ಕೂಡಲಸಂಗನ ಶರಣರು ಕರ್ಮವಿರಹಿತರು, ಶರಣಸನ್ನಿಹಿತರು, ಅನುಪಮ ಚರಿತ್ರರು (ಬಸವ. ೫೭೭). [ಅನುಪಮ + ಚರಿತ್ರ]

ಅನುಪಮತಪ (ನಾ). ಎಣೆಯಿಲ್ಲದ ತಪಸ್ಸು; ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ತಪಸ್ಸು: 'ಅನುಪಮಗುಣ' ಶಬ್ದದ ಪ್ರಯೋಗವನ್ನು ನೋಡಿ. [ಅನುಪಮ + ತಪ]

ಅನುಪಮತೇಜ (ನಾ). ೧. ಅಸಮಾನವಾದ ತೇಜಸ್ಸು, —ಕಾಂತಿ: ಅನುಪಮತೇಜಃಪ್ರಸರಂಗುಂದದೆ ಜನಸಂಸ್ತುತ ಸಜ್ಜಾತಿಯುತಂ ಸಮ್ಮನದಿ ಸದಾಲೋಕಹಿತಂಗೆಯ್ದಂ (ಜಯಕಾ. ೨–೭೩). ೨. ಎಣೆಯಿಲ್ಲದ ತೇಜಸ್ಸುಳ್ಳವನು. [ಅನುಪಮ + ತೇಜ]

ಅನುಪಮದಾನಿ (ನಾ). ಅಸಮಾನವಾದ ದಾನಗುಣವುಳ್ಳವನು: ಗೌರಿಯ ನೋನುವ ಬನ್ನಿರೇ, ಚಿಕ್ಕಮಕ್ಕಳೆಲ್ಲರೂ ನೆರೆದು ಅನುಪಮದಾನಿ ಕೂಡಲ ಸಂಗಮದೇವ ಗಂಡನಾಗಬೇಕೆಂದು (ಬಸವ. ೮೨); ಅನುಪಮದಾನಿಯಪ್ರತಿಮದಾನಿ ನಿರಂತರದಾನಿ . . . ಎಂದು ನಿನ್ನನೆ ಪೊಗಟುತ್ತುಮಿಂತಿರೆ (ಪಂಪಾಶ. ೧೩). [ಅನುಪಮ + ದಾನಿ$_1$]

ಅನುಪಮಮಂಗಳ (ನಾ). ೧. ಉತ್ಕೃಷ್ಟವಾದ ಮಂಗಳ; ಅಸಮಾನವಾದ ಶ್ರೇಯಸ್ಸು. ೨. [ಜೈನ] ಚಕ್ರವರ್ತಿಯಾದವನಿಗೆ ಒದಗುವ ಚಾಮರದಹೆಸರು: ಯಕ್ಷಕರವಿಧೂಯಮಾನಮಪ್ಪನುಪಮ

ಮಂಗಳಮೆಂಬ ಮೂವತ್ತೆರಡು ಚಾಮರಂಗಳುಂ (ಆದಿಪು. ೧೫-೩ ವ).
[ಅನುಪಮ + ಮಂಗಳ]

ಅನುಪಮಮೂರ್ತಿ (ನಾ). ಅಸಮಾನವಾದ ಮೂರ್ತಿಯುಳ್ಳವನು : ತನ್ನ ಶರೀರದ ಕೇಡಂ ಬಗೆಯದೆ ಮಹಾತಪದೊಳ್ನೆಗಳ್ವಡೆ ದಿವ್ಯಮೂರ್ತಿಯುಂ ಪರಮಮೂರ್ತಿಯುಂ ಅನುಪಮಮೂರ್ತಿಯುಂ ಪಡೆಯಲಕ್ಕುಂ (ಚಾವುಂಉ. ೨೪೮). [ಅನುಪಮ + ಮೂರ್ತಿ]

ಅನುಪಮರೂಪ (ನಾ). ಅಸಮಾನವಾದ ರೂಪವುಳ್ಳವನು : ಭೀಮಪರಾಕ್ರಮನೆನಿಸಿದನೀ ಮಹಿಯೊಳ್ ಪೃಥ್ವೀರಾಮನನುಪಮರೂಪಂ (ಸೌಇಇ. XX, ೧೮-೧೧; 980) ; ಅನುಪಮ ರೂಪನೇ ಸ್ಮರನುದಗ್ರನೆನಿರ್ಜಿತಚಕ್ರಿ (ಎಕ. II, ೨೩೪-೨೬; 1180). [ಅನುಪಮ + ರೂಪ]

ಅನುಪಮಾಂಬರ (ನಾ). ೧. ಅತ್ಯುತ್ತಮವಾದ ವಸ್ತ್ರ; ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ವಸ್ತ್ರ : ವನಜಮುಖಿ ವೀಳೆಯವನನುಲೇಪನವ ಮಲ್ಲಿಗೆಯರಳ ತೊಡಿಗೆಯನನುಪಮಾಂಬರವಿವೆ ಮನೋಹರವಹರೆ ಚಿತ್ತೈಸು (ಕುವ್ಯಾವಿ. ೩-೮೩). ೨. ಅಸಮಾನವಾದ ಆಕಾಶ, —ಗಗನ : ಕೆಡೆದ ರಥ ಸಲೆ ಕಾಂಚನಾದ್ರಿಯನಡಸಿದವು ನಾಚಿಕೆಯನಭ್ರದೊಳಿಡಿಯೆ ತಲೆ ಬೀಜಿದವು ಭಂಗವನನುಪಮಾಂಬರಕೆ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೬-೬).
[ಅನುಪಮ + ಅಂಬರ]

ಅನುಪಮಾದ್ವಯ (ನಾ). ಹೋಲಿಕೆಯಿಲ್ಲದ ಅದ್ವೈತ ಸ್ಥಿತಿ ; ಅಸಮಾನವಾದ ಐಕ್ಯಸ್ಥಿತಿ : ಅನುಪಮಾದ್ವಯದಲ್ಲಿ ಮುಳ್ಳಿನ ಮೊನೆಗೆ ಮೋಹುವರಿಲ್ಲ ತೆಜಹೆಂಬಿನಿತು ಪರಿಪೂರ್ಣದಲಿ (ಕುವ್ಯಾಉ. ೯-೬೫).
[ಅನುಪಮ + ಅದ್ವಯ]

ಅನುಪಮಾನ (ಗು). = ಅನುಪಮ : ಮುಕ್ತಜೀವನಪ್ಪೊಡೇಕಪ್ರಕಾರನುಮನಾಕಾರನುಮಶರೀರಾಕಾರದಿಂ ಕಿಂಚಿದೂನನುಂ ಅನುಪಮಾನನುಂ . . . ಅಕ್ಕುಂ (ಸುಕುಮಾ. ೮-೧೪ ವ) ; ನಮ್ಮ ಪುಣ್ಯದ ಸಾಮರ್ಥ್ಯಮನೂನಮನುಪಮಾನಮದಲ್ತೇ (ಚಂದ್ರಪು. ೨-೧೦೭). [ಸಂ.]

ಅನುಪಮಿತ (ಗು). ೧. ಹೋಲಿಸಲ್ಪಡದ. ೨. ಎಣೆಯಿಲ್ಲದ ; ಹೋಲಿಕೆಯಿಲ್ಲದ : ದಿನಗಣನೆ ಹದಿನೆಂಟು ಕೋಟಿಯ ಕನಕವಂ ದಿನದಿನದಿ ಚೆಲ್ಲಿದನನುಪಮಿತ ಧನರತುನ ಭಂಡಾರವನು ತೆಗೆತೆಗೆಸಿ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೮-೧೮). [ಸಂ.]

ಅನುಪಮೆ (ನಾ). ೧. ಎಣೆಯಿಲ್ಲದವಳು ; ಅಸಮಾನಳು. ೨. ಆಗ್ನೇಯ ದಿಕ್ಕಿನ ಹೆಣ್ಣಾನೆ : ದಿಗ್ಗಜಗಳೆಂಟು ಅಭ್ರಮು ಕಪಿಲೆ ಪಿಂಗಳೆ ಅನುಪಮೆ . . . ತಮ್ಮ ತಮ್ಮ ಸ್ತ್ರೀಗಜಗಳೊಡಗೂಡಿ (ವಿವೇಕ. ೧೭೭). [ಸಂ. ಅನುಪಮಾ]

ಅನುಪಮ್ಮ (ಗು). = ಅನುಪಮ. 'ಅನುಪಮ್ಮ ಚರಿತ' ಪರಾ.
[< ಸಂ. ಅನುಪಮ]

ಅನುಪಮ್ಮಚರಿತ (ನಾ). ಅಸಮಾನವಾದ ನಡೆಯುಳ್ಳವನು ; ಉತ್ಕೃಷ್ಟವಾದ ಶೀಲವುಳ್ಳವನು : ವಿಜಯ ವಿಠಲನ್ನ ಅನುಪಮ್ಮಚರಿತ ಪರಬೊಮ್ಮ ತಿರುಮಲೇಶ (ವಿದಾಕೃ. ೭೩-೩). [ಅನುಪಮ್ಮ + ಚರಿತ]

ಅನುಪಯುಕ್ತ (ಗು). ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಬಾರದ ; ಉಪಯೋಗಕ್ಕೆ ಬಾರದ : ಈ ನೇಗಿಲು ಅನುಪಯುಕ್ತವಾಗಿದೆ (ರೂಢಿ). [ಸಂ.]

ಅನುಪಲಕ್ಷಿತ (ಗು). ನೋಡಲ್ಪಡದ ; ದೃಷ್ಟಿಗೆ ಬೀಳದ : ಕೌಮುದೀ ಮಹೋತ್ಸವಮಂ ನೋಡುವಟ್ಟಿಯೊಳ್ ಅಕೃತಕಾರಾಮಸಂವರಣನನುಪಲಕ್ಷಿತಭಾಷಾಸಂಕೇತಜನಂಗಳ್ವಿಡಿದು ಬರ್ಪೊಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೮-೭೨ ವ).
[ಸಂ.]

ಅನುಪಲಕ್ಷಿತಂಮಾಡು (ಕ್ರಿ). ಗಮನಕ್ಕೆ ಬಾರದಂತೆ ಮಾಡು ; ತಿಳಿಯದಂತೆ ಮಾಡು : ಅಂತಪೂರ್ವ ಮಂಗಳಾಶ್ಚರ್ಯಂಗಳಪರಾಜಿತಾನಂತವೀರ್ಯರ ಬರವನುಪಲಕ್ಷಿಸಿ ತಾಮನುಪಲಕ್ಷಿತಂ ಮಾಡೆ ಗಗನ ಗಮನದಿಂ ಮನಃಪವನ ಜವದಿನೆಯ್ದಿ (ಶಾಂತಿಪು. ೨-೮೭ ವ).
[ಅನುಪಲಕ್ಷಿತ + ಮಾಡು$_1$]

ಅನುಪಲಬ್ಧ (ನಾ). (ವಸ್ತು ಮುಂತಾದುದು) ದೊರೆಯದಿರುವುದು; ಲಭಿಸದಿರುವುದು : ಅನುಪಲಬ್ಧದೊಳಜಿತಮಂ ಮೆಜಿದುಪಲಬ್ಧದೊಳ್ನಿಶ್ಚಯಗ್ರಾಹಿಯಾಗಿ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೩-೧೧). [ಸಂ.]

ಅನುಪಲಬ್ಧಿ (ನಾ). ೧. ಸಿಕ್ಕದಿರುವುದು ; ದೊರೆಯದಿರುವಿಕೆ ; ಅಭಾವ ; ಅಪ್ರಾಪ್ತಿ. ೨. [ತತ್ತ್ವಶಾ] ಕಾಣದಿರುವುದು ; ಗುರುತಿಸದಿರುವುದು : "ಪ್ರಮಾಣಕ್ಕೆ ಗೋಚರವಾಗಬೇಕಾಗಿದ್ದದ್ದು ಗೋಚರವಾಗಲಿಲ್ಲವೆಂಬ ಕಾರಣದಿಂದ ಅಭಾವವನ್ನು ನಿಶ್ಚಯಿಸುವದು ಅನುಪಲಬ್ಧಿ" (ಬ್ರಹ್ಮಭಾ. ೨-೨೬) ; "ಅನುಪಲಬ್ಧಿಯೆಂದರೆ ವಸ್ತುವನ್ನು ಗ್ರಹಿಸುವ ಮೇಲ್ಕಂಡ ಐದು ಪ್ರಮಾಣಗಳಿರದಿರುವುದರಿಂದ ವಸ್ತುವಿಲ್ಲವೆಂದು ತಿಳಿಯುವುದು" (ಹಿಂದಸಾ. ೧೮೦). [ಸಂ.]

ಅನುಪಲ್ಲವಿ (ನಾ). [ಸಂಗೀತ] ಪಲ್ಲವಿಯನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿ ಕೂಡಲೇ ಹಾಡುವ ಕೃತಿಯ ವಿಭಾಗ.
[ಸಂ. ?. / ತಮಿ. ಅನುಪಲ್ಲವಿ. ತೆಲು. ಅನುಪಲ್ಲವ]

ಅನುಪಸಂಹೃತ (ಗು). ಉಪಸಂಹಾರಮಾಡದ ; ಹಿಂದಕ್ಕೆ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳದ ; ನಿವಾರಿಸದ : ಅಕೆ ಕುಮಾರಂ ಬಿಜಯಂಗೆಯ್ದನೆಂದು ಮಹಾಶ್ವೇತೆಗಜಿಪುವುದುಮಾಕಾಂತೆಯನುಪಸಂಹೃತ ಮನ್ಯುವೇಗೆಯುಂ ಗದ್ಗದಿಕಾವಗೃಹ್ಯಮಾಣಕಂಠೆಯುಮಾಗಿ ಕುಮಾರನನಿಂತೆಂದಳ್ (ಕಾದಂಉ. ೫೪೪). [ಸಂ.]

ಅನುಪಸ್ಥಿತಿ (ನಾ). ೧. ಸಮೀಪದಲ್ಲಿಲ್ಲದಿರುವುದು ; ದೂರದಲ್ಲಿರುವುದು; ಗೈರುಹಾಜರಿ : ಫೆಲ್ಟನನ ಆಶ್ಚರ್ಯಕರವಾದ ಅನುಪಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ವಿಂಟರನಿಗೆ ತಿಳಿಸುವಾಗ ಕೆಲಗಂಟೆಗಳ ತಡವಾಯಿತು (ಯೋಧರು. ೧೨೫) ; ಪ್ರತಿವಾದಿಯ ಅನುಪಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿ ನ್ಯಾಯಾಲಯವು . . . ನಿರ್ಣಯಿಸಿತು (ಕಸ್ತೂರಿ. ೪-೬, ೧೨೨ ; 1964). ೨. ನೆನಪಿಗೆ ಬಾರದಿರುವುದು. [ಸಂ.]

ಅನುಪಾತ (ನಾ). ೧. ಹಿಂಬಾಲಿಸುವುದು ; ಅನುಸರಿಸಿ ಬರುವುದು : ಪಕ್ಷಿಪಕ್ಷ ಚಂಚುಚರಣಾಭಿಘಾತದೊಳಂ ಶಿಶುಜನನಾನುಪಾತ [ಪಾಠಾಂ. ಪಾತಾಪಾತ] ದಂಡಖಂಡಾಘಾತದೊಳುಮುದಿರ್ದು ನೆಲದೊಳ್ ಬಿರ್ದ ನೇಜಿಲಪಣ್ಗಳನಾ ಕೂಸಿನ ಪಕ್ಕಕ್ಕಾಗಿ ಸಾರ್ಚಿಕೊಟ್ಟು (ಸುಕುಮಾ. ೪-೬೩ ವ) ; ಮನುಷ್ಯನು ಕರ್ಮಯೋನಿ ಭೋಗಯೋನಿ ಎರಡೂ ಆಗಿರುವುದಾದರೆ ಕರ್ಮ ಮತ್ತು ಭೋಗಗಳ ಅನುಪಾತವು ಒಂದೇ ಆಗಿರದೆ ಭಿನ್ನವಿಸುತ್ತದೆ (ಜೀವಾತ್ಮ. ೨೬೫). ೨. ಒಂದರ ಪರಿಣಾಮವಾಗಿ ಒದಗುವುದು. ೩. [ಗಣಿತ] ಒಂದರ ಕ್ರಮವನ್ನು ಮತ್ತೊಂದು ಅನುಸರಿಸುವುದು : ಮೆದಳಿನ ಭಿನ್ನ ಭಿನ್ನ ಭಾಗಗಳ ಉದ್ದ – ಅಗಲ ಅಳತೆಗಳು ಬಾಹ್ಯೇಂದ್ರಿಯಗಳ ಉದ್ದ ಅಗಲಗಳ ಅನುಪಾತಕ್ಕೆ ತಕ್ಕಂತೆ ಇರುವುದಿಲ್ಲ (ಜೀವಾತ್ಮ. ೮೩) ; ನೆಲದ ಮೇಲಿನ ದೂರಕ್ಕೆ ಭೂಪಠದಲ್ಲಿ ತೋರಿಸಿರುವ ದೂರದ ಅನುಪಾತವೇ (Ratio) ಪರಿಮಾಣ (ಭೂವಿವ. ೩೩). [ಸಂ.]

ಅನುಪಾತನ (ನಾ). [ಗಣಿತ] ಅನುಪಾತಕ್ರಮದಿಂದ ಲೆಕ್ಕಮಾಡುವುದು : ಬಂದ ವಿಲಗ್ನದಲ್ಲಿ ತಾನೆನಿತೆನೆ ಸಲ್ಗು ಮುನ್ನನಿತೆ ನಾಟಿಕೆ ಜನ್ಮ ಘಟೀಪ್ರಮಾಣಮಾದಿನ ರಜನೀಪ್ರಮಾಣದನುಪಾತನದಿಂ ನಿಜಲಗ್ನಸಂಜ್ಞೆಯೊಳ್ (ಜಾತತಿ. ೩-೧೯). [ಸಂ.]

ಅನುಪಾತ್ಯಯ (ನಾ). ೧. ಅನುಕ್ರಮ ; ಪರಿವಿಡಿ ; ಸರದಿಗೆ ತಪ್ಪದಿರುವುದು. ೨. ಕ್ರಮವನ್ನು ಅತಿಕ್ರಮಿಸದಿರುವುದು, —

ಕಡೆಗಣಿಸದಿರುವುದು; ಶಾಸ್ತ್ರವನ್ನಾಗಲೀ ವಿಧಿಯನ್ನಾಗಲೀ ಮೀರದಿರುವುದು : "ಪರಿಪಾಟೀ, ಅನುಪೂರ್ವೀ, ಉಪಶಾಯಃ, ಅನುಪಾತ್ಯಯಃ, ಅನುಕ್ರಮಃ, ಪರ್ಯಾಯಃ, ವಿಶಾಯಃ – ಈ ೭ ಪರಿವಿಡಿ" (ಹಲಾಯು. ೧೨೨–೫೫). [ಸಂ.]

ಅನುಪಾದಾನ (ನಾ). ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳದಿರುವುದು; ಸ್ವೀಕರಿಸದಿರುವುದು : ಜ್ಞಾನ ದರ್ಶನ ವಿಶುದ್ಧಿಯು ಅನುಪಾದಾನವಾದ ಪರಿನಿರ್ವಾಣಕ್ಕಾಗಿ ಅಲ್ಲಿಯವರೆಗೆ ಮಾತ್ರ (ಬುದ್ಧಪ. ೧೩೯). [ಸಂ.]

ಅನುಪಾದೇಯ (ಗು). ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳಬಾರದ; ಸ್ವೀಕಾರಕ್ಕೆ ಅರ್ಹವಲ್ಲದ. [ಸಂ.]

ಅನುಪಾದೇಯತ್ವ (ನಾ). ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳಬಾರದುದು : ಇಲ್ಲಿ 'ಪುನರುಕ್ತಿ' ಯೆಂಬ ವಾಚ್ಯಾರ್ಥ ಅಸಂಭವ; 'ಅನುಪಾದೇಯತ್ವ' ವೇ ಲಕ್ಷ್ಯಾರ್ಥ (ಧ್ವನ್ಯಾಲೋ. ೪೩). [ಸಂ.]

ಅನುಪಾನ (ನಾ). ೧. ಔಷಧದ ಜೊತೆಗೆ ಸೇವಿಸುವ ಪಾನೀಯ ಅಥವಾ ಕಲಸಿಕೊಳ್ಳುವ ತುಪ್ಪ, ಜೇನುತುಪ್ಪ ಮುಂತಾದುದು : ವೈದ್ಯನು ಕೆಲವು ಔಷಧದ ಚೀಟುಗಳನ್ನು ಕೊಟ್ಟು . . . ಸಕ್ಕರೆ ತುಪ್ಪ ಅನುಪಾನದೊಳಗೆ ತಕ್ಕೊಂಡರೆ, ತೀವ್ರ ನೆಟ್ಟಗಾಗಿ ಮೈಯಲ್ಲಿ ಶಕ್ತಿಬರುವುದು ಅಂದನು (ಮುಂಬಯಿ. ೩–೨೮). ೨. ಔಷಧಗಳನ್ನು ಸೇವಿಸುವ ಕ್ರಮ : ಚಿಕಿತ್ಸೆಗಳನ್ನು ಅರಿಸಿ, ಅವುಗಳ ಅನುಪಾನವನ್ನು ಸಹ ಕಲ್ಲಿನ ಮೇಲೆ ಬರೆಸಿ, ಎಲ್ಲರ ಕಣ್ಣಿಗೆ ಬೀಳುವ ಕಡೆಯಲ್ಲಿ ನೆಡಿಸಿದನು (ಭಜ್ಯೋತಿ. ೧೮); ಪಥ್ಯಪಾನೀಯಗಳೆಲ್ಲವು ನಡೆಯಿತು ಅನುಪಾನಕನುಸಾರವಾಗಿ (ಇಂಚಾಪ. ೪೪–೧೦). ೩. ರೋಗಿಗಳಿಗೆ ನಡಸುವ ಉಪಚಾರ, — ಪಥ್ಯ : ತಕ್ಕ ಅನುಪಾನವಿಲ್ಲದೆ ಇವನನ್ನಿಲ್ಲಿ ಬಿಟ್ಟರೆ ಸಾಯುವುದು ಖಂಡಿತ (ಜಾರುದಾ. ೯೫); ಇನ್ನೂ ಅನುಪಾನ ಹೇಳುವದುಳಿದಿದೆ (ಕುರಿಹಿಂ. ೫೧). [ಸಂ.]

ಅನುಪಾಲ (ನಾ). = ಅನುಪಾಲಕ : ನಿಜಸಮಯಾನುಪಾಲಾ ಬಸವ ಶರಣಾಗು (ಬಸಪು. ೨೧–೨); ಸದಾನುಪಾಲನು ದುಷ್ಟಸಂಸಾರ ಪ್ರಪಂಚ ವಿದೂರನೆನಲು (ಬಸಪು. ೩೩–೩). [ಸಂ.]

ಅನುಪಾಲಕ (ನಾ). ಕಾಪಾಡುವವನು; ರಕ್ಷಿಸುವವನು : ಸುವಿಮಳ ಸದಾಚಾರಮಾರ್ಗ ಸದಾನುಪಾಲಕನು (ಬಸಪು. ೨೨–೧). [ಸಂ.]

ಅನುಪಾಲನ (ನಾ). ೧. ಕಾಪಾಡುವುದು; ರಕ್ಷಿಸುವುದು : ಕಾಲ ಕರ್ಮ ವಿರಹಿತನುತ್ತಮಶೀಲ ನಿಜ ಭಾಷಾನುಪಾಲನಶಾಲಿ ಭವಿಸಂಸರ್ಗ ಪಥ ಸಂತತ ಪರಿತ್ಯಾಗಿ (ಬಸಪು. ೨೧–೩). ೨. ಹೇಳಿದ್ದನ್ನು ನಡಸುವುದು; ವಿಧೇಯತೆ. 'ಅನುಪಾಲನಕ್ರಿಯ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅನುಪಾಲನಕ್ರಿಯ (ನಾ). ಹೇಳಿದ್ದನ್ನು ನಡಸುವವನು; ವಿಧೇಯ: ಧರೆಯೆ ಕೋಸಲ, ಪರಬ್ರಹ್ಮನೇ ರಘುವರನು ಭರತನವೊಲನುಪಾಲನ ಕ್ರಿಯರು ನಾವು (ಮಂಕುಕ. ೭೧೧).

[ಸಂ. (ಅನುಪಾಲನ + ಕ್ರಿಯಾ + –)]

ಅನುಪಿಗಲು (ನಾ). 'ಅನುಪು' ಎಂಬ ಸುಂಕವನ್ನು ವಸೂಲು ಮಾಡುವ ಸ್ಥಳವನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಕಲ್ಲು (?) : ಪಡು ನಾಗಪುರವಾದ ಗೊಟ್ಟ ಗಡಿಯ ಅನುಪಿಗಲು ನೆಲೆಂ ಬಂಜೆಯಾಗಿ ಗ೧ ಪ೨ ನೂ ವರುಶಂ ಪ್ರತಿ ಆರು ಅನುಪಿನ × × × ಕವ ಮಾಡಿದಡವೂ (ಎಕ. VI, ತರೀಕೆ. ೮೦–೨೦; 1278). [ಅನುಪ್ಪು$_2$ + ಕಲ್ಲು$_2$ (< ಕಲ್$_2$)]

ಅನುಪು$_1$ (ಕ್ರಿ). ಕಳುಹಿಸು : ಇಂತಾ ಸೌಗಂಧಿಕಾ ದೇವಿಯು ಅನುಪಿದ ನವಮಲ್ಲಿಕೆಯು ಬಂದು ಆ ಮಹಾರಾಜಸಭಾಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಮಂಡಿಸಿರುವ ಸುಗಂಧ ರಾಜೇಂದ್ರನಿಗೆ (ಸಾಪರಿ. ೧೩–೧೨೧); ಅರಸೆ ಈ ಕುವರಂಗೆ ಯುವರಾಜ್ಯಪಟ್ಟವಂ ನಿತ್ತು ಮತ್ತು ಸರ್ವ ಸೇನೆಗಳಿತ್ತು ಸಕಲ ದಿಗ್ವಿಜಯಮಂ ಮಾಡಲೋಸುಗ ಅನುಪು ನೀಂ ಮಾನವೇಂದ್ರಾ (ಸೌಗಂಧಿ. ೨೯–೧೦). [← ತಮಿ. ಅನುಪ್ಪು; ತೆಲು. ಅನುಪು]

ಅನುಪ್ಪು$_2$, ಆನುಪು (ನಾ). ಊರಿನ ಗಡಿಯೊಳಕ್ಕೆ ಬರುವ ಹೊರಗಿನವರು ಕೊಡಬೇಕಾದ ಸುಂಕ (?) : ಗಂಗಮಂಡಲಿಯ ರಾಜ್ಯದ ಸೂಗೂರ ಅನುಪು ಸುಂಕದ ಪೊಳಗೆ ದಿನಂಪ್ರತಿ (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೭೮–೨೩; 1291); ಭಂಡಿಯ ಭತ್ತದ ಸುಂಕ ಉಪ್ಪರ ನೆಲವಳಿ ಅನುಪು ಆಳು ಆರ[ಕಾ]ಣಿಕೆ ಕಡಾಯಉ ದಂಣಾಯವಾರರು ಪಂನ್ ೬ ಕಟ್ಟಿನ ಮುದೆಯ (ಸೌಇಇ. IX–ii, ೪೩೮–೧೬; 1418); ನಾಡೋಪಾದಿಯಲ್ಲಿ ಬಾಹ ಉಂಬಳಿಯ ಚಿಕ್ಕ ಹೊಂಬಳಿ ಹೊಂಮಾರು . . . ತಳವಾರಿಕೆ ಅನುಪು ಕೊಡ ವೀಸ . . . ಮುಂದೆ ಹುಟ್ಟುವ ಪೂರ್ವಾದಾಯ ಸಹವಾಗಿ (ಮೈಅರಿ. ೧೯೩೪, ೨೭–೨೨; 1430); ಸ್ತಳದ ಸುಂಕ ಸಾಮ್ಯ ತಳವಾಱಿಕೆಯ ರೊಕ ಭತಜೋಡಿ ಬಿರಾಡ ಗ್ರಾಮಗಳ ನೀರ ಬಿರಾಡ ಅನುಪು ಹಾರಿಕಾಯಿ ಮೊದಲಾದ ಏನುಂಟಾದನು ಸರ್ವಮಾನ್ಯವಾಗಿ (ಸೌಇಇ. IX-ii, ೪೯೧–೧೭; 1513); ಊರಾದಿ ಕೊಳಗ ನಾಡಿನ ಬಳ್ಳಗಳ ಸರಿಮಾನದಳತೆಯ ಲೆಕ್ಕದ ಪೇಟೆಗೆ ಹೇಱು ಮೂಱೆಡೆ ತಾಕುವ ದಾರಿ ನೂಱೊಂದು ಮೂಱಾಱು ಸುಂಕ ಮುವ್ವತ್ತಾಱನುಪು (ಶಿವಗೀ. ೯೪೭). **ಅನುಪು** : ಅನುಪು ಎತ್ತು ೧೦ಕ್ಕೆ ಇಪ್ಪಣವ ಕೊಟ್ಟರು (ಸೌಇಇ. IX–i, ೩೮೪–೨೪; 1287); ಹೊಳೆಯಾಛೆ ಅನುಪು ಕಟಿಗೆ ಪಣಬಿನ ಹಱುಗೋಲವರು ಕೊಡುವ ತೆಱಿಗೆ ಸಹವಾಗಿ (ಸೌಇಇ. IV, ೨೫೫–೧೧; 1513); ಶಿವರಾಜನ ಹೋಬಳಿಯ ತೋಟ ೧ ಹೊ[ಳೆ]ಯ ದಂಡೆಯ ಅನುಪು ೧ (ಸೌಇಇ. IV, ೨೭೭–೨; 1513); ಸುಂಕ ತಳವಾಱ ಅನುಪು ಮಗಮೆ ಚಲವಾದಿ ಸಂಗಡಿ ಪಂತಗಾಱರಿಗೂ ಇದೇ ಭಾಷೆ (ಸೌಇಇ. IX-ii, ೫೩೨–೨೦; 1530). 'ಅನುಪುಮಾನ್ಯ', 'ಅನುಪುಸುಂಕ' ಪರಾ.

ಅನುಪಿನ ಕಲ್ಲು = ಅನುಪಿಗಲು: ಮೂಡಲು ಸಂತೆ ಕಡವೂರ ಗಡಿಯ ಅನುಪಿನ ಕಲ್ಲು (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೨೬–೨೪೪; 1524). **ಅನುಪಿನ ಹಳ್ಳಿ** = ಒಂದು ಹಳ್ಳಿಯ ಹೆಸರು : ಚಿಕದೇವರಾಯದುರ್ಗಕ್ಕೆ ಸಲುವ ಅನುಪಿನಹಳ್[ಳಿ]ಯಲಿ ಯೀ ಗ್ರಾಮಕ್ಕೆ ಪೂರ್ವ ದಿಕ್ಕಿನಲ್ಲಿ (ಎಕ. XII, ತುಮಕೂ. ೪೫–೩೦; 1699).

[ದೇ. ॥ ತೆಲು. ಅನುಪು = ಪಥಿಕರು ಸಲ್ಲಿಸುವ ಸುಂಕ]

ಅನುಪುಮಾನ್ಯ (ನಾ). 'ಅನುಪು' ಎಂಬ ಸುಂಕವನ್ನು ವಸೂಲು ಮಾಡುವ ಹಕ್ಕು (?) : ದಂಣಾಯಕರ ಸಾಮ್ಯ ತಜವಾಳಿಕೆ ಅನುಪು ಮಾನ್ಯವಾಗಿ (ಎಕ. XII, ಶಿರಾ. ೭೬–೧೭; 1379). [ಅನುಪ್ಪು$_2$ + ಮಾನ್ಯ]

ಅನುಪುಸುಂಕ (ನಾ). = ಅನುಪ್ಪು$_2$: ಗಂಗಮಂಡಲಿಯ ರಾಜ್ಯದ ಸೂಗೂರು ಅನುಪುಸುಂಕದ ಒಳಗೆ ದಿನಂಪ್ರತಿ (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೭೮–೨೩; 1291). [ಅನುಪ್ಪು$_2$ + ಸುಂಕ]

ಅನುಪೂರಕ (ಗು). ಪೂರ್ಣಗೊಳಿಸುವ; ತುಂಬಿಕೊಡುವ : ಅಭಿವೃದ್ಧಿ ಸಹಾಯ ಸಂಸ್ಥೆಗಳ ಕಾರ್ಯಚರಣೆಗಳಿಗೆ ಅನುಪೂರಕ (Complementary)ವಾಗಿದೆ (ಅಂತಸಂ. ೧೪೨). [ಸಂ.]

ಅನುಪೂರ್ವ (ಗು). = ಅನುಪೂರ್ವಕ. [ಸಂ.]

ಅನುಪೂರ್ವಕ (ಗು). ಒಡಗೂಡಿದ; ಕ್ರಮವಾದ : ಆಗಳರಸನ ಪೊರೆಗೆ ಭಕ್ತನು ಪೋಗಿ ಸುಸ್ನೇಹಾನುಪೂರ್ವಕವಾಗಲಿಂತೆಂದನು (ಬಸಪು. ೨೭–೧೧). [ಸಂ.]

ಅನುಪ್ರತಿ (ನಾ). ಅಸಲು ಪ್ರತಿಗೆ ಸರಿಯಾದ ನಕಲು : ಉತ್ತರಬಾಧ್ಯ ಸರಕಾರದ ಯೋಜನೆ – ನಮ್ಮ ದೇಶಕ್ಕೆ ತೀರಾ ಹೊಸದು. ಅದರ ಬಹುಲಕ್ಷಣಗಳನ್ನು ನಾವು ಇಂಗ್ಲೆಂಡು ಅಮೇರಿಕಗಳಿಂದ ಅನುಪ್ರತಿ (ಕಾಪಿ) ಮಾಡಿಕೊಂಡಿದ್ದೇವೆ (ರಾಜ್ಯಶಾ. ೧೭). [ಸಂ.]

ಅನುಪ್ರಧಾವಿತ (ಗು). ಅನುಸರಿಸಿ ಓಡಿದ : ಇಂದ್ರಾಯುಧ ಪ್ರತ್ಯ ಭಜ್ಞ್ಯಯೋಗ[ಸುಪ್ರಧಾವಿ]ತ [ಪಾಣಾಂ. ಪ್ರಿಪ್ರಜ್ಞಾಠಿತ] ರಾಜಪುತ್ರ ಲೋಕಮೋಂ ಚಂದ್ರಾಪೀಡನಿಂದಜಿಯದು (ಕಾದಂಬ. ೪೩೬). [ಸಂ.]

ಅನುಪ್ರಯುಜ್ಯ (ಗು). ಜೊತೆಗೆ ಪ್ರಯೋಗವಾಗತಕ್ಕ : ಧಾತುಗೆ ಕರ್ಮದಲ್ಲಿ ವಿಹಿತಮಾದ ಅಮಾದಿಗಳ್ಪರಮಾಗೆ –ಪದು ಧಾತುವನು ಪ್ರಯುಜ್ಯ[ಪಾಣಾಂ. ತೈ] ಮಾದವುದು(ಕವಿದ. ೨೬೩ ಪ್ರಯೋ). [ಸಂ.]

ಅನುಪ್ರವೇಶ (ನಾ). ಒಳಗೆ ಸೇರಿಕೊಳ್ಳುವುದು ; ಒಳಹೊಕ್ಕರು ವುದು : ಸೃಷ್ಟಿ, ಸ್ಥಿತಿ, ಸಂಹಾರ, ನಿಯಮ, ಅನುಪ್ರವೇಶ ಎಂಬ ಪಂಚ ಕೃತ್ಯಗಳಂಥ ಪ್ರವೃತ್ತಿಮಾದಿರಂಥ ಪದಾರ್ಥಗಳ ಪ್ರಪಂಚಮಯನಾದ ವನು (ತೇಶ್ವರ) (ಅಮೃತ. ೩–೧೫೦ ಟೀಕೆ). ಸೃಷ್ಟಿಕಾಲದಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿ ವಸ್ತುವಿನಲ್ಲೂ ಅನುಪ್ರವೇಶವೆಂಬ ಪರಮಾತ್ಮನ ಸಾನ್ನಿಧ್ಯವು ಬೇರೆ ಇರುವುದು (ಹಂದಸಾ. ೨೫೨). [ಸಂ.]

ಅನುಪ್ರಾಸ (ನಾ). [ಕಾವ್ಯಮಿಾ] ಏಕರೂಪದ ವರ್ಣ ಅಥವಾ ವರ್ಣಗಳು ಮತ್ತೆ ಮತ್ತೆ ಬರುವಂತೆ ಶಬ್ದಗಳನ್ನು ಜೋಡಿಸಿ ರಚಿಸಿದ ಒಂದು ಶಬ್ದಾಲಂಕಾರ : ಪ್ರಾಸಾನುಪ್ರಾಸಾಂತ್ಯಾನುಪ್ರಾಸಂಗಳ್ ಮೂಱುಮಿತಿಶಯುಂಗಳ್ ಪ್ರಾಸಾಭಾವಂಗಳುಂಬಿದ ಮೂಱುಂ (ಕವಿರಾ. ೩–೪೩) ; ಸ್ಥಾನಾಂ ಕ್ರಿಯೆಯೆಂದಿವಱೊಳಗನೂನ ಸಮಾನಾಕ್ಷರಾದಿಪದ ಸಾನ್ನಿಧ್ಯಂ ತಾನತ್ಯಂ ಮಾಧುರ್ಯಾರ್ಥೀನಮನುಪ್ರಾಸಮೆಂದು ಪೇಱ್ವರ್ ಕೆಲಬರ್ (ಕಾವ್ಯಾನು. ೫೬೬) ; "ಶಬ್ದಾಲಂಕಾರಗಳಲ್ಲಿ ೧. ಅನುಪ್ರಾಸ, ೨. ಯಮಕ, ೩. ಚಿತ್ರಕವಿತ್ವ ಎಂದು ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಮೂರುವಿಧ ; ಅಕ್ಷರಗಳ ಅವೃತ್ತಿಯೇ ಅನುಪ್ರಾಸ" (ಕೈಪಿದಿ. ೨೫೩). ಉದಾ :— ಎಳಗಿಳಿಗಳ ಕಲರವಂ ಗಳಿ ! ಗಳಭಿತಿಯಿಂದೆಳಸಿ ಬಳಸಿ ಸುಳಿ ದೊಳವುಗುತ್ತುಂ ! ನಳನಳಿಸಿ ಬೆಳೆದು ಕಳಯುವ ! ಕಳವಳಿಯ ಕಣಜಂಗಳಂ ಕದಂ ಖಂಡಿಸುಗುಂ ॥ (ಕೃಪಿದಿ. ೨೫೩). [ಸಂ.]

ಅನುಪ್ರೇಕ್ಷೆ (ನಾ). [ಜೈನ] ಯತಿಗಳು ಧ್ಯಾನಮಾಡಬೇಕಾದ ಅವಿ ತೃಷ್ಣ, ಅಕರಂತ್ವ, ಸಂಸಾರ, ಏಕತ್ವ, ಅನ್ಯತ್ವ, ಅಶುಚಿ, ಆಸ್ರವ, ಸಂವರ, ನಿರ್ಜರೆ, ಲೋಕ, ಬೋಧಿದುರ್ಲಭತ್ವ, ಧರ್ಮ ಎಂಬ ಹನ್ನೆರಡು ತತ್ತ್ವಗಳ ಅನುಚಿಂತನೆ : ಅರ್ಹತ್ಪದಮಂ ನೆನೆಯುತ್ತು ಮನುಪ್ರೇಕ್ಷೆಯ ಮನದೊಳ್ ತಣ್ಣಿರಿಯ ಸೇಸೆಗೊಳ್ ಖಚರರಿಕರ (ಅದಿಪು. ೨–೫೬) ; ವಾಚನೆಯುಂ ಪೃಚ್ಛನೆಯುಮನುಪ್ರೇಕ್ಷೆಯುಮಾಮ ಯಮುಂ (ಅಜಿಪು. ೧೨–೪ ವ). [ಸಂ. ಅನುಪ್ರೇಕ್ಷಾ]

ಅನುಪ್ರೇಕ್ಷೆಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ಅನುಪ್ರೇಕ್ಷೆ ಮಾಡು : ದ್ವಾದಶಾನುಪ್ರೇಕ್ಷೆ ಗೆಯ್ಯತ್ತುಂ (ಸುಕುಮಾ. ೩–೫೯ ವ).

[ಅನುಪ್ರೇಕ್ಷೆ + ಗೆಯ್ (<ಕೆಯ್)]

ಅನುಬಂಧ (ನಾ). ೧. ಸಂಬಂಧ; ಸೇರುವೆ ; ಜೋಡಣೆ : ಕಿಜಿಬು ಪೊಬ್ಬು ಕೋಕಾನುಬಂಧದೊಳ್ಕೂಡಲಾನುಬಂಧಮುಂ ಸಮರಾನುಬಂಧ ಮುಮುಂತಿರಿರ್ದ (ಗದಾಯು. ೪–೧೩ ವ). ೨. ಜೊತೆ; ಸ್ನೇಹ: ವಿಗ್ರಹ ಸಮಗ್ರಸಪ್ಪ ಸುಗ್ರೀವಂ ನಮ್ಮೊಳಾನುಬಂಧದೊಳ್ ಶಿಥಿಲವಾಗಿರ್ಪ ಮಾತನೊಳನುಬಂಧಮುಳ್ಳುದೆಂಂ ಹನುಮನುಮೆಮಗಲ್ಲನೆಂಬುದುಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೯–೧೯೪ ವ). ೩. [ವ್ಯಾಕ] ತಾನು ಪ್ರಯೋಗಗೆಕ್ಕೆ ಸಿಲುಕದೆ ಕಾರ್ಯವಿಶೇಷಗಳನ್ನು ಸೂಚಿಸಲು ಬರುವ 'ಇತ್' ಎಂಬ ಸಂಜ್ಞೆಯಿಂದಕೂಡಿದ ವರ್ಣ ಅಥವಾ ವರ್ಣಸಮು ದಾಯ. ೪. ಮುಖ್ಯವ್ಯಕ್ತಿಯನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿ ನಡೆಯುವ ಅಧೀನ ವ್ಯಕ್ತಿ. ೫. ಆರಂಭ. ೬. ತೊಡಗಿದ ಕೆಲಸವನ್ನು ಬಿಡದೆ ಅನುಸರಿ ಸುವುದು. ೭. ಗ್ರಂಥದ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಒಳಗಿನ ವಿಷಯಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧ ಪಟ್ಟ ವಿಶೇಷ ವಿಷಯಗಳ ನಿರೂಪಣೆ : ಪಾಠಭಾಷಿಕ ಶಬ್ದಗಳನ್ನು ನಿಘಂಟುವಿನ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಅನುಬಂಧವಾಗಿ ಕೊಟ್ಟಿದೆ (ರೂಪಾ). ೮. ಲ. [ಗಣಿತ] ಕೂಡುವುದು : ಯುತಂ, ಯುಕ್ತಂ . . . ಅನುಬಂಧಂ, ಯೋಗಂ, ಬೆರಸು, ಮದಿಸು . . . ಇಂತಿಪ್ಪತುಂ ಕೂಡುವರ್ಥಕ್ಕೆ ಹೆಸರು (ನ್ಯಕಾ. ೧೧–೧೨ ವ). [ಸಂ.]

ಅನುಬಂಧಂಗಿಡು (ಕ್ರಿ). ಸಂಬಂಧ ತಪ್ಪು ; ಸಂಬಂಧವಿಲ್ಲದಂ ತಾಗು : ಪಲವುಕಾಲದಿಂದಸಬಂಧಂಗಿಡದೊಡೆರೆಡಸುವೆಂಂದೆಗೆ ಗೆಡೆ ವಕ್ಕಿಗಳಂತೆ ಕೂಡಿ ನಲಿಯುತ್ತಿರ್ದರ್ (ಪಂರಾಮಾ. ೪–೬).

[ಅನುಬಂಧ + ಕಿಡು (< ಕೆಡು)]

ಅನುಬಂಧಕ್ರಿಯೆ (ನಾ). [ವ್ಯಾಕ] ಮುಖ್ಯಕ್ರಿಯಾವಾಚಕಕ್ಕೆ ಸೇರಿ ಬೇರೊಂದು ಅರ್ಥವನ್ನು ಕೊಡಲು ಬರುವ ಸಹಾಯಕ ಕ್ರಿಯೆ. ಉದಾ :—ಕೊಡುಕೊಳ್ಳು, ಸಿಕ್ಕಿಬಿಡು, ಹಾರಿಹೋಗು ಮುಂತಾದುವುಗಳಲ್ಲಿನ ಎರಡನೆಯ ಶಬ್ದ. [ಅನುಬಂಧ + ಕ್ರಿಯೆ]

ಅನುಬಂಧಚತುಷ್ಟಯ (ನಾ). ನಾಲ್ಕು ಬಗೆಯ ಅನುಬಂಧಗಳು : ಬಳಕ ಶಾಸ್ತ್ರದೊಳ್ ವಿಷಯ, ಸಂಬಂಧ, ಪ್ರಯೋಜನ, ಅಧಿಕಾರಿಗಳಂ ಬವೇ ಅನುಬಂಧಚತುಷ್ಟಯಮಾಗಿರ್ಪುದು (ವಿವೇಕ. ೧೪) ; ಶಾಸ್ತ್ರದ ವಿಷಯ, ಪ್ರಯೋಜನ, ಅಧಿಕಾರಿ, ಸಂಬಂಧ ಈ ನಾಲ್ಕಕ್ಕೆ ಅನುಬಂಧ ಚತುಷ್ಟಯವೆಂದು ಹೆಸರು (ಕಿರಾಸೂ. ೧೦ ಅಡಿಟಿ).

[ಅನುಬಂಧ + ಚತುಷ್ಟಯ]

ಅನುಬಂಧಿ (ಗು). ೧. ಕಟ್ಟಲ್ಪಟ್ಟ ; ಸಂಬಂಧವುಳ್ಳ : ಅನಂತಾನು ಬಂಧಿ ಕ್ರೋಧಮಾನ ಮಾಯಾಲೋಭಾಭಿಧೂತರುಮಪ್ಪ ಮಹಾಪಾಪಿ ಜೀವಂಗಳ್ (ಸುಕುಮಾ. ೧೧–೧೧ ವ) ; ಪುಣ್ಯಂ ಸುಖಾನುಬಂಧಿಗೆ ಬಂದದದುವುಂ ಕುಭಂ ಸುಖ್ಯಕಮುಂ ಪಾಪಾನುಬಂಧ್ಯಕ್ಕೆ ಮುಂ ಪುಗೆ ಪಾಪಕ್ಕ್ಕನುಬಂಧಿ ಪಾಪಮಬುಭಂ (ರತ್ನಾಕ. ೩೮). (ನಾ). ೨. ಸಂಬಂಧ ವುಳ್ಳವನು ; ಬಂಧ : ನಿನ್ನನನ್ನಿ ನಿನ್ನ ಅನುಬಂಧಿಗಳನ್ನೂ ಕೊಂದು ಇದಕ್ಕೆ ಉತ್ತರ ಕೊಡುತ್ತೇನೆ (ವಚಭಾ. ೧೦೮) ; ನೀವೆಲ್ಲರೂ ನನಗೆ ಆಪ್ತ ರಾದ ಅನುಬಂಧಿಗಳು (ಸ್ವಗಂಧ. ೩೩). [ಸಂ. ಅನುಬಂಧಿನ್]

ಅನುಬಂಧಿತ್ವ (ನಾ). ಸಂಬಂಧ ; ಸಹವಾಸ; ಸ್ನೇಹ: ಕುಳಹೀನ ವನಿತಾಸ್ತ್ಯೋಪಪುಷ್ಪನೊಳಿನುಬಂಧಿಕೆಯಕಿಕಪ್ಪಮುಂ . . . ಅಪಹಾಸ್ಯ ಮುಮಪ್ಪುದು (ಇಗಪ. ೫–೬೧ ವ) ; ತನ್ನ ವಶಿತೆಯ ಕೊಂಡೊಯ್ವ ಶಕ್ತಿ ಯುಂಟಿವ ನಿಮ್ಮನುಬಂಧಿಗೆಯನು ಬಯಸಿ (ರಾಮಪ. ೧೫–೩೬).

[ಸಂ. ಅನುಬಂಧಿಕಾ]

ಅನುಬಂಧಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕಟ್ಟು ; ಕೂಡು ; ಸೇರಿಕೊಂಡು ಬರು : ಅನುಮಸ್ಯಜ್ಞನಹೀತರನಪ್ಪ ಲಲಿತಾಂಗದೇವನೊಳನುಬಂಧಿಸಿದ ಮೋಹ ಸಂಬಂಧದೊಳ್ ನಿನ್ನ ದೇವನಪ್ಪ ಲಲಿತಾಂಗಬೆರಸಿರ್ಪತ್ತಿರ್ವರ್ಲಲರಿ ತಾಂಗರಂ ಕೊಂಡಾಡಿದಂ (ಅದಿಪು. ೩–೬೨ ವ) ; ಪಲತೆಱದಿಂ ಲೋಗರ್ ದಾವಲಭಭೋಗೋಪಭೋಗ ವರ್ಯಾದಿಗಳಂ ನಿಬಂಧಿಸುವರ್ಗಳಿಗೆ ಪಾಯ್ಯಂ ಬಟ್ಟಸಂದೊಂಗಂತರಾಯಮನುಬಂಧಿಸುಗುಂ (ಸು ಕು ಮಾ. ೪–೨೬). ೨. ಅನುಸರಿಸಿ ನಡೆ ; ಮುಂದುವರಿಸು: ಅಳಲಿತ ಸಿದ್ಧಿಗೆ ದಾವ ದೊಂ ದು ಸದ್ಯವಸನಾಶರಿಸಬ್ದಿರಿರಥನೇ ನೀವನುಬಂಧಿಸು ವುದು (ಕಾದಂಬ. ೬೫೫). [ಅನುಬಂಧ + –ಇಸು].

ಅನುಬದ್ಧ (ಗು). ಜೊತೆಗೆ ಕಟ್ಟಿದ ; ಅನಂತರ ಸೇರಿದ ; ಸಂಬಂಧಿ ಸಿದ : ವಿಶಿತಾಶಾಕಾಶಕಶೀತರಿಯಚಿತಕಾರಣ ಪುಣ್ಯಮಿತಿರ ವಿಮಲ ಶಿವಾಚಾರ ಪ್ರಸಿದ್ಧನು ಸಚ್ಚಿದನುಬದ್ಧ (ಬಸವ. ೩೪–೧). [ಸಂ.]

ಅನುಬದ್ಧಕೇವಲ (ನಾ). [ಜೈನ] ವರ್ಧಮಾನ ಜಿನನ ಅನಂತರ ಬಂದ ಗೌತಮ, ಸು ಧರ್ಮ ಸ್ವಾಮಿ, ಜಂಬೂ ಸ್ವಾಮಿ ಎಂಬ ಮೂವರು ಕೇವಲ ಜ್ಞಾನಿಗಳು : ಅನುಬದ್ಧಕೇವಲಧರಿದ

ಗೌತಮ ಸುಧರ್ಮ ಜಂಬೂಗಣಭೃದ್ವಿನುತರೆಮಗೀಗೆ ಶಾಶ್ವತಧನಮೆನಿಸಿದ ವಿಶ್ರುತ ಶ್ರುತಾರಾಧನಮಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧–೭). [ಅನುಬದ್ಧ + ಕೇವಲ]

ಅನುಬದ್ಧಕೇವಲಿ, ಅನುಬದ್ಧಕೇವಳಿ (ನಾ). [ಜೈನ] = ಅನುಬದ್ಧ ಕೇವಲ. **ಅನುಬದ್ಧಕೇವಳಿ** : ಮಳವಿಳಯನರೆನಿಸಿದ ಕೇವಳಿಗಳ ಶುದ್ಧಾನುಬದ್ಧ ಕೇವಳಿಗಳ ನಿಶ್ಚಳಿತ ಶ್ರುತಕೇವಳಿಗಳ ಚಳನಂ ನಮಗಚಳ ಸುಖಮನೀಗನವರತಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೧–೧೩). [ಅನುಬದ್ಧ + ಕೇವಲಿ]

ಅನುಬದ್ಧಕೇವಳಿ 'ಅನುಬದ್ಧಕೇವಲಿ' ನೋ.

ಅನುಬಲ (ನಾ). ೧. ಸಹಾಯಕ ಸೈನ್ಯ : ಗ್ರಹಬಲಮಿಲ್ಲದ ಜನ್ಮಿಗನಂತೆ ಪೆರ್ಚಿಲ್ಲದೆ ಅನುಬಲಮಿಲ್ಲದ ಪೊಕ್ಕಿಱಿವನಂತೆ ಮನಂಗುಂದಿ (ಶಾಂತಿಪು. ೪–೩೦ ವ). ೨. ಬೆಂಬಲ ; ಒತ್ತಾಸೆ ; ಸಹಾಯ : ಗೋಗ್ರಹಣಮನೆ ನೆನಂ ಮಾಡಿ ಸುಯೋಧನನೆಂಬ ಪಾಪಕರ್ಮನ ಮಾಡಿದನುವರಂ ನಿಮ್ಮನುಬಲದೊಳಮರಿಕೇಸರಿಯ ಭುಜಬಲದೊಳಮೆಮಗಿಂಬುವಂದುದು (ಪಂಪಭಾ. ೯–೧೭ ವ) ; ಹರಿಯನುಬಲದಿಂ ಪಾಂಡವರರಿಯರ್ ಗೆಲಲ್ (ಗದಾಯು. ೯–೨೮). [ಸಂ.]

ಅನುಬಿಂಬ (ನಾ). ಪ್ರತಿಬಿಂಬ ; ಪಡಿನೆಳಲು. [ಸಂ.]

ಅನುಬಿಂಬಿಸು (ಕ್ರಿ). ಪ್ರತಿಬಿಂಬಿಸು ; ಪಡಿನೆಳಲಾಗು.
[ಅನುಬಿಂಬ + –ಇಸ್ಯು]

ಅನುಬೋಧ (ನಾ). ೧. ಹಿಂದಿನ ತಿಳಿವನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿ ಉಂಟಾದ ಜ್ಞಾನ ; ತರುವಾಯ ಉಂಟಾದ ತಿಳಿವು. ೨. ಆಮೇಲೆ ಬಂದ ಯೋಚನೆ. ೩. "ಸುಗಂಧ ದ್ರವ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಅಡಗಿಕೊಂಡಿರುವ ಪರಿಮಳಾದಿಗಳನ್ನು ಪ್ರಕಾಶಗೊಳಿಸುವ ತೈಲಾದ್ಯುತ್ತೇಜಕ ಸಾಮಗ್ರಿಯ ಹೆಸರು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೭೮). [ಸಂ.]

ಅನುಭ (ನಾ). (?) : ಮನೆ ಮಲಗದೆ ಅನುಭ ಸಹಿತ ಯಿಾ ಬಾಳಗೇಣಿ ಅಕ್ಕಿ ನಾಲ್ವಂಡೆಯಲು ಮು ೫ (ಸೌಇಇ. IX–ii, ೪೫೨–೨೧ ; 1450) ; ಚತುಸ್ಸೀಮೆ ಒಳಗುಳ ಸರ್ವ್ವಬಾಳು ಮನೆ ಠಾಉ ಮರ ಫಲ ಅನುಭ (ಸೌಇಇ. IX–ii, ೪೬೮–೧೯ ; 1472) ; ಅಲಿ ಮನೆ ಹಟ ಭಾವಿ ಕಣ ಅರ್ಥ ಕೆಱೆ ಅನುಭ ತೋಟ ಸಹಿತ ಬಿಡಾರುವಾರವ ಮಾಡಿಕೊಂಡು (ಸೌಇಇ. IX–ii, ೫೧೨–೨೪ ; 1520) ; ಕೆಳಗಣ ಬಾವಿ ಅನುಭ ಹೊಲನು ಮೆಣಸು ಮುಂತಾದ (ಸೌಇಇ. IX–ii, ೬೦೯–೨೪ ; 1544). [?]

ಅನುಭವ (ನಾ). ೧. ಇಂದ್ರಿಯಗಳ ಮೂಲಕ ಬರುವಜ್ಞಾನ ; ಸ್ವಪ್ರಯತ್ನದಿಂದ ಅಥವಾ ಪ್ರಯತ್ನವಿಲ್ಲದೆ ಉಂಟಾಗುವ ಜ್ಞಾನ : ಅಪ್ರಮುಖ ವಸ್ತುಗಳ್ಗಲ್ಪತ್ವಮಳಿದುದಯ್ ಅನುಭವದ ಘನ ಮಹಿಮೆಯಿಂ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೧೪೫–೯೦). ೨. ಸುಖ, ದುಃಖ, ದೈನ್ಯ, ಭಯ ಮುಂತಾದ ಭಾವಗಳನ್ನು ಪಡೆಯುತ್ತಿರುವ ಮನಸ್ಸಿನ ಸ್ಥಿತಿ : ಈ ಜ್ಞಾನದಲ್ಲಿ ಸ್ಮೃತಿ ಅನುಭವ ಎಂದು ಎರಡು ವಿಧ . . . ಅನುಭವದಲ್ಲಿ ಎರಡುವಿಧ, ಯಥಾರ್ಥಾನುಭವ ಅಯಥಾರ್ಥಾನುಭವ ಎಂದು (ಹಿಂದಸಾ. ೧೩೨). ೩. ಭೋಗಕ್ಕೆ ಒಳಪಟ್ಟಿರುವುದು ; ಸ್ವಾಧೀನದಲ್ಲಿರುವುದು : ಈ ತೋಟ ಹತ್ತು ವರ್ಷದಿಂದ ನನ್ನ ಅನುಭವದಲ್ಲಿದೆ (ರೂಢಿ). ೪. ಅನುಭಾವ : ಚಿನ್ನಿಧಾನಂ ಭಾವಿಸುತ್ತಂ ಸನ್ನುತಿಗಳಂ ಮಾಡುತಂ ವಿನಯೋನ್ನತಿಯೊಳಾ ಮಾಚಿದೇವಗಳನುಭವದೊಳಿರ್ದ (ಬಸಪು. ೬೧–೭೫). ೫. ಆರು ಬಗೆಯ ಭಕ್ತಿಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : ಶ್ರದ್ಧೆ, ನಿಷ್ಠೆ, ಅವಧಾನ, ಅನುಭವ, ಆನಂದ, ಸಮರಸ (ಇವು ಆರು ಷಡ್ವಿಧ ಭಕ್ತಿಗಳು) (ಶಿವಾಸೂ. ೨ ಅಡಿಟಿ). [ಸಂ.]

ಅನುಭವಜನ್ಯ (ಗು). ಅನುಭವದಿಂದ ಉಂಟಾದ.
[ಅನುಭವ + ಜನ್ಯ]

ಅನುಭವಣಿ 'ಅನುಭವಣೆ' ನೋ.

ಅನುಭವಣೆ, ಅನುಭವಣಿ (ನಾ). ೧. ಆಡಳಿತ ; ಅಧಿಕಾರ ; ಸ್ವಾಮಿತ್ವ(?) : ಅಂತೆನಿಸಿದ ಪೆರ್ಗ್ಗಡೆ ಪ್ರಭಾಕರಯ್ಯನನುಭವಣೆಯಲು (ಇಆ. XVIII, ೩೮–೩ ; 1076). ೨. ಅನುಭವ : ಅನುಭವಿಸದಂಗ ಜಾಗಮಮನೆ ಮಾಡಿ ಪಲರ್ಗೆ ತಾನು ಗತಿಕಾಲೋಕಯೆನಿಪಂತೆ ಮುನ್ನ ಪೇಱ್ದುದನನುಭವಣೆಗಮಾಗಮಕ್ಕಮಳವಡೆ ಪೇಱ್ವೆಂ (ಮದತಿ. ೧–೫೫) ; ಅಱಿವಾದೊಡಮೇಂ ಬಂಧಂ ಪಱಿಪಡುಗುಮೆ ಕಾಲಲಬ್ಧಿ ದೊರೆಕೊಳ್ವಿನೆಗಂ ತೊಱೆಯಲ್ತಪದನುಭವಣೆಗೆ ನೆರೆಯಲೊಡಂಬಡಿಪುದೊಳ್ಪು ಮನೆಯೊಳ್ಮೆಯ್ಯಂ (ಜೀವಸಂ. ೧೧–೫೯) ; ಜ್ಞಾನಾವರಣಾದಿ ಕರ್ಮಂಗಳ ದ್ರವ್ಯಕ್ಷೇತ್ರಕಾಲಭಾವನಿಮಿತ್ತಮಪ್ಪ ಅನುಭವಣೆಯಂ ಕುರು[ಱು]ತ್ತು ಚಿತ್ತ ಪ್ರಣಿಧಾನಂ (ಶ್ರಾವಕಾ. ೯೦–೧೨) ; ಅನುಭವಣೆಯಳವಡುವ ಪರಿಯಂತನುಮತವನೊಳಗೊಂಡು ನಿಶ್ಚಲದನುವನಂಗೀಕರಿಸಿ (ಪ್ರಭುಲೀ. ೧೮–೩೪). ೩. ಏರ್ಪಾಡು ; ಸಿದ್ಧತೆ (?) : ಈ ಯನುಭವಣೆಯ ಆರೊರ್ಬ್ಬ ನಡೆವರವರದೆ ಧರ್ಮ (ಸೌಇಇ. XX, ೩೪–೨೧ ; 1053). **ಅನುಭವಣಿ** : ೧. ಆ ಮಹಾಸೇನಾಧಿಪತಿ ಶಿರಶ್ಶೇಖರನೆರಡಱು ನೂಱಱನುಭವಣಿಯೊಳಂ ಬನವಾಸೆನಾಡಧಿಕಾರದೊಳಂ ಕೂಣ್ಡಿ ನಾಡಾಳ್ಕೆಯೊಳಂ . . . ಅಗ್ರಗಣ್ಯನುಮಾಗಿ (ಸೌಇಇ. XI–ii, ೧೪೭–೧೨ ; 1099). [< ಸಂ. ಅನುಭಾವನಾ]

ಅನುಭವದಾರ (ನಾ). ೧. ಅನುಭವಿಸುತ್ತಿರುವವನು ; ಹಿಡುವಳಿಯನ್ನು ಹೊಂದಿರುವವನು : ನಾನು ಈ ಜಮೀನಿನ ಅನುಭವದಾರ (ರೂಢಿ). ೨. ಅನುಭವವನ್ನುಳ್ಳವನು.
[ಅನುಭವ + –ದಾರ್ಯ]

ಅನುಭವಭಕ್ತಿ (ನಾ). ಅನನ್ಯವಾದ ಅನುಭವದಿಂದ ಕೂಡಿದ ಭಕ್ತಿ : ಶಿವನ ಸ್ಪರ್ಶರೂಪವನ್ನೇ ಅನುಭವಿಸುತ್ತ ಅವನಿಗಾಗಿಯೇ ಬಾಳಬೇಕು. ಇದುವೇ ಅನುಭವ ಭಕ್ತಿ (ಮಹಾಸಾ. ೫೩ ಪ್ರಸ್ತಾ) ; ಪ್ರಸಾದಿಸ್ಥಲಗತವಾದ ಅವಧಾನಭಕ್ತಿಯೇ ಸ್ವಾನುಭವದಿಂದ (ತನ್ನಾತ್ಮರೂಪದಿಂದ ಅನನ್ಯವಾದ ಶಿವನ ಅನುಭವದಿಂದ) ಅನುಭವಭಕ್ತಿಯೆಂದೆನಿಸಿಕೊಂಡಿತು (ಶಿವಾಸೂ. ಅಡಿಟಿ). [ಅನುಭವ + ಭಕ್ತಿ]

ಅನುಭವಭವ (ಗು). ೧. ಅನುಭವದಿಂದ ಉಂಟಾದ, —ಹುಟ್ಟಿದ. (ನಾ). ೨. ಅನುಭವದಿಂದ ಉಂಟಾದುದು, —ಹುಟ್ಟಿದುದು : ಭಾವಂ ಬಹಿರರ್ಥಸಮುದ್ಭಾವಿತಮನುಭವಭವಂ ವಿಭಾವಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೭೯೭). [ಅನುಭವ + ಭವ]

ಅನುಭವಮಂಟಪ (ನಾ). [ವೀಶೈ] ಕಲ್ಯಾಣ ಪಟ್ಟಣದಲ್ಲಿ ತತ್ತ್ವಜಿಜ್ಞಾಸೆಗಾಗಿ ಶಿವಶರಣರು ನೆರೆಯಲು ಬಸವಣ್ಣನವರು ಏರ್ಪಡಿಸಿದ್ದ ಸಭಾಸ್ಥಾನ : ಚೆನ್ನಬಸವನೆಂಬ ಪ್ರಸಾದಿಯಂ ಪಡೆದು ಅನುಭವಮಂಟಪವನನುಮಾಡಿ ಅನುಭವಮೂರ್ತಿಯಾದ ನಮ್ಮ ಬಸವಯ್ಯನು (ನೀಲವ. ೧) ; ಬಸವಣ್ಣನವರ ಗೃಹಾಂತಸ್ಥದನುಭವಮಂಟಪದೊಳೀಗ ಹರಭಕ್ತರುಂ ನೀಲಲೋಚನೆಯುಂ (ಚಿಬಪು. ೪–೧೮) ; ಬಸವರಾಜನನುಭವಮಂಟಪವ ನೋಡುತಂ (ಪ್ರಭುಪು. ೭–೨೬೭). 'ಅನುಭಾವಗೋಷ್ಠಿ' ಪರಾ. [ಅನುಭವ + ಮಂಟಪ]

ಅನುಭವವೇದ್ಯ (ಗು). ಅನುಭವದಿಂದ ಗೊತ್ತಾಗುವ, —ತಿಳಿಯುವ : ಕತೆಯಲ್ಲಿಯ ಪ್ರತಿಮೆಗಳ ವ್ಯಂಜನಾಶಕ್ತಿ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಅರ್ಥಗಳ ಕಡೆಗೆ ಓಡುತ್ತಿರುವದರಿಂದ ಅಪರಿಚಯ ಅತ್ಮದ ನೋವಾಗಿ ಅನುಭವವೇದ್ಯವಾಗುವಂತೆ ಮೂಡುವುದಿಲ್ಲ (ಹೊಸಕ್ಷಿ. ೨೮೫).
[ಅನುಭವ + ವೇದ್ಯ]

ಅನುಭವಶಾಲಿ (ನಾ). ಅನುಭವವನ್ನುಳ್ಳವನು.
[ಸಂ. ಅನುಭವಶಾಲಿನ್ (ಅನುಭವ + ಶಾಲಿನ್)]

ಅನುಭವಸಾಕ್ಷಿಕ (ನಾ). ಅನುಭವವೇದ್ಯವಾದದ್ದು ; ಅನುಭವದಿಂದ ತಿಳಿಯಬಹುದಾದದ್ದು : ಕಾವ್ಯದಿಂದ ದೊರೆಯುವ ಲೋಕೋತ್ತರವಾದ ಆಹ್ಲಾದವು ಅನುಭವಸಾಕ್ಷಿಕವಾದದ್ದು (ಭಾರತಿ. ೧೫೫).

[ಅನುಭವ + ಸಾಕ್ಷಿಕ]

ಅನುಭವಸಿದ್ಧ (ಗು). ಅನುಭವದಿಂದ ನಿಶ್ಚಿತವಾಗಿರುವ,—ಗೊತ್ತಾಗಿರುವ : ನಿನಗೊಂದು ಅನುಭವಸಿದ್ಧವಾದ ಮಾತು ಹೇಳುತ್ತೇನೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೪–೬೮). [ಅನುಭವ + ಸಿದ್ಧ]

ಅನುಭವಸುಖಿ (ನಾ). ಅನುಭವದ ಮೂಲಕ ಸುಖಪಡೆದವನು : ಗುಹೇಶ್ವರಾ ನಿಮ್ಮ ಶಿಲಪನಸುಖವಸುಖಿ ಬಲ್ಲ (ಅಪಚಂ. ೧–೨). [ಅನುಭವ + ಸುಖಿ]

ಅನುಭವಸ್ಥ (ನಾ). ಅನುಭವವುಳ್ಳವ್ಯಕ್ತಿ ; ಪಳಗಿದ ವ್ಯಕ್ತಿ ; ನುರಿತ ವ್ಯಕ್ತಿ : ಅವನ ಅಳಜಾರಕ್ಕಾಗಿ ಅನುಭವಸ್ಥರಾದ ದಾದಿಯರನ್ನು ನೇಮಿಸಿಕೊಡಿಸಿದ (ಮಣಿಸ. ೪೨). [ಸಂ.]

ಅನುಭವಿ (ನಾ). ೧. ಅನುಭವವುಳ್ಳ ವ್ಯಕ್ತಿ : ತಾನು ತನ್ನ ಗಂಡಸಿನಂತಲೂ ಹೆಚ್ಚು ಅನುಭವಿ (ವಾತ್ಸಲ್ಯ. ೭೩). ೨. ಆತ್ಮಜ್ಞಾನಿ: ಶಿವರಹಸ್ಯಾಗಮ ನಿಗಮನಯಪ್ರಭವಿಗಳಿಸಿ ವಿವೇದಿಸುವರುಂ ಶಿವಜ್ಞಾನವಳಿಯಂತು ಸುಖಗೊಹ್ಮಿ ಯೊಳಿಲ್ಲ (ಬಸವ. ೪–೪). [ಸಂ. ಅನುಭವಿನ್]

ಅನುಭವಿಕೆ (ನಾ). = ಅನುಭವಸ್ಥೆ : ಮಂಗಳಾ ಹಿಂದಿನ ಅನುಭವಿಕೆ ಮಾತು ಅವಳಿಗೆ ನೆನಪಾಯಿತು (ಅಪಪಾ. ೨೨೫). [ಸಂ.]

ಅನುಭವಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. (ಸುಖ, ದುಃಖ ಮುಂತಾದುವನ್ನು) ಪಡೆ ; ಹೊಂದು ; ಭೋಗಿಸು : ದೇವಲೋಕದ ಸುಖವನನುಭವಿಸಿ ಬಂದಿಲ್ಲಿ ನೀಂ ಸಂಪ್ರತಿ ಜಂ ದ್ರಗು ಗುಪ್ತ ನಾಗಿ ಪುಟ್ಟಿದೆ (ಪಜ್ಜಾಂ. ೮೯–೬೧) ; ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯ ಸುಖಮನನುಭವಿಸುತ್ತಿರೆ (ಅದಿಪು. ೩–೬೫ ವ) ; ಬಳಿಕಾಯ ದಮಯಂತಿ ಭಾರಿಯ ಬಳಿಕೆಯನನುಭವಿಸಿ ತಂದೆಯ ನಿಳಯವನು ಸಾರಿದಳ್ (ತೊರಣ. ೩–೨–೧೫). ೨. ಕಷ್ಟಪಡು (ಉಳಿ). [ಅನುಭವ + ಇಸ್ಯು]

ಅನುಭಾಗ (ನಾ). [ಜೈನ] ಕರ್ಮಪುದ್ಗಲಗಳಿಗಿರುವ ಸ್ವಗತ ಸಾಮರ್ಥ್ಯ ವಿಶೇಷ; "ಆತ್ಮನಿಗೆ ಕರ್ಮಗಳ ಫಲಕೊಡುವ ಶಕ್ತಿ." (ಅದಿಪು. ಕೋಸ). ಜಾ ದರೆ ಸಾಂಶರಾಯ ಕೃತ್ಸ್ನರೂಪಾನುಭಾಗಮು ನನಂತಗುಣ ಹಾನರೂಪದಿಂ ಕುಂದಿಸಿ (ಅದಿಪು. ೧೦–೧೪ ವ). [ಸಂ.]

ಅನುಭಾವ (ನಾ). ೧. ಭಗವಂತನ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವುದು ; ಪರಮಾತ್ಮನೊಡನೆ ನೇರ ಅನುಭವದ ಸಂಪರ್ಕ ಪಡೆದುಕೊಳ್ಳುವುದು : ಅನುಭಾವದಿಂದ ಹುಟ್ಟುತ್ತು ಲಿಂಗ, ಅನುಭವದಿಂದ ಹುಟ್ಟುತ್ತು ಜಂಗಮ ಅನುಭಾವದಿಂದ ಹುಟ್ಟುತ್ತು ಪ್ರಸಾದ, ಅನುಭಾವದಿನನುಭವಿಲ್ಲಿ ಗುಹೇಶ್ವರಲಿಂಗನನಿಹಮನುಭವಿ (ಅವಚ. ೩೯–೧೬೦); ಕೂಡಲಸಂಗನ ಶರಣರ ಅನುಭಾವವಿಲ್ಲದವರು ಎಲ್ಲಿದ್ದರೇನು? ಎಂತಾದರೇನು? (ಬಸವ. ೧೨೨) ; ನಿಮ್ಮ ಒಡತನ ಅನುಭಾವದಿಂದ ಗುರು ಮುಖ ಸಾಧ್ಯವಾಹುದಯ್ಯ (ಅವಚ. ೩೩೫–೧೦೬೪). ೨. [ನಾಟ್ಯ] ಮನಸ್ಸಿನ ಭಾವವನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿ ಶರೀರದಲ್ಲಿ ಉಂಟಾಗುವ ವಿಕಾರ; ಅದನ್ನು ತೋರಿಸುವ ಅಂಗಚೇಷ್ಟೆ ; ಅಭಿನಯ: "ರಸ ಸದ್ಭಾವವಿಭಿಶಾಧನಯಮನುಭಾವಂ" (ಕಾವ್ಯಾವ. ೭೯೭) ; ಕಲಾ ಪ್ರಪಂಚದಲ್ಲಿ 'ಭಾವ' ದ ಕಾರಣಗಳನ್ನು 'ವಿಭಾವ' ಗಳೆಂದೂ ಕಾರ್ಯಗಳನ್ನು 'ಅನುಭಾವ' ಗಳೆಂದೂ ಕರೆಯುವುದೇ ಸಂಪ್ರದಾಯ(ಭಾರತಿ. ೬೪೯) ; ಸ್ಥಾಯಿಭಾವಗಳ ಜೊತೆಯಲ್ಲಿ ಬರುವ ಇತರ ಸಣ್ಣ ಭಾವಗಳಿಗೆ ಸಹಚಾರಿ ಅಥವಾ ಸಂಚಾರಿ ಭಾವಗಳೆಂದೂ ಅವುಗಳ ಫಲರೂಪವಾಗಿ ಹೊರಗೆ ತೋರತಕ್ಕ ಚಿಹ್ನೆ, ನಡೆಯತಕ್ಕ ಕಾರ್ಯ ಮುಂತಾದುವುಗಳಿಗೆ 'ಅನುಭಾವ' ಗಳೆಂದೂ ಹೆಸರು (ಕೃಪಾಕಿ. ೧೯೯). [ಸಂ.]

ಅನುಭಾವಗೋಷ್ಠಿ (ನಾ). = ಅನುಭವಮಂಟಪ : ಅನುಭಾವ, ಅನುಭಾವಗೋಷ್ಠಿ . . . ಅನುಭಾವಗೋಷ್ಠಿ – ಈ ಬಗೆಯ ಶಬ್ದಗಳು ವಚನಗಳಲ್ಲಿ ಪದೇ ಪದೇ ಬರುತ್ತಿವೆ (ಶಿವಾಳೀಪ. ೪). [ಅನುಭಾವ + ಗೋಷ್ಠಿ]

ಅನುಭಾವಭಕ್ತಿ (ನಾ). = ಅನುಭವಭಕ್ತಿ : ಪ್ರಾಣಲಿಂಗಿಯ ಸ್ಥಲ. ಇದನದು ಅನುಭಾವಭಕ್ತಿ. ಪ್ರಾಣಲಿಂಗಿಗೆ 'ಘಲರೂಪ' ವೆಂದು ವಚನಕಾರರು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ (ಸನ್ಮತಾ. ೯೦). [ಅನುಭಾವ + ಭಕ್ತಿ]

ಅನುಭಾವಶಾಸ್ತ್ರ (ನಾ). ಅತೀಂದ್ರಿಯ ಅನುಭವವನ್ನು ವಿವರಿಸುವ ಶಾಸ್ತ್ರ : ಪರಿಶಾಕವಿಲ್ಲದೆ ಪರಿಣಾಮವಿಲ್ಲ – ಈ ಮಾತನ್ನು ಕಾಮಶಾಸ್ತ್ರ ವೇನು, ಕಾವ್ಯಶಾಸ್ತ್ರವೇನು, ಅನುಭಾವಶಾಸ್ತ್ರವೇನು, ಎಲ್ಲವೂ ಸಾರಿ ಸಾರಿ ಹೇಳುವವು (ಸಾಹಿವಿ. ೯೯). [ಅನುಭಾವ + ಶಾಸ್ತ್ರ]

ಅನುಭಾವಿ (ನಾ). ೧. ಅನುಭವವುಳ್ಳವನು : ಎಲ್ಲಜಲಿ ಅನುಭಾವಿಯಾದೊಡೇನು? ಭಕ್ತಿಯಲ್ಲವನರಿತೊಲ್ಲ ಕೂಡಲಸಂಗಮದೇವ (ಬಸವ. ೧೮೪) ; ಆ ಮಾತು ಅವರಂತಹ ವ್ಯವಹಾರಚತುರರಾದ ಅನುಭಾವಿಗಳಿಗೆ ವಿರುದ್ಧವಾಗಿತ್ತು (ಹಳ್ಳಿಹಾ. ೨೮); ಅಂತು ನಡೆದುಕೊಳ್ಳಬೇಕೆಂದು ಅನೇಕ ಅನುಭಾವಿಗಳು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ (ಗಾಳಿಗು. ೬೫). ೨. ಅಪರೋಕ್ಷಾನುಭವವುಳ್ಳವನು ; ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರಿ ಹೊಂದಿದವನು : ಬೇಕಾದೊಡೀ ಪದನಿಗಮದಲಿ ಶಾಸ್ತ್ರದಲಿ ಅನುಭಾವಿಗಳ ನುಡಿಯಲಿ ಕೇಳುವುದು (ಪ್ರಭುಲಿ. ೬–೬೯). ೩. [ನ್ಯಾಯಶಾ] ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ ಸಾಕ್ಷಿ. [ಸಂ. ಅನುಭಾವಿನ್]

ಅನುಭಾವಿಸು (ಕ್ರಿ). ಚಿಂತಿಸು ; ಭಾವಿಸು ; ಆಲೋಚಿಸು : ಮುಂದೆ ತನಗೆ ಬರ್ಪ ಆಪತ್ಕರ್ತವ್ಯನೊಂದಿಸಿಸಿ ಭಾವಿಸಿದೆ (ಪ್ರಭೂಚ. ೨–೪೬); ಗರ್ಭಿಣಿಗೃಹ ದಿವ್ಯಸ್ಥಳ ಅವಧಾನದ ನಿಷ್ಕೃ ; ಅನುಭಾವಿಸಿ ಮಾಡಲ್ಲಿಯೆ ನವಲಿಂಗ ಪ್ರತಿಷ್ಠೆ (ಚೀವಲ. ೧೭). [ಅನುಭಾವ + ಇಸ್ಯು]

ಅನುಭಾಷಣ (ನಾ). (ಪ್ರಕೃತ ವಿಷಯಕ್ಕೆ) ಅನುಕೂಲವಾಗಿ ಮಾಡುವ ಭಾಷಣ. 'ಅನುಭಾಷಿಗೆ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅನುಭಾಷಿಗೆ (ನಾ). (ಪ್ರಸಕ್ತ ವಿಷಯಕ್ಕೆ) ಅನುಕೂಲವಾಗಿ ಮಾತನಾಡುವವನು : ಮಂಜುಪಿಪಸಂ ಮುನ್ನಿನ ಚಕ್ರಿಯಕ್ಕೆ ಪೂಣಾನುಭಾಷಿಗನಪ್ಪ ಪ್ರಧಾನಂ ಪಿಂದಿರ್ದು . . . ಚಕ್ರಾಯಧನಂ ಬಿನ್ನಪಂಗೆಯ್ದಿಲ್ಲಿಂದುಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೦–೧೩೨ ವ). [ಅನುಭಾಷಣ + ಇಗ್ಗು]

ಅನುಭುಕ್ತ (ಗು). ಅನುಭವಿಸಿದ; ಭೋಗಿಸಿದ; ಸವಿದ: ಮನದೊಳ್ ಪೂರ್ವಾನುಭುಕ್ತಪ್ರಿಯಲಲನೆಯ ಲಾವಣ್ಯಮಂ ರೂಪಮಂ ಯೌವನಮಂ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೧೧–೫೨). [ಸಂ.]

ಅನುಭೂತ (ಗು). ೧. ಅನುಭವಿಸಿದ; ಕಂಡು ಕೇಳಿದ: ಮತ್ತ ಮನವರಸಿ ತಿಳಿಪುವ ಬಗೆಯಂ ದೃಷ್ಟಶ್ರುತಾನುಭೂತ ಕಥಗಳಂ ಕಡಸ್ಯಯ ಸಂಬಂಧಗಳಪಂತೆಯುಂ ಪೇಟಲ್ತಗಳ್ದಂ (ಅದಿಪು. ೨–೧೧ ವ). ೨. ಈ ಹಿಂದಿನ; ಹಿಂದಿನ. 'ಅನುಭೂತಪೂರ್ವ', 'ಅನುಭೂತಪೂರ್ವ' ಪರಾ.

ಅನುಭೂತಂ ಮಾಡು = ತಾಳಿಕೊಳ್ಳು; ಸೈರಿಸು; ತಡೆದುಕೊ: ಬಾಯ್ಗೆ ವಂದಂಡದೊಳಾ ದುರಾತ್ಮನಾ ಮಹಾತ್ಮನಸ್ತ್ರಾಸ್ತ್ರಾಘಾತ್ಮಾನಕ್ಕಾಧ್ರಾಥ ಕಷ್ಟಾಘೋದಯಮಾನಗರ್ವದಿನವಮಾಪಾಸಿ ತಿರಸ್ಕೃಸಿಯುಮಮ್ಮಿಭೂತಿ ಯನಭೂತಂ ಮಾಡಿ (ಸುಕುಮಾ. ೪–೨೪ ವ). ಅನುಭೂತವಾಗು = ಅನುಭವಕ್ಕೆ ಬರು ; ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಾಗು : ಯೀವ್ಗೆ ಭೂಮಾತ್ ಸುಖಮೆಂಬ ಮಹಿಷಾಣಿ ಅನುಭೂತವಾಗುಕಿರೆ (ಗಣೇಶ. ೩೫–೯). [ಸಂ.]

ಅನುಭೂತಕ್ಷಣ (ನಾ). ಹಿಂದೆ ಅನುಭವಿಸಿದ ಕ್ಷಣ; ಕಳೆದು ಹೋದ ಅಥವಾ ಹಿಂದಿನ ಕ್ಷಣ: ಅನುಭೂತಕ್ಷಣಮುತ್ತರಕ್ಷಣಮಪಾರ್ಥಂ ವರ್ತಮಾನಕ್ಷಣಂ ತನಗಕ್ಕುಂ ಸುಖಹೇತುವೆಂದೊಡೆನಿತಾನುಂ ಕಾಲಮಿರ್ದುಂ ಪ್ರಯೋಜನಮೇಂ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೧೩–೧೨೫). [ಅನುಭೂತ + ಕ್ಷಣ]

ಅನುಭೂತಪೂರ್ವ (ನಾ). ಹಿಂದೆ ಅನುಭವಿಸಿದುದು; ಈ ಮೊದಲೇ ಕಂಡು ಕೇಳಿ ಅನುಭವಿಸಿದುದು: ಅದು ನಮ್ಮಿನಿಬರ ಭವಾಳಿಯಿಂದೆ ನಮಗನುಭೂತಪೂರ್ವಂ (ಆದಿಪು. ೧೬–೫೭ ವ). [ಅನುಭೂತ + ಪೂರ್ವ]

ಅನುಭೂತಿ (ನಾ). ೧. ಅನುಭಾವ; ದರ್ಶನ; ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರ: ತಗುಳ್ದುದಾ ಅಲೌಕಿಕಂ ನೋಳ್ಪರ್ಗಮನುಭೂತಿ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೩೭–೨೬೩); ಆತ್ಮನನ್ನು ಶರೀರವೆಂತಲೇ ಭಾವಿಸೋಣ; ಆಗಲೂ ಆಂತರಿಕ ಅನುಭೂತಿಯಿಂದ ಕೂಡಿದ ಶರೀರವನ್ನು ಶರೀರವಿಜ್ಞಾನದ ಸಂಶೋಧನೆಗೆ ಗುರಿಪಡಿಸಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ (ಜೀವಾತ್ಮ. ೬೨). ೨. ಸ್ವಂತ ಅನುಭವಕ್ಕೆ ಬಂದಿರುವ ತಿಳಿವು, —ಜ್ಞಾನ. ೩. ಮನಸ್ಸಿನ ನಾಲ್ಕು ಬಗೆಯ (ಮನಸ್ಸು, ಬುದ್ಧಿ, ಚಿತ್ತ, ಅಹಂಕಾರ) ವೃತ್ತಿಗಳಲ್ಲಿ ನಾಲ್ಕನೆಯದು: ಬಾರ್ಕಲೆಯು (notion) ಅನುಭೂತಿಯೆಂದು ಕರೆಯುವ ವಸ್ತುವೇ ನಾವು ಅಹಂಕಾರವೆಂದು ಕರೆಯುವ ನಾಲ್ಕನೆಯ ವೃತ್ತಿ (ಜೀವಾತ್ಮ. ೪೬). [ಸಂ.]

ಅನುಭೋಕ್ತವ್ಯ (ಗು). ಅನುಭವಿಸಲೇಬೇಕಾದ: ಏನನುಸುರುವೆನೆನ್ನ ಜನ್ಮಫಲಾನುಭೋಕ್ತವ್ಯಕ್ಕೆ ಮಿಗೆ ಸಂಧಾನವಾಯಿತು ಬದುಕಿದೆಂ (ಬಸಪು. ೩–೨೨); ಕರೆದುಕೊಂಡು ಹೋಗುವುದರಲ್ಲಿ ಆಶೆ ಕಾಣುತ್ತದೆ, ಅಪಾಯವೂ ಕಾಣುತ್ತದೆ . . . ಎರಡು ಸಂಕಟಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಈಗ ಯಾವುದು ಅನುಭೋಕ್ತವ್ಯ? (ಶಾಂತಲಾ. ೩೪೫). [ಸಂ.]

ಅನುಭೋಕ್ತೃ (ನಾ). ಅನುಭವಿಸುವವನು. [ಸಂ.]

ಅನುಭೋಗ (ನಾ). ೧. ಸುಖದುಃಖಾದಿಗಳ ಅನುಭವ: ನಿಜಾಂತರ್ಮಂದಿರದೊಳಂ ತನ್ನ ಸತಿಯುಂ ತಾನು ಸುರತಸುಖಾನುಭೋಗದಲಿ (ಬಸಪು. ೪೬–೨೦). ೨. ಸ್ವಾಮ್ಯಕ್ಕೆ ಒಳಪಟ್ಟಿರುವುದು; ಅನುಭವದಲ್ಲಿರುವುದು: ಈ ತೋಟ ಕಳೆದ ಹತ್ತುವರ್ಷಗಳಿಂದಲೂ ನನ್ನ ಅನುಭೋಗದಲ್ಲಿದೆ (ರೂಢಿ). ೩. ಮಾಡಿದ ಸೇವೆಗಾಗಿ ಅನುಭವಿಸಿಕೊಂಡು ಬರುವಂತೆ ಕೊಟ್ಟ ದತ್ತಿ. [ಸಂ.]

ಅನುಭೋಗದಾರ (ನಾ). ಅನುಭವಿಸುವವನು; ಹೊಂದಿರುವವನು; ಮಾಲಿಕ (ಕಿಸಂಗ್ಲಾ. ೪೭). [ಅನುಭೋಗ + –ದಾರ್$_2$]

ಅನುಭೋಗಿ (ನಾ). ೧. ಅನುಭವವುಳ್ಳವನು. ೨. ಅನುಭವಿಸುವವನು; ಹಕ್ಕಿರುವವನು: ಉತ್ಪನ್ನ ಹಿಡಿತದ ಮೂಲಕ ಬೆಲೆ ಏರಿಸಿ ಅನುಭೋಗಿಗಳಿಗೆ ತೊಂದರೆ ಮಾಡದೆ, ಅನುಭೋಗಿಗಳನ್ನೂ ಸಮಭಾಗಿಗಳಾಗಿ ಸೇರಿಸಿಕೊಂಡು (ಅಂತಸಂ. ೨೦೫). [ಸಂ. ಅನುಭೋಗಿನ್]

ಅನುಭೋಗಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಅನುಭವಿಸು; ಭೋಗಿಸು: ಕರ್ಮಫಲಪೋಗದೆಂತುಂ ಮುನ್ನ ತಾವನುಭೋಗಿಸದೆ (ಬಸಪು. ೩೪–೧೨); ಹೆಣ್ಣುಮಕ್ಕಳಿಗೂ ಗಂಡುಮಕ್ಕಳಿಗೂ ಚಿಕ್ಕಂದಿನಲ್ಲಿ ಚನ್ನಾಗಿ ವಿದ್ಯೆ ಕಲಿಸುತ್ತಾರೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಅವರು ಸುಖವನ್ನು ಅನುಭೋಗಿಸುತ್ತಾರೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೩–೩೩); ಇನ್ನೆಷ್ಟುದಿನ ಈ ಯಾತನೆಗಳನ್ನನುಭೋಗಿಸುವೆ? (ಅಂಬಿಕೆ. ೩೦). ೨. ಕಷ್ಟಪಡು (ಉಕ). [ಅನುಭೋಗ + –ಇಸ್ಸು$_3$]

ಅನುಮತ (ಗು). ೧. ಒಪ್ಪಿದ; ಸಮ್ಮತಿ ಹೊಂದಿದ; ಅಪ್ಪಣೆ ಪಡೆದ. (ನಾ). ೨. ಒಪ್ಪಿಗೆ; ಸಮ್ಮತಿ; ಅಪ್ಪಣೆ: ಸಂದುದು ನಾಕಿಗನನುಮತದಿಂ (ಛಂದೋಂಬು. ೨–೧೪೧); ಸಂಚರಿಸುವುದನುಮತದೊಳ್ ಬಲ್ಲರಿನೇಕಾರಮದೆಕಾರಮವಧಾರಣೆಯೊಳ್ (ಶಮದ. ೩೧೧); ಬಸವನನುಮತದಿನ್ನಗರಿಯಂ ಶೋಭನಾರ್ಥಮಲಂಕರಿಸವೇಳ್ದ (ಬಸಪು. ೪–೨). ೩. ಇಷ್ಟ; ಪ್ರಿಯ. ೪. ಅಭಿಪ್ರಾಯ: ನಕುಲ ನೀ ಹೇಳನುಮತವನಿನ್ನುಕುತಿ ಸಮರವೊ ಸಾಮವೋ (ಕುವ್ಯಾಉ. ೬–೧೩). [ಸಂ.]

ಅನುಮತಿ (ನಾ). ೧. = ಅನುಮತ ೨: ಇಂತಾಚಾರ್ಯರ ಅನುಮತಿ ಇಲ್ಲದೆ ಸಮ್ಮತ ವಿಷ್ವಕ್ಸೇನರನೊಲ್ಲದೆ (ಗಣೇಶ. ೧–೧೫); ಸರ್ಕಾರದ ಖರ್ಚಿನಲ್ಲಿಯೇ, ಒಂದು ಆರು ತಿಂಗಳು ಪ್ರವಾಸಮಾಡಿ ತಮ್ಮ ಸಂಶೋಧನೆಗಳ ಪ್ರಚಾರಮಾಡಬಹುದೆಂದು ಅನುಮತಿ ದೊರೆಯಿತು (ಸಸ್ಯಕ. ೯೯); ತಾವು ಕೃಪೆಯಿಟ್ಟು ಅಣ್ಣ ಅತ್ತಿಗೆಯರನ್ನಾದರೂ ಒಂದು ತಿಂಗಳು ಇಲ್ಲೇ ಇರಲು ಅನುಮತಿಕೊಡಿ (ಪ್ರತಾಪ. ೬೬). ೨. ಉದಯ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಕಲೆಯಷ್ಟು ಕಡಮೆಯಾಗಿರುವ ಚಂದ್ರನನ್ನುಳ್ಳ ಹುಣ್ಣಿಮೆ: "ಚಂದ್ರಂ ಕುಂದಿದ ಹುಣ್ಣಿಮೆ ಅನುಮತಿಯೆಂಬುದು" (ಹಲಾಯು. ೧೯–೧೧೨). [ಸಂ.]

ಅನುಮತಿವಿರತ (ನಾ). [ಜೈನ] ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಸಂಸಾರ ದೊಡ್ಡದಿದ್ದರೂ, ಮನೆಯ ಯೋಗಕ್ಷೇಮ ಸಾಧನೆಯನ್ನು ಮಕ್ಕಳುಮರಿಗೆ ವಹಿಸಿ, ಯಾವ ಕೆಲಸಕ್ಕೂ ತನ್ನ ಅನುಮತಿ ಅವರಿಗೆ ಅವಶ್ಯಕವಿಲ್ಲದಂತೆ ಕೇವಲ ಅತಿಥಿಯಂತೆ ವರ್ತಿಸುವ ಗೃಹಸ್ಥ: ಇಂತು ದರ್ಶನಿಕಂ ವ್ರತಿಕಂ . . . ಅನುಮತಿವಿರತಂ ಉದ್ದಿಷ್ಟವಿರತನೆಂದಿಂತು ಪನ್ನೊಂದು ವಿಕಲ್ಪಮನುಳ್ಳ ಶ್ರಾವಕರೊಳ್ (ಸುಕುಮಾ. ೬–೩೬ ವ). [ಅನುಮತಿ + ವಿರತ]

ಅನುಮತಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಒಪ್ಪು; ಸಮ್ಮತಿಸು; ಅಪ್ಪಣೆಕೊಡು: ಅತಿಥಿಪೂಜಾವಸರದೊಳು ನಿಜಸುತರು ತಾವೊಡನುಂಬರ್ ತಾವೊಲಿದನುಮತಿಸಿ ಪುರುಷರು ನಿನ್ನ ಕೈಯಂತಾಡುವುದು ಸೆಟ್ಟಿ (ಬಸಪು. ೨೪–೩೧); ವನವಾಸಬಂಧುವೀ ತರುವೃಂದಂ ಕೇಳುತನುಮತಿಸಿ ಕಲಕಂಠಾಲಾಪದನೆವದೆ ನುಡಿವುದಿದೊ ಪಡಿಮಾತಂ (ಶಾಕುಂತ. ೫೩). ೨. ಒಪ್ಪುವಂತೆ ಮಾಡು: ಹಿರಿಯ ಭಂಡಾರಾಧಿಪತ್ಯದೊಳಿರಲನುಮತಿಸಿ ಸಕಲ ರಾಜ್ಯೋದ್ಧರಣಕರಣಮನಿತ್ತು (ಬಸಪು. ೫–೧೯).
[ಅನುಮತ + –ಇಸ್ಸು$_3$]

ಅನುಮನ (ನಾ). = ಅನುಮಾನ ೩: ತನಯ ಕೇಳ್ನಿಶ್ಚಯದ ನುಡಿಯಿದು ಅನುಮನವು ತಾನಿಲ್ಲ ಯಾಜಗಜನಿತಜೀವರುಯಿಲ್ಲ ತ್ರಿಗುಣಾತ್ಮಕವೆನಿಸುತಿರುತಿಹರು (ಜ್ಞಾನಸಿಂ. ೩೦–೨). [< ಸಂ. ಅನುಮಾನ]

ಅನುಮನಸು (ನಾ). ನಿಶ್ಚಯವಿಲ್ಲದೆ ಹಿಂದು ಮುಂದು ನೋಡುವುದು: ನಿನಗೆ ಅಭಯವ ಕೊಡುವೆ ಕೇಳು ಅನುಮನಸು ನೀ ಮಾಡಬ್ಯಾಡ ಯನಗೆ ತೋರಿದ ನಿಜವ ನಿನಗೆ ಘನದಿ ಭಾಷೆಯ ಕೊಡುವೆನು (ಗೋಹಾಡು. ಪು. ೨೮). [ಅನು ? + ಮನಸು]

ಅನುಮರಣ (ನಾ). ಸಹಗಮನ. [ಸಂ.]

ಅನುಮಾಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಸಿದ್ಧಪಡಿಸು: ಉರಿಯ ಬಾಣವ ತೊಡಚಿಕುಂಡದ ಉರಿಯನನುಮಾಡಿಸಿತು × × × ನಯ ಹಿರಿಯ ಧರ್ಮಜಭೀಮರಿಗೆ ನಮಿಸಿದನು ಮನದೊಳಗೆ . . . ಕಲಿಪಾರ್ಥ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ಓರಿಇ. ಪರಿ ೨೯೬). [ಅನುಮಾಡು + –ಇಸ್ಸು$_3$]

ಅನುಮಾಡು (ಕ್ರಿ). ೧. ಅಣಿಮಾಡು; ಸಿದ್ಧಗೊಳಿಸು; ಹದಗೊಳಿಸು: ರಂಗಮಂಟಪದೊಳು ನಮಸ್ಕಾರಮಂ ಮಾಡಿ ಲಿಂಗಕ್ಕೆ ಪರಿಪರಿಯ ಪೂಜೆಗೆಂದನುಮಾಡಿ (ಅನೀರ. ೮೨–೨೦); ಸಾರಥಿ ಬಿಲುರಥವನನುಮಾಡು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೩–೩೭); ಮೊಸರ ನಾಲ್ಕಜಿಳೊಂದು ಭಾಗ ನೀರೆಜೆದುಕೊಂಡದನು ಕಡೆದು ಅನುಮಾಡೆ ಸಿಂಧು [ಸೀಧು ?] ಪೆಸರಾಯ್ತು (ಸೂಪಶಾ. ೨–೧೩); ಖಾನಖಾನರು ಮನ ಹರುಷದೆ ತಮ್ಮ ಬಲವ ಅನುಮಾಡಿ ಬೇರೆ ಬೇರೈತಂದು ತೋಜುವ ಘನವಿವರವನೇವೇಳ್ವೆ (ಕಂನವಿ. ೧೧–೮೧). ೨. ಸಿದ್ಧವಾಗು; ಸಜ್ಜಾಗು:

ತನ್ನ ಹಿಂದೆಡಬಲದೊಳು ತುರಗ ಸಂದಣಿಸುತ ಬರೆ ಕಟ್ಟುಗೆಯರು ಬೋ
ಯೆಂದು ಬಾಗಲನುಮಾಡುವರು (ಗೋವಿಟೀ. ೨-೨೫). 'ಅನುಗೆಯ್ '
ಪರಾ. [ಅನ್ವು + ಮಾಡು]

ಅನುಮಾನ (ನಾ). ೧. ಹಿಂದಿನ ಅನುಭವದಿಂದ ತರ್ಕಿಸಿ ವಿಷಯ
ವನ್ನು ತಿಳಿಯುವ ಕ್ರಮ; ತರ್ಕ; ಊಹೆ: ಪ್ರತಿಪಲ್ಲಿ ಕೇಳಿ
ದ್ದಷ್ಟದಲ್ಲಿ ಕಂಡು ಅನುಮಾನದಲ್ಲಿ ಅಱಿದು ಭಾವ ನಿರ್ಧಾರವಾಗಿ
ಯಲ್ಲದೆ ನಿಶ್ಚಯವಿಲ್ಲ (ಕೂ ೧ ಪಗ. ೧೫-೨೩೮); ಅನುಮಾನದಿಂದ
ಮಱಿಗುಂ ನಗರೀಜನವೂಂತದೆಬ್ಬಲಮಂ (ಭಾಭವಿ.೪-೩); ಹೊಗೆಯಿಂದ
ಬೆಂಕಿಯನ್ನು ಊಹಿಸುವಂತೆ ಹೆಗ್ಗುರುತಿನಿಂದ ಊಹಿಸಿ ತಿಳಿಯುವುದು
ಅನುಮಾನ (ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾ. ೨-೨೫); ಯಾವುದಾದರೂ ಒಂದು ಸಿದ್ಧಾಂತ
ವನ್ನು ಮಾಡಬೇಕಾದರೆ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ, ಅನುಮಾನ, ಆಗಮ ಎಂದು ಮೂರು
ಆಧಾರಗಳ ಮೇಲೆ ಮಾತುವರು (ಹಸಾರ. ೧೧-೧ ಟೀಕ್ಕು); ಯಾವತ್ತು
ಪದಾರ್ಥಗಳಲ್ಲಿ ಎರಡೂ ಜಾತಿಯ ವಿದ್ಯುಲ್ಲತೆಯು ಸಮಸಮವಾಗಿ
ವಾಸಿಸುತ್ತದೆಂದು ಮೇಲಿನ ಪ್ರಯೋಗದಿಂದ ಅನುಮಾನವಾಗುತ್ತದೆ
(ಮುಂಬಯಿ. ೫-೨೦೯). ೨. ರೀತಿ; ಹವಣು: ಮಱು [ಭಾತು] ಬಲ್ಲ
ನರು ಬಲ್ಲೆವೆಂದಂತಿರ್ದ ಮಹಿಮೆ ಈ ಹಿಂಗಿರಬೇಡಾ?
ಗೊಹೇಶ್ವರನ ಆತ್ಮಾನವಡಗಿನುವ ಅನುಮಾನವನು ನೀನಲ್ಲದೆ ಮಹೀ
ತಳದೊಳು ಮತ್ತೆ ಬಲ್ಲನರಾರು ಹೇಳಾ ಸಂಗನ ಬಸವಣ್ಣ (ಅವಚ.
೨೪೬-೧೧೩೬). ೩. ಸಂಶಯ; ಸಂದೇಹ: ಅನುಮಾನಕ್ಕೆಡೆಯಿಲ್ಲ
ಬಾಹುಬೊಡೆ (ಎಇ. XII, ೨೫೦-೧೬೬ ; 1077); ಏನಸಂಭಾವಿತವನಾ
ದೊಡಂ ವೃದ್ಧರನುಮಾನವಿಲ್ಲದೆ ನುಡಿವರ್ (ಸದ್ವಾ. ೧-೪೪); ಅನು
ಮಾನವನು ಬಿಡದೀಕು ತನ್ನ ತನುಮನಧಿನವಪ್ಪಿಸಿ ಕೊಡಬೇಕು
(ಪುರಂದ. ೧೯-೧೪೮); ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ನನಗೆ ಮೊದಲೇ ಅನುಮಾನ
ವಿದ್ದಿತು (ಅರ್ಥಗಿ. ೬೨). ೪. ಉದ್ದೇಶ: ಏಪಿದೆತ್ತಣ ರಥಸವೆಲೆ ಪವ
ಮಾನಸುತ ಪಡ ಮರಳು ನಿನ್ನನುಮಾನವಾವುದು ಗಮನವಲ್ಲಿಗೆ ಮಾಡು
ದಿನ್ನಹವ (ಕುಮ್ಮಾದ್ವೈ. ೧೨-೧೨). [ಸಂ.]

ಅನುಮಾನಂಬಡು, ಅನುಮಾನಪಡು (ಕ್ರಿ). ಸಂಶಯಪಡು;
ಸಂದೇಹವನ್ನು ಹೊಂದು: ಅನುಮಾನಂಬಡೆ ರಾಮನಗ್ನಿಯೊಳಪ್ಪೊಕ್ಕು
ನೀತಿ ತಾನ್ಮೆತ್ತರಲ್ . . . ದೂರ ಪೋದುದೇ ಜನರಂ ಮೆಚ್ಚಿಸಲಾಗದೆ
(ಸೋಪರೀ. ೮೩). **ಅನುಮಾನಪಡು**: ಅವರು ನಮ್ಮಲ್ಲಿ ಯಾರ
ಮೇಲೆ ಬೇಕಾದರೂ ಅನುಮಾನಪಡಬಹುದು (ಶಾಲಿಮ. ೩೫).
[ಅನುಮಾನ + ಪಡು,]

ಅನುಮಾನಪಡು 'ಅನುಮಾನಂಬಡು' ನೋ.

ಅನುಮಾನಪ್ರಮಾಣ (ನಾ). ವಿಷಯಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಸಾಧನವಾದ
ಮೂರುಬಗೆಯ ಪ್ರಮಾಣಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಅನುಮಾನ ಪ್ರಮಾಣ
ಮನಸ್ಯಾ ದೇಕಕಾಲಾದಿಗಳ್ ಭಿನ್ನವಪ್ಪುದಱಂ ದ್ರವ್ಯಕೃತ್ಯಂ ಭಿನ್ನಂ
(ಕಾಂತಿಷೆ. ೪-೧೨೬ ನ); ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಪ್ರಮಾಣ ಅನುಮಾನಪ್ರಮಾಣ ಆಗಮ
ಪ್ರಮಾಣ ಏತಿಕ್ಕಪ್ರಮಾಣವೆಂಬವೇ ವಸ್ತುಸಿದ್ಧಿಗಪ್ಪ ಪ್ರಮಾಣಂಗಳು
(ವಿವೇಕ. ೧೮); ಬೆಂಕಿಯುಮಂಡು ಪೊಗೆಯರದೆಂಬ ನೇಮಮಂ ಅಡಿಗೆ
ವನೆಯೊಳ್ ನಿಶ್ಚಯಂಗೆಯ್ದು ಬೆಟ್ಟ ಮೊದಲಾದ ಪೆಜತೊಂದೆಡೆಯೊಳ್ಕಿ
ಗೆಯೂ ಕಂಡು ಅಲ್ಲಿ ಬೆಂಕಿಯುಂಟೆಂದು ತಿಳಿವುದು ಅನುಮಾನ ಪ್ರಮಾಣ
ವೆಸಸುವುದು (ಚಳಿ. ೩ ವ). [ಅನುಮಾನ + ಪ್ರಮಾಣ]

ಅನುಮಾನಾಲಂಕಾರ (ನಾ). [ಕಾವ್ಯಮಿ] ಅರ್ಥಾಲಂಕಾರಗಳಲ್ಲಿ
ಒಂದು ಬಗೆ: ಕಾರ್ಯದಿಂದ ಕಾರಣವನ್ನು ಊಹಿಸಿ ಕಂಡು ಹಿಡಿದಲ್ಲಿ
ಅನುಮಾನಾಲಂಕಾರವಾಗುವುದು (ಕೃಷಿಡಿ. ೨೦೩).
[ಅನುಮಾನ + ಅಲಂಕಾರ]

ಅನುಮಾನಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಊಹಿಸಿ ತಿಳಿ: ಇಂತಿದು ಪೂರ್ವಸ್ಯಾನಮುಂ
ತೀರ್ಥಂಸ್ಯಾನಮೆಂಬುದನಿರನಿನುಮಾನಿಸಿದಾಯವಸರದೊಳು (ಸೌಇಇ.
IX-i, ೧೨೮-೩೪ ; 1065); ಮನದೊಳನುಮಾನಿಸದೀಗ ಮಾನಿ ಮಹಾ
ಸತಿಯೆನುತ ಶಿಸ್ಯಯಗೊಂಡ ಮನದೊಳಗೆ (ಪಳಚ. ೭-೨೩); ಶ್ರೀ ಜಗ
ನ್ನಾಥದಾಸರೇ ಮಾಡಿರುವ ಪದದಿಂದಲೂ ಇದನ್ನು ಅನುಮಾನಿಸಬಹುದು
(ಜಗದಾ. ೧೫೦). ೨. ನಿರ್ಧಾರವಿಲ್ಲದೆ ಹಿಂದೆ ಮುಂದೆ ನೋಡು: ಎನಿತಂ
ಬೆಸಗೊಂಡೊಡವನಂತಿತಕ್ಕಂ ತುಱಲಂ ಬಱಯ ಪರಕೆಯು ತೆಜ
ದಿಂದನುಮಾನಿಸದೆ ಸದುತ್ತರಮನೆ ಕುಡುವರ್ ಬೇಗಮಂತೆ ಜ್ಞೆನಲ್ಕರಿ
ಗಳ್ (ಸಮಪ್ರ. ೭-೨೭); ಆವುದಕ್ಕನುಮಾನಿಸರೆಯಿಂದಾವ ಶಬ್ದಾರ್ಥ
ಮುಮನಾನಿಡೆ ಭಾವಿಸಲ್ಪನಗಜಿಪಿ ನಿನ್ನಾತ್ಮದೊಳಗಲಿದರ್ಯ (ಜಸವ.
೧-೧೫); ಬಾಶರಥಿಯಿಪ್ಪಸನುಮಾನಿಸದೆ ತಾನನ್ಯೂನ ದಯೆಯಿಂದಪ್ಪಿ
ಕೊಟ್ಟಳಯವನು ಮೈತ್ರಿಯನು (ಸಂಂಕಾಂ. ೧೬೧). ೩. ಭಾವಿಸು;
ಚಿಂತಿಸು: ತನಗೆ ಸರಿಹಿತಮೆ ಹಿತಮೆಂದನುಮಾನಿಸಿ ನೋಳ್ಕಮೊಲ್ಲ
ಮಾಡಿಸೆ ವಿಶ್ವಾವನಿಯೊಳಗೆ ನೆಲ್ಲವತ್ತಿಯ ಜನಭವನಂ ರಿತುವಿಮಾನಮಂ
ಪೊಲಿಲ್ಕರ್ಗಂ (ವಿಕ. VII, ೩೭೮೬. ೧೦-೪೮ ; 1085); ಇನಿಯನಾರೊಳಿಗಿ
ನುತ್ತ ಡೆಯಲ್ಲಿ ಪಾನವನನುಮಾನಿಸುತ ಮನದಲ್ಲಿ ನೆನೆವಷ್ಟಲೊಳಗೆ ಗಿಂದಿ
ಯನ್ತಿತ್ತಿಕೊಡುವಳಾ ಮನವ ಪೊಕ್ಕಿಲ್ಲವೆಂಬಂತೆ (ಭಗಚ. ೧೦-೪೪).
[ಅನುಮಾನ + -ಇಸು,]

ಅನುಮಾನೋಕ್ತಿ (ನಾ). ತರ್ಕ; ಊಹೆ: "ಊಹಾ, ತರ್ಕ, ಅನು
ಮಾನೋಕ್ತಿ !—ಈ ೩ ತರ್ಕದ ಪೆಸರ್" (ಹಲಾಯು. ೩-೧೦).
[ಅನುಮಾನ + ಉಕ್ತಿ]

ಅನುಮಾಯಣ (ನಾ). ಸಮ್ಮತಿ; ಒಪ್ಪಿಗೆ (?): ಮನದ ಪೇದ
ಮನೆಯ್ದೆ ಮಾಣಿಸುವುದಿಂ ನಾಳೆನಿಳೆ ತಪ್ಪುದು ತಡೆಯಲಾಗದ
ನೆಲಾದು ಪವನತನಯಗಸು[ಪಾಠಾಂ. ಹಸು]ಮಾಯಣಮೆಂದಿವಸದಿರು
ಪಿನಗೆನ್ನಾಣೆಯೆಂದುಂ ಬೀಳ್ಕೊಟ್ಟು ಳಳುಪೆ (ಕುಮುಕಾ. ೧೩-೭).
[ಪ್ರಾ. ಅಣುಮಾಯಣ (< ಸಂ. ಅನುಮೋದನ ?)]

ಅನುಮಾರ್ಗ್ರಕ್ರಮ (ನಾ). ಸಂಪ್ರದಾಯದ ಮಾರ್ಗವನ್ನು ಅನು
ಸರಿಸಿದ ರೀತಿ: ಳನಮರಡನಿಯದಜಸಿಳಮಾಜನೆಯ ವಿಭಕ್ತಿಯೊಳ
ಮೊಳವು ಗುರುಲಳುಳೀಲದಂ ಅನುಯತ್ಪತ್ಪಿಯನೆಱದದನನುಮಾರ್ಗ
ಕ್ರಮದೆ ಸಯ್ದು ಮಾಡುಗೆ ನಿಪುಣಂ (ಕವಿರಾ. ೩-೧೪).
[ಅನುಮಾರ್ಗ್ + ಕ್ರಮ]

ಅನುಮಿತ (ಗು). ಊಹಿಸಲ್ಪಟ್ಟ; ತರ್ಕಿಸಿದ: 'ಶ್ರುತಿಪಾದ್ಯ' ವಿಷಯ
ಗಳೂ 'ಲಿಂಗಿ' ಯ ಸ್ವರೂಪದಲ್ಲಿರುವಂತೆ ಕಾಣುವುದಿಲ್ಲ (ಎಂದರೆ ಶಬ್ದ
ಗಳಿಂದ ಅನುಮಿತವಾಗುವುದಿಲ್ಲ) (ಧ್ವನ್ಯಾಲೋ. ೨೦೬). [ಸಂ.]

ಅನುಮಿತಿ (ನಾ). ಊಹೆ; ತರ್ಕಬದ್ಧವಾದ ತೀರ್ಮಾನ: ಹಿಂದಿನ
ಅನುಭವದ ಆಧಾರದಿಂದ ತರ್ಕಿಸಿ ತಿಳಿಯುವುದು: ಸಾಧನಮಂ
ಸಾಧ್ಯಕ್ಕಳ್ಳವಿರೋಧಿಯನೆಱದೊಡೆಗೆಯ್ವುದನುಮಿತಿ[ಪಾಠಾಂ. ಮತಿ]ಯೆ
ಏಕುಂ (ಕಾವ್ಯಾನು. ೩೩೪); ಎನಗೆ ಸುಖವಿಲ್ಲವದರಿಂ ದೇವರಂರನೆನ್ನ ನನು
ಮಿತಿಯ ನೀಂ ಗೆಯ್ಯುಸುಖಿಯರೆನೆಸುವಂ ? (ಮುಂಕಾಳ. ೫೧೪). [ಸಂ.]

ಅನುಮಿತಿಸು (ಕ್ರಿ). ಊಹಿಸು; ತರ್ಕಿಸು; ಅನುಮಾನದಿಂದ ತಿಳಿ:
ತನಗಿಂತ ಹಿಂದ ಭುವನಕ್ಕಿಂತ ಹಿಂದಿರುವಂತನುಭವದ ಹಿಂದೆ ಸೃಷ್ಟಿಯು
ನೆರೆಳ ಹಿಂದೆ ಅನುಮಿತಿಸಿ ಮನುಜನಾ ಹಿರಿದನೆಳಸುವನು (ಮಂಕುಳ.
೪೮೬). [ಅನುಮಿತಿ + -ಇಸು,]

ಅನುಮಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಸಂದೇಹಪಡು; ಶಂಕಿಸು; ಹಿಂದು ಮುಂದು
ನೋಡು (?): ಎನತೆತಿಹು ಚಳಿ ಪೋಗಲಪತಿನತು ಪಸವಡಸೆ ಅನುಮಿ
ಸುತೆ ಹಸಿದಂ ಹಸಿದೆಯೆನುತೆ ಲಟಲಟಿಸೆ (ಇಳಿ. ೫೩) ; ಮುಖಗಳು ಬಪ್ಪ

ಬಟ್ಟೆಯ ಚರ್ಮದೃಷ್ಟಿಯೊಳನುಮಿಸಿ ನೋಡುವ ನೊಮ್ಮೆ (ಭರತ. ೬–೨೬); ಇಂಪುಳ ಕೋಪಮಂ ತಿಳಿಪದಾಂ ಮಜವಟ್ಟವನಂತೆಯೆಂದು ಕೈಮ್ಮನ ಬಗೆನೋಡಲಿರ್ದೀಡಿಸಿರ್ದಿ ಅಜಬೆಯೆನ್ನ ಮೇಲಿದೇನನಿದ ನೆಂದು ಮಂಚಡಿಯಲ್ಲಿನಸತ್ತಲೆ ಸಾರೆನುತ್ತುರ್ದನುಮಿಸಿ ನೂಂಕಿ ನೋಡಿ ತೆಗೆದಪ್ಪುವ ನಲ್ಲಳನೆಲ್ಲಿ ಕಾಣ್ಪೆನೋ (ಕೃಷ್ಣಾರ. ೩–೩೯). ೨. ಊಹಿಸು : ಪ್ರಕಾಶವೆಂಬ ಫಲವನ್ನು ಇದು ಉಂಟುಮಾಡಿ ಅದರಿಂದ ಅನುಮಾಸ್ಪದಬೇಕಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಇದು ಅನುಮೇಯಜ್ಞಾನವಾದ (ಹಿಂದಸಾ. ೧೯೭). ೩. ತಿಳಿಸು ; ಬೋಧಿಸು : ಮುಜೆಗೆಂದುಂ ಕೋಡದುಗ್ರಾತಪಕಿ ಸಿಡಿಯುದುದ್ದಿಮುಕ್ಕಳ್ಳದೋರಂತೊಲವಿಂ ಸಮ್ಮುಕ್ತಪೋನಾರದೊಳೊಡಿಪಿದವಿರಂಗಕ್ಷಯಶ್ರೀ ಕರಂ ಕಯ್ಯೊಳಗಪ್ಪಳ್ ತಪ್ಪದೆಂದುರ್ವ್ವರೆಗೆನುಮಿ[ಪಾಶಾ. ವಿ]ಸುವಂತಾವಗಂ ತೋ ೀ ಬು ವೀ ನಿಶ್ಚಲ ಮೂರ್ತ್ತಿಶ್ರೀಯ ಸಾಮರ್ತ್ಥ್ಯಮನೆಮರುಳರ್ ಬಲ್ಲರೇ ಗುಮ್ಮಟೇಶಾ (ಕಬ್ಬಾಸು. ೧೪೦ ವ್ಯಾ). 'ಅನುವಿಸು' ಪರಾ.

[ಅನು ? + –ಇಸ್ಯು]

ಅನುಮೇಯ (ನಾ). ಊಹಿಸಿ ತಿಳಿಯತಕ್ಕುದು; ತರ್ಕದಿಂದ ತಿಳಿಯಬಹುದಾದುದು : ಎರಡುಂ ಕಾಲಡೊಳಗೆ . . . ಲೋಕಾಕಾಶ ಪ್ರದೇಶಪ್ರಮಾಣ ಪರಿಣಾಮಮುಂ ಅಸ್ಮದಾದ್ಯಮನುಮೇಯಮುಂ ಸರ್ವಜ್ಞ ಗೋಚರಮುಮಪ್ಪುದು ಮುಖ್ಯಕಾಲಂ (ಅದಿಪು. ೬–೪೪ ವ) ; ಅರ್ಥವುವಾಚ್ಯ. ಅನುಮೇಯ ಎಂದು ಎರಡು ಬಗೆ (ಭಾರ ದಾಸ. ೯೧). [ಸಂ.]

ಅನುಮೇಯಿಸು, ಅನುಮೈಸು (ಕ್ರಿ). ತರ್ಕಿಸು ; ಊಹಿಸಿ ತಿಳಿ : ಭಗವಂತನ ಗುಣಗಳು ಎಂತಹನೆಂಬುದನ್ನು ಅನುಮೇಯಿಸಿ ಆ ಗುಣಗಳನ್ನು ಅನುಕರಣಮಾಡಬೇಕೆಂಬುದೇ ಮಹತ್ಮಾದನ ಅಧಿಪ್ರಾಯಮ (ಶೃಗಂಬ. ೧೪೧). **ಅನುವೈಸು** : ಸನುರುಚಿಯಾದ ಜನರ ಇಷ್ಟರಂತೆ ಪಾಲಿಸುವ ಅನುವೈಸುವವದು ಹಯಿಯ ಪದ ಭಳುತಿ ಬಲ್ಲವರಾರು (ವಿಕ್ರಸು. ೧೬–೫). [ಅನುಮೇಯ + –ಇಸ್ಯು]

ಅನುವೈಸು 'ಅನುಮೇಯಿಸು' ನೋ.

ಅನುಮೋದ (ನಾ). ಸಂತೋಷ : ಅಂತು ತನ್ನಿರ್ವರಗ್ರಮಹಿಷಿಯರುಂ ದ್ವಿಜತನೂಜ ಸತ್ಯಭಾಮೆಯುಂ ಪರ್ಯಷ್ಟಿಸಕ್ತ್ಯರುವಿನುಮೋದಾನು ರಕ್ತಯರುಮಾಗಿ (ಶಾಂತಿಪು. ೬–೬೨ ವ). ೨. ಒಪ್ಪಿಗೆ ; ಸಮ್ಮತಿ : ಮತ್ತಮುತ್ತಮಪಾತ್ರದಾನಾನುಮೋದಫಲದಿಂದಲ್ಲಿ ಪುಟ್ಟುವ ಜೀವಂಗಳ್ (ಅದಿಪು. ೫–೪೧ ವ). [ಸಂ.]

ಅನುಮೋದಕ (ನಾ). ಅನುಮೋದನೆ ಮಾಡುವವನು ; ಸಮ್ಮತಿಸುವವನು. [ಸಂ.]

ಅನುಮೋದನ, ಅನುಮೋದನೆ(ನಾ). ೧. ಸಂತೋಷವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುವುದು. ೨. ನಂಬಿಸುವುದು : "ನಂಬಿಸು – ಅನುಮೋದನೇ" (ಶಬ್ದಾಥಾ). ೩. ಸಮ್ಮತಿ. ೪. ಸಹಾನುಭೂತಿಯಿಂದ ಒದಗಿದ ಸಂತೋಷ. **ಅನುಮೋದನೆ** : ೩. ಈ ಜಲ್ಲಾಟದಲ್ಲಿ ಹಿರಿಯರೂ ಭಾಗವಹಿಸಿದ್ದರಿಂದ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳಿಗೆ ಅನುಮೋದನೆ ನಿಶ್ಚಯವಾಗಿತ್ತು (ರಂಗರೋ. ೪೭); ನೂಡನೆಗಳು ಇತರ ದೇಶಗಳ ಆತಿವಿಖ್ಯಾತ ಸಸ್ಯರೋಗ ಶಾಸ್ತ್ರಜ್ಞರ ಅನುಮೋದನೆಯನ್ನು ಪಡೆದಿದ್ದರೂ ದುರ್ದೈವದಿಂದ ನನ್ನು ದೇಶದಲ್ಲಿಯೇ . . . ಬೇಕಿಗಳಿಗೆ ಗುರಿಯಾದವು (ಸಸ್ಯಕ. ೧೪೦).

ಅನುಮೋದನೆ ಕೊಡು, ಅನುಮೋದನೆ ಮಾಡು = ಒಪ್ಪಿಗೆ ಸೂಚಿಸು ; ಬೆಂಬಲ ಕೊಡು ; ಪುಷ್ಟೀಕರಿಸು. [ಸಂ.]

ಅನುಮೋದನಪುಣ್ಯ (ನಾ). ಒಳ್ಳೆಯ ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಒಪ್ಪಿಗೆಯನ್ನು ಕೊಡುವುದರಿಂದ ಉಂಟಾಗುವ ಒಳ್ಳೆಯ ಫಲ : ಎನಗನುಮೋದನ ಪುಣ್ಯಂ ನಿನಗಂ ಶಿಸ್ಪೀಮಮಪ್ಪ ಪುಣ್ಯಂ ಸಾಗ್ಗುಂ (ಎಳ. XII, ೩೩೮೬. ೯೩–೧೨ ; 1174 ?); ನನ್ನ ಸದ್ಭೋಜನಕ್ಕೆ ಒಡಂಬಡು ! ನೀನು ಅನುಮೋದನಪುಣ್ಯವನ್ನು ಪಡೆದು ಪುನೀತನಾಗುವೆ (ದಾಸಚಂ. ೨೨).

[ಅನುಮೋದನ + ಪುಣ್ಯ]

ಅನುಮೋದನೆ 'ಅನುಮೋದನ' ನೋ.

ಅನುಮೋದಪುಣ್ಯ (ನಾ). = ಅನುಮೋದನಪುಣ್ಯ : ಮುಜೆಪೊಕ್ಕ ವಧೂವರರುಮನುಮೋದಪುಣ್ಯಮಂ ಪಡೆವರ್ (ಜಾವಂಪು. ೫೬–೨೨).

[ಅನುಮೋದ + ಪುಣ್ಯ]

ಅನುಮೋದಫಲ (ನಾ). ಅನುಮೋದನದಿಂದ ಬರುವ ಪುಣ್ಯ ಅಥವಾ ಪಾಪ. 'ಅನುಮೋದ' ೨ರ ಪ್ರಯೋಗವನ್ನು ನೋಡಿ.

[ಅನುಮೋದ + ಫಲ]

ಅನುಮೋದಮಾನ (ಗು). ಅನುಮೋದನೆ ಮಾಡುವ ; ಸಹಾನುಭೂತಿಯಿಂದ ಸಂತೋಷಪಡುವ : ಅಂತನುಮೋದಮಾನ ಶ್ರೀ ಪ್ರಭಾದೇವ್ಯಾದಿಕಂ ಜಿನೇಂದ್ರಪಾದಾರವಿಂದಂಗಳನಚ್ಚಿಸಿ (ಶಾಂತಿಪು. ೬–೬೬ ವ). [ಸಂ.]

ಅನುಮೋದಿ (ನಾ). ೧. ಅನುಮೋದಿಸುವವನು. ೨. ಸಹಾನುಭೂತಿಯಿಂದ ಸಂತೋಷಪಡುವವನು : ಎನುತ ಚಂತಿಸಿ ಯೇಕಾಂತಕಿ ಬಂದೊರ್ವನನುಮೋದಿಯಪ್ಪ ಚಿತ್ರಕಥ ಘನವೇಗದಿಂದ ಬರಿಸಿ (ಪ್ರಭೃಂಪು. ೨–೫೯). [ಸಂ. ಅನುಮೋದಿನ್]

ಅನುಮೋದಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಒಪ್ಪು ; ಸಮ್ಮತಿಸು : ವಿಮಲೆಯ ಸೂಚನೆಯನ್ನು ಸಂಯುಕ್ತೆಯು ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಅನುಮೋದಿಸಿದಳು (ಹಂಕಥ. ೨೦) ; ಪರ್ಯಾದೋಚಿಸಿ ಯಾವ ನಿಶ್ಚಯಕ್ಕೆ ಬಂದನೋ ಅದನ್ನು ಅವನ ಮಂತ್ರಿಮಂಡಲವು ಅನುಮೋದಿಸಿತು (ಕುಸಾಚ. ೧೯೭). ೨. ಬೆರೆದು ಬೃರ ಸೂಚನೆಯನ್ನು ಪುಷ್ಟೀಕರಿಸು. [ಅನುಮೋದ + –ಇಸ್ಯು]

ಅನುಯಾತ (ಗು). ಅನುಸರಿಸಿಬಂದ ; ಹಿಂಬಾಲಿಸಿದ : ಅನುಯಾತ ಮಧು ವ್ರತ ಗೀತಪ್ರಸ್ತೋತ್ಪಾದಿತ ವಿಪ್ರಯುಕ್ತವಧಾತಾಪ್ರವಣವ್ರಣಾನ ಸಮಿಧಾರಣಂ (ದಮಸ್ತ. ೬–೫೮). [ಸಂ.]

ಅನುಯಾಯಿ (ನಾ). ೧. ಅನುಸರಿಸಿ ನಡೆಯುವವನು ; ಹಿಂಬಾಲಕ : ದೇಕಕ್ಕಾಗಿ ನೀವೂ ಶ್ರಮಿಸಬೇಕು, ಆಗ ನಾವೆಲ್ಲರೂ ನಿಮ್ಮ ಅನುಯಾಯಿಗಳಾಗುವೆವು (ಕುಬಿಣ. ೧೧೯). ೨. ಯಾವುದಾದರೊಂದು ಪಂಥವನ್ನು ಹಿಡಿದು ನಡೆಯುವವನು : ಬ್ರಹ್ಮನನುಯಾಯಿಗಳು ನಾವೆಲ್ಲ ಹೇಯವದರೊಳಗೇನೆಮೂ (ಮಂಕುಶ. ೬೦೩).

[ಸಂ. ಅನುಯಾಯಿನ್]

ಅನುಯೋಗ (ನಾ). ೧. ಪ್ರಶ್ನೆ ; ಬೆಸಗೊಳ್ಳುವುದು : "ಪ್ರಶ್ನೆ, ಅನು ಯೋಗ – ಈ ೨ ಬೆಸಗೊಳ್ಳಹ" (ಶಬ್ದಾಮಂ. ೨೫–೧೫೩). ೨. ದೋಷಾರೋಪಣೆ ; ತಪ್ಪು ಹೊರಿಸುವುದು. ೩. ಶಿಕ್ಷಿಸುವುದು ; ದಂಡನೆ. ೪. ಸಲಹೆ ಕೇಳುವುದು. ೫. ಆತ್ಮಧ್ಯಾನ; ಭಗವಂತನಲ್ಲಿ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಒಂದುಗೂಡಿಸುವುದು. ೬. [ಜೈನ] ತೀರ್ಥಂಕರರು ಉಪದೇಶಿಸಿದ ಶಾಸ್ತ್ರಸಮುದಾಯ : "ಸೂತ್ರಗಳ ಮುಖಾಂತರ ಪ್ರತಿಪಾದಿಸಿದ ಅರ್ಥಕ್ಕೆ–ಅನುಕೂಲವಾಗಿರುವ ಸಂಬಂಧಕ್ಕೇ ಅನುಯೋಗವೆಂದು ಹೆಸರು" (ಪ್ರಸಪ್ರ. ೧೫೪) ; ಅನುಯೋಗ ಕುಸುಮಪಾಪಮವೇಳಕಯಲಕತಿಮಂಗಳ ಮ ಹಿ ಜ ಸದ್ಗತಿಜನಮೆಮಗೆ ವಿಶ್ರಮವನಮುಕ್ಕತಿ ವಿಶ್ರುತಕ್ಕುತತ್ಸ್ಕಂದವನಂ (ಅದಿಪು. ೧–೧೧೦). ℙ ಇವು ಪ್ರಥಮಾನುಯೋಗ, ಕರಣಾನುಯೋಗ, ಚರಣಾನುಯೋಗ, ದ್ರವ್ಯಾನುಯೋಗ ಎಂದು ನಾಲ್ಕು ವಿಧಾಗಗಳು. [ಸಂ.]

ಅನುಯೋಜನ (ನಾ). ೧. ಪ್ರಶ್ನೆ ; ಪ್ರಶ್ನೆ ಕೇಳುವುದು. ೨. ಸೇರಿಸುವುದು ; ಜೋಡಣೆ ; ಸಂಬಂಧಕಲ್ಪನೆ. [ಸಂ.]

ಅನುಯೋಜಿಸು (ಕ್ರಿ). ಜೋಡಿಸು; ಸೇರಿಸು; ಸಂಬಂಧ ಕಲ್ಪಿಸು (ದಕ್ಷ. ೪). [ಅನುಯೋಜನ + –ಇಸ್ಯು]

ಅನುರಕ್ತ (ನಾ). ಆಸಕ್ತಿಯುಳ್ಳವನು; ಒಲಿದವನು; ಭಕ್ತ: ಗುರು ನಿರಂತರ ಪರಿಚರಣಾವಿಸ್ತರಣ ಸದ್ಭಾವನಾರಕ್ತಾ ವರದ ಗುರುಲಿಂಗ ವಿಮುಖಪದಾರ್ಥಕೋವಿದ ವಿರಕ್ತ (ಬಸವ. ೭೯–೬೮). [ಸಂ.]

ಅನುರಕ್ತಂಮಾಡು (ಕ್ರಿ). ಒಲಿಯುವಂತೆ ಮಾಡು: ತನಗನುರಕ್ತಂ ಮಾಡಿದಳನೇಕ ಕಾಮುಕ ಜನಮಂ (ಕಾಂಡಿಪ. ೪–೨೧).
[ಅನುರಕ್ತ + ಮಾಡು.]

ಅನುರಕ್ತತೆ (ನಾ). = ಅನುರಕ್ತಿ: ಅಂತು ಮನದೊಳಿಗೆದ ಕಾರುಣ್ಯ ರಸಮು ಸೀತೆಯೊಳಾದಸುರಕ್ತತೆಯಂ ಕರ್ಚಿ ಕಳೆವುದುಂ (ಪಂಡಿತಾಮಾ. ೧೪–೧೧೩ ವ). [ಸಂ. ಅನುರಕ್ತತಾ]

ಅನುರಕ್ತಿ (ನಾ). ಒಲವು; ಪ್ರೇಮ; ಗಾಢವಾದ ಆಸಕ್ತಿ: ಯುಕ್ತ ಸಂಗಾದಾನುರಕ್ತಿ ವಿರಕ್ತಿಯೊಂದು ನಿರೂಪಣದೊಳುದ್ಭುಕ್ವವಹುದೆಂತೆನೆ (ಬಸವ. ೪೪–೬೫); ಭಾವಾವೇಶಕ್ಕೆ, ಅನುರಕ್ತಿಗೆ ಇಲ್ಲಿ ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲ (ಮುಕ್ತಲ. ೮). [ಸಂ.]

ಅನುರಕ್ತಿಸು (ಕ್ರಿ)– ಗಾಢವಾದ ಆಸಕ್ತಿಯನ್ನು ತೋರು: ಸಕ್ತ ನಿರ್ಮಲಿಕಾಂಗಲಿಂಗ ಪ್ರಯುಕ್ತ ಸತ್ಕ್ರಿಯೆಗಳಲಿಂದರ್ ಅನುರಕ್ತಿಸಲು ಸದ್ಭಕ್ತ ಪ್ರಸಾದ ಪರಿಠಯಂ ಮಾಡಿ (ಬಸವ. ೪೪–೬೪). [ಅನುರಕ್ತ + –ಇಸ್ಯು]

ಅನುರಕ್ತೆ (ನಾ). ಅನುರಕ್ತಳಾದವಳು; ಒಲಿದವಳು: ರಕ್ತಿಯನು ರಕ್ತಿಯಿಂದೆಯಿಂದಿಂತು ಮೂಜು ತೆಱದಿಂ ಬೇಟಮನಕ್ಕುಂ (ಮುಡಿ. ೧೧–೩೬); (ಶಾಂತಿ. ೬–೭೨ ನೋಡಿ). [ಸಂ. ಅನುರಕ್ತಾ]

ಅನುರಣನ (ನಾ). ೧. ಅನುಸರಿಸಿ ಮುಂದುವರಿದ ಧ್ವನಿ; ಘಂಟೆ, ಜಾಗಟೆ, ಗೆಜ್ಜೆ ಮುಂತಾದುವುಗಳ (ಒಮ್ಮೆ ಹುಟ್ಟಿದ) ಧ್ವನಿ ಮತ್ತೆ ಬಾರಿಸದಿದ್ದರೂ ಮುಂದುವರಿದು ಹೆಚ್ಚುಕಾಲ ಕೇಳಿ ಬರುವುದು; ಧ್ವನಿಪರಂಪರೆ: ಅನುರಣಕಟಿವಿ ಕಂಪಿಸುವಂತೆ ಘೀರಂಘಿರಿ ಪಣೆ ಪೆಣೆದು ಕೊಡುಗಳುದಿದು ಸೆಣಸಿ ಕಾಡುವ ವಜೇಳ್ಗಂಗ ಳೊಲ್ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೭೫೫–೧೪೬); ಆ ಸದ್ದು ಅಲ್ಲಿಯೇ ಅಡಗಿ ಹೋಗುವುದಿಲ್ಲ; ಹರಡುತ್ತದೆ, ಅಲೆ ಅಲೆಯಾಗಿ ಮುಂದುವರಿಯುತ್ತದೆ; 'ಅನುರಣನ' ನಾಗುತ್ತದೆ (ಧ್ವನ್ಯಾಲೋ. ೩೪ ಮು). ೨. ಒಂದು ವಾದ್ಯದ ನಾದಕ್ಕೆ ಅನುಗುಣವಾಗಿ ಮತ್ತೊಂದು ವಾದ್ಯ ನಾದ ಕೊಡುವುದು. ೩. ಅನುರಣನಧ್ವನಿ. [ಸಂ.]

ಅನುರಣನಧ್ವನಿ (ನಾ). [ಕಾವ್ಯಮೀಮಾ] ಧ್ವನಿಪ್ರಭೇದಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು; ಸಂಲಕ್ಷ್ಯಕ್ರಮವ್ಯಂಗ್ಯಧ್ವನಿ: ಘಂಟೆಯನ್ನು ಬಾರಿಸದಮೇಲೆ ಅಲೆ ಅಲೆಯಾಗಿ ಹೊರಡುವ ನಾದದಂತೆ ವಾಚ್ಯಾರ್ಥ ಪ್ರತೀತಿಯಾದ ಬಳಿಕ ವ್ಯಂಗ್ಯವು ಇಲ್ಲಿ ಅನುರಣನವಾಗುವುದರಿಂದ "ಅನುರಣನ" ಧ್ವನಿ ಯೆಂದೂ, ವ್ಯಂಜಕ ವ್ಯಂಗ್ಯಗಳಿಗೆ ಇರುವ ಪೌರ್ವಾಪರ್ಯವು ಇಲ್ಲಿ ಗೋಡೆರವಾಗುವುದರಿಂದ ಸಂಲಕ್ಷ್ಯಕ್ರಮವೆಂದೂ ಹೆಸರು ಕೊಟ್ಟಿದ್ದಾರೆ (ಧ್ವನ್ಯಾಮಾ. ೩೫೮). [ಅನುರಣನ + ಧ್ವನಿ]

ಅನುರಣಿತ (ನಾ). ಅನುಸರಿಸಿ ಶಬ್ದಮಾಡುವುದು: ನಗಂ ಶತಗುಣಾ ಧ್ವನಿಗಳಿಂ ಪ್ರತಿಶಬ್ದಿಸೋಲಂತೆ, ನೀರವ ಮಹಾರಣ್ಯಮನುರಣಿತ ಮಪ್ಪಂತೆ... ಶೈಶವಿಸಿದಾದಿ ಅಪ್ಪೈತಿ ತಾಂ ದ್ವೈತಿಯಪ್ಪಂತೆ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೧೪೩–೪೮).

ಅನುರಣಿತವಾಗು = ಅನುಸರಿಸಿ ಶಬ್ದಮಾಡು; ಪ್ರತಿಧ್ವನಿಸು: ಅದೇಭಾವ ಅವಳ ಹೃದಯದಲ್ಲಿಯೂ ಅನುರಣಿತವಾಗುತ್ತಿತ್ತು (ಪುಕರು. ೫೬).

ಅನುರಾಗ (ನಾ). ೧. ಪ್ರೀತಿ; ಗಾಢವಾದ ಆಸಕ್ತಿ; ಪ್ರೇಮ: ಧರ್ಮದೊಳಿಪ್ಪನುರಾಗಮೊದವುಗುಂ ರತ್ನನ ಪೇಟ್ಟಾಜಿತನ ಪುರಾಣಮಂ ಕೇಳಲೊಡಂ (ಅಜಿಪು. ೧೨–೬೨); ಎಲೆ ದೇವ ಅನುರಾಗವಾದಂತೆ ಮುಖರಾದಿಂ ದೇವ (ಸಂಭವ. ೯–೧೦); ದೇವತೆಯ ಯೋಗಿಗಳೆರ್ದ ಗೋಷ್ಠಮಂತಿಸಿಯುತೊಳಾದಾನುರಾಗದಿಂ ನಿಷ್ಟ ಪಳು (ಪದಿಬ. ೬–೪೨); ಲಕ್ಷ್ಮಣದೇವಸೆದನಯ್ ರಾಗಾನುರಾಗದಲಿ, ವೇಗದಲಿ, ರಥಸದಲಿ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೨೫–೬೮೫); ಆಕೆ ನನ್ನ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಅನುರಾಗ ವನ್ನು ಚೆನ್ನಾಗಿ ಪ್ರಕಟಮಾಡಿದಳು (ಶಾಕುಂತ. ೩೫). ೨. ಕೆಂಪುಬಣ್ಣ; ಕೆಂಪಾಗಿರುವಿಕೆ.

ಅನುರಾಗಪಡು = ಗಾಢವಾದ ಆಸಕ್ತಿಯನ್ನು ಹೊಂದು: ಈ ಬಾಲಕನಲ್ಲಿ ನನ್ನ ಮನಸ್ಸು ಅನುರಾಗಪಡುವುದು (ಶಾಕುಂತ. ೧೦೪). [ಸಂ.]

ಅನುರಾಗಂದಳೆ (ಕ್ರಿ). ಪ್ರೀತಿಸು; ಒಲಿ: ಜನಕಸಕಂಪಮಹೀನಾಥಂ ಮನಕನುರಾಗಂದಳೆದಾಕೆಗೆ ತಕ್ಕೈಯಿನುಯದಾವೆಡೆಯಿರ್ದಪನೆನುತೆ ಬಗೆಯೊಳ್ ಭಾವಿಸಿದಂ (ಜಯಹಾ. ೩–೬೪). [ಅನುರಾಗ + ತಳ್ಕ್]

ಅನುರಾಗಂಬೆಸು (ಕ್ರಿ). ಪ್ರೀತಿಯನ್ನು ಪಡೆ; ಒಲವನ್ನು ಹೊಂದು: ಚಿತ್ತಪಲ್ಲವಪಾನುರಾಗಬೆಸತ್ತು ಕನ್ನಡ ಬೊಮ್ಮಿದೇವನುದಾತ್ತ ಭಕ್ತಿ ಸ್ಥಿತಿಯಿಕೆಂದಿನ ಪರಿಯೊಳಿರುತಿರ್ದ (ಬಸವ. ೩೧–೩೧).
[ಅನುರಾಗ + ಪೆಜು]

ಅನುರಾಗಂಮಾಡು (ಕ್ರಿ). ಪ್ರೀತಿಸು; ಒಲಿ: ಅರ್ಜುಡಿಯನೊಳಂ ಬುಜಪ್ರತ್ಯನೊಳ್ಮೆದಲೆಯಂ ಪಿಂದನುರಾಗಂ ಮಾಳ್ಪಂತೆ (ಜಯಹಾ.೨–೭೨).
[ಅನುರಾಗ + ಮಾಡು.]

ಅನುರಾಗಕೆ (ನಾ). ಪ್ರೀತಿ; ಪ್ರೇಮ: ನಿನ್ನ ವಿವೇಕದಸುರಾಗಕೆಗೆ ನಮ್ಮಯ ರೂಪು ಯೌವನಕೆ ನಾಳುಮದಿಯಪ ಪುರುಷನ್ನದನೆ ಸಾಳು ಹೋಗಾ ನಳಯದಲಿ (ತೊರಣ. ೬–೯–೧೩). [ಸಂ. ಅನುರಾಗತಾ]

ಅನುರಾಗಪತ್ರಿಕೆ (ನಾ). ಪ್ರೇಮಪತ್ರ: ಅನಸೂಯೆ, ಆತನಿಗೆ ಇವಳು ಒಂದು ಅನುರಾಗಪತ್ರಿಕೆಯನ್ನು ಬರೆಯಲಿ (ಶಾಕುಂತ. ೩೭).
[ಅನುರಾಗ + ಪತ್ರಿಕೆ]

ಅನುರಾಗರಸ (ನಾ). ಪ್ರೀತಿಯಿಂದ ಉಂಟಾದ ಆನಂದ: ಸೋಗಿ ಮುಗಿಲ ಕಂಡು ಸೊಳ್ಳಂವಂದದೊಳಸುರಾಗರಸ ಒ ಹರಿ ಯೊ ಳು ಬಾಗಿಲೊಳೆಳ್ದೆಳ್ಳು ಬಂದನೆಂಬುದುಮತಿವೇಗದೊಳಿರಿಯಗೊಳುವುದು (ಪದಿಬ. ೩–೧೪). [ಅನುರಾಗ + ರಸ]

ಅನುರಾಗಿ (ನಾ). ಪ್ರೀತಿಯುಳ್ಳವನು; ಒಲಿದವನು: ಆಗಮೋಕ್ತ ತ್ಯಾಗಿ ಸುಜ್ಞನುರಾಗಿ . . . ವಿಮಳ ಜ್ಞಾನಯೋಗಿಜನಕ್ಕೆ ತಾ ನಾ ಗಿ (ಬಸವ. ೬–೫); "ಒಂದು ದಾರಿಯಲೀಗ ಕ್ಷಣದಲ್ಲಿ ಸಾಗಿ ವಂದಿಸುವೆ ನಂದಿಯವೆ ಮಾತಿನನುರಾಗಿ" (ಕವಿ. ೧೨–೪).
[ಸಂ. ಅನುರಾಗಿನ್]

ಅನುರಾಗಿಸು (ಕ್ರಿ). ಪ್ರೀತಿಸು; ಪ್ರೇಮಿಸು: ಮಂಜುಳರಾಗರಸವೊಸೆದೆಸೆಯಲನುರಾಗಿಸಿ ನುತಿಸುತಿರಲು (ಬಸವ. ೪–೫೭); ಹೊಟ್ಟೆಯಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದ ಮಗನಲ್ಲಿ ಅನುರಾಗಿಸುವಂತೆ ಈ ಬಾಲಕನಲ್ಲಿ ನನ್ನ ಮನಸ್ಸು ಅನುರಾಗಪಡುವುದು (ಶಾಕುಂತ. ೧೦೪). [ಅನುರಾಗ + –ಇಸ್ಯು]

ಅನುರಾಧೆ, ಅನೂರಾಧೆ (ನಾ). [ಜ್ಯೋತಿಷ] ಇಪ್ಪತ್ತೈಳು ನಕ್ಷತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಹದಿನೇಳನೆಯದು: ಭರಣಿಯನುರಾಧೆ ಮಾರುತನೆರಕುಂ ಭಾದ್ರಸದಿ ಶಕ್ರನೆಂದವಜೊಳ್ ಭಾಸ್ಕರುತರಿರೆ ಶನಿವಾರಂ ಬರೆ ಮಘೆಯಂ ಮಾಡದೆಡೆ (ಲೋಕೋಪ. ೩–೬). **ಅನೂರಾಧ** (ಕೈಸ್ಗೆ. ೫೪೨). **ಅನೂರಾಧೆ**: ಖಗೀಳಲದಲ್ಲಿ ಆಶ್ಲಿಸ... ಅನೂರಾಧೆ ... ಎಂದಿಪ್ಪತ್ತೇಳು ತಾರೆಗಳ್ (ವಿವೇಕ. ೨೫೫). [ಸಂ. ಅನುರಾಧಾ]

ಅನುರೂಪ (ಗು). ಅನುಗುಣವಾದ; ಯೋಗ್ಯವಾದ; ಸಮಾನವಾದ; ಉಚಿತವಾದ; ತಕ್ಕ: ಅನುರೂಪಂಗೆ ಕುಲೀನಂಗೆ ನಿಖಿಲವಿದ್ಯಾವಿದಂಗೆ . . . ಈ ವನಜಾಕ್ಷಿಯನೀವೆನೆಂದು ದಿವ್ಯಮುನೀಂದ್ರಂ (ಪಂಚತಂ. ೨೫೬–೭); ನೋಟ್ಪಂದನುರೂಪಮಾದುದಶರೀರ ಸಹೋಕ್ತಿಗೆ ನಾರದೇರಿತಂ (ಜಗವಿ. ೨–೫೧).

ಅನುರೂಪಮಾಗಿ, ಅನುರೂಪವಾಗಿ = ಹೊಂದುವಂತೆ; ಉಚಿತರೀತಿಯಲ್ಲಿ: ಅಮ್, ಉಮ್‌ಗಳ್ ಮಿಕ್ಕ ವಿಭಕ್ತಿಗಳ ಮೇಲೆಯನುರೂಪಮಾಗಿ ಪತ್ತುಗುಂ (ಶಮದ. ೧೨೨ ವೃತ್ತಿ). [ಸಂ.]

ಅನುರೂಪಕ್ರಮ (ನಾ). ೧. ಆಕಾರಕ್ಕೆ ಅನುಸಾರವಾಗಿ ಹೊಂದಿಕೊಂಡ ರೀತಿ. ೨. ಯುಕ್ತವಾದ ಕ್ರಮವುಳ್ಳದ್ದು: ವಿಕ್ರಮಮೂರ್ತಿಗೆ ತಾರಾಚಕ್ರಂ ಕಟಸೂತ್ರಮಾಗೆ ತತ್ಕಟಸೂತ್ರಂ ಚಕ್ರಿಗೆ ಬಾಲ್ಯಕ್ಕನುರೂಪಕ್ರಮಮಾಯ್ತೆನಿಸಿ ಮುತ್ತಿನುಡೆವಣಿಯೆಸೆಗುಂ (ಜಗವಿ. ೩–೪೬). [ಅನುರೂಪ + ಕ್ರಮ]

ಅನುರೂಪತೆ (ನಾ). ಗುಣ, ರೂಪ, ಶೀಲ ಮುಂತಾದುವುಗಳಲ್ಲಿ ಸಾದೃಶ್ಯ: ಜನಕನೊಳನುರೂಪತೆಯಂ ತನೂಭವಂ ತಾಳ್ದಿದಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೪–೯). [ಸಂ. ಅನುರೂಪತಾ]

ಅನುರೋಧ (ನಾ). ೧. ಅನುಸರಿಸಿ ನಡೆಯುವುದು; ಹೊಂದಿಕೊಂಡು ನಡೆಯುವುದು. ೨. ಒತ್ತಾಯ; ಬಲಾತ್ಕಾರ: ಮಹಾಶ್ವೇತಾನುರೋಧದಿಂ ಕೃತಫಲ ಜಲಾಹಾರೆಯಾಗಿ (ಕಾದಂಉ. ೬೩೩); ತಾಯಿಯ ಅನುರೋಧಕ್ಕೆ ಒಂದು ದಿನ ಅವನು ಮರುನುಡಿಯಿತ್ತ (ಮಸಕೂ. ೧೦). [ಸಂ.]

ಅನುರೋಧಿಸು (ಕ್ರಿ). ಬಲಾತ್ಕರಿಸು; ಒತ್ತಾಯಪಡಿಸು: ಮಂಚದಿಂದ ಇಳಿಯ ಬಿದ್ದಿದ್ದ ಅವರ ಕಾಲುಗಳನ್ನು ಹಿಡಿದುಕೊಂಡು ಅನುರೋಧಿಸಿದೆ (ಮಸಕೂ. ೪೫); ಮುಂದರಿಯು "ನಾನು ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಮಡಿದರೆ ಮುಂದೆಂದು ನಾಟಕ ನೋಡಬಲ್ಲೆನು"? ಎಂದು ಅನುರೋಧಿಸಿದಳು (ಝಾರಾಣಿ. ೩೧೭). [ಅನುರೋಧ + –ಇಸ್ಸು$_3$]

ಅನುಲಕ್ಷಿಸು (ಕ್ರಿ). ಗಮನಿಸು; ಗಮನವಿಟ್ಟು ನೋಡು: ಮಂಗಳೆ . . . ನವಿಲುಗಳನ್ನೇ ನೆಟ್ಟ ನೋಟದಿಂದ ಅನುಲಕ್ಷಿಸುತ್ತಿದ್ದಳು (ಸರ್ವಮಂ. ೧೨೩). [ಅನ್ನು + ಲಕ್ಷಿಸು]

ಅನುಲಾಪ (ನಾ). ಒಮ್ಮೆ ಹೇಳಿದುದನ್ನು ಮತ್ತೆ ಮತ್ತೆ ಹೇಳುವುದು: "ಅನುಲಾಪಃ, ಮುಹುರ್ಭಾಷಾ– ಈ ೨ ಅಡಿಗಡಿಗೆ ನುಡಿದ ನುಡಿ" (ಹಲಾಯು. ೨೪–೧೪೯). [ಸಂ.]

ಅನುಲಾಪದೋಱು (ಕ್ರಿ). ಮತ್ತೆ ಮತ್ತೆ ಹೇಳು; ಪುನಃ ಪುನಃ ನುಡಿ: ಬಹುವಾರ್ತೆ ಬಂದು ದೇವರಿಗೆ ಕಹಿದೋಱಿದುವು ನಮ್ಮ ಕಾರ್ಯಚೇಷ್ಟಿತವೆಂದು ಮುಹುರನುಲಾಪದೋಱಿದನು (ಭರಚ. ೫೮–೮೩). [ಅನುಲಾಪ + ತೋಱು]

ಅನುಲಾಪಿಸು (ಕ್ರಿ). ಹೇಳಿದುದನ್ನೇ ಮತ್ತೆ ಮತ್ತೆ ಹೇಳು (ದಕ. ೬). [ಅನುಲಾಪ + –ಇಸ್ಸು$_3$]

ಅನುಲಾಸಿ (ಗು). ಅನುಸರಿಸಿ ಕುಣಿಯುವ. 'ಮೇಘನಾದಾನುಲಾಸಿ' ಪರಾ. [ಸಂ. ಅನುಲಾಸಿನ್]

ಅನುಲೇಪ (ನಾ). ೧. ಬಳಿಯುವುದು; ಸವರುವುದು: ಅನುಲೇಪಾತಿಶಯಪ್ರಭಾವದಿನಿತಾಂಗೋಪಾಂಗಮುತ್ಕೋಕಿಲಸ್ವನ ಲೀಲಾಲಲಿತೋರು ಚಾರುನಿನದಂ (ಸುಕುಮಾ. ೫–೩೬). ೨. ಬಳಿಯುವ ದ್ರವ್ಯ; ಮೈಗೆ ಹಚ್ಚಿಕೊಳ್ಳುವ ಸುಗಂಧದ್ರವ್ಯ: ಮೃಷ್ಟಾನ್ನ ಭೋಜನಕಂ ಸತ್ಫಲಕಂಜನಾದಿಯನುಲೇಪಂಗಳ್ಗೆ . . . ಆರಾದೊಡಂ ಮನದೊಳ್ ಕಾಮಿಸದಿರ್ಪರೇ (ಸೋಮೇಶ. ೧೨). [ಸಂ.]

ಅನುಲೇಪಂಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ಬಣ್ಣ, ಸುಗಂಧದ್ರವ್ಯ ಮುಂತಾದುವನ್ನು ಬಳಿ, —ಸವರು: ಗಗನಮನನುಲೇಪಂಗೆಯ್ದೊಡಲ್ಲಿ ಮಸಿ ಪತ್ತುಗುಮೇ (ಪಂಠಾಮಾ. ೯–೧೭೯). [ಅನುಲೇಪ + ಗೆಯ್(< ಕೆಯ್$_1$)]

ಅನುಲೇಪಕ (ನಾ). ೧. ಬಳಿಯುವವನು; ಲೇಪನಮಾಡುವವನು. ೨. ಬಳಿಯುವ ವಸ್ತು; ಲೇಪನದ್ರವ್ಯ. [ಸಂ.]

ಅನುಲೇಪನ (ನಾ). = ಅನುಲೇಪ: ದಿವ್ಯಗಂಧಂಗಳಿಂದನುಲೇಪನಂ ಮಾಡಿ ನವ್ಯಕುಸುಮಂಗಳಂ ಸಿರಿಮುಡಿಯೊಳಗೆ ಸೂಡಿ ಕಪ್ಪುರದ ವೀಳೆಯಮನಾದರಂ ಮಿಗೆ ಕೊಟ್ಟು (ತಿರುರ. ೬–೨೧). [ಸಂ.]

ಅನುಲೇಪನಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). = ಅನುಲೇಪಂಗೆಯ್: ಗಂಧಕತ್ತುರಿಯನುಲೇಪನಗೆಯ್ದೊಲವಿಂದೆ ಮನ್ಮಥ ತನ್ನ ಸತಿಯ (ಮೋಹತ. ೧೬–೫೩). [ಅನುಲೇಪನ + ಗೆಯ್ (< ಕೆಯ್$_1$)]

ಅನುಲೇಪಿಸು (ಕ್ರಿ). ಬಳಿ; ಸವರು; ಹಚ್ಚು: ಗಂಧಾದಿಗಳನೆಲ್ಲಂ ತೆಗೆದು . . . ಮೃಗನಯನೆಗನುಲೇಪಿಸಿದರು (ಬಸಪು. ೪–೩೫). [ಅನುಲೇಪ + –ಇಸ್ಸು$_3$]

ಅನುಲೋಮ (ನಾ). ೧. ರೂಢಿಯಲ್ಲಿರುವ ಕ್ರಮ; ಯಥಾಕ್ರಮ: ಆ ಪತ್ತಕ್ಕರಂಗಳೊಳ್ ಎರಡೆರಡಕ್ಕರಂಗಳ್ ತಮ್ಮೊಳನುಲೋಮದೊಳಿರ್ದೊಡಂ ವಿಲೋಮದೊಳಿರ್ದೊಡಂ ಸವರ್ಣಸಂಜ್ಞೆಯಂ ಪಡೆಗುಂ (ಶಮದ. ೬ ವೃತ್ತಿ); ಕ್ರಮದೊಳೆ ಬಂದನುಲೋಮದೊಳೊಂದಿ ಪದದ್ವಯಂ ನಿಯತಂ (ಛಂದೋಂಬು. ೩–೮). ೨. [ಸಂಗೀತ] "ಪಲ್ಲವಿಯ ನೈಜ ಕಾಲ ಪ್ರಮಾಣದ ತಾಳ ಅನುಸರಿಸಿ, ಅದೇ ಕಾಲ ಪ್ರಮಾಣದಲ್ಲಿ ತಾಳ ಸ್ಥಿರವಾಗಿಟ್ಟು, ಪಲ್ಲವಿಯನ್ನು ಎರಡು ಮತ್ತು ಮೂರನೇ ಕಾಲಗಳಲ್ಲಿ ಹಾಡುವುದು ಅನುಲೋಮ" (ಸಂಗೀಚಂ. ೯೩). [ಸಂ.]

ಅನುಲೋಮಜಾತಿ (ನಾ). ಮೇಲು ಜಾತಿಯ ಪುರುಷನಿಂದ ಕೆಳ ಜಾತಿಯ ಸ್ತ್ರೀಯಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದ ವ್ಯಕ್ತಿಯ ಜಾತಿ: ಅನುಲೋಮ ಜಾತಿ ೬ ಪ್ರತಿಲೋಮಜಾತಿ ೬ ಕೂರ್ಮಜಾತಿ ೧ ಗೋಳಕ ಜಾತಿ ೧ (ಅಧ್ಯಾಮಾ. ೯೫). [ಅನುಲೋಮ + ಜಾತಿ]

ಅನುಲೋಮವಿವಾಹ (ನಾ). ಮೇಲುಜಾತಿಯ ಗಂಡಿಗೆ ಕೆಳ ಜಾತಿಯ ಹೆಣ್ಣಿನೊಡನೆ ಆಗುವ ಮದುವೆ: ಆರ್ಯರಲ್ಲಿ–ಬ್ರಾಹ್ಮಣರಲ್ಲಿ ಚಿತ್ರವಿಚಿತ್ರರೂಪ, ಆಕಾರಗಳು ಕಾಣಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿರುವುದಕ್ಕೆ ಅನುಲೋಮವಿವಾಹವೇ ಮುಖ್ಯವಾದ ಕಾರಣವು (ಕರ್ಣಾಪೂ. ೧೦೬). [ಅನುಲೋಮ + ವಿವಾಹ]

ಅನುಲೋಮಿ (ನಾ). ಅನುಲೋಮವುಳ್ಳವನು; ಬಳಕೆಯಲ್ಲಿರುವ ಕ್ರಮಕ್ಕೆ ತಕ್ಕಂತಿರುವವನು; ಕ್ರಮವುಳ್ಳವನು (?): ಸ್ವಾಮಿ ಜಯ ನಿಃಕಾಮಿ ಜಯ ಉದ್ದಾಮಿ ಜಯ ಸುಪ್ರೇಮಿ ಜಯ ವೈಲೋಮಿ ಜಯ ಅನುಲೋಮಿ ಜಯ (ಶಂಕದಾ. ೫–೪೭). [ಸಂ. ಅನುಲೋಮಿನ್]

ಅನುಲ್ಲಂಘನೀಯ (ಗು). ಮೀರಲಾಗದ: ಕರ್ಮವು ಅನುಲ್ಲಂಘನೀಯ ನಿಯಮ (ಶಾಂಪಜೀ. ೧೫). [ಸಂ.]

ಅನುವಂಗೆಯ್ 'ಅನಿವಂಗೆಯ್' ನೋ.

ಅನುವಂಶ (ನಾ). ಮೂಲವಂಶ. 'ಅನುವಂಶತತ್ತ್ವ', 'ಅನುವಂಶವಾದಿ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅನುವಂಶತತ್ತ್ವ (ನಾ). "(ವಂಶಾರ್ಜಿತ ಲಕ್ಷಣಗಳು ಪುನರಾವೃತ್ತಿಯಾಗುವ ವಿಧಾನವನ್ನು ಸಂಖ್ಯಾತತ್ತ್ವಕ್ಕೆ ಇಳಿಸಲು ಪ್ರಯತ್ನಿಸುವ) ಮೆಂಡಲಿನ ಅನುವಂಶತತ್ತ್ವ" (Mendelism. ಇಂಕನಿ). [ಅನುವಂಶ + ತತ್ತ್ವ]

ಅನುವಂಶವಾದಿ (ನಾ). ಮೂಲಪುರುಷನ ಸ್ವಭಾವವು (ರೂಪ ಗುಣಾದಿಗಳು)ವಂಶದಲ್ಲಿ ಇಳಿದು ಬರುವುದೆಂದು ವಾದಿಸುವವನು; ಅನುವಂಶವಾದಿ (Hereditarian. ಇಂಗ್ಲಿ).

[ಸಂ. ಅನುವಂಶವಾದಿನ್]

ಅನುವಂಶೀಯ (ಗು). ವಂಶಪಾರಂಪರ್ಯವಾಗಿ ಬಂದ : ಶಿಕ್ಷಣ ಒಂದು ಕಲೆಯೆಂಬೂ ಆದರಲ್ಲಿ ಅಭಿರುಚಿ ಆಸಕ್ತಿಗಳು ಅನುವಂಶೀಯ ವಾಗಿ ಬರಬೇಕೆಂದೂ ವಾದಿಸುವರು (ಶಿಕ್ಷಣ. ೪೧೬). [ಸಂ.]

ಅನುವಂಶೀಯತೆ (ನಾ). "ತನ್ನಂತೆ ರೂಪ, ಗುಣಗಳಿರುವ ಸಂತತಿಯನ್ನು ಹುಟ್ಟುಸುವ ಪ್ರವೃತ್ತಿ; ಅನುವಂಶೀಯತೆ; ವಂಶಾನುಗತತ್ವ" (Heredity. ಇಂಗ್ಲಿ). [ಸಂ.]

ಅನುವಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕ್ರಮವಡಿಸು; ಹದಗೊಳಿಸು; ಸಿದ್ಧಮಾಡು : ಪಾಠಾವಾರಕ್ಕೆ ಜಡರ್ ಪೀರಬುಕುವ ತೆಜಪೆ ಬಿನ್ನಪಂಗಿಯ್ದೀಂ ಸಂಸಾರದ ಮೋಕ್ಷದ ಪಕ್ಷದ ಸಾರೇತರುಬುವುಮಪೀಕ ನಿನಗಾರ್ ಪೆಟ್ಟರ್ . . . ಎಂದು ಪರಮನಂತಕೀರರಜಾತಮನುವಡಿಸಿ ಮಾನ್ದರ್ (ಶಾಂತಿ ಪು. ೪-೧೧೪, ೧೧೫ ವ); ಅನುವಡಿಸಿ [ಪಾಠಾಂ. ಅನುವರಿಸಿ] ಧರ್ಮಮಂ ಕಿವಿಗಿಡಿದಾಗೆ ಪರತ್ವಿಗಿದುವೆ ಹಿತಮೆನಿಪ ಮಾತನೆ ನುಡಿವರ್ (ಸಮಪ. ೫-೬೪); ಅನುವಡಿಸಿ ವಾಲಾಗ್ರಮಗ್ರಮುಕ್ತಾಫಲತನಿಪ ಕೈಲಾಸ ಪಾಂಡುರಗೋಪತಿರೂಪಪಪೆನಿಪಂತೆ ಗಿರಿತಟಿದಿ ವೀರಮಾಯುತ ತೋರ್ದನಡ್ಯುತಾವೇಶದಿಂದ (ವಂಶಾಂ. ೫-೧೧೧); ಪೊಡವಿಗತಿಗೀ ಬಿನ್ನ ಆಡಿಯ ಗತಿಯನವಡಿಸು ತಡೆಮಾಡದಿರು ಸಾಗು ಎಲ್ಲ ಸರಿಯಹುದು (ವಿಕ್ರಾಂತ. ೫೫-೧೭). [ಅನ್ನು + ಪಡ್ಡು + -ಇಸ್ಸು]

ಅನುವಡೆ (ಕ್ರಿ). ಕ್ರಮವಾಗು ; ಅನುಕೂಲ ಹೊಂದು ; ಅಂದವಾಗು : ನನಿಗಱಿಯಂದೆಱ್ಪು ತಱಿಯದಂಗಜಜಾವತಿಯಿಟ್ಟ ನುಲ್ಲಿಗೆಯ ಪಿಸುಗುವ ಪಿಟ್ಟಲ ಗುಂಜಿನಲವಳ ಮುಂದನುವಡೆದಿರ್ದುದಾ ಡೆಂದು (ಕುರಾಸಾಂ. ೩೧-೧೩೨). [ಅನ್ನು + ಪಡೆ]

ಅನುವತ್ಸರ (ನಾ). ೧. ವರ್ಷದ ಅಧಿಪತಿಯಾದ ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಒಂದು ಹೆಸರು: ಸರ್ವಕ್ಕೆ ನಿಯಾಮಕನಾದ ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಅನುವತ್ಸರನೆಂದು ಹೆಸರು (ಹರಾಶ. ೫-೪೦ ಆಡಿಟಿ). ೨. ಐದು ವರ್ಷಗಳಿಗೊಮ್ಮೆ ಬದಲಾಯಿಸಿ ಹೊಸದಾಗಿ ಮೊದಲಾಗುವ ಬಾರ್ಹಸ್ಪತ್ಯಮಾನ ಸಂವತ್ಸರಗಳಲ್ಲಿ ಐದನೆಯದು. [ಸಂ.]

ಅನುವದನ (ನಾ). ಮುಖಕ್ಕೆ ಎದುರಾದ ಮುಖ. 'ಅನುವದನ ಚುಂಬನ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅನುವದನಚುಂಬನ (ನಾ). ಬಾಯಿಗೆ ಬಾಯಿಟ್ಟು ನಾಲಗೆಗೆ ನಾಲಗೆ ಸೋಕುವಂತೆ ಮುತ್ತಿಡುವುದು: ಮೊಗದೊಳ್ ಮೊಗವತ್ತಿಸಿ ಸೊಗಸಿಗೆವಿನಸೋರೆರ್ವರ್ ದಾಕ್ಷಣದೆ ನ ಲ್ವರ್ ನಾಲಗೆಗಳ್ಗಳೊಂದಿಸಿ ಪೋರಬ ಬಗೆ ನೆಗೆದ್ದನುವದನಚುಂಬನಂ ತಾನೆನಿಸಿಂ (ಮಲ್ಲಪಿ. ೧೨-೧೩). [ಅನುವದನ + ಚುಂಬನ]

ಅನುವದಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಹೇಳಿಕೊಟ್ಟ ಹಾಗೆ ಹೇಳು, —ಉಚ್ಚರಿಸು : ಮುನಿಜನದೊದಿದಿಸಿದೋಜೆಯೊಳನುವದಿಪುದಿದೊಂದೆ ಕೊಂಡಕುಂದಾನ್ಯಯ ನೆಂದನನವ ಶುಕಂ (ಅದಿಪು. ೧-೧೪೯); ಜನಪತಿಗಳ್ ನುಡಿಯಲ್ ಮಾರ್ದಾನಿಯಂತಿಸುವಂದಿ ಬರ್ದುಕೆಲೊಬ್ಬದೆ ಮಾರ್ಕೊಂಡನಿತಿತಮಿ ದೆಂದು ಮಾಣಿಪ ಮನುಜೋತ್ತಮರೆಲ್ಲಿಯೂನುಮಿಪರ್ ಜಗದೊಳ್ (ಶಾಪಪಪಾ. ೫೪೨). ೨. ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಮಾಡು : ಪೂರ್ವಪಕ್ಷದ ಪಕ್ಷ ಸಿದ್ಧಿಯ ವಿಸ್ತಾರಕ್ಕ ವಕಾಶವಿಸ್ಪಂತು ನುಡಿದು ಮಾಣ್ದರಸನ ನುಡಿಯಂ ಸವಿಸ್ತರಮನುವದಿಸಿ (ಶಾಂತಿಪು. ೨-೬೫ ವ). ೩. ಕೂಡಿ ಮಾತನಾಡು; ಸಂಭಾಷಿಸು : ದುಷ್ಟರೊಳಾಡಿನವರೊಳನುವದಿಸೆನವರ ಕಂಡರಾನು ಇದಿರೆಳ್ದು ಕೈಮುಗಿದಲ್ಲಿಂದ ತೆಲಿಗಿ ದೂರದೊಳಹೆನಭೀಕಿಯಿಂದ (ಕುರಾಸಾ. ೧೦-೫೭). ೪. ಹೇಳು ; ನಿರೂಪಿಸು : ಅನುವರದೊಳ ಗಳಿವನಿಗಾಂದಿದನನುವದಿಸೆನ್ನೊಡನೆಂದು (ಕುರಾಸಾ. ೩೯-೧೩); ಮುಂದಿತನಿ ನುಡಿದವೊಲು ಬೇಱೆ ಭೂಮಿಯಾನನವದಿಸಿ ಕೊಡುವುದು ಉಪಾಯವುಯೆಂದರಾ ನೃಪರು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೨೨-೬೧); ತಂದೆ ತಾಯಿ ಗಳೆಂಬವುಟ್ಟದರತ್ತೆ ನೂವಂದಿರಿ ಸಕಲ ಬಾಂಧವರು ಕುಂದದೆ ನಲ್ವಂತಿರ್ ಕೊರ್ವರಪಚರಿಸಂದನನನುವದಿಸುವೆನು (ಹರಿಪು. ೫-೬). ೫. ಭಾಷಾಂತರಮಾಡು : ಆದೇ ಮೂಲವನ್ನು ಅನುವದಿಸಿದ ಕಿಷ್ಕಂಧವು ಗಾತ್ರದಲ್ಲಿ ಹಿರಿದು ಗುಣದಲ್ಲಿ ಕಿರದು (ತತ್ತ್ವಿ. ೧೯೪). [ಅನುವದ + -ಇಸ್ಸು]

ಅನುವರಿ (ನಾ). ಯುದ್ಧ ; ಕಾಳಗ : ಹರಬಲದಿಂ ಪಾಂಡವರನುವರಮಂ ಪೊತ್ತಿಸಿದರೆನ್ನೊಳ್ (ಪಂಚಭಾ. ೧೦-೬); ಅನುವರದೊಳ್ ಸಿಲ್ಕಿದನಂ ಜನಪತಿಗಳ್ ಭಂಗದಿಸಲಾಗದು (ದಶಕು. ೨-೬೨); ಅನುವರದೊಳಗೆ ತಲೆಗಾಯದನ ದುರ್ಧರ್ಷದಲಿ ಸಲಹಿದನ . . . ಮಜ್ಜದವನೀವನ್ಯೆ ಕುಲ ಕೋಟಿ ಸಹಿತ ಮಹಾಂಧ ನರಕದಲಿ (ಕು ವ್ಯಾ ಉ. ೩-೪೨); ಅನುವರದೊಳಂ ಕೌರಿಗೆ ವಿಮುಖನಾಗಿ ನೀಂ ಬಂದೆಯಾದೊಡೆ ಮಾನವ ಮನೆಯೊಳಾಂ ತಲೆಯೆತ್ತಿ ನಡೆವೆನೆಂತು (ಶೈವಾಭಾ. ೧೧-೬). [ಸಂ. ?]

ಅನುವರ್ಮ (ನಾ). ಕವ್ಚ ; ಸಂಕಟ : ಎಲೆ ಮಗನೆ ನಿನಗೆ ಬಂದನುವರವ ನುಸುರು ಮೀಳ್ ಬೇಡೆಂದು ಕಟ್ಟುಮ್ಮಳಂಗೊಂಡು ಬೆಸಗೊಂಡ ತಾಯೊಡನೆ (ಸಮ್ಮಕಾ. ೯-೧೫); ಒಳ್ಳೆಯ ನೆರೆಯುದ್ದರೆ ಅಪತ್ತು ಅನುವರಕ್ಕೆ ಒದಗುತ್ತಾರೆ (ರೂಢಿ). [< ಸಂ. ಆವರ್ಮಣ್]

ಅನುವರಭೂಮಿ (ನಾ). ಯುದ್ಧಭೂಮಿ; ರಣರಂಗ : ಅನುವರ ಭೂಮಿ [ಪಾಠಾಂ. ಭೂವಿ]ಗೆ ಬಲವಾಹನನುಂ ರವಿಹನುಮನುಂ ಪ್ರಚಂಡಾರಾಯುಮುಗ್ರನುಮಾದಿಯಾಗೆ ಬೇಱೆಬರೆದಿಗಳ ವಾಹನಮನೇಱಿ ನಡೆದರಱೇಕರ (ಪಂಚಾಮಾ. ೧೩-೩೦). [ಅನುವರ್ಮ + ಭೂಮಿ]

ಅನುವರಿ 'ಅನುವರ್ಮ' ನೋ.

ಅನುವರಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಆಲೋಚಿಸು ; ಭಾವಿಸು : ಪರನು ಹರುಷದಲಾ ಮುಖಪವಾದರಿಸಿ ಬಳಿಕ ವಿದೇಹಭೂಪನ ಚರರ ಕಳುಹಿದ ಮನದೊಳನುವರಿ[ಪಾಠಾಂ. ವದಿ, ಸರಿ]ಸಿದನು ಜಾನಕಿಯ ನರಚರಿತ್ರದ ರಾಮಚಂದ್ರಗೆ ಪರಿಣಯವ ಮಾಳ್ಪುಜ್ಜಗದ ನಧರಿಸಿ (ತೆರಂಪಾ. ೧೧-೨೩). ೨. ಆವರಿಸು ; ಗೌರವಿಸು : ಜನಕನಂ ಕೊಂದನಂ ಪಾಪಿಯಬ್ಬಿವೆ ತನ್ನನನುವರಿಸದ ದಪ್ಪಳಿಸು ಗದೆಯೊಳೆಂದೆಱಗಿದಂ ಪಾರ್ಥಿ ಭೀಮನ ಪದದೊಳು(ಜೈಮಿಭಾ. ೨೪-೫೫). ೩. ಆರೈಸಿಸು : ಬಯಸಿದು ಬೇಡಲಿ ಹೊಮ್ಮಲ್ಕ್ರಿಯ ಲವಗುಣವ ಅನುವರಿಸಿ ಮಾತಾಡುವುದು ನಿನಗನುನಯಮೆ (ತೂರಾ. ೩-೮-೪೦). ೪. ಅನುಸರಿಸಿ ನಡೆ ; ಪ್ರತಿಪಾಲಿಸು.

[ಅನುವರ್ಮ + -ಇಸ್ಸು]

ಅನುವರ್ಣನ (ನಾ). ವಿವರಣೆ ; ನಿರೂಪಣೆ ; ಕುರಿತು ಮಾಡುವ ವರ್ಣನೆ : ಇದು . . . ಕವಿರಾಜಮಾರ್ಗದೊಳ್ ದೋಷಾದೋಷಾನುವರ್ಣನ ನಿರ್ಣಯಂ ಪ್ರಥಮ ಪರಿಚ್ಛೇದಂ (ಕವಿರಾ. ೧-೧೪೪ ವ). [ಸಂ.]

ಅನುವರ್ಣಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ವಿವರಿಸು ; ನಿರೂಪಿಸು ; ಅನುಸರಿಸಿ ವರ್ಣನೆ ಮಾಡು. ೨. ಬೇರೆಯವರು ಹೇಳಿದುದನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿ ಹೇಳು; ಅನುಕರಿಸಿ ಮಾತನಾಡು : ನೃಪ ನೀತಿಶಾಸ್ತ್ರಮಂ ನೀನಪೂರ್ವಮಂ ನುಡಿಯೆ ಮತ್ತದನನುವರ್ಣಿಸಿ ನುಡಿಗಳ್ ಪ್ರತಿಧ್ವನಿಯ ಪೊಲ್ವೆಗಳ್ ನಿನ್ನ ನುಡಿಗೆ ಸಮನಾದವುದೇ (ಶಾಂತಿಪು. ೨-೭೬).

[ಅನುವರ್ಣನ + -ಇಸ್ಸು]

ಅನುವರ್ತ (ನಾ). ತಡೆ; ಅಡ್ಡಿ: ಧರ್ಮಾರ್ಥರಾಗಿಹ ಯತ್ಪಿರದಿಕನುವರ್ತ ಬರದೊಲ್ ಕಾಯ್ವುದು (ಜಜ್ಞಪು. ೪-೧೩). [< ಸಂ. ಅನುವರ್ತಿ?]

ಅನುವರ್ತನ, ಅನುವರ್ತನೆ (ನಾ). ೧. ಅನುಸರಿಸಿ ನಡೆಯುವುದು; ಒಬ್ಬರ ಇಷ್ಟದಂತೆ ನಡೆದುಕೊಳ್ಳುವುದು; ವಿಧೇಯತೆ; ಅನುಸರಣೆ: ಮಹಾರಾಜರ ಅನುವರ್ತನಮಾಡುವುದರಲ್ಲಿಯೇ ಎಲ್ಲರ ಹಿತವೂ ಅಪ್ಪಣೆ ಪಾಲಿಸುವುದರಲ್ಲಿಯೇ ಎಲ್ಲರ ಆನಂದವೂ ಇರುವವೆಂದು ನಾನು ಪ್ರತಿಜ್ಞಾಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಹೇಳುವೆನು (ತುಳಸಿ. ೧೯೩). ೨. ಸಮ್ಮತಿ ಸೂಚಿಸುವುದು; ಒಪ್ಪಿಗೆ ಕೊಡುವುದು. ೩. ಪರಿಣಾಮ; ಫಲಿತಾಂಶ. ೪. [ವ್ಯಾಕ] ಹಿಂದಿನ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದು ಪ್ರಕೃತಕ್ಕೂ ಅನ್ವಯವಾಗುವುದು; ಅನುವೃತ್ತಿ. **ಅನುವರ್ತನೆ**: ದದಪಂಗಳ್ಪರಮಾದ ಎಂಬುದನುವರ್ತನೆ (ಶಮದ. ೨೩೮ ಟೀ). [ಸಂ.]

ಅನುವರ್ತನೆ 'ಅನುವರ್ತನ' ನೋ.

ಅನುವರ್ತಿ (ನಾ). ೧. ಅನುಸರಿಸಿ ನಡೆಯುವವನು; ವಿಧೇಯನಾದವನು; ಹೊಂದಿಕೊಂಡು ನಡೆಯುವವನು: ಅನುಸಾಲ್ವ ಪ್ರದ್ಯುಮ್ನ ವೃಷಕೇತು ಯೌವನಾಶ್ವನ ತನಯ ನೀಲಧ್ವಜರ್ ನರಂಗಿವರೈವರನುವರ್ತಿಗಳ್ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೫-೬). ೨. ಹೋಲುವಂಥ ವಸ್ತು ಅಥವಾ ವ್ಯಕ್ತಿ. 'ಕಮಲಾನುವರ್ತಿ' ಪರಾ.

[ಸಂ. ಅನುವರ್ತಿನ್]

ಅನುವರ್ತಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಅನುಸರಿಸಿ ನಡೆ; ವಿಧೇಯವಾಗಿ ನಡೆ: ಪ್ರಬಲರಂ ದುರ್ಬಲರು ಅನುವರ್ತಿಸುವರು (ಸೌಗಂಧಿ. ೨೫೫-೧೬); '... ಈ ಮಂದಮತಿಯನ್ನ ಅನುವರ್ತಿಸುವ ರಾಜರಿಗೋಸ್ಕರ ನಾನು ವ್ಯಥೆಪಡುತ್ತೇನೆ' (ಭೀಷ್ಮಚ. ೧೩೯); ಸುಲ್ತಾನ ಮಹಾಶಯರೇ ನ್ಯಾಯದಿಂದ ಅನುವರ್ತಿಸಿರಿ (ಹಿಂಕಿರು. ೬೫). ೨. ಮಾಡು; ನೆರವೇರಿಸು: ತರಣಿ ಸಂಧ್ಯಾಸಮಯ ಕರ್ಮಾಂತರವನನುವರ್ತಿಸಲು [ಪಾಠಾಂ. ನಿರ್ವರ್ತಿಸಲು] ಪಶ್ಚಿಮಶರಧಿಗಿಳಿದನು (ತೊರರಾ. ೬-೧೭-೪೬). ೩. [ವ್ಯಾಕ] ಹಿಂದಿನ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದು ಅನ್ವಯವಾಗಿ ಬರು; ಅನುವೃತ್ತಿಯಾಗಿ ಬರು: ಅಲ್ಲಿ ಮೊದಲ್ ಪೇಟ್ಡ ತಾನ್ ನೀನ್ ಅನೆಂಬ ಪುರುಷತ್ರಯಕ್ಕೆ ಏಕಾನೇಕವಚನದೊಳ್ ಅಮ್ ಅರ್ ಅಯ್ ಇರ್ ಎನ್ ಎವುಗಳಕ್ಕುಂ ಎಂಬುದನುವರ್ತಿಸೆ ಪದಮಕ್ಕುಂ (ಶಮದ. ನ. ೨೬೩ ವೃತ್ತಿ). [ಅನುವರ್ತನ + -ಇಸ್ಸು$_3$]

ಅನುವಶ (ಗು). ಅಧೀನನಾದ; ಹೇಳಿದಂತೆ ಕೇಳುವ: ಅನುಜಂ ರಿಪುದುಸ್ಸಹತೇಜನನುವಶಂ ತಾನೆ ನಡೆವುತಿರೆ... ಸೊಗಯಿಸಿದಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೨-೩). [ಸಂ.]

ಅನುವಶೆ (ನಾ). ಅಧೀನಳು; ಹೇಳಿದಂತೆ ಕೇಳುವವಳು: ಅನುನಯಶತಂಗಳಂ ನುಡಿದನುವಶೆಮಾಡಲ್ ವಿಯಚ್ಚರೇಂದ್ರನುಮೇನಾರ್ತನೆ (ಪಂರಾಮಾ. ೯-೧೭೯). [ಸಂ. ಅನುವಶಾ]

ಅನುವಸಥ (ನಾ). ಆವಾಸಸ್ಥಳ; ಮನೆ: ಚ್ಯುತಯಾಥಾಸಂಖ್ಯಾರ್ಥ ಪ್ರತೀತ ದೋಷಾನುವಸಥಮೆಂದಱಿಗೆ ಬುಧರ್ (ಕವಿರಾ. ೧-೮೬).

[ಸಂ. ?]

ಅನುವಱಿ, ಅನುವರಿ (ಕ್ರಿ). ಕ್ರಮ ಅಥವಾ ರೀತಿಯನ್ನು ತಿಳಿ; ಔಚಿತ್ಯವನ್ನು ಅರಿ: ಅಂತನುವಱಿದೊಸಗೆಯೊಳಮರರಾಜನುಂ ಸನಾಭಿಗಳ್ವೆರಸು ನಾಭಿರಾಜನುಂ ಬಂದು... ಪಾಣಿಗ್ರಹಣಂಗೆಯಿಸಿದಾಗಳ್ (ಆದಿಪು. ೮-೨೨ ವ); ಮೂಜಗಭರಿತನನುವಱಿಯದಲ್ಲಿರ್ದನೆಂದು ಮುದ್ರಿಸಿ ಹೂಡಿ ನಡೆಗೊಂಡರು (ಸಿದ್ಧರಾ. ೯-೧೨); ಯುವತಿಯನು ನುಡಿಸಲ್ಕೆ ನೋಳ್ಪನು ತವಕದನುವಱಿದಪ್ಪಿ ಮೊಗಗೊಡೆ ಪವಣಱಿದು ಚುಂಬಿಸುತೆ ಇಂದುಟಸುಧೆಯನೊಸೆದೀಂಟ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೪-೧೦); ಕೇತನಗಳಿಗೆ ಕುದುರೆಗಳಿಗೊಂದೇಬಾರಿ ತಾಕುವವೊಲನುವಱಿತು ತೆಗೆ ದೆಚ್ಚು (ಕೋಗಯ. ೨೧-೧೯); ಅನುವಱಿಯೆ ಕೆಳೆಯನೊಳ್ ವಿವರಿಸಿದಂ (ಚಿಕವಿ. ೪-೧೬೪). **ಅನುವರಿ**: ಅನುವರಿಯದಿಂತು ಕೊರಚಾಡಿದಿರಿ (ಮಹಾವಿ. ೪-೧೦೧). [ಅನ್ಸು$_2$ + ಅಱಿ$_1$]

ಅನುವಾಕ (ನಾ). ೧. ಬೇರೊಬ್ಬರು ಹೇಳಿದುದನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿ ಉಚ್ಚರಿಸುವುದು. ೨. ವೇದಗಳಲ್ಲಿನ ಒಂದು ಪ್ರಕರಣ, — ವಿಭಾಗ; ಅಧ್ಯಾಯ; ಋಗ್ವೇದ ಯಜುರ್ವೇದಗಳಿಂದ ಮಂತ್ರಗಳನ್ನು ಆಯ್ದು ಕೂಡಿಸಿ ನಿರೂಪಿಸಿದ ಒಂದು ಅಧ್ಯಾಯ, — ಪ್ರಕರಣ: ಮತ್ತಮಾ ವೇದದೊಳೆ ಯಜ್ಞಾನುವಾಕದೊಳ್ ಉತ್ತಮಾಗ್ನಿಯೆ ನಿನಗೆ ರುದ್ರನೇ ರಕ್ಷಕಂ (ಆರಾಚ. ೩-೨೮); ಅವುಗಳನ್ನು ೧೦ ಮಂಡಲಗಳಾಗಿಯೂ, ಪ್ರತಿಮಂಡಲವನ್ನು ಅನುವಾಕ, ಸೂಕ್ತಮುಂತಾದ ವಿಭಾಗಗಳಾಗಿಯೂ ಅಧ್ಯಯನಮಾಡುತ್ತಾರೆ (ಭಾಇಪ್ರ. ೨೯). ೩. ಬ್ರಾಹ್ಮಣಗಳ ಮಂತ್ರಗಳನ್ನು ಉದಾಹರಿಸುವ ವಚನ ಸಮುದಾಯ. [< ಸಂ. ಅನುವಚ್]

ಅನುವಾಚಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕ್ರಮವಾಗಿ ಓದು: ವಿನಯವತ್ತಳೆಯಂ ವಿಪ್ರೋತ್ತಮನದನಂತರ್ಗತಚಿತ್ತದೊಳಿಂತೆಂದು ತನ್ನೊಳನುವಾಚಿಸಿದಂ (ಸುಕುಮಾ. ೨-೪೯). [ಅನುವಾಚನ್$_0$ + -ಇಸ್ಸು$_3$]

ಅನುವಾತು (ನಾ). ಹಿತವಾದ ಮಾತು: ಅನಿತುಂ ತಪ್ಪಂ ಸೈರಿಪಳನುವಾತಂ ಪೇಟ್ವಳನಿಬರ್ಗಭಯಮನೀವಳ್ (ಚಿಕವಿ. ೪-೧೧).

ಅನುವಾತುವಣ್ = ಹಿತಕರವಾದ ಮಾತೆಂಬ ಹಣ್ಣು: ಬಿನಯದ ಬಿತ್ತು ಬಿನ್ನಣದ ಪೆರ್ಮೊಳೆ ಬಿಜ್ಜೆಯ ಬೇರ್ ವಿವೇಕದೊಳ್ಗೊನರ್... ಅನುವಾತುವಣ್ಣ ಬಿಣ್ಗೊನೆಯೆನೆ ಚಿಕ್ಕದೇವನೆಸೆದಂ (ಅಪ್ರತಿ. ೧೬-೪೧).

[ಅನ್ಸು$_3$ + ಮಾತು]

ಅನುವಾದ (ನಾ). ೧. ಬೇರೊಬ್ಬರು ಹೇಳಿದುದನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿ ಹೇಳುವುದು; ಅನುಕರಣೋಚ್ಚಾರಣೆ: ಅನುಕರಣದೊಳೊಂದಿದ ಮಾತಿನಲ್ಲಿ ನಿರ್ದೋಷಮಾಗೆ ಸಲ್ಗುಂ ಪೇಟ್ಡಿಂತಿನಿತುಂ ಸ್ವರೂಪಕಥನದೊಳನುವಾದಂ ಭಿನ್ನಶಬ್ದಮಪ್ಪುದಱಿಂದಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೪೫೨). ೨. ಮೊದಲೇ ಸಿದ್ಧವಾದ ವಿಷಯವನ್ನು ಮತ್ತೆ ನಿರೂಪಿಸುವುದು: ಅರ್ಥವು ಬೇರೊಂದು ಪ್ರಮಾಣದಿಂದ ತಿಳಿದುಬರುವುದರಿಂದ ಇದು ಅನುವಾದವು (ಬ್ರಹ್ಮಭಾ. ೫೦೧ ಟಿ). ೩. ಯಾವುದಾದರೊಂದು ಶಬ್ದವನ್ನು ಪ್ರಯೋಗಿಸುವುದು, —ಬಳಸುವುದು: ಇಂದ್ರಿಯಾನುವಾದದಿಂದ ಸಂಜ್ಞೆ ಪಂಚೇಂದ್ರಿಯಂಗಳ್ಗೆ ಸಮ್ಯಕ್ತ್ವತ್ರಿತಯಮುಂಟು ಉಳಿದುವಕ್ಕಿಲ್ಲ (ತಸೂವೃ. ೧೧); ಸಮ್ಯಕ್ತ್ವಾನುವಾದದಿಂ ಕ್ಷಾಯಿಕ ಸಮ್ಯಗ್ದೃಷ್ಟಿಗಳೊಳ್... ಅಂತರಮಿಲ್ಲ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೪೪). ೪. ಅರ್ಥವು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗುವಂತೆ ವಿವರಿಸುವುದು; ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ: ಶ್ರೀ ಶಾಸ್ತ್ರಿಗಳವರು ಕುಮಾರವ್ಯಾಸ ಭಾರತದಿಂದ ಕಾವ್ಯವಾಚನ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ. ಶ್ರೀ ಭಟ್ಟರ ಅನುವಾದವೂ ಉಂಟು (ರೂಢಿ). ೫. ಯಾವುದಾದರೂ ಗ್ರಂಥವನ್ನು ಮೂಲದ ಅಭಿಪ್ರಾಯಕ್ಕೆ ಕುಂದಿಲ್ಲದಂತೆ, ಏರುಪೇರುಗಳಿಲ್ಲದಂತೆ ಸಂಗ್ರಹಿಸಿ ಹೇಳುವುದು. ೬. ಹಾಗೆ ಮಾರ್ಪಡಿಸಿ ಹೇಳಿದ ರೂಪ; ಭಾಷಾಂತರ: 'ರಾಮವರ್ಮ ಲೀಲಾವತಿ' ಯು ಷೇಕ್ಸ್‌ಪಿಯರ್ ಕವಿಯ 'ರೋಮಿಯೋ ಅಂಡ್ ಜೂಲಿಯಟ್' ಎಂಬ ನಾಟಕದ ಕನ್ನಡ ಅನುವಾದ (ರೂಢಿ); ರವೀಂದ್ರನಾಥ ಠಾಕೂರರ 'ಗೀತಾಂಜಲಿ' ಬಂಗಾಳಿಯಿಂದ ಇಂಗ್ಲೀಷಿಗೆ ಅನುವಾದವಾಗಿದೆ (ರೂಢಿ). ೭. ಒಪ್ಪಿಗೆ; ಸಮ್ಮತಿ: ಮಂಗಳದೇವಿಯ ಗುಡಿಗೆ ಅರ್ಚನೆಗಾಗಿ ನಿನ್ನ ತಾಯಿಯೊಡನೆ ತೆರಳಲು ಅನುವಾದವನ್ನು ಪಡೆದರೆ ಸಾಕು (ಅಮಾನಂ. ೨೪೮).

ಅನುವಾದಮಾಡು=ಭಾಷಾಂತರ ಮಾಡು: ಹೊಸದಾಗಿ ಬಂಗಾಳೀ ಮೂಲವನ್ನಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ಅನುವಾದಮಾಡಿದ್ದೇನೆ (ನಿಬಂಧ. ಮು. XIV).

[ಸಂ.]

ಅನುವಾದಕ (ನಾ). ಅನುವಾದ ಮಾಡುವವನು : ಅನುವಾದ ಹಗುರವಾದ ಕೆಲಸವಲ್ಲ, ಅನುವಾದಕನ ಸಮಸ್ಯೆಗಳು ಹಲವಾರು ಎಂಬುದನ್ನು ಮರೆಯಬಾರದು (ಸಾಹಿತ್ಯ. ಮು. xvii). [ಸಂ.]

ಅನುವಾದಕತ್ವ (ನಾ). ೧. ಅನುವಾದಕನಾಗಿರುವುದು; ಅನುವಾದಕತನ. ೨. ಮೊದಲೇ ಇದ್ದುದನ್ನು ಹೊಸದಾಗಿ ಹೇಳುವುದು; ಪುನರುಕ್ತಿ : ಸಿದ್ಧವಸ್ತುವ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾದಿಗಳಿಗೆ ವಿಷಯವಾಗುವುದಿಂದ ಶಾಸ್ತ್ರಕ್ಕೆ ಅನುವಾದಕತ್ವವು ಬರುವುದೆಂಬ ದೋಷವನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಿಯು ತೆಗೆದಿರುತ್ತಾನೆ (ಬ್ರಹ್ಮಶಾ. ೨೨ ೬೯). [ಸಂ.]

ಅನುವಾದ ಚಿಹ್ನೆ (ನಾ). ಉದ್ಧರಿಸಿದ ಭಾಗಗಳನ್ನು ಸೂಚಿಸಲು ಒಂದು ಕಡೆ ತಲೆಕೆಳಗಾಗಿಯೂ ಇನ್ನೊಂದು ಕಡೆ ನೆಟ್ಟಗೂ ಹಾಕುವ ಅಲ್ಪವಿರಾಮಗಳು; " " ಮತ್ತು ' ' ಗುರುತು (Comma. ಇಂಗ್ಲಿ). [ಅನುವಾದ + ಚಿಹ್ನೆ]

ಅನುವಾದಿ (ನಾ). ೧. ಅನುಸರಿಸುವಂಥದ್ದು; ಹೊಂದುವಂಥದು; ಅನುಗುಣ : ನಯಮಯವಪ್ಪ ಜೀವೆಯಳವಪ್ಪ ಧರೋತ್ತ ರತಂತ್ರಮುಪ್ಪ ತಂತ್ರಿಯೊಳನುವಾದಿಯಾಗೆ ಪೊಸಮೂರ್ಜಗೆ ರಂಜಿಸೆ . . . ವೀಣೆಯಂ ಮಿಡಿಗ್ರ್ (ಕಾಂಪು. ೯-೧೪೮). ೨. ಅನುವಾದ ಮಾಡುವವನು. ೩. [ಸಂಗೀತ] ವಾದಿ, ವಿವಾದಿ, ಸಂವಾದಿ, ಅನುವಾದಿ ಎಂಬ ನಾಲ್ಕು ಬಗೆಯ ಸ್ವರಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು. [ಸಂ. ಅನುವಾದಿನ್]

ಅನುವಾದಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಅನುಸರಿಸು; ಹೇಳು : ಅದಿಕವು ಪಂಪನಿಂದನುವಾದಿಸಿ ವಾದಿಸಿ ವಿರೋಧಿ ವಿಪರೀತತೆಯಿಂದೋದೆ (ಧ ಮ ಕಾ. ೧-೩೬). ೨. ಭಾಷಾಂತರಿಸು : ಬ್ಯಹಸ್ಪತಿಯನ್ನು ಸ್ಪಶಾಚಿಭಾಷೆಯಿಂದ ಸಂಸ್ಕೃತಕ್ಕೆ ಅನುವಾದಿಸಿದನು ಬಹುಬೊಡ್ಡ ಕಾರ್ಯ (ಕಾಶಾಚ. ೧೭). ೩. ಪ್ರತಿಯಾಗಿ ವಾದಮಾಡು : ಅವಳೊಡನನುವಾದಿಸಿದನಂತೆಂದು (ರಾಮಚ. ೨೫-೮೭). [ಅನುವಾದ + -ಇಸು]

ಅನುವಾದಿಸ್ವರ (ನಾ). [ಸಂಗೀತ] "ಸಂವಾದಿಸ್ವ (Consonance) ಮತ್ತು ವಿವಾದಿಸ್ವ (dissonance) ಎರಡೂ ಇಲ್ಲದಿರುವ ಸ್ವರಗಳೇ ಅನುವಾದಿ ಸ್ವರಗಳು" (ಸಂಗೀಪ. ೨೦). [ಅನುವಾದಿ + ಸ್ವರ]

ಅನುವಾನ್ (ಕ್ರಿ). ಹಿತವಾಗು; ಸೊಗಸಾಗು : ಪೂಳೆವಳಿಕಂ ಪೊದೞ್ದ ಕವಕಂದದ ಕುಂದಮದೊಲೆ ನೀಳ್ದ ಕಣ್ಣಳಿಗಳಿಗೆ ಮುದ್ದುವಾಯ್ದುಱಿ ಸುಧಾರಸಧಾರೆ ಕಡಂಗಿ ಪೊಂಗಿಪಾಯ್ದುಱಿಸನಮಂತಾ ಮಾತಿನಿಸಕಂ ಮನಕಂ ಮಸಕಂಗೊಳೆ ಕಣ್ಗೆವರ್ಪಳೀ ಲಲತಿಲಾಂಗಿ (ಚಕವ. ೬-೧೪೦). [ಅನ್ಯ + ಆನ್]

ಅನುವಾಸರ (ಅ). ಪ್ರತಿದಿನವೂ; ಅನುದಿನವೂ : ಬಯಸಿ ಕುಬೇರ ರಕ್ಷಿತ ದಿಗಂಗನೆಯೊಳ್ ರವಿಪ್ರೋಗಿ ಕೂಡಲಲ್ತುಯೊಳನುವಾಸರಂ ನೆರೆಯೆ ಸೂಙ್ ಸಮನಾಗಿರೆ (ಶಾಂಪು. ೬-೧೩೬). [ಸಂ.]

ಅನುವಿಡಿ (ಕ್ರಿ). ಕ್ರಮವನ್ನು ಹಿಡಿ, —ಅವಲಂಬಿಸು : ಅನುವಿಡಿದು ಗುರುಲಿಂಗ ಜಂಗಮದನುವ ನಿಶ್ಚೈಸುವರು (ಪ್ರಭುಲಿ. ೨೬-೧). [ಅನ್ಯ + ಪಿಡಿ]

ಅನುವಿದ್ಧ (ಗು). ೧. ಚುಚ್ಚಲ್ಪಟ್ಟ; ರಂಧ್ರಮಾಡಿದ. ೨. ಸೇರಿಕೊಂಡ; ಆವರಿಸಿದ; ವ್ಯಾಪ್ತವಾದ : ಮಿಮಾಂಸೆಯಂತೆ ಭಾವನಾನುವಿದ್ಧಮುವಪ್ಪ ನೀತಿಯಂ (ಕಾದಪು. ೬೬). ೩. ಕುಂದಣದಲ್ಲಿ ಕಟ್ಟಿದ, —ಕೆತ್ತಿಸಿದ. [ಸಂ.]

ಅನುವಿಧಿಸು (ಕ್ರಿ). ಮುಖ್ಯ ವಿಧಿಯ ಜೊತೆಗೆ ಬೇರೊಂದು ವಿಧಿಯನ್ನು ಹೇಳು : ಮನಪೊಳಗೆ ರಾಗತ್ಯಾಗವನೆ ನಿಶ್ಚಯಿಸಿ ಕಾಮ್ಯವರ್ತನಾಗಲೆಂದನುವಿಧಿಸಿದ್ದಲ್ಲದೆ ವಿಹಿತವಲ್ಲೆಂದ (ಸಭಾಸಾ. ೪-೧೬-೯). [ಅನ್ಯ + ವಿಧಿಸು]

ಅನುವಿಸು 'ಅನುವಿಸು,' ನೋ.

ಅನುವಿಸ್ಸು, ಅನಿವಿಸ್ಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಅನುಸರಿಯೆದಿಂದ ಕೇಳಿಕೊ; ನಯವಾಗಿ ಕೇಳಿಕೊ : ನಿನ್ನನಾನನುಪಪೆನ್ನ ಮೆ ಯ್ಯಡ ಪೊ ನಲ್ಲನ ಮೆಯ್ಯಡಯೋ ನಿಶಾಕರ (ಅವಪ. ೧೨-೪೨) ; ಅನುಮಿಸಿ ಕೆರೆಬಂಲ್ಗೆ ಸೊರ್ಕಿನ ಸಿಂಧುರಮನಿಲಜವದ ವಾಜಿ ಪದಂಗಾಸಿನ ಪೊಂಗಳ್ವಲ್ಲರೀ ಯದ ನಿನಗೆಂತುಂ ಲೋಭಮುಂಟೆ ದಾನವಿನೋದಾ (ಲೀಲಾವ. ೪-೪೩). ೨. ಬಯಸು; ಆಸೆಪಡು ; ಅಪೇಕ್ಷಿಸು : ಗಂಧರ್ವ ನಿನಾಕಳ್ಕನುವಿಸುವೀ ಮನವಪ್ಪೊಡೆ ತ ನಗೆ ಮಾಜುಂವೋ[ದತ್ತೀಗಳ್] (ಗದಂಯು. ೨೬೩). ೩. ತಡೆ ; ನಿರೋಧಿಸು : ನಿನಯದಿನಾಮಾಳ್ಪುವನ್ನೆಗಂಸಾಥನಂ ಸಳ್ದೆವೆರಸು ಬೇಡುತ್ತಿರೆ ಬಂದನುವಿಸುವ ನಿಮ್ಮ ಮುದುಗಣ್ಣನೊಳಿದೇನ್ (ಅದಿಪು. ೯-೧೦೬) ; ಮೇಲೆವಾಯ್ದು ಬಯ್ದನುವಿಸಿ ಕಾಡಿ ನೋಡಿ ತಿಳಿದಬ್ಜಜಬಜ್ಜುಳಿಗೊಂಡಲಂವುಗಳಳ್ ಕನಸಿನೊಳಂ ಪಳಂಚಲಿವು[ವ]ನ್ನೆರ್ದೆಯೊಳ್ (ಶಂಪಭಾ. ೪-೧೦೬) ; ಮನಮನುನನುವಿಸ [ಪಾಠಾಂ. ಉಪಮಿಸು] ಲಾಜದಂತೆಯಸಿರ್ ಮಿಟ್ಟಿಗೊಳಿಸುವ ಸವಿಯಂ (ಲೀಲಾವ. ೧೦-೪೫೩). ೪. ವ್ಯಾಪಿಸು; ಹರಡು : ಪ ನಿ ನ ಸೂ ನು ವ ಣೀ ಕ್ಷಿ ಳಿಕ್ಕುಳಿಕೋಲ ಮೂರ್ಧನುವಿಸಿ ಕೋಳಿಕಮಂ ಮು ಳಿ ಸು ಮಂ ಮಜ್ಜಿದು (ಪಂ ಂಾ ಮಾ. ೧೧-೬೧) ; ಚಕ್ರಿ ತನ್ನಂ ಮುಖನನುವಿಸಿ ದಿವ್ಯಚಾಪಮಂ ನೀವಿ ಯಕೋಧನ ಜೇವೊಡೆಯಲ್ (ಕೇ ಮಿ ಪು. ೧೨-೨೩೬) ; ಅನುವಿಸ ಸೊರ್ಕಿನಿಂ ಪಿಳಿಸಿನಾದೆ ಪೆಲಳ ಗಜಪಂ ನೆಗಟ್ಟುದೆಳ್ (ಜಗದ. ೧೫-೧೧೬) ; ಉತ್ತರವದಂ ಪರಿಕಿಸುವೆಂಂಬ ಬಗೆ ಮನಮನನುವಿಸಲ್ (ಸಾಸಂಚ. ೪-೪). ೫. ಆಚರಿಮಾಡು ; ಸಿದ್ಧಪಡಿಸು : ಅನುಕೂಲರಿಂವರಂ ಪಡೆದನುರಾಗ ಮನಾಗುಮಾಡಿ ಕನಸಂ ಕೂಡಲ್ಕನುವಿಸುತಿರ್ದಪನ್ (ಲೀಲಾವ. ೭-೯೪) ; ನಿನಗೆ ತನ್ನುಂಗುರಗಳ ತಂದು ಕೊಡುವೆವೆಂದನುವಿಸಿ ನಾವು ಬಹಾಗ (ಭರಭ. ೪೧-೪೬). ೬. ಹೋಲಿಸು ; ಅನುಕರಿಸು : ಅನುವಿಸಿದುದು ರಜತಾಚಲದನಳ್ಳೆರ್ಮನಿ ವಿಳಿಕೊಟುಮಂ ದಶರಥರಾಮನ ಮಣಿಮಯ ಮಕುಟಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೫-೧೩೩) ; ಮಣಿಮಯಕುಟಕಾಂತಿ ಪೊದಱ್ದುಸಿಳ್ಚು ಮಿಗೆ ಪವಿ ಶಕ್ತಿಧನನನನುವಿಸಿ ಕೆಳದರ ಳೇಸರಂಗಳಂತೆ ನಡೆಯೆಯುಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೪-೧೨೮ ಪ) ; ತನಗೆಯೆ ತಾಪಿರ್ದಪಿಸ ತತ್ತ್ವ ಸುಲೋಚನಮೆಂಬಳ್ ನೋಟ್ಟಂತನುವಿಸಿ ತೋರ ರ್ಪ ಕಿ ಸಿಜನೆತ್ತಿತ್ತಯೆಯಂ (ಸಂಶಪ. ೪೭-೭೪). ೭. ನೆರೆ ; ಕೂಡಿಕೊಳ್ಳು ; ಹೊಂದಿಕೊ : ಪಟ್ಟಂತ[ದುದ್ದು]ದ್ಧುಣಂ ದಿತ್ತರದಿಂದಂ ಸದ್ಯುಣವ್ರಾತದೊಳನುವಿಸಿ ಸಮ್ಮುಳ್ಕಪಶಿಲಜಾಲಂ ಪೊರೆದಂತೆವಾಗಿ ಧೃಷ್ಟಾಳಿಗಳತಳವಪಶಿರೀಲಮಂ ಮಾಡೆ (ಪಪ್ತಪ್ತ. ೧-೩) ; ಅವ್ರುಕೂಷ್ಟಾಂಗಿತಿಯೆಪ್ಪುವ ಮಂತ್ರ ಮಿದುವ ಸಕಳ ವಿಧಾನಕ್ಕನುವಿಸಿ ಪರವಿದ್ಯಾಛೇದನಮಂ ಮಾಟ್ಟುಂ (ಬ ಮ ದ. ೧೪-೧೫೫). ಅನಿವಿಸ್ಸುಂ : ೩. ಅಂತರಂಗಸಂಗತಾವೇಗ ಭಾವಮಿ ರಣಕ್ರಿಯಾಜಾಲಲಿಸಯನನುವಿಸಿ ಶರೀರಮಾ ನೆಗಪಿದಂತಿರಸ ವಸದಿ ಬಜಾಪಿ ಸಿಡಿದೆಲ್ವ್ರ ರಥಸಮೀಪಿನಂ (ಪರ್ಭಾ. ೬-೪೧ ಪ). [ಅನುವ್ಯ (< ಅನ್ಯ) + -ಇಸು]

ಅನುವೀಚಿಭಾಷಣ (ನಾ). ತಪ್ಪಿಲ್ಲದ ಮಾತು; ನಿರ್ದೋಷವಾದ ನುಡಿ : ಅನುವೀ ಚಿ ಭಾ ಷ ಣಂ ಚ—ನಿರವದ್ಯಮಪ್ಪ ನುಡಿಯುಮೆಂಬ (ತತ್ತ್ವಸ್ಪ. ೨೬೦). [ಸಂ.]

ಅನುವೀಡು (ನಾ). ಅನುಕೂಲವಾದ ಆವಾಸಸ್ಥಾನ; ಹಿತಕರವಾದ ಮನೆ : ಆರೋಗ್ಯಕ್ಕನುವೀಡು ಕೃಷ್ಣನೆರವಂಗೊಪ್ಪಿರ್ಪ ಕಚ್ಚೀಡು (ಮೈಸೂಮ. ೩-೮). [ಅನ್ಯ + ಬೀಡು]

ಅನುವ್ಯ 'ಅನ್ಯ' ನೋ.

ಅನುವ್ಯ 'ಅನಿವ' ನೋ.

ಅನುವೃತ್ತ (ಗು). ೧. ಅನುಸರಿಸುವ; ಜೊತೆಗೆ ಬರುವ; ವಿಧೇಯ. ೨. ಹಿಂದೆ ನಿಂತಲ್ಲಿಂದ ಮುಂದುವರಿದ. ೩. (ವ್ಯಾಕರಣವೇ ಮುಂತಾದ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳಲ್ಲಿ) ಹಿಂದಿನ ಸೂತ್ರದಿಂದ ಅನುಸರಿಸಿ ಬಂದ. ೪. ನಡತೆಗೆ ಹೊಂದುವ; ಅನುಗುಣವಾದ. (ನಾ). ೫. ಅನುಸರಿಸಿದ ನಡೆ; ವಿಧೇಯತೆ: ತನ್ನೊಡವಂದ ಮ್ಲೇಚ್ಛ ರಾಜರಂ ರಾಜರಾಜಾನುಜೀವಾನುವೃತ್ತದಿಂ ಕೃತಾರ್ಥರ್ಮಾಡಿ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೧–೭೧ ವ). [ಸಂ.]

ಅನುವೃತ್ತಿ (ನಾ). ೧. ಅನುಸರಿಸಿ ನಡೆಯುವುದು; ಅನುಕರಣ. ೨. (ವ್ಯಾಕರಣವೇ ಮುಂತಾದ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳಲ್ಲಿ) ಹಿಂದಿನ ಸೂತ್ರವಾಗಲಿ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿನ ಮಾತುಗಳಾಗಲಿ ಮುಂದಿನ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಅಥವಾ ಸೂತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಅನ್ವಯಿಸುವಿಕೆ: ಸಮಮೆಂಬುದು ಬಂಧದೊಳವಿಷಮಂ ಮೃದು ಸ್ಫುಟವಿಮಿಶ್ರವಿನ್ಯಾಸಪದ ಕ್ರಮದಿಂ ಮೂಜು ತೆಱಂ ಬಂಧಮುಂ ಯಥಾರ್ಥಾನುವೃತ್ತಿಯಿಂ ವರ್ತಿಸುಗುಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೫೦೧). ೩. ಒಪ್ಪಿಗೆ ಕೊಡುವುದು; ಅನುಮೋದನೆ. ೪. ಆಶ್ರಯ; ಸೇವೆ: ಅವನ ಅನುವೃತ್ತಿ ಮಾಡಿ ಮಾಡಿ ಸಾಕಾಯಿತು. ಇನ್ನು ನಾನು ಅನುವೃತ್ತಿ ಮಾಡಲಾರೆ (ರೂಢಿ). ೫. ಪುನರಾವರ್ತನೆ. [ಸಂ.]

ಅನುವೃತ್ತಿಗೈ (ಕ್ರಿ). ಅನುಸರಿಸಿ ವರ್ತಿಸು; ಹಿತವಾಗಿ ನಡೆದುಕೊ; ವಿಧೇಯತೆಯಿಂದ ನಡೆ: ಅತ್ತೆ ಮಾವನು ಮೊದಲಾದ ಪೂಜ್ಯರೊಳನುವೃತ್ತಿಗೈದಾತ್ಮವಲ್ಲಭನ ಚಿತ್ತವಱಿತು ಸೇವೆಯೆಸಗುವ ಸತಿಯರ ವೃತ್ತವಬಿತ್ತರಿಸುವೆನು (ಹದಿಬ. ೪–೩). [ಅನುವೃತ್ತಿ + ಗೈ (< ಗೆಯ್)]

ಅನುವೆಱು (ಕ್ರಿ). ಸುಖವನ್ನು ಪಡೆ; ನೆಮ್ಮದಿಯನ್ನು ಹೊಂದು; ಅನುಕೂಲಹೊಂದು: ಅವನನಪ್ರತಿಮಂ ಬಳೆಯಿಕುಮನುವೆತ್ತಾ ತಿರುಮಲಾರ್ಯನಂತುಟು ನೆಗಟ್ಟುಂ (ಅಪ್ರತಿ. ೧–೧೧); ಅಟ್ಟಿಯೊಳನುವೆತ್ತು ನೆಗಟ್ಟನಾ ದೊಡದೇವಂ (ಚಿಕವಿ. ೪–೩). [ಅನ್ನು + ಪೆಱು]

ಅನುವೇದನೆ (ನಾ). ಸಹಾನುಭೂತಿ. [ಸಂ. ಅನುವೇದನಾ]

ಅನುವೇರು 'ಅನುವೇಱು' ನೋ.

ಅನುವೇಷ್ಟಿಸು (ಕ್ರಿ). ಚೆನ್ನಾಗಿ ಸುತ್ತುಗಟ್ಟು; ಬಳಸಿಕೊಳ್ಳು; ಆವರಿಸು: ಇಳೆಯಂ ಸಪ್ತಶರನಿಧಿಗಳನುವೇಷ್ಟಿಸಿರಲ್ (ಜೈಮಿಭಾ. ೨–೧). [ಅನುವೇಷ್ಟನ + –ಇಸ್ಸು]

ಅನುವೇಱು, ಅನುವೇರು (ಕ್ರಿ). ಅಂದವನ್ನು ಪಡೆ; ಚೆನ್ನಾಗು; ಅನುಕೂಲತೆ ಹೊಂದು: ಮೂಜನೆಯಾವರಣದೊಳನುವೇಱರ್ಕುಂ ಪತ್ತುಮಾಳ್ದನವತಾರಂಗಳ್ (ಚಿಕವಿ. ೫–೧೨೬). **ಅನುವೇರು**: ಇಂತಹ ಈ ಉರವಣೆಯ ವಾಚಾಳತೆಯಿಂದ ಅವ ಅರಮನೆಯ ಗೌರವ ಮರ್ಯಾದೆಗಳೂ ಅನುವೇರುವಂತಿಲ್ಲ (ಬರುಗಂ. ೩೦–೨೨).

[ಅನುವು$_1$ (< ಅನ್ನು$_2$) + ಏಱು$_1$]

ಅನುವ್ಯಾಯಮಿತ (ಗು). ಅನುಕೂಲವಾದ ಮತ್ತು ಕ್ರಮವಾದ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಹರಡಿದ: ಶ್ಲಕ್ಷ್ಣಸ್ನಿಗ್ಧಮೃದು ಬಹುಳಾನುವ್ಯಾಯಮಿತ ಪ್ರತಿಯಾಂಕ ಸ್ನಿಗ್ಧಪ್ರಕಾಶ ಸೂಕ್ಷ್ಮಬಿಂದುಸಂದೋಹನುಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೦–೧೪೩ ವ). [ಸಂ.]

ಅನುವ್ರಜ್ಯೆ (ನಾ). ಜೊತೆಗೆ ನಡೆಯುವುದು; ಪ್ರಯಾಣಮಾಡುವವರ ಜೊತೆಗೆ ಸ್ವಲ್ಪ ದೂರ ಹೋಗುವುದು.

[ಸಂ. ಅನುವ್ರಜ್ಯಾ]

ಅನುಶಕ್ತ (ಗು). ಅನುಸರಿಸಿ ಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಪಡೆದ: ಗುರುಗುಣಗಣಾರತ ವಿರಚನಾಯತಚಿದನುಶಕ್ತ (ಬಸಪು. ೩೯–೬೮). [ಸಂ.]

ಅನುಶಕ್ತಿ (ನಾ). ಅನುಸರಿಸಿ ಬಂದ ಶಕ್ತಿ; ಅನುಗುಣವಾದ ಸಾಮರ್ಥ್ಯ, —ಬಲ (?): ರಕ್ತಿಯಿಂದಯ್ಯಾಯೆನಲ್ಕನುಶಕ್ತಿಯಿಂದೋಯೆನುತಮಿಹ ಪೂರ್ವೋಕ್ತ ವಚನಂಗಳನುಡುಗಿ ವಾಲ್ಮೀಕವಲ್ಲಭನು (ಬಸಪು. ೨೬–೨೪); ಸರಸಾಯತ್ತ ಲಿಂಗಾಭ್ಯರ್ಚನಕ್ರಿಯೆವೊತ್ತು ತಚ್ಛಿವ ಪರವಶಾಲೀಢಾನುಶಕ್ತಿಯಲಿ (ಬಸಪು. ೩೫–೧). [ಸಂ.]

ಅನುಶಯ (ನಾ). ೧. ಸಮೀಪ ಸಂಬಂಧ. ೨. ಬಹಳ ಕಾಲದಿಂದ ಬಂದ ಹಗೆತನ. ೩. ಪಶ್ಚಾತ್ತಾಪ. ೪. ಮನಸ್ಸಿನ ಉದ್ವೇಗ; ಕಳವಳ: ಸಿಂಧುನಂದನ ಧೃತರಾಷ್ಟ್ರರಿರ್ದೊರೆಯೆ ನಮ್ಮರಸಂ ಮರಳ್ದಿಂಬುಕೆಯ್ಗುಮೆಂದನುಶಯಮಾದುದಿಂದೆನಗೆ ಸಂಶಯಮಂ ಕಳೆ ಕೌರವಾಂತಕಾ (ಗದಾಯು. ೧–೫೬); "ಅನುತಾಪಮದನುಶಯ" (ಮಂಗರಾ. ೧೨೯–೧೪). ೫. ಮುನಿಸು; ಕೋಪ: "ಮುನಿಸುದ್ವೇಗ ಸಹಾಯಮಿಂತನುಶಯಾಖ್ಯ" (ನಾನಾರ. ೧೪೩). ೬. ಜನ್ಮಾಂತರಗಳಿಗೆ ಕಾರಣವಾದ ಹಿಂದಿನ ದುಷ್ಕೃತದ ಪರಿಣಾಮ. ೭. ಬೇರೊಂದನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಿಕೊಂಡು ಬಾಳುವ ವಸ್ತು; ಪರಾಶ್ರಯ: ಶರೀರದಲ್ಲಿ ಜೀವಿಗಳು ಇರಬಹುದಾದ ಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ಶಾಸ್ತ್ರಗಳು ಎರಡು ತೆರನಾಗಿ ವರ್ಣಿಸಿವೆ. ಒಂದು ಅಭಿಮಾನಿ, ಮತ್ತೊಂದು ಅನುಶಯ. ಒಂದಾನೊಂದು ಶರೀರವನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಿಕೊಂಡು ಬಾಳುವುದು ಅನುಶಯ ಆದರೆ ಅದು ಸ್ವಂತ ಶರೀರವಲ್ಲ. ಹೇನು ಕೂರೆ ಇತ್ಯಾದಿಗಳು ಇದಕ್ಕೆ ಉದಾಹರಣೆ (ಜೀವಾತ್ಮ. ೨೪೪). [ಸಂ.]

ಅನುಶಯಂಬಡು (ಕ್ರಿ). ಅನುತಾಪ ಹೊಂದು; ಪಶ್ಚಾತ್ತಾಪ ಪಡು; ಮರುಗು: "ವಿಪ್ರತಿಸಾರಃ, ಅನುಶಯಃ, ಪಶ್ಚಾತ್ತಾಪಃ, ಅನುತಾಪಃ– ಈ ೪ ಅನುಶಯಂಬಡುವುದು" (ಹಲಾಯು. ೧೧೯–೩೧).

[ಅನುಶಯ + ಪಡು$_1$]

ಅನುಶಾಸನ (ನಾ). ೧. ನಿಬಂಧನೆ; ನಿರ್ದೇಶನ; ಕಟ್ಟುಪಾಡು; ಅಪ್ಪಣೆ: ಬಪ್ಪನನುಶಾಸನದಿ ಬನಕೆ ಪೋಗಲ್ಬೇಗಲಪ್ಪಣೆಯನಿತ್ತು ಕಳುಪಿದೊಡೆ (ವೆಂಕಾರಾ. ೨–೯–೩೨). ೨. ಶಿಕ್ಷಣ; ಉಪದೇಶ: ಅನುಶಾಸನವೆಂದರೆ ವೇದಭಾಷೆಯಲ್ಲಿ ಉಪದೇಶವೆಂದರ್ಥ (ಹಿಂದಸಾ. ೯೩). 'ದರ್ಶನಾನುಶಾಸನ', 'ಶಬ್ದಾನುಶಾಸನ' ಪರಾ. ೩. ದಂಡನೆ; ನಿಗ್ರಹ; ಶಿಕ್ಷೆ: ಅಸದನುಶಾಸನಂ ಸದವನಂ ನೃಪಲಕ್ಷಣಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೬–೧೧೩). [ಸಂ.]

ಅನುಶಾಸಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಹೇಳಿದಂತೆ ಕೇಳುವಹಾಗೆ ಮಾಡು; ನಿಯಮಿಸು; ವಿಧೇಯವಾಗಿಸು: ಆ ನಿಶಾಚರಾಧಿನಾಥಂ . . . ಶಮನನನುಶಾಸಿಸಿಯುಂ (ಜಗವಿ. ೧೧–೮೧ ವ). ೨. ದಂಡಿಸು; ಶಿಕ್ಷಿಸು: ಮೂಢೆ ಮದನನಿಂ ಲಘುವಾದೆಯೆಂದಾಭಿಜಾತ್ಯಮೆ [ತನ್ನನನುಶಾಸಿಪಂತೆಯುಂ] . . . ಅತಿಲಜ್ಜಿತೆಯಾಗಿ ತನ್ನೊಳಿಂತೆಂದಳ್ (ಕಾದಂಉ. ೭೫).

[ಅನುಶಾಸನ + –ಇಸ್ಸು]

ಅನುಶಾಸ್ಯ (ಗು). ದಂಡಿಸಲು ಯೋಗ್ಯವಾದ; ಶಿಕ್ಷಾರ್ಹವಾದ: ಜಯವಧುಗಾಣ್ಮನಾಗಿಯುಮಸೌಮ್ಯನೆ ವೃದ್ಧಪರೀತ ಮೂರ್ತಿಯಾಗಿಯುಮನುಶಾಸ್ಯನೇ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೧–೬೬). [ಸಂ.]

ಅನುಶೀಲನ, ಅನುಶೀಲನೆ (ನಾ). ಪರಿಶೀಲನೆ; ಅಧ್ಯಯನ: ಕನಸಿನ ವೃತ್ತಾಂತವನ್ನೆಲ್ಲಾ ಅನುಶೀಲನಮಾಡಿಕೊಂಡು ಬಂದವರಿಗೆ ಇಲ್ಲಿ ಉದಾತ್ತವಾದ ಬೇರೊಂದು ಅರ್ಥ ನಿಸ್ಸಂದೇಹವಾಗಿ ಧ್ವನಿತವಾಗುತ್ತದೆ (ಭಾರಮಾ. ೨೭೪); 'ಧರ್ಮತತ್ತ್ವ'ದ ಪ್ರಥಮ ಭಾಗವಾದ 'ಅನುಶೀಲನವು' ಗುರು ಶಿಷ್ಯ ಸಂವಾದರೂಪದಲ್ಲಿದೆ (ಬಂಕಿಮ. ೪೧೨). **ಅನುಶೀಲನೆ**: ನಿರಂತರವಾಗಿ ಕಾವ್ಯದ ಅನುಶೀಲನೆಯಿಂದ ಮಾನಸದರ್ಪಣವು ನಿರ್ಮಲವಾಗಿರಬೇಕು (ಧ್ವನ್ಯಾಲೋ. ೧೦).

[ಸಂ. ಅನುಶೀಲನ]

ಅನುಶೀಲನೆ 'ಅನುಶೀಲನ' ನೋ.

ಅನುಶೈವ (ನಾ). ಶಿವದೀಕ್ಷೆ ಪಡೆದ ಕ್ಷತ್ರಿಯ ಅಥವಾ ವೈಶ್ಯ: ದೀಕ್ಷಾಯುಕ್ತಮಾದ ಅನಾದಿಶೈವ, ಆದಿಶೈವ, ಮಹಾಶೈವ, ಅನುಶೈವ . . . ಎಂಬವೇ ಸಪ್ತಶೈವಂಗಳು . . . ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಶಿವಸಂಸ್ಕಾರಿಗಳಾದ ಕ್ಷತ್ರಿಯರೇ ಅನುಶೈವರು (ವಿವೇಕ. ೬೨) ; ಆದಿಶೈವ, ಮಹಾಶೈವ, ಅನುಶೈವ . . . ಎಂಬ ಈ ಅಱು ಶೈವದ ನೀತಿಯಲ್ಲ (ಸಿದ್ಧೇವ. ೯). [ಸಂ.]

ಅನುಶೋಣಿತ (ಗು). ಬೇರೊಂದನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿ ಕೆಂಪಾದ: ಲೀಲಾ ಕಮಲಾಕರಾನೀಕ ರಕ್ತ ಕಮಳಂಗಳನಾಸ್ಯಾನುಶೋಣಿತ ಶೋಣರಿಪು ನೃಪ ಶಿರಂಗಳೆಂದೆ ತುಱಿಯಿಸಿಯುಂ (ಆದಿಪು. ೮–೪೧ ವ). [ಸಂ.]

ಅನುಶ್ರುತ (ಗು). ೧. ವೇದಗಳಿಗನುಸಾರವಾಗಿ, ಪರಂಪರೆಯಿಂದ ಪ್ರಾಪ್ತವಾದ; ಶ್ರುತಿಗಳಿಗನುಸಾರವಾಗಿರುವ. ೨. ಶಾಶ್ವತವಾದ; ನಿರಂತರವಾದ. (ನಾ). ೩. ಕೇಳಿ ಕೇಳಿ ಪ್ರಖ್ಯಾತವಾದ, ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿರುವ ವ್ಯಕ್ತಿ ಅಥವಾ ವಸ್ತು: ಸಕಲ ಜಗದೊಳಗೆ ಅನುಶ್ರುತನಾಗಿಪ್ಪೆಯಯ್ಯಾ; ನೀನೊಲಿದವನೇ ನಿಮ್ಮನಱಿವನು (ಬಸವ. ೫೦೭). ೪. ವೃತ್ತಾಂತ; ಸುದ್ದಿ. [ಸಂ.]

ಅನುಶ್ರೇಣಿ (ನಾ). ಪಂಕ್ತಿಕ್ರಮ; ಸಾಲನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿದ ಕ್ರಮ. 'ಅನುಶ್ರೇಣಿಗತಿ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅನುಶ್ರೇಣಿಗತಿ (ನಾ). ಪಂಕ್ತಿಕ್ರಮವನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿ ನಡೆಯುವುದು: ಅನುಶ್ರೇಣಿಗತಿಃ ಅನುಶ್ರೇಣಿ–ಆಕಾಶಪ್ರದೇಶಪಙ್ತಿಕ್ರಮದಿಂ, ಗತಿಃ–ಸಲವಕ್ಕುಂ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೧೦೦). [ಅನುಶ್ರೇಣಿ + ಗತಿ]

ಅನುಷಂಗ (ನಾ). ೧. ಸಂಬಂಧ; ಸಹವಾಸ; ಜೊತೆ: ಪರಹಿತಕುಲ ಪ್ರಸಂಗಂ ನಿರಸ್ತದೋಷಾನುಷಂಗನಿಱಿವಬೆಡಂಗಂ (ಗದಾಯು. ೧–೨೧) ; ದೂರೀಕೃತದೋಷಾನುಷಂಗನಭಿನವಪಂಪಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೬–೧). ೨. ದಯೆ; ಕನಿಕರ. ೩. ಯಾವುದೋ ಉದ್ದೇಶಕ್ಕಾಗಿ ತೊಡಗಿದ ಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ನಡುವೆ ಉಂಟಾಗುವ ಬೇರೆಯ ಪ್ರಯೋಜನ; ಉಪಪ್ರಯೋಜನ. ೪. ಸಂದರ್ಭ; ಪ್ರಕರಣ; ಪ್ರಸಂಗ: ಇದರ ಹೊರತು ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಅನುಪಾನಗಳಲ್ಲಿ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಅನುಷಂಗದಲ್ಲಿ ಕೊಡಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ (ಔಷಧೀ. ೬೨). [ಸಂ.]

ಅನುಷಂಗಿ (ಗು). ಅನುಷಂಗವುಳ್ಳ. [ಸಂ. ಅನುಷಂಗಿನ್]

ಅನುಷಕ್ತ (ಗು). ಕೂಡಿದ; ಸೇರಿದ; ಜೊತೆಯಾದ: ಭೋಗ್ಯಂಗಳಂತರದಿಂದುಂಡು ಗುಣಾನುಷಕ್ತರೊಗೆವರ್ದೇವಾದಿ ದೇಹಾತ್ಮಕರ್ (ಮೈಸೂಮೆ. ೫–೧೬೦). [ಸಂ.]

ಅನುಷ್ಟುಪು 'ಅನುಷ್ಟುಪ್ಪು' ನೋ.

ಅನುಷ್ಟುಪ್ಪು, ಅನುಷ್ಟುಪು (ಗು). ೧. ಸ್ತೋತ್ರಕ್ಕೆ ಯೋಗ್ಯವಾದ (ನಾ). ೨. ಭಾಷೆ; ಸರಸ್ವತಿ. ೩. [ಛಂದ] ಪಾದ ಒಂದಕ್ಕೆ ಎಂಟು ಅಕ್ಷರಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಎಂಟನೆಯ ಛಂದಸ್ಸು: ಲನೆಯ ಅನುಷ್ಟುಪ್ಪು ಎಂಬ ಛಂದಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಜರಂ ಲಗಂ ಪ್ರಮಾಣಿಕಂ (ಕೈಪಿಡಿ. ೭೯); ಅನುಷ್ಟುಪ್ಪು ಅಥವಾ ಶ್ಲೋಕ ಸಂಸ್ಕೃತ ಕಾವ್ಯಗಳಲೆಲ್ಲಾ ಬಹು ಪ್ರಚಾರವುಳ್ಳದ್ದು (ಕೈಪಿಡಿ. ೧೦೭). ೩. ಎಂಟು ಎಂಬ ಸಂಖ್ಯೆಯ ಒಂದು ಹೆಸರು: ದುರಿತಾಷ್ಟಕ ಕರ್ಮಂ ವಸು ಕರಿ ದಿಙ್ನಾಗಂ ಮದವದನುಷ್ಟುಪ್ಪಂದಂ ಹರನತನು ಸಿದ್ಧಿವಾರಣಮಾರಯೆ ಯೆಂಟಕ್ಕೆ ನಾಮಂ (ವ್ಯವಹಾ. ೯–೮). **ಅನುಷ್ಟುಪು**: ೩. "ಗಾಯತ್ರಿಯುಷ್ಣಿಕುಮನುಷ್ಟುಬ್ಬೃಹತಿ . . . ಉತ್ಕೃತಿಗಳೆಂದೆನಿಪುವಿಪ್ಪತ್ತಾಱು ಛಂದಂಗಳಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೦೬–೧೮). [ಸಂ. ಅನುಷ್ಟುಭ್]

ಅನುಷ್ಟುಭು (ನಾ). = ಅನುಷ್ಟುಪ್ಪು ೩: ಗಾಯತ್ರಿ ಉಷ್ಣಿಕ್ ಅನುಷ್ಟುಭ್ ಬೃಹತಿ ಪಂಕ್ತಿ. . .ಎಂದು ಇಪ್ಪತ್ತಾಱುಂ ಛಂದಂಗಳಕ್ಕುಂ (ಛಂದೋಂಬು. ೧–೫೫) ; ಅನುಷ್ಟುಭ್ : – ನಾಲ್ಕು ಪಾದದ ಗಾಯತ್ರಿ: ೮ ಅಕ್ಷರವುಳ್ಳ ೪ ಪಾದಗಳು (ಕೈಪಿಡಿ. ೧೦೬) ; ವೈದಿಕ ಛಂದಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಗಾಯತ್ರಿ, ಅನುಷ್ಟುಭ್, ತ್ರಿಷ್ಟುಭ್, ಜಗತಿ, ಪ್ರಗಾಥ ಹೀಗೆ ಐದು ಮುಖ್ಯ ಪ್ರಕಾರಗಳೆಂದು ತೋರುತ್ತದೆ (ಛಂದೋವಿ. ೪೬). [ಸಂ. ಅನುಷ್ಟುಭ್]

ಅನುಷ್ಠಾನ (ನಾ). ೧. ಆಚರಣೆ ಮಾಡುವುದು; ಶಾಸ್ತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವುದನ್ನು ನಡೆ ನುಡಿಗಳಲ್ಲಿ ಅನುಸರಿಸುವುದು. ೨. ಜಪ, ತಪ, ಪೂಜೆ ಮುಂತಾದುವುಗಳ ಆಚರಣೆ: ಯಮನಿಯಮ ಸ್ವಾಧ್ಯಾಯಧ್ಯಾನಧಾರಣ ಮೋನಾನುಷ್ಠಾನ ಜಪಸಮಾಧಿ ಶೀಳ ಸಂಪ್ಪನ್ನರ್ (ಸೌಇಇ. XX, ೪೬–೧೭ ; 1072) ; ಸತ್ಯ ಶುದ್ಧ ದೇವರಿಗೆ ಧ್ಯಾನ, ಮೌನ, ಅನುಷ್ಠಾನವುಂಟು (ಬಸವ. ೯೩೪) ; ಪ್ರಭುಗಳು ಹೋಗಿ ಕುಳಿತುಕೊಂಡು ಮಂತ್ರಾನುಷ್ಠಾನಮಾಡಿ ಅನಂತರ ಈಚೆಗೆ ಬಂದರು (ಶಾಂತಲಾ. ೨೩೬). [ಸಂ.]

ಅನುಷ್ಠಾನಿ (ನಾ). ಅನುಷ್ಠಾನ ಮಾಡುವವನು, —ಆಚರಿಸುವವನು: ವಾಲ್ಮೀಕಿ ಸಂತಸದಳೆದು ತಮಸಾನದಿಯ ತಟದಲಿ ಕುಳಿತು ಸಂಧ್ಯಾವಂದನಾನುಷ್ಠಾನಿಯಾಗಿರಲು (ಆನಂರಾ. ೧–೨–೨೮). [ಸಂ. ಅನುಷ್ಠಾನಿನ್]

ಅನುಷ್ಠಿತ (ಗು). ನೆರವೇರಿಸಿದ; ಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟ; ಆಚರಿಸಿದ; ಅಭ್ಯಾಸಮಾಡಿದ: ಅಂತು ನೇಸರ್ಮೂಡುವುದುಮನುಷ್ಠಿತ ವಿಹಿತಾನುಷ್ಠಾನಂ ಧರ್ಮಸಹಾಯನಪ್ಪುದಱಿಂ ವಿವಿಧಾಯುಧ ನಿವೃತ್ತಿಗೆಯ್ದುಂ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೧೦–೧೯). [ಸಂ.]

ಅನುಷ್ಠಿಸು (ಕ್ರಿ). ಆಚರಿಸು; ನೆರವೇರಿಸು; ನಡಸು: ಯುಧಿಷ್ಠಿರಂ ನಿಷ್ಠಿತಕಾರ್ಯಮನನುಷ್ಠಿಸೆ (ಪಂಪಭಾ. ೮–೫೦ ವ) ; ರಾಜ್ಯಲಕ್ಷ್ಮಿಯ ನನುಷ್ಠಿಸಿದಂ ನಯದಿಂ ಯುಧಿಷ್ಠಿರಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೬೨೮) ; ಸತ್ಯಾಗ್ರಹ ಆಶ್ರಮಕ್ಕೆ ಸೇರಿ ಅಲ್ಲಿನ ನಿಯಮಗಳನ್ನು ಅನುಷ್ಠಿಸಿ ತನ್ನ ಬಾಳನ್ನು ಪವಿತ್ರಗೊಳಿಸಬೇಕೆಂಬ ಆಸೆಯು ಪ್ರಬಲವಾಯಿತು (ಶಾಂಪಜೀ. ೩). [ಅನುಷ್ಠಾನ + –ಇಸ್ಸು$_3$]

ಅನುಷ್ಠೇಯ (ಗು). ಅನುಸರಿಸಬಹುದಾದ: ವರ್ಣಾಶ್ರಮಧರ್ಮಗಳು ಆಯಾವರ್ಣದವರಿಗೂ ಆಶ್ರಮದವರಿಗೂ ಅನುಷ್ಠೇಯಗಳು (ಆರ್ಯಧ. ೩೧) [ಸಂ.]

ಅನುಷ್ಣ (ಗು). ೧. ಬಿಸಿಯಲ್ಲದ. ೨. ಬಿಸಿಯಿಲ್ಲದ. ೩. ಜಡವಾದ. ೪. ತಣ್ಣನೆಯ; ಶೀತಲವಾದ; ತಂಪಾದ. (ನಾ). ೫. ನೈದಿಲೆ; ಉತ್ಪಲ. [ಸಂ.]

ಅನುಸಂಜಾತೆ (ನಾ). ಅನುಸರಿಸಿ ಹುಟ್ಟಿದವಳು; ತಂಗಿ: ಎಲೆ ಮಾಯಾದೇವಿ . . . ನೀಂ ದೇವಕೀಗರ್ಭದ ಶಿಶುವನನಂತಾಂಶಮಂ ಕರ್ಷಣಂಗೆಯ್ದು . . . ನಂದಸ್ತ್ರೀಯ ಗರ್ಭಕ್ಕವತರಿಸಿ ಮದೀಯಾನುಸಂಜಾತೆಯಾಗು (ಜಗವಿ. ೨–೫೮, ೫೯). [ಸಂ. ಅನುಸಂಜಾತಾ]

ಅನುಸಂಧಾನ (ನಾ). ೧. ಕ್ರಮವಾಗಿಡುವುದು; ಓರಣವಾಗಿ ಇರಿಸುವುದು; ಕ್ರಮ. ೨. ಪರೀಕ್ಷಿಸುವುದು; ಹುಡುಕುವುದು; ಪರಿಶೀಲನೆ; ವಿಚಾರಿಸುವುದು; ವಿಮರ್ಶೆ: ಏನನೆಂಬೆನು ಜೀಯ ಬಹಳ ಕೃಪಾನಿಧಿಯಲಾ ಭೀಷ್ಮನನುಸಂಧಾನವಿಲ್ಲದೆ ಬೆಸಸಿ ಕಳುಹಿದನೆಂದನಾ ಕರ್ಣ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧–೩೩). ೩. ಯೋಜನೆ; ಏರ್ಪಾಡು: ಚತುರಂಗ ಸೇನೆಯಂ ಸಕಲ ಭಂಡಾರವಂ . . . ಅನಂದದಿಂದಿತ್ತೆ ನಿನ್ನ ಸರ್ವಾನುಸಂಧಾನಮಂ ಬಿಟ್ಟು ಕರುಣಿಸಿ ಹರಸುತಿಹುದೆಂದು ಭೂನಾಥನೆಜಗಿ ಬೀಳ್ಕೊಂಡಡೆ (ಹಚಕಾ. ೮–೪೭) ; ರಂಗಸುಖ ಕೇಳೀ ವಿಲೋಲಾ ಸಂಗ ತತ್ಪರಯುಕ್ತಿ ಸುವ್ರತ ಜಂಗಮಪ್ರಾಣಾನುಸಂಧಾನೈಕ ನಿಜಭಕ್ತಿ ಪಿಂಗದೆ (ಬಸಪು. ೮–೨೬) ; ಸಮರದನುಸಂಧಾನದಲಿ ಸಂಭ್ರಮಿಸಿ ಶೌರಿ ಸಮೀರಸುತನಲಿ ಸಮತೆಯನು ಸೇರಿಸಿದನಂದು ಸಮಗ್ರಸೂಕ್ತಿಯಲಿ

(ಕುವ್ಯಾಸ. ೬ ಸರ್ಗ). ೪. ಧ್ಯಾನ; ಮಂತ್ರಾದಿಗಳ ಜಪ: ಈ ಮಂತ್ರವನ್ನು ಒಂದು ಮಂಡಲ ಅನುಸಂಧಾನ ಮಾಡುವದರಿಂದ ಮಹತ್ತರವಾದ ಫಲವುಂಟು (ರೂಢಿ). [ಸಂ.]

ಅನುಸಂಧಾನಂಗಿಡು(ಕ್ರಿ). ಅನುಕ್ರಮದಲ್ಲಿ ವ್ಯತ್ಯಾಸವಾಗು; ಕ್ರಮ ತಪ್ಪು: ಅನುಸಂಧಾನಂಗಿಡದ್ದಿನೆಡೆಯನು ದುಷ್ಟಮಮಪ್ರಹ್ವಕಾಲಂ ಬಲುಳಾಲನೆಯಡಿಪಿಡುವ್ಪಮಂ ವರ್ತಿಸಮಿಂತೀ ತಿ ಜ ನಿ ರಹಟಘಟಿಕಾನ್ಯಾಯಂ (ಪಂಠಾಮಾ. ೧೦-೫೭). [ಅನುಸಂಧಾನ + ಕಿಡು (< ಕೆಡು)]

ಅನುಸಂಧಾನಿಸು (ಕ್ರಿ). ಪರಿಭಾವಿಸು; ಧ್ಯಾನಿಸು: ಪಿಂಡಾಂಡ ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡಗಳಲ್ಲಿ ಭೂಮ್ಯಾದ್ಯಾತ್ಮಾಂತಮಾದ ತತ್ತ್ವಗಳ ಕ್ರಮವಿಂದ ನಕಾರಾದಿ ಪ್ರಣವಾಂತಮಾದ ಅಕ್ಷರಾತ್ಮಕನೆಂದು ಅನುಸಂಧಾನಿಸಿ ಬಳಿಕ ನ್ಯಾಸಂಗೈಯಲಳಿ (ಏಕೇಶ. ೮೬). [ಅನುಸಂಧಾನ + ಇಸು]

ಅನುಸಂಧಿ (ನಾ). = ಅನುಸಂಧಾನ ೫: ಘನತತ್ವವೊಂದಕ್ಕೆ ದಿನ ರಾತ್ರಿ ಮನಸೊ ೇತು ನೆನೆಯದಿನ್ನೊಂದನೆಲ್ಲವ ನೀಡುತದರಾ ಅನುಸಂಧಿಯಲಿ ಜೀವಭಾವವನು ಮರೆಯುವುದು ಹನುಮಂತನುಪದೇಶ (ಮಂಳಾಶ.೬೬೬). [ಸಂ.]

ಅನುಸಂಧಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಜೋಡಿಸು; ಹೊಂದಿಸು: ರಸಭಂಗಭಯದಿಂ ಪಿಂದ್ರಂ ಪೊಸತೊಂದಾದೊಡೆರಯ ಪಾತ್ರಮಂ ತಂದದುಸಂಧಿಸುವುದು ಮದನಮಯಿಯಲ್ಲಿ ಸುರಾಸುರಸಮಿತಾದುದಿಲ್ಲಾ ಕ್ಷಣದೊಳ್ (ಆದಿಪು. ೯-೪೨). ೨. ಸೇರು; ಕೂಡು: ಕಂದದ ಪೂರ್ವಾರ್ಧದೊಳನುಸಂಧಿಸದಾರ್ಯ [ಪಾಶಾ. ಅನುಸಂದಿಲಾರ್ಯ, ಅನುಸಂಧಿದಾರ್ಯ; ಅನುಸಂಧಿಸಲಾರ್ಯ] ಸರಾರ್ಥಮದನುಕ್ತಮದಿಂದೊಂದಿದೆ ದೊಡೆ ಸಂಕೀರ್ಣಳೆಮಂದಂ (ಭಂದೋಲಂ. ೪-೯). [ಅನುಸಂಧಿ + ಇಸು]

ಅನುಸಮ (ನಾ). ಅನುರೂಪ; ಅನುಗುಣ: ಅನುಸಮಮಾಯ್ತೆನೆ [ಪಾಶಾಂ. ಅನುಮತಮಾದುದು] ದುರ್ಯೋಧನ ಶಬ್ದಂ ಭೀಮಸೇನ ಶಬ್ದಂ ದುರ್ಯೋಧನನೆ ಗಡಂ ಭೀಮಂ ಭೀಮನೆ ಗಡ ದುರ್ಯೋಧನಂ ಗಡೀಂ ಸಮಬಲರೋ (ಗದಾಯು. ೪-೨೧). [ಸಂ.]

ಅನುಸರ (ನಾ). = ಅನುಸಾರ.

ಅನುಸರಬುರು = ಹೊಂದಿಕೊಂಡುಬರು; ಅನುಸಾರವಾಗಿರು: ಆತಗನುಸರಬರದ ಮಿಗಿಲಿನ ಮಾತುಮಿಲ್ಲವನಿಯಲಿ (ಜಪಾಖ್ಯಾ. ೪೪-೭). [ಸಂ. ಅನುಸಾರ]

ಅನುಸರಣ, ಅನುಸರಣೆ (ನಾ). ೧. ಅನುಸರಿಸಿ ನಡೆಯುವುದು; ಹಿಂಬಾಲಿಸುವುದು. ೨. ವಿಧೇಯತೆಯಿಂದ ಕೂಡಿ ಆಶ್ರಯಿಸುವುದು. ೩. ಅಭ್ಯಾಸ; ಪದ್ಧತಿ; ಮಾಮೂಲು. ೪. ನಡವಳಿಕೆ; ವ್ಯವಹಾರ. ಪಾಠ. ಸಲಿಗೆ; ಸರಂಗ. **ಅನುಸರಣೆ**: ೪. ಪರಮಹಂಸಗಡಿಕ ತೇಜಸ್ಕಂಗೆ ತೇಜೋಧ್ಯಂಗಮುಖದನುಸರಣೆ ಕೊಂಬುದಿ ಕೊಡದಲಿ ಬಳಕವರ ಬಗೆಗೊಳದೆ (ತೊರಣಾ. ೧-೪-೧೪). ೫. ಶಿಷ್ಟರೆಸು ತಮ್ಮ ಶಿಷ್ಯ ಕೈಲಾಸಕ್ಕೆ ಹೋದರೆ, ಅವರಂತಿಯ ಪಾವರ್ತಿಯನು ಸರಿ ಎಂದು ಕಾಣಲಿಬೇಕು. ಅಲ್ಲಿ ಅನುಸರಣೆಯ ಕೊಟ್ಟು ಬೆರಸಿ ಮಾತನಾಡುವ ನರಕಿಗಳನೇನಿಂದಲೆ (ವೇದಾವ. ೩.೨-೫೬).

ಅನುಸರಣೆ ಮಾಡು = ಆಶ್ರಯಿಸು: ಆವನು ನಿನ್ನನ್ನು ತುಂಬ ಅನುಸರಣೆ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಾನೆ; ಅಂದ್ರೇಶ ಏನೋ ಕಾಣೆ (ರೂಢಿ); ಅನುಸರಣೆಯಗು = ಅನುಸರಿಸಲ್ಪಡು; ಅನುಸರಣೆಗೆ ವಿಷಯವಾಗು: ಆಚಾರ ಅನುಸರಣೆಯಾಗದಲ್ಲಿ, ಲಿಂಗಬಾಹ್ಯವಾದಲ್ಲಿ, ತನ್ನ ವ್ರತನೇಮಕ್ಕೆ ಅನುಕೂಲವಾಗದೆ ಭಿನ್ನಭಾವಿಗಳಾದಲ್ಲಿ (ಮೋಳಮಾ. ೧೬-೬೨). [ಸಂ.]

ಅನುಸರಣೆ 'ಅನುಸರಣ' ನೋ.

ಅನುಸರಿ (ನಾ). ಅನುಸರಿಸುವವನು: ನಂಮೊಳಗೆ ಪೊಲ್ಲರಯುದಿರಿಗೆ ಪೊಲ್ಲರುಂ ಮಧ್[೦]ಂದ ಸಲ್ಲದು ಪಿಂಮ ಯದಿರಿಗೆ ಬಹ ಅನುಸರಿಗಳಿಗೆ ನೆರವ ಕೊಡಸಲ್ಲದು (ಸೌಇಇ. VII, ೨೬೬-೧೨ ; 1509). [< ಸಂ. ಅನುಸಾರಿ]

ಅನುಸರಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. (ರೀತಿ, ಕ್ರಮ, ಮಾರ್ಗ ಮೊದಲಾದುವುಗಳಿಗೆ ಹೊಂದಿಕೆಯಲ್ಲುವಂತೆ) ಆ ಚರಿಸು: ಇವನ ರಥಚಕ್ರ ಮಾರ್ಗವನನುಸರಿಸಿ ಜಲಪ್ರವಾಹಮೇ ಪರಿದುದುವು (ಕಾದಂಪು. ೫೦೯). ೨. ಹೊಂದಿ ಕೊಂಡುಬರು; ಅನ್ವಯವಾಗು: "ಸಂಧಂ ಸಲೆ ವಕ್ರಗತಿಯೊಳಿಂದಿರಿಭಾಷ್ಯಯದೊಳಮನುಸರಿಸಿರ್ಕುಂ" (ನ ಸ್ಯ ಕೋ. ೧೧೯-೧೦). ೩. ಇಷ್ಟದಂತೆ ನಡೆ: ಪಿರಿಗೆಲದ ಮುನ್ನೆ ತಾನಿದಿರ್ಗೊಂಡವನನುಸರಿಸಿ ಬಂದು (ಪಾಭಾ. ೩-೧೩).

ಅನುಸರಿಸಿ ನಡೆ=ಹೊಂದಿಕೊಂಡು ನಡೆ. [ಅನುಸರಣ + ಇಸು]

ಅನುಸರ್ಗವ್ಯಯ (ನಾ). "ವಿಭಕ್ತಿ ರೂಪಗಳಿಗೂ ವಿಶೇಷಣ ಕ್ರಿಯಾರ್ಥಕಗಳಿಗೂ ಮುಂದೆ ಸೇರಿಕೊಂಡು ಬರುವ ಅವ್ಯಯಗಳಿಗೆ ಅನುಸರ್ಗಾವ್ಯಯಗಳೆಂದು ಹೆಸರು "(ಮಧ್ಯಮ. ೧೫೪); ಉದಾ:— ಹೊಳೆಯತನಳಿಒಟ; ದೊರೆತನಕ ದೂರು; ಈ ಪುಸ್ತಕದ ಸಲುವಾಗಿ ನಾನು ಮತ್ತೆ ಮನೆಗೆ ಹೋಗಬೇಕಾಯಿತು (ಮಧ್ಯಮ. ೧೫೪); ಆ ಮಾತನ್ನು ಕೇಳಿದ ಕೂಡಲೆ ಸೀತೆ ಧೊಪ್ಪನೆ ನೆಲಕ್ಕೆ ಬಿದ್ದಳು... ಇಲ್ಲಿ ಸಾಮಾನ್ಯಾವ್ಯಯ ಅನುಸರ್ಗಾವ್ಯಯಗಳು ಕ್ರಿಯಾವಿಶೇಷಣಗಳಾಗಿವೆ (ಮಧ್ಯಮ. ೧೮೩). [ಅನುಸರ್ಗ + ಅವ್ಯಯ]

ಅನುಸಾರ (ನಾ). ಕ್ರಮವಾಗಿ ನಡೆಯುವುದು; ಹೊಂದಿಕೊಂಡು ಬರುವುದು. [ಸಂ.]

ಅನುಸಾರಂ (ಅ). ಹೊಂದಿಕೊಂಡು ಬರುವ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ; ಕ್ರಮವಾಗಿ: ಕ್ಷಕಾರಕ್ಕೆ ದ್ವಿತ್ವಂ ಬೆರಸಿದ ಕಕಾರಮುಂ ಚಕಾರಮುಂ ಖಕಾರಮುಂ ಪ್ರಯೋಗಾನುಸಾರಮಾಗಿ ಬಹುಳದಿನಕ್ಕುಂ (ಕವಿದ. ೨೬೨ ವೃತ್ತಿ). [ಸಂ.]

ಅನುಸಾರಿ (ಗು). ೧. ಅನುಸರಿಸುವ; ಹಿಂಬಾಲಿಸುವ: ಬುದ್ಧಿಯು ಕರ್ಮಾನುಸಾರಿಯಾಗಿರುತ್ತದೆ (ರೂಢಿ). ೨. ಅನುರೂಪವಾದ; ಹೋಲುವಂಥ; ಹೊಂದುವಂಥ: ಸ್ತೀರತ್ನಂ ಸ್ತೀರತ್ನಮೆಯೊಳಿರಂ ತೊಡಗೂಡಿ ಕೂರ್ತುರ ಸುಖಮರ್ತಿಂದಂಭೋರುಹನಯನೇ ನಿನಗನುಸಾರಿಯನಿಟ್ಟನಪೂರ್ವಕೃತ್ಯಾದ್ಯಯಮಂ (ಶಾಂಪು. ೩-೫೫); ಈಕೆಗೀತನನುಸಾರಿಯಲ್ಲವೆಲಲಕೆಯ ತಚ್ಚಿಂಗೆಳ ಮಾತೆ ದೊರೆಯಂಬಂತೆ (ಶಾಂಪು. ೯-೧೭ ಪ). [ಸಂ. ಅನುಸಾರಿನ್]

ಅನುಸಾರಿಣಿ (ನಾ). ೧. ಅನುಸರಿಸಿ ನಡೆಯುವವಳು (ದಕ. ೬). ೨. ತಂಬೂರಿಯ ನಾಲ್ಕು ತಂತಿಗಳಲ್ಲಿ ಮಂದ್ರದ ತಂತಿಯಿಂದ ಎರಡನೆಯದೂ ಪಂಚಮದಿಂದ ಮೂರನೆಯದೂ ಆದ ತಂತಿ; ವೀಣೆಯ ತಾಳದ ತಂತಿಗಳಲ್ಲಿ ಮೇಲಿನಿಂದ ಎರಡನೆಯ ಮತ್ತು ಕೆಳಗಿನಿಂದ ಮೂರನೆಯ ತಂತಿ. [ಸಂ. ಅನುಸಾರಿಣೀ]

ಅನುಸುತೆ (ನಾ). ತಂಗಿ; ಸಹೋದರಿ: ಕುಂದನ ಕುಲಲಲನೆ ಜಗದ್ವಂದಿತೆ ಜೋಗಟ್ಟೆ ರೂಪವತಿ ಗುಣವತಿ ಪೂರ್ಣೇಂದುಮುಖಿ ಸಂದ ಬಮ್ಮರ್ನ ನಂದನೆ ವಿಭುರಾಜಮಮ್ಮನನುಸುತೆ ನೆಗಲ್ದಳ್ (ಚಳುಲ. ೬-೪ ; .೦೧೨). [< ಸಂ. ಅನುಸೂತಾ]

ಅನುಸೂಚಿ (ನಾ). ಪಟ್ಟಿ; ವಿವರಣ ಪಟ್ಟಿಕೆ: ಭಾರತದ ಸಂವಿಧಾನವು, ಎಂಟನೆಯ ಅನುಸೂಚಿಯಲ್ಲಿ ಕಾಣಿಸಿರುವ ಹದಿನಾಲ್ಕು ಭಾಷೆಗಳಿಗೂ ಸಂಸ್ಕೃತಕ್ಕೂ ಭಾಷಾಂತರವಾಗಬೇಕೆಂದು ರಾಷ್ಟ್ರಪತಿಯವರು ಆಜ್ಞೆ ಮಾಡಿದರು (ಭಾಧಾನ. ೫೯). [ಅನ್ವ + ಸೂಚಿ]

ಅನುಸೂಚಿತ (ಗು). ಪಟ್ಟಿ ಮಾಡಿದ; ಪಟ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ವಿವರಿಸಿದ. 'ಅನುಸೂಚಿತ ಜಾತಿ' ಪರಾ. [ಅನ್ಯು + ಸೂಚಿತ]

ಅನುಸೂಚಿತಜಾತಿ (ನಾ). ಸೂಚಿತವಾದ ಜಾತಿ; ನಿಮ್ನವರ್ಗ: ಅನುಸೂಚಿತ ಜಾತಿಗಳವರ ಮತ್ತು ಅನುಸೂಚಿತ ಆದಿಮಜಾತಿಗಳವರ . . . ಹಿತಸಾಧನೆಯನ್ನು ವಿಶೇಷ ರೀತಿಯ ಜಾಗರೂಕತೆಯಿಂದ ನೆರವೇರಿಸತಕ್ಕುದು (ಭಾಧಾನ. ೨೪); ಅನುಸೂಚಿತ ಜಾತಿಗಳ ಮತ್ತು ಹಿಂದುಳಿದ ವರ್ಗಗಳ ಜನಗಳ ಯೋಗಕ್ಷೇಮವನ್ನು . . . ವಹಿಸಿಕೊಳ್ಳಬಹುದು (ಭಾಧಾನ. ೧೩೧). [ಅನುಸೂಚಿತ + ಜಾತಿ]

ಅನುಸೃಷ್ಟಿ (ನಾ). ಮೂಲಸೃಷ್ಟಿಯನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿ ಮಾಡಿದ ಹೊಸ ಸೃಷ್ಟಿ: ಕವಿ ಪ್ರತಿಭೆಯ ದೃಷ್ಟಿಕಾರ್ಯ ಸೃಷ್ಟಿಕಾರ್ಯಗಳು, ಸಹೃದಯ ಪ್ರತಿಭೆಯ ಅನುಸೃಷ್ಟಿ ಕಾರ್ಯ – ಈ ಮೂರನ್ನೂ ಈ ಪದ್ಯವು ಗ್ರಹಿಸಿ ಒಟ್ಟು ಪ್ರತಿಭಾತತ್ವಕ್ಕೇ ಕೈಗನ್ನಡಿಯಂತಿದೆ (ಭಾರಮಾ. ೨೨೭). [ಸಂ.]

ಅನುಸೌರ (ಗು). ೧. ಸೂರ್ಯನನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿದ. (ನಾ). ೨. ಸೌರಗತಿಗೆ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟುದು (ಒಂದು ರೀತಿಯ ಸಂವತ್ಸರ ಗಣನೆ): ಪರಮಾತ್ಮನು ಮೇಲೆ ಹೇಳಿದ ಪ್ರಕಾರ ಬಾರ್ಹಸ್ಪತ್ಯ, ಸೌರ, ಅನುಸೌರ, ನಾಕ್ಷತ್ರ, ಚಾಂದ್ರಮಾನಗಳೆಂಬ ಐದು ಬಗೆಯಾಗಿ ಗಣಿಸುವ ಪರಿವತ್ಸರಾದಿ ೫ ಹೆಸರುಗಳನ್ನು ಧರಿಸಿರುವನು (ಹಸಾರ. ೩೫೬). [ಸಂ.]

ಅನುಸ್ಮರಣ (ನಾ). ೧. ಎಡೆಬಿಡದೆ ನೆನೆಯುವುದು; ಧ್ಯಾನ: ಆಂತರ್ದನಿತ್ಯಾದಿ ದ್ವಾದಶಾನುಪ್ರೇಕ್ಷಾನುಸ್ಮರಣ ಪರಿಣತಾಂತಃಕರಣನಾಗಿ (ಆದಿಪು. ೬–೩೪ ವ). ೨. ಸ್ಮರಣೆ; ನೆನಪು: ಅನುಸ್ಮರಣಮಾತ್ರ ನಿಷ್ಪಾದಿತಸಪ್ತತಳಾದಿಪ್ರಾಸಾದಪ್ರಕರನುಮಪ್ಪ (ಆದಿಪು. ೧೧–೩ ವ). [ಸಂ.]

ಅನುಸ್ಮೃತ (ಗು). ಸ್ಮರಿಸಲ್ಪಟ್ಟ; ನೆನೆದ: ಲೋಕಪತಿಗಿಟ್ಟನನುಸ್ಮೃತ ಮಾತ್ರ ಪಾಪವಿಚ್ಛೇದನಮಂ . . . ಶಾಂತಿನಾಮಮಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೦–೭೯). [ಸಂ.]

ಅನುಸ್ಯೂತ (ಗು). ಹೊಂದಿಕೊಂಡು ಬಂದ; ಜೊತೆಯಲ್ಲಿಯೇ ಬೆರೆತ: ಎಲ್ಲ ನೀತಿಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಅನುಸ್ಯೂತವಾಗಿದ್ದು ಮೆರುಗನ್ನು ಕೊಡುವಂಥ ವಿನಯವೆಂಬ ನೀತಿಯನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ವಿವರಿಸಲಾಗುವುದು (ನೀಗಟ್ಟು. ೧೮೪); ಕವಿಗೆ ಪ್ರತಿಮೆಗಳು ಅಖಂಡವಾಗಿ, ಅನುಸ್ಯೂತವಾಗಿ ಬಂದವು (ಎಳಜೀ. ೩೭). [ಸಂ.]

ಅನುಸ್ವರ (ನಾ). ಹೆಚ್ಚಿನ ಸ್ವರ (Overtone. ಇಂಕನಿ). [ಸಂ.]

ಅನುಸ್ವಾರ (ನಾ). (ಯೋಗವಾಹಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದಾದ) ಒಂದು ಬಿಂದು ವಿನ ಚಿಹ್ನೆಯಿಂದ ಗುರುತಿಸುವ ವರ್ಣ, —ಬಿಂದು: ಬಿಂದುವನು ಸ್ವಾರಂ ತಾನೆಂದಕ್ಕು ಸೊನ್ನೆ ಮುತ್ತುವೋಲ್ ವೃತ್ತತೆಯಿಂ ಸಂದಿರ್ಪುದು (ಶಮದ. ೧೧); ಅನುಸ್ವಾರಕ್ಕೆ ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ನಿಯತವಾದ ಉಚ್ಚಾರವಿಲ್ಲ (ಕೈಪಿಡಿ. ೫); ಹಂಸ ದುಃಖ ಎಂಬ ಎರಡು ಪದಗಳನ್ನು ಈಗ ಬಿಡಿಸಿ ನೋಡಿ . . . ಅಕಾರಕ್ಕೂ ಸಕಾರಕ್ಕೂ ನಡುವೆ ಇರುವ ವರ್ಣಕ್ಕೆ (ಂ) 'ಅನುಸ್ವಾರ' ಎಂದೂ . . . ಹೆಸರು (ಮಧ್ಯಮ. ೧೨). [ಸಂ.]

ಅನುಹಾರ (ನಾ). ೧. ಅನುಕರಣ; ಬೇರೊಬ್ಬರಂತೆ ಮಾಡುವುದು. ೨. ಹೋಲುವಿಕೆ; ಹೋಲಿಕೆ. [ಸಂ.]

ಅನುಹಾರ್ಯ (ಗು). ೧. ಆಚರಿಸತಕ್ಕ. (ನಾ). ೨. ಅಮಾವಾಸ್ಯೆಯಲ್ಲಿ ನಡೆಯಬೇಕಾದ ತರ್ಪಣವೇ ಮುಂತಾದ ಪಿತೃಕರ್ಮ. [ಸಂ.]

ಅನೂಕ (ನಾ). ೧. ಬೆನ್ನುಮೂಳೆ. ೨. ಹಿಂದಿನ ಜನ್ಮ. ೩. ಶೀಲ. ೪. ವಂಶ; ಕುಲ; ಕುಟುಂಬ; ಒಳ್ಳೆಯ ಕುಲ: "ಶೀಲದೊಳು ಕುಲಸೀಮೆಯೊಳನೂಕವೆಂದೆನಿಸಿರ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೪೩–೨೧); "ಶೀಲ ಸತ್ಕುಲಮಿವನೂಕಮಕ್ಕು" (ನಾನಾರ. ೧೩೦). [ಸಂ.]

ಅನೂಚಾನ (ಗು). ೧. ವ್ಯಾಸಂಗ ಶೀಲನಾದ. (ನಾ). ೨. ಹಿಂದಿನಿಂದಲೂ ಪರಂಪರೆಯಾಗಿ ನಡೆದುಕೊಂಡು ಬಂದ ವಿಷಯ, —ಪದ್ಧತಿ: ಅನೂಚಾನವಾಗಿ ಬಂದ ಧರ್ಮವನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿ ಪ್ರಜಾರಕ್ಷಣೆ ಮಾಡು (ಪಚಭಾ. ೩೨೯). ೩. ಗುರುಕುಲದಲ್ಲಿ ವೇದ ವೇದಾಂಗಗಳನ್ನು ಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಓದಿ ತಿಳಿದವನು ಮತ್ತು ಅನುಸರಿಸತಕ್ಕವನು: "ಪೂರೈಸಿ ವೇದಮೋದಿದನನೂಚಾನನಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೭೪–೩). ೪. ಉತ್ತಮವಾದ ನಡತೆಯುಳ್ಳವನು; ಆಚಾರಶೀಲ; ವಿನಯವಂತ. [ಸಂ.]

ಅನೂತ್ನ (ಗು). ಹೊಸದಲ್ಲದ; ಹಳೆಯ; ಪ್ರಾಚೀನ: ನೀವೆನ್ನನುದ್ಧರಿಸುವುದು ವಿಶ್ವಜಗನ್ನುತೈಕಾನೂತ್ನ ಸಜ್ಜನ ಭಕ್ತಿ ಚಾರಿತ್ರ (ಬಸಪು. ೪–೨). [ಸಂ.]

ಅನೂನ (ಗು). ೧. ಕುಂದಿಲ್ಲದ; ಕೊರತೆಯಿಲ್ಲದ; ಅಧಿಕವಾದ: ದಿಕ್ಕರಿಯನನೂನದಾನಪರಿಶೋಭೆ ಮನಂಗೊಳೆ ಪೊರ್ದುವಂತೆ (ಪಂಪಭಾ. ೨–೩೯); ನಮ್ಮ ಪುಣ್ಯದ ಸಾಮರ್ಥ್ಯಮನೂನಮನುಪಮಾನಮದಲ್ತೇ (ಚಂದ್ರಪು. ೨–೧೦೭); ಭೀಮನನೂನಶರಸಂಘಾತವನು ಖಂಡಿಸಿದನಾಕ್ಷಣಕೆ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೨–೨೫). [ಸಂ.]

ಅನೂನಕ (ಗು). = ಅನೂನ. [ಸಂ.]

ಅನೂನಗುಣ (ನಾ). ೧. ಮೇಲಾದ ಗುಣ. ೨. ಅಧಿಕ ಗುಣಗಳುಳ್ಳವನು: ರತ್ನಮೊಂದೆರಡಿಲ್ಲಾದೊಡಮೇನನೂನಗುಣನಂ ಸನ್ಮಿತ್ರನಂ ಮಾಟ್ಟುದಾದರದಿಂದಂ (ಪಂಚತಂ. ೩೧೦–೨೩). [ಅನೂನ + ಗುಣ]

ಅನೂನಪುಣ್ಯ (ನಾ). ಕುಂದಿಲ್ಲದ ಪುಣ್ಯವುಳ್ಳವನು; ಅಧಿಕವಾದ ಪುಣ್ಯವುಳ್ಳವನು: ಅನೂನಪುಣ್ಯಂಗಸಾಧ್ಯಮಿಲ್ಲೆಂಬುದಂ ನನ್ನಿಮಾಡುವಂತೆ ಕೆಲವಾನುಂ ದಿವಸದೊಳ್ (ಚಂದ್ರಪು. ೭–೨೭ ವ). [ಅನೂನ + ಪುಣ್ಯ]

ಅನೂನಫಲ (ನಾ). ಅಧಿಕಫಲ: ಇಹಲೋಕ ಪರಲೋಕದೊಳನೂನಫಲಭೋಗವೈರಾಗ್ಯ ಶಮೆ ದಮೆಯುಪರತಿ ತಿತಿಕ್ಷೆಯಾಶ್ರದ್ಧೆಯೂ (ವೀಶೈಪು. ೫–೧೧–೫). [ಅನೂನ + ಫಲ]

ಅನೂನಾಂಗಿ (ನಾ). ಕುಂದಿಲ್ಲದ ಶರೀರವುಳ್ಳವಳು; ಅಂಗಸೌಷ್ಠವವುಳ್ಳವಳು: ನಿರುಪಮ ಲಕ್ಷಣಯುತೆಯರ್ ಸರೂಪೆಯ[ರ್] ನೃತ್ಯಗೀತ ವಾದ್ಯಾದಿ ಕಳಾಪರಿಣತೆಯರನೂನಾಂಗಿಯರರಸಿಯರತಿಮುಗ್ಧೆಯರ್ಕಳಾಗಲೆವೇಟ್ಕುಂ (ಮದತಿ. ೮–೫೬). [ಸಂ. ಅನೂನಾಂಗೀ]

ಅನೂಪ (ಗು). ೧. ನೀರು ಸಮೃದ್ಧಿಯಾದ; ಜಲ ತುಂಬಿರುವ 'ಅನೂಪ ದೇಶ' ಪರಾ. (ನಾ). ೨. ನೀರು ಸಮೃದ್ಧಿಯಾಗಿರುವ ಪ್ರದೇಶ: ದೇವಮ್ಮಾತಕ ಸಾಧಾರಣಾನೂಪ ಜಾಂಗಲ ಭೇದಂಗಳುಂ (ಆದಿಪು. ೮–೬೩ ವ). ೩. ಜೌಗುಪ್ರದೇಶ. ೪. ನದಿಯತೀರ, —ದಡ. ೫. ಬೆಟ್ಟದ ತಪ್ಪಲು. ೬. ಕೆರೆ; ಕುಂಟೆ. ೭. ಎಮ್ಮೆ. ೮. ಕಪ್ಪೆ. ೯. ಆನೆ. ೧೦. ಒಂದು ದೇಶದ ಹೆಸರು. 'ಅನೂಪವಿಷಯ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅನೂಪದೇಶ (ನಾ). ನೀರು ಸಮೃದ್ಧಿಯಾಗಿರುವ ದೇಶ: ಜಾಂಗಲ, ಅನೂಪ, ಸಾಧಾರಣವೆಂದು ದೇಶ ಮೂರು ತೆರ . . . ಬಹಳ ನೀರುಂಟಾದ ದೇಶ ಅನೂಪ ದೇಶವೆನಿಸಿಕೊಂಬುದು (ವೈದ್ಯಸಾ. I, ೧೦). [ಅನೂಪ + ದೇಶ]

ಅನೂಪವಿಷಯ (ನಾ). ಐವತ್ತಾರು ದೇಶಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಧಾತ್ರೀತನೂಜೆ ಪರಿವಿಡಿಯೊಳ್ ತಂದಿದಿರೊಳ್ ನಿಱಿಸಿ ತಗುಳ್ದು ನುಡಿದಳ್ ಪ್ರಪಂಚಮನನೂಪವಿಷಯಾಧಿಪನಾ (ಶಾಂತಿಪು. ೫–೧೨೧). [ಅನೂಪ + ವಿಷಯ]

ಅನೂರಾಧ 'ಅನುರಾಧೆ' ನೋ.

ಅನೂರಾಧೆ 'ಅನುರಾಧೆ' ನೋ

ಅನೂರು (ನಾ). ೧. ತೊಡೆಯಿಲ್ಲದವನು. ೨. ಸೂರ್ಯನ ಸಾರಥಿ; ಅರುಣ: ರಥಮಂ ನುರ್ಗೊತ್ತುತೆ ಸಾರಥಿಯಂ ತೊಡೆವಿಡಿದಿಭಂ ನಭಕ್ಕಿಡೆ ದಿನಕೃದ್ರಥದೊಳಗೆ ಬಿಳ್ದು ತತ್ಸಾರಥಿಯೆನಿಸಿದನವನನೂರು ವರುಣತೆಯಿಂದಂ (ರಾಜಶೇ. ೬-೮೬). [ಸಂ.]

ಅನೂಷರ (ನಾ). ಚೌಳಿಲ್ಲದ ಭೂಮಿ; ಫಲವತ್ತಾದ ಕ್ಷೇತ್ರ. [ಸಂ.]

ಅನೂಹ್ಯ (ಗು). ಊಹಿಸಲಾಗದ: ನಾವುಮಂತೆಯೆ ಸೃಷ್ಟಿ ಕೃತ್ರಿಮದ ಕೈಗೊಂಬೆ ಜೀವಮಾರ್ಗವನೂಹ್ಯ (ಮಂಕುಕ. ೭೩೨). [ಸಂ.]

ಅನೃಜು (ಗು). ೧. ನೆಟ್ಟಗಿಲ್ಲದ; ವಕ್ರವಾದ. (ನಾ). ೨. ಕಪಟ; ವಂಚಕ; ಸರಳಸ್ವಭಾವವಿಲ್ಲದವನು. [ಸಂ.]

ಅನೃಣಿ (ನಾ). ಋಣವಿಲ್ಲದವನು; ಸಾಲ ತೀರಿದವನು; ಋಣ ಮುಕ್ತ: ನಿನ್ನ ಈ ವಿನಯದ ಮಾತುಗಳಿಂದಲೇ ನೀನು ಅನೃಣಿಯಾಗಿರುತ್ತೀ (ಮಭಾರ. ಸಭಾ. ೨). [ಸಂ.]

ಅನೃತ (ನಾ). ೧. ಋತವಲ್ಲದುದು; ಸತ್ಯವಲ್ಲದುದು; ಸುಳ್ಳು: "ನೆರೆ ಸುಳ್ಳುಂ ತೊದಳೆನಲ್ಕಮನೃತಂ" (ಕವಿಕಂ. ೨೨೨); ಹಿಂಸಾನೃತಸ್ತೇಯಾ ಬ್ರಹ್ಮಪರಿಗ್ರಹ ಪರಿತ್ಯಾಗಮೆಂಬಯ್ದು ಮಹಾವ್ರತಂಗಳೊಳ್ ನೆರೆದು (ಆದಿಪು. ೬-೨೭ ವ); ದೇವೇಂದ್ರನಿದಿರಲಿ ಮುನಿಯ ಭಂಡನಂ ಮಾಳ್ಪೆ ಭೂಪತಿಯಲನೃತವನಿಲ್ಲಿ ಕಂಡೆನಾದಡೆ ಕಾಣ್ಬ ತೆಱನಾವುದೆಂದು ಚಿಂತಿಸಿದ ವಿಶ್ವಾಮಿತ್ರನು (ಹಚಕಾ. ೩-೮). ೨. ಕೃಷಿ; ವ್ಯವಸಾಯ. [ಸಂ.]

ಅನೃತವಚನ (ನಾ). ಸುಳ್ಳುಮಾತು; ಸುಳ್ಳುಮಾತಾಡುವವನು: ಕ್ರಮದಿಂದಾ ಜೀವಘಾತಾನೃತವಚನ ಪರಾರ್ಥಾಪಹಾರಾನ್ಯನಾರೀಗಮ (ಸುಕುಮಾ ೫-೪೩). [ಅನೃತ + ವಚನ]

ಅನೃತಸ್ಪರ್ಧಿ (ನಾ). ಸುಳ್ಳಿನಲ್ಲಿ ಸ್ಪರ್ಧಿಸುವವನು; ಮೋಡಿ ಇಂದ್ರಜಾಲಗಳಲ್ಲಿ ಸ್ಪರ್ಧೆಮಾಡುವವನು (?): (ದೇಶ ವಿದೇಶಗಳ ಗಾಯಕರು, ನಗೆಕಾರರು, ನರ್ತಕಿಯರು, ಓಲಗದ ದೊಂಬರು ... ವಾದ್ಯಕಾರರು, ಅನೃತಸ್ಪರ್ಧಿಗಳು ... ಶಪನಪ್ರವೀಣರು – ಈ ಮೊದಲಾದವರು ತಂತಮ್ಮ ವಿದ್ಯಾಪರಿಶ್ರಮದ ಕಲಾಪರಿಣತಿಯ ಸಾಧಕಗಳಿಂದ ಆಸ್ಥಾಯಿಕೆಯ ಮನೋರಂಜನವನ್ನು ಸಿದ್ಧಿಗೊಳ್ಳತೊಡಗುವರು) (ಬೆಟ್ಟಅ. ೩೨). [ಅನೃತ + ಸ್ಪರ್ಧಿ]

-ಅನೆ$_1$ (ಪ್ರ). ಕ್ರಿಯಾವಿಶೇಷಣಗಳನ್ನು ಸಾಧಿಸಲು ಉಪಯುಕ್ತವಾದ ಒಂದು ಪ್ರತ್ಯಯ: ನೆಟ್ಟನೆ ತಾಂ ಸವಿಯೊಳೊಂದಿರೆ ಭೋಜನ ಮಾನಟ್ಟು ಬಡ್ಡಿಸು (ಕವಿರಾ. ೨-೧೪೫); ಇಂಚರಂಗಳೊಳೆಲ್ಲಂ ದಿಗ್ಭಿತ್ತಿಗಳ್ ತೆಕ್ಕನೆ ತೀವೆ (ಪಂಪಭಾ. ೩-೫೪ ವ); ತೊಟ್ಟನೆ ಕೊಳೆ ನಿನಗೆ ಗಂಡಗರ್ವಮುಮಾಯ್ತೇ (ಗದಾಯು. ೭-೩೬); ತನುರುಚಿಯ ಮುಂದೆ ದಿನಪನ ಕಾಂತಿ ಕಪ್ಪ ಕಪ್ಪನೆ ಕೋಪದಿದಿರೊಳೌರ್ವಾನಳಂ ತಣ್ಣ ತಣ್ಣನೆ (ಹಚಕಾ. ೧-೪೧); ಅಟಕೇಶನ ಗುಡಿಯಾಗ ನೆಟ್ಟನೆ ನೋಡಿದನು ದಿಟ ಮಲ್ಲಯ್ಯನು ಇರಲಿಲ್ಲ – ಅದ ಕಂಡು ಚಟ್ಟನೆ ಎದ್ದು ನಡೆದನು (ಸಿದ್ಧಪು. ೫-೭೨).

-ಅನೆ$_2$ '-ಅನೆಯ್ಯ' ನೋ.

-ಅನೆಯ್$_1$, -ಅನೇ (ಪ್ರ). ವಸ್ತುಗಳ ಸ್ಥಾನವನ್ನೂ ಕ್ರಮವನ್ನೂ ತಿಳಿಸಲು ಸಂಖ್ಯಾ ಮತ್ತು ಪರಿಮಾಣ ವಾಚಕಗಳಿಗೆ ಸೇರುವ ತದ್ಧಿತ ಪ್ರತ್ಯಯ: ಏಱನೆಯಾ ನರಕದಾ ಪುಱು ಅಕುಂ (ಕ್ಕುಂ) (ಇಆ. X, ೬೦-೪; 578); ಮೂಱನೆಯ ಬಾಗಿಲೊಳ್ ಬಂದಿರ್ದನಂತನ ಬರವಂ ಪಡಿಯಱಂ ಬಿನ್ನಪಂಗೆಯ್ಯೆ (ಪಂಪಭಾ. ೯-೨೯ ವ); ಅನೆಯ ಪ್ರತ್ಯಯಕ್ಕೆ – ಅನಿತನೆಯಂ, ಇನಿತನೆಯಂ, ಎನಿತನೆಯಂ (ಶಮದ. ೨೦೭ ಪ್ರಯೋ); –ಅನೆಯ ಎಂಬ ಪ್ರತ್ಯಯವು ಉಕಾರಾಂತವಾದ ಸಂಖ್ಯಾ ವಾಚಕಗಳ ಮೇಲೂ ಅಷ್ಟು, ಇಷ್ಟು, ಎಷ್ಟು ಎಂಬುವುಗಳ ಮೇಲೂ ಸೇರಿ ಅನುಕ್ರಮವನ್ನು ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ (ಮಧ್ಯಮ. ೧೩೮). **-ಅನೇ**: ಮೊದಲನೇ ಪುಸ್ತಕ (ಮುಂಬಯಿ. ೨-೧); ಸಾವಿರದೊಂಭೈನೂರು ಅರವತ್ತಾರನೇ ಇಸವಿ (ರೂಢಿ).

-ಅನೆಯ್$_2$, -ಅನ, -ಅನೆ$_2$, -ಅನ್ನ$_2$, -ಆನೆ$_3$ (ಪ್ರ). ಕೆಲವು ಗುಣವಾಚಕಗಳ ಕಡೆಯಲ್ಲಿ ಕಾಣುವ ಪ್ರತ್ಯಯ: ಉದ್ದನೆಯ ಬಿಳಿಯ ಜುಬ್ಬ (ಆರ್ಯಕ. ೧). **-ಅನ**: ಉದ್ದನ, ನೆಟ್ಟನ (ಕಿ). **-ಅನೆ$_2$**: ದಪ್ಪನೆ ಬಟ್ಟೆ (ರೂಢಿ); ಉದ್ದನೆ ಮುಖ (ರೂಢಿ). **-ಅನ್ನ$_2$**: ಇರಾಣ ದೇಶದ ಬೆಕ್ಕುಗಳ ಮೈಮೇಲೆ ಉದ್ದನ್ನ ಕೂದಲೂ ಇರುತ್ತವೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೩-೩೧). **-ಆನೆ$_3$**: ತಪ್ಪಲೆ ಚೊಂಬು ಬಿಟ್ಟು ಈ ಪರಿಯ ಕಪ್ಪಾನೆ ಕತ್ತಲೇಲಿ (ದುರ್ಗೇಶ. ೫೪).

ಅನೆಯಕ (ಗು). ಅನೇಕ; ಹಲವು: ಮಣಿಖಚಿತ ರಂಜಿತದಿಂದನೆಯಕ ಧ್ವಜನಿವಹದೊಳು (ಅನಂಚ. ೫-೧೦೬); ಅನೆಯಕ ದೇವ ಮಾನವರನೆಲ್ಲರ ಗೆಲ್ದ ಘನಮಹಿಮೆಯನೆಲ್ಲವನು (ಅನಂಚ. ೧-೧೨೦). [ಸಂ. ಅನೇಕ]

-ಅನೇ '-ಅನೆಯ್$_1$' ನೋ

ಅನೇಕ (ಗು). ೧. ಒಂದಕ್ಕಿಂತ ಹೆಚ್ಚಾದ. (ನಾ). ೨. ಅನೇಕರು ಅಥವಾ ಅನೇಕ ವಸ್ತುಗಳು: ಸಗುಣನಗುಣನೇಕನನೇಕಂ ಕ್ಷರನಕ್ಷರ ನೆನಿಪಗಣಿತ ವಿರುದ್ಧಗುಣ ನಿನ್ನ ನಿಜವದೇಂ ಕೇವಳಮೇ (ಜಗವಿ. ೩-೯೭); ರಾಜ್ಯದ ಗಡಿಯ ಗ್ರಾಮದ ಆಡಳಿತಗಳಲ್ಲಿ ಅನೇಕಗಳು ಆಗ ಇರಲೇ ಇಲ್ಲವೆಂದೂ (ಬೆಟ್ಟಅ. ೬-೯); ಅನೇಕ ಮಂದಿ ಬಂದಿದ್ದರು (ರೂಢಿ). ೩. [ವ್ಯಾಕ] ಬಹುವಚನ: ನಿನತೆನತು ತನತೆನಿಪ್ಪಿವು ಜನಿಯಿಸುಗುಂ ನಿನ್ನದೆನ್ನದುಂ ತನ್ನದೆನಿಪ್ಪನಿತಱೊಳಂ ಮೇಣ್ ದ್ವಿತ್ವದಿ ನನೇಕದೊಳ್ ನತ್ವದೆಡೆಗೆ ಮತ್ವಂ ಬರೆಯುಂ (ಶಮದ. ೧೪೭). [ಸಂ.]

ಅನೇಕಜಿಹ್ವ (ನಾ). ೧. ಒಂದಕ್ಕಿಂತ ಹೆಚ್ಚಿಗೆ ನಾಲಗೆಯುಳ್ಳದು; ಹಾವು. ೨. ಹಲವು ನಾಲಗೆಯಿರುವವನು; ಆದಿಶೇಷ; ಸರ್ಪರಾಜ: ಕೈಲಾಸ ಗಿರಿಯನು ವಿಸ್ತರಿಪಡನೇಕಜಿಹ್ವನಿಗಲ್ಲದುಳಿದ ಲೋಕದೊಳುಳ್ಳ ಮಹಾಕವಿರಾಜರನೀಕಕ್ಕೆ ಗೋಚರವಹುದೆ (ತ್ರಿಪುಸಾಂ. ೭-೭೧). [ಅನೇಕ + ಜಿಹ್ವ]

ಅನೇಕತರ (ಗು). ಹಲವು ಬಗೆಯಾದ; ಹಲವಾರು ರೀತಿಯ: ಮನೆಗಿಂದು ಬರ್ಕುಮೆಂದಾನನೇಕತರವಸ್ತುವಾಹನಾದಿಯನೊಸೆದಿಂ ಬಿನೆ ಪಸರಿಸಿ ಕುಡಲಿರ್ದೆಂ (ಕವಿರಾ ೨-೩೧). [ಸಂ.]

ಅನೇಕಪ (ನಾ). ಎರಡು ಬಗೆಯಾಗಿ ನೀರು ಕುಡಿಯುವುದು; ಸೊಂಡಿಲಿಂದ ಒಮ್ಮೆ ಹೀರಿ ತರುವಾಯ ಬಾಯಿಂದ ಕುಡಿಯುವುದು; ಆನೆ: ಇಂದ್ರಾನೇಕಪಂ (ಪಂಪಭಾ. ೩-೭೯); ತುರಗಾನೀಕವರವತ್ಸರಾಜನನೇಕಪಭಗದತ್ತನಲ್ತೆ ಬಲ್ಲಾಳನೃಪಂ (ಎಕ. V, ಚೆನ್ನರಾ. ೧೫೦-೧೯; 1182); ಮನ್ಮಥನ ಪಟ್ಟದನೇಕಪವು ಬಪ್ಪಂತೆ ಬರುತಿರ್ದಳು ಸರಾಗದಲಿ (ಜೀವಂಚ. ೧೫-೩೩). [ಸಂ.]

ಅನೇಕಭಂಗಿ (ಗು). ಹಲವು ಆಕಾರ ಅಥವಾ ನಿಲುವುಳ್ಳ: ಕನಕ ರಜತಮಯಾನೇಕಭಂಗಿ ಭೃಂಗಾರಂಗಳುಂ (ಆದಿಪು. ೮-೧೫ ವ). [ಅನೇಕ + ಭಂಗಿ]

ಅನೇಕಭವ (ನಾ). ಅನೇಕ ಜನ್ಮ; ಹುಟ್ಟು: ವಿಶಾಖನಂದಿಯು ಮಾಯುರವಸಾನದೊಳ್ ಸತ್ತನೇಕಭವಗಹನಪರ್ಯಟನದಿಂ ಬಂದು (ಶಾಂತಿಪು. ೭-೬೨ ವ). [ಅನೇಕ + ಭವ]

ಅನೇಕಮುಖ (ಗು). ೧. ಹಲವು ಮುಖವುಳ್ಳ. (ನಾ). ೨. ಹಲವು ರೀತಿ: ಅಂತು ಪಿರಿದಪ್ಪುದಜಿಂದನೇಕ ಮುಖದೊಳ್ ನಡೆವ ಸುರ ಕೋಟಿಯಂ ಕಂಡು (ಶಾಂತಿಪು. ೧೦-೨೩ ವ). [ಅನೇಕ + ಮುಖ]

ಅನೇಕವಚನ (ನಾ). [ವ್ಯಾಕ] ಬಹುವಚನ: ಕವದಿನಮರಯಿರೆನೆ ವೆನಿಪ್ಪುವು ವರ್ತಿಕುಮನ್ಯಯುಷ್ಮದಸ್ಮದ್ವಿಷಯ ವ್ಯವಹೃತಿಗಳ್ಗೇಕಾನೇಕ ವಚನದಿಂ ಪ್ರತಿವಿಭಕ್ತಿ ಪುರುಷಾಖ್ಯಂಗಳ್ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೩೭೯). [ಅನೇಕ + ವಚನ]

ಅನೇಕವಾರಂ (ಅ). ಹಲವು ಬಾರಿ, —ಸಲ: ಓರೊರ್ವರ್ ಸೆಣಸಿ ತಗುಳ್ದನೇಕವಾರಂ ವಾರಸ್ತ್ರೀ ಜನಮಿದಿರೊಳ್ ತುಳುಂಕೆ ನೀರಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೫೪೮). [ಅನೇಕ + ವಾರಂ]

ಅನೇಕವಿಧ (ನಾ). ಹಲವು ಬಗೆ, —ವಿಧ: ಜನರು ದೇಶಕ್ಕೆ ಅನೇಕ ವಿಧದಲ್ಲಿ ಸೇವೆ ಸಲ್ಲಿಸಬಹುದು (ರೂಢಿ). [ಅನೇಕ + ವಿಧ]

ಅನೇಕವೇಳೆ (ಅ). ಹಲವು ಸಲ, —ಬಾರಿ: ನಾನು ಈ ಊರಿಗೆ ಹಿಂದೆ ಅನೇಕ ವೇಳೆ ಬಂದಿದ್ದೆ (ರೂಢಿ). [ಅನೇಕ + ವೇಳೆ]

ಅನೇಕಾಂತ (ನಾ). ೧. ಏಕಾಂತವಲ್ಲದ್ದು; ರಹಸ್ಯವಲ್ಲದ್ದು. ೨. [ಜೈನ] ಸರ್ವದೃಷ್ಟಿಗಳನ್ನುಳ್ಳ ತರ್ಕ; ಸ್ಯಾದ್ವಾದ; ಸಪ್ತ ಭಂಗಿ: ಸರ್ವಸ್ವಭಾವ ಧರ್ಮದಲ್ಲೂ ಇರುವುದಕ್ಕೆ ಅನೇಕಾಂತವೆಂದು ಅರ್ಥ (ಹಿಂದಸಾ. ೭೭). 'ಅನೇಕಾಂತವಾದ' ಪರಾ. [ಅನೇಕ + ಅಂತ್ಯ]

ಅನೇಕಾಂತದೃಷ್ಟಿ (ನಾ). ಸರ್ವದೃಷ್ಟಿಗಳುಳ್ಳ ತರ್ಕ: ಜೈನರ ಅನೇಕಾಂತದೃಷ್ಟಿಯ ಕಾರ್ಯಪ್ರದೇಶವು ಬಹು ವಿಸ್ತಾರವಾಗಿದೆ. (ಜೈನಪ. ೫). [ಅನೇಕಾಂತ + ದೃಷ್ಟಿ]

ಅನೇಕಾಂತವಾದ (ನಾ). [ಜೈನ] ವಸ್ತುವಿನ ಅನೇಕ ಧರ್ಮಗಳನ್ನು ದೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ಪ್ರತಿಪಾದನೆ ಮಾಡುವ ತರ್ಕ; ಸ್ಯಾದ್ವಾದ: ಶಾಸ್ತ್ರಕಾರರು ಕೆಲವರು ಸರ್ವವಸ್ತುಗಳಿಗೂ ಸರ್ವ ಸ್ವಭಾವವನ್ನೂ ಅಂಗೀಕರಿಸಿ ವಿರೋಧಪರಿಹಾರ ಮಾಡಿರುವರು. ಇದಕ್ಕೆ ಅನೇಕಾಂತವಾದವೆಂದು ಹೆಸರು (ಹಿಂದಸಾ. ೫). [ಅನೇಕಾಂತ + ವಾದ]

ಅನೇಕಾಕ್ಷರ (ನಾ). ೧. ಒಂದಕ್ಕಿಂತ ಹೆಚ್ಚು ಅಕ್ಷರವುಳ್ಳದ್ದು: ಧಾತುಗನೇಕಾಕ್ಷರಕಾಖ್ಯಾತವಿಭಕ್ತಿಗಳ ಮೊದಲೊಳಿಸು ತಾನಕ್ಕುಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೪೧೭); ಗದವಜಕಾರಮವಿದಿರಿರೆ ಪದಮಧ್ಯಂ ವಿಷಯಮಾಗನೇಕಾಕ್ಷರದೊಳ್ ಪುದಿಯೆ ಲಘೂಪಧೆ ಕೆಲಕೆಲವೊದವಿರ್ಕುಂ ರಾಂತಳಾಂತಮವು ಶಿಥಿಲತೆಯಂ (ಶಮದ. ೪೩). ೨. ಬಹುವಿದ್ಯಾಪರಿಣತ: ಲೌಕಿಕ ವೈದಿಕ ಶಾಸ್ತ್ರನನೇಕಾಕ್ಷರನೆನಿಸಿ [ಪಾಠಾಂ. ವಿವೇಕಿ ಕಲಾಭಿಜ್ಞನೆನಿಸಿ] ನೆಗೞ್ದ ಚತುರಸ್ರಗುಣಂ (ಭಂದೋಂಬು. ಕಿ. ೧-೧೨). [ಅನೇಕ + ಅಕ್ಷರ]

ಅನೇಕಾಕ್ಷರಧಾತು (ನಾ). [ವ್ಯಾಕ] ಒಂದಕ್ಷರಕ್ಕಿಂತ ಹೆಚ್ಚುಳ್ಳ ಕ್ರಿಯಾಪ್ರಕೃತಿ: ಹ್ರಸ್ವಾದಿಗಳಪ್ಪ ಜಬಕುಳರೇಫಾಂತಂಗಳಪ್ಪನೇಕಾಕ್ಷರ ಧಾತುಗಳ್ಗೆ ಭೂತ ವರ್ತಮಾನ ಭವಿಷ್ಯಂತಿಗಾದ ದ, ದಪ, ವ ಎಂಬಿವು ಪರಮಾದೊಡಂ (ಶಮದ. ೪೪ ವೃತ್ತಿ). [ಅನೇಕಾಕ್ಷರ + ಧಾತು]

ಅನೇಕಾಗ್ರತೆ (ನಾ). ೧. ಬಹುಮುಖವಾಗಿರುವುದು; ಮನಸ್ಸು ಒಮ್ಮೊಗವಾಗಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ಚಂಚಲತೆ. ೨. ಹಲವು ಶಾಖೆ ಅಥವಾ ಕೊಂಬೆಗಳಿಂದ ಕೂಡಿರುವ ಸ್ಥಿತಿ: ಭೂರುಹದೊಳನೇಕಾಗ್ರತೆ ನವಾರಾಮದೊಳ್ಮಹಾಶೋಕಂ ವಸಂತದೊಳ್ ಮಾರಹಿತ ಮುಂಟಲ್ಲದಿಲ್ಲಮಿವು ಮತ್ತೆಲ್ಲಿಯುಂ ಧರ್ಮಜನ ನೆಲದೊಳು (ಜೈಮಿಭಾ. ೨-೮). [ಸಂ. ಅನೇಕಾಗ್ರತಾ]

ಅನೇಕಾತ್ಮಕ (ಗು). ಹಲವು ವಿಷಯಗಳನ್ನು ಒಳಕೊಂಡ; ಹಲವು ರೀತಿಯ; ನಾನಾ ವಿಧದ: ಜಿನೇಂದ್ರೋಕ್ತಂ ವಿಶುದ್ಧಾಂತರಂಗಮನೇಕಾತ್ಮಕಮುರ್ಚೆ ಸುತ್ತಲಿಯೆ ಕರ್ಮಧ್ಯಾನಬಂಧಂ ಕ್ರಮಕ್ರಮದಿಂದಾದುದು (ಶಾಂತಿಪು. ೯-೨೩). [ಸಂ.]

ಅನೇಕಾರ್ಥಕ (ನಾ). ಹಲವು ಅರ್ಥಗಳನ್ನುಳ್ಳದ್ದು; ಹಲವು ಬಗೆಯ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳಬಹುದಾದದ್ದು. [ಸಂ.]

ಅನೇಕಾವರ್ತಿ (ನಾ). ಹಲವು ಸಲ, —ಬಾರಿ: ಅನೇಕಾವರ್ತಿ ಹೇಳಿದರೆ ಬೇಸರಬರಬಹುದು (ರೂಢಿ). [ಸಂ. ಅನೇಕಾವೃತ್ತಿ]

ಅನೇಕಾವೃತ್ತಿ (ನಾ). = ಅನೇಕಾವರ್ತಿ: ಅನೇಕಾವೃತ್ತಿ ಹೇಳಿ ಹೇಳಿ ಸಾಕಾಯಿತು (ರೂಢಿ). [ಅನೇಕ + ಅವೃತ್ತಿ]

ಅನೇಕೇಶ್ವರವಾದ (ನಾ). ದೇವನು ಒಬ್ಬನಲ್ಲ ಹಲವರು ಎಂಬ ವಾದ: ಅನೇಕೇಶ್ವರವಾದದಲ್ಲಿ ಪರಸ್ಪರ ಈರ್ಷ್ಯಾಸೂಯೆಗಳಿಗೆ ಅವಕಾಶವಿರಬಹುದೆಂದು ಏಕೇಶ್ವರವಾದದವರು ಹೇಳುವರು (ಹಿಂದಸಾ. ೪೯). [ಅನೇಕ + ಈಶ್ವರ + ವಾದ]

ಅನೇಕೇಶ್ವರವಾದಿ (ನಾ). ದೇವನು ಒಬ್ಬನಲ್ಲ ಹಲವರು ಎಂದು ವಾದಿಸುವವನು. [ಸಂ. ಅನೇಕೇಶ್ವರವಾದಿನ್]

ಅನೇಕೋಕ್ತಿ (ನಾ). ೧. ಹಲವು ಮಾತು. ೨. [ವ್ಯಾಕ] ಬಹುವಚನ. [ಅನೇಕ + ಉಕ್ತಿ]

ಅನೇಡಮೂಕ (ನಾ). ೧. ಕಿವುಡ ಮತ್ತು ಮೂಗ: ಕವಿತಾ ರಹಸ್ಯಮಂ ಸತ್ಕವಿಯಜಿಗುಮನೇಕ[ಡ]ಮೂಕನೇಡಂ ಜಡನೆಂಬ ವನಜಿಗುಮೆ (ಆದಿಪು. ೧-೨೦). ೨. ಕುರುಡ; ಅಂಧ: "ಅಂಧಃ, ಅನೇಡಮೂಕಃ – ಈ ೨ ಕುರುಡಂ" (ಹಲಾಯು. ೧೦೦-೪೫೫). ೩. ದುಷ್ಟ; ಅಪ್ರಾಮಾಣಿಕ; ಮೋಸಗಾರ; "ಕೆಟ್ಟಮನಸಿನವ" (ಗಂಗಾಮ. ೯). [ಸಂ. (ಅನೇಡ + ಮೂಕ)]

ಅನೈಕಮತ್ಯ (ನಾ). ಒಗ್ಗಟ್ಟಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ: ಭಾರತೀಯರ ಅನೈಕಮತ್ಯವೇ ದಾಸ್ಯಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಯಿತು (ರೂಢಿ). [ಸಂ.]

ಅನೈಕಾಂತಿಕ (ಗು). ೧. ಒಂದೇ ಗುರಿಯಿಲ್ಲದ; ಚಂಚಲ ಸ್ವಭಾವದ; ಅನಿಶ್ಚಿತವಾದ. (ನಾ). ೨. ಏಕಾಂತಿಯಲ್ಲದವನು: ಅನೈಕಾಂತಿಕರ್ಕೆಲರ್ತನುತರತನುಗಳೊಳಮತಿವಿಶದ ಪ್ರಜ್ಞಾತಿಶಯಮಂ ಕಾಣಲಾದಪ್ಪುದು (ಆದಿಪು. ೨-೧೦ ವ). [ಸಂ.]

ಅನೈಚ್ಛಿಕ (ಗು). ಐಚ್ಛಿಕವಲ್ಲದ; ಕಡ್ಡಾಯವಲ್ಲದ: ತನ್ನ ಚಿಕ್ಕಮ್ಮನ ಸತ್ಸ್ವಭಾವದ ಪ್ರೇರಣೆಯಿಂದಾಗಿ ಅವನು ಅನೈಚ್ಛಿಕವಾಗಿಯೇ ತನ್ನ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿದ್ದುದನ್ನು ಹೇಳಿಬಿಟ್ಟನು (ಪುನರು. ೩೩೧) [ಸಂ.]

ಅನೈಪುಣೋಕ್ತಿ (ನಾ). ಪ್ರೌಢವಲ್ಲದ ಮಾತು; ನಿಪುಣತೆಯಿಲ್ಲದ ನುಡಿ: ಬಂದುವು ಪಾವುಡಂ ನೃಪತಿಗೆಂಬುದುಮಾನೆಗಳೀ ಪ್ರದೇಶದೊಳ್ನಿಂದುದಿದೆಂಬುದುಂ ವಚನದೋಷವಿಶೇಷಮನೈಪುಣೋಕ್ತಿಯಿಂ (ಕವಿರಾ. ೧-೧೧೭). [ಸಂ. (ಅನೈಪುಣ + ಉಕ್ತಿ)]

ಅನೈಸರ್ಗಿಕ (ಗು). ನೈಸರ್ಗಿಕವಲ್ಲದ; ಪ್ರಕೃತಿ ವಿರುದ್ಧವಾದ: ಮನುಷ್ಯನ ಹೃದಯವು . . . ಉತ್ಕಟಚಿಂತೆಯಿಂದ ವ್ಯಾಪ್ತವಾಗಿದ್ದರೆ ಬಾಹ್ಯಪ್ರಪಂಚದ ಮೇಲೆ ಅವನ ದೃಷ್ಟಿಯಿರುವುದಿಲ್ಲವಲ್ಲದೆ ಅನೈಸರ್ಗಿಕ (Unnatural) ಪದಾರ್ಥಗಳು ಕಣ್ಣಿಗೆ ಗೋಚರವಾದಂತೆ ಮನಸ್ಸಿಗೆ ತೋರುವುದು (ಕವಾಕುಂ. ೧೨೬). [ಸಂ.]

ಅನೊಳ (ನಾ). ಒಂದು ಅಳತೆ (?): ಈ ಶೂರಗತಿಪೆತ್ತ ಅರಸು ಮತ್ತಾಣಿಯುಮೊಸದು ಅನೊಳ ಕಬನಿಯುಂ ಇಕೊಳ ಪಾಟುಮನೆ ಪರಿಹಾರಮುಂ ಕೊಟ್ಟ (ಎಕ. X, ಕೋಲಾರ. ೨೩೨-೫; 750). ℙ ಈ ಶಬ್ದ 'ಅಯ್ಗೊಳ' ಎಂಬುದರ ಅಪಲಿಖಿತವಿರಬಹುದು. [?]

ಅನೋಕಹ (ನಾ). ಮರ; ಗಿಡ: "ವೃಕ್ಷಃ, ಅಂಘ್ರಿಪಃ . . . ಅನೋಕಹಃ, ದ್ರುಃ, ವಿಷ್ಟರಃ . . . ಈ – ೧೯ ಮರಂ" (ಹಲಾಯು. ೨೯–೨೩); ಅನೇಕ ಸಹಕಾರಾಶೋಕಾನೋಕಹನಂದನವನಪ್ರಸ್ಥಮನಿಂದ್ರಪ್ರಸ್ಥಮನೆಯ್ದೆವಂದು (ಪಂಪಭಾ. ೫–೨೨ ವ). [ಸಂ.]

ಅನೋಜೆ (ನಾ). ೧. ಓಜಸ್ಸಿಲ್ಲದಿರುವುದು. ೨. [ಕಾವ್ಯಮೀ] ಒಂದು ಕಾವ್ಯದೋಷ: ಅಸದರ್ಥಂ ವಿಪರೀತಕಲ್ಪನೆಯಭವ್ಯಂ . . . ವಿಷಮಾಸೌಮ್ಯಮನೋಜೆಯೆಂಬಿವಿನಿತುಂ ದೋಷಂಗಳಷ್ಟಾದಶಂ (ಛಂದೋಂಬು. ಕಿ. ೧–೪೦ ಅಡಿಟಿ). [ಸಂ. ಅನೋಜಸ್]

ಅನೋಸಂಸಾರ (ನಾ). [ಜೈನ] ಸಂಸಾರ, ಅಸಂಸಾರ, ನೋಸಂಸಾರ, ಅನೋಸಂಸಾರ ಎಂಬ ನಾಲ್ಕು ಬಗೆಯ ಸಂಸಾರಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಸಯೋಗಕೇವಲಿಗಳಂತೆ ಜೀವಪ್ರದೇಶ ಪರಿಸ್ಪಂದಮಿಲ್ಲಪ್ಪುದಱಿಂ ಅಯೋಗಕೇವಲಿ ಜಿನಾವಸ್ಥಾನಂ ಅನೋಸಂಸಾರಮಕ್ಕುಂ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೩೨೭). [ಸಂ.]

ಅನೌಚಿತ್ಯ (ನಾ). ಔಚಿತ್ಯವಿಲ್ಲದಿರುವುದು. [ಸಂ.]

ಅನೌಪಚಾರಿಕ (ಗು). ೧. ಔಪಚಾರಿಕವಲ್ಲದ; ಯೋಗ್ಯತೆಗೆ ತಕ್ಕ. ೨. ಮೊದಲೇ ಏರ್ಪಾಡಿಲ್ಲದ; ಕ್ರಮವಾದ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಏರ್ಪಡಿಸದ; ಪೂರ್ವಸಿದ್ಧತೆಯಿಲ್ಲದ: ರಾಷ್ಟ್ರಪತಿಗಳು ರಾಯಭಾರಿಯನ್ನು ಅನೌಪಚಾರಿಕವಾಗಿ ಭೇಟಿಮಾಡಿದರು (ರೂಢಿ). [ಸಂ.]

ಅನೌಪಮ್ಯ (ನಾ). ಹೋಲಿಕೆಯಿಲ್ಲದಿರುವುದು. [ಸಂ.]

ಅನ್ನ$_1$ (ಗು). ಆ ಪ್ರಕಾರವಾದ; ಅಂಥ:

ಅನ್ನನ್, ಅನ್ನಂ = ಆಪ್ರಕಾರದವನು; ಅಂಥವನು: ಅಂಜನೆಸುತನನ್ನ ಅನ್ದು ಕೇಸಿನಿಯ ಎಟದಾತನನ್ನನೆ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೨೨–೮; 800); ನಿನ್ನನ್ನಂ ವಿತತಯಶನಿಲಯ ತಾರಾಪತಿ ದಿನಕರ ಸದೃಶತೇಜನೆಂಬುದುಮುಂಟೇ (ಕವಿರಾ. ೩–೮೪); ದನುಜಾಂತಕನೆಂಬೀ ನಿನ್ನ ನಚ್ಚುವೋದಂಕಮೆಲವೊ ಮುನ್ನೆನ್ನನ್ನಂ ದನುಜಂ ಪುಟ್ಟದೆ ಸಂದುದು (ಪಂಪಭಾ. ೬–೫೪); ಅನ್ನಮಾದಿ ವಿಕಲ್ಪಕ್ಕೆ —ಸಿಡಿಲನ್ನಂ ಸಿಂಗದನ್ನಂ ಪುರಹರನುರಿಗಣ್ಣನ್ನನೀ ನಾರಸಿಂಹಂ (ಶಮದ. ೧೬೦ ಪ್ರಯೋ). ಅನ್ನಳ್ = ಆಪ್ರಕಾರದವಳು; ಅಂಥವಳು: ನಾಣ್ಚೆ ನೋಡಿದಳ್ ತಾಂ ಮನದನ್ನಳಪ್ಪ ಕಳಭಾಷಿಣಿಯಂ ನಯನತ್ರಿಭಾಗದಿಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೩–೬೨); ಮುಳಿದೆನ್ನೊಳ್ ಮನದನ್ನಳೊಯ್ಯನೊಜಗಿರ್ದಳ್ ನಿದ್ರೆಗೆಯ್ವಂದದಿಂ (ರಾಜಶೇ. ೧೧–೧೨೮). ಅನ್ನದು = ಅಂಥದು; ಅನ್ನರ್ = ಅಂಥವರು: ಜಕ್ಕಯ್ಯನನ್ನರಾ ಧರ್ಮದಱಿವಿನೊಳ್ (ಎಕ. VIII, ನಗರ. ೬೨–೪; 800); ನರರಾರ್ ನಿನ್ನನ್ನರಿನ್ನೀ ಭುವನಭವನದೊಳ್ ಗಂಗಚಕ್ರಾಯುಧಾಂಕಾ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೨೧೫ ಶೂದ್ರಕ); ಚೆನ್ನರಂ ತನ್ನರಂ ಜಾನಿಸಿ ಜಱೆದು ಕಾಮನನ್ನರಂ ಲೆಕ್ಕಿಸದೆ ಕೀಱಿಮೀಱುತೆ ಜತಿಗಳನ್ನರಂ ಮರುಳ್ಮಾಡಿ ಹುರುಳುಗೆಡಿಸುತ್ತೆ (ಉದ್ಭದೇ. ೫–೨೫); ಕಲ್ತುಕೊಳ ಪೇಟ್ಕುಮೋ ವೃದ್ಧರೆಮ್ಮನ್ನರ್, ಎಳೆಯನಿವನನ್ನನಿನ್ ? (ಅಂತಿಗೂ. ೬೭೧). ಅನ್ನವು=ಅಂಥವು: ಕಡೆದನ್ನವಪ್ಪ ಮೊಲೆಗಳ ನಿಡಿಯಲರ್ಗಣ್ಗಳ ಬೆಡಂಗಿಯರ್ಕಳನರ್ಕಂ ನಡೆ ನೋಡಿ ಪೋಗಲಾಱದೆ ತಡೆಯೆ ಪಗಲ್ ಪಿರಿಯಪ್ಪುವಾ ಪುರವರದೊಳ್ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೧೭೮ ಶೂದ್ರಕ).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಅನ್ನ = ಅಂಥ; ಅನ್ನನ್, ಅನ್ನಾನ್ = ಅಂಥವನು; ಕುರುಖ್. ಅನ್ನೇ]

–**ಅನ್ನ**$_2$ '–ಅನೆಯ್$_2$' ನೋ.

ಅನ್ನ$_3$ (ನಾ). ೧. ಆಹಾರ; ಊಟ: "ಅಂಧಃ, ಕೂರಂ, ಭಕ್ತಂ, ದೀದಿವಿಃ, ಅನ್ನಂ, ಓದನಂ, ಭಿಸ್ಸಾ, ಅಶನಂ, ಆಹಾರಃ—ಈ ೯ ಕೂಟ್" (ಹಲಾಯು. ೫೩–೧೬೪); ಉನ್ನತ ಕುಕ್ಕುಟೇಶ್ವರ ಜಿನೇಶ್ವರನಂ ಜಿನಭಕ್ತೆ ಪೋಗಿ ಕಾಣ್ಬನ್ನೆಗಮನ್ನಮಂ ಬಿಸುಟು ಪರ್ವ್ವತಮಂ ಪರಿದೇಱೆ (ಅಜಿಪು. ೧–೬೧; ಸೌಇಇ. XI–i, ೫೨–೧೯; 1008 ನೋ); ವೈದಿಕರಪ್ಪ ವೇದವಿತ್ತುಗಳೊಂದು ಕೋಟಿಗೆ ಅನ್ನವನಿಕ್ಕಿದ ಫಲಕ್ಕೆ ಕೋಟಿಮಿಗಿಲು ಶಿವಶರಣಂಗೆ ಒಂದು ಭಿಕ್ಷವನಿಕ್ಕಿದ ಫಲ (ಆದವ. ೨೨); ಉರಗನಾರಿಯರೀತನ ಗಾಡಿಗೆ ನೆಱೆ ಮರುಳಾಗಿಯನ್ನವ ತೊಱೆದು (ಕಂನವಿ. ೯–೧೩೭); ಅನ್ನಗತೋ ಪ್ರಾಣ (ಗಾದೆ). ೨. ಬೇಯಿಸಿದ ಅಕ್ಕಿ. 'ಅನ್ನರಸ' ಪರಾ. ೩. ವಿಷ್ಣು. ೪. ಸೂರ್ಯ. ೫. ನೀರು. [ಸಂ.]

ಅನ್ನಋಣ (ನಾ). ೧. ಅನ್ನದ ಋಣ: ಭೀಷ್ಮ ದ್ರೋಣ ಕೃಪ ಇವರಿಗೆ ಇಬ್ಬರಲ್ಲಿಯೂ ಒಂದೇ ಭಾವನೆ ಇದ್ದರೂ, ಅನ್ನಋಣವನ್ನು ತೀರಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಅವರು ಯುದ್ಧರಂಗದಲ್ಲಿ ಜೀವಕೊಡುತ್ತಾರೆ (ವಚಭಾ. ೧೨೩); ಅನ್ನದ ಋಣ ಇನ್ನೂ ತೀರಿಲ್ಲ ಬದುಕಿದ್ದಾನೆ (ರೂಢಿ). ೨. ಅನ್ನದ ಹಂಗು. [ಅನ್ನ$_3$ + ಋಣ]

ಅನ್ನಂ (ಅ). ೧. ಅಷ್ಟರೊಳಗೆ; ಆ ಅವಧಿಯೊಳಗೆ; ಅದಕ್ಕೆ ಮುಂಚೆ: ಎಯ್ದೆ ಜೀವಂ ಬಿಡದನ್ನಂ ಬೇಗಮಿಂತೀ ಗಿಳಿಯ ಮಱಿಯ ನಬ್ಜಾಕರಕ್ಕೊಯ್ವಮೀಗಳ್ (ಕಾದಂಪೂ. ೨೧೦); ನೆರೆವನ್ನಂ ರವಿನಿಲ್ಲದಸ್ತಗಿರಿಯಂ ಸಾರ್ದಂ ಪ್ರಿಯಂ ಪೋಗಲಾತುರನಾಗಿರ್ದಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೮೫೭). ೨. ವರೆಗೆ; ತನಕ: ಒಳಗಂ ಭೇದಿಸದನ್ನಂ ಚಳಬುದ್ಧಿಗೆ ಪೊಱಗು ಬೆಟ್ಟತಾಗಿರ್ಕುಂ (ಸಮಪ. ೩–೨೭); ಮನಂ ದಣಿವನ್ನಮೋಲಾಡಿ ಪೊಡೆ ಕೋಡುವನ್ನಂ ಬರೆಪೀರ್ದು (ರಾಮಾಶ್ವ. ೩–೯). ೩. ಹಾಗೆ; ಆ ಪ್ರಕಾರವಾಗಿ; ಅಷ್ಟು ಮಟ್ಟಿಗೆ: ಜಯವರ್ಮನಿರ್ದೊಡಮವಂ ಮುಟ್ಟಲ್ಲನೆಂದೊಳ್ಪೊಡಂಬಡುವನ್ನಂ ಕಿಱಿಯಾತನಂ ನಿಱಿಸಿದಂ ಶ್ರೀವರ್ಮನಂ ರಾಜ್ಯದೊಳ್ (ಆದಿಪು. ೨–೩೮).

[< ಅನ್ನ$_1$. / ತೆಲು. ಅನ್ನ]

ಅನ್ನಂತ (ನಾ). = ಅನಂತ: ಅಭಯಾ ಕೊಟ್ಟು ಬೆನ್ನು ಕಾಯಲಿಬೇಕು ಬೀಸಿ ಬಿಸಾಟದಲೆ ಅನ್ನಂತ ಕರ್ಮದಾಧಾರಧೀರ (ಮೋಕ್ಷದೀ. ೭).

[< ಸಂ. ಅನಂತ]

ಅನ್ನಂಬಡೆ (ಕ್ರಿ). ಆಹಾರವನ್ನು ಪಡೆ: ಬಡತನದೊದವಿಂದನ್ನಂಬಡೆಯದೆ ಮಱುಗಿ ಕರನ್ನೋವಿಂ ಪೆಂಪುಗೆಟ್ಟು ನಮೆಯುತ್ತಿರ್ದರ್ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೮–೧೬೦). [ಅನ್ನ$_3$ + ಪಡೆ$_1$]

ಅನ್ನಂಬರಂ 'ಅನ್ನೆವರಂ' ನೋ.

ಅನ್ನಕ 'ಅನ್ನಕಂ' ನೋ.

ಅನ್ನಕಂ, ಅನಕ$_1$, ಅನಕಾ, ಅನ್ನಕ, ಅನ್ನಕ್ಕ (ಅ). ೧. ವರೆಗೆ; ತನಕ; ಅಷ್ಟು ದೂರ, —ಕಾಲ: ಚಿಂತೆ ಬೇಡನ್ನಕಂ ಗೊಪೆಯೊಳಿರಿ ಸವನನೆನೆ (ಸಿದ್ಧರಾ. ೪–೪೦); ಬೆಳಗನ್ನಕ್ಕಂ ಹೊಂದಿದೆನದೊಂದೇ ಛಂದದುರು ಸುಖವ (ಬಸಪು. ೧೨–೧೦); ಕೌರವನ ಹರಣವಿರುವನ್ನಕಂ ನಮಗೆ ಧರೆ ಬಹುದೆ (ತುರಂಗ. ೭೨–೧೩). ೨. ಆ ವೇಳೆಗೆ; ಆ ಸಮಯಕ್ಕೆ: ಅನ್ನಕಂ ಧೃತರಾಷ್ಟ್ರದೂತರಿವರರಮನೆಗಳನ್ನು ಪೊಕ್ಕರು (ತುರಂಗ. ೨೪–೨); ಸರಸಿಯಂ ಬಿಡದೆಯಿರಲನ್ನಕಂ ರಾಯದಳ ಮೆರೆವುತಂ . . . ತೆರಳಿ ಬರೆ (ತುರಂಗ. ೭೪–೪೩). **ಅನಕ$_1$**: ೧. ಜಡಜಭವನಭವನ ಸಮಯಮಂ ಪಡೆವನಕ ದೇಗುಲದ ಹೊಱಗೆ ಯೆರಡು ಕರಂ ಮುಗಿದಿಹನು (ಬಸಪು. ೪೩–೪೨); ಧನಕನಕವುಳ್ಳನಕ ದಿನಕರನವೋಲಕ್ಕು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೨೩೭). ೩. ಸ್ವಲ್ಪಕಾಲದ ವರೆಗೆ: ಅನಕ ಅವರ ತಾಯಿ ನೋಡಿಕೊಳ್ಳಲಾರಳೆ (ಬೆಟ್ಟಹೊ. ೫೭). **ಅನಕಾ**: ೧. ಹೊರಗೆ ಹೋದವ ಇನ್ನೂ ಅನಕಾ ಮನೆಗೆ ಬಂದಿದ್ದಿಲ್ಲಪಾ (ಕಾಲಚ. ೧೧). ೩. ನನ್ನ ಗೆಳೆಯನ ಹತ್ತರ ಇದ್ದ ಎರಡು ಪ್ರತಿಗಳನ್ನು ಅನಕಾ ಇಸಕೊಂಡಿದ್ದೇನೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೪–೧೯೨). **ಅನ್ನಕ**: ೧. ಈಶ್ವರಾರ್ಚನೆ ವೇಳೆಯೊಳು

ಬೆಳಗನ್ನಕಿರ್ದನು ಮುಗ್ಧಸಂಗಯ್ಯ (ಬಸಪು. ೧೨ ಸೂ); ಒಡ್ಡಿದಂಕವ ನಾನು ಗೆಲ್ವೆ ನೀನನ್ನಕ ದೊಡ್ಡಣ್ಣನೊಡನಿರು (ಭರಚ. ೫೦–೧೧೬). **ಅನ್ನಕ್ಕೆ**: ೧. ಸಂದೇಹವುಳ್ಳನ್ನಕ್ಕ ನತಾಂಗಿಯಲ್ಲ ಅಲಗಿನ ಮೊನೆ ಗಂಜುವನ್ನಕ್ಕ ಪಟುಭಟನಲ್ಲ (ಏಲೇಶ್ವ. ೫೯); ಶಿವಕರುಣವಿಡಿಯದನ್ನಕ್ಕ ಪ್ರಸಾದಿ ಎಂತೆಂಬೆ? (ಸಿದ್ಧವ. ೨–೯); ಏನಾದಡೇನಯ್ಯ ತಾನಾಗದನ್ನಕ್ಕ ತಾನಾಗಿ ತನ್ನನಜ್ಞಾದವನು ಲೋಕದಲಿ ಏನಾದಡೇನು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೪೦೮). 'ಅನ್ನಕ್ಕರ' ಪರಾ. [?]

ಅನ್ನಕಂಟಕ (ಗು). ೧. ಊಟಕ್ಕೆ ತೊಂದರೆ ಮಾಡುವ. (ನಾ). ೨. ಊಟಕ್ಕೆ ತೊಂದರೆ ಮಾಡುವವನು: ಯಾರಿಗೂ ಅನ್ನಕಂಟಕ ನಾಗಬೇಡ (ರೂಢಿ). [ಅನ್ನ$_3$ + ಕಂಟಕ]

ಅನ್ನಕಂಟಕತನ (ನಾ). ಆಹಾರಕ್ಕೆ ಅಡ್ಡಿಪಡಿಸುವ ಸ್ವಭಾವ; ಜೀವನಕ್ಕೆ ಕಲ್ಲು ಹಾಕುವುದು. [ಅನ್ನ$_3$ + ಕಂಟಕ + –ತನ]

ಅನ್ನಕರ 'ಅನ್ನಕ್ಕರ' ನೋ.

ಅನ್ನಕಲ್ಪಕ (ನಾ). ಅನ್ನವನ್ನು ಒದಗಿಸುವವನು; ಆಹಾರವನ್ನು ಕೊಡುವವನು: ಬ್ರಹ್ಮಾದ್ಯಖಿಳಚೇತನಕನ್ನಕಲ್ಪಕನಾಹನನಿರುದ್ಧಾದಿ ನಾಮದಲಿ (ಹಸಾರ. ೧೨–೨೪). [ಅನ್ನ$_3$ + ಕಲ್ಪಕ]

ಅನ್ನಕ್ಕೆ 'ಅನ್ನಕಂ' ನೋ.

ಅನ್ನಕ್ಕರ, ಅನ್ನಕರ (ಅ). = ಅನ್ನಕಂ: ೧. ಮರನುಳ್ಳನ್ನಕ್ಕರ ಎಲೆ ಉಲಿವುದ ಮಾಬುದೆ (ಅವಚಂ. ೧೦೭–೪೮೭); ಅಂಗ ಲಿಂಗವೆಂಬನ್ನಕ್ಕರ ಕಾಯದ ಸೂತಕ ಪ್ರಾಣಲಿಂಗವೆಂಬನ್ನಕ್ಕರ ಮನದ ಸೂತಕ (ಮಾಧೂಳ. ೨). **ಅನ್ನಕರ**: ನೆಲನೂ ನೇಸಱುಳ್ಳನ್ನಕರ ಬದುಕೆನುತಾ ಸುಕನ್ಯೆಯ ನಪ್ಪಿ (ನಿಭಾಗ. ೯–೨–೨೬); ಧರಿಪುದು ಘಟಿಸುವನ್ನಕರ (ರಾಮವಿ. ೧೪–೧೬೬). [?]

ಅನ್ನಗತ (ಗು). ಅನ್ನಕ್ಕೆ ಸೇರಿದ; ಆಹಾರಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ. 'ಅನ್ನಗತ ಪ್ರಾಣ' ಪರಾ. [ಅನ್ನ$_3$ + ಗತ]

ಅನ್ನಗತಪ್ರಾಣ (ನಾ). ಸ್ವಲ್ಪ ಹೊತ್ತು ಆಹಾರವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ತಡೆಯಲಾರದ ವ್ಯಕ್ತಿ; ಹಸಿವನ್ನು ತಡೆಯಲಾರದವನು: ಅನ್ನ ಗತಪ್ರಾಣ ಚರ್ಮಗತ ದೃಷ್ಟಿ (ಗಾದೆ) [ಅನ್ನಗತ + ಪ್ರಾಣ]

ಅನ್ನಗದಕ (ನಾ). ಆಹಾರದ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಮೋಸಗೊಳಿಸುವವನು; ಊಟಮಾಡಿದ್ದರೂ ಮಾಡಿಲ್ಲವೆಂದು ನಟಿಸುವವನು (ಉಕ. ೬). [ಅನ್ನ + ಗದಕ]

ಅನ್ನಗೆಡೆ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಅಥವಾ ಪ್ರದೇಶದ ಹೆಸರು (?): ಕೆಱೆಯ ಕೆಳಗೆ ಗುಣಿಗಗಳೆಯೊಳ್ಕಮ್ಮ ೫೦ ಸೆಜ್ಜೆ ಗದ್ದೆ ಮತ್ತ ೧ ಕಮ್ಮ ೨೫ ಪಡಿಸಲಿಸುವುದರ್ಕ್ಕಂ ಭೋಗಕ್ಕಂ ಎಡೆನಾಡ ೭೦ ಬಳಿಯನ್ನಗೆಡೆಯಂ ಸರ್ವನಮಶ್ಯಂ ಬಿಟ್ಟಂ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೧೮೪–೨೪; 1033 ?). [?]

ಅನ್ನಗ್ರಹಣ (ನಾ). ಆಹಾರವನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುವುದು: ಊಟಕ್ಕೆ ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳುವಾಗಲೂ ರಂಗನು ಈ ಪ್ರಾರ್ಥನೆಯನ್ನು ಅಂದ ಬಳಿಕವೇ ಅನ್ನಗ್ರಹಣವನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದನು (ರಂಗರೋ. ೧೬). [ಅನ್ನ$_3$+ಗ್ರಹಣ]

ಅನ್ನಚತ್ರ, ಅನ್ನಛತ್ರ (ನಾ). ಉಚಿತವಾಗಿ ಆಹಾರ ದಾನಮಾಡುವ ಧರ್ಮಶಾಲೆ: ಇದೇನು ಮನೆಯೋ ಅನ್ನಚತ್ರವೋ (ರೂಢಿ). **ಅನ್ನಛತ್ರ** (ರೈಸ್‌ಗೆ. ೫೪೨). [ಸಂ. ಅನ್ನಸತ್ರ]

ಅನ್ನಛತ್ರ 'ಅನ್ನಚತ್ರ' ನೋ.

ಅನ್ನಜ (ಗು). ಆಹಾರದಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದ; ಆಹಾರಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ: ಅನ್ನಜ ಜೀವಜ ಮಾನಜ ಭೀತಿಗಳಂ ನಿರ್ಧರಿಸೆಲೆ ಬಾಲಕ (ಯೋಗಾಂವಿ. ೩–೩೧). [ಸಂ.]

ಅನ್ನದ (ನಾ). = ಅನ್ನದಾತ: ಅನ್ನದನ್ನಾದನ್ನಮಯ ಸ್ವಯಮನ್ನ ಬ್ರಹ್ಮಾದ್ಯಖಿಳ ಚೇತನಕನ್ನಕಲ್ಪಕ ನಾಹನನಿರುದ್ಧಾದಿನಾಮದಲಿ (ಹಸಾರ. ೧೨–೨೪). [ಸಂ.]

ಅನ್ನದಟ್ಟು (ನಾ). ಅನ್ನದ ಅಭಿಷೇಕ: ಯಿಂತೀ ಪಂಚಲಿಂಗದೇವರೊಳಗಾದ ದೇವರುಗಳ ಅಂನದಟ್ಟಿನ ತ್ರಿಕಾಲದ ಪೂಜಾ ಪುನಸ್ಕಾರ ಅಮ್ರುತ ಪಡಿ . . . ವಿಶಿಷ್ಟೋತ್ಸವಂಗಳಿಗೆ (ಎಕ. XI, ಚಿತ್ರದು. ೩೨–೫೫; 1286). ಅನ್ನಾಭಿಷೇಕ ಹೋ. [ಅನ್ನ + ಅಟ್ಟು$_2$]

ಅನ್ನದಾತ (ನಾ). ಅನ್ನವನ್ನು ಕೊಡುವವನು; ಆಹಾರವನ್ನು ಒದಗಿಸುವವನು: ಧರೆಯೊಳಿಂತಪ್ಪನ್ನದಾತರ ಸರಿಯಿಡುವರಾರಯ್ಯ ನಿನಗತಿ ಸಾಂಗವಾಯಿತ್ತು (ಬಸಪು. ೨೪–೨೬). [ಅನ್ನ$_3$ + ದಾತ]

ಅನ್ನದಾನ (ನಾ). ಆಹಾರವನ್ನು ಉಚಿತವಾಗಿ ಕೊಡುವುದು; ಭೋಜನವನ್ನು ಮಾಡಿಸುವುದು; ಧರ್ಮಕ್ಕಾಗಿ ಆಹಾರವನ್ನು ನೀಡುವುದು: ವ್ರತಹೀನರ್ ಸನ್ಮಾರ್ಗಪ್ರತಿಕೂಲರ್ ವ್ಯಸನ ವಶಗತರ್ ಪಾಪಿಗಳಿಂತತಿಕಷ್ಟರಪ್ಪರವನಿಯೊಳತಿಥಿಯೊಳಿನ್ನನ್ನದಾನಮಂ ಕುಡುವೆಡೆಯೊಳ್ (ಆದಿಪು. ೧೫–೪೦); ತನಯನಿಲ್ಲದ ಮನೆಯೊಳೆಮಗೆಂತನುಭವಿಸಬಹುದನ್ನದಾನವನನುಮತವೆ ಹೇಳಾ ನಪುತ್ರಸ್ಯ ಗತಿರ್ನಾಸ್ತಿ ಎನೆ (ಬಸಪು. ೨೪–೩೨); ಅನ್ನದಾನದ ಮಹಿಮೆ ತಾನನ್ನಮಯಕೆ (ಅನಿಕೇ. ೫೬–೮). [ಅನ್ನ$_3$ + ದಾನ]

ಅನ್ನದಾನಿ (ನಾ). ಅನ್ನವನ್ನು ದಾನ ಮಾಡುವವನು: ಅನ್ನದಾನಿಗಳ ಸಂಖ್ಯೆ ದೇಶದಲ್ಲಿ ಕಡಿಮೆಯಾಗುತ್ತಿದೆ (ರೂಢಿ). [ಅನ್ನ$_3$ + ದಾನಿ$_1$]

ಅನ್ನದಾನೀಶ (ನಾ). ೧. ಅನ್ನದಾನವನ್ನು ಮಾಡುವವರ ಒಡೆಯ, —ಪ್ರಭು. ೨. ಒಬ್ಬನ ಹೆಸರು: ಘನಶಿಷ್ಯವೃಂದಮಂ ದೇಶಿಕಶೇಖರಂ ಪಡೆವುತಾತ್ಮಸಮಾನರನುರ್ವಿಗನ್ನದಾನೀಶನೆನಿಪ್ಪ ನಾಮಮಭಿರಾಮತೆ ವೆತ್ತಿರೆ ತೋರ್ದನೂರ್ಜಿತಂ (ರಾಜಶೇ. ೧–೬೦). [ಅನ್ನ$_3$+ ದಾನ + ಈಶ]

ಅನ್ನದ್ರೋಹ (ನಾ). ಉಂಡಮನೆಗೆ ಎರಡು ಬಗೆಯುವುದು. [ಅನ್ನ + ದ್ರೋಹ]

ಅನ್ನದ್ವೇಷ (ನಾ). ಅನ್ನವನ್ನು ಕಂಡರೆ ಆಗದ ಸ್ಥಿತಿ; ಆಹಾರದ ಮೇಲೆ ಇಚ್ಛೆಯಿಲ್ಲದಿರುವುದು: ಜ್ವರದಿಂದ ಬಾಯಿ ಕೆಟ್ಟು ಅನ್ನದ್ವೇಷವುಂಟಾಗಿದೆ (ರೂಢಿ). [ಅನ್ನ$_3$ + ದ್ವೇಷ]

ಅನ್ನನಾಳ (ನಾ). ಗಂಟಲಿನಿಂದ ಜಠರದವರೆಗೆ ಆಹಾರವನ್ನು ಸಾಗಿಸುವ ನಾಳ. [ಅನ್ನ$_3$ + ನಾಳ]

ಅನ್ನನೀರು (ನಾ). = ಅನ್ನಪಾನ: ಹೊತ್ತುಹೊತ್ತಿಗೆ ಅನ್ನನೀರನು ಹವಣಿಸಿ ಮಕ್ಕಳ ಗಿಣಿಯಂತೆ ಸಾಕಿ (ಇಂಚಾಪ. ೧೬-೬೭). [ಅನ್ನ$_3$ + ನೀರು]

ಅನ್ನಪಕ್ಷಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹಂಸಪಕ್ಷಿ: ನಾಲ್ಕನೆಯ ಕಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ಸುಂದರವಾದ ಹಂಸಪಕ್ಷಿ ಅನ್ನಪಕ್ಷಿಗಳೂ . . . ಕೆತ್ತಲ್ಪಟ್ಟಿದ್ದುವು (ಶಾಂತಲಾ. ೧೩೯). [ಅನ್ನ$_0$ + ಪಕ್ಷಿ. / ತಮಿ. ಅನ್ನಂ = ಹಂಸ]

ಅನ್ನಪಚನ, ಅನ್ನಪಚನೆ (ನಾ). ೧. ಆಹಾರವನ್ನು ಬೇಯಿಸುವುದು; ಅನ್ನವನ್ನು ಬೇಯಿಸುವುದು. ೨. ಆಹಾರವು ಜೀರ್ಣಿಸುವುದು; ಜೀರ್ಣಶಕ್ತಿ: ಆಹಾರವು ಕಡಮೆಯಾದರೆ ರಕ್ತಾಭಿಸರಣ, ಶ್ವಾಸೋಚ್ಛ್ವಾಸ, ಅನ್ನಪಚನ ಇತ್ಯಾದಿ ವ್ಯಾಪಾರಗಳು ಮಂದವಾಗಿ, ದೇಹಕ್ಕೆ ದುರ್ಬಲತ್ವ ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೫–೧೬೨). **ಅನ್ನಪಚನೆ**: (ದಕ. ೬). [ಅನ್ನ$_3$ + ಪಚನ]

ಅನ್ನಪಚನೆ 'ಅನ್ನಪಚನ' ನೋ.

ಅನ್ನಪದಾರ್ಥ (ನಾ). ಅನ್ನ ಮತ್ತು ಪಲ್ಯ ಅಥವಾ ತಾಳದ (೬) [ಅನ್ನ$_3$ + ಪದಾರ್ಥ]

ಅನ್ನಪಾನ (ನಾ). ಅನ್ನ ಮತ್ತು ನೀರು: ಎಲ್ಲ ಪ್ರಾಣಿಗಳಿಗೂ ಅವುಗಳ ಸ್ಥಿತಿಗತಿಗೆ ತಕ್ಕ ಅನ್ನಪಾನಾದಿಗಳ ಅನುಕೂಲತೆಯುಂಟು (ಮುಂಬಯಿ. ೪–೫೯). [ಅನ್ನ$_3$ + ಪಾನ]

ಅನ್ನಪೂರ್ಣೆ (ನಾ). ಆಹಾರಕ್ಕೆ ಅಧಿದೇವತೆ; ದುರ್ಗಿಯ ಒಂದು ರೂಪ. [ಸಂ. ಅನ್ನಪೂರ್ಣಾ]

ಅನ್ನಪ್ರಾಶನ (ನಾ). ಮಕ್ಕಳಿಗೆ ಮೊಟ್ಟ ಮೊದಲು ಅನ್ನವನ್ನು ಉಣಿಸುವ ಒಂದು ಸಂಸ್ಕಾರ; ಷೋಡಶ ಕರ್ಮಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಮಾಸಷಟ್ಕಂ ಪೋಗೆ ಪೂಜಾವಿಧಿಪೂರ್ವಕಂ ಯಥಾಕ್ರಮದಿನಗಳೂಡುವುದು ಅನ್ನಪ್ರಾಶನಕ್ರಿಯೆ (ಚಾವುಂಉ. ೨೩೨); ಗರ್ಭಾಧಾನ ಪುಂಸವನ ಸೀಮಂತ ಜಾತಕರ್ಮ ನಾಮಕರಣ ಅನ್ನಪ್ರಾಶನ ಚೌಲ ಉಪನಯನ . . . ಎಂಬ ಷೋಡಶ ಕರ್ಮಗಳೊಡನೆಯು (ವಿವೇಕ. ೫); ಆರನೆಯ ತಿಂಗಳಲ್ಲಿ ಅನ್ನಪ್ರಾಶನವನ್ನು ಮಾಡುವುದು; ಮಗುವಿಗೆ ಸ್ವತಂತ್ರವಾದ ಆಹಾರ ಸೇವನೆಯನ್ನು ಆರಂಭಿಸುವ ಕರ್ಮವು (ಆರ್ಯಧ. ೧೨೩).
[ಅನ್ನ$_3$ + ಪ್ರಾಶನ]

ಅನ್ನಬರ 'ಅನ್ನೆವರಂ' ನೋ.

ಅನ್ನಬರೆ 'ಅನ್ನೆವರಂ' ನೋ.

ಅನ್ನಭೇದಿ (ನಾ). ಕಬ್ಬಿಣ ಮತ್ತು ಗಂಧಕಾಮ್ಲಗಳ ಸಂಯೋಗದಿಂದ ಉಂಟಾಗುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಲವಣ; ಕಾಸೀಸ; ಹಿರಾಕಸ: ಅನ್ನಭೇದಿ ೪ ತೊಲ (ಗ್ರಾಮಾಕ. ೧೪೦); ಅಳಲೆಕಾಯಿ ಅನ್ನಭೇದಿ ಮುಂತಾದುವುಗಳಿಂದ ಮಸಿಯನ್ನು ತಯಾರಿಸುತ್ತಿದ್ದರು (ಕನ್ನಸಂ. ೪೪). [ಸಂ.]

ಅನ್ನಮದ (ನಾ). ಅನ್ನಕ್ಕೆ ಸಾಕಾಗುವಷ್ಟು ಆಸ್ತಿ ಇದೆ ಎಂಬ ಗರ್ವ; ಅನ್ನದ ಅಧಿಕತೆಯಿಂದ ಉಂಟಾಗುವ ಸೊಕ್ಕು: ಅನ್ನಮದ ಅರ್ಥಮದ ಅಖಿಲ ವೈಭವದ ಮದ ಮುನ್ನ ಪ್ರಾಯದ ಮದವು ರೂಪಮದವು (ಪುರಂದ. ೨–೧೫೧–೨). [ಅನ್ನ$_3$ + ಮದ]

ಅನ್ನಮಯ (ನಾ). ಪಂಚಕೋಶಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು; ಸ್ಥೂಲದೇಹ: ಅನ್ನಮಯ, ಪ್ರಾಣಮಯ, ಮನೋಮಯ, ವಿಜ್ಞಾನಮಯ, ಆನಂದಮಯ ಎಂಬ ಐದು ಕೋಶಸ್ವರೂಪನಾಗಿ (ಹಸಾರ. ೪–೧೬); ಈ ಸ್ಥೂಲ ಶರೀರವೇ ಅನ್ನ ಪರಿಣಾಮವಾದುದರಿಂದ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಾದ ಕೋಶವು ಅನ್ನಮಯ (ಹಿಂದಸಾ. ೧೯೭). 'ಅನ್ನಮಯಕೋಶ' ಪರಾ.
[ಅನ್ನ$_3$ + ಮಯ್$_2$]

ಅನ್ನಮಯಕೋಶ (ನಾ). = ಅನ್ನಮಯ: ತಂದೆಯು ತಿಂದ ಅನ್ನದಿಂದ ಉತ್ಪನ್ನವಾದ ವೀರ್ಯದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿ ಅದೇ ಅನ್ನದಿಂದಲೇ ವೃದ್ಧಿಗೊಳ್ಳತಕ್ಕದ್ದು ಅನ್ನಮಯಕೋಶ (ಜೀವಾತ್ಮ. ೧೫೦).
[ಅನ್ನಮಯ + ಕೋಶ]

ಅನ್ನಮಾನಿ (ನಾ). ಅನ್ನದ ಅಭಿಮಾನಿ ದೇವತೆ: ಅನ್ನಮಾನಿಶಶಾಂಕನೊಳು ಕಾರುಣ್ಯಸಾಗರ ಕೇಶವನು ಪರಮಾನ್ನದೊಳು ಭಾರತಿಯು ನಾರಾಯಣನು ಭಕ್ಷ್ಯದೊಳು . . . ಇರುತಿಪ್ಪನೆಂದೆಂದು (ಹಸಾರ. ೩೧–೧೪).
[ಅನ್ನ$_3$ + ಮಾನಿ]

ಅನ್ನಮುಹೂರ್ತ (ನಾ). = ಅನ್ನಪ್ರಾಶನ: ಇಂದು ಮಗುವಿಗೆ ಅನ್ನಮುಹೂರ್ತ ಮಾಡಿಸಬೇಕು (ರೂಢಿ). [ಅನ್ನ$_3$ + ಮುಹೂರ್ತ]

ಅನ್ನಯ 'ಅನ್ನೆಯ' ನೋ.

ಅನ್ನರಸ (ನಾ). ಅನ್ನದ ಸಾರ; ಸಾರು ಮಜ್ಜಿಗೆ ಮುಂತಾದ ದ್ರವವಸ್ತುಗಳೊಡನೆ ಕಿವಿಚಿ ತೆಗೆದ ಅನ್ನದ ಸತ್ತ್ವ: ಯಮನು ಅವನಿಗೆ ಅನ್ನರಸವನ್ನೂ ಧರ್ಮಸ್ಥಿತಿಯನ್ನೂ ಕೊಟ್ಟನು (ವಚಭಾ. ೧೩೧).
[ಅನ್ನ$_3$ + ರಸ]

ಅನ್ನವರ 'ಅನ್ನೆವರಂ' ನೋ.

ಅನ್ನವರ್ಜಿತವ್ರತ (ನಾ). ಅನ್ನವನ್ನು ಬಿಟ್ಟಿರುವ ನಿಯಮ; ಉಪವಾಸವ್ರತ. [ಅನ್ನ$_3$ + ವರ್ಜಿತ + ವ್ರತ]

ಅನ್ನವಸ್ತ್ರ (ನಾ). ಆಹಾರ ಮತ್ತು ಬಟ್ಟೆ. [ಅನ್ನ$_3$ + ವಸ್ತ್ರ]

ಅನ್ನವಾಟಿಕೆ (ನಾ). ಅಡಿಗೆಯ ಮನೆ; ಪಾಕಶಾಲೆ: ಅನ್ನವಾಟಿಕೆಗಳೊಳ್ ಪಾಕಮಂ ಮಾಡಿಸುವ ಮಣಿಹಮಂ ಕೃತವರ್ಮಕಂ ತಾಳ್ದನು (ಜೈಮಿಭಾ. ೩೪–೭). [ಅನ್ನ$_3$ + ವಾಟಿಕೆ]

ಅನ್ನವಾಸ (ನಾ). ೧. ಭೋಜನ ಶಾಲೆ; ಊಟದ ಮನೆ: ನೆಗಟ್ದ ಮಾತಜ್ಞವರ ಸಬ್ಬವದವರೊಡನಂತೊಸೆದನ್ನವಾಸದೋಲಗದೊಳಿರ್ದನಾಗಳ್ ಹರಿಗಂ (ಪಂಪಭಾ. ೩–೮೦); ಅಮೃತಮತಿಯೆಂಬಳ್ ಅಮೃತಾಹಾರದ ಬೋನಮಂ . . . ವಿಳಾಸದಿಂದನ್ನವಾಸಕ್ಕೆ ನಡೆಯಿಸಿಯುಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೧೧–೧೪೫ ವ); ಮಡದಿಗೆ ಬೋನವೆತ್ತುವೆಡೆಯಾಡುವ ಬಡ್ಡಿಪ ಸೋದಿಪೊಳ್ಳಿತಂ ನುಡಿಸುವ ಕಂಚನುಗ್ಘಡಿಪ ಕೆಯ್ಗೆಜ್ಜೆವಾರತಿದೋರ್ಪ . . . ನೆರೆದರಿಂದ್ರಲತಾಂಗಿಯರನ್ನವಾಸದೊಳ್ (ಪುಷ್ಪಪು. ೯–೮೭).
[ಅನ್ನ$_3$ + ವಾಸ್$_2$]

ಅನ್ನವ್ವೆ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾಕೆಯ ಹೆಸರು: ತೊರೆಯರ ಮಾರಣ್ನಗಂ ಅನ್ನವ್ವೆಯಕ್ಕಂಗಂ ಪುಟ್ಟಿದವರ ತಾತಣ್ನ (ಎಕ. IV, ಗುಂಡ್ಲುಪೇ. ೮೪–೨; 1000 ?). [ಅನ್ನ$_3$ + ಅವ್ವೆ]

ಅನ್ನಶಾಂತಿ (ನಾ). ಅನ್ನದಿಂದ ಉಂಟುಮಾಡುವ ತೃಪ್ತಿ; ಅನ್ನದಾನದ ಮೂಲಕ ನಡಸುವ ಶಾಂತಿ: ಗ್ರಾಮದೇವತೆಗೆ ಅನ್ನಶಾಂತಿ ಮಾಡಬೇಕು (ರೂಢಿ). [ಅನ್ನ$_3$ + ಶಾಂತಿ]

ಅನ್ನಶುದ್ಧಿ (ನಾ). ೧. ಆಹಾರಶುದ್ಧಿ. ೨. ತುಪ್ಪ: ಅವರ ಹೆಂಡತಿಯವರು ಮುಂದಿನ ಆರು ತಿಂಗಳಿಗೆ ಬೇಕಾಗುವಷ್ಟು "ಅನ್ನಶುದ್ಧಿಯನ್ನು" (ತುಪ್ಪ) ಸಂಗ್ರಹಿಸಿಬಿಟ್ಟರು (ಶಿವರಾ. ೧೫). [ಅನ್ನ$_3$ + ಶುದ್ಧಿ]

ಅನ್ನಶ್ರಾದ್ಧ (ನಾ). ಬೇಯಿಸಿದ ಆಹಾರವನ್ನು ಬಡಿಸಿ ಮಾಡುವ ಶ್ರಾದ್ಧ, —ತಿಥಿ. 'ಆಮಶ್ರಾದ್ಧ' ಪರಾ. [ಅನ್ನ$_3$ + ಶ್ರಾದ್ಧ]

ಅನ್ನಸಂತರ್ಪಣೆ (ನಾ). ಅನ್ನದಾನದಿಂದ ಜನರನ್ನು ತೃಪ್ತಿಪಡಿಸುವುದು; ದಾಸೋಹ: ಈ ಊರಿನಲ್ಲಿ ಇಂದು ಅನ್ನಸಂತರ್ಪಣೆ (ರೂಢಿ).
[ಅನ್ನ$_3$ + ಸಂತರ್ಪಣೆ]

ಅನ್ನಸಂಸ್ಕಾರ (ನಾ). ೧. ಪಾಕವಿದ್ಯೆ; ಅಡಿಗೆಮಾಡುವ ಕಲೆ: ಅವನು ಋತುಪರ್ಣನಲ್ಲಿಗೆ ಹೋಗಿ, "ನಾನು ಅಶ್ವವಿದ್ಯೆಯನ್ನು ಬಲ್ಲೆ; ಅನ್ನಸಂಸ್ಕಾರವನ್ನು ಬಲ್ಲೆ; ಇತರರು ಅರಿಯದ ಶಿಲ್ಪಗಳನ್ನು ಬಲ್ಲೆ" ಎಂದು ಹೇಳಿದನು (ವಚಭಾ. ೧೩೬). ೨. ಬಡಿಸಿದ ಅನ್ನವನ್ನು ಮಂತ್ರಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಶುದ್ಧಿಗೊಳಿಸುವುದು. [ಅನ್ನ$_3$ + ಸಂಸ್ಕಾರ]

ಅನ್ನಸತ್ಯಾಗ್ರಹ (ನಾ). ಉದ್ದೇಶ ನೆರವೇರಿದ ಹೊರತು ಆಹಾರವನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುವುದಿಲ್ಲವೆಂಬ ಪ್ರತಿಜ್ಞೆ, —ಹಠ: ಸಿರ್ಸಿಯಲ್ಲಿ ನಡೆದದ್ದು ಏನೆಂಬುದನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟಹೇಳದಿದ್ದರೆ ತಾನು ಊಟವನ್ನೇ ಮಾಡಲಾರೆನೆಂದು ಹೆಂಡತಿ ಅನ್ನಸತ್ಯಾಗ್ರಹ ಮಾಡುವಷ್ಟರ ಮಟ್ಟಿಗೆ ಪರಿಸ್ಥಿತಿ ಬಂತು (ಮೂರುದಾ. ೧೯೬). [ಅನ್ನ$_3$ + ಸತ್ಯಾಗ್ರಹ]

ಅನ್ನಸತ್ರ (ನಾ). = ಅನ್ನಚತ್ರ (ರೈಸ್‌ಗೆ. ೫೪೨). [ಸಂ.]

ಅನ್ನಳ್ 'ಅನ್ನ$_2$' ಪರಾ.

ಅನ್ನಾಂಗ (ನಾ). ೧. [ಜೈನ] ಆಹಾರವನ್ನು ಒದಗಿಸಿಕೊಡುವ ಕಲ್ಪವೃಕ್ಷ; ಹತ್ತು ಬಗೆಯ ಕಲ್ಪವೃಕ್ಷಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ವಸನಾಂಗಾತೋದ್ಯಾಂಗ ಪ್ರಸವಾಂಗ ಜ್ಯೋತಿರಂಗ ದೀಪಾಂಗಾನ್ನಾಂಗ ಸುರಾಂಗ ಭಾಜನಾಂಗಾವಸಥಾಂಗ ವಿಭೂಷಣಾಂಗ ದಶಕಲ್ಪಕುಜಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೩–೩೪). ೨. ಜೀವಾಣು; ವಿಟಮಿನ್ನು: "ಇದು ಒಂಭತ್ತನೆಯ ಮಗು

. . . ಈಗ ನಾವು ಮಗುವನ್ನು ಗಡಸುಪಟ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಹಾಕಿ ಅನ್ನಾಂಗ ಮತ್ತು ಹಾಲು ಕೊಟ್ಟು ಪೊಷಿಸಬೇಕು" (ಚಿತ್ರ. ೭೪); ಉತ್ತಮ ಅನ್ನಾಂಗಗಳನ್ನು ತಿನ್ನುವುದರಿಂದ ಇವು ಪುಷ್ಟಿಗೊಳ್ಳುತ್ತವೆ (ಜೀವಾತ್ಮ. ೧೫೨).

[ಅನ್ನ + ಅಂಗ]

ಅನ್ನಾಥಬಂಧು (ನಾ). = ಅನಾಥಬಂಧು: ಚಿನ್ನಾಗಿ ನಂಬಿದವನೊಂದಿಗೆ ಚಿನ್ನಿಗೆಗೋವೇಶ ಅನ್ನಾಥಬಂಧುವೆಂಬೊ ಘನ್ನತಂತೋ (ನೋಟ್ಸ್‌ದೀ. ೬). [ಅನ್ನಾಥ್ಥ (< ಸಂ. ಅನಾಥ) + ಬಂಧು]

ಅನ್ನಾದ (ನಾ). ಅನ್ನವನ್ನು ತಿನ್ನತಕ್ಕವನು: ಅನ್ನದನ್ನಾದನ್ನಮಯ ಸ್ವಯಮನ್ನ ಬ್ರಹ್ಮಾದ್ಯಖಿಳ ಚೇತನಕನ್ನಕಲ್ಪಕನಾಹನಿರುದ್ಧಾದಿ ನಾಮದಲಿ (ಹಸಾರ. ೧೩-೨೪). [ಸಂ.]

ಅನ್ನಾನ್ನಗತಿಕ (ನಾ). ಆಹಾರಕ್ಕಾಗಿ ಹಂಬಲಿಸುವವನು: ಕಲಾವಿದಗಿ ಬದುಕಿಲ್ಲ. ಬಾಠಿದ್ಕಿ ಅವಸ ಬೆನ್ನು ಹತ್ತುತ್ತದೆ . . . ಅನ್ನಾನ್ನಗತಿಕನಾಗಿ ಅವನು ಬಾಳಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ (ರಂಗದೇಪ. ೧೯೯).

ಅನ್ನಾನ್ನಗತಿಕವಾಗು = ಕೂಳಿಲ್ಲದೆ ಹೋಗು (ಉಳಿ): ಮಾನವ ಜೀವ ಹುಳುಗಳಹಾಗೆ ಸಾಯುವ ಸ್ಥಿತಿ ಬಂದಿದೆ; ಅನ್ನಾನ್ನಗತಿಕನಾಗಿದೆ (ಬಹಸ. ೧೧೦). [< ಸಂ. ಅನ್ನಾನ್ನಗತಿಕ?]

ಅನ್ನಾಭಾವ (ನಾ). ಆಹಾರವಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ಊಟಕ್ಕೆ ಗತಿಯಿಲ್ಲದಿರುವುದು: ಇಂದು ದೇಶದಲ್ಲಿ ಅನ್ನಾಭಾವವಿದೆ (ರೂಢಿ).

[ಅನ್ನ + ಅಭಾವ]

ಅನ್ನಾಭಿಷೇಕ (ನಾ). ದೇವರಿಗೆ ಅನ್ನದಿಂದ ಮಾಡುವ ಅಭಿಷೇಕ.

[ಅನ್ನ + ಅಭಿಷೇಕ. / ತಮಿ. ಅನ್ನಾಭಿಷೇಕಂ]

ಅನ್ನಾರಿ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾಕೆಯ ಹೆಸರು: ಶ್ರೀ ಕೃಷ್ಣಾಲ ಗಾ ಮುಣ್ಣಿ ರಿ ಮ ಗ ಳ್ ನಾ ರಿ ಯ ರ್ ಕಾಡಿಮ ಗಾಮುಣ್ಣಜ್ಜಿ ಕೊಟ್ಟರ್ ಅನ್ನಾರಿಯು ಮೂಡಿಸಿದ ತೂಮಮ್ಮು (ಎಳ. XI, ಶ್ರೀರಾವಾ. ೨೫-೨ ; ೪೮). [?]

ಅನ್ನಾರ್ಥಿ (ನಾ). ಆಹಾರವನ್ನು ಬೇಡುವವನು; ಭಿಕ್ಷುಕ (ದಕ.).

[ಅನ್ನ + ಅರ್ಥಿ]

ಅನ್ನಾಶಯ (ನಾ). ಅನ್ನಕೋಶ: ಮೊದಲು ಇವು ಅನ್ನಾಶಯದಲ್ಲಿರುವ ಹೈಡ್ರೊಕ್ಲೋರಿಕಾಮ್ಲ ಮತ್ತು ವಿಶಿಷ್ಟ ರಾಸಾಯನಿಕ ಕಿಣ್ವಗಳ ಮೂಲಕ ವಿಘಜಿಸಿ ಹೊಂದಿ . . . ಮಾರ್ಪಡುತ್ತವೆ (ಪರಕಾ. ೨೩).

[ಅನ್ನ + ಆಶಯ]

ಅನ್ನಾಸನಪಂಕ್ತಿ (ನಾ). ಭೋಜನ ಪಂಕ್ತಿ; ಊಟದ ಸಾಲು: ತಮ್ಮ ತಮ್ಮವರ ತಾವೆಲ್ಲಯದುಂಡಿತರು ಒಡಲ ಗುಣಧರ್ಮದಿಂದ ಅನ್ನಾಸನ ಪಂಕ್ತಿಗೆ ಹೋರುವರಿಗೆಲೆ ತಿನವ ವೇಷ (ಅವಚಂ. ೨೫೮-೧೧೭).

[ಅನ್ನ + ಆಸನ + ಪಂಕ್ತಿ]

ಅನ್ನಿಗೆ (ನಾ). ಬೇರೆಯವನು; ಹೊರಗಿನವನು: ನಿನ್ನ ಪೇಟ್ಟು ದೊಂದಂದುಸಿಲ್ಲಲ್ಲದ್ಕಾಗಿರ ಪೇಟ್ಟುದು ಗೆಯ್ದನೊ (ಪಂಚತಂ. ೩೪-೨) ; ಎನ್ನವರಿನ್ನಿಗರಿನುತಂ ಮಜುಳಂ ಮಜ್ಜರಿಗೊಳ್ಳದ ಸತ್ಕಳ್ತಿಜನವಿಟ್ಟಿನಿಸುವ ಸಾಧುಸಮಿತಿಗಳ ಸನುತಿಯೊಳೀಲಗುವನೆನು (ಜಯಚಂ. ೧-೫) ; ಇನ್ನುಳಿದ ಮಾತೇನು ಭೂತಳಕಧ್ಯಾಗಂ ನೀನಾದೆ (ಮಯೀಳು. ೨೬-೪೨).

[< ಸಂ. ಅನ್ಯಕ]

ಅನ್ನಿಗೆ (ನಾ). ಕಂಚುಕ; ಹೊದೆಯುವ ವಸ್ತ್ರ (?): ಕಳಚಿ ಪಳಂಚಿ ಪುಂಗುರವನುಟ್ಟಳವಿಟ್ಟರೆ ಮಲ್ಲಗಂಬಿಪೊಳ್ಕಳವರೆ ಕಟ್ಟಿ ಚಿಂಲ್ಲಿಯಮನನ್ನಿಗೆಯಂ ಸಮಕಟ್ಟಿ ತೊಟ್ಟು ಕೆಂದಳಿಯೊಳಮರ್ಚಿ ಬಾರಿಸುತೆ ಬೊಂದುಗೆಯಂ ಕುಲುಪಿಂಗೆ ಪೋದರಳ್ತಳಿಸುತಮಾಗಳೊರ್ವಳಳಿಸಾರಿಕೆ ವೀರಿದಿಪಡಿಯೂದರಿಂ (ಸಣತ್ಸು. ೮-೧೪೨). [< ಸಂ. ಅನ್ಯಕಾ?]

ಅನ್ನಿಗೆಜೆ 'ಅಣ್ಣಿಗೆಜೆ' ನೋ.

ಅನ್ನಿಸು, ಅನಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಹೇಳಿಸು; ಇತರರು ಆಕ್ಷೇಪಿಸುವಂತೆ ಮಾಡು; ಬೈಯಿಸು: ಚಾಡಿ ಹೇಳಿ ಅವರಿಬರ ಕೈಯ್ಯಲ್ಲಿ ಯಾಕೆ ಅನ್ನಿಸುತ್ತೀರಿ? (ರೂಢಿ). ೨. ಮನಸ್ಸಿಗೆ ತೋರು; ಭಾಸವಾಗು: ಹಾಗೆ ತಾನು ಹಿಂದಿರುಗಲು ದೈವೀಪ್ರೇರಣೆಯೇ ಕಾರಣವಾಗಿರಬೇಕೆಂದು ಈಗ ಅವಿಗನ್ನಿಸುತ್ತಿತ್ತು (ಅಶ್ರಮ. ೬); ದುಷ್ಪರಿಣಾಮ ಹುಟ್ಟಿಸಕತ್ಕ ಪರಿಕ್ಕೆಗಳು ಏಕೆ ಹೋಗಬಾರದೆಂದು ಹಲವರಿಗಾದರೂ ಅನ್ನಿಸದಿರದು (ಶಿಕ್ಷಣ. ೪೪೨). ಅನಿಸು: ೨. ಅವುಗಳಿಂದ ಏನಾಗಬೇಕಾಗಿದೆ ಎಂದು ಸಹ . . . ನಮಗೆ ಅನಿಸೀತು (ಮುಂಬು. ೪-೬) ; ಹೇಗೆ ಮಾಡಿದರೆ ಆತನ ಪೂರ್ಣಾನುಗ್ರಹ ಲಭಿಸುತ್ತದೆ ಎಂದು ಜಿಜ್ಞಾಸುವಿಗೆ ಅನಿಸುವುದು ಸಹಜ (ಜಗದಾ. ೨೬೦) ; "ಮಾನ್ಯ ಅತಿಥಿಯನ್ನು ಸತ್ಕರಿಸಿ ಉಪಚರಿಸುವುದು ಗೃಹಿಣಿಯ ಧರ್ಮವೆಂದು . . . ನನಗನಿಸುವುದು" (ಜಾತಾತ್ಪ. ೩೧).

ಅನ್ನಿಸಿಕೊಳ್ಳು = ಇತರರಿಂದ ಬೈಯಿಸಿಕೊಳ್ಳು; ಆಕ್ಷೇಪಕ್ಕೆ ಗುರಿಯಾಗು: ಅಂಗೈ ತೋರಿಸಿ ಅವಲಕ್ಷಣ ಅನ್ನಿಸಿಕೊಂಡ (ಗಾದೆ).

[ಅನ್ನು + -ಇಸ್ಸು / ತೆಲು. ಅನಿಪಿಂಚು]

ಅನ್ನು, ಅನ್ನು (ಕ್ರಿ). ಅಂದು (ಭೂತಕ್ಕೆ). ೧. ಹೇಳು; ನುಡಿ: ಏೀಇಗಂದರ ಮುಡಿಯಳ್ತಿ ಅಣ್ಣಾಗುವಂದದು ಕೇಳಲಿ (ಹಕಾಶ. ೪-೨೦-೨೧) ; ಇಂತಹ ಉತ್ತಾರ್ಹವಾದ ಸಾಹಿತ್ಯಕ್ಕೆ ಎಣೆಯಾದದ್ದು ಮತ್ತೊಂದಿಲ್ಲವೆಂದೇ ಅನ್ನಬಹುದು (ಜಗದಾ. ೬೨) ; ಕೃಷ್ಣಾಳುಮಾರಿಯಾದಿ ಜನರು ಅಂದಿರಬಹುದು ಅಥವಾ ಅಂದಿರಲಿಕ್ಕಿಲ್ಲ; ಅನ್ನಲಾರದಂಥ ಮಾತುಗಳನ್ನೇನು ನಾನು ಬರೆದಿಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದ (ಕೃಷ್ಣಾಳು. ೪ ಮು). ೨. ಹಾಡು: ಹೇಗೋ ಒಂದು ಪದವನ್ನು ಅನ್ನು, ನೋಡೋಣ (ಮುಂಚಾಕ. ೧೯) ; ಏನಾದರೂ ಸ್ವಲ್ಪ ಅನ್ನಯ್ಯಾ ಕೇಳೋಣ? (ರೂಢಿ). ೩. ಹೆಸರುಕೊಡು; ಹೆಸರಿನ್ನಿಡು; ಹೆಸರು ಹೇಳು: ಅಂತಿಣ ಬಣ್ಣಕ್ಕೆ ಏನು ಅನ್ನುತ್ತಾರೆ? (ಮುಂಬು. ೧-೧೩) ; ಮಲ್ಲಿಗೆ ಹೂವಿಗೆ ಮಾರಾಟಯಲ್ಲಿ ಏನನ್ನುತ್ತಾರೆ? (ಮು ಂ ಬ ಯ. ೫-೨೩) ; ಇವನ್ನು ಮೊಸರು ಅನ್ನುತ್ತಾರೆ (೬). ೪. ಭಾವವನ್ನು ವಿಶದಪಡಿಸು: ಹೆತ್ತ ಹೊಟ್ಟೆ ಹ್ಯಾಗೆ ಚುರಕ್ ಅನ್ನುತ್ತೆ ಅನ್ನೋದು ನಿನಗೆ ಹ್ಯಾಗೆ ಗೊತ್ತಾದೀತು (ಪಡದಾ. II, ೧೩೬) ; ಹೂ ಗಮಗಮ ಅನ್ನುತ್ತದೆ, ಗಾಡಿ ಗಡಗಡ ಅನ್ನುತ್ತದೆ (ರೂಢಿ). **ಅನ್ನು** (೬).

ಅಂದಾಡು, ಅಂದು ಅಡು = ಒಬ್ಬರನ್ನೊಬ್ಬರು ಆಕ್ಷೇಪಿಸು; ಪರಸ್ಪರವಾಗಿ ನಿಂದಿಸು: ಜನ ಅಂದಾಡೋದಕ್ಕೆನು ಬಂದದ್ದು (ಜೀವಸಿ. ೧೧) ; ಅನಂದನನ್ನು ಸಿಕ್ಕಾಪಟ್ಟೆ ಅಂದು ಅಡಿದ್ದು ಬೇರೆ ಳಕಳಕವುಂಟು ಮಾಡಿತ್ತು (ಮಠಕ. ೧೬೪). ಅಂಬುದು = ಅನ್ನುವುದು; ಹೇಳುವುದು: ತೋಜದುಜೆ ಮೋಹಪಾಶಮನಸುಂಗೊಳೆಯೊತ್ತಿದರುತ್ತಮಾದಮಿನ್ನುಲು ಗುಜೆ ಬಾಲಲಿಯಂಬುದನೆಳ್ಳವಮಂಬುದನೊಪ್ಪೆ ಎಂದಿ ತಾನ್ಪೆಜೆದ ಕದಂಬ (ಎಳ. XV, ಹೊಸ. ೩೭-೭ ; ೪೦). ಅನ್ನುವುದು, ಅನ್ನೋದು = ಎಂಬ ವಸ್ತು; ಈ ಹೆಸರಿನ ಪದಾರ್ಥ: ಹಾಲು ಅನ್ನುವುದು ಅಪರೂಪವಾಗಿ ಹೋಯಿತು (ರೂಢಿ); ನ್ಯಾಯವೀತಿ ಅನ್ನೋದು ಬೇಡವೆ? (ರೂಢಿ). [< ಎನ್]

ಅನ್ನುಮಾನ (ನಾ). = ಅನುಮಾನ: ಸಣ್ಣವನ ಕ್ಲೇಶ ಕಡಿಗೆ ಮಾಡು ಅನ್ನುಮಾನ ಸಲ್ಲ, ಆಸಾಧ್ಯವೆನ್ನದೆ ಪ್ರಸನ್ನವದನನಾಗು (ನೋಟ್ಸ್‌ದೀ. ೮).

[< ಸಂ. ಅನುಮಾನ]

ಅನ್ನೆ (ನಾ). ಅಂಥವಳು; ಆ ರೀತಿಯವಳು: ಕಿಟ್ಟಿಗಂತಃಕರಣವನ್ನೆಯಾಯಳೆನಿಪ್ಪುದನುದಾಹರಿಸುವಂತೆ (ಸೌಂದಪು. ೧೩-೪೦). 'ಮನವನ್ನೆ' ಪರಾ. [ಅನ್ನು + -ಎ]

ಅನ್ನೆಗ 'ಅನ್ನೆಗಂ' ನೋ.

ಅನ್ನೆಗಂ, ಅನಿಗಂ, ಅನ್ನೆಗ (ಅ). ೧. ಆ ವರೆಗೆ; ಆ ತನಕ; ಅಲ್ಲಿಯ ವರೆಗೆ: "ಅನ್ನೆಗಂ . . . ಇವು ಸೀಮಾಪ್ರಮಾಣಶಬ್ದಂಗಳ್" (ಕಶಸಾ. ೨೬–೫೪೭); ತಳ್ತಿಜಿದಸುಂಗೊಳ್ವನ್ನೆಗಂ ಕಾದಿ (ಎಕ. XIV, ಎಡತೊ. ೩೧–೯; 900); ಈ ಪಸವು ಕಟಿವನ್ನೆಗಂ ನೀಮುಮೆಡದ ಕೈಯನೆಟಲಿಕ್ಕಿ ಪಗಲುಣ್ಣಿಂ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೬೨–೧೬); ಎನ್ನೆವರಂ ಸಚೇತನೆಯನೆನ್ನೆವರಂ ಲಘುವಾಗದಿರ್ಪೆನೋ ಅನ್ನೆಗಮೀಗಳೀ ಯೆಡೆಯಿನಾಂ ತೊಲಗಿರ್ಪುದು ಕಜ್ಜಮ್ಮಲ್ಲದು (ಕಾದಂಪೂ. ೭೫೨); ನುಡಿಯದಿರ್ಪನ್ನೆಗಂ ಧೈರ್ಯಮಕ್ಕುಂ ಕೂಡದನ್ನೆಗಂ ಕೂಡದಂ[ತಿ]ರಲಕ್ಕುಂ ಬಸಮಾಗದನ್ನೆಗಂ ಬಳಸಲಕ್ಕುಂ (ಸುಕುಮಾ. ೭–೧೩). ೨. [ವ್ಯಾಕ] ಸತಿಸಪ್ತಮಿಯ ಪ್ರತ್ಯಯ; ಹೀಗಿರುವಲ್ಲಿ; ಆ ಸನ್ನಿವೇಶದಲ್ಲಿ: "ಇನೆಗಮುದುಮನ್ನಮನ್ನೆಗ ಮಿನಮಲೊಡಂ ಸೊನ್ನೆವೆರಸು ಸತ್ಯರ್ಥದೆಕಾರ ನಿಜಸ್ಥಾನದೊಳಪ್ಪುವು" (ಶಮದ. ೨೪೬); ಭದ್ರಬಾಹುವೆಂಬ ಮಾಣಿಯೊಂದು ಬಟ್ಟನ ಮೇಗೆ ಪದಿನಾಲ್ಕು ಬಟ್ಟನೊಂದಜಮೇಗೋಳಿಯೊಳಿಟ್ಟಾಡುತಿರ್ಪನ್ನೆಗಂ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೭೯–೧೩); ಅದಂ ವಿದಾರಿಸಿ ನೋಟ್ಪನ್ನೆಗಂ ಬಾಳೆಯ ಗರ್ಭದೊಳಿರ್ದ ಬಾಳೆಯಂ ಬಾಳನುಮಂ ಕಂಡೆತ್ತಿಕೊಂಡು (ಪಂಪಭಾ. ೧–೬೮ ವ); ತನ್ನನ್ನಾಶ್ರಯಿಸಿ ಬರ್ಪವರ್ ಬರ್ಪನ್ನೆವರಮಿರ್ಪನ್ನೆಗಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧–೯೪). ೩. ಅಷ್ಟುಮಟ್ಟಿಗೆ: ರನ್ನದ ಕಳಶಕ್ಕೆಣೆಯೆಂಬನ್ನೆಗಮದು ಸುಖಸುಧಾಕರಂ ಸ್ವಸ್ತಿಕರಂ (ಆದಿಪು. ೬–೩೫); ದೇಸೆ ಪೊಚ್ಚಪೊಸತಾಯ್ತೆಂಬನ್ನೆಗಂ ಮಾಟ್ಕೆ ನೂತನ ಕಂದರ್ಪನನೂನದಾನಗುಣದಿಂ ಚಾಳುಕ್ಯಕಂದರ್ಪನಾ (ಗದಾಯು. ೧–೬). ೪. ಅಷ್ಟರಲ್ಲಿ; ಆ ವೇಳೆಗೆ; ಆ ಸಮಯದಲ್ಲಿ: ಅನ್ನೆಗಮಿತ್ತ ಧರ್ಮಪುತ್ರಂ ಶಲ್ಯವಧೆಯಿಂ ಬಟಿಯಿಂ ರಾಜರಾಜನಂ ಕೊಳುಗುಳದೊಳಜಸಿಯುಂ . . . ಕಾಣದೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧೩–೭೪ ವ); ಅನ್ನೆಗಮವರೆಲ್ಲರ್ ಪೊಡೆದೆನ್ನಂ ಕೈವಿಡಿದು ಕಟ್ಟಿ ಮನದತಿಮುಳಿಸಿಂ ಬನ್ನಕ್ಕೆ . . . ತಂದೊಡೆ (ದಶಕು. ೮–೨೨೬); ಅನ್ನೆಗಂ ಶಿವಶಿವೆಯರಿನಿತೆಸಗಿದೀ ವಿವರಮನ್ನೆಲಕೆ ಸಾರ್ವಂತೆ ಮುಂಗೋಳಿಗಳ್ ಕೂಗೆ (ಚಿಬಪು. ೫–೩೧); ಅನ್ನೆಗಮೊರ್ಮೆ ರಾಯನೊಡ್ಡೋಲಗಂಗೊಟ್ಟು (ಅದ್ಭುತ. ೮–೪). ೫. ಅದಕ್ಕೆ ಮುಂಚೆ; ಆ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಮೊದಲೇ: ಜರೆ ನಿಜಶಕ್ತಿಯಿಂ ಪಿಟಿದು ಪಿಂಡಿಸದನ್ನೆಗಮಾತ್ಮದೇಹದೊಳ್ ನರೆ ತಲೆದೋಜದನ್ನೆಗಮನಾಕುಳಮಿಂದ್ರಿಯದೇಟ್ಗೆಯುಳ್ಳಿನಂ . . . ಅರ್ಥಿಯಿಂ ಜಿನೇಶ್ವರನನಹರ್ನಿಶಂ ನೆನೆವುದು (ಸಮಪ. ೧–೧೦೫); ಬಗೆಗಿಡೆ ಮುಪ್ಪು ಚಪ್ಪರಿಸದನ್ನೆಗಮುನ್ನತ ಶಕ್ತಿ ಕುಂದದನ್ನೆಗವೆಳವೆಂಡಿರಿಚ್ಚೆ ಕಿಡದನ್ನೆಗಮೆತ್ತಿದ ಕುತ್ತವೊತ್ತದನ್ನೆಗಂ . . . ಉಗ್ರಮೃತ್ಯು ಬಂದ ಗುಟ್ಟುಗದನ್ನೆಗಂ ಪರಮದೀಕ್ಷೆಗುಪೇಕ್ಷಿಸಿದಂ ವಿವೇಕಿಯೇ (ಪುಷ್ಪಪು. ೧೩–೩೪). **ಅನಿಗಂ:** ೧. ಪುರಕೆ ಬೊಪ್ಪಡಂ ಮಗನೆ ನಾ ದೀಕ್ಷೆಯಂ ಧರಿಸಿದನಿಗಂ ನಗರವಾಸಂಗಳು ಸಲ್ಲದೈ (ತುರಂಗ. ೮೨–೪೪). **ಅನ್ನೆಗ:** ೧. ನೆಟ್ಟನೊರ್ವನೆ ಬೈಗಿನಿಂ ರವಿ ಪುಟ್ಟುವನ್ನೆಗ ಜಾನಜಪವಳವಟ್ಟು ನಿಲುವಾ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೧–೨೨). [ಅನ್ನೆ$_0$+ –ಗಂ]

ಅನ್ನೆಬರ 'ಅನ್ನೆವರಂ' ನೋ.

ಅನ್ನೆಯ, ಅನ್ನಯ (ನಾ). ೧. = ಅನ್ಯಾಯ: ಇಂತನ್ನೆಯದಿಂದೀ ಪಟುವಿನೊಳೆನ್ನರಸನನಿಂತು ಬಿದಿಯೆ ತಂದಿಕ್ಕುವುದೇ (ಪಂಪಭಾ. ೨–೨೨); ಭೂವರನಾ ದುರಾಚಾರಿಯಾ ಅನ್ನೆಯದ ಮಾತಿಂಗೆ ಮರುಳಾಗಿ ಸೂಳಾಯ್ತರಂ ನೋಡಿ (ಪದ್ಮರಾ. ೯–೧೮); ನನ್ನದು ನನ್ನಿಯೋ ಅನ್ನೆಯವೊ ಹೇಳೆಂದಳಿಂದುಮುಖಿ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೧೮–೫೧); ಅನ್ನೆಯವಾಯಿತು ನನ್ನದು ಬಾಳು (ಚಿಲುವು. ೫೦). ೨. ಒಂದು ವಿಧವಾದ ತೆರಿಗೆ: ಮನ್ನೆಗಾಣಿಕೆ ಸೇಸೆ ತಪ್ಪನ್ನೆಯವಾಯದಾಯಮಿವು ಸಲ್ಲವು (ಸೌಇಇ. IX–i, ೨೫೧–೪೫; 1149). **ಅನ್ನಯ:** ೧. "ಅನ್ನಯಮೆಂದನ್ಯಾಯಂ" (ಕಶಸಾ. ೨೨–೪೬೮); "ಮಿಗೆಯನ್ನಯಮೆನಲನ್ಯಾಯಮೆನಿಸಿಕೊಂಬುದು" (ಕವಿಕಂ. ೮೦); ಕುಲಕನ್ನೆಯರ್ಗಿದನ್ನಯಮೆಂದು ಮಹತ್ವಮೆ ಗರ್ಹಿಪಂತೆಯುಂ (ಕಾದಂಉ. ೭೫); ಅನ್ನಯದೆ ಪತ್ರಮಂ ಸುಟ್ಟು ಕಂಗೆಟ್ಟರೈ (ವೀಶೈಪು. ೪–೯–೩೬); ಅನ್ನಯವಿದಲ್ತಲ್ತು (ಉದ್ಭದೇ. ೨–೨); ಜನರೊಳನ್ನಯಮುಂಟೆ (ಶ್ರೀರಾಪ. ೧೭–೫೬). [< ಸಂ. ಅನ್ಯಾಯ]

ಅನ್ನೆವರ 'ಅನ್ನೆವರಂ' ನೋ.

ಅನ್ನೆವರಂ, ಅನ್ನಂಬರಂ, ಅನ್ನಬರ, ಅನ್ನವರ, ಅನ್ನೆಬರ, ಅನ್ನೆವರ, ಅನ್ನೆವರೆ (ಅ). ೧. ಅಲ್ಲಿಯವರೆಗೆ; ಆ ತನಕ: "ಅನ್ನೆವರಮನ್ನೆವರೆಗಮನ್ನೆಗಮೆಂದು . . . ಕಾಲಪ್ರಮಾಣಂ" (ಕವಿಕಂ. ೨೨೦, ೨೨೧); "ಅನ್ನೆವರಂ . . . ಇವು ಸೀಮಾಪ್ರಮಾಣ ಶಬ್ದಂಗಳ್" (ಕಶಸಾ. ೨೬–೫೪೭); ನರರರೆಬರ್ ವೈರಾಗ್ಯಂ ದೊರೆಕೊಂಡೊಡೆ ತೊಜಿವೆವೆಂಬರನ್ನೆವರಂ ಸೈತಿರಲೀಯದಂತಕಂ ಗೋಣ್ಮುರಿಗೊಂಡೆಟಿದುಯ್ವೊಡಡ್ಡವರ್ಪರುಮೊಳರೇ (ಅಜಿಪು. ೨–೮೫); ದುರಿತಂ ಕಿಡದನ್ನೆವರಂ ಪರಮಜಿನಾಗಮಮನಜಿಯದನ್ನೆವರಂ ನಿಷ್ಠುರಮಪ್ಪದುಃಖಚಯಮುಂ ಮರಣಮುಮಾವಾವ ಭವದೊಳೇಂ ಪಿಂಗುಗುಮೇ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೭–೯೬); ಸುಖಮಿರಲೀಧರೆ ಶಶಿರವಿಯುಳ್ಳನ್ನೆವರಂ (ಜಯಕಾ. ೧–೨೧). ೨. [ವ್ಯಾಕ] ಸತಿ ಸಪ್ತಮಿಯ ಅರ್ಥ; ಹಾಗಿರುವಲ್ಲಿ; ಅಷ್ಟರಲ್ಲಿ; ಆ ಸನ್ನಿವೇಶದಲ್ಲಿ: ಅಂ ಜನಕನೆಜಕೆಯೊಳಗಿರ್ದಂಜುತ್ತಂ ಕೇಳುತಿರ್ದೆ ನಿರ್ಪನ್ನೆವರಂ ಬಿಂಜದಡವಿಯೊಳಗೆಲ್ಲಂ ನಂಜಿನ ಮಟಿ ಕೊಂಡು ಬಿಟ್ಟ ತೆಱನಾಯ್ತಾಗಳ್ (ಕಾದಂಪೂ. ೧೬೧). ೩. ಅಷ್ಟುಮಟ್ಟಿಗೆ: ಉಪವಾಸಪ್ರಚುರತೆಯಿಂ ವಪು ಗಿಡಿಗಿಡಿ ಜಂತ್ರಮಾದುದನ್ನೆವರಂ ಕ್ಷಪಿಯಿಸೆ ಮುನೀಂದ್ರನನಶನತಪದೊಳ್ ತಜಿಸಂದ ಸಲವದೊಂದಾಶ್ಚರ್ಯಂ (ಸುಕುಮಾ. ೪–೪). **ಅನ್ನಂಬರಂ:** ೧. ಚನ್ದ್ರಾದಿತ್ಯರ್ಕಳ್ ಉಳ್ಳನ್ನಂಬರಂ ನಡೆವುದು (ಎಕ. IV, ಚಾಮರಾ. ೪೮–೧೩; 965). **ಅನ್ನಬರ:** ೧. ಸಂಗಸುಖ ಕೊಡಲಹನ್ನಬರ ಶಿವಲಿಂಗಪೂಜೆಯ ಮಾಡಬೇಕು (ಶಿವಮಂ. ೫೬); ನರನ ನುಡಿ ಪೊಳ್ಳಾಗದಾ ಮುರಹರನ ಬಲುಹುಳ್ಳನ್ನಬರ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೮–೬೩). ೨. ವಿಶಿಷ್ಟ ಸುಖಾನುರಾಗದಿಂ ಘನಪರಿಣಾಮಿಯಾಗಿರುತಿಹನ್ನಬರೊಯ್ಯನೆ ನಿದ್ರೆ ತೀರೆ (ಶತಕ. ೨೪–೩೨). **ಅನ್ನವರ:** ೧. ಅನ್ನವರವೇ ದ್ರವಿಣದೇಹಸುಹೃನ್ನಿಮಿತ್ತಭಯಂಗಳೆನಿತನಿತನ್ನವರವೇ ಶೋಕಮೋಹ ಮದಾಂಧಕಾರವಿವು (ನಿಭಾಗ. ೩–೪–೨೩). **ಅನ್ನೆಬರ:** ಚ[ನ್ದ್ರಾ]ದಿತ್ಯರುಳ್ಳನ್ನೆಬರಂ ಪ್ರತಿಪಾ[ಳಿ]ಸುವರ್ (ಸೌಇಇ. XX, ೨೨–೧೭; 1027); ಜನಪರನ್ನೆಬರೊಬ್ಬದೂತನ ವಿನಯದಲಿ ಕಳುಹುವುದು (ಕುವ್ಯಾಉ. ೧–೧೦). **ಅನ್ನೆವರ:** ೧. ತಾರಾರ್ಕರುಳ್ಳನ್ನೆವರಮಲ್ಲಿ ಕಾರ್ಜುನನೋರಂತೆ ಪಾಲಿಪನೊಲವಿಂದೆ (ತ್ರಿಭುತಿ. ೧–೫೫). **ಅನ್ನೆವರೆ:** ೧. ಹರನವಸರಮಹನ್ನೆವರೆ ತಾವರೆಗಳಂ ಪಿಡಿದ ಹಿಮಕಿರಣಂ ತಿರುಗುತಿರ್ಪಂ (ಬಸಪು. ೪೩–೪೩). 'ಅನ್ನೆಗಂ', 'ಅನ್ನೆವರೆಗಂ' ಪರಾ. [ಅನ್ನೆ$_0$ + –ವರಂ]

ಅನ್ನೆವರೆ 'ಅನ್ನೆವರಂ' ನೋ.

ಅನ್ನೆವರೆಗಂ (ಅ). = ಅನ್ನೆಗಂ: "ಅನ್ನೆವರೆಗಂ . . . ಇವು ಸೀಮಾಪ್ರಮಾಣ ಶಬ್ದಂಗಳ್" (ಕಶಸಾ. ೨೬–೫೪೭); "ಅನ್ನೆವರೆಗಮನ್ನೆಗಮೆಂದು . . . ಕಾಲಪ್ರಮಾಣಂ" (ಕವಿಕಂ. ೨೨೦, ೨೨೧); ನೀನಾದ್ವಿಜನ್ಮಜಾತಿಯಂ ಒಳ್ಳಿತ್ತಂ ಮಾಡಿದೆಯದನ್ನೆವರೆಗಂ ಒಳ್ಳಿತ್ತಾಗಿ ನಡೆಗುಂ (ಚಾವುಂಪು. ೭೪–೨೧). [ಅನ್ನೆ$_0$ + –ವರೆಗಂ]

ಅನ್ನೋಣ (ನಾ). ಹೇಳಿಕೆ; ಅಭಿಪ್ರಾಯ: ಏ ಕಳ್ಳೀ, ನಿನ್ನ ಅನ್ನೋಣವಾದರೂ ಏನಿನ್ನು? (ಹುಚ್ಚಾಟ. ೭೦).

[ಅನ್ನು + –ವಣ]

ಅನ್ಯಕುಂದ, ಅನ್ಯಕುಂದೆ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು. ಇ ಓರಂಗಲ್ಲಿನ ಸಮಾಪದಲ್ಲಿರುವ ಈಗಿನ ಹನುಮಕೊಂಡ (?) : ಅನ್ಯಕುನ್ದ ಪುರವರೇಶ್ವರಂ (ಎಇ. IX, ೨೬೩-೧೬; 1117). **ಅನ್ಯಕುಂದೆ** : ಅನ್ಯಕುನ್ದೆಯ ಭೀಮಂ ಅಯ್ಯನಿಯ್ಕ (ಸೌಇಇ. XX, ೧೯-೧೬ ; 1015). [< ಹನುಮಕೊಂಡ ?]

ಅನ್ಯಕುಂದೆ 'ಅನ್ಯಕುಂದ' ನೋ.

ಅನ್ಯ (ಸ). ೧. ಬೇರೆಯು. ೨. ಮತ್ತೊಂದು ; ಮತ್ತೊಬ್ಬ. ೩. ಸರ್ವನಾಮಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಥಮ ಪುರುಷ : ಕವದಿನಮಯರಿಸಿವಿಪುಪ್ಪವರ್ಷಮವನ್ಯಯುಷ್ಮದ್ಸಮ್ಮಿಪುರುಷಂ ನ್ಯವಹ್ಯತಿಗಳ್ಗೇಕಾನೇಕ ವಜನದಿಂ ಪ್ರತಿಪಿಳಕ್ತಿ ಪುರುಷಾಖ್ಯಂಗಳ್ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೩೭೯).

ಅನ್ಯದ ದಿನ = ಬೇರೆಬಗೆಯ ದಿನ ; "ಅನ್ಯಾಯದ ದಿನ್" (ಮಲ್ಲಿಗೆ. ೫೬) ; ಗಂಡುಳ್ಳಬಾಲ್ಯಾರು ಭಕ್ತಾಳ್ ಹೋದರು ಅನ್ಯದಿನ ಬಂದು ಮಳಿರಾಜಾ (ಮಲ್ಲಿಗೆ. ೨೬). [ಸಂ.]

ಅನ್ಯಂಟ (ನಾ). ಒಬ್ಬನ ಅಥವಾ ಒಂದು ವಂಶದ ಹೆಸರು (?) : ಹಲರು ಸೆಟ್ಟಿಕಾಜರು ಅನ್ಯಂಟರ ಬಳಿಯ ಸಂಕರಸೆಟ್ಟಿಯ ಮಗ ಕುಡೆಯರ ಬಳಿಯ ನಾರಣಸೆಟ್ಟಿಗೆ ಕೊಟ್ಟ ಮೂಲಕಾಸಸದ ಕ್ರಮ (ಸೌಇಇ. IX-ii, ೪೪೯-೮; 1444); ಹೊಂಡಿಯಹಡವಳರ ಮಗ ಅನ್ಯಂಟರ ಬಳಿಯ ತಿರುಮಹಡವಳರನೂ ಮಾಡಶೆಟ್ಟಿಯ ಮಗ ಆತಿಮುದ್ದನ ಬಳಿಯ ಬೆಂಮಸೆಟ್ಟಿಯನೂ (ಸೌಇಇ. IX-ii ; ೪೪೦-೧೨ ; 1444). [?]

ಅನ್ಯಕೆ (ನಾ). ೧. ಬೇರೆಯದು ; ಬೇರೆಯವನು. ೨. ಮತ್ತೊಂದು ; ಮತ್ತೊಬ್ಬ (ದಕೆ. ೬). [ಸಂ.]

ಅನ್ಯಕೆರ್ತೃ (ನಾ). ಬೇರೆಯ ಕರ್ತೃ ; ಪ್ರೇರಣೆಯನ್ನು ಮಾಡುವ ಕರ್ತೃ : ಅನ್ಯಕರ್ತೃಗೆ – ನುಡಿಯಿಸಿದಂ, ಮುಡಿಯಿಸಿದಂ, ಕಡಿಯಿಸಿದಂ (ಕನಮ. ೩೬೧ ಪ್ರಯೋಗ). [ಅನ್ಯ + ಕರ್ತೃ]

ಅನ್ಯಕಾರಿ (ನಾ). ಅನ್ಯಾಯಕಾರಿ ; ನ್ಯಾಯವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ನಡೆಯುವವನು : ನಿನ್ನ ಬಾಸುರಲಿ ಏಕೆ ಹುಟ್ಟಿದ ಅನ್ಯಕಾರಿ ಪಾಪಿ ನಾನು ಇನ್ನು ಅಮ್ಮನೆನಿತ ಯಾರನು ಎನ್ನ ಶ್ರೇಮದಿ ಕರೆಯಲಿ (ಗೋಪಾಡು. ೮೮). [< ಸಂ. ಅನ್ಯಾಯಕಾರಿ]

ಅನ್ಯಚಿತ್ತ (ನಾ). ಬೇರೆಯ ಕಡೆಗೆ ಹರಿಯುವ ಮನಸ್ಸು : ಅನ್ಯಚಿತ್ತ ವಿರಸದಿರಯ್ಯಾ ನಿಮ್ಮ ಚಿತ್ತವಿರಸಯ್ಯಾ (ಬಸವ. ೪೮). [ಅನ್ಯ + ಚಿತ್ತ]

ಅನ್ಯಜಾತ (ನಾ). ಬೇರೆಯ ಕುಲದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದವನು : ಅನ್ಯವನು ಇಕ್ಕುವ ಅನ್ಯಜಾತನಿ ಕುಲಜ ಅನ್ನವನು ಇಕ್ಕದುಣುತಿಪ್ಪ ಕುಲಜಾತ ಅನ್ಯನೆಂದಱಿಗು (ಸರಜ್ಞ. ೬೫೪). [ಅನ್ಯ + ಜಾತ]

ಅನ್ಯಜಾತಿ (ನಾ). ಬೇರೆಯ ಜಾತಿ ಅಥವಾ ಪಂಗಡ, —ಕುಲ : ಅನ್ಯಜಾತಿಯ ಸಂಗವ ಮಾಡದಂತೆ ಎನ್ನ ಪ್ರತಿಪಾಲಿಸು ಕೂಡಲ ಸಂಗಮದೇವಾ (ಬಸವ. ೨೬೩). [ಅನ್ಯ + ಜಾತಿ]

ಅನ್ಯತರ (ಸ). ಎರಡರಲ್ಲಿ ಒಂದು ; ಇಬ್ಬರಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬ. [ಸಂ.]

ಅನ್ಯತರವೇದನೀಯ (ನಾ). [ಜೈನ] ಸಾತಾವೇದನೀಯ ಅಸಾತಾವೇದನೀಯ ಎಂಬ ಎರಡು ಕರ್ಮ ಪ್ರಕೃತಿಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : ಜಿಜದ್ರಿ ಚರಮಸಮಯುದೊಳ್ ಅನ್ಯತರವೇದನೀಯ ವೇದಗತಿತತ್ವ್ಯಯೋಗ್ಯಾನು ಪೂರ್ವ ಶರೀರಬಂಧನ ಸಂಘಾತವರ್ಣರಸಂಚಕ ಸಂಸ್ಥಾನ ಸಂಹನನ ಪಂಚಪಟ್ಯಾಂಗೋಪಾಂಗಪ್ರಿಕಂ ಗಂಧಪ್ರಿಕಂ (ಆದಿಪು. ೧೬-೪೪ ವ). [ಅನ್ಯತರ + ವೇದನೀಯ]

ಅನ್ಯತ್ರ (ಅ). ೧. ಬೇರೆಯ ಕಡೆ : ಹಂಪರಾತ್ಮಕ ನಾಮಕೀರ್ತನವೆರಸಿ ಬದುಕುವನೊಬ್ಬನೀ ನಾಲ್ಕುರುಗಲ್ಲದೆ ಭುವನದೊಳಗನ್ಯತ್ರವಿಲ್ಲಿಂದ (ಕುವ್ಯಾಉ.೩-೧೧೭). ೨. ಬೇರೊಂದು ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ; ಮತ್ತೊಂದು ಸನ್ನಿವೇಶದಲ್ಲಿ. [ಸಂ.]

ಅನ್ಯತ್ವ (ನಾ). ೧. ಬೇರೆಯಾಗಿರುವುದು : ಮೂಲಭೂತವಾದ ಪ್ರಕೃತಿ ಧರ್ಮಗಳು ಹತ್ತು :– ಅಸ್ತಿತ್ವ ಏಕತ್ವ ಅರ್ಥವತ್ತ್ವ ಅನ್ಯತ್ವ ಪರಾರ್ಥತ್ವ ಭೇದ ಸಂಯೋಗವಿಯೋಗ ಶೇಷತ್ವ ಆಕಶ್ಯಕತ್ವ – ಇವುಗಳು (ಖಂದಸಾ. ೫೬). ೨. ಆತ್ಮನು ದೇಹಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ವಸ್ತುಗಳಿಗಿಂತಲೂ ದೇಹಕ್ಕಿಂತಲೂ ಬೇರೆಯೆಂಬ ಸ್ಥಿತಿ. ೩. [ಜೈನ] ಹನ್ನೆರಡು ಅನುಪ್ರೇಕ್ಷೆಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು. [ಸಂ.]

ಅನ್ಯತ್ವಾನುಪ್ರೇಕ್ಷೆ (ನಾ). [ಜೈನ] ದೇಹ ಬೇರೆ ಜೀವ ಬೇರೆ ಎಂಬ ಚಿಂತನೆ, —ಆಧ್ಯಾಯ : ಶರೀರಾದಿ ಸಮಸ್ತ ವಸ್ತುಗಳು ಪರವಸ್ತುಗಳು ನ್ಯವಹಾರ ನಯದಿಂದಾತ್ಮಸಂಬಂಧಿಗಳಾಗಿಯುಂ ನಿಶ್ಚಯನಯದಿಂದವೇ ಬೇಱಾನವರತ್ತಣಿಂ ಬೇಱಿಂಬುದು ಅನ್ಯತ್ವಾನು ಪ್ರೇಕ್ಷೆ (ಕ್ರಾವ ಕಾ. ೧೫೬-೧೬). [ಅನ್ಯತ್ವ + ಅನುಪ್ರೇಕ್ಷೆ]

ಅನ್ಯಥ (ನಾ). ಬೇರೊಂದು ; ಬೇರೆಯದು : ಆವಿಷೆಯೊಳನ್ಯಥವಲಂ ಯೆನು (ಬಸವ. ೧೫೫-೨೦) ; ಅನಘ ನೀನು ನಿರೋಗಿಯಾಗಿ ಸುಮನಸ ಸುಖಾಧಿಯಾಗಿ ಶಾಶ್ವತತನು ಶಿಖಸ್ಥಿತನಾಗಿರನೆಂದಿನವನ್ಯಥನೊಲ್ಲೆ (ಬಸವ. ೧೫೫-೩೪). [ಸಂ. ಅನ್ಯಥಾ]

ಅನ್ಯಥಾ (ಅ). ಬೇರೊಂದು ರೀತಿಯಾಗಿ; ಬೇರೆ ಬಗೆಯಾಗಿ; ವಿರೋಧವಾಗಿ : ಇವುಗಳಿಂದ ಇಂತಿಂತಹ ವಸ್ತುಗಳಾಗುವ ಸಂಭವ ವುಂಟು–ಎಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತಾನೆ, ಸಮ್ಮತಿಸುತ್ತಾನೆ; ಅಥವಾ ಅನ್ಯಥಾ ಭಾವಿಸುತ್ತಾನೆ (ಜೀವಾತ್ಮ. ೬೫); ನನ್ನ ಮಾತನ್ನು ತಾವು ಅನ್ಯಥಾ ಭಾವಿಸಬಾರದು (ರೂಢಿ). [ಸಂ.]

ಅನ್ಯಥಾಕಲ್ಪನ (ನಾ). ಬೇರೆಯ ಭಾವನೆ; ಬೇರೊಂದು ಕಲ್ಪನೆ : ಸುರನೋ ಸಿದ್ಧನೊ ಯಕ್ಷನೋ ಗರುಡನೋ ನೀನಾಗಿ ಪೇಟ್ಟೆಂದು ಗೋಪರನಲ್ ಸಸ್ರಯ ಪ್ರಕೃಂ ಹರ ಕೇಳ್ವಾಪಾಯಮಲ್ಲಂ . . . ಭಾವಿಪುದೆನ್ನನಾತ್ಮಸಮನೆಂದೇಕನ್ಯಥಾಕಲ್ಪನಂ (ಜಗದ. ೪–೧೧೦).

[ಅನ್ಯಥಾ + ಕಲ್ಪನ]

ಅನ್ಯಥಾಖ್ಯಾತಿ (ನಾ). [ತರ್ಕಶಾ] ಸತ್ಯಕ್ಕಿಂತ ತೋರಿಕೆಯು ಬೇರೆಯೆಂಬ ತರ್ಕ ; ಇಂದ್ರಿಯಗಳಿಗೆ ಗೋಚರವಾದುದೆಲ್ಲಾ ಗೋಚರವಾದಂತೆಯೆ ಸತ್ಯವಾಗಿ ಇರುವುದಿಲ್ಲವೆಂಬ ವಾದ; ಕಂಡುಬಂದ ವಸ್ತುವೆಲ್ಲಾ ದೃಷ್ಟಿಗೆ ಬದ್ದಂತೆಯೇ ಇರುವುದೆಂಬ ನಿಯಮವಿಲ್ಲ ವೆಂಬ ವಾದ: ತಾರ್ಕಿಕರು ಅನ್ಯಥಾಖ್ಯಾತಿವಾದಿಗಳು ಎಂದರೆ ಭ್ರಾಂತಿ ಯಲ್ಲಿ ತೋರಿಬರುವ ವಸ್ತುಗಳು ಇಲ್ಲಿಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ಅನ್ಯತ್ರವಿರುವುದರಿಂದ ನಿರ್ವಿಷಯಜ್ಞಾನವಿಲ್ಲವೆಂದು ಭಾವ (ಹಿಂದಸಾ. ೨೦೯); ಬೆಳ್ಳಿ ಯು ಎಲ್ಲಿಯೂ ಇರುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ಇಟ್ಟುಕೊಂಡರೆ, ಕಪ್ಪೆಯ ಚಿಪ್ಪಿನಲ್ಲಿ ಬೆಳ್ಳಿಯೆಂದು ಭ್ರಮೆಯಾಗುವುದಕ್ಕೇ ಕಾರಣವಿಲ್ಲ ಎಂಬುದು ಇವರ ಅಭಿಪ್ರಾಯ. ಇದು ಸ್ಯೆಯಾಯಿಕರೇ ಮುಂತಾದವರು ಹೇಳುವ ಅನ್ಯಥಾ ಖ್ಯಾತಿ (ಪ್ರಮ್ಯಭಾ. ೨–೧೩). [ಅನ್ಯಥಾ + ಖ್ಯಾತಿ]

ಅನ್ಯಥಾಜ್ಞಾನಿ (ನಾ). ಒಂದನ್ನು ಬೇರೊಂದನ್ನಾಗಿ ತಿಳಿಯುವಂಥ ವನು : ತಾರತಮ್ಯ ಜ್ಞಾನವು ಯೋಗ್ಯರಿಗೆ ಮಾತ್ರವೆ ಮುಕ್ತಿಗೆ ಮಾರ್ಗ ವೆಂದು ತೋರುವುದೇ ಹೊರತು ಮಿಥ್ಯಾಜ್ಞಾನಿಗಳು ಅನ್ಯಥಾಜ್ಞಾನಿಗಳಿಗೆ ಇದು ಕರ್ಜಕರೋರವಾಗಿರುವುದು (ಹರಾಶ. ೨೦–೨೬ ಶಾ).

[ಸಂ. ಅನ್ಯಥಾಜ್ಞಾನಿನ್ (ಅನ್ಯಥಾ + ಜ್ಞಾನ + –)]

ಅನ್ಯಥಾನುಪಪತ್ತಿ (ನಾ). ಬೇರೆಯ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಸಾಧಿಸಲಾಗದಸ್ಥಿತಿ: ಅದು ಸಾಧನದೂಷಣಪ್ರಯೋಗಾನ್ಯಥಾನುಪಪತ್ತಿಯಿಂ ಬಹಿರರ್ಥ ಸಿದ್ಧಿಯಕ್ಕುಂ (ಆದಿಪು. ೨–೧೧ ವ). [ಅನ್ಯಥಾ + ಅನುಪಪತ್ತಿ]

ಅನ್ಯಥಾವಾಸ (ನಾ). (ಎಲ್ಲರಂತಲ್ಲದೆ) ಬೇರೆಯ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ವಾಸಮಾಡುವುದು; ಅಜ್ಞಾತವಾಸ: ಧರ್ಮಪುತ್ರಂ ಪನ್ನೆರಡು ವರುಷಂಬರಂ ನಾಡಂ ಪುಗದರಣ್ಯದೊಳಿರ್ಪಂತುಮನ್ಯಥಾವಾಸದೊಂದು ವರುಷದೊಳಾರಾನುಮಱಿದರಪ್ಪೊಡೆ ಮತ್ತಂ ದ್ವಾದಶಾಬ್ದಂಬರಂ ನಾಡ ದೆಸೆಯಂ ನೋಡದಂತಾ[ಗೆ] (ಪಂಪಭಾ. ೭–೩ ವ). [ಅನ್ಯಥಾ + ವಾಸ್ಯ]

ಅನ್ಯಥಾಸಿದ್ಧ (ಗು). ೧. ಬೇರೆಯ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಸಿದ್ಧವಾದ; ಬೇರೆ ಪ್ರಮಾಣದಿಂದ ಸಿದ್ಧವಾದ. (ನಾ). ೨. [ತರ್ಕಶಾ] ಯಾವುದಾದ ರೊಂದು ಕಾರ್ಯಕ್ಕೆ ನೇರವಾದ, ನೈಜವಾದ ಸ್ವತಂತ್ರ ಕಾರಣ ಗಳನ್ನು ನಿರೂಪಿಸಿ ಹೇಳಬಹುದಾಗಿರುವಾಗ, ಸಹಜವಲ್ಲದ ಆಕಸ್ಮಿಕ ವಿಷಯಗಳನ್ನು ಅದಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗಿ ನಿರೂಪಿಸಿ ವಾದಿಸುವುದು; ಅಕ್ರಮ ತರ್ಕ: ಮಡಕೆ ಮಾಡುವುದಕ್ಕೆ ಮಂಣು, ಕುಂಬಾರ, ಅವನ ಚಕ್ರ, ಅದನ್ನು ತಿರುಗಿಸುವ ಕೋಲು, ಇವೇ ಮೊದಲು ಗೊಂಡು ಕಾರಣಗಳಾಗುತ್ತವೆ . . . ಮಡಕೆಮಾಡುವ ಮಂಣನ್ನು ಕತ್ತೆ ಮೇಲೆ ಹೇರಿ ತರುತ್ತಾರೆ. ಇಷ್ಟುಮಾತ್ರಕ್ಕೆ ಕತ್ತೆಯು ಮಡಕೆಯಾಗು ವುದಕ್ಕೆ ಒಂದು ಕಾರಣವಲ್ಲ ಇದೇ ಮೊದಲಾದ ಅಪ್ರಕೃತವಾದ ಸಂಗತಿ ಗಳಿಗೆ ತರ್ಕಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಅನ್ಯಥಾಸಿದ್ಧಗಳೆಂದು ಹೆಸರು (ಕುರಾಚ. ೧೯). [ಅನ್ಯಥಾ + ಸಿದ್ಧ]

ಅನ್ಯಥೋಪಾಸಕ (ನಾ). ಬೇರೆಯ ಕ್ರಮದಲ್ಲಿ ಉಪಾಸನೆ ಮಾಡು ವವನು: "ಅನ್ಯಥೋಪಾಸಕರೆಂದರೆ ನಾನೇ ಬ್ರಹ್ಮನೆಂದು ಉಪಾಸನೆ ಮಾಡುವವರೆಂದರ್ಥ" (ಹಸಾರ. ೧೩–೧೮ ತಾ). [ಅನ್ಯಥಾ + ಉಪಾಸಕ]

ಅನ್ಯದಾರ (ನಾ). ಬೇರೆಯವನ ಹೆಂಡತಿ; ಪರಸ್ತ್ರೀ. 'ಅನ್ಯದಾರ ವಿದೂರ' ಪರಾ. [ಅನ್ಯ + ದಾರ$_1$]

ಅನ್ಯದಾರವಿದೂರ (ನಾ). ಪರಸ್ತ್ರೀಯರಿಂದ ದೂರವಾಗಿರುವವನು: ಭರತಕ್ಷೇತ್ರದ ಶಂಖಪುರಮನಾಳ್ವನನ್ಯದಾರವಿದೂರಂ ಉದಾರನೆಂಬೊಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೫–೮೩ ವ). [ಅನ್ಯದಾರ + ವಿದೂರ]

ಅನ್ಯದೃಷ್ಟಿ (ನಾ). ಬೇರೆಯ ನೋಟ; ಬೇರೆಯವರ ದೃಷ್ಟಿ; ಇತರರ ಅಭಿಪ್ರಾಯ: ಭಯಮಖಿಲಕಾಂಕ್ಷ ವಿಚಿಕಿತ್ಸೆಯನ್ಯದೃಷ್ಟಿ ಪ್ರಶಂಸೆ ಸಂಸ್ತವನಮೆಂಬೀ ಕ್ರಿಯೆ ಸಮ್ಯಗ್ದೃಷ್ಟಿಗೆ ನೋಡೆ ಯಥಾಕ್ರಮದಿಂ ವ್ಯತಿಕ್ರಮಂ ತಾನಕ್ಕುಂ (ಸುಕುಮಾ. ೬–೪೫). [ಅನ್ಯ + ದೃಷ್ಟಿ]

ಅನ್ಯದೇಶೀಯ (ಗು). ೧. ಬೇರೆಯ ದೇಶಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ; ಪರ ದೇಶದ. (ನಾ). ೨. ಬೇರೆಯ ದೇಶದವನು; ಪರದೇಶದವನು. [ಸಂ. ಅನ್ಯದೇಶೀ]

ಅನ್ಯದೇಶ್ಯ (ಗು). ೧. ಬೇರೆಯ ದೇಶಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ. (ನಾ). ೨. [ವ್ಯಾಕ] ಪರಭಾಷೆಯಿಂದ ಬಂದ ಶಬ್ದಗಳು: ಹೊರಗಿನ ಭಾಷೆ ಗಳಿಂದ ಬಂದು ಸೇರುವ ಶಬ್ದಗಳಿಗೆ ಅನ್ಯದೇಶ್ಯಗಳೆಂದು ಹೆಸರು (ಮಧ್ಯಮ. ೧೬೬); ಯಾವ ಭಾಷೆಯನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡರೂ ಅದರಲ್ಲಿ ದೇಶ್ಯಶಬ್ದಗಳೂ ಅನ್ಯದೇಶ್ಯ ಶಬ್ದಗಳೂ ಸೇರಿರುತ್ತವೆ (ಕೃಪಿಡಿ. ೧೪). [ಅನ್ಯ + ದೇಶ್ಯ]

ಅನ್ಯದೈವ (ನಾ). ಬೇರೆಯ ದೇವರು; ಪರದೇವತೆ: ನಮ್ಮ ಕೂಡಲ ಸಂಗಮದೇವರಲ್ಲದೆ ಅನ್ಯದೈವವುಂಟೆನ್ನದಿರು (ಬಸವ. ೭೫೦). [ಅನ್ಯ + ದೈವ]

ಅನ್ಯಧರ್ಮ (ನಾ). ೧. ಬೇರೆಯ ಧರ್ಮ; ಪರಧರ್ಮ. ೨. ಸ್ವಧರ್ಮ ವಲ್ಲದುದು. ೩. ಬೇರೆ ವಸ್ತುವಿನ ಸ್ವಭಾವ. [ಅನ್ಯ + ಧರ್ಮ]

ಅನ್ಯನರೇಂದ್ರ (ನಾ). ೧. ಬೇರೆಯ ರಾಜ. ೨. ಶತ್ರುರಾಜ: ಅನ್ಯ ನರೇಂದ್ರ ಗಂಧವಾರಣ ಮದವಾರಣಂ (ಗದಾಯು. ೧–೧೭). [ಅನ್ಯ + ನರೇಂದ್ರ]

ಅನ್ಯನಾರಿ (ನಾ). ಬೇರೆಯ ಹೆಂಗಸು; ಪರಸ್ತ್ರೀ: ಜೀವಘಾತಾನೃತ ವಚನಪರಾರ್ಥಾಪಹಾರಾನ್ಯನಾರೀಗಮ ಬಹ್ವಾರಂಭಪಾರಿಗ್ರಹಮೆನಿಸುವ ವಯ್ದುಂ ಮಹಾಪಾತಕಂ (ಸುಕುಮಾ. ೫–೪೩). [ಅನ್ಯ + ನಾರಿ]

ಅನ್ಯಪರಿಭಂಗ (ನಾ). ಬೇರೆಯವರನ್ನು ಮುರಿಯುವುದು, —ಸೋಲಿಸುವುದು, —ಅಪಮಾನ ಮಾಡುವುದು: ಮರಗೊಂಬಂ ಮುಱಿವಲ್ಲಿ ತಳ್ತ ಮರವಾವೊಂದಾತ್ಮಶುಂಡಾಗ್ರದೊಳ್ ಭರದಿಂ ಪೊಕ್ಕೊಡೆ . . . ಬಾಯ್ವಿಟ್ಟು ಶೋಕರಸಂದಾಳ್ದುದಿಭಂ ವೃಥಾನ್ಯಪರಿ ಭಂಗಂ ಭಂಗಮಂ ಸಾರ್ಚದೇ (ರಾಜಶೇ. ೫–೭೩). [ಅನ್ಯ + ಪರಿಭಂಗ]

ಅನ್ಯಪಾಕ (ನಾ). ಇತರರು ಮಾಡಿದ ಅಡಿಗೆ (ದಕ. ಕಿ). [ಅನ್ಯ + ಪಾಕ]

ಅನ್ಯಪುರುಷ (ನಾ). ೧. ಪರಪುರುಷ. ೨. [ವ್ಯಾಕ] ಪ್ರಥಮ ಪುರುಷ ಸರ್ವನಾಮ: ಪ್ರಥಮಪುರುಷದ = ಅನ್ಯಪುರುಷದ (ಶಮದ. ಕಿ. ೨೨೫ ಟೀ). [ಅನ್ಯ + ಪುರುಷ]

ಅನ್ಯಪುಷ್ಟ (ಗು). ೧. ಬೇರೆಯವರಿಂದ ಪೋಷಿತವಾದ, —ಸಾಕ ಲ್ಪಟ್ಟ. (ನಾ). ೨. ಕೋಗಿಲೆ: "ಪಿಕಂ ಕೋಕಿಳಂ ಕಳಕಂಠಮನ್ಯ ಭೃತಮನ್ಯಪುಷ್ಟಂ ಕೋಗಿಲೆಯದೆನಿಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೫೦–೩); ಚಂದ್ರಿಕೆಯನೆಳಸಿದತ್ತನ್ಯಪುಷ್ಟಸ್ವನಕ್ಕಾದುದು ಬಾಳಕ್ರೀಡೆ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೫–೩). [ಅನ್ಯ + ಪುಷ್ಟ]

ಅನ್ಯಪೂರ್ವಿಕತ್ವ (ನಾ). ಅನ್ಯಪೂರ್ವಿಕಳ ಸ್ಥಿತಿ. 'ಅನ್ಯಪೂರ್ವಿಕೆ' ಶಬ್ದದ ಪ್ರಯೋಗ ನೋಡಿ. [ಸಂ.]

ಅನ್ಯಪೂರ್ವಿಕೆ (ನಾ). ಮದುವೆಗೆ ಮೊದಲೇ ಬೇರೊಬ್ಬನ ಸಹವಾಸ ವನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಂಡಿರುವ ಹೆಂಗಸು: ತ್ಯಾಗದೋಷವು ಸ್ತ್ರೀಗೆ ಕನ್ಯಾವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿಯೂ ಪತ್ನ್ಯವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿಯೂ ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗಬಹುದು. ದೋಷವನ್ನು ಹೀಗೆ ವಿವರಿಸಿದ್ದಾರೆ–ಅನ್ಯಪೂರ್ವಿಕತ್ವವೇ ಆ ದೋಷವು. ಪುನರ್ಭೂ, ಸ್ವೈರಿಣಿ ಎಂದಿಬ್ಬರು ಅನ್ಯಪೂರ್ವಿಕರು (ಆರ್ಯಧ. ೧೫೦). [ಸಂ. ಅನ್ಯಪೂರ್ವಿಕಾ]

ಅನ್ಯಭವ (ನಾ). ಬೇರೆಯ ಜನ್ಮ: ಹಾರಮಿದನ್ಯಭವಾಲಂಕಾರಮನನು ಕರಿಸಿಮದ್ವಿತೀಯನ ಗತಿಸಂಸ್ಕಾರಮನಱಿಪಿದೊಡೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೨–೨೬). [ಅನ್ಯ + ಭವ]

ಅನ್ಯಭಾವ (ನಾ). ೧. ಬೇರೆಯ ಅಭಿಪ್ರಾಯ. ೨. ಬೇರೆಯವರ ಮನಸ್ಸು (ದಕ. ಕಿ). [ಅನ್ಯ + ಭಾವ]

ಅನ್ಯಭೃತ (ನಾ). = ಅನ್ಯಪುಷ್ಟ: ಅನ್ವರಾನ್ಯಭೃತವಂದೊಪ್ಪಿರ್ದುದ ಭ್ರಾಗಮಂ (ಜಗವಿ. ೪–೨೯) [ಅನ್ಯ + ಭೃತ]

ಅನ್ಯಮನಸ್ಕ (ನಾ). ಬೇರೆಯ ಕಡೆಗೆ ಮನಸ್ಸಿಟ್ಟವನು; ಪ್ರಕೃತ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಗಮನವಿಲ್ಲದವನು. [ಅನ್ಯ + ಮನಸ್ಕ]

ಅನ್ಯಮನಸ್ಕತೆ (ನಾ). ಬೇರೆಯ ಕಡೆಗೆ ಮನಸ್ಸಿಟ್ಟಿರುವುದು; ಪ್ರಕೃತ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಮನಸ್ಸಿಲ್ಲದಿರುವುದು. [ಸಂ. ಅನ್ಯಮನಸ್ಕತಾ]

ಅನ್ಯಮಾರ್ಗ (ನಾ). ೧. ಬೇರೆಯ ದಾರಿ. ೨. ಬೇರೆಯವರ ಮಾರ್ಗ, —ಕ್ರಮ: ದ್ವಿಪ್ರಾಸ ದ್ವಂದ್ವಪ್ರಾಸ ತ್ರಿಪ್ರಾಸ ಅಂತಾದಿ ಪ್ರಾಸ ಈ ನಾಲ್ಕು ಬೇಱೆ ಅನ್ಯಮಾರ್ಗ ಲಕ್ಷಣಂ (ಕವಿರಾ. ೩–೨೩೫ ವ). [ಅನ್ಯ + ಮಾರ್ಗ]

ಅನ್ಯರಜ (ನಾ). ಅನ್ಯಸ್ತ್ರೀಯ ರಜಸ್ಸು (?); "ಅನ್ಯಪಿಂಡ" (ಪ್ರಭುವ. ಟೀ): ಅನ್ಯರಜವ ಸೋಂಕದೆ ತನ್ನ ರಜವ ಬಾಧಿಸದೆ ರವಿಯ ಬೆಳಸ ಬಳಸದೆ ಲಿಂಗದ ಬೆಳಸ ತಂದು ಜಂಗಮದಲ್ಲಿ ಸವಸುತಿಪ್ಪ ಲಿಂಗಭಕ್ತ ಆ ಭಕ್ತನಲ್ಲಿ ಗುಹೇಶ್ವರಲಿಂಗವಿಪ್ಪನು (ಅವಚಂ. ೩೨–೧೩೭). [ಅನ್ಯ + ರಜ$_1$]

ಅನ್ಯಲಿಂಗ (ನಾ). [ವ್ಯಾಕ] ಬೇರೊಂದರ ಲಿಂಗವನ್ನು ಅನುಸರಿಸು ವಂಥದು; ವಿಶೇಷಣ. [ಅನ್ಯ + ಲಿಂಗ]

ಅನ್ಯಲಿಂಗಕೆ (ನಾ). = ಅನ್ಯಲಿಂಗ. [ಅನ್ಯ + ಲಿಂಗಕ್ಕೆ]

ಅನ್ಯಲಿಂಗಿ (ನಾ). ೧. ಬೇರೆಯ ಲಾಂಛನವುಳ್ಳವನು. ೨. ಬೇರೆಯ ಮತಕ್ಕೆ ಸೇರಿದವನು. ೧, ೨ : ಕಾಗೆಗಳ ಗೂಗೆಗಳಂ ಮುನುಜ ಬಾಧಿಸುವುದಂ ಕಂಡುದಱಂದಂ ಅನ್ಯಲಿಂಗಿಗಳ್ ಲಾಕಿಕಧರ್ಮತತ್ತ್ವ ಮನಪ್ರತಿಬಂಧದಿಂ ಪ್ರಕಟಿಂ ಮಾಜ್ಪರ್ (ಜಾವಂಬಾ. ೪೪).

[ಸಂ. ಅನ್ಯಲಿಂಗಿನ್]

ಅನ್ಯವಧು (ನಾ). ಬೇರೆಯವನ ಹೆಂಡತಿ; ಪರಸ್ತ್ರೀ : ಹೋಗದಿಟ್ಟು, ಮರಳಿ ಹಿಂದೆ ನೋಡಿ ಪುತ್ರಾಗಬೇಕೆಂಬ ಸಂದೇಹವುಳ್ಳನ್ಗಳ್ಕ ಆದೆ ಪಾದಾರ್ಥರ ನಾಯಕ ನೆನಕ ತಪ್ಪದು ಅನ್ಯವಧುವೆಂಬುದು ನಿಮ್ಮ ರಾಣಿ ವಾಸ ಇದೆ ದಿವ್ಯ ಕೊಡಲಸಂಗಮದೇವಾ (ಬಸವ. ೬೫೫).

[ಅನ್ಯ + ವಧು]

ಅನ್ಯವರ್ಣ (ನಾ). ೧. ಬೇರೆಯ ಬಣ್ಣ. ೨. ಬೇರೆಯ ಜಾತಿ.

[ಅನ್ಯ + ವರ್ಣ]

ಅನ್ಯವಾದಿ (ನಾ). ಬೇರೆಯ ಮತವನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುವವನು : ದಿಟಸುದಿವನ್ಯವಾದಿ ಮುಖಮುದ್ರಿತನುದ್ಧತವಾದಿ ವಾಗ್ಮ ಕೋದ್ಭಟ ಜಯ ಕಾಳದಂಡಂ (ಎಳ. II, ೬೯-೪೭ ; ೧೧೦). [ಸಂ. ಅನ್ಯವಾದಿನ್]

ಅನ್ಯವಿತ್ತ (ನಾ). ಬೇರೆಯವರ ದ್ರವ್ಯ; ಪರರ ಹಣ. 'ಅನ್ಯವಿತ್ತಾ ಹೃತಿ' ಪರಾ. [ಅನ್ಯ + ವಿತ್ತ]

ಅನ್ಯವಿತ್ತಾಹೃತಿ (ನಾ). ಬೇರೆಯವರ ಹಣವನ್ನು ಅಪಹರಿಸುವುದು; ಪರದ್ರವ್ಯಾಪಹಾರ : ವಿತಥಭಾಷಿತನನ್ಯವಿತ್ತಾಹೃತಿ ಪರದಾರಾಪಾದ ವಾತ್ಸ್ಯನು ಪರಿಪ್ರಶ್ನೆಸವನಕ್ಕಾರ್ಹ ನೆನಿಪ್ಪತ್ತಿ... ಇವು ಮೋಷಾಂ ಕುರಂಗಳು (ಕುವಾಲಿ. ೧೫೯-೧೪). [ಅನ್ಯವಿತ್ತ + ಅಹೃತಿ]

ಅನ್ಯವಿಷಯ (ನಾ). ೧. ಇತರ ವಿಷಯ; ಬೇರೆಯ ವಿಚಾರ : ನಿಮ್ಮ ಶರಣರ ಪಾದವಲ್ಲದೆ ಅನ್ಯವಿಷಯಕ್ಕೆಳಸದಿರಿ ಇರಿಸಯ್ಯಾ (ಬಸವ. ೨೬೪). ೨. ಬೇರೆಯ ದೇಶ. [ಅನ್ಯ + ವಿಷಯ]

ಅನ್ಯಸಮಯ (ನಾ). ಬೇರೆಯ ಮತ; ಅನ್ಯಧರ್ಮ : ಶ್ರೀ ಜೈನ ಧರ್ಮಂ ಪೊದಱ್ಪೊದತ್ತಿರ್ಪುದು ಮತ್ತಿನನ್ಯಸಮಯಕ್ಕುತ್ಪತ್ತಿಯಲ್ಲೊಂದಱಿಗೂ (ಅದಿಪು. ೧-೫೧). [ಅನ್ಯ + ಸಮಯ]

ಅನ್ಯಸಮಯಿ (ನಾ). ಬೇರೆಯ ಮತಕ್ಕೆ ಸೇರಿದವನು; ಪರಧರ್ಮಿ : ಇಲ್ಲಿರ್ದ ಮುಂಗಳಲ್ಲಿ ಮೃಡನ ಮಱೆಯದನ್ಯಸಮಯಿಗಳಾಗಲ್ಕೆ (ವೀಕ್ಷಿಪು. ೬-೩-೧೩). [ಸಂ. ಅನ್ಯಸಮಯಿನ್]

ಅನ್ಯಸ್ಥ (ಗು). ಬೇರೆಯ ಕಡೆ ಇರುವ; ಬೇರೆಯವರೊಡನೆ ಇರುವ (ದೇಕ. ೬). [ಸಂ.]

ಅನ್ಯಾಂಗ (ನಾ). ೧. ಬೇರೆಯ ಶರೀರ. ೨. ಬೇರೆಯವರ ಶರೀರ. 'ಅನ್ಯಾಂಗಪ್ರವೇಶ' ಪರಾ. [ಅನ್ಯ + ಅಂಗ]

ಅನ್ಯಾಂಗನಾರತಿ (ನಾ). ಬೇರೆಯ ಹೆಂಗಸರಲ್ಲಿನ ಆಸಕ್ತಿ : ಅನ್ಯಾಂಗನಾರತಿಯಂ ಕೀಡಿಕನಂ ಬಕಾರಿ ಮುಱಿದಂ ಸುಗ್ರೀವನಂ ವಾಲಿ ತಾಂ ಹತನಾದಂ (ಸೋಮೇಶ. ೬೯). [ಸಂ. (ಅನ್ಯಾಂಗನಾ + ರತಿ)]

ಅನ್ಯಾಂಗನಾಸ್ಪೃಹೆ (ನಾ). = ಅನ್ಯಾಂಗನಾರತಿ : ಅನ್ಯಾಂಗನಾಸ್ಪೃಹೆಯಂ ತಾಳ್ದಿದನಲ್ತೆ ಕಾಲವಶದಿಂ ಲಂಕೇಶ್ವರಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೯-೨೬). [ಸಂ. ಅನ್ಯಾಂಗನಾಸ್ಪೃಹಾ (ಅನ್ಯಾಂಗನಾ + ಸ್ಪೃಹಾ)]

ಅನ್ಯಾಂಗನೆ (ನಾ). ಬೇರೆಯ ಹೆಂಗಸು; ಪರಸ್ತ್ರೀ : ಕಯ್ಯಾನ್ತ ದೀನಾವಳಿಗಿಂದ್ರಿರ್ದಿರ್ದಜನನ್ಯಾಂಗ[ಕೆ]ಗೆ ಪವನಜ (ಸೌಇಇ. XX, ೨೧-೨೨ ; 1019). [ಸಂ. ಅನ್ಯಾಂಗನಾ]

ಅನ್ಯಾಂಗಪ್ರವೇಶ (ನಾ). ೧. ಬೇರೆಯವರ ಶರೀರವನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸು ವುದು; ಪರಕಾಯ ಪ್ರವೇಶ. ೨. ಪರಕಾಯ ಪ್ರವೇಶವೆಂಬ ವಿದ್ಯೆಯನ್ನು ಬಲ್ಲವನು : ಸುಧಾಧ್ಯಸ್ಥಿಕೀಕರ ರ್ಜ್ಜಯಕಥನ್ಯಾಂಗ ಪ್ರವೇಶಕ್ಕಂ ಪೊಱಮಡಿಸಿದ್ದನೊಪ್ಪಿದರ್ಜನಾಗಳ್ (ರಾಜಶೇ. ೯-೮). [ಅನ್ಯಾಂಗ + ಪ್ರವೇಶ]

ಅನ್ಯಾದೃಕ (ಗು). ೧. ಬೇರೆ ರೀತಿಯ. ೨. ಅಸಾಧಾರಣವಾದ. [ಸಂ.]

ಅನ್ಯಾಪದೇಶ (ನಾ). ಬೇರೆಯವರನ್ನು ಕುರಿತು ಹೇಳುವಂತೆ ನೆಪ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಇದಿರಿಗಿರುವವರಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದಂತೆ ನುಡಿಯುವ ಮಾತು; ಒಂದು ಕಾವ್ಯಾಲಂಕಾರ; ಅನ್ಯೋಕ್ತಿ : ನೆವದಿಂ ದೂರಿದನಾ ಗೊಗ್ಗುಯ್ಯಂಗಿಂತೀಪರಿಯನ್ನಲ್ಲಮಲಿಂಗನೊಲಿದನ್ಯಾಪದೇಶ ದಲಿ (ಕ್ರಮಲಿಲಿ. ೧೧-೧೩) ; ಅವನಿನ್ನು ನೋಡಿ ಶೈವರು ವೈಷ್ಣವ ಕಾಗಿ ನೆಲದಮೇಲೆ ನಡೆಯುತ್ತದೆ. ಹಾರಿಹೋಗಬಾರದೋ ಎಂದು ಅನ್ಯಾಪ ದೇಶವಾಗಿ ನಿಂದಿಸುತ್ತಾ ಇರುವರು (ಳಳಮುಂ. ೫೪).

[ಅನ್ಯ + ಅಪದೇಶ]

ಅನ್ಯಾಯ (ನಾ). ನ್ಯಾಯವಲ್ಲದುದು; ಅಕ್ರಮ ; ಸರಿಯಲ್ಲದುದು; ಉ ಚಿ ತ ವ ಲ್ಲ ದು ದು : ಆವನಿಲ್ಲಿಗೆ ಬಂದನಿಂತಹ ಮ್ಲೇಂಚ್ಛನೋ ಯೆಂದಿಂತು ಈ ಅ ನ್ಯಾ ಯ ಮಂ ಮಾಡಿದಪನವನಿಪನು (ಬಸವ. ೧೮-೩೩) ; ಅನ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ಸಂಪಾದಿಸಿದ್ದು ಅಸಹ್ಯಾಗದಲ್ಲಿ ಹೋಯಿತು (ಗಾಪ್ರ). [ಸಂ.]

ಅನ್ಯಾಯಕಾರ (ನಾ). ನ್ಯಾಯವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ನಡೆಯುವವನು; ಇತರರ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ತಪ್ಪುಮಾಡುವವನು : ನ್ಯಾಯದೂರನಪ ಜಯಂರನ್ಯಾಯಕಾರರಪಥಕ ಕಪಟೋಪಾಯರಂ (ಬಸವ. ೨೮-೩೨).

[ಅನ್ಯಾಯ + -ಕಾರ]

ಅನ್ಯಾಯವೃತ್ತಿ (ನಾ). ನ್ಯಾಯವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ನಡೆವಳಿಕೆ; ತಪ್ಪು ನಡೆವಳಿಕೆ; ಉಚಿತವಲ್ಲದ ಹಾದಿ : ಅಧಿರಾಜಕುಮಾರಂ ನಳನ ಕೀರ್ತಿಯಂ ಕಂಡವರಂ ತತ್ಪುಕುಮಾರಾಂಗಿಗೆ ಸೋಲ್ತಲ್ತಿಯಿಕೊಂಡನ್ಯಾಯ ವೃತ್ತಿಯಿಂ ಕೋಮಳೆಯಂ (ಶಾಂಪು. ೯-೧೦). [ಅನ್ಯಾಯ + ವೃತ್ತಿ]

ಅನ್ಯಾಯಾರ್ಜಿತ (ಗು). ಅ ನ್ಯಾ ಯ ವಾ ಗಿ ಸಂಪಾದಿಸಿದ, —ಗಳಿಸಿದ. [ಅನ್ಯಾಯ + ಆರ್ಜಿತ]

ಅನ್ಯಾಯಿ (ನಾ). = ಅನ್ಯಾಯಕಾರ : ಅಳದನಾ ಕಳ್ಳಿಲರ ಹೆಂಪಂ ಕಳೆದನನ್ಯಾಯಿಗಳ ಪಲ್ಲಂ ತಳೆದನುನ್ನತಿಯ (ಬಸವ. ೫೯-೫೪) ; ನೀ ನನ್ಯಾಯಿಯಲ್ಲವೆ ಹೇಳು (ತೊರಂ. ೪-೪-೪೬). [ಸಂ. ಅನ್ಯಾಯಿನ್]

ಅನ್ಯಾಯೋಪಾರ್ಜಿತ (ಗು). = ಅನ್ಯಾಯಾರ್ಜಿತ : ಧರ್ಮದೊಳ್ ಬಹ ರ್ಮ ಬನು ಅರ್ಥದೊಳನ್ಯಾಯೋಪಾರ್ಜಿತಾರ್ಥನುಂ ಕಾಮದೊಳಿತಿಕಾಮಿಯುಂ ಮೋಕ್ಷದೊಳ್ ನಿರಪೇಕ್ಷಳನುಮಾಗಿ (ಪಂಚತಂ. ೨೮-೬). [ಅನ್ಯಾಯ + ಉಪಾರ್ಜಿತ]

ಅನ್ಯಾರ್ಥ (ನಾ). ೧. ಬೇರೆಯ ವಿವರಣೆ, —ಅರ್ಥ; ಸಮಾಸದಲ್ಲಿ ಪೂರ್ವಪದ ಮತ್ತು ಉತ್ತರಪದ ಇವೆರಡರ ಅರ್ಥವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಬೇರೊಂದು ಅರ್ಥ. ೨. [ವ್ಯಾಕ] ಪ್ರಥಮಪುರುಷ ಸರ್ವನಾಮ : ಅನ್ಯಾರ್ಥ ವಿವಕ್ಷೆಯಲ್ಲಿ... ಅಮಾದಿಗಳಕ್ಕುಂ (ಕಸಾದ. ಸ. ೨೬೩ ಪ್ರಯೋ). [ಅನ್ಯ + ಅರ್ಥ]

ಅನ್ಯಾವನಿಪ (ನಾ). = ಅನ್ಯನರೇಂದ್ರ ೧, ೨ : ಅನುಪಮರನವನಿಪ ರನ್ಯಾವನಿಪ ಶ್ರೀ ಕುಂತ [ಳ] [ಕ್ಕೆ] ಕೈವಿದಿ[ಶೀಡಿ] ನಿಕಾಮನಿಗೆ ತೆಗೆ ಯಲ್ತದೀಯಾವನಿ ಕುಂತಳವಿಷಯವೆಸಿಸಿ ಪೆಸರ್ವೆತ್ತೆಸೆಗುಂ (ಕಾಳ. ೩-೨-೨೧ ; 1058). [ಅನ್ಯ + ಅವನಿಪ]

ಅನ್ಯೂನ (ಗು). ಕಡಮೆಯಿಲ್ಲದ; ಕೊರತೆಯಿಲ್ಲದ; ಕುಂದಿಲ್ಲದ. 'ಅನ್ಯೂನತೆ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅನ್ಯೂನತೆ (ನಾ). ಕುಂದಿಲ್ಲದಿರುವ ಸ್ಥಿತಿ; ಕೊರತೆಯಿಲ್ಲದಿರುವುದು: ನೂಕ್ಕತೆಯ ಪೂರ್ಣತೆಯನನ್ಯೂನತೆಯ ಗಳಿಪ ಯತ್ನಮೇ ಪೌರುಷ ಪ್ರಗತಿ (ಮಂಕುಣಿ. ೩೨೭). [ಸಂ. ಅನ್ಯೂನತಾ]

ಅನ್ಯೆ (ನಾ). ೧. ಬೇರೆಯವಳು. ೨. ಬೇರೆಯವರಿಗೆ ಸೇರಿದವಳು: ನಾಯಿಕೆಯರಲ್ಲಿ 'ಸ್ವಿಯೆ' (ತನ್ನವಳು) 'ಅನ್ಯೆ' (ಇತರಳು) 'ಸಾಧಾರಣೆ' (ವೇಶ್ಯೆ) ಎಂದು ಮೂರು ವಿಧ (ಕೃಪಿದಿ. ೨೧೦). [ಸಂ. ಅನ್ಯಾ]

ಅನ್ಯೇಶ್ವರ (ನಾ). ಬೇರೆಯ ಪ್ರಭು; ಮತ್ತೊಂದು ದೈವ: ಆನೀಶ್ವರಾನ್ಯೇಶ್ವರಾಣೇಶ್ವರಾಧಮತಾಪಾದಿ ವಾದಮಂ ಶ್ರುತ್ಯುಕ್ತಿಗಳಿಂ ನಿರಾಕರಿಸಿ (ರಾಜಶೇ. ೫-೧೯ ವ). [ಅನ್ಯ + ಈಶ್ವರ]

ಅನ್ಯೋಕ್ತಿ (ನಾ). ೧. ಬೇರೆಯ ಮಾತು; ಬೇರೆಯವರ ಮಾತು. ೨. [ವ್ಯಾಕ] ಪ್ರಥಮಪುರುಷ ಸರ್ವನಾಮ: ನೀನಾಂ ತಾನೆಹಿಂಕು ಪ್ರಥಮಾ ಸರ್ವನಿಶ್ಚಿತಕ್ಕೆ ನಾನಗೆಯೆಂದೆ ತನಗೆಯೆಂದೆ ನುಡಿ ಚತುರ್ವಿಧಯೊಳ್ ಸಲೆ ತಾನಕ್ಕುಂ ಯುಷ್ಮದಸ್ಮದನ್ಯೋಕ್ತಿಗಳೊಳ್ (ಕಾವ್ಯಾ ವ. ೧೫೨). ೩. [ಕಾವ್ಯಮಿ] ಅನ್ಯಾಪದೇಶವೆಂಬ ಕಾವ್ಯಾಲಂಕಾರ. 'ಅನ್ಯಾಪದೇಶ' ಪರಾ. [ಅನ್ಯ + ಉಕ್ತಿ]

ಅನ್ಯೋನ್ಯ (ಗು). ೧. ಪರಸ್ಪರ; ಒಂದಕ್ಕೊಂದು: ಇಷ್ಟು ಅನ್ಯೋನ್ಯವಾಗಿ, ಏಕದೇಹನ್ಯಾಯವಾಗಿ . . . ಬೆಳೆಯುತು ಈ ಮಕ್ಕಳ ಸಖ್ಯ (ಶಾಂತಲಾ. ೧೧). (ನಾ). ೨. ಪರಸ್ಪರ ಸ್ನೇಹ; ಪ್ರೀತಿ: "ದೇವಿ, ನಿಮ್ಮಿಬ್ಬರ ಅನ್ಯೋನ್ಯಗಳನ್ನು ಕಂಡಷ್ಟೂ, ಕೇಳಿದಷ್ಟೂ ನನಗೆ ಅಮೃತ ವನ್ನುಂಡಷ್ಟು ತೃಪ್ತಿಯಾಗುತ್ತಿದೆ" (ಶಾಂತಲಾ. ೧೯೬). ೩. [ಕಾವ್ಯಮಿ] ಒಂದು ಅಲಂಕಾರ. ಇ ಇದನ್ನು ಸಂಸ್ಕೃತ ಅಲಂಕಾರಿಕರು ಅನ್ಯೋನ್ಯವೆಂದು ಕರೆದಿದ್ದಾರೆ (ಕಾವ್ಯಾ. ಕ. ಪು. ೫೯೨). [ಸಂ.]

ಅನ್ಯೋನ್ಯಕೆಲಹ (ನಾ). ಪರಸ್ಪರವಾದ ಜಗಳ (ದಕ. ೫). [ಅನ್ಯೋನ್ಯ + ಕಲಹ]

ಅನ್ಯೋನ್ಯಪೆಟ್ಟು (ನಾ). ಒಬ್ಬರಿಗೊಬ್ಬರು ಹೊಡೆದ ಏಟು: ಮದ್ಯಪಾನದಿಂದ ಮತ್ತರಾಗಿ . . . ಬಾಣಗಳನ್ನು ಕೈಕೊಂಡು ಅನ್ಯೋನ್ಯಪೆಟ್ಟು ಗಳಿಂದ ಹತರಾದದ್ದು (ಕೃವಾಣ. ೩೦). [ಅನ್ಯೋನ್ಯ + ಪೆಟ್ಟು]

ಅನ್ಯೋನ್ಯಪ್ರೀತಿ (ನಾ). ಒಬ್ಬರಿಗೊಬ್ಬರಲ್ಲಿ ಸ್ನೇಹ; ಪರಸ್ಪರವಾದ ಪ್ರೀತಿ: ಪ್ರೇಮದಿಂ ಕಾಮಸುಖಮನನುಭವಿಸುತ್ತಿರಲನ್ಯೋನ್ಯಪ್ರೀತಿ ಬೀಜದಿಂ ಜನಿಸಿದ . . . ರಾಗವಿಷಯವಲ್ಲಂ ಫಲಿತಮಾದುದು (ಜಗ. ೨-೫೭ ವ). [ಅನ್ಯೋನ್ಯ + ಪ್ರೀತಿ]

ಅನ್ಯೋನ್ಯಭಾವ (ನಾ). ಪರಸ್ಪರವಾದ ಸ್ನೇಹ; ಸ್ನೇಹಭಾವ: ಸೊಕ್ಕಿ ಮಜಿದರನ್ಯೋನ್ಯಭಾವದನವರ್ಗಳು (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೧-೩೩). [ಅನ್ಯೋನ್ಯ + ಭಾವ]

ಅನ್ಯೋನ್ಯಯುದ್ಧ (ನಾ). ಒಬ್ಬರಿಗೊಬ್ಬರು ಹೊಡೆದಾಡುವುದು; ಪರಸ್ಪರ ಯುದ್ಧ: ಕೆಲವು ಮಾಂಸಭಕ್ಷಕರಾದ ದುರಾತ್ಮರಿಂದ ತಿನ್ನಲ್ಪಡುವುದು, ಕೆಲವು ಅನ್ಯೋನ್ಯಯುದ್ಧಗಳಿಂದ ಮರಣವನ್ನೈದುವುದು (ಕೀಷಧ. ೧೯-೨೦). [ಅನ್ಯೋನ್ಯ + ಯುದ್ಧ]

ಅನ್ಯೋನ್ಯವಿರುದ್ಧ (ಗು). ಪರಸ್ಪರ ವಿರೋಧವಾದ: ಅನ್ಯೋನ್ಯ ವಿರುದ್ಧ ಪದಾರ್ಥಾನ್ಯಸು ತಾಂ ವಿರೋಧಂ (ಕಾವ್ಯಾ. ೬೨೬). [ಅನ್ಯೋನ್ಯ + ವಿರುದ್ಧ]

ಅನ್ಯೋನ್ಯವಿಸಾರಿ (ಗು). ಪರಸ್ಪರವಾಗಿ ಹರಡುವ: ಓರೋರ್ವರ ಕಣ್ಗಳ್ ಸಂತಾರಿಕಟಾಕ್ಷೆಕ್ಷೇಣಂಗಳಲೆದುವೊ ಲ ಜ್ಞಾ ಪ್ರಾ ರಂ ಭ ಮನ್ಯೋನ್ಯವಿಸಾರಿ ನವಪ್ರಣಯದಿಂ ಕ್ರಿಯಾವಿರಮಣದೊಳ್ (ಶಾಂಭವಿ. ೬-೧೫). [ಅನ್ಯೋನ್ಯ + ವಿಸಾರಿ]

ಅನ್ಯೋನ್ಯಸಂಘರ್ಷಣ (ನಾ). ಒಬ್ಬರಿಗೊಬ್ಬರಿಗೆ ಜಗಳ; ಪರಸ್ಪರ ತಿಕ್ಕಾಟ: ಪಡೆಯೊಳಾನ್ಯೋನ್ಯಸಂಘರ್ಷಣದೊಳಾಯುಧ ಪೊಂದಿಂದವುಗಳ ರೇಣುಗಳೂ . . . ಎಂದಿನಂ ಕೆಂಧೂಳಿ ಮಸಗಿತಾಗ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೨-೭). [ಅನ್ಯೋನ್ಯ + ಸಂಘರ್ಷಣ]

ಅನ್ಯೋನ್ಯಸಲ್ಲಾಪ (ನಾ). ಪರಸ್ಪರವಾದ ಮಾತು ಕತೆ; ಒಬ್ಬರಿಗೊಬ್ಬರಿಗೆ ನಡೆಯುವ ಸಂಭಾಷಣೆ: ಚೀತೋವಿಕಾಸದೊಳತಿಹರ್ಷದಿಂ ಮನ್ಯೋನ್ಯಸಲ್ಲಾಪಕಥಾನಿರೋಕ್ತಿಗಳಿಂ ಮಿಗೆ (ಬಸವ. ೫೯-೯). [ಅನ್ಯೋನ್ಯ + ಸಲ್ಲಾಪ]

ಅನ್ಯೋನ್ಯಸ್ಪೃಷ್ಟ (ಗು). ಪರಸ್ಪರವಾಗಿ ಮುಟ್ಟಿದ, —ಸಂಬಂಧವುಳ್ಳ: ಸೃಷ್ಟಿಜೀವದನೆಗಳಂ ನರಕೊಳ್ವಷ್ಟಗಳುದಯವಿಷ್ಟಸಿದ್ಧಿಗೆ ಯಂತ್ರತಂತ್ರಗಳಿಂ ಯುಕ್ತ ತ್ವಷ್ಟೃ ಕುಲಜದ ಸೃಷ್ಟಿನಿಶ್ಚಿತಿ: ಇಂತನ್ಯೋನ್ಯ ಸ್ಪೃಷ್ಟರ ಸ್ವಾಮಿಸೇವಕರು ನರಕು (ಮಂಕುಣಿ. ೪೦). [ಅನ್ಯೋನ್ಯ + ಸ್ಪೃಷ್ಟ]

ಅನ್ಯೋನ್ಯಾಭಾವ (ನಾ). ೧. ಪರಸ್ಪರ ಸ್ನೇಹವಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ವಿಕಮತ್ಯವಿಲ್ಲದಿರುವುದು. ೨. ಸಂಬಂಧವಿಲ್ಲದಿರುವುದು: "ಘಟ ವು ಪಟವಲ್ಲ, ಪಟವು ಘಟವಲ್ಲ ಘಟಪಟೋಭಯ ಘಟವೂ ಪಟವೂ ಪಟವೂ ಘಟವಾದೊಡಂ ಘಟವೂ ಅಲ್ಲ ಪಟವೂ ಅಲ್ಲವೆಂಬುದು ಮೊದಲಾದುದೇ ಅನ್ಯೋನ್ಯಾಭಾವಮೆನಿಸುವುದು" (ವಿವೇಕ. ೩೩). [ಅನ್ಯೋನ್ಯ + ಆಭಾವ]

ಅನ್ಯೋನ್ಯಾನ್ಯಮರ್ದ (ನಾ). ಪರಸ್ಪರವಾದ ವಿವಾದ, —ಕಲಹ, —ಘರ್ಷಣೆ: ಕೋಪದಿರ ಕಳಕಳಿಯನ್ಯೋನ್ಯಾನ್ಯಮರ್ದದ ರಭಸದೀ ಭೂಪಾಳಿಗಳುಸಹಸ್ರಖೋಪಕಳೆ ಕವಚವಾಯ್ತಂದ (ಕುವಾಸ. ೭-೩೨). [ಅನ್ಯೋನ್ಯ + ಅವಮರ್ದ]

ಅನ್ಯೋನ್ಯಾಶ್ರಯ (ನಾ). ೧. [ತರ್ಕಶಾ] ಪ್ರಸಕ್ತವಾದ ಒಂದು ವಸ್ತು ಅಥವಾ ವಿಷಯವನ್ನು ತಿಳಿಯುವುದಕ್ಕೆ ಬೇರೊಂದು ವಸ್ತು ಅಥವಾ ವಿಷಯದ ತಿಳಿವು ಅವಶ್ಯವೆಂದು ಹೇಳಿ, ಆ ಬೇರೆಯದನ್ನು ತಿಳಿಸುವುದಕ್ಕೂ ಪ್ರಸಕ್ತ ವಸ್ತು ಅಥವಾ ವಿಷಯದ ಜ್ಞಾನವು ಅವಶ್ಯವೆಂದು ನಿರೂಪಿಸುವ ತರ್ಕದೋಷ: ಅರ್ಥಕ್ಕೆ ವ್ಯಂಜಕತ್ವವು ಬರಬೇಕಾದರೆ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ವ್ಯಂಜಕತ್ವ ಸಿದ್ಧಿಯಾಗಬೇಕು; ವ್ಯಂಜಕತ್ವ ಸಿದ್ಧಿಯಾಗಬೇಕಾದರೆ, ವ್ಯಂಗ್ಯಾರ್ಥವು ಮೊದಲಿರಬೇಕು. ಹೀಗೆ ಅನ್ಯೋನ್ಯಾಶ್ರಯವೆಂಬ ದೋಷವು ಬರುವುದರಿಂದ ಯಾವುದೂ ಸಿದ್ಧಿತವಾಗುವುದಿಲ್ಲ! (ಧ್ವನ್ಯಾಲೋ. ೧೯೨). ೨. ಪರಸ್ಪರ ಒಂದು ಮತ್ತೊಂದಕ್ಕೆ ಅಧೀನವಾಗಿರುವುದು: ಕಲೆಯನ್ನು ಸಾಧಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಶಾಸ್ತ್ರವು ಸಾಧನ; ಶಾಸ್ತ್ರಾಭ್ಯಾಸದ ಫಲ ಕಲೆ. ಇವೆರಡೂ ಅನ್ಯೋನ್ಯಾಶ್ರಯವಾದವು (ಸಾಹಜೀ. ೮). ೩. ವಿಷಮಚಕ್ರ (vicious circle. ಇಂಇಂ). [ಅನ್ಯೋನ್ಯ+ಆಶ್ರಯ]

ಅನ್ಯೋನ್ಯೋಪಮಾನ (ನಾ). [ಕಾವ್ಯಮಿ] (ಉಪಮಾನೋಪಮೇಯಗಳನ್ನು) ಪರಸ್ಪರವಾಗಿ ಹೋಲಿಸಿ ವರ್ಣಿಸುವ ಒಂದು ರೀತಿಯ ಕಾವ್ಯಾಲಂಕಾರ: ಕಮಲಮಿದು ನಿನ್ನ ಮುಖದಂತೆ ಮುಖಮಿದು ಕಮಲದಂತೆಂಬಿನಿತ್ಯುಪಮೆಯಿಂದಿರೆ ಪೇಜ್ಜುದನೆಲಾಗುತ್ತಮ ರನ್ಯೋನ್ಯೋಪಮಾನ ನಾನಾಂಕಿತಮಂ (ಕವಿಕಾ. ೬-೬೩). [ಅನ್ಯೋನ್ಯ + ಉಪಮಾನ]

ಅನ್ಯೋನ್ಯೋಪಮೆ (ನಾ). = ಅನ್ಯೋನ್ಯೋಪಮಾನ: ಅನ್ಯೋನ್ಯೋಪಮೆಗೆ: ತಳಮುಂ ಕೆಂದಳಂ ಕುಚದ್ವಿತಯಮುಂ ಪೂಗೊಂಬಲುಂ ತೋಳ್ಗಳುಂ ಸೆಳೆಗೊಂಬುಂ . . . ಒಂದೊಂದಡಸ್ಪೂರ್ ಪೋಲ್ವೆಯಾಗೆ ಆ ತಾ ಕೋ ಮಳೆ ಸಾರ್ದಶೋಕಲತೆಯಂ ಪೂಗೊಯ್ಲಳಂ ತಱ್ತಿಯಂ (ಕಾವ್ಯಾ. ೬೭೧). [ಅನ್ಯೋನ್ಯ + ಉಪಮೆ]

ಅನ್ಯೋಪಗಮ (ನಾ). ಇತರರ ಬಳಿ ಸೇರುವುದು.
ಅನ್ಯೋಪಗಮ ಪುರಸ್ಯಾಂ=ಬೇರೆಯವರ ಸಹವಾಸ; ಇತರರನ್ನು ಕೊಂಡಾಡುವುದು: ಸ್ವಗುಣಪ್ರಖ್ಯಾಪನಮನ್ಯಗುಣಾವಿಷ್ಕರಣಮಾತ್ಮ ದೂಷಣಮನ್ಯೋಪಗಮುಪರಿಸ್ಯಾರಾಪುರಗುಣಗಣಂ ಗು ಚ್ಛ ಗೋ ತ್ರ ದಾಸ್ಯಮಮಕ್ಯಂ (ಸುಕುಮಾ. ೮–೨೫). [ಅನ್ಯ + ಉಪಗಮ] 5

ಅನ್ಯೋರ್ವಿ (ನಾ). ಬೇರೆಯ ದೇಶ. 'ಅನ್ಯೋರ್ವಿಶ್ವರ' ಪರಾ. [ಅನ್ಯ + ಉರ್ವಿ]

ಅನ್ಯೋರ್ವಿಶ್ವರ (ನಾ). ಬೇರೆಯ ದೇಶದ ದೊರೆ; ಬೇರೆಯ ದೊರೆ : ಅನ್ಯೋರ್ವೀಶ್ವರವಾ ತದೂತಕಶುಳಸ್ಯಾಪಿತರಕ್ಷರುಳ್ಳಿಬಳಿತಂ . . . ರಾಜಗೇಹಾಜಿರಂ (ಹಂಪ.ಪು. ೧–೧೫೧). [ಅನ್ಯೋರ್ವಿ + ಈಶ್ವರ] 10

ಅನ್ಯಂಗಂ (ಅ). ಬೆಂಬಳಿಯಲ್ಲಿ; ಒಡನೆ; ತರುವಾಯ: "ಅನ್ಯತ್ಸಕ್ಷನು ಪದಮನ್ಯಂಗಮಿನಿ ಬೆಂಬಳಿ" (ಮಂಗಾರ. ೧೩೧–೨೩). 'ಅನ್ವಪ್ಸ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅನ್ವಪ್ಸ (ಅ). ಇಂದ್ರಿಯದ ಬೆಂಬಳಿಯಲ್ಲಿ, —ಒಡನೆ, —ತರುವಾಯ: "ಆನುಪದಂ, ಅನ್ವಕ್ಷಂ, ಅನ್ವಕ್ಷಂ —ಈ ೩ ಬಟ್ಸಲುಜ" (ಹಲಾಯು. ೧೩೧–೪೩); "ಅನ್ವಕ್ಷಮನುಪದಮನ್ಯಂಗಮಿನಿ ಬೆಂಬಳಿ" (ಮಂಗಾರ. ೧೩೧–೨೩). [ಸಂ.]

ಅನ್ವಯ (ನಾ). ೧. ವಂಶ; ಕುಲ: "ಅನ್ವಾಯಃ, ಅನ್ವಯಃ . . . ಕುಳಂ—ಈ ೬ ಕುಲಂ" (ಹಲಾಯು. ೬೬–೨೪೨); ಕೃಷ್ಣೇರ್ಗರ್ಳಾನಿಕ್ಕ ಚಂದ್ರಧವಳಂ ನಿನ್ನನ್ವಯಂ ಮಾಸದೇ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨–೬೫). ೨. [ವ್ಯಾಕ್ರ]. ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಕರ್ತೃ ಕರ್ಮ ಕ್ರಿಯಾ ಪದಗಳಿಗೆ ಮತ್ತು ಅವುಗಳ ವಿಶೇಷಣಗಳಿಗಿರುವ ಕ್ರಮ ವಾದ ಸಂಬಂಧ. ೩. ಹೊಂದಿಕೆ; ಹೊಂದಾವಣೆ; ಸಂಬಂಧ. ೪. ಅನುಸರಿಸಿ ನಡೆಯುವನ್ನು. ೫. ತಾತ್ಪರ್ಯ: ಓಂಕಾರಮಂ ಬರೆಯಲೆನ್ನ ಕೈವಿಡಿದರ್ಥಮಂ ಕೇಳ್ಪೊಡೆ ಮೊದಲನ್ವಯಂಗೆಲ್ಲ (ಭಾವಚಂ. ೧–೬೪). [ಸಂ.]

ಅನ್ವಯಕ್ರಮ (ನಾ). ೧. ವಂಶಾನುಕ್ರಮ. ೨. [ವ್ಯಾಕ್ರ] "ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಕರ್ತೃ ಕರ್ಮ ಕ್ರಿಯಾಪದಗಳು ಅವುಗಳ ವಿಶೇಷಣಗಳು ಬಂದಿರತಕ್ಕ ಕ್ರಮಕ್ಕೆ ಅನ್ವಯಕ್ರಮವೆಂದು ಹೆಸರು" (ಮಧ್ಯಮ. ೧೫೭). [ಅನ್ವಯ + ಕ್ರಮ]

ಅನ್ವಯಕ್ಷಯ (ನಾ). ಕುಲದ ಹಾನಿ; ವಂಶನಾಶ: ಇಂತಿರದನ್ವಯಕ್ಷಯದಪವಾದದ ಪೆರ್ಪೊಲಿಯಂ ಅನಿರ್ವಳಿಸಗಂ ಪೊತ್ತು ನಿತ್ತರಿಸಲಾರ್ಪಳೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೪–೬೯ ಪ). [ಅನ್ವಯ + ಕ್ಷಯ]

ಅನ್ವಯಜ್ಞಾತಳೆ (ನಾ). ಕುಲಕ್ಕೆ ಕೇಡನ್ನು ತರುವವನು; ವಂಶನಾಶಕ: ಅನ್ವಯ ಜ್ಞಾತಳ ರು ತಮ್ಮಿಂದ ತಾವಲಿದರು ರಣಾಗ್ರದಲಿ (ಕುವ್ಯಾಗ. ೧೧–೬೯). [ಅನ್ವಯ + ಜ್ಞಾತಳೆ]

ಅನ್ವಯತಿಲಕೆ (ನಾ). ವಂಶಕ್ಕೆ ಅಲಂಕಾರದಂತಿರುವವನು; ಕುಲಕ್ಕೆ ಶ್ರೇಷ್ಠನಾದವನು: ಆಗತ ಮಹಿಮನನ್ವಯತಿಲಕನನಘಪಮ ಚರಿತ ದೈವಾಪರನು ಪುಣ್ಯನಿಧಿ (ಕುವ್ಯಾಉ. ೪–೪೦). [ಅನ್ವಯ + ತಿಲಕೆ]

ಅನ್ವಯದತ್ತಿ (ನಾ). [ಜೈನ] ತನ್ನ ವಂಶವನ್ನು ಸ್ಥಿರವಾಗಿ ನೆಲೆಗೊಳಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಮಗನಿಗಾಗಲಿ ತನ್ನ ಗೋತ್ರದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದ ಬೇರೆಯವನಿಗಾಗಲಿ ಧರ್ಮವನ್ನೂ ಸರ್ವಸ್ವವನ್ನೂ ಒಪ್ಪಿಸಿಕೊಡುವುದು: ಸಕಲದತ್ತಿಯೆಂಬುದು – ತನ್ನ ಸಂತತಿಯಂ ಪಜಿಸಲೆಂದು ಪುತ್ರಂಗಕ್ಕೆ ಗೋತ್ರಜಂಗಕ್ಕೆ ಧರ್ಮಮಂ ಸರ್ವಸ್ವಮುಮನಪ್ಪ ಯಿಸಿ ಕೊಡುವುದು ಅನ್ವಯದತ್ತಿಯೆಂಬುದು – ಅನ್ವಯಂ (ಅಜಿಪು. ೧೨–೧ ವ); ಆತ್ಮೀಯ ಸಂತತಿಸ್ಥಾಪನಾರ್ಥಂ ಪುತ್ರಂಗಂ ಗೋತ್ರಜಂಗಂ ಮೇಣ್ ಧರ್ಮಮುಮಂ ದ್ರವ್ಯಮುಮಂ ಸಮರ್ಪಿಸಿ ಕುಡುವುದು ಸಕಲದತ್ತಿಯೆಂಬುದು, ಅನ್ವಯದತ್ತಿಯುಮಿದುವೆ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೨೮೮). [ಅನ್ವಯ + ದತ್ತಿ]

ಅನ್ವಯಪ್ರದೀಪೆ (ನಾ). ಕುಲಕ್ಕೆ ದೀಪದಂತಿರುವವನು; ವಂಶವನ್ನು ಬೆಳಗಿಸುವವನು: ತನೂಭವಂ ತನಗೆ ಪುಟ್ಟ ಭೂಧಾಗಮಂ ತದೀಯ ಭುಜದಂಡದೊಳ್ ತಳೆದು ನಮ್ಮದೊಂದನ್ವಯಪ್ರದೀಪನಿಸಲ್ಕೆ[ಸಲ್ಲಸಿ] ನುತುಂ-ಮನಕ್ಕುಮ್ಮಳಂ ಪೊದಿಲ್ದುದೆನಗಂ (ಸುಲ್ಲಪು. ೪–೨೫). [ಅನ್ವಯ + ಪ್ರದೀಪ]

ಅನ್ವಯವೃದ್ಧಿ (ನಾ). ವಂಶದ ಅಭಿವೃದ್ಧಿ; ಕುಲದ ಏಳಿಗೆ: ಪ್ರಿಯ ಕಾರಿಣಿಯೆಂಬೆಳೆನನ್ವಯವೃದ್ಧಿಗೆ ಮಿದುವೆ ಮಾಡೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೯–೯). [ಅನ್ವಯ + ವೃದ್ಧಿ]

ಅನ್ವಯವ್ಯತಿರೇಕೆ (ನಾ). ಒಂದಿದ್ದರೆ ಮತ್ತೊಂದುಂಟು ಆ ಒಂದಿಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಈ ಮತ್ತೊಂದೂ ಇಲ್ಲ ಎಂಬ ವಿವರ: ಅನ್ವಯವ್ಯತಿರೇಕಿ ವೆಂದರೆ – ಕರ್ಮವುಂಟಾದರೆ ಶರೀರವುಂಟು, ಕರ್ಮವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಶರೀರ ವಿಲ್ಲವೆಂಬಂಥದು ಅನ್ವಯವ್ಯತಿರೇಕವೆನಿಸುವುದು (ವೇಸಾರ. ೪). [ಅನ್ವಯ + ವ್ಯತಿರೇಕ]

ಅನ್ವಯಸ್ಯತಂತ್ರ (ನಾ). ಅರ್ಥದ ನಿರ್ಣಯಕ್ಕಾಗಿಯೂ ಹೊಂದಿಕೆಗಾಗಿಯೂ ಬೇರೆಯ ಪದವನ್ನು ಕೋರದೆ ಸ್ವತಂತ್ರವಾಗಿರುವ ಶಬ್ದ: ಆವಂ ಅವಳ್ ಅದು ಎಂದವನ್ಯಸ್ವತಂತ್ರಂಗಳ್ ಅವಂ ಅವಳ್ ಅವುದು ಶಾನೆಂದಿವು ಅವಂ ಅವಳ್ ಅದು ಎಂದಿವಂ ಪಾರದೆ ಅನ್ವಯಿಸಿ ಕೊಳಲಜಿಯವನಾ ಪರತಂತ್ರಂಗಳ್ (ಕವಿದ. ೧೪೩ ವೃತ್ತಿ). [ಅನ್ವಯ + ಸ್ವತಂತ್ರ]

ಅನ್ವಯಾಗತ (ಗು). ವಂಶಕ್ರಮದಿಂದ ಬಂದ; ಕುಲಕ್ರಮದಿಂದ ಪ್ರಾಪ್ತವಾದ: ರಣವಂಕದಿಕ್ಕಾ ಕ್ಷಿಳೂವರರು ಮೊದಲಸ್ಯಯಾಗತವಾಗಿ ಬಂದುದೀ ಪರಿವಾರವೀ ದೇಶವೀ ನಗರವು (ಜಜಕಾ. ೯–೧೪). [ಅನ್ವಯ + ಆಗತ]

ಅನ್ವಯಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕ್ರಮವರಿತು ಜೋಡಿಸು; ಹೊಂದಿಸು: "ಅಹಿಂಸಾ ಪರಮೋಧರ್ಮಃ" ಎಂಬ ಸೂತ್ರವನ್ನು ರಾಜ್ಯಸ್ಥಾಪನೆಯಲ್ಲೂ ಅನ್ವಯಿಸಬಾರದೇಕೆ? (ಚಕ್ರವ. ೧೫೦); ಜಯಿಸಿ ಮಹಿಸಿನ ಬಳಿಕ ತನ್ನೊಡಲೊಳಿಮೆಯನನ್ವಯಿಸಿಕೊಂಡಿದುದೇನು? (ಮುಕುಳ. ೬೧೩). ೨. ಹೊಂದು; ಸಂಬಂಧಿಸು: ಮೇಲಿನ ಎರಡು ಸಂಗತಿಗಳು ನಮ್ಮ ಇಂದಿನ ಸ್ಥಿತಿಗೆ ಹೆಜ್ಜಾಗಿ ಅನ್ವಯಿಸುತ್ತವೆ (ಆಶುಸಾ. ೧೪). ೩. [ವ್ಯಾಕ್ರ] ಕರ್ತೃ ಕರ್ಮ ಕ್ರಿಯೆಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿಸಿ ಹೇಳು: ವಿಶೇಷಣ ಪದಂಗಳ್ ಪ್ರಥಮಾವಿಭಕ್ತ್ಯಂತಂ ಪಡೆದು ವಾಕ್ಯದ ಮೊದಲೊರ್ವರ್ ಅನ್ವಯಿಸುವಲ್ಲಿ ತುದಿಯ ಕಾರಕಪದದ ವಿಭಕ್ತ್ಯಂತೆ ತಳೆವುವು (ಕವಿದ. ೧೪೦ ವೃತ್ತಿ). [ಅನ್ವಯ + –ಇಸು]

ಅನ್ವಯೋಚಿತೆ (ಗು). ಅನ್ವಯಕ್ಕೆ ತಕ್ಕ; ಕುಲಕ್ಕೆ ಯೋಗ್ಯವಾದ: ಎಂದವರೆನಾತ್ಮೀಯಾನ್ವಯೋಚಿತ ವ್ರತಂಗಳೊಳ್ ದೃಢವ್ರತರಂ ಮಾಡಿ (ಅಜಿಪು. ೧೫–೧೫ ವ). [ಅನ್ವಯ + ಉಚಿತ]

ಅನ್ವಯೋದ್ಧರಣ (ನಾ). ವಂಶವನ್ನು ಉದ್ಧರಿಸುವುದು; ವಂಶಕ್ಕೆ ಮೇಲ್ಬೆಯುಂಟುಮಾಡುವುದು: ಆತ್ಮೀಯಾನ್ವಯೋದ್ಧರಣಸಮರ್ಥನಪ್ಪ ನಿಶಾತ್ಮಜಂಗೆ (ಸುಕುಮಾ. ೬–೩೫ ಪ). [ಅನ್ವಯ + ಉದ್ಧರಣ]

ಅನ್ವರ್ಥ (ಗು). ಅರ್ಥಕ್ಕೆ ಅನುಸಾರವಾದ; ಸಾರ್ಥಕವಾದ: ಜೀವರತ್ನಂ ಸ್ಥಿರತ್ವಮನ್ವರ್ಥಮಾಗಿ ತಳೆರವೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೧–೫೬); ಶತ್ರುತಪಸ ನಿಸಿಸಿದ ಚಿತಶತ್ರುನಾಮಾಯನ್ವರ್ಥಂ (ಅಜಿಪು. ೨–೪೯); ದುರ್ಲಂಭ್ಯ ಪುರಮೆಂಬ ಪೆಸರನನ್ವರ್ಥಂ ಮಾಡಿ (ಪಂಡಾಮಾ. ೧೦–೧೭೬ ವ). [ಸಂ.]

ಅನ್ವರ್ಥಕ (ನಾ). = ಅನ್ವರ್ಥ: ಚಿತ್ರ ರೇಖಾನಿರ್ಮಿತವಾದ್ದರಿಂದ ಅಥವಾ ಕಲಾಮಾತ್ರವಾದ್ದರಿಂದ ಚಿತ್ರವೆಂಬ ಹೆಸರು ಅನ್ವರ್ಥಕ (ಧ್ವನ್ಯಾಲೋ. ೨೭). [ಸಂ.]

ಅನ್ವರ್ಥತೆ (ನಾ). ಅರ್ಥಕ್ಕೆ ಅನುಸಾರವಾಗಿರುವುದು: ಉತ್ತಮ ತಪಂಗಳಿಂದತ್ಯುತ್ತಮದೇಹರ್ ವಿದೇಹರಪ್ಪುದಱಿಂ ಮೆಯ್ವೆತ್ತನ್ವರ್ಥತೆಯಂ ತಾಳ್ದಿತ್ತು ವಿದೇಹಂ ವಿದೇಹಮೆಂಬೀ ಪೆಸರಂ (ಆದಿಪು. ೧-೫೩). [ಸಂ. ಅನ್ವರ್ಥತಾ]

ಅನ್ವರ್ಥನಾಮ (ನಾ). ಗುಣಕ್ಕೆ ಮತ್ತು ಅರ್ಥಕ್ಕೆ ಅನುಸಾರವಾದ ಹೆಸರು; ಅರ್ಥಪೂರ್ಣವಾದ ಹೆಸರು: ಪುರೋಹಿತಂ . . . ತನಯರ್ಗೆ ರಾಮಕೃಷ್ಣರೆಂಬ ನಾಮಕರಣಂ ಮೊದಲಾಗೆ ಪಲವುಮನ್ವರ್ಥನಾಮಮನಿಟ್ಟು (ಜಗವಿ. ೩-೨೬ ವ); ರೂಢನಾಮಮೆಂದುಂ, ಅನ್ವರ್ಥನಾಮಮೆಂದುಂ, ಅಂಕಿತನಾಮಮೆಂದುಂ ನಾಮಂ ಮೂದೆಜನಾಗಿರ್ಪುದು . . . ಅನ್ವರ್ಥನಾಮಂ ಗುಣಾನುರೂಪಮೆಂದುಂ, ಅರ್ಥಾನುರೂಪಮೆಂದು ಮಿರ್ತೆಜನಾಗಿರ್ಪುದು (ಶಮದ. ೭೬ ವೃತ್ತಿ); ಕುರುಡ, ಕುಂಟ, ಹೆಳವ ಮೊದಲಾದ ನಾಮವಾಚಕಗಳನ್ನು ಅನ್ವರ್ಥನಾಮಗಳೆಂದು ಕರೆಯುವುದುಂಟು (ಮಧ್ಯಮ. ೨೬). [ಅನ್ವರ್ಥ + ನಾಮ]

ಅನ್ವರ್ಥಾಭಿಧಾನ (ನಾ). = ಅನ್ವರ್ಥನಾಮ: ಜನ್ಮೋತ್ಸವಾನಂತರಮಾ ಬಾಳಕಂಗೆ ಬಾಹುಬಲಿಯೆಂಬನ್ವರ್ಥಾಭಿಧಾನಮನಿಟ್ಟು (ಆದಿಪು. ೮-೫೦ ವ). [ಅನ್ವರ್ಥ + ಅಭಿಧಾನ]

ಅನ್ವವಾಯ (ನಾ). ವಂಶ; ಮನೆತನ; ಪೀಳಿಗೆ: "ಅನ್ವವಾಯಃ, ಅನ್ವಯಃ . . . ಕುಳಂ – ಈ ೬ ಕುಲಂ" (ಹಲಾಯು. ೬೬-೨೪೨); ಬಗೆದುಂ ನಿನ್ನನ್ವವಾಯೋನ್ನತಿಯನಿವಳತಿಸ್ನೇಹಸಂಬಂಧಮಂ . . . ಪಾಲಿಪ್ಪುದು (ಆದಿಪು. ೪-೫೫). [ಸಂ.]

ಅನ್ವಾದಿ (ನಾ). ಭೋಗ್ಯದಾರನಾದವನು ತಾನು ಭೋಗ್ಯಮಾಡಿಕೊಂಡಿದ್ದ ಆಸ್ತಿಯನ್ನು ಬೇರೊಬ್ಬನಿಗೆ (ಬದಲಾಯಿಸಿ) ಭೋಗ್ಯಮಾಡುವುದು (ಕಿಸಂಗ್ಲಾ. ೪೭). 'ಅನ್ವಾದಿದಾರ' ಪರಾ. [< ಸಂ. ಅನ್ವಾಧಿ]

ಅನ್ವಾದಿದಾರ (ನಾ). ಆಸ್ತಿಯನ್ನು ಮೊದಲು ಭೋಗ್ಯಮಾಡಿಕೊಂಡಿರುವವನಿಂದ ಆತನ ಹಣವನ್ನು ಕೊಟ್ಟು ತನಗಾಗಿ ಭೋಗ್ಯಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವವನು (ಕಿಸಂಗ್ಲಾ. ೪೭); (ಮೈಗೆಜೆ. IV, ೭೬೩). 'ಭೋಗ್ಯದಾರ' ಪರಾ. [ಅನ್ವಾದಿ + –ದಾರ್ಯ]

ಅನ್ವಾಧಾನ (ನಾ). ಹೋಮಾಗ್ನಿಗೆ ಸಮಿತ್ತುಗಳನ್ನು ಹಾಕಿ ಉಜ್ವಲಗೊಳಿಸುವುದು; ಅಗ್ನಿಸಂಧಾನ: ಅರಣಿಯನು ಮೃಗವೆಳೆದು ಕೊಂಡೀ ಹೊದಱ ಹೊಕ್ಕುದು ಬಹಳಕಾನನದ ಆಳಿದುದನ್ವಾಧಾನವಿತರರ ಹಳಿವಿಗಾನೊಳಗಾದೆನೆನೆ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೨೩-೬). [ಸಂ.]

ಅನ್ವಾಯ (ನಾ). = ಅನ್ವಯ: ಭರತಾನ್ವಾಯಕ್ಕೆ ಕಲಂಕಮಾಗದಂತಿರೆ ನೆಗೞ್ವೆಂ (ಗದಾಯು. ೬-೪). [ಸಂ.]

ಅನ್ವಾಸನ (ನಾ). ೧. ಒಬ್ಬರು ಕುಳಿತುಕೊಂಡ ಮೇಲೆ ತಾನು ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳುವುದು; ಇತರರಿಗೆ ಆಸನಕೊಟ್ಟು ಆಮೇಲೆ ತಾನು ಆಸನದಲ್ಲಿ ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳುವುದು. ೨. ಸೇವೆ; ಪೂಜೆ; ಸತ್ಕಾರ. ೩. ಪಶ್ಚಾತ್ತಾಪ; ಪರಿತಾಪ. ೪. ಕಾರ್ಖಾನೆ; ಉದ್ಯೋಗಶಾಲೆ; ಕಮ್ಮಾರರೇ ಮುಂತಾದವರ ಕೆಲಸದ ಮನೆ: "ಕರ್ಮಶಾಲಾ, ಅನ್ವಾಸನಂ – ಈ ೨ ಪಂಚಕಾರುಕರುಂ ಕೆಲಸಂಗೆಯ್ವ ಮನೆ" (ಹಲಾಯು. ೫೦-೧೪೨). ೫. [ವೈದ್ಯ]ಸ್ನೇಹವಸ್ತಿ ಎಂಬ ಉಪಚಾರ; ಎನಿಮಾ; ಆಸನದ್ವಾರದ ಮೂಲಕ ಮೃದುವಾದ ದ್ರವದ್ರವ್ಯವನ್ನು ಕರುಳಿಗೆ ಸೇರಿಸಿ ಸ್ವಲ್ಪಹೊತ್ತಿನ ಮೇಲೆ ಹೊರಕ್ಕೆ ಬಿಡುವ ಚಿಕಿತ್ಸೆ. [ಸಂ.]

ಅನ್ವಾಹಾರ್ಯ (ನಾ). ೧. ಪುರೋಹಿತರಿಗೆ ಅಥವಾ ನಿಮಂತ್ರಿತರಿಗೆ ಶ್ರಾದ್ಧಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಕೊಡುವ ದಕ್ಷಿಣೆ ಇತ್ಯಾದಿ. ೨. ಪ್ರತಿ ಅಮಾವಾಸ್ಯೆಯಲ್ಲಿ ಪಿತೃಗಳಿಗಾಗಿ ನಡಸುವ ದರ್ಶಶ್ರಾದ್ಧ; ಮಾಸಿಕ ಶ್ರಾದ್ಧ. [ಸಂ.]

ಅನ್ವಾಹಿತ (ನಾ). ೧. ಸರಿಯಾದ ಹಕ್ಕುದಾರನಿಗೆ ತಲಪಿಸಬೇಕೆಂದು ಕೋರಿ ಒಬ್ಬರಲ್ಲಿ ನ್ಯಾಸವಾಗಿಟ್ಟಿರುವ ವಸ್ತು. ೨. ಸರಿಯಾಗಿ ನೋಡಿಕೊಳ್ಳದಿರುವುದರಿಂದ ಆರಿಹೋಗಿದ್ದು ಮತ್ತೆ ಹೊತ್ತಿಸಿ ಹುತಗೊಳಿಸಿದ ಹೋಮಾಗ್ನಿ. ೩. ಮದುವೆಯ ಹೆಣ್ಣಿಗೆ ಆಕೆಯ ತಾಯಿತಂದೆಗಳಾಗಲಿ, ಗಂಡನ ಕಡೆಯವರಾಗಲಿ ಬಹುಮಾನವಾಗಿ ಕೊಡುವ ಸ್ತ್ರೀಧನ. [ಸಂ.]

ಅನ್ವಿತ (ಗು). ೧. ಅನುಸರಿಸಲ್ಪಟ್ಟ; ಒಡಗೂಡಿದ; ಯುಕ್ತನಾದ. ೨. ಊಹಿಸಿ ತಿಳಿಯಬಹುದಾದ. (ನಾ). ೩. ಸೇರಿದವನು; ಸಂಬಂಧಿಸಿದವನು. ೪. ಹಿತ; ಉಚಿತರೀತಿ: ಉಣಿ ಪ್ರತ್ಯಯ ಮೊದವುಗುಮನ್ವಿತದಿನುಣ್ಬನಿದನೆಂಬೆಡೆಯೊಳ್ . . . "ಅನ್ವಿತದಿಂ = ಹಿತದಿಂದೆ" (ಶಮದ. ೨೦೨ ಟೀ). ೫. ತಿಳಿದವನು; ವಿದ್ವಾಂಸ: ವ್ಯಾಪ್ತದಿಗಂತಂ ಕಾವ್ಯಮೆಂದನ್ವಿತಸುಕವಿಜನಂ ಮೆಚ್ಚೆ (ಆದಿಪು. ೧-೨೬); ಮುನ್ನಾರುಂ ಜಾತಕಮಂ ಕನ್ನಡದಿಂ ವ್ಯಕ್ತಮಾಗಿ ಪೇೞ್ದನ್ವಿತರಿಲ್ಲ (ಜಾತತಿ. ೧-೧೬); "ಅನ್ವಿತರ್ = ವಿದ್ವಾಂಸರ್" (ಶಮದ. ೨೧೫ ಟೀ).

ಅನ್ವಿತಮಾಗು = ಕೂಡಿಬರು; ಅಳವಡು; ಸಮಾವಿಷ್ಟವಾಗು: ಪುರಾಣಸ್ಥಿತಿಯೊಳೆ ಕವಿರತ್ನನಿನನ್ವಿತಮಾದುದು ಸಗರಚಕ್ರವರ್ತಿಯ ಚರಿತಂ (ಅಜಿಪು. ೧೨-೨೮). [ಸಂ.]

ಅನ್ವಿತಾಭಿಧಾನ (ನಾ). [ತತ್ತ್ವಶಾ] ಪದಗಳ ಸಾಮರ್ಥ್ಯದಿಂದಲೇ ಪದಾರ್ಥಗಳಿಗಿರುವ ಪರಸ್ಪರ ಸಂಬಂಧವು ತಿಳಿಯುವುದು: ಸಂಬಂಧವು ಪದಶಕ್ತಿಯಿಂದಲೇ ತಿಳಿಯುವುದೆಂದು ಪ್ರಾಭಾಕರರು ಹೇಳುವರು. ಇದಕ್ಕೆ ಅನ್ವಿತಾಭಿಧಾನವೆಂದು ಹೆಸರು (ಹಿಂದಸಾ. ೧೪೫). [ಅನ್ವಿತ + ಅಭಿಧಾನ]

ಅನ್ವಿತಾಭಿಧಾನವಾದ (ನಾ). [ತತ್ತ್ವಶಾ] ಪದಗಳ ಸಾಮರ್ಥ್ಯದಿಂದಲೇ ಪದಾರ್ಥಗಳಿಗಿರುವ ಸಂಬಂಧವು ತಿಳಿಯುವುದೆಂಬ ವಾದ: ಭಾಷಾಜ್ಞಾನವುಳ್ಳ ಮನುಷ್ಯನಿಗೆ ಪದಗಳ ಶ್ರವಣವಾದರೆ ಪದಾರ್ಥಗಳ ಸ್ಮರಣೆ ಬರುವುದು. ಅನಂತರ ಆಕಾಂಕ್ಷಾಯೋಗ್ಯತಾ, ಸಂದರ್ಭ, ಪ್ರಕರಣ, ತಾತ್ಪರ್ಯ ಮೊದಲಾದ ಪರಾಮರ್ಶದಿಂದ ಪದಗಳು ಶೋಧಿತಗಳಾಗಿ ವಾಕ್ಯಾರ್ಥವೆಂಬ ಪರಸ್ಪರಾನ್ವಿತ ಪದಾರ್ಥಗಳ ಜ್ಞಾನ ಉದಯಿಸುವುದು. ಇದೇ ಅನ್ವಿತಾಭಿಧಾನವಾದ (ಹಿಂದಸಾ. ೧೪೫). [ಅನ್ವಿತಾಭಿಧಾನ + ವಾದ]

ಅನ್ವಿತಾಭಿಧಾನವಾದಿ (ನಾ). [ತತ್ತ್ವಶಾ] ಪದಗಳ ಸಾಮರ್ಥ್ಯದಿಂದಲೇ ಪದಾರ್ಥಗಳಿಗಿರುವ ಸಂಬಂಧವು ತಿಳಿಯುವುದು ಎಂದು ವಾದಮಾಡುವವನು: ಅಭಿಹಿತಾನ್ವಯವಾದವನ್ನು ಒಪ್ಪದಿರುವ ಪಕ್ಷವೂ ಹಿಂದಿನಿಂದ ಉಂಟು. ಅನ್ವಯವಿಶಿಷ್ಟವಾಗಿಯೇ ವಾಕ್ಯದ ಪದಗಳ ಅರ್ಥವನ್ನು ಗ್ರಹಿಸುತ್ತೇವೆ; ಆದಕಾರಣ ಪದಗಳ ಅರ್ಥವೇ ವಾಕ್ಯದ ಅರ್ಥ; ಇವೆರಡೂ ಬೇರೆ ಬೇರೆಯಲ್ಲ ಎಂದು ಇವರ ಮತ. ಈ ಕಾರಣದಿಂದ ಅವರಿಗೆ ಅನ್ವಿತಾಭಿಧಾನವಾದಿಗಳೆಂಬ ಹೆಸರು ಬಂದಿದೆ (ಭಾರವಿಾ. ೨೪೯). [ಸಂ. ಅನ್ವಿತಾಭಿಧಾನವಾದಿನ್ (ಅನ್ವಿತಾಭಿಧಾನ + ವಾದ + –)]

ಅನ್ವಿತಾರ್ಥ (ನಾ). ೧. ಸ್ಪಷ್ಟವಾದ ಅರ್ಥವುಳ್ಳದ್ದು: ಸಾಮಾನ್ಯಮಲ್ಲಿದು ಪದಾರ್ಥದೊಳನ್ವಿತಾರ್ಥಂ ನಾಮಂ ವಸಂತತಿಲಕಂ ಕಮಲಾಯತಾಕ್ಷೀ (ಛಂದೋಂಬು. ೨-೯೬). ೨. ಅರ್ಥ ಹೊಂದಿಕೆಯಾಗುವ ಸ್ಥಳ: ಸ್ವರದಿನನಾದಿಷ್ಟರೇಫದಿಂ ಪರದೊಳಮರ್ದು ತೋಜ್ ಪವರ್ಗಂ

ದೊರೆಕೊಳ್ಗುಂ ವಾದೇಶಮದರೆ ಉಱಿ ವಾಕ್ಯದೊಳಮನ್ವಿತಾರ್ಥದೊಳಕ್ಕುಂ [ಪಾಠಾಂ. ರ್ಥಂಗಳೊಳಕ್ಕುಂ] (ಕಾವ್ಯಾವ. ೬೩).
[ಅನ್ವಿತ + ಅರ್ಥ]

ಅನ್ವಿತೆ (ನಾ). ಹೊಂದಿದವಳು; ಯುಕ್ತಳು: ಕಾಂತಿಯೆಂಬ ಗುಣದೊಳನ್ವಿತೆಯಪ್ಪ ವಾಕ್ಕೆಂಬ ದೇವಿಗೆ . . . ನಮಸ್ಕರಿಸುವಾತನಪ್ಪೆಂ (ಶಮದ. ೧ ವೃತ್ತಿ). [ಸಂ. ಅನ್ವಿತಾ]

ಅನ್ವಿಷ್ಟ (ಗು). ಹುಡುಕಲ್ಪಟ್ಟ; ಹುಡುಕಿದ. [ಸಂ.]

ಅನ್ವೀಕ್ಷಣ, ಅನ್ವೀಕ್ಷಣೆ (ನಾ). ೧. ಹುಡುಕುವುದು; ಅರಸುವುದು. ೨. ಪರಾಮರ್ಶೆ. ೩. ಧ್ಯಾನ; ಚಿಂತನೆ. **ಅನ್ವೀಕ್ಷಣೆ** ೧. (ಕಿ). [ಸಂ.]

ಅನ್ವೀಕ್ಷಣೆ 'ಅನ್ವೀಕ್ಷಣ' ನೋ.

ಅನ್ವೀಕ್ಷೆ (ನಾ). = ಅನ್ವೀಕ್ಷಣ. [ಸಂ. ಅನ್ವೀಕ್ಷಾ]

ಅನ್ವೇಷಕ (ನಾ). ಹುಡುಕುವವನು: 'ಎಕ್ಸ್‌ಪ್ಲೋರರ್' ಎಂದರೆ 'ಅನ್ವೇಷಕ' (ಬೇರೆ ಪ್ರದೇಶಕ್ಕೆ ಹೋಗಿ ಪರೀಕ್ಷಿಸುವವ) ಎಂದು ಅರ್ಥ (ಆಕಾಶ. ೪೭); ವರ್ಷಗಟ್ಟಲೆ ಆ ಪ್ರಾಂತದಲ್ಲೇ ಅಲೆಯುತ್ತಿದ್ದ ಅವನಿಗೆ 'ಅನ್ವೇಷಕ' ನೆಂದೇ ಹೆಸರಾಗಿ ಹೋಗಿತ್ತು (ಯೋಧಪು. ೫೩). [ಸಂ.]

ಅನ್ವೇಷಣ, ಅನ್ವೇಷಣೆ (ನಾ). ಹುಡುಕುವುದು; ಪರಿಶೋಧನೆ: ಯಮಕವನ್ನು ಪ್ರಯೋಗಿಸುವ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ವಿಶಿಷ್ಟ ಶಬ್ದಗಳ ಅನ್ವೇಷಣವೆಂಬ ಪ್ರಯತ್ನಾಂತರವು ಕವಿಯಲ್ಲಿ ಕಂಡೇ ಕಾಣುತ್ತದೆ (ಧ್ವನ್ಯಾಲೋ. ೭೯). **ಅನ್ವೇಷಣೆ**: ಪುಣ್ಯದನ್ವೇಷಣೆಗೆ ಪೋಪ ಪಾಪದ ತೆರದಿ ಪೊರಮಟ್ಟಳರಮನೆಯಿನಾ ಮುದುಕಿ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೧೨೧–೨೬೭); ಅಭಿರುಚಿಗಳ ಅನ್ವೇಷಣೆಯ ಕಾರ್ಯವನ್ನೂ ಸಾಧಿಸಬೇಕು (ಶಿಕ್ಷದ. ೧೮೮). [ಸಂ.]

ಅನ್ವೇಷಣೆ 'ಅನ್ವೇಷಣ' ನೋ.

ಅನ್ವೇಷಿತ (ಗು). = ಅನ್ವಿಷ್ಟ. [ಸಂ.]

ಅನ್ವೇಷಿಸು (ಕ್ರಿ). ಹುಡುಕು; ಪರಿಶೋಧಿಸು: "ನನ್ನ ಜೀವನದಲ್ಲೆಲ್ಲ ನನ್ನ ಗೀತಗಳ ಮೂಲಕ ನಾನು ನಿನ್ನನ್ನು ಅನ್ವೇಷಿಸಿದ್ದೇನೆ" (ಧರ್ಮಸಾ. ೮೭). [ಅನ್ವೇಷಣ + –ಇಸ್ಸು$_3$]

ಅನ್ವೇಷ್ಟೃ (ನಾ). ಹುಡುಕುವವನು; ವಿಚಾರಶೀಲ: "ಅನ್ವೇಷ್ಟಾ, ಅನುಪದೀ – ಈ ೨ ಅಱಕೆಕಾಱಂ" (ಹಲಾಯು. ೬೨–೨೨೫). [ಸಂ.]

ಅಪ 'ಅಪ್ಪ$_1$' ನೋ.

ಅಪಕರ್ಷ (ನಾ). ಕುಂದು; ದುರ್ದೆಶೆ; ಕೀಳುದೆಸೆ; ಕಷ್ಟದ ಸನ್ನಿವೇಶ: ಜಡರನ್ಯಾಪಕರ್ಷದಿಂ ರಾಗಿಸರೇ (ಪಂಠಾಮಾ. ೧೧–೧೮೧). ಉತ್ಕರ್ಷ ಹೋ. [ಸಂ.]

ಅಪಕರ್ಷಕ (ಗು). ೧. ದುರ್ದೆಶೆಯನ್ನುಂಟುಮಾಡುವ; ಕುಂದು ಕೊರತೆಯನ್ನು ತರತಕ್ಕ. (ನಾ). ೨. ದೇಹದ ಯಾವ ಭಾಗವನ್ನಾದರೂ ಅದರ ನಿಯತಸ್ಥಾನದಿಂದ ಎಳೆಯುವ ಸ್ನಾಯು (Abductor. ಇಂಕನಿ). [ಸಂ.]

ಅಪಕರ್ಷಣ (ನಾ). ೧. ಇರುವ ಕಡೆಯಿಂದ ಬೇರೆ ಕಡೆಗೆ ಸೆಳೆಯುವುದು. ೨. ಕುಗ್ಗಿಸುವುದು; ಕಡಮೆ ಮಾಡುವುದು; ತೆಗೆಯುವುದು: ತೀವಿದುದ್ಧಾರಪಲ್ಯಂ ತದಂತರ್ಗತ ರೋಮಂಗಳಂ ಪ್ರತಿಸಮಯ ಮೊಂದೊಂದಂ ಅಪಕರ್ಷಣಂ ಮಾಡಿದೊಡೆಂದಾಗೆ ರಿಕ್ತಮಕ್ಕುಮಾ ಕಾಲಮಂ ಉದ್ಧಾರಪಲ್ಯೋಪಮಮೆಂಬುದು (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೧೭೫). [ಸಂ.]

ಅಪಕಾರ (ನಾ). ಅಹಿತವನ್ನು ಮಾಡುವುದು; ಕೆಡುಕು ಮಾಡುವುದು; ಕೆಡುಕು; ದ್ರೋಹ: "ಕೆಟ್ಟುದು ದ್ರೋಹಮಪಕಾರಮಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೩೨–೨೬); ಪೃಥಿವಿ ನೆನೆದಪಕಾರ ಲೋಕಪ್ರಥಿತವಾಯಿತು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೨೬–೪೬); ಅಪಕಾರ ಮಾಡುವವ ಅಪಕೀರ್ತಿಗೆ ಅಂಜಿಯಾನೆ (ಗಾದೆ). [ಸಂ.]

ಅಪಕಾರಕ (ಗು). ಕೆಡುಕನ್ನುಂಟುಮಾಡುವ; ಅಪಕಾರವನ್ನು ಮಾಡುವ: ರೋಗಿ ಎಷ್ಟೇ ಉತ್ತಮವಾದ ಔಷಧವನ್ನು ಸೇವಿಸುತ್ತಿದ್ದರೂ ಅಹಿತವಾದ ಆಹಾರ ಅಪಕಾರಕವಾಗುತ್ತದೆ (ರೂಢಿ). [ಸಂ.]

ಅಪಕಾರಿ (ನಾ). ಅಹಿತವನ್ನು ಮಾಡುವವನು; ವಿರೋಧವನ್ನು ಆಚರಿಸುವವನು; ಅಪಕಾರ ಮಾಡುವವನು: ಕೌರವನ ಮೇಲಿಲ್ಲದಗ್ಗದ ವೈರವೀತನಮೇಲೆ ನಮಗಪಕಾರಿಯಾತನು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೨೬–೨೪); ಅಪಕಾರಿಗುಪಕಾರವೆಸಗುವುದಾದರೆ ಅದರೊಳು ಹಿರಿತನವುಂಟು (ಇಂಚಾಪ. ೨೨೨–೯೯). [ಸಂ. ಅಪಕಾರಿನ್]

ಅಪಕೀರ್ತಿ (ನಾ). ಕೆಟ್ಟ ಹೆಸರು; ದುರ್ಯಶ; ನಿಂದೆ: ಜನಪನಪಕೀರ್ತ್ಯಂಗನೆಗೆ ತೊಡಿಸಿದನು ಭೂಷಣವ (ಕುವ್ಯಾಉ. ೨–೨೨); ಅಱಿವು ಮಱೆದಪಕೀರ್ತಿನಾರಿಯ ಸೆಱಗ ಹಿಡಿದರು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೬–೨೭). [ಸಂ.]

ಅಪಕೃತ (ನಾ). ೧. ಅಪಕಾರ ಹೊಂದಿದವನು; ಕೇಡಿಗೆ ಗುರಿಯಾದವನು. ೨. ಕೇಡು; ಅಪಕಾರ; ಅಹಿತ. ೩. ಅನಿಷ್ಟ; ದುಷ್ಕರ್ಮ ಪರಿಣಾಮ: ಏನೆಂಬೆನಪಕೃತದ ಸೂಚಕವನು (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೭–೫೦). [ಸಂ.]

ಅಪಕೃತಿ (ನಾ). ೧. = ಅಪಕಾರ: ಉಪಕೃತಿಯಂ ನೆನೆಯದೆ ನೀನಪಕೃತಿಯನೊಡರ್ಚಿದೈ ದುರಾತ್ಮನೆ (ಪಂಠಾಮಾ. ೧೧–೧೩೭). ೨. ತಪ್ಪು ಕೆಲಸ: ಇತ್ತಲಪಕೃತಿಯಂ ಗುರುಗಳೊಡನಾಲೋಚಿಸಿ (ಪಂಠಾಮಾ. ೧೦–೧೭೮ ವ). [ಸಂ.]

ಅಪಕೃತ್ಯ (ನಾ). = ಅಪಕಾರ. [ಸಂ.]

ಅಪಕೃಷ್ಟ (ಗು). ೧. ದೂರಕ್ಕೆ ಒಯ್ಯಲ್ಪಟ್ಟ; ಕೆಳಕ್ಕೆ ಇಳಿಸಿದ; ಅಗಲಿಸಿದ. ೨. ನೀಚ; ಹೀನ. 'ಉತ್ಕೃಷ್ಟ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅಪಕ್ರಮ (ನಾ). ೧. ದೂರ ಹೋಗುವುದು; ಹಿಂದೆ ಸರಿಯುವುದು. ೨. ತಪ್ಪಿಸಿಕೊಂಡು ಓಡಿಹೋಗುವುದು; ಪಲಾಯನ. ೩. ಕ್ರಮಕ್ಕೆ ವಿರೋಧವಾದುದು; ಅಕ್ರಮ: ಜನಿಯಿಸುಗುಮಧಿಕರಾಗಮನೆನಸುಮಪಕ್ರಮದೆ ವಾರುಣೀ ಸಂಶ್ಲೇಷಂ (ಕವಿರಾ. ೩–೩೪). [ಸಂ.]

ಅಪಕ್ರಮಣ (ನಾ). ದೂರಹೋಗುವುದು; ತಪ್ಪಿಸಿಕೊಂಡು ಹೊರಟು ಹೋಗುವುದು; ಹಿಂದೆ ಸರಿಯುವುದು. [ಸಂ.]

ಅಪಕ್ರಾಂತ (ನಾ). ೧. ಹಿಂದಕ್ಕೆ ಸರಿಯುವುದು ೨. ಹಿಂದಕ್ಕೆ ಸರಿದವನು; ಓಡಿಹೋದವನು. ೩. [ನಾಟ್ಯ] ನಾಟ್ಯಕ್ರಮದಲ್ಲಿ ಹಿಂದೆ ಸರಿಯುವ ಒಂದು ಭಂಗಿ. [ಸಂ.]

ಅಪಕ್ವ (ಗು). ೧. ಬೇಯದೆ ಇರುವ; ಬೇಯಿಸದೆ ಇರುವ; ಹಸಿಯ. ೨. ಮಾಗಿಲ್ಲದ; ಹಣ್ಣಾಗದಿರುವ. ೩. ಜೀರ್ಣವಾಗದ. [ಸಂ.]

ಅಪಕ್ವತೆ (ನಾ). ಪಕ್ವವಾಗಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ: ಇಪ್ಪತ್ತೈದು ವರ್ಷಗಳ ಹಿಂದಿನ ಕಾಗದದಲ್ಲಿ ಅಪಕ್ವತೆಯೂ ಅತಿರೇಕವೂ ಸಹಜವಾಗಿಯೇ ಇದ್ದರೂ (ಸಮಾಲೋ. ೪). [ಸಂ. ಅಪಕ್ವತಾ]

ಅಪಕ್ವಸ್ಥಿತಿ (ನಾ). ಪರಿಪಾಕವಲ್ಲದ ಸ್ಥಿತಿ. [ಅಪಕ್ವ + ಸ್ಥಿತಿ]

ಅಪಕ್ಷಪತಿತ (ನಾ). ಪಕ್ಷಪಾತವಿಲ್ಲದವನು; ನಿಷ್ಪಕ್ಷಪಾತಿ: ಜಯವಾದಮನಖಿಳ ಜಗಜ್ಜಯಪತ್ರಮನಪಕ್ಷಪತಿತರ್ ಕುಡೆ ಕೊಂಡಯ ನಯವಿನಯಪರಂ ಮಾಣಿಯನವಮನ್ನಿಸದೆ ವಿಭು ಕರಂ ಮನ್ನಿಸಿದಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೮–೧೫೦). [ಸಂ.]

ಅಪಕ್ಷಾತಿ (ನಾ). ಅಪಕೀರ್ತಿ; ಕೆಟ್ಟ ಹೆಸರು; ದೂರು: ಈ ಮನೇಲಿ ಏನಾದರೂ ಅವಳಿಗೆ ಆಯ್ತು ಅನ್ನೋ ಅಪಕ್ಷಾತಿ ಒಂದು ಬೇಡ (ಚಿಕರಾ. ೧೨). [< ಸಂ. ಅಪಖ್ಯಾತಿ]

ಅಪಕ್ಷತೆ (ನಾ). ಕಣ್ಣುರೆಪ್ಪೆ ಬಡಿಯದಿರುವುದು ; ರೆಪ್ಪೆ ಮಿಟುಕಿಸದಿರುವುದು : ಅನ್ಯತ ಚತುರಾನನತ್ವಮಖಿಲಾಗಮವಿತ್ವಮಪಕ್ಷ್ಮತಾ ಸಮಾಯತ ಗಗನಪ್ರಚಾರಮಪಜೀವನಧರಂ . . . ಏಂ ಜಿನಸೊಳ್ ಪೊದ ಬ್ಪುವೋ (ಆದಿಪು. ೧೦-೪೨). [ಸಂ. ಅಪಕ್ಷ್ಮತಾ]

ಅಪಕ್ಷ್ಮಪಾತ (ನಾ). ರೆಪ್ಪೆ ಬಡಿತವಿಲ್ಲದವನು ; ರೆಪ್ಪೆ ಮಿಟುಕಿಸದವನು : ಬಿಲ್ಲುಂಬಿಗುಮಾಗಿ ಚಿತ್ರನಸ್ತರೂಪುಗಳಂತೆ ನಿಶ್ಚಳೀಭೂತರುಮಪಕ್ಷ್ಮಪಾತರುಮಾಗಿ ನೀಡುಂ ನೋಡಿ (ಕಾಂಕಿಪು. ೪-೧೧ ವ). [ಸಂ. (ಅಪಕ್ಷ್ಮ + ಪಾತ)]

ಅಪಕ್ಷ್ಮಸ್ಪಂದ (ನಾ). ೧. ರೆಪ್ಪೆಗಳ ಅಲುಗಾಟವಿಲ್ಲದೆ ಇರುವುದು. ೨. ರೆಪ್ಪೆಗಳ ಬಡಿತವಿಲ್ಲದವನು. 'ಅಪಕ್ಷ್ಮಸ್ಪಂದತ್ವ' ಪರೂ. [ಸಂ. (ಅಪಕ್ಷ್ಮ + ಸ್ಪಂದ)]

ಅಪಕ್ಷ್ಮಸ್ಪಂದತ್ವ (ನಾ). ರೆಪ್ಪೆಗಳ ಬಡಿತವಿಲ್ಲದಿರುವ ಸ್ಥಿತಿ : ಅಪಕ್ಷ್ಮಸ್ಪಂದತ್ವಮುಂ ಗಮ್ಭೀರತೆಯಮಸ್ಮಯಸುಧಿಕ್ಷತ್ವಮುಂ (ಜಾವಂಪು. ೬೩). [ಅಪಕ್ಷ್ಮಸ್ಪಂದ + -ತ್ವ]

ಅಪಖ್ಯಾತಿ (ನಾ). ಅಪಕೀರ್ತಿ ; ಕೆಟ್ಟ ಹೆಸರು : ಮಗನಕ್ಕನವನೆ ಪಾರಲೌಕಿಕನಗಡಕುಮಪಖ್ಯಾತಿ ತನ್ನನು ತಗುಂಬುದ್ಕಿಹಿದಲ್ಲಿ (ಕುಮ್ಮಾಅ. ೧೦-೧೩). [ಸಂ.]

ಅಪಗಂಟು (ನಾ). ಬಡಿಸಲಾಗದ ಗಂಟು ; ಕಗ್ಗಂಟು (?) : ಸಾವ ಪುಟ್ಟುವ ಕುತ್ಸನೊಪ್ಪುವ ಸುಪ್ಪು ಚಪ್ಪರಿಪಿಯವಸ್ಥಾವಿಶೇಷಮೆ ತನ್ನ ಮೆಯ್ಯಿರಿಯಾದ ಸಂಸ್ಕೃತಿವಾರ್ಧಿಯೊಳ್ ಜೀವಿಸಾಸಿ ಧನಾಸಿಯೆಂಬಪಗಂಟು ಪಣ್ಣಿದ ಕಜ್ಜಿಯುಂ ಜೀವನಂ ಗಡ ಕಟ್ಟಿ ನೆಟ್ಟಿನೆ ಕರ್ಮಬಂಜ್ಜುಗು ಮೊರ್ಮಂಬುಂ (ವರ್ಧಮಾ. ೧೨-೯೪). [< ಸಂ. ಅಪಗ್ರಂಥಿ ?]

ಅಪಗತ (ಗು). ೧. ದೂರ ಸರಿದ ; ಬಿಟ್ಟು ಹೋದ; ತೊಲಗಿದ : ಸ್ವಪರಪ್ರಮ್ಯಾದಿಗಳಿಂದಪಗತಸಪ್ತಂತೆ ಕಲ್ಪಿಸಿಂಕಳಧಾತಂ ಸ್ವಪರಪ್ರಮ್ಯಾದಿಗಳಿಂದಪಗತಕಸಿಕ್ಯಂ ಶಿಷಾತ್ಮಮಂ ಶಿಷಾದಿಂದಂ (ಪರಮಾ. ೫೯-೬೪). ೨. ತಿರಿಹೋದ : ಅರಮನೆಯಂ ಗಜಬಜದ ಹಡನಜಿದರಸನಪಗತನೆಂದು ಪಾಳಯದಿರುಳು ನಡುಗಿತು (ಕುಮ್ಮಾದ್ವಿ. ೭-೫೫). [ಸಂ.]

ಅಪಗತಕಪಟ (ನಾ). ೧. ವಂಚನೆಯಿಲ್ಲದ ಸ್ಥಿತಿ : ಅಪಗತಕಪಟದಿ ನಟನದನುಪದೇಶಂಗೆಯ್ದು ಪರಿ ಪೋಗೆನೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧೧-೧೩). ೨. ಮೋಸವನ್ನುಳಿದವನು ; ಕಪಟವಿಲ್ಲದ ದವನು : ನಿರ್ಮಲ ಶುಕ್ಲಧ್ಯಾನನಿವಗಲ್ಲದೇಕಸ್ಥಾನಂ ಪೆರ್ಗುರ್ಂಬಿ ಬಗೆವೊಡಪಗತಕಪಟಾ (ಜಿನಸಿ. ೧೧). [ಅಪಗತ + ಕಪಟ]

ಅಪಗತಗ್ಲಾನಿ (ನಾ). ಶ್ರಮವು ಪರಿಹಾರವಾದ ಸ್ಥಿತಿ : ದ್ರುಪದಸುತೆ ಯುತ್ಸವನ ಮುಖಜನದಪಗತಗ್ಲಾನಿಯನು ಪರಿಜನದುಪಚಿತಾನಂದವನು ಬಣ್ಣಿಸಲರಿದು ತಗಗೆಂದ (ಕುಮ್ಮಾಅ. ೧೨-೬೩). [ಅಪಗತ + ಗ್ಲಾನಿ]

ಅಪಗತತಂದ್ರ (ನಾ). ತೂಕಡಿಕೆಯಿಲ್ಲದವನು; ಆಲಸ್ಯವಿಲ್ಲದವನು ; ಜಾಗರೂಕ ; ಎಚ್ಚರವುಳ್ಳವನು : ಅಪರಾಜಿತಜಿರನಣ್ಮು ತೇಂದ್ರನಪಗತತಂದ್ರಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೫-೧) ; ಧರಣೇಶ್ವಜನಿಂಬಂ ಪೇಜ ರೇಂದ್ರನಪಗತತಂದ್ರಂ (ಶಂದ್ರಪ್ರ. ೬-೬). [ಅಪಗತ + ತಂದ್ರ]

ಅಪಗತತ್ವ (ನಾ). ದೂರ ಸರಿಯುವುದು ; ಬಿಟ್ಟುಹೋಗುವುದು : ಭರ್ತೃಸೇವೆಯಿಂದಪಗತತ್ವವ ಪಡೆದೊಡಾಕೆ ಪಾಪಿಸಿಯೆಂಪಪಳದು ಲೋಕ ಸಮ್ಮತದಲಿ (ವೆಂಕಾರಾ. ೨-೧೦-೧೫). [ಅಪಗತ + -ತ್ವ]

ಅಪಗತಮತಿ (ನಾ). ೧. ಬುದ್ಧಿಯಿಲ್ಲದ ಸ್ಥಿತಿ ; ಮತಿಗೆಟ್ಟ ಅವಸ್ಥೆ : ತದೀಯ ಪಾಪಪಙ್ಕಂಗಳಂ ಕರಪಲ್ಲವಂಗಳಿನೊತ್ತುತ್ತುಂ ಅಪಗತ ಮತಿಯಿಂ (ಸುಉಪಾ. ೩-೪೪ ವ). ೨. ಬುದ್ಧಿಯಿಲ್ಲದವನು ; ಬುದ್ಧಿ ಕೆಟ್ಟವನು. [ಅಪಗತ + ಮತಿ]

ಅಪಗತಮೋಹ (ನಾ). ೧. ಮೋಹವಿಲ್ಲದವನು ; ಭ್ರಾಂತಿ ಬಿಟ್ಟು ಹೋದವನು : ಅಂತಶಗತಮೋಹನಾದ ರಾಮಂಗೆ ದೇವರ್ವರಿಯಂ ತಮ್ಮ ದಿವ್ಯ ಸ್ವರೂಪ ಮಂ ತೋಱಿ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೬-೫೩ ವ). ೨. ಮೂರ್ಖತೆ ತೊಲಗಿದವನು. [ಅಪಗತ + ಮೋಹ]

ಅಪಗತರಜ (ನಾ). ೧. ರಜೋಗುಣವಿಲ್ಲದವನು. ೨. ಧೂಳಿಲ್ಲದ್ದು: ೧, ೨ : ಅಗಳುಜಯಿಸಿದಾ ಮಹಾತ್ಮನಪಗತರಜನೆಂಬುದಂ ಪೆಟ್ಟಂಕಿಳಾ ವಳಯಮಪಗತರಜಮಾದುದು (ಆಂದ್ರಪು. ೧೨-೩೩ ವ).

[ಅಪಗತ + ರಜ್ಜು]

ಅಪಗತರಾಗ (ನಾ). ರಾಗವಿಲ್ಲದವನು ; ಮೋಹವುಳಿದವನು ; ಲೌಕಿಕವಾದ ವಸ್ತುಗಳಲ್ಲಿ ಆಸಕ್ತಿಯಿಲ್ಲದವನು : ಮಜ್ಜಾದ ಮತಿಯದು ನಿಶ್ಚಿಂದಲ್ಲದೆ ಪಜ್ಜಳಿಸುಗುಮೆ ಬೇಗಮಪಗತರಾಗಾ (ಆಂದ್ರಪು. ೬-೮೮). [ಅಪಗತ + ರಾಗ]

ಅಪಗತವಿಗ್ರಹ (ನಾ). ೧. ಶರೀರವಿಲ್ಲದವನು. ೨. ಯುದ್ಧದ ಗೋಜಿಲ್ಲದವನು ; ವಿವಾದವಿಲ್ಲದವನು : ಸಿದ್ಧಪದವೀ ಪ್ರಾಪ್ತ ನಂತಶಗತವಿಗ್ರಹನುಂ (ಆಂದ್ರಪು. ೨-೧೧ ವ). [ಅಪಗತ + ವಿಗ್ರಹ]

ಅಪಗತಸುಖೆ (ನಾ). ಸುಖವು ತಪ್ಪಿಹೋದವಳು; ಸುಖವಿಲ್ಲದವಳು : ಪುಂಡರೀಕ ದೇವಪ ವೃತ್ತಾಂತದಿನಪೇತಳೌತುಳಯುಮಪಗತ ಸುಖಿಯುಂ . . . ಆಗಿ (ಕಾದಂಬಾಉ. ೫೫೬). [ಸಂ. ಅಪಗತಸುಖೀ (ಅಪಗತ + ಸುಖ + -ಙ್ಙೀ)]

ಅಪಗತಿ (ನಾ). ೧. ದೂರ ಹೋಗುವುದು. ೨. ಕೇಳುದೆಸೆ; ದುರ್ದೆಶೆ; ಕಷ್ಟದ ಸ್ಥಿತಿ. [ಸಂ.]

ಅಪಗಮ (ನಾ). ೧. ಹೊರಟು ಹೋಗುವುದು ; ಬಿಟ್ಟು ಹೋಗುವುದು. ೨. ಆಗಲಿಕೆ; ವಿರಹ. ೩. ಸಾವು. [ಸಂ.]

ಅಪಗಮನ (ನಾ). = ಅಪಗಮ. [ಸಂ]

ಅಪಗಮಿತ (ಗು). ೧. ದೂರ ಹೋದ ; ಬಿಟ್ಟು ಹೋದ. (ನಾ). ೨. ವ್ಯಯ ; ನ್ಯೂನತೆ : ಮಮತೆ ಜಾಱಿದುದೇನೆಂದಿನು ಕುಮತಿ ಶಾನೆಂತಜಿನೆಂತಕಗಮಿಸತಾದುದು ಕರುಣಿಗಳ ದಾತಾರನೊಲವಿವಲಿ (ಏಭಾಗ. ೩-೨೪೬). [ಸಂ.]

ಅಪಗಮಿಸು (ಕ್ರಿ). ಹಿಂದಕ್ಕೆ ಸರಿ; ಬಿಟ್ಟುಹೋಗು ; ದೂರ ನಡೆ: ವೀರಕಮರಕೆಕ್ಕೊಡ್ಡೀಯಿಂದಪಗಮಿಸುವನಿಂತೆಂದನಿಜಿ ಮುಳಿದು (ಏಭಾಗ. ೧೦-೪೧-೩೩). [ಅಪಗಮ + -ಇಸ್ಸು]

ಅಪಘನ (ನಾ). ೧. ಶರೀರ ; ಮೈ : ಉಪಸರ್ಗಂ ಪಜ್ಜಾಪಹುವಿನಮಪ ಘನಮಾಹಾರಮೆಂಬಿವಂ ತೋಱಿದು(ಪಂರಾಮಾ. ೮-೫೬). ೨. ಅವಯವ; ಅಂಗಾಂಗ ; ಕೈಕಾಲು ಮುಂತಾದ ದೇಹಭಾಗ : ರಭಿನರ್ಮಲ ಸರ್ವಾಪಘನ ಭಸಿತೋದ್ಧೂಳ ಶಿವಲೀಲ(ಬಸವ. ೬೯-೬೮). ೩. ಮೋಡ ಗೆಳ್ಳದ್ದು : ಅಪಘನಮಾಗಿಜ್ಜ ರೋದೋಂತರಾಳ ಪೊಗೆಯಿಂದಂ ಮೇಘಬ್ಬಂದಾಸ್ಥಿತಮಿನುವಿನಂ (ಎಳ. V, ಬೇಲೂಪು. ೫೪-೧೧ ; 1117) ; ನಭಮಪಘನಮಾಯ್ತು ತನುವಿನಂತೆ (ಮಲ್ಲಿಷ. ೧೨-೬). [ಸಂ.]

ಅಪಘನಕೆರಣಿ (ನಾ). ಶರೀರದ ಪ್ರಭೆ : ನಭೋಮಣಿ ಪೂರ್ವಾಚಲ ಚೂಡಾಮಣಿಯೆನಿಪನಿದನೆಸೆ ಪೊದಜ್ಬುದಪಘನಕೆರಣಂ (ಮಲ್ಲಿಷ. ೧೪-೬). [ಅಪಘನ + ಕೆರಣ]

ಅಪಘಾತ (ನಾ). ಅನಿರೀಕ್ಷಿತವಾಗಿ ತಗುಲಿದ ಪೆಟ್ಟು ; ಆಪಾಯ; ಆಕಸ್ಮಿಕವಾದ ಕೆಡುಕು,—ಸಾವು,—ನೋವು : ಅಪಘಾತವೆಂದಿಗೆ ಬಂದೆರಗುವುದೆನುವುದನು ಬಲ್ಲವರಾರು ಮತ್ತೆ (ಇಂಚಾಪ. ೨೬೪-೬೦) ; ಅಲ್ಲಿ ನಾವು ನೋಡುತ್ತಿದ್ದಂತೆಯೇ ಒಂದು ಅಪಘಾತ ನಡೆದುಹೋಯಿತು (ರೂಢಿ). [ಸಂ.]

ಆಪಘಾತಿ (ನಾ). ಆಪಾಯ ; ಭಯಂಕರವಾದ ಸಾವು ನೋವುಗಳ ಸಂದರ್ಭ ; ಪೆಟ್ಟು : ಗೆದ್ದಸ್ಪೆ ನಸ್ಯಾತಸೊಸಗೆಯ ಬಿದ್ದಿನರಲ್ಲಿ ನಾವು ಪರಿರಿಗೆ ಬಿದ್ದುದೊಂದಪ [ಪಾಠಾಂ. ದುಪ] ಘಾತಿಯೆಂದನು ಸಂಜಯನು ನಗುತ (ಕುಮ್ಯಾಕ. ೨೪-೫೬). [ಸಂ.]

ಆಪಚೆನ (ನಾ). ಜೀರ್ಣಕ್ಕೆ ಬಾರದಿರುವುದು ; ಅಜೀರ್ಣ : " . . . ಆಪಚನದಿಂದ ಉಂಟಾಗುವ ನಗೆಯನ್ನು ಪೂರ್ವಜನ್ಮದ ಸ್ಮರಣೆಯೆಂದರೆ ! " ಎಂದು ಶೀನು ಮಾತಿತ್ತಿದ (ಸಸುಚೀ. ೫೪೧). [ಸಂ.]

ಆಪಚಯ (ನಾ). ೧. ಕಡಮೆಯಾಗುವುದು ; ಕುಂದುವುದು ; ಹ್ರಾಸ : ಆದು ಶರೀರ ಬಕಾಯರ್ದೀಕ ಪ್ರಮಾಣೋಪಚಯಾಪಚಯ ಹೇತುತ್ವದಿಂದಮುತ್ಪರ್ಶಿಗೆಯವರ್ಸಿಗೆ ನಾಮುಂ ಪಡೆದುದು(ಅದಿಪು. ೬-೪೮ ವ) ; ವೃದ್ಧಿಹ್ರಾಸ ಉಪಚಯಾಪಚಯಂಗಳಪ್ಪುವು (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೧೫೯). ೨. ಸಂಗ್ರಹಿಸುವುದು ; ಶೇಖರಣೆ. 'ಪು ಷ್ಪಾ ಪ ಚ ಯ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಆಪಚರಿಸು (ಕ್ರಿ). ಆಪಚಾರ ಮಾಡು ; ತಿರಸ್ಕರಿಸು : ಆಪಚರಿಸಿ ಪಾಕಣ್ಣನನ್ನೂ ವೇದಿಕೆ ಕೆಳಗೆ ಕೂಡಿಸಿದರು (ವೈಜ್ಞಾ. ೧೦೦) ; ಏಕಾಂಗಿಯಾಗಿ, ಪ್ರಪಂಚದಲ್ಲಿ ಕ್ರೂರರೀತಿಯಿಂದ ಆಪಚರಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಆ ಆಬಲೆ ಆ ರೀತಿ ಕಂಪಿಸುವುದನ್ನು ರಂಗಣ್ಣ ಸೆಹಿಸದಾದ (ಮುಂಬಳ. ೧೧೩).

[ಆಪಚಾರ + -ಇಸು]

ಆಪಚಾರ (ನಾ). ೧. ವಿರುದ್ಧವಾದ ಆಚರಣೆ ; ತಪ್ಪು ನಡವಳಿಕೆ ; ಅಗೌರವ : ಕಂಸಂ ಮಾಱ್ಕೊಂದಪಚಾರದಿಂದಿಅಬುದಿಂದೀ ದೇವಕೀ ಗರ್ಭಂ (ಜಗ. ೨-೬೧) ; ಉಪಚಾರವೆಸಗುವ ನೆಪದೊಳು ದಿನದಿನ ನಾ ಗೈಯುವಪಚಾರಗಳನು ಕ್ಷಮಿಸೆಂದು ಬೇಡುವೆ (ಇಂಚಾಪ. ೧೪೩-೧). ೨. ಅಗಲಿಕೆ ; ಬಿಟ್ಟು ಹೋಗುವುದು ; ಸಾವು. ೩. ಆಭಾವ ; ಇಲ್ಲದಿರುವುದು. ೪. ನ್ಯೂನತೆ ; ದೋಷ. [ಸಂ.]

ಆಪಚ್ಚಿ (ನಾ). ಒಬ್ಬನ ಹೆಸರು : ಸರಿಂಪದಿಂದ ನಂದಿಗಳು ಅಪಚಿ ಆವತಪಗಳಿಗೆ (ಸೌಪಾ. 1934 ; ಪುಂಗಾಸ. ೧೫೩-೪ ; 1413) ; ಶ್ರೀ ನಾರಸಿಂಹ ಕಾಣುಮಾಬಿಕಾಂ ನಂದಿಗಳ ಪೊಪ್ಪಗಳು ಆ ಪ ಚಿ ಯ ಬರಹ (ಎಳ. ೪, ಮುಳಬಾ. ೧೭೨-೨೨ ; 1496). [?]

ಆಪಚ್ಚಿ (ನಾ). ಕುತ್ತಿಗೆಯ ಗ್ರಂಥಿಗಳು ದೊಡ್ಡವಾಗಿ ಊದಿಕೊಂಡು ತೊಂದರೆ ಕೊಡುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ರೋಗ : ಬಚೆ, ಆಚೆಲೆಯಾಯು, ಆರಗು, ಕಟುಕಕೋಹಿನಿ, ಚಂದನ ಇವಿಪ್ಪನೂ ಸಮಾಂಶವಾಗಿ ಚೂರ್ಣಿಸಿ ಹಾಕಿ ತೈಲ ಕಾಸಿ ಆ ತೈಲಂ ಪಾನವಮಾಡಿಸಲು ಅಪಚಿ ಎಂಬ ಗ್ರಂಥಿ ಪರಿಹರವಹುದು (ವೈದ್ಯಸಾ. II, ೧೬೯). [ಸಂ. ಅಪಚಿ]

ಆಪಚಿತ(ಗು). ೧. ಕುಗ್ಗಿದ ; ಕಡಮೆಯಾದ ; ಕ್ಷಯಿಸಿದ. ೨. ಪೂಜಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ; ಗೌರವಕ್ಕೆ ಪಾತ್ರವಾದ. [ಸಂ.]

ಆಪಚಿತಿ (ನಾ). ೧. ಕ್ಷಯ ; ಹಾನಿ ; ಕೇಡು. ೨. ವೆಚ್ಚ ; ಖರ್ಚು. ೩. ಪ್ರಾಯಶ್ಚಿತ್ತ : ಸತತ ಶಿಷ್ಯರೊಳ್ಪಿದೆ ಸಂದೇಹಗೊಳ್ಪದಪಚಿತಿಯ ಕೈಕೊಂಡಾವ ಕಾಮ್ಯಂಗಳಂ ಬೆಸಗೊಂಡಠಕಯದಿ (ಪರಕ. ೧೯-೫). ೪. ಶಿಪ್ಪೆ ; ದಂಡನೆ. ೫. ಪೂಜೆ ; ನಮಸ್ಕಾರ ; ಮನ್ನಣೆ : ಸರ್ವರಿಂದೀಪರಿಯಾ ಜಗದಂಬೆಯಪಚಿತಿಯ ಪರ್ವಿಶ್ಷೆಸಾರದಿಂ ಕೊಳುತಿರ್ಪಳ್ (ಪರಕ. ೧೯-೧೪). [ಸಂ.]

ಆಪಚಿತಿಗೈ (ಕ್ರಿ). ನಮಸ್ಕರಿಸು ; ಪೂಜಿಸು ; ಗೌರವಿಸು : ಬರವ ನೀಕ್ಷಿಸುತಾಗ ನೆರೆದ ವಿದ್ವಜ್ಜನರು ಹರುಷರಸಮಂಕುರಿಸಿ ಧರಣಿರಮಣಿಂದ ರೆದ್ದು ಧರಣೀಪಚಿತಿಗೈದರ್ಘ್ಯಪಾದ್ಯಾಸನಗಳಿತ್ತು (ವೆಂಕಾರಾ. ೧-೨-೨). [ಆಪಚಿತಿ + ಗೈ (< ಕೆಯ್ಯ್)]

ಆಪಛಂದಸ್ಸು (ನಾ). [ಕಾವ್ಯಮಿ] ಛಂದಸ್ಸು ಕೆಟ್ಟಿರುವುದು ; ಛಂದೋದೋಷ : ಅಪಥ್ಯಕ ಕ್ರುತಿಕಕೋರ . . . ಅಪಛಂದಸ್ಸು . . . ಎಂಬ ಎಂಟು ವಾಕ್ಯದೋಷವಿಲ್ಲದೆ (ವಚೇಕ. ೨೨೬). [ಸಂ. ಅಪಛಂದಸ್]

ಆಪಜಯ (ನಾ). ಸೋಲು ; ಭಂಗ : ಧುರದಲಪಜಯವಾಯ್ತಲಾ (ಕಾಶಿಕಾ. ೨೩-೨). [ಸಂ.]

ಆಪಜಯಧಾಮ (ನಾ). ಭಂಗಕ್ಕೆ ನೆಲೆ ; ಸೋಲಿಗೆ ಆವಾಸಸ್ಥಾನ : ಈ ಮನುಷ್ಯಕರೀರವಪಜಯಧಾಮವಲ್ಲಾ (ಕುಮ್ಯಾಕ. ೧೧-೨೨). [ಅಪಜಯ + ಧಾಮ]

ಆಪಜಯಪಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಸೋಲಿಸು ; ಭಂಗಿಸು. [ಅಪಜಯ + ಪಡ್ಪು + -ಇಸ್ಪು]

ಆಪಜಯಹೊಂದು (ಕ್ರಿ). ಸೋಲು ; ಭಂಗಪಡು. [ಅಪಜಯ + ಹೊಂದು]

ಆಪಜಯಾವಹ (ಗು). ಸೋಲನ್ನು ತರುವ ; ಭಂಗವನ್ನುಂಟುಮಾಡುವ : ಇದಜ ಫಲ ನಿಮ ಗ ಪ ಜ ಯಾ ವ ಹ ವೆಂದ ನಾ ಮುಖ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧೧-೩೯). [ಅಪಜಯ + ಆವಹ]

ಆಪಜಿಹ್ಮ (ನಾ) ೧. ವಕ್ರವಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ ; ಮೋಸವಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ : ತ್ಯಾಗಮಕಿಂಚನತ್ವಮಪಜಿಹ್ಮಂ ಬ್ರಹ್ಮ ಚರ್ಯಂ ದಲಿಂಬುತಂಗಳ್ಗಳ್ ಕುಶಲಂಗಳಿಂತು ದಶಧರ್ಮಂಗಳ್ಗ (ಚಂದ್ರಪ್ರ. ೧೧-೬). ೨. ಮೋಸವಿಲ್ಲದವನು ; ನೇರವಾದ ನಡೆವಳಿಕೆಯುಳ್ಳವನು. [ಸಂ.]

ಆಪಜ್ಞಾನ (ನಾ). ಮುಚ್ಚುಮರೆ ; ಅಪಲಾಪ ; ಕಂಡು ಕೇಳಿದುದನ್ನು ಇಲ್ಲವೆನ್ನುವುದು ; ಮುಚ್ಚಿಡುವುದು : "ಅಪಹ್ನವಃ, ಅಪಲಾಪಃ, ಅಪಜ್ಞಾನಂ [ಪಾಠಾಂ. ಅಪಾಕ್ಯಯ], ಅಪಕ್ಯಯಃ – ಈ ೪ ಮಜಸುಜ" (ಹಲಾಯು. ೧೩೧–೪೫) ; "ಅಪಹ್ನವಮದಜ್ಞಾನಮಪಲಾಪಮಾ ಅಪ ವ್ಯಯಮೆನಲು ಮಜಕಕ್ಕುಂ " (ಮಂಗಾಸ. ೧೬೧–೧೯). [ಸಂ.]

ಆಪಟ (ನಾ). ತೆರೆ ; ಮರೆ ; ಪರದೆ : "ಅಪಟೀ, ಕಾಂಡಪಟಃ, ಪ್ರತಿಸೀರಾ, ಯವನಿಕಾ, ತಿರಸ್ಕರಿಣೀ – ಈ ೫ ತೆರೆ" (ಹಲಾಯು. ೪೨–೧೫೪). [ಸಂ. ಅಪಟೀ]

ಆಪಟು (ಗು). ೧. ಅಸಮರ್ಥ ; ಚಟುವಟಿಕೆಯಿಲ್ಲದ ; ಕೌಶಲ ವಿಲ್ಲದ. (ನಾ). ೨. ರೋಗಿ. [ಸಂ.]

ಆಪಠಿಕ (ಗು). ಓದಿಯಿಲ್ಲದ ; ಅನಾಥನಾದ. [ಸಂ.]

ಆಪತ್ಯಜ್ಞೆ (ನಾ). ದುರಾಕೆ ; ಕೆಟ್ಟ ಆಸೆ : ಕೊಲ್ಲದ ಪರಸಾರಿಗಾಟಸದ ಕಳ್ಳದಸತ್ಯದೊಳಿಂದಾಗಳಂ ಕುದಿದಪತ್ಯಜ್ಞೆಯಂ ಕುಸಿದು ಮಾಡ ಸುವಮ್ಮುಮಣುವ್ರತಂಗಳಂ (ಅದಿಪು. ೬-೬). [ಸಂ. ಅಪತ್ಯತ್ಸಾ]

ಆಪತ್ಕೀಕ (ನಾ). ೧. ಹೆಂಡತಿಯಲ್ಲದವನು : ಈತನು ಅಪತ್ಕೀಕ (ಅರ್ಯಾಧ. ೫೨). ೨. ಹೆಂಡತಿ ಜೊತೆಗೆ ಇಲ್ಲದವನು. ಸಪತ್ನೀಕ ಹೋ. [ಸಂ.]

ಆಪತ್ಕ (ನಾ). ಸಂತಾನ ; ಮಗ ; ಮಗಳು : ಜಾಬಾಲಿಗಳೆಂಬುತ್ಕೃಷ್ಟಮ ಯತಿಪತಿಗಳಪತ್ಕಮಂ ಪಾಲಿಪ ಪಾಲಕರ್ (ಕಾಂಪೌ. ೧೯೯). [ಸಂ.]

ಆಪತ್ಕಪ್ರೇಮ (ನಾ). ಮಕ್ಕಳ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಪ್ರೇಮ ; ಪುತ್ರವಾತ್ಸಲ್ಯ : ಆದೇ ಅವನನ್ನು ಅವರು ಆಪತ್ಕಪ್ರೇಮದಿಂದ ಕಾಣಲು ಕಾರಣವಾಗಿತ್ತು (ಹೊಸಕ್ಷಿ. ೩೬). [ಆಪತ್ಕ + ಪ್ರೇಮ]

ಆಪತ್ಕಾಂತರಭಗಿನಿ (ನಾ). ಮಕ್ಕಳಿಲ್ಲದ ಸೋದರಿ : ಪರಮಧರ್ಮವ ನಾವ ಬಯಸುವನವನ ಭವನದಲಿ ನಿರುತ ವೃದ್ಧಜ್ಞಾನಿ ವಂಶೋತ್ತರ ದರಿದ್ರಪ್ರಿಯನಪತ್ಕಾಂತರಭಗಿನಿಯೀ ನಾಲ್ವರಿರಬೇಕೆಂದನಾ ವಿದುರ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೩-೩೪).

[ಸಂ. ಅಪತ್ಕಾಂತರಭಗಿನೀ (ಅಪತ್ಕ + ಅಂತರ + ಭಗಿನೀ)]

ಅಪತ್ಯೋದಯ (ನಾ). ಸಂತಾನಲಾಭ; ಪುತ್ರೋತ್ಪತ್ತಿ: ಅಪತ್ಯೋದಯಮುಹೂರ್ತ ಫಲಪ್ರಭಾವಭಾವನಾಜಾತ ವಿಸ್ಮಯಾಂದೋಳಿತ ಶಿರಸ್ಸರೋರುಹಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೩-೯೬ ವ). [ಅಪತ್ಯ + ಉದಯ]

ಅಪತ್ರಪ (ನಾ). ನಾಚಿಕೆಗೆಟ್ಟವನು; ಲಜ್ಜೆಯಿಲ್ಲದವನು. [ಸಂ.]

ಅಪತ್ರಪಿಷ್ಣು (ನಾ). ನಾಚಿಕೆಯ ಸ್ವಭಾವದವನು; ಲಜ್ಜಾಶೀಲ. [ಸಂ.]

ಅಪತ್ರಪೆ (ನಾ). ೧. ನಾಚಿಕೆ; ಲಜ್ಜೆ; ಸಂಕೋಚ. ೨. ಲಜ್ಜೆಗೆಟ್ಟ ಹೆಂಗಸು. [ಸಂ. ಅಪತ್ರಪಾ]

ಅಪಥ (ನಾ). ೧. ದಾರಿಯಿಲ್ಲದ್ದು. ೨. ದಾರಿಯಲ್ಲದ್ದು; ಅಮಾರ್ಗ; ತಪ್ಪುದಾರಿ. ೩. ದಾರಿಯಿಲ್ಲದ ಸ್ಥಿತಿ; ಹಾದಿಗಾಣದ ಸನ್ನಿವೇಶ; ದಾರಿಯೇ ಇಲ್ಲದ ಸ್ಥಳ. ೪. ಪಾಷಂಡಿತನ. ೫. ಯೋನಿ. [ಸಂ.]

ಅಪಥ್ಯ (ನಾ). ೧. ಹಿತವಲ್ಲದ್ದು; ಒಳ್ಳೆಯದಲ್ಲದ್ದು: ಬಿಡು ಕನ್ಯಾರತ್ನಮನೀಗಡೆ ಚಕ್ರಿಪದದ್ವಯಕ್ಕೆ ತಡೆದಿರದೆಜಗೇಪಡೆಮಾತೊ ಬಂದು ಕಾಣ್ ಕಂಡೊಡೆ ಪಥ್ಯಮಪಥ್ಯಮಿಾ ಕನಿಷ್ಠಾಚರಣಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೩-೮೯). ೨. ಪಥ್ಯ ಮಾಡದಿರುವುದು; ಅಹಿತವಾದ ಆಹಾರ ವಿಹಾರ: ಅಪಥ್ಯ ಮಾಡಿ ರೋಗ ಹೆಚ್ಚಿಸಿಕೊಂಡ (ರೂಢಿ). [ಸಂ.]

ಅಪದಗಾಮಿ (ಗು). ೧. ಕಾಲಿಲ್ಲದೆ ನಡೆಯುವ. (ನಾ). ೨. ಹಾವು. [ಸಂ. ಅಪದಗಾಮಿನ್]

ಅಪದಶೆ (ನಾ). ಕೀಳುದೆಸೆ; ದುರ್ದಶೆ. [ಸಂ. ಅಪದಶಾ]

ಅಪದಸ್ಥ (ನಾ). ಅಧಿಕಾರದಲ್ಲಿಲ್ಲದವನು; ಅಧಿಕಾರ (ಪದವಿ) ತಪ್ಪಿದವನು; ಸ್ಥಾನಚ್ಯುತ: ಜನನಾಥಂ ಪಿತೃ ಸಾಯೆ ನಮ್ಮನಪದಸ್ಥರ್ ಮಾಡಿ ಬೋಡಾದುದಂ ಜನನೀಯಗ್ರಜನಲ್ಲಿಗೆಯ್ದಿ (ಸುಕುಮಾ. ೫-೨೫). [ಸಂ.]

ಅಪದಾಂತರ (ನಾ). ನೆರೆ ಹೊರೆ; ಒಂದು ಹೆಜ್ಜೆಯ ದೂರವೂ ಇಲ್ಲದಷ್ಟು ಸಮೀಪ: "ಅಸನ್ನಮಪದಾಂತರಂ ಸನ್ನಿಕೃಷ್ಟಂ ಸಮೀಪಮಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೨೬-೩). [ಸಂ.]

ಅಪದಾನ (ನಾ). ೧. ಮಹಾಕಾರ್ಯ; ಉದಾತ್ತವಾದ ಕೆಲಸ; ಕೊಂಡಾಟಕ್ಕೆ ಯೋಗ್ಯವಾದ ಕಾರ್ಯ: ಆ ನಾಗಪಾಶಮಂ ಜಗತೀನಾಥಂ ಪೊಸೆಯೆ ಕಟ್ಟುಗಳ್ ಬಿಟ್ಟಿರೆ ಪೋಲ್ತೇನೆಸೆದುದೊ ನೃಪಸುತನಪದಾನದ ಶಾಸನಕೆ ಲೆಕ್ಕಮಿಟ್ಟಕ್ಕರಮಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೮-೫೪). ೨. ಹಿಂದಿನ ಮತ್ತು ಮುಂದಿನ ಜನ್ಮಗಳ ವೃತ್ತಾಂತ ಕಥೆ. [ಸಂ.]

ಅಪದೂರು 'ಅಪದೂಱು' ನೋ.

ಅಪದೂಱು, ಅಪದೂರು (ನಾ). ಸುಳ್ಳು ದೂರು; ಅಪವಾದ: ದೂರ ತಪ್ಪಿಸಿಕೊಂಡು ಬಜಿಯಪದೂಱ ಹೊಱಿಸಿದೆ ಜೀವನಲಿಯಿದನಾರು ಮೆಚ್ಚುವರಕಟ ರಕ್ಷಿಸು ನಮ್ಮನನವರತ (ಹಭಸಾ. ೯೬). **ಅಪದೂರು**: ಎಷ್ಟು ಅಪದೂರಿಗೆ ಗುರಿಯಾದ (ದೌಲತ್. ೯೬). [ಅಪ್ಯ + ದೂಱ್ಯು]

ಅಪದೃಕ್ಸಾರ (ನಾ). ೧. ಕಣ್ಣಿನ ಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಹೋಗಲಾಡಿಸತಕ್ಕುದು; ದೃಷ್ಟಿಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಹಾಳುಮಾಡುವಂಥದು: ಇದು ಕಾಮನ ಕಾರಲಗೆನಿಸಿದುದಪದೃಕ್ಸಾರಮಂಥಕಾರಮಪಾರಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೮-೨೦). ೨. ದೃಷ್ಟಿಶಕ್ತಿ ಕಡಮೆಯಾದವನು; ಕಣ್ಣಿನ ನೋಟ ಕೆಟ್ಟವನು. [ಸಂ.]

ಅಪದೆಸೆ, ಅವದೆಶೆ (ನಾ). = ಅಪದಶೆ: ಮೌನವೇತಕೆ ಮರುಳುತನ ಬೇಡಾನು ನಿನ್ನಪದೆಸೆಯ ಬಯಸುವನಲ್ಲ (ಕುವ್ಯಾಉ. ೧೦-೧೩); ತನ್ನ ತಂದೆಯ ಅಪದೆಸೆಗೆ ಏನು ಕಾರಣವಿರಬಹುದೆಂಬ ಯೋಚನೆ ಆತನಿಗೆ ಹೆಚ್ಚಾಯಿತು (ರಾಜಸೂ. ೭). **ಅವದೆಶೆ**: ಆ ಅವದೆಶೆಗಳೆಲ್ಲ ಯಾತಕ್ಕಾಗಿ ಬಂದುವು? ಯಾರಿಂದ ಬಂದವು? (ಬೆಟ್ಟಹೊ. ೪೬). [< ಸಂ. ಅಪದಶಾ]

ಅಪದೇಶ (ನಾ). ೧. ನಿಮಿತ್ತ; ನೆಪ; ವ್ಯಾಜ. ೨. ಗುರಿ; ಲಕ್ಷ್ಯ. ೩. ಒಳ್ಳೆಯ ಹೆಸರು; ಕೀರ್ತಿ. ೪. ಮೋಸ. ೫. ಒಳ್ಳೆಯದಲ್ಲದ ಸ್ಥಳ; ಸಲ್ಲದ ಜಾಗ. [ಸಂ.]

ಅಪದೋಷ (ನಾ). ತಪ್ಪಿಲ್ಲದವನು; ದೋಷರಹಿತ: ಅಪದೋಷನ ನೇಳಿಸಿ ಕೊಂದ ಪಾಪಿಯಂ ಪಲವು ತೆಜದ ಕೊಲೆಗಳಿನೀ ನಿಷ್ಕೃಪನಂ ಕೊಲ್ (ಸುಕುಮಾ. ೬-೫೩). [ಸಂ.]

ಅಪಧಮನಿ (ನಾ). ಹೃದಯದ ಕಡೆಯಿಂದ ದೇಹದ ಇತರ ಭಾಗಕ್ಕೆ ರಕ್ತವನ್ನು ಸಾಗಿಸುವ ರಕ್ತನಾಳ. 'ಅಭಿಧಮನಿ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅಪಧೈರ್ಯ (ನಾ). ಅಂಜಿಕೆ; ಅಂಜುಬುರುಕತನ; ಅಧೈರ್ಯ: ಪೆಣ್ಗಳೊಳ್ ಪ್ರಕಟಿಸುವಳಪಧೈರ್ಯಮಂ! ಆ ಅಣುಗಿ ಬೆಪ್ಪಾಡಿದುದ ನೆಲ್ಲಮಂ ನೀನುಮೊಪ್ಪಿದೆಯಲಾ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೬೫೪-೩೩೮). [ಸಂ.]

ಅಪಧ್ಯಾನ (ನಾ). ೧. [ಜೈನ] ದುಷ್ಟಚಿಂತನೆ; ಇತರರಿಗೆ ಹಾನಿಯನ್ನು ಬಯಸುವುದು: ಜಯ ಪರಾಜಯವಧಬಂಧಾಂಗಚ್ಛೇದ ಸರ್ವಸ್ವಹರಣಾದಿಗಳ್ ಪೆಜಂಗೆಂತಕ್ಕುಮೆಂದು ಮನದೊಳ್ ಬಗೆವುದು ಅಪಧ್ಯಾನಂ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೨೭೬); ಗುರುಗಳೊಳ್ ಸಮಾತ್ಸರ್ಯಮಪಧ್ಯಾನಮಹರ್ಷಮವಿನಯಂ ಜ್ಞಾನದೃಗಾವರಣದಾಸ್ರವಕ್ಕೆ ನಿಮಿತ್ತಂ (ಸುಕುಮಾ. ೮-೧೬). ೨. [ಜೈನ] ಅನ್ಯಧರ್ಮದ ಕಾವ್ಯಗಳನ್ನು ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಚಿಂತಿಸುವುದು: ಪ್ರಯೋಜನಮಿಲ್ಲದೆ ಪಾಪಕ್ಕೆ ಕಾರಣಮಪ್ಪ ಪರಸಮಯದ . . . ಕಾವ್ಯಂಗಳಂ ಮನದಿಂ ಚಿಂತಿಸುವುದುಮಪಧ್ಯಾನಮೆಂಬ ಮೂಱನೆಯನರ್ಥದಂಡಮಕ್ಕುಂ (ಶ್ರಾವಕಾ. ೧೩೦-೨೩). 'ಅರ್ಥದಂಡ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅಪಧ್ವಂಸ (ನಾ). ೧. ಕೀಳಾಗುವುದು; ಪತಿತನಾಗುವುದು; ವರ್ಣಸಂಕರ. ೨. ಪತಿತ; ಜಾತಿಗೆಟ್ಟವನು; ಸಂಕರಜಾತಿಯವನು; (ಬೈಗುಳ) ಹಾಳಾದವನು: ಇವನೆಷ್ಟು ಗರ್ವದಿಂದ ಮಾತಾಡುತ್ತಾನೆ! ಎಲಾ ಅಪಧ್ವಂಸ! (ಭಾಸನಾ. ೩೪-೨೬). [ಸಂ.]

ಅಪಧ್ವಂಸಿ (ನಾ). ೧. ನಾಶಮಾಡುವವನು. ೨. ಜಾತಿಸಂಕರವನ್ನುಂಟುಮಾಡುವವನು; ಕುಲಗೆಡಿಸುವವನು. [ಸಂ. ಅಪಧ್ವಂಸಿನ್]

ಅಪಧ್ವಸ್ತ (ಗು). ೧. ತಿರಸ್ಕಾರಕ್ಕೂ ನಿಂದೆಗೂ ಗುರಿಯಾದ; ಬಹಿಷ್ಕಾರ ಹೊಂದಿದ. ೨. ಚೂರ್ಣಿಸಿದ; ಪುಡಿಮಾಡಿದ. [ಸಂ.]

ಅಪನಂಬಿಕೆ, ಅಪನಂಬಿಗೆ, ಅಪನಂಬುಗೆ (ನಾ). ನಂಬಿಕೆಯಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ಅವಿಶ್ವಾಸ: ನೀನು ನನ್ನ ಪರಾಕ್ರಮದಲ್ಲಿ ಅಪನಂಬಿಕೆ ಪಡುವೆಯೇನು? (ಶ್ರೀರಾಯ. ೧೨೨). **ಅಪನಂಬಿಗೆ** (ಕಿ). **ಅಪನಂಬುಗೆ** (ಕಿ). [ಅಪ್ಯ + ನಂಬಿಕೆ]

ಅಪನಯನ (ನಾ). ೧. ದೂರಕ್ಕೆ ಒಯ್ಯುವುದು. ೨. ಹೊರದೂಡುವುದು: ಆತನ ಕಾಲದೊಳ್ ಮಕ್ಕಳ್ ಪುಟ್ಟೆ ಗರ್ಭಮಲನಿರಾಕರಣಮುಂ ಮೂತ್ರಪುರೀಷ ದೋಷಾಪನಯನಮುಮಾದುದು (ಚಾವುಂಪು. ೧೦). [ಸಂ.]

ಅಪನಿ 'ಅಪಿನಿ' ನೋ.

ಅಪನಿಂದೆ (ನಾ). ಅನ್ಯಾಯವಾದ ಬೈಗುಳು; ಅಪವಾದ: ಇಂತಹ ಅಪನಿಂದೆಯು ನನಗೆ ಬಂದಿರುವುದರಿಂದ ನನ್ನ ಮನಸ್ಸು ಬಹಳ ತಲ್ಲಣಿಸುತ್ತಿದೆ (ರಾವಿಜ. ೩).

ಅಪನಿಂದೆ ಹೊರಿಸು = ಅನ್ಯಾಯವಾಗಿ ನಿಂದೆಗೆ ಗುರಿಮಾಡು: "ನಿಕಾರ, ವಿಪ್ರಕಾರ = ಅಪನಿಂದೆಯನು ಹೊರಿಸಿ ಅಪಕಾರಮಾಡುವಿಕೆ" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ). 'ಅವನಿಂದೆ' ಪರಾ. [ಸಂ. ಅಪನಿಂದಾ]

ಅಪನಿರೂಪಣ (ನಾ). ತಪ್ಪು ನಿರೂಪಣೆ. [ಸಂ.]

ಅಪನೀತ (ಗು). ತೆಗೆದುಹಾಕಲ್ಪಟ್ಟ; ತೆಗೆದುಹಾಕಿದ; ಹೋಗಲಾಡಿಸಿದ: ಚಂದ್ರಾಪೀಡದೇವಂ ತದಾಶ್ರಮಮನೆಯ್ದೆವಂದು ಕಿಱಿದಾನುಂ ದೂರದೊಳ್ ನಿವೇಶಿತ ತುರಂಗಸೈನ್ಯನಪನೀತ ಸಮಾಯೋಗನಾಗಿ (ಕಾದಂಉ. ೫೪೧). [ಸಂ.]

ಅಪನೋದ (ನಾ). ಹೋಗಲಾಡಿಸುವುದು; ನಿವಾರಣೆ; ಪ್ರಿಯಮಧುರಂಗಳುಂ ಶೋಕಾಪನೋದನಿಪುಣಂಗಳುಂ . . . ಅಪ್ಪ ವಚನನಿಚಯಂಗಳಿಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೩೬೨). [ಸಂ.]

ಅಪನೋದನ (ನಾ). = ಅಪನೋದ: ಆ ಮಂತ್ರಿಮುಖ್ಯಂ ತದವಸ್ಥನಾಗಿಯುಂ ಸುಹೃದ್ದುಃಖಾಪನೋದನಾರ್ಥಂ ಸ್ವಸ್ಥನಂದದಿಂ ನರೇಂದ್ರನನಿಂತೆಂದಂ (ಕಾದಂಉ. ೬೪೫). [ಸಂ.]

ಅಪನೋದಿತ (ಗು). ಹೋಗಲಾಡಿಸಲ್ಪಟ್ಟ; ನಿವಾರಿಸಿದ: ಸ್ವೇದಾಪನೋದಿತ ಪಟಚ್ಚರ ಪರಿವೀಜ್ಯಮಾನೆ ಮನೆಯ ಮುಂದ್ಮೆಮೆಯ್ಯನಾಗಳಾಱಿಸಲೆಂದು (ಶಾಂತಿಪು. ೮–೮೩ ವ). [ಸಂ.]

ಅಪಪ 'ಅಪ್ಪ$_3$' ನೋ.

ಅಪಪದ (ನಾ). ೧. ತಪ್ಪಾದ ಸ್ಥಾನ (?). ೨. ಅಸಾಧುವಾದ ಪದ: ತುರೀಯೋಪಾಂತ್ಯದೊಳು ವಿಹರಿಸುತಲಿರುವ ಯಾತ್ರಿಕರ ಕಾಣುತ್ತ, ಹಗುರಾದ ಜೀವವಿದರಪಪದಕೆ ಎತ್ತೆತ್ತಿ ಆತುಕೊಳುತಿರುವ (ಮಲೆದೇ. ೩೯–೮). [ಸಂ. ?]

ಅಪಪಾಠ (ನಾ). (ಗ್ರಂಥಸಂಪಾದನೆಯಲ್ಲಿ) ನ್ಯಾಯವಾಗಿರಬೇಕಾದ ಪಾಠಕ್ಕೆ ಪ್ರತಿಯಾಗಿ ಬಿದ್ದಿರುವ ತಪ್ಪಾದ ಪಾಠ: ಉದಾ— ಅವಿರಳಕೇತಕಪರಿಮಳನವಾಪ್ತಶೈತ್ಯಂ ಸಮಾಂದ್ಯನಳಿನೀಳಗುಣಂ [ಪಾಠಾಂ. ಸಮುದ್ಯನಳಿನೀಳಗಳಂ] ಪವನಪವನಾಶನೀಂಟು [ಪಾಠಾಂ. ನಿಂದು]ವುದು ವಿಯೋಗಿಪ್ರಾಣಪವನನಂ ಪುರವರದೊಳ್ (ಅರ್ಧನೇ. ೩–೧೧೫). ℙ ಈ ಪದ್ಯದಲ್ಲಿ ಹಲವು ಅಪಪಾಠಗಳಿರುವುದರಿಂದ ಅರ್ಥವಾಗುವುದು ಕಷ್ಟವಾಗಿದೆ. ಅವಿರಳಕೇತಕಪರಿಮಳಂ ಎಂಬಲ್ಲಿ ಕೈತಕ ಪದಕ್ಕೆ ಪ್ರತಿಯಾಗಿ ಕೇತಕವೆಂಬ ಶಬ್ದವೂ, ಸಮುದ್ಯನಳಿನೀಳಗಳಂ ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಪ್ರತಿಯಾಗಿ ಸಮಾಂದ್ಯನಳಿನೀಳಗಳಂ ಎಂಬುವೂ ಅಪಪಾಠವಾಗಿ ಸೇರಿವೆ. [ಸಂ.]

ಅಪಪ್ರಚಾರ (ನಾ). ೧. ಸುಳ್ಳು ಸುದ್ದಿ ಹರಡುವುದು. ೨. ವಿಷಯಗಳನ್ನು ತಪ್ಪಾಗಿ ವಿವರಿಸಿ ಹರಡುವುದು; ಇಲ್ಲ ಸಲ್ಲದ ಸಂಗತಿಗಳನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸಿ ಹೇಳುವುದು. ೩. ಒಬ್ಬರ ವಿರುದ್ಧವಾಗಿ ಪ್ರಚಾರ ಮಾಡುವುದು: ನನ್ನ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಎಷ್ಟು ಅಪಪ್ರಚಾರ ಮಾಡಿದರೂ ಅವರಿಗೆ ಸಮಾಧಾನವಿಲ್ಲ (ಕಮನೆ. ೭). [ಸಂ.]

ಅಪಪ್ರಥೆ (ನಾ). ಅಪವಾದ; ಕೆಟ್ಟ ಹೆಸರು; ಅಪಕೀರ್ತಿ: ಪರಾಶ್ರಯಿಗಳು ಎಂಬ ಅಪಪ್ರಥೆ ಬರುವುದಿಲ್ಲವೆ? (ಅಲೆಮ. ೯೪); ಎಲ್ಲಿ ನನ್ನ ಮೇಲೆ ಅಪಪ್ರಥೆಯನ್ನು ಹರಡುತ್ತಿರುವಳೋ ದೇವರೇ ಬಲ್ಲ (ಶ್ರೀರಾಯ. ೩೫೨). [ಸಂ. ಅಪಪ್ರಥಾ]

ಅಪಪ್ರಯೋಗ (ನಾ). ೧. [ವ್ಯಾಕ] ತಪ್ಪಾಗಿ ಬಳಸುವುದು; ಅಶುದ್ಧವಾದ ಶಬ್ದದ ಬಳಕೆ: ಗೊತ್ತಿಲ್ಲದೆ ಏಕೆ ಅಪಪ್ರಯೋಗ ಮಾಡುತ್ತೀಯೆ (ರೂಢಿ). ೨. ಸಲ್ಲದ ವಸ್ತುವಿನ ಪ್ರಯೋಗ. [ಸಂ.]

ಅಪಭ್ರಂಶ (ನಾ). ೧. ಜಾರಿಬೀಳುವುದು; ಪತನ. ೨. ಸಂಸ್ಕೃತ ಅಥವಾ ಪ್ರಾಕೃತದಿಂದ ವಿಕಾರಹೊಂದಿ ಬಳಕೆಗೆ ಬಂದಿರುವ ಶಬ್ದ; ತದ್ಭವ ಶಬ್ದ: ಕ್ರಮದಿಂದೆ ಸಂಧಿನಾಮಂ ಸಮಾಸಮಾ ಪೊದಟ್ಟಾಖ್ಯಾತಂ ಪ್ರಮುದಿತ ಧಾತುವಪಭ್ರಂಶಮವ್ಯಯಂ ಸಂಧಿ ಶಬ್ದಮಣಿ ದರ್ಪಣದೊಳ್ (ಶಮದ. ೧). ೩. ಅಪಭ್ರಂಶ ಭಾಷೆ; ಒಂದು ಪ್ರಾಕೃತಭಾಷೆಯ ಹೆಸರು: ಸಂಸ್ಕೃತಪ್ರಾಕೃತಮಪಭ್ರಂಶಂ ಪೈಶಾಚಿಕಮೆಂಬ ಮೂಱುವರೆ ಭಾಷೆಗಳೊಳ್ (ಛಂದೋಂಬು. ೧–೫೫ ವ). [ಸಂ.]

ಅಪಭ್ರಂಶತೆ (ನಾ). ರೂಪದ ಮಾರ್ಪಾಡು; (ಶಬ್ದವು) ವಿಕಾರಹೊಂದಿ ಬಳಕೆಗೆ ಬರುವ ರೀತಿ: ದಾಡಿಮಮಾ ಕೂಷ್ಮಾಂಡಂ . . . ಅಱಿ ರೂಢಿಯ ಕುಳನೆಂದು ಜಟದಪಭ್ರಂಶತೆಯೊಳ್ (ಶಮದ. ೨೦). [ಸಂ. ಅಪಭ್ರಂಶತಾ]

ಅಪಭ್ರಂಶನುಡಿ (ನಾ). ತಪ್ಪು ನುಡಿ; ತೊದಲು ಮಾತು: ಶೌರ್ಯಮಂ ತೋರಿ ಜಸಮಾಂತು ಪಿಂತಿರುಗಲತಿಲೇಸಲ್ಲದೋರಂತೆ ಚಿಣ್ಣನೊಲಪಭ್ರಂಶನುಡಿಗಳಿಂದೇ ಫಲವು ದಾನವೇಶ (ವೆಂಕಾರಾ. ೬–೩೩–೨೬). [ಅಪಭ್ರಂಶ + ನುಡಿ$_2$]

ಅಪಭ್ರಷ್ಟ (ಗು). ೧. ನಡತೆಗೆಟ್ಟ. ೨. ಅಸಾಧುವಾದ; ಅಶುದ್ಧವಾದ. [ಸಂ.]

ಅಪಮತಿ (ಗು). ಬುದ್ಧಿಗೆಟ್ಟ; ತಿಳಿಗೇಡಿಯಾದ: ಮಯ್ದುನನ ಪೊಟಲ್ಗಪಮತಿ ಸಂಭಿನ್ನಂಬೆರಸುವೋದಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೬–೩೬). [ಸಂ.]

ಅಪಮರ್ಯಾದೆ (ನಾ). ಅಗೌರವ: ಗ್ರಾಮದಲ್ಲಿ ಸರಕಾರದ ವಿರುದ್ಧವಾಗಿ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮಗಳು ಜರುಗುತ್ತಿರುವುದು ತುಂಬ ಅಪಮರ್ಯಾದೆಯ ಸಂಗತಿ (ಕುರುಕಾ. ೧೧೪). [ಸಂ. ಅಪಮರ್ಯಾದಾ]

ಅಪಮಾನ (ನಾ). ಅವಮಾನ; ಅಗೌರವ. [ಸಂ.]

ಅಪಮಾನಂಬಡು, ಅಪಮಾನಪಡು (ಕ್ರಿ). ಅಗೌರವವನ್ನು ಹೊಂದು; ಅಪಮಾನಕ್ಕೆ ಗುರಿಯಾಗು; ಮರ್ಯಾದೆಯನ್ನು ಕಳೆದುಕೋ: ನಮ್ಮರಸನೀಗಳ್ . . . ಅಪಮಾನಂಬಟ್ಟ ಉಪಧಾವಿಶುದ್ಧನಪ್ಪ ಮಂತ್ರಿಯಂತಾಕಾರಸಂವರಣೆಯನುಂಟುಮಾಡಿಕೊಂಡಿರ್ಪುದಾವಕಾರಣಂ (ಪಂಚತಂ. ೨೬–೧೮). **ಅಪಮಾನಪಡು**: ಅವನು ತುಂಬಾ ಅಪಮಾನಪಟ್ಟುಕೊಂಡು ಹೋದ (ರೂಢಿ). [ಅಪಮಾನ + ಪಡು$_1$]

ಅಪಮಾನಪಡು 'ಅಪಮಾನಂಬಡು' ನೋ.

ಅಪಮಾನಮಾಡು (ಕ್ರಿ). ಅವಮಾನವಾಗುವಂತೆ ಮಾಡು. [ಅಪಮಾನ + ಮಾಡು$_1$]

ಅಪಮಾನವಚನ (ನಾ). ಅವಮಾನವನ್ನುಂಟುಮಾಡುವ ಮಾತು. [ಅಪಮಾನ + ವಚನ]

ಅಪಮಾನಹತ (ಗು). ಅಪಮಾನಕ್ಕೆ ಸಿಕ್ಕಿದ; ಗುರಿಯಾದ: ಈ ನುಡಿಯ ಸಲಿಸಿದೊಡೆ ಇವನಪಮಾನಹತನಿದು ಧರ್ಮನಿಶ್ಚಯವೇನು ಸಂಶಯವಿಲ್ಲ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೨೨–೪೦). [ಅಪಮಾನ + ಹತ]

ಅಪಮಾನಿತ (ಗು). = ಅಪಮಿತ. [ಸಂ.]

ಅಪಮಾನಿಸು (ಕ್ರಿ). ಅಗೌರವವನ್ನುಂಟುಮಾಡು; ಮರ್ಯಾದೆಯನ್ನು ಕಳೆ; ಮಾನಕ್ಕೆ ಭಂಗತರು: ಅಪಮಾನಿಸಿ ಪೊಱಮಟ್ಟಳತ್ತೆ ಮನೆಯಿಂದಾಗಳ್ (ಪಂಚತಂ. ೧೫೬–೧೧); ಅಸುರನ ಚರನೆಂದಪಮಾನಿಸುಗುಮೊ ಮೇಣ್ ಭಕ್ತನೆಂದು ಮನ್ನಿಸುಗುಮೊ . . . ಕೃಷ್ಣರ (ಜಗವಿ. ೫–೭೫). [ಅಪಮಾನ + –ಇಸು$_3$]

ಅಪಮಾರ್ಜನ (ನಾ). ತೊಡೆದುಹಾಕುವುದು; ಅಳಿಸುವುದು; ಗುಡಿಸುವುದು; ಶುದ್ಧಗೊಳಿಸುವುದು. [ಸಂ.]

ಅಪಮಿತ (ಗು). ಅಪಮಾನಕ್ಕೆ ಗುರಿಯಾದ; ಮಾನ ಕಳೆದುಕೊಂಡ: ಅಪಮಿತಜನಕ್ಕಮಭೇದ್ಯಾವಲಿಗಂ . . . ಪರಮಸುಖಮನೊಸೆದೀಯುತ್ತುಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೩–೫೧). [ಸಂ.]

ಅಪಮಿತ್ಯ (ನಾ). ಸಾಲ; ಋಣ: "ಅಪಮಿತ್ಯಕಂ, ಉದ್ಧಾರಃ, ಋಣಂ, ಪರ್ಯುದಂಚನಂ – ಈ ೪ ಸಾಲಂ" (ಹಲಾಯು. ೯೪–೪೧೮). [ಸಂ.]

ಅಪಮೂರ್ಧ (ನಾ). ತಲೆಯಿಲ್ಲದ ಅಟ್ಟೆ ; ಮುಂಡ.
[ಸಂ. ಅಪಮೂರ್ಧನ್]

ಅಪಮೃತಿ (ನಾ). = ಅಪಮೃತ್ಯು. [ಸಂ.]

ಅಪಮೃತ್ಯು (ನಾ). ೧. ಅಕಾಲದಲ್ಲಿ ಉಂಟಾದ ಸಾವು ; ಚಿಕ್ಕಂದಿನ ಮರಣ : ಮಱುಕಮಾಮಯಮಪ್ಪಪಮೃತ್ಯುವೆಂಬಿವಲ್ಲಿಗೆ ಪೊಱಗು (ಆದಿಪು. ೫-೩೦). ೨. ಆಕಸ್ಮಿಕವಾದ ಮರಣ ; ದುರ್ಮರಣ ; ಅಪಘಾತ : ಸುಪ್ರಭಾತ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಅರ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಲಿಂಗವ ನೆನೆದರೆ ತಪ್ಪುವುವು ಅಪಮೃತ್ಯು ಕಾಲಕರ್ಮಂಗಳಯ್ಯಾ (ಬಸವ. ೧೭೭). ೩. ಗಂಡಾಂತರ : ಹೋದುದೊಂದಪಮೃತ್ಯು ಲೋಕಕೆ ತೀದುದಿಲ್ಲಾ ಯುಷ್ಯ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೬-೪೭). [ಸಂ.]

ಅಪಮೌಲ್ಯ (ನಾ). ಮೌಲ್ಯವನ್ನು ತಗ್ಗಿಸುವುದು, —ಇಳಿಸುವುದು: ಸಂಸತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಆರ್ಥಿಕ ಮಂತ್ರಿಗಳು ರೂಪಾಯಿನ ಅಪಮೌಲ್ಯವುಂಟಾಗುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ಭರವಸೆ ನೀಡಿದರು (ರೂಢಿ). [ಸಂ.]

ಅಪಯಶ (ನಾ). ಕೆಟ್ಟ ಹೆಸರು ; ಅಪಕೀರ್ತಿ : ಗುರುತರ ಕಾರ್ಯದೊಳಪಯಶ ಸಹ ಚಂದವಪ್ಪುದು ಮಹಿಮವಂತರಿಗೆ (ಇಂಚಾಪ. ೭೦-೩೭). [ಸಂ. ಅಪಯಶಸ್]

ಅಪಯಾನ (ನಾ). ಹಿಂದಿರುಗುವುದು ; ಹಿಂದಿರುಗಿ ಓಡುವುದು ; ಪಲಾಯನ ; ತಪ್ಪಿಸಿಕೊಂಡು ಓಡುವುದು. [ಸಂ.]

ಅಪರ (ಗು). ೧. ಬೇರೆಯ ; ಅನ್ಯ. ೨. ಆಮೇಲಿನ ; ತರುವಾಯದ. ೩. ಕೀಳಾದ ; ಕಡಮೆ ದರ್ಜೆಯ. ೪. ಹಿಂದುಗಡೆಯ. ೫. ಎದುರುಗಡೆಯ ; ದೂರದ. ೬. ತನಗಿಂತ ಉತ್ತಮವಾದುದು ಬೇರೊಂದಿಲ್ಲದ ; ಅತ್ಯುತ್ತಮವಾದ : ಪರನಪರಂ ಭವನಭವಂ ಚರನಚರಂ ಸಗುಣನಗುಣನೇಕನನೇಕಂ ಕ್ಷರನಕ್ಷರನೆನಿಪಗಣಿತವಿರುದ್ಧಗುಣ ನಿನ್ನ ನಿಜವದೇಂ ಕೇವಳಮೇ (ಜಗವಿ. ೩-೯೭). (ನಾ). ೭. ಮನೋಹರ ; ಸುಂದರ : "ರಮಣೀಯಮಪರಂ ಜಯಂ ಮಂಜುಳಂ ವರೇಣ್ಯಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೨೭-೨). ೮. ಪಶ್ಚಿಮ ದಿಕ್ಕು. ೯. ಆನೆಯ ಹಿಂಗಾಲಿನ ಹೆಜ್ಜೆ. ೧೦. ಶತ್ರು. [ಸಂ.]

ಅಪರಂಜಿ (ನಾ). ೧. ಚೊಕ್ಕ ಚಿನ್ನ ; ಪರಿಶುದ್ಧವಾದ ಬಂಗಾರ : ತಚ್ಚೋಳಾವನೀ ಪ್ರಭೂತದೆಸಕಂ ತನ್ನುರ್ವರಾಮಂಡಳಕ್ಕಚ್ಚಂಬೊಯ್ದ ಪರಂಜಿಯಾದುದು (ಉದ್ಭಟ. ೧೨-೭೩); ಬಡನಡುವಿನ ಭಾಮಿನಿ ತಳಿರ್ಗೈಯೊಳ್ ಪಿಡಿದಪರಂಜಿಯ ಸೆಳೆಯಲರ್ವಿಲ್ಲನ ಪಡಿಯಜತಿಯ ಕೈಯೊಳ ಗೊಪ್ಪುವ ಸೆಳೆಯಂತೆ ವಿರಾಜಿಸಿತು (ಜಯಕಾ. ೨-೪೭) ; ಅಪರಂಜಿಯಂತೆ ವಯಿನವಾಗಿದ್ದ ಸಂಸಾರ (ಮಹಾಗ. ೨). ೨. ನಿಷ್ಕಳಂಕ ಮತ್ತು ಅತ್ಯುತ್ತಮ : "ರೂಪ, ಗುಣ ಎರಡರಲ್ಲೂ ಅಪರಂಜಿ" (ಕೀಲುಗೊಂ. ೧೩).
[ದೇ ?. ॥ ತಮಿ. ಅಪರಂಚಿ ; ತೆಲು. ಅಪರಂಜಿ]

ಅಪರಂಜಿಕೊಡ (ನಾ). ಚೊಕ್ಕ ಚಿನ್ನದ ಬಿಂದಿಗೆ ; ಶುದ್ಧಬಂಗಾರದ ಕೊಡ: ಕಂಜಾತಾಕರದಲ್ಲಿ ವಲಂ ಜನಿಸಿದ ಸುಱಿಯ ಮಧ್ಯದೊಳ್ಮಿ ಸುಪರಜಃಪುಂಜಮಯ ಕಂಜಮೆನಲಪರಂಜಿಗೊಡಂ ಪೂರಿತಾಳಿಯಿಂದೊಂದೆಸೆಗುಂ (ಉದ್ಭಟ. ೫-೬೧). [ಅಪರಂಜಿ + ಕೊಡ್ಯ]

ಅಪರಂಜಿಗೇದಂಗೆ 'ಅಪರಂಜಿಗೇದಗೆ' ನೋ.

ಅಪರಂಜಿಗೇದಗೆ, ಅಪರಂಜಿಗೇದಂಗೆ (ನಾ). ಹೊಂಬಣ್ಣದ ಕೇದಗೆ ಹೂ ; ಹೊಂಗೇದಗೆ : ಕಂಜಾಸ್ತ್ರನಾ ವನದುರ್ಗದಂತಾಯ್ತಪರಂಜಿಗೇದಗೆಯ ಬಾಳ್ವೇಲಿ (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೧-೬೪). **ಅಪರಂಜಿಗೇದಂಗೆ** : ಕೆಂಜಾಜಿ ನಾಗಸಂಪಗೆ ಬಂದುಗೆಯಪರಂಜಿಗೇದಂಗೆಯೊಳ್ಳರಲಾ ಮಂಜರಿಗಳಿನರ್ಚಿಸಿದರು (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೧೨-೩೬). [ಅಪರಂಜಿ + ಕೇದಗೆ]

ಅಪರಂಜಿದಗಡು (ನಾ). ಚೊಕ್ಕ ಚಿನ್ನದ ತಗಡು : ಅಪರಂಜಿದಗಡುಗಳ ದೊರೆಯಾದುವು ನುಣ್ಗದುಪುಗಳಾ ಶ್ಯಾಮೆಗೆ (ಜಯಕಾ. ೩-೪೩).
[ಅಪರಂಜಿ + ತಗಡು]

ಅಪರಂಜಿದೊಡವು (ನಾ). ಶುದ್ಧ ಚಿನ್ನದ ಒಡವೆ : ಅರುಣಾಂಬರವುಟ್ಟಪರಂಜಿದೊಡವಿಟ್ಟು ಸರಸಕುಂಕುಮರಮೆಯೊರೆದು (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೨-೪೭). [ಅಪರಂಜಿ + ತೊಡವು]

ಅಪರಂಜಿಮಿಗ (ನಾ). ಚೊಕ್ಕ ಚಿನ್ನದ ಬಣ್ಣದ ಜಿಂಕೆ ; ಸುವರ್ಣಮೃಗ : ಅಲರಶರನ ಬೀಡಪರಂಜಿಮಿಗದಾಡುವೊಲ ಕಾಮಪಶು ಮೇವ ಕಾಡು (ನೇಮಿಸಂ. ೧-೬೧). [ಅಪರಂಜಿ + ಮಿಗ]

ಅಪರಂಜಿಸರಿಗೆ (ನಾ). ಶುದ್ಧ ಚಿನ್ನದ ಸರಿಗೆ ; ಚಿನ್ನದ ಜರತಾರಿ : ಅಪರಂಜಿಸರಿಗೆದುಪ್ಪಟಿಯಂ ಹೊದ್ದು (ಯನಳ.೬೨). [ಅಪರಂಜಿ+ಸರಿಗೆ]

ಅಪರಂಪಾರ (ನಾ). ಅನಂತ ; ಎಲ್ಲೆಮೀರಿದ್ದು : ಪಾಂಡವರ ಧನರಾಶಿಯಾದರೂ ಎಷ್ಟು ಅಪರಂಪಾರವಾದುದು (ಮಭಾರ. ೨-೮೩) ; ತಲೆಗೆ ಭಾರವಾಗಿಹುದು ಅಪರಂಪಾರವಾದ ದುಃಖದ ರಾಶಿ (ಉಯ್ಯಾಲೆ. ೭೯-೬) ; ಅಪರಂಪಾರ ! ಅಪಾರ ! ಈ ಜಗಜಗಗಳ ಹಾರ ! (ಬಾಸಿಗ. ೮೦).
[ಅಪರ + ಪಾರ]

ಅಪರಕ್ರಿಯೆ (ನಾ). ಸತ್ತವರಿಗಾಗಿ ನಡಸುವ ಸಂಸ್ಕಾರ ; ಉತ್ತರಕ್ರಿಯೆ ; ಅಂತ್ಯಸಂಸ್ಕಾರ : ಅವರ ಅಪರಕ್ರಿಯೆಗಳೆಲ್ಲ ಮುಗಿಯುವ ತನಕ ಪೆನುಗೊಂಡೆಯಲ್ಲಿದ್ದು . . . ಮುಂಬಯಿಗೆ ಮರಳಿದರು (ಒಂಟಿದ. ೨೩೨). [ಅಪರ + ಕ್ರಿಯೆ]

ಅಪರಗಿರಿ (ನಾ). ಪಶ್ಚಿಮ ಪರ್ವತ ; ಪಡುವಣ ಪರ್ವತ : ಅರುಣದಿನಮಣಿ ಬಯಲ್ದಾವರೆಯನೆ ಪೋಲ್ತಿರ್ಪನಪರಗಿರಿವರಶಿರದೊಳ್ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೮೮೦. ಶೂದ್ರಕ). [ಅಪರ + ಗಿರಿ]

ಅಪರಗೆ (ನಾ). ಪಶ್ಚಿಮ ಸಮುದ್ರಕ್ಕೆ ಹರಿಯುವ ನದಿ.
[ಸಂ. ಅಪರಗಾ]

ಅಪರಜ$_1$ (ನಾ). ಒಂದು ನಾಣ್ಯ (?) : ಅರು ತಪಿದರು ದೇವಲೋಕ ಮರ್ತ್ಯಲೋಕಕ್ಕೆ ಹೊರಗು ಅರಮನೆ ಅಪರಜ ೧೨೧ ಕೂಲಿ ಅಪರಜ ೧೨೦ (ಎಕ. X (S), ಕೋಲಾರ. ೩೫೦-೫ ; ೧೬ನೆಯ ಶತ). [?]

ಅಪರಜ$_2$ (ಗು). ೧. ದೂಳಿಲ್ಲದ. ೨. ರಜೋಗುಣವಿಲ್ಲದ : ೧, ೨ : ತಿಳಿನೀರಂತಪರಜರ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೧-೫೫). [ಸಂ. ಅಪರಜಸ್]

ಅಪರಜಲಧಿ (ನಾ). ಪಡುವಣ ಕಡಲು ; ಪಶ್ಚಿಮ ಸಮುದ್ರ : ಹೇಮಕೂಟದ ಗಿರಿ ಹಿಮಾಲಯವಾಗಪರಜಲಧಿಯನು ಮುಟ್ಟಿಹವು (ಕುವ್ಯಾಅ. ೭-೪೨). [ಅಪರ + ಜಲಧಿ]

ಅಪರಜಲನಿಧಿ (ನಾ). = ಅಪರಜಲಧಿ : ಭೀಷ್ಮನು ಫಲುಗುಣನು ಕಾದಿದರು ದಿನಕರನಪರಜಲನಿಧಿಗೆ ಇಳಿಯೆ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೭-೩).
[ಅಪರ + ಜಲನಿಧಿ]

ಅಪರಜ್ಞಾನ (ನಾ). ಅತ್ಯುತ್ತಮ ಜ್ಞಾನ : ಜ್ಞಾನ, ವಿಜ್ಞಾನ, ಸುಜ್ಞಾನ, ಮಹಾಜ್ಞಾನ, ಅಪರಜ್ಞಾನ ಇಂತೀ ಪಂಚಜ್ಞಾನವ ದಹ್ಯಮಾಡಿ (ಮೋಳಿಮಾ. ೧೫೪-೫೮೧). [ಅಪರ + ಜ್ಞಾನ]

ಅಪರದಿಕ್ಕು (ನಾ). ಪಡುವಲು ; ಪಶ್ಚಿಮದಿಕ್ಕು. [ಅಪರ + ದಿಕ್ಕು]

ಅಪರದಿಗ್ಭಾಗ (ನಾ). ಪಶ್ಚಿಮದಿಕ್ಕಿನ ಪ್ರದೇಶ ; ಪಡುವಲು : ತದಪರದಿಗ್ಭಾಗದೊಳನಗಾರಕೇವಳಿ ಹುತಾಶನ ಕುಂಡಮಂ ಸ್ಥಾಪನಂಗೆಯ್ದು (ಆದಿಪು. ೧೬-೫೨ ವ). [ಸಂ. (ಅಪರದಿಕ್ + ಭಾಗ)]

ಅಪರನಾಮಧೇಯ (ನಾ). ೧. ಬೇರೊಂದು ಹೆಸರು. ೨. ಬೇರೊಂದು ಹೆಸರುಳ್ಳವನು : ವಿಷ್ಣುವರ್ಧನಾಪರನಾಮಧೇಯನುಂ (ಗದಾಯು. ೨-೭ ವ). [ಅಪರ + ನಾಮಧೇಯ]

ಅಪರಪಕ್ಷ (ನಾ). ೧. ಕೃಷ್ಣಪಕ್ಷ: ಪರಪಕ್ಷಾಪರಪಕ್ಷಂ ದೊರೆಕೊಂಡುದು ವಿಧಿಗೆನುತ್ತೆ ಬಯ್ದಳ್ ಸುಯ್ದಳ್ (ಹಮ್ಮೀರ. ೨-೮೨). ೨. ಎದುರು ಕಡೆ; ಶತ್ರುಪಕ್ಷ; ಪ್ರತಿವಾದಿ. [ಅಪರ + ಪಕ್ಷ]

ಅಪರಭಾಗ (ನಾ). ಹಿಂಭಾಗ; ಹಿಂದುಗಡೆ: ಇದಿರೊಳಾನಿಹೆ ಶಲ್ಯನೆಡವಂಕದಲಿ ಬಲದಲಿ ಕೃಪನಪರಭಾಗದಲಿ ನೀ ಬಂದೆ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೬-೨೮). [ಅಪರ + ಭಾಗ]

ಅಪರರಾತ್ರಿ (ನಾ). ರಾತ್ರಿಯಲ್ಲಿ ಎರಡನೆಯ ಅರ್ಧಭಾಗ; ನಡುರಾತ್ರಿ ಕಳೆದ ಮೇಲೆ ಬೆಳಗಿನವರೆಗಿನ ಕಾಲ. [ಅಪರ + ರಾತ್ರಿ]

ಅಪರವಯಸ್ಸು (ನಾ). ಇಳಿವಯಸ್ಸು; ಮುಪ್ಪು: ಈ ಅಪರವಯಸ್ಸಿನಲ್ಲಿಯೂ ನಿಮಗೆ ಇಷ್ಟು ಶಕ್ತಿ ಮತ್ತು ಉತ್ಸಾಹಗಳಿರುವುದು ಆಶ್ಚರ್ಯ (ರೂಢಿ). [ಅಪರ + ವಯಸ್ಸು]

ಅಪರವಾರಿಧಿ (ನಾ). = ಅಪರವಾರ್ಧಿ: ಆಗಸದಿನಪರಸಂಧ್ಯಾರಾಗಾವಿಲನರ್ಕನಪರವಾರಿಧಿಗಿಱಿದಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೯-೧೮೮). [ಅಪರ + ವಾರಿಧಿ]

ಅಪರವಾರ್ಧಿ (ನಾ). ಪಶ್ಚಿಮಸಮುದ್ರ; ಪಡುವಣ ಕಡಲು: ಇನನಪರವಾರ್ಧಿಗಿಳಿದಂ (ಚಿಬಪು. ೪೭-೪೭). [ಅಪರ + ವಾರ್ಧಿ]

ಅಪರಶರೀರ (ನಾ). ಬೇರೆಯ ಶರೀರ; ಅನ್ಯದೇಹ: ನಾನು ಬೇಡಿಕೊಂಡುದನು ವ್ಯರ್ಥವ ಮಾಡದೆ ನನ್ನಸಂಗಡಲೆ ಹೇಮಕೂಟಕ್ಕೆ ಬಂದು ನನಗೆ ಅಪರಶರೀರವಾದ ಕಾದಂಬರಿಯ ದುರಾಲೋಚನೆಯ ಬಿಡಿಸಿ (ವಚಕಾ. ೪೮). [ಅಪರ + ಶರೀರ]

ಅಪರಸಂಧ್ಯೆ (ನಾ). (ಹಗಲಿನ ಕೊನೆಯ) ಸಂಜೆ; ಸಾಯಂಸಂಧ್ಯೆ: ಅಪರಸಂಧ್ಯಾ ಸಂಪಠನತತ್ಪರಪುಣ್ಯಪಾಠಕನಿಕರ (ಚಂದ್ರಪು. ೮-೨೪ ವ). [ಅಪರ + ಸಂಧ್ಯೆ]

ಅಪರಾಂಬುಧಿ (ನಾ). ಪಶ್ಚಿಮಸಮುದ್ರ: ಅಂಬರತಳದಿಂದಿನನಪರಾಂಬುಧಿಯೊಳ್ಬೀಱೆ (ಕಾದಂಪೂ. ೨೬೯). [ಅಪರ + ಅಂಬುಧಿ]

ಅಪರಾಂಬುರಾಶಿ (ನಾ). = ಅಪರಾಂಬುಧಿ: ವಾರಿಜನಾಥನನಾಥನಾಗಿ ತೊಟ್ಟಗೆ ಮು[ಟುಪ]ಂತೆವೊಲ್ ಮುಟುಗಿದಂ ಕಡುಕೆಯ್ದಪರಾಂಬುರಾಶಿಯೊಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೧೩-೧೦೬). [ಅಪರ + ಅಂಬುರಾಶಿ]

ಅಪರಾಂಭೋರಾಶಿ (ನಾ). = ಅಪರಾಂಬುಧಿ: ಅಪರಾಂಭೋರಾಶಿ ವೇಳಾವನಮಮರ ಪುರೋದ್ಯಾನಮಂ ನೋಡಲೇಟ್ಟಂದಪುದೋ (ಪಂರಾಮಾ. ೭-೧೪೨). [ಅಪರ + ಅಂಭೋರಾಶಿ]

ಅಪರಾಗ$_1$ (ಗು). ೧. ಅನುರಾಗವಿಲ್ಲದ; ವ್ಯಾಮೋಹವಿಲ್ಲದ. (ನಾ). ೨. ಕೆಂಪುಬಣ್ಣವನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಂಡಿರುವುದು: ಅಪರಾಗಂ ಮುನಿಪತಿವೋಲಪಗತಗುಣನಾಗಿಯುಂ ನಿಜಾಯತದೋಷಂ ವಿಪುಳಯಶೋಧನಲೋಭಂ ನೃಪವೃಷಭನರಾತಿನಿಕರ ತರುದವದಹನಂ (ಕವಿರಾ. ೩-೧೫೭). [ಸಂ. (ಅಪ್ರ + ರಾಗ)]

ಅಪರಾಗ$_2$ (ನಾ). ಪಶ್ಚಿಮದಿಕ್ಕಿನ ಪರ್ವತ. [ಅಪರ + ಅಗ]

ಅಪರಾಜಿತ (ಗು). ೧. ಸೋಲಿಸಲ್ಪಡದ; ಸೋಲದ. (ನಾ). ೨. ವಿಷ್ಣು. ೩. ಶಿವ. ೪. ಜಿನ. [ಸಂ.]

ಅಪರಾಜಿತತ್ವ (ನಾ). ಸೋಲಿಲ್ಲದಿರುವುದು: ತನಗಪರಾಜಿತತ್ವಮಳವಟ್ಟರೆ ತೇಜದಳುರ್ಕ್ಕೆಯಿಂ . . . ನನೆಯಿ(ಸು)ವಂ ಪುರಾತನ ಮಹಾತ್ಮರ ನಿಮ್ಮಡಿದಂಡನಾಯಕಂ (ಎಕ. V, ಬೇಲೂರು. ೧೭-೭೧; 1136). [ಸಂ.]

ಅಪರಾಜಿತೆ (ನಾ). ೧. ಸೋಲದವಳು; ಜಯಶೀಲೆ. ೨. ದುರ್ಗಾದೇವಿ. ೩. [ಜೈನ] ದಿಗ್ವನಿತೆಯರಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬಳ ಹೆಸರು: ಜಯಂತೆ ಅಪರಾಜಿತೆ . . . ಎಂಬೆಣ್ಬರುಂ ದಿಗ್ವನಿತೆಯರುಂ (ಆದಿಪು. ೭-೩ ವ). [ಸಂ. ಅಪರಾಜಿತಾ]

ಅಪರಾತ್ರಿ (ನಾ). ೧. ಅಪರರಾತ್ರಿ (ಕಿ). ೨. ರಾತ್ರಿಯಲ್ಲಿ ಅವೇಳೆ: ಆ ಪ್ರಚಂಡವಾದ ಮಳೆಯಿಂದ ಆ ಅಪರಾತ್ರಿಯ ಭೀಷಣತೆಯು ಮತ್ತಷ್ಟು ಹೆಚ್ಚುತ್ತಲಿದೆ (ಅಂಬಿಕೆ. ೩). [ಸಂ.]

ಅಪರಾದಿತ್ಯ (ನಾ). ೧. ಪಶ್ಚಿಮ ದಿಕ್ಕಿನಲ್ಲಿರುವ ಸೂರ್ಯ. ೨. ಒಬ್ಬ ರಾಜನ ಹೆಸರು: ಜಲಧಿಯ ಸತ್ಯಾಶ್ರಯಬಲ ಜಲಧಿಯ ನಡುವಳುರ್ವಕೋಪಶಿಖಿಗಳ ನಡುವಿರ್ತಲೆವೊತ್ತಿದ ಪುಳ್ಳಿಯ ಪುಟುವೊಲಿರ್ದನತಿಚಕಿತ ಚಿತ್ತನಪರಾದಿತ್ಯಂ (ಗದಾಯು. ೧-೨೩). [ಅಪರ + ಆದಿತ್ಯ]

ಅಪರಾದ್ರಿ (ನಾ). ಪಡುವಣ ಬೆಟ್ಟ; ಪಶ್ಚಿಮಗಿರಿ; ಅಸ್ತಾಚಲ: ಇನನಪರಾದ್ರಿಶಿಖರನಾದಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೮-೯೭). [ಅಪರ + ಅದ್ರಿ]

ಅಪರಾಧ (ನಾ). ೧. ತಪ್ಪು; ತಪ್ಪುಕೆಲಸ: ಅಪರಾಧಂಗಳನೆಯ್ದೆ ಮಾಣಿಸಿಯಜಸ್ರಂ ನಂಬಿಯಂ ತೊತ್ತುಗೊಂಡು (ನಂಬಿರ. ೮-೨). ೨. ದಂಡ; ಜುಲ್ಮಾನೆ: ಆತನು ತನ್ನ ತಪ್ಪಿಗಾಗಿ ಹತ್ತು ರೂಪಾಯಿ ಅಪರಾಧವನ್ನು ತೆತ್ತ (ರೂಢಿ).

ಅಪರಾಧ ಕೊಡು = ಜುಲ್ಮಾನೆಯನ್ನು ತೆರು; ದಂಡವನ್ನು ಕೊಡು: ಯಿದಕ್ಕೆ ತಪ್ಪಿದರೆ ಅರಮನೆ ಗುರುಮನೆಗೆ ಅಪರಾಧ ಕೊಡಬೇಕೂ (ಸೌಇಇ. IX-ii, ೬೯೮-೩೨; 1691). ಅಪರಾಧ ತೆರು=ಜುಲ್ಮಾನೆ ಕೊಡು: ತಪ್ಪಿದವರು ಅಪರಾಧ ತೆರಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ (ರೂಢಿ). [ಸಂ.]

ಅಪರಾಧಂಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ತಪ್ಪು ಮಾಡು; ತಪ್ಪುಕೆಲಸವನ್ನು ನಡೆಸು: ಇಂತಪ್ಪಪರಾಧಂಗೆಯ್ದುಂ ತಾನಲ್ಲದವೊಲೆಸೆವುದೀ ಶುಕಂ (ಕಾದಂಉ. ೭೧). [ಅಪರಾಧ + ಗೆಯ್ (< ಕೆಯ್$_1$)]

ಅಪರಾಧಕಾಣಿಕೆ (ನಾ). ಮಾಡಿದ ತಪ್ಪಿಗಾಗಿ ಕೊಡುವ ದಂಡದ ಹಣ. [ಅಪರಾಧ + ಕಾಣಿಕೆ]

ಅಪರಾಧದ್ರವ್ಯ (ನಾ). = ಅಪರಾಧ ಕಾಣಿಕೆ: " . . . ನಾನು ಮಾತಿಗೆ ತಪ್ಪುವ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ನಿರ್ದಾಕ್ಷಿಣ್ಯವಾಗಿ ನಿನ್ನ ಮನಸ್ಸಿಗೆ ತೋರಿದಷ್ಟು ಅಪರಾಧದ್ರವ್ಯವನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳಬಹುದು " ಎಂದು ಹೇಳಿದನು (ಕವಿಕ. ೪). [ಅಪರಾಧ + ದ್ರವ್ಯ]

ಅಪರಾಧರತಿ (ನಾ). ತಪ್ಪುಮಾಡುವುದರಲ್ಲೇ ಆಸಕ್ತಿಯುಳ್ಳವನು: ಬೋಧವಕ್ರೋಪಕ್ರಮಿಗಳಪರಾಧರತಿಗಳು ಸುಕೃತಧರ್ಮವಿರೋಧಿಗಳು (ಬಸಪು. ೪೦-೬೭). [ಅಪರಾಧ + ರತಿ]

ಅಪರಾಧಸ್ಥ (ನಾ). ಅಪರಾಧವನ್ನು ಮಾಡಿದವನು; ತಪ್ಪಿತಸ್ಥ: [ಸಂ.]

ಅಪರಾಧಿ (ನಾ). ತಪ್ಪುಮಾಡಿದವನು: ದುರೋದರ ವ್ಯತಿಕರದೊಳ್ ಪರಾಭವಿಸಿ ಕೃಷ್ಣೆಯನುಯ್ದಪರಾಧಿಯೆಲ್ಲಿದಂ (ಗದಾಯು. ೬-೨೯); ಇಲ್ಲಿ ಬರುವ ಎಳೆಯ ಮಕ್ಕಳು ಅಪರಾಧಿಗಳಲ್ಲ (ರಂಗರೋ. ೫೬). [ಸಂ. ಅಪರಾಧಿನ್]

ಅಪರಾಬ್ಧಿ (ನಾ). = ಅಪರಾಂಬುಧಿ: ಅಂದು ಮಾರ್ತಂಡನಪರಾಬ್ಧಿಗಿಳಿಯಲ್ಕಿಂತೆ ನಡೆತಂದು (ನಂಬಿರ. ೧೭-೧೪೮). [ಅಪರ + ಅಬ್ಧಿ]

ಅಪರಾರ್ಕ (ನಾ). = ಅಪರಾದಿತ್ಯ. [ಅಪರ + ಅರ್ಕ]

ಅಪರಾರ್ಧ (ನಾ). ಎರಡನೆಯ ಅರ್ಧಭಾಗ; ಉತ್ತರಾರ್ಧ: ಸನ್ನುತಮಪರಾರ್ಧಂ ಸಂಪನ್ನಶ್ಲಿಷ್ಟಾಕ್ಷರೋಪರಚಿತಮದೋಷಂ (ಕವಿರಾ. ೧-೯೬). [ಅಪರ + ಅರ್ಧ]

ಅಪರಾವತಾರ (ನಾ). ಬೇರೊಂದು ಅವತಾರ; ಬೇರೆಯ ರೂಪ: ಕೇಳಿ ಕೃತಕೃತ್ಯನಾದೆಂ ಹರಿಧ್ವಂಸಮಂ ಭಾಳಾಕ್ಷನಪರಾವತಾರ ಹಲಗೆಯ ಗುರುವೆ (ವೀಶೈಪು. ೩-೧೨-೩); ವರಾಹ ಮಿಹಿರಾಚಾರ್ಯರ ಅಪರಾವತಾರವೇ ಆಗಿದ್ದರೆಂದರೆ ಅತಿಶಯೋಕ್ತಿಯಾಗಲಾರದು (ಕುರುಕಾ. ೧೯). [ಅಪರ + ಅವತಾರ]

ಅಪರಾಶಾಕುಂಭಿ (ನಾ). ಪಶ್ಚಿಮದಿಕ್ಕಿನ ಆನೆ; ಅಂಜನವೆಂಬ ಹೆಸರಿನ ದಿಗ್ಗಜ: ಅಪರಾಶಾಕುಂಭಿ ಶುಂಭತ್ಕರಟತಟಗಳದ್ದಾನಸಂಭ್ರಾಂತ ಭೃಂಗೌಘಪಯೋದಾಲಂಬಿ . . . ರಾವಂ ಸುಳಿದುದು (ರಾಜಶೇ. ೮-೯೩). [ಸಂ. ಅಪರಾಶಾಕುಂಭಿನ್]

ಅಪರಾಶೆ (ನಾ). ಪಶ್ಚಿಮದಿಕ್ಕು: ಅಪರಾಶಾಪರ್ವತದಗ್ರದೊಳ್ ಕಲಾಪತಿಕಲೆ ಸಂಜೆ ಸರಿಯೆ ತೋರ್ಪವೊಲೆಸೆಗುಂ (ರಾಜಶೇ. ೧೦-೮೯). [ಸಂ. ಅಪರಾಶಾ]

ಅಪರಾಹ್ಣ, ಅಪರಾಹ್ನ (ನಾ). ನಡುಹಗಲಾದ ಮೇಲೆ ಸಂಜೆಯವರೆಗಿನ ಕಾಲ; ಹಗಲಿನ ಉತ್ತರಭಾಗ: ಜ್ಯೇಷ್ಠಮಾಸದ ಸಿತಚತುರ್ದಶಿಯೊಳ್ ಭರಣೀನಕ್ಷತ್ರದೊಳಪರಾಹ್ಣದೊಳ್ ಪರಮದೀಕ್ಷೆಯಂ ಕೆಯ್ಕೊಳ್ವುದುಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೧-೧೦೬ ವ). **ಅಪರಾಹ್ನ**: ಇಂದು ಅಪರಾಹ್ನ ಭೇಟಿಮಾಡಿ ಅವರೊಂದಿಗೆ ಭೋಜನ ಸ್ವೀಕರಿಸಿದರು (ಬೆಸಂಕ. ೧-೧; ೧೦-೨-೬೫). [ಸಂ. ಅಪರಾಹ್ಣ]

ಅಪರಾಹ್ನ 'ಅಪರಾಹ್ಣ' ನೋ.

ಅಪರಿಗ್ರಹ (ನಾ). ೧. ಪರಿಗ್ರಹ ಮಾಡದಿರುವುದು. ೨. [ಜೈನ] ಯಾರಿಂದಲೂ ಏನನ್ನೂ ದಾನವಾಗಿ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳದಿರುವ ವ್ರತ; ಪಂಚಾಣು ವ್ರತಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: "ಅಪರಿಗ್ರಹವೆಂದರೆ ಜೀವ ಅಜೀವ ಬಾಹ್ಯ ಅಂತರ ಮೊದಲಾದ ಸಕಲ ವಸ್ತುಗಳನ್ನು ಪರಿತ್ಯಾಗಮಾಡುವುದು" (ಹಿಂದಸಾ. ೮೮). [ಸಂ.]

ಅಪರಿಚಿತ (ಗು). ೧. ಗುರುತಿಲ್ಲದ; ಪರಿಚಯವಿಲ್ಲದ. (ನಾ). ೨. ಗುರುತಿಲ್ಲದವನು: "ನಗರದ ಒಳಗೆ ಅಪರಿಚಿತರಿಗೆ ರಾತ್ರಿಯಲ್ಲಿ ಪ್ರವೇಶವಿಲ್ಲ, ಅರುಣೋದಯದವರೆಗೆ ಕಾದಿರಬೇಕು" ಎಂದರು (ಮಣಿಸ. ೩೮). [ಸಂ.]

ಅಪರಿಚ್ಛಿನ್ನ (ಗು). ೧. ಕತ್ತರಿಸದೆ ಇರುವ; ವಿಚ್ಛಿತ್ತಿಯಿಲ್ಲದ; ಎಡೆಬಿಡದ; ನಿರಂತರವಾದ: ಉನ್ನತಾನಂದಾಶ್ರು ಸಲಿಲೋತ್ಪನ್ನ ವದನಾಂಬುಜದಿನಪರಿಚ್ಛಿನ್ನ ಗದ್ಗದಕಂಠದಿಂ ಕೈಮುಗಿದು ಕೀರ್ತಿಸಲು (ಬಸಪು. ೨-೨೨). ೨. ನಿರ್ಣಯವಾಗದ; ಅಳತೆಗೆ ಸಿಕ್ಕದ. [ಸಂ.]

ಅಪರಿಣತ (ಗು). ಪರಿಣತನಲ್ಲದ; ಎಳಸಾದ; ಬಲಿಯದ. [ಸಂ.]

ಅಪರಿಣಾಮ (ಗು). ಪರಿಣಾಮವಿಲ್ಲದ; ಕೆಟ್ಟ ಪರಿಣಾಮವನ್ನುಂಟುಮಾಡುವ. 'ಅಪರಿಣಾಮವಿಹಾರ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅಪರಿಣಾಮವಿಹಾರ (ನಾ). ಕೆಟ್ಟ ಪರಿಣಾಮವನ್ನುಂಟುಮಾಡುವ ವಿಹಾರ, —ಕ್ರೀಡೆ: ಈ ಖೇಚರನ ಹಾರಮಪಥ್ಯಾಹಾರದಂತೆಯುಮ ಪರಿಣಾಮವಿಹಾರದಂತೆಯುಮೆನಗಿನಿತು ಬೇಗಂ ಪ್ರಮೋದಸಂಹಾರಮಂ ಮಾಡಿದ ಕಾರಣಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೨-೨೬ ವ). [ಅಪರಿಣಾಮ + ವಿಹಾರ]

ಅಪರಿತ್ರಾಣ (ಗು). ೧. ರಕ್ಷಣೆಯಿಲ್ಲದ: ಸರ್ವಾಶುಚಿ ನಿದಾನಮುಂ ಅನಿತ್ಯಮುಂ ಅಪರಿತ್ರಾಣಮುಂ ಅಕ್ಕುಂ ಈ ತನುವೆಂದು (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೩೩೬). (ನಾ). ೨. ರಕ್ಷಣೆಯಿಲ್ಲದಿರುವುದು. [ಸಂ.]

ಅಪರಿಪಕ್ವ (ಗು). ೧. ಚೆನ್ನಾಗಿ ಬೇಯದಿರುವ. ೨. ಪಕ್ವವಲ್ಲದ; ಹದಕ್ಕೆ ಬಾರದ; ಪರಿಣತವಲ್ಲದ: ಹೀಗೆ ತನ್ನ ಅಪರಿಪಕ್ವವಾದ ಮನಸ್ಸಿನ ಉದ್ವೇಗದ ಎಳೆತ ಒಂದು ಕಡೆಯಲ್ಲಿ (ಶಾಂಪಜೀ. ೧೦೫). [ಸಂ.]

ಅಪರಿಪಾತ್ರ (ನಾ). [ನಾಟ್ಯ] ಒಂದು ಬಗೆಯ ನೃತ್ಯಭೇದ: ತಾಂಡವ ನಾಟ್ಯ, ನೃತ್ತ, ಲಾಸ್ಯ . . . ಅಪರಿಪಾತ್ರ . . . ಎಂಬ ದಶವಿಧ ಪಾತ್ರಂಗಳಂ ಬೀಱಿ (ವಿವೇಕ. ೨೩೯). [ಸಂ.]

ಅಪರಿಭಿನ್ನ (ಗು). ಭಿನ್ನವಾಗದ; ಒಡೆಯದ: ಅಪರಿಭಿನ್ನಾಂತಶ್ಲಕ್ಷ್ಣ ಶ್ಲಿಷ್ಟ ಸಂನಿನಿಕಾಂತರಸುಸನ್ನಿವಿಷ್ಟಸುಸಂವೃತ್ತಾಂತರರ್ಧಚಂದ್ರಾಕಾರವಿಂಶತಿನಖನುಂ (ಆದಿಪು. ೧೨-೫೬ ವ). [ಸಂ.]

ಅಪರಿಮಿತ (ಗು). ಮಿತಿಯಿಲ್ಲದ; ಅಳತೆ ಮೀರಿದ; ಎಲ್ಲೆಯಿಲ್ಲದ: ಕೈಕೊಂಡತ್ತಪರಿಮಿತರಾಗಮೆರ್ದೆಯಂ (ಕವಿರಾ. ೨-೨೦). [ಸಂ.]

ಅಪರಿಮೇಯ (ಗು). ಅಳತೆಮಾಡಲು ಶಕ್ಯವಿಲ್ಲದ; ಅಳತೆಗೆ ಮೀರಿದ: ಅಪರಿಮೇಯಮೆ ದೋಷಗುಣೌಘಮಿಂತುಪಚಿತಕ್ರಮದಾರಯೆ ಕಾವ್ಯದೊಳ್ ವಿಪುಳವೃತ್ತಿಯೊಳೊಂದಿರೆ ಪೇೞ್ವೆಂ (ಕವಿರಾ. ೩-೧೪೨). [ಸಂ.]

ಅಪರಿವರ್ತ್ಯ (ಗು). ಬದಲಾಯಿಸಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲದ. [ಸಂ.]

ಅಪರಿಶುದ್ಧ (ಗು). ಪರಿಶುದ್ಧವಲ್ಲದ; ಅಶುಚಿಯಾದ: ಆರ್ಯಪುತ್ರನ ಹಾಗಿಲ್ಲವಲ್ಲಾ! ಇವನಾವನು, ಕಟ್ಟಿದ ರಕ್ಷೆಯಿಂದ ಮಂಗಳಾಂಗನಾದ ನನ್ನ ಮಗನನ್ನು ಮುಟ್ಟಿ ಅಪರಿಶುದ್ಧನನ್ನು ಮಾಡುವನು (ಶಾಕುಂತ. ೧೦೯-೫). [ಸಂ.]

ಅಪರಿಹಾರ್ಯ (ಗು). ಪರಿಹರಿಸಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲದ; ತಪ್ಪಿಸಲಾಗದ: ಯೋಚಿಸಿದಂತೆಲ್ಲ ಪ್ರಶ್ನೆಗಳು ಹಿಂಡು ಹಿಂಡಾಗಿ ಅವನ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಮೂಡಿ ಅವು ಅಪರಿಹಾರ್ಯವೆಂಬಂತೆ ಕಂಡುವು (ಪುನರು. ೨೬೭). [ಸಂ.]

ಅಪರೀಕ್ಷ್ಯ (ಗು). ಪರೀಕ್ಷೆ ಮಾಡಲಾಗದ; ಪರೀಕ್ಷಿಸಬಾರದ: ಮಾಯೆಯಂತಪರೀಕ್ಷ್ಯ ಸತ್ತ್ವದೀಕ್ಷ್ಯಕೃತಿ (ಮಂಕುಕ. ೧೪೪). [ಸಂ.]

ಅಪರುದ್ಧ (ಗು). ೧. ನಿವಾರಿಸಿದ. ೨. ತಡೆಗಟ್ಟಿದ; ತಡೆಯಲ್ಪಟ್ಟ: ಅಘಮೂಲೋದ್ಧರಣಂಗೆಯ್ವವೊಲಪರುದ್ಧಾಸ್ರವನಾತ್ಮಕೇಶತತಿಯಂ ಪಱಿದಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೧-೧೦೪). [ಸಂ.]

ಅಪರೂಪ$_1$, ಅಪರೂಪು, ಅಪುರೂಪು (ಗು). ೧. ಅಪೂರ್ವವಾದ; ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ದೊರೆಯದ; ವಿರಳವಾದ: ಅಭಿಜ್ಞನಾದ ಮಹಾಮಂತ್ರಿಯು ಅಪರೂಪವೆಂತ ಅರಿಯಬೇಕು (ಕಥಾಮಂ. ೪-೭೬); "ತುಷಾರ ನಗರದಲ್ಲಿ ಕುಲೀನೆಯರಾದ ಕನ್ನೆಯರು ಅಪರೂಪವಲ್ಲ . . . ಎಂದು ಉತ್ತರ ಕೊಟ್ಟನು (ಆರ್ಯಕ. ೮೪). (ನಾ). ೨. ಅಪೂರ್ವತೆ; ವಿರಳತೆ: ಪ್ರಾಣದಂಗಸಖನಿಂದು ತಾನು ಬಂದನಪರೂಪದಿಂದಲೆ (ಕುಚೇಲೋ. ೧೧೩). **ಅಪರೂಪು**: ೧. (ಕಿ). **ಅಪುರೂಪು**: ೧. ಇಂದು ಪರ್ವವು ಲಕ್ಷ್ಮೀವಾಸರವೆಂದು ಅಪುರೂಪಾದ ಭಕ್ಷವ ಸುಂದರದಿ ವಿರಚಿಸುವರವನೀಸುರರು (ಜಿನಭಾ. ೧೬-೪). [< ಸಂ. ಅಪೂರ್ವ]

ಅಪರೂಪ$_2$ (ಗು). ೧. ರೂಪವಿಲ್ಲದ. ೨. ರೂಪಗೆಟ್ಟ. [ಸಂ.]

ಅಪರೂಪದರ್ಶನ (ನಾ). ಎಷ್ಟೋ ಕಾಲದ ಮೇಲೆ ಆದ ಭೇಟಿ; ಅಪೂರ್ವವಾದ ಭೇಟಿ. [ಅಪರೂಪ$_1$ + ದರ್ಶನ]

ಅಪರೂಪದಿನ (ನಾ). ಎಷ್ಟೋ ಕಾಲಕ್ಕೊಮ್ಮೆ ಒದಗುವ ದಿವಸ; ಅಪೂರ್ವವಾದ ದಿವಸ: ಇಂತಹ ಅಪರೂಪದಿನಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಭುಗಳೂ ಇವರ ಸಂಗಡ ಸೇರಿ, ಪಾದಚಾರಿಗಳಾಗಿ ಬೆಟ್ಟಗುಡ್ಡಗಳನ್ನು ಹತ್ತಿ ಇಳಿದು, ಅರಣ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಸಂಚರಿಸಿ (ಶಾಂತಲಾ. ೧೨೨). [ಅಪರೂಪ$_1$ + ದಿನ]

ಅಪರೂಪ ಮನುಷ್ಯ (ನಾ). ತುಂಬ ಒಳ್ಳೆಯ ವ್ಯಕ್ತಿ; ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ದೊರೆಯದ ವ್ಯಕ್ತಿ. [ಅಪರೂಪ$_1$ + ಮನುಷ್ಯ]

ಅಪರೂಪು 'ಅಪರೂಪ$_1$' ನೋ.

ಅಪರೂಪುತನ (ನಾ). ಅಪೂರ್ವವಾಗಿರುವುದು; ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ದೊರೆಯದಿರುವಿಕೆ. [ಅಪರೂಪು (< ಅಪರೂಪ$_1$) + -ತನ]

ಅಪರೋಕ್ಷ (ಗು). ೧. ಪರೋಕ್ಷವಲ್ಲದ; ಇಂದ್ರಿಯಗಳಿಗೆ ಗೋಚರಿಸುವ; ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಾದ. (ನಾ). ೨. ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರ: ಅರ್ಣವವ ಕಣ್ಣಿಂದೆ ಕಂಡ ಬೆರಗಾದೀತೆ ವರ್ಣನೆಯನೋದಿದೊಡೆ, ತೆರೆಯನೆಣಿಸಿದೊಡೆ? ಪೂರ್ಣವಸ್ತುಗ್ರಹಣವಪರೋಕ್ಷದಿಂದಹುದು ನಿರ್ಣಯ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ (ಮಂಕುಕ. ೬೮೮). [ಸಂ.]

ಅಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನ (ನಾ). ಮನಸ್ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರದಿಂದ ಪಡೆದ ಜ್ಞಾನ: ಅಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನವು ಅತಿಪರಿಪಕ್ವ ಭಕ್ತಿಯೋಗಕ್ಕೆ ಸಾಧನವು (ಗೀತಾಸಂ. ೧೪೦). [ಅಪರೋಕ್ಷ + ಜ್ಞಾನ]

ಅಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನಿ (ನಾ). ಅಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನವುಳ್ಳವನು. [ಸಂ. ಅಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನಿನ್]

ಅಪರೋಕ್ಷಾನುಭೂತಿ (ನಾ). ಅಪರೋಕ್ಷವಾದ ಅನುಭವ. [ಅಪರೋಕ್ಷ + ಅನುಭೂತಿ]

ಅಪರ್ಣ (ಗು). ಎಲೆಯಿಲ್ಲದ. 'ಅಪರ್ಣಾನ್ವಿತ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅಪರ್ಣಾನ್ವಿತ (ಗು). ೧. ಪಾರ್ವತಿಯೊಡನೆ ಕೂಡಿದ. ೨. ಎಲೆಯಿಲ್ಲದ. ೧, ೨: ಆ ಮಹಾವನಂ . . . ಸ್ಥಾಣುನಿವಸನಮಾಗಿಯುಂ ಅಪರ್ಣಾನ್ವಿತಮಲ್ತು (ಚಂದ್ರಪು. ೫-೫೨ ವ). [ಸಂ. (ಅಪರ್ಣಾ + ಅನ್ವಿತ, ಅ- + ಪರ್ಣ + ಅನ್ವಿತ)]

ಅಪರ್ಣೆ (ನಾ). (ತಪಸ್ಸಿನ ಸಮಯದಲ್ಲಿ) ಎಲೆಗಳ ಆಹಾರವನ್ನು ಕೂಡ ತೊರೆದವಳು; ಪಾರ್ವತಿ: ಮಹಾವಟವೃಕ್ಷದ ಕೆಳಗೆ ವಿಪುಳ ತಪದಿಂದೆ ಅಪರ್ಣೆಯೊಪ್ಪುತ್ತುಮಿರೆಯಿರೆ (ಗಿರಿಕ. ೯-೫೮ ವ). [ಸಂ. ಅಪರ್ಣಾ]

ಅಪರ್ಯಂತ (ಗು). ಮೇರೆಯಿಲ್ಲದ; ಎಲ್ಲೆಯಿಲ್ಲದ: ಇಂತುಪಮಾಕ್ರಮಮನಪರ್ಯಂತ ಗುಣಗಣಮನಱಿದು ಪೇಱ್ಗೆ ಕವೀಶರ್ (ಕವಿರಾ. ೩-೯೦). [ಸಂ.]

ಅಪರ್ಯಾಪ್ತ (ಗು). ೧. ಸಾಲದ; ತಕ್ಕಷ್ಟಿಲ್ಲದ. (ನಾ). ೨. ಸಮರ್ಥವಾದದ್ದು: ಭಾವಕ್ಕೆ ಭಾಷೆ ಅಪರ್ಯಾಪ್ತವಲ್ಲ (ಸಮಾಲೋ. ೩೮). ೩. [ಜೈನ] ತನ್ನ ಶಕ್ತಿಯು ಪೂರ್ಣಗೊಳ್ಳಲಿಕ್ಕೆ ತಕ್ಕಷ್ಟು 'ದ್ರವ್ಯ'ವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸದಿರುವುದು: ಸಕಾಲದಲ್ಲಿ ಹೆರಿಗೆಯಾಗದೆ ಹೊಟ್ಟೆಯಿಂದ ಹೊರಬೀಳುವ ಭ್ರೂಣವೂ ಅಪರ್ಯಾಪ್ತವೆನಿಸುತ್ತದೆ (ಜೈನಪ. ೨೯೪). ೪. ಮೇರೆಯಿಲ್ಲದ; ಎಲ್ಲೆಯಿಲ್ಲದ. [ಸಂ.]

ಅಪರ್ಯಾಪ್ತಕ (ನಾ). = ಅಪರ್ಯಾಪ್ತ ೩: ಆ ನರಕಂಗಳೇಟಱಿಂ ಕೆಳಗೆ ನಿತ್ಯನಿಗೋದಮೆಂಬ ನರಕಮಿರ್ಪುದು ಅಲ್ಲಿ ಸೂಕ್ಷ್ಮಬಾದರ ಪರ್ಯಾಪ್ತಕಾಪರ್ಯಾಪ್ತಕ ಭೇದದಿಂ ಸೂಕ್ಷ್ಮ ವನಸ್ಪತಿ ಕಾಯಂಗಳ್ . . . ಸಾಯುತ್ತುಂ ಪುಟ್ಟುತ್ತುಮಿರ್ಕುಂ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೧೩-೧೫೪). [ಸಂ.]

ಅಪರ್ಯಾಪ್ತಿ (ನಾ). ೧. ಅಸಂಪೂರ್ಣತೆ. ೨. [ಜೈನ] (ಆಹಾರಾದಿಗಳನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಲು) ಶಕ್ತಿಯಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ; ಅಸಾಮರ್ಥ್ಯ: ಅಪರ್ಯಾಪ್ತಿನಾಮಕರ್ಮ: ಇದರಿಂದ ಪರ್ಯಾಪ್ತಿಗಳು ಪೂರ್ಣವಾಗದೆ ಇರುವುವು (ಜೈನಪ. ೩೭೬). [ಸಂ.]

ಅಪಲಗ್ನ (ನಾ). ಕೆಟ್ಟ ಲಗ್ನ; ಅಶುಭವಾದ ಗಳಿಗೆ (ಕಿ). [ಸಂ.]

ಅಪಲಪನ (ನಾ). = ಅಪಲಾಪ. 'ಅಪಲಪಿಸು' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅಪಲಪಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಉಂಟಾದುದನ್ನು ಇಲ್ಲವೆನ್ನು; ಇಲ್ಲದ್ದನ್ನು ಉಂಟೆನ್ನು: ಪೆಱತೊಂದು ವಸ್ತುವಿನ ಧರ್ಮಮನಾರೋಪಿಸಿ ಪೇಱ್ವುದರ್ಕಾಗಿ ಮುನ್ನಿರ್ಪ ಧರ್ಮಮನಪಲಪಿಸುವುದು ಶುದ್ಧಾಪಹ್ನವಾಲಂಕಾರಮೆನಿಪುದು (ಅಪ್ರತಿ. ೪೬-೧೮); ಇರುವುದನ್ನು ಇಲ್ಲವೆಂದು ಅಪಲಪಿಸುವುದುಂಟು (ಭಾರಮಿಾ. ೩೦೩); ಉತ್ತರವನ್ನು ಹೇಗೆ ಅಪಲಪಿಸಿ ಹೇಳೋಣವೆಂದು ದೊಂಬ ತನ್ನ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿಯೇ ಯೋಚಿಸುತ್ತಾ ನಿಂತಿರಲು (ಅದೂಟ. ೧೭೯). ೨. ನಿರಾಕರಿಸು: ಈ ಸೇವೆಗೆ ಆರು ಅಪಲಪ್ಸಿ[ಪಿಸಿ]ದವರು ದೇವರ ಪಾದಕ್ಕೆ ತಪ್ಪಿದವರು (ಎಕ. VI, ಕಡೂರು.೧೪-೮; ?). [ಅಪಲಪನ + -ಇಸ್ಯು]

ಅಪಲಾಪ (ನಾ). ೧. ತಪ್ಪುಮಾತು; ಉಂಟಾದುದನ್ನು ಇಲ್ಲವೆನ್ನುವುದು; ಇಲ್ಲವಾದುದನ್ನು ಉಂಟೆನ್ನುವುದು; ಅಸತ್ಯ; ಮುಚ್ಚುಮರೆಯ ಮಾತು: ಯಾರಾದರೂ ತನ್ನ ಅಪಲಾಪವನ್ನು ಕೇಳಿದರೋ ಎಂದು ಸುತ್ತಲೂ ನೋಡಿದ (ಚೀನಾಬಾ. ೧೫೨). ೨. ಅರ್ಥವಿಲ್ಲದ ಮಾತು. 'ಅಪಲಾಪಿಸು' ಪರಾ.

ಅಪಲಾಪಮಾಡು = ಅಸತ್ಯವನ್ನು ಹೇಳು; ಸುಳ್ಳಾಡು: ಮಂಡಲೇಶ್ವರನಿಗೆ ಕಳುಹಿಸಿದ ಪ್ರತ್ಯುತ್ತರದಲ್ಲಿ ಅಪಲಾಪಮಾಡಿದ ದೋಷವೊಂದು (ಶ್ರೀರಾಯ. ೨೩೯). [ಸಂ.]

ಅಪಲಾಪಗೊಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ಇರುವುದನ್ನು ಇಲ್ಲವಾಗಿಸು; ಬಚ್ಚಿಡು; ಇಲ್ಲವೆನ್ನು: ನಿಹ್ನವ = ಅಪಲಾಪಗೊಳಿಸುವಿಕೆ (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ಕಿ). ಅಪಲಾಪಿಸು ಹೋ. [ಅಪಲಾಪ + ಕೊಳ್$_1$ + -ಇಸ್ಯು$_3$]

ಅಪಲಾಪನ (ನಾ). = ಅಪಲಾಪ ೧.: ಕಾಪುರುಷನೇ ಧೂರ್ತನೇ ಅಪಲಾಪನಾಲಾಪನೆ ದುರುಳನೇ (ಬಸಪು. ೪೫-೨೨). [ಸಂ.]

ಅಪಲಾಪನೆ (ನಾ). = ಅಪಲಾಪ ೧.: ಪಾಪಕರ್ಮವೆ ಧರ್ಮವುಲಿವಪಲಾಪನೆಯೆ ಜಪವಾಡುವದುರಾಲಾಪವೇ ಮಂತ್ರವು ನಿನಗೆ (ಬಸಪು. ೪೧-೯). [ಸಂ. ಅಪಲಾಪನಾ]

ಅಪಲಾಪಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಇರುವುದನ್ನು ಇಲ್ಲವೆನ್ನು; ಇಲ್ಲವಾದುದನ್ನು ಉಂಟೆನ್ನು; ಸುಳ್ಳು ಹೇಳು: ನೆತ್ತದಲಿ ಭಕ್ತಂಗೆ ಹಿರಿದಹವಿತ್ತಮಂ ಸೋಲ್ತೀಯಲೊಲ್ಲದೆ ಕೃತ್ತಿಧರನದೆಯಿದೆಯೆನುತ್ತಪಲಾಪಿಸುವುದರಿದು (ಬಸಪು. ೪೪-೬೧); ಶಪಥವ ಗೆಯ್ದುದನಪಲಾಪಿಸುವುದಿದು ನೃಪಧರ್ಮವೇನೋ ನರೇಂದ್ರ (ಶಾಕುಂತ. ೬೮ ಅಡಿಟಿ). ೨. ಅರ್ಥವಿಲ್ಲದ ಮಾತುಗಳನ್ನು ಆಡು; ಕೂಗಿಕೊಳ್ಳು: ಪೋಪನಲ್ಲಿಯೆ ನಿಲುವನ್ನೆದ ಪಲಾಪಿಸುವ [ಪಾಠಾಂ. ಸುತ] ಮರುಳಾದ ತೆಱದಿಂದಾ ಪೊಳಲನಾತಂ ಪೊಱಮಡುವ ನೋಡುವನು ಮತ್ತೆ (ಬಸಪು. ೪೫-೩೩). [ಅಪಲಾಪ + - ಇಸ್ಯು$_3$]

ಅಪಲಿಖಿತ (ನಾ). ತಪ್ಪು ಬರವಣಿಗೆ: ಕಾಂಚಿಯದದು ಎಂಬುದು ಕಾಂಚಿಯ ದಾಮ ಎಂಬುದರ ಅಪಲಿಖಿತವಿರಬಹುದು (ಕನ್ನನಿ. ೧೯೪). [ಸಂ.]

ಅಪಲೆ (ಅ). (ಉಕ) ಅಂತೆ; ಹಾಗೆ: ನಾ ಮಾಡಿದ ಕೆಲಸದಪಲೆ ಮಾಡು (ರೂಢಿ). [?]

ಅಪವರಕ (ನಾ). ೧. ಕೊಠಡಿ; ಗರ್ಭಗೃಹ; ಒಳಮನೆ: "ಅಪವರಕಂ, ಗರ್ಭಗೃಹಂ – ಈ ೨ ಓವರಿ" (ಹಲಾಯು. ೪೯-೧೩೭). ೨. ವಾತಾಯನ; ಗವಾಕ್ಷದ ರಂಧ್ರ. [ಸಂ.]

ಅಪವರ್ಗ (ನಾ). ೧. ತೊರೆಯುವುದು; ಬಿಡುವುದು; ತ್ಯಾಗ: ೨. ಮೋಕ್ಷ; ಬಿಡುಗಡೆ: ಭವ್ಯಜನಕೆಲ್ಲಂ ಶಾಂತಿಮಿಚ್ಛಂತಿ ಸಾಧವ ಎಂಬುತ್ತಮಸಾಧುವರ್ಗಮೆ ನೆರಂ ಸ್ವರ್ಗಾಪವರ್ಗಂಬರಂ (ಅಜಿಪು. ೧-೫); ಎರವಹುದೆ ಸ್ವರ್ಗಾಪವರ್ಗದ ಸಿರಿಯದೆಂಬುದನಱಿದು ನಡೆವಂಗರಿದೆನಿಸುವದದಾವುದ್ದೆ (ಕುವ್ಯಾಉ. ೪-೬೭). ೩. ಕೆಲಸದ ಪೂರೈಕೆ; ಕಾರ್ಯದ ಸಮಾಪ್ತಿ. ೪. ನಿಯಮಕ್ಕೆ ಹೊರತಾದುದು; ವರ್ಗಕ್ಕೆ ಸೇರದುದು. ೫. ಪವರ್ಗಕ್ಕೆ ಸೇರದ ಅಕ್ಷರ; ಪವರ್ಗದ ಅಕ್ಷರವಿಲ್ಲದೆ ಇರುವ ಶಬ್ದ ಅಥವಾ ವಾಕ್ಯ. ೬. ಎಸೆಯುವುದು; ಎಸುಗೆ. ೭. ದಾನ; ಕೊಡುಗೆ.

ಅಪವರ್ಗವಾಗು = ಸಾಯು; ಕೊನೆಗಾಣು (?): ಅಲ್ಲಿ ನಾನಾವಿಕಾರಂಗಳಾದಾವು ಎಪ್ಪತ್ತೇಳು ದುರ್ಗದವರು ಅಪವರ್ಗವಾದಾರು (ಕಾಲಸಂ. ೮). [ಸಂ.]

ಅಪವರ್ಗಪದ (ನಾ). ಮೋಕ್ಷಪದವಿ: ಶತಬಳನಂ ಸಹಸ್ರಬಳ ಖೇಚರನಿಟ್ಟು ತಪೋನಿಯೋಗ ನಿಶ್ಚಿತಮನನಾಗಿ ಸಂದನಪವರ್ಗಪದಕ್ಕೆ (ಆದಿಪು. ೨-೧೯). [ಅಪವರ್ಗ + ಪದ]

ಅಪವರ್ಗಮಾರ್ಗ (ನಾ). ಮೋಕ್ಷಮಾರ್ಗ: ಬೋಧಿಪದದೊಳ್ ನಿಲಲೆಂದಪವರ್ಗಮಾರ್ಗದಗ್ರೇಸರನಾಗಲೆಂದು ಬಗೆದು (ಶಾಂತಿಪು. ೯–೬೦); ಮುನಿಕುಂಜರಂ ತದೇಕಾಂತದಿನಿಂತಪವರ್ಗಮಾರ್ಗದೊಳ್ ನಡೆದು (ಸುಕುಮಾ. ೪–೩). [ಅಪವರ್ಗ + ಮಾರ್ಗ]

ಅಪವರ್ಗಲಕ್ಷ್ಮಿ (ನಾ). ಮೋಕ್ಷಶ್ರೀ; ಮೋಕ್ಷ ಸಂಪತ್ತು: ಸಂಸಾರಮಂ ದಾಂಟುವೂರ್ಜಿತಪುಣ್ಯಂಗಪವರ್ಗಲಕ್ಷ್ಮಿವರೆಗಂ ಸಂಸಾರಸಾರೋದಯೋದಿತ ಮಾಣಿಕ್ಯಜಿನಸ್ತವಾವಳಿ ಜಯಂ (ಆದಿಪು. ೧೬–೧೦). [ಅಪವರ್ಗ + ಲಕ್ಷ್ಮಿ]

ಅಪವರ್ಗಸಂಪತ್ತು (ನಾ). = ಅಪವರ್ಗಲಕ್ಷಿ: ಅಪವರ್ಗಸಂಪದ್ವಿಳಾಸಿನೀ ಲಲಾಮನು . . . ಎನಿಸಿದೀ ತ್ರಿಭುವನೈಕಭೂಷಣವಿಳಾಸಂಗೆ (ಪುಷ್ಪಪು. ೧೧–೬೨ವ). [ಅಪವರ್ಗ + ಸಂಪತ್ತು]

ಅಪವರ್ಜನ (ನಾ). ೧. ಬಿಡುವುದು; ತೊರೆಯುವುದು; ತ್ಯಾಗ. ೨. ದಾನ; ಕೊಡುಗೆ; ದತ್ತಿ. ೩. ಮೋಕ್ಷ. ೪. ವಾಗ್ದಾನವನ್ನು ನೆರವೇರಿಸುವುದು; ಋಣ ತೀರಿಸುವುದು. [ಸಂ.]

ಅಪವರ್ತನ (ನಾ). ೧. ತೆಗೆಯುವುದು; ಒಂದೆಡೆಯಿಂದ ಮತ್ತೊಂದೆಡೆಗೆ ಒಯ್ಯುವುದು. ೨. ಕಸಿದುಕೊಳ್ಳುವುದು. ೩. ಸಂಗ್ರಹ ಮಾಡುವುದು. ೪. [ಗಣಿತ] ಭಾಜ್ಯದಲ್ಲಿ ಸೇರಿರಬಹುದಾದ ಗುಣ್ಯಗುಣಕಗಳ ವಿಂಗಡಣೆ; ಭಾಜ್ಯವನ್ನು ನಿಶ್ಶೇಷವಾಗಿ ಭಾಗಿಸತಕ್ಕ ಸಂಖ್ಯೆ. ಉದಾ— ಹದಿನೈದಕ್ಕೆ ಐದು ಮತ್ತು ಮೂರು ಅಪವರ್ತನಗಳು: ಎರಡು ಸಂಖ್ಯೆಗಳ ಮಹತ್ತಮ ಸಾಮಾನ್ಯ ಅಪವರ್ತನವನ್ನು ಕಂಡು ಹಿಡಿಯುವ ಕ್ರಮವು ಯೂಕ್ಲಿಡ್ಡನಿಂದ ಬಂದಿತೆಂದು ನಂಬಲಾಗಿದೆ (ಗಣಿಚ. ೩೪). [ಸಂ.]

ಅಪವರ್ತಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಹೋಗಲಾಡಿಸು; ದೂರಮಾಡು: ಗಂಡುಗೆಯ್ಯದಿಱಿವಿಟ್ಟಿಗೆ ಜಟ್ಟಿಗನಾಗಿ ಬಾಳ್ವುದತ್ಯುತ್ತಮ ಪಕ್ಷಮಾಂತೊಡಪವರ್ತಿಸುಗುಂ ಕ್ಷಣದಿಂ ನಿಷೇಕಮಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೮–೨೬). ೨ [ಗಣಿತ] ಅಪವರ್ತನಗಳಾಗಿ ವಿಂಗಡಿಸು. [ಅಪವರ್ತನ + –ಇಸ್ಸು]

ಅಪವರ್ತ್ಯ (ನಾ). ೧. [ಗಣಿತ] ಅಪವರ್ತನಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿರುವ ಸಂಖ್ಯೆ; ಅಪವರ್ತನದಿಂದ ಭಾಗಿಸಬಹುದಾದ ಸಂಖ್ಯೆ; ನಿಶ್ಶೇಷ ಭಾಜ್ಯ. ಉದಾ— ೧೩೩ ಎಂಬ ಸಂಖ್ಯೆಗೆ ೧೯ ಮತ್ತು ೭ ಅಪವರ್ತ್ಯಗಳಾಗಿವೆ: ಹತ್ತರ ಅಪವರ್ತ್ಯಗಳಾದ ಸಂಖ್ಯೆಯ ಪಟ್ಟಿಯು ಈ ರೀತಿ ಇದೆ (ಗಣಿಚ. ೬೨). ೨. [ಜೈನ] (ಬಾಹ್ಯಕಾರಣಗಳಿಂದ) ಕುಗ್ಗಿರುವುದು; ಕ್ಷೀಣವಾಗಿರುವುದು. 'ಅಪವರ್ತ್ಯಾಯುಷ್ಯ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅಪವರ್ತ್ಯಾಯುಷ್ಯ (ನಾ). [ಜೈನ] ಅಪವರ್ತ್ಯದಿಂದ ಕುಗ್ಗಿದ ಆಯುಸ್ಸುಳ್ಳವನು: ಧೃತನಿರಯಜಾರ್ಯವರಚರಮತನು ದಿವೋದ್ಭೂತನನಪವರ್ತ್ಯಾಯುಷ್ಯಸ್ಥಿತರುಱಿದ ಸಕಲ ತತ್ತ್ವಪ್ರತತಿಗಳುಪಸಂಹೃತಾಪವರ್ತ್ಯಾಯುಷ್ಯರ್ (ಸುಕುಮಾ. ೮–೧೪); ಅಹಾರೋಛ್ವಾಸನಿರೋಧವೇದನಾಭಯ ರಕ್ತಕ್ಷಯಸಂಕ್ಲೇಶ ವಿಷಶಸ್ತ್ರಾದ್ಯುಪಘಾತಹೇತುಭೂತ ಬಾಹ್ಯದ್ರವ್ಯ ಸನ್ನಿಧಾನಜನಿತ ಹ್ರಸ್ವತ್ವಂ ಅಪವರ್ತ್ಯಮೆಂಬುದು; ತದ್ವಂತರ್ ಅಪವರ್ತ್ಯಾಯುಷ್ಯರ್ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೧೦೯). [ಅಪವರ್ತ್ಯ + ಆಯುಷ್ಯ]

ಅಪವಾದ (ನಾ). ೧. ನಿಂದೆ; ಕೆಟ್ಟ ಹೆಸರು; ಅಪಕೀರ್ತಿ: ಇದೇಕೆ ಮಾಡಿದಳೊ ಮುಗ್ಧೆ ಸಹೋದರರೊಳ್ ವಿಭೇದಮಂ ತನಗಪವಾದಮಂ ದಶರಥಂಗೆ ವಿಷಾದಮಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೬–೧೦೪). ೨. ಅನ್ಯಾಯವಾದ ಆರೋಪಣೆ; ದೂರು. ೩. ಹೇಳಿದ್ದನ್ನು ಅಲ್ಲವೆಂದು ವಾದಿಸುವುದು. ೪. ನಿಯಮಕ್ಕೆ ಹೊರತಾದುದು: ಪ್ರಪಂಚವೆಲ್ಲಂ ಮಿಥ್ಯೆ ಬ್ರಹ್ಮವೇ ಸತ್ಯವೆಂಬುದೇ ಅಪವಾದಮಕ್ಕುಂ (ವಿವೇಕ. ೨೧).

ಅಪವಾದವಾಗು = ನಿಯಮಕ್ಕೆ ಹೊರತಾಗು, —ಬೇರೆಯಾಗು: ಮಕ್ಕಳ ಜಗತ್ತಿಗೆ ತಾಯಿಯಾಗಿ, ಕುಟುಂಬದ ಕೇಂದ್ರವಾಗಿರುವ ಮಹಿಳೆಯೂ ಇವಕ್ಕೆ ಅಪವಾದವಾಗಿಲ್ಲ (ಕರ್ಣಾಟ. ೧). [ಸಂ.]

ಅಪವಾರಣ (ನಾ). ೧. ಮುಚ್ಚು; ಮರೆ; ಆವರಣ. ೨. ಮುಚ್ಚಿಡುವುದು; ಮರೆಸಿಡುವುದು. ೩. ಅಂತರ್ಧಾನ; ಮರೆಯಾಗುವುದು. ೪. ನೆವ: "ವ್ಯವಧಾನಮಪವಾರಣಂ ತಿರೋಧಾನಮೆನೆ ನೆವನಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೨೫–೧೩). [ಸಂ.]

ಅಪವಾರಿತ (ಗು). ೧. ಮುಚ್ಚಲ್ಪಟ್ಟ; ಮರೆಮಾಡಿದ. (ನಾ). ೨. ಅಂತರ್ಧಾನವಾದ ವಸ್ತು. ೩. [ನಾಟ್ಯ] ರಹಸ್ಯವಾಗಿ ಮಾತನಾಡುವುದು: "ಅಪವಾರಿತಂ ಹಿಂದಕ್ಕೆ ತಿರುಗಿಕೊಂಡು ಗುಟ್ಟುಮಾತನಾಡುವುದು" (ಕೈಪಿಡಿ. ೨೦೭). [ಸಂ.]

ಅಪವಾಹ (ನಾ). ೧. ದೂರ ಒಯ್ಯುವುದು. ೨. ಕಳೆಯುವುದು; ವ್ಯವಕಲನ. ೩. [ಛಂದ] ಒಂದು ಪಾದದಲ್ಲಿ ಇಪ್ಪತ್ತಾರು ಅಕ್ಷರಗಳುಳ್ಳ ಸಮವೃತ್ತದ ಹೆಸರು: "ಅಪವಾಹಂ – ಮನನನ ನನನ ಸಗಗಂ" (ಛಂದೋಂಬು. ಕಿ. ೨–೨೨೫ ಅಡಿಟಿ). [ಸಂ.]

ಅಪವಿತ್ರ (ಗು). ಅಶುದ್ಧವಾದ; ಮೈಲಿಗೆಯಾದ: ಅಪವಿತ್ರನುಡಿಯನುಡಿವ ಸೂತಕವೇ ಪಾತಕ (ಬಸವ. ೭೬೯); ವ್ಯಕ್ತಿಯಾಗಲೀ, ಮದುವೆಯ ಸಂಬಂಧವಾಗಲೀ ಒಮ್ಮೆ ಅಪವಿತ್ರವಾದರೆ ಆ ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಮತ್ತೆ ಅದು ಪವಿತ್ರವಾಗಲಾರದು (ನಿಶೆಉ. ೨೩೮). [ಸಂ.]

ಅಪವಿದ್ಧ (ಗು). ೧. ನಿರಾಕರಿಸಲ್ಪಟ್ಟ; ಕಡೆಗಣಿಸಿದ; ಪರಿಹರಿಸಲ್ಪಟ್ಟ: "... ಅಪವಿದ್ಧಂ, ಪರಿಹೃತಂ – ಈ ೭ ಪರಿಹರಿಸಲ್ಪಟ್ಟುದು" (ಹಲಾಯು. ೧೧೭–೧೮). ೨. ಸರಿಯಾಗಿ ರಂಧ್ರವನ್ನು ಕೊರೆಯದ; ಚೆನ್ನಾಗಿ ಚುಚ್ಚದ. (ನಾ). ೩. ನಾಟ್ಯದಲ್ಲಿ ಒಂದು ನಿಲವಿನಭಂಗಿ. [ಸಂ.]

ಅಪವೃಜಿನ (ಗು). ಪಾಪದಿಂದ ಬಿಡುಗಡೆಹೊಂದಿದ; ಪಾಪವಿಲ್ಲದ: ಶಾಂತಿಜಿನನಪವೃಜಿನಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೨–೨೩). [ಸಂ.]

ಅಪವ್ಯಯ (ನಾ). ೧. ಅನ್ಯಾಯದ ವೆಚ್ಚ; ಅವಶ್ಯವಿಲ್ಲದ ಖರ್ಚು; ದುರ್ವ್ಯಯ: ಕಾಲಕಾಂಚನ ಕೆಲಸಗಳ ವ್ಯರ್ಥ ಅಪವ್ಯಯ ತಪ್ಪಿಲೋಕ ಕಲ್ಯಾಣವಾದೀತು (ಜೀವಾತ್ಮ. ೨೧೭). ೨. ಪೋಲುಮಾಡುವುದು; ಹಾಳುಮಾಡುವುದು: ಅಡುಗೆಯ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಬೇಕಾದುದೆಲ್ಲವನ್ನೂ ಕ್ರಮವಾಗಿ ವ್ಯವಸ್ಥಿತವಾಗಿಡುವುದರಿಂದ ಸಮಯ ಮತ್ತು ಶಕ್ತಿಯ ಅಪವ್ಯಯವನ್ನು ಕಡಿಮೆಮಾಡಬಹುದು (ಅಡುಸೌ. ೧೨). [ಸಂ.]

ಅಪಶಕುನ (ನಾ). ಕೆಟ್ಟ ಶಕುನ; ಅಶುಭ ಶಕುನ: ಗೂಬೆಯಪಶಕುನದ ವಿಕಾರದುಲಿಯನ್ನೇರ್ದು ಕವಿಯುತಿರೆ ಕಾಡುಗಳ್ತಲೆ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೨೨–೫೮೩). [ಸಂ.]

ಅಪಶಕ್ತಿ (ನಾ). ಕೆಟ್ಟ ಶಕ್ತಿ; ದುಷ್ಟ ಶಕ್ತಿ (?): ಶಾಪವಲರ ಹಾಕುಯೆಂದು ಕೇಳಿದರು ಅಪಶಕ್ತಿ ತಾನೆ ಹೋಗಬೇಕೆಂದರು (ಎಕ. XVI, ಗುಬ್ಬಿ. ೭೦–೧೨; ?). [ಸಂ.]

ಅಪಶದ, ಅಪಸದ (ಗು). ೧. ಹೀನಕುಲದ; ಕೀಳಾದ. (ನಾ). ೨. ದುಷ್ಟ; ಖೂಳ. **ಅಪಸದ**: ೨. ಕಡು ಕುಪಿತನಾದನು ಹೆಂಗುಸಲ್ಲಿವನಪಸದನು ತೆಗೆ ಕರುಳನೆನುತೊಳಹೊಕ್ಕು ಹೆಣಗಿದನು (ಕುವ್ಯಾವಿ. ೩–೮೮). [ಸಂ.]

ಅಪಶಬ್ದ (ನಾ). ೧. ಅಶುದ್ಧವಾದ ಪದ; ವ್ಯಾಕರಣ ನಿಯಮಕ್ಕೆ ವಿರೋಧವಾದ ಮಾತು: ಎಂದೂ ಅಪಶಬ್ದ ಮಾತಾಡುವುದಿಲ್ಲ (ಮುಂಬಯಿ. ೪–೭೪). ೨. (ಆಲಂ) ಕೆಟ್ಟ ಮಾತು: ಸರೋಜಳ ವಿಚಾರವಾಗಿ ಒಂದು ಅಪಶಬ್ದ ಯಾರ ಬಾಯಿಂದಲೂ ಬರುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ (ಮಹಾಗ. ೩೬೩). [ಸಂ.]

ಅಪಸಂಸ್ಕಾರ (ನಾ). ಅಯೋಗ್ಯವಾದ ಸಂಸ್ಕಾರ. [ಸಂ.]

ಅಪಸದ 'ಅಪಶದ' ನೋ.

ಅಪಸಮ್ಮುಗ್ಧ (ಗು). ಮುಗ್ಧತೆಯಿಲ್ಲದ; ಪ್ರೌಢತನದಿಂದ ಕೂಡಿದ: ಲಳಿತ ಮಧುರಂ ಲಜ್ಜಾ ಳೋ ಳ ಸ್ಮರಾಕುಳತಾ ಮನಂ ಬಳಿತಮ್ ಪಸಮ್ಮುಗ್ಧಂ ಸ್ಮಿಗ್ಧಂ ವಿಳೋಕನಮೋಷಳ (ಪಂಪಭಾ. ೪-೭೭). [ಸಂ.]

ಅಪಸರ್ಪ (ನಾ). ಅಪಸ್ಸರ; ವಿಕಾರವಾದ ಧ್ವನಿ. [ಸಂ. ಅಪಸ್ವರ]

ಅಪಸರ್ಪ (ನಾ). ಕ್ಷಮೆಬೇಡುವುದು: ನಿನ್ನಯುಳ್ಳ ಮಹಂತನಪಸರವಂ ನುಡಿಯನೇ (ಬಸವ. ೪೯—೧೧). [ಸಂ.]

ಅಪಸರಣ, ಅಪಸರಣೆ (ನಾ). ೧. ಹಿಮ್ಮೆಟ್ಟುವುದು; ಪಲಾಯನ; ಹೊರಟುಹೋಗುವುದು: "ಪಂಗಿತು ಪಿಡಮಿಟ್ಟತ್ತನ್ನಲಪಸರಣಂ" (ಕವಿಕಂ. ೨೫೩) ; ಶತ್ರುಗಳಂ ಪಶಂಮಾಡಲಾಜಿ ಅಪಸರಣಮೇ ಶರಣ ಮಾಗಿರ್ದವುವಂ ಪ್ರಯೋಗಿಸಿದೆ (ಪಂಚತಂ. ೪೦—೪) ; ಅಳುಕಿದನೆ ರಥ ಮುಗ್ಗಿದರೆ ಕಳವಳಿಸಿದನೆ ಶಲ್ಯಾ ಪ ಸ ರ ಣ ಕೆ (ಕುವ್ಯಾಳ. ೨೬—೪೮). ೨. ಪಕ್ಕಕ್ಕೆ ಸರಿಸುವುದು. ೩. (ಕಾಲ) ಕಳೆಯುವುದು: ಕವಿತಾಧ ಮಾನದಿಂ ಮೇಣಾವಿಳಪತೀಳಾಖ ಸರಣ ಲೀಲೆಯಿನಲ್ತೇ ಭವಹರಚರಿತಂ (ಚಂಪ್ರಪು. ೧—೩೩). ೪. ಹಿಂದೆ ಬೀಳುವುದು; ದುರ್ದಶೆ : ಅರಿಗಳ ಭೃಂದಯನು ನಮ್ಮಪಸರಣವನು ಕಿಯಿರಿ ಕೇಳುವ ಪರವಸುಸ್ಮತಿ ಗಳಾವು (ಕುವ್ಯಾಳ.೧೧—೧೩). ೫. ದಾರಿ ತಪ್ಪುವುದು; ತಪ್ಪಿ ನಡೆಯುವುದು. **ಅಪಸರಣೆ** : ೪. ತರಣಕುಲ ಚಿತ್ತ್ಯನು ನುಡಿಗಪಸರಣೆಯಂಟೀ ತನಗೆನಲು (ತೊರಣ. ೩—೧೧—೪೧). [ಸಂ. ಅಪಸರಣ]

ಅಪಸರಣಂಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ಹಿಂದೆಗೆ; ಹೊರಟುಹೋಗು; ಹಿಮ್ಮೆಟ್ಟು: ಅಪಸರಣಂಗೆಯ್ದನತ್ತಲ್ ಪಡಸ್ಸಂ (ಜಗವಿ. ೧೪—೪೨).

[ಅಪಸರಣ + ಗೆಯ್ (< ಕೆಯ್)]

ಅಪಸರಣೆ 'ಅಪಸರಣ' ನೋ.

ಅಪಸರಿ (ನಾ). ತಪ್ಪಿ ನಡೆಯುವವಳು; ದಾರಿಬಿಟ್ಟು ನಡೆಯುವ ಹೆಂಗಸು ; ದುರ್ಮಾರ್ಗೆ : ಅಪಸರಿಯರುಱೆ ಕುಲಗೆಡಿಕೆಯರು ಕೈಪಣಿಯರು . . . ಖೂಳೆಯರು (ಬಸವ. ೪೦—೫೪).

[ಸಂ. ಅಪಸರೀ ?]

ಅಪಸರ್ಪ (ನಾ). ಬೇಹುಗಾರ ; ಗೂಢಚಾರ : "ಅಪಸರ್ಪಃ, ಚರಃ, ಚಾರಃ — ಈ ೩ ಅರ್ಥಾಸಾಳು" (ಕಲಾಯು. ೭೦—೭೬೧). [ಸಂ.]

ಅಪಸರ್ಪಣ (ನಾ). ಹಿಂದೆ ಹೋಗುವುದು; ಹಿಮ್ಮೆಟ್ಟುವುದು; ದೂರ ಹೋಗುವುದು. (೬). [ಸಂ.]

ಅಪಸವ್ಯ (ನಾ). ೧. ಎಡವಲ್ಪದ್ದು ; ಬಲಗಡೆ : ಆಸುರವಡಿಯನ ನಿಲತನೂಱಂ ಸವ್ಯಾಪಸವ್ಯಮೆಟ್ಟು ರಣವ್ಯಸಭಿಕಾಚಪಡೆಗೆ ಬಾಣಾಸುಗೆಯ್ಯಂ (ಪಂಂಪಾಮಾ. ೧೩—೧೩೧) ; ಕೈಯಲ್ಲಿ ಮಾರ್ಗದರ್ಶನ ಪುಸ್ತಕ, ಕೊರಳಲ್ಲಿ ಅಪಸವ್ಯವಾಗಿ ಇಳಿದಿದ್ದಿರುವ ಕ್ಯಾಮರಾ . . . ಇವನೊಬ್ಬ ಪ್ರವಾಸಿ (ವಂಬಿಚ. ೧೧೫). ೨. ವ್ಯತಿಚೆತ್ಯ : ಈ ಅಪಸವ್ಯವನ್ನೆಲ್ಲ ಕಂಡು ಱಗುಬ್ಬೆಪಟ್ಟುಕೊಂಡು (ಭಾಭಾಕಾ. ೯೪). ೩. (ಕಾಳಗದಲ್ಲಿ) ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಂಚಾರಕ್ರಮ : ಗುರುಮೇಢರವಪಸವ್ಯದಲಿ ವಂಚಿಸಿ ಮುರುಹಿದನು (ಕುವ್ಯಾಡ್ರೋ. ೧೧—೧) ; ಖಿಲಪದಪಸವ್ಯದಲಿ ರಿಪು ಮಂಡಳಿಸಿ ಹೊಯ್ದನು (ಕುವ್ಯಾಗ. ೬—೬೧). ೪. ಅಶುಭವ್ಯಕ್ತಿ (ಉಗ) : ಮಡುವೆ ಗೊತ್ತು ಮಾಡಲು ಹೊರಟಾಗ ದಾರಿಯಲ್ಲಿ ಈ ಅಪಸವ್ಯ ಬೇರೆ ಬಂತು (ರೂಢಿ). [ಸಂ.]

ಅಪಸಹಾಯ (ನಾ). ಪ್ರತಿಕೂಲ ; ಅಡ್ಡಿ : ಅವರಿಂದ ಯಾವ ಅಪಸಹಾಯವೂ ಆಗುತ್ತಿಲ್ಲ—ಅಪ್ಪಕ್ಕೇ ಸಂತೋಷಪಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಬೇಕು (ಅನಾಹ. ೨೧). [ಸಂ.]

ಅಪಸಹ್ಯ (ಗು). ೧. ಅಸಹ್ಯವಾದ ; ಸಹಿಸಲಾಗದ. (ನಾ). ೨. ಅಸಹ್ಯವಾದುದು; ಸಹಿಸಲಾಗದುದು: ಧೀಕರಮರಣ್ಯಂ . . . ಮಳಿಗಾಲದೆಪೆಡದೆ ಹಿಡುಬ ಹೊಡೆಯುವ ಜಡಿಯ ಕರೆಕರೆಯು ಕಾಟ ದಿಂದಪಸಹ್ಯಮಲ್ತೆ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೮೯—೨೯). [ಸಂ.]

ಅಪಸಾಕ್ಷಿ (ನಾ). ಸುಳ್ಳು ಸಾಕ್ಷ್ಯ. [ಸಂ. ಅಪಸಾಕ್ಷ್ಯ]

ಅಪಸಾಕ್ಷ್ಯ (ನಾ). ಸುಳ್ಳು ಸಾಕ್ಷ್ಯವನ್ನು ಹೇಳುವವನು. [ಸಂ. ಅಪಸಾಕ್ಷಿನ್]

ಅಪಸಾತು (ಅ). ತಮ್ಮತಮ್ಮೊಳ್ಗೆಗೆ; ಪರಸ್ಪರವಾಗಿ : ಈ ಖುಟ್ಟಿಯನ್ನು ಅಪಸಾತಿನಲ್ಲಿ ಬಗೆಹರಿಸುವ ಬಗ್ಗೆ ತಾಲೂಕಿನ ಪ್ರಮುಖವ್ಯಕ್ತಿಗಳು ಮಾತಾಡಿ ಪ್ರಯತ್ನಗಳಿಗೆ ಯಶ ಸಿಗುವ ಆಶೆ ದೂರಾಯಿತು (ಮಲೆಬೆ. ೩೩). [← ಮರಾ. ಆಪ್‌ಸಾತ್]

ಅಪಸಾಪ (ನಾ). (?): ಧೂಪದೀಪದಿಂದ ನಿನ್ನ ಬೇಡಿಕೊಂಡವನಲ್ಲ ಅಪ್ಪ ಅಪ್ಪ ಎಂದು ನಿನ್ನ ಒಲಿಸಿಕೊಂಡವನಲ್ಲ ಪಾಪವೆಂಬೊರೆಗಿದ್ದು ಅಪಸಾಪ ಬೀಳ್ಕೊಡಿಸಲಿ ಶ್ರೀಪತಿಯೇ ನಿನ್ನ ನಾಮ ಲೇಪಿಸೆನ್ನ ನಾಲಿಗೆಯಲಿ (ಮೋಕ್ಷದೀ. ೬೫—೭). [?]

ಅಪಸಾರ (ನಾ). = ಅಪಸರಣ : ಹೆಚ್ಚಿನ ನ್ಯಾಯ – ಸತ್ಯಾಧಿಕರ್ಣದಲ್ಲಿ ನಾವು ಅದು ಐದುಪಟ್ಟು ಸತ್ಯದಿಂದ ಅಪಸಾರ ಹೊಂದಿದೆ, ದೂರೀಕೃತ ವಾಗಿದೆ ಎನ್ನಬಹುದು (ಸತ್ಯಕಾ. ೧೩೫). [ಸಂ.]

ಅಪಸಾರಿತೆ (ಗು). ೧. ದೂರ ಸರಿಸಿದ; ಹಿಂದೆ ಸರಿಸಿದ : ಅಪಸಾರಿತ ಸಂಸಾರಿ ಜೀವಂಗಳ್ ಸಂಸಾರದೊಳ್ ತೊಜಲುತ್ತಿರ್ಪರೆಂಬಪಸಾಯಿತ ಯಮುಮಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೯—೧೧೫ ವ). ೨. ಕಳಚಿದ; ತೆಗೆದಿರಿಸಿದ : ತ್ರೈಲೋಕ್ಯ ಕೇಪಾಲಂ ಸಿಖಿಗೆಯಂದುಮಿಳ್ದಪಸಾರಿತ ವಸ್ತ್ರಾಭರಣನಾಗಿ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೧—೧೦೨ ವ). [ಸಂ.]

ಅಪಸಿದ್ಧಾಂತ (ನಾ). ೧. ತಪ್ಪಾದ ನಿರ್ಣಯ; ಅಸಂಗತವಾದ ತೀರ್ಮಾನ : ಬಗೆಗೆಟ್ಟವಂಗಿಂ ಪನ್ನಗಾಜಂ ಕೊಂದನೆಂಬುದಪಸಿದ್ಧಾಂತಂ (ಅಜಿಪು. ೧೨—೨೯). ೨. ವಿರುದ್ಧವಾದ ಮತ; ದುರ್ಮತ.

ಅಪಸಿದ್ಧಾಂತ ಭಾಷಿತ = ದುರ್ಮತದ ವಿಚಾರವನ್ನು ಕುರಿತು ಮಾಡುವ ಉಪನ್ಯಾಸ : ಭರತಸುತಂ ಮುಂಡಿ ಪರಿಗೃಹೀತ ಪರಿವ್ರಾಜಕನಪಸಿದ್ಧಾಂತ ಭಾಷಿತಂಗಳಿಂ ವಿಮೋಹ್ಯತ್ವವ್ಯದ್ಧಿಯಂ ಮಾಡಿ (ಅದಿಪು. ೯—೬೩ ವ). [ಸಂ.]

ಅಪಸುಜಾಳು (ನಾ). ನೀರಾವರಿ ಇರುವ ಭೂಮಿ, —ಗದ್ದೆ : ಭೀಮರಥನ ತಂತ್ರಜಾಳ ತೊಂಡೆಯನ ಭಾವಳೇತಯನ ಕುಟ್ಟಮಟ್ಟ ಅಪಸು ಜಾಳ ಹೊಲಮೇರೆಯ ಸೀಮೆಳ್ಳೆ (ಸೌಇಇ. IX-i, ೨೪೪—೪ ; ೧೧೪೦). [ಅಪಸು(< ಸಂ. ಅಪಸ್ = ನೀರಿರುವುದು) + ಜಾಳು (< ಜಾಟ್ಯ್)]

ಅಪಸೌಖ್ಯ (ನಾ). ಸುಖವನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಂಡವನು: ಪ್ರಣಯದಿನಾದ ಹೋರಟಿಯೆ ಹೋರಟಿ ಮಾಳ್ಪೊಡೆ . . . ಮತ್ತಮಿನ್ನವಪ್ಪಣಕಮೆ ಪುಟ್ಟುಗೆಂದೊಡಕಟೀನಪಸೌಖ್ಯರೊ ಕೊರ್ತ ಮಾನಸರ್ (ಚಂಪ್ರಪು ೪—೫೪). [ಸಂ.]

ಅಪಸ್ನಾನ (ನಾ). ಸತ್ಪವರಿಗಾಗಿ ಮಾಡುವ ಸ್ನಾನ : "ಅಪಸ್ನಾನಂ, ಮೃತಸ್ನಾನಂ – ಈ ೨ ನೀರಿರ್ಪಹ" (ಹಲಾಯು. ೧೦೫—೧೬). [ಸಂ.]

ಅಪಸ್ಮಾರ (ನಾ). ೧. ಮರೆವು : ಅಪಸ್ಮಾರ ಲಜ್ಜಾ ವಿಷಾದ ಸ್ಥಿತಿ ಚಿತ್ತ ಭ್ರಂಶ ಮೋಹಮಯಂ ಮೃತಿಗಳಿವಿಂತೆಬ್ಬ ಸಂಚಾರಿಭಾವಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೭೯೫). ℙ ಸಂಚಾರಿಭಾವಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು. ೨. ಮಲರೋಗ; ಮೂರ್ಛಾರೋಗ : ಅತ್ತಿಮಬ್ಬೆ ಸೊರಗಿದಳು. ಅಪಸ್ಮಾರ ಬಂದವಳಿಂತೆ ಮಂಕಾದಳು (ದಾನಚಿಂ. ೧೫೫). [ಸಂ.]

ಅಪಸ್ಮಾರಕ (ನಾ). ಮಲರೋಗಕ್ಕೆ ಅಧಿದೈವ; ಮೂರ್ಛಾರೋಗಕ್ಕೆ ಅಧಿಪತಿಯಾದ ದೇವತೆ: ಬಲುಭುಜಗಳಾಜು ತಲೆ ಮೂಜುಕೆಂಗಣುಗಳಲೊಲೆದಪಸ್ಮಾರಕಂ ಪುಟ್ಟ ಋಷಿಗಳ ಕೂಡೆ ಕಳುಹು ಬೆಸನೇನೆನುತ ಹೂಂಕರಿಸಲ್ (ಲಶಿಚಂ. ೨೦-೧೨). [ಸಂ.]

ಅಪಸ್ಮಾರಗ್ರಹ (ನಾ). ಅಪಸ್ಮಾರ ರೋಗಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾದ ಗ್ರಹ; ಮೂರ್ಛಾರೋಗಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾದ ಭೂತ: ಅಪಸ್ಮಾರಗ್ರಹಕ್ಕೆ ಮಂತ್ರಿ ಮುನಿಗುಮೆ ಮುನಿಯಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೪-೫೦); ಅವಂದಿರ್ . . . ಅಪಸ್ಮಾರಗ್ರಹಗೃಹೀತರಂತೆ ವಕ್ರಗ್ರೀವರಾಗಿಯುಂ (ಪಂಚತಂ. ೧೯-೧). [ಅಪಸ್ಮಾರ + ಗ್ರಹ]

ಅಪಸ್ಮಾರಮುಖ (ನಾ). ಅಪಸ್ಮಾರ ರೋಗವುಳ್ಳವನ ಮುಖದಂತಹ ಮುಖ; ವಿಕಾರಮುಖ: ಅವನ ಅಪಸ್ಮಾರಮುಖ ಕಂಡು ಜನ ಕಲ್ಲು ಹೊಡೆದಾರೆಂಬ ಭಯ (ನಟಸಾ. ೧೧೩). [ಅಪಸ್ಮಾರ + ಮುಖ]

ಅಪಸ್ಮಾರಿ (ನಾ). ಅಪಸ್ಮಾರ ರೋಗವುಳ್ಳವನು; ಮೂರ್ಛೆರೋಗವುಳ್ಳವನು. [ಸಂ. ಅಪಸ್ಮಾರಿನ್]

ಅಪಸ್ವರ (ನಾ). ೧. ಶ್ರುತಿಗೆ ಹೊಂದದ ಸ್ವರ; ವಿಕಾರವಾದ ಧ್ವನಿ: ಅಪಸ್ವರಗಳಿಲ್ಲದೆ ರಾಗಗಳ ಛಾಯೆ ಕೆಡಿಸದೆ ಸಾಹಿತ್ಯ ಭಾಗವನ್ನು ವಕ್ಣ ಮಾಡದೆ ಸಹಜರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಅವಳು ಹಾಡಿದಳು (ಮಹಾಗ. ೩೨೮). ೨. (ಆಲಂ) ಕೆಟ್ಟಮಾತು; ಅಮಂಗಲವಾದ ಮಾತು: ಶುಭ ಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ಅಪಸ್ವರ ಅಡಬೇಡ (ರೂಢಿ). [ಸಂ.]

ಅಪಹತ (ಗು). ಹೊಡೆಯಲ್ಪಟ್ಟ; ನಾಶಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟ: ಕೃಪಾವಲೋಕನದಿಂದ ಆ ಪಾಪಗಳನೆಲ್ಲ ಅಪಹತವ ಮಾಡೊ ಅಪಾರಮಹಿಮನೆ (ಪುರಂದ. ೧-೬೩-೨). [ಸಂ.]

ಅಪಹ[ಹೃ]ತಕದನ (ನಾ). ಯುದ್ಧವನ್ನು ನಿಲ್ಲಿಸಿದವನು: ಸಾತ್ಯಕಿ ದ್ರುಪದ ವಿರಾಟಾದಿಗಳಪಹ[ಹೃ]ತ [ಪಾಠಾಂ. ರಿತ]ಕದನರ್ ಮುಂದಿಟ್ಟೊಡಗೊಂಡು ಬೀಡಿಂಗೆ ಪೋದರಾಗಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೧೧-೧೦೬ ವ). [ಅಪಹತ + ಕದನ]

ಅಪಹತಪಾಪ್ಮ (ನಾ). ನಾಶವಾದ ಪಾಪವುಳ್ಳವನು; ಪಾಪವಿಲ್ಲದವನು: ಭಗವಂತನಿಗೆ ಅಪಹತಪಾಪ್ಮ ಎಂಬುದು ಒಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ವಿಶೇಷಣ (ರೂಢಿ). [ಸಂ. ಅಪಹತಪಾಪ್ಮನ್]

ಅಪಹರ (ನಾ). = ಅಪಹರಣ: ರೂಪುಯೌವನಮೆ ಪರಾಂಗನಾಪಹರದಿಂ ಬೆಱಗಾದಪೆನಾತನಿಂದಂ (ಅರ್ಧನೇ. ೭-೨೨). [ಸಂ.]

ಅಪಹರಣ, ಅಪಹರಣೆ (ನಾ). ೧. ಮತ್ತೊಬ್ಬರ ವಸ್ತುವನ್ನು ಎತ್ತಿಕೊಳ್ಳುವುದು; ಕದಿಯುವುದು: ಮುಳಿದು ಸರ್ವಸ್ವಾಪಹರಣಮಂ ಮಾಳ್ಪ ಕಡುಗಲಿತನವಿದಾವ ಪುಣ್ಯವ ಪಡೆದ ಶಿಷ್ಯತನದೊಳಗು (ಹಚಕಾ. ೮-೬). ೨. ಹೋಗಲಾಡಿಸುವುದು; ನಿವಾರಿಸುವುದು. 'ಪಾಪಾಪಹರಣ', 'ಮಲಾಪಹರಣ' ಪರಾ. **ಅಪಹರಣೆ**: ೧. ಪರರುನ್ನತಿಯ ಕೃತಿಯಪಹರಣೆ ಪರರುಪಮಾನ ಪರರೊಡ್ಡವದ ಪರುಟವದ ಹರಹು ಹೊಗದಗ್ಗಳಿಕೆ (ತೊರರಾ. ೧-೧-೧೦). ೩. ದಂಡ; ಜುಲ್ಮಾನೆ: "ಗುಡದೊಳಂತಕನೊಳಂ . . . ಅಪಹರಣೆಯೊಳು . . . ದಂಡಮಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೫೩-೬೧). [ಸಂ. ಅಪಹರಣ]

ಅಪಹರಣೆ 'ಅಪಹರಣ' ನೋ.

ಅಪಹರಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಮರೆಯಾಗಿಸು; ಹೋಗಲಾಡಿಸು: ಉಪಸಂಹಾರಿಸಿ ಮಾನವವಪುವಂ ರವಿಗಡ್ಡಮಿರ್ದ ಮುಗಿಲ ನೆಱಲ್ ಬಂದ ಪಹರಿಸುವಂತೆ ಕಣ್ಣುಳ್ಕೆ ಪರಂಜ್ಯೋತಿ ಸ್ವರೂಪಮಂ ಕೆಯ್ಕೊಂಡಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೮-೧೫೧). ೨. ನೀಗು; ಪರಿಹಾರವಾಗು: ವಿಪರೀತಮಾದ ಮೃಗುಕುಲದುಪದ್ರವಂ ನಿಮಗೆ ದಂಡಪಾಶಾದಿಗಳಿಂದಪಹರಿಸುಗು ಮೆಂದಾರ್ಯರ್ಗುಪದೇಶಂಗೆಯ್ದು (ಪಂರಾಮಾ. ೧-೭೨) ೩. ಹೋಗಲಾಡಿಸು; ನಿವಾರಿಸು: ತಪಶ್ರೀವನಿತಾಳಂಕಾರರೆಮ್ಮಿಂದಪಹರಿಸುಗೆ ದುರ್ಮೋಹಮಂ ಸಾಧುವರ್ಗಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧-೫); ಸಂದ ಋಷಿಗಳು ಭೂಮಿಭಾರವನೊಂದುಪಾಯದಲಪಹರಿಸಲೈತಂದ ಹದನನು ತಿಳುಹಿ ಬಂದನು (ಕುಮ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೯-೫೩). ೩. ಕದಿ; ಪರರ ವಸ್ತುವನ್ನು ಅವರ ಅನುಮತಿಯಿಲ್ಲದೆ ಕೊಂಡೊಯ್ಯು: ಆಪ್ತರೊಡವೆಯನ ಪಹರಿಸಿ ಸಾಹಸವ ಮೆಱೆವರು ನಿಪುಣೆಯರು (ನಳಚ. ೩-೨೪). [ಅಪಹರಣ + -ಇಸ್ಸು$_3$]

ಅಪಹಸನ (ನಾ). ಹಾಸ್ಯಮಾಡುವುದು; ತಿರಸ್ಕಾರದಿಂದ ನಗುವುದು. [ಸಂ.]

ಅಪಹಸಿತ (ಗು). ೧. ಹಾಸ್ಯಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟ; ತಿರಸ್ಕಾರ ಹೊಂದಿದ: ಏಕಾವಳೀ ವಿಳಾಸಾಪಹಸಿತಾಮೃತ ಡಿಂಡೀರ ಪಿಂಡ ಪಾಂಡುರಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೭-೧೩ ವ); ಅಭಿನೂತ ಕೇತಕೀ ಕಿಸಲಯಾಪಹಸಿತ ಕರತಲ ಪಲ್ಲವೆ (ಸುಕುಮಾ. ೯-೧೦೭ ವ). (ನಾ). ೨. ಹಾಸ್ಯಕ್ಕೆ ಗುರಿಯಾದದು; ತಿರಸ್ಕಾರ ಹೊಂದಿದದು. ೩. [ಕಾವ್ಯಮೀ] ತಿರಸ್ಕಾರ ಸೂಚಕವಾದ ನಗೆ: ಹಾಸ್ಯವು ಆರುವಿಧವೆಂದು ಈಚಿನ ಲಾಕ್ಷಣಿಕರು ಅಂಗೀಕರಿಸುತ್ತಾರೆ. ಉತ್ತಮ ಪ್ರಕೃತಿ (ಎಂದರೆ ಸ್ವಭಾವ) ಉಳ್ಳವರಲ್ಲಿ ಸ್ಮಿತಹಸಿತಗಳೂ, ಮಧ್ಯಮಪ್ರಕೃತಿಯವರಲ್ಲಿ ವಿಹಸಿತ ಉಪಹಸಿತಗಳೂ ಅಧಮಪ್ರಕೃತಿಯವರಲ್ಲಿ ಅಪಹಸಿತ ಅತಿಹಸಿತಗಳೂ ಗೋಚರಿಸುತ್ತವೆ (ಭಾರಮಾ. ೪೦೬). [ಸಂ.]

ಅಪಹಸ್ತ (ನಾ). ೧. ತಳ್ಳುವುದು; ಬಿಸುಡುವುದು. ೨. (ಕುತ್ತಿಗೆ ಹಿಡಿದು) ತಳ್ಳುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಕೈ. ೩. ಕುತ್ತಿಗೆ ಹಿಡಿದು ತಳ್ಳಿಸಿಕೊಂಡವನು. 'ಅಪಹಸ್ತಮಿಱಿ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅಪಹಸ್ತಮಿಱಿ (ಕ್ರಿ). ತಳ್ಳು; ನೂಕು: ಚಪಳಕಪಿ ವನಮದಾನೇಕ ಪಕ್ಕೆ ಪಕ್ಕಾಗೆ ಪೊಕ್ಕು ತಾಂ ಭಸ್ತ್ರಿಕಮೆಂದಪಹಸ್ತಮಿಱಿಯೆ ಕೈಪಿಡಿಗೆ ಪೊಕ್ಕ ಗುಬ್ಬಿವೊಲುರುಳ್ದು ನಗಿಪುದು ನಗದೊಳ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೨-೧೧೧). [ಅಪಹಸ್ತ + ಇಱಿ$_1$]

ಅಪಹಸ್ತಿತ (ಗು). ತಳ್ಳಲ್ಪಟ್ಟ; ಅನಾದರಕ್ಕೆ ಗುರಿಯಾದ: "ಅನಾದೃತಂ, ಅವಜ್ಞಾತಂ, ಅಪಹಸ್ತಿತಂ – ಈ ೩ ಉದಾಸೀನಂ ಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟುದು" (ಹಲಾಯು. ೧೧೮-೨೯). [ಸಂ.]

ಅಪಹಾತ (ನಾ). (ಉಕ) ಕೈಯಲ್ಲಾಗದವನು; ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಬಾರದವನು: ಆಫೀಸಿನಲ್ಲಿ ಇವನೊಬ್ಬ ಅಪಹಾತ. ಏರಿಕೆಗೆ ಬೇಕಾಗುವ ಬಾಯಾರಿಕೆ ಇಲ್ಲ. ಬಾಗಿ ನಡೆವ ಬಂಡವಾಳವಿಲ್ಲ (ದಾಕೂಟ. ೧೯).

ಅಪಹಾತಳು = ಕೈಯಲ್ಲಾಗದವಳು; ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಬಾರದವಳು: ಭಿಕ್ಷುಕಳಂತಿರುವ ಈ ಅಪಹಾತಳಿಗೆ ಅಂದವಾದ ಮೈಕಟ್ಟಿನ ವಿಚಾರವೇಕೋ? ಇರಲಿ ಕೊಡೋ ತಿನ್ನಲಿ, ನಿನ್ನ ಕಿಸೆಯಲ್ಲಿ ಏನಾದರೂ ಇದ್ದರೆ (ಹನ್ನೊಂದ. ೬೭). [< ಸಂ. ಅಪಹಸ್ತ ?]

ಅಪಹಾರ (ನಾ). ೧. ಅನುಮತಿಯಿಲ್ಲದೆ ಬೇರೊಬ್ಬರ ವಸ್ತುವನ್ನು ಎತ್ತಿಕೊಂಡು ಹೋಗುವುದು; ಕದಿಯುವುದು; ಅಪಹರಿಸುವುದು. ೨. ಬೇರೊಬ್ಬರು ಎತ್ತಿಕೊಂಡು ಹೋಗುವುದರಿಂದ ಉಂಟಾಗುವ ನಷ್ಟ; ಹಾನಿ. ೩. (ಯುದ್ಧವನ್ನು) ನಿಲ್ಲಿಸುವುದು; ತಡೆಗಟ್ಟುವುದು: ಗಗನಮನಾಗಳಾವರಿಸಿದತ್ತಪಹಾರಘನಾನಕಸ್ವನಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೪-೭೧). 'ಅಪಹಾರತೂರ್ಯ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅಪಹಾರತೂರ್ಯ (ನಾ). ಯುದ್ಧದ ನಿಲುಗಡೆಯನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ವಾದ್ಯ; ಸದ್ಯಕ್ಕೆ ಕದನ ನಿಂತಿದೆಯೆಂಬುದನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ವಾದ್ಯ: ಆಗಳೆರಡುಂಪಡೆಯ ನಾಯಕರಪಹಾರತೂರ್ಯಂಗಳಂ ಬಾಜಿಸಿ

(ಪೆಂಪಭಾ. ೧೦–೧೨೪ ವ); ಅಪಹಾರತೂರ್ಯಮಂ ಪೊಯಿಸಿ ಪಡೆಗಳೆರಡುಂ ರಣೋರ್ವಿಯಿಂದಂ ತಂತಮ್ಮ ಪುರಕ್ಕೆ ಪೋದುವು (ಪಂಠಾಮಾ. ೧೩–೧೧೧). [ಅಪಹಾರ + ತೂರ್ಯ]

ಅಪಹಾಸ (ನಾ). = ಅಪಹಾಸ್ಯ.

ಅಪಹಾಸಮಾಡು = ಅಪಹಾಸ್ಯವನ್ನು ಮಾಡು: ಮಾಟಕ್ಕೀಸು ಘನವಲ್ಲೆಂದು ಕೆಲರಪಹಾಸಮಾಡಲು ನಾಚಿ ಲಂಕೆಯ ಹೊಕ್ಕ ರಾಗಣನು (ಕೌಶಿಠಾ. ೨–೫೫). [ಸಂ.]

ಅಪಹಾಸಿ (ಗು). ೧. ಹಾಸ್ಯಮಾಡುವ; ಮೀರಿಸುವ; ತಿರಸ್ಕರಿಸುವ: ಉದಾರ ಕಾಶ್ಮೀರಸಾರಾಪಹಾಸಿ ಕರ್ಪೂರಪಾಳಿ ಸಮ್ಮಿಶ್ರಿತ ತಾಂಬೂಲ ರಾಗ ಪರಿಚುಂಬಿತ ಬಿಂಬಾಧರರಾಗವದನಂ (ಸುಕುಮಾ. ೧೦–೧೨೩). (ನಾ). ೨. ಹಾಸ್ಯಮಾಡುವವನು. [ಸಂ. ಅಪಹಾಸಿನ್]

ಅಪಹಾಸ್ಯ (ನಾ). ಹಾಸ್ಯಮಾಡುವುದು; ತಿರಸ್ಕರಿಸುವುದು: ನಿಮಗಿ ನಿಬರಿಗೆ ತಾನಪಹಾಸ್ಯವಾಗಿಹುದೆಮ್ಮಯಾಜ್ಞೆಯಿದು (ಬಸಪು. ೩೯–೫೯).

ಅಪಹಾಸ್ಯವಾಗು = ಅಪಮಾನವಾಗು: ಇದು ಶಿಕ್ಷಕರ ವೃತ್ತಿಗೆ ಅಪಹಾಸ್ಯವಾಗಿದೆ. (ರಂಗರೋ. ೫೯). [ಸಂ.]

ಅಪಹಾಸ್ಯಂಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ಹಾಸ್ಯಮಾಡು; ಅವಮಾನಿಸು: ದಿವಮಂ ನಗುತ್ತುಮಪಹಾಸ್ಯಂಗೆಯ್ಯುತ್ತುಂ ಸೊಗಯಿಪುವಯ್ವತ್ತಿತ್ತಜುವತ್ತತ್ತ ಖೇಚರೇಂದ್ರಪುರಂಗಳ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೩–೨). [ಅಪಹಾಸ್ಯ + ಗೆಯ್ (< ಕೆಯ್$_1$)]

ಅಪಹಿಂಸ (ಗು). ಹಿಂಸೆಯಿಂದ ದೂರವಾದ; ಹಿಂಸೆಯಿಲ್ಲದ: ದೋಷೇತರನಾಪ್ತಂ ತದ್ಭಾಷಿತಮಪಹಿಂಸಮಾಗಮಂ . . . ನಿನಗಕ್ಕೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೭–೪). [ಸಂ.]

ಅಪಹಿಂಸೆ (ನಾ). ಹಿಂಸೆಯಿಂದ ದೂರವಾದುದು; ಹಿಂಸೆಯಿಲ್ಲದುದು: ಅಟ್ಟಿಶೌಚಮುಂ ಮೆಱೆವ ಗುಂಡಿಗೆಯುಂ ವಿಕೃತಕ್ಕೆ ಸಂದನಾಗ್ನ್ಯಮುಮಪಹಿಂಸೆಯೆಂಬ ಜನವಾದಮುಮಲ್ಲದೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೮–೧೩೨). [ಸಂ. ಅಪಹಿಂಸಾ]

ಅಪಹೃತ (ಗು). ಅಪಹರಿಸಲ್ಪಟ್ಟ; ಕದ್ದೊಯ್ದ. [ಸಂ.]

ಅಪಹೃತಿ (ನಾ). ಕದ್ದ ಒಡವೆ; ಕದ್ದಮಾಲು: "ಅರ್ತಮಪಹೃತಿ ಲೋಪ್ತ್ರಮೆನೆ ಕಳವಿನೊಡವೆ" (ಮಂಗರಾ. ೬೭–೫). [ಸಂ.]

ಅಪಹ್ನವ (ನಾ). ೧. ಗೊತ್ತಿರುವುದನ್ನು ಮರೆಮಾಜುವುದು; ಉಂಟಾದುದನ್ನು ಇಲ್ಲವೆನ್ನುವುದು; ಅಪಲಾಪ. ೨. ಸಮಾಧಾನಪಡಿಸುವುದು; ತೃಪ್ತಿಪಡಿಸುವುದು. ೩. ಸ್ನೇಹ. ೪. ಕಾವ್ಯಾಲಂಕಾರಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು; ಅಪಹ್ನುತಿ. ℙ ವರ್ಣಿಸುವ ವಸ್ತುವಿನಲ್ಲಿ ಬೇರೊಂದು ಧರ್ಮವನ್ನು ಆರೋಪಿಸಿ ಹೇಳುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಮೊದಲಿರುವ ಧರ್ಮವನ್ನು ಇಲ್ಲವೆನ್ನುವುದು, —ಅಪಲಪಿಸುವುದು. ಉದಾ:—ಇಂದು ಜಡನಿಧಿಯ ಬಸಿಱೊಳ್ ಬಂದುದು ಪುಸಿ ಕಾಣಪೂರ್ಣಚಂದ್ರನ ಬಸಿಱೊಳ್ ಬಂದುದು ಪೇಟಿಂಗಡಲೆಂಬಂದದಿನೇಂ ಪಸರಿಸಿತ್ತೊ ಪೊಸವೆಳ್ದಿಂಗಳ್ (ಲೀಲಾವ. ೨–೨೪). [ಸಂ.]

ಅಪಹ್ನುತಿ (ನಾ). [ಕಾವ್ಯಮೀ] = ಅಪಹ್ನವ ೪: ಅತಿಶಯಿತ ವಸ್ತುವಿಷಯಪ್ರತೀತಿಯಂ ಮಱಸಿ ನಿಱಿಸಿ ಪೇಟ್ವುದು ಪೆಱತಂ ಸತತಮಪಹ್ನುತಿ ಸದಳಂಕೃತಿ ಮತ್ತಿಂತಕ್ಕುಮದಱ ಲಕ್ಷ್ಯವಿಕಲ್ಪಂ (ಕವಿರಾ. ೩–೧೮೨); ಒಂದಂ ಪುಸಿದೊಂದಂ ಪೇಟ್ವಂದಮಪಹ್ನುತಿ (ಉದಯಾ. ೫೩). [ಸಂ.]

ಅಪಾಂಗ (ನಾ). ೧. ಯಾವುದಾದರೂ ಅವಯವವು ನ್ಯೂನವಾಗಿರುವ ವ್ಯಕ್ತಿ ಅಥವಾ ವಸ್ತು; ಅಂಗಹೀನ; ಹೀನಾಂಗ. ೨. ಕಡೆಗಣ್ಣು: ಕಾಮಿನೀತತಿ ವಿಲಾಸಾಪಾಂಗದಿಂದಂ ಪ್ರಕಾರಿಸದಂತಾಗಿರಲ್ (ಕಾದಂಪೂ. ೫೭೪). ೩. ಹಣೆಗೆ ಹಚ್ಚಿಕೊಳ್ಳುವ ಲಾಂಛನ. [ಸಂ.]

ಅಪಾಂಗದರ್ಶನ (ನಾ). ಕಡೆಗಣ್ಣಿನ ನೋಟ; ಕಟಾಕ್ಷ. [ಅಪಾಂಗ + ದರ್ಶನ]

ಅಪಾಂಗದೇಶ (ನಾ). ಕಡೆಗಣ್ಣಿನ ಪ್ರದೇಶ; ಕಣ್ಣುಗಳ ಕೊನೆಯ ಭಾಗ, —ಮೂಲೆ. [ಅಪಾಂಗ + ದೇಶ]

ಅಪಾಂಗದ್ಯುತಿ (ನಾ). ಕಡೆಗಣ್ಣಿನ ಹೊಳಪು: ಶೃಂಗಾರಸಾರರಸಮನಪಾಂಗದ್ಯುತಿ ಬೀಱೆ (ರಾಜಶೇ. ೧೨–೯೪). [ಅಪಾಂಗ + ದ್ಯುತಿ]

ಅಪಾಂಗದ್ಯೋತಿ (ನಾ). = ಅಪಾಂಗದ್ಯುತಿ: ಪರಪುತ್ತುಂ ನವ ಪುಷ್ಪವೃಷ್ಟಿಯನಪಾಂಗದ್ಯೋತಿಯಿಂದೊರ್ವ ಸುಂದರಿ ಬಂದೀಕ್ಷಿಸಿ (ರಾಜಶೇ. ೭–೧೦). [ಅಪಾಂಗ + ದ್ಯೋತಿ]

ಅಪಾಂಗಪ್ರಸನ್ನತೆ (ನಾ). ಕಡೆಗಣ್ಣಿನ ನೋಟದಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬರುವ ಪ್ರಸನ್ನಭಾವ: ಅಂತೆಸೆವಪೂರ್ವಗಂಧರ್ವಯುಗಮಂ ಕಾಣ್ಕೆನೀಡಿದ ನಂತರಮರಸನಪಾಂಗಪ್ರಸನ್ನತೆಯಂ ಪಡೆದು ಮೆಯ್ಯುರ್ವಿ ಪೊಡಮಟ್ಟು ಸಿಂಧುರಾಜಂ ಸಿಂಧುರಾರೂಢನಾಗಿ ಸಿಂಧುರಾಜ್ಯಕ್ಕೆ ತಳರ್ದಂ (ರಾಜಶೇ. ೧೨–೧೦೩ ವ). [ಅಪಾಂಗ + ಪ್ರಸನ್ನತೆ]

ಅಪಾಂಗಪ್ರೇರಣೆ (ನಾ). ಕಡೆಗಣ್ಣಿನ ನೋಟದಿಂದ ಕೊಡುವ ಸೂಚನೆ: ಅವನಿಪನಪಾಂಗ ಪ್ರೇರಣೆಯಿಂ ಬರವೇಳೆಂಬುದುಮವಂ ಪೋಗಿ ತಳ್ವದಾ ಕ್ರವ್ಯಾದನಾಮವ್ಯಾಧನಂ ಪುಗಿಸಿದಾಗಳ್ (ರಾಜಶೇ. ೫–೨೩ ವ). [ಅಪಾಂಗ + ಪ್ರೇರಣೆ]

ಅಪಾಂಗಮರೀಚಿ (ನಾ). = ಅಪಾಂಗದ್ಯುತಿ: ಆ ಜಯಂತನುದ್ದಾನಿಯ ಚೆಲ್ವುಮೀ ಕಮಳನೇತ್ರನಪಾಂಗಮರೀಚಿಗಪ್ಪೊಡಂ ತಾನೆಣವಾರದು (ಜಗವಿ. ೧೧–೫); ಸುಱಿವ ಮರಾಳಯಾನೆಯರಪಾಂಗಮರೀಚಿ ಚಯಂ ತ್ರಿವರ್ಣಮಂ ಗಱಿಯಿಸೆ (ಚಂದ್ರಪು. ೭–೧೧೭). [ಅಪಾಂಗ + ಮರೀಚಿ]

ಅಪಾಂಗರಂಗಿಣಿ (ನಾ). ತನ್ನ ಕಡೆಗಣ್ಣ ನೋಟದಿಂದ ಸುಂದರಳಾಗಿರುವವಳು: ಕುರುಡಿಯಾದ್ದರಿಂದ ನನಗೆ ಮದುವೆಯಾಗಿಲ್ಲ; ಅದು ದೌರ್ಭಾಗ್ಯವೋ ಸೌಭಾಗ್ಯವೋ ಕಣ್ಣಿರುವವರು ಹೇಳಬೇಕು; ಅಪಾಂಗರಂಗಿಣಿಯರಾದ ಹೆಂಗಸರು ಅನೇಕರು ನಾನು ಕುಮಾರಿಯಾಗಿ ಉಳಿದಿರುವುದನ್ನು ಕೇಳಿ ನಾವೂ ಕುರುಡಿಯರಾಗಿರಬಾರದಾಗಿತ್ತೆ! ಎಂದಿದ್ದಾರೆ (ಬಂಕಿಮ. ೯೬). [ಸಂ. ಅಪಾಂಗರಂಗಿಣೀ]

ಅಪಾಂಗರೋಚಿ (ನಾ). = ಅಪಾಂಗದ್ಯುತಿ: ಅಪಾಂಗರೋಚಿಯಿಂ ಪಡೆದಳಿಕುಂತಳಕ್ಕಲರ ಬಾಸಿಗಮಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೭–೭೭). [ಅಪಾಂಗ + ರೋಚಿ]

ಅಪಾಂಗವಿಕ್ಷೇಪ (ನಾ). ಕಡೆಗಣ್ಣಿನ ನೋಟವನ್ನು ಬೀರುವುದು: ಅಪಾಂಗವಿಕ್ಷೇಪಂಗಳಿಂ ಕುವಲಯವನವಿಕಾಸಮಾದಂತೆಯುಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೧೦೦೦). [ಅಪಾಂಗ + ವಿಕ್ಷೇಪ]

ಅಪಾಂಗವೀಕ್ಷಣ (ನಾ). ಕಡೆಗಣ್ಣಿನ ನೋಟ: ಸೊಗಯಿಪ ಪೊಂಕುಲಾಲಿಸುವ ಲಲ್ಲೆ . . . ಅರಲ್ಚುವಪಾಂಗವೀಕ್ಷಣಂ . . . ಈ ವಿಭಾವ ಚೇಷ್ಟೆಗಳಿನದೇನಲಂಪನೆರ್ದೆಗಿತ್ತರೊ ಸಗ್ಗದ ಪೆಂಡಿರಾತನಾ (ಚಂದ್ರಪು. ೪–೭೧). [ಅಪಾಂಗ + ವೀಕ್ಷಣ]

ಅಪಾಂಗಾಂಶು (ನಾ). = ಅಪಾಂಗದ್ಯುತಿ: ಚಪಳಾಪಾಂಗಾಂಶುವಿದ್ಯುಲ್ಲತೆಯನಡರೆ . . . ಎಸೆದುದು ಜಾರನಾರೀ ಕದಂಬಂ (ಜಗವಿ. ೪–೨೯). [ಅಪಾಂಗ + ಅಂಶು]

ಅಪಾಂಗಾಲೋಕನ (ನಾ). = ಅಪಾಂಗಾವಲೋಕನ: ಮದನೋತ್ತೇಜಿತ ಬಾಣವಿಭ್ರಮಮಪಾಂಗಾಲೋಕನಂ ನಲ್ಲಳಾ (ಅಜಿಪು. ೯–೩೯). [ಅಪಾಂಗ + ಆಲೋಕನ]

ಅಪಾಂಗಾವಲೋಕನ, ಅಪಾಂಗಾವಳೋಕನ (ನಾ). ಕಡೆಗಣ್ಣಿನ ನೋಟ. **ಅಪಾಂಗಾವಳೋಕನ**: ಅವನವನತಾನನನಪಾಂಗಾವಳೋಕನದೊಳಾಕೆಯಂ ತಪ್ಪು ನೋಡುತ್ತುಂ ಪೋಗಿ (ಶಾಂತಿಪು. ೮–೮೩ ವ). [ಅಪಾಂಗ + ಅವಲೋಕನ]

ಅಪಾಂಗಾವಳೋಕನ 'ಅಪಾಂಗಾವಲೊಕನ' ನೋ.

ಅಪಾಂಪತಿ (ನಾ). ೧. ಜಲಾಧಿಪತಿ; ಸಮುದ್ರ. ೨. ವರುಣ. [ಸಂ.]

ಅಪಾಂಸುಲೆ (ನಾ). ದೋಷವಿಲ್ಲದವಳು; ಪರಿಶುದ್ಧೆ; ಪತಿವ್ರತೆ: ಜಗದೊಳಪಾಂಸುಲೆಯ ಚರಿತಕೆ ಸರಿಮಿಗಿಲಿಲ್ಲ (ಹದಿಬ. ೨–೨೦). [ಸಂ. ಅಪಾಂಸುಲಾ]

ಅಪಾಕರಣ (ನಾ). ಹೊರಗುಮಾಡುವುದು; ದೂರ ತಳ್ಳುವುದು; ನಿರಾಕರಿಸುವುದು. [ಸಂ.]

ಅಪಾಕೃತ (ಗು). ಹೊರದೂಡಿದ; ನಿರಾಕರಿಸಲ್ಪಟ್ಟ: ಪರಮಕಾರ(ರು)ಣಿಕನಪ್ಪನಪಾಕೃತದೋಷಂ (ಕವಿರಾ. ೩–೨೨೧); ಅಪಾಕೃತನಿಷ್ಠುರಾಕ್ಷರಂ ಲಾಲಿತ ಲಲಿತಪದಪ್ರಕಾರಮದು ಸುಕುಮಾರಂ(ಕಾವ್ಯಾವ.೫೧೨). [ಸಂ.]

ಅಪಾಚಿ (ನಾ). ೧. ದಕ್ಷಿಣ ದಿಕ್ಕು; ತೆಂಕಲು. ೨. ಪಶ್ಚಿಮ ದಿಕ್ಕು; ಪಡುವಲು. 'ಅವಾಚಿ' ಪರಾ. [ಸಂ. ಅಪಾಚೀ]

ಅಪಾಚೀನ (ಗು). ೧. ದಕ್ಷಿಣ ದಿಕ್ಕಿನಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದ; ದಕ್ಷಿಣದ ಕಡೆಯ; ತೆಂಕಣದ. ೨. ಪಶ್ಚಿಮದ. ೩. ಬೇರೆ ಕಡೆ ಮುಖ ತಿರುಗಿಸಿದ; ಹಿಮ್ಮೊಗವಾದ. (ನಾ). ೪. ಕೆಳಮೊಗವಾಗಿರುವುದು; ತಲೆಬಾಗಿರುವುದು: "ಅಪಾಚೀನಂ, ಅವಾಙ್ಮುಖಂ – ಈ ೨ ತಲೆವಾಗಿರ್ದುದು" (ಹಲಾಯು. ೧೨೫–೬೨); "ಅವಾಙ್ಮುಖಮಪಾಚೀನಮೆನೆ ತಲೆವಾಗುಹಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೩೪–೩೩). 'ಅವಾಚೀನ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅಪಾಚ್ಯ (ಗು). ೧. ದಕ್ಷಿಣದ. ೨. ಪಶ್ಚಿಮದ. (ನಾ). ೩. ಒಂದು ಕುಲದ ಹೆಸರು: ಅರ್ಯರು ಅವರಲ್ಲಿ ನಾಗ, ಯಕ್ಷ, ನಿಷಾದ . . . ನೀಚ್ಯ, ಅಪಾಚ್ಯ ಮುಂತಾದ ಕುಲಗಳನ್ನು ವಿಂಗಡಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದರು (ಭಾಇಪ್ರ. ೨೨). [ಸಂ.]

ಅಪಾಟವ (ನಾ). ೧. ಚಟುವಟಿಕೆಯಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ಶಕ್ತಿಯಿಲ್ಲದಿರುವುದು. ೨. ರೋಗ; ಅಸ್ವಸ್ಥತೆ. [ಸಂ.]

ಅಪಾತ್ರ (ಗು). ೧. ದಾನ ಮುಂತಾದುವನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳಲು ತಕ್ಕವನಲ್ಲದ, —ಅನರ್ಹನಾದ: ಮಿಥ್ಯಾದೃಷ್ಟಿಯಪ್ಪಂ ತನ್ನನೆಂತು ಸಮಜಿನೆಗಟ್ಟೊಡಮಾತನಪಾತ್ರಮೆ (ಆದಿಪು. ೧೦–೯ ವ); ಪಾತ್ರ ಅಪಾತ್ರವೆಂದು ಕಂಡರೆ ಶಿವನೆಂತು ಮೆಚ್ಚುವನು (ಬಸವ. ೮೦೪). ೨. (ನಾ). ಅನರ್ಹನಾದವನು: ಕರೆದಪಾತ್ರಂಗಿತ್ತು ಪಾತ್ರನ ಪರಿಹರಿಸಲೀಯೆರಡಱಿಂ ಸಂಹರಣವೈದುವುದಾರ್ಜಿಸಿದ ಧನವರಸ (ಕುವ್ಯಾಉ. ೩–೨೩). [ಸಂ.]

ಅಪಾತ್ರತೆ (ನಾ). ಅನರ್ಹತೆ: ಯಾವನೊಬ್ಬ ನೌಕರನಿಗೆ ರಾಜ್ಯಾಧೀನ ನೌಕರಿಯ ಅಥವಾ ಹುದ್ದೆಯ ವಿಚಾರದಲ್ಲಿ ಅಪಾತ್ರತೆಯುಂಟಾಗತಕ್ಕುದಲ್ಲ (ಭಾಧಾನ. ೯). [ಸಂ. ಅಪಾತ್ರತಾ]

ಅಪಾತ್ರದಾನ (ನಾ). ಅರ್ಹರಲ್ಲದವರಿಗೆ ಕೊಡುವ ದಾನ: ಅಪಾತ್ರದಾನಂ ಭೋಗಭೂಮಿಗಳೊಳಂ . . . ಕುಮಾನುಷತ್ವಮಂ ಮಾಡುಗುಂ (ಆದಿಪು.೧೦–೧೦ ವ); "ಪ್ರೀತಿ ಯಾವಾಗಲೂ ಅಪಾತ್ರದಾನವಾಗಬಾರದು . . ." (ವಾತ್ಸಲ್ಯ. ೩೦೨). [ಅಪಾತ್ರ + ದಾನ]

ಅಪಾತ್ರಪಾತ್ರ (ನಾ). ೧. ಅರ್ಹವಲ್ಲದ ಪಾತ್ರ: ಗಾತ್ರದೊಳು ವಿಷಯಾತುರಂಗಳಪಾತ್ರಪಾತ್ರಂಗಳು ಲಘುಗಳಪವಿತ್ರಮಿತ್ರಂಗಳು ಗಣಿಕೆಯರ ಮಾತುಗಳು ಬಳಿಕ (ಬಸಪು. ೪೦–೬೩). ೨. ಅಯೋಗ್ಯರಿಗೆ ಮಾತ್ರ ತಕ್ಕವನಾದ ವ್ಯಕ್ತಿ. [ಅಪಾತ್ರ + ಪಾತ್ರ]

ಅಪಾದಾನ (ನಾ). ದೂರಕ್ಕೆ ಒಯ್ಯುವುದು; ಒಂದೆಡೆಯಿಂದ ತೆಗೆಯುವುದು: "ಅಪಾದಾನಮೆಂದಾವುದಾನೊಂದಱಿಂ ತೊಲಗುವುದು" (ಶಮದ. ೧೩೧ ವೃತ್ತಿ). ಅದಂ ಪಂಚಮಿಯಪ್ಪುದಪಾದಾನಸ್ಥಲದೊಳದೆದಲೊದವುಗುಮಾತಂಕಾದಾನೇಷ್ಟಾನಿಷ್ಟಾಪಾದಿತ ಹೇತುವಿನುದಯದೊಳ್ ಗೌರವದೊಳ್ (ಶಮದ. ೧೩೧). [ಸಂ.]

ಅಪಾದಾನಕಾರಕ (ನಾ). [ವ್ಯಾಕ]. ಒಂದು ವಸ್ತು ತನ್ನ ಸ್ಥಳವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಹೋಗುತ್ತಿದೆ ಎಂಬುದನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ವಿಭಕ್ತಿ: ಅಪಾದಾನೇ=ಅಪಾದಾನಕಾರಕದಲ್ಲಿ, ಪಂಚಮೀ = ಪಂಚಮೀವಿಭಕ್ತಿಯಕ್ಕುಂ (ಭಾಷಾಭೂ. ೮೪ ಟೀ); ಊರತ್ತಣಿಂ ಬಂದಂ, ಬೆಟ್ಟದತ್ತಣಿಂದಿಱಿದಂ, ಕುದುರೆಯತ್ತಣಿಂದೋಡಿದಂ (ಭಾಷಾಭೂ. ೮೪ ಉದಾ). [ಅಪಾದಾನ + ಕಾರಕ]

ಅಪಾದಾನವಾಚಕ (ನಾ). ಅಪಾದಾನವನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಶಬ್ದ. [ಅಪಾದಾನ + ವಾಚಕ]

ಅಪಾನ (ನಾ). ೧. ದೇಹಗತವಾದ ಐದು ಬಗೆಯ ವಾಯುಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು; ದೇಹದಲ್ಲಿ ಗುದಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿದ್ದುಕೊಂಡು ಅಲ್ಲಿ ನಡೆಯಬೇಕಾದ ಕಾರ್ಯಗಳಿಗೆ ಸಹಾಯಕವಾದ ವಾಯು: "ಗುದದೊಳೆಡೆಯಾಡುವನಿಲಮಪಾನಮೆನಿಸಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೫–೧೨). ೨. ಗುದಪ್ರದೇಶ: "ಗುದಃ, ಪಾಯುಃ, ಅಪಾನಂ – ಈ ೩ ಗುದಂ" (ಹಲಾಯು. ೮೫–೩೫೯). [ಸಂ.]

ಅಪಾನವಾಯು (ನಾ). ೧. = ಅಪಾನ. ೨. ಹೂಸು; ಗುದದ್ವಾರದಿಂದ ಹೊರಬೀಳುವ ಗಾಳಿ: ಗುಹ್ಯದಲ್ಲಿ ಅಪಾನವಾಯು ನಾಭಿಯಲ್ಲಿ ಸಮಾನವಾಯು (ಚನ್ನವ. ೮೬೯). [ಅಪಾನ + ವಾಯು]

ಅಪಾನಾನಿಳ (ನಾ). = ಅಪಾನವಾಯು ೨: ಬಳಸಿನೊಳೇಂ ತಿಂಬುದು ಮಾತುಳಂಗ ಪತ್ರಪ್ರಯುಕ್ತಮಧುವಂ ಬೇಗಂ ಕಳೆಗುಂ ಮಸಗಿದಪಾನಾನಿಳನಂ (ಲೋಕೋಪ. ೯–೨೪೬). [ಅಪಾನ + ಅನಿಳ (= ಅನಿಲ)]

ಅಪಾಪೋಲಿ (ನಾ). ಪೋಕರಿ; ದಾರಿ ತಪ್ಪಿದವನು: ಅವನು ತೀರ ಅಪಾಪೋಲಿ (ಜಾರುದಾ. ೧೦೨); ಎಲ್ಲಾ ಅಂಥ ಅಪಾಪೋಲಿಗಳೇ (ಚಿಂಗೂಚಿ. ೫೪). [?]

ಅಪಾಮಾರ್ಗ$_1$ (ನಾ). ತಪ್ಪುದಾರಿ: ಹುಡುಗ ಯಾಕೋ ಅಪಾಮಾರ್ಗ ಹಿಡಿಯುತ್ತಿದ್ದಾನೆ (ರೂಢಿ). [ಸಂ. ಅಪಮಾರ್ಗ]

ಅಪಾಮಾರ್ಗ$_2$ (ನಾ). ಉತ್ತರಣೆ ಗಿಡ; ಉತ್ತರಾಣಿ ಗಿಡ: ನ್ಯಗ್ರೋಧಶಮ್ಯಪಾಮಾರ್ಗ ಖದಿರಾದಿ ಶುಷ್ಕ ಸಮಿತ್ತುಗಳುಮಂ (ಪಂಚತಂ. ೬೧–೧). [ಸಂ.]

ಅಪಾಯ (ನಾ). ೧. ಕೆಡುಕು; ಕೇಡು; ಹಾನಿ: ಚರಣಂಗಳ್ ನಾಲ್ಕಱೊಳಂ ಪರಿಕಿಸೆ ಕರ್ತಂಗೆ ಕವಿಗೆ ಲೇಖಕನಪ್ಪಂಗಿರದಕ್ಕುಮಪಾಯಂಗಳ್ (ಛಂದೋಂಬು. ಪರಿ. ೧–೨೪); ಏಸಪಾಯವನೊದೆದು ಕಳೆಯರು ಕೃಷ್ಣಭಕ್ತರು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೩–೬೦). ೨. ಕಳೆದುಹೋಗುವುದು; ತೀರಿಹೋಗುವುದು. 'ಮೇಘಾಪಾಯ', 'ಶಿಶಿರಾಪಾಯ' ಪರಾ. ೩. ವಿನಾಶ; ಸಾವು. [ಸಂ.]

ಅಪಾಯಕರ (ಗು). = ಅಪಾಯಕಾರಕ. [ಸಂ.]

ಅಪಾಯಕಾರಕ (ಗು). ಕೇಡನ್ನುಂಟುಮಾಡುವ: ನೀವು ಗುರುವನ್ನು ಓಲೇಕಾರನಂತೆ ನೋಡತೊಡಗಿದ್ದೀರಿ. ಇದು ಅಪಾಯಕಾರಕವಾಗಿದೆ (ರಂಗರೋ. ೭೯). [ಅಪಾಯ + ಕಾರಕ]

ಅಪಾಯಕಾರಿ (ಗು). ಕೇಡನ್ನುಂಟುಮಾಡುವಂಥ; ಕೆಡುಕನ್ನು ತರುವ: ಇಲಿ, ಜಿರಳೆ, ನೊಣ ಮೊದಲಾದವುಗಳು ನಮ್ಮ ಆರೋಗ್ಯಕ್ಕೆ ಅಪಾಯಕಾರಿ ಜೀವಿಗಳಾಗಿವೆ (ಅಡುಸೌ. ೪೮). [ಸಂ. ಅಪಾಯಕಾರಿನ್]

ಅಪಾಯವಿಚಯ (ನಾ). [ಜೈನ] ನಾಲ್ಕು ಬಗೆಯ ಧರ್ಮಧ್ಯಾನಗಳಲ್ಲಿ ಎರಡನೆಯದು ; ಲೋಕದ ಅಜ್ಞಾನವನ್ನೂ ದುಃಖವನ್ನೂ ಹೇಗೆ ತೊಲಗಿಸಬೇಕೆಂಬುದರ ಚಿಂತನೆ : ಭಟಾರರಾಜ್ಞಾವಿಚಯ ಮಪಾಯವಿಚಯ ವಿಪಾಕವಿಚಯ ಸಂಸ್ಥಾನವಿಚಯಮೆಂಬೀ ನಾಲ್ಕುಂ ತೆಱದ ಧರ್ಮಧ್ಯಾನಂಗಳಂ ಧ್ಯಾನಿಸುತ್ತಂ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೫೪-೯) ; ಮುನ್ನ ಮಾಜ್ಞಾವಿಚಯಮಪಾಯ [ಪಾಠಾಂ. ಕ] ವಿಚಯ ವಿಪಾಕವಿಚಯ ಸಂಸ್ಥಾನ ವಿಚಯಮೆಂಬ ನಾಲ್ಕುಂ ಧರ್ಮಧ್ಯಾನಮಂ ಧ್ಯಾನಿಸುತ್ತುಂ (ಆದಿಪು. ೧೦-೧೪ ವ). [ಅಪಾಯ + ವಿಚಯ]

ಅಪಾಯಸಂಕೇತ (ನಾ). ಅಪಾಯವೊದಗಿದೆಯೆಂದು ಸೂಚಿಸುವ ಸಂಕೇತ. [ಅಪಾಯ + ಸಂಕೇತ]

ಅಪಾರ (ಗು). ೧. ಪಾರವಿಲ್ಲದ ; ಎಲ್ಲೆಯಿಲ್ಲದ ; ಅತ್ಯಧಿಕವಾದ. ೨. ಕೊನೆಯಿಲ್ಲದ ; ಮಹತ್ತರವಾದ : ಒಪ್ಪದಿಂ ಕಳಿದು ರಾಜಕುಮಾರನಪಾರ ಚಿಂತೆಯಿಂ (ನಂಬರ. ೭-೪) ; ನನಗೆ ಅಪಾರ ಆನಂದವಾಗುತ್ತಿತ್ತು (ಬಾಣಅ. ೬). (ನಾ). ೩. ನದಿಯ ಆಚೆಯ ದಡ : "[ಅಪಾರ ಮೆಂಬುದು ಅರ್ವಾಕ್ಕೂಲಂ]" (ಹಲಾಯು. ೧೧೦-೪೫) ; "ಅಪಾರ ಮರ್ವಾಕ್ಕೂಲಮೆಂದಿತ್ತಡಿಯಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೨೩-೧೨). [ಸಂ.]

ಅಪಾರದರ್ಶಕ (ಗು). ಪಾರದರ್ಶಕವಲ್ಲದ ; ತನ್ನ ಮೂಲಕ ನೋಡಿದರೆ ಆಚೆಯ ವಸ್ತುಗಳು ಕಾಣಲು ಅವಕಾಶ ಕೊಡದಿರುವ. [ಸಂ. (ಅ- + ಪಾರದರ್ಶಕ)]

ಅಪಾರದರ್ಶಕತ್ವ (ನಾ). ಪಾರದರ್ಶಕವಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ : ಧಾತುಗಳಲ್ಲಿ ಅಪಾರದರ್ಶಕತ್ವ, ಜಡತ್ವ . . . ಎಂಬ ನಾಲ್ಕು ವಿಶೇಷ ಗುಣಗಳುಂಟು (ಮುಂಬಯಿ. ೪-೯೩). [ಸಂ.]

ಅಪಾರದರ್ಶಿ (ನಾ). ೧. = ಅಪಾರದರ್ಶಕ. ೨. ಪಾರವನ್ನು ಕಾಣದವನು. [ಸಂ. ಅಪಾರದರ್ಶಿನ್]

ಅಪಾರಭುಜಾಯಮಾನ (ನಾ). ಅಪಾರ ಭುಜದಂತೆ ಇರುವವನು ; ಅತೀವ ಪರಾಕ್ರಮಿ : ಖೇಚರರಾಜಂಗೆ ಕೃಭ್ರಾಸಾಧ್ಯಕ್ಕಮಿವರಿರ್ವರೆ ಅಪಾರ ಭುಜಾಯಮಾನರೆಂಬುದನೆ ನಂಬುವುದು (ಶಾಂತಿಪು. ೨-೭೭ ವ). [ಸಂ. (ಅಪಾರ + ಭುಜಾಯಮಾನ)]

ಅಪಾರಮಹಿಮ (ಗು). ಹೆಚ್ಚಾದ ಮಹಿಮೆಯುಳ್ಳ : ಆ ವಾರಿಧಿಯಿಂದ ಪಾರಮಹಿಮಂ . . . ಪುಟ್ಟುಗುಂ ನಂದನಂ (ಜಗವಿ. ೨-೮೩). [ಅಪಾರ + ಮಹಿಮ]

ಅಪಾರವಿಸ್ತಾರಿ (ಗು). ಪಾರವಿಲ್ಲದಷ್ಟು ವಿಸ್ತಾರವಾದ ; ಅತಿ ವಿಸ್ತಾರವಾದ : ಆ ಮಹಾರ್ಣವಂ ಸಮುದ್ರಮಾಗಿಯುಂ ಅಪಾರವಿಸ್ತಾರಿಯುಂ . . . ಎನಿಸಿದುದು (ಜಗವಿ. ೧-೪೪ ವ). [ಸಂ. ಅಪಾರವಿಸ್ತಾರಿನ್]

ಅಪಾರವೀರ್ಯ (ಗು). ಅತಿಶಯ ಪರಾಕ್ರಮಶಾಲಿಯಾದ : ಅಪಾರ ವೀರ್ಯನುಂ ಪಂಚಶತಚಾಪೋತ್ಸೇಧನುಂ . . . ಆಗಿ (ಆದಿಪು. ೧೫-೩ ವ). [ಅಪಾರ + ವೀರ್ಯ]

ಅಪಾರ್ಥ (ಗು). ೧. ಅರ್ಥವಿಲ್ಲದ. ೨. ಪ್ರಯೋಜನವಿಲ್ಲದ ; ವ್ಯರ್ಥವಾದ. (ನಾ). ೩. ತಪ್ಪು ಅರ್ಥ : ತತ್ವಾರ್ಥಮನಱಿಯದ ಮುನ್ನಮಪಾರ್ಥಂ ರಂಜಿಸಿದ ಪಳಿಕುಮಣಿಯವೊಲಿರದೇ (ಜಗವಿ. ೧-೧೪) ; ಅರ್ಥವಿಲ್ಲದ ರೂಢಿ ಮೂಢತೆ ಕೊಡವಿ ಮೇಲಕೆ ನೋಡಿದೆ : ವ್ಯರ್ಥವಾಗಿದೆ ವ್ಯಕ್ತಿಶಕ್ತಿಯಪಾರ್ಥಗೊಂಡಿದೆ ಗಂಡೆದೆ (ನೆಲಮು. ೫೩) ; ನನ್ನ ಮಾತಿಗೆ ಅಪಾರ್ಥ ಮಾಡಬೇಡ (ರೂಢಿ). [ಸಂ.]

ಅಪಾರ್ಥಿವ (ಗು). ಪೃಥಿವಿಗೆ ಸಂಬಂಧಪಡದ ; ಅಲೌಕಿಕವಾದ : ಅವನ ಆ ಅಪಾರ್ಥಿವ ನಿಧಿಸ್ವರೂಪವಾದ ದೇವಕನ್ನಿಕೆಯನ್ನು ನಿಂದಿಸುವ ಹುಡುಗಿಯನ್ನು ಹುಡುಕುತ್ತಾ (ಕೋಹಿನೂ. ೨೩). [ಸಂ.]

ಅಪಾಲಾಪ (ನಾ). = ಅಪಲಾಪ : ಕರಿಯ ಅಪಾಲಾಪ ಮಾಡುವುದೂ ಉಂಟು (ಕುಡಿಕೂ. ೧೦೨). [ಸಂ. ?]

ಅಪಾವಸ್ಥೆ (ನಾ). ದುರವಸ್ಥೆ ; ಕೆಟ್ಟ ಪರಿಸ್ಥಿತಿ : ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯಲಕ್ಷ್ಮಿಯ ಅಪಾವಸ್ಥೆಯನ್ನು ಏನೆಂದು ಹೇಳೋಣ (ಪಂಯಾತ್ರೆ. ೩೩). [ಸಂ.]

ಅಪಾವೃತ (ಗು). ೧. ಆವರಣವನ್ನು ತೆಗೆದ ; ಮುಚ್ಚಳವನ್ನು ತೆರೆದ. (ನಾ). ೨. ಸಂಯಮವಿಲ್ಲದಿರುವುದು. [ಸಂ.]

ಅಪಾಶ್ರಯ (ಗು). ೧. ಆಸರೆ ತಪ್ಪಿದ ; ಸಹಾಯವಿಲ್ಲದ ; ನಿರಾಶ್ರಿತವಾದ. (ನಾ). ೨. ಆಸರೆ ; ಆಶ್ರಯ ; ಗತಿ. ೩. ಮನೆಯ ಮುಂದಿನ ಅಂಗಳದಲ್ಲಿ ಹಾಕಿರುವ ಆವರಣದ ಬೇಲಿ. ೪. ಅಂಗಳದಲ್ಲಿ ಬಿಸಿಲಿಗೆ ಮರೆಯಾಗಿ ಹಾಕಿರುವ ಮೇಲುಕಟ್ಟು ; ಚಪ್ಪರ. [ಸಂ.]

ಅಪಾಸಂಗ (ನಾ). ಬತ್ತಳಿಕೆ. [ಸಂ.]

ಅಪಾಸನ (ನಾ). ೧. ನೆಲೆಯನ್ನು ತಪ್ಪಿಸುವುದು ; ದೂರಕ್ಕೆ ಎಸೆಯುವುದು. ೨. ಕೊಲೆ ; ಸಂಹಾರಮಾಡುವುದು. [ಸಂ.]

ಅಪಾಸ್ತ (ಗು). ಹೋಗಲಾಡಿಸಿದ ; ದೂರಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟ : ಅಪಾಸ್ತ ಭ್ರೂಲತಾ ವಿಲಾಸ ವಿಶೇಷಂ ಕಮಲಮದು ಪೋಲದೀ ನಿನ್ನ ಮುಖಮಂ (ಕವಿರಾ. ೩-೪೭) ; ಅಪಾಸ್ತೋಷ್ಠಸ್ಪಂದನಂ ಪ್ರಸನ್ನಂ ಮಧುರಂ ವಾಸ್ತವ ಯುತಮೊಗೆದುದು ಭವ್ಯಸ್ತೋಮಪ್ರಮದಕಾರಿ ದಿವ್ಯನಿನಾದಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೭-೧೮). [ಸಂ.]

ಅಪಿಂಡ (ನಾ). [ಜೈನ] ನಾಮಕರ್ಮದಲ್ಲಿ ಎರಡನೆಯ ವಿಭಾಗ : ನಾಮಕರ್ಮಮುಂ ಪಿಂಡಾಪಿಂಡನಾಮದಿಂ ತೊಂಭತ್ತು ಮೂಱು ತೆಱನಕ್ಕುಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೨-೧೧ ವ). [ಸಂ.]

ಅಪಿಧಾನ (ನಾ). ೧. ಮುಚ್ಚುವುದು ; ಮರೆಮಾಡುವುದು. ೨. ಮುಚ್ಚಳ ; ಮರೆ. [ಸಂ.]

ಅಪಿನದ್ಧ (ಗು). ೧. ಮುಚ್ಚಿದ ; ಮರೆಮಾಡಿದ. (ನಾ). ೨. ಕಟ್ಟಲ್ಪಟ್ಟುದು : "ಬದ್ಧಂ, ಪಿನದ್ಧಂ, ಆಮುಕ್ತಂ, ಅಪಿನದ್ಧಂ - ಈ ೪ ಕಟ್ಟಲ್ಪಟ್ಟುದು" (ಹಲಾಯು. ೧೨೩-೬೨). ೩. ಕಾಲಿಗೆ ಕೆರ, ಮೋಜಾ ಮುಂತಾದ ತೊಗಲ ರಕ್ಷೆ ಕಟ್ಟಿಕೊಂಡವನ ಪೆಸರುಗಳು (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೨೨೦). [ಸಂ.]

ಅಪಿನಿ, ಅಪನಿ, ಅಫಿನಿ (ನಾ). = ಅಪೀಮು : ಭಂಗಿಯ ಬಂಡಿಯಪಿನಿಯ ಕೊಟ್ಟಿಗೆಯುರಿಸಿಂಗಿಯ ಹೊಱೆ . . . ನಡೆದವಾ ಭಂಗನೇಮಿಯ ದಂಡಿನೊಡನೆ (ಕುರಾಸಾಂ. ೧೯-೧೦) ; ಕರಿಯ ಮದ್ದಿನ ತಿತ್ತಿ ಬಾಣದ ಹೇರುಗಳಿರದಪಿನಿಯ ಸಾಲಮೊಟ್ಟೆ ಬರುತಿರ್ದುವು (ಕಂನವಿ. ೧೧-೩೭). **ಅಪನಿ** (ಕಿ). **ಅಫಿನಿ** (ಕಿ). [< ಅಪೀಮು]

ಅಪಿನಿಕೂಟ (ನಾ). ಅಫೀಮಿನ ಉಂಡೆ : ಹುರಿದ ಹೊಸಭಂಗಿ ಹದಗೆಯ್ದಪಿನಿಕೂಟದೊಳ್ ಬೆರೆದಮಲ್ (ಚಿಬಪು. ೪೭-೪೫). [ಅಪಿನಿ + ಕೂಟ]

ಅಪಿಪಾಸ (ಗು). ಬಾಯಾರಿಕೆಯಿಲ್ಲದ : ಅಪಿಪಾಸಃ, ಸತ್ಯಕಾಮಃ, ಸತ್ಯಸಂಕಲ್ಪಃ ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟ ಸ್ವಾಭಾವಿಕ ಗುಣಾಷ್ಟಕಗಳು ಆವಿರ್ಭವಿಸುವುವು (ಹಿಂದಸಾ. ೨೬೪). [ಸಂ.]

ಅಪೀಮು, ಅಫೀಮು (ನಾ). ಗಸಗಸೆಯ ಕಾಯಿಂದ ಬರುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಅಂಟು ಅಥವಾ ಮೇಣ. ℙ ಇದು ಒಂದುಮಾದಕ ದ್ರವ್ಯ : ಕಸಕಸಿಯ ಕಾಯಿಯಲ್ಲಿ ಹೊರಡುವ ಅಂಟಿಗೆ ಕೆಲವರು ಅಪೀಮುಎನ್ನುತ್ತಾರೆ (ಕೃಷಿಪ್ರ. ೧೯೭). **ಅಫೀಮು** : ಇದರಿಂದ ಗುಣ ತೋರದಿದ್ದರೆ ಕಾಲುತೊಲ ಅಫೀಮನ್ನಾಗಲಿ ಅಥವಾ ಅರ್ಧ ತೊಲ ಅಳಲೆಕಾಯ ಪುಡಿಯನ್ನಾಗಲಿ ಮೇಲೆ ಹೇಳಿದ ಔಷಧದ ಸಂಗಡ ಸೇರಿಸಿಕೊಡುವುದು (ಗ್ರಾಮಾಕ. ೧೩೯).

[← ಆರ. ಪಾರ. ಅಪೀಮ್, ಅಫ್‌ಯೂನ್ ; ಮರಾ. ಅಫೀಣ್, ಅಫೀಮ್ ; ಹಿಂದಿ. ಅಫೀಮ್, ಅಫೀಮ್. / ಸಂ. ಅಹಿಫೇನ]

ಅಪೀಲ್, ಅಪೀಲು (ನಾ). ಕೆಳಗಿನ ನ್ಯಾಯಾಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಆದ ತೀರ್ಪನ್ನು ಪುನರ್ವಿಮರ್ಶಿಸಲು ಮೇಲಿನ ನ್ಯಾಯಾಸ್ಥಾನಕ್ಕೆ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವ ಮನವಿ ; ಮೇಲುರಿಕೆ. **ಅಪೀಲು** : ತೆಳಗಿನ ಕೋರ್ಟಿನವರು ಮಾಡಿದ ತೀರ್ಪಿನ ಮೇಲೆ ಇಲ್ಲಿ ಅಪೀಲು ನಡಿಯುತ್ತದೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೬–೧೩೨).

ಅಪೀಲ್‌ಮಾಡು, ಅಪೀಲುಮಾಡು = ಕೆಳಗಿನ ನ್ಯಾಯಾಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಆದ ತೀರ್ಪನ್ನು ಪುನರ್ವಿಮರ್ಶಿಸಲು ಮೇಲಿನ ನ್ಯಾಯಾಸ್ಥಾನಕ್ಕೆ ಮನವಿ ಮಾಡಿಕೊ : ಡೊರೆಗಳವರಲ್ಲಿ ಅಪೀಲು ಮಾಡುವ ದಕ್ಕೆ ಶಿರಸಿಯವರಿಲ್ಲ (ಮತಾಪ. II, ೪೧). [< ಇಂ. Appeal]

ಅಪೀಲು 'ಅಪೀಲ್' ನೋ.

ಅಪು, ಅಪ್ಪುಟ, ಅಪ್ಪು, ಅಪೂ (ನಾ).= ಅಪೀಮು : ಗಿದ್ದನ ಅಕ್ಕ್ಯಾಗ ಮಳಿರಾಜ ಅವರು ಅಪುನನ್ನು ಕೂಡ್ಸಾರ ಮಳಿರಾಜಾ ಸಣ್ಣಕ್ಕ ನಿಗಿ ಮಜ್ಜಸಿ ಉಣಕ್ಸಾರ (ಮಲ್ಲಿಗೆ. ೨೬) ; ಮಕ್ಕಳಿಗೆ ಅಪು ಕಿಸಿಸೋದು ನೋಡು (ರಾಜಾದೇ. ೫). **ಅಪ್ಪುಟ** : ಕೆಲಮಂದಿ ಅಪ್ಪಟಿಂದುದರಿಂದ ಅಯ್ತಂದು, ಹೇಳಿದರು ಅಲ್ಲಪ್ಪ, ಎಂದು ಕೇಳಿದರು (ಸವರಾ. II, ೫೯) ; ಅಪ್ಪುವಿನ ಎಣ್ಣೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೫–೭೨). **ಅಪು** : ಗಾಂಜ ಅಪು ಸರಾಯ ಮುಂತಾದ ಅಮಲೇರುವ ಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನ (ಮುಂಬಯಿ. ೪–೨೫) ; ಭಂಗಿ ದತ್ತೂರಿ ಅಪು ಗಾಂಜಿ ಮೊದಲಾದ ಅಮಲಿನಲ್ಲಿ (ಕೃಷಿಸ್ವ. ೩೧೧) ; ಹಣಬರು – ಇವರು ಮಾಂಸ ತಿನ್ನುತ್ತಾರೆ. ಆದರೆ ಸಾರಾಯ, ಗಾಂಜಿ, ಭಂಗಿ, ಅಪು ಇವುಗಳನ್ನು ಮುಟ್ಟುವುದಿಲ್ಲ (ಳಳಾಗೆ. ೧೨೬). **ಅಪ್ಪೂ** : ಭಾರತೀಯ ಗಾಂಜಾ ಅಪ್ಪೂಗಳು ನಿನ್ನ ತಲೆಯಲ್ಲಿ ಸಾವಕಾಶವಾಗಿ "ಅಮಲು ಕೂಡಿಸುತ್ತವೆ" (ಉಂಡಿಂ. ೧೩೫) ; ರಾಮಕಮಲ ಭಟ್ಟಾಚಾರ್ಯರು ಅಪೂ ತಿಂದು ಕಣ್ಣುಮುಚ್ಚಿಕೊಂಡು ಗುಡಿಗುಡಿಯನ್ನು ಳುಡಿಯುತ್ತಿದ್ದರು (ಕ್ರಿಳಾಂಶಕ್ಕೆ. ೮). [← ಮರಾ. ಅಪು, ಅಪೂ]

ಅಪುಟಿಗಿ (ಗು). (?) : ಕಾತಡ್ತಿರಿನ ಸಿಸ್ತಿನಿಂದ ಗಂ ಪ್ರಾಕಾ ಏಲಿಸಿದ ನಿಷ್ಪಾದಿಂದ ತೋಟದ ಸ್ಥಳ ಅಪುಟಿಗಿ ಸ್ವಲವಾದ ಸಂಮಂದ ಮಹಾಜನಂಗಳು ವರಾಡಿಸಿ ಕೊಡುತ್ತಿದ್ದ ಬಗೆಲು (ಸೃಜಾ. ೧೯೫೬ ; ೪೪–೪೬ ; ೧೭೬೬). [?]

ಅಪುತ್ರ (ನಾ). ೧. ಮಗನಿಲ್ಲದವನು. ೨. ಮಗನಲ್ಲದವನು : ಸ್ತ್ರೀ ಪುರುಷ ಸಂಗ ವಿರೋಧ ನಮಗಿಸ್ಥ ರಣಾಪುತ್ರಸ್ಯಗತಿಯೆಂದಿರಿದೆ ಶ್ರುತಿ ವಚನ (ಕುವ್ಯಾಲ. ೪–೩೭). [ಸಂ.]

ಅಪುತ್ರಕ (ನಾ). ಗಂಡುಮಕ್ಕಳಿಲ್ಲದವನು. 'ಅಪುತ್ರಕಪೊರುಳ್' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅಪುತ್ರಕಪೊರುಳ್ (ನಾ). ಗಂಡುಮಕ್ಕಳಿಲ್ಲದವನ ಆಸ್ತಿ : ಪೇರಯಾ ಒಸಗೆಯುಂ ಅಲವಣಮುಂ ಅಪುತ್ರಕಪೊರುಳುಮಾಗ್ ವಿಟ್ಟಾರ್ (ವಿಕ್ರ. VII, ೨೫೨೦. ೧೫೪–೬ ; ೬೪೫). [ಅಪುತ್ರಕ + ಪೊರುಳ್]

ಅಪುತ್ರಿಕ (ನಾ). ಸಂತಾನವಿಲ್ಲದವನು ; ಮಕ್ಕಳಿಲ್ಲದವನು. 'ಅಪುತ್ರಿಕದ[ಧ್ಗನ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅಪುತ್ರಿಕದ[ಧ್ಗನ (ನಾ). ಸಂತಾನವಿಲ್ಲದವನ ಧನ ; ಮಕ್ಕಳಿಲ್ಲದವನ ಹಣ : ಅನ್ತಾರು ಇಲ್ಲದಿದ್ದಡೆ ಅಪುತ್ರಿಕದ[ಧ್ಗನಕೆಜ ದೇವಾಲ್ಯಕ್ಕಿ ಕ್ಕುವದು ತಮ್ಮದು ಎಂಬ ವಾರ್ತೆ (ವಿಕ್ರ. IX, ೧೬೪೫. ೭೬–೭೫ ; ೧೩೮). [ಅಪುತ್ರಿಕ + ಧನ]

ಅಪುತ್ರಿಕೆ (ನಾ). ೧. ತನಗಾಗಲಿ ತನ್ನ ತಂದೆಗಾಗಲಿ ಗಂಡುಸಂತತಿ ಇಲ್ಲದವಳು. ೨. ಮಕ್ಕಳಿಲ್ಲದೆ ಸತ್ತವರ ಆಸ್ತಿ ಸೇರುವುದರಿಂದ ಉಂಟಾಗುವ ಆದಾಯ : ತಳವರಿಕೆ ಕೋರಾಯ ಗುತ್ತಿಗೆ ಅಪುತ್ರಿಕೆ ದಂಡವುಂಡಿಗೆಗಳು . . . ಅರ್ಥದ ಸುವ್ಯಸ್ಥೆಜತು (ಸಿಂಗಿತಾ. ೨೨–೨೬) ; ಜನಳಕ್ಯಾಣ ಕಾರ್ಯಗಳಿಗೆ ಬೇಕಾಗುವ ಹಣಕ್ಕಾಗಿ ಇದ್ದ ತೆರಿಗೆಯ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯ ಪುನರ್‌ಘಟನೆಮಾಡಿ ಬಂಳದೆ . . . ಅಪುತ್ರಿಕೆ . . . ಗುತ್ತಿಗೆಗೆಂಬ ಹದಿಮೂರು ಹೊಸಳಕರಗಳನ್ನು ನಿಯೋಜಿಸಿದರು ಬಸವಣ್ಣನವರು (ಶರಚ. ೧೨೯). [ಸಂ. ಅಪುತ್ರಿಕಾ]

ಅಪುದು 'ಆಗು,' ನೋ.

ಅಪುನರಾವೃತ್ತಿ (ನಾ). ಮತ್ತೆ ಹಿಂತಿರುಗಿ ಬಾರದಿರುವುದು ; ಮೋಕ್ಷ : ಶ್ರವಣ ಮನನ ಚಿಜ್ಞಾಸಾಧ್ಯಾನದಿಗಳಿಂದ ಅಪುನರಾವೃತ್ತಿ ರೂಪ ಪರಮಾತ್ಮ ಪ್ರಾಪ್ತಿಯೆಂಬ ಮೋಕ್ಷಸ್ವರೂಪವನ್ನು . . . ನಿರೂಪಿಸಿರುವರು (ಹಿಂದುಸಾ. ೧೫೪). [ಸಂ.]

ಅಪುನರ್ಜಾತ (ಗು). ಮತ್ತೆ ಹುಟ್ಟದ ; ಪುನರ್ಜನ್ಮವಿಲ್ಲದ : ಅಪ್ಪಾ ದಕಡೋಷನರ್ಜಾತನುಮಪುನರ್ಜಾತನುಂ . . . ಅಕ್ಕುಂ (ಸು ಕುಮಾ. ೯–೧೪ ವ). [ಸಂ.]

ಅಪುನರ್ಭವ (ನಾ). ೧. ಮತ್ತೆ ಹುಟ್ಟದಿರುವುದು ; ಪುನರ್ಜನ್ಮವಿಲ್ಲದಿರುವುದು ; ಮೋಕ್ಷ : ಕಾಪ್ತಸೇನ ಮುಖಿಕನಕ್ಕಿಂ ವೆಳ್ಳಿಕ್ಕ ಅಪ್ತಮೆಲಪ್ತನಾದಿಪಟ್ಟ ಪುನರ್ಭವಕ್ಕೆಜೆ ಆಗಿ (ವಿಕ್ರ. II, ೬೧–೪ ; ೬೦) ; ೨. ಪುನರ್ಜನ್ಮವಿಲ್ಲದವನು ; ಮೋಕ್ಷವನ್ನು ಪಡೆಯುವವನು : ಅಪುನರ್ಭವಪಾಪ್ತಂ ತಪ್ಪಲಸನೋದಿತಮಾಗಮಂ (ಸುಳುಮಾ. ೬–೨೬). [ಸಂ.]

ಅಪುರಂಧ್ರಿ (ನಾ). ೧. ಗಂಡನೂ ಮಕ್ಕಳೂ ಜೀವಿಸಿಲ್ಲದ ಸ್ತ್ರೀ. ೨. ಮರ್ಯಾದೆಗೆಟ್ಟ ಹೆಂಗಸು : ಕೊಳಲು ನಾಲುವ ದುರ್ವ್ಯಾಜಂಗಳು ತೊಳಲು ವರಿವರ್ಗಕೆ ತವರ್ಮನೆವೊಳಗೊಳಗುಳಿದಶಿಶ್ಚಳಾಂಗಳ ಪುರಂಧ್ರಿಯರು (ಬಸವ. ೪೦–೬೦). [ಸಂ.]

ಅಪುರೊಪು 'ಅಪರೂಪ,' ನೋ.

ಅಪುಷ್ಪಿ (ನಾ). [ಕಾವ್ಯಮಿಾ] ಪುಷ್ಪಿಯಿಲ್ಲದಿರುವುದೆಂಬ ಒಂದು ಕಾವ್ಯದೋಷ : "ಅಪುಷ್ಪಿ – ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಹೇಳಬೇಕಿರುವ ವಿಷಯಕ್ಕೆ ಯಾವ ಅಂಶದಲ್ಲಿಯೂ ಪುಷ್ಪಿ ಅರ್ಥವಾ ಅತಿಶಯವನ್ನು ತರದೇ ಇರುವ ಸಂಗತಿಯನ್ನು ಹೇಳಿರುವುದು" (ಕೃವಿ. ೨೨೪). [ಸಂ.]

ಅಪುಷ್ಪ (ಗು). ೧. ಹೂವಿಲ್ಲದ. ೨. ಹೂವಿಲ್ಲದ (ನಾ). ೩. ಹೂವು ಬಿಡದ ಮರ. [ಸಂ.]

ಅಪುಷ್ಪಿ (ನಾ). = ಅಪುಷ್ಪಿಣಿ (೪). [ಸಂ. ಅಪುಷ್ಪಿಕಾ]

ಅಪುಷ್ಪಿಣಿ (ನಾ). ಮೈನೆರೆಯದ ಹುಡುಗಿ ; ಮುತುಮತಿಯಾಗದವಳು. [ಸಂ. ಅಪುಷ್ಪಿಣೀ]

ಅಪೂಟಿ (ಆ). ಪೂರ್ಣವಾಗಿ ; ಶುದ್ಧಾಂಗವಾಗಿ : "ಇಂಗ್ಲೀಷು ಕಲೀ ವವರು ಕನ್ನಡ ಅಪೂಟಿ ಮಂಠಾರ್" (ರಕ್ತಪ್ರ. ೪೪). [← ಮರಾ. ಅಪೂರ್ = ಮುಟ್ಟದಿರುವ]

ಅಪೂಪ (ನಾ). ೧. ದೋಸೆ, ಒಬ್ಬಟ್ಟು, ಇಡ್ಡಲಿ, ಅಪ್ಪ ಮುಂತಾದ ತಿಂಡಿ : ಬಳಿಕತ್ತ ತನ್ನಯ ಸುತಂ ಪೂಜಗತಿರುದೊಂದಪೂಪಮಂ ತೆಗೆದು ಮೆಲಲು (ಆಗಾಚ.೨–೨೨) ; ನಾನಾವಿಧವಾದ ಅಪೂಪಗಳಿಂದಲೂ, ಸೂಪ ಶಾಕಾದಿಗಳಿಂದಲೂ . . . ಭೋಜನವನ್ನು ಮಾಡಿಸಲು (ವೇಂಮಾಹಾ. ೧೦೯). ೨. ಗೋಧಿ. ೩. ಜೇನುಗೂಡು. [ಸಂ.]

ಅಪೂರಣಿ (ನಾ). ಬೂರುಗದ ಮರ ; ದೂಡಿಯ ಮರ. [ಸಂ. ಅಪೂರಣೀ]

ಅಪೂರುವ (ನಾ). = ಅಪೂರ್ವ ೧ : ಕೇರಾಯ ಕರದಾಧಿ ಯಪಹರ್ಪ ದಿಟ್ಟಿಸಲಪೂರುವಮದೇಕೆಂದೊಡದಕೆ ಜಾವಿಸಿರ್ಪ ಕಾರಣಂ ನೀನೆದ್ದೆ ನ್ಪಹತಿಯ ಮಸೀರಥವ ಪೂರಿಸಲ್ ಪಾರಿಜೆಯಹುದು (ವೆಂಕಾಶಾ. ೨–೪–೯). [ಸಂ. ಅಪೂರ್ವ]

ಅಪೂರ್ಣ (ಗು). ಪೂರ್ಣವಾಗಿಲ್ಲದಿರುವ; ಅರಕೆಯಾದ; ಇನ್ನೂ ಮುಗಿಯದಿರುವ. [ಸಂ.]

ಅಪೂರ್ಣಕ್ರಿಯಾಪದ (ನಾ). [ವ್ಯಾಕ] ವಾಕ್ಯದ ಅರ್ಥವನ್ನು ಪೂರ್ಣಗೊಳಿಸದ ಕ್ರಿಯಾರೂಪ: ಧಾತುಗಳಿಗೆ ಕೆಲವು ಆಖ್ಯಾತ ಪ್ರತ್ಯಯಗಳು ಸೇರಿ ಪೂರ್ಣ ಕ್ರಿಯಾಪದಗಳಾಗುತ್ತವೆ... ಮತ್ತೆ ಕೆಲವು ಪ್ರತ್ಯಯಗಳು ಸೇರಿ ಅಪೂರ್ಣ ಕ್ರಿಯಾಪದಗಳಾಗುತ್ತವೆ (ಕೈಪಿಡಿ. ೪೯). [ಅಪೂರ್ಣ + ಕ್ರಿಯಾಪದ]

ಅಪೂರ್ಣಭೂತಕಾಲ(ನಾ).[ವ್ಯಾಕ]"ಕ್ರಿಯೆ ಪೂರ್ಣವಾಗಿ ನಡೆದಿರಲಿಲ್ಲ ಎಂಬುದನ್ನು ತೋರಿಸುತ್ತದೆ... ಆದ್ದರಿಂದ ಇದು ಅಪೂರ್ಣಭೂತ ಕಾಲದ ರೂಪವಾಯಿತು"(ಮಧ್ಯಮ ೧೧೧). [ಅಪೂರ್ಣ+ಭೂತ+ಕಾಲ]

ಅಪೂರ್ಣಾಂಕ (ನಾ). [ಗಣಿತ] ಭಿನ್ನರಾಶಿ; ಪೂರ್ಣವಲ್ಲದ ಸಂಖ್ಯೆ. [ಅಪೂರ್ಣ + ಅಂಕ]

ಅಪೂರ್ಬ (ಗು). = ಅಪೂರ್ವ೧: ಭಕ್ತಿಯಿಂ ಬಸದಿಗೆ ವನ್ದು ನೋನ್ತಳ ಮಪೂರ್ಬ್ಬತರಂ ಗಡ ಜಕ್ಕಿಯಬ್ಬೆಯಾ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೨೧೯–೨೯; 918). [ಸಂ. ಅಪೂರ್ವ]

ಅಪೂರ್ಬಾಯ (ನಾ). = ಅಪೂರ್ವಾಯ: ಪೂರ್ಬ್ಬಾಯ ಅಪೂರ್ಬ್ಬಾಯಯೆಲ್ಲವನೂ (ಎಕ. VI, ಕಡೂರು. ೪೯–೪೨; 1291); ಪೂರ್ಬ್ಬಾಯ ಅಪೂರ್ಬ್ಬಾಯವೊಳಗಾದ ಅಷ್ಟಭೋಗ ತೇಜಸ್ಸ್ವಾಮ್ಯವನು ಸರ್ವ ಮಾನ್ಯವಾಗಿ... ಎಜದು ಕೊಟ್ಟೆವು (ಎಕ. XI, ಚಿತ್ರದು. ೨–೨೩; 1355). [ಸಂ. ಅಪೂರ್ವಾಯ]

ಅಪೂರ್ವ (ಗು). ೧. ಹಿಂದೆಲ್ಲಿಯೂ ಎಂದೂ ಕಾಣದ; ಹೊಸ ಬಗೆಯ; ಅಪರೂಪವಾದ. ೨. ಆಶ್ಚರ್ಯಕರವಾದ. ೩. ಅಸಮಾನವಾದ. ೪. ಪೂರ್ವವಲ್ಲದ; ಮೊದಲಿಲ್ಲದ. (ನಾ). ೫. ಹಿಂದೆಲ್ಲಿಯೂ ಎಂದೂ ಕಾಣದುದು; ಅಪರೂಪವಾದುದು: ತನ್ನ ರತ್ನಪ್ರತತಿಗಳೊಳಪೂರ್ವಂಗಳಂ ಕೊಂಡು (ಆದಿಪು. ೧೩–೯೧); ಎಜವಿಕ್ಕಿದ ಬೆಲ್ಲದವೊಲಪೂರ್ವಮಾಗೆ ಪೇಟ್ದಂ ಕೃತಿಯ (ಭಂದೋಂಬು. ೧–೮). ೬. ಅಶುಭ: "ಅಕ್ಷಣಮಾದ ಕಾರ್ಯಮಶುಭಂಗಳಪೂರ್ವ ಮೆನಿಕ್ಕು" (ನಾನಾರ. ೧೦೨). ೭. [ತತ್ತ್ವಶಾ] ಕರ್ಮಜನ್ಯವಾದ ಅದೃಷ್ಟಫಲ: ಅಪೂರ್ವವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಸ್ವರ್ಗಕ್ಕೆ ಯಾಗವು ಸಾಧನವಾಗಲಾರದು (ಹಿಂದಸಾ. ೧೮೦). ೮. [ಜೈನ] ಸಂಸಾರಿ ಜೀವನು ಮೋಕ್ಷವನ್ನು ಹೊಂದಲು ಕ್ರಮವಾಗಿ ಏರಬೇಕಾದ ಹದಿನಾಲ್ಕು ಗುಣಸ್ಥಾನಗಳಲ್ಲಿ ಎಂಟನೆಯದು: ದಾಂಟಿದನಪ್ರಮತ್ತತೆಯನಪೂರ್ವ ವೆಂಬೆಂಟನೆಯೆಡೆಯೊಳು ನಿಂದಾ ನಾಂಟಿತಾ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಪ್ರಥಮ ಶುಕ್ಲ ಧ್ಯಾನ ಹೆಂಟೆಯಂತಾದುವು ಕರ್ಮಾ (ಭರಚ. ೫೪–೬೩). [ಸಂ.]

ಅಪೂರ್ವಕ (ನಾ). ಅಪರೂಪ; ಅಪೂರ್ವ; ಅಸಾಧಾರಣ: ಸರ್ವ ರಕ್ಷಕ ಕೋವಿದತ್ವಮದೇನಪೂರ್ವಕಮೇ (ಬಸಪು. ೧೦–೫೪). [ಸಂ.]

ಅಪೂರ್ವಕರಣ (ನಾ). [ಜೈನ] ಮೂರು ಬಗೆಯ ಕರಣಲಬ್ಧಿಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಅಧಃಪ್ರವೃತ್ತಕರಣ ಅಪೂರ್ವಕರಣ, ಅನಿವೃತ್ತಿಕರಣಾಭಿಧಾನ ತ್ರಿವಿಧಕರಣಲಬ್ಧಿ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೮೧). [ಅಪೂರ್ವ + ಕರಣ]

ಅಪೂರ್ವಚಂಪಕ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಂಪಗೆಯ ಗಿಡ: (ಮೈಔಗಿ. ೨೯೪). [ಅಪೂರ್ವ + ಚಂಪಕ]

ಅಪೂರ್ವತೆ (ನಾ). ಅಪರೂಪವಾಗಿರುವುದು; ಅಸಾಧಾರಣವಾಗಿರುವುದು; ಆಶ್ಚರ್ಯವುಂಟುಮಾಡುವಂಥದು. [ಸಂ. ಅಪೂರ್ವತಾ]

ಅಪೂರ್ವತೆರ (ನಾ). ಅಸಾಧಾರಣವಾದ ಕ್ರಮ; ಆಶ್ಚಯಕರವಾದ ಬಗೆ: ಇಂದಪೂರ್ವತೆರದಿ ಫಲಿತಮಾಯ್ತು (ಕೃಷ್ಣಾಕು. ೫–೧೮). [ಅಪೂರ್ವ + ತೆರ (< ತೆಱ)]

ಅಪೂರ್ವಭಿತ್ತಿ (ನಾ). ಅಪೂರ್ವವಾದ ಹಿನ್ನೆಲೆ, —ಗೋಡೆ, —ಪಟ (?): ರಾಣಿವಾಸದ ಬಳ್ಳಿಮಾಡದುಜ್ಜಳ ಮಣಿಭಿತ್ತಿ ಚೆಲ್ವನೊಳಕೊಂಡೊಳ ಕೊಂಡುದಪೂರ್ವಭಿತ್ತಿಯಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧–೧೨೮); (ಮಲ್ಲಿಪು. ೨–೭೩ ನೋ). [ಅಪೂರ್ವ + ಭಿತ್ತಿ]

ಅಪೂರ್ವರೂಪ (ನಾ). ಅಪರಿಚಿತವಾದ ರೂಪವುಳ್ಳವನು: ರಿಸಿಯರ್ ಪೋಪುದಂ ಸುಕೌಶಳಸ್ವಾಮಿ ಕಂಡೀ ಪೋಪರೇನೆಂಬರಬ್ಬಾ ಅಪೂರ್ವರೂಪರಿನ್ನರನೆಂದುಂ ಕಂಡಱಿಯೆನೆಂದು ತಾಯಂ ಬೆಸಗೊಂಡೊಡೆ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೪೬–೫). [ಅಪೂರ್ವ + ರೂಪ]

ಅಪೂರ್ಪರೂಪೆ (ನಾ). ಅಸಾಧಾರಣವಾದ ಸೌಂದರ್ಯವುಳ್ಳವಳು: ಬರೆಗುಂ ಬರೆಯಂ ದೊರೆವೆತ್ತ ಚೀರಘಟ್ಟಿಯುಮೆನೆ ಭಿತ್ತಿವೆತ್ತ ತೆಜನೊಪ್ಪಿದುದೊರ್ವಳಪೂರ್ವರೂಪೆಯಾ (ಶಾಂತಿಪು. ೮–೪೧). [ಸಂ. ಅಪೂರ್ವರೂಪಾ]

ಅಪೂರ್ವಸಾಯಕ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬಾಣ (?): ಪಾಪೇಭ ಕಂಠೀರವನೆಚ್ಚೊಂದಪೂರ್ವಸಾಯಕಂ ಚಿತ್ರಾನೀಕನಂ ನೆಱೆಗೊಳ್ಪುದುಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೪–೨೩ ವ). [ಅಪೂರ್ವ + ಸಾಯಕ]

ಅಪೂರ್ವಾಯ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ತೆರಿಗೆಯಿಂದ ಬರುವ ಆದಾಯ: ರಾಮನಾಥ ದೇವರಿಗೆ ಆಗುವ ಚಿಕ್ಕಕೊಡಲಿಯ ಹನಸವಾಡಿಯ ಪೂರ್ವಾಯ ಅಪೂರ್ವಾಯ... ನ್ಯಾಯಯೇನೂ ಇಲ್ಲೆಂದು ಧಾರಾಪೂರ್ವಕ ಮಾಡಿದ ಧರ್ಮ (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೬೮–೩; 1313); ರಾಮೇದೇವರಂಗಭೋಗಕ್ಕೆ ಕೊಟ್ಟ ಧರ್ಮವಿದಕೆ ಪೂರ್ವ್ವಾಯವಪೂರ್ವಾಯವೊಂದಿಲ್ಲ (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೬೯–೨೬; 1320). [ಅಪೂರ್ವ + ಆಯ್ಕ]

ಅಪೂರ್ವಾರ್ಥಲಬ್ಧಿ (ನಾ). ೧. ಅಪರೂಪವಾದ ಅರ್ಥದ ಲಾಭ; ಆಶ್ಚರ್ಯಕರವಾದ ಅರ್ಥದ ಸಂಪಾದನೆ. ೨. ಹಿಂದೆಂದೂ ಇಲ್ಲದಷ್ಟು ಅತಿಶಯವಾದ ದ್ರವ್ಯದ ಸಂಪಾದನೆ; ಬಹಳವಾದ ದ್ರವ್ಯಲಾಭ: ಒಂದು ದಿವಸಂ ಸುಕವಿಯಂತಪೂರ್ವಾರ್ಥಲಬ್ಧಿಗೆ ಚಿಂತೆಗೆಯ್ದು ತನ್ನೊಳಿಂತೆಂದು ಬಗೆದಂ (ಪಂಚತಂ. ೨೨–೯). [ಅಪೂರ್ವ + ಅರ್ಥ + ಲಬ್ಧಿ]

ಅಪೂರ್ವಿಗ (ಗು). ೧. ಅಪರಿಚಿತವಾದ. ೨. ಹೊಸದಾಗಿ ಬಂದ: ಅಪೂರ್ವಿಗ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರು ಪನ್ನಿರ್ವ್ವರ್ಗ್ಗೆ (ಹೈಆರಿ. V, ೯–೫೨; 1088); ತರಳನಪೂರ್ವಿಗನತಿಥಿ ಸ್ವರೂಪನೀಷದ್ವಿಭೂತಿಲಸಿತಲಲಾಟಂ ವರವಿಪ್ರನೆನುತೆ ಬಂದಾದರಿಸಿದರ್ (ಗಿರಿಕ. ೯–೯೦). [ಅಪೂರ್ವ + –ಇಗ]

ಅಪೇಕ್ಷತೆ (ನಾ). = ಅಪೇಕ್ಷೆ: ತಾನಸಮಜಂಗಮದರುಶನಾಪೇಕ್ಷತೆಯೊಳೈತಂದು (ಬಸಪು. ೨೧–೬). [ಸಂ. ಅಪೇಕ್ಷತಾ]

ಅಪೇಕ್ಷಿ (ನಾ). ಅಪೇಕ್ಷೆಯುಳ್ಳವನು; ಬಯಕೆಯುಳ್ಳವನು. 'ದರ್ಶನಾಪೇಕ್ಷಿ', 'ದ್ರವ್ಯಾಪೇಕ್ಷಿ' ಪರಾ. [ಸಂ. ಅಪೇಕ್ಷಿನ್]

ಅಪೇಕ್ಷಿತ (ಗು). ೧. ಬಯಸಲ್ಪಟ್ಟ; ಬಯಸಿದ; ಕೋರಿದ: ಕಾಮಭೋಗಾಪೇಕ್ಷಿತರ್ಗಂ ಕಾಮಿನೀರತ್ನಂಗಳಂ ಸತ್ತ್ರೇಮದಿಂ ಪೂಜಿಸುತ (ಬಸಪು. ೬–೨೯). (ನಾ). ೨. ಕೋರಿಕೆ; ಬಯಕೆ. ೩. ನಿರೀಕ್ಷೆ. [ಸಂ.]

ಅಪೇಕ್ಷಿಸು (ಕ್ರಿ). ಬಯಸು; ಕೋರು: ಮದನಸಂತಾಪಕ್ಕುಪಶಮನೋಪಾಯಮನಾಂ ಪ್ರಾಣಂಬೆರಸೆನಿತು ಬೇಗಮಿರ್ಪೆನನ್ನೆವರಮಪೇಕ್ಷಿಸಿದಪ್ಪೆನಲ್ಲದೆಯುಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೮೫೨); ಅಗ್ನಿಪಕ್ವಮಲ್ಲದುವನಪೇಕ್ಷಿಸಿಕೊಳ್ಳದನಯ್ದನೆಯಂ (ಸುಕುಮಾ. ೬–೩೦); ಯಕ್ಷರಾಕ್ಷಸರೂಕ್ಷಭೀತಿಗಳು ಅಕ್ಷಣವಳಿದು ರಕ್ಷೆಯಾಗಿಯಪೇಕ್ಷಿಸುವ ಪದವೀ ಕ್ಷಿತಿಯೊಳಹುದು (ಬಸಪು. ೬೧–೮೩); ಕೆಲಸವನ್ನು ಅಪೇಕ್ಷಿಸುವಾಗ ಮಾತ್ರ

ಅವನಿಗೆ ಬೇಸರವುಂಟಾಗುತ್ತಿತ್ತು (ಮಣಿಸ. ೫೨). ೨. ನಿರೀಕ್ಷಿಸು. [ಅಪೇಕ್ಷಣ್ಯ + –ಇಸ್ಯು]

ಅಪೇಕ್ಷೆ (ನಾ). ೧. ಬಯಕೆ; ಆಕಾಂಕ್ಷೆ. ೨. ಆವಶ್ಯಕತೆ. ೩. ಮರ್ಯಾದೆ; ಗೌರವ. ೪. ನಿರೀಕ್ಷೆ. [ಸಂ. ಅಪೇಕ್ಷಾ]

ಅಪೇಕ್ಷೆಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ಅಪೇಕ್ಷಿಸು; ಬಯಸು: ಪೌಲೋಮಿಯಂ ನಾಳೆ ಬಲ್ಲಿದರಾರಾನುಮಪೇಕ್ಷೆಗೆಯ್ಯಲವರ್ಗೀಯಲ್ವೇಱ್ಕುಮೆಂಬಂದಮೇ (ಜಗವಿ. ೧೩–೫೫). [ಅಪೇಕ್ಷೆ + ಗೆಯ್ (< ಕೆಯ್$_1$)]

ಅಪೇತ (ಗು). ಬಿಟ್ಟುಹೋದ; ಹೊರಟುಹೋದ; ಕಳೆದುಹೋದ; ಅಗಲಿದ: ಅನಲ್ಪಕಲ್ಪಾವನಿಜಂಗಳಪೇತರತವೀರ್ಯಪಾಕಂಗಳಾಗಿಯುಂ (ಆದಿಪು. ೮–೬೧ ವ). [ಸಂ.]

ಅಪೇತದೋಷ (ಗು). ದೋಷವಿಲ್ಲದ; ದೋಷಗಳು ಬಿಟ್ಟುಹೋದ: ಉಪಚಿತಗುಣನಾನುಚಿತನನಪೇತದೋಷನನುದಾರ ಚರಿತೋದಯನಂ (ಕವಿರಾ. ೨–೧೬). [ಅಪೇತ + ದೋಷ]

ಅಪೇಯ (ಗು). ೧. ಕುಡಿಯಬಾರದ. ೨. (ಆಲಂ) ಅಹಿತಕರವಾದ: ಉಚಿತಮಂ ಬಗೆಯದೆ ನುಡಿದೊಡಮೆಮಗೆ ಲಂಘನೀಯಮಪೇಯಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೦–೧೨೦). [ಸಂ.]

ಅಪೋಗಂಡ (ನಾ). ೧. ಶರೀರದ ಅವಯವಗಳಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚು ಅಥವಾ ಕಡಮೆ ಇರುವವನು; ವಿಕೃತಾಂಗ; ವಿಕಲಾಂಗ; ಅಧಿಕಾಂಗ. ೨. ಅಂಜುಬುರುಕ. 'ಪೋಗಂಡ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅಪೋಹ (ನಾ). ೧. ದೂಡುವುದು; ನೂಕಿಬಿಡುವುದು; ಕಳೆದುಬಿಡುವುದು. ೨. ಕಾರ್ಯಕಾರಣಭಾವಗಳ ವಿಮರ್ಶೆಯ ಮೂಲಕ ಸಂಶಯವನ್ನು ನಿವಾರಿಸುವುದು; ತರ್ಕ. ೩. ವಿತರ್ಕ. ೪. ತಪ್ಪು ಊಹೆ. ೫. ನ್ಯೂನತೆ; ಕೊರತೆ: ಕೋಟಿ ಪೊನ್ನನೊಂದು ಕವಡಿಕೆಯಂ ಕುಡುವಂತೇನುಮಪೋಹಮಿಲ್ಲದೆ ಕೊಟ್ಟು (ಸುಕುಮಾ. ೧೦–೧೧೮ ವ); ನಂಬುಗೆಗಪೋಹಂ ಬಾರದಂತಾಳೆ ತಾಂ ಬಲು ಭಾಗ್ಯಂ ದೊರೆಗಪ್ಪುದೈ (ಸೋಮೇಶ. ೫೬); ಒಂದು ಕಾಸೂ ಅಪೋಹವಿಲ್ಲ (ದೌಲತ್. ೨೫೦). [ಸಂ.]

ಅಪೋಹನ (ನಾ). = ಅಪೋಹ: ೧, ೨. ಅತೀತದೋಷ ನಿವರ್ತನ ಪ್ರತಿಕ್ರಮಣಮುಂ, ಅನತಗತ ದೋಷಾಪೋಹನಪ್ರತ್ಯಾಖ್ಯಾನಮುಂ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೨೬೬). [ಸಂ.]

ಅಪೌರುಷೇಯ (ಗು). ಪುರುಷಕೃತವಲ್ಲದ; ಮನುಷ್ಯನು ನಿರ್ಮಾಣಮಾಡದ: ಆಪ್ತನು ಹೇಳಿದ ವಾಕ್ಯವೂ ಅಪೌರುಷೇಯವಾದ ವೇದವಾಕ್ಯವೂ ಅನಾಪ್ತರಿಂದ ಹೇಳಲ್ಪಡದಿರುವುದರಿಂದ ಶಬ್ದಪ್ರಮಾಣವಾಗುವುದೆಂದು ಪರಿಷ್ಕರಿಸುವರು (ಹಿಂದಸಾ. ೧೪೪); ವೇದಗಳು ಅಪೌರುಷೇಯವೆಂದು ಹಿಂದೂಗಳ ನಂಬಿಕೆ (ರೂಢಿ). [ಸಂ.]

ಅಪ್ಪ$_1$, ಅಪ (ನಾ). ೧. ತಂದೆ: ಕೈತಪ್ಪ ಮಾಡದೆ ತಿರುಗಿದನು ನಿಮ್ಮಪ್ಪ ತೊರವೆಯ ರಾಯ ನರಹರಿಯೆಡೆಗೆ (ತೊರರಾ. ೪–೯–೩೪); ಅಪ್ಪ ನೀನೆ ನಗೆನಲಹುದು ನಿನ್ನನು ಬಿಗಿಯಪ್ಪಲೈತಂದವನೆಂದ (ಕಂನವಿ. ೬–೧೭೪); ಅಪ್ಪನ್ನ ಅಪ್ಪಾ ಅನ್ನದವ ಚಿಕ್ಕಪ್ಪನ್ನ ಅಪ್ಪ ಅಂದಾನೇ (ಗಾದೆ); ಅಪ್ಪ ನೆಟ್ಟ ಅಲದಮರವಾದರೆ ನೇಣುಹಾಕಿಕೊಳ್ಳಬಹುದೆ (ಗಾದೆ). ೨. ಗಂಡಸಿನ ಹೆಸರಿನ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ (ಅಣ್ಣ, ಅಯ್ಯ ಎಂಬಂತೆ) ಸೇರುವ ಮಾತು ಉದಾ— ಗಿರಿಯಪ್ಪ, ಭೀಮಪ್ಪ, ರಾಮಪ್ಪ, ಲಿಂಗಪ್ಪ: ಶ್ರೀ ಕನ್ನಂಬಾಡಿಯ ಪೊನ್ನಗಾವುಂಡನು ಹಾರಪ್ಪಂಗಳ ಮಗಂ ಬಾಜಿಗಂ (ಎಕ. XIV, ಶ್ರೀರಂಗ. ೫೦–೨೩; 1100). ೩. ಗಂಡಸರನ್ನು ಸಂಬೋಧಿಸುವಾಗ ಸರ್ವಸಾಧಾರಣವಾಗಿ ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಮಾತು: ಇರೆ ಪಿಳ್ಳೆಯರ ನಾಯಿನಾರೆಂದರೊಲವಿಂದೆ ಹರಭಕ್ತ ವಾಗೀಶ ದೇವರ್ಗೆ ಮುದದಿಂದ ಅಪ್ಪರೇ ನಿಮಗೆನಿತು ಹರೆಯಮೆಂದೆನುತಮಿರೆ (ವಾಗೀರ. ೨೭೫–೫); ಅಪ್ಪ ದೇವರೆ ಹೇಳೆನುತ ಬಿಗಿಯಪ್ಪುವಂ (ಬಸಪು. ೧೪–೫೭). ೪. ಹಿರಿಯರು ಕಿರಿಯರನ್ನು ವಾತ್ಸಲ್ಯದಿಂದ ಸಂಬೋಧಿಸುವಾಗ ಬಳಸುವ ಮಾತು: ಬಾರಪ್ಪ ಇಲ್ಲಿ (ರೂಢಿ). ೫. ಒಂದು ವಸ್ತು ಇನ್ನೊಂದಕ್ಕಿಂತ ಅಧಿಕ ಎಂಬಲ್ಲಿ ಬಳಸುವ ಶಬ್ದ: ಇದು ಅದರ ಅಪ್ಪ (ರೂಢಿ). **ಅಪ**: ೨. ಕಾವಳಿಯರಣುಗಯ್ಯ ತನ್ನ ತಮ್ಮನೊಬಮ್ಬರಸನ ಮಲ್ಲಪನ್ನಜ ಕಾದು ಮಣ್ಣಜ ಕೊನ್ದು (ಎಕ. IX, ಹೊಸಕೋ. ೪೮–೩; 980 ?); ನೃಪಶಾಸ್ತ್ರಜ್ಞತೆಗಿಲ್ಲಿ ಮಲ್ಲಪನೊಳಶ್ವೇಭಾಗಮಕ್ಕಿಲ್ಲಿ ಮಲ್ಲಪನೊಳ್ ಶೂರತೆಗಿಲ್ಲಿ ಮಲ್ಲಪನೊಳಾರ್ತೀವೊಳ್ಗುಣಕ್ಕಿಲ್ಲಿ ಮಲ್ಲಪನೊಳ್ ಭವ್ಯತೆಗಿಲ್ಲಿ ಮಲ್ಲಪನೊಳಾಚಾರಕ್ರಮಕ್ಕಿಲ್ಲಿ . . . ಕಾಣಲಾಗದು ಸಮಾನಂ (ಅಜಿಪು. ೧–೨೭).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಅಪ್ಪನ್, ಅಪ್ಪು, ಅಪ್ಪಚ್ಚಿ. ಮಲ. ಅಪ್ಪನ್. ತುಳು. ಅಪ್ಪ; ಅಪ್ಪೆ = ಗಂಡಸರ ಹೆಸರಿನ ಜೊತೆಗೆ ಗೌರವಸೂಚಕವಾಗಿ ಸೇರುವ ಮಾತು; ಅಪ್ಪೆ = ತಾಯಿ. ತೆಲು. ಅಪ್ಪ. ಕೊಡ. ಅಪ್ಪೆ. / ಪ್ರಾ. ಅಪ್ಪ]

ಅಪ್ಪ$_2$ (ನಾ). ೧. ಅಕ್ಕಿ ಹಿಟ್ಟಿಗೆ ತೆಂಗಿನಕಾಯಿ, ಬೆಲ್ಲ, ಏಲಕ್ಕಿ ಮುಂತಾದ ಸಾಮಗ್ರಿಗಳನ್ನು ಸೇರಿಸಿ ತುಪ್ಪ ಅಥವಾ ಎಣ್ಣೆಯಲ್ಲಿ ಕರಿದು ತಯಾರಿಸುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ತಿಂಡಿ: ಆರೋಗಣೆಗೆ ನೈವೇದ್ಯದ ಹರಿವಾಣ ೨ ಅಪ್ಪ ಪಡಿ ೧ ಕಂ ಅಪ್ಪ ೫೧ ಅತಿರಸ ಪಡಿ ೧ ಕಂ ಅತಿರಸ ೫೧ (ಸೌಇಇ. IX-ii, ೪೮೯–೪೦; 1513); ಅಪ್ಪದ ಹರಿವಾಣ (ಸೌಇಇ. IX–ii, ೫೫೧–೫; 1533); ಅಪ್ಪವು ಅತಿರಸ ಮೆದ್ದಾ ಸ್ವಾಮಿ ಅಸುರರ ಕಾಲಲ್ಲಿ ಒದ್ದಾ (ಪುರಂದ. ೧–೬೭–೫); ಅಪ್ಪಗಳಾದುವು; ಒಡೆಗಳಾದುವು; ಉಂಡೆಗಳಾದುವು (ಹಂಕಥೆ. ೨೪) 'ಊತಪ್ಪ', 'ಎಱೆಯಪ್ಪ' ಪರಾ. ೨. (ಆಲಂ) ಊತ; ಬಾವು: ತಂದೆಯ ಈ ಎರಡನೆಯ ಪೆಟ್ಟು ಅವನ ತೊಡೆಯಲ್ಲಿ ದಪ್ಪವಾದ ಅಪ್ಪವನ್ನೆಬ್ಬಿಸಿತ್ತು (ಮೊಮಗು. ೧೨೦).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಅಪ್ಪಂ = ಅಕ್ಕಿಹಿಟ್ಟು ಸಕ್ಕರೆ ಬೆರಸಿ ತುಪ್ಪದಲ್ಲಿ ಕರಿದ ಸಣ್ಣದೋಸೆ; ಕಜ್ಜಾಯ. ಮಲ. ಅಪ್ಪಂ = ಕರಿದ ದೋಸೆ; ಬೇಯಿಸಿದ ರೊಟ್ಟಿ. ತುಳು. ಅಪ್ಪ = ಕರಿದ ಅಥವಾ ಬೇಯಿಸಿದ ಒಂದು ಬಗೆಯ ದೋಸೆ. ತೆಲು. ಅಪ್ಪಮು = ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಿಹಿದೋಸೆ. / ಸಂ. ಅಪೂಪ]

ಅಪ್ಪ$_3$ (ಅ). ಆಶ್ಚರ್ಯವನ್ನೋ ಆಯಾಸವನ್ನೋ ನೋವನ್ನೋ ಸೂಚಿಸಲು ಬಳಸುವ ಅವ್ಯಯ: "ಏನು ಮಳೆಯಪ್ಪಾ ಇದು" (ಕಗದ್ಯ. ೨–೪೮); ಅಪ್ಪ ಇವನ ಸಾಹಸವೆ! (ರೂಢಿ).

ಅಪಪ, ಅಪಪಾ, ಅಪ್ಪಪ್ಪ (ದ್ವಿರುಕ್ತಿ): ಚಾಳುಕ್ಯನರೇಂದ್ರನ ಮುಂದೆ ಹಟ್ಟಿಗಾಳೆಗದೊಳ್ [ಪೆಂ]ಪನಪಪ ಪರಪಿದನೆಂದನೆ ಸುಭಟ ದ್ದೊರೆಯೆ ಬಗೆ ವಡಾಚುಗಿನೃಪನೊಳ್ (ಸೌಇಇ. XI–ii, ೧೫೫–೧೦; 1104); ಅಪಪ! ನಾಡಕಾವರೆಲ್ಲ, ಗಂಡರೆಲ್ಲ ಹೋದರೆ? (ಪಾರಸಿ. ೬೨೩); ಅಪಪಾ ವಿಧಿಯೇ ಅಯೊ ಅಯೊ ವಿಧಿಯೇ (ಪಾರಸಿ. ೮೩೦); ಅಡಿಸುವ ಕೆಳದಿಯರ ಸಂಜ್ಞೆಯಲಾಡಿ ಪರಿದಪ್ಪಪ್ಪೆ [ಪಾಠಾಂ. ಅಪಪ, ಅಬ್ಬಬ್ಬೆ] ನುತ್ತಲಿ ಕೂಡಿ ನಡೆದಂತಪ್ಪಿ (ಪ್ರಭುಲೀ. ೩–೨೯).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಅಪ್ಪಪ್ಪ, ಅಪ್ಪಪ್ಪಾ; ತುಳು. ಅಪ್ಪ]

ಅಪ್ಪ$_4$ 'ಆಗು$_1$' ನೋ.

ಅಪ್ಪಂತ (ಗು). ಯೋಗ್ಯವಾದ; ತಕ್ಕುದಾದ; ಉಚಿತವಾದ: ತಮಗೂ ಮತ್ತು ತಮ್ಮ ಸುಯೋಗ್ಯ ಶಿಷ್ಯ ರಾಘವೇಶ್ವರರಿಗೂ ಒಪ್ಪುವ ಅಪ್ಪಂತ ಉಪಮಾನ (ತುಂಗಭ. ೧೨೬). (ನಾ). ೨. ಯೋಗ್ಯನಾದ

ವ್ಯಕ್ತಿ ; ಸಂಧಾವಿತ : ಆ ಏನೂ ಅರಿಯದ ಎಳೆಯ ಮಗುವಿನ ಬಗ್ಗೆ ಇಂತಹ ಹಲ್ಕಟ್ ಮಾತುಗಳನ್ನು ಆಡುವವರು ನೀವು ಎಷ್ಟು ಅಪ್ಪಂತ ರೆಂದು ಗೊತ್ತಿತ್ತಿ (ಮೂಕುದಾ. ೩೫).

ಅಪ್ಪಂತರು, ಅಪ್ಪಂತೆರು = ಹಿರಿಯರು ; ಪೂಜ್ಯರು ; ಯೋಗ್ಯರು : ಬೇಡಮ್ಮ ತಕ್ಕಹಾಗೆ ಅಪ್ಪಂತವರ ಮನೆಗೆ ಹೆಣ್ಣುಕೊಡಾ, ನಮ್ಮ ನೆಂಟತನ ನಮಗೆ ತಕ್ಕದ್ದಲ್ಲ (ಅಮಾಚ. ೩೯) ; ಅಟ್ಟಡಿಗೆ ಮಿಗಲಿಲ್ಲ, ಅಪ್ಪಂತೋರು ಉಣಲಿಲ್ಲ (ಗಾಡಿ).

[ಅಪ್ಪ + ಅಂತಹ(< ಅಂತಪ್ಪು)]

ಅಪ್ಪಂತತನ (ನಾ). ಯೋಗ್ಯತೆ ; ಸಂಧಾವಿತತನ : ಅವರು ತಮ್ಮ ಅಪ್ಪಂತತನದ ಬಗ್ಗೆ ಆಡಿದ ನಂಜಿನ ಮಾತುಗಳಿಂದ ಸಂತಪ್ತರಾದ ಜೋಡಿ ಯವರು ನಾಲ್ಕು ಛೀರಿಗಳನ್ನೂ ಒಂದುಮಾಡುವ ದಿನಂಪ್ರತಿ ಒದರಾಡಿ ದರು (ಮೂಕುದಾ. ೩೫). [ಅಪ್ಪಂತ + -ತನ]

ಅಪ್ಪಂತೆ (ನಾ). ಯೋಗ್ಯಳು : ಆ ಹುಡುಗಿ ನೀ ತಕ್ಕೊಂಡಷ್ಟು ಅಪ್ಪಂತೆ ಯಲ್ಲ ಬಿಡು . . . ಅವಳ ವಿಷಯ ನಾನು ಬಹಳಷ್ಟು ಕೇಳಿದ್ದೀನಿ (ಮೂಕುದಾ. ೩೮). [ಅಪ್ಪಂತ + -ಎ]

ಅಪ್ಪಕೆಬ್ಬೆ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾಕೆಯ ಹೆಸರು: ನೆಗರ್ತಿಯನ್ನಾಲ್ಮಲ್ಲಪಸ್ಯಮ್ಮನ ನೆಗಲ್ಮಪ್ಪಕೆಬ್ಬೆಯ ಮಗಳ್ ಶಚಿವೀತ್ತಮನಪ್ಪ ಧಲ್ಲಪಸ್ಯಮ್ಮನ ಸೊಸೆ (ಸೌಇಇ. XI-i, ಪ೨-೨೬ ; 1007). [ಅಪ್ಪಿ + ಅಕ್ಕ + ಅಬ್ಬೆ ?]

ಅಪ್ಪಚ್ಚಿ (ನಾ). ೧. (ಮಕ್ಕಳ ಭಾಷೆಯಲ್ಲಿ) ರೊಟ್ಟಿ ಮುಂತಾದ ತಿಂಡಿ ; ತಿನಿಸು : ಅಮ್ಮಾ ಅಪ್ಪಚ್ಚಿ ಕೊಡು (ರೂಢಿ). ೨. (ಆಲಂ) ನಿಸ್ಸತ್ವನಾಗು : ಎಂತಹ ಬಲಶಾಲಿಯಾದ ಮನುಷ್ಯನಾದರೂ ಅಪ್ಪಚ್ಚಿ ಯಾಗಿ ಹೋಗಬೇಕು (ದೇಕಾಂಶ. ೭೬).

ಅಪ್ಪಚ್ಚಿಮಾಡು = ತೆಳ್ಳಗೆ ಚಪ್ಪಟೆಯಾಗುವಂತೆ ಜಜ್ಜುಗುಟ್ಟು : "ಅವರನ್ನೆಲ್ಲ ಮೂತಿಸಲ್ಲಿ ಸಿಲುಕಿಸಿ ಅಪ್ಪಚ್ಚಿ ಮಾಡಬಹುದಿತ್ತು" ಎಂಬಿತು (ವೀತಾಂಗಿ. ೨೦೧). [ಅಪ್ಪ + ಅಚ್ಚಿ. / ತೆಲು. ಅಪ್ಪಟ, ಅಪ್ಪಚ್ಚಿ]

ಅಪ್ಪಟ, ಅಪ್ಪಟೆ (ಗು). ಮಿಶ್ರವಿಲ್ಲದ ; ಶುದ್ಧವಾದ ; ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ : ಅಪ್ಪಟ ದೊಡ್ಡಮನುಷ್ಯನಾಗಿ ಉದಾತ್ತ ಧ್ಯೇಯದ ದೇಶಾಭಿಮಾನಿಯಾಗಿ ಬೆಳೆಯುವ ಈ ಮನುಷ್ಯನ ವಿಶಿಷ್ಟಲಕ್ಷಣಗಳನ್ನು ಉಪಾಧ್ಯಾಯರು ಅರಿ ಯದಿರಲಿಲ್ಲ (ದಾದಾನ. ೧೧) ; ಅಪ್ಪಟ ಹಸುವಿನ ಹಾಲು (ಕೂಪಸಂ. ೧೧) ; ಅಪ್ಪಟವಾದ ಎಮ್ಮೆ ಹಾಲಿನಂಥಲೇ ಕಾಫಿ ಮಾಡಿ ಕೋಟುಬಿಲ್ಲು ತುಂಬಿಸಿಕೊಟ್ಟ (ದೇಪಹಂ. ೬೩) ; ಅಪ್ಪಟ ತುಪ್ಪ, ಅಪ್ಪಟ ಸೀಗೆಕಾಯಿ ಪುಡಿ (ರೂಢಿ). **ಅಪ್ಪಟೆ** : ಬಡತನದ ತತ್ತ್ವ ಅಪ್ಪಟಿಯ ಸುಳ್ಳು (ಅರಳು. ೪೭).

'ಅಪ್ಪೂಟ' ಪರಾ

[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಅಪ್ಪಟ. ತೆಲು. ಅಪ್ಪಟ. / ಮರಾ. ಅಪೂಟ. ಪ್ರಾ. ಅಪುಟ್ಟ < ಸಂ. ಅಪ್ಪಷ್ಟ = ಅಸಂಯುಕ್ತ]

ಅಪ್ಪಟೆ 'ಅಪ್ಪಟ' ನೋ.

ಅಪ್ಪಟೆಬಚ್ಚಪ್ಪೆ (ನಾ). ಪೂರ್ತಿ ಚಪ್ಪಟೆಯಾಗಿರುವುದು : ಮೋಟಾರಿಗೆ ಸಿಕ್ಕಿ ಅವನ ಕಾಲು ಅಪ್ಪಟೆಬಚ್ಚಪ್ಪೆಯಾಯಿತು (ರೂಢಿ).

[ಅಪ್ಪಟೆ (< ಅಪ್ಪಟ) + ಬಚ್ಚಪ್ಪೆ]

ಅಪ್ಪಟ್ಟಿ (ನಾ). ೧ ರೀತಿ ; ಹಾಗೆ (?) : ಅಪ್ರಸ್ತುತವಿಲ್ಲದ ತಪ್ಪುಗಳಿಗೆ ಪೊಲಿಸು ಕಪ್ಪು ಉಳಿಯುವಂತೆ ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲ ಇವನಾ ಅಪ್ಪಟಿಯಾಗಿ ಸಾಕಿ ಅವಸರಗಾವ ಕೊಡುವ (೩೧ಥಗಾ. ೮೩-೬). [← ತಮಿ. ಮಲ. ಅಪ್ಪಡಿ]

ಅಪ್ಪಡ್ಡಿ (ನಾ). ಗೌರವ ಸೂಚಕವಾಗಿ ಹೆಸರಿನ ಕೊನೆಯ ಭಾಗದ ದಲ್ಲಿ ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಪದ : ಸ್ವಸ್ತಿಶ್ರೀ . . . ದರೆ ಅಪ್ಪಡಿಗಳ್ ಕೊಕಮ ಪುನ್ನಾಲ್ (ಎಳ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೪೫-೩೯ ; ೪೫೦).

[ಅಪ್ಪ + ಅಡಿ ?]

ಅಪ್ಪಡೆ (ನಾ). ಒಂದು ಸ್ಥಳದ ಹೆಸರು (?) : ಅಪ್ಪಡೆಯ ಬಸುರಿಯ ಕೊಳನ ಮೊದಲೆರೆಯಲು ಏಟ್ಟಿದು (ಎಳ. VII, ಚಿತ್ತಗಿ. ೩೨-೬೬ ; 1050). [?]

ಅಪ್ಪಣ್ಣೆ (ನಾ). ೧. ಆಜ್ಞೆ ; ಆದೇಶ : ಕಾನನೊಡನೆ ವಿಶ್ವರಿಸಿದ ಗುರು ವಾನುದೇವ ನಾಲ್ಮೂಗರಪ್ಪಣೆಯ ಕೇವಲ ಗುಪ್ತವೆಂದಱಿದು (ನೋಚಕ. ೫-೪೫) ; ಪಾಶ್ಚಾತ್ಯವಿದಿನಪ್ಪಣೆಯಿಂದ . . . ಬೆಂಗಳೂರ ಗಲಿಜಸೆ ಸಕಱಗೆ ಕೊಟ್ಟು (೪೦೩ನ ೧೧೯-೬೬) ; ಇತ್ತರೇ ಅಪ್ಪಣೆಯನೆಂದಂ (ಜ್ಞಾಪಸಂ. ೧೪-೧೪೦) ; ಆಬದ್ಯಕ್ಕೆ ಆ ಪ್ಪಣೆಯೇ ಎಂದರೆ ದಾಯಿಗೆ ಬಂದಂತೆ ಹೇಳು (ಗಾಡಿ). ೨. ಅನುಮತಿ ; ಒಪ್ಪಿಗೆ.

ಅಪ್ಪಣೆ ಕೇಳು = ಅನುಮತಿಯನ್ನು ಅಪೇಕ್ಷಿಸು : ಅಪ್ಪಣೆ ಕೇಳಿ ಕೊಂಡು ಸುಯಗೊಂಡಗುಂಡನು ಹೆಂಡತಿಗೆ ಕೇಳಿಕೊಂಡನು (ಎಳ. VII, ತಿಮನೊ. ೧೦೬-೧೩ ; 1576). **ಅಪ್ಪಣೆ ಕೊಡಿಸು** = (ಗೌರವಾರ್ಥದಲ್ಲಿ) ಹೇಳು : ಮಹಾಸ್ವಾಮಿಗಳು . . . ಅಪ್ಪಣೆ ಕೊಡಿಸಿದರು (ರೂಢಿ). **ಅಪ್ಪಣೆ ತೆಗೆದುಕೊ** = ೧. ಅನುಮತಿಯನ್ನು ಪಡೆ. ೨. (ಆಲಂ) ಮರಣಹೊಂದು ; ಸಾಯು. **ಅಪ್ಪಣೆ ಮಾಡು = ಆಜ್ಞೆ ಕೊಡು** ; ವಿಧಿಸು : ತನ್ನ ದಂಡನಿವರಸ್ಸೆಲ್ಲ ಮೊದಲು ದಾಟಿಸಬೇಕೆಂದು ಅಂದಿ ಗಂಗಿಗೆ ಅಪ್ಪಣೆ ಮಾಡಿದನು (ಮುಂಬಲು. ೪-೩೦). **ಅಪ್ಪಣೆ ಹೊಡು** = ೧. ಆಜ್ಞೆಯನ್ನು ಪಡೆ. ೨. ಅನುಮತಿಯನ್ನು ಪಡೆ.

[ಸಂ. ಆಜ್ಞಾಪನ. / ಪ್ರಾ. ಆಣವಣ]

ಅಪ್ಪಣ್ಕೆ (ನಾ). ಒಂದು ವಿಧವಾದ ಕಾಣಿಕೆ ಅಥವಾ ತೆರಿಗೆ : ಯೀ ಧರ್ಮಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಬಣ್ಣಾಲಿಗರಿಗೆ ಅನಾಯ ಸನಾಯ ಸಲ್ಲದು ಇಲ್ಲಿ ಆ ಸ್ಥಳ (ಗ) ದಲು ಇದ್ದ ಪೊಕ್ಕಳಿಗೆ ಬಿಟ್ಟ ಬಿಡಾರ ಸಲ್ಲದು ಕಾಣಿಕೆ ದೆಸೆ ಅಪ್ಪಣೆ ಪದದಲ್ಲಿ ಯೆತ್ತು ಸಲ್ಲದು (ಎಇ. XIX, ೮-೫೪ ; 1456).

[< ಸಂ. ಆಪಣಿಕಾ ?]

ಅಪ್ಪಣ್ಕೆ (ನಾ). ಹೊಂದುವ ರೀತಿ ; ಹೊಂದಿಕೆ : ಎಲೆಹುರಿಯ ತಿನ ರಸವಂ ತಪ್ಪದೆ ಮರ್ದಿಸಿ ತಮಿಬಂಗಸ್ಪಱಯಂದಂತೆ ತಂಬಲಿಳಿಕ್ಕುತಿಯ ಮಜ್ಜಗೂಂ (ಮಜುದ. ೧೪-೬೧). [< ಸಂ. ಆಪ್ಸಾಯನ ?]

ಅಪ್ಪಣಿಕೊಡು 'ಅಪ್ಪಣೆಕೊಡು' ನೋ.

ಅಪ್ಪಣಿಗೊಡು 'ಅಪ್ಪಣೆಗೊಡು' ನೋ.

ಅಪ್ಪಣೆಗೊಡು, ಅಪ್ಪಣೆಕೊಡು, ಅಪ್ಪಣೆಗುಡು (ಕ್ರಿ). ೧. ಆಜ್ಞೆ ಮಾಡು : ಜೋಪಾನ ತಪ್ಪದೆ ರಾಜಮಂದಿರವ ಸರ್ವ ನಿಧಾನವ ಕಾಯ್ಯಂತೆ ಕಾದಿರಂದ ಪ್ಪಣೆಗೊಟ್ಟಿ ರಕ್ಷಸಗೆ (ನೋಚಕ. ೧೩-೧೦). ೨. ಅನುಮತಿಯನ್ನು ಕೊಡು. **ಅಪ್ಪಣೆಕೊಂಡು** ೧ : ಸೇನಾಧಿಪತಿಯು ಸೈನ್ಯಕ್ಕೆ ಶತ್ರುವಿನ ಮೇಲೆ ಧಾಳಿ ನಡೆಸಲು ಅಪ್ಪಣೆ ಕೊಟ್ಟಿನು (ರೂಢಿ). ೨. ನನಗೆ ಹೋಗಿಬರಲು ಅಪ್ಪಣೆಯನ್ನು ಕೊಡುವಿರಾ ?(ರೂಢಿ).

ಅಪ್ಪಣೆಗುಡು : ೨. ಪೋಪುದಕೆ ಅಪ್ಪಣೆಗುಡು (ಮೋಚಕ. ೩೩-೮).

[ಅಪ್ಪಣ್ಕೆ + ಕೊಡು]

ಅಪ್ಪಣೆಚೀಟಿ (ನಾ). ೧. ಅ ಪ್ಪಣೆ ಯ ನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಚೀಟಿ. ೨. (ಆಲಂ) ಕೆಲಸದಿಂದ ತೆಗೆದು ಹಾಕುವುದನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಆಜ್ಞೆ. ೩. (ಆಲಂ) ಸಾವು.

ಅಪ್ಪಣೆಚೀಟಿ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳು = ಸಾಯು. [ಅಪ್ಪಣೆ + ಚೀಟಿ]

ಅಪ್ಪಣೆವಡೆ (ಕ್ರಿ). ಅನುಮತಿಯನ್ನು ಪಡೆ ; ಹೊಂದು : ಮಾಧವನ ಅಪ್ಪಣೆವಡೆದು ವಿತ್ತರಿಸುವ ಕೃತಿ ಜೀನುತ್ತುಪ್ಪದ ತೋಜಿಯಾಗಲೆಜಿಯ (ನೋಚಕ. ೧೮-೧) ; ಅಪ್ಪಣೆವಡೆದು ಬಂದುಸಿದಳಲು ಬಾಗಿಲೊಳಿಪ್ಪ ಪೊಣ್ಮೆಯ ದೈತ್ಯಂಗೆ (ನೋಚಕ. ೨೩-೭) ; ತಲೆವಾಗಿ ನಿಂದಪ್ಪಣೆವಡೆದು (ಕೃಷ್ಣಗೋ. ೨೩-೭). [ಅಪ್ಪಣ್ಕೆ + ಪಡೆ]

ಅಪ್ಪಣೆವೀಳೆಯ (ನಾ). ೧. ಮದುವೆಯ ನಿಶ್ಚಿತಾರ್ಥವೇ ಮೊದಲಾದ ಶುಭ ಸಮಾರಂಭಗಳಲ್ಲಿ ನೆರೆದ ಹಿರಿಯರ ಅನುಮತಿ ಪಡೆಯಲು ಕೊಡುವ ತಾಂಬೂಲ. ೨. ಅಧಿಕಾರದಲ್ಲಿ ನಿಯಮಿಸಿ ಅದರ ಗುರುತಾಗಿ ಕೊಡುವ ವೀಳೆಯ: ಈ ರಾಯಗಜ್ಜದೊಳಾಂ ಪಡೆವಳನಪ್ಪೆಂ ಎನಗಪ್ಪಣೆವೀಳೆಯಮಂ ದಯೆಗೆಯ್ವುದು (ಚಿಕವಂ. ೧೫-೨೦). [ಅಪ್ಪಣೆ$_1$ + ವೀಳೆಯ]

ಅಪ್ಪತನ (ನಾ). ತಂದೆಯಾಗಿರುವಿಕೆ; ಪಿತೃತ್ವ: ಭಸ್ಮಾಸುರರ ಅವತಾರಗಳ ಅಪ್ಪತನ – ಅಮ್ಮತನ ವಹಿಸಿ ಮೆರೆವ ಪಾಂಡಿತ್ಯ ಪುರವಾಗುತಿದೆ (ನವ್ಯಧ್ವ. ೧೨). [ಅಪ್ಪ$_1$ + -ತನ]

ಅಪ್ಪತಿ (ನಾ). ೧. ನೀರಿಗೆ ಒಡೆಯ; ಸಾಗರ. ೨. ವರುಣ. [ಸಂ.]

ಅಪ್ಪನ (ನಾ). ೧. ತೆರಿಗೆ; ಕಂದಾಯ. ೨. ಕಪ್ಪ; ಕಾಣಿಕೆ (ಕಿ). [← ತೆಲು. ಅಪ್ಪನ. / ಸಂ. ಅರ್ಪಣ ?]

ಅಪ್ಪಪ್ಪ (ನಾ). ಚಿಕ್ಕಪ್ಪ (ದಕ): ನಮ್ಮ ಅಪ್ಪಪ್ಪನ ಮನೆಗೆ ಹೋಗಿ ಬರುತ್ತೇನೆ (ರೂಢಿ). [ಅಪ್ಪ$_1$ + ಅಪ್ಪ ?]

ಅಪ್ಪಯ (ನಾ). ಪ್ರಳಯ; ನಾಶ: ನಿನ್ನಿಂದುದ್ಭವಸ್ಥಿತಿಯು ಹರಿ ನಿನ್ನಿಂದ ಜಗಕ್ಕಪ್ಪಯವು (ಪ್ರಸಭಾ. ೨೮-೨೬). [< ಸಂ. ಅಪ್ಯಯ]

ಅಪ್ಪಯಗೆಡ್ಡೆ (ನಾ). ಒಂದು ಔಷಧಿ ಬೇರು; ಕತ್ತರಿಯ ಬೇರು: ಗಣಜಿಲದ ಬೇರು. ಮಡುವಾಗಲದ ಗೆಡ್ಡೆ, ಕತ್ತರಿಯ ಬೇರು, ಅಪ್ಪಯ ಗೆಡ್ಡೆ ಇವಂ ಅಕ್ಕಿಗಚ್ಚಿನಲ್ಲಿ ಅರೆದು ಪೂಸೆ ಬಾವು ಮಾಣ್ಗುಂ (ವಿವೈವಿ. ೭೬). [ಅಪ್ಪಯ್ಯ + ಗೆಡ್ಡೆ]

ಅಪ್ಪಯಣ (ನಾ). ಪ್ರಯಾಣವನ್ನು ನಿಲ್ಲಿಸುವುದು. 'ಅಪ್ಪಯಣ ವೀಡು' ಪರಾ. [< ಸಂ. ಅಪ್ರಯಾಣ]

ಅಪ್ಪಯಣವೀಡು (ನಾ). ಪ್ರಯಾಣವನ್ನು ನಿಲ್ಲಿಸಿ ತಂಗುವ ಸ್ಥಳ: ಮಣಿಯೂರ ಅಪ್ಪಯಣವೀಡಿನೊಳ್ ಪೊನ್ನವಾಡದೊಳ್ ಚೌಂಕಿಮಯ್ಯನ ಮಾಡಿಸಿದ ಶ್ರೀಶಾನ್ತಿನಾಥದೇವರ (ಇಆ. XIX, ೨೭೩-೩೪; 1054); ಸಿನ್ದವಾಡಿನಾಮ ಬಳಿಯ ಗ್ರಾಮಂ ಪೂಲಿಯಪ್ಪಯಣವೀಡಿನೊಳ್ (ಎಇ. XV, ೮೮-೨೮; 1060). [ಅಪ್ಪಯಣ + ಬೀಡು]

ಅಪ್ಪಯಿಸು, ಅಪ್ಪಯ್ಸು, ಅಪ್ಪೈಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಒಪ್ಪಿಸು; ಅರ್ಪಿಸು; ವಹಿಸು: ಅಂತಾತ್ಮೀಯ ಭಾಗಿನೇಯನನಾ ರಾಜ್ಯದೊಳ್ ಪದುಳಂ ಮಾಡಿ ಮಹಾಸಾಮಂತ ಮಂತ್ರಿಮಂಡಳಕ್ಕಪ್ಪಯಿಸಿ ನಿಜವಿಜಯ ರಾಜಧಾನಿಗುತ್ಪಳಖೇಟಕ್ಕೆ ವಂದು (ಆದಿಪು. ೫-೨೧); ಕನ್ನೆಯನೆನ್ನ ತಮ್ಮಂ ಭದ್ರಂಗೆ ಕುಡಿಮೆಂದು ತನ್ನ ಮಾವನಪ್ಪ ಶೂರಸೇನಂಗಂ ಸುಮಿತ್ರೆಗಮಪ್ಪಯಿಸಿ ಪೋಪುದುಂ (ಸುಕುಮಾ. ೭-೩೦ ವ); ಕರುಣಿಸೆನಗೆಂದು ಕೈಮುಗಿದು ಮುನಿಗಪ್ಪಯಿಸಿ ಕೊಟ್ಟನು (ಹಚಕಾ. ೧-೧೪); ತನುಜನೊಳ್ ಧರೆಯ ಭಾರವನಪ್ಪಯಿಸಿ (ಶಾಂತೀಚ. ೨-೧೧೩). ೨. ಆಶ್ರಯಿಸು; ಸೇರು: ಆಸೆಗಳನೆಲ್ಲಂ ತ್ಯಜಿಸಿ ಸಂನ್ಯಾಸಮಂ ಮಾಡಲ್ಕೆ ಪೋಗಿ ನಿವಾಸಮಂ ತಾನಪ್ಪಯಿಸುವವಿವೇಕಿಯಂದದಲಿ (ಬಸಪು. ೨೦-೨೦). **ಅಪ್ಪಯ್ಸು**: ೩. ಒಪ್ಪುವಂತೆ ಮಾಡು; ನೇಮಿಸು: ಅವರನಮರ ರಾಜಂ ಸಿರಿಗನ್ನಡಿವಿಡಿಯಲಪ್ಪಯ್ಸಿದಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೯-೧೬೬ ವ); ಬಿಡಿಮಿಂದೀವದ ರಾಜಹಂಸೆಗಳನಿನ್ನೀ ರಾಜಕೀರಂಗಳಂ . . . ಎಂದು ಪರಿಚಾರಕಗಣಕ್ಕಪ್ಪಯ್ಸಿ [ಪಾಠಾಂ. ಯಿಸಿ] (ಅಜಿಪು. ೬-೧೦೮ ವ); ಅಕೆಗೆ ಸೀತೆಯ ಸ್ವರೂಪವೆಲ್ಲವಂ ಪೇಟ್ದಪ್ಪಯ್ಸಿಯಿರುತಿರೆ (ಪುಣ್ಯಾಸ್ರ. ೭-೨೧ ವ). **ಅಪ್ಪೈಸು**: ೧. ಒಪ್ಪಿಸಿದೆಂ ಕೆಯ್ಯೆಡೆಯೆಂದಪ್ಪೈಸಿದ ನಿನ್ನ ಮಗನನೀಗಳೆ ನಿನಗೆಂದಪ್ಪೈಸಿ ಗಂಗೆ ಪೋಪುದುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೯-೭೬); ಈಕೆಯ ಗರ್ಭದರ್ಭಕನೆ ನಿಮ್ಮಂ ರಕ್ಷಿಸಲ್ಸಾಲ್ಗುಮೆಂದು ಮಹಾದೇವಿಗೆ ಚಿತ್ರಮಾಲೆಗವರಂ ಭೂಪಾಲನಪ್ಪೈಸಿದಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೨-೪೯); ಕೆಲರಂ ಜಾಣ್ನುಡಿಯೊಳ್ ಮಹತ್ತರಿಯರಂ ಮಾದೇವಿಯರ್ಪೈ [ಪ್ಪೈ] ಸಿದಳ್ (ಬಾಧಪು. ೬-೬೫); ಅಳಿಯರ್ಗಾತ್ಮ ಧಾತ್ರಿಯರಿಂಗೆ ಬುದ್ಧಿಯ ಹೇಳಿ ಮಂದಿರವನಪ್ಪೈಸಿ ತಾಳಿದ ವಿರಹ ಸಂತಾಪದಿ ಪೊಜಮಟ್ಟಳು (ಮೋಹತ. ೯-೨೧). [ಅರ್ಪಣ + -ಇಸ್ಸು$_3$]

ಅಪ್ಪಯ್ಯ (ನಾ). ೧. ತಂದೆ. ೨. ಚಿಕ್ಕಮಕ್ಕಳನ್ನೂ ವಯಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಚಿಕ್ಕವರನ್ನೂ ಪ್ರೀತಿಯಿಂದ ಸಂಬೋಧಿಸುವಾಗ ಬಳಸುವ ಮಾತು: ಎತ್ತಲಾಗಿ ಹೋಗಿದ್ದೆ ಅಪ್ಪಯ್ಯಾ (ರೂಢಿ). [ಅಪ್ಪ$_1$ + ಅಯ್ಯ$_1$?]

ಅಪ್ಪಯ್ಸು 'ಅಪ್ಪಯಿಸು' ನೋ.

ಅಪ್ಪರಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಅಪ್ಪಳಿಸು; ಮೇಲಕ್ಕೆ ಎತ್ತಿ ಕೆಳಕ್ಕೆ ಕುಕ್ಕು. (ಉಕ. ಕಿ). ೨. ಉಬ್ಬು (?): ಮನೆಗಾವಾಗ ಜಂಗಮವು ಬಪ್ಪರದ ನಜೀದಾಗಳಲ್ಲದೆಯ [ಪಾಠಾಂ. ಯಪ್ಪೊ]ಪ್ಪರಿಸಿ ಹೋಗನು ಸಹಾಯವನಪ್ಪನಿದು ಹಗಲಿರುಳಿದೆಂತೆಂದಂಜನೇನುವನು (ಬಸಪು. ೩೧-೨೫); ಅಪ್ಪಾಜಿ ತೆರಳಿದರೇನಾಯ್ತು ದೇವರಿನ್ನಪ್ಪಾಜಿಯರೆ ನೀವು ನಮಗೆ ಒಪ್ಪವಿಟ್ಟೊಂದು ಬಿನ್ನಹವುಂಟು ಲಾಲಿಸೆಂದಪ್ಪರಿಸಿದನೆದ್ದುನಿಂದ (ಭರಚ. ೭೯-೨೮). [< ಅಪ್ಪರ್$_0$ + -ಇಸ್ಸು$_3$]

ಅಪ್ಪವಂತ (ನಾ). ಜೀವಂತವಾಗಿರುವ ತಂದೆಯುಳ್ಳವನು; ಜೀವತ್ಪಿತೃಕ: ಅಪ್ಪವಂತ ಮಗನಿಗೆ ನಾನು ಹೀಗೆ ಸಾಲಾ ಕೊಡ್ತಾ ಇದ್ರೆ, ಕೊಟ್ಟು ನಿಷ್ಠುರವಾಗೋ ಸಮಾಚಾರವಾಗುತ್ತೆ (ಅವತಂ. ೧೪೯). [ಅಪ್ಪ$_1$ + -ವಂತ]

ಅಪ್ಪಳಿ (ನಾ). ತಟ್ಟುವುದು; ಆಸ್ಫಾಲನ ಮಾಡುವುದು. 'ಅಪ್ಪಳಿಗೊಳ್' ಪರಾ. [< ಸಂ. ಆಸ್ಫಾಲ ?]

ಅಪ್ಪಳಿಕೆ (ನಾ). ತಟ್ಟುವುದು; ಅಪ್ಪಳಿಸುವುದು: ಕಡಲನೊರ್ಕಯ್ಯ ಅಪ್ಪಳಿಕೆಯಿಂದಮಿರ್ಕಡೆಗೆ ಸರಿವಂತೆವೋಲ್ ಬಡಿವ ಬಲ್ಮೆಯ ಪಡೆವ ಗಾತ್ರಕೆ ವಿಜೃಂಭಿಸುವ ದೈತ್ಯಕಲಿಗೆಳ್ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೫೪೭-೧೮೬). [ಅಪ್ಪಳ್$_0$ + -ಇಕೆ ?]

ಅಪ್ಪಳಿಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಅಪ್ಪಳಿಸು; ತಟ್ಟು; ಆಸ್ಫಾಲನ ಮಾಡು: ಇನ್ನೆನಗಸಾಧ್ಯಮಪ್ಪುದೊಂದುಮಿಲ್ಲೆಂದು ಒಡಯನಂ ನೋಡುತಂ ಬಾಹನಪ್ಪಳಿಗೊಂಡು ಕಡುಮೋಹವೆತ್ತಿಕ್ಕಿ ಆಡಲ್ಮನಂಗೊಂಡು (ಕಣ್ಣರ. ೧೩೮-೧೩). [ಅಪ್ಪಳಿ + ಕೊಳ್]

ಅಪ್ಪಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ತಾಗು; ತಟ್ಟು; ಹೊಯ್ಯು: ಕಾಳಿಂದಿಯ ಪಾವನಪ್ಪಳಿಸಿದೆಂ ಪಿಡಿದೀ ಸಿಲೆಯಲ್ಲಿ (ಪಂಪಭಾ. ೫-೬೮); ಘನಮಪ್ಪಾಸಜಿ ಮೇಲೀ ಮುನಿಯಂ ಕೊಂಡೊಯ್ದು ನೆಟ್ಟನಪ್ಪಳಿಸುವೆನೋ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೮-೧೧೭); ಪೊನ್ನೋಲೆ ಕದಂಪನಪ್ಪಳಿಸೆ ಮಧ್ಯಂ ಬಳ್ಕೆ (ಜಗವಿ. ೧೦-೧೦೦); ಸೋರ್ಮುಡಿ ಬೆನ್ನನಪ್ಪಳಿಸೆ (ಕಬ್ಬಕಾ. ೩೩೮); ಕಲಿವಾಯುಸುತನಪ್ಪಳಿಸಿ ಬಿದ್ದನು ಕಯ್ಯ ಗದೆ ಕಳಚಿ (ಕುವ್ಯಾಗ. ೭-೧೦); ತುರಗವ ತುರಗದಿಂದಪ್ಪಳಿಸಿ (ಶೊರರಾ. ೬-೧೩-೩೭); ನನ್ನ ನೌಕೆ ಬಂಡೆಗಲ್ಲಿಗೆ ಅಪ್ಪಳಿಸಿತು (ತೇಮೋಡ. ೩೮). ೨. ನಿಗ್ರಹಿಸು: ಅತನುವನೋವದಪ್ಪಳಿಸಿ ಮೋಹನ ಸಾಹಸಮಂ ಕಳಲ್ಚೆ (ವರ್ಧಪು. ೧-೨); ಧಾಳಿ ಹರಿದುದು ಪಂಚಗೌಳವರಾಳವೊಡ್ಡಿಯರಾಂಧ್ರಜಾಳಾಂದ್ರಾಳಿಗಳನಪ್ಪಳಿಸಿ ಹೂಡಿಸಿದನು ಮಹಾಧನುವ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೪-೧೧). ೩. ಧ್ವಂಸಮಾಡು: ಅಳಿದು ಕಳೆವೆನು ಬಸದಿಗಳನಪ್ಪಳಿಸುವೆನು ಜಿನರೂಪುಗಳಂ (ಬಸಪು. ೫೨-೩೬). [ಅಪ್ಪಳ್$_0$ + -ಇಸ್ಸು$_3$. / ತೆಲು. ಅಪ್ಪಳಿಂಚು]

ಅಪ್ಪಾಜಿ (ನಾ). ೧. (ಗೌರವಾರ್ಥದಲ್ಲಿ) ತಂದೆ: ಅಪ್ಪಾಜಿ ತೆರಳಿದರೇನಾಯ್ತು ದೇವರಿನ್ನಪ್ಪಾಜಿಯರೆ ನೀವು ನಮಗೆ (ಭರಚ.೭೯-೨೮); ಅಪ್ಪಾಜಿ ನೀವು ಪೃಥ್ವೀಪಾಲಗಾನೆಯನೊಪ್ಪಿಸಿದರೆ (ಚಂಪ್ರಸಾಂ. ೨೦-೧೦೫);

ಅಪ್ಪಾಜಿಯವರ ಶ್ರೀ ಚರಣಾರವಿಂದಂಗಳಿಗೆ ಬಾಲಳಕಾದ ಸುಗಂಧರಾಯನು ಸಾಷ್ಟಾಂಗವಾಗಿ ನಮಸ್ಕರಿಸಿ (ಸೌಗಂಧಿ. ೬೭–೬). ೨. ಪ್ರೀತ್ಯಾದರಗಳಿಂದ ಚಿಕ್ಕ ವಯಸ್ಸಿನ ಗಂಡಸರನ್ನು ಸಂಬೋಧಿಸುವಾಗ ಬಳಸುವ ಮಾತು : ಸೌಮಿತ್ರಿ ರಥಿಕಿಯು ಬಹ ಮಹಿಳೀಂದ್ರಿಗೆರಗಲಪ್ಪಾಜಿ ಯೀಕಿಯು ಯೀಳ್ದ ಮಾತಿಗಸ್ತಲಾಪವಾಗೀಯೆ (ಚಿತಮು. ೬೯–೬೨) ; ಅಪ್ಪಾ ಕೆದಾ ತೆಗೆಯೊ, ಅಪ್ಪಾಜಿ ಕದ ತೆಗೆಯೊ, ನನ್ನಪ್ಪಾ, ನನಗೆ ಕದಾ ತೆಗೆಯೊ (ಪಾಶದ. ೯೫). ೩. ಒಂದು ಹೆಸರು ; ಒಬ್ಬನ ಹೆಸರು. [ಅಪ್ಪ + –ಜಿ. / ತಮಿ. ಅಪ್ಪಚ್ಚ = ತಂದೆ]

ಅಪ್ಪಾರ (ಗು). – ಅಪಾರ : ಅಪ್ಪಾರ ಜನಕ್ಕೆ ಬೆಳಕು ಮಾಡಿದ ಚರಣಮುಪ್ಪು ಇಪ್ಪದ ಜೀವನ ಸಾಧನಗಳ ದರ್ಪಣದಂತೆ ತೋರಿ ಕೊಡುವುದೀ ಚರಣ (ಏಸ್ತೂಸು. ೬೯–೪) ; ಇಪ್ಪದು ಈ ಪರಿ ತಪ್ಪದೆ ಒಂದೊಂದು ಅಪ್ಪಾರಯೋಜನೆ ಇಪ್ಪವು ಸಾವಿರ (ಮೇಘ್ನದೀ. ೧೩೫) ; ಅಪ್ಪಾರ ಕವಿ ಸೇನೆಯಡಿಗಡಿಗೆ ಪೊಗಳುತೆ (ವಂಕಾಂಗಾ. ೪–೯–೧೬) ; ಅಪ್ಪಾರ ಹಂದಿಗಳು ಬಂದಿವೆಯೆಂದು ಅಂಡಿಹಳಗೆಲ್ಲಾ ಗುಳ್ಳೆದ್ದಿಸುವರು (ಹುಟ್ಟಿಹ. ೩೪). [< ಸಂ. ಅಪಾರ]

ಅಪ್ಪಾಲೆತಿಪ್ಪಾಲೆ, ಅಪ್ಪಾಳೆತಿಪ್ಪಾಳೆ (ನಾ). (ಚಿಕ್ಕ ಮಕ್ಕಳು) ನಿಂತಿಡೆಯಲ್ಲಿ ಸುತ್ತಲೂ ತಿರುಗುವ ಒಂದು ಆಟ ; ಸುತ್ತಲೂ ಗಿರ್ರನೆ ತಿರುಗುವುದು : ಅಪ್ಪಾಲೆ ತಿಪ್ಪಾಲೆ ತಿರುಗಿ ಬಿದ್ದವನೊಬ್ಬಿ ಸ್ವಸ್ಥಲೋಕದ ತಿಥಿಯ ಮಂಡಿತಾತನೊಬ್ಬ ತಪ್ಪುಸರಿಗಳ ತೂಕವಳೆಯೆ ಕುಳಿತವನೊಬ್ಬ ಪೆಪ್ಪನಾರ್ ಮೂವರಲಿ (ಮಂ ಳಳ. ೩೦೩) ; ಅದೇನೋ ಅಪ್ಪಾಲೆ ತಿಪ್ಪಾಲೆ ಎಂದಹಾಗಿತ್ತು (ಕಬ್ಲಿಗ. ೧೩). **ಅಪ್ಪಾಲೆ ತಿಪ್ಪಾಲೆ** : ಈ ಪಂಗಡದ ನಕ್ಷತ್ರಗಳು, ಹೆಣ್ಣು ಮಕ್ಕಳು ಅಪ್ಪಾಲೆ ತಿಪ್ಪಾಲೆ ಆಟವಾಡುವಂತೆ ತಿರುಗುತ್ತ ಇರುತ್ತವೆ (ಆಕಾಶ. ೬೧).

ಅಪ್ಪಾಲೆ ತಿಪ್ಪಾಲೆ ಆದಿಸು = ಮಕ್ಕಳನ್ನು ತೋಳು ಹಿಡಿದು ವಿನೋದಕ್ಕಾಗಿ ಸುತ್ತಲೂ ಗಿರ್ರನೆ ತಿರುಗಿಸು : ಚಕ್ರವರ್ತಿಯನ್ನೇ ಅಪ್ಪಾಲೆ ತಿಪ್ಪಾಲೆ ಆಡಿಸುವವರು ನಿಮಗೆ ಮಾತು ಆಡುವುದಕ್ಕೇನು (ಮಾಮಪ್ಪ. ೧೦) [ಅಪ್ಪಾಲೆ + ತಿಪ್ಪಾಲೆ]

ಅಪ್ಪಾಲೆತಿಪ್ಪಾಳೆ 'ಅಪ್ಪಾಲೆತಿಪ್ಪಾಲೆ' ನೋ.

ಅಪ್ಪಿ ಅಪ್ಪು೩ (ನಾ). ಪ್ರೀತ್ಯಾದರಗಳಿಂದ ಹುಡುಗರನ್ನು ಸಂಬೋಧಿಸುವಾಗ ಬಳಸುವ ಮಾತು. (೬). ಉದಾ— ಬಾರಪ್ಪಿ, ಹೋಗಪ್ಪಿ. **ಅಪ್ಪು೩** (೪). ಉದಾ— ಬಾರಪ್ಪು, ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳಪ್ಪು ಏನು ಬಂದೆ ಅಪ್ಪು. [< ಅಪ್ಪಿ]

ಅಪ್ಪಿಕೊಳುಹ (ನಾ). ಆಲಿಂಗಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು ; ತಬ್ಬಿಕೊಳ್ಳುವುದು; ಆಲಿಂಗನ : "ಅಲಿಂಗನಂ ಉಖಗೂಹನಂ . . . ಈ ೭ ಅಪ್ಪಿಕೊಳುಹ" (ಪಲಾಯು. ೯೩–೪೫). [ಅಪ್ಪು + ಕೊಳ್$_1$ + –ಹ (< –ಪ)]

ಅಪ್ಪಿಗೆ 'ಅಪ್ಪುಗೆ' ನೋ.

ಅಪ್ಪಿತಪ್ಪಿ (ಅ). ಆಕಸ್ಮಿಕವಾಗಿ ; ನೇರವಾದ ಉದ್ದೇಶವಿಲ್ಲದೆ ; ಪೂರ್ವಸಾಂಚನೆಯಿಲ್ಲದೆ : ಯಾವಾಗಲಾದರೂ ಅಪ್ಪತಪ್ಪಿ ನನ್ನ ಗೋರಿಯೆಡೆಗೆ ಬಂದರೆ ಒಂದರಿಯಾ ಪುಷ್ಪಗಳನ್ನು ಹಾಕಲು ಮರೆಯಬೇಡಿ (ಭೂಪಾಠಾಣಿ. ೧೯೮) ; ಅಪ್ಪತಪ್ಪಿ ಅನ್ನವಾಗಲಿ ನೀರಾಗಲಿ ಶ್ವಾಸರಂಧ್ರದೊಳಗೆ ಸೇರಿದರೆ ಕೆಮ್ಮು ಬಂದು ಅದನ್ನು ಹೊರಗೆ ಹಾಕುತ್ತದೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೬–೩೧೨) ; ಅವರು ಎಂದೂ ದಂಭ ಮಾನ ಅಹಂಕಾರಗಳಿಗೆ ಒಳಗಾಗದೆ ಅಪ್ಪತಪ್ಪಿಯೂ ಕುಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ಹೆಜ್ಜೆಯನ್ನು ಇಡರು (ತುಳು. ೨೪೪). [ಅಪ್ಪು ? + ತಪ್ಪು]

ಅಪ್ಪಿತ್ತ (ನಾ). ಬೆಂಕಿ ; ಅಗ್ನಿ. [ಸಂ.]

ಅಪ್ಪಿಮಯ್ಯ (ನಾ). ಒಬ್ಬನ ಹೆಸರು : ದೇವರ ದೀಗುಲವ ಅಳವಂ ಸೋದಿಸಿ ಸೊತೆಯನಿಕ್ಕಿಸಲ್ ಅಪ್ಪಿಮಯ್ಯನಪ್ಪ ರಾಜೇಂದ್ರಚೋಳ ಬ್ರಹ್ಮಮಾರಾಯರ್ (ಎಳ. X, ಚಿಂತಾಮ. ೩೦–೧೧ ; 1047).

[ಅಪ್ಪಿಮ್ಮ + ಅಯ್ಯ]

ಅಪ್ಪಿಮಿಡಿ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮಾವಿನ ಮಿಡಿ : ಗೌಡರೇ ನಿಮ್ಮ ಸೀಮೆಯಲ್ಲಿ ಒಳ್ಳೆಯ ಅಪ್ಪಿಮಿಡಿ ಸಿಗುತ್ತದೆ. ನಮ್ಮ ಊರಿನ ದರಪ್ಪ ಮಾವಿನ ಮಿಡಿಗೆ ಜನ್ಮಕ್ಕೂ ಈ ರುಚಿ ಬರಲಾರದು (ಸ್ವ ಸ್ವ ಹೊ. ೪೫). [ಅಪ್ಪಿಂ + ಮಿಡಿ$_3$]

ಅಪ್ಪಿಯಸೆಟ್ಟಿ (ನಾ). ಒಬ್ಬನ ಹೆಸರು : ಅಪ್ಪಿಯಸೆಟ್ಟಿಯ ಮಳಿಗೆಗಳ ವಮನಸಿ ಪಲೆಗಡೀರ ನೊಂಬಲ ರಾಜ್ಯದೊಳ್ ತುಲುನಿಗೆ ಕಾದಿಸಕ್ಕ (ಎಳ. X, ಗೋಂಬ. ೪೫–೨; 920). [ಅಪ್ಪಿಯ್ಯಂ (< ಅಪ್ಪಯ್ಯ) + ಸೆಟ್ಟಿ]

ಅಪ್ಪಿಸು (ಕ್ರಿ). ಅಪ್ಪುವಂತೆ ಮಾಡು ; ತಬ್ಬಿಕೊಳ್ಳುವಂತೆ ಮಾಡು : ಪರವಧು ದುರ್ವ್ಯಸನಂ ನಿನಗೊಂದಮರ್ದಪ್ಪಿಸುವರ್ ಕೆಂಪಿಸೆಯೆ ಕಾಯ್ದು ಯಃಪುತ್ರಿಕೆಯಂ (ಅದಿಪು. ೫–೮೬) ; ಅಪ್ಪಿಸುವರ್ ಪರತಪ್ಪ ಲೋಹ ಮಯ ಸುಂದರಿಯಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೭–೯೮) ; ನಲಿದು ನೆರೆಯುಂ ಅಡು ಗಾಯ್ದು ಲೋಹ ಪುತ್ರಿಕೆಯನಾಗ್ರಹದಿನಪ್ಪಿಸುವರ್ (ವರ್ಧಪು. ೧೧–೬೩).

[ಅಪ್ಪು + –ಇಸು]

ಅಪ್ಪು೧ (ಕ್ರಿ). ೧. ಆಲಿಂಗಿಸು ; ತಬ್ಬಿಕೊಳ್ಳು ; ತಕ್ಕೈಸು : "ಅಪ್ಪು – ಆಲಿಂಗನೇ, ಉದಕೇಚ" (ಕವಥ) ; ಕಾಯ್ದು ಕರ್ಬೊನ್ನ ಪ್ರತಿಮೆಗಳ ನಪ್ಪಲೆಬೇಱಮೆಂದು ತಳಾಜಂಗೆ ಬೆಸಕೇಳ್ದಿಷ್ಟಿಡೆ (ವಡ್ಡಾರ. ೫೧–೬೩) ; ಮೇಲೆ ಪಾಯ್ದವಳಸಟ್ಟದನಾ ವಿಭು ತನ್ನ ಶಾಖಮಂ ಬಗೆಯದೆ ಮಿಟ್ಟು ದೇವತೆಯನಪ್ಪಲೆಳಸುರ್ಕೆಯನಪ್ಪುವಂತೆವೋಲ್ (ಪಂಪಭಾ. ೨–೧೮) ; ಒಡಲನಪ್ಪಿದ ಮಡದಿಯೇ ಬಿಡದೆಡರಿ ಹದ್ದಿದ ಲತೆಯೆನಲ್ಕ (ಪ್ರಭುಲಿ. ೩–೧೪) ; ಓ ಳುಳಿಯ ನೆವದೊಳಪ್ಪಿದರೆಂಬ ನಾಣ್ಣುದಿಯನಳಿಸದಯಿ ತೋಱುವಂತೆ (ಚಿಬು. ೩೭–೭೬). ೨. ಸಂಭವಿಸು ; ಒದಗು : ಮಹಾದೇವನ್ಗುಸಿಪುಲ್ಲವನ್ಮರ್ದಿಸಿ ಕಳು ಪೆದ್ದರ್ ಪಂ ಮಹಾತನ್ಮರಣಮಪ್ಪೆನ್ನಗಾ (ಎಳ. II, ಅಂ–೨ : 700). ೩. ಆಂಗೀಕರಿಸು ; ಧರಿಸು ; ಹೊಂದು : ಮಾದೆಗವರಿಜನಪ್ಪಿದನು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೧೯–೧೩).

ಅಪ್ಪಿಕೊಳ್ = ಆಲಿಂಗಿಸಿಕೊಳ್ಳು ; ತಬ್ಬಿಕೊಳ್ಳು : ಕಮಲಾಂತರ್ಗತ ಗಂಧಬಂಧು ನಯವಿಂದ ಬಂದಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳಂತೆ ಗಾಳಿ ಮನಂಗೊಂಡಿರೆ ತೀಡೆ (ಪಂಪಭಾ. ೭–೭೭) ; ಪುಸಿಗೂರ್ವೆಯಿಂದೋಪಲಸಪ್ಪಿಕೊಂಡು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೩–೩೫) ; ಕವಲಂದಳಾಯತಾಂಬಳಸಪ್ಪಿಕೊಂಡನು ಧರ್ಮನಂದನನ (ಭುವ್ಯಾಕ. ೧–೩೩) ; ಎಂದಪ್ಪಿಕೊಂಬೆ ರಂಗಯ್ಯನ ಎಂದಪ್ಪಿಕೊಂಬೆ (ಪುರಂದ. ೨–೬೬–೧). [ದೇ. ॥ ತುಳು. ಅಪ್ಪಿ]

ಅಪ್ಪು೨ (ನಾ). ಆಲಿಂಗನ ; ತಬ್ಬಿಕೊಳ್ಳುವುದು ; ಅಪ್ಪುವುದು ; (ಬಹುವ). ಅಪ್ಪುಗೆಗಳ್ : ಮೆಯ್ಯ ಸಯ್ಯ ಪದವೆಂಕಗಳೀ ಬಿಗಿಯಪ್ಪು ದಪ್ಪುಗಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೫–೨೭) ; ಕೂಟದ ಕೇಡಿಂಗೆ ನಾಡೆ ಸೊಂಪು ಮವದಪ್ಪು ಸಡಿಲದೆ ತನುವಿನಪ್ಪು ಸಡಿಲ್ದು (ನಿರಿಷ. ೩–೧೦೫ ವ) ; ಒಪ್ಪುವ ಪರವಾತಾಜನದಪ್ಪು ಸಡಿಲ್ದೆಡಂ ನಿಲ್ಲಾನನೆಂದಱಿಂಪಂತಪ್ಪು ಸಡಿಲದವೊಲಿರ್ಕ್ಕಂದಪ್ಪಿಸುವರ್ ಈ ಯ್ದು ಕಾಯ್ದುಯಃಪುತ್ರಿಕೆಯಂ (ಪಾರ್ಶ್ವನಾ. ೬–೮೬) ; ಬೇಗು ಚುಂಬನವಪ್ಪು ಸಿತ್ಕೃತವೆಜಳ ಜಾಣ್ಮುದಿ ನೋಟ ಬೇಟವು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೭–೨೬). [< ಅಪ್ಪು$_1$]

ಅಪ್ಪು೩ 'ಅಪ್ಪಿ' ನೋ.

ಅಪ್ಪು೪ (ನಾ). ನೀರು ; ಜಲ ; ಪಂಚಭೂತಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : ಕಾಸಾರದೊಳ್ ಪಂಕಜಂ ಅಪ್ಪಿಂದಂ ತಣ್ಪು ಮಲಯಾದ್ರಿಯಂ ಮಲಯಜಂ (ಭುಪ್ರ. ೧–೧೨೬) ; ಶಾಲಿಯಳಿಸ್ಪಿನ ವಿವರವೆಜ್ತವ ಮರಾಳವ ಕಂಡುಬ್ಬಿ ಲೋಕಂ ಲಾಲಿಸುವವೋಲು (ಬಸವ. ೧–೨೦). [ಸಂ. ಅಪ್]

ಅಪ್ಪು5 'ಅಪು' ನೋ.

ಅಪ್ಪುಕಣ (ನಾ). ನೀರಿನ ಹನಿ; ಜಲಬಿಂದು: ಅಪ್ಪುಕಣದುಭಯಾಕ್ಷಿಗಳ ನಿಮ್ಮಪ್ಪನನುಜನು ಕರೆದು ಬಳಿಕ ಸಮರ್ಪಿಸಿದನೀ ಮಾತನಾಲಂಕಾಧಿನಾಥಂಗೆ (ತೊರರಾ. ೬–೫೩–೮೬).

[ಅಪ್ಪು4 + ಕಣ4]

ಅಪ್ಪುಕಣಿಸು (ಕ್ರಿ). ನೀರನ್ನು ಸುರಿಸು: ಅಲರ್ದ ಮೊಗಂ ಕಿಱಿದಾದುದು ನೆಲಸಿದುದಲಿರ್ದೆಯೊಳಪ್ಪುಕಣಿಸಿರ್ದುವು ಚಾಪಲನಯನ ಕುವಲಯಂ ಸುಯ್ಯೆಲರಾದಂ ಬಿಸಿಯವಾದುವಾ ಸತಿಗಾಗಳ್ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೯೧೯); ಅಪ್ಪುಕಣಿಸಿದುವು ಕಂಪಿನ ಕುಪ್ಪಿಗೆಗಳೆನಲ್ಕೆ ಕರಮೆ ಕಣ್ಗೆಸೆದು ಬೆಳರ್ಪುಪ್ಪಳಮನಾಯ್ದುಕೊಂಡು ಬೆಳಪ್ಪ ಸರೋವರದಿನವನಿಪತಿ ವೊಜಮಟ್ಟಂ (ಲೀಲಾವ. ೮–೮೧). 'ಅಪ್ಪುಗಾಣಿಸು' ಪರಾ.

[ಅಪ್ಪು4 + ಕಾಣ್ + –ಇಸು3]

ಅಪ್ಪುಕೆಯ್1, ಅಪ್ಪುಕೈ, ಅಪ್ಪುಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ೧. ಅಂಗೀಕರಿಸು; ಒಪ್ಪು: "ಅಪ್ಪುಕೆಯ್ – ಅಂಗೀಕರಣೇ" (ಶಮಧಾ); "ಅಪ್ಪುಕೆಯ್ಯೆಂದು ಇಂಬು ಕೆಯ್ಯೆಂದುಂ ಅಂಗೀಕಾರಂ" (ಕಶಸಾ. ೨೫–೫೨೭); "ಅಪ್ಪುಕೆಯ್ದನುಮೆನುತ್ತುಂ . . . ಒಪ್ಪಿದನೆಂಬರ್ಥಂ" (ಕವಿಕಂ. ೨೧೧); ಮುರಾರಿಯ ತಂಗೆಯನಪ್ಪುಕೆಯ್ದು ಚಚ್ಚರಮೊಳಪೊಯ್ದು ನೀಂ ನಿನಗೆ ಮಾಡುವುದು (ಪಂಪಭಾ. ೪–೩೪); ಅಂತು ಬಾಳ ಕೇಳೀ ಲೀಲೆಯುಂ ಪ್ರಜಾಪಾಲನಮನಪ್ಪುಕೆಯೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೫–೨೫ ವ). ೨. ತಾಳು; ಹೊಂದು; ಪಡೆ: ರಜತಾಚಳೇನ್ದ್ರಂ ಹರಹಾಸಾಕಾಶ ಗಂಗಾ ಸುಧಾಕರ ಸತ್ಕೀರ್ತಿಯಪ್ಪುಕೆಯ್ದನಧಿಕಂ ಶ್ರೀ ವೀರನಾರಾಯಣಂ (ಎಇ. XIII, ೩೨೯–೬; 929); ನರಕಾಂತಕನೀಕೆಗಂಡು ತೊಟ್ಟನೆ ನಿಜಲಕ್ಷ್ಮಿಯಂ ಮಱೆದನೆಂಬ ನೆಗಟ್ತೆಯನಪ್ಪುಕೆಯ್ದು (ಪಂಪಭಾ. ೪–೮೫); ಮನ್ಮನವಾಶಂಕೆಯನಪ್ಪುಕೆಯ್ದುಪುದು (ಕಾದಂಉ. ೪೭೭); ಜಾನಕಿ ನೋಡ ನಿನ್ನ ನಗೆಗಣ್ ಪರಿತುಷ್ಟಿಯನಪ್ಪುಕೆಯ್ಯೆ (ಪಂರಾಮಾ. ೯–೧೭೪); ಅವನಿ ದೇವನ ವೇಷಮನಪ್ಪುಕೆಯ್ದು (ನೇಮಿಪು. ೧೦–೧೨೨). ೩. ಉಂಟು ಮಾಡು; ಒದಗಿಸು: ಸುಪುಣ್ಯಕಾಮಿನಿಯ ಮಾಟ್ಕೆಯಿನ್ನೆದೆ ವಿದಗ್ಧಕೋಟಗಾನಂದಮಪ್ಪುಕೆಯ್ಯದೆನೆ ಪೇಟ್ ಕೃತಿ ಸತ್ಕೃತಿಯೇ (ನೇಮಿಪು. ೧–೨೪). **ಅಪ್ಪುಕೈ**: ೨. ಉಜ್ವಲತೆಯನಪ್ಪುಕೈದುದು ವಿಯೋಗಿಗಳಂಗದೊಳಂಗಜಾನಲಂ (ರಾಜಶೇ.೮–೯೪). **ಅಪ್ಪುಗೆಯ್1**: ೧. ನಾಗವರ್ಮನಿಂತಪ್ಪುಗೆಯ್ದನದಱ ವಿವರಮೆಂತೆಂದೊಡೆ (ರಸರ. ೧–೧ ವ); ತಾನೆಂದುದನಪ್ಪುಗೆಯ್ಯದೆ ನುಡಿದ ನರೇಂದ್ರನಂದನಂಗೆ (ರಾಜಶೇ. ೧೩–೨೦ ವ). [ಅಪ್ಪು ? + ಕೆಯ್1]

ಅಪ್ಪುಕೆಯ್2 (ಕ್ರಿ). ಆಲಿಂಗಿಸು; ತಬ್ಬು: ಸೊನೆ ಸುರಿವನ್ನೆಗಂ ಪಱಿದು ನೋಯಿಸಿ ಕಾಡಿದೆವಿನ್ನದೊಂದುಮಂ ನೆನೆಯದೆ ನೀನುಮಾಮುಮೊಡನಿರ್ದಿರವಂ ನೆನೆ ಬಾಳ ಚೂತಮೇ ಎಂದು ಮಾಕಂದ ಮಹೀರುಹಮನಪ್ಪುಕೆಯ್ದು (ಆದಿಪು.೧೧–೧೩೨ ವ); ಲಿಂಗಮನಪ್ಪುಕೆಯ್ದು ಪಿಂಗದೆ ನಿಲೆ ನೀರನೋಡಿ ಪುಗೆ ಪೆಣ್ಣುಡೆಯುಟ್ಟರೆ ಪುತ್ತನೇಱೆ ಕೊಲ್ಲದ ತುಱಿಲಾಳ್ತನಕ್ಕೆ ಸಮನಾವನೊ ಸಾಹಸಭೀಮಭೂಪನೊಳ್ (ಗದಾಯು. ೧–೨೨); ಇಂತು ತನುಮನಮಪ್ಪುಕೆಯ್ವ ದಿವ್ಯಸುಂದರ ವಿಗ್ರಹಂ ಕುಮಾರನೆನಗಪ್ಪನೆಂದಿಗೋ ಸಖಿ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೯–೬). [ಅಪ್ಪು2 + ಕೆಯ್1]

ಅಪ್ಪುಕೈ 'ಅಪ್ಪುಕೆಯ್1' ನೋ

ಅಪ್ಪುಗಾಣಿಸು (ಕ್ರಿ). ಅಭಿಷೇಕಮಾಡು: ಎಪ್ಪತ್ತೆರಡು ಬಸದಿಯೊಳಗೈನೂಱು ಮಾಱುಪ್ಪರದರ್ಹಬಿಂಬಗಳಾ ಅಪ್ಪುಗಾಣಿಸಿ ರಜತಾದ್ರಿಯೊಳಗೆ ಪೂಜೆಯೊಪ್ಪದೋಱುವಗಿದು ಘನವೆ (ಭರಚ. ೧೬–೧೨೦).

[ಅಪ್ಪು4 + ಕಾಣಿಸು]

ಅಪ್ಪುಗೆ1, ಅಪ್ಪಿಗೆ (ನಾ). ಆಲಿಂಗನ; ತಬ್ಬಿಕೊಳ್ಳುವುದು: "ಪರಿಷ್ವಂಗಮಾಲಿಂಗನಮದಪ್ಪುಗೆ" (ಮಂಗರಾ. ೯೭–೧೬); ಅಲಸದ ನೋಟದಿಂ ಸಡಿಲದಪ್ಪುಗೆಯಿಂ (ದಶಕು. ೧೧–೭೫); ಹೃದಯ ರಾಮಧ್ಯಾನ ನಾಲಗೆದುದಿ ನಿಜೇಶಸ್ಮರಣೆ ಕಂಗಳ ಹೊದಿಸಿದೆವೆಯಪ್ಪುಗೆಗಳಪ್ಪುಗೆ ರಾಘವೇಶ್ವರನ (ತೊರರಾ. ೫–೩–೪೦). **ಅಪ್ಪಿಗೆ**: ತ್ರಿಪುರ ಮುರಿದವನಪ್ಪಿಗೆಗೆ ಮುಳ್ಳಿಡುವ ಮುಮ್ಮುರಿ ಕೊರಳಿದೆ (ಮುಕ್ತಕಂ. ೧೮–೫).

[ಅಪ್ಪು2 + –ಗೆ]

ಅಪ್ಪುಗೆ2 (ನಾ). ಒಪ್ಪಿಗೆ; ಸಮ್ಮತಿ: ಒಪ್ಪದಿಂ ನಿಂದೊಣಗಿ ತೋರು ತಿರಲಂತವಂ ಬೇರ್ಪಡೆಯದೆ ಲಸದ್ರತ್ನನಿವಹಮೆಂದಪ್ಪುಗೆಯ ನುಡಿಗಳಂ ನುಡಿವುತಿಹರಕಟಕಟ ಪೇಳಲೇನದ್ಭುತವನು (ಘೋರಾಸು. ೭೫–೩೩).

[< ಒಪ್ಪಿಗೆ ?]

ಅಪ್ಪುಗೆಯ್ 'ಅಪ್ಪುಕೆಯ್1' ನೋ

ಅಪ್ಪುಗೆವಿಡಿ (ಕ್ರಿ). ಆಶ್ರಯಿಸು (?): ಅರ್ಪಿತಾನರ್ಪಿತಗಳಪ್ಪ ಭೇದವು ದೇಹದಪ್ಪುಗೆವಿಡಿದು ಗ್ರಹಿಸುವಿಂದ್ರಿಯ ಮುಖದರ್ಪಗಳ ಕೆಡಿಸಿ ಶಿವಗರ್ಪಿತವಧಾನವಾಗಿಪ್ಪ ಮುಖವುಳ್ಳಡದು ಸಹಭೋಜನ (ಶಿವಗೀ. ೬೨–೨೯೬). [ಅಪ್ಪುಗೆ1 + ಪಿಡಿ1]

ಅಪ್ಪುಗೈ (ನಾ). ತಬ್ಬಿಕೊಳ್ಳುವ ಕೈ; ಆಲಿಂಗಿಸುವ ಕೈ: ಕೃಷ್ಣಕೊಳಲ ನುಡಿಸುತ್ತಿದ್ದ ಒಬ್ಬ ಗೋಪಿಕೆ ಅವನ ಭುಜದ ಮೇಲೆ ಅಪ್ಪುಗೈ ಹಾಕಿದ್ದಳು (ವೈನಿ. ೩೦೩).

ಅಪ್ಪುಗೈ ಹಚ್ಚಿಕೂಡು = ನಿರಾಶೆಯಿಂದ ಕೈಕಟ್ಟಿಕೊಂಡು ಕುಳಿತುಕೊ (ಉಕ). ಅಪ್ಪುಗೈ ಹಚ್ಚು=ಕೈಕಟ್ಟು: ಚಳಿಗೆ ಅಪ್ಪುಗೈ ಹಚ್ಚಿಕೊಂಡು ಶಾಲೆಗೆ ಹೊರಟೆ (ವೈನಿ. ೬೭). ಅಪ್ಪುಗೈ ಹಾಕು = ಸ್ವಸ್ತಿಕದ ಆಕಾರದಲ್ಲಿ ಕೈಗಳನ್ನು ಕಟ್ಟಿಕೊ, —ಕೈ ಕಟ್ಟಿಕೊಳ್ಳು: ದಾಸಪ್ಪನು ಅಪ್ಪುಗೈಹಾಕಿಕೊಂಡು ಬೃಂದಾವನದ ಬಳಿಯಲ್ಲಿ ಕುಳಿತನು (ಕಭವಿ. II, ೪). 'ಅಪ್ಪುಗೈದೋಟಿ', 'ಅಪ್ಪುಗೈಮೋಡಿ' ಪರಾ.

[ಅಪ್ಪು1 + ಕೈ (< ಕೆಯ್2]

ಅಪ್ಪುಗೈದೋಟಿ (ನಾ). ಒಬ್ಬರನ್ನೊಬ್ಬರು ತೋಳುಗಳಿಂದ ಹಿಡಿದುಕೊಂಡು ಮಾಡುವ ಜಗಳ; ದ್ವಂದ್ವಯುದ್ಧ: ನೆತ್ತರದ ಓಕುಳಿಯೆ, ಅಪ್ಪುಗೈದೋಟಿಯೇ ಆಹ ಸ್ವರ್ಗವೇ ಎಂದೆ ನರಕ ತೆರೆಯೇ (ಹಾಡುಪಾ. ೨–೭). [ಅಪ್ಪುಗೈ + ತೋಟಿ1]

ಅಪ್ಪುಗೈಮೋಡಿ (ನಾ). ತಬ್ಬಿಕೊಂಡಿರುವ ಸ್ಥಿತಿ,—ರೀತಿ; ಸ್ವಸ್ತಿಕಾಕೃತಿಯಲ್ಲಿ ಜೋಡಿಸಿದ ಕೈಯ ಬೆಡಗು: ತೋಳಿಂದ ತೋಳ್ವಿಡಿದಪ್ಪುಗೈಮೋಡಿಯೊಳಾ ಲೋಕಮುಖವಡ್ಡವಿಕ್ಕಿ ಕಾಳಗಕನುವಾಗಿ ನಿಂದನ ಕಂಡನು (ಭರಚ. ೫೧–೫೬). [ಅಪ್ಪುಗೈ + ಮೋಡಿ]

ಅಪ್ಪುದು 'ಆಗು1' ನೋ.

ಅಪ್ಪುನಿಧಿ (ನಾ). ಸಮುದ್ರ; ಕಡಲು: ನಿನ್ನ ಅಮೃತ ಮಹಿಮೆಗಳ ಅಪ್ಪುನಿಧಿಯಲ್ಲಿ ಪುಟ್ಟಿದವಳಱಿಯಳು (ಪುರಂದ. ೫–೫–೧೬).

[ಅಪ್ಪು4 + ನಿಧಿ]

ಅಪ್ಪುಮನ (ನಾ). ಸಮ್ಮತಿಗೊಂಡ ಮನಸ್ಸು; ಒಪ್ಪಿಕೊಂಡ ಮನಸ್ಸು: ಒಪ್ಪವಿಡುತಾನಂದಿಸುತ ನಲಿವಪ್ಪುಮನವಾಕಾಂಕ್ಷೆಯಿಂದೆನ್ನಪ್ಪನೆನ್ನೊಡನನುದಿನಂ ಕೂಡಿಪ್ಪನಿಂದೀಗ (ಬಸಪು. ೪೭–೪೨).

[ಅಪ್ಪು ? + ಮನ]

ಅಪ್ಪುರ (ನಾ). ಆಪುರ (?): ಸಮಸ್ತ ಪ್ರಜಯುಂ ಕೂಡಿ ಸಾಗರೇಶ್ವರದೇವರ್ಗ್ಗೆ ಸೋಮೇಶ್ವರದೇವರ್ಗ್ಗಂ ಅಪ್ಪುರದ ಹನ ನ್ನದೆ ೧೦೦೦ ಯಿರ ಹೊರಗಿಗ ಹ ೮೧ ದುಗ್ಗಿ ಧಾರಾಪೂರ್ವ್ವಕಂ ಮಾಡಿ (ತೆಲಂಶಾ. ೨–೧೯; ೧೧೪೭ ?). [ಅದು + ಪುರ]

ಅಪ್ಪುರಿತ (ಗು). ಅತ್ತಿತ್ತ ಚಲಿಸದ: ಒಳಪುಗೆ ಪಶ್ಚಿಮಾಂಗಮಗಲ ಕ್ಕೊಳಗಾಗಿರೆ ಪೂರ್ವದಂಘ್ರಿಗಳ್ ಬಳಸಿರೆ ಹಸ್ತಮುಜ್ಜಲರದಂಗಳೊಳೀ ಕ್ಷಣಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ನಿಶ್ಚಲಮಿರೆ ಚಿತ್ತಮಪ್ಪುರಿತಮಾಗಿರೆ ಕರ್ಣಯುಗಲಂ ಬೆಡಂಗಿನಿಂದಿಟ್ಟುದು ಕುಂಭ ಕೂಟ ನಿಹಿತಾಂಕುಶಮಾ ದಿವಿಜೇಂದ್ರ ಸಿಂಧುರಂ (ಮಹಾನೇ. ೮-೮೯). [< ಸಂ. ಅಸ್ಫುರಿತ ?]

ಅಪ್ಪೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಭಕ್ಷ್ಯ, —ತಿನಿಸು: ಗರುವಿಕೆಯ ಸೇವ ಗೆಯ ಕರಮೆಸೆವ ಸಜ್ಜಿಗೆಯ ತೆಳ್ಪಿನಪ್ಪೆಗಳ ದೊರೆವೆತ್ತ ಹೂರಣದ ಜೊಲ್ಲಿ ಕೆಯ ಕಂಪುಗಳ (ಲಿಂಗಪು. ೭-೪೬); ಹಪ್ಪಳಂ ಚಿಲಪಾಲು ಚಿಲ್ಲುಂಡೆ ಗಡುಬುಮಂ ಅಪ್ಪೆಯ ಸಣ್ಣ ಸೇವಗೆ ಸುಖಿಯನುಂಡೆಯಂ (ಲಿಂಗಪು. ೩೫-೨೭). [< ಅಪ್ಪ ?]

ಅಪ್ಪೆಯಸೊಪ್ಪು, ಅಪ್ಪೆಸೊಪ್ಪು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗಿಡದ ಸೊಪ್ಪು; ಸುಗಂಧಯುಕ್ತವಾದ ಎಲೆಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗಿಡ: ದೇವಗಂಧಾ – ಅಪ್ಪೆಯಸೊಪ್ಪು (ಓಷಧಿ. ೭೯). **ಅಪ್ಪೆ ಸೊಪ್ಪು**: ಆರಾಮಃ – ಅಪ್ಪೆಸೊಪ್ಪು (ಓಷಧಿ. ೧೧). [ಅಪ್ಪೆ + ಸೊಪ್ಪು]

ಅಪ್ಪೆಸೊಪ್ಪು 'ಅಪ್ಪೆಯಸೊಪ್ಪು' ನೋ.

ಅಪ್ಪೈಸು 'ಅಪ್ಪಯಿಸು' ನೋ.

ಅಪ್ಪೊಗಾಲ್ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ತೊಱೆ ಬಡಗರೆನಾಡು ವಿಷಯ ಅಪ್ಪೊಗಾಲ್ನಾಮಗ್ರಾಮ ಸರ್ವ್ವಬಾದು ಪರಿಹಾರಮೊಟ್ಕಱ್ತು ಗೊಟ್ಟಂ (ಎಕ. III, ನಂಜನ. ೧೨೨-೧೬; 266 ?). [?]

ಅಪ್ರಕಟ (ಗು). ೧. ಪ್ರಕಟವಿಲ್ಲದ; ಇನ್ನೂ ಪ್ರಕಟವಾಗದಿರುವ. (ನಾ). ೨. ಗುಟ್ಟು; ರಹಸ್ಯ. [ಸಂ.]

ಅಪ್ರಕಟಂ (ಅ). ಗುಟ್ಟಾಗಿ: ಮಹಾಸ್ವಾಪದಪ್ರಕರಾಮಾತ್ಯರೊಳಂ ಗಜಾ ಧಿಪರೊಳಂ ನಂಟರ್ತನಂಗೊಂಡನಪ್ರಕಟಂ (ಪಂಚತಂ. ೯೭-೬). [ಸಂ.]

ಅಪ್ರಕಟಿತ (ಗು). = ಅಪ್ರಕಟ ೧: ಆತನು ಬರೆದ ಅನೇಕ ಕೃತಿಗಳು ಇನ್ನೂ ಅಪ್ರಕಟಿತವಾಗಿಯೇ ಉಳಿದಿವೆ (ರೂಢಿ). [ಸಂ.]

ಅಪ್ರಕಾಂಡ (ಗು). ೧. ಬುಡವಿಲ್ಲದ; ತಾಳಿಲ್ಲದ. ೨. ಆಧಾರವಿಲ್ಲದ. (ನಾ). ೩. ದಪ್ಪವಾದ ಬುಡವಿಲ್ಲದ ಪೊದರು; ಗುಲ್ಮ; ಪೊದೆ. [ಸಂ.]

ಅಪ್ರಕಾಶ (ನಾ). ೧. ಪ್ರಕಾಶವಿಲ್ಲದಿರುವುದು ಹೊಳಪಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ೨. ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ತಿಳಿಯದುದು; ಗುಟ್ಟು; ಗೂಢ; ರಹಸ್ಯ. ೩. ಪ್ರಕಾಶಕ್ಕೆ ತರದಿರುವುದು. [ಸಂ.]

ಅಪ್ರಕಾಶಿತ (ಗು). ಪ್ರಕಾಶಕ್ಕೆ ಬರದಿರುವ; ಪ್ರಕಟವಾಗದ; ಹೊರಬರದ. [ಸಂ.]

ಅಪ್ರಕೃತ (ಗು). ೧. ದಿಟ್ಟತನವಿಲ್ಲದ; ನಾಚಿಕೆಯುಳ್ಳ. ೨. ಪ್ರಕೃತ ವಲ್ಲದ; ಅಗತ್ಯವಿಲ್ಲದ: ಈ ವಿಷಯದ ಪ್ರಸ್ತಾಪ ಇಲ್ಲಿ ಅಪ್ರಕೃತ (ರೂಢಿ). [ಸಂ.]

ಅಪ್ರಗಲ್ಭ (ಗು). ಪ್ರೌಢನಲ್ಲದ; ಜಾಣತನವಿಲ್ಲದ. [ಸಂ.]

ಅಪ್ರಗಲ್ಭತೆ (ನಾ). ಜಾಣತನವಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ಪ್ರೌಢಿಮೆಯಿಲ್ಲ ದಿರುವುದು: ಕುತ್ಸಿತತ್ವಮುಮುದ್ವೇಗಮುಮಪ್ರಗಲ್ಭತೆಯುಂ ... ಸವನಿಕುಂ ಸಂಸಾರಿಗವ್ಯಾಕುಲಂ (ಸುಕುಮಾ. ೫-೩೫). [ಸಂ. ಅಪ್ರಗಲ್ಭತಾ]

ಅಪ್ರಗಲ್ಭವಚನ (ನಾ). ಜಾಣತನವಿಲ್ಲದ ಮಾತು; ಪ್ರೌಢಿಮೆ ಯಿಲ್ಲದ ನುಡಿ: ನರರೊಳಮಪ್ರಗಲ್ಭವಚನ ಪ್ರವೃತ್ತಿ ನೆಗಟ್ಗುಂ ಸಹಜಂ (ಕವಿರಾ. ೧-೭). [ಅಪ್ರಗಲ್ಭ + ವಚನ]

ಅಪ್ರಗಲ್ಭೆ (ನಾ). ಪ್ರೌಢೆಯಲ್ಲದವಳು. [ಸಂ. ಅಪ್ರಗಲ್ಭಾ]

ಅಪ್ರಗುಣ (ಗು). ಕಳವಳಗೊಂಡ; ಭ್ರಮೆಹೊಂದಿದ. [ಸಂ.]

ಅಪ್ರಚಿಂತ್ಯ (ಗು). ಚಿಂತಿಸಲಾಗದ; ಊಹಿಸಲು ಶಕ್ಯವಿಲ್ಲದ: ಅಪ್ರ ಚಿಂತ್ಯಂ ... ಅನಂತಮೆನಲೊಪ್ಪುವುದು ಶಿವತತ್ತ್ವ (ಬಸಪು. ೩೯-೯). [ಸಂ.]

ಅಪ್ರಚುರ (ಗು). ಪ್ರಚುರವಲ್ಲದ; ಪ್ರಸಿದ್ಧವಲ್ಲದ; ಬಳಕೆಯಿಲ್ಲದ. [ಸಂ.]

ಅಪ್ರಣಾಶ (ಗು). ನಾಶವಿಲ್ಲದಿರುವ; ನಷ್ಟವಾಗದಿರುವ: ಉಪಾ ಧ್ಯಾಯರಜೇಯರೀಗೆಮಗೆ ಮುಕ್ತಿನಿವೇಶಮನಪ್ರಣಾಶಮಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧-೪). [ಸಂ.]

ಅಪ್ರತರ್ಕ್ಯ (ಗು). ೧. ಊಹಿಸಿ ತಿಳಿಯಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲದ; ಚರ್ಚಿಸ ಲಾಗದ; ತರ್ಕಕ್ಕೆ ಮೀರಿದ: ವಾಗ್ವಿಭವಮದಪ್ರತರ್ಕ್ಯಮೆನೆ ಸಂದೆಸ ಕಂ ದೆಸೆಯಂತನೆಯ್ದೆ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೪೨೩); ಪಿರಿದಪ್ರತರ್ಕ್ಯನನುಪಮನಪ್ರ ಮೇಯಂ (ಆರಾಚ. ೪-೮). ೨. ತರ್ಕ ಮಾಡಬಾರದ; ಚರ್ಚಿಸ ಬಾರದ. [ಸಂ.]

ಅಪ್ರತಾಪ (ಗು). ಪರಾಕ್ರಮವಿಲ್ಲದ; ಸಾಹಸವಿಲ್ಲದ. [ಸಂ.]

ಅಪ್ರತಿ (ಗು). ಪ್ರತಿಯಿಲ್ಲದ; ಇದಿರಿಲ್ಲದ; ಅಸಮಾನವಾದ: ಅಪ್ರತಿ ಸ್ಥಿರಮತಿಯೊಳಭವಗಣಪ್ರಸಾದಮನೆಯ್ದೆಪೊದಗಿಸಿ (ಬಸಪು. ೫೬-೧೦); ಅಪ್ರತಿ ಪರಾಕ್ರಮಿ ವೃಕೋದರಂ (ಜೈಮಿಭಾ. ೨-೪೦). [ಸಂ.]

ಅಪ್ರತಿಕರ (ಗು). ೧. ನಂಬಿಕೆಗೆ ಅರ್ಹವಾದ. ೨. ಗೋಪ್ಯವಾದ. [ಸಂ.]

ಅಪ್ರತಿಘಾತ (ನಾ). ತಡೆಯಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ಪ್ರತಿಭಟನೆಯಿಲ್ಲದಿರು ವುದು: ಬೆಟ್ಟದೊಳಗೆ ಆಕಾಶದೊಳು ಪೋಪಂತೆ ಪೋಪುದು ಅಪ್ರತಿ ಘಾತಮೆಂಬುದು (ಶ್ರಾವಕಾ. ೯೪-೮). [ಸಂ.]

ಅಪ್ರತಿಘಾತಗಾಮಿನಿ (ನಾ). ೧. ತಡೆಯಿಲ್ಲದೆ ಎಲ್ಲಿಗೆ ಬೇಕಾದರೂ ಹೋಗುವ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವನ್ನು ಕೊಡುವ ಒಂದು ವಿದ್ಯೆ: (ಚಾವುಂಉ. ೨೧೦). ೨. ತಡೆಯಿಲ್ಲದೆ ಎಲ್ಲಿಗೆ ಬೇಕಾದರೂ ಸಂಚರಿಸ ಬಲ್ಲವಳು. [ಅಪ್ರತಿಘಾತ + ಗಾಮಿನಿ]

ಅಪ್ರತಿಬದ್ಧ (ಗು). ತಡೆಯಿಲ್ಲದ; ವಿಘ್ನವಿಲ್ಲದ: ಧರೆ ಶಾಶ್ವತ ಮಲ್ತಷ್ಟಮಧರೆ ಶಾಶ್ವತಮವನಿಚಕ್ರವಿಕ್ರಮಚಕ್ರಂ ದೊರೆಯಲ್ತು ಧರ್ಮಚಕ್ರಂ ದೊರೆಯಕ್ಕುಂ ಭವ್ಯವಿನಮದಪ್ರತಿಬದ್ಧಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೧-೮೮). [ಸಂ.]

ಅಪ್ರತಿಭ (ಗು). ೧. ಸಮಯೋಚಿತವಾದ ಬುದ್ಧಿಯಿಲ್ಲದ; ದಿಕ್ಕು ತೋಚದ: ಮಹಮ್ಮದನ ಈ ಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ಕಂಡು ಖದೀಜಳು ಅಪ್ರತಿಭ ಳಾಗಿ ಅವನಿಗೆ ಶೈತ್ಯೋಪಚಾರ ಮಾಡಲು ಮಹಮ್ಮದನು ಮೂರ್ಛೆಯಿಂ ದೆಚ್ಚತ್ತು (ಪೈಗಂಬ. ೧೬). ೨. ನಾಚಿಕೆಸ್ವಭಾವದ; ಸಂಕೋಚ ಪ್ರಕೃತಿಯ. [ಸಂ.]

ಅಪ್ರತಿಮ (ಗು). ಎಣೆಯಿಲ್ಲದ; ಅಸಮಾನವಾದ: ಅಪ್ರತಿಮಂ ನೃಪೇಂದ್ರನುಪವಾಸವಿಧಾನದಿನಿರ್ದನಲ್ತೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೯-೯೭); ಅಪ್ರತಿಮ ಮಹಿಮಂಗೆ ಪ್ರತಿಯುಂಟೆ (ಬಸವ. ೫೨೭). [ಸಂ.]

ಅಪ್ರತಿಮಲ್ಲ (ಗು). ತನಗೆ ಇದಿರಾಗಿ ನಿಲ್ಲಬಲ್ಲ ಜಟ್ಟಿಯೇ ಇಲ್ಲದ; ತನಗೆ ಎಣೆಯಿಲ್ಲದ: ಅತನನುಜರಘಕುಳವನದಹನರ್ ಪಲರುಮಪ್ಪರ ಪ್ರತಿಮಲ್ಲರ್ (ಆದಿಪು. ೮-೨೮). [ಸಂ.]

ಅಪ್ರತಿಮವೀರ (ನಾ). ೧. ಎಣೆಯಿಲ್ಲದ ಶೌರ್ಯವುಳ್ಳವನು; ಅಸಮಾನ ಪರಾಕ್ರಮಿ. ೨. ಚಿಕ್ಕದೇವರಾಜ ಒಡೆಯರ ಒಂದು ಬಿರುದು: ಶ್ರೀ ಮನ್ಮಹಾರಾಜಾಧಿರಾಜಪರಮೇಶ್ವರ ಪ್ರೌಢಪ್ರತಾಪನ ಪ್ರತಿಮವೀರ ನರಪತಿ ಶ್ರೀಚಿಕದೇವ ಮಹಾರಾಜ (ಅಪ್ರತಿ. ೪-೨೩ ವ). [ಅಪ್ರತಿಮ + ವೀರ]

ಅಪ್ರತಿಮಾನ (ಗು). = ಅಪ್ರತಿಮ: ಬೆಡಗಿನಪ್ರತಿಮಾನರೂಪಂ ಬಿಡದೆ ನಡೆಯುಂಟಾಗಿ (ಬಸಪು. ೮–೧೧). [ಸಂ.]

ಅಪ್ರತಿರಥ (ಗು). ೧. ತನಗೆ ಇದಿರಾಗಿ ನಿಲ್ಲುವ ರಥಿಕನಿಲ್ಲದ. (ನಾ). ೨. ಅಸಮಾನನಾದ ರಥಿಕ: ಖಚರೇಶ್ವರನೆಯ್ದಿದಂ ನಿರಾಕುಳಗತಿ ಲೀಲನಪ್ರತಿರಥಂ ರಥನೂಪುರಚಕ್ರವಾಳಮಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೬–೨೨). [ಅಪ್ರತಿ + ರಥ]

ಅಪ್ರತಿವಾದ (ಗು). ಪ್ರತಿವಾದವಿಲ್ಲದ; ನಿರ್ವಿವಾದವಾದ: ಋತದರ್ಶಿ ತಾಂ ನುಡಿದನಪ್ರತಿವಾದ ವೇದಮಂ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೧೭೦–೫೦೦). [ಸಂ.]

ಅಪ್ರತಿಷ್ಠ (ಗು). ೧. ಸ್ಥಿರವಾಗಿ ಸ್ಥಾಪಿಸಲ್ಪಡದ; ಭದ್ರವಿಲ್ಲದ; ಅಸ್ಥಿರವಾದ; ನೆಲೆಯಿಲ್ಲದ: ಅವಿನೀತನುಂ ಅಪ್ರತಿಷ್ಠನುಂ ಸ್ವಪರಾಂತಸ್ಥವಿದನುಮಲ್ಲದರಸನನಱಿದಿಂಬಱಿಕ್ಕೆ ಸಮೀಪಕ್ಕೆ ಪೋಗಿ ದುರಭಿಮಾನದಿಂ ನುಡಿವುದು ತಕ್ಕುದಲ್ಲ (ಪಂಚತಂ. ೩೨–೧೨). ೨. ಪ್ರಯೋಜನವಿಲ್ಲದ; ಲಾಭವಿಲ್ಲದ. ೩. ಆಧಾರವಿಲ್ಲದ; ಹೊಂದಿಕೆಯಿಲ್ಲದ. ೪. ಪ್ರತಿಷ್ಠೆಯಿಲ್ಲದ. ೫. ಗೌರವವಿಲ್ಲದ. (ನಾ). [ಜೈನ] ಒಂದು ನರಕದ ಹೆಸರು: ಮಹಾತಮಃಪ್ರಭೆಯೊಳ್ ಅಪ್ರತಿಷ್ಠಾಭಿಧಾನೈಕೇಂದ್ರಕ ತತ್ಸಂಬಂಧಿ ಶ್ರೇಢೀಬದ್ಧ ವಿಕಲ್ಪದಿಂ ಐದೇಬಿಲಂಗಳಪ್ಪುವು (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೧೨೦). [ಸಂ.]

ಅಪ್ರತಿಷ್ಠಿತ (ಗು). ೧. ಸ್ಥಿರವಿಲ್ಲದ; ನೆಲೆಯಿಲ್ಲದ; ಅಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ. ೨. ಪ್ರತಿಷ್ಠೆಮಾಡದ; ಅಪವಿತ್ರವಾದ. ೩. ಮೇರೆಯಿಲ್ಲದ; ಅಪಾರವಾದ. ೪. ನೀರಿನಲ್ಲಿ ನೆಲಸಿರುವ: ೧,೪: ಆ ಮಹಾರ್ಣವಂ ... ಅಪ್ರತಿಷ್ಠಿತಮಾಗಿಯುಂ ಲಕ್ಷ್ಮೀಜನ್ಮಭವನಮುಂ ... ಎನಿಸಿದುದು (ಜಗವಿ. ೧–೪೪ ವ). [ಸಂ. (ಅ– + ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತ, ಅಪ್ + ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತ)]

ಅಪ್ರತಿಷ್ಠೆ (ನಾ). ೧. ಭದ್ರವಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ಅಸ್ಥಿರತೆ; ನೆಲೆಯಿಲ್ಲದಿರುವುದು. ೨. ಪ್ರಸಿದ್ಧಿಯಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ಅಪಕೀರ್ತಿ; ಅಗೌರವ. [ಸಂ. ಅಪ್ರತಿಷ್ಠಾ]

ಅಪ್ರತಿಹತ (ಗು). ತಡೆಯಿಲ್ಲದ; ನಿರ್ವಿಘ್ನವಾದ; ಸೋಲಿಲ್ಲದ: ಸತತೋದಯನಪ್ರತಿಹತಗತಿ ತೀವ್ರಂ ತದ್ದಿನಾಧಿನಾಥನುಮಸ್ತಂಗತನಾದಂ (ಕವಿರಾ. ೩–೩೦). [ಸಂ.]

ಅಪ್ರತಿಹಸ್ತ (ಗು). ಸಮಾನವಾದ ಕೈಯಿಲ್ಲದ; ಸಾಟಿಯಿಲ್ಲದ ಕೈಯಿಲ್ಲದ: ಪಿರಿದುಂ ಚಿತ್ರಾನ್ವಿತಮಂಬರಸಂಗತಮುತ್ತರೋತ್ತರಂ ತಾನೆ ನಲುರ್ವ್ವರೆ ತಣಿಯಲ್ಪೊಂಗಱಿವುದು ಚಟ್ಟಯನ ಹಸ್ತವಪ್ರತಿಹಸ್ತಂ (ಎಕ. V ಬೇಲೂರು. ೧೯೩–೮೪; 1160). [ಸಂ. (ಅ– + ಪ್ರತಿಹಸ್ತ)]

ಅಪ್ರತೀತ (ಗು). ೧. ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಅರ್ಥ ತಿಳಿದಿಲ್ಲದ; ಅಪ್ರಚುರವಾದ; ಗೂಢವಾದ: ೨. ಸಮೀಪಿಸಲು ಶಕ್ಯವಿಲ್ಲದ; ತಾಗಲಾಗದ. ೩. ಅವಿರೋಧವಾದ; ತಡೆಯಿಲ್ಲದ. (ನಾ). ೪. [ಕಾವ್ಯಮೀ] ಶಬ್ದದೋಷದಿಂದ ಕೂಡಿದ ಪದ; ಕಾವ್ಯದೋಷಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: "ಅಪ್ರತೀತ – ಕೇವಲ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರವೇ ಬರುವುದು (ಕೈಪಿಡಿ. ೨೨೭); ಅಸಮರ್ಥಮಪ್ರತೀತಂ ವಿಸಂಧಿ ವಿಪರೀತ ಕಲ್ಪನಂ ಕಷ್ಟಂ ನೀರಸಮೆಂದು ದೋಷಮಿವು ಸಮನಿಸುಗುಂ ಪದದೊಳ್ ಪದಾಗಮಜ್ಞರ ಮತದಿಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೪೩೫); ಬಗೆಗೇತಱೊಳಂ ತೋಱದುದದಪ್ರತೀತಂ ಗೂಢಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೪೩೬). [ಸಂ.]

ಅಪ್ರತೀತಿ (ನಾ). ೧. ತಿಳಿಯದಿರುವುದು; ಅಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿರುವುದು. ೨. ಕೆಟ್ಟ ಹೆಸರು; ಅಪಕೀರ್ತಿ (ದಕ. ಕಿ). ೩. ಅಪನಂಬಿಕೆ. 'ಅಪ್ರತೀತಿವಚನ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅಪ್ರತೀತಿವಚನ (ನಾ). [ಕಾವ್ಯಮೀ] ಅರ್ಥ ತಿಳಿಯಲಾಗದ ಶಬ್ದಗಳನ್ನು ಬಳಸುವುದು; ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಅರ್ಥವಾಗದ ಮಾತುಗಳನ್ನು ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಒಂದು ಕಾವ್ಯದೋಷ: ಅಸದರ್ಥಂ ವಿಪರೀತಕಲ್ಪನೆಯಭವ್ಯಂ... ನೀರಸಮಪ್ರೌಢತೆಯಪ್ರತೀತಿವಚನಂ ... ಎಂಬಿವಿನಿತುಂ ದೋಷಂಗಳಷ್ಟಾದಶಂ (ಛಂದೋಂಬು. ೧–೪೬ ಅಡಿಟಿ). [ಅಪ್ರತೀತಿ + ವಚನ]

ಅಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ (ಗು). ೧. ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಲ್ಲದ; ಇಂದ್ರಿಯಗಳಿಗೆ ಗೋಚರವಾಗದ; ಪರೋಕ್ಷವಾದ. ೨. ಅಸ್ಪಷ್ಟವಾದ. [ಸಂ.]

ಅಪ್ರತ್ಯಾಖ್ಯಾನ (ನಾ). [ಜೈನ] ಅಹಿಂಸೆಯೇ ಮುಂತಾದ ಹನ್ನೆರಡು ವ್ರತಗಳ ಆಚರಣೆಯಲ್ಲಿ ಅಡ್ಡಿಯಾಗುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕರ್ಮಾವರಣ; ಇಪ್ಪತ್ತೆಂಟು ಬಗೆಯ ಮೋಹನೀಯ ಕರ್ಮಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಚಾರಿತ್ರಮೋಹದೊಳಂ ಯಥಾಕ್ರಮದಿಂ ಸಮ್ಯಕ್ತ್ವಮಿಥ್ಯಾತ್ವ ... ಅಪ್ರತ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಪ್ರತ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಸಂಜ್ವಲನ... ಕಷಾಯವೇದನೀಯ ಮೆನಿಸಿಯುಮಿರ್ಪತ್ತೆಂಟು ತೆಜನಪ್ಪ ಮೋಹನೀಯಮುಮಂ (ಸುಕುಮಾ. ೩–೩೯ ವ). [ಸಂ.]

ಅಪ್ರತ್ಯೂಹ (ಗು). ತಡೆಯಿಲ್ಲದ; ನಿರ್ವಿಘ್ನವಾದ. 'ಅಪ್ರತ್ಯೂಹ ಮೈತ್ರಿ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅಪ್ರತ್ಯೂಹಮೈತ್ರಿ (ನಾ). ಅಡ್ಡಿ ತಡೆಗಳಿಲ್ಲದ ಸ್ನೇಹ; ಅವಿಚ್ಛಿನ್ನವಾದ ಗೆಳೆತನ: ಆ ಪಾರ್ಥನೊಳಪ್ರತ್ಯೂಹ ಮೈತ್ರಿಯಿಂ ವರ್ತಿಸುವುದು (ಜಗವಿ. ೪–೧೦೮ ವ). [ಸಂ.]

ಅಪ್ರದಕ್ಷಿಣ, ಅಪ್ರದಕ್ಷಿಣೆ (ನಾ). ಬಲದಿಂದ ಎಡಕ್ಕೆ ಸುತ್ತುವುದು. **ಅಪ್ರದಕ್ಷಿಣೆ**: ಇಲಿಯೊಂದು ಬಂದು ಅಪ್ರದಕ್ಷಿಣೆ ಸುತ್ತಿ ಅಂಗಾತ್ತನೆ ಬಿದ್ದು ನಿಶ್ಚೇಷ್ಟಿತವಾದ್ದನ್ನು ಕಂಡು, ಹೇಸಿ, ಬಾಲದಿಂದೆತ್ತಿ ಹದ್ದಿಗೆ ಹಾಕಿ ಬಂದರು (ಸಂಸ್ಕಾರ. ೮೫). [ಸಂ. ಅಪ್ರದಕ್ಷಿಣ]

ಅಪ್ರದಕ್ಷಿಣೆ 'ಅಪ್ರದಕ್ಷಿಣ' ನೋ.

ಅಪ್ರಧಾನ (ಗು). ಪ್ರಧಾನವಲ್ಲದ; ಅಧೀನವಾದ. [ಸಂ.]

ಅಪ್ರಪಂಚ (ಗು). ೧. ವಿಸ್ತಾರವಲ್ಲದ. ೨. ವಿಸ್ತಾರವಿಲ್ಲದ. ೩. ಪ್ರಪಂಚಕ್ಕೆ ಅತೀತವಾದ; ಪ್ರಪಂಚಕ್ಕೆ ಮೀರಿದ: ಅಪ್ರಪಂಚಮಸಾಧ್ಯಮಚಳಿತಮಪ್ರನಾಶಮನಂತವೆನಲೊಪ್ಪುವುದು ಶಿವತತ್ತ್ವ (ಬಸಪು. ೩೯–೯). [ಸಂ.]

ಅಪ್ರಬುದ್ಧ (ಗು). ೧. ಎಚ್ಚತ್ತಿಲ್ಲದ. ೨. ತಿಳಿವಳಿಕೆಯಿಲ್ಲದ: ಇದೇ ಕೆಮ್ಮೊಡನೆ ಯುದ್ಧವನಪೇಕ್ಷಿಸುವೆ ಶಿವ ಶಿವಾ ನೀನಪ್ರಬುದ್ಧನಲ್ಲವೆ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೩–೪). ೩. ಬಲಿಯದ; ವಯಸ್ಸಾಗದ: ಡಾರ್ವಿನ್ ಸಿದ್ಧಾಂತ ಅವನಿಗೆ ಅಪ್ರಬುದ್ಧಮನಸ್ಸಿನ ಕ್ರೀಡಾವಸ್ತುವಿನಂತೆ ತೋರಿತು (ಪುನರು. ೫೨೭). [ಸಂ.]

ಅಪ್ರಬುದ್ಧತೆ (ನಾ). ತಿಳಿವಳಿಕೆಯಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ಮೌಢ್ಯ: ಅವಳಿಂದ ದಶರಥಂಗೆ ಸಂಧಿಸುವೊಲಪ್ರಬುದ್ಧತೆ ಪೂರ್ವವರ ಮತ್ತ್ರಬಂಧಂಗಳಂ ಒಲಿದು ಸವಿನುಡಿಯ ಮೋಹಕಾಮಾಂಧತೆಯ ಕವಿಸಿ (ವೆಂಕಾರಾ. ೨–೩–೨೯). [ಸಂ. ಅಪ್ರಬುದ್ಧತಾ]

ಅಪ್ರಬುದ್ಧಿಕೆ (ನಾ). ತಿಳಿವಳಿಕೆಯಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ಮೌಢ್ಯ: ಜನಕ ಜಾಪತಿ ಜನಪನೆಂದೇ ನೋಡಿ ಮಾಡಿದೆನಪ್ರಬುದ್ಧಿಕೆಯ (ತೊರರಾ. ೬–೨೬–೯). [ಅಪ್ರಬುದ್ಧ + –ಇಕೆ]

ಅಪ್ರಮತ್ತ (ಗು). ೧. (ವಿಷಯ ಸುಖಗಳಲ್ಲಿ ಮಗ್ನನಾಗಿ) ಮೈಮರೆಯದ; ಎಚ್ಚರತಪ್ಪದ: ಬಹುಶ್ರುತ ಪಾರಗನಪ್ರಮತ್ತಂ (ಸುಕುಮಾ. ೪–೫೫). (ನಾ). ೨. [ಜೈನ] ಹದಿನಾಲ್ಕು ಗುಣಸ್ಥಾನಗಳಲ್ಲಿ ಏಳನೆಯದರಿಂದ ಮೇಲಿನವುಗಳಲ್ಲಿರುವ ಆತ್ಮ: "ಮೊದಲಿನ ಕೆಳತರಗತಿಯ ಆರು ಗುಣಸ್ಥಾನಗಳಲ್ಲಿ ಇರುವ ಆತ್ಮನು ಪ್ರಮತ್ತನೆನಿಸಿಸುವನು

ಮುಂದಿನ ಗುಣಸ್ಥಾನಗಳಲ್ಲಿ ಗಣನೀಯವಾದ ಆತ್ಮನು ಅಪ್ರಮತ್ತನೆನಿಸುವನು" (ಜೈನಪ. ೨೮೬). [ಸಂ.]

ಅಪ್ರಮತ್ತಗುಣಸ್ಥಾನ (ನಾ). [ಜೈನ] ಜೀವಾತ್ಮನ ಆಧ್ಯಾತ್ಮಿಕ ಉನ್ನತಿಯನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಹದಿನಾಲ್ಕು ಗುಣಸ್ಥಾನಗಳಲ್ಲಿ ಏಳನೆಯದು; ಇದರಲ್ಲಿ ಕಷಾಯಗಳ ತೀವ್ರತೆಯು ಕಡಮೆಯಾಗಿ ಪ್ರಮಾದವು ದೂರವಾಗುತ್ತದೆ ಮತ್ತು ಧರ್ಮಧ್ಯಾನವು ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗುತ್ತದೆ: ಅಪ್ರಮತ್ತಗುಣಸ್ಥಾನಂಗಳೊಳಧಃಪ್ರವೃತ್ತಿಕರಣ ಪರಿಣಾಮಂಗಳಿಂದಮನಂತಾನುಬಂಧಿ ಕ್ರೋಧಮಾನಮಾಯಾಲೋಭಂಗಳಂ ವಿಸಂಯೋಜಿಸಿ (ಆದಿಪು. ೧೦-೧೪ ವ). 'ಗುಣಸ್ಥಾನ' ಪರಾ.
[ಅಪ್ರಮತ್ತ + ಗುಣಸ್ಥಾನ]

ಅಪ್ರಮತ್ತತೆ (ನಾ). ಮೈಮರೆವಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ: ಅಪ್ರಮತ್ತತೆಯೊಳನ್ಯ ಪ್ರೀತಿಶೀಲಕ್ಕೆ ಕೇಡೊಗೆದತ್ತೆಂಬವಿರುದ್ಧವೃತ್ತರೆಮಗೊಳ್ಪಂ ಮಾಱ್ಕೆ (ಪುಷ್ಪಪು. ೧-೬). [ಸಂ. ಅಪ್ರಮತ್ತತಾ]

ಅಪ್ರಮತ್ತವೃತ್ತಿ (ನಾ). ಮೈಮರೆಯದ ನಡವಳಿಕೆ; ಎಚ್ಚರದಿಂದ ಕೂಡಿದ ಸ್ಥಿತಿ: ಇಲ್ಲಿಗೆ ತಕ್ಕುದಂ ಪ್ರತೀಕಾರಮನಪ್ರಮತ್ತವೃತ್ತಿಯಿಂ ನೆಗಱ್ದಪ್ಪೆನೆಂದು (ಚಂದ್ರಪು. ೬-೧೩ ವ). [ಅಪ್ರಮತ್ತ + ವೃತ್ತಿ]

ಅಪ್ರಮಾಣ (ಗು). ೧. ಅಳತೆಗೆ ಮೀರಿದ: ಅಪ್ರಮಾಣಮಗಮ್ಯ ಮನುಪಮಂ . . . ಎನಲೊಪ್ಪುವುದು ಶಿವತತ್ತ್ವ (ಬಸಪು. ೩೯-೯). ೨. ತುಂಬ ದೊಡ್ಡದಾದ: ಸಣ್ಣ ಸಣ್ಣ ಬರ್ಫದ ರಾಶಿಗಳು ಒಟ್ಟುಗೂಡಿ ಅಪ್ರಮಾಣವಾದ ಬಂಡೆಗಳಾಗಿ ಒಂದುಇಳಕಲಿನಿಂದ ಮತ್ತೊಂದಕ್ಕೆ ಜಾರುತ್ತ ಸಾಗುತ್ತವೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೬-೧೯೧). (ನಾ). ೩. ಪ್ರಮಾಣವಲ್ಲದಿರುವುದು. ೪. ಪ್ರಮಾಣವಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ನಿರಾಧಾರ; ರುಜುವಾತಿಲ್ಲದುದು. ೫. ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾದಿ ಪ್ರಮಾಣಗಳನ್ನು ನಂಬದಿರುವವನು: ಜಪವೇಕೋ ಅಪ್ರಮಾಣಂಗೆ ತಪವೇಕೋ ಚತುರ್ವಿಧ ಪಥಕ್ಕೆ ಹೊಱಗಾದವಂಗೆ (ಮೋಳಿಮಾ. ೯೬-೩೭೯).
[ಸಂ.]

ಅಪ್ರಮಾಣಿಕ (ನಾ). ಪ್ರಾಮಾಣಿಕನಲ್ಲದವನು: ಪ್ರಣವವನುಚ್ಚರಿಸುವ ಅಪ್ರಮಾಣಿಕರೆ[ಪಾಠಾಂ. ಗಳೆ]ಲ್ಲರೂ ಪ್ರಣವಮಂತ್ರಾರ್ಥವನೋದಿ ಮಂತ್ರಾರ್ಥವನಱಿಯರು (ಬಸವ. ೫೯೯). [ಸಂ.]

ಅಪ್ರಮಾಣಿಕತೆ (ನಾ). = ಅಪ್ರಾಮಾಣಿಕತೆ (ಕ).
[ಸಂ. ಅಪ್ರಮಾಣಿಕತಾ]

ಅಪ್ರಮಿತ (ಗು). ಅಳತೆಗೆ ಮೀರಿದ; ಅಪರಿಮಿತವಾದ; ಸಮೃದ್ಧವಾದ: ಈ ನಮ್ಮ ಗೋಸಮುದಾಯಕ್ಕೆ ಬಹುಪ್ರಕಾರ ತೃಣಮುಂ ಸುಚ್ಛಾಯೆಯುಂ ತಮ್ಮೊಳಪ್ರಮಿತಂ (ಜಗವಿ. ೩-೬೫). [ಸಂ.]

ಅಪ್ರಮುಖ (ಗು). ಮುಖ್ಯವಲ್ಲದ; ಪ್ರಧಾನವಾದ: ಅಪ್ರಮುಖವಸ್ತುಗಳ್ಗಲ್ಪತ್ವಮುಳಿದುದಯ್ ಅನುಭವದ ಘನಮಹಿಮೆಯಿಂ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೧೪೫-೮೯). [ಸಂ.]

ಅಪ್ರಮೇಯ (ಗು). ೧. ಅಳತೆಗೆ ಸಿಕ್ಕದ; ಅಳತೆಗೆ ಮೀರಿದ: ಪಿರಿದಪ್ರತರ್ಕ್ಯನನುಪಮನಪ್ರಮೇಯಂ (ಅರಾಚ. ೪-೮). (ನಾ). ೨. ಪ್ರಮಾಣಗಳಿಗೆ ನಿಲುಕದವನು; ಭಗವಂತ. [ಸಂ.]

ಅಪ್ರಮೇಯಕ (ಗು). = ಅಪ್ರಮೇಯ ೧: ಅತ್ಯಾಯತಮಪ್ರಮೇಯಕಮಧೋಮಧ್ಯೋರ್ಧ್ವಭೇದಂ ಜಗತ್ತ್ರಿತಯಂ ನಿಂದುದು (ಸುಕುಮಾ. ೧೧-೪೧). [ಸಂ.]

ಅಪ್ರಮೇಯಬಲ (ಗು). ೧. ಅಳತೆಗೆ ಮೀರಿದ ಬಲವುಳ್ಳ. ೨. ಅತ್ಯಧಿಕ ಸೈನ್ಯವುಳ್ಳ. ೧, ೨: ಉಗ್ರಯುದ್ಧಕೇಳೀಪ್ರಿಯನಪ್ರಮೇಯಬಲಂ . . . ವಿಮಾನಮನಗುರ್ವಿಸಿದಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೩-೩೧); ಪಾಶಹಸ್ತನಂತೆ ಘನ ಸಿಂಧುರಾಜಿತಾಪ್ರಮೇಯಬಲನುಂ (ರಾಜಶೇ. ೩-೯ ವ).
[ಅಪ್ರಮೇಯ + ಬಲ]

ಅಪ್ರಯಾಸ (ನಾ). ಪ್ರಯಾಸವಿಲ್ಲದ ಸ್ಥಿತಿ; ಸುಲಭವಾಗಿರುವುದು: ಇಂಥ ಕಡೆ ಆದಿಪ್ರಾಸವೂ ಮನೋಹರವಾಗಿ ಅಪ್ರಯಾಸವಾಗಿ ಬರುತ್ತವೆ (ಸಮಾಲೋ. ೨೪). [ಸಂ.]

ಅಪ್ರಯುಕ್ತ (ನಾ). "ಅಪ್ರಯುಕ್ತ ಕೋಶ ವ್ಯಾಕರಣಗಳಿಗೆ ಒಪ್ಪಿಗೆಯಾಗಿದ್ದರೂ, ಪ್ರಯೋಗದಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲದೇ ಇರುವುದು" (ಕೈಪಿಡಿ. ೨೨೬); ದೋಷವುಳ್ಳ ಪದಗಳನ್ನು ೧ ಶ್ರುತಿಕಟು, ೨ ಚ್ಯುತ ಸಂಸ್ಕಾರ, ೩ ಅಪ್ರಯುಕ್ತ ೪ ನಿಹತಾರ್ಥ, ೫ ಅನುಚಿತಾರ್ಥ, ೬ ನಿರರ್ಥತ್ತ . . . ಎಂದು ವಿಭಾಗಿಸಬಹುದು (ಕೈಪಿಡಿ. ೨೨೬). [ಸಂ.]

ಅಪ್ರಯೋಜಕ (ಗು). ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಬಾರದ; ಉಪಯೋಗವಿಲ್ಲದ: ಭೀತಕನು ದೂಷಕನು ದುರ್ಜನನಪ್ರಯೋಜಕನು ನೀತಿಹೀನನು (ಕುವ್ಯಾಉ. ೪-೪೧); ಆ ಮನುಷ್ಯ ಬಹಳ ಅಪ್ರಯೋಜಕ (ರೂಢಿ). [ಸಂ.]

ಅಪ್ರಲಂಬ (ಗು). ೧. ಕೆಳಕ್ಕೆ ಜೋಲದಂತೆ ಏರಿಸಿಕಟ್ಟಿದ: "ಉಚ್ಚಂಡಂ ಅಪ್ರಲಂಬಂ – ಈ ೨ ಏಱಕಟ್ಟಿದುದು" (ಹಲಾಯು. ೧೨೯-೯೮). ೨. ತಡಮಾಡದ; ವಿಳಂಬವಿಲ್ಲದ. [ಸಂ.]

ಅಪ್ರವಿಲಕ್ಷ್ಯ (ಗು). ಗೋಚರಿಸದೆ ಇರುವ; ಅಗೋಚರವಾದ: ದಿವಮೆಂತಂತೆ ಶತಾರಮಗ್ರಿಮಸಹಸ್ರಾರಂ ಸಹಸ್ರಾರಮಪ್ರವಿಲಕ್ಷ್ಯಂ. . . ಮಹಾಚಕ್ರಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೦-೧೧೫). [ಸಂ.]

ಅಪ್ರವೃತ್ತಿ (ನಾ). ೧. ಪ್ರವೃತ್ತಿಯಿಲ್ಲದಿರುವುದು: ಶ್ರುತಾವಧಿಗಳೊಳ್ ಅಪ್ರವೃತ್ತಿಯಪ್ಪುದಱಿಂ ಮತಿಜ್ಞಾನಾವರಣೀಯಕ್ಷಯೋಪಶಮಾಂತರಂಗನಿಮಿತ್ತಜನಿತೋಪಯೋಗವಿಷಯವಪ್ಪುದಱಿಂ ಇವೆಲ್ಲಂ ಮತಿಜ್ಞಾನಪರ್ಯಾಯ ಶಬ್ದಂಗಳೆಂದಱಿವುದು (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೫೪). [ಸಂ.]

ಅಪ್ರಶಸ್ತ (ಗು). ೧. ಪ್ರಶಸ್ತವಲ್ಲದ; ಒಳ್ಳೆಯದಲ್ಲದ; ಅಶುಭವಾದ: ಸುಪವಿತ್ರೆಯರೇಕೆ ಮೆಟ್ಟುವರ್ ಕಮಳಮನೀ ರಜೋಧಿಕಮನಾಜಡಿದಾಣಮನಪ್ರಶಸ್ತಜನ್ಮಮಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೧೦-೪೮). ೨. (ಉಕ) ಅನುಚಿತವಾದ: ಸತ್ವಶಾಲಿಗಳಾದ ಸಾರ್ವಭೌಮರು ರಾಜ್ಯವಿಸ್ತಾರ ಮಾಡದೆ ನೊಣ ಬಡಿಯುತ್ತ ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳುವುದೆಂದರೆ, ತೀರ ಅಪ್ರಶಸ್ತಾದ ಮಾತಾಗಿರುವುದು (ಈಶಸಂ. ೩೪). (ನಾ). ೩. ಕೆಟ್ಟವನು; ಕೀಳಾದವನು: ಇವರನೇಕಿಲ್ಲಿ ಪುಗಲಿತ್ತೆಯೆಂದು . . . ಅಪ್ರಶಸ್ತಂ ಕೆಡೆನುಡಿಯೆ (ಪಂರಾಮಾ. ೬-೧೨೫ ವ). [ಸಂ.]

ಅಪ್ರಸನ್ನ (ಗು). ೧. ಪ್ರಸನ್ನವಲ್ಲದ; ಶುಭ್ರವಲ್ಲದ; ತಿಳಿಯಲ್ಲದ: ಅವಿಶಾಲಾಂಬರವಪ್ರಸನ್ನದಿವವಸ್ಪಷ್ಟಾಧ್ವಂ (ಜಗವಿ. ೪-೨೬). ೨. ಅಸಮಾಧಾನಗೊಂಡ: ಏಕೋ ಅವನು ನನ್ನ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಅಪ್ರಸನ್ನನಾಗಿದ್ದಾನೆ (ರೂಢಿ). [ಸಂ.]

ಅಪ್ರಸಾದಿ (ನಾ). ೧. ಪ್ರಸನ್ನತೆಯಿಲ್ಲದವನು; ಪ್ರೀತಿ ತೋರದವನು. ೨. [ವೀಶೈ] ಪ್ರಸಾದಿಯಲ್ಲದವನು: ಅರಸನುಮರಸಿಯುಂ ನೆತ್ತವನೊಡರ್ಚಿಸಿ ಸುರುಚಿರಾಕ್ರಾಂತಾಪ್ರಸಾದಿಗಳನುನಯೋಕ್ತಿಯಲಿ ಬೆರಸಿ (ಬಸಪು. ೪೩-೨). [ಸಂ.]

ಅಪ್ರಸಿದ್ಧ (ಗು). ಪ್ರಸಿದ್ಧವಲ್ಲದ; ಬಳಕೆಯಲ್ಲಿಲ್ಲದ: ಅಪ್ರತರ್ಕ್ಯನು ರಾಮನಾಥನು ಸುಪ್ರಸನ್ನನು ಸರ್ವವಾಗಿಹುದಪ್ರಸಿದ್ಧದ ನುಡಿಗಳೆಂದೆನವೇಡ (ಬಸಪು. ೫೧-೫೧). [ಸಂ.]

ಅಪ್ರಸಿದ್ಧಿ (ನಾ). ಪ್ರಖ್ಯಾತಿಯಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ಅಪರೂಪವಾಗಿರುವುದು. [ಸಂ.]

ಅಪ್ರಸ್ತುತ (ಗು). ೧. ಹೊಗಳಲ್ಪಡದ. ೨. ಪ್ರಸ್ತುತವಲ್ಲದ; ಪ್ರಕೃತಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಪಡದ; ಸಂದರ್ಭಕ್ಕೆ ಸರಿಯಲ್ಲದ;

ಅಸಂಬದ್ಧವಾದ: ಅಧ್ಯಕ್ಷ ನಹುವ ಬಾಯಿಹಾಕಿ ಅದೆಲ್ಲ ಅಪ್ರಸ್ತುತ ವೆಂದು ಅಜ್ಜಾಸಿಬನು (ಪುಸರು. ೨೦೩). (ನಾ). ೨. [ಕಾವ್ಯಮಿಾ] ಒಂದು ಕಾವ್ಯಾಲಂಕಾರ; ಅಪ್ರಸ್ತುತ ಪ್ರಶಂಸೆ: ಪ್ರಸ್ತುತವಲ್ಲ ದುದನಿಮಿಗೆ ವಿಸ್ತಾರಿಸಿ ನೆಗಳ್ ಪೇಱೊಡಕ್ಕುಂ ಮತ್ತಮಪ್ರಸ್ತುತಮಂ ಬುದಕ್ಕಂಕ್ಕಿ (ಕವಿರಾ. ೩—೧೪೮). [ಸಂ.]

ಅಪ್ರಸ್ತುತಪ್ರಶಂಸೆ (ನಾ). [ಕಾವ್ಯಮಿಾ] ಒಂದು ಅರ್ಥಾಲಂಕಾರ: "ಅಪ್ರಸ್ತುತವ್ಯಕ್ತಾರ್ಥನಿ ಪ್ರಸ್ತುತವ್ಯಕ್ತಾರ್ಥವನ್ನು ತಿಳಿಯಪಡಿಸು ವುದರಲ್ಲಿ ವಿಶ್ರಾಂತವಾದರೆ ಅಪ್ರಸ್ತುತಪ್ರಶಂಸಾಲಂಕಾರವೆನ್ನಿಸಿಕೊಳ್ಳು ವುದು" (ಕೃಷಿ. ೨೬೩). [ಅಪ್ರಸ್ತುತ + ಪ್ರಶಂಸೆ]

ಅಪ್ರಹತ (ಗು). ೧. ಏಟಿಗೆ ಸಿಕ್ಕದ; ಹೊಡೆಯಲ್ಪಡದ. ೨. ಕೃಷಿ ಮಾಡದ; ಬೀಳಾದ. (ನಾ). ೩. ಒಂದು ಬಾರಿಯೂ ಒಗೆಯದ ವಸ್ತ್ರ. [ಸಂ.]

ಅಪ್ರಾಕಟ (ಗು). ರಹಸ್ಯವಾದ; ಗುಟ್ಟಾದ; ಪ್ರಕಾಶಕ್ಕೆ ಬಾರದ: ಏಕಾಂತದೊಳೀ ಲೇಖಮನಾ ಕನ್ನೆಗೆ ಪೋಗಿ ಕುಡುವುದೆಂದಟ್ಟಿದನೆಂದಾಕೆ ನುಡಿವತ್ತ ಮುಂದಪ್ಪಾಕಟವದನಡಪಡೊಳಗಣಂ ತೆಗೆದಾಗಳ್ (ಕಾದಂಪು. ೬೯). [ಸಂ.]

ಅಪ್ರಾಕೃತ (ಗು). ೧. ಪಾಮರನಲ್ಲದ; ತಿಳಿದ. ೨. ಅಸಾಧಾರಣ ವಾದ; ವಿಶೇಷವಾದ: ಆ ಕನ್ನೆಯ ಕೈವಿಡಿದ ಸ್ವೀಕೃತಗಂಧರ್ವ ರಾಜ್ಯ ಮಹಿಮೋದಯನಪ್ರಾಕೃತ ನಿಜವಿಭವಕ್ಕತಾರ್ಥೀಕೃತ ಬುಧಜನ ಮನೋರಥಂ ಚಿತ್ರರಥಂ (ಕಾದಂಪು. ೯೭). ೩. ಪ್ರಕೃತಿಯನ್ನು ಮಿಾರಿದ. ೪. ಪ್ರಾಕೃತಭಾಷೆಗೆ ಸೇರದ. (ನಾ). ೫. ಪ್ರಕೃತಿ ಯನ್ನು ಮಿಾರಿದವನು; ದೇವರು. [ಸಂ.]

ಅಪ್ರಾಕೃತಿಕ (ಗು). ಪ್ರಕೃತಿಗೆ ಸಂಬಂಧಪಡದ; ಅಸಾಧಾರಣ ವಾದ. [ಸಂ.]

ಅಪ್ರಾಪ್ತ (ಗು). ೧. ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗದಿರುವ; ಇನ್ನೂ ದೊರೆಯದ. ೨. ಇನ್ನೂ ಬಾರದ. ೩. ನಿಯಮದಿಂದ ಸಿದ್ಧವಲ್ಲದ. [ಸಂ.]

ಅಪ್ರಾಪ್ತಪೂರ್ವ (ಗು). ಮುಂಚೆ ದೊರೆತಿಲ್ಲದ; ಆ ಮೊದಲು ಪ್ರಾ ಪ್ತ ವಾ ಗದ: ಆತನಪ್ರಾಪ್ತಪೂರ್ವಸುಖವಿಸ್ಮಯಕ್ಕೀರ ಮುಖ ಕಮಲಂ (ಕಾಂಚಿ. ೭—೧೫ ಪ). [ಸಂ.]

ಅಪ್ರಾಪ್ತಬುದ್ಧಿ (ನಾ). ೧. ಬುದ್ಧಿಯನ್ನು ಪಡೆಯದವನು; ಸಂಪ ತ್ತನ್ನು ಹೊಂದದವನು. ೨. [ಜೈನ] ಅನಾರ್ಯರಲ್ಲಿ ಒಂದು ಭೇದ: ಗುಣಗಳಿಂ ಗುಣವಂತರಿಂ ಪೇಳ್ದಾರ್ಯರಿಂ ಪೇಳ್ದುವರ್ ಅನಾರ್ಯ ರೆಂಬುದು. ಆವರ್ ಪ್ರಾಪ್ತಬುದ್ಧಿಗಳುಂ ಅಪ್ರಾಪ್ತಬುದ್ಧಿಗಳುಂ ಎಂದು ಇತ್ತಿಜಂ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೧೬೨). [ಅಪ್ರಾಪ್ತ + ಬುದ್ಧಿ]

ಅಪ್ರಾಪ್ತವಯಸ್ಕ (ನಾ). ವಯಸ್ಸಿಗೆ ಬಾರದವನು; ಹುಡುಗ. [ಅಪ್ರಾಪ್ತ + ವಯಸ್ಕ]

ಅಪ್ರಾಪ್ತವಯಸ್ಸು (ನಾ). ಚಿಕ್ಕವಯಸ್ಸು; ಎಳೆತನ. [ಅಪ್ರಾಪ್ತ + ವಯಸ್ಸು]

ಅಪ್ರಾಪ್ತಿ (ನಾ). ದೊರೆಯದಿರುವುದು: ಅಪ್ರಾಪ್ತಿ ರಸಂಬಡೆಗುಂ ವೈಷ ಯಿಕ ಸುಖದೊಳಿರ್ದು ವಿಸ್ಮಯಮೇ (ಸಂಶಾಮಾ. ೯—೧೬೬). [ಸಂ.]

ಅಪ್ರಾಪ್ಯ (ಗು). ಹೊಂದಲಾಗದ; ಪಡೆಯಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲದ. [ಸಂ.]

ಅಪ್ರಾಮಾಣಿಕ (ಗು). ೧. ಪ್ರಮಾಣಕ್ಕೆ ಅನುಸಾರವಲ್ಲದ; ನಿರಾ ಧಾರವಾದ. ೨. ನಂಬಲು ಅನರ್ಹವಾದ. [ಸಂ.]

ಅಪ್ರಾಮಾಣಿಕತನ (ನಾ). = ಅಪ್ರಾಮಾಣಿಕತೆ: ಆತನನ್ನು ನೌಕರಿ ಯಿಂದ ರದ್ದುಮಾಡಿದುದರ ಕಾರಣವೇನೆಂದರೆ ಅವನ ಅಪ್ರಾಮಾಣಿಕ ತನದ ವರ್ತನೆಯೆಂದೇ ಬಾಡಪ್ಪ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದರು (ಹಳ್ಳಿಕಾ. ೯೧). [ಅಪ್ರಾಮಾಣಿಕ + -ತನ]

ಅಪ್ರಾಮಾಣಿಕತೆ (ನಾ). ಪ್ರಾ ಮಾ ಣಿ ಕ ತ ನ ವಿಲ್ಲ ದಿರುವುದು; ವಂಚನೆ; ಮೋಸ. [ಸಂ. ಅಪ್ರಾಮಾಣಿಕತಾ]

ಅಪ್ರಾಮಾಣ್ಯ (ನಾ). ೧. [ತರ್ಕಶಾ] ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾದಿ ಪ್ರಮಾಣವಿಲ್ಲ ದಿರುವಿಕೆ; ಸರಿಯಾದ ಆಧಾರವಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ: ವ್ಯ ವ ಹಾ ರ ಕ್ಕೆ ಲ್ಲಾ ಅಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವನ್ನು ಹೇಳ (ಹಿಂದಾಸ. ೧೩೪). ೨. ನಂಬಿಕೆಯಿಲ್ಲದಿರು ವುದು: ಅವನ ಮೂತಿಗಲ್ಲಿ ಅಪ್ರಾಮಾಣ್ಯ ತುಂಬಿದೆ (ರೂಢಿ). [ಸಂ.]

ಅಪ್ರಾಸಂಗಿಕ (ಗು). ಪ್ರಸಂಗಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಪಡದ; ಅಪ್ರಕೃತವಾದ: ವಸ್ತುಗಳ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಜ್ಞಾನದಿಂದಲೂ ಈ ವ್ಯಾಪ್ತಿ ಸಿದ್ಧಿಸಬಹುದಲ್ಲವೆ? ಎಂಬುದು ಪ್ರಕೃತೇ ಅಪ್ರಾಸಂಗಿಕ (ಧ್ವನ್ಯಾಲೋ. ೨೬). [ಸಂ.]

ಅಪ್ರಾಸುಕ (ಗು). [ಜೈನ] ಜೀವಂತ ವಸ್ತುಗಳಿಂದ ಕೂಡಿರುವ: ಆನ್ನೆಗಮುರುಳ್ ನಾಲ್ಕು ಜಾವಮುಂ ಭೋರೆಂದು ಪೆರ್ಮಳೆ ಕೊಂಡು ಕೆಸಱಾದೊಡೆ ನೇಸರ್ಮುನ್ನಿರಿದೊಡಂತಪ್ರಾಸುಕಂ ಬಟ್ಟೆಯೆಂದು ಕೈಯತ್ತಿ ಕೊಳ್ವೆದೆ ಮತ್ತಂತೆ ಸೂರ್ಮ್ಯಪ್ರತಿಪಿನಿಂದೊರೆನ್ನೆಗಂ (ಪಾರ್ಶ್ವ ಪಾ.೧೫೪—೧೪). ತಳಿಯೆ ಕೆಸಱಾದ ಧರೆ ಪೂಗಳ ತುಱುಗಲೊಸೆಯೆ ಪೊಬಲದಪ್ರಾಸುಕ ಮೆಂಬೊಳಿಲಪೂಗಳೆ ನಿಯ ಮದಿಂ ಐರ್ಮಗಳಂತಂ ಜರಿಗೊಳ್ಳಕ್ಕನರಸನ ಬೀಡಂ (ಆದಿಪು. ೫—೧೦). ಚತುರಂಗ ಬಾ ರ ಣ ವಿ ಹ ತಾ ಸ್ಪ ವ ಮು ನಿ ಮಾಸೋಪವಾಸಂಗೆಯ್ದು ಅಪ್ರಾಸುಕಮೆಂದು ಪೂಜಲಂ ಪುಗದೆ ಬೀಡಂ ಪುಗೆ (ಜಾವಪು. ೨೩). 'ಪ್ರಾಸುಕ' ವಿರೋ. ಪರಂ.

ಅಪ್ರಿಜಾಕೆ (ಗು). (?) : ಮುದುಕ್ಕಿಗ್ಗ ಪ್ರಭೂತಸೂಕ್ಷ್ಮೈಕಕಾತರೋ ಮನುಂ ಅಪ್ರಜಾಕ ಭಾವಳಿಸ್ಪಿಕ್ಕತಱಕನುಂ (ಅರಿಪು. ೧೨—೫೬ ಪ). [ಸಂ.]

ಅಪ್ರಿಯ (ಗು). ೧. ಪ್ರಿಯವಲ್ಲದ; ಇಷ್ಟಕ್ಕೆ ವಿರೋಧವಾದ: ತಾಯಿಗೆ ಅಪ್ರಿಯವಾದ ವಿಷಯದತ್ತವೇ ಹೊರಳುತ್ತಿದ್ದುದನ್ನು ಕಂಡು (ಮೂರುಜ. ೧೩೬). (ನಾ). ೨. ಹಗೆ; ಶತ್ರು: ಅನಂತಬೀರ್ಯಂ ಪ್ರಿಯನಾದೊಂ ಪೇಱಕರೆಂಬುದಪ್ರಿಯನಾದೊಂ (ಕಾಂಚಿ. ೪—೪೮). [ಸಂ.]

ಅಪ್ರೀಯ (ಗು). = ಅ ಪ್ರಿ ಯ ೧: ನೃಪನಶ್ಯಮೀಥಮಂ ಮಾಡಿ ಬಹು ಕನಕಮುಂ ಭೂಸುರರಿಗೀ ಈಯಲವದೊಯ್ಯುತೆಡೆಯೊಳಗಲಖಿಲ್ಲ ರಪ್ರೀಯಂದಿಂದಾ ವಸ್ತುವಿಷ ಹಿಸಾಲಯದುಳ್ಳೞ್ (ಶೈಬಿಭಾ. ೨—೬೨). 'ಪ್ರೀಯ' ಪರಾ. [ಸಂ. ಅಪ್ರಿಯ]

ಅಪ್ರೇಮ (ಗು). ೧. ಪ್ರೀತಿಯಿಲ್ಲದ. ೨. ಕನಿಕರವಿಲ್ಲದ. (ನಾ). ೩. ಪ್ರೇಮವಿಲ್ಲದವನು; ಅನಾಸಕ್ತ. [ಸಂ.]

ಅಪ್ಸಾಧ (ಗು). ೧. ಪ್ರಾಯಕ್ಕೆ ಬಾರದ; ಎಳೆಯ; ಕಿರಿಯ. (ನಾ). ೨. ತಿಳಿವಳಿಕೆ ಸಾಲದವನು; ಪಾಂಡಿತ್ಯವಿಲ್ಲದವನು: ಎಲೆ ಭೂಪ ನಗಮಾಗಮ ಪುರಾಣ ಶಾಸ್ತ್ರಂಗಳ ವಿಜಾರಮಂ ನೀನಱಿಯದಪ್ರಾಧನೇ (ಹೈ ಮ ಭಾ. ೩—೨೦). ಅಪ್ರಾಜ್ಞ. [ಸಂ.]

ಅಪ್ರೌಢ (ಗು). ೧. ಪ್ರೌಢವಲ್ಲದವನು; ಅಪ್ರಾಜ್ಞ. ೨. ಗರ್ವವಿಲ್ಲದವನು; ಮೃದುಸ್ವಭಾವದ ವನು; ಹೆದರುವ ಸ್ವಭಾವದವನು. [ಸಂ.]

ಅಪ್ರೌಢತೆ (ನಾ). ೧. ಜ್ಞಾನತನಿವಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ಪಾಂಡಿತ್ಯ ಸಾಲದಿರುವುದು. ೨. [ಕಾವ್ಯಮಿಾ] ಹದಿನೆಂಟು ಬಗೆಯ ಕಾವ್ಯ ದೋಷಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಆ ಸದರ್ಥ ಂ ವಿಪರೀತಕಲ್ಪನೆಯಭ್ಯಮಂ ದುಷ್ಕರಂ ಗ್ರಾಮ್ಯನೀರಸಮಪೌಢತೆಯಪ್ರತೀತಿವಿಘಟನಂ... ಇವಿಪ್ಪತಂ ದೋಷಂಗಳ್ಕಾದಲರಂ (ಛಂದೋಂಬು. ೧—೪ ಆಖಿ). [ಸಂ. ಅಪ್ರೌಢತಾ]

ಅಪ್ಸರ (ನಾ). ದೇವತಾಸ್ತ್ರೀಯರಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪಂಗಡ: "ಕಿನ್ನರರು ಗಂಧರ್ವರಪ್ಸರರು... ದೇವಯೋನಿಗಳು" (ಮುಂಗಾರು. ೧೬—೧೬). [ಸಂ. ಅಪ್ಸರಸ್]

ಅಪ್ಸರಃಪ್ರತಾನ (ನಾ). ೧. ಅಪ್ಸರರ ಸಮೂಹ; ಸುರವೇಶ್ಯೆಯರ ಗುಂಪು. ೨. ಸರೋವರಗಳ ಸಮೂಹ ೧, ೨: ಬೇಱೊಂದಮರಾವತಿ ವೋಲ್ ತೋಱುವುದತುಳಾಪ್ಸರಃಪ್ರತಾನದಿನೊಲವಂ ಬೀಱುವ ನಂದನದಿಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೩-೧೬). [ಸಂ.]

ಅಪ್ಸರಗಣಿಕೆ (ನಾ). ದೇವಲೋಕದ ವೇಶ್ಯೆ; ರಂಭೆ, ಊರ್ವಶಿ ಮುಂತಾದ ಸ್ವರ್ಗದ ಸೂಳೆಯರು: ಭೀಮನ ಕೆಣಕಿ ಬದುಕಿದೆಯೆನುತ ಲಪ್ಸರಗಣಿಕೆಯರು ನಗುತವನ ಕೊಂಡೊಯ್ದರು ವಿಮಾನದಲಿ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೨-೨೧). [ಅಪ್ಸರ + ಗಣಿಕೆ]

ಅಪ್ಸರಸಿ (ನಾ). = ಅಪ್ಸರ. [ಸಂ. ಅಪ್ಸರಸ್]

ಅಪ್ಸರಸೆ (ನಾ). = ಅಪ್ಸರ. [ಸಂ. ಅಪ್ಸರಸ್]

ಅಪ್ಸರೆ (ನಾ). = ಅಪ್ಪರ: ನರ್ತಿಸಿದ ರಪ್ಸರೆಯರೆರಚಿ ಪೂವಲಿಗಳಂ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೧೬-೪೨೬). [ಸಂ. ಅಪ್ಸರಾ]

ಅಪ್ಸರೋಗಣ (ನಾ). = ಅಪ್ಸರಃಪ್ರತಾನ ೧, ೨: ಅಪ್ಸರೋಗಣಂ ದಿವದಿಂ ಬಂದಾ ಗೋಕುಲದೊಳ್ ಗೋಪಸ್ತ್ರೀಗಣವಾಗಿರ್ದುದು (ಜಗವಿ. ೧-೭೭); ನಾಕಿನಿಳಯದಂತನೂನಾಪ್ಸರೋಗಣಪ್ರಣೂತಮುಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೫-೫೨ ವ). [ಸಂ. (ಅಪ್ಸರಸ್ + ಗಣ, ಅಪ್ + ಸರೋಗಣ)]

ಅಪ್ಸೆಣಬು (ನಾ). (ಗೊಬ್ಬರಕ್ಕಾಗಿ ಗದ್ದೆಗಳಲ್ಲಿ ಬೆಳೆಯುವ) ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸೆಣಬಿನ ಗಿಡ: ಅಪ್ಸೆಣಬು (ಮೈಔಗಿ. ೨೫-೪೭೪). [?]

ಅಫರಾತಫರಾ, ಅಫರಾತಫರು (ನಾ). (ಉಕ) ದುರುಪಯೋಗ: ಇದರೊಳಗ ಸಿಮೆಂಟಿನ ಅಫರಾತಫರಾ . . . ನಳದ ಪಾಯಿಪಿನ ಅಫರಾತಫರಾ ಆಗೋವೇ (ಅಪನಾ. ೨೦೭). **ಅಫರಾತಫರು**: ಇಪ್ಪತ್ತೈದು ಸಹಸ್ರರೂಪಾಯಿ ಅಫರಾತಫರು ಆಗಿದೆ (ಜರತಾ. ೨೭೯).
[← ಮರಾ. ಅಫರಾತಫರ; ಪಾರ. ಇಫರಾತಿಫರಾ]

ಅಫರಾತಫರು 'ಅಫರಾತಫರಾ' ನೋ.

ಅಫಲ, ಅಫಳ (ಗು). ೧. ಫಲವಿಲ್ಲದ; ನಿಷ್ಪ್ರಯೋಜನವಾದ: ಹರಿ ನೀನಿಲ್ಲದ ಮದೀಯಗೋಕುಲಮಫಲಂ (ಜಗವಿ. ೩-೯೪). ೨. ಕಸಿ ಮಾಡಿದ. ೩. ಹಿಡಮಾಡಿದ. (ನಾ). ೪. ಹೂವು ಕಾಯಿ ಬಿಡದ ಗಿಡ; ಬಂಜೆಯಾದ ಗಿಡ. **ಅಫಳ**: 'ಅಫಳಾಧ್ಯವಸಾಯ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅಫಳ 'ಅಫಲ' ನೋ.

ಅಫಳಾಧ್ಯವಸಾಯ (ನಾ). ವ್ಯರ್ಥವಾದ ಪ್ರಯತ್ನವುಳ್ಳವನು: ಅಂತಫಳಾಧ್ಯವಸಾಯನಾದುದರ್ಕೇವಯ್ಸಿ . . . ಮಸಕದಿಂದಸಿಧೇನುವಂ ಕಿಟ್ಟು (ಚಂದ್ರಪು. ೬-೩೯ ವ). [ಅಫಳ (= ಅಫಲ) + ಅಧ್ಯವಸಾಯ]

ಅಫಳಿಯ (ನಾ). ೧. ವೃದ್ಧಿಪ್ರಾಪ್ತವಾದುದು; ಉನ್ನತವಾದುದು. ೨. ಹೊಡೆಯಲ್ಪಟ್ಟದ್ದು; ತಾಡಿತವಾದದ್ದು: ಒಪ್ಪುವ ಕನ್ನಡದೊಳೆ ಸ್ವಭಾವದಿಂ ಕೆಲವು ಮಹಾಪ್ರಾಣಂಗಳೊಳವು; ಅವಾವುವೆಂದೊಡೆ ಫೆಳಾವುಗಂ, ಫೇಳಿ, ಅಫಳಿಯಂ (ಅಪ್ಫಳಿಯಂ) (ಶಮದ. ೧೫ ವೃತ್ತಿ).
[← ಪ್ರಾ. ಅಪ್ಫಾಲಿಯ. / ಸಂ. ಅಸ್ಫಾಲಿತ]

ಅಫಿನಿ 'ಅಪಿನಿ' ನೋ.

ಅಫೀಮು 'ಅಪೀಮು' ನೋ.

ಅಫೀಮುಖೋರ (ನಾ). ಅಫೀಮನ್ನು ತಿನ್ನುವ ಚಟವುಳ್ಳವನು.
[ಅಫೀಮು (< ಅಪೀಮು) + ಖೋರ]

ಅಫೀಮುಬತ್ತಿ (ನಾ). ಸ್ವಲ್ಪಮಟ್ಟಿಗೆ ಅಫೀಮನ್ನು ಉಪಯೋಗಿಸಿ ತಯಾರಿಸಿದ ಹೊಗೆಯಬತ್ತಿ, ಸಿಗರೇಟು, ಚುಟ್ಟಾ ಮುಂತಾದುವು. [ಅಫೀಮು (< ಅಪೀಮು) + ಬತ್ತಿ]

ಅಫು 'ಅಪು' ನೋ.

ಅಫೂ 'ಅಪು' ನೋ.

ಅಬಂಡ, ಅಬಂಡು (ನಾ). ೧. ವಿಕಾರ; ಕುರೂಪ. ೨. ವಿಶೇಷ ಭಾರ (ಕರಾ). **ಅಬಂಡು** ೧. (ಕಿ). [← ಮರಾ. ಅಭಂಡ]

ಅಬಂಡು 'ಅಬಂಡ' ನೋ.

ಅಬಂದರ, ಅಬಂದರೆ (ನಾ). ೧. ಭದ್ರವಿಲ್ಲದುದು; ಬಿಗಿಯಿಲ್ಲದುದು; ಸಡಿಲವಾದುದು; ಶಿಥಿಲವಾದುದು. ೨. ಅಕ್ರಮ; ಅಸ್ತವ್ಯಸ್ತ; ಅಪ್ರಯೋಜಕ (ಕಿ). **ಅಬಂದರೆ**. ೧: ಈ ಕಟ್ಟಡವೆಲ್ಲಾ ತುಂಬ ಅಬಂದರೆಯಾಗಿದೆ (ರೂಢಿ).
[ದೇ ‖ ತಮಿ. ಅವಂದರೈ. ತೆಲು. ಅಬಂದರ. / ಸಂ. ಅಬಂಧ್ರ]

ಅಬಂದರೆ 'ಅಬಂದರ' ನೋ.

ಅಬಂಧುರ (ಗು). ೧. ಬಂಧುರವಲ್ಲದ. (ನಾ). ೨. ಚೆನ್ನಲ್ಲದ್ದು; ಮನೋಹರವಲ್ಲದ್ದು; ಉಚಿತವಲ್ಲದ್ದು: ಬಂಧುಗಳ ಬಂಧುರಮೆನೆ ವಂದಿಗಳ್ ನಿಂದ್ಯಮೆನೆ (ಜಗವಿ. ೨-೫೩ ವ). [ಸಂ.]

ಅಬಕಾರಿ 'ಆಬ್ಕಾರಿ' ನೋ.

ಅಬಚಿ (ನಾ). ೧. (ಉಕ) ತಾಯಿಯ ಒಡಹುಟ್ಟಿದವಳು; ಚಿಕ್ಕಮ್ಮ ಅಥವಾ ದೊಡ್ಡಮ್ಮ: ಅಬಚಿಯು ಅಡಿಗೆಯ ಮನೆಗೆ ಬಂದಳು (ರಕ್ತಧ್ವ. ೧೭೦); ಎಲ್ಲಿಯೋ ಅಬಚಿಯ ಮನೆಗೆ ಹೋದ ಸುದ್ದಿ ಹಬ್ಬಿಸಿ ಇಲ್ಲಿ ಕಳಿಸಿದ್ದಾಯಿತು (ದಾಸಹು. ೧೪೭). ೨. ವಿಧವೆ: ಹವಿಕರು ವಿಧವೆಗಳಿಗೆ ಅಬಚಿ ಎನ್ನುವರು (ಕಭಾಗೆ. ೮೫). [ಅಬ್ಬೆ1 + ಅಚ್ಚಿ2 ?]

ಅಬಟು (ನಾ). (?): ಅಬಟು ಹೋಗಿ ಜಿಬಟಾಗುವ ಪ್ರಸಂಗ ಬಂದಿದೆ ಬೆಳಗಾಗುವದರೊಳಗಾಗಿ ನಾವು ಈ ಸ್ಥಾನವನ್ನು ಬಿಡಲೇಬೇಕು (ಪವಶೀ. ೬೬). [?]

ಅಬಡಜಬಡ, ಅಬಳುಜಬಳು (ನಾ). ೧. ಸರಿಯಾಗಿ ನುರಿಸದೆ ತಿನ್ನುವುದು (ಉಕ). ೨. ಅಸ್ತವ್ಯಸ್ತ; ಶಿಥಿಲ; ಗೋಜಲು. **ಅಬಳುಜಬಳು**. ೨: ಬಯಕೆಗಳ ನೆರವೇರಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಹೊರಳಿ, ಬಳಲಿ, ಅಬಳುಜಬಳಾಗುತ್ತಿದ್ದ ದೇಹ, ಜೀವ (ರಂಗನಾ. ೧೪೫).
[← ಮರಾ. ಅವಡಚಿವಡ, ಅವಡಾಚಿವಡಾ]

ಅಬಡತಬಡ (ನಾ). = ಅಬಡಜಬಡ. ೨: ಆ ಮಂತ್ರದ ಅಕ್ಷರಗಳು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಹೊರಡದಾದವು. ಅಬಡತಬಡವಾಗಿ ಮಂತ್ರವು ಭಂಗವಾಗಲಾರಂಭವಾಯಿತು (ಅಂಬಿಕೆ. ೬). [ಅಬಡ + ತಬಡ ?]

ಅಬದ್ಧ (ಗು). ೧. ಕಟ್ಟು ಇಲ್ಲದ; ಸ್ವೇಚ್ಛೆಯ; ನಿಯಮವನ್ನು ಮೀರಿದ. ೨. ಅಸಂಬದ್ಧವಾದ (ಉಕ). ೩. ಅರ್ಥವಿಲ್ಲದ. (ನಾ). ೪. ತಪ್ಪು: ಆರೋಹಕತನವೆಂಬುದಬದ್ಧಂ (ಶಮದ. ೨೧೧ ಪ್ರಯೋ). ೫. ಸುಳ್ಳು; ಅಸತ್ಯ: ಅವನೀಶನೆಂಬುದಬದ್ಧವೋ ನಿಜವೋ (ಬಸಪು. ೫೧-೧೭); ಮಲಮಾಯಾಕರ್ಮಂಗಳು ಎಂದೂ ತೊಲಗುವುದಿಲ್ಲ ಎಂದಾಗಲೇ ಮುಕ್ತಿಯಿಲ್ಲ ಎನ್ನು. ಮುಕ್ತಿ ಉಂಟಾದರೆ ಮಲಮಾಯಾಕರ್ಮಂಗಳು ನಿತ್ಯವೆಂಬುದು ಅಬದ್ಧ (ಸಿದ್ಧೇವ. ೭೨); ಅಬದ್ಧಕ್ಕೆ ಅಪ್ಪಣೆಯೇ ಎಂದರೆ ಬಾಯಿಗೆ ಬಂದ ಹಾಗೆ (ಗಾದೆ). ಅಪದ್ಧ ಹೋ. [ಸಂ. / ತೆಲು. ಅಬದ್ಧ = ಸುಳ್ಳು]

ಅಬದ್ಧಖೋರ (ನಾ). ೧. ಸುಳ್ಳುಗಾರ. ೨. ಅಸಂಬದ್ಧ ಪ್ರಲಾಪಿ.
[ಅಬದ್ಧ + ಖೋರ]

ಅಬದ್ಧಗಾರ (ನಾ). ಸುಳ್ಳು ಹೇಳುವುದೇ ಅಭ್ಯಾಸವಾದವನು (ಕಿ).
[ಅಬದ್ಧ + -ಗಾರ (< -ಕಾಱ)]

ಅಬದ್ಧಚರಿತ (ನಾ). ೧. ತಪ್ಪು ನಡವಳಿಕೆ; ಅನಾಚಾರ: ಬೌದ್ಧರಿರ ಕೇಳ್ ನಿಮ್ಮ ಬೌದ್ಧವಬದ್ಧಚರಿತಂ ಸಕಲವೇದವಿರುದ್ಧಮಾರ್ಗಂ (ಬಸಪು. ೫೧-೫೫). ೨. ತಪ್ಪು ನಡವಳಿಕೆಯವನು; ನಿಯಮವನ್ನು

ಮೀರಿ ನಡೆಯುವವನು; ಸ್ವೇಚ್ಛಾಚಾರಿ: ಶ್ರುತಿಬಾಹ್ಯರಾಗಿಯೆ ಚರಿಸುತಿಪ್ಪ ಕುಬುದ್ಧಿಗಳಿರ ಅಬದ್ಧಚರಿತರಿರ (ಬಸಪು. ೫೦–೪೭).
[ಅಬದ್ಧ + ಚರಿತ]

ಅಬದ್ಧಭಾಷಣ (ನಾ). ಅಸಂಬದ್ಧವಾದ ಭಾಷಣ; ತಪ್ಪು ಹೇಳಿಕೆ (ಕಿ). [ಅಬದ್ಧ + ಭಾಷಣ]

ಅಬದ್ಧಮುಖ (ಗು). ೧. ಬಾಯಿಗೆ ಬಂದಂತೆ ಮಾತಾಡುವ; ಹಿಡಿತವಿಲ್ಲದೆ ಮಾತಾಡುವ. (ನಾ). ೨. ಸುಳ್ಳುಗಾರ.
[ಅಬದ್ಧ + ಮುಖ]

ಅಬದ್ಧಸಾಕ್ಷಿ (ನಾ). ೧. ಸುಳ್ಳು ಸಾಕ್ಷಿ. ೨. ಸುಳ್ಳುಸಾಕ್ಷಿ ಹೇಳುವವನು (ಕಿ.) [ಅಬದ್ಧ + ಸಾಕ್ಷಿ]

ಅಬನಸ, ಅಬನಾಸಿ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮರ. ℙ ಕಪ್ಪಗೆ ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿ ಇರುವ ಎಬೊನಿ ಎಂಬ ಮರ: ಬಾಳಾಯಿ (ತುಮ್ರಿ)–ಹಳೆಯ ಮರದ ಕಟ್ಟಿಗೆಯೊಳಗಿನ ಗಂಡು ಕರೆದಾಗಿ ಅಬನಸದ ಹಾಗೆ ಇರುತ್ತದೆ (ಕಭಾಗೆ. ೪೪). **ಅಬನಾಸಿ** (ಮೈಟಿಗಿ. ೩೧–೬೦೧). [< ಇಂ. Ebony]

ಅಬನಾಸಿ 'ಅಬನಸ' ನೋ.

ಅಬಬ 'ಅಬ್ಬ$_3$' ನೋ.

ಅಬಬಾ 'ಅಬ್ಬ$_3$' ನೋ.

ಅಬರಂಗ (ನಾ). ೧. (ಉಕ). ಕಾಗೆ ಬಂಗಾರ; ಅಭ್ರಕ: ಅಬರಂಗದಂಗ ಐತಿ ಅನುಭಾವ ಅದಕ ಬೇಕು ಪದರ ಎಬ್ಬಾವ (ಲಾವಣಿ). ೨. ತುಂಗೆ (ಭದ್ರಮುಸ್ತೆ) ಗೆಡ್ಡೆಯಿಂದ ಮಾಡಿದ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸುವಾಸನೆಯುಳ್ಳ ಪುಡಿ: ಮುತ್ತೇನು ಮೆಣಸೇನು, ಲಾವಂಗವೋ ಕುದುರೇನು ಹವಳೇನು ಅಬರಂಗವೊ (ಗಂಗಾತ. ೫೫–೧೭).
[< ಸಂ. ಅಭ್ರಕ]

ಅಬರು 'ಆಬರು' ನೋ.

ಅಬರೂ 'ಆಬರು' ನೋ.

ಅಬರೂಗೇಡಿ 'ಆಬರುಗೇಡಿ' ನೋ.

ಅಬರೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹುರುಳಿ (?): ಅಬರೆಯಂ ಅವುಡಲದ ಎಣ್ಣೆಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ದಿನ ನೆನೆಯಿಸಿ ದೀವಿಗೆಯನ್ನು ಹೊತ್ತಿಸಿ ತಣಿಗೆಯಲ್ಲಿ ಹಿಡಿಯಲು ತೈಲವು ಬರುವುದು, ಆ ತೈಲದ . . . ರಸವನ್ನಿಕ್ಕಿ ಮರ್ದಿಸುವುದು (ವಿವೈವಿ. ೧೪೪).
[?. / ತುಳು. ಅಬರೆ = ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹುರುಳಿ]

ಅಬಲ, ಅಬಳ (ಗು). ೧. ಬಲವಿಲ್ಲದ; ದುರ್ಬಲವಾದ: ಕ್ಷೀರವಾರಿಧಿಯೆಲ್ಲಮನೊರ್ವೊದಲೊಳೆ ಪೊಯ್ವಂತೆ ಪೊಯ್ದ ಪಯಃಪ್ರವಾಹಮಂ ಬಾಲಕನಬಲಂ ಸೈರಿಸನೆಂಬ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೦–೪೨ ವ). (ನಾ). ೨. ಬಲಹೀನತೆ. **ಅಬಳ**: ೧. ನಾವು ಸಾಕ್ಷಿಗಳಬಳರೆಂದೇ ನೀವು ನೃಪತಿಯ ತೊಡೆಯನುಡಿದಿರಿ (ಕುವ್ಯಾಗ. ೮–೨೪). [ಸಂ.]

ಅಬಲು 'ಅವಲ್' ನೋ.

ಅಬಲೆ (ನಾ). ೧. ಬಲಹೀನೆ. ೨. ಹೆಂಗಸು: ಅಂಭೋಜಾಸ್ಯೆ ಕೇಳೆಂದ ಬಲೆಗೆ ನುಡಿದಂ (ಮದತಿ. ೧೦–೭೮); ಅಂಜರು ಅಳುಕರು ರಮಣಾಭಿಮುಖಿಯರು ಅಬಲೆಯರಭಿಸಾರಿಕೆಯರು (ಇಂಚಾಪ. ೧೨೧–೯೩).
[ಸಂ. ಅಬಲಾ]

ಅಬಳ 'ಅಬಲ' ನೋ.

ಅಬಳುಜಬಳು 'ಅಬಡಜಬಡ' ನೋ.

ಅಬಱೆ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು (?): ಬಿರುದ ಹೊಗಳಿಸಿಕೊಂಬ ಅಬಱೆಯ ಭಯಿರಣನಾಯಕರು ಪರದಳಕೆ ಯೆದಿರಾಗಿ (ಕಇ. I, ೬೭–೧೩; 1494). [?]

ಅಬಾ 'ಅಬ್ಬ$_3$' ನೋ.

ಅಬಾಗೇಡಿ (ನಾ). ತಿಳಿವಳಿಕೆ ಸಾಲದವನು; ದಡ್ಡ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [?]

ಅಬಾಡ, ಅಬಾಡು$_1$ (ನಾ). = ಅಬಂಡ (ಕಿ). **ಅಬಾಡು$_1$** (ಕಿ).

ಅಬಾಡು$_1$ 'ಅಬಾಡ' ನೋ.

ಅಬಾಡು$_2$, ಅಬಾಡೆ (ಗು). ೧. ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಬಾರದ; ವ್ಯರ್ಥವಾದ. (ನಾ). ೨. ವರ್ತಕರು ಎಣ್ಣೆ ಮುಂತಾದ ಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನು ತೂಗಿ ಕೊಡುವಾಗ ತಂದಿರುವ ಪಾತ್ರೆಗಳ ತೂಕಕ್ಕೆ ಸಮನಾಗಿ ಹಾಕಿ ಕಟ್ಟುವ ದಡ; ಭಾರದಾಣಿ; ಕಾಣಿ (ಉಕ. ಕಿ). **ಅಬಾಡೆ** ೧: (ಸ್ಯಾಂಡರ್).

ಅಬಾಡು ಅಂಗಿ = ಅಳತೆ ಮೀರಿದ ಅಂಗಿ; ಬೇಕಾದ ಅಳತೆಗಿಂತಲೂ ಹೆಚ್ಚು ದೊಡ್ಡದಾದ ಅಂಗಿ; ಸಡಿಲವಾದ ಅಂಗಿ (ಕಿ). ಅಬಾಡುಕಟ್ಟು = ತಕ್ಕಡಿಯಲ್ಲಿ ಎಣ್ಣೆ ಮುಂತಾದವುಗಳನ್ನು ತೂಗುವಾಗ ಗಿರಾಕಿ ತಂದಿರುವ ಪಾತ್ರೆಯ ಸಮಕ್ಕೆ ದಡ ಕಟ್ಟು; ಕಾಣಿಹಾಕು. ಅಬಾಡುತೂಕಮಾಡು = ಅಬಾಡುಕಟ್ಟು.
[?. / ಮರಾ. ಅಭಂಡ]

ಅಬಾಡುವಜ್ಜೆ (ನಾ). ದೊಡ್ಡ ಹೊರೆ, —ಮೂಟೆ (ಕಿ).
[ಅಬಾಡು$_1$ + ವಜ್ಜೆ$_0$]

ಅಬಾಡೆ 'ಅಬಾಡು$_2$' ನೋ.

ಅಬಾಧ (ಗು). ತೊಂದರೆಯಿಲ್ಲದ; ನಿರ್ವಿಘ್ನವಾದ; ಬಾಧಕವಿಲ್ಲದ; ಸ್ವತಂತ್ರವಾದ. [ಸಂ.]

ಅಬಾಧಿತ (ಗು). ಬಾಧಿತವಲ್ಲದ; ಅಡೆತಡೆಯಿಲ್ಲದ: ಒಂದು ಅಕೃತ್ರಿಮವಾದ ಅನುವಾದ ಅನಾಯಾಸವಾಗಿ ಒದಗಿ ಬರುವುದಕ್ಕೆ ವಸ್ತುವಿನ ಅಬಾಧಿತವಾದ ವ್ಯಾಪಕತೆ ಎಷ್ಟುಮಟ್ಟಿಗೆ ಕಾರಣವೋ (ವೀರಯೋ. VI).
[ಸಂ.]

ಅಬಾಧಿತ್ವ (ನಾ). ಹಿಂಸೆಗೆ ಒಳಗಾಗದೆ ಇರುವುದು; ತೊಂದರೆಯಿಲ್ಲದಿರುವುದು: ಜರಾಮಯವ್ಯಾಬಾಧಾಬಾಧಿತ್ವಮುಂ . . . ತನಗನುಸಂಗತಮಾಗೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೦–೯೪). [ಸಂ.]

ಅಬಾಲ (ಗು). ೧. ಬಾಲಕನಲ್ಲದ; ವಯಸ್ಸಾದ. ೨. ಎಳೆಯದಲ್ಲದ; ಬಲಿತ: ಮೂಲಕಂ ಬಾಲಂ ದೋಷಹರಮಬಾಲಂ ದೋಷಕರಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೮–೧೨೯ ವ). [ಸಂ.]

ಅಬಾಲ್ಯಗ್ರಹ (ನಾ). "ದುರ್ಬಲಗ್ರಹ" (ಜಾತತಿ. ಪರಿ. ೩). [ಸಂ.]

ಅಬಾಸ (ಗು). ಕೀಳಾದ; ಹೀನವಾದ; ಅಸಹ್ಯವಾದ.

ಅಬಾಸದ ಅರ್ಥ = ವಿಪರೀತವಾದ ಅರ್ಥ (ಉಕ. ಕಿ). ಅಬಾಸದ ಮಾತು = ಹೊಂದದಂತಹ ಮಾತು.
[← ತೆಲು. ಅಭಾಸ < ಸಂ. ಅಭಾಸ ?]

ಅಬಾಸಿಗ (ನಾ). ಕೀಳು ಸ್ವಭಾವದ ಮನುಷ್ಯ; ಒರಟ; ನಯವಿನಯಗಳಿಲ್ಲದವನು (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [ಅಬಾಸ + –ಇಗ]

ಅಬಾಸು (ನಾ). ಕೆಟ್ಟನಾತ; ದುರ್ವಾಸನೆ; ಅಸಹ್ಯವಾದ ವಾಸನೆ (ಉಕ. ಕಿ). [← ತೆಲು. ಅಭಾಸು < ಸಂ. ಅಭಾಸ ?]

ಅಬಿಂದು (ನಾ). ಸೊನ್ನೆಯಿಲ್ಲದಿರುವ ಶಬ್ದರೂಪ: ಅರೆಬರ್ ತಡಗಾಲೆಂಬಂತಬಿಂದುವುಮನಾಚರಿಪರ್ (ಶಮದ. ೧೭೩). [ಸಂ.]

ಅಬಿಂದುಕ (ನಾ). = ಅಬಿಂದು: ಕೆಲವು ಪದಂಗಳ್ ಸ್ವಭಾವದಿಂ ನಿತ್ಯಬಿಂದುಗಳ್ ಕೆಲವು ಪದಂಗಳ್ ವಿಕಲ್ಪದಿಂ ಸಬಿಂದುಕಮಬಿಂದುಕಮಾಗಿರ್ಪುವು (ಶಮದ. ೩೬ ವೃತ್ತಿ). 'ಸಬಿಂದುಕ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅಬಿಲಾಸೆ (ನಾ). ಅಪೇಕ್ಷೆ; ಆಸೆ; ಬಯಕೆ (ಕಿ).
[ಸಂ. ಅಭಿಲಾಷಾ]

ಅಬಿಳವಾಳಲು (ನಾ). ಒಂದು ಗಿಡದ ಹೆಸರು: ಅಕ್ಷಿಕಾ – ಹತ್ತಿಗೆ, ಅಬಿಳವಾಳಲು, ನುಲಿಗನ ಕಾಯಿ (ಓಷಧಿ. ೪). [?]

ಅಬುಕಾರ (ನಾ). ದನಕರುಗಳ ಮೈಗೆ ಹತ್ತಿಕೊಳ್ಳುವ ಧೂಳಿನಲ್ಲಿರುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕೀಟ (ಕಿ). [?]

ಅಬುಕಾರಿ 'ಆಬ್ಕಾರಿ' ನೋ.

ಅಬುಕಾರಿಗುತ್ತೆ (ನಾ). ಮಾದಕದ್ರವ್ಯಗಳನ್ನು ತಯಾರಿಸಿ ಮಾರುವವರಿಂದ ತೆರಿಗೆ ವಸೂಲು ಮಾಡುವ ಏಕಾಧಿಕಾರ; ಹಕ್ಕಿನ ಗುತ್ತಿಗೆ (ಕಿ). [ಅಬುಕಾರಿ (< ಅಬ್ಕಾರಿ) + ಗುತ್ತೆ]

ಅಬುಗು, ಅವುಗು (ಕ್ರಿ). ಅಮುಕಿದರೆ ಒಳಕ್ಕೆ ಇಳಿಯುವಷ್ಟು ಮೆತ್ತಗಿರು; ತೆಳ್ಳಗೆ ತೋರು (ದಕ). **ಅವುಗು** (ಕಿ). [< ಅಮುಂಕು]

ಅಬುಜ (ನಾ). ೧. ತಾವರೆ; ಕಮಲ: ಅರಳಿದಬುಜದ ಸತ್ತಿಗೆಯ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೫–೭); ಕರಕಂಜಾತಕ್ಕೆ ಪುಟ್ಟರ್ದಬುಜಮೆನಿಸೆ ಲೀಲಾಂಬುಜಂ (ರಾಜಶೇ. ೮–೫೨). ೨. ಶಂಖ. ೩. ಚಂದ್ರ. [ಸಂ. ಅಬ್ಜ]

ಅಬುಜದೊಡರು (ನಾ). ತಾವರೆ ಹೂವಿನ ಅಲಂಕಾರ, —ಒಡವೆ: ಕರಶೂಲಮಬುಜದೊಡರುಂ ನೇವುರಂ ಮೆಱೆವ ದೇವನೆಮ್ಮಂ ಸಲಹಲಿ (ಹಚಕಾ. ೧–೬). [ಅಬುಜ + ತೊಡರ್ಯು]

ಅಬುಜಪಂಕ್ತಿ (ನಾ). ತಾವರೆಯ ಸಾಲು; ಕಮಲಗಳ ಸಾಲು: ಉಡಿದ ಬೆಳುಗೊಡೆಯಬುಜಪಂಕ್ತಿಯ ಸಿಡಿದ ಚಮರಿಯ ಹಾವಸೆಯ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೩–೪). [ಅಬುಜ + ಪಂಕ್ತಿ]

ಅಬುಜಭವ (ನಾ). ಕಮಲದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದವನು; ಬ್ರಹ್ಮ: ಆರಜೋಗುಣಕಬುಜಭವನಧಿಕಾರಿ [ಪಾಠಾ. ನವಿಕಾರಿ] (ಕುವ್ಯಾಅ. ೧೪–೩೪). [ಅಬುಜ + ಭವ]

ಅಬುಜಭವಾಂಡ (ನಾ). ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡ: ಸಿಡಿಲ ಕುಡುಹುಗಳಿಂದ ಕಮಲಜ ಹೊಡೆಯಲಬುಜಭವಾಂಡಭೇರಿಯ ಕಡುದನಿಗಳೆನಲೊದಱಿದವು ನಿಸ್ಸಾಳಕೋಟಿಗಳು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧–೪೭). [ಅಬುಜಭವ + ಅಂಡ್ಯ]

ಅಬುಜವ್ಯೂಹ (ನಾ). ತಾವರೆ ಹೂವಿನ ಆಕಾರಕ್ಕೆ ನಿಲ್ಲಿಸಿದ ಸೈನ್ಯದ ರಚನೆ; ಪದ್ಮವ್ಯೂಹ: ಭೀಮಂಗೆ ಹರಣದ ಸಾಲಿಗರು ಸಂದಣಿಸಿತಬುಜವ್ಯೂಹದಗ್ರದಲಿ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೨–೨೭). [ಅಬುಜ + ವ್ಯೂಹ]

ಅಬುಜಸಂಭವ (ನಾ). = ಅಬುಜಭವ: ಅಬುಜಸಂಭವ ಶ್ರೀಪತಿಯ ಬೀಳ್ಕೊಂಡನುತ್ಸವದಿ (ಮೋಹತ. ೫–೧೯). [ಅಬುಜ + ಸಂಭವ]

ಅಬುಜಾಂಡ (ನಾ). ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡ: ಶಾಂತನಂಜೇಶ ದಂಡಪ್ರಕಾಶನೆಂಬುತ್ತಮದ ಶಕ್ತಿಯಬುಜಾಂಡದೊಳು ಪೂರ್ಣಮಾಯ್ತು (ವೀಶೈಪು. ೨–೬–೨). [< ಸಂ. ಅಬ್ಜಜಾಂಡ]

ಅಬುಜಾನನೆ (ನಾ). ಕಮಲದಂತೆ ಮುಖವುಳ್ಳವಳು: ಅನುಗುಣಕೆ ಪಡಿಯೆನಿಸಿ ತನ್ನಂ ತನಯನಾಗಲ್ನೋಂತಳಬುಜಾನನೆಯ ಸುಕೃತವನೇನ ನೆಂಬೆನು (ಬಸಪು. ೫–೫೭). [< ಸಂ. ಅಬ್ಜಾನನಾ]

ಅಬುಜಾಸನ (ನಾ). ತಾವರೆಯನ್ನು ಪೀಠವಾಗಿ ಉಳ್ಳವನು; ಬ್ರಹ್ಮ: ಅಬುಜಾಸನನ ಪೂರ್ವದ ಸೃಷ್ಟಿಯಲಿ (ತೊರರಾ. ೧–೩–೧೨). [< ಸಂ. ಅಬ್ಜಾಸನ]

ಅಬುಜಿನಿ (ನಾ). = ಅಬ್ಜಿನಿ: ಸುಳಿವಯಲರೆಳೆತಳಿರನಲುಗಿಸಿ ಕೊಳದುದ ಕವಲುಗಬುಜಿನಿಯ ಮುಸುಕೆಳೆದು ಸುರಭಿಯ ಸೆಳೆದು ನಿರಸದ ಕೋಶಗಳ ನೀಗ (ಬಿಜ್ಜಪು. ೧೯–೧೫). [< ಸಂ. ಅಬ್ಜಿನೀ]

ಅಬುಜೋದರ (ನಾ). ಹೊಕ್ಕುಳಲ್ಲಿ ತಾವರೆಯುಳ್ಳವನು; ವಿಷ್ಣು. [< ಸಂ. ಅಬ್ಜೋದರ]

ಅಬುದ (ನಾ). = ಅಬ್ದ: ಇರವು ಹನ್ನೆರಡಬುದ ವನದೊಳು (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧೭–೮೩); ಅದವೆಂಟಬುದಂಗಳಿಬ್ಬರಿಗಾ ದಿನಕೆ (ತೊರರಾ. ೧–೩–೧೦); ಅದೊ ಅಬುದಶಬುದ ಬುದ್ಬುದವು ಒಡೆದು ಹುಸಿಸದ್ದು ಹೊರಡಬಹುದು (ಅರಳು. ೧೦೦). [< ಸಂ. ಅಬ್ದ]

ಅಬುದಿ 'ಅಬುಧಿ' ನೋ.

ಅಬುಧಿ, ಅಬುದಿ, ಅಬ್ಬುಧಿ (ನಾ). ಸಮುದ್ರ; ಕಡಲು: ಗಗನವ ಬುಧಿಗೆ ಸರಿ ಸರೋವರ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೨೯–೩೯); ಬಳಿಯಲಬುಧಿಯ ನೆಗಳುಗಳು ಮೀನುಗಳು ಕೆದಱಿದುದಖಿಳ ದೆಸೆದೆಸೆಗೆ (ತೊರರಾ. ೪–೧೨–೩೫). **ಅಬುದಿ**: ಕ್ಷೋಣಿಯೊಳೀ ಬಲ್ಬಿಸಿಲೆಂದೆ ಕಡುಗಾದ ಬಾಣಲಿಯೆಣ್ಣೆಯೊಳಬುದಿ ಹೂಣಿಸಿ ಕುದಿಗೊಂಡು ಮರಳ್ದುದು ವನಚರಶ್ರೇಣಿ ಬೆಂಡೆದ್ದು ತೇಲಿದುವು (ಮೋಹತ. ೧೯–೪೫). **ಅಬ್ಬುಧಿ**: ವಿಜಯವಿಠ್ಠಲರೇಯ ಅಬ್ಬುಧಿವಾಸ ವಾದಾ ಹೆಬ್ಬಾಗೆ ಮಹಿಮೆ (ತೀರ್ಥಮ. ೨೨೯). [< ಸಂ. ಅಬ್ಧಿ]

ಅಬುಬು (ನಾ). ಆಕಾರ; ರೂಪ; ಅದ್ಭುತ(?): ತ್ರಿಭುವನಕೆಪೊಸತಾದ ನರಮೃಗದಬುಬು ತೋರ್ದನ ಕುಬ್ಜಕಾಯನ (ಅರ್ಚಾವಿ. ೧೮–೨೪). [?]

ಅಬೆ 'ಅಬ್ಬೆ$_1$' ನೋ.

ಅಬೇಸ್$_1$ (ನಾ). ಕದಿಯುವುದು; ಅಪಹರಣಮಾಡುವುದು.

ಅಬೇಸುಮಾಡು = ಕದಿ; ಎತ್ತಿಕೊಂಡು ಹೋಗು: ಅವರ ತಲೆ ಗೋಲನ್ ಮಾಡಿ, ಪತ್ರ ಅಬೇಸ್‌ಮಾಡಿ ಸುಳ್ಳು ರುಜು ಮಾಡಿಸಿಕೊಂಡು (ಮಾಂಗಲ್ಯ. ೫೪). [?]

ಅಬೇಸ್$_2$ (ಅ). ಭಾರವನ್ನು ಎತ್ತುವಾಗ ಉಚ್ಚರಿಸುವ ಶಬ್ದ. [?. / ತುಳು. ಅಬೇಸ್]

ಅಬೊ 'ಅಭೋ' ನೋ.

ಅಬ್ಕಾರಿ 'ಆಬ್ಕಾರಿ' ನೋ.

ಅಬ್ಜ (ನಾ). ೧. ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದ್ದು; ತಾವರೆ; ಕಮಲ: ಅಬ್ಜಮಂ ಬಿಸುಟತ್ಯುತ್ತಮಮಿಂತುಟೆಂದು ಪಿರಿದುಂ ಸಂತೋಷದಿಂ ವಾಣಿ ಬಂದು ಸಮಂತಿರ್ಕೆ (ಜಗವಿ. ೧–೬). ೨. ಶಂಖ. ೩. ಚಂದ್ರ: ದಿನಪಾಬ್ಜಾರ ಬುಧಾಮರೇಜ್ಯ ಸಿತಮಂದಾಹೀಂದ್ರಕೇತುವ್ರಜಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೮–೬೪). ೪. ರತ್ನ; ಮುತ್ತು. ೫. ಐರಾವತ. ೬. ಧನ್ವಂತರಿ. ೭. ಲಕ್ಷ್ಮಿ. ೮. ನೀರಂಜಿ ಮರ; ನಿಚುಲ ವೃಕ್ಷ. ೯. ನೂರು ಕೋಟಿ (ಸಂಖ್ಯೆ): ಸದ್ಯಕ್ಕೆ ಈ ಹಣವು ಆರು ಅಬ್ಜದವರೆಗೆ ಏರಿರುತ್ತದೆ (ಇಂಗ್ಲಂಡ. ೧೮೫). ೧೦. ಪಚ್ಚಕರ್ಪೂರ: "ಸುಧಾಕರ ಕಂಜಂ ಮಣಿ ಪಾಂಚಜನ್ಯ ಸಿರಿ ಶಕ್ರೇಭಂಗಳಬ್ಜಾಹ್ವಯಂ" (ನಾನಾರ. ೧೨೫); "ಶಶಿ ಶಂಖ ರತ್ನ ಸಿರಿ ಸತಿ ಬಿಸಜಂ ಸುರದಂತಿಯಾರುಮಬ್ಜವೆಸರ್ಗಳ್" (ನಾನಾಕಂ. ೧೪೮). [ಸಂ.]

ಅಬ್ಜಕರ (ನಾ). ೧. ತಾವರೆಯನ್ನು ಕೈಯಲ್ಲಿ ಹಿಡಿದವನು; ಸೂರ್ಯ. ೨. ಶಂಖವನ್ನು ಕೈಯಲ್ಲಿ ಉಳ್ಳವನು; ವಿಷ್ಣು. [ಅಬ್ಜ + ಕರ್ಯ]

ಅಬ್ಜಕರ್ಣಿಕೆ (ನಾ). ಕಮಲದ ಹೂವಿನ ನಡುವೆ ಇರುವ ಬೀಜಕೋಶ. [ಅಬ್ಜ + ಕರ್ಣಿಕೆ]

ಅಬ್ಜಗಂಧಿ (ನಾ). ಕಮಲದ ಹೂವಿನಂತೆ ಸುಗಂಧವುಳ್ಳವಳು; ಪದ್ಮಿನಿ ಜಾತಿಯ ಹೆಂಗಸು. [ಸಂ.]

ಅಬ್ಜಗರ್ಭ (ನಾ). ತಾವರೆಯ ಗರ್ಭದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದವನು; ಬ್ರಹ್ಮ: ನಿನಗಕ್ಕೆಮ ಅಬ್ಜಗರ್ಭನಾಯುಂ ಶ್ರೀಯುಂ (ಶಮದ. ೫೭ ಪ್ರಯೋ). [ಅಬ್ಜ + ಗರ್ಭ]

ಅಬ್ಜಜ (ನಾ). = ಅಬ್ಜಭವ: ಬಣ್ಣಿಸಲರಿದಬ್ಜಜಂಗಮಾಕೆಯ ರೂಪಂ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೨೮೧; ಶೂದ್ರಕ). [ಸಂ.]

ಅಬ್ಜಜಠರ (ನಾ). = ಅಬ್ಜೋದರ : ಧರಣಿಯನವಯವದಿಂದಮೆ ಪರಿಪಾಲಿಸಲೆನ್ನ ಭುಜಮೆ ಸಾಲ್ವುದು ಹಸ್ತ್ಯಶ್ವರಥಪದಾತಿಬಲಂ ನೃಪಪರಿಕರಮೆಂಬಬ್ಜಜಠರನೇಂ ಮೆಯ್ಗಲಿಯೋ (ಶಾಂತಿಪು. ೨-೧೩).
[ಅಬ್ಜ + ಜಠರ]

ಅಬ್ಜದಲ, ಅಬ್ಜದಳ(ನಾ). ಕಮಲದ ಎಸಳು; ತಾವರೆಹೂವಿನದಳ. **ಅಬ್ಜದಳ** : 'ಅಬ್ಜದಳನೇತ್ರೆ' ಪರಾ. [ಅಬ್ಜ + ದಲ]

ಅಬ್ಜದಲನೇತ್ರೆ, ಅಬ್ಜದಳನೇತ್ರೆ (ನಾ). ಕಮಲದ ಎಸಳನ್ನು ಹೋಲುವ ಕಣ್ಣುಳ್ಳವಳು. **ಅಬ್ಜದಳನೇತ್ರೆ** : ನಿನ್ನತಿಸಾಂಗ ಭಕ್ತಿಗೆ ಮೆಚ್ಚಿದೆವು ನಾವಬ್ಜದಳನೇತ್ರೆ (ಬಸಪು. ೫೭-೬೧).
[ಸಂ. ಅಬ್ಜದಲನೇತ್ರಾ]

ಅಬ್ಜದಳ 'ಅಬ್ಜದಲ' ನೋ.

ಅಬ್ಜದಳನೇತ್ರೆ 'ಅಬ್ಜದಲನೇತ್ರೆ' ನೋ.

ಅಬ್ಜಪತ್ರಮಣಿ (ನಾ). ಕಮಲದಬೀಜ : ಅಬ್ಜಪತ್ರಮಣಿ ಚೂಡಾರತ್ನಮೆಂಬೀ ವನಾಂತರಸಂಜಾತಮನಾತನೋಲಗಿಸಿದಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೫-೧೦೨). [ಅಬ್ಜ + ಪತ್ರ + ಮಣ್ಣಿ]

ಅಬ್ಜಪ್ರಸರ (ನಾ). ಕಮಲಗಳ ಗುಂಪು; ತಾವರೆಗಳ ಸಮೂಹ : ದಳಿತಾಬ್ಜಪ್ರಸರಂ ಸರಂ (ಜಗವಿ. ೨-೨). [ಅಬ್ಜ + ಪ್ರಸರ]

ಅಬ್ಜಬಂಧು (ನಾ).=ಅಬ್ಜಬಾಂಧವ : ತ್ರಿದಶಮಹೀಶ್ವರ ಖೇಚರ ಸದಸ್ಸರೋಜಾಕರಾಬ್ಜಬಂಧುಗೆ ಮುದದಿಂ ಪದೆದೆಜಗಿ (ಶಾಂತಿಪು. ೧-೯೨).
[ಅಬ್ಜ + ಬಂಧು]

ಅಬ್ಜಬಾಂಧವ (ನಾ). ತಾವರೆಯ ನಂಟ; ಸೂರ್ಯ : ಜನ್ಮದಲಿ ಸಪ್ತಾಧಿಕದೊಳಿದ್ದರು ಸೌರಿಗುರು ಭೌಮಾಬ್ಜಬಾಂಧವರು (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧೩-೩). [ಅಬ್ಜ + ಬಾಂಧವ]

ಅಬ್ಜಭವ (ನಾ). ತಾವರೆಯಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದವನು; ಬ್ರಹ್ಮ.
[ಅಬ್ಜ + ಭವ]

ಅಬ್ಜಭವಾಂಡ (ನಾ). ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡ. [ಅಬ್ಜಭವ + ಅಂಡ್ಯ]

ಅಬ್ಜಮಿತ್ರ (ನಾ). ಕಮಲದ ಗೆಳೆಯ; ಸೂರ್ಯ : ಪರಮಾರ್ಥಂ ಪರಿಪಾಲನ ಕರದಿಂದಪರಾಜಿತಾಬ್ಜಮಿತ್ರಂ ಕಳೆದಂ . . . ಶೋಕ ಹಿಮಜಲಲವಮಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧-೯೫). [ಅಬ್ಜ + ಮಿತ್ರ]

ಅಬ್ಜಮುಖಿ (ನಾ). ತಾವರೆಯಂತೆ ಮುಖವುಳ್ಳವಳು.
[ಸಂ. ಅಬ್ಜಮುಖೀ]

ಅಬ್ಜಯೋನಿ (ನಾ). ತಾವರೆಯಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದವನು; ಬ್ರಹ್ಮ : ಒರ್ಬನಂ ಸುರಗುರು ಕಾಂತೆಯೊಳ್ನೆಜೆದನೆಂದೆನುತೋರ್ವನನಬ್ಜಯೋನಿ ನಿರ್ಜರ ಸಭೆಗೆ ಬಹಿಷ್ಕೃತರುಮೆಂದೆನುತಂ (ತ್ರಿಪುವಿ. ೮-೨೩).
[ಅಬ್ಜ + ಯೋನಿ]

ಅಬ್ಜರಜ (ನಾ). ಕಮಲದ ಪರಾಗ : ಪರಿಸ್ಫುರಿತಭುಜಮಜಿತಮಿಳಿಪಿದುದರುಣಾಬ್ಜರಜಃಪಿಶಂಗಿತೋರ್ಮಿಯ ಚೆಲ್ವಂ (ರಾಜಶೇ. ೧೪-೧೩೦).
[ಅಬ್ಜ + ರಜ]

ಅಬ್ಜವದನೆ (ನಾ). = ಅಬ್ಜಮುಖಿ : ನವಮಾಸವಿರಾಮದೊಳಬ್ಜವದನೆ ಶುಭದಿನಮುಹೂರ್ತದೊಳ್ (ಸುಕುಮಾ. ೫-೪೪). [ಸಂ. ಅಬ್ಜವದನಾ]

ಅಬ್ಜವನ (ನಾ). ತಾವರೆಯ ವನ; ಕಮಲ ಸಮೂಹ.
[ಅಬ್ಜ + ವನ]

ಅಬ್ಜವಾಸಿನಿ (ನಾ). ಕಮಲದಲ್ಲಿ ವಾಸಿಸುವಳು; ಲಕ್ಷ್ಮಿ.
[ಸಂ. ಅಬ್ಜವಾಸಿನೀ]

ಅಬ್ಜವಾಹನ (ನಾ). ಚಂದ್ರನನ್ನು ಧರಿಸಿರುವವನು; ಶಿವ.
[ಅಬ್ಜ + ವಾಹನ]

ಅಬ್ಜವಿರೋಧಿ (ನಾ). ಅಬ್ಜಾರಿ : ವದನಾಬ್ಜವಿರೋಧಿಯನಾ ಬಿದುವಂ ಕೆಳೆಗೊಂಡು (ರಾಜಶೇ. ೫-೮೮).
[ಅಬ್ಜ + ವಿರೋಧಿ]

ಅಬ್ಜವಿಷ್ಟರ (ನಾ). ತಾವರೆಯನ್ನು ಪೀಠವಾಗಿ ಉಳ್ಳವನು; ಕಮಲಾಸನ; ಬ್ರಹ್ಮ : ಸುಕವಿಕಾವ್ಯಮನಾಲಿಸಿ ಕಾಯ್ವ ದುರ್ಜನ ಪ್ರಕರದ ಕರ್ಣಕೋಟರಮನೇಕೆಯೊ ಮಾಡಿದನಬ್ಜವಿಷ್ಟರಂ (ಪಂಠಾಮಾ. ೧-೩೧). [ಅಬ್ಜ + ವಿಷ್ಟರ]

ಅಬ್ಜವೈರಿ (ನಾ). = ಅಬ್ಜವಿರೋಧಿ. [ಅಬ್ಜ + ವೈರಿ]

ಅಬ್ಜಶರ (ನಾ). ಕಮಲದ ಹೂವನ್ನು ಬಾಣವಾಗಿ ಉಳ್ಳವನು; ಮನ್ಮಥ. [ಅಬ್ಜ + ಶರ]

ಅಬ್ಜಷಂಡ (ನಾ). ೧. ತಾವರೆಗಳ ಗುಂಪು. ೨. ತಾವರೆಯ ಗುಂಪನ್ನುಳ್ಳದ್ದು; ಸರೋವರ : ತ್ರೈಲೋಕ್ಯಲಕ್ಷ್ಮೀಮಣಿಮುಕುರಮೆನಲ್ ಚೆಲ್ವದಾಯ್ತಬ್ಜಷಂಡಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೬೩೪).
[ಅಬ್ಜ + ಷಂಡ]

ಅಬ್ಜಸಂಭವ (ನಾ). = ಅಬ್ಜಭವ : ಕವಿತಾಪ್ರೌಢಿಯೊಳಬ್ಜಸಂಭವನೆ ಕರ್ತಾರಂ ಕ್ರಿಯಾಕೌಶಲಂ (ಶಮದ. ಪು. ೨೧೭). [ಅಬ್ಜ + ಸಂಭವ]

ಅಬ್ಜಸಖ (ನಾ). = ಅಬ್ಜಮಿತ್ರ. [ಅಬ್ಜ + ಸಖ]

ಅಬ್ಜಹಿತ (ನಾ). = ಅಬ್ಜಮಿತ್ರ. [ಅಬ್ಜ + ಹಿತ]

ಅಬ್ಜಾಕರ (ನಾ). ತಾವರೆಯ ನೆಲೆ, —ಕೊಳ : ಅಳಿಸಂಕುಲನಿನದ ಮೊಗೆದುದಬ್ಜಾಕರದೊಳ್ (ಕಾದಂಪೂ. ೧೪೬). [ಅಬ್ಜ + ಆಕರ]

ಅಬ್ಜಾಕ್ಷ (ನಾ). ೧. ಕಮಲವನ್ನು ಹೋಲುವ ಕಣ್ಣುಳ್ಳವನು. ೨. ವಿಷ್ಣು : ನೀನಳವಡಿಸಿದ ಕಾರ್ಯವಿಧಾನಂಗಳಿವೆಮಗೆ ಪೊಸತೆ ಪೇಟಬ್ಜಾಕ್ಷ (ಜಗವಿ. ೧-೬೫). [ಸಂ. (ಅಬ್ಜ + ಅಕ್ಷಿ + -)]

ಅಬ್ಜಾತ (ನಾ). = ಅಬ್ಜ : ಶಿಷ್ಯನ ಕರಾಬ್ಜಾತ ಮಧ್ಯದೊಳಿರಿಸಿ ಗುರು ತತ್ಪ್ರಾಣದೊಳಮರ್ಚಿ (ಬಸಪು. ೩೯-೧೪). [ಸಂ.]

ಅಬ್ಜಾನನೆ (ನಾ). ಕಮಲದಂತೆ ಮುಖವುಳ್ಳವಳು.
[ಸಂ. ಅಬ್ಜಾನನಾ]

ಅಬ್ಜಾಯತನೇತ್ರ (ನಾ). ತಾವರೆಯಂತೆ ವಿಸ್ತಾರವಾದ ಕಣ್ಣುಳ್ಳವನು : ಪ್ರತಿಪಾಲಿತ ಧರ್ಮಚಕ್ರನಬ್ಜಾಯತ ನೇತ್ರನಾದಿಪುರುಷಂ (ಗದಾಯು. ೧-೧). [ಅಬ್ಜ + ಆಯತ + ನೇತ್ರ]

ಅಬ್ಜಾರಿ (ನಾ). ತಾವರೆಯ ಶತ್ರು; ಚಂದ್ರ : ಹೈಮತ್ಯಾಶ್ಯಾಬ್ಜ ಷಟ್ಪರಣ ನಿರ್ಮರಣ ಧೂಮಧ್ವಜಾಬ್ಜಾರಿ ಸಪ್ತಾಶ್ವನೇತ್ರ (ಪ್ರೌಢರಾ. ೧೦-೧).
[ಅಬ್ಜ + ಅರಿ]

ಅಬ್ಜಾಸನ (ನಾ). = ಅಬ್ಜವಿಷ್ಟರ : ಪೂಣ್ದಬ್ಜಾಸನಂ ಪ್ರೀತಿ ಕೈಮಿಗೆ ದೈತ್ಯಾಂತಕನಾಮದಿಂದೆಸೆವ ಲಕ್ಷ್ಮೀವಲ್ಲಭಂಗೆತ್ತಿದಾ ಗಗನಚ್ಛತ್ರದ ಹೇಮದಂಡಮೆನಿಸಲ್ ಸಾಲ್ದತ್ತು ಹೇಮಾಚಲಂ (ಜಗವಿ. ೧-೨೫).
[ಅಬ್ಜ + ಆಸನ]

ಅಬ್ಜಾಸನೆ (ನಾ). ಕಮಲವನ್ನು ಪೀಠವಾಗಿ ಉಳ್ಳವಳು; ಲಕ್ಷ್ಮಿ : ಅಬ್ಜಾಸನೆಯಂ ಮೃಗಾಕ್ಷಿ ಬೆಳಗಪ್ಪ ಜಾವದಾಗಳ್ ಕಂಡಳ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೯-೨೦೨). [ಸಂ. ಅಬ್ಜಾಸನಾ]

ಅಬ್ಜಾಹಿತ (ನಾ). = ಅಬ್ಜಾರಿ : ಅಬ್ಜಾಹಿತನಿಂ ಕಳಾನಿಧಿಕುಮಾರಂ ಪುಟ್ಟುವಂ ನಿಶ್ಚಯಂ (ರಾಜಶೇ. ೪-೨೯). [ಅಬ್ಜ + ಅಹಿತ]

ಅಬ್ಜಿನಿ (ನಾ). ೧. ತಾವರೆಯ ಬಳ್ಳಿ : ನಂಜುರುಳಿಯಂ ಪೋ ನುಂಗಿದಳ್ ಪೇಟದಬ್ಜಿನಿಯೆಂಬಂತೆ ಪೊಲಾಯ್ತು ಕುಟ್ಮಳಿತ ಕಂಜಾತೋದರೇಂದಿಂದಿರಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೮-೧೫). ೨. ತಾವರೆಯ ವನ; ಕಮಲದ ಗುಂಪು. [ಸಂ. ಅಬ್ಜಿನೀ]

ಅಬ್ಜಿನೀಕಾಂತ (ನಾ). = ಅಬ್ಜಿನೀಪತಿ: ಚಂದ್ರಧರಾರ್ಧದೇಹಯುತೆಯಂ ಬಾಲಾಬ್ಜಿನೀಕಾಂತಸದ್ಯುತಿಯಂ (ರಾಜಶೇ. ೧–೪).
[ಸಂ. (ಅಬ್ಜಿನೀ + ಕಾಂತ)]

ಅಬ್ಜಿನೀಪತಿ (ನಾ). ತಾವರೆಯ ಒಡೆಯ; ಸೂರ್ಯ.
[ಸಂ. (ಅಬ್ಜಿನೀ + ಪತಿ)]

ಅಬ್ಜಿನೀವರ (ನಾ). = ಅಬ್ಜಿನೀಪತಿ: ಅಬ್ಜಿನೀವರನಭಿಧಾನಮಂ ತಳೆದ ಭೂರುಹಮೊಪ್ಪುಗುಮಾ ವನಾಂತದೊಳ್ (ರಾಜಶೇ. ೫–೫೭).
[ಸಂ. (ಅಬ್ಜಿನೀ + ವರ)]

ಅಬ್ಜೆ (ನಾ). ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದವಳು; ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿ.
[ಸಂ. ಅಬ್ಜಾ]

ಅಬ್ಜೋದರ (ನಾ). ೧. ಉದರದಲ್ಲಿ ಕಮಲವನ್ನುಳ್ಳವನು; ವಿಷ್ಣು; ಪದ್ಮನಾಭ. ೨. ಆಕಾಶ: ೧, ೨ ದಂತವಕ್ತ್ರಂ ನಿಸರ್ಗವೈರದಿಂದಸುರವೈರಿಯ ಪೆಸರ್ಗಳೆ ತನಗಸಹ್ಯಂಗಳಾಗೆ ಹರಿನಾಮಯುಕ್ತನೆಂದು ಶಕ್ರನ ನಾಕ್ರಮಿಸಿಯುಂ . . . ಅಬ್ಜೋದರಮೆಂದು ಗಗನಮಂ ಗರವಟಿಸಿಯುಂ ಮಾಣದೆ (ಜಗವಿ. ೯–೫೩). [ಅಬ್ಜ + ಉದರ]

ಅಬ್ಜೋದ್ಭವ (ನಾ). = ಅಬ್ಜಭವ: ಕಡಲಂ ಪೀರ್ದನಗಸ್ತ್ಯನೆಂಬ ಪುರುಡಿಂ ಮತ್ತೊಂದನಬ್ಜೋದ್ಭವಂ ಪಡೆದಂ ಪೆರ್ಗಡಲಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೧೧೬). [ಅಬ್ಜ + ಉದ್ಭವ]

ಅಬ್ಬ$_1$ (ನಾ). "ಸಂಶಯ": (ವಿಸ್ತೋಸು. ಕೋಶ); ದಯಪೂರ್ಣ ನಮಗೆ ವಿಜಯವಿಠ್ಠಲದತ್ತ ಜಯ ಕೊಡುವುದು ವೊಲಿದು ಬಿಡಬ್ದ ಅಬ್ಧಾ (ವಿಸ್ತೋಸು. ೧೩–೫).
[← ಪಾರ. ಅಬ್ದ = ಅಸಂಬದ್ಧವಾದ ಮಾತು; ತಿಳಿಗೇಡಿತನದ ಮಾತು; ಸುಳ್ಳು.]

ಅಬ್ಬ$_2$ (ನಾ). ೧. ನೀರನ್ನು ಕೊಡುವಂಥದು; ಮೋಡ: ಕಡುಗರ್ಪಿಡಿದೆರಡಬ್ದದ ನಡುವೆ ಬೆಡಂಗಿಡಿದು ತೊಳಗಿ ಪೊಳೆವೆಳಮಿಂಚೊಂದೆಡೆವುಗುವ ತೆಜದಿನೆರಡಿಭದೆಡೆವುಗೆ ಮಣಿಕುಂಡಲಾಭಿಧಾನಂ ಖಚರಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೬–೮೩). ೨. ವರ್ಷ; ಸಂವತ್ಸರ: ವಿಜಯಾಬ್ದಂ ನೆಗೞ್ದಂದು ಮಾರ್ಗಶಿರ ಶುದ್ಧೈಕಾದಶೀವಾಸರಂ (ಅಜಿಪು. ೧೨–೫೨). ೩. ಕೊನ್ನಾರಿ ಗೆಡ್ಡೆ; ಗೇಕಿನ ಗೆಡ್ಡೆ. [ಸಂ.]

ಅಬ್ದಕಾಲ (ನಾ). ಮಳೆಗಾಲ: ಒಂದು ದೆವಸಮಂತರಿಸದೆ ಮಾಗಿಯೊಳಬ್ದಕಾಲದೊಳ್ ಭೂಮಿಯೊಳಂ ಪದನಱಿತು ನೀರನೆತ್ತುಗೆ ಬಲ್ಲರ್ (ಲೋಕೋಪ. ೬–೮). [ಅಬ್ದ$_2$ + ಕಾಲ]

ಅಬ್ದರವ (ನಾ). ಮೇಘಧ್ವನಿ; ಗುಡುಗು: ಮಂಗಳವಾದ್ಯಮಬ್ದರವ ಮುಣ್ಮುವ ಮಿಂಚದು ದೀಪಮಾಲೆ (ರಾಜಶೇ. ೮–೧೧೮).
[ಅಬ್ದ$_2$ + ರವ]

ಅಬ್ದಾಗಿರಿ (ನಾ). ದೇವತೆಯ ಉತ್ಸವಕಾಲದಲ್ಲಿ ಹಿಡಿಯುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಛತ್ರಿ: ನಂದಿಧ್ವಜ, ಚೌರಿ, ಚಾಮರ, ಮಿರಾಬು, ಅಬ್ದಾಗಿರಿಗಳನ್ನು ಉಗ್ರಾಣದಿಂದ ಹೊರಕ್ಕೆ ತಂದು ಧೂಳು ಕೊಡಹಬೇಕು (ಬೆಳುಮ. ೩). 'ಆಪ್ತಾಗಿರಿ' ಪರಾ.
[← ಮರಾ. ಅಬದಾಗೀರ್; ಪಾರ. ಅಫ್ತಾಬ್‌ಗಿರಫ್ತನ್]

ಅಬ್ದೌಘ (ನಾ). ೧. ಮೋಡಗಳ ಸಮೂಹ; ಮೇಘಪಂಕ್ತಿ. ೨. ಗೇಕಿನ ಗೆಡ್ಡೆಯ ಗುಂಪು: ಎಸೆದತ್ತೆತ್ತಂ ದವೋಗ್ರಾಗ್ನಿದಗ್ಧಳತಾವ್ರಾತಮಪಾಸ್ತಮೇಘಮುದಿತಾಬ್ದೌಘಂ (ಪಂಚತಂ. ೧೨೮–೨೩).
[ಅಬ್ದ + ಓಘ]

ಅಬ್ದ್ರವ್ಯ (ನಾ). ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದ ಮುತ್ತು ಮೊದಲಾದ ರತ್ನದ್ರವ್ಯ. 'ಅಬ್ದ್ರವ್ಯಪಣ್ಯ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅಬ್ದ್ರವ್ಯಪಣ್ಯ (ನಾ). ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದ ವಸ್ತುಗಳ ವ್ಯಾಪಾರಿ: ರವಿ . . . ಝಷದೊಳಿರೆ ಪುಟ್ಟಿದವನಬ್ದ್ರವ್ಯಪಣ್ಯನಕ್ಕುಂ (ಜಾತತಿ. ೧೭–೧೭). [ಅಬ್ದ್ರವ್ಯ + ಪಣ್ಯ]

ಅಬ್ಧ (ನಾ). "ಮಂದಮತಿ" (ವಿಸ್ತೋಸು, ಕೋಶ); ಸುಯತಿಗಳು ನುಡಿದ ಶಬ್ದಾಪಯಳಾಯಂ ತಿದೆ ನೋಡಬ್ಧಾ (ವಿಸ್ತೋಸು. ೧೩–೫). [?]

ಅಬ್ಧಿ (ನಾ). ೧. ನೀರು ನೆಲೆಯಾಗಿ ನಿಲ್ಲುವ ಸ್ಥಳ; ಸಮುದ್ರ; ಸಾಗರ. ೨. ನಾಲ್ಕು ಎಂಬ ಸಂಖ್ಯೆಗೆ ಕೊಡುವ ಒಂದು ಸಂಕೇತ. ℙ ಕೆಲವು ವೇಳೆ ಏಳು ಎಂಬ ಸಂಖ್ಯೆಗೂ ಈ ಸಂಕೇತವುಂಟು. ನಾನಾರ್ಥರತ್ನಾಕರ, ನಾನಾರ್ಥಕಂದ ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಸಂಸ್ಕೃತದಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಲ್ಲದ ಇನ್ನೂ ಕೆಲವು ಅರ್ಥಗಳಿವೆ: "ಬಯಕೆಯೊಳದ್ವೈತದೊಳ್ ವಾರ್ಧಿಯೊಳ್ ಶ್ರೀ ಸತಿಯೊಳ್ ತಾನಬ್ಧಿಯಕ್ಕುಂ" (ನಾನಾರ. ೯೦); "ಸಿರಿಬಯಕೆ ನಿಯತತತ್ತ್ವಂ ಶರಧಿಯೊಳೈದಬ್ಧಿಶಬ್ದ" (ನಾನಾಕಂ. ೧೧೬). [ಸಂ.]

ಅಬ್ಧಿಕಫ (ನಾ). ಸಮುದ್ರದ ನೊರೆ. [ಅಬ್ಧಿ + ಕಫ]

ಅಬ್ಧಿಜ (ಗು). ಸಮುದ್ರದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದ. (ನಾ). ೨. ಚಂದ್ರ. [ಸಂ.]

ಅಬ್ಧಿಜೆ (ನಾ). ಸಮುದ್ರದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದವಳು; ಲಕ್ಷ್ಮಿ. [ಸಂ. ಅಬ್ಧಿಜಾ]

ಅಬ್ಧಿನಂದನ (ನಾ). ಸಮುದ್ರಪುತ್ರ; ಚಂದ್ರ: "ಅಬ್ಧಿನಂದನಂ ದ್ವಿಜರಾಜನೆನೆ ಸುಧಾಂಶುವೆನಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೧–೪). [ಅಬ್ಧಿ + ನಂದನ]

ಅಬ್ಧಿನವನೀತಕ (ನಾ). ಸಮುದ್ರದ ಬೆಣ್ಣೆಯಂಥವನು; ಚಂದ್ರ.
[ಅಬ್ಧಿ + ನವನೀತಕ]

ಅಬ್ಧಿಪ (ನಾ). ಜಲರಾಶಿಗೆ ಒಡೆಯ; ವರುಣ; ಸಮುದ್ರರಾಜ: ನೃವಾಹಮಂ ನೈರುತಿಯಬ್ಧಿಪಂ ಮಕರಮಂ ಮೃಗಮಂ ಪವನಂ ವಿಮಾನಮಂ ಮಾರಹರಪ್ರಿಯಂ ವೃಷಭನಂ ಹರನೇಱಿ ನಭಕ್ಕೆ ಸಲ್ಗುಗುಂ (ಜಗವಿ. ೧–೩೬). [ಸಂ.]

ಅಬ್ಧಿಪರೀತ (ಗು). ಸಮುದ್ರದಿಂದ ಸುತ್ತುವರಿಯಲ್ಪಟ್ಟ; ಕಡಲು ಸುತ್ತಿದ: ವಿಷ್ಣುಗೆ ಭಕ್ತಿಯಿಂದಗ್ರಪೂಜೆಯನೀವುದಬ್ಧಿಪರೀತಭೂತಳವಲ್ಲಭಾ (ಪಂಚತಂ. ೨೩೬–೧೧). [ಅಬ್ಧಿ + ಪರೀತ]

ಅಬ್ಧಿಶಯನ (ನಾ). ಸಮುದ್ರದಲ್ಲಿ ಮಲಗಿದವನು; ವಿಷ್ಣು.
[ಅಬ್ಧಿ + ಶಯನ]

ಅಬ್ಧಿಶಾಯಿ (ನಾ). = ಅಬ್ಧಿಶಯನ. [ಸಂ. ಅಬ್ಧಿಶಾಯಿನ್]

ಅಬ್ಬ$_1$ 'ಅಬ್ಬೆ$_1$' ನೋ.

ಅಬ್ಬ$_2$ (ನಾ). ತಂದೆ: "ಜನಕನಲ್ಲಬ್ಬಂ" (ಕರ್ಣಾನಿ. ೮೮); ಇನಿತಟಲುಮಿನಿತು ಮಱುಕಮುಮಿನಿತು ಮನಃಕ್ಷತಮುಮಾವನಿಂದಾದುದವಂಗಿನಿತಟಲನಿನಿತು ಮಱುಕಮನಿನಿತು ಮನಃಕ್ಷತಮನಬ್ಬ [ಪಾಠಾಂ. ಬ್ಬೆ] ಮಾಡದೆ ಮಾಣೆಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೩೫೬); ಚಾರ್ವಾಕು ನೀನು ಕಾರ್ಮಿಕರ ಗಂಡ, ಧಾರ್ಮಿಕರ ಮಿಂಡ ಅಬ್ಬಾ (ಅರಳು. ೪೨೯).
[?. / ತೆಲು. ಅಬ್ಬ = ತಂದೆ]

ಅಬ್ಬ$_3$, ಅಬಬ, ಅಬಬಾ, ಅಬಾ, ಅಬ್ಬಬ್ಬಾ, ಅಬ್ಬಾ$_2$ (ಅ). ಆಶ್ಚರ್ಯ ಮೆಚ್ಚಿಕೆಗಳನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಅವ್ಯಯ: ಅಬ್ಬ ಎಷ್ಟು ದೊಡ್ಡ ಹಣ್ಣು ಇದು (ರೂಢಿ). ಅಬಬ (ಕಿ). ಅಬಬಾ (ಜಾನಕೋ. ೧೨). ಅಬಾ (ಸ್ಕಾಂಡರ್). ಅಬ್ಬಬ್ಬಾ: ಅಬ್ಬಬ್ಬಾ ಏನು ಬಿಸಿಯಪ್ಪ ಇದು (ರೂಢಿ). ಅಬ್ಬಾ$_2$: ಅಬ್ಬಾ ಏನು ಶಬ್ದ (ರೂಢಿ). [?. / ತುಳು. ಅಬಾ, ಅಪಾ]

ಅಬ್ಬಗೆ (ನಾ). ಆರೀತಿ; ಆಬಗೆ: ಎಲೊ ಸ್ವಾಮಿ ಕುರಿವಂದು ಕೊಬ್ಬಲು ಕುರುಬಂಗೆ ಲಾಭವೆಂಬ ಅಬ್ಬಗೆ ಹ್ಯಾಗೊ ಏನೊ ನಿರ್ಧರ ಮಾಡಲರಿಯೆ (ಮೋಕ್ಷದೀ. ೧೯೯). [ಅದು + ಬಗೆ]

ಅಬ್ಬಬ್ಬಾ 'ಅಬ್ಬ'$_3$ ನೋ.

ಅಬ್ಬರ್ಸ್, ಅಬ್ಬರು (ನಾ). ೧. ಆರ್ಭಟ; ಗಟ್ಟಿಯಾದ ಕೂಗು; ರಥಸವ್ಳುಳ್ ಧ್ವನಿ: ಘುರುಘುರಿಂಸರ್ ಘೋರಘೋಣಾಪವರಂ ಕಿಳಿ ರಬ್ಬರದಿಂ ತಿವಿದುದಾಶಾಂತರವುಂ ಜವದಿಂದೆ ಗರುಡನಂತರ್ಚಕ್ರಪವೋಲ್ (ಕಾದಂಬ. ೪೫೨) ; ಚಿಲ್ಲಿಯ ಘುರಿಘುರಿಸುವ ವಿರಲ್ವಂದದ ಘುಡುಘುಡಿಸುವ ಡೊಡಿಯ ಕೋಳಾಹಳದಬ್ಬರಮುಬ್ಬರಮಾಗೆ (ಗಿರಿಕ. ೬-೫೫ ವ) ; ತುದಿ ಬೆರಳ ತುಟಿಯಬ್ಬರಕೆ ಗಜ ಬೆದಱೆ . . . ಹೊಕ್ಕೈನವರೊಡ್ಡಿನಲಿ ಕಲಿಭೀಮು (ಕುಮ್ಮಾ. ೨-೧೪) ; ಱಿಯ ನೀ ಬೆಸಸೆಂಬ ಹೋದರಬ್ಬರಗಳೊಪ್ಪದುವು (ಕಂಪ. ೮-೪೧) ; ಅವನ ಅಬ್ಬರ ಹೇಳಕೆಲರದು (ರಂಭಾ). ೨. ಅತಿಶಯ; ಹೆಚ್ಚಿಗೆ: "ಇದರಬುಟ್ಟಯಬ್ಬರಮಣಿಯರ ನೆಜಮೈಮಾಂಟ್ಸ್‌ಲತಿಶಯಾರ್ಥಂ" (ಕವಿಕಂ. ೧೨೦); ಬಗೆಯೆ ನಿಮ್ಮಡಿಗಳ್ಗೆ ದೂರವಪ್ಪೆಂ ದೇವ ಕಾಮದ [ಪಾಠಾಂ. ದು] ಬ್ಬರವಲ್ಲ ಕೋಪಬ್ಬರ [ಪಾಠಾಂ. ದುಬ್ಬಟ್ಟಿ] ವಲ್ಲ (ಪಂಬರ. ೧-೬೧); ಲೇಸು ಲೇಸಬ್ಬರದ ಬಿರುದಿನ ಧರ್ಮರಾಜ್ಯರು ಪಾಂಡುಸುತರೆಂದ (ಕುಮ್ಮಾದ್ರ್ಯ. ೧೪-೧೪) ; ಒತ್ತಬರದಾಹವದ ಸೈನಿಕದತ್ತಣತ್ತ ಬೊಬ್ಬೆಯಬ್ಬರವೆತ್ತುತಿರ್ದುದು ಕಮಲಲಾಕ್ಷ ಕಟಾಹ ಖರ್ಪರವ (ತೊರವಿ. ೬-೧೮-೧೧). ೩. ಪರಾಕ್ರಮ: "ಅದಬ್ಬರ ಪರಾಕ್ರಮಕ್ಕೆ" (ಕಕರ. ೮). ೪. ಅಧಿಕಾರದ ದರ್ಪ. (ಆಡು). **ಅಬ್ಬರು**: ೧. ಗೊಂಬೆಗಿಟ್ಟ ಬೆಲ್ಲ ತಂದುಕೊಡಲು ಪುಟ್ಟ ವಾಸು ಎಂಥ ಅಬ್ಬರು; ಒಳಗೆ ಎಂಥ ಅಬ್ಬರು (ತುಂಬಪ್ಪ. ೩೩).

ಅಬ್ಬರಂಬಡಿ = ಆರ್ಭಟವಾಗು; ಗದ್ದಲವಾಗು: ಪುರದೊಳಗಬ್ಬರಂಬರಿಯೆ ತಾನದಪಾಲಿಸಿ ಸಕ್ಕಭೂಮಿಯೀ ಸರಭಸಮೆನಿಸಲ್ಕೆ (ಮಹಾಕಾಳೀ. ೭-೩೩). ಅಬ್ಬರಗೂಡು = ಆರ್ಭಟಿದಿಂದ ಕೂಡು: ಕೊಂಬು ಕಾಹಳೆ ರಾಯಭೇರಿ ಬುರುಗು ಬಲುದೊಂಬುಳಿಯಬ್ಬರಗೂಡಿ (ಕಂಪವಿ.೧೫-೨೩). ಅಬ್ಬರಮಾಡು = ಆರ್ಭಟಿಸುಮಾಡು: ಎಲ್ಲರ ಇದಿರಿನಲ್ಲೂ ಅಬ್ಬರಮಾಡಿ ಅಳುತ್ತಾಳೆ (ಹೊಸಕ್ಷಿ. ೧೯೬).

[< ಸಂ. ಆರ್ಭಟ? / ತುಳು. ಅಬ್ಬರ = ಜಂಭ, ದರ್ಪ; ತೆಲು. ಅಬ್ಬರ = ಆಪಾರ, ಅಮಿತ]

ಅಬ್ಬರ್ಕೆ (ನಾ). ಆಕಾಶ: ಮತ್ತಿಬ್ಬರವಿಗಂಡಿಸಿ ಅಬ್ಬರದಲಾವಾಗ ಸುಳಿವರು (ಲಕ್ಷ್ಮೀಶೋ. ೨೬). [< ಸಂ. ಅಭ್ರ]

ಅಬ್ಬರಂಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ಅಬ್ಬರಿಸು; ಆರ್ಭಟಮಾಡು: ಆಗಳಾಕೊಳನಂ ಬಳಸಿ ಬಂದು ನಿರ್ಭರಮಾಗಿ ಬೊಬ್ಬಿಱಿದಬ್ಬರಂ [ಪಾಠಾಂ. ದಾರ್ದುರಿಭರಂ]ಗೆಯ್ದು (ಗದಾಯು. ೭-೧ ವ).

[ಅಬ್ಬರ + ಗೆಯ್ (< ಕೆಯ್ಯ್)]

ಅಬ್ಬರಣಿ (ನಾ). ಗಟ್ಟಿಯಾದ ಕೂಗು; ಗದ್ದಲ; ಆರ್ಭಟ: ತೊಟಲ್ದ ಭಟರ್ಕಳಬ್ಬರಣಿ ಕುಂದರ ಬ್ಯೂಹತಮಶ್ವಹೇತಿತಂ . . . ಕಿವಿಗೆಯ್ತರಿಲ್ (ದಶಕು. ೫-೧೯) ; ಓ ಲ ಡೊ ಳ ಬ್ಬ ರ ಣಿ ಮಸಗಿತು ಕದಡಿತಾಸ್ಥಾನ (ಕುವ್ಯಾಉ. ೪-೨೦) ; ನಿಜಿನಿಲಿಲು ನಿಟಿಲೆಂಬಬ್ಬರಣಿ ಗಬ್ಬರಿಸೆ ದಿಗುತಟವ (ತೊರವಿ. ೧-೧೫-೪೧) ; "ಸ್ವತಂತ್ರರು, ನಾವು ಸ್ವತಂತ್ರರು" ಎಂಬ ಅಬ್ಬರಣಿಯು ದುಗರದಲ್ಲೆಲ್ಲ ಮೊಳಗಿತು (ಫಾಟಮು. ೪೧). ಅಬ್ಬರಹೋ.

[ಅಬ್ಬರ್ಸ್ ? + -ಅಣ್ಣಿ]

ಅಬ್ಬರತಾಳ (ನಾ). ರಭಸ; ಬಿರುಸು: ಅವನ ಸುದ್ದಿವಕ್ಕೆ ಅದೇ ನಾಲ್ಕು ದಿನಗಳಲ್ಲಿ ಮಳೆಯ ಅಬ್ಬರತಾಳ ತಗ್ಗಿತು (ಸ್ವಪ್ನಹೊ. ೯೪).

[ಅಬ್ಬರ + ತಾಳ (= ತಾಲ)]

ಅಬ್ಬರತುಬ್ಬರ (ನಾ). "ಕ್ಷೊಬ್ಧಿ, ಮೇಲೆ ಕೆಳಗೆ" (ಜೀವಲ. ಕೃಚಿ೪); ಒಬ್ಬರನ ಕಂಡರ ಒಬ್ಬರ ಮನಸು ಅಬ್ಬರತುಬ್ಬರ ಆಗತ್ತಿತ. ಇಬ್ಬರ ಕೂಡಿ ಬದುಕಿನ ಹಬ್ಬ ಮಾಡಿಲ್ಲ ಭರಪೂರಾ (ಜೀವಲ. ೪೩).

[ಅಬ್ಬರ್ಕೆ + ತುಬ್ಬರ್ಕೆ]

ಅಬ್ಬರದೋಜಿಸು (ಕ್ರಿ). ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿ ಧ್ವನಿಮಾಡು; ಆರ್ಭಟಮಾಡು: ಬಿಲುಗಳವೇಱಿಸಿದರೆಚಿಬಲದಲಬ್ಬರದೋಜಿಸುತ ನಡೆತಂದರ ಡಿಯಲೊಂದು ಯೋಜನವ (ತೊರಕಾ. ೩-೧೨-೧೪).

[ಅಬ್ಬರ್ಸ್ + ತೋಜಿಸು]

ಅಬ್ಬರಬಡಿಕೆ (ನಾ). ಯಾವಾಗಲೂ ಅಬ್ಬರಮಾಡುವ ಸ್ವಭಾವದವನು: "ಕೆಲವರು ಪ್ರಕೃತಿಯ ಗುಣ" ಎನ್ನುತ್ತಿದ್ದರು, ಪಿತ್ತದ ಪರಿಣಾಮವೆಂದರು, ಅಬ್ಬರಬಡಿಕನೆಂದರು (ಸಕೋರ. ೪೩).

[ಅಬ್ಬರ್ಸ್ + ಬಡಿಕ (< ಬಡಿಕ)]

ಅಬ್ಬರಿಗೆ (ನಾ). ಆರ್ಭಟ ಮಾಡುವವನು; ಆಡಂಬರಕಾರ: ದೊರೆಯೊತೆ ತಲೆಯೊತ್ತಿ ಮುರಿದಬ್ಬರಿಗನುಬ್ಬದ ಸಮರಬಲಿ ಖಿಬ್ಬರದ ಬೆಱಗಿನೊಳ್ದಬ್ಬರ್ಕೆ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೨೦-೬). [ಅಬ್ಬರ್ಸ್ + -ಇಗ]

ಅಬ್ಬರಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿ ಧ್ವನಿಮಾಡು; ಆರ್ಭಟಿಸು; ಗರ್ಜಿಸು: ಕೊಂಂಡನಿವನೆನ್ನ ತಂದೆಯನೆಂದಬ್ಬರಿಸಲ್ಕೆ ಕೇಳ್ದು ನರಪತಿಯನಲಂ ಬಂಧಿಸಿ (ಧರ್ಮಾಜ. ೬-೧೨) ; ವಾಯುಸುತನಬ್ಬರಿಸೆ ಗಾಳಿಯ ಘಾಯ ಮೇಳ್ದದ ಮೇಲೆ ಬಿದ್ದ ವೊಲಾಯಿತು (ಕುವ್ಯಾದ್ರ್ಯ. ೧೩-೨೯) ; ಮೇಲೆ ಮೇಲಬ್ಬರಿಸಿದವು ಖಿನ್ನಾಳತತಿ (ತೊರಕಾ. ೬-೫-೪೫) ; ಬಬ್ಬ ಳ್ಸುಕುಟಿತರಾಗಿ ಮಾಸ್ಪರಿಂದ ಅಬ್ಬರಿಸಿ ಹೇಳಿದರು (ರಂಗರೋ. ೪).

[ಅಬ್ಬರ್ಸ್ + -ಇಸ್ನು]

ಅಬ್ಬರಿಸ್ನು (ಕ್ರಿ). ಆವರಿಸು; ಹರಡು; ವ್ಯಾಪಿಸು: ನೆಲನನಬ್ಬರಿಸುವ ಸಭಾಳಕಳಕಲ ಮೊರೆಯುಂ ತಿಳಿ ಪರಿವಿಗ್ಗಳದ ಪಾಯವಧಾರು ಮಸಗಿ ದುದೊಂದು ಘಟ್ಟಿನಲಿ (ಕುವ್ಯಾಉ. ೭-೨೫); ಅಬ್ಬರಿತವರಿಗಂ ಮೇಲೆ ಕೃಷ್ಣನ ಮಾಯೆ (ತುರಂಗ. ೪೮-೫). [ಅಬ್ಬರ್ಸ್ + -ಇಸ್ನು]

ಅಬ್ಬರು 'ಅಬ್ಬರ್ಸ್' ನೋ.

ಅಬ್ಬಲಿಗೆ 'ಅಬ್ಬೊಲಿಗೆ' ನೋ.

ಅಬ್ಬಲಿಗೆ 'ಅಬ್ಬೊಲಿಗೆ' ನೋ.

ಅಬ್ಬಲೂರು (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಸೋಮನಾಥಪೇರ್ವರ್ ಸಸಿದಂದೇಕಾಂತದ ರಾಮಯ್ಯನಬ್ಬಲೂರ ಬ್ರಹ್ಮೇಶ್ವರ ಸ್ಥಾನದೊಳು ನಿಸ್ಸ್ವಜವ್ಯತ್ತಿಯಿಂದಯಿರೆ (ವಿಜ. V, ೨೪೭-೩೩ ; ಸು. 1200).

[ಅಬ್ಬಲ್ ? + ಊರು]

ಅಬ್ಬವ್ವೆ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾಕೆಯ ಹೆಸರು: ಮಾಧವಯ್ಯ ಪಡ್ಡಾಯರು ಕೃಶುರೇಶ್ವೀ ಅಬ್ಬವ್ವೆಯರು (ವಿಜ. V, ಹಾಸಸ. ೬೧-೩೪ ; 1218).

[ಅಬ್ಬ್ಬಿ (< ಅಬ್ಬೆ) + ಅವ್ವೆ]

ಅಬ್ಬಸವ (ನಾ). (?): ಬಣ್ಣರಶಾ ಕೊಟ್ಟುದು ಅಣ್ಣಾರ್ಥಿಗಳ ಅಬ್ಬಸವ ಧರ್ಮ್ಮಭಿಕಾರರ್ಗ್ಗೆ ಮಹಾಜನ ಪ್ರಜೆಯೂ ಸನ್ಮತದೆ ಕೊಟ್ಟುದು (ಸೌಇಇ. IX-೭, ೪೮-೫ ; 900). [?]

ಅಬ್ಬಳಿಕೆ (ನಾ). ಅಭ್ಯಾಸ; ಚಟ: ಅಭ್ಯಾಸ ಶಿಷ್ಟೆಕೈಕೊರ್ವ ಅಬ್ಬಳಿಕೆಯಿಂದ ಜೂಜಾಡಿ ಸೋಲುತ ಗೆಲುತ ದುರ್ವಸನವ್ಯಾಪ್ತಿಯೊಳು ಪಕ್ಕಾಗಿ (ಸಿಂಗರಾ. ೯-೨೦, ೨೧). [ಅಡು + ಬಳಕೆ ?]

ಅಬ್ಬಳಿಕೆ (ನಾ). ಓಕರಿಕೆ; ವಾಂತಿ (ದಕ. ೫). [< ಉಬ್ಬಳಿಕೆ]

ಅಬ್ಬಳಿಗ (ನಾ). ಒಂದು ನಾಡಿನ ಹೆಸರು: ಅಬ್ಬಳಿಗನಾಡೊಳಗಣ ವಾಸುದೇವನಹಳ್ಳಿ (ವಿಜ. V, ಹಾಸಸ. ೪೦-೧೧; 1663). [?]

ಅಬ್ಬಾ! 'ಅಬ್ಬೆ!' ನೋ.

ಅಬ್ಬಾ 'ಅಬ್ಬು' ನೋ.

ಅಬ್ಬಾಗಿಲು (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು (?): ಮಾವಿನಹಳ್ಳಿಯ ಹಾರು ಅಬ್ಬಾಗಿಲ ತ್ರಿಸಂಧ್ಯಿ ಲೊಕ್ಕಿಯ ಪಡುವ ನೆಟ್ಟ ಕಲಿಯ ಕಲ್ಲು (ವಿಜ. III, ತಿರುಮ. ೬೪-೪೭ ; 1397). [? + ಬಾಗಿಲು (< ಬಾಗಿಲ್)]

ಅಬ್ಬೆ¹ 'ಅರ್ಬ' ನೋ.

ಅಬ್ಬೆ (ನಾ). = ಅಬ್ಬೆ : ದೇವರ ದಾಸಯ್ಯನ ಅಬ್ಬಿಗಳ್ ಜಾತುರ್ವರ್ಣ್ಯ ಶ್ರವಣ ಸಂಘಕಾಧಾರರಪ್ಪ ಚಾಮಳೆಬ್ಬಿಗಳ ಪಿನಿಧಿಗೆ (ಎಕ. XV, ಹೊಸ. ೬೭-೬; ೮೫೦). [?]

ಅಬ್ಬಿದೊಜೆ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಸಿಡುಗುಂದ ಹಳ್ಳಿಗಳು ಸಹಿತ ಅಬ್ಬಿದೊಜೆ ತಗರೆನಾಡಿರತು ಹಸುಡೆಗಳು ಹಳ್ಳಿಸಹಿತ (ಎಕ. V, ಬೇಲೂರು. ೭೧-೨೩೩ ; ೧೧೭).

[ಅಬ್ಬಿ (< ಅರ್ಬ) + ತೊಜೆ.]

ಅಬ್ಬು (ಕ್ರಿ). ೧. ಶಕ್ಯವಾಗು ; ಸಾಧ್ಯವಾಗು ; ನಿಲುಕು : ಕರಣ ದವರುಸುರಲಮ್ಮರು ದೇವಲಿಪಿ ನರರ್ಗಬ್ಬ [ಶಾಶಾ. ವ. ಪರ್ವ]ದೆಂತಸ ಗುವ್ಯ ಕಿಣದೆಸುಮಾವೆನು [೩೧೧೫. ೭-೧೫] ; ಉಸುರಲಬಾರದ ಮಂತ್ರ ಉಡಕೆಗಬ್ಬದ ತಂತ್ರ ಮಿಸುಕಲಬಾರದ ಜಸಂ ಮಿಸುಗಲಾರದ ಹಸಂ (ವೆಂಕಾರಾ. ೪-೯-೨೫) ; ಈಬರಿಗೆ ಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ನಿನ್ನ ನಿನ್ನವರ ಯತ್ನ ಅಬ್ಬತೇನೊ ನೋಡು ಗುಣಿಸಿ ಎನೆಸಿ [ದಿ ಸಾ ಸಂ. ೮೮-೧]. ೨. ನಿಕ್ಕು ; ದಕ್ಕು ; ಒಳಪಡು : ಕೃತಕುಕೃತಪರಿಪಾಕಫಲರೂಪಸ ರಾಮಮೂರುತಿಯಂ ನಮಗಬ್ಬಿದುದು (ಪಂ ಕಾ ರಾ. ೪-೧೩-೩೭) ; ಕೈಗಬ್ಬಿದಾ ಕುಸುಮಗಳ ಬಾಣವಿಂಡೊಡವಾನಮ (ಶ್ರೀಕೃ.ಪು. ೫೮) ; ಮನಸು ಹಬ್ಬಿಸಿ ನಿನ್ನ ಪಾದದಲಿ ರತಿಯಿತ್ತಿ ಅಬ್ಬದ ಜ್ಞಾನದಲ್ಲಿ ಪೊರೆಯಂದೆನೊ (ಸೋಭೂದೀ. ೧೯೯) ; ಬೇಡವೆಂಬೆವು ? ಏನು ಫಲ ? ಜನ ನಮ್ಮ ಅಂಕೆಗೆ ಅಬ್ಬರು (ಮೂಕಸು. ೮). ೩. ಆಶ್ರಯಿಸು ; ಅವಲಂಬಿಸು : ಅಬ್ಬಪಾಣಿ ನಮ್ಮ ವಿಜಯ ವಿಶ್ವಲರೀಯ ಅಬ್ಬವವರಿಗೆ ಸ್ಫಾರಬ್ಧ ತೀರಿಸಿದುವೆ (ಸೋಭೂದೀ. ೫೬) ; ಸೀರಬೊಬ್ಬುಳಿ ತೆರನಂತೆ ದೇಹಸಿದ್ದ ಅಬ್ಬವನಿತ್ಯರಹಿ ಮಾಡಿ ಮುಳುಕಿಗೈವ ಬಬ್ಬಾಣವರೆಯಿಂದೆ ಇಪ್ಪನು (ಮೋಭೂದೀ. ೬೮). ೪. ತಿನ್ನು ; ಭಕ್ಷಿಸು(?) : ಮಬ್ಬುಮೋಪಿಸಿತ್ತಿಲಂ ಮಸಕೆ ಬಂದ ಪರ ಅಬ್ಬಿದರುಭಕ್ಷ್ಯ ಭೋಜ್ಯಂಗಳಂ ಮೃಷ್ಟಾನ್ನಪಾಶಾಂಗಳಂ ಸವಿದರು (ತುರಂಗ. ೪೮-೫). ೫. ನೀಗು ; ಹೋಗಿಲಾರಿಸು : ನಮಗೈತಂದ ಕಷ್ಟಗಳಾ ಅಬ್ಬಿದವರ ರಾಂಬ್ಲ ಮನೆಯೊಳು ಹಬ್ಬುಗೈವಾಗಿರುವ ಸತ್ವಗಳುಬ್ಬಿತೋರುವರೆನಾಪಕಿ ಕೇಳಿಂದಲಿಂದುಮುಖಿ (ಪಶಕಾ. ೪೯-೨೦). [← ತೆಲು. ಅಬ್ಬು]

ಅಬ್ಬುಧಿ 'ಅಬುಧಿ' ನೋ.

ಅಬ್ಬೂಜಿ (ನಾ). ೧. ಮಸಿ ; ಕಾಡಿಗೆ. ೨. ಬೂಜು ; ಬೂಷ್ಟು. [?]

ಅಬ್ಬೂಜೆ (ನಾ). ಜೇಡರಹುಳು : ಅಬ್ಬೂಜಿಗಳೂವಿನ ಗೂಡು (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [?]

ಅಬ್ಬೆ¹, ಅಬೆ, ಅಬ್ಬ, ಅಬ್ಬಾ, (ನಾ). ೧. ತಾಯಿ; ಅಮ್ಮ : ಪೈಯ್ದ ರಬ್ಬೆಯ ಅಜ್ಜನ್ (ಎಕ. XII, ತುಮಕೂ. ೯೩-೧೯; ೭೫೦) ; [ಕೊಮ್ಮೋ ನವ]ನ್ನಮ್ಮಬ್ಬೆಯುನ್ನಂಗೆಯುಮು × × × ಮಾಡಿಕೊಡ್ಕೊ೯[೦] (ಸಾಇಇ. XI-i, ೭-೨೪ ; ೫೩೨) ; ಪುರಂದರನರಸಿಯಯಂದುದಲೆನಗಬ್ಬೆಯೇ ಕೊಡಳ ನುಡಿಯದೆ ಪೋಗು (ಪಂಪಭಾ. ೮-೨೯) ; ಗಂಗಾಬ್ಬೆಯು ನಂದಯಕೆಯಾನರನೆನುತ ಕಾಯ್ದುಬಿಗಡೊಡೆದೊಡೆ (ಸಾ ಪ್ರ ಭಾ. ೧೦-೭೩) ; ಅಬ್ಬೆಗೆ ಮಗ ಬೇಡವೆಂದರೆ ಅಜ್ಜಿಗೆ ಮೊಮ್ಮಗನೇಳಿ (ಪಾಡೋಇ. ೨೯೧). ೨. ಹೆಂಗಸರ ಹೆಸರಿನ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ (ಅಕ್ಕ, ಅವ್ವ, ಎಂಬಂತೆ) ಸೇರುವ ಮಾತು : ಮಗಳ್ ತೊಣ್ಣಬ್ಬೆಯು (ಎಕ. IX, ಚಿಂಗಳ. ೮೮-೩; ೯೦೦) ; ಕುಮುದಬ್ಬೆಯ ದೇಗುಲದಿಂ ಬಡಗ ಪೋಗಿ (ಇಆ. XVIII, ೩೧೧-೧೯೩ ; 1100 ?) ; ಗುಣ್ಕೆಶಾಸ್ತ್ರದೆ ಸುಗ್ಗಿಯಬ್ಬೆ (ಕಾವ್ಯಾ. ೧೩೧). ಅಬ್ಬೆಗಳ್ (ಬಹುವ) ; ಅಯ್ಯಂಗಳ್ ಅಬ್ಬೆಗಳ್ (ಭಾಷಾಭೂ. ೩೪೨ ಉದಾ). ಆಬೆ : ೨. ಎಲೆಗೆ ಕುಂದಬೆ ಪಲದಿನವದಿಂದಂ ನಿನ್ನಂ ಕಂಡಿಶಬ್ದ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೪೪-೮) ; ಬಿದ್ದಿಯಬೆ ಮುದಕೆ ನೀ ದಿನ ಹೋದಾಕೆ ಬಲು ಜೋಕೆ (ಕರಛ. ೩೩). ಅಬ್ಬಿ : ಪೆಂಡಿರಕಯ್ಕೊಳ್ ನಿಲಲಾಱರೆ ಪೇಳಾಮಬ್ಬು [ಪಾಶಾ. ಬೈ] ಗಂಡ ವಿಮುಕ್ತರ್ (ಅ ಧರ್ಮ ೧. ೧೯೩) ; ನಗುತ ನಲಿವಂದ ಕೆಲಕೆ ಹಾರವ ನೂಂಕಿ ಮೊಗಮೋಡುಕಬ್ಬಿಬ್ಬ [ಪಾಶಾ. ಕಿವ್ವನ್ನ] ಯೆನುತ ತೆಗೆದು ಮೇಲುದ ಮೊಲೆಯುಂಬೆವರೆಯುದ ಮಗನ ನಾನೆಂದು ನೋಡುವನು (ಕುರಾಶಾ. ೭-೬೬). ಅಬ್ಬಾ, : ಅಬ್ಬಾ ಏನೆನೊರ್ವಳೆಯ ಪೆಲರಾರು ಮಿಲ್ಲಿಂತುರಿಸಿಯರ್ಕಳ್ಗೆ ನಿಲಲಾಗದೆಂದು ಪೇಟ್ದು (ವಡ್ಡಾರಾ. ೯೯-೧೯೪) ; ಅಬ್ಬಾ ಪೇಟ್ದೀಪುರಕ್ಕೆ ಪೆಸರಾವುದಿದರ್ಕಪಕಿ ಯಾರೆಂಬುದುಂ (ಪಂಕಾಮಾ. ೭-೧೩೫ ಪ). [ಸಂ. ಅಂಬಾ. ? / ತುಳು. ಅಪ್ಪೆ]

ಅಬ್ಬೆ (ನಾ). ಸದರ ; ಹಗುರ : ಸರಕಾರದ ಉದ್ಯೋಗಸ್ಥರ ಅವಿವೇಕ ದಿಂದಲೂ ಅವರ ದುರಾಸೆಯಿಂದಲೂ ಇಂಥ ಅನಾಹುತ ನಡೆಯತೊಡಗಿ ಎದುರೆದುರಿಗೆ ಜನರಲ್ಲಿ ಆಡಿಕೊಳ್ಳುವ ಮಟ್ಟಿಗೆ ಅಧಿಕಾರಿಗಳ ಬಾಳು ಅಬ್ಬೆಯಾಯಿತು (ಮಾಮಶಾ. ೨೭) ; ಅಪರಾಧ ಮಾಡಿದವನೆಂದು ತಿಳಿಯ ಬಂದಮೇಲೆ ವಿಚಾರಣೆ ಮಾಡದೆ ಬಿಡುವುದು ರಾಜಧರ್ಮವಲ್ಲ ಮತ್ತು ಪ್ರಜೆಗಳಲ್ಲಿ ಅಬ್ಬೆಯಾಗುವುದು (ಆದೂಸು. ೧೬೮). [?]

ಅಬ್ಬೆ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಹುಳು : ಅಬ್ಬೆ ಕಡಿದರೆ ಹೆಬ್ಬಾಗಿಲ ತನಕ ನುಡ್ಡಿ ಹೋಗದು (ಅಕ್ಷಗಾ. ೬). [?]

ಅಬ್ಬೆ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಗಿಡ ; ಪಾಚಿಯ ಗಿಡ ; ಗೆಲಗು : "ವೇಣಾಃ ರತಃ ಅಭ್ರವುಪ್ಪಃ ವಿದುಳಃ ಶೀತಃ ವಾಸ್ಯರಃ ವಂಜುಲಃ—ಈ ೭ ಅಬ್ಬೆಯವರ್" (ಪಾಚಿಂ. ೧೧೬) ; ಅಬ್ಬೆಬೇರು ; ಹಿಪ್ಪಲಿ ಇವರೆಲ ಕಷಾಯವ ತುಪ್ಪವೆರಸಿ ಕೊಡಿಸಲು ತಾಪ... ಕೋಪೆ... ಪರಿಹರ (ವೈದ್ಯಸಾ. ೩೩೨). 'ಹೆಬ್ಬೆ' ಪರಾ. [ದೇ. ?]

ಅಬ್ಬೆಸೆ (ನಾ). ಅಭ್ಯಾಸ (೬).

[← / ತೆಲು. ತುಳು. ಅಬ್ಬೇಸ ; ಅಬ್ಬೆಸ < ಸಂ. ಅಭ್ಯಾಸ.]

ಅಬ್ಬೇಪಾರಿ (ನಾ). ೧. ಕೆಲಸವಿಲ್ಲದವನು. ೨. ದಿಕ್ಕಿಲ್ಲದವನು ; ಗತಿಗಿಟ್ಟಿಲ್ಲದವನು : ಕುಡ್ದ ವ್ಯಸನಿಕ ಮನೆತನದವರು, ಸಬ್ಬರು, ಸಜ್ಜಗಳಕ್ಕುರು – ಇವರಿಗೆ ಈ ಆಟ ಏಕೆ ? ತನ್ನಂಥ ಅಬ್ಬೇಪಾರಿಯಾದರೆ ಆ ಮಾತು ಬೇರೆ (ಆಪಾಹೆ. ೧೫೧) ; ಬೇಕಾದ ಅಬ್ಬೇಪಾರಿ ಬರಲಿ ; ಗಾದಿ ಮೇಲೆ ಕೂಡಲಿ ರಾಜ ಅಂತ ನಡಸಲಿ (ಚಳರಾ. ೪೮೬).

[< ಸಂ. ಅವ್ಯಾಪಾರಿನ್]

ಅಬ್ಬೊಲಿಗೆ, ಅಬ್ಬಲಿಗೆ, ಅಬ್ಬಲಿಗೆ (ನಾ). ಒಂದು ಗಿಡದ ಹೆಸರು ; ಕನಕಾಂಬರದ ಗಿಡ (ಮೈಪ್ರಾ. ೨೫-೪೭೧). ಅಬ್ಬಲಿಗೆ : (ಕರಾ). ಅಬ್ಬಲಿಗಸ ಹೂವು ನಾಲ್ಕಾರು ದಿನ ಬಾಡಿಹೋಗೋದಿಲ್ಲ (ಊಹಿ). ಅಬ್ಬಲಿಗೆ : ಅಬ್ಬಲಿಗೆ ನನ್ನ ಮೆಚ್ಚಿಗೆಯ ಹೂವು (ಆಭೋರೀ. ೧೧).

[?. / ಮರಾ. ಅಬೋಲಿ]

ಅಬ್ರಹ್ಮಣ್ಯ (ನಾ). ೧. ಬ್ರಾಹ್ಮಣನ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಉಚಿತವಲ್ಲದ್ದು; ಬ್ರಾಹ್ಮಣನ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ನಡೆಯುವ ಅನ್ಯಾಯ, —ಕೇಡು : "ಅಬ್ರಹ್ಮಣ್ಯಂ, ಅವಧ್ಯಂ – ಈ ೨ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಕೆಗೆ(ಗೆ) ಹೊಲ್ಲಳೆಯ್ಯುತು" (ಹರಾಯು. ೬೭-೨೫೨) ; ಸೋಮಶರ್ಮಭಟ್ಟಂ ಪಿರಿದೊಂದು ತೊವಲಂ ಪಿಡಿದಬ್ರಹ್ಮಣ್ಯಂ ಭೋ ಅಬ್ರಹ್ಮಣ್ಯಂ ಭೋ ಎಂದಱುತ್ತಂ... ಅರಮನೆಗೆ ಪೋಗಿ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೨೩-೨). ೨. ಕೊಲ್ಲಲೂಡದು ಎಂಬ ಮಾತು ; ಹಿಂಸೆ ಕೊಡಲೂಡದು ಎಂಬ ಮಾತು : ಈಯಲಿಜಯಲ್ ಶರಬ್ಬಗೆ ಕಾಯಲ್ ಕ್ಷತ್ರಿಯರೆ ಬಲ್ಲರಬ್ರಹ್ಮಣ್ಯಂ [ಪಾಶಾ. ರಲ್ಲಡೆ ಬ್ರಹ್ಮರ್ ; ರಾಬ್ರಹ್ಮಣ್ಯಂ] ಭೋಯೆನಲೂಂ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರಿ[ಧಾ]ಯೆನಲೂಂ ಬಲ್ಲರಜ್ಞಿಯಲರೆತ್ತಜ್ಞಿಯರ್ (ಗದಾಸಂ. ೬-೩) ; ಈಯೆಡೆಯಿಂ ಪೋಗಿಲೆ ಪಾರ್ವಯೆನೆ ತಲ್ಲಣಿಸಿ ಪಾರ್ವನಬ್ರಾಏಬ್ರಹ್ಮಣ್ಯಂ

ಭೋಯೆಂದು ಪುಯ್ಯಲಿಡುತುಂ ಬಾಯಂ ಬಿಡುತಂ ನೃಪೇಂದ್ರಸಭೆಯಂ ಪೊಕ್ಕಂ (ಸುಕುಮಾ. ೭-೪೧) ; ಅವ್ರತಿಕಂಗೆಜಗದ ವೀರವ್ರತಮಂ ಕೇಳ್ದು ಹರ್ಷಮಂ ತಾಳ್ದದ ನಿನ್ನಬ್ರಹ್ಮಣ್ಯಂ ಬರಿಯ ಜನವ್ರೀಡಾಕರಮದಂ ವಿಚಾರಿಸವೇಡಾ (ಪಂಠಾಮಾ.೭-೫೧). ೩. (ಬ್ರಾಹ್ಮಣನಿಗೆ) ಅನ್ಯಾಯ ನಡೆದಿದೆ ಅನ್ಯಾಯ ನಡೆದಿದೆ ಕಾಪಾಡಿ ಕಾಪಾಡಿ ಎಂಬರ್ಥದಲ್ಲಿ ಉದ್ವೇಗಪೂರ್ಣವಾದ ಉದ್ಗಾರ : ಘಟಿಲನೆ ಬರ್ಪನ್ನಂ ಕಂಡಟಿ ಲಿರ್ಮಡಿಯಾಗೆ ಪತ್ತಿ ಕೆಳೆಯನ ಕೊರಲಂ ಪಳವಿಸಿ ಕಪಿಂಜಲಂ ಬಾಯಟಿ ದಬ್ರಹ್ಮಣ್ಯಮೆಂದು ಬಿಡೆ ಪುಯ್ಯಲ್ಚಲ್ (ಕಾದಂಪೂ. ೯೧೮). [ಸಂ.]

ಅಬ್ರು 'ಆಬರು' ನೋ.

ಅಬ್ರುದಾರ (ನಾ). ಮರ್ಯಾದಸ್ಥ ; ಗೌರವಕ್ಕೆ ಪಾತ್ರ : ಪ್ರೇಮಚಂದ ದೊಡಮನುಷ್ಯ ಅದಾವ್ ಬಹಳ ಅಬ್ರುದಾರ ಅದಾವ್ (ಮೋಹಿನೀ. ೫೯).
[ಅಬ್ರು (< ಆಬರು) + -ದಾರ್ಯ]

ಅಬ್ರೂಗೇಡಿ 'ಆಬರುಗೇಡಿ' ನೋ.

ಅಬ್ರೋನಿ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮೀನು : ನಿಮಗೆ ಬೇಕಾದ ಹೊಳೆಯ ಮೀನು, ಮುಡಾವು, ಅಬ್ರೋನಿ, ಕೂಸೆ, ಕಲ್ಲೂರು, ಕೊಂತಿ ಯಾವುದೂ ಇಲ್ಲ (ಹೊಸಕ್ಷಿ. ೫೪). [?]

ಅಬ್ಲು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗಿಡ (ಮೈಔಗಿ. ೩೭-೭೩೭). [?]

ಅಭಂಗ (ಗು). ೧. ಭಂಗವಿಲ್ಲದ ; ಒಡೆಯದ ; ಮುರಿಯದ : ತುಂಗ ನಾಗಾರೂಢನಾಗಿಯಭಂಗ ಘನತೇಜಪ್ರಭಾಯತ ಸಂಗದಿಂದೈತಪ್ಪ ಮಾಹೇಶ್ವರರ ಮಧ್ಯದಲಿ (ಬಸಪು. ೫-೪೪). (ನಾ). ೨. ಭಂಗವಿಲ್ಲದ ಸ್ಥಿತಿ ; ನಿರಂತರವಾದ ಸ್ಥಿತಿ : ಮನದಲಂಪಿನೊಳಾ ಮದನೋಪ ಮಾನನೊಳ್ ನೆರೆವೆನಭಂಗದೆ (ಕವಿರಾ. ೨-೧೦೩). ೩. ಸೋಲಿಲ್ಲ ದವನು ; ನಾಶರಹಿತ : ಅಭಂಗನ ನಿಲವ ಭಂಗಿತರೆತ್ತಬಲ್ಲರು ಗುಹೇ ಶ್ವರಾ (ಅವಚಂ. ೧೨೨-೫೫೪) ; ರಂಗುವಡೆದ ಮಾಣಿಕದ ಉಂಗುರದಿಂ ದೆಸವಂಗನೆಗೊಲಿಯದಭಂಗನ ಕಥೆಯನೊರೆವೆನು (ಕುರಾಸಾಂ. ೧-೧೦೭). ೪. ಮರಾಠಿಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪದ್ಯಜಾತಿ : ತುಕಾರಾಮ, ನಾಮದೇವ, ಏಕನಾಥರ ಅಭಂಗಗಳ ಅಮೃತವಾಣಿಯ ಪ್ರವಾಹವು ಅಂತರಂಗದಲ್ಲಿ ಪ್ರವಹಿಸಿತು (ಸಶೂರ. ೨೦೫). ೫. ಸೊಂಟದ ಎಡಬಲಗಳ ಮೇಲೆ ಅಂಗೈಗಳನ್ನೂರಿ ಮೊಣಕೈಗಳನ್ನು ಪಕ್ಕಕ್ಕೆ ಚಾಚಿ ನಿಲ್ಲುವ ಒಂದು ಭಂಗಿ. 'ಅಭಂಗವಿಠ್ಠಲ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅಭಂಗವಿಠ್ಠಲ (ನಾ). ಅಭಂಗದ ನಿಲವಿನಲ್ಲಿರುವ ವಿಠಲಮೂರ್ತಿ : ಇಂದಿರಾಪತಿ ಭವದೀಯ ಭಕ್ತಿಯನೀವುದಭಂಗವಿಠ್ಠಲಾ (ದಶಕು. ೧೪-೬). [ಅಭಂಗ + ವಿಟ್ಠಲ]

ಅಭಂಗಾನುಷಂಗ (ನಾ). ೧. ಭಂಗದ ಸಂಬಂಧವಿಲ್ಲದವನು ; ಸೋಲನ್ನು ಕಾಣದವನು. ೨. ತೆರೆಗಳ ಸಂಬಂಧವಿಲ್ಲದವನು ೧, ೨ : ಅನೂನವಾಹಿನೀಪತಿಯಾಗಿಯುಂ ಅಭಂಗಾನುಷಂಗನುಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೨-೮ ವ). [ಅಭಂಗ + ಅನುಷಂಗ]

ಅಭಂಗುರ (ಗು). ಭಂಗವಿಲ್ಲದ ; ಒಡೆಯದ ; ಶಾಶ್ವತವಾದ : ಹರಿ ನ್ಮಣಿಭಿತ್ತಿಭಾಗದೊಳ್ ಪುರವನಿತಾಜನಂ ಬರೆಯುತಿರ್ಪುದಭಂಗುರಪತ್ರ ಭಂಗಮಂ (ಪಂಠಾಮಾ. ೧-೧೧೭). [ಸಂ.]

ಅಭಂಡ (ಗು). ಮರ್ಯಾದೆಯಿಲ್ಲದ; ಮೇರೆಯಿಲ್ಲದ: ಬಟಾಬಯಲು ಇದು, ಹೋ ಅಭಂಡ ತಾನರ್ಥಹೀನ ಹಳವು ಅಕಸ್ಮಾತ್ತೊ ಎನುವಂತೆ ಬಂತು ಭೂಮಿಯಲಿ ನರನ ಫಲವು (ಆರಳು.೧೯೫). [← ಮರಾ. ಅಭಂಡ]

ಅಭಕ್ತ$_1$ (ನಾ). ಭಕ್ತನಲ್ಲದವನು : ಭಕ್ತರಿಗೆ ಪರಮಾಮೃತಂ ಶಿವಭಕ್ತಿ ಹೀನರಿಗಿದು ಲಯಾಗ್ನಿಯಭಕ್ತರುಗಳಿರ ಬೇಗೆಯೊಳಗಣ ಮಿಡಿಚೆಗಳ ತೆಱದಿ (ಬಸಪು. ೫೬-೨೪). [ಸಂ.]

ಅಭಕ್ತ$_2$ (ನಾ). ಅನ್ನವಿಲ್ಲದ ಸ್ಥಿತಿ : ಅನೀಶವೆಂಬುದು ರಾಜ್ಯವೆ ಅಲ್ಲ. ಅಭಕ್ತವಾದರೆ ಇರಸಲ್ಲ (ಸೂರ್ಯಪಾ. ೧೧೫-೧೬). [ಸಂ.]

ಅಭದ್ರ (ಗು). ೧. ಅಮಂಗಳವಾದ ; ಅಶುಭವಾದ : ನಾಡೊಳಾ ವನೊ ಮಡಿವಳನೊರ್ವನಭದ್ರಮಾಗೆ ದೇವಿಯರೊಳ್ ಕುಂದಿಟ್ಟು ದೇವರಂ ಚುನ್ನವಾಡಿದಂ ಗಡ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೩೮-೨೧). ೨. ಭದ್ರವಿಲ್ಲದ ; ಸುರಕ್ಷಿತವಲ್ಲದ. [ಸಂ.]

ಅಭಯ (ಗು). ೧. ಭಯವಿಲ್ಲದ ; ಅಂಜದ : ಬಂಧುರ ಸಿಂಧುರ ನೀಲ ನೀರದ ಪ್ರಭನಭಯಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೫-೨೮). (ನಾ). ೨. "ಲಾಮಂಚದ ಬೇರು" (ಅಮರ. ಟೀ). [ಸಂ.]

ಅಭಯಂಗುಡು (ಕ್ರಿ). ನಿರ್ಭಯತೆಯನ್ನುಂಟುಮಾಡು : ಅತಿ ಪ್ರಸನ್ನ ಮಧುರ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂ ನೋಟ್ಪುಗಳಾ ಕಟಾಕ್ಷಮಭಯಂಗುಡೆ ಕೈಂಕರ್ಯಮನಪ್ಪುಕೈದವಂ ನಿಜಾಗಮನವಿಜ್ಞಾಪನೋತ್ಕಂಠತೆಯಿಂದಿಂ ತೆಂದಂ (ರಾಜಶೇ. ೫-೨೭ ವ) ; ಅಭಯಂಗುಡು ಕುಡೆಲೆ ಭಯಪ್ರಭವ ಭಯಭ್ರಾಂತಿವಿಲಯಸಂಭವ ಸುಮಹಾವಿಭವ (ವಸ್ತವಂ. ೧೦೧).
[ಅಭಯ + ಕುಡು (< ಕೊಡು)]

ಅಭಯಘೋಷಣೆ (ನಾ). ಭಯಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಿಲ್ಲವೆಂದು ಸಾರು ವುದು ; ಅಭಯವನ್ನು ಕೊಟ್ಟಿದ್ದೇವೆಂದು ಸಾರಿ ಹೇಳುವುದು : ಲಕ್ಷ್ಮಣಂ . . . ವಿಜಯಶಂಖಮಂ ಪೂರಿಸಿ ತದನಂತರಮಭಯಘೋಷ ಣೆಯಂ ಮಾಡಿದಾಗಳ್ (ಚಾವುಂಉ. ೩೩೧-೧೨).
[ಅಭಯ + ಘೋಷಣೆ]

ಅಭಯದಾತ (ನಾ). ಭಯವಿಲ್ಲ ಎಂಬ ಆಶ್ವಾಸನವನ್ನು ಕೊಡು ವವನು ; ಭಯವನ್ನು ಕಳೆಯುವವನು ; ಧೈರ್ಯಕೊಟ್ಟು ಕಾಪಾಡುವವನು. [ಸಂ. ಅಭಯದಾತೃ]

ಅಭಯದಾನ (ನಾ). ಅಭಯವನ್ನು ಕೊಡುವುದು ; ಹೆದರಬೇಡ ರಕ್ಷಿಸುತ್ತೇನೆಂದು ಧೈರ್ಯಕೊಡುವುದು : ಕುಡುವುದುಮಾಹಾರಾ ಭಯಭೈಷಜ್ಯಶಾಸ್ತ್ರದಾನದಿಂ ಚತುರ್ವಿಧಮಕ್ಕುಂ (ಆದಿಪು. ೧೦-೯ ವ).
[ಅಭಯ + ದಾನ]

ಅಭಯದೀಪ (ನಾ). ಭಯವಿಲ್ಲವೆಂದು ಸೂಚಿಸುವ ದೀಪ ; ಹಸಿರು ದೀಪ : ಅಭಯದೀಪ ಹಿಡಿದು ದಾರಿ ತೋರಿ ರಕ್ಷಿಸಿದೆ (ಅಗ್ನಿಹಂ. ೨).
[ಅಭಯ + ದೀಪ]

ಅಭಯಪ್ರದ (ಗು). ೧. ಅಭಯದ ಆಶ್ವಾಸನೆಯನ್ನು ಕೊಡುವ. (ನಾ). ೨. ಅಭಯದ ಆಶ್ವಾಸನವನ್ನು ಕೊಡುವವನು. [ಸಂ.]

ಅಭಯಪ್ರದಾನ (ನಾ). = ಅಭಯದಾನ. [ಅಭಯ + ಪ್ರದಾನ]

ಅಭಯಮನ (ನಾ). ಭಯವಿಲ್ಲದ ಮನಸ್ಸುಳ್ಳವನು : ಅಭಿನಂದನ ಮುನಿರವಿವಾಕ್ಪ್ರಭೆ ತಮಮಂ ಕಳೆಯೆ ಮಯ್ದುನಿರ್ವರುಮುಜ್ ನೋಂತ ಭಯಮನರಾಗಿಯುಂ ದುರಿತಭೀತಿಯಿಂ ನಡುಗಿ ಬಡಬಡಾದಂತಾದರ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೭-೭೧). [ಅಭಯ + ಮನ]

ಅಭಯಮೀ (ಕ್ರಿ). ಅಭಯವನ್ನು ಕೊಡು : ನರನೆನಲ್ದಹಿಪುದಂ ಮಾಣ್ದೆನೆಂದಭಯಮಿತ್ತಗ್ನಿ ನೀಲಧ್ವಜಂಗಿಂತೆಂದನು (ಜೈಮಿಭಾ. ೮-೪೪).
[ಅಭಯ + ಈ$_2$]

ಅಭಯಮುದ್ರೆ (ನಾ). ಅಭಯವನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಹಸ್ತಭಂಗಿ ; ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ದೇವತಾವಿಗ್ರಹಗಳಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬರುವ ಅಭಯ ಪ್ರದಾನದ ಹಸ್ತಮುದ್ರೆ. 'ಅಭಯಹಸ್ತ' ಪರಾ.
[ಅಭಯ + ಮುದ್ರೆ]

ಅಭಯಸ್ತ (ನಾ). = ೨. ಅಭಯಹಸ್ತ. 'ಅಭಯಹಸ್ತ' ಶಬ್ದದ ಪ್ರಯೋಗವನ್ನು ನೋಡಿ. [ಸಂ. ಅಭಯಹಸ್ತ. / ತಮಿ. ಅಭಯಸ್ತಂ]

ಅಭಯಹಸ್ತ (ನಾ). ೧. ಅ ಭ ಯ ವ ನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಹಸ್ತ; ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ದೇವತಾವಿಗ್ರಹಗಳಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬರುವ ಅಭಯ ಪ್ರದಾನದ ಹಸ್ತ: ಜಾಜದಿಂದಿನುತಭಯಹಸ್ತನ ತೋಲಿ ತುಳುಕಿದನು ಗ್ರಹರಿಯ ತೂಲುಗಿಡಿಗಳ ತುಜುಗಿದುರಿಯ ಮಹಾಸ್ತ್ರವನು ಕರ್ಣ (ಕುಮ್ಯಾಕ್ರ್ಜು. ೧೬-೫೦). ೨. ದೇವತಾವಿಗ್ರಹಗಳ ಅಭಯಮುದ್ರೆ ಯಿಂದ ಕೂಡಿದ ಕೈಗೆ ಅಲಂಕಾರಕ್ಕಾಗಿ ತೊಡಿಸುವ ಚಿನ್ನ ಬೆಳ್ಳಿ ಮುಂತಾದ ಲೋಹಗಳಿಂದಲೂ ರತ್ನಗಳಿಂದಲೂ ಮಾ ಡಿ ಸಿ ದ ಹಸ್ತಾಕಾರದ ಒಡವೆ: ಕಂಚಿ ವರದರಾಜದೇವರಿಗೆ ಸಮರ್ಪಿಸ್ದ ರತ್ನ ಖಚಿತ ಕಂಭುಂ ಚಕ್ರಂ ಂ ಅಭಯಹಸ್ತಂ [ಅಭಯಹಸ್ತ] ತಿರುನಾಮ ಂ (ಸೌಇಇ. IX–ii, ಶಾಲಿ–೬ : 1532). [ಅಭಯ + ಹಸ್ತ]

ಅಭಯೆ (ನಾ). ೧. ಭಯವಿಲ್ಲದವಳು. ೨. ಅಣಿಲೆಕಾಯಿ; ಅಳಲೆ ಕಾಯಿ. [ಸಂ. ಅಭಯಾ]

ಅಭರ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ತೆರಿಗೆ (?): ಇಂನ್ತುಕ್ಕೂರುಂ ಉಣಿಯೆ ಕೊಡುವೋನುಮ್ ದೇವತಿತ್ತಿಯರಿಮ್ಮಂ ಸಾವಿನ್ನುಮ್ ಅಭರಮಿತ್ತಿ ಆಯಿತಿವ ಕೊಳ್ವೋರುಮ್ . . . ಪಶ್ಚಿಮಮಹಾಶಕಸಂಯುಕ್ತನಾಗಿ ಪೂತಿಎನ್ನ ನರಕಕ್ಕೆ ಸಲ್ಲೆ (ಎಶ್ರ. VI, ಕೊಪ್ಪ, ೩೬–೭ ; 675). [ಸಂ. ?]

ಅಭವ (ಗು). ೧. ಭವವಿಲ್ಲದ; ಭವರಹಿತ; ಹುಟ್ಟಿಲ್ಲದ. (ನಾ). ೨. ಶಿವ: ಧ್ಯಾನದೊಳಭವಂ (ಪಂಚಭಾ. ೯-೧೩) ; ನಡೆನುಡಿಯೊಳಭವ ನೆಂದೆನಿಸಿರ್ಪನಾ ಪುರಕೆ (ಪಂ ಭ. ೯). ೩. ಜಿನ; ಅರ್ಹಂತ: ಧರಣೀಂದ್ರನೆನಭವನ ಕಿಂಕರನಿ ನಿಮ್ಮಪ್ಪ ಭಾಗಮಂ ಳುಡಲೆನ್ನಂ ಗುರು ಮುನ್ನಂ ಬಿಸಿಸಿದಂ (ಅದಿಪು. ೯—೧೧೧). ೪. ಇಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ; ನಾಶ. [ಸಂ.]

ಅಭವಭವನ (ನಾ). ಶಿವದೇವಾಲಯ; ಈಶ್ವರನ ಗುಡಿ: ರೋಡೋಂ ತದೊಳೆತ್ತಂ ಸುತ್ತುಕಿದಕ್ಕತ್ತ ಭವಭವನ ಸಂಘಾತಂ ಶಂಖನಾದಂ (ರಾಜಶೇ. ೧೨-೬). [ಅಭವ + ಭವನ]

ಅಭವಾಗಮ (ನಾ). ಶೈವಾಗಮ; ಶೈವಶಾಸ್ತ್ರ: ಸದನುಳಧರ್ಮ ರೂಪನಭವಾಗಮ ಸಾರಳಳಾಶಂ (ರಾಜಶೇ. ೧-೧೧).
[ಅಭವ + ಆಗಮ]

ಅಭವ್ಯ (ಗು). ೧. ಭವ್ಯವಲ್ಲದ; ಮಹೋನ್ನತವಲ್ಲದ. (ನಾ). ೨. [ಜೈನ] ಮುಕ್ತಿಯನ್ನು ಹೊಂದಲಾರದ ಜೀವ: ಅಕ್ಕುನ್ನತ ಬೋಧ ನೀಬಸಭವ್ಯನೊ ಭವ್ಯನೊ ದೂರಭವ್ಯನೋ (ಅದಿಪು. ೬-೩೪) ; ನಾಯುಭೂತಿಶರನಪ್ಪಾ ಜೀವಭೀಗಳಭವ್ಯನೋ ಭವ್ಯನೊ (ಸುಕುಮಾ. ೫-೨೨). ೩. [ಕಾವ್ಯಮೀಮಾ] ಕಾವ್ಯದ ಹದಿನೆಂಟು ದೋಷಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಅಸದರ್ಥಂ ವಿಪರೀತಕೆಲ್ಲನೆಯಭವ್ಯಂ . . . ಎಂದಿವಿತಮಂ ದೋಷಂಗಳಳ್ವಾದಶಂ (ಭಂದೋಲಂ. ೧-೪೦). [ಸಂ.]

ಅಭಾಗಿ (ನಾ). ನಿರ್ಭಾಗ್ಯ; ದುರದೃಷ್ಟಶಾಲಿ: 'ಭಗವಾನ್ ನಾರಾಯಣ' ಮಾತೆಯ ಅಂತ್ಯಕ್ರಿಯೆಗಳನ್ನು ಮಾಡದೆ ಇರುವ ಈ ಅಭಾಗಿಗೆ, ನಿನಗೆ ಅರ್ಘ್ಯ ವನ್ನರ್ಪಿಸುವ ಹಕ್ಕು ಇದೆಯೊ? ಇಲ್ಲವೊ? ಎಂತೂ ಅರ್ಪಿಸುತ್ತಿದ್ದೇನೆ (ಶಾಂತಲಾ. ೧೭೩). [ಸಂ. ಅಭಾಗಿನ್]

ಅಭಾಗಿನಿ (ನಾ). ನಿರ್ಭಾಗ್ಯಳಾದ ಹೆಂಗಸು; ದುರದೃಷ್ಟಶಾಲಿನಿ: ನಾನು ಈ ವೇಳೆ ಅಭಾಗಿನಿಯಾಗಿದ್ದೇನೆ, ಹರಸಲು ಯೋಗ್ಯತೆಯಿಲ್ಲದವಳಾಗಿದ್ದೇನೆ (ಶಾಂತಲಾ. ೧೯೨). [ಸಂ. ಅಭಾಗಿನೀ]

ಅಭಾಗ್ಯ (ನಾ). ಭಾಗ್ಯವಿಲ್ಲದವನು; ಬಡವ: ದುರಹಂಕೃತನಸಳವಧಿ ಮಾನಕೊನ್ನನಕರುಣಾವರಿಜನನಭಾಗ್ಯನು(ಬಸವ. ೬೦-೩೬). [ಸಂ.]

ಅಭಾಜನ (ನಾ). ಭಾಜನವಲ್ಲದವನು; ಅಪಾತ್ರ (ತ). [ಸಂ.]

ಅಭಾವ (ನಾ). ೧. ಇಲ್ಲದಿರುವುದು. ೨. ಲೋಪ. [ಸಂ.]

ಅಭಾವಕ್ರಿಯೆ (ನಾ). ನಿಷೇಧರೂಪಕ್ರಿಯೆ; ಪ್ರತಿಷೇಧಕ್ರಿಯೆ: ಕ್ರಿಯೆ ಯರ್ಥದ ಮೂಲಂ ಪ್ರತ್ಯಯರಹಿತ ಧಾತುವದನಭಾವಕ್ರಿಯೆಯೊಳ್ ಏಯತಂ ಪಕ್ಕೆಯಿಲುದು (ಕಮದ. ೩೧೬). [ಅಭಾವ + ಕ್ರಿಯೆ]

ಅಭಾವವೈರಾಗ್ಯ (ನಾ). ಅಭಾವದಿಂದ ಉಂಟಾಗುವ ವೈರಾಗ್ಯ; ಇಲ್ಲದಿರುವುದರಿಂದ ಉಂಟಾಗುವ ವಿರಕ್ತಿ: ಏನ್ನದೆಲ್ಲಾ ಅಭಾವ ವೈರಾಗ್ಯ, ಸಿಕ್ಕಿದ್ದ ದ್ರಾಕ್ಷಿಹಣ್ಣು ಹುಳಿ ಎನ್ನುವ ರೀತಿ (ದೂಷಿ).
[ಅಭಾವ + ವೈರಾಗ್ಯ]

ಅಭಾಷಣ (ನಾ). ಮಾತನಾಡದಿರುವುದು; ಮೌನ. [ಸಂ.]

ಅಭಿಕ (ನಾ). ಪ್ರಿಯ; ಪ್ರಣಯಿ; ಕಾಮುಕ. [ಸಂ.]

ಅಭಿಕಾಂಕ್ಷಸು (ಕ್ರಿ). ಬಯಸು; ಆಶಿಸು: ಸುರರಮಣೀ ಜನಂಗಳಭಿ ಕಾಂಕ್ಷಿಸುವರ್ ಜಯಮಂ ರಣಂಗಳೊಳ್ (ಕಾಶಂಶ. ೨೬-೫೦).
[ಅಭಿಕಾಂಕ್ಷೆ + –ಇಸ್ಯು]

ಅಭಿಕಾಂಕ್ಷೆ (ನಾ). ಆಕಾಂಕ್ಷೆ; ಬಯಕೆ. [ಸಂ.]

ಅಭಿಕೃತ (ನಾ). [ಛಂದ್] ಇಪ್ಪತ್ತೈದನೆಯ ಛಂದಸ್ಸು; ಪಾದ ಒಂದಕ್ಕೆ ಇಪ್ಪತ್ತೈದು ಅಕ್ಷರಗಳಿರುವ ಅಕ್ಷರ ವೃತ್ತಗಳ ವರ್ಗ: ಅಭಕೃತಿಯಂಬ ಛಂದದೊಳ್ ಇಪ್ಪತ್ತೈವತ್ತಕ್ಕರಂ ಪಾದಮಾಗಿ ಪುಟ್ಟುವ . . . ವೃತ್ತಂಗಳೊಗೆಗೆ (ಛಂಯೋಲಂ. ೨-೧೧೪). [ಸಂ.]

ಅಭಿಕೆ (ನಾ). ಉತ್ಕೃಷ್ಟವಾದ ಕಾ ಮ ದಿಂ ದ ಕೂಡಿದವಳು; ಕಾಮಿನಿ: ಅಸಿಯಳ್ಪಿಯಂಭಿಕೆಯೆಂಬ ಪೆಸರಗುಣದೊಳಾ (ಜಸಪ. ೬–೫). [ಸಂ. ಅಭಿಕಾ]

ಅಭಿಕ್ರಮ (ನಾ). ೧. ಹತ್ತುವುದು; ಆರೋಹಣ. ೨. ಆಕ್ರಮಣ; ಮೇಲೆ ಬೀಳುವುದು. ೩. ಉದ್ಯೋಗ; ಪ್ರಯತ್ನ; ಕಾರ್ಯಾರಂಭ. [ಸಂ.]

ಅಭಿಖ್ಯಾನ (ನಾ). ೧. ಹೆಸರು: "ವಸ್ತುಶಕಾಯ ನಾಮವಚಭರ್ದಿಷ್ಟಂ ಗಳಂ ಲಿಂಗಭಿಖ್ಯಾನಂ" (ಪಾಸಾರ. ೧೧೮). ೨. ಕೀರ್ತಿ; ಪ್ರಖ್ಯಾತಿ. [ಸಂ.]

ಅಭಿಖ್ಯೆ (ನಾ). ೧. ಹೆಸರು; ಸಂಕೇತ. ೨. ಪ್ರಭಾವ; ಮಹಿಮೆ. ೩. ಕೀರ್ತಿ; ಪ್ರಸಿದ್ಧಿ. ೪. ಸೌಂದರ್ಯ; ಚೆಲುವು; ಶೋಭೆ. [ಸಂ. ಅಭಿಖ್ಯಾ]

ಅಭಿಗಮನ (ನಾ). ಅಭಿಮುಖವಾಗಿ ಹೋ ಗು ವು ದು; ಇದಿರುಗೊಳ್ಳುವುದು; ಹತ್ತಿರಕ್ಕೆ ಹೋಗುವುದು: ಅಭಗಮನಾಂಭ್ಯರ್ಚಾಕ್ಷತ ಶುಭಸನಾರ್ಚಾಪ್ರಕ್ರಾಮಕಳಕಾಹಾರ ವ್ಯಭಚಾರಶುದ್ಧಿ ನ ವ ಧೀ ಭೂತ ಪುಷ್ಪಾಳಿ ಪಸ್ಯನಧಿ ಏಜಸುವುದುಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೬–೬೧). [ಸಂ.]

ಅಭಿಗಮವಾರ್ತೆ (ನಾ). ಬರುವ ಸಮಾಚಾರ; ಸಮಿಪಿಸುವ ಸುದ್ದಿ: ರಾಮಾಭಿಗಮವಾರ್ತೆಯಂ ದೂತಿಯನುಸರಿಸುತ್ತಿಳ್ಪರಿ ಜನನ ಜನಪತಾನಂದಮನುಸಿಂದೀಕ್ಷಿಸುತಲಿಪ್ಪನ್ನ ಮಹಿತೋತ್ಸವಾರ್ಹವಂ ಬರೆ (ವೆಂಕಾದಾ. ೨-೮೬).
[ಅಭಿಗಮ + ವಾರ್ತೆ]

ಅಭಿಗಮಿಸು (ಕ್ರಿ). ಇದಿರಾಗಿ ಹೋಗು; ಸಮಿಪಿಸು: ಅಭಿಷೇಕವಾದ ಮೇಲಾ ಚತುರ್ಮುಖವಾಣಭವನಿಗೆ ಯಗಳ ಮುಗಿದು ಅಭಮುಖನಿದ್ದು ಯಥಮಂಬಿಪಳೆ ಮತ್ತಭಿಗಮಿಸಿದನಾ ಚಕ್ರಿ (ಭರಭ. ೧೭–೨).
[ಅಭಿಗಮನ + –ಇಸ್ಯು]

ಅಭಿಗರಿಸು (ಕ್ರಿ). (ದೇವರಿಗೆ ನೈವೇದ್ಯವಿಡುವಾಗಲೂ ಊಟಕ್ಕೆ ಬಡಿಸುವಾಗಲೂ ಮೊದಲು ಅನ್ನದ ಮೇಲೆ) ತುಪ್ಪವನ್ನು ಬಡಿಸು; ತುಪ್ಪವನ್ನು ಹಾಕು: ಬೇಡಗಿತ್ತಿಯರು . . . ಸಮ್ಮೋಳ್ಯತವನಭಗರಿ ಸುರ್ದರು ಕರದ ಕಂಕಣದುಲುಹು ರಂಜಿಸಲು (ಸಪತ್ನು. ೧೪–೬).
[ಅಭಿಗಾರ + –ಇಸ್ಯು]

ಅಭಿಗಾರ (ನಾ). = ಅಭಿಘಾರ : ವಿಭುವೆ ವ್ಯಾಪ್ತಮೂರ್ತಿ ವಿಜಯವಿಟ್ಠಲ ರೇಯ ಅಭಿಗಾರದಿಂದ ಶುದ್ಧ ಸರ್ವ ಪದಾರ್ಥ (ವಿದಾಕೃ. ೧೩೦-೧); ಪಾತ್ರಾಭಿಗಾರವಂ ಮಾಡಿಸಿ ಪದಾರ್ಥಂಗಳಂ ಬಡಿಸೆಂದು (ಕುಚೇಲೋ. ೧೧೫); ನೈವೇದ್ಯದ ಅಭಿಗಾರ ಅಡಿಗ್ಗೆ ಮಾಡೋದು ಬಿಟ್ಟು ದೇವರಿಗೆ ಮಾಡ್ಯಾನ ನಮ್ಮ ಮಗರಾಜ (ವೈನಿ. ೨೨೪).
[ಸಂ. ಅಭಿಘಾರ]

ಅಭಿಗೀತ (ಗು). ಹಾಡಲ್ಪಟ್ಟ; ಕೊಂಡಾಡಲ್ಪಟ್ಟ. 'ಅಭಿಗೀತಾರ್ಥ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅಭಿಗೀತಾರ್ಥ (ನಾ). ಕೊಂಡಾಟಕ್ಕೆ ಪಾತ್ರವಾದ ಅರ್ಥವುಳ್ಳುದು: ಸದಭಿಕಮನೀಯ ಗುಣಮಪ್ಪುದು ನಿಯತಂ ಕಾಂತಮೆಂಬುದಭಿಗೀತಾರ್ಥಂ (ಕವಿರಾ. ೨-೬೪). [ಅಭಿಗೀತ + ಅರ್ಥ]

ಅಭಿಗ್ರಸ್ತ (ಗು). ಆಕ್ರಮಣಕ್ಕೆ ಸಿಕ್ಕಿದ; ಹಿಡಿಯಲ್ಪಟ್ಟ; ದರೋಡೆಗೆ ಒಳಗಾದ. [ಸಂ.]

ಅಭಿಗ್ರಹ (ನಾ). ೧. ದರೋಡೆ; ಲೂಟಿ. ೨. ಆಕ್ರಮಣ; ಮುತ್ತಿಗೆ. ೩. ಇದಿರುಬೀಳುವುದು; ಪ್ರತಿಭಟನೆ: "ಯುದ್ಧಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಹಗೆಯವರಿಗೆ ಎದುರಾಗಿ ಕಲಹಕ್ಕೆ ಅಣಿಮಾಡಿಕ್ಕೊಂಡು ಧೈರ್ಯದಿಂದ ಉಪಾಯ ಪ್ರಯತ್ನಗಳನ್ನು ಮಾಡುವಿಕೆ" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೩೧೦). ೪. ದೂರು; ಫಿರ್ಯಾದು. ೫. ಅಧಿಕಾರ; ಗೌರವ; ತೂಕ. [ಸಂ.]

ಅಭಿಗ್ರಹಣ (ನಾ). ದರೋಡೆ; ಕಣ್ಣೆದುರಿಗೇ ಇತರರ ವಸ್ತುವನ್ನು ಅಪಹರಿಸುವುದು. [ಸಂ.]

ಅಭಿಘಾತ (ನಾ). ಪೆಟ್ಟು; ಹೊಡೆತ: ಕುಲಿಶಾಭಿಘಾತದಿಂ ನೀಲಾಚಲಮೆ ಕೆಡೆವಂತೆ (ಗದಾಯು. ೮-೨೬ ವ). ೨. ಗಾಯ; ಗಾಸಿ. ೩. ನಷ್ಟ; ನಾಶ; ನಷ್ಟಕ್ಕೆ ಕಾರಣ: ಗುರುಗೆ ನಿದ್ರಾಭಿಘಾತಮಕ್ಕುಮೆಂದು ತಲೆಯನುಗುರಿಸುತ್ತುಮಿರೆಯಿರೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧-೧೦೪ ವ); ಸಿರಿಗೆ ದರಿದ್ರತೆ ಬಾಲ್ಕಿಗೆ ಮರಣಂ ಜರೆ ಯೌವನಕ್ಕಮಭಿಘಾತಮೆನುತ್ತಿರೆ ಕಂಡುಂ ಕೇಳ್ದುಂ ಗಡ ಪರಿವರ್ತಿಸರಾತ್ಮಹಿತದೊಳತಿದುರ್ಮತಿಗಳ್ (ಚಂದ್ರಪು. ೨-೩೭). [ಸಂ.].

ಅಭಿಘಾತಜ್ವರ (ನಾ). ಗಾಸಿಯಿಂದುಂಟಾದ ಜ್ವರ: ಪೆಟ್ಟು ತಗಲಿದುದರಿಂದಾಗಲಿ ಆಕಸ್ಮಿಕವಾದ ಭಯ ಮುಂತಾದ ಆಘಾತದಿಂದಾಗಲಿ ಹುಟ್ಟಿಕೊಂಡ ಜ್ವರ: ಅಭಿಘಾತಜ್ವರಮೌಷಧ ವಿಭಿನ್ನಮುಪಶಮಿಸುವಂತಿರುಪಶಮಿಸಿದುದುತ್ಪ್ರಭದಂಡನಿಹತ ಸಂಭೂತ ಭೂರಿ ಪರಿತಾಪಮಾಱುತಿಂಗಳೊಳಗದಾ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೧-೪೫)
[ಅಭಿಘಾತ + ಜ್ವರ]

ಅಭಿಘಾತಿ (ನಾ). ೧. ಪೆಟ್ಟು; ಗಾಸಿ. ೨. ನಷ್ಟ; ನಾಶ. ೩. ಶತ್ರು; ಹಗೆ; ಮೇಲೆ ಬೀಳುವವನು; ಹೊಡೆಯುವವನು.
[ಸಂ. ಅಭಿಘಾತಿನ್]

ಅಭಿಘಾರ (ನಾ). ೧. ದೇವರಿಗೆ ನೈವೇದ್ಯವಿಡುವಾಗಲೂ, ಊಟಕ್ಕೆ ಬಡಿಸುವಾಗಲೂ ಅನ್ನದ ಮೇಲೆ ಮೊದಲು ಬಡಿಸುವ ತುಪ್ಪ: ದಯಾಮೃತವೆಂಬ ಹಾಲಿನಲ್ಲಿ ಬೋನಮಂ ಮಾಡಿ ಸಮರಸರುಚಿಕರವೆಂಬ ಶಾಕಪಾಕಂಗಳಂ ಮಾಡಿ ನೆನಹಿನ ಅವಲಂಬನವೇ ಅಭಿಘಾರವಾಗಿ ನಿರ್ಮಲವೆಂಬ ಶಿವದಾನವನಳವಡಿಸಿ ಕಾದಿದ್ದರಯ್ಯ ಪಂಚೇಂದ್ರಿಯವೆಂಬ ಶುನಕ ಮುಟ್ಟದಂತೆ (ಅವಚಂ. ೨೭೭-೧೨೭೦). ೨. ನೈವೇದ್ಯಕ್ಕೆ ತುಪ್ಪವನ್ನು ಹಾಕುವ ಕ್ರಿಯೆ. [ಸಂ.]

ಅಭಿಘಾರತುಪ್ಪ (ನಾ). ಅಭಿಘಾರವಾಗಿ ಬಳಸುವ ತುಪ್ಪ: ಅಭಿಘಾರತುಪ್ಪಕ್ಕೆಲ್ ೨ ಪಂಚಪರ್ವಲ್ತ್ (ಎಕ. VI, ಶೃಂಗೇರಿ. ಪು. ೩೭೨-೨೦; 1652). [ಅಭಿಘಾರ + ತುಪ್ಪ]

ಅಭಿಚರ (ನಾ). ಸೇವಕ; ಆಳು. [ಸಂ.]

ಅಭಿಚಾರ (ನಾ). ೧. ವಿರುದ್ಧವಾದ ಆಚರಣೆ; ವಿಶ್ವಾಸಘಾತ (ಕಿ). ೨. ಮಂತ್ರ ತಂತ್ರಗಳಿಂದ ಇತರರಿಗೆ ಕೇಡನ್ನು ಬಯಸಿ ಮಾಡುವ ಹಿಂಸಾಕರ್ಮ; ಹೋಮ; ಮಾಟ; ಶೂನ್ಯ: ಬಿರಯಿಗಭಿಚಾರಮಪ್ಪಂತಿರೆ ಮುಳಿಸಿಂ ಕಂತುಮಾಂತ್ರಿಕಂ ಬೇಳಲ್ಕೆಂದುರುಪಿದ ಹೋಮಾಗ್ನಿಯ ಕೇಸುರಿಯೆನಿಸಿದುವಸುಗೆಯೆಸೆವ ಪೊಸ ಪೂಗುಡಿಗಳ್ (ಚಂದ್ರಪು. ೭-೫೨); ಅವನ ಕೊಲ್ವೆವೆಂದು ಮುನಿಗಳ್ ನೆನೆದು ಮುನಿಯುತುಂ ಸರ್ವಕ್ರಿಯಾಕ್ರಮಾನಳ ಮಂತ್ರತತಿಗಳಿಂದಭಿಚಾರಮಂ ವಿನಯದಿಂ ಬೇಳಿ (ಆರಾಚ. ೧೪-೮). [ಸಂ.]

ಅಭಿಚಾರಕ್ರಿಯೆ (ನಾ). ಇತರರಿಗೆ ಕೇಡನ್ನು ಬಯಸಿ ಮಾಡುವ ಮಂತ್ರ ತಂತ್ರಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಹೋಮ ಮುಂತಾದ ಕೆಲಸ; ಮಾಟಮಾಡುವುದು; ಶೂನ್ಯ ನಡಸುವುದು: ಮಲೆಪರ್ಗಭಿಚಾರಕ್ರಿಯೆ ವಲಮೆನಿಸಲ್ ಚಕ್ರಿಪೂಜ್ಯನುಂ(ಆದಿಪು.೧೧-೫). 'ವಾಮಕ್ರಿಯೆ' ಪರಾ. [ಅಭಿಚಾರ + ಕ್ರಿಯೆ]

ಅಭಿಚಾರಿ$_1$ (ನಾ). ಮಾಟ, ಶೂನ್ಯ ಮುಂತಾದ ಅಥರ್ವಣ ಕ್ರಿಯೆಗಳನ್ನು ನಡಸುವವನು; ಮಾಟಗಾರ. [ಸಂ. ಅಭಿಚಾರಿನ್]

ಅಭಿಚಾರಿ$_2$ (ನಾ). = ಅಭಿಸಾರಿ: ಅಭಿಚಾರಿಯ ಕೈಯಲ್ಲಾದರೂ ಉಂಡೇನು ಅವಿಚಾರಿಯ ನೆರೆ ಬೇಡ (ಗಾದೆ). [< ಸಂ ಅಭಿಸಾರಿಣೀ]

ಅಭಿಜನ (ನಾ). ೧. ವಂಶ; ಕುಲ; ಗೋತ್ರ. ೨. ತಾಯ್ನಾಡು; ಸ್ವದೇಶ. ೩. ಕೀರ್ತಿ; ಪ್ರಸಿದ್ಧಿ. ೪. ಬಿರುದು. ೫. ಉತ್ತಮ ಕುಲದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದವನು; ಸಜ್ಜನ: ಸುರಭೂರುಹದಗೆಯನಿಡಲ್ ಪರಿಜನದಭಿಜನದ ಗೇಹದೊಳ್ ಬಯಸಿದಳಾ ಸರಸಿಜಮುಖಿ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೪-೧೦೧). ೬. ಸುತ್ತುಮುತ್ತಿನವರು; ಪರಿಜನರು. ೭. ವಂಶದ ಹಿರಿಯರು, —ಹಿಂದಿನವರು. [ಸಂ.]

ಅಭಿಜನವತ್ಸಳ (ನಾ). ೧. ಸತ್ಕುಲಜರಲ್ಲಿ, ಸಜ್ಜನರಲ್ಲಿ ಪ್ರೀತಿಯುಳ್ಳವನು. ೨. ತಾಯ್ನಾಡಿನಲ್ಲಿ ಪ್ರೇಮವುಳ್ಳವನು; ಸ್ವದೇಶಾಭಿಮಾನಿ: ವತ್ಸಕುಲತಿಲಕನಭಿಜನವತ್ಸಳನಭಿಮಾನಮೂರ್ತಿ(ಆದಿಪು. ೧-೩೦). [ಅಭಿಜನ + ವತ್ಸಳ (= ವತ್ಸಲ)]

ಅಭಿಜಾತ (ನಾ). ೧. ಉತ್ತಮ ಕುಲದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದವನು; ಶ್ರೇಷ್ಠ; ಸಂಭಾವಿತ; ಮರ್ಯಾದಸ್ಥ; ಯೋಗ್ಯ: ಅತಿಧವಳರಥನಭಿಜಾತಂ ಕ್ಷತ್ರಿಯರನುಜದ ಕಲಿ ನೃಪನಾತಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೦-೫೫). ೨. ಪ್ರಿಯ. ೩. ಸುಂದರ. ೪. ವಿದ್ಯಾವಂತ; ವಿವೇಕಿ. [ಸಂ.]

ಅಭಿಜಾತಕಲೆ (ನಾ). ಹೊಸದಾಗಿ ಹುಟ್ಟಿದ ಕಲೆ: ಮಾನವನೊಳಗಿನ ಅಭಿಜಾತಕಲೆ ಹಾಗೂ ಇತರ ಪ್ರಾಣಿಗಳೊಳಗಿನ ಸಹಜಾತಕಲೆ ಇವುಗಳೊಳಗಿನ ಮುಖ್ಯಗುಣವೇನೆಂದರೆ . . . ಅವುಗಳ ಕೃತಿಯು ಜಾತೀಯ ವೈಲಕ್ಷಣ್ಯಗಳ ಸಾಮಾನ್ಯಲಕ್ಷಣವಾಗಿರುವುದು (ಪ್ರಬಂಧ. ೧೨).
[ಅಭಿಜಾತ + ಕಲೆ]

ಅಭಿಜಾತರೂಪ (ನಾ). ಉತ್ತಮವಾದ ರೂಪ; ಸುಂದರವಾದ ಆಕಾರ: ಅಂತು ಜಾತರೂಪಧರನುಮಭಿಜಾತರೂಪಮನೋಹರನುಮಾಗಿ (ಶಾಂತಿಪು. ೫-೫೭ ವ). [ಅಭಿಜಾತ + ರೂಪ]

ಅಭಿಜಾತಶೌರ್ಯ (ನಾ). ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಪರಾಕ್ರಮ: ಪೂತು ಫಲುಗುಣ ನಿನ್ನ ಕುಲಕಭಿಜಾತಶೌರ್ಯಕೆ ಗರುವಿಕೆಗೆ ಸರಿಮಾತನಾಡಿದೆ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೩-೧೨). [ಅಭಿಜಾತ + ಶೌರ್ಯ]

ಅಭಿಜಾತಸಾಹಿತ್ಯ (ನಾ). ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಸಾಹಿತ್ಯ: ಅಭಿಜಾತ ಸಾಹಿತ್ಯಕ್ಕೆ ಮಹಿಳೆಯರೂ ಕಾಣಿಕೆಯನ್ನು ಸಲ್ಲಿಸಿದಂತೆ ಜಾನಪದ ಸಾಹಿತ್ಯಕ್ಕೂ ಸಲ್ಲಿಸಿದ್ದಾರೆ (ಕರ್ಣಾಕ. ೩೫೪). [ಅಭಿಜಾತ + ಸಾಹಿತ್ಯ]

ಅಭಿಜಿ (ನಾ). ಅನ್ಯವರ್ಣಾಂಗನೆಯನ್ನು ಕೂಡಿದವನು : ಕ್ಷೀಬಸಾದಾತಂ ಸ್ವಗೋತ್ರಜಾತರ್ಮಜಿಹಿಂಳೆಳಂ ಸವರ್ಣಾಂಗನೆಯರಂ ಸೆರೆದವರಂ ಬಳಿಕಲ್ ಅಭಿಜಿಯಾದಾ ಕರ್ಮಿಯಾ ಪಿತ್ಯನಿತಿ ಪಿತೃಭಗಿನಿಗಳುಪಿದಂ (ನೀತ್ಯಕ್ಷರ. ೪-೨೨-೬೦. [?]

ಅಭಿಜಿತಯೋಗ (ನಾ). = ಅಭಿಜಿತ್ತು ೨ : ನವಮಾ ತಿಥಿಯ, ಪಾವನ ಚೈತ್ರಮಾಸವು, ಶುಕ್ಲಪಕ್ಷವು ಹರಿಪ್ರಿಯ ಅಭಿಜಿತಯೋಗವು ಮಧ್ಯಾಹ್ನದ ಸಮಶೀತೋಷ್ಣ ಕಾಲವು ಹಿಗೆ... ಪುಣ್ಯಕಾಲವು ಪ್ರಾಪ್ತವಾಯಿತು (ತುಳು. ೫೫). [ಸಂ. ಅಭಿಜಿದ್ಯೋಗ]

ಅಭಿಜಿತು (ನಾ). = ಅಭಿಜಿತ್ತು. ೩ : ಶ್ರವಣಂ, ಧನಿಷ್ಠೆ, ರೋಹಿಣಿ, ಜ್ಯೇಷ್ಠೆ, ಅಭಿಜಿತು, ಉತ್ತರಾಷಾಢೆ, ಆರುರಾಧೆ ಈ ಯೀಬುಂ ನಕ್ಷತ್ರಂಗಳ್ (ಲೋಕಾಪ. ೪-೨೩ ಟೀಕೆ). [ಸಂ. ಅಭಿಜಿತ್]

ಅಭಿಜಿತ್ತು (ನಾ). ೧. ಜಯಶಾಲಿ ; ವಿಜಯಶೀಲ. ೨. ದಿವಸದ ಎಂಟನೆಯ ಮುಹೂರ್ತ ; ಹೊತ್ತು ಮೂಡಿದಮೇಲೆ ಹದಿನೈದನೆಯ ಗಳಿಗೆಯಿಂದ ಹಿಡಿದು ಹದಿನೇಳನೆಯ ಗಳಿಗೆಯ ವರೆಗಿನ ಕಾಲ ; ಕುತುಪಕಾಲ. ೩. ಉತ್ತರಾಷಾಢ ಮತ್ತು ಶ್ರವಣ ಈ ಎರಡು ನಕ್ಷತ್ರಗಳ ನಡುವಣ ಒಂದು ವಿಶಿಷ್ಟ ನಕ್ಷತ್ರ : ಅಧಿದೇವತೆಗಳ... ಇರ್ಪತ್ತೆಂಟು ನಕ್ಷತ್ರಂಗಳ್ಗೆ... ಅಭಿಜಿತ್ತುಗೆ ಅಜಂ, ಶ್ರವಣಕ್ಕೆ ವಿಷ್ಣು (ಲೋಕಾಪ. ೧೮ ಟಿ). [ಸಂ. ಅಭಿಜಿತ್]

ಅಭಿಜಿನ್ಮುಹೂರ್ತ (ನಾ). = ಅಭಿಜಿತ್ತು. ೨ : ತಕ್ಕುದುದೇವಂ ಮುತ್ತ ವಧೂವರರತೆಯನಭಿಜಿನ್ಮುಹೂರ್ತದೊಳ್ ಕೈಕೊಂಡಂ (ಆದಿಪು. ೧೬-೫೧). [ಸಂ. (ಅಭಿಜಿತ್ + ಮುಹೂರ್ತ)]

ಅಭಿಜೆ (ನಾ). = ಅಭಿಜಿತ್ತು. ೩ : ಶ್ರವಣಂ ಧನಿಷ್ಠೆ ರೋಹಿಣಿ ದಿವಿಜಾಧಿಪ ನಭಿಜೆಯುತ್ತರಾಷಾಢಂ ವೈತ್ರನಿಪಸ್ಪ ತಾರೆಗಳ್ ವಾಸವಮಂಡಳವೆಸಲಂ ನಾಮವಳಿಕ ವಜಸಾ (ಲೋಕಾಪ. ೪-೨೩); ಅಭಿಜೆಯರ ಮೂಲಮುಂ ... ಕೃತ್ತಿಕೆಯುಮೆಂಬೀ ತಾರಾಜಯಂ ಚರಿಯುಸುಗುಂ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೧೫೬). [ಸಂ. ಅಭಿಜಾ]

ಅಭಿಜ್ಞ (ನಾ). ಚೆನ್ನಾಗಿ ತಿಳಿದವನು ; ಬಲ್ಲವನು : ಬಹುವಿಧ ಕಳಾಕಳಾಪಾಭಿಜ್ಞಂ (ಕಾ ಪಂ ಪು. ೫೫); ಸಮಸ್ತ ಕಳೆಯಲಭಿಜ್ಞನೆಂದೆನಿಸಿ (ಶುವ್ಯಾಲಾ. ೩-೦೨). [ಸಂ.]

ಅಭಿಜ್ಞತೆ (ನಾ). ಉತ್ತಮವಾದ ತಿಳಿವಳಿಕೆ : ಪರೀಂಗಿತಪ್ರಜ್ಞನಾದ ನರೇಂದ್ರಂ ತಿಳಿದನಭಿಜ್ಞತೆಗೆ ಮನದೊಳ್ಮೆಚ್ಚಿ ತಾನುಮುಸಿರದೆಯುಂ (ರಾಜಶೇ. ೧೪-೪ ಪ). [ಸಂ. ಅಭಿಜ್ಞತಾ]

ಅಭಿಜ್ಞಮತ (ನಾ). ತಿಳಿದವರ ಅಭಿಪ್ರಾಯ : ಅಭಿಜ್ಞಮತವಿದು ತಪ್ಪ ದೆಂದನು ಮುನಿ ನ್ಯಪಾಲಂಗೆ (ಶುವ್ಯಾಸ. ೧೧-೩೭). [ಅಭಿಜ್ಞ + ಮತ]

ಅಭಿಜ್ಞಾನ (ನಾ). ೧. ತಿಳಿವು ; ಜ್ಞಾನ : ಅಭಿಜ್ಞಾನಮಂ ಪೀಂ ಕೃಪೆಯಂ ಮಾಡುತ್ತೆ ಪಂಪಾಪುರದರಸ ವಿರೂಪಾಕ್ಷ ರಕ್ಷಿಪ್ಪುದೆನ್ನಂ (ಕಬ್ಬಾಕ. ೪೪). ೨. ನೆನಪು ; ಜ್ಞಾಪಕ. ೩. ಜ್ಞಾಪಕಕ್ಕೆ ತರುವ ಮಾತು, ಕತೆ, ವಸ್ತು ಮುಂತಾದ ಕುರುಹು. ೪. ಸಾಕ್ಷಿ ; ರುಜು ವಾತು. [ಸಂ.]

ಅಭಿಜ್ಞಾರೇಖೆ (ನಾ). ಗುರುತಿನ ಗೆರೆ ; ಸಂಕೇತದ ರೇಖೆ : ರಾಜ್ಞೀ ಗರ್ಭದೊಳಿರ್ದುಂ ಶ್ರೀಜ್ಞಾನಸಮೇತತೆಯಂ ಪೆಜ್ಜಿಗೆಯಿಂ ದಲಭಜ್ಞಾ ರೇಖೆಗಳಿಸಿ ಮನೋಜ್ಞ ತೆಯಂ ಶ್ರವಣರೇಖೆ ತಳೆದನೆದಿರ್ಕುಂ (ಅಂದ್ರಪು. ೧೨-೨೫). [ಅಭಿಜ್ಞಾ + ರೇಖೆ]

ಅಭಿಜ್ಞೆ (ನಾ). ೧. ನೆನಹು ; ಜ್ಞಾಪಕ. ೨. ಗುರುತು ಹಿಡಿಯುವುದು ; ಗುರುತು. ೩. ತಿಳಿದವಳು ; ಬಲ್ಲವಳು.
[ಸಂ. ಅಭಿಜ್ಞಾ]

ಅಭಿತಂದ್ರಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಆಲಸ್ಯವನ್ನುಂಟುಮಾಡು. ೨. ಕೀಳು ಮಾಡು ; ಸೋಲಿಸು : ಇಂದ್ರನ ವಧು ಚಕ್ರಧರನ ಸ್ತ್ರೀರತ್ನ ನಾಗೇಂದ್ರನ ಸತಿಯರೊಳಾದ ಇಂದ್ರಿಯಸುಖವನಾಳ್ದು ಪಡೆದೊತ್ತಿತಂದ್ರಿ ಪಳವಳಟಕೆಯೆ (ಭರತ. ೬೮-೧೩೮). [ಅಭಿತಂದ್ರಿಸು + -ಇಸು]

ಅಭಿತಾಪ (ನಾ). ೧. ಬೇಗೆ ; ಸೆಕೆ. ೨. ಸಂಕಟ ; ಕ್ಲೇಶ : ಅಭಿತಾಪ ಮಾಸಪ್ರಭೃತಿ ಭೃತ್ಯರನಭಯ ಸ್ಥಾನಾ ದಿ ಗಳಿಂ ಸ್ವೀಕರಿಸಿಯುಂ (ಚಂದ್ರಪ್ರ. ೨-೬೦ ಪ). [ಸಂ.]

ಅಭಿಧಮನಿ (ನಾ). ಹೃದಯಕ್ಕೆ ಅಭಿಮುಖವಾಗಿ ಹೋಗುವ ರಕ್ತ ನಾಳ. (Varix. ೨೦೪೫). [ಅಭ್ಯ + ಧಮನಿ]

ಅಭಿಧರ್ಮಪಿಟಕ (ನಾ). ೧. [ಬೌದ್ಧ] ತತ್ತ್ವವಿಚಾರ ಗ್ರಂಥಗಳ ರಾಶಿ. ೨. ತ್ರಿಪಿಟಕಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು.
[ಸಂ. (ಅಭಿಧರ್ಮ + ಪಿಟಕ)]

ಅಭಿಧಾ (ನಾ). ಹೆಸರು : ಆತಂಗೆ ಪಾಳಯಗಾರರೆಂದು ಅಭಿದಾ[ಧಾ]ವಾಯತೋ, ಖಂಡಿತವಾಗಿ ಯಾವ ಮೂಲವೂ ಗೊತ್ತಾಗಿಲ್ಲ (ಪಾಳಗಾ.೪). [ಸಂ.]

ಅಭಿಧಾತೃ (ನಾ). ಹೆಸರಿಡುವವನು ; ಶಬ್ದವನ್ನು ಪ್ರಯೋಗಮಾಡುವವನು : ಅಭಿಧಾನ, ಅಭಿಧೇಯ, ಅಭಿಧಾತೃ – ಎಂಬ ವ್ಯವಹಾರವು ಕಡಿಪಡೆಯದೆ ಇರುವುದರಿಂದ (ಬ್ರಹ್ಮಭಾ. ೪೯೦). [ಸಂ.]

ಅಭಿಧಾನ (ನಾ). ೧. ಹೆಸರಿಸುವುದು ; ಹೇಳುವುದು. ೨. ಹೆಸರು ; ಅಂಕಿತ : ಭತ್ರವತಿಯಂಬಭಿಧಾನಮನಾಳ್ದಾ ಪೊಬಲ್ (ಪಂಪಭಾ. ೩-೩೯). ೩. ಮಾತು ; ಶಬ್ದ. ೪. ಸಂಭಾಷಣೆ ; ಮಾತುಕತೆ. ೫. ನಿಘಂಟು ; ಶಬ್ದಾರ್ಥಕೋಶ : ಅಭಿಧಾನ ಸಾಮುದ್ರಿಕಂ... ಎಂಬವು ಮೊದಲಾದ ನರವ್ಯೆಮುಮಂ ಓದಿಸಿದಂ (ಪಜ್ಜಾ.೨೩-೧೫). ೬. "ಕೀರ್ತಿ" (ಗಂಗಾಮ. ೧೧). [ಸಂ.]

ಅಭಿಧಾನದೊಣಲು (ನಾ). ಹೆಸರು ; ನಿರೂಪಿಸು : ದಾನಕೆ ಪಾತ್ರ ದೀಕ್ಷೆಗೆ ಯೋಗ್ಯರೆಂದು ವಿಧಾನದೊಣಲಿದನೆಯ್ದನಂದು ಜ್ಞಾನಕೆ ಧ್ಯಾನಕೆ ದಕ್ಷರಿಂದಾನಭಿಧಾನದೊಣಲಿದೊಪ್ಪಿದೊಪ್ಪಿರೆಂದ (ಭರತ. ೬೦-೦೩). [ಅಭಿಧಾನ + ತೊಣಲು]

ಅಭಿಧಾನಪದ (ನಾ). ನಾಮಪದ : ನಾಮಪದ ಅಭಿಧಾನಪದಂಗಳಾದ (ಕಾಮದ. ೧೦ ಟೀಕೆ). [ಅಭಿಧಾನ + ಪದ]

ಅಭಿಧಾನಪರಂಪರೆ (ನಾ). ಶಬ್ದಾರ್ಥಗಳ ಕೋಶ ; ನಿಘಂಟು : ಲಿಪಿಶಬ್ದಶಾಸ್ತ್ರಮಭಿಧಾನಪರಂಪರೆ ನಾಟಕ ಪ್ರಯೋಗಂ ಕಾವ್ಯಂ ನೃಪ ನೀತಿಪೋಯಿಂ ರತ್ನಪರೀಕ್ಷೆ ವಿಷಾಪಹರಣಮಾಯುರ್ವೇದಂ (ಇತ್ಯವ. ೪-೫೪). [ಅಭಿಧಾನ + ಪರಂಪರೆ]

ಅಭಿಧಾನಪ್ರವೀಣ (ನಾ). ನಿಘಂಟುಗಳನ್ನು ಚೆನ್ನಾಗಿ ಬಲ್ಲವನು : ವ್ಯಾಕರಣಪರಿಣತನಲಂಕಾರಪರಿಚಿತನನೇಕ ರಸಪ್ರಬಂಧಾಭಿಧಾನ ಪ್ರವೀಣಂ (ತಚೆಕಾ. ೧-೪). [ಅಭಿಧಾನ + ಪ್ರವೀಣ]

ಅಭಿಧಾವೃತ್ತಿ (ನಾ). ವಾಚ್ಯಾರ್ಥಗಳನ್ನು ತಿಳಿಸುವ ಶಬ್ದಶಕ್ತಿ : ಸಂಕೇತಿತವಾದ ಅರ್ಥವನ್ನು ಸಾಕ್ಷಾತ್ತಾಗಿ ತಿಳಿಸುವ ಶಬ್ದಶಕ್ತಿಗೆ ಅಭಿಧಾವೃತ್ತಿಯೆಂದೂ... ಹೆಸರು (ಭಾರವಿ. ೨೨೩).
[ಅಭಿಧಾ + ವೃತ್ತಿ]

ಅಭಿಧಾವ್ಯಾಪಾರ (ನಾ). = ಅಭಿಧಾವೃತ್ತಿ : ಶಬ್ದವು ಮುಖ್ಯವಾದ ವೃತ್ತಿಯನ್ನು (= ಅಭಿಧಾವ್ಯಾಪಾರವನ್ನು) ಬಿಟ್ಟು ಗುಣವೃತ್ತಿಯಿಂದ (= ಲಕ್ಷಣಾವ್ಯಾಪಾರದಿಂದ) ಅರ್ಥವನ್ನು ಬೋಧಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಒಂದು ಪ್ರಯೋಜನವೇ ತಾರದೇನಾಗಿರುವುದಪ್ಪೆ (ಧ್ವನ್ಯಾಲೋ. ೪೬).
[ಅಭಿಧಾ + ವ್ಯಾಪಾರ]

ಅಭಿಧೀಯಮಾನ (ನಾ). ವಾಕ್ಯದ ವಾಚ್ಯಾರ್ಥ; ಅಭಿಧಾವೃತ್ತಿಯಿಂದ ತೋರುವ ಅರ್ಥ: ವಾಕ್ಯದಿಂದ ತಿಳಿದುಬರುವ ವಕ್ತೃವಿನ ಒಟ್ಟು ಅಭಿಪ್ರಾಯಕ್ಕೇ ಇಲ್ಲಿ ತಾತ್ಪರ್ಯವೆಂದು ಹೆಸರು; ಇದು ಅಭಿಧೀಯಮಾನ, ಪ್ರತೀಯಮಾನ, ಧ್ವನಿರೂಪ ಎಂದು ಮೂರು ಬಗೆ (ಭಾರಮಿ. ೯೧). [ಸಂ.]

ಅಭಿಧೆ (ನಾ). ೧. ಹೆಸರು; ನಾಮಧೇಯ. ೨. ಮುಖ್ಯವೆನಿಸಿದ ವಾಚ್ಯಾರ್ಥವನ್ನು ಕೊಡುವ ಶಬ್ದಶಕ್ತಿ. ೩. ಮಾತು; ಶಬ್ದ. [ಸಂ. ಅಭಿಧಾ]

ಅಭಿಧೇಯ (ನಾ). ಹೆಸರುಳ್ಳ ವಸ್ತು; ಅಂಕಿತವುಳ್ಳದ್ದು: ಇವು ಕಾಳಿಂಗಾಭಿಧೇಯಪ್ರವಿದಿತಮಿವು ಕಾಂಭೋಜ ಬಾಹ್ಲೀಕ ದೇಶೋದ್ಭವ ಮಶ್ವಂ (ಕಾದಂಉ. ೮೨೫). ೨. ಶಬ್ದದ ಅರ್ಥ: "ಅಭಿಧೇಯಮೆಂದು ಅರ್ಥಂ" (ಶಮದ. ೭ ವೃತ್ತಿ). [ಸಂ.]

ಅಭಿಧೇಯಾರ್ಥ (ನಾ). ಶಬ್ದದ ಅಥವಾ ವಾಕ್ಯದ ಮುಖ್ಯಾರ್ಥ; ವಾಚ್ಯಾರ್ಥ: ಸಂಕೇತಿತವಾದ ಅರ್ಥವನ್ನು ಸಾಕ್ಷಾತ್ತಾಗಿ ತಿಳಿಸುವ ಶಬ್ದಶಕ್ತಿಗೆ ಅಭಿಧಾವೃತ್ತಿಯೆಂದೂ, ಇದರಿಂದ ತಿಳಿದುಬರುವ ಅರ್ಥಕ್ಕೆ ಅಭಿಧೇಯಾರ್ಥ, ವಾಚ್ಯಾರ್ಥ ಅಥವಾ ಮುಖ್ಯಾರ್ಥ ಎಂದೂ ಹೆಸರು (ಭಾರಮಿ. ೨೨೩). [ಅಭಿಧೇಯ + ಅರ್ಥ]

ಅಭಿಧ್ಯೆ (ನಾ). ೧. ಏನನ್ನಾದರೂ ಕುರಿತು ಚಿಂತಿಸುವುದು; ಚಿಂತನೆ. ೨. ಬಯಕೆ; ಆಸೆ: "ಭಿಕ್ಷುವು, ಮಹಾರಾಜ, ಲೋಕದ ಮೇಲಿನ ಅಭಿಧ್ಯೆಯನ್ನು ಬಿಟ್ಟು, ಅಭಿಧ್ಯೆ ಹೋದ ಚಿತ್ತದಿಂದ ವಿಹರಿಸುವನು..." (ಬುದ್ಧಪ. ೧೯೧). ೩. ಹೆರವರ ವಸ್ತುಗಳನ್ನು ತನಗಾಗಿ ಬಯಸುವ ದುರಾಶೆ. [ಸಂ. ಅಭಿಧ್ಯಾ]

ಅಭಿನಂದನ (ನಾ). ೧. ಸಂತೋಷವನ್ನುಂಟುಮಾಡುವವನು: ಸಮಸ್ತ ವಿದ್ಯಾಪತಿ ನಾಭಿನಂದನನುಪಾಶ್ರಿತ ಭವ್ಯ ಜನಾಭಿನಂದನಂ (ಆದಿಪು. ೧-೪೦). ೨. ಕೊಂಡಾಟ; ಪ್ರಶಂಸೆ; ಗೌರವ ತೋರಿಸುವುದು. ೩. ಅಪೇಕ್ಷೆ; ಆಶೆ. ೪. ಸಂತೋಷ ಸೂಚನೆ. [ಸಂ.]

ಅಭಿನಂದನೀಯ (ಗು). ಅಭಿನಂದನೆಗೆ ಅರ್ಹವಾದ. [ಸಂ.]

ಅಭಿನಂದನೆ (ನಾ). ೧. = ಅಭಿನಂದನ ೨: ಅಭ್ಯಾಸ, ಅನುಭವ, ಮನೋಭಾವ, ಅಭಿನಂದನೆ – ಇತ್ಯಾದಿಯನ್ನೆಲ್ಲಾ ಒಳಗೊಂಡು ಸಮಾಜ ಜೀವನದ ವಿವಿಧ ಅನುಭವ ಕ್ಷೇತ್ರಗಳನ್ನು ಪ್ರತಿಬಿಂಬಿಸುತ್ತದೆ (ಶಿಕ್ಷದ. ೧೬೩). ೨. = ಅಭಿನಂದನ ೪: ಅದಕ್ಕಾಗಿ ನಿಮಗೆ ನಾನು ತುಂಬಾ ಅಭಿನಂದನೆಗಳನ್ನು ಸಲ್ಲಿಸುತ್ತೇನೆ (ಕಾವೇರಿ. ೧೯). [ಸಂ. ಅಭಿನಂದನಾ]

ಅಭಿನಂದಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಹೊಗಳು; ಕೊಂಡಾಡು; ಪ್ರಶಂಸಿಸು: ಇಂದಿನ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮವನ್ನು ಸಾಂಗಗೊಳಿಸಿದ್ದಕ್ಕೆ ಅವರನ್ನು... ಅಭಿನಂದಿಸುತ್ತೇನೆ (ಆಬೋಲಿ. ೧೬೯). ೨. ಸಂತೋಷವನ್ನು ಸೂಚಿಸು. [ಅಭಿನಂದನ + -ಇಸ್ಸು]

ಅಭಿನಮಿಸು (ಕ್ರಿ). ನಮಸ್ಕರಿಸು; ವಂದಿಸು: ನಳಿನನಾಭನ ಪಾದಪದ್ಮವನೊಲವಿನಿಂದಭಿನಮಿಸಿ ಭಟಾವಳಿಗೆ ನೇಮವ ಕೊಟ್ಟನಂತಕ ಸೂನುಸಂಗರಕೆ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೯-೧೧). [ಅಭಿನಮನ್ + -ಇಸ್ಸು]

ಅಭಿನಯ (ನಾ). ೧. (ನಾಟಕ ಅಥವಾ ನೃತ್ಯದಲ್ಲಿ) ಅಂತರಂಗದ ಭಾವಗಳನ್ನು ಅಂಗಚಲನಾದಿಗಳಿಂದ ತೋರಿಸುವುದು: ಪ್ರಕರಣದಿಂ ಶಬ್ದಾಂತರದ ಕೂಟದಿಂದಭಿನಯಂಗಳಿಂದಿಷ್ಟಾರ್ಥ ಪ್ರಕಟನಮಕ್ಕುಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೪೩೧); ಪಿಡಿದಭಿನಯಿಸಿದರೆಸೆವಭಿನಯಮಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೪-೬೩ ವ). ೨. ಅಂಗವಿನ್ಯಾಸಾದಿಗಳಿಂದ ರಸಭಾವಗಳನ್ನು ಪ್ರಕಟಿಸುವುದು: ಪ್ರಕಟಾಂಗಿಕ ವಾಚಿಕ ಸಾತ್ವಿಕಮಾಹಾರ್ಯಂಗಳೆಂಬ ನಾಲ್ಕಭಿನಯಮಂ (ಅಜಿಪು. ೫-೯). ೩. ನೈಜವಲ್ಲದ ತೋರಿಕೆ; ನಟನೆ; ಕಪಟ. [ಸಂ.]

ಅಭಿನಯಗೂಡು (ಕ್ರಿ). ಅಭಿನಯ ಸಮೇತವಾಗು: ಪಿರಿದು ಸುಳಾದಿ ತಾಳದಲಿ ಕರದಭಿನಯಗೂಡಿ ಕಡು ಕುಶಲದೆ ನಾಟ್ಯದಿರವ ಮೆಱೆದ ರಂಗನೆಯರು (ಕಂನವಿ. ೮-೬೧). [ಅಭಿನಯ + ಕೂಡು$_1$]

ಅಭಿನಯಚತುಷ್ಟಯ (ನಾ). ಆಂಗಿಕ, ವಾಚಿಕ, ಸಾತ್ವಿಕ, ಆಹಾರ್ಯ ಎಂಬ ನಾಲ್ಕು ಬಗೆಯ ಅಭಿನಯ: ಅಂಗ ಪ್ರತ್ಯಂಗ ಸಂಭವಾಂಗಿ ಕಾದ್ಯಭಿನಯ ಚತುಷ್ಟಯ ಪ್ರಯುಕ್ತ ಶ್ರುತಕಳಾಪರಿಣತನುಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೪-೮೦ ವ). [ಅಭಿನಯ + ಚತುಷ್ಟಯ]

ಅಭಿನಯಶಾಸ್ತ್ರ (ನಾ). ಅಭಿನಯಕ್ರಮವನ್ನು ತಿಳಿಸುವ ಶಾಸ್ತ್ರ; ನಾಟ್ಯಶಾಸ್ತ್ರ: ಮಾನವನು ನೃತ್ಯ ಮೊದಲಾಗಿ ಅಭಿನಯಶಾಸ್ತ್ರವನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಂಡನು (ಸಾಹಿವಿ. ೧೨೮). [ಅಭಿನಯ + ಶಾಸ್ತ್ರ]

ಅಭಿನಯಿಸು (ಕ್ರಿ). ಅನುಕರಿಸಿ ತೋರು; ನಟನೆಯಿಂದ ತೋರಿಸು: "ಅಭಿನಯಿಸು – ಅನುಕರಣೇ" (ಶಮದಾ); ಆಗಳ್ ಕರ್ಣನ ಬಱಿವಱಿಯನೆ ಪೋಪುದನಭಿನಯಿಸುವಂತೆ... ಮೂರ್ಛೆವೋದ ದುರ್ಯೋಧನನಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨-೨೨೦ ವ); ಅಟ್ಟಿಯಿಂದಾಂ ರಾಮಚಂದ್ರನಾಗಿಯುಂ ಮಹಾದೇವಿ ಸೀತಾದೇವಿಯಾಗಿಯುಂ ನಾಟಕಮನಭಿಯಿಸಿ (ಪಂಚತಂ. ೧೯೬-೧೨); ದಿವಿಜರಂ ಜಱಿಜಱಿವುತಭಿನಯಿಸಿ ಹಾಸ್ಯರಸಮಂ ಸಭೆಗೆ ಕರೆಕರೆವುತುಂ ಭೃಂಗಿ... ಶಿವನಿದಿರೊಳೆಸೆದಿರ್ದನು (ಚಿಬಪು. ೨-೨೭); ಕಾವ್ಯದ ಒಂದು ದೃಶ್ಯವನ್ನು ಅಭಿನಯಿಸುವುದಾಗಿ ಹೇಳಿದರು (ಶಾಲೆಮ. ೭೪). [ಅಭಿನಯ + -ಇಸ್ಸು]

ಅಭಿನಲಿಸು (ಕ್ರಿ). ಅಭಿನಯಿಸು; ಕುಣಿಸು: ಮುದ್ರಿಗಳಿಂದಲಿ ಬಲುರಮ್ಯವಾದ ಹಸ್ತ ಅದ್ರಿಯ ನೆಗಹಿದ ಅಗೋಚರವಾದ ಹಸ್ತ (ಕಾ)ಕದೃವೆ ತುಳಿವಾಗ ಅಭಿನಲಿಸುವ ಹಸ್ತ ಅದೃತ (ಅದ್ವೈತ) ವಿಜಯವಿಠಲ ತಿರುವೆಂಗಳ ಭದ್ರ ಗಜರಾಜ ವರದನ್ನ ಹಸ್ತ (ತೀರ್ಥಮ. ೧೫೬-೬). [ಅಭಿ$_0$ + ನಲಿಸು]

ಅಭಿನವ (ಗು). ಹೊಸದಾದ; ನೂತನವಾದ: ಉಭಯಕವಿಚಕ್ರವರ್ತಿಗಮಭಿನವಚಕ್ರವರ್ತಿಗಂ ದೊರೆಯೊಳರೆ (ಅಜಿಪು. ೧೨-೩೯). [ಸಂ.]

ಅಭಿನವಾಗತ (ನಾ). ಹೊಸದಾಗಿ ಬಂದವನು: ಭುವನಾಧೀಶ್ವರಸುತನಭಿನವಾಗತಂ ಮಾನ್ಯನಪ್ಪನಾರಾಧ್ಯನೆ ದಲ್ (ಕಾದಂಉ. ೫೪). [ಸಂ.]

ಅಭಿನವಿಸು (ಕ್ರಿ). ಹೊಸದು ಮಾಡು; ಹೊಸದಾಗಿ ಮಾಡು; ಅತ್ಯುತ್ತಮ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ನಡಸು, —ನೆರವೇರಿಸು: ಚೆಲುವು ಮಿಗೆ ಪೂಜಾಪ್ರಬಂಧಗಳನಭಿನವಿಸುವಂ [ಪಾಠಾಂ. ನಯಿ] ದಶಾಂಗಾಮಿಳಿತ ಧೂಪವನಿತ್ತು ದೀಪಾರತಿಯನೆತ್ತುವನು (ಬಸಪು. ೪೧-೨೨); ಮಲುಹಣಸ್ತವವೆನಲು ತತ್‌ಕ್ಷಣದೊಳಗೆ ಮೂವತ್ತಾಱು ಶ್ಲೋಕಂಗಳನಭಿನವಿಸಿ [ಪಾಠಾಂ. ಮಿಸಿ] ರಚಿಸಿದಾಗಳ್ ಮೆಚ್ಚಿ ಶಂಕರನು (ಬಸಪು. ೪೨-೩೯); ಚೆಲುವು ಮಿಗೆ ರುದ್ರಾಕ್ಷಿವಲಯಾವಳಿಗಳಂ ಸೌವರ್ಣಪಟ್ಟಂಗಳನಭಿನವಿಸಿ ಬಾಸಿಗಂಗಳನಿಕ್ಕಿ ಹಣೆಗಳಲಿ (ಬಸಪು. ೫೬-೬). ೨. ಹೊಸದಾಗು; ಸೊಗಸಾಗು: ಗಂಗಾದೇವಿಯುರದಲಿ ಮೊಳೆವುತಿರ್ದವು ಮೊಲೆಗಳನಭಿನವಿಸಿ (ಬಸಪು. ೪-೨೧). [ಅಭಿನವ + -ಇಸ್ಸು]

ಅಭಿನಾಳಿ (ನಾ). ಅಭಿನಯಗಳ ಸಮೂಹ (?): ಪೇಳೆನಗೆ ತಾಳ ಮರ್ದಳೆ ಗೀತ ಸಮ್ಮೇಳಗಳ ಗತಿಗೆಯಡಿಯಂ ನಟಿಸಿಯಖಿಳಯಭಿನಾಳಿಗಳ ಕರನೇತ್ರಯುಗಂಗಳಿಂದೆ ತೋರುವ ಪ್ರೌಢನಾಯಕಿಯಳಾ ಲೀಲೆ (ನವಮೋ. ೫-೪). [ಸಂ. ಅಭಿನಯಾಳಿ ?]

ಅಭಿನಿರೂಪಣ (ನಾ). ಚೆನ್ನಾಗಿ ನಿರೂಪಿಸುವುದು ; ಉತ್ತಮವಾದ ವಿವರಣೆ. 'ಅಭಿನಿರೂಪಣಂಗೆಯ್' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅಭಿನಿರೂಪಣಂಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ಚೆನ್ನಾಗಿ ನಿರೂಪಿಸು, —ವಿವರಿಸು : ಸುರಭಿ ಸುಗಂಧದ್ರವ್ಯಂ ಸುರಭಿ [ಗ್ರೀಷ್ಮರ್ತು] ಸುರಭಿ ಸರ್ವಮನೋಜ್ಞಂ ಸುರಭಿ ಸುರಧೇನುವೆಂದಭಿನಿರೂಪಣಂಗೆಯ್ವರರಮೆ ಶಬ್ದಾಗಮಿಕರ್ (ವಸ್ತುಕೋ. ೧೩೫–೧೦೧).

[ಅಭಿನಿರೂಪಣ + ಗೆಯ್ (< ಕೆಯ್$_1$)]

ಅಭಿನಿರ್ಮುಕ್ತ (ಗು). ೧. ಬಿಡಲ್ಪಟ್ಟ ; ಬಿಟ್ಟ. (ನಾ). ೨. ಹೊತ್ತು ಮುಳುಗುವ ವೇಳೆಯಲ್ಲಿ ನಿದ್ರಿಸುವವನು. [ಸಂ.]

ಅಭಿನಿರ್ಯಾಣ (ನಾ). ದಂಡಯಾತ್ರೆ ; ಧಾಳಿ ನಡಸುವುದು. [ಸಂ.]

ಅಭಿನಿವೇಶ (ನಾ). ೧. ಆದರ ; ಆಸಕ್ತಿ : ಪುರುಷನಾತ್ಮಸಮಯಗುಣಪರಸಮಯದೋಷ ವಿಶೇಷ ಪರಿಚ್ಛೇದದಿನಾವುದೊಂದು ಗುಣ ಬಹುಳ ಮವಜೊಳಭಿನಿವೇಶಂ ಶ್ರೇಯಂ (ಅಜಿಪು. ೮–೨೮ ವ). ೨. ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಬಹಳ ಕಾಲದಿಂದ ಬಲವಾಗಿ ಹುದುಗಿರುವ ಅಭಿಪ್ರಾಯ ವಿಶೇಷ ; ನಂಬಿಕೆ : ಅದಱಿಂ ಪರಲೋಕ ಸುಖಾರ್ಥಮಾತ್ಮಾಸ್ತಿತ್ವಾಭಿನಿವೇಶದಿಂ ತನುಧನ ನಿಧನಂಮಾಡಿ ಸೇದೆಗಿಡಲ್ವೇಡ (ಆದಿಪು. ೨–೯ ವ) ; ಅರಿಸ್ಪಾಟಲನ . . . ಮತಗಳ ಮೇಲಿನ ಅಭಿನಿವೇಶವು ಸುಲಭವಾಗಿ ಹೋಗುವುದೇ (ವಿಜ್ಞಾಕ. ೩೪). ೩. ಹಿಡಿದ ಕೆಲಸವನ್ನು ಸಾಧಿಸುತ್ತೇನೆಂಬ ದೃಢ ನಿಶ್ಚಯ, —ಹಟ. [ಸಂ.]

ಅಭಿನಿಷಾದಿ (ನಾ). ಎದುರಿಗಿರುವ ಮಾವಟಿಗ ; ಸಮ್ಮುಖದಲ್ಲಿರುವ ಜೋದ, —ಮಾವುತ : ವಿಪಕ್ಷವಿಶಿಖಮೋಕ್ಷ ಟಂಕಾರಮನೆ ಜಗದುದಗ್ರನಿಜವೀರಗ್ರಹಸ್ತೋಭನಾಕ್ಷರಮೆಂದುಂ ಬಗೆದಭಿನಿಷಾದಿಯುಮಂ . . . ನಿಜವಿಜಯ ಸಿಂಧುರಮುಮಂ ತಿಣ್ಣಂ ನೂಂಕಲುಮವುಂಕಲುಂ ಬೆಸಸಿ (ಆದಿಪು. ೧೪–೯೮ ವ). [ಸಂ.]

ಅಭಿನೀತ (ಗು). ೧. ಹತ್ತಿರಕ್ಕೆ ಒಯ್ಯಲ್ಪಟ್ಟ. ೨. ಅಭಿನಯಿಸಲ್ಪಟ್ಟ; ಅಭಿನಯಿಸಿದ. ೩. ಉತ್ತಮವಾಗಿ ಕಳೆಗೊಳಿಸಿದ,—ಸಂಸ್ಕರಿಸಿದ; ಅತ್ಯಂತ ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ. ೪. ಉಚಿತವಾದ; ಯುಕ್ತವಾದ; ಯೋಗ್ಯವಾದ; ಒಪ್ಪತಕ್ಕ. (ನಾ). ೫. ಸಮಚಿತ್ತ ; ದಯಾಳು ; ಕ್ಷಮಾಶೀಲ ; ಸ್ನೇಹಪರ. [ಸಂ.]

ಅಭಿನುತ (ಗು). ಸ್ತೋತ್ರಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟ ; ಹೊಗಳಲ್ಪಟ್ಟ ; ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ : ಅಭಿನುತಕಲ್ಪಮಹೀಜಂಗಳಿಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೬–೧೦೦). [ಸಂ.]

ಅಭಿನುತಿ (ನಾ). ಹೊಗಳಿಕೆ ; ಕೊಂಡಾಟ ; ಸ್ತೋತ್ರ : ನಿರ್ಮಳತರತನುವನೀಯನೆ ಮಯೂರಂಗಭಿನುತಿಗೆ ಮೆಚ್ಚಿ (ಬಸಪು.೫೪–೬೯). [ಸಂ.]

ಅಭಿನುತಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕೊಂಡಾಡು ; ಸ್ತೋತ್ರಮಾಡು ; ಹೊಗಳು : ಇಳೆಯುಂ ಶಿವಶರಣರುಂ ಅಭಿನುತಿಸೆ (ಉದ್ಭದೇ. ೩–೧೪).

[ಅಭಿನುತಿ + –ಇಸ್$_3$]

ಅಭಿನೂತ (ಗು). = ಅಭಿನುತ : ಅಭಿನೂತಕೇತಕೀಕಿಸಲಯಾಪಹಸಿತ ಕರತಲಪಲ್ಲವೆ (ಸುಕುಮಾ. ೯–೧೦೭ ವ). [ಸಂ.]

ಅಭಿನೂತೆ (ನಾ). ಹೊಗಳಲ್ಪಟ್ಟವಳು ; ಶ್ರೇಷ್ಠಳಾದವಳು : ನೃಪೇಂದ್ರನಾ ವನಾಂತದಿನಭಿನೂತೆಯಪ್ಪ ಪರಿಚಾರಿಕೆ ಚಂಪಕಮಾಲೆಯೆಂಬೊಳ್ (ನೇಮಿಪು. ೩–೧೪೮). [ಸಂ. ಅಭಿನೂತಾ]

ಅಭಿನೇತೃ (ನಾ). ನಟ ; ಅಭಿನಯಿಸುವವನು : ಕಾಲಕ್ರಮದಲ್ಲಿ ಅವರು ಪಾಕೀಸ್ತಾನದ ಅಭಿಪ್ರಾಯದ ಅಭಿನೇತೃವಾದರು (ಬೆಸಂಕ. ೧೧–೨–೬೫ ; ೮–೩). [ಸಂ.]

ಅಭಿನೇತ್ರಿ (ನಾ). ನಟಿ : ಅಭಿನೇತ್ರಿಯ ರಾಣಿಗೆ ಅಭಿವಂದನೆ (ಆಶ್ರಮ. ೮೬). [ಸಂ. ಅಭಿನೇತ್ರೀ]

ಅಭಿನೇಯ (ಗು). ೧. ಅಭಿನಯಿಸಿ ತೋರತಕ್ಕ. (ನಾ). ೨. ದೃಶ್ಯಕಾವ್ಯ : ಕಾವ್ಯಗಳನ್ನು ದೃಶ್ಯವೆಂದೂ, ಶ್ರವ್ಯವೆಂದೂ ಭಾಗಮಾಡುವುದು ಎರಡನೆಯ ಕ್ರಮ, ದೃಶ್ಯಕ್ಕೆ ಅಭಿನೇಯವೆಂದೂ ಹೆಸರು (ಕೈಪಿಡಿ. ೧೮೧). ೩. [ಕಾವ್ಯಮೀ] ವ್ಯಂಗ್ಯಧ್ವನಿ : ಅಭಿನವಗುಪ್ತರು ಅಭಿನೇಯಾರ್ಥ ಎಂಬ ಮೂಲದ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಅಭಿನೇಯ=ವ್ಯಂಗ್ಯಧ್ವನಿ ; ಅದರ ವ್ಯಂಜಕ = ವಾಚ್ಯಾರ್ಥ = ಕಾವ್ಯಾರ್ಥ ಎಂದು ನಯನ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ (ಧ್ವನ್ಯಾಲೋ. ೧೩೯). [ಸಂ.]

ಅಭಿನೇಯಾರ್ಥ (ನಾ). ನಾಟಕವೇ ಮೊದಲಾದ ರೂಪಕ ಪ್ರಭೇದಗಳು : ಕಾವ್ಯದಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ಪ್ರಭೇದಗಳುಂಟು . . . 'ಅಭಿನೇಯಾರ್ಥ', 'ಆಖ್ಯಾಯಿಕಾ', 'ಕಥಾ' ಇತ್ಯಾದಿಗಳು (ಧ್ವನ್ಯಾಲೋ. ೧೪೧).

[ಅಭಿನೇಯ + ಅರ್ಥ]

ಅಭಿನ್ನ (ಗು). ೧. ಬೇರೆಯಲ್ಲದ ; ಒಂದೇ ಆದ : ಭಿನ್ನನಂತಿರೆ ತೋಱಿ ಭಿನ್ನಾಭಿನ್ನನೆನಿಸಿಯೆ ಮೆಱೆವ ತಿಳಿಯಲಭಿನ್ನನೈ (ಕುವ್ಯಾಉ. ೯–೭೧). ೨. ಒಡೆಯದ ; ಮುರಿಯದ : ಅಭಿನ್ನಸುವ್ರತಲೋಲ ಗುಣಸಂಪನ್ನ ನಂಗವಿಕಾರದೂರೈಕಪ್ರವರ್ತನನು (ಬಸಪು. ೩೦–೨). ೩. ವ್ಯತ್ಯಾಸ ಹೊಂದದ. [ಸಂ.]

ಅಭಿನ್ನಾಂಗಿ (ನಾ). ಏಕರೂಪಳು ; ಒಂದೇ ರೂಪವುಳ್ಳವಳು : ಹಿಮಶೈಳದೊಳಂ ಜಳಧಿಯೊಳಮೆಂತಭಿನ್ನಾಂಗಿ ಗಂಗೆ ಸಂಗತೆ (ಆದಿಪು. ೧–೭೭). [ಸಂ. ಅಭಿನ್ನಾಂಗೀ]

ಅಭಿಪನ್ನ (ನಾ). ೧. ಆಶ್ರಯಿಸಿದವನು ; ಮರೆಹೊಕ್ಕವನು : ಜೈವಾತೃಕರ್ ದೋಷಾಕರರಲ್ತು ; ಪುರಸ್ಕೃತರಭಿಪನ್ನರಲ್ತು (ರಾಮಾಶ್ವ. ೭–೨೩). ೨. ಕಷ್ಟಕ್ಕೆ ಸಿಕ್ಕಿದವನು. ೩. ಶತ್ರುವಿನ ಆಕ್ರಮಣಕ್ಕೆ ಗುರಿಯಾದವನು. ೪. ತಪ್ಪುಕೆಲಸ ಮಾಡಿದವನು. [ಸಂ.]

ಅಭಿಪಾತ (ಗು). ಪ್ರಗತಿಹೊಂದುತ್ತಿರುವ ; ಮುನ್ನಡೆಯುತ್ತಿರುವ : ನಾವೀಗ ಕಾಣುತ್ತಿರುವುದು ತೀರ ಬೇರೆಯಾಗಿರುವಂಥ ವಿಶಾಲವೂ ಅಭಿಪಾತವೂ ಹಾಗೂ ಕಲಾನಿರೂಪಣಾತ್ಮಕವಾಗಿ ಅರ್ಥವಿವರಣೋಪೇತವೂ ಆದ ಆಂದೋಲನದ ಮೊದಲನೆಯ ಮೆಟ್ಟಲು (ಪ್ರಬಂಧ. ೧೩೩). [ಸಂ.]

ಅಭಿಪ್ರಾಣಿ (ನಾ). ಸಾಧು ; ಬಡಜೀವಿ : ನಮ್ಮ ತರಲ ಎಂಥ ಒಳ್ಳೇ ಹುಡುಗ ! ಈ ದಿಕ್ಕೇಡಿ ಹಿಮಿ ಅವನ ಮೇಲೆ ವಿಧವಾವಿವಾಹದ ಆರೋಪ ಹೊರಿಸಿದ್ದಳು. ಅವನು ಅಭಿಪ್ರಾಣಿ, ಲೋಕಲಜ್ಜೆಗೆ ಅಂಜಿ ಊರುಬಿಟ್ಟೇ ಓಡಿಹೋದ (ಎರಸೆ. ೫೯) ; ನಾನೊಂದು ಅಣುಜೀವ, ಅಭಿಪ್ರಾಣಿ (ಅಂತರಾ. ೭). [ಸಂ.]

ಅಭಿಪ್ರಾಯ (ನಾ). ೧. ಮನಸ್ಸಿನ ಭಾವ ; ಇಷ್ಟ ; ಆಶಯ : ಆಯುವತಿರತ್ನಮಂ ಭವದೀಯಾತ್ಮಜ ಪುರುಷರತ್ನದೊಳ್ ಕೂಡುವಭಿಪ್ರಾಯಂ ಪ್ರೀತಿಲತಾಶಾಖಾಯಮನಡರ್ದಪೆನೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೫–೩೪) ; ಪ್ರಾಯಂ ಕೂಸಾದೊಡಭಿಪ್ರಾಯಂ ಕೂಸಕ್ಕುಮೆ(ಶಮದ. ೨೪೩ ಪ್ರಯೋ). ೨. ಗುರಿ ; ಉದ್ದೇಶ : ನಿನ್ನ ಅಭಿಪ್ರಾಯ ನನಗೆ ತಿಳಿಯಲಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ). ೩. ತಾತ್ಪರ್ಯ. [ಸಂ-]

ಅಭಿಪ್ರೇತ (ಗು). ಅಭಿಪ್ರಾಯಪಟ್ಟ ; ಉದ್ದೇಶಪಟ್ಟ: ತೈಜಸಕರ್ಮಣದ್ವಯಂ ಸಂಸಾರಿಜೀವಕ್ಕೆ ಅಭಿಪ್ರೇತಗತಿ ನಿರೋಧ ಹೇತುವಕ್ಕುಂ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೧೦೬). (ನಾ). ೨. ಅಭಿಪ್ರಾಯ ; ಉದ್ದೇಶ : ಈ ತರದುದ್ಧತಾಘನಿಕರಂ ಕಿಡುಗುಂ ದಲಮೋಘಮೆಂಬಭಿಪ್ರೇತದಳುರ್ಕೆಯುಂ ರುಚಿಯುಮಿಲ್ಲದೊಡೇವುವೊ ಪೇಟ್ ವ್ರತಾದಿಗಳ್ (ಜೀವಸಂ. ೧೧–೪); ತಾತ್ವಿಕವಾಗಿ ಕಾಮತತ್ವದ ವಿಜಯ, ಕಾವನಗೆಲ್ಲ ಇದರಲ್ಲಿ ಅಭಿಪ್ರೇತವಾಗಿದೆ (ಕಸಾಚ. ೨೧೦) ; ಅಭಿಪ್ರೇತವಾದ ರಸವು ಧ್ವನಿತವಾಗುವುದೆಂದು ಒಪ್ಪಲೇ ಬೇಕು (ಧ್ವನ್ಯಾಲೋ. ೧೪೦). [ಸಂ.]

ಅಭಿಭವ(ನ). ೧. ಸೋಲು. ೨. ದೈನ್ಯ; ಕಷ್ಟ; ವಾಡು : ಪ್ರಭು ವಾಕ್ಯಿಂದಂಜಿದಾತ್ಮಾವಮತವನುಂಡು ಅಭಿಭವವಲಿದಿಶರಹರು (ಭರತ. ೬೬-೧೩). ೩. ತಿರಸ್ಕಾರಕ್ಕೆ ಗುರಿಯಾಗುವುದು ; ಅವಮಾನ : ಪ್ರಭು ಕಿಱಿಯಾತನಂ ನಿಱಿಸಿ ರಾಜ್ಯದೊಳ್ನಿನವನ್ನುಮಾಡಿ ಪೂಜ್ಯಭವದ ಮಿಗಳೇ ಭವದೊಳಿಂತಿದು ನೀಗದು (ಆದಿಪು. ೨-೬೯). [ಸಂ.]

ಅಭಿಭವದಾಯಿ (ನಾ). ಕಷ್ಟವನ್ನು ತರತಕ್ಕವನು; ಸೋಲುಂಟು ಮಾಡುವವನು : ಜೀಯ ಭಾಸ್ವದ್ಭಾಸಿಯಮರಕುಭಾಸ್ಥಾಯಗಳ ಗುರು ಮಂದರಭಿಭವದಾಯಿಗಳು (ಕುವ್ಯಾಲ. ೨೨-೪).

[ಸಂ. ಅಭಿಭವದಾಯಿನ್]

ಅಭಿಭವಮೆಯ್ದು (ಕ್ರಿ). ಸೋಲನ್ನು ಹೊಂದು ; ಅವಮಾನವನ್ನು ಪಡೆ : ಅಭಿಭವಮಿಮ್ಮುದ ತವಗಿಂ ಸ್ವಭಾವ ಸೌಭಾಗ್ಯವಲ್ಲಿಯೆ ಬೇಡಿದೊಡೊಂ ದುರ್ಲಭಮಕ್ಕು (ಜಗನ. ೧೨-೭೩). [ಅಭಿಭವ + ಎಯ್ದು]

ಅಭಿಭವಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಸೋಲಿಸು : ಅ ಭಿ ಭವಿ ಸಿ ಕವಿಶ್ವಜಿಸುವ ಭಯರ ಪಂಕಂಯ ರಾಮಲಕ್ಷ್ಮಣರಂ ಕಂಡು (ಪಂಂಪಾಮ. ೧೪-೯೨). ೨. ತಿರಸ್ಕಾರಕ್ಕೆ ಗುರಿಮಾಡು; ಅವಮಾನಗೊಳಿಸು : ನಾನಾ ನಿಶಿತ ಸ್ಮರಿತ ಕೇತಪ್ರಭೆಯನುಳ್ಳಾಪಾತ ಪ್ರಭೆಗಳಭಿಭವಿಸಿಯುಂ (ಜಗನ. ೧೨-೨೪ ಪ). ೩. ಆಯಾಸಗೊಳಿಸು; ಸಂಕಟಪಡಿಸು; ಶಕ್ತಿ ಗುಂದಿಸು : ಅಭಮಸ್ಯು ಮರಣಾರ್ತಾ ಪ್ರಭೂತಶೋಕಾಗ್ನಿ ಧರ್ಮ ತನಯಾನಿರತಂರಂ ಭಭಭ್ರ (ಪಾಂಡಾ. ೨೬) ವಿಗಿ ತನ್ನನಳುರಿಂದಂತೆ ಭಭ್ರಸ್ಥರಂ ಕೆಂಳಮಾದನಸ್ತಾಖಲರೊಳ್ (ಪ ಂ ಪಾ. ೧೧-೧೦೬); ಅಭಿಭವಿಸುವ ಶುಭಕರ್ಮ ಪ್ರಭಾವದಿಂದತಿನಿಷ್ಟೆಗಂ ಮಿಥ್ಯಾತ್ವಾಸುಭವಿಯೆಂಬಿನಿರ್ದಂ (ಸುಕುಮಾ. ೩-೧೧); ಅಭಿಮಾನಲಕಾಕ್ಷಂಗಳ್ ಸುಭಾಂಡದಿಂ ಕ್ಕಿತಾ ಮಾದ ಜಲಮಂ ಕುಡಿಸಲ್ಕಭಿಭವಿಸ ವಕ್ಷನಾಭಪ್ರಭವಭಯಂ ಪಿಂಗುಗುಂ (ಜಮದ. ೨-೨೯). [ಅಭಿಭವ + -ಇಸು]

ಅಭಿಧಾಷಣ (ನಾ). ಎದುರಿಗೆ ಮಾತನಾಡುವುದು ; ಕುರಿತು ಹೇಳು ವುದು : ಸಭಾಪತಿಯ ಅಭಿಧಾಷಣ (ಶಿಐಶ್ರ. II, ೩೦೧). [ಸಂ.]

ಅಭಿಭೂತ (ಗು). ೧. ಸೋತುಹೋದ. (ನಾ). ೨. ತೊಂದರೆಗೆ ಸಿಕ್ಕಿ ದವನು. ೩. ಅವಮಾನ ಹೊಂದಿದವನು; ಸೋಲಿಸಲ್ಪಟ್ಟವನು : ವ್ಯಸನಾಭಿಭೂತನಾವನುಮನುರಾಗೇಗದೆ ಹಿತಾಹಿತಜ್ಞಿಯತೇಕೆ ಮಾಡುಗುಂ (ಪಂಂಪಾಮ. ೧೪-೧೧೬). [ಸಂ.]

ಅಭಿಭೂತಿ (ನಾ). ೧. ಮಹತ್ವರವಾದ ಶಕ್ತಿ. ೨. ಸೋಲು; ಪರಾ ಜಯ. ೩. ಅವಮಾನ. ೪. ಕಷ್ಟ; ಕ್ಲೇಶ. [ಸಂ.]

ಅಭಿಮಂತ್ರಣ (ನಾ). ೧. ಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಸೂಚಿಸಿರುವಂತೆ ಸಂದರ್ಭೋ ಚಿತವಾದ ಮಂತ್ರಗಳನ್ನು ಜಪಿಸಿ ವಸ್ತುಗಳಿಗೆ ಪವಿತ್ರತೆಯುಂಟು ಮಾಡುವುದು. ೨. ಆಹ್ವಾನ; ಕರೆ : "(ಅ)ಕಾರಣಂ, ಆಹ್ವಾನಂ, ಅಭಮಂತ್ರಣಂ – ಈ ೩ ಕರೆಹ" (ಹಲಾಯು. ೨೫-೧೫೩). [ಸಂ.]

ಅಭಿಮಂತ್ರಿತ (ಗು). ೧. ಮಂತ್ರಗಳ ಮೂಲಕ ಸಂಸ್ಕರಿಸಲ್ಪಟ್ಟ : ಪೂತ ಶಿವಮಂತ್ರಾಭಿಮಂತ್ರಿತಭೂತಿ ರುದ್ರಾಕ್ಷಾದಿ ಭೂಷಿತಜಾತಾನಿರ್ಮಲ ಪಂಚಮುದ್ರಾಧಾರಂ ಮಾಡಿ (ಬಸವ. ೪೯-೪೧). ೨. ರಹಸ್ಯವಾಗಿ ಆಲೋಚಿಸಲ್ಪಟ್ಟ. ೩. ಕರೆದ; ಆಹ್ವಾನಿಸಲ್ಪಟ್ಟ. [ಸಂ.]

ಅಭಿಮಂತ್ರಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಮಂತ್ರವನ್ನು ಜಪಿಸಿ ಪವಿತ್ರಗೊಳಿಸು,—ಶಕ್ತಿಯುಕ್ತವಾಗಿ ಮಾಡು : ಕಸಿಯಂ ಬಿಟ್ಟುಲದಭಿಮಂತ್ರಿಸಿ ಚಕ್ರ ಮನಸುರವ್ಯೆಯಿಂದುವಗಳ್ (ಪ ಂ ಪಾ. ೧೨-೨೧೧); ಮಂತ್ರದಿನಭಿ ಮಂತ್ರಿಸಿ ಜಲಮಂ ಬೊಗದೊಳ್ ತಳಿಯೆ (ಲೋ ಕೋ ಪ. ೧೦-೧೪); ಸಾಯಕಮನಭಿಮಂತ್ರಿಸುತ ವೈನಾಯಕಾಸ್ತ್ರವ ಹೂಡಿದನು (ಕುವ್ಯಾ ಕ. ೨೦-೩೫). ೨. ಆಹ್ವಾನಿಸು; ಆಮಂತ್ರಿಸು : ಮಂತ್ರಾಕ್ಷರ ನಿಯಮದಿ ನಭಿಮಂತ್ರಿಸಿ ಬರಿಸಿದೊಡೆ ವಾಯುದೇವಂ ಬಂದು (ಪಂಂಪಾ. ೧-೧೨೪). [ಅಭಿಮಂತ್ರಣ + -ಇಸು]

ಅಭಿಮತ (ಗು). ೧. ಇಷ್ಟವಾದ; ಒಪ್ಪಲ್ಪಟ್ಟ. (ನಾ). ೨. ಅಭಿ ಪ್ರಾಯ; ಮನಸ್ಸಿನ ಭಾವ : ಖಾತಿ ಕಂದದು ಮನದ ಧೈರ್ಯದ ಧಾತು ಕುಂದದು ಲಜ್ಜೆಯಭಿಮತ ಜಾತಿಗೆದುರು ವಿರೋಧ ಬಿದದು ಯಾಭಿಹ್ಮರಾದ್ಯರಲಿ (ಕುವ್ಯಾಗ. ೩-೩೩). ೩. ಇಷ್ಟವಾದುದು; ಪ್ರಿಯವಾಗಿರಿದುದು : ಏತೇಭಭಮತಮಂ ಪೇಟ್ಟೀನಾನ್ಯಾದಿಸಿದೆ ದೇವಿ ಯರಮನೆಯೊಳೆನಿಲ್ಕೆನೀನೇಭಮತಮಂ ಕೇಳಾಸಾನ್ಯಾದಿಸಿದಿಲ್ಲ ನ್ಯಸ ಕುಲತಿಲಕಾ (ಕಾದಂಪಾ. ೦೫); ಜನಕನೆ ನಾಂ ನಿನಗೆನಗಾ ದನುಜಹರಂ ಜನಕನದಲ್ಲಾನಭಿಮತಮಂ ನಿನಗೆನಗಭಮತಮಂ ಪಿಟ್ಟು ನೆಗೞ್ದೊಡಿಜೆ ಮಗಧಾ ಧರಣಂ ಕರಣಂ (ಜಗನ. ೧೨-೬೪). ೪. ಆದರಕ್ಕೆ ಪಾತ್ರ ನಾದವನು; ಗೌರವಾರ್ಹ. [ಸಂ.]

ಅಭಿಮತಫಲಚಕ್ರ (ನಾ). ಇಷ್ಟವಾದ ಫಲವನ್ನು ಕೊಡುವ ಚಕ್ರ, —ಯಂತ್ರ : ಭವರಿಂತಮಪ್ಪ ಜಿನೇಂದ್ರನ ಯಂತ್ರಮಿದು ಅಭಿ ಮತಫಲಚಕ್ರಮೆಂಬುದು ಈ ಯಂತ್ರದ ಪೆಸರು (ಪ್ರತಿಷ್ಠಾ. ೧೦-೪೦).

[ಅಭಿಮತ + ಫಲ + ಚಕ್ರ]

ಅಭಿಮತಾರ್ಥ (ನಾ). ಪ್ರಿಯವಾದ ಪ್ರಯೋಜನ; ಬಯಸಿದ್ದು; ಇಷ್ಟಾರ್ಥ: ನೀಂ ಪರಬ್ರೆವತಕಳಾಸ್ವರೂಪನಾಗಿ ತೋರ್ಪಿ ನಿನ್ನಭಿ ಮತಾರ್ಥಮನಿತೆ ಮಾಡಿ ಕೃತಾರ್ಥರಪ್ಪೆವು (ಜಗನ. ೪-೬೯ ಪ).

[ಅಭಿಮತ + ಅರ್ಥ]

ಅಭಿಮತಿ (ನಾ). ೧. ಬಯಕೆ; ಇಷ್ಟ. ೨. ಗರ್ವ. ೩. ಗೌರವ; ಮರ್ಯಾದೆ. [ಸಂ.]

ಅಭಿಮತಿಸು (ಕ್ರಿ). ಒಪ್ಪಿಗೆ ಕೊಡು; ಸಮ್ಮತಿಸು : ನನ್ನ ಹಾಗೆಯೇ ಅಭಿಮತಿಸುವರೆಂದು ತಿಳಿಯುವೆನು (ಶಾಳಂತ. ೪೫-೧೨).

[ಅಭಿಮತ + -ಇಸು]

ಅಭಿಮರ (ನಾ). ೧. ಕೊಲೆ; ನಾಶ. ೨. ಯುದ್ಧ; ಕಾಳಗ. ೩. ಸ್ವಪಕ್ಷ ದವರಿಂದ ಉಂಟಾಗುವ ದ್ರೋಹ; ವಿಶ್ವಾಸಘಾತ. ೪. ಬಂಧನ; ಸೆರೆ. ೫. ಪ್ರಾಣದ ಮೇಲಿನ ಭೀತಿಯನ್ನು ತೊರೆದು ಹುಲಿ, ಆನೆ ಮುಂತಾದುವುಗಳ ಮೇಲೆ ಕಾದಲು ನುಗ್ಗುವವನು. [ಸಂ.]

ಅಭಿಮಾನ(ನ). ೧. ಆತ್ಮಗೌರವ; ಹೆಮ್ಮೆ : ಅಭಿಮಾನಮೊಂಡೆ ಕುಲ [ಮಿಣ್ಮ ಕುಲಂ] ಬಗೆಸಾಗರ್ಗೇ[ಗಳೇ] ಕಲಜಪೊಳೆಕ್ಕ ನಿಮ್ಮ ಕುಲ ವಾಕುಲಮಂ ನಿಮಗಂಕುಶಮಾಡುಗುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೦-೨೧); ಅರ್ಥ ಪ್ರಾಣಾಭಿಮಾನಕ್ಕೆ ಒಡೆಯರು ಸದ್ಗಳ್ಳರಲ್ಲದೆ ಎನಗಾರೂ ಇಲ್ಲವಯ್ಯಾ (ಬಸವ. ೬೪೦). ೨. ಅ ಹಂ ಕಾ ರ; ಸ್ವಪ್ರತಿಷ್ಠೆ. ೩. ಹಿಂಸೆ; ನೋಯಿಸುವುದು; ಕೇಡುಂಟುಮಾಡುವುದು : ಒಬ್ಬ ಜಂಗಮನ ಅಭಿಮಾನದಿಂದ ಜಾಳುಳ್ಕರಾಯನ ಆಳಿಕೆ ತೆಗೆಯುತ್ತು (ಬಸವ. ೬೭೬); ಜಾಳುಳ್ಕರಾಯನು ಒಬ್ಬ ಜಂಗಮಾಗಿ ಮಾಡಿದ ಅಭಿಮಾನ ಅಂದರೆ ಹಿಂಸೆಯ ಕಾರಣದಿಂದ ಅವನ ಆಳಿಕೆ ತೆಗೆಯುತ್ತು (ಮೂರುಲಿ. ೯೦). ೪. ಪ್ರೀತಿ; ಆದರ : ನಿಮ್ಮ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ನನಗೆ ತುಂಬಾ ಅಭಿಮಾನ ವಿದೆ (ರಂಭಿ). [ಸಂ.]

ಅಭಿಮಾನಂಗಿಡು, ಅಭಿಮಾನಗೆಡು (ಕ್ರಿ). ೧. ಆತ್ಮಗೌರವಕ್ಕೆ ಕುಂದಾಗು; ಮಾನಹೋಗು : ಆರ್ಪರ್ಡೆಯೊಳ್ಳೂರ್ತಿಂ ನೀನಿನ್ನಂ ಬಗೆಯದುದ್ದ ತಿಕ್ಕೆಯೊಳಿರ್ದ್ಯೆ ನೀನೇಲೆಂದಲ್ಲಿಂದಭಿಮಾನಂಗಿಡೆ ಜಡಿದು ಬಡಿದು ಕೆಡೆನೂಂಕುವುದುಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೫-೨೦೨). **ಅಭಿಮಾನಗೆಡು**: ೨. ಆತ್ಮಗೌರವವಿಲ್ಲದಂತಾಗು : ಅಭಿಮಾನಗೆಟ್ಟವರಿಗೆ ಎಲ್ಲಿಯೂ ಪುರಸ್ಕಾರವಿಲ್ಲ (ರಂಭಿ). [ಅಭಿಮಾನ + ಕೆಡು (< ಕೆಡು)]

ಅಭಿಮಾನಕ್ಷತಿ (ನಾ). ಅಭಿಮಾನಕ್ಕೆ ಕುಂದು, —ಹಾನಿ: ಮಾನ ಧನನೆನಿಸಿ ನಿನ್ನಭಿಮಾನಕ್ಷತಿಮಾಡಿದೈ ಸುಯೋಧನ (ಗದಾಯು. ೭-೬). [ಅಭಿಮಾನ + ಕ್ಷತಿ]

ಅಭಿಮಾನಗಳ್ಳ (ನಾ). ೧. ದರ್ಪಿಷ್ಠರ ದರ್ಪವನ್ನು ಅಪಹರಿಸುವವನು. ೨. ಹೆರವರ ಪ್ರೀತಿವಿಶ್ವಾಸಗಳನ್ನು ಸೂರೆಗೊಳ್ಳುವವನು; ಒಂದು ಬಿರುದು (?): ಧರಣೀ ಲೋಕಾಶ್ರಯನಭಿಮಾನಗಳ್ಳನಹಿತರ ಗಣ್ಡಂ ಮಾವನ ಗಂಧವಾರಣಂ (ಮೈಅರಿ. ೧೯೩೫, ೪೦-೫೦; 951). ಗುಣಗಳ್ಳ, ಪ್ರಿಯಗಳ್ಳ ಹೋ. [ಅಭಿಮಾನ + ಕಳ್ಳ]

ಅಭಿಮಾನಗಿತ್ತಿ (ನಾ). ೧. ಆತ್ಮಗೌರವವುಳ್ಳವಳು. ೨. ಪ್ರೀತಿಯುಳ್ಳವಳು (?): ಗಹಗಹಿಸಿ ನಗೆ ನಗುವ ನಗೆಗಳ ಗಹಣಗಳಿಗೊಳಗಾದೆನಲ್ಲಾ ಮಹಿಳೆಯರೊಳಭಿಮಾನಗಿತ್ತಿಯನೆನ್ನ ನೀನಜಿಯ (ಬಸಪು. ೨೮-೨೦). [ಅಭಿಮಾನ + -ಗಿತ್ತಿ]

ಅಭಿಮಾನಗೆಡು 'ಅಭಿಮಾನಂಗಿಡು' ನೋ.

ಅಭಿಮಾನಗೇಡಿ (ನಾ). ಮಾನಗೆಟ್ಟ ವ್ಯಕ್ತಿ; ಆತ್ಮಗೌರವವಿಲ್ಲದ ವ್ಯಕ್ತಿ: ಪೆಂಡಿರನು ನೆಜಿ ನಂಬಿದಾತನೆ ಭಂಡನವನಭಿಮಾನಗೇಡಿಯು ಪೆಂಡಿರಲೆ ಸತ್ಪಥದ ಬಾಗಿಲ ಪಡಿಗೆ ಬೀಯಗವು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೧೦-೪೯). [ಅಭಿಮಾನಗೇಡು + -ಇ$_2$]

ಅಭಿಮಾನಗೇಡು (ನಾ). ಆತ್ಮಗೌರವಕ್ಕೆ ಹಾನಿ; ಗರ್ವಭಂಗ. 'ಅಭಿಮಾನಗೇಡಿ,' 'ಅಭಿಮಾನಗೇಡುಗ' ಪರಾ. [ಅಭಿಮಾನ + ಕೇಡು]

ಅಭಿಮಾನಗೇಡುಗ (ನಾ). ಆತ್ಮಗೌರವವನ್ನು ಕೆಡಿಸುವವನು: ಓಡಿ ಕೊಂದನು ಕಾಲಯವನನು ಬೇಡಿ ಕೊಂದನು ಕೈಟಭನ ಕೈಮಾಡಿ ಕೊಲಿಸಿದ ಮಾಗಧನನಭಿಮಾನಗೇಡುಗನ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೪-೧೭). [ಅಭಿಮಾನಗೇಡು + -ಗ$_2$]

ಅಭಿಮಾನಚ್ಯುತಿ (ನಾ). ೧. ಆತ್ಮಗೌರವದ ನಾಶ. ೨. [ಕಾವ್ಯಮೀ] ವಿರಹದ ಹತ್ತು ಅವಸ್ಥೆಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು; ಮಾನದ ಮೇಲೆ ದೃಷ್ಟಿಯಿಲ್ಲದಿರುವುದು: ಅಭಿಲಾಷೆ ಚಿಂತೆ ಸಂಸ್ಮೃತಿ ವಿಭುಗುಣನುತಿ ತಾಪನಂ ಕ್ರಿಯಾದ್ವೇಷಂ ಸಂದಭಿಮಾನಚ್ಯುತಿ ಗಮನಂ ಕ್ಷುಭಿತಾತ್ಮಾವಸ್ಥೆ ಮರಣಮಿವು ದಶಭೇದಂ (ಶೃಂಗಾರ. ೪-೬೯). [ಅಭಿಮಾನ + ಚ್ಯುತಿ]

ಅಭಿಮಾನತೆ (ನಾ). ಆತ್ಮಗೌರವ: ಕನ್ನನ ಕೀರ್ತಿ ಕನ್ನನಭಿಮಾನತೆ ಕನ್ನನ ಸಚ್ಚರಿತ್ರಂ (ಎಕ. VIII, ಸಾಗರ. ೧೦೩-೩೨; 1089); ನೀನಾತಂಗೆಜಗದೆಯಭಿಮಾನತೆಯಿಂದಿರ್ದೆಯಾದಡಂ ನಿನಗಕ್ಕುಂ ಸ್ಥಾನಭ್ರಷ್ಟತೆ (ಕಗವಿ. ೭೩; ಪುಣ್ಯಾಸ್ರ). [ಸಂ. ಅಭಿಮಾನಿತಾ ?]

ಅಭಿಮಾನದೇವತೆ (ನಾ). ಯಾವುದಾದರೊಂದು ವಸ್ತು ಅಥವಾ ವಿಷಯಕ್ಕೆ ಅಧಿಕಾರಿಯಾಗಿರುವ ದೈವ ಅಥವಾ ಅಧಿದೇವತೆ: ಅಭಿಮಾನದೇವತೆಗಳೊಲಿದು ದಯಪಾಲಿಸಿದರಾಕೆಗೀ ಶಾಸನವ ಹರಸಿ (ಇಂಗೀತೆ. ೨೮-೩). [ಅಭಿಮಾನ + ದೇವತೆ]

ಅಭಿಮಾನಧನ (ನಾ). ಆತ್ಮಗೌರವವನ್ನೇ ಸಂಪತ್ತಾಗಿ ಉಳ್ಳವನು; ಪ್ರತಿಷ್ಠಾವಂತ: ನೃಪನನಭಿಮಾನಧನನನುಪಮನಂ (ಕವಿರಾ. ೨-೧೬); ಅಭಿಮಾನಧನಂ ಸುಯೋಧನಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೩-೯೭). [ಅಭಿಮಾನ + ಧನ]

ಅಭಿಮಾನಭಂಗ (ನಾ). ಮಾನದ ಹಾನಿ; ಗೌರವದ ಕೇಡು: ಅಲ್ಪರ ಸಂಗ ಅಭಿಮಾನ ಭಂಗ (ಗಾದೆ). [ಅಭಿಮಾನ + ಭಂಗ]

ಅಭಿಮಾನಭಂಜನ (ನಾ). = ಅಭಿಮಾನಭಂಗ: ಮಾನಧನರಿಗೆ ವಧೆಯೆನಿಪುದಭಿಮಾನಭಂಜನಂ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೨೨-೪೦). [ಅಭಿಮಾನ + ಭಂಜನ]

ಅಭಿಮಾನಮೂರ್ತಿ (ನಾ). ಆತ್ಮಗೌರವವೇ ರೂಪವನ್ನು ತಾಳಿದಂತೆ ಇರುವವನು: ವತ್ಸಕುಲತಿಲಕನಭಿಜನವತ್ಸಲನಭಿಮಾನಮೂರ್ತಿ ಸುಕವಿಯಶೋನಿರ್ಮತ್ಸರಂ (ಆದಿಪು. ೧-೩೦). [ಅಭಿಮಾನ + ಮೂರ್ತಿ]

ಅಭಿಮಾನಮೇರು (ನಾ). ಮೇರು ಪರ್ವತದಂತೆ ನಿಶ್ಚಲವೂ ಉತ್ತಮವೂ ಆದ ಆತ್ಮಗೌರವವುಳ್ಳವನು; ಒಂದು ಬಿರುದು: ಸಂಗ್ರಾಮರಾಮನಭಿಮಾನಮೇರು (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೩೩-೧೦; 1027). [ಅಭಿಮಾನ + ಮೇರು]

ಅಭಿಮಾನಸಳ್ಳ (ನಾ). ವಿರೋಧಿಗಳ ಅಭಿಮಾನಕ್ಕೆ ಶಲ್ಯಪ್ರಾಯನಾದವನು; ಗರ್ವಿಷ್ಠರ ಗರ್ವವನ್ನು ಮುರಿಯತಕ್ಕವನು; ಒಂದು ಬಿರುದು: ಪರಬಳಕೇಸರಿಕೂಟನ್ ಕೊಟ್ಟುಣ್ಡನಭಿಮಾನಸಳ್ಳಂ (ಎಕ. XI, ಹೊಳಲ್ಕೆ. ೩೩-೮; 965). [ಅಭಿಮಾನ + ಸಳ್ಳ]

ಅಭಿಮಾನಹಾನಿ (ನಾ). ೧. = ಅಭಿಮಾನಭಂಗ. ೨. ಆತ್ಮಗೌರವದ ನಾಶ ೧, ೨: ಅಭಿಮಾನಹಾನಿ ವಿರಹಿಗಳೊಳ್ . . . ಅಲ್ಲದೆ ಜನಪದದ ಜನಂಗಳೊಳಿಲ್ಲ (ಜಗವಿ. ೨-೧ ವ). [ಅಭಿಮಾನ + ಹಾನಿ]

ಅಭಿಮಾನಹೀನ (ನಾ). ಆತ್ಮಗೌರವವಿಲ್ಲದವನು: ಮರುಳಂಗನೆಯರಲಿ ವಿಶ್ವಾಸಪರನೇ ಜನವಜಿಯಲಭಿಮಾನಹೀನನು (ಕು ವ್ಯಾ ಅ. ೨೩-೪೫). [ಅಭಿಮಾನ + ಹೀನ]

ಅಭಿಮಾನಿ (ನಾ). ೧. ಆತ್ಮಗೌರವವುಳ್ಳ ವ್ಯಕ್ತಿ: ಪರಮಾನುಭಾವನಭಿಮಾನಿ ವಿನೋದಶೀಲಂ (ಕವಿರಾ. ೩-೨೨೮); ಸಂಗಮದೇವನ ಭಕ್ತಿಯಭಿಮಾನಿಯ ಜೀವನದಂತೆ (ಬಸವ. ೮೬೬); ಎನ್ನ ಮಗಳಿಗೆಣೆಯಿಲ್ಲ ಸುಮ್ಮಾನಿ ಸನ್ಮಾನಿಯಭಿಮಾನಿ ಕಡುನೀಜಿ (ಹಚಕಾ. ೪-೨೦). ೨. ಪ್ರೀತಿಯುಳ್ಳವನು. 'ಕಲಾಭಿಮಾನಿ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅಭಿಮಾನಿಸು (ಕ್ರಿ). ಗೌರವಿಸು; ಪ್ರೀತಿಸು: ಬಳಸಿಯುಮುಂಡು ಮುಟ್ಟುಮಭಿಮಾನಿಸಿಯುಂ ವಿಷಯಂಗಳೊಳ್ ಸಮುಜ್ವಳಿತ . . . ಚೇಷ್ಟನೊಪ್ಪುವಂ (ಶತಕ. ೧೬೮-೩೯); ವಿಭುಗಳು ಪೇಳೆನಲೀ ಪದಕವಿತೆಯನಭಿಮಾನಿಸಿ ಪೇಳಿದೆನು (ಕುರಾಸಾಂ. ೧-೭೫). [ಅಭಿಮಾನ + -ಇಸ್ಸು$_3$]

ಅಭಿಮುಖ (ಗು). ೧. ಎದುರಿಗಿರುವ. ೨. ಅನುಕೂಲವಾದ. (ನಾ). ೩. ಸಮ್ಮುಖ; ಎದುರು: ಅತಂಗೆ ನೀನಜಿಪಿದೊಡೆ ಧರ್ಮಕ್ಕಭಿಮುಖನಕ್ಕುಂ (ಚಾವುಂಉ. ೧೭೫); ತಿರುನಾವಲೂರತ್ತಲಭಿಮುಖನಾಗಿ . . . ನಡೆತಪ್ಪಾಗಳ್ (ನಂಬಿರ. ೮-೨೧ ವ). [ಸಂ.]

ಅಭಿಮುಖಕೋಣ (ನಾ). ೧. ಎದುರುಮೂಲೆ. ೨. [ರೇಖಾಗ] ಎದುರಿನ ಕೋಣ. [ಅಭಿಮುಖ + ಕೋಣ$_2$]

ಅಭಿಮುಖತೆ (ನಾ). ಎದುರಾಗಿರುವುದು: ಅಭಿಮುಖತೆಯೊಂದೆ ನಮ್ಮೀ ವಿಭುವತ್ತಲ್ ಸಾಲ್ಗುಮಖಿಳಹಿತಸಾಧನೆಗೆಂಬ (ವಸ್ತವಂ. ೫೩). [ಸಂ. ಅಭಿಮುಖತಾ]

ಅಭಿಮುಖಿ (ನಾ). ತನ್ನ ಕಡೆಗೆ ಮುಖ ಮಾಡಿಕೊಂಡಿರುವವನು; ಎದುರಾಗಿರುವವನು: ಜಟಾಯು ನೋಡಿದನ್ . . . ಮೂವರಂ ಮನುಜರಂ, ಪಂಚವಟ್ಯಭಿಮುಖಿಗಳಂ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೧೯೪-೫). [ಸಂ. ಅಭಿಮುಖಿನ್]

ಅಭಿಮುಖೀಕರಣ (ನಾ). ತನಗೆ ಎದುರಾಗಿರುವಂತೆ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವುದು; ಸಂಬೋಧನೆ: ಸಂಬೋಧನೆಯೆಂಬುದು ಅಭಿಮುಖೀಕರಣಮಂ ಪೇಳ್ವುದು ಜಡವಸ್ತುಗಳೊಳಂ . . . ಅಭಿಮುಖೀಕರಣಮುಪಚಾರಂ (ಶಮದ. ೧೨೬ ವೃತ್ತಿ). [ಸಂ.]

ಅಭಿಮುಖೀಕೃತ (ಗು). ಅಭಿಮುಖವಾಗಿರುವಂತೆ ಮಾಡಿದ; ಎದುರಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡ: ಅಂತು ವಿಜಯಾರ್ಧಾಚಳ ಕಟಕಾಭಿಮುಖೀಕೃತ ನಿಜವಿಜಯ ಕಟಕನಾಗಿ (ಆದಿಪು. ೧೩-೪೬ ವ). [ಸಂ.]

ಅಭಿಯಾತಿ (ನಾ). ಹಗೆ; ಶತ್ರು: ಖ್ಯಾತಿಯಿಸಿಯಲು ಶಾಂತಿಯಿಂಬ ನಿಶಾತಖಡ್ಗದಿ ಕೊಸಪೆಂಬಭಿಯಾತಿಯಂ ಖಂಡಿಸುವವಂ ತಾನಾವನವ ನಿಯೊಳು ಆತನೇ ಶೂರನ್ಮತ್ಸುಳ್ಳವಂ (ಬಸವ. ೩೮-೬೪); ಸುಳಿರ ಗುರುಭಕ್ತ ಕಾಮುಣ್ಣನಭಿಯಾತಿಮಿರಕುಲಲಘಶಸ್ತ್ರಾಕ್ಷ ವಿಶ್ವಣ್ಣ (ಪದ್ಮರಾ. ೯-೨೬). [ಸಂ.]

ಅಭಿಯುಕ್ತ (ಗು). ೧. ತತ್ಪರನಾದ; ಆಸಕ್ತನಾದ; ಮಗ್ನನಾದ. (ನಾ). ೨. ತಿಳಿದವನು; ಬಲ್ಲವನು: ಅಭಿಯುಕ್ತರೆಱದು ಪೇಳ್ದುದು ಕೃತಿಯೊಳ್ (ಅಭ್ಯಾವ. ೪೯೧). ೩. ಆಕ್ರಮಣಕ್ಕೆ ಗುರಿಯಾದವನು; ಮುತ್ತಿಗೆಗೆ ಒಳಗಾದವನು. [ಸಂ.]

ಅಭಿಯೋಗ (ನಾ). ೧. ಆಸಕ್ತಿ: ಮೆಚ್ಚಿ ಬನ್ನೆಸಲಭಿಯೋಗಮಾಯ್ತು ನಗೆ ಸಾಹಸ ಭೀಮನ ಸಾಹಸಂಗಳಂ (ಗದಾಯು. ೧-೫೩). ೨. ವಿಶೇಷ ಪ್ರಯತ್ನ; ಒತ್ತಾಯ: ಮಾಣದೆ ತಮ್ಮ ತಮ್ಮ ಪುತ್ರರನಭಿಯೋಗದಿಂದತಿಬಳಂಗೆ ನಿಯೋಜಿಸಿ ಪೂಜ್ಯರ್ . . . ಜೈನದೀಕ್ಷೆಯಂ (ಅವಿಚ. ೨-೫೧). ೩. ಆಕ್ರಮಣ; ಯುದ್ಧ. 'ಅಭಿಯೋಗವಾರ್ತೆ' ಪರಾ. ೪. ಆಕಾರ್ಯ: ಕಂಸಂ ತದೀಯ ಬಾಲಖಿಂಸಾಪರನಾಗಿ ಸೂತಿಕಾ ಗೃಹದೊಳು ಪೊಕ್ಕು ವಿಶ್ರಾಂತಮಂತಂಕಿಸೆ ಪೆಂಪು ಸೊಂಪಟ್ಟಿಯೆ ಭುಜಬಲ ವೊಳಕರಿಯೇ ಮಾನಂ ಮ್ಲಾನತೆಯನೆಯ್ದೆ . . . ಯೋಗಿಗಳಭಿಯೋಗಿಗಳ ಮನೆ . . . ಪಾಸಱೆಯೆಳ್ ಕೂಸನಪ್ಪಲಿಸಿ (ಜಗದಿ. ೨-೫೩ ವ, ೫೪ ವ). ೫. ದೂರು; ಆಪಾದನೆ; ಅಪವಾದ: ಅಬ್ಬಾ ನಿಮ್ಮ ಮೇಲೆ ಲೋಕ ಮೆಲ್ಲಮಭಿಯೋಗಮುಟ್ಟಿಸಿದರಂ ನಿಮ್ಮನಡವಿಯೊಳ್ ಬಿಸುಟ್ಟು ಬರ ವೇೞ್ದೊಡಿಲ್ಲಿ ತಂದೆನೆಕೆ (ಪಂಡಿತಾ. ೧೫-೭೫ ವ). [ಸಂ.]

ಅಭಿಯೋಗವಾರ್ತೆ (ನಾ). ಆಕ್ರಮಣದ ಸುದ್ದಿ: ಈಗಲೇ ವಿಪ್ರರಲಿ ಖರಭಿಯೋಗವಾರ್ತೆವನ ಬಹುದುರಿತಾಗಮವುತ ನಗಾವ ದೊರೆ (ಕುವ್ಯಾಲಿ. ೧೯-೫). [ಅಭಿಯೋಗ + ವಾರ್ತೆ]

ಅಭಿಯೋಗ್ಯ (ನಾ). [ಜೈನ] ಇಂದ್ರ ಮುಂತಾದ ಸ್ವರ್ಗವಾಸಿಗಳಿಗೆ ವಾಹನಕರ್ಮದ ಸೇವೆಗಳನ್ನು ಮಾಡುವ ದಾಸರು: ಶಕಿತರತ ಕಾಂತ ಸೋಮ ಯಮ ವರುಣ ಕುಬೇರ ಪ್ರಮುಖ ಲೋಕಪಾಲಾಭಿಯೋಗ್ಯ ದಿಗ್ಪಟೀಂದ್ರ ದೇವವಿಹಾರಪ್ರಾಸಾದಾಭರಾಮಮುಂ . . . ಆಗಿ (ಅವಿಚ. ೧-೪೪ ವ); ಅನಂತರಮಾದೇವಂ ತದ್ಭಿಮಾನದಿಂ ಪೂಜಮಟ್ಟು ಆತ್ಮರಕ್ಷಕಾಭಿಯೋಗ್ಯಪ್ರಕೀರ್ಣಕಸಂಯಾತಾಮರಾದಿ ಪರಿಜನ ಪರಿವೃತನುಂ (ಷಂ ಪ್ರಭು. ೪-೬೮ ವ); ಅಭಿಯೋಗ್ಯ – ವಾಹನಾದಿಕರ್ಮ ಪ್ರವೃತ್ತದಾಸ ಸಮಾನಾಭಿಯೋಗ್ಯರುಂ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೧೪೦). [ಸಂ.]

ಅಭಿಯೋಜನೆ (ನಾ). ಆಪಾದನೆ; ತಪ್ಪು ಹೊರಿಸುವುದು: ಯಾವ ನೊಬ್ಬನನ್ನೂ ಒಂದೇ ಆಕಾರಪ್ರಕ್ಯಾಗಿ ಒಂದು ಸಲಕ್ಕಂತಲೂ ಅಧಿಕವಾಗಿ ಅಭಿಯೋಜನೆಗೆ ಗುರಿಮಾಡಿ ದಂಡಿಸತಕ್ಕುದಲ್ಲ (ಧಾಧಾನ. ೧೨). [ಸಂ. ಅಭಿಯೋಜನಾ]

ಅಭಿರಂಜಕ (ಗು). ೧. ಮನೋರಂಜಕವಾದ. (ನಾ). ೨. ಪ್ರಕಾಶ ಗೊಳಿಸುವಂತಹುದು; ಪ್ರಸಿದ್ಧಿಗೆ ತರುವಂತಹುದು: ಆ ಕುಮಾರರಿ ಗೊಲಿವಿನಲಿ ವಾಲ್ಮೀಕಿ ವಿಸ್ತರಿಸಿದನು ವೈದಿಕ ಲೌಕಿಕೋಕ್ತಿ ಗಳಿಂದ ನಿಜನಾಮಾಭಿರಂಜಕವ (ತೊರಣ. ೧-೩-೯). [ಸಂ.]

ಅಭಿರಂಜನೆ (ನಾ). ೧. ಪ್ರಕಾಶಗೊಳಿಸುವುದು; ಪ್ರಸಿದ್ಧಿಗೆ ತರುವುದು. ೨. ಸಂತೋಷಪಡಿಸುವುದು; ಉಪಚಾರ: ತೋಱಿಕೆಯುವೀ ತಪುವನಭರಂಜನೆಯು ಸೌಖ್ಯಕೆ ಮಾಡಿರು ಮನವ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೀ. ೭-೨೫); ಬಳಿಕ ಮಧುಕರ್ಷಾದಿ ವೈದಿಕ ವಿಳಸದಭಿರಂಜನೆಯಲಾ ಳಕ ಳಕವ ಮಾಡಿಸುತ್ತಿರುತ್ತಮ ಗುಡವ ಜೀರಿಗೆಯ (ತೊರಣ. ೧-೧೫-೪೬). [ಸಂ. ಅಭಿರಂಜನ]

ಅಭಿರಕ್ಷಣ (ನಾ). ಎಲ್ಲ ಬಗೆಯಿಂದಲೂ ಕಾಪಾಡುವುದು, — ರಕ್ಷಿಸುವುದು. [ಸಂ.]

ಅಭಿರಕ್ಷಿಸು (ಕ್ರಿ). ಚೆನ್ನಾಗಿ ಕಾಪಾಡು: ಸುತ್ತಿ ಸುಳಿದಭಿರಕ್ಷಿಸುವುದನು ವೃತ್ತರಥ ರಥಶಕ್ತಿಗಳನು (ವಿಕ್ರಾಂತ. ೫-೧೦-೧೯). [ಅಭಿರಕ್ಷಣ + –ಇಸು]

ಅಭಿರಕ್ಷೆ (ನಾ). = ಅಭಿರಕ್ಷಣ: ಪ್ರಾಣಾಭಿರಕ್ಷೆ ಷಡ್ಗಿಧ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೧-೧೧೪). [ಸಂ. ಅಭಿರಕ್ಷಾ]

ಅಭಿರತ (ಗು). ಆಸಕ್ತಿಯುಳ್ಳವನು; ಪ್ರೀತಿಯುಳ್ಳವನು: ಚತುರ್ವಿಧ ತರ್ಕಾಭಿರತಂ (ಜಾತುಪು. ೫). [ಸಂ.]

ಅಭಿರತಿ (ನಾ). ೧. ಸಂತೋಷ; ತೃಪ್ತಿ. ೨. ಆಸಕ್ತಿ; ಅನುರಾಗ; ಪ್ರೀತಿ: ಭಾವಪೂರ್ವಕ ಭಕ್ತಿ ನಂಗೆಗೆ ಕೀರ್ತಿಯಭಿರತಿಯುದರ ತೆರದಿಂ ನೀವಿದಿರೊಳು ಸಕ್ಕರಾದರೆ ಶಿಜಸುಖವು ಬಹುದು (ವಿವೇಧ. ೨-೬೬); ಪುರಿಂ ಮೆರೆವ ವಪನಂ ಪುಲಕಂಗೊಡದ ಕಪಟಂ ಕನ್ನಡಿಪುದೆನ್ನೊಳ ಪರಭರತಿಯಂ (ಶಾಶಂತ. ೩೮-೬೬). [ಸಂ.]

ಅಭಿರಮಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಸಂತೋಷಿಸು; ತೃಪ್ತಿಪಡು: ಸರ್ವಕಾಮ ಗಳನ್ನೂ ಬುಡಸಹಿತ ಕಿತ್ತು, ಕತ್ತರಿಸಿ, ಸುಟ್ಟು ಕಡಿದು, ನಿರ್ವಾಣ ವೊಂದರಲ್ಲಿಯೇ ಅಭಿರಮಿಸಿ ವಿಮುಕ್ತಿಯನ್ನು ಸಾಧಿಸಿದವರು (ರಾಮಕಾ. ೨೩). ೨. ಆಸಕ್ತನಾಗು. [ಅಭಿರಮ್ಯ + –ಇಸು]

ಅಭಿರಾಜಿಸು (ಕ್ರಿ). ಪ್ರಕಾಶಿಸು; ಸೊಗಸಾಗಿರು: ಭೋಜನಕಾಲೆಯೊ ಳುಯ್ಯಮಲೇಲಭಿರಾಜಿಪ ಗದ್ದುಗೆಯಲ್ಲಿ ಆ ಜಗನ್ಮಾತೆಯಿದ್ದುವು (ಭರತ. ೪೬-೧೦೫); ಅಭಯಾನ್ನ ವೈದ್ಯ ಸಿದ್ಧಾಂತ ದಾನಗಳಲ್ಲಿ ಅಭಿರಾಜಿಸಿದು ವದಱಿಂದ (ಭರತ. ೬೬-೧೬೫). [ಅಭಿರಾಜನ್ + –ಇಸು]

ಅಭಿರಾಮ (ಗು). ಸುಂದರವಾದ; ಮನೋಹರವಾದ: ಸಕಲ ಕಲಾಭಿರಾಮನುಂ ಪಿಬಭಿಜನೇಕನೈನುಂ (ಶಾಪಲಂ. ೬೧೪); ರಾಮನಂ ಭುವನಾಭಿರಾಮನಂ ಗುಣರತ್ನರಾಮನಂ (ಜೈಮಭಾ. ೧೯-೨೨). [ಸಂ.]

ಅಭಿರಾಮತೆ (ನಾ). ಚೆಲುವು; ಸೌಂದರ್ಯ: ಅಭಿರಾಜಪೂಜ್ಯನಭಿ ರಾಮತೆಯಂ ತಳೆದಂ (ಪಂಚಾಮೃ. ೧೭-೯೯). [ಸಂ. ಅಭಿರಾಮತಾ]

ಅಭಿರುಚಿ (ನಾ). ೧. ಆಸಕ್ತಿ; ಒಲವು: ಒಬ್ಬೊಬ್ಬರ ಅಭಿರುಚಿ ಒಂದೊಂದು ಬಗೆಯಾಗಿರುತ್ತದೆ (ಭಾರಮಾ. ೨೦೧). ೨. ರಸಾಸ್ವಾದನ ಶಕ್ತಿ; ಸಹೃದಯತೆ: ಉಷಃಪದಲ್ಲಿ ಅಭಿರುಚಿಬೇಕು (ರೂಪ). [ಸಂ.]

ಅಭಿರೂಪ (ಗು). ೧. ಶಕ್ತ; ಅನುರೂಪವಾದ. ೨. ಸುಂದರವಾದ; ಮನೋಹರವಾದ. (ನಾ). ೩. ವಿದ್ವಾಂಸ: "ಧೀರಃ, ಧೀಮಾನ್ . . . ವಿಶಿಷ್ಟಶ್, ಅಭಿರೂಪಃ —ಈ ೨೪ ವಿದ್ವಾಂಸರ್" (ಜಲಾಯು. ೫೫-೧೭೭). ೪. ಸ್ಪಷ್ಟವಾದ ರೂಪ: "ಅಭಿರೂಪದಿಂ – ಅಭಿವ್ಯಕ್ತ ಮಾದ ರೂಪಿಂದಂ" (ತೈಪು. ೧೩೬ ಟೀಕೆ). [ಸಂ.]

ಅಭಿಲಷಿತ (ಗು). ೧. ಬಯಸಿದ; ಬೇಕಾದ: ಧಿಷಣರ ಕೃತಿಗಳೊಳಿಸೆ ನಭಿಲಷಿತಗುಣಂಗಳನಿ ಬಿಸುಟು ಮಾತ್ಸರ್ಯಮಹಾಪಿಷಮನುತಿಯಾಂದೆ ದೋಷಾಂಬುಪಸನವೆ ಪೊರಿಪುರವಲ್ತೆ ಕುಳವಿ ಬಳಂಗಳ್ (ಅವಿಚ. ೧-೨೨); ಅಭಿಲಷಿತಫಲಂ ವಿಶ್ವಶ್ರಾಶ್ರಿತಕರಕಾಂಡುದು (ಬಲ್ಲಣ. ೩-೧೦೮). (ನಾ). ೨. ಆಸೆ; ಬಯಕೆ; ಅಭಿಲಾಷೆ. [ಸಂ.]

ಅಭಿಲಾಪ (ನಾ). ೧. ಮಾತು. ೨. ವಿಶೇಷ ವಿವರಣೆ. ೩. ಘೋಷಣೆ [ಸಂ.]

ಅಭಿಲಾವ (ನಾ). ಕತ್ತರಿಸುವುದು; ಕೊಯ್ಲು; ಕಟಾವು. [ಸಂ.]

ಅಭಿಲಾಷಿತ (ನಾ). = ಅಭಿಲಷಿತ ೨: ಕಲಂಧನ ಮೊರೆಯೊ ಕಲಂಕ ಕರೆಯೊ ರಾಮನಾತ್ಮಾಭಿಲಾಷಿತಮೊ (ತ್ರಿರಾಮಾ. ೬೨-೪೮೨). [ಸಂ. ಅಭಿಲಷಿತ]

ಅಭಿಲಾಷಿಸು (ಕ್ರಿ). ಬಯಸು; ಆಸೆಪಡು (ಕ). [ಅಭಿಲಾಷ್ಯ + –ಇಸ್ಯು]

ಅಭಿಲಾಷುಕ (ನಾ). ಆಸೆಬುರುಕ: "ಆಶಾಯುತಂ ತೃಷ್ಣಿತನಾಲಿಪ್ಪುವಭಿಲಾಷುಕನೆನಲಾರ್ತನಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೬೯–೧೧). [ಸಂ.]

ಅಭಿಲಾಷೆ (ನಾ). [ಕಾವ್ಯಮಿಾ] ಆಸೆ; ಬಯಕೆ. ℙ ಹತ್ತು ಬಗೆಯ ವಿರಹಾವಸ್ಥೆಗಳಲ್ಲಿ ಮೊದಲನೆಯದು: ಅಭಿಲಾಷೆ ಚಿಂತೆ ಸಂಸ್ಮೃತಿ ವಿಭುಗುಣನುತಿ ತಾಪನಂ ಕ್ರಿಯಾದ್ವೇಷಂ ಸಂದಭಿಮಾನಚ್ಯುತಿ ಗಮನಂ ಕ್ಷುಭಿತಾತ್ಮಾವಸ್ಥೆ ಮರಣಮಿವು ದಶಭೇದಂ (ಶೃಂಗಾರ. ೪–೬೯). [ಸಂ. ಅಭಿಲಾಷ]

ಅಭಿವಂಚಿಸು (ಕ್ರಿ). ಮೋಸಗೊಳಿಸು (ಕ). [ಅಭಿವಂಚನ್ + –ಇಸ್ಯು]

ಅಭಿವಂದನ, ಅಭಿವಂದನೆ (ನಾ). ಗೌರವದಿಂದ ಮಾಡುವ ನಮಸ್ಕಾರ; ವಿನಮ್ರವಾದ ವಂದನೆ: ಈ ದಯೆಗೆ ಮಹಾಪ್ರಸಾದ ಮೆಂದು ಅಭಿವಂದನಂಗೆಯ್ದು (ಸುಕುಮಾ. ೪–೨ ವ). **ಅಭಿವಂದನೆ** (ಕ). [ಸಂ. ಅಭಿವಂದನ]

ಅಭಿವಂದನಂಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ಪೂಜ್ಯಭಾವದಿಂದ ನಮಸ್ಕರಿಸು; ಗೌರವದಿಂದ ವಂದಿಸು: ನೀ ಮಲಹರಂಗಭಿವಂದನಂಗೆಯ್ದುಳು ಹಿಕೋ ನಿನ್ನೊಡಲನಂತಲ್ಲದೊಡೆ ಬಳಿಕಿನ್ನು (ಬಸಪು. ೪೯–೯). [ಅಭಿವಂದನ + ಗೆಯ್ (< ಕೆಯ್$_1$)]

ಅಭಿವಂದನೆ 'ಅಭಿವಂದನ' ನೋ.

ಅಭಿವಂದಿತ (ಗು). ನಮಸ್ಕರಿಸಲ್ಪಟ್ಟ: ಜಗತ್ತ್ರಯಾಭಿವನ್ದಿತ ಸುರಾಸುರಾಧೀಶಮಹಾಬಲಿಕುಲೋದ್ಭವ ಪಱುಮಪುರಪರಮೇಶ್ವರಂ (ಎಕ. X, ಮುಳಬಾ. ೧೨೬–೯; 961). [ಸಂ.]

ಅಭಿವಂದಿತಾರ್ಥ (ನಾ). ಪೂಜಾರ್ಹವಾದ ಭಾವವುಳ್ಳವನು; ಮನ್ನಣೆಗೆ ಯೋಗ್ಯವಾದ ಅಭಿಪ್ರಾಯವುಳ್ಳವನು; ಮಾನ್ಯ; ಪೂಜ್ಯ: ಎನಗಭಿವಂದಿತಾರ್ಥರವಧಾರಿಸು ಚಿತ್ತದೊಳಗ್ರಜಾತ ನೀಂ ಮುನಿಯದೆ (ಗದಾಯು. ೬–೫೮). [ಅಭಿವಂದಿತ + ಅರ್ಥ]

ಅಭಿವಂದಿಸು (ಕ್ರಿ). ಭಕ್ತಿಯಿಂದ ನಮಸ್ಕರಿಸು: ಸವತ್ಸಸುರಭಿಯನಭಿವಂದಿಸಿ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨–೧೦೮ ವ); ಮಿತ್ರಭಾವದಲವರನಭಿವಂದಿಸಿದ ನಾಚಾರ್ಯ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೮–೫೩); ನೀವು ವಿಪ್ರರು ವೀರ ಪಾರ್ಥಿವರಾವು ನಮಗಭಿವಂದಿಸುವುದಿದು ಭಾವಿಸಲು ಮಾಯಾವಿಲಾಸಕವೆಂಬ ಬಗೆ (ತೊರರಾ. ೪–೧–೯). [ಅಭಿವಂದನ + –ಇಸ್ಯು]

ಅಭಿವಂದ್ಯ (ನಾ). ವಂದನಾರ್ಹ: ವ್ಯಾಸರ್ ವಾಲ್ಮೀಕಿಗಳ್ . . . ನೆಗೞ್ದುಭಯಕವಿಗಳೆಮಗಭಿವಂದ್ಯರ್ (ಗದಾಯು. ೧–೮); ನಿಂದ್ಯನಾವನು ಲೋಕದೊಳಗಭಿವಂದ್ಯನಾವನು (ಕುವ್ಯಾಅ. ೨೩–೪೨). [ಸಂ.]

ಅಭಿವಚನ (ನಾ). ೧. ಕೂಗಿ ಹೇಳುವುದು: ಅಭಿನಯಗಳಭಿವಚನದಲಿ ದುಂದುಭಿಗಳಬ್ಬರಣೆಯಲಿ ಬೊಬ್ಬೆಯ ರಭಸದಲಿ ಲಳಿಯೇಱಿ ಕಲಿಗಳ ಕದನ ಕೇಳಿಯಲಿ (ತೊರರಾ. ೪–೪–೧೪). ೨. ವಾಗ್ದಾನ; ಭಾಷೆ: ನನಗೆ ನೆರವಾಗುತ್ತೇವೆಂದು ಅಭಿವಚನ ಕೊಟ್ಟರೆ ಮಾತ್ರ ನಾನು ನಿಮಗೆ ಆ ಸಂಗತಿಯನ್ನು ತಿಳಿಸುವೆನು (ಅಂಬಿಕ. ೧೬೫); ಲಲಿತೆಗೆ ರಾಜನು ಕಾಲೇಜು ಸೇರುವ ಮೊದಲು ಅಭಿವಚನವನ್ನು ಈಯಲು ಮರೆತಿರಲಿಲ್ಲ (ಭೂಮಿತಾ. ೫೨). [ಸಂ.]

ಅಭಿವರ್ಣನ (ನಾ). ಸೊಗಸಾದ ವರ್ಣನೆ, —ನಿರೂಪಣೆ: ಸರಸಕವೀಂದ್ರಜಿಹ್ವೆಗಭಿವರ್ಣನಕಾಂಕ್ಷೆಯನಿತ್ತನೆಂದು ಬಿತ್ತರಿಸೆ (ಪುಷ್ಪಪು. ೪–೭೦). [ಸಂ.]

ಅಭಿವರ್ಣಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ವರ್ಣನೆ ಮಾಡು; ವಿವರಿಸು: ಚೆಲ್ವಪ್ಪಿನಂ ಬಂಧುರೋಕ್ತಿಗಳಿಂ ನೀನಭಿವರ್ಣಿಸಿಂತಿದಂ (ಸುಕುಮಾ. ೧–೫೭); ಆಱ ನಭಿವರ್ಣಿಸಲು ಕರ್ಣಘಟೋತ್ಕಚಾಹವವ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೬–೩೬); ಯೋಗಿಗಳ ದಾತಾರನಭಿವರ್ನಿ[ರ್ಣಿ]ಸಿದನವನಿಪಗೆ (ನಿಭಾಗ.೨–೧–ಸೂ); ೨. ವರ್ಣಿಸಲ್ಪಡು: ಹಸಿತಯಶಃಪ್ರಭೃತಿಯೊಳುಲ್ಲಸಿತಂ ಸಿತಭಾವಮಯಶದೊಳ್ ಪಾಪದೊಳಂತಸಿತ ರುಚಿ ಕೋಪ ರಾಗಪ್ರಸರದೊಳಾರಕ್ತ ವರ್ಣಮಭಿವರ್ಣಿಸುಗುಂ [ಪಾಠಾಂ. ಮದುವರ್ಣಿಯುತಂ, ಮದುವರ್ಣೀಯಂ, ಮದುವರ್ಣೀತಂ] (ಕಾವ್ಯಾವ. ೮೬೧). [ಅಭಿವರ್ಣನ + –ಇಸ್ಯು]

ಅಭಿವರ್ಧನ (ನಾ). ೧. ಏಳಿಗೆ; ಅಭಿವೃದ್ಧಿ: ವಿನುತಾನಂತಸುಖಾಭಿವರ್ಧನಮನವ್ಯಾಬಾಧಸೌಖ್ಯಾಭಿವರ್ಧನಮಂ (ಸುಕುಮಾ. ೯–೧೪). ೨. ಬೆಳೆಸುವುದು. [ಸಂ.]

ಅಭಿವರ್ಧಿಸು (ಕ್ರಿ). ಬೆಳೆ; ಏಳಿಗೆಯನ್ನು ಪಡೆ; ಅಭಿವೃದ್ಧಿ ಹೊಂದು: ಬಾಲಕಂ ಕ್ರಮದೊಳಿಂತಭಿವರ್ಧಿಸುತ್ತಿರಲ್ (ಚಿಬಪು. ೫–೪೩). [ಅಭಿವರ್ಧನ + –ಇಸ್ಯು]

ಅಭಿವಾಂಛನ (ನಾ). = ಅಭಿವಾಂಛೆ. [ಸಂ.]

ಅಭಿವಾಂಛಿತ (ಗು). ೧. ಅಪೇಕ್ಷಿಸಿದ; ಬಯಸಿದ: ಮುದಂಬಡೆಯರಾರಭಿವಾಂಛಿತ ಕಾರ್ಯಸಿದ್ಧಿಯಿಂ (ಪಂಠಾಮಾ. ೧೧–೧೬೨). (ನಾ). ೨. ಬಯಸಿದ್ದು; ಅಪೇಕ್ಷೆ: ಭರತನನೋಲಗಿಸಿ ಪಡೆಯಿಮಭಿವಾಂಛಿತಮಂ (ಆದಿಪು. ೯–೧೦೪). [ಸಂ.]

ಅಭಿವಾಂಛಿಸು (ಕ್ರಿ). ಬಯಸು; ಅಪೇಕ್ಷಿಸು: ಪೆಱರನಭಿವಾಂಛಿಸುವ [ಪಾಠಾಂ. ವಂಚಿಸುವ] ಮಱೆಯ ಶಬ್ದ ಪೊರ್ದಿರಲದಂ ಮತಿಹೀನರೇಗೆಯ್ಯರು (ಮಂಗರಾ. ೨–೫). [ಅಭಿವಾಂಛನ + –ಇಸ್ಯು]

ಅಭಿವಾಂಛೆ (ನಾ). ಉತ್ಕಟವಾದ ಅಪೇಕ್ಷೆ; ಆಸೆ; ಬಯಕೆ: ಪುತ್ರಾಭಿವಾಂಛೆಯತಿ ಚಿಂತೆಯಿಂ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೮–೨೦೭). [ಸಂ. ಅಭಿವಾಂಛಾ]

ಅಭಿವಾದ (ನಾ). ನಮಸ್ಕಾರ; ವಂದನೆ: ತನ್ನ ದೊಣೆಯಂಬುಗಳ್ ತವುವನ್ನೆಗಮೆಚ್ಚಂಬು ತಪ್ಪೋಡಭಿವಾದಯೆನಲ್ಕಿನ್ನೆನಗೆ ಪದನಿದೆಂದು ಕರಂನಗೆ ಸುರರರಿಗನಿದಿರ್ಗೆ ತೊಲಗಿದನಾಗಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೧೩–೪೦). [ಸಂ.]

ಅಭಿವಾದಕ (ನಾ). ೧. ನಮಸ್ಕಾರ ಮಾಡುವವನು. ೨. ವಿನಯಶಾಲಿ; ಗೌರವದಿಂದ ನಡೆದುಕೊಳ್ಳುವವನು. [ಸಂ.]

ಅಭಿವಾದನ (ನಾ). ನಮಸ್ಕಾರ; ತನ್ನ ಪ್ರವರ, ಸೂತ್ರ, ಗೋತ್ರ, ಶಾಖೆಯ ಹೆಸರುಗಳನ್ನು ಹೇಳಿ ಮಾಡುವ ನಮಸ್ಕಾರ: 'ನಾನು ಕುವರ ವಿಷ್ಣು, ಅಭಿವಾದನ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದೇನೆ' ಎಂದು ಕುವರ ಯತಿವರ್ಯರ ಪಾದಪದ್ಮಗಳಿಗೆ ತನುವಿಟ್ಟ (ಶಾಂತಲಾ. ೨೧೩). [ಸಂ.]

ಅಭಿವಾದನಂಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಪ್ರಣಾಮವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸು: ಮಾಱಿ ಶಾಸ್ತ್ರಕ್ರಮದೊಳಭಿವಾದನಂಗೊಳ್ವ ಪೂರುಷನುಪಗ್ರಾಹ್ಯನಕ್ಕು (ಮಂಗರಾ. ೭೪–೩). [ಅಭಿವಾದನ + ಕೊಳ್$_1$]

ಅಭಿವಾದನೆ (ನಾ). = ಅಭಿವಾದನ. [ಸಂ. ಅಭಿವಾದನಾ]

ಅಭಿವಾದಿಸು (ಕ್ರಿ). ನಮಸ್ಕರಿಸು: ವಾದಿಸದೆ ವಿಪ್ರೋತ್ತಮರನಭಿವಾದಿಸುವುದುತ್ತಮವಲೇ (ಕುವ್ಯಾಉ. ೪–೬೪). [ಅಭಿವಾದನ + –ಇಸ್ಯು]

ಅಭಿವಾದ್ಯ (ನಾ). ನಮಸ್ಕಾರಕ್ಕೆ ಅರ್ಹ. [ಸಂ.]

ಅಭಿವಾರ್ತ (ನಾ). "ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ ದೃಷ್ಟಿ" (ಮೋಳಿಮಾ. ಕೋಶ); ಇಷ್ಟದ ಮೇಗಳ ಚಿತ್ತ ಅಭಿವಾರ್ತವೆಂಬ ಗುಟ್ಟ ಬಿಟ್ಟಲ್ಲಿಯೇ ನಿಜ ನಿಶ್ಚಯ (ಮೋಳಿಮಾ. ೭೨–೨೮೨). [?]

ಅಭಿವಿನುತ (ಗು). ಹೊಗಳಲ್ಪಟ್ಟ; ಸ್ತೋತ್ರಕ್ಕೆ ಪಾತ್ರವಾದ: ಶ್ರೀಮದಭಿವಿನುತ ಭವ್ಯಸ್ವಾಮಿಯೆ ನೀಂ ಬಗೆದು ನೋಡೆ (ಸುಕುಮಾ. ೮–೫೧). [ಸಂ.]

ಅಭಿವಿಱ್ದಿ (ನಾ). ಏಳಿಗೆ; ಶ್ರೇಯಸ್ಸು: ಇದ ಸಲ್ಲಿಸಿದೊಣ್ಗಭಿವಿಱ್ದಿಯಕ್ಕು (ಎಕ. IX, ಹೊಸಕೋ. ೩೭–೨೨; 950). [< ಸಂ. ಅಭಿವೃದ್ಧಿ]

ಅಭಿವೀಕ್ಷಣ (ನಾ). ಆಸಕ್ತಿಯಿಂದ ನೋಡುವುದು. [ಸಂ.]

ಅಭಿವೀಕ್ಷಿಸು (ಕ್ರಿ). ಚೆನ್ನಾಗಿ ನೋಡು : ವಸುಧೆಯೊಳೆಸೆದಿರ್ದಭಿವೀಕ್ಷಿಸುವ ಜನಕ್ಕೆಯ್ದೆ ಜಿನನ ಜನ್ಮೋತ್ಸವಮಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೦–೨೩); ದಂಡಧರಂಬೊಲಿರ್ದನಭಿವೀಕ್ಷಿಸುತುಂ ಶತಖಂಡಮಪ್ಪಿನಂ ಖಂಡಿಸುವೆಂ ವಿಯಚ್ಚರನ ನಚ್ಚಿನ ಚಕ್ರಮನೆಂದು . . . ಪ್ರಭಾಮಂಡಲಂ (ಪಂಚಾಮಾ. ೧೪–೧೭೭). [ಅಭಿವೀಕ್ಷಣ + –ಇಸ್ಯು$_3$]

ಅಭಿವೃದ್ಧಿ (ನಾ). ಏಳಿಗೆ; ಶ್ರೇಯಸ್ಸು : ಸದಮಳಜ್ಞಾನಾಭಿವೃದ್ಧಿಯು ಒದಗಿ ಬಾಳುತ್ತಿಪ್ಪರವಿರತವೀ ಧರಾಗ್ರದೊಳು (ಬಸಪು. ೪೮–೩೨). [ಸಂ.]

ಅಭಿವೃದ್ಧಿಕರ (ಗು). ಏಳಿಗೆಯನ್ನುಂಟುಮಾಡುವ : ಕರುಣಾಲೋಕನದಿ ನೀ ನೋಡಲೊಡನಭಿವೃದ್ಧಿಕರವಾಯ್ತು (ಬಸಪು. ೨೮–೬೪). [ಸಂ.]

ಅಭಿವೇಷ್ಟಿತ (ಗು). ಸುತ್ತುವರಿಯಲ್ಪಟ್ಟ ; ಆವೃತವಾದ : ಮೃದುಮೃದಂಗಾಭಂ ತ್ರಿವಾತಾಭಿವೇಷ್ಟಿತಮುತ್ಪತ್ತಿಲಯೇತರಂ . . . ಜಗತ್ತ್ರಿತಯಂ ನಿಂದುದು (ಸುಕುಮಾ. ೧೧–೪೧). [ಸಂ.]

ಅಭಿವ್ಯಂಜಕ (ಗು). ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ತೋರಿಸುವ,—ಸೂಚಿಸುವ : ವರ್ಣಾತಿರಿಕ್ತ ಸ್ಫೋಟಕ್ಕೆ ಅಭಿವ್ಯಂಜಕಗಳಾದ ನಾದ ಅಥವಾ ವರ್ಣಗಳು ಧ್ವನಿಯೆನಿಸುತ್ತವೆ (ಧ್ವನ್ಯಾಲೋ. ೩೯). [ಸಂ.]

ಅಭಿವ್ಯಂಜನ (ನಾ). ೧. ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ತೋರುವುದು ; ಸ್ಫುಟವಾಗಿ ಕಾಣಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು. ೨. ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸುವುದು. ೩. ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಿಗೊಳಿಸುವುದು. [ಸಂ.]

ಅಭಿವ್ಯಂಜಿಸು (ಕ್ರಿ). ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗು ; ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ತೋರು : ಕ್ರೂರಾಸ್ತ್ರಪಾತ ಚಿತ್ರಮಹಾರಣ . . . ರಸಂ . . . ಬಂಧದೊಳಾರಭಟೀವೃತ್ತಿಯಿಂದಭಿವ್ಯಂಜಿಸುಗುಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೮೧). [ಅಭಿವ್ಯಂಜನ + –ಇಸ್ಯು$_3$]

ಅಭಿವ್ಯಕ್ತ (ಗು). ಕಾಣಿಸಿಕೊಂಡ ; ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟ : ಸದಾಚಾರಚಕ್ಷುರಭಿವ್ಯಕ್ತಪರ ಕ್ಷಿತೀಶಗೃಹವೃತ್ತಂ . . . ನಂದನಂ ಪುಟ್ಟಿದಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೧೩–೧೦).

ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಮಾಗಿ = ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ : ಉದ್ಭಾವಿಪ – ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಮಾಗಿ ಆಱಯಿಸುವ (ಶಮದ. ೧ ಟೀಕೆ). ಅಭಿವ್ಯಕ್ತವಾಗು=ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿಕಾಣು : ಬರೆದವನ ಚಿತ್ರಕೌಶಲ್ಯ ಅಲ್ಲಿ ಚೆನ್ನಾಗಿ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತವಾಗಿತ್ತು (ರಂಗರೋ. ೯೨). ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಪಡಿಸು = ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸು : ಶಾಸ್ತ್ರೀಯವಾದ ಎಂತಹ ಗಹನ ಅಥವಾ ಸೂಕ್ಷ್ಮ ವಿಚಾರವನ್ನೇ ಆಗಲಿ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಪಡಿಸಲು ನಮ್ಮ ಭಾಷೆ ಸಂಪೂರ್ಣ ಸಮರ್ಥವಾಗಿದೆ (ಗೃಹವಿ. IV, ಮು). [ಸಂ.]

ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಿ (ನಾ). ೧. ಪ್ರಕಟವಾಗುವುದು ; ಕಾಣಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು ; ತೋರಿಕೆ : ಶಬ್ದ ಸ್ಪರ್ಶ ರೂಪ ರಸ ಗಂಧಂಗಳೊಳ್ಪಂ ಶ್ರೋತ್ರೇಂದ್ರಿಯಮೊಂದಱಲ್ಲಿಯೆ ಶಬ್ದಮುಖದಿನಭಿವ್ಯಕ್ತಿಯಂ ಮಾಟ್ಪ ವಿಮಲಸ್ವರೂಪೆಗೆ . . . ನಮಸ್ಕರಿಸುವಾತನಪ್ಪೆಂ (ಶಮದ. ೧ ವೃತ್ತಿ). ೨. ಉಕ್ತಿ ; ಹೇಳಿಕೆ. [ಸಂ.]

ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಿಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಕಾಣಿಸಿಕೊಳ್ಳು ; ಪ್ರಕಟವಾಗು. 'ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಿಗೊಳಿಸು' ಪರಾ. [ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಿ + ಕೊಳ್$_1$]

ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಿಗೊಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ಪ್ರಕಟಪಡಿಸು ; ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಹೇಳು : ಉಳಿದ ಅಷ್ಟಾಂಗಗಳು ಅದನ್ನು ಹೊಂದಿ ಅದನ್ನು ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಿಗೊಳಿಸಲು ಹವಣಿಸುವ ಪರಿಗಳಾಗಿವೆ (ಸಮಜೀ. ೧). [ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಿಗೊಳ್ + –ಇಸ್ಯು$_3$]

ಅಭಿವ್ಯಾಪಕ (ಗು). ೧. ಪೂರ್ತಿ ವ್ಯಾಪಿಸುವ. (ನಾ). ೨. [ವ್ಯಾಕ] ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಒಂದು ವಿಧ : ಆಧಾರಾಧೇಯಗಳಿಗೆ ಸರ್ವಾವಯವ ವ್ಯಾಪ್ತಿ ಇದ್ದರೆ, ಅದು ಅಭಿವ್ಯಾಪಕವು (ಹೊನಗ. ೧೫೪–೨೫). [ಸಂ.]

ಅಭಿವ್ಯಾಪ್ತಿ (ನಾ). ಪೂರ್ತಿ ಹರಡುವುದು ; ಎಲ್ಲ ಕಡೆಗೂ ವ್ಯಾಪಿಸುವುದು : "ಅಭಿವ್ಯಾಪ್ತಿಃ – ಸರ್ವತ್ರ ವ್ಯಾಪಿಸುವಿಕೆ" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೩೦೬). [ಸಂ.]

ಅಭಿಶಂಕೆ (ನಾ). ಪ್ರಬಲವಾದ ಸಂದೇಹ ; ಸಂಶಯ : ತದ್ವನಾಟ್ಯವಿಳಾಸವಾಸದೊಳ್ ತಳರದೆ ನಿಂದ ವಾಗ್ವನಿತೆಯೆಂಬಭಿಶಂಕೆಯನುಂಟುಮಾಡಿದಳ್ (ಆದಿಪು. ೨–೨೬). [ಸಂ. ಅಭಿಶಂಕಾ]

ಅಭಿಶಂಸನ (ನಾ). ತಪ್ಪು ಹೊರಿಸುವುದು ; ಆರೋಪಣೆ. [ಸಂ.]

ಅಭಿಶಪನ (ನಾ). ೧. ಶಾಪಕೊಡುವುದು. ೨. ಸುಳ್ಳು ಆಪಾದನೆ. [ಸಂ.]

ಅಭಿಶಸ್ತ (ನಾ). ಅಪವಾದಕ್ಕೆ ಗುರಿಯಾದವನು ; ತಪ್ಪು ಹೊರಿಸಲ್ಪಟ್ಟವನು : "ಪರಸ್ತ್ರೀಗಮನ ಬ್ರಹ್ಮಹತ್ಯಾದಿ ದೋಷಗಳಿಂದ ದೂರಲ್ಪಟ್ಟವನು" (ಅಮರ. ಟೀಕು). [ಸಂ.]

ಅಭಿಶಸ್ತಿ (ನಾ). ೧. ಅಪವಾದ ; ಆರೋಪಣೆ. ೨. ಬೇಡುವುದು ; ಯಾಚನೆ. ೩. ಶಾಪ. [ಸಂ.]

ಅಭಿಶಾಪ (ನಾ). ೧. ಉಗ್ರಶಾಪ : ಸ್ವಾಭಾವಿಕವ ಮರೆತು ನಭಕೇಣೆ ಹೂಡುವುದುಂ . . . ಅಭಿಶಾಪ ನರಕುಲಕೆ (ಮಂಕುಕ. ೩೧೦). ೨. ಅನ್ಯಾಯವಾದ ಆರೋಪಣೆ. [ಸಂ.]

ಅಭಿಶೀಲನ (ನಾ). ಚೆನ್ನಾಗಿ ವಿಮರ್ಶಿಸುವುದು,—ಪರಿಶೀಲಿಸುವುದು. [ಸಂ.]

ಅಭಿಶೀಲಿಸು (ಕ್ರಿ). ಚೆನ್ನಾಗಿ ಪರಿಶೀಲನೆ ಮಾಡು ; ವಿಮರ್ಶಿಸು : ಯಾಸು ದಿನ ನಾವರಿಯೆವೈ ನಿನ್ನ ಮನದೊಳಭಿಸೀ[ಶೀ]ಲಿಸಿದ ಸುಜ್ಞಾನಿಯೆಂಬುದಂ (ತುರಂಗ. ೪೮–೧೮). [ಅಭಿಶೀಲನ + –ಇಸ್ಯು$_3$]

ಅಭಿಷಂಗ (ನಾ). ೧. ಕೂಟ ; ಸಹವಾಸ. ೨. ಸೋಲು ; ಅಪಜಯ. ೩. ಅನಿರೀಕ್ಷಿತವಾದ ದುಃಖ. ೪. ಉದ್ವೇಗ ; ಆಕ್ರೋಶ. ೫. ಭೂತಪಿಶಾಚಾದಿಗಳು ಮೈಯಲ್ಲಿ ಸೇರಿಕೊಳ್ಳುವುದು ; ಭೂತಾವೇಶ. ೬. ಋಣ ; ಸಾಲ. ೭. ಆರೋಪಣೆ ; ಅಪವಾದ. ೮. ಶಪಥ. ೯. ಶಾಪ ; ಬಯ್ಗುಳು. ೧೦. ತಿರಸ್ಕಾರ ; ಅಪಮಾನ : "ಋಣ ಕೂಟಂ ಬಯ್ಗುಳುಂ ಸೋಲ್ಮೆಗಳಿವಕಭಿಷಂಗಾಹ್ವಯಂ" (ನಾನಾರ. ೧೨೩). [ಸಂ.]

ಅಭಿಷವ (ನಾ). ೧. ಸೋಮರಸವನ್ನು ಹಿಂಡಿ ಸಿದ್ಧಗೊಳಿಸುವುದು ; ಮದ್ಯವೇ ಮುಂತಾದ ದ್ರವ್ಯವನ್ನು ಬಟ್ಟಿಯಿಳಿಸುವುದು. ೨. ಅಕ್ಕಿ ತೊಳೆದ ನೀರು ; ಅಕ್ಕಿಗಚ್ಚು ; ಕಲಗಚ್ಚು. ೩. ಗಂಜಿ ; ಹುಳಿಗಂಜಿ. ೪. ಕರ್ಮಾಂಗವಾದ ಮಂಗಳಸ್ನಾನ ; ಸ್ನಾನ ; ಅಭಿಷೇಕ ; ಪಟ್ಟಾಭಿಷೇಕ. ೫. ಯಜ್ಞ. ೬. ಸೋಮಪಾನ.

ಅಭಿಷವಂ ಮಾಡು = ಅಭಿಷೇಕ ಮಾಡು ; ಸ್ನಾನ ಮಾಡಿಸು : ಅಚ್ಛತೀರ್ಥ ಸಮೂಹಾಂಬುಗಳಿಂದವಂದಭಿಷವಂ ಮಾಟ್ಪಂತೆ (ಕಾದಂಪು. ೬೮೮). [ಸಂ.]

ಅಭಿಷವಣ (ನಾ). ಅಭಿಷೇಕ ; ಮಂಗಳಸ್ನಾನ : ನಿನ್ನೀ ಕಳಭಾಷಿತಮೆಂಬ ಸುಧಾಜಳದಿಂ ಶ್ರವಣಾಭಿಷವಣಮಂ ಮಾಡದುದೇಂ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೪–೧೮). [ಸಂ.]

ಅಭಿಷವಣವಿಧಿ (ನಾ). = ಅಭಿಷವವಿಧಿ : ಸುರರಾಜಂ ತಾನೆ ರಾಜ್ಯಾಭಿಷವಣ ವಿಧಿಯಂ ಮಾಡಿದಂ (ಆದಿಪು. ೬–೧೦೮). [ಅಭಿಷವಣ + ವಿಧಿ]

ಅಭಿಷವವಿಧಿ (ನಾ). ಅಭಿಷೇಕದ ಕ್ರಮ ; ಶಾಸ್ತ್ರೋಕ್ತವಾಗಿ ಮಾಡುವ ಮಂಗಳಸ್ನಾನ : ತುಂಗಹರಿನೀಳಕಳಶಮುಖಂಗಳ ಜಳಧಾರೆ ಧಾರ್ತರಾಷ್ಟ್ರಮರಾಳಂ ನುಂಗಿ ಮಗುಚ್ಚುಗುಚ್ಚ ಬಿಸದಂಡಂಗಳನಭಿನಯಿಸಿತಭವನಭಿಷವವಿಧಿಯೊಳ್ (ಪುಷ್ಪಪು. ೧೧–೨೮). [ಅಭಿಷವ + ವಿಧಿ]

ಅಭಿಷವಾಂಬು (ನಾ). ಅಭಿಷೇಕದ ನೀರು : ಮೊದಲಂ ಬಳಸಿರೆ ಗುಂಟಿಸಿದುದಕದವೋಲಭಿಷವಾಂಬು ಮೇರುನಗಂ ಸ್ಕಂಧದವೊಲಿರೆ (ಚಂದ್ರಪು. ೧೨–೧೪೦). [ಅಭಿಷವ + ಅಂಬ್ಯು$_3$]

ಅಭಿಷವೋತ್ಸವ (ನಾ). ಅಭಿಷೇಕ ಸಮಾರಂಭ: ಒಗೆದುವಾ ಮಂದರಂ ತ್ರಿಲೋಕನಾಥನಭಿಷವೋತ್ಸವಕ್ಕೆ ಪೂರ್ಣೇಂದುಮಂಡಲಂಗಳಿಂದಮಿಂಡೆಯಾಡಿತೆಂಬಿನಂ (ಅನಂಪು. ೫–೭೦). [ಅಭಿಷವ + ಉತ್ಸವ]

ಅಭಿಷಿಕ್ತ (ಗು). ಮಂಗಳಸ್ನಾನ ಮಾಡಿದ; ಪಟ್ಟಾಭಿಷೇಕ ಹೊಂದಿದ: ಮಾರಪ್ರಭು ಸರಸಕರುಣಾಂಬುಧಿಯೊಳಭಿಷಿಕ್ತನಂ ಮಾಡಿ (ಬಸಪು. ೩೦–೩೦). [ಸಂ.]

ಅಭಿಷೇಕ (ನಾ). ೧. ಮಂಗಳಕರವಾದ ಜಲ, ಹಾಲು ಮುಂತಾದ ದ್ರವವನ್ನು ದೇವರಿಗೆ ಎರೆಯುವುದು: ಅಗಸದ ಗಂಗಾಂಬುವ ನೆಱೆವನಭಿಷೇಕ ಮಜ್ಜನಕೆ (ಬಸಪು. ೪೧–೨೧). ೨. ರಾಜನೇ ಮುಂತಾದವರಿಗೆ ಪಟ್ಟಕ್ಕೆ ಬರುವ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಮಾಡಿಸುವ ಮಂಗಳಸ್ನಾನ: ನಗುತೆಂದನು ಮಹೀಪತಿ ವಿನಯ ಮಧುರರಸಾಭಿಷೇಕವನೆನಗೆ ಮಾಡಿದೆ ಸಾಕು ಪುನರುಕ್ತಾಭಿಷೇಕವದು (ಕುವ್ಯಾವಿ. ೧೦–೨೩). ೩. ಪಟ್ಟಾಭಿಷೇಕ. ೪. ಅಭಿಷೇಕಕ್ಕೆ ಸಿದ್ಧಗೊಳಿಸುವ ನೀರು, — ವಸ್ತು. ೫. [ಜೈನ] ಪರಿವ್ರಾಜ್ಯಲಕ್ಷಣಗಳನ್ನು ತಿಳಿಸುವ ಇಪ್ಪತ್ತೇಳು ಸೂತ್ರಪದಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಅಭಿಷೇಕಮೆಂಬುದು ಪರಮ ಜನ್ಮಾಭಿಷೇಕ ಪವಿತ್ರನಪ್ಪ ಜಿನೇಂದ್ರನಂ ಪೊರ್ದಿ ಸ್ನಾನಾದಿ ನಿಜಸಂಸ್ಕಾರಮಂ ಪತ್ತುವಿಟ್ಟು ತಪಶ್ಚರಣಂಗೆಯ್ದೊಡೆ ದಿವ್ಯವಿಜಯ ಪರಮಾಭಿಷೇಕ ಪ್ರಾಪ್ತಿಯಕ್ಕುಂ (ಚಾವುಂಉ. ೨೪೯). [ಸಂ.]

ಅಭಿಷೇಕಂಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ಅಭಿಷೇಕಮಾಡು: ನಾಭಿರಾಜಂಗೆ ರಾಜ್ಯಾಭಿಷೇಕಂಗೆಯ್ದು ಮರುದೇವಿ ಮಹಾದೇವಿವೆರಸು (ಆದಿಪು. ೬–೧೦೭ ವ); ಲಾವಣ್ಯಾಮೃತಮಂ ಹರಿಸಮೊದವೆಯಭಿಷೇಕಂಗೆಯ್ಯಲ್ (ಜಯಕಾ. ೩–೩೭). [ಅಭಿಷೇಕ + ಗೆಯ್ (< ಕೆಯ್$_1$)]

ಅಭಿಷೇಕಿಸು (ಕ್ರಿ). = ಅಭಿಷೇಕಂಗೆಯ್: ಆದಿನಂದಿಗೆ ಮಜ್ಜನವನಮಳೋದಕದಿನಭಿಷೇಕಿಸುತ್ತಾಮೋದಮೃದು ಚಂದನಕುಸುಮ ನವಮಾಲೆಗಳನಿತ್ತು (ಬಸಪು. ೨–೫೧); ನಿಜಧಾರೆಗಳಿನಾ ಶಿವನನಭಿಷೇಕಿಸಿ (ಪದ್ಮರಾ. ೧೦–೨೦೫). [ಅಭಿಷೇಕ + –ಇಸ್ಯು$_3$]

ಅಭಿಷೇಚನ (ನಾ). ೧. ಅಭಿಷೇಕ ಮಾಡುವುದು. ೨. ಕಿರೀಟ ಧಾರಣೆ ಮಾಡುವುದು. [ಸಂ.]

ಅಭಿಷ್ಟುತ (ಗು). ೧. ಕೊಂಡಾಡಲ್ಪಟ್ಟ; ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ. (ನಾ). ೨. ಕೊಂಡಾಡಲ್ಪಟ್ಟವನು: ತ್ರಿಜಗದಭಿಷ್ಟುತಂಗೆ ಜಿನಚಂದ್ರಮಹಾಮಹಿಪಾಳಕಂಗೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೧–೬೭). [ಸಂ.]

ಅಭಿಷ್ಟುತಿ (ನಾ). ಸ್ತೋತ್ರ; ಕೊಂಡಾಟ. 'ಅಭಿಷ್ಟುತಿಗೆಯ್' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅಭಿಷ್ಟುತಿಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ಕೊಂಡಾಡು; ಸ್ತೋತ್ರಮಾಡು: ದುಗ್ಧೋದಧಿತಲ್ಪನಂ ನರನಭಿಷ್ಟುತಿಗೆಯ್ವುದು ಧಾರ್ಷ್ಟ್ಯಮಲ್ಲವೇ (ಜಗವಿ. ೧–೨೦). [ಅಭಿಷ್ಟುತಿ + ಗೆಯ್ (< ಕೆಯ್$_1$)]

ಅಭಿಷ್ವಂಗ (ನಾ). ೧. ಕೂಟ; ಸಹವಾಸ; ಆಲಿಂಗನ. ೨. ಅತ್ಯಾಸಕ್ತಿ. [ಸಂ.]

ಅಭಿಸಂಧಿ (ನಾ). ೧. ಗುರಿ; ಉದ್ದೇಶ; ಸಂಕಲ್ಪ: ಪ್ರತಿಬಂಧಕರು ಬೇಡೆನಲು ನಯದಭಿಸಂಧಿಯಲಿ ಸೀವರಿಸಿ ಸಂವರಿಸಿದನು ಸೈನಿಕವ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೨೨–೨); ರಣದಭಿಸಂಧಿ ಸಾಕಿನ್ನೆನುತ ಫಲುಗುಣ ಶಿರವ ಬಾಗಿದನು (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೩–೩೭). ೨. ಸಂಚು; ಮೋಸ: ಇನ್ನೇನಾದರೂ ಅಭಿಸಂಧಿ ಇತ್ತೋ ಏನೋ? ಹೆಣ್ಣು ಇರುವ ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬನೂ ನಡಸುವ ಕಾರಸ್ಥಾನ ತಾನೆ ಅದು (ದುಂಬಿಕ. ೮). [ಸಂ.]

ಅಭಿಸಂಧಿಕೆ (ನಾ). ಎಂಟು ವಿಧವಾದ ಕಥಾನಾಯಿಕೆಯರಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬಳು: ವಿನಯದಿನಡಿಗೆಱಗಿದ ನಲ್ಲನನೊಲ್ಲದೆ ಜಡಿದು ಕಳೆದು ಪಶ್ಚಾತ್ತಾಪಂ ಮನದೊಳ್ಸಂಧಿಸೆ ನೋವಂಗನೆಯಭಿಸಂಧಿಕೆಯಪ್ಪ ಪೆಸರಂ ಪಡೆಗುಂ (ಶೃಂಗಾರ. ೩–೬೮). [ಸಂ. ಅಭಿಸಂಧಿಕಾ]

ಅಭಿಸಂಪಾತ (ನಾ). ೧. ಕೂಟ; ಗುಂಪು. ೨. ಎದುರಾಗಿ ನುಗ್ಗುವುದು; ಮೇಲೆ ಬೀಳುವುದು: ಹುಸಿಗನಸಿನಿಂದ ಕೂಡಿದ ಮಾಯಾವಿಮೂಢ ರಾತ್ರಿಯ ಅಭಿಸಂಪಾತದ ಸಲುವಾಗಿ ದಾರಿಕಾಯುತ್ತಿದ್ದೆನು (ಇಪ್ಪಕ. ೧೫೦). [ಸಂ.]

ಅಭಿಸರಣ (ನಾ). ೧. ಅಭಿಮುಖವಾಗಿ ಹೋಗುವುದು. ೨. ಪ್ರಿಯರಾದವರು ಭೇಟಿಗಾಗಿ ಸಂಕೇತಸ್ಥಾನಕ್ಕೆ ಹೋಗುವುದು. ೩. ಪರಸ್ಪರ ಭೇಟಿಗಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡ ಸಂಕೇತ. ೪. ಹಗೆಯ ಮೇಲೆ ಯುದ್ಧಕ್ಕಾಗಿ ಹೋಗುವುದು. ೫. ಸುತ್ತಲೂ ಹರಡುವುದು; ವ್ಯಾಪಿಸುವುದು. ೬. ಚಲಾವಣೆ: ಸರಕಿಗೆ ಸರಕು ವಿನಿಮಯವಾಗಿ ಸರಕುಗಳೇ ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಅಭಿಸರಣವನ್ನು ಹೊಂದುತ್ತಿರುವಾಗ ಅತಿರಿಕ್ತ ಮೌಲ್ಯವು ಉದ್ಭವಿಸುವುದಿಲ್ಲ (ಮಾವಾದ. ೧೧೯). ೭. ಅನುಸರಿಸಿ ಹೋಗುವುದು; ಹಿಂಬಾಲಿಸಿ ನಡೆಯುವುದು. [ಸಂ.]

ಅಭಿಸಾರ (ನಾ). ೧. = ಅಭಿಸರಣ ೨: ಈ ಕೊಳಲು ಕಿವಿಗೊಳಲು ಬಂದೆನೀ ಅಭಿಸಾರವೆನಿತು ಲೇಸಾಯ್ತು (ಗೋಕುನಿ. ೯–೨೨). ೨. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಂಸ್ಕಾರ ವಿಧಾನ. 'ಲೋಹಾಭಿಸಾರ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅಭಿಸಾರಣ (ನಾ). = ಅಭಿಸರಣ ೨: ಸುಂದರಿ ಪಗಲೊಳುಂ ಚಂದ್ರಾಪೀಡಾಭಿಸಾರಣವೇಷಮಂ ಪಿರಿದುಮೊಲವಿಂದಭ್ಯಾಸಂಗೆಯ್ವುತಿರ್ಪವೊಲೊಪ್ಪಿದಳ್ (ಕಾದಂಉ. ೯೭). [ಸಂ.]

ಅಭಿಸಾರಿ (ನಾ). ೧. = ಅಭಿಸಾರಿಕೆ: "ಸ್ವೈರಿಣಿ ವಿದರ್ಶಿನಿಯನೀತೆ ಚಲಿ ಕುಲಟೆಯಭಿಸಾರಿ ಪಾಂಸುಲೆ ಬಂಧಕಿಯೆನಲ್ಕೆ ಹಾದರದ ನಾರಿಯೆನಿಸಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೯೦–೪). ೨. ಶತ್ರುವಿನ ಮೇಲೆ ದಂಡೆತ್ತಿ ಹೋಗುವವನು. [ಸಂ. ಅಭಿಸಾರಿನ್]

ಅಭಿಸಾರಿಕೆ (ನಾ). ಪ್ರಿಯನನ್ನು ಕೂಡಲು ಸಂಕೇತಸ್ಥಾನಕ್ಕೆ ಹೋಗುವ ಹೆಂಗಸು: "ಇರುಳೆನ್ನದೆ ಕಟ್ಟಲೆ ಕಡುವಿರಿದೆನ್ನದೆ ದುರ್ಗಮೆನ್ನದೋಪನೊಳೆತ್ತಂ ನೆರೆಯಲ್ಪರಿದೆಯ್ದುವ ಸುಂದರಿಯಭಿಸಾರಿಕೆಯೆನಿಪ್ಪ ಪೆಸರಂ ಪಡೆಗುಂ" (ಶೃಂಗಾರ. ೩–೫೯); ಇರವದು ನಗಿಸಿತ್ತು ಪೀನಮಭಿಸಾರಿಕೆಯಾ (ಕವಿರಾ. ೩–೧೯೬); ಪಿರಿದುಂ ಗಟಪುತ್ತುಮಿರ್ಪಳಂ ಸಾರಿಕೆಯೆಂಬರಲ್ಲದಭಿಸಾರಿಕೆಯೆಂಬರೆ ಬುದ್ಧಿಯುಳ್ಳವರ್ (ಪಂಪಭಾ. ೪–೮೩). [ಸಂ. ಅಭಿಸಾರಿಕಾ]

ಅಭಿಸಾರಿಣಿ (ನಾ). = ಅಭಿಸಾರಿಕೆ. [ಸಂ. ಅಭಿಸಾರಿಣೀ]

ಅಭಿಸ್ತುತ (ಗು). ಹೊಗಳಲ್ಪಟ್ಟ; ಕೊಂಡಾಡಲ್ಪಟ್ಟ: ಸದಭಿಸ್ತುತಮಪ್ಪೊಂಕುಂದದ ನಡುವಣ ನಾಡೆ ನಾಡೆ ಕನ್ನಡದ ತಿರುಳ್ (ಕವಿರಾ. ೧–೩೭). [ಸಂ.]

ಅಭಿಹತ (ಗು). ಹೊಡೆಯಲ್ಪಟ್ಟ; ಬಡಿದ. 'ಅಭಿಹತಮರ್ಮ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅಭಿಹತಮರ್ಮ (ನಾ). ಮರ್ಮಪ್ರದೇಶಕ್ಕೆ ಪೆಟ್ಟು ತಾಗಿದವನು: ಬಿಟ್ಟಂ ವಸುಧೆಗೆ ರಥದಿಂ ಮೂರ್ಛಾವಸಕ್ತಮತಿ ಧರ್ಮಪಾಲನಭಿಹತಮರ್ಮಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೧೦–೯೨). [ಅಭಿಹತ + ಮರ್ಮ]

ಅಭಿಹತಿ (ನಾ). ೧. ಪೆಟ್ಟು; ಏಟು: ಕರಾಳಲೋಹಗದಾಭಿಹತಿಗೆ ನೃಪಾಲಬಿದ್ದನು (ಕುವ್ಯಾಗ. ೮–೧). ೨. [ಗಣಿತ] ಗುಣಾಕಾರ. [ಸಂ.]

ಅಭಿಹಾರ (ನಾ). ೧. ಹೆರವರ ವಸ್ತುವನ್ನು ಕಣ್ಣಿದಿರಿನಲ್ಲಿಯೇ ಎತ್ತಿಕೊಂಡು ಹೋಗುವುದು; ದರೋಡೆ. ೨. ಆಕ್ರಮಣ; ಮುತ್ತಿಗೆ. ೩. ಯುದ್ಧಕ್ಕಾಗಿ ಸನ್ನಾಹ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವುದು. ೪. ತಳ್ಳುವುದು. ೫. ಒಂದರೊಡನೊಂದನ್ನು ಕೂಡಿ ಬೆರಸುವುದು; ಬೆರಕೆ.

೬. ಪ್ರಯತ್ನ. ೭. ದಯೆಯಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ನಿಷ್ಕರುಣೆ. ೮. ಕುಡುಕ. ೯. ಹತ್ತಿರ ತರುವುದು: "ವಿಪರೀತಂ ಸಮರಪ್ರವೇಶ ಪರವಸ್ತುಸ್ವಾಪಹಂ ನೂಂಳು ಹಂ ಕೃಪೆಹೀನಂ ಅಭಿಹಾರಮುಕ್ಕುಂ" (ವಾಸಾರ. ೧೫೨). [ಸಂ.]

ಅಭಿಹಿತ (ಗು). ಹೇಳಿದ; ಹೆಸರಿಸಿದ. 'ಅಭಿಹಿತಾನ್ವಯವಾದಿ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅಭಿಹಿತಾನ್ವಯ (ನಾ). [ಕಾವ್ಯಮಿಮಾ] ವಾಕ್ಯದ ಅನುಪೂರ್ವಿಕ ಮಹಿಮೆಯಿಂದ ಪದಗಳ ಪರಸ್ಪರ ಸಂಬಂಧವು ತೋರುವುದು. 'ಅಭಿಹಿತಾನ್ವಯವಾದಿ' ಪರಾ. [ಅಭಿಹಿತ + ಅನ್ವಯ]

ಅಭಿಹಿತಾನ್ವಯವಾದಿ (ನಾ). ವಾಕ್ಯದ ಪದಗಳಿಂದ ಮೊದಲು ವಾಚ್ಯಾರ್ಥ, ಬಳಿಕ ತಾತ್ಪರ್ಯಾರ್ಥ ಎಂದು ವಾದಿಸುವವನು: ಹೀಗೆನ್ನುವುದು ಈ ಸಂಪ್ರದಾಯದವರ ಮತ; ಇವರಿಗೆ ಅಭಿಹಿತಾನ್ವಯ ವಾದಿಗಳೆಂದು ಹೆಸರು (ಭಾಂಮಿ. ೨೪೮).

[ಸಂ. ಅಭಿಹಿತಾನ್ವಯವಾದಿನ್]

ಅಭೀಕ (ನಾ). ೧. ಕಾಮುಕ. ೨. ನಲ್ಲ; ಗಂಡ. ೩. ಭಯವಿಲ್ಲದವನು; ಹೆದರದವನು. [ಸಂ.]

ಅಭೀಕ್ಷಣ (ನಾ). ಅಭಿಮುಖವಾಗಿ ನೋಡುವುದು: ದೂರಾಭೀಕ್ಷಣ ವೀಕ್ಷ್ಯೋದ್ದಾರಾನುಕೃತಿಕ್ರಿಯಾ ಸಮುಪಹಾರ ಸಮಾಪೋದುತರ ಜಾಪಲಾ ದಿಗೆ ಸಾರಂ (ಕಮಪ್ರ. ಪ. ೨೦೬). [ಸಂ.]

ಅಭೀಕ್ಷಿಸು (ಕ್ರಿ). ಅಭಿಮುಖವಾಗಿ ನೋಡು; ಚೆನ್ನಾಗಿ ನೋಡು: ಒಡವಿದ ರಾಗದಿಂದವನಭೀಕ್ಷಿಸುತಾಂ ಚರಿಸುತ್ತಮಿರ್ಪನಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೬೨೨). [ಅಭೀಕ್ಷಣ + ಇಸು]

ಅಭೀಕ್ಷ್ಣ (ಗು). ಮತ್ತೆ ಮತ್ತೆ ತೋರಿ ಬರುವ; ಪುನರುಕ್ತವಾದ; ಅತಿಶಯವಾದ; ಸಂತತವಾದ; ನಿತ್ಯವಾದ; ಬಿಡುವಿಲ್ಲದ: "ಅಭೀಕ್ಷ್ಣ – ಎಡೆವಱಯದ" (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೨೬೫). [ಸಂ.]

ಅಭೀಕ್ಷ್ಣಂ (ಅ). ಮತ್ತೆ ಮತ್ತೆ; ಹೆಚ್ಚಾಗಿ; ಸಂತತವಾಗಿ; ಬಿಡುವಿಲ್ಲದೆ. [ಸಂ.]

ಅಭೀತ (ಗು). ೧. ಹೆದರದ; ಭಯಪಡದ. (ನಾ). ೨. ಹೆದರದವನು: ಅಭೀತಂ ಬಹಿರಾಂಕಮತಿಗಿಂಬಂ (ಕವಿರಾ. ೩–೧೫೯). [ಸಂ.]

ಅಭೀತಚೇತ (ನಾ). ಹೆದರದ ಮನಸ್ಸಿನವನು: ಸ್ವೇಚ್ಛೆಯಿಂ ಸಮ್ಯಗ್ ವ್ರಾತಭೀತಚೇತನತುಳಂ ಪೀರ್ದಂ (ಪಂಚತಂ. ೫೮–೧೧). [ಅಭೀತ + ಚೇತ]

ಅಭೀತಮನ (ನಾ). = ಅಭೀತಚೇತ: ಎನಿ ಬಗೆಗೊಂಡಭೀತಮನ ನರ್ಬನಿ ಬಂದಿಸಿ ಚೈತ್ಯಗೆಹಮುಳ್ಳನಿತುಮಂ (ಆದಿಪು. ೩–೪೮). [ಅಭೀತ + ಮನ]

ಅಭೀತಾತ್ಮ (ನಾ). = ಅಭೀತಚೇತ. [ಅಭೀತ + ಆತ್ಮ]

ಅಭೀತಾತ್ಮಕ (ಗು). ಹೆದರದ ಮನಸ್ಸುಳ್ಳ: ಕೈಮಾಡಳಮಿರ್ಪಂತಾ ಗಳಿರ್ದ[ಂ] ಮರಮೊದಲೊಳಭೀತಾತ್ಮಕಂ ಯೋಗಿನಾಥಂ (ಸುಕುಮಾ. ೪–೪). [ಅಭೀತ + ಆತ್ಮಕ]

ಅಭೀತಿ (ನಾ). ಅಭಯ; ನಿರ್ಭಯತೆ. [ಸಂ.]

ಅಭೀತೆ (ನಾ). ಭಯವಿಲ್ಲದವಳು; ನಿರ್ಭಯಳು: ಅಭಯರುಚಿ ತಂಗೆ ಗೆಂದಪಸಭೀತೆಯಾಗೆಲಗೆ ತಾಯೆ ಮರೆದದ ದಿಸೆಯೊಳ್ (ಯಶೋಚಿ. ೧–೪೮). [ಸಂ. ಅಭೀತಾ]

ಅಭೀತ್ಯುಕ್ತಿ (ನಾ). ಹೆದರಬೇಡವೆಂಬ ಮಾತು; ಅಭಯವಾಕ್ಯ: ಅಭೀತ್ಯುಕ್ತಿಯಸ ರಿತಂ ತಾನಿನೆ ಸಾತ್ತಿಯೆಳ್ಕನಗುಮಾ ಹಸ್ತಂ ಸರೋಜ ಕಾಂಬುಕಾ (ವಸ್ತವಂ. ೧೦೫). [ಅಭೀತಿ + ಉಕ್ತಿ]

ಅಭೀಪ್ಸಿತ (ಗು). ೧. ಬಯಸಿದ. (ನಾ). ೨. ಬಯಸಿದ್ದು; ಇಷ್ಟಾರ್ಥ; ಮನೋರಥ. [ಸಂ.]

ಅಭೀಪ್ಸೆ (ನಾ). ಬಯಕೆ; ಅಭಿಲಾಷೆ: ಚಂದ್ರವರ್ಧನಭೀಪ್ಸಾ ವಲ್ಲರೀ ವರ್ಧನಂ (ಪಂಂರಾಮಾ. ೫–೨೯); ಜನಮನದ ಶಕ್ತಿ ಮೀಣವರ ಭೀಷ್ಟೆಯಂ ಮಹಾತ್ಮರಂ ನಮ್ಮಿಗೆ ತಪ್ಪದೆಲೆಪ್ಪುದು ಕಣಾ! (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೧೦–೨೬೨). [ಸಂ. ಅಭೀಪ್ಸಾ]

ಅಭೀರ (ನಾ). = ಆಭೀರ. [ಸಂ.]

ಅಭೀರು (ನಾ). ೧. ಭಯವಿಲ್ಲದ ವ್ಯಕ್ತಿ; ೨. ಮಜ್ಜಿಗೆ ಗೆಡ್ಡೆ; ಆಷಾಢಿ ಗಿಡ; ಶತಾವರಿ ಗಿಡ. [ಸಂ.]

ಅಭೀಷ್ಟ, ಅಭೀಷ್ಟೆ (ನಾ). ಪ್ರಿಯವಾದುದು; ಬಯಸಿದುದು: ತುಹಿನ ಕರಂಬಲೆಶಾಮ್ಯ ಗ್ರಹರಾತಿಯೊಳುದಯಪಟಿ ನಿರೀಕ್ಷಿಪೊಡನ್ನಗ್ರಹಮಾಕ್ಷಿಸ ದೊಡೆ ಶಶಿಕ್ಷ ಹರನಭೀಷ್ಟಪ್ರವರ್ಧನಂ ಬಧಮಿತ್ತಾ (ಜಾತಕ. ೭–೪). ಅಭೀಷ್ಟೆ: ಭಾವದಲ್ಲಿಯೆ ಹೋದಕೆಲೀಸಹಾರ ಅಷ್ಟ ವಿಧಾರ್ಚನೆಗಳಿಂದ ಪೂಜೆಯಂ ಮಾಡಿ ತನ್ನ ಮನದಭೀಷ್ಟೆಯಂ ನೆನೆದಂತೆ ಮನದಲ್ಲೆ ಬೇಡಿ (ಭಸವ. ೯೯). [ಸಂ. ಅಭೀಷ್ಟ]

ಅಭೀಷ್ಟಫಲ (ನಾ). ಬಯಸಿದ ಫಲ: ತೋವಲಮುಮಲೀ ಗೌರೀಲತಾ ಶ್ಲಿಷ್ಟಶಂಕರ ಕಲ್ಪದ್ರುಮಾಗಭೀಷ್ಟಫಲಮಂ ಜಾಳುಕ್ಕುನಾರಾಯಣಂ (ಗದಾಯು. ೧–೩). [ಅಭೀಷ್ಟ + ಫಲ]

ಅಭೀಷ್ಟರಸ (ನಾ). ಬೇಕಾದ ರಸ; ಅಪೇಕ್ಷಿತವಾದ ರಸ: ಅಭೀಷ್ಟ ರಸಕ್ಕೆ ಪೋಷಕಗಳಾಗುವಂತಹ ವಸ್ತುವನ್ನೇ ಕಲ್ಪಿಸಿಕೊಂಡದೊರೂಂ ಅಭೀ ಷ್ಟಯನ್ನು ಬೆಳೆಸುವುದು (ಧ್ವನ್ಯಾಲೋ. ೧೧೪). [ಅಭೀಷ್ಟ + ರಸ]

ಅಭೀಷ್ಟಶ್ರೀ (ನಾ). ಶುಭಫಲದ ಸಂಪತ್ತು; ಬೇಕಾದ ಐಶ್ವರ್ಯ; ಬಯಸಿದ ಮೇರ್ಪ್ಪೆ: ಈಗಳೀವುದು ನಮ್ಮಭೀಷ್ಟಶ್ರೀಗೆ ಮಂಗಳವೆಂದು ಹರಿಸಿದೊಡೆ (ಶುತ್ಯಾಕ. ೨೬–೧೫). [ಅಭೀಷ್ಟ + ಶ್ರೀ]

ಅಭೀಷ್ಟಸಿದ್ಧಿ (ನಾ). ಬಯಸಿದ್ದರ ನೆರವೇರಿಕೆ; ಇಷ್ಟಾರ್ಥವು ಕೈಗೂಡುವುದು; ಉದ್ದೇಶ ಪ್ರಾಪ್ತಿ. [ಅಭೀಷ್ಟ + ಸಿದ್ಧಿ]

ಅಭೀಷ್ಟಿತ (ಗು). = ಅಭೀಪ್ಸಿತ: ಎಲೆ ನಿನಗೆ ಮೆಚ್ಚುದಿನಭೀಷ್ಟಿತಫಲವ ನೀವೆನು ಬೇಡು ನೀನೆನೆ ನಳನಗೆಯು ಮೊಗವೆಸೆಯೆ (ಬಸವ. ೧೬–೨೬). [ಸಂ. ಅಭೀಷ್ಟ]

ಅಭೀಷ್ಟೆ 'ಅಭೀಷ್ಟ' ನೋ.

ಅಭುಕ್ತಮೂಲೆ (ನಾ). (ಯಾರಿಗೂ) ತಿಳಿಯದ ಪ್ರದೇಶ, ಗ್ರಾಮ, ಊರು, ಮೊದಲಾದುವು; ಮೂಲೆಕೊಂಚೆ: 'ತಾನು' ಎಲ್ಲಿ ಯಾವ ಅಭುಕ್ತಮೂಲೆಯಲ್ಲಿ ಅಡಗಿಕೊಂಡಿದೆಯೋ ಪತ್ತೆ ಇಲ್ಲವಲ್ಲ (ಬಬಭ II, ೧೨೬). [ಅಭುಕ್ತ + ಮೂಲೆ]

ಅಭೂತಪೂರ್ವ (ಗು). ಹಿಂದೆ ಎಂದೂ ನಡೆಯದಿರುವ: ಅಭೂತ ಪೂರ್ವಮಪ್ಪುತ್ಸಾಹಂಗಳಿನಿಸುಮಂ ಬಗೆಯದೆ ಕೋಪಮನೆ ಬಗೆದು (ಪಂಂರಾಮಾ. ೧೪–೧೨೮ ಪ). [ಸಂ.]

ಅಭೂತಭಯ (ನಾ). ಭಯವುಂಟಾಗದವನು; ಭಯವಿಲ್ಲದವನು: ಅ ಭೂತ ಭ ಯಂ ಕಂಡಂ ಭೂತರಮಣನಾಮಾಬಲಯಂ (ಜಾಂತಿ. ೪–೬೨). [ಸಂ.]

ಅಭೂತೋಪಮೆ (ನಾ). [ಕಾವ್ಯಮಿಮಾ] ಹಿಂದೆ ಯಾರೂ ವರ್ಣಿಸದ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಉಪಮಾನವನ್ನು ಒಂದು ವಿಶೇಷಕ್ರಮದಲ್ಲಿ ಯೋಜಿಸಿ ವಿಷಯವನ್ನು ವರ್ಣಿಸುವುದು: ಸುತಶಿರಿ ಕಿರಣ ಕಾಂತಿ ಪ್ರತತಿಯನೊಡಗೂಡಿ ಮಾಡಿದವೊಲಾಯಕ್ರಿಂತತಿಶಯಮಾ ನಿಸ್ಸು ಮುಖಂ ನಿತಾಂತಮೆಂಬಾಗಳಳಗಭೂತೋಪಮೆಯುಂ (ಕವಿರಾ. ೩–೭೮).

[ಅಭೂತ + ಉಪಮೆ]

ಅಭೂರಿ (ಗು). ಭೂರಿಯಲ್ಲದ ; ಸ್ವಲ್ಪ : "ಅಲ್ಪಂ ಲವಂ ಲೇಶಮಣಂ ಕಣಮಭೂರಿ [ಪಾಣಾ. ೩] ಪ್ರಮುಖ್ಯಂ ಪ್ರಸ್ತಸಮರಿಷ್ಟಮತಿ ಸೂಕ್ಷ್ಮ ಮಾಕ್ಷುದ್ರಮುಂ . . . ಶಿಜಿವಿಶಿಕ್ಯಂ" (ಮಂಗಾ ೧೩೬–೫). [ಸಂ.]

ಅಭೇದ (ನಾ). ೧. ಭೇದವಿಲ್ಲದಿರುವುದು ; ಒಂದೇ ಆಗಿರುವುದು. ೨. ಏಕಮತ್ಯ. [ಸಂ.]

ಅಭೇದಭಕ್ತಿ (ನಾ). ಭೇದವಿಲ್ಲದಿರುವ ಭಕ್ತಿ (?) : ಭೇದಾಭೇದ ರತ್ನತ್ರಯವೆಂದರೆ ಭೇದಾಭೇದಭಕ್ತಿಗಳಿಂದ ಕರ್ಮವ ಭೇದಿಸಿದರೆ ಮುಕ್ತಿಯಂದೆ (ಭ್ರಂಶ. ೪೪–೯೫). [ಅಭೇದ + ಭಕ್ತಿ]

ಅಭೇದರೂಪಕ (ನಾ). [ಕಾವ್ಯಮಿಾ]ರೂಪಕಾಲಂಕಾರದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ : ಉದಾ :—ಆರಸಾಗಲೊಡಂ ಮಿಯ್ಯಜೆರಿ ರಾಜ್ಯಸುಖಸನ್ನಿಪಾತಾದ್ರಜ್ಯ ಕೈಕೊಂಡಿರುಳಂ ಪಗಲುಂ ಜಾಡ್ಯದೆ ನುರವಟ್ಟಿಲ್ಲಲುವ ರಲ್ಲಮಿಂತುಂ ಭೂಪರ್ ॥ ಇಲ್ಲಿ 'ರಾಜ್ಯಸುಖವೆಂಬ ಸನ್ನಿಪಾತವನ್ನೆ' ಎಂಬುದಾಗಿ ರಾಜ್ಯಸುಖವನ್ನು ಸನ್ನಿಪಾತದ್ರವ್ಯಾನ್ನವನ್ನಾಗಿ ಹೇಳಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಇಲ್ಲಿ ಅಭೇದರೂಪಕಾಲಂಕಾರ (ಶೃಬಿ. ೨೬೩). [ಅಭೇದ + ರೂಪಕ]

ಅಭೇದವಾದಿ (ನಾ). ಜೀವಾತ್ಮ, ಪರಮಾತ್ಮರಿಗೆ ಭೇದವಿಲ್ಲವೆಂದು ವಾದಿಸುವವನು : ವೇದಾಂತಿಯೇ ಮೊದಲಾದ ಅಭೇದವಾದಿಯಪ್ಪಂ (ವಿವೇಕ. ೧೨). [ಸಂ. ಅಭೇದವಾದಿನ್]

ಅಭೇದಶ್ರುತಿ (ನಾ). ಜೀವಾತ್ಮ, ಪರಮಾತ್ಮರಿಗೆ ಭೇದವಿಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳುವ ಶ್ರುತಿ : ಅಭೇದಶ್ರುತಿಗಳು ಭೇದವನ್ನು ನಿಷೇಧಿಸುತ್ತವೆ (ಹಂದಸಾ. ೨೨೩). [ಅಭೇದ + ಶ್ರುತಿ]

ಅಭೇದಾತ್ಮತೆ (ನಾ). ಭೇದವಿಲ್ಲದ ಸ್ವರೂಪವುಳ್ಳದಾಗಿರುವುದು ; ಅಭಿನ್ನವಾಗಿರುವುದು : ಪ್ರಕೃತಮೂಪಸರ್ಜನ ಸಾಮ್ಯಪ್ರತೀತಿಯಿಂದಂ ಸಮಾನವನಸ್ಯಸಕಂ ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುವುದಭೇದಾತ್ಮತೆಯಿಂದುಪಮೆಯನ ದಲ್ಲಿ ರೂಪಕಮುಕ್ಕುಂ (ಕಾವ್ಯಾನ. ೬೮೫). [ಸಂ. ಅಭೇದಾತ್ಮತಾ]

ಅಭೇದ್ಯ (ಗು). ೧. ಭೇದಿಸಲಾಗದ ; ಒಡೆಯಲಾರದ : ತಮಪೊಡ್ಡು ಮುಸ್ಪಿಗ್ರಾಹ್ಯಮಭೇದ್ಯಂ ಸೂಚಿಗಳ್ಗೊಡಂ (ಕಾವ್ಯಾನ. ೧೫೩). ೨. ಭೇದಿಸಲಾಗದುದು ; ಒಡೆಯಲು ಅಥವಾ ಚುಚ್ಚಲು ಶಕ್ಯವಿಲ್ಲದುದು : ವಿಷಮೋಚಕಗಳೆಂಬ ಪಾವುಗಿಗಳುಂ ಅಭೇದ್ಯಮೆಂಬ ಕವಚಮುಂ (ಅರಿಷ. ೧೫೬–೩ ಪ). ೩. ಭೇದಿಸೋಣವಿದಿಂದ ಒಡೆದು ಅಗಲಿಸಲು ಶಕ್ಯವಿಲ್ಲದವನು. ೪. ಭೇದಿಸಿ ತಿಳಿಯಲು ಸಾಧ್ಯವಾಗದುದು : ಭೇದದ ಅಭೇದ್ಯಂದಂ ಭೇದಿಸಲಾಗಿ ಜ್ಞಾಕಳಂಕ ಮಲ್ಲಿ ಕಾರ್ಜಾಗ ಲಿಂಗದಲ್ಲಿ ಅಡ್ಡುತ್ತು (ಮೋಡಮಾ. ೫–೧೭). [ಸಂ.]

ಅಭೇದ್ಯಕವಚ (ನಾ). ಭೇದಿಸಲು ಆಗದ ಕವಚ : ಅರ್ಜುನನು . . . ಗಾಂಡೀವವನ್ನು ಹಿಡಿದು ಅಭೇದ್ಯಕವಚ ತೊಟ್ಟು ವ್ಯೂಹದೊಳಕ್ಕೆ ನುಗ್ಗಿದರೆ ಆದು ಅವಗಿಗೆ ತಕ್ಕದ್ದೇ (ವಚಭಾ. ೨೮೮). [ಅಭೇದ್ಯ + ಕವಚ]

ಅಭೇದ್ಯಲಿಂಗ (ನಾ). ಭೇದಿಸಿ ತಿಳಿಯಲಸಾಧ್ಯವಾದ ಸ್ವರೂಪವುಳ್ಳದ್ದು : ವೇದ ವೇಧಿಸಲಜಿಯದೆ ಅಭೇದ್ಯಲಿಂಗವೆಂದು ನಡುನಡುಗಿತ್ತು (ಬಸವ. ೯೫೩). [ಅಭೇದ್ಯ + ಲಿಂಗ]

ಅಭೇದ್ಯಸ್ಥಲ (ನಾ). [ವೀಶೈವ] ಐಕ್ಯವಾಗಿ ಪರಸ್ಪರ ಭೇದವಿಲ್ಲದ ಸ್ಥಲ : ಐಕ್ಯಸ್ಥಲದಂಗ ಅಭೇದ್ಯಸ್ಥಲ ಇಂತೀ ಉಭಯವ ತಿಳಿದ ಪರಿಂಗಂಗೆ ಸ್ಥಲ ಕುಳಲೇಸಪಾಯತ್ತು ಜ್ಞಾಕಳಂಕ ಮಲ್ಲಿ ಕಾರ್ಜಾನನಲ್ಲಿ (ಮೋಕಾಮ. ೪೪೨). [ಅಭೇದ್ಯ + ಸ್ಥಲ]

ಅಭೋ, ಅಬೊ (ಅ). ಬಿಮ್ಮು ; ಬಿಕೆಗೆ ; ಶೂನ್ಯಪ್ರಾಯ : ತುಂಬಿದ ಬಸುರಿಯನ್ನು ಅಭೋ ಎನ್ನುವ ಕಾಡಿಗಟ್ಟು ಸುಖವಾಗಿರುವನಂತೆ (ಹೊಸ್ತ ಕಂ. ೪). ಅಬೊ : ಮನೆ 'ಅಬೊ' ಎನ್ನುತ್ತಿದೆ . . . ಪಾರ್ವತಮ್ಮನ ಮನಸ್ಸೂ ಅಬೊ ಎನ್ನುತ್ತಿದೆ (ಬಳುಮ.೧೫೯).'ಬಿಕೆಗೆ' ಪರಾ. [?]

ಅಭೋಗಿ (ನಾ). ೧. ಭೋಗಿಯಲ್ಲದವನು. ೨. [ಜೈನ] ಒಂದು ವಿದ್ಯೆ : ಮತ್ತಂ ಒಂದು ದಿವಸಂ ಪ್ರಜ್ಞಪ್ತಿ ಕಾಮರೂಪಿಣಿ ಭ್ರಮರಿ ಅಭೋಗಿಯೆಂಬವೆ ಮೊದಲಾಗಿ ಕುಲವಿದ್ಯೆ ಜಾತಿವಿದ್ಯೆ ಸಾಧಿತವಿದ್ಯೆ ಗಳೊಳ್ (ಜಾವಂಉ. ೨೧೦). [ಸಂ.]

ಅಭೋಗ್ಯ (ಗು). ೧. ತಿನ್ನಬಾರದ : ಔಪುಂಬರತರುವಾರ್ಗ ಮಭೋಜ್ಯಂ ಶ್ರುದ್ರಜಂತು ಜನ್ಯಾವಾಸಂ (ಮಲ್ಲಿಷ. ೧೦–೬೧). (ನಾ). ೨. ತಿನ್ನಬಾರದ್ದು : ತಂದರಾರೀಯಭೋಜ್ಯನೆನಿಸುತ್ತಿಯಂಯಂ ನಿಂದಿಸುತೆ (ಬಸರ.೧೧–೪೫); ಭೋಕ್ತಾಭೋಜ್ಯನನು ತಿಳಿದು (ಉವ್ಯಾಉ. ೬–೬೨). [ಸಂ.]

ಅಭೌತ (ನಾ). ೧. ಪಂಚಭೂತಗಳಿಗೆ ಸಂಬಂಧವಿಲ್ಲದ್ದು. ೨. ಲೋಕೋತ್ತರವಾದುದು : ಗಗನವನಳೆಯೆ ವಿಶ್ವಶಿಲ್ಪಿ ತಾಂ ಬಿಚ್ಚಿ ಬಿಲಿದ ಮನನೂತ್ಪತನಂತೋಲ್ ಮಾ ಪೆಳ್ದನೇನಾ ಅಭೌತಮಂ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೪೦೬–೧೦೧). [ಸಂ.]

ಅಭ್ಯಂಗ (ನಾ). ೧. ಮೈಗೆ ಎಣ್ಣೆ ; ಸುಗಂಧ ತೈಲ ಮುಂತಾದ ಲೇಪನ ದ್ರವ್ಯಗಳನ್ನು ಹಚ್ಚಿಕೊಳ್ಳುವುದು ; ಎಣ್ಣೆ ಮಜ್ಜನ : ಬ್ಯಾಹ್ಯರ ಅಭ್ಯಂಗಕ್ಕೆ ಶಕ್ತಿವಾರಂಗಳ್ ಎಣ್ಣೆತೀರು ಳ (ವಿಕ್ರ. VIII, ತೀರ್ಥಕ. ೧೯–೧೧೨ ; ೧೩೨). ೨. ಎಣ್ಣೆ ಮುಂತಾದ ಲೇಪನದ್ರವ್ಯ. [ಸಂ.]

ಅಭ್ಯಂಗನ (ನಾ). = ಅಭ್ಯಂಗ ೧ : ಅಂಗನೆಗೆ ಸೌರಭ್ಯತೈಲಾಭ್ಯಂಗನವ ನಾಚರಿಸಿ . . . ಉಡಿಸಿದರು ನವದುಕೂಲಂವನು (ಬಸವ. ೪–೬೪).

[ಸಂ. ಅಭ್ಯಂಗ]

ಅಭ್ಯಂಗನಸ್ನಾನ (ನಾ). = ಅಭ್ಯಂಗ ೧ : ಆ ದಿನ ಶುಕ್ರವಾರವಾದುದರಿಂದ ಲಕ್ಷ್ಮೀಪ್ರಸೂತಿಯನ್ನು ಮಾಡಲಿಶ್ಶಾ ಗಿ ಅಭ್ಯಂಗನಸ್ನಾನವನ್ನು ಮಾಡಿದವಳು (ಲಕ್ಷ್ಮೀಪ್ರ. ೧೭). [ಅಭ್ಯಂಗ + ಸ್ನಾನ]

ಅಭ್ಯಂಗಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಲೇಪಿಸು ; ಸವರು ; ಹಚ್ಚು : ಭೃತಮೊಂದಿ ಪಾಲ್ಮರಂಗಳ್ ಕಳಲೆ ಪಿಂಗಿಸುಗುಂ ತದಿರಿದಭ್ಯಂಗಿಸಿದೊಡೆ ಪುಟು ತಿಂದ ಬೇನೆಯುಂ ಗಂದೆಯುಮುಂ (ಲೋಕೋಪ. ೧೦–೪೦). ೨. ತೈಲವೇ ಮುಂತಾದುವನ್ನು ಹಚ್ಚಿಕೊಂಡು ಸ್ನಾನಮಾಡು.

[ಅಭ್ಯಂಗ + –ಇಸು]

ಅಭ್ಯಂಜನ (ನಾ). = ಅಭ್ಯಂಗ ೧ : ಭಾನುವಾರ ಅಭ್ಯಂಜನ ಎಂದರೆ ಅರ್ಧ ದಬ್ಬ ಹರಳೆಣ್ಣೆ, ಎರಡು ಬುತ್ತಿ ಸೀಗೆಪುಡಿ ಮನೆ ಲೆಕ್ಕಕ್ಕೆ ಖರ್ಚು (ಮಠಚಿ. ೨೪). [ಸಂ.]

ಅಭ್ಯಂತರ (ನಾ). ೧. ಒಳಗು ; ನಡುವೆ ; ಅಂತರಾಳ : ಚಿತ್ರಶಾಲಾಭ್ಯಂತರ [ವೈ]ವಸ್ಥಿತ ಮ್ಯಗೇಂದ್ರಾಸನದೊಳಿರೆ (ಕಾಂತಿಪು. ೯–೨ ಪ). ೨. ಅಂತರಂಗ : ಕುಮಾರನ ಸುಲಲಿತಾಭ್ಯಂತರವನೀವನೊಗಿಯ ತಿಳುಹುನಿನ (ಜೀವಂಚಿ. ೫–೫೬). ೩. ಅಂತರಂಗಕ್ಕೆ ಸೇರಿದವನು. ೪. ಕಾಲದ ಅವಧಿ. ೫. ನಡುವೆ ಇರುವ ಸ್ಥಳಾವಕಾಶ : ನನಗೊಂದೆ ಸಮವಂದಿಯೇ ಜಗವಲ್ಲಿಯದೇ ನಿನ್ನಾತನಭ್ಯಂತರವನಳಿಯ (ಶುನ್ಯಾ. ೯–೬). ೬. ಅಡ್ಡಿ ; ತಡೆ ; ಆಕ್ಷೇಪಣೆ : ನೀನು ಅಲ್ಲಿಗೆ ಹೋಗಿಬರುವ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ನನ್ನದೇನೂ ಅಭ್ಯಂತರವಿಲ್ಲ (ರಾಷ). [ಸಂ.]

ಅಭ್ಯಂತರತಪಸ್ಸು (ನಾ). [ಜೈನ] ಅಂತರಂಗದ ತಪಸ್ಸು ; ಪ್ರಾಯಶ್ಚಿತ್ತ, ವಿನಯ, ವೈಯಾವೃತ್ಯ, ಸ್ವಾಧ್ಯಾಯ, ವ್ಯುತ್ಸರ್ಗ, ಧ್ಯಾನ ಎಂಬ ಆರು ತಪಸ್ಸುಗಳು : ಮತ್ತಮಭ್ಯಂತರತಪಶ್ಚಟ್ಟಿದೊಳಂ ಪ್ರಾಯಶ್ಚಿತ್ತ ವಿನಯ ವೈಯಾವೃತ್ಯ ಸ್ವಾಧ್ಯಾಯ ಧ್ಯಾನವ್ಯುತ್ಸರ್ಗಂಗಳಂ ಕೈಕೊಂಡು (ಅರಿಷ. ೬–೩೩ ಪ). [ಅಭ್ಯಂತರ + ತಪಸ್ಸು]

ಅಭ್ಯಂತರಮಂಟಪ (ನಾ). ಒಳಗಿನ ಮಂಟಪ; ನಡುವಣ ಮಂಟಪ: ಆರ್ಯ ಶುಕನಾಸನರಮನೆಗೆ ಬಿಜಯಂಗೈದನೆಂಬುದಂ ಕೇಳ್ದು ತಾನುಮಲ್ಲಿಗೆ ಪೋಪಾಗಳಭ್ಯಂತರಮಂಟಪದಲ್ಲಿ (ಕಾದಂಉ. ೪೬೭). [ಅಭ್ಯಂತರ + ಮಂಟಪ]

ಅಭ್ಯಂತರಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಅಡ್ಡಿಪಡಿಸು; ತಡೆ. ೨. ಮನಸ್ಸಿಗೆ ತಂದುಕೊ; ಮೆಚ್ಚು: [ಇ]ಱಿದು ಸತ್ತ ಕಾದುವಟ್ಟ ಬೀರಯ್ಯರ ವೀರವನಭ್ಯಂತರಿಸಿ ಶ್ರೀಕಲ್ಲಾಟುಗೊಟ್ಟರ್ (ಎಕ. IX, ದೇವನ. ೧೧–೧೨; 948). [ಅಭ್ಯಂತರ + –ಇಸ್ಕು]

ಅಭ್ಯಗ್ರ (ಗು). ೧. ಅತಿಶಯವಾದ. (ನಾ). ೨. ಹತ್ತಿರ; ಸಮೀಪ; ಸಾಮೀಪ್ಯ: ಮದುವೆ ಅಭ್ಯಗ್ರವಾಗುತ್ತಿದೆ (ರೂಢಿ). ೩. ಹೊಸದು. [ಸಂ.]

ಅಭ್ಯಧಿಕ (ಗು). ಅಧಿಕವಾದ; ಅತಿಶಯವಾದ. [ಸಂ.]

ಅಭ್ಯಧಿಕೇಕ್ಷಣ (ನಾ). ಮುಕ್ಕಣ್ಣ; ಶಿವ: ಶ್ರೀಪತಿ ಚಕ್ರಧಾರಿ . . . ವೃಷಭಾಸನನಭ್ಯಧಿಕೇಕ್ಷಣಂ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೧೨೫–೧; 1019). [ಅಭ್ಯಧಿಕ + ಈಕ್ಷಣ]

ಅಭ್ಯನುಜ್ಞೆ (ನಾ). ೧. ಅಪ್ಪಣೆ. ೨. ಅನುಮತಿ; ಸಮ್ಮತಿ. [ಸಂ. ಅಭ್ಯನುಜ್ಞಾ]

ಅಭ್ಯಮಿತ್ರೀಣ (ಗು). ಶತ್ರುಗಳನ್ನು ದಿಟ್ಟತನದಿಂದ ಎದುರಿಸುವ: ಕರ್ಕಸಂಗಳಂ ನುಡಿದು ಮಾಣದೆ ಅಭ್ಯಮಿತ್ರೀಣವೃತ್ತಿಯನೆ ಪೂಣ್ದು ಪೊಜಮಡುವಾಗಳ್ (ಚಂದ್ರಪು. ೧೦–೫೫ ವ). [ಸಂ.]

ಅಭ್ಯರ್ಚನ, ಅಭ್ಯರ್ಚನೆ (ನಾ). ಪೂಜೆ; ಸತ್ಕಾರ: ಜಿನೇಂದ್ರ ಪಾದಾಭ್ಯರ್ಚನದೊಳ್ ನಿರ್ಗ್ರಂಥರೂಪಧಾರಿಯಾಗಿ (ಶಾಂತಿಪು. ೬–೮೨ ವ). **ಅಭ್ಯರ್ಚನೆ** (ಗಂಗಾಮ. ೧೨). [ಸಂ. ಅಭ್ಯರ್ಚನ]

ಅಭ್ಯರ್ಚನೆ 'ಅಭ್ಯರ್ಚನ' ನೋ.

ಅಭ್ಯರ್ಚಿಸು (ಕ್ರಿ). ಪೂಜಿಸು; ಆರಾಧಿಸು: ಸುರರೆಲ್ಲಂ ಚೂಡಾಮಣಿ ಕಿರಣದಿನವನತಕಿರೀಟರಭ್ಯರ್ಚಿಸಿದರ್ (ಅಜಿಪು. ೫–೪). [ಅಭ್ಯರ್ಚನ + –ಇಸ್ಕು]

ಅಭ್ಯರ್ಚ್ಯ (ಗು). ಪೂಜೆಗೆ ಅರ್ಹವಾದ: ಅಮರಾಭ್ಯರ್ಚ್ಯಂಗಳ್ ಸುರವಿಮಾನಪರಿವೇಷ್ಟನಾಧಿರಾಮಂಗಳನುಕ್ರಮದಿಂದೆಸೆದರ್ದುವಕೃತ್ರಿಮಂಗಳೀ ಗಿರಿಯ ಜೈನ ಚೈತ್ಯಾವಳಿಗಳ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೨–೧೧೮). [ಸಂ.]

ಅಭ್ಯರ್ಣ (ನಾ). ಸಮೀಪ; ನೆರೆ: ನಿಜಾಂಬಿಕೆಯಭ್ಯರ್ಣದೊಳ್ ಜಿನಾರ್ಚಕನೆಸೆದಂ (ಅಜಿಪು. ೪-೪). [ಸಂ.]

ಅಭ್ಯರ್ಥನ, ಅಭ್ಯರ್ಥನೆ (ನಾ). ಕೋರಿಕೆ; ಪ್ರಾರ್ಥನೆ: ಪ್ರಿಯದಿಂದೊಂದೆಡೆಯಿರವಂ ಬಯಸಿದ ಶೌರ್ಯಾದಿ ಸಕಲ ಪಾರ್ಥಿವಗುಣ ಸಂಚಯದಭ್ಯರ್ಥನದಿಂದಾಶ್ರಯರೂಪನನಾ ಮಹೀಶನಂ ಬಿದಿ ಪಡೆದಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೩–೨೪). **ಅಭ್ಯರ್ಥನೆ**: ಅಹಿತರೊಡನೆ ಪುದುವಾಱೆನೆ ನೊಂದೆಂ ಸುಜನಗುರುಜನಾಭ್ಯರ್ಥನೆಯಿಂ (ಗದಾಯು. ೬–೭). [ಸಂ. ಅಭ್ಯರ್ಥನ]

ಅಭ್ಯರ್ಥನೆ 'ಅಭ್ಯರ್ಥನ' ನೋ.

ಅಭ್ಯರ್ಥಿ (ನಾ). ಉಮೇದುವಾರ; ಅರ್ಜಿದಾರ: ಉಪಾಧ್ಯಾಯರ ಆರ್ಥಿಕ ಮತ್ತು ಸಾಮಾಜಿಕ ಅಂತಸ್ತನ್ನು ಹೆಚ್ಚಿಸುವುದರಿಂದ ತಕ್ಕಷ್ಟು ಮಂದಿ ದಕ್ಷ ಅಭ್ಯರ್ಥಿಗಳು ಈ ವೃತ್ತಿಯನ್ನು ಅವಲಂಬಿಸುವಂತೆ ಮಾಡಬಹುದು (ಶಿಕ್ಷದ. ೭೩೫); ಅಭ್ಯರ್ಥಿಗಳು ಸ್ವಂತ ಖರ್ಚಿನಲ್ಲೇ ಸಂದರ್ಶನಕ್ಕೆ ಬರಬೇಕು (ರೂಢಿ). [ಸಂ. ಅಭ್ಯರ್ಥಿನ್]

ಅಭ್ಯರ್ಹಿತ (ಗು). ಮಾನ್ಯವಾದ; ಯೋಗ್ಯವಾದ: ಅಂತಃಪುರಾಭ್ಯರ್ಹಿತರೊಳಾದರಂಬೆರಸು ಸಂಭಾಷಿಸುತ್ತುಂ (ಕಾದಂಉ. ೧೬೮). [ಸಂ.]

ಅಭ್ಯರ್ಹಿತತ್ವ (ನಾ). ಮಾನ್ಯತೆ; ಗೌರವ: ಅಭ್ಯರ್ಹಿತಕ್ಕೆ ಪೂರ್ವನಿಪಾತಮಪ್ಪುದಱಿಂ ಜ್ಞಾನದ ಸಮ್ಯಗ್ವ್ಯಪದೇಶಕ್ಕೆ ಕಾರಣಮಪ್ಪುದಱಿಂದರ್ಶನಕ್ಕೆ ಅಭ್ಯರ್ಹಿತತ್ವಮಕ್ಕುಂ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೬). [ಸಂ.]

ಅಭ್ಯರ್ಹಿತವೃತ್ತಿ (ನಾ). ಪೂಜ್ಯವಾದ ವೃತ್ತಿ; ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ನಡವಳಿಕೆ (?): ಅರ್ಹದ್ಬಲಿ ಮುನಿಪತಿಯಭ್ಯರ್ಹಿತವೃತ್ತಿಯನದೇವೊಗೞ್ದುದೊ ನೆಗೞ್ದೊಂದರ್ಹನ ಮತಮಲ್ಲದುದತಿಗರ್ಹಿತಮೆಂದೆನಿಸಿದಂ ಮಹೀಮಂಡಲದೊಳ್ (ಪುಷ್ಪಪು. ೧–೨೦). [ಅಭ್ಯರ್ಹಿತ + ವೃತ್ತಿ]

ಅಭ್ಯವಕರ್ಷಣ (ನಾ). ಹೊರಕ್ಕೆ ಎಳೆಯುವುದು; ಈಚೆಗೆ ತೆಗೆದು ಹಾಕುವಿಕೆ. [ಸಂ.]

ಅಭ್ಯವಸ್ಕಂದನ (ನಾ). ೧. ಶತ್ರುವನ್ನು ದಿಟ್ಟತನದಿಂದ ಎದುರಿಸುವುದು; ಹಗೆಯ ಮೇಲೆ ರಭಸದಿಂದ ಧಾಳಿ ನಡೆಸುವುದು. ೨. ಮುತ್ತಿಗೆ. [ಸಂ.]

ಅಭ್ಯವಹರಣ (ನಾ). ಊಟಮಾಡುವುದು; ಊಟ: "ಉಣಿಸಭ್ಯವಹರಣಂ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೩–೭). [ಸಂ.]

ಅಭ್ಯವಹಾರ (ನಾ). ೧. ಊಟಮಾಡುವುದು. ೨. ಆಹಾರ: ವೃಷ್ಯರಸಾಭ್ಯವಹಾರ ತ್ಯಜನಂ . . . ಬ್ರಹ್ಮವ್ರತಂ ಜಿನೇಶ್ವರ ಮತದೊಳ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೬–೫೪). ೩. ತಿನ್ನಲು ಯೋಗ್ಯವಾದುದು. [ಸಂ.]

ಅಭ್ಯವಹಾರಿ (ನಾ). ತಿನ್ನುವವನು. 'ಸತೃಣಾಭ್ಯವಹಾರಿ' ಪರಾ. [ಸಂ. ಅಭ್ಯವಹಾರಿನ್]

ಅಭ್ಯವಹೃತ (ಗು). ತಿನ್ನಲ್ಪಟ್ಟ. [ಸಂ.]

ಅಭ್ಯವಹೃತಿ (ನಾ). ಭೋಜನ; ಊಟ: ಅರ್ಘ್ಯಪಾದ್ಯಮಂ ಕೊಟ್ಟ ಭ್ಯಾಗತ ಪ್ರತಿಪತ್ತಿಗೆಯ್ದುದುಮವರಭ್ಯವಹೃತಿಯಂ ನಿವರ್ತಿಸಿ ಕೈಘೊಟ್ಟಯುಮಂ ತಾಂಬೂಲಮಂ ಕೊಂಡು (ಪಂಚಾಮಾ. ೬–೪೭ ವ). [ಸಂ.]

ಅಭ್ಯಸನ (ನಾ). ಅಭ್ಯಾಸ ಮಾಡುವುದು; ಪರಿಚಯ: ಭೂಷಾಭ್ಯಸನ ಚತುರ ಭಾಷಾವಿಶೇಷ ಕುಶಲೆಯರಪ್ಪ (ಅಧಿಪು. ೨–೬೫ ವ). [ಸಂ.]

ಅಭ್ಯಸನೀಯ (ಗು). ಅಭ್ಯಾಸಕ್ಕೆ ಯೋಗ್ಯವಾದ: ಸಂಸ್ಕೃತ ಕೃಕರ್ ಪದಗಳಿಂದ ನೇರ್ಪಟ್ಟ ವಿವಿಧ ಮಾತುಗಳು ಅಭ್ಯಸನೀಯವಾಗಿವೆ (ಕರ್ಣಾಟ. ೧೫). [ಸಂ.]

ಅಭ್ಯಸಿಸು (ಕ್ರಿ). ಅಭ್ಯಾಸಮಾಡು; ಕಲಿ: ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಜನರು ಓದದಿರುವ ವಿಷಯಗಳನ್ನು ಲಕ್ಷ್ಯಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಅಭ್ಯಸಿಸುವರು (ರತ್ನಗೋ. ೫); ಒಂದೊಂದು ಯಕ್ಷಗಾನಪ್ರಸಂಗವನ್ನೂ ಅಭ್ಯಸಿಸಿದೆ (ಯಕ್ಷಬ. II ಮು). [ಅಭ್ಯಸನ + –ಇಸ್ಕು]

ಅಭ್ಯಸ್ತ (ಗು). ೧. ಅಭ್ಯಾಸಮಾಡಿದ; ಕಲಿಯಲ್ಪಟ್ಟ: ಆ ಮಹಾಬಳಂ . . . ಅಭ್ಯಸ್ತ ಸಮಸ್ತವಿದ್ಯಾಧರ ವಿದ್ಯಾಪಾರಗನುಂ (ಅಧಿಪು. ೧–೭೩ವ). (ನಾ). ೨. ಬಳಕೆಯಾದದ್ದು; ರೂಢಿಯಾದದ್ದು. [ಸಂ.]

ಅಭ್ಯಾಂತ (ನಾ). ೧. ಆಕ್ರಮಿಸಲ್ಪಟ್ಟವನು. ೨. ರೋಗವುಳ್ಳವನು. [ಸಂ.]

ಅಭ್ಯಾಕುಲ (ಗು). ಚಿಂತೆಗೊಂಡ; ಆಸಕ್ತವಾದ: ಪಲವು ದೇವಾರ್ಚನಾಭ್ಯಾಕುಲ ಮಹೀಸುರ ಕುಲವನೆಣಿಸಲು (ಬಸಪು. ೩–೭೫). [ಸಂ.]

ಅಭ್ಯಾಖ್ಯಾನ (ನಾ). ಇಲ್ಲದ್ದನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸಿ ಆಕ್ಷೇಪಿಸುವುದು. [ಸಂ.]

ಅಭ್ಯಾಗತ, ಅಭ್ಯಾಗತೆ (ಗು). ೧. ಹೊರಗಿನಿಂದ ಬಂದ: ಆ ಸ್ಥಳದ ಖಾಣ ಪ ಸ ಜಜ ಕಿಜುಕುಳ ತೂಕ ನೋಟವಣ ಅಭ್ಯಾಗತ ಪಳ ಮಿಳಿ ತುಪ್ಪ ನೂಲು ಧವಳಾರದ ಬಂಡಿ (ಎಕ. VI, ಕಡೂರು. ೪೯–೪೧; 1291). (ನಾ). ೨. ಬಂದವನು; ತಲಪಿದವನು. ೩. ಅನಿರೀಕ್ಷಿತವಾಗಿ ಮನೆಗೆ ಬಂದ ಅತಿಥಿ: ಸ್ವಾಗತಮೇ ನಿನಗೆ ಮಹಾಭಾಗನೆ ಮದ್ಭೂಮಿಗೆಂತು ಬಂದಯ್ ನೀನಭ್ಯಾಗತನಾಗಲ್ವೇಱ್ಕುಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೬೮೯);

ನೀಮೆನಗಿಂದಭ್ಯಾಗತರಾಗಿಂ ಎಂದು ಭರಂಗೆಯ್ದು ನುಡಿದು (ಜೀವಸಂ. ೧೧–೪೬ ವ). ೪. ಆತಿಥಿಸತ್ಕಾರ; ಆತಿಥ್ಯ : ದುರ್ವಾಸಮುನಿ ಪರಿವಾರ ಸಹಿತತಂದೊಡಭ್ಯಾಗತವ [ಪಾಂಡು. ಗತೆಯ] ನ್ಯಪಸಿತ್ತ (ಕು ವ್ಯಾ ಆ. ೧೬–೩೭). ಅಭ್ಯಾಗತೆ : ೫. ಹೊರಗಿನಿಂದ ಬರುವ ವಸ್ತುಗಳ ಮೇಲಿನ ಸುಂಕ : ಈ ಸ್ಥಳದ ಪೂರ್ವದಲಬ್ಕ ಖಾಣಾ ಅಸಲಬಳ ಅಭ್ಯಾಗತೆ ಧನಲಾರದ ಛಂಡಿ (ಎಕ್. XVI, ಚಿಕ್ಕನಾ. ೭೧–೨೫ ; ?).

[ಸಂ. ಅಭ್ಯಾಗತ]

ಅಭ್ಯಾಗತಕ್ರಿಯೆ (ನಾ). ಮನೆಗೆ ಬಂದವರಿಗೆ (ಅತಿಥಿಗಳಿಗೆ) ಮಾಡಬೇಕಾದ ಉಪಚಾರ : ಶಿವಭೂತಿಗಭ್ಯಾಗತಕ್ರಿಯೆಯಂ ಮಾಡಲುಪಾಯಮಿಲ್ಲದುಸಿರೆದಿರ್ದನಂ ಕಂಡು (ಪಂಚತಂ. ೧೧೩–೨).

[ಅಭ್ಯಾಗತ + ಕ್ರಿಯೆ]

ಅಭ್ಯಾಗತೆ 'ಅಭ್ಯಾಗತ' ನೋ.

ಅಭ್ಯಾಗಮ (ನಾ). ೧. ಬರುವಿಕೆ; ಬರವು. ೨. ನೆರೆಹೊರೆ; ಸಮೀಪ. ೩. ಯುದ್ಧ; ಕಾಳಗ : "ಸಂಗ್ರಾಮಂ . . . ಅಭ್ಯಾಗಮಂ . . . –ಈ ೩೫ ಕಾಳಗಂ" (ಹಲಾಯು. ೬೫–೨೯೯). ೪. ಹಗೆತನ ; ದ್ವೇಷ. [ಸಂ.]

ಅಭ್ಯಾರೂಢ (ನಾ). ವಿಠದವನು ; ಹತ್ತಿದವನು : ಶಾಂಜನೆಯುಂ ವಿಮಾನಾಭ್ಯಾರೂಢರಾ ಸುತಾರಯೆಳೀಪೋಪಳ್ಳರ್ ಮನದೆಱಕದಿಂ ಪೋದಂ (ಶಾಂತಪು. ೬–೬೦). [ಸಂ.]

ಅಭ್ಯಾಶ (ನಾ). ೧. ಹತ್ತಿರ ; ಸಮೀಪ : "ಸಮೀಪಂ . . . ಅಭ್ಯಾಕಂ, ಸನ್ನಿಧಾನಂ . . . –ಈ ೧೮ ಸಮೀಪಂ" (ಹಲಾಯು. ೧೧೫–೬). ೨. ನಿಲುಕುವುದು ; ವ್ಯಾಪಿಸುವುದು. [ಸಂ.]

ಅಭ್ಯಾಸ (ನಾ). ೧. ರೂಢಿ ; ಬಳಕೆ ; ಪರಿಶ್ರಮ. ೨. ಕಲಿಯುವುದು ; ವ್ಯಾಸಂಗ : ಸಕಲ ಶಾಸ್ತ್ರಾಭ್ಯಾಸಸಂಗೆಯ್ವಮಂದಿರ್ಪಮಿವರ್ (ಬು ಕು ಮಾ. ೨–೫೫ ವ). ೩. ಪುನರಾವೃತ್ತಿ ; ಆವೃತ್ತಿ. ೪. ಸಮೀಪ. ೫. ಹೊಸದಾಗಿ ಕಲಿತ ವಿಷಯವನ್ನು ರೂಢಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದಕ್ಕಾಗಿ ವಿರ್ಚಿಟ್ಟ ಅಥವಾ ಕೊಟ್ಟ ಸಾಧನಪಾಠ ; ಪರಿಶ್ರಮಪಾಠ ; ಪಾಠ.

ಅಭ್ಯಾಸವಾಗು = ರೂಢಿಯಾಗು ; ಬಳಕೆಯಾಗು : ಕಂಬದ ಹತ್ತಿರ ಕುಳಿತು ಎದ್ದು ಹೋಗುವುದು ಅಭ್ಯಾಸವಾಗಿತ್ತು (ಕಂಬಹು. ೧).

ಅಭ್ಯಾಸಂಗ (ನಾ). ಸಂಬಂಧ ; ಮೋಹ : ಹಿಂಗಿಯಂ ನೆಜೆಪಿ ಹಿಂಗದಭ್ಯಾಸಂಗವನೊೞ್ ಎನುತ ಶಿವನಂ ಹಂಗಿಸುವನು (ಬಸವ. ೧೮–೫೮). [ಸಂ.]

ಅಭ್ಯಾಸಿ (ನಾ). ೧. ಕಲಿಯುವವನು ; ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿ : ವೀರಶೈವ ಸಾಹಿತ್ಯದ ಅಭ್ಯಾಸಿಗಳಿಗೆ ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಒಂದೆರಡು ಸಂದೇಹಗಳು ಸುಳಿಯಬಹುದು (ಕಂಸ್ಮಳು. ೧೪೦). ೨. [ವೀಶೈ] ಮುಕ್ತನಾಗಲು ಬಯಸುವವನು : ಸ್ವಸ್ಥದಂತೆ ಪ್ರಪಂಚವೆಲ್ಲಂ ಮಿಥ್ಯೆಯೆಂದಭ್ಯಂತರದಲ್ಲಿ ಧ್ಯಾನಾದಿ ಕರ್ಮಯುಕ್ತನಾಗಿ ಜನ್ಮನ್ಯಯದಿಂ . . . ಅಭ್ಯಾಸಿಯಪ್ಪನವನು (ವಚೇಗ. ೧೬). ೩. ಕಲಿಯಬೇಕಾದ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಇನ್ನೂ ತಕ್ಕಷ್ಟು ಸಾಮರ್ಥ್ಯವನ್ನು ಪಡೆಯದಿರುವವನು. [ಸಂ. ಅಭ್ಯಾಸಿನ್]

ಅಭ್ಯಾಸಿತ (ನಾ). ೧. ಕಲಿತವನು. ೨. ಕಲಿತವನು : ಶಮ ದಮ ಯಮ ನಿಯಮಸದಯಾಸಮಾಗ್ರಾಭ್ಯಾಸಿತಸದಾಂತರ್ನಿವಿಷ್ಟಪರ (ಬ ಸಪು. ೬೮–೫೧). [< ಸಂ. ಅಭ್ಯಸ್ತ]

ಅಭ್ಯಾಸಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಅಭ್ಯಾಸಮಾಡು : ಮನಸೋತು ನಡೆಯನಭ್ಯಾಸಿಸಲ್ ಬಂದ ಮೋಹನರಾಜಹಂಸಿಗಳ (ಚಿಬಪು. ೬–೧೪). ೨. ಅಭ್ಯಾಸಮಾಡಿಸು : ಸೋದರಳಿಯಂದಿರಂ ನಿಜಪುರಿಗೊಯ್ದನ್ನಯಾಸ್ತ್ರಮಂ ಸಲಲಾಸ್ತ್ರಮಂ ಸಮಸ್ತಾಸ್ತ್ರಮಂ ಸಮಭ್ಯಾಸಿಸಿ (ತೊರಣ. ೨–೧೨). [ಅಭ್ಯಾಸ + –ಇಸು]

ಅಭ್ಯಾಹಾರ (ನಾ). ೧. ಹತ್ತಿರಕ್ಕೆ ತರುವುದು. ೨. ದರೋಡೆ ; ಕಳ್ಳತನ. ೩. ಭೋಜನ ; ಆಹಾರ. [ಸಂ.]

ಅಭ್ಯುಕ್ಷಣ (ನಾ). ಪ್ರೋಕ್ಷಣೆ ಮಾಡುವುದು ; ಮೇಲೆ ಚಿಮುಕಿಸುವುದು : ಜಿನಯಾತ್ರಾಯೋಗ್ಯಮಾಗಳ್ಪತ್ತುದ್ದಿಗೆ ಗಂಗಾಂಬು ಪವಿತ್ರ ಪಾತ್ರಕದಿಂದಭ್ಯುಕ್ಷಣಂ ಮಾಡುವಂತೊಗೆದಿಂಬಾದುದು (ಪಾಪ್ರಪು. ೧೦–೨೯). [ಸಂ.]

ಅಭ್ಯುಕ್ಷಿತ (ಗು). ೧. ಚಿಮುಕಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ; ಚಿಮುಕಿಸಿದ. (ನಾ). ೨. ಚಿಮುಕಿಸಲ್ಪಟ್ಟದ್ದು ; ಪ್ರೋಕ್ಷಿಸಿದ್ದು : ಬಾಷ್ಪಜಲದಿಂ ಅಭ್ಯುಕ್ಷಿತಮಂ ಲಲಾಸಂಗಾಹುತಿಯಂ ಕೋಕಿಲರವಮಂತ್ರಸ್ವರಂ ಸ್ಮರನಿರವಿಸಿದಂ (ಚಂದ್ರಪ್ರ. ೮–೮೪). [ಸಂ.]

ಅಭ್ಯುಕ್ಷಿಸು (ಕ್ರಿ). ಚಿಮುಕಿಸು ; ಪ್ರೋಕ್ಷಿಸು : ಬಿಸುಗಿರೊೞ್ ಮುನ್ನಂ ಕರ್ಚಿ ಸಾಸಿವಂ ತೈಲದಿಂದಮೂಸ್ಯಮನಭ್ಯುಕ್ಷಿಸಿ [ಭೃಂ] ಕ್ಷಿಸಿ ಪೂಸುಗೆಕ್ಕೆಯೆಲೆಯಂ ಪಸುವಿನ ಮುಖರೋಗಮಿವಱಿಸಾಗಲೆ ಕಿಡುಗುಂ (ರೋಗಿಕೇಪ. ೯–೧೯೮). [ಅಭ್ಯುಕ್ಷಣ + –ಇಸು]

ಅಭ್ಯುಗ್ರ (ಗು). ಅತಿ ತೀಕ್ಷ್ಣವಾದ ; ಬಹಳ ಉಗ್ರವಾದ : ಉಗ್ರ ಸೇನೆನಿಪ್ಪ ನೃಪಸಭ್ಯುಗ್ರತೇಜೋವನಧಿ ವಿಭುಳೋದಗ್ರಭುಜಬಲಬಹಿತ ಕಾನನ ದಹನದಾವಾಗ್ನಿ (ಏಭಾಗ. ೧೦–೧೪೮). [ಸಂ.]

ಅಭ್ಯುತ್ಥಾನ (ನಾ). ೧. ಏಳಿಗೆ ; ವೃದ್ಧಿ. ೨. ಗೌರವಕ್ಕಾಗಿ ಎದ್ದು ನಿಲ್ಲುವುದು : "ಅಭ್ಯುತ್ಥಾನಂ, ಗೌರವಂ – ಈ ೨ ಇದಿರೇಳ್ವುದು" (ಹಲಾಯು. ೧೨೮–೯೩). [ಸಂ.]

ಅಭ್ಯುದಯ (ನಾ). ೧. ಉದಯಿಸುವುದು. ೨. ಏಳಿಗೆ ; ಅಭಿವೃದ್ಧಿ : ಜೀವಕ್ಕೆಳ್ಪುದಯಮನಳ್ಪುದಯಮೆಂದಿದಂ ಧರ್ಮಾಧರ್ಮದ ಮತಿಯೆ ಮಾಟ್ಟುಂ (ಜಿಪು. ೬–೨೬) ; ಎಮ್ಮಳ್ಪುದಯ ನಿಮ್ಮಧೀನವೆಂದುದು ಧರ್ಮನಂದನನು (ಕುವ್ಯಾಲ. ೭–೩). ೩. ದೊಡ್ಡಸ್ತಿಕೆ ; ಗೌರವ. ೪. [ಛಂದ] ಒಂದು ವೃತ್ತದ ಹೆಸರು : ಮೃಗಶಿಕೇಕ್ಷಣೇ ನಾಮ ದೊಳಭ್ಯುದಯಂ [ಪಾಶಾಂ. ಅಚ್ಯುತಮುಂ, ಅಭ್ಯುದಿತಂ] (ಛಂದೋಂಬು. ೨–೯೦). [ಸಂ.]

ಅಭ್ಯುದಯಿಕ (ನಾ). ಅಭ್ಯುದಯಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟ ಕರ್ಮ ; ಐಹಿಕ ಸುಖಸಾಧಕವಾದ ಕರ್ಮ : ಕರಮೆಸೆದು ಬಸರರಸಿಕನಂತೆ ವಸರಸಬಾರದೆ ಮುನ್ನ ಪಾಪಾಶಕಿನಿಪಪೇಕ್ಷಿಯಭ್ಯುದಯಿಕ [ಪಾ ಕಾಂ. ದೈಕ] ವನಿನುತ ಸಂಭ್ರಮಿಸಿ (ಬಸವ. ೬೦–೪). [ಸಂ.]

ಅಭ್ಯುದಿತ (ಗು). ೧. ಉದಯಿಸಿದ ; ಹುಟ್ಟಿದ. (ನಾ). ೨. ಏಳಿಗೆ ಹೊಂದಿದ್ದು. ೩. ಸೂರ್ಯೋದಯ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ನಿದ್ರಿಸುವುದು : ಅರಸ ಕೇೞಭ್ಯುದಿತವಾದುದು ಸರಸ ಕೈರವರಾಜ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೪–೧೫). ೪. [ಛಂದ] ಒಂದು ವೃತ್ತದ ಹೆಸರು. ೫. "ಚೆನ್ನಾಗಿ ಹೇಳಿದ್ದು" (ಗಂಗಾಮ. ೧೩). [ಸಂ.]

ಅಭ್ಯುದ್ಗಮನ (ನಾ). ಇದಿರಾಗಿ ನಡೆಯುವುದು : ವೀರಶೈವ ಮಹೇಶ್ವರರಂ ಕಾಣುತ್ತಲೇ ಪ್ರತ್ಯುತ್ಥಾನವೆಂಬ ಯೇಳುವುದು ಅಭ್ಯುದ್ಗಮನವೆಂಬ ಯೆದುರಾಗಿ ನಡೆಯುವುದು (ವಚೇಗ. ೧೧೦). [ಸಂ.]

ಅಭ್ಯುಪಗಮ (ನಾ). ೧. ಹತ್ತಿರ ಹೋಗುವುದು. ೨. ಒಪ್ಪಿಗೆ ಕೊಡುವುದು ; ಅಂಗೀಕಾರ ; ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳುವುದು : ಅಭ್ಯುಪಗಮಾರ್ಥದೆಮ ಶಬ್ದಂ (ಕವಿಮ. ೫೭). ೩. ನಿರ್ಣಯ ; ನಿಶ್ಚಯ. [ಸಂ.]

ಅಭ್ಯುಪಗಮೋಕ್ತಿ (ನಾ). ತಿಳಿದವರು ಒಪ್ಪುವ ಮಾತು ; ಬಲ್ಲವರಿಗೆ ಸಮ್ಮತವಾದ ನುಡಿ : ಆಪರಿಮೇಯಮೆ ದೋಷಗುಣಾಳಿ ಮಿಂತು . . . ಪೇೞ್ದಿನ್ನಭ್ಯುಪಗಮೋಕ್ತಿ ಗುಣಾವಗುಣಂಗಳಂ (ಕವಿಗಾ. ೧–೧೪೨). [ಅಭ್ಯುಪಗಮ + ಉಕ್ತಿ]

ಅಭ್ಯುಪಪತ್ತಿ (ನಾ). ೧. ಹಿತವನ್ನು ಮಾಡುವುದು. ೨. ಕಾಪಾಡುವುದು; ರಕ್ಷಣೆ. ೩. "ಒಡಂಬಡಿಕೆ" (ಗಂಗಾಮ. ೧೭). [ಸಂ.]

ಅಭ್ಯುಷ, ಅಭ್ಯೂಷ (ನಾ). ೧. ಅರ್ಧ ಬೆಂದ ಆಹಾರ ಪದಾರ್ಥ. ೨. ರೊಟ್ಟಿ, ದೋಸೆ ಮುಂತಾದುದು. **ಅಭ್ಯೂಷ**: ೧. "ದರಕಳ್ಳ ಮದಭ್ಯೂಷಂ" (ಪಜ್ಜಕೋ. ೧೩-೧೧). [ಸಂ.]

ಅಭ್ಯೂಷ 'ಅಭ್ಯುಷ' ನೋ.

ಅಭ್ರ (ನಾ). ೧. ಮೋಡ; ಮುಗಿಲು: ಉಗ್ರಸೇನಂಗೆ ಪುಟ್ಟಿದಭ್ರಕ್ಕೆ ಸಿಡಿಲ್ ಪುಟ್ಟವೋಲ್ (ಜಗದ. ೨-೬೮). ೨. ಆಕಾಶ. ೩. ಕಾಗೆ ಬಂಗಾರ; ಬಿಂಗ; ಅಭ್ರಕ್ (ಬಿಷಧ. ೧). ೪. ತುರುಬು. ೫. ಕಣ್ಣು. ೬. ಕೊಡನಾರಿ ಗೆಡ್ಡೆ; ಮುಸ್ತೆ. ೭. ಸೊನ್ನೆಗೆ ಒಂದು ಸಂಕೇತ. ೮. ಕರ್ಪೂರ. [ಸಂ.]

ಅಭ್ರಂಕಷ (ಗು). ೧. ಮೋಡಗಳನ್ನು ಉಜ್ಜುವಂತೆ ಇರುವ; ತುಂಬ ಎತ್ತರವಾದ: ಆಭ್ರಂಕಷ ಶಿಖರಿ ದುರ್ಲಂಘ್ಯಮಪ್ಪ ಗಿರಿದುರ್ಗದ ಪೆಂಪು ಮಂ (ಆದಿಪು. ೧೩-೫೬ ವ). (ನಾ). ೨. ವಾಯು. ೩. ಬೆಟ್ಟ. [ಸಂ.]

ಅಭ್ರಂಲಿಹ (ಗು). = ಅಭ್ರಂಕಷ: ವಿಲಸದಭ್ರಂಲಿಹ [ಪಾ ಕಾ ಂ. ದಲಿಹ] ಮಹಾಸರಿಚ್ಚುಲದಿನಮರತರದಿಸ್ತ್ರಸಂದ್ರಯಳಲರಸದ ನದಿಗಳಲಿ (ಕುವ್ಯಾಲ. ೪-೬೯). [ಸಂ.]

ಅಭ್ರಕ (ನಾ). ೧. ಕಾಗೆ ಬಂಗಾರ; ಬಿಂಗ; ಅಬರಂಗ: ಪೊಳೆವ ರಜತಾಭ್ರಕ ದ್ರುತಿಗಳಿಗಮ್ಯತರಸಪ್ರವಾಹದಿಂದಭಷಿಸವಮಗ್ನಳಿಸೆ (ಕಾದಂಪೂ. ೬೬೮). ೨. ಕೊಡನಾರಿ ಗೆಡ್ಡೆ (ಕ). [ಸಂ.]

ಅಭ್ರಕಾಯ (ಗು). ಮುಗಿಲಿನಂತೆ ಕಪ್ಪಾದ ಮೈಬಣ್ಣವುಳ್ಳ: ಕಾಡೊಳ್ ಕೊಪ್ಪಂಡಿರ್ದಭ್ರಕಾಯಂ ಪೃಥುಮಹಿಷಘಾತಕಾಯಂ (ರಾಜ ಕೇ. ೫-೭೮). [ಅಭ್ರ + ಕಾಯ]

ಅಭ್ರಕುಳ (ನಾ). ಮೋಡಗಳ ಮೊತ್ತ; ಮೇಘ ಸಮೂಹ: ತೀವ್ರ ವಾಯುವಿಂ... ಅಭ್ರಕುಳಂ ತೆರೆತ್ತ ತೆಜದಿಂ (ಸುಕುಮಾ. ೧-೩೭). [ಅಭ್ರ + ಕುಳ್ಕ (= ಕುಲ)]

ಅಭ್ರಕೇಶ (ನಾ). ಶಿವ. [ಅಭ್ರ + ಕೇಶ]

ಅಭ್ರಗ (ಗು). ೧. ಆಕಾಶದಲ್ಲಿ ಸಂಚಾರ ಮಾಡುವ. (ನಾ). ೨. ಪಕ್ಷಿ. ೩. ಬೇತರ. [ಸಂ.]

ಅಭ್ರಗಂಗೆ (ನಾ). ಆಕಾಶಗಂಗೆ; ದೇವಗಂಗೆ. [ಅಭ್ರ + ಗಂಗೆ]

ಅಭ್ರಗಜ (ನಾ). ಗಗನದಲ್ಲಿಯ ಆನೆ; ಐರಾವತ: ಅಮ್ಮತಮತಿ ಸಹಿತಮಾ ಚಂದ್ರಮತಿಯ ಸುತನೆಯ್ದೆ ಮೇಲೆಸೆದ ಧನಕಾರದೊಳಭ್ರಮುತರಸ ಭ್ರಗಜಂ ವಿಭ್ರಮದಿಂದಂ ಸೆಜ್ಜರಕ್ಕೆ ಬಂದವೊಲೆಸೆಗುಂ (ಯಕೋಚ. ೩-೨೧). [ಅಭ್ರ + ಗಜ]

ಅಭ್ರಗಪತಿ (ನಾ). ಪಕ್ಷಿರಾಜ; ಗರುಡ. [ಅಭ್ರಗ + ಪತಿ]

ಅಭ್ರಗಮನೆ (ನಾ). ಆಕಾಶದಲ್ಲಿ ಸಂಚರಿಸುವವಳು; ವಿದ್ಯಾಧರಿ: ಅಭ್ರಗಮನಿ ಭೂಮಿಸಿ ಬೆಂಕೊಳೆ ಪುಗುತಂದಂ... ಸಭೆಯಂ (ಶಾಂಕಿಪು. ೯-೩). [ಸಂ. ಅಭ್ರಗಮನಾ]

ಅಭ್ರಗರ್ಜನೆ (ನಾ). ಮೋಡಗಳ ಗರ್ಜನೆ; ಗುಡುಗು: "ಅಭ್ರಗರ್ಜನೆಯು ಪರ್ಜನ್ಯನೆಂದೆಂಬುದು" (ಮಂಗಾಶಾ. ೧೪೧-೧೩). [ಅಭ್ರ + ಗರ್ಜನೆ]

ಅಭ್ರಗರ್ಜಿತ (ನಾ). = ಅಭ್ರಗರ್ಜನೆ: ಅಭ್ರಗರ್ಜನಂ ಎಂಬಂತಿರೆ ಗರ್ಜಿಸುತ್ತುಂ (ಪಂಂಚಮಾ. ೮-೩೧). [ಅಭ್ರ + ಗರ್ಜಿತ]

ಅಭ್ರಗಾಮಿ (ನಾ). ಆಕಾಶದಲ್ಲಿ ಸಂಚರಿಸುವವನು; ಖೇಚರ: ಜಿನ ವಚಸ್ಕಂಭಂ ನಂಬಭ್ರಗಾಮಿಶಿಖಾಮಣೀ (ಶಾಂಕಿಪು. ೬-೫೩). [ಸಂ. ಅಭ್ರಗಾಮಿನ್]

ಅಭ್ರಘಟೆ (ನಾ). ಮೋಡಗಳ ಸಮೂಹ: ನೀಲಾಭ್ರಘಟೆಯೆ... ಗಗನಮನಿಡೆಗೊಂಡುಲಾಯ್ತು (ಜಗದ. ೪-೫೪). [ಸಂ. ಅಭ್ರಘಟಾ]

ಅಭ್ರಚರ (ಗು). ೧. ಆಕಾಶದಲ್ಲಿ ಸಂಚರಿಸುವ. (ನಾ). ೨. ಪೇಚರ. ೩. ಪಕ್ಷಿ: ಕರಮೆಸೆದುರ್ದಾದಭ್ರಚರದಿಂದರಿಂ... ಸಭಾಸ್ಥಳ (ರಾಜಕೀ. ೧೪-೧೬೦). [ಸಂ.]

ಅಭ್ರಚ್ಛವಿ (ನಾ). ಮೋಡದಂತೆ ಮೈಬಣ್ಣವುಳ್ಳವನು: ಅಚ್ಯ ನವ ಪಿತಪಟನಭ್ರಚ್ಛವಿ... ಕಮಲಾಕ್ಷಂ (ಜಗದ. ೩-೭೯). [ಅಭ್ರ + ಛವಿ]

ಅಭ್ರಜ (ಗು). ೧. ಮುಗಿಲಿನಲ್ಲಿ ಮೂಡಿದ. (ನಾ). ೨. ಗುಡುಗು. ೩. ಸಿಡಿಲು: ಗಜಲ ಗರ್ಜನ ರುಂಡಕದಂಬಭೇಷಮಭ್ರಜಪಟು ಭೋಷಂ... ಆಗೆ (ರಾಜಕೀ. ೮-೧೦೬). [ಸಂ.]

ಅಭ್ರತಿಮಿರ (ನಾ). ನೋಡ: "ದುರ್ದಿನಮಭ್ರತಿಮಿರಮಿರೆ ಮೋಡ ಮೆಂದೆಯಿಕ್ಕು" (ಮಂಗಾರಾ. ೧೬-೪). [ಅಭ್ರ + ತಿಮಿರ]

ಅಭ್ರನಾದಿ (ನಾ). ಒಂದು ಮೂಲಿಕೆ; ಚಿಲಕೀರೆ ಗಿಡ: ಕಂಯಳ್ಳಂ ಗೋಕ್ಷೀರದೊಳಿರೆದಿಮ್ಮಿಯ ಬಿಚ್ಚೆವರಿಸಿ ಮೇಣ್ ಬಿಳಿಯೆಳೆಯಂದರಿನ ಮನಭ್ರನಾದಿಯೊಳರೆದಿಕ್ಕಲ್ ಕೇರಪುಟ್ಟಿಳರವದನೊಳಂ (ಪ ಮಂದ. ೨-೧೧೨). 'ಮೇಘನಾದಿ' ಪರಾ. [ಸಂ. ಅಭ್ರನಾದಿನ್]

ಅಭ್ರನಿಭಾಂಗ (ಗು). ಮೋಡದ ಬಣ್ಣವನ್ನು ಹೋಲುವ ಮೈಬಣ್ಣವುಳ್ಳ: ಶುಭ್ರಾಭ್ರನಿಭಾಂಗಂ ತುಂಗವೃಷಭಂ (ಅಬ್ಬಮ. ೪-೬). [ಅಭ್ರ + ನಿಭ + ಅಂಗ್ಯ]

ಅಭ್ರಪಟಲ (ನಾ). ಮೋಡದ ಪದರ: ಜ್ಞೇಯಜಡ ದ್ವೀಪಕಜ್ಞೇಯಾಜ್ಞಿಯಾವರಣ ಕಾಯಕದ ಗಿರಿಗೆ ಮಾನನಭ್ರಪಟಲ ಮೇಯವನು ಬಗೆದೇ ನಮೇಯ ಸುತ್ತಲುಮಿರಲು ಮಾಯೆಯೀ ಮಿಶ್ರಜಪೆಂ (ಮಂಕುಶ. ೧೦೩). [ಅಭ್ರ + ಪಟಲ]

ಅಭ್ರಪತಿ (ನಾ). ಮೋಡಗಳಿಗೆ ಒಡೆಯ; ಇಂದ್ರ. [ಅಭ್ರ + ಪತಿ]

ಅಭ್ರಪಥ (ನಾ). ಆಕಾಶಮಾರ್ಗ; ಮೇಘಮಾರ್ಗ: ಅಭ್ರಪಥದತ್ತ ಲಂಘಿಸಲ್ಕೆ (ಆದಿಪು. ೧೩-೪೫). [ಅಭ್ರ + ಪಥ]

ಅಭ್ರಪುಷ್ಪ (ನಾ). ೧. ನೀರು. ೨. ಗಗನಕುಸುಮ; ಇಲ್ಲವಾದ ವಸ್ತು; ಅಸಂಭವವಾದ ವಿಷಯ. ೩. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬೆತ್ತದ ಗಿಡ ಅಥವಾ ಬಳ್ಳಿ. ೪. "ಹಬ್ಬೆಗಿಡ" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೦೪). [ಅಭ್ರ + ಪುಷ್ಪ]

ಅಭ್ರಭೇದಿ (ಗು). ಆಕಾಶವನ್ನು ಭೇದಿಸುವ: ಆ ಅಭ್ರಭೇದಿಯೂ ಉದಯರವಿರಶ್ಮಿ ಸಮುಜ್ವಲವಾದ ತುಷಾರಕಿರೀಟವನ್ನು ಧರಿಸಿಯೂ ಇರುವ ಶೈಲಚಕ್ರವರ್ತಿ (ಬಂಕಿಮ. ೨೧ ಮು). [ಸಂ. ಅಭ್ರಭೇದಿನ್]

ಅಭ್ರಮ (ನಾ). ಭ್ರಾಂತಿಯಿಲ್ಲದವನು; ಭ್ರಮೆ ಗೆ ಒಳಗಾಗದವನು: ಏಕಾತ್ಮನಸಂತನಜಲಂ... ಅಕ್ರಯಸಹಜಸಭ್ರಮನು (ಕುವ್ಯಾಭಿ. ೩-೫೯). [ಸಂ.]

ಅಭ್ರಮಂಡಲ (ನಾ). ಗಗನಪ್ರದೇಶ; ಆಕಾಶ: ತೂಳಿದುದು ಬಲು ಬೊಪ್ಪೆಯಬ್ಬರವಭ್ರಮಂಡಲವ (ಕುವ್ಯಾಗ. ೫-೧). [ಅಭ್ರ + ಮಂಡಲ]

ಅಭ್ರಮಣಿ (ನಾ). ಆಕಾಶಕ್ಕೆ ರತ್ನದಂತಿರುವವನು; ಗಗನಮಣಿ; ಸೂರ್ಯ. ೨. ಚಂದ್ರ (ದಕ. ೬). [ಅಭ್ರ + ಮಣಿ]

ಅಭ್ರಮಾತಂಗ (ನಾ). ಇಂದ್ರನ ಆನೆ; ಐರಾವತ.
[ಅಭ್ರ + ಮಾತಂಗ]

ಅಭ್ರಮಾರ್ಗ (ನಾ). = ಅಭ್ರಪಥ: ಮಂದ್ಯಿಸಿ ಪಾಯ್ದ ಸಾಯಕ ಸಂಘೋಷದಿನಭ್ರಮಾರ್ಗಂ ಕಾಣಲ್ ಬಂದುದು (ಶಾಂಕಿಪು. ೪-೧೪). [ಅಭ್ರ + ಮಾರ್ಗ]

ಅಭ್ರಮು (ನಾ). ವಿರಾವತದ ಹೆಂಡತಿಯ ಹೆಸರು: *ಸುರದರ್ಭಿಳಿಯೊಳ್ ಕರಪುಷ್ಕರದಿಂದಭ್ರಮುವನಭ್ರಮೂಪತಿ ತಳಿವಂತಿರೆ* (ಚಂದ್ರಪ್ರ. ೬–೧೬೯). [ಸಂ. ಅಭ್ರಮೂ]

ಅಭ್ರಮುವಲ್ಲಭ (ನಾ). = ಅಭ್ರಮೂವಲ್ಲಭ: *ಅಭ್ರಮುವಲ್ಲಭ ಕುಂಭದ ವಿಭ್ರಮಮಂ ಸೆಳೆದು ತಳಮು ಮೆಱೆ ಪು ದು* (ರಾಜಶೇ. ೧೪–೧೨೫). [ಅಭ್ರಮು + ವಲ್ಲಭ]

ಅಭ್ರಮೂರಮಣ (ನಾ). = ಅಭ್ರಮೂವಲ್ಲಭ: *ಕಿಡಲಿಪುದಭ್ರಮೂರಮಣನೊಟ್ಟಿಜೆಗೆಟ್ಟುದು ಪುಂಡರೀಕಮನುಜ್ಜುದು ಳು ಮು ದಂ* (ತ್ರಿಪ್ರ. ೫–೮). [ಸಂ. (ಅಭ್ರಮೂ + ರಮಣ)]

ಅಭ್ರಮೂವಲ್ಲಭ (ನಾ). ಅಭ್ರಮುವಿನ ಗಂಡ; ವಿರಾವತವೆಂಬ ಆನೆ: *ಕೋಟ್ಯಳ್ ಜಯಶ್ರೀವಿಳಾಸಗ್ರಹಸ್ತಂಥಭಕತಂಗಳಂತೊಡನೆ ಬಂದ ತ್ತಭ್ರಮೂವಲ್ಲಭಂ* (ಮಲ್ಲಿಷ. ೧೨–೨೦). [ಸಂ. (ಅಭ್ರಮೂ + ವಲ್ಲಭ)]

ಅಭ್ರವಿಭ್ರಮಿ (ನಾ). ಮುರುಕಿಲು ಗಿಡ; ಮೊರಡಿಗಿಡ: *ಅಭ್ರ ವಿಭ್ರಮಿಯೆನಲು ಮುಜಿ* [ಕಾಶಾ. ಜು]ಕೆಲ್ *ಗೆ* (ಮಂಗರಾ. ೩೫–೧೪೪). [ಸಂ. ಅಭ್ರವಿಭ್ರಮಾಖ್]

ಅಭ್ರಾಪಹೆ (ನಾ). ಆಕಾಶದ ಹೊಳೆ; ಗಂಗಾನದಿ. [ಅಭ್ರ + ಅಪಗೆ]

ಅಭ್ರಿ (ನಾ). ೧. ಮರದ ಗುದ್ದಲಿ: *ಕಡಗದೊಳಗಿನ ಹೊಲಸು ತೆಗೆಯುವುದಕ್ಕೆ ಮಾಡಿದ ಕಬ್ಬಿಗೆಯ ಗೊರೆ* (ಗಂಗಾಮ.೧೩). ೨. ಸಾಧಾರಣವಾದ ಮಮಟಿ; ಎಲೆಗುದ್ದಲಿ; ಪಿಕಾಸಿ. [ಸಂ.]

ಅಭ್ರಿಯ (ನಾ). ೧. ಮೋಡದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದ್ದು. ೨. ಗುಡುಗು. ೩. ಮಿಂಚು. ೪. ಸಿಡಿಲು. [ಸಂ.]

ಅಭ್ಯೇಷ (ನಾ). ನ್ಯಾಯವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ನಡೆಯದಿರುವುದು. *"ನೀತಿ"* (ಗಂಗಾಮ. ೧೩). [ಸಂ.]

–ಅಮ್, –ಅಂ (ಪ್ರ). ಸಮುಚ್ಚಯಾರ್ಥಕ ಪ್ರತ್ಯಯ; ಹೊಸಗನ್ನಡದ ಊ ಎಂಬಂತೆ ಪದಾಂತ್ಯದಲ್ಲಿ ಸೇರಿ ಬರುವ ಪ್ರತ್ಯಯ: *ಪಟ್ಟಿ ಮಾಡಿಸಿಗೆಲ್ಲಂ ಮತ್ತಂ ತೊಱಿ ಎ (ಮೈಅಂ. ೧೯೩೬, ಪಾ–೩೨ : ೨೨೦); ಧನ ವಿಭವ ಮಹಾರಾಶಿಗಳ್ ನಿಲ್ಲಲಾಗ್ಗಂ* (ವಿಕ. II, ೮೮–೩ : ೭೦೦); *ಆತಂಗಮಾಳಿಗಂ ವಿಖ್ಯಾತಯಶಂ ಪುಟ್ಟದಂ ಕುಲಕ್ಕಂ ಚಲಕಂ ಭೂತಳ ದೊಳಾಗರ್ಮಧಿಕಂ* (ಶಾನ್ಮಾವ. ೧೧೫). –**ಅಂ**: *ತೆಂಕಣಗಾಳಿ ಸೋಂಕಿ ದೊಡವೊಳ್ಳುದಿಗೇಳ್ಕೊಡಮಿಂದನಾಳ್ದ ಗೇಯಂ ಕವಿವೊಳ್ಕೊಂದಂ ಬಿರಿದ ಮಲ್ಲಿಗೆಯೊಡಮಾದ ಕೆಂದಲಂಪಂ ಗೆಡೆಗೊಂಡೊಡಂ ಮಧುಮಹೋತ್ಸವಮೊದಲಾದೆಸಕಮಂ ನಡೆಯಿಸಿದಂ* (ಪಂಪಭಾ. ೪–೩೦).

ಅಮ '**ಅಮ್ಮ**'$_1$ ನೋ.

ಅಮಂಗಲ, ಅಮಂಗಳ (ನಾ). ಅಶುಭ; ಅನಿಷ್ಟ. **ಅಮಂಗಳೆ**: *ತಟ್ಟೆಯನ್ನು ಎತ್ತಹಾಕಿ ಅಮಂಗಳವನ್ನು ಮಾಡಿದೆಯಾ?* (ಕವಿ. ೫೦); *ಕಂಡುದೆ ತಡಂ ಅಮಂಗಳವನೀಕ್ಷಿಸಿದಂತೆ ಮೊಗಂ ಮುರಿದು ಮಾತು ನಿಲ್ಲಿಸಿದರ್* (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೨೦–೫೪೧). [ಸಂ.]

ಅಮಂಗಲಕೆರೆ, ಅಮಂಗಳಕರ (ಗು). ಅನಿಷ್ಟವನ್ನುಂಟುಮಾಡುವ (ಕ). **ಅ ಮಂ ಗ ಳ ಕ ರ**: *ಅಪಕಳುಗಳು ಅಮಂಗಳಕರವಾದುವು* (ರೂಪಿ). [ಸಂ.]

ಅಮಂಗಲಕಾರಿ, ಅಮಂಗಳಕಾರಿ (ಗು). ಕೆಟ್ಟದ್ದನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುವ; ಕೇಡನ್ನು ತರುವ (ಕ). **ಅಮಂಗಳಕಾರಿ** (ಕ). [ಸಂ. ಅಮಂಗಲಕಾರಿನ್]

ಅಮಂಗಲಹಾರಿ, ಅಮಂಗಳಹಾರಿ (ಗು). ಅನಿಷ್ಟವನ್ನು ಪರಿಹಾರ ಮಾಡುವ. **ಅಮಂಗಳಹಾರಿ** (ಕ). [ಸಂ. ಅಮಂಗಲಹಾರಿನ್]

ಅಮಂಗಲೆ, ಅಮಂಗಳೆ (ನಾ). ಅಶುಭಕ್ಕೆ ಒಳಗಾದವಳು; ಅದೃಷ್ಟ ಹೀನೆ; ವಿಧವೆ. **ಅಮಂಗಳೆ** (ಕ). [ಸಂ. ಅಮಂಗಲಾ]

ಅಮಂಗಳ '**ಅಮಂಗಲ**' ನೋ.

ಅಮಂಗಳಕೆರ '**ಅಮಂಗಲಕರ**' ನೋ.

ಅಮಂಗಳಕಾರಿ '**ಅಮಂಗಲಕಾರಿ**' ನೋ.

ಅಮಂಗಳಹಾರಿ '**ಅಮಂಗಲಹಾರಿ**' ನೋ.

ಅಮಂಗಳೆ '**ಅಮಂಗಲೆ**' ನೋ.

ಅಮಂಡ (ಗು). ೧. ಒಡವೆಯಿಲ್ಲದ. (ನಾ). ೨. ಹರಳು ಗಿಡ; ಔಡಲದ ಗಿಡ. [ಸಂ.]

ಅಮಂಡ (ಗು). ೧. ಜಡವಲ್ಲದ; ಚುರುಕಾದ. *'ಅಮಂದ ಸೌಂದರ್ಯ'* ಪರಾ. ೨. ಬಲವಾದ; ಗಟ್ಟಿಯಾದ; ಅತಿಶಯವಾದ: *ಮುಂದೆ ಬಿಜ್ಜಳನಖಿಲರಾಜ್ಯನಂದದಿಂ ಪ್ರತಿಪಾಲಿಸುತ್ತಮಮಂದ ಕೀರ್ತಿಯೊಳೆಸೆವ ಬಸವನ ಭಾಷೆಯಂತೆನಲು* (ಬಸವ. ೫–೮೧). (ನಾ). ೩. ಚಟುವಟಿಕೆಯುಳ್ಳವನು; ಬುದ್ಧಿವಂತ. [ಸಂ.]

ಅಮಂದಧ್ವನಿ (ನಾ). ಗಟ್ಟಿಯಾದ ಕೂಗು; ಗರ್ಜನೆ: *ಆರಾತಿಗಜಘಟಿಗಳಿಸಿತು ಬಂದೊಡ್ಡಿಯುಂ ತನ್ನೊಂದಮಂದಧ್ವನಿಗೊಡ್ಡಿಡೊಡಿಯಡು ವುದೆಲಾಂ ವೈರಿಗಜಘಟಾವಘಟನಮಂ* (ಪಂಪಭಾ. ೧೪–೩೭ ವ). [ಅಮಂದ + ಧ್ವನಿ]

ಅಮಂದರುಚಿ (ನಾ). ಅತಿಶಯವಾದ ಕಾಂತಿ: *ನಿಂದಿಸಿದುದಿಂದು ದಿಂಬಮಖಿಂದುಧರಾನನಮಮಂದರುಚಿಯುತಮಖಿಕಂ* (ರಾಜಶೇ. ೧೪–೧೩೨). [ಅಮಂದ + ರುಚಿ]

ಅಮಂದಸೌಂದರ್ಯ (ನಾ). ಅತಿಶಯವಾದ ಚೆಲುವು: *ಅಮಂದ ಸೌಂದರ್ಯ ಸಂದೋಹಮಮಂದಿರಾತ್ಮತ ಕಂದರ್ಪದರ್ಪಮಂ* (ರಾಜಶೇ. ೫–೧೪ ವ). [ಅಮಂದ + ಸೌಂದರ್ಯ]

ಅಮಂದಸ್ನೇಹ (ನಾ). ಗಾಢವಾದ ಪ್ರೀತಿ: *ಖಜತನೂಜೆಯ ಮೊಗದಾವೆಯಸಮಂದಸ್ನೇಹರಸತರಂಗಿತ ಕಟಾಕ್ಷದಿನಭೀಕ್ಷಿಸಿ* (ರಾಜಶೇ. ೯–೩೭ ವ). [ಅಮಂದ + ಸ್ನೇಹ]

ಅಮಂದಾನಂದ (ನಾ). ಅತಿಶಯವಾದ ಆನಂದ: *ಅಮಂದಾನಂದಂ ಬೆತ್ತು* (ರಾಜಶೇ. ೫–೧೩೩). [ಅಮಂದ + ಆನಂದ]

ಅಮಕೆರೆ '**ಅಮಕೆರೆ**' ನೋ.

ಅಮಕೆರೀರೆ, ಅಮಕೆರೆ (ನಾ). ಹರೇಮದ್ದಿನ ಗಿಡ; ಅಶ್ವಗಂಧಿ ಗಿಡ (ಕ). **ಅಮಕೆರೆ** (ಕ).

[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಅಮುಕ್ಕಿರಾ, ಅಮುಕ್ಕಿರೈ ; ಮಲ. ಅಮುಕ್ಕಿರ]

ಅಮಕು '**ಅಮುಂಕು**' ನೋ.

ಅಮಕ್ಕಳ (ನಾ). ಸಂಭ್ರಮ; ಆಡಂಬರ; ಗದ್ದಲ; ಗಲಾಟೆ: *ಮದಿವೆ ಉತ್ಸವ ಅಮಕ್ಕಳವಾಯಿತು* (ಸ್ಯಾಂಡ್ರ). ಮಕ್ಕಳ ಹೋ. [? ← ತಮಿ. ಅಮಕ್ಕಳ]

ಅಮಗ (ನಾ). ೧. ಸೌಕರ್ಯದ ಕಾಲ; ಉತ್ಸವ ಸಮಯ; ಹಬ್ಬದ ಸನ್ನಿವೇಶ: *ಅಮಗದಲ್ಲಿ ಪಾತ್ರವಾಡುವಾಗ ಮದ್ದಳೆ ಎರವು ಬೇಡಿದ ರಂತೆ* (ಗಾದೆ). ೨. ಬೀಡಿನ ಸಮಯ; ಹಣ್ಣು ಹೂವು ಉಂಟಾಗುವ ಕಾಲ: *ಮಾವಿನ ಅಮಗ ಪೇರ್ಲಹಣ್ಣಿನ ಅಮಗ* (ಉಸ. ೪).

[← ? ತಮಿ. ಅಮ್ಮಿದಿ = ಅವಕಾಶ, ಸಮಯ]

ಅಮಚು '**ಅಮರ್ಚು**' ನೋ.

ಅಮಟಿ (ನಾ). (ಹಬ್ಬಗಳಲ್ಲಿ) ತೊಗರಿಬೇಳೆ, ಕಡಲೆಬೇಳೆ ಮುಂತಾದುವನ್ನು ಬೆಯಿಸಿ ಕಟ್ಟಿನ್ನು ಮಾತ್ರ ಬಸಿದುಕೊಂಡು ಮಾಡುವ ಸಾರು: *ಹಬ್ಬದ ದಿವಸಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಲಗ್ನದ ಮುಹೂರ್ತಗಳಲ್ಲಿಯೂ...*

ಸಾರು, ಅಮಟ ಇಷ್ಟು ಪದಾರ್ಥ ಮಾಡುವರು (ಕಭಾಗೆ. ೨೯೩); ಇದು ಇಬ್ರಾಹಿಮನ ತಾಯಿಗೆ ಸೇರಿದ್ದರಿಂದ ಆಕೆಯು ಸಂಚುಮಾಡಿ ಅಮಟೆಯಲ್ಲಿ ವಿಷಹಾಕಿಸಿದಳು (ಮೊಬಾದ. ೨೬).

[← ಮರಾ. ಅಂಬಟೇ, ಅಮಟೇ]

ಅಮಟೆ$_1$ 'ಅಂಬಟೆ' ನೋ.

ಅಮಟೆ$_2$ (ನಾ). (ಕರಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಭತ್ತ ಅಥವಾ ಅಕ್ಕಿ: ಅಮಟೆ, ಆಜ್ಪಸಾಲೆ, ಕಳಮೆ (ಕಿಸಂಗ್ಲಾ. ೭). [?]

ಅಮತ$_1$ (ಗು). ೧. ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಗೋಚರವಾಗದ; ಅನುಭವಕ್ಕೆ ಸಿಕ್ಕದ. ೨. ಸಮ್ಮತವಲ್ಲದ (ಕಿ). [ಸಂ.]

ಅಮತ್ಯ (ನಾ). ೧. ರೋಗ. ೨. ಸಾವು. ೩. ಕಾಲ (ಕಿ). [ಸಂ.]

ಅಮತಿ (ನಾ). ೧. ಬುದ್ಧಿಯಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ಅಜ್ಞಾನ. ೨. ಬುದ್ಧಿಯಿಲ್ಲದವನು; ಅಜ್ಞಾನಿ. ೩. ದುಷ್ಟ. ೪. ಚಂದ್ರ. ೫. ಕಾಲ. [ಸಂ.]

ಅಮತ್ರ (ನಾ). ತಟ್ಟೆ, ಹರಿವಾಣ, ಮಡಕೆ ಮುಂತಾದ ಪಾತ್ರೆ: ಸರೋಜಾಂಬಕನಿಡೆ ಶಿಶುಪಾಲ ಶಿರಂಬೆರಸಂಬರತಳಕ್ಕೆ ನೆಗೆದುದಮತ್ರಂ (ಜಗವಿ. ೧೭–೫೩). [ಸಂ.]

ಅಮತ್ಸರ (ಗು). ೧. ಮತ್ಸರವಿಲ್ಲದ; ಹೊಟ್ಟೆಕಿಚ್ಚಿಲ್ಲದ: ಉದಾರಂ ಶ್ರೀಯುತನಮತ್ಸರಂ ವಾಕ್ಪ್ರೀಯುತನಾದೊಡೆ ಕೃತಾರ್ಥರಾಗರೆ ಕವಿಗಳ್ (ಗದಾಯು. ೧–೪೯). (ನಾ). ೨. ಮತ್ಸರವಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ. [ಸಂ.]

ಅಮತ್ಸರತ್ವ (ನಾ). ಮತ್ಸರವಿಲ್ಲದಿರುವುದು: ಶ್ರೀಯುತನೊಳುದಾರತೆ ವಾಕ್ಪ್ರೀಯುತನೊಳಮತ್ಸರತ್ವಮಾಗದು (ಗದಾಯು. ೧–೪೯). [ಸಂ.]

ಅಮತ್ಸರಮತಿ (ನಾ). ೧. ಮತ್ಸರವಿಲ್ಲದ ಬುದ್ಧಿ: ಸಿರಿಯೊಳ್ ಪರಹಿತಮನಮತ್ಸರಮತಿಯಂ ವಿದ್ಯೆಯೊಳ್ . . . ಅಳ್ದು ಬಾಳ್ದವಂಗೆಣೆಯುಂಟೆ (ರಾಜಶೇ. ೧೩–೧೦). ೨. ದ್ವೇಷಬುದ್ಧಿಯಿಲ್ಲದವನು; ಸಾಧು. [ಅಮತ್ಸರ + ಮತಿ]

ಅಮದ (ಗು). ಮದವಿಲ್ಲದ; ಗರ್ವವಿಲ್ಲದ. [ಸಂ.]

ಅಮದರಾಶಿ (ನಾ). (?): ಕ್ರೋಧಿ ಸಂವತ್ಸರಕ್ಕೆ ಮುಂದು ಹಿಂದಾದೀತು . . . ಬಿದುರೆಯಲ್ಲಿ ಮಹಾಮಧುತ್ರಿಯಂಕಟರು ಅಮದರಾಶಿಗೆ ಹಿಮಸೇತು ಮಧ್ಯದ ಶಿಲೆಗಳು ಬಂದಾವು. ಲೋಹದ ಕೀಲು ಕೊಟ್ಟಾವು. (ಕಾಲಸಂ. ೪). [ಅಮದ ? + ರಾಶಿ]

ಅಮದವೃತ್ತಿ (ಗು). ಮದವಿಲ್ಲದ ಸ್ವಭಾವ; ಗರ್ವವಿಲ್ಲದ ನಡತೆ: ಆ ಮೂರ್ಧಾಭಿಷಿಕ್ತಮುಖ್ಯಂ ವಿಖ್ಯಾತದಾನನಾಗಿಯುಮಮದವೃತ್ತಿ ವರ್ತನನುಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೨–೮). [ಸಂ. (ಅ– + ಮದವೃತ್ತಿ)]

ಅಮದಾಲಸ (ಗು). ಮದದಿಂದ ಜಡವಾಗದ; ಆಲಸ್ಯಹೊಂದದ: ಅಮದಾಲಸಲೋಚನಲೀಲಂ . . . ನಿನ್ನ ಮುಖಂ (ಕವಿರಾ. ೩–೪೭). [ಸಂ. (ಅ– + ಮದಾಲಸ)]

ಅಮದು 'ಅಮರ್ದು' ನೋ.

ಅಮನಸ್ಕ (ಗು). ೧. ಮನಸ್ಸಿಲ್ಲದಿರುವ. (ನಾ). ೨. [ಜೈನ] ಮನರಹಿತ ಜೀವ: "ಸಮನಸ್ಕಾಃ – ಮನಮುಳ್ಳರುಂ, ಅಮನಸ್ಕಾಃ – ಮನಮಿಲ್ಲದರುಮೆಂದು ಸಂಸಾರಿಗಳಿತ್ತೆಜಂ" (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೯೨). ೩. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಯೋಗ: ಹಟ ಮೊದಲಾದ ಯೋಗಗಳಂತೆ ಬಹಳ ಸಂಕಟವಾದ ಯೋಗಮಿದಲ್ಲವು ಸಟೆಯೆಲ್ಲಮತಿಸುಲಭವು ಸೂಕ್ಷ್ಮಮಹ ಸೌಖ್ಯ ದಿಟಮಿದಂಗನೆಯಮನಸ್ಕವು (ವೇದಾಂಪ. ೫–೪–೫); (ಮಂತ್ರಯೋಗ, ಲಯಯೋಗ, ಹಠಯೋಗ, ಅಮನಸ್ಕಯೋಗ, ರಾಜಯೋಗ ಮೊದಲಾದುವುಗಳಲ್ಲಿ) (ಅಮೃತ. ೧೦–೧೧೮ ಟೀಕು). [ಸಂ.]

ಅಮನ್ನಣೆ (ನಾ). ಮನ್ನಣೆಯಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ಮರ್ಯಾದೆ ಮಾಡದಿರುವುದು: ಮನ್ನಣೆ ಅಮನ್ನಣೆ ನಿನ್ನದೊ ಸರ್ವೇಶ (ಜಗದಾ. ೧೪೧). [< ಸಂ. ಅಮಾನನಾ]

ಅಮಮ (ಅ). ಮೆಚ್ಚಿಗೆ, ಆಶ್ಚರ್ಯ, ಸಮಾಧಾನ ಮುಂತಾದ ಭಾವಗಳನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಅವ್ಯಯ. (i) ಮೆಚ್ಚಿಗೆಗೆ: ಇಭಕೇತು . . . ಭೀಮಾರ್ಣವವಂ ದಾಂಟಪ್ಪುಪಾಯೋದ್ಯಮನಮಮ ಭಾಪ್ಪೆಂದು ತಲ್ಲೋಕಮತ್ಯುತ್ಸವಮಂ ತಾಳ್ದಿರ್ಪಿನಂ (ನೇಮಿಪು. ೧–೯೬); ಅಮಮ ಪಯೋವಾರ್ಧಿಗೆ ಚಂದ್ರಮನಂ ಪುಣ್ಯಕ್ಕೆ ಮುಕ್ತಿಯಂ ತೋರ್ಪಂತೆ (ಗಿರಿಕ. ೩–೫೩); ಅಮಮ ಚಂದ್ರ ಸಲಕ್ಷಣ ಚಾರುಮೂರ್ತಿ (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೫–೨೮; 1218); ವೀರ ಸೇನಾಪತಿಯ ಸನ್ನೆಗೆ ಭೂರಿಬಲ ಹಬ್ಬಿದುದು ದಿಕ್ಕುಗಳೋರೆ ಹಿಗ್ಗಿದವಮಮ ತಗ್ಗಿದರಹಿಪಕೂರುಮರು (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೮–೧೧). (ii) ಆಶ್ಚರ್ಯಕ್ಕೆ: ಏನನೆಂಬೆನು ಜನಕನೃಪನ ನವೀನಭಾಗ್ಯವನಮಮ ಜಗದಭಿಮಾನದೈವದ ಲಲಿತಪದ ಕಮಲಾಭಿಷೇಚನವ (ತೊರರಾ. ೧–೧೬–೪೫). (iii) ಸಮಾಧಾನಕ್ಕೆ: ಇನ್ನು ಬದುಕಿದೆವಮಮ ರಕ್ಕಸಕುನ್ನಿಯೂಳಿಗವಡಗಿತೆಂದೇ ನಿನ್ನವರ ಸುಮ್ಮಾನವುಕ್ಕಿತು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೭–೨).

[ದೇ ‖ ತಮಿ. ಅಮ್ಮಮ್ಮ; ಮಲ. ಅಮ್ಮಮ್ಮಾ]

ಅಮರ್, ಅಮರು, ಅಮಱ್ (ಕ್ರಿ). ೧. ಗಾಢವಾಗಿ ಕೂಡು; ಭದ್ರವಾಗಿ ಸೇರು: ಸಮಸಂಸ್ಕೃತಂಗಳೊಳ್ ಸೈತಮರ್ದಿರೆ ಕನ್ನಡ ಮನಱಿದು ಪೇಟ್ಗೆ (ಕವಿರಾ. ೧–೫೧); ಬಿಗಿದಮರ್ದಿರ್ದ ತೋಳ್ ಸಡಿಲೆ (ಪಂಪಭಾ. ೨–೧೯); ನವಿಲಿಂಗೆ ಕಳಾಪವರ್ಣಮಂತಮರ್ದ ಮುಗಿಲ್ಗೆ ಶಕ್ರಧನುವೋಲ್ . . . ರಾಜಸೂನುಗೆಸೆದತ್ತೆನಸುಂ ನವಯೌವನೋದಯಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೪೪೨); ಬಿಸುಪಮರ್ದ ನೊಸಲ ಕಣ್ಣುಂ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೨೫೫). ೨. ಉಚಿತವಾಗು; ಸರಿಹೋಗು; ಹೊಂದು: ಸಮಕಟ್ಟಱಿಯದೆ ಹರಿಗರ್ಘ್ಯಮೆತ್ತಿ ನಿಂದಿರ್ದ ಯಜ್ಞಮದು ಮೊದಲೊಳ್ ತಾನಮರ್ದುಮಮರ್ದಿರದೆ ತಣಿಯುಂಡಮರ್ದಂ ಗೋಮೂತ್ರದಿಂದ ಬಾಯ್ವೂಸಿದವೋಲ್ (ಪಂಪಭಾ. ೬–೪೮); ಸರ್ವಜ್ಞನೆಂಬೀ ಪೆಸರ್ ದೇವರ ದೇವಂ ಶ್ರೀಜಿನೇಂದ್ರಂಗಮರ್ಗುಂ (ಸಮಪ. ೮–೧೦೪); ಕರಡೆಯ ಗಿರ್ಗಟದ ದನಿಯವೊಲಮರವವೆಂದುಂ (ಶಮದ. ೬೩). ೩. ವ್ಯಾಪಿಸು; ಆಕ್ರಮಿಸು; ಮೇಲೆ ಬೀಳು: ತಮಾಲವೀಧಿಯನಮರ್ದ ಕತ್ತಲೆಯೊಳ್ ಮಾಣಿಕದ ಸೊಡರ್ಗಳಂ ಬೆಳಗಲುಂ (ಕಾದಂಪೂ. 1006); ಪಾಯುತ್ತಮರುತ್ತಾರುತ್ತೆ ಕೀಱುತ್ತಡಸಿ ಕೆಡಪಿತೊಂದೇಣನಂ ಚಿತ್ರಕಾಯಂ (ಗಿರಿಕ. ೧–೯೫); ತಾನೀವ ಸಮಯದೊಳಗಲ್ಲಿ ಕೆಲಬರ್ ಡಂಬಕರ್ ಬಂದು ಅಮರ್ದು ಬಸವಣ್ಣನಂ ಬಂದಿವಿಡಿಯಲ್ಕೆಂದು . . . ಸಂಚಳಿಸುತಿರೆ (ಬಸರ. ೯–೪೨). ೪. ಉಂಟಾಗು; ಒದಗಿಬರು: ಕಷಾಯಯೋಗಂಗಳತಿಕ್ರಮಹೇತುವಾಗಿ ಜೀವನೊಳಮರ್ಗುಂ ಬಂಧಂ (ಸುಕುಮಾ. ೮–೨೭); ಈ ಕೃತಿಗಮರ್ದುದು ಸೌಭಾಗ್ಯಮೊಂದಿದಾಯುಂ ಶ್ರೀಯುಂ (ಕಲ್ಯಾಕ. ೧–೧೨); ಸಮುಪಾತ್ತಕ್ರಿಯೆಯುಂ ವಾಕ್ಯಮಾಲೆಯುಂ ಸುಕವಿ ರಚಿತನಾಮಮದಾದಂದಮರ್ಗುಂ ಲಿಂಗಂ (ಶಮದ. ೬೫). ೫. ಕೂಡಿಸು; ಜೋಡಿಸು: ಬಯಸುವ ನಾಣಜಾಣನುಟಿದಂತೆ ದುಕೂಲದ ನಾಂದ ವಸ್ತ್ರಶೋಭೆಯೊಳಮರ್ದುಟ್ಟಳೋ ನಿರುತಮೇನುಡಳೋ ಬಗೆ ಪೋಗದೆಂಬ ಸಂದೆಯದೆ ಜನಕ್ಕೆ ಪೋಲೆ ಬರೆಗುಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೮–೪೧); ಅಮರ್ದಪ್ಪಿಕೊಂಡಸಮ ಲಕ್ಷ್ಮಿಯ ಮೆಯ್ಯ ಮೃಗೋದ್ಭವಂ . . . ಎನಿಸಿತ್ತು ಮಲಂ ಮಲಧಾರಿ ದೇವನಾ (ಅರ್ಧನೇ. ೧–೮೭); ಚುಂಬಿಸುವಲಂಪಮರ್ದಪ್ಪುವ . . . ಪೊಡರ್ಪು ಮೇರೆದಪ್ಪಿದುದೆನೆ ಕೂಡಿದರ್ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೧೪–೪೩); ಮಿಸುಪ ಕೆಂದಳಿರೆ ಪಣೆಗಮರ್ದ

ಸಿಂಧೂರಂ (ಚಿಬಪು. ೩೫–೮). ೬. ಹಿಡಿತಕ್ಕೆ ಸಿಕ್ಕು : ಆ ಹಣ್ಣು ನನ್ನ ಕೈಗೆ ಅಮರೋದಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ). **ಅಮರು** : ೧. ನಿನ್ನಯ ಕರ್ಣಂಗಳಿಗೆ ಅಮರಿದ ಮಣಿತಾಟಂಕವೆನಲು ಪೇಳ್ವೆ ರಮಣೀಯಮಾದ ಮೇಲ್ಗತೆಯ (ಮೋಹತ. ೨–೨); ಮದ್ದು ತಡೆವುದೆ ಮುಪ್ಪು ಕಳ್ಳನವೊಲಮರೆ (ಮಂಕುಕ. ೬೨೫). ೪. ಕ್ರಮದಿಂ ಧರ್ಮಾಧರ್ಮವೆಲ್ಲವ ಕೇಳಲಮರಿತು ನಿರ್ವೇಗ ಮವಗೆ (ನೇಮಿಸಂ. ೨–೭); ಅಮರುತಿಹುದು ಚಿತ್ತ ಗ್ಲಾನಿ (ಭಾರಂಗ. ೧೮). ೫. ಮುಗುಳಂಬನ ಮುಡಿಗಮರಿದ ಪರಿಮಳವೊಗುವ ಪೂದೊಂಬೆ ಯಂತಿಹರು (ಕಂನವಿ. ೬–೯೯). ೬. ಕೈಯ ಮುಷ್ಟಿಗೆ ತುರಾಯಿಗಳು ಅಮರಲಿಲ್ಲ (ರಕ್ತಧ್ವ. ೨೫೯). ೭. ಅಂಟು; ಹತ್ತಿಕೊಳ್ಳು : ಇಲ್ಲಿ ಮಿಂದರೆ ಕೆಸರು ಮೈಗೆಲ್ಲ ಅಮರಬಹುದೆಂದು ಬೆದರಿಸಿ ನಮ್ಮ ರಾಮೈಯ ಈ ಕಥೆಗೆ ತಿರುಗಿದರು (ದೀಪಮ. ೫೧). ೮. ಆಕ್ಷೇಪಿಸು; ಗದರಿಸು. **ಅಮಱ್** : ೩. ಅಮಱ್ದತ್ತತ್ಯುಗ್ರತೇಜಪ್ರಸರಮರಿಬಳಧ್ವಾಂತ ಪಿಣ್ಡ ಪ್ರಕಾಣ್ಡಂ (ಸೌಇಇ. XI–i, ೭೮–೨೦; 1045). ℙ ಇಲ್ಲಿ ಶಕಟರೇಫ ವನ್ನು ತಪ್ಪಾಗಿ ಬಳಸಿದೆ.

ಅಮರ್ದಪ್ಪು = ಗಾಢವಾಗಿ ಆಲಿಂಗಿಸು; ಬಿಗಿಯಾಗಿ ಅಪ್ಪು : ಅಟ್ಕಱಿಂದಮರ್ದಪ್ಪಿ ಪೋಗಾವುಪಾಯದೊಳಾದೊಡಂ ನೆರೆದಲ್ಲದಿನ್ನಿರೆ ನೀಕೆಯೊಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೮–೬೩). **ಅಮರ್ದಾಡು** = ಅಮರ್ದಪ್ಪು : ನೋಡುವ ಪಾರ್ವತಿ ಮುದಮಂ ಕೂಡುತ್ತಿರೆ ತುಂಬಿವಿಂಡು ಪಾಡುತ್ತಿರೆ ತುಳ್ಕಾಡಿದರಿಟ್ಟಾಡಿದರೀಸಾಡಿದರಮರ್ದಾಡಿದರ್ ಸರೋಜಾನನೆಯರ್ (ಗಿರಿಕ. ೪–೩೨).

[ದೇ॥ ತಮಿ. ಅಮರ್, ಅಮಳ್; ತುಳು. ಅಮರಿ, ಅಮರ್ಯು, ಅಮರು, ಅಮಾರು; ತೆಲು. ಅಮರು]

ಅಮರ$_1$, ಅಮರೆ (ನಾ). ೧. ರಾಜನು ತನಗೆ ಬೇಕಾದ ಯೋಧ ರನ್ನೂ, ಸೈನ್ಯಸಾಮಗ್ರಿಗಳನ್ನೂ ಒದಗಿಸಿಕೊಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ತನ್ನ ಪ್ರಾದೇಶಿಕ ನಾಯಕರಿಗೆ ಇನಾಮಾಗಿ ಕೊಟ್ಟ ಗ್ರಾಮ ಅಥವಾ ಗ್ರಾಮ ಸಮೂಹ : ××× ಯರಿಗೆ ಚಂದ್ರಗುತ್ತಿಗೆ ಗ್ರಾಮನೂ ಅಮರಕ್ಕೆ ಪಾಲಿಸಿದ ಸಂಮಂಧ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೨೩೪–೬; 1510); ಕೃಷ್ಣದೇವ ಮಹಾರಾಯರು ನಮಗೆ ಅಮರಕೆ ಪಾಲಿಸಿದ ಆದವಾನಿಯ ದುರ್ಗದೊಳಗಣ (ಸೌಇಇ. IX–ii, ೫೨೧–೧; 1527). ೨. ಒಂದು ಸಾವಿರ ಕಾಲಾಳುಗಳ ಮೇಲಿನ ಆಳಿಕೆ. **ಅಮರೆ** : ೧. 'ಅಮರೆಯ ನಾಯಕ' ಪರಾ.

[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ತೆಲು. ಅಮರ. < ಸಂ. ಸಮರ]

ಅಮರ$_2$ (ನಾ). ಹಾಲು, ಬೆಣ್ಣೆ, ಮೊಸರು ಮುಂತಾದ ವಸ್ತುಗಳು : ದೊಡ್ಡವೀರಪ್ಪ ವಡೆಯರವರಿಗೆ ಹಾಲು ಬೆಂಣೆಗೆ ಯೆಂಬದಾಗಿ ಅದಕ್ಕೆ ಅಮೃತ ಉದ್ದಿಶ್ಯವಾಗಿ ಕೊಟ್ಟಂಥಾದ್ದು. ಇದರ ಹೆಸರು ಅಮರ ಯೆಂಬ ದಾಗಿ (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೭). [< ಅಮರದ]

ಅಮರ$_3$ (ಗು). ೧. ಸಾವಿಲ್ಲದ; ಮರಣವಿಲ್ಲದ; ಶಾಶ್ವತವಾದ : ಈ ಕೊಂಬೆ ಕರಗಿದೊಡೆ ಆ ಕೊಂಬೆ ಬಿಳಿಲಿಳಿದು ಬೇರೂರಿ ತಾಗಿ ಒಂದೆ ಮರಮಮರವಾಗಿರ್ಪಂತೆ (ಹೊಂಗಳು. ೨೦–೩). ಮಾನವನು ಅಮರ ನಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ಅವನ ಅನುಭವಗಳು ಮಾತ್ರ . . . ಹರಿದುಬರುತ್ತಿವೆ (ಶಿಕ್ಷದ. ೩). (ನಾ). ೨. ದೇವತೆ : ಅಮರರೊಸಗೆವಱೆ ವಾಜಿಪಿನಂ (ಜಗವಿ. ೩–೬೮). ೩. ಪಾದರಸ. ೪. ಚಿನ್ನ. ೫. ದೇವದಾರು ವೃಕ್ಷ. ೬. ಕಳ್ಳಿಗಿಡ. ೭. ಅಮರಕೋಶ : ಅ ಆ ಬಾರದಿದ್ದರೆ ಅಮರವಾದರೂ ಹೇಳು ಎಂಬಂತೆ (ಗಾದೆ). ೮. [ಛಂದ] ಮೂರು ಲಘುಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ (◡◡◡) ನಗಣ ಎಂಬ ಅಕ್ಷರಗಣ : ಅಮರಗಣಯುಗ್ಮದಿಂ ಮುಂದಮರ್ದೇಱುಂ ಶಿಖಿಗಣಂ ಬರಲ್ (ಛಂದೋಂಬು. ೩–೨೪). [ಸಂ.]

ಅಮರಕಂಟಕ (ನಾ). ೧. ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ಕಂಟಕಪ್ರಾಯನಾದವನು; ರಾಕ್ಷಸ : ಸುರಿವ ರಕ್ತದ ಗಂಧವಾಸಣದರಳಮಾಡಿದ ಕಳೆದ ಕಂಗಳ ನಮರಕಂಟಕನು (ಕೌಶಿರಾ. ೩೮–೨೫). ೨. ವಿಂಧ್ಯಪರ್ವತದ ಒಂದು ಭಾಗ. [ಅಮರ$_3$ + ಕಂಟಕ]

ಅಮರಕರಿ (ನಾ). ದೇವತೆಗಳ ಆನೆ; ಐರಾವತ : ದಿಗಿಭದೊಳಗಮರ ಕರಿ ದಾನಿಗಳೊಳಗಗ್ಗಳದ ದಾನಚಿಂತಾಮಣಿ (ಅಜಿಪು. ೧–೨೦).

[ಅಮರ$_3$ + ಕರ್ಯ]

ಅಮರಕಾಮಿನಿ (ನಾ). ದೇವತಾಸ್ತ್ರೀ : ಇತ್ತಲಮರಕಾಮಿನೀಕರ ಸರೋಜವನ ರಾಜಹಂಸನೆನಿಪ ಬಾಳಕಂ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೧೩–೫೩).

[ಅಮರ$_3$ + ಕಾಮಿನಿ]

ಅಮರಕುಜ (ನಾ). ಸ್ವರ್ಗದ ಮರ; ಕಲ್ಪವೃಕ್ಷ : ಏನೆಂಬ ಪೆಂಪೊ ಮನುವುಂ ತಾನುಂ ಸಚ್ಚರಿತರಮರಕುಜಮುಂ ತಾನುಂ ದಾನಿಗಳ್ (ಶಮದ. ೧೪೪ ಪ್ರಯೋ). [ಅಮರ$_3$ + ಕುಜ]

ಅಮರಗಂಗೆ (ನಾ). ದೇವನದಿ; ಆಕಾಶಗಂಗಾನದಿ (ಕಿ).

[ಅಮರ$_3$ + ಗಂಗೆ]

ಅಮರಗಣ (ನಾ). ೧. ದೇವತೆಗಳ ಗುಂಪು : ಸುಡಲಾವ ವೀರರು ಕೌರವಾದಿಗಳೆಂದುದಮರಗಣ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೬–೬೩). ೨. [ವೀಶೈ] ನೂತನ ಶಿವಶರಣರನ್ನು ಒಳಕೊಂಡ ಗಣ : ಏಳುನೂಱ ಎಪ್ಪತ್ತು ಅಮರಗಣಂಗಳೆಲ್ಲಕ್ಕು ತಮತಮ್ಮ ಭಾವದ ಶೀಲ (ಏಲೇಶ್ವ. ೪೬); ಪ್ರಮಥಗಣ ೪೩೦, ರುದ್ರಗಣ ೧೪೯, ವೃಷಭಗಣ ಯೋಗಾಚಾರ್ಯರು ೨೨, ಅರುವತ್ತುಮೂವರು ೬೩, ಷೋಡಶರು ೧೬, ತೇರಸರು ೧೩, ದಶ ಗಣಂಗಳು ೧೦, ಅಮರಗಣ ೩೫೯, ಈ ಅಮರಗಣದಲ್ಲಿ ಬಸವ, ಚೆನ್ನ ಬಸವ ಮುಂತಾದವರ ಹೆಸರುಗಳಲ್ಲದೆ ಈ ಹೆಸರುಗಳೂ ಹೇಳಿವೆ (ಕವಿಚ. I, ೩೪೩). [ಅಮರ$_3$ + ಗಣ]

ಅಮರಗಾರ, ಅಮರುಗಾರ (ನಾ). ಅಮರ$_1$ಕ್ಕೆ ಕೊಟ್ಟ ಇನಾಮು ಗ್ರಾಮದ ಒಡೆಯ : ಟೀಪೂಸುಲ್ತಾನರು ಅನೇಕ ಮಂದಿ ಪಟೇಲರು, ಉಂಬಳಿದಾರರು, ಅಮರಗಾರರನ್ನು ಕಡಿಮೆ ಮಾಡಿ ಈ ಬಾಬತು ಇನಾಮು ಗಳಿಗೆ ಕಂದಾಯ ಹಾಕಿದರು (ಮಹಾವಂ II, ೨೫). **ಅಮರುಗಾರ** : ಹಿಂದಿನ ಮಹಾರಾಜರುಗಳ ಆಳಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಈಗ ಪೋಲೀಸಿನವರಿಗೆ ನೇಮಕ ವಾಗಿರುವ ಕೆಲಸಗಳನ್ನು ಗ್ರಾಮನೌಕರರಾದ ಪಟೇಲರು, ಶ್ಯಾನು ಭೋಗರು, ತಳವಾರ, ತೋಟಿ, ನೀರಗಂಟಿ, ಕಾವಲ್‌ಗಾರ, ಕಟ್ಟೇಬಂದಿ, ಹಳೇಪೈಕಿ, ಉಂಬಳಿದಾರ್ ಅಮರುಗಾರರು ಎಂಬ ಹೆಸರಿನವರು ನಡೆಸು ತ್ತಿದ್ದರು (ಮಹಾವಂ. II, ೨೪).

[ಅಮರ$_1$ + –ಗಾರ (< –ಗಾಱ). / ತಮಿ. ಅಮರಕ್ಕಾರನ್ = ಸೈನ್ಯದ ಮುಖ್ಯಾಧಿಕಾರಿ, ಒಂದುಸಾವಿರ ಕಾಲಾಳುಗಳ ಮುಖ್ಯಾಧಿಕಾರಿ; ತೆಲು. ಅಮರಗಾರುಡು = ಅಮರವನ್ನು ಅನುಭವಿಸಿ ರಾಜಸೇವೆ ಮಾಡುವ ಭಟ, ಯುದ್ಧಭಟ]

ಅಮರಗಿರಿ (ನಾ). ಮೇರುಪರ್ವತ : ಪವಿತ್ರಮಾದಮರಗಿರೀಂದ್ರಕ್ಕೆ ನಡೆಯಿಮೆಂದು (ಶಾಂತಿಪು. ೧೦–೨೩ ವ). [ಅಮರ$_3$ + ಗಿರಿ]

ಅಮರಗುಂಡ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು; ಒಂದು ದೇವತೆಯ ಹೆಸರು : ಅಮರಗುಂಡ ದೇವರ ದಿಬ್ಯಶ್ರೀ ಪಾದಪದ್ಮಾರಾಧಕರುಮಪ್ಪ ಆಳಿಯ ಸಾಇನಾಯಿಕನ ಕುಮಾರ ಮಲ್ಲಿನಾಥ ವೊಡೆಯರು (ಎಕ. XI, ಚಿತ್ರದು. ೩–೧೪; 1355); ಸ್ವಸ್ತಿ ಶ್ರೀಮನ್ಮಹಾಮಂಡಳೇಶ್ವರಂ ಮಂಡ ಳಿಕ ಖಂಡೆಯರಾಯ ಅಮರಗುಂಡದ ದೇವರ ದಿಬ್ಯಶ್ರೀ ಪಾದಪದ್ಮಾ ರಾಧಕ (ಎಕ. XI, ಚಿತ್ರದು. ೩–೧೬; 1356); ಪಂಡಿತೋತ್ತಮ ನೆನಲೆಸೆದ ಮರಗುಂಡ ಮಲ್ಲೇಶ್ವರನು (ಬಸಪು. ೩೫–೫೬); ತನ್ನ ಗುರು ಸಚ್ಚಿದ

ಮಳನು ಅಮರಗುಂಡಪಂಡಿತಾದಿಜ ವೃತ್ತಾಂತವನೆಲ್ಲವು (ಬ ಸಚ. ೩೯–೨೪); ಶ್ರೀ ಮಲ್ಲಿನಾಥವೊಡೆಯರ ಸ್ವಹಸ್ತದವೊಪ್ಪ ಶ್ರೀ ಸಮರಗುಂಡ (ಎಳ. XI, ಚತ್ತರು. ೨–೨೫; 1355). ||ಪ. 'ಸಮರಗುಂಡ' ದಿಂದ 'ಅಮರಗುಂಡ' ಬಂದಿರಬಹುದು. ಈಗಿನ ಗುಬ್ಬಿ ಎಂಬ ಊರಿಗೆ ಹಿಂದೆ ಇದ್ದ ಹೆಸರು. [<ಸಮರಗುಂಡ]

ಅಮರಗುರು (ನಾ). ದೇವತೆಗಳ ಆಚಾರ್ಯ; ಬೃಹಸ್ಪತಿ : ಅಮರಗುರು ಸದೃಶನುಮಖಿಲಮಂತ್ರಿಮಂಡಳಿಕಪ್ರಧಾನನುಂ (ಕಾ ದಂ ಪೂ. ೬೨). [ಅಮರ್ತ್ಯ + ಗುರು]

ಅಮರಗ್ರಾಮ (ನಾ). ರಾಜನು ತನಗೆ ಬೇಕಾದಾಗ ಯೋಧರನ್ನೂ ಸೈನ್ಯಸಾಮಗ್ರಿಗಳನ್ನೂ ಒದಗಿಸಿಕೊಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ತನ್ನ ವ್ಯಾದೇಶಿಕ ನಾಯಕರಿಗೆ ಇನಾಮಾಗಿ ಕೊಟ್ಟ ಗ್ರಾಮ : ಹುಲಿಗೆಜೆಯ ನಾಡ ಅಗ್ರಹಾರ ದೇವಸ್ಥಾನ ಪುರವರ್ಗ ಅಮರಗ್ರಾಮಳಂಡಾರ ಗ್ರಾಮಂಗಳ ಹದಿನ್ಮೂಗಂಡಿನ ಮಂಡಲೆಯ ಸುಂಕವನು (ಸೌಇಇ. XX, ೨೩೮–೧೯ ; 1547). [ಅಮರ್ತ + ಗ್ರಾಮ]

ಅಮರಜನನಿ (ನಾ). ದೇವತೆಗಳ ತಾಯಿ; ಅದಿತಿ ದೇವಿ : ವೀರ ಭದ್ರನು . . . ಅಮರಜನನಿಯ ಗೋಣಮಂ ಕೊಯ್ದು (ಬಸಪು. ೫೪–೫೨). [ಅಮರ್ತ + ಜನನಿ]

ಅಮರಣತ್ವ (ನಾ). ಸಾವಿಲ್ಲದಿರುವುದು : ಶಿವನ ಘನಮಹಿಮೋಕ್ತಿಯಿನೆಱಸುವೊಡಳಿವಂತಿರಲಿ ಸಲಲಂ ಪಿರಿಯವೊಡಳಿವಲ್ಲ ಪರಮೈಶ್ವರ್ಯದನುಪಮನ ಅಪರಿಳನನಜರನವಮರಣತ್ವನನಳಧವನನಪ್ರತಿಕ್ಷನ (ಬಸಪು. ೫೪–೫೮). [ಸಂ.]

ಅಮರತರು (ನಾ). = ಅಮರಕುಜ. [ಅಮರ್ತ + ತರು]

ಅಮರತೂರ್ಯ (ನಾ). ದೇವತೆಗಳ ವಾದ್ಯ; ದೇವದುಂದುಭಿ : ನಿಂಬಪಿಷ್ಟರಂ ಜಮರಿಯಮರತೂರ್ಯಮಕೋಳ (ಜಿನಾರಿ. ೬–೬). [ಅಮರ್ತ + ತೂರ್ಯ]

ಅಮರತೆ (ನಾ). ಸಾವಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ದೇವತ್ವ : ಇಲ್ಲಿಯಭ್ಯುದಯ ವಿಭವಮನುಭವಿಸಯಲ್ಲಿ ಕಿಲ್ಬಿಷಲಿಲ್ಲಿ ಶಿವಮಯವಲ್ಲಿ (ಕುಮಾ.ಗಿ. ೧–೨೧). [ಸಂ. ಅಮರತಾ]

ಅಮರದ (ನಾ). ಆಮೃತ; ಹಾಲು, ಬೆಣ್ಣೆ ಮುಂತಾದ ಕ್ಷೀರವಸ್ತುಗಳು. 'ಅಮರದ ಮಾಗಣೆ' ಪರಾ. [< ಸಂ. ಅಮೃತ]

ಅಮರದಬಳ್ಳಿ 'ಅಮರ್ದುವಳ್ಳಿ' ನೋ.

ಅಮರದಮಾಗಣೆ (ನಾ). ಹಾಲು, ಬೆಣ್ಣೆ, ತುಪ್ಪ ಮುಂತಾದ ಕ್ಷೀರವಸ್ತುಗಳನ್ನು ಒದಗಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಬಿಟ್ಟ ಗ್ರಾಮ ಸಮೂಹ ಅಥವಾ ಹೋಬಳಿ : ಮಂಗಳೂರು ತಾಲೂಕು ಮಾಡ ಪೊಳಕ್ಕು ಮಾಗಣೆಯಿಂದ ಅಮರದನಮಾಗಣೆ ಒಂದು, ಸುಳ್ಯದ ಮಾಗಣೆ ಒಂದು, ಅಂತೂ ಎರಡೂ ಸಹ (ಶಾಡೀಂದ್ರ. ೧೬). ; ಹಾಲು ಬೆಣ್ಣೆ ಬಗ್ಗೆಯಂತಾ ಆ ಗ್ರಾಮಗಳಿಗೆ ಅಮರದ ಮಾ ಗಣೆ ಯಂತಾ ಹೆಸರು (ಶಾಡೀಂದ್ರ. ೬೩). [ಅಮರದ + ಮಾಗಣೆ]

ಅಮರದವ್ಲಣ (ನಾ). ದೇವತೆಗಳನ್ನು ತಲ್ಲಣಗೊಳ್ಳುವಂತೆ ಮಾಡುವವನು : ಬಲವ ನೋಡುವೊಡಮರದವ್ಲಣ ಳಲವ ನೋಡುವಡೀಯಂ ಸಿತೆಯ ಜಗದ ಗಂಡನಲ (ಕಾಶಿರಾ. ೨೧–೧೯).

[ಅಮರ್ತ + ತಲ್ಲಣ]

ಅಮರದವಳ್ಳಿ 'ಅಮರ್ದುವಳ್ಳಿ' ನೋ.

ಅಮರದವಳ್ಳಿ 'ಅಮರ್ದುವಳ್ಳಿ' ನೋ.

ಅಮರದಬಳ್ಳಿ 'ಅಮರ್ದುವಳ್ಳಿ' ನೋ.

ಅಮರದವಳ್ಳಿ 'ಅಮರ್ದುವಳ್ಳಿ' ನೋ.

ಅಮರಧನು (ನಾ). ಇಂದ್ರಚಾಪ; ಮಳೆಯ ಬಿಲ್ಲು : ಅಮರಧನು ದ್ಯೋತಿತಯಂ ಪಂಚರತ್ನಚ್ಛವಿಯಂ ಕೀಟ್ಯಾಟ್ಟಪ್ಪ . . . ತುರಂಗಂ (ಪುಸ್ತಪ. ೫–೧೦). [ಅಮರ್ತ + ಧನು]

ಅಮರಧುನಿ (ನಾ). = ಅಮರಗಂಗೆ : ಅಮರಧುನಿಯೊಳಗೆ ಸಾಯಂಹ್ನೀ ಕ್ರಿಯೆಗಳಂ ಕ್ರಮದಿಂದ ರಚಿಸಿ (ವೆಂಕಾರಾ. ೨–೧೭–೧). [ಅಮರ್ತ + ಧುನಿ]

ಅಮರಧೇನು (ನಾ). ದೇವತೆಗಳ ಹಸು; ಕಾಮಧೇನು : ರಾಘವ ದೇವನಜ್ಜಂಗಂ ಮಹಿಸಿವೆದಕಂಗಮರಧೇನುವೀವಂತಿತ್ತಂ (ಪಂಲಾಮಾ. ೧೫–೩೩); ಅಮರಧೇನುವ ಪರರ ಮನೆಯಲಿ ಮಾಜಿ . . . ಪಾಪಿಗೆ ಪರಮಗುರುವಾದೆನೆ (ಕುಮಾಧೀ. ೬–೬೯). [ಅಮರ್ತ + ಧೇನು]

ಅಮರನಗ (ನಾ). = ಅಮರಗಿರಿ : ನೆಗಱ್ದಮರನಗೇಂದ್ರಮನಾ ದಿಗಿ ಧೇಂದ್ರಂ ಪೊದಿರದಲ್ಲಿ (ಅಕಪು. ೪–೩೬). [ಅಮರ್ತ + ನಗ]

ಅಮರನಗರಿ (ನಾ). ದೇವತೆಗಳ ಪಟ್ಟಣ; ಅಮರಾವತಿ; ಸ್ವರ್ಗ : ಅಂತು ಚತುರ್ದಶಿಯಮರನಂದೆರಸುಮಮರರಾಜನಮರನಗರಿಗೆ ಪೋದಂ (ಅಪು. ೫–೬೦ ಪ). [ಅಮರ್ತ + ನಗರಿ]

ಅಮರನದಿ (ನಾ). = ಅಮರಗಂಗೆ : ಅಮರನದಿಯೊಳಾರಲ್ಲ ನೀರೀಜ ಪತ್ರಾವಳಿಯಂತಂತು . . . ಪರ್ದಿತ್ತು (ಪಂರಾಮಾ. ೩–೧೩). [ಅಮರ್ತ + ನದಿ]

ಅಮರನದೀಜೂಟಿ (ನಾ). ಗಂಗೆಯನ್ನು ಮುಡಿಯಲ್ಲಿ ಧರಿಸಿದವನು; ಶಿವ : ಅಮರನದೀ ಜೂಟಿನ ರೂಪಂ ತನ್ನೆದೆಗೀರೆಯೊಳ್ ಗೊಳ್ಳತ ರ್ಚರ್ಸಿದಂದದೊಳಾ ಪಿರಿಯಂತ್ತುಂ ತಾಳ್ದ ಪರ್ಂ (ಉಷ್ಕರೀ. ೨–೬೮). [ಸಂ. (ಅಮರನದೀ + ಜೂಟಿ)]

ಅಮರನಾಗೇಂದ್ರ (ನಾ). = ಅಮರೇಶ್ವರ : ನಾಗೇಂದ್ರನಂ ಬಿಡದೆ ತಲೆ ವಾಗಿಸಿತ್ತಮರನಾಗೇಂದ್ರನಂ ಬುದ್ಧಿದೊಳಿಸಿತ್ತು ಪುರಮರ್ದನಾಗೇಂದ್ರನಂ ಪಿಂದು ಬೆಱಗಾಗಿಸಿತ್ತು (ಕೈವಿಜಾ. ೨–೧೨). [ಅಮರ್ತ + ನಾಗ + ಇಂದ್ರ]

ಅಮರನಾಯಕ[1], ಅಮರೆಯ ನಾಯಕ (ನಾ). ಅಮರಗ್ರಾಮವನ್ನೆ ಅಥವಾ ಗ್ರಾಮಗಳಿಗೆ ಅಧಿಕಾರಿಯಾದವನು : ಶ್ರೀಮಂನ್ಮಹಾಮಂಡಳೇಶ್ವರ ರಾಯರ ಗಂಡ ಪಿರಿಯ ಕಟ್ಟಿಗೆಯ ಅಮರನಾಯಕರ ಮಕ್ಕಳು ಕಟ್ಟಿಗೆಯ ಗುಂಡಕ್ಕ ನಾಯಕರು ಅಮರೆಯ ನಾಯಕರೂ ಶ್ರೀ ವಿಜಯ ಸೋಮನಾಥಪುರವಾದ ನಿಗ್ಗಿಯ ಹಳ್ಳಿಯ ನಾಡನಾಳುವಲ್ಲಿ (ಎಳ. V, ಚತ್ತರು. ೨೪೧–೪೨ ; 1432) ; ಶ್ರೀಮದ್ ಮಹಾರಾಜಾಧಿರಾಜ ಪರಮೇಶ್ವರ ಶ್ರೀವೀರಕ್ಷರಾಯ ದೇವರಾಯ ಸಂ ಯರಕಜಗೀಯ ಅಮರನಾಯಕರು ಜಾಲದ ಭೀಮಸೆಟ್ಟಿಯರಿಗೆ ಕೊಟ್ಟ ಕೊಡಗಿ (ಎಳ. IX, ದೇವಪ. ೫೬–೬ ; 1467) ; ನಮ್ಮ ಪೂರ್ವಿಕರು ಓರಂಗಲ್ಲಿನ ಕಾಕತೀಯ ಅರಸರ ಸೈನ್ಯದಲ್ಲಿ ರಾಹುತರೂ ಅಮರನಾಯಕರೂ ಆಗಿದ್ದರು (ರೂಲೆಜಾ. ೧೬೯).

ಅಮರೆಯನಾಯಕ : ಹುಜಿಗಿಲವಾಡಿಯ ಅಮರೆಯನಾಯಕನ ಮಾಡಿಯ ಪ ಗ (ಎಳ. V, ಚತ್ತರು. ೧೫೨–೫೭ ; 1227 ?). ||ಪ ಅಮರೆ ಎಂಬ ಶಬ್ದ ಅಮೃತೇಶ್ವರ ಎಂಬ ದೇವರ ಹೆಸರಿನ ಅಮೃತ ಶಬ್ದದಿಂದ ಬಂದಿರಬಹುದು.

[ಅಮರ್ತ + ನಾಯಕ. / ತೆಲು. ಅಮರನಾಯುಂಡು]

ಅಮರನಾಯಕೆತ್ತ (ನಾ). ೧. ದೇವತೆಗಳಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯನಾದವನು : ಸುರರಾಜನ ಪಿಸಿದೊಳಮರನಾಯಕರಲ್ಲಂ ನೆರೆದು (ಅಪು. ೬–೯೬). ೨. ಇಂದ್ರ. [ಅಮರ್ತ + ನಾಯಕ]

ಅಮರನಾಯಕೆತನ, ಅಮರನಾಯಿಕತನ (ನಾ). ಅಮರವಾಗಿ ಕೊಟ್ಟ ಗ್ರಾಮ ಅಥವಾ ಗ್ರಾಮಗಳಿಗೆ ಒಡೆಯನಾಗಿರುವಿಕೆ, —

ಒಡೆತನ : ನ(ಂ)ಮ ಅಮರನಾಯಕತನ ವಳಿದಿಲಂಬಟನ ಚಾವಡಿಯ ನಡುವಿ ಮಂಡಲದ ವೇಂಟೆಯದ (ಸೌಇಇ. IX–ii, ೪೬೩–೫ ; 1470) ; ಸ್ವಾಮಿ ನಮಗೆ ಅಮರನಾಯಕತನಕೆ ಪಾಲಿಸಿದ ಕೊಟ್ಟೂರ ಚಾವಡಿಗೆ ಸಲುವ (ಎಕ. XI, ದಾವಣ. ೨೮–೬ ; 1530) ; ಸ್ವಾಮಿ ನಮಗೆ ಅಮರ ನಾಯಕತನಕ್ಕೆ ಪಾಲಿಸಿದ ಪಾಂಡ್ಯನಾಡೊಳಗಣ ಉಚ್ಚಂಗಿ ವೇಂಠೆಯಕೆ (ಎಕ. XI, ದಾವಣ. ೩೧–೬ ; 1531) ; ಸಾಗುವಳಿಯ ಶಾಷಣದ ಕ್ರಮ ವೆಂತೆಂದರೆ ಸದಾಶಿವ ಮಹಾರಾಯರು ನಮಗೆ ಅಮರನಾಯಕತನಕೆ ಪಾಲಿಸಿದ ಉರ್ವಕೊಂಡೆಯ ಸೀಮೆಗೆ ಸಲುವ ವೆಲುಪಡಿಗೆಯ ಗ್ರಾಮದ ಹೊಲನು ಪಾಂಡುವ ಬೀಳುಬಿದು ಇರಲಾಗಿ (ಸೌಇಇ. IX–ii, ೬೩೩–೩ ; 1548) ; ಶ್ರೀಪತಿ ರಂಗದೇವ ಮಹಾ ಅರಸುಗಳಿಗೆ ಅಮರನಾಯಕ ತನಕೆ ಪಾಲಿಸಿದ ಬೂದಿಹಾಳ ಸೀಮೆಯನು ಆ ರಂಗರಾಜ ಅಮ್ಮನವರೂ ಪಾಲಿಸು ತಿರಲು (ಎಕ. XII, ಚಿಕ್ಕನಾ. ೭–೧೧ ; 1554) ; ಶ್ರೀಪತಿ ರಾಜ ರಂಗಯ ದೇವ ಮಹಾ ಅರಸುಗಳಿಗೆ ಅಮರನಾಯಕತನಕೆ ಪಾಲಿಸಿದ ಮಗರನಾಡ ವೇಂಠೆಯ (ಎಕ. XII, ಚಿಕ್ಕನಾ. ೬–೯; 1555); ಸದಾಶಿವ ಮಹಾರಾಯರು ನಮಗೆ ಅಮರನಾಯಕತನಕೆ ಪಾಲಿಸ್ತ ಕಂದಿಯ ಸೀಮೆ ವಳಗಣ (ಎಕ. XVI, ತಿಪಟೂ. ೫೩–೧೪ ; 1561) ; ನಮ್ಮ ಅಮರ ನಾಯಕತನಕೆ ಸಲುವ ಬೂದಿಹಾಳ ಸೀಮೆಯೊಳಗೆ ನೀಉ ತೆಱುವಂತು ಅಡೆವಣವನೂ ನಂಮ ತಂದೆಗಳು ರಂಗರಾಜಯ್ಯನವರಿಗೆ ಪುಂಣ್ಯವಾಗಬೇಕೆಂದು ಬಿಟ್ಟೆಉ (ಎಕ. XII, ಚಿಕ್ಕನಾ. ೮–೧೫ ; 1573) ; ಮುಂಮಡಿ ತಂಮಯಗೌಡರು ತಂಮ ಅಮರನಾಯಕತನಕೆ ಸಲುವ ಕೋಳಾಲಸೀಮೆ ವೊಳಗಣ ಕೊಟೂರ ಹೊಸಹಳ್ಳಿಯ ಗ್ರಾಮವಂನು (ಎಕ. X, ಕೋಲಾರ. ೨೪೧–೯ ; 1608) ; ವೆಂಕಟಪತಿದೇವ ಮಹಾ × × ರೂ ಅಮರನಾಯಕತನಕೆಪಾಲಿಸಿದ ಮಗರ ನಾಡ ವೇಂಠೆಯಕ್ಕೆ (ಎಕ. XII, ಚಿಕ್ಕನಾ. ೧೯–೧೦ ; 1636) ; ಶ್ರೀ ವೆಂಕಟಪತಿದೇವ ಮಹಾರಾಯರು . . . ಅಮರನಾಯಕತನಕೆ ಪ್ರತಿ ಪಾಲಿಸಿಕೊಟ್ಟ (ಎಕ. XVI, ಚಿಕ್ಕನಾ. ೫೩–೯ ; 1639) ; ಅಮರನಾಯಕ ತನಕೆ ಪ್ರತಿಪಾಲಿಸಿ ಕೊಟ್ಟಂಥ ಹೊಸಳದೇಶದ ಯರೆಯ ಕಟ್ಟೆಯ (ಎಕ. XII, ಚಿಕ್ಕನಾ. ೩೮–೧೦ ; 1669 ?). **ಅಮರನಾಯಿಕತನ** : ರಾಜ್ಯಾಧಿ ಪತಿ ಸದಾಶಿವದೇವ ಮಹಾರಾಯರು ನಮಗೆ ಅಮರನಾಯಿಕತನಕೆ × × ಕಂದಿ × × ಮವೊಳಗಣ ಬಜಗೂರಸ್ಥಳ (ಎಕ. XII, ತಿಪಟೂ. ೫೩–೧೪ ; 1561 ?).

ಅಮರದ ನಾಯಕತನ = ಅಮರನಾಯಿಕತನ : ನಮ್ಮ ದೇವ ರಾಯ ಮಹಾರಾಯರು ಅಮರದನಾಯಕತನಕ್ಕೆ ಪಾಲಿಸಿದ ಸಾತಿಗ್ರಾಮದ ಸ್ಥಳಕ್ಕೆ ಸಲುವ ತೆರಣೆಯದ ಸ್ತಳದ ಸೊವನಹಳಿ ಗ್ರಾಮ ೧ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೧೨, ಪು. ೫೦ ; 1474).

[ಅಮರನಾಯಕ$_1$ + –ತನ. / ತೆಲು. ಅಮರನಾಯಕರ]

ಅಮರನಾಯಿಕತನ 'ಅಮರನಾಯಕತನ' ನೋ.

ಅಮರಪಟಹ (ನಾ). ದೇವಲೋಕದ ಭೇರಿ; ದೇವದುಂದುಭಿ : ಸುರಿದುದು ನಮೇರು ಕುಸುಮದ ಸರಿ ಮೊಬಗಿದುದ ಮರಪಟಹಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೧೪–೪೧). [ಅಮರ$_3$ + ಪಟಹ]

ಅಮರಪತಿ (ನಾ). ದೇವೇಂದ್ರ. [ಅಮರ$_3$ + ಪತಿ]

ಅಮರಪದವಿ (ನಾ). ದೇವತೆಗಳ ಸ್ಥಿತಿ; ದೇವತ್ವ : ಮದೇಭವ ಕಡಿದು ಹರಹಿದನೌಕಿ ಚೂರಿಸಿ ಗಡಣಿಸುವ ಭೂಪರಿಗೆ ಮಾಡಿದನಮರ ಪದವಿಯನು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೧–೧೩). [ಅಮರ$_3$ + ಪದವಿ]

ಅಮರಪ್ರಸ್ಪರ್ಧಿ (ಗು). ದೇವತೆಗಳ ಜತೆಯಲ್ಲಿ ಸ್ಪರ್ಧಿಸುವ : ಭಾವಿ ಭವದ್ಭೂತ ನೃಪಾಗ್ರಗಣ್ಯನಮರಪ್ರಸ್ಪರ್ಧಿಪುಣ್ಯಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೨–೨೦).

[ಅಮರ$_3$ + ಪ್ರಸ್ಪರ್ಧಿ]

ಅಮರಭೂಜ (ನಾ). = ಅಮರಕುಜ : ಅಮರಭೂಜಂ ಬಂದಂತಿ ರೊಸಗೆಯಾಯ್ತರಮನೆಯೊಳ್ (ಪುಷ್ಪಪು. ೧೩–೧೨೨).

[ಅಮರ$_3$ + ಭೂಜ]

ಅಮರಮಣಿ (ನಾ). ದೇವಲೋಕದ ರತ್ನ; ಚಿಂತಾಮಣಿ : ಸುರ ಧೇನು ಪಯೋಧರಮಂ ಸುರಕುಜದೆಳದಳಿರನಮರಮಣಿಯಂ ಬೆರಲುಂ ಕರಮುಂ ನಖಮುಂ ಪರಿಜಿಂ ವರವಿತರಣದಿಂದೆ ಪಳಿಗುಮಾ ನೃಪಸುತನಾ (ರಾಜಶೇ. ೫–೧೫). [ಅಮರ$_3$ + ಮಣ್ಣಿ]

ಅಮರಮಹತ್ತರಿಕೆ (ನಾ). ದೇವ ಸೇವಕಿ; ಆಸ್ಥಾನಸೇವಕಿಯರಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯಳೆನಿಸಿದ ದೇವತಾಸ್ತ್ರೀ : ಅಂತು ಕುಮಾರಂ ಕುಮಾರಕಾಲ ದೊಳಮರಮಹತ್ತರಿಕಾ ವಿರಚಿತ ಮಜ್ಜನ ಭೋಜನಾದಿ ಭೋಗೋಪ ಭೋಗಮನಪ್ಪುಕೆಯ್ದು (ಮಲ್ಲಿಪು. ೧೩–೭೯). [ಅಮರ$_3$ + ಮಹತ್ತರಿಕೆ]

ಅಮರಮಹಲೆ (ನಾ). = ಅಮರಮಾಗಣಿ : ಅಚ್ಯುತರಾಯ ಮಹಾ ರಾಯರು ತಮಗೆ ಅಮರಮಹಲೆಯಾಗಿ ಪಾಲಿಸಿದ ಚಂದ್ರಗುತ್ತಿ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೩೭೯–೯ ; 1533). [ಅಮರ$_3$ + ಮಹಲೆ ?]

ಅಮರಮಾಗಣಿ, ಅಮರಮಾಗಳೆ (ನಾ). ಅರಸರು ತಮ್ಮ ಪಾಳೆಯ ಗಾರರಿಗೆ ಸೈನ್ಯದ ಸಾಮಗ್ರಿಗಳನ್ನು ಒದಗಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಲಿ ಹಾಲು, ಬೆಣ್ಣೆಗಳನ್ನು ಒದಗಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಲಿ ಕೊಟ್ಟ ಇನಾಮು ಗ್ರಾಮ ಸಮೂಹ ಅಥವಾ ಹೋಬಳಿ : ರಾಮಾಭಟ್ಟಯ್ಯನವರು ಅವ[ಮ]ರ ಮಾಗಣಿಗೆ ಪಾಲಿಸಿದ ಶ್ರೀರಂಗಪಟ್ಟಣದ ಸೀಮೆ (ಎಕ. III, ಶ್ರೀರಂಗ. ೬–೯ ; 1542); ಪೊನಪ್ಪನಾಯಕರ ಮಕ್ಕಳು ಕೃಷ್ಣಪ್ಪನಾಯಕರು ತಂಮ ಮರಮಾಗಣಿಗೆ ಸಲುವ ಬಾಗುರ ಸೀಮೆ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೪೧, ೩–೧೦ ; 1544); ಕೃಷ್ಣಪ್ಪನಾಯಕರಿಗೆ ಅಮರಮಾಗಣಿಯಾಗಿ ಪಾಲಿಸಿದ ಕೋಗಳಿಗೆ ಸಲ್ಲುವ ಕೊಟ್ಟೂರುಮಂ (ಸೌಇಇ. IX–ii, ೬೪೦–೬ ; 1550) ; ತಿರುಮಲ ರಾಜ್ಯೆ ದೇವ ಮಹಾ ಅರಸುಗಳು ನಮಗೆ ಅಮರಮಾಗಣಿಗೆ ಪಾಲಿಸಿದ ರಾಯ ದುರ್ಗ ರಾಜ್ಯದ ಕೋಟೆ (ಎಕ. XI, ಚಳ್ಳಕೆ. ೫೪–೨೧ ; 1560) ; ಕ್ರುಷ್ಣ ಪನಾಯ್ಕರಿಗೆ ಅಮರಮಾಗಣಿಯಾಗಿ ಪಾಲಿಸಿದ ಹಾಸನದ ಸೀಮೆಯೊಳಗೆ ಸಲುವ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೫, ೮–೮ ; 1562). **ಅಮರಮಾಗಳೆ** : ನಂಮ ಕೃಷ್ಣಪ್ಪನಾಯಕರ ಅಮರಮಾಗಳೆಗೆ ಸಲ್ಲುವ ಮೊರಬದ ಸೀಮೆ (ಸೌಇಇ. IX–ii, ೬೪೭–೧೨ ; 1552). [ಅಮರ$_1$ + ಮಾಗಣಿ]

ಅಮರಮಾಗಳೆ 'ಅಮರಮಾಗಣಿ' ನೋ.

ಅಮರಮುನಿ (ನಾ). ದೇವಋಷಿ; ನಾರದ. [ಅಮರ$_3$ + ಮುನ್ನಿ]

ಅಮರಮೊಖಾಸಿ (ನಾ). ಯುದ್ಧಬಂದಾಗ ರಾಜನಿಗೆ ಕುದುರೆ ಗಳನ್ನು ಒದಗಿಸಿಕೊಡಲು ಪ್ರಾದೇಶಿಕ ನಾಯಕರಿಗೆ ಬಿಟ್ಟ ಇನಾಮುಗ್ರಾಮ. 'ಅಮರಮೊಖಾಸಿನಾಯಕತನ' ಪರಾ.

[ಅಮರ$_1$ + ಮೊಖಾಸಿ]

ಅಮರಮೊಖಾಸಿನಾಯಕ (ನಾ). ಅಮರಮೊಖಾಸಿ ಗ್ರಾಮಕ್ಕೆ ಒಡೆಯನಾದವನು. 'ಅಮರಮೊಖಾಸಿನಾಯಕತನ' ಪರಾ.

[ಅಮರಮೊಖಾಸಿ + ನಾಯಕ]

ಅಮರಮೊಖಾಸಿನಾಯಕತನ (ನಾ). ಅಮರಮೊಖಾಸಿಗ್ರಾಮಕ್ಕೆ ಒಡೆಯನಾಗಿರುವಿಕೆ,— ಒಡೆತನ : ಅಲ್ಲಿ ಏದ್ಲಿಖಾನ ಪಾತಶಾಹಿ ನಮಗೆ ಅಮರಮೊಖಾಸಿನಾಯಕತನಕೆ ಪಾಲಿಸಿಯಿದ ಹುಲಿಗೆಜೆಯ ನಾಡ ಲಕ್ಷ್ಮಣೇಶ್ವರದ ಸೀಮೆವೊಳಗಣ ಗೌಡಗೆಜೆಯ ಗ್ರಾಮವನು (ಸೌಇಇ. XX, ೨೫೭–೮ ; 1576). [ಅಮರಮೊಖಾಸಿನಾಯಕ + –ತನ]

ಅಮರಲೋಕ (ನಾ). ದೇವಲೋಕ; ಸ್ವರ್ಗ : ಸಂಭ್ರಮಂ ತುಂಬಿ ರ್ದುದಮರಲೋಕಂಗಳೊಳ್ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೧೮–೪೭೨).

[ಅಮರ$_3$ + ಲೋಕ]

ಅಮರವಡಿ (ನಾ). ಒಬ್ಬ ತನ ಹೆಸರು : ಸ್ವಸ್ತಿಶ್ರೀ ಸಿಯಗೆಲ್ಲರಾಳು ಕುಜಕಾಂರ ಮನಾಳಿಯರ್ ರಕಾಲ ಅರಸರಲ್ಲಿನ್ನುಳಿದು ಬನ್ದ ಅಮರವಡಿ ಅಳುವಿಬ್ದು (ಎಕ. XVI, ತುಮಕೂ. ೯೪–೬ ; 780). [?]

ಅಮರವಧು (ನಾ). ದೇವಕನ್ನಿಕೆ ; ದೇವತಾಸ್ತ್ರೀ : ಯಾವಕನ್ದ್ರವದಿಂದಂ ಶ್ರತಿದಿನಮಂ ದೇವಿವೀಕಿತಕರ್ಮಮತ್ತೊರ್ವಳಿಮರವಧು ಕೆಯ್ಯೊಂಡಳ್ (ಶಾಂಪು. ೯–೧೪೪). [ಅಮರ್ + ವಧು]

ಅಮರವಧೂಟಿ (ನಾ). = ಅಮರವಧು: ನಮಮರವಧೂಟೀಕುಂತಳ ಸ್ರಸ್ತಮಾಲಾ ಸಮುದಿತ (ರಾಜಶೇ. ೧–೧೩೬). [ಅಮರ್ಕ + ವಧೂಟಿ]

ಅಮರವಲ್ಲಿ (ನಾ). = ಅಮರ್ದುವಲ್ಲಿ: "ಅಮ್ಮತಂ ಗುಡೂಜಿ ಜೀವಂತಿ ಸೋಮಮರುವಲ್ಲಿ [ಪಾಠಾಂ. ಅಮರ್ದುವಲ್ಲಿ, ಅ ಮ ದ ರ ವಲ್ಲಿ, ಅಮರಂಪಲೆ, ಅವಳುವಲ್ಲಿ]ಯಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೪೩–೪೩). [< ಸಂ. ಅಮ್ಮತವಲ್ಲೀ]

ಅಮರವಾಹಿನಿ (ನಾ). ೧. ದೇವನದಿ; ಗಂಗಾನದಿ: ಆಜ್ಞಾಮರವಾಹಿನಿಯ ಜಟಾಳಯ ಗುಜ್ಯಾಭೋಗದೊಳಗೆ ತಾಳ್ದನ . . . ನುತಿಪೆಂ(ಅಧ್ಯಪೇ. ೬–೧). ೨. ದೇವತೆಗಳ ಸೈನ್ಯ : ಅಂತು ನಭೋಯಾನದಿಂದಮರವಾಹಿನಿ ಬರೆ (ಶಾಂಪು. ೧೦–೨೧ ವ). [ಅಮರ್ಕ + ವಾಹಿನಿ]

ಅಮರವೈರಿ (ನಾ). ದೇವತೆಗಳ ಶತ್ರು; ರಾಕ್ಷಸ: ಬೇಗಮಾಡಿಸ್ಸಮರ ವೈರಿಯ ತಲೆದು ಬಿಸುಡಿಂದ (ಕುವ್ಯಾದ್ಭೀ.೧೫–೨೬). [ಅಮರ್ಕ+ ವೈರಿ]

ಅಮರಸಂಹಿತೆ (ನಾ). ದೇವತೆಗಳ ಸಮೂಹ: ಪೋಪ ಬರ್ಪ ಅಮರಸಂಹತಿ ಪೋಲ್ದುದು . . . ಸೀತಾಬಂಧಮಂ (ಶಾಂಪು. ೧೦–೪೫). [ಅಮರ್ಕ + ಸಂಹತಿ]

ಅಮರಸಮಾಜ (ನಾ). = ಅಮರಸಂಹತಿ : ಪುಷ್ಪವರ್ಷಮೊರ್ಮೆಯೆ ಸಳಲೋರ್ವಿಯನೆಯೆ ಪರ್ವ ತಿರೆ ಚಿತ್ತೆಯ ಸರಿಯಂತೆಱಗಿ ಪೋದುದಮರಸಮಾಜಂ (ಅರಿಪು. ೧೪–೧೪೬). [ಅಮರ್ಕ + ಸಮಾಜ]

ಅಮರಸಮಿತಿ (ನಾ). = ಅಮರಸಂಹತಿ: ಅಮರಸಮಿತಿ ಸುರಕಲಿಯಂ ಬಳಸಿ ಬರುತ್ತುಂ (ಶಾಂಪು. ೧೦–೧೯). [ಅಮರ್ಕ + ಸಮಿತಿ]

ಅಮರಸಿಂಧು (ನಾ). ದೇವನದಿ; ಗಂಗಾನದಿ. 'ಅಮರ ಸಿಂಧೂದ್ಭವ' ಪರಿಂ. [ಅಮರ್ಕ + ಸಿಂಧು]

ಅಮರಸಿಂಧೂದ್ಭವ (ನಾ). ಗಂಗಾನದಿಯಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದವನು; ಭೀಷ್ಮ: ಆತ್ಮನ್ಯತ್ಯಯಿಕಮರಸಿಂಧೂದ್ಭವಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೪–೬೪). [ಅಮರ್ಕ + ಸಿಂಧು + ಉದ್ಭವ]

ಅಮರಸೀಮೆ (ನಾ). ಅಮರ್ಕರ ಉದ್ದೇಶವಾಗಿ ಕೊಟ್ಟಿಂಧ ಒಂದು ಪ್ರದೇಶ: ಸುಳ್ಳ ಅಮರಸೀಮೆಯಂ ಕೊಡನಿನ ದೊರಗಳದಾಗಿ ಕಾಣುತ್ತದೆ (ರಾಚೀಂದ್ರ. ೧೧೩). [ಅಮರ್ಕ + ಸೀಮೆ]

ಅಮರಸುಳ್ಳ (ನಾ). ಅಮರ್ಕರ ಉದ್ದೇಶವಾಗಿ ಕೊಟ್ಟಿಂಧ ಒಂದು ಗ್ರಾಮದ ಹೆಸರು : ಈ ಕೊಡಗಿನ ಘಟ್ಟದ ಸರಹದ್ದಿಗೆ ಮುಟ್ಟಿ ಇರುವಂತಹ ಕೆಲವು ಮಾಗಣಿಗಳಿಂದ ಕೆಲವು ಗ್ರಾಮಗಳನ್ನು ವಿಂಗಡಿಸಿ, ದೊಡ್ಡ ವೀರಪ್ಪ ಒಡೆಯರಿಗೆ ಹಾಲು ಬೆಣ್ಣೆಗೆ ಎಂಬುದಾಗಿ ಅದಕ್ಕೆ – ಅಮ್ಮತ ಉದ್ದಿಶ್ಯವಾಗಿ ಕೊಟ್ಟಿರ್ಪಾದು, ಇದರ ಹೆಸರು ಅಮರಸುಳ್ಳ ಎಂಬುದಾಗಿ ಸೋಮಶೇಖರರಾಯಳಿರು ನೂತನವಾಗಿ ಹೆಸರುಯಿಟ್ಟರು (ರಾಚೀಂದ್ರ. ೧೩). [ಅಮರ್ಕ + ಸುಳ್ಳ]

ಅಮರಸ್ತ್ರೀ (ನಾ). ದೇವರಮಣಿ; ಅಪ್ಸರೆ : ಅಮರಸ್ತ್ರೀ ನಿಚಯಂ ವಿಚಿತ್ರತೆಯಂ ಭತ್ರಾಳ್ ಭೂಜಂಗಳಂ . . . ಪೋಲೆ (ಪುಸ್ತಪು. ೧೪–೪೫). [ಅಮರ್ಕ + ಸ್ತ್ರೀ]

ಅಮರಾಚಲ (ನಾ). = ಅಮರಗಿರಿ : ಹಸುಳೆಗನುರಾಜಲದ ಹೊಜೆ ಸೈರಿಸುವುದೇ (ಕುವ್ಯಾಭ. ೩–೮೪). [ಅಮರ್ಕ + ಅಚಲ]

ಅಮರಾಧ್ವ (ನಾ). ದೇವತೆಗಳ ಮಾರ್ಗ; ಆಕಾಶ: ರಮಣೀಯ ವಾದುವಮರಾಧ್ವಮೊಳಲ್ದೆಡೆಯಲ್ಲಿ ತಾರೆಗಳ್ (ರಾಜಶೇ. ೧೧–೪೧). [ಅಮರ್ಕ + ಅಧ್ವ]

ಅಮರಾಪಗೆ (ನಾ). = ಅಮರಗಂಗೆ : ಮುದಿಯೊಳಗಮರಾಪಗೆಯ ತಳದು ತೊಡೆಯಿಡೆಯೊಳಗಱಲಿಸುತೆಯನಾಂತು (ಕ್ರಿಭಾ. ೧–೩). [ಅಮರ್ಕ + ಆಪಗೆ]

ಅಮರಾಯಿ (ನಾ). ೧. ಸರ್ಕಾರದ ಜಮಿಾನಿನಲ್ಲಿರುವ ಮಾವಿನ ಫಸಲಿನಿಂದ ಸರ್ಕಾರಕ್ಕೆ ಬರುವ ಆದಾಯ. ೨. ಸರ್ಕಾರದ ಜಮಿಾನಿನಲ್ಲಿ ಬೆಳೆದ ಹುಣಿಸೆ, ಹೊಂಗೆ, ಸೀಗೆ ಮುಂತಾದ ಫಸಲು ಗಳಿಂದ ಸರ್ಕಾರಕ್ಕೆ ಬರುವ ಆದಾಯ (ಮೈಗಾಜೆ. IV, ೬೬). ೩. ಮಾವಿನ ತೋಪು.

[← ಹಿಂ. ಮಾಂ. ಅಮರಾಈ, ಅಮರಾಈ. / ಸಂ. ಅಮ್ರರಾಜೀ]

ಅಮರಾರಿ (ನಾ). = ಅಮರವೈರಿ : ಒಡಜಿದವಮರಾರಿಯ ಬಲು ಬಲ ದೊಳಗದುಳುತವನಿ ಕಳಕಗಳು (ಕ್ರಿಪುಸಾ. ೧೪೧). [ಅಮರ್ಕ + ಅರಿ]

ಅಮರಾಲಯ (ನಾ). ೧. ಸ್ವರ್ಗ. ೨. ದೇವಾಲಯ; ದೇವಸ್ಥಾನ : ತುಱುಗಿದ ನಂದನಂ ಪರಿವ ಕಾಲ್ವೆ . . . ನಂದಿತ್ತ ಶಿಲಾಂಗಿಯಂ ಮಿಱಿವಮರಾಲಯಂ (ಎಕ. V, ಅರಸೀ. ೩೮–೨೨ ; 1171) ; ವಿಷ್ಣು ಭೂಕಾಂತಂ ಸ್ಫುರತ್ಕಾಂತಿ ದ್ರೋಣ್ಮತ್ಕಾಮರಾಲಯತತಿಕಾಕ ಶ್ರೇಣಿಯಂ ನೂಡಿದಂ (ಎಕ. V, ಅರಸೀ. ೧೨೭–೧೨ ; 1185). [ಅಮರ್ಕ + ಆಲಯ]

ಅಮರಾವತಿ (ನಾ). ಇಂದ್ರನ ನಗರ : "ಇಂದ್ರನ ಪಟ್ಟಣಮಂ ಅಮರಾವತಿ (ನಗರ)ಗೆ ಯೆಂಬುದು" (ಹರಾಯು. ೧೦–೫೫).

[ಸಂ. ಅಮರಾವತೀ]

ಅಮರಿ (ನಾ). ನೆಲಾವರಿಕೆ ಗಿಡ; ನೆಲತಂಗಿಡಿ ಗಿಡ : ಏಪಡಿವಾತಮರಿಯುತಂ ಜೇಪಾಳಮುತ್ತೂರಲ್ತಿ ನಿಸ್ಸಾಂಜನದೊಳ್ . . . ಕೊಟೆಸಾಪಾತ ಪತ್ರಮೆಂಬಿವುದುಗ್ರ ವಿಷಮುರು ಕಿಡುಗುಂ (ಜಿಪು. ೧೦–೬೧). [ಸಂ.]

ಅಮರ್ಕ್ಯಿ (ನಾ). = ಅಮರಸ್ತ್ರೀ : ಬಗೆಯೊಳ್ ನಾಟುವಿನಮಮರಿ ಸಂಸ್ಕೃತಿ ನಾಟಕಮುಮನೆನಗೆ ನೆಲೆಯೆ ತೋಱಿದಳೀಗಳ್ (ಅರಿಪು. ೯–೪೫) ; ಪಲರುಂ ವಿದ್ಯಾಧರಸ್ತ್ರೀಯರುಮನುರಂಯರುಂ ಮಾನವಸ್ತ್ರೀಯರುಂ ತಮ್ಮೊಲವಿಂ ಮೇಲ್ವಾಯ್ದೊಡಂ (ಪಂಂಪಾ. ೯–೮೩). [ಸಂ. ಅಮರೀ]

ಅಮರಿಕೆ 'ಅಮರ್ಕೆ' ನೋ.

ಅಮರಿಚು 'ಅಮರ್ಚು' ನೋ.

ಅಮರಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಇರಿಸು ; ಕೂಡಿಸು ; ಸೇರಿಸು ; ತುಂಬು : ಶಶಿಕಾಂತಮೊಲೆಯಳಕ್ಕಯನೊಸೆದಮರಿಸಿ ನೋಡಿ (ಅ ಧ್ಯ ಬ. ೩–೯೩) ; ವೀಣೆಯ ನೊಲೆಯ ಮೇಲಮರಿಸಿ ಪಿಡಿದು ಪ್ರವೀಣೆಯೊರ್ವಳ್ ಸರವತ್ತಿ (ಚಂಪ್ರಸಾಂ. ೯–೨೪) ; ಶಿರವನಮರಿಸುತ್ತ . . . ಅಸುವಂ ಪಡೆದು ಮೆರೆದನು (ಗುರುಚಾ. ೧೦–೪೪). ೨. ಉಂಟುಮಾಡು ; ಒದಗಿಸು : ಭಕ್ತರ ಹೊರೆಯಲ್ಕೆತಂದ ನನುಗೆ ತಾ ಲೇಸನವರಿಸಬಂದನೆ (ಲಕ್ಷ್ಮೀಶಾ. ಉದ್ಯೋಗ. ೩–೧೬) ; ಪಾಂಡ್ಯಭೂವರನಾತ್ಮರಾಜ್ಯಮುಂ ಬೊಕ್ಕೈನಾಥೇಶ್ವರ ಪರಮ ವಿಭಂಗೀಗಳಮರಿಸಿ ಕೊಟ್ಟು ವಿಭವದಿಂ ಕೈಲಾಸಮಂ ಪೊಕ್ಕನು (ಚಿಬಪು. ೫೫–೩೩). ೩. ಜೋಡಿಸು; ಸಿಕ್ಕಿಸು : ಹರಿವ ಹಾವನು ಕೊರಲಿಗಮರಿಸಿ ಕುಣಿಯುಬಹುದು ಉರಿವ ಕಿಚ್ಚನು ಪೊಕ್ಕು ಉಳಿಯಬಹುದು(ಲಕ್ಷ್ಮೀಶಾ. ಉದ್ಯೋಗ. ೩–೧೬). ೪. ಭದ್ರವಾಗಿ ಹಿಡಿ : ಎಡಗೈಯೊಳಮರಿಸಿ ವೀಣೆಯನಾಂತು ಮೇಗಡೆ ಮೆಟ್ಟಿನೊಳು ಬೆರಳಾಡೆ (ಭರಚಿ. ೧೧–೩) ; ಚಮ್ಮಟಿಗೆಯಲಿ ಮುಳ್ಳನುವೊತ್ತಿ ಅಮರಿಸಿದಂತೆ ಮೊನೆಗಾವಿಂದ ವಸ್ತುವನು ಮತ್ತೆ ಹಿಡಿದಂದದಲಿ (ಜ್ಞಾಸಮಂ. ೧೮–೮೩). ೫. ಹತ್ತಿಸು; ಆರೋಪಿಸು : ಒಂದಜ ಬಗೆಯನೊಂದರ್ಕ್ಯದೊಳಮರಿಸಿ

ಪೀಟ್ ಸಮಾಧಿಯನ್ನಿಲುಪುದು (ಅಪ್ರಕ. ೧೬-೬). ೬. ಸಿದ್ಧ ಪಡಿಸು; ಸಜ್ಜು ಗೊಳಿಸು: ಛತ್ರಮ್ಮನ ಸರ್ವತೋಭದ್ರವ್ಯೂಹವನ್ನು ಅಮರಿಸಿದನು (ಕೃವಾಭಾ. ೧೫೫); ಸೈನ್ಯದ ಉಗ್ರಾಣವನ್ನು ಅಮರಿಸಿ ತುಂಬಿಕೊಳ್ಳುತ್ತ (ಮುತ್ತಕ. ೬೯-೬). ೭. ಆಕ್ರಮಿಸು; ಗದರಿಸಿ ಮಾತನಾಡು; ಬೈಯು: ಆತನ ನಡತೆ ಸರಿಯಾಗಿಲ್ಲದ್ದರಿಂದ ಚೆನ್ನಾಗಿ ಅಮರಿಸಿ ಬುದ್ಧಿ ಹೇಳಿದೆ (ರೂಢಿ). ೮. ಹೊಡೆ; ಪ್ರಹರಿಸು: ಬೆನ್ನ ಮೇಲೆ ನಾಲ್ಕು ಅಮರಿಸು (ರೂಢಿ). ೯. ಆಸಿರಿಕ್ಷೆತವಾಗಿ ಕೊಡು: ನಿನ್ನೆ ಯಾವನೋ ಒಬ್ಬ ಹಸ್ತಕುಶಲಿ ನನಗೆ ಮತ್ತೊಂದು ಪೊಟ್ಟಣಾಣ್ಮ ಅಮರಿಸಿ ಹೋದ (ಗಾಳವ. ೧೯೪). [ಅಮರು (< ಅಮರ್) + -ಇಸ್ಸು]

ಅಮರು 'ಅಮರ್' ನೋ.

ಅಮರುಗಾರ 'ಅಮರಗಾರ' ನೋ.

ಅಮರೆ 'ಅವರೆ,' ನೋ.

ಅಮರೆರುನಾಯಕಳೆ 'ಅಮರನಾಯಕ್ಕ,' ನೋ.

ಅಮರೇಂದ್ರ (ನಾ). ೧. ದೇವೇಂದ್ರ; ಇಂದ್ರ: ತ್ಸಿಂದ್ರಲೋಕಕ್ಕೆ ಮರೇಂದ್ರಂ ಪೋದನಾಗಳ್ (ಆ ದಿಪು. ೬-೧೨೬). ೨. ದೇವತೆಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಮುಖ: ಚತುರ್ದಾಮರೇಂದ್ರಾಂಬುಧಿ ಕಣ್ಮೂಳಿದುದು(ಶಾಂತಿಪು. ೧೦-೩). [ಅಮರ್ಕ + ಇಂದ್ರ]

ಅಮರೇಂದ್ರತನಯ (ನಾ). ೧. ದೇವೇಂದ್ರನ ಮಗ. ೨. ಜಯಂತ. ೩. ಅರ್ಜುನ: ಇಟ್ಟಡೆಸಿತಮರೇಂದ್ರತನಯನಶ್ಲಿದಿಗ್ಗೋಂಪು ಬಟ್ಟೆಯೊಳ್ ನಾರೀಸಮೂಹಂ (ಕೈವಿಭಾ. ೩೩-೨೨). ೪. ವಾಲಿ.

[ಅಮರೇಂದ್ರ + ತನಯ]

ಅಮರೇಜ್ಯ (ನಾ). = ಅಮರಗುರು: ಅಮರೇಜ್ಯಂ . . . ಪೂಜ್ಯನಕ್ಕುಂ (ಜಾತಕ. ೧೦-೧೦). [ಅಮರ್ಕ + ಇಜ್ಯ]

ಅಮರೇಶ (ನಾ). ೧. ದೇವೇಂದ್ರ: ಪ್ರಥಮಲೋಕಾಮರೇಶನು ಮಾಶಾನೇಶನುಂ ಚಂಡತ್ರಿಂಶತ್ಕಲ್ಪೋಶೇರ್ಷ್ಯಜಂದನ ಶಿರ್ಮರಲಾಕ್ಷತಾರ್ಘ್ಯಮನಿತ್ತಿಂದಂ ಬಜಿಯುಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೮-೩೭ ವ). ೨. ಶಿವ. ೩. ವಿಷ್ಣು. [ಅಮರ್ಕ + ಈಶ]

ಅಮರೋನಿರ್ಗಜ (ನಾ). = ಅಮರಕುಜ: ಮಧುರೋಕ್ತಿಯೊಳ್ ಕ್ಷೂಣನ ಬಾಣನ ಬುಧತನಿಗಮರೊರ್ವನಿರ್ದಿಜನ ಘೋಷನ (ಉತ್ತ ಪುರಾ. ೧-೧೬). [ಅಮರ್ಕ + ಉರ್ವಿಜ]

ಅಮರ್ಕೆ, ಅಮರಿಕೆ (ನಾ). ೧. ಭದ್ರವಾಗಿ ಸೇರಿರುವುದು; ಬೆಸುಗೆ; ಸೇರುವೆ; ಕೂಡುಬಿ: ಧಾಮರ್ಮಪುಟ್ಟುವಲ್ಲಿ ಗಳಮರ್ಕಗಳ್ (ಆ ದಿಪು. ೧೩-೬೮); ಜಾಗದ ತೊಕ್ಕಿಗಂ ನೆಗೞ್ದ ಬೀರದಳುರ್ಕಗಮೊಳ್ಳನಪ್ಪಿದುದ್ಯೋಗದವರ್ಕಿಗಂ ಸಿರಿಯ ಸಾರ್ಕಿಗಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧-೬೮); ರಿಪ ದೊಳಮರ್ಕಿ ಬಿನ್ನಣದೊಳಿಟ್ಟಡೆ ಮಾತಿನ ರೀತಿಯೊಳ್ ಚಲಂ . . . ಎಸಿದಿರೆ (ಸುಕುಮಾ. ೧-೪೪); ಸಾಹಸದ ಸಿಮರ್ಕ ವರ್ಧಿಸುವ ರಾಜ್ಯದಮರ್ಕೆ ಸುಖಪ್ರಪಂಚಮಂ ಪಸರಿಪ ತೋರ್ಕೆ . . . ಇಳಾಸ್ತುತಿವೆತ್ತುದು ವೀರಕಾಂಡ್ಯನ (ವಿಕ್ರ. XI, ಪದ್ಯಾಸಾ. ೮೫-೨೧; ೧೧೪೨). ೨. ಹೊಂದಿಕೆ; ಜೋಡಣೆ: ವಸುಂಧರೆಯೊಳೊಪ್ಪುವ ನೆಲ್ಲ ಪುಲ್ಲಸಮರ್ಕೆಯಂ ಕಿಜುವ [ವು]ಳ್ಳಿಯಂ ತರಿಸಿ ಮೆಲ್ಲಡೆ ತೀವಿದರ್ ಗುಹೆಯಲ್ಲಿ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೯-೧೭೧); ಸುರತದಿತಿತಯನೆಂದಂ ಅಮ್ಮ ಚಲದ ಮರ್ಕೆ ಯುಂ ದೋರ್ವಲದಳರ್ಕೆಯುಂ ಅಂತುಟಿ ವಲಂ (ತೀ ಪು ಪು. ೧೧-೬ ವ). **ಅಮರಿಕೆ**: ೩. ಅನುಕೂಲವಾಗಿರುವುದು; ಹೊಂದುವಂತಹ ಹುದು: ಇದೆಕೊ ಗದೆ ಬಿಲ್ಲಿದೆಕೊ ತರುಮರವದೆ ಸಮಿಾಪದೊಳಾವುದ ಮರಿಕೆ ಮದನಿಪತ ನಿನಗೆಂದು ಗಡಿಯನು ಬೀಸಿದನು ಭೀಮ (ಕೋಗಳ. ೨೫-೬). [ಅಮರ್ + -ಕೆ]

ಅಮರ್ಕೆಗಿಡು (ಕ್ರಿ). ಹೊಂದಿಕೆ ಬಿಟ್ಟುಹೋಗು; ಸೇರುವೆ ತಪ್ಪಿ ಹೋಗು: ಬಿಗಿದಮರ್ಪ್ಪುವಪ್ಪುಗಳಮರ್ಕೆಗಳೊಯ್ಯನೆ ಸುಯ್ಯ ಸುಯ್ಯನಾಗಳೊಳಮರ್ಕೆಗಿಟ್ಟೊಡಲವೋದಿದುದೆಂದನಿವೆಂ (ಆ ದಿಪು. ೧೨-೩೮). [ಅಮರ್ಕೆ + ಕಿಡು (< ಕೆಡು)]

ಅಮರ್ಕೆವಡೆ (ಕ್ರಿ). ಹೊಂದಿಕೆಯಾಗು; ಸರಿಯಾಗಿ ಸೇರು: ಎಳವಂಗನೆಲೆಯೆಲೆಯನಮರ್ಕವಡೆಯೆ ಪೆಣೆದು . . . ಜವಳವಡಿಗೆಳಲಂ (ತಂಬ್ರಪ. ೭-೯೫ ವ); ಬಳಸಿ ಪೊಳೆವ ಮಣಿವಳಯಮೂರಿಯಂ ಸುತ್ತು ವೆತ್ತು ಹಸ್ತನ್ಯಸ್ತಮಂಗಳಮಾತುಳುಂಗದೊಳಮರ್ಕವಡಿದು (ನ ಧರ ಪು. ೭-೯ ವ). [ಅಮರ್ಕ + ಪಡೆ,]

ಅಮರ್ಕೆವೆಱು (ಕ್ರಿ). ೧. ಸೇರುವೆಯನ್ನು ಹೊಂದು; ಕೂಡು; ಎಣೆಯಾಗು: ತಂದೆಯ ರೂಪೆ ತಂದೆಯ ವೀಸಾಮೆ ತಂದೆಯ ಬಿಲ್ಲೆ . . . ತನ್ನೊಳಮರ್ಕವೆತ್ತುದು (ಅದಿಪು. ೮-೪೩). ೨. ಹೊಂದಿಕೆಯಾಗು: ಸೊಲಲ್ಲಿ ಕೋಥಂಬೆತ್ತಿರೆ ಬಂಗಿಯಂದನದ ಬೊಟ್ಟು ದುಕೂಲಮಮರ್ಕವೆತ್ತು ಬೆಲ್ತೆತ್ತಿರೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೪-೧೩೭).

[ಅಮರ್ಕ + ಪೆಱು]

ಅಮರ್ಚಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಅಳವಡುವಂತೆ ಮಾಡು; ಸೇರಿಸು: ಕಳಕ ಳನ್ಮದಿಯ ತೋರಣಂಗಳನಲ್ಲಿಗಲ್ಲಿಗವಾರರಚಿತಗೆಗಳಿಂದೆ ತತ್ಪದ್ಧಾರ ಶಿಖರಂಗಳಿಂಗಳಮರ್ಚಿಸಿ ನಗರಯಗಲಂದಲಿ (ಭರಪು. ೫-೧೨); ಜವಳ ಗದವಂ ದ್ಧಾರನಬ್ಬಿದ ಹವಣಿಗ ಬಾಗಿಲೊಳಮರ್ಚಿಸಿ (ಭರಪು. ೧೬-೯). ೨. ಜೋಡಿಸು; ಅಳವಡಿಸು: ಪೊಸದಂತದೊಡೀಗಳ ಕಿವಿಗಳೊಳ ಮರ್ಚಿಸಿ (ಜಪಾಪು. ೫೬-೨೬). [ಅಮರ್ಚು + -ಇಸ್ಸು]

ಅಮರ್ಚು, ಅಮರ್ಚು, ಅಮುರ್ಚು, ಅವರ್ಚು, ಅವುರ್ಚು (ಕ್ರಿ). ೧. ಇರಿಸು; ಕೂಡಿಸು; ಸೇರಿಸು: "ಅಮರ್ಚುರ್ - ನಂಘಟೀಕರಣೇ" (ಕವಿಗಾ); ಅಂತತ್ಪಜ್ಞಾದ ತಲೆಯನದಂ ತಂಬಿಟ್ಟಿಯೊಳ ಮರ್ಚಿ ಸುರಗಣಕೆಯರಭ್ಯಾಂತರದೊಳೆ ತನ್ನ ವಿಮಾನಾಂತರದೊಳಗಿಟ್ಟು ಕರ್ಚಾತನಯನನುರ್ಯ್ಯರ್ (ಕಂಚಭಾ. ೧೩-೧೬೯); ನಡೆ ಸಲ್ಪಲ್ಲಿಯು ಸಾರ್ಚ ಮರ್ಚಿಸಿ ಮರಪಂ ಬಂದೆಱೆ ಬಿಲ್ಲೀಸುತಂ ಜಡಿ (ಕಾದಂಪು. ೧೫೯); ಶರ್ವಸೊಡನಕ್ಷಮನಾದಿ ಭವಂಗಮರ್ಚಿ ಚಕ್ಷುವನಳವಂಗೆ ಪಾಲಿಸಿದಂ (ರಾಜಕೇ. ೧-೧೫); ಬಿರ್ದ ಅಮರ್ಚುಗಂ ಮತ್ತಮೊರ್ವಿ ಅಗಲ್ಚುಗಂ ಮೈಸೆ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೧-೨೫). ೨. ಉಂಟುಮಾಡು; ಒದಗಿಸು: ಕ್ರಮವೃದ್ಧಿಶ್ರ(ವರ್ಧಿತ)ತಗರಾಗರು ತಮಾಳ ಪತ್ರತ್ವಚಂಗಳಂ ಧೂಪಿಸಿ ಪುಕ್ಕ ಮಾಂಶಂ ಜಾತಿಗಂಧಮಮರ್ಚುರ್ಗುಂ ಕ್ರಮದಿ ಮಲ್ಲಿ ಅಕ್ಷಾಶಾರ ಭಮಂ (ಲೋಕೋಪ. ೬-೨೫); ಶೂದ್ರರ್ . . . ಚೋಳರಾಯಂ ನಮಗೆ ಪರಿಯಾಣಮನಮರ್ಚುವನು (ಬ ಸಪು. ೯-೪೦); ಅನರ್ಚುತ್ಕ್ಯಂಬು ರುಟ್ಟೀಕಮಂ . . . ಶರದಂಭೋಜಾಜಿನ ಮೂಡಿದರ್ ದ್ವಿಜವರಗಂತಿಕೃತ್ಯ ಸತ್ಕಾರಮಂ (ರಾಜಕೇ. ೬-೧೦). ೩. ತೊಡಿಸು; ಮುಡಿಸು: ಮುಯ್ದು ನೊಳಮರ್ಚುವ ಮೃಣಾಳದ ತೋಳ್ವಲಯಂಗಳಿಳಂಳಿ (ಕಾದಂಉಾ. ೭೬೫); ಮುಂಜುಳಿಸುವನವನಮರ್ಚದೆ ಮುಡಿಯಿಂ ನಲುಗಂಪಂ ತಡದುಂಬು ಕೊಸೆಯುತಂ ಪಜಮೆವಅಂಗಳಾತುರತೆರೆ (ಅಭಪ್ರಚಿ. ೧-೫೧); ಇಟ್ಟಳವಾದ ಪಾಯವಟ್ಟಂಗಳನಮರ್ಚಿಯುಂ (ಶಾಂತೀಪು. ೫-೧೨೬ ವ); ಮುಖ ಕಮಳಕ್ಕೆಳೆನೆಲ್ಗಳಿ ದಿಟ್ಟ ತಾಗದಂತೆ ರಕ್ಕೆಗಳವಧೋಲ್ ವಜ್ರಮಯ ಮಕುಟಮನಮರ್ಚುಯುಂ (ರಾಜಕೇ. ೧೩-೫೯). ೪. ಲೇಪಿಸು; ಸವರು; ಅಂಟಿಸು: ಓರೊರ್ಮೆ ಉಳಿರ್ವ ಕಪ್ಪುರದ ಪಚ್ಚಮನಮರ್ಚಿ ಮನ್ಮಥಜ್ವಲನ ತಾಪದಿಂ ಮೆರ್ಯಮಿಗೆ ಪುಗುಳ್ವುದೆಂಬ ಸಂಕೆಯಂ ಕೆಳದಿಯರ್ಗೆ ಬಳೆಯಿಸುವಳ್ (ವರ್ಧಮಾ. ೪-೫೮ ವ); ಅಲರಿನುದಿರ್ ಮೂಳೆ ಗಳನಮರ್ಚಿಯುಂ (ಉಷ್ಣಕಾ. ೫೪). ೫. ಅಪ್ಪು; ಲಿಂಗಿಸು

ತಬ್ಬಿಕೊಳ್ಳು : ತೆಗೆದುರಡೊಳಮರ್ಚಿ ಮುಖೇಂದುಗಾಳಿ ಮಜ್ಜಿಮಾಡಿ ಪಿಡಿದ ಲೀಲಾಬ್ಜಮನೊಯ್ಯನೆ ಕೆಲಕೆ ನೂಂಕಿದಂ (ವರ್ಧಮಾ. ೫–೪೬). ೬. ಕೂಡು ; ಸೇರು : ಮಹೋಜಸುರ್ಜಾರ್ಜವಮರ್ಚ್ಯಡೊಳ್ ಮನಂ ಗುಡುತುಮಮರ್ಚ್ಚಿರೀಸುತಿಂ ಧೃಡಮಿಜ್ಜಿಯಾಯ್ತುಮೆ ಪಾಂಥಪೊಪ್ಪಿದಂ (ನಿರಂ. ೩–೧೯). ೭. ಮಾಡು ; ನಡೆಸು ; ಏರ್ಪಡಿಸು : ಬಲಸುರ ಡಾಗಿ ಪರ್ಮರ್ಚಿಡೆಯೊಡ್ಡಿ ವಿಕಾಸದಿ ನಿಂದು ಬೊಟ್ಟಿಗೊಟ್ಟುಲಿದು ಸಿಸ್ಸೋದ ಯುದ್ಧಮನಮರ್ಚಲೊಡಜರ್ (ರಾಜಶೇ. ೧೩–೮೩). ೮. ಹೊಂದು ; ಪಡೆ : ನೆಗಳ್ ಜೊಸ್ಸವರೋಲ್ ಪೊಸವಂಜು ವಾರ್ಧಿ ಪರ್ಜರ್ಗೆಯ ನಮರ್ಚಿ ಕಾಳ್ಳನುರಿತೋದಯಮಂ ಪಿವಗಕಾಲಚಂರ್ದ್ರಮಂ (ರಾಜಶೇ. ೯–೪). ೯. ಜೋಡಿಸು; ಸಿಕ್ಕಿಸು : ಸೋಮವಂಶಸಂಭವನೆಂಬಕ್ಕರಮಂ ಬರೆದು ಮಂದಸಿನ ಮಾರಡೊಳಮರ್ಚಿ ಜಗುನೆಯೊಳ್ ಬಿಟ್ಟು ಬರೆ (ಕೇಪಿಮು. ೩–೪೦ ವ) ; ನವೋತ್ಪಲ ರ್ಕರ್ಪೂರಮಂಜರಿ ನಮಾತಾಸ್ಯ ದೊಳ್ ಜಗುಚ್ಚಿ ಮೆಲ್ಲನಮರ್ಚಿ (ಅಪಂಪ. ೩–೮೩). ೧೦. ಭದ್ರವಾಗಿ ಪಿಡಿ : ಅಲಗನುರ್ಚ ಕರದೊಳಮರ್ಚಿ ತೊಲಂಗಿ ನಿಂದಿರಲು (ಜಸಪು. ೩೩–೧೪). **ಅಮರ್ಚು** : ೧೧. ಒತ್ತು ; ಹಿಸುಕು (ಕ). **ಅಮರಿಚು** : ೨. ಕರುಮಾಡ ಗಡಣದಗ್ರದ ರತ್ನಕಲಶಗಳ ಕಿರಣದಿಂದಿಂದ್ರಧನುವಂ ನಭದೊಳಮರಿಚುವ ತಿರುವ್ವಿಯೂರು ಶಿವಧರ್ಮ ಚಿತ್ರದ ಶಿಲೆಯ (ಸೌಂದ. ೧೨–೨೮) ; ಮುದಿವೋತನ ತಲೆಯೇ ವಿತೇಷದ ತಲೆಯದಾ ಗಲಮರಿಚಿ ದಕ್ಷಗಸುಖತ್ವನಾದೇವನು (ವೀಕ್ಷಿಮು.೩–೪೭). **ಆಮುಚು** : ೧. (ಕ). **ಆವಚು** : ೫. ಮಾಧವನ ಮೆಲ್ಲಡಿಗಳನು ಹೃದಯದೊಳವಚಿ ಕಂಗಳು ತುಂಬಿ ದೇವನ ಮೂರ್ತಿಯನು ಪಿಡಿದು (ಕುಮ್ಮಳ. ೧೦–೪೦). ೧೦. ಕಡಿಗಳನುಸುಳ್ದ ಪಂಡಲೋಹದ ಗುಂಡನೆಲೆಲೆ ಕಳ್ಳಸದ ಕಮ್ಮಿಅರು ಪಿಡಿಕಿಳ್ಳಳಿಗಳಿಂದವಚಿ ಪಿಡಿದು ತಂದು (ಸಿದ್ಧರಾ. ೭–೧೯) ; ಸಕಲ ಸಿದ್ಧಿಗಳಾರೂಢಸೋಗವಚುವಂತಳುಟಿಲಾತ್ಮಕ ನಂದಿಯಣ್ಣಂ(ಸೌಂದ. ೫–೭೧). ೧೧. ಕೊಂದು ತಮ್ಮಂಗುಷ್ಠದಿಂದವಚಿ ಬಿಸುಡಲಾಗಿ (ಚಿಪಪು. ೫೫–೨೦). ೧೨. ಅವರಿಸು ; ಮುತ್ತು : ಅವಚಿದುದು ಬಹುವಿಧದ ವಾದ್ಯಧ್ವನಿ ದಿಶಾಮುಖವ (ಕುಮ್ಮಳ. ೨೦–೪೫) ; ಅವಿಪನಪ ಮುಟ್ಟಿನಲಿ ಮುದುಗರವವಚಿತೀಚಿಯ ತಲೆಯ ಪಿತ್ತದ ಬವಣೆ ಬಲಿಪುದು (ತೂಕರಾ. ೩–೬೧) ; ಅವಚಿದುದು ಕತ್ತಲೆ ದಿಗಂತದ ವಿವರವನು (ನಿ ಭಾ ಗಾ. ೧೦–೯೬–೧೪). **ಅವುಚು** : ೧. ಅವಿಪಚಿ ದುಗುಡದಲಿ ಮೋಜಿಯಲ ವುಚದನು ಕರತಳವ (ಕುಮ್ಮಡ್ರಜ. ೧–೪). ೧೦. ಕಂಕುಳಲಿ ಅವುಚಿದನು ಕಪಿಯ (ತೂಕರಾ. ೬–೨೨) ; ಕಂಕುಳೊಳವುಚದ ಖಂಡೆಯ ಪುಸ್ತಕ ಸಂಕುಳವೆರಸಿ ಸೇವಕರು (ಭ ರ ಚ. ೭೧–೩).

ಅವರ್ಚಿಕೊಳ್, ಅವಚಿಕೊಳ್, ಅವುಚಿಕೊಳ್ = ೧. ಹೊಂದಿಸಿ ಕೊ ಳ್ಳು ; ಸೇರಿಸಿಕೊಳ್ಳು; ಇಚ್ಛುಕೊಳ್ಳು : ಪಂಚಬಾಣನುಂ ಕೃಪಾಣ ಖೇಟಕೆಮುಮನವರ್ಚಿಕೊಂಡು ಚಿಂಡವೆಗದಿನಿದಿರ್ಚಿ (ಕೇಪಿಮು. ೭–೧೫೪ ವ) ; ವಜ್ರದಂಡನುನರದೊಳಮರ್ಚಿಕೊಂಡು ಕಿಚ್ಚು ಬಾಳ್ವರನು ಬರ್ಚಾಕೆಯಂ ದೂರದೊಳ್ ಕಂಡು ಬೆಗುಡುಗೊಂಡು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೬–೪೪ ವ) ; ಕೆಡೆದ ರವಿಜನ ಕುಂಭಕರ್ಣನು ಹಿಡಿದು ಕಂಕುಳೊಳವುಚಿ ಕೊಂಡನು (ಕಾರಿಕಾ. ೨೫–೨೫). ೨. ಅಡಗಿಸಿಕೊಳ್ಳು : ಈ ಹುಡುಗನು ಯಾರೂ ಕಾಣದಂತೆ ಮೇಲುಗಡಿಯಂದಲೇ ಒಂದುಪಿಪ್ಪು ಹಣ್ಣನ್ನು ತೆಗೆದು ಅವುಚಿಕೊಂಡನು (ಪಂಚತಂ. X–೨೫) ; ಅವಳು ಬಲದೋಳ್‌ನಿಂದ ತನ್ನ ಹೊಟ್ಟೆಗೊಂದು ಕೊ ಳೆಯನ್ನು ಬಲವಾಗಿ ಅವಚಿಕೊಂಡಿದ್ದಳು (ಪುನರು. ೨೭).

[ದೇ] ತಮಿ. ಅಮರ್ತ್ತು ; ತುಳು. ಅಮರ್ ; ತೆಲು. ಅಮರಿಂಚು, ಅಮರಿಂಪು, ಅವರ್ಚು]

ಅಮರ್ತ್ಯ (ನಾ). ದೇವತೆ : ನಾಗಾರಿಕೇತು ಕಾಳಿಯನಾಗಂಗೆಹಿದ ನಮರ್ತ್ಯರಕ್ಷಿಸೆ ನಭದೊಳ್ (ಜಗನ. ೩–೨೬). [ಸಂ.]

ಅಮರ್ತ್ಯಚಿತ್ರಕ (ನಾ). ದೇವತೆಗಳ ಚಿತ್ರಕಾರ; ದೇವಶಿಲ್ಪಿ : ಸುಯ ಮಾಂಡವ್ಯ ವಿಶ್ವಕರ್ಮರೆಂಬಮರ್ತ್ಯಚಿತ್ರಕರ್ ಬರೆದ ಚಿತ್ರಂಗಳ ಲೊಳಂ (ಚಂದ್ರಪ್ರ. ೧೫–೭೦ ವ). [ಅಮರ್ತ್ಯ + ಚಿತ್ರಕ]

ಅಮರ್ತ್ಯದೀಪ್ತಿ (ನಾ). ದೈವೀತೇಜಸ್ಸು : ಶಕುಂಭಲಾಯಾಗಮಂ ರಚಿಪಿದನತೀಂದ್ರಿಯಪಥದೊಳನ್ಯತತ್ವಕೆ ಅತೀತಮಪುರ್ಗನ್ನತಾಮರ್ತ್ಯ [ರ್ತ್ಯ] ದೀಪ್ತಿಯಂ ಭುವರ್‌ಲೋಕದಲಿ (ಶ್ರೀ ರಾಮಾ. ೭೧೮–೨೫೫). [ಅಮರ್ತ್ಯ + ದೀಪ್ತಿ]

ಅಮರ್ತ್ಯನಾಯಕ (ನಾ). ದೇವತೆಗಳಲಿ ಒಡೆಯ ; ಇಂದ್ರ : ಅಮರ್ತ್ಯ ನಾಯಕಳ್ಕೆತ ಸ್ವರ್ಗಾಪತಾಕೋತ್ಸವಂ (ಪಪ್ಪಪು. ೯–೧೧೩). [ಅಮರ್ತ್ಯ + ನಾಯಕ]

ಅಮರ್ತ್ಯಭುವನ (ನಾ). ದೇವಲೋಕ; ಸ್ವರ್ಗ : "ಸ್ವರ್, ಸ್ವರ್ಗ . . . ಅಮರ್ತ್ಯಭುವನಂ . . .—ಈ ೧೦ ದೇವಲೋಕದ ಪೆಸರ್" (ಹಲಾಯು. ೨–೩). [ಅಮರ್ತ್ಯ + ಭುವನ]

ಅಮರ್ತ್ಯಮಾರ್ಗ (ನಾ). ದೇವತೆಗಳ ಮಾರ್ಗ; ಆ ಕಾ ಶ : ಒರ್ಮೆಯೆಂದಮ್ಮನಂಡಲಾಂತರದೊಳೊರ್ವನೆಂಬ ಮುನಿಪುತ್ರನೊಂದ ನಮರ್ತ್ಯಮಾರ್ಗದಿಂ (ಕಾದಂಬ. ೯೩೬). [ಅಮರ್ತ್ಯ + ಮಾರ್ಗ]

ಅಮರ್ತ್ಯಾರ್ಧ್ಯ (ನಾ). = ಅಮರ್ತ್ಯಮಾರ್ಗ : ಬಿಲ್ವತ್ರಮರ್ತ್ಯಾರ್ಧ್ಯದಿಂ ಳಿವಿದಿವ್ಯಾಸ್ತ್ರ ನಿಕಾಯಂ (ನಿಷ್ಟಾಪ. ೩–೧೯೯). [ಅಮರ್ತ್ಯ + ಅರ್ಧ್ಯ]

ಅಮರ್ದುಗ, ಅಮದು, ಅಮಲ್ಚು, ಅಮುದು(ನಾ). ೧. ಅಮೃತ; ಸುಧೆ; ಪೀಯೂಷ : ಅಮರ್ದಿನಿ ದೋಲೆಯಿಂತೆ ನುಡಿಯಿಂಪಮರ್ದಂ ತಳಿದಂತೆ ಸೋಂಕಿನಿಂಪಮರ್ದಿನ ಪೂರದಂತೆ ಪದಿರಿಂಪು (ಆದಿಪು. ೧೨–೨೮) ; ತಿರುಳ ಪಿಂಡಿಂದೊಪ್ಪವಿಟ್ಟಂತಿರುಜ್ಜಲಿಪಾಕ್ಕಂ ಪೊಸಮುತ್ತ ನಾಯ್ಕ್ಕಮರ್ದಿಗೊಪ್ಪೊಯ್ದಂತೆ ನೇರ್ಪಟ್ಟಿ ನರ್ಮಲಿಲ ದಂತಕ್ಕೆವ (ಆದಿಪು. ೨–೧೧) ; ಬಳಿಮದೋಲಗದೊಳಗೆ ಅಮರ್ದಿನ ಸರಿ ಸುರುಬುಡಿಗೆ ರಾಗರಸ ಪೊಂಪಳಿಗೆಪಡಿದುದು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೨೦–೨೮) ; ಕಿವಿಗಮರ್ದಾಗಿ ನಲ್ಮುಡಿ ಯೆಡಂಬಡಿ . . . ಕ್ಕತಿಪೀಯ್ದುದು (ಕಬಡಂ. ೧–೧೦). ೨. ಕ್ಷೀರ; ಹಾಲು. 'ಅಮರ್ದುಗಡಲು' ಪಠಾ. **ಅಮದು** : ೧. ಕನಗಮರಕ್ಷ ವಿರಲಮದೇಕೆ (ನಿಭಾಗ. ೮–೨೧–೧೮). **ಅಮಲ್ಚು** : ೧. ಅಮಲ್ದಂ ಚಿನ್ನ ನ ಮಂ ಚಂದ್ರಮಯೂಖಮನುಗೊಂದು ಮಾಡಿ ಮಾಡಿದವನಂ ಕಮಲಭವಂ (ಎಇ. XII, ೨೮೧–೧೬೬ ; ೧೦೭೭). **ಅಮುದು** : ೧. ಅರತಿಯ ಕರ್ಪೂರ ಅಡಕೆ ಅಮುದು ಮುಂತಾದ ಉಪಚಾರಗಳು ನಂಮ ಸೇವೆಯೊಗಿ (ಸ್ವಾಇ. IX–ii, ೪೬೨–೪ ; ೧೪೯೨). ೩. ದೇವರಿಗಿಡುವ ನೈವೇದ್ಯ : ಅರ್ಧಪರಮಮುದು ಳೆಯಂಮದು ಹುರುಳಮದು ಸಹ ವರ್ಷ ಗಳೆ ಸಲುವುದು ಗ ಟಿ ವರಹ (ಎಇ. XIV, ಶ್ರೀರಂಗ. ೯೫–೨ ; ೧೫೩೨). [< ಸಂ. ಅಮೃತ]

ಅಮರ್ದಂಡ (ನಾ). ಅಮೃತವನ್ನು ಊಟ ಮಾಡಿದವನು; ದೇವತೆ.

ಅಮರ್ದಂಡರೊಡೆಯ = ಇಂದ್ರ : ಅಮರ್ದಂಡರೊಡೆಯ ನಿನ್ನಂ ಕುಟಿತಾಂ ತಪಮಾಚರಿಸಿದುದುಮಿಲ್ಲಂ (ಅಜ್ಜಕ. ೬–೪).

[ಅಮರ್ದು + ಉಣ್ + –ಅ್]

ಅಮರ್ದಂಬ (ನಾ). = ಅಮರ್ದಂಡ : ಬದಿಯಮರ್ದುಂಬರೆಜಿಯ ಡಿಸೆಯೊಣ್ಮಿರಲವರ್ಟ್ಟಿಗರು (ಭಾವಚಿಂ. ೯–೪೬).

[ಅಮರ್ದು + ಉಣ್ + –ಅ್]

ಅಮರ್ದುಕೆಳೆ (ನಾ). = ಅಮೃತಾಂಶು ೧. 'ಅಮರ್ದುಕಳೆವೆಳಗ' ಪರಾ. [ಅಮರ್ದು + ಕೆಳೆ]

ಅಮರ್ದುಕೆಳೆವೆಗ (ನಾ). ಅಮೃತಕಿರಣ; ಚಂದ್ರ: "ಅಮರ್ದುಕಳೆವಳಗನೆನೆ ಜಾರುಚಂದ್ರಂ" (ಕಠರ. ೧೦).
[ಅಮರ್ದುಕೆಳೆ + ವೆಳಗು + -ಆ್ಕ]

ಅಮರ್ದುಕೆಯ್ (ನಾ). ಅಮೃತದ ಕೆರಣ: ಪೆಜ್ಜೊಸೊಗ್ಗವ ಮರ್ದುಕೆಯ್ ಸೋಂಕಿದಂದೊಪಲಂಬೋಲ್ (ಮಹ್ಮವಿ. ೩-೩).
[ಅಮರ್ದು + ಕೆಯ್]

ಅಮರ್ದುಗೆ (ನಾ). ಅಮೃತವನ್ನು ಕೊಡುವವನು: ಗುರುತರ ಶಿವಧ್ಯಾನಿ ಮುದ್ದುನಗೆಗಳಕ್ಕೆ ಜಾಣ ಅಂಗಗಣ್ಣಳಮರ್ದುಗಂ ತೊದಳ್ನುಡಿಯ ತವಕಿಗಂ (ಬಸರ. ೧-೧೪೯). [ಅಮರ್ದು + -ಗ್ಕ]

ಅಮರ್ದುಗಡಲು (ನಾ). ಕ್ಷೀರಸಮುದ್ರ; ಹಾಲ್ಗಡಲು: ಜಗವು ವೆಂಬನುರ್ದಗಡಲಿಗೆ ತಾ ವರಿಯ ಪಗೆಯು . . . ತಾಳ್ದದನೊಸಗೆಯ (ಉಷ್ಣದೇ. ೬-೪). [ಅಮರ್ದು + ಕಡಲು (< ಕಡಲ್)]

ಅಮರ್ದುಗದಿರ (ನಾ). = ಅಮೃತಕಿರಣ: "ಇಂಗದಿರನಮರ್ದುಗದಿರಂ ತಿಂಗಳ್" (ಚತುಶ. ೧೮). [ಅಮರ್ದು + ಕದಿರ್ + -ಅ್ಕ]

ಅಮರ್ದುಗಯ್ಯ 'ಅಮರ್ದುಗೆಯ್ಯ' ನೋ.

ಅಮರ್ದುಗೆಳಸ (ನಾ). ಅಮೃತಕಲಶ; ಅಮೃತದ ಪಾತ್ರೆ: ಒರ್ವಿ ಪರಿಕಿಸುವ್ದೆಂದಮರ್ದುಗಳಸಗಳ ಪಲಗಯ್ಕೊಂಡಾತುದ್ಧತ್ತಿ ಭೂಮೀಸುರರ್ಗಿರ್ದನವೊಲ್ (ಪಜ್ಜಣಾ. ೮-೩೩). [ಅಮರ್ದು + ಕಳಸ]

ಅಮರ್ದುಗೆಜೆ (ಕ್ರಿ). ಅಮೃತವನ್ನು ಸುರಿಸು: ವಳಯಜ ನೊಪುರದುಲಿ ಭೂವಳಯದ ಕಿಂಗಮರ್ದುಗೆಜೆಯಲಿ(ಜಗವ. ೧೦-೪೮); ಮೂಜಲು ಲೋಕಕ್ಕೆ ನುರ್ದುಗೆಜೆವ ಚಂದಿರನೊಗದಿನೊಪ್ಪಿರ್ದಳ್ (ಭಾ ವ ಚಿ ೦. ೩-೩೮). [ಅಮರ್ದು + ಕಜ್ಜಿ]

ಅಮರ್ದುಗಾಲುವೆ (ನಾ). ಅಮೃತದ ಕಾಲುವೆ: ಅಮರ್ದುಗಾಲುವೆಯಂತೆ ರಸನಾ ರಸದ ಪರ್ವೊರನಲಂತೆ (ರೇವನಾ. ೧೩-೩೯).
[ಅಮರ್ದು + ಕಾಲುವೆ]

ಅಮರ್ದುಗೊಳ್ (ನಾ). ಅಮೃತಾನ್ನ; ಅಮೃತದ ಆಹಾರ: ಕಂತುಜರಿ ಸುರಗಿದಾಕಿನೆದಿರ್ದೊಳೆ ಸಲೆ ತಾಳ್ದರುಣ್ಬುದೇ ಸಂತತ ಸಾರಮಪ್ಪನುರ್ದುಗೊಳ್ (ವೃಷಪ. ೩೭-೨೮).
[ಅಮರ್ದು + ಕೊಳ್ (< ಕೂಜ್)]

ಅಮರ್ದುಗೆಯ್ಯ, ಅಮರ್ದುಗಯ್ಯ, ಅಮರ್ದುಗೈಯ (ನಾ). ಅಮೃತಕಿರಣ; ಚಂ ದ್ರ: ಮೊಗಮುಟ್ಟೂಪಲ್ಕಳಿಕಸುಗುಮಗಡಗ್ರದ ಕರಡಿಯಮರ್ದುಗೆಯ್ಯನ ಪುತ್ತಂ(ಕಬಕೌ.೨-೩೪); ಕಾವಂಗೆ ಅಮರ್ದುಗೆಯ್ಯಂಗೆ ಸುಗಿದು ಗಜಗೆಗೆಜೆಗೆಯುಂ ಯುಗಮೆನೆ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೪೯-೧೧). ಅಮರ್ದುಗೆಯ್ಯ : ಅಮರ್ದುಗಯ್ಯ ನೇಸರ್ಗಾಲಿಗಳು ನಡುಗಿ ಬೀಳೆ ತೇರ್ ಕೆತೆವೆದಂದು (ಭಾವಚಿಂ. ೩-೧೦); ಅಮರ್ದುಗಯ್ಯನಂ . . . ಏಳಿಸಿತು ಸುಡಿತ್ಯಂ ಪಿಜಲಿನಿಸ ವದನ (ಉಷ್ಣದೇ. ೨-೫೫). ಅಮರ್ದುಗೈಯ : "ತಂಗದಿರನಮರ್ದುಗೈಯಂ . . . ಚಂದಿರಂ" (ಕಬ್ಬಕೃ. ೧೧); "ಅಮರ್ದುಗೈಯಂ ಚಂದ್ರನ ಪೆಸರ್" (ಕಕಸಾ. ೨-೨೩). 'ಅಮರ್ದುಗದಿರ' ಪರಾ.
[ಅಮರ್ದು + ಕೆಯ್ + -ಅ್ಕ]

ಅಮರ್ದುಗೈಯ 'ಅಮರ್ದುಗೆಯ್ಯ' ನೋ.

ಅಮರ್ದುಗೊರಲ್ (ನಾ). ಅಮೃತವನ್ನುಳ್ಳ ಕೊರಳು: ಅಮರ್ದುಗೊರಲಿಸರಂ ಮಿಟ್ಟುಮರ್ದಲ್ಲಿಲ್ಲ ಪಜಿಶವಿಲಿ ತಣ್ಗಾದಿರಂ . . . ಚಿಕ್ಕ ದೇವೇಂದ್ರಂ (ಆಶ್ವಕಿ. ೪೩-೧೯). [ಅಮರ್ದು + ಕೊರಲ್]

ಅಮರ್ದುಣಿ (ನಾ). = ಅಮರ್ದುಂಡ: ಉಣಿಪ್ರತ್ಯಯಕ್ಕೆ - ಅಮರ್ದುಣಿ, ಕಳ್ಳುಣಿ (ಕಮದ. ೨೦೨ ಪ್ರಯೋ); ಒಳ್ಳೆ ದ್ದಗರೀ ವಿಧಧ ರಸಾಮೃತಮಂ ಸಲೆ ಸವದಮರ್ದುಣಿಯಂತೆ ಸುಖಿಸುಕೆರ್ಕ (ರಸರ. ೧-೬). [ಅಮರ್ದು + -ಉಣಿ]

ಅಮರ್ದುಣಿಯಿಂ (ನಾ). ದೇವತೆಗಳ ಒಡೆಯ; ಇಂದ್ರ: ಸೊಲ್ತೆಣ್ಣಿನಾಣ್ಮನಮರ್ದುಣಿಯಿಂಗಿಯನುಂ . . . ಮೊದಲಾದ ಸಗ್ಗಿಗರ್ದೆಡೆ ಸಾಲ್ವಿಡಿಯ ಏಂದು (ಭಾವಚಿಂ. ೧-೩೦). [ಅಮರ್ದುಣಿ + ಎಱಿಯ]

ಅಮರ್ದುಣಿವೆಗಯ (ನಾ). ದೇವತೆಗಳ ಶತ್ರು; ರಾಕ್ಷಸ: "ಅಮರ್ದುಣಿವಗೆಯರಿಂದು ರಕ್ಕಸರು" (ಕಬ್ಬಕೃ. ೫೫).
[ಅಮರ್ದುಣಿ + ಪಗೆ + -ಅ್ಕ]

ಅಮರ್ದುಣಿಸೆ (ನಾ). ಅಮೃತವನ್ನು ಆಹಾರವಾಗಿ ಉಳ್ಳವನು; ದೇವತೆ: ಅಮರ್ದುಣಿಸರೆಲ್ಲಿಮೊದಲರ ಪಸ ಮಸುಳೆ ಕರುಣಿಸುವ ಮಲೆಸಸಿದಲೆಯ ಕುಡುಗೆ ಮತಿಯಸುವುಸಿರನಸವಮೊಳು (ಉಷ್ಣದೇ. ೬-೨). [ಅಮರ್ದು + ಉಣಿಸು + -ಆ್ಕ]

ಅಮರ್ದುಣಿಸಿ (ನಾ). = ಅಮರ್ದುಣಿಸೆ: "ಅಮರ್ದುಣಿಸಿಗಳುಣ್ಣಾದರೆನಿ ದೇವನಾ೨ತಕಮರ್ದುನಾಮುಮಕಳ್ಳುಂ" (ಕವಿಕಂ. ೬೨).
[ಅಮರ್ದುಣಿಸು + -ಇ್ಕ]

ಅಮರ್ದುಣಿಸಿಗ (ನಾ). = ಅಮರ್ದುಣಿಸೆ (೪).
[ಅಮರ್ದುಣಿಸು + -ಇಗ]

ಅಮರ್ದುಣಿಸೆ (ನಾ). = ಅಮರ್ದುಗೊಳ್: ರತಿಯೂ ಮುವ ಕಂಬುಗಳೋ ಎಂಬಂದದಿ ಕೇಳ್ದರ ಕಿವಿಗಮರ್ದುಣಿಸಾಗಿ ಇಂಬುವಡೆದ ಕೋಳಾಹಲಮಂ ಪಾಡುವ ದಿಂಡಾಧರೆಯರ (ಜಯಹಾ. ೪-೨೮).
[ಅಮರ್ದು + ಉಣಿಸ್ಸು]

ಅಮರ್ದುನುಡಿ (ನಾ). ಅಮೃತದಂತಹ ಮಾತು; ಅಮೃತವಾಣಿ: ನೀತೀಗಳ್ ತುಂಬುರಂಗೆ ಸಂಪಾಟಿಯಾದ್ದ ಎಂದಮರ್ದುನುಡಿಯಂ ಪರಿಪಾಡಂ (ಅಜ್ಜಿತ. ೨೮-೯). [ಅಮರ್ದು + ನುಡಿ]

ಅಮರ್ದುನುರ್ದುಗ (ನಾ). ಅಮೃತದಂತಹ ಔಷಧ: ಅಳಲ್ಗೆ ಸಂತೈಕೆಯುಂ ತಲೆಳಿಸುವಿದು ತನ್ನ ಇರ್ಮಡಿಸಿದಳ್ಳರಿಯ ಅಮರ್ದುನುರ್ದ್ದಿಂದೆ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೬೧೧-೬೦). [ಅಮರ್ದು + ಮರ್ದುಗ]

ಅಮರ್ದುವಳೆ (ನಾ). ಅಮೃತದ ಮಳೆ; ಅಮೃತವರ್ಷ: ಶಕಿ ಧರೆಗಮರ್ದುವಳೆಗಲಿಸಿದಳೋ (ಚಿಬಿಪ. ೯-೨೦).
[ಅಮರ್ದು + ಮಳೆ (< ಮೞೆ)]

ಅಮರ್ದುವಳ್ಳಿ, ಅಮರದಬಳ್ಳಿ, ಅಮರದವಲ್ಲಿ, ಅಮರದವಳ್ಳಿ, ಅಮರದುಬಳ್ಳಿ, ಅಮರದುವಳ್ಳಿ (ನಾ). ಅಮೃತವಳ್ಳಿ; ಕೋಡಬಸಳೆ ಹೆಂಬು: ಅಮೃತಲತಾ ಅಮರ್ದುವಳ್ಳಿ (ಔಷ. ೪); ಅಮರ್ದುವಳ್ಳಿಗೆ ಬಾಜ್(ಗೆ)ಯ ಸೊಪ್ಪು . . . ವಿಷಾಪಹಾರಳಂ (ಲೋಕೋಷ. ೮-೨೬); ಸುಂಟಿಯುಮಮರ್ದುವಳ್ಳಿಯುಂ ಪುಷ್ಕರ ಮೂಲಮುಂ ಬರಿ ವಡೆಯುಂ ಜ್ವರದ ಕೇಡು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೯-೧೦೦); ಬೆರಸಮರ್ದುವಳ್ಳಿಯಳಗೀಜ್ಜರಿಯಂ ಕಾಳ್ಬೆಸಜ್ಜಾರ ಕೆಷಾಯಂ ಕೆಡಿಕುಂ ಜ್ವರಮಂ (ಕಲ್ಯಾಕ. ೩-೨೮). ಅಮರದಬಳ್ಳಿ : "ವತ್ಸಾದನ ಧಂಸರಿಹಗುಳಾಚಿ ತಂದ್ರಿಕಾ ಅಮೃತ ಜೀವಂತಿಕಾ ಸೋಮವಲ್ಲಿ ವಿಶಲ್ಯ ಮಧುಪರ್ಣ -ಈ ೯ ಅಮರದ ಬಳ್ಳಿ" (ಶಾಚಿಂ. ೧೧೯). ಅಮರದವಲ್ಲಿ (ಔಷ. ೧೯೬). ಅಮರದವಳ್ಳಿ : ವತ್ಸಾದನ - ಅಮರದವಳ್ಳಿ (ಶಾಹಬೀ. ೨೨-೩೦). ಅಮರದುಬಳ್ಳಿ (ಔಷ ಧ. ೧೯). ಅಮರದುವಳ್ಳಿ : "ಗುಳುಚಿಟಿ, ಅಮರದುವಳ್ಳಿ" (ಔಷಧಿ. ೫೯).
[ಸಂ. ಅಮೃತವಲ್ಲಿ?]

ಅಮರ್ದುವೆಣ್ (ನಾ). ಮೋಕ್ಷಸ್ತ್ರೀ; ಮುಕ್ತ್ಯಂಗನೆ: "ನೆರೆ ಮೋಕ್ಷಸ್ತ್ರೀಯಮರ್ದುವೆಣ್ಣಿಂದಕ್ಕುಂ" (ಕವಿಕಂ. ೧೯೧); "ಅಮರ್ದುವೆಣ್ಣಿಂದು ಮೋಕ್ಷಾಂಗನೆಗೆ ಪೆಸರ್" (ಕಬ್ಬಿಕೈ. ೬೯).
[ಅಮರ್ದು + ಪೆಣ್]

ಅಮರ್ದುವೆಣ್ಣಿನಿಯ (ನಾ). ಮೋಕ್ಷಸ್ತ್ರೀಯ ಪತಿ; ಈಶ್ವರ: "ಅಮರ್ದುವೆಣ್ಣಿನಿಯನೀಶ್ವರಂಗೆ ಪೆಸರ್" (ಕಶರ. ೪–೧).
[ಅಮರ್ದುವೆಣ್ + ಇನಿಯ]

ಅಮರ್ದುವೆಣ್ಣೋಪ (ನಾ). = ಅಮರ್ದುವೆಣ್ಣಿನಿಯ: "ಎಣ್ಮಯ್ಯಂ ... ಅಮರ್ದುವೆಣ್ಣೋಪಂ ... ಐಮೊಗಂ– ಈ ೩೩ ಈಶ್ವರಂಗೆ ಪೆಸರ್" (ಕಶಸಾ. ೧–೧). [ಅಮರ್ದುವೆಣ್ + ಓಪ]

ಅಮರ್ದುಸೋನೆ (ನಾ). = ಅಮರ್ದುವಳೆ: ನೀನುಸುರುವ ಸತ್ತ್ರ ಸಂಗಮಮರ್ದಿನ ಸೋನೆಯೊಲಿದೆ ಕೇಳ್ವರಿಗೆ (ಜೀವಂಸಾಂ. ೨–೨).
[ಅಮರ್ದು + ಸೋನೆ]

ಅಮರ್ಯ (ನಾ). [ಜೈನ] = ಅವಮೋದರ್ಯ: ಚಾಂದ್ರಾಯಣ ದೊಳತಂದ್ರಮಮರ್ಯದೊಳೊಂದಿಯಾಚಾಮ್ಲವರ್ಧನದಿ (ಅನಂಚ. ೧೯–೯೮). [< ಸಂ. ಅವಮೋದರ್ಯ]

ಅಮರ್ಯಾದೆ (ನಾ). ೧. ಮೇರೆ ಇಲ್ಲದಿರುವುದು. ೨. ಮರ್ಯಾದೆ ಇಲ್ಲದಿರುವುದು. [< ಸಂ. ಅಮರ್ಯಾದಾ]

ಅಮರ್ಷ (ನಾ). ೧. ಸಹನೆಯಿಲ್ಲದಿರುವುದು: ಎನಗೆ ನಿಗ್ರಹವ ಸಿಡಿಲಿಂಗೇಱನೀಶ್ವರನ ಮನಕಮರ್ಷ [ಪಾಠಾಂ. ಕೆ ಶಿಶಿಲ, ಕೆಶೀಲ] ವನಿತ್ತು (ಸಿದ್ಧರಾ. ೭–೪೩). ೨. ಕೋಪ; ರೋಷ. ೩. ಹೊಟ್ಟೆಕಿಚ್ಚು; ಅಸೂಯೆ. ೪. [ಕಾವ್ಯಮೀ] ಮೂವತ್ತುಮೂರು ಸಂಚಾರಿ ಭಾವಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಪ್ರತೀಕಾರವನ್ನು ಮಾಡಬೇಕೆಂಬ ಇಚ್ಛೆ ಅಮರ್ಷ (ಭಾರಮೀ. ೩೪೭). ೫. ನಿಶ್ಚಯ. [ಸಂ.]

ಅಮರ್ಷಣ (ನಾ). ೧. ಸೈರಣೆಯಿಲ್ಲದವನು; ಕೋಪಿಷ್ಠ. ೨. ಕೋಪ; ಸಿಟ್ಟು; ಮುನಿಸು: ಮಹಾಶ್ವೇತೆ[ಯಿಂ ಸ್ವಯಂವೃತ]ನಾದನಪ್ಪುದಱಿನಪಗತಾಮರ್ಷಣನಾಗಿ ಪುಂಡರೀಕನ ಶರೀರಮಂ ಕಿಡದಂತು ತಂದು (ಕಾದಂಉ. ೬೧೪). [ಸಂ.]

ಅಮರ್ಷಿ (ನಾ). ಅಮರ್ಷವನ್ನುಳ್ಳವನು: ಅಮರ್ಷಿ ತಾಂ ಕ್ಷಾತ್ರ ತೇಜಕೆ ಭಂಗಬರ್ಪಂದದಿಂದೆಂದುಂ ನಡೆವನಲ್ತು (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೭೦೭–೨೨೭); [ಸಂ. ಅಮರ್ಷಿನ್]

ಅಮಲ್$_1$, ಅಮಲು$_1$, ಆಮಲೆ (ನಾ). ೧. ಮದ್ಯಪಾನದಿಂದುಂಟಾಗುವ ಬುದ್ಧಿವಿಕಾರ; ಮತ್ತು. ೨. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮಾದಕ ಪದಾರ್ಥ: ಹುರಿದ ಹೊಸ ಭಂಗಿ ಹದಗೆಯ್ದಪಿನಿಕೂಟದೊಳ್ ಬೆರೆದಮಲ್ ಜಾಯಿಕಾಯ್ ಪತ್ರೆ ಕಸಕಸೆಯೆಂಬ ತರತರದೊಳೆಸೆವ ಲಹರಿಗಳುಂ (ಚಿಬಪು. ೪೭–೪೫). **ಅಮಲು$_1$**: ೧. ಅದನ್ನು ತಿಂದರೆ ಸರ್ಪಿನ ವಿಷದಂತೆ ಅಮಲಾಗುತ್ತದೆ ನಿದ್ರೆ ಹತ್ತುತ್ತದೆ (ಕೃಷಿಪ್ರ. ೧೯೭); ಮದ್ಯದ ಅಮಲಿನಲ್ಲಿ ಅವನು ಅಸಂಬದ್ಧವಾಗಿ ಮಾತನಾಡುತ್ತಿದ್ದನು (ರೂಢಿ). ೨. ಅಮಲು ಭಂಗಿ ಮದ್ದು ಉಮ್ಮತ್ತ ಮೊದಲಾದ ಭ್ರಮಗೊಳಿಪ ವಸ್ತುವನಿತ್ತು (ಬಿಜ್ಜರಾ. ೨–೫೬). **ಅಮಲು$_1$**: ೧. (ಸ್ಕಾಂಡರ್). **ಆಮಲೆ**: ೧. "ಸೊಕ್ಕು" (ಜಾನಕೋ. ೧೬).
[← ಹಿಂ. ಅರ. ಪಾರ. ಮರಾ. ಅಮಲ್. / ತುಳು. ಅಮಲ್]

ಅಮಲ್$_2$, ಅಮಲ$_2$, ಅಮಲು$_2$, ಅಮಿಲ್, ಅಮೀಲ (ನಾ). ೧. ಕೆಲಸ; ವ್ಯವಹಾರ. ೨. ಆಳ್ವಿಕೆ; ಆಡಳಿತ; ಮೇಲ್ವಿಚಾರಣೆ: ಒಬ್ಬ ಗ್ರಾಮನೌಕರನ ಮೇಲೆ ಅಮಲ್ ನಡೆಸುವ ಆಫೀಸರಾಗಲಿ ... ವಿಚಾರಣೆ ನಡೆಸಿ (ಗ್ರಾಮಾಕ. ೮೯). ೩. ಹುದ್ದೆ; ಪದವಿ; ಅಧಿಕಾರ. 'ಅಮಲ್ದಾರ' ಪರಾ. ೪. ಗ್ರಾಮದ ಆದಾಯದಲ್ಲಿ ಪಾಲುಗಾರಿಕೆಯ ಹಕ್ಕು (ಕಿ). ೫. ಭೂಕಂದಾಯದ ಶೇಖರಣೆ; ವಸೂಲಿ (ಕಿ). **ಅಮಲ$_2$**: ೨. (ಕಿ). **ಅಮಲು$_2$**: ೨. ಹೈದರನು ರಾಜ್ಯಕ್ಕೆ ಪೊಡಿಯನಾದ ಬಳಿಕ ಸುತ್ತುಮುತ್ತಲಿನ ನಾಯಕರ ಮೇಲೆ ಅಮಲು ಕೂಡ್ರಿಸಿ ಪೇಶವನ ಸಿರಾ ಸೀಮೆಯನ್ನು ತಕ್ಕೊಂಡು (ಕಭಾಗೆ. ೩೫೮); ಮೊದಲು ಈ ಕೊಡಗಿನ ಸಂಸ್ಥಾನದ ಕರಣೀಕನಾಗಿ ಇದ್ದ ಸುಬ್ಬರಸಯ್ಯಗೆ ಕೊಡಗಿನ ಶೀಮೆ ಅಮಲು ಕೊಟ್ಟು (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೧೬). **ಅಮಿಲ್**: ೩. 'ಅಮಿಲ್ದಾರ' ಪರಾ. **ಅಮೀಲ**: ೬. ಅಧಿಕಾರಿ: ಅಮೀಲನ ರಜಾ ತಲಬಿನಲ್ಲಿಯಿದ್ದುಕೊಂಡು ಸರಕಾರದ ಅಹಂಮದಿ ದವಲತ್ತಿಗೆ (ಎಕ. IX, ದೊಡ್ಡಬ. ೧೨–೨; 1785); ಆ ತಾಲ್ಕು ಅಮೀಲಗೆ ಚಿರಂಜೀವಿ ಸಹಸ್ರಾಯುಷ್ಯರಾದ ಅಯ್ಯಾಜಿಯವರು ಸನ್ನದು ಬರೆದುಕೊಟ್ಟು (ಹುಟ್ಟಿಹ. ೩); ಅಮೀಲನು ವರಾತುಮಾಡಿದಾಗ ಹಣವನ್ನು ಕಟ್ಟಬೇಕು (ಕಭವಿ. ೨–೩೦೨). [← ಅರ. ಹಿಂ. ಮರಾ. ಅಮಲ್]

ಅಮಲ್ದೇವತೆ (ನಾ). ಒಂದು ದೇವತೆ: ಈಗ್ಗೂ ನವರಾತ್ರ್ಯುತ್ಸವ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಆ ವಿಗ್ರಹಕ್ಕೆ ಪೂಜೆ ನಡೆಯುತ್ತದೆ. ಅದನ್ನು ಈಗ ಅಮಲ್ ದೇವತೆಯ ಪೂಜೆಯೆಂದು ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ (ಒಡೆಕ. ೩೦).
[ಅಮಲ್ ? + ದೇವತೆ]

ಅಮಲ$_1$, ಅಮಳ$_2$ (ಗು). ೧. ಕೊಳೆಯಿಲ್ಲದ; ನಿರ್ಮಲವಾದ: ಪುಂಡರೀಕಾಹ್ವಯನಮಲತರಪ್ರೇಮದಿಂ (ಕಾದಂಉ. ೮೨೨); ಶ್ರೀಮದಮಲ ಗುಣನಿಧಿಗೆ ನಿತ್ಯನಿಗೆ ... ಅನೆರಗುವೆನು (ಹದಿಬ. ೧–೧). (ನಾ). ೨. ಅಭ್ರಕ; ಕಾಗೆ ಬಂಗಾರ: "ಅಬರಂಗ" (ಗಂಗಾಮ. ೧೩). ೩. [ಛಂದ] ಒಂದು ವೃತ್ತದ ಹೆಸರು: ಇಂದುಯುಗಂಗಳ ಮುಂದಿಂದುಧರಂ ಬರೆ ತಾನೆಂದುಮಿದರ್ಕೆ ಪೆಸರ್ ಸೌಂದರಿ ಕೇಳಮಲಂ [ಪಾಠಾಂ. ೪೦] (ಛಂದೋಂಬು. ೨–೩೩). **ಅಮಳ್$_2$**: ೧. ಈ ಕೃತಿಗೊಡೆಯನಮಳ ವಿರೂಪಾಕ್ಷನು (ಹಚಕಾ. ೧–೧೫). [ಸಂ.]

ಅಮಲ$_2$ 'ಅಮಲ್$_2$' ನೋ.

ಅಮಲತೆ (ನಾ). ಶುದ್ಧವಾಗಿರುವುದು; ಚೊಕ್ಕವಾದ ಸ್ಥಿತಿ: ಮುಕುರಂಗಳಮಲತೆಯ ಹಂಗಿಸುವ ವದನಂಗಳು (ಬಸಪು. ೧೨–೩೯).
[< ಸಂ. ಅಮಲತಾ]

ಅಮಲದಾರ 'ಅಮಲ್ದಾರ' ನೋ.

ಅಮಲಬಜಾವಣೆ, ಅಮಲುಬಜಾವಣೆ, ಅಮ್ಮಲಬಜಾವಣೆ (ನಾ). ತೀರ್ಪನ್ನೂ ಆಜ್ಞೆಯನ್ನೂ ಕಾರ್ಯಗತಮಾಡುವುದು, —ಜಾರಿಗೆ ತರುವುದು: ಹುಕುಂ ಅಮಲಬಜಾವಣೆ ಮಾಡೋದು ನನಗೆ ಹತ್ಯು (ಹೊಸಂಸಾ. ೧೬೮). **ಅಮಲುಬಜಾವಣೆ**: ನಿರ್ಮಲೆ ಬಂದಂದಿನಿಂದ ಈ ಅಮಲುಬಜಾವಣೆ ಭರ್ತಿ ಬಂದಹಾಗೆ ಆಗಿದೆ (ಮೂರುದಾ. ೭೧). **ಅಮ್ಮಲಬಜಾವಣೆ**: ೧. ಕಾಯಿದೆ ಮಾಡುವುದು (Legislative). ೨. ಅಮ್ಮಲಬಜಾವಣೆ (Executive). ೩. ನ್ಯಾಯ ತೀರಿಸುವುದು (Judicial). ಈ ಮೂರು ಕಾರ್ಯಗಳ ಅಧಿಕಾರವು ಈ ಮಂತ್ರಿಮಂಡಲದವರಿಗೆ ಇತ್ತು (ಇಂಗ್ಲಇ. ೧೮೪).
[ಅಮಲ್ಯ (< ಅಮಲ್$_2$) + ಬಜಾವಣೆ]

ಅಮಲಾಂಶು (ನಾ). ೧. ನಿರ್ಮಲವಾದ ಕಿರಣ; ಬಿಳಿಯ ಕಿರಣ. 'ಅಮಲಾಂಶುಗಱೆ' ಪರಾ. ೨. ಚಂದ್ರ. [ಅಮಲ$_1$ + ಅಂಶು]

ಅಮಲಾಂಶುಗಱೆ, ಅಮಳಾಂಶುಗಱೆ (ಕ್ರಿ). ಬಿಳಿಯ ಕಿರಣವನ್ನು ಸೂಸು. **ಅಮಳಾಂಶುಗಱೆ**: ಅಳಿಯೆ ತಮಮಿಂದು ಚೆಂಗದಿರ್ಗಳ ನುಳಿದಮಳಾಂಶುಗಱೆವವೊಲ್ (ರಾಜಶೇ. ೬–೧೩೩).
[ಅಮಲಾಂಶು + ಕಱೆ$_1$]

ಅಮಲಾತ (ನಾ). ಬಣ್ಣದ ಹೂ: "ಅಮಲಾತಮಾವರ್ಣ ಪಲಾರಂ ಗಳೆನೆ ಬಣ್ಣವಾಗಿರ್ಪ ಪೂಗಳ್ಗೆ ನಾಮಂ" (ಮಂಗರಾ. ೩೭–೨೨). 'ಅಮಲಾತಕ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅಮಲಾತಕ (ನಾ). = ಅಮಲಾತ: "ವರ್ಣಪುಷ್ಪಂ, ಅಮಲಾತಕಂ [ಪಾಠಾಂ. ಅಮಲಾನಕಂ, ಅಮಿಲಾತಕಂ, ಅಮಿಲಾನಕಂ] – ಈ ೨ ಬಣ್ಣದ ಹೂ" (ಹಲಾಯು. ೩೫–೫೪). [ಸಂ.]

ಅಮಲಿ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಅಥವಾ ಮನೆತನದ ಹೆಸರು (?): ವಳ್ಳಿರ್ಗಾಮೆಯರ ದಾಸಡಿಯುಂ ಅಮಲಿಯರ ದೇವಡಿಯುಂ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೧೫೪–೭; 685). [?]

ಅಮಲಿತ, ಅಮಳಿತ (ಗು). ೧. ಶುಚಿಮಾಡಿದ; ಚೊಕ್ಕಟಗೊಳಿಸಿದ; ನಿರ್ಮಲವಾಗಿಸಿದ. ೨. ನಿರ್ಮಲವಾದ; ಶುದ್ಧವಾದ. **ಅಮಳಿತ**: ೨. ಸಾಕ್ಷಾತ್ಪರಾತ್ಪರ ಸದಮಳಿತ ಶಿವಲಿಂಗಮಂ ತೋಱಿದಪೆನಿದೆ ಬನ್ನಿ (ಬಸಪು. ೫೧–೮೦). [ಸಂ.]

ಅಮಲಿನ, ಅಮಳಿನ (ಗು). ೧. ಮಲಿನವಲ್ಲದ; ಕೊಳೆಯಾಗದ. ೨. ದೋಷವಿಲ್ಲದ. **ಅಮಳಿನ**: ೧. ಅಮಳಿನ ಗುಣವೃತ್ತಿಗಳಿಂ ಸಮುಪಸ್ಥಿತ ಸಕಳ ಜನಗತೋಚಿತಗುಣಮಂ ಸಮನಾಗಿಸುವರ್ (ಕವಿರಾ. ೩–೧೪೨). [ಸಂ.]

ಅಮಲು$_1$ 'ಅಮಲ್$_1$' ನೋ.

ಅಮಲು$_2$ 'ಅಮಲ್$_2$' ನೋ.

ಅಮಲು$_3$ (ನಾ). ೧. ತೀರ್ಪು ಅಥವಾ ಆಜ್ಞೆಯನ್ನು ಜಾರಿಮಾಡುವುದು; ಕಾರ್ಯರೂಪಕ್ಕೆ ತರುವುದು: ಅವಕ್ಕೆ ಕಾಯದೆ ಗವರ್ನರ್ ಜನರಲ್ ಆಫ್ ಇಂಡಿಯಾ ಇವನ ಸಮ್ಮತಿ ಶಿಕ್ಕ ತರುವಾಯ ಅವುಗಳ ಅಮಲು ನಡೆಯುತ್ತದೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೬–೧೧೯); ಉಗ್ರಕಾಯಿದೆಗಳು ಅಮಲಿನಲ್ಲಿ ಬಂದವು (ಇಂಗ್ಲಇ. ೧–೭೭); ಪಾರ್ವತಿಯ ನೆನಪಿಗಾಗಿ ಹಳ್ಳಿಯವರೇ ಈ ಪದ್ಧತಿಯನ್ನು ಅಮಲಿನಲ್ಲಿ ತಂದುದಾಗಿತ್ತು (ಹಬ್ಬಿಬ. ೭೯). ೨. ಜಾವ (?): ರಾತ್ರಿ ಆರು ತುಂಬಿ ಏಳನೆಯ ಅಮಲಾದದ್ದರಿಂದ ಸುತ್ತು ಮುತ್ತು ಶಾಂತತೆಯ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯವು ನೆಲೆಗೊಳ್ಳಬಹುದಾಗಿತ್ತು (ಕುಮುದಿ. ೬೫). [< ಅಮಲ್$_2$?]

ಅಮಲುಗಾರ (ನಾ). ಮಾದಕ ಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನು ಸೇವಿಸುವವನು. [ಅಮಲು$_1$ (< ಅಮಲ್$_1$) + –ಗಾರ (< – ಗಾಱ)]

ಅಮಲುದಾರ 'ಅಮಲ್ದಾರ' ನೋ.

ಅಮಲುಬಂದೋಬಸ್ತು (ನಾ). ಆಡಳಿತದ ಬಿಗಿ; ಅಧಿಕಾರದ ಭದ್ರತೆ: ಯಾವತ್ತು ಕರ್ಣಾಟಕ ದೇಶದಲ್ಲೆಲ್ಲಾ ಠಾಣ್ಯ ಹಾಕಿ ಅಮಲು ಬಂದೋಬಸ್ತು ಮಾಡಿದರೆ ಮಾನ ಉಳಿದೀತು (ಬಖೈರು. ೪). [ಅಮಲು$_2$ (< ಅಮಲ್$_2$) + ಬಂದೋಬಸ್ತು]

ಅಮಲುಬಜಾವಣೆ 'ಅಮಲಬಜಾವಣೆ' ನೋ.

ಅಮಲೆ, ಅಮಳೆ (ನಾ). ೧. ಪರಿಶುದ್ಧಳು; ನಿರ್ಮಲಳು; ದೋಷವಿಲ್ಲದವಳು. ೨. ಕಿರುನೆಲ್ಲಿ ಗಿಡ; "ನೆಲನೆಲ್ಲಿ ಗಿಡ" (ಅಮರ. ಟೀಕೆ). ೩. ಲಕ್ಷ್ಮಿ. **ಅಮಳೆ**: ೩. "ಶ್ರೀಕಮಳೆಯಮಳೆ ರಮೆ ಸರಸಿಜಾಲಯೆ ಲೋಕಮಾತೆಯೆನಲು ಸಿರಿಗಕ್ಕು ನಾಮಂ" (ಮಂಗರಾ. ೬–೧೮). [< ಸಂ. ಅಮಲಾ]

ಅಮಲೇರು (ಕ್ರಿ). ಮಾದಕತೆ ಉಂಟಾಗು; ಬುದ್ಧಿವಿಕಾರವಾಗು: ಒಬ್ಬ ಬೇಡಿತಿಯೂ ಅವಳ ಐದು ಜನ ಮಕ್ಕಳೂ ಕಾಲಪ್ರೇರಣೆಯಿಂದ ... ಕುಡಿದು, ಅಮಲೇರಿ, ಮೈಮೇಲೆ ಪ್ರಜ್ಞೆಯಿಲ್ಲದೆ ಅದೇ ಮನೆಯಲ್ಲಿಯೇ ಬಿದ್ದುಕೊಂಡಿದ್ದರು (ವಚಭಾ. ೩೪). [ಅಮಲ್$_1$ + ಏರು$_1$ (< ಏಱು$_1$)]

ಅಮಲ್ಜಾರಿ (ನಾ). ಅಧಿಕಾರದ ಚಲಾವಣೆ; ನ್ಯಾಯಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಆದ ತೀರ್ಮಾನವು ಕಾರ್ಯರೂಪಕ್ಕೆ ಬರುವಂತೆ ವ್ಯವಹರಿಸುವುದು: "ಅಂಥಾ ಡಿಕ್ರಿಗಳು ಆಯಾ ಕೋರ್ಟಿನವರಿಂದಲೇ ಅಮಲ್ ಜಾರಿ ಮಾಡಲ್ಪಡತಕ್ಕದ್ದು" (ಗ್ರಾಮಾಕ. ೨೧).

ಅಮಲ್ಜಾರಿ ತೆಗೆಯಿಸು = ನ್ಯಾಯಸ್ಥಾನದ ತೀರ್ಮಾನವನ್ನು ಕಾರ್ಯರೂಪಕ್ಕೆ ತರಲು ಲಿಖಿತಮೂಲಕವಾಗಿ ಅಪ್ಪಣೆಯನ್ನು ಪಡೆ: ಅವನಿಂದ ಸ್ಥಳ ಸ್ವಾಧೀನತೆಗೆ ಅಮಲ್ಜಾರಿ ತೆಗೆಯಿಸಿದರು (ಕರುಕ. ೬೦). [ಅಮಲ್$_2$ + ಜಾರಿ]

ಅಮಲ್ದಾರ, ಅಮಲದಾರ, ಅಮಲುದಾರ, ಅಮಿಲ್ದಾರ (ನಾ). ತಾಲ್ಲೂಕಿನಲ್ಲಿ ಭೂಕಂದಾಯವೇ ಮುಂತಾದ ತೆರಿಗೆಗಳನ್ನು ವಸೂಲು ಮಾಡಲು ನಿಯುಕ್ತನಾದ ಮುಖ್ಯಾಧಿಕಾರಿ; ಮಾಮಲೆದಾರ: ಗ್ರಾಮದ ಆಫೀಸರುಗಳು (ಪಟೇಲ್, ಶಾನುಭೋಗರು, ವಗೈರೇರು) ಅಮಲ್ದಾರರ... ಹುಕುಂನಲ್ಲಿರತಕ್ಕದ್ದು (ಗ್ರಾಮಾಕ. ೪); ಅವನಿಗೆ ಅಮಲ್ದಾರನ ಮಾತಿನಿಂದ ಬಹಳೇ ಹರ್ಷವಾಗಿತ್ತು (ಬಂಗಾಹೆ. ೪೮). **ಅಮಲದಾರ**: ಸೋಸಲೆ ಅಮಲದಾರ ವೆಂಕಟರಮಣೈಯಗೆ (ಮೈಅರಿ. ೧೯೩೮, ೫೩–೧; 1805); ಮೈಸೂರು ತಾಲೋಕು ಅಮಲದಾರನಿಗೆ ಸಹಾ ನಂಮ ಆಳಿದ ಮಹಾಸ್ವಾಮಿಯವರ (ಎಕ. III, ಮೈಸೂರು. ೧–೨೧; 1833); ಆ ಹುಕುಮು ಮುಟ್ಟಿದ ತಕ್ಷಣವೇ ಅಮಲದಾರರು ಅದರಂತೆ ಅಮಲು ನಡಿಸುತ್ತಾರೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೬–೨೨೦). **ಅಮಲುದಾರ**: ಮಲ್ಲಿಪಟ್ಟಣಯಂಬಲ್ಲಿ ವಂದು ಕೋಟೆ ಕಟ್ಟ ಅಮಲುದಾರನ ಇರಿಸಿ (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೧೦). **ಅಮಿಲ್ದಾರ** (ರೈಸ್‌ಗೆ. II, ೫೬೪). [ಅಮಲ್$_2$ + –ದಾರ್$_3$]

ಅಮಲ್ದಾರಗಿರಿ (ನಾ). ಅಮಲ್ದಾರರ ಹುದ್ದೆ; ಮಾಮಲೆದಾರರ ಹುದ್ದೆ: ಕೃಷ್ಣರಾಯರಾದರೋ ಬೇಗ ಅಮಲ್ದಾರಗಿರಿಗೆ ಏರಿ ಅನಂತರ ಅಸಿಸ್ಟೆಂಟ್ ಕಮೀಷನರ್ ಸಹ ಆದರು (ಮಹಾಗ. ೩). [ಅಮಲ್ದಾರ + –ಗಿರಿ$_2$]

ಅಮವಾಲ್, ಅಮವಾಲು (ನಾ). ಉತ್ತರಾಧಿಕಾರಿಗಳು (ವಾರಸದಾರರು) ಯಾರೂ ಇಲ್ಲದ ವ್ಯಕ್ತಿಯು ಸಾಯುವುದರಿಂದ ಸರ್ಕಾರಕ್ಕೆ ಸೇರುವ ಆಸ್ತಿ; ಶಿವಾಜಮೆ; ಬೇವಾರಸು ಎಸ್ಟೀಟು. **ಅಮವಾಲು**. 'ಅಮವಾಲುಜಿಂದಿಗೆ', 'ಅಮವಾಲುದನ' ಪರಾ. [< ಅರ. ಮಾಲ್ ?]

ಅಮವಾಲು 'ಅಮವಾಲ್' ನೋ.

ಅಮವಾಲುಜಿಂದಿಗೆ (ನಾ). ಉತ್ತರಾಧಿಕಾರಿಗಳಿಲ್ಲದೆ (ವಾರಸುದಾರರಿಲ್ಲದೆ) ಸಾಯುವವನಿಂದ ಸರ್ಕಾರಕ್ಕೆ ಸೇರುವ ಆಸ್ತಿ, — ಸ್ವತ್ತು (ಕಿ). [ಅಮವಾಲು (< ಅಮವಾಲ್) + ಜಿಂದಿಗೆ]

ಅಮವಾಲುದನ (ನಾ). ವಾರಸುದಾರನಿಲ್ಲದೆ ಸರಕಾರಕ್ಕೆ ಸೇರುವ ದನಕರು. [ಅಮವಾಲು (< ಅಮವಾಲ್) + ದನ]

ಅಮವಾಸಿ 'ಅಮವಾಸೆ' ನೋ.

ಅಮವಾಸೆ, ಅಮವಾಸಿ, ಅಮಸೆ, ಅಮಾವಸೆ, ಅಮಾವಾಸಿ, ಅಮಾವಾಸೆ, ಅಮಾಸಿ, ಅಮಾಸೆ, ಅವಸಿ, ಅವಸೆ (ನಾ). = ಅಮಾವಾಸ್ಯೆ: ಆಷ್ವ[ಶ್ವ]ಯುಜದಮವಾಸೆ ಆದಿತ್ಯವಾರ ಸೂರ್ಯಗ್ರಹಣ (ಇಆ. XII, ೨೫೬–೧೦; 971); ಅಮವಾಸೆಯಂದು ಲೋಕಂ ಹಿಮಕರನಂ ಕಾಣದನಿತಱಿಂ ಸಸಿಯಿಲ್ಲಾ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೫–೧೯೩); ಅಮವಾಸೆ ಕಳೆದು ಚಿತ್ಕಲೆಯ ತಳೆದು ಪೌರ್ಣಮೆಯ ಹಾದಿ ಹಿಡಿದೆ (ಹೃದಸ. ೧೧–೮). **ಅಮವಾಸಿ**: ಮೈಸೆರೆದೊಡೆ...ಧನರಹಿತೆ ದಾರಿದ್ರೆಯಮವಾಸಿಯಲ್ಲಿ ಕೇಳ್ತನಯ ವಾರದಲಕ್ಷಣಂಗಳಂ ಬಿತ್ತರಿಪೆ (ವೀಶೈಪು. ೪–೨೧–೧೪).

ಅಮಸೆ : ಜೀ[ಜ್ಕೀ]ಸ್ಕ ಮಾಸದನು[ಮಾ]ಸೆಯು ಮಾಡಿತ್ಕವಾ[ಮು] ಮಾಗೆ ಸೂರ್ಯಗ್ರಹಣ (ಇಆ. XII, ೨೧೯–೧೯ ; ೩೧೪). **ಅಮಾವಸೆ** : ತಾರೆಗೆ ಭರಣಿಯೊಳಾ ಮೂಲದ ಕಡೆಯಮಾವಸೆಯ ದಿವಸದೊಳಂ ನಿರ್ಮಾಲಮಾಯ್ತು ಶಾರದವಂಶಂ (ಗಣಾಯು.೯–೨೭). **ಅಮಾವಾಸಿ** : ಆಕ್ಕ ಸತ್ತರೆ ಅಮಾವಾಸಿ ನಿಲ್ಲೋದಿಲ್ಲ, ಅಣ್ಣ ಸತ್ತರೆ ಹುಣ್ಣಿಮೆ ನಿಲ್ಲೋದಿಲ್ಲ (ಗಾಡ). **ಆಮಾವಾಸೆ** : "ಸ್ಪಷ್ಟಂ ಸೂರ್ಯೇಂದು ಸಮಾಶ್ಲಿಷ್ಟವಮಾವಾಸೆಯೆಂಬುದಕ್ಕುಂ" (ಪ ಸ್ತು ಕೋ ೧೩–೮) ; ಸ್ಪಾವಾಸದಮಾವಾಸೆ ಸೋಮವಾರದಂದು (ಮೃಆಂ. ೧೯೩೮, ಆಶ್ವ ೧ ; ೧೦೬). **ಅಮಾಸಿ** : ಅಮಾಸಿಯಲ್ಲಿ ಕಳೆಗುಂದಿದ ಚಂದ್ರನು ಹುಣ್ಣಿಮೆಗೆ ಪೂರ್ಣನಾಗುವುದಿಲ್ಲವೇ ? (ಮುಂಬಯಿ. ೨–೨೪) ; ಸ್ವತಂತ್ರ ವಿಚಾರವಂತನು ಬುದ್ಧಿಗೆ ಮುಸುಕಿದ ಅಮಾಸಿಯನ್ನು ತನ್ನ ಬುದ್ಧಿ ಮಂತ್ರದಿಂದ ಹುಣ್ಣಿಮೆಯಾಗಿ ಮಾಡುವನು (ವಿಜಾಮಂ. ೫೯). **ಅಮಾಸೆ** : "ಅಮಾವಾಸ್ಯಾ– ಅಮಾಸೆ, ಅವಸೆ" (ಕಮಡ. ೨೪೧ ಪ್ರಯೋ) ; ಚೈತ್ರ ಬಹುಳ ಅಮಸೆ ಸೋಮವಾರ (ಎಇ. XXI, ೬–೪೨ ; ೧೨೮) ; ತೋಲುಬಿರಿ ಬಿದಿಗೆಯಲಮಸೆಗೆ ಹಾಲುಬರೆ ಕುಂದುತ್ತ ಪೆಚ್ಚುತ (ಶಿ ಭಾಗ. ೧೧–೧೩–೪೪). **ಅವಸೆ** : "ಅವಸೆಯಮಾವಾಸ್ಯೆ" (ಕಬ್ಬಮಂ. ೩೦). **ಅವಸೆ** : "ಅಮಾವಾಸ್ಯಾ– ಅಮಾಸೆ, ಅವಸೆ" (ಕಮಡ. ೨೪೧ ಪ್ರಯೋ) ; "ಅವಸೆಯುಮೆಂದು ಮದಕ್ಕುಮಮಾವಾಸ್ಯಂ" (ಕವಿಕಂ. ೧೧೪).

[< ಸಂ. ಅಮಾವಸ್ಯಾ, ಅಮಾವಾಸ್ಯಾ. / ತುಳು. ಅಮಸೆ]

ಅಮಸೆ (ನಾ). ಭಾಗ; ಅಂಶ : ನಂದಿಯಾಲಾಪಾಟ್ಟಿದುಪಜೀವ್ಯೆಲಾಮು ಅಮಸ ಪಾಲುಂ ಇದಾಸೆಳಿಪೊಡೊಸ್ಸಾಳನ[ಳಿ]ಪುಡೊ (ಎಕ. VI, ಚಿಕ್ಕಮ. ೫೦–೪ ; ೪೫೦). [< ಸಂ. ಅಂಶ]

ಅಮಸಣಿ (ನಾ). ೧. ಅಸಹನೆ ; ಅಸಮಾಧಾನ. ೨. (ಕರಾ) ಗರ್ವ, ಜಂಬ : "ನನ್ನ ಪೂಜೆಗೆ ಬರುವುದಕ್ಕೆ ಇವರಿಗೆ ಅಮಸಣಿ" ಎಂದು ಕೊಗಾದುತ್ತಾನೆ (ದೇವತಾ. ೧೪೨).

[← ತುಳು. ಅಮಸಣಿ, ಅಮುಸಣಿ = ಸೊಕ್ಕು, ಉದ್ಧಟತನ < ಸಂ. ಅಮರ್ಷಣಾ]

ಅಮಸುಯ (ನಾ). (?) : ಸ್ವಸ್ತಿಶ್ರೀ ಶ್ರೀಪುರುಷರಾಜರ್ ಪೃಥಿವೀ ರಾಜ್ಯಂಗೆಯ್ಯು . . . ಮಲವೆಳ್ಕೂರಾಳೆಕೆಡೆ ಮನೆ ಒಡೆಬರ್ ಅಮಸುಯ ನಾಲ್ವದಿನ್ಗೆಳ್ಕ್ಯಂ (ಎಳ್. XIV, ಯಳಂಪೂ. ೧೪೯–೫ ; ೭೫೦). [?]

ಅಮಸೆ 'ಅಮವಾಸೆ' ನೋ.

ಅಮಸೋಲು 'ಆಮಸೋಲು' ನೋ.

ಅಮಳ್, ಅಮಳ್ಳು, ಅಮಳು, ಅವಳ್ಳು, ಅವಳ, ಅವಳೆ (ನಾ). ೧. ಅವಳಿಜವಳಿ ; ಜೋಡಿ : "ಅಮಳ್ ಯಮಳಾಹ್ವಯಂ" (ಕರ್ನಾಾ. ೬೨) ; "ಜವಳಿ ಪೊಣರಮೆಸ್ಪಳ್ . . . ಯುಗಳ ಸಂಖ್ಯೆಯು" (ಕವಿಕಂ. ೩೬) ; ಬಳೆದುವ ತೋಳ್ಗಳಿಕ್ಕಿಯಿನಮಳ್ ಬಳೆವಂತಿರೆ (ಸಂಪಕಥಾ. ೨–೩೭) ; ವಾಸನಭರಿಂ ಸ್ಪಾವಮಾಸದ ಪುಣ್ಣಮೆಯ ಪಗಲೊಮಳಂ ಪೆತ್ತಳ್ (ಪಂಂಕಾಮಾ. ೧೩–೨). ೨. ಅಮಳ್ಳಳ್ (ಬಹುವ) : ಅಮಳ್ಳಳ್ ವಿನಯದೆ ವಿಶ್ರಮದಮಳ್ಳಳರ್ ಮುಳಿಯೆ ಗಂಡರಲ್ಲ (ಗಣಾಯು. ೩–೨೨). ೨. ಜತೆಗಾರ ; ಒಡನಾಡಿ : ವಜ್ರಾಂಕಿತಂ ಪುಟ್ಟಿ ತಾಯ ತಂದೆಯ ಪರಮಾನಂದಮಿ ತನಗಮಳಾಗಿ ಬಳೆಯುತ್ತುಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೭–೧೧೫ ಪ). **ಅಮಳ್ಳಿ** : ೧. ಅನುಸಂಧಿಂದಿಂದೆಗಿದಮಳರು ಮನಜ್ಞಜ್ಞಾನೊಜಲ್ಲು ತೆಗೆದಸ್ಪ ಪರ [ಸ್ತ] (ಪಂಪಭಾ. ೯–೩) ; ಒಂದು ಮುಹೂರ್ತದೊಳಮಳರನಮಳರಂ . . . ಪೆತ್ತು (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೫೦–೧೪). **ಅಮಳು** : ೧. 'ಅಮಳುಮಳ್ಳಳು' ಪರಾ. **ಅವಳ್ಳ** : ೧. ಕೊಜೆ ಮೊದಲಾದುವರ್ವ ಗಣವೊಂದು ತೆವಿಗಳಿರಡಾದಂದುಂ ಕುವಳಯ ಸರಿಪುಹಂಗಳೊಳವಳ್ಳಳಾದಂದುದುಮಜಗೆ ತತ್ಪತ್ತಿಯಪ್ಪುವಂ (ಲೋ ಕೋ ೫ ಪ. ೪–೫೩) ; ಗೋದಾವರಿಪೀಳಕರೇಣುತುರಗೋಷ್ಟಳಕುಳ್ಳವಳಗಳೆ ಪೊಂದುಗುಂತಾಮಲುದಿಂಗಳಿಂಗೆ (ಲೋಕೋಪ. ೪–೬೭). ಅವಳ್ಳ : ೧. 'ಅವಳೆಜವಳೆ' ಪರಾ. **ಅವಳೆ** : ೧. ಬೇಕು ತನಗೊಂದವಳೆಯಂದುವು ನೋಡಿ ಸುರಗಣವ (ಕುವ್ಯಾ ೪. ೬೦ ಇ. ೧೫–೪೪). 'ಅವಳಿಗೆಟ್ಟಿಗೆ','ಅವಳಿಗಿರಿ' ಪರಾ.

ಅಮಳ್ದೇವರ್ = ಅವಳಿ ಜವಳಿ ದೇವತೆಗಳು ; ಅಶ್ವಿನೀ ದೇವತೆಗಳು : ಮುನ್ನಂ ಮುನ್ನಮದು ಬೋಱೆಯರ ಬೆಜ್ಜಗೆ ಇಂತಿದಮಳ್ದೇವರ್ಗೆ ಮೇಣಪತ್ಯಾನುತರ್ಗೆಯಂದು ಕರೆಕರೆದಡೆ ಗೊಟ್ಟ ಬಜ್ಜಯಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೭೦–೧೨). ಅಮಳು ಮಕ್ಕಳು = ಅವಳಿ ಮಕ್ಕಳು : ಅರರ [ರೆ] ಭೀದಿಸ ಬಾರದವರೊಳಂ ಏರಿಯಂಗಳೆಂದಮಳುಮಕ್ಕಳು ನಿರುತ ಮೆನಗಿನರಮರ ಕನ್ನಾರೂಪಸ ಸ್ಸುಳರು (ಪಣಿಪ. ೩–೨).

[< ಸಂ. ಯಮಲ]

ಅಮಳ್ಳ, 'ಅಮಳ್' ನೋ.

ಅಮಳ್ಳ, 'ಅಮಳು' ನೋ.

ಅಮಳಳಗುಟ್ (ನಾ). ಒಂದು ಜತೆ ಅಗುಳ : ಅಮಳಗುಟ್ಟಿಯ ನಂದ್ಯಾವರ್ತದ ತೋರಣೋರೋಧದ . . . ಮೇಗಮಳಗುಟ್ಟಿಯ ರಂಜಿಸಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೫೪–೨೫). [ಅಮಳ್ + ಅಗುಟ್ಟು (< ಅಗ್ಗಟ್ಟು)]

ಅಮಳೆಮಿಂಚು 'ಅಮಳ್ಳಿಂಚು' ನೋ.

ಅಮಳೆಸ್ಥಾಂತ (ನಾ). ಪರಿಶುದ್ಧವಾದ ಮನಸ್ಸುಳ್ಳವನು ; ನಿರ್ಮಲ ಚಿತ್ತ : ರಾಜಸಾತಿಶಯದಂ ವಿಪ್ತದಮಸ್ಕ್ಯರ್ತ್ತನಮಳಸ್ಥಾಂತಂ . . . ಸಮದರ್ಶಿ (ರಾಜಶೇ. ೩–೨೨). [ಅಮಳ್ಳ (= ಅಮಲ್ಳ) + ಸ್ಥಾಂತ]

ಅಮಳಾಂಶುಗಜಿ 'ಅಮಲಾಂಶುಗಜಿ' ನೋ.

ಅಮಳಾರೆ (ನಾ). ಕು ದು ರೆಯ ಜೀನಿಗೆ ಸೇರಿದ ಮರದ ಪಟ್ಟೆ (ಸ್ಯಾಂಡರ್) [?]

ಅಮಳಾವರ್ತನಿಮಾನ (ನಾ).[ಜೈನ] ಸ್ವರ್ಗದ ಒಂದು ವಿಮಾನದ ಹೆಸರು : ಅನುಕಾತರವಿಮಾನಮೊಳು ದೇವನಾಗಿ ಪುಟ್ಟಿ (ಜಾವಂಪು. ೧೬೫). [ಸಂ. (ಅಮಳಾವರ್ತ + ವಿಮಾನ)]

ಅಮಳಾಳೋಕೆ (ನಾ). ಜೊಳ್ಳವಾದ ನೋಟ ; ಪರಿಶುದ್ಧವೂ ಪಾವನವೂ ಆದ ದೃಷ್ಟಿ, —ಕಟಾಕ್ಷ : ವಿಕ್ಕೋರ್ಜಿತ ಶಾಸ್ತ್ರಗರ್ಭ ಮಮಳಾಳೋಕಂ ದಯಾಗರ್ಭಮೆಂದೀ ವಿಖ್ಯಾತಿ (ಚಂದ್ರಪ್ರ. ೧–೨೪).

[ಅಮಳ್ಳ (= ಅಮಲ್ಳ) + ಆಲೋಕೆ]

ಅಮಳಿತ 'ಅಮಲಿತ' ನೋ.

ಅಮಳಿಧುಮಳಿ (ನಾ). ಗಡಿಬಿಡಿ ; ಗಲಾಟೆ (?) : ಒಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ಅ ಸ್ಥೇಷನ ಅಮಳಿಧುಮಳಿ ಎದ್ದಿತ್ತು. ರಾಳು ಪೆಂಗನಂತೆ ಸಾಲ್ಕಾರು ಕಡೆ ಗಳಿಗೂ ಕಣ್ಣುಹೊರಳಿಸುತ್ತ ಹೊರಬಂದನು (ಮೂಲಾಪ. ೨೧೧). [?]

ಅಮಳಿನ 'ಅಮಲಿನ' ನೋ.

ಅಮಳಿನಚರಿತ (ನಾ). ಪರಿಶುದ್ಧವಾದ ನಡೆಯುಳ್ಳವನು : ಕಾನೂರಿಗ ಮುಖಪತಿ . . . ತಪೋಲಂಬುನಿಧಿ ಭುವನಾನತಪದ ಕನಕ ಕಮಳಿನಮಳಿನಚರಿತ (ಶಾಂತಿಪು. ೧–೧೬).

[ಅಮಳಿನ (= ಅಮಲಿನ) + ಚರಿತ]

ಅಮಳು 'ಅಮಳ್' ನೋ.

ಅಮಳುಬೊಗಲು (ನಾ). ೧. ಸುಕ್ಕುಬಿದ್ದ ಚರ್ಮ. ೨. ಹದ ಮಾಡಿದ ಚರ್ಮ (ಸ್ಯಾಂಡರ್).

[ಅಮಳು (< ಅಮಳ್) + ತೊಗಲು (< ತೊಗಲ್)]

ಅಮಳೆ 'ಅಮಲೆ' ನೋ.

ಅಮಳೇಸ್ವರ (ನಾ). ಒಂದು ದೇವತಾಮೂರ್ತಿಯ ಹೆಸರು : ಕಲಿಯ್ಯಣ್ಣ [ತು]ಱುಗೊಳ್ತಾನು ಕಾದಿತ್ತಮಳೇಸ್ವರ ಭಕ್ತಂ ಅಣ್ಣನ ದಣ್ಡ ಕೆಳಗೆಯ್ದ ಕುಪ್ಪಂ ಮಣಲಿಯುಳ್ ಅಯ್ಗಳ ಬೆದೆಮಣ್ಣು (ಮೈಅರಿ. ೧೯೪೬, ೧೫–೧೮ ; 897). [ಸಂ. (ಅಮಲಾ + ಈಶ್ವರ)]

ಅಮಳೈಕ್ಯ (ನಾ). [ವೀಶೈ] = ಅಮಳೋಕ್ಯ ೧ : ಕಕ್ಷದಲಿ ವಿಧಿಯು ಧರಿಸಿಹನು ಕರಪೀಠದೊಳು ಪಕ್ಷಿವಾಹನನು ಪಿಡಿದಿಹನು . . . ಸದಾಶಿವಂ ಧರಿಸಿಕೊಂಡಿಪ್ಪನಮಳೈಕ್ಯದಲ್ಲಿ (ಪ್ರೌಢರಾ. ೮–೩). ೨. ಬಾಯಲ್ಲಿ (ದವಡೆಯಲ್ಲಿ) ಲಿಂಗವನ್ನು ಧರಿಸಿದವನು : ಲಿಂಗದಮಳೈಕ್ಯರುಂ ಲಿಂಗಜೀವಾಹಿತರು ನೆನೆದು ಲಿಂಗವ ಬರಿಸಿಯೆ ಲಿಂಗಪೂಜೆಯ ಮಾಡಿ (ಲಶಿಚಿಂ. ೩೧–೨೪). [ಸಂ. ?]

ಅಮಳೋಕ್ಯ (ನಾ). ೧. [ವೀಶೈ] ಲಿಂಗವನ್ನು ಧರಿಸುವ ಆರು ಸ್ಥಳಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದಾದ ಬಾಯಿ : ಕಂಕುಳೆಂಬುದು ಕವುಚಿನ ತವರು ಮನೆ . . . ಅಮಳೋಕ್ಯವೆಂಬುದು ಬಾಯ ಬಗದಳ (ಅವಚಂ. ೪೭೪) ; ಅಮಳೋಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಲಿಂಗವ ಧರಿಸಿದ ಮತ್ತೆ ತುತ್ತಿನ ನಿಶ್ಚಯವ ಬಿಟ್ಟರ ಬೇಕು (ವೋಳಿಮಾ. ೫೨೨). ೨. ಬಾಯಲ್ಲಿ ಲಿಂಗವನ್ನಿಟ್ಟುಕೊಂಡ ಸ್ಥಿತಿ : ಸುರುಚಿರದ ಶೀಲವಂತಯ್ಯಗಳ ಅರಮನೆಗೆ ಚರಮೂರ್ತಿಯಮ ಳೋಕ್ಯದಿಂ ಬಂದು ಲಿಂಗಮಂ ಕರಕೆ ತಾರೆನೆ (ಗುರುಚಾ. ೮–೯೨).

ಅಮಳೋಕ್ಯಮಾಡು = ಲಿಂಗವನ್ನು ಬಾಯಲ್ಲಿರಿಸಿಕೊಳ್ಳು ; ಆಸ್ವಾದಿಸು : ಮರಣವಹ ಕಾಲದೊಳಗಮಳೋಕ್ಯಮಾಡಿದಡೆ ಪರಮ ನಿಧಿಯೆನ್ನ ಹೃದಯಾಂತರದಿ ಲಿಂಗವಹ (ಲಶಿಚಿಂ. ೪೨–೧೬). [ಸಂ. ?]

ಅಮಳ್ಗಂಬ (ನಾ). ಕಂಬಗಳ ಜತೆ ; ಜೋಡಿಕಂಬ : ಭೂಭುವನ ಮಂದಿರಮಂ ಧರಿಸಿರ್ದ ಪೊನ್ನಮಳ್ಗಂಬಮಿದೆಂಬಿನಂ ಸೊಗಯಿಕುಂ ನೆಗಟ್ದಲ್ಲಿಯ ಮಂದರದ್ವಯಂ (ಧರ್ಮನಾ. ೫–೧೦).

[ಅಮಳ್ + ಕಂಬ]

ಅಮಳ್ಗದ (ನಾ). ಎರಡು ರೆಕ್ಕೆಗಳುಳ್ಳ ಕದ ; ಜೋಡಿಕದ ; ತಾರು ಗದ : ಕುಂಕುಮರಸದೊಳಳ್ದಿದ ಕುಮುದಮುಕುಳದ ಮೊಳೆಗಳಂ ತೊಡರ್ಚಿ ಮಾಡಿದ ಮೃಣಾಳನಾಳದಮಳ್ಗ [ಪಾಠಾಂ. ಒಳ್ಗ]ದಂಗಳಿಂ ರಂಜಿಸಿ (ರಾಜಶೇ. ೧೦–೩೧ ವ). [ಅಮಳ್ + ಕದ]

ಅಮಳ್ಗೊಡೆ (ನಾ). ಕೊಡೆಗಳ ಜತೆ ; ಜೋಡಿ ಕೊಡೆ : ಉದರಾರ್ಭ ಕಂಗೆ ಮೇಲೆತ್ತಿದ ಕುಚಯುಗಮೆಂಬ ಪೊನ್ನಮಳ್ಗೊಡೆಯಂ ತಾಳ್ದಿದ ನೀಲದಂಡಮೆಂಬಂದದೆ ಸೊಗಯಿಪ ಬಾಸೆಗೆ (ಕಾದಂಪೂ. ೪೦೪).

[ಅಮಳ್ + ಕೊಡೆ$_3$]

ಅಮಳ್ಜಂತ್ರ (ನಾ). ಯಂತ್ರಗಳ ಜತೆ ; ಜೋಡಿಯಂತ್ರ : ಬೆಮರ್ ಪೊಣ್ಮೆ ನಾಣ್ಸೂಸೆ ಕಾಮಂ ಚಲದಿಂ ಕೆಯ್ಮಿಕ್ಕಮಳ್ಜಂತ್ರಮೆನೆ ಕೆಡಪಿ ದಂತಿರ್ವರುಂ ಮೂರ್ಛೆವೋದರ್ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೧೪–೭೬) ; ಳಾಂತಕ್ಕೆ – . . . ಅಮಳ್ಜಂತ್ರ (ಶಮದ. ೪೩. ಪ್ರಯೋ).

[ಅಮಳ್ + ಜಂತ್ರ]

ಅಮಳ್ದಲೆ (ನಾ). ತಲೆಗಳ ಜತೆ ; ಜೋಡಿತಲೆ : ಗಱೆ ಕೆನ್ನೆಯುರಿವ ಕೇಸುರಿಮೆಯ್ಯ ಕೆಂಬಣ್ಣ ಕಱೆಗೆಂಡಮೊಗಮಮಳ್ದಲೆಯ ತೆಱನಾಗಲಾ ಭೇರುಂಡನೆಂಟಡಿಗನುಱೆ ಸುಡುವಗ್ನಿಯಂತಾಯ್ತು (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೬–೩೧).

[ಅಮಳ್ + ತಲೆ]

ಅಮಳ್ದಲೆಯ (ನಾ). ೧. ಎರಡು ತಲೆಯುಳ್ಳವನು ; ಅಗ್ನಿ : "ಅಮ ಳ್ದಲೆಯನಗ್ಗಿಯು . . . ಹಗ್ಗಿ ಕಿರ್ಚೆಲರ್ಗೆಳೆಯಂ" (ಕವಿಕಂ. ೩೪) ; "ಮರಗೂಳಂ . . . ಅಮಳ್ದಲೆಯಂ ಅಗ್ಗಿ ಮಿಸುನಿಮೊಗಂ . . . –ಈ ೧೩ ಅಗ್ನಿ" (ಶಬ್ದಸಾ. ೩–೩೩). ೨. ಗಂಡಭೇರುಂಡ. 'ಅಮಳ್ದಲೆವಕ್ಕಿ' ಪರಾ. [ಅಮಳ್ದಲೆ + –ಅ$_7$]

ಅಮಳ್ದಲೆವಕ್ಕಿ (ನಾ). ಎರಡು ತಲೆಯ ಹಕ್ಕಿ ; ಗಂಡಭೇರುಂಡ : "ಅಮಳ್ದಲೆವಕ್ಕಿಯೆಂದು ಭೇರುಂಡಂ" (ಕಶಸಾ. ೬–೮೮) ; "ಬಿಡದ ಮಳ್ದಲೆವಕ್ಕಿಯುಮೆಂದೊಡೆ ಭೇರುಂಡಕ್ಕೆ" (ಕವಿಕಂ. ೬೦) ; ರವಿಯು ದಯದೊಳಮಳ್ದಲೆವಕ್ಕಿಯೆಯ್ತಂದು . . . ನಡೆದುದಾಗಸಕೆ (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೭–೭೦). [ಅಮಳ್ದಲೆ + ಪಕ್ಕಿ]

ಅಮಳ್ದಾವರೆ (ನಾ). ತಾವರೆ ಹೂಗಳ ಜತೆ : ಅಮಳ್ದಾವರೆಯಂತೆ ತೋರ್ಕೆಯುರ್ಬಱಿಯದೆ ತಳ್ತ ಪೆರ್ಮೊಲೆಗಳೊಳ್ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೬೧೧ ಶೂದ್ರಕ). [ಅಮಳ್ + ತಾವರೆ]

ಅಮಳ್ದೆರೆ (ನಾ). ಅಲೆಗಳ ಜತೆ ; ಜೋಡಿಯಾಗಿ ಬರುವ ತೆರೆ : ಅಲರ್ಗೊಳದಮಳ್ದೆರೆಯೆಡೆಯೊಳಗರಸಂಚೆಯ ಮಱೆ . . . ರಾಜಿಸು ವಂದದಿಂ (ಜಯಕಾ. ೨–೬೨). [ಅಮಳ್ + ತೆರೆ$_3$]

ಅಮಳ್ದೊಂಗಲ್ (ನಾ). ಗೊಂಚಲುಗಳ ಜತೆ ; ಜೋಡಿ ಗೊಂಚಲು : ಅಮಳ್ದೊಂಗಲ್ (ಶಮದ. ೪೩ ಪ್ರಯೋ).

[ಅಮಳ್ + ತೊಂಗಲ್]

ಅಮಳ್ದೋಳ್ (ನಾ). ಎರಡು ತೋಳುಗಳು ; ತೋಳುಗಳ ಜೋಡಿ : ತನ್ನ ತನೂಜೆ ಸುಲೋಚನೆಯಾ ಅನುರಾಗದಿನಮಳ್ದೋಳಿಂದೆತ್ತಲು (ಜಯಕಾ. ೩–೨೧). [ಅಮಳ್ + ತೋಳ್]

ಅಮಳ್ಪುಟ್ಟು (ನಾ). ಅವಳಿಮಕ್ಕಳ ಜನನ ; ಅವಳಿಯಾಗಿ ಹುಟ್ಟುವ ಮಕ್ಕಳು : ಕನಕಾದಿಗಳೀಕ್ಷಿಸೆ ಚಂದ್ರನನಳಿಯೊಳ್ ನಿಂದನಂ ಧರಾಧಿಪನ ಮಳ್ಪುಟ್ಟಿನ [ಪಾಠಾಂ. ಟ್ಟುನರಂ] ತಂದೆ ವಿನಯನಿಧಿ . . . ಅಕ್ಕುಂ (ಜಾತತಿ. ೨೦–೮). [ಅಮಳ್ + ಪುಟ್ಟು$_2$]

ಅಮಳ್ಬೆರಳು (ನಾ). ಒಂದು ಬೆರಳಲ್ಲಿ ಕವಲಾಗಿ ಒಡೆದಿರುವ ಇನ್ನೊಂದು ಬೆರಳು : ಆ ಮಗು ಹುಟ್ಟಿದಾಗಲೇ ಅದರ ಹೆಬ್ಬೆರಳು ಅಮಳ್ಬೆರಳಾಗಿತ್ತು (ರೂಢಿ). [ಅಮಳ್ + ಬೆರಳು (< ಬೆರಲ್)]

ಅಮಳ್ಮಿಂಚು, ಅಮಳಮಿಂಚು (ನಾ). ಮಿಂಚುಗಳ ಜೋಡಿ : ಇದು ಬಾನಿಂ ಬರ್ಪ ಪೊಮ್ಮಿಂಬೊಣರ ತೆಱನಿದಲ್ತೊಂ[ದಮಳ್ಮಿಂ]ಚು[ಪಾಠಾಂ. ಲ್ಲೊಂದು ಮೇಣ್ಮಿಂಚು] ಮಿಂಚಲ್ಲದಿವರ್ಚಂದ್ರಾರ್ಕರೇನೀ ಯುಗಳ ಮಿಱಿವ ಚಂದ್ರಾರ್ಕರೇ (ಅರ್ಧನೇ. ೨–೫೮). **ಅಮಳಮಿಂಚು** : ಮುಗಿಲಿಂದಿಳಿವ ತಾರೆಗಳೆರಡೊ ತಳ್ತಮಳಮಿಂಚುಗಳೊ ಚಂದ್ರ ಸೂರ್ಯರೊ ಜವಳಿಖಚರರೊ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೪–೪೭).

[ಅಮಳ್ + ಮಿಂಚು$_2$]

ಅಮಳ್ವಕ್ಕಿ (ನಾ). ಗಂಡು ಹೆಣ್ಣು ಅಗಲದೆ ಹಗಲೆಲ್ಲಾ ಜತೆ ಯಾಗಿಯೇ ಇರುವ ಹಕ್ಕಿ ; ಚಕ್ರವಾಕ ಪಕ್ಷಿ : "ಅಮಳ್ವಕ್ಕಿಯೆನಲ್ ಕೋಕದೊಳಂ" (ಕರ್ಣಾನಿ. ೧೫) ; "ಅಮಳ್ವಕ್ಕಿಯುಮೆನುತಿರದೆಣಿಸಲ್ ಬಿಸಿಲ್ವಕ್ಕಿ ಚಕ್ರವಾಕಮೆನಿಕ್ಕುಂ" (ಕವಿಕಂ. ೬೫) ; ಕಮಳಾಕರದಮ ಳ್ವಕ್ಕಿಗಳ ಮನೋರಥಮಲರೆ (ಗಿರಿಕ. ೫–೯) ; ಸರೋವರದೊಳೊಲ್ದ ಮರ್ದಿರ್ಪಮಳ್ವಕ್ಕಿಗಳೆಂದೆನೆ (ಉದ್ಭಟ. ೬–೯೬). [ಅಮಳ್ + ಪಕ್ಕಿ]

ಅಮಳ್ವಟ್ಟೆಯ (ನಾ). ಜೋಡಿ ಕಲಾಬತ್ತು ಪಟ್ಟೆಗಳು (?) : ಭೂ ಕಾಂತೆಯುಟ್ಟಿರ್ದಮಳ್ವಟ್ಟೆಯದ ಪಟ್ಟೆ ಸೀರೆಯ ಪಾಂಗಿನಿಂ ಸಂತತಂ ಪರಿ ವೇಷ್ಟಿಸಿರ್ದ ಸಪ್ತಾಬ್ಧಿಗಳ್ (ನಂದಿಮಾ. ೨–೩). [ಅಮಳ್ + ಪಟ್ಟೆಯ]

ಅಮಳ್ವಡಿ (ನಾ). = ಅಮಳ್ಗದ : ಬಿಗಿದ ಬಜ್ಜರಮುಂಡಿಗೆ ದಾಡೆಯ ಮಳ್ವಡಿ ನೆಗೆದುದುಯೆನೆ (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೧–೭೦). [ಅಮಳ್ + ಪಡ್ಡಿ$_2$]

ಅಮಳ್ವಡಿಗೀಱು (ಕ್ರಿ). ಜೋಡಿ ಕದಗಳನ್ನು ಮುಚ್ಚು : ಸುರಗಿಗಟ್ಟು ವರಂತೆ ಅಮಳ್ವಡಿಗೀಱುವರಂತೆ ಕಾವಡಿಗಾಱನಂತೆ ಪಲ್ಲಂ ಸುಲಿವರಂತೆ ಮುನ್ನಿನ ದರ್ಶನಮುಂ ನಿಶ್ಶಂಕೆಯುಮೆಂಬೆರಡುಮಂ ಲೇಸಂ ಮಾಡು ವುದು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೨–೪). [ಅಮಳ್ವಡಿ + ಕೀಱು$_1$]

ಅಮಳ್ವಾಸು (ನಾ). ಹಾಸಿಗೆಗಳ ಜತೆ; ಜೋಡಿ ಹಾಸಿಗೆ: ಶ್ರೀಪ್ರಭ ವಿಮಾನದೊಳಮಳ್ವಾಸಿನ ಪೊರೆಯೊಳ್ ಪುಟ್ಟಿ (ಪೂರ್ವಪು. ೧೮); ಅಲ್ಲಿಯುಪಪಾದ ಭವನದಮಳ್ವಾಸಿನೆಡೆಯೊಳ್ ಸಹಜಯೌವನರುಂ . . . ಆಗಿ ಪುಟ್ಟುವಮರರ್ಗೆ (ಚಂದ್ರಪು. ೩-೩೨ ವ). [ಅಮಳ್ + ಪಾಸ್ಯು]

ಅಮಳ್ವೆದೆ (ನಾ). ಒಂದು ಜತೆ ಹೆದೆ, —ಬಿಲ್ಲಿನ ಹಗ್ಗ: ಸುರಿವ ಕಣ್ಣೀರ ಧಾರೆಗಳು ಕರಮೆಸೆದುವು ಕಾಮನೇಜಿಸಿ ಪಿಡಿದಿರ್ದ ಪರಲ್ವಿಲ್ಲ ಅಮಳ್ವೆದೆಯಂತೆ (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೯-೩೧). [ಅಮಳ್ + ಪೆದ್ಯೆ]

ಅಮಳ್ವೆಸರ್ (ನಾ). ಅವಳಿ ಹೆಸರು; ಯಾವಾಗಲೂ ಜತೆಯಾಗಿಯೇ ಹೇಳುವ ಎರಡು ಹೆಸರು: ಆಗಳಾ ಪಾಂಡುರಾಜನಾ ಕೂಸುಗಳ್ಗೆ ಜಾತಕರ್ಮಮಂ ಮುನಿಗಳಿಂ ಬಳೆಯಿಸಿ ನಕುಲ ಸಹದೇವರೆಂದವರ್ಗಮಳ್ವೆಸರನಿಟ್ಟು (ಪಂಪಭಾ. ೨-೩ ವ); ಅಮಳ್ಗಳಿವರೆಂಬಿನಂ ತಮಗಮಳ್ವೆಸರಮರ್ದೆಸೆಯೆ (ಪಂರಾಮಾ. ೩-೧೪೪).

[ಅಮಳ್ + ಪೆಸರ್]

ಅಮಳ್ವೆಱು (ಕ್ರಿ). ಅವಳಿ ಮಕ್ಕಳನ್ನು ಪಡೆ, —ಹಡೆ.

ಅಮಳ್ವೆತ್ತರ್ = ಅವಳಿ ಮಕ್ಕಳನ್ನು ಹೆತ್ತವರು, —ಪಡೆದವರು: ಸಕ್ಕದಂ ಕನ್ನಡಮೆಂಬೆರಡುಂ ಕವಿತೆಯನಮಳ್ವೆತ್ತರಂತಿರೊಡನಡಪಿದಂ ಕುರುಳ್ಗಳ ಸವಣಂ (ಶಾಂತಿಪು ೧-೧೦); ವರಬಾಹ್ಯಾಂತರಮೆಂಬೆರಡುಂ ತೆಜನಪ್ಪ ತಪಮನಟ್ಕಱೊಳಮಳ್ವೆತ್ತರ ವೋಲೊಡನೆ ನಡಪಿದಳ್ (ಸುಕುಮಾ. ೯-೫); ಅಮಳ್ವೆತ್ತರಂತೆ ಕಾಡಿಗೆಯೆಚ್ಚುವರಂತೆ ಅಂದುಗೆಯಿಡುವರಂತೆ . . . ಎರಡುಮಂ ಲೇಸುಮಾಡುವುದು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೨-೪). [ಅಮಳ್ + ಪೆಱು]

ಅಮಱ್ 'ಅಮರ್' ನೋ.

ಅಮಱ್ದು 'ಅಮರ್ದು' ನೋ.

ಅಮಾಂಗ (ಗು). = ಅಮಾಂಸ. [ಸಂ.]

ಅಮಾಂತ (ನಾ). ಅಮಾವಾಸ್ಯೆಯ ದಿನದ ಕಡೆಯ ಭಾಗ (ಕಿ). 'ಪೂರ್ಣಿಮಾಂತ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅಮಾಂತಮಾಸ (ನಾ). ಶುಕ್ಲ ಪಾಡ್ಯಮಿಯಿಂದ ಮೊದಲಾಗಿ ಅಮಾವಾಸ್ಯೆಯೇ ಕೊನೆಯ ದಿನವಾಗಿ ಉಳ್ಳ (ವಿಂಧ್ಯದ ದಕ್ಷಿಣದಲ್ಲಿ ರೂಢಿಯಲ್ಲಿರುವ) ತಿಂಗಳು: ಈ ತಿಂಗಳುಗಳು . . . ಎರಡು ಮತಗಳುಂಟು ಮೊದಲನೇದು, ಶುಕ್ಲಪ್ರತಿಪದೆಯಿಂದ ಅಮಾವಾಸ್ಯೆಯ ತನಕ, ಇದಕ್ಕೆ ಅಮಾಂತಮಾಸವೆಂಬ ಹೆಸರು (ಮುಂಬಯಿ. ೬-೬೮). 'ಪೂರ್ಣಿಮಾಂತಮಾಸ' ಪರಾ. [ಅಮಾಂತ + ಮಾಸ]

ಅಮಾಂಸ (ಗು). ೧. ಮಾಂಸವಿಲ್ಲದ; ಪುಷ್ಟಿಯಿಲ್ಲದ; ಕೃಶ. (ನಾ). ೨. ಮಾಂಸವಲ್ಲದ್ದು. [ಸಂ.]

ಅಮಾತ (ಅ). (ಉಕ) ಸರಳವಾಗಿ; ಅನಾಮತ್ತಾಗಿ: ಕಡೆಗೆ ಅವರೆಲ್ಲರೂ ಕೂಡಿ ನಾನಿದ್ದ ಕಟ್ಟಡವನ್ನು ಅಮಾತವಾಗಿ ಎತ್ತಿ ಅದನ್ನು ಬಂಡಿಯಲ್ಲಿ ಇಟ್ಟರು (ಪ್ರೇಮವಿ. ೫೬); ಅಮಾತ ನೆಗವಲಿಕ್ಕೆ ಬರದಂಥಾ ಒಂದು ದೊಡ್ಡ ಟ್ರಂಕು (ಹೊಸಂಸಾ. ೧೧೫); ಅವಳನ್ನು ತನ್ನ ಎರಡೂ ಕೈಗಳಿಂದ ಅಮಾತ ಹೊತ್ತುಕೊಂಡು ಮೆಟ್ಟಲುಗಳನ್ನು ಒಂದೊಂದೇ ಇಳಿಯಹತ್ತಿದನು (ರಕ್ತಧ್ವ. ೯೪). [ಅನಾಮತ್ ?]

ಅಮಾತ್ಯ (ನಾ). ಮಂತ್ರಿ; ಸಚಿವ: ಆಸ್ಥಾನಮಂಟಪದೊಳ್ ಸಮುಚಿತಾಮಾತ್ಯ ರಾಜಪುತ್ರಸಮನ್ವಿತಂ ಬಂದು ಪುಗುವಲ್ಲಿ (ಕಾದಂಪೂ. ೭೯); ಅಮಾತ್ಯರು ತಮಗೆ ಒಪ್ಪಿಸಿ ಬಾ ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ (ಶಾಂತಲಾ. ೪). [ಸಂ.]

ಅಮಾನ (ಗು). ೧. ಮಾನವಿಲ್ಲದ; ಗೌರವದ ಮೇಲೆ ದೃಷ್ಟಿಯಿಲ್ಲದ. (ನಾ). ೨. ಮಾನವಿಲ್ಲದವನು; ಗೌರವದ ಮೇಲೆ ದೃಷ್ಟಿಯಿಲ್ಲದವನು: ನಮ್ಮೊಳಾದುದು ನಯೋಪಾಯಂ ವ್ಯವಹಾರಸಮಾನನು ಮಮಾನನುಮಲ್ಲದಿರ್ಪನೀಗಳಿಲ್ಲಿಗೇ ವಿಧೇಯಂ ಮಾಱ್ಪುದೆಂದು (ಶಾಂತಿಪು. ೨-೩೫ ವ). [ಸಂ.]

ಅಮಾನತು 'ಅಮಾನತ್ತು' ನೋ.

ಅಮಾನತ್ತು, ಅಮಾನತು (ನಾ). ೧. ಜಮಾಖರ್ಚುಗಳ ಲೆಕ್ಕಕ್ಕೆ ಸೇರಿಸದೆ ಹಾಗೆಯೇ ಇಟ್ಟಿರುವ ವಸ್ತು; ಬಳಸದೆ ಭದ್ರವಾಗಿಡುವ ವಸ್ತು; ನ್ಯಾಸ: ಅಯ್ಯಾ ಶೆಟ್ಟ ಈ ಗಂಟು ಅಮಾನತ್ತಾಗಿ ನಿನ್ನಲ್ಲಿಟ್ಟುಕೊಂಡಿರು (ಕಥಾಮಂ. ೭೧). ೨. (ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಸೇರಿಸಿಕೊಳ್ಳದೆ, ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ತೆಗೆದುಹಾಕದೆ) ಅನಿಶ್ಚಯ ಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿ ತಾತ್ಕಾಲಿಕವಾಗಿ ತಡೆಹಿಡಿದಿರುವುದು: ಮೊದಲು ಅವನನ್ನು ಕೆಲಸದಿಂದ ಅಮಾನತ್ತು ಮಾಡಿ, ಆಸ್ತಿಪಾಸ್ತಿಗಳ ರುಜುವಾತು ಹೊರಡಿಸಬೇಕು (ಗೊಂಡಾರ. ೧೫೪); ಆಯಾ ಅಧಿಕಾರಿಗಳನ್ನು ಅಮಾನತ್ತು ಮಾಡಿ . . . ಕರೆದುಕೊಂಡು ಹೋದರು (ಮಾಮರಾ. ೧೯೩). ೩. ಅನಿಶ್ಚಯಸ್ಥಿತಿ: ಮಾತೆಲ್ಲಾ ಅಮಾನತ್ತಿನಲ್ಲಿರುವುದು ಅಪಾರ್ಥಕ್ಕೆ ಕಾರಣ (ಚಂದತೋ. ೧೨೨). ೪. ನಂಬಿಕೆ (?). **ಅಮಾನತು**: ೫. ಪರೀಕ್ಷೆ; ತನಿಖೆ: ನಮ್ಮ ಕಷ್ಟ ಹೇಳತೀರದು ಸ್ವಾಮೀ, ಒಂದೊಂದು ವೇಳೆ ಅಧಿಕಾರಿಗಳು ಬಂದು ಅಮಾನತು ಮಾಡಿದರೆ ಅಸಲೇ ಇಲ್ಲ (ದೇಶಧು. ೮೩).

[← ಹಿಂ. ಪಾರ. ಅಮಾನತ್, ಅನಾಮತ್; ಮರಾ. ಅಮಾನತ್]

ಅಮಾನತ್ತುದಾರ (ನಾ). ಅಮಾನತ್ತಿನಲ್ಲಿ ವ್ಯವಹರಿಸುವವನು. [ಅಮಾನತ್ತು + -ದಾರ್ಯ]

ಅಮಾನತ್ತುದಾರಿ (ನಾ). ನಂಬಿಕೆ: ಈ ಕೆಲಸವು ಅವರಿಂದ ಬಹಳ ಎಚ್ಚರಿಕೆಯಿಂದಲೂ ಅಮಾನತ್ತುದಾರಿಯಿಂದಲೂ ನಡೆದಿರುವದೆಂದು ನೋಡಬೇಕು (ಗ್ರಾಮಾಕ. ೫೩). [ಅಮಾನತ್ತು + -ದಾರ್ಯ]

ಅಮಾನಸಭೆ (ನಾ). ಶಾಂತಿಸಭೆ: ಅಂತೆಯೇ ಮುಂದೆ 'ಅಮಾನಸಭೆ' ಎಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ರಾಜನಿಷ್ಠರ ಪ್ರಥಮ ಸಭೆಯನ್ನು ಶಿರಸಿಯಲ್ಲಿ ಸೇರಿಸಲಾಯಿತು (ಕರವೀ. ೨೨೮).

[ಅಮಾನ್ಯ ℙ < ಅರ. ಅಮನ್ = ಶಾಂತಿ + ಸಭೆ]

ಅಮಾನಸ್ಯ (ನಾ). ದುಃಖ; ವ್ಯಥೆ; ಬಾಧೆ. [ಸಂ.]

ಅಮಾನಿ (ನಾ). ಗುತ್ತಿಗೆದಾರ ಮುಂತಾದವರಿಗೆ ವಹಿಸದೆ ಸರಕಾರವು ತನ್ನ ಮೇಲ್ವಿಚಾರಣೆಯಲ್ಲಿಯೇ ನಡೆಸುವ ವ್ಯವಹಾರ. 'ಅಮಾನಿವಿಚಾರಣೆ' ಪರಾ.

ಅಮಾನಿಯಾಗು = ನೇರವಾಗಿ ಸರಕಾರದ ಅಧೀನವಾಗು.

[← ಹಿಂ. ಅಮಾನೀ]

ಅಮಾನಿಕಾಲುವೆ (ನಾ). ಸರಕಾರದ ವಶದಲ್ಲಿರುವ ಕಾಲುವೆ (ಸ್ಕಾಂಡರ್). [ಅಮಾನಿ + ಕಾಲುವೆ]

ಅಮಾನಿಕೆರೆ (ನಾ). (ಯಾವ ಗ್ರಾಮದ ದಾಖಲೆಗೂ ಸೇರದೆ ಇರುವ) ಸರಕಾರದ ವಶದಲ್ಲಿರುವ ಕೆರೆ: ಗುಬ್ಬಿ ಅಮಾನಿಕೆರೆ (ರೂಢಿ). [ಅಮಾನಿ + ಕೆರ್ಯೆ (< ಕೆಱ್ಯೆ)]

ಅಮಾನಿಗ್ರಾಮ (ನಾ). ಸರಕಾರದ ಸ್ವಂತ ಮೇಲ್ವಿಚಾರಣೆಯಲ್ಲಿರುವ ಗ್ರಾಮ: ಅಮಾನಿ ಗ್ರಾಮಗಳಲ್ಲಿ ಅದಕ್ಕೆ ಅರ್ಜ ಬಾಜಾರಿ ನಿರಖಿನ ಪ್ರಕಾರ ಜಮಾಬಂದಿಗೆ ದಾಖಲು ಮಾಡಬೇಕು (ಮಹಾವಂ. II, ೭೨). [ಅಮಾನಿ + ಗ್ರಾಮ]

ಅಮಾನಿತ (ಗು). ೧. ಗೌರವವಿಲ್ಲದ. ೨. ಮರೆಯಾದ; ಹೊರಟು ಹೋದ: ಪತಿವಿಯೋಗದಿಂ ನಿಜಜನನಿಯರನೆ ಪೋಲ್ತು . . . ನಿರಾನಂದ ಜನೋಪೇತೆಯುಂ ಅಮಾನಿತ ಹರ್ಷೋತ್ಕರ್ಷೆಯುಮಾಗಿರ್ದ ತನ್ನನ್ವಯ ರಾಜಧಾನಿಯಂ . . . ಎಯ್ದೆವಂದು (ಶಾಂತಿಪು. ೧-೯೩ ವ). [ಸಂ.]

ಅಮಾನಿದವಸ (ನಾ). ಸರಕಾರದ ಸ್ವಂತ ಹಿಡುವಳಿಯಲ್ಲಿರುವ ಭೂಮಿಯಿಂದ ಬಂದ ಧಾನ್ಯ: ಆಮಾಶದವಸನನ್ನು ಜನನಮಾಡಿ ಲಾಭಬರುವಂತೆ ವಿಕ್ರಯಿಸುವುದು (ಮಹಾವಂ. II, ೫೮).
[ಆಮಾನ + ದವಸ]

ಅಮಾನಿದಾರ (ನಾ). ಆಮಾನಿ ವಿಷಯಗಳ ಮೇಲ್ವಿಚಾರಕ (ಕ). [ಆಮಾನಿ + -ದಾರ್ಕ]

ಅಮಾನಿವಿಚಾರಣೆ (ನಾ). ಸರ್ಕಾರನೇ ನಡೆಸುವ ಮೇಲ್ವಿಚಾರಣೆ, —ಆಡಳಿತ: ಕಿರಿಯಮ್ಮ ಬಾಲೆಲ್ಲಾ ಆಮಾನಿ ವಿಚಾರಣೆಯಲ್ಲಿ ತ್ತು (ಮಹಾಕಾಂ. II, ೩೦). [ಆಮಾನಿ + ವಿಚಾರಣೆ]

ಅಮಾನಿಸು (ಕ್ರಿ). ತೆಗೆದುಹಾಕು; ಅಲಕ್ಷ್ಯಮಾಡು: "ರಾವಸಾಹೇಬರೆ, ನಾನು ನಿಮ್ಮ ಹುಳುಮನ್ನು ಎಂದೂ ಅಮಾನಿಸಿಲ್ಲ" (ಸ್ಮೃಲಮಿ. ೪೫). [ಆಮಾನ + -ಇಸು]

ಅಮಾನುಷ (ಗು). ೧. ಮಾನುಷವಲ್ಲದ; ಮನುಷ್ಯರಿಗೆ ಸಂಬಂಧಪಡದ; ಭಯಂಕರವಾದ: ಮುಟುಮನಂತಗುಣಾ ಕೇಳಲ್ಕ ಮಾನುಷಂ ನೆಱೆಯೆ ಬೇಱಲದನಾಱುಯೆಂ (ಸುಕುಮಾ. ೧೧-೪೮). ೨. ಮನುಷ್ಯರಿಗೆ ಮಿಗಿಲಾದ; ಲೋಕೋತ್ತರವಾದ: ಪುರಶ್ಚಿಯನಾತನಮಾನುಷ ಮುಮವಾಗ್ಮಿತಯುಮುಮವರ್ಜನಾಗೊಡೆಱರಮುಮಾಗೆ ಬಚ್ಚಿಸು ತ್ತುಂ (ಶಾಂತಿ. ೩-೧೧ ಪ). [ಸಂ.]

ಅಮಾನುಷಕಾರ್ಯ (ನಾ). = ಅಮಾನುಷ ಕೃತ್ಯ: ಅವಳು ತನ್ನ ತಪಶಕ್ತಿಯಿಂದ ಅನೇಕ ಅಮಾನುಷಕಾರ್ಯಗಳನ್ನು ಮಾಡಬಲ್ಲಳು (ಕಲಾಧ. ೧೧೪). [ಅಮಾನುಷ + ಕಾರ್ಯ]

ಅಮಾನುಷಕೃತ್ಯ (ನಾ). ಕ್ರೂರವಾದ ಕೆಲಸ; ಮನುಷ್ಯರಿಗೆ ಯೋಗ್ಯವಲ್ಲದ ಕೆಲಸ. [ಅಮಾನುಷ + ಕೃತ್ಯ]

ಅಮಾನುಷಪೀಳ (ನಾ). ಮನುಷ್ಯರಿಗೆ ಯೋಗ್ಯವಿಲ್ಲದ, ಶಕ್ಯವಿಲ್ಲದ ಲೀಲೆಯುಳ್ಳವನು: ದಾರಕಮಲ್ಲಪಕ್ಷಲ್ಲಿ ದನಮಾನುಷಪೀಳನ ದೆಲ್ಲಿಂದಂ... ಅಬ್ಬಲೋಚನಂ (ಜಗ. ೩-೯೦).
[ಅಮಾನುಷ + ಪೀಳ (= ಪೀಲು)]

ಅಮಾನುಷಪರಿತ್ರ (ನಾ). ಮನುಷ್ಯರಿಗೆ ಅಶಕ್ಯವಾದ ನಡವಳಿಕೆ: ಕೃಷ್ಣನಚ್ಚುಯ ಕೊಸಾಟಿಪ ಕಿಟ್ಟಮಾನುಷಚರಿತ್ರಂ ನೋಟ್ಟಿಗೋಪಾಲರೊಳ್ ಭಯಮಂ ಮಾಡದೆ (ಜಗ. ೩-೩೮). [ಅಮಾನುಷ + ಚರಿತ್ರ]

ಅಮಾನುಷಿ (ನಾ). ಮನುಷ್ಯ ಜಾತಿಗೆ ಸೇರಿದ ಹೆಣ್ಣುಜೀವ: ಕಲಿಸದೆ ಬರ್ಪ ಕಾಶಲಮಿಳೆಯಮಾನುಷಿಗಮಿದೆ ಪೆಣ್ಗಳ ಮಾತೇಂ (ಶಾಲಂತ. ೭೦-೧೨೨). [< ಸಂ. ಅಮಾನುಷೀ]

ಅಮಾನ್ಯ (ನಾ). ೧. ಗೌರವಕ್ಕೆ ಅರ್ಹನಲ್ಲದವನು; ಮರ್ಯಾದೆಗೆ ಪಾತ್ರನಲ್ಲದವನು: ಉತ್ತಮದ ಕಲಿತೆಯನಮಾನ್ಯರಿತ್ತು ಪೆಂಪಂ ಗುಂದನಜೆ ನೀಗುತ್ತಿಳವನಂ ಹೊಗಳದೆಲವರೆನೆನೆಸುವನೆಂ (ಜಸಪು. ೧-೩೬) ೨. ಒಪ್ಪಗೆಯಾಗದಿರುವುದು; ಅಗೌರವ: ಅರಿಗಳತಿ ಹೆಚ್ಚಿದರು ಮೈ ಮಜಿ ದಿರಲು ಧರಣಿಗಮಾನ್ಯವಹುದಿನ್ನಿರವಣಿಸಬೇಕೆಂದು ದುರ್ಯೋಧನನು ಚಿಂತಿಸಿದ (ಕುವ್ಯಾಉ. ೧-೧೩). [ಸಂ.]

ಅಮಾಯಕ (ನಾ). ಮಾಯೆಗೆ ಒಳಗಾಗದವನು: ವಿದ್ಯಾಧಿನಾಯಕಂ ತತಮತಿಸಹಾಯಕಂ ಸತತಾನಪಾಯಕಂ ಅಮಾಯಕಂ ಸಲಹುಗೆಮ್ಮಂ (ಅಕ್ಕರೆ. ೧-೯). [ಸಂ.]

ಅಮಾರ್ಗ (ನಾ). ೧. ಮಾರ್ಗವಿಲ್ಲದಿರುವುದು. ೨. ಮಾರ್ಗವಲ್ಲದಿರುವುದು; ತಪ್ಪುದಾರಿ: ಅರ್ಜರ್ದ ಮುಂದೆ ಅಮಾರ್ಗವನ್ನು ಕಂಡರೆ ಅವಗಿಗೆ ಮೈ ಉರಿಯೇಳುವಂತೆ ತೋರುತ್ತದೆ (ಬಂಕಿಮ. ೧೫೪). ೩. ತಪ್ಪುದಾರಿಯಲ್ಲಿ ನಡೆಯುವವನು (ದಕ. ೨). [ಸಂ.]

ಅಮಾರ್ಜನೀಯ (ಗು). ತೊಳೆಯಲಾಗದ; ಒರಸಲಾಗದ: ನಿಮ್ಮ ದೇಶಕ್ಕೆ ಇದೊಂದು ಅಮಾರ್ಜನೀಯವಪಿಸಿದ ಲಜ್ಜಾಕರವಾದ ಕಳಂಕವೇ ಸರಿ (ಶಿಶಾಪ. ೧೫೫). [ಸಂ.]

ಅಮಾವಸೆ 'ಅಮವಾಸೆ' ನೋ.

ಅಮಾವಸ್ಕೆ (ನಾ). = ಅಮಾವಾಸ್ಯೆ: ನವಮಿ ಪಾಡ್ಯ ಚತುರ್ಥಿ ಪೌರ್ಣಮಿಯು ಅಮಾವಸ್ಕೆ (ಗಗಾ. ೪-೬೬). [< ಸಂ. ಅಮಾವಸ್ಯಾ]

ಅಮಾವಾಸಿ 'ಅಮವಾಸೆ' ನೋ.

ಅಮಾವಾಸೆ 'ಅಮವಾಸೆ' ನೋ.

ಅಮಾವಾಸ್ಯೆ (ನಾ). ಚಾಂದ್ರಮಾನ ತಿಂಗಳ ಕಡೆಯ ದಿನ; ಸೂರ್ಯನಿಗೂ ಚಂದ್ರನಿಗೂ ಆಡ್ಡಲಾಗಿ ನಡುವೆ ಭೂಮಿ ಬಂದು ರಾತ್ರಿಯಲ್ಲಿ ಚಂದ್ರನು ಕಾಣದ ದಿನ: ಆಮಾವಾಸ್ಯೆಯ ದಿನ ಚಂದ್ರನಿರುವುದೇ ಇಲ್ಲ (ತಂಅಕ. ೧೧). [< ಸಂ. ಅಮಾವಾಸ್ಯಾ]

ಅಮಾಸಿ 'ಅಮವಾಸೆ' ನೋ.

ಅಮಾಸೆ 'ಅಮವಾಸೆ' ನೋ.

ಅಮಿಕು 'ಅಮುಂಕು' ನೋ.

ಅಮಿತ (ಗು). ೧. ಮಿತವಲ್ಲದ; ಅಳತೆಗೆ ಮೀರಿದ; ಬಹಳ: ಸುಲಲಿತ ಮಹಾಕಾಶವೆಂಬ ಬಯಲೆಲೆಯಮಿತ ತತ್ತ್ವಂಗಳೆಂಬ . . . ಚಪ್ಪರಂಗಳ ನಳವಡಿಸಿ (ಬಸವ. ೮-೩೭). (ನಾ). ೨. ಅಳತೆಗೆ ನಿಲ್ಕದವನು: ಅಮಿತಸತ್ಕಿಯನಪತನಭಗ್ರಮನು (ಕುವ್ಯಾಭ. ೩-೫೯). [ಸಂ.]

ಅಮಿತಭೆಗ (ನಾ). ತುಂಬ ಭಾಗ್ಯವಂತ: ಆರ್ಯದ್ರವ್ಯವಿನ ಮಗನ್, ಶ್ರೀ ಕ್ಷಯಾರ್ಪನಮಿತಭಗನ್ (ಪಾರಿಜಾ. ೧-೧೨). [ಅಮಿತ + ಭಗ]

ಅಮಿತಾಭ (ಗು). ೧. (ಅತಿಯಾದ) ಕಾಂತಿಯಿಂದ ಕೂಡಿದೆ. (ನಾ). ೨. [ಬೌದ್ಧ] ಒಂದು ದೇವತೆ: ವೈರೋಚನ, ರತ್ನ ಸಂಭವ, ಅಮಿತಾಭ . . . ಈ ಐವರಿಗೂ . . . ಐವರು ಶಕ್ತಿ ದೇವತೆಗಳುಂಟು (ಆಶಾ. ೧೩೦). [ಸಂ.]

ಅಮಿತಾಯುಷ್ಮ (ನಾ). ದೀರ್ಘಾಯುಸ್ಸು: ಅಮಿತಾಯುಷ್ಮಂ ದೊರೆ ಕೊಂಡ ಮನುಜಂಗಮಿಳೆಮಂತ್ರ ದಿವ್ಯೌಷಧಿ ಸಿದ್ಧಿ (ಜಾತಕ. ೪-೧೬). [ಅಮಿತ + ಆಯುಷ್ಮ]

ಅಮಿತಾಯುಸ್ಸು (ನಾ). = ಅಮಿತಾಯುಷ್ಯ: [ಅಮಿತ + ಆಯುಸ್ಸು]

ಅಮಿತಾಳಾಪ (ನಾ). ಮಿತವಲ್ಲದ ಮಾತು; ಅಧಿಕಪ್ರಸಂಗ: ಅಮಿತಾಳಾಪಂಗಳಂ ದೊಮ್ಮಲೆಸಿ ಕಿಸಿಸಿ ಕೊಟ್ಟೂಳ್ಪ ತಾತ್ಪರ್ಯಮೇನ್ (ಸುಗುಣಾ. ೭-೪೦). [ಅಮಿತ + ಆಳಾಪ (= ಆಲಾಪ)]

ಅಮಿತ್ರ (ನಾ). ಮಿತ್ರನಲ್ಲದವನು; ಹಗೆ; ಶತ್ರು: "ಅಧಯಾತಿ, ಅರಾತಿ, ಅಮಿತ್ರ . . . ಈ ೨೪ ಹಗೆ" (ಹಲಾಯು. ೭೫-೩೦). [ಸಂ.]

ಅಮಿದಿಡು (ಕ್ರಿ). ಅಮೃತವನ್ನು ಬಡಿಸು, —ಹಾಕು (?): ಅಪ್ಪರಂ ಕಶಿರಯಕೊಟಿ ನಿಕ್ಕಸ್ಪಯಾತನೆಗಳಿಗೆ ಭೃತ್ಯನನಿಟ್ಟು ನೋಡುವುದಲು ಕಿದರೆ ನಿಮ್ಮಡಿಯ ಶಿಮಪಹೆನೆ ಒಟ್ಟಿಪಿಸಿ ಕಿಯುಳಗಳಕೆ ರಾಜ್ಯದ ಪಟ್ಟವನು ಕಟ್ಟಿದಡೆ ಮರುಳಮಿದಿಟ್ಟ ಕಥೆಯಂತಿರಲಿ ನಿಮ್ಮಭಿಮತವೆ ಮತವೆಂಬ (ನಳಾಗ. ೪-೨೦-೪). [ಅಮುದ್ದು (< ಅಮುದು) + ಇಡು,]

ಅಮಿಲ್ 'ಅಮಲ್ಯ' ನೋ.

ಅಮಿಲ್ದಾರ 'ಅಮಲ್ದಾರ' ನೋ.

ಅಮಿಷ (ನಾ). ೧. ಮಾಂಸ. ೨. ಲೌಕಿಕಸುಖ; ವೈಭವ. ೩. ಚಲನವಿಲ್ಲದಿರುವುದು. ೪. ನಿಷ್ಕಪಟ; ಪ್ರಾಮಾಣಿಕತೆ.
[ಸಂ.]

ಅಮಿಕ್ಷೆ (ನಾ). = ಅಮಿಕ್ಷೆ: "ಅಜ್ಯಮದಧಮಿಕ್ಷೆ [ಪಾಕಾಂ. ದಾಮಿಕ್ಷೆ] ಯಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೭೭-೧೩). [< ಸಂ. ಅಮಿಕ್ಷಾ, ಆಮಿಕ್ಷಾ]

ಅಮೀನ(ನಾ). ೧. ಕಂದಾಯ ವಸೂಲಿಮಾಡುವ ಸಣ್ಣ ಅಧಿಕಾರಿ: (bailiff. ೧೦೮೨). ೨. ನ್ಯಾಯಸ್ಥಾನದ ಆಜ್ಞೆಗಳನ್ನು ಜಾರಿಮಾಡುವ, ಸ್ವತ್ತನ್ನು ಜಪ್ತಿಮಾಡುವ, ತಕ್ಕೀರುದಾರನನ್ನು ಹಿಡಿಯುವ ಅಧಿಕಾರವುಳ್ಳವನು: ತಗಾದೆ ನೋಟೀಸನ್ನು ಜಪ್ತಿ ನೋಟೀಸನ್ನು, ಅಮರ್ಜಾರಿ ನಡಸಲು ಭತ್ಯದ ಜವಾನರಾಗಾಲಿ, ಅಮೀನರಾಗಲಿ ವಹಿಸಿದಾಗ (ಗ್ರಾಮೂ. ೭೩); ಗುಮಾಸ್ತರು . . . ಅಮೀನರು, ಪೋಲೀಸಿನವರು— ಕೋರ್ಟು ಸುಸೂತ್ರವಾಗಿ ನಡೆಯಲು ಆಗತ್ಯವಾದ ಜನವಲ್ಲಿ ಅಲ್ಲಿದ್ದಿತು (ಇತಿಹಾಸ. ೧೧).

[← ಹಿಂ. ಅರ. ಮಾಶಾ. ಅಮೀನ್]

ಅಮೀರ (ನಾ). ೧. ಹಣವಂತ; ಶ್ರೀಮಂತ: ಬಡುಕರಿದರೆ ಅಮಿರ ಕೆಟ್ಟರೆ ಫಕೀರ (ಡಂಖ). ೨. ಸೇನಾಪತಿ; ಸರದಾರ.

[← ಹಿಂ. ಅರ. ಮಾಶಾ. ಅಮೀರ್]

ಅಮೀಲ 'ಅಮಲ್ದ್' ನೋ.

ಅಮುಂಕು, ಅಮಿಕು, ಅಮುಕು, ಅಮುಗು, ಅವುಂಕು, ಅವುಕು, ಔಂಕು, ಔಕು (ಕ್ರಿ). ೧. ಅದುಮು; ಒತ್ತು; ಮೆಟ್ಟು; ಹಿಸುಕು: ಯಮುನಾನದಿ ತರಂಗಮನಮುಂಕಿ ವನಲತೆಯ ಮನೆಗಳಂ ಸೋಂಕಿ (ಪಂಪಭಾ. ೫-೫೩). **ಅಮಿಕು**: ೧. (ಕ.) **ಅಮುಕು**: ೧. "ಹಿಚುಕು, ಒತ್ತು" (ಜಾಶಕರ. ೧೩); ಕೈಗಳನ್ನು ಹಿಡಿದು ಅಮುಕುತ್ತಾಡಿ (ಶಾಸಾಪಿ. ೬೬). **ಅಮುಗು**: ೧. "ಹಿಚುಕು, ಒತ್ತು" (ಜಾಶಕರ. ೧೩). **ಅವುಂಕು**: ೧. ಆನೆ ರಿವುಸೇನೆಗೆ ಸಾಲ್ವನವುಂಕಿ ಪೇಡಿ ಪಾಡಿ ಗಟ್ಟಿಅವಿಡೆಗ್ಯೆಯ ಕೈಯುಗಿರೆ ಸಾಲದೆ (ಶಾವ್ಯಸಾ. ೪೧೧; ಶಾಪ್ರಕ್ರಿ). ಕಂಪನವುಂಕುತಿರ ತೆಂಬೆಲರುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೨-೧೨); ಕಾಲನವುಂಕಿ ಪತ್ತಿ ಪಿಡಿದೋವಡೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೯-೧೯೧); ಅವುಂಕುವಂಗೆ ಜನವಂಕಿಸುವಂಗೆ ಸಿಡಿಲ್ (ಎಳ. XI, ಪಾವಣ. ೪೩-೪೪ ; ೧೪೪); ಶತ್ಯಬಿಂದುಗಳ್ — ಅವುಂಕಿದಂ, ಕವುಂಕುಱ್ (ಕನಾಪ್ರ. ೩೬ ಪ್ರಯೋ.); ದುಗ್ಧತರಂಗ ಕೊಡಾದ ಪಾಪಿಂದೆನ್ನವುಂಕಿ ಬಂದರೆವ ಮುಖವಂ (ಜೀವಸಂ. ೬-೬); ಕೊಸೆವರೆಳಂ ಬಲದ ಮೊಲೆದುರಿವುಂಕಿ (ಸಾಸ್ಪಾಖಾ. ೩-೧೩). ೨. [ಗಣಿತ] ಗುಣಿಸು: ಗುಣಿಸುವ ಭಾಷೆಗಳು ನೂಂಕು, ಅವುಂಕು, ಆಣೆ (ವ್ಯ ಕ ಹಾ. ೧೬೪). **ಅವುಕು**: ೧. ಹಿಳುಕನವುಕಿದ ತುದಿವರೆಗೆ ನಡುಗಳದ ಕಬ್ಬಿನ ಸೊಸಲ ನಯನದ ಬಲುಭುಜನ ನೋಡಾತನಶ್ಯತ್ಯಾಮ (ಕುವ್ಯಾಭಾ. ೬-೧೧); ರಕ್ಕಸರಾಯನೆತ್ತಿದನೆಂದನೆ ಬೊಬ್ಬಿಲಿದವ್ವಗಿದನು ಮೊಳಕಾಲಲಾ ಧನುವ (ತೊರಣ. ೧-೧೫-೨೧); ಇಟ್ಟಬಾಕಿನೋಳಾಗಿ ತಂದಿದವುಳುತಿಟ್ಟದರು (ಕಂಪವಿ. ೧೭-೬೪). ೩. ಆಲಿಂಗಿಸು; ತಬ್ಬು: ಸವಿ ಮಾತು ಸೊಬಗು ಸುರಿಯುವ ಯುವತಿಯನು ಅವುಕದವರಾರು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೬೪೮). **ಔಂಕು**: ೧. ಕಳಂಗರಾಜ ಗಜಘಟೆಗಳನ್ನೌಂಕಿ ಸೊಕ್ಕರ್ತ್ತುಂ ಬರೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧೧-೧೪೧ ವ); ಕುದುರೆಗಳುಂ ಆನೆಗಳುಂ ನೂಂಕಲ್ಕೊಂಕಲುಂ ನಡೆವುವು (ಪಂಚತಂ. ೩೧-೧೧); ನಾಚಿದಳುಂಗುಟದ ಲೌಂಕುತ ಮಹೀತಳವ (ಕುವ್ಯಾಆ. ೩೧-೩೧); ಮಿನ್ಬುಲಿಗನೌಂಕಿದಡಂ ಕುವುದೆ ಮಕರೇಶ (ತೊರಣ. ೩-೭೯). **ಔಕು**: ೧. ಔಕುವುದು ಬಲುಬಾಲ್ದಿ ಶಿಶ್ಯಯ ನೂಕುವನು ಕಕ್ಕೆವೆಗಳಲಿ (ಕುವ್ಯಾಆ. ೨೩-೧೦); ಸವರಿದರು ಸಯ್ಯಾಸಿಯಲ್ಲಿಂಕಾಯತಿಬಲರ (ತೊರಣ. ೧-೧೧-೧೩).

[ದೇ ॥ ತಮಿ. ಆಸುಜ್ಜು, ಅಮುಕ್ಕು; ಮಲ. ಅಮುಕ್ಕು; ತುಳು. ಅಮಪು, ಅವುಂಕು, ಅವುಂಪು]

ಅಮುಕು 'ಅಮುಂಕು' ನೋ.

ಅಮುಕ್ತ (ಗು). ೧. ಮುಕ್ತನಲ್ಲದ; ಬಿಡುಗಡೆಹೊಂದದ. (ನಾ). ೨. ಕಯ್ಯಲ್ಲಿ ಹಿಡಿದೇ ಬಳಸಬೇಕಾದ ಕತ್ತಿ, ಬಾಕು ಮುಂತಾದ ಆಯುಧ: "ಸುರಿಗೆ ಮೊದಲಾದುದು ಕೆಯ್ಯಂ ಪಿಡಿಲ್ಬಾರದು ಅಮುಕ್ತ ಮೆಂಬುದು" (ಹಲಾಯು. ೭೬-೩೦). [ಸಂ.]

ಅಮುಖ್ಯ (ಗು). ಮುಖ್ಯವಲ್ಲದ; ಸಾಮಾನ್ಯವಾದ. [ಸಂ.]

ಅಮುಖ್ಯಕರ್ಮ (ನಾ). [ವ್ಯಾಕ] ಕ್ರಿಯೆಗೆ ಇರಬಹುದಾದ ಎರಡು ಕರ್ಮಗಳಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯತೆ ಕಡಿಮೆಯಾದ ಎರಡನೆಯ ಕರ್ಮ. ℙ ಕರ್ಮಣೀ ಪ್ರಯೋಗದಲ್ಲಿ ಈ ಕರ್ಮವದವು ತಾನಿದ್ದಂತೆಯೇ ಉಳಿದು ಮುಖ್ಯ ಕರ್ಮಪದವು ಮಾತ್ರ ಪ್ರಥಮಾವಿಭಕ್ತ್ಯಂತ ವಾಗುತ್ತದೆ. [ಅಮುಖ್ಯ + ಕರ್ಮ]

ಅಮುಖ್ಯತೆ (ನಾ). ಮುಖ್ಯವಲ್ಲದಿರುವುದು; ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿರುವುದು: ಲಿಂಗತ್ರಯಕ್ಕೆ ತಮ್ಮೊಳ್ ಮುಖ್ಯತೆಯುಮಮುಖ್ಯತೆಯುಮಿಲ್ಲ; ವಾಕ್ಯದ ಕಡೆಯೊಳಾವ ಲಿಂಗಮುದೋದಲುವ ಮುಖ್ಯಮಕ್ಕುಂ (ಕಬಡ. ೧೪೧ ವೃತ್ತಿ). [< ಸಂ. ಅಮುಖ್ಯತಾ]

ಅಮುಗು 'ಅಮುಂಕು' ನೋ.

ಅಮುಚು 'ಅಮುಚ್ಚು' ನೋ.

ಅಮುದ (ನಾ). ಅಸಂತೋಷ: ಈಶಭಕ್ತರ ಪಿಡಿತ ಕರುಣಾಕರುಣ ದಿಂದ ಜಡರಮುಖಾಮರರು ಮುದದೊಳಮುದದೊಳಿಪರಿಂದೊಡೆ (ಜಪಮಾ. ೪-೪೩). [ಸಂ.]

ಅಮುದು 'ಅಮರ್ದು' ನೋ.

ಅಮುಷ್ಯಾಯಣ (ನಾ). ಆಚಾರಕ್ಕೆ ಪ್ರತಿವಿದ್ಧವಾದ ಉತ್ತಮ ವಂಶದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದವನು; ಕುಲೀನ: "ಆಚಾರಪ್ರತಿಷಿದ್ಧನಪ್ಪಂಗೆ ಪುಟ್ಟದ ಮಗನಮುಷ್ಯಾಯಣಕ್ಕಾಗುನೆಸ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೭೪-೩). [< ಸಂ. ಅಮುಷ್ಯಾಯಣ]

ಅಮೂಢ (ನಾ). ಮೂಢನಲ್ಲದವ. 'ಅಮೂಢದೃಷ್ಟಿತ್ವ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅಮೂಢದೃಷ್ಟಿ (ನಾ). [ಜೈನ] ಸಮ್ಯಗ್ದರ್ಶನದ ಎಂಟು ಅಂಗಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು; ಜೈನಧರ್ಮವಲ್ಲದ ಇತರ ಧರ್ಮಗಳಲ್ಲಿ ಸ್ಪುಲ್ಪವೂ ಆಸಕ್ತಿಯಿಲ್ಲದಿರುವ ದೃಷ್ಟಿ. 'ಅಮೂಢದೃಷ್ಟಿತ್ವ' ಪರಾ.

[ಅಮೂಢ + ದೃಷ್ಟಿ]

ಅಮೂಢದೃಷ್ಟಿತ್ವ (ನಾ). [ಜೈನ] 'ಅಮೂಢದೃಷ್ಟಿ'ಯಿಂದ ಕೂಡಿರುವುದು: ಕುಚೇತು ದೃಷ್ಟಾಂತರಂಗಳಂ ದರ್ಜಾಯಂಗಳು ತತ್ವಭಾಸಂಗಳಾಗಿರ್ದಡಂ ಮೋಹಸದಿರ್ಪುದು ಅಮೂಢದೃಷ್ಟಿತ್ವಂ (ಚಾವುಂಅಂ. ೨೬೧). [ಸಂ.]

ಅಮೂರ್ತ (ಗು). ೧. ರೂಪವಿಲ್ಲದ; ಆಕಾರರಹಿತನಾದ: ಲೋಕೈಕ ಪೂಜ್ಯರ್ ಪ್ರಸಿದ್ಧರಮೂರ್ತರ್ . . . ಸಿದ್ಧರಂತರ್ ಜಯಿಗೆಯ್ದರಕ್ಕೆ ಮಗೆ (ಸುಳುಮಾ. ೧-೨). (ನಾ). ೨. ನಿರಾಕಾರ. [ಸಂ.]

ಅಮೂರ್ತರೂಪ (ನಾ). ಆಕಾರವಿಲ್ಲದ ಸ್ಥಿತಿ; ನಿರಾಕಾರವಾದ ಸ್ವರೂಪ: ಬ್ಯಕದಾರಣ್ಯಕಶ್ರುತಿಯ ಪರಮಶಿವ ಮೂರ್ತಿ, ಅಮೂರ್ತ ರೂಪಗಳೆರಡನ್ನೂ ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತದೆ (ಕತ್ತಿ. ೨೩).

[ಅಮೂರ್ತ + ರೂಪ]

ಅಮೂಲ (ನಾ). ೧. ಮೂಲವಿಲ್ಲದುದು. ೨. ಆಧಾರವಿಲ್ಲದುದು. [ಸಂ.]

ಅಮೂಲ್ಯ (ಗು). ಬೆಲೆಯಿಲ್ಲದ; ಬೆಲೆಯಿಟ್ಟೆಂದು ಹೇಳಲಾಗದ: ಕುಟುಂಬ ಜೀವನ ಮಕ್ಕಳಿಗೆ ಅ ಮೂ ಲ್ಯ ಪೂ ಉಚಿತವೂ ಆದ ಶಿಕ್ಷಣ (ಶಿಕ್ಷಪ್ರ. ೬೦). [ಸಂ.]

ಅಮೂಲ್ಯತ್ವ (ನಾ). ಬೆಲೆಯಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ; ಬೆಲೆಯಿಟ್ಟೆಂದು ಹೇಳಲಾಗದ ಸ್ಥಿತಿ: ಆಂ ಪೇಜ್ಞ ಚಂದ್ರಪ್ರಭೋದಯ ವಿಸ್ತಾರಂ ಯಿಸಿ ಪ್ರಕಾವ್ಯಮಿದಮೂಲ್ಯತ್ವಕ್ಕೆ ಪಕ್ಕಾಗದೇ (ಚಂದ್ರಪ್ರ. ೧-೬೫). [ಸಂ.]

ಅಮೃಣಾಲ, ಅಮೃಣಾಳ (ನಾ). "ಲಾಮಂಚದ ಬೇರು" (ಅಮರ. ಟೀಕೆ). **ಅಮೃಣಾಳ** (ಅಮರ). [ಸಂ.]

ಅಮೃಣಾಳ 'ಅಮೃಣಾಲ' ನೋ.

ಅಮೃತ (ಗು). ೧. ಸತ್ತಿಲ್ಲದ. ೨. ಸಾವಿಲ್ಲದ; ಶಾಶ್ವತವಾದ: ಜೀವನುಂ ಮೃತ ದುಃಖಿ ಅಮೃತಂ ದೇವನಾ ಜೀವನುಮಶುದ್ಧನು ದೇವ ನತಿಶುದ್ಧನು (ಬಸಪು. ೫೧–೨೯). (ನಾ). ೩. ದೇವತೆ. ೪. ಮೋಕ್ಷ. ೫. ದೇವತೆಗಳ ಆಹಾರ; ಸುಧೆ: ಪರಮಾಣು ಮಾತ್ರಮಮೃತದ ಪರಿಸೇವನೆ ಘಟಿಸಲಮರದೇನಮರತ್ವಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೧–೪೪); ಪರಮಾತ್ಮನು ಕೃಪೆಮಾಡಿದರೆ ವಿಷವು ಅಮೃತವಾಗುತ್ತದೆ (ಕಂಬಹು. ೨೧). ೬. ವಿಷ ನಿವಾರಕವಾದ ಔಷಧ. ೭. ಅನ್ನ; ಆಹಾರ. ೮. ನೀರು. ೯. ಹಾಲು. ೧೦. ತುಪ್ಪ. ೧೧. ಸಮುದ್ರ. ೧೨. ಚಿನ್ನ. ೧೩. ಪಾದರಸ. ೧೪. ಒಳ್ಳೆಯ ಗುಣ. ೧೫. ಬೇಡದಿರುವ ಭಿಕ್ಷೆ: "ಬೇಡುವುದು ಮೃತಜೀವನ, ಬೇಡದಿರುವುದು ಅಮೃತವು" (ಅಮರ. ಟೀಕೆ). ೧೬. "ಯಜ್ಞಶೇಷ" (ಅಮರ. ಟೀಕೆ). ೧೭. ಸೂರ್ಯ ಕಿರಣಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದರ ಹೆಸರು. ೧೮. ಚಂದ್ರ. ೧೯. ವಾರಾಹಿಕಂದ. ೨೦. ಅಮೃತಬಳ್ಳಿ. ೨೧. ನೆಲ್ಲಿಗಿಡ: ಅರಿಷ್ಟಾಮೃತಾಗ್ನಿಮುಖಿ ಗಳ್ಮೆಱೆಗುಂ (ಹಮ್ಮೀರ. ೪–೭೦). ೨೨. ಅಳಲೆಕಾಯಿ. ೨೩. ತಲೆ ಕೂದಲು. ೨೪. ಬಿಳಿಯ ಬಣ್ಣ. ೨೫. ಧನ್ವಂತರಿ. ೨೬. ಕಾಡ ಹೆಸರು ಗಿಡ. ೨೭. ವಿಷ್ಣು. ೨೮. ಶಿವ. ೨೯. ಇಂದ್ರ. ೩೦. ಆತ್ಮ. ೩೧. ಪ್ರಜಾಪತಿ. ೩೨. ವಿಷ; ವತ್ಸನಾಭ. ೩೩. ಪರಬ್ರಹ್ಮ. ೩೪. ನಾಲ್ಕು ಎಂಬ ಸಂಖ್ಯೆ. ೩೫. ಯೋಗ್ಯ. ೩೬. ಕುಮುದ. ೩೭. ಆನೆ. ೩೮. ಕುಚ. ೩೯. ಮುನಿ. ೪೦. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಪಾನಕ: "ಅಪವರ್ಗಂ ನಿಶ್ರೇಯಸಮಪುನರ್ಭವಮಮೃತಮಕ್ಷರಂ ಮೋಕ್ಷಂ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೨೧–೧೯); "ಜಲರೋಮ ಸಮುದ್ರಾಧ್ವರ ಬಿಳಿ ಯೋಗ್ಯಮಶೇಷ ಗುಣಗಳಮೃತಂ ಕಿರಣಂ ಸಲೆ ಮುಕ್ತಿಗಳೆಂಬಿವು ಜಗ ದೊಳು ದಶನಾಮಂಗಳಮೃತಶಬ್ದಮೆನಿಕ್ಕುಂ" (ನಾನಾಕಂ. ೩೩); "ವಾರಿ ಶಿರೋರುಹಾಂಬುನಿಧಿ ಯೋಗ್ಯಮಶೇಷ ಗುಣಾಧ್ವರಂ ಸುರಾಹಾರಮರೀಚಿ ಮುಕ್ತಿ ಸಿತಮಿಂದುವಿನಲ್ಲಮೃತಾಭಿಧಾನಂ" (ನಾನಾರ. ೫). [ಸಂ.]

ಅಮೃತಂಬಡೆ (ಕ್ರಿ). ಅಮೃತವನ್ನು ಹೊಂದು, —ಪಡೆ: ತಡೆಯದೆ ಮುದದಿಂದಮೃತಂಬಡೆದುಮುಣಲ್ಪಡೆಯರೆಂಬ ನಾಣ್ನುಡಿಯೆನ್ನೊಳ್ ದೃಢಮಾದುದು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೨–೧೫೪). [ಅಮೃತ + ಪಡೆ$_1$]

ಅಮೃತಕರ (ನಾ). ೧. ಅಮೃತಮಯವಾದ ಕಿರಣಗಳುಳ್ಳವನು; ಚಂದ್ರ: ಪೊಳೆವಮೃತಕರನ ಕಿರಣದ ಬೆಳವಿಗೆ (ಪುಷ್ಪಪು. ೮–೬೯). ೨. ವೈದ್ಯ. ೩. ವಾಸುಕಿ. ೪. ಅಸುರ. ೫. ದೇವತೆ. ೬. ಶಿವ. ೭. ಸಮುದ್ರ: "ಪಾವಸುರಂ ಶಶಿವೈದ್ಯನು ದೇವತೆಗಳು ಶಿವ ಸಮುದ್ರ ವೇಳಮೃತಕರಂ" (ನಾನಾಕಂ. ೭೭); "ಹಿಮಕರ ವೈದ್ಯ ವಾಸುಕಿ ಸುರಾ ಸುರರಂಬುಧಿ ಕೃತ್ತಿವಾಸನುಂ ಅಮೃತಕರಾಭಿಧಾನ" (ನಾನಾರ. ೩೬). [ಅಮೃತ + ಕರ$_4$]

ಅಮೃತಕರ ಶಿಲೆ (ನಾ). ಚಂದ್ರಕಾಂತ ಶಿಲೆ; ಅಮೃತ ಶಿಲೆ: ಕರುಮಾಡಂ ಕಣ್ಗೆವಂದತ್ತಮೃತಕರ ಶಿಲಾನಿರ್ಮಿತಂ (ರಾಜಶೇ. ೨–೧೩೮). [ಅಮೃತಕರ + ಶಿಲೆ]

ಅಮೃತಕಲಶ, ಅಮೃತಕಳಶ (ನಾ). ಅಮೃತದ ಪಾತ್ರೆ: ಗರುಡನು ಅಮೃತಕಲಶವನ್ನು ಒಯ್ಯುತ್ತಿರುವಾಗ ಒಂದು ಬಿಂದುವು ಕೆಳಕ್ಕೆ ಬಿದ್ದು ವಿಷ್ಣುಸಾಗರವಾಯಿತು (ಹೊಯ್ಸವಾ. ೨೦). **ಅಮೃತಕಳಶ**: ಮೇಲಿರುವ ಛತ್ರಾಕಾರದ ಕಲ್ಲಿನ ಮೇಲೆ ಅಮೃತಕಳಶ ಮತ್ತು ಶಲಾಕೆ ... ಇರುತ್ತವೆ (ಹೊಯ್ಸವಾ. ೧೬). [ಅಮೃತ + ಕಲಶ]

ಅಮೃತಕಲ್ಪ (ನಾ). ೧. ಅಮೃತಕ್ಕೆ ಸಮಾನವಾದುದು; ಅಮೃತ ಸದೃಶವಾದುದು. ೨. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಲೇಹ್ಯ: ಚಕ್ರೇಶ್ವರಂ... ಅಮೃತವೆಂಬ ಪಾನದಿಂದಂ ಅಮೃತಕಲ್ಪಮೆಂಬ ಲೇಹ್ಯದಿಂದಂ... ನೆಱೆದು (ಶಾಂತಿಪು. ೧೧–೮೪ ವ). [ಅಮೃತ + ಕಲ್ಪ]

ಅಮೃತ ಕಳಶ 'ಅಮೃತಕಲಶ' ನೋ.

ಅಮೃತ ಕಿರಣ (ನಾ). ಚಂದ್ರ: ಶ್ರೀಮಚ್ಚಳುಕ್ಯವಂಶವ್ಯೋಮಾಮೃತ ಕಿರಣನೆನಿಪ ಕಾಂತಿಯನೊಳಕೊಂಡೀ... ಯುದ್ಧಮಲ್ಲಂ ನೆಗಟ್ಟಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧–೧೫). [ಅಮೃತ + ಕಿರಣ]

ಅಮೃತಕುಂಭ (ನಾ). = ಅಮೃತಕಲಶ. [ಅಮೃತ + ಕುಂಭ]

ಅಮೃತಗಣ (ನಾ). [ಛಂದ] ಜಗಣ ಹೊರತಾಗಿ ಉಳಿದ ನಾಲ್ಕು ಮಾತ್ರೆಯ ಗಣಗಳು: ತಾಳಮಾನ ಸರಿಸವನಱಿಯೆ ಓಜೆ ಬಜಾವ ಣಿಯ ಲೆಕ್ಕವನಱಿಯೆ ಅಮೃತಗಣ ದೇವಗಣವನಱಿಯೆ (ಬಸವ. ೪೯೪). [ಅಮೃತ + ಗಣ]

ಅಮೃತಗರ್ಭ (ನಾ). ೧. ಅಮೃತವನ್ನುಳ್ಳುದು. ೨. ಒಂದು ಬಗೆಯ ತುಪ್ಪ: ಅಮೃತಗರ್ಭಂಗಳೆಂಬ ಸದ್ಯೋಘೃತಮುಂ (ಆದಿಪು. ೧೫–೩ ವ). [ಅಮೃತ + ಗರ್ಭ]

ಅಮೃತಗಳಿಗೆ (ನಾ). ಪ್ರಶಸ್ತವಾದ ವೇಳೆ; ಒಳ್ಳೆಯ ಗಳಿಗೆ: ಅದು ಪ್ರಕಟವಾದ ಗಳಿಗೆ ಅಮೃತಗಳಿಗೆ; ಅದನ್ನು ರಚಿಸಿದ ಹಸ್ತ ಅಮೃತಹಸ್ತ (ಹೊಂಗಳು. V, ಮು). [ಅಮೃತ + ಗಳಿಗೆ (< ಗಱಿಗೆ)]

ಅಮೃತಗಿರಿ (ನಾ). ದೇವತೆಗಳ ಬೆಟ್ಟ; ಮೇರುಪರ್ವತ: ಅಮೃತ ಗಿರಿಯ ಮೇಲೆ ಅಮರ ಸಮೂಹವು ಸಮ[ನೋ] ಗಮನದ ಸಕಲ ಸನ್ನಹಿತನು (ಶಿವಗೀ. ೫೩–೨೫೩). [ಅಮೃತ + ಗಿರಿ$_1$]

ಅಮೃತಗೋಪುರ (ನಾ). ಪ್ರಶಸ್ತವಾದ ಗೋಪುರ: ನಿಮ್ಮ ದೀಪ್ಯ ದೈವೀ ಪ್ರಜ್ಞೆಯಮೃತಗೋಪುರಕೇರ್ವವೋಲ್! (ಶ್ರೀರಾಮಾ. IV). [ಅಮೃತ + ಗೋಪುರ]

ಅಮೃತಜಳಧಿ (ನಾ). ಅಮೃತ ಸಮುದ್ರ; ಕ್ಷೀರಸಮುದ್ರ; ಹಾಲಿನ ಕಡಲು: ಅನ್ನೆಗಮತ್ತಲಮೃತಜಳಧಿ ವೇಳೆಯಿಂ ಪೊಱಮಡುವ ಶೇಷ ನಂತೆ ಚಂದ್ರಕಾಂತದಮಂದುರದಿಂ ಪೊಱಮಟ್ಟು (ಮಲ್ಲಿಪು. ೮–೧೪೮). [ಅಮೃತ + ಜಲಧಿ]

ಅಮೃತತತ್ತ್ವ (ನಾ). ಪ್ರಶಸ್ತವಾದ ತತ್ತ್ವ; ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಸತ್ಯ: ಈ ಅಮೃತ ತತ್ತ್ವವೇ ಈಗ ನರಹರಿಯು ಕಂಡ ಚಿರಂತನ ಸತ್ಯವಾಯಿತು (ಸಮಜೀ. ೯೩೦). [ಅಮೃತ + ತತ್ತ್ವ]

ಅಮೃತತೀರ್ಥ (ನಾ). ಪ್ರಶಸ್ತವಾದ ತೀರ್ಥ; ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಪುಣ್ಯತೀರ್ಥ: ಎಲೆ ಕುರುಕ್ಷೇತ್ರಮೇ ಅಮೃತತೀರ್ಥಂಗಳೇ ಆರ್ಯ ನಗರಂಗಳೇ, ಸ್ವರ್ಗಂಗಳೇ, ದಿವ್ಯಜನಮೇ ಮನಮೆ... ಪುಡಿ ಯೊಳಗೆ ಪುಡಿಯ ಪುಡಿಯಾದೆನ್ (ಅಶ್ವತ್ಥಾ. ೧೯–೪). [ಅಮೃತ + ತೀರ್ಥ]

ಅಮೃತತ್ವ (ನಾ). ನಾಶವಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ಸಾವಿಲ್ಲದಿರುವುದು: ಮನುಜನಸುವಮೃತತ್ವವಂ ಪಡೆದನುವಹುದು (ಬಸಪು. ೪೨–೬೩). [ಸಂ.]

ಅಮೃತದೃಷ್ಟಿ (ನಾ). ಶಾಶ್ವತವಾದ ಸತ್ಯವನ್ನು ಕಾಣುವ ದೃಷ್ಟಿ: ಆ ಅಮೃತದೃಷ್ಟಿಯಲಿ ದಿವ್ಯ – ಸೃಷ್ಟಿಯಲಿ ನೆರೆದು ತೆರೆದು ನೋಡು (ಹೃದಸ. ೩–೧೨). [ಅಮೃತ + ದೃಷ್ಟಿ]

ಅಮೃತದ್ಯುತಿ (ನಾ). = ಅಮೃತ ಕಿರಣ: ಅಮೃತದ್ಯುತಿಬಿಂಬಮೋ ಪೇಟೆನೆ ಮೆಱೆದುದು... ಮುಖಂ ನರೇಂದ್ರಾತ್ಮಜನಾ (ರಾಜಶೇ. ೧೪–೬೨). [ಅಮೃತ + ದ್ಯುತಿ]

ಅಮೃತದ್ರವ (ನಾ). ಅಮೃತದ ದ್ರವ : ನವ ಶಶಿಕಳೆಗಳನಮೃತದ್ರವಂಗಳೊಳ್ ತೀವಿ ತೀವಿ ನಿಱಿಸಿದರೆನೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೧–೬೨).
[ಅಮೃತ + ದ್ರವ]

ಅಮೃತಪಡಿ (ನಾ). ದೇವರಿಗೆ ಇಡುವ ನೈವೇದ್ಯ : ಇ ಕ್ಷೇತ್ರದೊಳಗೆ ಶ್ರೀಹಿಡಿಂಬೇಶ್ವರ ದೇವರ ಅಮೃತಪಡಿಗೆ ಗದ್ದೆ ಕೊಳಗ ಹತ್ತು (ಎಕ. XI, ಚಿತ್ರದು. ೧೨–೨೬ ; 1286) ; ಮಠಕೆ ಶಾಂತಿಗೆ ನಡವ ಅಕ್ಕಿಗದೆ ಅಮ್ರು[ಮೃ]ತಪಡಿಗೆ ನಡವ ಅ ಕ್ಕಿ ಯ ನ ಳಿ ದ ವ ರು (ಸೌಇಇ. IX–ii, ೪೭೦–೬೦ ; 1482) ; ಶ್ರೀ ವಿಠಲದೇವರ ಅಮ್ರು[ಮೃ]ತಪಡಿ (ಸೌಇಇ. IV, ೨೬೫–೨ ; 1561) ; ದೇವಸ್ಥಾನ ೩ಕ್ಕೆ ಅಮೃತಪಡಿ ನಂದಾದೀಪ್ತಿ ಮುಂತಾದ ದೇವತಾವೆಚ್ಚಕ್ಕೆ (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೨–೮೨ ; 1641).
[ಅಮೃತ + ಪಡಿ$_1$]

ಅಮೃತಪದ (ನಾ). ಮೋ ಕ್ಷ ಪ ದ ವಿ ; ಶಾಶ್ವತವಾದ ಸ್ಥಾನ : ಬೇಗಮೆಂದರ್ ನಾಗಶ್ರೀಕನ್ನೆಯಂ ಚೆನ್ನೆಯನಮೃತಪದಾಸನ್ನೆಯಂ ವರ್ಣ್ನಿನಾಥರ್ (ಸುಕುಮಾ. ೬–೪೮). [ಅಮೃತ + ಪದ$_2$]

ಅಮೃತಪಯೋಧಿ (ನಾ). = ಅಮೃತಜಳಧಿ : ಅಮೃತಪಯೋಧಿ ಮಂಥನದೆ ಪುಟ್ಟಿದೆಂ . . . ಅಂ ಕಮಲೆಯೆಂ (ಗದಾಯು. ೯–೪).
[ಅಮೃತ + ಪಯೋಧಿ]

ಅಮೃತಪಿಂಡ (ನಾ). ಅಮೃತದ ಉಂಡೆ : ಪರಮ ಸುಖಾಮೃತಪಿಂಡದ ದೊರೆ ಮೂಱು ಮೊಱಂ ಶರೀರಮಾಗಿಪ್ಪ (ಶಾಂತಿಪು. ೪–೧೧೫).
[ಅಮೃತ + ಪಿಂಡ]

ಅಮೃತಫಲ, ಅ ಮೃ ತ ಫ ಳ (ನಾ). ೧. ಅತ್ಯಂತ ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಫಲ ; ತುಂಬ ರುಚಿಕರವಾದ ಹಣ್ಣು. ೨. ಮೋಕ್ಷದ ಹಣ್ಣು : ಮರಣವೃಕ್ಷದೊಳಮೃತಫಲದಂತೆ ತೂಗುತಿರೆ (ಗೊಲ್ಗೊಥಾ. ೧೨–೧). ೩. ರಾಮಫಲ (ಮೈಔಗಿ. ೬–೧೭೩]. **ಅಮೃತಫಳ** : ೨. ಕಂಡವರ ಕಣ್ಣಮಣಿ ಎತ್ತಿದರ ಹಸ್ತದಮೃತಫಳಂ ಮುಟ್ಟಿದರ ಮೆಯ್ಯ ಪುಳಕಂ (ನಂಬರ. ೨–೨). [ಅಮೃತ + ಫಲ]

ಅಮೃತಫಳ 'ಅಮೃತಫಲ' ನೋ.

ಅಮೃತಬಳ್ಳಿ (ನಾ). ಅಮರದ ಬಳ್ಳಿ ; ಕೋಡಬಸಳೆ.
[ಸಂ. ಅಮೃತವಲ್ಲೀ]

ಅಮೃತಭಕ್ಷ್ಯ (ನಾ). ೧. ಅಮೃತಸಮಾನವಾದ ಭಕ್ಷ್ಯ. ೨. ಒಂದು ಬ ಗೆ ಯ ಭ ಕ್ಷ್ಯ : ಅಮೃತಭಕ್ಷ್ಯಂಗಳೆಂಬ ರುಚಿಭಕ್ಷ್ಯಂಗಳಿಂದಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೧–೮೪ ವ). [ಅಮೃತ + ಭಕ್ಷ್ಯ]

ಅಮೃತಭವ (ಗು). ೧. ಅಮೃತ ಸಮುದ್ರದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದ ; ಹಾಲಿನ ಕಡಲಿನಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದ. (ನಾ). ೨. ಅಮೃತ ಸಮುದ್ರದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದವನು ; ಚಂದ್ರ : ಅಮೃತಭವಂ ಶಿಶಿರಕರಂ ಕಮಳಂ ಜಗದೇಕಪಾವನೀಯಶ್ರೀಕಂ ಸಮನವಜೊಳ್ ನಿನ್ನ ಮೊಗಂ (ಕವಿರಾ. ೩–೭೪).
[ಸಂ.]

ಅಮೃತಮಥನ (ನಾ). ಅಮೃತಕ್ಕಾಗಿ ಸಮುದ್ರವನ್ನು ಕಡೆಯುವುದು ; ಹಾಲಿನ ಕಡಲನ್ನು ಕಡೆಯುವುದು : ಸುರರುಂ ದೈತ್ಯಾಳಿಯುಂ ಮಾಳ್ಪಮೃತಮಥನದೊಳ್ (ನಂಬರ. ೧–೧).
[ಅಮೃತ + ಮಥನ]

ಅಮೃತಮಯೂಖ (ನಾ). = ಅಮೃತಕಿರಣ : ರೋ ಗಂ ಸಮನಿಸುಗುಂ ಮನುಜಂಗಮೃತಮಯೂಖಾಪತ್ಯ ದಶೆಯೊಳ್ (ಜಾತತಿ. ೯–೨೪).
[ಅಮೃತ + ಮಯೂಖ]

ಅಮೃತಮರೀಚಿ (ನಾ). = ಅಮೃತ ಕಿರಣ : ಅಮೃತಮರೀಚಿಯಿಲ್ಲದಂಬರಚಕ್ರಂ. . . ರಂಜಿಕುಮೇ (ಜಗವಿ. ೨–೬೬). [ಅಮೃತ + ಮರೀಚಿ]

ಅಮೃತಮಹಲ್ (ನಾ). ೧. ಉತ್ತಮವಾದ ಒಂದು ತಳಿಯ ಹಸುಗಳ ಜಾತಿ. ೨. ಸರ್ಕಾರಕ್ಕೆ ಸೇರಿದ ಅರಣ್ಯಪಶುಗಳ ಮಂದೆ ; ಸರ್ಕಾರವು ಪೋ ಷಿ ಸು ತ್ತಿ ರು ವ ಕಾಡಹಸುಗಳ ಗುಂಪು. ೩. ಮೈಸೂರು ಅರಮನೆಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಶಾಖೆ.

ಅಮೃತಮಹಲ್‌ಕಚೇರಿ = ಅಮೃತಮಹಲ್ ವಿಭಾಗದ ಕಚೇರಿ ; ಅರಣ್ಯ ಪ ಶು ಗ ಳ ಮೇಲ್ವಿಚಾರಣೆಯನ್ನು ನೋಡಿಕೊಳ್ಳುವ ಅಧಿಕಾರಸ್ಥಾನ : ಅಂಚೆ ಅಮೃತಮಹಲ್ ಕಚೇರಿಬಕ್ಷಿ ತಿಪ್ಪಯ್ಯ (ಎಕ. XIV, ಚಾಮರಾ. ೨೪೦–೧ ; 1868). [ಅಮೃತ + ಮಹಲ್]

ಅಮೃತರಸಾಯನ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಪಾನಕ : ಅಮೃತರಸಾಯನಮೆಂಬ ಪಾನಮಂ (ಆದಿಪು. ೧೫–೩ವ). [ಅಮೃತ + ರಸಾಯನ]

ಅಮೃತರೇಖೆ (ನಾ). [ಜ್ಯೋತಿ] ಹಸ್ತದಲ್ಲಿರುವ ಒಂದು ಗೆರೆ.
[ಅಮೃತ + ರೇಖೆ]

ಅಮೃತಲೋಕ (ನಾ). ಶಾಶ್ವತವಾದ ಲೋಕ : ತ್ರಿಶರೀರಂಗಳೆಂಬ ಸೆಜ್ಜೆಮನೆಗಳ ಸುಟ್ಟು ವಶಮಾಡಿಕೊಂಡೆಂಟು ಗುಣವಾ ವ ಶ ವ ಲ್ಲದ ಮೃತಲೋಕವನೊಂದೆ ಸಮಯದೊಳಶರೀರಾತ್ಮನೆಯ್ದುವನು (ಭ ರ ಚ. ೬೮–೮೯). [ಅಮೃತ + ಲೋಕ]

ಅಮೃತವರ್ಷ (ನಾ). ಅಮೃತದ ಮಳೆ : ಶ್ರೀ ಧರ್ಮಾಮೃತ ವರ್ಷಮನೀ ಧಾತ್ರೀತಳದ ಭವ್ಯ ಸಸ್ಯಕಮವ್ಯಾಬಾಧಂ ಕಜ್ಜಿದಂ (ಸುಕುಮಾ. ೯–೧). [ಅಮೃತ + ವರ್ಷ]

ಅಮೃತವಲ್ಲಿ, ಅಮೃತವಳ್ಳಿ (ನಾ). ಅಮರದ ಬಳ್ಳಿ ಗಿಡ ; ಕೋಡಬಸಳೆಹಂಬು. **ಅಮೃತವಳ್ಳಿ** : ಮಂಜಿಷ್ಠೆಯಳ್ಳು ಅಮೃತವಳ್ಳಿಯಲೆಗಳು . . . ಇವುಗಳಂ ಅರದು (ಸೌಗಂಧಿ. ೪೩೬–೧).
[ಸಂ. ಅಮೃತವಲ್ಲೀ]

ಅಮೃತವಳ್ಳಿ 'ಅಮೃತವಲ್ಲಿ' ನೋ.

ಅಮೃತವಾಕ್ಯ (ನಾ). ಅಮೃತದಂತೆ ಇಂಪಾದ ಮಾತು ; ಪ್ರಶಸ್ತವಾದ ವಾಕ್ಯ : ಅಮೃತವಾಕ್ಯದಿಂದಂ ನುಡಿದನಾಚಾರ್ಯನು (ವೀಶೈಪು. ೨–೮–೧೧). [ಅಮೃತ + ವಾಕ್ಯ]

ಅಮೃತವಾಣಿ (ನಾ). ರಸಮಯವಾದ ಮಾತು ; ಶಾಶ್ವತವಾಗಿ ನಿಲ್ಲುವ ಮಾತು : ವಚನಕಾರ್ತಿಯರು ತಮ್ಮ ಅನುಭವದ ಅಮೃತವಾಣಿಯನ್ನು ಬಿತ್ತರಿಸಿದರು (ಕರ್ಣಾಕ. ೧೧೫). [ಅಮೃತ + ವಾಣಿ]

ಅಮೃತವಾರ್ಧಿ (ನಾ). = ಅಮೃತಜಳಧಿ : ಮೇರೆದಪ್ಪಿದ ರತಾಮೃತವಾರ್ಧಿಯನೀಸಿ ಮೂಡುತುಂ ಮುಱುಗುತುಮಿರ್ಪರ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೬–೧೨೦). [ಅಮೃತ + ವಾರ್ಧಿ]

ಅಮೃತವಿಗ್ರಹ (ನಾ). ಸ್ಥಿರವಾದ ಶರೀರವುಳ್ಳವನು ; ಸುಂದರವಾದ ಶರೀರವುಳ್ಳವನು : ಹಿಮಕಿರಣಶಕಲಾಭರಣನಜನಮೃ[ಪಾಠಾಂ. ಮಿ]ತ ವಿಗ್ರಹನು (ಬಸಪು. ೨೬–೪೫). [ಅಮೃತ + ವಿಗ್ರಹ]

ಅಮೃತವೃಷ್ಟಿ (ನಾ). = ಅಮೃತವರ್ಷ : ಕುಸುಮಾನಿಗೆ ಅಮೃತವೃಷ್ಟಿಯಾದಷ್ಟು ಆನಂದವಾಗುತ್ತಿತ್ತು (ಸಮಜೀ. ೧೦೧೯). [ಅಮೃತ + ವೃಷ್ಟಿ]

ಅಮೃತಶಿಲೆ (ನಾ). ಸ್ವಚ್ಛವಾದ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕಲ್ಲು ; ಚಂದ್ರಕಾಂತಶಿಲೆ ; (ಉಕ) ಸಂಗಮವರಿ ಕಲ್ಲು : ಮನೆಗಳಲ್ಲಿ. . .ಸಿಮೆಂಟ್ ನೆಲ, ಮಣ್ಣಿನನೆಲ, ಐಶ್ವರ್ಯವಂತರು ನೆಲಕ್ಕೆ ಅಮೃತ ಶಿಲೆಯನ್ನು ಹಾಕಿಸಿಕೊಳ್ಳುವರು (ಗೃಹವಿ. ೧೭೧). [ಅಮೃತ + ಶಿಲೆ]

ಅಮೃತಸಂಧಿ (ನಾ). ಅತ್ಯುತ್ತಮವಾದ ಮತ್ತು ಪ್ರಶಸ್ತವಾದ ಅವಕಾಶ ; ಮಂಗಳಕರವಾದ ಸಮಯ : ಎಂಥ ವಿಷವೇಳೆಯಲ್ಲಿ ಈ ಅಮೃತಸಂಧಿಯನ್ನು ಹುಡುಕಿರುವೆನೆಂಬುದು ನರಹರಿಗೆ ಗೊತ್ತಿತ್ತು (ಸಮಜೀ. ೨೫೫). [ಅಮೃತ + ಸಂಧಿ]

ಅಮೃತಸಾನ್ನಾಯ್ಯ (ನಾ). ರುಚಿಕರವೂ ಶ್ರೇಷ್ಠವೂ ಆದ ಹವಿಸ್ಸು; ಪ್ರಶಸ್ತವಾದ ಹವಿಸ್ಸು: ಅಮೃತಸಾನ್ನಾಯ್ಯಾಜ್ಯದಿಂ ಗಂಧತೋಯದಿ ನಾಪ್ತಾಂಘ್ರಿಯನಾದಮರ್ಚಿಸಿದರಾ ಶ್ರೀದೇವನುಂ ದೇವಿಯುಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೭-೩೬). [ಅಮೃತ + ಸಾನ್ನಾಯ್ಯ]

ಅಮೃತಸಾರಜ (ನಾ). ಕಾಕಂಬಿ; ಸಕ್ಕರೆ ಪಾಕ. [ಸಂ.]

ಅಮೃತಸೇಚನೆ (ನಾ). ಅಮೃತವನ್ನು ಚಿಮುಕಿಸುವುದು: ಮಂಥರೆಯ ಮೃತ್ಯುವಿಗೆ ತಾನಮೃತಸೇಚನೆಯಾಯ್ತು (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೨೩-೬೧೦). [ಸಂ. (ಅಮೃತ + ಸೇಚನ)]

ಅಮೃತಸೋದರ (ನಾ). ೧. ಅಮೃತದ ಜತೆಯಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದವನು. ೨. ಉಚ್ಚೈಃಶ್ರವ. ೩. ಕುದುರೆ. ೪. ಮೊಲ (ಕಿ). [ಅಮೃತ + ಸೋದರ]

ಅಮೃತಸ್ಯಂದಿ (ನಾ). ಅಮೃತವನ್ನು ಚೆಲ್ಲುವುದು, —ಹೊರಚೆಲ್ಲುವುದು: ಕರ್ಣಾಮೃತಸ್ಯಂದಿಗಳಪ್ಪ ನುಡಿಗಳಂ ನರೇಂದ್ರಂ ನುಡಿಯಲೊಡಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೭-೭೬ ವ). [< ಸಂ. ಅಮೃತಸ್ಯಂದಿನ್]

ಅಮೃತಸ್ವರ (ನಾ). ಇಂಪಾದ ದನಿ; ಮಧುರಧ್ವನಿ: ನಂಬಿಯಣ್ಣನ ಕೈವಿಡಿದು ಪರವೆಯರ ಪ್ರಾಣಮಂ ಪಿಡಿತಪ್ಪಂತೆ ನಡೆತಂದಮೃತಸ್ವರದಿಂತೆಗೆ ಕದವನೆನಲ್ (ನಂಬರ. ೧೬-೮೨). [ಅಮೃತ + ಸ್ವರ]

ಅಮೃತಹಸ್ತ (ನಾ). ೧. ಅಮೃತವುಳ್ಳ ಕೈ. ೨. ಅಮೃತದಂತೆ ಹಿತವನ್ನುಂಟುಮಾಡುವ ಕೈ: "ಇಂಗ್ಲಿಷ್ ಗೀತೆಗಳು"... ಪ್ರಕಟವಾದ ಗಳಿಗೆ ಅಮೃತಗಳಿಗೆ; ಅದನ್ನು ರಚಿಸಿದ ಹಸ್ತ ಅಮೃತಹಸ್ತ (ಹೊಂಗಳು. V, ಮು). ೩. ಹಸ್ತ ಸಿದ್ಧಿಯುಳ್ಳವನು. ೪. ವೈದ್ಯ. [ಅಮೃತ + ಹಸ್ತ]

ಅಮೃತಾಂಜನ (ನಾ). ೧. ಅಮೃತದಂತೆ ಹಿತವನ್ನುಂಟುಮಾಡುವ ಅಂಜನ, —ಕಾಡಿಗೆ: ಸತಿಯರ ಕಣ್ಗಮೃತಾಂಜನದೊಲು ಪಿತೃ[ತರ]ರ್ಗತಿ ಮುದಮೆಯ್ದಿಪನೊಡನೆ (ಅನಂಚ. ೬-೪೨). ೨. ಒಂದು ಲೇಪನ ದ್ರವ್ಯ: ಅಮೃತಾಂಜನದಿಂದ ತಲೆನೋವು ಹೋಗುತ್ತದೆ (ರೂಢಿ). [ಅಮೃತ + ಅಂಜನ]

ಅಮೃತಾಂಧಸ (ನಾ). ದೇವತೆ: ಅಸಮಮಿತ್ರಾನ್ವಿತ ಸತ್ಯಜಿತು ವಸುಧೆಯೊಳು ಚಿತ್ರಸೇನನಮೃತಾಂಧಸರು ಗಾಯಕರೆಂದು ಕರೆಸುವರಾವಕಾಲದಲಿ (ಹಸಾರ. ೨೧-೪೨). [< ಸಂ. ಅಮೃತಾಂಧಸ್]

ಅಮೃತಾಂಶು (ನಾ). ೧. ಅಮೃತಕಿರಣ. ೨. ಚಂದ್ರ: ಕುರುಳ್ ಮದೀಯಕೋಮಳೆಯ ಮುಖೇಂದುವಂ ಮಜಸಿದಂದಿನದೊಂದೊಳಲಿಂದಮಿಾಗಳಿಂತೆಳಸಿತಳಲ್ ಮುಗಿಲ್ ಮಜಸಿ ಭೋಂಕೆನೆ ಕಂಡಮೃತಾಂಶುಬಿಂಬಮಂ (ಆದಿಪು. ೧೨-೩೧). [ಅಮೃತ + ಅಂಶು]

ಅಮೃತಾಂಶುರಶ್ಮಿ (ನಾ). ಚಂದ್ರಕಿರಣ: ಅಮೃತಾಂಶುರಶ್ಮಿಗಳ ಕುಂಚಿಗೆಯಿಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೬೬೭). [ಅಮೃತಾಂಶು + ರಶ್ಮಿ]

ಅಮೃತಾಕರ (ನಾ). ೧. ಅಮೃತಕ್ಕೆ ಆಕರವಾದುದು; ಅಮೃತದ ನೆಲೆ, —ಮೂಲ. ೨. ಕ್ಷೀರಸಮುದ್ರ.

ಅಮೃತಾಕರಾವನಿ = ಅಮೃತಕ್ಕೆ ನೆಲೆಯಾದ ಭೂಮಿ: ಭೋರೆನೆ ಪಾಯ್ತರ್ಪ ರಸಪ್ರವಾಹಚಯಮಾವಾಳಂಗಳಂ ತೀವುತಿರ್ಪಿನಮಿರ್ದತ್ತಮೃತಾಕರಾವನಿಯವೊಲ್ ಪುಂಡ್ರೇಕ್ಷುವಾಟೀಕುಲಂ (ಜಗವಿ. ೨-೯). [ಸಂ.]

ಅಮೃತಾಕ್ಷರ (ನಾ). ಅಮೃತದಂತೆ ಇಂಪಾದ ಅಕ್ಷರ: ಪಂಡಿತನೊಡನಮೃತಾಕ್ಷರಗಂಡೂಷಮನುಗುಳ್ವ ತೆಱದನುಗ್ರಾಹಿಸೆ... ಎರ್ದೆಗೊಂಡುದುಪನ್ಯಾಸಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೮-೧೪೯). [ಅಮೃತ + ಅಕ್ಷರ]

ಅಮೃತಾಕ್ಷಿ (ನಾ). ಮಂಗಳಕರವಾದ ದೃಷ್ಟಿ: ಸದಮಲ ಭವಾನಿ ಸಹಿತೀಕ್ಷಿಸೆ... ಅಮೃತಾಕ್ಷಿಯಿಂ ಬಳಿಕ ಪೊಗಳಿದನೆದ್ದು ಚತುರ್ಮುಖಂ (ವೀಶೈಪು. ೨-೨-೩೧). [ಅಮೃತ + ಅಕ್ಷಿ]

ಅಮೃತಾಧರೆ (ನಾ). ಅಮೃತದಂತೆ ಮಧುರವಾದ ತುಟಿಯುಳ್ಳವಳು: ಅಮೃತಮಯವಾಣಿ ಪರಿಲಸದಮೃತಾಧರೆ... ಅಮೃತಮತಿ (ರಾಜಶೇ. ೩-೧೨). [< ಸಂ. ಅಮೃತಾಧರಾ]

ಅಮೃತಾನುಭವ (ನಾ). ಬ್ರಹ್ಮಾನಂದದ ಅನುಭವ: ಅಮೃತಾನುಭವದಿ ಶ್ರೀಮಂತರಾಗಿ ಶ್ರೀಜ್ಞಾನದೇವನೆನುವ ಮನದಿಂದ ಮುಕ್ತ ಭಗವಂತಯುಕ್ತ ಸಂಪ್ರಾಪ್ತ ಅಮೃತ ತನುವ (ಮುಕ್ತಕಂ. ೧೫-೧೧). [ಅಮೃತ + ಅನುಭವ]

ಅಮೃತಾನ್ನ (ನಾ). ಅಮೃತದ ಆಹಾರ, —ಅನ್ನ: ಕಾಳಕೂಟಂ ಬೆರಸಿದಮೃತಾನ್ನ ಭೋಜನವೊ ಪೇಳಲರಿದೆನೆ (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೯-೩೫). [ಅಮೃತ + ಅನ್ನ]

ಅಮೃತಾಬ್ಜ (ನಾ). ಕೆಂದಾವರೆ: ಜಿನಾಂಘ್ರಿಶ್ವಸದಮೃತಾಬ್ಜಮನಾಘ್ರಾಯಿಸಿದಂ ಜಿನಚಂದ್ರಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೭-೪೧). [ಅಮೃತ + ಅಬ್ಜ]

ಅಮೃತಾಬ್ಧಿ (ನಾ). = ಅಮೃತಜಳಧಿ: ಸುಖಾಮೃತಾಬ್ಧಿ ತಾನಾರ್ಗೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೭-೧೫). [ಅಮೃತ + ಅಬ್ಧಿ]

ಅಮೃತಾಯತ (ಗು). ಅಮೃತದಂತಿರುವ; ಅಮೃತಕ್ಕೆ ಸಮಾನವಾದ: ಪಂಚಮ ಕಲ್ಪಪ್ರಧಾನರಮೃತಾಯತಮಾದಿಂಚರದಿಂ ಬಿನ್ನವಿಸಿದರ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೧-೯೩). [< ಸಂ. ಅಮೃತಾಯಿತ]

ಅಮೃತಾರ್ಚಿ (ನಾ). = ಅಮೃತಾಂಶು: ಅಮೃತಾರ್ಚಿಯಂತೆ ವಿಸ್ತರಿತ ಕುವಲಯನೆಂದು ಧರ್ಮಜನ ಧರೆ ಪೊಗಳುತಿರೆ (ಜೈಮಿಭಾ. ೨-೧೩). [< ಸಂ. ಅಮೃತಾರ್ಚಿಸ್]

ಅಮೃತಾವಹ (ಗು). ೧. ಮುಕ್ತಿಯನ್ನುಂಟುಮಾಡುವ. (ನಾ). ೨. ಮೋಕ್ಷ: "ಕೈವಲ್ಯಮಪುನರ್ಭವಂ... ಅಮೃತಾವಹಂ... ಮೋಕ್ಷಕ್ಕೆ ಪೆಸರೆನಿಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೮-೨೬). [ಸಂ.]

ಅಮೃತಾವಾಸ (ನಾ). ಶಾಶ್ವತವಾದ ನೆಲೆ; ಮೋಕ್ಷಸ್ಥಾನ: ತ್ರೈಳೋಕ್ಯನಾಥಂ ಕುಡುಗೆಮಗಮೃತಾವಾಸಮಂ ವೀರನಾಥಂ (ಸುಕುಮಾ. ೧-೧). [ಅಮೃತ + ಆವಾಸ]

ಅಮೃತಾಶನ (ನಾ). ೧. ಅಮೃತವನ್ನು ಆಹಾರವಾಗಿ ಉಳ್ಳವನು; ದೇವತೆ. ೨. ಅಮೃತದ ಆಹಾರ: ದ್ವಿಸಹಸ್ರಹಾಯನಾಂತರಕೃತಾಮೃತಾಶನನುಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೪-೬೯ ವ). [ಅಮೃತ + ಅಶನ]

ಅಮೃತಾಸಾರ (ನಾ). ಅಮೃತ ವರ್ಷ: ಬಟಲ್ಕೆಯಂ ಬಾರಿಸಲೆಂದು ಬಂದ ಪಥಿಕರ್ ಪಥಿಕಾನಯನ ಪ್ರಭಾಮೃತಾಸಾರದೆ ತೀವಿ ಬರ್ಪ ಪರಿಕಾಲ್ (ಜಗವಿ. ೨-೪); ಏಂ ಕಱೆದುದೋ ಕರ್ಣಾಮೃತಾಸಾರಮಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೬-೯೬). [ಅಮೃತ + ಆಸಾರ]

ಅಮೃತಾಹರಣ (ನಾ). ೧. ಅಮೃತವನ್ನು ಎತ್ತಿಕೊಂಡು ಬರುವುದು; ಅಮೃತದ ಅಪಹಾರ. ೨. ಅಮೃತವನ್ನು ಸ್ವರ್ಗಲೋಕದಿಂದ ತಂದವನು; ಗರುಡ (ದಕ. ಕಿ). [ಸಂ.]

ಅಮೃತಾಹಾರ (ನಾ). = ಅಮೃತಾಶನ ೨: ಪಾರಣಾವಿಧಿಯೊಳಮೃತಾಹಾರಮನಾರೋಗಿಸಿ (ಶಾಂತಿಪು. ೯-೯೯ ವ). [ಅಮೃತ + ಆಹಾರ]

ಅಮೃತೆ (ನಾ). ೧. ಅಮರದ ಬಳ್ಳಿ: "ಅಮೃತಾ, ವತ್ಸಾದನೀ, ಗುಳೂಚೀ—ಈ ೩ ಅಮರ್ದುವಳ್ಳಿ" (ಹಲಾಯು. ೧೦೧-೧೬೧). ೨. ಕಿರುನೆಲ್ಲಿ ಗಿಡ. ೩. ಅಳಲೆಕಾಯಿ ಗಿಡ. [< ಸಂ. ಅಮೃತಾ]

ಅಮೃತೋದ (ನಾ). ಕ್ಷೀರಸಮುದ್ರ. [ಅಮೃತ + ಉದ]

ಅಮೃತೋದ್ಭವ (ನಾ). ೧. ಅಮೃತವು ಹುಟ್ಟುವುದು. ೨. ಅಮೃತವು ಹುಟ್ಟಿದ ಸ್ಥಳ; ಸಮುದ್ರ. [ಅಮೃತ + ಉದ್ಭವ]

ಅಮೆ₁ (ನಾ). ೧. ಅಮಾವಾಸ್ಯೆ: ಅಮೆಯಲಿನನೊಡನಿರ್ದು ತೊಲಗಿದ ಹಿಮಕರನವೊಲು (ತೊರಠಾ. ೨-೪-೭). ೨. ಚಂದ್ರನ ಹದಿನಾರು ಕಲೆಗಳಲ್ಲಿ ಕೊನೆಯದು: ಅಮೆವಾಮೆ ಸಂಪೂರಣಚ್ಛಾಯೆ ಚ್ಛೆಮ ವತಿಸುಮನತಾಜ್ಯೋತ್ಸ್ನೆ ಸ್ವಧಾಕಾಂತಿ . . . ಹದಿನಾಱು ವರ್ಷದೊಳೆ (ಭಾವಚಿಂ. ೪-೧೪). [< ಸಂ. ಅಮಾ]

-ಅಮೆ₂ (ಪ್ರ). ನಿಷೇಧಾರ್ಥಕ ಭಾವನಾಮ ಪ್ರತ್ಯಯ: ನಿನ್ನಱಿಯಮೆಯೆ ನಿನ್ನನಿನಿತಂ ಮಱುಗಿಸಿದುದು (ಆದಿಪು. ೫-೯೫); ಅಱ್ಕಮೆವಡುವುವು ಕುಡಿದೊಂದು ಪಣ್ಣರಸದೊಳೆ ಗಿಳಿಗಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೧-೫೬); ನೀರ ನಂಜಮೆಯಂತೆ ತೆಂಗಿನಕಾಯಂತೆ ಕೇದಗೆಯ ಪುಷ್ಪದಂತೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೮-೯೪); ಅಮೆಗೆ – ತೀರಮೆ, ಅಱ್ಕಮೆ, (ಶಮದ. ೨೧೧ ಪ್ರಯೋ).

ಅಮೇಧ್ಯ (ಗು). ೧. ಯಜ್ಞಕ್ಕೆ ಯೋಗ್ಯವಲ್ಲದ. ೨. ಅಶುದ್ಧವಾದ; ಕೊಳಕಾದ; ಅಪವಿತ್ರವಾದ: ಅಗಲೊಳಗಿಕ್ಕಿದೊಳ್ಬುಣಿಸ ಮೇಧ್ಯಮುಮೆಂಜಲುಮಪ್ಪುದು (ಅಜಿಪು. ೨-೫೧). (ನಾ). ೩. ಹೇಲು; ಮಲ: ಮಲದೊಳಗೆ ಪುಳುವಾಗಿರುತೆ ಕೂದಲಿನ ಮಾತ್ರದೊಳಷ್ಟ ಮೇಧ್ಯವ ಮೆಲುವನು (ಶಂಕದಾ. ೧೦-೩೭). [ಸಂ.]

ಅಮೇಯ (ಗು). ಅಳೆಯಲಾಗದ; ಎಣಿಕೆಗೆ ಮೀರಿದ: ಸ್ವಚ್ಛ ಕರ್ಣಾಟಕರ ತೆಂಕಣರಚ್ಛ ಬಾಹ್ಲೀಕರನಮೇಯ ಪರಾಕ್ರಮಾನ್ವಿತರಾ (ಕರ್ಣಾಕ. ೩೧೫); ಅನುಪಮಚಾರಿತ್ರರದ್ವಿತೀಯರಮೇಯರ್(ಶಾಂತಿಪು. ೧-೨೩). [ಸಂ.]

ಅಮೋಘ (ಗು). ೧. ವ್ಯರ್ಥವಾಗದ; ಸಾರ್ಥಕವಾದ. ೨. ಗುರಿಯನ್ನು ಮುಟ್ಟುವ; ಸಿದ್ಧಿಹೊಂದುವ. ೩. ತುಂಬ ಬೆಲೆಯುಳ್ಳ: ಹಿಂಸನಮಮೋಘ ಶರಮಾಯ್ತು ಕೆಡೆದುದಾತ್ಮಕುರಂಗಂ (ಯಶೋಧ. ೩-೨೮). ೨. [ಜೈನ] ಒಂದು ಪರ್ವತಶಿಖರದ ಹೆಸರು: ತತ್ಕುಳದರಿಷ್ಟಪ್ರಾಗ್ದಿಗ್ದೇಶದಮೋಘ ಸುಪ್ರಬುದ್ಧ ರುಂದ್ರ . . . ಕೂಟಾಷ್ಟಕಂಗಳೊಳ್ ರಮಿಯಿಸುವ (ಆದಿಪು. ೭-೩ ವ). ೩. [ಜೈನ] ವ್ಯರ್ಥವಾಗದ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬಾಣ: ವಜ್ರಕಾಂಡಮೆಂಬ ಬಿಲ್ಲುಂ ಅಮೋಘಮೆಂಬ ಶರನಿಕರಮುಂ (ಆದಿಪು. ೧೫-೩ ವ). [ಸಂ.]

ಅಮೋಘಂ (ಅ). ವ್ಯರ್ಥವಾಗದಂತೆ; ಸಾರ್ಥಕವಾಗಿ; ತಪ್ಪದೆ; ಅತಿಶಯವಾಗಿ; ಶ್ರೇಷ್ಠವಾಗಿ: ವರವನಮೋಘಮಾಗೆಮಗೆ ದೇವತೆಗಳ್ (ಕವಿರಾ. ೧-೧೧೫); ಬಹುಕಳಾಳಾಪಂಗಳಂ ಕಲ್ತು ಬರ್ಹಿವ ಮೋಘಂ ಬಿಡಿಂ (ಸುಕುಮಾ. ೨-೩೫); ಭೂಮಿಭಾರವನಮೋಘಂ ಪಿಂಗಿಸಲ್ವೇಟ್ಟುದು (ಜಗವಿ. ೧-೭೪). [ಸಂ.]

ಅಮೋಘವಚನ (ನಾ). ೧. ವ್ಯರ್ಥವೆನಿಸದ ಮಾತು; ಎಂದೂ ತಪ್ಪದ ಮಾತು. ೨. ಆಡಿದ ಮಾತು ತಪ್ಪದವನು; ಸತ್ಯವಾಕ್ಯ. [ಅಮೋಘ + ವಚನ]

ಅಮೋಘವರಿಷ (ನಾ). = ಅಮೋಘವರ್ಷ: ಸ್ವಸ್ತಿಶ್ರೀ ಅಮೋಘವರಿಷಂ ಪೃಥುವೀರಾಜ್ಯಂಗೆ[ಯ್ಯೆ] (ಬೊಂಕಶಾ. ೧೯೫೩, ಹಾವೇರಿ. ೨೪-೧; ?). [< ಸಂ. ಅಮೋಘವರ್ಷ]

ಅಮೋಘವರ್ಷ (ನಾ). ನೃಪತುಂಗನೆಂಬ ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟ ರಾಜನ ಒಂದು ಬಿರುದು: ಭಾವಿಸಿ ಬೆಸಸಿದನಖಿಳಧರಾವಲ್ಲಭನಿಂತಮೋಘವರ್ಷ ನೃಪೇಂದ್ರಂ (ಕವಿರಾ. ೩-೧). [ಅಮೋಘ + ವರ್ಷ]

ಅಮೋಘೆ (ನಾ). ೧. ತುತೂರಿ ಹೂವಿನ ಗಿಡ; ಪಾದರಿಗಿಡ. ೨. ವಾಯವಡಂಗದ ಗಿಡ. ೩. ಅಳಲೆಕಾಯಿ. [< ಸಂ. ಅಮೋಘಾ]

ಅಮೌಢ್ಯ (ನಾ). ೧. ದಡ್ಡತನವಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ಜಾಣತನ. ೨. ಜಾಣ; ಮೌಢ್ಯವಿಲ್ಲದವನು: ಮಹಾನಿರುಪಮಿತ ಮಹಿಮಾಢ್ಯನಂ ಪ್ರೌಢನನಮೌಢ್ಯನನು (ಬಸಪು. ೪೬-೭೧). [ಸಂ.]

ಅಮೌಲ್ಯ (ಗು). ಬೆಲೆಕಟ್ಟಲಾಗದ; ಬಹಳ ಬೆಲೆಯುಳ್ಳ; ತುಂಬ ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ: ಕಲ್ಯಾಣಯುಕ್ತವಮೌಲ್ಯವರಿಹೃತಶಲ್ಯವು (ಬಸಪು. ೪೩-೬೬); ಈ ಅಮೌಲ್ಯ ಜಾನಪದ ಸಾಹಿತ್ಯದತ್ತ ವಿಶೇಷ ಲಕ್ಷ್ಯವನ್ನು ಸಾಹಿತಿಗಳು ಪೂರೈಸಿಲ್ಲ (ಕರ್ಣಾಕ. ೩೬೨). [ಸಂ.]

ಅಮ್ಮ₁, ಅಮ್ಮ₂ (ನಾ). ಅಪ್ಪ; ತಂದೆ. ಅಮ್ಮಂಗಳ್, ಅಮ್ಮಂದಿರ್ (ಬಹುವ): ಬಣರರ್ ದಡ್ಡನರಾಧಿಪತ್ಯರವರಮ್ಮಂಗಳ್ವಣವಿಧ್ಯದರಾಜರಾ ಇಷ್ಟ ಸುದೇವಿ ರತ್ನಾವಲಿ ಮಾಡಿಸಿ ಸನ್ದಿಯೊಳೊಳ್ ಶಿವಾಲಯಂ (ಎಕ. X (S), ಚಿಕ್ಕಬ. ೬೬-೧೪; ೯ನೆಯ ಶತ); ಬ್ರತಂಗಳಂ ನಿಮ್ಮಮ್ಮಂ ಬಿಸುಡಲ್ವೇಟ್ಟಿನಪ್ಪೊಡೆ ಪೆಜವುಳಿವಿಸುಡದಿರ್ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೧-೧೦); ನಿಮ್ಮಮ್ಮಂ ಕರ್ಣನೆಲ್ಲಿದನ್ (ಪಂಪಭಾ. ೧೩-೫೬ ವ); ನೀತಿಯನಱಿದಮ್ಮಂದಿರ ಮಾತಂ ಮನ್ನಿಸಿ ನಿಜೋಚಿತ ವ್ರತಗತಿಯಿಂ ಜಾತಿಕುಲೌನ್ನತ್ಯಮನಭಿಜಾತರ್ ಮಾಟ್ಪಂತೆ ಮೂರ್ಖರೇಂ ಮಾಡುಗುಮೇ (ಶಬ್ದಾನು. ೩೧೯ ವ್ಯಾಖ್ಯಾ). ೨. ಗಂಡಸರ ಹೆಸರಿನ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ (ಅಣ್ಣ, ಅಪ್ಪ ಎಂಬಂತೆ) ಸೇರುವ ಮಾತು: ಚನ್ದಿಯಮ್ಮರಸರ್ ದೇವರ್ಗ್ಗೆ ಮಣ್ಣಂ ಕೊಟ್ಟರ್ (ಎಕ. XI, ಚಿತ್ರದು. ೨೪-೧; 500); ಕೊತ್ತಮ್ಮಶರ್ಮಣೇ ಎಡೆತೊಱೆನಾಡು ವಿಷಯೇ (ಮೈಅರಿ. ೧೯೫೩, ೫೩-೨೨; 550); ಗೊಯ್ಯಿನ್ದಮ್ಮಾಗಳಱುಗಣ್ಡುಗ ಬೆದೆನ್ನೆಲ್ಮಣ್ಣೊಟ್ಟರ್ (ಮೈಅರಿ. ೧೯೫೨, ೫೮-೪; 825). ೩. ಪೂರ್ವ ಚಾಲುಕ್ಯರಾಜರಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು. ೪. ಪ್ರೀತಿಯಿಂದ ಸಂಬೋಧಿಸುವಾಗ (ಅಪ್ಪ, ಅಯ್ಯ ಎಂಬಂತೆ) ಬಳಸುವ ಮಾತು: ಅವರ್ಗಳೆಲ್ಲಂ ನೆರೆದಿಂತೆಂದರಮ್ಮಾ ಪೂರ್ವದಿಂದಂ ಬಂದ ಕುಲಸಂತತಿಯಂ ಕಾವೊರಾರುಮಿಲ್ಲ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೩೮-೧೪); ಅಮ್ಮ ನಿನ್ನನೊಡಗೊಂಡು ಮುಱುಂಗುವ ಕಾಲ ಮಾದುದೋ (ಕಾದಂಪೂ. ೧೮೨); ಅಮ್ಮ ಪಾಪಮುಂಟೆಂದಱಿ ನೀಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೯-೫೫). ೫. ತಿರಸ್ಕಾರವನ್ನು ಸೂಚಿಸುವಾಗ ಬಳಸುವ ಮಾತು: ಎಮ್ಮಂ ಪಿಡಿದೆಱೆವಂದಿನ ನಿಮ್ಮದಟುಗಳೀಗಳೆತ್ತ ಪೋದುವೊ ಪಿಡಿವಟ್ಟಮ್ಮ ಬಟಲ್ದಿರೆ ಕಂದಿರೆ ನಿಮ್ಮಳವಂ ನಿಮಗಮಿಗಳೀಯೆಡ ಱೂಯ್ತೇ (ಪಂಪಭಾ. ೬-೩೯). **ಅಮ್ಮ₁**: ೨. ಸಿರಿಯಮಗೊಂಡನ ಹೆಂಡತಿ (ಇಆ. XII; ೧೦೧-೪; 1279).

ಅಮ್ಮಮ್ಮ (ದ್ವಿರುಕ್ತಿ): ಎಲೆಯಮ್ಮಮ್ಮ ಹಾವಿದೆಯತ್ತ ಹೋಗದಿರು (ಬಸಪು. ೪೮-೪). **ಅಮ್ಮನಗಂಧವಾರಣ** = ಒಂದು ಬಿರುದು: ಅಮ್ಮನಗಂಧವಾರಣಂ ಪಡೆಮೆಚ್ಚೆ ಗಂಡಂ ಗುಣಾರ್ಣವಂ (ಪಂಪಭಾ.೧-೧೪೮ವ); ಅಂಕದ ಗಣನಾಯಕಂ ವರದನಕ್ಕೆಮಗಮ್ಮನಗಂಧವಾರಣಂ (ಗದಾಯು. ೧-೧೦). [< ಅಮ್ಮ₂]

ಅಮ್ಮ₂ (ನಾ). ೧. ತಾಯಿ; ಮಾತೆ: ಅವ್ವಾ ಬಾರೆಯೆನುತಂ ಕಂದನಮ್ಮನ ಕಚ್ಚೆಯಂ ಪಿಡಿದಾಗ ತಗೆವುತಿರೆ (ಬಸಪು. ೪೭-೨೦); ನಮ್ಮ ಪತಿಗಂದಧಿಕದೇವರ ನಮ್ಮಕಾಣಿಸು ತಾಯೆ ಮುಖ್ಯಪ್ರಾಣನಂಗನೆಯೆ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೬ರಿಇ. ೩೩-೧೧); ಅಮ್ಮ ನೀನು ಸಾಯಲೇಕೆ ನಮ್ಮ ತಬ್ಬಲಿ ಮಾಡಲೇಕೆ ಸುಮ್ಮನಿಲ್ಲಿಯೆ ನಿಲ್ಲೆನುತ್ತ ಅಮ್ಮನಿಗೆ ಕರು ಹೇಳಲು (ಗೋಹಾಡು. ೭೪); ಅಮ್ಮನ ಮನಸ್ಸು ಬೆಲ್ಲದ ಹಾಗೆ ಮಗಳ ಮನಸ್ಸು ಕಲ್ಲಿನ ಹಾಗೆ (ಗಾದೆ). ೨. ಹೆಂಗಸರ ಹೆಸರಿನ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ (ಅಕ್ಕ, ಅವ್ವ ಎಂಬಂತೆ) ಸೇರುವ ಮಾತು. ಉದಾ— ಗಿರಿಯಮ್ಮ, ಚನ್ನಮ್ಮ, ಲಕ್ಷ್ಮಮ್ಮ, ಹೊನ್ನಮ್ಮ. ೩. ಗೌರವ ಸೂಚಕವಾಗಿ ಸ್ತ್ರೀವಾಚಕ ಶಬ್ದಗಳ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಸೇರುವ ಮಾತು. ಉದಾ—

ಅಜ್ಜಮ್ಮ, ಅತ್ತೆಮ್ಮ. ೪. ಸ್ತ್ರೀದೇವತೆ : ಅಮ್ಮನವರ ಉತ್ಸವ ಹೊರಟಿದೆ (ರೂಢಿ). ೫. (ಕರಾ) ಅಂಬಿಗರ ಒಂದು ದೇವತೆ : ಜಟಕಾ, ಅಮ್ಮ, ಬೊಪ್ಪ ಯೆಂಬ ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ಈ ಅಂಬಿಗರು ನಡ ಕೊಳ್ಳುವರು (ಕಳಾಗೆ. ೧೯೩). ೬. ಸಿಡುಬು : ಆ ಹುಡುಗಿಗೆ ಅಮ್ಮ ಎದ್ದಿದೆ (ರೂಢಿ). ೭. (ದಕ. ಸ್ಯಾದೇ.) ಅಜ್ಜಿ : ನಮ್ಮ ತಾಯಿ ಮನೆ ಯಲ್ಲಿರಲಿಲ್ಲ, ಅಮ್ಮ ಮಾತ್ರ ಇದ್ದರು (ರೂಢಿ). ೮. ಹೆಂಗಸು : ಆ ಅಮ್ಮ ಏನೋ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾಳೆ (ರೂಢಿ). ೯. ಗಂಡ ಸತ್ತವಳು ; ರಂಡೆ ; ಮುಂಡೆ.

ಅಮ್ಮನ ಬೇನೆ = ವಾಂತಿ ಭೇದಿ ರೋಗ ; ಕಾಲರಾ (ಕ). ಅಮ್ಮ ನಾಟ = "ಮೈಲಿಬೇನೆ ಅಮ್ಮನ ಹಾವಳಿ" (ಜಾನಪೋಲ. ೧೩೬).

[ದೇ ॥ ತಮಿ. ಅಮ್ಮಾ, ಅಮ್ಮಾಳ್ = ತಾಯಿ, ದಾದಿ, ಹೆಂಗಸು, ಅಮ್ಮಿ = ತಾಯಿ, ಅನೇಕ ದೇವತೆಗಳ ಹೆಸರು, ಅಜ್ಜಿ ; ಮಲ. ಅಮ್ಮ = ತಾಯಿ, ದೇವತೆ (ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಕಾಳಿ) ; ಕೊಡ. ಅಮ್ಮೆ = ಬ್ರಾಹ್ಮಣರಾಗಿ ಮತಾಂತರಹೊಂದಿದ ಕೊಡಗರ ಒಂದು ಒಳಪಂಗಡ, ಅಮ್ಮತಿ (ಸ್ತ್ರೀ) ; ತುಳು. ಅಮ್ಮ = ತಾಯಿ, ಹೆಂಗಸು ; ತೆಲು. ಅಮ್ಮ, ಅವ = ತಾಯಿ, ಪರಾಶಕ್ತಿ, ಹೆಂಗಸರನ್ನು ಸಂಬೋಧಿಸುವ ಗೌರವ ಸೂಚಕ ಶಬ್ದ ; ಕೊಲಾ. ಅಮ್ಮ, ಅಮ್ಮನೆವ್ (ಬಹುವ) = ತಾಯಿ ; ಕುಡು. ಅವ = ತಂದೆಯ ತಂಗಿ, ಸೋದರಮಾವನ ಹೆಂಡತಿ, ಹೆಂಗಸು ; ಕುವಿ. ಅಮ್ಮ = ತಂದೆಯ ತಂಗಿ, ಚಿಕ್ಕಮ್ಮ. / ಸಂ. ಅಂಬಾ, ಅಂಬಾಡಾ, ಅಂಬಾಕಾ, ಅಂಬಾಲಿಕಾ, ಅಂಬಿ, ಅಂಬಿಕಾ, ಅಂಬುಜಾ = ತಾಯಿ]

ಅಮ್ಮಃ (ಅ). ೧. ಆಶ್ಚರ್ಯ, ಆಯಾಸ, ದುಃಖ ಮುಂತಾದುವು ಗಳನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಅವ್ಯಯ : ಅಯ್ಯೋ, ಅಮ್ಮಾ ಈ ನೋವನ್ನು ತಾಳಲಾರೆ (ರೂಢಿ). ೨. ಅಣಕ, ಅಪ್ಪೇಪಣಿಗಳನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಅವ್ಯಯ : ಅಮ್ಮಾ ಏನು ಹೇಳಲೋ ನಿನ್ನ ಸಾಹಸವನ್ನು (ರೂಢಿ).

ಅಮ್ಮಮ್ಮ (ದ್ವಿರುಕ್ತಿ) : ಅಹಹಾ ಬಾಹಾಬಳದಿಂದಮ್ಮಮ್ಮ ದಿಕ್ಪಾಳ ರನಳುಕಿಸಲಿದ್ರಿಂದ್ರಜಿಂ ಜಾಳಿಸಲ್ (ಎಇ. XVI, ೭೧-೩೬ ; ೧೦೭೪) ; ಭಾಷಮ್ಮನ್ ಬಚ್ಚೆಪರಾಲೆ ಭಾವಿಪ್ಪೊಡೆ ಪಾಂಡ್ಯದೇಶಕರ್ ಧನ್ಯರ್ ನೋಡೆ ಭೂ ಚಕ್ರದೊಳ್ (ಧರ್ಮಾಗ್ರ. ೫-೬೨) ; ಅಮ್ಮನ್ನು ಹರಿಶರ ಹರಬಿಸಿಂದೊಪ್ಪಿರಲು (ಬಸರ. ೧-೧೪) ; ಕಂಸನಾ ಜಾಳನೆಯಂ ಕೆಡಿಪಿ ದೊಡೆ ಮಹಾದ್ಭುತವಾಮ್ತು ಹೇಳಲರಿದಮ್ಮಮ್ಮ ನೀಂ ಮಹಾ ವೀರಕ್ಕೆ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೧೫-೩೧) ; ಜ್ಞಾಗಿಕ್ಕಾಗ್ಯೆಯ್ಯೆಯೊಂ ಅಮ್ಮಮ್ಮ ನೀಗಿ ಅಳಕಟ ಕಟ್ಟ ಸಾಗದ ಪ್ರಾಣ (ಜಪಮು. ೩೬-೪೩).

[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಅಮ್ಮ, ಅಮ್ಮಮ್ಮ = ದಯೆ, ಆಶ್ಚರ್ಯ, ಸಂತೋಷ ಸೂಚಕ ಅವ್ಯಯ ; ಮಲ. ಅಮ್ಮ ಅಮ್ಮಾಹೆ = ಪುಃಖ, ಸಂಶಯ, ಕಳವಳ ಆಶ್ಚರ್ಯ ಮುಂತಾದುವುಗಳನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಅವ್ಯಯ. / ಪ್ರಾ. ಅಮ್ಮೆ]

ಅಮ್ಮಂಗೊಡಲಿ (ನಾ). ಕಟ್ಟುವತ್ತಿಗೆ ಎಂಬ ಗಿಡ ; ಶಂಖಪುಷ್ಪಿ : "ಅಮ್ಮಂಗೊಡಲಿಯೆಂದು ಹೆಗ್ಗುಟ್ಟವತ್ತಿಗೆ" (ಕಮದ. ಪರಿ. ೨) ; "ಬಿಡದಮ್ಮಂಗೊಡಲಿ ಕಟ್ಟುವತ್ತಿಗೆ" (ಕವಕೀ. ೨೧೬) ; ಶ್ರೀರಾಜಾವರ್ತ ದಿಂ ಕಂಠರಸಿದ ಸಚಪೇಲ್ ಕಾಸ್ತುಭಂ ಮೇಳಿಮಾಲಾಕಾರಂಬೊಲ್ ಶಂಖಮಮ್ಮಂಗೊಡಲಿಯ ಮುಗುಳ್ವೊಲ್ . . . ಇರೆ ತನುಚ್ಛಾಯೆಯಂ ಮಿಕ್ಕ ಲೋಕಾಧಾರ ರಕ್ಷಿಪ್ರಶಕ್ತೀ ಭುವನ ಭವನಮಂ (ಭಾತಾಭೂ. ೬. ೧೭೬). [?]

ಅಮ್ಮಂಡಲ (ನಾ). ಜಲರಾಶಿ : ಪೃಥ್ವೀಮಂಡಲಮುಮಂ ಅಮ್ಮಂಡಲ ಮುಮಂ ಬಳಸಿ ಬರೆದಂತೆ ಆಸಂಖ್ಯಾತ ದ್ವೀಪ ಸಮುದ್ರಂಗಳುಂ ಬಳಸಿ ಯುಮಿರ್ದುವು (ಜೀವಸಂ. ೩-೧೦ ವ). [ಸಂ. (ಅಪ್ + ಮಂಡಲ)]

ಅಮ್ಮಕುಂದೆ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಅಮ್ಮಕುಣ್ಡಿಯಲಾ ಚನ್ನ್ಯಾಧಿಕರಣಾಂಶಂ ಸಲುತ್ತುಮಿರೆ (ಎಇ. IX, ೨೬೪-೬೫ ; ೧೧೭). 'ಅನ್ನ ಕುಂದೆ' ಪರಾ. [?]

ಅಮ್ಮಗೆ (ನಾ). ಹಾವುಗೆ ; ಮೆಟ್ಟು (?) : ಹೇಮದಮ್ಮಗೆಯಿಂದ ಪೊಳೆ ವಂತ ಸಾದಮಂ ಕಾಮಜನಕನ ರೂಪುಲಾವಣ್ಯಮಂ ಬಿಡದೆ ಭಾವಿಪುದು ಮನ್ನನೆಡೊಳು (ತುರಂಗ. ೪೭-೨೧). [?]

ಅಮ್ಮಚವಾಡಿ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಅಮ್ಮಚವಾಡಿಯಂ ಮಜ್ಜಿಜುವಿಸಿ (ಚಳವಿ. ೨-೨೯). [ಅಮ್ಮಚ್ಚಿ + ವಾಡಿ]

ಅಮ್ಮಡಿಗಾವುಂಡ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಕಿಜವುಸೂರ ಬೆಗ್ಗಲಿ ಯರ ಬಿಜಯಿತ ಗಾವುಣ್ಡನ ಮಗಂ ಅಮ್ಮಡಿಗಾವುಣ್ಡಂ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೧ ; ೪೩-೬ ; ೨೨೨). [ಅಮ್ಮಡಿ + ಗಾವುಂಡ]

ಅಮ್ಮಣ (ನಾ). ನಾಲ್ಕು ಕೊಳಗದಷ್ಟು ಪ್ರಮಾಣ ; ಒಂದು ದ್ರೋಣ ದಷ್ಟು ಅಳತೆ ; ೭೬೮ ತೊಲದಷ್ಟು ತೂಕ : ಒಂದು ಅಮ್ಮಣ ಅಕ್ಕಿ ಯನ್ನು ಬೇಯಿಸಿದನು (ಬುದ್ಧ ಪ. ೧೩). [< ಸಂ. ಅರ್ಮಣ]

ಅಮ್ಮಣಗಾವುಂಡ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಪೆಟ್ಟೂರ ಮಲೆಯರ ಕೆಜಿ ಯ ಮನ ಮಗ ಅಮ್ಮಣಗಾವುಣ್ಡನುಂ (ಎಇ. VIII, ಸೊರಬ. ೪೭-೯ ; ೧೦೭). [ಅಮ್ಮಣ್ಣ + ಗಾವುಂಡ]

ಅಮ್ಮಣಿ 'ಅಮ್ಮಣ್ಣಿ.' ನೋ.

ಅಮ್ಮಣ್ಣ, ಅಮ್ಮಣ್ಣ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು. 'ಅಮ್ಮಣ್ಣಗವುಂಡ' ಪರಾ. **ಅಮ್ಮಣ್ಣಾ** : ಆತನ ಮಗಂ ಕರುವಯ್ಯಮು ಅಮ್ಮಣ್ಣನು ಕಲ್ಲಂ ಮಾಡಿಸಿ ನಿಲಿಸಿದ (ಎಇ. VIII, ಸೊರಬ. ೩೪೦-೪ ; ೪೩೪).

[ಅಮ್ಮ + ಅಣ್ಣ]

ಅಮ್ಮಣ್ಣಗವುಂಡ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ತವುಪಟ್ಟಿಗೆ ನಲುಬೈ ಗವುಡ್ಡಯ ಮಗ ಅಮ್ಮಣ್ಣಗವುಣ್ಡ ತನ್ನೂರಲಿಖನ ಕಣ್ಣು (ಎಇ. VIII ; ಸೊರಬ. ೨೪೯-೧೦ ; ೪೪೪). [ಅಮ್ಮಣ್ಣ + ಗವುಂಡ]

ಅಮ್ಮಣ್ಣಿ, ಅಮ್ಮಣಿ (ನಾ). ಮೊಲೆಯ ತೊಟ್ಟು ; ಮೊಲೆ : (೬). ಅಮ್ಮಣಿ : ಅಮ್ಮಣಿ ಕೊಡು ಎನಗೆ ಗೊಡಿ ಬೆಣ್ಣೆಯ ತೋರೆ ಮೇಲೆ ಗಜ್ಜುತ್ತೆ ತಟಿಕೆನೆ ಮೊಸರಕ್ಕೆ ಸವದಿ ಸುಮ್ಮನೆ ತೊಟ್ಟಿಲೊಳು ಲೋಲಾಡು ವೆನು (ಪುರಂದ. ೩-೧೫೩-೨) 'ಅಜ್ಜಿ' ಪರಾ.

[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಅಮ್ಮಂ ; ಮಲ. ಅಮ್ಮಾಶ್ಶಿ ; ತುಳು. ಅಮಣಿ, ಅಮ್ಮಂ, ಅಮ್ಮಣಿ, ಎಮ್ಮಣಿ]

ಅಮ್ಮಣ್ಣಿ (ನಾ). ೧. ಹೆಂಗಸರನ್ನು ಪ್ರೀತಿ ಗೌರವಗಳಿಂದ ಸಂಬೋ ಧಿಸುವಾಗ ಬಳಸುವ ಶಬ್ದ : ಬಾರಮ್ಮಣ್ಣಿ ಕುಳಿತುಕೆಂ (ರೂಢಿ) ; ಏಳಮ್ಮಣ್ಣಿ, ಇಷ್ಟು ಅಯಾಸ ಪಡುತ್ತೀರಿ (ರೂಢಿ). ೨. ಅರಸು ಮನೆತನ ದವರಲ್ಲಿ ಹೆಂಗಸರ ಹೆಸರಿನ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ (ಅಕ್ಕ, ಅಮ್ಮ ಎಂಬಂತೆ) ಬಳಸುವ ಮಾತು. ಉದಾ— ದೇವರಾಜಮ್ಮಣ್ಣಿ, ನಂಜಮ್ಮಣ್ಣಿ. ೩. ಗಂಡಸರನ್ನು ಅಪಹಾಸ್ಯವಾಗಿ ಸಂಬೋಧಿಸುವಾಗ ಬಳಸುವ ಮಾತು ; ಹೆಣ್ಣೆಗ : ತುರುಗೆಳಾಗಿ ಜೀವನವ ಕಳೆಯದಿರು ಜೀವನಕೆ ಬೇಕೆಂದುಲಿದಿರ್ದೆಂತಕ್ತು ದನಗಳ ಪೊಲಿದುಕೊಡುವೆವು ಬೇಡ ಹೋಗ ಮ್ಮಣ್ಣಿಯೆನೆ ಚರರು (ಜಪಭಾ. ೧೧-೬೪). [ಅಮ್ಮ + ಅಣ್ಣಿ]

ಅಮ್ಮಣ್ಣಿತ್ತ (ಅ). = ಅಮ್ಮ೨ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [?]

ಅಮ್ಮಣ್ಣಿಂಗ (ನಾ). ಹೆಣ್ಣಿಂಗ ; ಹೇಡಿ (ಸ್ಯಾಂಡರ್).

[ಅಮ್ಮಣ್ಣಿ + ಇಂಗ]

ಅಮ್ಮಣ್ಣಿ 'ಅಮ್ಮಣ್ಣಿ.' ನೋ.

ಅಮ್ಮಯ (ಗು). ನೀರಿನಿಂದಾದ ; ನೀರು ತುಂಬಿದ.

[ಸಂ. (ಅಪ್ + ಮಯ)]

ಅಮ್ಮಯ್ಯ1 (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಅವರ ತಮ್ಮೊ ಅಮ್ಮಯ್ಯಂ ದೇಗುಲಮಂ ಮಾಡಿಸಿ (ಎಕ. VIII, ತೀರ್ಥಹ. ೨೭–೧೧; 929); ಬಿಲ್ಲಯ್ಯ ಅಮ್ಮಯ್ಯ ರಾಚಯ್ಯ ಕೇಸವ ಸಾಹಣಿಯ ಸಿರಿಯಣ್ಣ (ಎಕ. VII, ಚನ್ನಗಿ. ೩೨–೫೫; 1050). [ಅಮ್ಮ1 + ಅಯ್ಯ1]

ಅಮ್ಮಯ್ಯ2 (ನಾ). ಹೆಂಗಸರನ್ನು ವಾತ್ಸಲ್ಯದಿಂದ ಸಂಬೋಧಿಸುವಾಗ ಬಳಸುವ ಮಾತು: ಬಾರಮ್ಮಯ್ಯ ಹೋಗೋಣ (ರೂಢಿ).
[ಅಮ್ಮ2 + ಅಯ್ಯ1. / ತೆಲು. ಅಮ್ಮಾಯಿ]

ಅಮ್ಮಯ್ಯ3 (ಅ). ನೋವು, ಆಶ್ಚರ್ಯ ಮುಂತಾದುವುಗಳನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಮಾತು. [ಅಮ್ಮ3 + ಅಯ್ಯ2]

ಅಮ್ಮರುತ (ನಾ). = ಅಮೃತ: ತವಾಧರದಮ್ಮರುತವನ್ನು ಸೇಚಿಸು ಮಂದಸ್ಮಿತೇಕ್ಷಣ ಲಕ್ಷಣನಾಗಿ (ಪ್ರಸಭಾ. ೩೮–೧೫). [< ಸಂ. ಅಮೃತ]

ಅಮ್ಮಲಬಜಾವಣೆ 'ಅಮಲಬಜಾವಣೆ' ನೋ.

ಅಮ್ಮವಳ್ಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಅಮ್ಮವಳ್ಳಿ ಪನ್ನೆರಡು ಕೊಱುರ್ಪ್ಪನ್ನೆರಡು ಗಙ್ಗವೂರ ಮುವತ್ತುಮನಾಳೆ (ಎಕ. XI, ಚಳ್ಳಕೆ. ೩೪–೧೭; 815). [ಅಮ್ಮ1 + ಪಳ್ಳಿ]

ಅಮ್ಮಹ (ಗು). ಆ ಮಹತ್ವವುಳ್ಳ: ಒಮ್ಮನದಲಿ ನಿನ್ನ ಪೂಜಿಪೆನೆಂದೊಡೆ ಅಮ್ಮಹ ಭಕುತಿ ಪುಟ್ಟದು (ತೀರ್ಥಮ. ೮೧).
[ಅದು + ಮಹಾ]

ಅಮ್ಮಾಂಡಿಸೆಟ್ಟಿ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಮಣಿಸೆಟ್ಟಿ ಮಾಚಿಸೆಟ್ಟಿ ಅಮ್ಮಾಂಡಿಸೆಟ್ಟಿ ಅಳಿಯ ಮಾರಿಸೆಟ್ಟಿ (ಎಕ. II, ೨೩೬–೧೨; 1185).
[ಅಮ್ಮಾಂಡಿ0 + ಸೆಟ್ಟಿ]

ಅಮ್ಮಾಜಿ (ನಾ). ತಾಯಿಯನ್ನೂ ಇತರ ಹೆಂಗಸರನ್ನೂ ಗೌರವದಿಂದ ಸಂಬೋಧಿಸುವಾಗ ಬಳಸುವ ಮಾತು: ಓಜೆಯಲ್ಲದುದ ಪೇಳ್ದವ ನಾನೆ ಪೋಪೆನಮ್ಮಾಜಿ ತೆಪ್ಪಗಿರಿ ನೀವೆಂದ (ಭರಚ. ೩೭–೫೫); ಪೆಜತೊರ್ವಳಲ್ಲವಮ್ಮಾಜಿ ನಿಮ್ಮಯ ಪ್ರಾಣದೆಜೆಯನ ಚಿತ್ತವನಿರದೆ ನೆಜೆ ಸೂಜೆಗೊಂಡವಳಿವಳು (ನಾಗಕು. ೪–೨೬); ಉಲಿಯಲೇನಮ್ಮಾಜಿ ಅತ್ತ ಬಹಿರುದ್ಯಾನ ದೇಗುಲನಘಟಿತ ಪಡಿಯೆಡೆಯೊಳಾಡಿಸುತಿರ್ದೆವು (ಜಿನಮು. ೪–೧೪). [ಅಮ್ಮ1 + –ಜಿ (< ಜೀಯ)]

ಅಮ್ಮಾಲ (ನಾ). ನಿರ್ಮಲ; ಶುದ್ಧ: ಹೆಮ್ಮೆಯಿಂದಲಿ ನಿನ್ನ ನೆಮ್ಮಿದೆ ನೇಮದಲಿ ಅಮ್ಮಾಲಾ ವನಮಾಲಾ ವಿಜಯ ವಿಠ್ಠಲ (ತೀರ್ಥಮ. ೧೦೭).
[< ಸಂ. ಅಮಲ]

ಅಮ್ಮಾಲೆ (ನಾ). ಚೆಂಡು ಅಥವಾ ಕಲ್ಲುಗಳನ್ನು ಮೇಲಕ್ಕೆ ಎಸೆದು ಕೈಯಲ್ಲಿ ಹಿಡಿಯುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಆಟ; ಪುಟ ಚೆಂಡಾಟ: "ಅಮ್ಮಾಲೆಯೆಂದು ಪೊಡೆಸೆಂಡುಂ ತಾಂ" (ಕವಿಕಂ. ೨೨೫); ಆಳಮೇಲಾಳ ಕಚ್ಚಿಡಲು ರಾಮನ ವಾಜಿ ಬೀಳುವ ಸುಭಟರೊಪ್ಪಿದರು ಲೀಲೆಯಿಂ ರಣದೇವತೆಯೊಲಿದಾಡುವಮ್ಮಾಲೆಯಂತೇನ ಬಣ್ಣಿಪೆನು (ಕುರಾಸಾಂ. ೨೦–೫೮).

ಅಮ್ಮಾಲೆಯಾಡು = ಚೆಂಡು ಅಥವಾ ಕಲ್ಲುಗಳನ್ನು ಮೇಲಕ್ಕೆ ಎಸೆದು ಕೈಯಲ್ಲಿ ಹಿಡಿಯುತ್ತಾ ಆಟವಾಡು: ಕೈಯೆರಡಜಾಂ ನೆಟ್ಟನಮ್ಮಾಲೆಯಾಡುತ ವಿಷ್ಣುವಂ ಗಗನಕಿಟ್ಟಂ (ವೀಶ್ವಪು. ೨–೧೨–೪೩); ಅಮ್ಮಾಲೆಯಾಡೋಳು ಒಮ್ಮೊಮ್ಮೆ ನೋಡೋಳು (ವಾದಕೀ. ೧–೪೬).
[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಅಮ್ಮಣೈ, ಅಮ್ಮಾಣೈ; ಮಲ. ಅಮ್ಮಾನ, ಅಮ್ಮಾನಮ್; ತೆಲು. ಅಮ್ಮನಲು, ಅಮ್ಮನಮುಲು]

ಅಮ್ಮಾಲೆಬೀಸು (ನಾ). ಕತ್ತಿವರಿಸೆಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ: ಆಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಪಾರ್ಶ್ವಗಳಲ್ಲಿ ದೃಷ್ಟಿಯು ಮಂದವಾಗಿ ಯಿದ್ದಂಥಾ ಪಾದಗಮನಉ ಬಂಡಿಗೋಲಿನ ಭ್ರಮಣಉ ಆವದು ಅದು ಅಮ್ಮಾಲೆ ಬೀಸುವದು [ಯಂದು] ತಿಳಿಯಲ್ಪಡುವದು (ಖಡ್ಗಟೀ. ೫–೨೮).
[ಅಮ್ಮಾಲೆ + ಬೀಸು2]

ಅಮ್ಮಾವು (ನಾ). ೧. ಕಾಡ ಹಸು: "ಕಾಟ್ತುಱು (ಗವಯ) ಎಂದು ಅರ್ಥವು" (ಖಮದ. ೧೩–೬೩ ಅಡಿಟಿ); ಹುಲಿಯುಂಟು ಕರಡಿಯುಂಟ ಮ್ಮಾವು ಉಂಟಲ್ಲಿ ಖಳಮೂರ್ಖಚೋರರುಂಟು (ಸಿದ್ಧರಾ. ೨–೩೧); ನಲಿವರಿವ ಪುಲಿಗಳಿಂ... ಮಸಗುವಮ್ಮಾವುಗಳಿಂ (ಮಹಾನೇ. ೪–೭೬); ಮಾವುಗಳವು ಮಲೆವರನ [ಪಾಠಾಂ. ನೆ]ಮ್ಮಾವುಗಳವೊಲುಜದೆ ಮುಱಿವುವೆಂದೊಡೆ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೧೭೩); ಕರ್ಕಾಟಕಿಯವರೋಧಂ ಶರ್ಕರೆಯುಂ ಪುತ್ರಜೀವಿ ತಾವರೆ ಬೇವು[ರಂ] ನೀರ್ಕಲಸಿರದೀಂಟಲ್ಕಿರಲಾರ್ಕುಮೆಯಮ್ಮಾವಿನನುಪಮಾನವಿಷಂಗಳ್ (ಖಮದ. ೧೩–೬೩); ಕಾವನೆ ಕಡುಪಿಂ ತಮ್ಮಂ ಕಾವನೆನಲ್ ಕೊರ್ವಿ ಕೊಂಬುಗೊಂಡು ಮಡಲ್ತಿಮ್ಮಾವುಗಳಂ ವಿರಹಿಗಳಮ್ಮಾವುಗಳೆಂದಲ್ಲಿ ಬೆರ್ಚುವರ್ ಮೃಗನಯನೇ (ಧರ್ಮನಾ. ೪–೬೧); ಹೊಗಿಸಿದರು ಕಾಡೆಮ್ಮೆಗಳ ಕಾಡ್ಕೋಣ ಹುಲಿ ಕರಡಿಗಳನಮ್ಮಾವುಗಳ ತೋಳನ ಹಿಂಡುಗಳ (ತೊರರಾ. ೬–೨೬–೩೬); ಕುಂಕುಮಚ್ಛಾಯೆವಡೆದಮ್ಮಾವು (ರೇವಣ. ೧೨–೧೮). ೨. ಖಡ್ಗಮೃಗ (?): ಜಿಹ್ವಯಾಪಿ ಲಿಹನ್ ಖಲೋ [ಪಾಠಾಂ. ಡ್ಗೋ] ಮಾರಯತ್ಯೇವ "ಖಲಃ = ಅಮ್ಮಾವು" (ನೀತಿವಾ. ೨೯–೪೪). [ಅಮ್ಮ? + ಅವು1]

ಅಮ್ಮಾಳೆ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು(?): ಇದಕ್ಕೆ ಸಾಕ್ಷಿ ಮುಗುಳಿ ಚನ್ನಯಾರು ಪಲ್ಮಾಡಿ ಅಮ್ಮಾಳೆ ಕಿಱಿಯ ಮುಗುಳಿ ಮಱಿವಳ್ಳಿ ನಲ್ಲೂರು ಮಾಗುಣ್ಡತೆ ಗುರು ಆರಮಣ್ಣಂ ಬಿಟ್ಟ (ಎಕ. VI, ಚಿಕ್ಕಮ. ೪೨–೨೦; 959). [?]

ಅಮ್ಮಿ1 'ಅಮ್ಮೆ' ನೋ.

ಅಮ್ಮಿ2 (ನಾ). ಅರೆಯುವ ಹಾಸುಗಲ್ಲು; ಅಸಿಕಲ್ಲು. 'ಅಮ್ಮಿಕಲ್ಲು' ಪರಾ. [ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಮಲ. ಅಮ್ಮಿ]

ಅಮ್ಮಿಕಲ್ಲು (ನಾ). ಸಂಬಾರ ಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನು ಅರೆಯುವ ಕಲ್ಲು: ಅಮ್ಮಿಕಲ್ಲಿನಲ್ಲಿ ಅಮಲವ ಅರೆದಡೆ ಹತ್ತುವುದೆ ಬನ್ಧ (ಮನುಗುಂ. ೩೮); ಸುಗಮವಹ ಸಕಲ ಸಂಭಾರಂಗಳ ಅಮ್ಮಿಕಲ್ಲೊಳಗರೆದು ನುಱುಗುವಂದದಿ ಕಾಸಿ ಕಮ್ಮನೆಯ ತುಪ್ಪದೊಳು (ಸೂಪಶಾ. ೨–೪೮).
[ಅಮ್ಮಿ2 + ಕಲ್ಲು (< ಕಲ್2)]

ಅಮ್ಮಿಸೆಟ್ಟಿ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಇಪ್ಪತ್ತನಾಲ್ವರಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯರಪ್ಪ ಅಮ್ಮಿಸೆಟ್ಟಿ, ಭಾಣಿಸೆಟ್ಟಿಯರ ಪ್ರಿಯಪುತ್ರರಪ್ಪ ಚಿಂಚಯ್ಯ (ಎಕ. VII, ಚನ್ನಗಿ. ೩೨–೨೨೯; 1050). [ಅಮ್ಮಿ1 (< ಅಮ್ಮೆ) + ಸೆಟ್ಟಿ]

ಅಮ್ಮು1 'ಅಣ್ಮು1' ನೋ.

ಅಮ್ಮು2 'ಅಣ್ಮು2' ನೋ.

ಅಮ್ಮುಗೆ 'ಅಣ್ಮುಗೆ' ನೋ.

ಅಮ್ಮೆ, ಅಮ್ಮಿ1 (ನಾ). ೧. ತಾಯಿಯ ಮೊಲೆ; ಸ್ತನ: ಯಶೋದೆ ದೇವಿಯ ಅಮ್ಮೆ ಉಂಡ ವದನ, ಅಸುರ ಪೂತನಿಯ ವಿಷವ ಹೀರಿದ ವದನ (ತೀರ್ಥಮ. ೧೫೯); ಅಮ್ಮಯ ನಾ ಪಸಿದೆನಮ್ಮೆಯನೀವುದೆನಲು (ಕೃಷ್ಣಗೋ. ೧–೧೦೮). ೨. ಅಮ್ಮ ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಪರ್ಯಾಯವಾಗಿ ಬಳಸುವ ಶಬ್ದ: ತಮ್ಮಿಂದೆ ಮುಂದಿರ್ದ ಕಾರಿಕಾಲಮ್ಮೆಯಂ ತಮ್ಮಿರ್ವರುಂ ಕಂಡು ಬೆಸಗೊಳಲ್ಕಮ್ಮೆಯಂ (ನಂಬಿರ. ೧೯–೧೧೮). ೩. ತಂದೆ; ಅಪ್ಪ (ಕರಾ): ಹರಿಜನರ ತುಳು... ಅಮ್ಮೆ ಎಂದರೆ ತಂದೆ ಎಂಬ ಅರ್ಥವಿದೆ (ಸಂಶೋತ. ೧೨೫). **ಅಮ್ಮಿ1**: ೧. ಸುಮ್ಮನೆ ಇದ್ದೇನು ಅಮ್ಮಿಯ ಬೇಡೆನು ಮಮ್ಮ ಉಣ್ಣುತ್ತೇನೆ ಅಮ್ಮ ಅಳುವುದಿಲ್ಲ (ಪುರಂದ. ೧–೧೭೧–೨); ಅಮ್ಮಿಯನುಣಿಸಿದ ಯಶೋದೆಯಾಗಿದ್ದಳೆ ಅಮ್ಮೆ ಇವನಿಗೆ (ಲಕ್ಷ್ಮಿಕೋ. ೩೩); ಅಬ್ಬೆಯು ಅಮ್ಮಿಯ ಕುಡಿಸುವ

ಹಾಗೆ (ತುಪದ. ೪೬). ೨. ಚಿಂತೆ ಬೇಡಮ್ಮಿ [ಪಾಠಾಂ. ಮ್ಮ]ನಿನಗೆ ಮನದೊಳಗೆ (ಕುರಾಸಾಂ. ೧೭–೧೦೪); ಗಂಗಮ್ಮಿ ಬಾ ಸಿಂಧುದೇವಿ ಬಾ (ಭರಚ. ೪೪–೨೪); ಇನ್ನೇನು ಬೇಕಮ್ಮಿ ಬಿನ್ನಾಣಿ ಕೊರವಿ (ಜಗೀತೆ ೬೫); ಆತ "ಅಮ್ಮಿ" ಎಂದು ಕರೆದಿದ್ದ, ಅದು ತಾಯಿಯೊಡನೆ ತೀರ ಆತ್ಮೀಯವಾಗಿ ಮಾತನಾಡಿದಾಗ ಆತ ಉಪಯೋಗಿಸುತ್ತಿದ್ದ ಪದ (ತಾಯಿ. ೮೦).

ಅಮ್ಮಿಯುಣ್ಣು = ತಾಯಿಯ ಮೊಲೆಯನ್ನು ಉಣ್ಣು; ಸ್ತನ್ಯಪಾನ ಮಾಡು: ಒಮ್ಮಾನೊಮ್ಮೆ ಅಮ್ಮಿಯುಣುತಾಕಳಿಸಿದ (ಪ್ರಸಭಾ. ೧೧ ಪ).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಅಮ್ಮಮ್; ಮಲ. ಅಮ್ಮಿಣ್ಣಿ; ತುಳು. ಅಮಣಿ, ಅಮನಿ, ಉಮನಿ. / ಮರಾ. ಅಮ್ಮ]

ಅಮ್ಮೆಳಿ 'ಅರ್ಮೆಳೆ' ನೋ.

ಅಮ್ಮೆಳೆ 'ಅರ್ಮೆಳೆ' ನೋ.

ಅಮ್ಲ (ನಾ). ೧. ಹುಳಿ; ಷಡ್ರಸಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು. ೨. ಹುಳಿಮಜ್ಜಿಗೆ; ಹುಳಿಮೊಸರು. ೩. ಗಂಜಿ; ಅಂಬಲಿ. [ಸಂ.]

ಅಮ್ಲಪಿತ್ತ (ನಾ). ಒಂದು ರೋಗ: ಮೈಯಮೇಲೆ ಗಂದೆಗಳು ಏಳುವವು. ಇದನ್ನು ಶೀತಪಿತ್ತವೆಂದು ಹೇಳುವರು, ಅದಲ್ಲದೆ ಅಮ್ಲಪಿತ್ತವೆಂದೂ ಹೇಳುವರು (ವೈದ್ಯಸಾ. II, ೩೮೦). [ಅಮ್ಲ + ಪಿತ್ತ]

ಅಮ್ಲಲೋಣಿಕೆ (ನಾ). ಹುಲ್ಲುಹುಳಿಗನ ಗಿಡ; ಪುಳ್ಳಂಪುರಿಚೆ (ಕಿ). [< ಸಂ. ಅಮ್ಲಲೋಣಿಕಾ]

ಅಮ್ಲವೇತಸ (ನಾ). ಓಟೆಹುಳಿ ಮರ (ಕಿ). [ಸಂ.]

ಅಮ್ಲಹರಿದ್ರೆ (ನಾ). ಅಂಬೆ ಹಳದಿ (ಕಿ). [< ಸಂ. ಅಮ್ಲಹರಿದ್ರಾ]

ಅಮ್ಲಾನ (ಗು). ೧. ಬಾಡದಿರುವ; ಕಂದದಿರುವ: ಅವರ ಅಪಾರ ಬಹುಶ್ರುತತ್ವ . . . ಪದಪದ್ಧತಿ ಅಮ್ಲಾನಪ್ರತಿಭೆ (ಧ್ವನ್ಯಾಲೋ. ೨೯ ಪೀ.). ೨. ನಿರ್ಮಲವಾದ; ಶುದ್ಧವಾದ. (ನಾ). ೩. "ದೊಡ್ಡ ಗೋರಂಟೆ ಗಿಡ" (ಅಮರ. ಟೀಕೆ). [ಸಂ.]

ಅಮ್ಲಿ (ನಾ). ೧. ಹುಣಿಸೆಯ ಮರ, —ಹುಳಿ. ೨. ಓಟೆ ಹುಳಿ. [< ಸಂ. ಅಮ್ಲಿನ್]

ಅಮ್ಲಿಕೆ (ನಾ). ಹುಣಿಸೆಯ ಗಿಡ. [< ಸಂ. ಅಮ್ಲಿಕಾ]

ಅಮ್ಸಾಣಿ (ನಾ). ೧. ಗಂಡುಬೀರಿಯಾದ ಹೆಣ್ಣು (ಉಕ). ೨. ದುರಹಂಕಾರ; ಹಮ್ಮುಬಿಮ್ಮು (ಕರಾ).

[← ಇಂ. Amazon. / ತುಳು. ಅಮಸಣಿ = ಗರ್ವ ?]

ಅಯ್$_1$, ಐ$_2$ (ನಾ). ಸಂಖ್ಯಾವಾಚಿಯಾದ ಅಯ್ದು ಎಂಬುದು ಸಮಾಸದ ಪೂರ್ವಪದವಾದಾಗ ಅಥವಾ ಭಾವನಾಮವಾದಾಗ ಅದಕ್ಕೆ ಪ್ರತ್ಯಯಪರವಾದಾಗ ಆದೇಶವಾಗಿ ಬರುವ ರೂಪ: ತೊಂಬತ್ತಱುಸಾಸಿರ್ಬರುಮಯ್ಸಾಮನ್ತರುಂ (ಇಅ. VI, ೧೦೨–೧೩; 777). ಐ$_2$: 'ಐಗಂಡುಗ', 'ಐದು' ಪರಾ. [< ಅಯ್ದು$_2$]

ಅಯ್$_1$ 'ಅಯ್ಯ$_1$' ನೋ.

ಅಯ್$_2$ (ನಾ). ೧. ಹೋಗುವುದು; ಚಲಿಸುವುದು. ೨. ಶುಭಕರವಾದ ವಿಧಿ; ಒಳ್ಳೆಯ ಅದೃಷ್ಟ: ಅಯನಯಪರಾಕ್ರಮೋಪಾಶ್ರಯಂಗಳಂ ಶ್ರೀಗಡರ್ಪುಮಾಡಿದ ನಿನ್ನಿಂದ್ರಿಯಜಯಮೆ ಕೂಡೆ ಲೋಕತ್ರಯದಿಂ ಪೊಗಟಿಸಿದುದು (ಪಂಪಭಾ. ೯–೩೫); ಅಯನಯಮಯನತಿ ವೇಗದೆ ಮಯನಿಸೆ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೪–೧೩೪). [ಸಂ.]

ಅಯಂತ್ರಿತ (ಗು). ತಡೆಯಿಲ್ಲದ; ನಿರ್ಬಂಧವಿಲ್ಲದ; ಸ್ವೇಚ್ಛೆಯಾದ. [ಸಂ.]

ಅಯಃಕಾಂತ (ನಾ). = ಅಯಸ್ಕಾಂತ: ಅಯಃಕಾಂತದಾ ಸನ್ನುತ ಮಹೀಧ್ರಂಗಳಿಂ (ಆರಾಚ. ೧–೫). [< ಸಂ. ಅಯಸ್ಕಾಂತ]

ಅಯಃಪಿಂಡ (ನಾ). ಕಬ್ಬಿಣದ ಗಟ್ಟಿ: ಸೂಕ್ಷ್ಮಪರಿಣಾಮದಿಂ ಅಯಃಪಿಂಡದೊಳ್ ತೇಜೋನುಪ್ರವೇಶದಂತೆ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೧೦೬). [ಸಂ.]

ಅಯಃಪುತ್ರಿಕೆ (ನಾ). ಕಬ್ಬಿಣದಿಂದ ಮಾಡಿದ ಸ್ತ್ರೀಪ್ರತಿಮೆ: ಪರವಧು ದುರ್ವ್ಯಸನಂ ನಿನಗೆಂದಮರ್ದಪ್ಪಿಸುವರ್ ಕೆಂಪೆಸೆಯೆ ಕಾಯ್ದಯಃಪುತ್ರಿಕೆಯಂ (ಆದಿಪು. ೫–೮೭). [< ಸಂ. ಅಯಃಪುತ್ರಿಕಾ]

ಅಯಕರಣ (ನಾ). ಶುಭವಿಧಿ: ಭಯಭಕ್ತಿವೆರಸು ನುತಿಸಿದರಯಕರಣಕರರ್ ಕುಮಾರರ್ (ರಾಜಶೇ. ೪–೯೯). [ಸಂ.]

ಅಯಜೆ (ನಾ). ಒಂದು ಪ್ರದೇಶದ ಹೆಸರು: ದುಷ್ಟನಿಗ್ರಹ ಶಿಷ್ಟಪ್ರತಿಪಾಳನಧಿದಾಳುತ್ತಮಿರೆ ಅಯಜೆ ಮುನ್ನೂಜರ ಸೌಧೊರೆ ಕೊಸನಯ ಪೆರ್ಗ್ಗಡೆಯುಂ (ಕಇಅ. ೧೦೫, ೧೧–೧೫; 1067). [?]

ಅಯತ್ನ (ಗು). ಪ್ರಯತ್ನವಿಲ್ಲದ. 'ಅಯತ್ನಕೃತ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅಯತ್ನಕೃತ (ಗು). ಪ್ರಯತ್ನದಿಂದ ಮಾಡಿದುದಲ್ಲದ; ತನ್ನಷ್ಟಕ್ಕೆ ತಾನೇ ಆದ: ಸವನಿಪುದಯತ್ನಕೃತ ಗೌರವಮುಖದೊಳ್ . . . ಬಹುತ್ವ ಮೇಕತ್ವದೊಳಂ (ಶಮದ. ೧೦೨). [ಸಂ. (ಅ– + ಯತ್ನಕೃತ)]

ಅಯತ್ನಸುಖ (ನಾ). ಪ್ರಯತ್ನವಿಲ್ಲದೇ ಲಭಿಸುವ ಸುಖ; ತನ್ನಷ್ಟಕ್ಕೆ ತಾನೇ ಒದಗಿದ ಸೌಖ್ಯ: ಪೌರನಂದನದೊಳಗಿಂತಯತ್ನಸುಖಮಂ ಪಥಿಕರ್ ಪಡೆವರ್ ನಿರಂತರಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೩–೧೫).

[ಅಯತ್ನ + ಸುಖ]

ಅಯಥಾರ್ಥ (ನಾ). ಯಥಾರ್ಥವಲ್ಲದ್ದು; ನಿಜವಲ್ಲದ್ದು; ಅಸತ್ಯ: ಸಾಂಖ್ಯರು ಸರ್ವಜ್ಞಾನವನ್ನು ಸತ್ಯ, ಯಥಾರ್ಥ ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ. ಬೌದ್ಧರು ಅಸತ್ಯ, ಅಯಥಾರ್ಥ ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ (ಹಿಂದಸಾ. ೫೦). [ಸಂ.]

ಅಯನ (ನಾ). ೧. ಹೋಗುವುದು; ಚಲಿಸುವುದು. ೨. ದಾರಿ; ಮಾರ್ಗ: "ಅಧ್ವಾ ಪಂಥಾಃ . . . ಅಯನಂ . . . ಈ–೧೨ ಬಟ್ಟೆ" (ಹಲಾಯು. ೪೩–೧೦೫). ೩. ಪ್ರದೇಶ; ವಾಸಸ್ಥಳ. ೪. ಭೂಮಧ್ಯರೇಖೆಯ ಉತ್ತರಕ್ಕೆ ಅಥವಾ ದಕ್ಷಿಣಕ್ಕೆ ಸೂರ್ಯನು ಪ್ರಯಾಣ ಮಾಡುವ ಮಾರ್ಗ. ೫. ಭೂಗೋಳದ ಮೇಲಿನ ವಿಷುವದ್ಬಿಂದು; ಸಂಕ್ರಾಂತಿ ಬಿಂದು. ೬. ಮೂರು ಋತುಗಳು: ಮಾಸಂ ಪಕ್ಷದ್ವಿತಯಂ ಮಾಸದ್ವಯಮೊಂದೆ ಋತು ಋತುತ್ರಯಮಯನನ್ಯಾಸಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧–೫೨); ಮಾರ್ಗಶಿರಂ ಮೊದಲಾದೆರಡೆರಡುತಿಂಗಳಿಗೊಂದೊಂದು ವರ್ತಿಪವಾ ಋತು ಮೂಱಾಗಲೊಂದಯನವೆನಿಸುವುದು (ವಿವೇಕ. ೩೨೧). ೭. ಜಾತ್ರೆ: ಅಯನ ನೋಡಿದ್ದೂ ಇಲ್ಲ, ಶಯನ ಮಾಡಿದ್ದೂ ಇಲ್ಲ (ಗಾದೆ). [ಸಂ.]

ಅಯನದೀವಿಗೆ (ನಾ). ಒಂದು ಅಯನ ಮುಗಿಯುವವರೆಗೂ ಉರಿಯುವ ದೀಪ; ಆರು ತಿಂಗಳವರೆಗೂ ಉರಿಯುವ ದೀಪ: ಉದಯ ಪರಿಯಾರರ ಅಯನದೀವಿಗೆಗೂ ದೇವರಿಗೆ ಮಾಲೆಗೂ ಕೂಡಿ ಹನ್ನೆರಡು ಹೊನ್ನನೂ ದನಿಯರ ಕಯ್ಯಲು ತಂದು ಕೊಡುವರು (ಸೌಇಇ. IX–ii, ೪೦೭–೧೭; 1364). [ಅಯನ + ದೀವಿಗೆ]

ಅಯನಯ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಸ್ವಸ್ತಿಶ್ರೀ ಅಯನಯ ನಾಡಾಳೆ ದುಗರಂ ಇಯೂರಾಳೆ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೩೮೦–೧; 1015).

[< ಅಯ್ಯಣಯ್ಯ ?]

ಅಯನವೃತ್ತ (ನಾ). ಭೂಮಧ್ಯರೇಖೆಯ ಉತ್ತರಕ್ಕೆ ಅಥವಾ ದಕ್ಷಿಣಕ್ಕೆ ಸೂರ್ಯನು ಸಂಚರಿಸುವುದನ್ನು ಸೂಚಿಸುವಂತೆ ಭೂಪಟದ ಅಥವಾ ಗೋಳದ ಮೇಲೆ ಎಳೆದಿರುವ ಗೆರೆ; ಅಯನಾಂಶ ವೃತ್ತ: ಅಯನಗಳ ಸಂಬಂಧದಿಂದ ಮಕರ ಕರ್ಕವೃತ್ತಗಳಿಗೆ ಕೂಡಿ ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಅಯನವೃತ್ತಗಳೆಂದೆನ್ನುವರು (ಮುಂಬಯಿ. ೪–೬೪). [ಅಯನ + ವೃತ್ತ]

ಅಯನಸಂಕ್ರಾಂತಿ (ನಾ). "ಸೂರ್ಯನು ವಿಷುವದ್ವೃತ್ತದಿಂದ ಅತ್ಯಂತ ದೂರವಾಗಿದ್ದು, ಪಥದಲ್ಲಿ ಬಾಗಿ ತಿರುಗುವುದಕ್ಕೆ ಮೊದಲು ಕೊಂಚ ಚಲಿಸದೆ ನಿಂತುಕೊಳ್ಳುವಂತೆ ಭಾಸವಾಗುವ ಎರಡು ಕಾಲಗಳಲ್ಲೊಂದು" (Solstice. ಇಂಳಿ). [ಅಯನ + ಸಂಕ್ರಾಂತಿ]

ಅಯನಾಂಶ (ನಾ). "ಸೂರ್ಯಚಂದ್ರರ ಪ್ರಭಾವದಿಂದ ಕ್ರಾಂತಿವೃತ್ತದಲ್ಲಿ ವಿಷುವದ್ಬಿಂದುಗಳ ಪಶ್ಚಿಮಮುಖದ ಮಂದಚಲನೆ" (Precession. ಇಂಳಿ). [ಸಂ.]

ಅಯನಿಸು (ಕ್ರಿ). ಮುಂದಕ್ಕೆ ಹೋಗು; ಚಲಿಸು: ಸೂರ್ಯನು ೬ ತಿಂಗಳು ಬಡಗಲಿಗೂ ೬ ತಿಂಗಳು ತೆಂಕಲಿಗೂ ಅಯನಸಂಚಲನನಾಗಿ ಈ ೧೨ ತಿಂಗಳಿಗೊಂದು ವರುಷವಾಗುವುದು (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೭೭). [ಅಯನ + -ಇಸು]

ಅಯಮಾರ್ಗ (ನಾ). ಶುಭಮಾರ್ಗ; ಒಳ್ಳೆಯ ದಾರಿ: ಅಯ ಮಾರ್ಗಾಶ್ರಯನಂ ಪ್ರಭೂತದಯನಂ ದೂರೀಕೃತಾನ್ಯಾಂತಭೂಭಭಯನಂ (ಹಂಪ್ರಪು. ೧೨೧). [ಅಯ್ಯ + ಮಾರ್ಗ]

ಅಯಲು (ನಾ). ಕೊಳ; ಕೆರೆ (?): ಧರ್ಮಶಾಸನದ ಕ್ರಮವ್ಯವಹಾರದೆ . . . ಗದ್ದೆ ಬೆದ್ದಲು ತೋಟ ತುದಿಕೆ ವಿತಲು ಅಯಲು ಗುಯಲು ಅಕ್ಷೀಣ ಆಗಾಮಿ ಭಿ ನಿಕ್ಷೇಪ ಜಲ ಪಾಷಾಣ ಪ್ರಕ್ಷಿ ಪಾವಿಗಳು ಸಹಿತ (ಎಕ. X, ಕೊಲಾರ. ೫೩—೪ ; 1417). ☞ ತುಳು. ಗುವೆಲ್, ಗುವೆಲ = ಪಾವಿ. 'ಅಯಲು ಗುಯಲು' ಜೋಡಿನುಡಿ ಇರಬಹುದೇ. [?]

ಅಯಶ (ನಾ). ಅಪಕೀರ್ತಿ; ಕೆಟ್ಟ ಹೆಸರು: ಅಯಶಕ್ಕಂಜದೆ ನೀಂ ತಂದೆಯ ರಾಜ್ಯಕ್ಕಳಿಪಿ (ಪಂಂಪಾಮಾ. ೧೨—೬೬); ಹಿತಮತಿಯಪ್ರಕೃತಿಯೊಳಲ್ಲಸಿತಂ ಸಿತ ಭಾವ ಮಯಶ ಮೊಳ್ ಪಾಪದೊಳಂತಿತರಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೪೬೧). [< ಸಂ. ಅಯಶಸ್]

ಅಯಶಸ್ಕೀರ್ತಿ (ನಾ). [ಜೈನ] ಎಪ್ಪತ್ತೆರಡು ಪ್ರಕೃತಿಗಳಲ್ಲಿ ಅಪಕೀರ್ತಿ ಎಂಬ ಪ್ರಕೃತಿ ಅಥವಾ ಕರ್ಮ: ಶುಭಾಶುಭ ಸುಸ್ವರ ದುಸ್ವರ ಸುಭಗ ದುರ್ಭಗ ಪ್ರತ್ಯೇಕ ಶರೀರಾಯಶಸ್ಕೀರ್ತಿನಾದೇಯ . . . ದ್ವಿಸಪ್ತತಿ ಪ್ರಕೃತಿಗಳಂ ನಿರವಶೇಷಂ ಕಿಡಿಸಿ (ಅವಿಪ. ೧೬—೪೯ ಪ); ಅಯಶಸ್ಕೀರ್ತಿ ನಾಮಕರ್ಮವಿದಮಂ ಪಳಿಯಂ ಮಾಡುಗುಂ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೩೯೮). [ಸಂ. (ಅಯಶಸ್ + ಕೀರ್ತಿ)]

ಅಯಶ್ಕಲಾಕೆ (ನಾ). ಕಬ್ಬಿಣದ ಸರಳು, —ಸಲಾಕೆ: ಕಾಸಿದಯಶ್ಕಲಾಕೆಯಂತಹಿದನೆ ಕುಮಾರನಱಿಪ್ಪಯ ಸರಂ ಕಿವಿಯಂ ಪೊಗೆ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೧೦—೨೮). [ಸಂ. (ಅಯಸ್ + ಶಲಾಕಾ)]

ಅಯಶ್ಕೂಲ (ನಾ). ೧. ಕಬ್ಬಿಣದ ಭರ್ಜಿ, —ಈಟಿ. ೨. ತೀಕ್ಷ್ಣ ಆಯುಧ; ಕುತಂತ್ರ. [ಸಂ. (ಅಯಸ್ + ಶೂಲ)]

ಅಯಶ್ಕೂಲಿಕೆ (ನಾ). ಆತ್ಮಹತ್ಯೆ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವವನು: "ತನ್ನ ತಾ ಸಾವವನಯಶ್ಕೂಲಿಕೆನಿಸಿಕ್ಕುಂ (ಪಂಗರಾ. ೭೦—೧೬).
[< ಸಂ. ಆಯಃಶೂಲಿಕ]

ಅಯಸ್ಕೆ (ನಾ). ದಣಿವು; ಬಳಲಿಕೆ: ಚಕ್ರವರ್ತಿಯೊಳಯ[ಸಂ]ನಮುಗುಜದು ಬೇಗಮೆಜಗದೊಡುಜುಗಂ (ಆದಿಪು. ೧೨—೧೦೮). 'ಅಯಿಸಂ ಗೊಳಿಸು' ಪಠಾ. [< ಸಂ. ಆಯಾಸ]

ಅಯಸ್ಯ (ನಾ). = ಅಯಿಸ: ಅಯಸಿಯೊಳಾದೀ ಕಜ್ಜಿ ಕೆರ್ತಿ ಪೋಗದೀ ಕೆಯ್ಮೀರೊಳ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೪—೭೮); ಕವಿಲಿಯಂ ವೇದಾಧ್ಯರಂ ಕೊಂದು ದೊಂದಯಸಂ ಪೊದು ರ್ಗು ಮೆಂದು ಸಾಜಿದವುದೀ ಕೈಲಾಕ್ಷರಂ (ಎಕ. V, ಹಾಸನ. ೩೩—೬೯ ; 1170). [< ಸಂ. ಆಯಶಸ್]

ಅಯಸಂಗೊಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ಆಯಾಸಪಡಿಸು; ದಣಿಸು: ಅಂಗಡಿಕಿಡಿ ತ್ತಣಿಂ ಸೊಸಮಿಂಗಡ ಮಜಿ ಬಂದುದೆಂದು ಮುದ್ದಾಡಿಸುತಾಲಿಂಗಿಸಿದನೆ ಪರಿಪರಿದಯಸಂಗೊಳಿಸುವ ಮುಗದನೆಂದು ನಡೆಸೋಡುವೆನೋ(ಧರ್ಮಾಶಾ. ೩—೨೨೧). [ಅಯಸ್ಸು + ಕೊಳ್ಳು + -ಇಸು]

ಅಯಸ್ಕಾಂತ (ನಾ). ಕಬ್ಬಿಣವನ್ನು ತನ್ನ ಕಡೆಗೆ ಆಕರ್ಷಿಸುವ ಒಂದು ಲೋಹ; ಸೂಜಿಗಲ್ಲು; ಲೋಹ ಚುಂಬಕ: "ಚುಂಬಕಃ, ಭ್ರಾಮಕಃ ನೊದಲಾದವು ಅಯಸ್ಕಾಂತದ ಭೇದಂಗಳ್" (ಜ ಲಾ ಯು. ೨೮—೧೪); ನೆಟ್ಟುದಿದ ಬಾಳ ಕಳ್ಳಡಿಯುದಿಗಳುಮನಯಸ್ಕಾಂತಮಂ ತೋಲಿ ತೆಗೆಯುಸುತ್ತುಂ (ಪಂಚಭಾ. ೧೧—೨).
[ಸಂ. (ಅಯಸ್ + ಕಾಂತ)]

ಅಯಸ್ಕಾಂತಶಿಲೆ (ನಾ). ಸೂಜಿಗಲ್ಲು. [ಅಯಸ್ಕಾಂತ + ಶಿಲೆ]

ಅಯಸ್ಕಾರ (ನಾ). ಕರ್ಮಾರ (ಸ್ಮಾಂಡರ್). [ಸಂ.]

ಅಯಾಚಿತ (ಗು). ೧. ಯಾಚಿಸಲ್ಪಡದ; ಅನಾಯಾಸವಾಗಿ ದೊರೆತ: ಪೂರ್ವಜನ್ಮದ ಪುಣ್ಯಫಲದಿಂದ ಅಯಾಚಿತವಾಗಿಯೆ ಅನುಪಮವಾದ ಈ ಶಿಕ್ಷಾಸ್ಥಾನವು ತಮಗೆ ದೊರೆಯಿತು (ಬ ಮಠ. ೧೩೧). (ನಾ). ೨. ಪಂಚವಿಧ ಭಿಕ್ಷೆಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಮಾಧುಕ್ಷಾಕಳ, ಅಜಂಕ್ಷಾಕ್ಷ, ಪ್ರಾಶ್ಯಚ್ಚಿತ, ಅಯಾಚಿತ, ತಾತ್ಕಾಲಿಕವೆಂಬ ಪಂಚವಿಧ ಭಿಕ್ಷಂಗಳ್ (ವಿವೇಕ. ೧೪೬). [ಸಂ.]

ಅಯಾನ (ಗು). ೧. ಚಲಿಸದ; ನಿಂತ. ೨. ವಾಹನವಿಲ್ಲದ. [ಸಂ.]

ಅಯಾಲು, ಅಯಾಲ (ನಾ). ಕುದುರೆಯ ಅಥವಾ ಸಿಂಹದ ಕುತ್ತಿಗೆಯ ಮೇಲಿನ ಕೂದಲು: ಕುದುರೆಗಳ ಮೈಕೂದಲನ್ನೂ ಅಯಾಲನ್ನೂ ಕತ್ತರಿಸಬೇಕು (ಪಾಳಿಗಾ. ೫೨). **ಅಯಾಲ** : ಜಿಗರಿಗಳು ಸಿಂಹದ ಅಯಾಲವನ್ನು ಕಟ್ಟಾಡಿಸುತ್ತವೆ (ಭಾಶಸಂ. ೫); ಏಲಲು ಕುದುರೆಯನ್ನೇ ನೋಡುತ್ತಿದ್ದನು . . . ಅದರ ಕುತ್ತಿಗೆಯ ಮೇಲೆ ತುಂಬ ಬೆಳೆದ ಅಯಾಲವನ್ನು ನೋಡಿ ಅನಂದದಿಂದ ಪುಲಕಿತನಾದನು (ಬಂಗಾಡ. ೨೨).
[← ಪಾರ. ಹಿಂ. ಅಯಾಲ್ ; ಮರಾ. ಅಯಾಲ, ಅಯಾಳ]

ಅಯಿಗಂಡುಗ 'ಅಯ್ಯಂಡುಗ' ನೋ.

ಅಯಿಗಡಲ, ಐಗಡಲ (ನಾ). ಐದು ಸಮುದ್ರದ ನ್ನು (?). **ಐಗಡಲ** : ತಿಳಿದು ನೋಡೆ ಐಗಡಲಂಗಂ ಮೂಜು ಮುಡಿಯವನ ಸಂಗ ಬೇಱೊಂದು ಪಿಡಿದು ನೋಡುವ ಸ್ವಸ್ಥಂಗ ತನ್ನತಾನಱಿದಲ್ಲಿಯೆ ಕಾಣ ಬಂದಿತ್ತು (ಕೋಲಕಾಂ. ೨೩).
[< ಅಯ್ದು + ಕಡಲ್ + -ಅ್]

ಅಯಿಗೆಯಿ (ನಾ). ಐದು ಕೈಗಳಷ್ಟು ಉದ್ದ; ಐದು ಮೊಳ (?): ಪಿತ್ತಿಲವು ಮೂಡಲಿಂ ಪಡವಲುಂ ಅಯಿಗೆಯುಗುಳ್ದಲುಂ ತೆಂಕಲುಂ ಬಡಗಲುಂ ಆ ಮನೆಯ . . . ನಿಳ ಹೊಱಗಾಗಿ (ಕಳಲು. ೫—೭೭ ; 1218).
[< ಅಯ್ದು + ಕೆಯ್ (< ಕೈಯ್)]

ಅಯಿಗುಳ್ 'ಅಯ್ಗುಳ್' ನೋ.

ಅಯಿಗುಳಿ (ನಾ). ಐದು ಕೊಳಗ ಬೀಜವನ್ನು ಬಿತ್ತುವ ಜ್ಞೇತ್ರ: ಕೊಟ್ಟುದು ವರದಪಯಸ . . . ಅಯಿಗುಳ ಬೇವನಾಯ್ಕರ ಸಲಿಗೆ ಮಾಡಿ (ಎಕ. X (3), ಮುಳಬಾ. ೨೧—೬ ; 1530).
[ಅಯಿಗುಳ್ (< ಅಯ್ಗುಳ) + -ಇ್]

ಅಯಿಜನ್ (ಗು). ಹೇಳಿದ; ಮೇಲೆ ಕಾಣಿಸಿದ (ಕಂಸಂಗ್ಲಾ. ೧೧೪).
[← ಅರ. ಅಝಜನ್]

ಅಯಿದಾರೆ (ನಾ). ಐದು ಬಗೆಯ ಸಕ್ಕರೆ; ಪಂಚದಾರ; ತವರಾಜ: ಪಾಲಿಕಳಗದುದಾರೆಯ ಸಕ್ಕರೆಯಂ ಓತಿಡದವೆರಸುವ ತೆಜದಂ . . . ಜಯನೃಪಜಾರಿತ್ರಮನೋತಿಸುವಿರ್ದಂ (ಜಯಾಶಾ. ೧—೨೩).
[← ತೆಲು. ಪಂಚದಾರ = ಸಕ್ಕರೆ; ಮಲ. ಪಂಚತಾರ, ಪಂಚಸಾರ = ಸಕ್ಕರೆ]

ಅಯಿದಾಳು (ನಾ). ಒಂದು ಪ್ರದೇಶ; ಐದು ತಾಳೆಮರವಿರುವ ಪ್ರದೇಶ (?): ಬಾಳುನಲ್ಲಿಯ ಅಯಿದಾಳ ಗದೆಳ[ಶ್ವ]ಉಪಾದ್ಯನ (ಸೌಇವಿ. ೧೯೨೯, ಉಪುಶಿ. ೪೪೮–೨೪ ; 1451). [< ಅಯ್ದು+ ತಾಳೆ ?]

ಅಯಿದು 'ಅಯ್ದು' ನೋ.

ಅಯಿದೆ 'ಅಯ್ದು' ನೋ.

ಅಯಿನ 'ಏನ' ನೋ.

ಅಯಿನವಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಊರು: ಪರಿಹಾರವ ತೆಱವ ಅಡಳು ಮುಂದಕೆ ಅಯಿನವಳಿ ಊರಿಂಗೆಗೆ ಅಲ್ಲ (ಸೌಇವಿ. ೧೯೩೧, ಮಂಗಳೂ. ೩೩೫–೧೦ ; 1335). [ಅಯಿನ + ಪಳ್ಳಿ ?]

ಅಯಿನಾತಿ 'ಏನಾತಿ' ನೋ.

ಅಯಿನು 'ಏನ್' ನೋ.

ಅಯಿನೂಱು 'ಅಯ್ನೂಱು' ನೋ.

ಅಯಿಬಿಸೆಟ್ಟಿ (ನಾ). ಒಬ್ಬ ವ್ಯಾಪಾರಿಯ ಹೆಸರು: ಮಲ್ಲಿಸೆಟ್ಟಿ ಅಯಿಬಿಸೆಟ್ಟಿ ಕಾಳಿಸೆಟ್ಟಿ ಪ ೨ ಮಣಿಗಾಱ ಮಾಬಿಸೆಟ್ಟಿ (ಎಳ. II, ೨೩೩–೧೩ ; 1185). [ಅಯಿಬ್ಬ + ಸೆಟ್ಟಿ]

ಅಯಿಬು 'ಐಬು' ನೋ.

ಅಯಿಬೆ (ನಾ). ಒಂದು ಊರು (?): ಬಲ್ಲಾಳದೇವನ ಪಟ್ಟಿ ಸಾಹಸಿಗಳುಂ. . . ಅಯಿಬೆಯ ಸಾಹಸಿಕ ಶ್ರೀ ಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಜುನದೇವರ ಜೀರ್ಣೋದ್ಧಾರವನುಂ. . . ಅಯಿಬೆಯ ಶ್ರೀ ಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಜುನ (ಎಳ. VII, ೨೦೨ನೇ. ೧೦೨–೩೩ ; 1215). [?]

ಅಯಿಮೂಲೆ 'ಅಯ್ಮೂಲೆ' ನೋ.

ಅಯಿರಡಿ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಪಾಣರಾಜರಾ ಕಿರ[ಜ] ಯಮ್ಮಂಗಳಯರಿಂ ಅಳ್ವ ವಿಶ್ವಮಾದಿತ್ಯಕ್ಕೊರ್ಟ್ಟುದು (ಸೌಇಇ. IX–i, ೪೭–೫೧ ; ಕಸಿಯ ಕತ್ತ). [?]

ಅಯಿರಣಕೆಱಬನರು (ನಾ). ಒಂದು ಪಂಗಡ (?): ಇದಕ್ಕೆ ಸಾಕ್ಷಿ ವಿಶಕಣೂರರು ಅಯಿರಣಕೆಱಬನರು ಆಱಗರು ಕಜ್ಜೆಯರು ಚಿಂಗರಸನು ತಲೆ ಪರಿಯಾ ಕೆಯ್ಕೊಳ್ದೋರ್ (ಸೌಇಇ. IX–i, ೪೭–೧೧ ; ಕಸಿಯ ಕತ್ತ). [?]

ಅಯಿರಣ್ಕೆ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಪಾಂಡ್ಯರಾಜ್ಯದ ಬಳಿ ಚಿಟ್ಟೂರು ಮಂಗುತೊಳಲ ಕಂಪಣದೊಳು ಆಯಿರಣಿಯುಮಂ ಕಾಲದಿ ತೊಂಬತ್ತಜಿಗಳು ತೋಣಿಯ ಪೇಱಲೆಗೆಯುಮಂ (ಎಳ. VII, ೨೦೩ನೇ. ೧೦೨–೧೩ ; 1162). [?]

ಅಯಿರಣ್ಕೆ 'ಅಯ್ರಣೆ' ನೋ.

ಅಯಿರಾವತ (ನಾ.) = ಐರಾವತ: "ಸುರೇಭ – ಅಯಿ[ಪಾಕಾಂ. ಐ] ರಾವತ" (ಪಾಪಾಂ. ೧೫೫). [< ಸಂ. ಐರಾವತ]

-ಅಯಿಲ 'ಅಯಿಲ್ಕ' ನೋ.

ಅಯಿವಜು 'ಐವಜು' ನೋ.

ಅಯಿವತು 'ಅಯ್ವತ್ತು' ನೋ.

ಅಯಿವತ್ತು 'ಅಯ್ವತ್ತು' ನೋ.

ಅಯಿವಳ್ಳೆ (ನಾ). ಐದು ಬಳ್ಳದ ಒಂದು ಅಳತೆ: ಇರ್ಪತ್ತಾ ಅಯಿವಳ್ಳ (ಎಇ. XIV, ೧೯೧–೩೪ ; 725). [< ಅಯ್ದು + ಬಳ್ಳ]

ಅಯುಕ್ತ (ಗು). ೧. ಸೊಗವನ್ನು ಕಟ್ಟದ; ಸೊಗಕ್ಕೆ ಹೊಡದ. ೨. ಹೊಂದಿಕೊಳ್ಳದ; ಯೋಗ್ಯವಲ್ಲದ; ತರ್ಕಬದ್ಧವಲ್ಲದ: ಹಿಂದೆ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷದವರು ಹೇಳಿರುವುದು ಅಯುಕ್ತ (ಧ್ವನ್ಯಾಲೋ. ೨೬). (ನಾ). ೩. ವಿರೆಂ: ದೆಡಂಗಾಯ್ದುಯುಕ್ತ ವ್ರಜನಿರ್ವೋರ್ವಧ್ರಶಂಬಂ ನಯನ ಸುಖಲತಾನ್ತಂಬಮಾತ್ರೇಯದಿಂಬಂ (ಚಂದ್ರಪ್ರ. ೮–೩೪). [ಸಂ.]

ಅಯುಕ್ತಿಕೆ (ಗು). ೧. = ಅಯುಕ್ತ. ೨. ಯುಕ್ತಿಯಿಂದ ಕೂಡಿ ಲ್ಲದ. ೩. ಹೊಂದಿಕೆಯಿಲ್ಲದ. [ಸಂ.]

ಅಯುತ (ಗು). ೧. ಸೇರದಿರುವ; ಎಣಿಕೆಗೆ ಒಳಪಡದ. (ನಾ). ೨. ಹತ್ತುಸಾವಿರ: ಕೆಡೆವಯುತ ಳಿಬಾಳ ತೀರುಗಳುಡಿದು ಬಿದ್ದುವು ಮೂರುಸಾವಿರ (ಳಾತಿಕಾ. ೨೦–೪೩).

ಅಯುತಶಿಯುತ = ಹತ್ತುಸಾವಿರ ಮತ್ತು ಇಪ್ಪತ್ತು ಸಾವಿರ: ನರನಾರ್ದು ತೆಗೆದಿಸಲ್ಪೆತ್ತುನ್ನ ಸರಳ್ಗಳೊಂದೊಂದಯುತಶಿಯುತಮಂ ಪೊತ್ತುವ (ಚೈವಿಭಾ. ೨೬–೬೫). ಅಯುತಶಪ್ರಯುತ = ಹತ್ತುಸಾವಿರ ಮತ್ತು ಲಕ್ಷ: ತ್ಪಯಸಾಂಡು ಮುಖ್ಯನಾರ್ದಬಿಲರೋಗ ಸಂಚಯು ವಲ್ಲಿ ರೂಪಾಗಿ ನಿಂದು ಯಮರಾಜ ನಿಸ್ಸೈಯ ಬೆಸನದೇನಾರ ಹಿಡಿವೆವಾರಂ ಬಾಧೆಯಂ ಮಾಳ್ಪವಾರ ಕೊಂಡೊ[ದು]ರೆಯದಿಂದ ನಿಸ್ಸೈಡೆಗೆ ತಹೆವೆಂದು ನುಡಿವುತ್ತಲಯುತಶ್ರಯುತವಿರಲು (ವೀಕ್ಷಿಪ. ೪–೧೪–೪೬). ಅಯುತ ವರುಷ = ಹತ್ತುಸಾವಿರ ವರುಷ; ಅನೇಕ ವರ್ಷ: ಹೆಂಗೂಲಿಗೆ ಹೆಸರಿಟ ಮಹಾಸ್ತ್ರವನ್ನು ತೊಡುತ್ತಿದ್ದೀಯಲ್ಲ ನೀನು! ನಿಷ್ಪ್ರಯೋಜ ಇವಳ ಕೂಡೆ ಅಯುತವರುಷ ನೀನು ಬೇಸರಿಲ್ಲದೆ ಕಾದಿದರೂ ತೀರಲಿರಿಯದು (ಬಡುಕಿ. ೭೫). [ಸಂ.]

ಅಯುಪುದ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು (?): ಈ ಧರ್ಮ್ಮಮಾಸ್ಥಿ ರಕ್ಷಿಪ್ಪಿದೋನ್ನಡಿ ಎನ್ನಲ ಮೇಲೂ ಈ ಧರ್ಮ್ಮಮಾನ್ಸ್ಯಱವೋರ್ವಸ್ಸ್ಯಾಮ ಹಾ ಪಾತಕನಕ್ಕು ಅರ್ದ್ಧಕ್ಕೆಣ್ಣುಗ ಅ[ಪಾಕಾಂ. ಅ]ಯುಪುದ ಪೋಯೇ[ದು] (ಎಳ. X, ಕೋಲಾರ. ೬–೧೩ ; 753). [?]

ಅಯೊಗ 'ಅಯೋಗ್ಯ' ನೋ.

ಅಯೋಗ್ಯ, ಅಯೊಗ (ನಾ). ಒನಕೆ : ಅಯೋಗ್ಯ – ಅಯೊಗ (ಕಜ್ಜಾಸು. ೧೪೦). ಅಯೊಗ : ದೀರ್ಘಕೆಯ ಹ್ರಸ್ವಂ – ಅಯೊಗ್ರ – ಅಯೊಗ (ಕಮಪ್ರ. ೨೭೩ ಪ್ರಯೋ). [< ಸಂ. ಅಯೋಗ್ರ]

ಅಯೋಗ್ಯ (ನಾ). ೧. ಯೋಗವಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ಸಂಬಂಧವಿಲ್ಲದಿರುವುದು. ೨. [ಜೈನ] ಮನೋವಾಕ್ಕಾಯಯೋಗ ಚಂಚಲತೆಯನ್ನು ಬಿಟ್ಟಿರುವುದು. 'ಅಯೋಗಿಕೇವಲಿ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅಯೋಗಕೇವಲಿ (ನಾ). [ಜೈನ] ಮನೋವಾಕ್ಕಾಯಯೋಗಳ ಚಂಚಲತೆಯಿಲ್ಲದವನು; ಹದಿನಾಲ್ಕನೆಯ ಗುಣಸ್ಥಾನವನ್ನು ಸೇರಿದವನು: ಸಯೋಗಕೇವಲಿಗಳ್ಗೆ . . . ಏಕಚಿತಾಪೇಕ್ಷೆಯಂ ಜಘನ್ಯಮುಂ ಉತ್ಕೃಷ್ಟಮುಂ ತ್ರಿಸಮಯ ಪ್ರಮಾಣಂ; ಅಯೋಗ ಕೇವಲಿಗಳ್ಗೆ ಸಾಮಾನ್ಯೋಕ್ತ ಕಾಲಂ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೩೬). [< ಸಂ. ಅಯೋಗಕೇವಲಿನ್]

ಅಯೋಗಗುಣಸ್ಥಾನ (ನಾ). [ಜೈನ] ಹದಿನಾಲ್ಕನೆಯ ಗುಣಸ್ಥಾನ: ಪಂಚಹ್ರಸ್ವಾತ್ಪರೋಚ್ಚಾರಣ ಮಾತ್ರ ಕಾಲಪ್ರಮಿತಾಯೋಗ ಗುಣಸ್ಥಾನಸ್ಥಿತಂ (ಅದಿತ್ರಿ. ೧೬–೪೪ ವ). [ಅಯೋಗ್ಯ + ಗುಣ + ಸ್ಥಾನ]

ಅಯೋಗಿ (ನಾ). [ಜೈನ] = ಅಯೋಗಕೇವಲಿ. 'ಅಯೋಗಿ ಕೇವಲಿ' ಪರಾ. [< ಸಂ. ಅಯೋಗಿನ್]

ಅಯೋಗಿಕೇವಲಿ (ನಾ). [ಜೈನ] = ಅಯೋಗಕೇವಲಿ: ವಾಙ್ಮನಃ ಕಾಯಯೋಗನಿವರಂಗಿನಿ ಸಕಲಬದ್ಧಾಶ್ರವ ನಿರೋಧದಿನಯೋಗಿ ಕೇವಲಿ ಗುಣಸ್ಥಾನಮಂ ಪೊರ್ದಿ (ಪಂಧಾಮಾ. ೧೬–೬೯ ವ); ಯೋಗ ದಿಂದಗಲ್ದುಂ ಸಮಸ್ತ ಶೀಲಗುಣಂಗಳ ಪರಮೋತ್ಕೃಷ್ಟಮನೆಯ್ದಿದ ಪರಮಾತ್ಮಂ ಪದಿನಾಲ್ಕನೆಯ ಸ್ಥಾನಗುಣತಿಥಿ ಅಯೋಗಿಕೇವಲಿಯಕ್ಕುಂ (ಶ್ರಾನಕಾ. ೭೦–೯). [< ಸಂ. ಅಯೋಗಿಕೇವಲಿನ್]

ಅಯೋಗ್ಯ (ಗು). ಯೋಗ್ಯವಲ್ಲದ; ಉಚಿತವಲ್ಲದ: ಸಚ್ಚರ ಜೊತೆ ನೀನು ಸೇರಲಯೋಗ್ಯನು (ಇಂಚಾಪ. ೧೨೧–೯೨). [ಸಂ.]

ಅಯೋಗ್ರ (ನಾ). ೧. ತುದಿಯಲ್ಲಿ ಕಬ್ಬಿಣದ ಅಣಸುಳ್ಳದ್ದು; ಒನಕೆ. ೨. ಆಯುಧ : "ಶಸ್ತ್ರಮಾಯುಧಮಯೋಗ್ರಂ" (ಮಂಗರಾ. ೪೬-೬೨). [ಸಂ. (ಆಯುಸ್ + ಅಗ್ರ)]

ಅಯೋಗ್ರಾಹ್ಯತೆ (ನಾ). ಕಬ್ಬಿಣವನ್ನು ಆಕರ್ಷಿಸುವ ಗುಣ : ಇಂತಿಂತು ಮೇಲ್ಮುಖಾರ್ಷವನಂತು ಘನ ತೇಜದಿಂದಯೋಗ್ರಾಹ್ಯತೆ ಯಿಂದ ತನ್ನೆವಾಹ ರವಿಕಾಂತಮಯಸ್ಕಾಂತಮಿಂದುಕಾಂತಂ ನಗದೊಳ್ (ಗಿರಿ. ೧-೫೮). [ಸಂ. ಆಯೋಗ್ರಾಹ್ಯತಾ]

ಅಯೋಘನ (ನಾ). ಕಬ್ಬಿಣದ ಗಟ್ಟಿ, —ಸುತ್ತಿಗೆ.
[ಸಂ. (ಆಯುಸ್ + ಘನ)]

ಅಯೋಧ (ನಾ). ಯೋಧನಲ್ಲದವನು. [ಸಂ.]

ಅಯೋಧ್ಯ (ಗು). ೧. ಯುದ್ಧ ಮಾಡಬಾರದ; ಪ್ರತಿಭಟಿಸಲಾಗದ. (ನಾ). ೨. [ಜೈನ] ಚಕ್ರೇಶ್ವರನ ಏಳು ಜೀವರತ್ನಗಳಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬನಾದ ಸೇನಾಪತಿಯ ಹೆಸರು : ಅಯೋಧ್ಯನೆಂಬ ದಂಡನಾಯಕಮಂ (ಅದಿತ್ರ. ೧೫-೩೩ ವ); ಅಯೋಧ್ಯನೆಂಬ ಸೇನಾನಿಯಿಂದಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೧-೮೪). ೩. ಏಳು ಜೀವರತ್ನಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : ಅಯೋಧ್ಯ ಭದ್ರಮುಖ ಕಾಮವೃಷ್ಟಿ ಬುದ್ಧಿಸಾಗರ ವಿಜಯಪರ್ವತ ಪರಂಜಯ . . . ಸ್ತ್ರೀರತ್ನಂಗಳೆಂಬೀಯಂ ಜೀವರತ್ನಂಗಳುಮಂ (ಚಂದ್ರಪ್ರ. ೬-೧೧೧ ವ). [ಸಂ.]

ಅಯೋಧ್ಯೆ (ಗು)೧. ಜಯಿಸಲು ಅಸಾಧ್ಯವಾದ. (ನಾ). ೨. ಜಯಿಸಲಸಾಧ್ಯವಾದುದು. ೧, ೨: ಅಂತು ಸಮೆದ ಪುರವರಕ್ಕಾರಾತ್ರಿಕರ ಕೃಯೋಧ್ಯೆಯುಮುಪದೇಶಿಂದಯೋಧ್ಯೆಯುಮಂ (ಅದಿಪು. ೬-೧೦೬ ವ). ೩. ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ದೇಶಕೋಸಲವಿಹುದು ಧನಧಾನ್ಯ ಜನ ತುಂಬಿ ಸರಯೂನದಿಯ ಮೇಲೆ ಮೆರೆದುದು ವಿಷಯಮಧ್ಯೆ ರಾಜಧಾನಿ ಆಯೋಧ್ಯೆ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೬-೫೪).
[ಸಂ. ಆಯೋಧ್ಯಾ]

ಅಯೋನಿ (ಗು). ೧. ಯೋನಿಯಿಲ್ಲದ; ಗರ್ಭವಿಲ್ಲದ (ನಾ). ೨. ಯೋನಿಯಿಲ್ಲದುದು; ಗರ್ಭವಿಲ್ಲದುದು. ೩. ಗರ್ಭದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟದವನು. 'ಅಯೋನಿಜ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅಯೋನಿಜ (ನಾ). ಗರ್ಭದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟದವನು : ಜಂಘಮಲಜ ಸುರಾಸುರಾವಳಿ ಸಂಯೆ ಜನಸದಯೋನಿಜಂಗಳ ಪಿರಿದು ಜನನಂಗಳಲಿ ಜನಿಸುವ ಯೋಜಿಸರು ಸಂಯೆ (ಬಸವ. ೫೪-೩೬). [ಸಂ.]

ಅಯೋನಿಸನಿತೆ (ನಾ). = ಅಯೋನಿಜ : ಅ ಜ್ಯೈತರ್ಕುಲಕಾಕಿನಿ ರೆಲ್ಲರುಮಯೋನಿಜಜಾತರುಂ ಸಪ್ತ ಜಾಪೋತ್ಸೇಧರುಂ (ಸುಬ್ರಮ. ೧೧-೫೯ ವ). [ಸಂ.]

ಅಯೋನಿಜೆ (ನಾ). ೧. ಯೋನಿಯಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟದವಳು: ಇವಳ ಯೋನಿಜೆ ರೂಪಗುಣಶೀಲಸಂಪನ್ನೆ ಭುವನಪಾವನೆ ಪುಣ್ಯಚರಿತೆ ಮಂಗಳ ಮಹಿತಾತ್ಮನೆ ಪತಿವ್ರತೆಯೆಂಬುದಂ ಬಲ್ಲಂ (ಕೃಷ್ಣ ಭಾ. ೧೯-೫೦). ೨. ಸೀತೆ. [ಸಂ. ಅಯೋನಿಜಾ]

ಅಯೋನಿಸಂಭವ (ನಾ). ೧. = ಅಯೋನಿಜ. ೨. ದ್ರೋಣ : ಅಭೇದ್ಯರುಮಸಾಧ್ಯರುಮಪ್ಪಯೋನಿಸಂಭವರೆ ಹೇಳಾಸಾಧ್ಯರಾದರ್ (ಪಂಪಭಾ. ೧೩-೨೧ ವ). [ಅಯೋನಿ + ಸಂಭವ]

ಅಯೋಮಯ (ಗು). ೧. ಕಬ್ಬಿಣ ಅಥವಾ ಉಕ್ಕಿನಿಂದ ಮಾಡಿದ. ೨. ಗಹನವಾದ; ಕ್ಲಿಷ್ಟವಾದ. ೩. ಸುಲಭವಾಗಿ ಭೇದಿಸಲಾಗದ (ಸ್ಯಾಡರ್). [ಸಂ.]

ಅಯೋಮಲ (ನಾ). ಕಬ್ಬಿಣದ ಕಶ್ಮಲ, —ಕಿಟ್ಟ; ಶ್ರೀಮಲಂ – ಅಯೋಮಲ (ಒಪಪ್ರ. ೧೬೭). [ಸಂ.]

ಅಯೋಮುಖ (ಗು). ೧. ಕಬ್ಬಿಣದ ಬಾಯಿ ಅಥವಾ ಮೂತಿಯುಳ್ಳ; ಕಬ್ಬಿಣದ ತುದಿಯುಳ್ಳ. (ನಾ). ೨. ಬಾಣ. ೩. ಹಾರೆ : "ಒತ್ತಿವ ಹಾರೆಗಟ್ಟಿಗೆ ಅಯೋಮುಖಂ ಕೂಲಿಕೆಯೆಂಪಿಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೪೬-೬). ೪. ಅಂಕುಶ. [ಸಂ.]

ಅಯೋಲಲನೆ (ನಾ). = ಅಯಃವೃತ್ತಿಕೆ: ನೆಲೆಗಾಯ್ವುಯೋಲಲನೆಯ ನೆಪ್ಪಿನರ್ (ಮಲ್ಲಿಪ. ೧೩-೧೪೫). [ಸಂ.]

ಅಯ್ಯನಕಟ್ಟೆ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಅಯ್ಯನಕಟ್ಟೆದ ತಾಇವ್ಳಲಿಂದಂ ತೆಂಕಲಾಮಡ್ಡಿವಿಸತಂ ಪರಮಂಗಿ ಸೀಮೆಯಾನಿಬಿಟ್ಟ ದತ್ತಿ (ಎಕ. II, ೭೭-೪೬ : 1118). [ಅಯ್ಯ ? + ಕಟ್ಟೆ]

ಅಯ್ಯಿಲ್, **ಐಕಿಲ್** (ನಾ). ೧. ಚಳಿ; ಶೀತ. ೨. ಹಿಮ; ಮಂಜು : ಬೆಳಗಪ್ಪ ಜಾವದಯ್ಯಿಲ್ ಳಿಂಳೆ ಶಿತಕ್ಕಾಜದಲ್ಲಿ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೬೯. ಕಂದ್ಯಳ); ಸೀದೇಣ – ಅಯ್ಯಿಲಿಂದಂ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೦೬-೫); ಕೈಕಾಲ್ ಸುರುಬ್ಬು ನಡುಗದೆ ಸೈಕಾಗ್ರಮನಸ್ಕನಾಗಿ ಭರವಸದಿಂ ಬಪ್ಪಯ್ಯಿಲ್ಳಳ್ದೆ ಪಲ್ಮಂಳ್ಕೆಳಾಸದಿರ್ದ ಸಾಹಸಂ ಪೆಱಗುರಂಟೇ (ಸುಳುಮಾ. ೪-೧೨); ಬಯ್ಯಲೆ, ಅಯ್ಯಿಲ್ (ಕಬ್ಬಾಸು. ೬೬ ಪ್ರಯೋ). ಐಕಿಲ್ : ೧. "ಕುಳಿರು ಹಿಮಂ ಚಳಿಯ್ಕುಲಿದಂದು ಹಿಮಸಾಮಾನ್ಯಂ" (ಕಬ್ಬಮಂ. ೧೬); ದಿಸಿಲ್ಕೆಲಲ್ ಪಸಿವುಗ್ರದಂಕಮಕಳಕ್ಕಾಟಾಧಿ ನಿರಿಬ್ಬಿಗ್ (ಅದಿಪು. ೬-೩೪); ವಜ್ರಸಖ ನೊಂದೊಂದಹಂಕಾರಮಂ ತಳೆದಾ ಮಾರುತನಂ ಕರಂ ಪಿಡಿದು ತನ್ನೈಶ್ವಿಲ್ಲಳಂ ನಾಂದಿ ಸಂಚಳನಂ ಮಾಡಿ (ರಾಜಚಿ. ೯-೬). ೩. ಹೇಮಂತ ಋತು; ಚಳಿಗಾಲ : "ಐಕಿಲ್ ಹೈಮಂತಂ ಮಂಜುಗಾಲಂ" (ಚಕ್ರಪ. ೮೮).
[?. / ತಮಿ. ಅಱ್ಱಿಱವರ್, ಅಱ್ಱಿರವರ್ = ಹೇಮಂತ ಋತುವಿನ ಆರಂಭದ ಕಾಲ, ಹೇಮಂತ ಋತುವಿನ ಮೊದಲ ಅರ್ಧ]

ಅಯ್ಯಿಲೆಲರ್, **ಐಕಿಲೆಲರ್** (ನಾ). ಶೀತದ ಗಾಳಿ; ತಂಗಾಳಿ. **ಐಕಿಲೆಲರ್** : ಕರಗಿದರಗಿಂ ಪಗಿಲ್ಲಂತಿರ ತಳ್ಪದಯ್ಯಿಕಲಿಂರಚೆಜ್ಜಿತ್ತಾ ಪೊಟ್ಟ ಐಯೊರ್ ಕಜ್ಜಲಿಡತ್ತಾಪರಿಶಯ್ಯಾಭೂವನ್ಯರೋಷಹರಣ ಸಮೂಹಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೧೪). [ಅಯ್ಯಿಲ್ + ಎಲರ್]

ಅಯ್ಯಿಲ್ಲಂದಿರ, ಐಕಿಲ್ಲಂದಿರ (ನಾ). ತಂಪಾದ ಕಿರಣಗಳುಳ್ಳವನು; ಚಂದ್ರ. **ಐಕಿಲ್ಲಂದಿರ** : "ಚಂದ್ರನು" (ಕಲ್ಪದ್ರು).
[ಅಯ್ಯಿಲ್ + ಕದಿರ್ + –ಅ್ಕ]

ಅಯ್ಯಿಲ್ವೆಟ್ಟಿಣುಗಿ, ಐಕಿಲ್ವೆಟ್ಟಿಣುಗಿ (ನಾ). ಹಿಮವಂತನ ಮಗಳು; ಪಾರ್ವತಿ. **ಐಕಿಲ್ವೆಟ್ಟಿಣುಗಿ** : "ಐಕಿಲ್ವೆಟ್ಟಿಣುಗಿ ಸಿಂಗದೇರವಳ್ಬಾಜೆಯೆಂದು ಶಿವೆ" (ಕಬ್ಬಕ್ಕ. ೫). [ಅಯ್ಯಿಲ್ + ಪೆಟ್ಟಿಣ್ + ಅಣುಗಿ]

ಅಯ್ಯಿಲ್ವೆಟ್ಟಿಳಿಯ, ಐಕಿಲ್ವೆಟ್ಟಿಳಿಯ (ನಾ). ಹಿಮವಂತನ ಅಳಿಯ; ಶಿವ. **ಐಕಿಲ್ವೆಟ್ಟಿಳಿಯ** : "ಗೊರವನ್ಕೆಲ್ವೆಟ್ಟಿಳಿಯನ್ಕೆಮೊಗಂ ಕಂದುಗೊರವಲ್ಂ" (ಕಬ್ಬಕ್ಕ. ೪). [ಅಯ್ಯಿಲ್ + ಪೆಟ್ಟಿಣ್ + ಅಳಿಯ]

ಅಯ್ಯಿಲ್ವೆಟ್ಟಿವ್, ಐಕಿಲ್ವೆಟ್ಟಿವ್ (ನಾ). ಮಂಜಿನ ಬೆಟ್ಟ; ಹಿಮಸಾಲಯ. **ಐಕಿಲ್ವೆಟ್ಟಿವ್** : "ಕುಳವೆಟ್ಟಿಕಲ್ವೆಟ್ಟಿವಂ ಚಳವೆಟ್ಟುಂ ಹಿಮಾದ್ರಿ" (ಚತುರಂ. ೧೦); ಮೂಜುಜಾಲು ರನ್ನಂಗಳ್ಕಳಿಲ್ವೆಟ್ಟನಿಂಗಿಡೆಜೊಡಲಲ್ತಳ್ದಲ್ತಿ ಮಂಡಿಸಿದ ಶಂಕರನಲ್ಲಯಂ (ಭಾವಚಿಂ. ೧-೩೦); ಐಕಿಲ್ವೆಟ್ಟನ ಮಂಜುಗಲ್ಲ ಗವಿಯೊಳ್ ತಳ್ದರ್ದ ಚಂದ್ರಾತ್ಮಜೊಳ್ (ಚಳವಿ. ೪-೨೮).
[ಅಯ್ಯಿಲ್ + ಪೆಟ್ಟು]

ಅಯ್ಯಿಲ್ವೆಳಗ, ಐಕಿಲ್ವೆಳಗ (ನಾ). = ಅಯ್ಯಿಲ್ಲದಿರ. **ಐಕಿಲ್ವೆಳಗ** : "ಬೆಳ್ಗದಿರನ್ಕಿಲ್ವೆಳಗನಾಲಿವಳಗ ಚಂದಿರನು" (ಕಬ್ಬಕ್ಕ. ೪೩); "ಐಕಿಲ್ವೆಳಗಂ ತಣ್ಗಾದಿರ ಮಂಜುಗ್ಳಿಯಂ ಚಂದ್ರಂ" (ಅವಿಕಂ. ೪೩).
[ಅಯ್ಯಿಲ್ + ಬೆಳಗು + –ಅ್ಕ]

ಅಯ್ಗಂಡುಗ, ಅಯಿಗಂಡುಗ, ಐಗಂಡುಗ (ನಾ). ಐದು ಖಂಡುಗ : ನಾಲ್ದೆಸೆ, ಅಯ್ಗಂಡುಗಂ, ಅಯ್ಸರಂ (ಭಾಷಾಭೂ. ೧೫೨ ಉದಾ). **ಅಯಿಗಂಡುಗ** : ಅಯಿಗಂಡುಗ ಗದ್ದೆಯಲು ಮಾಡಿಕೊಂಡು (ಎಕ. IX, ಬೆಂಗಳೂ. ೧೨೬–೩೧ ; 1431). **ಐಗಂಡುಗ** : ಐವಡಿ, ಐಗಂಡುಗಂ [ಪಾಠಾಂ. ಅಯ್ಗಂಡುಗಂ] (ಶಮದ. ೧೮೯ ಪ್ರಯೋ).
[< ಅಯ್ದು$_2$ + ಕಂಡುಗ]

ಅಯ್ಗಣೆ, ಐಗಣೆ (ನಾ). ಐದು ಬಾಣ. 'ಅಯ್ಗಣೆಯ' ಪರಾ. **ಐಗಣೆ** : ನಿಂದಿರ್ದರಯ್ಗಣೆಯನಿಂದು ಪೂಜಿಸಲ್ (ಚಿಬಪು. ೧೧–೪೧).
[< ಅಯ್ದು$_2$ + ಕಣೆ. / ತಮಿ. ಅಙ್ಕಣಿ]

ಅಯ್ಗಣೆಯ, ಐಗಣೆಯ (ನಾ). ಐದು ಬಾಣಗಳುಳ್ಳವನು ; ಪಂಚಬಾಣ ; ಕಾಮ : ಅಯ್ಗಣೆಯನ ಜಯಲಕ್ಷ್ಮಿಯ ತಾಯ್ಗರುವೆನೆ ಮಿಸುಪ ಸತಿಯ (ಲೀಲಾವ. ೭–೫೨) ; ಅಯ್ಗಣೆಯನೆನಿಸುವನೆಯಾಣ್ಮ ನುಱದಾರ್ಪಿನಿಂ . . . ಬಣ್ಣಿಸುತೆ (ಉದ್ಭದೇ. ೫–೨೩). **ಐಗಣೆಯ** : ಚೆಂದಂಗೆಡದೈಗಣೆಯಂ ನಾಲ್ದಲೆಯಾನದ ವಾಣೀಶಂ (ಜಯಕಾ. ೨–೬೯).
[< ಅಯ್ದು$_2$ + ಕಣೆ + –ಅ$_7$. / ತಮಿ. ಅಯ್ಕಣೆಯ]

ಅಯ್ಗಳ$_1$ 'ಅಯ್ಗುಳ' ನೋ.

ಅಯ್ಗಳ$_2$, ಐಗಳ$_2$ (ನಾ). ಐದು ಕುತ್ತಿಗೆಯುಳ್ಳವನು ; ಪಂಚಮುಖ ; ಶಿವ. **ಐಗಳ** : ಐಗಳಂಗೆ ಕೆಳೆಯನಪ್ಪ ಪೊನ್ನೊಡೆಯನ ಅಳ್ವ ಪೊಟಲಪ್ಪ ಲಂಕೆಯಂ ಪೊಕ್ಕು (ಅದ್ಭುತ. ೪೦–೭).
[< ಅಯ್ದು$_2$ + ಗಳ (= ಗಲ)]

ಅಯ್ಗಾವುದ, ಐಗಾವುದ (ನಾ). ಐದು ಗಾವುದ : ಅಯ್ಗಾವುದಂ, ಎಣ್ದೆಸೆ (ಶಬ್ದಾನು. ೩೦೭ ಪ್ರಯೋ). **ಐಗಾವುದ** : ಇದಱ ಹಿಂದಣ ಮೈಯೊಳೈಗಾವುದದ ನೀಳದೊಳೆರಡುವರೆಗಾವುದದ ವಿಸ್ತಾರದಲಿ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೯–೧೮) ; ಮಣಿಮಯದಾಲಯಂಗಳು ಸವೆದವೈಗಾವುದ ದಳತೆಯಲಿ (ತೊರಠಾ. ೧–೧೩–೧). [< ಅಯ್ದು$_2$ + ಗಾವುದ]

ಅಯ್ಗುಳ, ಅಯಿಗುಳ, ಅಯ್ಗಳ$_1$, ಅಯ್ಗೊಳ, ಐಗಳ$_1$, ಐಗುಳ, ಐಗೊಳ (ನಾ). ಐದುಕೊಳಗ : ಅರಸುಂ ಊರುಂ ಇಟ್ಟು ಅಯ್ಗುಳ ಕಟನಿಯುಂ ಕೊಟ್ಟೊದು (ಎಕ. X, ಕೋಲಾರ. ೨೩೩–೭ ; 815) ; ನಾಯಕಗಯ್ಗುಳ ಮಣ್ಣು (ಎಕ. IX, ಬೆಂಗಳೂ. ೪೦–೧ ; 830) ; ಬಸವ ಸೆಟ್ಟ ಪದಿನಯ್ಗುಳ ನೀರ್ಮ್ಮಣ್ಣು ಅಯ್ಗುಳ ಪೊಂಬೊಲನುಂ ಪೊನ್ನಱ ಕೊಟ್ಟ ಮಣ್ಣಱಂ ಕೊಣ್ಡುಮ್ (ಎಕ. IV, ಹೆಗ್ಗಡ. ೧೬–೯ ; 1021). **ಅಯಿಗುಳ** : ಶ್ರೀಮತ್ ಕಲಿನೊಟಮ್ಬಾದಿ ಅರಸರ್ ಅಮರಾಲಯಾ ಅವೊಗೆ ಅಯಿಗುಳವೆದೆ ಮಣ್ಣು (ಎಕ. XI, ಚಳ್ಳಕೆ. ೭–೪ ; 810) ; ದೇವರಿಂದ ಅಯಿಗುಳ ಬ್ರಾಹ್ಮರಿಂದ ಅಯಿಗುಳ ಅನ್ತು ಹತ್ತು ಕೊಳಗ ಗದ್ದೆ (ಎಕ. XI, ದಾವಣ. ೨೩–೭೮ ; 1410) ; ಯೆರೆಯಲು ಗದ್ದೆ ಹತ್ತು ಕೊಳಗ ವುಸಬಿನಲು ಗದ್ದೆ ಬೀಜವರಿ ಅಯಿಗುಳ (ಸೌ ಇ ಇ. IX–ii, ೪೪೦–೫೩ ; 1419). **ಅಯ್ಗಳ$_1$** : ಹೊಲದಲ್ಲಿ ಈ ವರ್ಷ ಅಯ್ಗಳರಾಗಿ ಬಂತು (ರೂಢಿ). **ಅಯ್ಗೊಳ** : ಮಾಹಜ್ಜನಮೊಸೆದು ಕೊಟ್ಟ ಕಟನಿ ಅಯ್ಗೊಳ (ಎಕ. X (S), ಮುಳಬಾ. ೧೫೬–೮; ೮ನೆಯ ಶತ) ; ಅಯ್ಗೊಳಂ ಕಟನಿಯುಂ ಅಯ್ಗೊಳಂ ಪಾಟು (ಎಕ. X, ಶಿಡ್ಲಘ. ೩೨–೯ ; 870) ; ಮೊಳೆವೆಡೆ ಇರ್ಕ್ಕಣ್ಡುಗದ ಅಯ್ಗೊಳಂ ಕಲಿಯಙ್ಗನಿಂ ಪಡುವಣ ಮಣ್ಣುಂ (ಎಕ. IV, ಎಳಂದೂ. ೨೫–೫ ; 925). **ಐಗಳ$_1$** : ಉಭಯಂ ಖಂಡುಗದ ಐಗಳ ಭೂಮಿಯಂನು . . . ಕೊಟ್ಟೆವು (ಎಕ. XVI, ಚಿಕ್ಕನಾ. ೫೩–೧೯ ; 1637) ; ಆ ಕರು ಯಾರಿಗೆ ಸೇರಿದೆಯೊ ಅವರಿಗೆ ಅದಕ್ಕಾಗಿ ಪೂರಿಯ ಆಸ್ತಿಯಿಂದ ಆಗಲೇ ಐಗಳ ರಾಗಿ ಕೊಟ್ಟುಬಿಡುವುದು (ಸಣ್ಣಕ. VI, ೭೦). **ಐಗುಳ** : ಇ ಧಮ್ಮದಿ ದಾವಣಪೇರುನ್ದವಙ್ಗಿ ಕೊಟ್ಟೊದು ಐಗುಳ ಕಟನಿ ಪರಿಹಾರ (ಎಕ. X, ಶ್ರೀನಿವಾ. ೬–೧೩ ; 780) ; ಅಂಗಡಿಯೊಳಾ ಬಿಜ್ಜಳ ಕ್ಷಿತಿಪ ಬರುತಿರಲು ಜಂಗಮಂ ರತ್ನವೈಗುಳವ ಜೂಜಿಂ ಸೋಲೆ (ಲಶಿಚಿಂ. ೩೨–೪೩). **ಐಗೊಳ** : ರಾಜಮಾನ ಐಯ್ಗೊ[ಗೊ]ಳಂ ಕಟನಿ ಕೊಟ್ಟ (ಸೌ ಇ ಎ. ೧೯೩೨, ಪುಂಗನೂ. ೧೮೦–೧೫ ; 964) ; ಐಗೊಳ ರಾಗಿ (ಕಲ್ಪದ್ರು). [< ಅಯ್ದು$_2$ + ಕೊಳ$_3$]

ಅಯ್ಗೆಗೌಡ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಚಲದಗಾನಹಳ್ಳಿ ಅಯ್ಗೆಗೌಡ ಕ್ರಷಷ್ಟಗೆ ಭೋಮಾಂನ್ಯಹಾಕಿ ಕೊಟ್ಟ ಮಾಂನ್ಯ ಹೊಲ (ಎಕ. X, ಶ್ರೀನಿವಾ. ೧೫–೧೧ ; 1689). [ಅಯ್ಗೆ ? + ಗೌಡ]

ಅಯ್ಗೇಣು, ಐಗೇಣು (ನಾ). ಐದುಗೇಣು (ಕಿ). **ಐಗೇಣು** : ಕುದುರೆಗಳು ಐಗೇಣಿನಿಂದ ಎಂಟುಗೇಣಿನ ತನಕ ಎತ್ತರವಿರುತ್ತವೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೩–೫೪). [< ಅಯ್ದು$_2$ + ಗೇಣು]

ಅಯ್ಗೊರಲ (ನಾ). ಶಿವ. [< ಅಯ್ದು$_2$ + ಕೊರಲ್ + –ಅ$_7$]

ಅಯ್ಗೊಳ 'ಅಯ್ಗುಳ' ನೋ.

ಅಯ್ಗೊಳಗ, ಐಯ್ಗೊಳಗ (ನಾ). ಐದು ಕೊಳಗ. **ಐಗೊಳಗ** : ಬಡಗಣ ಪೊಂಪಲ್ಲಕಟ್ಟೆನ್ದು ಕೆಱೆಯಂ ಕಟ್ಟ ತೂಂಬನಿಕ್ಕಿಸಿ ಆ ಕೆಱೆಯಲ್ ಐಗೊಳಗಂ ಗಟ್ಟೆಯು ನನ್ದಾದೀವಿಗೆಗೆ ಈಯೂರು ಗಾಣಂ (ಎಕ. X, ಚಿಂತಾಮ. ೩೦–೧೪ ; 1047). [< ಅಯ್ದು$_2$ + ಕೊಳಗ]

ಅಯ್ಗೋಲ್, ಐಗೋಲ್ (ನಾ). ಐದುಬಾಣ. **ಐಗೋಲ್** : ಒಪ್ಪುವೈಗೋಲ್ಗಳಿಂ ರಂಜಿಸುತಿರ್ಪನನಂಗಂ (ಪಾಪ್ರಾಶ. ೭೫).
[< ಅಯ್ದು$_2$ + ಕೋಲ್$_1$]

ಅಯ್ಗೋಲ, ಐಗೋಲ (ನಾ). = ಅಯ್ಗಣೆಯ. **ಐಗೋಲ** : ಕಾಳದಂಡಮೆಂಬ ಗದೆಯ ಲೀಲೆಯಿಂದೀಯಲಂತದ ಕೈಕೊಂಡೈಗೋಲನು ಮುಂದಕೆ ಬಂದು (ನೇಮಿಸಂ. ೧೯–೧೩೬) ; ಒಪ್ಪಿರ್ದಳೈಗೋಲನಧಿದೇವತೆಯೊ ಪೇಳೆಂಬಿನಂ (ಚಿಬಪು. ೧೯–೨೩). [< ಅಯ್ದು$_2$ + ಕೋಲ್ + –ಅ$_7$]

ಅಯ್ಚ (ನಾ). ಆದಿತ್ಯ. 'ಅಯ್ಚಣ್ಣ,' 'ಅಯ್ಚಯ್ಯ' ಪರಾ.
[< ಸಂ. ಆದಿತ್ಯ]

ಅಯ್ಚಣ್ಣ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಅಯ್ಚಣ್ಣ ಪೆರ್ಗಡೆತನಙ್ಗೆಯ್ಯೆ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೫೭೦–೮ ; 951). [ಅಯ್ಚ + ಅಣ್ಣ$_1$]

ಅಯ್ಚಯ್ಯ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಕಂಚೆಯರಸಾಳು ಅಯ್ಚಯ್ಯ (ಎಕ. XII, ಮದ್ದಗಿ. ೪೦–೫ ; 950) ; ಅಯ್ಚಯ್ಯ ತಾಣಗುನ್ದೂರ ಮಹ . . . ಗೋಸಾಸಮಿಟ್ಟಂ (ಮೈಅರಿ. ೧೯೪೨, ೬೧–೭ ; 1007).
[ಅಯ್ಚ + ಅಯ್ಯ$_1$]

ಅಯ್ಚರು, ಐಚರು (ನಾ). ದೇವರಿಗೆ ಐದು ಹೊತ್ತು ಮಾಡುವ ನೈವೇದ್ಯದ ಅನ್ನ. **ಐಚರು** : ಬ್ರಹ್ಮಪದ್ಮಾವತಿಯ ಐಚರುವಿಗೆ ಅಕ್ಕಿ ಮೂಡೆ ೪ (ಎಇ. VII, ೧೩೩–೪೦ ; 1586). [< ಅಯ್ದು$_2$ + ಚರು]

ಅಯ್ಜಡೆ, ಐಜಡೆ (ನಾ). ಐದು ಜಡೆ : ಹರಿಯ ಪಾದಜಲ ತಾನು ಶಿವನ ತಲೆಯ ಅಯ್ಜಡೆಗೆ ಎರೆದ ಜೀವನ ತಾನು (ಬಿಡುರೆ. ೪೧). **ಐಜಡೆ** : 'ಐಜಡೆವೆಳಸು' ಪರಾ. [< ಅಯ್ದು$_2$ + ಜಡೆ]

ಅಯ್ಜಡೆವೆಳಸು, ಐಜಡೆವೆಳಸು (ನಾ). ಐದುಜಡೆಗಳ ಬೆಳಸು. **ಐಜಡೆವೆಳಸು** : ವೈಜಯಂತೀಧರನ ಪಾದಾಂಬು ಶಿವನ ತಲೆಯೈಜಡೆವೆಳಸಿಗೆರೆದ ಜೀವನಂ (ಜೈಮಿಭಾ. ೯–೨೭). [< ಅಯ್ದು$_2$ + ಜಡೆ + ಬೆಳಸು$_2$]

ಅಯ್ತಂಡ, ಐತಂಡ (ನಾ). ೧. ಐದು ಭಾಗಗಳು. ೨. ಐದು ಸೈನ್ಯಗಳು. **ಐತಂಡ ೧.** (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [< ಅಯ್ದು$_2$ + ತಂಡ]

ಅಯ್ತನ 'ಅಯ್ಯತನ' ನೋ.

ಅಯ್ತರ್ 'ಎಯ್ತರ್' ನೋ.

ಅಯ್ತರವು 'ಎಯ್ತರವು' ನೋ.

ಅಯ್ತು (ನಾ). (?) : ಪಾಟು ಅಯ್ತು ಮಾಸೇ ಮೊನ್ನಿತ್ತಿಳಿ ಅಜಿದನ್ತವೊ ಕಣ್ಟೇಶ್ವರುಂ (ಎಕ. X, ಕೋಲಾರ. ೬–೫ ; 753). [< ಅಯ್ದು ?]

ಅಯ್ತೆ, ಐತೆ (ಕ್ರಿ). ಇದೆ. **ಐತೆ** : ಜವನಿಕೆಯ ಮರೆಯಲ್ಲಿ ನೆಳಲು ಕುಣಿವುತ್ಯೆತೆ ನೆಳಲ ಸ್ವೀಕರಿಸುವರೊಬ್ಬರಿಲ್ಲ (ಅಷ್ಟಾಸ್ತೋ. ೩೯) ; ನೋಡಿ ಇಲ್ಲೈತೆ ನಿಜನಿಜವು (ಶರಲೀ. ೩೩೫–೪) ; ನಿನ್ನಲಿ ಮುತ್ತಿನ ಹಾರ ಐತೆಯಂತೆ ಕೊಡು ಸಾವಕಾರ್ಗೆ (ಶನಿಮಾ. ೧೫). [< ಇರ್]

ಅಯ್ತೆರ, ಐತೆರ (ನಾ). ಐದು ಬಗೆ, —ವಿಧ. **ಐತೆರ** : ಆತನ ಶ್ಲೋಕಗಳಲ್ಲಿರುವ ಐತೆರದ ದೋಷಗಳನ್ನು ಮಂಡಿಸಿ ಅವುಗಳ ವಿವರಣೆ ನಡೆಸಿದನು (ಗೌರಾಂಗ. ೩೪). [< ಅಯ್ದು$_2$ + ತೆರ$_1$ (< ತೆಜ$_1$)]

ಅಯ್ದಂಬ, ಐದಂಬ (ನಾ). = ಅಯ್ಗೋಲ. **ಐದಂಬ** : ದುಗುಲದೊಳೈದಿದ ನಿಜಿಗಾಸೆಯಿಂದ ಐದಂಬನ ಮದದಾನೆಗಳಂದದೊಳೈದಿದರ್ಜಲ ಕೇಳಿಗಾಗ (ಕಂನವಿ. ೨೫–೧೧೮). [< ಅಯ್ದು$_2$ + ಅಂಬು$_2$ + –ಅ$_7$]

ಅಯ್ದಂಬು, ಐದಂಬು (ನಾ). ಐದುಬಾಣಗಳು. 'ಅಯ್ದಂಬ' ಪರಾ. **ಐದಂಬು** : ಪೆಣ್ಗೊಲೆಗೆ ತೊಟ್ಟನೈದಂಬನೈದಂಬನು (ಉದ್ಭದೇ. ೪–೩೭). [< ಅಯ್ದು$_2$ + ಅಂಬು$_2$]

ಅಯ್ದಲೆಯ, ಐದಲೆಯ (ನಾ). ಐದು ತಲೆಗಳುಳ್ಳವನು ; ಶಿವ. **ಐದಲೆಯ**: ಅಲರ್ವೊಡೆಯನೊಳಂಬುಜಪುತ್ರನೊಳೈದಲೆಯಂ ಪಿರಿದನು ರಾಗಂ ಮಾಳ್ಪಂತೆ (ಜಯಕಾ. ೨–೭೨). [< ಅಯ್ದು$_2$ + ತಲೆ + –ಅ$_7$]

ಅಯ್ದಳ, ಐದಳ (ನಾ). ಐದುದಳ. **ಐದಳ** : ಐದಳ ಹತ್ತು ಮುಖದ ರುದ್ರಾಕ್ಷಿ (ಅದವ. ೪೫). [< ಅಯ್ದು$_2$ + ದಳ (= ದಲ)]

ಅಯ್ದಾಮರಿಗ (ನಾ). ಅಯ್ದುಜನ ಯೋಧರು, —ಯುದ್ಧ ಭಟರು : ಮಲೆಪರಯ್ನೂರ್ಬ್ಬರುಮಯ್ದಾಮರಿಗರುಂ (ಇಅ. VI, ೧೦೨–೨೦ ; 887). [< ಅಯ್ದು$_2$ + ದಾಮರಿಗ]

ಅಯ್ದಾಳಿ 'ಇರ್' ನೋ.

ಅಯ್ದಿಕೆ 'ಎಯ್ದಿಕೆ' ನೋ.

ಅಯ್ದಿಸು 'ಎಯ್ದಿಸು' ನೋ.

ಅಯ್ದು$_1$ 'ಎಯ್ದು' ನೋ.

ಅಯ್ದು$_2$, ಅಯಿದು, ಐದು$_2$ (ನಾ). ಐದು ಎಂಬ ಸಂಖ್ಯೆ : ಮೆಟ್ಟಿ ಗಂಧೇಭಮಯ್ದಾನ್ (ಎಕ. II, ೧೨–೨ ; 700) ; ಶ್ರೀಮತ್ ಪೆರ್ಮೆನಡಿಗಳ್ಪಟ್ಟಂಗಟ್ಟಿದ ಅಯ್ದನೆಯ ವರಿಷ (ಎಕ. III, ನಂಜನ. ೯೭–೩ ; 898) ; ತಪಂಬಟ್ಟ ದಿವಸದಿಂ ತಗುಳ್ದಿಂದಿಂಗಮಯ್ದು ದಿವಸಮುಣ್ಬುದಿಲ್ಲ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೭೭–೫) ; ಸಂಧಿಗೆಯಲ್ಕೆ ಬೇಡಿದರೆ ಪಾಂಡುತನೂಭವರಯ್ದು ಬಾಡಮಂ (ಗದಾಯು. ೩–೨೧). **ಅಯಿದು** : ಮೂಜನಜಿದು ಮೂಜು ಮಜಿದು ಮೂಜ ವೇದಿಸಿ ಅಯಿದ ಕಾಣಿಸಿಕೊಂಡು (ತುಜುಗಾ. ೬) ; ಎರಡಯಿದು ಶಿರದಸುರಪತಿಗೋಸರಿಸಿ ಅಲ್ಲಿಯೆ ನಿಂದನಲ್ಲಾ (ಬಸಪು. ೫೩–೧೯). **ಐದ್ದು** : ಅತನಿಂ ಬಜಿಯಂ ಸೀಮಂಕರನೆಂಬಂ ಐದನೆಯ ಕುಲಧರಂ (ಚಾವುಂಪು. ೧೪–೨) ; ಆ ಕಥಾಸಮುದ್ರದೊಳ್ ಪಂಚರತ್ನಮಪ್ಪೈದು ಕಥೆಗಳನಾಯ್ದುಕೊಂಡು (ಪಂಚತಂ. ೧೩–೨) ; ಕಕಾರಂ ಮೊದಲಾಗಿ ಮಕಾರದ ಪರ್ಯಂತಮೈದೈದು ವರ್ಣಂಗಳೊಂದು ವರ್ಗಮಾಗಿ, ವರ್ಗಮೈದಕ್ಕುಂ (ಶಮದ. ೧೩ ವೃತ್ತಿ) ; ಪರಮತತ್ವದ ಭಿತ್ತಿನೊಳಗಂಕುರಗಳೈದಾದಂತೆ (ತೊರರಾ. ೧–೨–೨). ℙ ಅಯ್ವರ್ (ಬಹುವ) : ತಮ್ಮ ಕಲಹಕೆ ತಾವು ಅಯ್ವರು, ಪರರ ಕಲಹಕೆ ನೂರಯ್ವರು (ಗಾದೆ. ೬).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಅಯ್ನ್ದು, ಅಞ್ಜ ; ಮಲ. ಅಞ್ಚ, ಅಞ್ಜ, ಅಯ್ದು ; ತುಳು. ಅಯ್ನ್ ; ಕೊಡ. ಅಞ್ಜಿ ; ತೆಲು. ಅಯಿದು ; ಕೊಲಾ. ಅಯ್ದ್, ಅಯಿದ್]

ಅಯ್ದುಂಬು 'ಅಯ್ದೂಂಬು' ನೋ.

ಅಯ್ದುಗುಂದು, ಐದುಗುಂದು (ಕ್ರಿ). ಐದು ಕಡಿಮೆಯಾಗು ; ಐದು ಸಾಲದೆ ಹೋಗು : ಆ ನರಕಬಿಲಂಗಳೆಲ್ಲಂ ಅಯ್ದುಗುಂದೆ ಲಕ್ಕಮಕ್ಕುಂ (ಅಜಿಪು. ೧೧–೬ ವ). **ಐದುಗುಂದು** : ಪಂಚೋನೈಕ ನರಕ ಶತಸಹಸ್ರಾಣಿ ಐದುಗುಂದಿದೊಂದುಂ ನರಕ ಲಕ್ಕೆಗಳುಂ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೧೧೬). [< ಅಯ್ದು$_2$ + ಕುಂದು$_1$]

ಅಯ್ದುಪ್ಪು (ನಾ). ಕಾಚ, ಸೈಂಧವ, ಬಿಡು, ಸೌವರ್ಚ, ಸಾಮುದ್ರ ಎಂಬ ಐದು ಬಗೆಯ ಉಪ್ಪು : ಅರಿದಾಳಂ ಪೊಸಸುಣ್ಣಮಿಂದ್ರಯವೆ ಕೇರ್ಗಂಧೋಜ್ವಳಂ(ಳೆಂ)ದಾರು ಸಿಂಧುರಮಯ್ದುಪ್ಪು ಕಟುತ್ರಯಂ ರಜನಿ (ಲೋಕೋಪ. ೯–೨೪೩) ; ಸೈಂಧವಂ ಕಾಚ ಬಿಡು ಸಂವರ್ಚಲವಣಂಗಳ್ ಉಪ್ಪು (ಲೋಕೋಪ. ೯–೨೨೩ ಟೀಕೆ).

[< ಅಯ್ದು$_2$ + ಉಪ್ಪು]

ಅಯ್ದೂಂಬು, ಅಯ್ದುಂಬು, ಅಯ್ದೂಬು (ನಾ). ೧. ಧಾನ್ಯದ ಒಂದು ಅಳತೆ ; ಐದು ಕೊಳಗ. ೨. ಐದುಕೊಳಗ ಬಿತ್ತುವಷ್ಟು ಜಾಗ : ಪುತ್ತೂರಾಜೆಟ್ಟ ಮುಗುಳೊತ್ತಿಟ್ಟು ಪುತ್ತೂರತ್ತಾಣಿಗೆ ಅಯ್ದೂಂಬು ಕಟನಿಯುಂ ಅಯ್ದೂಂಬು ತೊಟ್ಟಪ್ಪಟ್ಟುಂ ಕೊಟ್ಟರ್ (ಎಕ. X, ಕೋಲಾರ. ೨೨೯–೫ ; 750) ; ಗೊಟ್ಟೆಜಿಯರಂಬಲಕೆ ಕೊಟ್ಟುದು ಅಯ್ದೂಂಬು (ಮೈಅರಿ. ೧೯೨೬, ೧೦೦–೮ ; ೯ನೆಯ ಶತ). **ಅಯ್ದುಂಬು** : ತುಜುಗೊಳೆಯ್ದು ಸತ್ತರ್ ಇದರ್ಕೆ ಅಯ್ದುಮ್ಬು ಕಳನಿ ಕಲ್ನಾಟು ಕೊಟ್ಟುದು (ಎಕ. X, ಶ್ರೀನಿವಾ. ೧೪೨–೪ ; ?). **ಅಯ್ದೂಬು** : ಮೊಜ ಶಲೂರಮಟ್ತಿಯುಳ್ಳಯ್ದೂಬು ಇನ್ತು ತಾಗೆ ಮೂಜಡಿ ತೂಮ್ಬುಮ್ ದೇವಭೋಗಂ (ಎಕ. X, ಕೋಲಾರ. ೧೧–೮ ; 753).

[< ಅಯ್ದು$_2$ + ತೂಂಬು$_2$]

ಅಯ್ದೂಬು 'ಅಯ್ದೂಂಬು' ನೋ.

ಅಯ್ದೆ$_1$ 'ಎಯ್ದೆ$_1$' ನೋ.

ಅಯ್ದೆ$_2$, ಅಯಿದೆ, ಎಯ್ದೆ$_2$, ಐದೆ$_2$ (ನಾ). ೧. ಸುವಾಸಿನಿ ; ಸುಮಂಗಲಿ : "ಅಯ್ದೆಯೆಂದು ಸುವಾಸಿನಿ" (ಶಬ್ದಸಾ. ೩೬೯). **ಅಯಿದೆ** : ೨. ಮುತ್ತೈದೆತನ ; ಸೌಮಂಗಲ್ಯ : ಅಯಿದೆ – ಅಣಚಿಯಿಲ್ಲದವಳಿಗೆ ಸೌಭಾಗ್ಯದ ಹೂವಿನ ಬೊಟ್ಟೇಕೆ (ಬಸವ. ೬೩೦). **ಎಯ್ದೆ$_2$** : ೧. ಪಸುರ್ವಂದಲೊಳೊಲ್ದೆಡೆಯಾಡುವೆಯ್ದೆಯರ್ ಬಳಸಿದ ವೇದ ಪಾರಗರ ಸಂದಣಿಯೆಂಬವಜಿಂ ವಿವಾಹ ಮಂಗಳಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧–೧೦೭) ; ನಿಟ್ಟೆಯ್ದೆಯಾಗು ಪತಿಯೊಳ್ ತೊಟ್ಟನುವಶೆಯಾಗು ಶೀಲವತಿಯಾಗು (ಕಾವ್ಯಾವ. ೨೨೩) ; ಎಡೆಯಾಡುವೆಯ್ದೆಯರ ಪಾವನ ಮಂಗಳದೊಪ್ಪು ಗೂಡಿ ನೇರ್ಪಟ್ಟುದು . . . ವಿವಾಹದೊಳ್ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೬–೨೨). **ಐದ್ದೆ** : ೧. "ಐದೆಯೆನೆ ಸುವಾಸಿನಿಯಕ್ಕುಂ" (ಕವಿಕಂ. ೧೬೫) ; ಗುರುಜನ ಮೀಯದೆಯುಂ ಮುನ್ನೆರೆವಾತನನೆಯ್ದಿಯೈದೆಯ[ಪಾಠಾಂ. ಯ್ದೆನೆಯೆನ] ಪ್ಪೊಡೆ ದೋಷಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೮೭೫). ಅತ್ತಿತ್ತೆಡೆಯಾಡುವೈದೆಯರದಂ ಕೊಂಡಾಡಿ (ಪುಷ್ಪಪು. ೧೨–೧೦೯) ; ಮುನಿಪಂಗಂಬುಜಾನನೆ ನಮಿಸೆ ಹರಸಿದನೈದೆಯಾಗೆನುತ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೧೬–೪೫) ; ಸೋಬನಮನೈದೆಯರಾದರದಿಂದೆ ಪಾಡುಗೆ (ಚಿಕವಿ. ೪–೩೪). ೨. ಸವೆದುದೇ ನಿನ್ನೈದೆ ಶುಭಕರ ಕವಿದುದೇ ವೈಧವ್ಯ ಮೇಘವು ತವಮುಖೇಂದುವಿಗೆಂದು ತಂದನು ಕುಳಿತು ಕಂಬನಿಯ (ಅಂಬಿಕಾ. ೪೪–೧). [< ಸಂ. ಅವಿಧವಾ ?]

ಅಯ್ದೆತನ, ಎಯ್ದೆತನ, ಐದೆತನ (ನಾ). ಸುಮಂಗಲಿಯಾಗಿರುವಿಕೆ : ಮೆಯ್ಗರೆದುದೆ ವೀರಲಕ್ಷ್ಮಿ ನಿನತ[ಪಾಠಾಂ. ತೆ]ಯ್ದೆತನಂ (ವರ್ಧಪು. ೯–೭೦). **ಎಯ್ದೆತನ** : ಕಾಂತೆಗೆ . . . ಸಿರಿಯುಂ ಸಂತಾನಮುಮೆಯ್ದೆತನಮುಮಭ್ಯುದಯಮುಮೋರಂತು ನೆಲೆವೆರ್ಚಿ (ಅನಂಪು. ೧೦–೮೬).

ಏದೆತನ : ಜಯಸಿರಿಯ್ಯದೆತನ ಪಣ್ಣಿಂದಮೆಜಕಿಪುದು ಕಂದ(ಕ:ವ್ಯಾದ್ಯೂ.೮-೪೪) ; ಅವಪಸನ ಸತಿಯಳಿಗ್ಗೆದೆತನ ಮಿಗಿಲೆಂದು ಹರಿತು ಮುನಿ ವಧೂನಿಕರ (ನಳಚ. ೯-೧೨) ; ತಳಿವೆನ್ನೆದೆತನದಿಂದೆ ಸಜ್ಜಿಕೆಯನೆಂದಾ ಕುಮುದ್ವತಿ ನುಡಿದಳು (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೬-೫೬). [ಅಯ್ದು + -ತನ]

ಅಯ್ದೆದಾಳಿ, ಏದೆದಾಳಿ (ನಾ). ಮುತ್ತೈದೆತನದ ಸೂಚಕವಾದ ಬೆಟ್ಟೆ ; ತಾಳಿ ; ಮಾಂಗಲ್ಯ : ಅವನು ಶಿವಪದಕದೊಳು ಮುಖ್ಯವೀರುದ್ರಕ್ಷಿ ಉಸುಮುಯ್ದು ದಾಳಿಯೊಳು ನಾಯಕಂ ರುದ್ರಾಕ್ಷಿ (ರುದ್ರಾರ. ೫-೧) ; ಹೆಂಡತಿಯ ಕೊರಲಯ್ದೆ[ಪಾಠಾಂ. ಐರ] ದಾಳಿಯೊಂದುಳಿಯಲ್ಕೆ . . . ಇನ್ನಾದೇ ವರತಾಳಿ ನೀಮುಪಿಂತಾಗುತಿರೆ ಇನ್ನಾದೇತಱ ದಾಳ್ಕೆ (ಒಂಠ. ೧೯೦) ; ಪಕ್ಕಣ್ಣಿನೆ ಮೂಡುವಿಂದುಮಿಟ್ಟಪಳೆನೆ ಕಟ್ಟಿದಳ್ಕಿದೆ [ಪಾಠಾಂ. ರ] ದಾಳಿಯಂ ಪೆಱಳೆರ್ದರ್ (ರಾಜಕ. ೮-೨೬). **ಏದೆದಾಳಿ** : ಎನ್ನ ಗುಪ್ತಮಂಗಳಸೂತ್ರದೆಡೆಯ ಹೊಳಕೊಳೆವೈದೆದಾಳಿಯಿಂದಂ ಕೃಪಣ ನೆಂತು ಕಂಡಪಂ (ಹರಿಹರ. ೧೨-೩೮) ; ತೆಪ್ಪೈದೆದಾಳಿಯಂ ತನ್ನ ಕರ್ಯ ಕೃತ್ತಿಸೆದುದಯ್ಯಂ (ಶ್ರೀಧಾಪು. ೨೪೧-೩೭೦). 'ಅಯ್ದುದಾಳಿ' ಪರಾ. [ಅಯ್ದು + ತಾಳಿ]

ಅಯ್ದೆಮಿನುಗು (ನಾ). = ಅಯ್ದೆದಾಳಿ : ವರುಣನ ಮಳರಮುಂ ವರು ಣಾನಿಯ ಕೊರಲೊಳಯ್ದೆಮಿನುಗಾಂ. ಯ್ದುಮಿನುಗುಮುಟಿಯೆ ಯುಟಿಪ ವಸ್ತುಗಳ್ಗಲ್ಲಮಂ ತಂದು ಮುಂದಿಟ್ಟಂ (ಪಂಪಭಾ. ೬-೩೪ ಪ). [ಅಯ್ದು + ಮಿನುಗು]

ಅಯ್ದೆಲೆನಾಗ (ನಾ). ಏದೆಲೆಯುಳ್ಳ ಒಂದು ಸಸ್ಯ : ಕನಕರಸಮುಂ ಗರ್ದುಗುಂ ಜನಕಿತಕರವಿಸಿಸಿ ಪರ್ದಿದಯ್ದೆಲೆನಾಗಂ ಸುನಯದಿನರೆದು ವಿಲೇಪಿಸಲಸುಪಮಪ್ರಭುದಗಳ್ಗುದ್ರಪಪ್ರಮುದು ಕ್ಕು ಗುಂ (ಪಾಪು. ೧೩-೦೫). [ಅಯ್ದು + ಎಲ್ಲೆ + ನಾಗ]

ಅಯ್ದೆವಸ, ಏದೆವಸ (ನಾ). ಏದು ದಿವಸ. **ಏದೆವಸ** : ಕರೆಯಲ್ಕೆ ಕಣ್ಗಳಾಗವು ಮಱಪಿದಪ್ಪೊಡಂ ತೆರೆಯಲ್ಕೆ ದಿವಸಂ ಪಡಹಿಂಗಿಗೆ ಮೆಯ್ಯಳಾಗವು (ಲೀಲಾವ. ೨-೬೯). [ಅಯ್ದು + ದಿವಸ]

ಅಯ್ದೊಂದಿ (ನಾ). ಏದರಲ್ಲಿ ಒಂದು ಭಾಗ : "ಅಯ್ದೊಪ್ಪಿ ಎನ್ನುವುದು ಏದರಲ್ಲೊಂದು ಭಾಗವನ್ನೂ ಹತ್ತಿಂದಂ ಎನ್ನುವುದು ಹತ್ತರಲ್ಲೊಂದು ಭಾಗವನ್ನೂ ತೋರಿಸುವುದು" (ಸಂಭಾಪ್ರ. ೨೦೯) ; ಕಾಯಂ ಬಿಜ್ಜಣ್ಣಂ ಅರಸಣ್ಣಂ ಅಯ್ದೊಪ್ಪಿ ಒತ್ತೆ ಮಣ್ಣತ್ತು ಪಾದಂ ತೆತ್ತುನ್ನೋರಲಿಟ್ಟಂ (ಎಳ. III, ತಿರುಮ. ೨೫೬-೭) ; ಪಾಳುಕೋಡೆ ಕೆಜೆಯುಂ ಅಯ್ದೊಂದಿ ಕಾದು ಪತ್ತೊಂದಿ ಪ್ರಸಾದಂಗಳೆಯ್ದೊರ್ (ಮೈಅರಿ. ೧೯೩೬, ೧೧೦-೭ ; ೯ನೆಯ ಶತ). [ಅಯ್ದು + ಒಂದು + -ಇ]

ಅಯ್ನೀರು (ನಾ). ಮುಟ್ಟಾದವಳು ಏದನೆಯ ದಿನ ಎರೆದು ಕೊಳ್ಳುವ ನೀರು, —ಮಾಡುವ ಸ್ನಾನ.
[< ಅಯ್ದು + ನೀರು (< ನೀರ್)]

ಅಯ್ನೂರ್ವಾಚಾರಿ, ಏನೂರ್ವಾಚಾರಿ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು. **ಏನೂರ್ವಾಚಾರಿ** : ಏನೂರ್ವಾಚಾರಿಯು ಮಗ ಪಳಯಣ್ಣ (ಎಳ. X, ಚಕ್ಕಬ. ೨೬-೪ ; ೫೫೦).

ಅಯ್ನೂಲ್ (ನಾ). ಏದು ನೂಲಿನ ಅಳತೆ ; ಅಗಲದ ಒಂದೂ ಕಾಲಷ್ಟು ಇರುವ ಅಳತೆ : ಮನೆಯಗಲದೊಳಗಲದ ನಾಲ್ಕನೆಯಂಶ ಮನೊಂದುಮಾಡಿ ನಿಲಿಪಿದೊಡಯ್ನೂಲಿಸಯುಗುಂ (ಲೋಕೋಪ. ೩-೨೯) ; ಮನೆಯಗಲಮನೆಳೆದು ಸೂತ್ರಮುಂ ನಾಲ್ಕುಭಾಗಂ ಮಾಡಿ ಆ ಪ್ರಮಾಣಿನಲ್ಲಿ ಮತ್ತೊಂದು ಭಾಗಮುಂ ಕೂಡಿಕೊಂಡು ಮನೆಯುದ್ದಮಂ ಕೊಳಲ್ ಆದು ಅಯ್ನೂಲಿಸಿಕೊಳ್ವುದು (ಲೋಕೋಪ. ೩-೨೯ ಟೀಕೆ).
[< ಅಯ್ದು + ನೂಲ್]

ಅಯ್ನೂಱು, ಅಯಿನೂಱು, ಏನೂರು, ಏನೂಱು (ನಾ). ಏದು ನೂರರ ಮೊತ್ತ; ಏದುನೂರು: ಇರ್ಪತ್ತುಗ ಪೆದೆ ಗಿಲ್ಲಿ ಪ್ಪನ್ಮರ್ತ್ತ ಲೆರೆ ಅಯ್ನೂಱು ಬಲ್ಲಿಯ ತೋಣ್ಮ (ಎಳ. XI, ದಾವಣ. ೧೩-೧೪ ; ೮೮೨) ; ಗಿಳಿಯ ಬಣ್ಣದ ಕುದುರೆಯಏನೂಱುಜಪತ್ತನಂಗದಪರ್ಣಂ (ಪಂಪಭಾ. ೩-೬೫) ; ಇಪ್ಪತ್ತು ಕುದುರೆಯಏನೂಱಂ[ಪಾ]ಳ್ಳಕ್ಕುಗ್ಗಳಿಸಿದ್ದಾ ಯನಿತ್ತು (ಎಳ. VII, ಶಿವವಿ. ೧೦-೫೧ ; ೧೦೬). **ಅಯಿನೂಱು** : ತೋಟಿನಾಡು ಅಯಿನೂಱು[ ] . . . ಆಳ್ (ಇಆ. XIV, ೨೩೨-೪೯ ; ೯ನೆಯ ಶತ). **ಏನೂರು** : ಏನೂರು ರೂಪಾಯಿಗಳನ್ನು ಸಂಪಾದಿಸಿದ್ದೇನೆ (ರೂಢಿ). **ಏನೂಱು** : ಗ್ರಾಮಂಗಳ್ತಾಮುಮೆಯ್ನೂಱುಮಜ ತಲೆಯೆನೆ ಸಂದಿರ್ದು ದಕ್ಕುಂ ಮಡಿಂಬಂ (ವಸ್ತುಕೋ. ೪೬-೪) ; ಕೆರೆಗಳ ತೆರೆಳಿಪದನ್ನೆನೂಱು ಹೆಜ್ಜೆಯಲಿಂದ್ರಸುತಸೂನು (ಕುವ್ಯಾದ್ಯೂ. ೬-೫೧) ; ಬಲ್ಲಿಪಕೆಯ ಮಾತು ಬೇಡವೆಂದ್ಯೆನೂಱು ಬಿಲ್ಲನಾರಿಯಂ ಛೀಗಗಿರಿಸೆ (ಪೋಕತ. ೮೦-೬೨).

ಅಯ್ನೂರ್ಬರ್, ಅಯ್ನೂರ್ವರ್, ಏನೂರ್ವರ್ = ಏದುನೂರು ಜನರು : ಅಂತಿಲ್ಲನುಯ್ನೂರ್ವರುಂ ತಮಗೆ ನಡೆವ ಸುಂಕಮು(ಇಆ. VI, ೧೩೦-೩ ; ೧೦೫) ; ಕುಣಂಗಿನಿಲಯ್ನೂರ್ವರುಂ ಸಾಕ್ಷಿಯಾಗೆ ಕೊಟ್ಟಿತ್ತು (ಎಳ. XII, ಗುಬ್ಬಿ. ೬೧-೯೮ ; ೪೭) ; ಶ್ರೀ ಕೆಱೆಯ ಚ್ಚಿನಗನುಂ ಗಾಳಿಗನುಂ ಮೊದಲಾಗೆ ಅಯ್ನೂರ್ವರುಂ ತುಪ್ಪವನುಟಿದೋರ್ (ಶಾಇಇ. IX-i, ೧೨-೧೪ ; ೩೭) ; ಶ್ರೀಮತಾಚಾತುರ್ವರ್ಣ್ಯ ಸಮುದಯಮುಮೆನೂರ್ವ್ವರ್ಕ್ಕಂ ದೆಬ್ಬಮ್ಮಸೋಮಯಾಜಿಗಳ್ ಕೊಟ್ಟ ದಾನಂ (ಇಆ. VIII, ೨೮೭-೨ ; ೯ನೆಯ ಶತ) ; ಅರಸುಮಕ್ಕಳ್ ಕೊಂದನ್ಯೆನೂರ್ವರನು (ಕುವ್ಯಾದ್ಯೂ. ೯-೨೪).
[< ಅಯ್ದು + ನೂಱು. / ತಮಿ. ಅರ್ಯ್ನೂಱ್ಱು ಅಯ್ನೂಱು; ಮಲ. ಆಞ್ಞೂಱು ; ಕೂಡ. ಅಞ್ಞೂಬಾರ ; ತುಳು. ಅರ್ಯ್ನೂರು ; ತೆಲು. ನೂಱೂ]

ಅಯ್ಪೆರಳು, ಏಬೆರಳು (ನಾ). ಏದು ಬೆರಳು. **ಏಬೆರಳು** : ಒಂಬೇ ಆದು ಏದಾಗಿದೆ ಏಬೆರಳಿನ ಕೈ ಕಾಗಿದೆ (ಮುಳ್ಳಂ. ೩೬-೫).
[< ಅಯ್ದು + ಬೆರಳು (< ಬೆರಲ್)]

ಅಯ್ಯಡಿ 'ಅಯ್ದಡಿ' ನೋ.

ಅಯ್ಯಣ್ಣಿಗೆ, ಏಮಣಿಗೆ, ಏಮಣ್ಣಿಗ (ನಾ). ಏದು ಜನ ಜಮಿಸಾನು ದಾರರು : ಜಾವಣ್ಣಯ್ಯಂಗೆ ಇವಪೆಗಾಱೆ ನಾಡು ಸಾಸವಂಗೊಟ್ಟರ್ ಇದಕ್ಕಯ್ಯನೆಣ್ಣಿ[ಣ್ಣಿ]ಗಸಾರ್ತ್ತಿ (ಎಳ. IX, ಹೊಸಕೋಟೆ. ೧೧೧-೪ ; ೪೪೨) ; ಧಾರಾಪೂರ್ವ್ವಕದಿನ್ದಂ ಊರುಂ ಅಯ್ಯಣ್ಣಿಗರುಮಱಿಯೆ ಇ ದೇಗುಲಕ್ಕೆ ಬಿಟ್ಟಂ (ಎಳ. IV, ಹೆಗ್ಗಡ. ೧೩-೧೧ ; ೧೨೧). **ಏಮಣಿಗೆ** : ಪನ್ನಿರಡು ಪಳ್ಳಿಯ ಪಳ್ಳಿಕಾಜುಂ ಏಮಣಿಗರುಂ ತಂಡೆಯದ ನೇಮಗಳ್ಗಾಸುಂ (ಎಳ. III, ನಂಜನ. ೪೪-೯ ; ೧೧೩). **ಏಮಣ್ಣಿಗೆ** : ಆಱುವತೊಳ್ಳಿಲುಂ ಏಮಣ್ಣಿಗರುಂ ಬಿಟ್ಟುಂಬಳಿಗದ್ದೆ (ಎಳ. VIII, ಸೊರಬ. ೧೧೩-೧೬ ; ೧೬೩).
[< ಅಯ್ದು + ಮಣ್ಣಿಗ]

ಅಯ್ಯತ್ತ್ರ್ (ನಾ). ಏದು ಮತ್ತರು : ಕುಪ್ಪಣ್ಣನ ದೇಗುಲದ ಮಹಾ ಜೀವಗ್ರ್ಗ ಒಮ್ಮತ್ತತ್ತೂರ್ತ್ತಮಂ ಅಯ್ವತ್ತುಕ್ಕೆಯ್ಯ ಕೊಟ್ಟುಮ್ ಮಜ್ಜಂ ತನ್ನ ಭಾಗಮಂ ಕುಡೆ (ಕಾ. I, ೧೫೫-೧೬ ; ೧೦೮೮).
[< ಅಯ್ದು + ಮತ್ತರ್]

ಅಯ್ನಾನ, ಏಮಾನ (ನಾ). ಒಂದು ಅಳತೆ ; ಏದು ಮಾನ. **ಏಮಾನ** : ಬೆಟ್ಟದಾವರೆಯ ಹೂವ ತಂದು ನೆಲಲಿಹೊಗಾಗಿಟ್ಟು ಜೂನರಂಅಮಾಡಿಕೊಂಡು ಬಳಿಕ್ಕೆಮಾನಬಟ್ಟವಾಲೊಳಗದಂ ವರ್ಷಬಸ್ಸಂ ದಡೊಳು ಕದಡಿ (ಸೂಪಕಾ. ೨-೨೧). [< ಅಯ್ದು + ಮಾನ]

ಅಯ್ಮುಸುಡ, ಐಮುಸುಡ (ನಾ). = ಅಯ್ಮೊಗ : ೨. ಅಯ್ಮುಸುಡಂ ಅಯ್ದುಮುಸುಡಂ (ಶಬ್ದಾನು. ೩೫೧ ಪ್ರಯೋ). ಐಮುಸುಡ : ೨. "ಶಿವ" (ಪ್ರಭಣ್ಣ). [< ಅಯ್ದ್ದು + ಮುಸುಡು + –ಅ$_7$]

ಅಯ್ಮೂಲೆ, ಅಯಿಮೂಲೆ, ಐಮೂಲೆ (ನಾ). ೧. ಐದು ಮೂಲೆ : ಅಯ್ಮೂಲೆ, ಅಯ್ದುಮೂಲೆ (ಶಬ್ದಾನು. ೩೫೧ ಪ್ರಯೋ). ೨. ದಾರಿಯಿಂದ ದೂರವಿರುವ ಸ್ಥಳ ; ಯಾವುದೋ ಒಂದು ಮೂಲೆ ; ಅಪ್ರಶಸ್ತವಾದ ಜಾಗ : ಅವನ ಮನೆ ಒಂದು ಅಯ್ಮೂಲೆಯಲ್ಲಿದೆ (ರೂಢಿ). ೩. ಐದು ಮೂಲೆಗಳುಳ್ಳದ್ದು. **ಅಯಿಮೂಲೆ** : ೧. ಜಲದ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಅಯಿ[ಪಾಠಾಂ. ಐ]ಮೂಲೆಯ ಕೆಲದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಹೊಲ ಬೆಳೆಯಿತ್ತು (ಕೋಲಶಾಂ. ೨೫). **ಐಮೂಲೆ** : ೨. ಇವನ ಮನೆಯು ಐಮೂಲೆಯಾಗಿತ್ತು (ನೀತಿಚಿಂ. ೬೩).

[< ಅಯ್ದ್ದು + ಮೂಲೆ. / ತುಳು. ಐಮೂಲೆ]

ಅಯ್ಮೆ (ನಾ). ಐದುಸಲ, —ಬಾರಿ : ಅಯ್ಮೆ, ಅಯ್ವರ್ (ಶಬ್ದಾನು. ೩೫೧ ಪ್ರಯೋ). [< ಅಯ್ದ್ದು + –ಮೆ$_2$]

ಅಯ್ಮೊಗ, ಐಮೊಗ (ನಾ). ೧. ಐದು ಮುಖ : ಗಿರಿಯ ಸರಿಯಿಜುಹೆಯನನಂತ ಹೆಡೆಗಳ ಹಾವನೆರಡು ಮೊಗದಾವನೈಮೊಗದೊಟ್ಟೆಯಂ ಜಗದ ಗುರು ಸಿದ್ಧರಾಮಂಗೆ ತೋಱುತ್ತ ನಡೆತಂದನ್ (ಸಿದ್ಧರಾ. ೩–೩). ೨. ಐದು ಮುಖಗಳುಳ್ಳವನು ; ಶಿವ : ನಾಲ್ವಟ್ಟೆ, ಅಯ್ಮೊಗಂ (ಶಬ್ದಾನು. ೨೯೪ ವ್ಯಾಖ್ಯಾ). **ಐಮೊಗ** : ೨. "ಗೊರವನೈಕಿಲ್ವೆಟ್ಟಳಿಯನೈಮೊಗಂ" (ಕಬ್ಬಿಕೈ. ೪) ; "ಕಱೆಗೊರಲಂ ತಿಸುಳಿಯೈಮೊಗಂ ಸಾಂತಂ ಬಾಂದೊಱೆದಲೆಯಂ ಪಣೆಗಣ್ಣಂ ತಱಿಸಂದುಮೆಯಾಣ್ಮನೆಂದು ತಿಳಿ" (ಚತುನಿ. ೬) ; ಐಮೊಗನ ಮೊಗಸಿರಿಯಂ ಕಂಡೊಂದಲಂಪಿಂ ತಾನೆ ಮುದ್ದಿಟ್ಟು (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೩೧–೧೫). ೩. ಸಿಂಹ : "ಎಂಟಡಿಯೆಂದೆನೆ ಶರಭ ಸಿಂಗಮೈಮೊಗ ಸಿಂಹಂ" (ಕವಿಕ. ೬೦).

ಐಮೊಗನ ಕೆಳೆಯ = ಶಿವನ ಸ್ನೇಹಿತ ; ಕುಬೇರ : "ಬಡಗಣ ದಿಕ್ಕಿನರಸನೈಮೊಗನ ಕೆಳೆಯನುಮೆಂದು ಸಲ್ಗುಂ ಕಿನ್ನರಪತಿಗೆ" (ಶಬ್ದಮಂ. ೧೪). [< ಅಯ್ದ್ದು + ಮೊಗ]

ಅಯ್ಯ$_1$, ಅಯ$_1$, ಐಯ, ಐಯ್ಯ$_1$ (ನಾ). ೧. ತಂದೆ ; ಅಪ್ಪ : ಕಳಿಂಗಬ್ಬೆಗಳಯ್ಯ ಪಲ್ಲಹಾರಕಿ (ಎಕ. XI, ದಾವಣ. ೧೭–೮ ; 889) ; ಬೇಡುವೊಡೆ ನೀವೆಮ್ಮಯ್ಯನಂ ಬೇಡಿರೇ (ಪಂಪಭಾ. ೧–೭೦) ; ಅಯ್ಯನಾರೆನಗವ್ವೆಯಾರ್ ಪಿರಿಯಯ್ಯನಾರ್ ನೀನೆಲ್ಲಿಯವ ನಿನ್ನಯ್ಯತನ ವೇತಕ್ಕೆ (ಬಸಪು. ೩–೮೨) ; ಕಂಜಜನಯ್ಯ ರಕ್ಷಿಸು ನಮ್ಮನನವರತ (ಹಭಸಾ. ೪). ೨. ತಾತ ; ಅಜ್ಜ : ನಿಮ್ಮಯ್ಯ ಮನೆಯಲ್ಲಿದ್ದಾನೆಯೇ (ರೂಢಿ). ೩. ಜಂಗಮ ; ಲಿಂಗಾಯತ ಪುರೋಹಿತ ಅಥವಾ ಗುರು : ಮಂದಿರದೊಳೊಬ್ಬಯ್ಯನಿರ್ಮೊಲವಿಂದ ದಾಸಿಯನೊಬ್ಬಳಂ ಕರೆದು (ಬಸಪು. ೧೧–೨೦). ೪. ಉಪಾಧ್ಯಾಯ : ಕೊಲುತಿರ್ಪಯ್ಯಗಳೋದು ಬೇನೆಯಳಿವಾ ತೀಕ್ಷ್ಣೌಷಧಂ . . . ಮುಂ ಪಲಕಷ್ಟಂ ಕಡೆಗೊಳ್ಳಿತೈ (ಸೋಮೇಶ. ೯೬) ; ಸಾಲೆಯಲ್ಲಿ ಅಯ್ಯನವರ ಅಪ್ಪಣೆಯಂತೆ ನಡೆಕೊಳ್ಳಬೇಕು (ಮುಂಬಯಿ. ೧–೨೧). ೫. ಒಡೆಯ ; ಯಜಮಾನ : ಅಯ್ಯಗಳ ಅಯ್ಯನು ನಮ್ಮ ಮಾದಾರ ಚೆನ್ನಯ್ಯನು (ಬಸವ. ೩೫೦) ; ಅಮ್ಮನವರು ಪಟ್ಟಕ್ಕೆ ಅಯ್ಯನವರು ಚಟ್ಟಕ್ಕೆ (ಗಾದೆ) ; ಅಯ್ಯನವರ ಪೂಜೆಗೂ ಅಮ್ಮನವರ ಅಡಿಗೆಗೂ ಸಮ (ಗಾದೆ). ೬. ಗಂಡಸಿನ ಹೆಸರಿನ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ (ಅಣ್ಣ, ಅಪ್ಪ ಎಂಬಂತೆ) ಸೇರುವ ಮಾತು : ಶ್ರೀಮತ್ ಅನಂತವೀರ್ಯಯ್ಯಂಗಳ್ (ಇಆ. VI, ೧೦೨–೧೫ ; 887) ; ಕನ್ನಯ್ಯ ಮಯ್ಯನುಮಿಟ್ಟು (ಎಕ. XI, ಚಿತ್ರದು. ೨೬–೧೫ ; 946) ; ಹಿರಿಯಯ್ಯ ಶ್ವಪಚಯ್ಯ ಕಿಱಿಯಯ್ಯ ಡೋಹಾರಕಕ್ಕಯ್ಯ (ಬಸವ. ೩೫೦). ೭. ಗಂಡಸರನ್ನು ಸಂಬೋಧಿಸುವಾಗ ಸರ್ವಸಾಧಾರಣವಾಗಿ ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಮಾತು (ಅಣ್ಣ, ಅಪ್ಪ ಎಂಬಂತೆ) : ಎಂತು ಸೈರಿಸುವೆವಯ್ಯ ವಿಯೋಗಮಂ (ಅದಿಪು. ೯–೭೬) ; ಈಳೆ ನಿಂಬೆ ಮಾವು ಮಾದಲಕೆ ಹುಳಿನೀರನೆಱೆದವರಾರಯ್ಯ (ಮಹದೇ. ೧–೧) ; ಕಡು ಮೂರ್ಖರಿಗೆ ಕಾಲವಯ್ಯ ಎನ್ನೊಡೆಯ ಪುರಂದರ ವಿಠಲ ಕೇಳಯ್ಯ (ಪುರಂದ. ೧–೧೪೯–೫). **ಅಯ್ಯ$_1$** : ೬. 'ಮಾರಯ' ಪರಾ. **ಐಯ** : ೫. ಇಱಿವೆಡೆಗೈಯ ಕೈಯುಗುರೆ ಸಾಲದೆ ನಚ್ಚಿನ ಕೈದುವೇಟ್ಟುದೇ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೪೧೧ ಶೂದ್ರಕ). ೬. ಸಲಹುವೈಯನು ಮುಳಿದು ಲೋಕದ ಕೊಲೆಗೆಲಸಕಂಗೈಸಿದನೆ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೬–೨೯). ೪. ಐಯಗಳು ನಡೆತಂದು ನೋಡಿದರೀಯವಸ್ಥೆಯನೀ ಕುಮಾರಕರೈಯಗಳಿಗೈಯಗಳು ತಾವಾದರು ಕಣಾಯೆನುತ (ಅನಂಶಾ. ೧–೫–೪೬) ; ನರಸಿಂಹಭಾರತಿ ಸ್ವಾಮಿಗಳೈಯನವರ ಕರಕಮಲಸಂಜಾತರಾದ (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೮೨–೯ ; 1683). **ಐಯ್ಯ$_1$** : ೬. ಆ ದೇವಣ್ಣ ಐಯ್ಯನವರಿಗೆ (ಎಕ. VIII, ತೀರ್ಥಹ. ೧೪೮–೪೧ ; 1417) ; ಬೈಚೇಗೌವುಡರೈಯ್ಯನವರ ಪಉತ್ರ (ಎಕ. XII, ಮದ್ದಗಿ. ೩೧–೬ ; 1656). ೩. ಉಡಿಗೆಜ್ಜೆಯನಂಡಿ ಸದಾನಂದಾಜ್ಞಾಪಿಸಲೈಗಳಂ ಬೀಳ್ಕೊಟ್ಟು (ಮದೇಪು. ೨೭–೧೪) ; ಐಗಳೆಲ್ಲಿಂದ ಬಂದಿರಿ ನಿಮ್ಮ ಹೆಸರೇನು (ಬಿಜ್ಜರಾ. ೬–೩೭) ; ಬಸ ಅಗ್ಗಣಿ ಚೆಂನಬಸವ ಸ್ವಮಿಗಳವರಿಗೆ ಅವರಗೊಳದ ಐಗಳು ಸಮಸ್ತರು ತಂಮ ಸಂನ್ಮತದಿಂದ (ಎಕ. XI, ದಾವಣ. ೯೬–೩ ; ?). ೪. ಪ್ರಿನ್ಸಿಪಾಲರಾದ ನಮ್ಮ ಐಗಳು ಕಿರಿಯರಿಗೆ ಎಣ್ಣೆ ಹಚ್ಚಿ ಹಚ್ಚಿ ಬಿಡುತ್ತಿರುವರು (ಮಲೆಚಿ. ೩೦) ; ಐಗಳೇ, ಐಗಳೇ, ಐದರ ಅಂಕೆ ನೀವೆ ಬರೆದರೆ ಚಂದ (ಗಾದೆ) ; ಅವರನ್ನು . . . "ಓದಿಸೋ ಅಯ್ನೋರು" "ದಾಗ್ದಾರು" 'ಗೋಸಾಯಿಗಳು' – ಏನೆಂದಾದರೂ ಕರೆದುಕೊಳ್ಳಿ (ಸುವಸಂ. ೧). ೮. ಗುಡಿ ಪರಿಚಾರಕರಲ್ಲಿ ಒಂದು ಜಾತಿ : ಐಗಳು – ಗುಡಿಯಲ್ಲಿ ಇವರು ಹೂಗಳನ್ನು ತಂದು ಬೇರೆ ಹಲವು ಕೆಲಸಗಳನ್ನು ಮಾಡುವರು (ಕಭಾಗೆ. ೧೨೦). ℙ ಅಯ್ಗಳು, ಅಯ್ನೋರು, ಐಗಳು (ಬಹುವ).

ಅಯ್ಯನ ಚಕ್ರಿ = ಒಂದು ಬಿರುದು : ಅದಟಙ್ಕಗಳ್ಳನ್ ಅಯ್ಯನ ಚಕ್ರಿ ಪುಸಿಗೆ ಪೇಸುವನ್ (ಮೈಅರಿ. ೧೯೧೬, ೧೩–೮ ; 900). **ಅಯ್ಯನಯ್ಯ** = ತಂದೆಯ ತಂದೆ ; ತಾತ ; ಅಜ್ಜ : ಅಯ್ಯನಯ್ಯನು ಚೆನ್ನಯ್ಯಂ ಚಿಕ್ಕಯ್ಯ ಕಕ್ಕಯ್ಯನು ತೆಲುಗ ಬೊಮ್ಮಯ್ಯನಯ್ಯನು ನಂಬಿ ತಾಯ್ಚೇರ ಮನ ಮಗ ನಾನು (ಬಸಪು. ೩–೮೨).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಅಯ್ಯನ್, ಐಯ್ಯನ್, ಅಯ್ಯಾ ; ಮಲ. ಅಯ್ಯನ್ ; ಕೊಡ. ಅಯ್ಯೆ ; ತುಳು. ಅಯ್ಯೆ ; ತೆಲು. ಅಯ, ಅಯ್ಯ ; ಕೊಲಾ. ಅಯ್ಯಾ = ತಾಯಿಯ ತಂದೆ, ಅಯ್ಯಾಕ್ = ದೇವರು. / ಸಂ. ಅರ್ಯ = ಗೌರವಾರ್ಹ ವ್ಯಕ್ತಿ ; ಪಾಲಿ. ಅಯ್ಯ = ಶ್ರೇಷ್ಠವ್ಯಕ್ತಿ]

ಅಯ್ಯ$_2$ 'ಅಯ್ಯೋ' ನೋ.

ಅಯ್ಯಂಗಾರ್, ಐಯಂಗಾರ್ (ನಾ). ೧. ಶ್ರೀವೈಷ್ಣವ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ. ೨. ಶ್ರೀವೈಷ್ಣವರ ಹೆಸರುಗಳ ಮುಂದೆ ಸರ್ವಸಾಧಾರಣವಾಗಿ ಸೇರುವ ಮಾತು. **ಐಯಂಗಾರ್** ೧ : ತಿರುಮಲೈಯಂಗಾರ್ಯರು ಸುಮಾರು ಕ್ರಿ. ಶ. ೧೭೦೦ ರಲ್ಲಿ ಬರೆದಂತೆ ತೋರುತ್ತದೆ (ಚಿಕವಂ. ೧ ಪೀ).

[ಅಯ್ಯ$_1$ + –ಗಾರು. ℙ < ತೆಲು. ಗಾರು. / ತಮಿ. ಅಯ್ಯಙ್ಗಾರ್ ; ತೆಲು. ಅಯ್ಯಂಗಾರು]

ಅಯ್ಯಂಬ, ಐಯಂಬ (ನಾ). = ಅಯ್ಗಣೆಯ. **ಐಯಂಬ** : "ಐಯಂಬಂ ಪಂಚಶರಂ" (ಚತುನಿ. ೫೧).

[< ಅಯ್ದ್ದು + ಅಂಬು$_3$ + –ಅ$_7$]

ಅಯ್ಯಗಲಿ (ನಾ). ಅಂಜುಬುರುಕ; ಹೇಡಿ : ಆಯ್ಯಗಲಿ ದಿಲ್ ಧೀರು ಕರಂ ಶಾತರಂ ಭಯಸ್ಯಂ ತ್ರಸ್ತಂ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೧೧೦–೧೨) ; ಅಂತು ತನ್ನಂ ಮುನ್ನಂ ಬೀರನೆಂದವರ್ ಧೀರುತನೆ, ಕಲಿಯೆಂದವರ್ಯಗಲಿ ಯೆನೆ ಪ್ರಾಣನಗೆ ಕಾವ ಬಗೆ ಮಿಗೆ (ಕಾಂತಿಪು. ೬–೬೯ ವ). [?]

ಅಯ್ಯಗೊಡೆ (ನಾ). ಎರಡು ಕೊಡೆಗಳು, —ಛತ್ರಿಗಳು : ವಜ್ರಾಯುಧ ಕ್ಷೇಮಂಕರ ಮಹೀಪಾಲನ ಕಟ್ಟಡ ಕಂಠಿಗಮೆತ್ತಿ ದಯ್ಯಗೊಡೆಗಂ ದಲಿಗೆಯ್ದು ಯುವರಾಜಲಕ್ಷ್ಮಿಗಂ (ಕಾಂತಿಪು. ೮–೨೩ ವ). 'ಸೆವಡಿ ಗೊಡೆ' ಪರಾ. [ಅಯ್ಯ + ಕೊಡೆ]

ಅಯ್ಯಣ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಸೃಷ್ಟಿಶ್ರೀ ಡೋಳಮಹಾರಾಜ ನಯ್ಯ ಅಯ್ಯಣ (ಎಳ. X, ಗೋರೀಪು. ೬೨–೫ ; ೪೦೦) ; ಮಾರ್ಬಲಮಲ್ಲ ಮಜುವಳಂಳ್ಳಿಯರ ಅಯ್ಯಣಪ್ಪನ ನಾಗರಖಂಡ ಎಲ್ಲತ್ತು ಅಳುತಿಲ್ಲು (ಎಳ. VIII, ಸೊರಬ. ೪೧೫–೧೫ ; ೪೮೬) ; ಸನ್ನೆಯ್ಯಣಂ ಸಾಹಸ ನಿಧಿ (ಇಆ. IV, ೩೦೮–೪ ; ೧೦೭೫). [ಅಯ್ಯ$_{1}$ + ಅಣ್ಣ (< ಅಣ್ಣ$_{11}$)]

ಅಯ್ಯಣದೇವ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ರಣರಂಗಮಲ್ಲ ನೆನಿಸ್ಪಯ್ಯಣದೇವನಿಂ (ಗದಾಯು. ೨–೬ ವ). [ಅಯ್ಯಣ + ದೇವ]

ಅಯ್ಯಣಯ್ಯ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಅನ್ನಳಿನ್ನೆಯ ಭೀಮಂ ಅಯ್ಯಣಯ್ಯ ಉತ್ತುಂಗವಲ್ಲಪೆನಿಸಿದ ವಿಶ್ವಮಾದಿತ್ಯ (ಸೌಇಇ. XIX, ೧೯–೧೪ ; ೧೦೧೨). [ಅಯ್ಯಣ + ಅಯ್ಯ$_{1}$]

ಅಯ್ಯಣಿಗ (ನಾ). ದೇವಾಲಯದ ಸೇವಕವರ್ಗದಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬ (?) : ದೇವರಿಗೆ ತಂತಮ್ಮ ಕರ್ಮಾಂತರದ ಬೆಸಗಂಗಳ ಮಾಡಿ ಮೂರೂವರ್ಗಂ ಸಾಗಿಗುಂ ಮೂಸೂರ್ವರ್ಯಯ್ಯಣಿಗರುಂ ಶಿಬಿನ್ಯಕಾಜಿಗುಂ ಸುಖವಿಪರುಂ (ಸೌಇಇ. VI, ೧೧೬–೪ ; ೧೭೦೦). [ಅಯ್ಯಣ + –ಇಗ]

ಅಯ್ಯತನ, ಅಯ್ಯನ, ಐತನ (ನಾ). ಅಯ್ಯನಾಗಿರುವಿಕೆ : ಅವರವ ಕೆನ್ನೆದೆ ತರಣಕ್ಕೆಜಗಲು ಅಯ್ಯತನವೆಜಾ ಬೆಟ್ಟಣಿ ಬೆಜೆವೆ ನಾನು (ಬಸವ. ೨೫೩) ; ನೀನೆಲ್ಲಿಯವ ನಿನ್ನಯ್ಯತನವೇತಕ್ಕೆ ಸುಡು ಶಿವಭಕ್ತಿಹೀನರಿರ (ಬಸವ. ೩–೭೨). **ಅಯ್ತುನ** (೬). **ಐತನ** (ಸ್ಯಾಂಡರ್).

[ಅಯ್ಯ$_{1}$ + –ತನ]

ಅಯ್ಯಪ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ನಾರಾಯಣಂ ಗಾಣದಂಕಕಾಜ . . . ಶ್ರೀಮದಯ್ಯಪ (ಎಳ. IX, ಬೇಗಿ. ೧೦–೫ ; ೪೩). [ಅಯ್ಯ$_{1}$ + ಅಪ್ಪ (< ಅಪ್ಪ$_{11}$)]

ಅಯ್ಯಪಗಾವುಂಡ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ತಿನಮಾರ ಗಾವುಣ್ಡರ ಮಗಂ ಅಯ್ಯಪಗಾವುಣ್ಡನು ವಿಟ್ಟು (ಎಳ. III, ಪಂಜಸಿ. ೧೮೩–೫ ; ೪೨೨). [ಅಯ್ಯಪ + ಗಾವುಂಡ]

ಅಯ್ಯಪದೇವ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಬೀರ ಮಹೇಂದ್ರ ನೊಳ್ಕಾದಲೆಂದು ಅಯ್ಯಪದೇವಜ್ಞಿ ಸಾಮಂತ ಸಹಿತಂ ನಾಗತ್ತರಂ ದಂಡುವೆಲೀಸ್ಕಿಂಡ (ಎಳ. IX, ಬೆಂಗಳೂ. ೮೭–೪ ; ೪೫೦) ; ಪಲ್ಲವಾತ್ಮಯಂ ನಿನ್ನಿಗಾಶ್ರಯಂ ಶ್ರೀಮತು ಅಯ್ಯಪದೇವ ರಾಜ್ಯಂಗೆಯ್ದೆ (ಎಳ. XI, ಚತ್ತರು. ೬೨–೪ ; ೯೧೮). [ಅಯ್ಯಪ + ದೇವ]

ಅಯ್ಯಪಮಂಗಲ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು (?) : ಬ್ರಹ್ಮಾದೇಯಂ ಅಯ್ಯಪಮಂಗಲ ಸಿಪ್ಪಸಿಪ್ಪೆಯರ್ದ್ದ ಬಳದೊಳ್ ಬಾಳುತ್ತಿರೆ (ಎಳ. XI, ಹಿಂಯೂ. ೧–೬ ; ೪೭೫). [ಅಯ್ಯಪ + ಮಂಗಲ]

ಅಯ್ಯಮು (ನಾ). "ಸೂರ್ಯ" (ತದ್ಭವಕೋ. ೨).

[< ಸಂ. ಅರ್ಯಮನ್]

ಅಯ್ಯರೆಗ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮಿಾನು : ಗಜಿಮೆಜೀವ ಕಾಗೆಂಡೆಯಯ್ಯರೆಗ ಜೆಂಡಾ . . . ಪರಿಪರಿಯ ಮೀನ್ಗಳಂ ಗುದಿಗೆಯ್ದುರು (ಜಡಕಾ. ೫–೪೫). [?]

ಅಯ್ಯಲ್, ಅಯ್ಯಲಾ (ಅ). ದುಃಖ, ಆಶ್ಚರ್ಯ ಸೂಚಕವಾದ ಮಾತು : ಅಯ್ಯಲಡಿಯಜೆ ಸುಡುವ ಬೆಳ್ಳಲಲ್ಲ (ಸಾಸಂಪ. ೪–೧೧೯ ೫). **ಅಯ್ಯಲಾ** : ಅಯ್ಯಲಾಪಾಂತು ನಾಯುಗ್ಗುಂದ ವಿಧಿಯ ನುಂಜೆ ನಿನೆಂಬೀಶ್ವರಾ ಕಾವುದೆನ್ನಂ (ವಾಗೀದ. ೨೩೧–೬). [ಅಯ್ಯ$_{3}$ + – ಅಲ್ ?. / ಪ್ರಾ. ಅಯಲ್ಲಯಾ = ದುಃಖ]

ಅಯ್ಯಲಾ 'ಅಯ್ಯಲ್' ನೋ.

ಅಯ್ಯಹರಸೆ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ನೆರಟೂರ ಅಯ್ಯಹರಸರ ಮಗಮ್ (ಪ್ರಿಅಂ. ೧೯೨೪, ೯೫–೪ ; ೧೦೭೧).

[ಅಯ್ಯಹ್ಯ (< ಅಯ್ಯ$_{11}$) + ಅರಸ್$_{1}$]

ಅಯ್ಯಾಚಾರ (ನಾ). [ವೀಶೈ] ವೀರಶೈವ ದೀಕ್ಷೆ : ಉಮೇಶ, ನೀನೂ ಅಯ್ಯಾಚಾರ ಮಾಡಿಸಿಕೊಂಡು ಬಿಡು ಎಂದು ನಗೆಯಾಡಿ ಕೆಣಕಿದ್ದರು (ವಾಕಪಟ. ೧೩೫). [ಅಯ್ಯ$_{1}$ + ಆಚಾರ]

ಅಯ್ಯಾಜಿ (ನಾ). ಅಯ್ಯನಮ್ಮ ಗೌರವ ಅಥವಾ ಪ್ರೀತಿಯಿಂದ ಕರೆಯುವಾಗ ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಮಾತು : ಚಂಂಡೀಪ ಸಹಸ್ರಾಯುಷ್ಯರಾದ ನಮ್ಮ ಅಯ್ಯಾಜಿಯವರ ಪ್ರೀರಥಿಯಿಂದ ಭೂದಾನವಂ ಮಾಡಿ (ಹುಟ್ಟಿಹ. ೨). [ಅಯ್ಯ$_{1}$ + –ಜಿ (< ಜೀಯ)]

ಅಯ್ಯಾವೊಳೆ 'ಅಯ್ಯಾವೊಳೆ' ನೋ.

ಅಯ್ಯಾವೊಳೆ, ಅಯ್ಯಾವೊಳೆ, ಅಯ್ಯೊಳೆ, ಐಯವೊಳೆ, ಏಹೊಳೆ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಶ್ರೀವಿಕ್ರಮಾದಿತ್ಯಭ[ಟ್ಟಾರರ್] ಪ್ರಥುವಿರಾಜ್ಯ[ಪ್ರತ್ಯಿ]ಯೆ ಅಯ್ಯಾವ[ಳ್ಳಿ]ಯು[ಳ್] (ಸೌಇಇ. XI-ii, ೪–೨ ; ?) ; ಅಲವತ್ತಸ್ಸಾಲ್ಯ ಶ್ರುತಳ್(ಕಾ)ಸ್ಥಾನಮುಮಯ್ಯಾವೊಳೆ ಪುರವರಮೇಶ್ವರರು(ರುಂ) (ಇಆ. V, ೬೪೨–೧೦ ; ೧೦೫೩) ; ಅಯ್ಯಾವೊಳೆಯ ತಳಪಿದುವರೆದ ನೆಗ್ಗಿರ್ಂದಪಿಸರಿಯ್ವನಾ ದ್ವಾರಾವತೀ ಪುರಿಕುಂಬವಿಷ ಕುಟುಗೋದ (ಸೌಇಇ. IX-i, ೨೯೬–೩೪ ; ೧೦೪೭) ; ಶ್ರೀಮತ್ಪ್ರಥುವನಮಲ್ಲ ಚಲದಂಕರಾವ ಹೊಯ್ಸಳ ಸೆಟ್ಟಿಯರು ಅಯ್ಯಾವೊಳೆಯ ಯಂಂಡಿಗೆಯ ದಮ್ಮಿಟ್ಟಟ್ಟಯ ಮಗಂ (ಎಳ. II, ೧೫೯–೧೦ ; ೧೧೫೦). **ಅಯ್ಯಾವೊಳೆ** : ಭಗವತೀದೇವೀಲಬ್ಧವರ ಪ್ರಸಾದರುಮಪ್ಪ ಶ್ರೀಮದಯ್ಯಾವೊಳೆಯಯ್ಯರ್ಬಸ್ಸಾಬಿಗಳುಮುಂ (ಕಾ. II, ೨೫–೮೪ ; ೧೧೮೬). **ಅಯ್ಯೊಳೆ** : ಅಯ್ಯೊಳೆಪುರವರೇಶ್ವರರಪ್ಪ (ಇಆ. X, ೧೮೭–೩೨ ; ೧೦೭೬). **ಐಯವೊಳೆ** : ವಾಕುಸಿದ್ಧರುಂ ಭಲ್ಲುಂ ಕದಣ್ಣ ಹಸ್ತರ್ ಐಯವೊಳೆಯ ಪುರವರಮೇಶ್ವರರ್ (ಕಾ. VI, ೫೫–೪ ; ೧೦೦೦ ?). **ಏಹೊಳೆ** : ಕನ್ನಡದ ಕವಿ ರವಿತೇರ್ಪ ತಾನು ಕಾಂಡಾಸ ಭಾರದಿಯರಿಗಿಂತ ಕಡಮೆಯಲ್ಲ – ಎಂದ ಮಾತು ಏಹೊಳೆಯ ಶಿಲಾಶಾಸನದಲ್ಲಿದೆ (ಯ್ವಲು. ೯). ℙ ಈಗಿನ ಏಹೊಳೆ. [< ಅಯ್ಯ$_{1}$ + ಪೊಳೆ ? (< ಪೊಱಲ್)]

ಅಯ್ಯೊ 'ಅಯ್ಯೋ' ನೋ.

ಅಯ್ಯೋ, **ಅಯ್ಯೊ**, ಅಯ್ಯೂ (ಅ). ದುಃಖ, ಅನುಕಂಪೆ, ವಿಡಂಬನೆ, ಅಪಹಾಸ್ಯ, ಆಶ್ಚರ್ಯ ಮುಂತಾದುವುಗಳನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಮಾತು : "ಅಯ್ಯೋ ವಿಷಾದಾನುಕಂಪಾಪಹಾಸೇಷು" (ಭಾಷಾಭೂ. ೨೬೬) ; "ಅಯ್ಯೋ ಎಂಬವ್ಯಯಮಂ ದುಃಖದ ವಿಡಂಬನದ ಕರುಣದ ಧ್ವನಿಯುಲ್ಲಿ ಪೇಳಲಕ್ಕುಂ" (ಕವುದ. ೩೦೦ ವೃತ್ತಿ) ; "ಅಯ್ಯೊ, ಅಯ್ಯೋ – ಖೇದ ವಿಡಂಬನೆಯೋಽ" (ಶಬ್ದಾಮ. ೨೧ ವ್ಯಾಖ್ಯಾ) ; ಅಹಹ (ನೋವು), ಅಕ್ಕಟಾ, ಅಯ್ಯೋ (ದುಃಖ), (ಕೃಷಿ. ೫೨). (i) ದುಃಖಕ್ಕೆ : ಬೆಳಗಾಯ್ ಬತ್ತಿತ್ತಯ್ಯೋ (ಗಿರಿ. ೩–೧೮) ; ಇನ್ನೇನಿವನಯ್ಯೋ ಮಹಾದೇವ (ತಿರುಕ. ೨೧) ; ನಾನಾ ಭೋಜ್ಯಕ್ಕೆ ಪಕ್ಕಾಗುತೆ ಚರಿಗೆದಿನ್ನಾಜಿ ನಿನ್ನಾಜಿನಯ್ಯೋ ಆನಂದಾಂಬೋಧಿ ಪಂಕಾಪುರದರಸ ವಿರೂಪಾಕ್ಷ ರಕ್ಷಿಪ್ಪುದೆನ್ನಂ (ರಕ್ಷಾಕ. ೪) ; ಅಯ್ಯೋ ಅನ್ಯಾಯಂ (ಭಾಷಾಭೂ. ೨೬೬).

(ii) ಅನುಕಂಪೆಗೆ: ದಯೆಯಿಂದಕ್ಕೆಟ ಅಯ್ಯೋ ಎಂದು ಕಾರುಣ್ಯಮುಪ್ಪ ಮನದೊಳ್ಮಾಡಿ (ವಡ್ಡಾರಾ. ಗಚಿ-೪). ಮಂಠಿ ನುಬ್ಬುರುವಯ್ಯೋ ವಿಧಿವಾರಿಸಲ್ಕಱದರಲ್ಲಿ ಂತಕ್ಕುಮೋ (ವ ರ್ಧ ಪು. ೩-೪೧); ಅಯ್ಯೋ ಪ್ರಾಣ ಬಿಟ್ಟಂ (ಭಾಷಾಭೂ. ೨೩೬). (iii) ಆಶ್ಚರ್ಯಕ್ಕೆ: ಅಯ್ಯೋ ಇದೇಕಿಂತಾದುದು (ಕಬ್ಬಾಸು. ೮೨ ಪ್ರಯೋ). (iv) ಆಪಹಾಸ್ಯಕ್ಕೆ: ಅಯ್ಯೋ ಏಂ ಸೈಪೊ (ಭಾಷಾಭೂ. ೨೩೬); ಅಯ್ಯೋ ನಿನ್ನ ಮೋರೆ ನೋಡು (ರಂಪ). **ಅಯ್ಯಃ**: (i) "ರಮಣ, ಏನು? ಅಯ್ಯ, ಒಳಗೆ ಬಾರದಾ (ಬಳಿಪ. ೬೯). **ಅಯ್ಯೆ**: (i) ಅರಿಗಿ ಮನೆಯೊಳ್ ಸಾಂತಡ ರುರಿವಲ್ಲ್ಯದರಕ್ಕ್ಟಿಯೊಳ್ ದುರ್ಯೋಧನೆನೆಂಬರೆಲಯಂ (ಪಂಪ ಭಾ. ೩-೬); ಅಯ್ಯೆ ಫಳಾಮ್ಲತರಸಮಂ ಕಯ್ಯಂದಂ ಪಿಡಿಯೆ ವಿಷಮು ದಾಯ್ತೇ (ಅರ್ಧನೇ. ೩-೮೨).

ಅಯ್ಯಯ್ಯ, ಅಯ್ಯಯ್ಯೊ, ಅಯ್ಯಯ್ಯೋ (ದ್ವಿರುಕ್ತಿ): ಅನುಮ ಪ್ರದೈಮ್ಯತಮಯ್ಯಯ್ಯ ಭೀಳರವಾಹಾ (ಗಿರಿಕ. ೮-೫೧); ತಕ್ಷರಿಯಂಂ ಹೊಯ್ಕಂಂದು ಪೇಳದಡಿಗೆ ಳೆಯಹಿ ಬಾರೆಂದನಯ್ಯಂಯ್ಕೊ ರಾಳವಂ ಕಾರುಣ್ಯನಿಧಿಯೆಂದಳ್ದಲ್ಲಿಂಬುಜಾಕ್ಷಿ (ಚೆ ಮಿ ಭಾ. ೧೯-೧೬); ಹ್ಯಾಗೆ ಸೈರಿಸಲಮ್ಮ ಅಯ್ಯಯ್ಯೊ ಪ್ರಿಯನು ವೀರಾಗಸಾದಳಟಿಕಟ (ಜಪಮು. ೪೬-೨೮); ಮುಟಿಬಿಂದ ಅಯ್ಯಯ್ಯೋ ಎಂದು ಕೂಗಿಕೊಂಡರು (ರಂಪ). **ಅಯ್ಯೋಪಾಪ**= ಕರುಣೆಯ ನುಡಿ, ದಯೆಯ ಉದ್ಗಾರ: ಕರಡಿ ಕಂಡು ದಿಗಿಲಾಗಿದ್ದನ್ನ ಅದು ಕೇಳಕೊಂಡದ್ದು ನೋಡಿ ಅಯ್ಯೋಪಾಪ! ಎಂ ನಿತು (ಪಂಚಾಮ್ಯ. ೨) ; ಅಯ್ಯೋಪಾಪ ಎಂದು ಮರುಗಿತು (ಕಂಕಪ. ೯).

[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಐಯ ; ಮಲ. ಅಯ್ಯಾ, ಅಯ್ಯೋ ; ತುಳು. ಅಯ್ಯೊ ; ತೆಲು. ಅಯ್ಯ, ಅಯ್ಯೋ ; ಕುಡು. ಐಗೆ, ಐಗೋ ; ಮಲ್ಪೊ. ಅಯ, ಅಯ್ಯ, ಅಯ್ಯೊ. / ಸಂ. ಅಯಿ]

ಅಯ್ಯ (ನಾ). ಮುತ್ತೈದೆ. 'ಅಯ್ಯದಾಳ' ಪರಾ. [?]

ಅಯ್ಯಗಡಗ, ಐರಗಡಗ (ನಾ). ಸೌಮಂಗಲ್ಯ ಸೂಚಕವಾದ ಕಡಗ.

ಐರಗಡಗ: ಥಳಥಳಿಸುವ ರತ್ನಜಿಲ್ಲರಿಗಡಗ ದಿವ್ಯಮಲಿಗಡಗಗಳಾಮಲ ಕಡ ತೊಳಪಕಡಗ ಹಲಬನಕಾಯಿಗಡಗಗಳೆಲ್ಲವೆಣ್ಣೆಳೆದರತಿಯಲಿ (ಕಂಪ. ೨೪-೬೮). [ಅಯ್ಯ + ಕಡಗ]

ಅಯ್ಯಣಿ, ಅಯಿರಣ್ಣಿ, ಅಯ್ಯಾಣಿ, ಅರಣ್ಣಿ, ಅರಿಣಿ, ಅರಿವೇಣಿ, ಐರಣಿ, ಐರಣ್ಣಿ, ಐರಾಣಿ (ನಾ). (ಸೌಭಾಗ್ಯ ಸೂಚಕವಾಗಿ) ಮದುವೆಯಲ್ಲಿ ಚಿತ್ರ ಬರೆದಿಡುವ ಗಡಿಗೆ ಮತ್ತು ಅದನ್ನು ಪೂಜಿಸುವ ವ್ರತ. **ಅಯಿರಣ್ಣೆ** : ಅದರ ಮೇಲಿತ್ತಿದ ಮುತ್ತಿನ ಛತ್ರವು ಪದರ ಅಯರಣಿಯೆಂಬ ಪರದ (ದೇವಾಂಗ. ೬-೯೨). **ಅಯ್ಯಾಣಿ**: 'ಅಯ್ಯಾಣಿ ಕುಂಭ' ಪರಾ. **ಅರಣ್ಣಿ**: ನಾಗೋಲೆಯ ದಿನ ಹೆಣ್ಣು ಗಂಡನ್ನು ದೇವರ ಮನೆಯಲ್ಲಿ 'ಅರಣಿ'ಯ (ಅಂದರೆ ಮದುವೆಯಲ್ಲಿ ಕಳಶದಲ್ಲಿ ತರುವ ನೀರು) ಮುಂದೆ ಉಳ್ಳಿರಿಸಿ 'ಕಂಡು ಹಕ್ಕಿಸಿ'ದರು (ಸರ್ವಮಂ. ೫೧೯). **ಅರಿಣಿ**: 'ಅರಿಣಿಮನೆ', 'ಅರಿಣಿಶಾಸ್ತ್ರ' ಪರಾ. **ಅರಿವೇಣಿ**: 'ಅರಿವೇಣಿ ಪೂಜೆ' ಪರಾ. **ಐರಣಿ**: ಓಷ್ಟಮರು – ಲಗ್ನದಲ್ಲಿ ಐರಣೀ ಪೂಜೆ ಮಾಡುವರು (ಳಳಗೆ. ೧೩೨). **ಐರಣೆ**: ಆರ್ಚಾರ್ಪಿರಣೆಯೊಳಂ (ವರ್ಧಪು. ೭-೩ ವ) ; ಪೂಜಿಸಿದ ಕಾಂಚನವೈರಣೆಯ ಕೋಳೂರಿಪಕರಣ ದಲಿ (ತೀರಥ. ೧-೧೮-೩೩) ; ರತಿಯಭಿಷೇಕದ ಕೊಡನೆನಲೆಸೈರಣೆಯಿಂ (ಜಯಾಕಾ. ೮-೧೧) ; ಹಸನಾಗಿ ಬೈತ್ತಿರಣೆಗಳಂತೆ ನಾಡೆ ರಂಜಿಸಿದವಾಳೆಯ ಮೊಲಗಳ್ (ಚೀರಪು. ೫-೩೪). **ಐರಾಣಿ** : 'ಸರಾಣಿಗಡಿಗೆ' ಪರಾ.

[?. ತೆಲು. ಅಯಿರೇಣಿ, ಐರೇಣಿ. / ಮರಾ. ಅಹಿರೀ ; ಪ್ರಾ. ಅಹಿರಾಣಿ, ಏರಾಣಿ = ಸೌಭಾಗ್ಯಕ್ಕಾಗಿ ಇಂದ್ರಾಣೀವ್ರತವನ್ನು ಮಾಡು ವವಳು]

ಅಯ್ಯಣಿಗೊಡ (ನಾ). ಮದುವೆಯಲ್ಲಿ ಪೂಜಿಸುವ ಚಿತ್ರ ಬರೆದ ಗಡಿಗೆ. [ಅಯ್ಯಣಿ + ಕೊಡ]

ಅಯ್ಯದಾಳಿ, ಐರದಾಲಿ, ಐರದಾಳಿ, ಐರೆದಾಲಿ, ಐರೆದಾಳಿ (ನಾ). = ಅಯ್ಯೆದಾಳಿ. **ಐರೆದಾಲಿ** : ಕರಮೊಪ್ಪಿತಿಂರ್ದ ಜೋಳಮಂಡಲ ದೊಳಗೆ ಧರೆವಿಜ್ಞೈರದಾಲಯ ಪಾಂಗುವಡಿದು ಬಂಧುರತರಮೆನಿ ವಿರಾಜಿಸುತ್ತಿಹುದು (ಸೌಂದಪು. ೩-೪). **ಐರದಾಳಿ** : "ಗುಳದಾಳಿ" (ಗಂಗಾಮ. ೫೫); ಜಡಿವ ಕುಂಡಲದ ಪೊಳೆವೈರದಾಳಿಯ ಕೊರಲ (ಭೌಶ್ವ. ೩-೭) ; ಗರಳವನು ನಲಿದುಂಡು ಹರನಳುಕುಮಳಿದ ಭಾಸುರತೆ ನಿನ್ನೈರದಾಳಿಯ ಮಹಿಮೆ ಗಿರಿಜೆ (ಕೈವಲ್ಯ. ೧೯-೯-೧); ಸುರನಾರೀಜನ ವೈರದಾಳಿಗೆ[ಚಿ]ರಶ್ಮಾಯತ್ವಮಂ ನೂಲ್ಪ (ವೃಷಪ. ೩೭-೧೧೫); ಐರದಾಳಿಯ ಬಿಚ್ಚೊಲೆಯ ಜಂಜದನಿ ಕುಂಕುಮದ . . . ಕರಂಡಮಂ ಕೈಯೊಳ್ಕೊಂಡು (ರಾಮಾಶ್ವ. ೨೯-೧೭). **ಐರೆದಾಲಿ**: ಮಿಜುಗು ತಿರ್ದುದು ಟೆಲ್ಲಿಸಂದೆ ವಾಜಿಪುರಿ ಭೂಲಲನೆಗಿಟ್ಟ್ಯರೆದಾಲಿಯಂತೆ (ಸಿದ್ಧೇಶ್ವ. ೨-೨೦). **ಐರೆದಾಳಿ** (ಕ). [ಅಯ್ಯ + ತಾಳ]

ಅಯ್ಯನ್ನ, ಐರನ್ನ (ನಾ). ವಿದುರತ್ನಗಳು ; ಪಂಚರತ್ನ. **ಐರನ್ನ** : ಐರತ್ನದುಂಗುರದ ಸಿಂಗರದ ನಾನಾ ವಿಲಾಸಿಯರು (ರೇವಣ. ೬-೨೨).

[< ಅಯ್ಯ್ದು + ರನ್ನ]

ಅಯ್ಯಾಣಿ 'ಅಯ್ಯಣಿ' ನೋ.

ಅಯ್ಯಾಣಿಕುಂಭ (ನಾ). = ಅಯ್ಯಣಿಗೊಡ.

[ಅಯ್ಯಾಣಿ (< ಅಯ್ಯಣಿ) + ಕುಂಭ]

ಅಯ್ಯಾಣಿಗಡಿಗೆ (ನಾ). = ಅಯ್ಯಣಿಗೊಡ (ಕ).

[ಅಯ್ಯಾಣಿ (< ಅಯ್ಯಣಿ) + ಗಡಿಗೆ]

ಅಯ್ಯಾಣಿಹಾಡು, ಐರಾಣಿಹಾಡು (ನಾ). ಆ ಅಯ್ಯಾಣಿಯನ್ನು ಪೂಜಿಸುವಾಗ ಹಾಡುವ ಹಾಡು. **ಐರಾಣಿಹಾಡು** : ಐರಾಣಿಹಾಡು (ರೂಢಿ). [ಅಯ್ಯಾಣಿ (< ಅಯ್ಯಣಿ) + ಹಾಡ್ಯ (< ಪಾಡ್ಯ)]

ಅಯ್ಯಿ, ಐರಿ (ನಾ). ಕಣ್ಣಿನ ಒಂದು ರೋಗ. **ಐರಿ** (ಸ್ಯಾಂಡರ್ಸ್).

[?. / ತೆಲು. ಅಪಿ, ಅಯಿರಿ, ಐರ ; ಮರಾ. ಆಕರಾ. ಆಕೀರಾ]

ಅಯ್ಯು (ನಾ). ಕಾಲಿನಲ್ಲಿ ಬೆಳೆಯುವ ಆಣಿ. 'ಅಯ್ಯುಗಾಲು' ಪರಾ. [?]

ಅಯ್ಯುಗಾಲು (ನಾ). ಆಣಿ ಬೆಳೆದಿರುವ ಕಾಲು : ಅಯ್ಯುಗಾಲಿನಿಂದ ನಡೆಯುವುದಕ್ಕೆ ತುಂಬಾ ಕಷ್ಟವಾಗುವುದು (ರೂಢಿ).

[ಅಯ್ಯು + ಕಾಲು, (< ಕಾಲ್ಕು)]

ಅಯ್ಯಗಳ್, ಐವಗಳ್ (ನಾ). ವಿದುದಿನ; ಐದುಹಗಲು. **ಐವಗಳ್**: ಆ ರಾಜಪ್ರಭೆದೇವಂ ತನ್ನ ಕುಮಾರಂ ದ್ವಿಟ್ಟುಲಮಂ ಜಯಿಸುವನೆಂದಾರಯ್ಯುತ ಲಗ್ಗಿಗರುಸಿರಲು ಕೇಳುತ್ತೈವಗಲಾಗೆ . . . ತೊಟ್ಟಲ್ಕುಂಬಿನಿಯಂ (ಜಯಭಾ. ೩-೬೧). [< ಅಯ್ಯ್ದು + ಪಗಲ್]

ಅಯ್ಯಡಿ, ಅಯ್ಯಡಿ, ಐಮಡಿ, ಐವಡಿ (ನಾ). ವಿದರಷ್ಟು ಪ್ರಮಾಣ; ಐದು ಪಟ್ಟು: ನಾಲ್ಕು ತಿಂಗಳೊಳಗಯ್ವಡಿ[ಪಾಣಿ. ನಾಲ್ವಡಿ] ಲಾಭವು ನಂಬಿಮೂಡುಗುಂ (ಜಪ್ಪಿನು. ೬-೩೬) ; ಕಡುಸಿರಿ ಮಡದಿಯುರೊಳ್ಳುಡಿ ಯದಱಂದಯ್ವಡಿ ಸವಿ ಹುಸುಳೆಗಳಿರಿದೆ ನುಡಿವ ನುಣ್ಮಾತಿ (ಳುಪಾಸಾಂ. ೧-೬೧) ; ಮಱಿಯಂ ತಾಯ್ವಡಿ ನಡೆನೋಡಿ ಬಾದಿ ತಾಪಂ ಮೊಬಲಂ ದಯ್ವಡಿ ನೆಗೞ್ದರೆ (ರಾಜಕೀ. ೫-೪೦). **ಅಯ್ಯ್ದಡಿ** : ಸಾಸಿರಗಣ್ಣಗೆ ಸೊಬಲಿಸೊಳಿಸ್ಮಡಿ ಸಾಸಿರಗದಿರಗೆ ತೇಜಡೊಳಯ್ವುಡಿ (ಜಯಭಾ. ೧೫-೧). **ಐಮಡಿ** : ತ್ರಿಪುರದಹನದ ಭಾಳಲೋಚನನನುಪಮೆಗೈಮಡಿ[ಪಾಣಿ. ವಡ್ಡಿ]ಯೆನಲು (ತೀರಥ. ೫-೮-೨೮) ; ವಿಶ್ವಮೆಲ್ಲಂ ಏಂತೆ ರಾವಣವಧೆ ಯೊಳಿಂತು ಕಲ್ಪಾಂಗಮಿಂದಿತ್ತು, ಅಂತೆಯೆ ಐಮಡಿಯಾಗಿ ಬೆದರುಂದು

(ಅದ್ಭುತ. ೫೭-೫). **ಐವಡಿ** : ನಿಮಗೈವಡಿಯ ಸಹಸಿಗಳವರು ದುರ್ಬಲರು ನೀವೆಂದ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೧-೨೩); ಇರ್ಮಡಿ ಮೂವಡಿ ನಾಲ್ವಡಿಯೈವಡಿ ಸಂತಸದಿಂದೆ ತಂದೆ ಮಗಳಂ ಕರೆದಂ (ಗಿರಿಕ. ೩-೧೦೪); ಭಾನುಸುತ ನಿಂದೈವಡಿ ಇಂತೀ ಧರೆಯೊಳು ಕಲ್ಯಾಣಿಸಕ್ತಿಪಂಡಿತರು (ಎಕ. VI, ಕಡೂರು. ೨೯-೩೩; 1197). [< ಅಯ್ದ್ಯ + ಮಡ್ಯಿ]

ಅಯ್ವಡಿಗಣೆಯ, ಐವಡಿಗಣೆಯ (ನಾ). ಐದು ಬಾಣಗಳುಳ್ಳವನು; ಕಾಮ. **ಐವಡಿಗಣೆಯ** : "ಕಾಮ" (ಪ್ರಭಣ್ಣ).
[ಅಯ್ವಡಿ + ಕಣೆ + -ಅ$_7$]

ಅಯ್ವಡಿಸು, ಐವಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಐದು ಮಡಿಯಾಗುವಂತೆ ಮಾಡು; ಐದರಷ್ಟು ಮಾಡು. **ಐವಡಿಸು** : ಮುನ್ನಿನ ಗುಣಂ ಪೋಗಿ ಹರೆಯದ ಚೆಲುವನೈವಡಿಸಿದಂತೆ ಚೆಲುವಾಗಿ ತೊಳತೊಳಗಲಾ ವನಿತೆ (ಸಿದ್ಧರಾ. ೧-೪೮); ಎರಡು ಮುಂಗೈಯೊಳಾಗ್ನೇಯತತಿಯೈವಡಿಸಿಯುರದಲ್ಲಿಯು ಪನಿಷದ್ಗಳದಲ್ಲಿ ಷಟ್ಸ್ಥಲವದಿರದೆ ಪದಿನೆಂಟು ಮಡಿ (ಭಾವಚಿಂ. ೪-೩೨); ಪದುಮಮಿತ್ರನನೈವಡಿಸಿದಂತದಱೊಳೊಂದೇ ಕೊಱತೆ ಕರುಣಾಸ್ಪದ ಮುರಾರಿಯ (ನಿಭಾಗ. ೮-೧೯-೬೦). [ಅಯ್ವಡಿ + -ಇಸ್ಯು]

ಅಯ್ವಣ್ಣ, ಐವಣ್ಣ (ನಾ). ಐದುಬಣ್ಣ; ಪಂಚವರ್ಣ. **ಐವಣ್ಣ** (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [< ಅಯ್ದ್ಯ + ಬಣ್ಣ]

ಅಯ್ವತ್ತು, ಅಯಿವತು, ಅಯಿವತ್ತು, ಐವತ್ತು (ನಾ). ಐದನ್ನು ಹತ್ತರಿಂದ ಗುಣಿಸಿದರೆ ಬರುವ ಮೊತ್ತ : ಬಣ್ಡವೇಱಿಗೆ ಅಯ್ದು ವಿಸವಂ ಎಲೆವೇಱಿಗೆ ಅಯ್ವತ್ತು (ಇಅ. VIII, ೨೮೬; ೫೮-೪; 732); ಸೊಗಯಿಪುವಯ್ವತ್ತಿತ್ತಱುವತ್ತತ್ತ ಖೇಚರೇಂದ್ರಪುರಂಗಳ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೩-೨); ಅಯ್ವತ್ತು ವರುಷಂಗಳ್ (ಬಸಪು. ೨೦-೩೦). **ಅಯಿವತು** : ವೇದಮಾರ್ಗ ಪ್ರತಿಷ್ಠಾಚಾರ್ಯರು ಅಯಿವತಿಬ್ಬರು ಶ್ರೀವಯಿಷ್ಣವರು ಕೂಡಿ (ಎಕ. III, ಶ್ರೀರಂಗ. ೮೬-೧೯; 1471). **ಅಯಿವತ್ತು** : ಅಯಿ[ಪಾಠಾಂ. ಐ]ವತ್ತುಸರಮುತ್ತು ಮಾಣವಕಮಕ್ಕುಂ (ಮಂಗರಾ. ೧೦೦-೨೪). **ಐವತ್ತು** : ಐವತ್ತು ಶರದಲ್ಲಿ ಸಕಲ ರಥಿಕರನೆಚ್ಚು ಬೊಬ್ಬಿಱಿದ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೩-೩೨); ಹತ್ತು ಸಾವಿರದ ಕಾಲಾಳು ಗಜಗಳೈವತ್ತು ತುರಗ ಸಾವಿರದ ಮೊತ್ತ (ಕಂನವಿ. ೩-೨೩).

ಅಯ್ವತ್ತಱುವರ್ = ಐವತ್ತಾರುಜನ : ತದ್ವರಿಷಾಭ್ಯಾನ್ತರದೊಳ್ [ಶ್ರೀ]ಚಿಂಚಿಲ[ದ] ಅಯ್ವತ್ತಱುವರುಂ ಮಹಾಜನಂ ನೆರದಿರಲು (ಸೌಇಇ. XI-i, ೨೪-೧೨; 897). **ಐವತ್ತಿಬ್ಬರು** = ಐವತ್ತೆರಡುಮಂದಿ : ಯಜಮಾನ ವೃತ್ತಿ ಐವತ್ತಿಬ್ಬರ ಐಯ್ಯಗೆ (ಎಕ. III, ಶ್ರೀರಂಗ. ೮೬-೪೫; 1471). **ಅಯ್ವತೊಕ್ಕಲ್, ಅಯ್ವತ್ತೊಕ್ಕಲ್** = ಊರಿನ ಪ್ರತಿನಿಧಿಗಳಾಗಿ ಆರಿಸಿದ ಐವತ್ತು ಜನ ನಿವಾಸಿಗಳು (?) : ಪಟ್ಟಜಿನಾಲಯ ಕಿಟ್ಟಳವಾದಯ್ವತೊಕ್ಕಲನುಮತದಿಂದ (ಸೌಇಇ. XX, ೧೮-೨; 980); ಆ ಪಟ್ಟಣದಯ್ವತ್ತೊಕ್ಕಲು (ಸೌಇಇ. XX, ೭೮-೩೨; 1118). **ಅಯ್ವದಿಂಬರ್, ಐವದಿಂಬರ್** = ಐವತ್ತು ಜನ : ಆ ಎಜಮ್ಮನುಂ ಅಯ್ವದಿಂಬರುಂ ನಕರಮುಂ ಸೇಣಿಯುಂ (ಎಕ. VI, ಕಡೂರು. ೧೪೫-೫; 750); ಸ್ವಸ್ತಿಶ್ರೀ ಅಯ್ವದಿಮ್ಬರುಂ ಗಾವುಣ್ಡುಗಳುಂ ಪ್ರಜೆಯುಂ (ಸೌಇಇ. XI-i, ೧೨-೧೯; 968); ನಾಲ್ಸಾಸಿರದೇಱ್ನೂಱಯ್ವದಿಂಬರ್ ಸಕಳಪೂರ್ವಧರರುಂ (ಆದಿಪು. ೧೬-೪೦ ವ); ನೀನಾಗಲೀ ನಿನ್ನ ಆ ಅಯ್ವದಿಂಬರಾಗಲಿ (ಬೆಟ್ಟಅ. ೧೩೦-೧೪); ನಾಲ್ಸಾಸಿರದ ನೂಱೈವದಿಂಬದಿರ್ ಪೂರ್ವಧರರುಂ (ಚಾವುಂಪು. ೧೧೪-೧೭).

[< ಅಯ್ದ್ಯ + ಪತ್ತು$_2$. / ತಮಿ. ಅಮ್ಪತು, ಐಮ್ಪತು; ಮಲ. ಅಮ್ಪತ್ತು; ಕೊಡ. ಅಯಿಂಬದಿ; ತುಳು. ಐವ; ತೆಲು. ಎಣ್ಬದಿ, ಯಾಭಯ್, ಯಾಭೈ]

ಅಯ್ವಲ (ನಾ). ಒಂದು ತೂಕ; ಐದು ಪಲಗಳ ತೂಕ : ಬಿಟ್ಟ ಜನಳಕ್ಕೆ ಅಯ್ವಲ ಹತ್ತಿಯ ಮಳವೆಗಯ್ವಲಂ (ಸೌಇಎ. ೧೯೩೭, ಸಿಂದಗಿ. ೩೯-೮; ?). [< ಅಯ್ದ್ಯ + ಪಲ]

ಅಯ್ವಾಗಿಲು, ಐವಾಗಿಲು (ನಾ). ಐದು ಬಾಗಿಲು. **ಐವಾಗಿಲು** : ಬಟ್ಟಬಯಲೊಳಗೊಂದು ಐವಾಗಿಲ ಪಟ್ಟಣ (ಶೂನ್ಯಸಂ. ೩೫೫-೩).
[< ಅಯ್ದ್ಯ + ಬಾಗಿಲು (< ಬಾಗಿಲ್)]

ಅಯ್ವಾಯ್, ಐವಾಯ್ (ನಾ). ವಿಸ್ತಾರವಾದ ಬಾಯಿ : ಅಯ್ವಾಯ ಶಂಖಮಂ ಪೂರಿಸಿದಂ (ಶಮದ. ೧೮೯ ಪ್ರಯೋ). **ಐವಾಯ್** : ಸಿಂಗಂ ಮಸಕದಿನೈವಾಯಿಂ ಗರ್ಜಿಸುವವೊಲಯ್ವಾಯ ಶಂಖಮೇಂ ಗರ್ಜಿಸಿತೋ (ಅರ್ಧನೇ. ೮-೨೯). 'ಐವಾಯ್ಪುಲಿ' ಪರಾ.
[< ಅಯ್ದ್ಯ + ಬಾಯ್]

ಅಯ್ವಾಯ, ಐವಾಯ (ನಾ). ವಿಶಾಲವಾದ ಮುಖವನ್ನುಳ್ಳದು; ಸಿಂಹ. **ಐವಾಯ** : 'ಐವಾಯಹುಲಿ' ಪರಾ. ℙ 'ಪಂಚಾಸ್ಯ'ದ ಭಾಷಾಂತರ ಸಮಾಸ. [ಅಯ್ವಾಯ್ + -ಅ$_7$]

ಅಯ್ವಾಯ್ಪುಲಿ, ಐವಾಯ್ಪುಲಿ, ಐವಾಯಹುಲಿ (ನಾ). ಅಗಲವಾದ ಮುಖವುಳ್ಳ ಹುಲಿ; ಪಂಚಾಸ್ಯ. **ಐವಾಯ್ಪುಲಿ** : ಐವಾಯ್ಪುಲಿಯೆನೆ ನಗರ ರಕ್ಷಕನಿರ್ಕುಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೨-೧೦). **ಐವಾಯಹುಲಿ** : ಐವಾಯ [ಪಾಠಾಂ. ಐದು ಬಾಯ] ಹುಲಿ ಆಗುಳಿಸುತ್ತಿಪ್ಪುದು (ಅವಚಂ. ೧೦೫-೪೭೯). [ಅಯ್ವಾಯ್ + ಪುಲಿ]

ಅಯ್ವೆಡೆ, ಐವೆಡೆ (ನಾ). ಐದು ಹೆಡೆ. **ಐವೆಡೆ** (ಕಿ).
[< ಅಯ್ದ್ಯ + ಪೆಡೆ]

ಅಯ್ವೊಳೆ 'ಅಯ್ಯಾವೊಳೆ' ನೋ.

ಅಯ್ವೋಜ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಚಿತ್ತಾರಿ ಕೇತೋಜನ ಮಗಂ ಬಡ್ಡಗಿ ಅಯ್ವೋಜಂ ಈ ಶಾಸನದ ಕಲ್ಲಂ ಗೆಯ್ದಂ (ಮೈಅರಿ. ೧೯೩೧, ೭೪-೭೪; 1053). [? + ಓಜ]

ಅಯ್ಸಂಬರ, ಅಸಂಬಳ, ಐಸಂಬರ (ನಾ). ಮೆಣಸು, ಕೊತ್ತುಂಬರಿ, ಜೀರಿಗೆ, ಸಾಸಿವೆ, ಮೆಂತ್ಯ ಮೊದಲಾದ ಐದು ಸಂಬಾರದ ಪದಾರ್ಥಗಳು : ನಖರಂಗಳು ಹೊಂಗಳದಲ್ಲಿ ಕೊಟ್ಟಲ್ಲಿ ಭತ್ತ ಸೊಳಸ ೨ ಕೊಂಡಲ್ಲಿ ಸೊಳಸ ೨ ಮುಂ ಮುರಿದಂಡಗಳಯ್ಸಂಬರದಲ್ಲಿ ದೇವರ್ಗೆ ಹೊಂಗೆ ಕೊಟ್ಟಲ್ಲಿ ಕಾಣಿ ೧ ಕೊಂಡಲ್ಲಿ ಕಾಣಿ ೧ (ಸೌಇಇ. IX-i, ೨೯೬-೭೦; 1176); ಪರದೇಶಿಗಳು ಅಳವ ತೂಗುವಯ್ಸಂಬರಂಗಳಲುಂ ಎಣಿಸುವ ದವಸಂ ಮಾಱುದಲ್ಲಿ ಕೊಟ್ಟ ಹೊಂಗೆ ಹಾಗ ೧ (ಸೌಇಇ. IX-i, ೨೯೭-೪೪; 1177). **ಅಸಂಬಳ** : ಈ ಸ್ಥಳದ ಪೂರ್ಬದಲುಳ್ಳ ಖಾಣ ಅಸಂಬಳ ಅಭಾಗ್ಯತೆ ಧವಳಾರದ ಭಂಡಿ ಅಡುಗುಬ್ಬಿನ ಭಂಡಿ (ಎಕ. XVI, ಚಿಕ್ಕನಾ. ೭೧-೨೫; ?). **ಐಸಂಬರ** : ಐಸಂಬರ ಅಮೌಲ್ಯ ವಸ್ತುಗಳಾಗಿಯುಂ (ಕಇ. IV, ೫೫-೧೪; 1000).
[< ಅಯ್ದ್ಯ + ಸಂಬರ]

ಅಯ್ಸರ್ಂ$_1$, ಐಸರ್ಂ$_1$ (ನಾ). ಐದು ಎಳೆಯ ಸರ : ನಾಲ್ಗಾವುದಂ, ಅಯ್ಸರಂ, ಅಯ್ವೆಂಡಿರ್ (ಭಾಷಾಭೂ. ೧೨೮ ಉದಾ); ಮುಪ್ಪುರಿ ನೂಲ್ಪುಡಿಯೇಱೆ ಮುತ್ತಿನಯ್ಸರಂ (ಚಿಕವಿ. ೬-೨೧೧). **ಐಸರ್ಂ$_1$** : ಕಟ್ಟದೈಸರ ಮದೊಂದು ಬೆಡಂಗಿನ ಸೇತುಮಾಲೆ (ಆದಿಪು. ೧೨-೧೨); ತೋರ ಮುತ್ತಿನೈಸರದ ಮರೀಚಿಯಿಂ ಸಿರಿಯ ತಾಯ್ವನೆ ರಾಮನ ಪೇರುರಂ ಮನೋಹರಮೆನಿಸಿತ್ತು (ಪಂಠಾಮಾ. ೩-೧೫೪); ಮುತ್ತಿನೈಸರಂ ಮೆಯ್ಯೊಲೆಪಕ್ಕೆ ರಯ್ಯಮೆನೆ ತೂಗೆ ವಿಲಾಸದಿನುಯ್ಯಲಾಡಿದಳ್ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೮-೩೨೧).
[< ಅಯ್ದ್ಯ + ಸರ್ಂ$_3$]

ಅಯ್ಸರ್ಂ$_2$ (ನಾ). = ಅಯ್ಗೋಲ. [< ಅಯ್ದ್ಯ + ಸರ್ಂ$_2$]

ಅಯ್ಸರಲ, ಐಸರಲ, ಐಸರಳ (ನಾ). = ಅಯ್ಗೋಲ: ದರ್ಪಕೋಪಾಸಕರಿಗೆ ಅಯ್ಸರಲನ ಐಶ್ವರ್ಯವನ್ನು . . . ಸಾಧಕ ಮಾಡಿಸುವ ಲವಲವಿಕೆಯ ಗುರುವರೇಣ್ಯ (ಮಂತ್ರಶ. ೬೦). **ಐಸರಲ**: "ಐಸರಲ ಕುಡುವಿಲ್ಲ ಜತಿವಗೆ ಪಿರಿದಿಂಗೋಲ್ವಿಲ್ಲ ಕಾವ" (ಕವಿಕಂ. ೨೭); ಪಿರಿದುಂ ಮಾತಿನೊಳೇನೈಸರಲಂಗೆ ಪೊಡರ್ಪಿನೇಟ್ಗೆಯುಂಟಾದೊಡೆ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೧೮೪); ಸೌಂದರ್ಯದಿಂದಿರದೈಸರಲ ಮಾರನಂ ಗಾಱುಮಾಡುವ ಲತಾಂಗಿಯರ್ ನಡೆತಂದರು (ನಂದಿಮಾ. ೬-೧೬). **ಐಸರಳ**: "ಬಂಡುಣಿವೆದೆಯನೈಸರಳನೂ . . . ಕಾಮ" (ಶಬ್ದಮಂ. ೬).

[< ಅಯ್ದ್ಯು + ಸರಲ್ + -ಅ$_7$]

ಅಯ್ಸಾಮಂತ (ನಾ). ಐದು ಜನ ಸಾಮಂತರು: ತೊಂಬತ್ತಾಱು ಸಾಸಿರ್ಬರುಮಯ್ಸಾಮನ್ತರುಂ (ಇಅ. VI, ೧೦೨-೧೩; 777); ತೊಮ್ಬತ್ತಾಱು ಸಾಸಿರ್ಬ್ಬರುಂ ಅಯ್ಸಾಮಂತರುಂ (ಇಅ. XIV, ೭೬-೧೩; 899); ಪೆರ್ಮಾಡಿಯುಂ ಮಹಾದೇವಿಯುಂ ಎಱಯಪನು ಅಯ್ಸಾಮನ್ತರುಮಿಟ್ಟು ಆದಿರಾಱ ಪನ್ನೆರಡು ಕಲ್ನಾಡಿತ್ತರ್ (ಎಕ. III, ನಂಜನ. ೧೩೦-೮; 900); ಅಯ್ಸಾಮನ್ತರುಂ ಪೆರ್ಗ್ಗಡೆಗಳು (ಎಕ. IV, ಹೆಗ್ಗಡ. ೧೧೬-೫; 930). [< ಅಯ್ದ್ಯು + ಸಾಮಂತ]

ಅಯ್ಸಾಸಿರ, ಐಸಾವಿರ, ಐಸಾಸಿರ (ನಾ). ಐದು ಸಾವಿರ: ಸಾಸಿರ್ವರ್ ವನಿತೆಯರಯ್ಸಾಸಿರ್ವರ್ ಪ್ರಿಯ ತನೂಜರ್ (ಆದಿಪು. ೬-೫); ನಾಲ್ಸಾಸಿರಂ, ಅಯ್ಸಾಸಿರಂ (ಭಾಷಾಭೂ. ೨-೩೩ ಉದಾ). **ಐಸಾವಿರ**: ಕರಿಗಳೈಸಾವಿರ ತುರಂಗಮವೆರಡುಸಾವಿರ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೮-೨೦); ತುರುಕ ಬರ್ಬರ ಪಾರಸೀಕರ ತುರಗವೈಸಾವಿರ ಸಹಿತ ಮೋಹರಿಸಿ ನಿಂದನು (ಕುವ್ಯಾಗ. ೧-೪). **ಐಸಾಸಿರ**: ಧನದಂ ಮಾಡಿದ ನೆಲದ ಮೇಗೈಸಾಸಿರ ಬಿಲ್ಲುತ್ಸೇಧದೊಳ್ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೫೪-೨೭); ಗಗನಕೈಸಾಸಿರ ಬಿಲ್ಲಂತರದಿನೊಗೆದು (ವರ್ಧಪು. ೧೫-೭೨); ಇನ್ನೂರು ಗಜವೈನೂಱು ಹಯವೈಸಾಸಿರದ ಮೂನೂಱು ಸುಭಟರು ಸಹಿತ (ಕುವ್ಯಾಗ. ೧-೫).

ಅಯ್ಸಾಸಿರ್ವರ್ = ಐದುಸಾವಿರ ಜನರು: ಅಯ್ಸಾಸಿರ್ವರ್ ಪ್ರಿಯ ತನೂಭವರ್ (ಶಮದ. ೧೯೧ ಪ್ರಯೋ).

[< ಅಯ್ದ್ಯು + ಸಾಸಿರ. / ತಮಿ. ಮಲ. ಅಯ್ಅಯಿರಮ್]

ಅಯ್ಸು, ಅಯಿಸು, ಐಸು (ಗು). ಪರಿಮಾಣವನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಶಬ್ದ; ಅಷ್ಟು; ಅನಿತು: ಅಯ್ಸು ದಾನವ ಮಾನವರ್ಕದನ ಕರ್ಕಶದ ಮೆಯ್ಸಿರಿಯ (ಚಿಬಪು. ೪೭-೩೨). **ಅಯಿಸು**: ಯಿದನಾ[ವ]ನೋರ್ವ್ವ ಅಳಿಪಿಹನು ವಾರಣಾಸಿ ಕುರುಕ್ಷೇತ್ರದಲ್ಲಿ ಬ್ರಾಂಹ್ಮಳರನು ಕಪಿಲೆಯಂ ಕೊಂದಯಿಸು ದೋಸ (ಎಕ. VII (S), ಶಿಕಾರಿ. ೩೭೦-೧೪; 1300); ಹೆತ್ತತಾಯ್ಬಂದಯಿಸಜಲಿ ಕಾಣುತ್ತ ಚಿಃ ಚಿಃ ಕೆಟ್ಟನಾಯಿಯೆನುತ್ತ ಮನದೊಳು ಹೇಸಿ (ಬಸಪು. ೨೩-೫೫). **ಐಸು**: ನಿಮಿಷದ ನಿಮಿಷಂ ಬೋ, ಕ್ಷಣದೊಳಗರ್ಧಂ ಬೋ ಕಣ್ಣುಮುಚ್ಚಿ ಬಿಚ್ಚುವೈಸು ಬೇಗಂ ಬೋ (ಬಸವ. ೧೬೮); ಈಶ ಲಾಂಛನವ ಕಂಡಾಸನವಿಳಿಯಬೇಕು ಐಸಿಲ್ಲದೊಡೆ ಕಡೆವೋಸರಿಸಿ ಕೂಡಲು ಬೇಕು (ದೀಕ್ಷಾಬೋ. ೯೩-೨೧); ಐಸು ಕೈದುಗಳೊಳೊದಗಿದರೈಸು ಕೈದುಗಳನೆಲ್ಲಮಂ ತಡೆಗಡಿದನು (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೦-೪೬).

ಅಯ್ಸೆ, ಐಸೆ = ಅಷ್ಟೇ; ಅಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲವೆ: ಅಳಿಮನವ ಮಾಡಿದೊಡೆ ಮನದೊಡೆಯ ಬಲ್ಲನೈಸೆ (ಮಹದೇ. ೨೪-೧); ವ್ಯಕ್ತಲಿಂಗದ ಭಕ್ತಿಯಿಲ್ಲದಿರೆ ಸಂಸಾರ ಮುಕ್ತವಹುದೆ ವ್ಯರ್ಥವೈಸೆ ಉಳಿದ ವಿಚಾರ (ದೀಕ್ಷಾಬೋ. ೮೬-೧); ಐಸೆ ಮತ್ತೇನೆನುತ ಸೇನಾಧೀಶನಂಗೀಕರಿಸಿದನು (ತೊರರಾ. ೨-೩-೨೫); ಕಲಿತ ಬಿಜ್ಜೆಯ ಬಲ್ಲರಿಗೆ ಕೇಳಿಪುದೈಸೆ ಫಲ (ಹದಿಬ. ೧-೨೯). [?]

ಅರ$_1$ (ನಾ). ವಸ್ತುಗಳ ಮೇಲ್ಭಾಗವನ್ನು ನಯಮಾಡುವುದಕ್ಕಾಗಲೀ ಆಯುಧಗಳನ್ನು ಹರಿತಮಾಡುವುದಕ್ಕಾಗಲೀ ಉಜ್ಜಲು ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಉಕ್ಕಿನ ಒಂದು ಉಪಕರಣ: ಮೂಗನರಿದು ಕೆತ್ತಿ ಕೀಸಿಯರದೊಳುಜ್ಜುತಿರ್ಪರ್ (ಸಾನಂಚ. ೬-೩೨ ರ).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ತುಳು. ಅರ; ಕೋತ. ಅರ್ಮ್; ತೆಲು. ಆಕುರಾಯಿ]

ಅರ$_2$ 'ಅಱ$_2$' ನೋ.

ಅರ$_3$ 'ಅಱ$_1$' ನೋ.

ಅರ$_4$ (ನಾ). ಅರಸು ಎಂಬುದು ಸಮಾಸದಲ್ಲಿ ಪೂರ್ವ ಅಥವಾ ಉತ್ತರ ಪದವಾಗಿದ್ದಾಗ ಅದಕ್ಕೆ ಬರುವ ಆದೇಶ ರೂಪ. 'ಅರಗಿಣಿ,' 'ಅರಗುವರ,' 'ಅರಮನೆ,' 'ಕನ್ನರ,' 'ಗೋವಿಂದರ' ಪರಾ. [< ಅರಸ್ಸು$_2$ (< ಅರಸ$_1$)]

ಅರ$_5$ 'ಅರ್ರೆ$_3$' ನೋ.

ಅರ$_6$ 'ಅಱ್ರೆ$_1$' ನೋ.

ಅರ$_7$ 'ಅಱ್ರೆ$_4$' ನೋ.

ಅರ$_8$ (ನಾ). ಅರಳೆ (?).

ಅರನಭಂಡಿ = ಹತ್ತಿಯ ಬಟ್ಟೆಗಳ ಬಂಡಿ (?): ವಿಚಾರಂಗೆಯ್ದವರಲ್ಲಿ ಮುದ್ರಾಪಣಂ ಹೊಂಗೆ ಹಾಗಂ ಅರನ[ನೆ] ಭಂಡಿ ಮಾಱಿಂ[ಱಿ]ದಲ್ಲಿ ಮೆ[ೇ]ಲುದಕ್ಕೊಂದು ಭಂಡಿಯಲು ಮಾಱಿದ ಧಾನ್ಯವರ್ಗಕ್ಕೆ ಕೊಳಗ ವಂದು (ಎಇ. XIX, ೩೮-೩೧; 1144). [?]

ಅರ$_9$ (ನಾ). ೧. ಚಲಿಸುವುದು; ಹೋಗುವುದು. ೨. ವೇಗಶಾಲಿ; ಚುರುಕು; ವೇಗ. ೩. ಚಕ್ರದ ಆರೆಕಾಲು. ೪. ಚಕ್ರಾಯುಧದ ಅಲಗಿನ ಧಾರೆ. ೫. [ರೇಖಾಗ] ಕೋಣ; ಮೂಲೆ. ೬. [ಜೈನ] ಕಾಲದ ಒಂದು ಪರಿಮಿತಿ. ೭. [ಜೈನ] ಇಪ್ಪತ್ತನಾಲ್ಕು ತೀರ್ಥಂಕರರಲ್ಲಿ ಹದಿನೆಂಟನೆಯವನು: ಅರ, ಮಲ್ಲಿಗೆ, ಮುನಿಸುವ್ರತ . . . ತೀರ್ಥಂಕರರ ವಿಗ್ರಹಗಳನ್ನು ಮಾಡಿಸಿದನು (ಹೊಯ್ಸವಾ. ೨೦೬). [ಸಂ.]

ಅರಂಚು 'ಅಱಚು' ನೋ.

ಅರಂಚೆ (ನಾ). ಜೀರ್ಣವಾದ ಬಟ್ಟೆ; ಸವೆದುಹೋದ ವಸ್ತ್ರ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [ಅರ$_9$ (< ಅಱ್ರೆ$_3$) + ಅಂಚೆ$_4$]

ಅರಂಜಿ 'ಅರಂಜೆ' ನೋ.

ಅರಂಜೆ, ಅರಂಜಿ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮರ; ವಲ್ಕಲ ವೃಕ್ಷ (ಮೈಔಗಿ. ೨-೧೨೫). **ಅರಂಜಿ** (ಪಂಡಿತ). [?]

ಅರಂಟು (ಕ್ರಿ). ಅಲೆಯುತ್ತಾ ಹುಡುಕು; ಸುತ್ತು: ಸೇರು ಅಕ್ಕಿಯ . . . ಅಷ್ಟೂ ಅನ್ನವನ್ನು ಒಮ್ಮೆಲೇ ತಿನ್ನುವಷ್ಟು ಆಸೆ ಅವಳಿಗಾಗಿತ್ತು. ಇಷ್ಟಿದ್ದರೂ ಹಸಿವೆಯಿಂದ ರಾವು ಬಡೆದವರಂತೆ ಅತ್ತಿತ್ತ ಅರಂಟುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ ಆ ಬಡಮಕ್ಕಳು (ಕೈಮಾಂಸ. ೪೭).

[← ತುಳು. ಅರಂಟು = ತಡಕಾಡು, ನಿರೀಕ್ಷಿಸು, ಆಸೆಮಾಡು, ಬಯಸು]

ಅರಂಬ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮರ (ಮೈಔಗಿ. ೧೧೭೯): [?]

ಅರಂಬಲ್ಲವ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಶ್ರೀಮತ್ ಪ್ರೆರ್ಮಾನಡಿಗಳ್ ರಾಜ್ಯಗೆಯುತ್ತಿರೆ ಅರಮ್ಬಲ್ಲವನ್ ಇದುಳೆಯ ಬಟವೃತ್ತಿ ಅಳುತಿರೆ (ಮೈಅರಿ. ೧೯೧೫, ೨೦-೬; 900). [?]

ಅರಂಬಳಿ (ನಾ). ಗಾಬರಿ; ಕಳವಳ: ನಾನಾಸಾಹೇಬನು ಮೈಸೂರು ರಾಜಧಾನಿಯಮೇಲೆ ದಂಡೆತ್ತಿ ಬಂದನು; ಆಗಲಂತೂ ಮೈಸೂರು ರಾಜ್ಯದ ಅರಂಬಳಿಯನ್ನು ಬಣ್ಣಿಸಲಳವಲ್ಲ (ಚರಿಸಂ. ೧೨೫).

[← ಮರಾ. ಅರಂಬಳ]

ಅರಕ್ಕ$_1$, ಅರಕು$_1$, ಅರಖ, ಅರಾಕು, ಅರ್ಕ$_1$ (ನಾ). ೧. ಭಟ್ಟಿಯಿಳಿಸುವುದು. ೨. ಭಟ್ಟಿಯಿಳಿಸುವ ಕ್ರಮದಿಂದ ಶುದ್ಧಗೊಳಿಸಿದ ವಸ್ತು (ಉಕ. ಕಿ). **ಅರಕು$_1$** : ೨. "ಮೂಲರಸ" (ಜಾನಕೋ. ೧೩). **ಅರಖ** ೨. (ಸ್ಯಾಂಡರ್). **ಅರಾಕು** ೨. (ಕಿ). **ಅರ್ಕ$_1$** : ೧. ಇರಾಣ ದೇಶದ ಅತ್ತರನ್ನು ಒಯ್ದು ಇಸ್ತಂಬೂಲಿನಲ್ಲಿ ಅದರ ಅರ್ಕ ತೆಗೆದು ಈ ನಸ್ಯವನ್ನು ಮಾಡಿದ್ದಾರೆಂದು ಕೇಳುತ್ತೇವೆ (ಬೀರಬ. ೯೨).

[← ಅರ. ಹಿಂ. ಪಾರ. ಅರ್ಕ್ ; ಮರಾ. ಅರ್ಕ ; ತಮಿ. ಅರಕ್ಕು ; ತುಳು. ಅರಾಕ. / ಸಂ. ಅರ್ಕ ; ಇಂ. Arrack]

ಅರಕ್ಕ$_2$ (ನಾ). ಅರಗುವುದು ; ಜೀರ್ಣವಾಗುವುದು.

ಅರಕವಾಗು = ಜೀರ್ಣವಾಗು. [< ಅರಗು$_1$]

ಅರಕಂಚಟ್ಟಿ, ಅರಕನಚಟ್ಟಿ (ನಾ). (ಅಕ್ಕಿಯನ್ನು ಜಾಲಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಉಪಯೋಗಿಸುವ) ಅಗಲವಾದ ಬಾಯುಳ್ಳ ಪಾತ್ರೆ ; "ಬೋಗುಣಿ" (wash bowl ಇಂಕನಿ). **ಅರಕನಚಟ್ಟಿ** : ಅನ್ನವನ್ನು ಅರಕನಚಟ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಅರುವುದಕ್ಕಾಗಿ ತೋಡಿದ್ದರು (ರೂಢಿ).

[← ತಮಿ. ಅರಿಕ್ಕಞ್ಚಟ್ಟಿ, ಅರಿಕ್ಕುಞ್ಚಟ್ಟಿ]

ಅರಕಟ್ಟ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ತತಃಪ್ರಾಗ್ಗತ್ವಾನೇಱಿಲ್ಗೆಱೆ ತತಃ ಕುರುಪಗೆಱೆ ತತಃ ದಕ್ಷಿಣದಿಶಮಾವೃತ್ಯ ಅರಕಟ್ಟಂ (ಎಕ. XI, ದಾವಣ. ೬೬–೩೪ ; 694). [?]

ಅರಕನಚಟ್ಟಿ 'ಅರಕಂಚಟ್ಟಿ' ನೋ.

ಅರಕಲವಾಡಿ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಅರಕಲವಾಡೀ ಕೆಱೆಯ ಕೆಳಗಣ ಗದ್ದೆ (ಎಕ. XIV, ಗುಂಡ್ಲುಪೇ. ೧೨೮–೮೫; 1510).

[ಅರ$_7$ (< ಅಱೆ$_4$) + ಕಲ$_0$ (< ಕಲ್$_2$) + ವಾಡಿ]

ಅರಕಳಿ (ಗು). (ಉಕ). ೧. ಅಪೂರ್ಣ : ಆನಂದವಿಲ್ಲದ ಶಾಂತಿಯು ಅರಕಳಿ (ಸಾಹಿವಿ. ೧೩೯) ; ಅದರೆ ನಡುವೆಯೆ ಅಲಸಿಕೆಯೋ ಏನೋ ಬಂದು ಆ ಕೆಲಸ ಅರಕಳಿಯಾಗಿಯೇ ಉಳಿದುಬಿಡುವುದು (ಅಕ್ಕಾಜಿ. ೩) ; ಇದ್ದ ಶಾಸ್ತ್ರವನ್ನು ಅರಕಳಿಯಾಗಿ ತಿಳಿದು (ತವನಿ. ೪). (ನಾ). ೨. ಅರಕೆ ; ಅಪೂರ್ಣತೆ. [ಅರ$_5$ (< ಅರೆ$_3$) + -ಕಳಿ ?]

ಅರಕಾಣಿ 'ಅರೆಕಾಣಿ' ನೋ.

ಅರಕಾಣಿಕೆ (ನಾ). ರಾಜನಿಗೆ ಸಲ್ಲಿಸಬೇಕಾದ ಕಾಣಿಕೆ : ಭಂಡಿಯ ಭತ್ತದ ಸುಂಕ ಉಪ್ಪರ ನೆಲವಳಿ ಅನುಪು ಅಳು ಅರ[ಕಾ]ಣಿಕೆಯ ವಡಾಯಉ ಕೊಟೆಉ (ಸೌಇಇ. IX–ii, ೪೩೮–೧೬ ; 1418).

[< ಅರಸ$_1$ + ಕಾಣಿಕೆ]

ಅರಕಿಲ್ಲೆ (ನಾ). ಅರಮನೆಯ ಸುತ್ತಿನ ಕೋಟೆ ; ರಾಜಕೋಟೆ : ಯೂಸಫ್ ಅದಿಲ್ ಶಹನು ಸ್ವತಂತ್ರನಾದ ಕೂಡಲೇ ಬಿಜಾಪುರದ ಅರಕಿಲ್ಲೆಯನ್ನು ಕಟ್ಟಿಸಿದನು (ಕಭಾಗೆ. ೩೪೭). [< ಅರಸ$_1$ + ಕಿಲ್ಲೆ]

ಅರಕು$_1$ 'ಅರಕ$_1$' ನೋ.

ಅರಕು$_2$, ಅರಖು (ನಾ). ವರಕು ; ಗಿಲೀಟು ; ಚಿನ್ನ ಬೆಳ್ಳಿಗಳ ಹೊರಲೇಪ ; ಮುಲಾಮು ಹಚ್ಚುವುದು. (ಉಕ. ಕಿ). **ಅರಖು** (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [← ಮರಾ. ವರಖ್ ; ಅರ. ವರಕ್]

ಅರಕುಡಿ (ನಾ). "ಅರಸುಕುಲ, ರಾಜವಂಶ" (ರಮಾಕಾಂ).

[< ಅರಸ$_1$ + ಕುಡಿ$_2$]

ಅರಕುಮಾರಕ (ನಾ). = ಅರಗುವರ : ಮುನ್ನರ ಕುಮಾರಕನಿಟ್ಟ ಕರಿಯು ತೊರೆದಾಹಾರವ ಕೊರಗಿರೆ ಮಾವಂತರರುಹಿದರಾ ಕಾಷ್ಟಕಗೆ (ಜೀವಂಸಾಂ. ೧೩–೨). [< ಅರಸ$_1$ + ಕುಮಾರಕ]

ಅರಕುಲ$_1$ (ನಾ). ಮಿಶ್ರಕುಲ ; ಬೆರಕೆಯಾದ ಕುಲ (ಕಿ).

[ಅರ$_5$ (< ಅರೆ$_3$) + ಕುಲ]

ಅರಕುಲ$_2$ (ನಾ). ರಾಜವಂಶ. [< ಅರಸ$_1$ + ಕುಲ]

ಅರಕುಳಿಯ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು (?) : ಪುರಿಗೆಱೆಯಿಂ ಬನ್ದ ಪೊಲೆಯಣ್ಣನ ಶಿಲಾಕರ್ಮ್ಮ ಅರ[ಕು]ಳಿಯನ ಕಲ್ಲು ಮಿಾಕಲ್ಲು (ಸೌಇಇ. XI–i, ೧೧–೨೭ ; 865). [< ಅರಸ$_1$ + ಕುಳಿಯ ?]

ಅರಕೆ (ನಾ). ಕೊರತೆ ; ಕಡಮೆ : ನನಗೆ ಇವರ ಬಾಳುವೆಯಲ್ಲಿ ಏನೋ ಅರಕೆಯಾಗಿರಬೇಕು ಎನ್ನಿಸಿತು (ಸುವಸಂ. ೩). [< ಅಜಕೆ ?]

ಅರಕೆರೆ 'ಅರಕೆಱೆ' ನೋ.

ಅರಕೆಲ್ಲ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಅರಕೆಲ್ಲರಾನಾಟು ಮುದುಮೆಯುಳ್ (ಎಇ. IX, ೨೫–೫ ; 800) ; ಸತ್ತ ಅರಕೆಲ್ಲನ ಮಗ ಅವನ ಮಗ ಮಮಪೊಯ್ಸಳ (ಮೈಅರಿ. ೧೯೩೭, ೩೨–೨೭ ; ?). [?]

ಅರಕೆಱೆ, ಅರಕೆರೆ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಪೇರೊಱ್ವೆಎ ಅರಕೆಱೆಯೆ ಪಿಱ್ಕೆಕುಱಿಕ್ಕಿಯೆ (ಮೈಅರಿ. ೧೯೧೪, ೧೩–೬೪ ; 806) ; ಮಹಾಸಾಮಂತ ಅರಕೆಱೆ ಕಾಱುಗುಂಡ ಬೆಟುವಱಿ (ಎಕ. XII, ತಿಪಟೂ. ೧೦೪–೨೫ ; 1130). **ಅರಕೆರೆ** : ಅರಕೆರೆಯೊಳು ಬೀಡ ಬಿಟ್ಟರ್ದ ತುರುಕರ ನಿರುಳು ಕಗ್ಗೊಲೆಯೊಳು ಬಿದ್ದು (ಕಂನವಿ. ೧೩–೫೪).

[< ಅರಸ$_1$ + ಕೆಱೆ]

ಅರಕೇಸಿ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಸಿನ್ದರಸರುಂ ದೇವಸತ್ತಿ ಅರಸರುಂ ಮನಸಿಜರು ವಿನ್ನಪ್ಪಂಕೆಯೆ ಪರಮ ಕೂಳರ್ ಮಗನ್ದಿರರಕೇಸಿಗಳಾಣತ್ತಿ ಆಗಪಳ್ಳಿಱ್ವಿಟ್ಟು ಪ್ರಸಾದಂ ಗೆಯ್ದಾರ್ (ಎಕ. III, ತಿರುಮ. ೧–೭ ; 726).

[< ಅರಸ$_1$ + ಕೇಸಿ]

ಅರಕೋರು, ಅರಗೋರು (ನಾ). ಜಮೀನಿನ ಉತ್ಪತ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಅರ್ಧಭಾಗ. **ಅರಗೋರು** (ಸ್ಯಾಂಡರ್).

ಅರಕೋರಾಗಿ ಹಂಚಿಬಿಡು = ಬೆಳೆಯನ್ನು ಎರಡು ಸಮಭಾಗಗಳಾಗಿ ಮಾಡಿ ಹಂಚಿಕೊಡು. ಅರಕೋರು ಹಾಕು = ಅರ್ಧಬೆಳೆಯನ್ನು ಕೊಡು (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [ಅರ$_5$ (< ಅರೆ$_3$) + ಕೋರು]

ಅರಕ್ತ (ನಾ). ವಿರಕ್ತ ; ಆಸಕ್ತಿಯಿಲ್ಲದವನು : ಅರಕ್ತನಾದ ಆತ ದಿನವೂ ಜಗಲಿಯ ಮೇಲೆ ಕುಳಿತು ಕಾಲ ಕಳೆಯುತ್ತಾನೆ (ಜೀವನ. ೧). [ಸಂ.]

ಅರಕ್ಷಣ (ನಾ). ರಕ್ಷಣೆಯಿಲ್ಲದಿರುವುದು (ಮುಂಬಯಿ. ಕಿ. ೪–೧೬). [ಸಂ.]

ಅರಕ್ಷೆ (ನಾ). ರಕ್ಷೆಯಿಲ್ಲದಿರುವುದು. 'ಅದ್ದರಕ್ಷೆ' ಪರಾ.

[< ಸಂ. ಅರಕ್ಷಾ]

ಅರಖ 'ಅರಕ$_1$' ನೋ.

ಅರಖು 'ಅರಕು$_2$' ನೋ.

ಅರಗಂಡುಗ (ನಾ). ಅರ್ಧಖಂಡುಗ : ಅರ್ದ್ಧವಾದಿಯೊಳಪಿನ್ದರ ಗಣ್ಡುಗ ಮೂಗಣ್ಡುಗಮಿತ್ತಂ (ಎಕ. VI, ಚಿಕ್ಕಮ. ೭೫–೧೦ ; 1060).

[ಅರ$_5$ (< ಅರೆ$_3$) + ಖಂಡುಗ]

ಅರಗಚ್ಚು, ಅರಗಚ್ಚೆ (ನಾ). ಅರ್ಧ ಇರುವ ಸ್ಥಿತಿ ; ಪೂರ್ಣ ಪ್ರಯತ್ನವಿಲ್ಲದಿರುವುದು ; ಅವಧಾನ ತಕ್ಕಷ್ಟಿಲ್ಲದಿರುವುದು ; ಅರ್ಧಪಕ್ವ : ಅವನ ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಅವನ ಲಕ್ಷ್ಯ ಸಾಲದು. ಎಲ್ಲವೂ ಅರಗಚ್ಚು. ಯಾವ ಕೆಲಸದಲ್ಲಿದ್ದರೂ ಮನಸು ಎರಡು ಕಡೆ (ಚೀನಾಬಾ. ೨೯೬). **ಅರಗಚ್ಚೆ** : ಅರಗಚ್ಚೆಯಾದ ಸುಳ್ಳು ಹೇಳುವುದಕ್ಕಿಂತಲೂ ನೆಟ್ಟಗೆ . . . ಯಾಕೆ ಹೇಳಲೊಲ್ಲೆ (ಪವಶೀ. ೭೮). [ಅರ$_5$ (< ಅರೆ$_3$) + ಕಚ್ಚು$_2$]

ಅರಗಚ್ಚೆ 'ಅರಗಚ್ಚು' ನೋ.

ಅರಗಜ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸುಗಂಧ ದ್ರವ್ಯ : ಹರಿಣನೋಟದ ನಯನಕೆಚ್ಚಿದಳು ಕಾಡಿಗೆಯೂ . . . ಅರಗಜ ಅತ್ತರು ಬಾಹುಮೂಲಕೆ (ಶ್ರೀಕೃಪಾ. ೧೨) ; ಅರಶೀಣ ಕುಂಕುಮ ಅರಗಜ ಸುಗಂಧ ಉರಗ ಕಂಕಣನಿಗೆ ತೀಡುತ (ಸಿದ್ಧಪು. ೧೯–೨೨) ; ಎದೆಗೆ ತೊಡೆದಂಥ ಅರಗಜ

ಶ್ರೀಗಂಧ ಕೇಸರಗಳ ಸುವಾಸವು ಚಿಮ್ಮುತ್ತಿರುವುದು (ಮು ಂ ಬ ಯು. ೫-೨೯). [< ಸಂ. ಅಗರು, ಅಗುರು?]

ಅರಗಟ್ಟೆ (ನಾ). ನೀರನ್ನು ಎತ್ತುವ ರಾಟೆ: ಜಾಗಿ ಅರಗಟ್ಟಂ ಕಟ್ಟಿಸಿದನ್ನು ಕಣ್ಮವಂಗಳ ರಾಮೇಶ್ವರ ದೇವನೆಗೆ ಈರ್ಮ್ಮತ್ತರ್ ಮಣ್ಣ ಬಿಟ್ಟಂ (ಎಳ್. VI, ತರೀಕೆ. ೬೬-೪ ; ೮೮೮). [< ಸಂ. ಅರಘಟ್ಟ]

ಅರಗಣ್ಣು 'ಅರೆಗಣ್' ನೋ.

ಅರಗಲ್ಲು (ನಾ). ರತ್ನ : ನಾಗೀಂದ್ರನರಗಲ್ಲವು ಬಾ ಅರಗಲ್ಲದ ರೂಪವು ಬಾ ಹೋಯಿತು ಸರ್ವಾ (ಮಲ್ಲಿಗ. ೬೪).
[< ಅರಸ್ + ಕಲ್ಲು (< ಕಲ್ಲ್)]

ಅರಗಳಿಕೆ (ನಾ). ಸಣ್ಣಉಂಡೆ; ಬಿಲ್ಲೆ : ಹಸಿಯುಕ್ಕಿಹಿಟ್ಟ ದೆರಸಿ ಪೊತ್ತಿ ಕುಟ್ಟ ಬಳಿಕೊಮ್ಮೆ ಗುಡಪಾಕವಿಕ್ಕಿ . . . ತಿನಿವಾಲುಗಳ ದೆರಸಿಯುದಯ ದೊಳಗರಗಳಳಮಾಡಿ ತುಪ್ಪದೊಳು ಗಾರಿಕೆಯಡುವುದು (ಸಂಪ ಕಾ. ೧-೨೪). [ಅರ್ (< ಅರ್ತ್) + ಗಳಕ್ಕ]

ಅರಗಳಿಗೆ 'ಅರೆಗಳ್ [ಟು] ಗೆ' ನೋ.

ಅರಗಿಣಿ 'ಅರಗಿಳಿ' ನೋ.

ಅರಗಿಲ್ಲಾಳ್ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ತುಂಗಭದ್ರೆಯ ತಟಿಯರಗಿಲ್ಲಾಳ ನಾಗಮಗಾವ್ಹುಣ್ಣಮವರಸುವಿಬ್ಬು(ಸೌಇಇ. XI-i, ೫೮-೨; 1022) ; ಅರಗಿಲ್ಲಾಳ ಹೊಲದ ಮೇರೆಯ ಮೂಡ ಹರಳ ಕೆಯ (ಸೌಇಇ. XI-ii, ೧೬೫-೨೪೨ ; 1113). [ಅರಗಿಲ್ಲ + ಪಾಳ್ (< ಪಾಟಿ)]

ಅರಗಿಸು (ಕ್ರಿ). ಜೀರ್ಣವಾಗಿಸು; ಪಚನವಾಗುವಹಾಗೆ ಮಾಡು : ಅನುಮಾನಿಸದೆ ಕೊಂಡರಗಿಸಿದನಾ ವಿಷವ ಪ್ರಹ್ಲಾದ (ಪ್ರಹ್ಲಾಚ. ೬-೯೦) ; ಇದನ್ನೆಲ್ಲಾ ಸೇರಿಸಿ ಅರಗಿಸಿ ಅಮೃತವಾಗುವೆ ನಾನು (ಅಂತರಾ. ೪೯).
ಅರಗಿಸಿಕೊಳ್ = ೧. ಜೀರ್ಣವಾಗಿಸಿಕೊ : ಕಾಯಿಲೆಯವರಿಗೆ ಅಮಿಯಲ್ಲಿ ಬೇಯಿಸಿದ ಆಹಾರ ಒಳ್ಳೆಯದು. ಯಾಕೆಂದರೆ ಅವುಗಳನ್ನು ಅರಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು ಸುಲಭ (ಆಪುನಾ. ೯೧). ೨. ಜೆನ್ನಾಗಿ ತಿಳಿದುಕೊ : ವಿಶಾಲಜಗತ್ತಿನ ಸಂಗತಿಗಳನ್ನು ಎಲ್ಲರಂತೆಯೇ ಗ್ರಹಿಸಬೇಕು. ಗಂಡಸಿನಂತೆಯೇ ಅವನ್ನು ಅರಿಸಿಕೊಂಡು ಕೃತಿರಿಯಬೇಕು (ಆಪನಾ. ೧೯). ೩. ದಕ್ಕಿಸಿಕೊಳ್ಳು : ಕಡ್ಡ ಮಾಲನ್ನು ಅವನು ಅರಗಿಸಿಕೊಳ್ಳಲಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ). [ಅರಗು + -ಇಸ್ಸು]

ಅರಗಿಳಿ, ಅರಗಿಣಿ (ನಾ). ೧. ಗಿಳಿಗಳಲ್ಲಿ ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದುದು; ಉತ್ತಮವಾದ ಗಿಣಿ : ಕೋಗಿಲೆಯಕ್ಕಳಲಕ್ಕೆ ತುಂಬಿಯಕ್ಕರಗಿಳಿಯಕ್ಕೆ ಬಂದೊಡ ಮೊಲ್ದಲ್ದೆರ್ಯಾಱುವರ್ (ಅರಿವು. ೩-೮೬) ; ಓ ದಿಡಿಡಿ ರಗಿಳಿ ಕಲ್ಯೋಡುವ ವೋಲ್ ಧರ್ಮಶಾಸ್ತ್ರಮಂ (ಪಂಂಪಾಮ. ೩-೭) ; ಅರಗಿಳಿ ಕರ್ದುಂಕದಿಮ್ಮಾವಿನೊಳ್ಳೆಣ್ಣೊ (ಪದ್ಮರಾ. ೩-೩೨). ೨. (ಪ್ರೀತಿಯ ವ್ಯಕ್ತಿಯನ್ನು ಕುರಿತು ಆಡುವ) ಮುದ್ದಿನ ಮಾತು : ನನ್ನ ಅರಗಿಳಿಯು ಮತ್ತೆ ಮಾತಾಡಹತ್ತಿತೇನು? (ಅಜಪ್ರ. ೩). **ಅರಗಿಣಿ** : ೧. ತರುಣಿಯೊರ್ವಳ ತುಟಿಯ ತೊಂಡೆಯ ಪಣ್ಣೆಂದರಗಿಣಿಯೆರಗಲು (ಕಂಪಂ. ೫-೧೦೬) ; ಗಿಣಿಯ ಮೈಬಣ್ಣ ಈ 'ಅರಗಿಣಿ'ಗೆ (ಸುವಸಂ. ೨೬). ೨. ಓಹೋ ಅರಗಿಣಿ ಬಾಯಿರಿಬಿದ್ದು ! (ಕಂಕಕಾ. ೨೨).
[< ಅರಸ್ + ಗಿಳಿ (< ಗಿಱ್)]

ಅರಗಿಳಿನುಡಿ (ನಾ). ೧. ಅರಗಿಳಿಯ ಮಾತು. ೨. ಅರಗಿಳಿ ಮಾತಾಡುವಂತೆ ಆಡುವ ಮಾತು : ದುಂದುಗುರುಳ್ . . . ಅರಗಿಳಿ ನುಡಿ ನಳಿತೋಳು (ಶ್ರೀಪಾಲಾ. ೩-೨೫). [ಅರಗಿಳಿ + ನುಡಿ]

ಅರಗಿಳಿಪಿಂಡು (ನಾ). ಅರಗಿಳಿಗಳ ಗುಂಪು : ಅರಗಿಳಿಪಿಂಡು ವಾರುವದ ಮೋಹರಂ (ಕಬ್ಬಕಾ. ೨೦೧) ; ನಲಿವ ಕಿನ್ನರ ಮಿಥುನದಲಿ ಮಿಗೆ ಗಳಕು ನಗರಿಳಿಪಿಂಡಿನಲಿ (ತೂರರಾ. ೧-೯-೧೧). [ಅರಗಿಳಿ + ಪಿಂಡು]

ಅರಗಿಲ್, **ಅರಗಿಲ್ಲು** (ನಾ). ಚಕ್ರದ ಆರೆಕಾಲು : ಕದನದೊಳ್ . . . ಅರಗಿಲ್ಲ್ ಕಱಲ್ದುದು (ಪಂಂಪಾಮ. ೧೩-೬೯) ; ಮಿನುಗುವ ಕೊಂಬಿನಚ್ಚು ಕಿಱುಗೊಂಬಿನ ತಳ್ಪರಗಿಲ್ಲ್ . . . ನೆಗಚ್ಚಿಯ ತೇರ್ಗಳಕ್ಕೆತ್ತಲಂ (ಕಬ್ಬಕಾ. ೨೦೩) ; ತೇರಿನರಿಲ್ಲ್ ಕಱಲ್ದು ಪಡಲಿಗೆಯುದಿದುವು (ರಾಮಾಶ್ವ. ೯೧). **ಅರಗಿಲ್ಲು** : ಒಂದೊಂದೂ ರಥದ ಆಣಿ, ಅರಗಿಲು, ಕಡಾಣಿಯಿಂದ ಹಿಡಿದು ಮುಂಳಕಿಯವರೆಗೆ . . . ನೋಡುವನು (ಸಪಾ. ೪೮). [ಅರ್ + ಕಿಲ್ಲ್]

ಅರಗಿಲು 'ಅರಗಿಲ್' ನೋ.

ಅರಗು, (ಕ್ರಿ). ೧. ಜೀರ್ಣವಾಗು; ಪಚನವಾಗು; ಕರಗು : ಬಲು ಬಂಗೆ ಅರಗದು (ಕೋಲಾಶಾಂ. ೩೬) ; ತೇಜದಲ್ಲಿ ತಮ ಪಮಿಸಿ ಸೋಮ ರಸಿಕತೆಯೊಳಗರಗುತಿಹುದು (ಅರಳು. ೯) ; ಅವೇಳೆಯಲ್ಲಿ ಊಟಮಾಡಿದರೆ ಅರಗುವುದಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ). ೨. ವಶವಾಗು : ಅವನು ನನಗೆ ಅರಗುವುದಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ). ೩. ನಾಶವಾಗು; ಕ್ಷೀಣಿಸು (ಕ್ರಿ).

[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಅರತ್ತು ; ತೆಲು. ಅರುಗು, ಅಱುಗು]

ಅರಗ್ಕು 'ಅರುಗ್ಕು' ನೋ.

ಅರಗು (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಕ್ರಿಮಿಗಳು ಮರಗಳ ಮೇಲೆ ಕಟ್ಟುವ ಮೇಣ : "ಜತು, ಯಾವಕಳ, ಲಾಕ್ಷಾ– ಈ ೩ ಅರಗು" (ಹಲಾಯು. ೯೧–೪೦೧) ; ಅರಗು ಮೊದಲಾಗಿ ಶ್ಯೆತ ಸಜ್ಜರಸಂ ಬೆಲ್ಲಂ ಸಣಂದಿನೆಂದಿವಱಂ ವಿಸ್ತರಿಸಿ (ಪಂಚತಂ. ೩-೩) ; ಅರಿನವರನ ಬಾಗಿಲಲಿ ದಕ್ಕುರಿಗೆ ತಡವೇ (ಕುಮ್ಮಟ್ಟೀಸ. ೫-೪೧). 'ಅವಲರಗು' ಪರಾ.

[ದೇ ॥ ತಮಿ. ಮಲ. ಅರಕ್ಕು ; ತುಳು. ಅರಕ್. / ಸಂ. ಅಲಕ್ತ, ಅಲಕ್ತಕ]

ಅರಗ್ಕು 'ಅರುಗ್ಕು' ನೋ.

ಅರಗುಗಲ್ಲು (ನಾ). ಬಾಗಿಲ ಮುಂದಿನ ಮೆಟ್ಟಿಲು (ಶಸಂಗ್ಲಾ. ೪೦).
[ಅರಗ್ಕು (< ಅರುಗ್ಕು) + ಕಲ್ಲು (< ಕಲ್ಲ್)]

ಅರಗುಗೆಜ್ಜೆ (ನಾ). ಅರಿನ ಕೆಸರು; ಅರುಗ ಕರಗಿ ಆದ ಕೆಸರು. —ರಾಡಿ : ಕೆಂಡದಂತಿರುವ ಮಳಲಂಡಿದರೆವಯವದೊಳಳಳಕಿ ಆಱಿಚಲಜಱಚಲೊಯ್ದು ಕರಗಿದರಗುಗೆಸೆಜ್ಜಿಕೊಳಿರುವರಳಕಿ (ಪಾಪಂಚ. ೬-೪೪ ರ). [ಅರಗ್ಕು + ಕೆಸಱ್]

ಅರಗುಮಸಿ (ನಾ). ಅರಗಿನಿಂದ ಮಾಡಿದ ಮಸಿ; ಶಾಯಿ (ತ).
[ಅರಗ್ಕು + ಮಸಿ]

ಅರಗುರಿ 'ಅಱಗುಲಿ' ನೋ.

ಅರಗುಲಿ 'ಅಱಗುಲಿ' ನೋ.

ಅರಗುಲಿತನ 'ಅಱಗುಲಿತನ' ನೋ.

ಅರಗುವರ (ನಾ). ಅರಸನ ಮಗ; ರಾಜಕುಮಾರ : ಅರಗುವರ ಮಾದಣ್ಣಾಗೆ ತಾಯಿಯ ಸಾಸ್ಪಿಧ್ಯ ತಪ್ಪಿಹೋಯಿತು (ಜಾಹಶತ್ರ. ೩೨).
[< ಅರಸ್ + ಕುವರ]

ಅರಗುಹುಣ್ಣು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹುಣ್ಣು : ಕೆಂಪಿನ ಹರುವೆಯನೂ ಸುಟ್ಟು ಕರುಕುಮಾಡಿ ಸುಣ್ಣಮಂ ದೆರಸಿಕೊಂಡು ಹುಣ್ಣಿನ ಮೇಲೆ ಬೊಟ್ಟಿನಿಡುವುದು ಅರಗುಹುಣ್ಣು ಮಾಣ್ಯಂ (ವಿವೈವಿ. ೧೯೪).
[ಅರಗು ? + ಹುಣ್ಣು (< ಪುಣ್)]

ಅರಗೆಲಸಿ 'ಅರೆಗೆಲಸಿ' ನೋ.

ಅರಗೆಜ್ಜೆ (ನಾ). ಅರಸನಿಗಾಗಿ ನಿರ್ಮಿಸಿದ ಕೆರೆ; ರಾಜತಟಾಕ: ತೀವಿ ದರಗೆಜ್ಜೆವೊಕ್ಕು ಕಲಿ ಮಸುಡೇವ ಮಿಂದೀಸಾದಿ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೬-೧೦) ; ಅರಗೆಜ್ಜೆಯೋ ಸಾಡುರ್ದರ್ ಅಚ್ಚರಿಯರೊಯೆನೆ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೬-೩೮).
[< ಅರಸ್ + ಕೆಜ್ಜೆ]

ಅರಗೇಡಿ (ನಾ). ನೀತಿಗೆಟ್ಟವನು: ಹೋದರಗೇಡಿಗೆ ಹಿಂದೆಯೆ ಬಂದೆಯಾ ಮುರು ಕಂಡ ಎಮ್ಮೆಯ ಹಾಗೆ (ಚಂದ್ರವೀ. ೨೩-೯೧).
[ಅರ್ಕ (< ಅಜ್ಞ) + ಕೇಡಿ]

ಅರಗೇಡು (ನಾ). ಅರ್ಧ ಹಾಳಾಗಿರುವುದು; ಅರ್ಧ ಕೆಟ್ಟು ಹೋಗಿರುವುದು (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [ಅರ್ಕ (< ಅರ್ಕೆ) + ಕೇಡು]

ಅರಗೊರತೆ 'ಅರೆಗೊರತೆ' ನೋ.

ಅರಗೋರು 'ಅರಕೋರು' ನೋ.

ಅರಘಟಕ (ನಾ). = ಅರಘಟ್ಟಕ: "ಅರಘಟಕ [ಪಾಠಾಂ. ಟ್ಟ] ಮುದ್ಘಾಟಕಂ ಘಟೀಯಂತ್ರಮೆನೆ ತಿರುಗಿಬಹ ರಾಟಾಳಮೆನಿಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೨೫-೧೯). [ಸಂ.]

ಅರಘಟ್ಟ (ನಾ). = ಅರಘಟಕ: ಇದು ಸಮಸ್ತ ಕಮಲಭವಾಂಡಮಾಲಾ ಘಟೀಘಟಿತಾರಘಟ್ಟಘಟನಾಸ್ವತಂತ್ರ (ಜಗವಿ. ೧-೮೦ ವ). [ಸಂ.]

ಅರಘಟ್ಟಕ (ನಾ). ಬಾವಿಯಿಂದ ನೀರನ್ನು ಮೇಲಕ್ಕೆತ್ತುವ ಯಂತ್ರ; ರಾಟೆ; ರಾಟಣಿಗೆ: "ಉದ್ಘಾಟಕಂ, ಘಟೀಯಂತ್ರಂ, ಪಾದಾವರ್ತಃ, ಅರಘಟ್ಟಕಃ – ಈ ೪ ರಾಟಣಂ" (ಹಲಾಯು. ೧೧೩-೬೩). [ಸಂ.]

ಅರಘವಾಳ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮರ: ಅರಳಿ, ಅರಘವಾಳ, ಕಡಬೆ . . . ಮೊದಲಾದ ವೃಕ್ಷಗಳಿಂದಲೂ (ಕೃವಾಸ. ೫೧). [?]

ಅರಘಳಿಗೆ 'ಅರೆಗಳಿ[ಱಿ]ಗೆ' ನೋ.

ಅರಚಣ್ಣ 'ಅರಚಲ್ಲಣ' ನೋ.

ಅರಚನೆ (ನಾ). ಸರಿಯಾದ ರಚನೆಯಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ಕ್ರಮವಿಲ್ಲದಿರುವುದು (ಕಿ). [ಸಂ. ಅರಚನಾ]

ಅರಚರೆ (ನಾ). ಒಂದು ಗಿಡ (ಮೈಔಗಿ. ೫೩-೧೦೬೮). [?]

ಅರಚಲ 'ಅರಚಲು' ನೋ.

ಅರಚಲು, ಅರಚಲ (ನಾ). ಕೂಗು. **ಅರಚಲ**: ಗರುಡನು ಇವನ ಅರಚಲವನ್ನು ಕೇಳಲಾರದೆ . . . ಇಳಿದನು (ನೀತಿಚಿಂ. vi, ೧೯).
[ಅರಚು (< ಅಱಿಚು) + –ಅಲು]

ಅರಚಲ್ಲಣ, ಅರಚಣ್ಣ (ನಾ). ಅರ್ಧಚಲ್ಲಣ; ತೊಡೆಯನ್ನು ಅರ್ಧಮಟ್ಟಿಗೆ ಮಾತ್ರ ಮುಚ್ಚುವ ಚಲ್ಲಣ; ಚಡ್ಡಿ; ಕಾಚ (ಕಿ). **ಅರಚಣ್ಣ** (ಕಿ). [ಅರ್ಕ (< ಅರ್ಕೆ) + ಚಲ್ಲಣ]

ಅರಚಾಟು (ನಾ). ೧. ಮರೆ; ಸ್ವಲ್ಪಮಟ್ಟಿನ ರಕ್ಷಣೆ. ೨. ಅಪರಾಧ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [?]

ಅರಚು 'ಅಱಿಚು' ನೋ.

ಅರಜಲ (ನಾ). ಬಾವಿಯಲ್ಲಿ ಕೆಲವು ಕಾಲ ಮಾತ್ರ ನೀರನ್ನು ಊರಿಸುವ ನೆಲೆ; ಸರುವು (ಉಕ. ಕಿ). [ಅರ್ಕ (< ಅರ್ಕೆ) + ಜಲ]

ಅರಟಾಳ 'ಅರುಟಾಳ' ನೋ.

ಅರಟಿಕಂಡ (ನಾ). ಬಾಳೆಯ ಗದ್ದೆ (?): ಶಂಕರಭಟ್ಟಾಹಿತಾಗ್ನಿಗಳ ಮಕ್ಕಳು ಮಹೇಶ್ವರ ಭಟ್ಟಾಹಿತಾಗ್ನಿಗಳಿಂಗೆ ಮುಡಿತಿನಿ ಹಲಸಿನ ಗದ್ದೆ ಗೋರಂಟೆ ಅರಟಿಕಂಡ ಸಹಿತ ಗದ್ದೆ ಮೂಡೆ ೧೦ (ಎಇ. XXVII, ೨೮-೩೪; 1256); ಸೂಗಾನಿಯ ಮಣಲಿಯ ಭಾರ್ಗವಗೋತ್ರದ ಕೇಶವ ಭಟ್ಟೋಪಾಧ್ಯಾಯರಿಗೆ ಹೊಂನೆಯ ಮಾಲು ಅರಟಿಕಂಡ ಎಕ್ಕಲಗದ್ದೆ ಬಟ್ಟ ಗದ್ದೆ ಕಾಳುವ ಗದ್ದೆ ಸಹಿತವಾಗಿ (ಎಇ. XXVII, ೨೮-೪೦; 1256).
[ಅರಟಿ + ಕಂಡ ?. P ತೆಲು. ಅರಟಿ = ಬಾಳೆ]

ಅರಟು$_1$ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮರ; "ದಿಂಡಲ ಮರ" (ಗಂಗಾಮ. ೧೩). [< ಸಂ. ಅರಟು, ಅರಡು]

ಅರಟು$_2$ (ನಾ). ಒಳನೋವು; (ಹಸಿವಿನ) ಕೋಟಲೆ: ಹೊಟ್ಟೆಯಲ್ಲಿ ಏನೋ ಅರಟು (ರೂಢಿ). [?]

ಅರಟು$_3$ (ನಾ). ಗರ್ಜನೆ (?): ಸಿಂಗದರಟಂ ಕಂಡ ಮದಮಾತಂಗ ವ್ರಜದೊಲ್ (ಮದೇಪು. ೩-೪೯). [< ಸಂ. ರಟ್ ?]

ಅರಟೆ 'ರಾಟೆ' ನೋ.

ಅರಟ್ಟಿ (ನಾ). ಒಂದು ರಾಜವಂಶ; ರಟ್ಟವಂಶ (?): ಸ್ವಸ್ತಿಶ್ರೀ ಕೊಂಗಣಿ ಮಹಾರಾಜರ್ ಸಿರಿಪುರುಷರ್ ಪೃಥುವೀ ರಾಜ್ಯಂಕೆಯೆ ಅರಟ್ಟಿಗಳರಸರ್ ಚೊತ್ತಮ್ಮನ್ ಎಡತ್ತೊಱೆನಾಡು ಸಾಸಿರವುಂಮಾಳುತ್ತಿದು ವಿಟ್ಟದು (ಎಕ. III, ಮೈಸೂರು. ೫೫-೪; 740).
ಅರಟ್ಟಿಗಂಡ = ರಟ್ಟರಾಜರನ್ನು ಗೆದ್ದವನು; ರಟ್ಟರಾಜರ ಗಂಡ (?); ಒಂದು ಬಿರುದು: ಚಾಳುಕ್ಯಾರ್ಜುನಂ ಚಲಕೆ ಮೊದಲಿಗ ಮರಟ್ಟಿಗಣ್ಡನ್ (ಎಕ. III, ಮೈಸೂರು. ೧೨೭-೫; 900).
[< ಜಟ್ಟ ?]

ಅರಟ್ಟಿತೀರ (ನಾ). ಒಂದು ಹೆಸರು (?): ಸ್ವಸ್ತಿ ಶ್ರೀಪುರುಷ ಮಹಾ ಪೃಥುವೀರಾಜ್ಯಕೆಯ ಅರಟ್ಟಿ × × ರಮ್ಮಗನ್ದಿರ್ ಸಿಙ್ಗಂ ದೀಕ್ಷೆಬೀಳಾದು ಅರಟ್ಟಿತೀರರ್ ಕುಡಲೂರದೆ ಗೊಟ್ಟಿಮಡಿ ಒಡೆಯಂಬರಾಳ್ವಿಕೆಯ (ಎಕ. III, ಮೈಸೂರು. ೨೫-೪; 750). [ಅರಟ್ಟಿ + ತೀರ]

ಅರಡಾಳ 'ಅರುಟಾಳ' ನೋ.

ಅರಣ$_1$ (ನಾ). ಮದುವೆಯಲ್ಲಿ ಕೊಡುವ ಉಡುಗೊರೆ, —ಪಾರಿತೋಷಿಕ.
[← ತೆಲು. ಅರಣ; ತಮಿ. ಅರುಳ್ = ಉದಾರವಾಗಿ ಕೊಡು. / ಮರಾ. ಅಹೇರ]

ಅರಣ$_2$ (ನಾ). ಸಗಣಿ; ಕರುವಿನ ಸಗಣಿ: "ಅರಣವೆಸರದು ನೋಡೆ ಕರುವಿನ ಸಗಣಮಕ್ಕುಂ" (ಶಬ್ದಮಂ. ೩೪); ಚೊಚ್ಚಿಲೆಳಹೋರಿಯರ[ರೆ]ಣಂ ಬೆಚ್ಚರದಿಂ ತಗರಮಂತದಂ ಸಂಯೋಗಿಸಿ ಒಚ್ಚತದಿಂ ವಿಷಮಕ್ಕೊಂದಚ್ಚರಿಯೇ (ಖಮದ. ೧೬-೧೮); ಹೋರಿಯರ[ರೆ]ಣಮಂ ಪಾಲಿಂದಾಸ್ವಾದಿಸಿ ಕುಡಿಯಲ್ಕೆಲ್ಲಾ[ಭೇದದ] ವಿಷಂಗಳಾಕ್ಷಣಮಿಱಿಗುಂ (ಖಮದ. ೧೬-೧೯). ಏರಣ ಹೋ. [?]

ಅರಣಿ$_1$ (ನಾ). ಹೂವು. 'ಅರಣಿಗುತ್ತಿಗ' ಪರಾ.
[← ತಮಿ. ಮಲ. ಅಲರಿ]

ಅರಣಿ$_2$ (ನಾ). ೧. ಯಾಗದ ಅಗ್ನಿಯನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸಲು ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಬನ್ನಿಯ ಮರದ ಕೊರಡು: "ಯಾಗಾಗ್ನಿಯ ಹೊಸೆವ ಮರದಲ್ಲಿ ಅರಣಿಯೆನಿಸುಗು" (ನಾಚಿರಾ. ೧೨೭); ತಾಪಸರಂ ಬೆರ್ಚಿಸಿ ತೂಳ್ದು ಬೇಱ್ಪರಣಿಯಂ ಕೊಂಡಾಶ್ರಮಕ್ಕಿಂತು ಬೇವಸಮಂ ಮಾಡುವುದಾಯ್ತು (ಪಂಪಭಾ. ೮-೩೭). ೨. ಯಾಗಾಗ್ನಿಯನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸಲು ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಅಶ್ವತ್ಥದ ಕೊರಡು: ಆಗ ಅವನು ಆ ಅಶ್ವತ್ಥ ವೃಕ್ಷದ ಎರಡು ಅರಣಿಗಳನ್ನು ಮಾಡಿ . . . ಅವುಗಳನ್ನು ಮಥಿಸಿ ಅಗ್ನಿಯನ್ನು ಉತ್ಪನ್ನಮಾಡಿದನು (ಭಾಮೃತ. ೨೮೧).
ಅರಣಿಯತನುಜ = ೧. ಅರಣಿಯಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದವನು. ೨. ಅಗ್ನಿ. ೩. ಶುಕಮಹರ್ಷಿ: ವರಯೋಗಿ ಧರ್ಮರಹಸ್ಯಗಳ ನೀ ಬೇಗ ಹೇಳುವುದೆನುತಲರಣಿಯ ತನುಜ ಬೆಸಗೊಂಡ (ತಿಮ್ಮಶಾಂ. ೧೦-೩೨). [ಸಂ.]

ಅರಣಿಗುತ್ತಿಗ (ನಾ). ದೇವರ ಹೂತೋಟದಿಂದ ಬಿಡಿಸಿ ತಂದ ಹೊಸ ಹೂಗಳನ್ನು ಬಗೆ ಬಗೆಯ ಮಾಲೆಗಳಾಗಿ ಕಟ್ಟಿ ಪ್ರತಿದಿವಸವೂ ದೇವರಿಗೆ ಸಲ್ಲಿಸುವ ಕೆಲಸದವನು: ಈ ದೇವರ ತೋಟದ ಅರಣಿಗುತ್ತಿಗ ಬೀಚಣನು ತನ್ನ ಮಕ್ಕಳು ತಪ್ಪದೆ ದೇವರ್ಗೆ ದಿವಸವಳವಿಕ್ಕುವ ಹೂವಿನ ಸರ [೧೨] (ಸೌಇಇ. XV, ೯೯-೭; 1159); ಅರಣಿಗುತ್ತಿಗನಲ್ಲಿ ಒತ್ತಧಾರೆಯಂ ಕುಡಸಲ್ಲ (ಸೌಇಇ. XV, ೫೪೫-೨; 1165).
[ಅರಣ್ಣಿ (< ಅರಳ್$_1$?) + ಗುತ್ತಿಗ]

ಅರಣಿಗುತ್ತಿಗತನ, ಅರಣಿಗುತ್ತಿಗೆತನ (ನಾ). ದೇವರಿಗೆ ದಿನಂಪ್ರತಿ ಹೊಸಹೂಮಾಲೆ ಸಲ್ಲಿಸುವ ಕೆಲಸ: ಈ ತೋಂಟದರಣಿಗುತ್ತಿಗತನವಂ ಕೈಹಣಸೆಟ್ಟಿಯರ ಕೈಯ್ಯಲಾ ಕನಕಿಕಬೆಯಳಿಯ ನಾಚಿಸೆಟ್ಟಿ ಪಡೆದು ದೇವರ್ಗ್ಗೆ ನಿಚ್ಚವಿಕ್ಕುವ ಹೊಸಹೂವಿನ [ಹಿರಿಯ] ಮಾಲೆಯಸರ ಇಪ್ಪತ್ತನಾಲ್ಕು (ಸೌಇಇ. XV, ೧೧೧–೪೦; 1165). **ಅರಣಿಗುತ್ತಿಗೆತನ:** ಈ ತೋಟದರಣಿಗುತ್ತ[ತ್ತಿ]ಗೆತನವನಾ ದೇವರ ಬ್ರಹ್ಮಪುರಿಯ ಮಹಾಜನಂಗಳ ಕಯ್ಯಲು ಹೊಟ್ಟೆಯ ಬಮ್ಮಣ ಪಡೆದು (ಸೌಇಇ. XV, ೫೪೫–೩; 1165). [ಅರಣಿಗುತ್ತಿಗ + –ತನ]

ಅರಣಿಗುತ್ತಿಗೆತನ 'ಅರಣಿಗುತ್ತಿಗತನ' ನೋ.

ಅರಣಿಪುತ್ರ (ನಾ). ೧. ಶುಕಮಹರ್ಷಿ. ೨. ಬೆಂಕಿ; ಅಗ್ನಿ. [ಅರಣಿ + ಪುತ್ರ]

ಅರಣಿಪೋತಕ (ನಾ). ಚಿಕ್ಕ ಅರಣಿ: "ಮಹಾರಾಜ, ಅರಣಿಯಿಲ್ಲದಿದ್ದರೆ, ಅರಣಿಪೋತಕವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೆ . . . ಅಗ್ನಿ ಹುಟ್ಟುವುದೆ?" (ಬುದ್ಧಪ. ಮಿಲಿಂದ. ೭೪). [ಅರಣಿ + ಪೋತಕ]

ಅರಣಿಯತ್ನಕ (ನಾ). ಅರಣಿಯನ್ನು ಕಡೆಯುವ ಹಗ್ಗ; ಬೆಂಕಿಯನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸುವುದಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಕಡೆಯುವ ಕೊರಡಿಗೆ ಸುತ್ತುವ ಹಗ್ಗ: "... ಅರಣಿಪೋತಕವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೆ, ಅರಣಿಯತ್ನಕವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೆ . . . ಅಗ್ನಿ ಹುಟ್ಟುವುದೆ?" (ಬುದ್ಧಪ. ಮಿಲಿಂದ. ೭೪). [ಅರಣಿ + ಯತ್ನಕ]

ಅರಣೆ (ನಾ). ಹಾವುರಾಣಿ: ಅರಣೆ ಕಡಿದರೆ ಬರಣಿ ಮದ್ದು ಸಾಲದು (ಗಾದೆ); ಅರಣೆ ಮೆಟ್ಟಿದರೆ ಧರಣಿ ನಾಶ (ಗಾದೆ). 'ಹಾವರಣೆ' ಪರಾ. [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಅರಣೈ; ಮಲ. ಅರಣ; ತುಳು. ಅರಣೆ]

ಅರಣ್ಯ (ನಾ). ಅಡವಿ; ಕಾಡು: "ಪಟುವೆನ್ನುತ್ತುಂ ಕವಿವರರು ಪೇಟಲಕ್ಕುಮರಣ್ಯಂ" (ಕವಿಕಂ. ೫೭); ಪಶುಗಳು ಎಲ್ಲ ಬೆಟ್ಟದ ಮೇಲೆ ಮೇಯುತ ಒಳ್ಳೆ ಹುಲ್ಲು ನೀರ್ಗಳಿಂದಲಿ ಅಲ್ಲಿ ಮೆರೆದವರಣ್ಯದಿ (ಗೋಹಾಡು. ೨೧). [ಸಂ.]

ಅರಣ್ಯಕಮಲಿನಿ (ನಾ). ೧. ಕಾಡಿನಲ್ಲಿರುವ ತಾವರೆಯ ಬಳ್ಳಿ. ೨. ಕಾಡಿನಲ್ಲಿರುವ ತಾವರೆಯ ಕೊಳ: ಅರಣ್ಯಭೂಮಿಯಂತೆ ಲಕ್ಷತರೂಪಸಂಪನ್ನೆಯುಂ ಅರಣ್ಯಕಮಲಿನಿಯಂತೆ ಮಾತಂಗಕುಲದೂಷಿತೆಯುಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೪೯). ೩. ಕಾಡಿನ ತಾವರೆ. [ಅರಣ್ಯ + ಕಮಲಿನಿ]

ಅರಣ್ಯಪಂಡಿತ (ನಾ). ಪಾಂಡಿತ್ಯವಿರುವವನಂತೆ ನಟಿಸುವವನು; ಅಲ್ಪಪಾಂಡಿತ್ಯವುಳ್ಳವನು: ಯಾವ ಬಾದರಾಯಣಸಂಬಂಧವನ್ನು ಜೋಡಿಸುವನೋ ಈ ಅರಣ್ಯಪಂಡಿತ (ಹುಚ್ಚಾಟ. ೫೫). [ಅರಣ್ಯ + ಪಂಡಿತ]

ಅರಣ್ಯಪ್ರಕರ (ನಾ). ಕಾಡುಗಳ ಗುಂಪು; ಅರಣ್ಯಗಳ ಸಮೂಹ: ಪರ್ಬಿರ್ದರಣ್ಯಪ್ರಕರಮಂ (ಸುಕುಮಾ. ೭–೪). [ಅರಣ್ಯ + ಪ್ರಕರ]

ಅರಣ್ಯರುದಿತ (ನಾ). ೧. ಕಾಡಿನಲ್ಲಿ ಅಳುವುದು, —ರೋದನ. ೨. (ಆಲಂ) ಯಾರಿಗೂ ಕೇಳದ ಆಲಾಪ; ವ್ಯರ್ಥಾಲಾಪ: ಮೂರ್ಖಜಡಜನಾರಣ್ಯದೊಳಿಂಪೋಗಡಿಸಿದ ಕವಿಶಬ್ದಮದೇಗೆಯ್ದುದರಣ್ಯರುದಿತಮದು ಬಗೆವಾಗಳ್ (ಆದಿಪು. ೧–೨೩). [ಅರಣ್ಯ + ರುದಿತ]

ಅರಣ್ಯರೋದನ (ನಾ). = ಅರಣ್ಯರುದಿತ ೨: ನನ್ನದು ಅರಣ್ಯರೋದನವಾಗಿರುವಂತಿದೆ (ವಚಭಾ. ೩೯೭). [ಅರಣ್ಯ + ರೋದನ]

ಅರಣ್ಯಾಂತರ (ನಾ). ೧. ಕಾಡಿನ ಮಧ್ಯಭಾಗ; ನಡುಗಾಡು: ಕರಿಕಳಭಂಗಳ್ . . . ಕರಪುಷ್ಕರದಿಂ ಬರೆ ತೆಗೆದುವಂದರಣ್ಯಾಂತರದೊಳ್ (ಜಗವಿ. ೪–೨೪). ೨. ಬೇರೊಂದು ಕಾಡು. [ಅರಣ್ಯ + ಅಂತರ]

ಅರಣ್ಯಾಧಿಕಾರಿ (ನಾ). ಅರಣ್ಯದ ಮೇಲ್ವಿಚಾರಕ: ಅನಂತರ ಅವಳು ಅರಣ್ಯಾಧಿಕಾರಿ ಬಳಿ ಹೋದಳು (ಪುನರು. ೨೮೪). [ಅರಣ್ಯ + ಅಧಿಕಾರಿ]

ಅರಣ್ಯಾನಿ (ನಾ). ೧. ದೊಡ್ಡಕಾಡು; ಮಹಾರಣ್ಯ: "ತರುಲತೆಗಿಡುಗಳಿಡುಕುಱಿಂದ ಘನಮಾದ ವನಮರಣ್ಯಾನಿಯೆಂದೆನಿಸಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೪೫–೪೯). ೨. ವನದೇವತೆ. [ಸಂ. ಅರಣ್ಯಾನಿ, ಅರಣ್ಯಾನೀ]

ಅರಣ್ಯಾನೀಚರ (ನಾ). ಮಹಾರಣ್ಯದಲ್ಲಿ ಸಂಚರಿಸುವವನು; ಬೇಡರವನು: ಇತ್ತ ಸಹಸ್ರಾಯುಧಂಗೆ ವಜ್ರಾಯುಧಮುನೀಂದ್ರತಪಃಪ್ರಭಾವಮನರಣ್ಯಾನೀಚರರಱಿಪೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೯–೨೮ ವ). [ಸಂ. (ಅರಣ್ಯಾನೀ + ಚರ)]

ಅರತ$_1$ 'ಆಱು$_2$' ನೋ.

ಅರತ$_2$ (ಗು). ದುಃಖಿತನಾದ; ನೊಂದ; ಉತ್ಕಟ: ಉದಯಕಾಲದಲೆದ್ದು ಮುದದಿಂದಲಿ ಹರಿಯನಾಮ ಒದಗಿ ಅರತನಾಗಿ ವದನದಿ ಕೊಂಡಾಡಿ ವಿಧಿಪೂರ್ವಕದಿಂದ ಸ್ನಾನಾದಿ ಕರ್ಮ ಮುಗಿಸಿ (ವಿಸಾಸು. ೨–೧೮೬–೨). [< ಸಂ. ಅರ್ತ]

ಅರತ$_3$ (ನಾ). ಆಸಕ್ತಿಯಿಲ್ಲದವನು; ಪ್ರೀತಿಯಿಲ್ಲದಿರುವವನು: ಚಾರುಮಾನಸ ಮಾನಸಂ ದಾನಾರತ ಶ್ರುತಕರ್ತನುಂ (ಬಸಪು. ೮–೨). [ಸಂ.]

ಅರತಳಾಱ (ನಾ). ರಾಜರ ರಕ್ಷಣೆಗಾಗಿರುವ (ಪೋಲೀಸ್) ಅಧಿಕಾರಿ: ಪೊಳಲೊಳಗೆ ಅರತಳಾಱಂ ಕೊಟ್ಟುದರ್ಕೆ ಕೊಟ್ಟು ಕಾವಂ (ಎಇ. XV, ೭೯–೨೪; 1050); ಆ ಸ್ಥಳದ ಅರತಳಾಱ ಸಾಯಿದೇವ ತಮ್ಮ ನಡವ ತಿಪ್ಪೆಸುಂಕದಲು ಮತ್ತ ಒಕಲಲು ಒಂದು ಹೇಱ ಬಿಟ್ಟರು. (ಎಕ. VII (S), ಶಿಕಾರಿ. ೩೩೪–೨೫; 1100). [< ಅರಸ$_1$ + ತಳಾಱ (< ತಳವಾಱ)]

ಅರತಾವು (ನಾ). (ಕಾಗದದ) ಅರ್ಧಹಾಳೆ (ಕಿ). [ಅರ್$_5$ (< ಅರ್$_3$) + ತಾವ್ಯು]

ಅರತಿ (ನಾ). ೧. ಆಸಕ್ತಿಯಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ಪ್ರೀತಿಯಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ; ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಬೇಡದಿರುವಿಕೆ: "ಅರತಿ – ಮೆಚ್ಚದುದು" (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೩೩೩); ಪುರಾತನ ಕರ್ಮದೊಡನೆ ಹಾಸ್ಯರತ್ಯರತಿಶೋಕಭಯಜುಗುಪ್ಸಾಭಿಧಾನನವನೋಕಷಾಯಷಟ್ಕರ್ಮಮಂ ಘಾತಿಸಿ (ಆದಿಪು. ೧೦–೧೪ ನ). ೨. ಸಿಟ್ಟು; ಕೋಪೋದ್ರೇಕ. ೩. ದಶಾವಸ್ಥೆಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಜಲದ ಭುಜಗಜ ವಿಷವು ವಿರಹಿಣಿಗೆ ತಲೆಸುತ್ತ ಹೃದಯದಲಿ ಅರತಿ ಅಲಸ್ಯಗಳನು . . . ಮರಣವನು ತಾ ಕಡೆಗೆ ಬಿಡದೆ ತಹುದು (ಧ್ವನ್ಯಾಲೋ. ೯೧). [ಸಂ.]

ಅರತೆರಣಿ (ನಾ). ಗೋಡೆಯ ಅಥವಾ ಮೇಲ್ಛಾವಣಿಯ ತುದಿ (ಸ್ಕಾಂಡರ್). [?]

ಅರತೆಱ^3 (ನಾ). ರಾಜನ ಪೋಷಣೆಗಾಗಿ (ಸ್ವಂತ ವೆಚ್ಚಕ್ಕಾಗಿ) ಕೊಡುವ ತೆರಿಗೆ: ಗನವೂರಲೊಂದು ಹಳ್ಳಿಗೆ ಹಣವೊಂದು ಅರತೆಱ^3 ಹಂದಲ ಹಣ ಪರಿಹಾರ ಗಗ (ಎಕ. IX; ಕೊಡಗು. ೩೩–೧೨; 1115). [ಅರಸ್ಸು$_2$ (< ಅರಸ$_1$) + ತೆಱ^3$_3$]

ಅರತ್ನಿ (ನಾ). ೧. ಮೊಳಕೈ. ೨. ಮೊಳಕೈಯಿಂದ ಕಿರುಬೆರಳಿನವರೆಗಿನ ಉದ್ದ; ಮೊಳ: "ಕಿಱುಕುಣಿಕೆಯಿಂದಳೆದ ಮೊಟನಂ ಅರತ್ನಿಯೆಂಬುದು" (ಹಲಾಯು. ೮೮–೩೮೨); ಮೊಳಕೈಯಿಂದ ಕಿರಿಬೆಟ್ಟನ ಕೊನೆಯವರಿಗೆ ಅಳದ ಪ್ರಮಾಣವು ವಂದು ಅರತ್ನಿಯೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು (ಸೌಗಂಧಿ. ೨೬೭–೬). [ಸಂ.]

ಅರದ$_1$ (ನಾ). ರಥ; ತೇರು: ಮಾಣದೆ ಚೋದಿಸು ಬೇಗಮತ್ತಲತ್ತ ರಥ[ದ]ಮನೆಂದು ಭೋರ್ಗರೆಯೆ ಬಂದನರಾತಿಗೆ ಮಿಱ್ತು ಬರ್ಪವೋಲ್ (ಪಂಪಭಾ. ೧೧–೧೨); ಅರದದ ಪೊಂಗಾಲಿಯ ಜೀರ್ಗರೆವಂದಮನಂತ ವೀರ್ಯನೇಱಿದ ನಿನಗಂ ಪರಿವೆನಗಮೊಡನೆ ಕೇಡಂ ತರೆ ನಿನ್ನುಮನೆನ್ನುಮಂ ಪೆಱಂ ಕಾದಪನೇ (ಶಾಂತಿಪು. ೩–೧೧೦); ಅರದಂಗಳ್ ವಿವಿಧಾಯುಧಭರಭರಿತಂಗಳ್ (ನೇಮಿಪು. ೧೨–೨೨೧). [← ತಮಿ. ಇರದ; ತೆಲು. ಅರದ. / ಸಂ. ರಥ]

ಅರದ್ಯ (ನಾ). "ಹಲ್ಲು ಇಲ್ಲದವ ; ಬೋಡ" (ಗಂಗಾಮ. ೧೪). [ಸಂ.]

ಅರದಳ 'ಅರದಾಳ' ನೋ.

ಅರದಾಪರದಾ (ನಾ). ಅರ್ಧಂಬರ್ಧ ; "ಹರಕಮುರಕ" (ಜಾನಕೋ. ೧೩). [?]

ಅರದಾಲಿ (ನಾ). ಹೇಳಿದ ಕೆಲಸವನ್ನು ನೆರವೇರಿಸಲು ಸಿದ್ಧನಾಗಿ ನಿಂತ ಸೇವಕ ; ಆಜ್ಞಾವಾಹಕ : ಹರಿವಲ್ಲಭನು ದೇವಿಯ ಹಡಗನ್ನೇರಿ ಅಲ್ಲಿದ್ದ ಅರದಾಲಿಸಿಪಾಯಿಯನ್ನು ಕುರಿತು ಹೇಳಿದನು (ದೇವೀಚೌ. ೧೪೮).
[← ಹಿಂ. ಅರದಲೀ ; ಮರಾ. ಅಡಲೀ = ಆಳು, ಸೇವಕ. < ಇಂ. Orderly]

ಅರದಾಳ, ಅರದಳ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮರ : ಅರದಾಳ :– ಮೇಲಿನ (ಅರಟಾಳ) ಜಾತಿಯ ವೃಕ್ಷ (ಕಭಾಗೆ. ೩೫). **ಅರದಳ** (ಮೈಔಗಿ. ೩೮–೭೫೪). [?]

ಅರದೇಗು (ನಾ). ತೇಗಿನ ಮರದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಜಾತಿ : ಕಕ್ಕೆ ಕಮ್ಮರ ನರೆ[ರ]ದೇಗು ಕೆರ್ಕಡವುಮಂಬಟೆ . . . ಪೆರ್ಮರಗಳ ಕಾಡೊಳ್ಳೆತರುತ (ಪುಣ್ಯಾಸ್ರ. ೩–೭೪). [ಅರಸ್ಯು (< ಅರಸ್ಯ$_1$) + ತೇಗು$_3$]

ಅರದೇಶಿ, ಅರದೇಸಿ (ನಾ). ಯಾತ್ರಿಕ ; ಸಂನ್ಯಾಸಿ. 'ಅರದೇಶಿ ಪರದೇಶಿ' ಪರಾ. **ಅರದೇಸಿ** : 'ಅರದೇಸಿಪರದೇಸಿ' ಪರಾ.
[?. / ತೆಲು. ಅರದೇಸಿ = ಯಾತ್ರಿಕ]

ಅರದೇಶಿಪರದೇಶಿ, ಅರದೇಸಿಪರದೇಸಿ (ನಾ). ಭಿಕ್ಷುಕ ; ಫಕೀರ ; ಯಾತ್ರಿಕ ; "ಸನ್ಯಾಸಿ" (ಜಾನಕೋ. ೧೩). **ಅರದೇಸಿಪರದೇಸಿ** : ಆ ಬಳಿಕ ಕೆಳಗಾರಾದರೂ ಅರದೇಸಿಪರದೇಸಿಗಳಿದ್ದರೆ ಕರೆದು ಫಲವನ್ನು ಕೊಡಹೇಳಿ ತಂದೆತಾಯಿಗಳಾದ ಗಿಣಿಗಳು ಹೇಳಿದುದರಿಂದ (ಬತ್ತೀಸ. ೩೭). [ಅರದೇಶಿ + ಪರದೇಶಿ. / ತಮಿ. ತೆಲು. ಅರದೇಶಿಪರದೇಶಿ]

ಅರದೇಸಿ 'ಅರದೇಶಿ' ನೋ.

ಅರದೇಸಿಪರದೇಸಿ 'ಅರದೇಶಿಪರದೇಶಿ' ನೋ.

ಅರನ, ಅರ್ನ (ನಾ). (ಉಕ) = ಅರ್$_1$: ಅರನದಿಂದ ತಿಕ್ಕಿ ಚಾಕುವನ್ನು ಹರಿತಗೊಳಿಸಬೇಕು (ರೂಢಿ). **ಅರ್ನ** : ತುದಿಯನ್ನು ಅರ್ನದಿಂದ ತಿಕ್ಕಿ ಮೊನೆಮಾಡುವನು (ಮುಂಬಯಿ. ೪–೧೫೪) ; ಅವರ ಮೈಯೆಲ್ಲ ಕಾದ ಅರ್ನದಿಂದ ತಿಕ್ಕಿದಂತೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೫–೭). [< ಅರ್$_1$]

ಅರನಟ್ಟು (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮರ : ಅರನಟ್ಟು–ತೋಟಗಳಲ್ಲಿ ಸಾಧಾರಣವಾದದ್ದು (ಮರ) ಇದು ಮೇಲಾದ ಅಂಜೀರಿ ಬಣ್ಣ ಹುಟ್ಟಿಸುತ್ತದೆ (ಕಭಾಗೆ. ೩೫). [?]

ಅರನಡೆ (ನಾ). ಧರ್ಮದ ನಡವಳಿಕೆ : ಬಲಿದನೌದಾರ್ಯಕ್ಕೆ ಕನಲ್ವ ಕ್ಷಾತ್ರ ಅರನಡೆಗೆ ಆತಂಕವೊಡ್ಡುವೆಡೆಯಲ್ಲೆಲ್ಲ ಎಂದಿಗೂ ಮುನ್ನಡೆವ ಸತ್ವದುರ್ಕು (ಅಮತಂ. ೨೨). [ಅರ್ಯ (< ಅಜ್ಯ) + ನಡೆ$_2$]

ಅರನಾಭಿದೃಷ್ಟಾಂತ (ನಾ). [ತತ್ತ್ವಶಾ] ಬಂಡಿಯ ಚಕ್ರದ ಆರೆ ಕಾಲುಗಳು ಗುಂಬದಲ್ಲಿ ಸೇರಿಕೊಂಡಿರುವ ದೃಷ್ಟಾಂತ : ಹೇಗೆ ಹಾರೆ [ಆರೆ] ಕೋಲುಗಳು ಗುಂಬದಲ್ಲಿ ಸೇರಿಕೊಂಡಿರುತ್ತವೆಯೋ ಹಾಗೆ ಎಲ್ಲವೂ ಈ ಪ್ರಾಣನಲ್ಲಿ ಸೇರಿಕೊಂಡಿರುತ್ತದೆ . . . ಎಂದು . . . ಅರನಾಭಿ ದೃಷ್ಟಾಂತವನ್ನು ಕೊಟ್ಟಿರುವುದರಿಂದ (ಬ್ರಹ್ಮಭಾ. ೩೮೨).
[ಅರ್ಯ + ನಾಭಿ + ದೃಷ್ಟಾಂತ]

ಅರನಾರಿ (ನಾ). ೧. ದೇಹದ ಒಂದು ಪಾರ್ಶ್ವದ ಚಲನಗಳು ನಿಂತು ಹೋಗುವುದು ; ಪಾರ್ಶ್ವವಾಯು ; ಲಕ್ವ : ಅರಸನಿಲ್ಲದ ನಾಡು ವರುಷವಿಲ್ಲದ ಬೆಳೆಯು ಹರುಷವಿಲ್ಲದವಳ ಮನೆವಾರ್ತೆ ಅರನಾರಿಪುರುಷ ನಂತಕ್ಕು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೭೧೭) ; ಒಬ್ಬ ಕುಷ್ಠಿಯನ್ನೂ ಅರನಾರಿಯಿಂದ ನರಳುತ್ತಿದ್ದ ಶತಾಧಿಪತಿಯ ಆಳನ್ನೂ ಗುಣಪಡಿಸಿ (ಗೊಲ್ಗೊಥಾ. IV ಮು). ೨. ಒಂದೇ ಮಗ್ಗುಲಲ್ಲಿರುವುದು ; ಒಂದೇ ಕಡೆಗಿರುವುದು.
[ಅರ್ಯ (< ಅರ್ಯ$_3$) + ನಾರಿ$_1$. / ಸಂ. ಅರ್ಧನಾಡೀ ?]

ಅರನಾರಿಅಂಚು (ನಾ). ಬಟ್ಟೆಯ ಒಂದು ಅಂಚು ಒಂದು ಬಣ್ಣದಿಂದಲೂ ಮತ್ತೊಂದು ಅಂಚು ಬೇರೊಂದು ಬಣ್ಣದಿಂದಲೂ ಕೂಡಿರುವುದು (ಮುಂಬಯಿ. ಕಿ. ೩–೧೦೩). [ಅರನಾರಿ + ಅಂಚು$_2$]

ಅರನಿದ್ದೆ 'ಅರೆನಿದ್ದೆ' ನೋ.

ಅರನಿರಿ$_1$ (ನಾ). ಧರ್ಮದ ಕ್ರಮ ; ಧರ್ಮನಿಯಮ : ಅರಿವಾಗಿ, ಅರುಳಾಗಿ, ಅರನಿರಿಯ ತಿರುಳಾಗಿ, ಬೆಳ್ಗೊಡೆಯ ನೆರಳಾಗಿ (ಹೊಂಗಳು. ೩೩–೨೩). [ಅರ್ಯ (< ಅಜ್ಯ) + ನಿರಿ$_1$ (< ನಿಜ್ಯ$_2$)]

ಅರನಿರಿ$_2$ (ನಾ). (ಸೀರೆಯ) ಅರ್ಧನೆರಿಗೆ : ಅರನಿರಿ ಸೀರೆ (ರೂಢಿ).
[ಅರ್ಯ (< ಅರ್ಯ$_3$) + ನಿರಿ$_1$ (< ನಿಜ್ಯ$_2$)]

ಅರನೆಲೆ 'ಅರೆನೆಲೆ' ನೋ.

ಅರನೆಲ್ಲಿ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ನೆಲ್ಲಿಯ ಮರ ; ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ನೆಲ್ಲಿಯ ಮರ ; ರಾಜನೆಲ್ಲಿ : ಎಲವ ಮುತ್ತುಗ ಹಾಲೆಯರ ನೇಜಿಲ ಕಡವೆ ಪೆರ್ಗೋಳಿಯಾಲವ ಬೆಳಲು ಮೊರಟ ಪೆರ್ವಿದಿರಶೋಕೆಯರನೆಲ್ಲಿ ಬೆಳುನೆಲ್ಲಿ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೫–೩) ; ಅರಳಿ ಕಡವೊಡವು ಕಂಡಸಿಯರನೆಲ್ಲಿ ಬಿದಿರ್ಪತಂಗಮರುಟಾಳಂ ಪಾದರಿ ಬಾಗೆ ತೇಗು (ರಾಜಶೇ. ೫–೫೮) ; ಅಂಬಟೆಯರೆ[ರ]ನೆಲ್ಲಿ ಚಳ್ಳೆ ಬಿಲ್ವದ ಮರ (ಕಂನವಿ. ೫–೮೯).
[ಅರಸ್ಯು (< ಅರಸ್ಯ$_1$) + ನೆಲ್ಲಿ]

ಅರನೆಱಿಒಡ (ನಾ). ನೇರಿಳೆಮರದ ತೋಪು (?) : ಉದಿಚಿದೆಸೆ ಕೆಜೆಯಿನ್ನೀರ್ಗ್ಗೊರೆಮಟ್ಟ ಈಶಾನ ದೆಸೆ ಅರನೆಱಿಒಡಂ ತಸ್ಯದಾನಸ್ಯ ಸಾಕ್ಷಿಣ (ಎಕ. X (S), ಮುಳಬಾ. ೩೨೮–೫೩ ; 650 ?). ℙ 'ಅರನೇಱಿಲೊಡ್ಡು' ಎಂಬುದರ ಅಪಲಿಖಿತವಿರಬಹುದು.
[ಅರನೆಱ್ಯಿ (< ಅರನೇಱಿಲ್) + ಒಡ್ಯ (< ಒಡ್ಡು$_2$)]

ಅರನೇಱಿಲ್ (ನಾ). ೧. ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ನೇರಿಳೆ ; ಜಂಬುನೇರಿಳೆ ; ರಾಜನೇರಳೆ : ಪೆಜತೊಂದೆಡೆಯೊಳ್ ಸಹಕಾರ ರಸದಿಂ ತೊಯ್ದರನೇಱಿಲ ತಳಿರ್ಗಳಿಂ ಪೊದಯಿಸಿದ ಕುಳಿರ್ವ ಕಾವಣಂಗಳುಮಂ (ಕಾದಂಉ. ೨೧೪) ; ಬಾಟೆಯ ಖರ್ಜೂರದ ಕಿತ್ತೀಟೆಯ ಕರ್ಪುರದ ಮಾವಿನರನೇಱಿಲ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೨೩೦) ; ಎಲವ ಮುತ್ತುಗ ಹಾಲೆಯರನೇಱಿಲ ಕಡವೆ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೫–೩). ೨. ನಾಯಿನೇರಳೆ : ಸಮನಪ್ಪಂತಿರೆ ಕೂಡಿ ಲುಂಗ ಮರನೇಱಿಲ್ ಬಿಲ್ವಮಾಮ್ರಂ ಕಪಿತ್ಥಮೆನಿಪ್ಪಯ್ದಜ ಪಲ್ಲವತ್ವಚಮನೆಂ ಟೊಂದಪ್ಪಿನಂ ಕಾಸಿ (ಲೋಕೋಪ. ೭–೧೧) ; "ನಾಯ್‌ನೇಱಿಲ್" (ಲೋಕೋಪ. ಟೀಕೆ). [ಅರಸ್ಯು (< ಅರಸ್ಯ$_1$) + ನೇಱಿಲ್]

ಅರಪಕ್ಷಿ (ನಾ). ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಪಕ್ಷಿ : ರಾಕ್ಷಸನೊಡನೆ ಸಮರಕೆ ನಿಂದು ಖಾಡಾಖಾಡಿಯಲಿ ಕಡಿದಾಡಿ ಮೂರ್ಛೆಯಲಿ ನೊಂದೆನೀನರಪಕ್ಷಿಯೆಂ ಬುದನಿಂದು ತೋಱಿದೆ (ಆನಂರಾ. ೩–೫–೨೩).
[ಅರಸ್ಯು (< ಅರಸ್ಯ$_1$) + ಪಕ್ಷಿ]

ಅರಪಟ್ಟ (ನಾ). ರಾಜಪಟ್ಟ ; ರಾಜಪದವಿ. 'ಅರಪಟ್ಟಂಗಟ್ಟು' ಪರಾ. [ಅರಸ್ಯು (< ಅರಸ್ಯ$_1$) + ಪಟ್ಟ]

ಅರಪಟ್ಟಂಗಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ರಾಜಪಟ್ಟವನ್ನು ಕಟ್ಟು : ಪುತ್ತೂರ ತೊಱು ಕೊಳೊಳ್ಪೆತ್ತೋಮ ಬಲಿಮಿಣ್ಡನ ಆ ಸೆಟ್ಟಿಯರಮಗನರಪಟ್ಟಙ್ಗಟ್ಟ (ಎಕ. X, ಕೋಲಾರ. ೨೩೩–೫ ; 815). [ಅರಪಟ್ಟ + ಕಟ್ಟು$_1$]

ಅರಪಟ್ಟಗ (ನಾ). (?) : ನರಯಣನ ದಾನಗೊಟ್ಟ ಪಱ್ದಿಲ ದೇವಯಾನ ದೇಗುಲಕ್ಕೆ ಕೊಟ್ಟ ನನ್ದಿಮಕರ ಪ್ರತಿಮೆಗಳನರಪಟ್ಟಗ ವೊನ್ದದಿತ್ಯನ(ಂ) ನ್ದಾನಂಗೊಟ್ಟ (ಸೌಇಇ. XI–i, ೩೫–೧೦ ; 933). ℙ ಈ ಶಬ್ದವನ್ನು 'ನರಪಟ್ಟಗ' ಎಂದೂ ಬಿಡಿಸಬಹುದು. [?]

ಅರಪಣ (ನಾ). ಆಸ್ತಿ ಇಲ್ಲದವನು; ಏನೂ ಇಲ್ಲದವನು; ನಿರ್ಗತಿಕ: ಅರಪಣಕ್ಕೆ ಐಶ್ವರ್ಯ ಬಂದರೆ ಅರ್ಧರಾತ್ರಿಯಲ್ಲಿ ಕೊಡೆ ಹಿಡಿಸಿಕೊಂಡ (ಗಾದೆ). [ಸಂ. ?]

ಅರಪಿಚ್ಚಗೆ (ನಾ). ಜಾಜಿಗಿಡ: ಗುರುಗುಂಜಿಯೆಲೆಯೊಳಲ್ಲದೊಡರ ಪಿಚ್ಚಗೆಯರಲೊಳೆಳ್ಳುಮಂ ಬೆಲ್ಲಮುಮಂ ಬೆರಸಿ ತುಱುದಿಟ್ಟದಂ ತಿನೆ ವರಾಂಗಿ ಲತೆಯಂತೆ ಪುಷ್ಪವತಿಯಾಗಿರ್ಕುಂ (ಲೋಕೋಪ. ೯–೧೭೪); "ಜಾಜಿಯ ಮೊಗ್ಗೆ" (ಲೋಕೋಪ. ಟೀಕೆ). [?]

ಅರಪು 'ಅಱಬ್ಬು' ನೋ.

ಅರಪುಕತ್ತೆ (ನಾ). ಬಹಳ ಕಾಲ ಹೊಟ್ಟೆಗಿಲ್ಲದ ಕತ್ತೆ: ಅರಪುಕತ್ತೆ ಹೊಲಕ್ಕೆ ನುಗ್ಗಿದ ಹಾಗೆ (ಗಾದೆ).

[ಅರಪು (< ಅಱಬ್ಬು) + ಕತ್ತೆ + (< ಕಱ್ತೆ)]

ಅರಪುಡಿ 'ಅರವುಡಿ' ನೋ.

ಅರಪುಣುಸೆ (ನಾ). ಒಂದು ಊರು: ಅರಪುಣುಸೆ ನಾಮ ಗ್ರಾಮಸ್ಯ (ಎಇ. II, ೫–೨೦; 754). [ಅರ್ಕ + ಪುಣುಸೆ (< ಪುಣಿಸೆ)]

ಅರಬ$_1$ (ನಾ). ಅರಬ್ಬೀದೇಶದವನು: ಅರಬರ ದೇಶದ ಮರುಭೂಮಿಯೊಳಾಯಾಸದಿ ತಿರುಗುವ ದಾರಿಗರ (ಭಾವಗೀ. ೯೨). [← ಅರ. ಅರಬ್]

ಅರಬ$_2$ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ದೊಡ್ಡ ಬಂಡಿ: ಅರಬ ಅಲ್ಲಿ ಹೋಗುವಾಗ ಎರಡು ಕಡೆಯ ಮನೆಗಳ ಮಣ್ಣುಗೋಡೆಗಳಿಗೂ ತಾಕಿ ಕೆರೆಯುವಂತೆ ಬಹು ಇಕ್ಕಟ್ಟಾದ ಅ ಬೀದಿಗಳು (ನಗೆಹೊ. ೯); "ಅರಬ = ಸ್ಥಳೀಯವಾದ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬಂಡಿ" (ನಗೆಹೊ. ೯ ಅಡಿಟಿ).

[← ಪಾರ. ಅರಾಬ; ಹಿಂ. ಮರಾ. ಅರಾಬಾ. / ತೆಲು. ಅರಾಬಾ = ಫಿರಂಗಿ ಬಂಡಿ]

ಅರಬಕ್ಷಿಪರಬಕ್ಷಿ (ಗು). (ಉಕ) ಬುದ್ಧಿ ಬಲಿಯದ; ಬುದ್ಧಿ ತಿಳಿಯದ: ನನ್ನ ಕೋಮಾರ ಅರಬಕ್ಷಿಪರಬಕ್ಷಿ ಒಬ್ಬರೊಂದೀನ ಮಲಿಗೊಳ್ಳ (ಮಲ್ಲಿಗೆ. ೩೩). [?]

ಅರಬದ್ದಗಿ, ಅರವಡ್ಡಗಿ (ನಾ). ಅರಮನೆಯ ಬಡಗಿ; ರಾಜಶಿಲ್ಪಿ: ಅರಬದ್ದಗಿಯರವಾದ ಪುಲಿ ಮಾಡಿದಾನ್ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೧೦–೯; 800). **ಅರವಡ್ಡಗಿ**: ಅರವಡ್ಡಗಿಯರವದರ್ಪೂಲಿಯರ್ಮಾಡಿದ ಸಿಲಾಕರ್ಮ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೨೨–೧೦; 800).

[ಅರಸ್ಸು (< ಅರಸ್ಸ$_1$) + ಬದ್ದಗಿ]

ಅರಬಲವ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಅಹಿತಱ ಪಾರ್ತ್ಥ ಅರಬಲವನ ಅಳ್ದೊಡೆ ಚೋಟರಂ ಪಿಟ್ಟು . . . ಸ್ವರ್ಗ್ಗಸ್ಥನಾದಂ (ಎಕ. XI. ಹೊಳಲ್ಕೆ. ೮೫–೫; 977). [ಅರಸ್ಸು (< ಅರಸ್ಸ$_1$) ? + ಬಲವ$_0$]

ಅರಬಸ್ಥಾನ (ನಾ). ಅರಬ್ಬಿದೇಶ. [ಅರಬ$_1$ + ಸ್ಥಾನ]

ಅರಬಿ 'ಅರಬ್ಬಿ' ನೋ.

ಅರಬಿದೇಶ (ನಾ). = ಅರಬಸ್ಥಾನ. [ಅರಬಿ + ದೇಶ]

ಅರಬೀದಿ (ನಾ). ರಾಜಬೀದಿ; ರಾಜಮಾರ್ಗ: ವಾಜಿಯ ಕನಕ ಖಲೀನದ ಪೇರುಲಿಯೆಸೆಗಾಹುರದೆಲ್ಲೆಡೆಯರಬೀದಿಯೊಳು (ಉದ್ಭದೇ. ೨–೩೭). [ಅರಸ್ಸು (< ಅರಸ್ಸ$_1$) + ಬೀದಿ]

ಅರಬು 'ಅಱಬ್ಬು' ನೋ.

ಅರಬುಗಾಡು (ನಾ). ಕ್ಷಾಮದ ಸೀಮೆ; ಬೆಂಗಾಡು: ಮಳೆ ಬೆಳೆ ಇಲ್ಲದೆ ದೇಶವರಬುಗಾಡೆದ್ದಿತು (ಸ್ಕಾಂಡರ್).

[ಅರಬು (< ಅಱಬ್ಬು) + ಕಾಡ್ಬು]

ಅರಬೂತ (ನಾ). ದೊಡ್ಡಭೂತ; ದೆವ್ವ: "ಅರಿಷ್ಟಮನ್ಯಾಗ ಅರಬೂತಿಟ್ಟೈತಿ" (ಜಾನಕೋ. ೧೩).

[?. ಮರಾ. ಅರಬುಜ, ಅರಬುದ = ಅಸಭ್ಯ. / ಸಂ. ಅರ್ಬುದ]

ಅರಬೇವು (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಬೇವಿನ ಮರ: ಹೆಬ್ಬೇವಿನ ಬೇಲು ಬಾದಲೂ ದೊರೆಯದೆ ಇದ್ದರೆ ಅರಬೇವಿನ ಬೀಜವನ್ನಾದರೂ ಹಾಕುವದು (ಕೃಷಿಪ್ರ. ೧೩೩). [ಅರಸ್ಸು (< ಅರಸ್ಸ$_1$) + ಬೇವು]

ಅರಬೊಜಂಗ (ನಾ). ಶ್ರೇಷ್ಠನಾದ ವಿಟ; ರಾಜವಿಟ: ಬರ್ಪಪಾಂಗಗುರ್ವಾಗಿರೆ ಚೆಲ್ವನಾಯ್ತರಬೊಜಂಗರ ಲೀಲೆ ಸುರೇಂದ್ರಲೀಲೆಯಿಂ (ಪಂಪಭಾ. ೪–೮೭). [ಅರಸ್ಸು (< ಅರಸ್ಸ$_1$) + ಬೊಜಂಗ]

ಅರಬ್ಬಿ, ಅರಬಿ, ಅರಬ್ಬೆ (ನಾ). ಅರಬ್ಬಿಯೆಂಬ ದೇಶ, —ಭಾಷೆ, —ಜನ: ಒರೆದು ನೋಡೀ ಲಿಪಿಯ ಒಡಲ ಬಲ್ಲವರು ಆರೆ ಪಾರಸಿಯಲ್ಲ ಅರಬ್ಬಿಯಲ್ಲ, ಗೀರ್ವಾಣ ತಾನಲ್ಲ ಗಿರಿಜೆಪತಿ ಬಲ್ಲ (ಶರಲೀ. ೧೫೯–೬). **ಅರಬಿ**: ಅರಬಿದೇಶ (ರೂಢಿ). **ಅರಬ್ಬೆ**: ಹಬ್ಬಿತು ಗಗನ ಕೆಂಧೂಳು ಮುಸುಕಿ ಬಹ ಹಬ್ಬಿಸಿಗಳು ಪರಂಗಿಗಳು ರಬ್ಬುದೋರುತ ಅರಬ್ಬೆಗಳು ಭೂತಗಳಂತೆ ಗರ್ಭನಿರ್ಭೇದ ನೋಡುವರೆ (ಸೌಂದಕಾ. ೫–೧೧).

[← ಅರ. ಅರಬ್]

ಅರಬ್ಬಿಸ್ತಾನ್ (ನಾ). = ಅರಬಸ್ಥಾನ: ಅರಬ್ಬಿಸ್ತಾನ್ ಎಂಬುವ ತುರುಕರ ಸೀಮೆಯಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟುವ ತದುಕಿನ ಮಡ್ಡಿ (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೮೦). [?]

ಅರಬ್ಬೆ 'ಅರಬ್ಬಿ' ನೋ.

ಅರಮ (ನಾ). ಒಂದು ರೀತಿಯ ಕಣ್ಣಿನ ರೋಗ: "ಕಣ್ಣುಬೇನೆ" (ಗಂಗಾಮ. ೧೪); "ಅರಮ – ಅರ್ಮ = ಬೇನೆ" (ತದ್ಭಕೋ. ೭).

[< ಸಂ. ಅರ್ಮನ್]

ಅರಮಗ (ನಾ). ದೊರೆಯ ಮಗ; ರಾಜಕುಮಾರ: "ಅರಮಗನೆಂದರಸುಮಗಂ" (ಕಶಸಾ. ೩೩೪); "ಅರಮಗನರಸುಮಗಂ" (ಕವಿಕಂ. ೧೫೩); ಮಱೆಗೆವಂದರಂ ಕಾಯದೆ ಬಾಟ್ವರಮಗನ ಬಾಹುದಂಡಂ ನಿರರ್ಥಕಂ (ಪಂಠಾಮಾ. ೧೨–೭೯); ಅರಮಗನಿರ್ಪನೋಲಗದೊಳ್ (ಅರ್ಧನೇ. ೨–೩೭); ಅರಮಗನಂ ಕೆಲ್ಲಯಿಸುತ ನೋಡುವ ತರುಣಿಯ ಕೇಕರರುಚಿ ಕರ್ಣಾಂತಂ ಪರಿದು ಕರಂ ವಿಭ್ರಾಜಿಸಿದುದು (ಜಯಕಾ. ೪–೧೨). ℙ ಅರಮಕ್ಕಳ್ (ಬಹುವ): ಸೊರ್ಕಿನರಮಕ್ಕಳ ಮೊಕ್ಕಳ (ಗೀತಗೋ. ೧೪).

ಅರಮಗಳ್ = ರಾಜಕುಮಾರಿ: ಅರಮಗಳಾಲಾಪಕೆ ತಮ್ಮಯ ದನಿ ಸರಿಯೆಂದಾಡಿದ ಪಾಪದ ಫಲದಿಂ . . . ಅನವರತಂ ನುಡಿವಡೆಯದೆ ಪಿಕಮಿರ್ದುವು (ಜಯಕಾ. ೩–೫೪). [ಅರಸ್ಸು (< ಅರಸ್ಸ$_1$) + ಮಗ]

ಅರಮಣ್ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ತೆರಿಗೆ: ಗಾವುಣ್ಡಗಳು ಪನ್ನಸಿಗರು ಅಯ್ಯಪದೇವನಲ್ಲಿ ಕೆಱೆಗೆ ಬಿತ್ತುವಾಟವ ಪಡೆದ ಅರಮಣ್ಮೊದಲಾಗಿ ಎಲ್ಲನ್ತಿಱುಗುಂ (ಸೌಇಇ. IX –i; ೨೧–೭; ೯ನೆಯ ಶತ).

[ಅರ ? + ಮಣ್ ?]

ಅರಮಣೆ (ನಾ). ಅರಸನ ಪೀಠ; ಸಿಂಹಾಸನ: ಅರಮಣೆಯನೇಱಿ ತಳೆವೆನಾನ್ ಸರ್ವಾಧಿಕಾರಮನ್ (ಅಂತಿಗೊ. ೧೬೦); ನೀನೆಲಗೆ ಚೆನ್ನಿಗಳ್ ಅರಮಣೆಯ ನೇರಿರ್ಪ ಸ್ಯೂಸನೋ (ಬದ್ಧಪ್ರ. ೩೪–೭೩೮).

[ಅರಸ್ಸು (< ಅರಸ್ಸ$_1$) + ಮಣೆ]

ಅರಮನೆ, ಅರಮ್ಮನೆ (ನಾ). ೧. ರಾಜನ ಮನೆ; ಅರಸನ ನಿವಾಸಸ್ಥಾನ: ಅರಮನೆ ತಾಣ (ಎಕ. VI, ಕೊಪ್ಪ. ೩೭–೯; 675); ಚರಿಗೆವು ಗುತ್ತಂ ಬರ್ಪೊರರಮನೆಯಂ ಪೊಕ್ಕಾಗಳ್ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೭೮–೬); ಹಸನವಾಡಿಯೆಂಬ ಗ್ರಾಮದಲು ಅರಮನೆಯ ಭಂಡಾರಕ್ಕೆ (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೭೦–೧೯; 1409); ರಾಜಾಲಯ ಶ್ರೀ ಶಿರಸರೋರುಹವೆನಿಸಿತರಮನೆ ಕಾಂತಿಜಲದೊಳಗೆ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೨–೧೭). **ಅರಮ್ಮನೆ**: ೧. ವಾರಣಸಿಯ . . . ಕೆಡುಗೆ ಅರಮ್ಮನೆಯ ಭಟಮಾನ್ (ಮೈಅರಿ. ೧೯೩೩, ೫೯–೬; 800). ೨. ಕಾರ್ಯಾಲಯ; ಕಚೇರಿ. ೩. ಸರ್ಕಾರ.

ಅರಮನೆಗೊಂಡಿಯಗಂಡ = ಅರಮನೆಯ ಚಾಡಿಕೋರರನ್ನು ದಂಡಿಸುವವನು; ಒಂದು ಬಿರುದು : ಸಾನತಗಸನಿ ಅರಮನೆಗೊಂಡಿಯರ ಗಂಡ ತಂಮಯಸನ ಪೆಸರಲಿ (ಎಳ. VI, ತಿರಿಕೆ. ೩೬-೨೨ ; 1178).

[< ಅರಸ್+ ಮನೆ. / ತೆಲು. ಅರಮನ್ನೆ ; ಮಲ. ಅರಮನ ; ಕೊಡ. ತುಳು. ಅರಮನೆ]

ಅರಮನೆಕಾಱ (ನಾ). ಅರಮನೆಯ ಸೇವೆಯಲ್ಲಿರುವವನು: ಆಟಗಾಱಂ ಮುಂಱುಕಾಱಂ ಅರಮನೆಕಾಱಂ (ಭಾಷಾಭೂ. ೧೭೭ ಅಡಾ).

[ಅರಮನೆ + -ಕಾಱ]

ಅರಮನೆಗಲ್ (ಕ್ರಿ). ಅರಮನೆಯಿಂದ ಕಲಿತುಕೊಳ್ಳು ; ಅರಮನೆಯಲ್ಲಿ ಕಲಿತುಕೊಳ್ಳು : ಅರಮನೆಗಲ್ತು ಸೂಳೆಮನೆಗೆಲ್ತು ಸವಣ್ಮನೆಗೆಲ್ತು ಕೂಡಬಲ್ಲರ ಬಗೆಗಲ್ತು ವಸ್ತುಕೃತಿಯಂ ಸಲೆ ಪೇಟ್ಟುದು (ಕಾವ್ಯಾವ. ೨೦೫). [ಅರಮನೆ + ಕಲ್]

ಅರಮನೆವುಗು 'ಅರಮನೆವೊಗು' ನೋ.

ಅರಮನೆವೊಗು, ಅರಮನೆವುಗು (ಕ್ರಿ). ಅರಮನೆಯನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸು ; ರಾಜಗೃಹಕ್ಕೆ ಹೋಗು : ಆಡಲೀನಾತನರಮನೆವೊಗಲ್ ಬಸವ ಸುಸಿರಾದಿಪುದು ಮೂಸಿನೊಳ್ (ಚಿಬಸ. ೬-೨೬). ಅರಮನೆವುಗು : ಮುರಹರ ಸಿಖಿಲ ಯಾದವರ ಬೀಳ್ಕೊಟ್ಟು ತನ್ನರಮನೆವುಗಲ್ (ಮೋಹತ. ೧೬-೬). [ಅರಮನೆ + ಪೊಗು]

ಅರಮರಲು, ಅರಮರಳು (ನಾ). ಒಂದು ಗಿಡ, —ನುರಿ : ದೂರದಲ್ಲಿ ಹುಳಿಚೊಪ್ಪಿನ ಪೊದೆಗಳೂ ಬೊಮ್ಮರಲ ಮಟ್ಟುಗಳೂ ಅರಮರಲ ಗಿಜರುಗಳೂ ಇಮ್ಮುವು (ಮುಲಿಮ. ೧೯೦). **ಅರಮರಳು** : ಪೆಟ್ಟಿಗೆಂದು ಒಂದಷ್ಟು ಅರಮರಳುತಾಯನ್ನು ಕೊಯ್ದು (ಪ್ರಕೃ. ೯೫). [?]

ಅರಮರಳು 'ಅರಮರಲು' ನೋ.

ಅರಮರಿಕೆ (ನಾ). ೧. ಅನುಮಾನ ; ಸಂಶಯ ; ಶಂಕೆ : ಕಾವಿದೆಯೊಳರಮರಿಕೆ ತೂರಿ ಬಿಕ್ಕಿಸೂಲು ಹಂಬಲದ ದಾರಿಯಲ್ಲಿ ನುಗ್ಗುತಿದೇಕೆಯೊ (ಗಿಳಿಂ. ೬೬-೧೧). ೨. ಅಸಮ್ಮತಿ ; ವೈಮನಸ್ಯ : ನನಗೆ ನಿನಗೆನಾದರೂ ಅರಮರಿಕೆ ಉಂಟೋ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). ೩. ಅರ್ಧಮರಿ ; ತೆರೆ.

[ಅರಮರಿ (< ಅರಿಮರಿ) + -ಇಕೆ. / ತೆಲು. ಅರಮರಿಕ = ಛೇದ, ಶಂಕೆ]

ಅರಮರಿ 'ಅರಿಮರಿ' ನೋ.

ಅರಮರಿಮಾಡು (ಕ್ರಿ). ಅರ್ಧಮರಿ ಮಾಡು ; ಮುಚ್ಚುಮರೆ ಮಾಡು : ಹರಿ ನಿನ್ನ ದಾಸರ ಚರಣಯುಗಳವನ್ನು ನೆರೆ ನಂದಿದಮ್ಮಾಲೆ ನರರೊಳು ಗಣಕೆ ಅರಮರಿಮಾಡದೆ ಎನ್ನ ಕಡಿಗೆ ಮೊಗತಿರುಹು (ತೀರ್ಥಮು. ೧೦೪). [ಅರಮರಿ (< ಅರಿಮರಿ) + ಮಾಡು]

ಅರಮರ್ದ (ನಾ). (ಉಳ) ಅರ್ಧಂಬರ : ಕೆಲಸ ಅರಮರ್ದಮಾಡಬಾರದು (ರಂಪಿ). [< ಅರ್ಧಂಬರ್ದ]

ಅರಮಾದಲ, ಅರಮಾವಳಿ (ನಾ). ರಾಜಮಾದಲಿಗಿಡ, —ಹಣ್ಣು : "ಮಧುವಲ್ಲಿಯಂ[ಂ]ಮಾದಲಂ" (ಮಂಗಾಶ. ೪೧-೩೩). **ಅರಮಾದಲೆ** (ಮೈಚಿಗಿ. ೭೯-೧೬೨೧). [ಅರಸ್ಯ (< ಅರಸ್) + ಮಾದಲ]

ಅವಮಾದಲೆ 'ಅರಮಾದಲ' ನೋ.

ಅರಮಾಯಿಷಿಪರಮಾಯಿ, ಅರಮಾಸಿಪರಮಾಸಿ (ನಾ). ಬಹಳ ಬೆಲೆಬಾಳುವ ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ವಸ್ತು (ಉಕ್ತಿ). ಅರಮಾಸಿಪರಮಾಸಿ (೪). [<— ಪಾರ. ಅರಮಾಯಿಷ್ ಫರಮಾಯಿಷ್ ?]

ಅರಮಾವು (ನಾ). ಕಲ್ಲುಳಿ : "ಟಂಕ = ಅರಮಾವು" (ಆಕಾಶ. ೧೧-೬). [?]

ಅರಮಾಸಿಪರಮಾಸಿ 'ಅರಮಾಯಿಷಿಪರಮಾಯಿ' ನೋ.

ಅರಮುಡಿ (ನಾ). ಅರಸನ ಮುಡಿ ; ರಾಜನ ತಲೆಕೂದಲು : ಸಿರಿಯಭಿಷವಮಿರ್ದೊಡಂ, ಅರಮುಡಿಗೆ ನೆರೆವಲರ ಬೆಳ್ಳಿಗೆರೆಯೇರ್ದೊಡಂ... ಸಂತಾನವಂ ಕಾಣದೆ (ಕ್ರಿರಾಮಾ. ೭-೧೮೯).

[ಅರಸ್ಯ (< ಅರಸ್) + ಮುಡಿ]

ಅರಮೈ (ಅ). ೧. ಕೆಲಮಟ್ಟಿಗೆ; ಸ್ವಲ್ಪಮಟ್ಟಿಗೆ ; ಸ್ವಲ್ಪಮಾತ್ರ : ಅರಮನಮಜಿ ಪಕ್ಕಂಗಂಗಾಗಿ ತಚ್ಚ್ಯಲಶ್ಯಂಗಂ ವಿರಹಪರವಶಾಂಗಂ ತ್ಯಕ್ತ ಜಾಯಾನುಷಂಗಂ (ಚಂದ್ರಪ್ರ. ೮-೫) ; ಅರಮೆ ತಿದ್ದಿದ ತಿಲಕಮೇಳನಯ ನಾಜನಂ ಕರದ ಕನ್ನಡಿ ಕಟ್ಟಿದೊಳ್ಮಡಿ (ಚಿಬಸ. ೧೯-೨೪) ; ಅರಮೆ ಅರಲ್ತ ಬಯಲ್ತಾವರೆಗಳ ಪುದವುಗಳೊಳರಮೆ ಎಳದಳರ ಲತಾಂತರ ದೊಳಳಿಯಮಿಳು ಕಾಡುಗುಬಿರುಳಕ್ಕಿನಮಜಸುವಿರಯುಳಂ ಚಿತ್ರಾಕ್ಕಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೪೭). ೨. ಕೆಲವೆಡೆಗಳಲ್ಲಿ ; ಕೆಲವು ಸಂದರ್ಭಗಳಲ್ಲಿ : "ಅರಮೆಯೆಂದು ಕೆಲವು" (ಕಶಾ. ೬೦೯) ; "ಅರಮೆಯೆಸಲ್ ಕೆಲವೆಡಂದು" (ಕವಕಂ. ೨೫೫) ; "ಆರೆ ಅರಮೆ ಕೃತಿತ್ವದಾದರ್ಥಯೋಜಿ" (ಭಾಷಾಭೂ. ೨೬೪) ; ಎತ್ತಾನುಮದಿಲ್ಲಿಯನುಮೆಂಬರ್ಥದೊಳಾಯತ್ವಂಗಳರಸು ಅರೆಗಳ್ (ಕಮಪ. ೩೧೨) ; ಸುರಭಿಸುರಭಿಸುವೆಂದಭಿರಮಿಸಚಾಗಿಯ್ದುರಿಸುಕ್ಕಾಗಮಿಕರ್ (ಪಸ್ತುಕೋ. ೧೩೫-೧೦೧). ೩. ಬಹಳ ವಾಗಿ ; "ಅತ್ಯಂತವಾಗಿ" (ಶಾಪಂಉ. ೪೦೦ ಅಡಿ) ; ಆರಾನುಂ ದೋಷ ಮನಭ್ಯಾರೋಪಿಸೆ ನುಡಿಗಳಲ್ಲರಮೆ ನೋವರ್ (ಕಾಪಂಉ. ೪೯೦). [?]

ಅರಮ್ಮೆ 'ಆರವೆ' ನೋ.

ಅರಮ್ಮೆ 'ಆರುಮೆ' ನೋ.

ಅರಮ್ಮನೆ 'ಅರುಮನೆ' ನೋ.

ಅರರ್ (ನಾ). ೧. ಹೊದಿಕೆ ; ಮುಸುಕು. ೨. ಬಾಗಿಲ ರೆಕ್ಕೆ ; ಕದ ; ಬಾಗಿಲು : "ಬಾಗಲು ಮುಚ್ಚು ತೆಗೆಯುವ ಕದದ ಹೆಸರು" (ನಿಘಂಟು. ೯೨). [ಸಂ.]

ಅರರ್ಮ (ಅ). ದುಃಖ, ಸಂತಾಪ ಸೂಚಕವಾದ ಅವ್ಯಯ : ಈಱಯ ಬೞಯ ದೈವತತಿಗೆ ಆಗಮಂಗಳಿರಿದನರರ ರಸನಿಗಳವ ಕೊರ್ಪುವೆತ್ತ ನೇಗಿಲಲ್ಲಿಯುಳುವವರರ (ಸಾಪಂಚ. ೬-೩೪ ರ). [?]

ಅರರಿ (ನಾ). ಕದ ; ಬಾಗಿಲು : "ಸಾಲುಮನೆ ಕೊಟಿಯಂಳ್ಳ ಕವಾಟ ಮರರಿಯನೆ ಕದನಳ್ಳು" (ಮಂಗಾಶ. ೫೭-೪). [ಸಂ. ಅರರ್ಗಿ]

ಅರರಿಪುಟ್ಟು (ನಾ). ಕದದ ರೆಕ್ಕೆ ; ಕವಾಟಪುಟ ; ಬಾಗಿಲ ಹಲಗೆ : ಅರರೀಪುಟಮರಡುಂ ಜೀರ್ಗರಿಯು ಮರಲ್ವಂದಮೆಂಂತುಟಾಯ್ತು (ಅದಿಪು. ೧೩-೩೭) ; ಚೆಚ್ಚರಿಂದರರೀಪುಟಿಂಗಳಂ ಕೀಲಿಸಿ (ಪಂಂಪಾಮಾ. ೪-೧೧೨). [ಸಂ. (ಅರರೀ + ಪುಟ)]

ಅರರೆ (ಅ). ಮೆಚ್ಚುಗೆ, ಆಶ್ಚರ್ಯಗಳನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಅವ್ಯಯ : "ಅರರೆ ಧಣು ಭಾಪು . . . ಎನೆ ಕೊಂಡಾಟದ ನುಡಿ" (ಭಾಂಡಿ. ೪೬) ; ಅರರೆ ಅಳಲಂಕ[ಪಾಠಾಂ. ಅಜಿಯಯಲಂಕ] ಚಿಂತಂ ದೊರೆಯಾದುದೊ ಸಕಲ ಸತ್ಯಚಕ್ರೇಶ್ವರಾ (ಗದಾಯು. ೧-೧೩) ; ಅರರೆ ಸತ್ಯರಿಜಸ್ತಮಂಗಳೂರೆಯಂ ಗುಣವಡಗಿತಾ (ಶುವ್ಯಪ್ರೋ. ೪-೫೮) ; ಅರರೆ ವಿಸ್ಮಯಮತ್ತೆ ದೊರೆಯ ಮನೆಯ ಮೇಲೆ ಸುರರು ಪಿಂದಾಕಾಶದಲ್ಲಿ . . . ಸರಿಯುಂಟೆ ನಿನಗೆನುತಿಹರೆ (ಭರತ. ೩-೧೧೧). [ಸಂ. ಅರರೇ]

ಅರರೆರೆ (ಅ). = ಅರರೆ : ಅರರೆರೆ ಭುಭುರಿಗು ಭಾಪುರೇ ಭುಗುಭುಗು ಪ್ರಜ್ವಾಲೆ . . . ಬೆಜಗಾಗೆ ಸುಟ್ಟುದು ಪಿರೂಪಾಕ್ಷಾಕ್ಷಿ ಕಂದರ್ಪನಂ (ಗಿಂಕೆ. ೮-೫೧). [ಸಂ.]

ಅರಲ್ಕ್ 'ಅಲರ್' ನೋ.

ಅರಲ್ಕ್ 'ಅಲರ್' ನೋ.

ಅರಲಂಬ 'ಅಳರಂಬ' ನೋ.

ಅರಲಂಬು 'ಅಲರಂಬು' ನೋ.

ಅರಲಸರಲ, ಅರಳಸರಳ (ನಾ). ಹೂವನ್ನೇ ಬಾಣವಾಗಿ ಉಳ್ಳವನು; ಪುಷ್ಪಬಾಣ; ಮನ್ಮಥ: ಗಱಿಯೊಂದದರಲಸರಲನ ಮಸೆದ ಮುಮ್ಮೊನೆಯ ಬೋಳೆಯೋ... ಎನಿಸಿ (ಪದ್ಮರಾ. ೩-೩೨). **ಅರಳಸರಳ**: ಗರಳಗೊರಳವನರಳಸರಳಂಗೆ ಮುನಿವಂತೆ (ಹಚಕಾ. ೬-೩೦).
[ಅರಲ್$_2$ (< ಅಲರ್$_2$) + ಸರಲ್ + -ಅ$_7$]

ಅರಲಾನ್ (ಕ್ರಿ). ಹೂಬಿಡು; ಪುಷ್ಪವನ್ನು ತಳೆ: ಅರಲಾಂತು ಕಜ್ಗೊಳಿಸುತಿಹ ಬಳ್ಳಿವನೆಗಳಿಂ (ಶೇಷರಾ. ೮-೩೬).
[ಅರಲ್$_2$ (< ಅಲರ್$_2$) + ಅನ್$_1$]

ಅರಲಾಪುರ (ನಾ). ಒಂದು ಊರು: ಮುಕ್ತಿ ಹರಿಹರಪುರದ ಮಾವು ಕೋಡಲ್ಲಿ ಬೀಜವರಿ ಖಂ ೪೦ಕ್ಕೆ ಗಡಿ ಖಂ ೨೨೦ ಅರಲಾಪುರದ ಹುಣಿಸೆಯ ಬಯಲ್ಲಿ ಬೀಜವರಿ (ಎಕ. VIII, ತೀರ್ಥಹ. ೧೯-೩೨; 1573).
[ಅರಲ$_0$ + ಪುರ]

ಅರಲಿಚ 'ಅಲರಿಚ' ನೋ.

ಅರಲಿಸು 'ಅಲರಿಸು' ನೋ.

ಅರಲು$_1$ 'ಅಲರ್$_1$' ನೋ.

ಅರಲು$_2$ 'ಅಲರ್$_2$' ನೋ.

ಅರಲು$_3$ 'ಅಱಲ್' ನೋ.

ಅರಲು$_4$ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮರ: "ದಿಂಡಲ ಮರ" (ಗಂಗಾಮ. ೧೪). ೨. ಹೆಮ್ಮರ; ಒಂದು ಜಾತಿಯ ದೊಡ್ಡ ಮರ; ಸ್ಯೋನಾಕ ವೃಕ್ಷ. [?]

ಅರಲುಕುಪ್ಪೆ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಅರಲುಕುಪ್ಪೆಯ ಸೀಮೆಯಿಂದ ಪಡುವಲು ಕಟ್ಟೆರಿಯ ಸೀಮೆಯಿಂದ (ಎಕ. III, ಶ್ರೀರಂಗ. ೧೧-೫೪; 1448). ℙ ಈಗಿನ ಅರಳುಗುಪ್ಪೆ.
[ಅರಲು$_2$ (< ಅಲರ್$_2$) + ಕುಪ್ಪೆ$_1$]

ಅರಲುಗುಂದು (ಕ್ರಿ). ಹೂವು ಕಡಮೆಯಾಗು, —ಕಡಮೆಬೀಳು: ವರಲಿಂಗ ಶಿಖಿಯೊಳೊಂದರಲುಗುಂದಲು ರಾಜ್ಯವಿರದರ್ಥವಸ್ತುವಾಹನ ಸಮೇತಂ (ಸಾನಂಚ. ೩-೯೮). [ಅರಲು$_2$ (< ಅಲರ್$_2$) + ಕುಂದು$_1$]

ಅರಲುಗೆಂಡ (ನಾ). ಚೆನ್ನಾಗಿ ಅರಳಿದ ಕೆಂಡ; ನಿಗಿನಿಗಿ ಕೆಂಡ: ಮತ್ತಾ ಬೆಂದ ಕಾಯ ಮೇಲೆ ಹೊರಸಿ ತುಪ್ಪವನೆಱೆದು ಸಲಗೆಯಿಂದವೆ ಚುಚ್ಚಿ ಅರಲುಗೆಂಡದೊಳು ಹಿಡಿ ಹಿಡಿದು ಗೌರಂಮಾಡಿ (ಸೂ ಪ ಶಾ. ೫-೪೭). [ಅರಲು$_1$ (< ಅಲರ್$_1$) + ಕೆಂಡ]

ಅರಲುಣಿ 'ಅಲರುಣಿ' ನೋ.

ಅರಲೆ 'ಅರಳೆ$_1$' ನೋ.

ಅರಲೆಲೆ 'ಅರಳೆಲೆ' ನೋ.

ಅರಲೇಱಿ 'ಅಲರೇಱಿ' ನೋ.

ಅರಲ್ಕೆ 'ಅಲರ್ಕೆ' ನೋ.

ಅರಲ್ಗುಂದಿಸು (ಕ್ರಿ). ಹೂವನ್ನು ಕಡಮೆಮಾಡು: ತದ್ಭಕ್ತಿಯನಱಿಯಲೊಂದರಲ್ಗುಂದಿಸೆ ಮಲಹರನ ಮಾಯೆಯಿದೆನುತ ಹರಿ ನಿಜಾಂಬಕ ಕಮಲಮಂ ತೆಗೆದು ಸಮರ್ಪಿಸೆ (ಪದ್ಮರಾ. ೧೧-೭೬).
[ಅರಲ್$_2$ (< ಅಲರ್$_2$) + ಕುಂದಿಸು]

ಅರಲ್ಗೊಳ 'ಅಲರ್ಗೊಳ' ನೋ.

ಅರಲ್ಚು$_1$ 'ಅಲರ್ಚು' ನೋ.

ಅರಲ್ಚು$_2$ (ನಾ). ವಿಕಾಸ; ಅರಳುವುದು: ಕೈರವಾಭ್ಯುದಯದರಲ್ಚು ... ಪೂರ್ಣಶಶಾಂಕಮಂಡಲಂ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೮-೨೨೪).
[ಅರಲ್$_1$ (< ಅಲರ್$_1$) + -ಚು]

ಅರಲ್ತರ್ (ಕ್ರಿ). ಹೂಬಿಡು: ಮುಗುಳಂ ಪೇಱಿದ ಕುಂದವಲ್ಲಿಗಮರಲ್ತಂದಾ ಕದಂಬೋದ್ಭಶಾಖೆಗಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೬-೭೧).
[ಅರಲ್$_2$ (< ಅಲರ್$_2$) + ತರ್]

ಅರಲ್ತೊಡಂಬೆ (ನಾ). ಹೂವಿನ ಗೊಂಚಲು, —ಕುಚ್ಚು: ಕೊಪ್ಪಿನರಲ್ತೊಡಂಬೆಗೆ ಕಡಂಗುವ ತುಂಬಿಯ ಬಂಬಲೊಳ್ಸರಂ (ಅಪ್ರತಿ. ೧೫-೧೨). [ಅರಲ್$_2$ (< ಅಲರ್$_2$) + ತೊಡಂಬೆ]

ಅರಲ್ದಂಡೆ (ನಾ). ಹೂವಿನ ದಂಡೆ; ಪುಷ್ಪಮಾಲಿಕೆ: ಕಂದದ ಕುಂದದರಲ್ದಂಡೆಗಳಿಂ ನಱುಗಂಪಡರಿದ... ಸಂಪಗೆಯಿಂದುದ್ಭಟನರ್ಚಿಸಿದಂ (ಉದ್ಭದೇ. ೬-೧೪). [ಅರಲ್$_2$ (< ಅಲರ್$_2$) + ದಂಡೆ]

ಅರಲ್ದುಱುಗಲ್ 'ಅಲರ್ದುಱುಗಲ್' ನೋ.

ಅರಲ್ದೊಂಗಲ್ 'ಅಲರ್ದೊಂಗಲ್' ನೋ.

ಅರಲ್ದೋಂಟ 'ಅಲರ್ದೋಂಟ' ನೋ.

ಅರಲ್ನನೆ (ನಾ). ಹೂವಿನ ಮೊಗ್ಗು: ಅರಲ್ನನೆ (ಶಬ್ದಾನು. ೯೫ ಪ್ರಯೋ).
[ಅರಲ್$_2$ (< ಅಲರ್$_2$) + ನನ್ನೆ$_2$]

ಅರಲ್ಪೊಡೆಯ 'ಅಲರ್ವೊಡೆಯ' ನೋ.

ಅರಲ್ಮಳೆ 'ಅಲರ್ಮಟೆ' ನೋ.

ಅರಲ್ಮೊಲೆ (ನಾ). ೧. ವಿಕಾಸಗೊಳ್ಳುತ್ತಿರುವ ಮೊಲೆ. ೨. ಹೂವಿನ ಮೊಗ್ಗಿನಂತಿರುವ ಮೊಲೆ: ೧, ೨. ಅರಲ್ಮೊಲೆಯು ಬರುತಿರ್ಪ ತರಳ್ಮೊಲೆಯು ಬಿಗಿಯಾದ ಕುರುಳ್ಮೊಲೆಯು ಜಗಿಯುತಿಹ... ತರುಣಿಯರು (ಹಮಚ. ೭೯). [ಅರಲ್$_2$ (< ಅಲರ್$_2$) + ಮೊಲೆ]

ಅರಲ್ವಕ್ಕಿ 'ಅಲರ್ವಕ್ಕಿ' ನೋ.

ಅರಲ್ವಡಿಗ 'ಅಲರ್ವಡಿಗ' ನೋ.

ಅರಲ್ವಸೆ 'ಅಲರ್ವಸೆ' ನೋ.

ಅರಲ್ವಳೆ 'ಅಲರ್ಮಟೆ' ನೋ.

ಅರಲ್ವಳೆಗಱೆ (ಕ್ರಿ). ಹೂವಿನ ಮಳೆಯನ್ನು ಸುರಿಸು; ಪುಷ್ಪವೃಷ್ಟಿಮಾಡು: ತ್ರಿದಶರರಲ್ವಳೆಗಱೆದು ನೋಡಿದರ್ ಪಾಡಿದರ್ (ಚಿಬಪು. ೪೦-೩೨). [ಅರಲ್ವಳೆ (< ಅಲರ್ಮಟೆ) + ಕಱೆ$_1$]

ಅರಲ್ವಱೆ 'ಅಲರ್ಮಟೆ' ನೋ.

ಅರಲ್ವಾಸು 'ಅಲರ್ವಾಸು' ನೋ.

ಅರಲ್ವೊಡೆಯ 'ಅಲರ್ವೊಡೆಯ' ನೋ.

ಅರಲ್ವೋಗು (ಕ್ರಿ). ಹುರಿದು ಅರಳಾಗು; ಬಿರಿ: ರವಿಕಾಂತೋಪಲ ವಹ್ನಿಯಿಂದಡವಿಗಳ್ ಭಸ್ಮಾವಶೇಷಂಗಳಾದುವರಲ್ವೋದುವು ಬೆಟ್ಟುಗಳ್ (ಪಂಠಾಮಾ. ೭-೯೭); ಕುಂಭಸ್ಥಲಂ ತೀವಿದ ಮುಕ್ತಾಜಾಲಕಂ ಬಿಬ್ಬರನೆ ಬಿರಿದರಲ್ವೋಗೆ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೧೦-೧೦೫).
[ಅರಲ್$_1$ (< ಅಲರ್$_1$) + ಪೋಗು$_1$]

ಅರವ$_1$, ಅರವು (ನಾ). ೧. ತಮಿಳು ಭಾಷೆ: ಅರವ ಅರಸು ಕನ್ನಡ ಬಿರಸು (ಸಾಲಂಸಾ. ೧೩೧). ೨. ತಮಿಳ: ಒಂದು ದಿವಸ... ಅರವರ ಸೀರೆ, ಇನ್ನೊಂದು ಸಮಯ ಮಲೆಯಾಳಿ ಹೆಂಗಸರ ಉಡುಪು (ಅದೂಟ. ೭೮). **ಅರವು**: ಕನ್ನಡ ಕಸ್ತೂರಿ ಅರವು ಅಧ್ವಾನ (ಹುಟ್ಟಿಹ. ೧೧೦).
ಅರವದೇಶ = ತಮಿಳುನಾಡು; ತಮಿಳರು ವಾಸಮಾಡುವ ಸೀಮೆ (ಕಿ). **ಅರವಭಾಷೆ** = ತಮಿಳುಭಾಷೆ (ಕಿ).
[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಅರವರ್, ಅರುವರ್; ತುಳು. ತೆಲು. ಅರವ]

ಅರವ$_2$ (ನಾ). ತೊದವ ಜನಾಂಗದ ಗ್ರಾಮಪುರೋಹಿತ: "... ನಮ್ಮ ಊರ ಅರವನೊಡನೆ ನಿನ್ನ ಅಪ್ಪನ ಮನೆಗೆ ಹೆಣ್ಣು ಕೇಳಲೆಂದು ಕಳುಹಿಸಿದೆ" (ನಡೆದಾ. II, 1131). [?]

ಅರವಂಟಿಗೆ 'ಅಱವಟ್ಟಿಗೆ' ನೋ.

ಅರವಗಿತ್ತಿ (ನಾ). ತಮಿಳರ ಹೆಂಗಸು (ದಕ. ಕಿ). [ಅರವ$_1$ + -ಗಿತ್ತಿ]

ಅರವಟಿಗೆ 'ಅಱವಟ್ಟಿಗೆ' ನೋ.

ಅರವಟೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹೃದಯರೋಗ: ರಾಜಪತ್ನಿ, ಗುರುಪತ್ನಿ, ಪರಸ್ತ್ರೀಗಮನದಿಂ ಅರವಟೆಯೆಂಬ ಹೃದ್ರೋಗವನೈದುವನು (ಶುಕಸ. ೧೪೮). [?]

ಅರವಟ್ಟ (ನಾ). ಅರ್ಧವಟ್ಟ: ಮೇಲು[ವ]ಟ್ಟೆಯ ಎಲೆಯ ಹೇಱಿಂಗೆ ವಿ ೧ ಹೇಱಿಗೆ ಕ॥ ಪೂಳ್ಳಲೆ ೧೦೦ ಯಿನ್ತರವಟ್ಟದ ಹೇಱಿಗೆ ಕ॥ ಕೊಟ್ಟರು ಪ್ರಭುಗಳು (ಸೌಇಇ. XV, ೧೬೪–೩೫; 1220).

[ಅರ್$_5$ (< ಅರ್$_3$) + ವಟ್ಟ]

ಅರವಟ್ಟಿಗೆ 'ಅಱವಟ್ಟಿಗೆ' ನೋ.

ಅರವಟ್ಟು (ನಾ). = ಅರವಟ್ಟಿಗೆ (?): ಕಟ್ಟಿಸಿದ ತಟಾಕಮುವರವಟ್ಟಿಸೆ ದೆತ್ತಿಸಿದ ದೇವತಾಯತನಂ ಸಾಲಿಟ್ಟಟ್ಟಾರವೆ ಪೇಳವೆ ನೆಟ್ಟನೆ ತಾವೆಯ್ದೆ ಮೋಟಗೌಂಡನ ಪೆಂಪಂ (ಎಕ. XII, ಚಿಕ್ಕನಾ. ೩೧–೬೮; 1233). [?]

ಅರವಡ್ಡಗಿ 'ಅರಬದ್ದಗಿ' ನೋ.

ಅರವತ್ತು 'ಅಱುವತ್ತು' ನೋ.

ಅರವರಿಸು, ಅರಿಮರಿಸು, ಅರೆವರಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ವಿಚಾರಿಸು; ವಿಚಾರ ಮಾಡು: ತಿರಿದುಂಬ ತಿರಿಕರಂ ನಿಷ್ಕರುಣದಿನಱಿಯಟ್ಟಿ ಪಿಡಿದು ಸುಂಕ ಮನಿಕ್ಕೆಂದರವರಿಸದೆ ಕಾಡುವಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೨–೨೦); ಅರವರಿಸದೀ ಸಭೆಯೊಳೆನ್ನಯ ಸಮಕ್ಷದೊಳು ಹುಸಿ ನುಡಿವರೆ (ಬಸರ. ೧–೫೮); ಉತ್ತುಂಗ ಹಯಮೊಂದು ಹರಿಯೆ ತಿಳಿ ಹಲ್ಲಣಿಸಿ ಬಹುದದನರವರಿಸದೇ ಱಿಂದು ಕನಸಿನ ಪರಿಯಲಱಿಪಲು ದರ್ಭಶಯ್ಯೆಯಿನೆದ್ದನಾ ಕೃಷ್ಣ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೧೩–೫೦). ೨. ಉಪೇಕ್ಷಿಸು; ಕಡೆಗಣಿಸು: ಪಾಂಡ್ಯನಂ ಪರಿಹರಿಸಿ ಪಾಂಡವರನರವರಿಸಿ ಕುರುಕುಳರನತಿಗಳೆದು ಮರುಪತಿಯನಸ ಕಱಿದು (ಜಗವಿ. ೧೭–೧೧೮ ರ); ದೇವಬ್ರಾಹ್ಮಣ ಗುರು ಸದಾರಾಧ್ಯ ಪ್ರಸಿದ್ಧರ ಸುವ್ರತಾಂಗನೆಯ ಅರವರಿಸದಿರು (ಅಂಬಿಕಾ. ೬–೫೦). **ಅರಿಮರಿಸು**: ೧. ಅರಿಕರಿ ಶಿರಸ್ಸಮೂಹಮನರಿಮರಿಸದೆ ಬಾಧಿಪಲ್ಲಿ ಕಾರ್ಮುಗಿಲೆಡೆಯೊಳ್ವಿರಿ (ಕೊಲ್ಹಾಶಾ. ೩೧–೨; ?). **ಅರೆವರಿಸು**: ೨. ಪರಮ ಬಾಂಧವರ ಲೆಕ್ಕಿಸದೆ ಕೈವಿಡಿದವಳನರೆವರಿಸಿ ಸೂಳೆವೆಂಡಿರ ಸಂಗದೊಳಗಿರ್ಪ ಧರಣಿಪತಿಯಂ (ಚಿಬಪು. ೮–೧೮).

[ಅರವರ್$_0$ + -ಇಸ್ಸು$_3$]

ಅರವಲ (ನಾ). ಒಂದು ಅಳತೆ; ಎರಡು ಸೊಲಿಗೆ (?): ಹೊನ್ನಾವರ ಕುಮಟಾ ತಾಲೋಕುಗಳಲ್ಲಿ ೨ ಸೊಲಿಗೆಗೆ ೧ ಅರವಲ, ೨ ಅರವಲಕ್ಕೆ ಒಂದು ಸಿದ್ದೆ, ೨ ಸಿದ್ದೆಗೆ ಒಂದು ಸೇರು (ಕಭಾಗೆ. ೨೯೦).

[ಅರ್$_5$ (< ಅರ್$_3$) + ಪಲ ?]

ಅರವಸಿರು (ನಾ). ಅರಸಿನ ಬಸಿರು; ರಾಜಗರ್ಭ: ಅರವಸಿರಿನಲಿ ಬಂದೂ ಹೆರರ ಬಿಕ್ಕೆಗೆ ನೀನು ಕೈನೀಡುವಂತಾಯ್ತೆ (ಚಂದ್ರಸ. ೭೦).

[ಅರಸ್ಸು$_2$ (< ಅರಸ್$_1$) + ಬಸಿರು (< ಬಸಿಱ್)]

ಅರವಱಿ (ನಾ). ರಾಜವಂಶ: ಅವಳಿಂದೆ ಅರವಱಿಯೊಂದು ತಲೆಯೆತ್ತುವುದು (ಬದ್ಧಪ್ರ. ೪೬–೯೯೭). [ಅರಸ್ಸು$_2$ (< ಅರಸ್$_1$) + ಬಱಿ$_1$]

ಅರವಾವು (ನಾ). ರಾಜಸರ್ಪ; ಸಣ್ಣ ಹಾವುಗಳನ್ನು ತಿಂದು ಜೀವಿಸುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ದೊಡ್ಡ ಹಾವು: "ರಾಜಸರ್ಪಃ, ಸರ್ಪಭುಕ್ –ಈ ೨ ಅರವಾ[ಪಾಠಾಂ. ಹಾ]ವು" (ಹಲಾಯು. ೧೦೬–೨೧); "ಫಣಿಭುಗ್ರಾಜಫಣಿಯೆನಲ್ಕರ [ಪಾಠಾಂ. ರೆ]ವಾವು" (ಮಂಗರಾ. ೧೧೮–೩); ಬಿಸಿಲೈಕಿಲ್ ಪಸಿವು . . . ತಿಂಬರೆ[ರ]ವಾವು ಪಾಯ್ವ ಪುಲಿಯೆಂಬೀ ಬಾಧೆಯೊಳ್ ಮೆಯ್ಯನೊಡ್ಡಿಸಿ (ಆದಿಪು. ೬–೩೪); ಜವನರವಾವು ಕೊಂಡುವೆನೆ ಕರ್ಕಡೆ ಕೊಂಡುವು ಚಕ್ರಮೆನೆ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೩–೬೧); ಪುಲಿಗಂಜಿ ಪುತ್ತನೇಱಿದೊಡಲ್ಲಿಯುಮರವಾವು ಕೊಂಡುದು ಎಂಬಂತೆ (ಜೀವಸಂ. ೨–೩೧ ವ); ಪರೆಯುಚ್ಚಿದ[ರ]ವಾವೊ (ವರ್ಧಸಾಂ. ೭–೬).

[ಅರಸ್ಸು$_2$ (< ಅರಸ್$_1$) + ಪಾವು$_1$]

ಅರವಿಂದ (ನಾ). ೧. ತಾವರೆ; ಕಮಲ: ನೃಪತಿ ಮಕುಟತಟಘಟಿತ ಮಣಿಗಣಕಿರಣಜಳಧಾರಾಧೌತಾವದಾತಪೂತಚರಣಾರವಿನ್ದರುಂ (ಸೌಇಇ. XX, ೪೬–೨೬; 1075); ಸರಯೂನದ್ಯರವಿಂದಮಂದಮಕರಂದಸ್ಯಂದಿ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೮೪೮); ಖರಕಿರಣ ತಾಪಮೆನಿತುಬ್ಬರಿಸಿದೊಡಂ ಕೂದಿಕುಂದ ದರವಿಂದದವೋಲ್ (ಪುಷ್ಪಪು. ೧೪–೨೮). ೨. [ಛಂದ] ಒಂದು ವೃತ್ತದ ಹೆಸರು: ಸುರಪುರಯುಗಪವನ ದ್ವಿತಯಾಕಾಶಾಂಬುಗಣಂಗಳ್ ನೆರೆದಿರೆ . . . ತಾನ್ ಅರವಿಂದಂ (ಛಂದೋಂಬು. ೨–೧೨೦). [ಸಂ.]

ಅರವಿಂದಗಂಧಿ (ನಾ). ತಾವರೆ ಹೂವಿನ ವಾಸನೆಯುಳ್ಳ ಹೆಂಗಸು; ಪದ್ಮಿನೀ ಜಾತಿಯ ಹೆಂಗಸು; ಪದ್ಮಗಂಧಿ: ಅರವಿಂದಗಂಧಿಯ ದಾಸಿ ತಾನೆಯಿತಂದು (ಬಸಪು. ೪೧–೨೪).

[ಸಂ. (ಅರವಿಂದ + ಗಂಧ + –)]

ಅರವಿಂದಗರ್ಭ (ನಾ). (ವಿಷ್ಣುವಿನ ನಾಭಿ) ಕಮಲದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದವನು; ಬ್ರಹ್ಮ: ಅರವಿಂದಗರ್ಭನ ಮಸ್ತಕವನುದ್ದಂಡಚಾಪದಲಿ ಸಂದಿಸಿದ ಸರಳಿಂ ಪರಿಯಲೆಸಬಂದ ಶಬರೇಶ್ವರನೊ (ಬಸಪು. ೪೪–೩).

[ಅರವಿಂದ + ಗರ್ಭ]

ಅರವಿಂದಗೋನಮಿತ (ನಾ). ಕಮಲನೇತ್ರನಾದ ವಿಷ್ಣುವಿನಿಂದ ನಮಿಸಲ್ಪಟ್ಟವನು: ಅರವಿಂದಹಿತನೇತ್ರ ಅರವಿಂದಗೋನಮಿತ, ಅರವಿಂದಸುತಜಿತಾನಂದಯುತ (ಪ್ರೌಢರಾ. ೯–೫೮).

[ಅರವಿಂದ + ಗೋ + – + ನಮಿತ]

ಅರವಿಂದನಾಭ (ನಾ). ಹೊಕ್ಕುಳಲ್ಲಿ ತಾವರೆಯುಳ್ಳವನು; ಪದ್ಮನಾಭ; ವಿಷ್ಣು: ಅರವಿಂದನಾಭನು ಬಂದನಾ ಧೃತರಾಷ್ಟ್ರನರಮನೆಗೆ (ಕುವ್ಯಾಉ. ೭–೩೦). [ಸಂ. (ಅರವಿಂದ + ನಾಭಿ + –)]

ಅರವಿಂದನೇತ್ರ (ನಾ). ಕಮಲದಂತೆ ಕಣ್ಣುಳ್ಳವನು; ವಿಷ್ಣು.

[ಅರವಿಂದ + ನೇತ್ರ]

ಅರವಿಂದನೇತ್ರೆ (ನಾ). ಕಮಲದಂತೆ ಕಣ್ಣುಳ್ಳವಳು.

[ಸಂ. ಅರವಿಂದನೇತ್ರಾ]

ಅರವಿಂದಪ್ರಿಯ (ನಾ). ಕಮಲಕ್ಕೆ ಪ್ರೀತಿಪಾತ್ರನಾದವನು; ಸೂರ್ಯ: ಅರವಿಂದಪ್ರಿಯನಿಂದೆ ಕೆಚ್ಚು (ಜಾತತಿ. ೫–೧೧).

[ಅರವಿಂದ + ಪ್ರಿಯ]

ಅರವಿಂದಬಂಧು (ನಾ). = ಅರವಿಂದಪ್ರಿಯ: "ಅರವಿಂದಬಂಧು ಬ್ರಧ್ನಂ ಹಂಸನಂಶು ತಿಗ್ಮಾಂಶು ಮಾರ್ತಾಂಡನಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೦–೧). [ಅರವಿಂದ + ಬಂಧು]

ಅರವಿಂದಭವ (ನಾ). ಕಮಲದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದವನು; ಬ್ರಹ್ಮ: "ನುಡಿವೆಣ್ಣು ಸರಸತಿಯು ಸಾರದೆಯೆಂಬವರವಿಂದಭವನರಸಿಗಕ್ಕು" (ಶಬ್ದಮಂ. ೯). [ಅರವಿಂದ + ಭವ]

ಅರವಿಂದಮಿತ್ರ (ನಾ). = ಅರವಿಂದಪ್ರಿಯ: ನಡೆಗೊಂಡನುದಯದರವಿಂದಮಿತ್ರನ ತೆಱದಿ ರತ್ನಭೂಷಣದ ಕಾಂತಿಗಳೆಸೆಯಲು (ಹಚಕಾ. ೪–೧). [ಅರವಿಂದ + ಮಿತ್ರ]

ಅರವಿಂದಮುಖಿ (ನಾ). ತಾವರೆಯಂತೆ ಮುಖವುಳ್ಳವಳು: ಅರವಿಂದಮುಖಿ ಕೇಳ್ (ಬಸಪು. ೨–೨). [ಸಂ. ಅರವಿಂದಮುಖೀ]

ಅರವಿಂದವನ (ನಾ). ತಾವರೆಯ ಸಮೂಹ; ಕಮಲವನ: ವಿನಿಮೀಳಿತಕುಮುದವನಂ ಜನಿತೋನ್ಮೀಲಾರವಿಂದವನಲಕ್ಷ್ಮೀಶಂ ದಿನಕರನುದಯಂಗೆಯ್ದಂ (ಕವಿರಾ. ೨–೬೨). [ಅರವಿಂದ + ವನ]

ಅರವಿಂದಸಖ (ನಾ). = ಅರವಿಂದಪ್ರಿಯ : ಮಂದೇಹರ ಭಯದಿಂದರ ವಿಂದಸಖಂ ನಿಜಮಯೂಖಮಂ ಪಸರಿಸನೇ (ರಾಜಶೇ. ೧–೩೧). [ಅರವಿಂದ + ಸಖ]

ಅರವಿಂದಸಖಸುತೆ (ನಾ). ಸೂರ್ಯನ ಮಗಳು ; ಯುಮುನಾ ನದಿ : ಅರವಿಂದಸಖಸುತೆ ತೆಗೆದುಬಿಟ್ಟಳು ಯದುವರಗೆ ಪಥವ (ನಿಭಾಗ. ೧೦–೪–೧೬). [ಅರವಿಂದಸಖ + ಸುತೆ]

ಅರವಿಂದಾಕರ (ನಾ). ತಾವರೆಯ ನೆಲೆ ; ಕೊಳ ; ಸರೋವರ : ಅರವಿಂದಾಕರಸಾಂದ್ರಪದ್ಮವನಮಧ್ಯೋದ್ದೇಶದೊಳ್ (ಕಾದಂಪೂ. ೭೬೩). [ಅರವಿಂದ + ಆಕರ]

ಅರವಿಂದಾಕ್ಷ (ನಾ). ಕಮಲನೇತ್ರ ; ವಿಷ್ಣು ; ಕೃಷ್ಣ : "ಅರವಿಂದಾಕ್ಷ ಬಿಡೌಜ ಮುಕ್ತಿಪದವೀ ವೈಕುಂಠನಾಮಾಂಕಿತಂ" (ನಾನಾರ. ೫೮). [ಸಂ. (ಅರವಿಂದ + ಅಕ್ಷಿ + –)]

ಅರವಿಂದಾಸ್ಯೆ (ನಾ). = ಅರವಿಂದಮುಖಿ : ಅರವಿಂದಾಸ್ಯೆಯ ನೊಸಲ ಸಮಾನಂ (ಸುಕುಮಾ. ೫–೫೧). [ಸಂ. (ಅರವಿಂದ + ಆಸ್ಯ + –)]

ಅರವಿಂದಿನಿ (ನಾ). ತಾವರೆಯ ಬಳ್ಳಿ : ಬಂದ ಬಸಂತಂಗಂದರವಿಂದಿನಿ ಸೇಸಿಕ್ಕಲೆಂದು ನೆಗಪಿದ ಹಸ್ತಕ್ಕೇಂ ದೊರೆವಂದುವೊ . . . ಕೋಕನದಂಗಳ್ (ಚಂದ್ರಪು. ೭–೫೯). [ಸಂ. ಅರವಿಂದಿನೀ]

ಅರವಿವರ (ನಾ). ರಥದ ಚಕ್ರಗಳ ಆರೆಕಾಲುಗಳ ಮಧ್ಯದ ಜಾಗ, —ರಂಧ್ರ : ಅರವಿವರಂಗಳೊಳ್ ನುಸುಳ್ವ ಚಾತಕ ಸಂಕುಲದಿಂ . . . ಭವದ್ರಥಮಿಲ್ಲಿ ಸೂಚಿಕುಂ (ಶಾಕುಂತ. ೧೦೧–೧೨೦). [ಅರ್ಯ + ವಿವರ]

ಅರವೀಸ 'ಅರೆವೀಸ' ನೋ.

ಅರವು 'ಅರವ್ $_1$' ನೋ.

ಅರವುಡಿ, ಅರಪುಡಿ, ಅರಹುಡಿ (ನಾ). ಉಕ್ಕಿನ ಅರದಿಂದ ಉಜ್ಜಿದಾಗ ಉದುರುವ ಪುಡಿ : ಬೆಳ್ಳಿಯರವುಡಿಯಂತಿರೆಸೆವ ಸೊಜ್ಜಿಗೆಗುಟ್ಟ ಬಳ್ಳಿಯಲಿ ತಿಱಿಸೇವಗೆಯ ರಾಸಿಗಳ ಮಾಡಿ (ಸಿದ್ಧರಾ. ೮–೫೧). **ಅರಪುಡಿ** : ಕಬ್ಬಿಣದ ಅರಪುಡಿ (ರೂಢಿ). **ಅರಹುಡಿ**: ಗೋಮೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಕಬ್ಬಿಣದ ಅರಹುಡಿ ಏಳುರಾತ್ರಿ ನೆನೆಯಿಕ್ಕಿ ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಒಣಗಿಸಿ ಚೂರ್ಣವಂ ಮಾಡಿ ಎರಡುವರಹ ತೂಕವ ಹಾಲಿಂದ ಕೊಡಿಸಲು ಪಾಂಡುರೋಗ ಪರಿಹರ (ವೈದ್ಯಸಾ. I, ೩೩೭ ಟೀಕೆ). [ಅರ್ $_1$ + ಪುಡಿ]

ಅರವುಮರವು 'ಅಱಿವುಮಱವು' ನೋ.

ಅರವುರನೆ (ಅ). ಬೇಗನೆ (?) : ಪರಿಜನಮನಿತುಂ ತುರಿಪದೆ ಪರಿತಂ ದಿನ್ನೇವೆವೆಂದು ಕಪ್ಪುರದ ರಜಂಬೊರೆದ ಕರಕಾಂಬುವಂ ತಳಿದರವುರ ನೆಟ್ಟಱಿಸೆ ಮೂರ್ಚ್ಛೆತಿಳಿದು ಕುಮಾರಂ (ಆದಿಪು. ೪–೧೭). [?]

ಅರವೆಣ್ (ನಾ). ಅರಸಿ ; ರಾಜಸ್ತ್ರೀ. ℙ ಅರವೆಂಡಿರ್ (ಬಹುವ) : ಜಾಣ್ಗಂಬಾದರವೆಂಡಿರಿಂ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೩೫) ; ತನ್ನ ಭಾವದ ನಲ್ಮೆಯೊಲ್ಮೆಯ ನುಡಿಯೊಳರವೆಂಡಿರ ಪೆರ್ಮೆಯ ಸೊರ್ಕಿನ ಕೊರ್ವಿನ ಬಿಂಕಮುಂಟೇ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೪೫–೨೮). [ಅರಸ್ಯು (< ಅರಸ್ $_1$) + ಪೆಣ್]

ಅರವೆಱೆ 'ಅರೆವೆಱೆ' ನೋ.

ಅರವೊಱಸು, ಅರಹೊಱಸು (ನಾ). ಪಾರಿವಾಳಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಜಾತಿ ; ರಾಜಕಪೋತ : ಮಾನಿಸರ ನುಡಿವ ತೆಱದಿಂ ಶ್ಯೇನನುಮರವೊಱಸ[ಸು]ಮಿಂತು ಗಱಪಿದಪುದು (ಶಾಂತಿಪು. ೯–೯೧) ; ಅರವೊಱಸಿನ ಬಣ್ಣದೆ ಡಾವರಮಂ ಬಿಳಿದಾಗೆ ನಾಡು ಕಿಡುಗುಂ (ಅಟ್ಟಮ. ೫–೮) ; ನವಿಲಱ[ರ]ವೊಱಸಿನ ಕುಕ್ಕುಟದ ವಿಷ್ಠೆಯಂ ಭರದೊಳೇಱೆ ಪೂಸಲೊಡಂ . . . ಇಱಿಗುಮುಗ್ರವೃಶ್ಚಿಕದ ವಿಷಂ (ಖಮದ. ೧೧–೩೮). **ಅರಹೊಱಸು** : ಅರೆ[ರ]ಹೊಱಸು ಟಟ್ಟವನು ಮಱಗನು ಗರುಡಕೊಣಕನು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೫–೨೩). [ಅರಸ್ಯು (< ಅರಸ್ $_1$) + ಪೊಱಸು]

ಅರಶ 'ಅರಸ್ $_1$' ನೋ.

ಅರಸ್ $_1$, ಅರಶ, ಅರಸ್ಯು, ಅರಾಸ್ $_1$ (ನಾ). ೧. ರಾಜ ; ದೊರೆ ; ಆಳುವವನು ; ಒಡೆಯ : ಶ್ರೀಚನ್ದಿಯಮ್ಮರಸರ್ (ಎಕ. XI, ಚಿತ್ರದು. ೨೪–೧; 500); ಪರದರ್ಗಾ ಪಾವರ್ಗ್ಗಾಯ್ತರಸರ್ಗ್ಗಾ ಕುಡಿಯರಪ್ಪ ನಾಲ್ವರ್ಗ್ಗಾಗಳ್ (ಕವಿರಾ. ೧–೬೫) ; ಶ್ರೀವನಿತೆಯರಸನೆ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೧–೧). ೨. ಹಿರಿಯ ; ಶ್ರೇಷ್ಠ : ಲೆಕ್ಕಿಗರರಸನೊಗೆದನೆಸೆವಾಂಡಯ್ಯಂ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೧೧). **ಅರಶ** : ೧. ಸಾಸಿರ್ವರು ಅರಶರಾ ಶ್ರೀಕರಣಮುಂ ಇಬ್ದುಕೊಟ್ಟ ಮಣ್ಣು (ಮೈಆರಿ. ೧೯೨೯, ೩೮–೬ ; 700). **ಅರಸ್ಯು** : ೧. ಅರಸು ಕುಮಾರನಂ (ಕವಿರಾ. ೧–೫೯); ಆಳರಸೆಂಬುದೊಂದು ದಂದುಗಂ (ಆದಿಪು. ೫–೩೦). ೨. ಅರಸುಗಳ ಜಾತಿ ; ಕ್ಷತ್ರಿಯ : ಅರಸುಗಳಿಗಿದು ವೀರ ದ್ವಿಜರಿಗೆ ಪರಮವೇದದ ಸಾರ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೧–೧೭). **ಅರಾಸ್ $_1$** : ೧. ಇದಕ್ಕೆ ಸಾಕ್ಷಿ ಆಮಚ್ಚರ್ ತೆಲಮ್ಬಯರ್ ಕರಾಸರ್ ರಗ್ಗ × ಸರ್ (ಎಕ. IV, ಗುಂಡ್ಲುಪೇ. ೮೬–೬ ; 750) ; ಬನವಾಸಿಮಣ್ಡಲಮಾನಾಸಮುದ್ರಾನ್ತ ರಾಜಾದಿತ್ಯರಾಸರ್ ಆಳೆ . . . ಆ ಕಾಕರಾಸರುಮೆಟ್ಟು ಪೆರ್ಗುಂಜಿಯ ಕೋಟೆಯಾನ್ ರೋಹಿಸಿಬಿಟ್ಟು (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೧೦–೨೪ ; 800).

ಅರಸರ ಕರಗಸ= ಇದಿರುಬೀಳುವ ರಾಜರಿಗೆ ಗರಗಸದಂಥವನು ; ಒಂದು ಬಿರುದು : ಸ್ವಸ್ತಿಶ್ರೀಮನ್ಮಹಾಮಂಡಳೇಶ್ವರ ಅರಸರಕರಗಸ ಬಿರುದರಂಕುಸ (ಎಕ. VII, ಸಾಗರ. ೧೨–೧ ; ?). **ಅರಸರ ಕಾಣಿಕೆ** = ಒಂದು ತೆರಿಗೆ : ಪರಿಕಿಸದೀ ಧರ್ಮದೊಳರಸರ ಕಾಣಿಕೆ . . . ಕೊಂಡವಂ ಚಣ್ಡಾಳಂ (ಎಇ. XXVII, ೧೫–೫೯ ; 1114). **ಅರಸುಗಂಡ** = ಅರಸರೆಂದು ಹೇಳಿಕೊಳ್ಳುವವರಿಗೆ ಗಂಡ ; ಒಂದು ಬಿರುದು : ವೈರಿಮಂಡಳಿಕ ಸಂಗ್ರಾಮರಾಮಂ ಅರಸುಗಂಡ ರಾಮನ ಬೆಂಕೊಂಡಗಂಡ (ಎಕ. XIV, ಗುಂಡ್ಲುಪೇ. ೧೩೧–೫ ; 1310).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಅರಶನ್, ಅರೈಶನ್, ಅರೈಯನ್; ಮಲ. ಅರಶನ್, ಅರಸನ್, ಅರಯನ್; ತುಳು. ಅರಸು, ಅರಸೆ ; ತೆಲು. ಅರಸು. / ಸಂ. ರಾಜನ್]

ಅರಸ್ಯ (ನಾ). ರಸಿಕನಲ್ಲದವನು ; ರಸವಿಲ್ಲದವನು : ಅರಸರೊಳೆಲೆ ನೀಂ ಸರಸಮನರಸಿಯವೊಲಾಡುತಿರ್ಪೆ ನಿನಗಿದು ಗುಣಮೇ ಅರಸರ್ ಸರಸಮನಱಿವರೆ ಸರಸಮನಾಡರಸರಲ್ಲದವರೊಳ್ ಮಗಳೇ (ಕವಿರಾ. ೩–೨೩೨). [ಸಂ.]

ಅರಸಂಕ (ನಾ). ೧. ಅರಸು ಎಂಬ ಹೆಸರುಳ್ಳವನು. ೨. ರಾಜಮಲ್ಲ, —ಜಟ್ಟಿ.

ಅರಸಂಕಕರಗಸ = ಅರಸು ಎಂಬ ಹೆಸರುಳ್ಳವನಿಗೆ ಅಥವಾ ರಾಜ ಜಟ್ಟಿಗೆ ಗರಗಸದಂಥವನು ; ಒಂದು ಬಿರುದು : ಅರಸಂಕಕರಗಸಂ . . . ಬೀರದೇವರಸರು (ಮೈಆರಿ. ೧೯೨೯, ೭೨–೪ ; 1253). **ಅರಸಂಕಗಾಳ** = ಅರಸು ಎಂಬ ಹೆಸರುಳ್ಳವನಿಗೆ ಅಥವಾ ರಾಜಮಲ್ಲನಿಗೆ ಗಾಳದಂತಿರುವವನು ; ಒಂದು ಬಿರುದು : ಅರಸಂಕಗಾಳನೆಂಬುದು ಪರಬಳಕೆ ಗಜೇಂದ್ರವೈರಿಯೆಂಬುದು (ಎಕ. XI, ದಾವಣ. ೪೩–೮೮ ; 1164). **ಅರಸಂಕಭೀಮ** = ರಾಜನ ಜಟ್ಟಿಗಳಿಗೆ ಭೀಮನಂತಿರುವವನು ; ಒಂದು ಬಿರುದು : ಪರಬಳಸೂಱಿಕಾಱ ವೈರಿಬಂಗಾಱಂ ನ[ಅ]ರಸಂಕಭೀಮಂ ಚಲದಂಕರಾಮಂ (ಸೌಇಇ. XX, ೧೮–೯ ; 980). **ಅರಸಂಕಮೊನೆಗಾಱ** = ರಾಜ ಎಂಬ ಹೆಸರುಳ್ಳವನಿಗೆ ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಎದುರಾಗುವ ಶೂರ ; ರಾಜಜಟ್ಟಿಯೊಡನೆ ಮಲ್ಲ ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಸೆಣಸುವವನು ; ಒಂದು ಬಿರುದು : ಶ್ರೀಮನ್ಮಹಾಮಂಡಳೇಶ್ವರ ಜವಾದಿ ಕೋಳಾಹಳ ಪೆಸಾಳಿ ಹನುಮ ಅರಸಂಕಮೊನೆಗಾಱ

ಗೇಣಾಂಕ ಚಕ್ರೇಶ್ವರ (ಮೈಅರಿ. ೧೯೪೬ : ೨೫–೨ : ೧೪೯). ಅರಸಂಕ ಸೂನೆಗಾಜ = ರಾಜ ಎಂಬ ಹೆಸರಿನವನಿಗೆ ಅಥವಾ ರಾಜಮಲ್ಲನಿಗೆ ಕಟುಕನಾದವನು; ಒಂದು ಬಿರುದು (?): ಭೇಣಾಂಕ ಚಕ್ರೇಶ್ವರ ಅರಸಂಕ ಸೂನೆಗಾಜ (ಸೌಇಇ. IX–ii, ೭೦೧–೬ : 1512).

[ಅರಸ್ಯು (< ಅರಸ್ಯ) + ಅಂಕ್ಷ]

ಅರಸಂಚೆ (ನಾ). ರಾಜಹಂಸೆ: ಮೃದುಪದವ್ಯನಸದಿಂದರೆಸಂಚೆಗಳ್ಗೆ ನಡೆಗಲಿಪ (ಅಭ್ಯು. ೧–೭೮ ವ); ಇಂಗಡಲೊಳರಸಂಚೆ (ಪದ್ಮರಾ. ೬–೩೧).

[ಅರಸ್ಯು (< ಅರಸ್ಯ) + ಅಂಚ್ಷ]

ಅರಸಂಚೆಗಮನೆ (ನಾ). ರಾಜಹಂಸವಂತೆ ನಡೆಯುವವಳು: ರಮ್ಯ ವಡಿದ ಹರ್ಮ್ಯವ ನೋಡಿ ಹತ್ತಿದಳರಸಂಚೆಗಮನೆ (ಮೋಹತ. ೨೭–೨೯).

[ಅರಸಂಚೆ + ಗಮನೆ]

ಅರಸಗಿಳಿ, ಅರಸುಗಿಳಿ (ನಾ). = ಅರಗಿಳಿ: ಮೃದುವಾಣಿಯೆಂದಿನಪ ಪೆಣ್ಗಳೀ ತನ್ನ ಮನದನ್ನ ಮಧುಮಿತ್ರನೆಂಬರಸಗಿಳಿಯರುಳ್ ತಡೆಯೆ ಪೋಕಸುತಿದುರದು (ಚಿಬಾಪು. ೪೭–೪). **ಅರಸುಗಿಳಿ** : "ರಾಜಶುಕ = ಅರಸುಗಿಳಿ" (ಬಿಷಧಿ. ೧೩೮).

[ಅರಸ್ಯು (< ಅರಸ್ಯ) + ಗಿಳಿ (< ಗಿಱ)]

ಅರಸನ್ನ[ಣ್ಣ] (ನಾ). ಒಬ್ಬ ರಾಜನ ಹೆಸರು: ಅರಸನ್ನ[ಣ್ಣ]ಂ ಅಯ್ನೂರ್ವ ಒತ್ತೆ ಮಣ್ಣಿತ್ತು . . . ಬಿಟ್ಟಂ (ಎಕ. XIV, ತಿರುಮ. ೨೫೩–೬ : 800).

[ಅರಸ್ಯು (< ಅರಸ್ಯ) + ಅನ್ನ]

ಅರಸಹೂಕ 'ಅರಸುಹೂಕ' ನೋ.

ಅರಸಿಬ್ಬೆ (ನಾ). ಒಬ್ಬ ಬ್ಯಾಕೆಯ ಹೆಸರು : ಕೋತರನ ಕಾಯರಸಿಬ್ಬೆಯು ಮಾತನ ಮಯ್ಯನಂ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೫೩೦–೯ : ೪೨೨).

[ಅರಸ್ಯು (< ಅರಸ್ಯ) + ಅಬ್ಬೆ]

ಅರಸಿರಿಕೆ (ನಾ). ರಾಜಾಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧಿಹೊಂದಿರುವುದು. "ಅರಸಿರಿಕೆಯ ಬಿಜ್ಜನಿಂ = ಆಸ್ಥಾನ ಪಂಡಿತ, ರಾಜರವರೆಗೂ ಪ್ರಸಿದ್ಧಗೊಂಡ ಪಂಡಿತ" (ಪ್ರಭಾಕ್ಷ).

[ಅರಸ್ಯ + ಅರಿಕೆ (< ಅಱಿಕೆ)]

ಅರಸಾಂಗ (ನಾ). (ರಾಜನು ವಿರ್ಪಡಿಸಿದ) ಆಡಳಿತ ವಿಭಾಗ: ಅರಸಾಂಗದವರು ಳೆಲವು ಪರೀಕ್ಷೆಗಳೊಂದಿಗೆ ತಾಯಿಭಾಷೆಗಳನ್ನೂ ಒತ್ತಾಯವಾಗಿಸಿರುವುದರಿಂದ ಅವು ಇನ್ನೂ ಜೀವಂತವಾಗಿವೆ (ಪ್ರಕಾಪ್ರ. ೯೬).

[ಅರಸ್ಯು + ಅಂಗ್ಯ]

ಅರಸಾಣಿ (ನಾ). ರಾಜಾಜ್ಞೆ; ಅರಸನ ಅಪ್ಪಣೆ: "ಉಸರೋಧ = ಅರಸಾಣೆಯುಂ" (ನೀತಿವಾ. ೧೬–೪೭). [ಅರಸ್ಯ + ಅಣ್ಣಿ]

ಅರಸಾನಿ (ನಾ). ದೊರೆಸಾನಿ; ರಾಣಿ: ಅಮ್ಮಾ, ಈಗ ನಿನ್ನ ಹೆಸರನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾಳೆ. ಅದೂ ಅಂದ ಅಲ್ಲಿಯರಸಾನಿಯ ನೂಲೆಯಲ್ಲಿ ಬರಿದಿದೆಯೇ? (ಕೊಸಪ್ಪೆಯ್ದ. ೬೩). [ಅರಸ್ಯು (< ಅರಸ್ಯ) + ಸಾನಿ?]

ಅರಸಾಸವಾರಿ (ನಾ). ರಾಜನ ಮೇಲೆ ಆಪಾದಿತವಾಗುವ ಐದು ಬಗೆಯ ಸಾಹಸಗಳನ್ನು ನಿವಾರಿಸುವವನು (?); ಒಂದು ಬಿರುದು: ನೆಗಳ್ದಸಾಹಸ್ಯಾನ್ಸಾರಿ ಮಹಿಷ್ಮತೀನಾಥ ಮಹೇಶ್ವರನಾದ ಬಿನ್ನಣಂ ಬಗಳಿಲಾಶಯಾಕ ಕಡುಚಾಗಿ (ಕೊಲ್ಹಾಪಾ. ೧೫–೫೩ : 1186); ಮಂಡಳಿಕ ಮುಖಾದರ್ಪಣ್ ಅರಸಾಸವಾರಿ ಮದನಮಹೇಶ್ವರನುಮೆಂಬ ಬಿರುದುಗಳನ್ವರ್ಥವಾಗಿ (ಇಆ. XII, ೯೭–೯ : 1187); ರೂಪಕಂದರ್ಪಂ ತೊಣ್ಣಮ್ಮಳಿಕ ಘೆಟಳರ್ಪ್ಪ ಅರಸಾಸವಾರಿ ಕ್ಷೇತ್ರಸಾಂಗಂ (ಸೌಇಇ. IX–i, ೨೦೬–೯ : 1200) : ಮಣ್ಣಾರೇಶ್ವರಂ ಅರಸಾಸವಾರಿ ಮದನ ಮಹೇಶ್ವರಂ ತೊಂಡ ಮಂಡಳೀಕ ಸೃಂಡರೀಕ (ಸೌಇಇ. IX, ೩೨೨–೧ : ೧೩ ಶಿಯ ಶತ). [ಅರಸ್ಯ + ಸಾಸ + ವಾರ್ಯ]

ಅರಸಾಳ್, ಅರಸಾಳು (ನಾ). ದೊರೆಯ ಆಳು; ರಾಜಭೃತ್ಯ; "ಚರನೆಂದೊಡರಸಾಳ್ಳನ್" (ಮಂಗರಾ. ೭೮–೧); ಅರಸಾಳಂತೆ ಕೞ್ಪಲ್ಪಂದು (ಪಂಪಭಾ. ೩–೭೧ ವ); ಸಾಠೆಯರಸಾಳ್ಗಳ ತೊಲಗೆಂಬ ಪಡಿಯಱರ (ಬಸರ. ೭–೮). **ಅರಸಾಳು** : ಮಕ್ಕಳಂತೆ ಕಾಡಿಯುಣ್ಣದೆ ಅರಸಾಳನಂತೆ ನೋಡುಮಿಯುಣ್ಣದೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೫–೯೯); ಅರಸಾಳು ತನ್ನಂ ಹೊಯ್ವ ಹೊಯ್ಲುಂ ನೃಪಾಳ ನಿಖಿಳಾಯೋಗವರಂ ತಾಗುವಂದದಲಿ (ಬ ಸಾಪು. ೫೨–೧೧೦); ಹರಿದರಸಾಳುಗಳು ರಾಯನ ಬರವಱಿತಂಗಱುಹಿದರು ಕಡುಹರುಷದಲಿ ಕಲಿಕಲ್ಯ ಹೊಜಸಂಬರನು ನಿಜಾಲಯವ (ಶಮ್ಯಾಳ. ೫–೧೩). [ಅರಸ್ಯ + ಆಳ್ತ್ರ]

ಅರಸಾಳಿಕೆ 'ಅರಸಾಳ್ತ' ನೋ.

ಅರಸಾಳು 'ಅರಸಾಳ್' ನೋ.

ಅರಸಾಳ್ತ, ಅರಸಾಳಿಕೆ (ನಾ). ದೊರೆಯ ಆಡಳಿತ; ರಾಜನ ಆಡಳಿತ: ಹಿತತಂದೆಗರಸಾಳ್ತ ನೆಚ್ಚ್ತ ತಣಿಸಿ, ತಂಗಿಯರ ಮೆರಸಿ ಕುಣಿಸಿ (ಹೊಂಗಳು. ೩೪–೩). **ಅರಸಾಳಿಕೆ** : ಅರಸಾಳಿಕೆಯಂದಾಗಿಯೇ ಪ್ರಸಂಶದಲ್ಲಿ ಈಗಿನ ಇಷ್ಟೆಲ್ಲ ಅನರ್ಥಪರಂಪರೆಗೆ ಕಾರಣ (ವೀರಮ. ೧೬); ನಮಗೆ ಅರಸಾಳಿಕೆಯ ಹೆಮ್ಮೆಸೊಮ್ಮುಗಳೊಡನೆ ಮೇಲೇರಿದ ಒಡ್ಡೊಲಗದ ವೈಭವೆ (ನಾಡೋಜ. ೩೫೯).

[ಅರಸ್ಯ + ಆಳ್ತ]

ಅರಸಾಳ್ತನೆ (ನಾ). ೧. ರಾಜಸೇವಾಧರ್ಮ. ೨. ರಾಜಸೇವನೆಯ ಅಧಿಕಾರ: ನಿನಗರಸಾಳ್ತನಂ ನುಡಿವ ವೀರರ ಬೀರಡಿಳುರ್ ಪಿಕ್ಕಮಾರ್ಜನನೊಳಿರ್ದೇಕೆ ಸಲ್ಲದು (ಪಂಪಭಾ. ೧೧–೧೩೮); ಬೆಸಕೆಯ್ಯದೆ ಕೆಮ್ಮನೆ ತೊಸದು ಮಾಣದರಸಾಳ್ತನದಿಂ ಪುಗುವಂತು ದೇವಗಡಿ ಪಾಜ್ಞನೆಯೇ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೬–೧೩); ಅರಸಾಳ್ತನಮನ್ನಿದಿ ಲೇಳ್ದ ಪರಮಾರ್ಥಮೀಗ ಗಳೆನಗೆ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯಪದಂ ದೊರಕೊಂಡಂತಾದುದು (ಕಾವ್ಯಾವ. ೫೧೧).

[ಅರಸಾಳ್ + –ತನ]

ಅರಸಿ (ನಾ). ೧. ರಾಣಿ; ಒಡತಿ: ಅರಸರೊಳ್ ನೀಂ ಸರಸಮನರಸಿಯಪೋಲಾಡುತಿರ್ದ ನಿನಗಿದು ಗುಣಮೇ ಅರಸರ್ ಸರಸಮನಱವರೆ ಸರಸಮನಾದರಸರ್ಗಲದವರೆಗಳ್ ಮಗಳೇ (ಕವಿರಾ. ೩–೨೩); ಪತ್ರ ಲೇಖೆಯೆಂಬುಂ ಪೆಸರಿಂದಾ ಸತಿಯನರಸಿಯಂ ಕಾಣಿಸಿದಂ (ಶಾಂಪು. ೨೩೮); ಅರಸಿ ಕೇೞೀ ಹೊನ್ನಿ ಸರಸಾಹಿತ್ಯದ ವರದೇವತೆ (ಜಪು. ೧–೨೩). ೨. ಹೆಂಡತಿ: ಎಮ್ಮರಸಿಯರೆಮ್ಮ ಮಕ್ಕಳವರ್ (ಆಪು. ೨–೧೦೨); ಬಸವಣ್ಣನಲ್ಲಿ ತಮ್ಮರಸಿಯರ ನೋಡುತಂ (ಬಸರ. ೭–೪); ಮುಕ್ಕಣ್ಣನರಸಿಯು ಬೀಳ್ಕೊಂದು ರತಿದೇವಿ (ಮೋಹತ. ೭–೪೪).

[ಅರಸ್ಯ + –ಇ. / ತಮಿ. ಅರಸಿ]

ಅರಸಿಂಗ (ನಾ). ರಾಜಸಿಂಹ: ಅರಸಿಂಗನ ಬಲ್ಲೆದಿಗೆ ಪಾಸಟಯೆನಿಪ್ಪ ಪೀರಗಲದೆರ್ದೆ ಮನಂಗೊಳೆ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೬೯–೨೧).

[ಅರಸ್ಯು (< ಅರಸ್ಯ) + ಸಿಂಗ]

ಅರಸಿಕೆ (ನಾ). ರಸಿಕೆಯಲ್ಲದವನು: ಅರಸಿಕರ ಮುಂದೆ ಕವಿತೆಯಹೊಪ್ಪಿಸುವುದೊಂದ ಬರೆಯದಿರು . . . ಶಿರದಿ (ಭಾರವಿ. ೨೨೨). [ಸಂ.]

ಅರಸಿಕೆತನ (ನಾ). ರಸಿಕತೆಯಿಲ್ಲದಿರುವುದು: ಅವರ ಅಲಂಕಾರ, ಆಭರಣ, ಅವರೆ – ಎಲ್ಲದರಲ್ಲೂ ಅರಸಿಕತನ ಕಂಡುಬಂದುದರಿಂದ (ಯಶ್ಚಿ. ii). [ಅರಸಿಕ + –ತನ]

ಅರಸಿಕೆ (ನಾ). ದೊರೆತನ; ರಾಜತ್ವ: ನೀಮಿಂತಿರಿಯುಂ ನೋಡಿದೆ ವೇೞಮಗರ[ಸಿಕೆ] [ಪಾಠಾಂ. ವೇೞಮಗರಗತಿ, ಮೆಳೆಮಗರಸಗರಿ, ಮೆಳೆ ಮಗರಸತಿ, ಮೆಮಗರಿನೆಂತಳ್ತಿಸತಿ]ಯೋ ಪೇೞಾಮೆಂದು ಕೋಳಂಗೆಯ್ದುರ್ (ಪಂಪಭಾ. ೧೧–೪೪). [ಅರಸ್ಯ + –ಇಕೆ]

ಅರಸಿಗ (ನಾ). ಹುಡುಕುವವನು ; ಅನ್ವೇಷಕ : ನಾನೊಬ್ಬ ಅರಸಿಗನು, ಕಲ್ಯಾಣನೆನ್ನುವರು ದಿವ್ಯವಹ್ನಿಯನರಸುತಿಲ್ಲಿಗೀಗಳೆ ಬಂದೆ (ಪಾ ಪಾ ಕ. ೧೧) ; ಓದುವ ಅರಸಿಗರಿಗೆ ಕಾವ್ಯಾನಂದವೂ ತತ್ತ್ವಜ್ಞಾನವಿಶಾಲತೆಯೂ . . . ಸಹಜವಾಗಿ ಲಭಿಸುವವು (ನವ್ಯಕಾ. ೧೦೦).
[ಅರಸ್ಯು$_1$ (< ಅಱಸ್ಯು$_1$) + –ಇಗ]

ಅರಸಿಗಯ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಬೆಳಗಟ್ಟೂರ ಕೊಣ್ಡ ಅರಸಿಗಯ ಗಾವುಣ್ಡ (ಎಕ. X, ಶ್ರೀನಿವಾ. ೧೪–೪ ; 1015).
[ಅರಸಿಗ + ಅಯ (< ಅಯ್ಯ$_1$)]

ಅರಸಿಣ 'ಅರಿಸಿನ' ನೋ.

ಅರಸಿತಿ (ನಾ). ಅರಸನ ಹೆಂಡತಿ ; ರಾಣಿ : ಅರಸನ ಪೆಂಡತಿ, ಅರಸಿತಿ (ಶಬ್ದಾನು. ೧೯೧ ಪ್ರಯೋ). [ಅರಸ್ಯ$_1$ + –ಇತಿ]

ಅರಸಿನ 'ಅರಿಸಿನ' ನೋ.

ಅರಸಿನಕೆಂಬಟ್ಟೆ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಅಕ್ಕಿ (ಕಿಸಂಗ್ಲಾ. ೭). [?]

ಅರಸಿನಗುರ್ಚಿ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮರ: ಅರಸಿನಗುರ್ಚಿ (ಮರ) ಮಧ್ಯಮ ಆಕಾರದ್ದು. ಕಟ್ಟಿಗೆ ಬಹಳವಾಗಿ ಉಪಯೋಗಿಸುವುದಿಲ್ಲ (ಕಭಾಗೆ. ೩೫). [ಅರಸಿನ + ಗುರ್ಚಿ ?]

ಅರಸಿಮಕೊತ್ತಿ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಅರಸಿಮಕೊತ್ತಿಗಳ್ ಗೌತುಮಸ್ಥಾನಕ್ಕೆ ಕೊಟ್ಟುದು (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೪೫–೪೪ ; 890).
[ಅರಸಿ + ಅಮ (< ಅಮ್ಮ$_1$) + ಕೊತ್ತಿ]

ಅರಸಿಮಯ್ಯ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ತಾಗರಜೆಯ ಪೂರೊಡೆಯ ಅರಸಿಮಯ್ಯನ ಮಗಂ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೫೩–೨೨ ; 1027).
[ಅರಸಿ + ಅಮ (< ಅಮ್ಮ$_1$) + ಅಯ್ಯ$_1$]

ಅರಸಿವಟ್ಟ (ನಾ). ೧. ರಾಣಿಯ ಪದವಿ, —ಅಧಿಕಾರ. ೨. ಪಟ್ಟದ ರಾಣಿ ಧರಿಸುವ ಕಿರೀಟ : ಲಂಕೆಯನಾಳ್ದು ತಾಳ್ದರಸಿವಟ್ಟಮನಾತ್ಮ ಲಲಾಟ ಪಟ್ಟದೊಳ್ (ಪಂಠಾಮಾ. ೯–೧೬೪). [ಅರಸಿ + ಪಟ್ಟ]

ಅರಸ್ಯು$_1$ 'ಅಱಸ್ಯು$_1$' ನೋ.

ಅರಸ್ಯು$_2$ 'ಅರಸ್ಯ$_1$' ನೋ.

ಅರಸ್ಯು$_3$ (ನಾ). ೧. ಅರಸುತನ ; ದೊರೆತನ : ಅಱಿಯಂ ಸೋದರನೆಂದು ಧರ್ಮತನಯಂ ನಿರ್ವ್ಯಾಜದಿಂ ನಿನ್ನನಾನಱಿವೆಂ ಮುನ್ನಱಿದಿರ್ದುಮೆನ್ನರಸನಾನೇಕಿತ್ತೆನಿಲ್ಲ (ಪಂಪಭಾ. ೧೩–೫) ; ಕ್ರೂರರ ಕೆಳೆಯುಂ ವಿವೇಕಿಯಲ್ಲದವನರಸುಂ ಸಾರಗುಣಮಿಲ್ಲದಾತನ ಚಾರಿತ್ರಮುಮೊಪ್ಪ ಲಾಜವೆಂತುಂ ಕಡೆಯೊಳ್ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೭–೪೮). ೨. ರಾಜಗುಣ ; ರಾಜತ್ವ : ಪುಲ್ಲೆಗಾಟಿಸಿ ಮಲೆತರ್ಪೆರಲೆಯ ಸೋಲಮನಟ್ಟಿಯೊಳರಿ ಕೇಸರಿ ನಿಂದು ನೋಟ್ಪುದೊಂದರಸಲ್ತೇ (ಪಂಪಭಾ. ೫–೪೪).
[ಅರಸ್ಯ$_1$ + –ಉ$_4$]

ಅರಸುಕುಮಾರ (ನಾ). ರಾಜಪುತ್ರ ; ದೊರೆಯ ಮಗ : ಅರಸುಕುಮಾರನನಾಯತತರ ಕಡೆಗಣ್ಣಿಂದೆ ನೋಡಿ (ಕವಿರಾ. ೧–೫೯) ; ಅರಿಸಮಾಸಕ್ಕೆ . . . ಅರಸುಕುಮಾರಂ (ಶಮದ. ೧೭೪ ಪ್ರಯೋ).
[ಅರಸ್ಯು$_2$ (< ಅರಸ್ಯ$_1$) + ಕುಮಾರ]

ಅರಸುಕುಮಾರಕ (ನಾ). = ಅರಸುಕುಮಾರ : ಸಿರಿವಂತರರಸುಕುಮಾರಕರು ನಿನ್ನವರು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೩–೪೬).
[ಅರಸ್ಯು$_2$ (< ಅರಸ್ಯ$_1$) + ಕುಮಾರಕ]

ಅರಸುಕುಮಾರಿ (ನಾ). ದೊರೆಯ ಮಗಳು ; ರಾಜಪುತ್ರಿ : ಅರಮನೆಯ ಅರಸುಕುಮಾರಿಯರಲ್ಲಿಯೂ ಆ ಸಂಪದ ತೋರದು (ಹಾಹುತ್ತ. ೯೬). [ಅರಸ್ಯು$_2$ (< ಅರಸ್ಯ$_1$) + ಕುಮಾರಿ]

ಅರಸುಕುವರ 'ಅರಸುಗುವರ' ನೋ.

ಅರಸುಕುವರಿ (ನಾ). = ಅರಸುಕುಮಾರಿ : ಅರಸುಕುವರಿಯನೆನ್ನ ಮದನಂಗೆ ಕೈವಿಡಿಸಿ (ಚಂದ್ರಸ. ೧೦).
[ಅರಸ್ಯು$_2$ (< ಅರಸ್ಯ$_1$) + ಕುವರಿ]

ಅರಸುಗಾಣ್ (ಕ್ರಿ). ಅರಸುತನವನ್ನು ಕಾಣು ; ರಾಜಪದವಿಯನ್ನು ಹೊಂದು: ಆ ನಾರೀಲೋಕಮಾವುದೀ ಕೇಳಿಸುತಿರ್ದ ಪರಿಜನಮಾರೆಂದು ಕುಱುಂಬನರಸುಗಂಡಂತೆ ನೋಡುತ್ತುಮಿರ್ಪನ್ನೆಗಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧–೨೧೨). [ಅರಸ್ಯು$_3$ + ಕಾಣ್]

ಅರಸುಗಾದೆ (ನಾ). ರಾಜನೀತಿ : ತನಗೆ ಸವನಪ್ಪನಂ ಪೊಣರ್ದನೆ ಕಾದುವುದಜ್ಜನಪ್ಪವಂಗೆಱಗುವುದೆಂಬಿನಿತೆ ವಲಮರಸುಗಾದೆಗಳನುವಂ ನೀನಱಿದು ಬಿಲ್ಗೆ ಕೈನೀಡುವರೇ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೨೨೯).
[ಅರಸ್ಯು$_2$ (< ಅರಸ್ಯ$_1$) + ಗಾದೆ]

ಅರಸುಗಾವಲು (ನಾ). ದೊರೆಯನ್ನು ಕಾಪಾಡುವ ಕೆಲಸ ; ರಾಜನ ಮೈಗಾವಲು ; ಅಂಗರಕ್ಷಣೆ : ಪವನಜಂ . . . ಅರಸುಗಾವಲಂ ಫಲುಗುಣನೊಳಿರಿಸಿ (ಜೈಮಿಭಾ. ೨–೬೭).
[ಅರಸ್ಯು$_2$ (< ಅರಸ್ಯ$_1$) + ಕಾವಲು (< ಕಾವಲ್)]

ಅರಸುಗಿಡು (ಕ್ರಿ). ದೊರೆತನವು ತಪ್ಪು ; ರಾಜತ್ವವನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಳ್ಳು : ಜೂದಿನೊಳ್ ಪೊಜಸಱಿವಂತೆ ತಮ್ಮರಸುಗೆಟ್ಟು ಕಟಲ್ದೆರ್ದೆಗೆಟ್ಟರಣ್ಯದೊಳ್ ತಿರಿತರುತಿರ್ದ ಕಣ್ಬಡಿಗರಿಂ (ಪಂಪಭಾ. ೮–೮೫).
[ಅರಸ್ಯು$_3$ + ಕಿಡು (< ಕೆಡು)]

ಅರಸುಗಿಳಿ 'ಅರಸಗಿಳಿ' ನೋ.

ಅರಸುಗುಣ (ನಾ). ೧. ಅರಸನಲ್ಲಿರುವ ಗುಣ ; ರಾಜಗುಣ : ಅರಸುಗುಣಂ ಪಱಿಯನಣಂ ಬರಲಿತ್ತುದೆ ಶೌಚದಳವು ಪರವೆಣ್ಗಳಿಪಂ ತರಲಿತ್ತುದೆ . . . ಮಹಾನುಭಾವಂ ನೃಪನಾ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೨೮೩) ; ಅರಿಯೆನೆಂಬುದು ಅರಸುಗುಣ (ಗಾದೆ). ೨. ಪ್ರಶಸ್ತವಾದ ಗುಣ : "ಅರಸುಗುಣಂ, ಪ್ರಶಸ್ತಗುಣಃ" (ಶಬ್ದಾನು. ೨೯೬ ಪ್ರಯೋ).
[ಅರಸ್ಯು$_2$ (< ಅರಸ್ಯ$_1$) + ಗುಣ]

ಅರಸುಗುಲ (ನಾ). ರಾಜವಂಶ ; ದೊರೆಯ ಮನೆತನ : ನರಕವಹುದು ಪೈಶೂ[ಶು]ನ್ಯವೊದಗುವುದೆಮ್ಮರಸುಗುಲಕೆ ಹಾನಿಯಹುದು (ಪ್ರಭಂಜ. ೩–೭೩). [ಅರಸ್ಯು$_2$ (< ಅರಸ್ಯ$_1$) + ಕುಲ]

ಅರಸುಗುವರ, ಅರಸುಕುವರ (ನಾ). = ಅರಸುಕುಮಾರ : "ನೃಪಕುಮಾರನೊಳರಸುಗುವರನೆಂಬಭಿಧಾನವು" (ಕಶರ. ೭) ; "ಅರಸುಮಗನೊಳೆಯರಸುಗುವರನೆಂದಕ್ಕು" (ಶಬ್ದಮಂ. ೩೮). **ಅರಸುಕುವರ** : ನಿಮ್ಮರಸುಕುವರಂಗೆ ಚಂದ್ರಹಾಸಂಗೆ ಈಗೆನಿತು ವಯಸ್ಸು ? (ಚಂದ್ರಸ. ೫೯). [ಅರಸ್ಯು$_2$ (< ಅರಸ್ಯ$_1$) + ಕುವರ]

ಅರಸುಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ರಾಜ್ಯಭಾರವನ್ನು ಮಾಡು ; ದೊರೆತನವನ್ನು ನಡೆಸು : ಶ್ರೀಪುರುಷ ಮಹಾರಾಜರ್ ಅರಸುಗೆಯೆ (ಎಕ. IX, ಬೆಂಗಳೂ. ೫೫–೧ ; 750) ; ನಂದನೆಂಬರಸಂ ಪಲಕಾಲಮರಸುಗೆಯ್ಯುತ್ತಿರೆ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೬೯–೪) ; ಶ್ರಾವಕ ವ್ರತಶೀಲತತ್ಪರನಾಗಿಯರಸುಗೆಯ್ಯುತಿರ್ದು (ಶಾಂತೀಚ. ೫–೮೪). [ಅರಸ್ಯು$_3$ + ಕೆಯ್$_1$]

ಅರಸುಗೆಯ್ತ (ನಾ). = ಅರಸುಗೆಯ್ಮೆ : ಅರಸುಗೆಯ್ತದಿಂ ಪೊರೆದು . . . ಚಿಕದೇವೇಂದ್ರಂ (ಗೀತಗೋ. ೨–೮) ; ಇವನ ಅರಸುಗೆಯ್ತದೊಳ್ ಮಂದಂಗೆ ಮಂದಾಧಿಕಾರಮಿಲ್ಲ (ಚಿಕವಂ. ೧೫೦–೭).
[ಅರಸ್ಯು$_3$ + ಗೆಯ್ತ]

ಅರಸುಗೆಯ್ಮೆ (ನಾ). ರಾಜಕಾರ್ಯ ; ರಾಜ್ಯಭಾರ : ಅತ್ತಲರಸುಗೆಯ್ಮೆಯ ಕಜ್ಜದುಜ್ಜುಗಂಬಿಡಿದು ನಾಡಿಗರಿರವನಾರಯ್ವೊಡೆಂದು ರಾಯನಟ್ಟಿದ ಬೇಹಿನವರ್ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೨೩–೩). [ಅರಸ್ಯು$_3$ + ಗೆಯ್ಮೆ]

ಅರಸುಚಾವಡಿ (ನಾ). ರಾಜನ ಒಡ್ಡೋಲಗ, —ಸಭೆ: ತೀವಿದೂರೂರ್ಗಳೊಳು ನಗರನಗರಿಯೊಳರಸುಚಾವಡಿಯೊಳಗ್ರಹಾರಂಗಳೊಳು ಮನ್ನೆಯರ ಠಾವಿನೊಳು (ಸೋಮಚ. ೧-೧೦೨).
[ಅರಸ್ಸು (< ಅರಸ್ಸ್) + ಚಾವಡಿ]

ಅರಸುಠೀವಿ (ನಾ). ರಾಜಗಾಂಭೀರ್ಯ; ದೊರೆತನದ ಗೌರವ: ಭಾವಿಸಲರಸುಠೀವಿಗುಳ್ಳನಿತು ಶಾಲೆಗಳೊಪ್ಪಿದುವು ರತ್ನರಂಜನದೊಳು (ಚಿಬಪು. ೫-೪೯). [ಅರಸ್ಸು (< ಅರಸ್ಸ್) + ಠೀವಿ]

ಅರಸುತನ (ನಾ). ದೊರೆತನ; ರಾಜತ್ವ: ಪುಸಿಯರಸುತನದ ಬೆಸನದೊಳ್ ತೊಡರ್ದುಸಿರದಿರ್ದೆನಪ್ಪೊಡೆ (ಪಂಚತಂ. ೧೨೭-೩); ನಿನಗಿನಿತರಸುತನದ ಮೇಲೆ ಪ್ರೇಮವುಳ್ಳೊಡೆ (ಹಚಕಾ. ೮-೩೬); ಎನ್ನರಸುತನವಿಂದಳಿದುದು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೫-೩೨); ಆಳು ಇಲ್ಲದವನಿಗೆ ಅರಸುತನ ತಾನೇಕೆ (ಪುರಂದ. ೨-೬೪-೧೨). [ಅರಸ್ಸು + -ತನ]

ಅರಸುತನಂಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). = ಅರಸುಗೆಯ್: ಅರಸುತನಂಗೆಯ್ವಱಿಪಿಂ ಧುರದೊಳ್ ಮಾಱಾಂತರೆಲ್ಲರಂ ಮಱ್ಗಿಪುದುಂ ದೊರೆಕೊಳ್ಗುಂ ಪಾತಕಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೦-೧೭೩). [ಅರಸುತನ + ಗೆಯ್ (< ಕೆಯ್ಗ್)]

ಅರಸುತೂಕ, ಅರಸತೂಕ (ನಾ). ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ತೂಕ; ಅತಿಶಯವಾದ ಮಹತ್ವ: ಅರಸುತೂಕದ ನಲ್ಲ ಗಳಿಸೂವ ಮೈದೂನ ನಡಸಿಕೊಳುವತ್ತಿ ಸಿರಿಗಂಗಿ (ಗರತಿ. ೭೨). **ಅರಸತೂಕ**: ಅರಸತೂಕದ ಹೆಣ್ಣ ಸರಸವ್ಯಾತಕಿನ್ನ ವಿರಸವಾದೀತ ನನ ಮನಸು (ನಾದಲೀ. ೫೪-೫).
[ಅರಸ್ಸು (< ಅರಸ್ಸ್) + ತೂಕ]

ಅರಸುತೋಟ (ನಾ). ೧. ಅತ್ಯುತ್ತಮವಾದ ತೋಟ: ಅವರ ನಲವಿನೊಲುಮೆ ಬನದ ಪಿಕದ ಕುಕಿಲು ದಿಸೆಯ ಮುಟ್ಟ . . . ನೆಲವೆ ಅರಸುತೋಟವಾಗಿ ಮೆರೆಯಬೇಕು (ಮೂರ್ತಿಕಾ. ೧೫-೭). ೨. ದೊರೆಯ ಉದ್ಯಾನವನ. [ಅರಸ್ಸು (< ಅರಸ್ಸ್) + ತೋಟ (< ತೋಂಟ)]

ಅರಸುನರಕ (ನಾ). ದೊಡ್ಡನರಕ; ಭಯಂಕರವಾದ ನರಕ: ಘೋರಮೆಂಬ ಅರಸುನರಕವಿಹುದು (ವಿವೇಕ. ೧೭೯).
[ಅರಸ್ಸು (< ಅರಸ್ಸ್) + ನರಕ]

ಅರಸುನೇಱಿಲ್ (ನಾ). = ಅರನೇಱಿಲ್: ಕರ್ಮಧಾರಯಕ್ಕೆ—ಬಡವುನಡು, ಬಡನಡು; ಅರಸುನೇಱಿಲ್, ಅರನೇಱಿಲ್ (ಶಮದ. ೧೭೭ ಪ್ರಯೋ). [ಅರಸ್ಸು (< ಅರಸ್ಸ್) + ನೇಱಿಲ್]

ಅರಸುಪದವಿ (ನಾ). ದೊರೆತನ; ರಾಜತ್ವ: ಈತಂಗರಸುಪದವಿಯ ನಂಗದೇಶದ ಸಿರಿಯನಿತ್ತನು (ಕುವ್ಯಾಅ. ೭-೫೫).
[ಅರಸ್ಸು (< ಅರಸ್ಸ್) + ಪದವಿ]

ಅರಸುಪೆಂಡಿ (ನಾ). ರಾಜವಂಶದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದವನು: "ರಾಜಬೀಜೇ ರಾಜವಂಶ್ಯ . . . ರಾಜಪೆಂಡಿ, ಅರಸುಪೆಂಡಿ" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೮೩). 'ರಾಜಪೆಂಡಿ' ಪರಾ. [ಅರಸ್ಸು (<ಅರಸ್ಸ್) + ಪೆಂಡಿ ?]

ಅರಸುಬ್ಬು (ಕ್ರಿ). ಬಹಳವಾಗಿ ಹಿಗ್ಗು; ತುಂಬ ಸಂತೋಷಿಸು: ಅರಸುಬ್ಬಿ ನಗುವಾ (ಕನ್ನನು. II, ೪೩೨).
[ಅರಸ್ಸು (< ಅರಸ್ಸ್) + ಉಬ್ಬು1 (< ಉರ್ವ್ಗ್)]

ಅರಸುಮಗ (ನಾ). = ಅರಸುಕುಮಾರ: ಪಟ್ಟಾವಳಿಯನುಟ್ಟುಕೊಂಡರಸುಮಗನಂ ಪೋಲ್ತು (ಪಂಚತಂ. ೧೮೬-೧೫); ಅರಸುಮಗಂ ಗಡ ಕವಿ ಗಡ (ಸಮಪ. ೧-೪೭); ತೊಟ್ಟಿಲೊಳರಸುಮಗಂ ಬೆಳೆದಂ (ಜಯಕಾ. ೨-೬೯). ℙ ಅರಸುಮಕ್ಕಳ್ (ಬಹುವ): ಒಡನೆ ನೆರೆದರಸುಮಕ್ಕಳ ನಿಡುಗಣ್ಗಳ ಬಳಗಮೆಱಗೆ ತನ್ನಯ ಮೆಯ್ಯೊಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೩-೫೧); ಬೀಯಂಗೆಯ್ವರಸುಮಕ್ಕಳ ಮುಂದೆ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೪೪); ಅರಸುಮಕ್ಕಳ ಕೊಂದನೈನೂರ್ವರನು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೮-೨೮).

ಅರಸುಮಗಳ್ = ಅರಸು ಕುಮಾರಿ: ಅರಸುಮಗಳ್ ರಾರಾಜಿಪ ನವಮೃದುತರ ಗಮನದ ಗಾಡಿಯ ಗರುವಿಕೆಯಂ (ಜಯಕಾ. ೩-೫೫).
[ಅರಸ್ಸು (< ಅರಸ್ಸ್) + ಮಗ]

ಅರಸುಮನೆತನ (ನಾ). ರಾಜವಂಶ; ಕ್ಷತ್ರಿಯಕುಲ: ಅರಸುಮನೆತನದ ಅಲ್ಬರ್ತನೆಂಬ ರಾಜಪುತ್ರನನ್ನು ಮದುವೆಯಾದರು (ಮುಂಬಯಿ. ೪-೩). [ಅರಸ್ಸು (< ಅರಸ್ಸ್) + ಮನೆತನ]

ಅರಸುಮರ್ಜಿ (ನಾ). ಹೆಮ್ಮೆ; ಅಹಂಕಾರ: ಊಟಕ್ಕೆ ಬನ್ನಿ ಅಂದರೆ ಇವರಿಗೆಲ್ಲ ಅರಸುಮರ್ಜಿ ಬಂದಿದೆಯೇ (ಪದ್ಮಸ. ೧೧೭).
[ಅರಸ್ಸು (<ಅರಸ್ಸ್) + ಮರ್ಜಿ]

ಅರಸುಮಿಗ (ನಾ). ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಮೃಗ, —ಜಿಂಕೆ: ತಂತಮ್ಮಯ ವೈರಂದೊಱೆದದಿರದೆ ನಿಂದು ನಿರೀಕ್ಷಿಪ ಪಶು ಪುಲಿ ಕರಿ ಹರಿ ಫಣಿ ಪರ್ದುರದನಿಯರಸುಮಿಗಗಳ್ . . . ಕರಂ ಹರಿಸಂಬಡೆದುದು (ಜಯಕಾ. ೧೦-೨೭); ಕಾಟಯ ಕೊಟ್ಟಂ ಖಱ್ಗಿಯ ಪಳ್ಳಿ ಅರಸುಮಿಗದ ಪಟ್ಟಣ ಮಾನೆಯ ಮಟಂ . . . ಭೀಮಾರಣ್ಯಂ (ಜಯಕಾ. ೧೫-೨೩).
[ಅರಸ್ಸು (< ಅರಸ್ಸ್) + ಮಿಗ]

ಅರಸುಮೋಹರ (ನಾ). ೧. ರಾಜರ ಸಮೂಹ. ೨. ಸೈನ್ಯ: ಕೋಲಳವಿಗೊಡ್ಡಿದ ನಿಚ್ಚಟರ ನೀಗಿದನು ತಾಗಿದನರಸು ಮೋಹರವ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೫-೨೨). [ಅರಸ್ಸು (< ಅರಸ್ಸ್) + ಮೋಹರ]

ಅರಸುವಂಶ (ನಾ). = ಅರಸುಮನೆತನ: ಅಲ್ಲಿಯ ಪೂರ್ವಿಕ ಅರಸುವಂಶಕ್ಕೂ ನಾವು ನಿರಂತರವಾಗಿ ಕಪ್ಪಕಾಣಿಕೆಗಳನ್ನು ಸಲ್ಲಿಸುತ್ತಿದ್ದೆವು (ಪ್ರತಾಪ. ೧೭). [ಅರಸ್ಸು (< ಅರಸ್ಸ್) + ವಂಶ]

ಅರಸುವಡೆ (ಕ್ರಿ). ದೊರೆಯನ್ನು ಪಡೆ; ರಾಜನ್ವತಿಯಾಗು: ಪುರುಪರಮೇಶ್ವರನಿಳೆಗವತರಿಸಿದನಿಂದರಸುವಡೆದೆವೆಂಬಂತೆ (ಆದಿಪು. ೭-೩೬).
[ಅರಸ್ಸು (< ಅರಸ್ಸ್) + ಪಡೆ1]

ಅರಸುವಣ್ಣು (ನಾ). ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಹಣ್ಣು: ಕುಸುಮಹಾರಗಳನ್ನೂ ಅರಸುವಣ್ಣನ್ನೂ ರಣಧೀರನಿಗೆ ತಂದೊಪ್ಪಿಸಿ (ಮಂತ್ರಶ. ೧೨೨-೧೦).
[ಅರಸ್ಸು (< ಅರಸ್ಸ್) + ಪಣ್ಣು2 (< ಪಣ್ಣ್2)]

ಅರಸುವೇಱು (ನಾ). ದೊಡ್ಡ ಹೇಱು; ಭಾರಿಯ ಹೊರೆ (?): ಅರಸುವೇಱಿಂಗೆ ಮುನ್ನನ್ನಡವ ಪಾಗಮಲ್ಲದೆ ಮತ್ತೊಂದು ಪಾಗಮುಂ ಲಾವಣಿಗೆಯ ಪಣಮುಂ (ಸೌಇಇ. IX-i, ೧೯೨-೨೮; 1115).
[ಅರಸ್ಸು (< ಅರಸ್ಸ್) + ಪೇಱು2]

ಅರಸುಹಂತಿ (ನಾ). ರಾಜರ ಸಾಲು, —ಪಂಕ್ತಿ: ಸುನರ್ತನ ವಾದ್ಯ ಗೀತಾಮೃತಲಹರಿ ಸುಳಿಸುಳಿದುದಾಚೆಯಲರಸುಹಂತಿಯಲಿ (ತೊರರಾ. ೧-೭-೫೨); ಅರಸನುಗ್ಗಡಣೆಯ ನಿನಾದದಲರಸುಹಂತಿಯ ನೋಡುತ . . . ಭದ್ರಪೀಠಕೆ ಬಂದನೊಲವಿನಲಿ (ತೊರರಾ. ೧-೧೪-೭).
[ಅರಸ್ಸು (< ಅರಸ್ಸ್) + ಹಂತಿ (< ಪಂತಿ)]

ಅರಸುಹುಣ್ಣು (ನಾ). ದೊಡ್ಡ ಹುಣ್ಣು; ಬೆನ್ನುಫಣಿ: ಹೈದರನು ಅರಸುಹುಣ್ಣಿನ ಬೇನೆಯಿಂದ ಚಿತ್ತೂರ ಬಳಿಯಲ್ಲಿದ್ದ ನರಸಿಂಗರಾಯನ ಪೇಟೆಯಲ್ಲಿ ಸತ್ತನು (ಚರಿಸಂ. ೧೫೭).
[ಅರಸ್ಸು (< ಅರಸ್ಸ್) + ಹುಣ್ಣು (< ಪುಣ್)]

ಅರಸೂಳಿಗ(ನಾ). ರಾಜಸೇವೆ; ದೊರೆಯ ಚಾಕರಿ: ಮುಂತೆ ಅರಸೂಳಿಗವು ಭಕ್ತಿಯುಮಿಂತೆರಡುಮಂ ಕೂಡಿ ನಡೆಸುವೊಡೆಂತಹುದು (ಬಸಪು. ೫೩-೧೩). [ಅರಸ್ಸು (< ಅರಸ್ಸ್) + ಊಳಿಗ1 (< ಊಱಿಗ)]

ಅರಸೆಕ್ಕೆ (ನಾ). ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಎಕ್ಕದಗಿಡ; ಬಿಳಿಯ ಎಕ್ಕೆ: "ವಸುಕಃ = ಅರಸೆಕ್ಕೆ, ರಾಜಾರ್ಕಃ = ಅರಸೆಕ್ಕೆ" (ಓಷಧಿ. ೧೩೭, ೧೪೬).
[ಅರಸ್ಸು (< ಅರಸ್ಸ್) + ಎಕ್ಕೆ]

ಅರಸೇರು (ನಾ). ಅರ್ಧಸೇರು ; ಒಂದು ಸೇರಿನಲ್ಲಿ ಅರ್ಧ : ಎರಡರ ಸೇರು ಒಂದು ಸೇರು (ರೂಢಿ). [ಅರ್ಕ (< ಅರ್ಧ) + ಸೇರು.]

ಅರಸೊಡನೆ (ನಾ). ರಾಜನ ಒಡನೆ ; ದೊರೆಯ ಅಭರಣ : ಎಲ್ಲಿ ಸಿಕ್ಕತು, ಕೆಂದ, ಈ ಅರಸೊಡನೆ ? (ಚಂದ್ರಸ. ೧೫).

[ಅರಸು (< ಅರಸ್) + ಒಡನೆ]

ಅರಸೊತ್ತಿಗೆ (ನಾ). ದೊರೆತನ ; ರಾಜಸದವಿ : ಮರಣ ಛಾಯೆಯುಂ ಮುಸುಕಿರಲು ಇಳೆ, ಜೀವರಿಗಿಲ್ಲದಸೊತ್ತಿಗೆ (ಪಾಪುರಾ. ೫೭–೧೯) ; ಹೊಯ್ಸಳರ ರಾಜಶಕ್ತಿ ಕುಂದಿತು, ಅರಸೊತ್ತಿಗೆ ಕಳಚಿ ಬಿತ್ತು (ಶ್ರೀರಂಗಾ. ೧೬೧). [ಅರಸು (< ಅರಸ್) + ಒತ್ತಿಗೆ]

ಅರಸೊಲ್ಲಗೆ (ನಾ). ಅರ್ಧಸೊಲಿಗೆ : [ನಂದಾದೀಪ]ವಿಗೆ ನಡೆವಂತಾಗಿ ಗಾಣದಲಿ ಅರಸೊಲ್ಲಗೆಯ ಸೂ[ಬಗೆ]ಯಂಕ್[ಯಂ] ಬಿಟ್ಟುರು (ಸೌಇಇ. XV, ೨೧೦–೧೬ ; ೧೧೯೬). [ಅರ್ಕ (< ಅರ್ಧ) + ಸೊಲ್ಲಗೆ]

ಅರಸ್ಥಾನ (ನಾ). ೧. ಅರಮನೆ. ೨. ರಾಜನ ಆಸ್ಥಾನ : ಮಂತ್ರಿ ಅರಸ್ಥಾನಕ್ಕೆ ಕಂತ್ರಿ ದೇವಸ್ಥಾನಕ್ಕೆ (ಗಾಡಿ).

[< ಅರಸ್ + ಸ್ಥಾನ]

ಅರಹಂತ 'ಅರುಹಂತ' ನೋ.

ಅರಹಟ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಚಿಪ್ಪಿನ ಕಟ್ಟಡಲು ಅರಹಟದ ಬಂಬಸೆಟ್ಟಿಯಂ ಬಡಗಲುಗದ್ದೆ ಕಂಮವಲುನೂಱು (ಸೌಇಇ. IX–i, ೨೯೧–೨೯ ; ೧೧೦) ; ಅರಹಟದ ಬಟ್ಟಿಯಂ ಬಡಗ (ಸೌಇಇ. XI–ii, ೧೬೫–೨೬ ; ೧೧೩). [?]

ಅರಹುಚ್ಚ 'ಅರಹುಚ್ಚ' ನೋ.

ಅರಹುಡಿ 'ಅರವುಡಿ' ನೋ.

ಅರಹೊಟ್ಟೆ 'ಅರಹೊಟ್ಟೆ' ನೋ.

ಅರಹೊಹಸು 'ಅರವೊಹಸು' ನೋ.

ಅರಳ್$_1$ 'ಅಲರ್$_1$' ನೋ.

ಅರಳ್$_2$ 'ಅಲರ್$_2$' ನೋ.

ಅರಳ್$_3$, ಅರಳ್ಳು (ನಾ). ನೆಲ್ಲು, ಜೋಳ ಮುಂತಾದ ಧಾನ್ಯ ಗಳನ್ನು ಹುರಿದ ಮೇಲೆ ಆಗುವ ರೂಪ ; ಲಾಜೆ : "ಅರಳಾಗಿ ಪುಂದ ಧಾನ್ಯೋತ್ಕರಮಂತವೆ ಲಾಜೆ" (ವಸ್ತುಕೋಶ. ೧–೧೬–೧೧) ; ಮಡಿಯಂ ಸುಟ್ಟರಳಂ ಕುಡುಕುವ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೩–೨೧). **ಅರಳ್ಳು** : "ಅರಳು ಲಾಜಾಖ್ಯಯಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೧೧–೬) ; ಹುಯಿನ ಸರ ೧೨ ಒಪ್ಪಿಡಿ ಯರಳು (ಸೌಇಇ. ೧೯೩೦, ಬಾಗೆವಾ. ೧೧೬–೮ ; ೧೨೨) ; ಪಾಕದೋಡಿ ನೊಳುಂಡರಳಪೊಲಾಕಸದೊಳಿದಿರ್ದ ತಾರಾಗಳೆವೊಡನೊಡನೆಯ್ದೆ (ಬಸವ. ೫೮–೬೦) ; ಮರಳಲ್ಲಿ ಹರಳು ಹುರಿದರೆ ಅರಳು ಆದೀತೇ (ಗಾಡಿ).

ಅರಳಿಟ್ಟು = ಅರಳಿನಿಂದ ಮಾಡಿದ ಪಿಟ್ಟು : ಅರಳಿಟ್ಟು ಮೊಸರು ಕಿನ್ನುವುದಕ್ಕೆ ರುಚಿ (ರೂಢಿ). [< ಅರಳ್$_3$ + ಇಟ್ಟು]

ಅರಳಂಬು 'ಅಲರಂಬು' ನೋ.

ಅರಳಲರ್ (ನಾ). ಅರಳಿದ ಹೂ ; ವಿಕಾಸಗೊಂಡ ಪುಷ್ಪ : ಪುಣ್ಯರ ಗಳೆ ಪೂಮರಗಳೆ ತಣ್ಮಲೆದಲೆವೆರಡೆ ಮಿಱುಗಿಪರಳಲರೆ ಪೊದಳ್ದುಣ್ಮನ ಕೆಂಪೆ ಕೆರಂ ಕೈಗಣ್ಮುವ ದಂಪತಿಯಂಲಂಪೆ ನಂದನವನದೊಳ್ (ಬಂಪಂ. ೧–೨೧). [ಅರಳ್$_1$ (< ಅರಲ್$_1$) + ಅಲರ್$_2$]

ಅರಳಸರಲೆ 'ಅರಲುಸರಲು' ನೋ.

ಅರಳ್ಳಿ, ಅರಲು?, ಅಳರಿ (ನಾ). ಅಶ್ವತ್ಥವೃಕ್ಷ ; ಬೋಧಿವೃಕ್ಷ : ಅತ್ತಿಯ ಬಸರಿಯ ಗೋಳಿಯ ಮತ್ತರಳೆಯ ವಟದ ಪಣ್ಣಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೫–೧೩೨) ; ಅರಳಿಯ ಪಣ್ಣಂ . . . ಗೊರವರ ಕಾಪದೊಳೆ ಪುಟ್ಟಿ ತುವೋ ಪೇಟ್ಟುಮಿದಂ (ಸಮಚಿ. ೧೦–೧೧೮) ; ಅಲ, ಅರಳಿ ಪೀಜಗಳನ್ನು ಹೋಲಿಸಿ ನೋಡಿ (ಜೀವಾತ್ಮ.೧೫೪). ಅರಲಿ ? : ಇದ್ರಾದನಲಬಾದುಜ್ಞಾನ ಗರಿದ್ರಿಯಾನರಮಯಂದರನಲಯಂ ಕವಿಲಿಯಂನಲಿಂದ ಪಜ್ಞಾಪಹಾ ಪಾತಕನಕಳಂ (ಎಳ. III, ತಂಜಿಪ. ೧೪೯–೯ ; ೧೧೧೭). **ಅಳರಿ** : ಪಳ್ಳದೊಳ ಗಣ ಜಳಯಳರಿಯೇ (ಇಳ. XII, ೧೬–೪೮ ; ೭೩೫) ; ಅಳರಿ ಅತ್ತಿನೆಲ್ಲಾ ಗಿಲ್ಲೆಜೆ (ಇಳ. XIV, ೨೩೩–೬೦ ; ೯ನೆಯ ಶತ) ; ಅಲೆಪೊಮ್ಮುಣಿಕೆ ಅತ್ತೆ ಬಳ ಪುಣುಕೆಯ ಅಳರಿಯ ಕೆಜುಳೆಜೆಯೆ (ಎಳ. XVI, ತಿಮಿಪ. ೧೪೦–೬೯ ; ೯೦೦) ; ಅಳರಿ(ರಿ)ಯ ಕೊಳಿ (ಜಟ್ಟಪ್ಪ. ೪–೧೧).

ಅರಳಿಯ ಅಣಿ = ಒಂದು ಪ್ರದೇಶದ ಹೆಸರು : ಪಾಲಾಲ ಹರದಲಿ ಅರಳಿಯ ಅಣಿಯೆಂಬುದು ಅನಾದಿಕಾಲಕೊಡಗಿ ಒಡದು ನೆಲ ನರತವಾಗಿ ಹಾಳಾಗಿರ್ಪುದ್ದ[ದ] (ಎಳ. X, ತುಳುವ. ೭–೫ ; 1416). **ಅರಳಿಯ ಕೆಯಿ** = ಒಂದು ಪ್ರದೇಶದ ಜಮಿಸಾನಿನ ಹೆಸರು : ದೇವಾಲಯದಿಂ ಪಡುವಲು ಅರಳಿಯ ಕೆಯ (ಎಳ. XII, ಚಳ್ಳಕಾ. ೨೦–೪೩ ; ೧೨೯). **ಅರಳಿಯ ಬೆಂಜೆ** = ಒಂದು ಕೊಳದ ಹೆಸರು : ಮೂಡಲು ಹರಿಗೆಯ ಹೊಲ ವೇರಿಂಯ ಸಸಿ ಅರಳಿಯ ಬೆಂಜೆ ಮತ್ತಂ ವಿದಿಕ್ಕಾಗಿ (ಎಳ. VII, ತಿಪಮ. ೩೬–೨೩೨ ; 1524).

[ಪ್ರೇ. ‖ ತಮಿ. ಅರಶು, ಅಶ್ವಿ ; ಮಲ. ಅರಯಾಲ್, ಅರಚು ; ಕೊಡ. ಅರೆ ; ತೆಲು. ರಾಗಿ, ರಾವಿ ; ಕೋರಾ. ರವಿ]

ಅರಳ್ಳಿ (ನಾ). = ಅರಣಿ : ಕೊಂಗೆ ಎರಡು ಕೊಂಗೆ ಭೂಮಿ ಯನ್ನು ತೋಯಿಸಿ ಬಿತ್ತಿಕೊಂಡರೆ ಅದನ್ನು ಎಡುರು ನೋಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತ ಅರಳಿಯ ಕೊಡ ಬೆಳ್ಳನಂತೆ ಪ್ರಾಣವನ್ನು ಹಿಡಿದುಕೊಂಡಿರುವುದಕ್ಕೆ ಅಸ್ಪದವಾಗು ವುದು (ಕೃಷಿಪ್ರ. ೧೬೦). [?]

ಅರಳಿಕೆರೆ (ನಾ). ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಮೂಡಲು ಹಳ್ಳ ಅಗ್ನೇಯ ಬಿಟ್ಟೊಂದಿ ಹಳ್ಳ ಸ × × ಮೊದಿ ತೆಂಳ ಅರಳಿಕೆರೆ ಆ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಹಳ್ಳ (ಎಳ. XII, ತಿಮಿಪ. ೯–೭೦ ; 1388). [ಅರಳ್$_1$ + ಕೆರ್ಪ (< ಕೆಜಿಸ್)]

ಅರಳಿಗೆ 'ಪರಳಿಗೆ' ನೋ.

ಅರಳಿಗೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹೆಕ್ಕೆ : ಪಿಂಗಳಿಕ ಸಾಳ್ಯನರಳಿಗನಸಗ ವಕ್ಕಿಗಳ (ಕುಕ್ಕಾ.ಗಂ. ೧೦–೫). [?]

ಅರಳಿಚು 'ಅಲರ್ಚು' ನೋ.

ಅರಳಿಸು 'ಅಲರಿಸು' ನೋ.

ಅರಳು, 'ಅಲರ್$_1$' ನೋ.

ಅರಳು$_2$ 'ಅಲರ್$_2$' ನೋ.

ಅರಳು$_3$ 'ಅರಳ್$_3$' ನೋ.

ಅರಳುಂಡೆ (ನಾ). (ಜೋಳದ ಅಥವಾ ಬತ್ತದ) ಅರಳುಗಳಿಂದ ಮಾಡಿದ ಉಂಡೆ ; ಅವಲುಂಡೆ : ಅಂಗಡಿಯಲ್ಲಿ ಕುಳಿತು ಅರಳುಂಡೆ ಪುರಿ ಮೊದಲಾದುವನ್ನು ಮಾರುತ್ತಿದ್ದಳು (ಸಾಬಂಧ. I, ೩೫).

[ಅರಳ್ಳು (< ಅರಳ್$_3$) + ಉಂಡೆ]

ಅರಳುಗಣ್ 'ಅರಳ್ಳಗಣ್' ನೋ.

ಅರಳುಗಣ್ಣು 'ಅರಳ್ಳಗಣ್' ನೋ.

ಅರಳುಣ್ಣು (ಕ್ರಿ). ಹೂವನ್ನು ಸೇವಿಸು ; ಹೂವಿನ ರಸವನ್ನು ಕುಡಿ : ಸಂಪಗೆಯ ಅರಳುಂಡ ಪೆಣ್ಣಂಬಿಯಂದದಿಂಯ ಪೂವರಲನ ತಂದು ತೋಪೊಕ್ಕಳು (ಮೋಹತ. ೧೨–೩೩).

[ಅರಳ್ಳು (< ಅರಲ್$_3$) + ಉಣ್ಣು (< ಉಣ್)]

ಅರಳುಮಲ್ಲಿಗೆ (ನಾ). ವಿಕಸಿತವಾದ ಮಲ್ಲಿಗೆ ; ಅರಳಿದ ಮಲ್ಲಿಗೆ ಹೂ : ಕರಿಕಪೋಲದ ಮದ ಸೊಗಡೆಂದು ತುಂಬಿಯ ನೆರವಿಗೆ ಪರಿಮಳ ವೀವ ಅರಳು ಮಲ್ಲಿಗೆ ಗೊಂಚಲೆಸೆ ಗಜಕರ್ಣದೆ ಮೆಜ್ಜಿಯ ಮುಕ್ಕಿಸ ಕುಚ್ಚು (ಕಂಪಪು. ೨೩–೯೯). [ಅರಳ್ಳು (< ಅರಲ್$_3$) + ಮಲ್ಲಿಗೆ]

ಅರಳುವಾಸು 'ಅಲರ್ವಾಸು' ನೋ.

ಅರಳೆ$_1$, ಅರಲೆ (ನಾ). ಕಾಳು ತೆಗೆದ ಹತ್ತಿ : ಒಂದೆಡೆಯೊಳಗೊಟ್ಟರ್ದರಳೆಯನೊಡನಳುರ್ವಂತಳುರ್ದನನಲನರಗಿನ ಮನೆಯಂ (ಪಂಪಭಾ. ೩-೫); ಬಿಳಿಯರಳೆ [ಪಾಠಾಂ. ಳಿ]ಯಂತೆ ಗಂಗಾಜಳದಂತೆ . . . ಅತ್ತಿ ಮಬ್ಬೆಯ ಚರಿತಂ (ಅಜಿಪು. ೧೨-೬); ಅರಳೆಯ ಕಿಚ್ಚಿನಂತೆ ಧನಮಾಯುವಸಂತದ ಶೋಭೆಯಂತೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೫-೧೯); ಪಾಪವೆಲ್ಲಂ ಕ್ಷಣದೊಳು ಬೆಂದುಪೋಯ್ತರಳೆಗಳ ಬೆಟ್ಟದೊಳು ಕಿಡಿಯು ಬಿದ್ದಂದದೊಳು (ವೀಶೈಪು. ೨-೬-೪೪); ಕಾಳು ತೆಗೆದ ಹತ್ತಿಗೆ ಅರಳೆಯೆನ್ನುತ್ತಾರೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೪-೨೭). **ಅರಲೆ** : ತನು ಪಂಜಿವೊಲ್ ಬೆಳರ್ತಿರ್ಪಿನೆಗಂ ಹಿಮಮೆಕ್ಕಿದರಲೆವೋಲ್ ಪುದಿದಿರೆಯುಂ (ಆದಿಪು. ೬-೩೩); ಗಾಳಿ ಮುಟ್ಟದರಲೆಯಂತೆ ನಡುಗಿ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೩-೧೦೬); ಅನಲನಡಸಿದರಲೆಯ ತೆಜದಿಂ (ಖಮದ. ೫-೬೬). [?]

ಅರಳೆ$_2$ (ನಾ). ಕಂಬ ; ಸ್ಥಾಣು : ಮಾಣದೆ ಅರಳೆಯ ತಿಟ್ಟನೆ ತಿರುಗುವ ಗಾಣದೆತ್ತಿನಂತೆ ಪೂರ್ವಲಿಖಿತ ಮುಂದುಗಾಣಲೀಯದು (ಬಸವ. ೫೭೮).
[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಎಱುಳ್ = ಕಂಬ ; ತೆಲು. ರಾಡು = ಕಂಬ]

ಅರಳೆಲೆ, ಅರಲೆಲೆ, ಅಲರೆಲೆ, ಅಳರೆಲೆ (ನಾ). ಮಕ್ಕಳ ಹಣೆಗೂ, ಸೊಂಟಕ್ಕೂ, ಪ್ರಾಣಿಗಳ ನೆತ್ತಿಗೂ, ಮನೆಗಳ ಮುಂಭಾಗಕ್ಕೂ ಕಟ್ಟುವ ಅರಳಿಯ ಎಲೆಯ ಆಕಾರದ ಒಂದು ಒಡವೆ : ನೊಸಲೊಳೊಡಂಬಡುವರಳೆಲೆ (ಪಂಪಭಾ. ೨-೪); ಅರಳೆಲೆ ಪೊಂಗುನೂಲ್ ಪುಲಿಯುಗುರ್ ಮಣಿಕಿಂಕಿಣಿಗೆಜ್ಜೆ . . . ಏನೆಸೆದಿರ್ದುದೊ ಬಾಲ ಮಂಡನಂ (ಅಜಿಪು. ೫-೬೨); ಶಾಂಕರಿಗೆಸೆದುದು ಮುಂದಲೆಯೊಳಗರಳೆಲೆ ಬಹುರತ್ನನೂತ್ನಕಾಂತಿಗಳಿಂದಂ (ಗಿರಿಕ. ೩-೮೧); ಮಂಡೆಮೊದಲನಂಡಲೆವರಳೆಲೆಯನು ಕೊಂಡಾಡುವರೆನ್ನಳವೆ (ಅಂಜಚ. ೪-೪೬); ಕುರುವಿಂದದಳ ಖಚಿತ ಸೋಪಾನ ಬಜ್ಜರಗಳರಳೆಲೆಯು ಮರಕತದ ತಳ್ಕು (ವೆಂಕಾರಾ. ೫-೬-೨೧). **ಅರಲೆಲೆ** : ಅಲರೆಸೆವೆಳದಳಿರೆಲೆಯರಲೆಲೆ ಬಲ್ಮಿಡಿ ಮಿಸುಪ ಪಚ್ಚೆಗೊಂಡಲಮಳಿ ಕಜ್ಜಲ ತಿಲಕಮಾಗೆ ತೋರ್ಪುದು ಬಾಲನಂದದಿಂ ಮಾಕಂದಂ (ಕುಸುಮಾ. ೫-೩೬). **ಅಲರೆಲೆ** : ತಳೆದ ಸಹಜಚ್ಛಿದ್ರ ಕರ್ನಂಗಳಿಗೆ ಮಣಿಮಾಂಗಾಯನಿಟ್ಟಳು ಅಲರೆಲೆಯ ಸಿಖಿಯಲಿ ತೊಡರ್ಚಿ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೨೧-೭೫). **ಅಳರೆಲೆ** : ಅಳರೆಲೆಗಳಲುಗೆ ಮಾಂಗಾಯ್ ಚಳಯಿಸೆ ಕಿಂಕಿಣಿಗಳುಳಿಯೆ ಶಿಶು ನಡೆಗಲ್ವಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೧೨-೬೬); ಅಳರೆಲೆಯತ್ತಿ [ಪಾಠಾಂ. ಅರಳೆಲೆ ಮತ್ತಿ, ಅಳಕಡ್ಡಿ ಮತ್ತಿ] ಕಾಯ್ ಪುಲಿಯುಗುರ್ ನಿಗಳಂ ಕಿಱುಗೆಜ್ಜೆ . . . ಅಚ್ಯುತನಾದ ಮೊಪ್ಪಿದಂ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೭-೭೫). [ಅರಳಿ$_1$ + ಎಲೆ$_1$]

ಅರಳೆಲೆಮಾಲೆ (ನಾ). ಅರಳಿ ಎಲೆಗಳ ಆಕಾರದ ಬಟ್ಟುಗಳ ಚಿನ್ನ ಅಥವಾ ಬೆಳ್ಳಿಯ ಸರ : ತಲೆವಳಸಿ ನೆಲೆಗೊಳಿಸಿದ ಮಾಣಿಕ್ಯದ ತಲೆಮಾಲೆಯ ಪರಿಸರದೊಳೆಳಲೆವಿಟ್ಟ ಕನಕದರಳೆಲೆಮಾಲೆಯ (ರಾಜಶೇ. ೬-೧೧ ವ). [ಅರಳೆಲೆ + ಮಾಲೆ]

ಅರಳೇಳ್ (ಕ್ರಿ). ಧಾನ್ಯದಂತೆ ಅರಳಾಗಿ ಸಿಡಿದು ಹೊಮ್ಮು ; ಅವಲಾಗು : ಘರಿಘರಿಲೆಂದು ಸೀದುವು ವಿಹಂಗಕುಲಂ ಕೆಱೆಬಾವಿಬೆಂಚೆಗಳ್ ಪುರಿದರಳೆಳ್ದುವು (ಗಿರಿಕ. ೯-೨೧). [ಅರಳ್$_3$ + ಏಳು$_1$]

ಅರಳ್ಕೆ 'ಅಲರ್ಕೆ' ನೋ.

ಅರಳ್ಗಣ್, ಅರಳುಗಣ್, ಅರಳುಗಣ್ಣು (ನಾ). ಅರಳಿದ ಕಣ್ಣು ; ಅಗಲವಾದ ಕಣ್ಣು : ಚೆಲ್ಲೆಗಣ್ಣವರರಳ್ಗಣ್ಣವರ್ ನಿಡುಗಣ್ಣ ಹುಲ್ಲೆಗಣ್ಣವರೆಸಟ್ಗಣ್ಣ ಲಲ್ಲೆಗಣ್ಣವರ್ . . . ಎಯ್ದಿತೊಗ್ಗಿನಲಿ (ಮೋಹತ. ೨೪-೧೨); ಕೆಂಪೇಱಿದರಳ್ಗಣ್ಣ ಕಡೆ ಪರೆದ ಕುರುಳಾಂತ ನುಂಪುವಣೆ ಮಸುಳ್ದ ತಿಲಕಂ (ಚಿಬಪು. ೧೯-೨೫). **ಅರಳುಗಣ್** : ಇರಿಸಿದನೊ ಕೈರವವನೆಂದೆನಲರಳುಗಂಗಳ ಢಾಳವೊಪ್ಪಿರೆ ಬಂದಳ್ (ಕುವ್ಯಾವಿ. ೧-೨೩); ಅಳಿಗುರುಳ ತಾವರೆಮೊಗದ ಪೊಳೆವರಳುಗಂಗಳ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೨-೨); ಪರಮಕಾರುಣ್ಯಾಬ್ಧಿ ನೆಲಸಿಹನರಳುಗಂಗಳಲಿ ಅಖಿಲ ಭುವನೋತ್ಕರ ಶುಭಪ್ರದನಾಗಿ (ನಿಭಾಗ. ೫-೧೦-೩೬). **ಅರಳುಗಣ್ಣು** : ಬೆರಳಲುಕದೊಳಾಂದೋಳಿಪಮಸ್ತಕದರಳುಗಣ್ಣಬಲೆಯೊಪ್ಪಿದಳು (ಕಂನವಿ. ೯-೧೭೪).
[ಅರಳು$_1$ (< ಅಲರ್$_1$) + ಕಣ್]

ಅರಳ್ಗಱೆ 'ಅಲರ್ಗಱೆ' ನೋ.

ಅರಳ್ಗೂಡು 'ಅಲರ್ಗೂಡು' ನೋ.

ಅರಳ್ಚು 'ಅಲರ್ಚು' ನೋ.

ಅರಳ್ಬಿಲ್ಲು 'ಅಲರ್ವಿಲ್' ನೋ.

ಅರಳ್ಮಲರು (ನಾ). ಅರಳಿದ ಹೂವು : ಕುಚ್ಚು ಕುಚ್ಚಿನ ಕೇಸರದ ಅರಳ್ಮಲರುಗಳ್ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೫೬೬-೩೮೭).
[ಅರಳ್$_1$ (< ಅಲರ್$_1$) + ಮಲರು (< ಮಲರ್)]

ಅರಳ್ಮಳೆ 'ಅಲರ್ಮಱೆ' ನೋ.

ಅರಳ್ಮುಡಿ 'ಅಲರ್ಮುಡಿ' ನೋ.

ಅರಳ್ವಾಸು 'ಅಲರ್ವಾಸು' ನೋ.

ಅರಱಿ ? 'ಅರಳಿ$_1$' ನೋ.

ಅರಱಿಮುಳ್ಳು (ನಾ). ಒಂದು ಪ್ರದೇಶದ (ಊರಿನ) ಹೆಸರು (?) : ಶ್ರೀಪ್ರಭು ಮೆಜಂಪೊತೆವಾನಾ ಮಗ ಎಲೋಯಮಗಮವಖತನ ವಿಲ್ತ ಡರಱಿಮುಳ್ಳುಳ್ ಸ್ವರ್ಗಯೋದನ (ಎಕ. X, ಚಿಂತಾಮ. ೧೦೭-೩; 800).
[ಅರಱಿ (< ಅರಳಿ$_1$) + ಮುಳ್ಳು (< ಮುಳ್)]

ಅರಾಕು 'ಅರಕ್$_1$' ನೋ.

ಅರಾಜಕ (ಗು). ೧. ರಾಜನನ್ನು ಹೊಂದಿಲ್ಲದ. (ನಾ). ೨. ರಾಜನಿಲ್ಲದಿರುವ ಸ್ಥಿತಿ ; ಅವ್ಯವಸ್ಥೆ ; ಗೊಂದಲ : ಜಗವರಾಜಕವಾಯ್ತು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧-೪೩). [ಸಂ.]

ಅರಾಜಕತೆ (ನಾ). ರಾಜನಿಲ್ಲದ ಸ್ಥಿತಿ ; ಅನಾಯಕತ್ವ ; ಅವ್ಯವಸ್ಥೆ : ಇಂಗ್ಲೀಷರು ಬಂಗಾಳಾದೇಶವನ್ನು ಅರಾಜಕತೆಯಿಂದ ಉದ್ಧಾರಮಾಡಿದರು (ಬಂಕಿಮ. ೨೭೧). [ಸಂ. ಅರಾಜಕತಾ]

ಅರಾಜಿಕ (ನಾ). = ಅರಾಜಕ ೨ : ಅರಾಜಿಕವಾದಾ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಡಕಾಯಿತಿಗಳನ್ನು ಮಾಡುವುದೇ ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಕೆಲಸವಾಗಿದ್ದಿತು (ದೇವೀಚೌ. ೧೦೮). [< ಸಂ. ಅರಾಜಕ]

ಅರಾಡಮುರಾಡ (ನಾ). ೧. "ಹಟಮಾರಿ ; ಮಂಡ" (ಜಾನಕೋ. ೧೩). ೨. ಮೊಂಡಾಟ ; ಹಟ (ಸ್ಯಾಂಡರ್).
[ಅರಾಡ್$_0$ + ಮುರಾಡ್$_0$]

ಅರಾತಿ (ನಾ). ೧. ಹಗೆ ; ಶತ್ರು : ಶ್ರೀಯನರಾತಿಸಾಧನ ಪಯೋನಿಧಿಯೊಳ್ ಪಡೆದುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧-೧); ರಣದೊಳರಾತಿವಾರಣ ಘಟಾಳಿಯನೊರ್ವನೆ ಗೆಲ್ದನ್ (ಗದಾಯು. ೧-೧೭). ೨. [ಜ್ಯೋತಿಷ] ಲಗ್ನದಿಂದ ಆರನೆಯ ಸ್ಥಾನ ; ಶತ್ರುಸ್ಥಾನ : ಸಿತನಿಂ ಧರ್ಮ ಧನಾರಿ ಪಂಚಮದಶಾಯಸ್ಥಾನದೊಳ್ ಮಂದನಿಂ ತ್ರಿತಯಾರಾತಿ ಸುತಾಂತ್ಯದೊಳ್ . . . ಇಂದ್ರಮಂತ್ರಿ ಶುಭದಂ (ಜಾತತಿ. ೧೦-೧೧). [ಸಂ.]

ಅರಾತಿಕಾಂತೆ (ನಾ). ಶತ್ರುವಿನ ಪತ್ನಿ : ಪಾವಡರ್ದಳಿವಂದೆಯಂತಿರಗಿ ವರ್ಸುಗಿವರ್ತದರಾತಿಕಾಂತೆಯರ್ (ರಾಜಶೇ. ೫-೧೦).
[ಅರಾತಿ + ಕಾಂತೆ]

ಅರಾತಿದಲ್ಲಣ (ನಾ). ಶತ್ರುಗಳಿಗೆ ಭಯವನ್ನುಂಟುಮಾಡುವವನು : ಕೊರ್ವಿದ ವಿಜಯ ಪರ್ವತವೇಱಿ ಬಂದನು ಗರ್ವಿತಾರಾತಿದಲ್ಲಣನು (ಭರಚ. ೩೬-೬೮). [ಅರಾತಿ + ತಲ್ಲಣ]

ಅರಾತಿನಿಕರ (ನಾ). ಹಗೆಗಳ ಗುಂಪು; ಶತ್ರುಗಳ ಸಮೂಹ: ನೃಪ ವೃಷಭನರಾತಿನಿಕರ ತರುದವದಹನಂ (ಕವಿರಾ. ೩–೧೫೭).
[ಅರಾತಿ + ನಿಕರ]

ಅರಾತಿಸ್ಥಾನ (ನಾ). ೧. ಶತ್ರುವಿನ ಸ್ಥಾನ. ೨. [ಜ್ಯೋತಿಷ] ಲಗ್ನದಿಂದ ಆರನೆಯ ಸ್ಥಾನ: ಇರೆ ಲಗ್ನಕ್ಕೆ . . . ಹಿಮಕರಂ . . . ಅರಾತಿಸ್ಥಾನದೊಳ್ ಕೂಡೆ ನಿಷ್ಠುರಂ (ಜಾತಕಿ. ೧೮–೭). [ಅರಾತಿ + ಸ್ಥಾನ]

ಅರಾತಿಹರ (ನಾ). ಶತ್ರುಗಳನ್ನು ನಾಶಮಾಡುವವನು: ಅರಾತಿಹರ ಜಯ ಜೀಯ ಎಂದುದು ವಂದಿಸಂದೋಹ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೨೧–೧೩).
[ಅರಾತಿ + ಹರ್ಯ]

ಅರಾಬಿ (ನಾ). ಅಗಲ; ವಿಸ್ತಾರ; ವಿಶಾಲ.
ಅರಾಬಿಗೋಡೆ = ಊರ ಸುತ್ತಲೂ ಇರುವ ಗೋಡೆ; ಉದ್ದವಾದ ಗೋಡೆ (ಸ್ಯಾಂಡರ್).
[← ಅರ. ಅರಾಬಾ; ಮರಾ. ಅರಬಾ. / ತುಳು. ಅರಾಬಿ]

ಅರಾಬು (ನಾ). ಗಾಬರಿ; ಗದ್ದಲ; ಕಕ್ಕಾಬಿಕ್ಕಿ; ದಂಗೆ; ಅವಾಂತರ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [← ಮರಾ. ಅರಾಬಾ = ಗೊಂದಲ. / ತೆಲು.]

ಅರಾಲ, ಅರಾಳ$_1$ (ಗು). ೧. ಬಾಗಿದ; ಡೊಂಕಾದ; ವಕ್ರವಾದ. (ನಾ). ೨. ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಗಿಡ; ರಾಳ. ಅರಾಳ$_1$ (ಗ್ಯಾರೆಟ್). ೩. [ನಾಟ್ಯ] ಅಸಂಯುತ ಹಸ್ತಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ನಾಟ್ಯಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವ ಅಸಂಯುತ ಹಸ್ತಗಳು ಯಾವುವೆಂದರೆ ಪತಾಕ . . . ಅರಾಳ (ಅಭಾನೃ. ೪೭). [ಸಂ.]

ಅರಾಲು (ನಾ). (ಕರಾ) ಕಡಲಿನ ಬಳಿಯ ಮರಳುದಿಣ್ಣೆ: ಅವರ ಮನೆಯಿರುವುದು ಅರಾಲಿನ ಒಂದು ಬದಿಯಲ್ಲಿ (ಮರಮ. ೧).
[← ತಮಿ. ಅಜಲ್ = ಕಡಲ ಕರೆಯ ಕಪ್ಪು ಮರಳು]

ಅರಾಷ್ಟ್ರಿಕತೆ (ನಾ). ರಾಷ್ಟ್ರಕತೆಯಿಲ್ಲದಿರುವುದು: ಆಧುನಿಕ ಪ್ರಪಂಚದಲ್ಲಿ ಅರಾಷ್ಟ್ರಿಕತೆ (Statelessness) ಅತಿ ಭೀಕರವಾದ ಪರಿಸ್ಥಿತಿ (ನಂಟರು. ೧೦೧). [ಸಂ. ಅರಾಷ್ಟ್ರಿಕತಾ]

ಅರಾಸ$_1$ 'ಅರಸ$_1$' ನೋ.

ಅರಾಸ$_2$ (ನಾ). ಭೀತಿ; ಭಯ.
ಅರಾಸವಿಲ್ಲದವ = ಭೀತಿಯಿಲ್ಲದವನು; ಭಯವಿಲ್ಲದವನು (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [?. / ಹಿಂ. ಹಿರಾಸ್ = ಭೀತಿ, ಭಯ]

ಅರಾಳ$_1$ 'ಅರಾಲ' ನೋ.

ಅರಾಳ$_2$ (ನಾ). ಆನೆಗಳಲ್ಲಿ ಮಧ್ಯಮವರ್ಗದ ಒಂದು ಜಾತಿ: ಯಾ ಪ್ರಮಾಣಕಿಂತಲೂ ಅಧಿಕವಾಗಿ ವಂದು ಅರತ್ನಿ ಪ್ರಮಾಣ ಉನ್ನತತ್ವವೂ ದೈರ್ಘ್ಯವೂ ವಿಸ್ತಾರವೂ ಉಳ್ಳ ಆನೆಗಳು ಮಧ್ಯಮಗಳೆನಿಸಿಕೊಂಡು ಅರಾಳಗಳೆಂಬ ಪೆಸರಂ ಪಡೆಯುವವು (ಸೌಗಂಧಿ. ೨೬೭–೧೩).
[ಸಂ. ಅರಾಲ = ಮದವೇರಿದ ಆನೆ]

ಅರಿ$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಕತ್ತರಿಸು; ಕಡಿದುಹಾಕು; ಕೊಯ್ಯು: "ಅರಿ–ಕೃಂತನೇ (ಕತ್ತರಿಸು)" (ಶಮಧಾ); "ಛೇದನದೊಳರಿಯೆಂಬ ಶಬ್ದಂ" (ಶಬ್ದಮಂ. ೧೦೫); ಪುಗುವ ಕಳ್ಳನ ಮೂಗನರಿದೊಡವಂ ಪೊಜಮಟ್ಟು (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೫–೩೧); ವಿವೇಕ ವಿಕಳರವೋಲ್ ಬಾಲರ ತಲೆಯನರಿದು ತಂದೆಯೊ (ಗದಾಯು. ೯–೩೪); ಅರಿ ಅರಿ ಪೊಯ್ ಪೊಯ್ ಸೀಳ್ ಸೀಳ್ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೬–೧೯೩); ಹರ ತನ್ನ ಭಕ್ತರ . . . ಅರಿದು ನೋಡುವ ಕಬ್ಬಿನ ಕೋಲಿನಂತೆ (ದೇದಾವ. ೪೩–೯೦); ಕೃಪಾಣವ ಜಡಿದು ಗಂಟಲ ಬಳಿಗೆ ಹೂಡಿದನರಿವುದಕೆ ಕೊರಳ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೪–೧೧); ತಜ್ಜಿದರರಿದರ್ ಕೂಡೆ ಕತ್ತರಿಸಿದರ್ (ಚಿಬಪು. ೨೧–೨೦).
ಅರಿದುಹೋಗು = ಕತ್ತರಿಸಿಹೋಗು; ತುಂಡಾಗಿಹೋಗು: ಹರಿಗೆ ಕಪಟವನೆಸಗಿ ಕಿವಿಮೂಗರಿದುಹೋಯಿತು ನಿನ್ನ ತಂಗಿಗೆ (ಕೌಶಿರಾ. ೧೪–೨೨).
[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಅರಿ; ಕೊಲಾ. ನಾಯ್ಕಿ. ಅರ್ಕ್]

ಅರಿ$_2$ 'ಅಱು' ನೋ.

ಅರಿ$_3$ (ಕ್ರಿ). ಅಕ್ಕಿ ಮುಂತಾದ ಧಾನ್ಯಗಳನ್ನು ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಜಾಲಿಸಿ ಕಲ್ಲು ಮಣ್ಣು ತೆಗೆ, —ಶೋಧಿಸು.
[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಕೊಡ. ತುಳು. ಅರಿ]

ಅರಿ$_4$ (ನಾ). ಹೊಲಗದ್ದೆಗಳಲ್ಲಿ ಹಿಡಿಹಿಡಿಯಾಗಿ ಕೊಯ್ದು ಅಲ್ಲಲ್ಲೇ ಗುಡ್ಡೆಹಾಕುವ ತೆನೆ, —ತೆನೆಯಿಂದ ಕೂಡಿದ ಹುಲ್ಲು: "ಧಾನ್ಯಯುತ ತೃಣದ ರಾಶಿಯೊಳ್ . . . ಅರಿಯೆಂಬ ಶಬ್ದಂ" (ಶಬ್ದಮಂ. ೧೦೫); ಸಾಳಿವನ ಬೆಳೆಯಿತ್ತು ಕೊಯಿದು ಅರಿಯ ಹಾಕಲಾಗಿ ಒಂದಕ್ಕೆ ಎರಡಾಗಿ ಎರಡಕ್ಕೆ ಮೂಱುಗೂಡಿ ಹೊಱೆಗಟ್ಟಿತ್ತು (ಅವರೇ. ೮೫). ೨. ನೆಲ್ಲು ಮುಂತಾದ ಧಾನ್ಯಗಳನ್ನು ಹುಲ್ಲಿನಿಂದ ಬೇರ್ಪಡಿಸಲು ಮೇಲಕ್ಕೆ ಎತ್ತಿ ಬಡಿಯುವಾಗ ಒಂದು ಬಾರಿಗೆ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುವಷ್ಟು ತೆನೆ ಹುಲ್ಲಿನ ಮೊತ್ತ (ಉಕ. ೬). [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ತುಳು. ಅರಿ]

ಅರಿ$_5$ (ನಾ). ಕಣ್ಣಿನ ರೆಪ್ಪೆಗಳೊಳಗೆ ದುರ್ಮಾಂಸ ಬೆಳೆದುಕೊಳ್ಳುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕಣ್ಣುರೋಗ: "ನಯನರೋಗದೊಳ್ ಛೇದನದೊಳರಿಯೆಂಬ ಶಬ್ದಂ" (ಶಬ್ದಮಂ. ೧೦೫); ಅರಿ ಪಾಳಿ ಪಟೋಲಂ . . . ಎಂಬ ಪಲವಕ್ಷಿರೋಗಮಂ ಕಳೆಗುಮಂಜನಂ (ಅಶ್ವಶಾ. ೧೫–೧೫). 'ಅರಿಗಣ್ಣು' ಪರಾ. [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಅರಿ]

ಅರಿ$_6$ (ನಾ). ೧. ಹಗೆ; ಶತ್ರು; ವಿರೋಧಿ. ೨. ಆರು ಎಂಬ ಸಂಖ್ಯೆಯ ಸಂಕೇತ. ೩. [ಜ್ಯೋತಿಷ] ಆರನೆಯ ಸ್ಥಾನ.
ಅರಿತಟ್ಟಿಕಂಠೀರವ = ಶತ್ರುಗಳಿಗೆ ಸಿಂಹಪ್ರಾಯನಾದವನು; ಒಂದು ಬಿರುದು: ವೀರಸಿಖಾಮಣಿ[ಅರಿತಟ್ಟಿಕ]ಣ್ಠೀರವಂ ಸಮರೈಕಭೈರವಂ (ಸೌಇಇ. XX, ೩೯–೧೮; 1064). ಅರಿದಿಶಾಪಟ = ಶತ್ರುಗಳನ್ನು ದಿಕ್ಕಾಪಾಲಾಗಿ ಓಡಿಸುವವನು; ಒಂದು ಬಿರುದು: ಅರಿದಿಶಾಪಟ ಬೀಳುಕೊಟ್ಟನು ರಾಯಸವ ಬರೆಸಿ (ಕುವ್ಯಾವಿ. ೧೦–೪೩). ಅರಿದಿಶಾಪಟ ಮಲ್ಲ = ಹಗೆಗಳನ್ನು ದಿಗಂತಕ್ಕೆ ಓಡಿಸಬಲ್ಲ ಶೂರ; ಒಂದು ಬಿರುದು: ಅರಿದಿಶಾಪಟಮಲ್ಲ ಬಂದನು ಪಯಣಗತಿಗಳಲಿ (ತೊರರಾ. ೧–೬–೭). [ಸಂ.]

ಅರಿಉರ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಅಕ್ಕಕೈಲೂರ ಮಕನ್ದಿರ್ ಮಾದಪ್ಪನ್ನಂ ಅರಿಉರದ ಅಗ್ಗಿರವೆರ್ ಪೆರ್ಗಡೆತನಕೆಯ (ಎಕ. IV, ಗುಂಡ್ಲುಪೇ. ೮೮–೩; 750).
ಅರಿಉರ್ಪನ್ನಿರ್ವರ್ = ಅರಿವುರದ ಹನ್ನೆರಡು ಮಂದಿ (?): ಅರಿಉರ್ಪನ್ನಿರ್ವರು ತೊಱೆಕ್ಕಾರಾಟ್ಟಉ ಪೆಕ್ಕವಿಯ ಮುವೊಲ್ಪೋಗೆಯು ಕೂಡಲೂರು ಇನೆತ್ತುಮೂರ್ ನೆರಸಾಸನಮಾಗೆ ಕುದಿಯ್ಯ (ಎಕ. IV, ಗುಂಡ್ಲುಪೇ. ೮೮–೪; 750). [ಅರಿ$_6$ + ಪುರ]

ಅರಿಂಜಯ (ನಾ). ೧. ಹಗೆಗಳನ್ನು ಗೆಲ್ಲುವವನು: ಮತ್ತಿನೈಸರ ಮುರದೊಳ್ ತಳತ್ತಳಿಸೆ ಬಂದನರಿಂಜಯನಂಜನಾಸುತಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೧–೧೬೧). ೨. ಒಂದು ದೇಶದ ಹೆಸರು: ತೋರ್ಪುದಿಂತರಿಂಜಯ ಸಮಾಹ್ವಯಂ ಜನಪದಂ ಸುಖೈಕಾಸ್ಪದಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೫–೯೩). [ಸಂ.]

ಅರಿಂದಮ (ನಾ). ಶತ್ರುಗಳನ್ನು ದಮನಮಾಡುವವನು: ಪತಿಯ ಪದಾರವಿಂದಮನರಿಂದಮನರ್ಚಿಸಿದಂ ಕಿರೀಟ ಕೀಲಿತ ಹರಿ ನೀಲ ರತ್ನರುಚಿ ಮಂಜರಿಯೆಂಬತಸೀಲತಾಂತದಿಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೫–೧೨); ಹೇ ಅರಿಂದಮ, ಮಸೆಯದಿರ್ ನೆನಹುಸಾಣಿಯೊಳಳಲ ಕತ್ತಿಯಂ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೨೯೫–೨೮೪). [ಸಂ.]

ಅರಿಕಟಿಕೆ (ನಾ). ಹೆಗೆಗಳ ಪಾಳೆಯ; ಶತ್ರುಸೈನ್ಯ: ಅಂಕಟಳಛೇದಕನ ನಾನಾಯುಧವಿಶಾರದನ . . . ಸೇನಾಪತಿಯ ಮಾಡುವುದರಸ (ಕುನ್ಮಾಉ. ೬–೮೪). [ಅರಿ + ಕಟಕ]

ಅರಿಕಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ಕೊಯ್ದ ಹುಲ್ಲನ್ನು ಅಥವಾ ತೆನೆಯನ್ನು ಒಟ್ಟು ಗೂಡಿಸಿ ಕಂತೆಕಂತೆಯಾಗಿ ಕಟ್ಟು; ಸಿವುಡುಕಟ್ಟು: ನಾನು ಕೊಯ್ದು ಅವಳು ಅರಿಕಟ್ಟದಳು (ಪುಸರು. ೪೭೫). [ಅರಿ + ಕಟ್ಟು1]

ಅರಿಕೆತ್ತರಿ (ನಾ). ವೈರಿಯ ಖಡ್ಗ: ಅರಿಕತ್ತರಿ ಹರಕಾದ ದಯದಿರವ ಬಲ್ಲುದೇ? ಬಿಜುನುಡಿವವ ಮಾನ್ಯರ ಮಾನದ ಮನ್ನಿಕೆಯ ಬಲ್ಲನೇ (ಮೋಮಾಸ. ೫೫). [ಅರಿ + ಕತ್ತರಿ]

ಅರಿಕಾಮಧ್ವಂಸಿ (ನಾ). ೧. ಹೆಗೆಯಾದ ಕಾಮನನ್ನು ಧ್ವಂಸಮಾಡಿದವನು; ಶಿವ. ೨. ಶತ್ರುವಾದ ಕದಂಬ ಕಾಮನನ್ನು ಧ್ವಂಸಮಾಡಿದವನು. ೩, ೨: ಅರಿಕಾಮಧ್ವಂಸಿ ನಾಗವ್ರಜಮಯಕಟಕಂ ರಾಜರಾಜಸ್ಯಶಿಖಾಸಿರತಂ . . . ರಕ್ಷಿಸಿಗೆ ವಸುಧೆಯಂ ಯುದ್ಧರಂಗ ತ್ರಿಣೇತ್ರಂ (ಜಗದ. ೧–೩). [< ಸಂ. ಅರಿಕಾಮಧ್ವಂಸಿನ್]

ಅರಿಕುಠಾರ (ನಾ). ೧. ಹೆಗೆಗಳಿಗೆ ಕೊಡಲಿಯಂತಿರುವವನು. ೨. ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಅಂಕುಠಾರದ ಸೂಠಂಡಿತಶಾಸ್ತ್ರಜಂ ಚಳತಮ್ಮಾಜಾರ ಸುಪುತ್ರನು (ಅರ್ಧನೇ. ೧ ಉಪೋ). ಅರಿಕುಠಾರದ ಠಾಣೆಯದಾರನು ನನ್ನನ್ನು ಗಿಡ್ಡಂಗಿಗೆ ನೂಕಿ ಅರಮನೆಗೆ ವರದಿ ಮಾಡಿದರುವುದಲ್ಲ (ಮಂತ್ರಿಕ. ೪೨–೧೬). ಈ ಈಗಿನ ಚಾಮರಾಜನಗರಕ್ಕೆ ಹಿಂದೆ ಇದ್ದ ಹೆಸರು. [ಅರಿ + ಕುಠಾರ]

ಅರಿಕೆ 'ಅಱಿಕೆ' ನೋ.

ಅರಿಕೆಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಪ್ರಖ್ಯಾತಿಯನ್ನು ಹೊಂದು; ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗು: ಆ ಅರಮನೆಯು ಅರಿಕೆಗೊಂದಿರುವ ಬೊಕ್ಕಸವನ್ನು ಮಾತ್ರ . . . ನಮಗೇ ಕಳುಹಿಕೊಡಬೇಕು (ಬಿಟ್ಟಲ. ೫೮). [ಅರಿಕೆ (< ಅಱಿಕೆ) + ಕೊಳ್]

ಅರಿಕೆನಾಯಕ 'ಅಱಿಕೆನಾಯಕ' ನೋ.

ಅರಿಕೇಸರಿ (ನಾ). ೧. ಶತ್ರುಗಳಿಗೆ ಸಿಂಹಪ್ರಾಯನಾದವನು; ಒಂದು ಬಿರುದು. ೨. ಒಬ್ಬ ರಾಜನ ಹೆಸರು: ಉದಾತ್ತ ನಾರಾಯಣ ನಾದ ದೇವಪೆಮಗಿಗರಿಕೇಸರಿ ಸೌಖ್ಯಕೊಟೆಯಿಯಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧–೧); ಶ್ರೀಮದರಿಕೇಸರಿ ದೇವರು (ಇಎ. XIII, ೧೭೧–೩೩ ; 1055). [ಅರಿ + ಕೇಸರಿ]

ಅರಿಕೋಲು (ನಾ). ಒಕ್ಕಣೆಗಾಗಿ ಹಾಕುವ ಧಾನ್ಯದ ಅರಿಗಳನ್ನು ಹದವಾಗಿ ಹರಡಲು ಬಳಸುವ ಕೊಳ್ಳೆಗೋಲು; ಮೆರೆಗೋಲು: ಆಕಾಶದರಿಕೋಲು ಭೂಮಿತಾಕದ ಕುಂಟೆ . . . ನೂರೊಂದು ಸಾಲ ಹೊಡೆದವ್ಕೆ (ಜಗಕೃ. ೯೧); ಕೈಯಲ್ಲಿ ಮುಟ್ಟಿದ ಅರಿಗೋಲನಲ್ಲಿ ನೂಕುವನು (ಅರಸಾ. ೨೦೫). [ಅರಿ + ಕೋಲು (< ಕೋಲ್)]

ಅರಿಗ (ನಾ). ೧. ಒಬ್ಬ ರಾಜ; ಅರಿಕೇಸರಿ: ಸರಸ್ವತಿ . . . ಈಗರಂಗನಿ ವಿಶುದ್ಧ ಬುದ್ಧಿಯಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧–೫). ೨. ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಪಡೆವಳ್ಳ ಅರಿಗನು ಎಱೆಯಬ್ಬೆಯುಂ (ಎಳ. VIII, ಸೊರಬ. ೫೦೧–೬ ; 958). [< ಅರಿಕೇಸರಿ]

ಅರಿಗಂಟು (ನಾ). ಬಿಡಿಸಲು ಶಕ್ಯವಿಲ್ಲದ ಗಂಟು; ಒಳಗಂಟು: ಬಲಿದು ಬಿಡಿಸಲಾರದ ಅರಿಗಂಟಾಗಿ ಪರಿಣಮಿಸುವವರೆಗೆ ಹಾಗೇ ಇರಬೇಕೆಂದು ಆ ಗಂಗನ ಎಣಿಕೆಯಾಗಿರಬೇಕು (ವೀಚಬಂ. ೮).

[< ಅರಿದು + ಗಂಟು]

ಅರಿಗಣ್ಣು (ನಾ). ರೆಪ್ಪೆಯೊಳಗೆ ದುರ್ಮಾಂಸ ಬೆಳೆದುಕೊಂಡ ಕಣ್ಣು; ಅರಿ ಬೆಳೆದುಕೊಂಡಿರುವ ಕಣ್ಣು: ಜಲಮಾಳ್ಪಗಣ್ಣೊ ಅರಿಗಣ್ಣೊ (ಮಹಾವಿ. ೬–೫೧). [ಅರಿ + ಕಣ್ಣು (< ಕಣ್)]

ಅರಿಗಲ್ಲು (ನಾ). ಕಣ್ಣಿನ ರೋಗಕ್ಕೆ ಔಷಧಿಯಾಗಿ ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಕಲ್ಲು (ಸ್ಯಾಂಡರ್ಸ್). [ಅರಿ + ಕಲ್ಲು (< ಕಲ್ಗ)]

ಅರಿಘಟೆ (ನಾ). ಶತ್ರುಗಳ ಸೈನ್ಯ, —ಸಮೂಹ.

ಅರಿಘಟೆಮಲ್ಲ = ಶತ್ರುಗಳ ಸಮೂಹಕ್ಕೆ ಜಟ್ಟಿಯಾದವನು; ಒಂದು ಬಿರುದು: ಅರಿಘಟೆಮಲ್ಲನ ಪೀಠಂ ಪರಿಕ್ಷಿಪ ತಳಲ ನಾಳಂ ವರ್ಮಂ ಧರೆಯಂಯು (ಸೌಇಇ. XX, ೫೫–೩೦ ; 1082). [ಅರಿ + ಘಟೆ]

ಅರಿಟಣ 'ಅರುಟಾಳ' ನೋ.

ಅರಿಟಾಳ 'ಅರುಟಾಳ' ನೋ.

ಅರಿಟ್ಟೈನೇಮಿ, ಅರಿಟ್ಟೋನೇಮಿ (ನಾ). ೧. ಇಪ್ಪತ್ತೆರಡನೆಯ ತೀರ್ಥಂಕರನ ಹೆಸರು. ೨. ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಶ್ರೀಮತ್ಕಲೆ ಗೊಳ್ದ ಅರಿಟ್ಟನೇಮಿ ಪಣ್ಡಿತರ್ (ಎಳ. II, ೪೫೮–೧ ; 950). ಅರಿಟ್ಟೋನೇಮಿ: ೨. ಶಿಷ್ಯರ್ ಅರಿಟ್ಟೋನೇಮಿ ಮಾಡಿಸಿದರ್ ಸಿದ್ಧಂ (ಎಳ. II, ೬೧–೨ ; 900). [< ಸಂ. ಅರಿಷ್ಟನೇಮಿ]

ಅರಿಣೆ 'ಅಱ್ಯಣೆ' ನೋ.

ಅರಿತ 'ಅಱಿತ' ನೋ.

ಅರಿತ್ತ (ನಾ). ೧. ಹರಿಗೋಲು: "ಅರಿತ್ತಯೆಣಿ ನೀರ ಹರುಗೋಲ್" (ಮಂಗರಾ. ೧೭೬–೧೬). ೨. ಹೆಗೋಲು ಮುಂದಕ್ಕೆ ಚಲಿಸುವಂತೆ ಮಾಡುವ ಸಾಧನ; ಹುಟ್ಟು: "ಅರಿತ್ತಂ ಕೋಟಲ[ಪಾ]ತ್ರಂ –ಈ ೨ ನಾವೆಯ ಸೋಗೆಗೆ" (ಜಲಾಯು. ೧೧೧–೫೦). [ಸಂ.]

ಅರಿದಲ 'ಅರಿದಾಳ' ನೋ.

ಅರಿದಲೆ (ನಾ). ೧. ಕತ್ತರಿಸಿದ ತಲೆಯ ಶಿಲ್ಪವನ್ನುಳ್ಳ ಒಂದು ಲಾಂಛನ. ೨. ಒಂದು ಬಿರುದು: ಅರಿದಲೆ ಸುಕಂಖಚಿಹ್ನಂ . . . ಬಿರುದುಗಳಕೊಡೆತ್ತಿ (ಕೇಶಿ. ೧–೧೧೧); ತತ್ಪದಾಶ್ರಿತನಾಯಕಂಗಮರಿದಲೆ ವಿಜಯಪತಾಕೆಯಂ ದಿವಾಪ್ತದೀಪ ಮುಂತಾದ ಬಿರುದುಗಳಿತ್ತು (ಕಳಸ್ತ. ೩–೪೪). [ಅರಿ + ತಲೆ]

ಅರಿದಲ್ಲಣ (ನಾ). ಶತ್ರುಗಳನ್ನು ಭಯಪಡಿಸುವವನು: ಬಲ್ಲಿದರಿಗೆ ಬಲ್ಲಿದನೆಂಬ ಬಿರುದು ಅರಿದಲ್ಲಣನು ಎಂಬಂತೆ ಬಲು ಸಾಹಸ (ಆಪಕ. ೧೨೫–೬). [ಅರಿ + ತಲ್ಲಣ]

ಅರಿದಳೆ 'ಅರಿದಾಳ' ನೋ.

ಅರಿದಾಳ, ಅರಿದಲ, ಅರಿದಳೆ (ನಾ). ಶಂಖಪಾಷಾಣ ಮತ್ತು ಗಂಧಕಗಳ ಸಂಯೋಗದಿಂದಾದಒಂದು ಬಗೆಯ ಹಳದಿಯ ಧಾತು ವಿಶೇಷ; ಹರಿತಾಲ: "ಅಂಗುಲಿಕಚೋರಮೆಂಬಲಿದಾಳಮೆಂಬಿಳಿಳ್ಳ" (ಮಂಗರಾ. ೩೧–೬); ನಯಮಳವಟ್ಟ ಪಚ್ಚೆ ಸಹಕಾರದೊಳಿಂಗುಳಿಕಂ ತಳರ್ವಕೊಕೆಯೊಳಿದಾಳಮುಳ್ಳಲರ ಸಂಪಗೆಯೊಳ್ . . . ಸಮನಾಗೆ (ಪಾಂಪಿಪು. ೧–೬೪); ಕಾಲ್ಳಳಿದಾಳದ ಮೆಗಣ ಕೆಂಪಿನಕೈಯಂ ದಿಟ್ಟಿಗೆ ಬಂದುದಾರ್ದರೆವಂತಳವಟ್ಟರೆ ರಾಜಹಂಸನಂ (ಮಲ್ಲಿಕ. ೫–೬೬); ಅದಾದಂ ಸಿಂಧೂದ್ಭವಮಂರಿನಮೆಳಗಲುಳಿಯೆಂಬವಂ ಗೋಮೂತ್ರಂ ಬೆರಸರೆಡು ಪೂಸೆ ತರ್ದುರಂ ಮರವ್ಗ[ವು]ವುಂ ಬರ್ಜಯುಂ ವಿಸರ್ಪಮು ಮಱಿಗುಂ (ಲೋಕೋಷ. ೯–೧೦೫); ಅರಿದಂತಾಡಿನ ಪಾಲಿಂದರಿದಾಳ ದಿಜಾಲಪಿಷ್ಟಯಂ ತೊಡೆದುಂ ಬಿಡುತಿರಲ್ (ಪಾಪುರ. ೧೬–೧೬). ಅರಿದಲ: "ತಾಲ=ಅರಿದಲ" (ಓಷಧಿ. ೬೬). ಅರಿದಳೆ: "ಹರಿತಾಲಕ = ಅರಿದಳೆ" (ನಾಚಿಂಠ. ೬); ಚತುರಂಗದ ಬಡನೆ ಮಿಸುರಿದಳವ ಪಿಡಿದರ್ ಕಡ್ಡಿಯಂ ಕಡೆಮಾಡಿ ತೊಡೆವಿದಂದು ಚಿತ್ರವೆನೆ ಬರೆದರು (ಭಾವಚಿಂ. ೫–೨೫); ಅರಿದಳೆ, ಗಂಧಕ, ಪಾಷಾಣ, ಆಕಲೆಕಾಯಿ, . . . ಹದದಲ್ಲಿ ಇಳಿಹ ಮೈಗೆ ಲೇಪ ಇಕ್ಕಿಸಲು (ವೈದ್ಯಸಾ. I, ೨೯೫).

[< ಸಂ. ಹರಿತಾಲ. / ಳುಳು, ಅರದಳೆ, ಅರ್ದಾಳೆ, ಅರ್ದಳೆ]

ಅರಿದು, ಅರಿಯ (ಗು). ೧. ಅಸಾಧ್ಯವಾದ ; ಅಶಕ್ಯವಾದ ; ಗಹನವಾದ : ಇನ್ತುವಾಟ್ಟುದರಿದಿನ್ನೆನಗೆನ್ದು ಸಮಾಧಿ ಕೂಡಿಏ (ಎಕ. II, ೯೩–೨ ; 700) ; ಬೆನ್ನಬೆನ್ನನೆ ಪರಿತಂದ ದೈನ್ಯಮರಿದಾದುದು ಮೀಱಲತರ್ಕ್ಯರೂಪೆಯೂ (ಶಾಂತಿಪು. ೮–೯೪) ; ನೀನಿಂತಳುತ್ತಿಪ್ಪಡೆನಗರಿದು ಬಸವಣ್ಣ (ಬಸರ. ೫–೩೦) ; ಬವರದೊಳರಿದಲ್ಲೆ ಭೀಷ್ಮಾದಿಗಳಿಗೀ ರಣದ ಮೇಳಾಪ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೨೦–೩೩) ; ಊಹಿಸುವೊಡರಿದೆನಲ್ ಕೈಲಾಸ ಪರ್ವತಂ ರಾಮಣೀಯಕಮಾದುದು (ಚಿಬಪು. ೨–೧೦). ೨. ಅಪೂರ್ವವಾದ : ಅರಿದಾದಂ ಕನ್ನಡದೊಳ್ ತಿರಿಕೊಱೆಗೊಂಡಱಿಯೆ ಪೇಱ್ವೆನೆಂಬುದಿದಾರ್ಗಂ (ಕವಿರಾ. ೧–೪೨). **ಅರಿಯ** : ಅಖಿಳಶಾಸ್ತ್ರ ವಿಶಾರದ ನಪ್ಪನುಂ ಗೆಲಲ್ಕರಿಯನುಮೊಂದಿಬಾರದನುಮಂಕದ ಕರ್ಣಂ (ಪಂಪಭಾ. ೯–೬೧) ; ನೆರದೊಳ್ ಕೊಲ್ವಂತೆನಗೇನರಿಯನೆ ಗಾಂಡೀವಧನ್ವಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨–೨೦೪). ℙ ಅರಿಯವು, ಅರಿಯರ್ (ಬಹುವ) : ಚಕ್ರಿಗರಿಯವುಮೊಳವೇ (ಆದಿಪು. ೧೪–೫೭) ; ಹರಿಯನುಬಲದಿಂ ಪಾಂಡವರರಿಯರ್ ಗೆಲಲ್ (ಗದಾಯು. ೯–೨೮).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಅರಿದು, ಅರಿಯ ; ಮಲ. ಅರುತು, ಅರಿಯ ; ತೆಲು. ಅರುದು, ಅರಿದಿ]

ಅರಿಧೀರ (ನಾ). ಒಂದು ಬಿರುದು : ಶ್ರೀಯಮ್ಮನೆ[ಮ್ಬೊ] ... ಯ್ವೆಸರ್ ಅರಿಧೀರನೆ[ಮ್ಬೊ]ದ (ಸೌಇಇ. XX, ೧೦–೩ ; ?). [ಅರಿ$_6$ + ಧೀರ]

ಅರಿಧ್ವಜಿನಿ (ನಾ). ಶತ್ರುಸೈನ್ಯ : ತ್ರಿಪೃಷ್ಠಂಗರಿಧ್ವಜಿನೀ ಮಾರಣಮೇನೊ ಯೂಥವಧದಿಂದಕ್ಲೇಶಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೫–೪೯).

[ಅರಿ$_6$+ ಧ್ವಜಿನಿ]

ಅರಿನಿರ್ದಾರಣ (ನಾ). ಹಗೆಗಳನ್ನು ಸೀಳುವವನು ; ಶತ್ರುಗಳನ್ನು ನಾಶಪಡಿಸುವವನು : ಶ್ರೀರಮಣೀರಮಣೀಯಂ ಸೀರಾಸ್ತ್ರಂ ನಿಂದ ನಾಧಿರಾಜ್ಯದೊಳರಿನಿರ್ದಾರಣನನಂತವೀರ್ಯನಪಾರಬಲಂ ಯೌವರಾಜ್ಯದೊಳ್ ನಿಂದಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೨–೧). [ಅರಿ$_6$ + ನಿರ್ದಾರಣ]

ಅರಿಪದ (ನಾ). = ಅರಿಸಮಾಸ : ತನಗರಿಪದನಿಲ್ಲ ಕರ್ಮಧಾರಯ ಮಹುವುಂ (ಶಮದ. ೧೬೮). [ಅರಿ$_6$ + ಪದ$_2$]

ಅರಿಪರದೂಷಣಸಂಧಿ (ನಾ). [ರಾಜನೀ] ಹಗೆಯೊಡನೆ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬಹುದಾದ ಹದಿನಾರು ಬಗೆಯ ಸಂಧಿಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ; ಉತ್ಕೃಷ್ಟವಾದ ಭೂಪ್ರದೇಶವನ್ನು ಶತ್ರುವಿಗೆ ಬಿಟ್ಟುಕೊಟ್ಟು ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವ ಸಂಧಿ : ಸಾರಭೂಮಿಯಂ ಕುಡುವುದು ಅರಿಪರದೂಷಣಸಂಧಿಯೆಂಬುದಕ್ಕುಂ (ಪಂಚತಂ. ೨೨೧–೧).

[ಅರಿ$_6$ + ಪರ + ದೂಷಣ + ಸಂಧಿ]

ಅರಿಪೀಠ (ನಾ). ಗೌರವದ ಪೀಠ ; ಅಪೂರ್ವವಾದ ಪೀಠ (?) : × × × ಯರುಳ್ಳರಿಪೀಠದಿಱ್ದೊನಾನ್ × × (ಎಕ. II, ೨೬–೨ ; 700).

[< ಅರಿದು + ಪೀಠ]

ಅರಿಪು 'ಅಱಿಪು' ನೋ.

ಅರಿಪೆಣ (ನಾ). ವೈರಿಯ ಹೆಣ ; ಶತ್ರುಗಳ ಹೆಣ : ತೊರೆಯುತ ಮೊರೆಯುತ ಸುರಿಯುತ ರಕ್ತವ ಕರಚರಣಗಳಾಡಿಸುತ ಅರಿಪೆಣಗಳು ಲೆಕ್ಕವಿಲ್ಲದೆ ನೋಟಕಚ್ಚರಿಯ ಪುಟ್ಟಿಸುತೊಪ್ಪಿದುವು (ಕಂನವಿ. ೧೫–೬೦).

[ಅರಿ$_6$ + ಪೆಣ]

ಅರಿಪ್ರಧ್ವಂಸನ (ನಾ). ಶತ್ರುಗಳನ್ನು ನಾಶಮಾಡುವುದು : ಕೂರಗೆ ವಿಂಡಂ ಗಜವೈರಿ ಪೊಕ್ಕವೊಲರಿಪ್ರಧ್ವಂಸನಂ ಮಾಡುವೆಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೭–೫೪). [ಅರಿ$_6$ + ಪ್ರಧ್ವಂಸನ]

ಅರಿಬಲ, ಅರಿಬಳ (ನಾ). ೧. ಹಗೆಯ ದಂಡು ; ಶತ್ರುಸೈನ್ಯ : ಅರಿಬಲವನೀ ಖಂಡಿಗಳೆ ಮೋಹರಸಹಿತ ನಾ ಬಹೆನು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೪–೪೬) ; ಮದಾಂಧತೆಯಿಂದಾಂತರಿಬಲಬಲಾಹಕಪ್ರಸ್ಫುರಿತ ಮಹಾನಿಲನೊಳ್ (ಶಬಶಂ. ೪–೨೯). ೨. ಶತ್ರುವಿನ ಶಕ್ತಿ. **ಅರಿಬಳ** : ೧. 'ಅರಿಬಳ ಜೈತ್ರ' ಪರಾ. [ಅರಿ$_6$ + ಬಲ$_2$]

ಅರಿಬಳಜೈತ್ರ (ನಾ). ಹಗೆಗಳ ದಂಡನ್ನು ಗೆಲ್ಲುವವನು ; ಒಂದು ಬಿರುದು : ಅಮಿತಗುಣಾಧಾರಂ ನಿಮ್ಮ ಮಾಮಂ ಅರಿಬಳಜೈತ್ರಂ (ಸುಕುಮಾ. ೨–೪೦). [ಅರಿಬಳ (= ಅರಿಬಲ) + ಜೈತ್ರ]

ಅರಿಬಿರಿದು (ನಾ). ಅಪೂರ್ವವಾದ ಬಿರುದು : ಧರೆಯ ಮೇಲಣ ಮರದಲ್ಲಿ ಹಿರಿದಿಹ ಕೊಂಬಿನ ತುದಿಯಲ್ಲಿ ಅರಿಬಿರಿದಿನ ಪಕ್ಷಿ ಬಂದಿತ್ತು ನೋಡಾ (ಮೋಳಿಮಾ. ೭೮೮) ; ಆ ಚಿದಹಂಕಾರಾಗ್ರದಲ್ಲಿ ಒಪ್ಪುತಿಹುದೆಂಬುದೀಗ ಅರಿಬಿರಿದಿನ ಪಕ್ಷಿಬಂದಿತ್ತು ನೋಡಾ ಎಂಬ ಶಬ್ದಕ್ಕರ್ಥ (ಮೋಳಿಮಾ. ೭೮೮ ಟೀಕು). [< ಅರಿದು + ಬಿರಿದು (< ಬಿರುದು)]

ಅರಿಬಿರುದ (ನಾ). ಅಪೂರ್ವವಾದ ಬಿರುದುಳ್ಳವನು : ನೀಡಿದನರಿಬಿರುದ ಮಂಡಳಿಕರಿಗೆ ಕಾಳೆಗದ ವೀಳೆಯವ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೪–೧೫) ; ಅರರೆ ನರನೋ ನೂಕು ನೂಕರಿಬಿರುದರಾವೆಡೆ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೦–೧).

[< ಅರಿದು + ಬಿರುದು + –ಅ$_7$]

ಅರಿಭಟ (ನಾ). ಶತ್ರುಸೈನಿಕ : ಅರಿಭಟ ರುಣ್ಡಮಾಳೆಗಳನಿಕ್ಕಿ ... ಭೀಕರತರಮಾಗೆ ನರ್ತ್ತಿಸುವ ಭೈರವನೀ ರಣರಂಗಭೈರವ (ಸೌಇಇ. XX, ೮೭–೩೪ ; ?). [ಅರಿ$_6$ + ಭಟ]

ಅರಿಭಯಂಕರ (ನಾ). ಶತ್ರುಗಳಿಗೆ ಭಯವನ್ನುಂಟುಮಾಡುವವನು : ಅರಿಭಯಂಕರ ಭೀಮಸೇನನ ನಿರುಪಮಾಲಯವೆಡದ ಕಡೆಯಲಿ ಸರಿಸದಲಿ ಸೂತ್ರಿಸಿತು (ಕುವ್ಯಾಉ. ೧೧–೪೫).

[ಅರಿ$_6$ + ಭಯಂಕರ]

ಅರಿಭಾರಣೆ (ನಾ). ಶತ್ರುಗಳ ಜತೆಯಲ್ಲಿ ನಿರ್ವಹಿಸುವುದು : ಅರಿಭಾರಣೆಯ ಭರವಸದ ಸಮತೆ ನಿಂದುದು ಸಾಹಸೀಕರು ಭ್ರಮಿಸುತಿದೆ ಭಟಜಲಧಿ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೦–೨೫). [ಅರಿ$_6$ + ಭಾರಣೆ]

ಅರಿಭೂಮಿಪ (ನಾ). ಶತ್ರುರಾಜ : ಅರಿಭೂಮಿಪರೆರ್ದೆಗಳನಾಚರಣದಿನೊದೆವಂತೆ ಕಾಲಿನಲಾಡಿಸುವಂ (ಹಮ್ಮೀರ. ೨–೨೭).

[ಅರಿ$_6$ + ಭೂಮಿಪ]

ಅರಿಮಣ (ನಾ). ಪಾರಸೀದೇಶ ಅಥವಾ ಜನ : ಮಗಧ ಮಾಳನ[ವ] ಕೇರಳ ಒಡ್ಡಿಯ ಜಿನ ಜೊನೆಗ ಅರಿಮಣ ಕೊಂಕಣ ಚೇರ ಚೋಳ (ಎಕ. V, ಬೇಲೂರು. ೩–೯೨ ; 1397). [← ಅರ. ಅಹ್ರಿಮಾನ್]

ಅರಿಮಣಿಗಿಡ (ನಾ). ಕಣ್ಣಿನ ಅರಿಯ ದೋಷಕ್ಕೆ ಔಷಧಿಯಾಗಿ ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಬೀಜಗಳುಳ್ಳ ಒಂದು ಸಣ್ಣ ಗಿಡ (ಕಿ).

[ಅರಿ$_6$ + ಮಣ್ಣಿ + ಗಿಡ]

ಅರಿಮರಿಸು 'ಅರವರಿಸು' ನೋ.

ಅರಿಮೂಗಿ (ನಾ). ಕತ್ತರಿಸಿದ ಮೂಗುಳ್ಳವಳು : ಕೊರಲ ಶಂಖಿನ ಸರವೆರಲೆಗೊಂಬಿನ ಪಿಕಿಸೊರೆಯೋಡು ಕೆಲದರಿಮೂಗಿ ಕರದ ತ್ರಿಶೂಲ ಜೆಡೆಯೊತ್ತ ಜೋಗಿಗಳಿರಲೊಪ್ಪಿತಾ ರುದ್ರಭೂಮಿ (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೧–೧೮).

[ಅರಿ$_1$ + ಮೂಗು + –ಇ$_2$]

ಅರಿಯ 'ಅರಿದು' ನೋ.

ಅರಿಯಮ (ನಾ). ೧. ಸೂರ್ಯ. ೨. ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಧರಣಿಪಾಲಕನಾಗಕಳು ಹಿದಡರಿಯಮರಸಂ ಮರಳಿ ಬರುತಂ (ಬಸಪು. ೫೩–೪೬). [< ಸಂ. ಅರ್ಯಮನ್]

ಅರಿಯಮಾನ್ವಯ (ನಾ). ಸೂರ್ಯವಂಶ : ಅಘವಿದೂರಕನರಿಯಮಾನ್ವಯದರಸು ಸೃಂಜಯನ ನಗರವಿದು (ತೊರರಾ. ೧–೧೨–೧೫).

[ಅರಿಯಮ + ಅನ್ವಯ]

ಅರಿಯಿಸು$_1$ (ಕ್ರಿ). ಕತ್ತರಿಸು ; ಸೀಳಿಸು : ಕೋಟಿ ಪೊನ್ನಂ ಕೊಟ್ಟು ಕೊಂಡುದುಮಲ್ಲದೆಯದನರಿಯಿಸಿ . . . ಸೊಸೆವಿರ್ಗೆಲ್ಲಂ . . . ಸಮ್ಮ ವಾವುಗೆಯನಲ್ತೆ ಮಾಡಿಸಿಕೊಟ್ಟಳ್ (ಸುಕುಮಾ. ೧೦–೧೨೦ ವ ; ೧೨೧). [ಅರಿ$_1$ + –ಇಸು$_3$]

ಅರಿಯಿಸು$_2$ 'ಅಱಿಯಿಸು' ನೋ.

ಅರಿಯುವತಿ (ನಾ). ಶತ್ರುಸ್ತ್ರೀ: ಅರಿಯುವತಿಬಾಷ್ಪ ಬಿಂದೂತ್ಕರಂಗಳಪ ಸೂತ್ರಹಾರಮಂ ಸ್ತನದೊಳ್ ಪೋಲ್ತಿರೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೫–೧೧೪). [ಅರಿ$_6$ + ಯುವತಿ]

ಅರಿರಾಯ (ನಾ). ಶತ್ರುರಾಜ : ಅರಿರಾಯ ತಲೆಯ ಕರವತ್ತಂ ಅರಿರಾಯ ಸೆಳೆವಂ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೧೨೫–೫ ; 1019) ; ಕರ್ಣಾಸ್ತ್ರ ಹತಿಯಲಪಾಯವರಿರಾಯರಿಗಪೂರ್ವವೇ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೪–೬).

ಅರಿರಾಯ ಗಜಸಿಂಹ = ಶತ್ರುರಾಜರೆಂಬ ಆನೆಗಳಿಗೆ ಸಿಂಹದಂತಿರುವವನು; ಒಂದು ಬಿರುದು : ರಾಜನಾಳುತ್ತಿರ್ಪನರಿರಾಯ ಗಜಸಿಂಹ ದೇವರಾಜೇಂದ್ರ (ರಾಘಚ. ೧–೪೧) ; ಅರಿರಾಯ ಗಂಡರಡಾವಣಿ = ಶೂರರಾದ ಶತ್ರುರಾಜರಿಗೆ ಹಗ್ಗವಾಗಿರುವವನು, —ಬಂಧಿಸುವವನು ; ಒಂದು ಬಿರುದು : ಶ್ರೀಮನ್ಮಹಾಮಂಡಲೇಶ್ವರ ಅರಿರಾಯ ಗಂಡರಡಾವಣಿ ಶ್ರೀವೀರಭಯಿರಪ (ಎಕ. XI, ಮೂಡಗೆ. ೪೦–೮ ; 1552). ಅರಿರಾಯದಲ್ಲಣ = ಶತ್ರರಾಜರಿಗೆ ಭಯವನ್ನುಂಟುಮಾಡುವವನು: ಅರಿರಾಯದಲ್ಲಣ ಸಾಂಬನುರವನು ತಿವಿದನು (ನಿಭಾಗ. ೧೧–೩೬–೧೮). ಅರಿರಾಯವಿಭಾಡ = ಶತ್ರುರಾಜರನ್ನು ಸೀಳುವವನು : ಶ್ರೀಮನ್ಮಹಾಮಂಡಲೇಶ್ವರಂ ಅರಿರಾಯವಿಭಾಡ (ಸೌಇಇ. IX–ii, ೪೦೫–೩ ; 1357) ; ಅರಿರಾಯವಿಭಾಡ . . . ವೀರ ಬುಕ್ಕಣ್ಣವೊಡೆಯರು (ಮೈಅರಿ. ೧೯೨೮, ೪–೪ ; 1369). [ಅರಿ$_6$ + ರಾಯ]

ಅರಿರಾಯದಳ (ನಾ). ಶತ್ರುರಾಜರ ದಂಡು : ಸಂದಣಿಸಿತರಿರಾಯದಳ ಜಲರಾಶಿ ಜರಿವಂತೆ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೨–೧೯). [ಅರಿರಾಯ + ದಳ್ಳ (< ದಱ)]

ಅರಿಲ್ 'ಅಱಿಲ್$_1$' ನೋ.

ಅರಿಲುಂಬ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮೀನು : ಕಲ್ಲಡಿ ಶಂಖಪಾಯ ನರಿಲುಂಬನಾನೆ ಮೂಗಂ (ತ್ರಿಪುವಿ. ೫೭–೮). [ಅರಿಲ್ + ಉಂಬ ?]

ಅರಿಲ್ವಟ್ಟೆ 'ಅಱಿಲ್ವಟ್ಟೆ' ನೋ.

ಅರಿವಡೆ (ನಾ). = ಅರಿಬಲ : ಅಡವಿಯ ಕಿಚ್ಚಿನಾರ್ಭಟೆಯಂತಿಹರರಿ ವಡೆಗಾ ನೃಪನ ಸುಭಟರು (ಕುರಾಸಾಂ. ೫–೩೬). [ಅರಿ$_6$ + ಪಡೆ$_2$]

ಅರಿವಮ್ನ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಹುನುವಲ್ವಳ್ಳಿಯ ಮಾದಗರ ಕಮ್ಮಯನಂ ಮಗಂನ್ ಅರಿವಮ್ನ ಗಾವುಣ್ಡುಗೆಯ್ಯೆ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೫೩೨–೪ ; 964). [< ಅರಿವರ್ಮ ?]

ಅರಿವರ್ಗ (ನಾ). ೧. ಹಗೆಗಳ ಗುಂಪು ; ಶತ್ರುಸಮೂಹ. ೨. = ಅರಿಷಡ್ವರ್ಗ : ವೀರಭಕ್ತಿ ವಿಚಾರವೆಂಬ ಕಠಾರಿಯಿಂದರಿವರ್ಗ ವೆಂಬಾವರಣವನೊಡಸೀಳ್ದು (ಬಸಪು. ೩೪–೩೪). [ಅರಿ$_6$ + ವರ್ಗ]

ಅರಿವಾಹಿನಿ (ನಾ). = ಅರಿಬಲ : ಇಕ್ಕಿ ಮಿಕ್ಕನರಿವಾಹಿನಿಯಂ (ಕವಿರಾ. ೧–೬೫). [ಅರಿ$_6$ + ವಾಹಿನಿ]

ಅರಿವಾಳ್ (ನಾ). ೧. ಕುಡುಗೋಲು ; ಬೆಳೆ ಮೊದಲಾದುವನ್ನು ಕೊಯ್ಯಲು ಉಪಯೋಗಿಸುವ ನಸುಬಾಗಿದ ಅಲಗುಳ್ಳ ಸಾಧನ : ಇರೆನಿನ್ನಿರೆಂ ಸತ್ಯವಿದೆ ಸತ್ಯವೆಂದೆನುತೆ ಅರಿವಾಳನಿರದೆ ಹೆಡತಲೆಗಾಗಿ ಮೋಹಿಸುತೆ (ಅರಿರ. ೫೨). ೨. ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಪಡಿಯಂ ಕೊಡುವ ನರಿವಾಳ್ ಕರ್ಪುರದ ವೀಳೆಯವನಿಕ್ಕುವನೆಮ್ಮ ರೇಚಯ್ಯ (ಬಸಪು. ೯–೩೭). [ಅರಿ$_1$ + ಬಾಳ್. / ತಮಿ. ಮಲ. ಅರಿವಾಳ್]

ಅರಿವಾಳ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹುಲ್ಲು (?) : "ಮಂಪಳಂ – ಅರಿವಾಳ, ಬಿಳಿಯ ತಾವರೆ" (ಓಷಧಿ. ೧೧೫). [?]

ಅರಿವಿಲಿ (ನಾ). ತಿಳಿವಳಿಕೆಯಿಲ್ಲದಿರುವವನು ; ತಿಳಿವಳಿಕೆಯಿಲ್ಲದಿರುವ ಪ್ರಾಣಿ. 'ನಾಣಿಲಿ', 'ಪಲ್ಲಿಲಿ', 'ಅರಿವಿಲಿತನ' ಪರಾ. [ಅರಿವು (< ಅಱಿವು) + –ಇಲಿ$_2$]

ಅರಿವಿಲಿತನ (ನಾ). ದಡ್ಡತನ : ಆದರೆ ನಮ್ಮ ಅರಿವಿಲಿತನ ಇಷ್ಟುದೂರ ಮುಟ್ಟಲಿಲ್ಲ (ನಮ್ಮನು. ೨೨೮). [ಅರಿವಿಲಿ + –ತನ]

ಅರಿವಿದಾರ (ನಾ). ಹಗೆಯನ್ನು ಸೀಳುವವನು : ಐವರು ಕುಮಾರಕರುಪ್ಪವಡಿಸಿದರರಿವಿದಾರರು ಮಾಡಿದರು ಮಾಂಗಲ್ಯ ಮಜ್ಜನವ (ಕುವ್ಯಾವಿ. ೧೦–೪). [ಸಂ.]

ಅರಿವಿಧುಂತುದ (ನಾ). ಶತ್ರುವಾದ ರಾಹು : ಸುರನದಿಗೆ ಶಿವನಾಯ್ತು ಮಕರಾಕರಕೆ ಕಳಶಜನಾಯ್ತು ತರಣಿಗೆ ಅರಿವಿಧುಂತುದನಾಯ್ತು ರಥಪದ ತಳಿತ ಧೂಳಿಯಲಿ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೪–೫೮). [ಅರಿ$_6$ + ವಿಧುಂತುದ]

ಅರಿವಿರಾಮ (ನಾ). ಶತ್ರುಗಳನ್ನು ಇಲ್ಲದಂತೆ ಮಾಡಿದವನು : ಒಲ್ಪೀಕ್ಷಿಸಿದಂ ನಿಜಾಗ್ರಭವನಂ ದೈತ್ಯಾರಿ ತೇಜೋಭಿರಾಮನನುಗ್ರಾರಿ ವಿರಾಮನಂ (ಜಗವಿ. ೪–೫೮). [ಅರಿ$_6$ + ವಿರಾಮ]

ಅರಿವು 'ಅಱಿವು' ನೋ.

ಅರಿವುಗೇಡಿ (ನಾ). ತಿಳಿವಳಿಕೆಯಿಲ್ಲದ ವ್ಯಕ್ತಿ : ತಿಳಿಗೇಡಿ : ಸುಧಾರಿಸಿಕೊಳ್ಳೊ ಅಬ್ಬರದಾಗ ಅರಿವುಗೇಡಿ ಹಂಗ (ಹೊಸಂಸಾ. ೫೧) ; ಇಂದಿನ ಬಿಸಿಲಿನ ಬೇಗೆ ಅವಳನ್ನು ಆ ರೀತಿ ಅರಿವುಗೇಡಿಯನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿರಬಹುದು (ಹಳ್ಳಹಾ. ೧). [ಅರಿವು (< ಅಱಿವು) + ಕೇಡಿ]

ಅರಿವುಗೊಡು (ಕ್ರಿ). ತಿಳಿವಳಿಕೆಯನ್ನು ಕೊಡು : ದಾರಿಯುದ್ದಕ್ಕು ಎಡವಿ ಬಿದ್ದಿದೆ ಸ್ಮರಣೆ ಅರಿವುಗೊಡದೊಲು ಎಲ್ಲೊ ಜಿನುಗಿದೆ ಕರುಣೆ (ನೆಲಮು. ೬೩). [ಅರಿವು (< ಅಱಿವು) + ಕೊಡು]

ಅರಿವುದಪ್ಪು (ಕ್ರಿ). ಚಕಿತನಾಗು ; ಪ್ರಜ್ಞೆತಪ್ಪು : ಏನು ಸುಂದರಿಯೋ ಅವಳು ! ನೋಡಿದ ಕೂಡಲೇ ನಾನು ಅರಿವುದಪ್ಪಿದೆ (ಕೊತಕಾ. ೧). [ಅರಿವು (< ಅಱಿವು) + ತಪ್ಪು$_1$]

ಅರಿವೆ 'ಅಱುವೆ' ನೋ.

ಅರಿವೆಅಂಚಡಿ (ನಾ). ಬಟ್ಟೆಬರೆ ; ಬಟ್ಟೆ ಮತ್ತು ವಸ್ತ್ರ : ಸಾಂಬಾರ ದಿನಸು, ಮದ್ದಿನ ದಿನಸು, ಅರಿವೆಅಂಚಡಿ ಇಂಥ ಯಾವ ಸಾಮಾನುಗಳೂ ಅವರಲ್ಲಿವೆ (ಸ್ವಪ್ನಹೊ. ೩೭). 'ಅಂಚಡಿ' ಪರಾ. [ಅರಿವೆ (< ಅಱಿವೆ) + ಅಂಚಡಿ]

ಅರಿವೆಕಾಲು (ನಾ). ೧. ಅರಿವೆಯನ್ನು ಸುತ್ತಿದ ಕಾಲುಳ್ಳವನು ; ಪೋಲೀಸರವನು: ಪೋಲೀಸು ಸ್ಟೇಷನ್ನಿನಲ್ಲಿ ಯಾರಾದರೂ ಇದ್ದಾರೆಯೆ ಎಂದು ನೋಡಿದೆವು. ಒಬ್ಬ ಅರಿವೆಕಾಲು (ಕಾನ್‌ಸ್ಟಬಲ್) ಮಲಗಿದ್ದ (ಬೆಸ್ತಕ. ೩೧). ೨. (ಉಕ) (ಅಶಕ್ತಿಯಿಂದ) ಬಟ್ಟೆಯಂತೆ ಜೋಲಾಡುವ ಕಾಲು. [ಅರಿವೆ (< ಅಱಿವೆ) + ಕಾಲು$_1$ (< ಕಾಲ್$_1$)]

ಅರಿವೇಣಿ 'ಅಯ್ರಣಿ' ನೋ.

ಅರಿಷಡ್ವರ್ಗ (ನಾ). ಕಾಮ, ಕ್ರೋಧ, ಲೋಭ, ಮೋಹ, ಮದ, ಮಾತ್ಸರ್ಯಗಳೆಂಬ ಒಳಗಿನ ಆರು ಶತ್ರುಗಳು : ಮಲೆತು ಬೆನ್ನಟ್ಟುವ ಮಹಾರಿಷಡ್ವರ್ಗಮಂ ಗೆಲಲಱಿಯದವನಾವ ಹಗೆಗಳಂ ಗೆಲುವೆ (ಹಚಕಾ. ೯–೯).

ಅರಿಷಡ್ವರ್ಗದೂರ = ಆರು ಅಂತಶ್ಶತ್ರುಗಳಿಂದ ದೂರನಾದವನು : ಶ್ರೇಷ್ಠನಘಸಂಹಾರಿ ಭಕ್ತಸ್ಪಷ್ಟನರಿಷಡ್ವರ್ಗದೂರನು ನಿಷ್ಠಿತೇಂದ್ರಿಯ ಲಿಂಗಸುಖ ನಿಷ್ಠಾಪರಂ (ಬಸಪು. ೨೧–೪). [ಅರಿ$_6$ + ಷಡ್ವರ್ಗ]

ಅರಿಷ್ಟ (ನಾ). ೧. ತೊಂದರೆಯಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ಪಾಪವಿಲ್ಲದಿರುವುದು. ೨. ಶುಭ; ಮಂಗಳ. ೩. ದುರದೃಷ್ಟ; ಅಶುಭ; ಕೇಡು: "ಅಶುಭ ಪಲ್ಲಿಯುಂ ಅರಿಷ್ಟಮೆಂಬುದು" (ಹಲಾಯು. ೧೩೪-೧೯); ಹಿಂದೂ ಧರ್ಮಗ್ರಂಥದಿಗ್ದಿ ಅರಿಷ್ಟನನ್ನು ತೊಡದುಹಾಕಿದ ರಾಮನಾಥ(ಪಂಚಾಂಡ. iv ಪ್ರಸ್ತಾ.); ಅರಿಷ್ಟಕ್ಕೆ ಅಂಗಾರಕನೇ ಗುರಿ (ಗಾಡಿ). 'ಬಾಲಾರಿಷ್ಟ' ಪರಾ. ೪. ಅಪಶಕುನ. ೫. ಕಾಗೆ: "ಅರಿಷ್ಟಃ, ಕರಟಃ... ವಾಯಸಃ—ಈ ೧೦ ಕಾಗೆ" (ಹಲಾಯು. ೪೧-೯೨). ೬. ಮಜ್ಜಿಗೆ: "ಅಷ್ಟಂ... ಮಥಿತಂ—ಈ ೬ ಆಳೆ" (ಹ ರಾ ಯಾ. ೪೬-೧೨೦). ೭. ಬೇವಿನ ಮರ: "ಅರಿಷ್ಟಃ, ಪಿಚು ಮಂದಃ—ಈ ೨ ಬೇವು" (ಹಲಾಯು. ೩೩-೪೩). ೮. ಅರಿಟಾಳದ ಮರ. ೯. ಬೆಳ್ಳುಳ್ಳಿ. ೧೦. ಒಬ್ಬ ರಾಕ್ಷಸ: ಮಾನವಭುಕ್ತಾವಶ್ಯಂಭಾವಶ್ಯನುಮೆಂಬರಿಷ್ಟನುಮಂ... ಎಂಬ ದಾನವರುಮಂ ಕೆದಿಲು (ಜಗ. ೩-೨೨ ವ). ೧೧. ಶತ್ರು. ೧೨. ರೋಗಾದಿ ಉಪದ್ರವ: "ಉಪಲಿಂಗಂ, ಅರಿಷ್ಟಂ... —ಈ ೧೦ ಉಪದ್ರವಂ" (ಹಲಾಯು. ೨೧-೧೩೭). ೧೩. ಹೆರಿಗೆಯ ಮನೆ: "ಕಡಿಪಲ್ಲಿಯ ನಿವಾಸಮುದಿಕ್ಕುಮಿರಿಕ್ಕುಗೆ" (ಮುಂಗಾ. ೫೯-೧೧). ೧೪. ದುಷ್ಟ; ಕೆಡುಕ: ಏನು ಸುಮ್ಮನೆ ಅರಿಷ್ಟನಾಗಬೇಡ, ಧೃತರಾಷ್ಟ್ರ (ಬಡುಕ. ೧೦೫). ೧೫. [ಜೈನ] ಲೋಕಾಂತಿಕದೇವರಲ್ಲಿ ಒಂದು ತೆರ, —ಬಗೆ: ಸಾರಸ್ವತರುಂ... ಅರಿಷ್ಟರುಮೆಂದು ಲೌ ಕಾಂತಿಕ ರೆಂಟು ತೆಱಂ (ತತ್ತ್ವಸಾ. ೨೨೨). ೧೬. [ಜೈನ] ಒಂದು ರತ್ನವಿಶೇಷ: ರುಚಕಾಚಲದ ಮೂಡಣ ದಿಸೆಯ ಕೂಟಿಂಗಳೊಳಿರ್ಪ ವೈಡೂರ್ಯದ ವಿಜಯಿಯುಂ... ಅರಿಷ್ಟದಪರಾಜಿತೆಯುಂ... ಅಂಜನಮೂಲಕದ ನಂದ ವರ್ಧಿಯುಮೆಂಬ ದಿಗ್ಪಟ್ಟಿಯರೆಸ್ತ್ರಿಯರುಂ (ಜಂ ಪ್ರ ಪು. ೧೧೧-೧೨೨ ವ). ೧೭. [ವೈದ್ಯ] ಔಷಧದ್ರವ್ಯಗಳ ಸಾರವನ್ನು ಬಟ್ಟಿಯಿಳಿಸಿ ತೆಗೆದು ಸಕ್ಕರೆ, ಜೇನು, ಬೆಲ್ಲ ಮುಂತಾದ ವಸ್ತುಗಳೊಡನೆ ಕೂಡಿಸಿ ಭೂಪುಟವಿಟ್ಟು ತಯಾರಿಸುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ದ್ರವವನ್ನು. 'ದಶ ಮೂಲಾರಿಷ್ಟ', 'ದ್ರಾಕ್ಷಾರಿಷ್ಟ' ಪರಾ. ೧೮. ಒಂದು ನರಕದ ಹೆಸರು: ಅರಿಷ್ಟಸುಮನವೆಂಬೆಡಂ ಮಂತ್ರಿನರಕಂಗಳೊಡನೆ (ವಿ ವೇ ಕ. ೧೯೦). [ಸಂ.]

ಅರಿಷ್ಟಗೇಡಿ (ನಾ). ಒಳ್ಳೆಯದನ್ನು ಹಾಳುಮಾಡತಕ್ಕುದು; ಕೆಡುಕನ್ನು ತರತಕ್ಕುದು: ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯಕೂಸು ಹುಟ್ಟಲಾಲ್ಲ ಕಕೆ, ಹುಟ್ಟಲ್ ಹುಟ್ಟುತಲೆ ಬೇಕಾ ತುಂಡಮಾಡಿಕೊಂಡ ಹುಟ್ಟತು. ಅರಿಷ್ಟಗೇಡಿ ಮುಂಡ ಏನೇನ ಆಗುತ್ತೋ (ಅಮಗಾಂ. ೨೫). [ಅರಿಷ್ಟ + ಕೇಡು + -ಇ]

ಅರಿಷ್ಟಘರಟ್ಟೆ (ನಾ). ಅಶುಭರಿಗೆ ಬೀಸುವ ಕಲ್ಲಾಗಿರುವವನು; ದುಷ್ಟರನ್ನು ನಾಶಮಾಡುವವನು: ಅಳಲಂಕರಾಮ ತಳವರ್ಗ ತಳ ಪ್ರಕಾರಂ ಅರಿಷ್ಟಘರಟ್ಟ ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟಳಾಳಕೂಟಂ (ಗದಾಯು. ೨-೬ ವ). [ಅರಿಷ್ಟ + ಘರಟ್ಟ]

ಅರಿಷ್ಟನಿವಾರಕ (ಗು). ಕೇಡನ್ನು ಹೋಗಲಾಡಿಸುವ: ಹಳೆಯೀಡಿನ ಗುಡಿಗಳಲ್ಲಿ ಅಕ್ಷೀಲವೆಂಬು ಕಾಣುವ ಇಂಥ ಚಿತ್ರಗಳವೆ. ಇವುಗಳನ್ನು ಶುಭವಾಯುಕವೆಂದೂ, ಅರಿಷ್ಟನಿವಾರಕವೆಂದೂ ಜನರು ತಿಳಿದಿದ್ದರು (ಬಾಲಪ್ರ. II, ೦೩೩). [ಅರಿಷ್ಟ + ನಿವಾರಕ]

ಅರಿಷ್ಟನೇಮಿ (ನಾ). ೧. ಗರುಡನ ಸಹೋದರ. ೨. [ಜೈನ] ಇಪ್ಪತ್ತೈರಡನೆಯ ತೀರ್ಥಂಕರನ ಹೆಸರು: ಆ ಸುರೇಶ್ವರಂ ತ್ರಿದಶ್ವ ಪಾ ಧೀ ಶ್ವರಂಗೆ ಅರಿಷ್ಟನೇಮಿಸ್ವಾಮಿಯೆಂಬ ಪುಣ್ಯಾಭಿಧಾನಮಾಯಿತ್ತು (ನೇಮಿಪು. ೯-೧೩೬ ವ). ೩. ಒಬ್ಬ ಶಿಲ್ಪಿಯ ಹೆಸರು: ಅರಿಷ್ಟ ನೇಮಿಯು... ಗೊ ಮ್ಮ ಟ ವಿ ಗ್ರ ಹ ವ ನ್ನು ಮಾಡಿಸಿರಬಹುದೆಂಬು ಊಹಿಸಲಾಗಿದ್ದಿತು (ಕೂಯ್ಸುವಾ. ೨೧೬). [ಅರಿಷ್ಟ + ನೇಮಿ]

ಅರಿಷ್ಟಪತಿ (ನಾ). ವಿಘ್ನೇಶ್ವರ; ಗಣಪತಿ: ತುಷ್ಟಿಯಿಲ್ಲದಡಾ ಮಹೇಶಾರಿಷ್ಟಪತಿ [ಶಾಕಾಂ. ೨೮ವ] ನೃಪಕಳ್ಯಸಂಹರಲ್ಲಾ ತುಷ್ಟನಾದನೇನೇ ಕೃತಾರ್ಥನು (ಏಭಾಗ. ೩-೧೧-೩೭). [ಅರಿಷ್ಟ + ಪತಿ]

ಅರಿಷ್ಟಶಾಂತಿ (ನಾ). ಅಶುಭ ನಿವಾರಣೆಗಾಗಿ ಮಾಡುವ ಶಾಂತಿ: ಅಶುಭಶಾಂತಿಗಾಗಿ ನವಗ್ರಹಪೂಜೆ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ (ರೂಢಿ).
[ಅರಿಷ್ಟ + ಶಾಂತಿ]

ಅರಿಷ್ಟಸೆದ್ಮ (ನಾ). ಹೆರಿಗೆಯ ಮನೆ; ಸೂತಿಕಾಗೃಹ: ಪಿಡುಮಂದ ಪಲ್ಲವ ಸಮುಲ್ಲಸಿತಂ ಮುಸಕೋರು ಸಿರಿಡಂಬರಯುತಮೆಂಬ ಮನಕ್ಕೊಲ ಮಾತ್ತುದೂ ಬಾಗಿಲಶಕ್ಕಸದ್ಮದಾ (ಅಂದ್ರಪು. ೩-೫೭). [ಅರಿಷ್ಟ + ಸದ್ಮ]

ಅರಿಷ್ಟಾಂಕ (ನಾ). [ಜ್ಯೋತಿ] ಅಶುಭವನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ (ನಕ್ಷತ್ರ ಅಥವಾ ರಾಶಿಯ) ಭಾಗ: ಉತ್ಪನ್ನನಾದಂ ಮೂಲಸಕ್ಷತ್ರದಿಂದರಿ ಷ್ಟಾಂಕದೊಳ್ ನುಳುಮಾರನು (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೮-೧೪). [ಅರಿಷ್ಟ + ಅಂಕ]

ಅರಿಷ್ಟೆ (ನಾ). ಒಂದು ನರಕದ ಹೆಸರು: ಅಲ್ಲಂದತ್ತಮೇಳರಜ್ಜು ಪ್ರಮಾಣಾಂತರದೊಳಮಂಬಿಯೆಂಬ ಪೆಸರಿನುಳ್ಳ ಧೂಮಪ್ರಭೆಯೊಂಬ ಯ್ಯನೆಯ ನರಕಪಲಿಂಗಳಲ್ಲಿಂ ಮೂಱನಳಕ್ಕಮಕ್ಕುಂ (ಅಜಪು. ೧೧-೬ ವ). [ಸಂ. ಅರಿಷ್ಟಾ]

ಅರಿಸಮಾಸ (ನಾ). ಕನ್ನಡ ಸಂಸ್ಕೃತ ಶಬ್ದಗಳು ಸೇರಿ ಆಗುವ ಸಮಾಸ; ವಿರುದ್ಧ ಸಮಾಸ: "ಕನ್ನಡ (ದೇಶ್ಯ ಅಥವಾ ತದ್ಭವ) ಪದಕ್ಕೂ ಸಂಸ್ಕೃತ ಪದಕ್ಕೂ ಸಮಾಸವು ಘಟಿಸಿದೊಡಂ. ಇದನ್ನು ಅರಿಸಮಾಸ ವೆನ್ನುವರು" (ಕೃವಿ. ೨೨); ಅರಿಸಮಾಸಕ್ಕೆ — ಮುಖತಾವರೆ, ಅರಸು ಕುಮಾರಂ, ಕೆಳದಿಸಮೀತಂ (ಕವಮ. ೧೬೪ ಪ್ರಯೋ). 'ಅರಿಪದ' ಪರಾ. [ಅರಿ + ಸಮಾಸ]

ಅರಿಸಿನ, ಅರಿಶಿಣ, ಅರಿಸಿನ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹಳದಿ ಬಣ್ಣದ ಗೆಡ್ಡೆ; —ಅದರ ಪುಡಿ; ಹರಿದ್ರೆ: ಅಗಳ ತಂಬುಲಮರಿಸಿನಮಾಗಳ ದಿಣ್ಣಾಂಬರಂಗಳ್ (ಅಜಪು. ೩-೧೧೯); ಜಪೆ ಕಿಲಸುರ್ದಿರಂಗಮರಿಸಿನಂ ಪಿಸರಂಬಾಗಲೆದಿಕ್ಕಿ ಬಜಿಕ್ಕೆ ಮಾಱ್ಕೆ ಸಂಡಗೆಗಳುಮಂ (ಲೋಕೋಪ. ೯-೧೬); ಕಳಕಳಗಳಕ್ಕಿಯರಿಸಿನ ಕುಂಕುಮಗಳ ಗಂಧಾಕ್ಷತೆಯಿಟ್ಟು... ಕಾವರೆಯಂಬುಗೊಳಿಯ ಪೂಜಿಸುತಿಪರ್ಕಳ್ (ಕಂಪಪು. ೫-೫೩). ೨. ಅರಿಸಿನ ಹಾಕಿದ (ಬಿಸಿ) ನೀರು: ಅರಿಸಿನಪಡೆ ಬಿಂದು ಹೊಂದೊಡಿಗೆಯಿಸಿ ತೊಟ್ಟು ಪುರುಷಪಡೆ ಬಲಲಿಲ್ಲದ ಲಲನೆಯಂತಾಗಿದೆನಯ್ಯಾ (ಬಸವ. ೨೬೯). ೩. ಹಳದಿ ಬಣ್ಣ. ೪. ಅರಿಸಿನಬಣ್ಣದ ಸೀರೆ. ಅರಿಸಿಣ: ೧. ಅರಿಸಿಣ ಬಾನಕ್ಕೆ ಹೋಗಿ ವರುಷದ ಕೂಳು ಕಳಕೊಂಡ (ಗಾಡಿ). ಅರಿಸಿನ: ೧. ಧರಣಿಮಜ್ಜನಗೈದು... ಅರಿಸಿನವನ್ನು ಕಿಸಾಂಬಿಲು ರಮ್ಯದೆ ಮೆಜ್ಜಿದುವು ಕಾಲಿಕ್ಷೇತ್ರಗಳು (ಕಂಪಪು. ೨೦-೪).

ಅರಿಸಿನಕೊಂಬು = ಅರಿಸಿನದ ಗೆಡ್ಡೆ: ಅರಿಸಿನಕೊಂಬನ್ನು ಕುಟ್ಟು ನುಣ್ಣಗೆ ಪುಡಿಮಾಡಬೇಕು (ರೂಢಿ). ಅರಿಸಿನಕೊಡು = ಅರಿಸಿನವನ್ನು ಕೊಡು: ಎಣ್ಣೆಯರಿಸಿನಗೊಟ್ಟರೆಲ್ಲರಿಗೆ (ಸೋಹ. ೧೬-೪೦). ಅರಿಸಿನ ಕುಂಕುಮಕ್ಕೆ ಬನ್ನಿ = ಆರತಕ್ಷತೆಗೆ ಬನ್ನಿ; ನಂತೆಗೂವನಕಾರ್ಯಕ್ಕಾಗಿ ಬನ್ನಿ: ಅರಿಸಿನ ಕುಂಕುಮಕ್ಕೆ ಬಜ್ಜಿ ಎಂದು ಊರಿನವರೆಕ್ಕೆಲ್ಲಾ ಕರೆದರು (ರೂಢಿ). [< ಸಂ. ಹರಿದ್ರಾ. / ತದಿ. ಅರಶಣ]

ಅರಿಸಿನಕಾಮಾಲೆ (ನಾ). ಮೈಯೆಲ್ಲಾ ಹಳದಿ ಬಣ್ಣವಾಗುವ ಒಂದು ರೋಗ; ಕಾಮಣಿ: ಇಂತಿ ಸಂದರ್ಭಗಳಲ್ಲಿ ಟೈಫಾಯ್ಡ್ ರೋಗಾಣುಗಳು ಗರ್ಭವೇತ್ಯನೆದಿಂದ ಪಿಂಡಕ್ಕೆ ಬಂದಾಗ ಜ್ವರ, ಅರಿಸಿನ ಕಾಮಾಲೆ (Jaundice), ಸೆಳವು... ಮುಗುವಿನಲ್ಲಿ ಕಾಣುತ್ತವೆ (ಕೆಲರೋ. ೭೧); ಅರಿಸಿನಕಾಮಾಲೆ ರೋಗದವಗೆ ಬೆಳ್ಳಗಿರುವ ವಸ್ತುಗಳೆಲ್ಲ ಹಳದಿಯಾಗಿ ಕಾಣುತ್ತವೆ (ರೂಢಿ). [ಅರಿಸಿನ + ಕಾಮಾಲೆ]

ಅರಿಸಿನಕುತ್ತ (ನಾ). = ಅರಿಸಿನಕಾಮಾಲೆ : ಅರಿಸಿನಕುತ್ತದವನಿಗೆ ಲೋಕವೆಲ್ಲಾ ಹಳದಿ (ಕನ್ನಗಾ. ೮).
[ಅರಿಸಿನ + ಕುತ್ತ. / ತುಳು. ಅರಸಿನಕುತ್ತ]

ಅರಿಸಿನತೇಗ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ತೇಗದ ಮರ.
[ಅರಿಸಿನ + ತೇಗ$_1$]

ಅರಿಸಿನಮುಂಡ (ನಾ). (ಕರಾ) = ಅರಿಸಿನ ಕಾಮಾಲೆ : ಅರಿಸಿನ ಮುಂಡದವನಿಗೆ ಊರೇ ಅರಿಸಿನ (ಗಾದೆ).
[ಅರಿಸಿನ + ಮುಂಡ. / ತುಳು. ಅರಸಿನಮುಂಡ]

ಅರಿಸಿನಮುಂಡಿಗೆರೋಗ (ನಾ). = ಅರಿಸಿನಕಾಮಾಲೆ (ದಕ. ಕಿ).
[ಅರಿಸಿನ + ಮುಂಡಿಗೆ + ರೋಗ]

ಅರಿಸಿನವುರ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಅರಿಸಿನವುರನಾಮ ಗ್ರಾಮಃ (ಮೈಅರಿ. ೧೯೩೫, ೪೦–೬೯ ; 951). [ಅರಿಸಿನ + ಪುರ$_2$]

ಅರಿಸು$_1$ (ಕ್ರಿ). ಕತ್ತರಿಸುವಂತೆ ಮಾಡು ; ಕೊಯ್ದುಹಾಕಿಸು : ಅಸಮಲೋಚನ . . . ಶಿಶುವನರಿ [ಪಾಠಾಂ. ನಱ]ಸುವ ಮರಳಿ ಬರಿಸುವ ಗಸಣಿಯೇತಕೆ (ಬಸಪು. ೨೪–೬೫) ; ಸರಸತಿಯ ನಾಸಿಕವನರಿಸಿ ಚಂದ್ರನ ನೊರಸಿ (ಚಿಬಪು. ೫೨–೨೨).

ಅರಿಸಿಕೊಳ್ = ಕೊಯ್ಸಿಕೊಳ್ಳು : ಪೊನ್ನ ಸುರಿಗೆಯೆನೆ ಮೂಗ ನರಿಸಿಕೊಳ್ವುದು ಚದುರೆ (ಸಮಪ. ೫–೬೪). [ಅರಿ$_1$ + –ಇಸ್ಸು$_3$]

ಅರಿಸು$_2$ (ಕ್ರಿ). ಬಿಡಿಸು ; ಎಕ್ಕು : ಹತ್ತೀ ಅರಿಸಿ ಸ್ವಚ್ಛಮಾಡಿ (ಮುಂಬಯಿ. ೪–೧೫೯). [< ಅರಿಸು$_1$?]

ಅರಿಸೆ, ಅರುಸೆ (ನಾ). ಮೂಲವ್ಯಾಧಿ ; ಮೊಳೆರೋಗ : "ಅರಿಸೆಯುಳ್ಳವನಂ ಅರ್ಶಸನೆಂಬುದು" (ಹಲಾಯು. ೯೯–೪೫೨). **ಅರುಸೆ** : ಅಳೆಯಿಂದಂ ಕಾಮಾಲೆ ತಂಡುಳಜಲದಿಂದರುಸೆ [ಪಾಠಾಂ. ರಿಸಿನ] ತಾಂಗಳ ಗಂಡಕ್ಷಯವಾತಂಗಳೆ ಕಿಡುಗು (ಲೋಕೋಪ. ೯–೩೯) ; ಚಿತ್ರಕಮಂ ಗೋಜಲದೊಳ್ ಕುಡಿದಳೆಗೂಟುಣೆ ಕೆಲವುಂದಿವಸಕ್ಕೆ ಕಿಡುಗುಮರುಸೆಯ ಮೊಳೆಗಳ್ (ಲೋಕೋಪ. ೯–೧೪೩). [< ಸಂ. ಅರ್ಶಸ್]

ಅರಿಹ$_1$ (ನಾ). ಕತ್ತರಿಸುವುದು ; ಕೊಯ್ಲು : ಕಾವಣದರಿಹದ ಲಾಳ ಭಾಗವೊಂದು (ಸೌಇಇ. XI–ii, ೧೫೨–೪೧ ; 1103) ; ಎಲೆಯಂತರಿಹಕ್ಕೆವಂದು ನಾರಂತೆ ಹೊಸೆಹಕ್ಕೆವಂದು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೩–೭೭). 'ಅರಿಹ ಕೊಱ' ಪರಾ. [ಅರಿ$_1$ + –ಹ$_2$ (< –ಪ$_2$)]

ಅರಿಹ$_2$ 'ಅರುಹ' ನೋ.

ಅರಿಹಂತ 'ಅರುಹಂತ' ನೋ.

ಅರಿಹಕೊಱ (ನಾ). ಕೊಯ್ಲುಮಾಡುವವನು ; ವೈರುಗಳನ್ನು ಕೊಯ್ಯುವವನು ; ಒಕ್ಕಣೆಗಾರ (?) : ಅರಿಹಕೊಱರಲು ಕೊಯ್ಲಾಳಿಗಳಲುಂ ಚೈತ್ರಕ್ಕೆ ಬೇಳೆ ಪವಿತ್ರಕ್ಕೆ ಬೇಳೆ ದಿನಂಪ್ರತಿ ಬಾಡಿನ ವಳವೆಗೆವೊಂದು ಸೂಡು ಅಯ್ದು ಕೊಯಿ (ಮುಂಬರಾ. X, ೨೪೯–೭೫ ; 1219).
[ಅರಿಹ$_1$ + – ಕೊಱ ?]

ಅರಿಹುಲ್ಲು (ನಾ). ತೆನೆಗೂಡಿದ ಹುಲ್ಲಿನ ಕಂತೆ : ಬಡಗಿಗಳು ಒಂದು ಹೊರೆ ಭಾರಿಯಾದ ಅರಿಹುಲ್ಲನ್ನು (ಭತ್ತ ಸಹಿತವಾದ ಹುಲ್ಲು) ಹೊತ್ತುಕೊಂಡು ಬರುವರು (ಹುಟ್ಟಹ. ೬೩) ; ಹಂಕಲು (ಒಂದು ಹುಲ್ಲುಕಡ್ಡಿ) ಆಯುತ್ತಿದ್ದವನಿಗೆ ಅರಿಹುಲ್ಲು (ಕಂತೆ ಹುಲ್ಲು) ಸಿಕ್ಕಿದ ಹಾಗಾಯ್ತು (ಹುಟ್ಟಹ. ೧೨೨). [ಅರಿ$_4$ + ಹುಲ್ಲು (< ಪುಲ್)]

ಅರು$_1$ (ಕ್ರಿ). ಬಯಸು ; ಇಷ್ಟಪಡು.

ಅರುತ್ತು (ಭೂತಕೃ) : ವಾಜಿಮಾಂಸಮನಲಂಪಿಂ ಮೆಲ್ವ ಮಾತಂಗ ಭೀಕರಕುಂಭಸ್ಥಿತರಕ್ತಪಾನಮನರುತ್ತಾನಂದದಿಂ ಪೀರ್ವ (ಎಇ. XIX, ೨೩೦–೩೬ ; 1177). [?]

ಅರು$_2$ (ನಾ). ಒಂದು ಗಿಡ ; ಮೆಣಸಿಗೆ ಗಿಡ ; ಕೆಂಪು ಕಗ್ಗಲಿ : "ಬಿಣಿಕೆ ಬಲವತಿಯಕ್ಕುಮೆಸಗಮಿಸುವಕ್ಕುಮರು ಮೆಣಸಿಗೆ" (ಮಂಗರಾ. ೪೨–೩೭). [ಸಂ.]

ಅರು$_3$ (ನಾ). ೧. ಹುಣ್ಣು ; ವ್ರಣ : "ಅರುಃ, ವ್ರಣಃ — ಈ ೨ ಪುಣ್ (ಹುಣ್ಣು)" (ಹಲಾಯು. ೧೦೪–೮). ೨. ಮರ್ಮಸ್ಥಾನ. 'ಅರುಂತುದ' ಪರಾ. [ಸಂ. ಅರುಸ್]

ಅರುಂಗಳ (ನಾ). [ಜೈನ] ಯತಿಗಳ ಒಂದು ಶಾಖೆ : ಅರುಂಗಳಾನ್ವಯದಗುಣಸೇನ ಪಣ್ಡಿತದೇವರ್ಗ್ಗೆ ಮಾಡಿಸಿ ಧಾರಾಪೂರ್ವ್ವಕಂ ಕೊಟ್ಟರು (ಎಕ. II, ೩೫–೪೪ ; 1056) ; ಶ್ರೀಮದ್ರವಿಳ ಸಂಘದರುಂಗಳಾನ್ವಯದ (ಎಕ. VI, ಕಡೂರು. ೬೯–೨೬ ; 1160). [?]

ಅರುಂತುದ (ಗು). ೧. ಮರ್ಮವನ್ನು ನೋಯಿಸುವ. (ನಾ). ೨. ಮರ್ಮವನ್ನು ನೋಯಿಸುವವನು : "ಅರುಂತುದಂ ನೋಯಿಸುವನಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೭೦–೧೫) ; ಅನ್ಯರೊಳಗ ಸಂಗ್ರಹಿಸಿ ರಂಧ್ರಾನ್ವೇಷಣಂಗೈದು ಶಠರರುಂತುದರಪ್ಪರು (ವೆಂಕಾರಾ. ೬–೫–೧೩). [ಸಂ.]

ಅರುಂಧತಿ (ನಾ). ೧. ವಸಿಷ್ಠನ ಪತ್ನಿಯ ಹೆಸರು : ಪತಿಭಕ್ತಿಯೊಳರುಂಧತಿಗೆ ಸರಿ (ಹಚಕಾ. ೧–೪೪). ೨. ಒಂದು ಸಣ್ಣ ನಕ್ಷತ್ರದ ಹೆಸರು : ಸಪ್ತರ್ಷಿಮಂಡಲ—ಕೆಳಭಾಗದಲ್ಲಿ ಬಲಗಡೆಯಿಂದ ಎರಡನೆಯ ನಕ್ಷತ್ರವೇ ವಶಿಷ್ಠ ; ಅದರ ಸಮೀಪದಲ್ಲೇ ಸ್ವಲ್ಪ ಕೆಳಗಿರುವ ನಕ್ಷತ್ರವೇ ಅರುಂಧತಿ (ಆಕಾಶ. ೬೮). [ಸಂ. ಅರುಂಧತೀ]

ಅರುಂಪೆಱಲ್ (ನಾ). ಪಡೆಯಲು ಕಷ್ಟವಾದುದು : ಅರುಂಪೆಱಲ್ ಕಾದಲ್ ಪೆಣ್ಣಣಿ ಕಲ್ಪಿನ್ (ಹೊಂಗಳು. ೪೪–೭).
[← ತಮಿ. ಅರುಮ್ಪೆಱಲ್]

ಅರುಂಬು (ನಾ). ಹೂವಿನ ಮೊಗ್ಗು (ಕಿ).
[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಅರುಮ್ಪು ; ಮಲ. ಅರಿಂಪು]

ಅರುಕಡ್ಡಿ (ನಾ). ಸಣ್ಣ ಬಿದಿರು ಕೋಲು : ಎತ್ತುಕಾಯುವವನಿಗೆ ಎಳೆಸಣ್ಣ ಅರುಕಡ್ಡಿ ಪಚ್ಚೆತೆನೆಯಂತ ನಾಗಸರ ತಕ್ಕೊಂಡು ಎತ್ತೀನ ಜ್ಞಾನ ಮರೆತಾನು (ಹಳ್ಳಿಯ. ೫೦). [ಅರ್ರು$_2$? + ಕಡ್ಡಿ]

ಅರುಕಾಣಿಕೆ (ನಾ). ನೇಗಿಲುಗಳ ಮೇಲೆ ಹಾಕುವ ಒಂದು ತೆರಿಗೆ (ಕಿಸಂಗ್ಲಾ. ೧೩೯). [ಅರ್ರು$_0$ (< ಅರ್$_4$) + ಕಾಣಿಕೆ]

ಅರುಗ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹುಳು : ಹೇನು, ತಗಣಿ, ಅರುಗ, ಜಿರಲೆ (ನಮ್ಮನು. ೨೪೦). [?]

ಅರುಗಡಿ (ನಾ). ಒಂದು ಸುಂಕ (?) : ದೇಶದವರು ಒಕ್ಕಲುಗುತ್ತಗೆ ಅರುಗಡಿಯ ಮೇಲೆ ಹ[ಡಿ]ದ ವಸ್ತುವ (ಕಇ. I, ೫೩–೩೫ ; 1433) ; ನಾರಾಯಣಭಟ್ಟರು ಎಱದು ಕೊಟ್ಟ ಸ್ಥಳಂಗಳಿಂಗೆ ತೆಱು ಮುಡಗಡಿ ದೇವರ ದರ್ಮ್ಮ ಅರುಗಡಿ ಮನೆಹಣ ನೊಗಹಣ . . . ಮೊದಲಾಗಿ ಆಉದೂ ಸಲ್ಲ (ಕಇ. I, ೫೪–೩ ; 1433). [?]

ಅರುಗಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಅಂಚಿಗೆ ನಿಲ್ಲಿಸು ; ಪಕ್ಕಕ್ಕೆ ಸರಿಸು. ೨. ಕಳಿಸು ; ಹೋಗುವಂತೆ ಮಾಡು : ರಾಮನಿಂದಧಿಕ ಭರತ ಧರೆಯನಾಳಲಿ ಗಹನಕೇಂ ನಿಮಿತ್ತದಿಂ ರಾಮನರುಗಿಸೆಂದೊರೆವೆಯಾತನ ಕಳುಪಲೀ ಲೋಕ ಹರುಷಿಪರದೆಂತು (ವೆಂಕಾರಾ. ೨–೬–೩೬). [ಅರುಗು$_1$ + –ಇಸ್ಸು$_3$]

ಅರುಗು$_1$ (ಕ್ರಿ). ಪಕ್ಕಕ್ಕೆ ಸರಿ, —ಹೋಗು : ಭಾನುಕುಲ ಸಂಭೂತಕಧಿನಾಥ ನೆರವಿಗೇಂ ಸತ್ಕೀರ್ತಿಯಹುದು ಕರಗತಮಾದ ಧರಣಿಯಂಬಿಟ್ಟರುಗಲು (ವೆಂಕಾರಾ. ೨–೧೦–೯) ; ವೈದೇಹಿ ಸಾಧ್ವೀಮತವ ಮೀರದೆ ಸಂತಸದಲರುಗಿರ್ಪಳು (ವೆಂಕಾರಾ. ೨–೧೪–೬ ; ೩–೬–೧೦ ; ೫–೩–೩೦ ನೋ).
[ದೇ‖ ತಮಿ. ಅರುಕು, ಅರುವು = ಸಮೀಪಿಸು ; ತೆಲು. ಅರುಗು = ಹೋಗು]

ಅರುಗ್ಯು, ಅರಗ್ಯು (ನಾ). ಅಂಚು; ಪಕ್ಕ; ಮಗ್ಗಲು; ಕಡೆ: ಇನಿಯನ ಮೊಗದ ಮುನಿಸು ತಿರ್ದುವುದೋ ಘನವಹುದೋ ಎನುತವೆ ಬಾಳಾಂಕಿಯ ಮನೆಯರುಗಂ ಮೆಯ್ಗಾಣಿಸಿಕೊಳ್ಳದೆ ನಿಂದೋಸರು ಗೇಳ್ವಾ ವನಿತೆಯಿರವನೀಕ್ಷಿಸಿ (ಜಯಕಾ. ೧೪–೬೫); ಜಲದಲ್ಲಿ ಮುಳುಗ ದಂತಾವೆಯದಅರುಗಮೆಟ್ಟುತ್ತಷ್ಟದಿಗ್ಗಜಗಳು (ವೀಶೃಪು. ೪–೧೩–೧೧). **ಅರಗ್ಯು** (ಕಿ).

ಅರುಗಾಗು = ಪಕ್ಕಕ್ಕೆ ಸರಿ; ಒಂದು ಕಡೆ ನಿಲ್ಲು; ಬಿಟ್ಟು ಹೋಗು: ಬಿಲ್ ಹಿಡಿದಣ್ಣ ಅರುಗಾಗೊ ಮಲ್ಲಯ್ನ ಸತ್ತಿಗ್ಗಾರುತಿ ಬೆಳಗೇವು (ನಾಪದ. ೯೯); ಅಲುಗದೆಯೆ ನೋಡುತಿರು ಅರುಗಾಗಿ (ಅಶ್ವತ್ಥಾ. ೫–೩); ಬಂದ ಗವುಂಡನು . . . ಮುಗಿದ ಕೈಗಳಲ್ಲಿ ಅರುಗಾಗಿ ನಿಂತನು (ಸವತಿ. ೧೬೨). ಅರುಗುಮಾಡು = ಪಕ್ಕಕ್ಕೆ ನೂಕು: ನಮಗೆ ಬರುವ ಸಿದ್ಧಾಯ ಸೊನ್ನೆ (ಕಣ್ಣಲ್ಲಿ ಹೊಸ ಮಿಂಚು) ಅವನನ್ನೆ ಅರುಗು ಮಾಡುವುದು (ತುಂಗಭ. ೫೨).

[ದೇ ॥ ತಮಿ. ಅರುಕು; ಮಲ. ಅರು, ಅರುವು; ತುಳು. ಅರು, ಅರುಗು]

ಅರುಗುಗಾಲು (ನಾ). ಬಾಗಿಲ ಚೌಕಟ್ಟು (?): ಬೋದಿಗೆ ನಾಲ್ಕು ಕಂಭವೆಂಟು ಅರುಗುಗಾಲು ಹತ್ತು ತೊಲೆವೊಂದೆ ಹೇಱಿತ್ತು ಮುಚ್ಚಳ ವಲಗೆಗೆ ದಿಕ್ಕುಗಾಣದೆ ಕರ್ಮಕಾಂಡಿಗಳೆಲ್ಲರೂ (ಭೀಮವ. ೨೨೪); "ಜೀವರಿಗೆ ದಶವಾಯುಗಳೆ ದುಶ್ಚರಿತ್ರವಾಗಿಹವೆಂಬುದೀಗ ಅರುಗುಗಾಲು ಹತ್ತು ಎಂಬ ಶಬ್ದಕ್ಕರ್ಥ" (ಭೀಮವ. ಟೀಕು).

[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಅರುಕುಕ್ಕಾಲ್ = ಹೊಸ್ತಿಲು; ಬಾಗಿಲಚೌಕಟ್ಟು]

ಅರುಚಿ (ನಾ). ೧. ರುಚಿಯಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ಅಪೇಕ್ಷೆಯಿಲ್ಲದಿರುವುದು: ಎಮ್ಮ ತಮ್ಮನ ಕಟಪ್ರದೇಶ ಭಾಗಕ್ಕಂ ಕಣ್ಣನೀರ್ ಬರ್ಪುದಕ್ಕಂ ಅರು ಚಿಗಮೇಕೆ ಮರ್ದಂ ಮಾಡಿಸಿದಿರಿಲ್ಲೆನೆ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೨೭–೩); ಲಿಂಗದಲ್ಲಿ ಕಠಿಣವುಂಟೆ ಜಂಗಮದಲ್ಲಿ ಕುಲವುಂಟೆ ಪ್ರಸಾದದಲ್ಲಿ ಅರುಚಿ [ಪಾಠಾಂ. ಅನುರುಚಿ]ಯುಂಟೆ (ಬಸವ. ೨೮೫); ಭಕ್ತಿರುಚಿಕನು ಬಸುಱೊಳಿ ಹನಾಗಿ ಕಮಳವದನೆಗೆ ರುಚಿಯರುಚಿಯಾಯ್ತು (ಬಸಪು. ೩–೧). ೨. ಕಾಂತಿಯಿಲ್ಲದಿರುವುದು. ೩. ಆಸಕ್ತಿಯಿಲ್ಲದಿರುವುದು. [ಸಂ.]

ಅರುಜ (ನಾ). ರೋಗವಿಲ್ಲದವನು: "ಅರುಜಾದ್ರಿ ಮನೋಹರ ಸಹ್ಯ ವಾಚಕಂ" (ನಾನಾರ. ೧೦೨). [ಸಂ.]

ಅರುಟಾಲ 'ಅರುಟಾಳ' ನೋ.

ಅರುಟಾಳ, ಅರಟಾಳ, ಅರಡಾಳ, ಅರಿಟಣ, ಅರಿಟಾಳ, ಅರುಟಾಲ, ಅರುಠಾಳ (ನಾ). ನೀರಿನಲ್ಲಿ ನೆನಸಿ ಉಜ್ಜಿದಾಗ ನೊರೆಹೊರಡುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕಾಯಿ; ಅಂಟುವಾಳ: ಅರುಟಾಳಂ, ಹಾರಿವಾಳಂ... ಲೊಕ್ಕಿ (ಗಿರಿಕ. ೧–೭೨); ಅಂಕೋಲೆಯ ಮದಕ್ಕೆ ಪದ್ಮಾಕ್ಷಿಯದೊಂದರು (ಟಾ)ಠಾಳದ ಮದ ಶಮನಂ (ಖಮದ. ೨–೧೧೮); ತಾರೆ ತಿಗರರುಟಾಳ ಚಿಲ್ಲರನೇಱಿಲಪ್ರತಿ ಹುಣಿಸೆ ನಾನಾಭೂರಿಭೂಜಗಳಿಂದ ಹೊಯ್ದಾಡಿದರು (ತೊರರಾ. ೪–೪–೨೩). **ಅರಟಾಳ**: "ಅರಿಷ್ಟಃ, ಫೇನಿಲಃ—ರಂಗುವಾಲದ ಗಿಡ, ಅರಟಾಳದ ಮರವೆಂತಲೂ ಅನ್ನುವರು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೦೪). **ಅರಡಾಳ** (ಕಿ). **ಅರಿಟಣ**: ಸುಜ್ಜಿಲರಳಿಸಾಗಡೆಯುದಿ ಸಂಪಗೆ ಬೆಜ್ಜಲು ಬೆಳೆವ ಬಿದಿರ್ ಬೇವರಿಟಣ ಸಜ್ಜರಸ ಕರಂಜಿಗೆಯರನೇಱಿಲ್ . . . ಬೆಳೆ ದಿರಲ್ (ಜಯಕಾ. ೧೫–೨೪). **ಅರಿಟಾಳ**: "ಅರಿ [ಪಾಠಾಂ. ರು]ಟಾಳ ಮದರಿಷ್ಟಕಂ" (ಮಂಗರಾ. ೪೨–೩೯); "ಅರಿಟಾಳಮೆನಲರಿಷ್ಟದ್ರುಮಂ" (ಕಶರ. ೪); ಅರಿಟಾಳವೌದುಂಬರ ಹೊನ್ನಿ ಬನ್ನಿಯ ತರುಗಳಿಂದೆಸೆದುದಾ ಕಾಡು (ರಾಮಕಾ. ೧೫–೫೯). **ಅರುಟಾಲ**: ಅರುಟಾಲ . . . ದಿಂಡ (ರೇವಣ. ೩೭–೧೩). **ಅರುಠಾಳ**: ಬಜೆ ಕಟುಕತ್ರಯಂ ವರಸಮುದ್ರ ಫಲಂ ಅರುಠಾಳಮೆಂಬ ಸತ್ಕುಜಫಲರಾಜಿಯೆಂಬಿವನೆ ಕೊಡುಗೆ (ಖಮದ. ೭–೧೫); ಸೊಡರಿಯ ಬೇರರುಠಾಳಂ ಗುಡೂಚಿಯಾಡುಳಿಚಮೆಂಬಿವಂ ಕಟಿಯಿಂದಂ ಕುಡಿಯಿಸಲಹಿವಿಷಮಟಿಗುಂ (ಖಮದ. ೧೫–೬೭).

[< ಸಂ. ಅರಿಷ್ಟ]

ಅರುಟಾಳಕ (ನಾ). = ಅರುಟಾಳ: ಸಂಪಗೆ ಬಿಕ್ಕೆ ಕಕ್ಕೆ ತೆಂಗರಳರು ಟಾಳಕಂ ಮರಗಳೊಪ್ಪುಗುಂ (ಶ್ರೀಮಹಾ. ೧–೪೭). [ಅರುಟಾಳ+ –ಕ್ಯ]

ಅರುಠಾಳ 'ಅರುಟಾಳ' ನೋ.

ಅರುಣ (ನಾ). ೧. ಕೆಂಪುಬಣ್ಣ: "ಅರುಣಃ, ಶೋಣಃ . . . — ಈ ೭ ಕೆಂಪು" (ಹಲಾಯು. ೧೨೧–೪೮); "ಪಾಟಳಂ ಲೋಹಿತಂ ಶೋಣ ಮರುಣಂ ತಾಮ್ರಮೆನೆ ರಕ್ತಕಾಂತಿ" (ಮಂಗರಾ. ೧೩೧–೨೦); ಮೂಡಿ ದನುದಯಾದ್ರಿಯೊಳರುಣತರುಣಕಿರಣಪ್ರಸವಂ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೮೭೦). ೨. ಸೂರ್ಯನ ಸಾರಥಿಯ ಹೆಸರು; ಗರುಡನ ಅಣ್ಣ. ೩. ಸೂರ್ಯ. ೪. ಕಿರಣ. ೫. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕುಷ್ಠರೋಗ. ೬. ಪುನ್ನಾಗವೃಕ್ಷ. ೭. ಕೈಲಾಸದ ಪಶ್ಚಿಮಕ್ಕಿರುವ ಹಿಮಾಲಯದ ಒಂದು ಶಿಖರದ ಹೆಸರು. ೮. ಉದ್ದಾಲಕ ಋಷಿಯ ತಂದೆಯ ಹೆಸರು. ೯. ಸೂತ್ರ; ದಾರ. ೧೦. ಒಂದು ನದಿಯ ಹೆಸರು. ೧೧. ಧೂಳು. ೧೨. ಚಿನ್ನ. ೧೩. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಣ್ಣ ವಿಷಕೀಟ. ೧೪. ತಾಮ್ರ; ಕೆಂಪು ಲೋಹ. ೧೫. ಒಂದು ಉಪನಿಷತ್ತಿನ ಹೆಸರು: ಅರುಣ . . . ಮೊದಲಾದುವೆ ಶತೋಪನಿಷತ್ತುಗಳು (ವಿವೇಕ. ೪). ೧೬. [ಜೈನ] ಎಂಟು ಬಗೆಯ ಲೋಕಾಂತಿಕ ದೇವರಲ್ಲಿ ಒಂದು ವರ್ಗದ ಹೆಸರು: ಸಾರಸ್ವತಾದಿತ್ಯ ವಹ್ನ್ಯರುಣ . . . ದೇವರ್ ಬಂದು (ಆದಿಪು. ೯–೬೦ವ); "ಕಿರಣಂ ಸಾರಥಿ ವರ್ಣ ಭೇದ ನದಿ ಸೂತ್ರಂ ರೇಣುಸೂರ್ಯಾದಿಗಳ್ ಅರುಣಾಖ್ಯಂ" (ನಾನಾರ. ೫೬). [ಸಂ.]

ಅರುಣಕಮಲ (ನಾ). ಕೆಂಪು ತಾವರೆ. 'ಅರುಣಕಮಲಾಂಬಕ' ಪರಾ. [ಅರುಣ + ಕಮಲ]

ಅರುಣಕಮಲಾಂಬಕ (ನಾ). ೧. ಕೆಂಪುತಾವರೆಯಂತೆ ಕಣ್ಣುಳ್ಳ ವನು. ೨. ಕೃಷ್ಣ: ಅರುಣಕಮಲಾಂಬಕನು ಭೀಮಾದಿಗಳ ಕರೆಸಿದನು (ತಿಮ್ಮಶಾಂ. ೨–೨೦). [ಅರುಣಕಮಲ + ಅಂಬಕ]

ಅರುಣಚ್ಛವಿ (ನಾ). ಕೆಂಪು ಬಣ್ಣ, —ಕಾಂತಿ: ತನುರೋಮಾಳಿ ತಳಿತುದು ರೋಷವಹ್ನಿಜ್ವಾಲೆ ಝಳಪಿಸೆ ಜಡಿದವರುಣಚ್ಛವಿಯಲಕ್ಷಿಗಳು (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧೦–೨೩). [ಅರುಣ + ಛವಿ]

ಅರುಣಜಲ, ಅರುಣಜಳ (ನಾ). ಕೆಂಪು ನೀರು; ರಕ್ತ: ಅರುಣಜಲ ದಾಜ್ಯದಲಿ ಬಂಬಲುಗರುಳ ಚರುವಿನಲಿ . . . ಅಹವಯಜ್ಞದೀಕ್ಷಿತನಹೆನು (ಕುವ್ಯಾಉ. ೧೦–೧೯). **ಅರುಣಜಳ**: ಮಿಂಬೊಲಸು ನಾರ್ಪ ಮೆಯ್ಗ ಮಳುಂಬಂ ತೂಂಬುರ್ಚಿದಂತೆ ಸುರಿವರುಣಜಳಕ್ಕಂ ಬಿಡದೆ ಕಾಗೆಯುಂ ಪರ್ದುಂ ಬಳಸುವವೆಂದೊಡಿಂತು ಕಿಸುಗುಳೆಯೊಳರೇ (ಸುಕುಮಾ. ೪–೫೯).

ಅರುಣಜಲವರುಷ = ರಕ್ತದ ಮಳೆ: ಅರಿಭಟನ ಬೊಬ್ಬೆಗಳ ಮೊಳಗಿ ನೊಳರುಣಜಲವರುಷದಲಿ ರಿಪುಗಳ ಕೊರಳ ಬನದಲಿ ಕುಣಿದುವೀತನ ಖಡ್ಗವನಕೇಕಿ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೬–೪೧). [ಅರುಣ + ಜಲ]

ಅರುಣಜಲಂಬೊರೆ (ಕ್ರಿ). ರಕ್ತವನ್ನು ಬಳಿದುಕೊಳ್ಳು; ರಕ್ತದಿಂದ ಲೇಪಿತವಾಗು: ಅರುಣಜಲಂಬೊರೆದಧರಮದಱೊಳೆಡೆಯಾಡುವ ಜನ ತತಿಯಾ ಸ್ವರಸಂತತಿ ಗರ್ಜಿತಮಾಗಲ್ಕೆ . . . ಹುಲಿಮೊಗಮೊಪ್ಪಿದುದು (ಜಯಕಾ. ೧–೫೪). [ಅರುಣಜಲ + ಪೊರ್ಯ್]

ಅರುಣಜಳ 'ಅರುಣಜಲ' ನೋ.

ಅರುಣತೆ (ನಾ). ಕೆಂಪಾಗಿರುವಿಕೆ; ಕೆಂಪಾದ ಸ್ಥಿತಿ: ನಳನಳಿಪ ತರುಣತೆಯ ಸೊಂಪುವೆತ್ತರುಣತೆಯ ತಳಿರಿಡಿದ ತೋರಣದ (ಜೈಮಿಭಾ. ೩-೧೭). [ಸಂ. ಅರುಣತಾ]

ಅರುಣದಾವರೆ (ನಾ). ಕೆಂಪುತಾವರೆ: ಅರುಣದಾವರೆಯ ಮೊಗ ಬೆಳ್ದಾವರೆಯೊಲಾಯ್ತು (ಪ್ರೌಢರಾ. ೯-೪೪). [ಅರುಣ + ತಾವರೆ]

ಅರುಣದಿನಮಣಿ (ನಾ). ಕೆಂಪಾದ ಸೂರ್ಯ: ಅರುಣದಿನಮಣಿ ಬಯಲ್ದಾವರೆಯನೆ ಪೋಲ್ತಿರ್ದನಪರಗಿರಿವರಶಿರದೊಳ್ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೮೮೦ ಶೂದ್ರಕ). [ಅರುಣ + ದಿನಮಣಿ]

ಅರುಣಮೂಲ (ನಾ). ಒಂದು ಸಸ್ಯ; ಬಿಂಡಿಗ: "ಅರುಣಮೂಲಮೆನೆ ಬಿಂಡಿಗವಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೩೫-೧೪). [ಸಂ.]

ಅರುಣವಸ್ತ್ರ (ನಾ). ಕೆಂಪುಬಟ್ಟೆ: ಅರುಣವಸ್ತ್ರವನಿಟ್ಟು ಶಿರದಲಿ ನೆರೆದು ದಾಸಣದಂಡೆಗಳ...ಬೇಳಿದನು (ಕೌಶಿರಾ. ೨೮-೧೨). [ಅರುಣ + ವಸ್ತ್ರ]

ಅರುಣವಾರಿ (ನಾ). ಕೆಂಪುನೀರು; ರಕ್ತ: ತಲೆಮಾಱಿಗಳು ಹೆಣ ಸಾಲನೆಡಹಿದರರುಣವಾರಿಯ ತೊಱೆಯನೀಸಿದರು (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೯-೧೫). [ಅರುಣ + ವಾರಿ$_3$]

ಅರುಣಶಾಲಿ (ನಾ). ಕೆಂಪುಭತ್ತ: ಬೆಳೆದು ಪೊದಟ್ಟು ನೀಳ್ದರುಣಶಾಲಿಯ ಸತ್ಕಣಿಶಾಳಿಯಂ ಶುಕಾವಳಿ ನಡೆಗರ್ಚಿ ಪಾಱುವ ಬೆಡಂಗು (ಪುಷ್ಪಪು. ೪-೯೪). [ಅರುಣ + ಶಾಲಿ]

ಅರುಣಸಾರಥಿ (ನಾ). ಅರುಣನನ್ನೇ ಸಾರಥಿಯಾಗುಳ್ಳವನು; ಸೂರ್ಯ. [ಅರುಣ + ಸಾರಥಿ]

ಅರುಣಾಂಗ (ನಾ). ಕೆಂಜಿಗ; ಕೆಂಪುಬಣ್ಣದ ಗೊದ್ದ: "ಅರುಣಾಂಗಮೆನಲು ಕೆಂಜಿಗೆಯಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೪೯-೧೩). [ಅರುಣ + ಅಂಗ$_2$]

ಅರುಣಾಂಬು (ನಾ). = ಅರುಣವಾರಿ: ಗಂಟಲಂ ಮುರಿದರುಣಾಂಬುವಂ ಪಿಱಿದು ಮರ್ದಿಸಿದಂ ವೃಷನಂ ಜನಾರ್ದನಂ (ಜಗವಿ. ೫-೩೮). [ಅರುಣ + ಅಂಬು$_3$]

ಅರುಣಾಕ್ಷಿ (ನಾ). ಕೆಂಪಾದ ಕಣ್ಣುಳ್ಳವಳು: ಅರುಣಾಕ್ಷಿ ಮುರಿದ ಪುರ್ವಿದು ಕರಮೆಸೆವುದು ಮುಳಿದು ಮುರಿದ ಮದನನ ಧನುವೋಲ್ (ಶಾಕುಂತ. ೭೦-೧೨೩). [ಸಂ. ಅರುಣಾಕ್ಷೀ]

ಅರುಣಾಧರ (ನಾ). ಕೆಂಪಾದ ತುಟಿ: ಅರುಣಾಧರದ ಚುಂಬನವಿತ್ತು ... ಬಿಡರವನನಲ್ಲಿಯ ವಿಷಾಂಗನೆಯರು (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೫-೪೮). [ಅರುಣ + ಅಧರ]

ಅರುಣಾಬ್ಜ (ನಾ). ಕೆಂಪು ತಾವರೆ: "ಅರುಣಾಬ್ಜಮೆನೆ ಕೋಕನದ ಮೆನಲ್ ಕೆಂಪುದಾವರೆಯಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೨೪-೧೬); ವಿನತನಾಗೇಂದ್ರಹಸ್ತಾರುಣಾಬ್ಜಂ (ಅಜಿಪು. ೧-೧). [ಅರುಣ + ಅಬ್ಜ]

ಅರುಣಾವರಜ (ನಾ). ಅರುಣನ ತಮ್ಮ; ಗರುಡ. [ಅರುಣ + ಅವರಜ]

ಅರುಣಾಶ್ಮ (ನಾ). ಕೆಂಪುಕಲ್ಲು; ಕೆಂಪುರತ್ನ; ಮಾಣಿಕ: "ಅರುಣಾಶ್ಮಮೆನೆ ಪದ್ಮರಾಗಮೆನೆ ಮಾಣಿಕಂ" (ಮಂಗರಾ. ೩೧-೬). [ಸಂ. ಅರುಣಾಶ್ಮನ್ (ಅರುಣ + ಅಶ್ಮನ್)]

ಅರುಣಿ (ನಾ). ರಕ್ಷಣೆಗಾಗಿ ಕಟ್ಟಿದ ಗೋಡೆ; ಕಟ್ಟೆ; ಅಣೆಕಟ್ಟೆ (?): ಅರುಣಿ [ಪಾಠಾಂ. ಆರಣಿ] ತಿರ್ದುವರೆ ಕಳಿದ ನೀರ್ಗೆ ಚದುರರು ಮರುಳು ತನವಿದೇಕೆ ನಿನಗೆ (ಕುರಾಸಾಂ. ೩೭-೨೧). [?. / ತಮಿ. ಅರಣ್ = ರಕ್ಷಣೆ (< ಸಂ. ಶರಣ)]

ಅರುಣಿತ (ಗು). ಕೆಂಪಾಗಿ ಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟ; ಕೆಂಪಾದ: ಅಧರಮಯೂಖಾಳಿಯಿಂದೆತ್ತಲುಂ ಪಾಂಡುರಿತಂ ಪೈಶಂಗಿತಂ ಕರ್ಬುರಿತಮರುಣಿತಂ ವ್ಯೋಮರಂಗಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೧೨-೭೭). [ಸಂ.]

ಅರುಣಿಮೆ (ನಾ). ಕೆಂಪುಬಣ್ಣ; ಕೆಂಪು: ಆಕಾಶದ ಅರುಣಿಮೆ ಲುಪ್ತಪ್ರಾಯವಾಗಿತ್ತು (ಬಾಣಆ. ೯೧). [< ಸಂ. ಅರುಣಿಮನ್]

ಅರುಣಿಸು (ಕ್ರಿ). ಉದಯವಾಗುವ ಹಾಗೆ ಮಾಡು; ಮೂಡಿಸು: ದೇವ ಕೊಟ್ಟು ಕಾವ ಜ್ಞಾನನೇತ್ರ ಕರುಣಿಸು, ಸತ್ಯದೃಷ್ಟಿ ಅದೇ ಸೃಷ್ಟಿ ಎನುವ ಭಾವ ಅರುಣಿಸು (ಜೀವಲ. ೫೨). [ಅರುಣ + – ಇಸ್ಸು$_3$]

ಅರುಣೀಭೂತ (ಗು). ಕೆಂಪಾದ; ಕೆಂಪುಬಣ್ಣಕ್ಕೆ ತಿರುಗಿದ: ಅರುಣೀಭೂತವಿಯತ್ತಳಂ (ಪಂಚತಂ. ೨೩೯-೩). [ಸಂ.]

ಅರುಣೆ (ನಾ). ೧. ಅತಿಬಜೆಯೆಂಬ ಔಷಧದ್ರವ್ಯ ಮತ್ತು ಅದರ ಗಿಡ. ೨. ಮಂಜಿಷ್ಠೆ. ೩. ಲಾಲ್‌ತಿಗಡೆ. ೪. ಹಾವುಮೆಕ್ಕೆ. ೫. ಗುಲಗಂಜಿ ಗಿಡ. [ಸಂ. ಅರುಣಾ]

ಅರುಣೋದಯ (ನಾ). ೧. ಪೂರ್ವದಿಕ್ಕಿನಲ್ಲಿ ಕೆಂಪು ಬೆಳಕು ಕಾಣಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು. ೨. ಸೂರ್ಯೋದಯ: ಹರ ಕರುಣೋದಯ ಮಾದಂತರುಣೋದಯಮಾಗೆ ನಿದ್ರೆ ತಿಳಿದೆದ್ದು (ಬಸರ. ೪-೫೭). [ಅರುಣ + ಉದಯ]

ಅರುಣೋಪಲ, ಅರುಣೋಪಳ (ನಾ). = ಅರುಣಾಶ್ಮ. **ಅರುಣೋಪಳ**: ಪಳುಕಿನ ಪಾದಪೀಠಮರುಣೋಪಳದಿಂ ಸಮೆದಂತೆ ಕಾಂತಿಯಂ ತಳೆದಿರೆ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೩-೯೭). [ಅರುಣ + ಉಪಲ]

ಅರುಣೋಪಳ 'ಅರುಣೋಪಲ' ನೋ.

ಅರುದಿಂಗಳು 'ಅಱುದಿಂಗಳ್' ನೋ.

ಅರುದು (ನಾ). ಬೆರಗು; ಆಶ್ಚರ್ಯ: ಅಲ್ಲಿ ಬರ್ಫವು ಚಿರವಾಗಿ ನಿಲ್ಲುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ಕೇಳಿ ನೀವು ಅರುದಾಗಬಹುದು (ಮುಂಬಯಿ. ೬-೧೯೦); ನಿಮ್ಮ ಮಾತು ಕೇಳಿ ಅರುದಾಗುತ್ತದೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೬-೨೭೩); ಕಾಲಕ್ಕಾದ ಹಗೆಗಳ ಅರುದುಬೆಚ್ಚಿಗೆಗಳನ್ನು ಬಣ್ಣಿಸಲಾಸಲ್ಲ (ಮೋಬಾದ. ೩೯). [< ಅರಿದು. / ತೆಲು. ಅರುದು]

ಅರುನೂರು 'ಅಱುನೂಱು' ನೋ.

ಅರುಪು 'ಅಱಿಪು' ನೋ.

ಅರುಬು$_1$ 'ಹರಿಬ' ನೋ.

ಅರುಬು$_2$ 'ಅಱಂಬು' ನೋ.

ಅರುಬೆ 'ಅಱುವೆ' ನೋ.

ಅರುಮರುವು 'ಅಱುವುಮಱವು' ನೋ.

ಅರುಮೆ, ಅರಮೆ$_3$ (ನಾ). ೧. ಮುದ್ದು; ಪ್ರೀತಿ: "ಅರುಮೆಯೆಂದುಂ, ಲಲ್ಲೆಯೆಂದುಂ ಮುದ್ದು" (ಕಶಸಾ. ೨೧-೪೨೦); "ಲಲ್ಲೆ ಮೇಣರುಮೆಯೆನೆ ಮುದ್ದಿಂಗೆ ಪೆಸರ್" (ಕಬ್ಬಿಕೈ. ೩೦); ತಾನರುಮೆ ಮೆಚ್ಚುವೊನ್ತನ್ನ ಮೆಚ್ಚದೆ (ಸೌಇಇ. IX-i, ೧೬-೪೪; 800). ೨. ಚಂಚಲತೆ; ತರಳಸ್ವಭಾವ (ಚತುನಿ. I, 72 ಕಿ). **ಅರಮೆ$_3$**: ೨ (ಕಿ). [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಅರ್ವಂ]

ಅರುವಡಿ 'ಅಱುವಡಿ' ನೋ.

ಅರುವಣ (ನಾ). ನೇಗಿಲು ತೆರಿಗೆ; ಒಂದು ತೆರನಾದ ಸುಂಕ (?): ಬಿಟ್ಟ ಮತ್ತರಾಱುವರುವಣಂ ರೋಣದ ಪೊಂಧರಣಂ (ಇಆ. XII, ೨೫೬-೧೮; 971); ಫಲವಾಗದ ಮಣ್ಗೆ ಅರುವಣವಿಲ್ಲ (ಸೌಇಇ. IX-i, ೭೭-೨೭; 993); ಅರಸರ್ಗೆ ಸೇಸೆಯೆಂದರಸರ ಕಾಣಿಯೆಂದು ದಾಯದ ವರ್ಗಳ ತೆಱೆಯೆಂದರುವಣಮೆಂದಳಿವಣಂ (ಎಕ. XII, ಶಿರಾ. ೪೦-೧೦೦; 1040); ಪರಿಕಿಸದೀ ಧರ್ಮ್ಮದೊಳರಸರ ಕಾಣಿಕೆ ಕೊಳ್ಳಿಯರುವಣಂ ಕಿಱು ಸುಂಕಂ ಪುರದರ್ಮಂ ಬಂಣ್ಣಿಗೆಯೆಂದರೆವೀಸಮನಳಿಪಿಕೊಣ್ಡವಂ ಚಣ್ಡಾಳ[ಂ] (ಎಇ. XXVII, ೧೫-೫೯; 1114). [ಅರು$_0$ (< ಅರ್$_4$) + ಪಣ್$_4$]

ಅರುವತ್ತು 'ಅಱುವತ್ತು' ನೋ.

ಅರುವಾರ (ನಾ). ಒತ್ತೆ ; ಆಧಾರ (?) : ತುಳುವ ಹೆಗ್ಗಡಿತಿಗೆ ಯಿರಿಸಿದ ಅರುವಾರದ ಬಾಳಿನ ವಿವರ ಮೂಡಲು ಕೊಳಚಿಯ ತಾಲೂಂದಂ ಪಡುವಲು ತೆಂಕಲು (ಸೌಇಇ. IX–ii, ೪೨೪–೪೬ ; 1401) ; ಯೀ ಧರ್ಮ ಸ್ಥಳದ ಅಮ್ಮನವರಿಗೆ ದೇವಡಿಗರಿಗೆ ಬಿಟ್ಟ ಬಾಳಿಗೆ ಅರ್ಥ್ಹ ಅರುವಾರ ಸಲ್ಲ ಅರೊಬ್ಬರು ಕೊಟ್ಟ ಹೊನ್ನು (ಸೌಇಇ. IX–ii, ೪೭೦–೭೧ ; 1482) ; ನಾರಣಸೆಟಿ ಅರುವಾರವ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಕೊಟ್ಟ ಅರ್ಥ (ಸೌಇಇ. IX–ii, ೫೧೨–೧೧ ; 1570). [← ತುಳು. ಅರವಾರ]

ಅರುವು 'ಅಱುವು' ನೋ.

ಅರುಷ್ಕರ (ಗು). ೧. ಗಾಯ ವನ್ನುಂಟುಮಾಡತಕ್ಕ. (ನಾ). ೨. ಗೇರುಬಿಡ, —ಹಣ್ಣು, —ಬೀಜ : ಹಿಂಗು ವಡಾದ್ಯಯ ಮಂಡಳಿ ವಿಳಂಗಾರುಷ್ಕರ ಪರಾಕಮೆಳ ? ಸರ್ವಜ್ಞ ಗೋಕ್ಷಂಗ ಪಶುಮಾತ್ರದಿಂ ವೃತ್ಸಂಗಳಿಂದಾಗಿ ಪೊರೆಯೆ ತೀರ್ಥಪಹರಂ (ಲೋಕೋಪ. ೬–೧೧).

[ಸಂ.]

ಅರುಸೆ 'ಅರಿಸೆ' ನೋ.

ಅರುಹು, ಅರಿಹ್ಮ (ಗು). ೧. ಯೋಗ್ಯವಾದ ; ತಕ್ಕುದಾದ : ಅರಸ ನೊಳ್ಳಿಯೋಗರಕೆ ತಾನರುಹನುಳದಂತೀ ಧರಿತ್ರಿಗೆ ನಿರುತವಧಿಪತಿ ನೀವೆ ಯಲ್ತಾ ಬಸವ ಮಂತ್ರಿಗಳ (ಬಸವ. ೫–೧೦) ; ದಾನಕ್ಕರುಹರಿರಲ್ಲೆಂದು ನೋಡದೆ ಮೂಢಮಾರ್ಗದಲಿ ಕರೆದಪಾತ್ರಂಗಿತ್ತು (ಕುವ್ಯಾಲಾ. ೩–೨೩) ; ನಿನಗರುಹನೇ ಲಿಂಗಪ್ರಸಾದವೆಂದರೆ ಮುಳಿದು (ಸೌಂದಪು. ೪–೪೬). (ನಾ). ೨. ಜಿನ ; ಜೈನತೀರ್ಥಂಕರ : "ಅರ್ಹಂ – ಅರುಹಂ, ಬರ್ಹಂ – ಬರುಹಂ, ಅರ್ಹತಂ – ಅರುಹಂತಂ" (ಭಾಷಾಭೂ. ೫–೧೦೮ ಅಂತಾ) ; "ಅರ್ಹ – ಅರುಹ, ಅಕಿರ್ಣ – ಅಕರುನಿ" (ಶಮದ. ೨೫೪ ಪ್ರಯೋ) ; ಮತ ತವದಕ್ಕೆಗಮರುಹನತಿಶಯಮೆಸಿ ಪೊಗಳ್ವುದು ಯಿ (ಸಮಪ. ೧–೫೬) ; ಎಜಗುವನಿಂಗಳಂಗುಟದಿರ್ಗಜಗಂ (ಕಬ್ಬಣ. ೯). **ಅರಿಹ್ಮ** : ೨. "ಅರ್ಹಂ–ಅರಿಹಂ, ಅರುಹಂ" (ಕಬ್ಬಾಸು. ೧೪೬–೨೧). [< ಸಂ. ಅರ್ಹ]

ಅರುಹಂತ, ಅರಹಂತ, ಅರಿಹಂತ (ನಾ). ಜಿನ ; ಜೈನ ತೀರ್ಥಂಕರ : "ಬರ್ಹಂ – ಬರುಹಂ, ಅರ್ಹಂ – ಅರುಹಂತಂ, ಗಾರ್ಹಪತ್ಯಂ – ಗಾರುಹ ಪತ್ಯಂ" (ಭಾಷಾಭೂ. ೫–೧೧೮ ಅಂತಾ) ; ಅರುಹಂತನ ಮೆಲ್ದಾಡಿವಾವರೆಗಳ್ ಬಗೆಯಲ್ಲಿ ನಿಂದುವು (ಕಬ್ಬಣ. ೧೩). **ಅರಹಂತ** : ಅರಹಂತಜರಗ ದೊಳಗೊರ್ವರಲ್ಲ (ಸಮಪ. ೨–೫) ; ಅರಹಂತಾ ಮಂಗಳಂ ನಿದ್ದಾ ಮಂಗಳಂ (ಕಬ್ಬಾಸು. ೫೯ ವ್ಯಾಖ್ಯಾ). **ಅರಿಹಂತ** : "ಅರ್ಹಂತಂ – ಅರಹಂತಂ, ಅರಿಹಂತಂ, ಅರುಹಂತಂ" (ಕಬ್ಬಾಸು. ೧೪೬ ವ್ಯಾಖ್ಯಾ). [< ಸಂ. ಅರ್ಹತ್]

ಅರುಹಮಂದಿರ (ನಾ). ಜಿನದೇವಾಲಯ ; ಜಿನಾಲಯ : ಪುರದೊಳಿಲ್ಲಿಯುಮಂಗಳಂಗಳೆ ಅರುಹಮಂದಿರ ಶೋಭೆಗೊಂದಿರೆ (ಧರ್ಮಪ. ೧೧೬–೧೦೦). [ಅರುಹ + ಮಂದಿರ]

ಅರುಹು 'ಅಱುವು' ನೋ.

ಅರುಹ್ಮ 'ಅಱುವು' ನೋ.

ಅರುಳ್, ಅರುಳು (ನಾ). ಕರುಣೆ ; ದಯೆ : ಅರುಳ್ಕೈ, ವೀಡುಂ, ಅರಂ, ಪುರುಳಿಂಪುಂ (ಪೊಂಗಳು. ೪೫–೫). **ಅರುಳು** : ದೈವದ ಅರುಳನು ಎಂದಿಗೂ ಸತ್ಯವಾಗದೆ ಇರದು (ಹಾಹುತ್ತ. ೩೨) ; ದೈವದ ಅರುಳನ್ನು ಕೇಳಲೆಂದು ಕೊಲ್ಲೂರಿಗೆ ತೆರಳಿದ ದುಗ್ಗಪ್ಪ ಇನ್ನೂ ಮರಳಿ ಬರಲಿಲ್ಲ (ಹಾಹುತ್ತ. ೪೬) ; ಅರಿತಾಗಿ, ಅರುಳಾಗಿ, ಅರಿದಿರಿಯ ತಿರುಳಾಗಿ (ಪೊಂಗಳು. ೩೩–೨೩) ; ಮಾತಾಯ ಕೈಪಿಯು ನಿಂಗುರುವಿನರುಳು ಕರುಳಾಗಿ ಪೊರೆಗೆ ದಯೆಯಿಂದ (ಹಾಡುಪಾ. ೩೫–೧೯).

[← ತಮಿ. ಅರುಳ್]

ಅರುಳ್ಪಾಡು (ನಾ). ಭಗವಂತನ ಕರುಣೆಯನ್ನು ಕುರಿತು ಹಾಡುವ ಕೆಲಸ : ತಿರುತಂಬುಲ ಮೊದಲಾ ಸರ್ವ ತೇಜಸ್ವಾಮ್ಯವನೂ ಅರುಳ್ ಪಾಡನೂ ಯಿವು ಮೊದಲಾದ ತೇಜಸ್ವಾಮ್ಯನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು (ಎಳ. XIV, ಶ್ರೀರಂಗ. ೨೫೯–೬ ; 1544).

[← ತಮಿ. ಅರುಳ್ಪಾಟು]

ಅರುಳಾಳು (ನಾ). ಕರುಣಾಳು : ಅರುಳಾಳು ಪರವೇಶ್ವರನ ಅಳ್ವಿಕೆಯ ಅಱುಗೆ, ಮೈ ಧರಿಸಿ ಬಂದ ಶಿವಮೂರ (ತುಂಗಭ. ೬೧).

[← ತಮಿ. ಅರುಳಾಳನ್]

ಅರುಳಿ (ನಾ). ಹೂವು : ಬಣ್ಣಾದರುಳಿಯ ಬೆಟ್ಟದಾವರೆ ಕಣ್ಣಿಗೆ ಪ್ರಿಯು ವಾದ ಸರವ ಬಣ್ಣಾಬಣ್ಣದ ತೀರ್ಥಮರಿಗಳು ತಣ್ಣಾಗಿರ್ದವರೆಯ್ದಾದಿ (ಗೋಪಾಡು. ೧೪). 'ಅರಣ್ಣಿ' ಪರಾ. [< ಅರಳ್ಳ]

ಅರುಳು 'ಅರುಳ್' ನೋ.

ಅರುಳುಡೋರು (ಕ್ರಿ). ಕರುಣೆಯನ್ನು ತೋರಿಸು ; ಅನುಗ್ರಹ ಮಾಡು : ತಿವಶಿವಾ ! ಅರುಳುಡೋರಯ ದೇವ (ಕಬ್ಬೆರ. ೧೩–೪೩). [ಅರುಳು (< ಅರುಳ್) + ತೋರು (< ತೋಱು)]

ಅರುಳ್ಪ (ಕ್ರಿ). ಕರುಣಿಸೋರು ; ಅನುಗ್ರಹಿಸು : ದೇವರು ಕೃಪೆಯಿಂದ ಅಡಿಯಾಗಿ ಅರುಳ್ಪಿಯಬೇಕು (ಮಡಿಕ್ಕಾ. VI, 1584 ; ರಾಮಾವಿ). [ಅರುಳ್ + ಕ್ಕೆ (< ಕೆಯ್ಯ್)]

ಅರೂಪ (ಗು). ರೂಪವಿಲ್ಲದ ; ನಿರಾಕಾರವಾದ. [ಸಂ.]

ಅರೆ (ಕ್ರಿ). ೧. ನುಣ್ಣಗೆ ಮಾಡು ; ಪುಡಿಮಾಡು ; ತೇಯು : "ಅರೆ–ಪೇಷಣೇ, ಅರ್ಧಚಿ" (ಶಮಧಾ) ; ನಳತೋಳ ಬಳ್ಳಳಿಕೆ ಕಟ್ಟೂಂಕೆ ಘಟ್ಟ ಮಗುಳ್ವುವಂದವಱ್ಕರೆದು ಮಗುಳ್ವುವಂದಮೆ . ದಲೆನ್ಮೆದೆಯಂ ಪೆಱ ತೆನದೆಂತು ಪೇಟ್ಟು (ಪಂಪಭಾ. ೮–೬೦) ; ತಿಲಮಗಸೆ ವಿಳಂಗಂ ನಿಂಬು ಲವಣಮಿ ವನರೆದು (ಲೀಲಾವಿ. ೩–೬೨) ; ಯತ್ನಳರ್ದಮಾದಿಗಳನರೆದಾ ವಸತೆಗನುಲೇಪಿಸಿ (ಪದ್ಮರಾ. ೩–೨೪) ; ಈಟಕಿಯೇಕಿದು ಪರಕುರಾನುನ ಪಟುತನಕೆ ಮದ್ದರೆಧೆನೆಂದೀ ಸಿಟಲಪೇತ್ರನ ಭುಜಬಲಕೆ ಸಮಜೋಳೆ ಗಡ (ಕುವ್ಯಾಭಾ. ೯–೩೨). ೨. ಪುಡಿನಾಡಲ್ಪಡು : ತಳಪಟಿವ ಮಂದಿವು ತೇರುಗಳಿಳೆ ಜಡಿಯೆ ಶಾಲಾಳು ಹೊಕ್ಕೊಡೆರಲಿಸಿ ಹೊಯ್ದುರು ಜೂಡೆ ಯರೆದುದು ಳಳನ ಬೊಡದಲಿ (ಕುವ್ಯಾದ್ರಾ. ೨–೩೭).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಅರೈ ; ಮಲ. ಅರೆಕ್ಕ ; ತುಳು. ಅರೆಪು ; ತೆಲು. ರಾಸು]

ಅರ್ಕೆ 'ಅಱ್ಕೆ' ನೋ.

ಅರ್ಕೆ, ಅರ್ಕ (ನಾ). ೧. ಅರ್ಧಭಾಗ : "ಅರೆ – ಪೇಷಣೇ, ಅರ್ಧಚಿ" (ಶಮಧಾ) ; "ಅರೆಯೆಂಬ ಶಬ್ದಮೊಂದು ವಸ್ತುವಿನ ಸಮಭಾಗಮಂ ಪೇಟ್ಟಿಲ್ಲಿಯುಂ" (ಶಮದ. ೬೪ ವೃತ್ತಿ) ; ಸಜ್ಜುರಕ್ಕೆ ಪುಟ್ಟಿಗೆ ಒಜ್ಜರೆ (ಎಇ. IX, ೨೨–೬ ; 800) ; ಅರೆಮುಚ್ಚಿ ಕಣ್ಣಳಂ ವನಕರಿ ಮೆಲ್ಲಡೆ ಲಲಿತ ಸಲ್ಲಕೀ ಪಲ್ಲವಮಂ (ಕವಿರಾ. ೩–೪) ; ಅರೆಮುನಿದಿರ್ದ ಕಣ್ಣಳಮಲರ್ದ ಮೊಗಂ (ಗಜಾಯು. ೪–೫೩) ; ಇಂದಿಗಲುಂದಗಳರೆಯಾಮದುದೀ ಗ್ರಾಮದ ಪುಳಿಂದರಿಜಾದಿ (ಸಿದ್ಧರಾ. ೯–೪೭). ೨. ನ್ಯೂನತೆ ; ಕೊರತೆ : ತಾವರೆ ಗವುರೆಯಾಯ್ತು ನಲವಿನೆ ಧರೆಯೊಳ್ ಕಾಲಮವದಾರೊಂ ಳಳೆಯಲ್ ಬಲ್ಲರ್ (ಚಂದ್ರರಾ. ೮–೧೪) ; ತಿರವರಂಗ್ಕಪಾತ್ರೆ ಕುಳಿಸು ಹರಿಯಲೆನರೆ ನಿವುಗೆ (ಪಶುಭಾ. ೧–೧೪) ; ಅರೆಯಾವುದಿಲ್ಲಿ ? ಜ್ವಲಿಸುವ ವಸಂತವಿದೆ ತಿಕ್ಕಾಲಿ ಗಗನವಿದೆ ಕೊರತೆ ಇನ್ನೆಲ್ಲಿ (ಇಂಗಸ. ೭೬–೧) ; ಚಿಕ್ಕವನೇ ಆ ವನಿಗೇನು ಅರೆ ಮುಖಮಲ. ೩). **ಅರ್ಕ** : ೧. 'ಅರಕಾಣಿ', 'ಅರಗಚ್ಚು' ಪರಾ.

ಅರೆಅಳು = ಅರ್ಧಆಳು ; ಒಂದು ಆಳು ಮಾಡುವಷ್ಟು ಕೆಲಸದಲ್ಲಿ ಅರ್ಧ : ಅರೆಅಳಿನ ಕೂಲಿ (ರೂಢಿ). ಅರೆಉಣಿಸು = ಅರ್ಧಊಟ ; ಹೊಟ್ಟೆಗೆ ಸಾಲದಷ್ಟು ಊಟ : "ಓಮೋದರಿಏ – ಅರೆಉಣಿಸಿ ನಿಂದಂ" (ವಡ್ಡಾರಾ. ೭೩–೨). ಅರೆಮಾಡು = ಅರ್ಧವಾಗುವಂತೆ ಮಾಡು ; ಕುಗ್ಗಿಸು ; ತೆಗ್ಗಿಸು : ಮುನ್ನೀರ್ಗಳಂ ಕೆಲಬರ್ ಪೀರ್ದರೆ ಮಾಡುತುಂ ನಡೆದರ್ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೨೫೩) ; ಬನವನರೆಮಾಡುವೀ ದುಷ್ಟ ಮರ್ಕಟ ತತಿಗೆ ಬುದ್ಧಿಯಂ ಹೇಳಿಕೊಂಡು (ಸಮ್ಯಕೌ. ೨–೮೦). ಅರೆಯಾಗು = ಅರ್ಧವಾಗು ; ಕುಗ್ಗು ; ಕುಂದು : ಶರಶರವರ್ಷಮನತ್ಯುದ್ಧುರ ಧುರದೊಳ್ ಕೃಷ್ಣಕೃಷ್ಣಮೇಘಂ ಕಱೆಯಲ್ ಪರಬಲ ಜೀವನ ಜೀವನವರೆಯಾಗುತಿರ್ದುದಂತದೇನಚ್ಚರಿಯೋ (ಜಗವಿ. ೮–೫೨) ; ಮಗಳ ಆರೈಕೆಯೊಳರೆಯಾಗಿ ಹೋದರು ಮುಪ್ಪಿನ ತಂದೆ ತಾಯದಿರು (ಇಂದ್ರಚಾ. ೪೫–೧೫).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಅರೈ ; ಮಲ. ಅರ ; ತುಳು. ಅರೆ ; ತೆಲು. ಅರ]

ಅರೆ$_4$ (ನಾ). ೧. ಗೂಡು ; ಮಾಡ : ಗವಿಯ ಮುಂಭಾಗದ ಒಂದು ಗೋಡೆಯಲ್ಲಿ ಕೊರೆದ ಕಲ್ಲಿನ ಒಂದು ಅರೆಯಿತ್ತು (ಕುಡಿಕೂ. ೧೬). ೨. ಸೆಳೆಖಾನೆ : ಕುರ್ಚಿಯ ಮೇಲೆ ಕುಳಿತು ಮೇಜಿನ ಅರೆಯನ್ನು ಎಳೆಯಲು ಪ್ರಯತ್ನಪಟ್ಟಾಗ ಆ ಮೇಜು ತಿರುಗಮುರುಗಾಗಿತ್ತು (ರಂಗಕ. ೬೮) ; ಜಯಂತ ಅವಳು ಕೊಟ್ಟ ಪುಸ್ತಕವನ್ನು ಮೇಜಿನ ಅರೆಯೊಳಗಿರಿಸಿ ಹೊರಟ (ಹೂಹಣ್ಣು. ೧೩೬). [?. / ತಮಿ. ಅಱೈ]

ಅರೆ$_5$ (ನಾ). ಅಜೀರ್ಣ (?) : ರಣಮಾರಿಗರೆಯಾಗಿ ಓಕರಿಪ ಮಾಳ್ಕೆಯಿಂ ಕಡಿದು ಬಡಿದು ಕುರಿದರಿಯೊಟ್ಟುವೆನು (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೬೭೫–೩೮೩). [?]

ಅರೆ$_6$ (ನಾ). ಗಾಡಿಯ ಚಕ್ರದಲ್ಲಿರುವ ಮರದ ಕಾಲು, —ಕಡ್ಡಿ : ಭಾಗ್ಯವು ಚಕ್ರದ ಅರೆಗಳ ಸಾಲಂತೆ ಮತ್ತೆ ಮೇಲೇರಿತೆ ಕೊನೆಗೆ (ಇಂಚಾಪ. ೪೬–೯೫). [ಸಂ. ಅರ]

ಅರೆ$_7$ (ಅ). ೧. ಎಲ್ಲಿಯಾದರೂ ; ಎಂದಾದರೂ ; ಕೆಲವೆಡೆ ; ಕೆಲಮಟ್ಟಿಗೆ ; ತುಸು ; ಸ್ವಲ್ಪ : "ಅರೆ ಅರಮೆ ಎಂಬ ನಿಪಾತಂಗಳ್ ಕ್ವಚಿದರ್ಥದಲ್ಲಿಯುಂ ಕದಾಚಿದರ್ಥದಲ್ಲಿಯುಂ ವರ್ತಿಕುಂ" (ಭಾಷಾಭೂ. ೨೬೮ ಉದಾ) ; "ಎತ್ತಾನುಮದೆಲ್ಲಿಯಾನುಮೆಂಬರ್ಥದೊಳಾಯತ್ತಂಗಳರಮೆ ಅರೆಗಳ್" (ಶಮದ. ೩೧೨) ; "ಕಿಱಿದೆಡೆಯಂ ನಿರೂಪಿಸುವ ನಿಪಾತಾರ್ಥದ ಅರೆಯೆಂಬ ಶಬ್ದ" (ಶಮದ. ೭೪).

ಅರೆಬರ್ = ಕೆಲವರು ; ಸ್ವಲ್ಪ ಜನ : "ಅರೆಬರೆಂದು ಕೆಲಂಬರ್" (ಕಶಸಾ. ೧೮–೩೬೭) ; ಪಾಷಂಡಿಗಳರೆಬರ್ ಪುಟ್ಟಿಯುಮಡಂಗುವರ್ (ಆದಿಪು. ೧೫–೨೯) ; ಇಱಿಯಲ್ಕಣ್ಮುವರೀಯಲಾಱರರೆಬರ್ ಪೂಣ್ದೇವರಾರಾನುಮಾನ್ತಿಱಿಯಲ್ಕಣ್ಮರ್ (ಎಕ. II, ೧೩೩–೧೫ ; 987) ; ಕುರುಕುಲಮಂ ನುಂಗಿದೆಯಿನ್ನರೆಬರುಮಂ ನುಂಗಲಿರ್ಪೆ (ಗದಾಯು. ೨–೯) ; ಅಡಿಯಿಟ್ಟರೆನೆರೆದು ಬಿಂಕಗಾರ್ತಿಯರರೆಬರ್ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೯೫) ; ಅರೆಬರಿಂ ತೆಸಗಲಕ್ಕುಮೆಯೆಂಬರಲ್ಲಿ ಮತ್ತರೆಬರೆಸಗಿದೊಡಮೆಸಗುಗೆ ಪಾತ್ರಮೇಯೆಂಬರರೆಬರಾದೊಡಮದೇಂ ತನ್ನೊಡವೆಯೇಯೆಂಬರರೆಬರದು ತಾನಾದೊಡಂ (ಪದ್ಮರಾ. ೫–೪೮). [< ಅರೆ$_3$?]

ಅರೆ$_8$ (ಅ) ಆಶ್ಚರ್ಯ, ಆಕ್ಷೇಪ ಮುಂತಾದುವನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಅವ್ಯಯ. (i) ಆಶ್ಚರ್ಯಕ್ಕೆ : ಅರೆ ಹೋಯಜಬಾಪ್ಪೆಂದು ಹರಿಗನಂಗುರು ಪೊಗಟ್ಟಂ (ಪಂಪಭಾ. ೨–೬೦) ; ಅರೆ ! ಇದೇನಯ್ಯಾ ನೀನು ಹೇಳೋ ಮಾತು ಆಶ್ಚರ್ಯವಾಗಿದೆಯಲ್ಲ (ರೂಢಿ). (ii) ಆಕ್ಷೇಪಕ್ಕೆ : ಅರೆ ! ನನ್ನಷ್ಟಕ್ಕೆ ನಾನು ಹೋಗುವವ ಇವನಾರು ನನಗೆ ಹೀಗೆ ಹೇಳಲಿಕ್ಕೆ (ನಡೆದಾ. II, ೧೨೨೮).

– **ಅರೆ$_9$** '– ಒಡೆ$_6$' ನೋ.

ಅರೆಉಱಿ, ಅರೆವುಳಿ (ನಾ). ೧. ಕೆಲವುಕಡೆ, —ತಾವು : ಅರೆಎಡೆ ಹಸ್ತಿಶಿಕ್ಷಣ ವಿಚಕ್ಷಣರಿಂದರೆ ಅಶ್ವಶಿಕ್ಷೆಯಿಂದರೆಉಱಿ ಮಲ್ಲಮೇಷ ಮಹಿಷೋದ್ಧುರ ಯುದ್ಧರಸಪ್ರಿಯರ್ಕಳಿಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೫೧). ಅರೆವುಳಿ : ೧. "ಅರೆವುಳಿತಿಳಿ ಕೆಲವೆಡೆಯೊಳ್" (ಕರ್ಣಾನಿ. ೩೨). ೨. ಕೆಲವರು : "ಅರೆವುಳಿ ಕೆಲಬರೆನಿಪ್ಪರ್" (ಕವಿಕಂ. ೨೬೦) ; ಅರೆವುಳಿಯಲಿ[ನಿ]ಕ್ಕಿದಂ ಮತ್ತರೆವುಳಿಯಂ ಬೊಬ್ಬೆಯುಬ್ಬೆಯಿಂದಟ್ಟಿದನಂದರೆವುಳಿಯಂ ಕೈಪಱೆಯಬ್ಬರದಿಂ ದೋಡಿಸಿದನಾ ಗಣೇಶ್ವರನಾಗಳ್ (ವೀರವಿ. ೧೧–೫೯). [ಅರೆ$_7$ + ಉಱಿ]

ಅರೆಎಡೆ (ನಾ). ಕೆಲವು ಕಡೆ : ಅರೆ ಎಡೆ ಹಸ್ತಿಶಿಕ್ಷಣವಿಚಕ್ಷಣರಿಂದರೆ ಅಶ್ವಶಿಕ್ಷೆಯಿಂದರೆಉಱಿ ಮಲ್ಲಮೇಷಮಹಿಷೋದ್ಧುರ ಯುದ್ಧರಸ ಪ್ರಿಯರ್ಕಳಿಂದರೆ ಎಡೆ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೫೧) ; ಅರೆಎಡೆಯೊಳ್ ಜತ್ವಂ ಮೇಣರೆಎಡೆಯೊಳ್ ಸಂಖ್ಯೆಯಾಗೆ ಛತ್ವಂ (ಶಮದ. ೬೮). [ಅರೆ$_1$ + ಎಡೆ$_3$]

ಅರೆಕಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ೧. ಅಡ್ಡಗಟ್ಟು (?) : ಅರವಿಂದಾನನೆ ಕೇಳು ಅರೆಮೊರೆಯಿಲ್ಲದೆ ಅರೆಕಟ್ಟಿ ಎನ್ನ ಅಧರ ಮುದ್ದಿಕ್ಕಿದ (ಪುರಂದ. ೪–೧೧೦–೩). ೨. ಆಕ್ಷೇಪಿಸು ; ಅಸಮಾಧಾನಗೊಳಿಸು (ಸ್ಯಾಂಡರ್).

[ಅರೆ ? + ಕಟ್ಟು$_1$]

ಅರೆಕದ 'ಅರೆಗದ' ನೋ.

ಅರೆಕಲ್ಲು (ನಾ). ಬಂಡೆಗಲ್ಲು : ದಿಬ್ಬವೇರಿ ಅರೆಕಲ್ಲಮೇಲೆ ಮರೆನಿಂತು ಕಣ್ಣಿಟ್ಟು ನೋಡಿದನು (ಮಲೆಮ. ೪೪೭).

[ಅರೆ$_2$ (< ಅಱೆ$_4$) + ಕಲ್ಲು (< ಕಲ್$_2$)]

ಅರೆಕಾಣಿ, ಅರಕಾಣಿ, ಅರೆಗಾಣಿ (ನಾ). ಒಂದು ಕಾಣಿಯ ಅರ್ಧಭಾಗ ; ಅರ್ಧಕಾಣಿಯ ನಾಣ್ಯ ; ಯಾವುದೇ ಒಂದು ನಾಣ್ಯದ ೧೧/೧೨೮ ಭಾಗ (ಕಿ) : ಅರಸರ್ಗೆ ಸೇಸೆಯೆಂದರಸರ ಕಾಣಿಕೆಯೆಂದು ದಾಯದವರ್ಗಳ ತೆಱೆಯೆಂದರುವಣವೆಂದಳಿವಣವೆಂದರೆಕಾಣಿಯ ಕೊಣ್ಡವರ್ ಚಾಡಾ[ಣ್ಡಾ]ಳರ್ (ಎಕ. XII, ಶಿರಾ. ೨೩–೧೩೨ ; 1167) ; ನಿನ್ನ ಒಡವೆಯೊಳರೆಕಾಣಿಯುಂ ಸವೆದಡೆ ಬಳಿಕ ನಾಂ ಭಕ್ತನಲ್ಲೈ (ಬಸಪು. ೧೧–೧೪). ಅರಕಾಣಿ (ಕಿ). ಅರೆಗಾಣಿ : [ಅ]ರೆಗಾಣಿಯನಕ್ಕೆ ಕೊಣ್ಡವರ್ಚ್ಚಾಣ್ಡಾಳರ್ (ಎಕ. XII, ಶಿರಾ. ೪೦–೧೦೦ ; 1040) ; ಧರ್ಮಕ್ಕೊಂದರೆಗಾಣಿಗೆ ಜೀವಮಕಟ ಮೋಹಿಸುತಿರ್ಪಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೩–೧೯೧) ; ದ್ರವ್ಯದೊಳರೆಗಾಣಿ ಕುಂದದಿರಲು (ಸೌಂದಪು. ೬–೨೪).

[ಅರೆ$_3$ + ಕಾಣಿ$_1$. / ತಮಿ. ಅರೈಕ್ಕಾಣಿ]

ಅರೆಕಾರ (ನಾ). ಒಬ್ಬರ ಭೂಮಿಯನ್ನು ಬೇಸಾಯಮಾಡಿ ಅದರಲ್ಲಿ ಅರ್ಧಪಾಲನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುವವನು ; ವಾರಗಾರ (ಸ್ಯಾಂಡರ್).

[ಅರೆ$_3$ + –ಕಾರ (< –ಕಾಱ)]

ಅರೆಕಾಲ್ (ನಾ). ಕಾಲುಭಾಗದಲ್ಲಿ ಅರ್ಧ ; ಒಟ್ಟು ವಸ್ತುವಿನಲ್ಲಿ ಎಂಟನೆಯ ಒಂದು ಭಾಗ (ದಕ. ಕಿ).

[ಅರೆ$_3$ + ಕಾಲ್$_3$. / ತಮಿ. ಅರೈಕ್ಕಾಲ್]

ಅರೆಕಾಲು 'ಆರೆಕಾಲು' ನೋ.

ಅರೆಕಾಲ್ಚಿಟ್ಟೆ (ನಾ). ಸೇರಿನಲ್ಲಿ ಎಂಟನೆಯ ಒಂದು ಭಾಗ ; ಅರೆಪಾವು (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [ಅರೆಕಾಲ್ + ಚಿಟ್ಟೆ]

ಅರೆಕಾಸು (ನಾ). ಅರ್ಧಕಾಸು ; ಕಾಸಿನಲ್ಲಿ ಅರ್ಧ : ಸ್ಥಲ ವೈಭವದಿ ವಸ್ತುಗಳು ಮೆರೆದಪವತಿಶಯಮಾಗುತಾ ತಾಣಮಂ ಬಿಟ್ಟರರೆಕಾಸಿಗುಂ ಸಲ್ಲಮೆನುತಮೆಲ್ಲರ್ ಬಲ್ಲರ್ (ವೆಂಕಾರಾ. ೬–೨೭–೨೦) ; ರಾವಣನ ಹೊಟ್ಟೆಗೆ ಅರೆಕಾಸಿನ ಮಜ್ಜಿಗೆ (ಗಾದೆ). [ಅರೆ$_3$ + ಕಾಸು$_2$]

ಅರೆಕೆಂಪು (ನಾ). ಅರ್ಧಕೆಂಪು ಬಣ್ಣ ; ಸ್ವಲ್ಪಕೆಂಪು ; ನಸುಕೆಂಪು : ಕಂಗಳರೆಕೆಂಪಾಗೆ ಮೀಸೆಗಳು ಕೆತ್ತುತೆ (ಬಸರ. ೧೧–೪೯).

[ಅರೆ$_3$ + ಕೆಂಪು]

ಅರೆಕೊರೆ (ನಾ). ಅರ್ಧ; ಅಪೂರ್ಣವಾಗಿರುವುದು : ನಿಕ್ಕುದೋವ್ ಅವಸೊಂದಿಗೆ ಅರೆಕೊರೆಯ ಅಸಂತೃಪ್ತ ಮನೋಭಾವದಿಂದ ಅಪಿಸು ಬಿಟ್ಟನು (ಪುಸರು. ೨೬೨).

[ಅರ್ಕೆ + ಕೊರ್ಕೆ (< ಕೊಱ್ಕೆ). / ತಮಿ. ಅಱ್ಱಿಕ್ಕುಱ್ಱಿ]

ಅರೆಗಂಜಿ (ನಾ). ಅರ್ಧಹೊಟ್ಟಿಗೆ ಸಾಲುವಷ್ಟು ಗಂಜಿ : ಧುರ ಧೀರರ್ಗರೆಗಂಜ ಹೇಡಿಗಳಂಗ ಮೃತ್ಯಾಸ್ಪ (ಸೋಮೇಶ. ೬೦).

[ಅರ್ಕೆ + ಗಂಜಿ]

ಅರೆಗಂಜ್ಜಿ (ನಾ). ಹಸ್ತದ ಹೆಬ್ಬೆರಳಿನ ನಡುವೆ ಇರುವ ರೇಖೆ ಅಥವಾ ಗೆರೆ : ಆಪದ್ಭಯನ್ಮುಹ್ಯಾದ್ಯಂತಕೇಷಾತ್ರಿತಯಸಾಗಿ ಕರತಲದೊಳ್ ಸಸ್ಮತಿನಿರೆಗಂಜಿ ಚೆಲ್ವಿ ದಿದು ತೋಜಿ ಪೆರ್ಪರಲೋಳಾತನುತ್ತಮ ಪುರುಷಂ (ಲೋಕೋಪ. ೧೧-೧೩) ; ಹೆಬ್ಬೆರಲಲ್ಲಿ ಅರೆಗಂಜಿಯಗಲವಾಗಿ ಎರಡು ರೇಖೆಗಳ್ ತೋಪಾಪ (ಲೋಕೋಪ. ಟೀಕೆ).

[ಅರ್ಕೆ ? + ಗಂಜ್ಜಿ ?]

ಅರೆಗಂಟು (ನಾ). ೧. ಸಡಿಲವಾಗಿ ಕಟ್ಟಿದ ಗಂಟು. ೨. ಅರ್ಧದಿಂದ ಅತ್ತ ತುದಿಯನ್ನು ಸೇರಿಸಿ ಹಾಕಿದ ಮುಡಿಯ ಗಂಟು : ಸಿತಮ್ಮ ಅರಗಂಟು ಹಾಕಿಕೊಂಡು ಅಡಿಗೆ ಮನೆಗೆ ಹೋದಳು (ರೂಢಿ).

[ಅರ್ಕೆ + ಗಂಟು]

ಅರೆಗಂದು (ಕ್ರಿ). ಸ್ವಲ್ಪ ಬಾಡು ; ಬಣ್ಣಗೆಡು : ಕೊರಳ ತುಳಸಿಯ ದಂಡೆ ಬಾಡದು ಮುಡಿದ ಪೂಗರೆಗೆಂದವ್ವ (ಪಾಶಾ. ಗುಂದವ್ವ) (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೧-೩೮). [ಅರ್ಕೆ + ಕಂದು]

ಅರೆಗಚ್ಚು (ಕ್ರಿ). ಅರ್ಧಕಚ್ಚು : ನಾಲಗೆಯನರೆಗಚ್ಚಿ ಕೆಡೆದ ಮೃಗಾಳಿ ಕೆಲವು (ತೂರಾ. ೩-೩೬). ಅರೆಗಚ್ಚಿದ ನಾಲಗೆ ಕಡೆವಾಯೊಳು ಸುರಿದ ಜೊಲ್ಲು ಬಿಟ್ಟು ಕಣ್ಣುಗಳ (ಕಂಪಾದಿ. ೧೫-೧೬).

[ಅರ್ಕೆ + ಕಚ್ಚು (< ಕಚ್ಚು)]

ಅರೆಗಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ಅರ್ಧಕಟ್ಟು ; ಸಡಿಲವಾಗಿ ಕಟ್ಟು : ಅರೆಗಟ್ಟಿ ತುಂಬಪದಂ ಪರತರೆ ಮೇಖಲೆ ಸೋರ್ದು ಕಾಲ್ಗೆವರೆ ಮಣಿತ ಮಡೋಡ್ಯರ ಗಂಧಗಜಂ ನಿಗಳಂದರೆಸರ್ಪಂತರ್ದು ನೋಡದೆರ್ ಪೆಜ್ಜಳಿವರ್ಗೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೬-೧೦). [ಅರ್ಕೆ + ಕಟ್ಟು]

ಅರೆಗಟ್ಟು (ನಾ). ಅರ್ಧಕಟ್ಟೆ (?) : ಅಂಜಗೋಪಂಜ ಕಲಂಜನದು ಗದಕ್ಷೇತ್ರದಿಂ ತೆಂಕಲು ಅರೆಗಟ್ಟಿರೆದ ಹಳ್ಳದ ಬಡಗಣ (ಎಳ. III, ತಿರುಮು. ೨೭-೨೦ ; ೧೨೮). [ಅರ್ಕೆ + ಕಟ್ಟು]

ಅರೆಗಟ್ಟೆ (ನಾ). = ಅರ್ಧಕಟ್ಟೆ (?) : ಅರೆಗಿಗ್ಗಟ್ಟೆಯ ಪೊಳಗೆಜೆಇಂ ಪಡುವಲು ಹೆಬ್ಬಳ್ಳದ ಬಡಗಣ ನೀರುವರಿಂ ಬಡಗಲು (ಎಳ. III, ತಿರುಮು. ೨೭-೨೫ ; ೧೨೮). [ಅರ್ಕೆ + ಕಟ್ಟೆ]

ಅರೆಗಡಿ (ಕ್ರಿ). ೧. ಅರ್ಧಕ್ಕೆ ಕತ್ತರಿಸು; ಮಧ್ಯಕ್ಕೆ ಸರಿಯಾಗಿ ತುಂಡು ಮಾಡು : ಒಡಲಸರೆಗಡಿವ್ವತ್ತಿರಲು ಧೃತಿ ಬಿಡದೆ . . . ಹೊಡಪಡಲು (ಬಸವ. ೨೭-೩೫) ; ಬೆರಸಿ ಹೊಯ್ದರು ಕಿವಿದರೆಚ್ಚರು ಅರೆಗಡಿದರೆತ್ತಿದ ರಿಟ್ಟೊರಸಿದರು (ಕುಮ್ಮಟೇ. ೯-೨೬). ೨. ನಡುವೆ ಕತ್ತರಿಸಿ ಹೋಗು; ಅರ್ಧಕ್ಕೆ ಸರಿಯಾಗಿ ತುಂಡಾಗು : ಮುಱಿದ ಬಲ್ಲಿಹದ ಅರೆಗಡಿದ ಬಿಲ್ಲುಗಳ ಸೆಗ್ಗಿದ ಹರಿಗೆಯನು ಮುಕ್ಕಾದ ಕೈದುವ ತರಿಸಿ (ಕುನ್ಮಾದ್ರೋ. ೧೫-೧೪) ; ಅರೆಗಡಿದ ಹಸ್ತಗಳ ಹರಿಸಿನ ರಥದ ಹಂತಿಗಳ (ತೂರಾ. ೩-೮೩) ; ಗೋಣರೆಗಡಿದು ಪೆರ್ಪರವಾಂತು ಪಿಡುಕುವ ಪ್ರಾಣದ ಶವಗಳೊಪ್ಪಿದುವು (ಮೇಚಿಕ. ೪೦-೭೦) ; ಅವರ ಸಂಘಾಷಣೆ ಅರೆಗಡಿಯಿತು (ಪುಸರು. ೨೪೨). [ಅರ್ಕೆ + ಕಡಿ]

ಅರೆಗಡೆ (ಕ್ರಿ). ಅರ್ಧರೆಡೆ : ಅರೆಗಡೆದ ಮೊಸರು, ಅರೆಗಡೆದ ಮಜ್ಜಿಗೆ (ರೂಢಿ). [ಅರ್ಕೆ + ಕಡೆ]

ಅರೆಗಡ್ಡೆ (ನಾ). ಅರ್ಧವಾಗುವಿಕೆ ; ಕಡಮೆಯಾಗುವಿಕೆ : ಸ್ವಲ್ಪ ಹೊತ್ತಿನ ಅನಂರ ಇನ್ನೂ ಅರೆಗಡೆಯಾಗಲಿಲ್ಲವೆಂದು ಕಾಣುತ್ತದೆ (ಪುಸರು. ೩೨೩). [ಅರ್ಕೆ + -ಕಡ್ಡೆ]

ಅರೆಗಣ್, ಅರೆಗಣ್ಣು (ನಾ). ಅರ್ಧತೆರೆದ ಕಣ್ಣು : ಅರೆಜೀವಮಾಗಿ ಕೈಕಾಲ್ಗಳುಡಿದರೆಗಂಗಳ ಬಿಡುವರ್ಗೆ ಲಿಕ್ಕವಿಲ್ಲ (ಚಾಬು. ೪೯-೫೮). **ಅರೆಗಣ್ಣು** : ಅವರೆಲ್ಲಾ ಕಂಡರೆ ಅರೆಗಣ್ಣು, ವರವಂದಿ ನಿನ್ನ ಕಂಡರೆ ಏಜಗಣ್ಣು (ಹುಟ್ಟಿಹ. ೮೪). [ಅರ್ಕೆ + ಕಣ್]

ಅರೆಗಣ್ಣು 'ಅರೆಗಣ್' ನೋ.

ಅರೆಗಣ್ಣೆರೆಡು (ನಾ). ಅರ್ಧಕಣ್ಣನ್ನು ತೆರೆದಿರುವಿಕೆ : ತೆಗಳಗೆದಿರ್ದೊಡಲುಂ ನಾಲಗೆಗಿತ್ತರೆಬಾಕ ಬಾಯುಮಱ್ಱರೆಗಣ್ಣೆಡುಗಳುಂ ತಾಱುವ ತಾಳ್ಗಳುಮಗುರ್ವಿಸಲ್ ಕಾಡಕೋಣನೆಯ್ದಿದುದಱಿಲಂ (ಜಗದ. ೧೬-೬೩). [ಅರೆಗಣ್ + ಎರಡು]

ಅರೆಗಣ್ಮುಗಿ (ಕ್ರಿ). ಅರ್ಧಕಣ್ಣು ಮುಚ್ಚು : ತರವಿಡಿದೇಕಪಾದದೊಳೆ ನಿಂದರೆಗಣ್ಮುಗಿದಾತ್ಮಚಿಂತುವಂ ನಿಡುಗಿದರಲಂ ಮರಳ್ದ (ರಾಜಶೇ. ೬-೪). [ಅರೆಗಣ್ + ಮುಗಿ]

ಅರೆಗದ, ಅರೆಕದ (ನಾ). ಅರ್ಧತೆಗೆದ ಬಾಗಿಲು ; ಓರೆ ಮಾಡಿದ ಕದ : ಅವರು ಮನೆಬಿಟ್ಟು ಹೋಗುವಾಗ ಅರೆಗದಮಾಡಿ ಹೋದರು (ರೂಢಿ). **ಅರೆಕದ** : ಬಾಗಿಲು ಅರೆಕದ ಮಾಡಿದನು (ಶಬ್ದಮ. ೩೧). [ಅರ್ಕೆ + ಕದ]

ಅರೆಗಪ್ಪು (ನಾ). ಅರ್ಧಕಪ್ಪು ; ನಸುಗಪ್ಪು : ಹೆಜ್ಜುಮಗು, ತಂದೆ ಯಂತೆಯೇ ಅರೆಗಪ್ಪಾಗಿದ್ದು ಅರೊಗ್ಯವಾಗಿ ಹುಟ್ಟಿ ಬೆಳೆಯುತು (ಒಡ್ಡಿಉ. ೩೨). [ಅರ್ಕೆ + ಕಪ್ಪು (< ಕರ್ಪು)]

ಅರೆಗರಿ (ಕ್ರಿ). ಅರ್ಧನೀಯು ; ಅರ್ಧಸುಡು : ಪರಮತಪತ್ತ ಪೊಳ್ಳಜಾವಕೊಳ್ಳು ವಿಶುದ್ಧತಪೋಗ್ನಿಯಿಂದೆ ಬೆಂದರೆಗರಿದಿರ್ದಲಾಗಿ ಕಡುವೆಂದೊಡೆ ಬೂದಿಯುಮಾಗಿ (ಪಂಪಭಾ. ೨೨೦-೧೮೨). [ಅರ್ಕೆ + ಕರಿ]

ಅರೆಗರಿಂಕುವೋಗು (ಕ್ರಿ). ಅರ್ಧನೀದುಹೋಗು ; ಅರ್ಧಸುಟ್ಟು ಹೋಗು : ಅರೆಗರಿಂಕುವೋದ ಚಮರುಗಳನಸಳಿಸಿ ಕೊರಗಿ ಪಡಿದ ಶೀತಕಳೆಗಳ ಬಳಗಮುಂ (ವರ್ಧಮಾ. ೫-೬೩ ಅ). [ಅರ್ಕೆ + ಕರಿಂಕು + ಪೋಗ್ದು]

ಅರೆಗಲ್ (ನಾ). ಅರಿಯುವ ಕಲ್ಲು ; ಅಸಿಕಲ್ಲು ; ಮಸೆಕಲ್ಲು : ಸರಲಂ ಮುಂಗೈಯ ಬಲ್ಲಿದ್ದಿನೊಳೆ ಮಸೆಯುತುಂ ನೀಡುಮತ್ತಿರ್ದಗ್ಗಿರ್ನ್ನರೆಗಲ್ಲೊಳ್ ಪಾಂಸುವಂ ಪುಟ್ಟಿಪ ತನುವಿನ ರೌದ್ರಾಸ್ಯಂಬಂದಿರ್ಪಸುತ್ತುಂಬರೆ . . . ಎಜ್ಜಂದಂ ಪುಳಿಂದಾಗ್ರಣಿ (ಶಾಸುಮ. ೧೯-೨೩).

[ಅರೆ + ಕಲ್ಲು (< ಕಲ್ಗ್ಯ). / ತಮಿ. ಅಱ್ಱಿಕ್ಕಲ್]

ಅರೆಗಲ್ಲು 'ಅಱೆಗಲ್' ನೋ.

ಅರೆಗವಚ (ನಾ). ಅರ್ಧವಚ : ನಾನಂತೂ ಇಂಗ್ಲೀಷಿನವರಂತೆ ಅಸಳ್ಳ ಅರೆಗವಚವನ್ನೂ ಅಸಂಗತ ಗರಿಟೋಪಿಯನ್ನೂ ಹಾಕಿಕೊಂಡಿಲ್ಲ (ಸುಬಂಧ. II, ೧೬೧). [ಅರ್ಕೆ + ಕವಚ]

ಅರೆಗವಡಿಕೆ (ನಾ). ಕವಡೆಯ ಅರ್ಧ ; ಅರ್ಧಕವಡೆ : ಸಿರಿಗೆ ಸಿರಿಯಮಂ ಪುಲ್ಲೆ ಕೈಕೊಳ್ಳಳ್ . . . ಪಾರ್ವರಿತಿಯಂ ತನ್ನೊಂದು ಹೆಂಪಿಂಗರೆ ಗವಡಿಕೆಯಂ ಕೊಳ್ಳಳೆವೆಜ್ಜಿಂ (ಅರ್ಧನೇ. ೩-೪).

[ಅರ್ಕೆ + ಕವಡಿಕೆ]

ಅರೆಗಳಿಗೆ 'ಅರೆಗಳಿಲೆ' ನೋ.

ಅರೆಗಳ್ತಲೆ (ನಾ). ಅರ್ಧಕತ್ತಲೆ ; ಸ್ವಲ್ಪಕತ್ತಲೆ ; ಮಬ್ಬು : ನಸುಗಳ್ತಲೆಯರೆಗಳ್ತಲೆ ಮುಸುಂಕುಗಳ್ತಲೆ ಪೊದೆಳ್ದ ಪೆರ್ಗಳ್ತಲೆ (೧೦೯. ೪-೭೩). [ಅರ್ಕೆ + ಕಳ್ತಲೆ (< ಕಱ್ತಲೆ)]

ಅರೆಗಱಿಗೆ, ಅರಗಳಿಗೆ, ಅರಘಳಿಗೆ, ಅರೆಗಳಿಗೆ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಗಳಿಗೆಯಲ್ಲಿ ಅರ್ಧದಷ್ಟು ಕಾಲ; ಹನ್ನೆರಡು ನಿಮಿಷ: ಅಲರ್ದರೆ ಗಱಿಗೆಯೆ ಜಾದಿಯ ಮಲೆಪುಂ ಮಲ್ಲಿಗೆಯ ಪೊಂಕಮುಂ (ಆ ದಿ ಪು. ೧೧–೧೨೨); ಈ ನಿಜಸಂಗತಿಯಿಂ ಪೊಱ್ತು ಪೋದುದರೆಗಱಿಗೆಯವೋಲ್ (ಮ ಲ್ಲಿ ಪು. ೪–೯೬). ೨. ಸ್ವಲ್ಪಕಾಲ; ತೀರಾ ಸ್ವಲ್ಪ ಸಮಯ: ನಾನು ಇನ್ನೊಂದು ಅರೆಗಳಿಗೆಯಲ್ಲೇ ಹಿಂತಿರುಗಿ ಬರುತ್ತೇನೆ (ರೂಢಿ). **ಅರಗಳಿಗೆ**: ೧. (ಮುಂಬಯಿ. ೪–೧೮, ೧೮೨ ಕಿ.). **ಅರಘಳಿಗೆ**: ೧. ಅರಘಳಿಗೆಗಿನನಾಳುವನು ಜಲಧಿಯಲಿ ಕಾಣೆನು ವೈರಿ ಸೈಂಧವನ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೪–೩೪). **ಅರೆಗಳಿಗೆ**: ೧. ನಿನ್ನ ಮೆಚ್ಚಿಸಿಕೊಡುವೆನಿನ್ನರೆ ಗಳಿಗೆ ಸೈರಿಸು ಮಾದ್ರಪತಿ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೨–೧೯). [ಅರೆ$_3$ + ಗಱಿಗೆ]

ಅರೆಗಾಣಿ 'ಅರೆಕಾಣಿ' ನೋ.

ಅರೆಗಾಯ (ನಾ). ಅರ್ಧಗಾಯ; ಸ್ವಲ್ಪಗಾಯ: ಹಾಯಿದವು ಮೃಗ ವಿಂಡು ಸರಳರೆಗಾಯದಲಿ (ತೊರರಾ. ೩–೩–೧೫). [ಅರೆ$_3$ + ಗಾಯ]

ಅರೆಗಾಲ (ನಾ). (ಕರಾ) ಬೇಸಿಗೆ ಕಾಲ: ದಶಾವತಾರ ಮೇಳಗಳು ಇಲ್ಲಿ ಅರೆಗಾಲದಲ್ಲಿ ಸಂಚರಿಸುತ್ತಿರುತ್ತವೆ (ಯಕ್ಷಬ. ೧೫).
[ಅರೆ ? (< ಅಱ^{ಕ}$_1$) + ಕಾಲ]

ಅರೆಗಾವು (ನಾ). ಅವಶ್ಯಕವಾದುದ್ದಕ್ಕಿಂತ ಕಡಮೆ ಕಾಯಿಸುವುದು; ಸ್ವಲ್ಪಕಾಯಿಸುವುದು: ಉಳಿದ ಹಾಲನ್ನು ಅರೆಗಾವು ಕಾಸಿ ಹೆಪ್ಪುಹಾಕಿ ಹೆರದೇ ಹೋದ ಆ ಮೊಸರನ್ನು ಹಸುವಿನ ಮಜ್ಜಿಗೆಬೇಕೆಂದು ಕೇಳಿದವರಿ ಗೆಲ್ಲಾ ಕೊಟ್ಟು (ನೀತಿಚಿಂ. ೯–೨೯). [ಅರೆ$_3$ + ಕಾವ್ಯು$_2$]

ಅರೆಗಾವುದ (ನಾ). ಆರು ಮೈಲಿಗಳಷ್ಟು ದೂರ; ಎರಡು ಹರದಾರಿ: ಅರೆಗಾವುದಮಂ ಪರಿದಂ (ಶಮದ. ೧೨೮ ಪ್ರಯೋ); ತ್ರಿಪುರಾಂತಕನ ದೇವಾಲಯದ ಮೂಡಣ ಕಡೆಯೊಳರೆಗಾವುದದೊಳುಂಟು (ಬಸಪು. ೧೦–೪); ಪುರವ ಬಿಟ್ಟರೆಗಾವುದದಲಿ ಬೀಡಿಳಿದಿರುವ ಭಂಗವನೇವೇಳ್ವೆ (ಕಂನವಿ. ೧೫–೧). [ಅರೆ$_3$ + ಗಾವುದ]

ಅರೆಗಿರಿ (ಕ್ರಿ). (ಹಲ್ಲುಗಳು) ಅರ್ಧಕಾಣುವಂತೆ ಬಾಯನ್ನು ತೆರೆ: ಬೆರಳ ಬಾಯ್ಗಳ ಬಿಸುಟ ಕೈದುಗಳರೆಗಿರಿದ ಹಲ್ಲುಗಳ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೮–೩೪). [ಅರೆ$_3$ + ಕಿರಿ$_1$]

ಅರೆಗುಂಡಿಗೆ (ನಾ). ಧೈರ್ಯ ಸಾಲದ ಸ್ಥಿತಿ; ಅಂಜುಬುರುಕತನ: "ಅರೆಗುಂಡಿಗೆ – ಅಂಜುಬುರುಕತನ" (ಜಾನಕೋ. ೧೩).
[ಅರೆ$_3$ + ಗುಂಡಿಗೆ]

ಅರೆಗುಂದು (ಕ್ರಿ). ಸ್ವಲ್ಪ ಕುಗ್ಗು; ತುಸು ಕುಗ್ಗು. [ಅರೆ$_3$ + ಕುಂದು$_1$]

ಅರೆಗುದಿ (ಕ್ರಿ). ಅರ್ಧಕುದಿ; ಸ್ವಲ್ಪ ಕುದಿ. 'ಅರೆಗುದಿಯಿಸು' ಪರಾ. [ಅರೆ$_3$ + ಕುದಿ$_1$]

ಅರೆಗುದಿಯಿಸು (ಕ್ರಿ). ಅರ್ಧಕುದಿಸು; ಸ್ವಲ್ಪ ಕುದಿ ಬರುವಂತೆ ಮಾಡು: ಗುಡದಿಂದೆಳ್ಳೆಣ್ಣೆಯನರೆಗುದಿಯಿಸಿ (ಲೋಕೋಪ. ೮–೪೨).
[ಅರೆಗುದಿ + –ಇಸು$_3$]

ಅರೆಗುರಿಕ (ನಾ). ೧. ಅರ್ಧಮಾತ್ರ ಆಗಿರುವುದು; ಅಪೂರ್ಣ ವಾಗಿರುವುದು. ೨. ಕೆಲಸವನ್ನು ಅರ್ಧಮಾತ್ರ ಪೂರೈಸುವವನು; ಅಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಮಾಡುವವನು: ಯಾವ ಕೆಲಸ ಮಾಡಿದರೂ ನೀನು ಅರೆಗುರಿಕನಾಗಿಯೇ ಮಾಡುತ್ತೀಯೆ, ಒಂದನ್ನೂ ಪೂರೈಸುವುದಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ). [ಅರೆ$_3$ + ಕುರಿಕ$_0$]

ಅರೆಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ಅರ್ಧಮಾಡು; ಕಡಮೆಮಾಡು; ಕುಂದಿಸು: ಆಯುಗೆ ನಹುಷಂ ವಿದ್ವಿಷದಾಯುವನರೆಗೆಯ್ವನಧಿಗತನಯಂ ತನಯಂ (ಚಿಕವಿ. ೧–೮೩); ದಂದುಗವನರೆಗೆಯ್ದು ಸಂತಸವನಿಮ್ಮಡಿಪ ಬಾಂಧವ್ಯ ದೈವಕೃಪೆ (ಮಂಕುಕ. ೪೨೯). [ಅರೆ$_3$ + ಗೆಯ್ (< ಕೆಯ್$_1$)].

ಅರೆಗೆಲಸ (ನಾ). ಅರ್ಧನಡೆದ ಕೆಲಸ; ಪೂರ್ಣವಾಗದ ಕಾರ್ಯ: ನಿಲ್ಲು ಬಹೆನುಳಿದರೆಗೆಲಸ ಪೂರೈಸಲೆಂದನು ನಗುತ ಕಲಿಭೀಮ (ಕುವ್ಯಾಆ. ೧೦–೩೩); ಅರೆಗೆಲಸದಲ್ಲಿ (ಯಾವುದನ್ನೂ) ಅರಸನಿಗೆ ತೋರಿಸಬೇಡ (ಗಾದೆ. ಕಿ). [ಅರೆ$_3$ + ಕೆಲಸ]

ಅರೆಗೆಲಸಿ (ನಾ). ಅರ್ಧದಲ್ಲಿಯೇ ಕೆಲಸವನ್ನು ಬಿಡುವವನು; ಕೆಲಸವು ಮುಗಿಯುವುದಕ್ಕೆ ಮುಂಚೆಯೇ ಬಿಟ್ಟುಬಿಡುವ ಸ್ವಭಾವ ದವನು: ಸುಕೃತದೊಳರೆಗೆಲಸಿಗಳು ನಾವೆ ನಿಮ್ಮಲಿ ಕೊಱತೆಯಿಲ್ಲೆಂದ (ಕುವ್ಯಾಗ. ೪–೩೯); ನರಪತಿಗಳೊಳು ಭಾಗ್ಯದಲಿ ಬಾಹಿರರಲಾ ನಾವಿಂದು ಸುಕೃತದೊಳರೆಗೆಲಸಿಗಳು ನಾವಲೇ (ತೊರರಾ. ೨–೨–೩೭).
[ಅರೆಗೆಲಸ + –ಇ$_2$]

ಅರೆಗೆಱೆ (ನಾ). ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಕೆರೆ: ಅರೆಗೆರೆ[ಱೆ]ಕೆಱೆ ಮಾವಿಮ್ಮಾವೆ ನೋಡೆ ತರು ಸುರತರು ಕೊಡುವುವು ಬಂದು ಬೇಡೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೩–೭).
[< ಅರಸ್ಯು$_2$ (< ಅರಸ$_1$) + ಕೆಱೆ]

ಅರೆಗೇಣ್ (ನಾ). ಒಂದು ಗೇಣಿನಲ್ಲಿ ಅರ್ಧ; ಅರ್ಧಗೇಣು: ಮೂಱುಂ ಮೊಱನರೆಗೇಣ್ ಸಪ್ತೋರ್ವೀವಳಯಂಬರಮತ್ತಮತ್ತ ಮಿರ್ಮಡಿಯಕ್ಕುಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೭–೮೮). [ಅರೆ$_3$ + ಗೇಣ್$_1$]

ಅರೆಗೊಡು (ಕ್ರಿ). ಅರ್ಧಕೊಡು; ಸ್ವಲ್ಪ ನೀಡು: ಅರೆದ ಸಾಸುವೆಯ ಶುಂಠಿಯನಿಕ್ಕಿ ಪಚ್ಚರೆಮೊಸರಿನಲಿ ಮುಚ್ಚೆರೆ ನೀರ ಕದಡಿಯದ ನೀರನರೆ ಗೊಟ್ಟು ನೀರೋಗರವನಿಕ್ಕಲು ಸುಗಂಧ ತಕ್ರೋದನ ಕಣಾ (ಸೂಪಶಾ. ೩–೨೩). [ಅರೆ$_3$ + ಕೊಡು]

ಅರೆಗೊಯ್ (ಕ್ರಿ). ಅರ್ಧಕೊಯ್ಯು, —ಕತ್ತರಿಸು: ತಮದಿಂದಂ ಬಿರ್ದು ಸತ್ತುದರೆಗೊಯ್ದುಂಬುದಱಿಂ ನೊಂದು ಸತ್ತುದಿಲ್ಲಜಪೋತಂ (ಯಶೋಚ. ೩–೭೫). [ಅರೆ$_3$ + ಕೊಯ್]

ಅರೆಗೊರಡು (ನಾ). ಅರ್ಧ ಒಣಗಿದ ಕೊರಡು (?): ಅರೆಗೊರಡಿ ನಂತಲುಗದುಲಿಯದಲೆ ಕಂಗಳಂ ತೆರೆಯದಿರಲ್... ಪರಿಪರಿಯ ಯುಕ್ತಿ ಗಳೊಳೆಚ್ಚರಂಗೊಳಿಸುವೊಡುಪಾಯಗಳ ಮಾಳ್ದರೊಲಿದು (ವೆಂಕಾರಾ. ೨–೨೦–೩೨). [ಅರೆ$_3$ + ಕೊರಡು$_3$ (< ಕೊಱಡು)]

ಅರೆಗೊರತೆ, ಅರಗೊರತೆ (ನಾ). ಅರ್ಧಕೊರತೆಯಾಗಿರುವುದು: ಆ ಅನಂದಾನುಭವ ಅರೆಗೊರತೆಯಾಗುವುದು (ಬೆಳುಮ. ೭೮). **ಅರಗೊರತೆ**: ನಿನ್ನ ಶಿರಮನ್ನೇರಿದ ಅಲ್ಪತ್ವದಿಂ ಬೆರದರಗೊರತೆಗಳಿಂದಂಡಲೆಯುತ್ತಿರುವ (ಸೌಗಂಧಿ. ೯–೨); ತನಗೆಯುದರಕಂಮಿತ್ತರದುಯರಗೊರತೆಯಾಯ್ತೆನಲ್ಕೆ (ತುರಂಗ. ೪–೧). [ಅರೆ$_3$ + ಕೊರತೆ (< ಕೊಱತೆ)]

ಅರೆಗೊಲೆ (ನಾ). ಅರ್ಧಕೊಲೆ: ನೃಹರಿಯಸು ಪಿಂಗುವನ್ನೆಗಂ ವೀರ ನಾರುಂ ಕೊಲ್ಲದರೆಗೊಲೆಯನುಱೆ ಕೊಂದನು (ಚಿಬಪು. ೩೩–೨೩); ಅರೆ ಗೊಲೆಯ ಗಡಣಂಗಳಿಂ ನೋವ ಸಾವ ಬೇವನಿಬರಂ ಪದ್ಮಾಸನಂ ಕಂಡನು (ಚಿಬಪು. ೪೯–೩೨). [ಅರೆ$_3$ + ಕೊಲೆ]

ಅರೆಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಅರ್ಧವಾಗು; ಕಡಮೆಯಾಗು (?): ಪೊರಳ್ದು ಚಪ್ಪರಿದು ರುಧಿರವನೀಂಟಲು ತೃಪ್ತಿಯರೆಗೊಳ್ವು [ಪಾಠಾಂ. ಹೊರ ಗೊಳ್ಳು]ದೆಂದು ಸುಮ್ಮನಿರೆ (ಭೈರವೇ. ೪–೧೦೪).
[ಅರೆ$_3$ + ಕೊಳ್$_1$]

ಅರೆಗೊಱೆ (ಕ್ರಿ). ನ್ಯೂನತೆಯನ್ನುಂಟುಮಾಡು; ಅರ್ಧಂಬರ್ಧ ವೆನಿಸು: ಇರಿಸಿದ ಬಾಯಿನವನು ಕೊಂಬುದು ಮೇಲರೆಗೊಱೆಯದೆ ನೋಂಪುವುದು (ಅನಂಚ. ೧೫–೧೦೪). [ಅರೆ$_3$ + ಕೊಱೆ$_3$]

ಅರೆಚಡ್ಡಿ (ನಾ). ಸಣ್ಣಚಡ್ಡಿ; ಹನುಮಾನ್ ಚಡ್ಡಿ; ಕಾಚಾ: ಅಲ್ಲಿ ಅರೆಚಡ್ಡಿ ಹಾಕಿಕೊಂಡಿದ್ದ ಪೈಲ್ವಾನರ ಹುಡುಗ ಲಾಗಹಾಕುತ್ತಿದ್ದ (ರೂಢಿ).
[ಅರೆ$_3$ + ಚಡ್ಡಿ. / ತಮಿ. ಅರೈಚ್ಚಟ್ಟೈ]

ಅರಿಚಣ (ನಾ). ತೀರಾ ಸ್ವಲ್ಪಸಮಯ; ಅರೆಕ್ಷಣ: ಸುಮ್ಮನಿರಿಚಣ ವಿರದೆ ಪ್ರಕೃತಿ ತೊಡಗುತಿರೆ ಜನ್ಮ ಸಾಕೆನುವುದೇಂ (ಮಂಕುಳ. ೨೬೨) ; ಬಾಗಿ ತೂಗಿ ಬೇಡುವೆವು ನಿನಗೆ ಅರಿಚಣವು ಕೂಡ ನೋಡು (ಅರಳು.೨೪೩). [ಅರ್ಧ + ಚಣ್ಣ]

ಅರಿಜಾವ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾವದಲ್ಲಿ ಅರ್ಧ; ಮೂರುಮುಕ್ಕಾಲು ಗಳಿಗೆಯಷ್ಟು ಕಾಲ; ಒಂದೂವರೆಗಂಟೆಯಷ್ಟು ಕಾಲ; ಸ್ವಲ್ಪ ಕಾಲ: ಇರುರೆಜಾವಮಾದಾಗಳ್ ಭಟ್ಟರ್ದರ್ದಮಿಸಲುತ್ತುಂ ಬಂದು (ಪಂಚತಂ. ೨೩೦-೧೦); ಇತಿಂಗಳಗಳೋದಿದಂ, ಅರಿಜಾವಮಂ ಪಿದ್ದೆಗೆಯ್ದಂ (ಭಾಷಾಭೂ. ೪-೭೭ ಉದಾ); ಸರಳ ಸಂಗರ ನಡೆದುದೊಂದರೆ ಜಾವಪರಿಯಂತ (ತೊರಣ. ೩-೨೪-೧೩); ಅವಗಡದ ಬಾಣಗಳನೇಜಿ ಸಲವನಿಗೊಜಗಿದ ಮೂರ್ಛೆಯಲಿಯರಿಜಾವ ಪರಿಯಂತ (ಕೋಗಳು. ೧೦-೪೪). [ಅರ್ಧ + ಜಾವ]

ಅರಿಜೀವ (ನಾ). ಪ್ರಾಣ ಪೂರ್ತಿ ಹೋಗದೆ ಅರ್ಧವಾದ ಸ್ಥಿತಿ; ಅರ್ಧಜೀವವಾದ ಸ್ಥಿತಿ: ಕ್ಷಣಪರಿಯಲಿ ಪನ್ನಿಸಿದರೆಕೆತ ಳೌರವ ವಂಶವೇ ಸಶ್ಯಾಸುವುದೆಂದು (ಕುಮಾಳ. ೫-೧೯); ಅರಿಜೀವಮಾಗಿ ಕೈಕ್ಕಾಲ್ಕಳುಡಿದು (ತಿಬಾ. ೪೯-೫೪); ಕಾಲಿಗೆ ಗುಂಡು ತಗಲಿದುದರಿಂದ ಅಲ್ಲಿಯೇ ಅರಿಜೀವವಾಗಿ ಬಿದ್ದುಬಿಟ್ಟಿತು (ತೀವೋಡ. ೪೮). [ಅರ್ಧ + ಜೀವ]

ಅರಿತಲೆನೋವು 'ಅರಿದಲೆನೋವು' ನೋ.

ಅರಿತಾರ (ನಾ). ಒಂದು ಆಳತೆ (?): ದಿನವೊಂದಕ್ಕೆ ಅರಿತಾರದ ಮೊಸರಲ್ಲಿ (ಸೌಪಾ. ೧೯೩೨ ಉಪೋಪ. ೨೯೨-೧೪ ; ೧೩೭೬). [ಅರ್ಧ ? + ತಾರ್ಪ]

ಅರಿತಿಳಿವು (ನಾ). ೧. ಸ್ವಲ್ಪಮಾತ್ರವಾದ ಅರಿವು; ಅಲ್ಪವಾದ ತಿಳಿವು. ೨. ಅರ್ಧತಿಳಿಯಾಗಿರುವುದು: ತಮದ ಅರಿತಿಳಿವಿನಲಿ ಧರೆಯುಂ ಮುಳುಗಿರಲು (ವೀಪ್ರಾಗೀ. ೧೬-೩). [ಅರ್ಧ + ತಿಳಿವು]

ಅರಿತುಂಬು (ಕ್ರಿ). ಅರ್ಧತುಂಬು: ತುಂಬಿದ ಕೊಡ ನೋಡು ತುಳುಕದು ತುಳುಕುವುದರೆತುಂಬಿದಂತಹ ಕೊಡ (ಇಂಚಾಪ. ೧೪೫-೧೪). [ಅರ್ಧ + ತುಂಬು]

ಅರಿತೆಜೆ 'ಅರಿದೆಜೆ' ನೋ.

ಅರಿತೊಡೆಬಳ್ಳಣ (ನಾ). ತೊಡೆಯನ್ನು ಅರ್ಧಮುಚ್ಚುವ ಚಲ್ಲಣ; ಅರಿಚಡ್ಡಿ: "ಅರ್ಧೋರುಕಂ- ಅರಿತೊಡೆಬಳ್ಳಣ, ಚಡ್ಡಿ" (ನಿಘಂಶಂ. ೧೬೭). [ಅರ್ಧ + ತೊಡೆ + ಚಲ್ಲಣ]

ಅರಿತ್ತುಟಿ (ನಾ). ಅರ್ಧ ತ್ಸುಟಿಯಷ್ಟು ಹೊತ್ತು; ಅರ್ಧ ನಿಮಿಷದ ಕಾಲ: ಪ್ರಸಾದಿ ಸೊಂಬಿಂಗೆ ಚಿತ್ತಮರಿತ್ತುಟಿಯ ತರಟಿಲ್ಲದೆ ದಣಿಯದಾಡುತ್ತಿತ್ತು (ಮಲ್ಲಚಿ. ೫-೮). [ಅರ್ಧ + ತ್ಸುಟಿ]

ಅರಿದಪ್ಪಲು (ನಾ). ಬಂಡೆಗಲಿಂದ ಕೂಡಿದ ತಪ್ಪಲು ಪ್ರದೇಶ: ಅರಿದಪ್ಪಲುಗಳಿಂದಲೂ . . . ವಿಚಿತ್ರವರ್ಣಮಾದ ಧಾತುಗಳಿಂದಲೂ ಭೂಷಿತವಾಗಿ (ಪ್ರಾಗಂಧಿ. ೪೨೮-೧೫). [ಅರ್ಧ (< ಅಱ್ಱೆ) + ತಪ್ಪಲು]

ಅರಿದಲೆನೋವು, **ಅರಿತಲೆನೋವು** (ನಾ). ತಲೆಯ ಒಂದು ಪಾರ್ಶ್ವದಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಕಾಣುವ ನೋವು. **ಅರಿತಲೆನೋವು** (ಕ). [ಅರ್ಧ + ತಲ್ಲಿ + ನೋವು]

ಅರಿದಲೆಬೇನೆ (ನಾ). = ಅರಿದಲೆನೋವು: "ಅರ್ಧಭೇದಕವೆಂಬುದೊಂದು ಅದು ತಾನೇ ಅರಿದಲೆಬೇನೆ ಎಸಿಸಿತೆಂಬುದು" (ವೈದ್ಯಸಾ. II, ೧೩೦); ಮರಿಚಂ ಪೆಸಲ್‌ಂದಿಂತಿತನರೆದೆಳ್ಳ ಕಷಾಯದಿಂದೆ ನಸ್ಯಂಗೆಯ್ವಂರಿದಲೆಬೇನೆಯನದು ಸಂಹರಿಕುಂ (ಯೋಕೋಸ. ೯-೬೨). [ಅರ್ಧ + ತಲ್ಲಿ + ಬೇನೆ]

ಅರಿದಿಟ್ಟ (ನಾ). ೧. ಅರಿನೋಟ. ೨. ಅರ್ಧಬಿಟ್ಟ ಕಣ್ಣು: ಒಗುವ ನಯನೋದಕದಲರಿದಿಟ್ಟಿಗಳ ನೋಟದಲಪ್ಪು ಸತ್ಕಾದ ತಗಹಿನವೋ ನಾಥನ ರಥನಾಥಗಿಂತೆಂದ (ತೊರಣ. ೨-೨-೩೩). [ಅರ್ಧ + ದಿಟ್ಟಿ]

ಅರಿದುಜುಗು (ಕ್ರಿ). ಅರ್ಧತುಂಬಿಕೊಂಡಿದು: ಅರಿದು ಜುಗಿರ್ದ ಬಯಲ್ಮಾವರೆಯೆಲೆಗೊಡಿದುದುವಿನಲ್ಲಿ (ಕಾದಂಬ. ೨೪೨). [ಅರ್ಧ + ತುಜುಗು]

ಅರಿದೆಜ್ಜೆ, **ಅರಿತೆರೆ** (ಕ್ರಿ). ಅರ್ಧತೆರೆ: ತನ್ನ ಕಣ್ಣುಳರೆದೆಜೆದು ದರಿಮಿತಿಲೆಯೋಜಿತ ಕಮಲಾಕರಮಪರಿಂತೆಯದರ್ (ಗದಾಯು. ೫-೪೦ ವ); ತೊಜೆಗಳ ಪುಳಿನತಳಂಗಳ ತೆಜಪುಗಳರಿದೆಜೆದು (ಕಾವ್ಯಾವ. ೨೪); ಕಣ್ಣುಳರೆದೆಜೆವುದು ನೆನೆನೆನೆದು ಶಾಂತಿಯಂ ಳಳಕಂಸಂ (ಗರಿಶ. ೩-೫೮); ಅರಿದೆಜೆವಬ್ಬದೊಳರುತಿರ್ದ ಮಜ್ಜುಮಂಜಿ ಸ್ಮರಮಾಜಿ ಪೊಜ ಮಡುವಂತೆ (ಧರಚ. ೫-೫೭); ಏಟಿಲಾತ್ಮಮರಿದೆಜೆಯೆ (ಚಿಬಿ. ೪೬-೩೪). **ಅರಿತೆರೆ**: ಇಬ್ಬರೂ . . . ಅರಿತೆರೆದ ಬಾಗಿಲನ್ನು ದೂಡಿ ಒಳ ಹೊಕ್ಕರು (ಒಡ್ಡಆ. ೫). [ಅರ್ಧ + ತೆಜ್ಜೆ]

ಅರಿನಗು, **ಅರಿನಗೆ** (ನಾ). ನಸುನಗೆ; ಮುಗುಳುನಗೆ: ತೆರಳಿದ ಅರಿನಗು ಬೀರುತ್ತ (ಧಾಮಚ. ೩೧). **ಅರಿನಗೆ**: ಅರಿನಗೆಯ ಬಿಜುಗೆಯ ನಗೆಗಳ ಹೊರಳಿಗಳಲಡಿದ್ದು (ತೊರಣ. ೧೧-೧೫-೪). [ಅರ್ಧ + ನಗು]

ಅರಿನಗೆ 'ಅರಿನಗು' ನೋ.

ಅರಿನಚ್ಚು (ನಾ). ಅರ್ಧನಂಬಿಕೆ; ಅಪೂರ್ಣವಾದ ವಿಶ್ವಾಸ: ಮಿಳ್ಳರು ಪಾಲಿಗರ ಪಾಡು ಒಲ್ಲನವನ್ ಅರಿನಚ್ಚ (ಮಂಕುಳ. ೫೮೪). [ಅರ್ಧ + ನಚ್ಚು]

ಅರಿನಿದ್ದೆ, **ಅರಿನಿದ್ದೆ** (ನಾ). ಅರ್ಧನಿದ್ದೆ; ಅರ್ಧ ಎಚ್ಚರವಿರುವ ಸ್ಥಿತಿ; ಗಾಢವಲ್ಲದ ನಿದ್ದೆ: ಹಿಂದಿನ ದಿನದ ಅರಿದಿದ್ದೆಯ ಆಯಾಸ (ವಾತ್ಸಲ್ಯ. ೪೮). **ಅರಿನಿದ್ದೆ**: ಅರಿಣಿದ್ದೆಗಾಣಿ ಒಮ್ಮೆಲ್ ಎಚ್ಚೆತ್ತನು (ಅಪ್ಪ. ೩೩೩); ಮಡದಿಯ ಎಬ್ಬಿಸಿದ್ದೆ ಅರಿದಿದ್ದೆ ಆದಾವು (ಪಾಪದ. ೨೯). [ಅರ್ಧ + ನಿದ್ದೆ]

ಅರಿನಿಮಿಷ (ನಾ). ಅರ್ಧನಿಮಿಷ; ನಿಮಿಷದಲ್ಲಿ ಅರ್ಧ: ಇರಲು ಬಳಿಕಮುತನ್ನುಸಾವರಿ ವರುಷ ನಿಮ್ಮಯ್ಯಂಗೆ ನಮಗೆಂಬರೆನಿಮಿಷ ವಾಯಿತು (ತೊರಣ. ೩-೧-೪೪); ಅರಿನಿಮಿಷವಲ್ಲಿಮ್ಮು . . . ನಡೆತಂದ (ತೊರಣ. ೫-೩-೯೦). [ಅರ್ಧ + ನಿಮಿಷ]

ಅರಿನುಡಿ (ನಾ). ಅರ್ಧಂಬರ್ಧದ ಮಾತು; ಅಸ್ಪಷ್ಟವಾದ ಮಾತು: ಮಾತಿಂದರೆ ತೆಜಂದೆತ್ತರಿನುಡಿಗಳಾವ್ಯತ್ತಿಗೆಯ್ಯುತ್ತೆ (ಚಿಪ್ರ. ೬-೧೩೬). [ಅರ್ಧ + ನುಡಿ]

ಅರಿನೊಂಕು (ಕ್ರಿ). ಅರ್ಧತಳ್ಳು: ಕಱುವಂ ಕಾಯ್ದು ತನುಜನು ಹರಿದು ಬಂದಾಸತ್ತು ಹಸಿದಾತುರರೊಳಿವ್ವಾಯೆನುತ ಬಾಗಿಲ ಳದವನರೆ [ಪಾಶಾಂ. ನುಜಿ]ನೊಂಕಿ (ಬಸವ. ೨೪-೫೫). [ಅರ್ಧ + ನೊಂಕು]

ಅರಿನೆರಗು (ನಾ). ಅರ್ಧದಷ್ಟು ನೆರಗು: ಉಪಜ್ಯಾಯೆ ಎಂದು ಕರೆಯಲ್ಪಡುವ ಅರಿನೆರಗು ಮುಟ್ಟಿದ ಸ್ವಶ್ಚತರವಾದ ಭಾಗ (ಜ್ಯೋತಿರ್ವಿ. ೪೬). [ಅರ್ಧ + ನೆರಗು (< ನೆಱಲ್ಗು)]

ಅರಿನೆಲ (ನಾ). ಅರ್ಧದಷ್ಟು ಭೂಮಿ: ಕಿಜಿಯ ರಾಜಮಲ್ಲಮನ್ನಿ ಬೇಡಿದೊಳರಿನೆಲನುಂ ಧಕ್ಕಾರವುಮಂ ಕೊಟ್ಟಾನೆನ್ನು ಬನ್ದು (ಎಕ. IV, ಹಗ್ಗಡ. ೧೧೬-೪ ; ೩೩೦). [ಅರ್ಧ + ನೆಲ]

ಅರಿನೆಲೆ, **ಅರನೆಲೆ** (ನಾ). ಮುಂದುಗಡೆಯ ಸೈನ್ಯಕ್ಕೆ ಬೆಂಬಲವಾಗಿ ಹಿಂದುಗಡೆಯಿರುವ ಸೈನ್ಯ: "ಸನ್ನಯ - ನೇನೆಯ ಹಿಂದೆ ಇದ್ದ ಅರಿನೆಲೆ" (ಪಾಚರಿ. ೪); ಅರಿನೆಲ[ಯೆಳ್ವರ]ನೆಡೆಯೊಳ್ ದೂಷಣನುರು ಮುದದಿಂ ಜೂಡಿಯೊ[ಳ್ಕಗೆ] ತ್ರಿತಿರಂ ಬರುತಾ (ಕುಮುಂ. ೪-೪೩);

ಅರೆನೆಲೆಯ ದಳದತ್ತ ದೃಷ್ಟಿಯ ಹಂಯಬಡು (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೨–೧೨); ಸುರಸುಳಬಲಿಜಾಳಕ್ಕೆ ಜೊತೆ ಮುರಿದೊಡಿ ಕೂಡಿತು ಜಲಂಧರ ದೈತ್ಯ ನೆನೆನೆಲೆಯನು (ಚಾಬಸ. ೫೪–೧೦). **ಅರನೆಲೆ** : "ನೇನಾವ್ಯೂಹದ ರಚನೆಯಲ್ಲಿ ಅರಸನಿರಬೇಕಾದ ಸ್ಥಾನ" (ಪ್ರಳಣ್ಣ); ಅರಮಗಳಿಂದಬರ್ದವರದೊಳ್ ಸೆರಗಿಂ ಪೆಱಗಿರ್ದ್ ಬಂದ್ಯಮಂದರನೆಲೆಯೆಂಬುದು ಮಾಡಿ ಪೆಜರಂ ಪೆಜರಿಂದಮೆ ಗೆಲ್ವರಲ್ಲದಿಂತಿರೆ ಪೆಜಗಾಗೆ ತನ್ನ ಬಲವನ್ಕುಬಲಂ ಬೆಜಗಾಗಲೊಂದೆ ನಿಂಧುರದೊಳೆ ಗೆಲ್ವುದೇ ಪಗೆಯನಾರ್ ಸಮಂತ ಸಹಾಯಕೂರರೊಳ್ (ಪಾ. XV, ಅರಣ್ಯ. ೨೧೬–೧೯ ; ೧೧೪); ಅರಿಬಲೆಗೆ ಯೋರ್ದು ಚಂದ್ರಾದಿತ್ಯಭೂಪಾಲನೆರಡು ದೆಸೆಯೊಳು ಗಜಾಶ್ವರೂಢ ರಪ್ಪ ಪಲವರಸುಗಳಾಪ್ಪಬಲವಂ ನೋಡಿ (ಸೋಮಚ. ೫–೪೮); ಅರನೆಲೆಯ ಸುಯಿಧಾನ ಬಾಹ್ಲಿಕ ತರಣಿಸುತ ಗುರುಸೂಮ ಕೃತವರ್ಮರಿಗೆ (ಕುವ್ಯಾಡ್ರೋ. ೪–೧೪); ಆರಿಭಟರು ಪವನಜನನಾಸುತ ಮರಳುತಬ್ಬರ ಬವರವನು ತಂದರಿಸಲಿಗೆ ರಭಸುನರಿರದೆ ಮೊಗಮಾಡದ ವಿಶ್ರಮ ಳಾದವರ (ಜಯಭಾ. ೬–೫೫); ಅಪರಾಜಿತ ನೃಪಾಲಕನ ಏರಿಸಿ ಅರನೆಲೆಯೊಳು ವುಳದ ಪೆರ್ವಲವರಿಸಿ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೧೩–೬೮); ಗರ್ಜಿಸುವ ಸೇನಾ ಜಲಧಿಮಧ್ಯದೊಳ್ ಬಂದು ನಿಂದರನೆಲೆಯು ಸುಯಿದಾನಮಂ ಬಲಿದನು (ಚೈವಿಜಾ. ೧೪–೩). ಲಿ 'ಅರೆನೆಲೆ' ಎಂಬುದು 'ಅರನೆಲೆ' ಶಬ್ದದ ಅಪಲಿಖಿತ. [< ಅರಸ್ಯು (< ಅರಸ್ಸು) + ನೆಲೆ]

ಅರೆನೋಟ (ನಾ). = ಅರೆದಿಟ್ಟ್ : ತುದುಱರವನೞಲೆ ನವಾಯ ಮಿಗ ಲರೆಹೋಟದಾಲಿಯು ಮಿಡುಕದ (ಕುವ್ಯಾಡ್ರೋ. ೧೭–೪); ಅರೆನೋಟ ವಿದುಷಕಳಿಗೆ ನೆರೆನೋಟ ನಾಗರಕಗೆ (ಸರಜ್ಞ. ೧೩೬೨).

[ಅರ್ಕ + ನೋಟ]

ಅರೆಪ (ನಾ). ಅರೆಯುವುದು; ಅರೆತ : ಅರಪಂ, ಬರಪಂ (ಕಬ್ಬಾಸು. ೫೫೧ ಪ್ರಯೋ). [ಅರ್ + –ಪ್ಪ. / ತಮಿ. ಅರ್ಪ್ಪು]

ಅರೆಪಲ್ದೆಱೆ (ನಾ). ಹಲ್ಲುಗಳು ಅರ್ಧ ಹೊರಗೆ ಕಾಣುವಂತೆ ಬಾಯಿ ಬಿಡು : ಅರಿಪಲ್ದೆಱೆದೋವದೆ ಕಂಡ ಕಂದರಂ ಸೈರಿಸಿಗೆಟ್ಟು ಬೇಡದೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೪–೨೪). [ಅರ್ಕ + ಪಲ್ + ತೆಱೆ]

ಅರೆಪಾದ (ನಾ). ಅಂಗಾಲಿನ ಅಥವಾ ಹೆಜ್ಜೆಯ ಅರ್ಧಭಾಗ : ಬಲದ ಅರೆಪಾದದಲ್ಲಿ ಊರ್ಧ್ವಮುಖನಿಂಬು ಗಣೇಶ್ವರನೆಸರಿಪಿರಿ ಅಯ್ಯ ನಡದ ಅರೆಪಾದದಲ್ಲಿ ಸಚಿರಾಡಸೆಂಬು ಗಣೇಶ್ವರನೆಸರಿಪಿರಿ (ಸಿದ್ಧೇಶ್ವ. ೧೯೪). [ಅರ್ಕ + ಪಾದ]

ಅರೆಪಾಲು (ನಾ). ಅರ್ಧಭಾಗ : ಗೊಲ್ಲನ ಜಸದಲಿ ಅರಿಪಾಲೆಲ್ಲಾ ಪಿನ್ನದೆ, ನಿನ್ನದೆ. ಸೋದರನೆ! (ಭಾವನೀ. ೬೯); ಅರರೂ ಆ ಹುಟ್ಟುವಳಯಲ್ಲಿ ಅರಿಪಾಲು ಮಾತ್ರ ತನ್ನದಾಗಿತ್ತು (ಪುಸರು. ೪೧೧). [ಅರ್ಕ + ಪಾಲ್ಕು]

ಅರೆಪಾಲುಗಾರ (ನಾ). ಅರ್ಧಪಾಲುಳ್ಳವನು; ಅರ್ಧಭಾಗಕ್ಕೆ ಹೆಕ್ಕುದಾರ (ಕ). [ಅರಪಾಲು + –ಗಾರ (< –ಕಾಱ)]

ಅರೆಪಾವು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕುಣಿತ; ಯಕ್ಷಗಾನದಲ್ಲಿ ಸ್ತ್ರೀವೇಷ ಕುಣಿಯುವುದು.

ಅರೆಪಾವಿನಾಟ = "ಪಪ್ಪರಮಂಚದಾಟ ಎಂಬುದು ಈ ಸ್ತ್ರೀ ಪಾತ್ರದ ನರ್ತನಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು. ಈ ಕುಣಿತಕ್ಕೆ ಅರೆಪಾವಿನಾಟ – ಮರಕಾಲಿನಾಟ ಎಂಬ ನಾಮಾಂತರಗಳೂ ಇವೆ" (ಪಾರಿಸು. ೩೩).

[ಅರೆ? + ಪಾವು?]

ಅರೆಪುರುಷ (ನಾ). ಅರ್ಧದಷ್ಟು ಪ್ರಮಾಣದ ಎತ್ತರ : ಪುತ್ರನಿಂ ಬಡಗಲ್ ಮೂಗಯ್ಯನತ್ಕೆಲ್ ತಳರ್ದಗುಟ್ಟಿದ್ದೊಡೆರಪುರುಷಪೊಳೆಳ್ತು ಮಸಿಯ ಬಣ್ಣದ ಕರ್ವರಲ್ . . . ನೀರಧಾರೆಯಕ್ಕುಂ (ಅಟ್ಟಮ. ೧೧೧–೧೪). [ಅರ್ಕ + ಪುರುಷ]

ಅರೆಪೆರೆಯ 'ಅರೆವೆಱೆಯ' ನೋ.

ಅರೆಪೊರೆಕೆ (ನಾ). "ಅರ್ಧವ್ಯಾಪಿಸಿದುದು" (ಪಂಪಭಾ. ಕೋಠಿ); ಆಗಳ್ ಕರದದು ದಿಸಿಲಳರೆ ಪೊಣ್ಮಿದ ಳ್ಳರ್ಬಿಂಬುಗಳೀಂ ನಾಂದು ಪುಟ್ಟುಅ ದರೆಪೊಪ್ಪಿಸಾಕಾಂ. ಪೊ]ರೆಕಾದ ಕುಂಕುಮ ಪತ್ರಭಂಗದ ಕೊಡಗಿದ ನಗೆ ಮೊಗನಂತಿರ್ಪ (ಅದಿಪು. ೧೧–೬೪ ನ) ; ಅಡವೊತ್ತಡೆ ಕಿಱುಕಿಜರನೆಸಿ ಸುಡ ದಿಸಿರೆಪೊರೆಕೆ [ಪಾಠಾಂ. ಪೊರಕೆ]ನಾಗಡೆ[ಯೆ] ಸಸಿದಂಡೊಂದಡೆಯೊಳ್ ಗೊಟ್ಟಿದರ್ ರಳೆಯಮೊಡನಳಲಿವರ್ಗಂತಳುರ್ದನಲಿನರಿನಮನೆಯಂ (ಪಂಪಭಾ. ೨–೫೫). [ಅರ್ಕ + ಪೊರೆ? + –ಕ್ಕ]

ಅರೆಬದ (ನಾ). ಅರ್ಧ ಎತ್ತರವಿರುವ ಬದುವು : ಅರೆಬಟ್ಟರೆಬದ ಹಳ್ಳದ ಬಡಗಣ ಪಡುವಣ ನೀರುವರಿಂಗಂ ಪಡುವಲು (ಎಕ. III, ತಿರುಮ. ೨೭–೨೦ ; ೧೨೯೦). [ಅರ್ಕ + ಬದ (< ಬದು)]

ಅರೆಬರೆ (ನಾ). ಪೂರ್ತಿಯಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ ; ಅರ್ಧಂಬರ್ಧ.

ಅರೆಬರೆಯಾಗು = ಅರ್ಧಂಬರ್ಧವಾಗು : ಪರಕ್ಷೆಯೊಳೆನ್ನ ದುರ್ದೈವಕೆ ವಿಜಯವು ಅರೆಬರೆಯಾಗಿ (ಇಂಚಾಪ. ೧೯–೮೦). [ಅರ್ಕ + –ಬರೆ?]

ಅರೆಬಳಿ (ನಾ). ಅರ್ಧಬೆಳಗಿನ ; ಅಪೂರ್ಣವಾದ ಬೆಳವಣಿಗೆ : ಹಣ್ಕೊಳು ಸಿಹಿ ಕಾಯೆಳು ಕಹಿ ಮರದ ರಸವದೆಂತು ಅರೆಬಳಿಯೊಳ ಇಾನಂದವೆ ನೋವೆಪಿಸುವುದಿಂತು (ಅಷಧ. ೧೧೫–೪). [ಅರ್ಕ + ಬಳಿ]

ಅರೆಬಳಿ (ಕ್ರಿ). ಅರ್ಧಲೇಪಿಸು ; ಅರ್ಧಬಳಿ : ಎಳೆಯ ರಬಿಕ್ಕಿಗಳು ರಕ್ತೋತ್ಪಲದೊಳಗೆ ಹೊಳೆವಂತೆ ಹೊನ್ನರೆಬಳಿ ಹಿಳುಕನೆ ಕಾಣಲಾ ದುದು ಭಟನ ಕಾಯದಲಿ (ಕುವ್ಯಾಡ್ರೋ. ೬–೫೦); ಪುಲಿಡೆಗಳ ಸಿಸಕವ ಕಿಗ್ಗಟ್ಟಿಯಿವ ಸುರಗಿಯ ಕಾಂಚನದೊಳರೆಬಲಿ[ಳಿ]ದ ಬಿಲ್ಲಂ ಬಿಗಿದ ತಿರುವಿನ ಬೆರಳ ಕೋಲಂಗಳ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೪–೧೧).

[ಅರ್ಕ + ಬಳಿ (< ಬಱಿ)]

ಅರಿಬಿರಿ 'ಅರಿವಿರಿ' ನೋ.

ಅರಿಬೆತ್ತೆಲೆ (ಗು). ಅರ್ಧಬೆತ್ತಲೆಯಾದ ; ಅರ್ಧನಗ್ನವಾದ : ಉಜ್ವಲ ವರ್ಣರಂಜಿತವಾದ ಬಾಹುಯುಗ್ಮಗಳ ಆ ಅರಿಬೆತ್ತಲೆಯ ಹೆಂಗಸಿನ ಚಿತ್ರ ಮತ್ತೊಮ್ಮೆ ನೋಡುತ್ತ . . . ತನ್ನೊಳಗೆ ತಾನು ಗೊಣಗಿಕೊಂಡನು (ಪುಸರು. ೧೩೦). [ಅರ್ಕ + ಬೆತ್ತಲೆ]

ಅರಿಬೇ (ಕ್ರಿ). ಅರ್ಧಬೇಯು ; ಅರ್ಧಬೆಂದುಹೋಗು : ಅರಿಬೆಂದುವು ತಾವರೆ ಱಗಮರಿಬೆಂದುವು ಭಗಮಳೋಪಿ ಶಿವಿ ಮುಟ್ಟಿ (ಗದಾಯು. ೬–೧೪) ; ಅ ಪಲ್ಲು ಪೊತ್ತಿ ಪೊಗೆದುರುದು ಮಂದುರವಂ ಪೊತ್ತಿದೊಡಲ್ಲಿ ಯರಿಬೆಂದ ತುರಗಂಗಳನರಸಂ ಕಂಡು (ಪಂಚತಂ. ೧೪೯–೧೧); ಅರಿಬೆಂದನಂಗನಾದಂಗೆ ಪಳದಿಗಯಂದ (ಪಂಂಪಾಮ. ೨೩–೩೬). [ಅರ್ಕ + ಬೇ]

ಅರಿಭಾಷೆ (ನಾ). ಜೈನ್ನಾಗಿ ಬೆಳೆಯದ ಭಾಷೆ (?) : ನೋಡಿರಿ ಪೇಜ್ಜ ಮೂಜುವಜ್ಜಿ[ರಿ] ಭಾಷೆಗಳಂ (ಕಾಂಕಾಪು. ೧೩–೭೭); ಸಂಸ್ಕೃತಂ ಪ್ರಾಕೃತಮಪಭ್ರಂಶಂ ಪೈ ಶಾಚಿಕವೆಂಬ ಮೂಱುವರೆಭಾಷೆಗಳೊಳ್ (ಭಂದೋಲಂಖಾ. ೬. ೭೭). [ಅರ್ಕ + ಭಾಷೆ]

ಅರಿಭೋಗ (ನಾ). ಅರ್ಧಸುಖ ; ಸ್ವಲ್ಪ ಸುಖ : ಅರಿಮೆಯ್ದಣ್ಗೆ ಭೋಗಮೆಲ್ಲ ಸೊಗಮುಂ ವೇಶ್ಯಾಜನಕ್ಕೀಕ್ಷಿಸಲ್ ಮೊರಿಗೆಳ್ತ್ತಣ ನೀತಿಯೆ (ಸೋಮೇಶ. ೬೦). [ಅರ್ಕ + ಭೋಗ]

ಅರಿಮತ್ತರು, ಅರಿವತಲು, ಅರಿವತ್ತರು, ಅರಿವತ್ತಲು (ನಾ). ಅರ್ಧ ಮತ್ತರಿನ ಅಳತೆ : ಅರಿಮತ್ತರು ಗದ್ದೆಯ ಏಸ್ವತ್ತರಿಗಂ ಕ್ರಯವುಂ ಕೊಟ್ಟು (ಶಾಇಶ. XX. ೮೨–೭೧ ; ೧೧೭೨). **ಅರಿವತಲು** : ೨೧ ಮಾರು ಗಳೆಯಲು ಗದ್ದೆ ಅರಿವತಲು ಕೆಯೆ ದೇಪಯಂಗೆ ಸೋಮನಾಥದೇವರ ಸ್ಥಳದ ಅಗ್ಗದಿಕೆಯಂ ಧಾರಾಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಕೊಟರು (ಎಳ. VII (೬), ಕಿತಾರಿ. ೩೭೦–೧೨ ; ೧೩೦). **ಅರಿವತ್ತರು** : ಹರಳಳಿಪದ ಹಿಂದೆ ಗದ್ದೆ

ಅರೆವತ್ತರು ಆ ತೆಂಕಣ ಕೋಡಿಯಲು ಅರೆವತ್ತರು ಎರೆ (ಎಕ. XI, ದಾವಣ. ೭೧–೧೬ ; 1266). **ಅರೆವತ್ತಲು** : ಹರಿಹರ ಗಾವುಂಡನರೆ ವತ್ತಲು ಗದ್ದೆಯಂ ಬಿಟ್ಟರು (ಸೌಇಇ. XX, ೧೪೨–೪೧ ; 1145).

[ಅರೆ$_6$ + ಮತ್ತರು (< ಮತ್ತರ್)]

ಅರೆಮತ್ತು (ನಾ). ಪೂರ್ಣಜ್ಞಾನವಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ ; ಅರ್ಧಅಮಲಿ ನಲ್ಲಿರುವಿಕೆ : ಅವಳು ಬಳಲಿ ಬಸವಳಿದು ಅರೆಮತ್ತಿನಲ್ಲಿದ್ದಳು (ಪುನರು. ೩೨೫). [ಅರೆ$_3$ + ಮತ್ತು$_1$]

ಅರೆಮನಸ್ಸು (ನಾ). ಅರ್ಧಮನಸ್ಸು ; ಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಇಚ್ಛೆಯಿಲ್ಲ ದಿರುವುದು : ಆಮೇಲೆ ವಸುಧಾ ಕೂಡ ಅರೆಮನಸ್ಸಿನಿಂದ ಹೊರಟು ನಿಂತಳು (ವಾತ್ಸಲ್ಯ. ೨೧೧). [ಅರೆ$_3$ + ಮನಸ್ಸು]

ಅರೆಮರಳು (ಕ್ರಿ). ಅರ್ಧಹಿಂತಿರುಗು ; ಅರ್ಧಮುಚ್ಚು : ಅರೆಮರಳು ವಾಲಿಗಳ ಹೆಗಲಲಿ ಮುರಿದ ಗೋಣಿನ ದುಜುದುಜುಪ ನೆತ್ತರ ನಿಹಾರದ ಮೈಯ ಸಡಿಲಿದ ಕೈಯ ಬಿಲುಸರಳ ಅರಸನನು ಕಂಡಳಲಿದರು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೧–೫೫). [ಅರೆ$_3$ + ಮರಳು$_1$ (< ಮರಲ್$_1$)]

ಅರೆಮರುಳ (ನಾ). ಅರ್ಧಹುಚ್ಚ : ಅರೆಮರುಳಗೆ ನಾಯಿ ಕಚ್ಚಿದಂತೆ (ಗಾದೆ). [ಅರೆಮರುಳು + –ಅ$_7$]

ಅರೆಮರುಳು (ನಾ). ಅರ್ಧಹುಚ್ಚು: ಹಿರಿಯಳ ಸ್ವಭಾವ ನಿನಗೆ ಗೊತ್ತು, ಅರೆಮರುಳಾದವಳು ಯಾವಾಗಲೂ ಅಡಿಗೆ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಕೆಲಸಮಾಡುತ್ತ ಕೂಡುವಳು (ಕುಂಕುಮ. ೮೨).

[ಅರೆ$_3$ + ಮರುಳು (< ಮರುಳ್)]

ಅರೆಮರೆ, ಅರಮರೆ (ನಾ). ಸಂಕೋಚ ; ಮುಚ್ಚುಮರೆ : ಪರಲೋಕ ಮಾರ್ಗ ಪುರಬಟ್ಟೆಯಂತೆ ಅರೆಮರೆಯಿಲ್ಲದೆ ಕಾಣಿಸುತಿಪ್ಪುದು (ವಿದಾಕೃ. ೧೨೩–೩) ; ಅರೆಮರೆ ಇದಕ್ಕಿಲ್ಲ ಶಾಶ್ವತವಾಕ್ಯವೆಂದು ನೆರೆ ನಂಬಿದೆ (ಪೋಕ್ಷದೀ. ೨). **ಅರಮರೆ** : ಹರಿ ಸರ್ವೋತ್ತುಮನಹುದೆಂದು ಅರೆಮರೆ ಇಲ್ಲದಲೆ ಬಿರುದನು ವೊಹಿಸಿ (ತೀರ್ಥಮ. ೧೧೧–೧೫).

[ಅರೆ$_3$ + ಮರೆ$_2$?. / ತೆಲು. ಅರಮರ]

ಅರೆಮರೆವು (ನಾ). ಅರ್ಧಮರೆತುಹೋಗುವ ಸ್ಥಿತಿ ; ಅರ್ಧನೆನಪಿನ ಅವಸ್ಥೆ : ಹೀಗಾಗಿ ಅರೆಮರೆವಿನಲ್ಲೇ ಕಾಲೇಜಿಗೆ ಹೋಗುತ್ತಿದ್ದೆ (ಅಲಹೂ. ೫೪). [ಅರೆ$_3$ + ಮರೆವು (< ಮಱೆವು)]

ಅರೆಮಾತ್ರಿಕೆ (ನಾ). [ಛಂದ] ಅರ್ಧಮಾತ್ರೆಯಷ್ಟು ಬೆಲೆಯುಳ್ಳದ್ದು; ಅರ್ಧಮಾತ್ರೆಯಷ್ಟು ಕಾಲದ್ದು : ವ್ಯಂಜನಂಗಳರೆಮಾತ್ರಿಕೆಗಳ್ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೭). [ಅರೆ$_3$ + ಮಾತ್ರಿಕೆ]

ಅರೆಮಾನ, ಅರಮಾನ, ಅರವಣ, ಅರವನ, ಅರವಾನ (ನಾ). ಅರ್ಧಅಳತೆ ಅಥವಾ ತೂಕ : ಸೋಲೆಗಳೆದ ಉಳ್ಳಿಯ ಬೇಳೆಯ ಅರೆ ಮಾನ ಹಸುವಿನ ಹಾಲಲ್ಲಿ . . . ಕಾಸಿ ಕೊಡಲು ವಾತ ಗುಲ್ಮ . . . ಕ್ಷಯ ಇಷ್ಟನು ಪರಿಹರಿಸುವುದು (ವೈದ್ಯಸಾ. I, ೨೯೬). **ಅರಮಾನ** : ಸಿವೆ ನಾಯಕಂಗೆ ಅರಮಾನಮಪ್ಪೆ ಕೂಟ್ಗೆ ಒರ್ಬ್ಬಳ್ಳ[ಅರಮಾನಂ]ಸೂರ್ಯ ಗ್ರಹಣ[ದೊ]ಳ್ಕೊಟ್ಟ ಸ್ತಿತಿ[ಯಕ್ಕು] (ಸೌಇಇ. IX–i, ೫೫–೧೧; 893) ; ಅದ್ದನ ಜೋಳ ಅರಮಾನ ಎಣ್ಣೆಯ ಕೊಂಡು (ಗಣಭಾ. ೭೬–೬). **ಅರವಣ** : ಅಂಗಡಿಗೆ ಹೋಗಿ ಅರವಣ ಎಣ್ಣೆ ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಬಾ (ರೂಢಿ). **ಅರವನ** : ಒಂದಡಕೆ ಎರಡೆಲೆ ಹೇಱಿಂಗರವನ ಬತ್ತ (ಎಕ. XII, ಪಾವಗ. ೫೨–೫೮ ; 1232). **ಅರವಾನ** : ಶ್ರೀ ಮರುಳೇಶ್ವರ ದೇವ ರಿಗೆ ಅಂಗಡಿಯಲರವಾನಂಗೊಳ್ವ ಸಟ್ಟುಗ ಭತ್ತಮಂ (ಕಇ. II, ೧೦–೧೫ ; 1080) ; ಬೀಡಿನ ಗಾಣದಲು ಗಾಣವಾಲಿ ಎಣ್ಣೆ ಅರವಾನ ೧ (ಎಕ. XI, ಮೊಳಕಾ. ೪೧–೩೧ ; 1100) ; ಅರ[ವಾ]ನ ತುಪ್ಪ (ಸೌಇಇ. IX–i, ೩೭೬–೧೧ ; 1296). [ಅರೆ$_3$ + ಮಾನ]

ಅರೆಮಾನಿಸ 'ಅರೆವಾನಿಸ' ನೋ.

ಅರೆಮುಕ್ಕುಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ಅರ್ಧಹೊರಕ್ಕೆ ಚೆಲ್ಲು, —ಸೂಸು : ಕಳವಳವನರೆಮುಕ್ಕುಳಿಸಿದಾಲಿಗಳ . . . ಅಳಿಮನದ ಭೂಪಾಲನಿರವನು ಕಂಡನಾ ಪಾರ್ಥ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೮–೯). [ಅರೆ$_3$ + ಮುಕ್ಕುಳಿಸು]

ಅರೆಮುಗಿ (ಕ್ರಿ). ೧. ಅರ್ಧಮುಚ್ಚಿಕೊಳ್ಳು ; ಸ್ವಲ್ಪ ಮುಚ್ಚಿರು : ಅರೆಮುಗಿದಿರ್ದ ಕಣ್ಗಳುಮಲರ್ದ ಮೊಗಂ ಕಡಿವೋದ ಕಯ್ಯುಂ (ಗದಾಯು. ೪–೫೩) ; ಅರೆಮುಗಿದಕ್ಷಿಗಳ್ ತೆಱೆದ ಚಂಚುಪುಟಂ (ಕುಸುಮಾ. ೪–೫೪) ; ಅರೆಮುಗಿದ ಲೋಚನದ ಬಳಲುವ ಕೊರಳ (ತೊರರಾ. ೩–೧೨–೪) ; ಅರೆಮುಗಿವಬ್ಜಮುಳ್ಳಲರ್ವ ಕೈರವಮಾಕುಲಿಪಾ ಮಧುವ್ರತಂ (ಗಿರಿಕ. ೪–೬೬). ೨. ಅರ್ಧಮಟ್ಟಿಗೆ ಪೂರೈಸು : ಚಿತ್ರ ಫಲಕದ ಮುಂದೆಯೂ ಅರೆಮುಗಿದ ಚಿತ್ರಗಳ ಮುಂದೆಯೂ ನಿಂತಾಗ . . . ಸ್ವಶಕ್ತಿಯ ಬಗೆಗೆ ಅಧೈರ್ಯವೂ ಅವನ ಮನಸ್ಸನ್ನಾಕ್ರಮಿಸಿತು (ಪುನರು. ೨೦). [ಅರೆ$_3$ + ಮುಗಿ]

ಅರೆಮುಗಿಸು (ಕ್ರಿ). ಅರ್ಧಪೂರೈಸು : ಯೋಚನೆಯಲ್ಲೇ ಮುಳುಗಿದ್ದ ವೆಂಕಣ್ಣ ಎರಡನೇ ಕಪ್ ಕಾಫಿಯನ್ನು ಅರೆಮುಗಿಸಿ, ಲೋಟವನ್ನು ಮೇಜಿನ ಮೇಲಿಡಲು ಹೋಗಿ ಕೈತಪ್ಪಿದ (ನಿಶೆಉ. ೫೬).

[ಅರೆಮುಗಿ + –ಇಸು$_3$]

ಅರೆಮುಗುಳ್$_1$ (ಕ್ರಿ). ಅರ್ಧಮುಚ್ಚಿಕೊಳ್ಳು ; ಸ್ವಲ್ಪ ಮುಚ್ಚಿರು : ಯೋಗಾಭ್ಯಾಸದೊಳರೆಮುಗುಳ್ದ ರಕ್ತಾಂಭೋಜದಳವಿಳಾಸೋಪಹಾಸಿಗ ಳಪ್ಪ ಕಣ್ಗಳನೊತ್ತಂಬದಿಂ ತೆಱೆದು (ಪಂಪಭಾ. ೧೩–೬೩ ವ) ; ಕಂತು ಶರಭೇದದ ವೇದನೆಗಳ್ಕಿದಂತೆ ಕಣ್ಣರೆಮುಗುಳ್ದಿರ್ದುವು (ಕಾದಂಪೂ. ೯೧೨); ಅರೆಮ[ಮು]ಗುಳ್ದಿರ್ದ್ದ ಕಣ್ಮಲರ್ಗ್ಗಳೋದುವ ಪಂಚಪದಂ (ಎಕ. II, ೧೪೩–೧೧೨ ; 1131). [ಅರೆ$_3$ + ಮುಗುಳ್$_1$]

ಅರೆಮುಗುಳ್$_2$ (ನಾ). ಅರ್ಧಬಿರಿದ ಮೊಗ್ಗು : ನವ ಚಂಪಕದರೆ ಮುಗುಳಿದು [ಪಾಠಾಂ. ದರದಳಿತ] ತಾನೆಂಬಂದದಿಂ ಬಂಧುರಮಾದುದು (ಜಯಕಾ. ೩–೪೪). [ಅರೆ$_3$ + ಮುಗುಳ್$_2$]

ಅರೆಮುಚ್ಚು (ಕ್ರಿ). ಅರ್ಧಮುಚ್ಚು ; ಸ್ವಲ್ಪ ಮುಚ್ಚಿಕೊಳ್ಳು : ಅರೆ ಮುಚ್ಚಿ ಕಣ್ಗಳಂ ವನಕರಿ ಮೆಲ್ಲದೆ ಲಲಿತಸಲ್ಲಕೀಪಲ್ಲವಮಂ (ಕವಿರಾ. ೩–೮) ; ಧ್ಯಾನದೊಳಭವಂ ನೆಱೆದಿನಿಸಾನುಮನರೆಮುಚ್ಚಿ ಕಣ್ಗಳಂ ನಿಶ್ಚ ಳಿತಂ ತಾನಿರ್ದು ಮೆಱೆದು (ಪಂಪಭಾ. ೮–೧೩) ; ಕಣ್ಗಳನಿಂತರೆಮುಚ್ಚಿ ಪೀರುತುಂ (ಕುಸುಮಾ. ೫–೮೯). [ಅರೆ$_3$ + ಮುಚ್ಚು]

ಅರೆಮುಚ್ಚುಗಣ್ (ನಾ). ಅರ್ಧಮುಚ್ಚಿದ ಕಣ್ಣು ; ಸ್ವಲ್ಪ ಮುಚ್ಚಿರುವ ಕಣ್ಣು : ಶೋಕದ ಕಳವಳದಲರೆಮುಚ್ಚುಗಣ್ಣಲಿ ಮತ್ತೆ ಮೈಮಱೆದ (ಕುವ್ಯಾಶ. ೧–೧೦) ; ತೂಗುವೊಡಲರೆಮುಚ್ಚುಗಂಗಳ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೧–೩೦). [ಅರೆಮುಚ್ಚು + ಕಣ್]

ಅರೆಮುಚ್ಚುಳ (ನಾ). ಅರ್ಧಮಟ್ಟಿಗೆ ಮುಚ್ಚಿದ ಮುಚ್ಚುಳ : ಸಾರು ಉಕ್ಕಬಾರದೆಂದು ಅರೆಮುಚ್ಚುಳ ಮಾಡಿದ್ದರು (ರೂಢಿ).

[ಅರೆ$_3$ + ಮುಚ್ಚುಳ]

ಅರೆಮುಸುಕು (ನಾ). ಅರ್ಧಮುಸುಕು ; ಅರ್ಧಆವರಣ : ಅಖಿಳ ಖಳನಿಕರ . . . ವದನದರೆಮುಸುಕುಗಳಲಿದ್ದುದು (ತೊರರಾ. ೩–೭–೧೩).

[ಅರೆ$_3$ + ಮುಸುಕ್ಕು$_2$ (< ಮುಸುಂಕ್ಕು$_2$)]

ಅರೆಮೂಕೆ (ನಾ). ಅರ್ಧಮೂಕ : ಅರೆಮೂಕನಾಗಿಹೆನು ಕರೆಕರೆಯ ಪಡುತಿಹೆನು ಒರೆಯಲರಿಯೆ (ನಿವೇದ. ೫೬–೧). [ಅರೆ$_3$ + ಮೂಕ]

ಅರೆಮೆಯ್, ಅರೆಮೈ (ನಾ). ಅರ್ಧಶರೀರ ; ಶರೀರದಲ್ಲಿ ಅರ್ಧ ಭಾಗ : ಅಗಿಯುತ್ತಿರೆಯರೆಮೆಯ್ಯಂ ಬಗೆದನೆ ಸಸಿ ರಾಹುವಂ (ಚಿಕವಿ. ೧–೪೪) ; ಅರೆಮೆಯ್ ವಲ್ಮೀಕದೊಳ್ ತಾಂ ಪುದುಗಿರೆ . . . ಮೌನಿ

ತಾನಿರ್ಪ ತಾಣಂ (ಶಾಕುಂತ. ೧೦೨–೧೭೪). **ಅರೆಮೈ** : ಶಿವನರೆಮೈಯೊಳೊಂದಿರ್ದ ಸೌಖ್ಯಮಂ ಮಱೆದು ಪಾರ್ವತಿ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೫–೧೬); ಕಾಂತೆಗರೆಮೈಯನು ತೆತ್ತು ಬಿಡದಪ್ಪಿಕೊಂಡಿರ್ಪನೀಶ್ವರಂ (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೮–೩).

ಅರೆಮೆಯ್ಯಳ್ = ಅರ್ಧಶರೀರವಾದವಳು; ಅರ್ಧಾಂಗಿ; ಹೆಂಡತಿ: ಈರೇಳ್ಜಗಮನ್ನಿಕ್ಕುವದೇಂ ರಕ್ಷಿಪ್ಪುದದೇಂ ನಿನ್ನಿಂದೋ ನಿನ್ನರೆಮೆಯ್ಯಳ ಸೆಱಗಿಂದೋ ಪೇಳಭವ (ಉದ್ಭದೇ. ೧–೩೨).

[ಅರೆ$_3$ + ಮೆಯ್]

ಅರೆಮೆಯ್ವೆಣ್ (ನಾ). ಅರ್ಧಾಂಗಿ; ಹೆಂಡತಿ: ಅರೆಮೆಯ್ವೆಣ್ಗರೆಭೋಗಮೆಲ್ಲ ಸೊಗಮುಂ ವೇಶ್ಯಾಜನಕ್ಕೀಕ್ಷಿಸಲ್ ದೊರೆಗಳ್ಗೆತ್ತಣ ನೀತಿಯೈ (ಸೋಮೇಶ. ೬೦). [ಅರೆಮೆಯ್ + ಪೆಣ್]

ಅರೆಮೇವು (ನಾ). ಅರ್ಧಮೇವು; ಸಾಲದಷ್ಟು ಆಹಾರ; ಕಡಮೆ ಆಹಾರ: ಅರೆಮೇವಿನೊಳೆ ಕಂಗೆಟ್ಟ ಮಂದೆ (ಗೊಲ್ಗೊಥಾ. ೧೪–೪).

[ಅರೆ$_3$ + ಮೇವು]

ಅರೆಮೊರೆ (ನಾ). = ಅರೆಮರೆ (?): ಅರವಿಂದಾನನೆ ಕೇಳು ಅರೆಮೊರೆಯಾದರೆ ಅಱಿಯದಂದದಿ ಬಂದು ಅಧರ ಮುದ್ದಾಡಿಪ (ಪುರಂದ. ೧–೨೧೮–೧); ಅರವಿಂದಾನನೆ ಕೇಳು ಅರೆಮೊರೆಯಿಲ್ಲದೆ ಅರೆಕಟ್ಟ ಎನ್ನ ಅಧರ ಮುದ್ದಿಕ್ಕಿದ (ಪುರಂದ. ೪–೧೧೦–೩). [ಅರೆ$_3$ + ಮೊರೆ ?]

ಅರೆಮೈ 'ಅರೆಮೆಯ್' ನೋ.

ಅರಮೈವೆಣ್ಣ (ನಾ). (ಶಿವನಂತೆ) ಅರ್ಧಶರೀರ ಹೆಣ್ಣಾದವನು: ಎಲ್ಲೆಲ್ಲಿ ನೋಡಲಹಿಕಟಕ ಕುಂಡಲಧಾರರೆಲ್ಲೆಲ್ಲಿ ನೋಡಲರೆಮೈವೆಣ್ಣರೆಸೆದಿರ್ದರಾ ಪುರದೊಳು (ಚಿಬಪು. ೩೦–೭).

[ಅರೆಮೈ + ಪೆಣ್ + –ಅ$_7$]

ಅರೆಯಂಗಡಿ (ನಾ). ಚಿಲ್ಲರೆ ಅಂಗಡಿ; ಸಣ್ಣ ಅಂಗಡಿ (?): ಮತ್ತವಂಗಡಿಯರೆಯಂಗಡಿ ದೇವರಂಗಡಿ ಮಾನ್ಯದಂಗಡಿಯೆಂನದುಡಿ ಸುರಿಯಂ ಕೊಂಡು (ಕಇ. II, ೨೧–೨೩; 1147).

[ಅರೆ$_3$ + ಅಂಗಡಿ (< ಅಂಗಾಡಿ)]

ಅರೆಯಟ್ಟು 'ಅಱೆಯಟ್ಟು' ನೋ.

ಅರೆಯರೆಗಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ಅರ್ಧರ್ಧವಾಗಿ ಕಟ್ಟು; ಅರ್ಧಂಬರ್ಧಕಟ್ಟು: ಇತ್ತಲೆಳಲ್ವ ಜೆಡೆಯಿಂದಿಳಿವ ಕಣ್ಣನೀರಿಂದಜತ ವಿಭೂತಿಯ ತಿಲಕದಿಂದರೆಯ [ಪಾಠಾಂ. ಅ]ರೆಗಟ್ಟುವ ಕೈಯಿಂಡೆಯಿಂ ಸಡಿಲ್ವ ರುದ್ರಾಕ್ಷೆಯ ಮಾಲೆಯಿಂ (ನಂಬಿರ. ೨–೫೪). [ಅರೆ$_3$ + ಅರೆ$_3$ + ಕಟ್ಟು$_1$]

ಅರೆಯರೆಗೊಯ್ (ಕ್ರಿ). ಅರ್ಧರ್ಧವಾಗಿ ಕತ್ತರಿಸು; ಸಣ್ಣಸಣ್ಣ ಚೂರು ಮಾಡು: ಕಲಹದಲಿ ಮೃತ್ಯುವಿನ ಗಂಟಲಿಗಲಗ ಹೂಡಿದ ಲಯಕೃತಾಂತನ ತಲೆಯನರೆಯರೆಗೊಯ್ದ ಕಡುಹಿನ ಕಾಲಭೈರವನ (ತೊರರಾ. ೩–೭–೬). [ಅರೆ$_3$ + ಅರೆ$_3$ + ಕೊಯ್]

ಅರೆಯಹಣ (ನಾ). ಕೃಶವಾಗುವುದು; ಬಡವಾಗುವುದು: ವರನಿರೀಕ್ಷಣವೊಂದು ಚಿಂತೆಯದೆರಡು ಸುಯ್ಲದು ಮೂಱು ಜ್ವರ ನಾಲ್ಕರೆಯ ಹಣವೈದೂಟವ ಬಿಡುವುದಾಱು . . . ಅಱಿ ದಶಾವಸ್ಥೆಗಳ (ಜೀವಂಡ. ೧೭–೪೭). [ಅರೆ$_3$+ ಅಹಣ]

ಅರೆಯಳವಿ (ನಾ). ಸ್ವಲ್ಪದೂರ; ತುಸು ದೂರ: ಬಳಿಕ ಬೀಜವರ್ಣೋಪೇತಮಾಗಿ ಪಜ್ಜಳಿಪ ಮಹಾಮಂತ್ರಗಳ ಗಳಪುವ ವೀರನನಾ ನೃಪವರ ನರೆಯಳವಿಯೊಳಗೆ ಕಂಡನಾಗ (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೮–೪೦). [ಅರೆ$_3$ + ಅಳವಿ]

ಅರೆಯಾಳತೆಱೆ (ನಾ). ಒಂದು ಪ್ರದೇಶದ ಹೆಸರು (?): ಉತ್ತರ ಸ್ಯಾಂಧಿಶಿ ಬಾಱೊಬ್ಬೆ ಅರೆಯಾಳತೆಱೆ ಕೊಪಾಳಿ ಪಿಳ್ಗಿಗಾಳ್ವ ತೆಣ್ಟರುಳ್ (ಮೈಅರಿ. ೧೯೨೪; ೮೦–೯೮; 799). [?]

ಅರೆಯಿರುಳು (ನಾ). ಅರ್ಧರಾತ್ರಿ; ಸಮರಾತ್ರಿ: ಅರೆಯಿರುಳಿನ ಸನ್ನೆಯಾಯ್ತಾಗ (ಭರಚ. ೨೦–೧೨೪). [ಅರೆ$_3$ + ಇರುಳು (< ಇರುಳ್)]

ಅರೆಯಿಸು (ಕ್ರಿ). ಪುಡಿಮಾಡಿಸು; ಅರೆಯುವಂತೆ ಮಾಡು; ನಯಮಾಡಿಸು. [ಅರೆ$_1$ + –ಇಸು$_3$]

ಅರೆಯುಗಿ (ಕ್ರಿ). ಅರ್ಧಭಾಗವನ್ನು ಹೊರಕ್ಕೆ ತೆಗೆ: ನಿಷಂಗದಿಂದರೆಯುಗಿದಂಬನಂಜುತುಪಸಂಹರಿಪಂ ಸ್ಮರನೆಂದು ಶಂಕಿಪೆಂ (ಶಾಕುಂತ. ೮೧–೧೩೫). [ಅರೆ$_3$ + ಉಗಿ$_1$]

ಅರೆಯುಡು (ಕ್ರಿ). ಅರ್ಧಉಟ್ಟುಕೊಳ್ಳು: ಅರೆಯುಟ್ಟ ಸೀರೆ ನೆಲಕಲೆವ ಮೇಲುದು ಸಿರಂಬೊರೆದ ಕಮ್ಮೆಣ್ಣೆ (ಚಿಬಪು. ೧೯–೨೪).

[ಅರೆ$_3$ + ಉಡು$_1$]

ಅರೆಯುಣ್ಣು (ಕ್ರಿ). ಅರ್ಧ ಕುಡಿ,—ಊಟಮಾಡು: ಅರರೇ ಜನನಿಯ ಮೊಲೆವಾಲರೆಯುಂಡೀ ಸಿಂಹಶಿಶುವನಿರದೊಡನಾಡಲ್ . . . ಕೇಸರಂಗಳಲೆಯೊಂದೆ ಸೆಳೆಯುತಿರ್ಪಂ ಬಲ್ಪಿಂ (ಶಾಕುಂತ. ೧೦೪–೧೭೭).

[ಅರೆ$_3$ + ಉಣ್ಣು (<ಉಣ್)]

ಅರೆಯೆಡ್ಡ (ನಾ). ಅರ್ಧಪೆದ್ದ: ಕಡ್ಡ ಬೇಡೆಲೆ ಸ್ವಾಮಿ ನಾವರೆಯೆಡ್ಡರೆಮ್ಮೊಳು ನಿಮಗೆನುತ ತಲೆಯೊಡ್ಡಿದರು ಪಾದದೊಳು ಶಂಕರದಾಸಿ ಮಯ್ಯಗಳ (ಶಂಕದಾ. ೮–೪). [ಅರೆ$_3$ + ಎಡ್ಡ$_2$]

ಅರೆಯೆಸಳ್ (ನಾ). ಸಣ್ಣ ಎಸಳು: ಸಂದುವಿಡದಂತೆ ತರಂಗೊಳಿಸಿ ರಚಿಸಿದ ಕರ್ಣಕಾರದ ಪಲಗೆಗಟ್ಟನೆಡೆಯೆಡೆಯೊಳರೆಯೆಸಳ್ಗಳಂ ನೆಗಪಿ ಕೀಲಿಸಿದ ಪೊಂದಾವರೆಯ ಮೊಗ್ಗೆಗಳ ನುಣ್ಬೊಗರಿಗಳಿಂ (ರಾಜಶೇ. ೧೦–೩೧ ವ). [ಅರೆ$_3$ + ಎಸಳ್ (< ಎಸಱ್)]

ಅರೆಯೇಱು (ನಾ). = ಅರೆಗಾಯ: ಅರೆಯೇಱಿಂ ಕುಳಿತವಸಾನಕಾಲದಿ ನರನೊರ್ವನಿಷ್ಟದೈವವನು ಸ್ಮರಿಯಿಪ ಶಾಂತರಸಕೆ ಮೆಚ್ಚಿತೆನೆ ಬಂದ ಮರುಳು ಮುಸುಱಿ ನೋಡಿದುವು (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೮–೩೦).

[ಅರೆ$_3$ + ಏಱು$_2$]

ಅರೆಯೊಡಲ್ (ನಾ). ಅರ್ಧಶರೀರ: ಛಳಿಗಲ್ಮಗಳಿಗರೆಯೊಡಲನಿತ್ತ ಕಸವರವಸುರನಿಂ ತುಳಿಲ್ಗೈಸಿಕೊಂಬಾ (ನಂದಿಮಾ. ೨೧–೫೩).

[ಅರೆ$_3$ + ಒಡಲ್]

ಅರೆಯೊತ್ತು (ಕ್ರಿ). ಅರ್ಧಅಮುಕು; ಅರ್ಧಮುಚ್ಚು: ಆಕೆಯ ನಯನಕುಮುದಾಸ್ತ್ರವತ್ತಿಲಿಡಲವನೀಶನುರದೊಳಗೊತ್ತಿ ಧಾಳಾಧೂಳಗೈಲರೆಯೊತ್ತಿ ನಯನಗಳೊರಗಿದಂಗನೆಯಂಕದೊಳು ಮರೆದು (ಬಜ್ಜಪು. ೩೦–೧೩). [ಅರೆ$_3$ + ಒತ್ತು$_1$]

ಅರೆರಾಜಮಾವು (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮಾವಿನ ಗಿಡ: "ಮಧ್ವಾಮ್ರಂ ಅರೆರಾಜಮಾವು" (ಓಷಧಿ. ೧೧೪).

[< ಅರಸ್ಸು$_2$ (< ಅರಸ$_1$) + ರಾಜಮಾವು]

ಅರೆವಣ್ (ನಾ). ಅರ್ಧಪಕ್ವವಾದ ಹಣ್ಣು; ದೋರೆಹಣ್ಣು: ಬಸಂತದ ನಡು ಮನ್ಮಥಂಗೆ ನೆರಮಾದರೆವಣ್ಣಮಳಾದ ಪಣ್ ಬಸಂತದ ಕಡೆಯಾಗೆ ಸುಗ್ಗಿಯೆ ಮನೋಜನ ಕೆಯ್ಪಿಡಿಯಲ್ತೆ ಮಾಮರಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೯–೭೫).

ಅರೆವಣ್ಣಾಗು = ಅರ್ಧಹಣ್ಣಾಗು: ಅರೆವಣ್ಣಾದ ಕಳವೆದೆನೆಗರ್ಚುತ್ತರಗಿಳಿ ಪಾಱಲ್ (ಜಯಕಾ. ೧–೪೦); ಕೆಂಪಿಡಿದರೆವಣ್ ಪದ್ಮರಾಗಮೆನೆ . . . ನೇಱಿಲೆಸೆದುದು (ರಾಜಶೇ. ೨–೪೭). [ಅರೆ$_3$ + ಪಣ್]

ಅರೆವತಲು 'ಅರೆಮತ್ತರು' ನೋ.

ಅರೆವತ್ತರು 'ಅರೆಮತ್ತರು' ನೋ.

ಅರೆವತ್ತಲು 'ಅರೆಮತ್ತರು' ನೋ.

ಅರೆವರಿಸು 'ಅರವರಿಸು' ನೋ.

ಅರೆವಳ (ನಾ). ಅರೆಯುವ ಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ನಿಯುಕ್ತನಾದವನು: ಶಶಿಕಾಂತದ ಸಣ್ಣಗೆಯೊಳ್ಪೊರಳ್ಚಿ ಪೊಯ್ದರೆವಳರಂತೆ ಕತ್ತುರಿಯ ಘಟ್ಟಯನಲ್ಲಿಯ ಘಟ್ಟವಳ್ತಿಯರ್ (ಅನಂಪು. ೧-೧೦೭).
[ಅರೆ$_1$ + -ವಳ (< -ವಳ್ಳ)]

ಅರೆವಳೆ 'ಅಱೆವಳೆ' ನೋ.

ಅರೆವಾಗ (ನಾ). = ಅರ್ಧಹಾಗ: ಅಯ್ಯೂಜನಾಲ್ವರುಂ ಅರೆವಾಗಮಂ ಕೊಟ್ಟರು (ಬೊಂಕಶಾ. ೧೯೩೪, ಹಿರೇಕೆ. ೨೨-೪೩; ?). [ಅರೆ$_3$ + ಪಾಗ]

ಅರೆವಾಡ (ನಾ). ಒಂದು ಪ್ರದೇಶ (?): ಕೆಮುಳ್ಳಾರ್ ಅರೆವಾಡ (ಎಇ. XIV, ೧೯೧-೩೧; 725). [ಅರೆ ? + ಬಾಡ ?]

ಅರೆವಾತು (ನಾ). ಅಸ್ಪಷ್ಟವಾದ ಮಾತು: ಅಡಿಸುವ ತೋಳ್ ತೇರಯ್ಪ ಬಾಯ್ ತಪ್ಪಿ ಬರ್ಪರೆವಾತುಣ್ಮುವ ಕಿತ್ತುಸಿರ್ (ವರ್ಧಪು. ೪-೬೧).
[ಅರೆ$_3$ + ಮಾತು$_1$]

ಅರೆವಾನಿಸ, ಅರೆಮಾನಿಸ (ನಾ). ೧. ಅರ್ಧಮಾತ್ರ ಮನುಷ್ಯ; ನರಸಿಂಹ. ೨. ದಕ್ಷಬ್ರಹ್ಮ: 'ಅರೆವಾನಿಸವಗೆಯ' ಪರಾ. **ಅರೆಮಾನಿಸ**: ಬೀರದಿಂದರೆಮಾನಿಸನನಿಱಿದನಂತೆ (ಚಿಬಪು. ೪೭-೩೦).
[ಅರೆ$_3$ + ಮಾನಿಸ]

ಅರೆವಾನಿಸವಗೆಯ (ನಾ). ದಕ್ಷಬ್ರಹ್ಮನ ಶತ್ರು; ವೀರಭದ್ರ: "ಅರೆವಾನಿಸವಗೆಯನೆಂದು ವೀರಭದ್ರಗೆ ಪೆಸರ್" (ಕಬ್ಬಿಕೈ. ೬); "ಬೀರನರೆವಾನಿಸವಗೆಯನೆಂದು ಸಲ್ವುದಾ ವೀರಭದ್ರನ ನಾಮಂ" (ಶಬ್ದಮಂ. ೬).
[ಅರೆವಾನಿಸ + ಪಗೆ + -ಅ$_7$]

ಅರೆವಾನಿಸಿಕೆ (ನಾ). ಅರ್ಧಮನುಷ್ಯನಾಗಿರುವಿಕೆ; ಅರ್ಧಮನುಷ್ಯತ್ವ; ನರಸಿಂಹನಾಗಿರುವಿಕೆ: ಶೂದ್ರಕನ ವಿಕ್ರಮಾಡಂಬರಮಂದರೆವಾನಿಸಿಕೆಯೊಳೊಂದಿದ ನರಸಿಂಹಾಡಂಬರಕ್ಕೆ ನಸುನಗುತಿರ್ಕುಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೧೦). [ಅರೆವಾನಿಸ + -ಇಕೆ]

ಅರೆವಾಶಿ 'ಅರೆವಾಸಿ' ನೋ.

ಅರೆವಾಸಿ, ಅರೆವಾಶಿ (ನಾ). ಅರ್ಧದಷ್ಟು; ಅರ್ಧಪಾಲು: ಊಳಿಗಮಾನ್ಯದ ಅರೆವಾಸಿಯನ್ನೂಕೂಡ... ಸುಖದಿಂದನುಭವಿಸಿಕೊಂಡು ಬಹರು (ಎಕ. III, ಮೈಸೂರು. ೧೧೫-೪೧೫; 1724); ಬೀಡುದೇವಸ್ಥಾನದ ಅರೆವಾಸಿ ಊಳಿಗಮಾನ್ಯ ಕಮ್ಮಾರರ ತೊಟ್ಟದೆಱಿಗೆ (ಎಕ. III, ಶ್ರೀರಂಗ. ೧೦೦-೧೬೪; 1724); ನ್ಯಾಯಾಧಿಪತಿಯು ವ್ಯಾಸಂಗಕ್ಕೆ ಬೇಕಾದ ಖರ್ಚಿನ ಅರೆವಾಸಿ ಹಣವನ್ನು ತಾನು ಒದಗಿಸುವುದಾಗಿ ಹೇಳಿದನು (ದಾದಾನ. ೧೩). **ಅರೆವಾಶಿ**: ಅವರ ಸಂಸಾರ ದೊಡ್ಡದು; ಅವರಿಗೆ ಎಂಟು ಮಕ್ಕಳು. ಅರೆವಾಶಿ ಹೆಣ್ಣು; ಅರೆವಾಶಿ ಗಂಡು (ಬೆಟ್ಟಜೀ. ೩೭).
[ಅರೆ$_3$ + ವಾಸಿ$_3$]

ಅರೆವಿರಿ, ಅರೆಬಿರಿ (ಕ್ರಿ). ಅರ್ಧಬಿರಿ; ಅರ್ಧಅರಳು: ಓರೊಂದೆಡೆಯ ಬೆಂಚೆಗಳೊಳರೆವಿರಿದ ನೀರ್ವೂಗಳ ಕಂಪಿಂಗೆ ಮಾಣದೆ ಮುಸುಱಿ ಮೊಱೆವ ಪೆಣ್ದುಂಬಿಗಳ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೧೮); ಕಮಲಮರೆವಿರಿಯೆ ತಂಗಾಳಿ ತಲೆದೋಱಲು (ಚಿಬಪು. ೫-೩೧); ತರಂಗಿಣಿಯ ತಡಿಗೊಂಡು ಬೆಳೆದರೆವಿರಿದ ಸರಸಿಜದರಲ ಸರಸಪರಿಮಳಕೆ (ರಾಜಶೇ. ೨-೮ ವ); ನಸುನಗೆಯೊಳರೆವಿರಿದ ಮಲ್ಲಿಗೆಯನುಱಿ ಪೊಳೆವ ದಶನದೊಳ್ ಕುಂದಮಂ (ಜೈಮಿಭಾ. ೬-೧೬). **ಅರೆಬಿರಿ**: ಅವಳ ಜಡೆಯಲ್ಲಿ ಅರೆಬಿರಿದ ಗುಲಾಬಿಹೂ ಎಲೆಸಹಿತ ಇತ್ತೋ (ರೂಪಸಂ. ೩೯). [ಅರೆ$_3$ + ಬಿರಿ$_1$]

ಅರೆವೀರೆ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಕಹಿ ಹೀರೆ: ಪರಿಮರ್ದಿಸಿ ಕೈಪೆಯೆನಿಪ್ಪರೆವೀರೆಯ ಸೊರೆಯ ಕಾಯ ರಸದಿಂ ಶೃಂಗಾಂತರದೊಳ್ ತಿಂಬಿ ಬಱಿಕ್ಕಂತಿರೆ ಲೇಪಿಸೆ ಕುಡಿಸಲೊಡನೆ ನಸ್ಯಂಗೆಯ್ಯಲ್ (ಖಮದ. ೧೩-೧೪೦). [ಅರೆ ? + ಪೀರೆ]

ಅರೆವೀಸ, ಅರವೀಸ (ನಾ). ಒಂದು ವೀಸದಲ್ಲಿ ಅರ್ಧ; ಒಂದು ಹಣದ ಮೂವತ್ತೆರಡನೆಯ ಭಾಗ: ಪರಿಕಿಸದೀ ಧರ್ಮ್ಮದೊಳರಸರ ಕಾಣಿಕೆ... ಅರೆವೀಸಮನಳಿ[ಱಿ]ಪಿ ಕೊಣ್ಡವಂ ಚಣ್ಡಾಳಂ (ಎಇ. XXVII, ೧೫-೫೯; 1114). **ಅರವೀಸ**: ಸೊಪ್ಪಿಂಗೆ ಅರವೀಸ (ಸೌಇಇ. XI-ii, ೧೨೨-೧೩; 1072). [ಅರೆ$_3$ + ವೀಸ]

ಅರೆವೀ[ರಲ್ವೀ]ಱು (ನಾ). ಹೂವಿನ ಮಳೆ; ಪುಷ್ಪವೃಷ್ಟಿ: ಸುರಯಿಯ ಸೋನೆ ಸಂಪಗೆಯ ಸೂಟ್ವಱಿ ಮಲ್ಲಿಗೆವೂವಿನಚ್ಚಬೆಳ್ಸರಿ ಸುರಹೊನ್ನೆಯೊಂದೆವನಿ ಮೊಲ್ಲೆಯ ಬಲ್ಮುಗುಳಾಲಿಕೊಳ್ವಪಾದರಿಯರೆವೀ[ರಲ್ವೀ]ಱು [ಪಾಠಾಂ. ಯರಲೇಱು] ಕೇಸರದ ತಂದಲಗುಂದಲೆಯಾಗೆ ಸುತ್ತಲುಂ ಸರಿಯೆ ಸಡಿಲ್ಚಿ ಬೀಸುವುದು ತೆಂಕಣಗಾಳಿ (ಲೀಲಾವ. ೬-೧೩೪). ℙ ಈ ಶಬ್ದ 'ಅರಲ್ವೀಱು' ಎಂಬುದರ ಅಪಲಿಖಿತವಿರಬಹುದು.
[ಅರಲ್$_2$ + ಬೀಱು$_2$]

ಅರೆವುಳಿ 'ಅರೆಉಱಿ' ನೋ.

ಅರೆವೆಣ್, ಅರೆವೆಣ್ಣು (ನಾ). = ಅರ್ಧನಾರಿ: ಅರೆವೆಣ್ಣಾಕೃತಿಯಿಂ (ಬೊಂಕಶಾ. ೧೯೨೦. ಬಾಗೆವಾ. ೧೧೧-೨೩; 1165); ಅಗಡೆ ಮೃಡನಂ ಮೃಡಾನಿ ಭಯದಪ್ಪಿದಳಂದರೆವೆಣ್ಣೆನಿಪ್ಪನಂ (ನೇಮಿಪು. ೧೧-೧೧೧); ಸಮ್ಯಕ್ತಪೋನಿಷ್ಠೆಯಂ ಬಿಟ್ಟರೆವೆಣ್ಣಾಗಿರ್ದುದಂ ನೀಂ ನೆನೆ (ಜಗವಿ. ೧೮-೩೭). **ಅರೆವೆಣ್ಣು**: ಅರೆವೆಣ್ಣೆನಿಸಿ ಲೋಕಾಧಾರೆಯಾಗಿರ್ಪ ಗಿರಿರಾಜನಂದನೆ ಜಯ ಜಯ (ತ್ರಿಭುತಿ. ೧-೪); ಮದನನು ಶಿವನನ್ನು ಅರೆವೆಣ್ಣುಮಾಡಿ ಗೆದ್ದ ಕಥೆಯನ್ನು... ಬರೆಯಬಲ್ಲ (ತವನಿ. ೧೩೦).
[ಅರೆ$_3$ + ಪೆಣ್]

ಅರೆವೆಣ (ನಾ). ಅರ್ಧಹೆಣ; ಬದುಕಿದ್ದರೂ ಹೆಣದಂತಿರುವವನು; ಜೀವಚ್ಛವ: ಅರೆವೆಣನಾಗಿರೆ ಪುಣ್ಣೊಳ್ ಮಱುಗುತ್ತಿರ್ದೆನ್ನನೆತ್ತಿ (ದಶಕು. ೧೨-೧೦೦); ಅರೆವೆಣಗಳ ಕಂಡು ಬೇತಾಳಗಳಲ್ಲಿ ಕರುಣಿಸಿ ಮುಸುಕಿ ನೋಡಿದುವು (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೮-೨೪). [ಅರೆ$_3$ + ಪೆಣ]

ಅರೆವೆಣಂಗಾಣ್ (ಕ್ರಿ). ಅರ್ಧಹೆಣದಂತಿರುವ ಜೀವಿಯನ್ನು ಕಾಣು: ಘಾಯದಿಂ ಹೊರಳಿ ನರಳಿ ಬಾಯ್ಬತ್ತಿ ವಿಧಿಯಂ ಬಯ್ಯುತಿರ್ಪರೆವೆಣಂಗಂಡು ಚಿತ್ತಜಪಿತಂ... ನಡೆತಂದನು (ಚಿಬಪು. ೩೨-೩).
[ಅರೆವೆಣ + ಕಾಣ್]

ಅರೆವೆಣ್ಣ (ನಾ). ಅರ್ಧಹೆಣ್ಣಾದವನು; ಅರ್ಧನಾರೀಶ್ವರ: ಅರೆವೆಣ್ಣ ನೀಶಪುತ್ರೀವರಂ ಬ್ರಹ್ಮನಾಸುರದ ಜಾರಂ ಶಕ್ರಂ (ಸಿದ್ಧರಾ. ೪-೬೨); ಅಧಟನಳುರ್ಕೆಯಂ ಕಿಡಿಸಿ ಬಿಂಕಮನಱ್ಗಿಸಿಯೆನ್ನ ಕೋಲ್ಗಳಿಂ ಸದೆದರೆವೆಣ್ಣನಂ ಬಿಡದೆ ಮಾಡಿ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೧೯೫); ಶರೀರ ಸಂಪಾದನಾರ್ಥವಾಗಿ ಆ... ದರ್ಪಕನನ್ನೂ ಅರೆವೆಣ್ಣನ ವರಪ್ರಸಾದಕ್ಕೆ... ತಪಸ್ಸಿಗಟ್ಟು ಮಂತಹುದಹುದು (ಮಂತ್ರಶ. ೯೧-೭). [ಅರೆವೆಣ್ + -ಅ$_7$]

ಅರೆವೆಣ್ಣು 'ಅರೆವೆಣ್' ನೋ.

ಅರೆವೆಣ್ತನ (ನಾ). ಅರ್ಧಹೆಣ್ಣಾಗಿರುವ ಸ್ಥಿತಿ; ಅರ್ಧನಾರೀಶ್ವರತ್ವ: ಶಿವನರೆವೆಣ್ತನಂ ಹರಿಯ ಹಾದರವಬ್ಜಜನೊಲ್ದ ಲಜ್ಜೆ ಹೇಳವೆ ನನೆವಿಲ್ಲಬಲ್ಲ ಹನ ಶೌರ್ಯಮಂ (ಅನಂಪು. ೧-೯೧). [ಅರೆವೆಣ್ + -ತನ]

ಅರೆವೆಣ್ಮೆಯ್ಯ (ನಾ). ಅರ್ಧಹೆಣ್ಣಾದ ಮೈಯುಳ್ಳವನು; ಅರ್ಧನಾರೀಶ್ವರ: ಅಲರ್ವೊಡೆಯಂಗೆ ನಡೆದಾಣಮುಮರೆವೆಣ್ಮೆಯ್ಯಂಗೆ ನೆರೆವನೆಯುಂ ದೆಸೆಯಾಣ್ಮರ್ಗೆ ಪೊಸವೀಡುಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೭-೫).
[ಅರೆವೆಣ್ + ಮೆಯ್ + - ಅ$_7$]

ಅರೆವೆಸ (ನಾ). ಅರ್ಧಕೆಲಸ; ಅರೆಗೆಲಸ: ಅರೆವೆಸನಾಗಲಿತ್ತಪುವೆ ಪೂವಿನ ಪುತ್ತಳಿಗಳ್ಗೆ ನೋಟದಂತಿರೆ ನನೆಗಣ್ಗಳಲ್ಲಿ... ನಿಲುಂಬಿದ ನೀಱದುಂಬಿಗಳ್ (ಲೀಲಾವ. ೧೧-೬೯). [ಅರೆ$_3$ + ಬೆಸ$_1$]

ಅರೆವೆಱೆ, ಅರವೆಱೆ (ನಾ). ಅರ್ಧಚಂದ್ರ : "ಅರೆವೆಱೆಯೆಂದು ಅರ್ಧ ಚಂದ್ರಂ" (ಕಶಸಾ. ೩-೨೭) ; ಕಿವಿವರಂ ತೆಗೆದು ಸಮ್ಮೋದದಿಂದೆಸುವ ರಸದಾಳಿವಿಲ್ಲೋಯೆನಲ್ಕಾಗಳರೆವೆಱೆಯೊಗೆದುದು (ಪದ್ಮರಾ. ೮-೭೩) ; ಸಿತಪಕ್ಷದರೆವೆಱೆ . . . ಶೋಭಿಸುವಂ (ಜೀವಂಸಾಂ. ೭-೩). **ಅರವೆಱೆ** : ಸುರತರಂಗಿಣಿಯ ಮಧ್ಯದ ಕೆಂಜೆಡೆಗಳ ಮೇಲರವೆಱೆ ರಾರಾಜಿಸಿದುದು (ಕುರಾಸಾಂ. ೬-೮). [ಅರ್ಕ್$_3$ + ಪೆಱೆ]

ಅರೆವೆಱೆದಲೆಯ (ನಾ). ಅರ್ಧಚಂದ್ರನನ್ನು ಧರಿಸಿದ ತಲೆಯುಳ್ಳವನು ; ಈಶ್ವರ ; ಚಂದ್ರಮೌಳಿ : ತ್ರಿಪುರವನೆಸುವರೆವೆಱೆದಲೆಯನಂದದೊಳು (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೧೩-೧೧೮). [ಅರೆವೆಱೆ + ತಲೆ$_1$ + -ಅ$_7$]

ಅರೆವೆಱೆದಳೆ (ಕ್ರಿ). ಅರ್ಧಚಂದ್ರನನ್ನು ಧರಿಸು : ಎಲ್ಲೆಲ್ಲಿ ನೋಡಲ್ಕೆ ಮೊಗ ಹತ್ತು ತೋಳಿನವರೆಲ್ಲೆಲ್ಲಿ ನೋಡಲರೆವೆಱೆದಳೆದ ಜಡೆದಲೆಯರ್ (ಚಿಬಪು. ೩೦-೭). [ಅರೆವೆಱೆ + ತಳೆ$_1$]

ಅರೆವೆಱೆದುಟಿ (ನಾ). ಅರ್ಧಚಂದ್ರನಂತೆ ಮನೋಹರವಾದ ತುಟಿ : ಅರೆವೆಱೆದುಟಿಯ ಅಸಿಯಳ ತಕ್ಕೆಯೆಂದಹುದೋ (ಶತಸಾಂ. ೨೫-೨೯). [ಅರೆವೆಱೆ + ತುಟಿ]

ಅರೆವೆಱೆಯ, ಅರೆಪೆರೆಯ (ನಾ). ಅರ್ಧಚಂದ್ರನನ್ನು ತಲೆಯಲ್ಲಿ ಉಳ್ಳವನು ; ಶಿವ : ಅರೆವೆಱೆಯನಾನೆ ಪಶುಪತಿ ನೆರೆವೆಱೆಯಂ ತಾಳ್ದ ನಿಲ್ಲಿ ಬಸವನೆನಿಪ್ಪಾ ತೆಱನಂ ಪ್ರಕಟಿಸೆ (ವೃಷವಿ. ೫-೧೩). **ಅರೆಪೆರೆಯ** : ಅರೆಪೆರೆಯನಂ ಜೋ[ಬೋ]ಲ್ವ ಸಿರಿಬಾಳಮುಮನು ತಾತ್ಪರಿಯದಿಂ ಪಿಡಿದೆತ್ತಿ (ನವಮೋ. ೧೩-೨೪). [ಅರೆವೆಱೆ + -ಅ$_7$]

ಅರೆವೊತ್ತು (ಕ್ರಿ). ಸ್ವಲ್ಪ ಹತ್ತಿಕೊಳ್ಳು ; ಅರ್ಧಉರಿ ತಾಗು : ಪಿಡಿದು ದಿರ್ವ ಬಾಳಕಿಡಿಗ[ಳ]ನೊಡನೊಡನರೆವೊತ್ತಿ ತೊಟ್ಟ ಸನ್ನಣವುರಿಯಲ್ಕೊಡರಿಸಿದೊಡೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧೦-೭೯) ; ಹರ ನಯನಾನಲಹತಿಯಿಂದರೆವೊತ್ತಿದ ಕುಸುಮಶರ ನಿಷಂಗೋಪಮೆಯಂ ಪರಿಭವಿಪುವು ಕಂದರ್ಪನ ಸುರುಚಿರ ಜಂಘೆಗಳ್ (ಕುಸುಮಾ. ೭-೧೩೦). [ಅರ್ಕ್$_3$ + ಪೊತ್ತು$_1$]

ಅರೆಸಂಜೆ (ನಾ). ಸೂರ್ಯ ಅರ್ಧಮುಳುಗಿರುವ ಸಮಯ ; ಅರ್ಧ ಸಂಜೆ : ಮೂಡುವ ಚಂದ್ರಬಿಂಬದಪರಾದ್ರಿಯನ್ನೈದಿದ ಭಾನುವಂಶುಗಳ್ ಕೂಡಿರಲಂದು ಕಣ್ಗೆ ಘನಶೋಭೆಯನೀವರೆಸಂಜೆಯಂತೆವೋಲ್ ನಾಡೆ ವಿರಾಜಿಪಾ ಸದವನೀಶತನೂಭವೆಗೊರ್ವಳೊಲ್ಮೆಯಿಂ ನೀಡಿ (ಉದ್ಭಟ. ೮-೪೦). [ಅರ್ಕ್$_3$ + ಸಂಜೆ]

ಅರೆಸಮೆ (ಕ್ರಿ). ಅರ್ಧಸವೆದು ಹೋಗು : "ನಮ್ಮ ಊಟವೆ ? ಊಟವೇನೊ ತುಂಬ ಚೆನ್ನಾಗಿದೆ. ಒಂದು ವರಿಸೆಯಲ್ಲಿ ರೊಟ್ಟಿ ಮತ್ತು ಕ್ವಾಸ್ . . ." ಎಂದು ಮುದುಕಿ ಅರೆಸಮೆದ ಹಲ್ಲುಗಿಂಜಿದಳು (ಪುನರು. ೨೭೯). [ಅರ್ಕ್$_3$ + ಸಮೆ$_1$]

ಅರೆಹರಿವಾಣ (ನಾ). ಅರ್ಧಹರಿವಾಣ ; ಅರ್ಧತಟ್ಟೆಯಷ್ಟು ಪ್ರಮಾಣ : ಕರ್ತ್ತು ಚೆಂನರಾಯಗೆ ಸಲುವ ಕಾಣಾಚಿ ವೊಳಗೆ ಅರೆಹರಿವಾಣ ಪ್ರಸಾದವನೂ (ಎಕ. V, ಬೇಲೂರು. ೩೧-೨ ; 1556). [ಅರ್ಕ್$_3$ + ಹರಿವಾಣ (< ಪರಿಯಣ)]

ಅರೆಹಾನೆ (ನಾ). ಅರ್ಧಹಾನೆ ; ಒಂದು ಅಳತೆ : ಸತ್ರದ ಬ್ರಾಹ್ಮರು ೧೨ ಕಂ ನಿತ್ಯಪಡಿ ಅರೆಹಾನೆ ೩ (ಮೈಅರಿ. ೧೯೨೪ ; ೨೦-೩ ; ?). [ಅರ್ಕ್$_3$ + ಹಾನೆ (< ಪಾನೆ)]

ಅರೆಹುಚ್ಚ, ಅರಹುಚ್ಚ (ನಾ). ಸ್ವಲ್ಪಮಟ್ಟಿಗೆ ಬುದ್ಧಿ ಕೆಟ್ಟವನು ; ಅರೆಮರುಳ : "ಮುಠ್ಠಾಳರೇ ನೀವು ಅರೆಹುಚ್ಚರಾಗಿ ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಬಾಳಿ" ಎಂದೂ . . . ರೂಪಿಸುವಂತೆಯೇ (ರೂಪಸಂ. ೩೬). **ಅರಹುಚ್ಚ** : ಸುಮ್ಮನೆ ಕೂತರೆ ವಿಚಾರಮಾಡಿ ಮನುಷ್ಯ ಅರಹುಚ್ಚನಾಗುವ ಸಂಭವವಿರುತ್ತದೆ (ಕುಂಕುಮ. ೧೧). [ಅರ್ಕ್$_3$ + ಹುಚ್ಚ$_1$]

ಅರೆಹುಲಿಸ (ನಾ). ಅರ್ಧಹುಣಿಸೆಬೀಜ (?) : ಸರಪಣಿ ಪಿಲ್ಲಿ ಮಿಂಟಿಗೆ ಪಾದಸರ ಗೌಳಸರ ಭುಜಕೀರ್ತಿ ಮುಂತಾದ ಪರಿಪರಿಯಾಭರಣಂಗಳ ಬಿಸುಟರೊಂದರೆಹುಲಿಸಕೆ ಸರಿಗಂಡು (ಭರಚ. ೭೭-೧೨೦). [ಅರ್ಕ್$_3$ + ಪುಲಿಸ್$_0$. P ← ತೆಲು. ಪುಲುಸು]

ಅರೆಹೊಟ್ಟೆ$_1$, ಅರಹೊಟ್ಟೆ (ನಾ). ಅರ್ಧಹೊಟ್ಟೆ ; ಹೊಟ್ಟೆಗೆ ಸಾಲದ ಸ್ಥಿತಿ : ಹಗಲಿರುಳೂ ಧನಿಗಳ ಗದ್ದೆಯಲ್ಲಿ ದುಡಿದರೆ . . . ಅರೆಹೊಟ್ಟೆಯಾದರೂ ಸಿಕ್ಕುತ್ತದೆ (ಮುಂಗಾಮು. ೩೪). **ಅರಹೊಟ್ಟೆ** : ಉಳಿದ ವೃತ್ತಿಯ ಜನರು ಕೈತುಂಬ ಹಣಗಳಿಸುತ್ತಿರುವಾಗ ಶಿಕ್ಷಕರು ಮಾತ್ರ ಹರಕು ಅಂಗಿಯನ್ನು ತೊಟ್ಟುಕೊಂಡು ಅರಹೊಟ್ಟೆಯಲ್ಲಿ ತಿರುಗಬೇಕೇನು ? (ರಂಗರೋ. ೫೪). [ಅರ್ಕ್$_3$ + ಹೊಟ್ಟೆ (< ಪೊಟ್ಟೆ)]

ಅರೆಹೊಡೆ (ನಾ). ಅರ್ಧಹೊರಗೆ ಕಾಣಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ಧಾನ್ಯದ ತೆನೆ : ಮುಗುಳುಹೊಡೆಗಳರೆಹೊಡೆ ನೆಱೆ ಮೇಲಕ್ಕೆ ನಿಗುರುವ ಹೊಡೆ ಪಸುರ್ವೊಡೆಯ ಒಗುಮಿಗೆಯಲಿ ಹಾಲುದುಂಬುದೆನೆಯ ಶಾಲಿ ಸೊಗಸ ನಿತ್ತುವು (ಕಂನವಿ. ೫-೬೨). [ಅರ್ಕ್$_3$ + ಹೊಡೆ$_2$ (< ಪೊಡೆ$_2$)]

ಅರೋಕ (ಗು). ೧. ರಂಧ್ರವಿಲ್ಲದ. ೨. ಒತ್ತಾದ ; ದಟ್ಟವಾದ. ೩. ಕಾಂತಿಯಿಲ್ಲದ ; ಕಪ್ಪಾದ. [ಸಂ.]

ಅರೋಗ (ಗು). ರೋಗವಿಲ್ಲದ ; ಆರೋಗ್ಯವುಳ್ಳ : ಅರೋಗನೆಂಬೊಂ ವಾತಪಿತ್ತಶ್ಲೇಷ್ಮಸನ್ನಿಪಾತಾದಿ ವ್ಯಾಧಿವಿರಹಿತ ಶರೀರನಕ್ಕುಂ (ಚಾವುಂಪು. ೫). [ಸಂ.]

ಅರೋಗಿ (ನಾ). ರೋಗವಿಲ್ಲದವನು ; ಆರೋಗ್ಯವಂತ. [ಸಂ. ಅರೋಗಿನ್]

ಅರೋಚಕ (ನಾ). ೧. ಹೊಳಪಿಲ್ಲದುದು. ೨. ರುಚಿಯನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸದುದು. ೩. ಬೇಸರವನ್ನುಂಟುಮಾಡುವಂಥದು ; ಸಮ್ಮತವಾಗದ್ದು : ಕಿವಿಗರೋಚಕವಾಯ್ತು ತೆಗೆಯೆಂದ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧೦-೨೦) ; ನಿನಗರೋಚಕವೆಮ್ಮಮಾತುಗಳು (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೧೦-೩೧). ೪. ನಾಲಗೆಗೆ ಆಹಾರ ರುಚಿಸದ ಒಂದುಬಗೆಯ ರೋಗ ; ಅರುಚಿ. ೫. ನಾಲಗೆಗೆ ಆಹಾರ ರುಚಿಸದ ರೋಗಕ್ಕೆ ಗುರಿಯಾದವನು ; ಅರುಚಿಯುಳ್ಳವನು : ನಿರತಿಶಯರಸಸಮೇತಮನರೋಚಕಂ ಮೆಚ್ಚದಂತೆ ಸೊಗಯಿಸುವುಣಿಸಂ (ಕವಿರಾ. ೩-೧೫೨). [ಸಂ.]

ಅರೋಚಿ (ನಾ). ವಿವೇಕಿ ; ವಿವೇಚನೆಯುಳ್ಳವನು : ಅರೋಚಿಗಳದಂತೆಗಱೆಂದಾ ಗದ್ಯಪದ್ಯಕಾವ್ಯದೊಳಿಕ್ಕರ್ (ಶಮದ. ೬೦). [ಸಂ. ಅರೋಚಿನ್]

ಅರೋಮಕ (ಗು). ೧. ಕೂದಲಿಲ್ಲದ ; ರೋಮವಿಲ್ಲದ. (ನಾ). ೨. ಬಕ್ಕದಲೆಯವನು : "ಅರೋಮಕ—ಕೂದಲಿಲ್ಲದವ, (ಮೈಕೂದಲಿಲ್ಲದವ)" (ನಾನಾರ. ೧೪೪ ಟೀಕು). [ಸಂ.]

ಅರ್ಕ್$_1$ 'ಅರಕ' ನೋ.

ಅರ್ಕ್$_2$ (ನಾ). ೧. ಸೂರ್ಯ. ೨. ತಾಮ್ರ. ೩. ಲೋಹ. ೪. ಪ್ರಭೆ ; ಕಿರಣ. ೫. ಸ್ಫಟಿಕದ ಹರಳು. ೬. ಇಂದ್ರ. ೭. ಕಲ್ಪವೃಕ್ಷ. ೮. ಎಕ್ಕದ ಗಿಡ. ೯. ವೈಚಿತ್ರ್ಯ ; ಆಶ್ಚರ್ಯ. ೧೦. [ಛಂದ] ಅಕ್ಷರ ಗಣಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ; ಜಗಣ (∪-∪). ೧೧. ಹನ್ನೆರಡು ಎಂಬ ಸಂಖ್ಯೆಗೆ ಕೊಡುವ ಸಂಕೇತ. ೧೨. ತಂಬಿಗೆ (ಗಂಗಾಮ. ೧೪). ೧೩. ಸೂರ್ಯನಾಡಿ : ಅರ್ಕನ ಅದ್ಭುತದಲ್ಲಿ ಕೆಟ್ಟರು ಹಲಬರು ತಪ್ಪುಕರಾದರು ಹಲಬರು (ಅವಚಂ. ೪೫-೧೯೨) ; "ವಾಸವಕಲ್ಪಭೂಜಪಟಕಾರ್ಕ ವಿಚಿತ್ರವನೇಜಮಿತ್ರಸಂಕಾಶಮಿವರ್ಕಮಕ್ಕು" (ನಾನಾರ. ೧೪) ; "ಎಕ್ಕೆಯೊಳು ಸ್ಫಟಿಕದೊಳು ದಿನಪನೊಳು ಸುರಪನೊಳು ಅರ್ಕಮಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೪೭-೩೯). [ಸಂ.]

ಅರ್ಕಕರ (ನಾ). ಸೂರ್ಯನ ಕಿರಣ : ಪುಗುಳ್ಮೂಡಿರೆ ಬಿಳ್ದುದರ್ಕಕರ ಕಲ್ಪಿತ ಸಂಜ್ವರನೊಂದು ಕುಂಜರಂ (ರಾಜಶೇ. ೫-೩೯). [ಅರ್ಕ$_2$ + ಕರ$_4$]

ಅರ್ಕಕುಳ (ನಾ). ೧. ಸೂರ್ಯಸಮೂಹ : ಉದಯಾದ್ರೀಂದ್ರದೊಳೊಪ್ಪುವರ್ಕಕುಳಜನ್ಮಸ್ಥಾನಮೋ . . . ಎನಲ್ ಕಣ್ಗೊಪ್ಪಿ ತೋಱಲ್ ಪುರಂ (ನಂಬಿರ. ೯-೨). ೨. ಸೂರ್ಯವಂಶ. [ಅರ್ಕ$_2$ + ಕುಳ$_2$ (= ಕುಲ)]

ಅರ್ಕಕ್ಷೀರ (ನಾ). ಎಕ್ಕದ ಹಾಲು : ಇವಂ ಅರ್ಕಕ್ಷೀರದಲ್ಲಿ ಚೆನ್ನಾಗಿ ಮರ್ದಿಸಿ (ವಿವೈವಿ. ೪೪). [ಅರ್ಕ$_2$ + ಕ್ಷೀರ]

ಅರ್ಕಗ್ರಾವ (ನಾ). ಸೂರ್ಯಕಾಂತ ಶಿಲೆ : ಅರ್ಕತೇಜದಿನರ್ಕಗ್ರಾವದ ಕಾಯ್ಪೇಱುವವೋಲ್ (ಜಗವಿ. ೧೩-೪೧).
[ಸಂ. ಅರ್ಕಗ್ರಾವನ್ (ಅರ್ಕ$_2$ + ಗ್ರಾವನ್)]

ಅರ್ಕಜ (ನಾ). ೧. ಸೂರ್ಯನ ಮಗ. ೨. ಶನಿ. ೩. ಕರ್ಣ. ೪. ಯಮ. ೫. ಸುಗ್ರೀವ : ಕೋಟಿಯಲಿ ನಳನೀಲನರ್ಕಜ . . . ಕೋಟಿಯಲಿ ಖಳಪಡೆಯು ಹಳಚಿತು ಹತ್ತುಮುಖದಲ್ಲಿ (ಕೌಶಿರಾ. ೨೧-೨೬). ೬. (?) : ಕೋಳಿಯ ಅರ್ಕಜದ ಅಱುವನಱುದ ಅಱುಹಿರಿಯರ ಅನುಭಾವಿಗಳ ಮಿಕ್ಕು ಭಾವಸೊಕ್ಕನುಂಡು ಕೊಕ್ಕಱನಾಯಿತ್ತು (ಅವಚಂ. ೮೨-೩೭೧). [ಸಂ.]

ಅರ್ಕಜಾಂಬು (ನಾ). ಯಮುನಾ ನದಿಯ ನೀರು : ತಳಿಯೆ ವಧೂಜನಂ ಮೃಗಮದೋದಕಮಂ ನೃಪನಲ್ಲಿ ನಾಂದು ಕಂಗೊಳಿಸಿದನರ್ಕಜಾಂಬು ಮುಸುಕಿರ್ದಮರೇಂದ್ರಗಜೇಂದ್ರದಂತೆ (ರಾಜಶೇ. ೧೦-೯೧).
[ಸಂ. (ಅರ್ಕಜಾ + ಅಂಬ್ಯು$_3$)]

ಅರ್ಕಜೆ (ನಾ). ಸೂರ್ಯನ ಮಗಳು ; ಯಮುನಾನದಿ.
[ಸಂ. ಅರ್ಕಜಾ]

ಅರ್ಕದಳ (ನಾ). ೧. ಎಕ್ಕದ ಎಲೆ. ೨. ಸೂರ್ಯಕಾಂತಿ ಗಿಡ : "ಅರ್ಕಕಾಂತಾ – ಅರ್ಕದಳ" (ಓಷಧಿ. ೬). [ಅರ್ಕ$_2$ + ದಳ$_2$]

ಅರ್ಕಪರ್ಣ (ನಾ). ಎಕ್ಕದ ಎಲೆ. [ಅರ್ಕ$_2$ + ಪರ್ಣ]

ಅರ್ಕಪುಷ್ಪ (ನಾ). ೧. ಎಕ್ಕದ ಹೂ. ೨. ಸೂರ್ಯಕಾಂತಿ ಹೂ.
[ಅರ್ಕ$_2$ + ಪುಷ್ಪ]

ಅರ್ಕಬಂಧು (ನಾ). ಬುದ್ಧ : ಗೌತಮಃ, ಅರ್ಕಬಂಧುಃ . . . ಬುದ್ಧದೇವರ ಹೆಸರುಗಳು (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೫) ; ಬುದ್ಧನು ಆದಿತ್ಯಗೋತ್ರದವನು, ಅಂದರೆ ಸೂರ್ಯವಂಶೋತ್ಪನ್ನನು ಎಂಬ ಕಾರಣ ಆತನಿಗೆ ಅರ್ಕಬಂಧು ಎಂದು ಹೆಸರಿದೆ (ವೈಶಾಖಿ. ೨೯-೬೦). [ಅರ್ಕ$_2$ + ಬಂಧು]

ಅರ್ಕಭಕ್ತ (ನಾ). ಒಂದು ಗಿಡ ; ಸೂರ್ಯಕಾಂತಿ ಗಿಡ : "ಅರ್ಕಪತ್ರಾ = ಅರ್ಕಭಕ್ತನು" (ಓಷಧಿ. ೬). [ಸಂ.]

ಅರ್ಕಮಂಡಲ (ನಾ). ಸೂರ್ಯಮಂಡಲ, —ಬಿಂಬ : ಇಂದ್ರದಿಗ್ದೇವಿ ನವಾರ್ಕಮಂಡಲಮನಾಂತಿರೆ (ಜಗವಿ. ೨-೮೭).
[ಅರ್ಕ$_2$ + ಮಂಡಲ]

ಅರ್ಕಮರೀಚಿ (ನಾ). ೧. ಸೂರ್ಯನ ಕಿರಣ. ೨. [ಛಂದ] ಪ್ರತಿಪಾದದಲ್ಲೂ ೨೪ ಅಕ್ಷರಗಳಿರುವ ಒಂದು ವೃತ್ತದ ಹೆಸರು : ಅರ್ಕಮರೀಚಿ-ನಜಭಭಭಭಜರಂ ವಿಶ್ರಮಣಂ ಶೈಲದೊಳ್ (ಛಂದೋಂಬು. ಕಿ. ೨೧೯). [ಅರ್ಕ$_2$ + ಮರೀಚಿ]

ಅರ್ಕಮೆ 'ಅಟ್ಕಮೆ' ನೋ.

ಅರ್ಕಮೆವಡು 'ಅಟ್ಕಮೆವಡು' ನೋ.

ಅರ್ಕರೋಚಿ (ನಾ). ಸೂರ್ಯನ ಪ್ರಕಾಶ ; ಕಿರಣ : ಪ್ರವಿಷ್ಟಾರ್ಕರೋಚಿರ್ಜ್ವಳಿತಂ (ರಾಜಶೇ. ೨-೬೨).
[ಸಂ. ಅರ್ಕರೋಚಿಸ್ (ಅರ್ಕ$_2$ + ರೋಚಿಸ್)]

ಅರ್ಕಱು 'ಅಟ್ಕಱು' ನೋ.

ಅರ್ಕಲ್ (ನಾ). ಕಲ್ಲುಭೂಮಿ ; ಜರುಗು ಹೆಚ್ಚಾದ ನೆಲ. 'ಅರ್ಕಲ್ ಕುಮ್ರಿ' ಪರಾ. [ಅರ್ಕ$_2$ (< ಅಱ್$_4$) + ಕಲ್$_2$]

ಅರ್ಕಲ್‌ಕುಮ್ರಿ (ನಾ). ಅರ್ಕಲ್ ವ್ಯವಸಾಯವನ್ನು ಮಾಡಿರುವ ಕುಮ್ರಿ (ಕಿಸಂಗ್ಲಾ. ೧೪೩). [ಅರ್ಕಲ್ ? + ಕುಮ್ರಿ]

ಅರ್ಕಲ್‌ಸಾಗುವಳಿ (ನಾ). ಬೆಟ್ಟಗಳಲ್ಲಿ ಕುಮರಿಗಳನ್ನು ಕಡಿದು ಮಾಡುವ ವ್ಯವಸಾಯ (ಕಿಸಂಗ್ಲಾ. ೭). [ಅರ್ಕಲ್ + ಸಾಗುವಳಿ]

ಅರ್ಕವಾರ (ನಾ). ಭಾನುವಾರ ; ಆದಿತ್ಯವಾರ. [ಅರ್ಕ$_2$ + ವಾರ$_2$]

ಅರ್ಕಸಾಲೆ 'ಅಕ್ಕಸಾಲೆ' ನೋ.

ಅರ್ಕಾಡು 'ಅಟ್ಕಾಡು' ನೋ.

ಅರ್ಕಾವಳಿ (ನಾ). = ಅರ್ಕಾವೊತ್ತು (ಉಕ) : ಅಕ್ಷರಗಳ ಮುಂದೆ ಬರುವ 'ರ್' ಈ ಚಿಹ್ನೆಗೆ ಅರ್ಕಾವಳಿ ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ (ರೂಢಿ).
[ಅರ್ + ಕ್ಯಾ + ವಳಿ ?]

ಅರ್ಕಾವೊತ್ತು (ನಾ). ರಕಾರದ ಉಚ್ಚಾರವನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಗುರುತು (ರ್) : ಒತ್ತಕ್ಷರಗಳು, ಇಳಿದೀರ್ಘಗಳು, ಅರ್ಕಾವೊತ್ತು, ಪೂರ್ಣವಿರಾಮಗಳ ಪಕ್ಕದಲ್ಲಿ . . . ಸಮವಾಗಿ ಕಾಣುತ್ತದೆ (ಮುದ್ರಕ. ೨೬). [ಅರ್ + ಕ್ಯಾ + ಒತ್ತು$_2$?]

ಅರ್ಕಾಶ್ಮ (ನಾ). ಸೂರ್ಯಕಾಂತ ಶಿಲೆ.
[ಸಂ. ಅರ್ಕಾಶ್ಮನ್ (ಅರ್ಕ$_2$ + ಅಶ್ಮನ್)]

ಅರ್ಕೆ 'ಅಟ್ಕೆ' ನೋ.

ಅರ್ಗಡ (ನಾ). = ಅಗ್ಗಟು$_1$ ೧. (ಕಿ). [ಸಂ. ಅರ್ಗಲ]

ಅರ್ಗಲ, ಅರ್ಗಳ$_1$ (ನಾ). = ಅಗ್ಗಟು$_1$ ೧. **ಅರ್ಗಳ$_1$** : "ಅರ್ಗಳ – ಅಗುಟು" (ಶಮದ. ೨೭೮ ಪ್ರಯೋ) ; ಹೇಮಮಯಾರ್ಗಳಸ್ತಂಭದ ಸುತ್ತಿ ಕಟ್ಟಿದ ಕನಕಘಂಟೆಯ . . . ಮಂಟಪದ (ರಾಜಶೇ. ೮-೫ ವ). [ಸಂ.]

ಅರ್ಗಲವಿಹೀನ (ಗು). ೧. ಅಗುಳಿಯಿಲ್ಲದ ; ತಾಳಿಲ್ಲದ. ೨. ತಡೆಯಿಲ್ಲದ : ಅರ್ಗಲವಿಹೀನ ಸರ್ವಾರ್ಥ ಸಹಭಾಗಿತೆಯೆ ಅರ್ಘಾರ್ಹ ತತ್ತ್ವವೆಲೊ (ಮಂಕುಕ. ೮೬೯). [ಅರ್ಗಲ + ವಿಹೀನ]

ಅರ್ಗಲಿಕೆ (ನಾ). ಅಗುಳಿ ; ತಾಳು (ಕಿ). [ಸಂ. ಅರ್ಗಲಿಕಾ]

ಅರ್ಗಳ$_1$ 'ಅರ್ಗಲ' ನೋ.

ಅರ್ಗಳ$_2$ (ನಾ). ಶ್ರೇಷ್ಠನಾದವನು : ದುರ್ಗಮಂ ಕೊಂಡವರನಟ್ಟಿದೊಡೆ ನೀಂ ಜಗದೊಳರ್ಗಳನೆ (ಚಿಬಪು. ೨೫-೧೬). [< ಅಗ್ಗಲ]

ಅರ್ಗಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ಹೆಚ್ಚಾಗು ; ಹಿರಿದಾಗು : ಕಯ್ಯೊಳ್ಮುಟ್ಟಿದೊಡಿಂತರ್ಗ[ವಾಠಾಂ. ಗ್ಗ]ಳಿಸಿ ತೋರ್ಕುಮೇ ಲಾವಣ್ಯಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೫೧).
[ಅರ್ಗಳ$_2$ + –ಇಸ್ಯು$_3$]

ಅರ್ಘ (ನಾ). ೧. ಬೆಲೆ ; ಕ್ರಯ. ೨. ದೇವತೆಗಳಿಗೂ ಪೂಜ್ಯರಿಗೂ ಅರ್ಪಿಸುವ ಸತ್ಕಾರ ; ಪೂಜಾದ್ರವ್ಯ. [ಸಂ.]

ಅರ್ಘಕ್ಷಯ (ನಾ). ಬೆಲೆಯಿಳಿಯುವಿಕೆ : ಏಡಂ ಪೊಕ್ಕೊಡೆ ಚಿತ್ರವೃಷ್ಟಿ ಕುರುಡಂ ಮುಂಪೊಕ್ಕೊಡರ್ಘಕ್ಷಯಂ ಸೇಡಂ ಪೊಕ್ಕೊಡೆ ಡಾವರಂ (ಅಟ್ಟಮ. ೪-೭). [ಅರ್ಘ + ಕ್ಷಯ]

ಅರ್ಘವಾಣಿ, ಅಗಿಣಿ$_1$, ಅಗ್ಗಣಿ, ಅಗ್ಗವಣಿ, ಅಗ್ಗಿಣಿ, ಅಗ್ಘಣಿ, ಅಗ್ಘವಣಿ, ಅಘಣಿ (ನಾ). ಅಭೀಷೇಕಕ್ಕೆ ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಮಡಿನೀರು ; ಶುದ್ಧೋದಕ : ಶ್ರೀಮತು ಕಲಿದೇವರ್ಗ್ಗೆ ಪ್ರತಿವರ್ಷಂ ಲಕ್ಷ ಗಡುಗೆ ನಿಮಿತ್ತವಾಗಿ ಯಲ್ಲಿಯರ್ಗ್ಘ[ರ್ಘ] ವಾಣಿಯಂ ತಹರು ನಾಲ್ವರು (ಸೌಇಇ. IX–i, ೨೫೫-೧೬ ; 1148). **ಅಗಿಣಿ$_1$** (ಗಂಗಾಮ. ೪). **ಅಗ್ಗಣಿ** : ವರನದಿಗಳಗ್ಗಣಿಯಿನ್ (ಸಾನಂಚ. ೧-೬೦) ; ನಡೆಸಂದಾದ್ರೀಸಪ್ಪೋಗಗ್ಗಣಿಸೆನುತೆ ಬೆಸಂಬೇಳ್ವರಾಕ್ಷೇಪದಿಂದಂ (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೫-೧೫ ; 1218) ; ಹೊಂದಂಬಿಗೆಯಗ್ಗಣಿಯಿಂದೆ ಪಾದವ ತೊಳೆದು

(ಮೋಹತ. ೪೨-೫೧); ಬಂದ ಅಣ್ಯಯ್ಯಗೆ ಗಂಡಿಲೀ ಅಗ್ಗಣಿಯ ಕೊಟ್ಟು (ಜನಗೀ. ೭೯). **ಅಗ್ಗಿ ವೆಣಿ** : ಭುವರ್ಲೋಕ ಸ್ಥಾವರಕ್ಕೆ ಸತ್ಯ ಲೋಕದ ಅಗ್ಗವಣಿಯಲ್ಲಿ ಮಳ್ಳನಕ್ಕೆಜ್ಜಿರು (ಪ್ರಭುವಿ. ೯೪-೨೪); ಉಟಕರಗ್ಗವಣಿಗಳಲಂಬಿಸಲಂಬಲಭಕ್ತಿಯನಿಲಸನಾತನ (ಪ್ರ ಭು ೧೯. ೧೩-೩೦). **ಅಗ್ಗಿ ಣಿ** : ಶಿಲವಂತೆ ತಂದ ಅಗ್ಗಿಣಿ ಜಂಗಮಗೆ ಶಿವಾರ್ಚನೆ ಗಾಯಿತು (ಗಾಡಿ). **ಅಗ್ಯುಣಿ** : ತಮ್ಮ ಲಿಂಗದ ಮಜ್ಜನದ ಅಗ್ಗಣಿಯಲ್ಲುದ ತಮ್ಮಂಗವ ಮುಟ್ಟಲಾಗದು (ವೀರಕ್ಷೇ. ೫೫); ಅಗ್ಗಣಿಯ ಹೊನ್ನಯ್ಯ ಅಗ್ಗಣಿಯ ಹಂಪಮ್ಮ ಅಗ್ಗಣಿಯ ದೇವರಸ (ಸಾನಂಚ. ೯-೨೧); ಕೆಲರಂಗವಸ್ತ್ರಗಳು ಕಿಲಯುಪಕಥಮೊಳ ತೊಳುವುಸ್ತ್ರಗಳಂ ತುಂಬಿ (ಲಿಚಿಂ. ೩೧-೧೩). **ಅಗ್ಯವಣಿ** : ಗಗಗಂಥಧರದ ಭಾವಿಯೊಳಗೆ ಅಗೋಚರದ ಅಗ್ಗವಣಿಯ ತಂದು (ಶಂಸ್ವಸಂ. ೨೦-೨೪); ಕಲ್ಲ ಮೊಜಿಯೊಳಗೆ ಚಲುವೆಯಗ್ಗವಣಿಯುಂಟೆ ಅಯ್ಯ (ಅವಚ. ೨೮); ಹೊಸ ಪುಷ್ಪಮಂ ತಿಳಿಯಗ್ಗವಣಿಯಂ ತಂದು (ಸಾಬಸ. ೨-೬೮); ಅ ಸ್ಥಳದ ಅಯ್ಯನಂತರ ದೇವರಗ್ಗವಣಿಯ ಬಿಂದಿಗೆಗೆ ಅವಗೆಗಲನ ಕೊಟ್ಟರ್ (ಮುಂಬಾಲಿ. X, ೨೭೦-೬೫ ; ೧೨೨೨). **ಅಘ್ಘಣಿ** : ಅಘಣಿಯ ತಪ್ಪ ಅಬ್ಬೊರಿಯರ ಜನ ಎರಡಕ್ಕಂ ಪ್ರತಾಪ ಮಬಿನತ್ತಾರು (ಎಳ. XI, ಮೊಳಕಾ. ೩೧-೧೭ ; ೧೩೮); ಶ್ರೀಮಲಿಕಾರ್ಜುನದೇವರಿಗೆ ಅಭಷೇಕಕ್ಕೆ ನಯಿವೇದ್ಯ ಅ ಘ್ಘ ಣಿ ದಂಡಿಯಿಜಕೆ ತೆಳನೂರ ವಿರಯಗವುದ ಕೊಟ ಹೊಲ (ಎಳ. XIV, ತಿರುಮ. ೨೪೪-೪ ; ?). [< ಸಂ. ಅರ್ಘಪಾತ್ರಿಯ]

ಅರ್ಘಿಸು (ಕ್ರಿ). ಅರ್ಘ್ಯವನ್ನು ಕೊಡು : ತದನಸ್ತರಂ ದಣ್ಣಾಧಿಪತಿ ರೇವದಾಸಿಸೆಟ್ಟಿರ ಸೋಮಯಾಜಿಗಳನರ್ಘ್ಯ [ರ್ಘಿ]ಸಿ (ಎಇ. XIII, ೩೩೧-೨೪ ; ೨೨೨); ಅರ್ಘ್ಯಮಿತ್ತಿ ದಿನೇಶಂಗರ್ಘಿಸಿ ಪೊಡೆವಟ್ಟು (ಸು ಕು ಮಾ. ೩-೪); ತದುತ್ಪವದೊಳಾರ್ಚ್ಯಜನಮನರ್ಘಿಸಿಯುಂ . . . ಪೂಜ್ಯಜನಮಂ ಪೂಜಿಸಿಯುಂ (ಶಾಪ್ರಶಿ. ೪-೨೬ ವ).

[ಅರ್ಘ + -ಇಸು]

ಅರ್ಘ್ಯ (ಗು). ೧. ಬೆಲೆಬಾಳುವ ; ಬಹಳ ಬೆಲೆಯ. ೨. ಪೂಜ್ಯ ವಾದ ; ಗೌರವಾರ್ಹವಾದ : ಶ್ರೀ ಪಾಸುದೇವನರ್ಘ್ಯನಪೋಪಂ (ಜಗವಿ. ೧೭-೨೬). (ನಾ). ೩. ದೇವತೆಗಳಿಗೂ ಪೂಜ್ಯರಿಗೂ ಕೈತೊಳೆಯಲು ಕೊಡುವ ನೀರು. ೪. ಮೌಲ್ಯ. [ಸಂ.]

ಅರ್ಘ್ಯಂಗೆಯ್ದು (ಕ್ರಿ). ಅರ್ಘ್ಯವನ್ನು ಕೊಡು ; ಪೂಜಿಸು ; ಸತ್ಕಾರ ಮಾಡು : ಅದಿತ್ಯಂಗರ್ಘ್ಯಂಗುಡಲೆನುತುಂ ಪೀದಿಪಿಗಿಜಿಯಿದ್ದಿಯ್ದ ಸುರಪತಿ ಮೊದಲಾದರಪ್ಪರಸಾಹ್ವಾಸಿಸುತ (ಆದುಕಾ. ೩-೨೬).

[ಅರ್ಘ್ಯ + ಕುಡು (< ಕೊಡು)]

ಅರ್ಘ್ಯಕರ (ನಾ). ಪೂಜಾದ್ರವ್ಯಗಳನ್ನು ಕೈಯಲ್ಲಿಟ್ಟುಕೊಂಡವನು : ವಿವಿಧಾರ್ಘ್ಯಕರರ್ ಕಾಣ್ಬುಜ್ಜುಗದಿಂ ಭವನ ಮತ್ತರದೇವರ ಕ್ರಮದಿಂ ಬರೆ (ಹಂರ್ವಪು. ೪-೬೩). [ಅರ್ಘ್ಯ + ಕರ್ಮ]

ಅರ್ಘ್ಯಜಲ (ನಾ). = ಅರ್ಘಪಾಣಿ : ಹೊಳೆವ ಹೊಂಬಟ್ಟಲಲಿ ಸೂಸಿ ದನರ್ಘ್ಯಜಲವನು ಜನಕರುದಿರನಿರೆ (ಕುವ್ಯಾಳ. ೮-೧೬). [ಅರ್ಘ್ಯ + ಜಲ]

ಅರ್ಘ್ಯತೀರ್ಥ (ನಾ). ಒಂದು ಪುಣ್ಯತೀರ್ಥದ ಹೆಸರು : ವಾರಣಾಸಿ ಕುರುಕ್ಷೇತ್ರಂ ಪ್ರಯಾಗೆಯಗ್ಯರ್ಘ್ಯ[ರ್ಘ್ಯತೀರ್ತ್ಥ]ಂ ಗಂಗಾಸಾಗರಮೆಂಬ ಪುಣ್ಯತೀರ್ತ್ಥಂಗಳೊಳ್ (ನೌ ೩ ಇ. XI-ii, ೧೩೬-೬೦ ; ೧೦೭); ವಾರಣಾಸಿಯಲುಂ ಅರ್ಘ್ಯ[ರ್ಘ್ಯ]ತೀರ್ತ್ಥ[ರ್ಥ]ದಲುಂ . . . ಕೋಟಿ ನನ್ನಾ ದೀವಿಗೆಯ (ನೌಇ. XX, ೬೮-೧೬ ; ೧೧೧೭). [ಅರ್ಘ್ಯ + ತೀರ್ಥ]

ಅರ್ಘ್ಯದ್ರವ್ಯ (ನಾ). ಪೂಜೆಯ ಸಾಮಗ್ರಿ : ಕುಶಾಗ್ರ, ತಿಲ, ಬಿಳಿಯ ಸಾಸುವೆ, ಜವೆ, ನೆಲ್ಲು, ಕ್ಷೀರವೆಂಬಾಜುಂ ಅರ್ಘ್ಯದ್ರವ್ಯಂಗಳಂ (ವಿವೇಕ. ೧೦೫). [ಅರ್ಘ್ಯ + ದ್ರವ್ಯ]

ಅರ್ಘ್ಯಲಾಜ (ನಾ). ಪೂಜೆಗಾಗಿ ಅರ್ಪಿಸುವ ಭತ್ತದ ರಳು : ಮಂದಾಲಲಂ ತೆಂಕಣಂ ಬರೆ ಚೈತ್ಯಂ ಕುಮುದರ್ಘ್ಯಲಾಜತತಿಯೇ ಪೇಟ್ಟಂದಿನಂ ಪುಷ್ಪಮಂಜರಿಯಂ . . . ನೋಡಿದೆಂ (ಕಾದಂಪು. ೭೪೧). [ಅರ್ಘ್ಯ + ಲಾಜ]

ಅರ್ಘ್ಯಹಸ್ತ (ನಾ). = ಅರ್ಘ್ಯಕರ : ಮುನೀಶಂಗಂದಿರದಿಲ್ಲರ್ಘ್ಯಹಸ್ತ ನೆಜಿಗದನುರಂ (ಜಗವಿ. ೨-೪೧). [ಅರ್ಘ್ಯ + ಹಸ್ತ]

ಅರ್ಘ್ಯೋಪಚಾರ (ನಾ). ಸತ್ಕಾರಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಮಾಡುವ ಉಪಚಾರ : ಸುರವಿರೋಧ್ಯಂ ಗೆಲಿದೆ . . . ಳರ್ಘ್ಯಾವತ್ಸಲ ಚಿತ್ತವಿಲು ದರ್ಘ್ಯೋಪಚಾರವನು (ಕಾಶಿಕಾ. ೪೪-೩೩). [ಅರ್ಘ್ಯ + ಉಪಚಾರ]

ಅರ್ಚಕ (ನಾ). ೦. ಪೂಜೆ ಮಾಡುವವನು : ಜಂಗಮಾರ್ಚಕನಾದಿ ಬಸವನನಂಗಸ್ಪರ್ಯಂ ಶರಣರೊಳು ಸಲೆ ಸಂದ ದಾಸೋಹಿ (ಬಸಪು. ೧-೬೨). ೨. ಪೂಜಾರಿ. [ಸಂ.]

ಅರ್ಚನೆ, ಅಚ್ಚನ, ಅಚ್ಚನೆ (ನಾ). ಪೂಜೆ ; ಸತ್ಕಾರ : ಇದಱಿಂಪಿಳಿವ ವಿರುದ್ಧವುಂಟ್ಟು ಯಿದಕೆ ರುದ್ರನೆ ಗಣವೆಲ್ಲ ಬಳಿಕದಿಕೆ ನಂದಿಯೆ ಮುಖ್ಯ ನುಪನಯನಾರ್ಚನಂಗಳಿಗೆ (ಬಸಪು. ೩-೫೬). **ಅಚ್ಚೆನ** : ರಕ್ಷುನಂದನಂ ತತ್ತ ಟಿಮೊಂದುಮನೊಳಿಯನಚ್ಚನಂಗೈದು (ನಂ ಕಾಶಾ. ೩-೬೫-೯). **ಅಚ್ಚನೆ** : "ಅರ್ಚನಾ – ಅಚ್ಚನೆ" (ತಮಿದ. ೨೬೧ ಪ್ರಯೋ); ಅಚ್ಚನೆ ನೋಡಲ್ . . . ಪೋದಪಳೆದೆ ಪಾಂಬ್[ಣ್ಣ]ರೊಳ್ಳಿರೆವರಂ ಕುಲನಾರಿಯೆಂಬರೇ (ಮುಂಬಾ. ೩೬೫-೪೩ ; ೧೨೨೨).

ಅಚ್ಚನೆಯನಾಡು = ಅರ್ಚನಾ ರೂಪವಾಗಿ ನರ್ತನಮಾಡು : ಕಿಚ್ಚನೆ ಹೊತ್ತುಕೊಂಡು ಅಚ್ಚನೆಯನಾಡಲು ಅಚ್ಚುಗವಾಯ್ತತ್ತಾ ನಮ್ಮ ನಲ್ಲರಿಗೆ (ಅವಚಂ. ೨೫-೧೦೬). [ಸಂ. ಅರ್ಚನ]

ಅರ್ಚನಾವಿಧಿ (ನಾ). ಪೂಜೆಯ ಕ್ರಮ : ಏಂ ದ್ರವ್ಯದ ಭಾವದರ್ಚನಾ ವಿಧಿ ಪಿರಿದೋ (ಶಾಂತಿ. ೧೨-೪೭). [ಸಂ. (ಅರ್ಚನಾ + ವಿಧಿ)]

ಅರ್ಚನಾಸಕ್ತ (ನಾ). ಪೂಜೆ ಮಾಡುವುದರಲ್ಲಿ ಆಸಕ್ತಿ ಇರುವವನು : ದೇವದ್ವಿಜಾರ್ಚನಾಸಕ್ತರು ಭಕ್ತರುದಾರರು ನಿತ್ಯ ನಿರ್ಮಲರು (ಇಂಚಾಪ. ೩೪-೫೬). [ಅರ್ಚನ + ಆಸಕ್ತ]

ಅರ್ಚನೆ (ನಾ). = ಅರ್ಚನ : ಚತುರ್ವಿಧಾರ್ಚನೆಗಳಂ ಪ್ರವರ್ತಿಸಿಯುಂ (ಅಪಪು. ೧೨-೪ ವ) ; ಪೂಜೆಗಳಿಗಮರ್ಚನೆಗಮರ್ಚನೆಂಬಿನೆ ಪೆಸರಂ (ಬಸಪು. ೪೬-೫೨); ಪೊಗಟ್ಟೆಗಮರ್ಚನೆಗಮರ್ಚನೆಂಬಿನೆ ಪೆಸರಂ (ಉಸಾರ. ೫೬). [ಸಂ. ಅರ್ಚನಾ]

ಅರ್ಚನೆಗುಣಿ (ಕ್ರಿ). ಪೂಜೆಯ ಅಂಗವಾಗಿ ಕುಣಿ, —ನರ್ತನ ಮಾಡು : ಉತ್ತಮ ಮಾಹೇಶ್ವರರುಂ . . . ತಮ್ಮುತ್ತಮಿಳಯನೊಕ್ಕಾ ಗಡೆ ಸತ್ತಪೆಮಂದಂಜಿ ಬಳಿಗರ್ಚನೆಗುಣಿವರ್ (ಸಮಪ. ೯-೯೨). [ಅರ್ಚನೆ + ಕುಣಿ]

ಅರ್ಚನೆಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ಪೂಜೆಮಾಡು ; ಸತ್ಕಾರವನ್ನು ನಡೆಸು : ಶಿವಾರ್ಚನೆಗೆಯ್ವ ಮನೆಯೆಂದಾತ್ಮಮೊಳ ನೆನೆದು (ಬಸಪು. ೧೨-೧೬); ಮುನಿಜನಮಂ ಬಂಧುಜನಮಂ ಬಿಲ್ಲಾಜಂ ಮನಮೊಸೆದರ್ಚನೆಗೆಯ್ದನಿತ (ಜಯಭಾ. ೩-೪೦). [ಅರ್ಚನೆ + ಗೆಯ್ (< ಕೆಯ್ಯ್)]

ಅರ್ಚನೋಪಕರಣ (ನಾ). ಪುಷ್ಪ, ಗಂಧ, ಫಲ, ಶಾಲಿ, ಅಕ್ಷತೆ, ಧೂಪ, ದೀಪ, ಚರು ಎಂಬ ಪೂಜಾ ಸಾಮಗ್ರಿಗಳು : ಅನುಮಲ್ಲಿ ಗರ್ಚನೋಪಕರಣಂಗಳಂ ಕೊಂಡುಪೋದಂ (ಚಾವಂಪು. ೨೧೬). [ಅರ್ಚನ + ಉಪಕರಣ]

ಅರ್ಚಾಕ್ರೀಡನೆ (ನಾ). ಪೂಜೆಯ ವಿನೋದ : ತತ್ತ್ವತಿಮಾನೀಡಾ ಗಮನಮಮರ್ಚಾಕ್ರೀಡನಮುಂ ಮುಕ್ತಿ ಹೇತುವಪ್ಪುದು ಪರಿದೇ (ಕಾಂತವಿ. ೧೩-೪೪). [ಸಂ. (ಅರ್ಚಾ + ಕ್ರೀಡನ)]

ಅರ್ಚಾವತಾರ (ನಾ). (ದೇವರು) ವಿಗ್ರಹ ರೂಪದಿಂದ ಅವಿರ್ಭವಿಸುವುದು; ವಿಗ್ರಹಾಕಾರ: ಈತನು ಅರ್ಚಾವತಾರ ವಿಲಾಸವನ್ನು ಬರೆದಿದ್ದಾನೆ (ಕವಿಚ. III, ೨೧೨); ಮಾನವರು ನನ್ನನ್ನು ಅರ್ಚಾವತಾರನಾಗಿಯೇ ಪೂಜಿಬೇಕು (ಭಕ್ತವಿ. ೨೩).

[ಸಂ. (ಅರ್ಚಾ + ಅವತಾರ)]

ಅರ್ಚಿ (ನಾ). ೧. ಜ್ವಾಲೆ. ೨. ಕಾಂತಿ; ಪ್ರಕಾಶ; ಕಿರಣ: "ಅಗ್ನಿಯ ವಿಶಾಲಕಾಂತಿ ದೈತ್ಯಕಿ ಜ್ಯೋತಿಸ್ಸು ಹೇಡಿ ಶಿವೆಯರ್ಚಿ ಪ್ರಭಾಖ್ಯಮೆಸ್ಕಂ" (ಮಂಗಾರಾ. ೧೯-೮).

ಅರ್ಚಿರಲಂಕೃತ = ಕಾಂತಿಯಿಂದ ಅಲಂಕಾರಗೊಂಡ; ಹೊಳಪಿನಿಂದ ಸಿಂಗರಿಸಲ್ಪಟ್ಟ: ರತ್ನಾರ್ಚಿರಲಂಕೃತಂ ಕೃತಕಶೈಲಂ (ಜಗವಿ. ೨-೨). [ಸಂ. ಅರ್ಚಿಸ್]

ಅರ್ಚಿಸ್ಕೇಣ (ನಾ). ಕೆಂಡದ ಕೆಡಿ; ಬೆಂಕಿಯ ಚೂರು: ಸಂಕಾತೇಂದ್ರ ಗೋಪಪತ್ರಸರಿಪಾರಿಜಾತಕಣಂ . . . ಬಂದುದು ವಿರಹಿತರುವ್ಯಾತಮಂ ಪರ್ವಾವಿಗ್ರಾಸಕಲಿಂಬಂತಲ್ಲಾಕಾಲಂ (ಚಂದ್ರಪ. ೪-೨೯).

[ಸಂ. (ಅರ್ಚಿಸ್ + ಕಣ್ಣ)]

ಅರ್ಚಿಕೆಯ್ (ಕ್ರಿ). = ಅರ್ಚಿಸು: ×××ಯರುಳ್ಕರಿ ಪೀತರಿಪುಚ್ಛಿನಾನ್ ××× ತಾರಿಕುಮಾರಿರನ್ಬರ್ಚಿಕೆಯೆಂ ತಾಂ ಸ್ಥಿರ ದರಳಿಸ್ದು ಪೆಗುರಮು ಸುರಲೀಕೇ ವಿಧುತಿ ಎಯ್ದುದಾರ್ (ಎಳ. II, ೨೬-೨ : ೭೦೦).

[ಅರ್ಚಿ + ಕೆಯ್.]

ಅರ್ಚಿತ (ಗು). ೧. ಪೂಜಿಸಲ್ಪಟ್ಟ; ಗೌರವಿಸಲ್ಪಟ್ಟ: ಉನ್ನತಗಂಗಾ ಮಂಡಲೇಶ್ವರ ಮಳುಟಾಚಾರ್ಯಂ (ಅಪಶ. ೧-೭). ೨. ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ; ಉತ್ತಮವಾದ. [ಸಂ.]

ಅರ್ಚಿಷ್ಮಂತ (ನಾ). ೧. ಕಾಂತಿಯುಕ್ತ; ತೇಜೋಮಯ. ೨. ಅಗ್ನಿ. [ಸಂ. ಅರ್ಚಿಷ್ಮತ್]

ಅರ್ಚಿಷ್ಮತಿ (ನಾ). ಅಗ್ನಿಯ ಹೆಂಡತಿ. [ಸಂ. ಅರ್ಚಿಷ್ಮತೀ]

ಅರ್ಚಿಷ್ಮದಂಬಕ (ನಾ). ಅಗ್ನಿನೇತ್ರ; ಶಿವ: ಜಂದಜಾಲ್ಬಾಲವಿಲಸದರ್ಚಿಷ್ಮದಂಬಕ ವಿಯತ್ಸುರಗಸರ ದವಪಹಸ (ಉದ್ಭಟೇ. ೧-೩೧).

[ಸಂ. (ಅರ್ಚಿಷ್ಮತ್ + ಅಂಬಕ)]

ಅರ್ಚಿಸು, ಅರ್ಚ್ಚಿಸು (ಕ್ರಿ). ಪೂಜಿಸು; ಆರಾಧಿಸು; ಗೌರವಿಸು: ಸಿರಿಪಸ್ಪ ಪೂಜೆಯಂ ಮಾಡಿಯರ್ಚಿಸಿ ಪೂಜಿಸಿ (ವರ್ಧಮಾ. ೬೪-೨೬); ಬದ್ಧರಂ ಗೆಲಲ್ ಕಾಮನ ಪಿಚ್ಚಿಮರ್ಚಿಸುವ ಕೈದುವೊ . . . ಎಂದಿನಂ ಮಗಳ್ ಶ್ರೀಮತಿಯಿಂಬಳಾಗಿ (ಆದಿಪು. ೩-೧೮); ನಂದದೀವಿಗೆಗಂ ಅಚ್ಚಿ[ರ್ಚಿ]ಸುವ ಮಾಣಿಯ ಜೀವಿತಕ್ಕಂ ಕುಡುವುದು (ಕಾಂ. II, ೪-೨೮ : 1075); ಕಮ್ಮಿದುವಪ್ಪ ಕಾಡ ಪೊಸಪೂಗಳಿನರ್ಚ್ಚಿಸಿ ಪಾಪದಬ್ಬಮಂ (ಎಳ. II, ೨೩೪-೫೯ : 1180); ಸಂಪಗೆಯರಲಿಂದಂ ಗಿರಿಜೆ ಹರನನೊಲ್ದು ರ್ಚಿಸುವರ್ (ಗಿರಿಜೆ. ೩-೬೩) . ಅದಿನಾರಾಯಣನ್ . . . ಒಲಿದರ್ಚಿಸಿದಿನಾ ಭೂಪ (ತೊಡಾ. ೧-೭-೨೮) . ಅಚ್ಚಿಸ್ಪೆಂ : ಅಚ್ಚಿಸುತ್ತಿಚ್ಚಿಸುತ್ತಾರುತ್ತ ಬೊಬ್ಬಿಡುತ್ ಮಚ್ಚಿಸುತೆ ಮಚ್ಚಿಸುತೆ ತೆಗೆದು ಮುಂಡಾಡುತ್ತೆ (ತಿರು. ೫).

[ಅರ್ಚನ + ~ಇಸು]

ಅರ್ಚೆ (ನಾ). ೧. ಪೂಜೆ; ಆರಾಧನೆ. ೨. ಮೂರ್ತಿ; ವಿಗ್ರಹ.

[ಸಂ. ಅರ್ಚಾ]

ಅರ್ಜಕೆ (ನಾ). ಸಂಪಾದಿಸುವವನು; ಒದಗಿಸುವವನು. [ಸಂ.]

ಅರ್ಜನ (ನಾ). ಸಂಪಾದಿಸುವುದು; ಒದಗಿಸುವುದು. [ಸಂ.]

ಅರ್ಜಿ$_1$ (ನಾ). = ಅಜ್ಜಿಕೆ ೧: ಅರ್ಜಿಗೆ ಕೆಂಪು ಕರಿದು ಮೊದಲಾದ ಪಲವು ತೆಱದ ಬಣ್ಣಮೆಂಬ ವಸ್ತ್ರವಿಕಾರಮಂ (ಶಾಸ್ತ್ರಚೇ. ೭-೯೫-೮).

[< ಸಂ. ಆರ್ಯಾ]

ಅರ್ಜಿ$_2$, ಅರ್ಜು (ನಾ). ಅರಿಕೆ; ಪ್ರಾರ್ಥನಾಪತ್ರ: ಪೂರ್ವಯನವರು ಸೋನಲೆ ಅಮಲುದಾರ ವೆಂಕಟಿರಮಣಯ್ಯಂಗೆ ಆಶೀರ್ವಾದ ಅದಾಗಿ ಕಳುಯಿಸ್ದ ಅರ್ಜಿಯಿಂದಾ ವಿವರೆ (ಮೈಅರಾ. ೧೯೩೮, ೫೩-೩ ; 1805); ತಾವೂಕಿನ ಅಮಲುದಾರರು ಇದ್ದ ಅರ್ಜಿಗಳನ್ನು ನಿಮ್ಮಬಳಿಗೆ ಕಳುಹಿಸ್ದ್ದರಿಂದ (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೪೮) ; ಪರೀಕ್ಷೆಗೆ ಅರ್ಜಿ ತುಂಬಿ ಕಳುಹಿಸಿದರೂ ಕೂಡಲು ಶಕ್ಯವಾಗಲಿಲ್ಲ (ಸ್ವಪ್ನ ದ. ೧). ಅರ್ಜುಗೆ : ನಿಮ್ಮ ಸಾಸನದ ಕಲ್ಲು ಪೊಡಿಹೊಯಿಸಲ್ಕಾಗಿ ಇದಕೆ ಶೀಲು ಬಂದು ಅರ್ಜುಮಾಡಿಕೊಳಲಾಗಿ (ಎಳ. XII, ಶಿಕಾ. ೧೧೨-೨೯ ; 1720) ; ಅನಂತರ ಮಹಲುದಾರನು ತನ್ನ ದಣಿಯದ್ದಲ್ಲಿಗೆ ಹೋಗಿ ಬಹು ಕೋಪದಿಂದ . . . ಱಗೆ ಅರ್ಜುಮಾಡಿದನು (ಬಡ್ಡಿರು. ೩).

[< ಪಾರ. ಅರ್ಜ್; ಮರಾ. ಹಿಂ. ಅರ್ಜ, ಅರ್ಜಿ]

ಅರ್ಜಿತ (ಗು). ಸಂಪಾದಿಸಿದ; ಗಳಿಸಿದ. [ಸಂ.]

ಅರ್ಜಿದಾರ (ನಾ). ಅರಿಕೆ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವವನು; ಅರ್ಜಿಯನ್ನು ಕೊಟ್ಟವನು: ಅರ್ಜಿದಾರರ ಹೆಸರನ್ನು ಕ್ರಮವಾಗಿ ಗುಮಾಸ್ತರು ಓದಿದರು (ಕೂಡ).

[< ಪಾರ. ಅರ್ಜ್‌ದಾರ್; ಮರಾ. ಹಿಂ. ಅರ್ಜದಾರ, ಅರ್ಜಿದಾರ]

ಅರ್ಜಿಸು (ಕ್ರಿ). ಸಂಪಾದಿಸು; ಗಳಿಸು: ಭುಜಶಕ್ತ್ಯಾದಿನುಗ್ರವೈರಿ ಭೂಪಾಯಮನರ್ಜಿಸಲ್ ಪಡೆಯಲೆಂದು ನೆಱಂ (ಪಳಪಂ. ೩೧).

[ಅರ್ಜನ + ~ಇಸು]

ಅರ್ಜುಗೆ 'ಅರ್ಜಿ' ನೋ.

ಅರ್ಜುನ (ನಾ). ೧. ಬೆಳ್ಳಗಿರುವುದು; ಬಿಳುಪು: "ಧೌಂ ಸಿತಂ ಗೌರವರ್ಜುನಂ . . . ಕ್ವೇತಮತುಳ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೩೧-೨೨). ೨. ಮತ್ತಿ ಯ ಮರ: "ಅರ್ಜುನಿ, ಕಳುಭ —ಱ ೨ ಮತ್ತಿ" (ಹರಾಯು. ೩೨-೪೨). ೩. ಪಾಂಡವರಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬ : ಸಹದೇವನಾಗಿ ನಮುದಿತ ನಕುಲನಾಗಿ ಸಸ್ನೇಹತಾರ್ಜುನನುಮಾಗಿ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೧-೨). ೪. ಕೃಷ್ಣ : "ವಲ್ಲಾವುಲ್ಲುಮಂ – ಅರ್ಜುನಮುಂ ಬಲು" (ಹಲಾಯು. ೩೧-೩೩). ೫. ಅಭಿವೃದ್ಧಿಯಾದ ಧನ. ೬. ಬಂಗಾರ. ೭. ಬೆಳ್ಳಿ. ೮. ಕಣ್ಣಿನ ಬಿಳಿಯ ಗುಡ್ಡೆಯ ಮೇಲೆ ತೋರುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕಣ್ಣುರೋಗ: 'ಅರ್ಜುನಗಣ್ಣು' ಪರಾ. ೯. ಕೃತವೀರ್ಯನ ಮಗ ಕಾರ್ತವೀರ್ಯ : "ಇಂದ್ರಜಂ ನಿತಜಯಂ ಗಾಂಡೀವಿ ಜಿಷ್ಣು ಹರಿಬಂಧು ಫಲ್ಗುಣನೆನಿಸಲ್ಕರ್ಜುನನೆನಿಸಿತ್ತು" (ಮಂಗರಾ. ೭೮-೩) ; "ವೃಕ್ಷಛೇದ ಭವಳಂ ಪಾರ್ಥಂ ಸುರ್ಜನಂ ಕೃಷ್ಣಂ ನಿರುತಂ ತಾನಿವರ್ಜುನಾಖ್ಯಂ" (ಜಾನಾರ. ೧೧೩). [ಸಂ.]

ಅರ್ಜುನಕುಜ (ನಾ). ೧. ಬಿಳಿಯ ಮರ. ೨. ಮತ್ತಿಯ ಮರ: ಜಿನಸಾಸನಲಿಲಂ ಬೆಳ್ಪನಾಲ್ವರ್ಜುನಕುಜರಳಿಪಸದೆ ಚಿತ್ರಂ ನನೆ ಪಡೆದು ಪಾಂಡುಕದ ಸೌಮನಸದ ನಂದನದ ಭದ್ರಕಾಲದ ತರುಗಳ್ (ಪುಸ್ಪತ. ೧೧-೩೯). [ಅರ್ಜುನ + ಕುಜ]

ಅರ್ಜುನಗಣ್ಣು (ನಾ). 'ಅರ್ಜುನ' ಎಂಬ ರೋಗಕ್ಕೆ ಒಳಗಾದ ಕಣ್ಣು : ಅರಿಯು, ಸಪಲಂ, ಭೀರು ಸುರಿವುದು, ಅರ್ಜುನಗಣ್ಣು (ವಿವೈದ. ೧೯೩). [ಅರ್ಜುನ + ಕಣ್ಣು (< ಕರ್ಣ)]

ಅರ್ಜುನತೇಜ (ನಾ). ಬೆಳ್ಳಗಿರುವ ತೇಜಸ್ಸು; ಕಾಂತಿ: ಹಿಮವಂತನ ನುಜ್ ಸಾರ್ದಂತಮಳಾರ್ಜುನತೇಜದಿಂದೆ ಗಿರಿಪಕಿಯರ್ದಂ (ಪ ಪ್ಯಾ. ೧೦-೪೨). [ಸಂ. ಅರ್ಜುನತೇಜಸ್ (ಅರ್ಜುನ + ತೇಜಸ್)]

ಅರ್ಜುನವಾಡ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಪೆಸರು: ಅರ್ಜುನವಾಡ (ಡ)ನಾಮ ಗ್ರಾಮ (ಮೇ) ಪ್ಪಿಮಸ್ಮಾಂದಿಶಿ (ಇಆ. VIII, ೨೧೪-೪೪ ; 10ನೆಯ ಶತ).

[ಅರ್ಜುನ + ವಾಡ]

ಅರ್ಜುನಶ್ಲೋಕೆ (ನಾ). ೧. ಸ್ವಚ್ಛವಾದ ಕೀರ್ತಿ; ನಿರ್ಮಲವಾದ ಕೀರ್ತಿ. ೨. ಧವಳಕೀರ್ತಿಯುಳ್ಳವನು: ಭುವನಾಳೋಕಾಭಿರಾಮಂ ದಿಗವನಿತಳ ಪೂರ್ಣಾರ್ಜುನಶ್ಲೋಕಂ . . . ಪೆಸರ್ವಡೆದಂ ವೀರಬಲ್ಲಾಳ ದೇವಂ (ಎಕ. V, ಅರಸೀ. ೧೨೭–೨೧; 1185).
[ಅರ್ಜುನ + ಶ್ಲೋಕ]

ಅರ್ಜುನೋರ್ಜಿತ (ಗು). ೧. ಮತ್ತಿಯ ಮರದಿಂದ ಮೇಲ್ಮೆಯನ್ನು ಪಡೆದ. ೨. ಪಾರ್ಥನಿಂದ ಏಳಿಗೆಯನ್ನು ಪಡೆದ. ೧, ೨: ಪಾಂಡವ ಪ್ರಕರದಂತಾತ್ತಭೀಮನಕುಲದ್ರುಪದಮುಂ ಅರ್ಜುನೋರ್ಜಿತಮುಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೫–೫೨ ವ). [ಅರ್ಜುನ + ಊರ್ಜಿತ]

ಅರ್ಣ (ನಾ). ೧. ನೀರು; ಪ್ರವಾಹ. ೨. ಅಕ್ಷರ. ೩. ತೇಗದ ಮರ. ೪. [ಛಂದ] ಒಂದು ಪಾದದಲ್ಲಿ ಎರಡು ನಗಣಗಳೂ ಎಂಟು ರಗಣಗಳೂ ಬರುವ ಚತುಷ್ಪಾದ ವೃತ್ತ. [ಸಂ. ಅರ್ಣ, ಅರ್ಣಸ್]

ಅರ್ಣವ (ನಾ). ೧. ಸಮುದ್ರ: ಇದು ನಿಚ್ಚಂ ಪೊಸತರ್ಣವಂಬೊಲತಿ ಗಂಭೀರಂ ಕವಿತ್ವಂ (ಆದಿಪು. ೧–೨೭); ರಿಪುದರ್ಪಾರ್ಣವ ಸೇತುಬಂಧವಂ . . . ನೃಪಂ ನಿರ್ಮಿಸಿದಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೪–೮೩). ೨. [ಛಂದ] ಒಂದು ಪಾದದಲ್ಲಿ ಎರಡು ನಗಣಗಳೂ ಒಂಬತ್ತು ರಗಣಗಳೂ ಬರುವ ಚತುಷ್ಪಾದ ವೃತ್ತ. [ಸಂ.]

ಅರ್ಣವಜಾತ (ಗು). ೧. ಸಮುದ್ರದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದ. (ನಾ). ೨. ಚಂದ್ರ: ಅರ್ಣವಜಾತಾನನೆ ಸಂಪೂರ್ಣತೆಯಿಂ . . . ಪೇಟ್ಟೆ (ಛಂದೋಂಬು. ೫–೨). [ಅರ್ಣವ + ಜಾತ]

ಅರ್ತ 'ಆಱ್ತು' ಪರಾ.

ಅರ್ತಗಲ (ನಾ). ನೀಲಿಹೂವಿನ ಗೋರಂಟೆ ಗಿಡ. [ಸಂ.]

ಅರ್ತನ (ನಾ). ತಪ್ಪು ಹೊರಿಸುವುದು; ದೋಷಾರೋಪಣೆ. [ಸಂ.]

ಅರ್ತಿ$_1$ 'ಅಟ್ತು$_1$' ನೋ.

ಅರ್ತಿ$_2$ (ನಾ). ಚೀಲ: "ಅರ್ತಿಯೆನೆ ಚೀಲಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೦೫–೧೪). [?]

ಅರ್ತಿ$_3$ (ನಾ). ೧. ನೋವು; ವ್ಯಥೆ. ೨. ಬಿಲ್ಲಿನ ಕೊನೆ; ಕೊಪ್ಪು. [ಸಂ.]

ಅರ್ತಿಕಾಱ 'ಅಟ್ತುಕಾಱ' ನೋ.

ಅರ್ತಿಕಾಱಿಕೆ, ಅರ್ತಿಗಾಱಿಕೆ (ನಾ). ಆಸೆಬುರುಕತನ: ಅರ್ತಿಕಾರು[ಱಿ]ಕೆಯಲ್ಲಿ ಮಾಡುವ ವ್ಯರ್ಥದ ಭಕ್ತಿ ಇತ್ತಲೆ ಉಳಿಯಿತು (ಮೆಱೆಮಿಂ. ೨೩). **ಅರ್ತಿಗಾಱಿಕೆ**: ಸಿಕ್ಕಿದೆ ಅರ್ತಿಗಾಱಿಕೆ ಎಂಬ ಭಕ್ತಿಯಲ್ಲಿ (ಮೋಳಮಾ. ೩೬–೧೫೦). [ಅರ್ತಿಕಾಱ (< ಅಟ್ತುಕಾಱ) + –ಇಕೆ]

ಅರ್ತಿಕೆ (ನಾ). ಅಕ್ಕ; ಹಿರಿಯ ಸಹೋದರಿ. [ಸಂ. ಅರ್ತಿಕಾ]

ಅರ್ತಿಗ 'ಅಟ್ತುಗ' ನೋ.

ಅರ್ತಿಗಾಳಗ (ನಾ). ರತಿಕಲಹ: ನೆಗ್ಗಿಹೋದುವು ಬಳೆ ತಕ್ಕೆಯಿಂ ಮೊಲೆಕಟ್ಟು ಕುಗ್ಗಿದುವಧರ ಗಾಱಾಯ್ತು ಅಗ್ಗದ ವೀರನೊಳಿರುಳರ್ತಿಗಾಳಗ ಲಗ್ಗೆಯಾಯ್ತೆಂದಳಾ ಸುರಸೆ (ಭರಚ. ೪೨–೬).
[ಅರ್ತಿ$_1$ (< ಅಟ್ತು$_1$) + ಕಾಳಗ]

ಅರ್ತಿಗಾಱ 'ಅಟ್ತುಕಾಱ' ನೋ.

ಅರ್ತಿಗಾಱಿಕೆ 'ಅರ್ತಿಕಾಱಿಕೆ' ನೋ.

ಅರ್ತಿಗುಂದು 'ಅಟ್ತುಗುಂದು' ನೋ.

ಅರ್ತಿಗೆಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಪ್ರೀತಿಯನ್ನು ಕೆಡಿಸು: ವನಿತೆಯಾ ನಿನ್ನೊಡನೆ ಬಂದಪೆನೆನುತ ಬೇಗದೊಳರ್ತಿ [ಪಾಠಾಂ.ರ್ಥಿ]ಗೆಡಿಸದೆ ಘನಕುಚೆಯೆ ಬಾಯೆನುತ ಕಾಲ್ದೊಡಕೇಕೆ ಮಗುಳೆನುತ (ಬಸಪು. ೫–೩೧).
[ಅರ್ತಿಗೆಡು + –ಇಸ್ಯು$_3$]

ಅರ್ತಿಗೆಡು (ಕ್ರಿ). ಪ್ರೀತಿ ಕೆಟ್ಟುಹೋಗು: ಸನ್ಮಾರ್ಗಕ್ರಮಂದಪ್ಪಿ ನಿಃಕ್ರಿಯೆಯಿಂದಂ ನಡೆದೋಜೆಯಂ ಮಱೆದು ಮಿಥ್ಯಾಮಾರ್ಗಮಂ ಪೊರ್ದಿ ರೂಢಿಯ ಸದ್ಧರ್ಮದೊಳರ್ತಿಗೆ [ಪಾಠಾ. ವ]ಟ್ಟವನುಮಂ (ಸಮಪ. ೪–೪೫). [ಅರ್ತಿ$_1$ (< ಅಟ್ತು$_1$) + ಕೆಡು]

ಅರ್ತಿಗೆಡುಕ (ನಾ). ಪ್ರೀತಿಯನ್ನು ಹಾಳುಮಾಡುವವನು; ಪ್ರೀತಿಗೆ ಭಂಗವನ್ನು ತರುವವನು: ತೊಡಗಿದ ಮದುವೆಗೆ ಕಿಸುರನಿಟ್ಟಾಗರ್ತಿಗೆಡುಕರಲ್ಲದೆ ನಾವು ನೃಪರೆ (ಭರಚ. ೫೬–೭೨).
[ಅರ್ತಿ$_1$ (< ಅಟ್ತು$_1$) + ಕೆಡುಕ]

ಅರ್ತಿಬಡು 'ಅಟ್ತುವಡು' ನೋ.

ಅರ್ತಿವಡು 'ಅಟ್ತುವಡು' ನೋ.

ಅರ್ತಿಸು$_1$ (ಕ್ರಿ). ಬಯಸು; ಅಪೇಕ್ಷಿಸು: ಕನಸಿನೊಳು ಮೃಡನ ಭಕ್ತರನಲ್ಲದಾರುವನಱಿಯೆವರ್ತಿಸೆವು (ಬಸಪು. ೪೦–೩೭); ಕವಿಯ ಜ್ಞಾನಕೆ ರಾಯ ರಾಯನುದಾರಗೌರವಕೆಲ್ಲರರ್ತಿಸುವಾಗ ಧವಲಶಂಖಧ್ವನಿ ಘಳಿಯಾರದಲ್ಲಿ ಭುಂಭುವ ಭುಂಮೆನೆ ಕೇಳಲಾಯ್ತು (ಭರಚ. ೨–೧೦೪).
[ಅರ್ತಿ$_1$ (< ಅಟ್ತು$_1$) + –ಇಸ್ಯು$_3$]

ಅರ್ತಿಸು$_2$ 'ಅರ್ಥಿಸು' ನೋ.

ಅರ್ಥ (ನಾ). ೧. ಶಬ್ದದ ಅಭಿಪ್ರಾಯ; ಅಭಿಧೇಯ. ೨. ಹಣ; ದ್ರವ್ಯ. ೩. ವಿಷಯ; ಉದ್ದೇಶ; ಗುರಿ. ೪. ಕೋರಿಕೆ; ಬೇಡಿಕೆ. ೫. ರೀತಿ; ಕ್ರಮ. ೬. ಉಪಯೋಗ; ಪ್ರಯೋಜನ. ೭. ಕಾರಣ. ೮. ವಸ್ತು; ಪದಾರ್ಥ. ೯. ಕೆಲಸ; ಕಾರ್ಯ. ೧೦. ಸ್ವರೂಪ. ೧೧. ಸೌಕರ್ಯ; ಅನುಕೂಲತೆ. ೧೨. ಫಲಿತಾಂಶ; ಪರಿಣಾಮ. ೧೩. ಧರ್ಮ, ಅರ್ಥ, ಕಾಮ, ಮೋಕ್ಷ ಎಂಬ ನಾಲ್ಕು ವಿಧವಾದ ಪುರುಷಾರ್ಥಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: "ಧನಂ ಜೀವಂ ಶಬ್ದನಿರೂಪಣಂ ವಿಮಲಯೋಗಂ ತಾವಿವರ್ಥಾಂಕಿತಂ" (ನಾನಾರ. ೧೫೬). [ಸಂ.]

ಅರ್ಥಕರಿ (ಗು). = ಅರ್ಥಕಾರಿ.
ಅರ್ಥಕರೀವಿದ್ಯೆ = ಅರ್ಥವನ್ನು ಗಳಿಸುವ ವಿದ್ಯೆ: ಅವರ ಅರ್ಥಕರೀವಿದ್ಯೆ ಸಾಧಾರಣರ ಯಾವ ಕೆಲಸಕ್ಕೂ ಬರುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ (ನಿಬಂಧ. II, ೨೮೫). [ಸಂ. ಅರ್ಥಕರೀ]

ಅರ್ಥಕಾರಿ (ಗು). ಪ್ರಯೋಜನಕರವಾದ; ಲಾಭಕರವಾದ; ಸಾರ್ಥಕವಾದ. [ಸಂ. ಅರ್ಥಕಾರಿನ್]

ಅರ್ಥಕೃತಿ (ನಾ). ೧. ದ್ರವ್ಯಕ್ಕಾಗಿ ಬರೆದ ಕಾವ್ಯ. ೨. ಅರ್ಥಪ್ರಚುರತೆಯನ್ನುಳ್ಳ ಕಾವ್ಯ: ಪ್ರತಿಭೆ ನಿಸರ್ಗಮುಂಟು ಕಿಱಿದೋದುಗಳೊಳ್ಕಿಱಿದುಂಟು . . . ಕೆಲಬರೋದದೆ ಕೇಳದೆ ಕಲ್ಗಳಂತೆ ಗರ್ವಿತರಡಸಿರ್ಪರರ್ಥಕೃತಿಗೇಂ ಮತಿವಂತರೊ ಪುಣ್ಯವಂತರೋ (ಗದಾಯು. ೧–೫೦). [ಅರ್ಥ + ಕೃತಿ]

ಅರ್ಥಖಂಡನ (ನಾ). ಇತರರ ಅರ್ಥವನ್ನು ನಿರಾಕರಿಸುವುದು: ಮತ್ತಂ ಶಬ್ದಖಂಡನಮರ್ಥಖಂಡನಮನುಮಾನಖಂಡನಮೆಂಬ ತರ್ಕತಂತ್ರಕೋವಿದರಪ್ಪ ವಾದಿಗಳೊಳಂ (ಗಿರಿಕ. ೨–೧೦೫ ವ).
[ಅರ್ಥ + ಖಂಡನ]

ಅರ್ಥಗತಿ (ನಾ). ಹಣದ ನಿಮಿತ್ತ: ಈ ಜೀವರಿಗೆ ದುಃಸ್ಥಿತಿ ಸುದತಿಯರ ದೆಸೆಯಿಂದ ರಾಜ್ಯದ ಹುದುವಿನಲಿ ಮೇಣರ್ಥಗತಿಯಲನರ್ಥ ತಪ್ಪದಲೇ (ಕುವ್ಯಾಆ. ೧೮–೩೧). [ಅರ್ಥ + ಗತಿ]

ಅರ್ಥಗರ್ಭಿತ (ಗು). ಅರ್ಥದಿಂದ ತುಂಬಿದ: "ನೀವು ಬಂದದ್ದು ಮೇಲಾಯಿತು ನಿಮ್ಮೊಡನೆ ಮಾತಾಡುವುದಿದೆ" ಎಂದವನು ಅರ್ಥಗರ್ಭಿತವಾಗಿ ನೆಕ್ಲುದೋವನ ಕಣ್ಣಲ್ಲಿ ಕಣ್ಣಿಟ್ಟು ನೋಡಿದನು (ಪುನರು. ೫೨೦).
[ಅರ್ಥ + ಗರ್ಭಿತ]

ಅರ್ಥಗುಣ (ನಾ). [ಕಾವ್ಯಮೀಮಾ] ಅರ್ಥಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟ ಗುಣ : ಪ್ರಸಾದ, ಅರ್ಥವ್ಯಕ್ತಿ, ಉದಾರತ್ವ, ಕಾಂತಿ ಮತ್ತು ಸಮಾಧಿ ಇವು ಅರ್ಥಗುಣಗಳೆಂದೂ ಮಾಧುರ್ಯವು ಉಭಯಗುಣವೆಂದೂ ಹೇಳಬಹುದು (ಕೃಪಾ. ೨೬೨). [ಅರ್ಥ + ಗುಣ]

ಅರ್ಥಗ್ರಹಣ (ನಾ). ಅರ್ಥವನ್ನು ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳುವುದು; ತಾತ್ಪರ್ಯವನ್ನು ಗ್ರಹಿಸುವುದು : ಸಾಹಿತ್ಯದಲ್ಲಿ ಅಭಿರುಚಿಯುದಿ, ಅರ್ಥಗ್ರಹಣಶಕ್ತಿಯೂ ಇದೆ (ಸ್ವಪ್ನಕಾ. ೨೫೬). [ಅರ್ಥ + ಗ್ರಹಣ]

ಅರ್ಥಗ್ರಾಹಿ (ನಾ). ಪ್ರಯೋಜನವನ್ನು ಅಥವಾ ದ್ರವ್ಯವನ್ನು ಗ್ರಹಿಸುವವನು : ಸರಿಂಜನರಾಗಿರ್ದುಮಱೆಪ ಲೋಕಪಿತಾರ್ಥಗ್ರಾಹಿಗಳ್ (ಪುಸ್ತಕ. ೧-೨). [ಸಂ. ಅರ್ಥಗ್ರಾಹಿನ್]

ಅರ್ಥಘಟನೆ (ನಾ). ಅರ್ಥದ ಹೊಂದಿಕೆ ; ಅಭಿಪ್ರಾಯವು ಹೊಂದಿಕೊಳ್ಳುವುದು : ಇಲ್ಲಿ ಶಬ್ದವ್ಯತ್ಪತ್ತಿ ಕೆಟ್ಟಿರ್ಪುದಾಗಿಯುಂ, ಕಜ್ಜಿಯಂ ಪೊತ್ತ ಪ್ಪುದೆಂಬ ಪದಂ ಕಯಿಯಂ ಪೊತ್ತಪ್ಪುದೆಂದೊಡೆ ಅರ್ಥಘಟನೆಯಿಲ್ಲಾಗಿಯುಂ, ಯಮಕ ಲಕ್ಷಣಮಿಲ್ಲ (ಕಾಮದ. ೧೫ ಪ್ರಯೋ). [ಅರ್ಥ + ಘಟನೆ]

ಅರ್ಥಚಯ (ನಾ). ದ್ರವ್ಯರಾಶಿ : ಮೋಹಮುಪೆಯ್ದೆ ನೀಂ ಬಿಡುವ ದರ್ಥಚಯಂಗಳೊಳ್ (ಜಿನಸಂ. ೧-೫೧). [ಅರ್ಥ + ಚಯ]

ಅರ್ಥದ (ಗು). ೧. ಹಣವನ್ನು ಕೊಡುವ. (ನಾ). ೨. ಹಣವನ್ನು ಕೊಡುವವನು; ಕುಬೇರ : "ಯಕ್ಷಸಖನೆನಿಪಾರ್ಥದಂ[ಧಾತಾಂ. ಪಂ] . . . ಕುಬೇರನೆನಿಸಿಕ್ಕುಂ" (ಮುಂಗರಾ. ೧೬-೧೫). 'ಧನದ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅರ್ಥದುಷ್ಟ (ನಾ). [ಕಾವ್ಯಮೀಮಾ] ಅರ್ಥದೋಷಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : ಅರ್ಥದುಷ್ಟಲಕ್ಷಣಂ – ನೇರೆದಾರ್ಥ್ಯರೆತನೊಳ್ ಪುರುಷಿರಣ್ಯರೇತೆಕಿತ ಕೀರ್ತಿನೊಳ್ ಮುಕ್ತವರನೊಳ್ ಪರಮಭಗಸಹಿತ ಮುದರಿರೆ ಪರಶ್ರುಮ ಕೈಸ್ವ ನಿರಿಕೆಷನೊಳಾಗಳ್ (ಕವಿರಾ. ೧-೬೪). [ಅರ್ಥ + ದುಷ್ಟ]

ಅರ್ಥದೂಷಕ (ನಾ). ಹಣವನ್ನು ದುರುಪಯೋಗಪಡಿಸುವವನು : ಆರಸುಗಳ್ಗೆ ವಿರಸಮಾದವರವರೊಳ್ . . . ಸೌಭಾಗ್ಯಮುಳ್ಳವನೆಂ ಸಾಜ್ಞಾ ನೆಂಬರಾ ತ್ಯಾಗಿಯಂ ಅರ್ಥದೂಷಕನೆಂಬರ್ ಅರ್ಥದೂಷಕನಂ ತ್ಯಾಗಿ ಯೆಂಬರ್ (ಪಂಚತಂ. ೫೧-೧೨). [ಅರ್ಥ + ದೂಷಕ]

ಅರ್ಥದೃಕ್ಕು (ನಾ). ನ್ಯಾಯಾಧ್ಯಕ್ಷೆ; ಧರ್ಮಾಧಿಕಾರಿ; ನ್ಯಾಯಾಧಿಪತಿ : "ಪ್ರಾಡ್ವಿವಾಕಃ, ಅರ್ಥದೃಕ್, ಸ್ಥೇಯಃ, ನ್ಯಾಯಾಧ್ಯಕ್ಷಃ – ಈಳ ನ್ಯಾಯಾಧ್ಯಕ್ಷಂ" (ಹಲಾಯು. ೭೧-೭೬). [ಸಂ. ಅರ್ಥದೃಕ್]

ಅರ್ಥದೃಷ್ಟಿ (ನಾ). ಶಬ್ದಾರ್ಥಗಳ ಕಡೆಗೆ ಗಮನವಿಡುವುದು : ಇದು ತುಪಕ್ಕತ್ತಿಯಲ್ಲಿತು ದಿಜ್ಞಾಮಿಲಲ್ಲಿನಿತರ್ಥದೃಷ್ಟಿಯಿಲ್ಲ . . . ಇನಿತುವರಂ ಪ್ರಮೇಧಮಾಮಿಲ್ಲ ಪೆಜಗೆ (ಅಜಿಪು. ೧೨-೬೫). [ಅರ್ಥ + ದೃಷ್ಟಿ]

ಅರ್ಥದೋಷ (ನಾ). [ಕಾವ್ಯಮೀಮಾ] ಕಾವ್ಯದೋಷಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : ಕಾವ್ಯದಲ್ಲಿ . . . 'ದೋಷ' ಗಳನ್ನು ೧. ಪದದೋಷ, ೨. ಅರ್ಥದೋಷ, ೩. ರಸದೋಷ ಎಂದು ಮೂರುಭಾಗ ಮಾಡಬಹುದು (ಕೃಪಾ. ೨೨೬). [ಅರ್ಥ + ದೋಷ]

ಅರ್ಥದ್ರವ್ಯಾತ್ಮೈ (ನಾ). ಅರ್ಥದ ಸ್ವಾರಸ್ಯವನ್ನು ಕಾಣುವಿಕೆ : ಅಂಕವರಿರ್ದರನಾಡಿಗರ್ಥದ್ರವ್ಯಾತ್ಮೈಕ್ಕಳ ಮನುಭೂಪಮಾದುವೆನುತ್ತುಂ ಬರ್ಪನ್ನಿಗಂ (ಹಂರ್ಪಕ. ೭-೦೬ ವ). [ಸಂ. (ಅರ್ಥ + ದ್ರವ್ಯ + ತ್ವ)]

ಅರ್ಥಧಾರಿ (ನಾ). (ಯಕ್ಷಗಾನ ಪ್ರಸಂಗದಲ್ಲಿ ಭಾಗವಹಿಸಿ) ಅರ್ಥವನ್ನು ವಿವರಿಸುವವನು : ಅಂತೆ ಪರಿಜರ ಅರ್ಥಧಾ[ಧಾ]ರಿಗಳು ಸೇರಿ ತಾಳಮದ್ದಳೆ ಜರುಗಿದರೆ ಶಾಲೆಯಲ್ಲಿ ಪ್ರೇಕ್ಷಕರಿಗೆ ನಿಂತುಕೊಳ್ಳಲೂ ಕೂಡ ಸ್ಥಳವಿಲ್ಲದಾಗುತ್ತಿತ್ತು (ಕುರುಶಾ. ೬೩). [ಸಂ. ಅರ್ಥಧಾರಿನ್]

ಅರ್ಥನಾಥ (ನಾ). ಧನಾಧಿಪತಿ; ಕುಬೇರ. 'ಅರ್ಥನಾಥಸಖ' ಪರಾ. [ಅರ್ಥ + ನಾಥ]

ಅರ್ಥನಾಥಸಖ (ನಾ). ಕುಬೇರನ ಗೆಳೆಯ; ಈಶ್ವರ : ಅರ್ಥನಾಥ ಸಖಪ್ರತಿಮನಥರಾಗಿರ್ದರವರಧಿಕ ಸ್ಫಾರ ಕರುಣಾವರಣ ನಿಶ್ಚಲಭಾವದಲಿ ನೋಡಿ (ಬಸವ. ೧೬-೯೯). [ಅರ್ಥನಾಥ + ಸಖ]

ಅರ್ಥನಿಶ್ಚಯ (ನಾ). ಅರ್ಥವನ್ನು ಖಚಿತಮಾಡುವುದು; ತಾತ್ಪರ್ಯವನ್ನು ನಿರ್ಣಯಿಸುವುದು. [ಅರ್ಥ + ನಿಶ್ಚಯ]

ಅರ್ಥನಿಲಯ (ಗು). ಬೇಡುವುದಕ್ಕೆ ಯೋಗ್ಯನಾದ : ನ್ಯಾಯಪರಾರ್ಥ ಲಯನಥಮಾನಥನಂ ಸುಜನಪ್ರಿಯಂ (ಕಂಚಕಾ. ೬೧೧-೧೫೧). [ಸಂ.]

ಅರ್ಥನೆ (ನಾ). ಬೇಡಿಕೆ; ಕೋರಿಕೆ; ಯೋಚನೆ. [ಸಂ. ಅರ್ಥನಾ]

ಅರ್ಥಪ (ನಾ). = ಅರ್ಥದ ೨ : "ರಾಜರಾಜಂ ಶ್ರಿಯಶ್ಚಸಖ್ಯಕಲಿಶ ನರ್ಥಪಂ [ಪಾಠಾಂ. ದಂ] ಶ್ವೆಶ್ರವಣಂ . . . ಕುಬೇರನೆನಿಸಿಕ್ಕುಂ" (ಮುಂಗರಾ. ೧೬-೧೫). [ಸಂ.]

ಅರ್ಥಪಂಚಕ (ನಾ). [ವಿಶಿಷ್ಟಾ] ಮೋಕ್ಷವನ್ನು ಪಡೆಯಲು ಬಯಸುವವರು ತಿಳಿಯಬೇಕಾದ ವದು ವಿಷಯಗಳು. ೧ ಸ್ವಸ್ವರೂಪ, ಪರಸ್ವರೂಪ, ಪುರುಷಾರ್ಥಸ್ವರೂಪ, ಉಪಾಸ್ಯಸ್ವರೂಪ, ವಿರೋಧಿಸ್ವರೂಪ : ಸಂಕಾಶಯಾದ ಜೀವತನಿಗೆ ತತ್ತ್ವಜ್ಞಾನವು ಹುಟ್ಟು ಉಟ್ಟಿನಿಸುವಲ್ಲಿ ಅರ್ಥಪಂಚಕಜ್ಞಾನವು ಅವಶ್ಯಕವು (ಅರ್ಥಪಂ. ೧). [ಅರ್ಥ + ಪಂಚಕ]

ಅರ್ಥಪತಿ (ನಾ). ೧. ರಾಜ. ೨. ಕುಬೇರ. [ಅರ್ಥ + ಪತಿ]

ಅರ್ಥಪೋಷ (ನಾ). ಅರ್ಥ ಸಾರ್ಥಕವಾಗುವಿಕೆ, —ಅನ್ವರ್ಥ ವಾಗುವಿಕೆ : ವಜ್ರಾಯುಧನೆಂಬ ದೊಡ್ಡ ವಿಸರಂ ಕೊಳಲೊಳ್ ತಪಗರ್ಥ ಪೋಷಮಮಾಯ್ಮಯಮೀಯೆ ಪೌರಾಳರಂ ಪರವೇಷ್ಟಿಸೆ . . . ತದ್ಪದಿಂ ತರ್ದರಂ ನ್ಯಪಾತ್ಮಜಂ (ಶಾಂತಿ. ೮-೫೬). [ಅರ್ಥ + ಪೋಷ]

ಅರ್ಥಪ್ರಕೃತಿ (ನಾ). [ನಾಟ್ಯ] : "ಕಥಾವಸ್ತುನೀರಲಂಬದ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ, ಮಸ್ತುಖನಲ್ಲಿ ಐದು ಅಂಶಗಳು ಕಂಡುಬರುತ್ತವೆ. ಅವುಗಳಿಗೆ 'ಅರ್ಥ ಪ್ರಕೃತಿ' ಗಳೆಂದು ಹೆಸರು. ಅವು ಯಾವುವೆಂದರೆ :– ೧. ಬೀಜ, ೨. ಬಿಂದು, ೩. ಪತಾಕಾ, ೪. ಪ್ರಕರಿ, ೫. ಕಾರ್ಯ" (ಕೃಪಾ. ೨೦೭); ಬೀಜ ಬಿಂದು ಪತಾಕಾ ಪ್ರಕರೀ ಕಾರ್ಯ ಈ ಲಕ್ಷಣಗಳಳ್ಳ ಐದು – ಅರ್ಥಪ್ರಕೃತಿಗಳೆಂದು ಕೀರ್ತಿತವಾಗಿವೆ (ದಶರೂ. ೧-೨೬). [ಅರ್ಥ + ಪ್ರಕೃತಿ]

ಅರ್ಥಪ್ರತೀತಿ (ನಾ). ಸ್ಪಷ್ಟವಾದ ತಾತ್ಪರ್ಯ; ನಿಶ್ಚಿತವಾದ ಅರ್ಥ : ಸಮುದಾಯಾರ್ಥಮನಾರಯೆ ಸಮುಸಿಸುವರ್ಥಪ್ರತೀತಿ ತೋೀಲ ದೊಡೆಲ್ಲಂ ಶ್ರಮಮಳ್ಳುವರ್ಥಮೊಸ್ಕಂ ಸಮಸ್ತಕವಿವ್ಯಹ ಧರೂ ಧರೂಪಿತಮಾಗರಂ (ಕವಿರಾ. ೧-೬೮). [ಅರ್ಥ + ಪ್ರತೀತಿ]

ಅರ್ಥಪ್ರಧಾನ (ಗು). ಅರ್ಥವೇ ಪ್ರಧಾನವಾಗಿ ಉಳ್ಳ : "ನಮ್ಮ ಕರ್ತವ್ಯಾಕರ್ತವ್ಯಗಳಿಗೆ ಸಾಥಕ ಬಾಧಕಗಳು ಕಂಡುಬರುವಂಥ ಕಥೆ ಗಳನ್ನು ರಸಪ್ರಾಧಾನ್ಯವಲ್ಲದೆ ಹೇಳಿ ಏಕತುಮನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಪುರಾಣಿ ಗಳು 'ಮಿತ್ರಸಮ್ಮಿತ'. ಇವು ಅರ್ಥಪ್ರಧಾನ" (ಕೃಪಾ. ೧೩೪ ಟಿ). [ಅರ್ಥ + ಪ್ರಧಾನ]

ಅರ್ಥಪ್ರಯೋಗ (ನಾ). ಬಡ್ಡಿಗಾಗಿ ಹಣವನ್ನು ಸಾಲ ಕೊಡುವುದು; ಲೇವಾದೇವಿ. [ಅರ್ಥ + ಪ್ರಯೋಗ]

ಅರ್ಥಪ್ರವರ್ತನ (ನಾ). ಹಣಕಾಸಿನ ವ್ಯವಹಾರ; ದ್ರವ್ಯಸಂಪಾದನೆಯ ಉದ್ಯೋಗ : ವಣಿಗ್ಜಂಕಕ್ಕೆ ಜಳಸ್ಥಳ ಯಾತ್ರಾ ಸಂವೃತಮರ್ಥ [ಪಾಠಾಂ. ವೃತ್ತಿ, ವಾರ್ತಾ] ಪ್ರವರ್ತನಮಮಂ . . . ನಿಜಿಸಿ (ಅದಿಪು. ೮-೭೩ ವ). [ಅರ್ಥ + ಪ್ರವರ್ತನ]

ಅರ್ಥಪ್ರಾಶಸ್ತ್ಯ (ನಾ). ಅರ್ಥಕ್ಕೆ ಮುಖ್ಯತೆ, —ಪ್ರಾಧಾನ್ಯ: ಅರ್ಥಪ್ರಾಶಸ್ತ್ಯವಿರುವ ಕಡೆ ಅರ್ಥಾಲಂಕಾರ (ಕೈಪಿಡಿ. ೨೫೧). [ಅರ್ಥ + ಪ್ರಾಶಸ್ತ್ಯ]

ಅರ್ಥಯತಿ (ನಾ). [ಛಂದ] ಅರ್ಥಕ್ಕೆ ಅನುಸಾರವಾಗಿ ಬರುವ ಯತಿ ಅಥವಾ ವಿರಾಮಸ್ಥಾನ: ಅರ್ಥಯತಿಯು ಕನ್ನಡಗಣ ವೃತ್ತಗಳಲ್ಲಿಯೂ, ಮಾತ್ರಾವೃತ್ತಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಕಂಡುಬರುವುದು (ಸಾಹಿವಿ. IV, ೬). [ಅರ್ಥ + ಯತಿ]

ಅರ್ಥಯುಕ್ತಿ (ನಾ). ಅರ್ಥದ ಚಮತ್ಕಾರ: ಓಜೆಯೊಳುದಾತ್ತತೆ ಸೂಕ್ತಿಯೊಳರ್ಥಯುಕ್ತಿ (ಕುಸುಮಾ. ೧–೪೪). [ಅರ್ಥ+ ಯುಕ್ತಿ]

ಅರ್ಥಯುತ (ಗು). ೧. ಹಣವುಳ್ಳ. (ನಾ). ೨. ಹಣವುಳ್ಳವನು; ಶ್ರೀಮಂತ: ಕುಳೀರಮಂದಿರದೊಳರ್ಥಯುತಂ . . . ಅಕ್ಕುಮವಂ (ಜಾತತಿ. ೧೭–೧೯). [ಅರ್ಥ + ಯುತ]

ಅರ್ಥರಹಿತ (ನಾ). ಅರ್ಥವಿಲ್ಲದ್ದು: ಈ ಮಹೀಪತಿಗರಸೆಂಬೆರಡಕ್ಕರ ಮನ್ಯರೊಳರ್ಥರಹಿತಮನ್ವರ್ಥಮೀತನೊಳ್ ಮೃಗನಯನೇ (ಶಾಂತಿಪು. ೫–೧೨೨). [ಅರ್ಥ + ರಹಿತ]

ಅರ್ಥರೇಖೆ (ನಾ). ಅಂಗೈಯೊಳಗಿನ ಧನರೇಖೆ: ಅರ್ಥರೇಖೆಯಿದ್ದಲ್ಲಿ ಫಲವೇನು ಆಯುಷ್ಯರೇಖೆಯಿಲ್ಲದನ್ನಕ್ಕ (ಬಸವ. ೧೦೮). [ಅರ್ಥ + ರೇಖೆ]

ಅರ್ಥಲಂಬಿ, ಅರ್ಥಳಂಬಿ (ನಾ). ಅರ್ಥವನ್ನು ಅವಲಂಬಿಸಿರುವಂಥದು. **ಅರ್ಥಳಂಬಿ**: ತಿಳಿ ತಾಂ ನೀನಾನೆಂಬರ್ಥಳಂಬಿಗಳ್ ಪ್ರಥಮ ಮಧ್ಯಮೋತ್ತಮ ಪುರುಷಂಗಳ್ (ಶಮದ. ೨೨೪). [ಸಂ. ಅರ್ಥಲಂಬಿನ್ (ಅರ್ಥ + ಲಂಬಿನ್)]

ಅರ್ಥಲೋಪ (ನಾ). [ಕಾವ್ಯಮೀ] ಪದದೋಷಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಶಬ್ದಪುನರುಕ್ತಿ, ಅರ್ಥಪುನರುಕ್ತಿ, ಅರ್ಥಲೋಪ, ವಿರುದ್ಧಾರ್ಥ . . . ಎಂಟು ಶಬ್ದದೋಷಂಗಳು (ವಿವೇಕ. ೨೨೬). [ಅರ್ಥ + ಲೋಪ]

ಅರ್ಥವಂತ (ನಾ). ಹಣವುಳ್ಳವನು; ಧನಿಕ. [ಸಂ. ಅರ್ಥವತ್]

ಅರ್ಥವರ್ತನ (ನಾ). ಅರ್ಥದ ಇರುವಿಕೆ, —ವ್ಯಾಪ್ತಿ: ಪರಪದದೊಳರ್ಥವರ್ತನಮಿರೆ ತತ್ಪುರುಷಂ (ಶಮದ. ೧೬೪). [ಅರ್ಥ + ವರ್ತನ]

ಅರ್ಥವಾದ (ನಾ). ೧. ವಿಷಯವು ಮನಮುಟ್ಟುವಂತೆ ವಿವರಿಸುವುದು: ಅರ್ಥವಾದವಲ್ಲ ಮನಸುಪೂರ್ವಕದಿಂದ ಪ್ರಾರ್ಥನೆ ಮಾಡುವೆ ಅನಾದಿ ಬ್ರಹ್ಮಚಾರಿ (ಮೋಕ್ಷದೀ. ೬). ೨. ವಿವರಣೆಗಾಗಿ ಕೊಡುವ ದೃಷ್ಟಾಂತಪೂರ್ವಕವಾದ ಟೀಕೆ, —ಟಿಪ್ಪಣಿ: ದೋಷೋದ್ಘಾಟನೆ ಮತ್ತು ಅನುವಾದಗಳ ಮೂಲಕ ಗುರಿಮುಟ್ಟುವಂತೆ ಮಾಡುವ ವಿಷಯ ನಿರೂಪಣೆ ಅರ್ಥವಾದಗಳೂ ವಿಧಿಯೊಡನೆ ಏಕವಾಕ್ಯವಾಗಿ ಸ್ತುತ್ಯರ್ಥವಾಗಿರುವವಾದ್ದರಿಂದ ಬೇರೆಯ ಅರ್ಥವುಳ್ಳವಾಗಿ ದೇವಾದಿಗಳಿಗೆ ವಿಗ್ರಹಾದಿಗಳು ಉಂಟೆಂಬುದಕ್ಕೆ ಕಾರಣತ್ವವನ್ನು ಪಡೆಯಲಾರವು (ಬ್ರಹ್ಮಭಾ. ೪೯೪). ೩. ಗುಣಪ್ರಶಂಸೆ. [ಅರ್ಥ + ವಾದ]

ಅರ್ಥವಿಜಯಿ (ನಾ). [ರಾಜ್ಯಶಾ] ದೊರೆಗಳಲ್ಲಿರುವ ಮೂರು ಪ್ರಕಾರಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಅರ್ಥವಿಜಯಿಯುಮಸುರವಿಜಯಿಯುಂ ಧರ್ಮವಿಜಯಿಯುಮೆಂದರಸುಗಳ್ಮೂವರಪ್ಪರ್ (ಕಗವಿ. ೪೮ ಚಾವುಂಪು). [ಸಂ. ಅರ್ಥವಿಜಯಿನ್ (ಅರ್ಥ + ವಿಜಯಿನ್)]

ಅರ್ಥವಿವರಣೆ (ನಾ). ಅರ್ಥವನ್ನು ವಿವರಿಸುವುದು. [ಅರ್ಥ+ವಿವರಣೆ]

ಅರ್ಥವಿಷಯ (ನಾ). ಹಣಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟುದು: ದನುಜೆಯಲ್ಲಾಂ ಮನುಜೆಯಾನರ್ಥವಿಷಯದಾಪೇಕ್ಷೆಯಿಂ ಕೊಂಡೊಯ್ದು ಕೊಂದೆನು (ಹಡಕಾ. ೧೩–೬). [ಅರ್ಥ + ವಿಷಯ]

ಅರ್ಥವಿಸು 'ಅರ್ಥೈಸು' ನೋ.

ಅರ್ಥವಿಹೀನ (ನಾ). ಹಣವಿಲ್ಲದವನು; ಬಡವ: ಕುವಲಯ ಸಖನಿರೆ ವೃಷಭದೊಳವನಿಸುತಾದಿಗ್ರಹಂಗಳೀಕ್ಷಿಪೊಡವನರ್ಥವಿಹೀನಂ (ಜಾತತಿ. ೨೦–೨); ಏತಱ ಮಾತೊ ಭೂತಳದೊಳರ್ಥವಿಹೀನನ ಶೌಚ ಮಣ್ಮು ಪೆರ್ಮಾತು ಕುಲಂ ನೆಗೞ್ತೆಯಿನಿತುಂ ವಿಫಲಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೫೩). [ಅರ್ಥ + ವಿಹೀನ]

ಅರ್ಥವೃತ್ತಿ (ನಾ). ಅರ್ಥದ ವಿವರಣೆ: ಪ್ರಾಸಚ್ಛಂದೋನ್ವಯವಿನ್ಯಾಸದಿನಂತಿಂತು ಶಬ್ದಮಿರ್ಕುಂ ವೃತ್ತಿವ್ಯಾಸಂ ತದ್ವ್ಯಾಕುಳಮೆಂದಾ ಸೂತ್ರಕ್ಕರ್ಥವೃತ್ತಿ ವರ್ತಿಸೆ ಬರೆದೆಂ (ಶಮದ. ೬ ಪೀ). [ಅರ್ಥ + ವೃತ್ತಿ]

ಅರ್ಥವೇಳು (ಕ್ರಿ). ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳು; ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ವಿವರಿಸು: ಆಸುರದಿಂ ಕಬ್ಬಕರ್ಥವೇಳುವ ಬುಧಾಭಾಸರಿಗಾನಂಜುವೆನು (ಕುರಾಸಾಂ. ೧–೮೦). [ಅರ್ಥ + ಪೇಳು (< ಪೇೞ್)]

ಅರ್ಥವ್ಯಕ್ತ (ನಾ). [ಕಾವ್ಯಮೀ] ಕಾವ್ಯಗುಣಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು; ಸ್ಪಷ್ಟಾರ್ಥತೆ: ಸರಸಿಜರಜದಿಂ ಕನಕಚ್ಛವಿಯಾದುದು ಕೊಳನೆನೆ ಸೂಕ್ತಮನೇಯಮಪ್ಪುದರ್ಥವ್ಯಕ್ತಂ (ಉದಯಾ. ೫–೧೬). [ಅರ್ಥ + ವ್ಯಕ್ತ]

ಅರ್ಥವ್ಯಕ್ತಿ (ನಾ). ೧. ಅರ್ಥವು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿರುವುದು: ಕ್ರಿಯಾಕಾರಕದೊಳ್ ಪುದಿದರ್ಥವ್ಯಕ್ತಿಯನೀವುದು ಗದ್ಯಮನೇಕರೂಪಭೇದವಿವಿಕ್ತಂ (ಕವಿರಾ. ೧–೨೫). ೨. [ಕಾವ್ಯಮೀ] ಕಾವ್ಯದ ಗುಣಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಕವಿಭಾವಕೃತಾನೇಕ ಪ್ರವಿಭಾಗ ವಿವಿಕ್ತಸೂಕ್ತಮಾರ್ಗಂ ಕಾವ್ಯಂ ಸವಿಶೇಷಶಬ್ದರಚನಂ ವಿವಿಧಾರ್ಥವ್ಯಕ್ತಿವರ್ತಿತಾಲಂಕಾರಂ (ಕವಿರಾ. ೧–೨೨); ಪದಮಂ ಕೇಳ್ವಾಗಳೆಯರ್ಥಂ ತೋಱುವರೆ ಅರ್ಥವ್ಯಕ್ತಿಯೆನಿಪುದು (ಅಪ್ರತಿ. ೧೧–೧೬); ವರ್ಣಿಸುವ ವಸ್ತುವಿನಿರವು ವ್ಯಕ್ತಮಾಗಿ ತೋಱೆ ಅರ್ಥವ್ಯಕ್ತಿಯೆನಿಪುದು (ಅಪ್ರತಿ. ೧೮–೧೬). ೩ ಶಬ್ದ ಮತ್ತು ಅರ್ಥಗುಣಗಳೆರಡರಲ್ಲಿಯೂ ಬರುತ್ತದೆ. [ಅರ್ಥ + ವ್ಯಕ್ತಿ]

ಅರ್ಥವ್ಯಾಪ್ತಿ (ನಾ). ಶಬ್ದದಲ್ಲಿರಬಹುದಾದ ಅರ್ಥದ ವಿಸ್ತಾರ, —ಹರವು: ಪ್ರಯೋಗಗಳು ತೀರ ಸಾಮಾನ್ಯ ಶಬ್ದಗಳಲ್ಲಿದ್ದ ಅರ್ಥವ್ಯಾಪ್ತಿಯನ್ನೂ ಕಾವ್ಯಶಕ್ತಿಯನ್ನೂ ಎತ್ತಿ ತೋರಿಸುತ್ತವೆ (ನವ್ಯಕಾ. ೨೮). [ಅರ್ಥ + ವ್ಯಾಪ್ತಿ]

ಅರ್ಥಶಾಸ್ತ್ರ (ನಾ). ೧. ರಾಜನೀತಿ; ದಂಡನೀತಿ. ೨. ಕೌಟಿಲ್ಯರಚಿಸಿದ ರಾಜ್ಯನೀತಿಶಾಸ್ತ್ರದ ಗ್ರಂಥ: ಲೋಕಕ್ಕಿದರ್ಥಶಾಸ್ತ್ರದ ಟೀಕೆನಿಸಿದ ತನ್ನ ನುಡಿ ಮನಂಗೊಳಿಸೆ (ಪಂಪಭಾ. ೯–೧೪). ೩. ದ್ರವ್ಯೋತ್ಪಾದನೆಯನ್ನೂ ಅದರ ವಿತರಣೆಯನ್ನೂ ತಿಳಿಸುವ ಶಾಸ್ತ್ರ. [ಅರ್ಥ + ಶಾಸ್ತ್ರ]

ಅರ್ಥಶೂನ್ಯ (ನಾ). [ಕಾವ್ಯಮೀ] ಕಾವ್ಯದೋಷಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಸಮುದಾಯಾರ್ಥಮನಾರಯೆ ಸಮನಿಸುವರ್ಥಪ್ರತೀತಿ ತೋಱದೊಡೆಲ್ಲಂ ಕ್ರಮಮಕ್ಕುಮರ್ಥಶೂನ್ಯಂ (ಕವಿರಾ. ೧–೭೮). [ಅರ್ಥ + ಶೂನ್ಯ]

ಅರ್ಥಶೌಚ (ನಾ). ಇತರರ ವಸ್ತುವನ್ನು ಅಪಹರಿಸದ ಅಥವಾ ಬಯಸದ ಗುಣ: ಪರಸ್ವವನ್ನು ಅಪಹರಿಸಲೂ ಬಾರದು, ಅಪೇಕ್ಷಿಸಲೂ ಬಾರದು–ಹಾಗಿರುವುದು ಅರ್ಥಶೌಚವು (ಆರ್ಯಧ. ೯೯). [ಅರ್ಥ+ಶೌಚ]

ಅರ್ಥಶ್ಲೇಷ (ನಾ). [ಕಾವ್ಯಮೀ] ಶಬ್ದಗಳಿಗೆ ಎರಡೆರಡು ಅರ್ಥವಾಗುವಂತೆ ಹೇಳುವುದು: "ಎರಡರ್ಥಮೊಂದೆ ಶಬ್ದಾಂತರದೊಳ್ ನೆಗೞ್ವಂತು ಪೇೞ್ವುದರ್ಥಶ್ಲೇಷಂ" (ಕಾವ್ಯಾವ. ೭೫೩). ಉದಾ: ಶ್ರೀವಿಶದವರ್ಣೆ ಮಧುರಾರಾವೋಚಿತೆ ಚತುರ ರುಚಿರ ಪದರಚನೆ ಚಿರಂ ದೇವಿ ಸರಸ್ವತಿ ಹಂಸೀಭಾವದೆ ನೆಲೆಗೊಳ್ಗೆ ಕೂರ್ತು ಮನ್ಮಾನಸದೊಳ್ (ಕವಿರಾ. ೧–೩); ನಾಡೊಳ್ ಕೀೞೆಂಬುದು ಕುದುರೆಯ ಬಾಯ ಕಬ್ಬಿಣದೊಳ್ ಕವರೆಂಬುದು ಚಪ್ಪರದೊಳ್, ಬಂದಿಯೆಂಬುದು ತೊಡವಿನೊಳ್ . . . ಅಲ್ಲದಿಲ್ಲ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೨೫). 'ಶಬ್ದಶ್ಲೇಷ' ಪರಾ. [ಅರ್ಥ + ಶ್ಲೇಷ]

ಅರ್ಥಸಂಕ್ರಮಣ (ನಾ). (ಪ್ರಕರಣ ವಿಶೇಷದಿಂದ) ಬೇರೊಂದು ಅರ್ಥವುಂಟಾಗುವುದು; ಅರ್ಥಸಂಯೋಗ: ಸಮಭಿರೂಢನಯಾಪೇಕ್ಷೆಯಿಂ ಇಂದ್ರಾದಿಶಬ್ದಂಗಳ್ ಅರ್ಥಾಂತರಕಲ್ಪನೆಯಂ ಪಡೆವವೊಲ್ ಮತ್ತಾದಿಗಳಂ ಅರ್ಥಸಂಕ್ರಮಣಮುಮಂತಿಗಾಯಂ ಮತಿಜ್ಞಾನಾವರಣೀಯಕ್ಷಯೋಪಶಮನಿಮಿತ್ತೋಪಯೋಗನುಮಂ ಆತಕ್ರಮಿಸದುದಜಿಂ ಈಯರ್ಥಂ ವಿವಕ್ಷಿಸಿಪಟ್ಟುದು (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೫೪).
[ಅರ್ಥ + ಸಂಕ್ರಮಣ]

ಅರ್ಥಸಂಚಯ (ನಾ). ಹಣದ ರಾಶಿ; ಹಣದ ಶೇಖರಣೆ; ದ್ರವ್ಯ ಸಂಗ್ರಹ: ಬೀಡುವನರ್ಥಸಂಚಯಮನೆಂಬುದಿದುತ್ತರನಾರ್ಗವಾಚಕಂ (ಕವಿರಾ. ೩-೧೦೦). [ಅರ್ಥ + ಸಂಚಯ]

ಅರ್ಥಸಂಪತ್ತು (ನಾ). ಹಲವು ಅರ್ಥಗಳಿರುವುದು: (ಶಬ್ದಸಮೂಹ, ಅರ್ಥಸಂಪತ್ತು, ಅಲಂಕಾರವೈಚಿತ್ರ್ಯ, ಉಕ್ತಿಕ್ರಮ ಮುಂತಾದವು ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಫಲಿಸುವಂತೆ ಮಾಡತಕ್ಕದ್ದೇ ಪ್ರತಿಭೆ) (ಕೃವಿಪ್ರ. ೧೬೪ ಅಡಿಟಿ). [ಅರ್ಥ + ಸಂಪತ್ತು]

ಅರ್ಥಸಂವರಣೆ (ನಾ). ಹಣವನ್ನು ಬಚ್ಚಿಡುವುದು: ಅರ್ಥಸಂವರಣೆಯನರ್ಥಮಂ ಪಡೆಗುಂ (ಕಾಕ್ಷ್ಯಕ್ಷಿ. ೧೨-೪೦). [ಅರ್ಥ + ಸಂವರಣೆ]

ಅರ್ಥಸಿದ್ಧಿ (ನಾ). ಉದ್ದೇಶಿಸಿದ ಅಭಿಪ್ರಾಯದ ಸಾಧನೆ ನೆರವೇರುವುದು: ಆದರೆ ಅಪ್ಪಕ್ಕೆ ನಿಲ್ಲದೆ ಮುನ್ನುಗ್ಗಿ ತನ್ನ ಉತ್ಸಾಹಪೂರ್ಣ ಪ್ರತಿಭಾ ಅರ್ಥಸಿದ್ಧಿಯನ್ನು ಸಾಧಿಸಿಕೊಟ್ಟಿತು (ಪಚ್ಚಿಕಾ. ೧೧೬).
[ಅರ್ಥ + ಸಿದ್ಧಿ]

ಅರ್ಥಹೀನ (ಗು). ೧. ಅರ್ಥಶೂನ್ಯವಾದ. (ನಾ). ೨. ಹಣವಿಲ್ಲದವನು; ಬಡವ. [ಅರ್ಥ + ಹೀನ]

ಅರ್ಥಳಂಬಿ 'ಅರ್ಥಲಂಬಿ' ನೋ.

ಅರ್ಥಾಂತರ (ನಾ). ೧. ಬೇರೊಂದು ಅರ್ಥ: ಏನಾದರೂ ಕಾರಣದಿಂದ ಶಬ್ದವನ್ನು ಅರ್ಥಾಂತರದಿಂದ ಪ್ರಯೋಗಿಸುವುದು (ಧ್ವನ್ಯಾಲೋ. ೨೦೦). ೨. ಬೇರೊಂದು ವಿಷಯ, —ವಸ್ತು. ೩. ವಿರುದ್ಧವಾದ ಅರ್ಥ. [ಅರ್ಥ + ಅಂತರ]

ಅರ್ಥಾಂತರನ್ಯಾಸ (ನಾ). [ಕಾವ್ಯಮಿಮಾ] "ಸಾಮಾನ್ಯಾರ್ಥ ವಿಶೇಷಾರ್ಥಗಳೆರಡೂ ಉಕ್ತವಾಗಿದ್ದು ಒಂದರಿಂದ ಒಂದು ಸಮರ್ಥಿತವಾಗುತ್ತಿದ್ದರೆ ಅರ್ಥಾಂತರನ್ಯಾಸಾಲಂಕಾರವಾಗುವುದು"(ಕೃವಿಪ್ರ. ೩೭೦); "ಸಾಮಾನ್ಯ ವಿಶೇಷಂಗಳಂ ಪೇಟ್ಟುದು ಅರ್ಥಾಂತರನ್ಯಾಸಂ" (ಅಪ್ರಕಾ. ೧೦೫-೧೫); ಲಕ್ಷ್ಯ: ಆತುಲಬಲ ವಿಕ್ರಮಪ್ರಸ್ತಿತನಮಲ ಧೀರಂಗೆ ಮುಗಿಯಲಳಗುಮೆಯಧಿಕೈಸ್ವತ ಗಜಾನವಹಂ ಭೂಚಪ್ರತತಿಯನುಡಿವಂತೆ ಪುಲ್ಲನೀಸುಡಿದಪುದೀ (ಕೃವಿಪ್ರ. ೩೭೦).
[ಅರ್ಥಾಂತರ + ನ್ಯಾಸ]

ಅರ್ಥಾಂತರವಿನ್ಯಾಸ (ನಾ). [ಕಾವ್ಯಮಿಮಾ] = ಅರ್ಥಾಂತರನ್ಯಾಸ: ದೊರೆಕೊಳೆ ಪೇಟ್ಟಽರ್ಥಮನಾದರಿಂ ಸಾಧಿಸಲೆವೇಡಿ ಪೆಜತೊಂದರ್ಥಾಂತರಮಂ ಪೇಟ್ಟುದರ್ಥಾಂತರವಿನ್ಯಾಸಾಖ್ಯಂ (ಕವಿರಾ. ೩-೨೮).
[ಅರ್ಥಾಂತರ + ವಿನ್ಯಾಸ]

ಅರ್ಥಾಗಮ (ನಾ). ಹಣದ ಆದಾಯ; ದ್ರವ್ಯ ಬರುವುದು: "ಅರ್ಥಾಗಮಂ ಭಾಗಧೇಯಮಾಯಂ" (ಮಂಗರಾ. ೬೯-೬).
[ಅರ್ಥ + ಆಗಮ]

ಅರ್ಥಾತ್ (ಅ). ತಾತ್ಪರ್ಯವೇನೆಂದರೆ; ಅಭಿಪ್ರಾಯವೇನೆಂದರೆ; ಎಂದರೆ: "ವ್ಯವಹಾರ, ವಸೂಲಿ, ಹ್ಯಾಂಗ ನಡದದ, ಬಾಯ್ತ?" ಎಂದು ಕೇಳಿದರು. ಅರ್ಥತ್ ನರಸರಿಯು ಮನೆಯಲ್ಲಿಲ್ಲದಾಗ ಈ ಮಾತು ನಡೆದಿದ್ದವು (ಸಮುಜೀ. ೨೦೯). [ಸಂ.]

ಅರ್ಥಾನುರೂಪ (ಗು). ಅರ್ಥಕ್ಕೆ ಹೊಂದುವಂತಿರುವ; ಅರ್ಥಕ್ಕೆ ಸರಿಹೋಗುವ: ಅನ್ವರ್ಥನಾಮಂ ಗುಣಾನುರೂಪಮೆಂದುಂ, ಅರ್ಥಾನುರೂಪಮೆಂದುಮಿರ್ತೆಱನಾಗಿರ್ಪುದುಂ . . . ಅರ್ಥಾನುರೂಪಾನ್ವರ್ಥಕ್ಕೆ – ಹೆಱೆಗಾಲಂ, ನಿಡುಮೂಗಂ, ಕೆಸಿಗೆವರಂ (ಶ ಮ ದ. ೭೬ ವೃತ್ತಿ, ಪ್ರಯೋ). [ಅರ್ಥ + ಅನುರೂಪ]

ಅರ್ಥಾಪತ್ತಿ (ನಾ). ೧. [ಕಾ ವ್ಯ ಮಿಮಾ] ಕಾವ್ಯಾಲಂಕಾರಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: "ಕಂಡುದಾದೊಡಂ ಕೇಳ್ದುದಾದೊಡಂ ಕಾಣ್ಬುದಾದೊಡಂ ವಸ್ತು ಪೆಜತೊಂದು ವಸ್ತುವಿಲ್ಲದೆ ಕೂಡದೆಂಬುದರಿಂದಾ ಪೆಜತೊಂದು ವಸ್ತುವಂ ಕಲ್ಪಿಪ್ಪುದರ್ಥಾಪತ್ತಲಂಕಾರಂ" (ಅಪ್ರಕಾ. ೧೫೦-೧೧). ೨. [ತರ್ಕಶಾ] ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾದಿ ಪ್ರಮಾಣಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: "ಅರ್ಥಾಪತ್ತಿಯೆಂದರೆ ಒಂದಂಶದಿಂದ ಮತ್ತೊಂದಂಶವನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸುವುದು" (ತಿಂದಸಾ. ೨೦೩).
[ಅರ್ಥ + ಆಪತ್ತಿ]

ಅರ್ಥಾಭಾಸ (ನಾ). ಅರ್ಥ ತೋರುವಂತೆ ಕಂಡರೂ ಅರ್ಥವಿಲ್ಲದಿರುವುದು: ಅರ್ಥಾಭಾದನಕ್ಷರಸಾರ್ಥಮನುಚ್ಯರಿಸೆ ಕಾವ್ಯಮೆಂತೆಸಿಗುಂ ತತ್ತಾರ್ಥಮನೆಱಿಯದ ಮನ್ನನುಪಾರ್ಥರ ರಂಜಿಸದ ಪಳಕು ಮಣಿಯವೊಲಿರದೇ (ಜಗವಿ. ೧-೧೪). [ಅರ್ಥ + ಆಭಾಸ]

ಅರ್ಥಾರ್ಥಿ (ನಾ). ೧. ಹಣವನ್ನು ಬಯಸುವವನು. ೨. ಯಾವುದಾದರೂ ಪ್ರಯೋಜನವನ್ನು ಬಯಸುವವನು. ೧,೨: ಭಟ್ಟಂ ರಕ್ಷಣಾರ್ಥಮಂ ಬಗೆಯದೆ ಆರ್ಥಾರ್ಥಿಯಾಗಿ ಪೋಗಲ್ಕುಗೆದು (ಪಂಚತಂ. ೧೪೪-೧೬). [ಸಂ. ಅರ್ಥಾರ್ಥಿನ್ (ಅರ್ಥ + ಅರ್ಥಿನ್)]

ಅರ್ಥಾಲಂಕಾರ (ನಾ). [ಕಾವ್ಯಮಿಮಾ] ಕಾವ್ಯಾಲಂಕಾರಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ವಿಭಾಗ; ಅರ್ಥಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಚಿತ್ರಿಕೆ: ಅರ್ಥಾಲಂಕಾರಂಗಳು ಸ್ವೈಸರ್ಗಿಕಾಗಿರುವ ಸೌಂದರ್ಯವನ್ನು ಹೆಚ್ಚಿಸುವ ರತ್ನಖಚಿತವಾದ ಕುಂಡಣದ ಒಡವೆಗಳಂತಿದ್ದರೆ, ಶಬ್ದಾಲಂಕಾರಗಳು ಸದ್ದಿಗೋಸ್ಕರ ಕಟ್ಟಿಕೊಂಡಿರುವ ಗೆಜ್ಜೆಪಾಡಗಳಂತಿರುವುದೆಂದು ಹೇಳಬಹುದು (ಕೃವಿಪ್ರ. ೨೪೮). [ಅರ್ಥ + ಅಲಂಕಾರ]

ಅರ್ಥಾಲಂಕೃತಿ (ನಾ). = ಅರ್ಥಾಲಂಕಾರ. [ಅರ್ಥ + ಅಲಂಕೃತಿ]

ಅರ್ಥಾವಲಂಬನ (ನಾ). ೧. ಹಣದ ಆಸರೆ. ೨. ದ್ರವ್ಯವನ್ನೇ ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಅವಲಂಬಿಸಿರುವುದು; ಹಣವನ್ನೇ ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಆಶ್ರಯಿಸಿರುವುದು: ಬಹಳರ್ಥಾವಲಂಬನವೀ ಮ ಷ್ಯಾ ರಂ ಧ ವಿಸ್ತಾರ (ಕವ್ಯಾಸ. ೭-೨೫). [ಅರ್ಥ + ಅವಲಂಬನ]

ಅರ್ಥಾವೃತ್ತಿ (ನಾ). [ಕಾವ್ಯಮಿಮಾ] ದೀಪಕಾಲಂಕಾರದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ; ಯಾವುದಾದರೂ ಪದ್ಯದಲ್ಲಿ ಆಥವಾ ಗದ್ಯಭಾಗದಲ್ಲಿ (ಒಂದೇ ಅರ್ಥವುಳ್ಳ ಬೇರೆಬೇರೆ ಪದಗಳು) ಮತ್ತೆ ಮತ್ತೆ ಚಮತ್ಕಾರವಾಗುವಂತೆ ಬರುವುದು: "ಕಲ್ಪಂ ಬೇೞಾಗಿರ್ದೊಡಮರ್ಥಂ ಬಳಸಿಬರೆ ಅರ್ಥಾವೃತ್ತಿದೀಪಕಮೆಂದುಂ" (ಅಪ್ರಕಾ. ೫೮-೧೬); ಉದಾ— ಅಲರ್ದುವ ಕುಟಿಜಂಗಳ್ ಪೂಕುವಿಂಬಪ್ಪಿನಂ ಕಂದಲಿ ಕುಸುಮಿಸಿದತ್ತುದ್ಗಾಮ ಶೀಪಾವನೀಜಾಪವಲಿ ಬಿರಿದುವೆ ಜಾತಿಯೆಂಬಥಿಕಾಕೇತಕೀಸಂಕುಲಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೬೫೫). [ಅರ್ಥ + ಆವೃತ್ತಿ]

ಅರ್ಥಿ 'ಅರ್ತ್ತಿ' ನೋ.

ಅರ್ಥಿ (ನಾ). ೧. ಬೇಡುವವನು; ಬಯಸುವವನು; ಯಾಚಕ: ಅರ್ಥಿಗರ್ಥಮಂ ಕೆಸವಿನ ಲೆಕ್ಕಮೆಂದು ಕುಡಲುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧-೧೧೬). ೨. ಸೇವಕ. ೩. ವಾದಿ. [ಸಂ. ಅರ್ಥಿನ್]

ಅರ್ಥಿಕಾಲ 'ಅರ್ತ್ತಿಕಾಲ' ನೋ

ಅರ್ಥಿಕುಲ (ನಾ). = ಅರ್ಥಿಗಣ: ಬರುತಿರ್ದನರ್ಥಿಕುಲವಾಡಿಜ ದಿವಾಕರಂ (ಸಂಬರ. ೫-೮೮). [ಅರ್ಥಿ + ಕುಲ]

ಅರ್ಥಿಗಣ (ನಾ). ಬೇಡುವವರ ಗುಂಪು; ಯಾಚಕರ ಸಮೂಹ: ನೋಡುವೆನಾ ಮಹೀಪತಿಯನರ್ಥಿಗಣಾರ್ಥಿತ ಕಲ್ಪವೃಕ್ಷನಂ (ಕವಿರಾ. ೨-೧೦೦). [ಅರ್ಥಿ$_2$ + ಗಣ]

ಅರ್ಥಿಜನ (ನಾ). ಯಾಚಕರು; ಬೇಡುವವರು: ಕೊಟ್ಟನರ್ಥಿಜನಕ್ಕಾ ದಿವಿಜೇಂದ್ರಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೧-೧೦); ಬೀರಕೆ ಬೀಯಕ್ಕಿಜಿವ ಬೆಡಂಗನೊಳಾರ್ದೊರೆ ನೆಜೆ ತೋರ್ಕುಮೆ ಶತ್ರುಜನಕ್ಕಮರ್ಥಿಜನಕ್ಕಂ (ಗದಾಯು. ೧-೧೮). [ಅರ್ಥಿ$_2$ + ಜನ]

ಅರ್ಥಿತ (ಗು). ಬೇಡಿದ; ಬಯಸಿದ: ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಿದ: ಅರ್ಥಿತ ಫಲದಾಯಿಯಾಗಿಯುಂ ನಿನ್ನೊಳ್ ತಾಂ ವ್ಯರ್ಥತೆಯಂ ಪಡೆಗುಂ ಪರಮಾರ್ಥವಚೇತನತೆಯಿಂದೆ ಕಲ್ಪಕುಜಾತಂ (ಕವಿರಾ. ೩-೪೪). [ಸಂ.]

ಅರ್ಥಿನಿ (ನಾ). ಅಪೇಕ್ಷೆಯುಳ್ಳವಳು: ಅನಪತ್ಯೆ ಪತಿವ್ರತೆ ಕೈಯನೆತ್ತಿದಳ್ ತೊಡುಗೆಗಳ್ಗೆ ಕರಮರ್ಥಿನಿ[ಪಾಠಾಂ. ಗೆ] ರೂಪಿನ ಕಣಿ ನಿಪುಣೆ (ಜಾತಕಿ. ೧೯-೭). [ಸಂ. ಅರ್ಥಿನೀ]

ಅರ್ಥಿನಿಚಯ (ನಾ). = ಅರ್ಥಿಗಣ: ಅಲಂಘ್ಯತೇಜನುಮವನತರಿಪು ಸಮಾಜನುಂ ಸಫಲೀಕೃತಾರ್ಥಿನಿಚಯಾಶನುಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೨-೬೫). [ಅರ್ಥಿ + ನಿಚಯ]

ಅರ್ಥಿಬಡು 'ಅಟ್ಟಿವಡು' ನೋ.

ಅರ್ಥಿವಡು 'ಅಟ್ಟಿವಡು' ನೋ.

ಅರ್ಥಿಸಮಿತಿ (ನಾ). = ಅರ್ಥಿಗಣ: ಅದಿತಿಜ ಕುಜಂ ಎನಿಸಿದನರ್ಥಿಸಮಿತಿಗೆಲ್ಲಂ ಮಲ್ಲಂ (ಸೌಇಇ. XI-ii, ೧೪೭-೫೦; 1099). [ಅರ್ಥಿ$_2$ + ಸಮಿತಿ]

ಅರ್ಥಿಸಾರ್ಥ (ನಾ). ಯಾಚಕರ ಗುಂಪು: ಪರಮಾರ್ಥಂ ವಿದ್ವದರ್ಥಂ ತವಿಸದನ ಧನಂ ವ್ಯರ್ಥಮೆಂದರ್ಥಿಸಾರ್ಥಂ . . . ವಿಬುಧತತಿಗೆ ಪೊನ್ನಂ . . . ಕರೆದೀವಂ ಬೊಪ್ಪದೇವಂ (ಎಕ. V, ಬೇಲೂರು. ೧೨೪-೪೪; 1133). [ಅರ್ಥಿ$_2$ + ಸಾರ್ಥ]

ಅರ್ಥಿಸು, ಅರ್ತಿಸ್ಸು$_2$ (ಕ್ರಿ). ಬೇಡು; ಯಾಚಿಸು: ಪಾರ್ಥನೈದುವು ದಿಂದ್ರಕೀಲದೊಳರ್ಥಿಸಲಿ ಶಂಕರನನಖಿಳಸ್ವಾರ್ಥಸಿದ್ಧಿಗೆ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೫-೧೭); ತನಗನ್ಯರ್ ಗಡ ತನ್ನನರ್ಥಿಸುವವರ್ (ಶತಕ. ೧೧೭-೬೭). **ಅರ್ತಿಸ್ಸು$_2$** (ಕಿ). [ಅರ್ಥ + -ಇಸ್ಸು$_3$]

ಅರ್ಥೇಶ (ನಾ). = ಅರ್ಥಪತಿ: "ಸುರರಾಜನಗ್ನಿ ಕಾಲಂ ನಿರುತಿ ವರುಣನಾ ಮರುತಂ ಕುಬೇರನೀಶಂ [ಪಾಠಾಂ. ನರ್ಥೇಶನೀಶಂ] ದಿಶಾಧಿಪರು "(ಮಂಗರಾ. ೧೭-೧೮). [ಅರ್ಥ + ಈಶ]

ಅರ್ಥೇಷಣ (ನಾ). ಹಣದ ಬಯಕೆ; ದ್ರವ್ಯದ ಮೇಲಿನ ಆಸೆ; ಐಶ್ವರ್ಯಾಪೇಕ್ಷೆ. [ಅರ್ಥ + ಈಷಣ]

ಅರ್ಥೈಸು, ಅರ್ಥವಿಸು (ಕ್ರಿ). ಅರ್ಥಮಾಡು; ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳು; ವಿವರಿಸು: ಇಪ್ಪತ್ತೇಳು ವಚನಂಗಳಿಗೆ ಅರ್ಥಮಂ ತಾನೆ ಅರ್ಥೈಸಿದ ನೆಲ್ಲಾ ಶಿವಗಣಂಗಳಜಿವಂತೆ (ಕವಿಚ. II, ೬೩ ಮಂತ್ರಗೋ); ಅರಗಿಳಿ ಪಠಿಸಲರ್ಥೈಸುವ ಜಾಣಾಂಕಿ ಪರಭೃತಗಾನಶ್ರುತಿಗೆ ಸರಗೊಡುವಳಿ (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೧೨-೪); ರಾಘವಾಂಕ ಪಂಡಿತ ನಿನ್ನ ಪದ್ಯ ತಪ್ಪು ಎನಲು ಅದಕೆ ಅರ್ಥಸಮಸ್ಯಕ್ಕೆ ಪದ್ಯವಂ ಕೂಡಿಸಿ ಅರ್ಥೈಸಿಯೆನೆ (ಭೈರಸೂ. ೩೫). **ಅರ್ಥವಿಸು**: ಅರ್ಥಿಯೊಳು ಪರತತ್ವ ಸ್ವಾನುಭವಾರ್ಥಿಗಳಿಗೆ ಮಹತ್ವ ತತ್ತ್ವಮನರ್ಥವಿಸಿಯರ್ಥವಿಸಿ ತತ್ಸುಖರಸವನೆಱೆದೆಱೆದು (ಬಸಪು. ೬-೨೮); ಪುಲಿಗೆಱೆಯ ತಿರುಳ್ಗನ್ನಡ ಎಲ್ಲ ವಿಧದಲ್ಲಿಯೂ ತನ್ನದೇ ಆದ ಪ್ರತ್ಯೇಕ ಲಕ್ಷಣವುಳ್ಳ ದೇಸಿ ಎಂದು ಅರ್ಥವಿಸಕೂಡದು (ತವನಿ. ೭೬). [ಅರ್ಥ + -ಇಸ್ಸು$_3$]

ಅರ್ಥೋಕ್ತಿ (ನಾ). ತಾತ್ಪರ್ಯವು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗುವಂತಹ ಮಾತು: ಸುಕಥಾಳಾಪಮನೋತು ಪೇಟ್ಟುದು ಪದಾರ್ಥಾರ್ಥೋಕ್ತಿಯಿಂ ಶಾಸ್ತ್ರವಸ್ತು ಕವೀಂದ್ರರ್ ಬಗೆಗೊಳ್ವಿನಂ (ಸುಕುಮಾ. ೧-೪೬). [ಅರ್ಥ + ಉಕ್ತಿ]

ಅರ್ಥೋತ್ಕರ (ನಾ). ಅಭಿಪ್ರಾಯದ ಸಮೂಹ: ಅತಿಶಯಮಿತಿ ಹಾಸೋಪಾಶ್ರಯಂ ಮೇಣ್ ಕಥಾವಿಶ್ರುತ ಚತುರ ವಿ[ಕಾ]ಶೋತ್ಪಾದಿತಾರ್ಥೋತ್ಕರಂ (ಕವಿರಾ. ೩-೨೦೯). [ಅರ್ಥ + ಉತ್ಕರ]

ಅರ್ಥೋಪಕ್ಷೇಪಕ (ನಾ). [ನಾಟ್ಯ] ದೃಶ್ಯಕಾವ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಅಂಕಗಳ ಮೊದಲಿಗೆ ಅಥವಾ ಕೊನೆಗೆ, ನಡುವೆ ಬಿಟ್ಟುಹೋದ ಕಥೆಯನ್ನಾಗಲಿ, ಮುಂದೆ ಬರುವ ಪಾತ್ರಗಳ ಸನ್ನಿವೇಶವನ್ನಾಗಲಿ, ಸೂಚಿಸಲು ಬರುವ ಐದು ಸೂಚನೆಯ ಸಾಧನೆಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ವಿಷ್ಕಂಭ, ಚೂಲಿಕಾ, ಅಂಕಾಸ್ಯ, ಅಂಕಾವತಾರ, ಪ್ರವೇಶಕ - ಈ ಐದು ಅರ್ಥೋಪಕ್ಷೇಪಕಗಳಿಂದ ಸೂಚ್ಯ(ವಾದ ವಸ್ತುಭಾಗ)ವನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸತಕ್ಕದ್ದು (ದಶರೂ. ೧-೧೧೫); ನೀರಸವಾದ ಅಥವಾ ಅನುಚಿತವಾದ ವಸ್ತುಭಾಗಗಳು ದೃಶ್ಯಕಾವ್ಯದಲ್ಲಿ 'ಅರ್ಥೋಪಕ್ಷೇಪ'ಕಗಳಿಂದ ಸೂಚಿಸಲ್ಪಡಬೇಕು. ಮಧುರವಾಗಿಯೂ, ಉದಾತ್ತವಾಗಿಯೂ, ರಸಭಾವ ಪರಿಪೂರ್ಣವಾಗಿಯೂ ಇರುವ ಭಾಗಗಳು ಮಾತ್ರ ನೋಟಕ್ಕೆ ಯೋಗ್ಯವಾದವು. ಅರ್ಥೋಪಕ್ಷೇಪಕಗಳು ಯಾವುವೆಂದರೆ :- ೧. ವಿಷ್ಕಂಭ, ೨. ಪ್ರವೇಶಕ, ೩. ಚೂಲಿಕಾ, ೪. ಅಂಕಾಸ್ಯ, ೫. ಅಂಕಾವತಾರ (ಕೈಪಿಡಿ. ೨೦೬). [ಅರ್ಥ + ಉಪಕ್ಷೇಪಕ]

ಅರ್ಥೋಪಾರ್ಜನ (ನಾ). ಹಣದ ಸಂಪಾದನೆ: ಶುದ್ಧವೃತ್ತಿಯಿಂದರ್ಥೋಪಾರ್ಜನಂಗೆಯ್ವ ವಾರ್ತೆಯುಂ (ಆದಿಪು. ೧೫-೧೩ ವ). [ಅರ್ಥ + ಉಪಾರ್ಜನ]

ಅರ್ಥೌಘ (ನಾ). ಹಣದ ರಾಶಿ; ನಿಧಿ; ಸಂಪತ್ತು. [ಅರ್ಥ + ಓಘ]

ಅರ್ಥ್ಯ (ಗು). ೧. ಬೇಡತಕ್ಕ; ಬಯಸಬಹುದಾದ. ೨. ಯೋಗ್ಯವಾದ. (ನಾ). ೩. ಹಣವಂತ; ಶ್ರೀಮಂತ. ೪. ತಿಳಿವಳಿಕೆಯುಳ್ಳವನು. ೫. ಕರ್ಪೂರಶಿಲಾಜಿತು. [ಸಂ.]

ಅರ್ದಿಡು (ಕ್ರಿ). ಆಳವಾಗಿ ಚುಚ್ಚು, —ತಿವಿ: ಎಮಗಾರ್ ಶರಣೆಲ್ಲಿಗೆ ಪೋಪೆವೆಂದು ಮೆಳ್ಪಡಿನಸಿಪತ್ರನಂದನಮನೊಯ್ಯನೆ ಸಾರ್ವುದುಮಲ್ಲಿ ಮೈಯೊಳರ್ದಿಡುವುವು ಪತ್ರ ಪುಷ್ಪ ಫಲಸಂಕುಳದಂದದ ಶಸ್ತ್ರಕೋಟಿಗಳ್ (ಆದಿಪು. ೫-೮೮). [ಅರ್ದು (< ಅಟ್ಟು) + ಇಡು]

ಅರ್ದಿಸು$_1$, ಅದ್ದಿಸು$_1$ (ಕ್ರಿ). ಮುಳುಗಿಸು: ಪುಸಿ ಕೊಲೆ ಕಳವು ಪರಸ್ತ್ರೀವ್ಯಸನಂ ಬಹುವಿಧಪರಿಗ್ರಹಂ ನರರಂ ಬಂಧಿಸಲೀ ಭವಾಬ್ಧಿಯೊಳಗರ್ದಿಸಲಾರ್ಕುಂ ದ್ಯೂತ ಮದ್ಯಮಾಂಸವ್ಯಸನಂ (ಅಜಿಪು. ೨-೬೭). **ಅದ್ದಿಸು$_1$**: ನೀರ ಬಟ್ಟಲ ತರಿಸಿ ಕೆಯ್ಗಳನ್ನದರೊಳದ್ದಿಸಿ ತೊಳೆದು (ಗೊಲ್ಗೊಥಾ. ೨೨೩). [ಅರ್ದು (< ಅಟ್ಟು) + -ಇಸ್ಸು$_3$]

ಅರ್ದಿಸು$_2$, ಅದ್ದಿಸು$_2$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಮರ್ದಿಸು; ಹಿಂಸಿಸು; ನೋಯಿಸು: ದೇವವೃಂದವನದ್ದಿಸುವೆನೆನೆ ಶಂಭು ದಾನವನುದ್ದುರುಟನೆಂದಱಿದು ನಿಂದಾ ದೈತ್ಯಗಿದಿರಾಗಿ ಅದ್ದರಕ್ಷೆಯೊಳವನನಾಕ್ಷಣಕದ್ದಿದನು ಭಯರಸದಿ (ಸಂಭಪ. ೬-೩೨). ೨. ಸೋಲಿಸು; ಅಡಗಿಸು: ತನ್ನನರ್ಚಿಸಿರ್ಪಾತನನೊಯ್ಯಲೆಯ್ದಿದ ಕೃತಾಂತನನರ್ದಿಸಿದಂ ಮಹೇಶ್ವರಂ (ರಾಜಶೇ. ೩-೯೩); ಅರ್ದಿಸಿ ಕಾಯಗುಣಂಗಳಂ ಮನಂ ಮಿಸುಕದ ಮಾಟ್ಕೆಯಿಂ ತಡೆದು ಭಕ್ತಿಯೊಳಾಂ ಪಿಡಿವೆಂ ಮೃಡಾಂಘ್ರಿಯಂ (ಶಬಶಂ. ೨-೯೦). **ಅದ್ದಿಸು$_2$**: ೧, ೨: ಶಿವನು ತನ್ನಿಂದ ॥ಬಿದ್ದರೆಂದತ್ಯಧಿಕ ದೇವರನದ್ದಿಸಿದೆ ನಾನೆಂದ ಕಾರಣ ರುದ್ರನನು ಶಾಪಿಸಿದ ವಾಣೀಪತಿಯು (ಕುವ್ಯಾಅ. ಓರಿಇ. ೩೩-೩೫, ೩೬). [ಅರ್ದನ್$_0$ + -ಇಸ್ಸು$_3$]

ಅರ್ದು 'ಅಟ್ಟು' ನೋ.

ಅರ್ಧ (ನಾ). ೧. ಎರಡು ಸಮಪಾಲುಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : ಆರಿ ವಸ್ತುವಿ ನರ್ಧವನುಸುರುತ್ತಿರೆ ತಗ್ಗುವುದು ಸಂಹಿತೆಯಂ (ಕಮದ. ೬೪). ೨. ಒಂದು ಅಂಶ ; ಸ್ವಲ್ಪಭಾಗ.

ಅರ್ಧಂಬರ್ಧ, ಅರ್ಧಮರ್ಧ = ಪೂರ್ತಿಯಾಗದ ; ಸ್ವಲ್ಪ ಭಾಗ ಮಾತ್ರ ; ಅಪೂರ್ಣ : ಹೆದರಿಕೊಂಡೇ ಅರ್ಧಂಬರ್ಧ ಮಾತುಗಳಲ್ಲಿ . . . ಹೇಳಿದಾಗ ಅವರು ರೌದ್ರಾವೇಶವನ್ನೇ ತಾಳಿದರು (ಮುಂಗಾಮು. ೪೪) ; ಅರ್ಧಂಬರ್ಗ ಓದಿಕೊಂಡಿದ್ದ ರತ್ನಳೂ ಗಂಡಾಂತರದಲ್ಲಿ ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಅವನನ್ನು ಮತೆತುಬಿಟ್ಟಿದ್ದಳು (ಅತಶಂ. ೨೧೧) ; ಬಂದ ಪ್ರಸಂ ಎಲ್ಲೂಮೀ ಕೇಳಿದ ಅರ್ಧಮರ್ಧ ಹಳೆಲಾಷೆಪದ ಒಂದನ್ನು ಹಾಡುತ್ತಾ ಕುಣಿಯುತ್ತಾ ಪ್ರವೇಶಿಸುವನು (ಅಮಗಾಂ. ೨೩). [ಸಂ.]

ಅರ್ಧಕಪೋಳಿತ (ನಾ). [ಗಜ] ಆನೆಯ ಮದದ ಏಳು ಅವಸ್ಥೆಗಳಲ್ಲಿ ಮೂರನೆಯದು : ಆ ಪಟ್ಟಣದ ನರಸಿಂಗಮೊನೆಯರ ಪಟ್ಟಿದಾನೆ ಸಂಚಿತ ತಿಲಕಿತ ಅರ್ಧ [ಪಾಠಾಂ. ಅರ್ದ, ಅರ್ವ] ಕಪೋಳಿತ ಆತವರ್ಜಿತ ಅಧೋಪಬಂಧಿನಿ ಕೈತ್ಯಧಿನಿ ಗಂಧಹಾರಿಣಿಯೆಂಬ ಸಪ್ತಾವಸ್ಥೆಯ ಮದದಿಂ ಮುಂದುಗಾಣಿಪೆ (ಸಂಬಿ. ೨-೨೧).

[ಸಂ. ಅರ್ಧಕಪೋಲಿತ]

ಅರ್ಧಕಪ್ಪಟೆ (ನಾ). ಅಧಿವಸ್ತ್ರ ; ಸ್ವಲ್ಪ ಬಟ್ಟೆ.

ಅರ್ಧಕಪ್ಪಟಿ ತೀರ್ಥಕರ = ಅರ್ಧಶರೀರ ಮಾತ್ರ ಮುಚ್ಚುವಂತೆ ಬಟ್ಟೆಯನ್ನುಟ್ಟ ಗುರು ; ಅಷ್ಟಹೊದಿಕೆಯನ್ನು ಹೊದೆದ ಗುರು : ಬಿಳಿಯ ಕಂಬಳಿಯಂ ಪೊದೆದಿವ್ಮುಡಿವಿಡಿದ ನೀರೆಯನುಟ್ಟು . . . ಬರ್ಪುದುಳಿದಂತೆ ಬರ್ಪತನರ್ಧಕಮಕ್ಕುಮೆಂದೊಡಂಬಡಿಸಲಾ ಪ್ರಕಾರದಿಂ ಕೆಲವು ದಿನಂ ಪೋಗಲವರ್ಗರ್ಧಕಪ್ಪಟಿತೀರ್ಥಕರರೆಂಬ ಪೆಸರಾಗಲ್ (ಶುಕ್ಲಾಸ್ತ. ೯-೧೪ ವ). 'ಅರ್ಧಗಪ್ಪಡ' ಪಠಾ. [ಅರ್ಧ + ಕಪ್ಪಟಿ]

ಅರ್ಧಗಪ್ಪಡ (ನಾ). = ಅರ್ಧಕಪ್ಪಟಿ : ಕೈಯನಿಲಿಕ್ಕಿಯರ್ಧಗಪ್ಪಡ ಮನೆಡದ ಮುಯ್ಯನ ಮೇಗಿಕ್ಕಿ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೯೨-೧೭) ; ಇಂತರ್ಧಗಪ್ಪಡದ ತೀರ್ಥಪಾರಂಪರ್ಯದಿಂದಂ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೯೩-೪). [ಅರ್ಧ + ಕಪ್ಪಡ]

ಅರ್ಧಗುಚ್ಛ (ನಾ). "ಇಪ್ಪತ್ತುನಾಲ್ಕು ಎಳೆಗಳುಳ್ಳ ಹಾರ" (ಅದಿವಿ. ಕೋಶ) ; "ನೂಲುಸರದ ಮುತ್ತು ದೇವಚ್ಛಂದಂ ಎಂಬುದು. ಅಯ್ವತ್ತು ಸರದ ಮುತ್ತು ಮಾಣವಕ ಎಂಬುದು. ಹಾರ, ಗುಚ್ಛ, ಅರ್ಧಗುಚ್ಛ, ಗೋಪುಚ್ಛ –ಎಂದಿವು ಕ್ರಮದಿಂದಂ ಕುಂದುತ್ತಾ ಬರಲಪ್ಪುವು" (ಹಲಾಯು. ೯-೨೪೦ರ) ; ತುಡಿಲ್ಲ ಯೋಗ್ಯಮಪ್ಪ ಸಾಸಿರದೆಂಟು ತೋರ ಮುತ್ತಿನ ಸರದಿಂ ಪ್ರಚ್ಛಂದಂ ಮೊದಲಾಗಿ ವಿಜಯಚ್ಛಂದಾರ್ಧಹಾರ ದೇವಚ್ಛಂದಾರ್ಧಹಾರ ರತ್ನಿಳಕಾಪಗುಚ್ಛ ನಕ್ಷತ್ರಮಾಲಾರ್ಧಗುಚ್ಛ ಮಾಣವಕಾರ್ಧಮಾಣವಕಂಗಳೆಂಬ ಪನ್ನೊಂದು ನಾನಾರತ್ನದ ಸುವರ್ಣ ಪದಕ ವಿರಚನಾವಿಧೇದಿಂ (ಅವಿಪ. ೮-೫೪ ವ). [ಅರ್ಧ + ಗುಚ್ಛ]

ಅರ್ಧಗೋಲ, ಅರ್ಧಗೋಳ (ನಾ). ೧. ಗೋಳದಲ್ಲಿ ಅರ್ಧಭಾಗ. ೨. ಭೂಮಿಯ ಅರ್ಧಭಾಗ. **ಅರ್ಧಗೋಳ** : ೧. ಗೋಳದ ಒಂದು ಭಾಗದ ನಕ್ಷೆಯೆತ್ತುವುದಕ್ಕೆ ಅದರಲ್ಲಿಯೂ ಅರ್ಧಗೋಳ ನಕ್ಷೆಯೆತ್ತಲು ಮಾತ್ರ ಇದು ಉಪಯೋಗವಾಗುತ್ತದೆ (ಭೂವಿವ. ೩೧).

[ಅರ್ಧ + ಗೋಲ]

ಅರ್ಧಗೋಳ ಅರ್ಧಗೋಲ ನೋ.

ಅರ್ಧಚಂದ್ರ (ನಾ). ೧. ಅರ್ಧಭಾಗ ಮಾತ್ರ ಕಾಣುವ ಚಂದ್ರ. ೨. ಅರ್ಧಚಂದ್ರನ ಆಕಾರದ ಬಾಣ ; ಕವಲಂಬು : "ಅರ್ಧಚಂದ್ರ ಮೆಂಬುದು ಹೆಜ್ಜೆಯಂಬು" (ಹಲಾಯು. ೭೭-೩೧ಸ) ; "ಅರ್ಧಚಂದ್ರ ಮೆನೆ ಕವಲಂಬು" (ಮಂಗಾರಾ. ೯೭-೨೫) ; ದಡಿಗ ಬಿಲುಜೇವಡೆದು ಬಾಣವ ತೊಡೆಡಿ ಸುರಿದನು ಗಂಧಮಾದನ ಪಡೆಗೆ ರವಿಸುತನೆಡೆಗೆ ಮೋಹಿದನರ್ಧಚಂದ್ರಗಳ (ಕಾತಿಕಾ. ೧೯-೧೪). ೩. ನೃತ್ಯದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಅಭಿನಯ ಮುದ್ರೆ : ಪತಾಕೆ, ಅರ್ಧಚಂದ್ರ, ತ್ರಿಪತಾಕೆ, ಪದ್ಮಕೋಶ, ಅಲಪದ್ಮ , ಹಂಸ್ಯ . . . ಮೊದಲಾದ ನೂರಾರು ಹಸ್ತಮುದ್ರೆಗಳನೆ (ಬಾಲಪ್ರ. II, ೯೧ಗ). ೪. ಹೆಬ್ಬೆರಳು ತೋರ್ಬೆರಳುಗಳ ನಡುವಣ ಪ್ರದೇಶದಿಂದ ಕೊರಳಲ್ಲನ್ನು ಹಿಡಿದು ತಳ್ಳುವುದು : ನೂಂಕಿದನೊಡೊಂ ದರ್ಧಚಂದ್ರನೆಳ್ತಿ ಅರ್ಧಚಂದ್ರನಪಹಸ್ತಿತಂ ನಕಾರಮುಪಜಾರಮಾಯ್ತು (ಕಮದ.೧೦೬ ವೃತ್ತಿ) ; ರಾಜಮಂಡಲವಾದರೂ ಏಶ್ಚಿತ್ ನ್ಯಾಯಬುದ್ಧಿಇಟ್ಟು ನಡೆಯದೆ ಏಯಾಸಿಗೆ ಅರ್ಧಚಂದ್ರಪತ್ರಿತ (ಸೂಚಿಸ. ೩). ಜ್ಞಿ.[ಜ್ಯೋತಿ] ಒಂದು ಯೋಗದ ಹೆಸರು. 'ಅರ್ಧಚಂದ್ರಯೋಗ' ಪಠಾ.

ಅರ್ಧಚಂದ್ರಪ್ರಯೋಗಮಮಾಡು = ಕುತ್ತಿಗೆ ಹಿಡಿದು ಹೊರಗೆ ನೂಕು. [ಅರ್ಧ + ಚಂದ್ರ]

ಅರ್ಧಚಂದ್ರಕ (ನಾ). [ಕಾಮಶಾ] ಅರ್ಧಚಂದ್ರಾಕೃತಿಯ ಉಗುರಿನ ಗಾಯ : ಪಂಚನಖಯೋಗ, ದ್ವಂರ್ದ್ವಯೋಗ, ಅರ್ಧಚಂದ್ರಕ, ಮಂಡಲ . . . ಎಂಬ ಸಪ್ತವಿಧ ನಖೋಪಕ್ಷತ (ವಿದೇಶ. ೨೩೦). [ಅರ್ಧ + ಚಂದ್ರಕ]

ಅರ್ಧಚಂದ್ರಪ್ರಸವ (ನಾ). ಅರ್ಧಚಂದ್ರಯೋಗದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದ ವನು : ಅರ್ಧಚಂದ್ರಪ್ರಸವ ನರಂ ಸುಭಗನೆನಿಸುಗುಂ ಬುಧಮಿತ್ತಾ (ಕಾತಿ. ೧೩-೧೯). [ಅರ್ಧಚಂದ್ರ + ಪ್ರಸವ]

ಅರ್ಧಚಂದ್ರಯೋಗ (ನಾ). [ಜ್ಯೋತಿ] "ಲಗ್ನಕ್ಕೆ ಎರಡನೆಯ ಸ್ಥಾನ (ಧನಪರ) ದಿಂದ ಏಳುಸ್ಥಾನಗಳಲ್ಲಾಗಲೀ ಮೂರನೆಯ ಸ್ಥಾನ (ಆಪೋಕ್ಲೀಮ) ದಿಂದ ಏಳುಸ್ಥಾನಗಳಲ್ಲಾಗಲೀ ಏಳು ಗ್ರಹಗಳೂ ಇದ್ದರೆ ಅರ್ಧಚಂದ್ರಯೋಗ" (ಜಾತಕ. ೧೩-೧೦ ಅಷಿ) ; ಉದಯದ ಪಣಫರಿದಿಂದಸ್ತದೆಡವರಂ ನಿಂದೊಡಂ ವಿಲಗ್ನ ಪೋಕ್ಲೆಟದಿನಸ್ತದೆಡವರಂ ನೆಲಸಿದೊಡಂ ಗ್ರಹಮೀಱುಮರ್ಧಚಂದ್ರಂ ಯೋಗಂ (ಜಾತಕ. ೧೩-೧೦). [ಅರ್ಧಚಂದ್ರ + ಯೋಗ]

ಅರ್ಧಚಂದ್ರಾಕೃತಿ (ನಾ). ಅರ್ಧಚಂದ್ರನನ್ನು ಮುಡಿಯಲ್ಲಿ ಧರಿಸಿದವನು ; ಶಿವ : ನೋಡಲಾಗದು ಜೂಜನಾಡುವ ಗಾಡಿಗನನಂ ದರ್ಧಚಂದ್ರಾಕೃತಿಯೊಪ್ಪುವ ಬಿಟ್ಟನೇ ವೃಸಾರ್ಢದಿಂ ಜೂಜನಾದಿ ರ್ಧರ್ಮಮುಮುಕ್ಕುರಿದರಿಂ (ಬಸವ. ೪೪-೬೪). [ಸಂ. ಅರ್ಧಚಂದ್ರಮೌಳಿ]

ಅರ್ಧಚಕ್ರವರ್ತಿ (ನಾ). [ಜೈನ] ಮೂರು ಖಂಡಗಳಿಗೆ ಅಧಿಪತಿಯಾದ ಸಮ್ರಾಟ : ಏಖಿಲ ಬೇಚರ ಲಲಾಮಾಯಮಾನಾಂ ಕ್ರಿಖಂಡಾಧಿಪಂ ಅರ್ಧಚಕ್ರವರ್ತಿಯಪ್ಪ ಕಯಿಸ್ಸಿಗನೆಂ (ಶಾಂಪು. ೫-೩೬ ವ) ; ಅರ್ಧ ಚಕ್ರವರ್ತಿಗಳ್ ಮಾಜ್ಯ ಚತುರ್ಮಾಖವೆಂಬ ಪೂಜೆಯಂ (ಸುಳುಮಾ. ೬-೨೫ ವ). [ಸಂ. ಅರ್ಧಚಕ್ರವರ್ತಿನ್]

ಅರ್ಧನಾರಿ (ನಾ). ಒಂದು ಅರ್ಧಭಾಗ ಕಪ್ಪು ಬಣ್ಣ, ಇನ್ನೊಂದು ಅರ್ಧಭಾಗ ಕೆಂಪು ಬಣ್ಣದಿಂದ ಕೂಡಿರುವುದು : ಗಱಿಯುಸುವ ತಮಂ ಮೂಡಲ್ ಪೊಱೆಗಟ್ಟುವ ಸಂಜೆಗೆಂಪು ಪಡುವಲ್ ಕೈಕೊಂಜೆಲೆ ಧರಿಗರ್ಧನಾರಿಯ ತೆಱದಿಂದಿರಲಂತು ಗಗನಮಂಡಲಮಿಸುವಂ (ಅತಪು. ೬-೬೨). [ಅರ್ಧ + ನಾರಿ ?]

ಅರ್ಧನಾರ್ಯ (ನಾ). ಪಾರ್ಶ್ವವಾಯು ; ಲಕ್ವ : ತನ್ನ ಬಲಮಿತು ಮರ್ಧನಾರಿಯ ಬಲದಂತಿರಡಂಗಿಯುಂ ವೃ ವೃ ನ ಬಲದಂತಿರಲುಮು ಪೋಗಿಯುಂ (ಅತಪು. ೧೪-೬ ವ). [< ಸಂ. ಅರ್ಧನಾರೀ ?]

ಅರ್ಧನಾರ್ಯ (ನಾ). ದೇಹದ ಅರ್ಧಭಾಗ ಹೆಣ್ಣುರೂಪಾಗಿರುವುದು : ರೂಪರ್ಧನಾರಿಯಾಯ್ತು ವಿರೂಪಾಕ್ಷಿಂಗೆ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೬೭) ; ಕರದಲ್ಲಿ ಕಪಾಲವ ಪಿಡಿದವನ ಅರ್ಧನಾರಿಯಾವವನ ಬಾಣನ ಬಾಗಿಲ ಕಾಯ್ವವನ (ಬಸವ. ೫೦೩). [ಅರ್ಧ + ನಾರಿ]

ಅರ್ಧನಾರೀಶ್ವರ (ನಾ). ಶರೀರದ ಎಡಭಾಗ ಹೆಣ್ಣಿನ ಆಕಾರವಾಗಿಯೂ ಬಲಭಾಗ ಗಂಡಿನ ಆಕಾರವಾಗಿಯೂ ಇರುವ ಈಶ್ವರ. [ಅರ್ಧನಾರ್ಯಿ + ಈಶ್ವರ]

ಅರ್ಧಪ್ರಸ್ತಾರ (ನಾ). [ಛಂದ] ಒಂದು ಪದ್ಯದ ಪೂರ್ವಾರ್ಧಕ್ಕಾಗಲಿ ಉತ್ತರಾರ್ಧಕ್ಕಾಗಲಿ ಹಾಕುವ ಪ್ರಸ್ತಾರ: ಮುರಜಂ ಅರ್ಧಪ್ರಸ್ತಾರದಿಂ ಗೋಮೂತ್ರಿಕೆಯಕ್ಕುಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೫೭೭). [ಅರ್ಧ + ಪ್ರಸ್ತಾರ]

ಅರ್ಧಭ್ರಮಣ (ನಾ). [ಕಾವ್ಯಮೀ] ಒಂದು ಬಗೆಯ ಶಬ್ದಚಿತ್ರದ ಕವಿತ್ವ: ಉದಾ— ಶ್ರೀರಾಮಾಧಾಮ ನಾಮಂ ತಾರಾರಾರಾರಾಸಮಾ ಸಮಂ ಮಾರಾರಿ ನಿನ್ನೊಳ್ ಸಮಾನಾಧಾರಾ ನಿನ್ನೂತನೊಳ್ ಸಮಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೫೮೦). [ಅರ್ಧ + ಭ್ರಮಣ]

ಅರ್ಧಮಂಡಳಿಕ (ನಾ). ಅರ್ಧಮಂಡಲಕ್ಕೆ ಒಡೆಯ; ಚಿಕ್ಕ ಸಾಮಂತರಾಜ: ಅರ್ಧಮಂಡಳಿಕರ್ ಮಾಟ್ಪ ಸರ್ವತೋಭದ್ರಮೆಂಬ ಪೆಸರಂ . . . ಬಗೆದು (ಆದಿಪು. ೧೫–೧೩ ವ). [ಅರ್ಧ + ಮಂಡಳಿಕ]

ಅರ್ಧಮಾಗಧಿ (ನಾ). ಪ್ರಾಕೃತಭಾಷಾವರ್ಗಕ್ಕೆ ಸೇರಿದ ಒಂದು ಭಾಷೆ; ಜೈನಾಗಮಗಳ ಭಾಷೆ. [ಸಂ. ಅರ್ಧಮಾಗಧೀ]

ಅರ್ಧಮಾಣವಕ (ನಾ). ಹನ್ನೆರಡು ಎಳೆಗಳುಳ್ಳ ಮುತ್ತಿನ ಹಾರ: ಮಾಣವಕಾರ್ಧಮಾಣವಕಂಗಳೆಂಬ ಪನ್ನೊಂದು ನಾನಾರತ್ನದ ಸುವರ್ಣಪದಕವಿರಚನಾದಿ ಭೇದದಿಂ (ಆದಿಪು. ೮–೫೪ ವ). [ಅರ್ಧ + ಮಾಣವಕ]

ಅರ್ಧಮಾನ್ಯ (ನಾ). ಕಂದಾಯದಲ್ಲಿ ಅರ್ಧ ರಿಯಾಯಿತಿಯನ್ನು ಪಡೆದಿರುವ ಭೂಮಿ. (ರೈಸ್‌ಗೆ. ೫೪೨). [ಅರ್ಧ + ಮಾನ್ಯ]

ಅರ್ಧಮಾನ್ಯದಾರ (ನಾ). ಅರ್ಧಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಭೂಮಿಯನ್ನು ಪಡೆದಿರುವವನು (ರೈಸ್‌ಗೆ. ೫೪೨). [ಅರ್ಧಮಾನ್ಯ + -ದಾರ್ಯ]

ಅರ್ಧಮೈ (ನಾ). = ಅರ್ಧಾಂಗ: ನಿಸ್ಸಾರವಾದ ಸಂಸಾರದೊಳಂಗನೆ ಯೊರ್ವಳೆ ಸಾರವೆಂದರಿತು ತನ್ನರ್ಧಮೈಯೊಳು ತಾನಾಗಿ ಗಿರಿಶನೆ ಗಿರಿಜೆಯ ನಾಂತಿಹನೋತು (ಇಂಜಾಪ. ೧೭೫–೬೧). [ಅರ್ಧ + ಮೈ (< ಮೆಯ್)]

ಅರ್ಧರಥ (ನಾ). ೧. ಒಮ್ಮೆ ಧೈರ್ಯದಿಂದಲೂ, ಮತ್ತೊಮ್ಮೆ ಅಧೈರ್ಯದಿಂದಲೂ, ಹಲವು ವೇಳೆ ಎಚ್ಚರತಪ್ಪಿಯೂ ಯುದ್ಧಮಾಡುವ ರಥಿಕ. ೨. ತನ್ನೊಡನೆ ಇನ್ನೊಬ್ಬರನ್ನು ಸಹಾಯಕ್ಕೆ ಕರೆದುಕೊಂಡು ರಥದಲ್ಲಿ ನಿಂತು ಯುದ್ಧಮಾಡಬಲ್ಲ ರಥಿಕ: ರಥಿಗಳನಗ್ರಸ್ಥಿತ ಸಾರಥಿಗಳನಿಸೆ ಸೀರಪಾಣಿ ಸಲೆ ರಥದ ಮನೋರಥ ದೊಡನೆ ಮಡಿದರಂದತಿರಥ ಸಮರಥರಾ ಮಹಾರಥಾರ್ಧರಥರ್ಕಳ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೪–೧೨); ಕೃತ ಶಸ್ತ್ರವಿದ್ಯರಪ್ರತಿಹತ ಭುಜಬಲರುಭಯಬಲದ ರಥಿಗಳ್ ಗತಜೀವಿತರಾದರ್ ಸಂಗ್ರಾಮದೊಳತಿರಥ ಸಮರಥ ಮಹಾರಥಾರ್ಧರಥರ್ಕಳ್ (ಪಂಠಾಮಾ. ೧೩–೭೨). [ಅರ್ಧ + ರಥ]

ಅರ್ಧರಾತ್ರಿ (ನಾ). ಮಧ್ಯರಾತ್ರಿ; ನಡುರಾತ್ರಿ: ಅಲ್ಪನಿಗೆ ಐಶ್ವರ್ಯ ಬಂದರೆ ಅರ್ಧರಾತ್ರಿಯಲ್ಲಿ ಕೊಡೆ ಹಿಡಿಸಿಕೊಂಡನಂತೆ (ಗಾದೆ). [ಅರ್ಧ + ರಾತ್ರಿ]

ಅರ್ಧವಿರಾಮ (ನಾ). ವಿರಾಮ ಚಿಹ್ನೆಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಗುರುತು (;): ಅಲ್ಪವಿರಾಮ, ಅರ್ಧವಿರಾಮ, ಪೂರ್ಣವಿರಾಮಗಳನ್ನು ಅರಿತುಕೊಳ್ಳಬೇಕು (ಮುಂಬಯಿ. ೨–೮). [ಅರ್ಧ + ವಿರಾಮ]

ಅರ್ಧವಿಸದಿ (ನಾ). (?): ಲಂಜಿಗೇಶ್ವರಂ ದೇವರ್ಕೆ ಪೂನಿಜುವ ಮಾಲ (ಲಾ)ಕಾರರ್ಗ್ಗೆ ಅರ್ದ್ಧವಿಸದಿ ಇತ್ತೊದಾನ್ ಅಱಿವೊನ್ ಪಂಚಮಹಾಪಾತಕನಕುಂ(ಕ್ಕುಂ) (ಇಆ. X, ೬೦–೩; 578). [ಅರ್ಧ + ವಿಸದಿ ?]

ಅರ್ಧವಿಸರ್ಗ (ನಾ). ಕ, ಖ ಎಂಬ ಅಕ್ಷರಗಳ ಹಿಂದೆ ಉಚ್ಚಾರವಾಗುವ ವಿಸರ್ಗದ (ᳵ) ಎಂಬ ಚಿಹ್ನೆ; ಜಿಹ್ವಾಮೂಲೀಯ; ಪ, ಫ ಎಂಬ ಅಕ್ಷರಗಳ ಹಿಂದೆ ಬರುವ ಅರ್ಧಸೊನ್ನೆಗಳುಳ್ಳ ಚಿಹ್ನೆ; ಉಪಧ್ಮಾನೀಯ. [ಅರ್ಧ + ವಿಸರ್ಗ]

ಅರ್ಧಸಮ (ನಾ). = ಅರ್ಧಸಮವೃತ್ತ: ಸಮಂ ಅರ್ಧಸಮಂ ವಿಷಮಮೆಂದು ವೃತ್ತಂ ಮೂಱು ತೆಱನಕ್ಕುಂ (ಛಂದೋಂಬು. ೧–೬೭). [ಅರ್ಧ + ಸಮ]

ಅರ್ಧಸಮವೃತ್ತ (ನಾ). [ಛಂದ] "ಒಂದು ಮೂರನೆಯ ಪಾದಗಳೂ ಎರಡು ನಾಲ್ಕನೆಯ ಪಾದಗಳೂ ಸಮನಾಗಿರುವುದು ಅರ್ಧಸಮವೃತ್ತವು" (ಕೈಪಿಡಿ. ೭೮). [ಅರ್ಧಸಮ + ವೃತ್ತ]

ಅರ್ಧಸ್ವರ (ನಾ). ಅರ್ಧಸ್ವರದಂತೆ ಇರುವ ವ್ಯಂಜನ; ಯ, ವ ಎಂಬ ಅಕ್ಷರಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಸ್ವರಸಂಧಿಯಲ್ಲಿ ಆಗಮವಾಗುವ ಯ, ವ ಎಂಬ ಅಕ್ಷರಗಳು ಉಚ್ಚಾರಣೆಯ ಸೌಕರ್ಯವನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿ ಬರುವುವು, ವ್ಯಂಜನಗಳಾದರೂ ಇವು ಅರ್ಧಸ್ವರಗಳೆಂದು ಪರಿಗಣಿತವಾಗಿವೆ (ಕೈಪಿಡಿ. ೮). [ಅರ್ಧ + ಸ್ವರ]

ಅರ್ಧಹಾರ (ನಾ). "ಅರವತ್ತುನಾಲ್ಕು ಎಳೆಗಳುಳ್ಳ ಮುತ್ತಿನ ಹಾರ" (ಆದಿಪು. ಕೋಶ); ದೇವಚ್ಛಂದಾರ್ಧಹಾರರಶ್ಮಿಕಲಾಪಗುಚ್ಛ ಮಾಣವಕಾರ್ಧಮಾಣವಕಂಗಳೆಂಬ ಪನ್ನೊಂದು ನಾನಾರತ್ನಸುವರ್ಣಪದಕವಿರಚನಾದಿ ಭೇದದಿಂ . . . ಆದ ಹಾರಂಗಳುಮಂ (ಆದಿಪು. ೮–೫೪ ವ). [ಅರ್ಧ + ಹಾರ]

ಅರ್ಧಾಂಗ (ನಾ). ಅಂಗದಲ್ಲಿ ಅರ್ಧಭಾಗ; ಶರೀರದಲ್ಲಿ ಅರ್ಧ: ಸರ್ವಪಿತನರ್ಧಾಂಗದಲ್ಲಿಹ ಸರ್ವಮಾತೆ ಕಡಂಗಿ ಬಂದಳು (ಬಸಪು. ೫೦–೮). [ಅರ್ಧ + ಅಂಗ್ಯ]

ಅರ್ಧಾಂಗವಾಯು (ನಾ). (ಉಕ) ದೇಹದ ಅರ್ಧಭಾಗದ ಚಲನೆಯನ್ನು ಉಡುಗಿಸುವ ವಾತರೋಗ; ಪಾರ್ಶ್ವವಾಯು: ಅರ್ಧಾಂಗವಾಯುವಿನಿಂದ ಅವರ ಕಾಲುಗಳೆರಡೂ ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಬಾರದಂತಾಗಿವೆ (ಜನಜೀ. ೨). [ಅರ್ಧಾಂಗ + ವಾಯು]

ಅರ್ಧಾಂಗಿ (ನಾ). ಹೆಂಡತಿ: ವಿಷ್ಣುವಿನ ಅರ್ಧಾಂಗಿ ಲಕ್ಷ್ಮಿ (ಬಸವ. ೮೩೦); ವಸುದೇವನರ್ಧಾಂಗಿ ರೋಹಿಣಿದೇವಿ (ಜಗವಿ. ೨–೮೭ ವ). [ಸಂ. ಅರ್ಧಾಂಗೀ]

ಅರ್ಧಾಯ (ನಾ). ೧. ಅರ್ಧಆದಾಯ. ೨. ಅರ್ಧಪಾಲು: ಬಳಿಕ ಪಾಂಡವರಿಗರ್ಧಾಯಮಂ ಕೊಡದ ಕಾರಣದಿಯುಭಯತ್ರರಿಂಗೆ ಜಗಳಾಗಿರ್ದುದು (ತುರಂಗ. ೮೦–೧೮). [ಅರ್ಧ + ಆಯ]

ಅರ್ಧಾವಲಿಕ (ನಾ). ಅರ್ಧಚಂದ್ರಾಕಾರವಾದ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬಾಣ; ಕವಲಂಬು: ಅಂತಶ್ವಸೇನನರ್ಧಾವಲಿಕಮೆಂಬಮೋಘಾಸ್ತ್ರಮಾಗಿ ಕರ್ಣನ ದೊಣೆಯೊಳಿರ್ದಂ (ಪಂಪಭಾ. ೫–೧೦೦ವ). [ಸಂ. ಅರ್ಧಾವಲೀಕ]

ಅರ್ಧಾವಶೇಷ (ನಾ). ಅರ್ಧ ಉಳಿದಿರುವುದು: ಯಾಮಿನೀಚರಮ ಯಾಮಮರ್ಧಾವಶೇಷಮುಂಟೆನೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೮–೧೦೯ವ). [ಅರ್ಧ + ಅವಶೇಷ]

ಅರ್ಧಾವಳೀಕ (ನಾ). = ಅರ್ಧಾವಲಿಕ: ಮುಳಿಸಂ ನೆಱಪಲ್ಕರ್ಧಾವಳೀಕಶರರೂಪದಿಂದಸುಂಗೊಳೆ ದೊಣೆಯಿಂ ಪೊಳೆದು ಬರೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨–೧೯೧). [ಸಂ. ಅರ್ಧಾವಲೀಕ]

ಅರ್ಧಾಸನ (ನಾ). ೧. (ಒಬ್ಬರು ಕುಳಿತುಕೊಂಡ) ಪೀಠದಲ್ಲಿನ ಅರ್ಧಭಾಗ: ಇಂದ್ರನೊಳರ್ಧಾಸನಮೇಱಿದೊಳ್ಪು ಹರಿಗಂಗಕ್ಕುಂ ಪೆಱಂಗಕ್ಕುಮೇ (ಪಂಪಭಾ. ೮–೨೮). ೨. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಶಿವಯೋಗಾಸನ: ಶುದ್ಧಾಸನ, ಸಿಂಹಾಸನ . . . ಹೈಮಾಸನ, ಅರ್ಧಾಸನಾದಿಯೆಂಭತ್ನಾಲ್ಕಾಸನಭೇದಂಗಳ್ (ವಿವೇಕ. ೧೫೦). [ಅರ್ಧ + ಆಸನ]

ಅರ್ಧಾಹಾರ (ನಾ). ೧. ಆಹಾರದಲ್ಲಿ ಅರ್ಧಭಾಗ: ಸುಳುಮೂರಕ್ಕಾಮ ಅರ್ಧಾಹಾರಮಂ ನುಂಗುಗುಮರ್ಧಾಹಾರಮನುಗುಟ್ಟುಂ (ವಡ್ಡಾ ರಾ. ೩೬–೨೪). ೨. ಅರೆಹೊಟ್ಟೆಗೆ ಆಗುವಷ್ಟು ಊಟ: ಜಕರಾಗ್ನಿ ನಂದ ದಂದದಿನರ್ಧಾಹಾರಮನಾರೋಗಿಸುವಣಾದರದಿಂ (ಸುಳುಮು. ೪–೫).

[ಅರ್ಧ + ಆಹಾರ]

ಅರ್ಧಿಸು (ಕ್ರಿ). ಅರ್ಧಕ್ಕೆ ಕತ್ತರಿಸು; ಎರಡು ಸಮಪಾಲಾಗಿ ಮಾಡು; ಅರ್ಧಭಾಗ ಮಾಡು: ಮೊದಲೊಳೆ ಛಂದದೀಯೆಡೆಯೆ ಲೆಳ್ಕದೆ ಕೆಟ್ಟುದು ವೃತ್ತಮೆಂದು ಪೇಳ್ದುದು ಬಗೆವಂದೊಡಾಗಳಕವಜಂಕಮ ನರ್ಧಿಸಿ ಬೆಳ್ಪನಿಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುದು (ಛಂದೋಂಬು. ೬–೩). [ಅರ್ಧ + –ಇಸು$_3$]

ಅರ್ಧೇಂದು (ನಾ). ಅರ್ಧಚಂದ್ರ: ಅರವಿಂದಾಸ್ಯಂ ಸೊಸಲ ಸಮಾನಂ ಪಿರುಸಮಮರ್ಧೇಂದುಪ್ರತಿಮಾನಂ (ಸುಳುಮಾ. ೫–೫೧).

[ಅರ್ಧ + ಇಂದು$_3$]

ಅರ್ಧೇಂದುಮೌಳಿ (ನಾ). ಅರ್ಧಚಂದ್ರನನ್ನು ತಲೆಯ ಮೇಲೆ ಧರಿಸಿದವನು; ಈಶ್ವರ. [ಅರ್ಧೇಂದು + ಮೌಳಿ]

ಅರ್ಧೋಕ್ತಿ (ನಾ). ಅರಿಮಾತು; ಪೂರ್ಣವಾಗದ ಉಕ್ತಿ: ಆ ಮೇನಕೆಯ ರೂಪಾತಿಶಯವನ್ನು ನೋಡಿ, (ಎಂದು ಅರ್ಧೋಕ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಲಜ್ಜೆಯಿಂದ ಸುಮ್ಮನಿರುವಳು) (ಶಾಳಿಂತ. ೧೪–೧೩).

[ಅರ್ಧ + ಉಕ್ತಿ]

ಅರ್ಧೋರುಕ (ನಾ). = ಅರೆತೊಡೆಜಲ್ಲಣ: "ಅರ್ಧೋರುಕಂ ಜಂಘಾತಕಂ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೬೮–೨೧). [ಸಂ.]

ಅರ್ನ ' ಅರನ ' ನೋ.

ಅರ್ನವ (ನಾ). ಅರ್ಣವ; ಸಮುದ್ರ: ಧರೆ ಮಸಗಿ ಬರುವ ಕಡಲಂತೆ ಸೇನಾರ್ನವಂ ನೆರವುತಿದ್ದವು (ತುರಂಗ. ೪೨–೧೬). [ಸಂ. ಅರ್ಣವ]

ಅರ್ಪಣ (ನಾ). ೧. ಒಪ್ಪಿಸುವುದು; ಅರ್ಪಿಸುವುದು; ಪ್ರೀತಿ ಗೌರವಗಳಿಂದ ಸಲ್ಲಿಸುವುದು: ಗುರುಪದಾಂಗಾರ್ಪಣಕೆ ದಾನಂ ಪರಿಪಠಿಯೊಳಿಂತನವರತಮುಂ ಸರಸಸಮ್ಮದವಾಗಿ (ಬಸವ. ೬೯–೩೦). ೨. ಒಳಕ್ಕೆ ಹಾಕುವುದು; ಹುದುಗಿಸುವುದು. ೩. ಮೇಲೆ ಅಥವಾ ಒಳಗೆ ಅಳವಡಿಸುವುದು. ೪. ಹಿಂತಿರುಗಿ ಕೊಡುವುದು. [ಸಂ.]

ಅರ್ಪಣಂಗೈ (ಕ್ರಿ). ಅರ್ಪಿಸು; ಒಪ್ಪಿಸು: ಪ್ರಾಣೇಶ್ವರಂಗಿತ್ತನುಮತಿ ಗಾದರಕ್ಕೆ ಪೇರ್ ಪ್ರಾಣಾರ್ಪಣಂಗೈವ ಸೊಗದಿಂ ಮಿಗಿಲ್ ಸೊಗಂ ತಾನೊಳದೆ? (ಶ್ರೀರಂಪಾ. ೫೪–೧೪). [ಅರ್ಪಣ + ಗೈ (< ಕೆಯ್$_1$)]

ಅರ್ಪಣವಿಧಿ (ನಾ). ಒಪ್ಪಿಸುವ ಕ್ರಮ; ಅರ್ಪಿಸುವ ವಿಧಾನ: ಸಪ್ತ ಮಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಸರ್ವಾಂಗಗಳಲ್ಲಿ ಲಿಂಗಕ್ಕೆ ಅರ್ಪಿಸಕಕ್ಕ ಅಂಗನ ಕ್ರಿಯಾಜ್ಞಾನತ್ಮಕವಾದ ಅರ್ಪಣವಿಧಿಯು ಪ್ರದೇಶಿತವಾಗಿದೆ (ಶಿವಾಸು. ೧೪–೪೮. ೨೮೫). [ಅರ್ಪಣ + ವಿಧಿ]

ಅರ್ಪಣೆ (ನಾ). = ಅರ್ಪಣ. [ಸಂ. ಅರ್ಪಣಾ]

ಅರ್ಪಿತ (ನಾ). ಒಪ್ಪಿಸಿದ್ದು; ಅರ್ಪಣೆ ಮಾಡಿದ್ದು; ನಿವೇದಿಸಿದ್ದು; ನೈವೇದ್ಯ: ಅರ್ಪಿತ ಅರ್ಪಿತವೆನಿಸಿತಹರೆಲ್ಲರೂ ಅರ್ಪಿತದ ಮುಖವನೆಜಿ ಯರು ನೋಡಾ, ಜಂಗಮಳ್ಕೆ ನೀಡಿ ಜಂಗಮ ಪ್ರಸಾದವ ಕೊಂಡರೆ ನಿನಗರ್ಪಿತ ಕಾಣಾ (ಬಸವ. ೬೬೬) ; ಅರ್ಪಿತದ ಭೇದವನು ತಪ್ಪದಲೆ ತಿರದಾಕ ಸರ್ವಭೂಷಣನ ನವನಾಹನು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೩೧). [ಸಂ.]

ಅರ್ಪಿತಮುಖ (ನಾ). [ವಿಶೇ.] ಅರ್ಪಣೆಯ ಸ್ವರೂಪ (?): ಸುತಾಳವೆಂಬ ಶರಣನಂಗಡಲ್ಲಿ ಬಿದ್ದು, ಗುರುವಿಂಗೆ ಪ್ರಸಾದವಾದುದು ಶಿಷ್ಯಂಗೆ ಒಗರು; ಲಾಕಳನಾಯಕ ನರಕ! ಅರ್ಪಿತಮುಖವನೆಜಿಯದೆ ಅನರ್ಪಿತಮುಖವಾಯಿತ್ತು ಗುಹೇಶ್ವರ (ಅವಚ. ೪೦–೧೭೧).

[ಅರ್ಪಿತ + ಮುಖ]

ಅರ್ಪಿಸು (ಕ್ರಿ). ಒಪ್ಪಿಸು; ಅರ್ಪಣೆಮಾಡು; ಸಲ್ಲಿಸು: ಪದನನರ್ಪಿಸ ಬಹುದಲ್ಲದೆ ಪದಾರ್ಥಮನರ್ಪಿಸಲಾಪರದು. . . ಗುಹೇಶ್ವರ ನಿನ್ನ ಶರಣರು ಹಿಂದ ನೋಡಿ ಮುಂದನರ್ಪಿಸುವರು (ಅವಚ. ೪೦–೧೭೨) ; ವಿಮಲ ಶಂಖುಗೆ ಸಹಸ್ರ ಕಮಲಮಂ ಪಿಚ್ಚೆಮಾಡಿಪಲಭಿಸುವುದಿಂದರ್ಪಿಸುಕಿರೆ (ಪಜ್ಜಯ.೧೧–೭೬) ; ಬಲಿಯನು ಹರಿಯೊಳರ್ಪಿಸಿ ನಡುವಿರುಳು ಕಲಿಪಾರ್ಥ ನರ್ಚನೆಯಿದನು ಧಾಜಾಂಬುಧಿವ (ಕುಮ್ಮಾಡ್ರೀ. ೯–೩) ; ಪ್ರೇಮದಿ ಪಿಬಿಲೋಪ ಚಾರವನರ್ಪಿಸಿ ಪೇಮನ ಪರ್ಣಯಿಸಿದರು (ಮೋಹಶ. ೩–೪೭).

ಅರ್ಪಿಸಿಕೊಳ್ಳು = ಒಪ್ಪಿಸಿಕೊಳ್ಳು; ಅಂಗೀಕರಿಸು; ಸ್ವೀಕರಿಸು: ಈ ಸಕೀಲ ಸಂಬಂಧವೆಜಸು ಅರ್ಪಿಸಿಕೊಳ್ಳದೆ ಅನರ್ಪಿತವ ಮುಟ್ಟದೆ ರೂಪುರುಚಿಯ ಹಾರದೆ ಸಂಗಸುಖದ ಸೊಂಕು ತನುವ ನೋಂಕದ ಮುನ್ನವೆ (ಅವಚ. ೬೪). [ಅರ್ಪಣ + –ಇಸು$_3$]

ಅರ್ಬಿ 'ಅರ್ವಿ' ನೋ.

ಅರ್ಬಿಸು$_1$ 'ಅರ್ವಿಸು$_1$' ನೋ.

ಅರ್ಬಿಸು$_2$ 'ಅರ್ವಿಸು$_2$' ನೋ.

ಅರ್ಬಿಸು$_3$ 'ಅರ್ವಿಸು$_3$' ನೋ.

ಅರ್ಭುತ 'ಅದುಭುತ' ನೋ.

ಅರ್ಬುದ$_1$ 'ಅದುಭುತ' ನೋ.

ಅರ್ಬುದ$_2$ (ನಾ). ೧. ಹಾವು. ೨. ದುರ್ಮಾಂಸ ಬೆಳೆದುಕೊಳ್ಳುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ವ್ರಣರೋಗ; ವಿಡಿಹುಣ್ಣು; ಕ್ಯಾನ್ಸರ್ ರೋಗ: ಎಡೆ, ಗರ್ಭಕೋಶ, ಮೂತ್ರಕೋಶ, ಜಠರ ಮೊದಲಾದ ಅಂತರಿಂದ್ರಿಯಗಳ ಅರ್ಬುದ ರೋಗಗಳ್ಕೆ ರೇಡಿಯಂ ಅಮೋಘಾಪಾದ ಔಷಧಿಯಾಗಿದೆ (ವಿಜ್ಞಾ.ವಿ. ೧೩೦) ; ಬಾಪು[ಪ್ರಭು] ದೊಡ್ಡದಾಗಿ ಅರ್ಬುದವೆಂಬ ಹೆಸರನ್ನು ಸಂಪಾದಿಸಿತು (ಜಾಠರಾ. ೧೨೨) ; "ನನ್ನ ಮೊದಲನೆಯ ರೋಗಿ, ಒಬ್ಬ ಬಡಕ್ಕಿಯ, ಈ ದಿನ ಅರ್ಬುದರೋಗದಿಂದ ತೀರಿಕೊಂಡ" (ಚಕ್ಕ. ೫). ೩. "ಹಲ್ಲುಬೇನೆ" (ಗಂಗಾಮ. ೧೫). ೪. ಕಣ್ಣಿನ ಒಂದು ರೋಗ (ಕ). ೫. ಒಂದು ಸಂಖ್ಯೆ; ಹತ್ತುಕೋಟಿ: ಅರ್ಬುದಹಸ್ರದೊಳಚಿಸಿ ರ್ಬುದದೆತ್ತರಿಂದಂ ನೋಡಿ ತಿವ ನಿನ್ನಡಿಯಂ ಖರ್ವ ಜಿಜ್ಞೆಯೆಳ ತೀರ್ದಿಸಿ ಕೆಬರ್ವನೆಂದೊರೆ ಪ್ರಸನ್ನ ಶಂಕರಲಿಂಗ (ಶಂಕಕಂ. ೧೧೬) ; ಸಾಂಯಸಿರಿಸಿನ ಮನೆಯ ರೇಖೆಯೆಸ್ಸುಂಟು ಅಷ್ಟು ಅರ್ಬುದ ಪ್ರವೃತ್ತ ನೋತಿನು (ಭೃಗುಸೂ. ೧೧೧) ; ಸಾವಿರ, ಲಕ್ಷ, ಕೋಟಿ, ಅರ್ಬುದ ಮೊದಲಾದ ಸಂಖ್ಯಾವಾಚಕಗಳು . . . ನಾಮವಾಚಕಗಳಂತೆ ನಡೆಯುತ್ತವೆ (ಮಧ್ಯಮ. ೬೯). ೬. ಮಾಂಸವನ್ನು ತೆಗೆಯುವ ಸಲಾಕೆ. [ಸಂ.]

ಅರ್ಬುದಾಂಕ (ನಾ). ಹತ್ತುಕೋಟಿಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪಾಲು: ಲಲಿತ ಮಾದಾ ಪು ರಾಣಂ ಪೇಳ್ದುವೆಲ್ಲವುಂ ಪೇಳ್ದೊಡೆಗಣಮಬಳ್ಕೆಯ ಗಳಿಲನ ದಜಸೊಳಗರ್ಬುದಾಂಕಮಂ ವಿವರಿಪೊಡೆ (ಆಂಚಿ. ೨–೧೩).

[ಅರ್ಬುದ + ಅಂಕ]

ಅರ್ಭಕೆ (ನಾ). ೧. ಸಣ್ಣದು; ಚಿಕ್ಕದು: ಅರ್ಭಕವಾದಪ್ಪು ಎಂದರೆ ಅಲ್ಪವಾದಪ್ಪು (ಬ್ರ.ಹ್ಮ.ಭಾ. ೨೬೫). ೨. ಮೊಲೆಗೂಸು; ಎಳೆಯ ಮಗು: "ಬಾಳೆ, ಪಾಕೆ, ಅರ್ಭಕೆ, . . . ಕಾಬಾ, ದಿಂಭ–ಈ ೪ ಮಗುವು" (ಹಲಾಯು. ೪೭–೪೮) ; ಬಳಿಕೊರ್ವ ದಾದಿ ತಿಶುವಂ ಕೊಂಯು ಪೂಜನಬಟ್ಟು. . . ನಾಕಿದರ್ಭಕನನತಿಪ್ರೇಮದಿಂದೆ (ಪೃಮಿಥಾ. ೨೮–೧೬) ; ಧರಣಿಪತಿ ಪುರುಷಾರ್ಥನಾಲ್ವನು ಹೊರೆವುಪೋಲರ್ಭಕರ ಸಲಹುತ್ತಿರಲು (ಶಾತಿಠಾ. ೧–೭೮). [ಸಂ.]

ಅರ್ಧಟೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ವಾದ್ಯ (?): ಜಗಳೆ ಜಾಗಟೆಯ ಧರ್ಟಪಟ್ಟಿಯು ಪಗನಗಿಸುವ ಯೋಗಿಜೆಯೊ (ಜ ರಾ ಮು. ೪–೪೩). [?]

ಅರ್ಭಣ್ಯ (ನಾ). = ಅಭ್ಯರ್ಣ (?) : ಇವಕೆ ಮೂಲಸ್ಥಲವೆ ಚಿತ್ತಂ ಭವದ ಬೀಜಂಗಳು ವಿಚಾರಿಸಲಿವು ಗುರುಗಳರ್ಭಣ್ಯಮಂ ಕಡುಭಕ್ತಿಯಂ ಸೇರಿಸವೆದ ತೆರದಿಂ ಸಂಸೃತಿಯ ರೋಗವನು ಯತ್ನೀಕರಿಸುತಿರಲ್ (ವಿವೇಭ. ೫–೩೩). [< ಸಂ. ಅಭ್ಯರ್ಣ ?]

ಅರ್ಭಾಟ (ನಾ). (ಉಕ) ೧. ಆರ್ಭಟ. ೨. ಸಡಗರ ; ಕೂಗಾಟ : ನಿನ್ನ ಅರ್ಭಾಟ ನೋಡಿ ನಾವು ಗಡ್ಡಕ್ಕೆ ಬೆಂಕಿ ಹಚ್ಚಿಕೊಳ್ಳಬೇಕಾದೀತು (ಅಮಗಾಂ. ೭). ೩. ಅತ್ಯುತ್ತಮ : ಅಡಿಗೆ ಬಹಳ ಅರ್ಭಾಟವಾಗಿದೆ (ರೂಢಿ). [< ಆರ್ಭಟ]

ಅರ್ಭಿಕ್ಕು (ಕ್ರಿ). ಕೇಡುಂಟಾಗು ; ಅಪಾಯ ಸಂಭವಿಸು ; ಆಪತ್ತು ಒದಗು : ಚಕ್ರೇಶ್ವರಂ ಸಾರಗ್ರಾಹಿ ಸಮಸ್ತ ದೇಶದವರ್ಗಳ್ಗರ್ಭಿ[ರ್ಬಿ]ಕ್ಕಿರಲ್ ರಕ್ಷಿಪಂ (ಎಇ. XVIII, ೨೧೪–೧೬ ; 1162). [? + ಇಕ್ಕು$_1$]

ಅರ್ಮ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕಣ್ಣುರೋಗ. [ಸಂ. ಅರ್ಮನ್]

ಅರ್ಮಕೊಂಡ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಸಕಳಭುವನವಿಖ್ಯಾತ ಕೀರ್ತ್ತಿ ಶ್ರೀಮದರ್ಮ್ಮಕೊಣ್ಡಗೆ ಶ್ರಾವಣಮಾಸ ಶುದ್ಧ ಪಕ್ಷದ ಪಞ್ಚಮಿಯುಮಾದಿತ್ಯ × × × ದ್ರಮ್ಮ ಸಾಸಿರದ ಮೂನು ಪೊಬಲ ನಿರ್ಗ್ಗುಡಿ (ಕಇಅ. ೧೮–೮೫–೧೭ ; 932). [ಅರ್ಮ ? + ಕೊಂಡ ?]

ಅರ್ಮೆಳೆ, ಅಮ್ಮೆಳಿ, ಅಮ್ಮೆಳೆ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಅರ್ಮ್ಮೆಳೆಯ ಪಳ್ಳಿ ಕುಱಿಪಟ್ಟಯೊಳೆ (ಮೈಅರಿ. ೧೯೩೩, ೩೮–೬; 801) ; ಶ್ರೀಮದ್ದಣ್ಡನಾಯಕ ತಿಕಣ್ಣ ಪ್ರಮುಖ ಲೆಂಕಸಾಸಿರ್ವ್ವರು ಅರ್ಮ್ಮೆಳೆನೆಲ್ಲಿ ಕುದಿರು ಸೊನ್ನಪೊಲಿಲ್ಗುಂಡೆ ಸೂಗುರು ಮೋರಿಂಗೆಱೆ ಮೊದಲಾಗಾಱುಂ ಬಾಡಮುಮನಣುಗಜೀವಿತವಾಗಿ (ಸೌಇಇ. IX–i, ೧೦೧–೨೧ ; 1045). **ಅಮ್ಮೆಳಿ** : ಅಮ್ಮೆಳಿಯ ಪತ್ತಣ್ಡಱುವ ಅಯ್ನೂಱು ಭತ್ತಪಡಿಯಂ (ಎಕ. VI. ಚಿಕ್ಕಮ. ೪೨–೧೬ ; 959). **ಅಮ್ಮೆಳೆ** : ಜಳಧಿಪರೀತ ಭೂತಳದೊಳ(ಂ)ಮ್ಮೆಳೆ ರ(ಂ)ಮ್ಯಮದೆಂತು ನೋರ್ಪಡಂ ಧರೆಗೆಸೆದಿರ್ಪ್ಪ(ಂ)ಮ್ಮೆಳೆಯಂ ಧರಣೀಪತಿ ದುರ್ವ್ವಿನೀತಗಂಗಂ ಪರಮಾದರದಿಂದೆ ರಾಜ್ಯಚಿಹ್ನಂಬೆರಸು ಕುಡಲ್ಪಡೆದನೆಸೆಯೆ ಪಶುಪತಿಭಟ್ಟಂ (ಸೌಇಇ. IX–i, ೧೫೩–೨೪ ; 1083) ; ಉತ್ತರಾಯಣ ಸಂಕ್ರಾನ್ತಿ ವ್ಯತೀಪಾತದಂದು ಅಮ್ಮೆಳೆಯಲು ಜ್ಞಾನಪ್ರಕಾಶಭಟ್ಟಾರಕ ದೇವರು ಮಾಡಿಸಿದ ಶ್ರೀನಾರಸಿಂಹದೇವರಂಗ[ಭೋ]ಗಕ್ಕೆ (ಸೌ ಇ ಇ. IX–i, ೨೪೨–೧೬ ; 1143). [?]

ಅರ್ಯ (ನಾ). ೧. ಒಡೆಯ ; ಯಜಮಾನ ; ಸ್ವಾಮಿ : "ಅರ್ಯಃ, ಪರಿವೃಢಃ, ಸ್ವಾಮಿಾ . . . ಅಧಿಪತಿಃ – ಈ ೧೦ ಒಡೆಯಂ" (ಹಲಾಯು. ೫೭–೧೮೮). ೨. ವೈಶ್ಯ. [ಸಂ.]

ಅರ್ಯಮ (ನಾ). ೧. ಪಿತೃದೇವತೆಗಳ ಪ್ರಮುಖ. ೨. ಸೂರ್ಯ. [ಸಂ. ಅರ್ಯಮನ್]

ಅರ್ಯಾಣಿ (ನಾ). ವೈಶ್ಯಜಾತಿಯ ಹೆಂಗಸು. [ಸಂ. ಅರ್ಯಾಣೀ]

ಅರ್ರೆಕೊಠಾರ (ನಾ). = ಅರಿಕುಠಾರ ೨: ಅರ್ರೆಕೊಠಾರದ ಕೆಱೆಯ ಕೆಳಗಣ ಗದ್ದೆ ಯಿಪತ್ತುಖಂಡುಗ (ಎಕ. XIV, ಗುಂಡ್ಲುಪೇ. ೧೨೮–೮೪ ; 1810).

[ಅರ್ರೆ$_0$ (< ಅಱೆ$_4$) + ಕೊಠಾರ. P ಶಕಟರೇಫಕ್ಕೆ ಪ್ರತಿಯಾಗಿ ರೇಫದ್ವಿತ್ವವನ್ನೂ ರೇಫಕ್ಕೆ ಅರ್ಕಾವೊತ್ತನ್ನೂ ಬರೆದಿರುವುದು ಶಾಸನಗಳಲ್ಲೂ ಹಸ್ತಪ್ರತಿಗಳಲ್ಲೂ ಕ್ವಚಿತ್ತಾಗಿ ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ]

ಅರ್ರೆಯಹಳ್ಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಹೊಂನಗೌಡನ ಹಳ್ಳಿ ಅರ್ರೆಯಹಳ್ಳಿ ಕಬ್ಬುನಕೋಟ (ಎಕ. V, ಬೇಲೂರು. ೭೪–೧೨೧ ; 1261).

[ಅರ್ರೆ$_0$ (< ಅಱೆ$_4$) + ಹಳ್ಳಿ (< ಪಳ್ಳಿ)]

ಅರ್ಲು 'ಅಱಿಲ್$_2$' ನೋ.

ಅರ್ಲುಗಷ್ಟ (ನಾ). ಮಣ್ಣನ್ನು ಕಟ್ಟಡಕ್ಕಾಗಿ ಕಲಸುವ ಕೆಲಸ : ಅರ್ಲಗಷ್ಟ ಮುಂತಾದ ಮೇಲ್ಗೆಲಸವನ್ನು ಕೂಲಿಕಾರರು ಮಾಡುತ್ತಾರೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೪–೧೧೮). [ಅರ್ಲು (< ಅಱಿಲ್$_2$) + ಕಷ್ಟ]

ಅರ್ವ (ನಾ). ೧. ಹೀನ ; ನೀಚ. ೨. ಕುದುರೆ : "ಹರಿ ತುರಂಗಂ . . . ಅಶ್ವಮರ್ವಂ ವಾಹಮುರುರಥ್ಯಮೆನೆ ಕುದುರೆಯಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೮೧–೧೨). [ಸಂ. ಅರ್ವನ್]

ಅರ್ವತಿ (ನಾ). ೧. ಹೆಣ್ಣುಕುದುರೆ. ೨. ಕುಂಟಣಿ. [ಸಂ. ಅರ್ವತೀ]

ಅರ್ವವದನ (ನಾ). ಕುದುರೆಯ ಮುಖದಂತೆ ಮುಖವುಳ್ಳವನು : ಕಿನ್ನರ ಅರ್ವವದನರು ವಿರಚಿಸುವ ಗಂಧರ್ವನಾದರಸಾಮೃತಂ (ಬಸಪು. ೨೫–೪೭). 'ಹಯವದನ' ಪರಾ. [ಅರ್ವ + ವದನ]

ಅರ್ವಳ (ನಾ). ಹದಿನೆಂಟು ತೊಲದ ತೂಕ (ಕಿಸಂಗ್ಲಾ). [?]

ಅರ್ವಾಕ್ಕೂಲ (ನಾ). ಈಚೆಯ ದಡ : "ಪಾರಮರ್ವಾಕ್ಕೂಲಮೆಂದಡಿತ್ತಡಿಯಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೨೩–೧೨). [ಸಂ. (ಅರ್ವಾಚ್ + ಕೂಲ)]

ಅರ್ವಾಚಿ (ನಾ). ಇತ್ತೀಚಿನದು ; ಹೊಸದು : ಸರ್ವಹಿತವೊಂದುಂಟೆ ಅದಕೆ ಪಥ ನಮಗುಂಟೆ ? ನಿರ್ವಾಹಸಾಧನಗಳೆತ್ತ ? ಗುರುವೆತ್ತ ? ಪೂರ್ವವನು ನೆಟ್ಟಗಿಪ ನರಕೃತಿಯಿನಾಗದೇನ್ ಅರ್ವಾಚಿಯಲಿ ಸೊಟ್ಟು ? (ಮಂಕುಕ. ೮೫೪). [ಸಂ. ಅರ್ವಾಚ್]

ಅರ್ವಾಚೀನ (ಗು). ಇತ್ತೀಚಿನ ; ಹೊಸದಾದ : ನವೀನರ ವಿದ್ವದಭಿಪ್ರಾಯದಲ್ಲಿ ಸಂಹಿತೆಗಿಂತಲೂ ಆರಣ್ಯಕವು ಅರ್ವಾಚೀನ ಸಾಹಿತ್ಯವು (ಆರ್ಯಧ. ೮). [ಸಂ.]

ಅರ್ವಾಣ (ನಾ). ಹೀನವಾದ ವಸ್ತು ; ನಿಕೃಷ್ಟವಾದ ವಸ್ತು : "ಅರ್ವಾಣಂ, ಅಣಕಂ, ಅಪಶದಂ . . . ಪಾಪಂ, ರೇಫಸಂ – ಈ ೧೩ ಹೊಲ್ಲಹ ವಸ್ತು" (ಹಲಾಯು. ೫೬–೧೮೨). [ಸಂ.]

ಅರ್ವಿ, ಅಬ್ಬಿ$_1$, ಅರ್ಬಿ (ನಾ). ಬೆಟ್ಟದಿಂದ ಬೀಳುವ ನದಿ ; ನೀರಿನ ಝರಿ ; ಜಲಪಾತ : ದೆಸೆಗೆತ್ತಂ ಗಜಱುತ್ತುಮಿರ್ಪ ಪುಲಿಯಿಂ . . . ಎತ್ತಗುರ್ವಿಸಿ ಪಾಯ್ವರ್ವಿಗಳಿಂ ಮದಾಂಧವ[ನ]ಗಂಧೇಭಂಗಳಿಂ ಕಣ್ಗಗುರ್ವಿಸಿಯುಂ ಚಿತ್ತದೊಳಂದು ಕಾಮ್ಯಕವನಂ ಮಾಡಿತ್ತತಿಪ್ರೀತಿಯಂ (ಪಂಪಭಾ. ೭–೪೮) ; ಪೇರರ್ವಿಗಳಿನಸದಳಂ ಕಣ್ಗೆ ಚೆಲ್ವಾಗಿ ನಾನಾಮಣಿಕೂಟಂ ಚಿತ್ರಕೂಟಂ ಸೊಗಯಿಸೆ (ಪಂರಾಮಾ. ೭–೩೧). **ಅಬ್ಬಿ$_1$** : ಕುಳಿಗಳೊಳು ಕಲುಗಳೊ[ಳಗ]ಬ್ಬಿಯೊಳು ಬೆಳೆಗೆಯ್ಯ ಸಂದಿಯೊಳು (ಸಿದ್ಧರಾ. ೨–೪೮) ; ಮರದ ಮರೆಯಲಿ ದುಮುಕುವಬ್ಬಿಗಳ ಹಬ್ಬಿ ಹರಡಿದ ಕೂಗು ಕೊರಲು (ಹೊಂಗಳು. ೧೬–೨೧) ; ತುಸು ದೂರದಲ್ಲೇ ನನಗೊಂದು ಅರೆಬತ್ತಿದ ಅಬ್ಬಿ ಕಂಡಿತು (ಗಂಗಾವ. ೨೪). **ಅರ್ಬಿ** : "ಬೆಟ್ಟದ ಹೊಳೆ, ನಿರ್ಝರ" (ಪ್ರಭಣ್ಣ) ; "ಅರ್ಬಿ = ನಿರ್ಝರ" (ಶಮದ. ಪರಿ. ೨) ; "ಅರ್ಬಿಯೆನಲ್ಕೆ ನಿರ್ಝರದ ನಾಮದೊಳಂ" (ಕರ್ಣಾನಿ. ೨೦) ; ಸುರಿವಾ ಬೆಮರರ್ಬಿಯುರ್ಬು ಕೋಮಲತನುಯಷ್ಟಿ ಕಲ್ಪಲತಿಕಾಂಕುರಂ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೬೧೨ ಶೂದ್ರಕ) ; ಬಿಸುನೆತ್ತ[ರ]ರ್ಬಿಗಳುರ್ವಿ ಪಾಯೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧೦–೯೬ ವ).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಅರುವಿ ; ಮಲ. ಅರುವಿ, ಅರಿವಿ ; ತುಳು. ಅರ್ಬಿ]

ಅರ್ವಿಸು$_1$, ಅರ್ಬಿಸು$_1$ (ಕ್ರಿ). ಸುಡು : ಕೇಳ್ದನಲಂ ಪರಸುತ್ತುಮಾಲಯಕ್ರೀಡೆಯೊಳೀ ಚರಾಚರಮುಮಂ ಸುಡುವಂದಿನ ಮೆಯ್ಗಮಗ್ಗಳಂ ಮಾಡಿ ತಗುಳ್ದು ನೀಳ್ದು ಬಳೆದರ್ವಿಸೆ ಪರ್ವಿದನಾ ವನಾಂತಮಂ (ಪಂಪಭಾ. ೫–೮೫) ; ಕರ್ವಿನ ಗಾಣದೊಳ್ ಮಱುಗುವಾಣದೊಳೆಣ್ಣೆಯ ಕುಂಡದೊಳ್ ಕನಲ್ದರ್ವಿಸುವಚ್ಚಗೊಂಡದೊಳಗುರ್ವಿಸೆ ಸೀಳಿಸಿ (ಶಾಂತಿಪು. ೭–೯೫) ; ಪರ್ವಿದ ಬೆಟ್ಟವೇಸಗೆಯ ಪೆರ್ವಿಸಲರ್ವಿಸೆ ಮೆಯ್ಯನೊಡ್ಡಿ ತಾಂ ನಿರ್ವಹಿಸಲ್ಕಮಾಜದೆ (ಬಾಧಪು. ೪–೮೨) ; ಚರಮಾಂಗ

ರವರವಿಸುವ ಕಚ್ಚಿಂದಲಿಯಂರಿಂದಮು ಭೂಪತಿಗೆ ಮುನಿಪ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೩೩–೧೯). **ಅವಿರಿಸು**$_1$: ಹರಸುರಿಗಂಣ ಕಾಯ್ದು ಸಿಡಿಲ್ದ ಕೆರ್ದರ್ಪಿಪ ಬಾಡವಾಗ್ನಿ (ಎಇ. XV, ೩೫–೧೪ ; ೧೧೮೯).

[ಅರ್ವ$_1$ (< ಅಱ್ಪು) + –ಇಸ್ಸು]

ಅವಿರ್ಸ್ಸು, ಅರ್ಬಿಸ್ಸು (ಕ್ರಿ). ವ್ಯಾಪಿಸು ; ಅತಿಕ್ರಮಿಸು ; ಅಧಿಕ ವಾಗು : ಕಿಸುಗಂಡೆ ಪರ್ದರ್ಮರ್ದರ್ಪಿಸೆ [ಪಾಠಾ. ಪೆರ್ದರ್ಮರ್ದರ್ಪಿಸೆ, ಪೆರ್ದರ್ಪರ್ದರ್ಪಿಸೆ] ತಾರಾಶಕಲಂಕಗೆಯೆ (ಪಂಂಪಾ. ೧–೭೧) ; ಮೆಯ್ಯಂ ಜಳೂಕಾವಳಿಗಳು ಪೀರ್ದಲ್ಲಿ ಮರ್ವ್ಯರ್ ಅರ್ಬಿಸೆ (ಸುಕುಮಾ. ೪–೪ ವ) ; ತಗುಳೆ ತೃಷ ನೀರ್ಗಿ ಮಿಂಡುವಂ ಪುಗುವರ್ಬಿಸೆ ಪಸಿವು ಪಕ್ಕೆ ಮರನೇಱುವ ಚೇಷ್ಟಗಳಂ ಪ್ರಕಟಿಸದರವರ್ ಖಿಗೆ ಮುಂ ಬೆಕ್ಕೊಂಡ ಕರ್ಮವ್ಯೆರಿಯ ಭಯಮಂ (ವರ್ಧಮಾ. ೧೧–೪೨) ; ಖಿಸುಖವಿಟ್ಟವೆ ನೀರ್ಮೋಗಿಯೆಲಂ ದೊಸದು ನೀಡಿತೊ ಕಡಲಿಗೆರಡರ್ಪಿಸುವ ತೊಳ್ಗಳ್ಗಳನಿಸೆ ಸಾಲಿಟ್ಟುದು ದಿವಿಜನ್ಮಂದ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೨೧–೫೮). **ಅರ್ಬಿಸ್ಸುಂ** : ಇಳೆ ನುಡಿವಂತು ಪೆರ್ದರಿಲೊಳರ್ದರ್ಪಿತುದರ್ ಪಿದಾಳ್ಮಮರ್ದರ್ಯೊಳ್ (ಜಗಪಿ. ೧೬–೭೬) ; ಅಳ್ಕುಳಿನರ್ದ ಪೊಟ್ಟಿ ಪೊಱಮಾಯ್ದುರ್ದೆಯರ್ದರ ಪುಟುರ್ (ವರ್ಧಮಾ. ೧೫–೩೭) ; ಮದನವಜಾಗ್ನಿ ಯೊಸನವನಂತಡೊಳರ್ದಿಸೆ (ದ ಶಕು. ೪–೩೭೮). [ಅರ್ವ್ಯ + –ಇಸ್ಸು]

ಅವಿರ್ಸ್ಸು, ಅರ್ಬಿಸ್ಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಭಯಪಡಿಸು ; ಹೆದರಿಸು ; ಬೆದರಿಸು : ಕಾದನಾಗಳರ್ದಿಸ ತೆಗೆದಚ್ಚಿವ್ವೆಕ್ಷ ನಮನೊಡ್ಡಿಸಿ ವೈಕ್ಷವದಿಂ ಮುರಾಂತಕಂ (ಪಂಪಭಾ.೧೨–೬೨) ; ಇನುವಂಬನಂಬಿನಿಂ ಖಂಡಿಸಿ ಗರುಡ ಧ್ವಜನಗಜದ ಮೊಗದಮನರ್ದಿಸುವಿನಮಿಸೆ (ಶಾಂತಿ. ೫–೬೦) ; ಅತ್ಯುಗ್ರಸತ್ವಂಗಳಂದರ್ದಿಸುವಿರ್ದುದಾರಕಾಂಶದಮನಬಲೆಯಿಂ ನಿಶ್ಯಂಕೆಯಿಂದೆಂತು ಪೊಳ್ತೆಱ (ಪಂಂಪಾ. ೯–೬೯) ; ಬಾಯೆಂದುನಿರ್ದರ್ಯಮ್ಮ ಡಾರುದತ್ತನಂ ತಾಪಸನರ್ದಿಸುವ ವನದೊಳಿರೆ (ಕೇಪು. ೪–೭೬) ; ಕ್ರೂರೆಕ್ಷಣಮುಂ ದನುಜಾಕಾರದಮನೊಡರಿಸಿ ನಿಶಾಟರರ್ದಿಸಿ ತೋರ್ದರ್ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೩೫೦) ; ಅರ್ದಿಸುವಾಳ್ಕ್ಕಿ ಸರ್ವಗೊಂಡು ಬಿಲ್ಗೊದವಿದ ಗರ್ಜಿತಂ ಸುರಿವ ಸಾಯಕವರ್ದುತವಾಯ್ತು ಸಾಲ್ವನಾ (ಜಗಪಿ. ೧೯–೯೦) ; ನೊಸಲಕಣ್ಣಿಕ್ಕಿರ್ದನೆ ಕಪಟದಿಂದಿರಿಗೆಗಿಲಿದು ಶಿಕುರೂಪಿನಿಂದಿರ್ದನೆಂಬಂತಿರ ವಿನುವ ಹಸುಳೆಯಂ ಕಂಡು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೧೫–೩೪). **ಅರ್ಬಿಸ್ಸುಂ** : ೧. ಬಿಲ್ಲುಂ ಮುಱಿಯೆಟ್ಟಿದಂತಿರಿಯರಂ ಬಾಳ್ಗಟ್ಟು ಮೇಲ್ಬಾಯ್ದೊಡರ್ದಿಸಿ ಕಿಣ್ಣಂ ತೆಗೆದರ್ಧಚಂದ್ರಶರದಿಂ ಸೂರ್ಯ ನೂಳ್ಗೊಲೆಬ್ಬಾಗಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨–೧೪೫) ; ಶಕಾಂಕನೆಂಬ ಸೊಂಕಿದ ಮೃಗನ್ಮೆರಿಕಂಡೆ ಪರ್ದರ್ದಿಸಿ ಪರ್ದಿದ ಮಸ್ತ ಮಸ್ತನ್ನ ದಕರಿಯೂಥಮಂ ಪೆಳ್ದಱೆ ಪೋಗೆ ಚಿ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೯೦೩) ; ಕಂಠೀರವದ ಮಸಕದಿಂದರ್ದಿಸುತ್ತಾನೆಯಿಂದಾನೆಗಳ ಪೊಯ್ದಂ (ಮೈಅರಿ. ೧೯೪, ೧–೩೩; 1300). ೨. ಭಯಪಡು ; ಹೆದರು ; ಬೆದರು : ಮಣ್ಣಾಲಿಕ್ಕಿಸ್ಸಂಕಿಸಿ ಬೇಡರರ್ದ್ದಿರ್ಪಿಸಿ ಕುಱುಂಬಱ್ಪಿಟ್ಟಿ ತನ್ನೊಂದೆ ತೋಳ್ವಲದಿಂ ಭೂತಳಮಂ ನಿಮಿರ್ಚ್ಚಿ . . . ಸಂದಂ ಸಿಂಹ ಭೂಪಾಳಕಂ (ಎಇ. VIII, ಸೊರಬ. ೧೦೪–೨೦ ; 1033).

[ಅರ್ವ್ಯ (< ಅಗುರ್ವ) + –ಇಸ್ಸು]

ಅರ್ವ್ಯ$_1$ 'ಅಟ್ಟು' ನೋ.

ಅರ್ವ್ಯ$_2$ (ನಾ). ಹೆಚ್ಚಿಗೆ ; ಅತಿಶಯ. 'ಅರ್ವಿಸು', 'ಅರ್ವ್ಯವೆಡೆ' ಪರಾ. [?]

ಅರ್ವ್ಯವಡೆ (ಕ್ರಿ). ಹೆಚ್ಚಿಗೆಯಾಗು ; ಅತಿಶಯವನ್ನು ಹೊಂದು : ಭೋರೆರತರಂ ಮರ್ವ್ಯ ನಾಡೆ ಪರಿದುದಾಗಳ್ ॥ ಅಂತರ್ವ್ಯವಡೆದ ರಾತ್ರಿಯೊಳು ಮುಂಪಿನವಸರ್ಜರಕೆಯುಮಂ ನೆಗೆಪಿಕೊಂಡು ಪೋಗಿ (ಪುಣ್ಯಾಸ್ರ. ೧೧–೧೯, ವ). [ಅರ್ವ್ಯ + ಪಡೆ]

ಅರ್ಹಸೆ (ನಾ). ಮೊಳೆರೋಗವುಳ್ಳವನು ; ಮೂಲವ್ಯಾಧಿಯಿಂದ ನರಳುವವನು : "ಅಂಸಿಯುಳ್ಳವನಂ ಅರ್ಹಸೆಯೆಂಬುದು" (ಹಲಾಯು. ೯೯–೪೩೨). [ಸಂ.]

ಅರ್ಶೋಛಿದ್ಭೈ (ನಾ). ಮೊಳೆರೋಗವನ್ನು ಹೋಗಲಾಡಿಸುವಂಥದು; ಚೂರ್ಣಾದ್ಯೌಷಧ ; ಸೂರಣದ ಗೆಡ್ಡೆ. [ಸಂ.]

ಅರ್ಹ್ಯ (ನಾ). ೧. [ಜೈನ] ತೀರ್ಥಂಕರ ; ಜೈನಮುನಿ ; ಜೈನ ಸಂನ್ಯಾಸಿ : ಷಡಯನ ಕುಲದಂತಿರೆ ಕರ್ಮಾರಿಮಥಪ್ಪುವುದರ್ಹ ನಿಸ್ಸ ಪದಪಂಕರುಹಕ್ಕೊಡನೆಜಗಿದಮರಸಮಿತಿಯ (ಜಿನಾಲೆ. ೩೩) ; ನೀವು ಅರ್ಹನಿಸ್ಸಲ್ಲವೆ ವೀರ ದೇವರೆನ್ನು ಕೈಕೊಳ್ಳವವರಲ್ಲ (ಕಾಸಾಚ. ೧೧೧). ೨. [ಬೌದ್ಧ] ಬುದ್ಧ. [ಸಂ. ಅರ್ಹತ್]

ಅರ್ಹ್ಯ (ಗು). ೧. ತಕ್ಕುದಾದ ; ಯೋಗ್ಯವಾದ ; ಉಚಿತವಾದ. ೨. ಬೆಲೆಯುಳ್ಳವನು. ೩. ಹಕ್ಕುಳ್ಳವನು. ೪. ಶಕ್ತ ; ಸಮರ್ಥ. ೫. ಇಂದ್ರ. ೬. ಬೆಲೆ ; ಕ್ರಯ. [ಸಂ.]

ಅರ್ಹಂತ (ನಾ). ೧. [ಬೌದ್ಧ] ಬುದ್ಧ : ಆ ಭಗವಂತನು ನಿಸ್ಸಂಶಯ ವಾಗಿಯೂ ಅರ್ಹಂತನಾಗಿರಬೇಕು (ಬುದ್ಧಸ. ೧೫೧). ೨. [ಜೈನ] ತೀರ್ಥಂಕರ : ಇಪ್ಪತ್ತುನಾಲ್ಕನೆಯವೇ ಮಹಾವೀರ ವರ್ಧಮಾನ ಜಿನೇಶ್ವರರು. ಇವರೇ ಅರ್ಹಂತರು ಮತ್ತು ಪರಮ ಜಿನಮುನಿಗಳು (ಜಿಂದಾಸಾ. ೭೨). [ಸಂ.]

ಅರ್ಹದ್ಭಾಸ್ಕರ (ನಾ). [ಜೈನ] ಜಿನನ ಆಜ್ಞೆ ; ಅರ್ಹಂತನ ಆಪ್ತಕೆ : ಆ ಸಾಕಲ ಭೂಷಣ ನಾಲ್ಕಾಸಿರ್ವರ್ ಕುಡದ ಕೊಸುಗೆಳ್ದರಹರ್ದ್ಭಾಸರ ದೇಜವಿದಂತಿಪಮಂ ತ್ರಾಸಿಸಲೆಂದಮಳರ್ದಿಕ್ಕೆಯಂ ಕೆಯ್ಕೊಂಡರ್ (ಜಯಂಪು. ೪–೮೪). ೨. ಜೈನಧರ್ಮ. [ಸಂ. (ಅರ್ಹತ್ + ಕಾಸರ)]

ಅರ್ಹಣೆ (ನಾ). ಪೂಜೆ ; ಆರಾಧನೆ ; ಸತ್ಕಾರ. [ಸಂ. ಅರ್ಹಣಾ]

ಅರ್ಹತ (ನಾ). = ಅರ್ಹಂತ ೧ : "ಬ್ರಾಹ್ಮಣನೆಂಬುದು ಅರ್ಹತನೂ ಸಮ್ಯಕ್‌ಸಂಬುದ್ಧನೂ ಆದ ತಥಾಗತನ ಹೆಸರಿನ ಗುರುತು" (ಬುದ್ಧಸ. ೭೩) ; ಮರದಡಿಯಲ್ಲಿದ್ದವರೂ ಅರ್ಹತರಾಗಬಹುದು; ಪಣ್ಣಶಾಲೆಯಲ್ಲಿದ್ದವರೂ ಅರ್ಹರಾಗಬಹುದು (ಹತ್ಥಿಪಾ.೯೪). [ಸಂ. ಅರ್ಹತ್]

ಅರ್ಹತ್ಪದ (ನಾ). ೧. ಅರ್ಹಂತನ ಪದವಿ. ೨. ಅರ್ಹಂತನ ಪಾದ : ಅರ್ಹತ್ಪದಮಂ ನೆನೆಯುತ್ತುಮನುಪ್ರೇಕ್ಷೆಯಿ ಮನಡೊಳ್ ತಣ್ಣಲೆಯೆ ಸೇನೆಗೊಳ್ ಬಜರಪತೀ (ಅರಿಪ. ೩–೫೭). [ಸಂ. (ಅರ್ಹತ್ + ಪದ)]

ಅರ್ಹತ್ಪರಮೇಶ್ವರ (ನಾ). ತೀರ್ಥಂಕರಸ್ವಾಮಿ ; ತೀರ್ಥಂಕರ ಪ್ರಭು : ಅರ್ಹತ್ಪರಮೇಶ್ವರನಂ ನಿರ್ಭರ ಭಕ್ತಿಯಿಂ ಸ್ತುತಿಗೆಯ್ದು (ಮಲ್ಲಿಪ. ೧೦–೧೨ಲ). [ಸಂ. (ಅರ್ಹತ್ + ಪರಮೇಶ್ವರ)]

ಅರ್ಹತ್ಪ್ರತಿಬಿಂಬ (ನಾ). ತೀರ್ಥಂಕರನ ಮೂರ್ತಿ, —ವಿಗ್ರಹ : ಕನಕಮಯಸ್ತಾತಿಶಾರ್ಯಾತ್ಮಕಾರ್ಹತ್ಪ್ರತಿಬಿಂಬ ಭ್ರಾಂತಿಯಂ ಮಾಡಿದನವಯವದಿಂದರ್ಹದ್ಭೀಶ್ವರಾಗ್ರಗೆನ್ನ (ಆಂದ್ರಪು. ೩–೮೨).

[ಸಂ. (ಅರ್ಹತ್ + ಪ್ರತಿಬಿಂಬ)]

ಅರ್ಹತ್ಪ್ರತಿಮೆ (ನಾ).= ಅರ್ಹತ್ಪ್ರತಿಬಿಂಬ : ಚತುರ್ವಿಂಶತಿಅರ್ಹತ್ಪ್ರತಿಮಾ ವಿರಾಜಮಾನ . . . ವಂದನಮಾಲೆಗಳೊಳಂ (ಅರಿಪ. ೧೬–೬೭ ವ).

[ಸಂ. ಅರ್ಹತ್ಪ್ರತಿಮಾ (ಅರ್ಹತ್ + ಪ್ರತಿಮಾ)]

ಅರ್ಹತ್ಪ್ರವಚನ (ನಾ). ತೀರ್ಥಂಕರನ ಉಪದೇಶ; ಜಿನನ ಬೋಧೆ : ಪರಿಣತಿ ಸುಖಮಂ ಭಾವಿಸೆ ಶರೀರಿಗರ್ಹತ್ಪ್ರವಚನಮಲ್ಲದೆ ಪೇಱಿಲ್ಲ (ಚಂದ್ರಪ್ರ. ೨–೬೯). [ಸಂ. (ಅರ್ಹತ್ + ಪ್ರವಚನ)]

ಅರ್ಹದಾಲಯ (ನಾ). ಜಿನಾಲಯ; ಬಸದಿ : ಅವಜಿಡಿಯೊಳ್ ಹಾನೊಂದೂಂದರ್ಹದಾಲಯಂ ಸೊಗಯಿಸುಗುಂ (ಅರಿಪ. ೧೦–೩೪).

[ಸಂ. (ಅರ್ಹತ್ + ಆಲಯ)]

ಅರ್ಹದ್ಭೀಕ್ಷೆ (ನಾ). ಜೈನದೀಕ್ಷೆ: ಅರ್ಹದ್ಭೀಕ್ಷೆಗೆ ಪೋಗದೆ ಮೆಯ್ಯಂದಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೭-೪೬.) [ಸಂ. ಅರ್ಹದ್ದೀಕ್ಷಾ (ಅರ್ಹತ್ + ದೀಕ್ಷಾ)]

ಅರ್ಹದ್ದೇವ (ನಾ). ಪೂಜ್ಯನಾದ ಜಿನ, —ತೀರ್ಥಂಕರ: ಅರ್ಹ [ಪಾಶಾಂ. ರುಷ್ಟಿದ್ದೇವನನರ್ಚಿಸಿದ ಪುಷ್ಪಜಯಮೆ ಪವಿತ್ರಂ (ಸಮಪ. ೧೧೨೦). [ಸಂ. (ಅರ್ಹತ್ + ದೇವ)]

ಅರ್ಹದ್ದಿಂಬ (ನಾ). = ಅರ್ಹದ್ಬಿಂಬ (?): ಗುರುಪರಮೇಷ್ಠಿ ಚರಣಾನುಸ್ಮರಣಪೂರ್ವಕಮರ್ಹದ್ದಿಂಬ]ಜನಮಂ ಹತ್ತಿದ್ಮಸದ್ಮದೊಳ್ ನಿಶ್ಚಳಮಿರಿಸಿ (ಸೌಇಇ. XX, ೫೨-೬೭ ; 1077). ℙ ಈ ಶಬ್ದ ಅರ್ಹದ್ಬಿಂಬ ಎಂಬುದರ ಅಪಲಿಖಿತವಿರಬಹುದು. [ಸಂ. (ಅರ್ಹತ್ + ಬಿಂಬ)]

ಅರ್ಹದ್ರೂಪ (ನಾ). [ಜೈನ] ಜಿನನ ರೂಪ: ಮುನ್ನಂ ಭಗ್ನಾದ ಕಚ್ಚ ಮಹಾಕಚ್ಚಾದಿಗಳರ್ಹದ್ರೂಪಮಂ ಕೈ ಕೊಂಡರ್ (ಅದಿಪು. ೧೦-೬೪ ವ). [ಸಂ. (ಅರ್ಹತ್ + ರೂಪ)]

ಅರ್ಹನ್ಮತ (ನಾ). [ಜೈನ] ಜೈನಸಿದ್ಧಾಂತ, —ಧರ್ಮ: ಉಜ್ಜಿದ ತಪೋನಿಯಮಂ ನಿಷ್ಕಿಂಚನತ್ವಮರ್ಹನ್ಮತದೊಳ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೬-೫೬). [ಸಂ. (ಅರ್ಹತ್ + ಮತ)]

ಅರ್ಹನ್ಮಾರ್ಗ (ನಾ). [ಜೈನ] ಜೈನಮಾರ್ಗ ; ಜೈನಧರ್ಮ: ಅರ್ಹನ್ಮಾರ್ಗ ಪ್ರಭಾವನೆಯಂ ಮಾಡಿ ಪಾಶೇಭಕ್ತಿಕಂಠೀರವನಪ್ಪ ವಕ್ರಾಯುಧಂ ಸುಖದಿನರಸುಗೆಯ್ಯುತ್ತಿರ್ಪುದುಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧-೧೫೨ ವ).

[ಸಂ. (ಅರ್ಹತ್ + ಮಾರ್ಗ)]

ಅರ್ಹಲ್ಲಕ್ಷ್ಮಿ (ನಾ). [ಜೈನ] ಮೋಕ್ಷಲಕ್ಷ್ಮಿ ; ತೀರ್ಥಂಕರತ್ವದ ವೈಭವ: ಅಭವಂಗೆ ಕಾಲಲಬ್ಧಿಯ ವಿಭವಂ ದೊರೆಕೊಂಡ ಭವದಿನರ್ಹಲ್ಲಕ್ಷ್ಮೀಪ್ರಭುತ್ವಕರಂ ಬರೆದಿಯಿ ಭಕ್ತ್ಯಾದಾಯ ಸಫಲಮಿರಿಸಿ ನಿಜಾಸಿದ ಸಿಂಪ್ರಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೭-೪೧). [ಸಂ. ಆರ್ಹಲ್ಲಕ್ಷ್ಮೀ (ಅರ್ಹತ್ + ಲಕ್ಷ್ಮೀ)]

ಅರ್ಹವ್ರತ (ನಾ). ಜೈನವ್ರತ: ಕೆಲಬರರ್ಹನ್ವ್ರತವನಾಂತು (ಪದ್ಮಕಾ. ೧೧-೧೬೨). [ಸಂ. (ಅರ್ಹತ್ + ವ್ರತ)]

ಅರ್ಹಿತ (ಗು). ಪೂಜಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ; ಗೌರವಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ; ನಮಸ್ಕರಿಸಲ್ಪಟ್ಟ. [ಸಂ.]

ಅಲ್, (ಕ್ರಿ). ಬೇಡ, ಆಗದಿರು ಇತ್ಯಾದಿ ನಿಷೇಧಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಬಳಕೆಯಿರುವ ಅಲ್ಲ ಎಂಬ ಕ್ರಿಯಾತ್ಮಕಾವ್ಯಯದ ಮೂಲರೂಪ: (ಪುಂ. ಏಕ). ಅಲ್ಲಂ, ಅಲ್ಪೆಂ, ಅಲ್ಲನ್, (ಸ್ತ್ರೀ. ಏಕ). ಅಲ್ಲರ್, (ನಪುಂ. ಏಕ). ಅಲ್ಲ, ಅಲ್ಲದು, ಅಲ್ತು, (ಪುಂ. ಬಹುವ). ಅಲ್ಲರ್, ಅಲ್ಲೆರ್, (ಸ್ತ್ರೀ. ಬಹುವ). ಅಲ್ಲೆ, ಅಲ್ಲೆವು. (ನಪುಂ. ಬಹುವ). ಅಲ್ಲವು, (ವಿಶೇ). ಅಲ್ಲ, ಅಲ್ಲವೆ, ಅಲ್ಲದೆ, ಅಲ್ಲಾ : ಮಾಧವೀತರ್ನ ಪೆಜ ನಲ್ಲ (ಇಇ. X, ೬೧-೬ ; 700) ; ವಿಶೇಷ್ಯಮುಂ ವಿಶೇಷಣಮುಮನೊಂದ ಲೀಯದಿರೆಯುಂ ಮಿಗೆ ಕಾರಕದೊಳ್ಳಡಲ್ದದಂ ಪ್ರಣುತಪದಾಂತರಕಾರಣ (ಕವಿರಾ. ೧-೧೨೨) ; ಎಲ್ಲಂ ಬಿರಿಯಾಕೆ ನಿನ್ನನಲ್ಲದೆ ಪೆಜರನೊಲ್ದಿನೆಂ ದಿರ್ದೊಡೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧-೬೪ ವ) ; ಏಕೀಸಭಮತಮಂ ಕೇಳಾನಾಸ್ವಾದಿ ನಿಸಲ್ಲ ಸ್ವಸಕುಲಕಲಕಾ (ಇಂದಂಪಾ. ೦೫೫) ; ಸುಚರಿತೆ ನೀತೆ ನಿಷ್ಕಾರಿತೆ ಬರ್ಪವಿರ್ಪರಿಗಲ್ಲಲ್ಲಿಪುರ್ದೆನಂಬಿತಮೆ (ಪಂಣಾಮಾ. ೬-೧೭೫) ; ನಿಜವ ನಲ್ಲಯದೆ ಮುಳುಗಿದರಲ್ಲಾ ಮುಪ್ಪುರಿದಲ್ಲಿ (ಆದಪ. ೩೧) ; ಮಿಗೆ ತಪ್ಪಲ್ಲ ತಪ್ಪಲ್ಲಂಬುಂ ಬಿದ್ದವು ಗುಜಿಯ ಸರಸದಲಿ (ಕುಮ್ಯಾದ್ಭೂರ. ೫-೪೬) ; ಅಲ್ಲದ ಯತುವಿನೊಳ್ಳಿದ ಪಣ್ಣಂ ನೆಲ್ಲಳ್ ಬಯಸಲ್ (ಜಯಾಶಾ. ೩-೩೧). [?]

-ಅಲ್, -ಅಲು (ಪ್ರ). ಸಾಧಾರಣವಾಗಿ ಧಾತುಗಳ ಮೇಲೆಯೂ ಕೆಲವು ಸಲ ನಾಮಪದಗಳ ಮೇಲೆಯೂ ಹತ್ತುವ ಭಾವನಾಮ ಪ್ರತ್ಯಯ: ಪೊಸಸಂಜೆ ಮುಗಿಲ ತುಲುಗಲ್ (ಆದಿಪು. ೬-೪೪) ; ತಾಜಲಾದುವ ತನು ಕೊಪ್ಪಾರದೆಸೆಯಿಲ್ಲದೊಡೆಲ್ಲಳಿಸಿನಂತು ತಾಳ್ದುವಂ (ಆದಿಪು. ೯-೫೯). 'ಕಾನಲ್', 'ಕೂಡಲ್', 'ತೂಲಲ್' ಪರಾ. -ಅಲು : 'ಕೂಡಲು', 'ತೂರಲು', 'ಬಿಳಲು' ಪರಾ.

-ಅಲ್$_{೨}$ (ಪ್ರ). ಒಂದು ಪ್ರತಿಷೇಧದ ವಿಧಿಸೂಚಕ ಪ್ರತ್ಯಯ : ಇಳಿಸ ಲಿಳಿಸಲ್ ಮಾರ್ಕೊಳ್ ಮಾರ್ಕೊಳ್ ಪುಗಲೆಂಬ ಪುಗಲ್ಗಳು ಸಂಗಳಿ ಕರದಿಂ ಕೊಳ್ ಕೊಳ್ಳದೆಬ್ಬೊದೆಚ್ಚ ಕರಂಗಳಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೪-೨೪) ; ಪಾಪಿ ಪುಗಲು ಪುಗಲುಗ್ರದ ಕೋಪಿ ಪುಗಲು ಪುಗಲಶೀಘ್ರಧರ್ಮಜ್ಞೋಚ್ಚ ವ್ಯಾಪಾರ ಪುಗಲ್ ಪುಗಲೆಂಬಾಪೆಶರ್ಮಂ ಕೊಡಿಕಿಲಂಗಳುಲಿಗುಂ ಬನ ದೊಳು (ವಿತಾ. XVI, ೩-೧೨ ; 978) ; ಪ್ರತಿಷೇಧಧರ್ಮಂ ಕೆಲಬರ ಮತ ದಿಂದಲ್ ವರ್ತಿಕುಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೪೧೧) ; ನಗೆಯೊಳಮಪ್ಪೊಡಮಿಂತೀ ತೆಗಬರುತ್ತಿಗಳನೆಮ್ಮೊಳಂ ನುಡಿಯಲ್ ನೀಂ ಬಗೆಯೊಳ್ ಬೇಡಮೆಂದಿ ನಂಗಂ ಬಗೆಯಲ್ ನಿನಗೆ ನುಮತಿ ಬೇಡಾಂ ಬೇಱೆ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೪೧೩) ; ಕೆಜುಳುಳನೆಂದೇಳಿಸಲ್ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೩೩೧).

ಅಲ್‌ಬತ್ ‘ಅಲ್ಬತ್’ ನೋ.

ಅಲ್ಲ ‘ಅಲ್ಲ್’ ಪರಾ.

ಅಲ್ಲ, ಅಳ (ನಾ). ೧. ಜೇಳಿನ ಕೊಂಡಿಯಲ್ಲಿರುವ ಮುಳ್ಳು. ೨. ಅರಿದಲ; ಹರಿತಾಲ. **ಅಳ್**: ೧. "ಅಳಂ, ವೃಶ್ಚಿಕ್ಕಳಾಂಗೂಳಂ –ಈ ೨ ತೆಱ (ಚೇಳ) ಬಾಲಂ" (ಹಲಾಯು. ೧೦೬–೩೩). [ಸಂ.]

ಅಲಂ (ಅ). ಸಾಕು ಎಂಬರ್ಥದ ಕ್ರಿಯಾರ್ಥಕಾವ್ಯಯ : ಅಲಮಲಂ ಕಮಾಡಿಸದಿರೆನ್ನ (ಶಬ್ದಮ. ೧೨-೬). [ಸಂ.]

ಅಲಂಕರಿಣ, ಅಳಂಕರಣ (ನಾ). ೧. ಅಲಂಕಾರ ಮಾಡುವುದು; ಶೃಂಗರಿಸುವುದು. ೨. ಒಡವೆ ; ಆಭರಣ ; ಶೃಂಗಾರ ಸಾಮಗ್ರಿ ; ಅಲಂಕಾರ. ೩. [ಕಾವ್ಯಮಿಮಾ] ಕಾವ್ಯಾಲಂಕಾರ : ಪ್ರಸನ್ನಮಿತಿ ಮಧುರತಾಲಂಕರಣಯುತಮಿನಿ ಪೇಟಲ್ ಧರಿಯೊಳ್ ಕವಿರಾಜಹಂಸ ನೊರ್ವನಿ ಬಲ್ಲಂ (ಛಂದೋಜಂ. ೧-೯). **ಅಳಂಕರಣ** : ೨. ಎರೆವ ಮರಲ್ಮಲ್ಲಯಿಪ ಕಾಲ್ಪಿನವೆಂಬುದಱಿಂದಮಳಂಕರಣಂ ಬಳಸಸಿವ ಮೇಳಸವಂದಿನ ರೂಪು (ಅದಿಪು. ೬-೧೩). [ಸಂ.]

ಅಲಂಕರಿಷ್ಣು (ನಾ). ೧. ಅಲಂಕಾರ ಮಾಡುವವನು ; ಅಲಂಕಾರ ದಲ್ಲಿ ಪ್ರೀತಿಯುಳ್ಳವನು : ಪರಿಪಾಳಿಕೆ ಜಿಷ್ಣುವಲಂಕರಿಷ್ಣು (ಕಮಪ್ರ. ೨೫ ಪ್ರಯೋ). ೨. ಶಿವ. [ಸಂ.]

ಅಲಂಕರಿಸು, ಅಳಂಕರಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಸಿಂಗರಿಸು ; ಅಲಂಕಾರ ಮಾಡು : ಭಾಸಿತ ತಿಲಕಮನಲಂಕರಿಸಿದರ್ ಸತಿಯರ್ (ನಿಘಂ. ೧೦-೪೧) ; ಬಾಲಕರಿನ್ನೀನು ಗತಿ ಭೂಪಾಲ ಹೇಳ್ ಹೇಳಿನುತ ನಿಜ ಭಾಳವನು ಭಾಳದಲಂಕರಿಸಿದಳು ತೋಳದಲಿ (ತೀರಥ. ೨-೫೨) ; ಭದ್ರಮುಪ್ಪರಿಗೆಯನಲಂಕರಿಸು (ಭಾವಚಂ. ೫-೨೪) ; ಭುವನಮೊಳಾಕೃತಿ ಸಾರರತ್ನವನೆನ್ನ ಕವಿಗಲಂಕರಿಸು ನಲ್ವುದಿಗಾಙ (ಶ್ರೀಪ್ರಭಾ. ೧-೩೯) ; ಸಿತತಮ್ಮನು ಸೆಲವಿಲ್ಲನಮ್ಮ ಹಸಿಯ ಪಿಟ್ಟಿನ ರಂಗೊಳಿಲಿಯಿಂದ ಅಲಂಕರಿಸುತ್ತಿದ್ದಳು (ನೇಮಿನಾ. ೪೨). ೨. (ಆಲಂ) ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳು ; ಮಂಡಿಸು : ಒಡ್ಡೂಲಗಂಗೊಟ್ಟಿರ್ದಲ್ಲಿ ಸಿಂಹಾಸನೋಪಯಶಾರ್ಶ್ವ ಪ್ರದೇಶಗಳನಲಂಕರಿಸಿ ವಸುಂಧರೆಯುಂ ವಸುಮತಿಯುಮಿರೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೧-೭೩ ವ). **ಅಲಂಕರಿಸು** : ೧. ದೇವೇಂದ್ರಂ . . . ಚತ್ರಪಟಮಂ ಕೆದೲಿ ಗಗನತಳಮನಲಂಕರಿಸಿದಂತೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨-೧೩೭ ವ) ; ತಿವಿದ ಚಿಂಬಿನ್ನ ದೋಣಿಗಳೊಳಮಲಂಕರಿಸಿದ ಪಳುಕಿನ ಪಟ್ಟಿವಣಿಗೆ ಕೊಳಂ (ಕಾಂಪಂ. ೭೦) ; ಮುಳುಕುಮನೆಟ್ಟಿಯಂ ಪಿಡಿವ ಹಾಮುಗ ಮಿಳ್ಕುವ ನಕ್ರಭೂಷಣಪ್ರಕರಮಿಂತಲಂಕರಿಸುವಾಱುಂ

ಕಾಂತೆಯರ್ (ಸುಕುಮಾ. ೧೦–೨೫); ಯಶಸ್ತಿಳಕಮಖಿಳದಿಙ್ಮುಖ ಮನಳಂಕರಿಸೆಯುಂ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೫–೨). [ಅಲಂಕರಣ + –ಇಸ್ಯು]

ಅಲಂಕರ್ತೃ (ನಾ). ಅಲಂಕಾರಮಾಡುವವನು. [ಸಂ.]

ಅಲಂಕಾರ (ನಾ). ೧. ಒಡವೆ; ಆಭರಣ: "ಭೂಷಣಮಲಂಕಾರಮಾಭರಣಮೆಂದೆನಲು ತೊಡುಗೆಗಭಿಧಾನಮಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೯೮–೧೮). ೨. ಭೂಷಣಪ್ರಾಯ: ಬಂದು ಮನೋವಲ್ಲಭನ ಸಿಂಹಾಸನಾರ್ಧಕ್ಕಲಂಕಾರಮಾಗಿರ್ದು (ಪುಷ್ಪಪು. ೩–೧೨೧ ವ). ೨. ಸೊಗಸು; ಚೆಲ್ವು. ೩. [ಕಾವ್ಯಮೀ] ಕಾವ್ಯದ ಸೊಗಸನ್ನು ಹೆಚ್ಚಿಸುವ ಶಬ್ದಾರ್ಥವೈಚಿತ್ರ್ಯ: "ಸಾಹಿತ್ಯದಲ್ಲಿ 'ಅಲಂಕಾರ' ವೆಂದರೆ ಅನುಪ್ರಾಸ ಉಪಮೆ ಮುಂತಾದ ಶಬ್ದಾರ್ಥವೈಚಿತ್ರ್ಯಗಳೆಂದು ಒಂದು ಅರ್ಥ; ಕಾವ್ಯದಲ್ಲಿರುವ ಸೌಂದರ್ಯ ಎಂದು ಮತ್ತೊಂದು ಅರ್ಥ" (ಕೈಪಿಡಿ. ೧೬೩); ಸಕಲ ವ್ಯಾಕರಣಾರ್ಥಶಾಸ್ತ್ರ ಗಣಿತಾಲಂಕಾರ ಸತ್ಕಾವ್ಯ ನಾಟಕ ವಾತ್ಸ್ಯಾಯನ ನೃತ್ತಗೀತ (ಮದತಿ. ೧–೫೧). ೪. [ಸಂಗೀತ] ಕೇಳುವವರಿಗೆ ಚಮತ್ಕಾರವಾಗಿ ಸಂತೋಷಕೊಡುವಂತೆ ವಿಶಿಷ್ಟವಾದ ಸ್ವರಗಳ ಜೋಡಣೆಯಿಂದಲೂ ಮೂರ್ಛನಾಜಾತಿವರ್ಣಗಳಿಂದಲೂ ಕೂಡಿದ ರಾಗವಿನ್ಯಾಸ. ೫. ದೇಶೀತಾಳ. [ಸಂ.]

ಅಲಂಕಾರದೋಷ (ನಾ). [ಕಾವ್ಯಮೀ] ಶಬ್ದಾರ್ಥವೈಚಿತ್ರ್ಯಗಳ ಕಲ್ಪನೆಯಲ್ಲಿಯೂ ಚಮತ್ಕಾರ ಕಲ್ಪನೆಯಲ್ಲಿಯೂ ತಪ್ಪಿರುವುದು: ಮಮ್ಮಟನು ಕೆಲವು ಅಲಂಕಾರದೋಷಗಳನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾನೆ (ಕೈಪಿಡಿ. ೨೨೬ ಅಡಿಟ). [ಅಲಂಕಾರ + ದೋಷ]

ಅಲಂಕಾರಪಂಕ್ತಿ (ನಾ). ಮಾಧ್ವಯತಿಗಳು ತಮ್ಮ ಜೊತೆಗೆ ಊಟಕ್ಕೆ ಕೂರಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ಶಿಷ್ಟರ ಭೋಜನಪಂಕ್ತಿ: ಅಲಂಕಾರ ಪಂಕ್ತಿಯನ್ನು ನೋಡುವುದಕ್ಕೆ ಹೋಗೋಣ (ರೂಢಿ); ಮೊದಲು ಅಲಂಕಾರ ಪಂಕ್ತಿ; ಅನಂತರ ಭೂರಿಭೋಜನ (ರೂಢಿ).

[ಅಲಂಕಾರ + ಪಂಕ್ತಿ]

ಅಲಂಕಾರಪ್ರಸ್ಥಾನ (ನಾ). ಕಾವ್ಯದಲ್ಲಿ ಅಲಂಕಾರಗಳೇ ಮುಖ್ಯವೆಂದು ಎಣಿಸುವವರ ಪಕ್ಷ: ಭಾಮಹನೂ ಅವನನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿ ಉದ್ಭಟ ಮೊದಲಾದವರೂ ಅಲಂಕಾರಗಳೇ ಮುಖ್ಯವೆಂದು ಎಣಿಸಿದರು ... ಇವರ ಪಕ್ಷವನ್ನು ಅಲಂಕಾರಪ್ರಸ್ಥಾನವೆಂದು ಕರೆಯುವುದು ವಾಡಿಕೆಯಾಗಿದೆ (ಭಾರಮೀ. ೩೮). [ಅಲಂಕಾರ + ಪ್ರಸ್ಥಾನ]

ಅಲಂಕಾರವೆರು (ಕ್ರಿ). ಅಲಂಕಾರವನ್ನು ಪಡೆ, —ಹೊಂದು: ವಸ್ತ್ರಾಭರಣ[ಣಾ]ಲಂಕಾರವೆತ್ತು (ನವಮೋ. ೧೭–೧೩).

[ಅಲಂಕಾರ + ಪೆರು (< ಪೆಱು)]

ಅಲಂಕಾರಶಾಸ್ತ್ರ (ನಾ). "ಸಾಹಿತ್ಯದಲ್ಲಿ ಶಬ್ದಾರ್ಥಗಳ ಉಕ್ತಿಚಮತ್ಕಾರವನ್ನೂ ಸೌಂದರ್ಯತತ್ತ್ವವನ್ನೂ ವಿಮರ್ಶಿಸಿ ವಿಭಾಗಿಸಿ ಹೆಸರಿಟ್ಟು ತೋರಿಸುವ ಶಾಸ್ತ್ರ" (ಭಾರಮೀ. ೭).

[ಅಲಂಕಾರ + ಶಾಸ್ತ್ರ]

ಅಲಂಕೃತ (ಗು). ಸಿಂಗರಿಸಿದ; ಅಲಂಕಾರಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟ; ಅಲಂಕಾರ ಹೊಂದಿದ. [ಸಂ.]

ಅಲಂಕೃತಿ, ಅಳಂಕೃತಿ (ನಾ). = ಅಲಂಕಾರ ೧: ಸಂದಲಂಕೃತಿ ಚಂಚಚ್ಚಮರೀಜಮಾಗೆ ... ಕವಿಚಕ್ರವರ್ತಿವೆಸರೇಂ ರನ್ನಂಗೆ ಮೆಯ್ವೆತ್ತುದೊ (ಅಜಿಪು. ೧–೮೫); ಇದು ಪೊಸರೀತಿ ನೋಡಿದು ನವೀನಮಲಂಕೃತಿ (ಶಬಶಂ. ೧–೨೬). ಅಳಂಕೃತಿ: ೧. ಅಳಿಕುಳಸನ್ನಿಭ ಮನಸಿಜಗೋಳಕ ವಿಳಸದಳಂಕೃತಿ ಕುಟಿಳಚಳಾಳಕ (ಸುಕುಮಾ. ೫–೫೧ ರ); ವಿಸ್ತಾರದಿನಿಟ್ಟು ಚಂದನದ ಬಟ್ಟನಳಂಕೃತಿಯಿಂದಮುಟ್ಟು ... ದುಕೂಲಮಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೭–೧೭೮). [ಸಂ.]

ಅಲಂಕೃತಿವೆಱು (ಕ್ರಿ). ಅಲಂಕಾರವನ್ನು ಪಡೆ; ಸೊಗಸಾಗು: ಅಲಂಕೃತಿವೆತ್ತ ಗಣೇಶ್ವರಸ್ಫುರನ್ಮಂದಿರಪಂಕ್ತಿಯಿಂದ (ಶಬಶಂ. ೧–೫೫).

[ಅಲಂಕೃತಿ + ಪೆಱು]

ಅಲಂಕೃತೆ (ನಾ). ಅಲಂಕಾರದಿಂದ ಕೂಡಿದವಳು: ದೇವಿಯುದಯ ಸಮಯದೊಳ್ ಮಂಗಳಾಲಂಕೃತೆಯಾಗಿ ಪರಿವಾರಾಂಗನಾಕರತಳ ಪರಿಕಳಿತ ವಿವಿಧಾರ್ಚನಾ ವಿಶೇಷಂಬೆರಸು (ಪುಷ್ಪಪು. ೩–೭೪ ವ).

[ಸಂ. ಅಲಂಕೃತಾ]

ಅಲಂಕ್ರಿಯಾರಚನೆ (ನಾ). ಅಲಂಕಾರ ನಿರ್ಮಾಣ; ಸೊಗಸನ್ನು ಹೆಚ್ಚಿಸುವ ಕೆಲಸ: ಪದಿನಾಱಲ್ಲವಲಂಕ್ರಿಯಾರಚನೆ ಮೂವತ್ತಾಱು ನೇರ್ಪಟ್ಟುವು (ಗದಾಯು. ೧–೭).

[ಸಂ. ಅಲಂಕ್ರಿಯಾರಚನಾ (ಅಲಂಕ್ರಿಯಾ + ರಚನಾ)]

ಅಲಂಕ್ರಿಯೆ, ಅಳಂಕ್ರಿಯೆ (ನಾ). ಅಲಂಕಾರ ಮಾಡುವುದು; ಸೊಗಸುಗೊಳಿಸುವ ಕೆಲಸ; ಸೌಂದರ್ಯವನ್ನು ಹೆಚ್ಚಿಸುವ ಕೆಲಸ. ಅಳಂಕ್ರಿಯೆ: ಮಾನಿತಮಳಂಕ್ರಿಯಾನುವಿಧಾನಂ ಮತ್ತಿಂತು ತದುಪಲಕ್ಷ್ಯವಿಕಲ್ಪಂ (ಕವಿರಾ. ೩–೧೦೮). [ಸಂ. ಅಲಂಕ್ರಿಯಾ]

ಅಲಂಗ (ನಾ). ಪ್ರಾಕಾರದ ಗೋಡೆ; ಕೋಟೆಯ ಗೋಡೆ: ಮಾಗಡಿಯ ಅರಸು ಅಲಂಗದ ನರಸಯ್ಯನೆಂಬವ ದೊರೆ ಕೃಷ್ಣರಾಜನೋಲಗಕೆ (ಸೌಂದಕಾ. ೧–೬೬); ಆಗ ಸುಲ್ತಾನನು ಕೇವಲ ಸ್ವಾಮಿಕಾರ್ಯಧುರಂಧರನಾದ ತನ್ನ ಆಪ್ತಸೇನಾಪತಿ ಸೈಯದ್ ಗಫೂರನನ್ನು ಕೋಟೆಯ ಅಲಂಗದ ಮೇಲಕ್ಕೆ ಕಳುಹಿಸಿದನು (ಮುಸುಗ. ೧೩).

[← ಪಾರ. ಹಿಂ. ಅಲಂಗ್ = ಕಂದಕ]

ಅಲಂಘನೀಯ (ಗು). ದಾಟಬಾರದ; ಮೀರಬಾರದ: ಗುರುವಚನಮಲಂಘನೀಯಮೆಂಬುದು ಮಗನೇ (ಗದಾಯು. ೪–೨). [ಸಂ.]

ಅಲಂಘ್ಯ (ಗು). ದಾಟಲಾಗದ; ಮೀರಬಾರದ; ಅತಿಕ್ರಮಿಸಲು ಶಕ್ಯವಲ್ಲದ: ಪರಿಖಾವಳಯಮಲಂಘ್ಯಂ ಪರಿವೇಷ್ಟಿಸೆ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೨–೫೧); ತಂದೆಯ ಪರಮವಚನಮಲಂಘ್ಯವೆನೆ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೨–೫೫); ಇದಲಂಘ್ಯಂ ಪ್ರೇಮಕಾಮಿನೀಜನವೃತ್ತಂ (ರಾಜಶೇ. ೧೪–೧೧೫). [ಸಂ.]

ಅಲಂಘ್ಯತೇಜ (ನಾ). ಮೀರಲಾಗದ ತೇಜಸ್ಸುಳ್ಳವನು; ಅತಿಕ್ರಮಿಸಲಾಗದ ಪರಾಕ್ರಮವುಳ್ಳವನು: ಅಲಂಘ್ಯತೇಜನುಮವನತರಿಪುಸಮಾಜನುಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೨–೬೪ವ).

[ಸಂ. ಅಲಂಘ್ಯತೇಜಸ್ (ಅಲಂಘ್ಯ + ತೇಜಸ್)]

ಅಲಂಘ್ಯತ್ವ (ನಾ). ಮೀರಲಾಗದುದು; ದಾಟಬಾರದ ಸ್ಥಿತಿ: ಅಲಂಘ್ಯತ್ವದೊಳಂ ದ್ವೀಪಪರ್ಯಂತವೇಷ್ಟನದೊಳಂ ನೆಱೆದು (ಆದಿಪು. ೧೨–೬೮ ವ). [ಸಂ.]

ಅಲಂಘ್ಯಬಲ (ನಾ). ಅತಿಕ್ರಮಿಸಲಾಗದ ಬಲವುಳ್ಳವನು; ಮೀರಲಾಗದ ಶಕ್ತಿಯುಳ್ಳವನು: ಬಲದೇವವಾಸುದೇವರೊಳಲಂಘ್ಯಬಲನೊರ್ವನುಗ್ರಬಲನೊರ್ವಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧–೮೦); ಅಲಂಘ್ಯಬಲಂ ಬಲಗರ್ವದಿಂದಂ ಬಗೆದನೆ (ಪಂರಾಮಾ. ೫–೧೦೦). [ಅಲಂಘ್ಯ + ಬಲ್ಯ]

ಅಲಂಜರ 'ಅಲಿಂಜರ' ನೋ.

ಅಲಂದೆ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಸೋಮೇಶ್ವರದೇವರ ನಂದಾದೀವಿಗೆಗೆ ಅಲನ್ದೆಯ ಮುದ್ರಾವಣದ ಸುಂಕದೊಳಗೆ (ಎಇ. XXVIII, ೫–೫೬; 1082). [?]

ಅಲಂದೆಸಾಸಿರ (ನಾ). (ಸಾವಿರ ಗ್ರಾಮಗಳನ್ನುಳ್ಳ) ಒಂದು ನಾಡಿನ ಹೆಸರು: ಉತ್ತರಾಯಣ ಸಂಕ್ರಾನ್ತಿಪರ್ವ ನಿಮಿತ್ತದಿಂದಲಂದೆಸಾಸಿರದ ಮೊದಲ ಬಾಡವಲಂದಾಪುರದ ಸ್ವಯಂಭುಸೋಮೇಶ್ವರದೇವರಂಗಭೋಗಕ್ಕೆ (ಎಇ. XXVIII, ೫–೩೫; 1082). [ಅಲಂದೆ + ಸಾಸಿರ]

ಅಲಂಪಟಿಯಾಗು (ಕ್ರಿ). ಸಂತೋಷ ಅಧಿಕವಾಗು, —ಹೆಚ್ಚಾಗು: ಒಲವಿನೊಳಾಗಳೊಲ್ದೆಜಗೆ ಪೆರ್ಮೊಲೆಗಳ್ತೊರೆ[ದುರ್ಚ್ಚೆ]ಪಾಯ್ವಪಾಲೊಳೆ ಮಿಸಿಸುತ್ತಮೆತ್ತಿ ಮಗನಂ ಬಿಗಿಯಪ್ಪಿ ಪೊದಳ್ದ ಕಣ್ಣನೀರ್ಗ್ಗಳನೊಳ [ಸೇದಿ]ತಾಂ ಪರಸಿ ಮತ್ತಮಲಂಪಳಿ[ಟಿ]ಯಾಗೆ ನೋಡಿ ಬೀಳ್ಕೊಳಿಸಿದಳಾ ವಿಳಾಸವತಿ ಧೀರತೆಯಿಂ ಬಲಿಕೆಯ್ದು ಚಿತ್ತಮಂ (ಕಾದಂಉ. ೫೦೬). [ಅಲಂಪು + ಅಟ್ಟಿ + ಆಗು$_1$]

ಅಲಂಪಾನ್ (ಕ್ರಿ). ಪ್ರೀತಿಯನ್ನು ಪಡೆ; ಸಂತೋಷವನ್ನು ಹೊಂದು: ಜಾತ್ಯಶ್ವಂ ಪಯಿಂಚ್ಛಾಸಿರಂ ಕ್ರಮದಿಂದೆಳ್ತರೆ ಕೂಡೆ ತಾನಿರದೆ ಕೈಲಾಸಕ್ಕಲಂಪಾಂತು ಚೇರಮನೇಂ ದಾಟಿಯನಿಕ್ಕನೇ (ಉದ್ಭಟ. ೧೨–೨೪). [ಅಲಂಪು + ಆನ್$_1$]

ಅಲಂಪಿಕ್ಕು (ಕ್ರಿ). ಬಳಿ; ಸವರು; ಲೇಪಿಸು: ರವಿ ಬಯ್ಗು [ಪಾಠಾಂ. ಬಯ್ಗೆ]ವೊಟ್ಟಲಂಪಿಕ್ಕುವ ಕುಂಕುಮರಜದ ಪೊಟ್ಟಳಕ್ಕೊತ್ತಿದನೆಂಬ ವೊಲರಗಿನ ಮುದ್ರೆಯಿನೆಸೆದುವು ಮಧುಯುತ ಮುಕುಳಿತಾಂಬುಜಂಗಳೊಳಳಿಗಳ್ (ವರ್ಧಪು. ೮–೨೫); ಮೃಗಮದಮನಲಂಪಿಕ್ಕಿ ಸಾದಿನ ಕಂಪಂ ಕಕ್ಷಪುಟದೊಳ್ ಕೈಕೊಳಿಸಿ (ಬಸರ. ೪–೬). ℙ 'ಅಲಂಪು' ಎಂಬುದು ಆಲೇಪ್ಯದಿಂದ ಬಂದಿರಬಹುದೆ? [ಅಲಂಪು? + ಇಕ್ಕು]

ಅಲಂಪು, ಅಲಪು$_1$, ಅಲಹು (ನಾ). ೧. ಪ್ರೀತಿ; ಸಂತೋಷ; ಸಂಭ್ರಮ: "ಸಂತಸ ಹರಿಸಮಲಂಪುಂ ಸಂತೋಷಾಖ್ಯಾನ" (ಕವಿಕಂ. ೧೩೪); ಮಂಗಳಕಾರಣಂಗಳಂ ತರಿಸುವೆ ನಾಂ ಮನೋನಯನವಲ್ಲಭನೊಳ್ ಮನದೊಂದಲಂಪಿನಿಂ ನೆರೆವೆನಮೋಘಂ (ಕವಿರಾ. ೨–೧೦೪); ಪೂತಕಲ್ಪಲತೆಯಂ ಲಲಿತಾಂಗಿಯೆ ಗೆತ್ತಲಂಪಿನಿಂದೆಜಗುವುದುಂ (ಆದಿಪು. ೪–೧೩); ಚಾಗದ ಭೋಗದಕ್ಕರದ ಗೇಯದ ಗೊಟ್ಟಯಲಂಪಿನಿಂಪು ಗಳ್ಗಾಗರವಾದ ಮಾನಸರೆ ಮಾನಸರ್ (ಪಂಪಭಾ. ೪–೨೯); ಅಲಂಪಿಂ ಭೂರಿಕ್ಷ್ಮಾಚಕ್ರಮುಂ ಬಣ್ಣಿಸೆ ಸಲೆ ನೆಗಟ್ಟಂ ರಟ್ಟಕಂದರ್ಪದೇವಂ (ಎಕ II, ೧೩೩–೭; 982); ಒದವಿದಲಂಪಿನ ಪೊಂಪುಳಿಯಿಂದೆವೆಗದ ಮುಚ್ಚದೆ ನಡೆನೋಡುವ (ಜಯಕಾ. ೩–೧೨). ೨. ಸೊಗಸು; ಸೌಂದರ್ಯ: "ವಿಭವ" (ಚತುನಿ. ಕಿ. I, ೧೦೫); ತದ್ವನದಲಂಪಂ ನಡೆ ನೋಡುತ್ತಂ ಬರೆವರೆ (ಉದ್ಭಟ. ೯–೧೨ ವ). ೩. ಉತ್ಕಟವಾದ ಇಚ್ಛೆ; ಬಹಳವಾದ ಆಸೆ: ಆತನುಂ ಪಸಿದಲಂಪಿನಿಂದಂ ಬಿಸಿಯಂಬಲಿಯಂ ಬಾಯೊಳಿಟ್ಟಾಗಳ್ ಕಯ್ಯುಂ ಬಾಯುಂ ಬೆಂದೊಡೆ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೮೦–೧೯); ಅನ್ತು ಮನದಲಂಪು ಪೋಗೆ ಗಂಗಾನದಿಯಳೋಲಾಡಿ ನಿಜಗೃಹಕ್ಕೆವಂದು (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೪–೧೦; 1122). ೪. ಅತಿಶಯ; ಹೆಚ್ಚಿಗೆ; ಮೇಲ್ಮೆ: ಪೆಜತೇನೊ ಪಾದರದೊಳ್ಸಂಸಾರ ಸರ್ವಸ್ವಮಂ ಗೆಲೆವಂದಿಂಪಿನಲಂಪನಾಳ್ದ ಸವಿಯುಂಟಕ್ಕುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೪–೮೪); ನೆಟ್ಟಗೆ ಕಣ್ಬೇಟದೊಳಾದ ಮಚ್ಚರದಲಂಪಿಂ ಪೋರ್ವ ದಿವ್ಯಾಂಗನಾಳಿಗೆ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೨೫೫); ಸೊಂಪುಗೆಟ್ಟುದು ಸಿರಿವದನ ಮನದಿಂಪು ಬೀತುದು ಭಕ್ತಮೋಹದಲಂಪು ಮಸುಳಿತು ಬಿಸುಟುಕಳೆದನು ಹಯದ ವಾಘೆಗಳ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೬–೨೬). **ಅಲಪು$_1$**: ೨. "ಅಲಪುಗಾರ" ಪರಾ. **ಅಲಹು**: ೧. ನಲವಿಂದ ಮೇದು . . . ಕಡಲ್ವಾಯ್ವ ಪೂರಾಂಬುವಂ ತಮ್ಮಲಹಿಂ ಪೊಕ್ಕೀಂಟಿ ಮೆಯ್ಯಂದಳೆದು ಪುದಿದು (ಶಾಂತೀಶ್ವ. ೧೨–೬೦). [?]

ಅಲಂಪುಗಾಱ, ಅಲಪುಗಾರ (ನಾ). ಸೊಗಸುಗಾರ; ಸಂತೋಷವುಂಟುಮಾಡುವವನು: ಚದುರಂ ಚಾಗಿಯಲಂಪುಗಾಱನೆಱೆಯಂ . . . ಚಿಕದೇವೇಂದ್ರಂ (ಅಪ್ರತಿ. ೧೧–೧೯); ಅಲಂಪುಗಾಱನೆಱೆಯಂ . . . ಚಿಕದೇವೇಂದ್ರಂ (ಗೀತಗೋ. ೧–೩). **ಅಲಪುಗಾರ**: "ಸಂಪತ್ತುಳ್ಳವನು, ಸಂತೋಷಚಿತ್ತನು" (ಪ್ರಭಣ್ಣ). [ಅಲಂಪು + -ಗಾಱ (< -ಕಾಱ)]

ಅಲಂಪುಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಸಿಂಗರಿಸಿಕೊಳ್ಳು; ಸೊಗಸುಮಾಡಿಕೊಳ್ಳು: ಮಿಸುಗುವ ಪುಷ್ಯರಾಗಮಣಿಮುದ್ರಿಕೆಯಿಂದಮಲಂಪುಗೊಂಡು ನಿಂದಸಿಯಳು ಪೋಲ್ತಳಂಗಜನ ವಲ್ಲಭೆಯರ್ಚಿಪ ಪೊನ್ನಬೊಂಬೆಯಂ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೮–೪೦೯). [ಅಲಂಪು + ಕೊಳ್$_1$]

ಅಲಂಪುವಡೆ (ಕ್ರಿ). ೧. ಸಂತೋಷವನ್ನುಂಟುಮಾಡು; ಸುಖವನ್ನು ಕೊಡು: ಘ್ರಾಣೇಂದ್ರಿಯೌತ್ಸುಕ್ಯಮಂ ಪ್ರಕಟಂಮಾಡಿ ನೃಪಂಗಲಂಪುವಡೆದತ್ತಂಭೋಜಗಂಧಾಸವಂ (ಆದಿಪು. ೪–೬೯). ೨. ಸಂತೋಷವನ್ನು ಹೊಂದು; ಸುಖವನ್ನು ಪಡೆ: ಜನಪಾಗ್ರಣಿ ನಿಷ್ಕಂಭಂ ಜಸಮಂ ಪಡೆದಲಂಪುವಡೆದೆಸೆದಿರ್ಪಂ (ಉದ್ಭಟ. ೧೧–೩೦). [ಅಲಂಪು + ಪಡೆ$_1$]

ಅಲಂಪುವೆರಸು (ಕ್ರಿ). ಪ್ರೀತಿಯಿಂದ ಕೂಡು: ಅಲಂಪುವೆರಸಿದ ನೋಟಕ್ಕಮಿಂಬುವೆರಸಿದ ಕೂಟಕ್ಕಂ (ಪಂಪಭಾ. ೪–೧೭ ವ). [ಅಲಂಪು + ಬೆರಸು]

ಅಲಂಪುವೋಗು (ಕ್ರಿ). ಹಿಗ್ಗು; ತೃಪ್ತಿಪಡು: ಹೃದಯವಲಂಪುವೋಗೆ ಪದೆದೀಂಟದ ಮುನ್ನಮೆ ತನ್ನ ಕಂಪಿನಿಂ ಮದದ ಪೊದಟ್ಕೆಯಂ ಮನಕೆ ಮಾಟ್ಪ . . . ಮಧುವಿಂಗೆ (ಕುಸುಮಾ. ೧೧–೧೫೬). [ಅಲಂಪು + ಪೋಗು$_1$]

ಅಲಂಪೂರ್ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಅಂದಲಂಪೂರೋಳ್ಪ ತಿಷ್ಠಿಸಿ ವಂದಿಸುವನಾ ಬ್ರಹ್ಮನುತ್ಸುಕದಿಂದವಾ ಬ್ರಹ್ಮೇಶ್ವರನನಾ ಪುಷ್ಪಗಿರಿಯಲ್ಲಿ (ಬಸಪು. ೫೪–೬೪). [ಅಲಂಪು + ಊರ್]

ಅಲಂಪೋಡು (ಕ್ರಿ). ಸಂತೋಷವುಂಟಾಗು; ಪ್ರೀತಿಯುಂಟಾಗು: ಕೂಡುವ ಪಾರಿವಂಗಳುಲಿ ಕೇಳಿನಗಂಗಳೊಳುಣ್ಮೆ ಕೇಳ್ದಲಂಪೋಡೆ ಕೊಳಂಗಳೊಳ್ ನೆರೆದು ಕಣ್ಗೆಯಲಾಟಪ ಹಂಸಯುಗ್ಮಮಂ ನೋಡಿನವೋದಬಿಂದುಭರಮಂಥರ ದೃಷ್ಟಿ ಮರಳ್ದು ನಲ್ಲನಂ ನೋಡಿದಳ್ (ವರ್ಧಪು. ೬–೨೪). ℙ ಈ ಶಬ್ದ 'ಅಲಂಪೂಡು' ಇರಬಹುದೆ? [ಅಲಂಪು + ಓಡು?]

ಅಲಂಬು 'ಅಲುಂಬು$_1$' ನೋ.

ಅಲಂಬುದ್ಧಿ (ನಾ). ಸಾಕು ಎಂಬ ಮನೋಧರ್ಮ; ತೃಪ್ತಿಯ ಭಾವನೆ; ವೈರಾಗ್ಯ: ಈ ಜಗತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಯಾವಾಗಲೂ ಎಚ್ಚರದಿಂದ ನಡೆಯುವ ನೀನು ನನ್ನ ದರ್ಶನದಿಂದ ಅಲಂಬುದ್ಧಿಯನ್ನು ಪಡೆದೆನೆಂದು ಹೇಳುವುದು ಔಪಚಾರಿಕವೇ ಸರಿ (ಪದ್ಮನ. ೬); ತಾನಾದರೂ ಅವ ಅಲಂಬುದ್ಧಿಯಿಂದಲೇ ಉಳಿದುಬಂದನು (ನವರಾ. ೧೭–೯); ಆದರೆ ಬರುಬರುತ್ತಾ ಅವರ ವಿರಕ್ತಿಯು ಸಂಸಾರದಲ್ಲಿ ಅಲಂಬುದ್ಧಿಯಿಂದ ಬಂದುದಲ್ಲ (ಅನಂತ. ೮೪). [ಅಲಂ + ಬುದ್ಧಿ]

ಅಲಂಬುನಾಡಿ (ನಾ). ಒಂದು ನಾಡಿಯ ಹೆಸರು: ಇಡಾನಾಡಿಯಲ್ಲಿ ಮಂದಾಕಿನೀ, . . . ಅಲಂಬುನಾಡಿಯಲ್ಲಿ ತಾಮ್ರಪರ್ಣೀ . . . ಹೀಗೆ ೧೨ ನಾಡಿಗಳಲ್ಲಿ ೧೨ ನದಿಗಳನ್ನು ತಿಳಿದು (ಹಸಾರ. ೪೯೮–೧೯). [ಅಲಂಬು? + ನಾಡಿ]

ಅಲಂಬುಸೆ (ನಾ). ಒಂದು ನಾಡಿಯ ಹೆಸರು: ತರಳ ತಿಳಿ ನಾಡಿಗಳ ಚೌದಶಗಳಿಗೆ ನಾಮಗಳಾ . . . ಅಶ್ವಿನಿ ಅಲಂಬುಸೆಯು (ಗಗತಾ. ೯–೧೧). [ಸಂ. ಅಲಂಬುಷಾ, ಅಲಂಬುಸಾ]

ಅಲಂವಳ್ಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಊರು: ವೆದೆವಳ್ಳಿಯರಾ ದೇವಡಿಯುಂ ಅಲಂವಳ್ಳಿಯರಾ ರವಿಚನ್ದನುಂ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೧೫೪–೮; 685). [ಅಲಂ? + ಪಳ್ಳಿ]

ಅಲಕ, ಅಳಕ$_1$ (ನಾ). ೧. ಮುಂಗುರುಳು; ಗುಂಗುರು ಕೂದಲು; ತಲೆಯ ಕೂದಲು: ಅಲಕಂ ಮಂದಾರಶೂನ್ಯಂ ಕದಪು ಮಕರಿಕಾಪತ್ರಶೂನ್ಯಂ (ಆದಿಪು. ೩–೧೩). ೨. ಹುಚ್ಚುನಾಯಿ. ೩. ಬೇಟೆಯ

ನಾಯಿ (ಗಂಗಾಮ). **ಅಳಕ್ಕೆ**: ೧. ಅಳಿಕುಳದವೋಲ್ ವಿನೀಳಂಗಳ್ ನಿನ್ನಳಕಾಳಿಗಳ್ (ಕವಿರಾ. ೩–೬೧); ಅಳಿಕುಳಸನ್ನಿಭ ಮನಸಿಜಗೋಳಕ ವಿಳಸದಳಂಕೃತಿ ಕುಟಿಳಚಳಾಳಕ (ಸುಕುಮಾ. ೫–೫೦ ರ); ಅದು ಕೊಯ್ದುದಳಕೆಯಳಕಮಂ . . . ಎನಲ್ ವೀತಶೋಕಪುರವರಮೆಸೆಗುಂ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೨–೩೨). [ಸಂ.]

ಅಲಕನೆ 'ಅಲಕ್ಕನೆ' ನೋ.

ಅಲಕಿಱುಕೆ (ನಾ). ಒಂದು ಪ್ರದೇಶದ ಹೆಸರು: ಉತ್ತರಸ್ಯ[ಸ್ಯಾ] ನ್ದಿಶಿ ರಜಪನ್ತ . . . ಕೊಟ್ಟಲೆ ಪಳ್ಳದ ಅಲಕಿಱುಕೆಯೆ ಕರ್ಗಲ್ಲೊಟ್ಟಿಯೆ ಪುಣುಶೆಪಡಿಯೆ (ಎಕ. XVI, ತಿಪಟೂ. ೧೪೦–೭೨; 700). [?]

ಅಲಕ್ಕು$_1$ 'ಅಲುಗ್ಗು$_1$' ನೋ.

ಅಲಕ್ಕು$_2$ (ನಾ). ಬೀಜಬಿತ್ತಿದ ಹೊಲದಲ್ಲಿ ಬೀಜಗಳು ಮಣ್ಣಿನಿಂದ ಮುಚ್ಚಿಕೊಳ್ಳುವಂತೆಯೂ, ಉತ್ತ ಮಣ್ಣು ಸಮವಾಗಿ ಹರಡಿಕೊಳ್ಳುವಂತೆಯೂ, ಮಾಡಲು ಬಳಸುವ ಒಂದು ಸಾಧನ; ಹಲುಬೆ: ಅಲಕು ಎಂದರೆ ಜಾಡರು ನೇಯುವ ಹಲಗೆಯ ಹಾಗಿರುವ ಕುಂಟೆಯ ದಿಂಡಿಗೆ ಜಂತಿ ಕುಂಟೆ ಹಲ್ಲಿನಹಾಗೆ ನಾಲ್ಕು ಬೆರಳು ಅಗಲವಾಗಿ ಮೊನೆಯಾದ ಹಲ್ಲುಗಳನ್ನು ಹತ್ತು ಹನ್ನೆರಡು ಇಪ್ಪತ್ತರವರೆಗೂ ಅದರ ಅನುವರಿತು ಹಲ್ಲುಗಳನ್ನು ಹಾಸಿರುವ ಕುಂಟೆಗೆ ಅಲಕುಕುಂಟೆ ಹಾಗು ಪಲಗೋರು ಎಂಬ ಹೆಸರು (ಕೃಷಿಪ್ರ. ೫೬).

ಅಲಕುಹೊಡೆ = ಹಲುಬೆಹೊಡೆ; ಹೊಲದಲ್ಲಿ ನೆಲವನ್ನು ಸಮಗೊಳಿಸಲು ಮತ್ತು ಬೀಜಗಳ ಮೇಲೆ ತೆಳ್ಳಗೆ ಮಣ್ಣು ಹರಡುವಂತೆ ಮಾಡಲು ಅಲಕಿನ ಮರವನ್ನು ಎತ್ತುಗಳ ಮೂಲಕ ಎಳೆಸು: ಅದೇ ಕೆಸರಲ್ಲಿ ಅಲಕುಹೊಡೆಯಬೇಕು (ಕೃಷಿಪ್ರ. ೫೬).

[?. / ತೆಲು. ಅಲಕು = ಬಿತ್ತು]

ಅಲಕ್ಕು$_3$ (ನಾ). ಹೆಣೆದ ತೆಂಗಿನ ಗರಿ: ಚಪ್ಪರಕ್ಕೆ ಅಲಕು ಇಲ್ಲವೆಂದು ಮಗಳ ಮದುವೆ ನಿಲ್ಲಿಸಲಾದೀತೆ! (ರೂಢಿ). [< ಅಲ್ಲು$_1$ + –ಕ]

ಅಲಕೆ, ಅಳಕ್ಕೆ$_2$ (ನಾ). ೧. ಕುಬೇರನ ರಾಜಧಾನಿ; ಅಳಕಾನಗರ. ೨. ಎಂಟರಿಂದ ಹತ್ತು ವರ್ಷದೊಳಗಿನ ವಯಸ್ಸಿನ ಹುಡುಗಿ. **ಅಳಕ್ಕೆ**$_2$ ೧: ಅದು ಕೊಯ್ದುದಳಕೆಯಳಕಮನದು ಮಿಕ್ಕುದು ಭೋಗವತಿಯ ಭೋಗಮಂ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೨–೩೨). [ಸಂ. ಅಲಕಾ]

ಅಲಕ್ಕನೆ, ಅಲಕನೆ (ಅ). ಥಟ್ಟನೆ: ಅದು ಒಮ್ಮೆ ಇವರ ಸಾಲನ್ನೇ ಅಲಕ್ಕನೆ ಜಿಗಿದು ಪಾರಾಗಬೇಕೆಂದು . . . ಸರಿಯಿತು (ಮೇದಿಮ. ೧೪೬). **ಅಲಕನೆ**: ಜೋಗಿ ಎದ್ದಂತೆ ಅಲಕನೆದ್ದು ಮುಗಿಸಿದಿರಿ ಒಂದು ಸಂಥೆ (ಹೃದಸ. ೭೪). [ಅಲಕ್ಕು + –ಅನೆ$_1$]

ಅಲಕ್ಕು (ನಾ). ಬೇರೆಯಾಗಿ ನಿಲ್ಲುವುದು.

ಅಲಕ್ಕಾಗು = ಬೇರೆಯಾಗಿ ನಿಲ್ಲು: ನೋಡಿದಿರಾ ವೆಂಕಣ್ಣ, ಯಜಮಾನರ ಬುದ್ಧಿವಂತಿಕೆ, ನಮ್ಮನ್ನು ಮುಂದೆ ನೂಕಿ ತಾವು ಅಲಕ್ಕಾಗುವುದು (ನಟಸಾ. ೩೪೭). [← ಮರಾ. ಹಿಂ. ಅಲಗ್ (< ಸಂ. ಅಲಗ್ನ)]

ಅಲಕ್ತ (ನಾ). = ಅಲಕ್ತಕ: "ಅಲಕ್ತಮೆನಲಲತಗೆ[ಗೆ] ನಾಮಮಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೦೧–೩೦); ಯೋಷಿಚ್ಚರಣಾಲಕ್ತಾಂಶುವಿಂ ಕೆಂಪಡರ್ದುಲತೆಯ ಬಾಟ್ಟೊಂಪದಿಂದೊಪ್ಪಿ . . . ಇರ್ದ ಹಾರೀತಕ ಹರಿತಶಿಲಾಪಟ್ಟದೊಳ್ ಭೂಪನಿರ್ದಂ (ಕಾದಂಉ. ೧೦೨). [ಸಂ.]

ಅಲಕ್ತಕ (ನಾ). ಅರಗು: ಆತ್ಮಾಂಗದೊಳ್ ರೋಹಿಣೀಚರಣಾಲಕ್ತಕರಾಗೆ ಮಚ್ಚಿಱಿದುದೋ (ಪಂಪಭಾ. ೪–೫೦). [ಸಂ.]

ಅಲಕ್ತಕಚ್ಛವಿ (ನಾ). ಅರಗಿನ ಹೊಳಪು; ಅರಗಿನ ಕೆಂಪು ಬಣ್ಣ: ಕವಿಲಾದ ರತ್ನಕಂಬಳಮುಮಲಕ್ತಕಚ್ಛವಿಯಲಕ್ತಕಮುಂ ಕಿಸುಗಲ್ಲ ರತ್ನಕಂಬಳಮುಂ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೧೨–೯೦). [ಅಲಕ್ತಕ + ಛವಿ]

ಅಲಕ್ತಕದ್ರವ (ನಾ). ಅರಗಿನ ರಸ; ಅರಗಿನ ದ್ರಾವಕ: ಈ ಬಗೆಯೊಳಲಕ್ತಕದ್ರವದೊಳೊಂದದೆ ನಿಂದವು ಪಾದಪಂಕಜಂ (ಪಂಪಭಾ. ೪–೬೭). [ಅಲಕ್ತಕ + ದ್ರವ]

ಅಲಕ್ತಕರಸ (ನಾ). = ಅಲಕ್ತಕದ್ರವ: ಚೆಂದಾವರೆ ಚೆಂಬಿಸಿಲಿಂದೊಂದುವ ತೆಜದಿಂದ ನಿನ್ನ ಮೃದುಪದಯುಗಮೆಂದೆಂದಿನವೊಲಲಕ್ತಕರಸದಿಂದಂ ಪೇಱೊಂದಿತಿಲ್ಲಿದೇನಿಂದುಮುಖಿ (ಕಾದಂಪೂ. ೩೩೨).

[ಅಲಕ್ತಕ + ರಸ]

ಅಲಕ್ತರಸ (ನಾ). = ಅಲಕ್ತಕದ್ರವ: ಪಸುರ್ಮಣಿಯ ಸೋಪಾನಕ್ಕೆ ಪದತಳಮಲಕ್ತರಸದಿನಲ್ಲಿಗಲ್ಲಿಗಂದಂಗೊಳಿಸಿದ ಕೆಂಬರಲ ಸಿರಿಯಂ ನಿರವಿಸುತ್ತಿರೆಯುಂ (ರಾಜಶೇ. ೭–೧೭ ವ). [ಅಲಕ್ತ + ರಸ]

ಅಲಕ್ಷಣ (ಗು). ೧. ಲಕ್ಷಣವಿಲ್ಲದ. (ನಾ). ೨. [ಕಾವ್ಯಮಿಾ] ಒಂದು ಬಗೆಯ ವಾಕ್ಯದೋಷ: ಅನರ್ಥಕ, ಶ್ರುತಿಕಠೋರ, ವ್ಯಾಹತಾರ್ಥ, ಅಲಕ್ಷಣ, ಸ್ವಸಂಕೇತ, ಪ್ರಕ್ಲುಪ್ತಾರ್ಥ, ಅಸಂಮತ, ಅಪಭಂದಸ್ಸು . . . ಯೆಂಬ ಯೆಂಟು ವಾಕ್ಯದೋಷಮಿಲ್ಲದೆ (ವಿವೇಕ. ೨೨೬). [ಸಂ.]

ಅಲಕ್ಷ (ಗು). = ಅಲಕ್ಷ್ಯ ೧: ದೃಷ್ಟದಲ್ಲಿ ಕೊಟ್ಟುದ ಲಕ್ಷಿಸಲಱಿಯದೆ ಅಲಕ್ಷವ ಲಕ್ಷಿಸಿ ಕಾಂಬುದಕ್ಕೆ ಲಕ್ಷ್ಯವೇನು (ಮೋಳಿಮಾ. ೨೮೩–೫೪).

[ಸಂ. ಅಲಕ್ಷ್ಯ]

ಅಲಕ್ಷಿತ (ಗು). ಲಕ್ಷ್ಯಕ್ಕೆ ಬೀಳದ; ಗಮನಕ್ಕೆ ಬಾರದ; ಕಡೆಗಣಿಸಿದ. [ಸಂ.]

ಅಲಕ್ಷಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕಡೆಗಣಿಸು; ಉದಾಸೀನಮಾಡು: ಅಡುಗೆಮನೆಯು ನಮ್ಮಿಂದ ಅಲಕ್ಷಿಸಲ್ಪಡುವಂತಹ ಸ್ಥಳವಲ್ಲ (ಅಡುಸೌ. ೧೧).

[ಅಲಕ್ಷ್ಯ + –ಇಸ್ಯು$_3$]

ಅಲಕ್ಷ್ಮಿ (ನಾ). ದಾರಿದ್ರ್ಯ; ಬಡತನ: ಮಾನವೇಂದ್ರನು ಮಡಿದೊಡಾತನನೂನ ಲಕ್ಷ್ಮಿಯಲಕ್ಷ್ಮಿಯಾಯಿತು (ಬಸಪು. ೬೧–೩೮).

[ಸಂ. ಅಲಕ್ಷ್ಮೀ]

ಅಲಕ್ಷ್ಯ (ಗು). ೧. ಕಾಣಲಾಗದ; ಗಮನಕ್ಕೆ ಬಾರದ; ತಿಳಿಯಲಾಗದ (ನಾ). ೨. ಲಕ್ಷ್ಯವಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ಕಡೆಗಣಿಸುವುದು; ಲೆಕ್ಕಕ್ಕೆ ತಾರದಿರುವುದು; ಉದಾಸೀನತೆ; ವಿಮನಸ್ಕತೆ. [ಸಂ.]

ಅಲಗ (ನಾ). ಮೃದಂಗವಾದನದಲ್ಲಿ ಒಂದು ರೀತಿ; ಮದ್ದಳೆ ಬಾರಿಸುವುದರಲ್ಲಿ ಒಂದು ಕ್ರಮ: ಸಮಹಸ್ತ ಅರ್ಧಸಮಹಸ್ತ ಕರ್ತರಿ ಅರ್ಧಕರ್ತರಿ ವಿಷಮಕರ್ತರಿ ಅಲಗ ಬೊಟ್ಟಳಗ ಬೊಟ್ಟುಗಳಂ ನುಡಿಸುತ್ತ (ವಿರೂಪಾ. ೮೦). [?]

ಅಲಗಂಬು (ನಾ). ಹರಿತವಾದ ಅಲಗಿನಿಂದ ಕೂಡಿದ ಬಾಣ: ಅಲಗಂಬಿಂಗಳ್ಕದ ಮನಮಲರಂಬಿಗಳ್ಕಿದಪ್ಪುದಸಿಯಳೆ ಮಸೆದಿರ್ಪಲಗಂಬು ತನುವನಲ್ಲದಲರಂಬಿನ ತೆಜದೆ ಮನವನೇಂ ಭೇದಿಕುಮೇ (ಪಾರ್ಶ್ವಪು. ೩–೨೫). [ಅಲಗ್ಗು$_2$ + ಅಂಬ್ಬು$_2$]

ಅಲಗಣಸು (ನಾ). ೧. ಅಲಗಿನ ಸ್ಪರ್ಶ, —ಏಟು, —ಹೊಡೆತ: ಯೋಗಿಗೆತ್ತಿದ ಖಡುಗಧಾರೆ ವಿಯೋಗಿಗೆತ್ತಿದ ಸಬಳವಖಿಳ ವಿರಾಗಿಗಳ ಹೆಡತಲೆಯ ದಡಿ ನೈಷ್ಠಿಕರಿಗಲಗಣಸು ಅಗಮಿಕರೆದೆಶೂಲ. . . ಎಸೆದುದು ಕುಸುಮಮಯ ಸಮಯ (ಕು ವ್ಯಾ ಆ. ೫–೬); ಅನಿಮಿಷರಿಗಲಗಣಸು ನಿನ್ನಾನನದ ಲಕ್ಷ್ಮಿಗೆ ಮಾಂದ್ಯವೇಕೆ (ನಿಭಾಗ. ೧೦–೩೧–೮); ಬಣಗು ಕಪಿಕೇಳೆಲವೊ ರಣಕಲಗಣಸಹನು ಹನುಮಂತನಾತನ ಕುಣಿಹವೇನಾಯ್ತೆಂಬುದನು ನೋಡಳಿದ ಕಪಿಭಟರ (ತೊರರಾ. ೬–೩೨–೩೪). ೨. ಹೊಯ್ಕಯ್; ಸಮಾನ: ಪ್ರತಿಸ್ಪರ್ಧೆ: ದುಗುಲದ ಮಱೆಯೊಳ್ ಜಲಜಲಿಪ ರತ್ನದೀಪಕ್ಕಲಗಣಸೆನುತಿರ್ಪುದಧರಮರುಣಾಧರೆಯಾ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೩–೭೪); ಜಲಜಲಿಪ ಭಾಜನಾಂಗಮಹೀಜಕ್ಕಲಗಣಸೆನೆ ಕೊಸಗೆಸೆದುದು

ಮಲರ್ದಲರ್ದುಳ್ಳಲರ್ದ ಮಿಸುಪ ಪೊಸತಲರ್ದಲರಿಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೭–೫೬); ಚರಿತ್ರದೊಳು ಗಂಗೆಗಲಗಣಸು [ಪಾಠಾಂ. ಗಣಿಸು] ಪತಿಭಕ್ತಿಯೊಳರುಂಧತಿಗೆ ಸರಿ (ಹಚಕಾ. ೧–೪೪); ರತಿಗಲಗಣಸು ರಂಭೆಗೆ ಸರಿಮಿಗಿಲು ಭಾರತಿಗೆಕ್ಕೆ ತೆಕ್ಕೆ (ಕುರಾಸಾಂ. ೧೭–೩೭). ೩. ಅಧಿಕವಾಗುವುದು; ಹೆಚ್ಚಾಗುವುದು.

ಅಲಗಣಸಾಗು = ಮೀರು; ಸ್ಪರ್ಧಿಸು: "ಅಲಗಣಸಾದುದು–ಪ್ರತಿಹತಕ್ಕೆ ಪೆಸರ್" (ಕಶಸಾ. ೧೫–೨೯೬); "ಅಲಗಣಸಾದುದು ಮಿಕ್ಕುದು ಗೆಲೆವಂದುದು" (ಕವಿಕಂ. ೧೩೭). [ಅಲಗ್ಯು + ಅಣಸ್ಯು]

ಅಲಗಣಿಸು (ಕ್ರಿ). ಅಸಹ್ಯವಾಗು: "ಅಲಗಣಿಸಿತೆನಲ್ಕಸಹ್ಯಮೆಂದಱಿಗೆ" (ಭಾರನಿ. ೫೧). [?]

ಅಲಗರ್ಜಿ (ಗು). ಚಟುವಟಿಕೆಯಿಲ್ಲದ: ಅಲಗರ್ಜಿ ನಿತ್ರಾಣವಾದ ಎತ್ತುಗಳಿಂದ ಹೊಲದ ಕೆಲಸವು ಸಾಗುವುದಿಲ್ಲ (ಕೃಷಿಪ್ರ. ೫೩).

[← ಮರಾ. ಅಲಗರಜೀ, ಅಲಗರದ, ಅಲಗರದೀ]

ಅಲಗರ್ಜಿತನ (ನಾ). ಅಲಕ್ಷ್ಯಮಾಡುವುದು; ಉದಾಸೀನತೆ: ತಂದೆಯ ಅಲಗರ್ಜಿತನ ರಾಗಣ್ಣನನ್ನು ಕೊರೆಯಿತು (ಗೀಚುಗೆ. ೫೮).

[ಅಲಗರ್ಜಿ + –ತನ]

ಅಲಗರ್ದ (ನಾ). ನೀರುಹಾವು. [ಸಂ.]

ಅಲಗಿಕ್ಕು (ಕ್ರಿ). ಅಲಗಿನಿಂದ ಇರಿ; ಕತ್ತಿಯಿಂದ ಚುಚ್ಚು; ಶಸ್ತ್ರಪ್ರಹಾರ ಮಾಡು: ಉಕ್ಕಿದುವು ಕಂಬನಿಗಳಧರೋಷ್ಠಮದಿರಿತಲಗಿಕ್ಕಿ ತಿರುಪಿದವೊಲಾಯ್ತು (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೯–೧೪); ಕಾರಮ್ಮನ ಮಾತು ಕೇಳಿ ಆನಂದರಾಯನ ಎದೆಯಲ್ಲಿ ಒಮ್ಮೆಲೆ ಅಲಗಿಕ್ಕಿ ಹೊಡೆದಂತಾಯಿತು (ತೊಳೆಮು. ೫೨). [ಅಲಗ್ಯು + ಇಕ್ಕು]

ಅಲಗಿನಗಿಡ (ನಾ). ಒಂದು ಗಿಡ (ಮೈಔಗಿ. ೫೧). [ಅಲಗಿನ? + ಗಿಡ]

ಅಲಗ್ಯು$_1$ 'ಅಲುಗ್ಯು$_1$' ನೋ.

ಅಲಗ್ಯು$_2$ (ನಾ). ೧. ಕತ್ತಿ, ಚಾಕು, ಚೂರಿ ಮುಂತಾದ ಆಯುಧಗಳ ಹರಿತವಾದ ಅಂಚು, —ಬಾಯಿ: ಕುಸುಮಕಾರ್ಮುಕನ ಪೊಡೆಗೆ ಪದವಡಿಸಿ ಕಾಸಿ ಕಂದಿಸಿದ ಸೆಲಗಿನಂಬಿನಲಗುಗಳಿವೆನಿಸಿ ಕಡುಗಂದಿ ಸೂಸಿದ ಪಾಸಿದೆಳೆದಳಿರ್ಗಳುಂ (ವರ್ಧಪು. ೫–೬೩ ವ); ಎಲವೊ ಕಪಿ ಕೇಳೀ ಮಹಾಯುಧದಲಗಿಗಳಿಯದೆ ಸಮರದಲಿ ನೀನುಳಿದೆಯಾದರೆ (ತೊರರಾ. ೬–೨೭–೫೨). ೨. ಕತ್ತಿ; ಖಡ್ಗ: ಮಿಸುಗುವ ರವಿಬಿಂಬಂಗಳ್ ಮಸೆದಲಗುಗಳಂ ಪಳಂಚಿ ಮಿಂಚುವ ಕಾಂತಿಪ್ರಸರದೆ ನೀಲೋತ್ಪಳ ಕುಮುದಸಮಾಜಮನಿಳಿಸಿ ಪೊಳೆದುವಂಬರತಳದೊಳ್ (ಕಾದಂಪೂ. ೪೬೬); ಮದನನಲಗಿನ ಮೊನೆದೋಱಿದನೊಡನೆ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೫–೧೧); ಅಲಗಿನ ತುಪ್ಪದ ಸವಿಗೆ ಲಲ್ಲೆಯಿಂದ ನಕ್ಕಿದಡೆ ಅಲಗಿನ ಧಾರೆ ನಾಲಗೆಯತಾಗಿ ಆ ಜೀವ ಹಲುಬುವ ತೆಱದಂತೆ (ಏಲೇಶ್ವ. ೨೦); ಮುನಿದು ಗಗನಕ್ಕಲಗನುಗಿದಡೆ ಗಗನವಳುಕುವುದೇ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೩–೪೬); ಮುನಿಪನುತ್ತರದಲಗು ಬೆನ್ನಲಿ ಮೂಡಿದುದು (ತೊರರಾ. ೧–೯–೨೮). ೩. ಬಾಣ; ಅಂಬು: ಹೊಗರಲಗ ತಲೆಗಿಂಬ ರಚಿಸೆನೆ ಪಾರ್ಥ ಕೈಕೊಂಡು ಬಿಗಿದ ಬಿಲುಗೊಂಡೆದ್ದು ಮಂಡಿಸಿ ಹೊಗರ ಕವಲಂಬೈದನೆಚ್ಚನು (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೧೦–೨೨); ಅಲಗನೊಡಲೊಳು ತೊಳಸಿದಂತಿರೆ ಬಳಲಿದನು ಭೂಪಾಲ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ಪರಿ. ೨೮೨); ಸವಗದೊಳೆಚ್ಚ ಕಣೆ ಬೆಚ್ಚಂತಾಗಲೊಡಂ ನಾಂಟಿದಲಗನಲಘುಭುಜಪ್ರತಾಪಂ ಎನಸುಂ ಬಗೆಯದೆ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೪೫–೪).

ಅಲಗಿನಂಬು = ಅಲಗಂಬು: ಕಣಗಿಲೆಯ ಕೋಲುಳಿಯಂಬು ಕವಲಂಬಲಗಿನಂಬೀಸಾಡಿದುವು ಪರಸೈನ್ಯಸಾಗರವ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೦–೪). ಅಲಗಿನ ಚಾವಡಿ = ಆಯುಧಾಗಾರ: ಈ ಪಟ್ಟಣದಲ್ಲಿ ಗುಡಿ, ಹಳೆಯ ಮನೆ, ಜಾನಸಾಲೆ, ಮದ್ದಿನ ಮನೆ, ಅಲಗಿನ ಚಾವಡಿ . . . ನಾವು ಕಂಡುಕೊಂಡಿದ್ದೇವೆ (ಮಂತ್ರಶ. ೫೩–೬).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಅಲಗು; ತೆಲು. ಅಲುಗು]

ಅಲಗುಗಣೆ (ನಾ). = ಅಲಗಂಬು: ಅಲಗುಗಣೆಗಳೊ ಮೇಘತರುವಿನ ತಳಿತ ತುದಿಗೊಂಬುಗಳೊ ಬೀಳುವ ತಲೆಗಳೋ ತತ್ಫಲ ಸಮೂಹವೊ ಚಿತ್ರವಾಯ್ತೆಂದ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೪–೮೮). [ಅಲಗ್ಯು + ಕಣೆ$_1$]

ಅಲಗುಗಾಣಿಸು (ಕ್ರಿ). ಅಲಗಿನಿಂದ ಹೊಡೆ; ಆಯುಧದಿಂದ ಪ್ರಹರಿಸು: ತೊಳಲದಡವಿಗಳಿಲ್ಲ ತೋಹಿಗೆ ಸಿಲುಕದಿಹ ಮೃಗವಿಲ್ಲ ಬೇಂಟೆಯೊಳಲಗುಗಾಣಿಸದಿರ್ದ ಮೃಗವಿಲ್ಲಿನಿತು ಪರಿಯಂತ (ತೊರರಾ. ೩–೮–೩೯). [ಅಲಗ್ಯು + ಕಾಣಿಸು]

ಅಲಗುಧಾರೆ (ನಾ). ೧. ಕತ್ತಿಯ ಅಂಚು, —ಬಾಯಿ. ೨. ಬಾಣಗಳ ಧಾರೆ, —ಮಳೆ: ಹದಿನಾಲ್ಕು ವರ್ಷದ ಹಸುಳೆಯನು ರಿಪುಬಲದ ಮುಂದಿರಿಸಿಯಲಗುಧಾರೆಯ ಮೊನೆಗೆ ನೂಕಿಯೆ ತಾನೆ ಕೊಲಿಸಿದೆನು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ಪರಿ. ೨೮೩). [ಅಲಗ್ಯು + ಧಾರೆ]

ಅಲಗುಮಱೆ (ನಾ). ಆಯುಧಗಳ ಏಟನ್ನು ತಡೆಯಬಲ್ಲ ರಕ್ಷಾಕವಚ: ಅಲಗುಮಱೆವುಳ್ಳವಂಗೆ ಶಸ್ತ್ರದ ಭಯವೇತಕ್ಕೆ (ಮದೇಮ್ಮ. ೧೩). [ಅಲಗ್ಯು + ಮಱೆ$_2$]

ಅಲಗುವಿಡಿ (ಕ್ರಿ). ಕತ್ತಿಯನ್ನು ಹಿಡಿ; ಆಯುಧವನ್ನು ಧರಿಸು: ಮಲ್ಲಗಾಸೆಯ ತೆಗೆದುಟ್ಟು ನಲಿದು ಭರದಲ್ಲಿ ವಜ್ರಾಂಗಿಯ ತೊಟ್ಟು ಸಲ್ಲಲಿತಲಗುವಿಡಿದು ಕಲಿವೀರಭಟರು (ಜೀವಂಸಾಂ. ೫–೩೫). [ಅಲಗ್ಯು + ಪಿಡಿ$_1$]

ಅಲಗುಹುಲ್ಲು (ನಾ). ಸೋಕಿದರೆ ಮೈಕೈಗಳನ್ನು ಕತ್ತರಿಸುವಷ್ಟು ಹರಿತವಾದ ಅಂಚುಳ್ಳ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹುಲ್ಲು; ಗಲಕುಹುಲ್ಲು (ಕಿ). [ಅಲಗ್ಯು + ಹುಲ್ಲು (< ಪುಲ್)]

ಅಲಗೆ (ನಾ). ಅಲಗೆ ಎಂಬ ಹುಲ್ಲು; ಆ ಹುಲ್ಲಿನಿಂದ ಮಾಡಿದ ಹಗ್ಗ: ಒಲವಿಂದೀವೊಡೆ ಗೋವಂಗಲಗೆ ಕೊಟಲ್ ಕೋಡಕಾಳೆ ಕೋಲುಡೆ ದೋಲ್ ಕಂಬಲ ಕಲ್ಲಿ ಚೆಲ್ಲಿ ಪೀಲಿಯ ತಲೆಸುತ್ತಲ್ಲದೆ ಮಹಾಗ್ರಪೂಜೆ ವಿರುದ್ಧಂ (ಜಗವಿ. ೧೭–೨೨). [?]

ಅಲಗೆಗಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ಅಲಗೆಹುಲ್ಲನ್ನು ತಲೆಗೆ ಕಟ್ಟು: ದೇವರ ದೊರೆಯ ವಿದಗ್ಧಜನಾವಳಿಯುಮನಲಗೆ [ಪಾಠಾಂ. ನೆಗಲೆ] ಗಟ್ಟಿ ಮಾಱುತ್ತುಂ ನಾನಾವಿಧದೊಳೆ ಪೊಕ್ಕಾಡುವ ಡಾವರ ಡಾಕಿನಿಯ ಮನೆಯನಾಗಳ್ ಕಂಡಂ (ಪಂಚತಂ. ೧೫೨–೧೯). [ಅಲಗೆ + ಕಟ್ಟು$_1$]

ಅಲಗೆವಾರ (ನಾ). ಅಲಗೆ ಹುಲ್ಲಿನಿಂದ ಮಾಡಿದ ಹಗ್ಗ, —ಚಾವಟಿ (?): ಭೋರ್ಗರೆದುಲಿವ ಘಂಟೆಯುಮುರಗೆಜ್ಜೆಯುಮಂದಂಬಡೆಯೆ . . . ನವಿಲ ಕಂಠದ ಬಾಸಿಗಮುಮಲಗೆವಾರಮುಂ ಉರಚೆಲ್ಲಿಯುಂ ನೇವಣಮುಂ ಲೀಲೆವಡೆಯೆ . . . ವೃಷಬಲೀವರ್ದಧ್ವಾನಮುಂ . . . ವಿಜೃಂಭಿಸೆ (ಜಗವಿ. ೪–೮೦ ವ). [ಅಲಗೆ + ವಾರ?]

ಅಲಗೇಱು (ಕ್ರಿ). ಕತ್ತಿಯನ್ನು ಹಿಡಿ (?): ರಣಕ್ಕೆ ಅಲಗೇಱಿದಲ್ಲಿ ಹಲುಬಿದರೆ ಬಿಡುವರೆ? ಭಕ್ತಿಗೊರೆಗಟ್ಟಿ ತಪ್ಪಿಹೆನೆಂದರೆ ಬಿಡುವರೆ (ಮೋಳಿಮಾ. ೪೯–೨೦೬). [ಅಲಗ್ಯು + ಏಱು$_1$]

ಅಲಘು (ಗು). ೧. ಲಘುವಲ್ಲದ: ಕಲಿತ ಮಂತ್ರೌಷಧಿಗಳಿಲ್ಲ ಸಫಲಗಳಿಂದವಲಘುಸಂಕಲ್ಪಸಿದ್ಧಿಸಿತಾತ್ಮಸಂತೋಷ (ವೆಂಕಾರಾ. ೨–೯–೪). (ನಾ). ೨. ಹಗುರವಲ್ಲದ ವಸ್ತು; ಮಹತ್ವವಾದದ್ದು. [ಸಂ.]

ಅಲಘುತರ (ಗು). ತುಂಬ ತೂಕವಾದ; ಮಹತ್ತರವಾದ; ಮೇಲಾದ: ಜಲನಿಧಿಮುಂ ಮಱೆಗೆವಂದ ಕುಲಪರ್ವತ ಸಂಕುಲಮಂ ರಕ್ಷಿಸಿ ತಳೆದತ್ತಲಘುತರ ಶ್ರೀಯನಸಮಗಂಭೀರತೆಯಂ (ಪಂಚತಂ. ೧೦೩–೧೮). [ಸಂ.]

ಅಲಭುಭುಜ (ನಾ). ೧. ಉದ್ದವಾದ ತೋಳು; ದೀರ್ಘಬಾಹು. ೨. ತೋಳುಬಲವುಳ್ಳವನು: ಅಲಭುಭುಜನಾಗಿಯು . . . ಮೇರು ಕರಿಣ ಭೋಗಾಧಾರಂ (ಕವಿರಾ. ೩–೪೩) ; ಅಲಭುಭುಜರಿಪಪ ಪೇಚರ ಕುಲತಿಲಕರ್ (ಪಂಡಾಮಾ. ೧೦–೧೬೬). [ಅಲಭು + ಭುಜ]

ಅಲಭುಭುಜಬಲ (ಗು). ಮೇಲಾದ ತೋಳುಬಲವುಳ್ಳ; ತುಂಬ ಬಲಶಾಲಿಯಾದ: ಅಲಭುಭುಜಬಲಕರ್ಣನ ನುಡಿದನು ಕಾರವೇಂದ್ರಂಗೆ (ಕುವ್ಯಾಭಾ. ೧–೬). [ಅಲಭುಭುಜ + ಬಲ್ಲ]

ಅಲಭುಸಾಹಸ (ನಾ). ಮೇಲಾದ ಸಾಹಸವುಳ್ಳವನು; ಮಹಾ ಪರಾಕ್ರಮಿ: ವಲಲ ಮೈ ಬ್ಬರೆನ್ನೆ ಮಹಾದೇವಲಭುಸಾಹಸಿ ತನ್ನ ಬಿಡಿಸಿದೆ (ಶಮ್ಯಾವಿ. ೪–೯೫).

[ಸಂ. ಅಲಭುಸಾಹಸಿನ್ (ಅಲಭು + ಸಾಹಸಿನ್)]

ಅಲಭೂಣ್ಣಾರಣೆ (ನಾ). ಪ್ರಸ್ತುವನ್ನು ದೀರ್ಘವಾಗಿ ಉಚ್ಚರಿಸುವುದು : ಆಜನೆಯ ಪಳಕ್ಕಿಯೊಳಲಭೂಣ್ಣಾರಣೆ ಯಥೇಷ್ಟಂ (ಕವಿರಾ. ೩–೧೪೯). [ಅಲಭು + ಉಚ್ಚಾರಣೆ]

ಅಲಱು (ಕ್ರಿ). = ಅಲಸ್ಸು : ಶರಧಿಯಳಗಣ ವಸ್ತುಗಳನಲಱಿ ಜಾಲಿಸುವ ತೆರಯಂತೆ (ಮಂಜುಪ. ೨೨೫). [ದೇ. ॥ ತೆಮಿ. ತುಳು. ಅಲಸು]

ಅಲತೆಗೈ, ಅಲತಿಗೆ (ನಾ). ಅರಗು; ಅರಗಿನ ರಸ, —ಬಣ್ಣ; ಲಾಕ್ಷಾರಸ: ಅಡಿಯೂಡಲ್ದಲತೆಗೆಯಂ ತುಡಲ್ದ ತುಡುಗೆಯಂ . . . ಕುಡುವಮರಿ ಕಲ್ಪಲತೆಯನಿ ಪೋಲ್ತಳ್ (ಆದಿಪು. ೬–೧೧) ; ಈಕೆಯ ಪದ ದಲತಗೆ ಕೃಷ್ಣನಂಗಮೊಳ್ ಪೊರೆಗುಂ ಬೇಟದ ಮುದ್ರೆಗಳಂತೆ (ಜಗವಿ. ೨೦–೧೦೮). **ಅಲತಿಗೆ** : ಉದಕಮೊಳಲತೆ[ತ್ತಿ]ಗೆ ದಾಳಿಂಬದ ರಜಮಳೆ ಗಱುಕೆಯುತಲೆಯೆಂಬಂದವನೆರೆದಂತಪಂ ನಸ್ಮಮನೆಲ್ಗೊರ್ಮೊದಲೊಳ್ ಮೂಗಿಗೊಡದು ಸುವಿತ ರಕ್ತಂ ಮಾಣ್ಪಂ (ಲೋಕೋಪ. ೯–೮೦) ; ಅಲತಿಗೆ ಗಾಲ್ಬಳ್ ಕಂಚುಕಿಯೊರ್ವರ್ (ಜಯಚಾ. ೩–೧೯) ; ಎಡೆವಿಡದೆಡೆಯಾ ಡುವ ಸಿರಿವಡಿಯುಡೆಯಲತಿಗಯಜ್ಜವಡೆದು (ಚಿಕವಿ ೦. ೬೪–೧೫) ; ಅಲತಿಗೆಯನಾಂತ ನೊಸಲಿಂದ ಮುಂತಾಡಬಡಿದೆ (ರಾಘವ. ೬–೫೦).

[< ಸಂ. ಅಲಕ್ತಕ]

ಅಲತಗೈ (ನಾ). ಏಳುನೂರು ಗ್ರಾಮಗಳುಳ್ಳ ಒಂದು ಸೀಮೆಯ ಹೆಸರು : ಕೂಷ್ಮಿಯ ದೇಶಾಧ್ಯಕ್ಷರಂದೇ ಅಲತಗೆ ಸಪ್ತಶತಮಧ್ಯಕ್ಕೇ ಕೊಪ್ಪಸೀ ನಾಮ ಗ್ರಾಮೋ ದತ್ತಃ (ಇಆ. XVI, ೨೪–೬೪ ; 1009) [?]

ಅಲತಗೆವಜ್ಜೆ (ನಾ). = ಅಲತಿಗೆಗಾಲ್ : ನವಕೋಟಿ ತವನಿಗಳಲತಗೆ ವಜ್ಜಿಗೆ ತವಳದಿಂದಾನೆಲಗುವೆನು (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೧–೯).

[ಅಲತಗೈ + ಪಜ್ಜೆ]

ಅಲತಿಗೆ 'ಅಲತಗೆ' ನೋ.

ಅಲತಿಗೆಗಾಲ್ (ನಾ). ಅರಗಿನ ರಸವನ್ನು ಲೇಪಿಸಿದ ಪಾದ; ಅರಗು ಬಳಿದ ಕಾಲು : ಮೆಲ್ಲಕೆ ಬಂದಲತಿಗಾಲ್ಗಳ್ ಕಂಚುಕಿಯೊರ್ವರ್ಗಳ್ ಜಲ ಜೋಪಮ ಕರಯುಗಮಂ ಮುಗಿಯುತೆ ಬಿನ್ನವಿಸಿದಳಿತು (ಜಯಚಾ. ೩–೧೯). [ಅಲತಿಗೆ (< ಅಲತಗೈ) + ಕಾಲ್$_1$]

ಅಲತಿಗೆರಸ (ನಾ). ಅರಗಿನ ರಸ; ಲಾಕ್ಷಾರಸ: ಅಲತಿಗೆರಸದಲ್ಲಿ ಕಲಸುಗೂಳ್ಪಟ್ಟಗೂಳಕೊಲೆದುರ ಪಿಮರ್ದ ಭೂಪಳ್ಗಳಾ ಮಿಳಿಮೀಸುವ ಸಾಲುಗ್ಳೆದಿಂದ ರಕ್ಕಸವೊಲಂತಿ ಮೆಜ್ಜಿಮದಾ ಸದನ (ಧರಿಚ. ೨೦–೧೩೧). [ಅಲತಿಗೆ (< ಅಲತಗೈ) + ರಸ]

ಅಲತಿಗೆವೊನ್ (ನಾ). (?) : ಅಲ್ಲಿಗಲ್ಲಿಗೆ ಸಂಚರಿಪ ಕೇರಲೀಯರ ತಳರಡಿಯ ಲೆಪ್ಪದಲತಿಗೆವೊನ್ಗಂ ಕೊರ್ದಿ ಬೆಳಿದ ಕೆಯ್ಯೊಲಂಪಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೭೪–೧೪). ℙ ಈ ಶಬ್ದ 'ಅಲತಿಗೆವೊನಲ್' ಎಂದಿದ್ದಿರಬಹುದೆ ? [ಅಲತಿಗೆ (< ಅಲತಗೈ) + ಪೊನ್ ?]

ಅಲತೆ (ನಾ). ಕುದಿಸಿ ಕೆಂಪುಬಣ್ಣಕ್ಕೆ ತಿರುಗಿಸಿದ ಮಸಿ : ಅರಗು ಕುದಿಸಿದರೆ ಕೆಂಪುಮಸಿ ಆಗುತ್ತದೆ. ಅಕ್ಕೆ ಅಲತೆಯೆನ್ನುತ್ತಾರೆ. ಅಲತೆಯೆಳಗೆ ಕಾಡಿಗೆ ತಿಕ್ಕಿದರೆ ಅಲತೆಯು ಮಸಿಯಾಗುತ್ತದೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೧–೬೪). [< ಸಂ. ಅಲಕ್ತ]

ಅಲತ್ತೂರ್ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಅನ್ನರ ಅಲತ್ತೂರ್ಪ್ಪೆರುಂಕೊಳ್ತ್ತಿಜೆ ಕರ್ನ್ನಗರಾಧ್ಯನೇಕ ಸಮರಮುಖ (ಮೈಅಂ. ೧೪೬, ೬೯–೧೫ ; ಸು. 788). [?]

ಅಲಪಟೆ (ನಾ). ಅಲೆದಾಟ; ಬಳಲಿಕೆ; ಆಯಾಸ (ತ).

[ಅಲ್ದ + ಪಟ್ಟಿ (< ಪಾಡ್ಯ)]

ಅಲಪಾಕು 'ಅಲ್ಪಾಕ' ನೋ.

ಅಲಪಾಟು (ನಾ). ಅಲೆದಾಟ; ಆಯಾಸ; ದಣಿವು : ಆದರೆ ಈಚೆಚೆಗೆ ಹೊಟ್ಟೆಯ 'ಅಲಪಾಟಿ'ದಲ್ಲಿ' ಅವಳ ದೇಹ ಕ್ಷಯಿಸಿದ್ದುದರಿಂದಲೂ (ಸಣ್ಣಕ. ೫೪). [ಅಲ + ಪಾಟು (< ಪಾಡ್ಯ)]

ಅಲಪ್ಪು 'ಅಲಂಪ್ಪು' ನೋ.

ಅಲಪ್ಪೆ 'ಅಲೆಪ್ಪೆ' ನೋ.

ಅಲಪಾರ 'ಅಲಂಪಾರ' ನೋ.

ಅಲಬತ್ 'ಅಲ್ಪತ್' ನೋ.

ಅಲಬ್ಬು, ಅಲುಬ್ಬು (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಹುಲ್ಲು; ಹುಲ್ಲಿನ ಜಾತಿಗೆ ಸೇರಿದ ಕಳೆ: ಆ ಸಸಿಯ ಮುಟ್ಟುವ ಸರ್ವವರ್ಣದ ಸಡಿಯಂ ಕಳೆದು ಆಪ್ಪಾವರಣದ ಅಲಬ ಕಿತ್ತು ದಶವಾಯುವೆಂಬ ಕಸವಂ ತೆಗೆದು ಆ ಸಸಿ ಪಸರಿಸಿ ಪ್ರಸ್ತುಲಿಸಿ ಫಲಕ್ಕೆ ಬರಲಾಗಿ (ಕೃಷಿಪ್ರ. ೨೯೪) ; ಕೀರದಲ್ಲಿ ಬ್ಬ ಎಳೆವರಿಯ ಗರಿಕೆಯೂ ಅಲಬು ಅಂಡಿಗಗಳೂ ಬೆಳೆದಿದ್ದುವು (ಶ್ರೀರಾಪ. ೬೮). **ಅಲುಬ್ಬು** (ತ). [< ?. ತೆಲು. ಅಲಮು]

ಅಲಬ್ಬು 'ಅಲುಂಬು' ನೋ.

ಅಲಬುಂನಚೋಯ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಅಲಬುಂನ ಚೋಯಕ್ಕ ಕಾಶ್ಯಾ[ಕ್ಕ]ಸಗೋತ್ರ (ಇಆ. VII, ೧೮೭–೩೩ ; ೬೬).

[ಅಲಬುಂನ್ + ಚೋಯ]

ಅಲಭ್ಕ (ಗು). ೧. ಸಿಕ್ಕದಂತಹ; ದುರ್ಲಭವಾದ : ತತ್ಕಾಲಭ್ಕ ವೆಂಬುದರಿಂಗಸುತಮಿಕಿತಾ ನೆನಪುಗಳಂಗಳಿಕ . . . ನುಡಿಗಡಕೆಯುಂದ (ಬಸವ. ೬–೧೦). ೨. ಅಪೂರ್ವವಾದ ; ಅಪರೂಪವಾದ [ಸಂ.]

ಅಲಭ್ಕತರ (ಗು). ೧. ಸಿಕ್ಕುವುದು ಕಷ್ಟವಾದ; ತುಂಬ ದುರ್ಲಭ ವಾದ. ೨. ತುಂಬ ಅಪರೂಪವಾದ ; ಬಹು ಅನಿರೀಕ್ಷಿತವಾದ : ಅಲಭ್ಕತರಮಾದ ತದಂಘ್ರಿಗಳೆನ್ನಮೇಲೆ ಸಂಕ್ರಮಿಸಿದುವು (ಜಗವಿ. ೬–೪೨) ; ಏನಲಭ್ಕತರಮೋ ನೆಲಲುಂ ಜಳಮುಂ ನಿದಾಳಪೊಳ್ (ಚಂದ್ರಪ್ರ. ೯–೮೦). [ಸಂ.]

ಅಲಭ್ಕಲಾಭ (ನಾ). ೧. ಅನಿರೀಕ್ಷಿತವಾಗಿ ಬಂದ ಲಾಭ; ದೊರೆಯ ಲಾರದ ಲಾಭ: ವ್ಯಾಪಾರಿಗೆ ಇಂದು ಅಲಭ್ಕಲಾಭವಾಯಿತು (ರೂಢಿ). ೨. (ಆಲಂ) ಅನಿರೀಕ್ಷಿತ ಭೇಟಿ (ಉಕ್ತಿ) : ಏನು ಅಲಭ್ಕಲಾಭ ನಿಮ್ಮದು (ರೂಢಿ). [ಅಲಭ್ಕ + ಲಾಭ]

ಅಲಮಾರು 'ಅಲ್ಮೈರ' ನೋ.

ಅಲರ್$_1$, ಅರಲ್$_1$, ಅರಲು$_1$, ಅರಳ್$_1$, ಅರಳು$_1$, ಅಲರು$_1$ (ಕ್ರಿ). ವಿಕಾಸವಾಗು ; ಅಗಲವಾಗು ; ಬಿರಿ ; ದೊಡ್ಡದಾಗು : ಮನ್ಮಥಶಿಖಿ ಜ್ವಾಲಾಳಿ ತಳ್ತೆಱ್ದ ಬೇಟದೆ ಕಾಯ್ಕೊಡಿದ ಜೋಳದಂತಲಂರ್ದೆಡಾ ಕಂಪುಂ ಮನಸ್ಸಾಪಮುಂ ಪುದಿದೆತ್ತುಂಬರೆ (ಶಾವ್ಯಸಾ. ೫೮೮ ಕೂಪ್ರಕ) ; ಅಂದರಲಗರ್ಗಣ್ಗಳ ನೋಟದೆ ನುಲಿಬತೆನು ಶಿಕುವ ಮೆಯ್ಯ ತೀಟದೆ ತನಗಗ್ಗಳಿಸಿದಲಂಪಂ ಕುಡೆ ಪೊಸತಲರ್ದಂಕುರಿಸರ್ ಕಲ್ಪಲತೆಯನೆ

ಪೋಲ್ತಳ್ (ಆದಿಪು. ೭-೪೬); ಅಲರ್ದ ತಾವರೆಗೆಱೆಗಳಿಂ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೧-೫೮). **ಅರಲ್$_1$**: ಜಿನುಗುವ ತುಂಬಿ ತುಂಬಿಯೊಳರಲ್ದಲರೆಂಬಿ ವಱಿಂ ಬಸಂತರಾಜನ ಮನೆಯಂತೆ ಕಣ್ಗೆಸೆದು ತೋಱುಗುಮಲ್ಲಿಯ ನಂದನಾಳಿಗಳ್ (ಆದಿಪು. ೧-೬೫); ಪಿರಿದೆನಿಪ ಭಕ್ತಿಭರದಿಂದರಲ್ದು ಸಿರಿ ನೆಲಸಿ ತೋರ್ಪ ಕಣ್ಮಲರ್ಗಳ್ ನಟ್ಟಿರೆ (ಕಾದಂಪೂ. ೬೭೨); ಕರ್ಣೋತ್ಪಲಂ ಲೋಲಲೋಚನಚಂದ್ರಾತಪದಿಂದರಲ್ದುದೆನೆ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೩-೮೫). **ಅರಲು$_1$**: 'ಅರಲುಗೆಂಡ' ಪರಾ. **ಅರಳ್$_1$**: ಏಱುಂಜವ್ವನಂ ಶಿವಪೂಜೆಗೆಂದರಳಲಿರ್ದ ಪರಿಮಳದ ಮೊಗ್ಗೆಯಂತಿರ್ದಪುದು (ನಂಬಿರ. ೪-೪೨); ನಾಸಾಪುಟಮರಳೆ ಬೆಮರ್ ಚುಮ್ಮೆನುತ್ತುಣ್ಮೆ (ದಶಕು. ೬-೭). **ಅರಳು$_1$**: ವಿಕಸಿತ ಪುಷ್ಪದಂತರಳಿ ಕನ್ನಡಿಗರ್ಕರೆವಂತೆ ಬನ್ನಿ . . . ಪರ್ವಿದಟವ್ಯಮದ್ಭುತಂ (ಪುಣ್ಯಾಸ್ರ. ೧-೯೪); ಅರಳಿದಬುಜದ ಸತ್ತಿಗೆಯ ಮಂಜರಿಯ ಕುಸುಮದ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೫-೭); ಅರಳಿತರಸನ ವದನಲಕ್ಷ್ಮಿಯ ಸಿರಿ ವಿಶಾಲದಲಿರ್ದ ನಮರೇಶ್ವರನು (ತೊರರಾ. ೧-೫-೫೮); ಅರಳಿದರಳಿಂ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೨೧-೧೫). **ಅಲರು$_1$**: ಹುರಿಗಡಲೆಯಂತಾನುಂ ,ಕಾಯ್ಪಾಱದೋಡಿನ ಜೋಳದೊಳ್ಮರಲಲರುವಂತಾನುಂ . . . ಕೆಕ್ಕರಿಕೆ ಬಿರಿವಂತಾನುಂ.(ಶಾಂತಿಪು. ೭-೯೨); ದರಹಸಿತಮುಖವಲರಿ ನೋಡುತಿರೆ (ಬಸಪು. ೬-೨೭); ಆ ನುಡಿಯನಾಲಿಸುತ ಮಾಯಾಮಾನಿನಿಯ ಮೊಗವಲರಿ ಸಲೆ ಸುಮ್ಮಾನದಲಿ (ಪ್ರಭುಲೀ. ೫-೨೮).

[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಮಲ. ಅಲರ್; ತುಳು. ಅರಲ್, ಅರಳ್, ಅಲರ್; ತೆಲು. ಅಲರು]

ಅಲರ್$_2$, ಅರಲ್$_2$, ಅರಲ್ಲು, ಅರಳ್$_2$, ಅರಳ್ಳು, ಅಲರ್ಲು (ನಾ). ಹೂವು; ಪುಷ್ಪ: ಮೊಗಮೆಂಬಂಬುಜದಲರಾ ನಗೆಯೆಂಬ ವಿಕಾಸಮೊಪ್ಪುವದಱೊಳ್ ಸುಱಿಗುಂ ಮಿಗೆ ಕಣ್ಗಳೆಂಬ ತುಂಬಿಗಳ್ (ಕವಿರಾ. ೩-೨೫); ಅಲರಂ ನೋಯಿಸದೊಯ್ಯನೊಯ್ಯನಳಿಗಳ್ ಬಂಡುಣ್ಬುವು (ಪಂಪಭಾ. ೫-೮೧); ಮಲ್ಲಿಗೆಯಲರ್ ನಾಡೆ ರಾಜಿಪ (ಭಾವಚಿಂ. ೪-೨೧). **ಅರಲ್$_2$**: ತಂದತ್ತರಲ ಮಱೆಗಳಂ ಪುಷ್ಪಮೇಘಪ್ರತಾನಂ (ಆದಿಪು. ೧೪-೧೧೮); ನಿಶ್ಚಯಮಾಗರಲ್ ನಭದೊಳಿಲ್ಲ (ಪದ್ಮರಾ. ೧೧-೫೨); ವಿರಹತಾಪದಲಿ ನೀಳ್ದರಲ ಪಾಸಿನಮೇಲೆ (ಸೌಂದಪು. ೧೫-೩). **ಅರಲ್ಲು$_2$**: ವರಲಿಂಗ ಶಿಖೆಯೊಳೊಂದರಲುಗುಂದಲು ರಾಜ್ಯವಿರದು (ಸಾನಂಚ. ೩-೯೮). **ಅರಳ್$_2$**: ಜಾದಿಯರಳಂ ಕೊಂಡು ಮಲ್ಲಿಗೆಗಳಂ ಕೊಂಡು (ಬಸರ. ೩-೨೭); ಸಂಪಗೆಯರಳ ಪರಿಮಳ ಪಥ್ಯವೇ ತುಂಬಿಗಳ ತಿಂತಿಣಿಗೆ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೪-೪೩). **ಅರಳ್ಳು$_2$**: ನನೆಮೊಗ್ಗು ಅರಳು ಮೊದಲಾದವರಲ್ಲಿಯ ಗಂಧವನಱಿವುದು ಆಚಾರದಲ್ಲಿಯ ಜಂಗಮಲಿಂಗ (ಅದವ. ೧೨); ಅಳಿಯಿಲ್ಲದರಳುಗಳಿಲ್ಲಾ ವನದೊಳು (ಅಂಜಚ. ೩-೪೮). **ಅಲರ್ಲು$_2$**: ನಕ್ಷತ್ರ ಮುಡಿಯಲರುಗಳಂತೆ ತಡೆಯೆ ಮಹೇಶ್ವರ ಹಿಡಿದನು ವರತ್ರಿಶೂಲವನು (ಮೋಹತ. ೩೯-೩೮); ವಿಕಸಿತಮಾದ ತಾವರೆಯರಲಿನೊಳು (ಸೌಂದಕಾ. ೩-೭೭).

ಅಲರಲರ್ (ದ್ವಿರುಕ್ತಿ): ಬೆಳೆಬೆಳೆದ ರಾಜೀವದಲರಲರ ತುಳಿತುಳಿದು (ಜೈಮಿಭಾ. ೩-೩೭). **ಅಲರಾಗು** = ಹೂಬಿಡು; ಪುಷ್ಪಿತವಾಗು: ಲಲಿತಾಂಗಿಯ ಕೈಸೋಂಕಿನ ಸವಿಗಂತಲರಾದುದು ಪ್ರಿಯಂಗು (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೫-೩೭). [ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಮಲ. ಅಲರಿ; ತೆಲು. ಅಲರು]

ಅಲರಂಬ, ಅರಲಂಬ (ನಾ). ಹೂವನ್ನು ಬಾಣವಾಗಿ ಉಳ್ಳವನು; ಪುಷ್ಪಬಾಣ; ಮನ್ಮಥ: "ಅಲರಂಬಂ ನನೆವಿಲ್ಲಬಲ್ಲ ಹನೆನಲ್ ಪೂವಿಲ್ಲ ಕಾವಂ" (ಕರ್ಣಾನಿ. ೮); ಅಲರಂಬನಾನೆಯೆನಿಪೀ ತಂಗಾಳಿ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೫೫); ಅಲರಂಬನ ಕಂಡರೆ ತೋಱಿಸೆಂದು ವ್ಯಾಕುಲದಿಂದೆ ಹಲುಬಿದಳಬಲೆ (ಮೋಹತ. ೯-೩೬). **ಅರಲಂಬ**: ಅರಲಂಬನಂಗಡಿ ರತಿಯರಾಗದೋವರಿ ಪದಿರ ಪಾಳೆಯಂ (ಪದ್ಮರಾ. ೮-೮೬); ತಾವರೆಯನೂಲ್ದಿರುವಿಗಿನಿವಿಲ್ಲನರಲಂಬನು ಅರರೆ ಪೂಡುತ್ತೆಚ್ಚೊಡೆ (ಭಾವಚಿಂ. ೩-೮); ಅರಲಂಬನಟ್ಟುಳಿಯನಂಗನಾತಂಕ ರತಿವರನ ಹಾವಳಿ (ಸಮ್ಯಕೌ. ೩-೨೮). [ಅಲರಂಬು + – ಅ$_7$]

ಅಲರಂಬವಗೆಯ (ನಾ). ಕಾಮನ ಶತ್ರು; ಶಿವ: ಅಲರಂಬವಗೆಯ . . . ಕಱೆಗೊರಲ ಪಣೆಗಣ್ಣ ಮಾದೇವ (ರಾಘಚ. ೧೩-೭).

[ಅಲರಂಬ + ಪಗೆ + –ಅ$_7$]

ಅಲರಂಬು, ಅರಲಂಬು, ಅರಳಂಬು (ನಾ). ಹೂವಿನ ಬಾಣ: ಅಲರಂಬು ಕರ್ಬುವಿಲ್ ಕೋಮಲ ಸರಸಿಜನಾಳತಂತು ತಿರು ಮತ್ತಿವಱಾಬಲದಿನಗಲ್ದರನೆಚ್ಚಾ ತ್ರಿಲೋಕಮಂ ಕಂತು ಬಸಕೆ ಬರಿಸುವನೆಂತುಂ (ಕವಿರಾ. ೩-೧೨೧); ಯೋಷಿಜ್ಜನಮಲರಂಬಿನ ವೇಷಂಗೊಂಡಂತೆ ನೆಱೆದು ಪೂದುಡುಗೆಗಳಿಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೮-೨೩); ನೀರ್ಗುಡಿವ ತಾಪಸನ ನಂದಲರಂಬಿಗೆ ಗುಱಿಮಾಡಿ (ಕಂನವಿ. ೯-೧೪೬); ಕಡೆಗಣ್ಣ ಕಾಂತಿ ಕಾವನಲರಂಬಂ ಕೆದಱೆ (ರಾಜಶೇ. ೪-೧೪ ವ). **ಅರಲಂಬು**: ಸ್ಮರನರಲಂಬು ಕೈಬರ್ದುಕಿ ಬರ್ಪವೊಲೊಯ್ಯನೆ ಬಂದು ನಿಂದ ಸುಂದರಿಯನೊಱಲ್ದು ಸಿಂಹಬಳಂ (ಪಂಪಭಾ. ೮-೬೪); ನಿನ್ನ ಬೆರಲ್ಗರಲಂಬಾಗದವಸ್ತು ನಿನ್ನ ನಾಭಿವಳಯಕ್ಕೆ ಪೂಗೊಳಂ ಪುಸಿ (ನಂಬಿರ. ೧೪-೧೭); ಚಿಣ್ಣ ನೀನಱಿಯದಾಡಿದೆ ಹೋಗೆಲವೊ ಮುಕ್ಕಣ್ಣನೆನ್ನರಲಂಬಿಗಳುಕಿ ಹೆಣ್ಣೊಡಲಾದ ಹಿಂಗಿದರೆ ಕೊಂದಪೆನೆಂದು ನನ್ನೊಳು ಸೆಣಸುವರಾರು (ಮೋಹತ. ೩೮-೧೦). **ಅರಳಂಬು**: ಅರಳಂಬುಗಳ್ ಕಬ್ಬುವಿಲ್ಲುಮಿವು ನಾಡೆ ನಿಬ್ಬರಮಮರರಂ ಜಯಿಸಲೆಂದವಂ ಬಿಟ್ಟು ಶಂಬರಮಥನಂ (ಚಿಬಪು. ೧೦-೧೩).

[ಅಲರ್$_2$+ ಅಂಬ್ಲು$_2$]

ಅಲರಾಯ್ (ಕ್ರಿ). ಹೂವನ್ನು ಆರಿಸು; ಪುಷ್ಪಾಪಚಯಮಾಡು: ಅಲರಾಯ್ವ ಪದದೊಳೆರಡನೆಯಲರ್ಗಂ ಕೈನೀಡಿ ಸೇದೆವಡುವರ್ ಸತಿಯರ್ (ಕಾದಂಪೂ. ೧೦೦೫). [ಅಲರ್$_2$ + ಆಯ್$_1$]

ಅಲರಿಕೆ 'ಅಲರ್ಕೆ' ನೋ.

ಅಲರಿಚ, ಅರಲಿಚ (ನಾ). ಹೂವಿನಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದವನು; ಬ್ರಹ್ಮ: ಪೊಟಲಿಚಂ, ಅಲರಿಚಂ, ಕರಹಡಿಚಂ (ಭಾಷಾಭೂ. ೭-೧೬೯ ಉದಾ); ಮುನ್ನಾಗಸಮನಳೆವಾಗಳಲರಿಚಂ ತೊಳೆದಿಟ್ಟ ಕುಂಕುಮದಣ್ಪಿನಿಂದವೋ . . . ಎಂಬಂತೆ ಕೆಂಪು ಪೆಂಪುವೆತ್ತ ಮೆಲ್ಲಡಿಗಳಿಂ (ಚಿಕವಂ. ೩೨-೧೨); ಅಲರಿಚಂ ಮುಗಿಲ್ದೇರಂ ಮುಂತಪ್ಪ ಬಿಡುಗಣ್ಣರುಂ (ಅದ್ಭುತ. ೧೯-೧೮); ಮುರಾರಿಯಂದಲರಿಚಂ ಕಾಲ್ಗರ್ಚಿದಾ ಗಂಗೆಗಾಧಾರಂ ತನ್ನ ಶಿರಂಗಡೆಂಬ ಶಿವನಂ ನಾನಟ್ಕಱಿಂ ವಂದಿಪೆಂ (ಮೈಸೂಮೆ. ೧-೨). **ಅರಲಿಚ**: "ಅರಲಿಚ ನಾಲ್ಮೊಗ ನುಡಿವೆಣ್ಣೆಱೆಯಂ . . . ಎನೆ ಧಾತ್ರಂ" (ಕವಿಕಂ. ೨೯). [ಅಲರ್$_2$ + – ಇಚ]

ಅಲರಿಚು 'ಅಲರ್ಚು' ನೋ.

ಅಲರಿಸು, ಅರಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ಅರಳುವಂತೆ ಮಾಡು; ವಿಕಾಸಗೊಳಿಸು: ಮನೆಯೊಳಗಿರ್ದು ಪುರಸ್ತ್ರೀಜನಮುಮನಾತ್ಮಪ್ರಭಾವದಿಂದಲರಿಸಿದಂ (ಅರ್ಧನೇ. ೫-೬); ಹೃದ್ಬಿಸಜವನಲರಿಸಿ . . . ಶಿರವ ತೂಗಿಸುವುದೀ ವಚನದರಚನೆ (ಮೋಹತ. ೧-೨೫); ನೃಪನಾಸ್ಯಶಶಿಬಿಂಬವಲರಿಸಿದುದು . . .ಜನದ ನೇತ್ರಕುಮುದವ (ತ್ರಿಭುತಿ. ೫-೧೩). **ಅರಳಿಸು**: ಹೃದಯದ ಕಮಲವನರಳಿಸುವನೆ ಜಯ (ಜಯಕಾ. ೮-೨೨). [ಅಲರ್$_1$ + –ಇಸ್ಸು$_3$]

ಅಲರು$_1$ 'ಅಲರ್$_1$' ನೋ.

ಅಲರು$_2$ 'ಅಲರ್$_2$ ನೋ.

ಅಲರುಗಣೆ 'ಅಲರ್ಗಣೆ' ನೋ.

ಅಲರುಗಣೆಯ 'ಅಲರ್ಗಣೆಯ' ನೋ.

ಅಲರುಗೋಲು 'ಅಲರ್ಗೋಲ್' ನೋ.

ಅಲರುಣಿ, ಅರಲುಣಿ (ನಾ). ಹೂವಿನ ರಸವನ್ನು ಆಹಾರವಾಗಿ ಉಳ್ಳುದು; ತುಂಬಿ: "ಎಲ್ಲಿಯುಮಲರುಣಿಯುಂ ತಾಂ ಬಲ್ಲವರಿಂ ಭ್ರಮರಮಕ್ಕುಂ" (ಕವಿಕಂ. ೬೯); ಅಲರುಣಿಯನಳಿಯೆಂಬರು (ಚಿಬಪು. ೬-೪೪); ಸುಟುವೊರ್ಕುಟ ತಾವರೆಯಲರುಣಿಗಳ ಬಳಗದ ನೆರವಿನಿಂ ನಿಮಿರ್ದು (ಚಿಕವಂ. ೩೨-೮). **ಅರಲುಣಿ**: ಅರೆವಿರಿದರವಿಂದೋದರ ದೊಳಗೆಳೆಯರಲುಣಿ (ಜಯಕಾ. ೨-೬೨).

[ಅಲರ್$_2$ + ಉಣ್ + – ಇ$_2$. / ತುಳು. ಅರಲುಣಿ]

ಅಲರುಣಿಗಣ್ (ನಾ). ತುಂಬಿಯಂತೆ ಕಪ್ಪಾದ ಕಣ್ಣು: ನಗೆಗಣ್ಣ ನಿಡುಗಣ್ಣ ಬಗಸೆಗಂಗಳ ಶಿಶುಮಿಗಗಣ್ಣಲರುಣಿಗಣ್ಣಾ . . . ಬಗೆಗಾತಿಯ ರೈದಿದರು (ರಾಮಕಾ. ೭-೯೩). [ಅಲರುಣಿ + ಕಣ್]

ಅಲರುದೋರಣ 'ಅಲರ್ದೋರಣ' ನೋ.

ಅಲರುವಕ್ಕಿ 'ಅಲರ್ವಕ್ಕಿ' ನೋ.

ಅಲರುವಿಲ್ 'ಅಲರ್ವಿಲ್' ನೋ.

ಅಲರುವಿಲು 'ಅಲರ್ವಿಲ್' ನೋ.

ಅಲರುವಿಲುಗಾಱ (ನಾ). ಹೂವಿನ ಬಿಲ್ಲುಳ್ಳವನು; ಕಾಮ: ಅಲರುವಿಲುಗಾಱನ ಸರಳ ಗಱಿಗಳವೊಲೆವೆಗಳಲರ್ಗು (ಬಸಪು. ೪-೨೬).

[ಅಲರುವಿಲು (< ಅಲರ್ವಿಲ್) + –ಗಾಱ (< –ಕಾಱ)]

ಅಲರುವಿಲ್ಲ 'ಅಲರ್ವಿಲ್ಲ' ನೋ.

ಅಲರುಸರ (ನಾ). ಪುಷ್ಪಬಾಣ; ಕಾಮ (ಪ್ರಭಣ್ಣ).

[ಅಲರ್ಸು$_2$ (< ಅಲರ್$_2$) + ಸರ$_3$]

ಅಲರೆಲೆ 'ಅರಳೆಲೆ' ನೋ.

ಅಲರೆಸಟ್ (ನಾ). ಹೂವಿನದಳ, —ಎಸಳು: ಕುಳಿರ್ವಲರ್ದಲರೆಸಟ ಪಸೆಯ ಮೇಲೊಱಗಿರ್ದಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೯೦೫); ಸೊಂಪಿಡುವ ಪಲತೆಱದಲರೆಸಟ ಪಸೆಗಳಿಂ (ಕುಸುಮಾ. ೧೩-೪೬ ವ).

[ಅಲರ್$_2$ + ಎಸಟ್]

ಅಲರೇಱು, ಅರಲೇಱು (ನಾ). ತುಂಬಿ; ದುಂಬಿ: "ಅಱಡಿ ಪಱಮೆ ಗಳೆನಲಲರೇಱು" (ಚತುನಿ. ೭೮). **ಅರಲೇಱು** (ಕಿ).

[ಅಲರ್$_2$ + ಏಱು$_1$ + – ಇ$_2$]

ಅಲರೇಱು (ಕ್ರಿ). ಹೂಬಿಡು; ಪುಷ್ಪಿತವಾಗು: ಅಲರೇಱದೆ ಸೊಂಪಿಡಿ ದಿನಿವಣ್ಗಳನೆಲ್ಲರ್ಗೆಡೆವಿಡದೀವುತ್ತಮೊಪ್ಪುಗುಂ ಪನಸಕುಜಂ (ಉದ್ಭಟ. ೯-೨೦); ಭರದಿಂದಲರೇಱಿದ ಮಾಕಂದಂ ಸರಸಫಲಂದೋಱುರ್ಪು ದೆನಲ್ (ಜಯಕಾ. ೨-೩೨). [ಅಲರ್$_2$ + ಏಱು$_1$]

ಅಲರೊದ್ದೆ (ನಾ). ಹೂವಿನ ರಾಶಿ: ಮುಗುಳಲರೊದ್ದೆ ಕರಂ ಸಿದ್ಧ ಮಾದುದಂಬರತಲದೊಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨-೨೧೮).

[ಅಲರ್$_2$ + ಒದ್ದೆ$_0$ (< ದೊದ್ದೆ ?)]

ಅಲರೋಳಿ (ನಾ). ಹೂವಿನ ಸಾಲು, —ರಾಶಿ: ತಳಿರ್ಗಳ ತೊಂಗ ಲಿಂದಮಲರೋಳಿಗಳಲ್ಲುಗುವಂತೆ (ಆದಿಪು. ೪-೫೯); ತಳಿರ ಮೇಗಣಲ ರೋಳಿಗಳೋ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೮೯೫). [ಅಲರ್$_2$ + ಓಳಿ]

ಅಲರ್ಕ (ನಾ). ೧. ರೇಗಿದ ನಾಯಿ. ೨. ಹುಚ್ಚುನಾಯಿ. ೩. ಬಿಳಿ ಎಕ್ಕೆಯ ಗಿಡ. [ಸಂ.]

ಅಲರ್ಕೆ, ಅರಲ್ಕೆ, ಅರಳ್ಕೆ, ಅಲರಿಕೆ (ನಾ). ಅರಳುವಿಕೆ; ಬಿರಿಯು ವುದು; ವಿಕಾಸ: ಇಂದ್ರಾಣಿಯ ನಯನೋತ್ಪಳಕಂ ದ್ರುತಮಾನಂದ ವಾರ್ಧಿಗಂ ನೆಗೞ್ದರ್ಹಚ್ಚಂದ್ರನ ತನುರುಚಿ ಚಂಚಚ್ಚಂದ್ರಿಕೆ ಪಡೆ ದಲರ್ಕೆಯಂ ಪೆರ್ಚುಗೆಯಂ (ವರ್ಧಪು. ೧೩-೯೩); ವನಜಕ್ಕೊಯ್ಯ ನಲರ್ಕೆಯಂ ಸಮನಿಸುತ್ತೋರಂತೆ ಮೆಯ್ವೆರ್ಚಿ ತಣ್ಣನೆ ತೀಡಿತ್ತೆನಸುಂ ಪ್ರಭಾತಸಮಯ ಪ್ರೋದ್ಭೂತಶೀತಾನಿಲಂ (ಕುಸುಮಾ. ೧-೫೨). **ಅರಲ್ಕೆ**: ಮೇಣಿದರಲ್ಕೆಯೊಳಾದ ರಾಗದಿಂ ಪುದಿದರುಣಾರವಿಂದಚಯಮೋ (ಕಾದಂಪೂ. ೪೧೪). **ಅರಳ್ಕೆ**: ಚಂದ್ರಮಂ ಪೊರೆಯೊಳಿರೆ ತಾವರೆ ಗರಳ್ಕೆಯೇಕೆ (ಚಿಬಪು. ೩೭-೧೬). **ಅಲರಿಕೆ**: ಕಣ್ಣೈದಿಲಲರಿಕೆಯಿಂಪು ಕಳೆಯೆ ನಾಸಾನಿಲನ ಕಂಪು ಸುಳಿಯೆ (ಚಿಬಪು. ೧-೨).

[ಅಲರ್$_1$ + –ಕೆ]

ಅಲರ್ಕೆಗುಂದು (ಕ್ರಿ). ವಿಕಾಸವು ಕಡಮೆಯಾಗು; ಸಂಕೋಚ ಗೊಳ್ಳು: ಹಳಹಳನಿರ್ದ ತಾರೆ ಕಳೆಗುಂದಿದ ಚಂದ್ರನಲರ್ಕೆಗುಂದಿದು ತ್ಪಲಂ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೯-೨). [ಅಲರ್ಕೆ + ಕುಂದು$_1$]

ಅಲರ್ಗಂಪು (ನಾ). ಹೂವಿನ ವಾಸನೆ: ಪೊತ್ತಲರ್ಗಂಪಂ ನೆಗೆದುಱೆ ತಣ್ಣೆಲರದಿನಿಸು ತೀಡಿತ್ತಾಗಳ್ (ಕಾದಂಉ. ೧೬೫); ಪಾದರಿಯಲರ್ಗಂಪು ಪಡ್ಡಳಿಯ ಕಂಪು (ಗಿರಿಕ. ೨-೬೧); ಅಲರ್ಗಂಪಿಂಗೆಱಗಿರ್ದ ತುಂಬಿಗಳ ಬಂಬಲ್ಕಾರ್ಮುಗಿಲ್ಪಲ್ಲವಾವಲಿ ವಿದ್ಯುತ್ಪ್ರಚಯಂ ಪಿಕಪ್ರಕರನಾದಂ ಮೇಘ ನಾದಂ (ರಾಜಶೇ. ೨-೩೯). [ಅಲರ್$_2$ + ಕಂಪು]

ಅಲರ್ಗಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ಹೂವನ್ನು ಕಟ್ಟು: ಕಲಲೆಂದತಿ ಕೌತುಕದಿಂ ದಲರ್ಗಟ್ಟುವೆವೆಂಬದೊಂದು ಸಾಹಸಮಂತಿರ್ಕೆ (ಕಾದಂಪೂ. ೧೦೦೫).

[ಅಲರ್$_2$ + ಕಟ್ಟು$_1$]

ಅಲರ್ಗಣ್ (ನಾ). ಹೂವನ್ನು ಹೋಲುವ ಕಣ್ಣು: ನಿಡಿಯಲರ್ಗಣ್ಗಳ ಬೆಡಂಗಿಯರ್ಕಳ್ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೧೭೮ ಶೂದ್ರಕ); ಪೊಳೆವಲರ್ಗಣ್ ಚಾಮರಮೆನೆ ಲಳಿತ ಭ್ರೂಲತೆ ಪತಾಕೆಯೆನೆ (ಆದಿಪು. ೬-೮೧); ಅಲ ರ್ಗಣ್ಗಳಮರ್ದುಗಂ ತೊದಳ್ನುಡಿಯ ತವಕಿಗಂ (ಬಸರ. ೧-೧೪೯); ಅಲರ್ಗಣ್ಣ ಬಂಬಲ್ವೆಳಗುಗಳ ಸೂಸುತೆ (ಪದ್ಮರಾ. ೮-೨೦).

[ಅಲರ್$_2$ + ಕಣ್]

ಅಲರ್ಗಣೆ, ಅಲರುಗಣೆ (ನಾ). ಹೂವಿನ ಅಂಬು; ಪುಷ್ಪಬಾಣ: ನೀಳಾಂಜನೆ ಕರ್ಬಿನ ಬಿಲ್ಲಿಂ ಮಸೆದ ಮದನನಲರ್ಗಣೆ ಬರ್ದುಕಿತ್ತೆನಿಸು ತ್ತೊಳಪೊಕ್ಕಳ್ ಭೋಂಕೆನೆ ನಿಖಿಳಜನಾಂತರಂಗಮಂ ರಂಗಮುಮಂ (ಆದಿಪು. ೯-೧೯); ಗಿರಿಜೆಗೆ ರೂಪೋತ್ಸವದೊಡನೆ ಮೆಱೆವ ದಶವರ್ಷವ ದಾಯ್ತಲರ್ಗಣೆಗೆ ಕೂರ್ಪು ಕೂಡುವ ತೆಱದಿಂ (ಗಿರಿಕ. ೪-೨); ಅಂಗಜನಲರ್ಗಣೆಯಂತೆ ತಂಬೆಲರ ಬೆಡಂಗಿನಂತೆ (ಕುರಾಸಾಂ. ೧-೫೯). **ಅಲರುಗಣೆ**: ಅಲರುಗಣೆಗಳ ಕಬ್ಬುವಿಲ್ಲಿನ . . . ಮನ್ಮಥರಾಜ ಸುಳಿದನು ರಾಮನಿದಿರಿನಲಿ (ತೊರರಾ. ೩-೧೨-೨೭). [ಅಲರ್$_2$ + ಕಣೆ$_1$]

ಅಲರ್ಗಣೆಯ, ಅಲರುಗಣೆಯ (ನಾ). ಹೂವಿನ ಬಾಣವನ್ನುಳ್ಳ ವನು; ಕಾಮ: ನುಣ್ದೊಡೆಯೆಂಬ ಪೊಂಬಾಟೆಯ ಬಾಟ್ಗಂಬ ಮಲರ್ಗಣೆಯನೆಂಬ ಸೊರ್ಕಾನೆಯಂ ತೊಲಗಲೀಯದೆ ನಿಲಿಸೆಯುಂ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೧೨೩). **ಅಲರುಗಣೆಯ**: ಅಲರುಗಣೆಯನ ಡೊಣೆಗಳಿಂ ದಗ್ಗಳಿಪ ಕಿಱುದೊಡೆಗಳೆಸೆವುವು (ಬಸಪು. ೪-೧೮). [ಅಲರ್ಗಣೆ + –ಅ$_7$]

ಅಲರ್ಗಣ್ಣ (ನಾ). ೧. ಹೂವಿನಂತೆ ಕಣ್ಣುಳ್ಳವನು. ೨. ವಿಷ್ಣು: "ನೀರ್ವೂವೊಕ್ಕುಳನಲರ್ಗಣ್ಣಂ ಹರಿಯಕ್ಕುಂ" (ಚತುನಿ. ೭); ಅತ್ವಕ್ಕೆ– ಅಲರ್ಗಣ್ಣಂ, ಬಟ್ಟದೊಡೆಯಂ (ಶಮದ. ೧೮೬ ಪ್ರಯೋ).

[ಅಲರ್ಗಣ್ + –ಅ$_7$]

ಅಲರ್ಗಣ್ಬೊಣರ್ (ನಾ). ಹೂವನ್ನು ಹೋಲುವ ಎರಡು ಕಣ್ಣು ಗಳು: ಅಲಸಗಮನಮಂಬುಜಕುಟ್ಮಲಕುಚವಲರ್ಗಣ್ಬೊಣರಮೃತಾಧರ (ಜಯಕಾ. ೩-೧೮). [ಅಲರ್ಗಣ್ + ಪೊಣರ್$_2$]

ಅಲರ್ಗಯ್ದು (ನಾ). ಹೂವಿನ ಆಯುಧ; ಪುಷ್ಪಬಾಣ: ಅಂಗೋ ದ್ಭವನೆಂಬ ಮಹಾ ಸಾಹಸಿಗಂಗೆಯೊಲಿದು ರತಿ ಬಾಸಟಮಿಟ್ಟಲರ್ಗಯ್ದಂ ಕುಡುವಂತೆ (ಜಯಕಾ. ೧೪-೨೨). [ಅಲರ್$_2$ + ಕಯ್ದು]

ಅಲರ್ಗಳಂ (ಅ). ತಡೆಯಿಲ್ಲದೆ; ಅಂಕೆಯಿಲ್ಲದೆ; ಅಡ್ಡಿಯಿಲ್ಲದೆ: ನಗರಂಬೊಲ್ ತೊಡರ್ದಿರ್ದ ಮೋಹಗಳಂ ನಿರ್ಮ್ಯಾಳುಂ ಪಿಂಗೆ ಮತ್ತಗಜೇಂದ್ರಂಬೊಲಲರ್ಗಳಂ ವನಮನಂದಾನಂದದಿಂ ಪೊಕ್ಕನಾವಗ ಮಾದಜ್ಞಾಲರ್ಕೆಯಿಂ. . . ಶ್ರೀಚಂದ್ರಭೂವಲ್ಲಭಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೬೪೩). [< ಸಂ. ಅಗರಲಂ]

ಅಲರ್ಗಱೆ, ಅರಲ್ಗಱೆ (ಕ್ರಿ). ಹೂವನ್ನು ಸುರಿ; ಪುಷ್ಪವನ್ನು ಸೂಸು: ಒಂಬತ್ತು ತಿಂಗಳು ಹೊತ್ತ ಮಾತೃಕೆಯ ಪಾದಾಂಭೋರುಹಕ್ಕಲರ್ಗಱೆದು ಮುಂಬಾಗಿ ಕೈವೀಡಿ ಶರಣೆಂಬ ರೀತಿಯೊಳ್ ಪೊಂಬಾಳೆ ಬನಮೊಕ್ಕಿಬ್ಬರುವು (ಸೂ ಗತ. ೨೪-೪೧). **ಅರಲ್ಗೆಱೆ**: ತಾಪಸ ಸೂರ್ಯ ತನ್ನಯ ವಂಶೋತ್ಪನ್ನ ಭೂಪಾಲಕರಿಗೆ ಕುತರ್ಯ ರೂಪಾಂತ ನೆಂದರಲ್ಗೆಱೆದ ರೀತಿಯೊಳಂದ್ರಗೋಪದ ಪುಳುವುದುರಿದುವು (ಸೋಹತ. ೪-೩೬). [ಅಲರ್ + ಕೆಱೆ]

ಅಲರ್ಗುಡಿ (ನಾ). ೧. ಹೂವಿನ ಕುಡಿ. ೨. ಹೂವಿನ ಗೊಂಚಲು: ಸುವಾಶ್ಯೀಲಮುಖಾಶ್ಲಾಂಕಮಿದಲರ್ಗುಡಿ ದೇವ ತತ್ಸೌಖ್ಯತೃಳೆ ಕರಂ ಪಿಮಿರೀ ನಿನಗೆಱಕೆವುನಾಂತು ಮೆಜ್ಜಿದಪುದು (ವರ್ಧಮ. ೪-೧೨); . . . ಬಾಳಲರ್ಗುಡಿ ಪಿಳಿರುತಿ ಬಾಯ್ಕೆಳೆಕೆ ಮಾಂದಳಿರ ಕೆಂಪು ದೀವಿಗೆಯಿನೆ . . . ಬಂದುದು ವಸಂತಂ (ಯಶೋಚ. ೪-೨). [ಅಲರ್ + ಕುಡಿ]

ಅಲರ್ಗೂಡು, ಅರಳ್ಗೂಡು (ಕ್ರಿ). ೧. ಹೂವಿನ ಜೊತೆಯಲ್ಲಿ ಸೇರು. ೨. ಹೂವನ್ನು ಸೇರಿಸು, —ಬೆರಸು: ಅಕ್ಷತೆಯೊಳು ಕುಂಕುಮ ದಲರ್ಗೂಡಿ ಕೋ ಛಾತ್ರತೆವಟ್ಟಲಿಟ್ಟಹಳು (ಮೋಹತ. ೨೧-೧೦). **ಅರಳ್ಕೊಡು**: ೧. ಮಲ್ಲಿಗೆಯರಳ್ಗೂಡಿ ಪಾಲ್ಬಳದಂದದಿ ಬೆಲ್ಲಿತು ಬೆಳುದಿಂಗಳಿಗೆ (ಮೋಹತ. ೧೪-೧೦೨). [ಅಲರ್ + ಕೂಡು]

ಅಲರ್ಗೂಳ್ (ನಾ). ಹೂವನ್ನು ಆಹಾರವಾಗಿ ಉಳ್ಳುದು; ತುಂಬಿ: "ಅಲರ್ಗೂಳನ್ = ದುಂಬಿ" (ಧನಂಜ). 'ಮರೆಗೂಳ್' ಪರಾ. [ಅಲರ್ + ಕೂಳ್ (< ಕೂಜ್) + -ಅ್]

ಅಲರ್ಗೊಂಚಲ್ (ನಾ). ಹೂವಿನ ಗೊಂಚಲು: ಅಲರ್ಗೊಂಚಲ ಕೇಸರಮಂಬಿನಂ ಮನಂಗೊಳ್ ಮಧುಮಾಸ ಕೇಸರಿ (ಅಪಪು. ೬-೨೩); ಪಾರಿಜಾತದೊಂದೆಸಲರ್ಗೊಂಚಲಂ ಪಿಡಿದು ನಂದನ ದೊಳ್ ಬರು ತೊರ್ವಳಿಕ್ಕುಪ್ಪಿರ್ ಕಾಂತಂ. ೬೬೭); ಅಲರ್ಗೊಂಚಲ್ಗಳ್ಜಪುಂಜ ದುಂದಿಗಳ್ ಶುಂಭದ್ಗಾನದಿಂ (ಅಭೃಚ. ೯-೪); ಎಸೆವಲರ್ಗೊಂಚಲಂ ತಳೆದ ಮಲ್ಲಿಗೆ (ಪಚ್ಚಕಾ. ೧೦೧). [ಅಲರ್ + ಗೊಂಚಲ್]

ಅಲರ್ಗೊಂಡೆ (ನಾ). = ಅಲರ್ಗೊಂಚಲ್: ಎಳೆವಿಣ್ಣ ಪೊರ್ಕುಂಬಲ ರ್ಗೊಂಡೆಯಂತ್ತಿರೆ ಪೊಂದಿಟ್ಟಂ . . . ಕಱ್ಮೊಳಿಕುಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೨-೩). [ಅಲರ್ + ಗೊಂಡೆ]

ಅಲರ್ಗೊಳೆ, ಅರಲ್ಗೊಳೆ (ನಾ). ಹೂವಿನ ಕೊಳೆ: ಪಿಣಿಪ್ಪಜಲ ನುಪಸನೆದೊಳ್ತಾನೆಸಲರ್ಗೊಳವದೊಲ್ (ಅಭೃಚ. ೫-೩೭); ಅಲರ್ಗೊಳೆಜಲದೊಳ್ ಮಲಿದಿರ್ದ ಮಧುಕರಂಚಯ ಮಜ್ಜಿ . . . ರಾಜಿಸುವಂದದಿ (ಜಯಕಾ. ೩-೬೨). **ಅರಲ್ಗೊಳೆ**: ನಲ್ಲಂಪುವೀಜಿ ಮೋಹಿಸುವ ಬೆಂಗಣಿಗಲಿರಲರ್ಗೊಳಂ (ಪಪ್ಪರಾ. ೮-೩೮). [ಅರಲ್ಲ್ + ಕೊಳ್ಳ್]

ಅಲರ್ಗೋಲ್, ಅಲರುಗೋಲು, ಅಲರ್ಗೋಲು (ನಾ). ಹೂವಿನ ಬಾಣ: ಒಲುಮೆ ವಂಚಕರೆಲ್ಲ ದರೆಲ್ಲ ದರಿಂದಲರ್ಗೋಲಿಟ್ಟಿಂಗಳಭವನು (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೨-೨೨); ಅಂಗಜನಾಗ ಕಿವಿವರೆಗೆ ತೆಗೆದು ತುಂಬಿಚ್ಚಲರ್ಗೋಲ್ ಲಂತರಂಗದೊಳ್ ನಾಟದುವು (ಜೈಮಿಭಾ. ೩೦-೨೨). **ಅಲರುಗೋಲು** (ರಮಾಕಾ). **ಅಲರ್ಗೋಲು**: ಕಟ್ಟಾಯವಡೆದಿರ್ದ ನಂಗಜನಲರ್ಗೋಲ ತೊಟ್ಟಿ ಮೋಹಸ ಶಕ್ತಯಂತೆ (ಮೋಹತ. ೧೬-೬೦). [ಅಲರ್ + ಕೋಲು (< ಕೋಲ್)]

ಅಲರ್ಗೋಲು (ನಾ). ಹೂವಿನ ಬಾಣವನ್ನುಳ್ಳವನು; ಪುಷ್ಪಬಾಣ; ಮನ್ಮಥ: ನೋಡಿಲವೊ ಕಾಲಕ್ಕುರವನ ಕೈಚಳಕವನಿಂದಲರ್ಗೋಲನ ಮಗನಕ್ಕಿಯನು (ಮೋಹತ. ೩೫-೩೬). [ಅಲರ್ಗೋಲ್ + -ಅ್]

ಅಲರ್ಗೋಲು 'ಅಲರ್ಗೋಲ್' ನೋ.

ಅಲರ್ಚಿಸು (ಕ್ರಿ). = ಅಲರಿಸು: ಅಲ್ಪಹಾಸಮಂ ಪ್ರಕಟಿಸುತುಂ ವಿಲಾಸ ಮನಲರ್ಚಿಸುತುಂ. . . ಕಾಂತೆಯರಾದಮೊಪ್ಪದರ್ (ಅಭೃಚ. ೧೧-೬೯); ಹೆಗಳ ಮೊಗದಾವರೆ ದಿವ್ಯನಯನೋತ್ಪಲಂಗಳ ಮಿಗೆಯಲರ್ಚಿಸುವ ಮಂಗಳರಶಶಿದಂಬದೋಲ್ಪರೊಲೆ ಕಂಗೊಳಿಸುವು ಕರ್ಣದಲಿ (ಕಂಪಪ. ೨೪-೩೬). [ಅಲರ್ಚು + -ಇಸ್ಕು]

ಅಲರ್ಚು, ಅರಲ್ಚು, ಅರಳ್ಚು, ಅರಳಿಚು, ಅರಳ್ಚು, ಅಲರಿಚು (ಕ್ರಿ). ೧. ಅರಳು ವಂತೆ ಮಾಡು; ವಿಕಾಸಗೊಳಿಸು: ಪದನಸರಿಜಾಸವನೀಕಾಲದೊಳೆ ವಳಳಕಜಂಗಳಲರ್ಚಯುಂ (ಅದಿಪು. ೧೧-೧೩೦ ಪ); ನವಜಪಲಂಗಳ ಕೊಳೊಂದೊಂದನೆ ಮುಗಿಯಿಸಿ ಕುಮುದವನದಳಂಗಳೊಳೊಂದೊಂದನೆ ಪಿಡಿದಲರ್ಚುರ್ದರ್ಪವೆನೆ ಪುಗಿಸೊಳೆದೊಳಗೆ ಪೊಳೆದುಮಿಂದುಕರಂಗಳ್ (ಕಾಂಪಾಉ. ೪೨೦); ಸಖನುಯಂಗಳ ಮೀಟ ದಾಸೊಡವನಲರ್ಚುವ ಬೀಟ (ಜಸವ. ೬-೧೦); ಶಿವೈಕಭಕ್ತಿಯನಲರ್ಚುವುದುಮಂ . . . ನಿತ್ಯವ್ರತ ಮೆಸಿಪಿ ಪೂಜ್ಯಾಕ್ಷಕೊಣಂ (ಪ್ರಮಪ. ೫-೬೪); ೨. ಬೆದರಿಸು: ಹಿಮ ಮನಲರ್ಚಿ ತೀಡಿ ಪವನಂ (ಜಗ. ೧೪-೫). **ಅರಲ್ಚು**: ೧. ಅಪಾಸಜ ನಯನದೆ ನೋಲ್ಪುದುಮಾಪಮಿಪಸಕಿ ಲೀಲೆಯಂದರಲ್ಚಿದುಪಾಗಳ್ ಜಿನ ಪತಿವಕ್ತ್ರೇಂದುಸಹಸ್ರನೇತ್ರಲೋಚನ ಸಹಸ್ರ ಕುವಲಯವನಸಮಂ (ಅಪಪು. ೪-೧೫). **ಅರಳಿಚು**: ೧. ತಡವೆನು ತಾ ವೀಳೆಯವನೆನುತೆಡಗಯ್ಯನರಳಿ ಚುತ (ಅನ್ನಾದ್ಯರ್. ೧೫-೪೫); ಅಲಿಗಳನರಳಿಚುತ ನೆಗೆಗಳ ಮಾಲೆಗಳ ತೆರಳಿಚುತ . . . ಎಂದನು ಹರ ಸಮಜಾಂಗಂ (ತೆಂಕರಾ. ೧೦-೪೦); ಕರುಣಾವನಧಿ ಕಂಗಳನರಳಿಚುತ ನಸುನಗೆಯಲಿ (ಏಭಾಗ. ೩-೪೦). **ಅರಳ್ಚು**: ೧. ತವಕಮನರಳ್ಚುತುಜ್ಜೆ ಮೆಜ್ಜೆವುಡಾವುದೊಳ್ ಶುಕ್ಲಿಕರಂ (ಗಿರಿ. ೨-೭೮); ತನ್ನಯ ಬಂಧುಸಂತತಿಗಳೆಂಬ ಸರೋಜವನಂಗಳಂ ಪ್ರಮೋದೋನ್ನತಿಯಿಂದರಳ್ಚ (ಬಾಧಪ. ೪-೭೩). **ಅಲರಿಚು**: ೧. ಸರಸಿ ಯೊಳು ಪದುಮಂಗಳೊಡನೆನೆಯರಿಚುತ (ಭಿಕ್ಷಾಚ. ೩-೧೩). [ಅಲರ್ + -ಚು]

ಅಲರ್ಜೊಂಪ (ನಾ). = ಅಲರ್ಗೊಂಚಲ್: ರಾಂತಳ್ಕೆ ಕುಳಿಗಾಳಿ . . . ಅಲರ್ಜೊಂಪಂ (ಕಮಪ. ೪೩ಪ್ರಯೋ); ಸಂಪಗೆಯಲರ್ಜೊಂಪದ ಮುಂದೆ (ಅಭೃರ್ದ.೧೧-೨೦); ಬಲವರ್ಜಾಜಿ ಬಿಗ್ಗಿಸ ಬಳಕ್ಕಂಠಂ ಬಿಂಗುಸಿ ಗಿಡೆ ಗಿಳಿ ಪೂತೆಸೆದಿರ್ಪಲರ್ಜೊಂಪಂ ಕಾತೊಱಗುವ ಫಲಾಶಕ್ಕರೆ ರಸಾಲಭೂರುಹಮೆಸೆಗುಂ (ರಾಜಕೀ. ೩-೬೮). [ಅಲರ್ + ಜೊಂಪ]

ಅಲರ್ದಂಡೆ (ನಾ). ಹೂವಿನ ಮಾಲೆಳೆ; ಹೂವಿನ ಸರ. 'ಅಲರ್ದಂಡೆ ವಿಡಿ' ಪರಾ. [ಅಲರ್ + ದಂಡ್ಕೆ]

ಅಲರ್ದಂಡೆವಿಡಿ (ಕ್ರಿ). ಹೂವಿನ ಮಾಲೆಯನ್ನು ಹಿಡಿ: ಮಲ್ಲಿಗೆ ಯಲರ್ದಂಡೆವಿಡಿಯೆ ಬಂದೆಱಗುವ ಜಿಲ್ಲಿ ದುಂಬಿಗೆ ಬೆರ್ಚಿ ನಿಂದು ಸೊಲ್ಲಿಪ ಪೂಮಾಲೆಗಾರ್ತಿ (ಮೋಹತ. ೩-೧೭). [ಅಲರ್ದಂಡೆ + ವಿಡಿ]

ಅಲರ್ದಟ್ಟೆ (ನಾ). ಹೂವಿರುವ ತಟ್ಟೆ; ಹೂವಿನ ತಟ್ಟೆ: ಗಂಗೆವಿಡಕ ಹೂಜೆ ಘನರತ್ನಕರಿತ ಪಿಂಗಾಕಗಂದಲರ್ದಟ್ಟೆ ಹೊಂ ಗಾಣ ಳಾಂಜಯ ಹೊಳೆವ ದಿಜ್ಜಣಿಗೆಯ ಹೆಂಗಳು ತಂದಿರಿಸಿದರು (ಮೋಹತ. ೧೬-೨೪). [ಅಲರ್ದ್ + ತಟ್ಟೆ]

ಅಲರ್ದಳಿ (ಕ್ರಿ). ಹೂವನ್ನು ಪಡೆ, —ಹೊಂದು: ಬೆಳೆಯದ ಪೂಲಂ ಗಳಂ ಬೆಳ್ಳಾವರೆಗಳಲರ್ದಳಿದುದ ಕೊಳಿಂಗಳಂ . . . ಅಜಸಲಾಂಜಾತನಾ ಮಹೀಮಂಡಲದೊಳು (ಜೈಮಿಭಾ. ೩-೪). [ಅಲರ್ದ್ + ತಳ್ಕ್]

ಅಲರ್ದಾವರೆ (ನಾ). ಅರಳಿದ ತಾವರೆ : ಪೊಳೆವ ಲೋಚನದ ಮಲ್ಲಿ ಮಿನಾ ಮೊಗದಲರ್ದಾವರೆಯ ತಿವಿಗಳ ಕಿಱುದೆರೆಯ (ಶೈಬಿಭಾ. ೩೦-೬). [ಅಲರ್ + ತಾವರೆ]

ಅಲರ್ದಿಱು (ಕ್ರಿ). ಹೂವನ್ನು ಬಿಡಿಸು, —ಕೀಳು : ಪಟ್ಟದವೇಷ ತಳಿತ ಸಂಪಗೆಯಲರ್ದಿಱಿಯಿ ಮತ್ತೊರ್ವ ನಿಗೆಮೊಗದವಳು ಕೇತಕಿಯ ಗಂಡಿಸಿನಲರ್ ಪಗೆಯೆಂಬು ತಿಱದಿಕ್ಕಿದಳು (ಮೋಹತ. ೨೪-೬೪).

[ಅಲರ್ + ಱಿಱು]

ಅಲರ್ದುಳಿ (ಕ್ರಿ). ಹೂವನ್ನು ತುಳಿ : ಹಿಮರುಚಿಕಾಂತ ತತ್ಕ್ರೀಡಾ ಕುಳಿಗೆ ಕುಂಕುಮದಲರ್ದುಳಿಡೊಡೆಗಲಸಿ ರಸುಣಿಯರ್ ತಳರಿಡಿಸಲಿರ್ದರ್ ಲತೆಯಂತೆ ರಮಣೀಯವಾಯ್ತು ಕೈನ್ಮರೆಯ (ಮೋಹತ. ೧೪-೩೭).

[ಅಲರ್ + ತುಳಿ (< ತುಜಿ)]

ಅಲರ್ದುಱುಗೆಲ್, ಅರಲ್ದುಱುಗಲ್ (ನಾ). ಹೂವಿನ ಗುಂಪು, —ಸಮೂಹ : ನೆಲೆಸಿಯರ್ದರ್ಭೋರಿಯಶಪಲರ್ದುಱುಗಲಲೆದೊಗೆದುವು . . . ಬಂಬಲ್ತೆರಿಗಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೫-೫೭) ; ಬಂಡಸುಗುಲ್ತಲರ್ದುಱುಗಲಿಂ (ಶಾಪಂಉ. ೨೬೬). **ಅರಲ್ದುಱುಗೆಲ್** : ಕಣ್ಮಳಂ ಬಿಡುವಂ ತಿರ್ಪುವರಲ್ವರ್ದುಱುಲಂಗಳಿಂದೆ . . . ಅಂಭ್ರಪವ್ರಾತಮುಂ (ಆ ರ್ಷ ೫೯. ೨-೬೭). [ಅಲರ್ + ತುಱುಗಲ್]

ಅಲರ್ದೊಗಲ್, ಅರಲ್ದೊಗಲ್ (ನಾ). ಹೂವಿನ ಗೊಂಚಲು, —ಕುಚ್ಚು : ಮಿಳರ್ತನಲ್ಕ ಬಾಲಲುಲರ್ದೊಗಲೆ ಕೆಲರದಿಮಂಜಿನಂ ಮನಂಗೊಳೆ ಮ ಧು ಮಾ ಸಕೆ ಲಸರಿ (ಜಜಿಪು. ೬-೨೩) ; ಮಲ್ಲಿಗೆಯಲರ್ದೊಗಲಂ ಮಱೆಕ್ಕರಿ ತಿಱಿಳಳ್ (ಗಿರಿಪ. ೫-೬೩) ; ಮಿಸುಪದುಗುಲ ದೊಳ್ಮುಡಿ ಪಿರಿದುಂ ಲರಿತಾಂಗಿಗೆ ಸೊಗಯಿಸಿದತ್ತಲರ್ದೊಗಲ್ ಕಲ್ಪಲತೆಗೆ ಸೋಗಯಿಪ ತೆಱದಿಂ (ಜಗನ. ೧೦-೧೦೭). **ಅರಲ್ದೊಂಗಲ್**: ಅರಲ್ದೊಂಗಲ [ಪಾಠಾಂ. ಅಲರ್ದೊಂಗಲ್]ಅಱದಿರೆಯಳಿಗೆ ಜಿನುಂಗುವ ಪೆಣ್ಪಿಂಬಿಗಳುಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೨೫೦). [ಅಲರ್ + ತೊಂಗಲ್]

ಅಲರ್ದೊಂಬೆ (ನಾ). ಹೂವಿನ ಗೊಂಚಲು : ಕೈಗೆ ನಿಲ್ವದಲರ್ದೊಂಬಿಗಳ್ ಕೈಪಡುವಂತೆ ಪಡುಗೊಂಬುಗಳಂ ಬಾಗಿಸಿ (ಚಳವ. ೧೦೩-೧೬) ; ನಿಜಮುಡಿಗಲಂಕರಿಸಿರ್ದ ಪರಿಮಳ[ದ]ಲರ್ದೊಂಬಿಯಂ (ಪ ಂ ದಿ ಮಾ. ೨೨-೨೫). [ಅಲರ್ + ತೊಂಬೆ]

ಅಲರ್ದೋಂಟೆ, ಅರಲ್ದೋಂಟೆ, ಅಲರ್ದೋಟೆ (ನಾ). ಹೂವಿನ ತೋಟ : ಮದಮಧುಪಾಳಿ ಸುತ್ತಲರ್ದೋಂಟಂ . . . ಇಲ್ಲ (ಎಳ. XI, ಪಾವಲಿ. ೩೫-೪೦ ; 1160) ; ರಾಂತಕ್ಕೆ – ಅಲರ್ದೋಂಟಂ, ವಿದರ್ಭಿಟ್ಟ (ಕವಿರ. ೪೩ ಪ್ರಯೋ). **ಅರಲ್ದೋಂಟೆ** : ಲತೆಯಂ ಕಲ್ಪಕುಜಂ ಮದಾಳಿಯನರಲ್ದೋಂಟಂ . . . ಮೆಱೆವವೋಲ್ ಪ್ರಾಣೇಶ್ವರೀಸ್ಪೇಹದಿಂ ಸತತಂ ರಂಜಿಸುವಂ ಶಿತಂಧರತಿಯಂ ತದುಚ್ಚಭುಜಂ (ದಶಕು. ೧೨-೧೩೫). **ಅಲರ್ದೋಟೆ**: ಅಲ್ಲಲ್ಲಿಗೆ ಪೊಸಬನಂಗಳಲರ್ದೋಟಗಳ್ (ಉದ್ಭಟ. ೬-೨೩) ; ಅ ಲ ರ್ದೋ ಟೆ ಪ ಪೊಳ್ಪು ಕೊಯ್ದುರಾಯತತೀತ್ಕೆಯರು ಪುಷ್ಪಚಯನ (ನೇಮಚ. ೨೪-೬೨). [ಅಲರ್ + ತೋಂಟ]

ಅಲರ್ದೋಟೆ 'ಅಲರ್ದೋಂಟ' ನೋ.

ಅಲರ್ದೋರಣ, ಅಲರುದೋರಣ (ನಾ). ಹೂವಿನ ತೋರಣ : ಅಲರ್ದೋರಣಂ, ಅಲರ್ದೋರಂ (ಕವಿರ. ೪೩ ಪ್ರಯೋ). **ಅಲರುದೋರಣ** (ಸ್ಯಾಂತ್ಯ). [ಅಲರ್ + ತೋರಣ]

ಅಲರ್ಪೊಡೆಯ 'ಅಲರ್ವೊಡೆಯ' ನೋ.

ಅಲರ್ಮೆ 'ಅಲರ್ವಟಿ' ನೋ.

ಅಲರ್ವಜ್ರೆ, ಅರಲ್ವಜ್ರೆ, ಅರಲ್ವಜ್ರೆ, ಅರಲ್ಮಳೆ, ಅಲರ್ಮಳೆ, ಅಲರ್ವಳೆ, ಅಲರ್ವಟಿ (ನಾ). ಹೂವಿನ ಮಳೆ ; ಪುಷ್ಪವರ್ಷ : ಸುರತರುನಂದನೆಗಳಿಳಲರ್ವಜ್ರೆ ಬಂದೆಱಗಿತ್ತು (ಆ ದಿವ. ೨-೬೫). **ಅರಲ್ಮಳೆ** : ಅಗಳ್ ಬಾನತ್ತಣಿನರಲ್ಮಳೆ [ಪಾಠಾಂ. ಅರಲ್ವಳೆ] ಸುರಿದತ್ತು ರಾವಣ ಸಿರದೊಳ್ (ಆ ದ್ಭು ತ. ೩೭-೨೦). **ಅರಲ್ವಳೆ**: ಪ್ರಿದಶರರಲ್ವಳೆಗಳ್ ಗಱೆಯಿ ನೋಡಿದರ್ (ಚಿಬಿಪು. ೪೦-೩೨). **ಅರಲ್ಮಳೆ**: 'ಅರಲ್ವಳೆ' ಶಬ್ದದ ಪಾಠಾಂತರವನ್ನು ನೋಡಿ. **ಅಲರ್ವಜ್ರೆ**: ಧಾಯಪ್ರತಮೆಗೆ ನೈಪಗಾದಿಶನದಿಂಬಳಿಕೊಯ್ಯೂರದಲರ್ವಳೆಯಾಯ್ತು (ಧರಚ. ೧೩-೪೪). **ಅಲರ್ವಳೆ**: ಎಱಗಿತು ಪಂದದ್ರಾರದಲರ್ವಳೆ ತಣ್ಣನಿ ನಲುಪಾಳಿ ಬೀಸಿತಂಬರವಾ (ವರ್ಧ ಸಾಂ. ೪-೫೪) ; ಕಮ್ಮನಲರ್ವಳೆ ಧೂಂಕನೆಱಗಿದುದು (ಹಾಂದಪು. ೧೩-೯೩). **ಅಲರ್ವಜ್ರೆ**: ಮುಕ್ಕೊಡೆ ಯೊಪ್ಪದಕೋಳೆ ಛಾಷೆಯರ್ದರ್ಚಳಿ . . . ಮೃಗಾಧಿಪಪೀಠಂ ಎಸೆಯೆ (ಪೇಪು. ೧೪-೧೪೩) ; ತನೂದರಿಯರಲಂಪಿನಿಂ ತುಳಿಕೆ ಲೈಕ್ಷ್ಮಸಮೇಲೆ ಪೊದ್ದುದಂದು ಕಳ್ಪುರವಡಿಯಂತಿರಾಲಿವಜ್ರೆಯಂತಿರಲರ್ವಜ್ರೆ ಯಂತಿ ರೆತ್ತಲುಂ (ಜಗನ. ೧೪-೯೪). [ಅಲರ್ + ವಜ್ರೆ]

ಅಲರ್ಮಾಲೆ (ನಾ). ಹೂವಿನ ಮಾಲೆಗೆ ; ಪುಷ್ಪಹಾರ : ಪೊಳೆವ ಪೆಱಡಿಯಲರ್ಮಾಲೆ ಹೊಂಗೆಳ್ತಿ ಬಿಡಯುವಲ್ಲದ ಹೊನ್ಮಂಡಗಾತಿಯರು ಬೆಂಗಡೆಯ ಸಾರಿದರು (ಮೋಹತ. ೧೪-೬೧). [ಅಲರ್ + ಮಾಲೆ]

ಅಲರ್ಮುಡಿ, (ಕ್ರಿ). ಹೂವನ್ನು ಮುಡಿದುಕೊ. [ಅಲರ್+ ಮುಡಿ,]

ಅಲರ್ಮುಡಿ, ಅರಲ್ಮುಡಿ (ನಾ). ಹೂವನ್ನು ಮುಡಿದ ತುರುಬು ; ಹೂವನ್ನು ಧರಿಸಿದ ಮುಡಿ : ಮಲ್ಲಿಗೆಯಲರ್ಮುಡಿಯ ತಕ್ಷಗಂಪ ನೆರವಿ ನೆರವಿಗೆ ತಂದೆಲರ್ವಜ್ರಮಲ್ಲಿಕೆ ಪರಪುತಿರ್ದುದು (ಶೈಬಿಭಾ. ೬-೧೨). **ಅರಲ್ಮುಡಿ** : ಸುಯ್ಯಗಂಪರಲ್ಮುಡಿಯಗಂಪುಂ ಮೈಗಂಪೊಂದ ನೊಂದೊಡದಿ ತಂಗಾಳಿಯಂ ಕೊವಿಸೆ (ಚಿಬಿಪು. ೩೭-೫೦).

[ಅಲರ್ + ಮುಡಿ]

ಅಲರ್ವಂಡು (ನಾ). ಹೂವಿನ ರಸ; ಮಕರಂದ : ಅಲರ್ವಂಡನುಂಡು ಸೊಕ್ಕಿ ಮೊರೆವ ಮೊರೆಪದಿಂ ತುಂದಿಗಳುಂ ಪಲ್ಪಱಿಗುಟ್ಟದಪುವೆಂಬಂ ತೆಯುಂ (ಕಾಪಂಉ. ೨೧೯) ; ಅಲರ್ವಂಡಿರಾದಿಂ ಬಂಬಲ್ಮೂಡಿಜೇಗಳ ನಲಂ ದಾಂಟಿ ಪೋಪತ್ಸೈಗಂ (ಶಾಪ್ಯಸಾ. ೧೧೩) ; ಅಲರ್ವಂಡನುಂಡು ಝೇಂಕರಿಸುವ ಮಲ್ಲಿದುಂದಿ (ರೀವಾಣ. ೩೧-೪೩).

[ಅಲರ್ + ಬಂಡು]

ಅಲರ್ವಕ್ಕಿ, ಅರಲ್ವಕ್ಕಿ, ಅಲರುವಕ್ಕಿ (ನಾ). ದಿ. ಹೂವಿನ ರಸವನ್ನು ಕುಡಿದು ಜೀವಿಸುವ ಹಕ್ಕಿ ; ತುಂಬಿ ; ಭೃಮರ : "ಅಲರ್ವಕ್ಕಿ = ತುಂಬಿ" (ಕವಡ. ಕರ. ೨) ; "ಅರ್ವಕ್ಕಿಯಂಬು ಭೃಂಗಹೇಳ್" (ಕರ್ಣಾಪಿ. ೧೦) ; ಜಜುಪಯ್ಯಲರ್ವಕ್ಕಿ ಜಿನುಂಗುತಿರಿಗಂ (ಕಬ್ಬಿಳಾ. ೩೪೨) ; ಅಲರ್ವಕ್ಕಿಗಳಂತೆ ನೀ ಲಾಳಕವಿರ್ದು ದವಳ ಮಸ್ತಕದಿ (ಮೋಹತ. ೨೩-೨೮) ; ಅಲರ್ಕ್ಕಿಗಳ್ ಬಂಡನುಂಡುಂ ಬಾಯಾಱಿ ಬಂಯ (ರಾ ಮಾ ಶ್ವ. ೫೨-೬). ೨. ಕೋಗಿಲೆ : "ಅಲರ್ಕಿಯೆನೆ ಪೆಸರಕ್ಕು ಭೃಮರ ಕೋಗಿಲೆಗಳಿಗೆ" (ಕಡಂ. ೬). **ಅರಲ್ವಕ್ಕೆ** : ೨. "ಅರಲ್ವಕ್ಕಿ = ಕೋಕಿಲೆ? ಭೃಮರ" (ಪಾರ್ಶ್ವ). **ಅರುವಕ್ಕಿ**: ೧. ಅಂಜನ ದಲರುವಕ್ಕಿಯ ಬಣ್ಣಮೆನೆ ತೋರ್ಪ ಕಂಜಲೋಚನನ (ವರ್ಧ ಸಾಂ. ೪-೨). [ಅಲರ್ + ಪಕ್ಕಿ]

ಅಲರ್ಚಜ್ಜೆ (ನಾ). ಹೂವಿನ ಒಡವೆ ; ಪುಷ್ಪಗಳಿಂದ ಮಾಡಿದ ತೊಡಿಗೆ : ಅಲರ್ಚಜ್ಜಂ ಪಜ್ಜಮುಂ ಪೊಜ್ಜಮುಮಿನಿದೆ ಮೆಯ್ತೊಡಂಬಟ್ಟು ತನ್ನೊಳ್ ನಿಲೆ (ಶಾಂತಪು. ೮-೪೪) ; ಮಗಮಗಿಪಲರ್ಚಜ್ಜದ ಪಡರಿಗೆಗಳನೊಟ್ಟುಸಿದವಜ್ಯತನ ಮುಂದೆ ಮಾ ಲಾ ಕಾ ರಂ (ಜಗವಿ. ೬-೧೬) ; ಗೌರೀವಲ್ಲಭಂಗೆ ಪೂಗಳಂ ಕೊಟ್ಟಲರ್ಚಜ್ಜಂಗಳಂ ಮಾಡಿ ಧೀರವಿಯರ್ಗಿತ್ತು (ವೀರವಿ. ೩-೫೬ ವ). [ಅಲರ್ + ಪಜ್ಜೆ]

ಅಲವರ್ದಿಗ, ಅರಲ್ವುಡಿಗ (ನಾ). ಹೂವಾಡಿಗ : "ಪೂವಡಿಗನುನ್ನತದ ಪೂವಳಲವರ್ದಿಗನಾತನೆಂದಿಪ್ಪಲಾ ಪುಲ್ಲ ವ ಡ ಕಾ ರಂ ಗೆ ಪೆಸರು" (ಶಬ್ದಮಂ. ೬೮). **ಅರಲ್ವುಡಿಗ** : ಅರಲ್ವುಡಿಗರ ನವಮಣಿಗಾಱರ ಹೊನ್ನ ಹರದರಂಗಡಿರ್ಪುರ್ವಲ್ಲಿ (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೧೮-೭೪). [ಅಲರ್ + ಅವಡಿಗ]

ಅಲವರ್ಡೆ (ಕ್ರಿ). ಹೂವು ಬಿಡು ; ಹೂವನ್ನು ಪಡೆ : ಕುಡಿಗೊಂಡುದು ಪುರ್ದಿಗೊಳವರ್ದಡೆದುದು ವ ದ ನ ಡೊಳೆ ಕೋಪಿತ ಭೂಭುಜನಾ (ವ್ಯವ. ೧೩-೪೩). [ಅಲರ್ + ಪಡೆ]

ಅಲವರ್ಸೆ, ಅರಲ್ವುಸೆ (ನಾ). ೧. ಹೂವಿನ ಹೆಸೆಮಣಿ ; ಪುಷ್ಪಪೀಠ : ಆ ಮಂಚಪದೊಳಲವರ್ಸೆಯೊಳ್ ಪಸರದಿಂಗೊಂಡು ಕುಳ್ಳರ್ದು(ರಾಜಶೇ. ೭-೧೪ ವ). ೨. ಹೂವಿನ ಹಾಸಿಗೆ : ಎಸೆವಲವರ್ಸೆಯಿಂ ಕಾಂತೆಯಿಂ ತಾಸುಮೆಟ್ಟಲ್ಕಾ (ಕಾದಂಂಬ. ೨೩೪) ; ಅಲವರ್ಸೆಯೊತ್ತಿ ಪತ್ತಿದೆಸಳಿಂದೆಸೆವಂಗದ ಗಂಧ ಗಂಧಪಿತೆಲಜಲಬಿಂದುಗಳ್... ಉತ್ತುಲವಲಯಂಗಳೇಂ ನಿಜೌಯ ಪೇಟ್ವುವೊ ತಚ್ಚಿಕಿರೀಪಚಾರಮಂ (ಶೀಲಾವ. ೪-೧೫೪). **ಅರಲ್ವುಸೆ** : ೨. ಮಿಸುಗುಮಂಚದರಲ್ವುಸೆ ಕೆರಲಾಕಾಶವ್ಯಾಪ್ತ ಳಳಸ್ಪನಾ ದಿಗಳಿನೊಪ್ಪುಗುಮಂತದು ವೈಷ್ಣವಾಗ್ರಣೀ (ದಿವ್ಯಶ. ೭-೪೧).

[ಅಲರ್ + ಪಸೆ]

ಅಲವರ್ಸೆ 'ಅಲರ್ಮಣಿ' ನೋ.

ಅಲವರ್ಳಿ (ನಾ). ಹೂವಿನ ಬಳ್ಳಿ ; ಪುಷ್ಪಲತೆ : ನಿರ್ಮಲ ಪುಳಿನ ತಳದಿಂ ಕೊಡರ್ದರ್ದಲವರ್ಳಿಗಳ ಮಂಟಪಂಗಳಿಂ (ಜೈ ಮಿ ಭಾ. ೫೯-೪೫). [ಅಲರ್ + ಬಳ್ಳಿ]

ಅಲವರ್ಸೆ 'ಅಲರ್ಮಣಿ' ನೋ.

ಅಲರ್ವಾಸು, ಅರಲ್ವಾಸು, ಅರಳುವಾಸು, ಅರಳ್ವಾಸು (ನಾ). ಹೂವಿನ ಹಾಸಿಗೆ ; ಪುಷ್ಪಶಯ್ಯೆ : ಆಗುವ ಮಚ್ಚು ಪಚ್ಚೆ ನಿರಿಕಂಡ ದೊಳಗ್ಗಳಿತು ಸೂಡುತಲ್ಯೆಗಳ ಬಿಯಕ್ಕೆ ಜೊಂಪದೊರ್ವಾಸುಗಳೊಳ್ ನೆಲಿಸಿತ್ತು (ಪಂಪಭಾ. ೫-೭೦) ; ತನುಮಳ್ಳೆಯರಲರ್ವಾಸಿನ ನನೆವಾಸಿನ ಮೇಲೆ ಪಾಸಿದರ ತನುತನುವಂ (ಮಲ್ಲಿಪ. ೩-೩೩) ; ಮಜ್ಜನೋಪಗಿದ ಳಲರ್ವಾಸಿನೊಳಾಯಹಿವಕ್ಕಿಮೊಲಿಯ ಲಲಿತಾಂಗಿಯಗಲ್ದಿ ನಿಯಸಬಯಸಿ (ಜಯಂತಿ. ೪-೩೬). **ಅರಲ್ವಾಸ** (ಸ್ಯಾಂಂಕರ್). **ಅರಳುವಾಸ** : ಮಲ್ಲಿಗೆಯರಳುವಾಸನ ಮಂಚಕೆ ಕರಪಲ್ಲವವನು ಪಿಡಿದೆಳೆದು ನಿಲ್ಲದೆ ಕೆಡಪಿ (ಕಂಪನಿ. ೯-೧೩೬). **ಅರಳ್ವಾಸು** (ಕಲ್ಪದ್ರು).

[ಅಲರ್ + ವಾಸು]

ಅಲರ್ವಿಜ್ಜಣ, ಅಲರ್ವಿಜ್ಜಳ (ನಾ). ಹೂವಿನ ಗೊಂಚಲಿನಿಂದ ಮಾಡಿದ ಬೀಸಣಿಗೆ ; ಹೂವಿನ ಬೀಸಣಿಗೆ : ಅಲರ್ವಿಜ್ಜಣಿದ ತಣ್ಣಲರ ಸುಳಿವೆನೊವಿಸುತ್ (ಪದ್ಮರಾ. ೮-೯೨). **ಅಲರ್ವಿಜ್ಜಳೆ** : ತಿಳಿನೀರ ನಂಗದಮೇಲೆ ತಳವುತ್ತ ತಳ್ಪಲರ್ವಿಜ್ಜಳಿದಂ ಬೀಸಿಕೊಳುತ ವಿರಹದೊಳೆ ಗಿರಲು (ಪ್ರಭಂಜ. ೪-೧೩). [ಅಲರ್ + ಬಿಜ್ಜಣ]

ಅಲರ್ವಿಜ್ಜಣಿಗೆ (ನಾ). = ಅಲರ್ವಿಜ್ಜಣ : ತಳವರ್ಗಳಿಕೆಯೊಳು ಮಲಗಿಪ ಪ್ಪಿಗೆಗಳ ತಳದಲರ್ವಿಜ್ಜಣಿಗೆಯಿಲು ಬೆಲೆವೆಣ್ಣು ಬೀಸಿಕೊಳುತಲಿ (ಸೌಂದಕಾ. ೪-೬೫). [ಅಲರ್ + ಬಿಜ್ಜಣಿಗೆ]

ಅಲರ್ವಿಜ್ಜಳೆ 'ಅಲರ್ವಿಜ್ಜಣ' ನೋ.

ಅಲರ್ವಿಡಿ (ಕ್ರಿ). ಹೂವನ್ನು (ಕೈಯಲ್ಲಿ) ಹಿಡಿ : ಮಲ್ಲಿಗೆಯಲರ್ವಿಡಿದು ಕೆಂಡಾದಿಯೆಂದೀವರ್ (ಜೈಮಿಭಾ. ೬-೧೦). [ಅಲರ್ + ಪಿಡಿ]

ಅಲರ್ವಿಲ್, ಅರಲ್ವಿಲ್ಲು, ಅಲರುವಿಲ್, ಅ ಲ ರು ವಿ ಲು (ನಾ). ಹೂವಿನ ಬಿಲ್ಲು : ನೃಪತಿಯಾರ್ದರ್ಕಳ್ ಮುಂದಿಟ್ಟು ತನ್ನಲರ್ವಿಲ್ಲಂ ನಿಜರಾಜಚಿಹ್ನಸಹಿತಂ... ಮನ್ನಥನ್ಗರ್ಪಂ ಕೊಟ್ಟಂ ಮಹೋತ್ಸಾಹದಿಂ (ಮಲ್ಲಿಪ. ೩-೨೦) ; ಓಪೈ ನಿ ಲಾ ಗ್ಮಿ ಯಂ ದಂ ಬೇವುದನಾತತ್ತ ಬಲ್ಲೆನಲರ್ವಿಲ್ಲರಸಾ (ನಿರಿ. ೯-೬೧) ; ಅಲರ್ವಿಲ್ಲ ಜೀವೊಡೆಯ ರವ ವೆಂದು (ಪುಷ್ಪಪು. ೨-೩೯ ವ). **ಅರಲ್ವಿಲ್ಲು** (ಸ್ಯಾಂಂಕರ್). **ಅಲರುವಿಲ್ಲ್** : ಅಲರುವಿಲ್ಲ್ವಪ್ಪಣಾಗಳತಿ ಸ್ಮುದುವಪಳಳಕುರು ಜನಿಂದುಂ (ಕಂಸವ. ೫-೭೪). **ಅಲರುವಿಲು** : 'ಅಲರುವಿಲುಗಾಱ' ಪರಾ.

[ಅಲರ್ + ಬಿಲ್]

ಅಲರ್ವಿಲ್ಲ, ಅಲರುವಿಲ್ಲ (ನಾ). ಹೂವಿನ ಬಿಲ್ಲುಳ್ಳವನು ; ಮನ್ಮಥ : "ಅಲರ್ವಿಲ್ಲಂ... ಸ್ಮರಾರ್ಥದೊಳ್" (ಕರ್ಣಾ. ೫) ; "ಅಲರ್ವಿಲ್ಲನೆಂಬು ಕಾಮಂ" (ಕವಿಕಂ. ೨೮) ; ಅಲರ್ವಿಲ್ಲನ ಕೊಳಲ ಕಂಬುರಂಧರ್ಗಳಮೆದುಬು ಲಲಿತಾಂಗಿಯ (ತ್ರಿಭುವ. ೩೦-೫೬). **ಅಲರುವಿಲ್ಲ** (ಸ್ಯಾಂಂಕರ್).

ಅಲರ್ವಿಲ್ಲುಬಲ್ಲಹ = ಹೂವಿನ ಬಿಲ್ಲಿಗೆ ಒಡೆಯನಾದವನು ; ಕಾಮ ; ಮನ್ಮಥ : ಶಿವಾಲಯಕೆ ನಡತಂದು ಕಂಡಳಲರ್ವಿಲ್ಲುಬಲ್ಲಿಹನ ಕಡುಬೆಲ್ವು ಮಜಿಗೆಯ್ವ ನಂಬ್ಕಣ್ಣನ (ಸೌಂದಪು. ೧೩-೩೧).

[ಅಲರ್ವಿಲ್ + ಅಱ್]

ಅಲರ್ವುಡಿ (ನಾ). ಹೂವಿನ ಧೂಳಿ ; ಪುಷ್ಪಪರಾಗ : "ಅಲರ್ವುಡಿಯೆ ಪರಾಗ" (ಕವಿಕಂ. ೯೮) ; ಸುರಗಿ ಸಂಪಗೆ ಸುರಹೊನ್ನೆಗಳಲರ್ವುಡಿವರೆಸಿ ನಲಸಿಂದ ಪರಿವ ಪರಿಕಾಲ್ಗಳ್ ಪೊಸಲಲ್ಲಿ ಕುಂಕುಮರಸದರವಿಂತಿ ಹುದು ನೋಳ್ಪಿಗೆ (ಕುಶಾಸಾಂ. ೩-೨೫) ; ಅರ್ವಡಿಯಂ ಪೊರೆದ ಪರಮೆವಜಿಯಂ ಕೋಡದೆಳದಿಬ್ಬುಗೆತ್ತು ಕರ್ದುಂಕಲೆಂದವ್ವಳಿಸುವ ಬಾಲಹಂಸಂಗಳಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೫೨-೨೬). [ಅಲರ್ + ಪುಡಿ]

ಅಲರ್ವೊಕ್ಕುಳ (ನಾ). ಹೂವನ್ನು ಹೊಕ್ಕುಳಲ್ಲಿ ಉಳ್ಳವನು ; ವಿಷ್ಣು : "ಅಲರ್ವೊಕ್ಕುಳಂ ನಾಡೆ ತಾವರೆಗಣ್ಣ" (ಕಬ್ಬಮಂ. ೭).

[ಅಲರ್ + ಪೊಕ್ಕುಳ್ (< ಪೊಕ್ಕುಳ್ವು) + ಅ್]

ಅಲರ್ವೊಡೆಯ, ಅರಲ್ವೊಡೆಯ, ಅಲರ್ವೊಡೆಯ (ನಾ). ಹೊಟ್ಟೆಯಲ್ಲಿ (ಹೊಕ್ಕುಳಲ್ಲಿ) ಹೂವನ್ನುಳ್ಳವನು ; ವಿಷ್ಣು : ಅಲರ್ವೊಡೆಯನೊಲಂಬುಜಪುತ್ರನೊಳ್ಪೆದಲೆಯಂ ಪರಿದನುರಾಗಂ ಮಾಳ್ಪಂತೆ (ಜಯಂತಿ. ೨-೭೨) ; ಅಲರ್ವೊಡೆಯಂಗೆ ನಡೆದಾಣಮುಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೭-೪). **ಅರಲ್ವೊಡೆಯ** (ಶ). **ಅರಲ್ವೊಡೆಯ** : "ಅರಲ್ವೊಡೆಯಂ... ಕಾವನಮಂಬಂ-ಈ ೧೨ ವಿಷ್ಣುಗಳ ಪೆಸರ್" (ಕಪಿಸಾ. ೧-೯). **ಅಲರ್ವೊಡೆಯ** (ಕ).

[ಅಲರ್ + ಪೊಡ್ಮೆ + ಅ್]

ಅಲರ್ವೊರೆಗು (ಕ್ರಿ). ಹೂವುಬಿದು : ಸಿಸಿರಮನಿ ಪಿಡಿದು ಪರಕೆಗೆ ಬಸಂತವಲರ್ವೋರದೆ ಮಾವಿನರಿಮಂಬಳಿಕೆಯೊಳ್ ಕುಸುರಿದಱಪಡಿಸಿನಂತೆ ವೊಲೆಸಿದುವು ತದ್ವನಿದೊಳುದಿರ್ದ ಮುತ್ತದ ಮುಗುಳ್ಗಳ್ (ಯಚೋಚ. ೧-೩೭). [ಅಲರ್ + ಪೋಗು]

ಅಲರ್ಸ್ರಪ್ತತ್ತಿಗೆ (ನಾ). ಹೂವಿನ ಮೆತ್ತೆ ; ಹೂವಿನ ಹಾಸಿಗೆ : ದಪ್ಪಕ ರತಿಯ ವಸಂತಕೇಲಿಯ ಚಿತ್ರವಿಪುಂದ ನೋಡಿ ಸಂತಸದಿ ಚಿಪ್ಪರಮಂತದ ಮೇಲೆ ಕುಂಕುಮದಲರ್ಸ್ರಪ್ತತ್ತಿಯಲಿ ಮಂಡಿಸಿದ (ಮೋಹನ. ೨೨-೧೨). [ಅಲರ್ + ಸುಸ್ರಪ್ತತ್ತಿಗೆ]

ಅಲಲ (ಅ). ಆಶ್ಚರ್ಯವನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಅವ್ಯಯ : ಅಲಲ ಬಿಲ ದೊಳಿಂದೆ ಹುಲಿಗಳು ಮುಳಿದು ರಾಜನಮೇಲೆ ರಭಸದೆ ಚಲಿಸಿ ಬರಲು (ರಘುವಂ. ೧೭). [ಸಂ. ಅಲಲೆ]

ಅಲವಣ (ನಾ). ಹಸಿಶುಂಠಿಯ ಮೇಲಣ ಸುಂಕ : ಪೇ[ಪ್ಪೆ]ರಿಯಾ ಒಸಗೆಯುಂ ಅಲವಣವುಂ ಅಭಿವೃತ್ತಕ್ಕೆ ಪೊರಸುಮಾನ ವಿಬ್ಬಾರ್ (ಇಆ. XIX, ೧೪೪-೫ ; ೬೫೦).

[ಅಲ್ಯಂ (< ಅಲ್ಲ್ಯಂ) + ಪಣ]

ಅಲವತ್ತು 'ಅಲವಱು' ಪರಾ.

ಅಲವರಿಕೆ, ಅಲವಲಿಕೆ (ನಾ). ೧. ಆಯಾಸ; ಕ್ಲೇಶ; ತೊಂದರೆ: ಇರು ಕೊಳು ಅಲವರಿಕೆಯಿನ್ನಿದೊಂದೆರಡು ಜಾವಂ . . . ನಾ ಮಿ ರ್ವ ರೊಲಿದು ವಿಹರಣೆಗೆಯ್ದಲೀಜನುಮೊಂದು ದಿಸವಂದಮಂ ಕಾಣಬಹುದು (ಸಮ್ಮಳ. ೨–೧೦೦); ಪೀನು ಬಾಳ್ವ್ಯೆನರಮಲವರಿಕೆಯಿಲ್ಲದೇ ಉಣ್ಬನಿತ ಪೀವೆನೆನೆ (ಸಮ್ಮಳಾ. ೬–೭). ೨. ಆಸೆ; ಬಯಕೆ; ಆತಿಯಾಸೆ: ಕಲುಷಾಂಧರ್ ಸುರತರು ಸಂಕುಲಮೆಮ್ಮವು ತಮ್ಮವೆಂದು ತಮ್ಮೊಳ್ ಗಾರ್ಯರ್ ತಲೆದೊತ್ತಿ ಕುಟ್ಟಿ ಪೊಯ್ದವರಲವರಿಕೆಯೊಳಾಡತೋಟಯಂ ತೊಲಗಿಸಿದಂ (ಪಂಠಾಮಾ. ೧–೭೫). "ಪಟ್ಟು ಹಿಡಿತ" (ಪಂಠಾಮಾ. ಕೂ ೧೪); ವಿಟತನದಲವರಿಕೆಯಲಿ ವಿಷಯಲಂಪಟತನದ ತವಕದಲಿ ಇಳಿಯ ಬೂಳ್ ರಬೂಳ್ ಹೊಗಿಂದುಲಿದು (ತೂರಣ. ೬–೨೨–೨೪). ೩. ಅಸಹ್ಯ; ಅಸಹನೆ; ಅಸಮಾಧಾನ: ಅಲವರಿಕೆಗೆ ಮಾಡಿದ ಪಾಪಂಗಳ್ ಪೆರ್ಚಿ ಪೆರ್ಚಿ ಪೊಡೆಯೆ ಪೊಡೆಯೆ ಪೋಗದೆ ಪೋಗದೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧೦–೧೦೫). **ಅಲವರಿಕೆ : ೨.** (ಸ್ಯಾಂಡ್). [ಅಲವರು (< ಅಲವಱು) + –ಇಕೆ]

ಅಲವರಿಸು, ಅಲವಲಿಸು (ಕ್ರಿ). ಆಸೆಪಡು; ಹಾತೊರೆ; ಆಸಕ್ತಿಯನ್ನು ಹೊಂದು: ಚೇಟಗರಕು ಬೇಟಮಾಡೊಂ ಮನವಾವೆಡೆಗ ಮೆಯ್ದಪೆಂದಲವರಿಸುವ ಕಡುವೇಟಗಾರ್ತಿಯ ತಾತರಿಕೆಯಂ ಳಕೆ ಯಲ್ತಡೆವು (ಅರ್ಥಸಾ. ೫–೨ ವ); ಅಲವರಿಸಿ ನೋಡಿದಳ್ ಕೋಮಲೆ ಕಣ್ಮುಳ್ ಮೂಱು ವರ್ಣಮೆಸೆದರೆ ಕರ್ನೆಯ್ದಿಲ ಕಿಸುಱಿಯ್ದಲಿ ಬಿಲ್ಲೆಯ್ದಲ ಪೂವಿಂ ಮೋದುವಂತೆ ತಂದೊಗ್ಗಿದಯಮಂ (ಲೀಲಾವ. ೧೦–೪೬); ಲೋಡ್ಡ್ರಲತಾಂತ ಸೌರಭಕ್ಕಲವರಿತ್ತು ಮತ್ತ ಮಧುಪಾಳಿ [ಜ ಗವಿ. ೧೪–೭); ಅಲವರಿಸಿ ಮುಸಿಗಿ ಪರಿಪರಿದಲಸದೆ ತಿರಿದೆಳಗಿ ಪೆಣಸಂ ತಿಂದು ಕರಂ ಪಲಿಸಲಿದು ತಮ್ಮೊಳಂ . .·. ನುಡಿವ ಪೈಶಾಚಕರಿಂ (ಬಂಕಥಿ. ೫–೧೫). **ಅಲವೆರಿಸು :** ನಳಿಸಿಯ ಬಿಸಮುಗಳೊಳ್ಳಾಯ್ವ್ಯಳಿ ಳಳಲಂ ಬೆಂಯ್ದುಗೆರಿದು ಬಂಡುಸ್ತವೆಲಂದೆರಿದೆರಿದಲವರಿಸಿ ಯಕ್ಕೋದಯ ಮೊಲೆಯುಂಡಂ ನವ ತಮಾಲಶ್ಯಾಮ ಕೃಷ್ಣಂ (ಅರ್ಥಸಾ. ೭–೫೫).

[ಅಲವರು (< ಅಲವಱು) + –ಇಸ್ಸು]

ಅಲವರು 'ಅಲವಱು' ನೋ.

ಅಲವಲಿಕೆ 'ಅಲವರಿಕೆ' ನೋ.

ಅಲವಲಿಸು 'ಅಲವರಿಸು' ನೋ.

ಅಲವಱು, ಅಲವರು (ಕ್ರಿ). ೧. ಆಯಾಸಪಡು; ಸಂಕಟಪಡು; ತೊಂದರೆಗೆ ಒಳಗಾಗು; ದುಃಖಪಡು: ಅಲವತ್ತು (ಭೂತಕೃ): ಹರಿರುಳದೆನ್ನಲೆ ನಿನ್ನ ಹುಟ್ಟುಮರ್ ಮೊದಲಿಲ್ಲ ತಪಕೊಱಲಿ ಕರೆದು ಕರೆದಲವತ್ತು ಹಂಬಲಿಸುತ್ (ಸಿದ್ಧರಾ. ೨–೫೪); ತನ್ನನಲವತ್ತಜನಿ ಕಂಡು ಕೊಂಡುಯ್ದು ತವಕ್ಕಿಮಿತ್ತ ಬಪ್ಪ ಬೊನ್ನುಯ್ಯನಂ ಕಂಡು (ಸಿದ್ಧರಾ. ೬–೨೮); ಕೊಲಲಾಗದು ಪುಸಿಯೊಗದು ಳಳಲಾಗದು ಪೆಜರ ಪಿಂದಿರೊಳ್ ತನ್ನ ಮನಂ ಸಲಲಾಗದು ತೀರದುದಕ್ಕಳಲಜಲಾಗದು (ಯ ಕೋ ೯ಚ. ೪–೬೧); ಪುಲವಲ ಮಜುಗಿ ಕಂದಿ ದಿಸುಮುಯ್ದಲವತ್ತು ಜಜ್ಜನಿ ಜರಿದು (ರಾಮವಿ. ೬–೪೦). ೨. ಆಸೆಪಡು; ಹಂಬಲಿಸು: ಪಲವು ಲಿಂಗಡೊಳು ಹೊಲಬುಗೆಡುವರ್[ರುಂ] ಪಲವು ಪ್ರಸಾದಕೆ ಅಲವಜುತಿಹರರ್[ರುಂ] ಎಂತಲ್ಪವರು ನಿಜವನು(ದೀಕ್ಷಾಮೋ. ೧೨೪–೧೦) ಬಿಡು ಸೆಜಗನೆಂದಡಟಿ ಳಲವಲುವ ಮತ್ಕೆಲ ಜಡಿದು (ರಾಘಚ. ೧೬–೪೬); ಅವೆನುಂ ಹೆಜ್ಜುಯಿತ್ ಗಲವತ್ತು, ಮಿತಿಮಾರಿ, ಕೆಯ್ಗಡಾದದ ಗುರಿಗೆ ಕಟ್ಟಿಲ್ಟೆಯನ್ ತೆತ್ತು, ಳಕೆಯಬಾರದು ದೇವರಿತ್ತೂಂದು ಭಾಗ್ಯವನ್ (ಪಾರ್ಶ್ವ. ೬.೧೦). 'ಅಲವರಿಕೆ' ಪರಾ. ೩. ಕಷ್ಟಪಡು: ಚಿತ್ತದೊಳು ಕೋಪಿಸುತ ನಾನಲವೋ[ವ] ತ್ತು ಮಾಡಿ ದಡೇಗುಲವೋಲ್ತುತ್ಸಾರ್ಚನೆಗಳನಳಿದು ಹೋದಳೆದಧಿಕಕರ್ಮ (ಬಸವ. ೧೭–೪೨). **ಅಲವರು:** ೧. ಮಾನಾಕ್ಷಮ್ಮ ನವರು ರಾ ಮಮ ವಿ ಗೋ ಸ್ಕರ ಅಲ್ಲಿ[ಲ]ವತ್ತುಕೊಂಡು ಹ ಣ್ಣಾಗಿ ಹೋಗಿದ್ದರು (ಸಂಧ್ಯಾರಾ. ೬೦); ಅತ್ತೆಯಮ್ಮ, ಯಾಕೆ ಅಲವತ್ತು[ತ್ತಿ] ಕೊಳ್ಳುತ್ತಿ[ರಿ]? ನನ್ನಿಂದ ಏನಾದರೂ ತಪ್ಪು ನಡೆದಿದ್ದರೆ ಕ್ಷಮಿಸಿದಲ್ಲಿ ನನಗೆ ತಕ್ಕ ಶಿಕ್ಷೆಯಾಗಿದಂತಾಯಿತು (ಅಮಚು. ೧೩). [ದೇ. ॥ ತಮಿ. ತೆಲು. ಅಲಮರು]

ಅಲವಾನ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಕೆಂಪು ಬಟ್ಟೆ: ಇಳಾ ರಮಾ ಕಳ್ಯಗೆ ಎರಡ ಅಲವಾನ ತರಲಿಕ್ಕೆ ಹೇಳು ಗಿರಿಜಾಗ (ದೀಪಹ. ೨೬೯). [← ಅರ. ಅಲವ್ನ್ / ಮರಾ. ಅಲವಾನ್]

ಅಲವಾಲ (ನಾ). = ಅಲವಾಲ. [ಸಂ.]

ಅಲಸೆ (ನಾ). ೧. ಸೋಮಾರಿ; ಅಲಸ್ಯವುಳ್ಳವನು: ಅಲಸರಪ್ಪವರ್ ತಮ್ಮ ಮೆಯ್ಯ್ಗಸುಖಕ್ಕೆ ಪಾಪಹೇತುಗಳಪ್ಪ ಕುಧರ್ಮಮಂ ಪೇಟ್ಟುಪೇಟರಂ ಮರುಳ್ಮಾಡಿ ಧರ್ಮಮಂದು ನೆಗೆಳಾಸುವರ್ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೪–೩೪); ಪತಿ ಕಾರ್ಯದವಸರಂಸಂಭವಿಸಿತೀಗಲಸನಾಗಿರೋಡೆ(ವಂಕಾಶ. ೫–೩೩). ೨. ಸೋಮಾರಿತನ; ಆಲಸ್ಯ; ದಣಿವು: ಬೆಳ್ಳಗಾನನ ಚಂದ್ರಬಿಂಬದೊಳ್ ಜನಿಯಿಸಿ . . . ಬಿಜ್ಜುಗೊಂಡಲಸನಂ ನಿಜಾಪರ್ಮಳ ಚಿತ್ತವ್ಯಕ್ತಿಯೊಳ್ (ಕುಸುಮ. ೧೩–೩೫); ನೊರ ನಿಜವಾಗಿ ನಿಸ್ತ್ಯಜಾವಾಲಯ. ಭಯ ಅಲಸ ಎಡೆಯಲ್ಲಿ ತೋರಕತ್ತಿದುವು (ಸೂರಚ. ೬೫). [ಸಂ.]

ಅಲಸಂದಿ 'ಅಲಸಂದೆ' ನೋ.

ಅಲಸಂದಿಗೆ (ನಾ). = ಅಲಸಂದೆ : "ಉಲ್ಲಾಷಃ . . ಅಲಸಂದಿಗೆ ಕಾಳು, ಕಾಡುವುದ್ದಿಗೂ ಹೆಸರು" (ಸಿದ್ಧಾಂಶಿ. ೨೪೯). [?]

ಅಲಸಂದೆ, ಅಲಸಂದಿ, ಅಳಸಂದೆ (ನಾ). ತಡಗುಣಿಯಂತಹ ಒಂದು ಬಗೆಯ ದ್ವಿದಳಧಾನ್ಯ; ಕುಲ್ಮಾಷ; ರಾಜಮಾಷ: "ಅಲಸಂದೆ ರಾಜಮಾಷಂ" (ದಸ್ರಕೋ. ೧೬–೧೮); "ಸುಧಿಯಲಸಂದೆ" (ಮುಂಗರಾ. ೧೧೦–೫); ಬಾಗಿದ ಅನ್ನ, ಪಾಯಸ, ಉದ್ದಿನ ತೊಡೆಯ, ಅಲಸಂದೆಯ ಗುಗ್ಗರಿ, ಕಲ್ಪಿನರಸ . . . ಯಾ ಬಲಿಯಂ ಐವಾಳಿಸಿ (ಬಾಲಚಿ. ೧೩೬–೧೫). **ಅಲಸಂದಿ (ಳ). ಅಳೆಸಂದೆ:** ಆ ಸತಿಯರೆಣಮ್ಮೊಮ್ಮೆ ಚಿಂದಳಿಗ್ಯೆಗಳಂ ಕುಸುಬೆಯಂ ಪಿಡಿಯೊಳಿಸಿ ಮೊಸವಲ್ಲಳಳಸಂದೆಯಂದೆಯೆಂಬರ್ (ಪರಕು. ೪–೨೬). [ದೇ.॥ ತೆಲು. ಅಲಚಂದಲು, ಅಲಸಂದೆಲು,ಅಲಸಂದಿಯಲು]

ಅಲಸಂಬೆಟು (ಕ್ರಿ). ಆಯಾಸಗೊಳ್ಳು; ದಣಿ; ಬಳಲು: ಕೆಚ್ಚಲ ಕೊಬ್ಬುರ್ . . . ನುಗ್ಗೆರಿತ್ತಿಯುಂ ಕಾಲಗ್ಗಲ್ಲಲಸಂಬಿತ್ತಿರೆ ಪೋಗದಂತು ನಡೆಯಂ ಮಾಳ್ಪಂತು ಮೆಲ್ಲಂ ತ್ತು ತುಂ ಸಲೆ ಖಿಲ್ಲಾಜಿಸುತ್ತಿರ್ಪುದಾ ದಿಸಯುಗ್ರೋ ಧೇನುವ್ರಜಂ (ಕುಸುಮ. ೩–೪೮). [ಅಲಸ + ಪೆಟು]

ಅಲಸಿಕೆ (ನಾ). = ಅಲಸ (ಳ). [ಸಂ.]

ಅಲಸಿಗಮನಿ (ನಾ). ನಿಧಾನವಾಗಿ ನಡೆಯುವವಳು: ಅರಯೆ ದುರ್ಭವಿಪೆನ್ನ ಮನೋರಥಮಂದಲಸಗಮನಿ ಮಜಮೊಳ್ ಪಿರಿಯಂ ದೊರಿಸಲರೀಕೆ (ಚಂದ್ರಪ್ರ. ೩–೬೬). [ಸಂ. ಅಲಸಗಮನಾ]

ಅಲಸಿಗಾಮಿ (ಗು). ನಿಧಾನವಾಗಿ ಚಲಿಸುವ; ಮಂದಗಾಮಿಯಾದ: ಅಲಸಗಾಮಿಯಾದ ನೆಳ್ಳುದೋವನ ಕುದುರೆ ತಂಡದೊಡನೆ ವಗಟ್ಟಿರಲಿಲ್ಲ (ಪುಕರು. ೪೩೦). [ಸಂ. ಅಲಸಗಾಮಿನ್]

ಅಲಸಿಗಾಮಿನಿ (ನಾ). = ಅಲಸಿಗಮನಿ: ಳಿಗಳಂಚಳಧರಾಲಸಗಾಮಿನಿ ಗರ್ಭಂ ಬಳೆಯಿವಳೆಯೆ ನಸುಚೋಲ್ಪು ಬಬಲ್ಪು (ಸುಕುಮಾ. ೧೦–೧೧). [ಸಂ. ಅಲಸಗಾಮಿನೀ]

ಅಲಸಿಟೆ (ನಾ). ದಣಿವು; ಆಯಾಸ; ಹಿಂಸೆ; ಕಾಟ (ಳ). 'ಅಲಪಟೆ' ಪರಾ. [← ತೆಲು. ಅಲಸಟ]

ಅಲಸಿತೆ (ನಾ). ಆಲಸ್ಯ; ಸೋಮಾರಿತನ: ನೆಲಸಲಸಿತೆ ನಡೆಯೊಳ್ (ಶಂಖಾಸಂ. ೪–೪೦); ಬರೆಯಲು ಶಕ್ತರಾದ ಕೆಲವರಲ್ಲಿರುವ ಅಲಸತೆಯೂ (ಕಸಾಪ. ೧–೩೨). [ಸಂ. ಅಲಸತಾ]

ಅಲಸಿತ್ವ (ನಾ). = ಅಲಸತೆ (ಳ). [ಸಂ.]

ಅಲಸಪ್ರವೃತ್ತಿ (ನಾ). ಸೋಮಾರಿತನ; ಆಲಸ್ಯದಿಂದ ಕೂಡಿರುವಿಕೆ: ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಸೈನಿಕ ಜೀವನ ಮನುಷ್ಯನನ್ನು . . . ಅಲಸ ಪ್ರವೃತ್ತಿಗೆ ಪ್ರೇರೇಪಿಸುತ್ತದೆ (ಪುಸರು. ೬೨). [ಅಲಸ + ಪ್ರವೃತ್ತಿ]

ಅಲಸಭಾವ (ನಾ). ಆಲಸ್ಯ: ಮಡಗಬಾಗಾಮಿ ಕಾಮಿ ಬಂದಳು ಲೀಲೆಯಿಂದಲಸಭಾವದೊಳು (ಇಂಚಾಪ. ೯೪-೮೦).

[ಅಲಸ + ಭಾವ]

ಅಲಸೆಯಾನ(ನಾ). ನಿಧಾನವಾಗಿ ನಡೆಯುವುದು; ಮಂದಗಮನ: ಸಾರ್ವಂದಳಂದುಪದೇಶಂಗೆಯ್ದು ವಂದದಿಂದಲಸಯಾನ ಪ್ರಾಧಿಯಂ ಹಂಸೆಗೆ (ಚಂದ್ರಪ್ರ. ೫-೧೧೪). [ಅಲಸ + ಯಾನ]

ಅಲಸಾಟ (ನಾ). ಅಲೆಯುವಿಕೆ; ಆಯಾಸ: ಬಹು ಅಲಸಾಟದಿಂದ್ದು (ತತ್ವಚಿಂ. ೨೫೬-೪). [ಅಲಸುಂ + -ಆಟ್ಟ]

ಅಲಸಿ (ನಾ). ಸೋಮಾರಿ; ಜಡಸ್ವಭಾವದವನು: ಜಾತಕಿಬಾಯವರ ತೋಟಿಗನು ಅಲಸಿ. ಆದರೆ ಹನುಮಂತನು ಪರೋಪಕಾರಬುದ್ಧಿಯವ (ಸಮಚಿ. ೧೧ ಪಿಠ.). [ಅಲಸ + -ಇ]

ಅಲಸಿಕೆ, ಅಲಸಿಗೆ, ಅಲಸುಕೆ, ಅಲಸುಗೆ (ನಾ). ೧. ಆಯಾಸ; ದಣಿವು; ಬಳಲಿಕೆ: ಆಕೆಯ ಮಂದನಿನಮಂ ಸಗೆವರೆ ಮನಂಗಳು ಮೊಡನೊಡನಲಸಿಕೆಯಂ ಳ್ಕೆಕೊಂಡುವು (ಪಂಪಭಾ. ೧-೧೪೧ ವ); ಅಲಸಿಕೆ ಯಾಗಳುಂ ಳೆದಿರುಂಕತಿ ಪೊದ್ದಿದುದು (ಬಾಧಪ್ರ. ೪-೬೯); ಆಗುಳಿಕೆ ಯಲಿ ಸೀಪಾಲಿ ನಡೆವಾಗ ನುಡಿವಾಗಲುಸಿಕೆಗಳಲಿ . . . ರಭುಂಕು ಸಾಗರನ ನೆನಹಲ್ಲಿದಿಲ್ಲನ್ಯತ್ರವೀ ಸಕಿಗೆ (ತೂರಾ. ೫-೬-೨೪); ಇಂದಿಗೊಲಗ ಸಾಳು ದಕ್ಷಿಣಾಯಂ ಬಂದಲಸಿಕೆಯ ಹಿಂಗಿಸಲಿ (ಭರತ. ೪೭-೧೨೨). ೨. ಆಲಸ್ಯ; ನಿಧಾನ; ಸಾವಕಾಶ: ಅಲಸಿಕೆ ಮೆಯ್ಗೂಡುವುದು ಳಿಣ್ಮಲರ್ಮ್ಮಗಲಲ್ಲಿ ನಸಿದುಪೊದವಾಗುಳಿಕೆಶತಂ . . . ಶಾಂತಿಗಂದಿಳೆ ಮಣಿಳೊಳ್ (ಶಾಪಂಭ. ೬೧೧). ಜನನದ ನೆರೆಯನಲುಬಿದೊಡೊಪ್ಪುವ ಗೊಂಬುದಲಸಿಕೆಯದೇಕೆ (ತೂರಾ. ೧-೧೬-೨೬); ಸವಿನುಡಿಯನಾಶ್ರ ಯಿಸಲಸಿಕೆ ವಿಶೇಷಮಾಂಧ್ಯವನಾತುದೊಳ್ಳಿಡೆ (ಚಿಬಪ. ೪-೧೧). ೩. ಉದಾಸೀನತೆ; ಅಲಕ್ಷ್ಯ: ನೀನಲಸಿಕೆಯಲ್ಲದೆ ಮಾಡಿದಂ ಸಲೆ ನಂದೆಯವಂ ತಗುಳ್ಳದಂತೆ (ರಾಹ್ಯಾ. ೧೦-೧೫೩); ಒಲಿಯೆಂದಿಸಿ ಕೇಳಿ ತಿಳಿದೊಂದೆಡರು ಬಂದಲಿ ಜಜ್ಜಿಯದೆ ತಿದ್ದಿ ಳ್ಕಿಕಯ ಅಲಸಿಕೆಮಾಡದೆ ರಟಿಸುವ ಸುಗುಣರ ಬಲಗೊಂಬೆ ನಾನಸನವರತ (ಜೀವಂಸಾಂ. ೨೦-೪೨). ೪. ನಿದ್ರೆ; ತೂಕಡಿಕೆ: "ತಂದ್ರಾ – ತಂದ್ರೀ = ಅಲಸಿಕೆ" (ನಾಚಿಕಾ. ೬); ಅಲಸಿಕೆಯೆಳ್ಳನೂ ಜಾಲದಿ ನಳಪತಿರಡೆಗೆಡವರೆಂಬುಗ್ಗಳಿಕೆ ಯೆತ್ತಲು ಹುಲುಮನುಜ ನಾನಿತ್ತಲು (ಉಮ್ಮಾಳ. ೬-೬೯). **ಅಲಸಿಗೆ**: ೧. ಆತನ ಮೊಗವು ಅಲಸಿಗೆಯಿಂದ ಬೆಂದು ಬೇಗುದಿಗೊಂಡಂತೆ ತೋರುತ್ತಿದ್ದಿತು (ಶ್ರೀರಾಪ್ರ. ೩). **ಅಲಸುಕೆ**: ೨. 'ಅಲಸುಕೆಗಾಱಿ' ಪರಾ. **ಅಲಸುಗೆ**: ೧."ಆಲಸ್ಯಕ-ಅಲಸುಗೆ"(ಕಾಮದ. ೨೪೧ ಪ್ರಯೋಗ); ಪಸಿವುಂ ನೀರಡಿಸ್ಪಿಯುಂ ನಿದ್ದೆಯುಮಲಸುಗೆಯುಂ ಮಾಣ್ದುದೆಂಬಂದದಿಂ (ಪಾರ್ಶ್ವಪ. ೫-೧೧೨); ಎಡೆವಿಡದ ಅಲಸುಗೆಗೆ ಬೆಸರಿಗೆ ಪರಿತಾಪಕ್ಕೆಳ್ಳ ಅಯಸಕ್ಕೆ ಸೆರೆಗಟ್ಟಿಕೊಂಡಿರದೆಬೇಳು (ಚಿಬ್ಬಲ. ೧೪೪-೯).

ಅಲಸಿಕೆಯಾಗು = ದಣಿವಾಗು; ಆಯಾಸಗೊಳ್ಳು; ಬಳಲು: ಅತ್ಯಮಿತಿಗಳಿಗೆ ಒಂದು ದಿನ ದೇಹದಲ್ಲಿ ಅಲಸಿಕೆಯಾಯಿತು (ನೀತಿಬೋ. ೯-೧೬). [ಅಲಸು + -ಇಕೆ. / ತುಳು. ಅಲಸಿಗೆ, ಅಲಸಲ್]

ಅಲಸಿಕೆಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಅಲಸ್ಯಮಾಡು; ತಡಮಾಡು: ಒಲಿದು ಪಕಿಯ ಮನದೊಲವನಾರ್ಯದು ತಾನಲಸಿಕೆಗೊಳದನುಸರಿಸಿ ಳುಲಸಕಿಯರ್ ಧರ್ಮ ಕೊನರಿಡೆ ನೇಹವ ನೆಲೆಗಾಣಿಸಿ ನೆಗಳುವುದು (ಹದಿಬ. ೩-೧೦).

[ಅಲಸಿಕೆ + ಕೊಳ್]

ಅಲಸಿಗೆ (ನಾ). ಸೋಮಾರಿ: ಕೇಶವನು ಒಂದು ಅಲಸಿಗರ ಕೂಟವನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಿ ಅದಕ್ಕೆ ಮೇಲಧಿಕಾರಿಯಾದನು (ಸಮಚಿ. ೨೪).

[ಅಲಸುಂ + -ಇಗ]

ಅಲಸಿಗೆ 'ಅಲಸಿಕೆ' ನೋ.

ಅಲಸಿಸು (ಕ್ರಿ). ಆಯಾಸಪಡಿಸು; ದಣಿಸು: ಆತನ ಚಾಗಂ ಪೆರ್ಮಱಿ ಜಾತಕ ಪೂರ್ತಕ ಮನಸಿ ಕೊಳ್ಳನೊಲರ್ಥವ್ರತಮನಲಸಿಸಿದುದು ಪೆರ್ಮಱಿತ ತೊಡದೊಂ ಮದಾಂಧಕಳಿಯಂ ಹರಿಯಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೯-೧೫೪). [ಅಲಸು + -ಇಸು. / ತೆಲು. ಅಲಯಂಚು]

ಅಲಸುಂ (ಕ್ರಿ). ೧. ಆಯಾಸಗೊಳ್ಳು; ಬಳಲು: "ಅಲಸು – ಅಲಸ್ಕೇ" (ಕಮಧಾ); ಅಂಜನಾಚಲದವೋಲ್ ಳಕ್ಕೊಪ್ಪಿ ಬರ್ಪಂಬುಜೋದರನಂ ಮೆಲ್ಲನೆ ನೋಡಿ ಮೆಯ್ಮಲಸಿದಂತೆಂತಾನುಮೆಱ್ದುಂರ್ (ಪಂಪಭಾ. ೯-೬೧); ಳಂದಿದೆಂ ಳುಂದಿದೆ ನಲಸಿದೆನಾಕ್ಕೆನಲ್ಲಾಪಿದೆಂ (ಕರ್ನಾಕ. ೨೫); ಅಲಸುವ ಮೆಯ್ಮುಮ ಗುಳಿಸುವಾನನಮುಂ . . . ಅಪೂರ್ವ ಭಾವಮಂ ಲಲಪಿಗೆ ತಂದುವಂದನು ದಿನಂ ಬಳೆಯುತ್ತಿರೆ ಗರ್ಭದರ್ಭಕಂ (ಪುಷ್ಪ. ೪-೧೫); ಮಾಡಿಪಂ, ಕೂಡಿಪಂ, ಅಲಪಂ, ಬೆಸಪಂ (ಕಬ್ಬಾನು. ೫೧೫ ಪ್ರಯೋ). ೨. ತಡಮಾಡು; ಉದಾಸೀನನಾಗುಮು; ಅಲಕ್ಷ್ಯ ಮಾಡು: ಳುಲಜನೀತನ ಪಂಡಿತನೀತನುಜ್ಜಲಯಕೋಲಾಹಳ ನೀತನಿ ತಿಟ್ಟುಮೆಂದಲಸಿ ಪೇಕ್ಷ್ಯವಧಾರಣ ದೋಷಮಂ ಜೆಲಸೀಯವರಿಂ ಕೃತಿಕಾರಪಿಯೊಳ್ (ಕವಿರಾ. ೧-೧೪೯); ಆಯಿಷಾಯ ವ್ಯಾಳಭಟ್ಟಾರಕಲಲ್ಲಿಗೆ ಪೋಗಲಲಸಿ ತನ್ನ ಸೂಜಾಯ್ಕೆಯಂ ತನ್ನವೊಲೆ ಳಕ್ಕೆಯ್ದು ಬರವಂ ಬೇಡಲಟ್ಟಿದೊಡೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧-೨೫೮); ಇರಿಗಳ್ ಮನೆಯೊಳ್ ಪುಟ್ಟಿ ಯುಮಲಸದೆ ತವೆ ತೋಡಿ ಮನೆಗಳಂ ಕಿಡಿಸುವವೋಲ್ (ಪಂಡತಂ. ೧೦೬-೧೭); ಮುಯಾಂತಕ ಸೂತತನಕಳಲುಮದಿ (ಳುವ್ಯಾದ್ಯೂರ. ೬-೬೨); ಹಳಿನದ ತಾಯ್ತಂದೆಯರ ಬಿಡದಲಸದವರನು ಹೊತ್ತು ತೊಳಲಿದೆನಿಳೆ ಯೊಳುಳ್ಳ ಸಮಸ್ತ ತೀರ್ಥಕ್ಷೇತ್ರಗಿರಿವನವ (ತೂರಾ. ೨-೫-೧೫); ನೀರಿಂದಂ ಅಲಸದೆ ನಾಣ್ಚದಂಜದುಮಳುಕದೆ ಪೇಳ್ದ (ಹದಿಬ. ೧-೨೯).

[ದೇ.। ತಮಿ. ಅಲಚು ; ಮಲ. ಅಲ ; ತುಳು. ಅಲಸು ; ತೆಲು. ಅಲಂಚು. / ಸಂ. ಅಲಸ]

ಅಲಸುಂ (ಕ್ರಿ). ಜಾಲಾಡು; ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಜೆನ್ನಾಗಿ ಅಲುಗಾಡಿಸು: ಈ ಬಟ್ಟೆಗಳನ್ನೆಲ್ಲಾ ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಚೆನ್ನಾಗಿ ಅಲಸಿಕೊಂಡು ಬಾರಮ್ಮ (ದಕ-ಪ್ರಾದೇ). [< ಅಲಚು]

ಅಲಸುಂ (ನಾ). ೧. ಬಳಲಿಕೆ; ದಣಿವು: ನೆಲೆ ಚಲಿಸುವ ಸುರ್ಯ . . . ಅಲಸಾಟದ ಕಣ್ ಬೆಮರ್ದಳಿಗಳ ಲೀಡೊಡೆಯುವ ತೆಳ್ಳಿದಲು (ಉಪ್ಪಡೆ. ೪-೧೪); ಸುರತದಲಸಂ ಪರಿಹರಿಸು (ಚಿಬಪ. ೧೧-೩೦); "ಅಲಸ್ಯ– ಅಲಸು" (ಕಬ್ಬಾನು. ೧೩೦ ಪ್ರಯೋ). ೨. ಆಲಸ್ಯ; ಮೈಗಳ್ಳತನ: ಪಟಿಪಟಲವಲಸೊಲಸು ಕುತ್ತಮಿಲ್ಲಾ ನಾಡೊಳ್ (ಕಬ್ಬಾನು. ೧೪೦ ಪ್ರಯೋ). [< ಸಂ. ಅಲಸ್ಯ]

ಅಲಸುಂಗಾ 'ಅಲಸುಗಾಜಿ' ನೋ.

ಅಲಸುಕೆ 'ಅಲಸಿಕೆ' ನೋ.

ಅಲಸುಕೆಗಾಜಿ, ಅಲಸುಗೆಕಾಜಿ (ನಾ). ಸೋಮಾರಿ; ಜಡ: "ನಾಂದಂ ಸೋಂಬನುಮೆನಲ್ಲಯಂ ಪೇಳ್ದಲಸುಕೆಗಾಜಂ" (ಳವಿಕಂ. ೧೫೫). **ಅಲಸುಗೆಕಾಜಿ**: "ಸೋಂಬನೆಂದುಂ ನಾಂಬನೆಂದುಂ ಅಲಸುಗೆಕಾಜಂ" (ಕಕಾ. ೧೮-೩೭). [ಅಲಸುಕೆ + -ಗಾಜಿ (< -ಕಾಜಿ)]

ಅಲಸುಗಾಜಿ, ಅಲಸುಂಗಾಜಿ (ನಾ). ಸೋಮಾರಿ; ಜಡ: "ಅಲಸ ಲೋಲ = ಅಲಸುಗಾಜ" (ಪಾಇಂ. ೬); "ಸೋಂಬ ನಾಂಬನೆನಲ್ಲಯಸು ಗಾಜಿನು" (ಕಬ್ಬಮಂ. ೪೭); ಅಲಸುಗಾಜಂಗಳೆ ದೋಷಮುಂ ಪೆಟ್ಟು

ದುತ್ತರವಾಕ್ಯಂ, ಅಲಸಃ = ಅಲಸುಗಾಜಂ (ನೀತಿವಾ. ೯–೧೪೧); ಅಲಸುಗಾಜನುಂ ಸದಾ ವ್ಯಾಧಿಪೀಡಿತನುಂ (ಪಸಾರ. ೮೩೯–೧೫); ಅವಿರತಂ ಭುಜಿಸುತೆ ಬಳಿಕೆ ಮೃಡನಂ ನೆನೆದು . . . ಪಸರಿಪ ಅಲಸುಗಾಜರ ರಾಜಿಸುವ ಮಾನಸಾರ್ಚನೆಗಳಂ (ಆರಾಚ. ೨೧–೨೫). **ಅಲಸುಂಗಾಜ**: ಅಸಿತಂ ಕಡುನಿಡಿಯಂ ಸ್ನಾಯುಸಾರನನಿಲಾತಿರಕ್ತನಲಸುಂಗಾಜಂ . . . ರವಿಜಂ (ಜಾತತಿ. ೨–೨೬); ಪಾಡುಂಗಾಜಂ, ಅಲಸುಂಗಾಜಂ (ಶಮದ. ೨೦೦ ಪ್ರಯೋ). [ಅಲಸ್ಯ + –ಗಾಜ (< –ಕಾಜ)]

ಅಲಸುಗೆ 'ಅಲಸಿಕೆ' ನೋ.

ಅಲಸುಗೆಕಾರ್ತಿ (ನಾ). ಸೋಮಾರಿಯಾದ ಹೆಂಗಸು: ಹೊತ್ತು ಹೋಗದ . . . ಮುತ್ತ ಮುದುಕಿಯರಲಸುಗೆಕಾರ್ತಿಯರಿಗೆ ಅಪರಾಹ್ಣ ಮಂತ್ರಣದ ಮಹಾಸಭೆಯಲ್ಲಿ . . . ಸಂತೃಪ್ತಿಯನೊಪ್ಪಿಸಲು (ಬೆಟ್ಟ ಅ. ೧೮೨–೧೫). [ಅಲಸುಗೆಕಾಱ + –ತಿ]

ಅಲಸುಗೆಕಾಱ 'ಅಲಸುಕೆಗಾಱ' ನೋ.

ಅಲಸೇಂಗಿತ (ನಾ). [ಕಾಮಶಾ] ಗಂಡನಿಗಿಂತ ಮುಂಚೆ ನಿದ್ದೆ ಹೋಗಿ ಗಂಡನು ನಿದ್ದೆಹೋದಮೇಲೆ ಎದ್ದುವಿಹಾರಕ್ಕೆ ಹೋಗುವವಳು: ಪತಿಯಿಂ ಮುನ್ನಂ ನಿದ್ರಾಸ್ಥಿತೆಯಾಗಿರ್ದೋಪನೊಜಗಿದಿಂ ಬಱಿಕ ವಿನಿದ್ರಿತೆಯಾಗಿ ವಿಹರಿಸುವೊಡಾ ಸತಿಗಲಸೇಂಗಿತಮಿಮೆ[ದೆ]ಂದು ಬಗೆ ಮೃಗನಯನೇ (ಮದತಿ. ೧೧–೪೬). [ಸಂ.]

ಅಲಹು 'ಅಲಂಪು' ನೋ.

ಅಲಱಿಸು (ಕ್ರಿ). ಚದರಿಸು; ನಾಶಮಾಡು: ಮನದಿಂ ನುಡಿಯಿಂ ತನುವಿಂದೆನಸುಂ ಮುನ್ನೆಱಪಿದಘಮನಲಱಿಪೆನೆಂಬೀ ಮನದಿಂದಮೊಸೆದು ಗೊಮ್ಮಟ ಜಿನನಂ ಸ್ತುತಿಯಿಸಿದನಿಂತು ಸುಜನೋತ್ತಂಸಂ (ಎಕ. II, ೨೩೪–೬೫; 1180). [ಅಲಱು + –ಇಸ್ಯ]

ಅಲಱು (ಕ್ರಿ). ಚದರು; ಒಡೆ; ಹಾಳಾಗು: ಶ್ರೀದುರಿತಾಭೂದ್ವೃಷಮಾನ್ಕೀಟ್ಟಲಱಿ ಪೊದೆದಜ್ಞಾನಶೈಲೇಂದ್ರಮಾನ್ ಪೋಟ್ಟುರ ಮಿಥ್ಯಾತ್ವ ಪ್ರಮೂಢಸ್ಥಿರತರ ನೃಪನಾನ್ ಮೆಟ್ಟ (ಎಕ. II, ೧೨–೧; 700); ಚಲಚಲದಾಂತು ಕಾದುವ ಸುಯೋಧನಸಾಧನದೊಡ್ಡುಗಳ್ ಕಟಲ್ದಲಱಿ ತೆರಳ್ದು ತೂಳ್ದು ಬಿಱುತೋಡೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧೧–೩೩).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಅಲಱು = ಚದರು; ವಿಭಾಗವಾಗು]

ಅಲಾ 'ಅಲ್$_1$' ಪರಾ.

ಅಲಾತ (ನಾ). ಉರಿಯುತ್ತಿರುವ ಕಟ್ಟಿಗೆ; ಕೊಳ್ಳಿ: "ಅಲಾತಂ, ಉಲ್ಮುಕಂ – ಈ ೨ ಕೊಳ್ಳಿ" (ಹಲಾಯು. ೧೨–೬೭). [ಸಂ.]

ಅಲಾತಚಕ್ರ (ನಾ). ಕೊಳ್ಳಿಯನ್ನು ವೇಗವಾಗಿ ತಿರುಗಿಸುವುದರಿಂದ ದುಂಡಗೆ ಕಾಣುವ ಚಕ್ರದಂತಹ ಆಕೃತಿ; ಕೊಳ್ಳಿಯಿಂದ ಕಲ್ಪಿತವಾದ ವೃತ್ತಾಕಾರ: ಕೃಷ್ಣಂ ಗೆಲ್ದು ಪಿಂಗಾಲ್ಗಳಂ ಪಿಡಿದಾರ್ದೆತ್ತಿ ನಿಶಾಟನಂ ತಿರಿಪೆ ತದ್ಭ್ರಾಮ್ಯನ್ನಿಶಾಟಾಸ್ಯದಿಂ ಪೊಡರ್ದಸ್ರಾಂಬುವಲಾತಚಕ್ರಮೆನೆ ವೃತ್ತಾಕಾರದಿಂದುಣ್ಮುತುಂ (ಜಗವಿ. ೬–೬೯); ದೀಪ್ತಿ ತಿರ್ರನೆ ತಿರುಗಿದುದಾ ಅಲಾತಚಕ್ರದ ತೆರದಿ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೩೯೯–೧೦೦೬).

[ಅಲಾತ + ಚಕ್ರ]

ಅಲಾತು (ನಾ). ತಂತಿಗಳಿಂದ ಮಾಡಿದ ಹೊರಜಿ; ಹುರಿ (ಕಿಸಂಗ್ಲಾ). [← ತುಳು. ಅಲಾತ, ಅಲಾದ್, ಅಲಾತ್]

ಅಲಾಬಿ (ನಾ). ಮೊಹರಂ ಹಬ್ಬ; ಬಾಬಯ್ಯನ ಹಬ್ಬ.

ಅಲಾಬಿಹಬ್ಬ = ಮೊಹರಂ ಹಬ್ಬ; ಬಾಬಯ್ಯನ ಹಬ್ಬ: ಒಂದು ಮಸೀದಿ ಇದೆ, ಹಾಗೆಂದಮೇಲೆ ಮೊಹರಂ ಇರಬೇಡವೇ? ಅಲಾಬಿಹಬ್ಬ ಆಗಬೇಡವೇ? (ಜಾರುದಾ. ೫೪). ಅಲಾಬೀಹುಲಿ = ಮೊಹರಂ ಹಬ್ಬದಲ್ಲಿ ಹುಲಿಯ ವೇಷವನ್ನು ಧರಿಸುವ ವ್ಯಕ್ತಿ; ಬಾಬಯ್ಯನ ಹಬ್ಬದ ಹುಲಿ ವೇಷಧಾರಿ: ಈ ಅಲಾಬೀಹುಲಿಯನ್ನು ನೋಡಿ ಗದಿಗೆಯ್ಯನವರು ಮತ್ತಷ್ಟು ಕೆರಳಿದರು (ದೀಪಹ. ೫೬).

[← ಅರ. ಇಲಾಹಿ = ದೇವರು. / ತುಳು. ಅಲಾಬಿ, ಅಲಾಯಿ]

ಅಲಾಬು (ನಾ). ಸೋರೆ ಗಿಡ, —ಕಾಯಿ, —ಬುರುಡೆ: ಬಂಧುರ ರಸಗೇಯಮೆಂಬಮೃತಪೂರಮನೊಯ್ಯನಲಾಬುವಿಂದವೊತ್ತರಿಸುತು ಮಿರ್ದಳೀಕೆಯೆನೆ ಬಾಜಿಸಿದಳ್ ಪೆಱಳುನ್ನತಸ್ತನಾಂತರದೊಳಗೌಂಕಿ ವೀಣೆಯಂ (ಜಗವಿ. ೫–೧೮); ಕತಕ ಕಂದದ್ವಯಮಲಾಬು ಶಿಗ್ವ್ರಾದಿಗಳಹಿತಮೆನುತ ವರ್ಜಿಸುತ (ವೆಂಕಾರಾ. ೫–೨೧–೨೩). [ಸಂ.]

ಅಲಾಬುವಲ್ಲಕಿ (ನಾ). ಸೋರೆಯ ಬುರುಡೆಯಿಂದ ನಿರ್ಮಿಸಿದ ಒಂದು ಬಗೆಯ ತಂತ್ರೀವಾದ್ಯ: ಬಳಿಕ ವಿಪಂಚಿಕೆ . . . ಅಲಾಬುವಲ್ಲಕಿ . . . ಕಾಲಕೀಯೆಂಬ ಮೂವತ್ತುಮೂಱು ತಂತ್ರೀವಾದ್ಯಂಗಳಲ್ಲಿ (ವಿವೇಕ. ೨೩೬). [ಅಲಾಬು + ವಲ್ಲಕಿ]

ಅಲಾಬುಸ್ತನ (ನಾ). ಸೋರೆಯ ಬುರುಡೆಯಂತಿರುವ ಸ್ತನ: ಪಿಸುಗಣ್ಣ ಕಿಸವಾಯ ವಕ್ರದಂತಂಗಳಿಂದೊಸರ್ವ ಶೋಣಿತ ಮಹೋದರಿಯಲಾಬುಸ್ತನಗರಸೆಯೊಳ್ (ವೆಂಕಾರಾ. ೬–೪೭–೭).

[ಅಲಾಬು + ಸ್ತನ]

ಅಲಾಭ (ನಾ). ೧. ಲಾಭವಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ಸಿಕ್ಕದಿರುವುದು. ೨. [ಜೈನ] ಚರಿಗೆಗೆ ಹೋದ ಜೈನಯತಿಗೆ ಯಾವ ಭಿಕ್ಷೆಯೂ ಸಿಕ್ಕದಿರುವುದು: ಸಂಸಾರ ನಿರ್ವೇಗಮಾಗೆಯಂದಿನ ದಿವಸಮಲಾಭಂ ಮಾಡಿ [ಪಾಠಾಂ. ಮುಟ್ಟುಪಡಂಮಾಡಿ] ತಮ್ಮಾವಾಸಕ್ಕೆ ಪೋದೊಡೆ ಭಟ್ಟಾರರೆಂದರ್ – ಏನಲಾಭಮಾದುದೆ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೯–೨೧). [ಸಂ.]

ಅಲಾಯಿದ 'ಅಲಾಯಿದಾ' ನೋ.

ಅಲಾಯಿದಾ, ಅಲಾಯಿದ (ಅ). ಬೇರೆಯಾಗಿ; ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ: ಅಲಾಯಿದಾ ಸಾಗವಳಿ ಆಗಿಯಿರುವ ಬಾಜೆಬಾಬುಗಳು ಸಹಾ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೯, ೪೨–೯೭; 1825); ಎಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲಿ ಪರಿಯಂತರಕ್ಕೂ ಅಲಾಯಿದಾ ಬಾಬು ಇದೆಯೋ ಅದು ಯಾವತ್ತೂ ಬಾಬಿಗೂ (ಮಹಾವಂ. I, ೬೬). **ಅಲಾಯಿದ**: ಖರ್ಚಿಗಾಗಿ ಅಲಾಯಿದಾ ಸ್ವಲ್ಪ ಹಣ ತೆಗೆದಿಡಿ (ರೂಢಿ).

[← ಅರ. ಅಲಾಹಿದಾ]

ಅಲಾಲ್‌ಟೋಪಿ (ನಾ). ಬೇಜವಾಬ್ದಾರಿಯ ವ್ಯಕ್ತಿ; ಜವಾಬ್ದಾರಿಯಿಲ್ಲದ ಮನುಷ್ಯ: ಪ್ರಾಣಿಗಳಲ್ಲೆಲ್ಲಾ ಅಲಾಲ್‌ಟೋಪಿಗಳಂತೆ ಆಲೆಯುವುದರಲ್ಲಿ ಎತ್ತಿದ ಕೈಗಳು ಎನಿಸಿದ ಕತ್ತೆ ನಾಯಿಗಳೂ ಕೂಡ (ಸ್ವಾಮಿಸ್ನೇ. ೯೧).

[← ಹಿಂ. ಅಲಲ್‌ಟಪ್ಪೂ = ಅಸಂಬದ್ಧ, ಯದ್ವಾತದ್ವಾ]

ಅಲಾಳನಾಥ 'ಅಲ್ಲಾಳನಾಥ' ನೋ.

ಅಲಿ$_1$ 'ಅಲ್ಲಿ' ನೋ.

ಅಲಿ$_2$, ಅಳಿ$_5$ (ನಾ). ೧. ತುಂಬಿ; ಭ್ರಮರ: ಅಲಿ [ಪಾಠಾಂ. ಅಳಿ] ಮಾಗೆಯಲ್ಲಿ ಮಲ್ಲಿಗೆಯಲರಂ ಪಡೆವಂತೆ ಭೂಪನಿರೆ ಕುರುಡಂ ಕಣ್ಮಲರಂ ಪಡೆದವೊಲೆಸೆದಂ (ಲೀಲಾವ. ೪–೧೬೨); ಅಲಿಗಳ ಸೋಂಕಿಂ ಪ್ರಾತರ್ಜಲರುಹಮಲರ್ವಂತೆ (ಜಗವಿ. ೩–೩೩). ೨. ಚೇಳು. ೩. ಕಾಗೆ. ೪. [ಜ್ಯೋತಿ] ವೃಶ್ಚಿಕರಾಶಿ. **ಅಳ್ಳಿ**: ೧. ಈ ಮುಗುಳೊಳಮಾ ಮಾಱ್ಕೆಯಿನಱಸಿ ಸುಱುವುದಳಿ ಕೆಲಗೆಲದೊಳ್ (ಕವಿರಾ. ೩–೧೨೮); ಅಲರ್ದಂ ಭೋಜಕ್ಕೆ ಮೊಗಸಿದಳಿ ನೀರಾಜನ ಕುಸುಮವನೆ ಮುಸುಱಿ ಮೊಱೆಯುತ್ತಿರ್ಕುಂ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೨–೬೬). [ಸಂ.]

ಅಲಿಂಗ (ಗು). ೧. ಯಾವ ಲಕ್ಷಣವೂ ಇಲ್ಲದ; ಗುರುತಿಲ್ಲದ. ೨. [ವ್ಯಾಕ] ನಿರ್ದಿಷ್ಟವಾಗಿ ಯಾವ ಲಿಂಗವೂ ಇಲ್ಲದ. ಉದಾ— ಆನ್, ನೀನ್, ತಾನ್. [ಸಂ.]

ಅಲಿಂಜರ, ಅಲಂಜರ (ನಾ). ನೀರಿನ ಹರವಿ; ಗುಡಾಣ: "ಮಣಿಕಃ, ಅಲಿಂಜರಃ – ಈ ೨ ಕೇಲು" (ಹಲಾಯು. ೫೩–೧೫೨). **ಅಲಂಜರ** (ಕಿ). [ಸಂ.]

ಅಲಿಂದ, ಅಳಿಂದ (ನಾ). ಮನೆಯ ಹೊರಬಾಗಿಲಿನ ಮುಂದಿನ ವಠಾರ; ಮೊಗಸಾಲೆ; "ಹೊರಬಾಗಿಲು" (ಗಂಗಾಮ). **ಅಳಿಂದ** (ಸ್ಕಾಂಡರ್). [ಸಂ.]

ಅಲಿಂದಕ, ಅಳಿಂದಕ (ನಾ). = ಅಲಿಂದ. **ಅಳಿಂದಕ**: "ಪ್ರಘಣಃ, ಪ್ರಘಾಣಃ, ಅಳಿಂದಕಃ – ಈ ೩ ಮೊಗಸಾಲೆ" (ಹಲಾಯು. ೫೦–೧೪೪). [ಸಂ.]

ಅಲಿಕ, ಅಳಿಕ$_2$ (ನಾ). ಹಣೆ; ನೆತ್ತಿ; ನೊಸಲು: "ಲಲಾಟಂ, ಅಲಿಕಂ– ಅಳೀಕಂ, ಹಣೆ, ಪಣೆ" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೭೦); "ಲಲಾಟಂ, ಅಲಿಕಂ – ಈ ೨ ನೊಸಲ್" (ಹಲಾಯು. ೮೭–೩೭೧). **ಅಳಿಕ್ಕ**: ಅಂತಾ ಫಣಿಕಾಂತೆ ಗಮರಿ ಕಾಂತಾಳಿಕ ಫಳಕ ತಿಳಕ ಹರನೆನಿಪರಿಗಂಗಂ ತನಯನಧಿಕ ತೇಜೋವಂತನಿಳಾವಂತನಿಂದುಮಂಡಳಕಾಂತಂ (ಪಂ ಪ ಭಾ. ೪–೧೮); ಮಧ್ಯಸ್ಥಜನಕ್ಕಳಿಕದ ತಿಳಕದ ತೆಜದಿಂ (ಕೊಲ್ಹಾಶಾ. ೧೭–೨೯; 1196); ರಕ್ಷಿಸವೇಳ್ಕು ದಯದಿಂದ ಮಲಹರಾತ್ಮಕಾ ಎಂದು ಪಾದಾಂಬುಜಕ್ಕೆ ತನ್ನಳಿಕಮಂ ಸಾರ್ಚಿ (ಗುರುಚಾ. ೩–೨). [ಸಂ.]

ಅಲಿಕನೇತ್ರ, ಅಳಿಕನೇತ್ರ (ನಾ). = ಅಲಿಕಲೋಚನ. **ಅಳಿಕನೇತ್ರ**: ಅಳಿಕನೇತ್ರನು ಪ್ರಮಥಲೋಕವನೊಲಿದು ನಂಬಿಗೆ ಸೂರೆಗೊಂಡನೇ (ಬಸಪು. ೫೪–೭೩). [ಅಲಿಕ + ನೇತ್ರ]

ಅಲಿಕಲೋಚನ, ಅಳಿಕಲೋಚನ (ನಾ). ಹಣೆಗಣ್ಣ; ಶಿವ. **ಅಳಿಕಲೋಚನ**: ಅಳಿಕಲೋಚನನಾದೊಡಂ ಮಲಮೂತ್ರವಂ ಬಿಡುವ ನೆಲನದುಂಟೇ ಮೆಟ್ಟಲಹುದೇ (ಬಸಪು. ೫೧–೪೧); ಅಳಿಕಲೋಚನ ನಿನ್ನ ಮೂರ್ತಿಯ . . . ನೋಳ್ಪ ಸುಖದಗ್ಗಳಿಕೆಯಿದ ನೀನೆನಗೆ ಪಾಲಿಸು (ಕೈಕವ. ೬೧–೩). [ಅಲಿಕ + ಲೋಚನ]

ಅಲಿಕಾಕ್ಷ, ಅಳಿಕಾಕ್ಷ (ನಾ). = ಅಲಿಕಲೋಚನ: "ಅಲಿಕಾಕ್ಷ = ಮಹಾದೇವ" (ಗುವಿಮೋ). **ಅಳಿಕಾಕ್ಷ** (ಕಿ).
[ಸಂ. (ಅಲಿಕ + ಅಕ್ಷಿ + –)]

ಅಲಿಕೀರನ್ಯಾಯ (ನಾ). ದುಂಬಿಯನ್ನು ನೇರಳೆ ಹಣ್ಣೆಂದು ಗಿಳಿಯೂ, ಗಿಳಿಯ ಕೊಕ್ಕನ್ನು ಹೂವೆಂದು ದುಂಬಿಯೂ ಭ್ರಮಿಸಿ ಮೇಲೆರಗುವುದಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಒಂದು ನ್ಯಾಯ.
[ಅಲ್ಲಿ + ಕೀರ್ಯ + ನ್ಯಾಯ]

ಅಲಿಕುಂತಲೆ, ಅಳಿಕುಂತಳೆ (ನಾ). ತುಂಬಿಯಂತೆ ಕಪ್ಪಾದ ತಲೆಗೂದಲುಳ್ಳವಳು. **ಅಳಿಕುಂತಳೆ**: ನಳಿನಾಕ್ಷಿಯೋಂಕಾರವೆಯ್ದೆ ಸರ್ವವನೊಲ್ದು ಬಳಸಿಹುದದಾಗಿನ್ನು ಬೇಜೆ ಮಂತ್ರಂಗಳಿಲ್ಲಳಿಕುಂತಳೆಯೆ (ವೀಶೈಪು. ೧–೫–೩೫). [ಸಂ. ಅಳಿಕುಂತಲಾ]

ಅಲಿಕೇಕ್ಷಣ, ಅಳಿಕೇಕ್ಷಣ (ನಾ). ೧. ಹಣೆಗಣ್ಣ ೨. ಹಣೆಯಲ್ಲಿ ಕಣ್ಣುಳ್ಳವನು; ಶಿವ. **ಅಳಿಕೇಕ್ಷಣ**: ಶಶಾಂಕಲೇಖೆ ಚೆಲ್ವಡರ್ದಳಿಕೇಕ್ಷಣಂ ನೊಸಲ ಸಿಂಧುರ ಬಟ್ಟಿನ ಪಾಂಗನಾಗಳೆ (ವೃಷವಿ. ೧೪–೨೯).
[ಅಲಿಕ + ಈಕ್ಷಣ]

ಅಲಿಖಿತ (ಗು). ಲಿಖಿತವಲ್ಲದ; ಬಾಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ. [ಸಂ.]

ಅಲಿಗಬೆ (ನಾ). ಒಂದು ಹೆಸರು: ಅಲಿಗಬೆಯ × × ಯ್ಯನು ಕುಪ್ಪಯ್ಯನು [ನೂ]ರ್ಗ್ಗವುಣ್ಡುಗೆಯೆ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೪೫೫–೪; 972).
[ಅಲಿಗ$_0$ + ಅಬೆ (< ಅಬ್ಬೆ) ?]

ಅಲಿಗುಲಿ (ಕ್ರಿ). ಕತ್ತಿಯನ್ನು ಚುಚ್ಚು (?): ಪರೀಕ್ಷಿತಂ ರಾಜ್ಯಮನಾಳ್ವ ಸಮಯದೊಳ್ ವಿಪ್ರಶಾಪಂ ಅಲಿಗುಲಿದವೊಲ್ತಾಗಿ ತಾಪದಿ ಪರೀಕ್ಷಿತಂ ಜಲನಿಧಿಮಧ್ಯದೊಳಿರಲು (ತುರಂಗ ೨–೪). ℙ ಈ ಶಬ್ದ 'ಅಲಗುಗಿ' ಎಂಬುದರ ಅಪಲಿಖಿತವಿರಬಹುದು. [?]

ಅಲಿನಿ, ಅಳಿನಿ (ನಾ). ಹೆಣ್ಣುದುಂಬಿ. **ಅಳಿನಿ**: ನವಯೌವನದೊಳ್ ಗುಣದೋಷವಿಚಾರಮನಿಂತು ಮಾಡಲೀಯದ ಭಾವೋದ್ಭವನಿಂ ಪರವಶೆಯಾದೆಂ ನವಕುಸುಮಾಸವದೆ ಸೊರ್ಕಿದಳಿನಿಯ ತೆಜದಿಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೭೪೫). [ಸಂ. ಅಲಿನೀ]

ಅಲಿಪ್ತ (ಗು). ೧. ಲೇಪವಿಲ್ಲದ; ಸಂಬಂಧವಿಲ್ಲದ. ೨. ಮೋಹ ಹಚ್ಚಿಕೊಳ್ಳದ: ವಿಷ್ಣುತ್ರಿವೇದಿಯರು ಅಲಿಪ್ತರಾಗಿದ್ದರು (ಸಮಜೀ. ೬೧೭). (ನಾ). ೩. ಯಾವ ಕಡೆಗೂ ಸೇರದವನು; ತಟಸ್ಥ: 'ಅಲಿಪ್ತನೀತಿ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅಲಿಪ್ತತೆ (ನಾ). ಯಾವ ಸಂಬಂಧವನ್ನೂ ಹಚ್ಚಿಕೊಳ್ಳದಿರುವುದು; ಮೋಹವಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ತಾಟಸ್ಥ್ಯ: ಅವನ ಅಸಾಧಾರಣ ಮೌನ ಅಲಿಪ್ತತೆ ಲಲಿತಳಿಗೆ ಸೋಜಿಗವೆನಿಸಿದುವು (ಅಪವಾ. ೧೨೦).
[ಸಂ. ಅಲಿಪ್ತತಾ]

ಅಲಿಪ್ತನೀತಿ (ನಾ). ಯಾವ ಪಕ್ಷಕ್ಕೂ ಸೇರದಿರುವುದು; ತಟಸ್ಥ ನೀತಿ: ಅಲಿಪ್ತನೀತಿ ತ್ಯಜಿಸಿದರೆ ಪೀಕಿಂಗಿಗೇ ಜಯವೆಂದು ನೆಹರು ಸ್ಪಷ್ಟನೆ (ಪ್ರಜಾವಾ. ೨೧–೩–೧೯೬೩; ೧–೩).
[ಅಲಿಪ್ತ + ನೀತಿ]

ಅಲಿಪ್ತರಾಷ್ಟ್ರ (ನಾ). ಯಾವ ಪಕ್ಷಕ್ಕೂ ಸೇರದಿರುವ ರಾಷ್ಟ್ರ; ತಟಸ್ಥ ರಾಷ್ಟ್ರ: ಅಲಿಪ್ತರಾಷ್ಟ್ರಗಳೆಂದರೆ ಅದಕ್ಕಾಗದು. ಈ ರಾಷ್ಟ್ರಗಳಿಗೆ ರಷ್ಯ ನೆರವುನೀಡುವುದಕ್ಕೂ ಪೀಕಿಂಗಿಗೆ ಸಹನೆಯಿಲ್ಲ (ಪ್ರಜಾವಾ. ೨೧–೩–೧೯೬೩; ೧–೩). [ಅಲಿಪ್ತ + ರಾಷ್ಟ್ರ]

ಅಲಿಮನೆ (ನಾ). ಅಲ್ಯೂಮಿನಿಯಂ ಲೋಹ: ಅವರ ಹತ್ತಿರ ಅಲಿಮನೆಯ ಒಂದೆರಡು ಪಾತ್ರೆಗಳು. ಅದೇ ಅವನ ಸಂಸಾರ (ಫಲಸಂ. ೧೨).
[← ಇಂ. Aluminium]

ಅಲಿಮಾರಿ 'ಅಲ್ಮೈರ' ನೋ.

ಅಲೀಕ, ಅಳೀಕ (ಗು). ೧. ಮೆಚ್ಚಲಾಗದ; ಸಂತೋಷಕರವಲ್ಲದ. (ನಾ). ೨. ಅಸತ್ಯ; ಸುಳ್ಳು. ೩. ಕಪಟ; ಮೋಸ; ನಟನೆ. **ಅಳೀಕ**: ೨. "ಅಳೀಕಂ, ವಿತಥಂ, ಮಿಥ್ಯಾ, ಮೃಷಾ, ಅನೃತಂ – ಈ ೫ ಅಸತ್ಯದ ಪೆಸರ್" (ಹಲಾಯು. ೨೩–೧೪೩); ಗುಣವಿಹೀನನನೆನ್ನಳೀಕ ಮಿತ್ರನಂ ನೆನೆಯದೆ (ಕಾದಂಉ. ೪೫೨). [ಸಂ.]

ಅಲೀನ (ಗು). ಲೀನವಾಗದ; ಕರಗದ. [ಸಂ.]

–ಅಲು '–ಅಲ್$_2$' ನೋ.

ಅಲುಂಕಿಸು 'ಅಲುಗಿಸು' ನೋ.

ಅಲುಂಕು 'ಅಲುಗು$_1$' ನೋ.

ಅಲುಂಗು 'ಅಲುಗು$_1$' ನೋ.

ಅಲುಂಬು$_1$, ಅಲಂಬು, ಅಲಬ್ಬು$_2$, ಅಲುಬು$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. ನೀರಿನಿಂದ ಚೊಕ್ಕಟಮಾಡು; ಶುದ್ಧಿಮಾಡು; ತೊಳೆ: "ಅಲುಂಬು – ಜಲಕ್ಷಾಲನೇ" (ಶಮಧಾ); ಸಮಿತ್ಕುಶಮಂ ತರವೋಪ ಧೌತವಲ್ಕಲಮನಲುಂಬುವ . . . ವ್ಯವಸಾಯಮೆತ್ತಲುಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೨೨೪); ಇಂಬಾಗಿರೆ ಬಾಂದೊಜೆಯೊಳಲುಂಬಿದ ಮಂದಾರವಲ್ಕಲವಿರಚಿತ ನವದಿವ್ಯಾಂಬರವಾ ಮುನಿವರನೊಳ್ ಬಿಂಬಿಸಿತು (ಕಾದಂಪೂ. ೭೩೮); ಸಿರಿಖಂಡದ ಬಂಡಿನೊಳಲುಂಬಿ ತಳಿರ್ವಸೆಯ ಪಕ್ಕದೊಳ್ ನೇಜಿದ ನವೀನ ಚಮರಜಂಗಳುಂ (ವರ್ಧಪು. ೫–೬೩ ವ). **ಅಲಂಬು**: ೧. "ಅಲಂಬೆಂದುಂ ಕರ್ಚೆಂದುಂ ಪ್ರಕ್ಷಾಳನಂ" (ಕಶಸಾ. ೨೩–೪೭೭). **ಅಲಬ್ಬು$_2$**: ೧. "ಅಲಬು–ತೊಳೆಯು" (ಗಂಗಾಮ). **ಅಲುಬು$_1$**: ೧. ಪರಮಾನಂದ ಜಲದಲ್ಲಿ ಅಲುಬಿ ಮಹಾ

ಪ್ರಕಾಶದಲ್ಲಿ ಅಜಸಿ (ಅವಚಂ.೧೮೨–೩೧); ಅದಜೆಗಳಲುದಿ ತೊಯ್ದಾ ಪಟಮಂ (ಪಾಪಪು. ೩–೨೦); ಒಲಿದುಂಬ ಬಟ್ಟಲು ಹರಿವಾಣದೊಳಗೆ ಕೈಯಲುಬುವ ಬಟ್ಟಲು ಹೊಱಗೆ (ಭರತ. ೪–೬೪). ೨. ಅಲ್ಲಾಡಿಸು; ಅತ್ತಿತ್ತ ಸೆಳೆ : ಅಲುಬಿ ತಿರುಚಿದಂತಿಳೆಗಳಂ ಭೋರ್ಗೊರ್ಗರೆದು ಬಿಸುಕಿದ ಜಂಡಪ್ಪಭಂಜನಂ (ಕ್ರೀಶಾಪು. ೫೩೬–೬೨). ೩. (ಆಲಂ) ಬಲವಾಗಿ ಕಟ್ಟಿ ಎಳೆದಾಡು : ನಾನು ಹೋಗೋದು ಸ್ವಲ್ಪ ತಡ ಆಗಿದ್ದರೆ ಆ ಕರುಬ ನಮ್ಮ ಗಂಗೇನ ಖಂಡಿತ ಅಲುಬಿಹಾಕಿ ಬಿಡ್ತಾ ಇತ್ತು (ಸರಗೂ.ಅ. ೨೪೨).

[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಮಲ. ಅಲಮ್ಬು ; ತುಳು. ಅಲಂಬು, ಅಲುಂಬು ; ತೆಲು. ಅಲಮು]

ಅಲುಂಬ್ಯ, ಅಲುಬ್ಯ (ನಾ). ಕಾಲು ತೊಳೆದ ನೀರು : "ಅಲುಂಬು ಕರ್ಪಿಸ್ಪೆ ಕಾಲಿನುದಕಂ" (ಕವಿಕಂ. ೧೯೩). **ಅಲುಬ್ಯ** (ಕ).

[< ಅಲುಂಬ್ಯ]

ಅಲುಕೆ (ನಾ). ಆಲುಗುವುದು ; ಅಲ್ಲಾಟ : ತಳರಲಂ ಮುಸುಕಿರ್ದ ಸುತಯ ಮೈಯಲುಕವಡಗಿದೆಳಲ್ಳಿಯವೊಲು (ಸೂಬಸೋ. ೨೫–೭೩); ಶಿವನ ಪುಬುಗೊನೆಯಲುಕಲಿಂ ಸಳಲುಬ್ಸಾಂಡ ಸೂತ್ರಂಗಳು ಜಿಕಳಚಿ ಹೂಡುವುವು (ಜಿಬಪು. ೪೭–೩೫). [< ಅಲುಗ್ಸ]

ಅಲುಕ್ಕು 'ಅಲುಗ್ಸು' ನೋ.

ಅಲುಕ್ಕು (ನಾ). ಸ್ಥಿರವಾಗಿ ನಿಲ್ಲುವಿಕೆ ; ಶಾಶ್ವತತೆ (?) : ಆತನನುಜಂ ನೆಗೞ್ದಯ ಸೀತಾದೇವಿಯಿಸಿ ಕಂಡು ಮುದ್ರಿಕೆಯಂ ಕೊಟ್ಟಿತ್ತಾತಂ ಪತಿ ಹಿತದಲುಕನಿ ಭೂತಳದೊಳ್ ತಂತ್ರಜಾಳ ನಾಮಂ ನೆಗಜ್ದಂ (ಎಳ. XII, ಪಾವಗ. ೪೩–೨೯ ; ೧೨೦).

[?. / ತಮಿ. ಅಲ್ಮ = ನೆಲೆಯಾಗಿ ನಿಲ್ಲುವುದು]

ಅಲುಗಾಟ (ನಾ). ಅಲ್ಲಾಟ ; ಕಂಪನ ; ಅಲ್ಲಾಡುವುದು : ನಾಲಗೆಯಲುಗಾಟವನೊಳು ಸವಿಯ ಸಮ್ಮೇಳವನಿತೊಳು (ಕುರಾ ಸಾಂ. ೨೫–೧೬) ; ಅಲಸಿಕೆಯಲ್ಲ ರೋಗಗಳಲ್ಲ ಕಣ್ಣ ಎವೆಯಲುಗಾಟವಿಲ್ಲ (ಜಂಪ್ರಸಾಂ. ೫–೯೨).

[ಅಲುಗ್ಸ + ಆಟ]

ಅಲುಗಾಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಅಲ್ಲಾಡಿಸು ; ಅಲುಗುವಂತೆ ಮಾಡು ; ನಡುಗಿಸು ; ಸಡಿಲವಾಗಿಸು : ರಸವನು ಸೊರೆಯ ಗುಂಡಿಗೆಯೊಳು ತುಂಬಿ ಭರದಿಂದಾ ಹಗ್ಗದ ತುದಿಯೊಳು ಕಟ್ಟಿ ಪಿಡಿದಾಗಿಯಲುಗಾಡಿಸಿದನು (ಸೇದುಸಂ. ೧೦–೨೧ಳ) ; ಮಾನವಜಿದ್ದುದುವನ್ನು ಅಲುಗಾಡಿಸುವ ಮಹಾಶಕ್ತಿ ಅದರಲ್ಲಿದೆ (ರಾಜಪ್ರ. ೮೩) ; ಪ್ರಪಂಚದ ವಿಷಯವಾಗಿದ್ದ ಅಸ್ಪಷ್ಟ ಹಾಗೂ ದೃಢವಲ್ಲದ ಅಭಿಪ್ರಾಯಗಳನ್ನು ಅಲುಗಾಡಿಸಿದ ಮೊತ್ತ ಮೊದಲ ವಿಜ್ಞಾನಶಾಸ್ತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಖಗೋಲಶಾಸ್ತ್ರವೂ ಒಂದು (ಭೂಹುಟ್ಟು. ೧೩). [ಅಲುಗಾಡು + ಇಸ್ಸು]

ಅಲುಗಾಡು, ಅಗಲ್ದಾಡು, ಅಗಳ್ದಾಡು (ಕ್ರಿ). ಅಲ್ಲಾಡು ; ಚಲಿಸು : ಪಗೆಯಪ್ಪ ಭೃತ್ಯನಂ ಅಲುಗಾಡುವ ಹಲ್ಲಂ ದುಷ್ಟನಪ್ಪ ಮಂತ್ರಿಯಂ ದೇವೆರೆಯಿ ಕೀಲ್ವುದೆ ಸುಖಂ (ಪಂಚತಂ. ೯೯–೩೧) ; ಶೀತಕ್ಕೆ ಕೋಡದ ವಾತಕ್ಕೆಲಾಡದೆ . . . ನಂಜೂಡದೆ ಮುಪ್ಪುಬಾರದೆ ಯುವತ್ವಂ ತೀರದೆ ದುತ್ತರ್ಷಣಂ (ಅಪಾಪು. ೬–೧೬) ; ಸುರಗಿಂ ಕಂಪಿಸಲ್ ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡವಲುಗಾಡೆ (ಬಸಪು. ೨–೧೫). **ಅಗಲಾಡು** (ಸ್ಯಾರ್ಡರ್). **ಅಗಳಾಡು :** ತೊಟ್ಟಿಲು ತೂಗಾಡಕ್ಕಿತೆಂದರೆ ಆ ಗುಂಡು ಗಳು ಅಗಳಾಡುವುದನ್ನು ನೋಡಿದರೆ ಅದಕ್ಕೆ ಅದ್ಭುತವೆನಿಸುತ್ತದೆ (ಜ್ಯೋಚಿತ್ರಾ. ೧) ; ಕೊಟ್ಟಿಲವು ಅಗಳಾಡಿದರೆ ನಾವು ಅದು ತೂಗಾಡುತ್ತದೆಂದೆನ್ನುತ್ತೇವೆ (ಮುಂಬಾಮ. ೫–೧೨). [ಅಲುಗ್ಸು + ಆಡು]

ಅಲುಗಿಸು, ಅಲುಂಕಿಸು, ಅಲ್ಲಿಸು (ಕ್ರಿ). ಅಲ್ಲಾಡಿಸು ; ಅಲುಗುವಂತೆ ಮಾಡು : ಬೆಕ್ಕಸಂಬಟ್ಟಳ್ಳಕಂ ಮಿಳ್ಳಲಿಗಿಸುತೆ ಶಿರವ (ಬಸಪು. ೫–೬೧) ; ಆ ತೃಣವಂ . . . ವಾಯುವಲುಗಿಸಿದುದಿಲ್ಲ (ಪದ್ಮಕಾ. ೧೧–೨೫ಳ) ; ವನಿತಂ . . . ಆ ಕೆಂಗಣ್ಣಕ್ಕೆಯ ಸರವಿಂಬ ಪೊಸಗಂಟಿಯನಲುಗಿಸೆ (ಪಾಹರಿ. ೧–೫೦). **ಅಲುಂಕಿಸು :** ಸಾಧಿಸುವ ಖಂಡಿಸುವ ನುಡಿಯನೆಚ್ಚರಿಗೊಳ್ಳುದೆನುತಲುಂಕಿಸುತ ಕೈದಿಡದಡಿಗೆ (ಜಿಪಮು. ೧೯–೨೬). **ಅಲ್ಲಿಸು :** ಪೆಣ್ಗಳಂ ಪಲ್ಲಿದೆಡಿಸುತ್ತೆ ಕಲುಕಿಱ್ಱಸುತಂ ಬಯಯಂ ಬರುಂಟಿ ಪುರಲ್ಲಿಸಿ ಕಣ್ಗಳಂ ಮುಗಿದು ಝುಮ್ಮನಲರ್ಚತೆ (ಕವಚಿ. II, ೨೬೪ ರಾಮಣಾ).

[ಅಲಗು + –ಇಸ್ಸು]

ಅಲುಗ್ಸು, ಅಲಕ್ಸು, ಅಲುಂಕು, ಅಲುಗುಂ, ಅಲುಕ್ಕು, ಅಲ್ಲುಂ(ಕ್ರಿ). ೧. ಅಲ್ಲಾಡು ; ಚಲಿಸು ; ಅತ್ತಿತ್ತ ಸರಿ ; ಕದಲು : ಮಾಲೆಗಱಂ . . . ಮರೆದಲುಗುವ ಕೆಂಬಂಬಂ ಕಂಡು (ಸಙ್ಗಾರ. ೧೬೬–೩) ; ಉದಗ್ರ ಮಂದರಮಥಿಂದಲುಗಿತ್ತು (ಪಂಪಭಾ. ೬–೧೫) ; ಸುರಾಲಯಮಳ್ಳೆ ಲಿಂಗಮಳ್ಳಲುಗುವೊಡೆ . . . ದೇಶಮಾಹೀಶ ವಿನಾಶಕಾರಣಂ (ಶೋಕೊಪ್ರ. ೪–೩೪) ; ತುಂಗಕುಜಂಗಳಲುಗಲು ತೊಡಿದಗೆಗಳ್ ಶಕ್ತಭೃಕೆ (ಜಿಪಮು. ೫–೨೪) ; ಆ ಗಿಯ ಲಲುಗುವ ತಲೆಯ ಮುಪ್ಪಿನ ಮುಗುದಪೀತನ (ಶಬ್ದಾಭೀ. ೧–೩೫) ; ನಾನಾ, ನಾನು ಅಲುಗಲಾರೆ (ರುಗಾಶಾ. ೧೪). ೨. ಅಲ್ಲಾಡಿಸು : ಚಲಿಸುವಂತೆ ಮಾಡು : ಪಾಷುಪತ ಬರ್ಬರ ಕಿರಾತ ಯಂರಿಗೆರಲೊಳೊಡವಿ ಬಂದೆರ್ದಯನೆಳ್ಳಿವಿಳ್ಳಯಾಗಿ ಪಿಡಿದಲಗು ಗುವಂತಲುಗೆ . . . ಸೀಯನಪ್ಪ ಗೇಯರಶಾಪ್ತಿಯ ಪೂರದೊಳ್ (ಪಾಂಡವಿ. ೨–೨೨ ಪ) ; ಅಳಿಯಿಗರಥಿಬಲವಲುಗದ ರವಿಕರಂ ಪುಗದ . . . ಇರವಂತಿ ಯಿರೆ ಕಂಡು (ಭುಪ್ರಶ. ೯–೯) ; ಹಸಿದ ಹುಲಿಯ ಮೀಸೆಯನು ಹಿಡಿದಲಗಿ ನೋಡಿದೆಯೆಂದನು (ಹಡಕಥಾ. ೮–೧೩) ; ಮಂಡೆಯನಲುಗಿ ನುಡಿದರೀ ವಧುವಿಗಾಕುಂಡಲವನಿಲಾ ತಾನೆಕೆಯೆ (ಅ ಂ ಜ ಚ. ೫–೧೧೯) ; ಕಿರಿಗಳ ನಲುಗಿದುವು ಕರಿಣಕರ (ಶುಬ್ಯಾಪ್ರೀ. ೧೬–೧೪) ; ಆರಸು ಇಜ್ಜಿರೆ ಊರು ನಡುಗುತ್ತಿದೆ, ಮುದುಳ ಅಂದರೆ ಗಡ್ಡ ಅಲುಗುತ್ತಿದೆ (ಗಾದೆ). **ಅಲಳ್ಸು :** ೧. ಅಲಕ ಮುಂಜ್ಯೆದರೆ ರವಿಯಕ್ಕಳಿಸುವನೆ ಶಶಿರಾಜನೆಂದಾನಾಳುಂ ದೆನು ದೀಪಾ ಮನೆಯಾವಳಿಯ ಹೊಕ್ಕಡಗಿ (ಜೀವಂಜ. ೧೬–೧೫). **ಅಲುಂಕು :** ೧. 'ಅಲುಂಕಿಸು' ಪರಾ. **ಅಲುಂಗು :** ೧. ಕೆಂಬರಲಂತೆ ತೊಳತೊಳಕಿಸ ನಾಸಾಧರಣ ಮೌತ್ತಿಳ ಸಂಜೆಗೆಂಪು ಪುರಿದ ಶುಕ್ಲನಂತೆ ಮೆಜ್ಜಿದಲುಂಗು (ಪಾಕಾಂ. ದಲುಗು ; ದಲುಗು)ತ್ತಮಿರೆಯುಂ (ರಾಜಶೇ. ೭–೧೬ ವ) ; ಈಸುಂ ಬಟ್ಟೆಯ ಬಿಟ್ಟಿಲುಂಗದೆ ತಿರಿಂಗೊಂಡಲ್ಲಿ ಸುತ್ತಾ ದುತುಂ (ಮೈಸಮೆ. ೧–೫). **ಅಲುಳ್ಕು :** ೧. ಅಲುಳಲಮ್ಮದೆ ಸುಕ್ಕಿ ಸುಗಿದು ಬೆಂದಿದ್ದುವಾನೆಗಳು (ಹಡಕಥಾ. ೫–೪೦) ; ತಲೆಬು ಬಿಸುಡುವರ ವದುಳಾರವಶತವನಲುಕಿದೊಡೆ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧೩–೭೧) ; ಪಡಿಬಲವಲುಳ್ [ಪಾಕಾಂ. ವವುಳ್]ದುದು ರವಿಸುತನ ಸನ್ನೆಯಲಿ (ತೊರಂಕಾ. ೬–೧೯–೬೬). ೨. ಈಶಯನಲುಳಲಮ್ಮದು ನೋಡಲಮ್ಮದು ಎಂದು (ಕುವ್ಯಾವಿ. ೬–೧೦೬) ; ಪರಿಪೂರ್ಣಭಾವವೆಂಬೆಂಬು ಕರವಿಟ್ಟಲುಳಿ ಪರತತ್ವವೆಂಬ ಬೆಣ್ಣೆಯನೆ ತೆಗೆದು (ಳ್ಳಕವ. ೧೩೦–೧೬). **ಅಲ್ಗು :** ೧. ಭೀಮಸೇನಂ ಮರೆವಂ ಪಿಡಿದಲ್ಗೆ [ಪಾ ಕಾಂ. ದಲುಗೆ] ಪಕ್ಕೂಲಯನುರುಮುದಿರ್ದ್ (ಪಂಪಭಾ. ೨–೩೧) ; ಚದುರಂಗದ ಮಣಿಯನಲ್ಗೆ [ಪಾಕಾಂ. ಯೆನಲ್ಗೆ] ದಂತಪ್ಪಿನೆಗಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೧–೭೦) ; ಬಲ್ಲದೆಗಳುರವಣಿಸಿ ಛಿಣ್ಣಿಛಿಟಲಲ್ಲುಂ ತಿಳಪೋಲ್ (ಜಿಪಭಾ. ೧೧–೨೧).

[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಅಲಜ್ಜು, ಅಲಕ್ಕು, ಅಲುಜ್ಜು ; ಮಲ. ಅಲುಕ್ಕು ; ತುಳು. ಅಲಂಕು, ಅಲಂಗು]

ಅಲುಗ್ಯೂ (ನಾ). ಅಲ್ಲಾಟ; ಕಂಪನ; ಚಲನ; ಸ್ಪಂದನ: ಆ ಕ್ಷಣದೆಡೆಯೊಳಾವುದೇನಿನಿಲ್ಲವೆಂದಿರಲುಗೆಂತಾದುದು (ಮ ಪೋ ವಿ. ೩-೧೧); ನಿರಿಯಂತೆ ವಲ್ಲಕಿಯನುಂ ನುಡಿಸುತಿರುತಿರ್ದಳಲಿಂಗಿಪಂ ಸುಸ್ಮರದೂಳು (ಪರಮ. ೭-೧೦).

[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಅಲಕ್ಸಲ್; ಮಲ. ಅಲುಙಲ್; ತುಳು. ಅಲಗ್, ಅಲಗು = ಹಾಡುವಾಗ ಧ್ವನಿಯಲ್ಲುಂಟಾಗುವ ಸ್ಪಂದನ]

ಅಲುಪೆ, ಅಲುವ್ಪು, ಅಲ್ಪು (ಗು). ೧. ಸಣ್ಣದಾದ; ಚಿಕ್ಕದಾದ. ೨. ಹೀನವಾದ; ತುಚ್ಛವಾದ; ಕ್ಷುದ್ರವಾದ: "ಅಲ್ಪ – ಅಲುಪ" (ಕವಡಿ. ೨೫೪ ಪ್ರಯೋಗ). **ಅಲುವ್ಪು**: ಹುಳುವು ನಾನು ಎನಗೆ, ಸುಳಿದಿಸಬಿದ್ದರು ಕಳೆಯೊ, ಕರುಣದಿಂದ ಅಲುವುಮಾಡಿ (ತೋಟ್ಟಿದೀ. ೬೦).

ಅಲ್ಪು: 'ಅಲ್ಪುಮನಸು' ಪರಾ. [< ಸಂ. ಅಲ್ಪ]

ಅಲುಪ್ಪೆ 'ಅಲುವ್ಪೆ' ನೋ.

ಅಲುಪ್ಪೆ 'ಅಲುವ' ನೋ.

ಅಲುಪ್ಪೆ (ಗು). ೧. ಲೋಪವಿಲ್ಲದ; ಮರೆಯಾಗದೆ. (ನಾ). ೨. ಲೋಪವಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ಮರೆಯಾಗದೆ ಇರುವುದು: ಆತ್ಮನ ಹತ್ತೊಂಬತ್ತು ಮುಖಗಳು ಲುಪ್ತವಾಗಿರುವುದಿಲ್ಲ, ಅಲುಪ್ತವಾಗಿರುತ್ತವೆ (ಪೀತಾತ್ಮ. ೧೩೧). [ಸಂ.]

ಅಲುಬು, 'ಅಲಬ್ಬು' ನೋ.

ಅಲುಬ್ಬು 'ಅಲುಂಬ್ಬು' ನೋ.

ಅಲುಬ್ಬ (ನಾ). ಲೋಭಿಯಲ್ಲದವನು. 'ಅಲುಬ್ಬತ್ವ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅಲುಬ್ಬತ್ವ (ನಾ). ಲೋಭವಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ಲೋಭಿಯಲ್ಲದಿರುವುದು: ಏಕಿಕಾದಿಯನುದ್ದೇಶಿಸಿದ ದಾನಮಂ ಮಾಳ್ಪುದು ಅಲುಬ್ಬತ್ವ ಮಂಬುದು (ಶ್ರಾವಕಾ. ೧೬೨). [ಸಂ.]

ಅಲುಮಾರು 'ಅಲ್ಮೈರ' ನೋ.

ಅಲುರುಗುದುಗೆ (ನಾ). ಭಯಪಡಿಸುವ ದೊಣ್ಣೆ (?): ತಳವಾರರು ಗಳ್ಳಲ ಅಲುರುಗುದುಗೆಯು ಪಿಡಿದು ಯೆಲವೊಂ ಯಡಲಬಡೆಕಱ ಅಂಗಡಿ ಗಳೊಳಗೆ ಮಲಗುವರದಾಸಿಯತ ಕೇಳೆ (ಗುರುಬೋ. ೫೬-೨೧).

[ಆಲರ್ಯು (< ಆಳಜ್) + ಗುದುಗೆ (< ಗುದಿಗೆ)]

ಅಲೂರ್ (ನಾ). ಅಲೂರ (?) ಎಂಬ ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಅಲೂರ್ ನಾಮ ಗ್ರಾಮಂ (ಮೈಅರಿ. ೧೯೨೪, ಅಂ-೧೦೯ : ೭೨೨). [< ಅಲೂರ್ ?]

ಅಲ್ಕೆ (ಕ್ರಿ). ೧. ಸಂಚರಿಸು; ಅಲ್ಲಾಡು: "ಅಲೆ — ಪರಿಭ್ರಮ (ತಿರಸ್ಕರಿಸು), ಲೋಲಯೋಗೇ (ಚಲಿಸು)" (ಕಮರಾ); ಮಸಗಿದ ಕಂಪು ಕಂಪನೊಳಕೊಂಡಲೆಪೊಂದಲ್ಲ[ರಿಂ]ವಂದು ಪಾಱಿಸುವುವು . . . ಪರಿಶ್ರಮಂಗಳಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೧-೪); ದೆಸೆದೆಸೆಯೊಳಲೆವ ಕಣ್ಮಲರ್ಗಳಿನುನ್ಮತ್ತಗಜನಿವಹಮೆಯರ್ಬಗಂಡಿತ್ತಿಗೆ ನಿಲ್ವರ್ (ಸು ಚ ಮಾ. ೯-೬೨); ಅಳೆದೊಡೊಂದಡಿ ಮೇರುತನಕತ್ತಲೆದುಡೊಂದಡಿ ಮಾನುಷೋತ್ತರಳಳತೆಯೊಂದುದು ವಿಶ್ವತೆಯಲ್ಲನಾಂತ ತ್ರಿವಿಕ್ರಮನ (ಶಾಳ್ವಭಾ. ೪-೨೮). ೨. ಗುರಿಯಿಲ್ಲದೆ ತಿರುಗಾಡು; ವ್ಯರ್ಥವಾಗಿ ಸುತ್ತಾಡು: ಈ ಊರಿನಿಂದ ಆ ಊರಿಗೆ . . . ವರ್ಷಗಟ್ಟಲೆ ಅಲೆಯುತ್ತಿದ್ದೆ (ಬಾಣಾಳ. ೧೧); ಅವಮ ಕೆಲಸವಿಲ್ಲದೆ ಸುಮ್ಮನೆ ಸಿಕ್ಕಿದ ಕಡೆ ಅಲೆಯುತ್ತಾನೆ (ರೂಢಿ). ೩. ಪರಿಭ್ರಮಿಸು; ಸೋರೆಯಿಸು: ವ್ಯಪಗತಭಯಂ ದಯಾಲೂ ರಿಪುವರ್ಗ ಮನಲದು ಗೆಲ್ವುಯಾಗಾಹವದೊಳ್ (ಕವಿರಾ. ೨-೨೨). ೪. ಕಾಡು; ಹಿಂಸಿಸು: ನಮ್ಮ ಜನ್ಮಾಂತರದಿಂದಂ ಬಂದ ಮೋಹಂ ಬಿಡದಲೆವುದ ಱಿಂದಾದೊಡಂ (ಅವಿವ. ೪-೩೯); ಬಲದೇವಂ ಭೀಮನ ಭುಜಬಲ ದೇವಂ ಮನಮನಲೆಯೆ (ಗದಾಯು. ೪-೪೩); ಸಿಂದು ದೇಹವನಲೆದು ದಲ್ಲಿ ರೋಗದ ಕೇಳಿ (ಬಸರ. ೫-೧೪೮); ಜಳದಂ ಕಳಸಿಗೆ ಪಡಲರಿ ಪಳಕ್ತಿಯಂ ದೇವದಾರು ನಿಶೆ ನಿಂಬಮಿಂ ಜಳದಿಂ ಮಲುಗಿಸಿ ಕುಡಿಗರು ಕಳೆಗುಂ ಬಿಡದಲೆವ ಸನ್ನಿಪಾತಜ್ವರಮುಂ (ಲೋ ಕೀ ೧ ಪ. ೯-೨೦). ೫. ಕಳೆ; ನಿವಾರಿಸು; ಹೋಗಲಾಡಿಸು: ಬಳ್ಳಿಗವುಂಗಂ ತಳ್ಳಲೆ ವಳ್ಳಯ ಕಱ್ತಲೆಯುನಲೆವ ಸೊಡಗುರ್ದಿಗಳಾರೈಗಳ್ಳಜಿಜಲೆವುದು ಬಪ ದೊಳಗುಳ್ಳಲರ್ದುಜ್ಜಿಪ ಜಂಪಕಪ್ಪಸವಂಗಳ್ (ಅವಿವ. ೧೧-೬೭); ವಿಷಮನಲೆಯಲಿಂತಿದೆ ಸಾಲ್ಯುಂ (ಶೋಕೋಪ. ೧೧-೧೬); ತಂದರುಂ ಧಪಯ ನುಂದಿಡೆ ಭೂತಿಲಲೆದಯನಪಹತಿ ಶಾಪವನಲೆದಯಳೆ (ಪ ಪ್ಪ ಣಾ. ೧೧-೧೩೫). ೬. ಮೂದಲಿಸು; ಹಂಗಿಸು; ಹಾಸ್ಯಮಾಡು: ಬರ್ದಿಸಳ್ಳುವ ಜೋಳಗಳ್ಳರಂ ಪಟಾಯೆಡೆಯಲ್ಲಡೊಳ್ಳಲೆಯುತಿಪ್ಪಿರ್ದು ಮಾನಸ ಗಂಧಹಸ್ತಿಯಂ[ದ್ಯಾ] (ಎಳ. II, ೧೩೪-೩೩ : ೪೪೭). ೭. ತಾಗು; ಸ್ಪರ್ಶಿಸು: ಪಾದತಳಂಗಳಿಗಿಜಿಸಿದರಪಾಲರು ಮುಳುಪ ಮಾಣಿಕ್ಯ ಮರೀಚಿ ಜಾಲ ಬಾಳಾತಪಂಗಳನಲೆದು ಕೆಂಳಮಾದಂತಾದುವು (ಪಂಪಭಾ. ೨-೩೭ ಪ); ಗಿಳಿ ಸೋವರ್ ಬಳಲುವ ಮುಡಿ ದಿನ್ನಲೆಯೆ ಫಲಕೀಕ್ಷಣಕುಯರು (ಸೌಇಇ. IX-೨, ೨೪೯-೩೯ : ೧೨೪೭); ನೆಳ್ಳುಗುಗಳಂ ಮುಂದಲೆಯನಲೆವ ನುಣ್ಬುರುಳಪೊಯ್ಯಾರಿಸುತ (ಪದ್ಮರಾ. ೫-೪೩); ಹರಳೋಲೆ ಳುಣಿಯಲು ಜಡೆ ದಿನ್ನಲೆಯಲು (ಕಂಸವ. ೬-೧೨೬). ೮. ತೊಳೆ; ಜಾಲಿಸು: ಪುಳಿಯೊಳೆದದ ಪವಳದ ಬಟ್ಟಿನಂತೆ ಸೊಗಯಿಸುವ ಸಂಸಾರಸಾರೋದಯನ ಬಿಂಬಾಧರದಮನಂಗಳಾಗರಕಮುರುಳಿ ಯಂತಾದುದು (ಪಂಪಭಾ. ೨-೩೯ ಪ); ವಾರುಣಿಯಿಮೊಲಿದು ಮುಟ್ಟದ ಕಾರಣದಿಂ ಮುಳುಗುವಂತೆ ತನ್ನಯ ಳಲ್ಲಿಯಂ ನೀರೊಳಲೆವಂತೆ ಪತ್ನಿಯವಾಧ್ಯಿಯೊಳ್ ಮಗ್ನನಾದನನ್ಯತಳರಂ (೮೯ಲಾವ. ೩-೬); ಕುದಿಸಿ ಉದಕಲೊಳಲೆದು [ಪಾಠಾಂ. ಳೆಲುಬ] ಬೀಸುತ್ತೊಗೆದು . . . ಮೈಲಿಗೆ ಮಡಿಗಳಕ್ಕುಂ (ಬಸವ. ೩೬-೪೭).

ಅಲೆದಾಡು = ಸುತ್ತಾಡು; ತಿರುಗಾಡು: ಮೆಲ್ಲಲಡೊಂದು ತನ್ನಾನಲೆದಾಡುತ್ತಿದೆ (ನಾಡೋ ಜ. ೨೨೬); ಮನಸ್ಸು ಜಂಜಡವಾಗಿ ಅಲೆದಾಡಿತು (ಪನ್ನಹೊ. ೨೬); ಅವನ ಕಣ್ಣು ತನ್ನ ಮನೆಯನ್ನು ಹುಡುಕಿ ಅಲೆದಾಡಿತು (ಯೋಧಪ್ರ. ೧). **ಅಲೆದಾಟ** = ಸುತ್ತಾಟ; ತಿರುಗಾಟ. **ಅಲೆದಿಡು** = ಭದ್ರವಾಗಿ ಒತ್ತು: ಪೊಳೆಯಲ್ಲಸುನುಪ್ಪನೊಳಂ ಪುಳಿಯೊಳಲೆದಿಟ್ಟು ದಾಸನಂದಲರಂ ತಂದಲೆಯೊಳೆದಿಲ್ಲಿ ಳಲಿಪಡಿಕೆ ಸುಗುಮದು ಚಿಲ್ಲುನೆತ್ತ ಪವಳದ ಕುಡಿಯಂ (ಶೋಕೋಪ. ೪-೧೪).

[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಅಲ್ಕೆ]

ಅಲ್ಕೆ (ನಾ). ೧. ಹಿಂಸೆ; ತೊಂದರೆ; ಕಾಟ: ನುಡಿಯೊಳ್ಳನ್ಯತಂ ತೋಜದಂತೆ ನಿನ್ನಲೆಗೆ ಏಂದಡೆ ಮೆಚ್ಚಿ ಮೇಲೇಣ ಕೊಡುವೆನೆಂದೆಂದೆ ಯದ ಕೊಡು ಬೇಗದಿಂ [ದೆ] ವಿಶ್ವಾಮಿತ್ರ (ಹಜಚಾ. ೧೪-೧೧); ನೀವಿದುರ ಫಲಾವಲೆಂಬಂಜಳ ಸಖಿಯರಂ ಭಾವಭವನಲೆಗೆ ಸ್ಮೆರಿದಂಬರ ಮುಖಿಯರಂ (ನಳಚಂ. ೧೯೫); ಕಡುಚಿಲ್ವ ನಿನ್ನ ವಾರತೆಗೇಳಿದಾಕ್ಷಣ ಕುಡುವಿಲ್ಲವಲೆಗೊಳಗಾದೆ (ಕಂ ಚ ವಿ. ೧೧-೩೪); ನಿನ್ನನು ಮರೆದು ಕರ್ಮವಾಸುರನಲೆಯೊಳಕ ಕೊಡಿಗಿ ಳಕಗದಿನೆಯ್ಯೂ (ಸಪತ್ಯು. ೧೧-೬); ಖರನಲೆಗೆ ಮುಖಗಣಂ ಚತ್ವಾರಿಂಯಂ ತ್ಯಜಿಸೆ (ತ್ರೀರಾಮಾ. ೧೩೬-೪೫). ೨. ಬೇಸುವಿಕೆ; ಚೆಲ್ಲನ: ಎಲರಲೆಯಿಲ್ಲದೇಕಳವಳ್ಳ ನಡುಗಿತು (ಕಂಸವ. ೬-೧೬೧). [ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಅಲ್ಕೆ]

ಅಲ್ಕೆ (ನಾ). (ನೀರಿನ) ತೆರೆ; ತರಂಗ: "ಅಲ್ಕಿಕ, ವೀಚಿ – ಅಲೆಗಳ ಹೆಸರುಗಳು" (ಅಷ್ಟಾಂ. ೬೯); ಆ ಹಾಲಿನಲೆಗಳನು ಬಿಡಿಸಿ ಬಂದಿತು ತೇಲಿ ಕೊಳಲ ದನಿ (ಪಡೆದಾ. I, ೪೫೧); ವಿದ್ಯುತ್ತಿನ ಅಲೆಗಳಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಪ್ರಯೋಗಗಳು ಪ್ರಪಥಿಸಲ್ಪಟ್ಟವೆ (ಸಸ್ಯಕ. ೧೧೧).

[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಅಲ್ಕೆ; ತೆಲು. ಅಲ

ಅಲ್ಕೆ 'ಅಲ್ಕ' ನೋ.

ಅಲೆಕುಳಿ (ನಾ). ಅಲೆಯುವುದೇ ಶೀಲವಾಗಿ ಉಳ್ಳವನು : ಬಿರುಗಾಳಿ ತೂಲ್ದಿಸವ ಅರೆಕುಳಿಯೆ ಓವೋ ! (ಬದ್ದಪ್ರ. ೧೧–೨೨ಳ).
[ಅಲ್ಕೆ + -ಕುಳಿ]

ಅಲೆಗಾರ (ನಾ). ಹಿಂಸೆಮಾಡುವವನು ; ತೊಂದರೆಪಡಿಸುವವನು : ಮನ್ಮಥನೆಗಾರನು ರಕ್ಷಿಸೆಂದು ಕರಣ ಹೊಗುವಂತೆ (ವಚಕಾ. ೧೬–೭).
[ಅಲ್ಕೆ + -ಗಾರ (< -ಕಾಜಿ)]

ಅಲೆಗೂದಲು (ನಾ). ತೆರೆ ತೆರೆಯಂತಿರುವ ಕೂದಲು : ಅದೇ ನಳು ಗೆಂಪಿನ ಗುಂಡುಮುಖ, ಹೊಳಪಿನ ಕಣ್ಣುಗಳು, ಕಪ್ಪಿನ ಹತ್ತಿರಕ್ಕೆ ಬಾಗಿದ್ದ ಕಪ್ಪಾದ ಅಲೆಗೂದಲು (ಮಂಚ. ೧೩೪).
[ಅಲ್ಕೆ + ಕೂದಲು (< ಕೂಂದಲ್)]

ಅಲೆಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ಅಲುಗಾಡಿಸು; ಮಿಡಿ: ತಂತಿಯನಲೆಗೆಯ್ದು ದೆರಲ್ಗಳ್ ಅಂದು ಹೃದಯದಾನಂದದ ನಾದಿಗಳ್ಕೊಳಾಡುವಂತೆ (ಚಕವ. ೧೩೦–೨). [ಅಲ್ಕೆ + ಗೆಯ್ (< ಕೆಯ್)]

ಅಲೆಗೈ (ಕ್ರಿ). ಹಿಂಸೆಮಾಡು : ಅಲೆಗೈವ ಬಗೆಯನಲುಹಿ ತಂದೆತಾಯನು ಪಲಬಗೆಯೊಳು ಬಳಲಿಸದೆ (ಹರಿಬ. ೪–೨೪). [ಅಲ್ಕೆ+ಗೈ (< ಕೆಯ್)]

ಅಲೆತ (ನಾ). ಅಲೆಯುವಿಕೆ; ತಿರುಗಾಟ; ಸುತ್ತಾಟ: ಏನು ಹೇಗೋಗನೋ ಅವನ ಅಲೆತವನ್ನು (ರಾಷ್ಟ್ರ). [ಅಲ್ಕೆ + -ತ]

ಅಲೆತ್ತ (ನಾ). ಕ್ಲೇಶ; ಹಿಂಸೆ: ಈಚೆಚೆಗೆ ಅವನಿಗೆ ಅಲೆತ ಹೆಚ್ಚಾಗಿದೆ (ರಾಷ್ಟ್ರ). [ಅಲ್ಕೆ + -ತ್ತ]

ಅಲೆಪ (ನಾ). ೧. (ಗಾಳಿಯು) ಬೀಸುವಿಕೆ ; ಅಲುಗುವಿಕೆ : ತೆಂಗಳಿ ಲರೆಪದಿಂದಂಳುರಿಸಿದ ಚೂತದಿಂತೆ ಅತಂ ರೋಮಾಂಚ ಕಂಚುಕಿತ ಶರೀರನಾಗಿ (ಅವಿಪ. ೪–೨೧ ಪ) ; ತೆಂಬೆಲರೆಲೆದ ಪೂಲತೆಯಿಂದನ ಮಂಕುರಿಸೆ ಪುಳಕಂ (ಕಾಂಡಿಪ. ೧೧–೬) ; ಚರಪುರುಷ ನಚನವರುಷದಿಂ ಕವಿದ ಕೋಪರವತರಂರಿಣಿಯ ತೆರಿಗಳರೆಪದಿಂದಲುಗುವಂತೆ ನಡು ಗುವೊಡಲಂ (ವರ್ಧಪು. ೬–೪೧ ಪ) ; ಚಲಿಪೆಲರಲೆಪಕ್ಕೆಳಲತೆಯೊಲೆವಂತೆ (ಉಪ್ಪಳಿ. ೪–೧೦೦). ೨. ಚಲನ; ಸಂಚಾರ ; ಅಲುಗಾಟ : ದೀಪ ಕಳಕಿಗಳ ಅಲೆಪದಿಂ ಕಜ್ಜಳಕ್ಕೆಜ್ಜನೆ ಕದಕಿದುರುತ್ತಿರುವ ಕಿಬ್ಬಂಜುಗಳ ಆ ವಿಮಾನ ಪ್ರಪಂಚವನ್ನೂ (ಮಂತ್ರಶ. ೧೦೯–೧೮). [ಅಲ್ಕೆ + -ಪ್ಪ]

ಅಲೆಪಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಹಿಂಸಿಸು ; ತೊಂದರೆಗೆ ಸಿಲುಕಿಸು : ಅನುದಾ ದಿಂದೆನ್ನ ಮಗಳನೆಪಡಿಸುವೀಧಿನಿಯಂ ಜಿನದತ್ತಿಯಂ ಕೊಲ್ಲಬೇಕೆಂ ದೆನಲ್ (ಸಮ್ಯಕ್ಕಾ. ೫–೩೧).

ಅಲೆಯಪಡಿಸು = ಹಿಂಸಿಸು : ಅಲೆಯಪಡಿಸಿದಾಗಳ ಚಲದೊಳಾ ಶಯಂ (ಯುಪಚ. ೮೭). [ಅಲ್ಕೆ + ಪಡು + - ಇಸ್ಸು]

ಅಲೆಪು, ಅಲಪ್ಪು (ನಾ). ೧. ಚಲನ ; ಬೀಸುವಿಕೆ ; ಕುಲುಕಾಟ ; ಆಯಾಸ : ತಂಬೆಲರಲೆಪಂ ಳಕಳಿಯೆಳೆ ತುಲುಗಿ ತಂರಿಳಿ ತಳತಳಿ ಸಿದುದೊಂದಕೋಕಲತೆ (ಅವಿಪ. ೪–೨೬) ; ಮಲೆಯೆಲರಲೆಪುಂ ಮನಸಿಜ ನಲೆಪುಂ ಕೋಗಿಲೆಯ ಜಡಿಪುಮೊಡನೆಗಟ್ಟಿಸಲಂ (ಆ ಜಿ ಪು. ೩–೧೪) ; ಎಲರಲೆಪಿಂ ತೆಱಂಬೆಳೆವ ಕೀಲೆರೆ ಸೋಕಿ ಸಿತೀಕ್ಷ್ಣತೆಯಂದದಿಂ ಸುಲಲತ ಜೂತ ಪಕ್ಷ್ಮಳೆದಿಂದುಗುತಿರ್ಪ ರಸಪ್ರವಾಹಮಂ ಗೆಲೆ (ಸೌಇಇ. IX–I ; ೧೧೮–೨೬, 1057). **ಅಲಪ್ಪು** : ೨. ಕಾಟ ; ತೊಂದರೆ : ಸುರಕುಜದ ನೆಲಬೊಳಕಂಗಡೊಳೇನುಮಲಬಲ್ಲದೆ ಕಟ್ಟರೆ ಕಾಮಧೇನು (ಪಂಪಭಾ. ೪–೧೦). [ಅಲ್ಕೆ + -ಪು]

ಅಲೆಮಾಡು (ಕ್ರಿ). ೧. ತೊಂದರೆಗೊಳಿಸು ; ಹಿಂಸಿಸು. ೨. ಹಾಳು ಮಾಡು ; ನಾಶಪಡಿಸು. ೧,೨ : ಬನನಲೆಮಾಡುವೀ ದುಷ್ಟ ಮರ್ಕಟತತಿಗೆ ಬುದ್ಧಿಯಂ ಹೇಳಿಕೊಂಡು ಬನಕೊಡೆಯನಾಗಿ ರಕ್ಷಿಸಿ ಕೊಂಡಿರು (ಸಮ್ಯಕ್ಕಾ. ೩–೮೦) ; ಇಂದಿಗಿ ಮ್ಯಗವ ನಿರ್ಮಿಸಿ ದೇಕವ ನೆಲ್ಲ ತಿಂದು ಕೆಡಿಸಿ ಅಲೆಮಾಡಿ (ಹರಿಪಾಂ. ೧೧–೪೨). [ಅಲ್ಕೆ + ಮಾಡು]

ಅಲೆಮಾನ್ 'ಅಲೇಮಾನ್' ನೋ.

ಅಲೆಯೇಱು (ನಾ). ಅಲೆಗಳ ಏರಿಕೆ, —ಉಬ್ಬರ : ಬಜಲಜ ಎಜಲಲ ಅಲೆಯೇಱುಂಪಂ ಅಲೆದೀಱುಂದಂ . . . ನೋಡಿರ್ ! (ಬದ್ದಪ್ರ. ೯–೧೭ಳ). [ಅಲ್ಕೆ + ಏಱು]

ಅಲೇ 'ಅಲ್ಕ' ನೋ.

ಅಲೇಖ (ನಾ). ೧. ಬರೆಯದ ತಾಳೆಯೋಲೆ ಮತ್ತು ಕಡತ : ಶಬ್ದ ಹತ್ತದ ಅಲೇಖದಂತೆ, ಅಖಲಮಟ್ಟದ ಪುಸ್ತದಂತೆ (ಗಣಭಾ. ೧೨೦–೪). ೨. ಕಡಮೆಯಿಲ್ಲದುದು ; ಬಹಳ. ೩. ಚಾಮರ. ೪. ದೇವತೆ : "ಶ್ರದ್ಧಾಕಾಲಕಾಮದಳ್ಳಾಮಾಂಸಾಖ್ಯಾನಮಕ್ಕುಂ" (ನಾ ಪಾ ರ. ೯೭). [ಸಂ.]

ಅಲೇಮಾನ್, ಅಲೆಮಾನ್, ಅಲೇಮಾನಿ (ನಾ). ಜರ್ಮನಿ, ಆಸ್ಟ್ರಿಯ, ಯೂರೋಪು ಮುಂತಾದ ಪಾಶ್ಚಾತ್ಯದೇಶಗಳು; ಪರದೇಶ. **ಅಲೆಮಾನ್** (ಕ). **ಅಲೇಮಾನಿ** (ಕ).

ಅಲೇಮಾನ್ ಚೂರಿ = ಯೂರೋಪಿನ ಚಾಕು, —ಚೂರಿ. **ಅಲೇಮಾನಿ ಕತ್ತಿ** = ಯೂರೋಪಿನ ಖಡ್ಗ, —ಕತ್ತಿ. **ಅಲೇಮಾನಿ ತುರುಪು**=ಯೂರೋಪಿನ ಸೈನ್ಯದ ತುಕಡಿ. **ಅಲೇಮಾನಿ ರೂಪಾಯಿ**= ಸುಮಾರು ಹದಿನಾಲ್ಕಾಣೆ ಬೆಲೆಬಾಳುವ ಯೂರೋಪಿನ ಒಂದು ನಾಣ್ಯ (ಕ). [← ಲ್ಯಾಟಿನ್. Alemanni]

ಅಲೇಮಾನಿ 'ಅಲೇಮಾನ್' ನೋ.

ಅಲೋಕ (ನಾ). ಈ ಲೋಕವಲ್ಲದುದು ; ಈ ಲೋಕಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸದುದು. 'ಲೋಕಾಲೋಕ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅಲೋಕದೃಷ್ಟಿ (ನಾ). ಈ ಲೋಕಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸದ ದೃಷ್ಟಿ ; ಪರ ಲೋಕದೃಷ್ಟಿ : ಅಲೋಕದೃಷ್ಟಿಗೆ ಅಪಪ್ರತ್ಯಕ್ಷನೇ ಇರಬಹುದಾದ ಸ್ವಾಸ್ಥ್ಯ ಲೋಕದೃಷ್ಟಿಗೆ ಸ್ಪೇಚ್ಛಾಚಾರಿಯಾಗಿ ಕಂಡುಬರುವುದು ಸಹಜ (ಬದ್ದಪ್ರ. iii). [ಅಲೋಕ + ದೃಷ್ಟಿ]

ಅಲೋಕಾಕಾಶ (ನಾ). [ಜೈನ] ಲೋಕದ ಹೊರಗಿನ ಆಕಾಶ; ಸಿದ್ಧರು ಇರುವ ಪ್ರದೇಶ : ಆತ್ಮಲಲೋಕಾಕಾಶಂ ಸುತ್ತರ್ದುದನಂತ ಮಲ್ಲಿ ಲೋಕಡೊಳಿಂದುಂ ಸುತ್ತಿಲ್ಲ (ಸುಳಾಮಾ. ೧೧–೫೯). [ಅಲೋಕ + ಆಕಾಶ]

ಅಲೌಕಿಕ (ಗು). ಇಹಲೋಕಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸದ ; ಅಸಾಧಾರಣ ವಾದ : ಇಲ್ಲಿ ಲೌಕಿಕವು ಸಾಮಾರ್ಥದೊಳಗಲೌಕಿಕವ ತೆರೆದು ತನ ದೊಂದು ಹೊಸಲೋಕ ಕಟ್ಟಿ ಸಂಪೂರ್ಣಯೋಗ ಬೆರೆದು (ಸೆಲಾಮಾ. ೩೮–೫). [ಸಂ.]

ಅಲೌಕಿಕತನ (ನಾ). ಈ ಲೋಕಕ್ಕೆ ಸೇರದಂತಿರುವಿಕೆ; ಅಸಾಧಾರಣ ಸ್ಥಿತಿ. [ಅಲೌಕಿಕ + -ತನ]

ಅಲೌಲ್ಯ (ನಾ). ಚಂಚಲತೆಯಿಲ್ಲದಿರುವುದು ; ಚಾಪಲ್ಯವಿಲ್ಲದಿರುವುದು ; ಇಂದ್ರಿಯಗಳಿಗೆ ಅಧೀನವಾಗದಿರುವುದು : ನಿತ್ಯಪ್ರಕೃತ ಕಲ್ಯಾಣ ಭಕ್ತಿ ನಿರರ್ಗಳಾಲೌಲ್ಯಾಲಸತ್ವದಲಿ (ಬಸವ. ೫೭–೪೪). [ಸಂ.]

ಅಲ್ಕಾಬು (ನಾ). ಒಂದು ಬಿರುದು ; ಪ್ರಶಸ್ತಿ ; ಮರ್ಯಾದೆ (ಕ).
[← ಅರ. ಅಲ್ಕಾಬ್ = ಬಿರುದಾವಳಿಗಳು]

ಅಲ್ಗಳಿಳಿ (ನಾ). ಉಯ್ಯಾಲೆ (?) : ರಾಜಪುಲಿ ಕುಲಮುದ್ದನ್ ಗೋ ಸಹಸ್ರಪ್ರದಾನಂ ಪದಲುಂ ಕನ್ಯಾದಾನಮುಂ ಅಲ್ಗಳಿಳಿಯುಂ ಕೊಟ್ಟು ನಿಜಾಸಿದಂ (ಎಳ. VIII, ಸೂಚಿ. ೯–೪ ; ೪೦೦). [?]

ಅಲ್ಗಿಸು 'ಅಲುಗಿಸು' ನೋ.

ಅಲ್ಗು 'ಅಲುಗ್ಗು$_1$' ನೋ.

ಅಲ್ತು 'ಅಲ್$_1$' ಪರಾ.

ಅಲ್ಪ (ಗು). ೧. ಸಣ್ಣದಾದ; ಚಿಕ್ಕದಾದ; ಕೊಂಚ; ತುಸು; ಸ್ವಲ್ಪ: ಗಗನವಿಹಾರಮಲ್ಪಮೆನೆಯುಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೨–೨೩ ವ); ಅಕಟನ್ನೆಲ್ಲಿ ಹೊಗುವೈ ಕಂದ ಕುಂತಿಯ ಜಠರವಲ್ಪವಲೇ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೨–೪೭). (ನಾ). ೨. ತುಚ್ಛ; ನೀಚ; ಹೀನ: ಅಲ್ಪನಿಗೆ ಐಶ್ವರ್ಯ ಬಂದರೆ ಅರ್ಧರಾತ್ರಿಯಲ್ಲಿ ಕೊಡೆ ಹಿಡಿಸಿಕೊಂಡ (ಗಾದೆ); ಅಲ್ಪರ ಸಂಗ ಅಭಿಮಾನ ಭಂಗ (ಗಾದೆ).

ಅಲ್ಪಸ್ವಲ್ಪ = ಎಲ್ಲಿಯೋ ಸ್ವಲ್ಪ; ತುಸ ತುಸ: ಆತನಿಗೆ ಗೊತ್ತಿದ್ದುದು ಅಲ್ಪಸ್ವಲ್ಪ (ರೂಢಿ). [ಸಂ.]

ಅಲ್ಪಕ (ನಾ). = ಅಲ್ಪ (ದಕ. ಕಿ). [ಸಂ.]

ಅಲ್ಪಕಾಣಿಕೆ (ನಾ). (ಬೆಲೆಯಲ್ಲಿ) ಕಡಮೆಯಾದ ಕಾಣಿಕೆ; ಚಿಕ್ಕದಾದ ಕೊಡುಗೆ: ಇಂತಹ ವ್ಯಾಸಂಗ ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ಅಗತ್ಯವಾಗಿ ಆಗಬೇಕಾದ ಕಾರ್ಯವೆಂದು, ಅದು ಕನ್ನಡಲೋಕಕ್ಕೆ ಅಲ್ಪಕಾಣಿಕೆಯಾಗುವುದೆಂದೂ ಎನ್ನಿಸಿ ಈ ಸಮಸ್ಯೆಯನ್ನು ಎತ್ತಿಕೊಂಡಾಗಿದೆ (ಜಗದಾ. ೪). [ಅಲ್ಪ + ಕಾಣಿಕೆ]

ಅಲ್ಪಕಾಲಿಕ (ಗು). ಸ್ವಲ್ಪಕಾಲ ಮಾತ್ರ ಇರುವ, —ನಿಲ್ಲುವ. [ಅಲ್ಪ + ಕಾಲಿಕ]

ಅಲ್ಪಜ್ಞ (ನಾ). ಕಡಮೆ ತಿಳಿದವನು: ಜೀವಾತ್ಮನು ಅಲ್ಪಜ್ಞ (ಶಕ್ತಿವಿ. ೭). [ಸಂ.]

ಅಲ್ಪತನ (ನಾ). ಸಣ್ಣತನ; ನೀಚತನ; ಹೀನಸ್ವಭಾವ: ನಾನೂ ದೇಶ ದೇಶ ನೋಡಿದ್ದೇನೆ. ಈ ಅಲ್ಪತನ ಯಾರಲ್ಲಿಯೂ ಇಲ್ಲ (ದುಂಬಿಕ. ೧೫೮). [ಅಲ್ಪ + –ತನ]

ಅಲ್ಪತನು (ನಾ). ಸಣ್ಣದಾದ ಮೈ. [ಅಲ್ಪ + ತನು]

ಅಲ್ಪತೆ (ನಾ). = ಅಲ್ಪತನ: ಅಲ್ಪತೆಯ ಭಾವಂಗಳಂ ನೆರೆ ತೊರೆದು (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೧೨–೩೦೬). [ಸಂ. ಅಲ್ಪತಾ]

ಅಲ್ಪತ್ವ (ನಾ). ೧. = ಅಲ್ಪತನ. ೨. ತುಂಬ ಕಡಮೆ ಪರಿಮಾಣ. [ಸಂ.]

ಅಲ್ಪದಂಡ (ನಾ). ೧. ಸಣ್ಣ ಕೋಲು; ತುಂಡು ಕೋಲು (ಕಿ). ೨. ಜುಜುಬಿ ಜುಲ್ಮಾನೆ. [ಅಲ್ಪ + ದಂಡ]

ಅಲ್ಪದಶನದಂಶ (ನಾ). ಹಲ್ಲಿನಿಂದ ಸ್ವಲ್ಪ ಕಚ್ಚುವುದು: ಪಾಲ್ಗಡಲ ನೊರೆಯ ಪೊರೆಯ ತೆರೆಯನನುಕರಿಸಿಯುಮಲ್ಪದಶನದಂಶ ಮಾತ್ರಖಂಡ ನೀಯಕರಂಗಳೆನಿಸಿದ ಮಂಡಕಂಗಳುಮಂ (ಸುಕುಮಾ. ೧೧–೨೯ ವ). [ಅಲ್ಪ + ದಶನ + ದಂಶ]

ಅಲ್ಪದಿನ (ನಾ). ಕೆಲವು ದಿನ; ಸ್ವಲ್ಪ ದಿನ (ದಕ. ಕಿ). [ಅಲ್ಪ + ದಿನ]

ಅಲ್ಪದೂಷಿತ (ನಾ). ಸ್ವಲ್ಪಮಾತ್ರ ದೋಷವುಳ್ಳದು; ಹೆಚ್ಚು ದೋಷವಿಲ್ಲದ್ದು: ನರಪತಿಯುಂ ನೃಪಾಂಗನೆಯರುಂ ನೆರೆದಟ್ಟಿಯಿನಾಡಿ ಪೋದರಾಪರಿಜನಮುಂ ಮಹೋತ್ಸವದೊಳೊಂದಿದುದೆಂಬುದಿದಲ್ಪ ದೂಷಿತಂ (ಕವಿರಾ. ೧–೧೨೧). [ಸಂ.]

ಅಲ್ಪಪ್ರಕಾಶ (ನಾ). ೧. ಸ್ವಲ್ಪವಾದ ಬೆಳಕು; ತುಸು ಹೊಳಪು. ೨. ಸ್ವಲ್ಪ ಹೊಳಪುಳ್ಳುದು. [ಅಲ್ಪ + ಪ್ರಕಾಶ]

ಅಲ್ಪಪ್ರಾಣ (ಗು). ೧. ಸ್ವಲ್ಪವೇ ಶಕ್ತಿಯುಳ್ಳ; ಬಲಹೀನವಾದ. (ನಾ). ೨. [ವ್ಯಾಕ] ಉಚ್ಚರಿಸಲು ಸ್ವಲ್ಪವೇ ಉಸಿರು ಬೇಕಾದ ಕ್, ಗ್, ತ್, ಪ್, ಯ್ ಮುಂತಾದ ಅಕ್ಷರಗಳು: ಉಚ್ಚಾರಣೆಯಲ್ಲಿ ಕೊಂಚ ಉಸಿರು ಬೇಕಾಗುವ ಪಕಾರ ಬಕಾರಗಳಿಗೆ ಅಲ್ಪಪ್ರಾಣಗಳೆಂದೂ . . . ಹೆಸರು (ಮಧ್ಯಮ. ೧೪). [ಅಲ್ಪ + ಪ್ರಾಣ]

ಅಲ್ಪಪ್ರಾಣಾಕ್ಷರ (ನಾ). [ವ್ಯಾಕ] = ಅಲ್ಪಪ್ರಾಣ ೨: ಮಿಗೆ ನಿಬಿಡ ಬಂಧಮೆಂಬುದು ತಗುಳ್ವುವು ವರ್ಣಂಗಳಗಲದಿರೆ ಮತ್ತಕ್ಕುಂ ನೆಗಟ್ಟಲ್ಪ ಪ್ರಾಣಾಕ್ಷರ ನಿಗದಿತಮೇ ತದ್ವಿಪರ್ಯ್ಯಯೋಕ್ತಂ ಶಿಥಿಲಂ (ಕವಿರಾ. ೨–೬೨). [ಅಲ್ಪಪ್ರಾಣ + ಅಕ್ಷರ]

ಅಲ್ಪಪ್ರಾಣಾನುಕರಣ (ನಾ). ಅಲ್ಪಪ್ರಾಣಾಕ್ಷರಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಅನುಕರಣ ಶಬ್ದ: ಇವು ಮೊದಲಾದುವಲ್ಪಪ್ರಾಣಾನುಕರಣಂಗಳ್ (ಶಮದ. ಪರಿ. ೧). ಉದಾ: ಗುಟುಗುಟು ಗಟಗಟಯೆನುತುಂ ಪರಿವ ಪರಿಪೊನಲ್ ಸೊಗಯಿಸುಗುಂ (ಶಮದ. ೫೪ ಪ್ರಯೋ). [ಅಲ್ಪಪ್ರಾಣ + ಅನುಕರಣ]

ಅಲ್ಪಬುದ್ಧಿ (ನಾ). ೧. ಸಣ್ಣಬುದ್ಧಿ; ಔದಾರ್ಯವಿಲ್ಲದ ಮನಸ್ಸು (ದಕ. ಕಿ). ೨. ಸಣ್ಣಬುದ್ಧಿಯುಳ್ಳವನು; ಕ್ಷುದ್ರಮನಸ್ಸುಳ್ಳವನು. [ಅಲ್ಪ + ಬುದ್ಧಿ]

ಅಲ್ಪಮತಿ (ನಾ). = ಅಲ್ಪಬುದ್ಧಿ: "ಶಬರಂ ಜಡಾಲ್ಪಮತಿ . . . ಕೃಪಣಂ ಕ್ಷುಲ್ಲಕಮಕ್ಕು" (ನಾನಾರ. ೫೯). [ಅಲ್ಪ + ಮತಿ]

ಅಲ್ಪವಚೆ (ನಾ). ಮಿತಭಾಷಿಣಿ; ಸ್ವಲ್ಪವಾಗಿ ಮಾತನಾಡುವವಳು: ನಯವಿದೆ ಶೌಚೆಯಲ್ಪವಚೆ ಸಾಧುಸುರಾಳಿಸುಪೂಜ್ಯೆ ಸಂತತಂ (ಮದತಿ. ೮–೮). [ಸಂ. ಅಲ್ಪವಚಸ್]

ಅಲ್ಪವಯಿ (ನಾ). ಚಿಕ್ಕ ವಯಸ್ಸು: ನಾವು ಮಾಡೋದು ಒಂದು, ಅದು ಆಗೋದು ಇನ್ನೊಂದು. ಗೌಡಿತಿ ಪಾಪ, ಹೆಣಮಗಳು; ಮಕ್ಕಳು ಅಲ್ಪವಯಿ; ದೊಡ್ಡ ಆಸ್ತಿ (ಗ್ರಾಮಾಯ. ೩೩೯). [< ಸಂ. ಅಲ್ಪವಯಸ್]

ಅಲ್ಪವಸುಧೆ (ನಾ). ಸಣ್ಣ ಭೂಪ್ರದೇಶ (ಕಿ). [ಅಲ್ಪ + ವಸುಧೆ]

ಅಲ್ಪವಿದ (ನಾ). ಕಡಮೆ ತಿಳಿದವನು: ಘನಪಂಡಿತೋತ್ತಮರಿಲ್ಲದ ಸಭೆಯೊಳು ಸನ್ಮಾನ್ಯರಹರಲ್ಪವಿದರು (ಇಂಚಾಪ. ೧೧೭–೭೨). [ಸಂ. ಅಲ್ಪವಿದ್]

ಅಲ್ಪವಿರಾಮ (ನಾ). ವಾಕ್ಯಗಳನ್ನು ಓದುವಾಗ ಅರ್ಥಕ್ಕನುಸಾರವಾಗಿ ಸ್ವಲ್ಪ ನಿಲ್ಲಿಸಿ ಓದಬೇಕಾದ ಸ್ಥಳಗಳನ್ನು ಸೂಚಿಸಲು ಬಳಸುವ ', ' ಎಂಬ ಗುರುತು: ಅಲ್ಪವಿರಾಮ . . . ಪೂರ್ಣವಿರಾಮಗಳನ್ನು ಅರಿತುಕೊಳ್ಳಬೇಕು (ಮುಂಬಯಿ. ೧–೮). [ಅಲ್ಪ + ವಿರಾಮ]

ಅಲ್ಪವೃಷ್ಟಿ (ನಾ). ಸ್ವಲ್ಪವಾದ ಮಳೆ; ಕಡಮೆ ಮಳೆ: "ಜಡಿ – ತರ್ಜನೇ (ಹೆದರಿಸು), ಅಲ್ಪವೃಷ್ಟೌಚ" (ಶಮಧಾ). [ಅಲ್ಪ + ವೃಷ್ಟಿ]

ಅಲ್ಪವ್ಯಾಹಾರಿ (ನಾ). ಸ್ವಲ್ಪವಾಗಿ ಮಾತನಾಡುವವನು; ಮಿತಭಾಷಿ: ಅಮಿತನಮಿತಾರ್ಥಾಲ್ಪವ್ಯಾಹಾರಿ ಗಾಣಿಯರ್ಗೆಂಗುಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೩–೨೩). [ಸಂ. ಅಲ್ಪವ್ಯಾಹಾರಿನ್ (ಅಲ್ಪ + ವ್ಯಾಹಾರಿನ್)]

ಅಲ್ಪಶಂಕೆ (ನಾ). ಮೂತ್ರವಿಸರ್ಜನೆಯೆಂಬರ್ಥದಲ್ಲಿ ನಾಗರಿಕರು ಬಳಸುವ ಗಂಭೀರವಾದ ಮಾತು. [ಅಲ್ಪ + ಶಂಕೆ]

ಅಲ್ಪಶೀಲ (ನಾ). ಸಣ್ಣ ನಡತೆಯುಳ್ಳವನು; ಹೀನಸ್ವಭಾವದವನು: ದೋಷಾನುಕೂಲರನಲ್ಪಶೀಲರನೆಮ್ಮನುದ್ಧರಿಸಿ (ಬಸಪು. ೫೬–೪೪). [ಅಲ್ಪ + ಶೀಲ]

ಅಲ್ಪಶ್ರುತ (ನಾ). ಸ್ವಲ್ಪಮಾತ್ರ ಓದಿ ತಿಳಿದವನು: ಅತಿಗಂಭೀರ ಮೃದೂಕ್ತಿ ವಕ್ತ್ರದೊಳೊಡಂಬಟ್ಟೊಪ್ಪೆ ಕೇಳ್ದಂ ಬಹುಶ್ರುತನಲ್ಪಶ್ರುತನೆನ್ನದೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೧–೮). [ಅಲ್ಪ + ಶ್ರುತ]

ಅಲ್ಪಸರ (ನಾ). ಸಣ್ಣಕೊಳ; ಕುಂಟೆ; ಹೊಂಡ: "ಸಣ್ಣಕೆರೆ" (ಗಂಗಾಮ. ೧೬). [ಸಂ. ಅಲ್ಪಸರಸ್ (ಅಲ್ಪ + ಸರಸ್)]

ಅಲ್ಪಸರಸಿ (ನಾ). = ಅಲ್ಪಸರ: "ಬೆಂಚೆ ಪಲವಲವೆನಲ್ ತಾನಲ್ಪಸರಸಿ" (ಶಬ್ದಮಂ. ೩೬). [ಸಂ. ಅಲ್ಪಸರಸೀ]

ಅಲ್ಪಸಾರ (ನಾ). ಸ್ವಲ್ಪಶಕ್ತಿ ಆಥವಾ ಸತ್ವವುಳ್ಳದ್ದು : ವಲಸೆಂಬ ರಾಕ್ಷಸನ ಶರೀರದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದ ದೇವೇಂದ್ರನ ಹಸ್ತದಿಂದ ಬಿದ್ದಂಥಾ ಅಲ್ಪಸಾರವಾದ ವಜ್ರವು ವೈತ್ರಾಸುರನ ವಧೆಗೆ ಯೋಗ್ಯವಲ್ಲ (ಕಗಾ. ೯೯ ಹಾಲಾಮಯ). [ಅಲ್ಪ + ಸಾರ್ಮ]

ಅಲ್ಪಸುಖ (ನಾ). ಸ್ವಲ್ಪವಾದ ಹಿತ ; ಕಡೆಮೆ ಸುಖ : ಮಜ್ಜಿದುಱಿದೀ ಸಂಸಾರದುನಱಿಯದರಂತೀನುಮಲ್ಲದಲ್ಲಸುಖಕ್ಕುಂತೆಱಗಿ ಮರುಳಕ್ಕ ಕನಸಿನ ತೊಱೆಯೊಳ್ ನೀರ್ಗುಡಿವು ತಣಿವನಱಸಿದರೊಳರೇ (ಶಾಂತಿಪು. ೪-೯೨). [ಅಲ್ಪ + ಸುಖ]

ಅಲ್ಪಸುಖಾಶಿ (ನಾ). ಅಲ್ಪಸುಖಕ್ಕೆ ಆಸೆಪಡುವವನು : ಮುಕ್ತಿಯೊಳಾದ ನಂಬುಗೆ ಮನಂಬುಗದಲ್ಲಸುಖಾಶಿಗೆಂಬ ಲೋಕೋಕ್ತಿಯಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧-೮೬). [ಸಂ. ಅಲ್ಪಸುಖಾಶಿನ್ (ಅಲ್ಪ + ಸುಖಾಶಿನ್)]

ಅಲ್ಪಸೂನು (ನಾ). ಮಿತಸಂತಾನವುಳ್ಳವನು : ಅಲ್ಪಸೂನುವನಿಮಿತ್ತ ಕ್ಕಿರ್ಗಿ ಸಿಂಹಸೀಡ್ಪನಂ (ಜಾತಕ. ೧೬-೫). [ಅಲ್ಪ + ಸೂನು]

ಅಲ್ಪಾಂಕ (ನಾ). ಸ್ವಲ್ಪ ಭಾಗ. [ಅಲ್ಪ + ಅಂಕ]

ಅಲ್ಪಾಕ, ಅಲಪಾಕು (ನಾ). ಪೆರು ದೇಶದ ಚತುಷ್ಪಾದಿ ಪ್ರಾಣಿ ; ಒಂಟೆಯ ಜಾತಿಗೆ ಸೇರಿದ, ಉದ್ದವಾದ ತುಪ್ಪಟದ ಕೂದಲುಳ್ಳ ಪ್ರಾಣಿ : ಈ ಉದ್ದವಾಗಿಯೂ, ರೇಷ್ಮೆಯಂತೆ ನವುರಾಗಿಯೂ ಇರುವ ಇದರ ತುಪ್ಪಟದಿಂದ ನೊಗಸಾದ ಬಟ್ಟೆಯು ತಯಾರಾಗುತ್ತದೆ. **ಅಲಪಾಕು** : ರೇಶಿಮೆ ಅಲಪಾಕಿನ ಜಾಕೀಟುಗಳನ್ನು ತೊಡುವನು (ಹೂಬಸಿ. ೭೯).

ಅಲ್ಪಾಕಬಟ್ಟೆ = ಅಲ್ಪಾಕವಸ್ತ್ರಗಳಿಂದ ಕೂದಲಿನಿಂದ ತಯಾರಿಸಿದ ಬಟ್ಟೆ, —ವಸ್ತ್ರ. [← ಇಂ. Alpaca]

ಅಲ್ಪಾಕ್ಷರ (ನಾ). ಕಡಮೆ ಅಕ್ಷರಗಳುಳ್ಳದ್ದು : ಸೂತ್ರವು ಅಲ್ಪಾಕ್ಷರ ಮತ್ತು ಅಸಂದಿಗ್ಧವಾಗಿರಬೇಕು (ರೂಢಿ). [ಅಲ್ಪ + ಅಕ್ಷರ]

ಅಲ್ಪಾಚಮನ (ನಾ). = ಅಲ್ಪಶಂಕೆ (೫). [ಅಲ್ಪ + ಆಚಮನ]

ಅಲ್ಪಾನಲ್ಪ (ಗು). ಚಿಕ್ಕದಾದ ಮತ್ತು ದೊಡ್ಡದಾದ.

ಅಲ್ಪಾನಲ್ಪವಿಚಾರ = ಚಿಕ್ಕ ಮತ್ತು ದೊಡ್ಡ ವಿಚಾರ : ಅಲ್ಪಾನಲ್ಪ ವಿಚಾರಗಳಲ್ಲಿ ಛಿದಭಾವವನ್ನೆಣಿಸದೆ ಸೇವಾನಕಾಶ ದೊರೆತೀತೇ ಎಂದು ಅವಳ ಸದಾ ಹಾತೊರೆಯುತ್ತಿದ್ದಳು (ಪುಸರು. ೪೯೩). [ಅಲ್ಪ + ಅನಲ್ಪ]

ಅಲ್ಪಾಯು (ನಾ). ಕಡಮೆ ಆಯುಸ್ಸುಳ್ಳವನು : ನಾಕಸಂಭೂತನಪ್ಪಕಲ್ಪಾಯುವಾದಂ (ಕಾದಂಂಬ. ೬೯೯) ; ಶಿಷ್ಯಮಾದಪುದಲ್ಪಾಯುವಲ್ಲನಕ್ಕುಂ ದನುಜಂ (ಪಂಂಪಾಮಾ. ೧೪೪-೬೨). [ಅಲ್ಪ + ಆಯು]

ಅಲ್ಪಾಯುಷ (ನಾ). = ಅಲ್ಪಾಯು : ಅಲ್ಪಾಯುಷನುಮಾಸನ್ನಭವ್ಯನೆಸ್ಪದಂ ಜಲಳ್ಳನೆಱಿದು (ಸುಕುಮಾ. ೪-೩೮ ವ). [ಅಲ್ಪ + ಆಯುಷ]

ಅಲ್ಪಾಯುಷ್ಯ (ನಾ). ಸ್ವಲ್ಪವಾದ ಆಯುಸ್ಸು : ತರುಣಿಗಲ್ಪಾಯುಷ್ಯ ವೆನುತಂ ಹರಸಲೊಲ್ಲದೆ ಹೋದನೇ ಶಿವ (ಬಸವ. ೪೬-೪೪).

[ಅಲ್ಪ + ಆಯುಷ್ಯ]

ಅಲ್ಪಾವಧಿ (ನಾ). ಸ್ವಲ್ಪಕಾಲ ಮಾತ್ರದ ವಾಯಿದೆ. 'ಅಲ್ಪಾವಧಿ ಸಾಲ' ಪರಾ. [ಅಲ್ಪ + ಅವಧಿ]

ಅಲ್ಪಾವಧಿಸಾಲ (ನಾ). ಸ್ವಲ್ಪ ಕಾಲದಲ್ಲಿಯೇ ಹಿಂತಿರುಗಿಸಬೇಕಾದ ಸಾಲ : ಅಲ್ಪಾವಧಿ ಸಾಲಕ್ಕೆ ಬಡ್ಡಿದರ ಒಂದು ವಿಶಿಷ್ಟರೀತಿಯದಾಗಿರುತ್ತದೆ (ರೂಢಿ). [ಅಲ್ಪಾವಧಿ + ಸಾಲ]

ಅಲ್ಪಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕೇಳುಮಾಡು ; ಕಡೆಗಣಿಸು (?) : ಪರರ ದುರ್ಗಾಣವಿತ್ತಿ ಸುಡಿಯದಿರು ಕಾಂಕ್ಷೆಯಿಂ ಪರರೊಡನೆವಯಲ್ಲಿಸದಿರಲ್ಪರೊಡನಾಡದಿರು (ಗುರುಚಾ. ೧೬-೪೬). [ಅಲ್ಪ + -ಇಸ್ಕು]

ಅಲ್ಪು 'ಅಲುಪ' ನೋ.

ಅಲ್ಪುಮನಸು (ನಾ). ಸಣ್ಣ ಮನಸ್ಸು : ಮುಳ್ಳರಿದೊಳಗಿದಳೆ ಎದುರು ಗಾಣನೆಂದು ಅಲ್ಪುಮನಸು ಮಾಡದೆ ವಾಸವಾದನು ಇಲ್ಲಿ (ತೀರ್ಥಗಮ. ೧೬೬). [< ಸಂ. ಅಲ್ಪಮನಸ್]

ಅಲ್ಪೋಪಜಲ್ಪ (ನಾ). ೧. ಮಿತವಾದ ಭಾಷೆ. ೨. ಮಿತಭಾಷಿ. ೧, ೨ : ಲೋಕಪ್ರತೀತ್ಯಾತ್ಮಯ ಸಳಕಳಳಾಲೀಲಾಕರಾಲ್ಪೋಪಜಲ್ಪಂ (ಕವಿರಾ. ೩-೩೧೬). [ಅಲ್ಪ + ಉಪಜಲ್ಪ]

ಅಲ್ಬತ್, ಅಲ್‌ಬತ್, ಅಲಬತ್, ಅಲ್ಬತ (ಅ). ಅವಶ್ಯವಾಗಿ ; ಕಡ್ಡಾಯವಾಗಿ ; ನಿಸ್ಸಂದೇಹವಾಗಿ : ಅಲ್ಬತ್ ನಮ್ಮ ಇಚ್ಛೆಯೇ ಪೂರ್ಣವಾಗುವುದು (ಕನ್ನಡ. ೧೦೯). ಅಲ್‌ಬತ್ : ಅಲ್‌ಬತ್ ಸಲ್ಲುತ್ತದೆ (ಪೌಲಜ. ೭೯). **ಆಲಬತ್** : ಅಡಕ್ಕೇನು ಬಂದಿದೆ, ಅಲಬತ್ ಹೇಳುವೆನು (ದೋಗಾಳ. ೬) ; ನೀ ಅಲಬತ್ ಆ ಕೆಲಸ ಮಾಡು (ಗ್ರಾಮಾಯ. ೧೨೯). **ಅಲ್ಬತ** : ಅಲ್ಬತ ಆ ತೀರ್ಮಾನಲೆ ಕುಂಪನಿ ಸರಕಾರಿಂದ ಅಮಲದಾರರು ಮೊಕರರು ಆದಾರು (ರಾಜೀಂದ್ರ. ೧೦೪).

[← ಅರ. ಅಲ್‌ಬತ್ = ನಿಸ್ಸಂದೇಹವಾಗಿ ; ಹಿಂ. ಅಲಬತ್ತಾ]

ಅಲ್ಬತ್ತ 'ಅಲ್ಬತ್' ನೋ.

ಅಲ್ಬದಾಯ (ನಾ). ೧. ಬೀಳ್ಕೊಡುಗೆಯ ಗೀತೆ. ೨. ಮೊಹರಮ್ ಹಬ್ಬದ ಕಡೆಯ ದಿನ ಮುಸ್ಲಿಮರು ಹಾಡುವ ಚರಮಗೀತೆ : ಬಾಬಯ್ಯನ ಹಸ್ತಗಳನ್ನು ಕೆರೆಯಲ್ಲಿ ತೊಳೆದು 'ಅಲ್ಬದಾಯ' ಹಾಡುತ್ತಾ ಅವನು ಬರುವಾಗ ನೋಡಬೇಕು (ಊರುಳ. ೩೧). [← ಅರ. ಅಲ್ವಿದಾ]

ಅಲ್ಮೇರ 'ಅಲ್ಮೈರ' ನೋ.

ಅಲ್ಮೈರ, ಅಲಮಾರು, ಅಲಿಮಾರಿ, ಅಲುಮಾರು, ಅಲ್ಮೇರ (ನಾ). ಬೀರು ; ಕ ಪಾ ಟು. **ಅಲಮಾರು** : ಕಾಗದಪತ್ರಗಳು ಸುಮಾರು ೪೦-೫೦ ಜಿಡ್ಡಿ ಕಳೆರಿಯು ಅಲಮಾರೂಂದರಲ್ಲಿ ಬಿದ್ದಿವೆಯೆಂದು ಹೇಗದನು (ಭೂಗಾಣ. ೫, ಪಠ್ಯ) ; ಅನ್ಯದೇಶ್ಯಗಳಿಗೆ ಇನ್ನು ಕೆಲವು ಉದಾಹರಣೆಗಳು... ಪೋಡುಗಿರೀಸಿನಿಂದ ಬಂದವು ಅಲಮಾರು, ಸಾಬೂನು, ಪಾಸ್ತಿ, ಮೇಜು (ಮಧ್ಯಮ. ೧೩೬) ; ಪುಸ್ತಕಗಳು ವುದು ಅಲಮಾರಿನಲ್ಲಿ (ಸುಪಂಂ. ೪). **ಅಲಿಮಾರಿ** : ಗೋಡೆಯ ಬದಿಯಲ್ಲಿ ಎರಡು ಮೂರು ದೊಡ್ಡ ಪೆಟ್ಟಿಗೆಗಳು, ಅಲಿಮಾರಿಗಳು ಇದ್ದುವು (ಧಪಮು. ೧೦೨). **ಅಲುಮಾರು** : ಆಡಿಗೆ ಮನೆ ಅಲುಮಾರಿನಲ್ಲಿ ಸಿಸೆಯಲ್ಲಿ ಕಳ್ಳುಕ್ಕರೆ ಇಟ್ಟಿದ್ದೇನೆ (ಮಹಾಗ. ೪೫). **ಅಲ್ಮೇರ** : ಅಲ್ಮೇರಾ ಗಳೆಷ್ಟಿಲ್ಲಾ ತೆಗೆದುನೋಡಿ (ಸಡದಾ. II, ೧೦೭೬).

[← ಪೋರ್ಚು. Almirah]

ಅಲುಮ್ಮಿನಿಯಂ (ನಾ). ಹಗುರವಾದ ಬೂದುಬಣ್ಣದ ಒಂದು ಲೋಹ. [← ಇಂ. Aluminium]

ಅಲ್ಲ(ನಾ). ಹೆಸರು ಶುಂಠಿ ; ಕಾರಗೆಣಸು : "ಅರ್ದ್ರಕಂ, ಶೃಂಗವೇರಂ –ಈ ೨ ಅಲ್ಲದ ಕೊಂಬು"(ಹಲಾಯು.೧೦೧–೪೬೨); ಕುಡಿದಿರ ಕುಡಿಯ ಮಾವಿನ ಮಿಡಿಯ ಮಾರುದಿನ ಮೆಣಸುಗದಲೆಯ ಪುಡಿಯೊಳಡಸಿದಲ್ಲವ ಲ್ಲಡಿಗೆಯ ಚಿಕ್ಕಣಂಗಳಂ ಸವಿಸಿವದು (ಪಂಂಪಾಮ. ೪–೭೭ವ) ; ಅರಿದುರಿವ ಬೇಳೆಯೊಂದರೆ ಮೊಸರಲ್ಲಿ(ದಿ) ಶರಿಯೆಳಿಂಗು ಜೀರಿಗೆ ಕೊತ್ತಂಬರಿ ಮೆಣಸಲ್ಲಱುಸಿತಂ ಬೆರಸಿಡ್ಡಲಿಗೆಯನಡಕ್ಕೆ ಕಂಪಂ ಕುಡು ಗುಂ (ಲೀಲಾವತಿ. ೪–೧೧) ; ಮಾಗುಳಿವೇರ್ ಮೊಲೆಯಲ್ಲ ಮೇಲೆ ಕಮ್ಮಿಪ್ಪ ಸುಧಡ್ರೆ ಮಾಮಿಡಿ... ಅದಿಯಾದುಪ್ಪನಕಾಯ್ಗಳಂ (ಲೀಲಾವ. ೫–೬೧); ಅಲ್ಲದ ಮೆಲಿದೊಡದಲು ಕಿವಿಯೊಳಗಿಲ್ ಸಲ್ಲಲಿತಾಂಗಿಯೇಳುವಳು (ಅಂಚಿಪ. ೭–೧೦೭) ; ಹಸಿಯ ಅಲ್ಲವು ಲೇಸು ಬಿಸಿಯ ಖಂಡಿಯೂ ಲೇಸು ಮಸಿ ಲೇಸು ಕಳ್ಳ ಹೆಣ್ಣಂಗೆ ಬೈಗಿನ ಬಿಸಿಲು ಲೇಸು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೧೧೩).

[ಹ್ರಾ. ಅಲ್ಲಯು. / ತಮಿ. ತೆಲು. ಅಲ್ಲ (< ಸಂ. ಅರ್ದ್ರಕ)]

ಅಲ್ಲ₂ 'ಅಲ್₁' ಪರಾ.

ಅಲ್ಲಕಲ್ಲೊಳ 'ಅಲ್ಲಕಲ್ಲೋಲ' ನೋ.

ಅಲ್ಲಕಲ್ಲೋಲ, ಅಲ್ಲಕಲ್ಲೊಳ, ಅಲ್ಲೋಲಕಲ್ಲೋಲ (ನಾ). ೧. ದೊಡ್ಡದೊಡ್ಡ ತೆರೆಗಳೇಳುವುದು; ಬಲವಾದ ಕ್ಷೋಭೆ; ಮಹತ್ತರವಾದ ಗದ್ದಲ. ೨. ಅಸ್ತವ್ಯಸ್ತವಾಗಿರುವುದು; ಚೆಲ್ಲಾಪಿಲ್ಲಿಯಾಗಿರುವುದು; ತಿರುಗು ಮುರುಗಾಗಿರುವುದು: ಪಾಂಡವ ಬಲಮೆಲ್ಲಮನಲ್ಲಕಲ್ಲೋಲಂಮಾಡಿ (ಪಂಪಭಾ. ೧೧-೬೦ ವ). **ಅಲ್ಲಕಲ್ಲೊಳ**: ೧. ಸಡಗರದೇಟ್ಗೆಯುಂ ಕಳಕಳಧ್ವನಿಯುಂ ಬೆರಸಾಡುವಂತೆರಟ್ಟಡೆಯೊಳಮಾಗಳೊರ್ಮೊದಲೆ ಪಲ್ಲಣಮಿಕ್ಕಿಪುದಲ್ಲ ಕಲ್ಲೊಳಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೩-೩೩). **ಅಲ್ಲೋಲಕಲ್ಲೋಲ**: ೧. ರಾಜ್ಯದಲ್ಲಿ ಅಲ್ಲೋಲಕಲ್ಲೋಲಗಳೇಳಬಹುದು (ಶಾಂತಲಾ. ೧೮); ದೇಶದಲ್ಲೆಲ್ಲ ಅಲ್ಲೋಲಕಲ್ಲೋಲವನ್ನುಂಟುಮಾಡಿದರು (ಸೇನಾಹ. ೭೪).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಅಲಙ್ಕೋಲಂ; ತೆಲು. ಅಲ್ಲಕಲ್ಲೋಲ. / ಸಂ. ಉಲ್ಲಲಕಲ್ಲೋಲ, ಉಲ್ಲೋಲಕಲ್ಲೋಲ]

ಅಲ್ಲಖಲ್ಲೆ (ನಾ). = ಅಲ್ಲಕಲ್ಲೋಲ (?): ಪಾಂಡವರ ಪಾಳಯಮಂ ನೆಱೆ ಸುತ್ತಿಮುತ್ತಿದಂ ನಡುವಿರುಳಲ್ಲಖಲ್ಲೆಗೊಳಗಪ್ಪಿನೆಗಂ ಕಟಕಾಂಗನಾದಿಗಳ್ (ಮಹಾನೇ. ೧೩-೨೯). [?]

ಅಲ್ಲಗಳೆ (ಕ್ರಿ). ೧. ನಿರಾಕರಿಸು. ೨. ಕಡೆಗಣಿಸು; ಕೀಳಾಗಿ ಎಣಿಸು: ಮುಳಿದಲ್ಲಿ ಮುಳಿದೆಳಸಿದುದನೆಳಸಿಯಲ್ಲಗಳೆದುದೆಲ್ಲವನಲ್ಲಗಳೆದು ಬಳಿವಿಡಿದಿನಿಯನ ಪಾದಾರವಿಂದದ ನೆಳಲಂತೆ ನೇಮದೊಳಿಹುದು (ಹದಿಬ. ೩-೪೧); ಅನುಭವದ ರುಚಿಯನ್ನು ನಾವು ಅಲ್ಲಗಳೆಯಲಾರೆವಷ್ಟೆ (ಗಾಳಿಗು. ೪೦); ಸಿದ್ಧಾರ್ಥನು ತನ್ನ ಇಷ್ಟಾರ್ಥವನ್ನು ಸಲ್ಲಿಸದೆ ತನ್ನನ್ನು ಅಲ್ಲಗಳೆದುದು ದೇವದತ್ತನಿಗೆ ಸಹಿಸಲಿಲ್ಲ (ಹಿಂಕಿರು. ೩೩); ನನ್ನ ಮಾತನ್ನು ನೀನು ಅಲ್ಲಗಳೆಯಬಾರದು (ಕಾವೇರಿ. ೨೪). [ಅಲ್ಲ₂ + ಕಳೆ₁]

ಅಲ್ಲಗಳೆಯಿಸು (ಕ್ರಿ). ನಿರಾಕರಿಸುವಂತೆ ಮಾಡು: ಕಡೆಗಣಿಸುವಂತೆ ಮಾಡು: ನಾನಂದುದನ್ನು ನಾಳೆಯದಿನ ಅಲ್ಲಗಳೆಯಿಸಬಹುದು (ಯಕ್ಷಬ. ೭ ಮು.) [ಅಲ್ಲಗಳೆ + -ಇಸ್ಕು₃]

ಅಲ್ಲಟಪಲ್ಲಟ (ನಾ). ೧. ಅಲ್ಲೋಲಕಲ್ಲೋಲ (ಸ್ಕಾಂಡರ್). ೨. ಅಸ್ತವ್ಯಸ್ತ; ತಲೆಕೆಳಗು; ತಿರುಗುಮುರುಗು.

[ಪ್ರಾ. ಅಲ್ಲಟ್ಟಪಲ್ಲಟ್ಟ]

ಅಲ್ಲಡ (ಗು). ತಿಳಿವಳಿಕೆಯಿಲ್ಲದ: ನಡುವೆ ಇರುವ (ಶಾಮಲಾದೇವಿಯ) ಎರಡು ಗಂಡುಮಕ್ಕಳು ಏನೂ ತಿಳಿಯದ ಅಲ್ಲಡ ಹಸುಳೆಗಳು (ಹಕ್ಕಿನೋ. ೭೭). [← ಮರಾ. ಅಲ್ಲಡ್ = ಅನುಭವವಿಲ್ಲದ, ತಿಳಿವಳಿಕೆ ಇಲ್ಲದ]

ಅಲ್ಲಡಂ, ಅಲ್ಲಡೆ (ಅ). ಹಾಗಿಲ್ಲದಿದ್ದರೆ; ಇಲ್ಲವಾದರೆ; ಅಲ್ಲದಿದ್ದರೆ: ಮರಮಾಚಿ ನಿನ್ನಣುಗನಂ ಕೊಂದನಲ್ಲಡಂ ತರಳ ಮಡಿವನೆ (ತುರಂಗ. ೭೦-೩೦): ಕೊಡಿಸಿದರೆ ಜೀಯ ನಮಗಪ್ಪಣೆಯ ಪಾರ್ಥನಂ ಪಿಡಿತಹೆವು ವೇಗದೊಳ್ ಭೂಪ ನೀನಲ್ಲಡಂ ನಡೆ ಜಗಳಕಮ್ಮೆನಲ್ ಬಭ್ರುವಾಹನ ಸುಭಟರಂ ನೋಡಿ ಸಂತಸದೊಳು (ತುರಂಗ. ೮೨-೪). **ಅಲ್ಲಡೆ**: ಮಳೆಯ ಕತ್ತಲೆಯೊ? ಅಲ್ಲಡೆ ನಭೋಗ್ನಿಮುಖಿಯಿಂದುಗುವ ಕಬ್ಬೊಗೆಯೊ? (ಗೂಲ್ಗೊಥಾ. ೧೩-೭). [< ಅಲ್ಲದೊಡೆ, ಅಲ್ಲದಡೆ]

ಅಲ್ಲಡೆ 'ಅಲ್ಲಡಂ' ನೋ.

ಅಲ್ಲಣಿ 'ಅಲ್ಲಳಿ' ನೋ.

ಅಲ್ಲಣಿಗೆ (ನಾ). = ಅಲ್ಲಳಿ: "ಅಲ್ಲಣಿಗೆ = ಮೇಳಂ" (ಶಮದ. ಪರಿ. ೨); "ಅಲ್ಲಣಿಗೆ ಪ್ರಮೇಳದೊಳ್" (ಕರ್ಣಾನಿ. ೨೭); ಅಲ್ಲವಲ್ಲಣಿಗೆಯ ಚಿಕ್ಕಣಂಗಳಂ ಸವಿಸವಿದು (ಪಂಪಭಾ. ೪-೮೭ ವ); ನಿನ್ನ ಮನದನ್ನ ತನದ ಮೋಹನ ಮಂತ್ರವು ಬಲ್ಲವಲ್ಲಭ ಕೇಳಿಯ ಅಲ್ಲಣಿಗೆಯು (ಮಂತ್ರಶ. ೯೩-೭). 'ಅಲ್ಲಣಿಗೆಗಾಳೆಗ', 'ಅಲ್ಲಣಿಗೆಮುಳಿಸು' ಪರಾ.

[?. / ಪ್ರಾ. ಅಲ್ಲಿಯಾವಣ = ಒಟ್ಟುಗೂಡಿಸುವಿಕೆ]

ಅಲ್ಲಣಿಗೆಗಾಳೆಗ (ನಾ). ವಿನೋದಕ್ಕಾಗಿ ಮಾಡುವ ಯುದ್ಧ: ಶರವರ್ಷಮಯಮಾಗೆ ದೆಸೆಯೆಲ್ಲಮಂ ಪರ್ಬಿರ್ಪ ದಮಿತಾರಿಯೆಟ್ಟರಮಂ ಕಂಡು ಜಿನಚಂದ್ರಂ ತಮ್ಮನಂ ಪೇಟ್ದಲ್ಲಣಿಗೆ ಗಾಳೆಗಂಗಾದುತಿರ್ಪುದುಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೪-೪೩ ವ). [ಅಲ್ಲಣಿಗೆ + ಕಾಳೆಗ]

ಅಲ್ಲಣಿಗೆಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಜೊತೆಗೂಡು: ಸೊಲ್ಲಿಸುತಿರೆ ಬಂದಲ್ಲಣಿಗೆಗೊಂಡು ಪೊಣ್ಮುತೆ ಕೊಲ್ಲಣಿಸುವರುಱುಬಿ ನುಡಿವರೂಱಿಗವೆಣ್ಗಳ್ (ಚಿಕವಿ. ೪-೩೨). [ಅಲ್ಲಣಿಗೆ + ಕೊಳ್₁]

ಅಲ್ಲಣಿಗೆಮುಳಿಸು (ನಾ). ನಟನೆಯ ರೋಷ; ಹುಸಿಮುನಿಸು: ಪೆಱತೊಂದು ತಾಣದೊಳವಚಱಮಾದ ಪಱವೇಟದಿನಿಲ್ಲದ ದೋಷಮನಿ(ಲ್ಲ)ಟ್ಟಲ್ಲಣಿಗೆಮುಳಿಸಂ ಮುಳಿದೊಲ್ಲದೆ ಪೋಪನನೆರಡಿಲ್ಲದೆ ನಲ್ಲಳ್ ಪಿಡಿದು (ಶಾಂತಿಪು. ೮-೧೦೪ ವ). [ಅಲ್ಲಣಿಗೆ₁ + ಮುಳಿಸು]

ಅಲ್ಲದು 'ಅಲ್₁' ಪರಾ.

ಅಲ್ಲದೆ 'ಅಲ್₁' ಪರಾ.

ಅಲ್ಲದೇ 'ಅಲ್₁' ಪರಾ.

ಅಲ್ಲಪ್ಪ (ನಾ). ೧. ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಸೋಮಂಣನವರ ಭ್ರಾತೃ ನಾಗಂಣ ಸಿಂಗಂಣ ಅಲ್ಲಪ್ಪ ಭೊಪ್ಪಿಶೆಟ್ಟಿಯಂಬಿವರೆಲ್ಲರಂ (ಎಕ. XII, ತಿಪಟೂ. ೧೨-೪೩; 1285). ೨. ಅಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳುವವನು: ಅಲ್ಲಪ್ಪನ ಚಾವಡಿಯಲ್ಲಿ ಅಲ್ಲಪ್ಪ, ಹೌದಪ್ಪನ ಚಾವಡಿಯಲ್ಲಿ ಹೌದಪ್ಪ (ಗಾದೆ).

[ಅಲ್ಲ? + ಅಪ್ಪ₁]

ಅಲ್ಲಮ್ಮ (ನಾ). ಒಬ್ಬನ ಹೆಸರು; ಒಂದು ಹೆಸರು: ಅನ್ತಿಯ ಸುಗ್ಗಯ್ಯನು ಬಿಡಿ ಪೊನ್ನಯ್ಯನುಂ ಅಲ್ಲಮ್ಮನುಂ ಬಯ್ಯರ ಜೋಗನುಂ ಇಂತಿ ನಿಬರುಂ ಸಾಕ್ಷಿಯಾಗೆ ಕೊಟ್ಟರ್ (ಎಕ. XI, ಹೊಳಲ್ಕೆ. ೩೦-೧೩; 964).

[ಅಲ್ಲ₀ + ಅಮ್ಮ₁]

ಅಲ್ಲರ (ನಾ). ಪ್ರೀತಿಪಾತ್ರರ ಅಗಲಿಕೆ; ವಿರಹ (ಚತುನಿ. I-೮೫ ಕಿ). [?]

ಅಲ್ಲವಲ್ಲಣಿಗೆ (ನಾ). ಹಸಿಯ ಶುಂಠಿಯ ಬೆರಕೆ, —ಮಿಶ್ರಣ: ಬೆಳ್ಳಿಯ ಸಿಪ್ಪುಗಳೊಳ್ . . . ಕುಡಿಬಿದಿರ ಕುಡಿಯ ಮಾವಿನ ಮಿಡಿಯಮಾರುದಿನ ಮೆಣಸುಗಡಲೆಯ ಪುಡಿಯೊಳಡಸಿದಲ್ಲವಲ್ಲಣಿಗೆಯ ಚಿಕ್ಕಣಂಗಳಂ ಸವಿಸವಿದು (ಪಂಪಭಾ. ೪-೮೭ ವ). ℙ ಈ ಶಬ್ದ 'ಅಲ್ಲದಲ್ಲಣಿಗೆ' ಎಂದಿರಬಹುದು. [ಅಲ್ಲ₁+ ಅಲ್ಲಣಿಗೆ]

ಅಲ್ಲಳಿ, ಅಲ್ಲಣಿ (ನಾ). ಮೇಳ; ವಿನೋದ. 'ಅಲ್ಲಳಿಗಾಳೆಗ' ಪರಾ. **ಅಲ್ಲಣಿ**: "ಅಲ್ಲಣಿಯೆನಲ್ಸಬ್ಬವಮುಮೆಂದು ಮೇಳಮುಂ" (ಕಬ್ಬಿಕೈ. ೭೭); ಪಲ್ಲಟದ ಘಲ್ಲಣೆಯಲ್ಲಣಿಯ ಗಂಡುಗೋಗಿಲೆಯಿಂಚರಕ್ಕೆ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೭೩-೪). [?]

ಅಲ್ಲಳಿಗಾಳೆಗ (ನಾ). ವಿನೋದಕ್ಕಾಗಿ ಮಾಡುವ ಯುದ್ಧ; ಹುಸಿಯುದ್ಧ: ಅಂತಮೋಘಾಸ್ತ್ರ ಧನಂಜಯಂ ತನ್ನಮೋಘಾಸ್ತ್ರಂಗಳಂ ಕಡಿದೊಡೆ ಸಾಮಾನ್ಯಾಸ್ತ್ರಂಗಳೊಳ್ ಧರ್ಮಪುತ್ರಂಗೆ ತನ್ನ ನುಡಿದ ನುಡಿವಳಿಯಂ ನೆನೆದು ಅಲ್ಲಳಿಗಾಳೆಗಂಗಾದೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧೧-೪೩ ವ). 'ಮೇಳಗಾಳೆಗ' ಪರಾ. [ಅಲ್ಲಳಿ + ಕಾಳೆಗ]

ಅಲ್ಲಾ₁ 'ಅಲ್' ಪರಾ.

ಅಲ್ಲಾ₂ (ನಾ). ದೇವರು: ಅಲ್ಲಾ ಹಜರತ್ ಕದರೆ ಕುದರತ್ತು ಕುರಶೆ ದರಾಯತ್ ದಾರಾದಿರಾಯತ್ ಸುಲ್ತಾನೆ ರೂಂಕಲದಲ್ಲಾ ಹೂಮುಲ್ ಕುಹೂ ಇವರು (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೧೧೯); "ಇಂದೂ ಅಲ್ಲಾನ ಸಂಕೇತವಿದೆ . . . ಅದರ ವಿರುದ್ಧ ನಾನು ಬಾಳಬೇಕೆ?" (ದಕ್ಷಿನ. ೫೩).

[← ಅರ. ಹಿಂ. ಅಲ್ಲಾಹ್]

ಅಲ್ಲಾಟ, ಅಳ್ಳಾಟ(ನಾ). ೧. ಅಲುಗಾಡುವುದು; ಕಂಪನೆ; ನಡುಕ; ಮಿಡಿತ : ಬಗೆಯಂ ತೆಗೆಯಲ್ಲಾಟಮಂ ಕಾವೆಮಂ ಮೊಗಮುದಂ ಸಾವುದ ನೆಲ್ಲಂದಿಂ(ಪಂಪಭಾ. ೫-೪೩); ಉಗುರೊಳು ರಜವನೆದೆಯೊಳಲ್ಲಾಟಮಂ ಕೈಯ ಮೊದಲೊಳು ಮಿಡುಕಂ . . . ಆರಯ್ದು ಕಾಣದೆ ನೊಂದಳು (ಹರಿಶ. ೧೨-೩೬); ನೀಳ್ದ ಹೆಣ್ಣುಳಂ ಸೆಳೆನವಿನಲ್ಲಾಟಮಂ ಕಂದು ಪೊಣವಾಟಿಂದೇಱಿಸಾರ್ದಿಪ್ಪಿ (ಶಬ್ದಾ. ೬೮). ೨. ಚಂಚಲತೆ; ಆಕರ್ಷಣೆ : ನೋಟದಮರರ ನಯನಗಳಿಗಲ್ಲಾಟವನೆ ಪಯಶಕ್ಕ್ಯಗತಿಗಳ ತೋಟಿಕಾಱರು ಹೊಕ್ಕು ತಾಗಿದರ್ಥಭಯಸೇನೆಯಲಿ (ಶಾನ್ತಭಾ. ೪-೨೫); ಒಂದಿಪಿನಲ್ಲಾ ಬೆವ್ಗಂಟೋಱೆವಿರಿದ ಬಾಯ್ದಜೆಗಿಯುಂಟು (ಭರತ. ೧೬-೭೦).

ಅಳ್ಳಾಟ : ೧. ಕುವಲಯದಳನಯನಯನು ನೋಟಂ ತನ್ನ ಮನದೊಳ್ ಳ್ಳಾಟಮಂ ಪಡೆಯೆ (ಪಂಪಭಾ. ೪-೪೧ ವ) ; ಮುನಮೊಳಳ್ಳಾಟಿಪ್ಪುದರಿ ನೈಪಕೋಟಿಯನಾಟರೆಂದಾಸ್ಫೋಟಿಸಿ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨-೧೮ ವ).

[< ಅಲ್ಲಾಡು]

ಅಲ್ಲಾಡಿಸು, ಅಳ್ಳಾಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಅಲುಗುವಂತೆ ಮಾಡು; ಚಲಿಸು : ಆಕೆಯ ಸೆಳೆನಡು ನೋ ೞಿದರೆ ಮನಮನಲ್ಲಾಡಿಸುಗುಂ (ಮುದ್ರಿಸಾ. ೩-೬೫) ; ತರುಣಜರಿಣಾಶ್ಚಿ . . . ಬಂದಳ್ ನೆರವಿಯ ನೋಟಕರ ಮನಮನಲ್ಲಾಡಿಸುಮಂ (ಧರ್ಮಾಭ್ಯು. ೬-೧೦೮) ; ಪಾಡಲಿಂದೊಲಲಗಳ ಗೊಟ್ಟಾಡಿ ಶಿರವನಲ್ಲಾಡಿಸುತಿಪ್ಪನು ನೋಳ್ಪವರಾ (ಧರ್ಮಪ. ೧೦-೩೩); "ಇದಕಿಂತ ಅಚ್ಚರಿಯು ಏಪಿದುಂ ಲೋಕದಲಿ ! " ಎಂದು ನಿಲ್ಲಿಸಿ, ಜಿಕೆ ಅಲ್ಲಾಡಿಸಿ (ವೀರಮಹೇ. ೧೧೦). ೨. ನಡುಗಿಸು; ಹೆದರಿಸು : ದೆಸೆಗಳಂ ದಹಿಸುತ್ತ ರಸೆಯನಲ್ಲಾಡಿಸುತೆ . . . ಒಗೆದುದು ಮಹಾವಿಷಂ (ಪಂಚತಂ. ೧-೧೩) ; ಪಾಶಾಧ್ಯಯಿ ರವನಲ್ಲಾಡಿಸುತು ಪರಿಬಲವನು (ಕುವ್ಯಾ ಕ. ೨೯-೧೧). ೩. ಅಲ್ಲಾಡಿಸು : ೧. ಪುಷ್ಪಕಂ ನೆಲಕ್ಕಿಳು ತ್ಪಿಪ್ಪತ್ತು ತೋಳ್ಗಳಿಂದಾ ಗಿರಿಯಂ ತಲ್ಲಿಸಿ ಅಳ್ಳಾಡಿಸೆ ಗಿರಿಜೆ ನಡುಗಿ ಭಯಂ ಗೊಂಡು (ಧ ಸಂ ಪ. ೯-೩೮ ವ). ೨. ಈ ಜಗಂಗಳನೆಲ್ಲಾಡಿಸುವ ಮದೀಯೋಗ್ರಾಸ್ತ್ರ ಪಸರ್ಗಳಿಂ ಕತಿಗೆ ಡೊರೆಯೆ (ಪಂಪಭಾ. ೯-೧೧). [ಅಲ್ಲಾಡು + -ಇಸು.]

ಅಲ್ಲಾಡು, ಅಳ್ಳಾಡು (ಕ್ರಿ). ೧. ಚಲಿಸು; ಅಲುಗಾಡು; ತೂಗಾಡು: "ಅಲ್ಲಾಮ - ಸಂಜಲಕ್ಷೇ " (ಕವಿರಾ) ; ಶ್ರೀದಶಾನನಂಗಳಲ್ಲಾಡುವಿಪುವು ಜಗದ್ಬುರುಗೆ ಬೀಗಮುಚ್ಚ್ಯಸನದಿಂದಿರೀಜಂಭಿಂದಂ ಪೇಟ್ಟ್ರತ್ತೋಲ್ (ಅರಿಷ. ೬ ೪೦) ; ಸೆಳೆಗೊಂಬಲ್ಲಾಡುವೆರ್ಗಳ್ ಫಳಭರದಿಂ (ಮುದ್ರಿಸಾ. ೩-೩೫), ಕಡುಪೆಗೆ ಮರದಂತೆ ಮನದೊಳಲ್ಲಾಡಲ್ಕೆ (ಧರ್ಮಾಭ್ಯು. ೧೦-೨೬); ಜಲಜಸುಖಿ ಬೆಮರಿಂತಿಲು ಕೊರೆಸಿ ಲಲಿತೆ ಮುಕ್ತಾಹಾರ ವಲ್ಲಾಡಲು ಸೊಗನೆಳವಸಿ ಪಿಂದಲು (ನಳಚ. ೩-೩೪) ; ತಾಮು ಸ್ವತ್ತಲ್ಲಾ ದಿಡರೆ ರಾಮುರಿಗೆ ಎಚ್ಚರಾಗುವುದಲ್ಲಾ ಎಂದು ಸೀತೆಯು . . . ಸಹಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದಳು (ತಿಕ್ಕಾಂ. ೬-೧೧) ; ಅಳಲು ಏರಿದರೆ ಆರೇ ಮರೆ ಅಲ್ಲಾಡಿಕೋ (ಗಾದೆ. ೧೯೬). ೨. ಹೆದರು; ನಡುಗು : ದಂಡಿನ ಸಾಮಗ್ರಿಗೆ ಪರವಂಡಲಂ ಮಲ್ಲಾಡೆ (ಎಸಾ. ೪ ೫೪-೪೪ ; ೪೧೨) ; ಬಲ ವಲ್ಲಾಡಿತೊಲ್ಲುನೆ ಹಸುಳೆ ಹೊಕ್ಕಳು ವೈರೋಹರವ (ಕುವ್ಯಾಭ್ಯು. ೫-೫). ೩. ಅಲ್ಲಾಡಿಸು ; ತೂಗಾಡಿಸು; ಅಲುಗಾಡಿಸು : ಒಂದು ಗೋಲಾಂಗುಲಂ . . . ಬೆಟ್ಟದಿರ ತಲೆಯದ ಕೆಲಲ್ಕೈ ಗಳಂ ಪಿಡಿದು ಅರ್ಪ ಭರದಿಂದಲ್ಲಾಡಿ ಕೆಟ್ಟುದುಂ (ಪಂಚತಂ, ೩೦-೬) ; ತಳರಿ ತೊಂಬೆಯನಲ್ಲಾಡಿ ಹೂಗೊಂಚಲೊಳ್ ಸುಳಿದು (ಅಂಜಜ. ೨-೫೧) ; ನೀವು ಕರುಣಿಸಿದಿರಿ ಕೃಪಾರಸಭಾವ ಹಿರಿಯರಲುಂಟಲೇ ತಪ್ಪಾವುದೆನುತಲಿಲ್ಲ ದಿಡನು ಶಿರವ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧೨-೧೧) ; ನೋಡಿದವನು ಮುರಿದವನಸನವಲ್ಲಾ ಡಿದನು ತುದಿವೆರಳನು (ತೊರಣ. ೪-೪-೨೩); ಗಗನವ ತಬ್ಬಿ ತೂರಿಗಳ್ ಪೊಯ್ದಬ್ಬಿಸಿ ನಗಗಳುಗಳನಲ್ಲಾಡಿ ಮಿಗೆ ಕತ್ತಲೆಗೆ ಕೈಯಿಟ್ಟಿರ್ದು: ಇವನ ಜಗಳದಾಳುಗಳು (ಕಂಪನ. ೬-೧೦೯). ಅಳ್ಳಾಡು : ೧. ದಕ್ಷಿಸಿ ಕುಣಿಲು ತ್ತಲುಧ್ವಿಯುಳ್ಳಾಳಂ ನೆಗೞ್ದ ಕವಿರಿ ನರ್ತಿಸಿ ನಡೆವತ್ತಳ್ಳಾಡೆ ವೆಂಡ ಬಲ ಪುದು ಕೊಳ್ಳೆಂದು ಮಹಾರವ ಪೊದೞ್ದಿಸಿನಿಗೆಂ (ಅದಿಪು. ೧೫-೫೩); ಮನದೊಳಳ್ಳಾಡದೆ ಯೋಗಿ ಬೆಳ್ಳವಾಸದೊಳಿರ್ದಂ (ಪಾರ್ಶ್ವ. ೧೦-೫೦). ೨. ಓಡಿ ತರೋಬಳಮಿದಳ್ಳಾಡಿ ಪ್ರಕಾಶದಬಲಂ . . . ಶೇಸಜ್ಞ ಮೂಡಿದುದು (ಪಂಪಭಾ. ೩-೩೭) ; ಚೋಳಂ ಮದಮನುಜುಗಿದಂ ಗೌಳಳ್ಳಾ ಡಿದಂ ಬರ್ಬರರಾಜಂ ಗರ್ವ್ಯಮಂ ತಾ ನುಳಿದಂ (ಸೌಇಇ. IX-೭, ೧೧೮-೧೯ ; 1057) ; ಈ ಸ್ಥಳಂ ಕಾಷ್ಮ ಪಾಷಾಣ ವರ್ಷದಿಂ ಅಲ್ಲಾಡಿ ಕೆಡಪುವೆನೆಂದುಜದೆಗೊಂಡಳ್ಳಿರಲಾ ಕಳಳಳಮಂ ಕೇಳ್ದು (ಜಗವಿ. ೪-೪೦ ವ).

[ದೇ. ॥ ತೆಲು. ಅಲ್ಲರಾಡು, ಅಲ್ಲಲ್ಲಾಡು, ಅಲ್ಲಾಡು. P ಅಲ್ಲಾಡು, ಅಳ್ಳಾಡು ಇವು ಅಲ್ಲ್ ಮತ್ತು ಅಳ್ಳ್ ಎಂಬ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಧಾತುಮೂಲ ಗಳಿಂದ ಬಂದಿರಬಹುದೆ ?]

ಅಲ್ಲಾ ಬಿಲಾಶ್ವನ (ನಾ). ಮೊಹರಂಹಬ್ಬ : ಅವನು ಊರಿನಲ್ಲಾಬಿ ಉತ್ಸವದಲ್ಲಿ ಅಂದರೆ ಮೊಹರಂ ಹಬ್ಬುದಲ್ಲಿ ಪ್ರಮುಖಪಾತ್ರ ವಹಿಸುತ್ತಿದ್ದ (ಊರುಕ. ೩೧). [ಅಲ್ಲಾಬ್ಬಿ + ಉತ್ಸವ. P ← ಅರ. ಹಿಜ. ಆಷೂರ]

ಅಲ್ಲಾ ಳೆನಾಥ, ಅಲಾಳನಾಥ, ಅಳ್ಳಾಳನಾಥ (ನಾ). ೧. ಕರುಣಾಳು ವಾದ ಪ್ರಭು. ೨. ಕಂಟಿಯ ವರದರಾಜಸ್ವಾಮಿಯ ಹೆಸರು : ಶುಷ್ಕಜನ ದುರ್ಲಭ ಅಲ್ಲಾಳನಾಥ ದೇವರ ದಿವ್ಯಶ್ರೀಪಾದಪದ್ಮಾರಾಧಕ (ಎಕ. XIV, ಗುಂಡ್ಲು ಪೇ. ೧೩೧-೬ ; 1816) ; ಅಲ್ಲಾಳನಾಥದೇವಗಳ (ಎಳ. VI, ಕಡೂರು. ೧೯-೧೧ ; 1491) ; ಅಲ್ಲಾಳನಾಥದೇವರಿಗೆ ಯೆಜು ಕೊಟ್ಟರಿ (ಮೈ ಆರ್. ೧೯೩೪, ೪೩-೧೦ ; 1651). ಅಲಾಳನಾಥ : ೧. ಮಹಾದೇವ ದೇವೋತ್ತಮ ಶ್ರೀ ಅಲಾಳನಾಥ ಸ್ವಾಮಿಯವರ ಪದಕೆ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೨೪, ೪೮-೪ ; 1634). ಅಳ್ಳಾಳನಾಥ : ೨. ಕೃಷ್ಣ ರಾಜ್ಯಂಗೆಯುತ್ತಂ ಇರಲು ಮಾಸಿಕ್ಕೆ ಅಳ್ಳಾಳನಾಥದೇವರಿಗೆ (ಎಳ. ೪, ಮಾಗಡಿ. ೩೩-೫ ; 1542). [ಅಲ್ಲಾಳ್ + (ಅರಿಯಾಳ) + ನಾಥ]

ಅಲ್ಲಿ, ಅಲಿ (ನಾ). ೪ ಸ್ಥಳ; ೪ ಪ್ರದೇಶ; ೪ ಎಡೆ : ಇದಾನ್ ಕೊಳೆ . . . ಒಳ್ಳಲ್ತನಂ ಕೆಯ್ಯೊಳಾ ವಿತ್ತಿದಲ್ಲಿ ವೆಳೆಯಾಪೆ ಕಡಾಗೆ (ಎಳ. VII, ಶಿಕಾ. ೧೫೪-೧೬; ೪೬೫) ; ದೆಳೆಸಿಪಲ್ಲಿ ಟಿಕೆಸಮಪಲ್ಲಿ ಜಿಷ್ಣುಸಮಮಂ (ಪಂಚಭಾ. ೧೪-೬೦) ; ಎಲ್ಲಿ ಜನಳಿವನಮೊಳಕಂಬಲ್ಲಿ ಯೀ ಮಪದೊಳ ದೊಳಲಾಗಿ (ಧರ್ಮಾಭ್ಯು. ೧-೨೧೩) ; ಅಲ್ಲಿಗೆವರಿಂ ವಿಳಾಪಿಯೊಳಂ ಯ್ದಂದು (ಪಂಬರ. ೧-೨೪) ; ಅಲ್ಲಿ ದೈವದ ನೆನಲು (ಕುವ್ಯಾಪ್ರಭು. ೩-೨೩) ; ಅಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲಿ ತಿರುಗುವುದಕ್ಕಿಂತ ದಿಟ್ಟಿ ತಿಂದು ಸೆರೆಯುವ ಅಂದ (ಗಾದೆ). ಅಲ್ಲಿ : ಮಾಳಿಗೆಯಿಂ ತಿರುಗುವಲಿ ದೇವದಲಲ್ಲಿ ಹುಳ್ಳದೆಕ್ಷಿಣ್ಣ ಪಿಂದಿಪ ಸ್ಥಳದಲಿ (ವಿಕ್ರಾಗ. ೧೧-೧೮-೫೫).

ಅಲ್ಲಿಂಪೆಱಗೆ = ಆದಕ್ಕಿಂತ ಹಿಂದೆ; ಅದರ ಹಿಂಭಾಗದೆಲ್ಲಿ : ಅಲ್ಲಿಂತಿ ಪೆಱಗೆ . . . ಏಟ್ಟ ೨೦೦ ಡಿಂದಿಕೆವರಿದ ಜಂಘಾಬಲಾಲಸಂ ಮತ್ತೊಡನೆ (ಕಾಡಂಪೂ. ೩೩, ೩೬). ಅಲ್ಲಿಂಬಳಿಕ್ಕೆ = ಅಲ್ಲಿಂಗಿ ಮುಂಬಳಿಕ್ಕೆ ಆ ತರುವಾಯ : ಕುಸುಬಿತ್ತು ಕೆಡಿಸ್ತು . . . ಬಳಪಲ್ಲಿಂಬಳಿಕ್ಕೆ ಪೊಗಲ್ವನು (ಸೋಮಚಿ. ೫-೩೬). ಅಲ್ಲಿಂಮುನ್ನಂ = ಆದಕ್ಕಿಂತ ಹಿಂದೆ ; ಅದಕ್ಕಿಂತ ಮೊದಲು : ನಿನೆವಲ್ಲಿಂ ಮುನ್ನಂ ಮದನನ ಪಂಚಬಾಣಾಂಗ ಪರತಂದುಂ (ಗರಿಚಿ. ೪-೪೫ ವ). ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ = ಆಯಾ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ; ಆಯಾ ಎಡೆಯಲ್ಲಿ: ಸಹಕಾರದಪಾರಿಕಯೆಂಬ ಅಲ್ಲಲ್ಲಿಗಲರ್ದಿ ಪೂವಲಿಗಳೆಸ್ತಿಳಕ (ಕಾವಂಂ. ೬೮೩) ; ಎಲ್ಲಿ ಸುಳಿದೆ ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಖುಶಾಲಿ ಪಿಡದಂಯ್ದ (ಅದಪ. ೨೬) ; ಮೊಳಗಿದುವಲ್ಲಲ್ಲಿ ಭೇಗುಲವಜ್ಞಳಿಗಳು (ಕಂಪನ. ೫-೧೩೭).

ಅ ಲ್ಲಿ ಗ ಲ್ಲಿ = ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ : ದೇವಗರ್ಜ್ಯಿಯಂದವ ಮ್ಮಾಂಡಿದ[ನ]ಲ್ಲಿ ಗಲ್ಲಿ ಸೊಡರಲ್ಲಿ ನಿವೇದ್ಯಮನಿಕ್ಕಿ ಕೇಕವ (ಸೌಇಇ. XX, ೭-೨೮; ೧೧೦೮). ಅಲ್ಲಿವರೆಂ = ಆ ಸ್ಥಳದ ವರೆಗೆ: ಧೀಷ್ಮಂ ಶರಶಯನತಳವಿಗತನಾಗಿರ್ಪಲ್ಲಿವರಂ . . . ಬಂದಾಗಳ್ (ಪಂಚಭಾ. ೧೩-೬೧ ನ). ಅಲ್ಲುಗು = ಅಲ್ಲಾಡಿ ಕೆಳಗೆ ಬೆಲ್ಲು ; ಹೊರಸೂಸು : ಸುರಿವರೆಲೊಂದು ಬೆಳ್ಪಿಯದಾತ್ಮ ತನುಭವನುತ್ತಮಾಂಗಮಲ್ಲಿಯಕ್ಕೆ ರೆಕೊಳೆ ನಿಲ್ಲದಲ್ಲಿ ಕುಸುಮಂ ಕೆಲವಲ್ಲುಗೆ . . . ಸಾಹಸಮಂ ಪೊಗಟ್ಟಂ ಸುರಾಧಿಪಂ (ಪಂಪಭಾ. ೫-೧೦೩); ಶತ ಖಂಡಮಪ್ಪಿನಂ ಖಂಡಿಸುವಂ ವಿಯಚ್ಚರಸ ನಟ್ಟಿನ ಚಕ್ರಮನೆಂದು ಧರ್ಮಾತ್ಮಾಂಡಲಿ ಗಂಡಮಂಡಲದಿನಲ್ಲುಗೆ . . . ಮಂಡಲಾಗ್ರಮುಷಡೆ (ಪಂ ರಾಮಾ. ೧೪-೧೭೬); ಅಲ್ಲುಗುವಧರಾಮ್ಯಕಮನೆ ಪುಲ್ಲಾಸ್ಯೆಯ ನಗೆಯಂ ತಂಡದೆನೆ ಸುಲಿವಲ್ಲಳ್ . . . ಕದಂ ಸೊಗಯಿಸಿದಳ್ (ಲೀಲಾವ. ೧೨-೬೯); ಹಾರಂ ತೂಗೆ ಕಣ್ಣೆಲ್ಲಮಲ್ಲುಗೆ ಪೊನ್ನೊಲೆ ಕದಂಪನಪ್ಪೆಳಸೆ (ಜಗದಿ. ೧೦-೧೦೦). [?]

ಅಲ್ಲಿಗ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಗಂಗವಂಕೋದ್ಭವಂ ಜಕ್ಷ ×××× ಅಳಾಳಿ ಅತನ ಬೆಳವಡಿಱ ಅಲ್ಲಿಗ ತಿಱ್ಱುಗೆಯಾಗಿ ×××× ಪ್ರತಾಪಾತಂಗಂ (ಎಳ. XI, ಪಾವಗ. ೧೧೯-೬ ; ೪೪೦). [?]

ಅಲ್ಲಿಗಾರಿಗೆ (ನಾ). ಅ ಗ ಸ : ಅಲ್ಲಿಗಾರಿಗ [ಶಾಕಾಂ. ಅಟ್ಟಗಾಲಿಗೆ] (ಚತುಪ್ರ. ೬. I, ೬೧). [?]

ಅಲ್ಲಿದ (ನಾ). ಆ ಸ್ಥಳದವನು; ಅಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದವನು; ಅಲ್ಲಿಯವನು : ಕೆಲಪನಲ್ಲಿದ್ದಿವನಿಗಳೆಂದನ ಮುತ್ತಿದನೊಂದೆ ತೇರೊಳಮರೇಂದ್ರ ಸುತರ ಕುರುವ್ಯಂದುಮೆಲ್ಲಮಂ (ಕವಚ. ೧೧೧ ಪ್ರಯೋ) ; ಅಲ್ಲಿಯಾದಂ ಪುಟ್ಟದಂ ಮೇಣ್ ಅಲ್ಲಿಯದಾಂ, ಅಲ್ಲಿದಂ (ಕಬ್ಬಾಸು. ೪೨೨ ಪ್ರಯೋ).

ಅಲ್ಲಿದಳ್ = ಆ ಸ್ಥಳದವಳು : ಅಲ್ಲಿದಳ್, ಇಲ್ಲಿದಳ್, ಎಲ್ಲಿದಳ್ (ಕಬ್ಬಾಸು. ೧೯೨ ಪ್ರಯೋ). 'ಇಲ್ಲಿದ', 'ಎಲ್ಲಿದ' ಪರಾ.

[ಅಲ್ಲಿ + -ದ್ಯ]

ಅಲ್ಲಿಬಿಲ್ಲಿ (ನಾ). ಮುಖಸ್ತುತಿ; ಆಕರ್ಷಣೆ; ಪರಸ್ಪರ ಪ್ರೀತಿಪೂರ್ವಕ ಪರಿಚಯ, — ಆಸಕ್ತಿ (ಸ್ಯಾಂಡರ್) : "ಅಲ್ಲಿಬಿಲ್ಲಿ-ಕಲಿಬಿಲಿ (ಅಲಿಬಿಲಿ)" (ಜಾತಕಕಥ. ೧೯) ; ಇಲ್ಲಾಮಲ್ಲಿಯಜವಳು ಅಲ್ಲಿಬಿಲ್ಲಿ ಮಾತಾಡುವಳು (ಸ್ಯಾಂಡರ್).

ಅಲ್ಲಿಬಿಲ್ಲಿಮಾಡು = ಪರಿಹಾಸಮಾಡು; ವಿನೋದದಿಂದ ಕೆಣಕು; ಮುದ್ದಾಡು (ಸ್ಯಾಂಡರ್). ಅಲ್ಲಿಬಿಲ್ಲಿಯಾಗಿರು = ತಮಾಷೆಯಾಗಿರು; ವಿನೋದದಿಂದಿರು : ಅವರು ಎಷ್ಟು ಅಲ್ಲಿಬಿಲ್ಲಿಯಾಗಿದ್ದಾರೆ (ಸ್ಯಾಂಡರ್).

[← ತೆಲು. ಅಲ್ಲಿಬಿಲ್ಲಿ=ಬೆರೆತಿರುವುದು, ಸಾಂದ್ರತೆ, ಪ್ರಿಯವಾದುದು]

ಅಲ್ಲಿಯಣ (ನಾ). = ಅಲ್ಲಿದ : ಅಲ್ಲಿಯಾದಂ ಪುಟ್ಟದಂ ಮೇಣ್ ಅಲ್ಲಿಯಣಂ (ಕಬ್ಬಾಸು. ೪೨೨ ಪ್ರಯೋ). [ಅಲ್ಲಿ + -ಅಣ]

ಅಲ್ಲಿಸು (ಕ್ರಿ). ಅಲ್ಲವಾಗಿ ಮಾಡು ; ಹೀಯಾಳಿಸು : "ಅಲ್ಲಿಸು – ಹೀಯಾಳಿಸು" (ಜಾನಪದ. ೧೪). [ಅಲ್ಲ (< ಅಲ್₂) + -ಇಸ್ಕು]

ಅಲ್ಲೀಕೇರಿ (ನಾ). ಹಳ್ಳಿಯಲ್ಲಿ ಹೆಣ್ಣುಮಕ್ಕಳು ನದಿಯ ಅಥವಾ ಕೆರೆಯ ದಂಡೆಗೆ ಹೋಗಿ ಸಾಲಾಗಿ ಕುಳಿತುಕೊಂಡು ಊಟ ಮಾಡುವ ಒಂದು ಸಮಾರಂಭ: ಅಲ್ಲೀಕೇರಿಯ ಸಡಗರವನ್ನು ನೋಡಬೇಕು, ನವಿಲುಗುರಿಯದ ನೀಲವ್ವನಕೆರೆಯ ದಂಡೆಯ ಮೇಲೆ (ಅಲ್ಲವಿ. ೧೦೨). [?]

ಅಲ್ಲೀಪಾಕ (ನಾ). ಹೆಸರುಕಾಳಿ ಸಕ್ಕರೆಗೆಳಿಂದ ಮಾಡಿದ ಪಾಕ: ವೇಣು ಅಲ್ಲಿ ಹೊತ್ತುಮಾರುತ್ತಿದ್ದವಂದ 'ಅಲ್ಲೀಪಾಕ–ಜುರುಮುರಿ' ಕೊಂಡು – ಕೊಂಡಿದ್ದಳು (ಏಗೃಕ್ಷೇ. ೯೬). [ಅಲ್ಲಿ₃ (< ಅಲ್ಲ) + -ಪಾಕ]

ಅಲ್ಲು₁ (ಕ್ರಿ). ನೇರಿಸು ; ಜೋಡಿಸು ; ಹೆಣೆ ; ನೇಯು ; ಕಸೂತಿ ಹಾಕು ; ಹೊಲಿ (ಕ).

[ದೇ ॥ ತಮಿ. ತೆಲು. ಅಲ್ಲು; ಕೊಲಾ. ಅಲ್; ಪರ್ಜಿ. ಅಲ್ಲ್ = ಸುತ್ತು ಹಾಕು, ಸುತ್ತಿಕೊಳ್ಳು ; ನಾಯ್ಕಿ. ಅಲ್ಲ್ ; ಕುಡು. ಅಲ್ಪ = ತಡಕೆಗಳನ್ನು ಹೆಣೆ, ಬೇಲಿಯನ್ನು ಕಟ್ಟು ; ಕುವಿ. ಅಲ್ಲನರ್]

ಅಲ್ಲು₂, ಅಳ್ಳು₁ (ಕ್ರಿ). ಚಲಿಸು; ಅಲುಗು: ಹಂಪನಟ್ಟಿತ್ತ್ರಿಲ್ಲದಲಿಬುತ್ತಿಗಿ ಬಂದೆಱಗಿದ ಕಾಯಲೆಂದಿರುಹಂ (ಮಹೇಶ್ವ. ೨೫-೨೪). **ಅಳ್ಳು**₂ : ಹಂಸನಾಥನ ನೋಡುವಾಗ ಕರ್ಮಾಳಿ ಬಿಲ್ಲಂಸನವಮದೆನಲಿವನು ತಾಂ ಸಿದಿದಳ್ಳನೆ ನೋಡಿದ್ಯೆ ನಾಳೆ ತಂದಾಂ ಸೇವೆಗಿಕ್ಕಿ ತೋಱುವೆನು (ಧರ ಚ. ೨೪-೧೬). [?]

ಅಲ್ಲೇಶ್ವರ (ನಾ). ಒಂದು ದೇವರ ಹೆಸರು. 'ಅಲ್ಲೇಶ್ವರಗೆಯರ್' ಪರಾ. [?]

ಅಲ್ಲೇಶ್ವರಿಗೆಯರ್ (ನಾ). ಅಲ್ಲೇಶ್ವರ ದೇವರಿಗೆ ಬಿಟ್ಟ ಗದ್ದೆ : ಅಲ್ಲೇಶ್ವರಿಗೆಯ್ಯಂ ಪಿಂ ಮೂಡಣ ಕಂದಿವಕ್ಕೆರೋಳ್ ನೂಱು ×× ಮತ್ತರ ಕೆಯ್ಯಂ ಸರ್ವಬಾಧಾಪರಿಹಾರಂ ನಮಸ್ಯವಾಗೆ . . . ಪಟ್ಟಿನ್ (ಎಇ. XVI, ೫೯-೨೪ ; ೧೦೧೦). [ಅಲ್ಲೇಶ್ವರ + ಕೆಯರ್₃]

ಅಲ್ಲೋಲಕಲ್ಲೋಲ ಲ **'ಅಲ್ಲಕಲ್ಲೋಲ' ನೋ.**

ಅವ 'ಅದು,' ಪರಾ.

ಅವಂ 'ಅದು,' ಪರಾ.

ಅವಂಗ (ನಾ). ನಾರಂಬೇಗೆ ಗಿಡ : "ಅಣಗಂಧಾ–ಅವಂಗ" (ಓಷಧಿ. ೬). [?]

ಅವಂತಿಸೋಮ (ನಾ). ಅಕ್ಕಿ ತೊಳೆದ ನೀರು; ಅಕ್ಕಿಗಚ್ಚು : "ಅಭಿಷವಂ, ಅವಂತಿಸೋಮಂ, ತುಪ್ಪಾಶಾಂ. ಕು]ಹೂದಕಂ, ಪುಳ್ಳಂ –ಆಕ ೪ ಅಕ್ಕಿಗರ್ಚ" (ಹಲಾಯು. ೫೩-೧೬೩). [ಸಂ.]

ಅವಂದಿರ್ 'ಅದು,' ಪರಾ.

ಅವಂದಿರು 'ಅದು,' ಪರಾ.

ಅವಕೆರೆ (ನಾ). ಕಸ; ಧೂಳು : "ಅವಕೆರ ಸಂಕರಾಖ್ಯಮುದು ಮನೆಯ ಕಸಂ" (ವಸ್ತು ಕೋ. ೪೪-೨೧); ಅಪಾಸ್ತಾಖಲವ್ಯಜಾವಳರಮುಜ್ಜಳಕೀರ್ತಿ ಸಧಾರಂ (ಎಳ. VI, ಕಡೂರು. ೫೩-೬ ; ೧೧೭೨). [ಸಂ.]

ಅವಕೆರುಣೆ (ನಾ). ಅಸಮಾಧಾನ; ದಯಾಹೀನತೆ : ವೃಥಾ ರಾಜರವ ಕರುಣೆ ಸಂಪಾದಿಸಲೆ ? (ಹಟ್ಟಿರ. ೧೧-೧೬). [ಸಂ. ಅವಕರುಣಾ]

ಅವಕೆರ್ಣನ (ನಾ). ಕಿವಿಗೊಟ್ಟು ಕೇಳುವುದು; ಆಲಿಸುವುದು. 'ಅವಕೆರ್ಣಿಸು' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅವಕೆರ್ಣಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಆಲಿಸಿ ಕೇಳು ; ಮನಸಿಟ್ಟು ಕೇಳು : ಅಂತು ಪರಕುರಾಮನನಂಜಿದ ವೀರಂಗೆ ಗಿರಿಪಟ್ಟಮಂ ಕಟ್ಟ ಪಗೆವರ ನೆಸ್ಸ ಮಂಜದ ಕಾಲೊಳ್ ಕಟ್ಟಬೇನಿಂದು ಪೊಟ್ಟಳಿಸುವ ಸುಯೋಧನನ ನುಡಿಯನವಕರ್ಣಿಸಿ ಕರ್ಜಾಂತೆಂದಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೦-೧೫ ನ); ತಂದೆಯ ಮಾತಂ ಕೆವ್ಕೆ ನಿರ್ಗ್ರಂಯಮೂಗಿಯವಕರ್ಣಿಸಿ (ಸುಳುಮಾ. ೭-೨೪ ನ); ಇದು ಏನಿಗ್ಸ್ಪೇಟಿಯಿಂ ಭಗವ್ಪಾದಪಯಿಂದಾಕಾಶವಜನಮನವಕರ್ಣಿಸಿ ಮತ್ತ ಏಂತೆಂದಂ (ಅರ್ಥಸಿ. ೨-೪೪ ನ). ೨. ಕಡೆಗಣಿಸು ; ಅಲಕ್ಷ್ಯ ಮಾಡು ; ಕೇಳ್ಯಾಡು : ಆ ಗ್ಗಿ ಭೂತಿ ವಿಜಯಜಜ್ಯವಾದಿಯಾನಾದ ವೃತ್ತಕಮುಮಂ ಸಧಾಸದೊಳ್ ತಮ್ಮನವಕರ್ಣಿಸಿ ಕಿಡೆಸುಡಿದುದುಮಂ . . . ಸಪಿತ್ತರಮಲುಪುವುದುಂ (ಸುಳುಮಾ. ೨-೩೧ ನ). ೩. ಅಲಂಕರಿಸು : ರತಿಯ ಮ ಧು ಪಾ ನ ಗೋ ಷ್ಠಿ ಯ ಸುವರ್ಣಜಪಕಮನವಕರ್ಣಿಸದ ಕರ್ಣಾಭರಮಲ್ಲಿ (ಪಂಚಾಮಾ. ೧-೧೦೭ ನ). [ಅವಕರ್ಣನ + -ಇಸ್ಕು]

ಅವಕೆಲನ (ನಾ). ಕಳೆಯುವುದು. 'ವ್ಯವಕಲನ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅವಕಾಶ (ನಾ). ೧. ಅಂತರ : ಸೂರ್ಯನಿಗೂ ಭೂಮಿಗೂ ಇರುವ ಅವಕಾಶದಲ್ಲಿ ಬೆಳಕು ಅಲೆಗಳಂತೆ ತೇಲಿಕೊಂಡು ಬರುವುದು (ಎಕ್ಸ್‌ರೇ. ೩). ೨. ಪುರಸತ್ತು ; ಬಿಡುವು. ೩. ಅನುಕೂಲಸಂದರ್ಭ ; ಸೌಕರ್ಯ : ಪೌರುಷಸಾಹಸಕವಕಾಶವಿರದಿರೆ ವ್ಯರ್ಥವೇನಲ್ಲವೆ ಬಾಳು (ಇಂಚಾಪ. ೬–೭೬). [ಸಂ.]

ಅವಕಾಶಂಗುಡು (ಕ್ರಿ). ಎಡೆಮಾಡಿಕೊಡು ; ಅನುಕೂಲ ಮಾಡಿಕೊಡು : ಶರದ್ವಿಧುವಿಶದ ತದೀಯ ಯಶಃಪ್ರಸರಕ್ಕವಕಾಶಂಗುಡುವಂತೆ ಜಲಧರಪಟಲನಿರೋಧರಹಿತಮಾಕಾಶಮತಿಪ್ರಕಾಶಿತಾಶಾಂತಮಾಗೆ (ಆದಿಪು. ೭–೩೫ ವ). [ಅವಕಾಶ + ಕುಡು$_1$ (< ಕೊಡು)]

ಅವಕಿಲ, ಅವಕಿಳ (ನಾ). ಕೆಸರು ; ರೊಚ್ಚು : "ಪಂಕಃ, ಸಾದಃ, ನಿಷದ್ವರಃ, ಜಂಬಾಳಃ, ಕರ್ದಮಃ, ಅವಕಿಲಃ–ಈ ೬ ಕೆಸಱು" (ಹಲಾಯು. ೧೧೨–೫೬). **ಅವಕಿಳ** : "ಜಂಬಾಲಮವಕಿಳಂ ಪಂಕಮೆನೆ ಕೆಸಱ ನಿಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೨೩–೧೫). [ಸಂ.]

ಅವಕಿಳ 'ಅವಕಿಲ' ನೋ.

ಅವಕೀರ್ಣ (ಗು). ೧. ಎರಚಿದ ; ಚೆಲ್ಲಿದ ; ಕೆದರಿದ : ಭಯದಿಂ ಬನದೊಳಗೆ ಬಿಸುಟ್ಟುಪೋದ ವಿಷಮಾಸ್ತ್ರನ ನಚ್ಚಿನ ಬಾಣಾವಳಿಯೆನಿಸಿದುವನೂನ ಕುಸುಮಾವಕೀರ್ಣ ಬಾಣಾವಳಿಗಳ್ (ಚಂದ್ರಪು. ೨–೯೮). ೨. ತುಂಬಿದ ; ಕಿಕ್ಕಿರಿದ : ಭೂವರಾದ್ಯಖಿಲರೀಕ್ಷಿಸುತಲಿಂತು ತೋರ್ಪ ಮಹಿಮಾವಕೀರ್ಣಾತ್ಮರಾರ್ ನಿನ್ನಂತೆ . . . ಗುರು ಪದ್ಮದೇವಾ (ಪದ್ಮರಾ. ೬–೮೨). ೩. ಬಿಟ್ಟ ; ತ್ಯಜಿಸಿದ : "ಅವಕೀರ್ಣಂ, ಅವಧ್ವಸ್ತಂ, ತ್ಯಕ್ತಂ, ಉತ್ಸೃಷ್ಟಂ, ಉಜ್ಝಿತಂ–ಈ ೫ ಬಿಡಲ್ಪಟ್ಟುದು" (ಹಲಾಯು. ೧೧೮–೨೯). (ನಾ). ೪. = ಅವಕೀರ್ಣಿ : "ಆತ್ತವ್ರತಸಂಸ್ಕಾರನಿವರ್ತ್ತಿತನವಕೀರ್ಣನುಂ ನಿರಾತ್ಮನುಮಕ್ಕುಂ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೫೮–೩೮). [ಸಂ.]

ಅವಕೀರ್ಣಿ (ನಾ). ವ್ರತಗೆಟ್ಟವನು ; ವ್ರತಹೀನ ; ಕೆಡುಕ : "ಕೆಡುಕನಂ ಅವಕೀರ್ಣಿಯೆಂಬುದು" (ಹಲಾಯು. ೬೭–೨೫೦) ; ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯವ್ರತಹೀನರಾದ ಅವಕೀರ್ಣಿಗಳಂ (ಭಾರಶಾಂ. ೩೪–೨೪೫). [ಸಂ. ಅವಕೀರ್ಣಿನ್]

ಅವಕುಂಚಿತ (ಗು). ಬಾಗಿದ ; ಕುಗ್ಗಿದ ; ಸಂಕೋಚಹೊಂದಿದ ; ಮುದುಡಿದ : "ಅವಕುಂಚಿತಂ ಮೇಣವರೂಪಿತಮದವಲೀನಮವನೀತ ನಿಷ್ಕಾಸಿತಂ ಅವಕೃಷ್ಟಮೆನೆ ಹರಹುಗೆಟ್ಟುದೆನಿಸಿರ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೩೩–೨೯). [ಸಂ.]

ಅವಕುಂಠನ (ನಾ). ೧. ಮುಖಪರದೆ ; ಮೇಲುಮುಸುಕು : ಆ ಬಾಲಕಿಯು ಅವಕುಂಠನದ ಬಟ್ಟೆಯಿಂದ ಕಣ್ಣೊರಸಿಕೊಂಡಳು (ಕೋಹಿನೂ. ೧೦೩). ೨. ಸುತ್ತುಗಟ್ಟುವುದು ; ಆವರಿಸುವುದು. [ಸಂ.]

ಅವಕುಂಠನವತಿ (ನಾ). ಮುಖಪರದೆಯುಳ್ಳವಳು ; ಮೇಲುಮುಸುಕಿನಿಂದ ಕೂಡಿದವಳು. [ಸಂ. ಅವಕುಂಠನವತೀ]

ಅವಕುಂಠಿತ (ಗು). ಹೊದಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ; ಮರೆಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟ : ಮೃಗಶೃಂಗನೆಂಬೊಂ . . . ಮಿಥ್ಯಾಂಧಕಾರಾವಕುಂಠಿತ ಸಮ್ಯಗ್ದರ್ಶನನಾಗೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೭–೪೩ ವ) ; ಮಲಯಜರಸಲುಳಿತ ನಳಿನೀ[ದಳಾವಕುಂಠಿತ]ಮಾದ ಮೆಲ್ಲೆರ್ದೆಯೊಳಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೯೨೭). [ಸಂ.]

ಅವಕುಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ಕಿರಿಕಿರಿಯಾಗು ; ರೇಗು (?) : ಎನ್ನ ಶಿಷ್ಯಂ ಬಿಟ್ಟ ಕಣ್ಣಂ ಪೊನ್ನಿರ್ದೆಡೆಯನಱಿಯದೊಡವಕುಟ್ಟುತ್ತುಂ ಮಠಮಂ ಪತ್ತು ವಿಡದೆ ಪಿರಿಯದೊಂದು ಕರಕೆಯ ಕೂಟಂ ತಂದು ತಾನೊಂದು ಭಾಗಮನುಂಡು (ಪಂಡತಂ. ೩೦೨–೨೫). [?]

ಅವಕೂರ (ಗು). "ಅನ್ನವಿಲ್ಲದೆ ಹೋಗುವಂಥ" (ಗಂಗಾಮ. ೧೬). [ಸಂ.]

ಅವಕೃಪೆ (ನಾ). = ಅವಕರುಣೆ : ಅಕ್ಕನಿಗೆ ಅದೇ ದೈವದ ಅವಕೃಪೆಯೆನಿಸಿತೇನೊ (ಕರ್ಣಾಕ. ೭೦). [ಸಂ. ಅವಕೃಪಾ]

ಅವಕೃಷ್ಟ (ಗು). ೧. ಕೆಳಕ್ಕೆ ಸೆಳೆದ. ೨. ಹೊರದೂಡಿದ. ೩. ಕೆಳದರ್ಜೆಯ ; ಹೀನವಾದ ; ಕೀಳಾದ. 'ಅಪಕೃಷ್ಟ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅವಕೇಶಿ (ಗು). ೧. ಬಂಜೆಯಾದ ; ಫಲಹೀನವಾದ : ಭಾವಕಿಪಾದಪಲ್ಲವದ ಕೆಂಪಿನ ಶೋಭೆಯೊಳಿತ್ತಳೆಂಬ ಮಾತೇವುದನೇಕ ಪಾರ್ಥಿವಕುಲಕ್ಕವಕೇಶಿವೆಸರ್ಗಳಿಲ್ಲದಿನ್ನಾವನ ನುಣ್ನೊಸಲ್ಗೆ [ಮುದದಿಂ] ಪದಪಟ್ಟ ಮನೀವಳೆಂದು ನಾನಾವಿಷಯಾಧಿಪರ್ ಪದತಳಂಗಳನೀಕ್ಷಿಸುತಿರ್ದರಾಕೆಯಾ (ನಳಚಂ. ೩೩೧). (ನಾ). ೨. ಫಲಬಿಡದ ಮರ. ೩. ಅತಿಸ್ವಲ್ಪ ಕೂದಲುಳ್ಳ ತಲೆಯವನು. [ಸಂ. ಅವಕೇಶಿನ್]

ಅವಕ್ರಯ (ನಾ). ೧. ಬಾಡಿಗೆ : "ಭಾಟಕಃ, ಅವಕ್ರಯಃ–ಈ ೨ ಬಾಡಗೆ" (ಹಲಾಯು. ೯೪–೪೧೯). ೨. ಬೆಲೆ ; ಕ್ರಯ. ೩. ಕೂಲಿ. ೪. ಬಾಡಿಗೆಗಾಗಿ ಕೊಡುವುದು. [ಸಂ.]

ಅವಕ್ರಿಯೆ (ನಾ). ಉದ್ದೇಶವನ್ನು ಸಾಧಿಸದ ಕೆಲಸ ; ಪ್ರಯೋಜನವಿಲ್ಲದ ಕೆಲಸ : ಎಮ್ಮ ಬಿತ್ತರಿಪ ಶಿಶಿರಕ್ರಿಯೆಯಂ ತನ್ನ ಮನೋರುಜೆಗವಕ್ರಿಯೆಯಾಗೆ ಕಂಡು (ಚಂದ್ರಪು. ೮–೮೮ ವ). [ಸಂ. ಅವಕ್ರಿಯಾ]

ಅವಗಡ, ಅವಘಡ (ನಾ). ೧. ತೊಂದರೆ ; ವಿಪತ್ತು ; ಅಪಘಾತ : "ಮುಕ್ಕುಡಿಯೆನಲವಗಡಕೆ ನಾಮಂ" (ಭಾರನಿ. ೪) ; ಕಲುಗುಂಡುಗಳನುಂ ಸುತ್ತಿವರೆ ಹಾಕಿಸಿದನವಗಡವಾಗೆ ದಾರಿಯಲಿ (ಬಸಪು. ೧೫–೧೦) ; ಯುವತಿಯರ ನಂಬಿದರಿಗೀಪರಿಯವಗಡವು (ಕುವ್ಯಾಅ. ೬–೧೮). ೨. ಸಾಹಸ ; ಪರಾಕ್ರಮ : ಪವನಜನಂತು ಪೂಣ್ದು ಯುವರಾಜನನೆತ್ತರನಾರ್ದು ಪೀರ್ದನಿಂತವಗಡದಿಂ ದಿನೇಶಜನನಂಕದ ಗಾಂಡಿವಿಕೊಂದಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೩–೮) ; ಪೂರ್ವಾನ್ವಯದರಸುಗಳಿಂದಿನ ಚಕ್ರೇಶ್ವರರಂ ಪಿರಿದಪ್ಪವಗಡದಿಂದ ಪೆಳರ್ಚಿಸಿ ಬಲ್ಗಪ್ಪಂಗೊಂಡು (ಜಯಕಾ. ೧–೫೭). ೩. ಅಶಕ್ಯವಾದುದು ; ಅಸಾಧ್ಯವಾದುದು : ಅವಗಡದ ಕೈಲಾಸಮಂ ನೆಱೆ ಸೂಱೆಗೊಂಡವನು (ಬಸಪು. ೨೪–೫೧) ; ಈ ಕೋಟೆಯಂ ಸಾಧಿಸುವೊಡವಗಡಂ (ಬಸಪು. ೧೬–೧೦) ; ನುಡಿಯಬಾರದು ಪೆಣ್ಗಳಿರವು ಬೊಮ್ಮನಿಗವಗಡ ಮಿಕ್ಕಮನುಜರಿಗಳವೆ (ಕುರಾಸಾಂ. ೩೨–೪೮). ೪. ಭಯಂಕರವಾದುದು ; ರೌದ್ರವಾದುದು : ವಿಷವಹ್ನಿ ತೀವಿರ್ದವಗಡದ ಫಣಿವರ ಕಟಕ ನಿಮ್ಮುವನೆ ಹೊಂದಿದವರ್ಗೆ ಕೇಡಹುದಲ್ಲವೇ ಬಳಿಕ (ಬಸಪು. ೪೮–೧೫) ; ಶಂಬರಾಸುರನ ಅವಗಡದ ಸಮರದಲಿ ಕೊಂದನು ಭುವನಭೀಕರಶೂರ (ಕೋಗಯ. ೧೯–೧೬). ೫. ಕಳವಳ ; ಭಯ (?) : ಅವಗಡವಾಗಿದೆಯೆನಗೆ ವಿಸ್ತರಿಸೆಂದು ಯುವತಿ ತನ್ಮುನಿಗೆಱಗಿದಳು (ಮೋಹತ. ೧೨–೨೮). **ಅವಘಡ** : ೧. ದಿನದಿನಕೆ ಬಂದವಘಡವ ಪರಿಹರಿಪೆ ಬಳಿಕೆನುತ (ಕೋಗಯ. ೧೦–೧೦೦) ; ಇಂತಹ ಅವಘಡವು ಪುನಃ ಅಡಸದಿರಲಿ (ಬೆಟ್ಟಅ. ೧೫೩) ; ಒಂದು ಅವಘಡ ತಪ್ಪಿದ್ದಕ್ಕಾಗಿ ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಸಂತೋಷವಾಯಿತು (ಕುಡಿಕೂ. ೭೯) ; ಪೇಪರಿನಲ್ಲಿ ರೈಲ್ವೇ ಅವಘಡಗಳು . . . ಇತ್ಯಾದಿ ಅನಾಹುತಗಳೇ ತುಂಬಿಹೋಗಿದ್ದುವು (ನಡೆದಾ. II, ೮೭೮).

[< ಸಂ. ಅಪಘಾತ. / ತಮಿ. ಅವಗಡ = ಮೋಸ, ಕಪಟಾಚರಣೆ ; ಮಲ. ಅವಗಡ = ಅಪಾಯ ; ತುಳು. ಅವಗಡ = ದೋಷ, ಮೋಸ, ಅಸ್ತವ್ಯಸ್ತತೆ, ಕಳವಳ, ಕಠಿಣ, ಅಪಾಯ ; ತೆಲು. ಅವಗಡ = ಪ್ರಮಾದ, ಅಪಾಯ ; ಮರಾ. ಅವಘಡ = ಕಠಿನ, ಕಷ್ಟಪ್ರದ]

ಅವಗಡಿಗ (ನಾ). ತೊಂದರೆಯನ್ನುಂಟುಮಾಡುವವನು ; ಕೇಡಿಗ ; ದುಷ್ಟ : ಕವಿಕವಿಯೆಲೆಲೊ ಕೊಲ್ಲದಿರಿ ಸಿಂಗವದವಗಡಿಗರು [ಪಾಠಾಂ. ವಿದವಗಡೆಯನು] ಕೈಮಾಡದೆ (ಸೊಬಸೋ. ೫–೪೮). [ಅವಗಡ + –ಇಗ]

ಅವಗಡಿಸು, ಅವಘಟಿಸು, ಅವಘಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕಡೆಗಣಿಸು; ಅಲಕ್ಷ್ಯಮಾಡು; ಹೀಯಾಳಿಸು: ಹರಿಸಂಧಾನಕ್ಕೆವಂದಂದವಗಡಿಸಿ ದಹಂಕಾರಮೆಲ್ಲಿತ್ತೊ (ಗದಾಯು. ೭-೧೪); ಬಲದೇವನಂದನೆಯ ಫಲಿತ ಮೃದು ತಾಂಬೂಲಪತ್ರಂಗಳನವಗಡಿಸಿ ಕದಪುಗಳು ನಿರ್ಮಳವೊದಗಿ ಢಾಳೈಸುತಿಪ್ಪುವು ಲೋಲಲೋಚನೆಯ (ಬಸವು. ೪-೨೩); ಅಡಿದಳದ ಬಲ್ಸೊಂಪು ಕೆಂದಳಿರ ಪೆಂಪನವಗಡಿಸಿ ಮರನೇಱಿಸೆ ಪೊದಳ್ದುಗುರ್ ಶುಕ್ತಿಜದ ಬೆಡಂಗಿಗೆ ಭಂಗಮಂ ಸಂಗಳಿಸೆ (ಪದ್ಮರಾ. ೩-೨೭); ಮಿಂಚಂ ಮಿನುಗುವ ಸಂಚಲತೆಯೊಳೆ ಪಳಂಚಿ ಗೆಲುವ ಚಟುಲಾಕ್ಷಿಗಳೆಸೆವ ವಿಪಂಚಿಯ ಪಂಚಮದಿಂಚರಮಂ ಪಿರಿದವಗಡಿಸುವ ಮಾತು (ಜಯಕಾ. ೨-೨). ೨. ಭಂಗಿಸು; ಸೋಲಿಸು: ಜವನುಂ ತೊಡರ್ದೆಡೆಯೊಳ್ ನಂಜವನುಂ ನೀನಲ್ಲದುಟುದರವಗಡಿಸುವರಾರ್ (ಪಾರ್ಶ್ವಪು. ೨-೮೯); ಕವಲುಗೋಲಲಿ ದ್ರುಪದ ಮತ್ಸ್ಯರನವಗಡಿಸಿ ಹೈಡಿಂಬನಭಿಮನ್ಯುವನು ಮಸೆಗಾಣಿಸಿ ಮಹೀಶನ ರಥಕೆ ಮಾಜುಾಂತ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧-೬೦). ೩. ವಿರೋಧಿಸು; ಪ್ರತಿಭಟಿಸು; ಮೇಲೆ ನುಗ್ಗು: ದೈವಯಂತ್ರವನವಗಡಿಸಿ ನೂಕುವರೆ ನಮ್ಮಳವೇ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೪-೨೪); ತಿವಿಯೆಸೆ ಪೊಡೆ ಪಿಡಿ ಸ್ವಾಮಿದ್ರೋಹರನೆನುತವಗಡಿಸುತ ಲಾಗಿಸಿದರು (ಭರಚ. ೩೪-೭೯); ತವಕದಿನಾನೆ ಕುದುರೆ ಕಾಲಾಳು ಬಂದವಗಡಿಸಿದುದೇವೇಳ್ವೆ (ಕಂನವಿ. ೧೭-೨೭). ೪. ವ್ಯಾಪಿಸು; ಹರಡು: ಯುವತಿಯಂ ಕಂಡಿನಿಯನಾಗ್ರಹವವಗಡಿಸುತಿಂತೆಂದಂ (ಬಸವು. ೧೩-೨೦); ಜಲಜನಾಭಂ ಕಂಡು ತನ್ನ ಬತ್ತಳಿಕೆಯಿಂ ಸೆಳೆದನುನ್ನತ ವೈಷ್ಣವಾಸ್ತ್ರಮಂ ಪೆರ್ಗಿಡಿಯ ಬಳಗಂಗಳವಗಡಿಸೆ ಭಟರ ಭಯವಿಮ್ಮಡಿಸೆ ಪೂಡಿದಂ ಕಾರ್ಮುಕದೊಳು (ಚಿಬಪು. ೧೬-೨೮). ೫. ದುಡುಕು; ತ್ವರೆಗೊಳ್ಳು: ಸೋತ ಕರ್ಣನ ಹರಿಬವೆಮ್ಮದು ನೂಕು ನೂಕೆಂದುರವಣಿಸಿದರು ಮತ್ತೆ ಕೌರವನನುಜರವಗಡಿಸಿ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೩-೨೭); ಸಲೆ ಕಂಡು ಕೇಳ್ದ ಹಿರಿಯರು ನೀವು ಸಾಮದಿಂದಳವಡಿಪರಲ್ಲದವಗಡಿಸಿ ದಂಡೋಪಾಯದಲಿ ಕೊಂಬ ಕಾರ್ಯ ಸುಮಂತ್ರವಲ್ಲ (ಸೌಂದಪು. ೪-೬೫). ೬. ನಿರೋಧಿಸು; ಅಡ್ಡಗಟ್ಟು: ಗಂಗೆ . . . ಭಗೀರಥನ ಬೆಂಬಳಿಯೊಳೆಯ್ತರಲು ಪಥದೊಳಗೆ ಜಹ್ನುಮುನಿಪ ಅವಗಡಿಸಿ ತಾಂ ಮಾಳ್ಪ ಯಜ್ಞವಳಿದಪುದೆಂದು ಪವಣಿಸಿದನೊಂದು ಕುಡಿತೆಯೊಳೀಂದಲಾ ನದಿಯ (ಲಶಿಚಿಂ. ೨೫-೨೦); ದಿಕ್ಪಾಲ ನಿವಹಂ . . . ತಿವಿ ಬಸುಜನುಗಿ ಕರುಳನಗಿಯೆನುತ್ತಾಹವಕ್ಕವಗಡಿಸಿದುದು ವಜ್ರನಾಭನಿದಿರೊಳ್ ನಿಂದು ಸರಳ್ವಳೆಗಳಂ ಕರೆವುತೆ (ಚಿಬಪು. ೩೯-೩). ೭. ಚೋದಿಸು; ಪ್ರೇರಿಸು: ಇಭಪತಿಯನವಗಡಿಸಿ ನೂಕಿದೊಡಮಮ ದಿಕ್ಕರಿ ಪಡುಗೆ ಚೌಕದ ಕಳನ ತುಳಿದುದು ಸುಪ್ರತೀಕಗಜ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೩-೧೧); ಕಿವಿಯ ಮುಚ್ಚಿದನರ್ಜುನನು ಹರಿಯವಗಡಿಸೆ ಕೈಕೊಂಡ ನರಸನು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೮-೪೦); ಗಡಿಗಡಿಯೊಳಗುಳ್ಳ ಬಲುಗಡಿಯರನವಗಡಿಸುತ ಮೊಜೆವ ವಾದ್ಯಗಳ (ಕುರಾಸಾಂ. ೪೧-೮೧). **ಅವಘಟಿಸು**: ೩. ಕವಿದವಾನೆಗಳಟ್ಟ ರಾವ್ತರು ತಿವಿದರಂಬಿನ ಸರಿಯ ಸಾರದೊಳವಘಟಿಸಿದರು ರಥಿಕರು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೨-೨೨); ಅವಘಟಿಸಿದುದು ದಂತಿ ದಂತಿಯ ಜವಗತಿಗೆ ಜವಗುಂದಿದರು ಬಹುಭುವನಕೋಶದ ಹೊಜೆಯ ಹೊಜೆಗೆಯ ಹೊಂತಕಾರಿಗಳು (ತೊರರಾ. ೬-೩೨-೧೪). **ಅವಘಡಿಸು**: ೧. ನುಡಿದ ದಿನಕವಬಾರನೆಂದವಘಡಿಸರಲೆ ಚಿತ್ತದಲಿ ನನ್ನಲಿ ತಡೆದುದಪರಾಧಾಂಶವದ ಬಿನ್ನೈಸಲೇಕಿನ್ನು (ತೊರರಾ. ೪-೬-೨೬); ಕಡುಚಪಲನು ನಾನೆನುತ ಪರರ ಅವಘಡಿಸಬೇಡೆಚ್ಚರಿಕೆ (ಪುರಂದ. ೨-೪೭-೧೦). [ಅವಗಡ + -ಇಸ್ಸು$_3$]

ಅವಗಡೆಯ$_1$ (ಗು). ಭಯಂಕರವಾದ; ರೌದ್ರವಾದ: ಅಲ್ಲಿಂದ ಹೊಜವಂಟವಗಡೆಯ ಪರ್ವತಕೆ ಬಂದರು ಯಾಮುನಾಹ್ವಯದ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೧೪-೧೩); ನಡೆದುದಲ್ಲಿಂಮೇಲೆ ಬಲವವಗಡೆಯ ನಳನೀಲಾದಿ ಕವಿಗಳ ಗಡಣದಲಿ (ತೊರರಾ. ೪-೪-೩); ಅವಗಡೆಯ ಮುನಿಯ ಕೈಹಿಡಿತೆಗೊಳಗಾಗಿ ಭಂಗವನಾಂತೆನೆಂದು (ಪಾಸೋಪು. ೧-೨೩).

[< ಅವಗಡ]

ಅವಗಡೆಯ$_2$ (ನಾ). ೧. ರಭಸವುಳ್ಳ ಸ್ವಭಾವದವನು; ಸಾಹಸಿ: ಮಡಗದಿರು ಮಡಿವಳ ಶರಣನವಗಡೆಯನಾತನು ಕಲ್ಲಿನಾಥನ ಕಡುಗಲಿಯ ಮಾಸಾಳು (ಬಸವು. ೩೭-೪೬); ಪಾಂಡುಸುತರು ಪೊದಲಾದವಗಡೆಯರನುವಾಗೆ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧೧-೨೫); ಅವಗಡೆಯನಾ ಭೀಮ ನೀವೆಂಬರು ನಿಸ್ಸೀಮರು (ಕುವ್ಯಾಅ. ೧೭-೨೫); ಕಡಿದು ವಜ್ರದಲಾನೆ ಸಹಿತವಗಡೆಯನಲ್ಲಿಂದಿರದೆ . . . ಹೊಜವಂಟನಾಕ್ಷಣಕೆ (ನಿಭಾಗ. ೬-೧೧-೨೨). ೨. ತೊಂದರೆ; ಅಪಾಯ: ತನುವಿಗೆ ರುಜೆಯಡಸಿದಲ್ಲಿ ಆತ್ಮಕ್ಕೆ ಅವಗಡೆಯ ಬಂದಿತ್ತು (ಶಿವಮಂ. ೩೨). [ಅವಗಡೆ$_0$ + -ಅ$_7$]

ಅವಗಡೆಯತನ (ನಾ). ೧. ಸಾಹಸ; ಹುರುಪು; ಉತ್ಸಾಹ: ಲವಲವಿಕೆಯಲಿ ಕಾದಬೇಕೆಮ್ಮವನಿಯನು ಕೈಕೊಳಲುಬೇಕೆಂಬವಗಡೆಯತನವೆತ್ತಲಡಗಿತು ಪಾರ್ಥ ಹೇಳೆಂದ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೩-೩೯); ಇವರು ಪರಿಯಂತೇಕೆ ಸತ್ತಿಗೆಯವನು ಸಾಲದೆಯೆಂಬ ಸಾಹಸದವಗಡೆಯತನವಾರಿಗುಂಟೇ ನೆರೆದ ಭಟರೊಳಗೆ (ತೊರರಾ. ೬-೨-೧೬). ೨. ತುಂಟತನ: ತುಡುಕಿ ಬೆಣ್ಣೆಯ ಮೆಲುವ ಕೃಷ್ಣನ ಹಿಡಿದು ತಂದೊಪ್ಪಿಸುವುದೆನಗವಗಡೆಯತನವನು ಮಾಣಿಸುವೆನು (ನಿಭಾಗ. ೧೦-೮-೩೨).

[ಅವಗಡೆಯ$_2$ + -ತನ]

ಅವಗಣಿತ (ಗು). ಅಲಕ್ಷ್ಯಕ್ಕೆ ಗುರಿಯಾದ; ಉಪೇಕ್ಷಿಸಲ್ಪಟ್ಟ. [ಸಂ.]

ಅವಗತ (ಗು). ೧. ಹೊರಟುಹೋದ; ಕಳೆದುಹೋದ. ೨. ಚೆನ್ನಾಗಿ ತಿಳಿದುಕೊಂಡ: ವಿಭಂಗ ಜ್ಞಾನದಿಂದವಗತನರಕಲೋಕ ವೃತ್ತಾಂತರಾದಿಂಬಟಿಯಂ (ಸುಕುಮಾ. ೧೧-೪೨ ವ).

ಅವಗತಮಾಡಿಕೊ = ಚೆನ್ನಾಗಿ ತಿಳಿದುಕೊ: ಅವರ ಸುಖ ದುಃಖ ಕಷ್ಟನಷ್ಟಗಳೇನೆಂಬುದನ್ನು ಅವಗತಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು (ಜನಜೀ. ೩೩). ಅವಗತವಾಗು = ೧. ಲೀನವಾಗು; ಐಕ್ಯವಾಗು: ವಿವಿಧ ಶಬ್ದ ಬ್ರಹ್ಮವಾ ಪರಬ್ರಹ್ಮದೊಳವಗತವಾಯ್ತೊಯೆಂಬಂತೆ (ಭರಚ. ೭೭-೨೫). ೨. ಗೊತ್ತಾಗು; ತಿಳಿದುಬರು: ನೃತ್ಯವೂ ಒಂದು ಕಲೆ, ಅದು ಅವಗತವಾಗದಿದ್ದರೆ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಒಂದು ಅಂಗ ಊನವಾದಹಾಗೆ (ಸಮಜೀ. ೬೧೮). [ಸಂ.]

ಅವಗತಿ (ನಾ). ಜ್ಞಾನ; ತಿಳಿವಳಿಕೆ; ಅರಿವು. [ಸಂ.]

ಅವಗಮನ (ನಾ). = ಅವಗತಿ [ಸಂ.]

ಅವಗಮ್ಯ (ಗು). ತಿಳಿಯಬಹುದಾದ; ತಿಳಿಯಲೇಬೇಕಾದ: ಅವುದಂತರ್ಬಹೀರೂಪದಿಂ ವಿಶದದರ್ಶನಾವಗಮ್ಯಂ ಅದೆಲ್ಲಮಸತ್ಯಾವಭಾಸಿ (ಅದಿಪು. ೨-೯ ವ); ಅವಧಾರು ವೇದಾಂತಾವಗಮ್ಯ ಮನೋರಥಪ್ರದ ನೀಲಗಳ ಬಿನ್ನಪವನವಧರಿಸು (ಬಸವು. ೧-೬೬). [ಸಂ.]

ಅವಗಯಿಸು$_1$, ಅವಗಯ್ಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಗ್ರಹಿಸು; ಪಡೆ; ಹೊಂದು: ವಾಸವಪುರಮಿದಱೀ ವಿನ್ಯಾಸಮನಿದಱೀ ಗೃಹಾಧಿವಾಸಮನಿದಱೀ ಬೇಸೆಯನಿದಱೀ . . . ಬೆಡಂಗನವಗಯಿಸುಗುಮೇ (ಶಾಂತಿಪು. ೩-೮); ನೂಱ ನೂರ್ಛಾಸಿರಮಂ ವಿಗುರ್ವಿಸಿ ವಿಮಾನದ ಯಾನದ ವಾಹನಂಗಳಗ್ರೇಸರ ಸದ್ವಿಮಾನಮುಮನರ್ಚನೆಯೊಳ್ ದೊರೆಕೊಂಡ ಬೆಲ್ವುಮಂ॥ ಅವಗಯಿಸಿ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೦-೨, ವ). ೨. ತೋರಿಸು; ಪ್ರದರ್ಶಿಸು: ದಿವಿಜೇಂದ್ರ ಭವನಮೆಂಬೀ ನಿವಾಸದಿಂದತ್ತ ಮತ್ತೆ ಮೇಲಿರ್ದಪುದೆಂದವಗಯಿಪವೊಲಲ್ಲಿಯ ವಾತವಿಧೂತವಿನೂತಕೇತುಗಳ್ ದಳ್ಳಿಸುಗುಂ (ಸುಕುಮಾ. ೧೦-೪೯). ೩. ತಿರಸ್ಕರಿಸು; ಪರಿಹಾಸಮಾಡು: ಅನೂನ

ಗಾಂಧರ್ಯದಿನಾ ಕೆಡಲವನಗಯಿಸಿ ತೋರ್ಪುದು ವಿಡಂಬಿ ಮಹಿಮಾವ
ಂಬಿ ಕೌಶಾಂಬಿಪುರಂ (ಸುಕುಮಾ. ೧-೬೮) ; ಕೇಶವಳಿಗಳ್ ಮತ್ತಾನೀ
ಕಾಂತಿಯವನಗಯಿಸಲ್ ಪ್ರೌಢವೇಣ್ಯಾಸಮುಹಂ . . . ತೋಲುತ್ತು
ಮಿರ್ಪಂ (ಭಾರತ. ೧-೧೩೫). **ಅವಗಯ್ಯು** : ೨. ಕೊಡಲಯಿಪ
ಬಿಂದು ಕೊಟ್ಟಿನ ಬಿಡಂಗನವನಯ್ಯೆ . . . ಸತಿ ಸೊಗ ಯಿಸಲ್
(ಶಾಂತಿ. ೮-೪೨). ೪. ಬೆರೆತುಕೊಳ್ಳು ; ಸೇರಿ ಕೊಳ್ಳು : ಬಗೆ
ಮತ್ತೊಂದೆಡೆಯುಂ ಗೆಯ್ಗೊತ್ತೊಂದೆಡೆಯುಮಂಗಳೀನವುಭಯ
ಕಾಂತಿಗಳ್ನವಗಯ್ದು ಸಲೆ ಪಾಸಗೆಯಂ ದಿಸೆದಿಸೆಗೆ ಪೊರಳ್ಚಿಹಂ
ಮತ್ತೊರ್ವಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೫-೧೦೫).

[ಅವಗಯ್ (< ಅವಗ್ರಹ) + -ಇಸ್ಯು]

ಅವಗಯಿಸ್ಯು ೧ 'ಅವಗಿಹಸ್ಯು' ನೋ.

ಅವಗಯ್ಯು 'ಅವಗಯಿಸ್ಯು' ನೋ.

ಅವಗವಿಸು 'ಅವಗಹಿಸ್ಯು' ನೋ.

ಅವಗಹನ (ನಾ). ೧. ಜಲಾಶಯದಲ್ಲಿ ಪೂರ್ತಿಮುಳುಗಿ ಸ್ನಾನ
ಮಾಡುವುದು. ೨. [ಜೈನ] ಮುಕ್ತಾತ್ಮರ ಎಂಟುಗುಣಗಳಲ್ಲಿ
ಒಂದು ; ಒಂದು ಬೀಳಕಿನಲ್ಲಿ ನಾನಾ ದೀಪಗಳ ಪ್ರಕಾಶ
ಸೇರಲು ಹೇಗೆ ಅವಕಾಶವಿರುವುದೋ ಹಾಗೆಯೇ ಮುಕ್ತಜೀವದಲ್ಲಿ
ಅನೇಕ ಸಿದ್ಧಜೀವಿಗಳು ಸಂಕ್ರಮಿಸಲು ಇರುವ ಅವಕಾಶದ
ಗುಣ : ಅನಂತಜ್ಞಾನಮುಂ ಅನಂತದರ್ಶನಮುಂ . . . ಅವಗಹನಮುಂ
ಅವ್ಯಾಬಾಧಗಳೆಂಟುಂ ಗುಣಂಗಳಾತ್ಮಾಯತ್ತಮಾಗೆ (ಶಾಂತಿಪು.
೧೨-೫೧ ವ). 'ಅವಗಾಹನ' ಪರಾ.

ಅವಗಹನಂಮಾಡು = ಜೆನ್ನಾಗಿ ಮುಳುಗಿ ಸ್ನಾನಮಾಡು : ಕಾಡು
ಮೇಗಾಡಿದವನಗಹನಂ ಮಾಡಿದಂ ರಾಗದಿಂದೀಡಿದನೋರಂತಿಸಿದಂ
(ಸುಕುಮಾ. ೬-೧೩). [ಸಂ.]

ಅವಗಹಿಸು$_1$, ಅವಗಯಿಸ್ಯು (ಕ್ರಿ). ಒಳಹೊಗು ; ಲೀನವಾಗು :
ಆ ಅಂಬಿಂಗೆ ಕುಬುಜಿನ ವಾಸ ಅವಗಹಿಸಿದ ಮತ್ತೆ ಬೇಱೊಂದಿಲ್ಲ
(ಪಡುಮ್ಮ. ೬೫) ; ಬಸವಣ್ಣ ಚರಲಿಂಗಾಪಾವಸಕ ಸತ್ಪ್ರಾಣಾತ್ಮಿತೋಕ್ತ
ಯೊಳವಗಡೆಯಿಪಿಂತೀಗ ನಿನ್ನೊಳಗವಗಹಿಸಿ [ಪಾಕಾಂ. ಗಯಿಸಿ] ಬೆರೆಸಿ
ದನು (ಬಸವ. ೩೩-೩೩) ; ತವಕಿಂಬವ ತನುವೊಂದಲೆಯೊಳಗೊಂದವಗಹಿ
ಸಿತೆನೆ ಕೊಡೆ ಸುರತದ ಸವಿ ತವದೆ ಸಮಸುಖವನಂಬರು ದಂಪತಿಗಳವರು
(ಸಾಳ್ವಭಾ. ೬-೨೨). **ಅವಗಯಿಸ್ಯು** : ಮೇಲಿನ ಪ್ರಯೋಗದ
ಪಾಠಾಂತರವನ್ನು ನೋಡಿ. [ಅವಗಹ + -ಇಸ್ಯು]

ಅವಗಹಿಸ್ಯು, ಅವಗವಿಸು (ಕ್ರಿ). = ಅವಗ್ರಹಿಸು ೧ : ಮೀಜಿನ
ತಾಪತ್ರಯವದವಗಹಿಸಿ ಬೇಸಗೆಯೊಳುರಿವ ಬಿಸಿಲಂತೆನ್ನ ಕರಗಿ ಕೊರಗಿ
ಪುದು (ಲೈಕವ. ೧೭-೪). **ಅವಗವಿಸು** : ಆಕಾಶವನವಗವಿಸಿದ ಗೋಳಾ
ಕಾರದಂತೆ ಮಜಹಿಂಗೆ ಒಡಲಿಲ್ಲದೆ ಕೊಂಡುದು ಗಹಪ್ರಸಾದ (ನೀಲಕೇ.
೧೩೬) ; ಧಂಗಾರ ರೂಪಿರ್ದ್ದಲ್ಲಿ ಬ್ಲದೆ ಬಣ್ಣನವನಗವಿಸದು . . . ಆ
ಬನವನಗವಿಸಿ ನಿಂದುದು ಅಂಕಕ್ಕಳ್ಳಂ (ಶಿವಮೂ. ೫೩) ; ಭವರೋಗ
ವೈದ್ಯ ಕೇಳೆನ್ನ ಪತಿಯೆಂದಲವನಗವಿಸಿದುಗ್ರಜ್ವರವ ತವಿಸಿ (ಸ್ಕಂದ ಪು.
೧೫-೭೬) ; ಚಂದ್ರಮನ ಬೆಳಕು ಮಂಡಲವನು ಅವಗವಿಸಲು ಮಂಡಲ
ಕರಗಿ ಮಂಡಲಾಧಿಪತಿ ತನ್ನ ಕಂಡುದು ಸೋಜಿಗ (ಸಿದ್ಧೇಶ್ವ. ೩೪೪) ;
ಮಹಿಂತ ಶರಣಾ ಮನವನವಗವಿಸಿಕೊಂಡ ಶಿಖ್ಯಾಂತಲಿಂಗಸ್ಥಲಗಳಾಱ
ಱರವಂ ವೇಲ್ಕ (ಗುರುಚಾ. ೩-೭೪).

[ಅವಗಹ್ಯ (< ಅವಗ್ರಹ) + -ಇಸ್ಯು]

ಅವಗಳಿಯ$_1$ (ನಾ). ಪರಿಕರ : "ಅವಗಳಿಯಂ ಕರಂ ಪರಿಕರಂ"
(ಕರ್ಣಾ. ೪೨). [?]

ಅವಗಳಿಯ$_2$ 'ಅವಗಿಲಿಯ' ನೋ.

ಅವಗಳೆ (ಕ್ರಿ). ಮಿಾರು ; ಕಡೆಗಣಿಸು ; ಉಲ್ಲಂಘಿಸು : ಇವರು
ಮೊದಲಾಗೀಲ್ಕ್ಷರಾಜ್ಞೆಯವನಗಳೆಯಲಳಲ್ದ (ಅಮೃತ. ೨-೪೬).

[ಅವ್ಯ + ಕಳ್ಳ]

ಅವಗಱ್ಱಿ$_1$ (ಕ್ರಿ). ನಾಶವಮಾಡು (?) : ಪಟಿಯರನುಜದಪಮಾನವೆ
ಕಲಬ್ಬುವಂ ಬೀಡಿನಾಳ್ಗೆ ತೆಱಿಯಂ ಮತ್ತಂ ಘಟಿಯಿಸುವಂ ರಾಜ್ಯ
ಮನವನಗಱಿಯಂದೆ ದುಷ್ಟಪ್ರಧಾನರಿರಲಱಿದಪನೆ (ಸೂಕ್ತಿ. ೧೬-೫೫).

[ಅವ್ಯ + ಕಱ್ಱಿ]

ಅವಗಱ್ಱಿ (ನಾ). ಅತಿಶಯ ; ಅಧಿಕ್ಯ : ಬಱಿಯಂ ಪೋಗುತ್ತುಂ
ಪೆಱಗುಟ್ಟಿವಿನನುಚರರ ತೆಱದೆ ಕೆಯ್ದುಂ ದಿಗೆಗಳ್ ಜಱಪಟನಿಸೆದಿರೆ
ಬರವನಗಱಿಯೆನೆ ಕಕ್ಕೆನರೆ ಬರ್ಪ ವಜ್ರಾಯುಧನಾ (ಶಾಂತಿಪು. ೪-೬೪) ;
ನೀರವನಗಱಿಯಿನುಂಬು ಶರೀರಂ ಬಡವಾಗೆ ತಲೆಯನಿತ್ತಡೆ ವಧನಂ
ನೀಡೀಡಾ ಬಾಡೆ ಮರಣಮನಾರಾಧಿಸಿ ತನಗೆ ತಂದುದೆಂದಱಿವುದರಂ
(ಅಶ್ವಶಾ. ೬-೫೮). [ಅವ್ಯ + ಕಱ್ಱಿ]

ಅವಗಱಿಯ, ಅವಗಳಿಯ (ನಾ). ೧. ರಭಸದಿಂದ ನುಗ್ಗುವ
ಸ್ವಭಾವ : "ಅವಗಱಿಯಂ=ಉರವರವಶಕಾರನಂ" (ಕವಿದ. ಪರಿ ೧) ;
ಅಱಿಪು ಕೊಲೆ ಕಳವು ಪುಸಿಯವಗಱಿಯಂ ಪಱಿಯೆಂಬ ದೋಷದೊಳ್
ಪೊರೆದ ನರಂ ಕೆಡಕೆಱಿಗೆ ನರಕದಿಂದಱಿಗಂ ನಡಗಡಜ್ಜಿಗುಂ ರಸಾತಳಮಂ
ತಾಹಿನೆಗಂ (ಕಾಮ್ಯಾದ. ೩೧೧). ೨. ಅಧಿಕ : ಅವಧರಸದೇನ
ಪಿತ್ತೊಡಮವಱತ್ತವೊಲಿರ್ಪಕೋಪಕೊಳ್ ನೆರೆವೆಂದೆ ನೋದವಗಱಿಯಂ
ಮಿಕೆಗಲಸಿಕೆಯಂವಳಂಪಂ ಬೀಯಮಾರ್ತಾಯವೊಳರೆರೆ(ಲೀಲಾವ. ೩-೬೬).

ಅವಗಳೆಯ್ಯು : ೨. ಅನಾಥೆ ಆಬಲೆ ಅಸಹಾಯೆ ಆ ಶಕ್ತಿಹೀನಳು
ಅಂತರ್ಯಹೆಣ್ಣು ಆ ಮಯಿಯಾದುಬಲೆಯಿಲ್ಲಿ ನಿಲ್ಗಿಹೊಲಿಪ ನಸ್ತ ಅವಗಳೆಯುದ
ಪೊಲ್ಲಮೆಯನ್ನು ಮಹಾಪರಾಧವನ್ನು ಕ್ಷಮಿಸು (ಬೆಟ್ಟಅ. ೧೫೬-೬). [?]

ಅವಗಡೆಯ, ಅವಗಲಿಯ ಇವೆರಡೂ ಒಂದೇಶಬ್ದದ ಭಿನ್ನರೂಪ
ಗಳೆರಬಹುದು. [?]

ಅವಗಲಿಯಿಸು (ಕ್ರಿ). ಉರವಣಿಸು ; ಅತಿಶಯವಾಗು : ಪಟಯಿಗೆ
ಬಿಜ್ಜಿಂದೆ ಬೀರದ ಪಟಬಿಗೆಯಂ ನಿಜಾಸಲಿಂದೆ ಹರಿವಕ್ಷಮನಲ್ಲ ಬೀವೆಗೀಗೆ
ಯೆಡ್ಡು ಮುಳಿಸವಗಱಿಯಿಯುತಿರೆ ನರನ ಬಿಲ್ಲಗೊಣೆಯುಮನೆಚ್ಚಂ
(ಪಂಪಭಾ. ೧೨-೨೦೯).

[ಅವಗಱ್ಱಿ + -ಇಸ್ಯು]

ಅವಗಾಢ (ಗು). ಮುಳುಗಿದ; ಮಗ್ನವಾದ: ಅರ್ಥದೊಳವಗಾಢಮಾಗಿ
ಬಿಡದುಣ್ಮನ ಭಾವ (ಕುಸುಮಾ. ೧-೫). [ಸಂ.]

ಅವಗಾಹ (ನಾ). ೧. ಮುಳುಗುವುದು. ೨. ಜಲಾಶಯದಲ್ಲಿ
ಮೈಯನ್ನು ಮುಳುಗಿಸಿ ಸ್ನಾನಮಾಡುವುದು ; ಸ್ನಾನ : ಅಂ
ಬುಂತಾಣಾವಾಪಗಾಹದೊಳಿರ್ದಿರ್ದ ಪೊದ ರಾತ್ರಿಯೊಳ್ ನಿನ್ನನೋಲಗಿಸಿ (ಶಾಂತಿಪು. ೬-೬೪ ವ). ೩. ನೀರಿನ ದೋಣಿ ; ನೀರನ್ನು ತುಂಬಿ
ಡುವ ಪಾತ್ರೆ : "ಅವಗಾಹಃ, ಜಲದ್ರೋಣಕೇ – ಈ ೨ ನೀರದೋಣಿ"
(ಹಲಾಯು. ೧೭೪-೬೯) ; "ಅವಗಾಹಮೆನೆ ಮರೆಗುಯಕ್ಕೆ" (ಮುಂಗಾ.
೩೩-೨೬). ೪. ಆಳ : ಯೋಜನ ಸಹಸ್ರಾವಗಾಹಮುಂ . . . ಅಗಿ ನೆಲಸಿ
ದಪ್ಪುದಧಸ್ಥಳಂಬಿಡದಧೋಲೋಕಂ (ಆದಿಪು. ೧-೪೪ ವ, ೫೦) ;
ಸಪಾವಪಡ್ಕೋಜನಾವಗಾಹದೊಳಂ ಪಂಚಷಡ್ಕೋಜನಾಧೋವಿಸ್ತಾರ
ದೊಳಂ (ಆದಿಪು. ೧-೬೨ ವ). ೫. = ಅವಗಹನ ೨ : ಬಱಿಯಂಕ್ಕಾಯಿಕ
ಸಮ್ಯಕ್ತ್ವಾನಂತಜ್ಞಾನ ದರ್ಶನ ವೀರ್ಯ ಸೂಕ್ಷ್ಮಾವಗಾಹ ಗುರುಲಘು
ತಾವ್ಯಾಬಾಧಂಗಳೆಂಬ ಗುಣಮೆಂಟುಂ (ಆದಿಪು. ೧೬-೪೯, ವ, ೫೦).

[ಸಂ.]

ಅವಗಾಹಂಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ಸ್ನಾನಮಾಡು ; ಮುಳುಗಾಡು : ಶೃಂಗಾರಾಮೃತರಸಪೂರಿತದಿ ಮನಂಗೊಳಿಸುವ ನಾಭೀಕಾಸಾರದೊಳಂಗಜಗಜ ಮವಗಾಹಂಗೆಯ್ಯಲ್ (ಜಯಕಾ. ೩-೩೬).

[ಅವಗಾಹ + ಗೆಯ್ (< ಕೆಯ್ಯ್)]

ಅವಗಾಹನ (ನಾ). = ಅವ ಗಾಹ ೧ : ಅವಗಾಹನಕ್ಕೆಂದು ಬಂದ ಸೊಕ್ಕಿದಾನೆಗಳ ಸಿಂದುರಂಬೊರೆದ ಸಲಿಲಂಗಳೊಳಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೧೩) ; ಸಲಿಲಾವಗಾಹನಕ್ಕತ್ಯಲಿಶತೆಯಂ ಬಗೆದೊರ್ಗೆ ಪಾದರಿಂಗಂಪಂ ಸುಲಭತೆಯಂ ನಿದ್ರೆಗೆ ನೆಲೆಯೊಳಿಗುತ್ತುವ ಪರಿಣತಿಯೊಳ್ ಸೊಗಯಿಪ ಪಗಲ್ಗಳ್ (ಶಾಳುಂತ. ೧-೩). [ಸಂ.]

ಅವಗಾಹನಂಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ).= ಅವ ಗಾಹ ಂಗೆಯ್ : ಸರಯೂನದಿ ಯೊಳವಗಾಹನಂಗೆಯ್ವ ನೋಂತ ಭರತನದೆಂತೊ ಈಪೊಕ್ಕಿರೀ ಚಳಿಗೆ ಮನದಂದಕಂ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೧೧-೨೦೫).

[ಅವಗಾಹನ + ಗೆಯ್ (< ಕೆಯ್ಯ್)]

ಅವಗಾಹನಮಿರ್ (ಕ್ರಿ). ಮುಳುಗಿರು ; ಮಗ್ನವಾಗಿರು : ನಿನಗೆ ರಸಮೊದೆ ಕಾಂತಮೆ ಜಿನೇಂದ್ರ ಮನಮಾ ರಸಾಂಬುಸಧಿಯೊಳಗವಗಾಹನಮಿರ್ದ ಮಿಳ್ಕೆ ರಸಮಂ ಕನಸಿನೊಳಂ ನಿನೆಯದಂತು ಮಾಡೆಮಗರುಹಾ (ಪಂಚಾಮಿ. ೭-೪೨). [ಅವಗಾಹನ + ಇರ್]

ಅವಗಾಹನಸ್ನಾನ (ನಾ). ಜಲಾಶಯದಲ್ಲಿ ಮೈಯನ್ನು ಮುಳುಗಿಸಿ ಮಾಡುವ ಸ್ನಾನ : ಹಿಮವತ್ಪರ್ವತದ ಮೇಲೂ ರಾಜಾಸ್ಥಾನದ ಮರುಭೂಮಿಯಲ್ಲಿಯೂ ಶೀತೋದಕಸ್ನಾನವೂ ಅವಗಾಹನಸ್ನಾನವೂ ಸಾಧ್ಯವಲ್ಲ (ಆರ್ಯಧ. ೬೦). [ಅವಗಾಹನ + ಸ್ನಾನ]

ಅವಗಾಹನೆ (ನಾ). ಗಮನ; ಪರಿಶೀಲನೆ: ವಿಶೇಷಪಧಿಯ ಅವಗಾಹನೆಗೆ ಸಲ್ಲಿಸಲಾಗುವ ಯೋಜನೆಗಳು ಹೊದಲು ಸಲಹಾಸಮಿತಿಯಲ್ಲಿ ಚರ್ಚೆ ಸಲ್ಪಡುವುವು (ಅಂತರ. ೧೪೦) ; ಈ ವಿಷಯ ತಮ್ಮ ಅವಗಾಹನೆಗೆ ಬಂದಿಲ್ಲವೆಂದು ತೋರುತ್ತದೆ (ಸಂಸ್ಕೃತಿ. ೨೦೦).

ಅವಗಾಹಪ್ರದ (ಗು). ಮುಳುಗಿಸತಕ್ಕ : ಅಜಿಜಾನುಬಾವುದಿಂತೀ ದೇಹದಾಹಾವಗಾಹಪ್ರದಮಪ್ಪ ವಿಷಾದೋನ್ಮಾದಮಂ (ಚಂದ್ರಪ್ರ. ೫-೨೩).

[ಸಂ. (ಅವಗಾಹ + ಪ್ರದ)]

ಅವಗಾಹಮಿರ್, ಅವಗಾಹಿರ್ (ಕ್ರಿ). ಮುಳುಗಿರು ; ಮಗ್ನವಾಗಿರು: ಭವಭಯಾಂಬುಧಿಯನುತ್ತರಿಸುವಂತುತ್ತರಿಯನವಗಾಹಮಿರ್ದುಂ ಕೃತಾರ್ಥತೆಯನೆಯ್ದುತಿಪ್ಪ ವರ್ಧಮಾನಕ್ಷಿಪಿ ಗಂಗೆ ಹೆಚ್ಚಿ ಪಳಗಿ (ಹಜಹಾ. ೧೦-೩೨) ; ಚಿತ್ಸುಖಾಬ್ಧಿಯೊಳ್ ಕರಮವಗಾಹಮಿರ್ದಾರಿತ್ತರಿ ಪಾದ ಸರೋಜಪಪ್ಪಿದಂ (ಕಬಸ. ೩-೧೧೦). **ಅವಗಾಹವಿರ್** : ಮಜ್ಜಿಜೆಮ್ಮೆ ಕುದಿತೆಗೊಂಡು ಕುಡಿದೆನಾದಡೆ ಮುಕ್ತಿಯನವಗಾಹವಿರ್ದನಾಡಿ ಗಡೆಕತ್ತ ಸಾರ್ದಡೆ ಮಹಾರುದ್ರತ್ವವಡೆವರೆ ಗಂಗೆಯಿಂದ (ಹಜಹಾ. ೧೦-೩೦) ; ಏಭೆಗಳ್ಗೆನವಗಾಹವಿದುರ್ ಸರೋವರದಿನೊಂದಾನೆಯೆ ದ್ದುದು (ಶಾಳುಂತ. ೬-೧೦). [ಅವಗಾಹ + ಇರ್]

ಅವಗಾಹಿರ್ 'ಅವಗಾಹಮಿರ್' ನೋ.

ಅವಗಾಹಿತೆ (ಗು). ೧. ಆಳವಾಗಿ ತಿಳಿಯಲ್ಪಟ್ಟ ; ಮನನ ಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟ. ೨. ಒಳಕೊಂಡ : ಜಿನಮತದಂತೆ . . . ಅವಗಾಹಿತ ಸಮಸ್ತ ಪದಾರ್ಥಮುಮಾದ ಗಗನಮಂತೆಲಮುಂ (ಅಂದ್ರಪ್ರ. ೯-೪ ಪ). [ಸಂ.]

ಅವಗಾಹಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. (ಜಲಾಶಯದಲ್ಲಿ) ಮುಳುಗಿ ಸ್ನಾನಮಾಡು : ಗೌತಮುಯೊಳ್ ಕರಮವಗಾಹಿಸಿದಾನಮುಂಗಿರಿತ್ತೊಡೆ ನರಕಮುಕ್ತರಕ್ಕುಂ ಪಿತೃಗಳ್ (ನಿಷ್ಕ್ಷತ. ೧೩-೯೯). ೨. ವ್ಯಾಪಿಸು; ಹರಡು: ಆ ಮಹಾನನ ವಜ್ಞಿಭೂತಸ್ತೋಮ ಸಂಹೃತಿ ಕರ್ಮಶಾಠ್ಯೋದ್ಭಾಮವವಗಾಹಿಸುತ ಬರುತಿರೆ ಮುಂದೆ ಜೊಣೆಯಲಿ ಧೂಮವಿಳಿವುದು (ಶಾಸ್ತ್ರಾ. ೨೦-೫೯) ; ಹೈಹಸಾದವು ನಿಮ್ಮ ಹೈಸಲಯವಗಾಹಿಸುವೊಡೀನರಿದು ದೈತ್ಯರು ಸಾಹಸಿಕರೇ ಸಡಿಸೋ ಪುರಜನಕೆ ಹಿತಪಹರೆ (ಶಾಸ್ತ್ಯಾ. ೬೦೫. ೧೩-೧೧). ೩. ಚೆನ್ನಾಗಿ ತಿಳಿ ; ಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಅರಿ. [ಅವಗಾಹನ + -ಇಸ್ಸು]

ಅವಗೀತ (ಗು). ೧. ತಪ್ಪು ತಪ್ಪಾಗಿ ಹಾಡಿದ. ೨. ನಿಂದಿಸಿದ; ತೆಗಳಿದ; ಹಿಯ್ಯಾಳಿಸಿದ. ೩. ಮತ್ತೆ ಕಂಡ; ಉಪಲಬ್ಧವಾದ: "ಅವಗೀತಮುಪಲಬ್ಧಮಿನೆ ಮು ಗು ಳೆ ಕಾಣ್ಬುದು" (ಮಂಗಕಾ. ೧೩೭-೨೪). [ಸಂ.]

ಅವಗುಂಠನ (ನಾ). = ಅವಕುಂಠನೆ : ನವವಧುವಿನ ಅವಗುಂಠನವನ್ನು ತೆಗೆಯಲು ದಾಸಿಗೆ ಹೇಳಿದರು (ಏಬಂಧ. ೫, ೫೦). [ಸಂ.]

ಅವಗುಣ (ನಾ). ದುರ್ಗುಣ; ದೋಷ : ಅವಗುಣಮಿರ್ದಾತಮೊಡಂ ಕವಿತಾಬಂಧವನೀಕ್ಷಿಸುಂ ದೂಷಿಸುಗುಂ (ಕವಿರಾ. ೧-೪೩) ; ಎನ್ನ ಕಾಯದೊಳಳ್ಳವಗುಣಂಗಳ ಕಳೆದು ಕೈಪಿಡು ಮಾಡಯ್ಯ (ಬಸವ. ೨೬೦). [ಸಂ.]

ಅವಗುಣಿ (ನಾ). ಕೆಟ್ಟಸ್ವಭಾವವುಳ್ಳವನು ; ದುರ್ಗುಣಿ; ದೋಷಿ : ಗುಣಂಗಳಂ ದೋಷಮೆಂದು ದೋಷಂಗಳುಮಂ ಗುಣಮೆಂದು ಪಲಿವ ಪೊಗಟ್ಟವಗುಣಿಗಳ ಗುಣಮಂ ದೋಷಮಂ ಗುಣಜ್ಞ ವೇದನೆಸುವುದೇ (ಸು ಚ ಮಾ. ೧-೪೮) ; ನಿಮ್ಮನಱಿಯದವಗುಣಿಗಳ್ ತೋಱದಿರಯ್ಯ ನಿಮ್ಮ ಧರ್ಮ (ಬಸವ. ೫೧೩). [ಸಂ. ಅವಗುಣಿನ್]

ಅವಗೂಹನ (ನಾ). ೧. ಮರೆಮಾಡುವುದು; ಬಚ್ಚಿಡುವುದು. ೨. ಆಲಿಂಗನ. [ಸಂ.]

ಅವಗೂಹಿತ (ಗು). ೧. ಮುಚ್ಚಲ್ಪಟ್ಟ ; ಮರೆಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟ : ಅನಿಮೇಷಾಹಿತನಾಸ್ಯಗಹ್ವರ ಪಿಧಾನೋಚ್ಛ್ವಾಸಕಾಕಗೃಧ್ರಾಕಾಯಚ್ಛದನಾವಗೂಹಿತನೆನಿಲ್ ಬಿಜ್ಜಿದಾರಂ (ಜಗಪ. ೪-೫೯). ೨. ಆಲಿಂಗಿಸಲ್ಪಟ್ಟ. [ಸಂ.]

ಅವಗ್ಗಹ್ಮಮಾಣ (ಗು). ಹಿಡಿಯಲ್ಪಟ್ಟ : ಆ ಕಾಂತೆಯನುಸಲಂಹತ್ಯತ ಮನ್ಮುವೇಗಿಯುಂ ಗಜ್ಜದಿಕಾವಗ್ಗಹ್ಮಮಾಣಳಂತೆಯುಮಾಗಿ (ಕಾದಂಉ. ೫೪೪). [ಸಂ.]

ಅವಗ್ರವಾಡ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಶ್ರೀಮ[ದ್ಭ]ವಶ್ಶಿಷ ಮಲ್ಲದೇವರ್ಗ್ಗ ಅವಗ್ರವಾಡಿಯ ನೆಲೆವೀಡಿನೊಳ್ನಿಸ್ಸಂಗೆಯುಂ ಪರಮೇಶ್ವರ ಚಿತ್ಪಯಿಯಾಗೆ ಪಡೆದು (ಶಾಇಶಿ. XI-i, ೧೧೬-೧೩ ; ೧೨೬).

[ಅವಗ್ರ + ವಾಡಿ]

ಅವಗ್ರಹ (ನಾ). ೧. ಬೇರ್ಪಡಿಸುವುದು; ದೂರವಾಡುವುದು. ೨. ಅಡ್ಡಿ ; ತಡೆ. ೩. ಹಿಡಿತ; ಹತೋಟಿ. ೪. ಮಳೆಯಲ್ಲಾದಿರುವುದು; ಅನಾವೃಷ್ಟಿ. ೫. ಆನೆಯ ಹೆಣೆ : ಅಂತು ಬಂದಾ ಕ್ರಿಯೊಲ ಮವಗ್ರಹಮನುರ್ಬಿ ಪಂ[ಪೇ]ಚಕದೊಳ್ ಪೊಯ್ದನಂ . . . ಳುಳಿತ್ತಿಸೆ ದಿರ್ದಂ ಗಜದ್ವೆತ್ಕಂ (೨ೇಧಿ. ೫-೫೬ ವ, ೫೮). ೬. ಬೈಗಳ ಮಾತು. ೭. [ಜೈನ] ನಾಲ್ಕು ಬಗೆಯ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಕ್ಕೆ ಪ್ರಮಾಣಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : ಸಕಲಪ್ರತ್ಯಯಸಂಹತಿಯೊಳಲ್ಲದವಗ್ರಹ ಮೆಂಬುದಲ್ಲಿ (ಅಪ್ತ. ೧-೨೨) ; ಅವಗ್ರಹ – ಅವಗ್ರಹಮುಂ, ಈಹಾ – ಈಹೆಯುಂ, ಅವಾಯ – ಅವಾಯಮುಂ, ಧಾರಣಾ – ಧಾರಣೆಯುಂ ಮೆಂದು ಮತಿಜ್ಞಾನವಿಕಲ್ಪಂ ಚತುರ್ವಿಧಂ . . . ಳಕ್ಕುಂ ಬಣ್ಣಂ ದಿಳಿದಂದುಕೊಳ್ಳಂತೆ ವಿಷಯ ವಿಷಯಿ ಸ್ಪಾತಾತ್ಮಾಗ ಸತ್ತಾವಲೋಕನ ದರ್ಶನಮಕ್ಕುಂ ತದನಂತರಂ ಅರ್ಥಗ್ರಹಣಂ ಅವಗ್ರಹಂ (ತ ತ್ತ್ವಸ್ರ. ೫೬) ; ಪ್ರಮಾಣವು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ, ಪರೋಕ್ಷವೆಂದು ಎರಡು ವಿಧ . . . ಒಂದನೆಯದರಲ್ಲಿ ಅವಗ್ರಹ, ಈಹೆ, ಅವಾಯ, ಧಾರಣೆಯೆಂದು ನಾಲ್ಕು ವಿಧ (ಒಂದಸಾ. ೦೫೫). [ಸಂ.]

ಅವಗ್ರಹಚಿಹ್ನೆ (ನಾ). [ವ್ಯಾಕ] ಸಂಸ್ಕೃತ ಸಂಧಿಯಲ್ಲಿ ಏಕಾರಾಂತ ಅಥವಾ ಓಕಾರಾಂತವಾದ ಪದಗಳೊಡನೆ ಮುಂದಿನ 'ಅ' ಕಾರವು ಲೀನವಾಗಿರುವುದನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ 'ऽ' ಚಿಹ್ನೆ. ಉದಾ : ತೇಽಪಿ = ತೇ + ಅಪಿ ;'ದೇವೋಽಸ್ತು = ದೇವೋ + ಅಸ್ತು. ☞ ಸವರ್ಣದೀರ್ಘಸಂಧಿಯಲ್ಲಿಯೂ ಕೆಲವು ವೇಳೆ ಈ ಚಿಹ್ನೆಯನ್ನು ಬಳಸುವುದುಂಟು. ಉದಾ : ತತ್ತಾಽಸ್ತ್ಯು = ತತ್ತಾ + ಅಸ್ತ್ಯು. [ಅವಗ್ರಹ + ಚಿಹ್ನೆ]

ಅವಗ್ರಹಣ (ನಾ). = ಅವಗ್ರಹ ೨, ೩, ೩. [ಸಂ.]

ಅವಗ್ರಹಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಹಿಡಿ ; ಆಕ್ರಮಿಸು : ರೋಮಾಳಿಯೆಂಬ ಳಿಯುರಗ ಕದ್ದಾತಿಯಾನವೆಂದುವನಿಟ್ಟ ಕಾನವಗ್ರಹಿಪೆನೆಂದು (ಛಳ್ಳಾಚ. ೩–೨೨). ೨. ಅವರಿಸು ; ವ್ಯಾಪಿಸು : ಬೇರ್ಪಟ್ಟದೆ ಗಿಡುವಿಂಗೆ ಪರಿಮಳ ವಿಲ್ಲದ ಪುಷ್ಪ ಹುಟ್ಟ ರೂಹಿಲ್ಲದ ಅನಲನು ಅವಗ್ರಹಿಸಿತ್ತು ನೋಡಾ (ಅಪಚಂ. ೬೮–೨೬೭) ; ಅಯ್ಕ ನಿಮ್ಮನೆನ್ನ ಪಂಚಮುಖದಲ್ಲಿ ಧರಿಸಿದಡೆ ನೀನೆನ್ನ ಸರ್ವಾಂಗವನವಗ್ರಹಿಸಿಕೊಂಡುದೆ ನಾನೇನೆಂಬೆನಯ್ಕ (ಅದವ. ೯೯) ; ಕುಲಮದವೆಂಬುದಿಲ್ಲ... ಅವ ಮದವೆಂಬುದಿಲ್ಲ ನೀನವಗ್ರಹಿಸಿದ ಕಾರಣ (ಮಹಾಸಾ. ೧೧೯). ೩. ಸ್ವೀಕರಿಸು ; ಪರಿಗ್ರಹಿಸು : ಪರಮ ಪ್ರಸಾದವನವಗ್ರಹಿಸಿ ಪರಮಸುಖಿಯಾಗಿಪ್ಪ ಮಹಾಶರಣ ತೋಟಿಸಿನ್ನ ಬಡುಕಿಸಾ (ಅದವ. ೮೪). [ಅವಗ್ರಹ + –ಇಸ್ನು]

ಅವಗ್ರಾಹ (ನಾ). = ಅವಗ್ರಹ ೨, ೩, ೪. [ಸಂ.]

ಅವಗ್ರಾಹಕ (ನಾ). ಗ್ರಹಿಸತಕ್ಕ ದ್ರವ್ಯ ; ಒಳಕೊಳ್ಳುವಂಥದು ; ಹಿಡಿಯುವಂಥದು : ಘನವ ಕಂಡು ಮನ ಅವಗ್ರಾಹಕವಾಯಿತ್ತು ಕಂಡು ಕಂಡು ಮನ ಮಹಾಘನವಾಯಿತ್ತು (ಅಪಚಂ. ೧೫೦–೬೮೨). [ಸಂ.]

ಅವಘಟಿಸು 'ಅವಗಡಿಸು' ನೋ.

ಅವಘಟ್ಟನ (ನಾ). ೧. ತಳ್ಳುವುದು ; ನೂಕುವುದು. ೨. ತಾಗುವುದು ; ಘರ್ಷಣೆ. ೩. ಕಲಕುವುದು ; ತೊಳಸುವುದು. [ಸಂ.]

ಅವಘಡ 'ಅವಗಡ' ನೋ.

ಅವಘಡಿಸು 'ಅವಗಡಿಸು' ನೋ.

ಅವಘಾಟಿಕೆ (ನಾ). ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಕ್ರಮವಾಗಿ ಸಣ್ಣ ಮುತ್ತುಗಳಿರುವ ಹಾರ : ಸುವರ್ಣಪದಕ ವಿರಚನಾದಿ ಭೇದದಿಂ ಪ್ರತ್ಯೇಕ ಶಿಷ್ಟಕೋಷ ಪಶಿಷ್ಟಕಾವ [ಪಾಠಾಂ. ಮ] ಘಾಟಿಕ ಪ್ರಕಾಂಡಕ ತರಳತರ ಬಂಧೋಪಪದಪಂಚಕಸಮೇತಂಗಳಾಗಿ ಪಂಚಪಂಚಾತಶತ್ ಪ್ರಮಾಣಂಗಳೊಳಾದ ಹಾರಂಗಳುಮಂ (ಅದಿಪು. ೮–೫೪ ವ) ; "ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಕ್ರಮವಾಗಿ ಒಂದಕ್ಕಿಂತ ಒಂದು ಸಣ್ಣವಾಗಿರುವ ಮುತ್ತುಗಳಿಂದ ಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟ ಯಷ್ಟಿಗೆ (ಹಾರಕ್ಕೆ) ಅವಘಾಟಿಕೆಯೆಂಬ ಹೆಸರು" (ಅದಿಪು. ಕೋಶ). [ಸಂ.]

ಅವಘಾತ (ನಾ). ೧. ಬಲವಾದ ಪೆಟ್ಟು. ೨. ಅಪಾಯ ; ಅಪಘಾತ. ೩. ಮಿದಿಯುವುದು ; ಕುಟ್ಟುವುದು. [ಸಂ.]

ಅವಚೆ (ನಾ). ೧. ಮಾತಿಲ್ಲದ ಸ್ಥಿತಿ ಮೌನ. ೨. ಒಂದು ಮನೆತನದ ಹೆಸರು (?) : ಅವಚಾರ್ಯಗಣ್ಮರೂಱಿಪುಣ್ಮರ್ (ಎಇ. VI, ೨೧೯–೨ ; ೧೦೨೭). [ಸಂ. ಅವಚಸ್]

ಅವಚಂಬಡು (ಕ್ರಿ). ವರ್ಣಿಸಲು ಅಶಕ್ಯವಾಗು ; ಅವರ್ಣನೀಯವಾಗು (?) : ಸಂಗರಭೂಕೀರ್ತ್ಯವಪುಷ್ಪಾಂಗತೆಯಂ ಱಱಿಯವಾಡೊಡ ಡಜ್ರಾಜನಕ್ಕ ಪೊಗಸಡಂಗಳಳಿತ್ತ್ ರ್ ಸಾಂಗವಚಂಬಡುಬಿನಂ ಮಹಾ ವೀರಭೂಪರ್ (ಅಂಧ್ರಪ್ರ. ೧೧–೬೪). [ಅವಚ + ಪಡ್ಬು]

ಅವಚಟ (ನಾ). ಅನಿರೀಕ್ಷಿತವಾಗಿರುವುದು : ಕೊಡಿಸ ಕೊನೆಯಲಿ ಡವರಿಕಿತು ಕುಸುಬಿತ್ತು ಕೆಡಿಹತ್ತು ಕೆಲಬಲಕ್ಕವಚಟದೊಳಾದಿಗೊಂಡುಬು ದಿತ್ತು (ಸೋಮಚ. ೫–೩೬).

[?. / ಮರಾ. ಅವಚಟ = ಇದ್ದಕ್ಕಿದ್ದಂತೆ, ಅನಿರೀಕ್ಷಿತವಾಗಿ]

ಅವಚಯ (ನಾ). (ಹೂವು ಹಣ್ಣು ಮೊದಲಾದುವನ್ನು) ಕೊಯ್ಯುವುದು ; ಬಿಡಿಸುವುದು. 'ಪುಷ್ಪಾಪಚಯ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅವಚರು 'ಅವಚಲ್ಯು' ನೋ.

ಅವಚವಾಡಿ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಅವಚವಾಡಿಯ ಪೆರ್ಮ್ಮಡಿಗಾವುಣ್ಮನಲಕೊಳ ಅದಿತ್ತನ ಮೆಳೆಯ ಪುಣ್ಯಸುಗ ಸಕ್ತಂ (ಎಳ. IV, ಜಾಮೂರಾ. ೧೩೪–೯ ; ೮೩೨). [ಅವಚ್ಯ + ವಾಡಿ]

ಅವಚಿವಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕಾಂತಿಹೀನವಾಗು ; ಮಸಕಾಗು : ಮತ್ತೊಂದೆಡೆಯೊಳ್ ಅವಚಿವಿಸಿ ಪೊಯ್ದ [ಪಾಠಾಂ. ಱಿಸಿಪೋಯ್ದು] ನೇಹಂ ತವೆಯ ಲೊಡಂ ಗುಣವನುರುಪಿ ಹಿಂದಾಗಿಯೆ ಪಿಡುವಿ ಸೊಡರ್ಗಳ ಪೆರ್ಚಂ ನಗುವವೊಲಾ ಜ್ವಲಿಸಿದುವು ವಿವಸಂ ಮಣಿದೀಪಿಕೆಗಳ್ (ಲೀಲಾವ. ೩–೫೦). [ಅವ್ಯ + ಚವಿ + –ಇಸ್ನು]

ಅವಚಿಳಿ 'ಅವಚಿಲ್ಯು' ನೋ.

ಅವಚಿಲ್ಯಾಗಿಸು (ಕ್ರಿ). ವೇಸರಪಡಿಸು ; ಜುಗುಪ್ಸೆಯನ್ನುಂಟುಮಾಡು : ಪೊಂದೆಸರಿಂದಂದಮೆಯ್ದ ಸಮೆದಂತೆಸೆದೊಪ್ಪುವ ಬಣ್ಣಮುಂ ಳದಂ ಪಂಬರಿಸಲ್ದ ತತ್ಕಣಜಕಾಗಿಸದೋಗದಗಂಪುಮಾವ ಪೂಮಿಂ ಬಗೆ ವಾಗಳಂತಜಿಳಿಕಳ್ಗನ್ಮಳಮಾದೊಡಮತ್ಕಟ್ಟಿಗ ನುರುಬ್ಬುಂಬಿಗಳಿಕೆ ಸಂಪಗೆ ಗಳೊಳ್ ಪಗೆಗೊಂಡುವ ನರ್ಪಿಮಾಡಿ ತಂ (ಕಾವ್ಯಾನ. ೧೩೮).

[ಅವಚಿಲ್ಯು + ಆಗ್ಸು + –ಇಸ್ನು]

ಅವಚಿಲ್ಯು[1], ಅವಚರು (ಕ್ರಿ). ವೇಸರಪಡು ; ಜುಗುಪ್ಸೆಹೊಂದು. ಅವಚಿತ್ತು, ಅವಚಿತರ್ (ಭೂತಕೃ) : ದಿವಸಮನೊಂದು ಮೆಳೆರಂ ಮೂಱಿಪಿ ನಿಲ್ವುದು ಮೂಱುತಿಂಗಳಾಯ್ವವಚಜನಂತು ನಿಂದೆಸೊಳೆರೆ (ಆದಿಪು. ೯–೯೯) ; ಒಂದೆ ಕೋರಲೆದೊಳಲ್ಕಮೆವೆತ್ತವಚತ್ತು ಲಂಘ ನಂಗೆಯ್ವುದುಮಾದುದಾ ಮಧುಪ ಕೀರ ಪಿಕಾಳಿ ನಂದನಂಗಳೊಳ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೧–೬೩) ; ವಿಷಯಸುಖಕ್ಕವಚತ್ತಂ ಪಡೆದುಕೊಳ್ಳತ್ಪಯ ಸುಖಮಂ (ಅಜಿಪು. ೨–೭೯) ; ಕರಕಾಖೆಗಳವಚತ್ತ್ಯಂತರಿ ಜಯಂಬ್ರಕ್ಕೆ ಮೆಲ್ಲನಾದುವು... ದೆಂಗಿಯುತ ತನುಲತೆಗಳ್ (ಆ ನಂಪು. ೭–೪೯) ; ತೆರೆಳ್ದ ವಲಯಿತ ತೆಲದಿ ಮೊಗಮುಂ ಸುರುಳ್ಳವಚತ್ತ್ಯಂತೆ ದೇಹಂ (ಈ ಮು ರಾ. ೫–೧೪) ; ಅವಚಜನಿದ್ದಿಗಂ ಸವಿದೆನಿಂದ್ರಿಯಸೌಖ್ಯಮಿಂ (ಪಂಧಾಮಾ. ೩–೬೩) ; ಮುಪ್ಪಿನೊಳ್ ವಿಷಯಸುಖಕ್ಕವಚತ್ತರಿರ್ ನರಪತಿಯವಚರ್ತಂ ಕರಿಗೆ ಮುಗಿಲಿದೇಂ ವಿಸ್ಮಯವೊ (ಜಾ ರ್ತ್ಪು. ೪–೭೪) ; ಮುಂಬಱಗಳು ಪವಣಿಸದೆ ಸುರಿಯೆ ಜಾತಳಕಿಳರ ಕೊರೆಳ್ತ್ತಿಯ ವಜಲದೆ ಚಂಚುಪುಟವಂ ತೆಱೆದು ನಲಿದೀಯಲಿದೀಪುದುವು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೧೩–೧೧). **ಅವಚೆರು** : ಹೇಸಿಗೆಯ ಕಾತ್ಕೆಗಳಿಗವಚರುತ್ತೊರ್ಮೆ (ಶ್ರೀ ರಾಮಾ. ೪೫೯–೩೮). [ಅವ್ಯ + ಚಿಲ್ಯು]

ಅವಚೆಱಿಯು ಅವಚೆಱಿ (ನಾ). ಬೇಸರ ; ಜುಗುಪ್ಸೆ : ಅವಚೆಱಿಯಿಂದ್ರಿಯ ಸೌಖ್ಯಮಿಯಲ್ ವಿರಕ್ತಿಯಿಂದಮಿನಿಯಿತ್ತು (ಪಂಧಾಮಾ. ೧೦–೧೩೧) ; ಅವಚೆಱಿಜನಾಗಿಸದೆನಿದರ್ಯವು ವೇದಿದ್ಯಾರವಿಂಗಳಂ ನಿಧಿಸ್ಪರಿಹಾರವಿತಾ ನಂಗಳ್ (ಅಂಧ್ರಪ್ರ. ೧೫–೩೮) ; ಕರ್ಣಪೂರ ಕೃರವದ ರಜಂ ತೆಱಂದಿರದೆ [ರಿದು]ಮೆಲ್ಲಲರಿಂ ಪೂಜಿಸೂಸಿ ಪೊಳ್ತುದೆಂಬವಚಜಸೊಳೀಕೆ ಜಾಮರದ ಕಾಮಿಸಿಂದಂ ಕಿಸುಗಳ್ಳ ನೋಡಿದಳ್ (ಧರ್ಮವಿಜಾ. ೩–೪೨). **ಅವಚೆಱಿ** : ಪೇಕತೊಂದು ತಾನದೊಳೆವಚಜಮಾದ ಪಜವೆಱಿದಿರಿಲ್ಲದ ಪೋಷಮನಿ (ಲ್ಲ)ಟ್ಟಿಲ್ಲಣಿಗೆಮುಳಿಸಂ ಮುಳಿದೊಲ್ಲದೆ ಪೋಪನೆನೆರದಿಲ್ಲದೆ ನಲ್ಲಳ್‌ಪಿಡಿದು ಕಿಂದಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೪–೧೦೪ ವ) ; ಎನಗೆಂತುಂ ದುರ್ವಹಮಪ್ಪನುನವ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯಭರನುಜಿದನವಚಜಮೆಂ[ಮಂ]ದಿರತಾಗಿರೆ ತಳೆವತಿಖರ ನುಪಸುತರ್ ಪುತ್ರರಾದರಾಹವಜೈತ್ರರ್ (ಶಾಂಕೃಪ್ರ. ೭–೮೦).

[< ಅವಚೆಱಿಯ್ಬು]

ಅವಚಿತ (ಅ). ಇದ್ದಕ್ಕಿದ್ದಂತೆ; ಅನಿರೀಕ್ಷಿತವಾಗಿ: ಒಬ್ಬ ದಿವ್ಯದೇಹ ಧಾರಿಯಾದ ಪುರುಷನು ಅವಚಿತವಾಗಿ ಆ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಪ್ರಕಟನಾಗಿ (ಮಂಜುಳ. ೧೬೧). [← ಮಾತಾ. ಅವಚಿತ]

ಅವಚಿತ್ತ್ವ (ನಾ). ಪ್ರಜ್ಞೆಯಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ಪರವಶತೆ: ಶಿವಸಲಿಯ ದತ್ತಲೆಯ್ದಂದನಾ ಕಣ್ಣಂದನವಚಿತ್ತನು [ಪಾಣಾ. ಚಿತದೊಳು] ರವಣಿಸಿ ತೆಲಿತೆಲಿ ಕದವನೆಂದ (ಕಬ್ಬರ. ೧೨೯–೩೨). [ಸಂ.]

ಅವಜ್ಜು 'ಅವುಜ್ಜು' ನೋ.

ಅವಜ್ಞು (ನಾ). = ಅವಜ್ಞೆಯ್ಯು: ತವರುತ್ಯಂತೆ ಮಳ್ಳುಮಳ್ಳದಿಂಕಂತಳ್ಳಯ್ಯು ದಟ್ಟಯ್ ಮನಳ್ಳ ವಚಮಾಡದಳುರ್ಕಿ ಕುಂದದಳುಪೇವಂಗೊಳ್ಳದಾಸಕ್ಕಿ (ಪಾಂಡವ. ೭–೩೭). [?]

ಅವಜೂಡ (ನಾ). ಬಾವುಟದ ತುದಿಯಿಂದ ಕೆಳಕ್ಕೆ ನೇತಾಡುವ ಅಭರಣ;ಅಲಂಕಾರಕ್ಕಾಗಿ ಕಟ್ಟಿದ ನೇಲುವ ಕುಚ್ಚು:"ಉಚ್ಚೈಡಾ, ಅವಜೂಡಾ – ಈ ೩ (ಪರಿವಿಡಿಯಂ) ಹಳಯುಗೆಯ ಮೀ(ಎ)ಲೆ ಮೊಗದ ಕೆಳಗೆ ಕಟ್ಟಿದ ಕುಂಚಂ " (ಹಲಾಯು. ೭೫–೭೦೯). [ಸಂ.]

ಅವಜೂರ್ಣಿತ (ಗು). ೧. ಪುಡಿಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟ; ಚೂರ್ಣಿಸಿದ. ೨. ಪುಡಿಯನ್ನು ಮೇಲುಜರುರಿಸಿದ; ಚೂರ್ಣವನ್ನು ತಳೆದ; ಪುಡಿಯನ್ನು ಸೇರಿಸಿದ. [ಸಂ.]

ಅವಜೂಲ (ನಾ). = ಅವಜೂಡ. [ಸಂ.]

ಅವಜ್ಞೆನ್ನ (ಗು). ಮುಜ್ಜೆಲ್ಪಟ್ಟ; ಅವೃತವಾದ: ಆ ಮಹಾದೇವಿಯ . . . ಧವಳಳಕಿರಿಯಾಪಚಿಜ್ಞೆನ್ನ ಪೃತ್ಯಕಂಯಾತೀಜನ ಪರಿವೃತಿಯುಮಾಗಿ (ಅಪಪು. ೩–೧೬. ೪). [ಸಂ.]

ಅವಜ್ಞೆಗ್ಗ (ಗು). ೧. ಕತ್ತರಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿ; ಮುರಿದ: ಕತ್ತರಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಭಾಗವು. ಅವಚ್ಚೆನ್ನ (ಹಂ.ಪ.ನಾ. ೧೫೯). ೨. ನಿಶ್ಚಿತವಾದ. ೩. ವೈಲಕ್ಷಣ್ಯಹೊಂದಿದ. ೪. [ತರ್ಕಶಾ] ಒಂದು ವಸ್ತುವಿನಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರವಿರುವ ವಿಶೇಷ ಗುಣಜಾತಿಕ್ರಿಯಾ ಧರ್ಮಗಳ ಮೂಲಕ ಅದು ಇತರ ಎಲ್ಲಾ ವಸ್ತುಗಳಿಂದಲೂ ಪ್ರತ್ಯೇಕಿಸಲ್ಪಟ್ಟ. [ಸಂ.]

ಅವಚ್ಛೇದ (ನಾ). ೧. ಕತ್ತರಿಸುವುದು: ಉದ್ದವಾದ ಕಟ್ಟಿಗೆಯನ್ನು ಕೊಡಲಿಯಿಂದ ಕತ್ತರಿಸುವ ಹಾಗೆ ದೊಡ್ಡವಸ್ತುವನ್ನು ಚಿಕ್ಕದಾಗಿ ಮಾಡಿ ಕೊಳ್ಳುವುದಕ್ಕೆ ಅವಚ್ಛೇದವೆಂಬ ಹೆಸರು (ಹಂಪನಾ. ೧೫೯). ೨. ಕತ್ತರಿಸಿದ ಭಾಗ, —ಅಂಶ. ೩. ವಿಶೇಷಣತ್ವ. ೪. ವೈಲಕ್ಷಣ್ಯ. ೫. ವ್ಯತ್ಯಾಸ ಕಾಣುವುದು; ಭೇದವನ್ನು ತೋರಿಸುವುದು. ೬. ಎಲ್ಲೆ; ಮೇರೆ. [ಸಂ.]

ಅವಚ್ಛೇದಕ (ಗು). ೧. ಬೇರ್ಪಡಿಸಿ ತೋರಿಸುವ; ಭೇದವನ್ನು ತೋರಿಸುವ; ವೈಲಕ್ಷಣ್ಯಸೂಚಕವಾದ. ೨. ವಿಶಿಷ್ಟವಾದ ಸ್ವಭಾವದ. [ಸಂ.]

ಅವಜೆ (ನಾ). ಅಂಬುಡೇಗಿಡ: "ಅವಜೆಯೆನಲಂಬುಡೆಯೆಂಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೩೫–೧೩). [ಸಂ.]

ಅವಜ್ಞ (ನಾ). ಅಲಕ್ಷ್ಯ: ಸಂಸ್ಕೃತದ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಅವಜ್ಞೆತೆಯನ್ನು ತೋರಿದೆ ಸುಂದರವಾದ ಕಾವ್ಯವನ್ನು ರಚಿಸುವುದೆಂಬ ಪ್ರತಿಜ್ಞೆಯನ್ನು ತಿಳಿಸಿರುವನು (ಬಾಲಪ್ರ. II, ೬೫೧). [ಸಂ. ಅವಜ್ಞಾ]

ಅವಜ್ಞಾತ (ಗು). ಉಪೇಕ್ಷೆಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟ; ಕಡೆಗಣಿಸಿದ. [ಸಂ.]

ಅವಜ್ಞೆ (ನಾ). ಉಪೇಕ್ಷೆ; ಅಲಕ್ಷ್ಯ: ಅಂತವಜ್ಞೆಯಂ ಮಾಡಿ ಪಕ್ಕಗೆಲ್ದುಮರೆ (ಪಂಚತಂ. ೨೮೯–೨೦); ಶಾಸನವಿದಾ ಹಾಗೆ ಇದ್ದೂ ಅವುಗಳನ್ನು ಸೇರಿಸದೆ ಮಹಾರಾಣಿಗೆ ಅವಜ್ಞೆಮಾಡುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ (ಸವಪ್ರಸ್ತಾ. ೬). [ಸಂ. ಅವಜ್ಞಾ]

ಅವಜ್ಞೆಗೈ (ಕ್ರಿ). ಅಲಕ್ಷ್ಯಮಾಡು; ಕಡೆಗಣಿಸು; ಉಪೇಕ್ಷಿಸು: ನಿಖಿಲಜನಪೂಜಾರ್ಹರಿವನಜ್ಞೆಗೈಯ್ಕಲಾಗದು (ಶಾಪಂಪೂ. ೭೫೩); ಎಮ್ಮಂತಕ್ಕ ಪಜೆಯರುಮನಾಪ್ತರುಮನಜ್ಞೆಗೆಯ್ದುಲ್ಲಿಯಾನುಂ ಬಂದ ಜಲ್ಲಪೊತ್ತನ ಬೆಲ್ಲವಾತಗಳಂ ಕ್ಕೈಕೊಂಡು (ಪಂ ಚತಂ. ೧೦೫–೯); ಭೂಪೋತ್ತಮನಾಜ್ಞೆಯನವಜ್ಞೆಗೆಯ್ದೆ ಪೆಕ್ಕಿಗೆ ಗೆಂಟಳ್ಕುಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೭–೫೨). [ಅವಜ್ಞೆ + ಗೆಯ್ (< ಕೆಯ್ಯ್)]

ಅವಟ (ನಾ). ಹಳ್ಳ; ಕುಳಿ; ರಂಧ್ರ: "ಅವಟಂ, ಠಿಕ್ಕಂ . . . ದರಿ → ಈ ೧೫ ಕುಲು" (ಹಲಾಯು. ೧೦೩–೨). [ಸಂ.]

ಅವಟಿಯಿಸು 'ಅವಟಿಯ್ಸು' ನೋ.

ಅವಟಿಯ್ಸು, ಅವಟಿಯಿಸು, ಅವಟಿವಿಸು, ಅವಟ್ಟೆಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕೊಡು; ನೀಡು; ಒಪ್ಪಿಸು: ಕಣತಿಗೆ ಜಾಗ್ಗೆವನತೆ ಕಲ್ಪವಕಗಿವಡು ವಂತೆ ತಲುಬಂಲಂದೀವಿದ ಪೊಂಗವಳಿಗೆಯಂ ಪಿಡದಂಲಿಕೆಗಬಟ್ಟುದ ಕೊರ್ವಳಿಂದ್ರನಧು ತಂಬುಲಂ (ಕಾಂಅಷ. ೯–೧೫೦); ಸುರಶಿಲ್ಪಿಗಳಂ ಮುನ್ನಮೆ ವಿಚಿತ್ರಮಾಗಿ ನಿರ್ಮಿಸಿರ್ದುದಂ ತಂದವಟಿಯ್ಸುವುದುಂ ಪರಮ ಪವಿತ್ರವಾಸಾದ ಪ್ರಥಮ ಸೋ ಪಾನ ಮನೇ ಅಂತೆ (ಹಂವ್ರಪ. ೧೩–೯೯ ವ). ೨. ಉಂಟುಮಾಡು; ಒದಗಿಸು; ಸಿದ್ಧಪಡಿಸು: ನೋಜ್ಯರ ಕಣ್ಣಂ ಕೆಯ್ಯಜಿದಿಂದುಂ ಮತ್ತತಸುಖವನ್ನುವುದು ಮನಕ್ಕ ಮೊಲವನಾ ನ್ಯಪರೂಪಂ (ಹಂವ್ರಪ. ೩–೧೦); ಕಡಗಣ್ಣಂತಾತಿಯೆ ಜೊನ್ನವದ ಚಿನ್ನಗೀಯೆಯುಂ ಕಂಕಣದ ನುಣ್ಪುರದ ನುಣ್ಪು ಕಳಕಂಠಸ್ಪಕ ಮನವಟಿಯ್ಯೆಯುಂ (ಪುಷ್ಪ. ೮–೪೬ ವ); ಪರಚಾರಿಕೆಯರಿತ ಸುರಭಿನಸಾರ ಕಾತ್ಕೀರದ ಮೃಗಮುದಾದಿ ಸುಗಂಧದ್ರವ್ಯಮನತಿಕೇತ್ಕ ಕುಸುಮು ಮಾಳಾವಳಿಯುಮಂ ಬಹುಳ ತಾಂಬೂಲಮುಮನವಟಿಯ್ಸ ತಂದಿರಿಸಿ ಪೋಗೆ (ಪ್ರಮಿಮ. ೪–೫೩ ವ). ೩. ಒಟ್ಟಾಗು; ಸೇರು: ಪಲ್ಲಡಿಸಿ ತತ್ತು ಮಾರಕೆಲ್ಲರುಮವಟಿಯ್ದು ಬೆಂಗವಳಿ ಕುವರಂ ತತ್ಪಲ್ಲಭತಂಗಿಗೆ ಮಾಗಿಸಿಲ್ಲ ರ್ಗಂ ತನ್ನ ಗತಿಯೊಳಿತಕೊತುಳಿಪಂ (ಮಹಾವೀ. ೪–೬). ಅವಟಿಯಿಸು: ೧. ಅಚ್ಚುಮಾಡಿಸಿ ಮಾರಾಟಮಾಡುವಸಾಹಸ್ರಮಂ ಸಱಿಪ ಸಹಸ್ರಂ ಕೈಗೈಯೊಳ್ ಪೀಡೆ ತಾನೆ ಕಳೆದುಕೊಂಡು ಸಿಂಹಸೇನಮಹಾ ರಾಜಂಗಂ ಜಯಕ್ಕಾಮಮನಹಾದೇವಿಗಮವಟಿಯಿಸುವಾಗಳ್ (ಅಪಪು. ೩–೨೬ ವ); ಕೆಲರ್ ತಾಂಬೂಲಶಪಥಾಕೆಯರ್ ಭೋಗೋಪಭೋಗಂಗಳಂ ತಂದವಟಿಯಿಸಿದರಾಗಳ್ (ಬಂಪು. ೬–೬೨ ವ). ೨. ಶ್ರವಣಕ್ಕರ್ಥವ್ಯಕ್ತಿಯನವಟಿಯಿಸದೆ ಪೆಗಲ್ದಾ ವಕ್ಕಮಂತ್ರಾತ್ಪರದಂತೆ (ಪಂರಾಮಾ. ೩–೧೩೬); ಆರಾಧಿಸಿಂ ದೇಶಿಯಾನ ರಾತ್ರಿಯೊಳಿವಳಿಗಂಧಪುಷ್ಪಾದಿಗಳಿಂ ಭೂರಿವಸುಟಿಯಿಸೆ ಜಟರಕುಮಾರಿಯುಮಂ ಕೆಳೆಯನುಂ ಳಗಾರ್ದವತೀರಂ (ಲೀಲಾವ. ೯–೫೩); ಕಪಿಗೆ ಮೃದುಮಧುರ ನಿನದಮನವ ಟಿಯುಸುವ ವಿಧಿ ಹೃದ್ಯವಾದ್ಯಂಗಳಂ (ಶಾಂಚರಿತ್ರ. ೬–೯೪); ಅವಟಿಯುಸಿ ಜಗದ ಕಣ್ಮಳ್ಗಳಿಷಯಮಾಧರ್ಯಮಂ ಕವರ್ದುದೆಂಬದಿರಿಂ? ಕವಿ ವಿಸಿಸುಂ ಕೆಂಪಡೆರ್ದಾ ಕಪಿವರೆಗಂ ಪಾಯ್ವುವನನ ನಿಟ್ಟಿಸಳ್ಳಲ್ಗಾಳ್ (ಚಕವಿ. ೪–೧೫೬). ೪. ವ್ಯಾಪಿಸುವಂತೆ ಮಾಡು; ಹರಡುವಂತೆ ಮಾಡು: ಆತ್ತಶಿತ್ತಲೆವೆಳ್ಳಂಗಳಂ ಬಿತ್ತರಿಸುವ ಚಿಂದ್ರಕಾಂತದ ಪಾಷಣಿಗಳುದುಂ ಎಲ್ಲುದೆಸೆಗಂ ತಚ್ಛೈಸಿಲಾವಟಿಯಿಸುವ ವಜ್ರಶಿಲಾತಲಂಗಳುಮುಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೨–೧೫ ವ); ಪೆರ್ದು ಆದರಿಸು; ಭಾವಿಸು: ಬೆಲೆವೆಜ್ಜಳಾವ ಬೊಜಗನೊಳ್ ॥ ಅನ್ಯರನವಟಿಯಿಸುವ ಸಾಮಾನ್ಯತೆಯಂ ಮಾಣ್ದು ಸನ್ನೆಗೆಯ್ಯುತ್ಕರ್ಷಗಳ್ ಧನ್ಯನನಲ್ತೆ ಜಗದೊಳನನ್ಯಜನ್ಯವೈಭವ ಮನ್ಯಂಗಂ (ಚಕವಿ. ೬–೧೩೩ ವ, ೧೩೪). **ಅವಟಿವಿಸು**: ೬. ಯತ್ನಿಸು; ತೊಡಗು (?): ಕವಿಗಳ ದಿವಟ್ಟಬರೆಯುಂ ತವಗುಂಟಿ ವಿದನ್ಮಹೃದ್ಯ ಕಾವ್ಯವಿಚಾರಕ್ಕೆವಟಿವಿಸಿ [ಪಾಣಾ. ಟಿಪ್ಪಸಿ] ಗಂಬಳಿಯಿಡಿದೊಳಗುವಿನಂ

ಬಾಯ್ಮಾಟ್ಪರೇಕೆ ಬೆಳ್ಳಕ್ಕರಿಗರ್ (ಲೀಲಾವ. ೧-೧೭). **ಅವಟೈಸು** : ೨. ಆಕೆಗೆ ಕುಂಕುಮದುರುಳಿಯನವಟೈಸುವ ಘಟ್ಟವಳ್ತಿಯರಂತೆ ಪಣ್ತ ನಾರಂಗವಲ್ಲಿಗಳಿಂ (ಅರ್ಧನೇ. ೪-೬೮ ವ); ಸರೋವರದ ತಡಿಗಳೊಳ್ ಜಲಕ್ರೀಡೆಯಿಂ ಚೆಲ್ಲಿರ್ದ ಯಕ್ಷಯುವತಿಯರ ಕರಕಲಿತ ಕುಂಕುಮಂ ಗಳಾಕೆಯರ ಮನದನುರಾಗಮೆ ಚೆಲ್ಲಿರ್ದುದೆಂಬ ಚೆಲ್ವನವಟೈಸೆಯುಂ (ಜಗವಿ. ೧೬-೩೪); ಆಟ್ಕಜನವಟೈಪ ನಾಡಕಡುನೀಜೆಯರಂ ನಡೆನೋಡೆ ಸೋಲದಿಂ ಮಜೆವುದು . . . ದೇವ ಸೌಂದರಿಯರಂ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೪-೧೨೭). [?]

ಅವಟವಿಸು 'ಅವಟಯ್ಸು' ನೋ.

ಅವಟು (ನಾ). ೧. ಕೊರಳಿನ ಹಿಂಭಾಗ; ಹೆಕ್ಕತ್ತು : ವಿಟವೃತ್ತಂ ಮೆಯ್ಯೊಳೆತ್ತಂ ಪಸರಿಸೆ ವಿಟಂ ಬೀಸೆ ನಿಂದಿರ್ದಳೊರ್ವಳ್ ಸ್ಫುಟತೋ ರೋಮಧ್ಯೆ ಭಿನ್ನಾವಟುತಟವಿಹಟದ್ಗ್ರಂಥಿ ನಿರ್ಗ್ರಂಥದಿಂದಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೮೦೨). ೨. ಗುಳಿ; ಬಿಲ. [ಸಂ.]

ಅವಟೆಕಾಯಿ (ನಾ). ಅಮಟೆಕಾಯಿ : ಬಾಳೆ . . . ಅವಟೆಕಾಯಿ . . . ಇವು ಪೌಷ್ಟಿಕ (ಅಷ್ಟಾಂಗ. ೧೪೫-೧೧೭). [ಅವಟೆ + ಕಾಯಿ]

ಅವಟೈಸು 'ಅವಟಯ್ಸು' ನೋ.

ಅವಠಾಣ (ನಾ). ಮಲ್ಲಯುದ್ಧದ ಒಂದು ರೀತಿ, —ಅವಸ್ಥೆ (?) : ಸುಳಿದರೆಡಬಲ ಚಾರಿಯಲಿ ಚಾಪಳದ ಪಯಪಾಡಿನಲಿ ಚಿತ್ರದ ಚಳಗತಿಯ ಚೀತನದ ಚಡ್ಡಣೆಗಳ ಚಡಾಳದಲಿ ಹೊಳೆದರಾವರ್ತದಲಿ ಪರಿಮಂಡಳಿಸಿ ದರು ಠಾಣದಲಿ ಜಂಘೆಯಲುಳಿಯಲವಠಾಣದಲಿ[ಪಾಠಾಂ. ಲಯಪಾಡಿನಲಿ ನವಧಾನದಲಿ, ನವಸಾನದಲಿ] ಮೆಜೆದರು ಭೀಮ ಕೌರವರು (ಕುವ್ಯಾಗ. ೬-೨೨). [ಪ್ರಾ. ಅವಟ್ಠಾಣ = ಅವಸ್ಥೆ, ಸ್ಥಿತಿ (< ಸಂ. ಅವಸ್ಥಾನ)]

ಅವಡೀನ (ನಾ). (ಪಕ್ಷಿಗಳಂತೆ) ಹಾರುತ್ತ ಕೆಳಕ್ಕೆ ಇಳಿಯುವುದು : ಭ್ರಮಿಯಿಸಿ ಸೆಡೆದುಡ್ಡೀನ ಸಂಡೀನ ತಿರ್ಯಗ್ಡೀನೋಡ್ಡೀನಾವಡೀನ ಪ್ರಕೃತಿ ಗರುಡನೇಂ ವಿಸ್ಮಯಂ ಸೌಭವೇಗಂ (ಜಗವಿ. ೧೮-೯೪). [ಸಂ.]

ಅವಡು (ನಾ). ಮುದ್ದೆ; ರಾಶಿ (?).

ಅವಡವಡು = (ದ್ವಿರುಕ್ತಿ) : ಒಡಲವಡವಡಪ್ಪಿನಮೆಲ್ವಡಗಪ್ಪಿನ ಮಲಸದಾಯ್ದು ಸುಡುವಿನಮಿಥದೊಳ್ಳಡಗುಮನಡುಗುಮೆ ರತಿಯರ್ಗಡ ಗೊಲ್ವಪ್ಪಿನಮಿಭೇಂದ್ರದಿಂ ತುಱಿಯಿಸುವೆಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೬-೮೧). [?]

ಅವಡುಸವಡು (ನಾ). (ಉಕ). ೧. ಪೂರ್ತಿಯಾಗಿ ನುರಿಯದಿರುವುದು : ಚಟ್ಣಿ ಅವಡುಸವಡಾಗಿತ್ತು (ರೂಢಿ). ೨. ಅವ್ಯವಸ್ಥೆ; ಗಡಿಬಿಡಿ. ೩. ಬೆರಕೆ; ಮಿಶ್ರ : ಅದೂ ಅಲ್ಲದೆ ಅದೂ ಅವಡುಸವಡು ಜಾತಿಗೆ ಸೇರಿದ ಕುಲ ಮಾಸ್ತರದು. ಪ್ರಸಂಗ ಬಂದಾಗ ನೋಡಿಕೊಳ್ಳೋಣ ವೆನ್ನುವಷ್ಟು ಬೇಸರ (ಕಯಾತ್ರಿ. ೩).

[?. / ಮರಾ. ಅವಡಚವಡ, ಅವಡಾಚವಡಾ = ಅವ್ಯವಸ್ಥಿತವಾಗಿ ಬೆರಸುವುದು, ಕುಟ್ಟುವುದು ಇತ್ಯಾದಿ]

ಅವಡೆ (ನಾ). (ಕಠಾ). ಅಲಸಂದೆ ಜಾತಿಯ ಧಾನ್ಯ : ರಾತ್ರಿ ಬೆಳುದಿಂಗಳಲ್ಲಿ ಹೊರಟು ಯಾರಾರು ನಟ್ಟ ಅವಡೆ (ಅಲಸಂದೆ ಜಾತಿಯ ಒಂದು ಧಾನ್ಯ) ಗದ್ದೆಯನ್ನು ಹೊಕ್ಕು ಬೇಕಾದಷ್ಟು ಕದ್ದು (ಹುಮುಖ. ೧೮); ಹಲಸಿನ ಬೀಜ, ಗೆಣಸು, ಅವಡೆ (ಮಡಿಕೆ) ಎಂಬ ಒಂದುಜಾತಿ ಧಾನ್ಯವನ್ನು ತಿಂದಿರುತ್ತಾರೆ (ಹುಮುಖ. ೭೭).

[← ತುಳು. ಅವಡೆ, ಅವಡೆ]

ಅವಡೆಸೊಪ್ಪು (ನಾ). ಅವಡೆಗಿಡದ ಸೊಪ್ಪು : ಅವಡೆಸೊಪ್ಪಿನ ಪಲ್ಯಕ್ಕೆ ಬರಗಾಲವಿಲ್ಲ (ಮರಮ. ೩೫). [ಅವಡೆ + ಸೊಪ್ಪು]

ಅವಣ (ನಾ). ೧. ರಕ್ಷಣೆ. ೨. ತೃಪ್ತಿ : "ಅವಣ – ಅವನ = ತೃಪ್ತಿ" (ತದ್ಭಕೋ. ೭). 'ಅವಣಜವಣ' ಪರಾ. [ಸಂ. ಅವನ]

ಅವಣಜವಣ (ನಾ). ಸಂರಕ್ಷಣೆ ಮತ್ತು ಆಹಾರ : ಎರಡು ಪದಗಳಪಭ್ರಂಶಕ್ಕೆ– ಅವನಜೇಮನ –ಅವಣಜವಣ (ಶಮದ. ೨೮೯ ಪ್ರಯೋ). [ಅವಣ + ಜವಣ]

ಅವತಂಸ (ನಾ). ೧. ಕಿವಿಯ ಆಭರಣ : "ಉತ್ತಂಸಃ, ಅವತಂಸಃ – ಈ ೨ ಕರ್ಣಪೂರಂ" (ಹಲಾಯು. ೯೧-೪೦೦); ಅವತಂಸೋತ್ಪಲ ತಾಡನಂ ಕನಕಕಾಂಚೀಬಂಧನಂ (ಅದಿಪು. ೧೨-೪೮); ಕರ್ಣಲಗ್ನ ತೋಮರಮವತಂಸದಂತಿರೆ (ಗದಾಯು. ೪-೨೨). ೨. ತಲೆಯ ಮೇಲೆ ಧರಿಸುವ ಆಭರಣ. ೩. ಆಭರಣ; ಒಡವೆ : ರವಿಸುತನ ವಶಮಿರ್ಪುದವತಂಸಂ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೨೯೪-೨೬೬). ೪. ಹೂವಿನ ಮಾಲೆ. ೫. (ಆಲಂ) ಭೂಷಣಪ್ರಾಯನಾದವನು : ಅವನೀಂದ್ರನಾಥ ಠಾಕೂರರು ಇವರೇ ಮೊದಲಾದ ಬಂಗಾಳಿ ಚಿತ್ರಕಲಾವತಂಸರಲ್ಲಿ ಇವರು ಮಿತ್ರಭಾವವನ್ನು ಪಡೆದು (ಜಗಚಂ. ೩೮). [ಸಂ.]

ಅವತಂಸಕ (ನಾ). = ಅವತಂಸ. [ಸಂ.]

ಅವತಮಸ (ನಾ). ೧. ನಸುಗತ್ತಲೆ; ಮಬ್ಬು. ೨. ಕಗ್ಗತ್ತಲೆ; ಗಾಢಾಂಧಕಾರ : "ಅವತಮಸಂ, ಅಂಧತಮಸಂ, ಸಂತಮಸಂ – ಈ ೩ ಕಡುಗಱ್ತಲೆ" (ಹಲಾಯು. ೧೮-೧೧೦); "ಪರೆಯದೆ ಸುತ್ತಲಿಹುದು ಸಂತಮಸಮವತಮಸಮಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೨೦-೮). [ಸಂ.]

ಅವತರ (ನಾ). = ಅವತಾರ ೧ : ಸುರಲೋಕಾವತರೋತ್ಸವಂ ಪರಿಕೃತಂ ಜನ್ಮಾಭಿಷೇಕೋತ್ಸವಂ (ಅಜಿಪು. ೧-೯೫). [ಸಂ.]

ಅವತರಣ (ನಾ). ೧. ಇಳಿದುಬರುವುದು; ಇಳಿಯುವುದು : ಇದು . . . ಸುಧಾರ್ಣವಾವತರಣೋದ್ಯೋಗ ವರ್ಣನಂ (ಜಗವಿ. ೧-೮೦ ವ). 'ಗಂಗಾವತರಣ' ಪರಾ. ೨. ದೇವತೆ ಮೊದಲಾದವರು ಬೇರೆ ರೂಪದಿಂದ ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿಬರುವುದು; ಅವತಾರ ಮಾಡುವುದು : ಪನ್ನಗಶಯನನವತರಣೋದ್ಯೋಗದಿಂ ನಾಗೇಂದ್ರನಂ ನೋಡಿ . . . ವಿಭುವಾ ವಿಭುಗಗ್ರಜನಾಗು ಲೀಲೆಯಿಂ (ಜಗವಿ. ೨-೫೬ ವ, ೫೭). ೩. ಜಲಾಶಯಕ್ಕೆ ಇಳಿಯುವ ಮೆಟ್ಟಲು, —ಸೋಪಾನ. ೪. ದಾಟುವುದು. ೫. ನಾಟಕದ ಪೂರ್ವರಂಗದಲ್ಲಿ ಗಾಯಕರೇ ಮುಂತಾದವರು ಸಿದ್ಧರಾಗಿ ಬಂದು ನೆಲೆಗೊಳ್ಳುವುದು : ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಎಲ್ಲಾ ರೂಪಕಗಳೂ ಒಂದೇ ವಿಧವಾಗಿ ಆರಂಭವಾಗುತ್ತವೆ. ಪ್ರತಿಯೊಂದಕ್ಕೂ 'ಪೂರ್ವರಂಗ'ವುಂಟು . . . ಇದರಲ್ಲಿ, 'ಪ್ರಕ್ಷಾಹಾರ' (ವಾದ್ಯಗಳನ್ನು ತಂದು ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುವುದು) 'ಅವತರಣ' (ಗಾಯಕಾದಿಗಳು ಸಿದ್ಧರಾಗಿ ಬರುವುದು) . . . ಮುಂತಾದ ನಾನಾ ಅಂಗಗಳಿವೆ (ಕೈಪಿಡಿ. ೨೧೨). ೬. ಬೇರೊಂದು ಗ್ರಂಥದಿಂದ ಉದ್ಧರಿಸಿ ಹೇಳುವ ವಿಷಯ. 'ಅವತರಣ ಚಿಹ್ನೆ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅವತರಣಚಿಹ್ನೆ (ನಾ). ಬೇರೊಂದು ಗ್ರಂಥದಿಂದ ಎತ್ತಿಹೇಳಿದ್ದೆಂದು ಸೂಚಿಸುವ " " ಗುರುತು. [ಅವತರಣ + ಚಿಹ್ನೆ]

ಅವತರಣಿಕೆ (ನಾ). ೧. (ಗ್ರಂಥದ) ಪೀಠಿಕೆ; ಪ್ರಸ್ತಾವನೆ; ಭೂಮಿಕೆ. ೨. = ಅವತರಣ : ೬. ಹಿರಿಯರು ಹೇಳಿದ ಪ್ರಯೋಗಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದೆಂದು . . . ಎಂಬ ಅವತರಣಿಕೆಯನ್ನು ಕೊಟ್ಟಿದ್ದಾನೆ (ಕಸಾಚ. ೪೮). [ಸಂ. ಅವತರಣಿಕಾ]

ಅವತರಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಇಳಿದುಬರು; ಮೇಲಿಂದ ಕೆಳಕ್ಕೆಬರು : ದೇವಾಪ್ಸರೋವೃಂದಂ . . . ದಿವ್ಯಾಭರಣಕಿರಣಂಗಳೊಳ್ ತೊಳಗಿ ಬೆಳಗೆ ಬಂದು ಮಹೀತಳಕ್ಕವತರಿಸಿ (ಪಂಪಭಾ. ೭-೮೧ ವ); ನಾರದನಭ್ರಪಥ ದಿನವನಿಗವತರಿಸೆ ಕಂಡು (ಶಾಂತಿಪು. ೨-೨೧ ವ); ಏನೈಯವನಿಗವತರಿಸಿದ ಕಥಾಂತರವೇನು ಹೇಳೆಂದ (ತೊರರಾ. ೩-೨-೨೨). ೨. (ದೇವತೆ ಮೊದಲಾದ ವ್ಯಕ್ತಿಗಳು) ಹುಟ್ಟಿಬರು; ಅವತಾರಮಾಡು :

ಶಾಶ್ವತದಿನವತರಿಸಿರ್ದಂ ಗದಾಶಂಖಚಕ್ರಾಂಕಿತಹಸ್ತಂ . . . ವಾಸುದೇವಂ (ಜ ಗ ವಿ. ೨-೯೯); ಪರಮಮುಖಿ ಪೌಲಸ್ತ್ಯಾ ಸರಿಸಿರುಹಗರ್ಭನ ಮಾನಸದಲಿವತರಿಸಿದನು (ತೆಪರಾ. ೧-೪-೨೩); ದೇವತೆಗಳು ಮನುಷ್ಯ ರೂಪದಿಂ ಅವತರಿಸಿ ದುಷ್ಟರಂ ಶಿಕ್ಷಿಸಿ ಧರ್ಮಸಂಸ್ಥಾಪನೆಗೈದರು (ಸೌಗಂಧಿ. ೨೬-೫). ೩. ಉಂಟಾಗು; ಆವಿರ್ಭವಿಸು: ಯತಿ ಹತ್ತ ಅತ್ತವತರಿಸಿರ್ದೊಡಮಂಬುಜಾಯತಲೋಚನೆ ನವನೆಳಿನಂ ಕವಿರಾಜ ಹಂಸವಿಸಿರ್ದುಂ (ಭಂದೋಗಂ. ಕ. ೨-೧೦೨); ಉಣ್ಮುವಕ್ಕುಗಳವ ತರುಸುವ ಗಜ್ಜದಂ ಮಣಿಹರಿತಮಾಗಳ್ (ಗಿರಿ. ೩-೨೭); ನವಮಣಿ ಭೂಷಣಾಯಂ ತಾಮೆಲ್ಲಂ ತನ್ನ ತೊಟ್ಟಿಲ್ಲದೆ ಕಡುಚಿಲ್ಲಿಕೆ ತಮಗವತರಿಸದು (ಜಯಾಕಾ. ೬-೫೩). ೪. ಇಳಿಸು; ನೆಲೆಗೊಳಿಸು: ತನ್ನಂಶಮನಾ ಕೆಯ ಗರ್ಭದೊಳವತರಿಸಿ ಯಮುಭಟ್ಟಾರಳನಂತರ್ಧಾನಕ್ಕೆ ಸಂದಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧-೧೧೯ ವ). ೫. ಬೇರೊಬ್ಬರ ನುಡಿಯನ್ನಾಗಲೀ ಬೇರೊಂದು ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವುದನ್ನಾಗಲೀ ಉದ್ಧರಿಸು: ಆಳ ನವಹಾದಿವಿದ್ಯಾನಂದನ 'ಶಾಬ್ದಸಾರ' ವೆಂಬ ಸಂಕಲನಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲ ಕ್ಕಿಂತ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಅಂದರೆ ೪೧ ಪದ್ಯಗಳನ್ನು ಮತ್ತು ೧ ಗದ್ಯಭಾಗವನ್ನು 'ಕೂಡ್ರಕ್ಕ'ದಿಂದ ಅವತರಿಸಿಕೊಳ್ಳಲಾದೆ (ತಪ್ರ. ೫೧). ೬. ಹೊಂದು; ಪಡೆ (?): ಅವರೊಳ್ ಪಟ್ಟಮನೆಂಬಂ ಭೂವನದೊಳಿಹಸಾಧ್ಯಯೆಂಬ ಕಾಕಾಂಜರವೆಂಬಿತಿ ಮೇರೆಯಾದ ಸಮುಧೆಯವತರಿಪಂ (ಎಇ. XXVII, ೧೫-೧೧; ೧೧೧); ನಟ್ಟಗಾಯದೊಳಾತ ದೇ ಹಾಧಿಮಾನವ ಬಿಟ್ಟು ಮೂರ್ಧೆಯನವತರಿಸೆ ಮಹಪ್ರಿಯ್ಯಕ್ಕು ಬಂದು ಕವಿದರು ರಣರಂಗದಿಟ್ಟ ಕುಮಾರನ ಮೇಲೆ (ವೀಶತ. ೩೪-೨೨).

[ಅವತರಣ + –ಇಸ್ಯು]

ಅವತಳ, ಅವದಳ (ನಾ). ನೆಲಕ್ಕೆ ಬೀಳುವುದು: ಪ್ರಕೃತಿಯ ಮೇಲಣ ಈಕ್ಷಯ ತಂದು, ಇಷ್ಟಲಿಂಗನಂ ಮಾಡಿ, ಶಿಷ್ಯನ ತನುವಿನ ಮೇಲೆ ಅವ ಧರಿಸಿದ ಲಿಂಗವು ಅವತಳ [ಪಾಠಾಂ. ದಳ]ವಾಗಿ ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಸಿಂಹಾ ಸನಗೊಂಡಿತ್ತೆಂಬ ಸಮಾಧಿಯ ಹೊಗುವರಯ್ಯ. ಲಿಂಗಳ್ ಅವತಳ [ಪಾಠಾಂ. ದಳ]ವಾದರೆ ಭೂಮಿ ತಾಳಲ್ಬುದೇ ಅಯ್ಯ (ಉಂರಿ. ೬೯-೧೫).

ಅವದಳ: ಮೇಲಿನ ಪ್ರಯೋಗದ ಪಾಠಾಂತರವನ್ನು ನೋಡಿ.

[< ಸಂ. ಅವತರ]

ಅವತಾರ (ನಾ). ೧. ಕೆಳಕ್ಕೆ ಇಳಿಯುವುದು: ಮಹಾಭಾರತಾವತಾರ ದೊಳತಿರಥ ಮಹಾರಥ ಸಮರಥಾರ್ಧರಥರ್ಗಳಂ ಪಡೆಲ್ವಡಿಸುವುದೆಂಂ ಸಾಹಸಾರ್ಜುನನಂ (ಸಂಪಭಾ. ೧೪-೩೬ ವ). ೨. (ದೇವತೆ ಮೊದಲಾ ದವರು) ಹುಟ್ಟಿಬರುವುದು; ಕಾಣಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು; (ಜಗತ್ಪಿತ ಕಲ್ಯಾಣಕಾರ್ಯಾಗಿ) ದೇವತೆಗಳು ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟುವುದು: ಇದು ಪರಮಸಕಲಸ್ವತಿತೀರ್ಥಾವತಾರ ಸ್ಯಸತುಂಗದೇವಾನುಮತವಸ್ಪ (ಕವಾರಾ. ೩-೨೩ ವ); ಅರ್ಜುನನ ರಥಮಿಸಪ ಪನ್ನೊಂದನೆಯದು ಸೂತಾವ ತಾರಮುಂ ಹರಿಗಾಯ್ತೀ (ಗದಾಯು. ೩-೪೪); ಮುರಧ್ವಂಸಿ ನರಲೀಲಾವ ತಾರಮುಂ ತಾಳ್ದು ಹೊಂದೆರಂಧ್ರಿಯೆಡಂಬು (ಜೈಮಿಭಾ. ೨-೪೪). 'ದಶಾವ ತಾರ', 'ರುದ್ರಾವತಾರ' ಪರಾ. ೩. ನಿರೂಪಣೆ; ಪ್ರಸಂಗ: ಕೃತಿ ಕಾದಂಬರಿಯಸಿ ಸತ್ಯಸ್ಯತಿ ಕಥಿತಳಕಥಾವತಾರಮೀ ರಂ ಕೇವಲಮೇ (ಕಾದಂಬಾ. ೭). ೪. [ಜೈನ] ಎಂಟು ಬಗೆಯ ಗರ್ಭಾನ್ವಿತಕ್ರಿಯೆಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಮತ್ತಮವತಾರ ವೃತ್ತಿತೋಷ ಗಣಗ್ರಹಣ ಪೂಜಾ ರಾಧ್ಯ . . . ಎಂಬೆಂಟುಂ ಬೆರಸುಂ (ಆದಿಪು. ೧೫-೧೬ ವ); ಅವ ತಾರಮುಂ ವೃತ್ತಿ ಲಾಭಮುಂ . . . ಉಪಯೋಗಿತ್ವಮುಮೆಂಬೆಂಟು ಗರ್ಭಾನ್ವಿತಕ್ರಿಯೆಯೊಳು (ಆಪು೦ಗು. ೨೩೦). ೫. ಹೆತ್ತು ಎಂಬ ಸಂಖ್ಯೆ: ನಿನಗೆ ದಕ್ಷಿಕೆ ಎಷ್ಟು ಸಿಕ್ಕಿತು? ಒಂದು ಅವತಾರ (ರೂಢಿ).

೬. (ಆಲಂ) ವೇಷ; ರೂಪ: ಇದೇನೋ ನಿನ್ನ ಅವತಾರ ನಾನು ನೋಡಲಾರೆ (ರೂಢಿ).

ಅವತಾರ ಎತ್ತು = ಅವತಾರವನ್ನು ತಾಳು; ಅವತರಿಸು. [ಸಂ.]

ಅವತಾರಕ್ರಿಯೆ (ನಾ). [ಜೈನ] ತೀರ್ಥಂಕರನಾಗತಕ್ಕ ಮಹಾ ಪುರುಷನು ಮಾತೃಗರ್ಭಕ್ಕವತರಿಸುವುದು: ಸ್ವರ್ಗಾವತರಣ ಕಲ್ಯಾಣ ಪೂರ್ವಕಂ ಪೋಡಶ ಕುಭಸ್ವಪ್ನಾನಂತರ ಕುಲಾಚಲದೊ ಳಿಪ್ಪಂ ಪ್ರತಿದೇವಿ ಪ್ರಭ್ವಷ್ಟಕದಿಂ ಜನಸೇವಿತೆಯಪ್ಪೆಲ್ ಗರ್ಭಕ್ಕವತರಿಸು ವುದುಂ ಅವತಾರಕ್ರಿಯೆ (ಜಾವುಂಉ. ೨೩೭).

[ಅವತಾರ + ಕ್ರಿಯೆ]

ಅವತಾರಣ (ನಾ). ೧. ಇಳಿಸುವುದು; ಅವತಾರಮಾಡಿಸುವುದು. ೨. ಪೂಜೆ. ೩. ಬೇರೊಂದು ಗ್ರಂಥದಿಂದ ಉದ್ಧರಿಸಿ ಹೇಳುವ ವಿಷಯ. ೪. ಭೂತ ಪಿಶಾಚಾದಿಗಳು ಮೈಮೇಲೆ ಬರುವುದು.

[ಸಂ.]

ಅವತಾರಲೇಖಪತ್ರ (ನಾ). ಜನ್ಮನೃತ್ತಾಂತವನ್ನು ಕುರಿತ ಬರ ವಣಿಗೆಯುಳ್ಳ ಪತ್ರ: ಮಂದಸಿನೊಳ್ ಕೂಸಕ್ಕಂ ಪಿರಿದೊಡಮೆಯ ನವತಾರಲೇಖಪತ್ರಮನಲ್ಲಿ ಬ್ಬಿ (ಜಾವುಂಉ. ೪೦).

[ಅವತಾರ + ಲೇಖ + ಪತ್ರ]

ಅವತಾರಾಕೃತಿ (ನಾ). ಅವತಾರಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿ ಕಾಣಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ (ದೇವರ) ಆಕಾರ: ಇಂದ್ರಾದ್ಯಮರ ಪರಮಾಕೃತಿ ಮುರಾಕ್ಷ ವೆಂದೆನಲ್ ನಿನ್ನವತಾರಾಕೃತಿಯನರ್ಚಿಪರ್ (ಜಗವಿ. ೩-೧೦೬).

[ಅವತಾರ + ಆಕೃತಿ]

ಅವತಾರಿ (ನಾ). ಅವತಾರವನ್ನು ಧರಿಸಿದವನು. [ಸಂ. ಅವತಾರಿನ್]

ಅವತಾರಿಕೆ (ನಾ). ಒಂದು ವಿಷಯವನ್ನಾಗಲಿ, ಉದ್ಧರಣವನ್ನಾ ಗಲಿ ಪ್ರವೇಶಗೊಳಿಸುವ ಉಕ್ತಿ: ಈ ಬಗೆಯಾದ ಅವತಾರಿಕೆಯೊಡನೆ ಕೆಲವು ಕ್ಲೋಕಗಳೂ ಆರ್ಯೆಗಳೂ ಬಂದುು (ಭಾರವಿ. ೧೩).

[ಸಂ. ಅವತಾರಿಕಾ]

ಅವತಾರಿತ (ಗು). ಇಳಿಸಲ್ಪಟ್ಟ; ಕೆಳಗೆ ಇಳಿಸಿದ: ಮೋಹರಾಯಮಂ ನಿರ್ಮೂಲನಮಪ್ಪಸಂ ನಿರವಶೇಷ ಕ್ಷಪಿಯಿ . . . ಅವತಾರಿತ ಮೋಹ ನೀಯಭಾರಂ ಅಂತರ್ಮುಹೂರ್ತಕಾಲಂ ವೀತರಾಗಸರ್ವಜ್ಞತಾಮಹಿಮನಂ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೩೩೪). [ಸಂ.]

ಅವತಾರಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕೆಳಕ್ಕೆ ಇಳಿಸು. ೨. ಹುಟ್ಟು; ಜನ್ಮನೆತ್ತು: ಸಾರಚಂದ್ರೋಪಲದ ರಮ್ಯಗಾರದಲಿ ಸುಕುಮಾರ ನೀನವತಾರಿಸಿ ಸುಡುಗಾಡಿವಲಿ ಬಂದುದಿಸುವರೆ (ಜೀವಂಚಿ. ೫-೨೪).

[ಅವತಾರ + –ಇಸ್ಯು]

ಅವತೀರ್ಣ (ಗು). ೧. ಇಳಿದ; ಇಳಿಸಲ್ಪಟ್ಟ: ದುರ್ಧರ ತಪೋ ಮಹಾತಪಸ್ಸಕ್ಷಿತಿ ಜೀವನಂ ಜೀರಿತಾಂತ್ಯದೊಳ್ ಸಮಾಧಿವಿಧಿಯಿನವ ತೀರ್ಣರಥರಥಾನಾಗಿ (ಚಂದ್ರಪ್ರ. ೪-೬೦ ವ). ೨. ದಾಟಿದ; ಹಾದು ಹೋದ. ೩. ಭಾವತಾಂತರಿಸಲ್ಪಟ್ಟ. ೪. ಬಂದು ಸೇರಿದ: ಭೂರಿ ಭೀರ್ಣಭ್ರಪಿ ಕರ್ಣಪಥಾವತೀರ್ಣಮಾದತ್ತಾಗಳ್ (ಮಲ್ಲಿಷ. ೪-೪೪). [ಸಂ.]

ಅವತೆ (ನಾ). ಸಂಕಟದ ಸ್ಥಿತಿ; ದುರ್ದೆಸೆ: "ಅವಸ್ಥಾ–ಅವತೆ" (ಕಮದ. ೨೫೬ ಪ್ರಯೋ); "ಅವತೆಯಂದಲ್ಲ ವಸ್ಕೆಯೊಳ್" (ಕರ್ನಾರಾ. ೪೨); ನಿನ ಗಿಂತವತೆಯೇತಾರಣದಿನಾಯದೆನೆ (ಪಂಚತಂ. ೨೯೧-೨೩); ಇಂತಿದೊಂ ದವತೆ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೧-೨೧); ಮುರುಳುತುಂ ಕೊಳ್ಳೆರಿಸುತುಂ ಮರುಗಿ ಪೆನ್ನವತೆ ಮೆಯ್ಕೊಂಡು (ಸಂಸಪು. ೨೩-೧); ಯಾರಿಗೆ ಬೇಕು ಈ ಅವತೆ (ಚಳಕಾ. ೬೩). [< ಸಂ. ಅವಸ್ಥಾ]

ಅವತೋಕೆ (ನಾ). ಕಂದು ಹಾಕಿದ ಹಸು; ಗರ್ಭಸ್ರಾವವಾದ ಆ ಕ ಳು: "ಅವತೋಕಾ, ಸ್ರವದ್ಗರ್ಭಾ – ಈ ೨ ಕಂದಿಕ್ಕಿದಾವು" (ಹಲಾಯು. ೪೫-೧೧೫); "ಕ ಂದಿ ಕ್ಕಿ ದಾ ಕ ಳ ವ ತೋ ಕೆ ಯ ಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೫೪-೩). [ಸಂ. ಅವತೋಕಾ]

ಅವತ್ತು 'ಆಪ್ಪೊತ್ತು' ನೋ.

ಅವದಂಕ (ನಾ). ಮದ್ಯಪಾನದ ನಡುವೆ ರುಚಿಯನ್ನು ಹೆಚ್ಚಿಸಿಕೊಳ್ಳಲು ನಂಜಿಕಾಯಿ(ಬಾಡಿಸಿ)ಕೊಳ್ಳುವ ಮಾಂಸದ ತುಣುಕು, ಉಪ್ಪಿನಕಾಯಿ ಮುಂತಾದ ಪದಾರ್ಥ; ಜಾಕಣ: "ಉಪದಂಕಃ, ಅವದಂಕಃ, ಭಕ್ಷಣಂ – ಈ ೩ ಕುದಿವುತ್ತೆ ಬಾಡಿಸುವುದು" (ಹಲಾಯು. ೫೪-೧೭೩); "ಓರಂತೆ ಬಾಡಬಾಡಿಸುತ ಕಳ್ಳುದಿವುದವದಂಕಮುಪದಂಶ ಮಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೬೬-೮). [ಸಂ.]

ಅವದರಿಸು 'ಅವಧರಿಸು' ನೋ.

ಅವದೆಶೆ, ಅವದೆಸೆ (ನಾ). ದುಸ್ಥಿತಿ; ದುರ್ದೆಸೆ; ಕಷ್ಟದ ಕಾಲ (ದಕ. ೬). **ಅವದೆಶೆ : ಆ ಅವದೆಸೆಗಳ್ದ ಯಾತಕ್ಕಾಗಿ ಬಂದುವು?** (ಬೆಟ್ಟಹೂ. ೪೬). [ಸಂ. ಅವದಶಾ]

ಅವದೆ 'ಅವತಿಳ' ನೋ.

ಅವದೆಳೆಯ (ನಾ). ಹೆದರಿಕೆ; ಗಾಬರಿ(?): ಇನ್ನುೞದ ಪಕ್ಷಿಗಳು ಮೃಗ ಪ್ರಜಂ ವ್ಯಕ್ತಾವದಕೆಯುಮಲ್ಲದಕೆಸುಖದಿಂದಿಯರುಕರ್ದು... ನಿತ್ಯತ್ವವಾ ಗಿಹವಲಾ (ಪ್ರಭುವಿ. ೯-೧೧೧); ವರಪುರಾತನರಿಗೆ ಪೇಳಲು ಎನಗೆಯವ ದಕೆಯು ಪಿರಿಯರುಂ ನೀವಿರ್ದರ ಬಳಿಕ ಸಂಕಯವಿಲ್ಲ (ಪ್ರಭುವಿ. ೯-೧೧೫); "ಅವದಕೆಯು – ಯೋಗ್ಯತೆಯಿಲ್ಲದ" (ಪ್ರಭುವಿ. ಕೋಡಿ). [?]

ಅವದಾತ (ಗು). ೧. ಬಿಳಿದಾದ. ೨. ಹಳದಿಯಾದ. ೩. ಪರಿಶುದ್ಧವಾದ; ಸ್ವಚ್ಛವಾದ: ಜಳಧಾರಾಧಾತವದಾತ ಪೂತಚರಿತಾರವಿಂದರ್ (ಸೌಇಇ. XIX. ೪೩-೩೬ : 1172). ೪. ಮನೋಹರವಾದ; ಸುಂದರವಾದ. [ಸಂ.]

ಅವದಾತಕೀರ್ತಿ (ನಾ). ಸ್ವಚ್ಛವಾದ ಕೀರ್ತಿಯುಳ್ಳವನು; ನಿಷ್ಕಳಂಕವಾದ ಯಶಸ್ಸುಳ್ಳವನು: ಭೀಮಭುಜಬಲಾ ರಿಪುನೃಪಶಾಮಜನವದಾತ ಕೀರ್ತಿ ನಾಶಭಗವನು (ಗದಾಯು. ೩-೧). [ಅವದಾತ + ಕೀರ್ತಿ]

ಅವದಾತಯಶ (ನಾ). = ಅವದಾತಕೀರ್ತಿ : ಅವದಾತಯಶಂ ಕವಿತಾ ಮನೋಹರಂ (ಪಂಂಪಾ. ೧೦-೨೩೬). [ಅವದಾತ + ಯಶ]

ಅವದಾನ (ನಾ). ೧. ಜನರು ಮೆಚ್ಚಿ ಒಪ್ಪಬಹುದಾದ ಕೆಲಸ; ಪ್ರಶಸ್ತವಾದ ಕೆಲಸ. ೨. ನೆರವೇರಿಸಿದ ಕೆಲಸ; ಕೃತ್ಪ್ರಕರವಾಗಿ ಮುಗಿಸಿದ ಕೆಲಸ. ೩. ಪರಾಕ್ರಮ; ವೀರ್ಯ; ಶೌರ್ಯ. [ಸಂ.]

ಅವದಾರಣ (ನಾ). ೧. ಸೀಳುವುದು; ಭೇದಿಸುವುದು. ೨. ಅಗಿತೆಯ ಕೈಗುದ್ದಲಿ; ಪಿಕಾಸಿ. [ಸಂ.]

ಅವದಾಹ (ನಾ). ಲಾಮಂಚಿದ ಗಿಡ; ಬಾಳದ ಬೇರು. [ಸಂ.]

ಅವದಿರು 'ಅದು,' ಪಠಾ.

ಅವದೀರ್ಣ (ಗು). ೧. ಕರಗಿದ. ೨. ಒಡೆದ; ಮುರಿದ. [ಸಂ.]

ಅವದೆಶೆ 'ಅವದೆಶೆ' ನೋ.

ಅವದ್ಯ (ಗು). ೧. ನಿಂದಾರ್ಹವಾದ; ಹೊಗಳಿಕೆಗೆ ಅನರ್ಹವಾದ. (ನಾ). ೨. ನಿಕೃಷ್ಟವಾದುದು; ಹೀನವಾದುದು; ತುಚ್ಛವಾದುದು: "ಅಥಮಂ, ಅವದ್ಯಂ... ನಿಕೃಷ್ಟಂ – ಈ ೧೩ ಹೊಲ್ಲಹ ವಸ್ತು" (ಹ ಲಾ ಯು. ೫೬-೧೬೨). ೩. ದೋಷ; ಪಾಪ. [ಸಂ.]

ಅವಧರಿಸು, ಅವದರಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಮನಸ್ಸಿಗೆ ತಂದುಕೊ: "ಅವಧರಿಸು – ಸ್ಮರಣೇ" (ಕಮಧಾ); ಪುರುಷಾರ್ಥತ್ರಿತಯಮನವಧರಿಸದೆ ವೈರಾಗ್ಯಮೇಕೆ ಪುಟ್ಟದುದೋ (ಕಾದಂಬ. ೪೫೩); ಕುರುಳುಲುಮಧ್ಯ ಮಹಿತಳ ಸಹಕಾರಭೂರುಹಂ ನಿಮಗೆ ವಿನಮಿತೋತ್ತಮಾಂಗನಾದನವ ಧರಿಸುವುದು (ಗದಾಯು. ೩-೮೪ ವ). ೨. ಮನಸ್ಸಿಟ್ಟು ಕೇಳು; ಅವಧಾನದಿಂದ ಕೇಳು: ಅವಧರಿಂ ನಿಮ್ಮಯ್ಯಂಗವರಜೆ ತಕ್ಕುರ್ಯರ್ ಮಿತ್ರ ಸಹಧರ್ಮಿಣಿ (ಸುಕುಮಾ. ೩-೪೨); ಅವಧರಿಸಿ ನಿಮ್ಮಡಿಗಳ್ಗಲ ರು (ಮಹದೇ. ೧೧-೧); ಕೃತಿಯನವಧರಿಸುವುದು ಸುಕವಿಯ ಮತಿಗೆ ಮಂಗಳ ವಿವುದು (ಕವ್ಯಾಲ. ೧-೧೫); ಅವಧರಿಸು ಜೀಯ ತಾರಕಬ್ಯೆತ್ಯನಾತ್ಮಜರ್ ದಿವಿಜರಂ ಸಡಿಬಡಿಸು (ಚಿಬಿಪ. ೪೧-೨೬); ಪ್ರಭುಗಳು ಅವಧರಿಸ ಬೇಕು (ಶಾಂತಕಾ. ೧೯೫). ೩. ದೈವ್ಯವಾಗಿ ಧರಿಸು: ಶಿಷ್ಯನ ತಪುದನ ಮೇಲೆ ಅವಧರಿಸಿದ ಲಿಂಗ (ವಚಕಾ. I, ೬೪೨-೧೭). **ಅವದರಿಸು** : ೧. ಅಂತಾ ಕಾಣ್ಕೆಗೊಟ್ಟ ವದರಿಂದೆಂದಿಂತೆಂದಂ (ಕಬ್ಬಕಾ. ೯೯ ವ).

[ಅವಧಾರಣ + -ಇಸ್ಸು]

ಅವಧಾತೃ (ನಾ). ಅವಧಾನವುಳ್ಳವನು: ಆಸಂಚಿಳನಿಲ್ಲದನಶ್ವರಮಾದಿ ಯೆಲ್ಲದನವಧಾತೃವಲ್ಲದನಿಭಭಕ್ಷಜನಿಲ್ಲಿದಂ (ಅಜಿಪು. ೬-೧೧೮). [ಸಂ.]

ಅವಧಾನ (ನಾ). ೧. ಮನಸ್ಸಿಗೆ ತಂದುಕೊಳ್ಳುವುದು; ಮನಸ್ಸನ್ನು ಪ್ರಸಕ್ತ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ನಿಲ್ಲಿಸಿರುವುದು; ವಿಕ್ಷಿಪ್ತತೆ: ತಂದೆಯ ಬೆನ್ನಸಿ ಪೋಪಂತವಧಾನಂ ಗೆಟುಪೋದುದು (ಶಾಂಕವಿ. ೪-೬೯ ವ); ಮನಸವಧಾನಪರಂಪರೆಯುಸಕೇಕಾಂ ತಾಲ್ಲಿದತ್ತು ಭವ್ಯಮೊಹಂ (ಚಂಪ್ರಶಾ. ೩-೯); ಹೂಡಿದವಂಬನವಧಾನದಲಿ ಬಿಡೆಯಂಬುದು (ಕವ್ಯಾಳ. ೩೦-೨). ೨. ಕೇಳಿದ ವಿಷಯವನ್ನು ನೆನಪಿನಲ್ಲಿಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುವುದು: ಇವನ ಅವಧಾನಕಾಂತಿಕ್ಕೆ ಮೆಚ್ಚಿ ವ್ಯಾಸರಂಯರು ತಮ್ಮ ಸನ್ನಿಧಿಯಲ್ಲೇ ನಿಲ್ಲಿಸಿಕೊಂಡರು (ಕಥಾ. ೧-೫೭). ೩. ಎಚ್ಚರಿಕೆ: ಪನುಜರಿಭವನ ಧಾನವವಧಾನಿನುತ ವಿಮಳ ಮಹಾರ್ಘ್ಯ ಸಿಂಹಾಸನಕೆ ಬಿಜಯಂಗೈಸಿದರು (ಕವ್ಯಾಸ. ೮-೬); ಅವಧಾನಮೆಚ್ಚಿಆಂದುಲಿವ ವಂದಿಸಂದೋಹದುಲಿಯ ನಾಲಿಸುತಂ (ಕವ್ಯಾಸು. ೯೧ ವ್ಯಾಖ್ಯಾ). ೪. [ವೀಕ್ಷಿ] ಪಡ್ಡಿದಭಕ್ಷಿಸ್ಸಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಶ್ರದ್ಧೆ, ನಿಷ್ಠೆ, ಅವಧಾನ, ಅನುಭವ, ಆನಂದ, ಸಮರಸ (ಇವು ಆರು ಪಡ್ಡಿದಭಕ್ಷಿಸ್ಸಗಳು) (ಶಿವಾಸಾ. ೨ ಆಡಿಟಿ). [ಸಂ.]

ಅವಧಾನಗುಂಡು (ಕ್ರಿ). ಲಕ್ಷ್ಯ ಕಡಮೆಯಾಗು: ಪಾಂಡವರೊಳಿವ ಧಾನಗುಂದನು ರಾಯ ಗಮುಗಿಸ ವೀರನಾರಯಣ (ಭ ವ್ಯಾ ಡ್ರೋ ೯. ೧೧-೧೩). [ಅವಧಾನ + ಕುಂದು,]

ಅವಧಾನತ್ರಯ (ನಾ). [ವೀಕ್ಷಿ] ಮೂರು ಬಗೆಯ ಅವಧಾನಗಳು: ಇಂದ್ರಿಯಾವಧಾನ ಪ್ರಾಣಾವಧಾನ ಭಾವಾವಧಾನಮೆಂಬ ಅ ವ ಧಾ ನ ತ್ರಯಕ್ಕೆ ಜ್ಞಾನವೇ ಕಾರಣಮಾಗಿ ಅಜ್ಞಾನ ವಿಶ್ರಾಂತಿಯಸ್ಮೈಮವ ಪರಿ ಯಂತರ್ (ಪರಮಗೀ. ೪೪-೧೫). [ಅವಧಾನ + ತ್ರಯ]

ಅವಧಾನಭಕ್ತಿ (ನಾ). = ಅವಧಾನ ೪ : ಮಹೇಶ್ವರ ಸ್ಥಲದಲ್ಲಿರುವ ಸ್ಥೈತ್ಯಿಕೀಭಕ್ತಿಯೆ ಅವಧಾನಸ್ಥರೂಪದಿಂದ (ಗುರುದತ್ತವಾದ ಶಿವಲಿಂಗ ದಲ್ಲಿರುವ ಏಕ್ಯರಿಕೆಯಿಂದ) ಅವಧಾನಭಕ್ತಿಯೆಂಬಿನಿಸಿಕೊಂಡಿತು (ಶಿವಾಗೂ. ೪೪-೭೪); ಪರಮ ಸಮರಭಕ್ತಿಯಾನಂದಭಕ್ತಿ ಮತ್ತಿರಲ ದನುಭವಭಕ್ತಿಯವಧಾನಭಕ್ತಿ ಸುಸ್ಥಿರದಿಂದೆ ಸ್ಥೈಕ್ಯಾಭಕ್ತಿಯದು ಸದ್ಭಕ್ತಿಯೆಂದು ಪಡ್ಡಿದವನಾತು (ಚಿಬಪ. ೬೧-೨೩).

[ಅವಧಾನ + ಭಕ್ತಿ]

ಅವಧಾನಿ (ನಾ). ೧. ಸ್ಮರಣಶಕ್ತಿ ಚೆನ್ನಾಗಿರುವವನು; ಲಕ್ಷ್ಯವುಳ್ಳವನು: ಅನುವಾಯಮೆತ್ತಿಂಬಿನೆ ಅವಧಾನಿ ನಾನಲ್ಲ (ಬಸವ. ೪೪೬); ಲಿಂಗಾ ಭಿಮಾಶ ಸದಾಗತಿತಾನುವಧಾನಿ ಭಕ್ತ್ಯವಧಾನಗ ಮಹದವಧಾನಿ ನಿಗಮಾರ್ಥಾ ವಿರತ ದಾನಿ (ಬಸವ. ೭-೫೫). ೨. ವೇದಾದಿಗಳನ್ನು ಅಧ್ಯಯನಮಾಡಿ ದವನು. ೩. ಗಂಡಸರ ಹೆಸರಿನ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಸೇರುವ ಮಾತು: ಉದಾ : ರಾಮಾವಧಾನಿ, ಶ್ರೀಕಂಠಾವಧಾನಿ. [ಸಂ.ಅವಧಾನಿನ್]

ಅವಧಾನಿಸು (ಕ್ರಿ). ಗಮನದಲ್ಲಿಡು ; ಲಕ್ಷ್ಯದಲ್ಲಿಡು ; ಮನಸ್ಸನ್ನು ಒಂದೇ ಕಡೆ ನಿಲ್ಲಿಸಿ ಚಿಂತಿಸು : ತಾನು ಮೊದಲಲ್ಲಿ ಮುನ್ನವಪಲೋಳು ಗಾನವಿಶ್ವನ ದಂಡಿಗೆಯನವಧಾನಿಸುತ ಮಿಗೆ ಮೀಳುಚಾಳನವೊಡಿಸಿ ಯವುಣಾ (ಬಸವ. ೧೫-೬) ; ಭಾಯ ಭಾತಿಯ ಸುಳಿವನವಧಾನಿಸುತ ತೂಗಿದರಾಯುಧದ್ವಯವ (ಕುಮಾಗ. ೭-೧೯).

[ಅವಧಾನ + -ಇಸು]

ಅವಧಾನೋದಕ (ನಾ). [ವೈಶ್ಯೆ] ಹತ್ತು ವಿಧವಾದ ಪಾದೋದಕಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ : ದಕವಧ ಪಾದೋದಕಗಳು :—ಇವು ಗುರು ಪಾದೋದಕ, ಲಿಂಗಪಾದೋದಕ, ಜಂಗಮಪಾದೋದಕ, ಸ್ಪರ್ಶಪಾದೋದಕ, ಅವಧಾನೋದಕ, ಅವ್ಯಾಯನೋದಕ, ಹಸ್ತೋದಕ, ಪರಿಣಾಮೋದಕ, ನಿರ್ಜಾಮೋದಕ, ಸತ್ಯೋದಕ ಎಂದು ಹತ್ತು ಇರುತ್ತವೆ (ಶಿವತತ್ವ. ೧೧೧).

[ಅವಧಾನ + ಉದಕ]

ಅವಧಾರಣ (ನಾ). ೧. ನಿಶ್ಚಯ ವಾ ಗಿ ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳುವುದು ; ನಿಶ್ಚಯ; ನಿರ್ಣಯ: ಸಮಸ್ತಾಗಮ ಪದಾರ್ಥಾವಧಾರಣಾಗಮ ಸಮೇತನುಂ (ಸು ಕು ಮಾ. ೯-೫೮ ಪ). ೨. [ವ್ಯಾಕ] ಒತ್ತಿ ಹೇಳುವುದು ; ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಜೆನ್ನಾಗಿ ಮುಟ್ಟುವಂತೆ ನುಡಿಯುವುದು : ಅವಧಾರಣಕ್ಕೆ—ಧನಮುಳ್ಳವನೆಂತಾತನೆ ಶೂರನಾತನೆ ಕುಲೀನನೆವ್ವ ನಾತನೆ ಕುದ್ಧವೈಶ್ಯನಂತಾತನೆ ಇಂದ್ರನಾತನೆ ಮನೋಭವನಾತನೆ ಅಂಬುಜೋದ್ಭವಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೫೩). [ಸಂ.]

ಅವಧಾರಣೆ (ನಾ). = ಅವಧಾರಣ ೨ : "ಒಂದು ಅರ್ಥವಸ್ತು ಒತ್ತಿ ಹೇಳುವುದಕ್ಕೂ ಏರ್ಪಡಿಸಿ ಹೇಳುವುದಕ್ಕೂ 'ಅವಧಾರಣೆ' ಎಂದು ಹೆಸರು" (ಮಧ್ಯಮ. ೧೬೪) ; ಅವಧಾರಣೆಗೆ – ಆತನು ತೋರದೊಡೆ ಗಳಾತನ ನಡಿದೋಳ್. ಅವಲಂಬಿ, ಅವಜಂಬಿ (ಕವಿರ. ೫೩ ಪ್ರಯೋ).

[ಸಂ. ಅವಧಾರಣಾ]

ಅವಧಾರಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಲಕ್ಷ್ಯದಲ್ಲಿಡು ; ಮನಸ್ಸಿಗೆ ತಂದುಕೊಳ್ಳು ; ಕೇಳು : ದೇವಣ್ಣಯ್ಯ ... ಸ್ವಕೀಯ ಕನ್ನೆರಾಯೊಳ್ಕೊಡ್ಡಿಮಗ್ಗಸಹಿತ ಮೊ[ಲ್ಲಿ]ಸುಳಹಾಟಯ್ತದಿಂಬರು ಮಹಾಜನವನವಧಾರಿಸಿ (ಸೌ ೩ ೫. XI-i, ೧೪-೧೧, ೪೪೭) ; ಕಲ್ಪನ ನುಡಿದ ನುಡಿಯನವಧಾರಿಸಿ ತನ್ನ ಮನದೊಳ್ ಕರ್ಗಾಂತಂದಂ (ಪಂಚಾಲ. ೧೨-೧೯೫ ಪ) ; ಅಜಿವಂತರ ಪೇಜ್ಞೆಸನವಧಾರಿಮಿವರಂಬುಮೇಳಿತ್ತಿಂದಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೩-೩೫) ; ಚಾರು ವೈದಿಕ ಹಜ್ಯಕವ್ಯ ವಿಶಾರವೃತ್ತಿಗಳಳಿದವನವಧಾರಿಂದಬುಜಾಸನನು ಮಾಡಿದನು ವಿನ್ಯಸನ (ಕುಮಾ. ೬-೨೩). ೨. ಸೈರಿಸು : ಅಶ್ವತ್ಥಾಮಂ ಕರ್ಣನೊಳಾಡಿದ ಮುಳಿಸನವಧಾರಿಸಲಾಜದೆ ಸುಯೋಧನನಿಂತೆಂದಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨-೪೨ ಪ).

[ಅವಧಾರಣ + -ಇಸು]

ಅವಧಾರು (ನಾ). ೧. ದೇವತೆ, ಗುರು, ರಾಜ, ಹಿರಿಯರು ಮೊದಲಾ ದವರ ಗಮನವನ್ನು ಸೆಳೆಯಲು ಬಳಸುವ ಮಾತು : ಭವರೋಗ ವೈದ್ಯ ನೀನು ಭವರಹಿತ ನೀನು ಅವಧಾರು (ಬಸವ. ೬೮) ; ಬಗೆಯಿಗೆ ಸತಿಯರ್ ಜಲಳೇರಿಗೆ ಚಿತ್ತಂಗೊಡುಬ್ಬ ದೇಪಿಯವಧಾರೆನುತುಂ ಪ್ರಗುತುಂ ಮಿಗುತುಂ ನಗುತುಂ ಸೊಗಯಿಸಿದರ್ (ಗಿರಿಕ. ೪-೨೨) ; ಜಯ ಜಯ ಸ್ವಾಮಿಯವಧಾರು (ಪದ್ಮರಾ. ೧೦-೬೦) ; ವಿಚಾರಿಸುವೊಡಳವಲ್ಲ ಚಿತ್ತವ ಧಾರು ಹೋ ಸರ್ವಜ್ಞರಾದುರು ಸಲುಗೆ ವಿನ್ಯಸನ (ಕುಮಾಅ. ೧-೧೪).

೨. ಅವಧಾರು ಎಂಬ ಎಚ್ಚರಿಕೆಯ ಮಾತು : ಬಳಿಯ ಪಾಯದ ಧಾರುಗಳ ಕಳಕಳದೊಳಗೆ ರಥವೆಲ್ಲಾದರು (ಕುಮಾಅ. ೮-೩೪) ; ಮುಂದೆ ಪಾಯವಧಾರು ಸಕಿಯರ ಸಂದಣಿಯ ನಿಂಜಾರವದ ಸೊಗಸಿಂದ ಶಬ್ದ ಬ್ರಹ್ಮ ಸೋತುದು ಸೊರಹಲೆನೆಂದ (ಕುಮಾಅ. ೮-೧೩).

[< ಸಂ. ಅವಧಾರಯ]

ಅವಧಾರ್ಯ (ಗು). ಗಮನಿಸಬೇಕಾದ ; ಮನಸ್ಸಿಗೆ ತಂದುಕೊಳ್ಳಬೇಕಾದ. [ಸಂ.]

ಅವಧಿ (ನಾ). ೧. ಗಡು ; ಮೇರೆ ; ಕೊನೆ ; ಕಾಲ ದೇಶಗಳ ಪರಿಮಿತಿ : "ಕಡೆಯಲ್ಲಿಯುಂ ಅವಧಿಯೆಂಬುದು" (ಜಿನಾಯ. ೧೩೩-೧೩); ಭಗದತ್ತ ಬಳಲಿದನವಧಿಯಲ್ಲದೆ ಶರವ ನೆಜೆ ತುಳುಕಿ (ಕುಮಾದ್ರೋ. ೬-೩೯) ; ಒಂದು ವರ್ಷದ ಅವಧಿಯೊಳಗೆ ಪ್ರತಿ ತಾಲೆಗೂ ಒಂದೊಂದು ಕೊಟಿಡಿಯನ್ನು ಕೊಡಿಸುವ ಯತ್ನವನ್ನು ಕೈಗೊಳ್ಳಬೇಕು (ಕಿಕ್ಷಿದ. ೭೫೯). ೨. ಬಲ. ೩. ಸಂದರ್ಭ; ಅವಕಾಶ. ೪. ರಂಧ್ರ ; ತೂತು ; ಬಿಲ ; ಗುಳಿ : "ಅಂತಿಗತರ್ಮಿಂತಪಥಿಯೆಂಬ್ಕು" (ನಾನಾರ. ೧೩೧). ೫. = ಅವಧಿಜ್ಞಾನ : ಜಿನಪತಿಗೆ ಪೂಜೆಯಂ ಮಾಡಿ ಮಗುಚ್ಚಿಡಿಗಳಗ ಳೊಂದಂ ಪಡೆದಂ ಗಡಮವಧಿಯನವಧಿಳಕ್ಷಕ್ಕರೇನಂ ಪಡೆಯರ್ (ಅವಿಪ. ೩-೨೪ ಪ) ; ಮುನಿನಾಥನವಧಿಯಂ ಬಗೆದು ನೋಡಿ ನಿನಗಾಯರವಧಿ ಮೂಜುದಿನಂ . . . ಎಂದು (ಸುಳುಮಾ. ೧೩-೪). ೬. (?) : ಧರಣಿಯೊಳು ಸಳೆದೆಲ್ಲರನ ಸೂದರಣಂ . . . ದುರುಳ ಕಾಂಜನ ಬಾಯಬೊಡೆದಾ ಕರಿಸಾಟಿಸಿಯವನ ವಿಧಿಗಳ ತಾಂಬುಳಂಡಿಗಳ ಉರವಣಿಸುವ ಏಧಾತ್ರನಂ ಸಂಹರಿಸಿ (ಬಸವ. ೪೬-೧) ; ಕಾಲನೆಂಬ ದರ್ವೀಕರಣ ಡಾಡಿಯಂ ಕಿಳ್ತವಧಿವಿಧಿಗಳವರ್ಗೆ ತೊಳ್ಪುಗೆಲಸವನಿತ್ತು (ಪ ಪ್ರ ಶಾ. ೫-೧೬). "ಯೆಮ" (ಪದ್ಮರಾ. ೪೫೯).

[ಸಂ.]

ಅವಧಿಜ್ಞಾನ (ನಾ). [ಜೈನ] ಎಂಟು ಬಗೆಯ ಜ್ಞಾನಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : "ಮೂರ್ತಾಕಪದಾರ್ಥಮಂ ಏಕದೇಶ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಮಾಗಿ ಆ ಜೀವಮು ಪಡೆವ ಅವಧಿಜ್ಞಾನಂ" (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೫೨) ; ಸೂರ್ಯಪಿತ್ಯಾಹಾರ್ಯಗರ್ವಾವಧಿಜ್ಞಾನಂ ಪುಟ್ಟಿತ್ತು (ವರ್ಧಮಾ. ೯-೧೧) ; ಮಾತಾಸರ ನುಡಿವ ತೆಱದಿಂ ಕ್ಕೇಶಹಿ ಮರಳೋಸಮಿಂತು ಗಲಬಿಡಪುದಿಂದಂ ಶ್ರೀನಾಥ ಬೆಸಸಿವವಧಿಜ್ಞಾನದಿ ನಲಿಪಿನೆ ನೃಪೇಂದ್ರನದುವಂ ಪೇಟ್ಟುಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೯-೬೧). [ಸಂ.]

ಅವಧಿಜ್ಞಾನಾವರಣೀಯ (ನಾ). [ಜೈನ] ಅವಧಿಜ್ಞಾನವನ್ನು ಮುಚ್ಚುವ ಕರ್ಮ : ಅವಧಿಜ್ಞಾನಾವರಣೀಯಂ . . . ಎಂದೀ ಪ್ರಕಾರದೆ ಪಂಚಪ್ರಕಾರ ಜ್ಞಾನಾವರಣೀಯಮಂ (ಸುಳುಮಾ. ೬-೬೪ ಪ). 'ಜ್ಞಾನಾವರಣೀಯ' ಪರಾ. [ಅವಧಿಜ್ಞಾನ + ಆವರಣೀಯ]

ಅವಧಿಜ್ಞಾನಿ (ನಾ). ಅವಧಿಜ್ಞಾನವುಳ್ಳವನು : ಒಂದು ದಿವಸಂ ಮುನಿಮಾಳ್ ರತಿಷಾರೋಡಂ ಚಾರಣರನವಧಿಜ್ಞಾನಿಗಳಂ ಕಂಡಜಗರ ಪ್ರತ್ಯಾತ್ಮಮಂ ಬೆಸಗೊಂಡು (ಅವಿಪ. ೩-೧೫ ಪ) ; ಸೋಮ ಮಹಾದೇವಿ ಅವಧಿ ಜ್ಞಾನಿಯಪ್ಪ ನಿಚೇಕರಂ ತತ್ಪಲಮನಲೀಯಂ ಸುಖಮಿರ್ಪಿನಂ (ಜಾತ್ರಂಯು. ೩೮೮). [ಸಂ. ಅವಧಿಜ್ಞಾನಿನ್]

ಅವಧಿದರ್ಶನಿ (ನಾ). = ಅವಧಿಜ್ಞಾನಿ : ಅವಧಿದರ್ಶನಿಗಳ್ ಅವಧಿಜ್ಞಾನಿಗಳ್, ಕೇವಲದರ್ಶನಿಗಳ್ ಕೇವಲಜ್ಞಾನಿಗಳಕಂಬ್ಕಯೆಮನೆಯುಂ ವರ್ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೨೫).

[ಸಂ. ಅವಧಿದರ್ಶನಿನ್]

ಅವಧಿದಿನಸ (ನಾ). ಗಡುವಿನ ದಿನ; ವಾಯಿದೆಯ ಕಡೆಯ ದಿವಸ: ಪರಪೂರ್ಣಾವಧಿ ದಿವಸ ಸಾಯಂತನ ಸಮಯದೊಳ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೬-೨೮ ಪ).

[ಅವಧಿ + ದಿವಸ]

ಅವಧಿಜ್ಞೋಧ (ನಾ). = ಅವಧಿಜ್ಞಾನ : ಅವಧಿಜ್ಞೋಧದಿಂದೀ ಜಿಜಿ ಯೊಳ್ ಪೀಂ ಬಂದು ಪುಟ್ಟಿದುದಱಿಂದಂ (ಅವಿಪ. ೫-೫೦) ; ಜಗತ್ತ್ರಯಜ್ಞಾನಧಿಪ್ರಾಯವನವಧಿಜ್ಞೋಧದಿಂದದಱಿಂದಂ ಬಂದು (ಮಲ್ಲಪ. ೧೩-೧೫೮೮). [ಅವಧಿ + ಬೋಧ]

ಅವಧಿವಿಜೋಧ (ನಾ). = ಅವಧಿಜ್ಞಾನ : ಅಂತು ವಿವರಣೆ ಬರ್ಪ ಪೂಲಿರದವಧಿ ವಿಜೋಧದೆ ಬರೆ ಮನಕ್ಕೆ ಬಗೆಯೊಳ್ ಕಂಡಂ ದಿವಿಜಪತಿ ತನ್ನ ಕುನ್ನಿನ ಧನಮಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೬-೧೯). [ಅವಧಿ + ವಿಬೋಧ]

ಅವಧಿಸಮಗ್ರ (ನಾ). ಪೂರ್ಣವಾದ ಅವಧಿ; ವಾಯಿದೆ; ಗಡು: ಉಗ್ರ ಕರ್ಮವ ನೆನೆಯಬೇಡ ವ್ಯಗ್ರದಲಿ ಸಾಧಿಸಿದೆವವಧಿಸಮಗ್ರವನು ಸಾಕಿನ್ನು ಬಿಡಿಸು ವಿರಾಟಭೂಪತಿಯ (ಕುವ್ಯಾವಿ. ೪-೫೭). [ಅವಧಿ + ಸಮಗ್ರ]

ಅವಧೀರಣ (ನಾ). ತಿರಸ್ಕಾರದಿಂದ ಕಾಣುವುದು; ಅಲಕ್ಷ್ಯ ಮಾಡುವುದು; ಅಗೌರವದಿಂದ ನೋಡುವುದು. [ಸಂ.]

ಅವಧೀರಿತ (ಗು). ತಿರಸ್ಕಾರಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟ; ಕಡೆಗಣಿಸಿದ: ಈಕೆ ಕನ್ಯಾಗ್ರಥ ಪರಿಮಂಡಲೆಯುಮವಧೀರಿತ ಮಹೀಪಾಲ ಕುಮಾರ ಮಂಡಲೆಯುಮಾದಳ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೪-೮೮ ವ). [ಸಂ.]

ಅವಧೀರಿಸು (ಕ್ರಿ). ತಿರಸ್ಕರಿಸು; ಕಡೆಗಣಿಸು: ಮೊಜಿದು ಹಿತೋಪದೇಶಮನೆ ಕೇಳಲೊಡಂ ಸಿಡಿಲೇಟ್ಗಿಯೆರ್ದು ಮೆಯ್ಮಜುಗಿ ನಯಂ ಕಿಡಲ್ ಗಜನಿಮೀಲನದಿಂದವಧೀರಿಸುತ್ತೆ . . . ಮಮ್ಮಲಂ ಮಜುಗಿಪರಲ್ತೆ (ಕಾದಂಪೂ. ೫೪೪). [ಅವಧೀರಣ + – ಇಸ್ಸು]

ಅವಧೂತ (ಗು). ೧. ತಳ್ಳಲ್ಪಟ್ಟ: ಆ ಜಯವರ್ಮನುಂ ಅವಮಾನಪವಮಾನಾವಧೂತನಾಗಿ ಪೋಗಿ (ಆದಿಪು. ೨-೩೮ ವ). (ನಾ). ೨. ಎಲ್ಲ ಬಗೆಯ ಅಭಿಮಾನವನ್ನು ತಳ್ಳಿಹಾಕಿದವನು; ವಿರಕ್ತರಲ್ಲಿ ಒಂದು ವಿಶೇಷ ಪ್ರಭೇದ: ಭವಗೇಡಿಯಾಗಿ ಬಯಸದೆ ಬಂದ ಭಿಕ್ಷಮಂ ಸವಿದು ಚರಿಪವಧೂತ ಬಂದು (ಭಿಕ್ಷಾಚ. ೩-೧೭); ದಿನದಿನಕೆ ದಾಯಾದಮತ್ಸರಂ ಪೆರ್ಚುತಿರೆ ಮನೆವಾಳ್ತೆಯೊಳ್ಪಸುಗೆಯಂ ಕುಡದೆ ಗುರು ತಗುಳ್ದನುಜನಂ ಪೊಜಮಡಿಸೆ ಕಾಶಿಯೊಳ್ಪೋಗಿರ್ಪನಾತನವಧೂತನಾಗಿ (ಜೈಮಿಭಾ. ೫-೨೭). ೩. ವಿರಕ್ತರ ಹೆಸರಿನ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಸೇರುವ ಮಾತು (?). ಉದಾ: ಚಿದಾನಂದಾವಧೂತ. [ಸಂ.]

ಅವಧೂತಮಾರ್ಗ (ನಾ). ಅವಧೂತರು ಅನುಸರಿಸುವ ಪಂಥ, —ಕ್ರಮ: ಆಯಾಶ್ರಮಂ ಬಹುಶಿಖಿಗಳುಮವಧೂತಮಾರ್ಗಾಯತ್ತಂ (ವೀಶೈಪು. ೭-೬-೫೧). [ಅವಧೂತ + ಮಾರ್ಗ]

ಅವಧೂತಾಶ್ರಮ (ನಾ). ೧. ಅವಧೂತನ ಸ್ಥಿತಿ, —ಅವಸ್ಥೆ: ಸ್ಥಿರಗತಿಯ ನಾ ಹೇಳ್ವೆ ವಾಙ್ಮನಗತಿಗೆ ದೂರೆನಿಸುವುಹು ಅವಧೂತಾಶ್ರಮವು ತಾನು (ಜ್ಞಾನಸಿಂ. ೪೨-೩). [ಅವಧೂತ + ಆಶ್ರಮ]

ಅವಧೃತ (ಗು). ಎಚ್ಚರಿಕೆಯಿಂದ ಕೇಳಿದ; ಗಮನಿಸಿದ; ಪರೀಕ್ಷಿಸಿತಿಳಿದ; ಭಾವಿಸಿದ. [ಸಂ.]

ಅವಧ್ಯ (ಗು). ೧. ವಧೆಮಾಡಬಾರದ; ಕೊಲೆಗೆ ಯೋಗ್ಯವಲ್ಲದ: ಕೃಪನೆಂದನು ನಿಧಾನಿಸಲಾವವಧ್ಯರು ಜನಪ ನಿನ್ನನು ನಾವು ಕೊಲ್ಲೆವು (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೨-೩೪). (ನಾ). ೨. ಕೊಲೆಗೆ ಅಶಕ್ಯನಾದವನು; ಕೊಲ್ಲಲಾಗದವನು: ಜಗದೊಳವಧ್ಯನಂ [ಪಾಠಾಂ. ವಂದ್ಯನಂ] ಗೆಲಲೆಬಾರದು (ಪಂಪಭಾ. ೧೧-೩೨); ನರಕಾಸುರನವಧ್ಯನು ಸಕಲ ದಿವಿಜರಿಗೆ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೩-೭೧). [ಸಂ.]

ಅವಧ್ವಸ್ತ (ಗು). ೧. ಚದುರಿದ; ಚಲ್ಲಾಪಿಲ್ಲಿಯಾದ. (ನಾ). ೨. ಬಿಡಲ್ಪಟ್ಟುದು; ತ್ಯಾಗಮಾಡಿದ್ದು: "ಅವಕೀರ್ಣಂ, ಅವಧ್ವಸ್ತಂ, ತ್ಯಕ್ತಂ, ಉತ್ಸೃಷ್ಟಂ, ಉಜ್ಝಿತಂ – ಈ ೫ ಬಿಡಲ್ಪಟ್ಟುದು" (ಹಲಾಯು. ೧೧೮-೨೯). ೩. ನುಚ್ಚಾಗಿ ಮಾಡಿದ್ದು. [ಸಂ.]

ಅವನ್ 'ಅದು$_1$' ಪರಾ.

ಅವನ (ನಾ). ೧. ಸಂರಕ್ಷಣೆ; ಕಾಪಾಡುವುದು: ಅಸದನುಶಾಸನಂ ಸದವನಂ ನೃಪಲಕ್ಷಣಮೊಂದು ಬಾಹುಸಾಹಸಗುಣಮೊಂದು ದಾನಗುಣಮಾಯೆರಡುಂ ನಿಮಿರ್ವಂತು . . . ತಜ್ಞಿಸಂದನುದಾತ್ತರಾಘವಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೬-೧೧೩). ೨. ಸಂತೋಷ; ತೃಪ್ತಿ. ೩. ತೃಪ್ತಿಪಡಿಸುವುದು; ಸಂತೋಷಗೊಳಿಸುವುದು. ೪. ಬಯಕೆ; ಕೋರಿಕೆ. ೫. ಉಪಕಾರ; ಅನುಗ್ರಹ. ೬. ವೇಗ. ೭. ಬಾಗುವುದು. [ಸಂ.]

ಅವನಜೇಮನ (ನಾ). = ಅವಣಜವಣ. [ಅವನ + ಜೇಮನ]

ಅವನತ (ಗು). ೧. ಬಾಗಿದ; ಬಗ್ಗಿದ; ನಮಸ್ಕರಿಸಿದ: ಅಂತು ಪಾಂಡುರಾಜನಧಿಕತೇಜನುಮವನತವೈರಿಭೂಭೃತ್ಸಮಾಜನುಮಾಗಿ . . . ಪೋಗಿ (ಪಂಪಭಾ. ೧-೧೧೦ ವ); ಅವನತನಾಗಿ ತಂದೆವಿರ ತಾಯ್ವಿರ ಕಲ್ಪಿಸಿದುಕ್ತಿ ಕೇಳ್ದು (ಶಮದ. ೯೭ ಪ್ರಯೋ). (ನಾ). ೨. ನಮಸ್ಕರಿಸಿದವನು. ೩. ಕೆಳಮಟ್ಟದಲ್ಲಿರುವವನು; ಕೀಳುದೆಸೆಯಲ್ಲಿರುವವನು.

ಅವನತನಾಗು = ನಮಸ್ಕರಿಸು: ತನಗಹಮಿಕೆಯಿಂದಿರದೆಜಪನೃಪಾಳರ ಮೌಳಿಮಾಳೆಕುಟ್ಟಿಮಸಂಘಟ್ಟನದಿನತಿಮುಖರಮಾಗಿರ್ಪಿನೆಗಂ ಸಾರ್ತಂದು ತಂದೆಗವನತನಾದಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೪-೭೧). [ಸಂ.]

ಅವನತಿ (ನಾ). ೧. ನಮಸ್ಕಾರ. ೨. ಕೀಳುದೆಸೆ; ದುರ್ದೆಸೆ; ಕಷ್ಟದ ಕಾಲ: ಧರ್ಮಪಾಲಕವಲ್ಲದ ಕ್ಷಾತ್ರಶಕ್ತಿಯೂ ಸಹ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಅವನತಿಗೆ ಕಾರಣವಾಗುತ್ತದೆ (ಯಕ್ಸಾರ. ೧೦೪ ಪೀ.). [ಸಂ.]

ಅವನತೆ (ನಾ). ೧. ನಮಸ್ಕರಿಸಿದವಳು. ೨. ಬಗ್ಗಿದವಳು; ತಲೆತಗ್ಗಿಸಿದವಳು: ನೀಟಾಗಿ ವೇಷಭೂಷಣಗಳನ್ನು ಹಾಕಿಕೊಂಡ ತೆಳುಮೆಯ್ಯ ಮಗಳು ಅಂಗೈಯಲ್ಲಿ ಮುಖವಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ಅವನತೆಯಾಗಿದ್ದಳು (ಪುನರು. ೩೪೬). [ಸಂ. ಅವನತಾ]

ಅವನದ್ಧ (ಗು). ೧. ಕಟ್ಟಲ್ಪಟ್ಟ; ಅಳವಡಿಸಿದ; ಆವೃತವಾದ: ಕೆಳೆಯರ ಪಗೆವರ ಪೆಂಡಿರ ವಿಳೋಳಹಾರಾವನದ್ಧ ಕಂಠಂಗಳಿಳಾತಳನಾಥನ ಮಧ್ಯಸ್ಥಿತೆಯಳವಿಯನಳವಲ್ಲದೆಳೆಗೆ ಗೋಸನೆಗೊಳುಗುಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೯-೧೫೨). (ನಾ). ೨. ಮದ್ದಳೆ, ಮೃದಂಗ ಮೊದಲಾದ ಚರ್ಮವಾದ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ: ತತಘನಸುಷಿರಾವನದ್ಧವಾದ್ಯಂಗಳಂ (ಆದಿಪು. ೫-೩೫). [ಸಂ.]

ಅವನಮ್ರ (ಗು). ಬಾಗಿದ. [ಸಂ.]

ಅವನಾಟ (ನಾ). ಚಪ್ಪಟೆಯಾದ ಮೂಗುಳ್ಳವನು. [ಸಂ.]

ಅವನಾಯ$_1$ (ನಾ). ಕೆಳಕ್ಕೆ ಇಳಿಸುವುದು, —ಬಿಸುಡುವುದು; ಕೆಡಹುವುದು. [ಸಂ.]

ಅವನಾಯ$_2$ (ನಾ). ವಿವಿಧ ಸುಂಕಗಳು (?): ನಿಮ್ಮ ಕವತಾಳದ ಸೀಮೆಯಲು ಅರಮನೆಯವರೂ ಅವನಾಯವ ಮಾಡಲಾಗಿ ಅವನಾಯಚೆ ಅಂಜಿ ನೀಉ ಸಮಸ್ತ ಪ್ರಜೆಗಳೂ ಸೀಮೆಯನು ಬಿಟ್ಟು ಹಟಮಾಡಿ ಮಾಸವೆಯ ಸೀಮೆಗೆ ಬಿಟ್ಟುಹೋಗಿ (ಸೌಇಇ. IX-ii, ೫೫೪-೧೨; 1534); ಸರ್ವ್ವಮಾನ್ಯವಾಗಿ ನಡವುತ್ತಾಯಿರಲಾಗಿ ಮಧ್ಯೆ ಅವಾಂತರವಾಗಿ ಬಂದಂಥಾ ಅವನಾಯಗಳ ರೊಕ್ಪ ಧಾನ್ಯಗಳನು (ಸೌಇಇ. IX-ii, ೫೬೧-೧೨; 1534). ℙ ತೆಲುಗು ಶಾಸನಗಳಲ್ಲಿ ಈ ಶಬ್ದ ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ: ಸುಂಕಮೂನು ಸಾದಮೂನು ಮಾಡಲು ಆಇನ ಅವನಾಯಾಲೂನು (ಸೌಇಇ. X, ೪೯೬-೧೦; 1309 ?).

[ದೇ. ‖ ತೆಲು. ಅವನಾಯ]

ಅವನಿ (ನಾ). ೧. ಭೂಮಿ: "ಧರಣಿ ಧಾರಿಣಿ . . . ಸ್ಥಿರೆಯವನಿ ವಿಶ್ವಂಭರೆ . . . ನೆಲಕೆ ನಾಮಂ" (ಮಂಗರಾ. ೨೮-೧); ಅವನಿಯರ್ಧವನೀವುದು (ಕುವ್ಯಾಉ. ೯-೧). ೨. ಕರಿಬೇವಿನ ಗಿಡ: "ಅವನಿಯೆನೆ ಕರಿಬೇವು" (ಮಂಗರಾ. ೪೦-೩೨). ೩. ಅಗಸೆಮರ: "ಅಗಸೆಯವನಿಯೆನಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೫೭-೫). [ಸಂ.]

ಅವನಿಂದೆ (ನಾ). ಇಲ್ಲದ ದೂರು; ಅಪನಿಂದೆ (ದಕ. ೪). [ಸಂ.]

ಅವನಿಚಕ್ರ (ನಾ). ಭೂಮಂಡಲ: ಅವನಿಚಕ್ರ ವಿಕ್ರಮಚಕ್ರಂ ದೊರೆಯಲ್ತು ಧರ್ಮಚಕ್ರಂ ದೊರೆಯಕ್ಕುಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೧-೮೮); ಅಂದವನಿಚಕ್ರಂ ವಿಕ್ರಮಕ್ಕೆಯ್ದದಾ ಬಲಿಯಂ . . . ಮೆಟ್ಟಿ ರಸಾತಳಕ್ಕಿಳಿಪಿದೈನೀಂ ವಾಮನಾಕಾರದಿಂ (ಜಗವಿ. ೧-೫೯). [ಅವನಿ + ಚಕ್ರ]

ಅವನಿಜ (ನಾ). ೧. ಮರ; ಗಿಡ. ೨. ಭೂಮಿಯ ಮಗ; ಅಂಗಾರಕ: "ಅಂಗಾರಕಂ ವಕ್ರನವನಿಜಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೧–೫). ೩. ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದ್ದು. [ಸಂ.]

ಅವನಿಜಾತ (ನಾ). = ಅವನಿಜ. [ಅವನಿ + ಜಾತ]

ಅವನಿಜಾಪತಿ (ನಾ). ಭೂಮಿಯ ಮಗಳಾದ ಸೀತೆಯ ಗಂಡ; ಶ್ರೀರಾಮ. [ಸಂ. (ಅವನಿಜಾ + ಪತಿ)]

ಅವನಿಜೆ (ನಾ). ಭೂಮಿಯ ಮಗಳಾದ ಸೀತೆ. [ಸಂ. ಅವನಿಜಾ]

ಅವನಿತಳ (ನಾ). ಭೂಮಿ; ಭೂಮಿಯ ಮೇಲ್ಮೈ: ಭುವನಾಳೋ ಕಾಭಿರಾಮಂ ದಿಗವನಿತಳ ಪೂರ್ಣ್ಣಾರ್ಜ್ಜುನ ಶ್ಲೋಕಂ... ಪೆಸರ್ವಡೆದಂ ವೀರಬಲ್ಲಾಳದೇವಂ (ಎಕ. V, ಅರಸೀ. ೧೨೬–೨೧; 1185).
[ಅವನಿ + ತಳ (= ತಲ)]

ಅವನಿದಿವಿಜ (ನಾ). ಭೂಸುರ; ಬ್ರಾಹ್ಮಣ. [ಅವನಿ + ದಿವಿಜ]

ಅವನಿಧರ (ನಾ). ಭೂಮಿಯನ್ನು ಧರಿಸಿರುವುದು; ಬೆಟ್ಟ. [ಸಂ.]

ಅವನಿಪ (ನಾ). ಭೂಮಿಯನ್ನು ಕಾಪಾಡುವವನು; ದೊರೆ: ಅಂತವನಿಪನಿಕರಂ ಕೈಯಾಂತವನಿಪನಿಕರಮೊಂದು ಕೋಟಿಗೆ ಮಿಗಿಲೆಂಬಂತಾದೊಡಂ (ಗದಾಯು. ೧–೧೫). [ಸಂ.]

ಅವನಿಪತಿ (ನಾ). ಭೂಮಿಗೆ ಒಡೆಯ; ರಾಜ: ಅವನಿಪತಿ ಕೇಳಾ ಪುರದೊಳುತ್ಸವವನದನೇನೆಂಬೆನು (ನಳಚ. ೬–೪೩). [ಅವನಿ + ಪತಿ]

ಅವನಿಪಾಲಕ (ನಾ). = ಅವನಿಪ: ವೃಷಭದೊಳುಡುನಾಥಂ ನಿಲೆ ಪುಟ್ಟಿದ ಮನುಜನವನಿಪಾಲಕನಕ್ಕುಂ (ಜಾತತಿ. ೧೨–೧೬). [ಅವನಿ + ಪಾಲಕ]

ಅವನಿರುಹ (ನಾ). ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದ್ದು; ಮರ; ಗಿಡ. [ಸಂ.]

ಅವನಿವಲ್ಲಭ (ನಾ). = ಅವನಿಪತಿ. [ಅವನಿ + ವಲ್ಲಭ]

ಅವನಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕಾಪಾಡು: ಅವನಿಕೆ ಬಲಭುಜಯುಗಂ... ಪದ್ಮಾವತೀರ್ಣಪೂರ್ಣಂ ನಿಮ್ಮಂ (ಸ್ವಪ್ನವಾ. ೧). ೨. ಆತುರಪಡು; ತ್ವರೆಗೊಳ್ಳು: ಓಂಕರಿಸಂ ಕಾತರಿಸಂ... ಜಿನುಗನವನಿಸಂ ಕೊಕ್ಕರಿಸಂ (ಅಜಿಪು. ೫–೮೬). [ಅವನ + –ಇಸ್ಯು]

ಅವನಿಸುತ (ನಾ). = ಅವನಿಜ ೨. [ಅವನಿ + ಸುತ]

ಅವನಿಸುತಕ್ಷೇತ್ರ (ನಾ). ಮೇಷವೃಶ್ಚಿಕ ರಾಶಿಗಳು: ಇರೆ ಚಂದ್ರಂ... ಅವನಿಸುತಕ್ಷೇತ್ರದೊಳ್ ಸ್ತ್ರೀವಿಶುದ್ಧಾಚರಣಂ... ಕೂಡಿ ಬರ್ಕುಂ (ಜಾತತಿ. ೯–೧೬). [ಅವನಿಸುತ + ಕ್ಷೇತ್ರ]

ಅವನಿಸುತೆ (ನಾ). = ಅವನಿಜೆ: ಕಮಲಲೋಚನ ಕಾಯು ಕಾಯೆನು ತಿರ್ದಳವನಿಸುತೆ (ಕೌಶಿರಾ. ೩೭–೧೫). [ಸಂ. ಅವನಿಸುತಾ]

ಅವನಿಸುರ (ನಾ). ಬ್ರಾಹ್ಮಣ. 'ಭೂಸುರ' ಪರಾ. [ಅವನಿ + ಸುರ]

ಅವನೀಜ (ನಾ). = ಅವನಿಜ ೧: ತರುಗಳೊಳು ಕಲ್ಪಾವನೀಜಂ... ಧೇನುಗಳೊಳಮರಧೇನು... ಅಖಿಲದೇವರೊಳು ಶಂಕರನುಮಿರ್ಪವೊಲೊಪ್ಪಿದಂ ಬಸವರಸನು (ಬಸಪು. ೫–೬೯). [ಸಂ.]

ಅವನೀಜಾತ (ನಾ). = ಅವನಿಜ ೧: ಯಮಳಾರ್ಜುನಾವನೀಜಾತ ಮನಾಹತಂ ಕೆಡೆದುದಂ ನೆನೆದದ್ಭುತಮಿಲ್ಲಿ ಕಾಣಲಾಯ್ತು (ಜಗವಿ. ೩–೬೪). [ಸಂ. (ಅವನೀ + ಜಾತ)]

ಅವನೀತ (ಗು). ೧. ತೆಗೆದುಹಾಕಲ್ಪಟ್ಟ; ಹೋಗಲಾಡಿಸಿದ. ೨. ಬಾಗಿದ; ಕುಗ್ಗಿದ: "ಅವಕುಂಚಿತಂ ಮೇಣವರೂಪಿತಮದವಲೀನ ಮವನೀತನಿಷ್ಕಾಸಿತಂ ಅವಕೃಷ್ಟಮೆನೆ ಹರಹುಗೆಟ್ಟುದೆನಿಸಿರ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೩೩–೨೯). [ಸಂ.]

ಅವನೀತಳ (ನಾ). ೧. = ಅವನಿತಳ: ಜಲಧಿ ಮೊಗೆಯಲಿ ಮಹಿಯೊಳಿನ ಮಂಡಲವು ಬೀಳಲಿ ಬಿಸುಡಲವನೀತಳವನಾಶಾದಂತಿ (ತೊರರಾ. ೧–೩–೨೫). ೨. ಭೂತಲ. [ಸಂ. (ಅವನೀ + ತಳ)]

ಅವನೀತಳಪತಿ (ನಾ). = ಅವನಿಪತಿ: ಕದಡಿದುವವನೀತಳಪತಿಯ ಪಡೆಯೊಳರಿನೃಪಜಲಾಶಯಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೦–೧೩೯).
[ಅವನೀತಳ + ಪತಿ]

ಅವನೀದಿವಿಜಪುರ (ನಾ). ಬ್ರಾಹ್ಮಣರಿಗಾಗಿ ಬಿಟ್ಟ ಊರು; ಅಗ್ರಹಾರ: ಇವರು ತಮ್ಮೊಳಗೆಂದರವನೀದಿವಿಜಪುರದಲಿ ದೈನ್ಯವೃತ್ತಿಯ ನಿವಹ ನಿಲಲಿ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೧೧–೨೦). [ಸಂ. (ಅವನೀ + ದಿವಿಜ + ಪುರ)]

ಅವನೀದೇವ (ನಾ). = ಅವನಿಸುರ.
ಅವನೀದೇವಾನ್ವಯ = ಬ್ರಾಹ್ಮಣರ ವಂಶ; ಬ್ರಾಹ್ಮಣ ಕುಲ: ವಾಗ್ಮಿಪ್ರವರಂ ವರೇಣ್ಯನವನೀದೇವಾನ್ವಯಕ್ಕುತ್ತಮಂ (ಸುಕುಮಾ. ೨–೩೮). [ಸಂ. (ಅವನೀ + ದೇವ)]

ಅವನೀನಾಥ (ನಾ). = ಅವನಿಪತಿ: ಅವನೀನಾಥನ ಗೆಯ್ದ ಪೊಲ್ಲಮೆಗ ಮೆನ್ನೊಳ್ಪಿಂಗಮಿಂ ಸಕ್ಕಿಯಾಗು (ಪಂಪಭಾ. ೯–೨೬); ಮೇಘನಿನಾದದಿಂ ಮೇಘರಥಾವನೀನಾಥನಿಂತೆಂದು ಪೇಳ್ದಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೯–೮೩ ವ).
[ಸಂ. (ಅವನೀ + ನಾಥ)]

ಅವನೀನಿರ್ಜರ (ನಾ). ಬ್ರಾಹ್ಮಣ: ನೆರೆದರವನೀನಿರ್ಜರರು ಕೇಸರಿಯ ಪೀಠವ ರಚಿಸಿ... ವಿಸ್ತರಿಸಿದರು ಮಂಗಳವ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೧–೩೦).
[ಸಂ. (ಅವನೀ + ನಿರ್ಜರ)]

ಅವನೀಪಕ (ನಾ). ಭೂಮಿಗೆ ಒಡೆಯ; ರಾಜ: ಚಾಗಮನೀಸಿಕೊಳ್ಳದವನೀಪಕರಿಲ್ಲವನೀಪಕರ್ಮ್ಮದೋದ್ಯೋಗಮನೊಕ್ಕು ಬಾಳದವರಿಲ್ಲ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೧೦೩–೨೨; 1149). [ಸಂ.]

ಅವನೀಪತಿ (ನಾ). = ಅವನೀಪಕ: ಜಿನಮುನಿವೃಂದವವನೀಪತಿಯ ತಾವೈತಂದು ನೋಡಲು (ಬಸಪು. ೫೦–೪೦). [ಸಂ. (ಅವನೀ + ಪತಿ)]

ಅವನೀಭರ್ತೃ (ನಾ). = ಅವನೀಪಕ: ಇಂದ್ರೇಭದಿಂದವನೀಭರ್ತೃ... ಪುಟ್ಟುಗುಂ ನಂದನಂ (ಜಗವಿ. ೨–೮೩). [ಸಂ. (ಅವನೀ + ಭರ್ತೃ)]

ಅವನೀಭಾಗ (ನಾ). ರಾಜ್ಯದ ಒಂದು ಪ್ರದೇಶ: ನೋಡವನೀಭಾಗದೊಳೆನ್ನ ಭಾಗಮನದಂ ತಾನೀಯದಿರ್ದಾಗಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೯–೨೬).
[ಸಂ. (ಅವನೀ + ಭಾಗ)]

ಅವನೀರಕ್ಷಣ (ನಾ). ರಾಜ್ಯವನ್ನು ಪಾಲಿಸುವುದು: ಅವನೀರಕ್ಷಣದಕ್ಷ ದಕ್ಷಿಣಭುಜಸ್ತಂಭಂ ಕೊಲಲ್ ಸಾಲದೇ (ಪಂಪಭಾ. ೯–೨೬).
[ಸಂ. (ಅವನೀ + ರಕ್ಷಣ)]

ಅವನೀರುಹ (ನಾ). = ಅವನಿರುಹ. [ಸಂ.]

ಅವನೀವಲ್ಲಭ (ನಾ). = ಅವನಿಪತಿ: ಅವನೀವಲ್ಲಭ ವಲ್ಲಭಾನುಜ [ನು]ದಾತ್ತಂ ಬಿನ್ನಪಂಗೆಯ್ವುದುಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೦–೧೨೩).
[ಸಂ. (ಅವನೀ + ವಲ್ಲಭ)]

ಅವನೀಶ (ನಾ). = ಅವನಿಪತಿ: "ಶೌರಿಯೊಳು ವಾಸ್ತುಕದೊಳವನೀಶನೊಳು ಕುಂಭಕಾರನೊಳು ಚಕ್ರವರ್ತಿಯೆನಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೫೧–೫೨); ಈ ತೆರಳಿಕೆಯದಾವಂಗೆಂದನವನೀಶ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೫–೧೭).
[ಸಂ. (ಅವನೀ + ಈಶ)]

ಅವನೀಶ್ವರ (ನಾ). = ಅವನಿಪತಿ: ಭರತಾವನೀಶ್ವರಂ ಗುರು ಪಿರಿಯಣ್ಣಂ ಚಕ್ರವರ್ತಿ (ಆದಿಪು. ೧೪–೧೧೨). [ಸಂ. (ಅವನೀ + ಈಶ್ವರ)]

ಅವನೀಸುರ (ನಾ). = ಅವನಿಸುರ: ರಾಜನಿಕರಮಂ ತಱುದೀಯನೇ ಪರಶುರಾಮನೀ ಧರೆಯನವನೀಸುರರ್ಗೆ (ಜೈಮಿಭಾ. ೨–೩೩).
[ಸಂ. (ಅವನೀ + ಸುರ)]

ಅವನೀಸ್ವಾಮಿ (ನಾ). = ಅವನಿಪತಿ: ಅವನೀಸ್ವಾಮಿಗೆ ಚಕ್ರವರ್ತಿಗೆ ಬಱಿಕ್ಕಾ ದೂತನಿಂತೆಂದು ಬಿನ್ನವಿಕುಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೩–೫೨)
[ಸಂ. ಅವನೀಸ್ವಾಮಿನ್]

ಅವನು 'ಅದು$_1$' ಪರಾ.

ಅವಪಥ್ಯ (ನಾ). = ಅಪಥ್ಯ. [ಸಂ.]

ಅವಪಾತ (ನಾ). ೧. ಕೆಳಗೆ ಬೀಳುವುದು; ಇಳಿಯುವುದು. ೨. ಹಳ್ಳ; ಕುಳಿ; ರಂಧ್ರ. [ಸಂ.]

ಅವಪುತ್ರಿಕ (ನಾ). ಮಕ್ಕಳಿಲ್ಲದವನು. 'ಅವಪುತ್ರಿಕದ್ರವ್ಯ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅವಪುತ್ರಿಕದ್ರವ್ಯ (ನಾ). ಮಕ್ಕಳಿಲ್ಲದೆ ಸತ್ತವರ ಆಸ್ತಿ, —ಹಣ: ಮಾಣಿಯಾಯುಧಂಬೆರಸು ಮಣ್ಡಪವೇಜಲ್ಸಲ್ಲವಿನ್ತೀದಣ್ಡದೊಳಂಕವರ್ತೆಯೊಳವಪುತ್ರಿಕದ್ರವ್ಯದ ದಶವನ್ದದೊಳಂ ಪುಟ್ಟಿದ ದ್ರವ್ಯಮುವಂ ಕಳೆ (ಎಇ. XX, ೬-೪೦; 1012). [ಅವಪುತ್ರಿಕ + ದ್ರವ್ಯ]

ಅವಬದ್ಧ (ಗು). ಕಟ್ಟಲ್ಪಟ್ಟ; ಜೋಡಿಸಿದ: ಶ್ರೀವಿಗ್ರಹಸ್ಥ ಹಸ್ತ್ಯಜಿನಂ ಘನಂ ಶ್ರುತಿಪುಟಾವಬದ್ಧಾಹೀಂದ್ರಗೀತಘೋಷಂ (ಪದ್ಮರಾ. ೧-೧). [ಸಂ.]

ಅವಬಾಧೆ (ನಾ). ನೋವು; ಹಿಂಸೆ; ದುಃಖ: "ಅವಬಾಧೆ ವೇದನೆ ವ್ಯಥೆ ಪೀಡೆಯಾರ್ತಿಯೆಂಬಿವು ದುಃಖಮೆನಿಸಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೧೬-೨). [ಸಂ. ಅವಬಾಧಾ]

ಅವಬೋಧ (ನಾ). ೧. ಎಚ್ಚರಿಕೆಗೊಳ್ಳುವುದು. ೨. ಅರಿವು; ಜ್ಞಾನ: ಅವಬೋಧಂ ವಿಷಯ ಪರಿಪ್ಲವಂ (ಮನೋವಚನಕಾಯ ನಿಯಮಂ ಪಾರಿಪ್ಲವ) ಮಿನಿತಿಲ್ಲದೆ ಮೂಱುಂ ಭುವನಮನೆಜಗಿಸುವ ಸಮತೆ ಸಮನಿಸಿದಪುದೇ (ಶಾಂತಿಪು. ೯-೧೧೯). ೩. ವಿವೇಕ. ೪. ನಿರ್ಣಯ; ನಿಶ್ಚಯ. ೫. ಶಿಕ್ಷಣ; ತರಬೇತು. [ಸಂ.]

ಅವಬೋಧನ (ನಾ). ೧. ಎಚ್ಚರಿಸುವುದು. ೨. ತಿಳಿವಳಿಕೆಯನ್ನುಂಟು ಮಾಡುವುದು; ವಿವೇಕವನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸುವುದು: ತದ್ವೈಮಾನಿಕ ಭೇದಾವಬೋಧನಾರ್ಥಂ ಉತ್ತರ ಸೂತ್ರಾವತಾರಂ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೨೦೫). [ಸಂ.]

ಅವಭಳ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ದೊಡೇರಿಯ ಅವಭಳಗೌಡರಿಗೆ ಲಕ್ಷುಮಿಯಪುರದ ಕೆಱೆಯ ಕೆಳಗೆ ಕೊಟ ಮಾಂನ್ಯದ ಧರ್ಮ (ಮೈಅರಿ. ೧೯೨೯, ೧೦೯-೮; 1595). [< ಸಂ. ಅಹೋಬಲ]

ಅವಭಾಸ (ನಾ). ೧. ಪ್ರಭೆ; ಕಾಂತಿ; ಹೊಳಪು: ಅತಸೀಪುಷ್ಪಾವಭಾಸಂ ತನುವೆಸೆವಿನೆಗಂ... ಶಾಶ್ವತನವತರಿಸಿರ್ದಂ (ಜಗವಿ. ೨-೯೯); ದೇಶೀಯ ಗಣಗಜೇಂದ್ರಸಾಂದ್ರಮದಧಾರಾವಭಾಸರುಂ (ಎಕ. II, ೬೬-೬೫; 1176). ೨. ತೋರುವುದು; ಕಾಣುವುದು. [ಸಂ.]

ಅವಭಾಸಮಾನ (ಗು). ಪ್ರಕಾಶಿಸುವ; ದೃಷ್ಟಿಗೋಚರವಾಗುವ: ಅಂತೆ ಜಾಗ್ರದ್ದಶಾವಭಾಸಮಾನಾಂತರಂಗ ಬಹಿರಂಗವಸ್ತುಗಳುಂ (ಆದಿಪು. ೨-೯ ವ). [ಸಂ.]

ಅವಭೃತ (ನಾ). = ಅವಭೃಥ: ಕ್ರತುಸಮಾಪ್ತಿಯಲವಭೃತದ ಭೂಪತಿಯ ವಿಮಳಸ್ನಾನಪುಣ್ಯೋಚಿತದಲೋಕುಳಿಯಾಡಿ ದಣಿದುದು (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧೧-೩); ಮಱುದಿವಸ ಮಱುವಲಿಯ ಸಮನಂತರದಲವಭೃತದೋಕುಳಿಯ ವಿಸ್ತರಣವೆಸೆದುದು (ತೊರರಾ. ೧-೧೬-೫೧). [ಸಂ. ಅವಭೃಥ]

ಅವಭೃತಮಜ್ಜನ (ನಾ). = ಅವಭೃತಸ್ನಾನ: ಪರಮಸತ್ಯವ್ರತ ಮಹಾಕ್ರತುವರದಲವಭೃತಮಜ್ಜನವ ವಿಸ್ತರಿಸಿ ಭೀಮಾದಿಗಳು ಸಹಿತ ವಿರಾಟ ನರಮನೆಗೆ ಅರಸ ಬಂದನು (ಕುವ್ಯಾವಿ. ೧೦-೬). [ಅವಭೃತ + ಮಜ್ಜನ]

ಅವಭೃತಸವನ (ನಾ). = ಅವಭೃಥಸ್ನಾನ: ಅಮರಜನಾಹ್ಲಾದ ಕರಮೆನಿಪ ಜಿನಗಂಧೋದಕದಿಂ ಕುಲಿಶಿಗಾದುದವಭೃತಸವನಂ (ಅಜಿಪು. ೪-೭೩). [ಅವಭೃತ + ಸವನ]

ಅವಭೃತಾವಗಾಹನ (ನಾ). = ಅವಭೃಥಸ್ನಾನ: ಷಟ್ಕರ್ಮ... ಸಂಸ್ಥಾವಭೃತಾವಗಾಹನ [ಪವಿ]ತ್ರೀಕೃತ ಶರೀರರ್ (ಸೌಇಇ. XX, ೨೯-೧೨; 1044); ವೇದಾರ್ಥ ವಿದ್ಯಾಪಾರಗರ್ ಷಟ್ಕರ್ಮನಿರತರ್ ಸಪ್ತ ಸೋಮ ಸಂಸ್ಥಾವಭೃತಾವಗಾಹನ ಪವಿತ್ರೀಕೃತಶರೀರರ್ (ಕಇ. II, ೧೦-೬; 1080). [ಅವಭೃತ + ಅವಗಾಹನ]

ಅವಭೃಥ (ನಾ). ೧. ಯಜ್ಞ ಮುಗಿಯುವುದು; ಯಾಗದ ಸಮಾಪ್ತಿ: "ಯಜ್ಞದ ತೀರ್ಕಣೆ ಅವಭೃತ[ಥ]ಮೆಂಬುದು" (ಹಲಾಯು. ೬೯-೨೬೩). ೨. = ಅವಭೃಥಸ್ನಾನ. [ಸಂ.]

ಅವಭೃಥಸವನ (ನಾ). = ಅವಭೃಥಸ್ನಾನ: ಜಿನಸವನಗಂಧತೋಯ ದಿನನಿಮಿಷಲೋಚನರ್ಗಮಾದುದವಭೃಥಸವನಂ (ಆದಿಪು. ೬-೧೦೩); ದುರ್ಯೋಧನನ ದೇಹಪ್ರಹರಣಲೋಹಿತದಿನಾದುದವಭೃಥಸವನಂ [ಪಾಠಾಂ. ಸ್ನಾನಂ] (ಗದಾಯು. ೮-೪೭). [ಅವಭೃತ + ಸವನ]

ಅವಭೃಥಸ್ನಾನ (ನಾ). ಯಾಗ ಅಥವಾ ಮಂಗಳಕಾರ್ಯವು ಮುಗಿದ ಮೇಲೆ ಮಾಡುವ ಸ್ನಾನ: ಅಗ್ರಪೂಜೆಯಂ ನಾರಾಯಣಂಗೆ ಕೊಟ್ಟವಭೃಥಸ್ನಾನದೊಳ್ ಪಿರಿದುಮೊಸಗೆಯಂ ಮಾಡಿ (ಪಂಪಭಾ. ೬-೬೫ ವ). [ಅವಭೃಥ + ಸ್ನಾನ]

ಅವಮ (ಗು). ೧. ತುಂಬ ಕೆಳಗಿನ. ೨. ಕಡಮೆಯಾಗುತ್ತಾ ಹೋಗುವ. 'ಅವಮೋದರ್ಯ' ಪರಾ. ೩. = ಅವಮೆ. [ಸಂ.]

ಅವಮತ (ಗು). ೧. ಅವಮಾನಿಸಲ್ಪಟ್ಟ. ೨. ಕಡೆಗಣಿಸಿದ. [ಸಂ.]

ಅವಮತಿ (ನಾ). ೧. ಅವಮಾನ. ೨. ಕಡೆಗಣಿಸುವುದು ೩. ಅವಿವೇಕ; ತಿಳಿಗೇಡಿತನ (ಕಿ). [ಸಂ.]

ಅವಮತಿಗೈ (ಕ್ರಿ). ೧. ಅವಮಾನಮಾಡು. ೨. ಅಲಕ್ಷ್ಯಮಾಡು: ಅತ್ತಿತ್ತ ನೋಡದೆ ಅವಮತಿಗೆಯ್ಯದೆ ಮತ್ತೆಯಾಗದೆ ಮರೆತಿರದೆ (ಹದಿಬ. ೪-೧೦). [ಅವಮತಿ + ಗೈ (< ಕೆಯ್$_1$)]

ಅವಮನ್ನಣೆ (ನಾ). ಅಗೌರವ; ಅವಮಾನ; ತಿರಸ್ಕಾರ: ನಿನ್ನ ಧರ್ಮಪತ್ನಿಯಾದ ಸುದೇಷ್ಣೆಯು ನನ್ನನ್ನು ವೃದ್ಧನು, ಅಧಮನು ಎಂದು ಅವಮನ್ನಣೆಯನ್ನು ಮಾಡಿ... ಕಳುಹಿಸಿದಳು (ಕೃವಾಅ. ೧೯೬). [< ಸಂ. ಅವಮಾನನಾ]

ಅವಮರ್ದ (ನಾ). ೧. ತುಳಿದುಹಾಕುವುದು; ಅಡಗಿಸುವುದು. ೨. ಪೀಡೆ; ಹಿಂಸೆ; ತೊಂದರೆ. ೩. ಶತ್ರುವಿನ ಸೀಮೆಗೆ ದಾಳಿ ಮಾಡಿ ಬೆಳೆ ಮುಂತಾದುವನ್ನು ನಾಶಗೊಳಿಸಿ ಶಿಕ್ಷಿಸುವುದು. [ಸಂ.]

ಅವಮರ್ಯಾದೆ (ನಾ). ಅಗೌರವ; ಮರ್ಯಾದೆಯಿಲ್ಲದುದು: ನೀನೋ ಶೂರ; ಅವಮರ್ಯಾದೆಯನ್ನು ಸಹಿಸದವನು (ವಚಭಾ. ೩) [ಸಂ. ಅವಮರ್ಯಾದಾ]

ಅವಮರ್ಶ (ನಾ). ೧. ವಿಮರ್ಶೆ; ಪರಾಮರ್ಶೆ. ೨. [ನಾಟ್ಯಶಾ] ನಾಟಕದ ಐದು ಸಂಧಿಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು. 'ಅವಮರ್ಶ ಸಂಧಿ' ಪರಾ. ೩. ಆಕ್ರಮಣ; ಮುತ್ತಿಗೆ. [ಸಂ.]

ಅವಮರ್ಶಸಂಧಿ (ನಾ). "ಅವಮರ್ಶ ಸಂಧಿಯಲ್ಲಿ ಕಥೆ ಗರ್ಭಸಂಧಿಗಿಂತ ಮುಂದುವರಿಯುತ್ತದೆ. ನಾಯಕನು ಕೋಪ ವ್ಯಸನ ವಿಲೋಭನಾದಿಗಳಿಂದ ಸ್ವಲ್ಪ ತಡೆದು ನಿಲ್ಲುತ್ತಾನೆ (ಆಮೇಲೆ ಫಲಪ್ರಾಪ್ತಿ ನಿಶ್ಚಯವಾಗುತ್ತದೆ)" (ಕೈಪಿಡಿ. ೨೦೮); ಕೋಪ, ವ್ಯಸನ ಅಥವಾ ಲೋಭದಿಂದ ಪರ್ಯಾಲೋಚಿಸುವಲ್ಲಿ [ಇರುವ] ಅಂಗಗಳ ಸಂಗ್ರಹವು ಅವಮರ್ಶ[ಸಂಧಿ]ಗರ್ಭದಲ್ಲಿ ಚೆನ್ನಾಗಿ ಒಡೆದು ಪ್ರಕಟವಾದ ಬೀಜವು [ಅಲ್ಲಿನ] ವಿಷಯವಾಗಿದೆ (ದಶರೂ. ೧-೮೧). 'ವಿಮರ್ಶ ಸಂಧಿ' ಪರಾ. [ಅವಮರ್ಶ + ಸಂಧಿ]

ಅವಮಾನ (ನಾ). ಅಪಮಾನ; ಅಗೌರವ: ದೇವಪುತ್ರನಂದಿನಿಯ ಅವಮಾನ ಅವನ ತಂಗಿಗಾದ ಅವಮಾನವೆಂದು ತಿಳಿಸು (ಬಾಣಅ. ೮೭).

ಅವಮಾನಪಡಿಸು, ಅವಮಾನಮಾಡು = ಅಗೌರವಕ್ಕೆ ಗುರಿಮಾಡು; ಮರ್ಯಾದೆ ಕೆಡುವಂತೆ ನಡೆ; ತಿರಸ್ಕಾರಕ್ಕೆ ಗುರಿಮಾಡು; ತಿರಸ್ಕಾರದಿಂದ ಕಾಣು. [ಸಂ.]

ಅವಮಾನಿತ (ಗು). ತಿರಸ್ಕಾರಕ್ಕೆ ಗುರಿಯಾದ; ಅವಮರ್ಯಾದೆ ಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟ. [ಸಂ.]

ಅವಮಾನಿಸು (ಕ್ರಿ). ಮಾನಹಾನಿಗೆ ಗುರಿಮಾಡು; ಮರ್ಯಾದೆಯನ್ನು ಕೆಡಿಸು: ಅವಷ್ಟಂಭಿಸಿ ವಿಪ್ರಸಭೆಗೆ ಮಹ್ಯಾಣಿಸುತ್ತಮುದ್ಗ್ರೀವನವರನವಮಾನಿಸಿದಂ (ಸುಕುಮಾ. ೪-೨೪); ನನಗೆ ಅಡಿಗೆ ಮಾಡಲುಬರುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ಅವಮಾನಿಸಬೇಡಿ (ಕಾವೇರಿ. ೧೫). [ಅವಮಾನ + -ಇಸ್ಕು]

ಅವಮೆ (ನಾ). ಅಮಾವಾಸ್ಯೆ: ವಸುಧಾಚಕ್ರಕ್ಕೆ ಕಾಲಾಯಸಗೃಹವರಣಂ ಚಂದ್ರಬಿಂಬಕ್ಕೆ ರಾಹುಗ್ರಸನಂ ಚಂಡಾಂಶುಬಿಂಬಕ್ಕವಮೆಯ ರಜನೀಪ್ರೋದ್ಗಮಂ... ಎಂಬಿನಂ ಬಂದುದು (ಕಾದ್ಯಂಉ. ೫೨೯). "ಅಮಾವಾಸ್ಯೆ" (ಕಾದಂಉ. ಅಡಿಟಿ.). [ಸಂ. ಅವಮ]

ಅವಮೋದರ್ಯ (ನಾ). [ಜೈನ] ಹನ್ನೆರಡು ಬಗೆಯ ತಪಸ್ಸುಗಳಲ್ಲಿ ಎರಡನೆಯದು; ಆಹಾರವನ್ನು ಒಂದೊಂದು ತುತ್ತು ಕಡಮೆ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾ ಬಂದು, ಕಡೆಗೆ ಒಂದು ತುತ್ತಿನಷ್ಟಕ್ಕೆ ಮಾತ್ರ ಉಳಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ಆಹಾರವ್ರತ ಕ್ರಮ: "ಅವಮೋದರ್ಯ - ಅರೆಯುಣಿಸುಂ" (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೩೪೧); ಏಕಕಬಲೋನಾದ್ಯೇಕಸಿಕ್ಥ ಪ್ರಮಾಣಾಹಾರಂಬರಂ ಬರ್ಪವಮೋದರ್ಯಮೆಂಬೆರಡನೆಯ ತಪದೊಳಂ (ಅದಿಪು. ೬-೩೦ ವ); ಪಾರಣೆಯ ದಿನಂಗಳೊಳವಧಾರಿಸಿ ಜಠರಾಗ್ನಿ ನಂದದಂದದಿ ನರ್ಥಾಹಾರಮನಾರೋಗಿಸುವಾಚಾರದಿನಳವಟ್ಟುದವರೊಳವಮೋದರ್ಯಂ (ಸುಕುಮಾ. ೪-೫). 'ಅಮರ್ಯ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅವಯವ (ನಾ). ೧. ಅಂಗ; ದೇಹದ ಒಂದು ಭಾಗ. ೨. ಭಾಗ; ಪೂರ್ಣವಾದ ವಸ್ತುವಿನ ಅಂಶ. ೩. ಸೌಲಭ್ಯ; ನಿರಾಯಾಸ: ಘೋರಮಪ್ಪ ಮೂವತ್ತೆರಡುಂ ದಂಡಣೆಗಳಿಂ ನೀಡುಂ ದಂಡಿಸೆಯ ನಿತುಮಂ ಬಾಟ್ ವಾಟ್ ಅವಯವದೆ ಸೈರಿಸಿಯುಂ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೨೪-೨೨); ಕರಣಂಗಳ ಗಾಯಂಗಳ ಪರಿಣತೆಯಂ ಮೆಱೆದು ಪೊಣರ್ದುಸಂದೊಂದೆಡೆಯೊಳ್ ಭರತನವಯವದೊಳೆ ಮಣಿಕಿರೀಟರುಚಿ ಬೆಳಗೆ ಬೆಸೆಗೆ ಬೀಸಿದನಾಗಳ್ (ಅದಿಪು. ೧೪-೧೧೦); ದಿವ್ಯಚಾಪಕ್ಕೆ ಪೊಡಮಟ್ಟದನವಯವದಿನೆಡಗೆಯ್ಯೊಳೆತ್ತಿಕೊಂಡು (ಪಂಪಭಾ. ೩-೬೨ ವ); ಧರಣೆಯನವಯವದಿಂದಮೆ ಪರಿಪಾಲಿಸಲೆನ್ನ ಭುಜಮೆಸಾಲ್ವುದು (ಶಾಂತಿಪು. ೨-೧೩); ಸದ್ಭಾವದೆ ಶಿವನಂ ಚಿತ್ತದೊಳಾವಗಮವಯವದೆ ತಾಳ್ದಿದರ್ ಕರ್ತಾರರ್ (ಎಕ. XI, ಜಗಳೂ. ೧೦-೩೦; 1054); ಅವಯವದಿಂದಮೆನ್ನ ತನುಜಾನುಜರಂ ಪಿಡಿದುಯ್ದರ್ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೪-೮೧); ಸುರರಾಜಂಗಂ ಭೇದಿಸಲರಿದೆನಿಸುವ ದಿವ್ಯರತ್ನ ಮೆನಗವಯವದಿಂ ಧೊರೆಕೊಂಡುದು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೬-೮೩); ಭುವನನುತ ಶ್ರುತದೇವಿಯನವಯವದಿಂಧೊಲಿಸಿ (ಧರ್ಮನಾ. ೧-೨೪). ೪. ಅಲಕ್ಷ್ಯ; ಉದಾಸೀನತೆ: ಇನಿಬರುಮನೊರ್ಮೆಯೆ ಪೊಸೆದು ಮುಕ್ಕುವೆನೆನೆ ಸಾಹಸಭೀಮಂ ಮಲ್ಲಂತಿಗೆಯನಪ್ಪೊಡಂ ಸಡಿಲಿಸದವನ ನವಯವದೊಳಿಂತೆಂದಂ (ಪಂಪಭಾ. ೩-೧೬ ವ). ೫. [ಕಾವ್ಯಮೀ] ಸಮುದಾಯ ವಸ್ತುವಿನ ಅಂಗ(ಶ)ಗಳನ್ನು ಚಮತ್ಕಾರವಾಗಿ ವರ್ಣಿಸುವುದರ ಮೂಲಕ ಒಟ್ಟಿಗೆ ಬೇರೊಂದು ಸುಂದರವಾದ ಅರ್ಥವು ಗಮ್ಯವಾಗುವಂತೆ ನಿರೂಪಿಸುವ ಅರ್ಥಾಲಂಕಾರ: ಸ್ಫುರಿತಾಧರಪಲ್ಲವೆ ಬಂಧುರಲೋಚನಕುಸುಮೆ ಲೋಲಭುಜಶಾಖೆಮನೋಹರೆ ಕಾಂತೆಯೆಂಬುದವಯವ ನಿರೂಪಣಕ್ರಮದಿನವಯವಂ ರೂಪಕದೊಳ್ (ಕವಿರಾ. ೩-೧೫); ಅವಯವಮುಖದಿಂ ಸಮುದಾಯ ವಿಶೇಷಣಮನ್ಯವಸ್ತುಗಮಕಮದಾದಂದವಯವಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೭೫೯). ೬. [ನ್ಯಾಯಶಾ] ಒಂದು ಬಗೆಯ ತರ್ಕವಿಧಾನ: ನ್ಯಾಯದರ್ಶನದಲ್ಲಿ ಅವಯವ, ತರ್ಕನಿರ್ಣಯ... ಎಂಬ ಹದಿನಾರು ಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನು ನಿರೂಪಿಸುವರು (ಹಿಂದಸಾ. ೧೧೨). [ಸಂ.]

ಅವಯವಸಂಬಂಧ (ನಾ). ಸಂಬಂಧಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು; ವಸ್ತುವಿನ ಒಂದು ಭಾಗವೆಂಬ ಹೊಂದಿಕೆ: ಸಂಬಂಧದೊಳೆ ಷಷ್ಠಿಯಕ್ಕುಂ ಅದು ಸ್ವಾಮಿಸಂಬಂಧ... ಅವಯವಸಂಬಂಧ ಎಂಬಿನಿತಱೊಳಮಕ್ಕುಂ (ಶಮದ. ೧೩೨ ವೃತ್ತಿ). [ಅವಯವ + ಸಂಬಂಧ]

ಅವಯವಿ (ನಾ). ಅವಯವಗಳನ್ನುಳ್ಳದ್ದು; ಹಲವಂಶಗಳನ್ನೊಳಕೊಂಡ ಪ್ರಧಾನ ವಸ್ತು. [ಸಂ. ಅವಯವಿನ್]

ಅವಯೋಗ (ನಾ). ಕೆಟ್ಟ ಸನ್ನಿವೇಶ; ಅಪಶಕುನ; ಕೇಡನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಗಳಿಗೆ (ದಕ. ಕಿ). [ಸಂ.]

ಅವರ್ 'ಅದು$_1$' ಪರಾ.

ಅವರ (ಗು). ೧. ಹೀನವಾದ; ಕೆಳದರ್ಜೆಯ. ೨. ಆ ತರುವಾಯದ; ಕಡೆಯ. (ನಾ). ೩. ಆನೆಯ ಹಿಂಗಾಲಿನ ತೊಡೆ. [ಸಂ.]

ಅವರಜ (ನಾ). ತರುವಾಯ ಹುಟ್ಟಿದವನು; ತಮ್ಮ: "ಕನಿಷ್ಠಃ, ಅವರಜಃ, ಅನುಜಃ - ಈ ೩ ತಮ್ಮಂ" (ಹಲಾಯು. ೮೩-೨೫೨); ಕ್ಷಿತಿಯಂ ಕುಳಕುಧರಸ್ತನವತಿಯಂ... ತದವರಜನಾಳ್ದನಾ ಜಯಸಿಂಹಂ (ಎಕ. XI, ದಾವಣ. ೩೫-೧೩; 1100); ದೈವಮಂ ಮುಂದಲೆ ಪಿಡಿದು ತರುಬುವದಟರ್ಕೆ, ಅವರಜನೆ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೮೨-೧೨೮). [ಸಂ.]

ಅವರಜೆ (ನಾ). ತರುವಾಯ ಹುಟ್ಟಿದವಳು; ತಂಗಿ: ಅವಧರಿಸಿಂ ನಿಮ್ಮಯ್ಯಂಗವರಜೆ ತತ್ಸೂರ್ಯಮಿತ್ರಸಹಧರ್ಮಿಣಿ (ಸುಕುಮಾ. ೨-೪೩). [ಸಂ. ಅವರಜಾ]

ಅವರತಿ (ನಾ). ೧. ಮುಗಿವು; ಕಡೆ. ೨. ವಿರಾಗ; ವೈರಾಗ್ಯ. [ಸಂ.]

ಅವರವರ್ಣ (ನಾ). ೧. ಕೆಳಜಾತಿ. ೨. ಕೆಳಜಾತಿಯವನು; ಶೂದ್ರ. [ಅವರ + ವರ್ಣ]

ಅವರಸಚೌರಸ (ಅ). (ಉಕ) ಅಡ್ಡವಾಗಿ ಮತ್ತು ಉದ್ದವಾಗಿ: ಗಿಡಗಳು ಯಾಸಿಯಾಗದಂತೆ ಅವರಸಚೌರಸ ಸಾಲು ಸಾಲು ಕಾಣುವಂತೆ ಗಿಡಗಳನ್ನು ದಾರಹಿಡಿದು ಹಚ್ಚಬೇಕು (ಕೃಷಿಪ್ರ. ೭೧). [← ಮರಾ. ಔರಸ್‌ಚೌರಸ್]

ಅವರಾತ್ರಿ (ನಾ). (ಉಕ) ಅಮೃತ ಅಮಾವಾಸ್ಯೆ; ಮಾಘಮಾಸದ ಅಮಾವಾಸ್ಯೆ: ಎಳ್ಳ ಅಮಾಸಿಗೆ ಎಳ್ಳಷ್ಟು, ಅವರೆಯಕಾಳಷ್ಟು ಬೆಳೆದಿತ್ತು. ಅವರಾತ್ರಿಗೆ ಬಿಸಲಲ್ಲ, ಬೇಯಿಸುವ ಬೆಂಕಿಯು! ಬೇಗೆಯು ಶಿವಶಿವ ಎನಿಸಿತ್ತು ಶಿವರಾತ್ರಿಗೆ (ಸಖೀಗೀ. ೧೯-೨೯೦). [ಸಂ. ಅಮಾರಾತ್ರಿ]

ಅವರಿ, ಅವರೆ$_2$ (ನಾ). ದೇವ ರಮಣಿ; ಅಪ್ಸರೆ: "ಮಕಾರಕ್ಕೆ ವಕಾರಂ- ಅಮರೀ - ಅವರಿ" (ಶಮದ. ೨೬೩ ಪ್ರಯೋ). ಅವರೆ$_2$: "ಅಮರಿ - ಅವರೆ" (ಶಬ್ದಾನು. ೧೬೦ ಪ್ರಯೋ). [< ಸಂ. ಅಮರೀ]

ಅವರಿಷ್ಠ (ಗು). ೧. ಶ್ರೇಷ್ಠವಲ್ಲದ. ೨. ಸಣ್ಣದಾದ; ಅಲ್ಪವಾದ: "ಅವರಿಷ್ಠಮತಿಸೂಕ್ಷ್ಮಮಾಕ್ಷುದ್ರಮುಂ ದಭ್ರಮುಂ ವಪ್ರು ಕಿಂಚಿತ್ ತನುಸ್ತೋಕಮೆನೆ ಕಿಱಿದೆನಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೨೭-೫). [ಸಂ.]

ಅವರು 'ಅದು$_1$' ಪರಾ.

ಅವರುದ್ಧ (ಗು). ತಡೆಗಟ್ಟಲ್ಪಟ್ಟ; ಆವೃತವಾದ: ಉಪವನಲತಾಕುಸುಮಪರಿಮಳಸಮೀರಣಾಂದೋಳಿತ ಪ್ರಾಸಾದಪತಾಕಾವರುದ್ಧಾಂಬರಮುಂ (ಅದಿಪು. ೩-೮ ವ). [ಸಂ.]

ಅವರೂಪಿತ (ಗು). ೧. ರೂಪುಗೆಟ್ಟ; ಆಕಾರಗೆಟ್ಟ; ವಿಕಾರವಾದ. ೨. ಬಾಗಿದ; ಕುಗ್ಗಿದ: "ಅತಿಕುಂಚಿತಂ ಮೇಣವರೂಪಿತಂ... ಹರಕುಗೆಟ್ಟುವೆಸಿಕರ್ದ" (ಮಂಗಾ. ೧೩೩–೨೯). [ಸಂ.]

ಅವರೆ, ಅವರೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ದ್ವಿದಳ ಧಾನ್ಯ: "ಪಿಶ್ಶಾವ ವಲ್ಲ ಸಂಜ್ಞೆಕವದವರೆ" (ಪಾರ್ಶ್ವ. ೯೪–೧೬); ಪಾರಿಕಾತ ಕೂಜುಮವರೆ ಯುಮಿಟ್ಟೆ [ಪಾಠಾಂ. ಮಾವರೆಯಿಟ್ಟ]ಯುಮಾಡಿನಲೆಯುಮಂ ಬಡ್ಡಿಸಿ ದೊಡೆ (ಪಜ್ಜಾಣ. ೬೮–೩೬); ಅವರೆಯುಮಂ ಪೀರಲಿ ಬೇರುವನರೆ ದಿರುಕೊರೆಯೊಟ್ಟು ತಿಲತೈಲಮನಂತರವಲ್ಲಿರಿಸಿ ತಿನೆ ಕಿಡುಗುವ ಸಾದ್ಧವೆಸಗುವಂಬುಕೀಟಮೊಳ್ ಕಿಡುಗಂ (ರೋಕೋಸ. ೯–೧೫೬); ಹಾಗಲ ಹಡಲಂ ಗುಳ್ಳಂ ಕೂಗಲಿ ಕೂಷ್ಮಾಂಡಮವರೆ ಬದನೆಗಳಿಂ ಲೇಸಾಗಿರೆ ಮಾಡಿದಸಿವಮೇರೊಗರಂಮಂ ತಂದು ಬಡಿಸಿದರ್ ಕಾಂತೆಯರ್ (ಧರ್ಮಸ. ೩–೫೫); ಹಸಿಯವರೆಯಂತೆ ಕತ್ತರಿಸಿಹಾಳಲು ತಾನು ಕೆಸೆ ಪಾಯಸಮಾದುದು (ಸೂಪಕಾ. ೩–೧೪). **ಅವರೆ**: ಅವನು ಅವರೆ ಕಾಯಿಯ ಉಸುಳಿಯನ್ನು ಮಿತಮಿಾರಿ ತಿಂದು ಹೊಟ್ಟೆ ಕೆಡಿಸಿಕೊಂಡನು (ಡಂ).

ಅವರೆಕಾಯಿ, ಅವರೆಯ ಕಾಯಿ = ಅವರೆಯ ಗಿಡದ ಕಾಯಿ: ಅವರೆಕಾಯಿಗೆ ಹುಣ್ಣು ಕೊಟ್ಟು ಕಿತ್ತಲೇಕಾಗಿದೆಯಲ್ಲ (ರಂಗಣ. ೭); ಹಸುದಿನಂದಾರೊಗಿಸುತ್ತ ಅವರೆಯು ಕಾಯ ಹಸನಾದುದೀ ಪದಾರ್ಥವ ಕೀಡಿಸುತ್ತ ಪೀಡಿಸಿಕೊಂಡು ಸವದು ಸವದು (ಗುರುಚಾ. ೧೦–೯೧). ಅವರೇ ಕಾಳು = ಅವರೆಯ ಧಾನ್ಯದ ಬೀಜ: ನಮ್ಮ ದೈತನು... ಅವರೇ ಕಾಳನ್ನೂ ಯಾರ ಕೈಲೂ ಕೊಟ್ಟು ಹೋಗೆ ಮಾಡಿ ಹೊಡಿದು (ಹುಬ್ಬಳ. ೧೩೪).

[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಅವರೆ; ಮಲ. ಅವರ, ಅಮರ; ತುಳು. ಅವರೆ, ಅಬರೆ]

ಅವರೆ 'ಅವರೆ' ನೋ.

ಅವರೆತಿಪ್ಪೆ (ನಾ). ಒಂದು ಪ್ರದೇಶದ ಹೆಸರು: ಅವರೆತಿಪ್ಪೆಯಲ್ಲಿ ಕೆಯಿಮತ್ತರ್ ಐದನುಮರುಂ (ಇಆ. IV, ೨೬೬–೪೩; ೧೨೪).

[ಅವರೆ ? + ತಿಪ್ಪೆ]

ಅವರೆಹಾಳು (ನಾ). ಅವರೆ ಬೆಳೆಯುವ ಹೊಲ: ಆ ತೋಟದ ಗದ್ದೆ ಅವರೆಹಾಳ ಸರ್ವಾದಾಭ ಪರಿಹಾರವಾಗಿ ವರ್ಷಕ್ಕೆ ಗದ್ಯಾಣ ೪ ತೆರು ವಸ್ತಾಗಿ (ಎಕ. II, ೩೨೬–೫; 1200). [ಅವರೆ + ಹಾಳು(< ಪಾಟ್)]

ಅವರೋಧ (ಪಾ). ೧. ಅಡ್ಡಿ; ತಡೆ; ಪ್ರತಿಬಂಧ. 'ಅವರೋಧಿಸು' ಪರಾ. ೨. ಅಂತಃಪುರ; ರಾಣಿವಾಸ: ಮೆಯ್ಯನೀಡಾಡಿ ಬೆಳರ್ತು ದಟ್ಟುದಲಿರಿದವರೋಧವಧೂಕದಂಬಕಂ (ಮಲ್ಲಿಪ. ೧೦–೩೦). [ಸಂ.]

ಅವರೋಧಕ (ಗು). ಅಡ್ಡಿಪಡಿಸುವ; ತಡೆಮಾಡುವ. [ಸಂ.]

ಅವರೋಧಜನ (ನಾ). ರಾಣಿವಾಸದ ಜನ: ಆಗಳ್ ಮಂತ್ರಿ ಪುರೋಹಿತ ಸೇನಾನಾಯಕಾಂತಃಪುರಾವರೋಧಜನಂಗಳ್... ಅರಸಂಗಂ ಮರಿಯಗರ್ಂ ಸತ್ಕಭಾಮೆಗಂ ಶರೀರಪೂಜೆಯಂ ಮಾಡಿ (ಕಾಂತಿಪು. ೬–೧೬ ಪ). [ಅವರೋಧ + ಜನ]

ಅವರೋಧನ (ನಾ). = ಅವರೋಧ. [ಸಂ.]

ಅವರೋಧಿಸು (ಕ್ರಿ). ತಡೆ; ನಿಗ್ರಹಿಸು: ಚಿತ್ತವೃತ್ತಿಗಳನ್ನು ಸರ್ವತೋ ಮುಖವಾಗಿ ಅವರೋಧಿಸಿ ಚಿತ್ತವನ್ನು ಏಕಾಗ್ರಗೊಳಿಸುವುದು (ಬ್ರಹ್ಮಜೀ. ೨೬೨). [ಅವರೋಧನ + ಇಸು]

ಅವರೋಹ (ನಾ). ೧. ಇಳಿಯುವುದು. ೨. ಗಿಡದ ಕೊಂಬೆಯಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿ ಕೆಳಕ್ಕೆ ಇಳಿಯುವ ಬೇರು; ಬಿಳಲು. ೩. ಮರದ ಬುಡದಿಂದ ಕುದಿಯವರೆಗೂ ಹಬ್ಬಿರುವ ಬಳ್ಳಿ: "ಅವರೋಹಂ ಲತೋದ್ಗಮಂ ಬಲಿದ ಮಡಲುಗಳಳ್ಳು" (ಮಂಗಾ. ೩೨–೪). ೪. [ಸಂಗೀತ] "ಇಳುವರಿ ಕ್ರಮದಲ್ಲಿ ಸ್ವರಗಳು ಮೇಳ್ಕಳಿಸುವುದು ಅವರೋಹ" (ಸಂಗೀಶಂ. ೨೨). [ಸಂ.]

ಅವರೋಹಣ (ನಾ).೧. ಇಳಿಯುವುದು: ಕೀಳ್ಬುಮೊಳ ಕ್ಕೆಯೊಡಕಿದರ ಕೆಯಂಗುಗ್ಗೆಗಳದಲಯಕೆ ನಡಿಸತೆವೇಗ್ರದವರೋಹಣದಿ ಮಲಗಿಸಿ ತುಪ್ಪಳಾ ಸವದಿ ಉಗ್ರಮವರೆಯಂ ತೊಲಗಿಸಲು ಸ್ವಪದಿಗ್ರಹವನಲುಗಿ (ಬಜ್ಜ ಪು. ೩೦–೧೪). ೨. [ಸಂಗೀತ] ಸಪ್ತಸ್ವರಗಳನ್ನು ಇಳಿಕೆಯ ಕ್ರಮದಲ್ಲಿ ಹಾಡುವುದು: 'ಸಂಪದಮಂಗಲ' ಈ ಸ್ವರಗಳ ಮೆಟ್ಟಿಲನ್ನು ಕ್ರಮವಾಗಿ ಏರುವುದಕ್ಕೆ 'ಆರೋಹಣ'ವೆಂದೂ ಇಳಿಯುವಿಕೆಗೆ 'ಅವರೋಹಣ' ವೆಂದೂ ಹೆಸರು (ಬಾಲಪ್ರ. II, ೧೦೩ಗ); ಅವರೋಹಣ – ಹೆಚ್ಚುಸ್ಥಾನದ ಸ್ವರದಿಂದ ಪ್ರಾರಂಭವಾಗಿ ಇಳುವರಿಕ್ರಮದಲ್ಲಿ ಸ್ವರಗಳು ಅನುಕ್ರಮವಿ ತಗ್ಗುಸ್ಥಾನದ ಅಥವಾ ಸ್ಥಾಯಿಯ ಸ್ವರ ಸೇರುವುದು (ಸಂಗೀಶಂ. ೨೮).

ಅವರೋಹಣಮಾಡು = ಇಳಿದುಬರು: ಇನ್ನ ದೈವ್ಯಾಜ್ಞಾ ಪ್ರಾರ್ಥನೆಯನ್ನು ಲಾಲಿಸಿ ಆಳಿಯು ಭೂಲೋಕಕ್ಕೆ ಅವರೋಹಣಮಾಡುವಳು (ಓಂಕಥಾ. ೯೭). 'ಆರೋಹಣ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅವರೋಹಿ (ಗು). ೧. ಇಳಿಯುವಂಥ. (ನಾ). ೨. [ಜ್ಯೋತಿ] ಇಳಿತದ ಕಾಲ: ದಿನನಾಥದಿಗಳುಜ್ವದಿಂದಿಳಿಯಿರಿ ಲೇಜಾಂತಾಪಿನಂ ಕಷ್ಟಮಕ್ಕುತಿಂತು ತಾಪವರೋಹಿ ತಜ್ಜತಿ (ಜಾತಕ. ೯–೬).

[ಸಂ. ಅವರೋಹಿನ್]

ಅವರೋಹಿಣಿ (ನಾ). = ಅವರೋಹಿ ೨: ಪಾಪರತಂ ಸ್ಪಧ್ಯತ್ಯಕಲಹಂ ಸರುಜಂ ಹೃದ್ರೋಗಿ ದಿಸವರೋಹಿಣಿಯೊಳ್ (ಜಾತಕ. ೯–೧೮).

[ಸಂ. ಅವರೋಹಿಣೀ]

ಅವರ್ಗ (ಗು). ೧. ವರ್ಗಕ್ಕೆ ಸೇರದ; ಒಂದು ಕ್ರಮವಾದ ಗುಂಪಿ ನಲ್ಲಿರದ. (ನಾ). ೨. = ಅವರ್ಗೀಯ ವ್ಯಂಜನ: ಆ ವರ್ಗಾಕ್ಷರಂ ಗಳರ್ತ್ಯಾದಲ ಕಡೆಯಕ್ಕರಂಗಳವರ್ಗಗಳ್: ಯ್ ರ್ ಲ್ ವ್ ಶ್ ಷ್ ಸ್ ಹ್ ಳ್ – ಎಂಬವು (ಕಮದ. ೧೩ ವೃತ್ತಿ). ೩. [ಗಣಿತ] ವರ್ಗವಲ್ಲದ್ದು. [ಸಂ.]

ಅವರ್ಗಳ್ 'ಅವ್ಯ' ಪರಾ.

ಅವರ್ಗೀಯ (ಗು). = ಅವರ್ಗ ೧. 'ಅವರ್ಗೀಯ ವ್ಯಂಜನ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅವರ್ಗೀಯವ್ಯಂಜನ (ನಾ). [ವ್ಯಾಕ] ಯಕಾರದಿಂದ ಳಕಾರದ ವರೆಗೆ ಇರುವ ಒಂಬತ್ತು ಅಕ್ಷರಗಳು: "ಯಕಾರದಿಂದ ಳಕಾರದ ವರೆಗೆ ಇರುವ ಒಂಬತ್ತು ವ್ಯಂಜನಗಳನ್ನು ವರ್ಗಗಳಾಗಿ ವಿಂಗಡಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಇವಕ್ಕೆ ಅವರ್ಗೀಯವ್ಯಂಜನಗಳೆಂದು ಹೆಸರು" (ಮಧ್ಯಮ. ೧೫೫).

[ಅವರ್ಗೀಯ + ವ್ಯಂಜನ]

ಅವರ್ಜ (ಗು). = ಅವರ್ಜ್ಯ. [ಸಂ. ಅವರ್ಜ್ಯ]

ಅವರ್ಜ್ಯ (ಗು). ಬಿಡಬಾರದ; ಬಿಡಲಾಗದ; ತೊರೆಯಲು ಶಕ್ಯವಿಲ್ಲದ. [ಸಂ.]

ಅವರ್ಣ (ಗು).೧. ಬಣ್ಣವಿಲ್ಲದ.(ನಾ).೨. ಅಕಾರ ಮತ್ತು ಆಕಾರ: ವರ್ಣಸಂಜ್ಞೆ ಎಂತೆಂದೊಡೆ ಅರ್ವರ್ಣಂ ಇವರ್ಣಂ ಉವರ್ಣಂ ಎಂಬಂತೆ (ಕಮದ. ೧೦ ಆಡಿ). ೩. ಅಪವಾದ; ನಿಂದೆ; ಅಪಕೀರ್ತಿ. [ಸಂ.]

ಅವರ್ಣವಾದ (ನಾ). ೧. ಅ ಆ ಎಂಬ ಅಕ್ಷರಗಳಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಚರ್ಚೆ.೨.ನಿಂದೆ; ದೂಷಣೆ: "ಅರ್ವರ್ವಾದಃ – ಪಳಮಿಂ" (ತತ್ತ್ವಸ್ಯ. ೨೬೧). ೧, ೨: ಅರ್ವರ್ವಾದಕ್ಕೆಡೆಯಾಗದೊ ಲ್ವಿದವರ್ಣಕಾಮರ್ ಗುಣವ್ಯದ್ಧಿಧಾಮರ್ ದಿವಾಕರರ್ ವ್ಯಾಕೃತಿಕಾಖ್ಯಾನಿಪಾಖ್ಯಾನಗಳ್ಗೋಲ್ ದಿವಕ್ಕೆ ಪಸ್ಪರ್ಧಿ ಮುಖ್ಯರಾದರ್ (ಕಾವ್ಯಾನ. ೧೩). [ಅರ್ವರ್ + ವಾದ]

ಅವರ್ಣ್ಯ (ಗು). ೧. ವರ್ಣಿಸಲಾಗದ. ೨. ವರ್ಣ್ಯವಲ್ಲದ: ಕಾಲ ದೇಶಾತೀತಮಂ ಅನುಭವಾವರ್ಣ್ಯಮಂ ಕೇಳ್ದಳೋ (ಶ್ರೀ ರಾಮಾ. ೩೩೧-೧೭). [ಸಂ.]

ಅವರ್ತಿ (ನಾ). ಬಡತನ; ಕಷ್ಟ: ಅವರ್ತಿ ಹೆಚ್ಚಿದಹಾಗೆ ಒಳಹೊರಗೆ ದಾಸರೂಪವೇ ಸ್ಥಿರವಾಗುತ್ತಿದೆ (ಕಭವಿ. ೨೭೨). [ಸಂ.]

ಅವರ್ಷಣ (ನಾ). ಅನಾವೃಷ್ಟಿಯ ಕಾಲ; ಬರಗಾಲ. [ಸಂ.]

ಅವಲ್$_1$ (ಕ್ರಿ). ಕುಟ್ಟು; ಒನಕೆಯಿಂದ ಇಡಿ: "ಅವಲ್ – ಮುಸಲ ಕ್ರಿಯಾಯಾಂ (ಕುಟ್ಟು), ಚಿಪಿಟಕೇ ಚ (ಅವಲಕ್ಕಿ)" (ಶಮಧಾ); ನೆಲ್ಲೊರಳೊಳಿಟ್ಟವಲ್ದುಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೮೦-೧೪).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಅವೈ; ಮಲ. ಅವೆಕ್ಕ; ತುಳು.-ಅಬೆ]

ಅವಲ್$_2$, ಅವಲು$_1$ (ನಾ). ೧. ಕುಟ್ಟುವಿಕೆ; ಒರಳಲ್ಲಿ ಹಾಕಿ ಇಡಿಯುವುದು (ಕಿ). ೨. ಅವಲಕ್ಕಿ: "ಅವಲ್–ಮುಸಲಕ್ರಿಯಾಯಾಂ (ಕುಟ್ಟು), ಚಿಪಿಟಕೇ ಚ (ಅವಲಕ್ಕಿ)" (ಶಮಧಾ); ಗಾಳಿಯಂ ಮೆಲ್ವನ ಬಾಯ್ಗವಲಂ ಪೊಯ್ದರೆಂಬಂತೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೨-೧೪೮); ಚಿಗುಳಿ ಚಕ್ಕುಲಿ . . . ಲಡ್ಡುಗೆ ಕಳವೆಯವಲಾದಿಯಾದ ಪಲವು ಫಲಂಗಳನು (ಬಸಪು. ೧೪-೧೫); ಚಕ್ಕುಲಿಯಂ ಗಾರಿಗೆಯಂ ಪುರಿಗಡಲೆಯನವಲಂ ಕರ್ಬಂ ತೇಂಗಾಯಂ ನಿನಗಂ ಪಾಲಿತ್ತು ಮೊದಲೊಳರ್ಪಿಸುವೆಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೮೮-೨೨). **ಅವಲು**$_1$: ೨. ಹಬ್ಬಕೆ ಕಾಯಿ ಅವಲು ಅಸಾದಿಯ ಹಬ್ಬಕೆ (ಸೌಇಎ. ೧೯೩೨, ಉಡುಪಿ. ೨೮೨-೧೫; 1432). ೩. ಭತ್ತ, ಜೋಳ ಮುಂತಾದುವನ್ನು ಹುರಿದರೆ ಒದಗುವ ಪುರಿ; ಲಾಜ: ಬಣಬೆಗೆ ಕಿಚ್ಚನಿಕ್ಕಿ ಅವಲನಾದುಕೊಂಡು (ಎಕ. XII, ಗುಬ್ಬಿ. ೭೩-೫೭; 1672).

ಅವಲಾಗು = ಆರಿ ಅವಲಿನಂತೆ ಒಣಗು; ತಣ್ಣಗಾಗು: ಅನ್ನವೆಲ್ಲ ಆರಿ ಅವಲಾಗಿ ಹೋಯಿತು, ಇನ್ನು ಎಷ್ಟುಹೊತ್ತಿಗೆ ನೀವು ಊಟಕ್ಕೆ ಏಳುವುದು (ರೂಢಿ).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಅವಲ್ = ಅವಲಕ್ಕಿ; ಮಲ. ಅವಿಲ್]

ಅವಲ್$_3$ 'ಅವ್ವಲ್' ನೋ.

ಅವಲ್‌ಮೋಸುಂ (ನಾ). ಶೀಘ್ರ; ತ್ವರಿತ: ದೊರೆಗಳಿಗೆ ಬೇಕಾದ ಕುದುರೆ ಸಹ ಅವಲ್‌ಮೋಸುಮ್ಮಿನಲ್ಲಿ ಮುಂಬಾಯಿನಿಂದ ತರಿಸಿ ಕಳುಹಿಸಬಹುದು (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೩೦); ಈಗ ನಾವು ಮುಂಬಾಯಿಗೆ ಹೋಗಿ ಪುನಹ ಅವಲ್‌ಮೋಸುಂಮಿನಲ್ಲಿ ಕಂಣೂರಿಗೆ ಬರುತ್ತೇವೆ (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೩೦); ಆ ಬಳಿಕ ಅವಲ್‌ಮೋಸುಂಮಿಗೆ ಪುನಶ್ಚ ಮುಂಬಾಯಿಂದ ಈ ಕಡೆಗೆ ಬರುತ್ತೇವೆ (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೩೯).

[ಅವಲ್ + ಮೋಸುಂ. P ← ಅರ. ಹಿಂ. ಮರಾ.]

ಅವಲಂಬ (ನಾ). ೧. ಆಸರೆ; ಆಶ್ರಯ; ಊರೆ; ಆಧಾರ. ೨. ನೆಲಹು; ನೆಲವು: "ಕಾಚಂ ಶಿಕ್ಯಮವಲಂಬಮೆನೆ ನೆಲಹು" (ಮಂಗರಾ. ೬೩-೨೬). [ಸಂ.]

ಅವಲಂಬನ (ನಾ). = ಅವಲಂಬ ೧: ಅಮಿತಗುಣಾವಲಂಬನನಂಬು ಜೋದ್ಭವಮುಖ್ಯ ಸುರವಂದ್ಯ (ನಿಭಾಗ. ೧-೧-೧); ಶ್ರುತಿ ಸರ್ವರಿಗೂ ಪ್ರಧಾನವಾದ ಅವಲಂಬನ (ಶಕ್ತಿವಿ. ೨೩). [ಸಂ.]

ಅವಲಂಬನೆ (ನಾ). = ಅವಲಂಬ ೧. [ಸಂ. ಅವಲಂಬನ]

ಅವಲಂಬಿ (ಗು). ೧. ಆಶ್ರಯಿಸಿರುವ; ಆಧಾರವಾಗಿ ಉಳ್ಳ: ಸಲೆಯೆಂಬುದು ನಿತ್ಯಾರ್ಥಾವಲಂಬಿ (ಶಮದ. ೩೧೩). ೨. ನೇತಾಡುತ್ತಿರುವ; ಜೋಲಾಡುತ್ತಿರುವ.

[ಸಂ. ಅವಲಂಬಿನ್]

ಅವಲಂಬಿತ (ಗು). ಆಶ್ರಯಿಸಿದ; ಆಸರೆಯಾಗಿ ಉಳ್ಳ. [ಸಂ.]

ಅವಲಂಬಿಬಿಂಬ (ಗು). ಇಳಿಯಬೀಳುತ್ತಿರುವ ಬಿಂಬವುಳ್ಳ: ಗಗನದ ಪಡುವಣ ಭಾಗದೊಳವಲಂಬಿಬಿಂಬನಾದಂ ದಿನಪಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೮-೫೯). [ಅವಲಂಬಿ + ಬಿಂಬ]

ಅವಲಂಬಿಸು, ಅವಳಂಬಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಆಸರೆಗೊಳ್ಳು; ಆಶ್ರಯಿಸು: ಧೈರ್ಯಮನೆ ಮನದೊಳವಲಂಬಿಸಿ ಸಮಾಧಿವಡೆದು (ಆದಿಪು. ೫-೧೩ ವ); ಸಾಮಯಿಕ ವ್ರತಸಮಿತಿಗುಪ್ತಿಸಮನ್ವಿತವನವಲಂಬಿಸಿ ನಿಲ್ವುದುಂ (ಅಜಿಪು. ೬-೧೨೬ ವ); ಸಿತಾತಪತ್ರದಂಡಮನವಲಂಬಿಸಿರ್ಪಡಪದಾಕೆಯ ಮುಯ್ಪಿನ ಮೇಲೆ ಹಸ್ತಯುಗ್ಮಮನೊಸೆದಿಕ್ಕುತಿರ್ಪ ಮದಲೇಖೆಯಂ (ಕಾದಂಉ. ೯೮); ಕುಶನೆ ಕೇಳಂಬರವನವಲಂಬಿಸಿದುದಸುರವರೂಥ (ತೊರರಾ. ೩-೧೦-೧). ೨. (ಕಾವ್ಯದ) ವಸ್ತುವಾಗಿ ಅಥವಾ ವಿಷಯವಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊ: ಕಂಬುಕಂಧರೆ ಪರಮಾತ್ಮ ಕಲೆಯನವಲಂಬಿಸಿ ಹಾಡಿದಳೊಲಿದು (ಭರಚ. ೧೧-೨೩). ೩. ಇಳಿಯ ಬೀಳು; ತೊಂಗು: ಇನಿಸು ಪಡುವಣ ದೆಸೆಗವಲಂಬಿಸಲೊಡರ್ಚಿದತ್ತಿನಬಿಂಬಂ (ಕಾದಂಉ. ೪೫೭). ೪. ಅನುಸರಿಸು: ಆಕಳಿನ ಹಾಲಿನಲ್ಲಿ ಜೀವಾತುಗಳ ಅಂಶ ಆಕಳಿಗೆ ಕೊಡುವ ಆಹಾರವಸ್ತುಗಳನ್ನು ಅವಲಂಬಿಸಿದೆ ಎಂಬುದನ್ನು ಮರೆಯಬಾರದು (ಅಡುಸೌ. ೮೧); ಕ್ಷುದ್ರವೃತ್ತಿಯನ್ನೂ ಅವಲಂಬಿಸಬಾರದು (ಆರ್ಯಧ. ೪೭). **ಅವಳಂಬಿಸು**: ೧. ಆ ಭೀಮಾಟವೀಸರಸ್ತೀರದೊಳ್ . . . ಧೈರ್ಯಮನೆ ಮನದೊಳವಳಂಬಿಸಿ (ಶಾಂತಿಪು. ೪-೯೭ ವ); ಅವಿನಯರೊಳ್ ಮಾಧ್ಯಸ್ಥಮುಮನವಳಂಬಿಸುತ್ತುಂ (ಅಜಿಪು. ೭-೮ ವ). [ಅವಲಂಬನ + -ಇಸು$_3$]

ಅವಲಕ್ಕಿ (ನಾ). ಭತ್ತವನ್ನು ಕುದಿಯುವ ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಹಾಕಿ ಸ್ವಲ್ಪ ಮಾತ್ರ ಬೇಯಿಸಿ, ಸೋರುಹಾಕಿ, ಸ್ವಲ್ಪ ಆರಿಸಿ, ಹುರಿದು, ಕೂಡಲೇ ಒರಳಲ್ಲಿ ಕುಟ್ಟುವುದರಿಂದ ಒದಗುವ ಚಪ್ಪಟೆಯಾದ ಅಕ್ಕಿ: "ಪೃಥುಕಃ, ಚಿಪಿಟಃ — ಈ ೨ ಅವಲಕ್ಕಿ" (ಹಲಾಯು. ೬೯-೪೩೦); ವರ್ಷಂಪ್ರತಿ ಅವಲಕ್ಕಿಗೆ ಖಂಡುಗ ಭತ್ತವ ಕೊಟ್ಟರ್ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೨೯೯-೪; 1074); ಒಪ್ಪಿಡಿ ಅವಲಕ್ಕಿಯಾ ಕೃಷ್ಣಯ್ಯ ನಿನಗೊಪ್ಪಿಸಿದವನಿಗೊಲಿದೆ (ಪುರಂದ. ೧-೯೨-೬); ಸಂಡಿಗೆ ಸಂಭಾರಗಡಲೆ ಪ್ರಾಸಕ ಕುಕ್ಕುಟಾಂಡವನವಲಕ್ಕಿಗಳನು ದುಂಡರಳ್ಗಡಲೆ ಭಕ್ಷ್ಯಗಳ ಬಡ್ಡಿಸಿಕೊಳುತುಂಡರು ನೆಱೆ ಸೊಕ್ಕುವನಕ (ಮೋಹತ. ೧೮-೮೭); ಮೂರು ಮುಷ್ಟಿಯವಲಕ್ಕಿಯಂ ಸೃಷ್ಟಿಮಾಡಿದಳು (ಕುಚೇಲೋ. ೪೧); ಕೆನೆಮೊಸರು ಅವಲಕ್ಕೀ ತಿಂದನು (ಮುಂಬಯಿ. ೨-೩೯).

[ಅವಲ್$_2$ + ಅಕ್ಕಿ$_1$. / ಕೊಡ. ಅವ್ಲ್‌ಅಕ್ಕಿ; ತೆಲು. ಅಟುಕುಲು]

ಅವಲಕ್ಕಿಕುಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ೧. ಅವಲಕ್ಕಿಯನ್ನು ಕುಟ್ಟು. ೨. (ಆಲಂ) ಎದೆ ಡವ ಡವ ಎಂದು ಹೊಡೆದುಕೊ; ಹೆದರು; ಭಯಪಡು: ವೆಂಕಮ್ಮನೂ ಹೆದರಿಕೊಂಡಿದ್ದರು. ಸೊಸೆಯ ಮುಂದೆ ಗಂಭೀರವಾಗಿದ್ದರೂ ಅವರ ಎದೆಯಲ್ಲಿ ಆಗಲೇ ಅವಲಕ್ಕಿಕುಟ್ಟುವುದಕ್ಕೆ ಆರಂಭಿಸಿತ್ತು (ಪದ್ಮಸ. ೧೧). [ಅವಲಕ್ಕಿ + ಕುಟ್ಟು$_1$]

ಅವಲಕ್ಕಿಸರ (ನಾ). ಅವಲಕ್ಕಿಯ ಆಕಾರಕ್ಕೆ ಬಿಲ್ಲೆಗಳನ್ನು ಮಾಡಿ ಜೋಡಿಸಿದ ಸರ: ಆಕೆಯ ಕೊರಳಲ್ಲಿ ಅವಲಕ್ಕಿಸರವಿತ್ತು (ರೂಢಿ).

[ಅವಲಕ್ಕಿ + ಸರ$_2$]

ಅವಲಕ್ಷಣ (ಗು). ೧. ಒಳ್ಳೆಯ ರೂಪವಿಲ್ಲದ. (ನಾ). ೨. ಅಶುಭ; ಅಮಂಗಳ: ಈ ಕ್ಷಿತಿಯೊಳಧಮೋಕ್ತಿಯಿಂದವಲಕ್ಷಣದೊಳಾಚರಿಸುತಿರ್ದೊಡೆ ಈಕ್ಷಿಸಲು ಭಕ್ತಿಯು ಕೆಡುವುದು (ಬಸಪು. ೬೦-೫೩); ಅವಲಕ್ಷಣ! ತನ್ನಇಷ್ಟಕ್ಕೆ ಪ್ರತಿಯಾಗಿ ವಾದಿಸಿದವರ ಮೇಲೆಲ್ಲಾ ಹುಲಿಯ ಹಾಗೆ ಬಿದ್ದು ಆಕೆಯೇ ಗೆದ್ದಳು (ಯೋಧಪು. ೩೦); ಅಂಗೈತೋರಿಸಿ ಅವಲಕ್ಷಣ ಅನ್ನಿಸಿಕೊಂಡ ಹಾಗೆ (ಗಾದೆ). ೩. ಕುರೂಪಿ. [ಸಂ.]

ಅವಲಕ್ಷ್ಮಿ (ನಾ). ಅಶುಭವನ್ನು ತರುವ ದೇವತೆ; ಅಮಂಗಳದ ದೇವತೆ: ಎಲ್ಲ ಅರಸೇ ಈವರೊಡ ನಿನ್ನ ಅರಮನೆಯಲ್ಲಿ ನಾವು ಏಳು ಮಂದಿ ಲಕ್ಷ್ಮಿಯರೂ ಸ್ಥಿರವಾಗಿ ಇದ್ದೆವು; ಇನ್ನು ಇರುವುದಿಲ್ಲ. ಅದೇತ ಕೈಂದರೆ ನಿನ್ನ ಅರಮನೆಗೆ ಅವಲಕ್ಷ್ಮಿಯು ಸೇರಿದಳು (ಬತ್ತಿಸ. ೧೩೩).

[ಸಂ. ಅವಲಕ್ಷ್ಮೀ]

ಅವಲಗ್ಗ (ಗು). ೧. ಸೇರಿದ; ಸೇರಿಕೊಂಡ; ಕೀಲಿಸಿದ; ಜೋಡಿಸಿದ. (ನಾ). ೨. ಸೊಂಟ; ನಡು: "ಅವಲಗ್ಗಂ, (ವಿ)ಲಗ್ಗಂ, ಮಧ್ಯಮಂ – ಈ ೪ ನಡು" (ಹಲಾಯು. ೨೫–೬೬). ೩. ಅಶುಭಮುಹೂರ್ತ. [ಸಂ.]

ಅವಲರಗು (ನಾ). ೧. ಕಾಗದಗಳನ್ನು ಮೊಹರು ಮಾಡುವ ಅವಲಕ್ಕಿ ಆಕಾರದ ಅಚ್ಚು (೪). ೨. ಅರಗಿನ ಪುಡಿ (೪).

[ಅವಲ್ಕು (< ಅವಲ್ಲ್) + ಅರಗ್ಕು. / ತಮಿ. ಅವಲರಕ್ಕು]

ಅವಲಿಪ್ತ (ಗು). ೧. ಲೇಪಿಸಿದ; ಬಳಿದ: ಅರುಣಜಲಾವಲಿಪ್ತ ಪೊಸ ಕುಂಕುಮದಂಕಿ ಕರ್ಣಲಲಿತೋಪಮರವಮತಂಶದಂತಿರೆ (ಗದಾ ಮು. ೪–೨೨). (ನಾ). ೨. ಗರ್ವಿಷ್ಠ; ಮದಿಸಿದವನು; ಅಹಂಕಾರಿ. [ಸಂ.]

ಅವಲಿಪ್ತತೆ (ನಾ). ೧. ಲೇಪ ಹೊಂದಿರುವುದು; ಬಳಿಯಲ್ಪಟ್ಟಿರುವುದು; ಬಳಿದಿರುವುದು. ೨. ಗರ್ವಿಷ್ಠನಾಗಿರುವುದು; ಅಹಂಕಾರ; ಗರ್ವ. [ಸಂ. ಅವಲಿಪ್ತತಾ]

ಅವಲೀಢ (ಗು). ೧. ನೆಕ್ಕಲ್ಪಟ್ಟ. ೨. ವ್ಯಾಪಿಸಲ್ಪಟ್ಟ: ಅಸಂಯತಹಸ್ತಸಮುದಯದಂತೆ ಅತ್ಯ ಕಪಿತ್ಥಮುಂ ಕಾಮ್ರಜಿಹಾಣವಲೀಢಮುಂ (ಅಂದ್ರಪು. ೫–೫೨ ವ). [ಸಂ.]

ಅವಲೀಢೆ (ನಾ). ತಿರಸ್ಕಾರ; ಅವಹೇಳನ; ಕಡೆಗಣಿಸುವುದು; ಅಲಕ್ಷ್ಯಮಾಡುವುದು: "ಹೇಳಾ, ಅವಹೇಳಾ, ಲೀಢಾ, ಅವಜ್ಞಾ, ಅವಲೀಢಾ – ಈ ೫ ಲೀಲೆ" (ಹಲಾಯು. ೧೧೮–೩೦). ℙ "ಅವಜ್ಞೆ" ಎಂದಿರಬೇಕು" (ಹಲಾಯು. ಆಪಟ). [ಸಂ. ಅವಲೀಢಾ]

ಅವಲೇನ(ಗು). ೧. ಕರಗಿಹೋದ. ೨. ಮರೆಯಾದ. ೩. ಬಾಗಿದ; ಕುಗ್ಗಿದ: "ಅವಳಂಚಿತಂ ಮೇಣಾವರೂಪಿತಮದವಲೀನಂ . . . ಹರಹು ಗೆಟ್ಟುದಿರಿಕುರ" (ಮಂಗರಾ. ೧೩೬–೨೯). [ಸಂ.]

ಅವಲು 'ಅವಲ್ಲ್' ನೋ.

ಅವಲ್ಕು 'ಅವ್ವಲ್' ನೋ.

ಅವಲುಪ್ತ (ಗು). ೧. ಲೋಪಗೊಳಿಸಿದ; ಹೋಗಲಾಡಿಸಿದ: ಅವಲುಪ್ತ ಸಪ್ತಸಪ್ತಿದಿಟ್ಟಿಪ್ರತಾಪಪಾಪಾಧಿನ ನಿರತಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧–೭೧ ವ). (ನಾ). ೨. ಹಾವಿನ ಕಡಿತದಲ್ಲಿ ಒಂದು ರೀತಿ; ಗಾಯವಾಗದಂತೆ ಅಥವಾ ಗಾಯ ಕಾಣದಂತೆ ಕಚ್ಚುವುದು: ಆ ಸರ್ಪದಂತ ಅವಲುಪ್ತ ವೆಂದು . . . ಖಂಡಿತವೆಂದು, ನಾಲ್ಕು ತೆರ. ಎಲ್ಲಿಯೂ ಗಾಯವಿಲ್ಲದೆ ಸುಮ್ಮನೆ ಕಚ್ಚುವುದು ಅವಲುಪ್ತವೆಸಿಕೊಂಬುದು (ವೈದ್ಯಶಾ. II, ೧೮೫).

[ಸಂ.]

ಅವಲುಪ್ತಫಲ (ಗು). ಫಲವನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಂಡ: ಮುಕ್ಕುಮೂಕೆ ನಿವಾಸಿಯಪ್ಪ ಸುಗ್ರೀವಾಂದವಲುಪ್ತಫಲಮಪ್ಪ ಮದಲ ಲತಾವಿತಾನದಿಂ (ಕಾದಂಪ. ೧೧೬). [ಅವಲುಪ್ತ + ಫಲ]

ಅವಲುಭೂಮಿ (ನಾ). ಒಳ್ಳೆಯ ನೆಲ; ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಭೂಮಿ: ಉತ್ತಮಪ್ರತಿಯ ಅವಲುಭೂಮಿಯೊಡದೆ (ಕೃಷಿಪ್ರ. ೬೭).

[ಅವಲ್ಕು (< ಅವ್ವಲ್) + ಭೂಮಿ]

ಅವಲುಮಿನಾ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮಿನಾ: ಅವಲುಮಿನಾನ ಮಂಗಳೆಂಬುದೇನೋ ಅವಗಳೆ ತೃಪ್ತಿನಳೆ ಗೊತ್ತಾಯಿತು(ಇಸಾಸರು. ೨೩).

[ಅವಲು ? + ಮಿನು]

ಅವಲೆ (ನಾ). ನೋವು; ರೋಗ (?): ಆಸ್ತಕಂತ್ರನಾದವನ ನಿಂದಿತನಾದವನಿತ್ತಲಾಂ ಅವಲೆಯುಳ್ಳವನ ಕೃತಘ್ನನೆನಾಯಹನವನುತ್ತಾನ ಕಶವ್ಯಕ್ತಿಯಲ್ಲಿರುವವನ . . . ಶ್ರಾದ್ಧಕ್ಕೆ ಹೇಳಬಾರದು (ಕ್ರಿಪ್ರ ಧ. ೧೬–೨೦). [?. / ತಮಿ. ಅವಲಮ್, ಅವಲ್ಕೆ (< ಸಂ. ಅಬಲ)]

ಅವಲೇಪ (ನಾ). ೧. ಲೇಪನ; ಬಳಿಯುವಿಕೆ. ೨. ದರ್ಪ: ಕಾಶ್ಯಪ ಗೋತ್ರಮಂಡನನುಮಿಪಿನಿ ಶಿಷ್ಟಭಾಜಲಾವಲೇಪ ಪ್ರತಾಪಾಟೋಪ ನಿರ್ಜರತಾನೇಕಶತ್ರು ಜಿತಶತ್ರುವೆಂಬರಸಂ (ಅಜಿಪು. ೨–೩೩ ವ); ಕುಲಮಂ ಚಲಮುಂ ವಿದ್ಯಾಬಲಮುಂ ಕೌರ್ಯಾವಲೇಪಮುಂ ಪೊಗಟೆ ನೆಲಂ (ಕವುಚ. ೧೦೪ ಪ್ರಯೋ). ೩. ಮದ; ಸೊಕ್ಕು. ೪. ಆಪವಾದ; ಆರೋಪ: ಅಂಶಾಸನಿಗೆ ಸಂದ ಅವಲೇಪದಲ್ಲಿ ಭಾಗಿಯಾದ ತನಗೆ ಒಂದು ಭಾಗ ಇದೆ ಎಂದು ಗೌರವ್ಯಾಜಿಗೆ ತೋರಿತು (ಚಳಪ. ೪೨೫). [ಸಂ.]

ಅವಲೇಹ (ನಾ). ಲೇಹ; ಲೇಹ್ಯ; ರಸಾಯನ ಮುಂತಾದ ನೆಕ್ಕುವ ಔಷಧ: ಕಷಾಯ, ಘನ್ಯ, ಚೂರ್ಣ, ಅವಲೇಹ, ಆಸವ, ಅರಿಷ್ಟ, ತೈಲಗಳನ್ನು ಪಂಡಿತರು ಹೇಳಿರಂತೆ ಸಿದ್ಧಪಡಿಸಿ, ಸಿದ್ಧಪಡಿಸಿ, ಅನುಭವ ಪಡೆದ (ಶಾಂಶಾಲಾ. ೨೪೩). [ಸಂ.]

ಅವಲೋಕ (ನಾ). = ಅವಲೋಕನ. [ಸಂ.]

ಅವಲೋಕನ (ನಾ). ೧. ನೋಡುವುದು; ದರ್ಶನ: ನಂದಗೋಪಂ ನಂದನಮುಖಾರವಿಂದಾವಲೋಕನೋತ್ಸುಕಂ ಗೋಕುಲಕ್ಕೆ ಪೋಗಿ (ಆಗಪ. ೬–೨೩ ವ). ೨. ಪರಿಶೀಲನೆ; ವಿಮರ್ಶೆ: ತಂಜಾವೂರಿನ ಸರಸ್ವತಿಭಂಡಾರದ ಇತಿಹಾಸಗ್ರಂಥಗಳ ಅವಲೋಕನದಿಂದ . . . ವಿಷಯ ವನ್ನು ಸಂಗ್ರಹಿಸಿಕೊಂಡು (ಕಾಂತಿಲಾ. ೪ ಅರಿಕಿ). ೩. ದೃಷ್ಟಿ. [ಸಂ.]

ಅವಲೋಕನಗೃಹ (ನಾ). (ನೋಟವನ್ನು) ನೋಡಲು ಅನುಕೂಲವಾಗುವಂತೆ ಎತ್ತರವಾಗುವ ಮನೆ; ಉಪ್ಪರಿಗೆ: ಗಿರಿಕೂಟಮೆಂಬ ದಿಗವಲೋಕನಗೃಹಮುಂ (ಅರಿಷ. ೧೫–೩ ವ). [ಅವಲೋಕನ + ಗೃಹ]

ಅವಲೋಕಿನಿ (ನಾ). = ಅವಲೋಕಿನೀವಿದ್ಯೆ: ತನ್ನವಲೋಕಿನಿಯ ದಕ್ಕಾನಂ ಸ್ಮರಿಸಿದಂ (ಪಂಂಪಾ. ೯–೫೫). [ಸಂ. ಅವಲೋಕಿನೀ]

ಅವಲೋಕಿನೀವಿದ್ಯೆ, ಅವಲೋಕಿನಿವಿದ್ಯೆ (ನಾ). [ಜೈನ] ದೂರದಲ್ಲಿ ನಡೆದುದನ್ನು ತಿಳಿದು ಹೇಳಬಲ್ಲ ವಿದ್ಯೆ, —ಆ ವಿದ್ಯೆಯ ಅಧಿದೇವತೆ: ಅಂತು ನಿನೆಯೆಲೊಡಮವಲೋಕಿನೀವಿದ್ಯೆ ಮನಪೆರೊಡನೆ ಬಂದು ಬಿಸಪಾಯಪೆನೆ (ಪಂಂಪಾ. ೯–೫೫ ವ). **ಅವಲೋಕಿನಿವಿದ್ಯೆ** : ಮಗನವಸ್ಥೆಯನಱಿದು ಬಾಯಿಂದವಲೋಕಿನಿ[ನೀ]ವಿದ್ಯೆಯಾಗಲೆಯಟ್ಟ ದೊಡೆ (ವರ್ಧಮಾ ಕಾ. ೧–೭೧ ವ). ಆನುಂ ಮದಿಯ ಪುರದೊಳ್ಪೋರ್ದನ್ನ ಮಗಳಂ ನೋಡಲವಲೋಕಿನೀವಿದ್ಯೆಯನಿಟ್ಟುದೊಡದು ನೋಡಿಬಂದು ವೃತ್ತಿಕರಮು ನೆನಸಿ ಪೇಳ್ದುದುಂ (ಕಾಂಶಾಲಾ. ೯–೬ ವ). [ಸಂ. ಅವಲೋಕಿನೀವಿದ್ಯಾ]

ಅವಲೋಕಿಸು, ಅವಲೋಕಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ನೋಡು; ಕಾಣು: ಹೀಂ ಸಂಯಮ ಮನದೊಳದಿಂದವಲೋಕಿಸುತ್ತಿರ್ಪುದುಂ (ಪಂಂಪಾ. ೩–೧೪ ವ); ಮೃಗಪಕ್ಷಿಗಳವನವಲೋಕಿಸುತ ಕುಳುಕುಳಾದಿ ಧ್ವನಿಗಳ ಲಾಲಿಸುತ (ಸೌಗಂಧಿ. ೨೮–೯). ೨. ಪರಿಶೀಲಿಸು; ಓದು: ಧರ್ಮಗ್ರಥಮಪವನ್ನು ಯಥಾರ್ಥವಾಗಿ ಅರಿಯಲು ಶಾಸ್ತ್ರಾಧಿಗಳನ್ನು ಸಾಕ್ಷ್ಯಮಾಡಿ ಅವಲೋಕಿಸುತ್ತಿರ ಬೇಕು (ಅರ್ಥಧ. ೪೧). **ಅವಲೋಕಿಸು** : ೧. ಶಿಶಾಂಳ್ಪನುಮದರಿಣ ಜುಂದತಮಗ್ಗಜಾನನೇಂದುವನನವಲೋಕಿಸುತ್ತ ವಧಿಕಿಬ್ಬದುಡಾಸೆಪತ್ತು ಕಿಂಗಳಾದುವು (ಅದಿಪು. ೧೨–೪೩). ೨ ಅವರ ಚರಣಾಬ್ಜಯುಗಳಕ್ಕವನತಿಯಾಗಿದ್ದ ಕನ್ನೆಯಂ ಮಾನ್ಪೆಯನಂದವಲೋಕಿಸುವುಂ ವ್ಯಾಮೋಹ ವಶೀಕೃತನಾದನಗ್ನಿಭೂತಿಮುಖೀಂದ್ರಂ (ಸುಕುಮಾ. ೬–೩); ಬಲುವಲಿಯಂಗನಾಸಕರಮಂ ಪಡೆವಿಂದವಲೋಕಿಸುತ್ತೆ (ಗಿರಿಕ. ೧೧–೪೭).

[ಅವಲೋಕನ + ಇಸು]

ಅವಲೋಹ (ನಾ). (ಉತ್ತಮ ಲೋಹದ ಜತೆಗೆ ಬೆರೆತಿರುವ) ಕೀಳಾದ ಲೋಹ: ಅವಲೋಹಂ ಪಿಂಗೆ ಹೇಮಂ ಸಹಜಗುಣದಿ ನಿರ್ಪಂತೆ ಕರ್ಮಂಗಳೆಂಟುಂ ತವೆ ನಿಂದಾತ್ಮಸ್ವರೂಪಂ ತಮಗೆ ತನುವೆನಲ್ (ಮಲ್ಲಿಪು.೧-೨); ಕಟ್ಟುಗ್ರದ ಕಾಮಮತ್ಸರಗಳೆಂಬವ ಸುಟ್ಟುರುಹಿ ತನುವಿನ ಅವಲೋಹವ ಕೆಡಿಸಿ, ಮನದ ಸಂಚಲವ ನಿಲಿಸಿ . . . ನಿರ್ಮಳನಾದೆನು (ಅವಚಂ. ೨೩೮-೧೦೮೦); ಪರುಷದ ಬಲದಿಂದ ಅವಲೋಹದ ಕೇಡ ನೋಡಯ್ಯ (ಬಸವ. ೮೪೧); ತಮ್ಮಲ್ಲಿದ್ದ ಅವಲೋಹವನ್ನು ಕಳೆದು ಅಪರಂಜಿಗಳನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿದ (ಭಕ್ತಿಬ. ೧೨೧). [ಸಂ.]

ಅವಲ್ಮಾಡು (ಕ್ರಿ). (ಅವಲಕ್ಕಿಯಂತೆ) ಕುಟ್ಟು; ಪುಡಿಮಾಡು: ಅವಂ ಸ್ವರ್ಗಾಪವರ್ಗಕ್ಕೆಳಸುವನವನಂ ಗಂಡುದೊತ್ತಾಳ್ವುದೆಂದಿನ್ನಾವಂ ದೇವವ್ರತಖ್ಯಾತಿಯನವನನವಲ್ಮಾಟ್ಟುದೆಂದಾ ಪುರಸ್ತ್ರೀ ಭ್ರೂವಿಕ್ಷೇಪಕ್ಕೆ ಸೇನಾಪತಿಪದವಿಯನಿತ್ತಂ ಮನೋಜಾತಂ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೨-೫೬).

[ಅವಲ್$_1$ + ಮಾಡು$_1$]

ಅವಶ (ಗು). ೧. ವಶವಿಲ್ಲದ; ಸ್ವತಂತ್ರವಾದ. ೨. ತನ್ನ ಅಧೀನತೆಯಲ್ಲಿ ತಾನಿಲ್ಲದ; ತನ್ನ ಇಚ್ಛೆ ನಡೆಯದ; ಪರಾಧೀನವಾದ: ಈಗ ಗೋವಿಂದಲಾಲನೂ ಅವಶನಾದನು (ಬಂಕಿಮ. ೭೮). ೩. ಆವಶ್ಯಕವಾದ; ಅಗತ್ಯವಾದ. [ಸಂ.]

ಅವಶಕುನ (ನಾ). ಅಪಶಕುನ: ಇದೆ ಅವಶಕುನವಿನ್ನೇನೀ ಮದುವೆ ಹಸನಾಗದೆನುತ್ತೆ (ನಂಬರ. ೬-೫೩); ಪೊಡವಿಯೊಳವಶಕುನಂಗಳಾದೊಡೆ ಕಂಡು ಮಡಮುರಿದೊಡೆ ಮಾನಭಂಗ (ಮೋಹತ. ೬-೨೭); ಶಕುನ ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ಅವಶಕುನಕ್ಕೆ ಕಡಿಮೆಯಿಲ್ಲ (ಗಾದೆ). [ಸಂ.]

ಅವಶಿಷ್ಟ (ಗು). ಉಳಿದ; ಮಿಕ್ಕ: ಇತ್ತ ರತ್ನಗ್ರೀವಾದ್ಯವಶಿಷ್ಟ ಖಚರರೊಡನೆ . . . ನೆರೆದು (ಶಾಂತಿಪು. ೪-೨೬); ಅವಶಿಷ್ಟದಳ ನಿಲೀಯಮಾನೋಚ್ಚಕಿತ ಚಕ್ರವಾಕಯುಗಮುಮೆನಿಸಿ (ಕಾದಂಉ. ೫೩೯). [ಸಂ.]

ಅವಶೀರ್ಯಮಾಣ (ಗು). ಬಿರಿಯುತ್ತಿರುವ; ಅರಳುತ್ತಿರುವ; ಒಡೆಯುತ್ತಿರುವ: ಅವಶೀರ್ಯಮಾಣೋದ್ದಂಡ ಕುಮುದದಳಗಹನಮುಂ . . . ಎನಿಸಿ ತಜ್ಜಲದೋಪಹತಿಯಿಂ ಬೇಱೊಂದು ಸರೋವರಮೆಂಬ ಸಂದೆಯಮಂ ಸಂದಿಸುವಚ್ಛೋದ ಸರೋವರಮಂ ಕಂಡು (ಕಾದಂಉ. ೫೩೯). [ಸಂ.]

ಅವಶೇಷ (ನಾ). ಮಿಕ್ಕುದು; ಉಳಿದುದು; ಶೇಷ: ಪರಮಾಯುರವಶೇಷಮಱುದಿಂಗಳುಂಟೆನೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೯-೧೬೧ ವ); ಹಗೆಯೊಳೆಮ್ಮವರೊಳಗೆ ಎದೆಗಿಚ್ಚುಗಳ ಖುಲ್ಲಕುಠಾರರಪನಂಬುಗೆಯ ಬಳಸಿದರದು ಪುರಾಕೃತಕರ್ಮದವಶೇಷ (ಕುವ್ಯಾಉ. ೬-೧೦). [ಸಂ.]

ಅವಶೌಚ (ನಾ). ಅಶುಚಿ; ಮೈಲಿಗೆ: ಎಂಜಲವಶೌಚವು ಸಂಜೆಯೆಂದೆನಬೇಡ ಕುಂಜರವು ವನವ ನೆನೆವಂತೆ ಬಿಡದೆ ನಿರಂಜನನ ನೆನೆಯೊ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೨೯೭). [ಸಂ.]

ಅವಶ್ಯ (ಗು). ೧. ಹಿಡಿತಕ್ಕೆ ಸಿಕ್ಕದ; ವಶಕ್ಕೆ ನಿಲುಕದ. ೨. ತಪ್ಪಿಸಲಾಗದ; ಅನಿವಾರ್ಯವಾದ. (ನಾ). ೩. ಆವಶ್ಯಕ; ಅಗತ್ಯ: "ಭೃಶದೊಳಮವಶ್ಯದೊಳು ಬಾಢಮೆಂದೆನಿಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೪೩-೨೪). ಅಂಬು ಬಿಲ್ಲಿಗವಶ್ಯ ಶಂಭು ಸಹಜಗವಶ್ಯ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೯೨೧).

ಅವಶ್ಯಬೀಳು = ಅಗತ್ಯವುಂಟಾಗು (ಕಿ). ಅವಶ್ಯವಾಗಿ = ತಪ್ಪದಂತೆ; ಕಡ್ಡಾಯವಾಗಿ. [ಸಂ.]

ಅವಶ್ಯಂಭಾವಿ (ಗು). ಆಗಲೇಬೇಕಾದ; ಅಗತ್ಯವಾಗಿ ತಪ್ಪದೆ ಉಂಟಾಗತಕ್ಕ: ಯಾವಾಗ ರಾಜರು ಬಲಿಷ್ಠರಾಗಿ . . . ನರಹಿಂಸಕರಾಗುವರೋ ಆಗ ರಾಜರಿಗೆ ಪರಸ್ಪರ ಯುದ್ಧವು ಅವಶ್ಯಂಭಾವಿ (ಭೀಷ್ಮಡ. ೧೪೮). [ಸಂ. ಅವಶ್ಯಂಭಾವಿನ್]

ಅವಶ್ಯಾಯ (ನಾ). ಹಿಮ; ಮಂಜು: ಈ ಲೋಕಮಂ ಹೈಮನಗಂ ಕೈಕೊಂಡುದೆಂಬನ್ನೆಗಮೊದವಿದವಶ್ಯಾಯದೊಳ್ ನಿಂದಂ (ಸುಕುಮಾ. ೪-೧೧). [ಸಂ.]

ಅವಷ್ಟಂಭ (ನಾ). ೧. ಆಶ್ರಯ; ಆಲಂಬನ. ೨. ನೆಲೆಯಾಗಿ ನಿಲ್ಲುವುದು; ಸ್ಥಿರವಾಗಿರುವುದು. ೩. ಆತ್ಮವಿಶ್ವಾಸ. ೪. ಆರಂಭ. ೫. ಕಂಭ. ೬. ಸೌಷ್ಠವ; ಸೌಂದರ್ಯ. ೭. ಲೇಸು; ಹಿರಿಮೆ; ಮೇಲ್ಮೆ: "ಸೌಷ್ಠವಂ, ಅ(ವ)ಷ್ಟಂಭಃ — ಈ ೨ ಲೇಸಾಗಿರ್ಪುದು" (ಹಲಾಯು. ೧೨೫-೭೪). ೮. ಚಿನ್ನ. ೯. ಗರ್ವ; ಹೆಮ್ಮೆ; ದರ್ಪ: ಶೌರ್ಯಾವಷ್ಟಂಭದೊಳಾನಿರೆ ಗೋವಳಿಗಂಗಗ್ರಪೂಜೆಯಂ ನೀಂ ಕುಡುವಾ (ಪಂಪಭಾ. ೬-೪೭); ದ್ರುಪದನಂ ತನ್ನ ಮಂಚದ ಕಾಲೊಳ್ ಕಟ್ಟವೇಟ್ದು ತಲೆಯ ಮೇಲೆ ಕಾಲನವಷ್ಟಂಭದಿಂ ನೀಡಿ (ಪಂಪಭಾ. ೨-೬೨ ವ); ಈ ವಜ್ರಾವರ್ತ ಕೋದಂಡಮನವಯವದಿಂದೇಱಿಸಲ್ ಸಾಲ್ವ ದೋರ್ದಂಡಾವಷ್ಟಂಭ ಪ್ರಚಂಡಂ ಜನಕಜೆಗೆ ವರಂ ಬರ್ಪುದು (ಪಂರಾಮಾ. ೫-೭೬); ಅನಲನವಷ್ಟಂಭಮೋಡಿತ್ತು . . . ಒದವಿದವಶ್ಯಾಯದೊಳ್ (ಸುಕುಮಾ. ೪-೧೧). [ಸಂ.]

ಅವಷ್ಟಂಭಿತ (ಗು). ಅವಲಂಬಿಸಲ್ಪಟ್ಟ; ಆಶ್ರಯಿಸಿದ; ನೆಲೆಗೊಂಡ: ನವ್ಯಾಭರಣಾಲಂಕೃತ ಸರ್ವಾವಯವನುಂ ಆಚ್ಛಾದಿತ ದಿವ್ಯದುಕೂಲನುಂ ಅವಷ್ಟಂಭಿತ ತುರಂಗರಾಜನುಂ . . . ಆಗಿ (ನಂಬರ. ೧೬-೧೨೭); ಅವಷ್ಟಂಭಿತ ಕುಂಭಿಕುಂಭಸ್ಥಳಪೂರ್ವಾಸನನುಂ (ಗಿರಿಕ. ೩-೧೦೩ ವ). [ಸಂ.]

ಅವಷ್ಟಂಭಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಆಶ್ರಯಿಸು; ಒರಗಿಕೊ: ದುಕೂಲ ಪ್ರಚ್ಛದಾಚ್ಛಾದಿತ ಸುಖಾಸೀನಂ ಮಣಿಮಯಸಿಂಹಾಸನಮನವಷ್ಟಂಭಿಸಿ (ಆದಿಪು. ೧೧-೨೭ ವ); ಮುನಿಪಂ ಬಂದು ವಿಶಿಷ್ಟವಿಷ್ಟರದೊಳಿಂಬಿಂ ಕುಳ್ಳಿರಲ್ಕಂಚೆ ವಾಸನವಷ್ಟಂಭಿಸಿ ತಾಂ ಪ್ರಿಯಾಗಮನಮಂ ಪಾರುತ್ತಮಿರ್ಪನ್ನೆಗಂ (ಜಗವಿ. ೧೨-೨); ಸಿಂಹವಿಷ್ಟರಮನವಷ್ಟಂಭಿಸುತ್ತುನ್ನತಚಿತ್ತಂ ಪುಷ್ಪಧನ್ವಂ ತನ್ನೊಳಿಂತೆಂದಂ (ಗಿರಿಕ. ೬-೩೩ ವ). ೨. ಗರ್ವಿಸು; ದರ್ಪವನ್ನು ತೋರಿಸು: ತನ್ನ ಧ್ವಜಿನೀಪತಿಯನಟ್ಟ ಬಾಯ್ಕೇಳಿಸಿ ಚಕ್ರರತ್ನಮಂ ಮುಂದಿಟ್ಟು ಮಧ್ಯಮಖಂಡಮುಮನೌಂಕಿ ಪೂಣೆ [ಪಾಠಾಂ. ಟಿ] ಪೊಕ್ಕವಷ್ಟಂಭಿಸಿ ನಿಂದಾಗಳ್ (ಆದಿಪು. ೧೩-೫೬); ಇರ್ದೆಡೆಯಿಂದ ಮೇಟಲೆಸಗದವಷ್ಟಂಭಿಸಿ ವಿಪ್ರಸಭೆಗೆ ವಖ್ಖಾಣಿಸುತ್ತುಮುದ್ಗ್ರೀವ ಮೆಲ್ಲುಲಿ ನವರನವಮಾನಿಸಿದಂ (ಸುಕುಮಾ. ೪-೨೪).

[ಅವಷ್ಟಂಭನ್$_0$ + -ಇಸು$_3$]

ಅವಷ್ಟಬ್ಧ (ಗು). ೧. ಆಸರೆಯನ್ನು ಹೊಂದಿದ; ಆಶ್ರಯಿಸಿದ. ೨. ಹತ್ತಿರವಾಗಿರುವ. ೩. ಕಟ್ಟಲ್ಪಟ್ಟ. [ಸಂ.]

ಅವಸಕ್ತ (ಗು). ೧. ತನ್ಮಯವಾದ; ಉದ್ಯುಕ್ತವಾದ: ಕುಸುಮಾಪಚಯ ವ್ಯಸನಾವಸಕ್ತ ಸುರಯುವತಿ ಪಾಣಿಪಲ್ಲವರಾಗಂ ಮುಸುಕಿದುದು (ಆದಿಪು. ೬-೯೬). ೨. ಕೂಡಿದ; ಹೊಂದಿಕೊಂಡ; ಸೇರಿದ: [ಅಂಸಾವಸಕ್ತ ಚಮರೀಜೆ]ಯರಪ್ಪ ಕಾಂತೆಯರ ಪೊಂಗೆಜ್ಜೆಗಳ ಮೆಲ್ಲುಲಿಯೊಳಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೬೭). [ಸಂ.]

ಅವಸಥ (ನಾ). ೧. ವಾಸಸ್ಥಾನ; ಆಲಯ; ನೆಲೆ: ದಿಗಿಭದಂಗದೊಳಿಂದ್ರನ ಜಿಹ್ವೆಯೊಳ್ ಶಿವಾವಸಥದ ಬಾಗಿಲಲ್ಲಿ ಬರೆದಿಪ್ಪುದದೆಂದೆನಲ್ (ಬಸರ. ೧೦-೧). ೨. ಗ್ರಾಮ; ಹಳ್ಳಿ. ೩. ಶಾಲೆ; ಮಠ. [ಸಂ.]

ಅವಸನ್ನ (ಗು). ೧. ಕಷ್ಟಕ್ಕೆ ಸಿಕ್ಕಿದ; ಹೀನಸ್ಥಿತಿಗೆ ಇಳಿದ. ೨. ಅಸಮರ್ಥವಾದ; ದುರ್ಬಲವಾದ. ೩. ಸಂತೋಷವಿಲ್ಲದ; ದುಃಖಿತವಾದ: ಗತಿಸಿದ ಕಡಲಿನ ನೆರೆ ತೆರೆ ಅವಲೋಕಿಸಿ ಸುತ್ತಾಡುತ್ತಿವೆ ಖಿನ್ನ ಉರುಳುರುಳುತ್ತಿವೆ ಅವಸನ್ನ (ಅರಳು. ೨೦೪). [ಸಂ.]

ಅವಸನ್ನೆ (ನಾ). ದುಃಖಿತೆ : ರಮೆಯಂತಾ ಅವಸನ್ನೆಯಾಗಿ ಜ್ಞಾನಪ್ಪ ಬಿದ್ದಳು (ಶಾಂಭವ. ೧೪). [ಸಂ. ಅವಸನ್ನಾ]

ಅವಸರ (ನಾ). ೧. ಸಮಯ; ಸನ್ನಿವೇಶ : ಜನಮಜ್ಜನಾವಸರದೊಳ್ ವಿನಮಜ್ಜನ ಮಕುಟದುಗ್ಧದುಗ್ಧಾಂಬುಕಣಂ ಕನಕಮಕುಟಂಗಳಂ ಮುತ್ತಿನ ಮಕುಟದಿನಿಳಿಪಲಾತುರ್ದು (ಆದಿಪು. ೪–೫೮) ; ಸನಿವಾಸರ ಮಿದು ವಿದ್ಯಾಯುಷಕಿಯ ವದನಾರವಿಂದಮಧುವಂ (ಪ ಂ ರಾ ಮಾ. ೩–೧೪೬) ; ನಾನು ನಂನಅವಸರನಿಮಿತ್ತವಾಗಿ ನಂನಹೊಲೆಯಾಳು ಕಂನನ ಹೆಂಡತಿ ಚಳುಪಿಯೆಂಬ ಹುಡುಗಿಯನ್ನು ನಿಮಗೆ ಕ್ರಯಕ್ಕೆ ಕೊಟ್ಟಿನಾಗಿ (ಮೈಅರಿ. ೧೯೨೮, ೬೬–೭ ; ೧೮೮). ೨. ಆಗತ್ಯವಾದ ಕಾಲ ; ಅವಶ್ಯವಾದ ಸಂದರ್ಭ : ನಿನ್ನವಸರಕ್ಕೆ ಬಂದು ಕೂಡುವ ಬಲದೇವನುನುಮಂ ನಿನ್ನಿರ್ದಿಡೆಯನಲಂಪುವಂದಱಸುವಪ್ಪಾತ್ಮಾ ಕೃಶಕ್ಕೃತವರ್ಮರುಮಂ ಕೂಡಿ ಕೊಂಡು (ಪಂಪಭಾ. ೧೩–೭೦ ವ) ; ಕಲಶಕ್ಕೆವಂದು ನಣ್ಪುದೋರ್ವೊಡವ ಸರವುಲ್ತು ಕೆಯ್ಯುಗೆಯ್ಕಂದು ಕಡುಕೆಯ್ವು ನಿಲ್ಪುದುಂ (ಪಂಕಾಮಾ. ೧೦–೧೩೩) ; ಶಿವಪರೀಕ್ಷಾವಸರಕ್ಕೊದಿವದುಪಕಾರಿಯೋ (ಕಿಡ್ಡರಾ. ೬–೮೫) ; ಜಜ್ಞಾವಮಾನಾಗಂಗು ನಿಜದಾತಾರನವಸರಕ್ಕೊದಗಿ ಹಣಪನ ಮಣನ ನೀಗಿದರು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧–೫೦). ೩. ಸೌಕರ್ಯ ; ಅವಕಾಶ : ಗಾಂಗೇಯನ ನುಡಿಯೊಳವಸರಮಂ ಪಸರಮಂ ಪಡೆಯದೆ . . . ಸಾಲ್ವಲಸೆಂಬರಸಲಲ್ಲಿ ಪೋಗಿ (ಪಂಪಭಾ. ೧–೬೫ ವ) ; ಅವಸರ ಬಂದರೆ ಮಾಱುವ ದೈವವಿನೆಂತು ಸರಿಯೆಂಬೆನಯ್ಯಾ (ಬಸವ. ೫೫೮) ; ದಿಕ್ಕಂ ಹರಿಪ ಕೊಲುಬಿಡೆ ಮಾತಿಗಿಲ್ಲವಸರವು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ.೬–೪೪). ೪. ವೇಳೆ ; ಕಾಲ ; ಹೊತ್ತು : ದೇವರಿಗೆ ಅವಸರ ಮೂಜಕ್ಕಂ ಅಕ್ಕಿಯೊಕ್ಕಳ (ಎಕ. XI, ಮೊಳಕಾ. ೩೧–೬ ; 1386) ; ಶ್ರೀಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಜುನ ದೇವರಿಗೆ ದಿನಕೆ ಪೊಂದು ಅವಸರದ ಹರಿವಾಣದ ನೆಯಿವೇದ್ಯದ ಕಟ್ಟಳಿಕ್ಕ (ಸೌ ಇಇ. IX–ii, ೪೫೯–೯ ; 1458) ; ಕೀರ್ತಿನಾರಾಯಣದೇವರ ಮಧ್ಯಾಂನ ಮಂತರು ಅವಸರಕೆ ಗಂ ೧೩೦ (ಮೈಅರಿ. ೧೯೩೦, ೩೮–೧೬ ; 1517) ; ಎಲ್ಲಾ ಸ್ಥಳಗಳಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲಾ ಅವಸರಗಳಲ್ಲಿ ನನ್ನನ್ನು ಸುಖಿಯಾಗಿಡಬಲ್ಲುದು (ಪ್ರಕಾಶ. ೧೬೧). ೫. ತ್ವರೆ ; ಆತುರ : ಪವನಾಪ್ತನಾ ಭರವನಾಲಿಸುತ್ತಿರೆ ವಿಷಾದವನಾಂತು ಕಾಂತೆಯೆಲ್ತಂದು ನಾಚ್ಚಾಲಯವನವಸರದೆ ಪೊಕ್ಕು (ಕಬ್ಬಿಬ್ರು. ೬–೩೫) ; ಶಾಲುಗನವಸರದೆ ಕಾಯದೊಳ್ ಕೊಟ್ಟಿಟ್ಟು ಶಸ್ತ್ರಪ್ರತಿಸರಮಂ ಪಿಡಿದುಕೊಂಡು (ಅರ್ಜಾವಿ. ೨೪–೧೨) ; ಈಗಾಗಲೇ ಪ್ರೇಮಮಾ ಮದುವೆಗೇನು ಅವಸರ? (ಕಮಳು. ೦೭) ; ಅವಸರದವನಿಗೆ ಎಲೆಯಲ್ಲಿ ಹಾಕಿ ನನಗೆ ನೆಲದಲ್ಲಿ ಹಾಕಿ (ಗಾದೆ). ೬. ಆಗತ್ಯ ; ಅವಶ್ಯಕತೆ : ಇಂಥಾ ಅಸ್ತ್ರಿಗಳಿಂದೇಕಾದುದು ಅವಸರವೇ (ಹೊಆರ. ೧೦೩). ೭. ಒಂದು ವರ್ಷ. ೮. ಮಳೆ. ೯. ಒಡೆಯನ ಅಪ್ಪಣೆ ಯಾವಾಗ ಯಾವ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಬರುತ್ತದೋ ಎಂದು ಸಮಯ ನಿರೀಕ್ಷೆಯಿಂದ ಬಾಗಿಲ ಬಳಿಯಲ್ಲಿ ಯಾವಾಗಲೂ ಸಿದ್ಧವಾಗಿ ನಿಂತಿರುವ ಸೇವಕನ ಉದ್ಯೋಗ : ಆಗಾಮು ಸಿದ್ಧ ಸಾಧ್ಯ ಸ್ಥಾವರ ಜಂಗಮ ಸಹ ಅವಸರ ದಂಕಕ್ಕುನವರು ಮಾಡಿದ ನಾನಾಗೋತ್ರದ ಬ್ರಹ್ಮರ ವೃತ್ತಿಗಳು (ಎಕ. X, ಕೋಲಾರ. ೧೬೨–೧೩ ; 1366) ; ಅ ವ ಸ ರ ದ ದೇವರ್ಕಳ್ಮನವರ (ಮೈಅರಿ. ೧೯೩೦, ೧೬–೫ ; 1527).

ಅವಸರದ ಊಟೀಗದವಳು = ರಾಣಿಗೆ ತಾತ್ಕಾಲಿಕವಾಗಿ ಬೇಕಾದ ಕೆಲಸಗಳನ್ನು ಆ ಕೂಡಲೇ ಮಾಡುವ ಸೇವಕಿ : ಆ ಗಿಣಿಯ ಪ್ರಸಂಗವ ಕೇಳಬೇಕೆಂಬ ಸಂತೋಷದಿಂದ ಅವಸರದ ಊಟೀಗದವಳ ಮುಖವ ನೋಡಿ ಗಿಣಿಯ ತರಹೆಬೆಲಾಗಿ (ವಚಕಾ. ೨–೧೦). ಅವಸರದವನು, ಅವಸರದವಳು, ಅವಸರದರು = ರಾಜನಿಗೆ ತಾತ್ಕಾಲಿಕವಾಗಿ ಬೇಕಾದ ಕೆಲಸಗಳನ್ನು ಆ ಕೂಡಲೆ ಮಾಡುವ ಸೇವಕರು : ಅರಮನೆಗೆ ಬಂದು ಅವಸರದವನ ಕೈಯ್ಯಂ ಹೇಳಿಕಳುಹಲು ಸಾರಂಗ ಧರನು ಆ ಮಂತ್ರಿಗಳಂ ಕರೆಸಿಕೊಂಡು (ಸಾರಂಗ. ೧೯) ; ಅರಮನೆಯ ಅವಸರದವನೊಬ್ಬ ಒಂದು ದೊಡ್ಡ ಬೆಳ್ಳಿಯ ತಂಬಿಗೆಲ್ಲ ಉತ್ಕೃಷ್ಟವಾದ ಚೀನಾಂಬರ . . . ತಾಂಬೂಲ ವಿಲ್ಲನನ್ನೂ ತಂದು (ಕಾಂತಲಾ. ೩೫) ; ವೈಕಂಠಾಯನಗಳಿಗೆ ಹಣ್ಣುಹಂಪಲ ಮೆಲ್ಲಿಸಿ ಇರಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದಲ್ಲಿ ಅವಸರ ದವಳು ಬಂದು ಳೇಳಲಾಗಿ (ವಚಕಾ. ೨–೧೮) ; ಇತ್ತಲಾ ದೊರೆರಾಯ ನೋಲಗಕ್ಕೈತರುವರ್ತಿಯ ಶುಭಮುಹೂರ್ತಗಳ ಹೊತ್ತನಱಿಪು ದಱಪಕಿ ಗನವರದಂದು ಮತ್ತೆ ಬಿಜ್ಜಿಸಿದರಾಗ (ಕಂಪ ನಿ. ೩೧–೪೯). ಅವಸರದ ಹೊಳಲಿ = ಅನಿರೀಕ್ಷಿತವಾದ ಮತ್ತು ಅತ್ಯವಶ್ಯವಾದ ಕೆಲಸಗಳಿಗಾಗಿ ಯಾವಾಗಲೂ ಸಿದ್ಧವಿರಬೇಕಾದ ಸೇವಕರ ಇಲಾಖೆ : ಅರಮನೆಯಲ್ಲಿ ಬೊಕ್ಕಸ ಮುಂತಾದ ಗೊತ್ತು ಸ್ಥಳಗಳನ್ನು ಮಾಡಿಸಿದ್ದು :– (೧). ಹಣಕಾಸುಗಳ್ಳನಿರುವ ಬೊಕ್ಕಸ, (೨). ಜವಳಿಯ ಬೊಕ್ಕಸ . . . (೩೨). ಅವಸರದ ಹೊಲಬ. ಅವಸರದ ಹೊಲಬಿಗೆ ವಳತ ನಾಗುವವು :– ಚಿನ್ನ ಬೆಳ್ಳಿ ಸೋಡೆಯವರು, . . . ನವಪತ್ರಿಖಾನೆ ಯವರು, ಬೆಸ್ತರು, ದೀವಟಿಗೆಯವರು, ದಿಸುದ ಕಂಭದವರು (ಮಹಾವಂ. I, ೧೩೮). ಅವಸರದಾನೆ = ಯಾವ ಸಮಯದಲ್ಲಿಯಾಗಲಿ ಸೇವೆಗೆ, ಸಹಾಯಕ್ಕೆ ಸಿದ್ಧವಾಗಿರುವ ಆನೆ : ಳಳಲಿರು ಬಾ ಮಗಡೆ ಕುರುಳಲಿಕಳವನರದಾನೆ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧–೨೩). ಅವಸರದಾಳು = ಸಮಯಕ್ಕೊದಗುವ ಬಂಟ : ಮಾರನೆಯ ದಿನ ಅವಸರದಾಳು ಬಂದು (ಬೆಸ್ತ. ೬). ಅವಸರಕೆಂಡು = ಅವಸರಂಗುಡು : ಅವಲಬ್ಬರೂ ಪುಸಲ್ ಉತ್ಸಾಹಯುಕ್ತರಾಗುವಂತೆ ಅವರಿಗೆ ಅವಸರಕೆಂಡೂಡಿ . . . ಎಂದು ನಾಸಳು ನುಡಿದ (ಮಹಾತ್ಮ. ೧೪೩). ಅವಸರ ಕೋಡು = ಸಮಯವನ್ನು ನಿರೀಕ್ಷಿಸು ; ಅವಕಾಶವನ್ನು ತಿಳಿ : ಹೊತ್ತು ಮುಣುಗದ ಬಳಿಕ ಅವಸರಕೋಡಿ ಆತನು ಪಟ್ಟಣವನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸಿ, ರಥವನ್ನು ಜಾಗಿಲಲ್ಲಿ ಬಿಟ್ಟು ಅರಮನೆಯನ್ನು ಹೊಕ್ಕನು (ತುಳ ನಿ. ೧೫೩). ಅವಸರಪಡು = ಆತುರಪಡು ; ತವಕಿಸು : ನಸಗೂ ಜ್ಞಾನಾಂಬೋ ಅವಷ್ಟು ಬೇಗ ವಿವಾಹವನ್ನು ಮಾಡಿಬಿಡಬೇಕೆಂದು ಸಂಬಂಧಿಮಾದಲಿಯೊರರು ಅವಸರ ಪಟ್ಟರು (ಪ್ರಕಾಶ. ೩೮) ; ಕೀನು ಯಾಕೆ ಇಷ್ಟು ಅವಸರಪಡುತ್ತಿ (ಹಕ್ಕಿಹಾ. ೧೬). ಅವಸರಮಾಡು = ೧. ಆತುರಪಡು : ಇಷ್ಟ ಸ್ಥಳವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಬೇರೆ ಸ್ಥಳಕ್ಕೆ ಹೋಗಲು ಅವಸರ ಮಾಡಬಾರದು (ಅಶ್ವಸು. ೧೨). ೨. ಆತುರಪಡಿಸು : ನನ್ನನ್ನು ಹೊರಡಿಸಲಿಕ್ಕೆ ಯಾಕೆ ಇಷ್ಟು ಅವಸರ ಮಾಡುತ್ತೀ (ರಂಭಿ). [ಸಂ.]

ಅವಸರಂಗುಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಅವಕಾಶವನ್ನು ಕೊಡಿಸು : ಪರಮನ ನೋಲಗಿಸಿ ಕೃತಾರ್ಥರೆಮಪ್ಪವಮೀಪವಸರಂಗುಡಿಸುವುದೆಂದಿರದೆನ್ನ ಭಕ್ತಿಯೆ ತರೆ ಬಂದುದು ದೇವ ದಿವಿಜಪಿಟಕಸುಶಿತಂ (ಅದಿಪು. ೯–೧೧). ನಛಕ [ಅವಸರಂಗುಡು + –ಇಸ್ಸು]

ಅವಸರಂಗುಡು (ಕ್ರಿ). ಅವಕಾಶಕೊಡು ; ಭೇಟಿಗೆ ಅವಕಾಶ ಕೊಡು : ಅಂತು ಮಂತ್ರಿಗಳ್ಪರು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣರ್ಗನ್ನಿಗಂ ಮಱುದಿವಸ ಮವಸರಂಗೊಟ್ಟು ಗಱಳಗ್ಗೂ ದೂತನ ಮುಖಾವಲೋಕನಂ ಮಾಡಿ (ಭಾಪ್ತಪ್ತಿ. ೭–೫೨ ವ). [ಅವಸರ + ಕುಡು (< ಕೊಡು)]

ಅವಸರಂಬಡಿ (ಕ್ರಿ). ಅವಕಾಶವನ್ನು ಹೊಂದು ; ಸಮಯವನ್ನು ಪಡೆ : ಆತನೊಳವಸರಂಬಡಿದು ಮೆಲ್ಲಗೆಯ್ದೆವಂದು (ಕಾಪಂಪು. ೭೫೯) ; ಳುಲಾಪವಾದ ಪರಾಭವದ ದಾವಾನಳದಿಂದ[೦]ದಹ್ಯಮಾನಸಮುಮಹತ್ಮ ನಾನ ಚಿಂತಾಂತರಂಗನೆಮಾಗಿ (ಸುಕುಮಾ. ೩–೧೦ ವ) ; ಅವಸರಂ ಬಡೆದು ದೇವೇಂದ್ರಸ್ಯಾನದ ಭದ್ರಮಂದಿರಮನಿಂದ್ರಂ ಬಂದು ಪೊಕ್ಕ (ಜಗದ. ೧೧–೬೯ ವ). [ಅವಸರ + ಪಡಿ]

ಅವಸರಂಬಾರ್ (ಕ್ರಿ). ಸಮಯವನ್ನು ನಿರೀಕ್ಷಿಸು; ಅವಕಾಶಕ್ಕೆ ಕಾಯು: ಅಸ್ಮಿಗಂ ಮುನ್ನಮೆ ಲಿನ್ನವಸರಂಬಾರುತ್ತಮಿರ್ದ ವಿದ್ಯಾಧರಚರರ (ವರ್ಧಮಾ. ೪-೧೧ ವ). [ಅವಸರ + ಪಾರ್]

ಅವಸರಣ (ನಾ). ಹಿಮ್ಮೆಟ್ಟುವುದು; ಪಲಾಯನ; ಹೊರಟು ಹೋಗುವುದು: "ಖಂಗ – ಅವಸರಣೇ" (ಶಮಧಾ). [ಸಂ.]

ಅವಸರವಜ್ಜಿ (ಕ್ರಿ). ಸಮಯವನ್ನು ತಿಳಿ; ಅವಕಾಶವನ್ನು ಕಂಡುಕೊ: ನಮ್ಮ ರಾಕ್ಷಸವಾಸದವಸರವಜ್ಜಿದು ನಿಮ್ಮಾಸುರಿದ್ದೇಹಿಯನು ಕಾಣಪೆನೆಂದನಾ ಶಕ್ರ (ಕಾರ್ಮಾಳ. ೫-೭೮). [ಅವಸರ + ಅಜ್ಜಿ]

ಅವಸರಸತ್ರೆ (ನಾ). ತಾತ್ಕಾಲಿಕವಾದ ಸತ್ರ (?): ಶ್ರೀ ಹರಿಹರ ದೇವರ ಅವಸರಸತ್ರಕ್ಕೆ ಸಮರ್ಪಿಸಿದ್ದು ಎರಡು ಪಾಲು (ಇಆ. IV, ೬೨೯–೯; ೧೨೨೦). [ಅವಸರ + ಸತ್ರ]

ಅವಸರಾಯ್ತ (ನಾ). ಅವಸರದ ಊಳಿಗದ ಅಧಿಕಾರಿ. [ಅವಸರ + –ಆಯ್ತ]

ಅವಸರಾಯ್ತ 'ಅವಸರಾಯ್ತ' ನೋ.

ಅವಸರಾಯ್ತ, ಅವಸರಾಯ (ನಾ). ಅವಸರದ ಊಳಿಗದವಳು, —ಅಧಿಕಾರಿಣಿ: ಸೂಳಾಯ್ತ, ಸೂಳಾಯ್ತ, ಅವಸರಾಯ್ತ, ಅವಸರಾಯ (ಕಬ್ಬಾಹ. ೧೯೫ ಪ್ರಯೋ). **ಅವಸರಾಯ್ತ : 'ಅವಸರಾಯ್ತ'** ಶಬ್ದದ ಪ್ರಯೋಗವನ್ನು ನೋಡಿ. [ಅವಸರ + –ಆಯ್ತ]

ಅವಸರಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ತ್ವರೆಗೊಳ್ಳು; ಆತುರಪಡು: ಅವನಱಿಯದೇ ಕುಱಿಯ ಬಳಿವಿಡಿದವಸರಿಸಿ ಬರುತಾ ತಿವಾಲಯಮಂ ಪೊಗಲು (ಬಸಾ. ೨೮–೩೯); ಶಿರವಸಾಗಳ್ ಕೊಯ್ದುಕೊಳಲವಸರಿಸುವೆಡೆಯಲಿ ಪೆಚ್ಚಿಯಱವಂ... ಬೇಡು ಬೇಡೆನಲು (ಬಸವ. ೪೪–೬೨). ೨. ಆತುರ ಪಡಿಸು; ತ್ವರೆಗೊಳಿಸು: ಅಲಸದಂತೆ ಸ್ನೇಹ ಬಳಸು ಎಂದು ಹಲುಬಿ ಅವಸರಿಸದೆ, ಒಲಿ ಬೇಡಿದರೆ, ಅಗಲಿ ಎಂಬೊಡೆಯೊ, ಮಂಗಳ ಮೂರುತಿ (ಕೋಪ್ಪರ. ೬೦); ಅಪ್ಪರಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಂಗ ಮುಗಿಯದಿದ್ದರೆ, ಅವಸರಿಸ ಬೇಕು (ಯುಕ್ತಿ. ೪೭) ಅಲಿಬಹದ್ದೂರನು ಅವಸರಿಸಲಾರದೆಂದು ಯೋಚಿಸಿದನು (ಕುಶಾರಾಣಿ. ೧೦೭). [ಅವಸರ + –ಇಸು]

ಅವಸರೊಚಿತ (ಗು). ಸಮಯಕ್ಕೆ ತಕ್ಕ; ಕಾಲಕ್ಕೆ ಹೊಂದುವ: ಆಗರಸನವಸರೋಚಿತ ಫಲಪ್ರಾಪ್ತಿಗೆ ಸಂತಸಂಬಟ್ಟು (ಮಲ್ಲಿಪ. ೪–೩೩ ವ). [ಅವಸರ + ಉಚಿತ]

ಅವಸರ್ಪ (ನಾ). ಬೇಹುಗಾರ; ಗೂಢಚಾರ. [ಸಂ.]

ಅವಸರ್ಪಣ (ನಾ). ೧. ಇಳಿತಾಯ; ಕುಂದುವುದು. ೨. [ಜೈನ] ಮನುಷ್ಯರ ಆಯುಸ್ಸು ಸುಖ ಮುಂತಾದುವುಗಳು ಕ್ರಮವಾಗಿ ಕುಂದುವ ಕಾಲ: ಅವಸರ್ಪಿಣಿಯುದ್ಧಾರಸಾಗರೋಪಮಂಗಳ್ ಪತ್ತು ಕೋಟಿ ಕೊಟಿಗೊಂಡೊಡವಸರ್ಪಣಾಕಾಲಮಕ್ಕುಂ (ಅಪಪು. ೩–೧೫೫ ವ); ತನು ಭೋಗಾಯುಷ್ಯಂಗಳ್ ಮನುಷ್ಯರೊಳ್ ಕುಂದುವಡೆಗುಮವ ಸರ್ಪಣದೊಳ್ (ಪಂಧಾಮಾ. ೧–೫೮). [ಸಂ.]

ಅವಸರ್ಪಿಣಿ (ನಾ). = ಅವಸರ್ಪಣ ೨: ಆದು ಶರೀರಬಳಾಯುರ್ದೇಹಪ್ರಮಾಣೋಪಜಯಾಪಜಯಂಗಳಿಂತುತ್ತರೋತ್ತರಾವಸರ್ಪಿಣಿಯವಸರ್ಪಿಣಿಕಾಸಮಂ ಪಡೆದುದು (ಆದಿಪು. ೬–೪೮ ವ); ಗುಣಿಗಳುಮಂ ನೆಗಳ್ದಿಪ್ಪಿನ ಕಡೆಗಳುಮಂ ಕಾಣಲಪ್ಪುದದಱಿಂದವಸರ್ಪಿಣಿಯಲ್ತು ಕಾಲಮುತ್ಸರ್ಪಿಣಿಯೆಂಬಂತಾಯ್ತು (ಆ ಪು. ೧–೬೧); ಹನ್ನೆರಡವಸರ್ಪಿಣಿಯೊಳ್ (ಪ್ರತಿಷ್ಠಾ. ೧೦–೬೨). 'ಉತ್ಸರ್ಪಿಣಿ' ಪರಾ. ನೋ. ಅವಸರ್ಪಿಣಿ)

ಅವಸಾದ (ನಾ). ೧. ಕುಸಿಯುವುದು; ಕುಗ್ಗುವಿಕೆ. ೨. ದಣಿವು; ಆಯಾಸ. [ಸಂ.]

ಅವಸಾನ (ನಾ). ೧. ಕೊನೆ; ಅಂತ್ಯ; ಮುಕ್ತಾಯ: ಜಾತುರ್ಯಾಮಾವಸಾನಳಭಿತಳ್[ಂ]ಟಿತಾಧ್ವಗಿಗಳುಂ ಸಂಧ್ಯಾಸಮಯ ಸಮುದಿತ ಶಂಖಧ್ವನಿಗಳುಂ (ಪಂಪ ಭಾ. ೧೦–೬೫ ವ); ದೇವಾಯತನನೂತ್ನ ಸ್ತಂಭವಂ ನೆಮ್ಮಿ ನಿಂದಿರ್ದು ತದಂಗನಾಗೀತಾವಸಾನ ಸಮಯಮಂ ಪಾಡುತ್ತಿಪ್ಪುದುಂ (ಕಾದಂಬ. ೬೮೬). ೨. ಸಾವು; ಮರಣ: ಪುತ್ರನಾದೆ ಅವಸಾನದಲ್ಲಿ ಹತ್ತರ ಇರ್ವ್ವಾನು (ಗಾಡಿ). [ಸಂ.]

ಅವಸಾನಕಾಲ (ನಾ). ಕೊನೆಗಾಲ; ಸಾಯುವ ಸಮಯ: ಅಂತು ಪಲಕಾಲಂ ತಪಂಗೆಯ್ದವಸಾನಕಾಲದೊಳ್ ನಿದಾನಪೂರ್ವಕಂ ಸತ್ತು (ಕಾಂತಿಪು. ೭–೪೪ ವ). [ಅವಸಾನ + ಕಾಲ]

ಅವಸಾನಸಮಯ (ನಾ). = ಅವಸಾನ ಕಾಲ: ರಾಜರವಿಯವಸಾನ ಸಮಯದೊಳಾದುದದ್ಭುತ (ಕುವ್ಯಾಗ. ೪–೨). [ಅವಸಾನ + ಸಮಯ]

ಅವಸಿ 'ಅವಾಸಿ' ನೋ.

ಅವಸಿತ (ಗು). ೧. ನೆಲೆಗೊಂಡ; ಒಂದೆಡೆಯಲ್ಲಿ ನಿಂತ. ೨. ಕೊನೆಗೊಂಡ; ಪೂರ್ತಿಯಾದ. ೩. ತಿಳಿದ; ಗೊತ್ತಾದ. ೪. (ಧಾನ್ಯ ದಂತೆ) ಕೂಡಿಟ್ಟ. (ನಾ). ೫. ನೆಲೆ; ವಾಸಸ್ಥಾನ; ಮನೆ: "ಅವಸಿತಂ ವೇಶ್ಮವೆಸೆ ಗೇಹಮನಿ ರಿಹ್ಮ ಮೆನಲಿವು ಮನೆಗೆ ಪೆಸರಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೫೮–೭). [ಸಂ.]

ಅವಸಿತಿ (ನಾ). ಕಡೆ; ಕೊನೆ; ಮುಗಿವು: ಕೀಲ್ಪೊಂದೆಗಳನಾಡಿಸಿ ಅಮಿತಿಯೊಳ್ ಈಲ್ವ ಕಂದಿರೆಯೆಂಬವೊಲ್ ಕವಿದುದು ಕತ್ತಲೆ (ಕೇಸರಾ. ೧೬–೯). [ಸಂ.]

ಅವಸೆ 'ಅವಾಸಿ' ನೋ.

ಅವಸೇಕ (ನಾ). (ದ್ರವವನ್ನುವಿಸಿಂದ) ತೋಯಿಸುವುದು; ನೆನೆಸುವುದು; ಚಿಮುಕಿಸುವುದು. [ಸಂ.]

ಅವಸ್ಕಂದ (ನಾ). ೧. ದಾಳಿ; ಮುತ್ತಿಗೆ; ಆಕ್ರಮಣ: "ಅವಸ್ಕಂದಃ, ಪ್ರಸಾತಃ – ಈ ೨ ದಾಱಿ" (ಶಕಾಯು. ೬೪–೨೯). "ಪ್ರಸಾತಮದವ ಸ್ಕಂದಮೆನಿ ಧಾಳಿ" (ಮಂಗಾರಾ. ೪೫–೨೬). ೨. ಬಿಡಾರ; ಠಾಣ್ಯ. ೩. [ನ್ಯಾಯ] ಆರೋಪಣೆ; ತಪ್ಪುಹೊರಿಸುವುದು. [ಸಂ.]

ಅವಸ್ಕಂದನೆ (ನಾ). ೧. = ಅವಸ್ಕಂದ ೧: ದೆಸೆಗೆಟ್ಟೀಗ್ರಾಮದಶಶಿಘೋಷ ನನುರ್ವರಾಶ್ಮತಿಲಕಂ ಕೊಂದಬ್ಜದರಿಸಿಂದು ವಿದ್ಯೆಗಳಂ ಬೆನ್ನೊಳೆ ತಗುಳ್ವ ವೇಟ್ಟು ತಾನುಂ ಶ್ರೀವಿಜಯನುಂ ವಿದ್ಯಾಧರಕುಮಾರ್ಯನ್ಯಾವಸ್ಕಂದನ ಸಮಸ್ಯಿತಂ ಬೆಂಕೊಳ್ಳುದುಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೬–೨೯ ವ). ೨. = ಅವಸ್ಕಂದ ೨: ಪರಾಂಗನಾಪ್ಯವಸ್ಕಂದನ ರಾಗ ಕೀರ್ತ್ಯನಾಜಾರಾದಿಗಳ್ ನಭಂ ಸಕವೇದಧ್ವನಿಯದ ಆಸ್ಥಾನಂಗಳ್ ಅಪ್ಪುವ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೨೬). [ಸಂ.]

ಅವಸ್ಕರ (ನಾ). ೧. ಕಸ; ಕೊಳೆ. ೨. ಮಲ; ಹೇಸಿಗೆ. ೩. ಗುಹ್ಯ ಪ್ರದೇಶ. ೪. ತಿಪ್ಪೆ; ಕುಪ್ಪೆ: ಅವಸ್ಕರದವೋಲ್ ಮೂತ್ರ ಪುರೀಷಾದಿ ಮಲಭಾಜನಮುಂ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೬೨). [ಸಂ.]

ಅವಸ್ತು (ನಾ). ವಸ್ತುವಲ್ಲದುದು; ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಬಾರದ ಪದಾರ್ಥ; ಅಪ್ರಯೋಜಕವಾದುದು: ಇದುದಲವಸ್ತುವೆನ್ನದೆ ಮದು ಕೃತ್ಯ ನೊಯ್ಯನೆ ಕೇಳ್ದು ದಿವ್ಯಚಿತ್ತದೊಳವಧಾರಿಸು (ಅರಿಪು. ೯–೧೧); ಶಿಷ್ಟು ದೃಷ್ಟಿ ಮತ್ತು ಕೊಬ್ಬಿದ ಕೊಳಕು ಮೈಯೆಲ್ಲ ಅವಸ್ತುವಂತೆ ತೋರುತ್ತಿದೆ (ಪುಸರು. ೨೧೬). [ಸಂ.]

ಅವಸ್ತುಭೂತ (ಗು). ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಬಾರದ; ನಿಸ್ಪ್ರಯೋಜಕವಾದ: ಸೋದರರಿಂದು ನಾಣ್ಚಿ ಸಿಡಿದಿರ್ದಪೆಬರ್ದೊಡಸ್ತುಭೂತನೆಂದಾದಮೆ ಭೂತಳಂ ಪಱಿಯೆ ತೇಜಮೆ ಕೆಟ್ಟಪುದು (ಪಂಪಭಾ. ೯–೧೮).

[ಅವಸ್ತು + ಭೂತ]

ಅವಸ್ಥಾಂತರ (ನಾ). ಬೇರೊಂದು ಅವಸ್ಥೆ; ಕಷ್ಟದ ಸನ್ನಿವೇಶ: ನಾನಿರ್ಪವಸ್ಥಾಂತರದೊಳೆನಗೆ ನಿನ್ನನ್ನರಾರ್ ಬಂಧುಗಳ್ (ಕಾದಂಪೂ. ೮೫೧); ತನ್ನವಸ್ಥಾಂತರಕ್ಕೆ ತಾನೆ ಬೆಕ್ಕಸಂಬಡುತ್ತಿರ್ಪನ್ನೆಗಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೫-೧೯ ವ). [ಸಂ.]

ಅವಸ್ಥಾತ್ರಯ (ನಾ). ಜಾಗ್ರತ್, ಸ್ವಪ್ನ, ಸುಷುಪ್ತಿ ಎಂಬ ಮೂರು ಅವಸ್ಥೆಗಳು: ಜಾಗ್ರತ್ಸ್ವಪ್ನ ಸುಷುಪ್ತಿ ಮೂರು ಅವಸ್ಥಾತ್ರಯಗಳು (ಪಂಚೀಕ. ೬). [ಸಂ. (ಅವಸ್ಥಾ + ತ್ರಯ)]

ಅವಸ್ಥಾತ್ರಿತಯ (ನಾ). = ಅವಸ್ಥಾತ್ರಯ: ಕನಸು ಮೇಣೆಚ್ಚರು ಸುಷುಪ್ತಿಗಳೆನಿಪವಸ್ಥಾತ್ರಿತಯದಲೆ ಜೀವನು ವಿಸಂಚಿಸಿ ಬೀಳ್ವನಲ್ಲದೆ ಶರಕೆ ಸಿಲುಕುವನೆ (ಕುವ್ಯಾವಿ. ೮-೮೮). [ಸಂ. (ಅವಸ್ಥಾ + ತ್ರಿತಯ)]

ಅವಸ್ಥಾನ (ನಾ). ೧. ನೆಲೆ; ನಿಲುಗಡೆ; ವಾಸಸ್ಥಳ. ೨. ಸನ್ನಿವೇಶ; ಪರಿಸ್ಥಿತಿ. ೩. ಮಲ್ಲಯುದ್ಧ (ಜಟ್ಟಿಕಾಳಗ)ದಲ್ಲಿ ನಿಲ್ಲುವ ಒಂದು ರೀತಿ: ಕೃಷ್ಣಂ... ನಿರ್ವರ್ತನಾವರ್ತನ ಭ್ರಮಣಂ ಲಲನಂ ಪ್ಲವನಾವಸ್ಥಾನಾದಿಕ್ರಿಯಾಪರಿಣತಂ (ಚಾವುಂಪು. ೩೫೭). 'ಅವಠಾಣ' ಪರಾ. ೪. ಮಟ್ಟ; ಹಂತ; ದರ್ಜೆ: ಭಾಷೆಯು ಒಂದು ಅವಸ್ಥಾನವನ್ನು (Stage) ಮುಟ್ಟತೆಂದು ಹೇಳುವ ಸ್ಥಿತಿ ಬರುತ್ತದೆಯೆಂದೂ... ಹೇಳಿದೆ (ಕೈಪಿಡಿ. ೩೦೯). [ಸಂ.]

ಅವಸ್ಥಾಭೇದ (ನಾ). ಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿರುವ ವ್ಯತ್ಯಾಸ: ವಿಷ್ಣುಶಿವರು ಪ್ರಪಂಚಕ್ಕೆ ಉಪಾದಾನ ನಿಮಿತ್ತರಾಗಿರುವರು. ಇವರಿಗೆ ಅವಸ್ಥಾಭೇದ ಹೊರತು ಸ್ವರೂಪಭೇದವಿಲ್ಲ (ಹಿಂದಸಾ. ೨೯೫).
[ಸಂ. (ಅವಸ್ಥಾ + ಭೇದ)]

ಅವಸ್ಥಾಯಿ (ಗು). ನೆಲೆಗೊಂಡ; ನಿಂತ; ವಾಸಿಸುವ.
[ಸಂ. ಅವಸ್ಥಾಯಿನ್]

ಅವಸ್ಥಾರೂಪ (ನಾ). ಇರುವ ರೀತಿ: ನಿಮ್ಮಯ ಮಗನವಸ್ಥಾರೂಪವಿದು ಚಿತ್ತವಿಸಿ ನೀವು (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧೨-೪೨). [ಸಂ. (ಅವಸ್ಥಾ + ರೂಪ)]

ಅವಸ್ಥಿತ (ನಾ). [ಜೈನ] ಸಮ್ಯಗ್ದರ್ಶನಾದಿ ಗುಣಸ್ಥಾನದಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದ ಇರವು, —ಸ್ಥಿತಿ: ಅವಸ್ಥಿತಮೆಂಬುದು ಸಮ್ಯಗ್ದರ್ಶನಾದಿ ಗುಣಸ್ಥಾನದಿಂ ಎನಿವಿರಿದು ಪುಟ್ಟಿತ್ತು (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೬೮). [ಸಂ.]

ಅವಸ್ಥಿತಿ (ನಾ). ೧. ನೆಲೆ. ೨. ಅನುಸರಿಸಿ ಇರುವುದು; ಅಭ್ಯಾಸ ಮಾಡುವುದು. [ಸಂ.]

ಅವಸ್ಥೆ (ನಾ). ೧. ಸ್ಥಿತಿ; ಸನ್ನಿವೇಶ. ೨. (ಸ್ವರೂಪ, ವಯಸ್ಸು, ಅವಕಾಶ ಮುಂತಾದುವುಗಳ) ಪರಿಸ್ಥಿತಿ: ಕನ್ನಡ ಭಾಷೆಗೆ ಮೂರು ಅವಸ್ಥೆಗಳುಂಟೆಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯಪಡುತ್ತಾರೆ (ಕೈಪಿಡಿ. ೩೧೦). ೩. ತೊಂದರೆ; ಕಷ್ಟ; ಕ್ಲೇಶ: ಎನಗಿನಿತೊಂದವಸ್ಥೆ ವಿಧಿಯೋಗದಿನಾದುದಿದರ್ಕೆ ನೀನಟಲ್ದಿನಿತು ಮನಃಕ್ಷತಂಬಡದಿರ್ (ಪಂಪಭಾ. ೧೩-೧೦೫); ಕಂಡರೆ ಮನೋಹರವಯ್ಯಾ, ಕಾಣದಿದ್ದರೆ ಅವಸ್ಥೆ ನೋಡಯ್ಯ (ಬಸವ. ೩೭೦); ಈಯವಸ್ಥೆಗೆ ನಮ್ಮ ತಂದನು ಭಾನುನಂದನನು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧-೧೩). ೪. ನಲವತ್ತೈ ದುಬಗೆಯ ಮಂತ್ರಸಾಧನಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಅವಸ್ಥೆ, ಸ್ವರ, ಪ್ರಕೃತಿ... ಆತ್ಮೈಕ್ಯಗಳೆಂಬ ಪಂಚಚತ್ವಾರಿಂಶನ್ಮಂತ್ರ ಸಾಧನಂಗಳೊಳು ಪ್ರಜ್ಞೆಗೊಂಡು (ವಿವೇಕ. ೮೦).

ಅವಸ್ಥೆಗೊಳ್ = ೧. ಕಷ್ಟಪಡು; ಕ್ಲೇಶಪಡು; ದುಃಖಿಸು: ಹಚ್ಚಡದ ಸೆಱಗಂ ಪಿಡಿದು ಕೈಯಿಂದ ಸೆಳೆಸೆಳೆದು ಜೋಲುತ್ತ ತೆಗೆವಂ ಬಲುಮುನಿಸುನಿಮ್ಮಿಂದವಲ್ಲದೆ ತಿಳಿಯದೆನುತುಂ ಬಾಲಲಿಂಗನವಸ್ಥೆಗೊಳು ತಿರಲು (ಬಸಪು. ೪೭-೪೭). ೨. ಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ಪಡೆ. [ಸಂ. ಅವಸ್ಥಾ]

ಅವಸ್ಪಂದ (ಗು). ಸ್ಪಂದವಿಲ್ಲದ; ನಿರ್ವಿಕಾರವಾದ; ಸ್ಥಿರವಾದ: ಎಂದೀ ಬಿನ್ನಪಮನವಸ್ಪಂದಮನಂತೆಯ್ದೆ ಕೇಳ್ದು ಮನುಜೋಕ್ತಿಪರಿಸ್ಪಂದಮತಿ ಕೇಳದಂತಿರ್ದಂದಪಗತಚಳನ ಜಳಧಿಯಂ ವಿಭು ಪೋಲ್ತಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೦-೧೧೬). [ಸಂ.]

ಅವಹಿತ (ಗು). ೧. ನೆಲೆಗೊಳಿಸಿದ; ಇಡಲ್ಪಟ್ಟ. ೨. ನಿಯೋಜಿಸಿದ; ಅವಧಾನಗೊಂಡ. [ಸಂ.]

ಅವಹಿತಧ್ಯಾನ (ಗು). ಧ್ಯಾನದಲ್ಲಿ ಮಗ್ನನಾದ: ಇತ್ತ ವೃಷಭನಾಥನುಂ ಮೌನವ್ರತದಿಂ ಯೋಗಯೋಗ್ಯಪ್ರದೇಶದೊಳ್ ಅವಹಿತಧ್ಯಾನನಾಗಿ ವಿಹಾರಿಸಿ (ಚಾವುಂಪು. ೩೭-೫); ಯೋಗಯೋಗ್ಯಪ್ರದೇಶದೊಳ್ ವಾಕ್ಸಂಯಮನುಮವಹಿತಧ್ಯಾನನುಮಾಗಿರೆ (ಅಜಿಪು. ೭-೮ ವ).
[ಅವಹಿತ + ಧ್ಯಾನ]

ಅವಹಿತಭಾವ (ನಾ). ಮನಸ್ಸಿನ ಭಾವವನ್ನು ಅಡಗಿಸುವುದು: ಸ್ವಭಾವಗಂಭೀರವೃತ್ತಿಯಪ್ಪುದಱಿನವಹಿತಭಾವಮನವಳಂಬಿಸಿ (ಚಂದ್ರಪು. ೬-೧೩ ವ). [ಅವಹಿತ + ಭಾವ]

ಅವಹಿತ್ಥ (ನಾ). ೧. (ಮನಸ್ಸಿನ ವಿಕಾರವನ್ನು ಹೊರಗೆ ತೋರ್ಪಡಿಸದಂತೆ) ಬಚ್ಚಿಡುವುದು. ೨. [ಕಾವ್ಯಮೀ] ಮೂವತ್ತು ಮೂರು ಸಂಚಾರಿಭಾವಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: "ನಾಚಿಕೆ ಭಯ ಮುಂತಾದವು ಉಂಟಾದಾಗ, ಅವು ಶರೀರದಲ್ಲಿ ಗೋಚರವಾಗದಂತೆ ಮರಸುವುದು ಅವಹಿತ್ಥ" (ಭಾರಮೀ. ೩೪೭). ಮತಿನಿರ್ವೇದಾವಹಿತ್ಥಶ್ರಮಮದ ಜಡತಾ... ಇವಿಂತೆಯ್ದೆ ಸಂಚಾರಿಭಾವಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೭೯೫). ೩. [ನಾಟ್ಯಶಾ] ಸಂಯುತಹಸ್ತಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ನಾಟ್ಯಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವ ಸಂಯುತಹಸ್ತಗಳು ಯಾವುವೆಂದರೆ ೧. ಅಂಜಲಿ... ೧೧ ಗಜದಂತ ೧೨ ಅವಹಿತ್ಥ ಮತ್ತು ೧೩ ವರ್ಧಮಾನ (ಅಭಾನೃ. ೪೮). [ಸಂ.]

ಅವಹಿತ್ಥೆ (ನಾ). = ಅವಹಿತ್ಥ ೨: ಚಿಂತೆ, ಅಸೂಯೆ, ಅವಹಿತ್ಥೆ, ಉಗ್ರ, ಅಪಸ್ಮಾರಗಳೆಂಬ ಮೂವತ್ತುಮೂರು ಸಂಚಾರೀಭಾವಂಗಳಿಂ ಪರಿವರ್ಧಿಸಿ (ವಿವೇಕ. ೨೨೭). [ಸಂ. ಅವಹಿತ್ಥಾ]

ಅವಹೇಳನ (ನಾ). ಅಗೌರವದಿಂದ ಕಾಣುವುದು; ಅವಮಾನ; ತಿರಸ್ಕಾರ: ಇನ್ನೊಬ್ಬರ ಅವಹೇಳನವನ್ನು ಗುರಿಯಾಗಿಟ್ಟುಕೊಂಡ ಕಾವ್ಯವಾಗಲಿ, ಸಾಹಿತ್ಯವಾಗಲಿ, ಚಿತ್ರಕಲೆಯಾಗಲಿ ಬೆಳೆಯಲಾರದು (ರಂಗರೋ. ೧೦೮); ಯಜಮಾನರ ಪ್ರೇಮಪೂರ್ಣ ದೃಷ್ಟಿಗೋಸ್ಕರ ನಾನು ಅವಹೇಳನವನ್ನು ಸಹಿಸಬಲ್ಲೆ (ಕೆಲಕ. ೫೨).

ಅವಹೇಳನಂಮಾಡು, ಅವಹೇಳನಮಾಡು = ಅಗೌರವದಿಂದ ಕಾಣು; ತಿರಸ್ಕಾರಮಾಡು; ಹಾಸ್ಯಮಾಡು: ತನ್ನಣ್ಣನಾರ್ಪನಾಶಂಕಿಸಿದ ವಾನರನ ಕೀಳ್ಮೆಗವಹೇಳನಂ ಮಾಳ್ಪವೋಲ್ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೨೮೮-೩೬೬); ಅವನ ಮೃದುಸ್ವಭಾವವನ್ನು ಕಂಡು ದೇವದತ್ತನು ಅವಹೇಳನ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದನು (ಹಿಂಕಿರು. ೩೩). [ಸಂ. ಅವಹೇಲನ]

ಅವಹೇಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ಅವಹೇಳನಮಾಡು: ಖೇಲನವ ಬೇಡವೆನುವರನು ವಿಧಿರಾಯನವಹೇಳಿಪನು ಸೆರೆವಿಡಿದು (ಮಂಕುಕ. ೨೬೭).
[ಅವಹೇಳನ + -ಇಸ್ತು]

ಅವಳ್₁ 'ಅದು₁' ಪರಾ.

ಅವಳ್₂ 'ಅಮಳ್' ನೋ.

ಅವಳ 'ಅಮಳ್' ನೋ.

ಅವಳಂಬಿಸು 'ಅವಲಂಬಿಸು' ನೋ.

ಅವಳಜವಳ 'ಅವಳಿಜವಳಿ' ನೋ.

ಅವಳಿ 'ಅಮಳ್' ನೋ.

ಅವಳಿಗಟ್ಟಿಗೆ (ನಾ). ಜೋಡಿಕಟ್ಟಿಗೆ: ಉರಿಗೆಂಡದೊಳಗವಳಿಗಟ್ಟಿಗೆಯ ಕಟ್ಟಿ ನಡುವಿರಿಸಿ ಬೇಯಿಸಿ (ಸೂಪಶಾ. ೪-೪೯).
[ಅವಳಿ (< ಅಮಳ್) + ಕಟ್ಟಿಗೆ]

ಅವಳಿಗಿರಿ (ನಾ). ಜೋಡಿ ಬೆಟ್ಟ; ಒಂದನ್ನೊಂದು ಹೋಲುವ ಎರಡು ಬೆಟ್ಟಗಳು: ಅವಳಿಗಿರಿಗಳವೋಲು ದೃಢತರದವಯವದ ಘನವಜ್ರಸಾರದ ಜವಳಿಸಿಂಹದವೋಲು ದುರ್ಧರ ಶೌರ್ಯಸಾಹಸರು (ನಿಭಾಗ. ೩–೮–೯).
[ಅವಳಿ (< ಅಮಳ್) + ಗಿರಿ$_1$]

ಅವಳಿಚುಕ್ಕಿ (ನಾ). ಜೋಡಿನಕ್ಷತ್ರ; ಒಂದನ್ನೊಂದು ಹೋಲುವ ಎರಡು ನಕ್ಷತ್ರಗಳು; ಅಶ್ವಿನೀನಕ್ಷತ್ರ: ಪುನರ್ವಸು, ಪುನರ್ವಸು ದ್ವಿತೀಯ ಎಂಬ ಅವಳಿಚುಕ್ಕಿಗಳೇ ಮಿಥುನದ ತಲೆಗಳು (ಜ್ಯೋತಿರ್ವಿ. ೩೯). [ಅವಳಿ (< ಅಮಳ್) + ಚುಕ್ಕಿ$_3$]

ಅವಳಿಜವಳಿ, ಅವಳಜವಳ (ನಾ). ೧. ಜೋಡಿ; ಒಂದೇ ಸಮನಾದ ಎರಡು ವಸ್ತುಗಳ ಜತೆ; ಯಮಳ. ೨. ಒಂದೇ ಹೆರಿಗೆಯಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದ ಎರಡು ಮಕ್ಕಳು: ನಮ್ಮ ಹಿರಿಯರ ಹೊಟ್ಟೇಲಿ ನಾವಿಬ್ಬರು ಅವಳಿಜವಳಿ ಗಂಡುಮಕ್ಕಳು (ಮುಂಬಯಿ. ೪–೧೦೩); ಭಾಗವತ ಸಂಪ್ರದಾಯದಲ್ಲಿ, ಬಲರಾಮಕೃಷ್ಣರೆಂಬವರು ಒಬ್ಬರನ್ನೊಬ್ಬರು ಅಗಲಲಾರದಂಥ ಅವಳಿಜವಳಿಯರು (ಯಕ್ಷಬ. ೩೬); ನೀವು ಅವಳಿಜವಳಿಗಳೇ (ನಡೆದಾ. II, ೧೨೫೧). **ಅವಳಜವಳ**: "ಯಮಳ – ಅವಳಜವಳ, ಜೋಡು" (ಗಂಗಾಮ).

ಅವಳಿಜವಳಿ ಮಕ್ಕಳು = ಒಂದೇ ಹೆರಿಗೆಯಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದ ಎರಡು ಸಂತಾನ: ಅವಳಿಜವಳಿ ಮಕ್ಕಳಂತಿದ್ದಾರೆ ಆ ಹುಡುಗರು (ರೂಢಿ).
[ಅವಳಿ (< ಅಮಳ್) + ಜವಳಿ$_3$]

ಅವಳಿಮೊಲೆ (ನಾ). ಮೊಲೆಗಳ ಜೋಡಿ; ಸ್ತನಯುಗ: ನವರತ್ನದ ಪುಸ್ತಿ ಕಟ್ಟಾಣಿಮುತ್ತಿನ ಖವಖವಿಸುವ ಪಂಚಸರದ ಅವಳಿಮೊಲೆಯ ಮಧ್ಯಕಮರಿದ ಪದಕದೆ ಕುವಲಯನೇತ್ರೆಯೊಪ್ಪಿದಳು (ಕಂಸವಿ. ೯–೭೨).
[ಅವಳಿ (< ಅಮಳ್) + ಮೊಲೆ]

ಅವಳಿಸು 'ಅವ್ವಳಿಸು' ನೋ.

ಅವಳು 'ಅದು$_1$' ಪರಾ.

ಅವಳೆ, ಆವಳೆ (ನಾ). ಸಣ್ಣಕಾಲುವೆ: ಸಂಕರನಾಯ್ಕ ಆಳುತ್ತ ವ್ರಿತ್ತಿಗಡಿ ತೆಂಕಲೂ ಹರಿದ ಅವಳೆ ಗಡಿ ಪಡು ಬಸ್ತಿಗಡಿ ಬಡಗಲೂ (ಕಇ. I, ೪೧–೩೦; 1417 ?); ಮೂಡಲು ಕಟ್ಟಿದ ಪಾಗರಉ ಮುಂದೆ ಹರಿದ ಅವಳೆ ಗಡಿ ತೆಂಕಲು ಅವಳೆಗಡಿ (ಕಇ. III-i, ೯–೧೫; 1538). **ಅವಳೆ**: ಪಡುವಲು ಸಂಜೆ[ನಾ]ಯಕನ ಮಾವಣನಾಯ್ಕ ಆಕಯ್ಯ ಅವಳೆಗಡಿ ಬಡಗಲು (ಕಇ. I, ೪೧–೪೭; 1417 ?). [?]

ಅವಳೋಕಿನೀವಿದ್ಯೆ 'ಅವಲೋಕಿನೀವಿದ್ಯೆ' ನೋ.

ಅವಳೋಕಿಸು 'ಅವಲೋಕಿಸು' ನೋ.

ಅವಳ್ದಿರ್ 'ಅದು$_1$' ಪರಾ.

ಅವಱು (ಕ್ರಿ). ಹಲ್ಲಿನಿಂದ ಕಚ್ಚು; ಹಲ್ಲಿನಿಂದ ಬಲವಾಗಿ ಕಡಿ: ಸಿಂಗಂ ಪೆಱುತಿರಲಾ ಶಿಶುವಂ ತಾಯಂಗದಿ ತಲೆ ಹೊಱಟುದಯಿಪ ಸಮಯಕೆ ಮುಂಗಡೆಯೊಂದು ಮತಂಗದ ಮಱಿಯಿರೆ ಕಾಣುತ ಕಡು ಮುಳಿದು ಜಂಗಿಸಿಯಾವೊಡಲಿಂದದನವಱಿತು ತುಂಗಪರಾಕ್ರಮಿಗಳ್ ಕಿಱಿದಾದೊಡೆ ಪಿಂಗುವರೇ ತಮ್ಮಯ ಕೃತ್ಯವಂ (ಜಯಕಾ. ೧೫–೩೨). ℙ ಈ ಶಬ್ದ 'ಅವುಡು' ಎಂಬುದರ ಬೇರೊಂದು ರೂಪ.
[< ಅವುಡು$_1$]

ಅವಾಂತರ (ಗು). ೧. ನಡುವೆ ಉಂಟಾದ; ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಸೇರಿಕೊಂಡ. ೨. ಮುಖ್ಯವಲ್ಲದ; ಅಧೀನವಾದ. 'ಅವಾಂತರಭೇದ' 'ಅವಾಂತರ ಮುಕ್ತಿ' ಪರಾ. (ನಾ). ೩. (ಸೈನ್ಯ, ಯುದ್ಧ ಮುಂತಾದವುಗಳಿಂದ ಆಗುವ) ತೊಂದರೆ, —ಉಪದ್ರವ: ಊರಿಗೆ ಅನ್ಯಾಯ ಅವಾಂತರ ಬಂದಡಂ ಸ್ಥಾನಿಕರು ತಪೋಧನರ ಸಂಮತ × × ನಡೆವಂತಾಗಿ (ಸೌಇಇ. IX–i, ೩೨೭–೧೮; 1207); ವೀರಣನಾಯಕರು ಧಾರಾಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಕೊಟ್ಟರಾಗಿ ಕೃಷ್ಣರಾಯರ ಅವಾಂತರದಲಿ ಅರಸುಗಳು ಅರ್ಧಕೆ ತೆಗೆದುಕೊಂಡು × × × ನಡೆದು ಬರಲಾಗಿ (ಎಕ. XIV, ಶ್ರೀರಂಗ. ೨೬೦–೩; 1551); ಕಟಿಯ ಕೆಳಗೆ ಕುಣಿತದ ಬೆವರಿನ ಅವಾಂತರಕ್ಕಾಗಿ ಚಲ್ಲಣ ಧರಿಸಿ ಮೇಲೆ ವೀರಗಚ್ಚೆ ಹಾಕುತ್ತಾರೆ (ಯಕ್ಷಬ. ೧೩೫). ೪. ಗದ್ದಲ; ಗಡಿಬಿಡಿ: ಎಲಾ ಹುಡುಗ, ಈಗಿನಿಂದಲೇ ಇಷ್ಟು ಅವಾಂತರ, ಮುಂದೆ ಮದುವೆ ಆಗೋದಾದರೆ ಇನ್ನೇನು ಅವಾಂತರ ಮಾಡ್ತೀಯೋ ಕಾಣೆ (ಮರಳಿ. ೧೦೦); ಏನಿದು ಪಾರ್ವತಿ! ಈ ಅವಾಂತರ! ನನ್ನನ್ನು ಕೆರಳಿಸಬೇಕೆಂದಿರುವೆಯಾ? (ಕೈಲಾಕ. ೫೬).

ಅವಾಂತರವೆಬ್ಬಿಸು = ಗಡಿಬಿಡಿಯನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸು; ಗದ್ದಲವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡು; ತೊಂದರೆಗೊಳಿಸು: ಹೊಡೆದಾಡಿ ಒಬ್ಬರ ಮುಖವನ್ನೊಬ್ಬರು ಪರಚಿ, ಒಬ್ಬರ ಕೂದಲನ್ನೊಬ್ಬರು ಎಳೆದು ಕಿತ್ತು ಅವಾಂತರವೆಬ್ಬಿಸಿದ್ದಾರೆ (ನಗೆಹೊ. ೨೩೩). [ಸಂ.]

ಅವಾಂತರಕಥೆ (ನಾ). ಮುಖ್ಯವಾದ ಕಥೆಯ ನಡು ನಡುವೆ ಬರುವ ಉಪಕಥೆ. [ಅವಾಂತರ + ಕಥೆ]

ಅವಾಂತರಕಾರಣ (ನಾ). ಮುಖ್ಯವಲ್ಲದ ಕಾರಣ; ಅಧೀನವಾದ ಕಾರಣ; ಸಹಕಾರಿಯಾಗಿ ನಡುವೆ ಒದಗುವ ಕಾರಣ: ಘಟವು ಕಾರ್ಯವು, ಇದಕ್ಕೆ ಮೃತ್ತಿಕೆಯು ಕಾರಣ, ಅವಾಂತರಕಾರಣ ದಂಡ ಮೊದಲಾದುವು, ಕರ್ತಾ ಕುಂಬಾರನು (ಹಸಾರ. ೯೬೬–೩ ಟೀಕು).
[ಅವಾಂತರ + ಕಾರಣ]

ಅವಾಂತರಪ್ರಲಯ (ನಾ). ಮಹಾಪ್ರಳಯಕ್ಕೆ ಮುಂಚೆ ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡದಲ್ಲಿ ಆಗತಕ್ಕ ಪ್ರಲಯ: ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡದೊಳಗೆ ಆಗತಕ್ಕ ಪ್ರಲಯಗಳು ಅವಾಂತರಪ್ರಲಯಗಳು (ಹಿಂದಸಾ. ೨೮೪).
[ಅವಾಂತರ + ಪ್ರಲಯ]

ಅವಾಂತರಫಲ (ನಾ). ಮುಖ್ಯ ಫಲವಲ್ಲದೆ ನಡುವೆ ಒದಗಬಹುದಾದ ಬೇರೆಯ ಪ್ರಯೋಜನ: ಅವಾಂತರ ಫಲವೇನೆಂದರೆ ಹೀಗೆ ನಿಶ್ಚಯ ಬಂದಹೊತ್ತಿಗೂ ತ್ರಿವಿಧಕರಣಗಳನ್ನು ಮಿಶ್ರಕರ್ಮದಲ್ಲಿಯಾದರೂ ಬಿಡಬೇಕು. ಸರ್ವಾತ್ಮನಾ ಪಾಪಕರ್ಮದಲ್ಲಿ ಬಿಡದೆ ಇರಬೇಕು ಎಂಬುದೇ ಅವಾಂತರ ಫಲವೆನಿಸುವುದು (ವೇಸಾರ. ೨೧). [ಅವಾಂತರ + ಫಲ]

ಅವಾಂತರಭೇದ (ನಾ). ಒಳಭೇದ; ಒಂದೇ ಜಾತಿಯ ವಸ್ತು ಅಥವಾ ವಿಷಯಗಳಲ್ಲಿ ಇರುವ ಪರಸ್ಪರವಾದ ಸಣ್ಣಪುಟ್ಟ ವ್ಯತ್ಯಾಸ: ಶೈವಶಾಸ್ತ್ರವು ಬಲುವಿಸ್ತೃತವಾದುದು. ಅದರಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ಅವಾಂತರ ಭೇದಗಳಿವೆ (ಚಿನ್ನಸಾ. ೨ ಮು).
[ಅವಾಂತರ + ಭೇದ]

ಅವಾಂತರಮುಕ್ತ (ನಾ). ಮೊದಲು ಪ್ರಾಪಂಚಿಕ ವ್ಯವಹಾರಗಳಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿದ್ದು ಆಮೇಲೆ ಮುಕ್ತನಾದವನು; ಸಂಸಾರಿಯಾಗಿದ್ದು ತರುವಾಯ ಮುಕ್ತನಾದವನು; ಮೋಕ್ಷಹೊಂದಿದವನು: ಇವರು ಅನಾದಿಮುಕ್ತರಲ್ಲ ಅವಾಂತರಮುಕ್ತರೆಂಬ ಅವಲಕ್ಷಣದ ನಾಯನಾಲಿಗೆಯ ನೇನೆಂಬೆ (ಸಿದ್ಧೇವ. ೫೫); ಮೊದಲುಪ್ರಪಂಚವರ್ತನೆಯ ದೇಹವುಳ್ಳವರಾಗಿ ಆಮೇಲೆ ಮುಕ್ತರಾದವರು (ಅವಾಂತರ ಮುಕ್ತರು) ಎನ್ನುವರು ಶೈವಮತದವರು (ಸಿದ್ಧೇವ. ೫೫ ಟಿ). [ಅವಾಂತರ + ಮುಕ್ತ]

ಅವಾಂತರವಾಕ್ಯ (ನಾ). ಪ್ರಾಸಂಗಿಕವಾಗಿ ನಡುವೆ ಒದಗುವ ವಾಕ್ಯ; ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಉಂಟಾದ ವಾಕ್ಯ: ಎಲ್ಲಿ ಆ ಅವಾಂತರ ವಾಕ್ಯದ ಅರ್ಥವು ಮತ್ತೊಂದು ಪ್ರಮಾಣಕ್ಕೆ ವಿಷಯವಾಗಿರುವುದೋ ಅಲ್ಲಿ ಅದನ್ನು ಅನುವಾದಮಾಡಿಕೊಂಡು ಅರ್ಥವಾದವು ಪ್ರವರ್ತಿಸುತ್ತದೆ (ಬ್ರಹ್ಮಭಾ. ೫೦೧). [ಅವಾಂತರ + ವಾಕ್ಯ]

ಅವಾಂತರಶೈವ (ನಾ). ೧. ಶೈವರಲ್ಲಿ ಒಂದು ಒಳಪಂಗಡ : ಆ ದೀಕ್ಷಾಯುಕ್ತಮಾದ ಅನಾದಿಶೈವ, ಆದಿಶೈವ, ಮಹಾಶೈವ, ಅನುಶೈವ, ಅವಾಂತರಶೈವ, ಪ್ರವರಶೈವ, ಅಂತರಶೈವವೆಂಬಿವೇ ಸಪ್ತಶೈವಂಗಳು (ವಿವೇಕ. ೭೨). ೨. ಅವಾಂತರ ಶೈವ ಪಂಗಡಕ್ಕೆ ಸೇರಿದವನು : ಶಿವದೀಕ್ಷಾ ಸಂಪನ್ನರಾದ ವೈಶ್ಯರೇ ಅವಾಂತರಶೈವರು (ವಿವೇಕ. ೭೨).
[ಅವಾಂತರ + ಶೈವ]

ಅವಾಂತರಸೃಷ್ಟಿ (ನಾ). [ವೀಶೈ] ಪ್ರಾಸಂಗಿಕವಾಗಿ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಆದ ಸೃಷ್ಟಿ : ಪರಮಾತ್ಮನ... ಲೀಲಾಯಾತ್ರೆಯೇ ಸೃಷ್ಟಿಯೆನಿಸುವುದು. ಇದು ಆದಿಸೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲ, ಅವಾಂತರಸೃಷ್ಟಿ. ಪ್ರಳಯಕಾಲದಲ್ಲಿ ತನ್ನೊಳಗೆ ಚಿದ್ರೂಪದಲ್ಲಿ ಅಡಗಿದ್ದ ಜೀವರನ್ನು ಹೊರಪಡಿಸುವ ಲೀಲಾವಿನೋದವೇ ಈ ಸೃಷ್ಟಿ (ಶಕ್ತಿವಿ. ೨೪). [ಅವಾಂತರ + ಸೃಷ್ಟಿ]

ಅವಾಂತ್ರ (ನಾ). = ಅವಾಂತರ ೩ : ಹಾವಳಿ ಬರಪಗೌಡ್ರ ಅವಾಂತ್ರದಲು (ಎಕ. IX, ದೊಡ್ಡಬ. ೭–೭ ; 1596 ?) ; ಶ್ರೀಮತ್ ರಾಜಶ್ರೀ ತಮ್ಮಳ ನಾಯಕನವರಿಗೆ ವಂದು ಅವಾಂತ್ರ ಬರಲೀಕಾಗಿ (ಎಕ. XI, ಹಿರಿಯೂ. ೭–೪ ; 1617 ?) ; ಮಂತ್ರಿಕಾಪಾಯಮಾದುದರಿಂದ ಪಟ್ಟಣಕವಾಂತ್ರ ಸಂಜನಿಸಿದುದು (ವೆಂಕಾರಾ. ೬–೨೬–೪೩) ; ಸತ್ಯಮಂಗಲ ಮುಂತಾದ ಶೀಮೆಯಲ್ಲಿ ಕಾಡಾನೆಗಳ ಅವಾಂತ್ರ ಬಹಳವಾಗಿರುವುದು (ಕಥಾಮಂ. ೪–೬೩) ; ಅವಾಂತ್ರದಲ್ಲಿ ಸಿಕ್ಕಿದ ಕುದುರೆ ದೇಶಾಂತ್ರವಾಗಿ ಓಡಿ ಹೋಯಿತು (ಗಾದೆ). [< ಸಂ. ಅವಾಂತರ]

ಅವಾಕ್ಕು (ನಾ). ೧. ಮಾತಿಲ್ಲದಿರುವುದು. ೨. ಮೂಗ.
ಅವಾಕ್ಕಾಗಿಸು = ಮಾತನಾಡದಂತೆ ಮಾಡು ; ಮೂಕವಾಗಿಸು: ರಸಿಕರೆಲ್ಲರ ಎದುರಿಗೂ ಪಿಟೀಲುವಾದನ ನಡೆಸಿ ಎಲ್ಲರನ್ನೂ ಅವಾಕ್ಕಾಗಿಸಿದರು (ಸಂಗೀತ. ೧೦೪). ಅವಾಕ್ಕಾಗು = ಮಾತು ಹೊರಡದಂತಾಗು : ಈ ಆನಂದಪರವಶತೆಯಿಂದ ಲಕ್ಷ್ಮೀಬಾಯಿಯು ಅವಾಕ್ಕಾದಳು (ಭಕ್ತಿಮಾ. ೮) ; ಮಾಚಿಕಬ್ಬೆ ಆಗ ಬಸದಿಯಿಂದ ಹಿಂದಿರುಗಿ ಮನೆಯ ಹೊಸ್ತಿಲನ್ನು ಸೇರಿ, ಪತಿಯನ್ನು ಕಂಡು ಅವಾಕ್ಕಾಗಿ ನಿಂತರು (ಶಾಂತಲಾ. ೩). [ಸಂ. ಅವಾಚ್]

ಅವಾಕ್ಛ್ರುತಿ (ನಾ). ೧. ಮೂಕತನ ಮತ್ತು ಕಿವುಡುತನ. ೨. ಮೂಗನೂ ಕಿವುಡನೂ ಆಗಿರುವವನು : "ಕಳಮೂಕಸ್ತ್ವವಾಕ್ಛ್ರುತಿಃ" (ಹಲಾಯು. ೧೦೦–೪೫೫). [ಸಂ.]

ಅವಾಗ್ಗೋಚರ (ಗು). ಮಾತಿಗೆ ಗೋಚರವಾಗದ ; ವರ್ಣಿಸಲು ಶಕ್ಯವಿಲ್ಲದ: ತ್ರಿಜಗತ್ಸಾರತರಂ ವಿಯಚ್ಚರಪುರಂ ಚೆಲ್ವಿಂದವಾಗ್ಗೋಚರಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೫–೧೧). [ಸಂ.]

ಅವಾಗ್ಭವ (ಗು). ದಕ್ಷಿಣದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದ ; ತೆಂಕಲಲ್ಲಿ ಉಂಟಾದ.
[ಸಂ. (ಅವಾಚ್ + ಭವ)]

ಅವಾಗ್ಭಾಗ (ನಾ). ೧. ದಕ್ಷಿಣಭಾಗ; ತೆಂಕಲು. ೨. ಗಿಡದ ಕೆಳಭಾಗ; ಮರದ ಬುಡ : "ಅವಾಗ್ಭಾಗಃ, ಬುಧ್ನಃ – ಈ ೨ ಮರದ ಮೊದಲ್" (ಹಲಾಯು. ೩೦–೨೭) ; "ಅವಾಗ್ಭಾಗಮೆನೆ ಬುಧ್ನಮೆನಲು ಎಸೆವ ತರು ಮೊದಲಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೩೨–೨). [ಸಂ. (ಅವಾಚ್ + ಭಾಗ)]

ಅವಾಗ್ವಿಷಯ (ಗು). ಮಾತಿನಲ್ಲಿ ಹೇಳಲಾಗದ, —ವಿವರಿಸಲಾಗದ ; ವರ್ಣಿಸಲು ಶಕ್ಯವಲ್ಲದ : ಪುರಶ್ರೀಯನಾತನಮಾನುಷಮುಮವಾಗ್ವಿಷಯಮುಮವರ್ಣನಾಗೋಚರಮುಮಾಗೆ ಬಣ್ಣಿಸುತ್ತುಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೩–೧೧ ವ). [ಸಂ.]

ಅವಾಙ್ಮನಸಗೋಚರ (ಗು). ಮಾತಿಗೂ ಮನಸ್ಸಿಗೂ ನಿಲುಕದ : ಅವಾಙ್ಮನಸಗೋಚರಂ ದಿಟಕೆ ನೀಂ ಬಱಿಕ್ಕಾವುದೀ ಭವಚ್ಚರಣಸೇವೆಯೊಳ್ ಕ್ರಿಯೆ ಜಿನೇಂದ್ರಚಂದ್ರಪ್ರಭಾ (ಚಂದ್ರಪು. ೧೪–೯೦). [ಸಂ.]

ಅವಾಙ್ಮಾನಸಗೋಚರ (ಗು). = ಅವಾಙ್ಮನಸಗೋಚರ : ಮುಕ್ತಜೀವನಪ್ಪೊಡೆ... ಅನುಪಮಾನನುಂ ಅವಾಙ್ಮಾನಸಗೋಚರನುಂ... ಅಕ್ಕುಂ (ಸುಕುಮಾ. ೮–೧೪ ವ). [ಸಂ.]

ಅವಾಙ್ಮುಖ (ಗು). ತಲೆಬಾಗಿದ ; ಕೆಳಮುಖವಾದ : "ಅವಾಚೀನಂ, ಅವಾಙ್ಮುಖಂ – ಈ ೨ ತಲೆವಾಗಿರ್ದುದು" (ಹಲಾಯು. ೧೨೫–೭೨) ; "ಅವಾಙ್ಮುಖಮಪಾಚೀನಮೆನೆ ತಲೆವಾಗುಹಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೩೪–೩೩).
[ಸಂ.]

ಅವಾಙ್ಮುಖಿ (ನಾ). ತಲೆಯನ್ನು ತಗ್ಗಿಸಿದವಳು ; ಮುಖವನ್ನು ಕೆಳಗೆ ಮಾಡಿದವಳು : ಸ್ತಂಭಿತೆಯರಾಗಿದ್ದು, ಎದ್ದು, ಅವಾಙ್ಮುಖಿಯರಾಗುವರು (ಬೆಟ್ಟಅ. ೧೨–೧೧). [ಸಂ. ಅವಾಙ್ಮುಖೀ]

ಅವಾಚಿ (ನಾ). ದಕ್ಷಿಣ ದಿಕ್ಕು ; ತೆಂಕಲು. [ಸಂ. ಅವಾಚೀ]

ಅವಾಚಿದಿಕ್ಕು (ನಾ). = ಅವಾಚಿ. 'ಅವಾಚೀದಿಗ್ವಿಜಯ' ಪರಾ.
[ಅವಾಚಿ + ದಿಕ್ಕು]

ಅವಾಚೀದಿಗ್ವಿಜಯ (ನಾ). ದಕ್ಷಿಣ ದಿಕ್ಕನ್ನು ಗೆಲ್ಲುವುದು ; ತೆಂಕಣ ಕಡೆಯಲ್ಲಿ ನಡಸುವ ದಿಗ್ವಿಜಯ : ಆ ಚಕ್ರವರ್ತಿ ನಡೆದನವಾಚೀದಿಗ್ವಿಜಯಹೇತುವಿಂ ಜಿನಚಂದ್ರಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೧–೧).
[ಸಂ. (ಅವಾಚೀದಿಕ್ + ವಿಜಯ)]

ಅವಾಚೀದ್ವಾರ (ನಾ). ದಕ್ಷಿಣ ದಿಕ್ಕಿನ ಬಾಗಿಲು ; ತೆಂಕಣಬಾಗಿಲು : ಸುವರ್ಣಕುಲಾಭಿಧಾನ ತರಂಗಿಣೀ ಪುಂಡರೀಕಹ್ರದದ ಅವಾಚೀದ್ವಾರದಿಂ ಪೊಱಮಟ್ಟು ತನ್ನಾಭಿಗಿರಿಯಂ ಅರ್ಧಪ್ರದಕ್ಷಿಣಂ ಮಾಡಿ ಪರಿದು (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೧೩೬). [ಸಂ. (ಅವಾಚೀ + ದ್ವಾರ)]

ಅವಾಚೀನ (ನಾ). ದಕ್ಷಿಣದಿಕ್ಕಿನದು ; ತೆಂಕಲಿನದು : "ಅವಾಚೀನಂ, ಅವಾಕ್ – ಈ ೨ ತೆಂಕಲಾದುದಱ ಪೆಸರ್" (ಹಲಾಯು. ೧೭–೧೦೩).
[ಸಂ.]

ಅವಾಚ್ಯ (ಗು). ೧. ನುಡಿಯಬಾರದ. (ನಾ). ೨. ಬೈಗಳು ; ನಿಂದೆ : ಬಿನ್ನವಿಸಲ್ಕವಾಚ್ಯಮಿದು ದೇವ ಪರಿಚ್ಯುತಭೀತಿಯಿಂದವಾಂ ಬಿನ್ನವಿಪೆಂ (ನೇಮಿಪು. ೩–೧೩೫) ; ಅವಾಚ್ಯಶಬ್ದಗಳಿಂದ ನಿಂದಿಸತೊಡಗಿದ (ನಾಪೋಲೀ. ೭೩) ; ಎದುರು ಬಿದ್ದು ಮಾತಾಡಬಾರದೆ ಎಂದು ಪ್ರಚೋದಿಸಲು ತನ್ನ ಶಬ್ದಕೋಶದಿಂದ ಅತಿ ಅವಾಚ್ಯವನ್ನು ಹುಡುಕುತ್ತ ಮಾತಾಡುತ್ತಾನೆ (ಹೊಸಕ್ಷಿ. ೨೨೦). [ಸಂ.]

ಅವಾಜು (ನಾ). ಶಬ್ದ ; ಸದ್ದು : ಶನಿವಾರದ ದಿವಸ ಪಟ್ಟಣದಲ್ಲಿ ಫಿರಂಗಿ ಅವಾಜು ಬಂದಾಯಿತು (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೯೭) ; ಆ ಇಬ್ಬರು ಸಾಹೇಬರು ದೊಡ್ಡ ಲಷ್ಕರಿನ ನಿಶಾನಿ ಫಿರಂಗಿ ಅವಾಜು ಕೇಳಿದರೆ ಅದರ ಜವಾಬು ಕೊಡುವ ಬಗ್ಯೆ (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೧೩೪) ; ಟೀಪುಸುಲ್ತಾನರಿಗೂ ಇಂಗ್ರೇಜಿಯವರಿಗೂ ಸಿದ್ಧೇಶ್ವರನ ಗದ್ದಿಗೆ ಬಳಿಯ ಆದ ಲಡಾಯದ ಅವಾಜು ಕೇಳಿ (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೯೩) ; ತಾಳ, ಡೊಲಕೆಗಳ ಗಡಚಿಕ್ಕುವ ಅವಾಜಿನಲ್ಲಿ ಮಾಸ್ತರರ ದನಿ ಅವರಿಗೆ ಕೇಳಿಸಲಿಲ್ಲ (ಮೂರುದಾ. ೭೩).
ಅವಾಜುಮಾಡು = ಧ್ವನಿಮಾಡು : ಈ ಜನ ಇನ್ನಷ್ಟು ಬೆದರಿತು. ಅವಾಜುಮಾಡುತ್ತಾ ಹಿಂಜರಿದು ಮನೆಗೆ ತೆರಳಿದರು (ಬೆಳುಮ. ೧೪೯).
[← ಪಾರ. ಹಿಂ. ಮರಾ. ಅವಾಜ್]

ಅವಾಢವ್ಯ (ಗು). (ಉಕ) ಅಳತೆಮೀರಿದ ; ತುಂಬ ಹೆಚ್ಚಾದ : ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಬೆಳೆಯುತ್ತಿರುವ ಅವಾಢವ್ಯ ಖರ್ಚನ್ನು ಅವಳು ಗಂಭೀರವಾಗಿ ಯೋಚಿಸುವಂತಾಯಿತು (ಮಣ್ಣಿಮ. ೩೧) ; ಆದರೆ ಇಷ್ಟೊಂದು ಅವಾಢವ್ಯ ಬೆಲೆಕೊಟ್ಟು ಅದನ್ನು ಕೊಳ್ಳುವ ಧೈರ್ಯಸಾಲದೆ ಮರಳಿ ಹೋದರು (ರತ್ನಗೋ. ೮) ; ಮೇಲಾಗಿ ಅವಾಢವ್ಯ ಬಡ್ಡೀವ್ಯವಹಾರ (ತಿಡುಗು. ೬೯). [← ಮರಾ. ಅವಾಢವ್ಯ (< ಸಂ. ಅವೋಢವ್ಯ)]

ಅವಾಪ್ತ (ಗು). ಹೊಂದಿದ; ಪಡೆದ; ಉಂಟಾದ: ನಕುಳಾರ್ಯನುಂ ಪ್ರಭಾಕರ ವಿಮಾನದೊಳ್ ಮಹೋರಥಾವಾಪ್ತ ದಿವ್ಯಭೋಗಂ ಮಹೋರಥನೆಂಬ ಕಲ್ಪಜನಾದಂ (ಅರಿಷ. ೫-೬ ವ). [ಸಂ.]

ಅವಾಪ್ತ (ಗು). ಹೊಂದಬಹುದಾದ; ಪಡೆಯತಕ್ಕ: ಬಹಿರಂತರ ಸ್ಥಿತನವಾಪ್ತನಂ ಲಿಂಗಸ್ವರೂಪಿ ನಿನಗಂ (ವೀಶೈಪ. ೬-೧೦೯). [ಸಂ.]

ಅವಾಮವೃತ್ತಿವರ್ತನೆ(ಗು).ಅ. ನೇರವಾದ ಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿನಡೆಯುವ; ಋಜುಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ವ್ಯವಹರಿಸುವ. ೨. ಎಡದಿಂದ ಬಲಗಡೆಗೆ ಸುತ್ತುವ. ೧,೨: ಉಲಲಿಸಿದ ಮಹಾತ್ಮನಂ . . . ಅವಾಮವೃತ್ತಿ ವರ್ತನಿನಂಬುದಂ ಪೇಟ್ಟಂತೆ ಅಧ್ವರಾಸಲನವಾಮವೃತ್ತಿವರ್ತನ ಮಾಡುದು (ಚಂದ್ರಪ್ರ. ೧೨-೩೩ ವ).

[ಸಂ. (ಅ- + ವಾಮವೃತ್ತಿವರ್ತನೆ, ಅವಾಮವೃತ್ತಿ + ವರ್ತನೆ)]

ಅವಾಯ (ನಾ). ೧. ಹೊರಟುಹೋಗುವುದು. ೨. ಸಮಾಪಿಸುವುದು. (ಅ). ೩. ಅವಕಾಶಕೊಡುವುದು; ಹೇಳಿದುದಕ್ಕೆ ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳುವುದು. ೪. ಅಪಾಯ (?): "ಅಗಡುಮನಲ್ಲವಾಯಮಿಪ್ಪುದು" (ಶಕರ. ೧೧೬); ರಾಯ ಹಡುಳದೋಳಹನು ಬಂದುದವಾಯ ನಿಮ್ಮಡಿಗಿಂದು (ಅಭಿರಾ. ೨೯-೪೨). [ಸಂ.]

ಅವಾಯಿ (ನಾ). ದೋಣಾರೋಪಣೆ: ಪ್ರಕೃತದ ಅವಾಯ ನೋಡಿದರೆ ನಮಗೆ ಪರಿಣಾಮವಾಗುವಹಾಗಿಲ್ಲ (ವಾಗ್ಭಟ. ೯೨).

[ಪ್ರಾ. ಅವಾಇ; ಮಾರಾ. ಅವಾಈ (< ಸಂ. ಅಪಾಯಿನ್)]

ಅವಾರ (ನಾ). ೧. ಈಚೆಕಡೆ. ೨. ನದಿಯ ಈಚೆಯ ದಡ. [ಸಂ.]

ಅವಾರಿ (ಗು). ಸಂತತವಾಗಿ ನಡೆಯುವ; ಯಾವ ನಿರ್ಬಂಧವೂ ಇಲ್ಲದೆ ನಡೆಯುವ (?): ಸಲುವುದು ಗ ಳಿಂ ಬಿರಾದಿಂದಲಂ ದೆಶ್ಟ ಬಿರಾಡ ಗ ಿಂ ಅವಾರಿಯಿಂದಲ್ ಕ್ರಿ ಉಳಯಂ ಗ ಿಳ ಲು ಗ ಳಿ (ಎಳ. VIII, ಕೀರ್ತಿಪ್ರ. ೫೩-೧೪ ; ೧೫೩೦); ಅವಾರಿಯಿಂದ ಮಾಡುವ ತವೆ ಮಾಟಿಕೊಟಿಪ ನವಿನಯ ಭಕ್ತರುಗಳು – ಒಂದು ಲಕ್ಷ ನನ್ನ ಕೆಲ್ಲಾಡಿ ಕೊಂಳ್ಪವ್ವ (ಸಿದ್ಧಪ್ಪ. ೨೦-೧೫೫). [< ಸಂ. ಅವಾರ್ಯ]

ಅವಾರಿಚೈತ್ರ (ನಾ). = ಅವಾರಿಸತ್ರ : ಶ್ರೀಕಪಿಲಸಿದ್ಧಮಲ್ಲಿ ಕಾರ್ಜುನ ದೇವರ ಅಂಗಭೋಗ ರಂಗಭೋಗ ಅವಾರಿಚೈತ್ರ ಅವಾರಿಚೈತ್ರತೈ (ಸೌಇಇ. XX, ೧೬೭-೬೯ ; ೧೧೯೦). [ಅವಾರ + ಚೈತ್ರ]

ಅವಾರಿತ (ಗು). ತಡೆಯಿಲ್ಲದಿರುವ; ತಡೆಯದಿರುವ; ತಡೆಬದಿಯಿಲ್ಲದ: ಭೋಕಭೂಮಾಧಿಪ ಪಿರಿಯ ಳಿಯ ಕಾಲಸಂಕೆಲೆ ಪಲಿಂದುಕೊಂಡು ತ್ತಾಲರ್‌ದ್ರಾವಾತಕೀರ್ತ್ಯ ಬಹಳ ವೇಗದಲಿ . . . ಎಯ್ದಲ್ಪ ಸಮಯ ದೊಳು (ಬಸವ. ೨೨-೬). [ಸಂ.]

ಅವಾರಿತಂ(ಅ). ತಡೆಬದಿಯಿಲ್ಲದೆ; ಅಡ್ಡಿಯಿಲ್ಲದೆ: ಎತ್ತೆತ್ತಮವಾರಿತ ಮುಜ್ಜೃತ್ತತಿಯಂ ಪರಿವ ಚಿತ್ತಗಜನುಂ ನಿಲಿಸಲ್ (ಅಸಾರ. ೧೬೧).

[ಸಂ.]

ಅವಾರಿಸತ್ರ (ನಾ). ಎಡೆಬಿಡದೆ ನಡೆಯುವ ಧರ್ಮ ಛತ್ರ; ವರ್ಷದಿ ಎಲ್ಲ ಕಾಲದಲ್ಲಿಯೂ ನಡೆಯುವ ಧರ್ಮಛತ್ರ(?): ಅದಿಸ್ವಯಂಭು ಶ್ರೀರನವರೇಣ್ಯರ್ಲ್ಲಿಯವಾರಿಶ್[ಸ]ತ್ರಕ್ಕಂ ಸರ್ವನಮಸ್ಕ್ಯಮಾಗಿ ಬಿಟ್ಟ ಕೆಸ್ಲೆ ಮೂನಿಜಱ ಬಳಯ ದುದ್ಧಿಯಾಲು (ಸೌ ಇಇ. IX–i, ೧೯೦–೯೧ ; 1057); ಶ್ರೀಮದಿಂದ್ರೇಶ್ವರ ದೇವರಗಮಲ್ಲಿಯ ಅವಾರಿಶ್[ಸ]ತ್ರಕಂ ಸರ್ವನಮಸ್ಕ್ಯಮಾಗಿ ಬಿಟ್ಟ ಕುಲುಕ್ಕನ್ನೆ (ಸೌಇಇ. IX–i, ೧೧೯–೯೫ ; 1057); ಶ್ರೀವೈದ್ಯನಾಥದೇವರಗೆ ಅಂಗಭೋಗ ರಂಗಭೋಗಾರ್ತ್ಥಂ ಗಳಾಗಿ . . . ಈರೂ ದೇವರ್ಗ್ಗೆ ಕೊಟ್ಟು ಅವಾರಿಸತ್ರವ ನಡಸುವಂತಾಗಿ (ಎಇ. XXX, ೯–೧೨ ; 1220). [ಅವಾರ + ಸತ್ರ]

ಅವಾರ್ಯ (ಗು). ೧. ನಿವಾರಿಸಲಾಗದ; ತಡೆಯಲು ಶಕ್ಯವಿಲ್ಲದ. ೨. ತಡೆಯಬಾರದ: ಆಚಾರ್ಯನನಿವಾರ್ಯನನಸುಮೌರ್ಕ್ಕನು (ಬಸವ. ೪೬-೬೮). [ಸಂ.]

ಅವಾರ್ಯವೀರ್ಯ (ಗು). ೧. ಅನಿವಾರ್ಯವಾದ ಪರಾಕ್ರಮವುಳ್ಳ; ತಡೆಯಲಾಗದ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವುಳ್ಳ: ಭೀಷ್ಮರ ಬೆಂಬಲದೊಳ್ ವಿಚಿತ್ರವೀರ್ಯನುಮವಾರ್ಯವೀರ್ಯನಾಗಿ (ಪಂಪ ಭಾ. ೧-೯೦ ವ) ; ಒದವಿರ ರಿವುದಂ ಸೂಚಿಪಂತಿರ್ದುದು ಮಲ್ಲನುಮಿಚ್ಚಾವಿದ ದಿಲ್ಲುಮಿರ್ದತಿಶಯಿರ್ಗರ್ದಱವುಗುಮವನವಾರ್ಯವೀರ್ಯಂ ಶೌರ್ಯಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೨-೪೫) ; ಸತ್ಯವಾಕ್ಯನವಾರ್ಯವೀರ್ಯಂ ಸಜ್ಜನಂ (ಬಸವ. ೨೨-೨೪). (ನಾ). ೨. ಅನಿವಾರ್ಯವಾದ ಪರಾಕ್ರಮ: ಅದು ದೇವಲೋಕದಂತೊಪ್ಪದುದು . . . ಚಕ್ರಿಯು ತೇಜದ ಜಸದವಾರ್ಯ ವೀರ್ಯದ ಪೊದಲ್ದ ಭುಜವೀರ್ಯದೊಂದು ರೂಪತೆ ಪೋಲ್ಕುಂ (ಅರಿಷ. ೧೧-೩). [ಅವಾರ್ಯ + ವೀರ್ಯ]

ಅವಾಸ (ಗು). ೧. ಬೆತ್ತಲೆಯಾದ; ವಸ್ತ್ರವಿಲ್ಲದ. (ನಾ). ೨. ಬೆತ್ತಲೆಯಾದ ವ್ಯಕ್ತಿ. [ಸಂ. ಅವಾಸಸ್]

ಅವಾಸ್ತವ (ಗು). ವಾಸ್ತವವಲ್ಲದ; ದಿಟವಲ್ಲದ; ಸುಳ್ಳಾದ: ಅವಾಸ್ತವ ಮಹತ್ತಾಕಾಂಕ್ಷೆಯಾದ ಸಿಂಧಿಯನು (ಕೃ ಕ್ಷಾ. ಕು. ೧೧). [ಸಂ.]

ಅವಾಸ್ತವತೆ (ನಾ). ಸತ್ಯಕ್ಕೆ ದೂರವಾಗಿರುವುದು; ದಿಟವಲ್ಲದಿರುವುದು: ಈ ರೀತಿ ಸಾಹಿತ್ಯವು ಸಾಂಪ್ರದಾಯ ಮತ್ತು ಅವಾಸ್ತವತೆಗಳ ಕೊಳೆಯಿಂ ನೀರಾಗದೆ . . . ಸಹೇವ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಾಗಿ ಮಾಡಿದ ಶ್ರೇಯಸ್ಸು ಬಹು ಮಟ್ಟಿಗೆ ಪತ್ರಿಕಾ ವ್ಯವಸಾಯಕ್ಕೇ ಸಲ್ಲಬೇಕು (ಪತ್ರಿಕಾ. ೬೦). [ಸಂ. ಅವಾಸ್ತವತಾ]

ಅವಿ, (ಕ್ರಿ). ಆಡುಗು; ಮರೆಯಾಗಿ ನಿಲ್ಲು; ಬಚ್ಚಿಟ್ಟುಕೊಂ: ಅವಿತು, ಅವಿದು (ಭೂತನ್ಯೂ) : "ಅವಿ – ನಗೂಹನೇ (ಮರೆಯಾಗು)" (ಕಪ್ರಧಾ) ; "ಅವಿದಂ ಕರೆದಂ" (ಕರ್ಣಾಪ. ೬೧) ; ಅಸುರಕ್ಷಸ್ತ್ರಪ್ರಕಾರಂಗಳಂ ಬಂಚಿಸುತುಂ ಬಾಹಾಸಹಸ್ರಾವಿಯೊಳವಿದು ದುರ್ಲ್ಲಕ್ಷ್ಯನಾದಾಗಳಾ ರಾತ್ಸಸನೋವೋ ಗೆಲ್ದಿನೆಂದಾವ್ಯದುಂ (ಜಗದ. ೧೭-೧೩೧) ; ಪಸಿಯಚೇತ್ರದಿಂ ಮುಸುಂಕಿ ಮುಗಿದವಿದರ್ದ ನಿಜಪುಸೋಕರಂಯಿಂದು ಬಗೆದು ಕಾಲಮೇಲೆ ಕವಿದುರ್ದುರ್ (ೀಲಾಪ. ೧೪-೬೪ ವ) ; ನಿಜಮಂ ಮಾಜಿ ಕೃತಕದೊಳಗವಿದೊಡಂ . . . ದೇವಕಳೆ ಮನಕೆ ಮಂಗಳವಿತ್ತುದು (ಸಿದ್ಧರಾ. ೨-೨೪) ; ಪಜಮೆಯಂವಿಂದವಿತ್ತ ದಿವಿಯತ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಸಂದಣಿ ಗೊಳುತುಂ (ಕಬ್ಬಿಗಾ. ೫೭) ; ತುಟುಗಿದ ತವಾಲಲೊಳಗವಿದು ಸಖಿಯಂ ಕಾಡಿ (ಪುಸ್ಪರ್ಶ. ೨-೪೪) ; ಪಂಪೆಯೊಳ್ ಪಂಪಾವಿರೂಪಾಕ್ಷನೊಳಗವಿದ ಪಂಪೆಯ ಹರೇಶ್ವರನ ಪಾದಪದ್ಮಂಗಳಂ ನೆನೆದಿನಸುವೆಂ ಕೃತಿಯನು (ಆರಾಜಾ. ೧-೨೨).

ಅವಿತಿದು = ಬಚ್ಚಿಡು; ಮುಚ್ಚಿದು : ಎಲ್ಲಿ ಅವಿತ್ತಿಟ್ಟಳೊ ಆ ಕಾಗದಾ (ಅಸ್ಪೂ. ೫೯) ; ಅಲ್ಲಿ ತಪಸ್ಸು ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದ ಕಲಿಯಮಹಿಂದೆ ಅವಿತಿಟ್ಟನು (ಶ್ರೀಹಿಂ. VII, ೨೪). ಅವಿತಿಸು = ಬಚ್ಚಿಡು; ಮುಚ್ಚಿಡು : ಹೊಸತು ಹಳತಾದಂತೆ ತಿರಿತಾಯ ಮಡಿಲೊಳು ಅವುಗಳ ನವಿತಿರಿಸಿದಳು (ಇಂಚಾಪ್ರ. ೧೮೫-೧೫೫). ಅವಿತುಕೊಳ್, ಅವಿದುಕೊಳ್ = ಬಚ್ಚಿಟ್ಟುಕೊಂ ; ಅಡಗಿಸಿಂ : ಕೋಪದಿಂದ ಮುನ್ನವಿತುಕೊಂಡಿದ ತಾಪಸಂ ನಡೆತಂದು (ಬಸವ. ೧೮-೭೯) ; ಸೂರ್ಯರ್ಕಮನು . . . ಅಟ್ಟಕ್ಕೆ ಹತ್ತಿ ಕೆಳಗೆ ನಡೆಯುವುದನ್ನೆಲ್ಲಾ ನುಟ್ಟಾಗಿ ನೋಡುತ್ತಾ ಅವಿತು ಕೊಂಡಿದ್ದನು (ಶ್ರೀಹಿಂ. VI, ೯) ; ರಾಜಾಜಿಯನು ಭಕ್ತ್ಯವೃಂದದ ಮರೆಯಲ್ಲಿ ಅವಿತುಕೊಂಡು ಶ್ರೀದೇವಿಯನ್ನು ಇಣಕಿಣಕಿ ನೋಡುತ್ತಿದ್ದನು

(ಶ್ರೀರಾಘ. ೨೫) ; ಭವಿಗಳಿದಿರ್ವರಲಂಜಿ ನಿಲ್ಲದೋಡುತ್ತಿಪ್ಪರವಿದವಿದು ಕೊಂಡು ದಿಗಿಕರದಂಗುತ್ತಿಪ್ಪರೆಂದು (ಇಜಿರ. ೧೧೦-೨೨) ; ಒಂದು ಮರದೊಳಗಿದುಕೊಂಡಿರೆ (ಜಂಡೀರ. ೨೪೮). [?]

ಅವ್ಯಿ (ನಾ). ಒಂದು ಆಳತೆ : ಅವನ ನೆತ್ತಿಯ ಮೇಲೆ ಸುಮಾರು ಕಾಲು ಅವಿಯುದ್ದದ ಸೀಳುಗಾಯ ಕಂಡಿತು (ಕಥಪ್ರ. ೨೭೫). [?]

-ಅವ್ಯಿ(ಪ್ರ). ಕೃದಂತ ಭಾವನಾಮ ಪ್ರತ್ಯಯ : ನಿನ್ನ ಯಕೋರಾತಿಯಂ ಪಿಂದು ಮ್ಮಿಕಿಯ ಕಾಣಿಸುವಿಕೊಳ್ಳುವಿಕೆಗಳ್ಗುಮಳವಿಗಳ್ಗುಮಿದರ್ಗುಮುಮಂ (ಕವಿರಾ. ೩-೯೨). [ಅಳಿ + -ಅವ್ಯಿ] ; ಅಳವಿಗಱಿದಲಂಪುಮಂ ಬಳವಿ ಪಡೆದಟ್ಟಿಜುಮಂ (ಅವಿಷ. ೪-೫೨ ವ). [ಬಳೆ + -ಅವ್ಯಿ] ; "ಬಳೆವಿಳ ಕೋರವ್ಯಸೂ" (ಕಬ್ಬಾಸು. ೫೬೩).

ಅವ್ಯಿ (ನಾ). ೧. ಕುರಿ : "ಅಜಃ, ಊರ್ಣಾಯಃ . . . ಮೇಂಢಃ —ಈಳ ಕುಱಿಗಳ್" (ಶಲಾಯು. ೪೭-೧೨೪) ; ಅಂದವಿಗೋಪಕ್ಕೆಸೆ ಮರುಳೊಂದಿದ ರಿಂದು ಲಯಸ್ವರಜ್ಞಾನಾನಂದದೊಳಜ್ಜು ಟಾಜ್ಜರವಮಾ (ಚಕವಿ. ೪-೧೨೦). ೨. ಮೇಕೆ. ೩. ಸೂರ್ಯ. ೪. ಎಕ್ಕದ ಗಿಡ. ೫. ಬೆಟ್ಟ. ೬. ಗಾಳಿ. ೭. ಮುಟ್ಟಾದ ಹೆಂಗಸು. ೮. ಯಜಮಾನ. ೯. ಇಲಿ ; ಹೆಗ್ಗಣ. ೧೦. ಶಾಲು ; ಕಂಬಳಿ. [ಸಂ.]

ಅವಿಂಧ್ಯ (ನಾ). ಕಿವಿ ಚುಚ್ಚಿಕೊಳ್ಳದವನು ; ಯವನ : ಅವಿಂಧರು ಪರಮ ಕೃತಘ್ನರೂ, ದುರಾತ್ಮರೂ, ಕ್ರೂರಾಚಿಸರಿಗಳಾಗಿರುವರು (ಭಕ್ತಿಸ. ೧೦೪). [ಸಂ. ಅವಿದ್ಧ]

ಅವಿಕತ್ಥನ (ನಾ). ತನ್ನನ್ನು ತಾನು ಹೊಗಳಿಕೊಳ್ಳದಿರುವುದು ; ಪ್ರಶಂಸೆ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳದಿರುವುದು : ಅಲಘುನಿಜಸುತಿಗಳ್ಕುವದಜಾನವಿಕತ್ಥನಂ ಫಲಿಸುತಿದೆ (ಪದ್ಮರಾ. ೧೩-೨೦). [ಸಂ.]

ಅವಿಕಲ, ಅವಿಕಳ (ಗು). ೧. ಕುಂದಿಲ್ಲದ ; ನ್ಯೂನತೆಯಿಲ್ಲದ ; ಸೆಮಗ್ರವಾದ ; ಸಂಪೂರ್ಣವಾದ : ಜಲರಾಶಿಪ್ರಭವೆಯನವಿಕಲಕೃತ್ನಗುಣಾನುರಕ್ತಯಂ (ಕವಿರಾ. ೩-೧೬೧). ೨. ಕ್ರಮಬದ್ಧವಾದ ; ಸ್ಥಿರವಾದ. **ಅವಿಕಳೆ** : ೧. ಧವಳಜಲಧರಳುಲಾಕುಲಮವಿಕಳಮಂಬರ ತಳಂ (ಶವಿರಾ. ೨-೬೧) ; ಅವಿಕಳಶಯಮತ್ತಿಗೆಯನಳವಡಿಸಿ ನಿಂದ ಧರಾಯುವತಿಕೀಲಂ (ಪಂಪಭಾ. ೪-೧). [ಸಂ.]

ಅವಿಕಲ್ಪ (ಗು). ವಿಕಲ್ಪವಿಲ್ಲದ ; ವಿಕಾರವಿಲ್ಲದ ; ಯಾವ ವಿಧವಾದ ನ್ಯೂನತೆಯೂ ಇಲ್ಲದ : ಶುಕ್ಲಮಹಾಶುಕ್ಲಂಗಳ್ ಕಲ್ಪಂಗಳಿರ್ಕ್ಕಮವಿಕಲ್ಪಂಗಳ್ (ಸುಳುಮಾ. ೧೧೧-೬೫). [ಸಂ.]

ಅವಿಕಳೆ 'ಅವಿಕಲ' ನೋ.

ಅವಿಕಾರಿ (ನಾ). ಯಾವ ಬಗೆಯ ವಿಕಾರವೂ ಇಲ್ಲದವನು : ಅವಿಕಾರಿಯೆಂಬೊ ಧ್ರುವಲಾಟನನುತ ನಾಸಾಪುಟೋಷ್ಮತಿರಶಿರಂಧರ ಕರ ಶರಕೋದರ ವಿಕಾರ ವಿರಹಿತನುಂ . . . ಆಪ್ತೋಂ (ಶಾವಂಪು. ೬). [ಸಂ. ಅವಿಕಾರಿನ್]

ಅವಿಕಾರಿತ್ವ (ನಾ). ವಿಕಾರವಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ. [ಸಂ.]

ಅವಿಕಾರ್ಯ (ಗು). ವಿಕಾರಕ್ಕೆ ಒಳಪಡದ ; ನಿರ್ವಿಕಾರವಾದ : ಆತ್ಮನು ಹೆಜ್ಜು ದೇವಕದ್ಯಕಶಿಂದೂ ಅವಿಕಾರ್ಯನೆಂದೂ ಕಿಂದುಬರುತ್ತದೆ (ಸೋಕೃಸು. ೭೪). [ಸಂ.]

ಅವಿಕೃತ (ಗು). ವಿಕಾರ ಹೊಂದದ ; ವ್ಯತ್ಯಾಸವನ್ನು ಪಡೆಯದೆ ಇದ್ದಂತೆಯೇ ಇರುವ : ಸ್ವರೂಪದಿಂ ನಿಲ್ಕುಮವಿಕೃತಂಗಳ್ವೆಂದುಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೪೬). [ಸಂ.]

ಅವಿಕೃತಿ (ಗು). ವಿಕಾರ ಹೊಂದದಿರುವ ; ಬದಲಾವಣೆ ಹೊಂದದಿರುವ : "ಅವಿಕೃತಿ ಶಬ್ದಂ = ವಿಕಾರವಿಲ್ಲದ ಶಬ್ದಂಗಳ್" (ಕವಿಮ. ೮೩ ಟೀಳ). [ಸಂ.]

ಅವಿಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಮರೆಯಾಗು ; ಬಚ್ಚಿಟ್ಟುಕೊಳ್ಳು : ಪೋದತ್ತ ಬೆಂಬಳಿವಿದ ಅವಗಿಳಲಿಲು ಸುತ್ತ ಸುತ್ತಿಸುವ ಕುಟಿಲದ ವೇಕ್ಕೆಗಣಿಕೆಯರು (ಪ್ರಬುಧ. ೪-೧೨೫). [ಅವ್ಯಿ + ಕೊಳ್ಳ್,]

ಅವಿಗೋಪ (ನಾ). ಪಶುಪಾಲಕ ; ಕುರಿ ಮತ್ತು ದನಗಳನ್ನು ಕಾಯುವವನು : ಅಂದವಿಗೋಪಕ್ಕೆಸೆ ಮರುಳೊಂದಿದರ್ (ಅಪ್ರತಿ. ೧೬-೧೯). [ಸಂ.]

ಅವಿಚಿಳ್ಳ (ಗು). ೧. ಅಡ್ಡಿಯಿಲ್ಲದ : ನಿರ್ವಿಘ್ನವಾದ : ಮಾಜ್ಜರದಿಮ ಗಾಗಗಳುಂ ವೈಷಧಯಕ್ಷತ್ರನಿಷ್ಠೆಮನಃಪ್ರಸನ್ನತ್ಯಯಂ (ಅವಿಷ. ೧-೪). (ನಾ). ೨. ವಿಘ್ನವಿಲ್ಲದಿರುವುದು ; ಅಡ್ಡಿಯಿಲ್ಲದಿರುವುದು : ನಿನ್ನ ಧ್ವರದ ಚಾರುಹಯಮವಪಾಯೊಳಿಸ್ಸಿದಂ ತಿರುಗಿಬಂದುದು (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೦-೬೪). [ಸಂ.]

ಅವಿಚಲ, ಅವಿಚಳ (ಗು). ಚಲನೆಯಿಲ್ಲದ ; ನಿಶ್ಚಲವಾದ : ಮಹೃರ ಸಂಗಮೊಳಕೆಯುವುದಿಲ್ಲವ ಸಜ್ಜನರವಿಚಲ ಮನವು (ಇಂಚಾಸ. ೬೯-೬೫). **ಅವಿಚಳೆ** : ಅಮರ್ತಮುಂ, ಅವಿಚಳವಮುಂ, ನಿತ್ಯಮುಂ . . . ಆಕೋ ಕಾಂತಶಮಕ್ಕುಂ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೨೩೬) ; ಪವನಿಸಿಳೊಳ್ಪಟೀಕಿಂದ್ರಿಯವರ್ಗವವನಿಳಕಾಗಿರಬೇಕು (ಭರಚ. ೩-೧೯) ; ಪವನಾಭ್ಯಾಸವಿಲ್ಲದೆ ಕೆಲಬರು ದೇಹಧವನದೊಳಿರ್ದ ಹಂಸನನು ಅವಿಚಳವನಿಂದಂ ಕಾಣ್ಬರು (ಭರಚ. ೬೯-೧೯). [ಸಂ.]

ಅವಿಚಿಲಿತ, ಅವಿಚಳಿತ (ಗು). ೧. ಅಲ್ಲಾಡದಿರುವ ; ನಿಶ್ಚಲವಾದ ; ಸ್ಥಿರವಾದ : ಅವಿಚಲಿತ ಧೈರ್ಯನುತ್ತುಂಗವಂಶನಪ್ರತಿತಿಯ ಸಹಜಸತ್ಯಂ ಳಿಪೇಕ್ಷಿತುವುದಾತ್ತಂ ಬಂದಂ (ಪಂಂಪಾಮ. ೧೦-೬) ; ಅವಿಚಲಿತಭಕ್ತಿಯು ಶಕ್ತಿಯುಂ . . . ಅಹುದು ಮನುಜರಿಗೆ (ಬ ಸಾಶ. ೩೪-೬೮). (ನಾ). ೨. ನಿಶ್ಚಲತೆ ; ಸ್ಥಿರವಾಗಿರುವುದು : ತನ್ನಯ ಬಲಸಹಿತವಿಚಲಿತದಿಂ ನಡೆತಂದುರವಣಿಸಿ ಕಾಗಿ (ಬಸಪು. ೨೬-೬೦). **ಅವಿಚಿಲಿತ** : ೧. ಕ್ಷತ್ರಸಾರ ಸ್ಥಿತಿಯಖಿಲಶಕ್ತಿಂ (ಜಕಥ್ರಸು. ೧-೭೬). [ಸಂ.]

ಅವಿಚಳೆ 'ಅವಿಚಲ' ನೋ.

ಅವಿಚಳಿತ 'ಅವಿಚಲಿತ' ನೋ.

ಅವಿಚಾರ (ನಾ). ೧. ವಿಚಾರಮಾಡದಿರುವುದು : ನೆವದಿಂದಂ ನಿಮ್ಮ ಪುಣ್ಯೋದರದೊಳಗಿದೊಡೀಬಾಲೆಯಂ ಪುತ್ರಿಯೆಂಬೊಂದವಿಚಾರಂ ಬೀಡ (೧೦೪. ೪-೫೦) ; ಅವನಾಳ್ವ ಭುವನಮೊಗಸ್ಯತವನ್ಯಾಯವಾಲೀ ಧಕ್ಷತ್ವವಿದಾರ . . . ಇಲ್ಲಿಂದೆನೆ (ಜಡಕಾ. ೩-೧೦) ; ಪರದೃವಂಗಳವಿಚಾರದಿಂ ಮುಟ್ಟಿನು (ಬಸಪು. ೫೬-೫೦) ; ಆ ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಶಾಂಡವಾಡುತ್ತಿದ್ದ ಅವಿಚಾರ ಅನಾತಿಗಳಿಗೆ ಅವನು ಮತ್ತೆ ಬಲಿಯಾದನು (ಪ ಸರು. ೬೩೫). ೨. ಹಿಂದೆ ಮುಂದೆ ನೋಡದಿರುವುದು ; ವಿಮರ್ಶೆ ಮಾಡದಿರುವುದು : ಮಾರಹರಭಕ್ತ್ಯರಿಗಳೆಯೊಳಪಕಾರವಂ ಮಾಡುವವದಿರನ ವಿಚಾರದಿಂ ಕೆಲಬುದು ತನಗೆ ಶಿಷ್ಟನೆಮಾನಾಗಿರಲು (ಬಸಪು. ೨೨-೫) ; ನಿನಗೆ ಅವಿಚಾರಂ ಶಿವಾಜ್ಞೆ (ಬಸಪು. ೩೮-೬೬). [ಸಂ.]

ಅವಿಚಾರಣೆ (ನಾ). = ಅವಿಚಾರ. [ಸಂ. ಅವಿಚಾರಣಾ]

ಅವಿಚಾರಿ (ನಾ). ವಿವೇಚನೆಯಿಲ್ಲದೆ ಕೆಲಸಮಾಡುವವನು ; ವಿವೇಕ ವಿಲ್ಲದವನು ; ಹಿಂದು ಮುಂದು ನೋಡದವನು : ಪೋಜಮಿಸಿ ಳಳೆಂದಂ ಪೊಲಲಿಂದವಿಚಾರಿ ಜೈನಮುನಿಸಂಳುಲಮಂ (ಪಂಂಪಾಮ.೯-೧೦) ; ಸಾರಥೋಧಯನಾದಂಶವದವಿಚಾರಿಯಾದೆನು (ಬಸಪು. ೪೫-೬೯). [ಸಂ. ಅವಿಚಾರಿನ್]

ಅವಿಚಾರಿತ (ಗು). ಸರಿಯಾಗಿ ವಿಚಾರಮಾಡದ ; ವಿವೇಚಿಸಿ ನೋಡದ ; ಪರ್ಯಾಲೋಚಿಸದ. 'ಅವಿಚಾರಿತರಮಣೀಯ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅವಿಚಾರಿತರಮಣೀಯ (ಗು). ವಿಚಾರಮಾಡದಿದ್ದಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಚೆನ್ನಾಗಿ ಕಾಣುವ; ತೋರಿಕೆಗೆ ಮಾತ್ರ ರಮಣೀಯವಾಗಿ ಕಾಣುವ: ಇನ್ನಾರಾರ ಕವಿತ್ವಮವಿಚಾರಿತರಮಣೀಯಮಲ್ಲಿ ಪುರುಳಱಸುವುದೇ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೨-೬೯); ಅವಿಚಾರಿತರಮಣೀಯರ ಕವಿತೆಯ ದಿರ್ಕೀ ಸಮಂತಭದ್ರತ್ರಯಮಂ ಕವಿಗಳ್ ರತ್ನತ್ರಯಮೆಂದೆ ವಲಂಕೊಂಡಾಡಿದರ್ (ಚಾವುಂಪು. ೭-೬); ಚತುರಚಮತ್ಕೃತಿಯುದ್ಘಾಟಿತ ರಮಣೀಯಂ ದಿಟಕ್ಕೆ ಪಂಪನ ಕೃತಿ ಮಿಕ್ಕಿತರರ ಕೃತಿತತಿಯವಿಚಾರಿತರಮಣೀಯಂ (ಪಾರ್ಶ್ವಪು. ೧-೬೦). [ಅವಿಚಾರಿತ + ರಮಣೀಯ]

ಅವಿಚಾರ್ಯ (ಗು). ವಿಚಾರಕ್ಕೆ ಯೋಗ್ಯವಲ್ಲದ. [ಸಂ.]

ಅವಿಚಾಲಿತ (ಗು). ೧. ಅಲ್ಲಾಡಿಸದ. ೨. ಅಲ್ಲಾಡದ; ನಿಶ್ಚಲವಾದ; ಸ್ಥಿರವಾದ (ದಕ. ೬). [ಸಂ.]

ಅವಿಚು (ಕ್ರಿ). ಬಚ್ಚಿಡು; ಮುಚ್ಚಿಡು; ಮರೆಮಾಡು: ಸೊಪ್ಪಿನ ಪಲ್ಯವನ್ನು ಮೆಲ್ಲಗೆ ತಟ್ಟೆಯ ಕೆಳಗೆ ಅವಿಚಿಡುತ್ತಾನೆ (ಸುಂದರಿ. ೯೮). [ಅವಿ + -ಚು]

ಅವಿಚ್ಛಿನ್ನ (ಗು). ೧. ಛಿನ್ನವಾಗದ; ಕತ್ತರಿಸದ. ೨. ಎಡೆಬಿಡದ; ನಿರಂತರವಾದ: ಇಂತು ಸೋಮವಂಶದಿಂದಮವಿಚ್ಛಿನ್ನಮಾಗಿ ಬಂದ ಭರತಾನ್ವಯದೊಳ್ (ಗದಾಯು. ೫-೪೪ ವ). ೩. (ನಾ). [ತತ್ತ್ವಶಾ] ಜೀವಾತ್ಮನಿಗೆ ಒಂದು ಹೆಸರು: ಸುಷುಪ್ತ್ಯವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿಯೂ ವೃಷ್ಟಿಕಾರಣಶರೀರದಲ್ಲಿಯೂ ಅಭಿಮಾನವಮಾಡಿದ ಜೀವನಿಗೆ ಪ್ರಾಜ್ಞನೆನುತಲೂ ಪರಮಾರ್ಥಿಕನೆನುತಲೂ ಅವಿಚ್ಛಿನ್ನನೆನುತಲೂ ಹೆಸರು (ವೇಸಾರ. ೭). [ಸಂ.]

ಅವಿಚ್ಛೇದ (ಗು). ೧. ಕತ್ತರಿಸದಿರುವ; ವಿಭಾಗಹೊಂದದಿರುವ; ಸಮಗ್ರವಾಗಿರುವ. ೨. ಬಿಡುವಿಲ್ಲದಿರುವ; ಸಂತತವಾಗಿರುವ. [ಸಂ.]

ಅವಿಜ್ಞೇಯ (ಗು). ೧. ತಿಳಿಯಲಾಗದ: ಅವರ ವಚನಂ ಜಡಸಂಸ್ಥಾನಮವಿಜ್ಞೇಯಮದರ್ಕ್ಕೇನಾನುಂ . . . ನ್ಯಾಸಕಾರರಂ ತರವೇಟ್ಕುಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೦-೧೮೦). (ನಾ). ೨. [ಬೌದ್ಧ] ಅವಿಜ್ಞೇಯ ಪರಮಾರ್ಥವಾದ ಶೂನ್ಯತತ್ತ್ವವನ್ನು ಉಪದೇಶಿಸುವ ಶಬ್ದಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಈ ಪರಮಾರ್ಥವಾದ ಶೂನ್ಯತತ್ತ್ವವನ್ನು ಅನಭಿಲಪ್ಯ, ಅನಾಜ್ಞೇಯ, ಅವಿಜ್ಞೇಯ . . . ಇತ್ಯಾದಿ ಶಬ್ದಗಳಿಂದ ಉಪದೇಶಿಸುವರು (ಹಿಂದಸಾ. ೪೧). [ಸಂ.]

ಅವಿತಥ (ಗು). ೧. ಸುಳ್ಳಲ್ಲದ: ನಿಶಾವಸಾನಸಮಯದೊಳ್ ಕಂಡ ಕನಸುಗಳವಿತಥಂಗಳಪ್ಪುವದುಕಾರಣದಿಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೩೭೪). ೨. ವ್ಯರ್ಥವಲ್ಲದ; ಸಾರ್ಥಕವಾದ: ಮಹಂತ ಸಕಳೇಶ್ವರದೇವರ ನೊಲಿಸಿದ ಪುರಾತನ ಪಥವಿದು ಅವಿತಥವಿಲ್ಲದೆ ನಂಬುವುದು (ವಚಸಂ. ೨೨೧-೭೬). [ಸಂ.]

ಅವಿತರ್ಕ್ಯ (ಗು). ತರ್ಕಕ್ಕೆ ಒಳಪಡದ; ತರ್ಕಕ್ಕೆ ಮೀರಿದ; ಊಹಿಸಿ ತಿಳಿಯಲಾಗದ: ರವಿಮಾತ್ರದಿಂದಲ್ಲ ಭುವಿಮಾತ್ರದಿಂದಲ್ಲ ಭುವನಪೋಷಣೆಯುಭಯ ಸಹಕಾರದಿಂದ ವಿವಿಧ ಶಕ್ತಿರಸಂಗಳೇಕೀಭವಿಸೆ ಜೀವ ಅವಿತರ್ಕ್ಯ ಸೂಕ್ಷ್ಮವದು (ಮಂಕುಕ. ೧೧೮). [ಸಂ.]

ಅವಿದ (ಗು). ಅವೇದ್ಯವಾದ; ಜ್ಞಾನಾತೀತವಾದ; ತಿಳಿಯಲು ಶಕ್ಯವಿಲ್ಲದ (?): ಓಡಿನಲೂಟ ಕಾಡಿನಲಾಟ ವಿಪರೀತಚರಿತ್ರ ಮರುಳಿನ ಕೂಟ ಕೋವಿದ ಕೋವಿದ ಅವಿದ ಅವಿದ ಲಿಂಗ ಗೋಗೇಶ್ವರನೆಂಬಾತನೊಬ್ಬನೆ ಹೊಱಗು ಉಳಿದವರೆಲ್ಲರೂ ಸೂತಕರಯ್ಯ (ಅವಚಂ. ೧೭೮-೭೯೭); "ಅವಿದ: ಜ್ಞಾನಾತೀತ, ಅವೇದ್ಯ" (ಅವಚಂ. ಕೋಶ). [ಸಂ. ?]

ಅವಿದಿತ (ಗು). ತಿಳಿಯದ; ಗೊತ್ತಿಲ್ಲದ: ಅವಿದಿತಪರಸ್ಪರೋಚ್ಚವ್ಯವಹೃತಿ ತಂತಮಗೆ ವಿಸ್ಮಯಂ ಪುಟ್ಟುವಿನಂ ಭವನಾಮರಭವನಮನುಣ್ಮುವ ಶಂಖನಿನಾದವಾದಮೇಂ ತೀವಿದುದೋ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೧೪-೧೦೫); ಅವಿದಿತಾಖಂಡ ಸತ್ವದಪಾರ ಜಲಧಿಯಲಿ ಭುವನದ ದ್ವೀಪ ಕಿಂಚಿನ್ಮಾತ್ರ ವಿದಿತ (ಮಂಕುಕ. ೧೦೦). [ಸಂ.]

ಅವಿದೂರ (ನಾ). ಹತ್ತಿರ; ಸಮೀಪ. [ಸಂ.]

ಅವಿದೆ (ಅ). = ಅವಿಧಾ: ಭೂಸುರರು ಭೂಕಾಂತನಲ್ಲಿಗೆ ಹೋಗಿ ಹೇಳಿದರವಿ [ಪಾಠಾಂ. ಅವಿಧಿ]ದೆಗಳನಿಡುತ (ಬಸಪು. ೫೩-೪೨).

ಅವಿದೆಯಿಡು = ಮೊರೆಯಿಡು; ಕಾಪಾಡಿರೆಂದು ಕೂಗಿಕೋ: ಅವಿದೆಯಿಡುತುಂ ನಿಮ್ಮ ಧರ್ಮದ ಕವಿಲೆಗಳು ನಾವೆನುತ ದೈನ್ಯಂಗವಿದು ಪೊಗಳುತ ಸಭೆಯ ಮಾನಸರಾಗ ವಂದಿಸುವ (ಬಸಪು. ೫೭-೫೧). [ಸಂ. ಅವಿಧಾ]

ಅವಿದ್ಧ (ಗು). ೧. ಚುಚ್ಚದ. (ನಾ). ೨. ಕಿವಿ ಚುಚ್ಚಿಕೊಳ್ಳದವನು; ಮಹಮ್ಮದೀಯ; ಮ್ಲೇಚ್ಛ. [ಸಂ.]

ಅವಿದ್ಧಕರ್ಣ (ನಾ). = ಅವಿದ್ಧ ೨: ಎಮ್ಮನೀ ಸಮಯದೊಳವಿದ್ಧಕರ್ಣರುಂ ಶಬರರುಂ ಮತ್ತಂ ಕೆಲಂಬರ್ ತುಂಡು ಮನ್ನೆಯರ್ಕಳುಂ ಕಂಡು ನಡೆಯದೆ (ಕೆಳನೃ. ೧-೮೨). [ಅವಿದ್ಧ + ಕರ್ಣ]

ಅವಿದ್ಧಕರ್ಣಿ (ನಾ). ಅಗಳುಶುಂಠಿ ಗಿಡ. [ಸಂ.]

ಅವಿದ್ಯಕ (ಗು). ಅವಿದ್ಯೆಯಿಂದಾದ; ಅವಿದ್ಯೆಗೆ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟ: ಸಕಲ ವ್ಯವಹಾರವೂ ಅವಿದ್ಯಕವೇ ಹೊರತು ವಾಸ್ತವವಲ್ಲವೆಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯ (ಹಿಂದಸಾ. ೬೯). [ಸಂ.]

ಅವಿದ್ಯಮಾನತ್ವ (ನಾ). ಇಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ. [ಸಂ.]

ಅವಿದ್ಯಾತೀತ (ಗು). ಅವಿದ್ಯೆಗೆ ಮೀರಿದ; ಮಾಯೆಯನ್ನು ಅತಿಕ್ರಮಿಸಿದ: ಅವಿದ್ಯಾತೀತನಾನಂದಮಯನು . . . ಸುಕವಿ ಹಂಪೆಯ ಮಾದಿರಾಜನು (ಹಚಕಾ. ೧-೧೦). [ಸಂ. (ಅವಿದ್ಯಾ + ಅತೀತ)]

ಅವಿದ್ಯಾದೃಷ್ಟಿ (ನಾ). ಅವಿದ್ಯೆಯಿಂದ ಕೂಡಿದ ನೋಟ: ಅವಿದ್ಯಾದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ನೋಡಿದರೆ ಉಪಾಸ್ಯೋಪಾಸಕ ವ್ಯವಹಾರವಿರುತ್ತದೆ (ಬ್ರಹ್ಮಭಾ. ೧೪೬). [ಸಂ. (ಅವಿದ್ಯಾ + ದೃಷ್ಟಿ)]

ಅವಿದ್ಯಾವಂತ (ನಾ). ವಿದ್ಯಾವಂತನಲ್ಲದವನು: ವಿದ್ಯಾವಂತ ಅಥವಾ ಅವಿದ್ಯಾವಂತ ಎಂಬುದನ್ನು ಅವರವರ ನಡವಳಿಕೆಯಿಂದ ಅರಿಯಬಹುದು (ರೂಢಿ). [ಸಂ. ಅವಿದ್ಯಾವತ್]

ಅವಿದ್ಯೆ (ನಾ). ೧. ವಿದ್ಯೆಯಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ಅಜ್ಞಾನ. ೨. [ಅದ್ವೈತ] ಮಾಯೆ. ೩. ಮಾಯಾಪಂಚಕದಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಮತ್ತಮಾ ತಮಸ್ಸು ಮಾಯೆ ಮೋಹ ಅವಿದ್ಯೆ ಅಮೃತಾತ್ಮಿಕಯೆಂಬಿವೇ ಮಾಯಾಪಂಚಕಮದಱಲ್ಲಿ . . . ವಿದ್ಯೆಯಿಂ ಕೆಡುವುದಱಿಂದವಿದ್ಯೆಯೆನಿಸುವುದು (ವಿವೇಕ. ೨೬). [ಸಂ. ಅವಿದ್ಯಾ]

ಅವಿಧವಾನವಮಿ (ನಾ). ಮುತ್ತೈದೆಯಾಗಿ ಸತ್ತ ಹೆಂಗಸಿಗೆ ಪಕ್ಷ ಮಾಸದ ನವಮಿಯಂದು ಮಾಡುವ ಶ್ರಾದ್ಧ, —ತಿಥಿ. [ಸಂ. ಅವಿಧವಾನವಮೀ (ಅವಿಧವಾ + ನವಮೀ)]

ಅವಿಧಾ (ಅ). ಕಾಪಾಡಿ ಕಾಪಾಡಿ ಎಂದು ಮೊರೆಯಿಡುವ ಕೂಗು: ಅವಿಧಾ[ಪಾಠಾಂ. ಧೋ] ಪಾರ್ವನನೊರ್ವನುಳ್ಳ ಮಗನಂ ನಿಷ್ಕಾರಣಂ ನಿರ್ಘೃಣಂ ಜವನುಯ್ದಂ (ಅಜಿಪು. ೧೦-೧೧); ಬೆನ್ನಹತ್ತಿದ ಬಸಿರ್ವೆರಸಿ ತಡೆಯದವಿಧಾ ಎಂದು ಬಿಡದೆ ಮೊಱೆಯೋ ಎಂದು ಕಡಗಿ ಶಿವಧೋ ಎನುತ್ತ (ಹಚಕಾ. ೩-೬೫). 'ಅವಿಧೋ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅವಿಧಾನವಮಿ (ನಾ). = ಅವಿಧವಾನವಮಿ. [ಸಂ. (< ಅವಿಧವಾನವಮೀ)]

ಅವಿಧಿ (ನಾ). ೧. ವಿಧಿಯಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ಅಕ್ರಮ. ೨. ದುರದೃಷ್ಟ. ೩. ತೊಂದರೆ. [ಸಂ.]

ಅವಿಧೃತೋದ್ರೇಕ (ಗು). ಉದ್ರೇಕವನ್ನು ತಾಳದಿರುವ; ವೇಗವನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಳ್ಳುವ: ಅಪರಿಮಿತಸ್ತಂಬೇರಮಾನೀಕ ಶೀಕರ ನೀಹಾರ ವರ್ಷದಿಂದಂ ಉಷ್ಣಾಂಶುಪ್ರತಾಪಮುಂ ಊರ್ಜಿತಾರಾತಿರಾಜ ಪ್ರತಾಪಮುಂ ಅವಿಧೃತೋದ್ರೇಕಮಾಗೆಯುಂ (ಆದಿಪು. ೧೩-೭೭ ವ).
[ಸಂ. (ಅವಿಧೃತ + ಉದ್ರೇಕ)]

ಅವಿಧೇಯ (ಗು). ೧. ನಿಯಮಕ್ಕೆ ಒಳಪಡದ; ವಿಧಿಗೆ ಸಿಕ್ಕದ. ೨. ವಿಧೇಯತೆಯಿಲ್ಲದಿರುವ; ಹೇಳಿದಂತೆ ಕೇಳದಿರುವ. [ಸಂ.]

ಅವಿಧೇಯತನ (ನಾ). ವಿಧೇಯತೆ ಇಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ; ನಿಯಮಕ್ಕೆ ಒಳಪಡದೆ ಇರುವಿಕೆ: ಒಂದು ವೇಳೆ ಇದು ನಿನಗೆ ಅವಿಧೇಯತನವೆಂದು ಕಂಡುಬಂದರೆ ನಾನು ಮಾಲತಿ ಯಶೋದೆಯರ ಜೊತೆಗೆ ಬೇರೆ ನಿಲ್ಲಲೂ ಸಿದ್ಧನೇ (ವಾತ್ಸಲ್ಯ. ೧೭೬). [ಅವಿಧೇಯ + -ತನ]

ಅವಿಧೇಯತೆ (ನಾ). = ಅವಿಧೇಯತನ: ಮಗನ ಅವಿಧೇಯತೆಯಿಂದ ತಂದೆಗೆ ತುಂಬ ಸಂಕಟವಾಯಿತು (ರೂಢಿ). [ಸಂ. ಅವಿಧೇಯತಾ]

ಅವಿಧೋ (ಅ). = ಅವಿಧಾ: ಅಬ್ರಹ್ಮಣ್ಯಂ ಭೋಯೆನಲುಂ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರವಿಧೋಯೆನಲುಂ ಬಲ್ಲರ್ (ಶಮದ. ೫೩ ಪ್ರಯೋ). [ಸಂ.]

ಅವಿನಶ್ಯ (ಗು). ನಾಶವಾಗದ; ಸ್ಥಿರವಾದ: ವಿಶ್ವಾನುಭವವೆ ವಿಶ್ವಾತ್ಮಾನುಭವಕೆ ಪಥ ನಶ್ಯದಿಂದವಿನಶ್ಯ ಮಂಕುತಿಮ್ಮ (ಮಂಕುಕ. ೪೦೦).
[< ಸಂ. ಅವಿನಾಶ್ಯ]

ಅವಿನಶ್ವರ (ಗು). ನಶ್ವರವಲ್ಲದ; ಶಾಶ್ವತವಾದ; ಸ್ಥಿರವಾದ: ಸ್ತಿಮಿತ ಸಾಗರಧರಾಧೀಶ್ವರನವಿನಶ್ವರಸುಖಾನುಭವನಿರತಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧-೭೩ ವ); ಈಗ ಭರತಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಅವಿನಶ್ವರ ಶರೀರಿಯ ಅವಿನಶ್ವರ ಕೀರ್ತಿಯನ್ನು ಕಿವಿದೆರೆದು ಕೇಳುವುದಾದರೂ ಉಂಟೆ? (ಆರ್ಯಕೀ. ೨೧). [ಸಂ.]

ಅವಿನಾಣ 'ಅವಿನ್ನಾಣ' ನೋ.

ಅವಿನಾಭಾವ (ನಾ). ಒಂದನ್ನೊಂದು ಅಗಲದೆ ಒಟ್ಟಿಗಿರುವುದು: ಇವೆರಡಕ್ಕೂ ಪರಸ್ಪರ ಅವಿನಾಭಾವ ಸಂಬಂಧವಿದೆ (ಭಾಗ್ಯಶಿ. ೩). [ಸಂ.]

ಅವಿನಾಭಾವಿ (ಗು). ಬಿಡದಿರುವಂಥ; ಯಾವಾಗಲೂ ಜೊತೆಗೇ ಇರುವಂಥ: ಭವವಿಜಯಮೆಂಬುದು ಜೀವಂಗೆ ಚೇತನಾಚೇತನಂಗಳೊಳ್ ಅವಿನಾಭಾವಿಸಹಾಯಮೊಂದುಮಿಲ್ಲಂ (ಅಜಿಪು. ೮-೨೮ ವ).
[ಸಂ. ಅವಿನಾಭಾವಿನ್]

ಅವಿನಾಶ (ಗು). ವಿನಾಶವಿಲ್ಲದ; ನಾಶಹೊಂದದ: ಧರ್ಮನಂತ ವಿನಾಶರಿನನಂತಿರಪದಸ್ಥರು . . . ಎನಿಸುವ ಕಿರಾತರು ನೆರೆದರು (ಹಚಕಾ. ೫-೪); ಸುರಿಗೆಯಿದನು ನಿಮಗೀವ ಮನವಿದಂ ಕೊಂಡು ಕರುಣಿಸಬೇಹುದವಿನಾಶಯೆಂದಡೆ (ಸಿದ್ಧರಾ. ೪-೩೨). [ಸಂ.]

ಅವಿನಾಶಿ (ಗು). ನಾಶವಿಲ್ಲದ; ಶಾಶ್ವತವಾದ: ಈ ಆತ್ಮ ಅವಿನಾಶಿಯಾದುದು (ಜೀವಾತ್ಮ. ೧೬೯); ಯಾವುದರಿಂದ ಜಗತ್ತು ವ್ಯಾಪಕವಾಗಿದೆಯೋ ಅದನ್ನು ಅವಿನಾಶಿಯೆಂದು ನೀನು ತಿಳಿದುಕೊ (ಅನಾಸ. ೭).
[ಸಂ. ಅವಿನಾಶಿನ್]

ಅವಿನಾಶಿತ್ವ (ನಾ). ನಾಶಹೊಂದದಿರುವುದು. [ಸಂ.]

ಅವಿನೀತ (ಗು). ೧. ವಿನಯವಿಲ್ಲದ. ೨. ಅವಿಧೇಯನಾದ: ಹರಿಕಾಂತನೆಂಬ ತನಯಂ . . . ತಂದೆಗವಿನೀತನಾಗಿ ಪೇಟ್ದುದಂ ಗೆಯ್ಯದೆ (ಆದಿಪು. ೫-೧೬ ವ); ಅವಿನೀತಂ ಮಗನೇ (ಸೋಮೇಶ. ೨೨). (ನಾ). ೩. ಗಂಗವಂಶದ ಒಬ್ಬ ರಾಜ: ಮಾಧವನ ತರುವಾಯ ಅವನ ಮಗನಾದ ಅವಿನೀತನು ಕ್ರಿ. ಶ. ೪೯೫ ರಲ್ಲಿ ಪಟ್ಟಕ್ಕೆ ಬಂದನು (ಕರ್ಣಾಅ. ೧೯೨).
[ಸಂ.]

ಅವಿನೀತೆ (ನಾ). ವಿನಯವಿಲ್ಲದವಳು; ಅವಿಧೇಯಳು.
[ಸಂ. ಅವಿನೀತಾ]

ಅವಿನ್ನಾಣ, ಅವಿನಾಣ (ನಾ). ಗುರುತು; ಕುರುಹು: ವಿದುರನ ವಿಶ್ವಾಸದಾಸಂ ಕನಕನೆಂಬಂ ಬಂದು ಪಾಂಡವರಂ ಕಂಡೇಕಾಂತದೊಳ್ ವಿದುರನಟ್ಟದವಿನ್ನಾಣಂಗಳಂ ಪೇಟ್ದು ನಂಬಿಸಿ (ಪಂಪಭಾ. ೩-೪); ಆಕೆ ಬರೆದ ಪಟಮಂ ಕೊಂಡಲ್ಲಿ ಬರೆಯದವಿನ್ನಾಣಂಗಳಂ ಬೆಸಗೊಂಡು ಪೋಗಿ (ಚಾವುಂಪು. ೨೭-೧೯); ರಘುವೀರನಣುವಂಗೆ ಜಾನಕಿಯ ತನ್ನ ಕುಜಿಪಿನವಿನ್ನಾಣಂಗಳನಜಿಪಿ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೧-೪೬ ವ). **ಅವಿನಾಣ**: ಎನ್ನಾತನಜಿವತಿರಹಸ್ಯಂಗಳಪ್ಪ ಕೆಲಕೆಲವುಂ ಅವಿನಾಣಂಗಳಂ ನಾಣ್ಚೆ ಬಂಚಿಸಿ ಪಿರಿದುಮನುರಾಗದಿಂದಮೆನ್ನ ಬರೆದ ಪಟಮನಿದನರ್ಚಿಸಿ (ಆದಿಪು. ೩-೪೩ ವ); ಒದವಿದ ಬೇಟದತ್ತಳಗದೊಳ್ ಮುಳಿಸಂ ಪುರುಡುಂಟು ಮಾಡೆ . . . ಕಾದಿ ಮೋದಿದವಿನಾಣಮದಿಲ್ಲಿದಲಿಲ್ಲ ನಲ್ಲಳಾ (ಆದಿಪು. ೪-೧೦); ಪೂರ್ವಸಂಭೋಗಸಂಸ್ಮರಣಂ ದೂತನ ಕೆಯ್ಯೊಳಟ್ಟುವ ವಿನಾಣಂ ಕೂಟದುದ್ಯೋಗದಾದರಮಿಾಯಲ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೮-೧೪೫).
[< ಸಂ. ಅಭಿಜ್ಞಾನ]

ಅವಿಪಾಕನಿರ್ಜರೆ (ನಾ). [ಜೈನ] "ಕರ್ಮವು ಉದಯವಾಗಿ ಫಲ ಕೊಡುತ್ತಿದ್ದರೂ ರಾಗದ್ವೇಷರಹಿತವಾದ ಆತ್ಮನಿಗೆ ಹೊಸಕರ್ಮಗಳ ಬಂಧವಾಗುವುದಿಲ್ಲ; ಮತ್ತು ಪೂರ್ವಬದ್ಧ ಕರ್ಮಗಳು ಉದುರಿಹೋಗುತ್ತವೆ. ಇದು ಅವಿಪಾಕನಿರ್ಜರೆ" (ಆದಿಪು. ಕೋಶ); ಮತ್ತೊಂದು ಕಾಲದೊಳ್ ಕೂಡಲಿರ್ದ ಕರ್ಮಮಂ ಪ್ರಯೋಗ ಪ್ರಗೃಹಂಗಳಿಂ ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ದಯಾಗೋಪುಚ್ಛೆಯೊಳಿಕ್ಕಿ ಅನುಭವಿಸುವುದವಿಪಾಕನಿರ್ಜರೆ (ಶ್ರಾವಕಾ. ೭೫-೮).
[ಸಂ. ಅವಿಪಾಕನಿರ್ಜರಾ]

ಅವಿಭಕ್ತ (ಗು). ೧. ವಿಭಾಗವಾಗದ; ಪಾಲುಮಾಡದಿರುವ. ೨. ಬೇರೆಮಾಡದ; ಒಂದಾಗಿರುವ: ಈ ವಿಭಕ್ತಾವಸ್ಥೆಯನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಂಡು ಈಶ್ವರನೊಡನೆ ಒಂದಾಗುವುದು ಜೀವಿಯು ಅವಿಭಕ್ತನಾಗಿ ಭಕ್ತನಾದಾಗಲೇ (ಭಾರದ. ೧೧೮). [ಸಂ.]

ಅವಿಭಕ್ತಕುಟುಂಬ (ನಾ). ವಿಭಾಗಹೊಂದದೆ ಒಟ್ಟಿಗೆ ಇರುವ ಕುಟುಂಬ; (ಅಣ್ಣತಮ್ಮಂದಿರು ಆಸ್ತಿಯನ್ನು ವಿಭಾಗಮಾಡಿಕೊಳ್ಳದೆ) ಒಟ್ಟಿಗೆ ಒಂದೇ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ವಾಸಮಾಡುವ ಕುಟುಂಬ: ಅಣ್ಣತಮ್ಮಂದಿರು ಒಂದು ದೊಡ್ಡ ಜಮೀನುದಾರಿಯನ್ನು ಸಂಪಾದಿಸಿ ಅವಿಭಕ್ತಕುಟುಂಬದಲ್ಲಿಯೇ ಜೀವಿಸುತ್ತಿದ್ದರು (ಬಂಕಿಮ. ೬೮).
[ಅವಿಭಕ್ತ + ಕುಟುಂಬ]

ಅವಿಭಕ್ತಘರಾಣೆ (ನಾ). (ಉಕ) = ಅವಿಭಕ್ತಕುಟುಂಬ.
[ಅವಿಭಕ್ತ + ಘರಾಣೆ]

ಅವಿಭಕ್ತಸ್ನೇಹೆ (ನಾ). ಅನನ್ಯಪ್ರೀತಿಯುಳ್ಳವಳು: ಅವಿಭಕ್ತಸ್ನೇಹೆಯಂ ರೋಹಿಣಿಯನೊಸೆಯಿಸಲ್ ಸೋಮಲೋಕಕ್ಕದೊಮ್ಮೊಮ್ಮೆ . . . ವಿಶೇಷಸ್ನೇಹಮಂ ಮಾಡುವನನುದಿನಮೆಟ್ಟಂದು ರಾಜೇಂದ್ರ ಚಂದ್ರಂ (ಕಾದಂಉ. ೮೨೨). [ಸಂ. ಅವಿಭಕ್ತಸ್ನೇಹಾ]

ಅವಿಭಾಗ (ಗು). ವಿಭಾಗವಿಲ್ಲದ; ಪಾಲುಮಾಡದ. [ಸಂ.]

ಅವಿಭಾಜ್ಯ (ಗು). ೧. ವಿಭಾಗಿಸಬಾರದ. ೨. ವಿಭಾಗಿಸಲು ಆಗದ. ೩. [ಗಣಿತ] ನಿಶ್ಶೇಷವಾಗಿ ಭಾಗಾಹಾರಮಾಡಲು ಶಕ್ಯವಿಲ್ಲದ.
ಅವಿಭಾಜ್ಯ ಅಪವರ್ತನ = ವಿಭಾಗಮಾಡಲು (ನಿಶ್ಶೇಷವಾಗಿ ಭಾಗಿಸಲು) ಶಕ್ಯವಲ್ಲದ ಅಪವರ್ತನ: ಹದಿನೆಂಟಕ್ಕೆ ಅವಿಭಾಜ್ಯ ಅಪವರ್ತನಗಳಾವುವು (ರೂಢಿ); ನೂರತೊಂಭತ್ತೆಂಟಕ್ಕೆ ಅವಿಭಾಜ್ಯ ಅಪವರ್ತನವನ್ನು ವಿಂಗಡಿಸಿ ಬರೆಯಿರಿ (ರೂಢಿ). [ಸಂ.]

ಅವಿಘಾಜ್ಯತೃಪ್ತಿ (ನಾ). ವಿಭಜಿಸಲಾಗದ ತೃಪ್ತಿ : ಯಾರ ಅಧೀನವೂ ಆಳ್ವಿಕೆಯ ವಿಭಾಜ್ಯ ಪ್ರಭುತ್ವದ ಭಾಗ್ಯವೆನಿಸಿರಲಿ (೧೮೫೨-೬೯). [ಅವಿಘಾಜ್ಯ + ತೃಪ್ತಿ]

ಅವಿಘಾವ್ಯ (ಗು). ೧. ಯೋಚಿಸಿ ತಿಳಿಯಲು ಶಕ್ಯವಿಲ್ಲದ; ವಿಘಾವಿಸಲಾಗದ. (ನಾ). ೨. ಗುರುತಿಸಲು ಶಕ್ಯವಿಲ್ಲದವನು; ಪತ್ತೆ ಹಚ್ಚಲಾಗದವನು : ಜನವಜಯಿಯಂದಿರಿಕೋರ್ಬರ್ಪ ವಾಜಿಗಳ ನಡುವೆ ಪಿರಿದಪ್ಪ ದಜ್ಜಿಗಳ ನೆಳಲಿಂದವಿಘಾವ್ಯನೆನಿಸಿ ಬರುತಿರ್ಪನವನೇಂ ಕೇಯೂರಿನಾಗ ದಿರ್ಯಮಿ (ಕಾದಂಬ. ೬೫೪). [ಸಂ.]

ಅವಿಭೇದಿ (ಗು). ೧. ಒಡೆಯದ; ವಿಘಾಗ ಹೊಂದದ. ೨. ಭೇದವಿಲ್ಲದ; ವೈತ್ಯಾಸವಿಲ್ಲದ : ಅತಿಬಹಲಸ್ಥಿತಿಯಿಂ ಸಂಗತಗುಣಂ ಮವಿಘೇದಿಯಾಗೆ ತದ್ಭುಜಮಿಕ್ಕುಂ ॥ ಉದಾ : ಯಮುನಾಪಗೆಗೆ ಸುರನದಿಯಂ ಕಮುಳಿದರಿಂದಮಮಲಿಯಂ . . . ಪೋಲ್ತಿರ್ಪಿನಮಮಲ ಯಕೀರರುಚಿ ಪೊಗೆಳ್ದುದಿಳಿಗಿಂದರಿನಾ (ಕಾವ್ಯಾ. ೬೪೬, ೬೪೭). [ಸಂ. ಅವಿಭೇದಿನ್]

ಅವಿಮೂಢತ (ನಾ). [ಜೈನ] ದರ್ಶನ ಮೋಹನೀಯ ಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : ಮೋಹನೀಯಮಿರ್ಪತೆಂಟುತೆಱದಿಂ ಕಳ್ಕುತೆಂತೆಸೆ :- ದರ್ಶನ ಮೋಹನೀಯಂ ಚಾರಿತ್ರಮೋಹನೀಯ ಮೆಂದಿರ್ತೆರ್ಜನಕ್ಕುಮು ವಿವಿಧಘಾತಂ ಸಮ್ಯಗ್ವಿಘೂಢಂ ಸಮ್ಯಕ್ತ್ವಪ್ರಕೃತಿಯುಮೆಂದು ದರ್ಶನ ಮೋಹನೀಯಂ ಮೂಱುಂ ತೆಱಂ (ಕಾಂತಿ. ೧೩-೧೧ ಪ). [ಸಂ.]

ಅವಿಮರ್ಷಕಾರಿ (ನಾ). ದುಡುಕುಸ್ವಭಾವದ ವ್ಯಕ್ತಿ : ಅವಿಮರ್ಶಕಾರಿಯೆ ಅವಳನು ಹರಿದರು ನಿನಗತಿಮಾಬ್ಯಾದಳವಳು (ಗಾಥಾಸ. ೬-೧೦). [ಸಂ. ಅವಿಮರ್ಶಕಾರಿನ್]

ಅವಿಮುಕ್ತ (ಗು). ೧. ಬಿಡುಗಡೆ ಹೊಂದದ; ಮುಕ್ತಿಯನ್ನು ಹೊಂದದಿರುವ. (ನಾ). ೨. = ಅವಿಮುಕ್ತ ಕ್ಷೇತ್ರ : ಧೂರಿ ಧುರಿತಂಗಳಂ ಕಂಡಮಾತ್ರದೊಳೆ ಸಂಹಾರದಂ ಮಾಳ್ಪ ನಿಖಿಲ ಪ್ರಳಯಬಾಧೆಗಳ್ ದೂರಮಪ್ಪಿಪವಿಮುಕ್ತ ಕಾಶಿಗೈತಂದು ವಿಶ್ವೇಶಂಗೆ ಪೊಡಮಟ್ಟನು (ಜೈಮಿಭಾ. ೫-೩೦). [ಸಂ.]

ಅವಿಮುಕ್ತಕ್ಷೇತ್ರ (ನಾ). ಒಂದು ಪವಿತ್ರಕ್ಷೇತ್ರ; ಕಾಶಿ; ವಾರಣಾಸಿ: ಶರಣ ಬಸವಣ್ಣಾಖ್ಯ ಕ್ಷೇತ್ರ ಅವಿಮುಕ್ತ[ಪಾಠಾಂ. ವಿಮುಕ್ತ]ಕ್ಷೇತ್ರವಾಗಿ ಅನು ಬಸವಣ್ಣನ ಶ್ರೀಪಾದಕ್ಕೆ ನಮೋ ನಮೋ ಎನುತಿರ್ದನು (ಮಹಾದೇ. ೧೧೩-೨೫೭). [ಅವಿಮುಕ್ತ + ಕ್ಷೇತ್ರ]

ಅವಿಮುಕ್ತಿಕ್ಷೇತ್ರ (ನಾ). = ಅವಿಮುಕ್ತಕ್ಷೇತ್ರ: ಆತನ ಇರವೆ ವಾರಣಾಸಿ ಅವಿಮುಕ್ತಿಕ್ಷೇತ್ರ (ಬಸವ. ೨೫೩). [ಅವಿಮುಕ್ತಿ + ಕ್ಷೇತ್ರ]

ಅವಿಮೃಷ್ಟ (ಗು). ಮುಟ್ಟದಿರುವ; ವಿಮರ್ಶೆಮಾಡದಿರುವ. 'ಅವಿಮೃಷ್ಟವಿಧೇಯಾಂಶ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅವಿಮೃಷ್ಟವಿಧೇಯಾಂಶ (ನಾ). [ಕಾವ್ಯಮಿಮಾ] ಪದದೋಷಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: "ಅವಿಮೃಷ್ಟವಿಧೇಯಾಂಶ – ಹೇಳಬೇಕೆಂದಿರುವ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯಭಾಗಕ್ಕೆ ತಕ್ಕ ಪ್ರಾಶಸ್ತ್ಯ ಕೊಡದಿರುವುದು" (ಕೃವಿಡಿ. ೨೨೮). [ಅವಿಮೃಷ್ಟ + ವಿಧೇಯ + ಅಂಶ]

ಅವಿಯಿಸು (ಕ್ರಿ). ಬಚ್ಚಿಡು; ಮರೆಯಾಗುವಂತೆ ಮಾಡು: ಭುವನಹಿತ ಕರ್ದೇಗೊಟ್ಟು ಸಾಧಿಸುವ ಕರ್ತವ್ಯವಿಧಿನಿರ್ವಹಣಂಗಳಂ ಬಲ್ಲಿತನೆಂತೊ ಅವಿಯಿಸಂ ಗುಟ್ಟಿಗೆಯ್ವಂ (ಸಂಸಪ. ೧೧-೧೦). [ಅವಿ + ಇಸ್ಸು]

ಅವಿರತ (ಗು). ೧. ಬಿಡುವಿಲ್ಲದ; ನಿರಂತರವಾದ; ಒಂದೇ ಸಮನಾದ: ಯಾರು ಸತ್ವರೇಣು, ಯಾರು ಇದ್ದರೇನು, ಜೀವನ ಸಾಗುವುದು ಅವಿರತವಾಗಿ (ಮುಕ್ತಿ. ೬). (ನಾ). ೨. ನಿವೃತ್ತನಲ್ಲದವನು; ನಿರಂತ್ಯನಲ್ಲದವನು. [ಸಂ.]

ಅವಿರತಂ (ಅ). ಬಿಡುವಿಲ್ಲದೆ; ನಿರಂತರವಾಗಿ : ಉಸಥಾವಿಶುದ್ಧ ಮಂತ್ರಿಮಂಡಲದೊಳವಿರತಂ ನಿಘರ್ಷಿಸಿಯುಂ (ಚಂದ್ರಪ್ರ. ೭-೬೦ ವ); ಪಕುಗಳಾರಯದು ಕಾಯ್ದುವನುದಿನವು ಸವನಯದೊಳೀ ಕಾಯಕೋಪ ದ್ಯೋಗವೆ ತನಗೆ ನೆಲೆಯಾಗಿ ಜಂಗಮಕವಿರತಂ ಮಾಡುತ (ಬಸಪು. ೨೩-೨). [ಸಂ.]

ಅವಿರತಪ್ರಯತ್ನ (ನಾ). ಬಿಡುವಿಲ್ಲದ ಯತ್ನ; ಸಂತತವಾದ ಉದ್ಯೋಗ: ಅವಿರತಪ್ರಯತ್ನದಿಂದ ತತ್ವವನ್ನು ತಿಳಿದಮೇಲೆ ಮಾನವನು ಕಾಮವಿಕಾರದಿಂದ ಪೂರ್ತಿಯಾಗಿ ಬಿಡುಗಡೆ ಹೊಂದುವನು. (ಕನ್ನಪ್ರ. II, ೧೦). [ಅವಿರತ + ಪ್ರಯತ್ನ]

ಅವಿರತಿ (ನಾ). ವಿರಕ್ತಿಯಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ಆಸೆ ಮೊದಲಾದುವನ್ನು ಬಿಡದಿರುವುದು: ವಿಷ್ಣಾದರ್ಶನ ಅವಿರತಿ ಪ್ರಮಾದ ಕಷಾಯಯೋಗಗಳು ಬಂಧಹೇತುಗಳು (ಹಿಂದಸಾ. ೦೯). [ಸಂ.]

ಅವಿರಲ, ಅವಿರಳ (ಗು). ೧. ವಿರಳವಲ್ಲದ; ದಟ್ಟವಾದ; ಸಾಂದ್ರವಾದ; ನಿಬಿಡವಾದ. ೨. ನಡುವೆ ತೆರಪಿಲ್ಲದ; ಎಡೆಬಿಡದ; ನಿರಂತರವಾದ. (ನಾ). ೩. ಅಪರೂಪವಲ್ಲದ್ದು; ಎಲ್ಲೆಲ್ಲಿಯೂ ಹೇರಳವಾಗಿ ದೊರೆಯುವಂಥದ್ದು. ೪. ನಿರ್ದೋಷವಾದದ್ದು; ರಂಧ್ರವಿಲ್ಲದ್ದು (?). ಅವಿರಳೆ : ೧. ಅವಿರಳ ಧೂಪಾಮೋದ ಸಂತಂಗಿ ಳ್ಳಂಗಾನ್ತಾಂತ (ಚಂದ್ರಪ್ರ. ೧-೧೫೦). ೨. ಅವಿರಳ ವಾದ್ಯಸಮೇತಂ ಧವಳ ಪ್ರಾಸಾದಸಾರ ದೇವಾಗಾರಂ (ಜಗ ೨. ೨-೨೩); ಕವಿತಾಭಿಮಾನದಿಂ ಮೇಣವಿರಳವೇಳಾಪಸರಣ ಲೀಲೆಯಿನಲ್ಲೀ ಧವಕರಚರಿತಂ (ಚಂದ್ರಪ್ರ. ೧-೨೩). ೪. ಅವಿರಳ ಸಮ್ಮರ್ದ್ದ ದೊಳಂ ಕವಿತೆಯ ಬಲ್ಲವೆಯೊಳಾ ಮಹಿಮಾಮಂಡಲದೊಳ್ ಕವಿಪಂಜನ ಕವಿಪೊನ್ನನ ಕವಿರತ್ನನ ದೊರೆಗ ಮೊರೆಗಮಂ ಬಂದಪರೇ (ಸುಕುಮಾ. ೧-೪೦). [ಸಂ.]

ಅವಿರಿತೆ, ಅವಿರಿಳೆ (ಗು). = ಅವಿರಲ ೧. ಅವಿರಿತೆ: ಅವಿರತಾಪಗತಾನತಾರ್ತಿ ಯವಿರಿಳೆತ ತೇಜಃಸ್ರಪುರ್ತಿಸಮಸ್ತವಿಸ್ಫುರ್ತಿ (ಬಸಪು. ೪೬-೪೦). [ಸಂ.]

ಅವಿರಿಳೆ 'ಅವಿರಲ' ನೋ.

ಅವಿರಿಳೆಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಒತ್ತಾಗಿ ಸೇರಿಕೊ; ಕಲಸಿಕೊ : ಜಿನಮತವ ನಜೀವಂ ಮತ್ತಿನಾಗಂ ಗಳನು ನೋಡುವಂದದಿರಲೆಗೊಂಡಿರಿಸುಂ ನಿಶ್ಚಯಮಲ್ಲಿರಿಳೆತಿನೆ ಮೆಚ್ಚಿದ ತೆಱದೆ ನುಡಿವರಪ್ಪುದಱಿಂದಂ (ಸಮಪ. ೬-೬೯). [ಅವಿರಳ + ಕೊಳ್,]

ಅವಿರಳವಿಸಾರಿ (ಗು). ನಿರಂತರವಾಗಿ ಹರಡುವಂಥ; ಎಡೆಬಿಡದೆ ಪ್ರಸರಿಸುವ ಗುಣ : ಆ ರವಿಚಂದ್ರ ದೀಪಕ್ಕುತ್ಪಾದಿಯಿವಿರಳವಿಸಾರಿಯಂ ತೊಳೆದಂತಾಜಾರಮಿನಿತ್ತನಿತುಂ ವಿಸ್ತಾರಿಸಿದುದು ವಿಮಲವೃತ್ತಿಯಿಂದನವರತಂ (ಚಂದ್ರಪ್ರ. ೨-೧೪೪). [ಸಂ. ಅವಿರಳವಿಸಾರಿನ್ (ಅವಿರಳ + ವಿಸಾರಿನ್)]

ಅವಿರಳಾಸ್ತ್ರ (ನಾ). ಎಡೆಬಿಡದೆ ಬಿಡುವ ಬಾಣ : ಅವಿರಳಾಸ್ತ್ರಾನೀಕ ಡಾವರಿಸಿದವು ದಿಗುತಟವ (ಕುವ್ಯಾಭಿ. ೮-೬೬). [ಅವಿರಳ + ಅಸ್ತ್ರ]

ಅವಿರಿಳೆತ 'ಅವಿರಲಿತ' ನೋ.

ಅವಿರುಹ್ಯ (ಗು). ೧. ವಿರುದ್ಧವಲ್ಲದ; ಹೊಂದುವಂತಹ; ಉಚಿತವಾದ. (ನಾ). ೨. ವಿರುದ್ಧವಲ್ಲದ್ದು; ಹೊಂದುವಂಥದು: ಮಾನಧನರಱಿದು ಪೇಟ್ಯಸಮಾನಕ್ಕೆ ವಿರುದ್ಧಮಾಗೆ ಲಕ್ಷ್ಯಾಗಮದೊಳ್ (ಕವಿರಾ. ೩-೮೬). [ಸಂ.]

ಅವಿರೋಧ (ಗು). ೧. ವಿರೋಧವಿಲ್ಲದಿರುವ; ವಿರೋಧವಿಲ್ಲದಿರುವ. (ನಾ). ೨. ಪ್ರತಿಸ್ಪರ್ಧೆಯಿಲ್ಲದಿರುವುದು : ಆ ಮಹಿಳೆಯರು ಅಧ್ಯಕ್ಷ ಸ್ಥಾನಕ್ಕೆ ಅವಿರೋಧವಾಗಿ ಆಯ್ಕೆಗೊಂಡರು (ರೂಢಿ). [ಸಂ.]

ಅವಿರೋಧಿ (ಗು). ವಿರೋಧಿಯಲ್ಲದಿರುವ; ಅನುಕೂಲವಾಗಿರುವ; ಹೊಂದುವಂಥ: ಸಾಧನಮಂ ಸಾಧ್ಯಕ್ಕವಿರೋಧಿಯನಱಿದೂಹೆಗೆಯ್ವುದನುಮಿತಿಯೆನಿಕುಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೬೩೪). [ಸಂ. ಅವಿರೋಧಿನ್]

ಅವಿಲಂಬ (ನಾ). ವಿಲಂಬವಿಲ್ಲದಿರುವುದು. [ಸಂ.]

ಅವಿಲಂಬಂ, ಅವಿಳಂಬಂ (ಅ). ವಿಳಂಬವಿಲ್ಲದೆ; ಸಾವಕಾಶವಿಲ್ಲದಂತೆ; ಜಾಗ್ರತೆಯಾಗಿ. **ಅವಿಳಂಬಂ**: ಮುಂಡಮಂ ಶಿ[ಸೀ]ಳ್ದವಿಳಂಬಂ ಮಾಂಸಖಂಡಂದೆಗೆದು ಸಲಿಲದಿಂ ಕ್ಷಾಲನಂಗೆಯ್ವುತಾಗಳ್ (ವೃಷವಿ. ೧೪–೪೯). [ಸಂ.]

ಅವಿಲಂಬನ (ನಾ). ತಡಮಾಡದಿರುವುದು. [ಸಂ.]

ಅವಿಲಂಬಿತಂ (ಅ). ಜಾಗ್ರತೆಯಾಗಿ; ಬೇಗನೆ: ಲೋಕಾಯತ ಶಾಕ್ಯಮತಾವಲಂಬಿಯನವಿಲಂಬಿತಂ ಗೆಲ್ದು (ಶಾಂತಿಪು. ೮–೧೪೭ ವ). [ಸಂ.]

ಅವಿಲಣ (ನಾ). ಕುದುರೆಯ ಕಡಿವಾಣದ ಮೊಳೆ; ಕಡಿವಾಣದ ಕಬ್ಬಿಣದ ತುಂಡು: "ಅವಿಲಣಮಾಳಭೇದಮಧಮಂ ನೆರೆ ಕೀಳ್ವುದು ಕೀಲೆ[ಳೆ]ನಿಕ್ಕು" (ನಾನಾರ. ೧೫೦); ಘುರುಘುರುಸ್ವನದವಿಲಣದ ಕಿಱುನೊರೆಯ ಕಬ್ಬಿಯ ಘಣಘಣತ್ಕಾರದ ಗಡಾವಣೆಯ (ತೊರರಾ. ೬–೩೦–೩೩). [?]

ಅವಿಲು (ನಾ). ತರತರದ ತರಕಾರಿಗಳನ್ನು ಬೆರಸಿ ಮಾಡುವ ಪದಾರ್ಥ: "ತರತರದ ತರಕಾರಿಗಳನ್ನು ಬೆರಸಿ ಪದಾರ್ಥಮಾಡುವುದಕ್ಕೆ "ಅವಿಲು" ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ (ದೇಜ್ಯೋತಿ. ೭೨); ಎಲ್ಲವೂ ಸೇರಿ ಒಂದು ಅವಿಲಿನಂತಾಯಿತು (ಅಳನಿ. ೧೦೩). [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಅವಿಯಲ್]

ಅವಿವಕ್ಷಿತ (ಗು). ಹೇಳಬೇಕೆಂದು ಉದ್ದೇಶಿಸದ: ಅವಿವಕ್ಷಿತ ಸಾಮಾನ್ಯಮತದ್ಗುಣಯೋಗದಿನನ್ಯತ್ವಾರೋಪಮಪ್ಪುದುತ್ತ್ರೇಕ್ಷೆ ವಲಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೭೨೭). [ಸಂ.]

ಅವಿವಕ್ಷಿತವಾಚ್ಯ (ನಾ). [ಕಾವ್ಯಮೀ] ಧ್ವನಿಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪ್ರಭೇದ: ಲಕ್ಷಣಾವೃತ್ತಿಯನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಿ ಹೊರಡುವ "ಅವಿವಕ್ಷಿತವಾಚ್ಯಧ್ವನಿ" ಎಂಬ ವಿಭಾಗವನ್ನು ಮೊದಲು ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳೋಣ (ಭಾರಮೀ. ೨೭೬); 'ಧ್ವನಿ' ಯು ಇದ್ದೇ ಇದೆ. ಸ್ಥೂಲವಾಗಿ ಅದನ್ನು ವಿಂಗಡಿಸಿದರೆ 'ಅವಿವಕ್ಷಿತ – ವಾಚ್ಯ' ಮತ್ತು 'ವಿವಕ್ಷಿತಾನ್ಯಪರ – ವಾಚ್ಯ' ಎಂಬ ಎರಡು ವಿಧಗಳಾಗುತ್ತವೆ (ಧ್ವನ್ಯಾಲೋ. ೩೯).

[ಅವಿವಕ್ಷಿತ + ವಾಚ್ಯ]

ಅವಿವೃತ್ತ (ನಾ). ನಡೆಗೆಟ್ಟವನು; ದುಷ್ಟ; ಧೂರ್ತ: "ಅವಿವೃತ್ತನೆನೆ ಪೋಕನಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೭೩–೨೫). [ಸಂ.]

ಅವಿವೇಕ (ನಾ). ೧. ವಿವೇಕವಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ತಿಳಿವಳಿಕೆ ಸಾಲದಿರುವುದು: ಅವಿವೇಕಮೆ ಸುಖಘಾತಕಮಱಿವೊಂದೆ ದೇಹಿಗಪ್ಪುದು ಸುಖದಂ (ಪಾರ್ಶ್ವಪು. ೪–೧೫೩). ೨. [ಅದ್ವೈತ] ಅಧ್ಯಾಸ; ಭ್ರಾಂತಿ; ಅವಿದ್ಯೆ: ಅವಿವೇಕ ಪದಕ್ಕೆ ಅಧ್ಯಾಸ, ಭ್ರಾಂತಿ, ಅವಿದ್ಯೆ ಎಂಬ ಭಾವನೆಯಿಂದ ವಿಶುದ್ಧಾದ್ವೈತ ಸಿದ್ಧಾಂತವೂ ಈ ಮಾರ್ಗದಲ್ಲೇ ಮಧ್ಯಸ್ಥವಾಗಿರುವುದು (ಹಿಂದಸಾ. ೯೯). [ಸಂ.]

ಅವಿವೇಕಾತ್ಮತೆ (ನಾ). ವಿವೇಕವಿಲ್ಲದಿರುವ ಮನಸ್ಸಿನಿಂದ ಕೂಡಿರುವುದು; ಅವಿವೇಕಿತನ: ಅವಿವೇಕಾತ್ಮತೆಯಿಂದೆ ಮೆಯ್ಯಱಿಯದಾಂದಿಙ್ಮೂಢನಾಗಿರ್ದೆನಿನ್ನೆವರಂ (ಸುಕುಮಾ. ೧೨–೧೫).

[ಸಂ. ಅವಿವೇಕಾತ್ಮತಾ]

ಅವಿವೇಕಿ (ಗು). ೧. ವಿವೇಕವಿಲ್ಲದ; ತಿಳಿವಳಿಕೆ ಸಾಲದ: ಅವಿವೇಕಿ ದಶಮುಖಂ ದೃಷ್ಟಿವಿಷಾಹಿಯ ಪೆಡೆಯ ಮಣಿಶಲಾಕೆಗೆ ಕೈನೀಡುವ ಗಾಂಪನಂತೆ ರಘುವೀರವಧೂಜನಕಜೆಗೆ ಮನದೊಳಳಿಪಂ ತಂದಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೯–೮೮). (ನಾ). ೨. ವಿವೇಕವಿಲ್ಲದವನು. [ಸಂ. ಅವಿವೇಕಿನ್]

ಅವಿವೇಕಿತನ (ನಾ). ವಿವೇಕವಿಲ್ಲದಿರುವುದು: ಜೀಯ ನೀನವಿವೇಕಿತನದಲಿ ಮಗನ ಹೆಚ್ಚಿಸಿ ಸಾಕಿ ಕಲಿಸಿದೆ ಕುಟಲತನವನು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧–೫). [ಅವಿವೇಕಿ + –ತನ]

ಅವಿಶಾಲ (ಗು). ವಿಶಾಲವಲ್ಲದ; ಚಿಕ್ಕದಾದ: ಅವಿಶಾಲಾಂಬರವಪ್ರಸನ್ನದಿವವಸ್ಪಷ್ಟಾಧ್ವವಸ್ವಚ್ಛತೋಯಂ... ಒಪ್ಪಿರ್ದುದಭ್ರಾಗಮಂ (ಜಗವಿ. ೪–೨೬). [ಸಂ.]

ಅವಿಶಾಲಪರಿಧಿ (ಗು). ೧. ವಿಶಾಲವಲ್ಲದ ಆವರಣವುಳ್ಳ. ೨. ಕಂಬಳಿಯಿಂದ ಸುತ್ತುವರಿದ ಆವರಣವುಳ್ಳ. ೧, ೨: ವಿಶಾಲಪರಿಧಿಯಾಗಿಯುಂ ಅವಿಶಾಲಪರಿಧಿಯೆನಿಸಿ ಗೃಹಮಹತ್ತರಂ ಮುನ್ನಮೆ ಸಮೆದುದಂ ಪ್ರಸ್ಥಾನಶಿಬಿರಮಂ ಪೊಕ್ಕು ಯಥೋಚಿತ ಪ್ರಸಂಗದಿನಂದಿನ ದಿವಸಮಂ ಕಳಿಪಿ (ಚಂದ್ರಪು. ೧೦–೧೭ ವ).

[ಸಂ. (ಅ– + ವಿಶಾಲ + ಪರಿಧಿ, ಅವ್ಯಿ + ಶಾಲ + ಪರಿಧಿ)]

ಅವಿಶಿಷ್ಟ (ಗು). ೧. ವಿಶೇಷವೇನೂ ಇಲ್ಲದ; ಸಾಧಾರಣವಾದ. ೨. ಕೂಡಿಲ್ಲದ; ಸೇರಿಲ್ಲದ. [ಸಂ.]

ಅವಿಶಿಷ್ಟಲಿಂಗ (ನಾ). [ವ್ಯಾಕ] ವಿಶಿಷ್ಟವಾದ ಲಿಂಗವ್ಯವಸ್ಥೆಯಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ಎಲ್ಲಾ ಲಿಂಗಗಳಲ್ಲೂ, ಎಲ್ಲಾ ವಚನಗಳಲ್ಲೂ ಯಾವ ಮಾರ್ಪಾಡೂ ಇಲ್ಲದೆ ವರ್ತಿಸುವುದು: ಅವಿಶಿಷ್ಟಲಿಂಗ ವಚನವ್ಯವಸ್ಥೆಯಿಂದೊಂದಿಗುಂ ಕುಮಾದೇಶಂಗಳ್ ಬವರಿಸುಗುಂ ಸಂಪ್ರತಿಗಂ ಭವಿಷ್ಯದರ್ಥದೊಳಮನ್ಯವಚನೋಕ್ತಿಗಳೊಳ್ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೩೯೭).

[ಅವಿಶಿಷ್ಟ + ಲಿಂಗ]

ಅವಿಶೇಷ (ನಾ). ೧. ವಿಶೇಷವೇನೂ ಇಲ್ಲದಿರುವುದು; ಸಾಧಾರಣವಾಗಿರುವುದು; ಯಾವ ವ್ಯತ್ಯಾಸವೂ ಇಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ; ಸಮಾನತೆ: ಅವಿಶೇಷದಿನುಸಿರ್ವ ರೂಢಿಯನಿತಿನಿತೆನಿತೆಲ್ಲವು ಕೆಲವು ಪಲವು ತಾಮಂತ್ಯವರ್ಣಲೋಪಮನೆ ವತ್ವಮೊದವಿರೆ ಪಡೆಗುಂ (ಶಮದ. ೧೦೦); ಅವಿಶೇಷದಿನಾ ದೀರ್ಘವ್ಯವಹೃತಿ ಶಬ್ದಾಂತರಾಳದೊಳ್ ಪಕ್ಷದಿನುದ್ಭವಿಕುಂ (ಶಮದ. ೧೧೮). ೨. [ಕಾವ್ಯಮೀ] (ಕಾವ್ಯಾವಲೋಕನಕಾರನ ಪ್ರಕಾರ) ವರ್ಣ್ಯಾವರ್ಣ್ಯಗಳ ವಿಶೇಷಣಗಳು ಒಂದೇ ರೂಪವಾಗಿದ್ದು ಉದಾರವಾದ ಬೇರೊಂದು ಅರ್ಥವು ತೋರುವ ಒಂದು ಅರ್ಥಾಲಂಕಾರ: ಸದೃಶಾಕಾರ ವಿಶೇಷಣಮರ್ಥಮುದಾರಂ ಬೇಱೊಂದು ತೋರ್ಪೊಡವಿಶೇಷಾಖ್ಯಂ. ಉದಾ:—ಅವಿಶೇಷಕ್ಕೆ: ಗುರುಪರಿಣಾಹಂಗಳ್ ಪೀವರಂಗಳುನ್ನತಿಯುತಂಗಳುರ್ವರೆಗೆ ಮನೋಹರಕುಚಮಂಡಳದಂತಿರೆ ಕರಮೆಸೆವುವು ವಿಮಳ ದರ್ದುರಾದ್ರಿಗಳೆರಡುಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೭೬೨, ೭೬೪). [ಸಂ.]

ಅವಿಶೇಷಣ (ಗು). ವಿಶೇಷಣವಿಲ್ಲದಿರುವ. [ಸಂ.]

ಅವಿಶ್ರಾಂತ (ಗು). ೧. ಸಂತತವಾದ; ನಿರಂತರವಾದ; ಎಡೆಬಿಡದ: ಅಂತವಿಶ್ರಾಂತಶ್ರೀಯನಪ್ಪುಕೆಯ್ದು (ಮಲ್ಲಿಪು. ೩–೨೩ ವ). ೨. ವಿಶ್ರಾಂತಿ ಹೊಂದದ. (ನಾ). ೩. ವಿಶ್ರಾಂತಿಯಿಲ್ಲದ ಸ್ಥಿತಿ.

ಅವಿಶ್ರಾಂತವಾಗಿ = ವಿಶ್ರಾಂತಿಯಿಲ್ಲದೆ; ನಿರಂತರವಾಗಿ: ಅಮಹನೀಯರು ಅವಿಶ್ರಾಂತವಾಗಿ ದುಡಿದವರು (ರೂಢಿ). [ಸಂ.]

ಅವಿಶ್ವಾಸ (ನಾ). ವಿಶ್ವಾಸವಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ನಂಬಿಕೆಯಿಲ್ಲದಿರುವುದು. [ಸಂ.]

ಅವಿಶ್ವಾಸನಿರ್ಣಯ (ನಾ). ಮಂತ್ರಿ, ಸಭಾಪತಿ ಮುಂತಾದ ಅಧಿಕಾರಿಗಳಲ್ಲಾಗಲಿ ಸರ್ಕಾರದಲ್ಲಾಗಲಿ ತಮಗೆ ನಂಬಿಕೆ ಸಾಲದೆಂದು ಸಭೆಯ ಸದಸ್ಯರು ಮಾಡುವ ನಿರ್ಣಯ: ಪುರಸಭೆಯ ಸದಸ್ಯರು ಪುರಸಭಾಧ್ಯಕ್ಷರ ಮೇಲೆ ಅವಿಶ್ವಾಸನಿರ್ಣಯವನ್ನು ತಂದರು (ರೂಢಿ).

[ಅವಿಶ್ವಾಸ + ನಿರ್ಣಯ]

ಅವಿಶ್ವಾಸಿನಿ (ನಾ). ವಿಶ್ವಾಸವಿಲ್ಲದವಳು; ನಂಬಿಕೆಯಿಲ್ಲದವಳು: 'ಬನ್ನಿ ನಾನು ಅವಿಶ್ವಾಸಿನಿಯಾಗಿದ್ದರೆ ನೀವು ಅದನ್ನು ಕಣ್ಣಾರೆ ನೋಡಬಹುದು' (ಕಪಾಕುಂ. ೯೭). [ಸಂ. ಅವಿಶ್ವಾಸಿನೀ]

ಅವಿಷಮ (ಗು). ವಿಷಮವಲ್ಲದ; ಸಮವಾದ; ಏರುಪೇರಿಲ್ಲದೆ ಒಂದೇ ಸಮನಾದ: ಸಮಮೆಂಬುದು ಬಂಧದೊಳವಿಷಮಂ ಮೃದುಸ್ಫುಟವಿಮಿಶ್ರವಿನ್ಯಾಸಪದಕ್ರಮದಿಂ ಮೂಱು ತೆಱಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೫೦೧). [ಸಂ.]

ಅವಿಷಯ (ಗು). ೧. ವಿಷಯವಲ್ಲದ; ತಿಳಿಯಲು ಶಕ್ಯವಲ್ಲದ; (ಇಂದ್ರಿಯ) ಗೋಚರವಲ್ಲದ: ಮಾಂಸನಯನಾವಿಷಯಮೆಲ್ಲಮಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಮೆಂಬೀ ಜಡವಾದಮಂ ಕಂಡು (ಶಾಂತಿಪು. ೮–೧೪೧ ವ). ೨. ಪಾತ್ರವಲ್ಲದ; ಅಪಾತ್ರವಾದ; ಗುರಿಯಲ್ಲದ. (ನಾ). ೩. [ಬೌದ್ಧ] ಪರಮಾರ್ಥವಾದ ಶೂನ್ಯತತ್ತ್ವವನ್ನು ಉಪದೇಶಿಸುವ ಶಬ್ದಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಪರಮಾರ್ಥವಾದ ಶೂನ್ಯತತ್ವವನ್ನು ಅನಭಿಲಪ್ಯ, ಅನಾಜ್ಞೇಯ . . . ಅವಿಷಯ . . . ಇತ್ಯಾದಿ ಶಬ್ದಗಳಿಂದ ಉಪದೇಶಿಸುವರು (ಹಿಂದಸಾ. ೪೧). [ಸಂ.]

ಅವಿಸಂಗ (ನಾ). ಪ್ರೀತಿ; ಆಸಕ್ತಿ; ಉತ್ಕಟವಾದ ಪ್ರೇಮ: "ಅಭಿಷ್ವಂಗ – ಅವಿಸಂಗ" (ಶಬ್ದಾನು. ೧೫೧ ಪ್ರಯೋ). [< ಸಂ. ಅಭಿಷ್ವಂಗ]

ಅವಿಸಂವಾದ (ಗು). ವಿರೋಧವಲ್ಲದ; ಪ್ರತಿಭಟನೆಯಿಲ್ಲದ; ಅಲ್ಲವೆನ್ನಲಾಗದ; ಅಸಾಂಗತ್ಯವಿಲ್ಲದಿರುವ: ಪಗೆವಂಗಂ ಕೆಳೆಯಂ ಗಮಾರ್ದ್ರಮತಿಯಂ ತ್ವನ್ಮೂರ್ತಿ ತೀರ್ಥೇಶ ಮಾಡುಗುಮಾಳೋಚಿಸೆ ನಿನ್ನ ತತ್ತ್ವಮ[ವಿ]ಸಂವಾದಂ ದುರಾಪಂ ಗುಣಾಬ್ಧಿ ಗಭೀರಂ ಭವದೀಯಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೮–೧೫೮). [ಸಂ.]

ಅವಿಸು (ಕ್ರಿ). = ಅವಿಚು: ಇದನಾಂ ಕೈಯೊಳವಿಸಿರ್ಪೆಂ (ಮಿತ್ರಗೋ. ೨೭); ಅವಳನಂತವುರದೊಳೇ ಅವಿಸಿದಳ್ (ಮಿತ್ರಗೋ. ೫೧); ಅಂಸದೊಳುಗುರ್ವೊಯ್ಲವಿಸಿ ಚತುರ್ದಶಿಯೊಳ್ ಕೂಡುವಿನಂ (ಮನ್ಮವಿ. ೩–೨೪). [ಅವಿ$_1$ + –ಇಸ್ಯು$_3$]

ಅವಿಸೋಢ (ನಾ). ಕುರಿಯ ಹಾಲು: "ಅವಿಸೋಢಂ, ಅವಿಮರೀಸಂ, ಅವಿದೂಸಂ – ಈ ೩ ಕುಱಿಯ ಪಾಲ್" (ಹಲಾಯು. ೪೭–೧೨೮). [ಸಂ.]

ಅವಿಸ್ಪಷ್ಟ (ಗು). ಸ್ಪಷ್ಟವಿಲ್ಲದ; ತಿಳಿಯಲು ತೊಡಕಾದ; ಅಸ್ಪಷ್ಟವಾದ. [ಸಂ.]

ಅವಿಹಿತ (ಗು). ೧. ಶಾಸ್ತ್ರೋಕ್ತವಲ್ಲದ; ಶಾಸ್ತ್ರವಿರುದ್ಧವಾದ. ೨. ವಿಹಿತವಲ್ಲದ. 'ಅವಿಹಿತವೇಗ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅವಿಹಿತವೇಗ (ನಾ). ಹಿತವಲ್ಲದ ವೇಗ; ತಕ್ಕ ವೇಗವಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ: ಅವಿಹಿತವೇಗಮೇಱ್ಗೆಯ ಜವಂ ವ್ರಣಮಕ್ಷತಕಾಯಮೆತ್ತಿ ಕಟ್ಟುವ ಮದಮುಣ್ಮೆ ಸೋರ್ವ ಸೊನೆ ಬೀಱ್ವ ಗಜಧ್ವಜಮಂಬರಕ್ಕೆ ನಿಳ್ಕುವ ಜಯಕೇತು ಸಂದೆಯದ ದಂದುಗಮಂ ಕಿಡಿಸಿತ್ತು ಮುಂದಣೋಡುವ ರಿಪುದಂತಿಗಂ ಪೆಜಗಣಟ್ಟುವ ಱಟ್ಟರ ಮೇರುದಂತಿಗಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೬೨೦). [ಅವಿಹಿತ + ವೇಗ]

ಅವಿಹಿತಸಂಹಿತೆ (ನಾ). [ವ್ಯಾಕ] (ಸಂಧಿಮಾಡಬೇಕಾದ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಸಂಧಿಮಾಡದೆ) ಅನುಚಿತವಾದ ಕ್ರಮದಲ್ಲಿ ಶಬ್ದಗಳನ್ನು ಜೋಡಿಸುವುದು; ವಿಸಂಧಿ: ಅವಿಹಿತ ಸಂಹಿತೆ ಮೇಣ್ ಸಂಧಿವಿರೂಪಂ ಬಗೆಯೆ ತಾಂ ವಿಸಂಧಿಯೆನಿಕ್ಕುಂ ಉದಾ: ಅಸಿಯ ಒಜಿ ಬೆಸದ ಪೆಟ್ಟಿಗೆ ಮಿಸುಗುವ ಆರಂ ತೊಳಪ್ಪ ಕನ್ನವುರಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೪೩೯, ೪೪೦). [ಅವಿಹಿತ + ಸಂಹಿತೆ]

ಅವಿಳಂಬಂ 'ಅವಿಲಂಬಂ' ನೋ.

ಅವೀಚಿ (ಗು). ೧. ತೆರೆಯಿಲ್ಲದ; ಅಲೆಗಳಿಲ್ಲದ. (ನಾ). ೨. ಒಂದು ನರಕದ ಹೆಸರು: ಈ ಧರ್ಮ್ಮಮನಳಿದಾತಂ ಅವೀಚಿ ಮೊದಲಾಗೆರ್ಪ್ಪೆತ್ತೆಂಟು ಕೋಟಿ ನರಕದೊಳೊಳ್ಗುಂ (ಸೌಇಇ. XI–i, ೨೨–೪೩; 897). [ಸಂ.]

ಅವೀರೆ (ನಾ). ಗಂಡನೂ ಮಗನೂ ಇಲ್ಲದ ಹೆಂಗಸು. [ಸಂ. ಅವೀರಾ]

ಅವು$_1$ (ಕ್ರಿ). ಒನಕೆಯಿಂದ ಕುಟ್ಟು; ಇಡಿ: "ಅವು – ಮುಸಲಕ್ರಿಯಾಯಾಂ" (ಶಮಧಾ. ನ); ಅವು ತವು ಇತ್ಯೇತಯೋರ್ಧಾತ್ವೋಃ ಇಕಾರಾದೇಶೋ ಭವತಿ (ಶಬ್ದಾನು. ೪೭೩). 'ಅವಲ್', 'ಅವಲಕ್ಕಿ' ಪರಾ. [?]

ಅವು$_2$ 'ಅದು$_1$' ಪರಾ.

–ಅವು$_3$ (ಪ್ರ). ಕೃದಂತಭಾವನಾಮಸೂಚಕ ಪ್ರತ್ಯಯ: ಮೆಚ್ಚನಾನೀ ಧರಣಿಯುಳಿರವಾನೆನ್ದು ಸನ್ಯಾಸನಂಗೆಯ್ದು (ಎಕ. II, ೮೮–೩; 700). [ಇರ್ + –ಅವು = ಇರವು]; ರಿಸಿಯರ್ಕಳ ಬರವಂ ಕಂಡು (ವಡ್ಡಾರಾ. ೯೦–೧೯). [ಬರ್ + –ಅವು = ಬರವು] ಒಲವೆಂಬುದಿಂತುಟಾಗದೇ (ಅದಿಪು. ೧೨–೪೧). [ಒಲ್ + –ಅವು = ಒಲವು]; ಚೆಲ್ವಾದ ತೊಡವುಗಳೊಳಂ (ಜಗವಿ. ೬–೧೬ ವ). [ತೊಡು + –ಅವು = ತೊಡವು].

ಅವುಂಕಿಸು, ಅವುಕಿಸು (ಕ್ರಿ). ಹಿಸುಕುವಂತೆಮಾಡು; ಅದುಮಿಸು; ಮೆಟ್ಟಿಸು: ಎಡೆಯಾಗದ ಮೃಗಮನವುಂಕಿಸಲುಮೊಲ್ದು[ಮೊಲ್ಲ]ದ ನಲ್ಲರಂತೆ ಮಿಡುಕಿಸಲುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೫–೪೩ ವ); ಧೃತಿಯಂ ಬಿಡದೆ ತೆರಳ್ದಪೆನೆನುತವುಂಕಿಸಲೊಡನೆ ಹುಲಿಗೆಱೆಯರಸನಾಕ್ಷಣದೊಳಗೆ ಹರಿತಂದು (ಬಸಪು. ೪೪–೬). **ಅವುಕಿಸು** (ಕಿ). [ಅವುಂಕು (< ಅಮುಂಕು) + –ಇಸ್ಯು$_3$]

ಅವುಂಕು 'ಅಮುಂಕು' ನೋ.

ಅವುಂಕುಹ, ಔಂಕುಹ (ನಾ). ಅಮುಕುವಿಕೆ: ಬದ್ದಿಸಂ (ಬಡ್ಡಿಸಂ)= ಅವುಂಕುಹಂ (ಶಮದ. ಪರಿ. ೧). **ಔಂಕುಹ**: "ಬದ್ದಿಸುಯೆಂದೊಡೌಂಕುಹಂ" (ಕಬ್ಬಿಕೈ. ೮೮). [ಅವುಂಕು (< ಅಮುಂಕು) + –ಹ$_2$ (< –ಪ$_2$)]

ಅವುಂಗುರು (ನಾ). ಹಿರಿಮದ್ದಿನ ಬೇರು; ಅಂಗರಬೇರು; ಅಶ್ವಗಂಧಿ: ಸವಳದೆ ಸಿತಘೃತ ಮಿಶ್ರಿತಮವುಂಗುರುಂ ಸೂಸಲೆಂಬಿವಂ ಸೇವಿಸೆ ಪುಷ್ಟಿವಿವರ್ಧನಮಕ್ಕುಂ (ಲೋಕೋಪ. ೯–೭). [< ಅಂಗುರ್]

ಅವುಂಡಲ 'ಅವುಡಲ' ನೋ.

ಅವುಂಡಲಗೆ, ಅವುಡಲಕೆ, ಅವುಡಲಕ್ಕೆ, ಅವುಡಲಗೆ, ಅವುಡಲಿಕೆ, ಆವುಂಡಲಗೆ, ಆವುಂಡಲಿಗೆ (ನಾ). ಹರಳುಗಿಡ; ಔಡಲಗಿಡ: ಅವುಂಡಲಗೆಯ ಬಿತ್ತಿನಂತೆ ಬಂಧಮಿಲ್ಲಪ್ಪುದಱಿಂ (ಪಸಾರ. ೧೧೭೯–೭). **ಅವುಡಲಕೆ**: ಏರಂಡ, ವ್ಯಡಂಬಕ, ವರ್ಧಮಾನ . . . ಅವುಡಲಕೆ" (ನಾಚಿರಾ. ಕಿ). **ಅವುಡಲಕ್ಕೆ**: ಆನೆಯನಿಟ್ಟವುಡಲಕ್ಕೆಯಂ ಮಱೆಗೊಂಡರೆಂಬಂತೋಡಿಪೋಗಿ ಕೋಂಟೆಯಂ ಮಱೆಗೊಂಡು (ಪಾರ್ಶ್ವಪು. ೩–೧೨೯ ವ). **ಅವುಡಲಗೆ**: ತುಲಸಿಯ ನುಗ್ಗಿಯ ತಗ್ಗಿಯ ಬೆಳೆದಾವುಡಲದಗೆ[ಲಗೆ]ಯ ಕೆಕ್ಕೆಯೆಕ್ಕೆಯ ಪತ್ರಂಗಳೊಡನೆ ತೆಗಪಿಕೊಂಡದಱೊಳು ಸೇಕಂಗೆಯ್ಯೆ ಪತ್ರಸೇಕಂ ದಿವ್ಯಂ (ಅಶ್ವಶಾ. ೧೦–೨೧). **ಅವುಡಲಿಕೆ**: ಪಾರ್ವಂ ಪೋಗಿ ಎಳೆಯುನ್ಮತ್ತದೆಲೆ ಪಣ್ಣೆಕ್ಕೆಯೆಲೆಯವುಡಲಿಕೆಯೆಲೆಗಳನು . . . ತಂದೀಶ್ವರ ಸರ್ವಾಂಗದೊಳು ಪೂಸಿ (ಬಸಪು. ೧೬–೭); ಅವುಡಲಿಕೆಯಾ ಮಱೆಗೊಳ್ವಂತೆ (ನೀತಿವಾ. ೨೬–೫೬). **ಆವುಂಡಲಗೆ**: ಸಲೆ ಪಂದಿಯ ನೆಣನುಮನಂಕೊಲೆಯ ಕಷಾಯಮುಮನೆಱೆಗೆ ಮೂಲದೊಳಾವುಂಡಲಗೆಗಿದಚ್ಚರಿಯೆನೆ ಪಾಗಲಕಾಯಕ್ಕುಂ (ಲೋಕೋಪ. ೬–೫೪). **ಆವುಂಡಲಿಗೆ**: ಬರಿವದಣಿ ಸುಣ್ಣಗಂದಿಗೆ . . . ತವಸಿ ಆವುಂಡಲಿಗೆಯುಮಾ (ಅಶ್ವಶಾ. ೧೦೨–೬೦). [ಅವುಂಡಲ + –ಗೆ]

ಅವುಂಡಿ (ನಾ). (?) : ಇಂತು ಧರೆಯೊಳುಳ್ಳ ಹದಿನೆಂಟು ನಗರವ ಸಂತತ ಅವುಂಡಿಯ ಪರವೂ (ಕೇದಾಂಪು. ೩-೩೪). [?]

ಅವುಂಡು, ಅವುಡ್ಕು, ಔಂಡ್ಕು, ಔಡ್ಕು (ನಾ). ೧. ದವಡೆ. ೨. ಕೆಳ ತುಟಿ : "ವಕಾರತೌತ್ಕೆಳ್ಕೆ : ಕವುಂಗು – ತೌಂಗು, ಅವುಂಡು – ಔಂಡು" (ಕನುದ. ಅಲ್ಲ ಪ್ರಯೋ). **ಅವುಡ್ಕುಂ ೨** : ಅಸುರಕರಮೂಗೆ ಕರ್ಚದವುಡುಂ ಬೆರಸು (ಗದಾಯು. ೪-೫೩); ಕರ್ಚದೀಯವುಡ ಪಾಂಗು (ಬಂಹರಿ. ೬-೧೨); ಬಡವನ ಕೊಡಆ ಅವುಡಿಗೆ ಮಾರಿ (ಗಾಡಿ). **ಔಂಡ್ಕು** : ೨. "ಅವುಂಡು – ಔಂಡು" (ಕನುದ. ೧೫೭ ಪ್ರಯೋ). **ಔಡ್ಕು** : ೨. ಕರ್ಚದೌಡುರ್ಚದ ಬಾಳ್ ಇಜೀಯಲಮಗೆಯ್ದ ಕೈ (ಗದಾಯು. ೪-೨೬); ಔದಂ ಕರ್ಚ ಮಹಾ ರೌದ್ರಭಾವದಿಂದಂ ಕೆಡೆದಂ (ಬಂಹರಿ. ೧೩-೪೩); ಹುಬ್ಬುಗಳನುಜೆ ಬಿಗಿದೌಡುನೊಡೆಯೊತ್ತಿ (ಕುವಾಹರ್ಷ. ೧೯-೧೩).

ಔಡುಕಡಿ, ಔಡಗಿ = ಕೋಪದಿಂದ ಹಲ್ಲುಕಡಿ, —ತುಟಿಯನ್ನು ಕಚ್ಚು (ಸ್ಯಾಂಡರ್ಸ್). [ದೇ. ॥ ತೆಲು. ಅವುಡು, ಔಡು]

ಅವುಂಡುಗರ್ಚು, ಅವುಡುಗಚ್ಚು,, ಅವುಡುಗರ್ಚು, ಔಂಡುಗರ್ಚು, ಔಡುಗಚ್ಚು,, ಔಡುಗರ್ಚು (ಕ್ರಿ). (ಹಲ್ಲುಗಳಿಂದ) ತುಟಿಯನ್ನು ಕಚ್ಚು ; ಹಲ್ಲುಮಾಡಿ ಕಚ್ಚು : ಕರಂಪೋತನುವುಂಡುಗರ್ಚಿ ಕೇಳರಿಂತೆಯ ಕೆಳ್ವಲಂ ತುಡುಕುತುಂ ಪರಿದತ್ತು (ಪಂಪಭಾ. ೭-೮೦). **ಅವುಡುಗಚ್ಚು,** : ಅವುಡುಗಚ್ಚುತ್ತಿದ್ದನು (ಗಂಪಾಯು. ೧೩೧); ಸಿಟ್ಟಿನಿಂದ ಅವುಡುಗಚ್ಚಿ (ಪ್ರಕಾಶ. ೪೯). **ಅವುಡುಗರ್ಚು** : ಪುರ್ವಗಳ್ ಬಿಗಿದವುಡುಗರ್ಚಿ ಮಂಡಿಗಳಿನಿಟ್ಟು (ಚಾಭಾ. ೪೦-೯). **ಔಂಡುಗರ್ಚು** : ತೊಡೆಯಿಂದಿ ಔಂಕದಿರು... ಔಂಡುಗರ್ದಿರ್ (ಲೀಜಾವ. ೨-೧೨೦); ಹುಂಕೃತಿಯಂ ಮಾಡುತುಮರ್ಪಾಂಡುಗರ್ಚಿ ಕಿಸುಗಣ್ಣಿಟ್ಟಿಚ್ಚುತಂ ರಂಜಿಸುಂ (ಜಗ ವಿ. ೩-೬೦). **ಔಡುಗಚ್ಚು,** : ಅಲಿಯಲಿ ಕಿಸಿಸಿ ಮಿಸಿಸಿ ಮೀಸಲು ಔಡುಗಚ್ಚಿ ಹುತಲೊಡುಗಚ್ಚಿ... ಪಾರ್ಥರಿದಿರಾದ (ಕುವಾಭೀ. ೬-೧೩); ಕೇಳಿತ ಕಿಡಿಕಿಡಿಯಾಗಿ ಮಾ ಗ ಧ ನು ಮೈತೊಳೆದೌಡುಗಚ್ಚಿದನು (ಭರಚ. ೨೪-೪೪). **ಔಡುಗರ್ಚು** : ಬಿಡದೌಡುಗರ್ಚಿ ನೋದಿಂದಡಿಗಡಿಗಹಹಾ ಯೆನುತ್ತುಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೧-೧೪೩). [ಅವುಂಡು + ಕರ್ಚು,]

ಅವುಕಾಟ, ಔಕಾಟ (ನಾ). ಒತ್ತಡ; ಅನುಕುವಿಕೆ ; ಅದುಮುವುದು. **ಔಕಾಟಿ** : ಆ ಪ್ರದೇಶದ ಮೇಲ್ಪಡೆ ದಟ್ಟವಾದ ಬಂಡೆಯರುವುದರಿಂದ ಇದರ ಕೆಳಗಡೆ ಎಣ್ಣೆಯೂ ಅಪಲವೂ ಸೇರುತ್ತ ಸೇರುತ್ತ ಎಣ್ಣೆಯು ಮೇಲಿನ ಔಕಾಟವು ಹೆಚ್ಚುವುದು (ವಿಜ್ಞಾಸ. ೧-೧೦೩).

[ಅವುಳು (< ಅಮುಂಳು) + -ಆಟ್ಕ]

ಅವುಕೆಸು 'ಅವುಂಕೆಸು' ನೋ.

ಅವುಕು 'ಅಮುಂಕು' ನೋ.

ಅವುಕುಳಿ (ನಾ). ಕುಟ್ಟುವುದೇ ಸ್ವಭಾವವಾಗಿ ಉಳ್ಳವನು : ಅವು ಕುಳಿ, ತಪ್ಪಂ (ಕಬ್ಬಾಸು. ೪೭೩ ಪ್ರಯೋ). [ಅವ್ವು + -ಕುಳ್ಳಿ]

ಅವುಗು, ಔಗ್ಕು (ನಾ). "ಹಾಲುಜೋವದಿಂದ ಮಾಡಿದ ಕಡುಬು" (ಒಡ್ಡಕಾ. ಕೋಶ) : ಹಾಲಲವುಗು ಹಾಲವುಂಡೆ ಹಾಲಮಂಡಿಗೆಗಳಪ್ಪಿ (ವೈಜಕ. ೪೨-೨೪) ; ಭೇಡ ಗಾಂಗೆ ಅಡ್ಡಲಿಗೆ ಅವುಗು ತಿಱಿಸೇವನೆಗೆಯಸು (ಒಡ್ಡಕಾ. ೦-೦೫೫) ; ಎಳ್ಳಕಜ್ಜಿರಿ ತುಪ್ಪ ಹಾಲು ಮೊಸರು ಅವುಗು... ಬಲಿಯಂ ಕೊಡಲು (ಬಾ ಲ ಚ. ೧೩೨-೨) ; ಪಕ್ಕಿಯುಂ ಇವನ ಗಂಗಾಳದಲ್ಲಿ ಅವುಗ್ಳಿಟ್ಟು ಬಿನಿ ಬಿನಿ ಅಕ್ಕವಾಲನ್ನು ಬಡಿಸುತ್ತಿದ್ದಾಗ (ಬೆಳುನು. ೧೦೫). **ಔಗ್ಕು** : ಕಳವೆಯಕ್ಕಿಯ ಪಿಟ್ಟಿಂದು ಕಾವಲಿಯೊಳೇಱಿದೊಗ ನಡುವನೆನೆಂಬನುಮಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೧-೩೫); ಅ ಔಗು (ಕಬ್ಬಾಸು. ೪೪ ವ್ಯಾಖ್ಯಾ). [?]

ಅವುಚು 'ಅಮರ್ಚು' ನೋ.

ಅವುಟ್ಟು (ನಾ). "ಮೂರುವರೆ" (ಬಸವ. ಕೋಶ) : ನಿಮ್ಮ ನೋಟವ ನಂತಸುಖ ಕೂಟ ಪರಮಸುಖ ಅ ವುಟ ಕೋ ಟ ರೋಮಂಗಳೂ ಕಂಗಳಾಗಿ ನೋಡುತ್ತಿದ್ದನು (ಬಸವ. ೪೯೧). [?]

ಅವುಟ್ಟು, ಔಟ್ಕು (ನಾ). ಸಿಡಿಮದ್ದನ್ನು ಹಾರಿಸುವ ಸಣ್ಣ ಫಿರಂಗಿ. 'ಅವುಟುಗುಂಡು' ಪರಾ. [?]

ಅವುಟ್ಟು (ನಾ). ೧. ಜೋರು; ಜಂಭ; ಆಡಂಬರ (?) : ಸೂಟು ಕೈಯಲ್ಲಿದ್ದಾಗ ಅವುಟು ಮಾಡಿದ್ದೇ ಬಂತು (ಗಾಡಿ); ಅವುಟು ಇದ್ದ ವರಿಗೆ ಸೌಟಿಸಿಂದ ಹೊಡೆದ ಹಾಗೆ (ಗಾದೆ). ೨. ಫೋರಿಕೆಯ ಮಾತು ; ದಿಟವಲ್ಲದ ನುಡಿ ; ಸೋಗಿನಮಾತು : ಏನು ಅವುಟು ಹೊಡೆಯುತ್ತೀ ಯಪ್ಪ (ಇಡಿ). [< ಅವುಟ್ಟ?]

ಅವುಟುಗುಂಡು (ನಾ). ಸಣ್ಣಫಿರಂಗಿಯಿಂದ ಹೊಡೆಯುವ ಸಿಡಿ ಮದ್ದಿನ ಗುಂಡು (ಕ). [ಅವುಟ್ಟು + ಗುಂಡು]

ಅವುಠಾಣ (ನಾ). [ಸಂಗೀತ] ವೀಲುಗಡೆ (?) : ತಾನ ಮೊದಲಿವು ಮುನ್ನ ವವಲಿಸಿಳಿಳು ಗಾನವೊಪ್ಪುವ ದಂಡಿಗೆಯಪವಧಾಸುತ ಮಿಗೆ ಮೇಳ ಜಾಳಸೊಡಿನೆಯವುಠಾಣಮಮಾಪಕಂ ನವಠಾಣಮುಂ . . . ಅಮರ್ದಿರಲು (ಬಸವ. ೧೯-೪೦). **'ಅವಠಾಣ'** ಪರಾ. [< ಸಂ. ಅವಸ್ಥಾನ]

ಅವುಡಲ, ಅವುಂಡಲ, ಔಡಲ (ನಾ). ಹರಳು ಗಿಡ; ಹರಳು; ವಿರೇಡ : "ಗ್ರಾಮರುಹಮೆರಂಡಮೆಂದೊಡವುಡಲಮದಕ್ಕು" (ಮಂಗಾಶಾ. ೪೧-೩೪) ; ಬಾಲರಿಗಂಬಳದ ಬೀರು, ಅವುಡಲದ ಬೀರು, ನೆಗ್ಗಿಲ ಬೀರು, ಈ ಮೂರರೂ ಪ್ರತ್ಯೇಕ ಐದುವರಹ ತೂಕವನು ಎರಡು ಮಾನ ಪೀರಲ್ಲಿ ಹಾಕಿ ಕಷಾಯವ ಮಾಡಿ ಚತುರ್ಥಾಗಾವಶೇಷವಾಗಿ ಕಾಸಿ ಹಾಲು, ಸಕ್ಕರೆ ಬೆರಸಿ ಸೇವಿಸಲು ಗರ್ಭಗಳಿಯರ ಶೂಲೆ ಶಮನ ವಹುದು (ವೈದ್ಯಸಾ. ೪೩೬-೩೪ ಬೀಳ). **ಅವುಂಡಲ** (ಕ). **ಔಡಲ** : ಕೋಟಿಯಂ ಕೆಡಸಿ ಔಡಲುಂ ಬಿತ್ತಿಸಿ ಆ ವಸ್ತುವಾಹನಂಗಳಂ ದೇಗುಲಂಗಳ್ಗಂ ಪಾರ್ವಗಮಿತ್ತುಂ (ಚಳವಂ. ೧೩-೧೩).

[ದೇ. ॥ ಕಮಿ. ಅಮಣ್ಟವ್, ಅಡವ್, ಆಟಕ್ಕ್, ಅಮಣಕ್ಕು ; ಮಲ. ಅಮಣಕ್ಕು ; ಮುಳು. ಅಲುಂಬುಡ, ಅಲುಂಬುಡ್ ; ಕೊಡ. ಅಣಕ್ ; ತೆಲು. ಅಮುಡ ; ಕೊಲಾ. ಅಮೆದ್ದಾ, ಅಮೆಡ. / ಸಂ. ಅಮಂಡ, ಅಮಂಡಕ, ಏರಂಡ]

ಅವುಡಲಳ್ 'ಅವುಂಡಲಗೆ' ನೋ.

ಅವುಡಲಕ್ಕೆ 'ಅವುಂಡಲಗೆ' ನೋ.

ಅವುಡಲಗೆ 'ಅವುಂಡಲಗೆ' ನೋ.

ಅವುಡಲಿಳೆ 'ಅವುಂಡಲಗೆ' ನೋ.

ಅವುಡು,, ಔಡು, (ಕ್ರಿ). ೧. ಹಲ್ಲಿನಿಂದ ಕಚ್ಚು,—ಆಗಿ : ಉರಗ ನವುಡಿದೊಡದ ವದನದೊಳಿರೆದ ಮೇಣ ದಪ್ಪದೇಹದೊಳಿರೆದ ರುಧಿರವ ಹರಿವವೊಲು (ಕುವಾಳು. ೬೦೫. ೩-೧೩). **ಔಡು** : ೧. "ಔಡು – ದಂತ ಚರ್ವಣೇ " (ಕಮಧಾ) ; ಕಂಗೆಟ್ಟು ಡೆಂಡಿಸಿ ಸರಳಿಸುವ ಹರಿಣಂಗಳಂ ನೋಡಿ ಮುಟ್ಟಾದಿಂ ಕೆಡಸಿದವು ದೀಪದ ಜುಲಿಗಳು (ಸೋಗಾಚ. ಪರಿ. ೬೨) ; ಪೊಜಲೊಳಗಿರ್ದ ದುಷ್ಟವ್ಯಾಳಂ ಮುಳಿದೆನ್ನ ಕೈಯನೌಡಲ್ (ದಶಕು. ೬-೧೦೧) ; ಸರ್ಪನೌಡಿದ [ಪಾಠಾಂ. ಗೊಡ್ಡಿದ] ಕಪ್ಪೆಯಂತೆ (ಲಕಿಚಂ. ೨೧-೧೪). ೨. "ಮೆಲಲಕಾದಿಸು" (ಗಂಗಾಮ. ೬೧). [?]

ಅವುಡ್ಕು 'ಅವುಂಡು' ನೋ.

ಅವುಡ್ಕು, ಔಡ್ಕು (ನಾ). ೧. ಕಾಲು ; ಆಗುಳು (ಕ). **ಔಡ್ಕು** (ಸ್ಯಾಂಡರ್ಸ್). ೨. ಒರಟಾದದ್ದು ; ನುರಿಯದ್ದು (ಸ್ಯಾಂಡರ್ಸ್). [?]

ಅವುಡುಗಚ್ಚು, 'ಅವುಂಡುಗರ್ಚು' ನೋ.

ಅವುಡುಗಚ್ಚು, ಔಡುಗಚ್ಚು (ನಾ). ತುಟಿಯನ್ನು ಹಲ್ಲುಗಳಿಂದ ಕ ಡಿಯುವುದು. **ಔಡುಗಚ್ಚು** : ಒಳಗೊಳಗೆ ಸನ್ನೆಗಳೋರೆ ಗೊರಳುಗಳೌಡುಗಚ್ಚುಗಳ (ಕು ವ್ಯಾಳ. ೧೦-೩೦); ಸರಳ ಕೈಯ ಬಿಗಿದ ಹುಬ್ಬಿನ ಮುಂದ ಮಾಸೆಯುಳೌಡುಗಚ್ಚಿನ ಕುರುಳುಲಾಂತಳ ಭೀಮ ಬಿಟ್ಟನು ಸೂರಿಯಲಿ ರಥವ (ಕುಮ್ಮಾ. ೧೧೦-೬೫).

[ಅವುಡು (< ಅವುಂಡು) + ಕಚ್ಚು (< ಕರ್ಚು)]

ಅವುಡುಗಡಿ, ಔಡುಗಡಿ (ಕ್ರಿ). = ಅವುಂಡುಗರ್ಚು. **ಔ ಡು ಗ ಡಿ** : ಹೋಗಿನುತ್ತೌಡುಗಡಿದು ಪಲ್ಲಂದು ಳುದುಳುದಿಸಿ ಮರೆದಿಸು ಳಲುದಂಳ ಭೀಮಂ (ಸೌಂದಪು. ೧೬-೬೦). [ಅವುಡು (< ಅವುಂದು) + ಕಡ್ಡಿ]

ಅವುಡುಗರ್ಚು 'ಅವುಂಡುಗರ್ಚು' ನೋ.

ಅವುಡೂಜು (ಕ್ರಿ). ದವಡೆಯನ್ನು ಊರು (?): ಅಖಿಲದಿಗ್ಜಯರಾಜಿ ಯವುಡೂಜಿ ಮಣ್ಣ ಳ್ಳಿದವು (ತಿಬಸ. ೪೮-೨೨).

[ಅವುಡು (< ಅವುಂಡು) + ಊಜು]

ಅವುಕ (ನಾ). ತೆರಿಗೆಯಲ್ಲಿ ಮಾಫಿ (?): ಲೋಕಯ್ಯಂತು × × × ಗಾಮುಣ್ಣಗೆ ಅವುತಮ(ಂ)ಬ್ಬುಟ್ಟು (ಸೌಇಇ. XX, ೧೫-೬ ; ೪೦೪). [?]

ಅವುಕಣ, ಅವುತನ, ಔತಣ, ಔತನ (ನಾ). ೧. ಉತ್ಕೃಷ್ಟವೂ ರಸಭರಿತವೂ ಆದ ಊಟಕ್ಕೆ ಆಹ್ವಾನ. ೨. ರಸಭರಿತವಾದ ಹಬ್ಬ ದೂಟದಂಥ ಊಟ : ನಾನಾವಿಧದಾದ ಭಕ್ಷ್ಯಭೋಜ್ಯಗಳನ್ನೂ... ಸಮಸ್ತ ಬಂಧುಜನಗಳಿಗೂ ಅವುತನವನ್ನು ಮಾಡಿಸಿ (ಕೃವಾಪು. ೧೩೧); ನೀಡವುತನ ಹಣ್ಣುಹಂಪಲ ಹಾಲ (ತೆಪ್ಪರ. ೩೮). **ಅವುತನ್** : ೨. ಈ ಅವುತನದಿಂದ ಹೈಮವತಿಯಲ್ಲಿ ಉಲ್ಲಾಸವಾಗಲಿ ಉತ್ಸಾಹವಾಗಲಿ ಕಂಡುಬರಲಿಲ್ಲ (ಎಂಸ. ೭೯). **ಔತಣ** : ೨. ಇಲ್ಲಿಯೆಮಗೋರ್ವ ಭಕ್ತರ ಮನೆಯಲೌತಣಂ (ಅಸರ. ೩೯-೧); ಆತನಿಲ್ಲಾ ಸುರೇಶ್ವರತಣಮಂ ಪೇಳ್ವಿಲ್ಲರಂ ತನ್ನ ಮನೆಗೆಡಗೊಂಡು ಬಂದು (ಧರ್ಮಾಕ. ೩-೧೧೬ ಪ); ನಾಳೆ ಹೆಣದಾತಣದಲುಣಬುಡಿಸುವೆನು ಜಂಬುಳಕಾಳಸಂತತಿಗೆ (ಕುಮ್ಮಾಕ. ೫-೮); ವಿನಮಿರಾಜಗೆ ಪೇ ಚ ರಿ ಗೆ ಭೂವನರಮನೆಯೊಳೌತಣವ ಮಾಡಿಸಿದ (ಧರ್ಮಪ್ರ. ೩೨-೨). **ಔತನ** : ೨. ಕೃತಾಂತನ ತೆತ್ತಿಗಂಗೌತನವ ಕೇಳಿಸಿದನು ಶರೌಘದಲಿ (ಕುಮ್ಮದೃಪ್ರ. ೨-೨೮).

[ಪ್ರಾ. ಔದಣ, ಓದಣ (< ಸಂ. ಔದನ, ಓದನ)]

ಅವುತನ 'ಅವುತಣ' ನೋ.

ಅವುತವೂರ್ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು(?): ಜಕ್ಕಿಯಬ್ಬೆ ನಾಗರ ಪುಣ್ಯಮೆಬ್ಬುತ್ತಕ್ಕೆ ಅವುತವೂರೊಳಿಳಾದ ನಾಬ್ಬಾವ್ಬುಣ್ಣವಾಗಮಂ ಬಿಸು ಟೊಳ್ (ಎಳ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೨೧೯-೧೫ ; ೯೨೨).

[ಅವುತ? + ಊರ್]

ಅವುಕಾಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕುಗ್ಗು ; ಕೆಳಕ್ಕೆ ಇಳಿ : ಹೇಳಲರುಹಿತರಾರು ಲೋಗರ ಹೇಳಕೋರೆನಬುದು ಮ ನ ವ ತಾ ಕಾ ಸ ದೆ ಪಿಂದಿರಿಸಿ ಯೋಚಿಸು ಕಾರ್ಯಸಂಗತಿಯ (ಆದಂಗ. ೬-೧೦-೨).

[ಅವುತಾಳ್ಳ (< ಸಂ. ಅವತಾರ) + ಇಸು]

ಅವುತಿ 'ಅವುತ್ತಿ' ನೋ.

ಅವುತ್ತೆ, ಅವುತಿ, ಅವುಸೆ (ನಾ). ಜೀವರಕ್ಷಣೆಯ ಕವಚ ; ಕವಚ : "ಅವುತ್ತೆ[ಪಾಠಾಂ. ಅವುತಿ, ಅವುಸೆ]ಯೆಂಬು ಕವಚಂ" (ಕಮದ. ಪರಿ.೨); ಜೀವರಕ್ಷೆ ರಕ್ಷಸನ ಕಯ್ಯ ಕೊಕೋಲಂ, ಮೆಯ್ಯವುತ್ತೆಯುಂ... ಕಡಿವಡೆದು (ರಾಮಾಕ್ಷ. ೧೧೩-೨೬). **ಅವುತಿ, ಅವುಸೆ** : ಮೇಲಿನ ಪ್ರಯೋಗದ ಪಾಠಾಂತರಗಳನ್ನು ನೋಡಿ. [?]

ಅವುತ್ತೆ (ನಾ). ಅವಿತುಕೊಳ್ಳುವುದು ; ಕರೆಯುವುದು (?) ; "ಕರೆದುದು" (ಚತುಪ್ರ. ೩, ೪೮ ಕೆ). [< ಅವಿ + -ತ್ತೆ]

ಅವುದುಂಬರ (ನಾ). = ಔದುಂಬರ : ಅವುದುಂಬರಾಹ್ವಯದ ವೃಕ್ಷ ಕಿರಿದಿಪ ಫಲಗಳನಲಘುಮೋಕ್ಷಫಲನೆಲೊದಿಪವು (ಗಗತಾ. ೧೩-೭೫).

[ಸಂ. ಔದುಂಬರ]

ಅವುಪಾಸನೆ (ನಾ). = ಔಪಾಸನ : ಅವುಪಾಸನ ಅಗ್ನಿಹೋತ್ರದ್ವಿಜಗುರು ದೇವತಾಪೂಜಕಾತ್ಮರುಂ (ಎಳ. XI, ಹೊಳ್ಕೆ. ೧೩೬-೨೮ ; ೧೩೧).

[ಸಂ. ಔಪಾಸನ]

ಅವುಸು (ನಾ). ಔಚಿತ್ಯ ; ಹೊಂದಿಕೆ ; ಅಚ್ಚುಕಟ್ಟು ; ಜೊಳ್ಳತನ (೬). [ದೇ. ಔ ಕಮು. ಅವಚು]

ಅವುಸೆ 'ಅವುತ್ತೆ' ನೋ.

ಅವುಳ್ (ನಾ). = ಆಗುರ್ : ಒಂದೊಂದು ತುತ್ತುನುಡಿಸಿನೊಳೊಂ ದವುಟ್ಟನೆಗೆಲುಂಬಿಸಿ ಮತ್ತೆ ಆಜವುದೆಂಬಂದದೆರಡನೆಯ ತ ಪ ಮಿ ೇ ಸಂದುದೂ ಮುಪಿಪತಿಗೆ ವರ್ಯಮವಮೋದರ್ಯಂ (ಚಂದ್ರಪ್ರ. ೧೧-೯); ಸ್ಥಿರತರಮಾಗಿ ಕಳ್ಳಿರದೆ ಸಂಚಕಿಯಾನನ ಮುಳ್ಳ ಕಚ್ಚಿರರ್ ಸುರಿವು ದುಮುಬ್ಬುದೊಂದ(ಗು)ವುಲಮೊಂಪಿನಿಂ ನಿಂಗುತುಮೊಂಡನೇವದಿಂದಿರ ದುಗುಬ್ಬುತ್ತೋಡಿಕದ ಮಾಜ್ಯೆಯನುಜ್ಜುದಿಮೊಳ್ಳಿತಲ್ತು (ಜಿವಸಂ. ೧೧೦-೬೯). [ದೇ. ಔ ಕಮು. ಅಬಜ್]

ಅವೆ (ಅ). ಇವೆ, ಇರುತ್ತವೆ ಎಂಬ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಬಳಸುವ ಮಾತು : ಸಿನ್ನ ವರ್ಗದಲ್ಲಿ ಎಷ್ಟು ಮಂದಿ ಹುಡುಗರು ಅವೆ? (ಮುಂಬಯಿ. ೧-೨೧); ಅವು ಕ್ಷೇಮದಿಂದ ಅವೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೩-೬೯); ಹಕ್ಕೇಗಸ್ಯಡ ಕಬ್ಬುಗಳು ಬಹಳ ಅವೆ (ವಚಕಾ. ೧೧ ಪ್ರಸ್ತಾ); ಕೆಳಗಿನ ಕೋಷ್ಟಕಗಳಲ್ಲಿ ತೋರಿ ಸಲ್ಪಟ್ಟವೆ (೪ ಭಾಗ ೧. ೨); ಎಲ್ಲ ಸಂಸ್ಕೃತ ನಾಟಕಗಳು ಬಹುಶಃ ರಮ್ಯ ವಾಗೇ ಅವೆ (ಅಭಾಚಿ. ಪ್ರಸ್ತಾ). [ಅಅವು (< ಆಗು) + -ಎ]

ಅವೆಕೊ (ಅ). = ಅದೆಕೊ : ಎನ್ನ ಮಹಾನುಭಾವರ ಬಡತನದಿರವ ನೀಗ ತೋಱುವನು ಅವೆಕೂ ಎನುತುಂ ಬಿಲ್ಲಹೊಡೆದೆ (ಬಸವ. ೨೨-೫೫, ೫೬). [ಅವೆ + ಕೊಲ್]

ಅವೇಕ್ಷಣ (ನಾ). ೧. ನೋಡುವುದು. ೨. ಪರಿಶೀಲನೆ; ವಿಮರ್ಶೆ.

[ಸಂ.]

ಅವೇಕ್ಷಣೆ (ನಾ). = ಅವೇಕ್ಷಣ ೧ : ಟ್ಯಿಕೊ ಬ್ರಾಹೆಯು ಗ್ರಹಗಳ ಸ್ಥಾನಗಳ ವಿಷಯವಾಗಿ ಬಹಳವಾಗಿ ಅವೇಕ್ಷಣೆಗಳನ್ನು (observations) ಮಾಡಿ ಬರೆದಿಟ್ಟಿದ್ದನು (ಗಣಚ. ೧೧೩). [ಸಂ. ಅವೇಕ್ಷಣ]

ಅವೇಕ್ಷೆ (ನಾ). ೧. ನೋಡುವುದು. ೩.ಗಮನಕೊಡುವುದು; ಎಚ್ಚರಿ ದಿಂದ ನೋಡುತ್ತಿರುವಿಕೆ ; ಶ್ರದ್ಧೆ ; ಎಚ್ಚರು : "ಅವೇಕ್ಷಾ ಪ್ರತಿ ಕಾರಗ — ಈ ೨ ಎಚ್ಚತ್ತಿರ್ಪುದು" (ಹಲಾಯು. ೧೨-೯೭).

[ಸಂ. ಅವೇಕ್ಷಾ]

ಅವೇದಿ (ನಾ). ತಿಳಿಯದವನು : ವೇದಾನುವಾದದಿಂ ಸ್ತ್ರೀಪುಂ ನಪುಂಸಕ ವೇದಿಗಳ್ಗಂ ಅವೇದಿಗಳ್ಗಂ ಸಾಮಾನ್ಯೋಕ್ತಳ್ಳಭಾವಂ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೪೭).

[ಸಂ. ಅವೇದಿನ್]

ಅವೇದ್ಯ (ಗು). ೧. ತಿಳಿಯಲಾಗದ. ೨. ತಿಳಿಯಬಾರದ. [ಸಂ.]

ಅವೇಳೆ (ನಾ). ವೇಳೆಯಲ್ಲದ ವೇಳೆ ; ಕಾಲವಲ್ಲದ ಕಾಲ ; ಅಕಾಲ : ಅವಳನ್ನು ಅವೇಳೆಯಾದರೂ ಚಿಂತೆಯಿಲ್ಲವೆಂದು ಜಗತ್ಪೇಟನ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಬಿಡಲು ಏರ್ಪಡಿಸಿದ್ದನು (ಬ ಂ ಕ ಮ. ೨೦೫) ; ಒಳ್ಳೆಯ ಅವೇಳೆಯಲ್ಲಿ ಆತನು ಬಂದ (ರೂಢಿ). [ಸಂ. ಅವೇಲಾ]

ಅವೈಜ್ಞಾನಿಕ (ಗು). ವೈಜ್ಞಾನಿಕವಲ್ಲದ ; ವಿಜ್ಞಾನ ಶಾಸ್ತ್ರ ಕ್ಕೆ ಅನುಸಾರವಾಗಿಲ್ಲದ : ಐದು ಸಹಸ್ರ ವರ್ಷಗಳಷ್ಟು ಪುರಾತನವಾದ ಅವೈಜ್ಞಾನಿಕವಾದ ಒಲೆಗಳಿಗಾಗಿ ಕಷ್ಟದಿಂದ ದುಡಿದ ಎಷ್ಟೊಂದು ಹಣವು ವ್ಯರ್ಥವಾಗಿ ಭಸ್ಮವಾಗಿ ಹೋಗಿಲ್ಲ ? (ಆಮಶಾ. ೨೦). [ಸಂ.]

ಅವೈದಿಕ (ಗು). ೧. ವೈದಿಕವಲ್ಲದ; ವೇದಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವ ಕ್ರಮಕ್ಕೆ ಸೇರದ, —ಹೊಂದದ: ಈಗಿನಂತೆ ಉಪನಯನಕರ್ಮವನ್ನು ಹದಿನಾರು ವಯಸ್ಸು ಕಳೆದ ಮೇಲೆ ನಡಸುವುದೆ ಅವೈದಿಕ ಕ್ರಮ (ರೂಢಿ). (ನಾ). ೨. ವೈದಿಕನಲ್ಲದವನು; ವೇದಶಾಸ್ತ್ರಗಳನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿ ನಡೆಯದವನು: ಎಷ್ಟೋ ಕರ್ಮಗಳು ಈಗ ಅವೈದಿಕರಿಂದ ವಿಚಿತ್ರ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಆಚರಿಸಲ್ಪಡುತ್ತಿವೆ (ರೂಢಿ). [ಸಂ.]

ಅವೈರಾಗ್ಯ (ನಾ). ವೈರಾಗ್ಯವಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ವಿರಕ್ತಿಯಿಲ್ಲದಿರುವುದು: ಅಧರ್ಮ, ಅಜ್ಞಾನ, ಅವೈರಾಗ್ಯ, ಅನೈಶ್ವರ್ಯ ಮೊದಲಾದ ಯಾವ ದೋಷವೂ ಸಂಬಂಧಿಸುವುದಿಲ್ಲ (ಹಿಂದಸಾ. ೯೬). [ಸಂ.]

ಅವ್ಯಂಡೆ (ನಾ). ನಸುಗುನ್ನಿ ಗಿಡ; ಕಪಿತುರಚಿ ಗಿಡ. [ಸಂ. ಅವ್ಯಂಡಾ]

ಅವ್ಯಕ್ತ (ಗು). ೧. ವ್ಯಕ್ತವಾಗದ; ಅಸ್ಪಷ್ಟವಾದ; ಪ್ರಕಾಶಿತವಾಗದ: ತ್ರಿಗುಣವು ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾದುದರಿಂದ ಅವ್ಯಕ್ತವೆಂದೂ ಜಡವಾದುದರಿಂದ ತಮಸ್ಸೆಂದೂ (ಹಿಂದಸಾ. ೨೩೬). (ನಾ). ೨. ಪರಮಾತ್ಮ; ವಿಷ್ಣು. ೩. ಶಿವ. ೪. ಕಾಮ. ೫. ಮೂರ್ಖ: "ಅವ್ಯಕ್ತಃ ಪರಮಾತ್ಮನಿ ಮೂರ್ಖೇ" (ಹಲಾಯು. ೧೩೯–೫೩); "ಪರಮಾತ್ಮನಲಿ ಮೂರ್ಖನಲ್ಲಿ ಅಸ್ಪಷ್ಟದೊಳು ಸ್ಫುರಿತವವ್ಯಕ್ತವೆಂಬುದು" (ಮಂಗರಾ. ೧೪೪–೨೬). ೬. ಯುಗಭೇದ. ೭. ಚಿನ್ನ; ಹೊನ್ನು: "ಅತ್ಮಯುಗಭೇದಂ ಮೂರ್ಖಮಸ್ಪಷ್ಟಕಾಂಚನಮವ್ಯಕ್ತ ಸಮಾಹ್ವಯಂ" (ನಾನಾರ. ೧೪೩). ೮. [ತತ್ತ್ವಶಾ] ಜಗತ್ತಿನ ಮೂಲಬೀಜವಾದ ಪ್ರಕೃತಿ; ತ್ರಿಗುಣ; ಮಾಯೆ: ತನಯ ಕೇಳವ್ಯಕ್ತಮಾವುದದೆನಲನಿರ್ವಚನೀಯ ಮಾಯೆಯೆ (ಅಮೃತ. ೪–೧೨). ೯. [ಸಂಗೀತ] ಗಾಯಕ ದೋಷಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: "ಅವ್ಯಕ್ತ – ಅರ್ಥಹೀನವಾಗಿ ಹಾಡುವವನು" (ಸಂಗೀಚಂ. ೧೦೩). [ಸಂ.]

ಅವ್ಯಕ್ತತೆ (ನಾ). ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ತೋರದಿರುವುದು; ವ್ಯಕ್ತವಲ್ಲದಿರುವುದು. [ಸಂ. ಅವ್ಯಕ್ತತಾ]

ಅವ್ಯಕ್ತಧ್ವನಿ (ನಾ). ಅಸ್ಫುಟವಾದ ಧ್ವನಿ; ಅಸ್ಪಷ್ಟವಾದ ಧ್ವನಿ: "ಜಿನುಗು, ಜಿನುಂಗು – ಅವ್ಯಕ್ತಧ್ವನೌ, ವರ್ಷಭೇದೇಚ" (ಶಮಧಾ). [ಅವ್ಯಕ್ತ + ಧ್ವನಿ]

ಅವ್ಯಕ್ತರವ (ನಾ). = ಅವ್ಯಕ್ತಧ್ವನಿ. [ಅವ್ಯಕ್ತ + ರವ]

ಅವ್ಯಕ್ತಲಕ್ಷಣ (ಗು). ಲಕ್ಷಣವು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಕಾಣದ; ಸ್ವರೂಪವು ಚೆನ್ನಾಗಿ ತಿಳಿಯಲಾಗದ: ಅವ್ಯಕ್ತಲಕ್ಷಣನನಾ ಹಂಸನಂ ಮಹಾಸೇವ್ಯನಂ ಜ್ವಾಲೆಗಳ ಮಾಲೆ ಬಳಸಿರೆ (ವೀಶೈಪು. ೬–೧–೩೩). [ಅವ್ಯಕ್ತ + ಲಕ್ಷಣ]

ಅವ್ಯಗ್ರ (ಗು). ೧. ಬೇರೆ ಕಡೆ ಮನಸ್ಸು ಕೊಡದ; ಏಕಾಗ್ರವಾದ: ಅವ್ಯಗ್ರಕುಶಾಗ್ರೀಯಬುದ್ಧಿಸಮೃದ್ಧಂ ಸ್ವಯಂಬುದ್ಧನವಧಾರಿಸಿ (ಆದಿಪು. ೨–೯ ವ). ೨. ಮನಸ್ಸಿನ ವ್ಯಾಕುಲವಿಲ್ಲದ; ಚಿಂತೆಯಿಲ್ಲದ. (ನಾ). ೩. ಬೇರೆಕಡೆ ಮನಸ್ಸು ಹರಿಯದ ಸ್ಥಿತಿ; ಏಕಾಗ್ರಚಿತ್ತತೆ: ಉಗ್ರವಾವುದು ದೈವದೊಳಗೆ ಸಮಗ್ರವಾವುದು ಧರ್ಮದೊಳಗವ್ಯಗ್ರದಿಂದುಪದೇಶಿಸಲುಬೇಕೆಂದನಾ ಭೂಪ (ಕುವ್ಯಾಉ. ೪–೩೯). [ಸಂ.]

ಅವ್ಯಗ್ರತೆ (ನಾ). = ಅವ್ಯಗ್ರ ೩: ಅಗ್ರಮಹಿಷೀ ಪದಕ್ಕಮುದಗ್ರ ಪ್ರೇಮಾಸ್ಪದಕ್ಕಮವರಿರೆ ನೃಪನವ್ಯಗ್ರತೆಯಿನಿತಜ ವನಿತೆಯರಾಗ್ರಹಮಂ ಬಿಟ್ಟಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧–೭೩); ಆತನೋರೊರ್ಮೆ ತನಗೆ ಸಹಜಮಾದಣಿ ಮಾಣು ಸಾಮಗ್ರಿಯಿಂ ನೆಲನನವ್ಯಗ್ರತೆಯಿನುರ್ಚಿಪೋಗಿ ನಾಗಭವನದ ಕೃತ್ರಿಮ ಚೈತ್ಯಯಾತ್ರೆಯಂ ನಿರ್ವರ್ತಿಸಿಯುಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೯–೫೫ ವ). [ಸಂ. ಅವ್ಯಗ್ರತಾ]

ಅವ್ಯಗ್ರಮನ (ಗು). ಬೇರೆಕಡೆ ತಿರುಗದ ಮನಸ್ಸುಳ್ಳ; ಏಕಾಗ್ರಚಿತ್ತದಿಂದ ಕೂಡಿದ: ಹಾಹಾಕ್ರಂದನಮಂ ಪುಟ್ಟಿಸೆ ಕೇಳ್ದುಂ ದನುಜಂ ಜಪಿಯಿಸುತುಮಿರ್ದನವ್ಯಗ್ರಮನಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೪–೯೦). [ಸಂ. ಅವ್ಯಗ್ರಮನಸ್ (ಅವ್ಯಗ್ರ + ಮನಸ್)]

ಅವ್ಯತಿರಿಕ್ತೆ (ನಾ). ಬೇರೆಯಲ್ಲದವಳು; ಒಂದೇ ಆದವಳು: ಸತತಂ ನಿಜದೇಹದಿನವ್ಯತಿರಿಕ್ತೆಯೆನಿಪ್ಪ ಹೃದಯವಲ್ಲಭೆಯೊಳ್ (ಚಂದ್ರಪು. ೩–೨೫). [ಸಂ. ಅವ್ಯತಿರಿಕ್ತಾ]

ಅವ್ಯಥೆ (ನಾ). ೧. ವ್ಯಥೆಯಿಲ್ಲದಿರುವುದು. ೨. ವ್ಯಥೆಯಿಲ್ಲದಿರುವವಳು. ೩. ಅಳಲೆಕಾಯಿ; ಅದರ ಗಿಡ. ೪. ಕಂಪಿಲ್ಯದ ಗಿಡ; ರೋಚನೀ ಎಂಬ ಔಷಧಿ. [ಸಂ. ಅವ್ಯಥಾ]

ಅವ್ಯಪಗಮ (ನಾ). ಬಿಟ್ಟುಹೋಗದಿರುವುದು: ಧರೆಯಂ ಪೊತ್ತಿರ್ದ್ದು ಭಾರಾವ್ಯಪಗಮ ವಿವಶಂ ಭೋಗಮಂ ಕಾಣೆನೆಂದುಂ ನಿರುತಂ ಭೋಗೀಶನೆನ್ದುಂ ತಜಿದುದು (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೧೦೦–೨೧; 1129). [ಸಂ.]

ಅವ್ಯಪದೇಶ್ಯ (ಗು). ೧. ಪ್ರಶಂಸೆ ಮಾಡಲು ಅರ್ಹವಲ್ಲದ; ಅಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ. (ನಾ). ೨. [ಯೋಗಶಾ] ಒಂದು ವಿಧವಾದ ಭಾವನೆ: ಶಾಂತ ಉದಿತ ಅವ್ಯಪದೇಶ್ಯಗಳೆಂಬ ಈ ಮೂರು ವಿಧ ಭಾವನೆಗಳಿಗೆ ಫಲವಾಗಿ ಜ್ಯೋತಿಷ್ಮತೀ ಎಂಬುದು ನಾಲ್ಕನೆಯ ಸಿದ್ಧಿ ಇದರಲ್ಲೇ ವಿವೇಕ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರವು (ಹಿಂದಸಾ. ೧೦೮). [ಸಂ.]

ಅವ್ಯಪೇತ (ಗು). ಬಿಡದಿರುವ; ಜತೆಯಲ್ಲೇ ಇರುವ; ಕೂಡಿದ. [ಸಂ.]

ಅವ್ಯಪೇತಯಮಕ (ನಾ). [ಕಾವ್ಯಮಿಾ] ಸಮಾನವಾದ ಆನುಪೂರ್ವಿಯುಳ್ಳ ಪದ ಅಥವಾ ವರ್ಣಗಳು ನಡುವೆ ವಿಚ್ಛಿತ್ತಿಯಿಲ್ಲದೆ ಬರುವ ಯಮಕ; ಪದ್ಯದ ಪಾದಗಳ ಆರಂಭದಲ್ಲಿ, ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಅಥವಾ ಕಡೆಯಲ್ಲಿ ಬರುವುದೆಂಬ ನಿಯಮವಿಲ್ಲದೆ ಹಿಂದಿನ ಪದ ಅಥವಾ ವರ್ಣಗಳ ಜತೆಗೇ ಕೂಡಿಬರುವ ಯಮಕ. ಉದಾ:– ಸರಂಸರಂ ಕಂತುವ ಮನ್ಮಥಾಂಬುಜಾಕರಂಕರಂ ನೋಡೆ ಮೊಗಂ ವಳಿತ್ರಯಾಂತರಂ ತರಂಗಂ ಸ್ಮರಸಿಂಧುಗಾಲತಾಂಕುರಂ ಕುರಂಗಾಕ್ಷಿಯ ಕಣ್ ಮನೋಜನಾ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೫೪೧). 'ವ್ಯವಹಿತಯಮಕ' ಪರಾ. [ಅವ್ಯಪೇತ + ಯಮಕ]

ಅವ್ಯಭಿಚಾರ (ಗು). ೧. ತಪ್ಪಿ ನಡೆಯದಿರುವ; ತಪ್ಪದೆ ಇರುವ. (ನಾ). ೨. ಪಾತಿವ್ರತ್ಯ: 'ಯತ್ರಾಕೃತಿಸ್ತತ್ರ ಗುಣಾವಸಂತಿ' ಎಂಬೊಂದು ಸುಭಾಷಿತಾರ್ಥಮವ್ಯಭಿಚಾರಮೆಂದಮಿತಂಗಿಂತೆಂದಳ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೩–೫೭ ವ); ಇವೆಲ್ಲಂ ಪುರುಷಂಗಕ್ಕುಮೆಂದು ಕೆಲರ್ ಕಲ್ಪಿಸುವರ್ ಅದು ಕಾರಣಂ ಅವ್ಯಭಿಚಾರಾರ್ಥಂ ತತ್ತ್ವಾರ್ಥಶ್ರದ್ಧಾನಮೆಂದು ಉಭಯೋ ಪಾದಾನಂ ತಕ್ಕುದು (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೭). [ಸಂ.]

ಅವ್ಯಭಿಚಾರಿ (ಗು). ದೃಢವಾದ; ಸ್ಥಿರವಾದ. 'ಅವ್ಯಭಿಚಾರಿಮಿತ್ರ' ಪರಾ. [ಸಂ. ಅವ್ಯಭಿಚಾರಿನ್]

ಅವ್ಯಭಿಚಾರಿಮಿತ್ರ (ನಾ). ಸ್ಥಿರನಾದ ಸ್ನೇಹಿತ: ಪಾಪೇಭಕಂಠೀರವಾನುಜನವ್ಯಭಿಚಾರಿಮಿತ್ರಾನುಕಾರಿಯಪ್ಪ ಬಿಲ್ಲನದಂ ಬಿಸುಟ್ಟು (ಶಾಂತಿಪು. ೪–೫೦ ವ). [ಅವ್ಯಭಿಚಾರಿ + ಮಿತ್ರ]

ಅವ್ಯಯ (ಗು). ೧. ವ್ಯಯವಿಲ್ಲದ; ನಷ್ಟಹೊಂದದ; ವಿಕಾರವಾಗದ; ಒಂದೇ ಪ್ರಕಾರ ಇರುವಂಥ: ಅಮೇಯಂ ಅವ್ಯಯಂ ದೇವರದೇವನಾದಿಪುರುಷಂ ಜಳಶಯ್ಯೆಯೊಳಿರ್ದಪಂ (ಜಗವಿ. ೧–೩೨); ಸರ್ವಚರಾಚರ ವಸ್ತುಗಳ ಕಾರಣನಾದರೂ ಅವುಗಳ ಗುಣಗಳಿಂದ ಅಲಿಪ್ತನೂ ಅವ್ಯಯನೂ ಇದ್ದವನವನು (ವಚರ. ೯). (ನಾ). ೨. [ವ್ಯಾಕ] ಲಿಂಗವಚನ ವಿಭಕ್ತಿಗಳಿಗಾಗಿ ರೂಪಭೇದ ಹೊಂದದ ಶಬ್ದ:

"'ಅವ್ಯಯ' ಎಂದರೆ (ನಾಮಪದ ಕ್ರಿಯಾಪದಗಳಂತೆ) ಲಿಂಗ, ವಚನ, ವಿಭಕ್ತಿ ಸೂಚಕವಾದ ಪ್ರತ್ಯಯಗಳನ್ನು ಹೊಂದದೆ ಇರುವ ಶಬ್ದ" (ಕೃಪಿಡಿ. ೫೨); ಧಿಗಿಲನೆ ಭುಗಿಲನೆ ಭೋರನೆ ಎಂಬನುಕರಣಪದಂಗಳ್ ಬರೆಯುಂ ಅದು ಅನೆ ಎಂಬಿವು ಪದಾಂತ್ಯದೊಳಿರೆಯುಂ ಅವ್ಯಯಪದಂಗಳಪ್ಪುವು (ಶಮದ. ೩೦೦ ವೃತ್ತಿ); ವ್ಯತ್ಯಾಸ ಹೊಂದದೆ ಒಂದೇ ರೂಪದಲ್ಲಿ ನಿಲ್ಲುವ ಪದಗಳಿಗೆ ಅವ್ಯಯಗಳೆಂದು ಹೆಸರು. ಅವ್ಯಯ ಎಂದರೆ ವ್ಯತ್ಯಾಸ ಹೊಂದದಿರುವುದು ಎಂದು ಅರ್ಥ (ಮಧ್ಯಮ. ೮). ೩. ಮೋಕ್ಷ; ಶಾಶ್ವತವಾದ ಸ್ಥಾನ: ಸ್ವಾರ್ಜಿತ ತಪೋಬಲದ ಮಿಗಿಲಾದ ತೇಜದಿಂದೈದು ಸಶರೀರದಿಂದವ್ಯಯವನೆನೆ (ವೆಂಕಾರಾ. ೧–೧೮–೨೫). ೪. ನಿರ್ವಿಕಾರನಾದ ಪರಮಾತ್ಮ. [ಸಂ.]

ಅವ್ಯಯಕ್ರಿಯಾಪದ (ನಾ). ಲಿಂಗ, ವಚನ, ಪುರುಷ, ಕಾಲಗಳಿಗಾಗಿ ವ್ಯತ್ಯಾಸಹೊಂದದೆ ಒಂದೇ ರೂಪವಾಗಿರುವ ಕ್ರಿಯಾಪದ; ಕ್ರಿಯಾರ್ಥಕಾವ್ಯಯ. ಉದಾ—ಉಂಟು, ಇಲ್ಲ, ಬೇಕು, ಬೇಡ ಇತ್ಯಾದಿ (ದಕ. ೬). [ಅವ್ಯಯ + ಕ್ರಿಯಾಪದ]

ಅವ್ಯಯಪದ (ನಾ). ೧. ಶಾಶ್ವತವಾದ ಸ್ಥಾನ; ಮೋಕ್ಷ. ೨. = ಅವ್ಯಯ ೨: ಅತಿಶಯತರಾರ್ಥ ವೀಪ್ಸಾನ್ವಿತ ನಾಂತಾವ್ಯಯ ಪದಕ್ಕಮನುಕೃತಿಪದಕಂ ಕೃತಮಂತ್ಯಲೋಪಂ (ಶಮದ. ೧೯೩). [ಅವ್ಯಯ + ಪದ]

ಅವ್ಯಯಲಿಂಗ (ನಾ). [ವ್ಯಾಕ] ಲಿಂಗ, ವಚನ, ವಿಭಕ್ತಿಗಳಿಗಾಗಿ ರೂಪಭೇದ ಹೊಂದದ ಶಬ್ದ: ದೊರೆವಡೆದವ್ಯಯಲಿಂಗಂ ಸರಿ ಸರ್ವ ವಿಭಕ್ತಿಗಂ ತ್ರಿಲಿಂಗಕ್ಕಂ ತಾಂ ಸರಿ ವಚನತ್ರಿತಯಕ್ಕಂ ಸರಿ (ಶಮದ. ೯೦); ಅವ್ಯಯಲಿಂಗಕ್ಕೆ – ಕಂಮಿದಂ, ಕಂಮಿದಳ್, ಕಂಮಿತು; ಭೋಂಕನೆ ಬಂದಂ, ಭೋಂಕನೆ ಬಂದಳ್, ಭೋಂಕನೆ ಬಂದುದು (ಶಮದ. ೮೮ ವೃತ್ತಿ). [ಅವ್ಯಯ + ಲಿಂಗ]

ಅವ್ಯಯಲೋಕ (ನಾ). ಶಾಶ್ವತವಾದ ಲೋಕ; ಮೋಕ್ಷಲೋಕ: ಭವ್ಯರಿಷ್ಟಾರ್ಥಕಿಲ್ಲಿರುತಿರ್ದಪನು ನಾಳೆ ಅವ್ಯಯಲೋಕಕೆಯ್ದುವನು (ಭರಚ. ೬೬–೧೧೧). [ಅವ್ಯಯ + ಲೋಕ]

ಅವ್ಯಯೀಭಾವ (ನಾ). ೧. ವ್ಯತ್ಯಾಸ ಹೊಂದದ ಸ್ಥಿತಿ; ನಿರ್ವಿಕಾರತೆ. ೨. ಪೂರ್ವಪದದ ಅರ್ಥವೇ ಮುಖ್ಯವಾದ ಸಮಾಸ: ಅವ್ಯಯೀಭಾವಮಾದಿಪದ ಮುಖ್ಯತೆಯಿಂ (ಶಮದ. ೧೬೫). ℙ ಇದಕ್ಕೆ ಅಂಶಿಸಮಾಸವೆಂದು ಹೆಸರುಂಟು. [ಸಂ.]

ಅವ್ಯವಚ್ಛಿನ್ನ (ಗು). ನಡುವೆ ಕತ್ತರಿಸಿಹೋಗದ; ಬಿಡುವಿಲ್ಲದ; ಎಡೆಬಿಡದ: ನಿರಂತರವಾದ; ಧಾರಾಕಾರವಾದ: ಎನ್ನ ದಾನಮಿದಾಗಳುಂ ಮಧುಪಾಶ್ರಯಂ ಧರೆಗವ್ಯವಚ್ಛಿನ್ನದಾನಮಿದಾಗಳುಂ ವಿಬುಧಾಶ್ರಯಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧–೭); ಎನ್ನ ವಂಶಂ ಕುಲನದಿಯವೊಲಾಯ್ತವ್ಯವಚ್ಛಿನ್ನಮಿಾಗಳ್ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೪–೯೨); ನಿಮಗೆ ದಮಿತಾರಿಯೊಳವ್ಯವಚ್ಛಿನ್ನ ಪ್ರೀತಿಯಿಂ ದಮಿತಾರಿಗಂ ನಿಮಗಮಿನ್ನಖಮಾಂಸ ಪ್ರೀತಿಯುಮಂ ನೀರ ಕ್ಷೀರ ನ್ಯಾಯಮುಮಂ ಮಾಡಿ (ಶಾಂತಿಪು. ೨–೭೪ ವ). [ಸಂ.]

ಅವ್ಯವಧಾನ (ಗು). ೧. ಮುಸುಕಾಗಲಿ, ಮರೆಯಾಗಲಿ ಇಲ್ಲದ. (ನಾ). ೨. ಬಿಡುವಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ಸಂತತವಾಗಿರುವುದು; ಎಡೆಬಿಡದಂಥದು: ಭ್ರಾಂತಿವಶದಿಂ ಗ್ರಾಹ್ಯಗ್ರಾಹಕಸಂವೇದನಾಕಾರತ್ರಯಾಕ್ರಾಂತಂಗಳ್ ವಿಜಾತೀಯಾವ್ಯವಧಾನ ಲಘೂತ್ಪತ್ತಿ ಸದೃಶಾಪರಾಪರೋತ್ಪತ್ತಿ ಎಂಬಿವಱಿಂ (ಆದಿಪು. ೨–೯ ವ). ೩. ಅವಧಾನವಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ಅಜಾಗರೂಕತೆ. [ಸಂ.]

ಅವ್ಯವಸಾಯ (ನಾ). ೧. ವ್ಯವಸಾಯ ಮಾಡದಿರುವುದು; ಉದ್ಯೋಗವಿಲ್ಲದಿರುವುದು. ೨. ನಿಶ್ಚಯವಿಲ್ಲದಿರುವುದು. [ಸಂ.]

ಅವ್ಯವಸ್ಥಿತ (ಗು). ೧. ವ್ಯವಸ್ಥೆಯಿಂದ ಕೂಡಿಲ್ಲದ; ಕ್ರಮಕ್ಕೆ ಒಳಪಡದ; ಭದ್ರವಿಲ್ಲದ: ಬುಡವಾಗಲಿ ತಳಹದಿಯಾಗಲಿ ಅವ್ಯವಸ್ಥಿತವಾಗಿದ್ದರೆ ವ್ಯವಸ್ಥಿತವಾದ ಮರವಾಗಲಿ ಕಟ್ಟಡವಾಗಲಿ ಅದರಿಂದ ಹುಟ್ಟುವುದಿಲ್ಲ (ರಾಮರಾ. ೪೦). (ನಾ). ೨. [ಸಂಗೀತ] ಗಾಯಕ ದೋಷಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಅವ್ಯವಸ್ಥಿತ – ಗಾನಪದ್ಧತಿ ತಿಳಿಯದೆ ಹಾಡುವವನು (ಸಂಗೀಚಂ. ೧೦೩). [ಸಂ.]

ಅವ್ಯವಸ್ಥೆ (ನಾ). ೧. ವ್ಯವಸ್ಥೆಯಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ನಿಯಮವಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ಏರ್ಪಾಡು ಸರಿಯಿಲ್ಲದಿರುವುದು: ಹಿಂದೂಚೀಣದಲ್ಲಿ ಇತ್ತೀಚೆಗೆ ಎಲ್ಲಿ ನೋಡಿದರೂ ಅವ್ಯವಸ್ಥೆಯೇ ಹೆಚ್ಚಾಗಿದೆ (ರೂಢಿ). ೨. ವಿಷ್ಣುವಿನ ವಾಸ. ೧, ೨: ಅವ್ಯವಸ್ಥೆ ಜಡಾಶ್ರಯದೊಳ್ ಪರಾಭವಂ ಸಂವತ್ಸರದೊಳ್ . . . ಅಕ್ಕುಮಲ್ಲದೆ ಜನಪದದ ಜನಂಗಳೊಳಿಲ್ಲ (ಜಗವಿ. ೨–೧ ವ). [ಸಂ. (ಅ– + ವ್ಯವಸ್ಥೆ; ಅ$_8$+ ವ್ಯವಸ್ಥೆ)]

ಅವ್ಯವಹಾರ (ಗು). ವ್ಯವಹಾರವಿಲ್ಲದ; ಅಕ್ರಮವಾದ: ಗಂಡನ ಈ ವೆಚ್ಚ ಅವ್ಯವಹಾರವೆಂದು ಅವಳಿಗೆ ಅನ್ನಿಸತೊಡಗಿತು (ರಂಗರೋ. ೯೯). [ಸಂ.]

ಅವ್ಯವಹಿತ (ಗು). ಅಗಲದಿರುವ; ನಡುವೆ ವಿಚ್ಛೇದವಿಲ್ಲದ; ಜತೆಯಲ್ಲಿಯೇ ಇರುವ. [ಸಂ.]

ಅವ್ಯವಹಿತಪೂರ್ವಕಾಲ (ನಾ). ಆಗತಾನೆ ಕಳೆದ ಕಾಲ; ಪ್ರಸಕ್ತ ಸಮಯಕ್ಕೆ ಸೇರಿದ ಹಿಂದಿನ ಕಾಲ. [ಅವ್ಯವಹಿತ + ಪೂರ್ವಕಾಲ]

ಅವ್ಯವಹಿತಭ್ರಾತೃ (ನಾ). ತನಗಿಂತ ವಯಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಹಿರಿಯನಾದ (ಅಥವಾ ಕಿರಿಯನಾದ ಮಧ್ಯೆ ಬೇರೊಬ್ಬನು ಹುಟ್ಟಿಲ್ಲದ ಸಹೋದರ) ಅಣ್ಣ (ಕಿ). [ಅವ್ಯವಹಿತ + ಭ್ರಾತೃ]

ಅವ್ಯಸನಿ (ಗು). ದುರಭ್ಯಾಸಗಳಿಲ್ಲದ; ಕೆಟ್ಟ ನಡತೆಗಳು ಇಲ್ಲದ; ದುರ್ವ್ಯಸನಗಳಿಂದ ದೂರನಾದ: ಅವ್ಯಸನಿಯಂ ಶಿವನಂ ಮನೋವಾಗ್ವ್ಯಾಪ್ತನಂ ಮಾಡಿ (ಬಸಪು. ೩೯–೧೧). [ಸಂ. ಅವ್ಯಸನಿನ್]

ಅವ್ಯಾಕುಲ, ಅವ್ಯಾಕುಳ (ಗು). ೧. ವ್ಯಾಕುಲವಿಲ್ಲದ; ಶಾಂತವಾದ; ನೆಮ್ಮದಿಯಾದ. (ನಾ). ೨. ವ್ಯಾಕುಲವಿಲ್ಲದವನು; ಶಾಂತ; ನಿಶ್ಚಿಂತ: ಶ್ರೀವ್ಯಾಖ್ಯಾಮುದ್ರೆಯಿನೆಮಗವ್ಯಾಕುಲರೆನಿಸಲೆಱೆದುತಿಳಿವಿನ ಸೊದೆಯಂ ಭವ್ಯತೆಯನೀವ ದೇವನ ದಿವ್ಯಾಭಯಹಸ್ತಮೆಮ್ಮ ಸಕಲೈಶ್ವರ್ಯಂ (ವಸ್ತವಂ. ೨). ೩. ನೆಮ್ಮದಿ; ನಿಶ್ಚಿಂತೆ; ಶಾಂತಿ: ಅವ್ಯಾಕುಲದೊಳಚ್ಯುತಧ್ಯಾನದಿಂದೆ ಕರ್ತವ್ಯದಿಂದವನಿಯಂ ತಾಳ್ದಂ (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೪–೧೫). **ಅವ್ಯಾಕುಳ**: ೧. ಉಚಿತಪದಂ ಶ್ರವ್ಯಮವ್ಯಾಕುಳಂ (ಆದಿಪು. ೧–೨೬). [ಸಂ.]

ಅವ್ಯಾಕುಲಂ (ಅ). ತಡೆಯಿಲ್ಲದೆ; ಕಳವಳವಿಲ್ಲದೆ: ಸಮವಾಯಂ ಮನುಜತ್ವಮಾದೊಡಮಘವ್ಯಾಪಾರದಿಂ ನೀಚಗೋತ್ರಮುಮಾಕ್ರಂದನಮುಂ . . . ಅತಂಕಕಳಂಕಮುಂ ಸಮನಿಕುಂ ಸಂಸಾರಗವ್ಯಾಕುಲಂ (ಸುಕುಮಾ. ೫–೩೫). [ಸಂ.]

ಅವ್ಯಾಕುಲಾತ್ಮಕ (ಗು). ಚಿಂತೆಯಿಲ್ಲದ ಮನಸ್ಸುಳ್ಳ; ಶಾಂತವಾದ ಮನಸ್ಸುಳ್ಳ: ಅಭಿಭವಿಸುವ ಶುಭಕರ್ಮಪ್ರಭಾವದಿಂದೀತನಿನ್ನೆಗಂ ಮಿಥ್ಯಾತ್ವಾನುಭವಿಯೆನಿಸಿರ್ದನಾಸನ್ನಭವ್ಯನವ್ಯಾಕುಲಾತ್ಮಕಂನಿರ್ವ್ಯಾಜಂ (ಸುಕುಮಾ. ೩–೧೧). [ಸಂ.]

ಅವ್ಯಾಕುಳ 'ಅವ್ಯಾಕುಲ' ನೋ.

ಅವ್ಯಾಕೃತ (ಗು). ೧. ವಿಭಾಗ ಹೊಂದದ; ವಿಂಗಡಿಸಲ್ಪಡದ. (ನಾ). ೨. [ತತ್ತ್ವಶಾ] ನಾಮರೂಪ ವಿಭಾಗಗಳನ್ನು ಹೊಂದದ ಮೂಲ ಪ್ರಕೃತಿ. ೩. ಅವಿದ್ಯಾಶಕ್ತಿ: ಅವ್ಯಾಕೃತವೆಂದರೆ ಅವಿದ್ಯಾಶಕ್ತಿಯು. ಅದು ಅನೇಕವಾಗಿರುತ್ತದೆ (ಬ್ರಹ್ಮಭಾ. ೩೨೫ ಅಡಿಟಿ). [ಸಂ.]

ಅವ್ಯಾಜ (ಗು). ೧. ವ್ಯಾಜವಿಲ್ಲದಿರುವ; ನಿಷ್ಕಪಟವಾದ; ಸರಳವಾದ; ಸಹಜವಾದ; ಪ್ರಾಮಾಣಿಕವಾದ. (ನಾ). ೨. ಸರಳತೆ; ಸೌಲಭ್ಯ: ಗಣನಾಯರ್ಕರ್‌ಮಜಿ ಧವ್ಯಶ್ರೀಣಿಗಾವ್ಯಾಜದಿಂದಜಿಯಲ್ ನಲ್ವನುಯೋಗಮೂಡುದು (ಅವಿಪ. ೧–೬೯). [ಸಂ.]

ಅವ್ಯಾಜಪ್ರವೃತ್ತಿ (ನಾ). ಸಹಜವಾದ ಪ್ರವೃತ್ತಿ; ಸ್ವಭಾವಸಿದ್ಧವಾದ ಮನೋಧರ್ಮ: ದೇವತಾರ್ಚನೆಯು ಒಂದಲ್ಲ ಒಂದು ಪ್ರಕಾರದಲ್ಲಿ ಮಾನವಕೋಟಿಗೇ ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಾಗಿ ಪ್ರಾಪ್ತವಾದ ಅವ್ಯಾಜ ಪ್ರವೃತ್ತಿಯು ಮತ್ತು ನಿಶ್ಚಾಮಕಮರ್ವ (ಅರ್ಯಥ. ೪೭). [ಅವ್ಯಾಜ + ಪ್ರವೃತ್ತಿ]

ಅವ್ಯಾಹಾರ (ಗು). ೧. ಕೆಲಸವಿಲ್ಲದ; ನಿರುದ್ಯೋಗಿಯಾದ. (ನಾ). ೨. ಕೆಲಸವಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ನಿರುದ್ಯೋಗ. ೩. ತನಗೆ ಅಭ್ಯಾಸವಿಲ್ಲದ ಅಥವಾ ತಿಳಿಯದ ಕೆಲಸ: ಅಂಕಗಣಿತ ಅಶಕ್ಯವಾಗುವುದಕ್ಕೆ ಅದರಲ್ಲಿ ತುಂಬಿರುವ ಅನಂಭವವ್ಯ ಸಂಗತಿಗಳು ಬಹುಮಟ್ಟಿಗೆ ಕಾರಣವಾಗಿದೆ. ಅ ಬ ಕ ಮಹತೀಯರ್ ಅವ್ಯಾಹಾರಗಳ್ಳಿ ನೋಡಿರಿ (ಗಾಳಿ. ೧೮೭). ೪. ಕೆಟ್ಟ ಕೆಲಸ; ಮೂಡಬಾರದ ಕೆಲಸ: ಮಗನ ಅವ್ಯಾಹಾರಕ್ಕೆ ಅವರ ಕಡುತರ ಮಾರುತ್ತರ ಇದು (ಸೃಷ. ೩೭). [ಸಂ.]

ಅವ್ಯಾಹಾರವೃತ್ತಿ (ನಾ). ಮಾಡಬಾರದ ಕೆಲಸ ಮಾಡುವುದು: ನಾವೀ ರಾಜಕಾರ್ಯದೊಳ್ ತೊಡರ್ದು ಪರ್ಯಾಲೋಚನಾ ಪರವೃತ್ತಿಯೊಳೀಪಪ್ಪುದು ಎಂತುಂ ಅವ್ಯಾಹಾರವೃತ್ತಿಯಾವುದುಂ ಪೊಲ್ಲದು (ಪಂಚತಂ. ೨೯–೭). [ಅವ್ಯಾಹಾರ + ವೃತ್ತಿ]

ಅವ್ಯಾಪ್ತಿ (ನಾ). ೧. ವ್ಯಾಪ್ತಿಯಲ್ಲದಿರುವುದು. ೨. ವ್ಯಾಪ್ತಿ ಸಾಲದಿರುವುದು. ೩. [ತರ್ಕಶಾ] ಲಕ್ಷಣ ಸೂತ್ರವು ಲಕ್ಷ್ಯವೊಂದರಲ್ಲಿ ಅನ್ವಯಿಸದೆ ಹೋಗುವುದೆಂಬ ರಚನಾದೋಷ; ಲಕ್ಷ್ಯವೊಂದು ಲಕ್ಷಣ ವಾಕ್ಯಕ್ಕೆ ಹೊರಗಾಗುವುದೆಂಬ ನ್ಯೂನತೆ. ಉದಾ—ತಿಪಾಯಜ್ಞೋತ್ಪವೀತವುಳ್ಳವನು ದ್ವಿಜ— ಎಂದರೆ ದ್ವಿಜನಾಗಿದ್ದರೂ ಸಂನ್ಯಾಸಿಯಾಗಿ ತಿಪಾಯಜ್ಞೋತ್ಪವೀತಗಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟಿರುವ ವ್ಯಕ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಈ ಮಾತು ಹೊಂದದೆ ಹೋಗುತ್ತದೆ. ಹಾಗೆಯೇ ಅಸುರರೆಲ್ಲರೂ ದುಷ್ಟರು—ಎಂದರೆ ಸಾಧುಶ್ರೇಷ್ಠರಾದ ಪ್ರಹ್ಲಾದ ಮತ್ತು ವಿಭೀಷಣ ಮುಂತಾದವರಲ್ಲಿ ಈ ಮಾತು ಅನ್ವಯಿಸದೆ ಹೋಗುತ್ತದೆ. ಇದು ಅವ್ಯಾಪ್ತಿದೋಷ. [ಸಂ.]

ಅವ್ಯಾಪ್ಯ (ಗು). ೧. ವ್ಯಾಪಿಸಲಾಗದ. ೨. ವ್ಯಾಪಿಸಬಾರದ. ೩. ಎಲ್ಲ ಕಡೆಗೂ ವ್ಯಾಪಿಸದ; ಎಲ್ಲ ಸನ್ನಿವೇಶಕ್ಕೂ ವಿಸ್ತರಿಸದ. ೪. ಆಸಾಧಾರಣವಾದ; ವಿಚಿತ್ರವಾದ. [ಸಂ.]

ಅವ್ಯಾಬಾಧ (ಗು). ೧. ಯಾವ ವಿಧವಾದ ಬಾಧೆಯೂ ಇಲ್ಲದ; ಬಾಧೆಗೆ ಒಳಗಾಗದ: ಅವ್ಯಾಬಾಧ ಸುಖಸಂಯುಕ್ತಾತ್ಯಂತಿಕಾವಸ್ಥಾಂತರಂ ಮೋಕ್ಷಂ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೧೧); ಅವ್ಯಾಬಾಧನುಮನಂತಸುಖಾಂಬುಧಿ ನಿಳಯನುಮಾಗಿ ನೆಲಬರ್ದಂ (ಅವಿಪ. ೧೬–೫೧ ವ). (ನಾ). ೨. [ಜೈನ] ಸಿದ್ಧಪರಮೇಷ್ಠಿಗಳ ಎಂಟು ಗುಣಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು; ಯಾವುದರಿಂದಲೂ ಕುಂದದ ಹೆಚ್ಚದ ಆನಂತಸುಖಿತ್ವ: ಪರಮ ಪದಮನೆ ಮನ ದೊಳ್ ನಿಜಿಸಿ ಸಮ್ಯಕ್ತಾನದರ್ಶನಾನಂತವೀರ್ಯ ಸೂಕ್ಷ್ಮ ಗುರುಲಘುತ್ವಾವಗಾಹಾವ್ಯಾಬಾಧಗಳೆಂಬ ಸಿದ್ಧಪರಮೇಷ್ಠಿಗಳಷ್ಟಗುಣಂಗಳಂ ಪೆಸೆಯುತ್ತುಂ (ಅವಿಪ. ೧೦–೧೪ ವ). ೩. [ಜೈನ] ಎಂಟು ಲೋಕಾಂತಿಕ ದೇವತೆಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ವಿಧದ ಪಂಗಡ: ಬ್ರಹ್ಮಲೋತ್ಪಾತವಾಸಿಗಳುಮಪ್ಪ ಸಾರಸ್ವತಾದಿತ್ಯವಹ್ನ್ಯರುಣಗರ್ದತೋಯ ತುಷಿತಾವ್ಯಾಬಾಧಾರಿಷ್ಟರೆಂಬಿಪ್ಪರಂ ಲೋಕಾಂತಿಕದೇವರ್ ಬಂದರು (ಅವಿಪ. ೯–೬೦ ವ). [ಸಂ.]

ಅವ್ಯಾವಹಾರಿಕ (ಗು). ವ್ಯಾವಹಾರಿಕವಲ್ಲದ; ಆಚರಣೆಯಲ್ಲಿ ತರಲಾಗದ: ಕಾತ್ಯಾಯನಳನ್ನು ಮದುವೆಯಾಗಬೇಕೆಂಬ... ತನ್ನ ಇತ್ತೀಚಿನ ನಿರ್ಧಾರಗಳು ಅವ್ಯವಹಾರಿಕವಾದ ಕನಸುಗಳೆಂದು ಅವನು ಎಣಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದನು (ಪುಷರು. ೬೮೩). [ಸಂ.]

ಅವ್ಯಾಹತ (ಗು). ತಡೆಯಿಲ್ಲದ; ನಡುವೆ ಬಿಟ್ಟುಹೋಗದ; ಎಡೆಬಿಡದ; ತೊಡಕಿಲ್ಲದ; ನಿರ್ವಿಘ್ನವಾದ: ನಿರ್ಮಿಸಿದರಿರೆ ಯಹಿತಗವ್ಯಾಹತಮಂಬಲ್ಲಿ ದುತ್ತಮಾಕಂಜನ್ಮಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೧–೪೮); ಭುಜಂಗರಾಯರ ಓಡೂ ಅವ್ಯಾಹತವಾಗಿ ನಡೆದಿದ್ದಿತು (ಸ ಮ ಜಿ ೧. ೧೩೫೬); ಇದೇ ರೀತಿಯ ಹಳ್ಳಿಯ ಬಡಕಾಣಿಕೆಯೇ ಅವ್ಯಾಹತವಾಗಿ ಬಂದಿದ್ದರೆ ಕುಶಿರದ ಕಾರ್ಯಯೋಜನೆಗಳಿಷ್ಟೊಳ್ ಸುಲಭವಾಗಿ ರೂಪಕ್ಕೆ ಬರುತ್ತಿದ್ದುವು (ಚತುಸ. ೭೪). [ಸಂ.]

ಅವ್ಯುತ್ಪತ್ತಿ (ನಾ). ೧. ವ್ಯುತ್ಪತ್ತಿಯಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ಪಾಂಡಿತ್ಯವಿಲ್ಲದಿರುವುದು: ಅವ್ಯುತ್ಪತ್ತಿಯಿದ್ದರೂ ಕವಿತಕ್ಕೆ ಅದನ್ನು ಮರೆಗೊಳಿಸುವುದು (ಭಾರ ವಿಾ. ೧೯೯ ಅಡಿಟಿ). ೨. [ಕಾವ್ಯಮೀಮಾ] "ಅವ್ಯುತ್ಪತ್ತಿಯಿಂದರೆ ಅನುಪ್ರಾಸ ಮೊದಲಾದುವುಗಳನ್ನು ಹೆಣೆಯುವ ಉದ್ದೇಶದಿಂದ ಪ್ರತಿಕ್ರಿಸುವುದು" (ಕಾಲಾಮಿ. ೧೯೬). [ಸಂ.]

ಅವ್ಯುತ್ಪನ್ನ (ನಾ). ವ್ಯತ್ಪತ್ತಿಯಿಲ್ಲದವನು; ಪಾಂಡಿತ್ಯವಿಲ್ಲದವನು; ತಿಳಿವಳಿಕೆ ಸಾಲದವನು: ಸಜ್ಜಾಪಸನ್ನಮೆಂಬು ಪಿಕ್ಕನ್ನಕ ಕೈದಿವ ಪಿಜಯವಧುವಂ ಕೈಕೊಂಡವ್ಯಾಜಕೌರ್ಯವಂಕಿಂತನವ್ಯುತ್ಪನ್ನನೆಂಬವೊಲಾ ಮೋಜಿದಪ್ಪುವನೇ (ಪಂಲಾಮಾ. ೧೬–೧೬). [ಸಂ.]

ಅವ್ರತ (ಗು). ೧. ವ್ರತವಲ್ಲದ. (ನಾ). ೨. ವ್ರತಕ್ಕೆ ವಿರೋಧವಾದ ಕೆಲಸ: ಕಷಾಯ – ಕ್ಕೋಧಾದಿ ಕಷಾಯಂಗಳಂ, ಅವ್ರತ – ಹಿಂಸಾದ್ಯವ್ರತಂಗಳುಂ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೨೫೬). ೩. ವ್ರತವಿಲ್ಲದವನು. [ಸಂ.]

ಅವ್ರತಯೋಗ (ನಾ). ೧. ವ್ರತಾಚರಣೆ ಇಲ್ಲದಿರುವುದು. ೨. ಅಮೆಯಂತೆ ನೀರಿನಲ್ಲಿಯೇ ವಾಸಮಾಡುವುದು. ೧, ೨: ಅವ್ರತಯೋಗಂ ಜಳಪಕ್ಷಿಗಲ್ಲದೆ ಜನಕ್ಕಿಲ್ಲಲ್ಲಿ (ಪುಷ್ಪಸ. ೨–೨೯).

[ಸಂ. (ಅ–ಃ ಪ್ರತ್ಯಯಃಗ; ಅ + ವ್ರತ + ಯೋಗ)]

ಅವ್ರತಿಕ (ನಾ). ವ್ರತವನ್ನು ಅನುಸರಿಸದವನು: ವ್ರತಿಕಂಗಂ ಭಾವಿಪಡವ್ರತಿಕಂಗಮಪಾವನಂತಂಡರಂ (ಆಗಮ. ೭೩ ಪುಣ್ಯಾಸ್ರವ). [ಸಂ.]

ಅವ್ವ, 'ಅವ್ವೆ' ನೋ.

ಅವ್ವಃ (ಅ) = ಅವ್ಯಂ. 'ಅವ್ವಯ್ಯ' ಪರಾ. [< ಅವ್ಯಂ.]

ಅವ್ವಕ್ಕೆ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾಕೆಯ ಹೆಸರು (ಉಪಕ. ೬).

[ಅವ್ವ (< ಅವ್ವೆ) + ಅಕ್ಕ]

ಅವ್ವಡಿಸು 'ಅವ್ವಳಿಸು' ನೋ.

ಅವ್ವಣಿಯೂರ್ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಅಳ್ಳ ಮೂನೂರ್ವರು ಅ ವ್ವ ಣಿ ಯೂರ್ ಬೋಗಾದಿಯರುಮರ್ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೫೪ ; ೧೭–೪ ; ೪೦೦ ?). [ಅವ್ವಣಿ + ಊರ್]

ಅವ್ವಪ್ಪೆ (ಅ). = ಅವ್ವಯ್ಯ. [ಅವ್ವ + ಅಪ್ಪ]

ಅವ್ವಬ್ಬೆ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾಕೆಯ ಹೆಸರು : ಈ ಧರ್ಮಂ ಇರುಗಮ್ಮಯ್ಯ ಗೊಮ್ಮ ಮನುಕಮಯ್ಯಂಗಂ ಅವ್ವಬ್ಬೆಗಂ ಒಮ್ಮೆ ಭಾಗಂ ಸಲ್ಲುದು (ಎಳ. ೫, ಕೋಲಾರ. ೫೭–೧೬ ; ೨೨೨). [ಅವ್ವ (< ಅಬ್ಬೆ) + ಅಬ್ಬೆ]

ಅವ್ವಯ್ಯ (ಅ). ಆಶ್ಚರ್ಯಸೂಚಕ ಶಬ್ದ: ಅವ್ವಯ್ಯ ಒಲೆಮುಂದೆ ಒಂದು ಹಾವು ಮಲಗಿದೆ ಎಂದು ಹುಡುಗಿ ಕೂಗಿಕೊಂಡಳು (ರೂಢಿ).

[ಅವ್ವ + ಅಯ್ಯ (< ಅಯ್ಯೋ)]

ಅವ್ವರಣಿ (ನಾ). ಒಂದು ಗಿಡ: "ಚಿತ್ರಫಲಾಶ್ವತಾ – ಅವ್ವರಣಿ" (ಓಷಧಿ. ೧೧೩). [?]

ಅವ್ವಲ್, ಅವಲ್$_3$, ಅವಲ್ಯು (ಗು). ೧. ಹಸನಾದ; ಅತ್ಯುತ್ತಮವಾದ; ಮಿಶ್ರವಲ್ಲದ; ಉತ್ಕೃಷ್ಟವಾದ; ಮೊದಲನೆಯ ದರ್ಜೆಯ: ಆಗ ಗವರ್ನರ್ ಜನರಲ್‌ರವರು . . . ಕರ್ನಲ್ ಜಾನ್‌ಬ್ರಿಗ್ಸ್ ಎಂಬ ಸರದಾರರನ್ನು ಸೀನಿಯರ್ (Senior) ಎಂದರೆ ಅವ್ವಲ್ ಕಮೀಷನರ್ ಎಂದೂ . . . ನೇಮಿಸಿದರು (ಮಹಾವಂ. II, 98); ಅವ್ವಲ್ ಗೋವಾ ಸಾರಾಯಿ ಇದೆ ಕೊಡಲೋ? (ಅನಾಥೆ. ೧೩೮). ೨. ನೇರವಾದ; ಸಾಕ್ಷಾತ್ತಾಗಿ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ. **ಅವಲ್$_3$**: 'ಅವಲ್‌ಪುಡಿ' ಪರಾ. **ಅವಲ್ಯು**: 'ಅವಲುತರ', 'ಅವಲುಭೂಮಿ' ಪರಾ.

[← ಅರ. ಹಿಂ. ಅವ್ವಲ್; ಮರಾ. ಅವಲ್, ಅವ್ವಲ್]

ಅವ್ವಲ್‌ಪುಡಿ (ನಾ). ಹಸನಾದ (ನಶ್ಯದ) ಪುಡಿ: ಒಂದು ಚಿಟಕೆ ಏರಿಸಿ 'ಅವ್ವಲ್! ಅವ್ವಲ್‌ಪುಡಿ! ಉಡುಪಿದ್ದಲ್ಲ. ಇಲ್ಲಿ ಹೊಗೆಸೊಪ್ಪು ಕರಿ ಮಾಡಿಬಿಡುತ್ತಾರೆ . . .' (ಬಾಳಿಗಿ. ೧೦). [ಅವ್ವಲ್ + ಪುಡಿ]

ಅವ್ವಲ್‌ರಾತೀಬು (ನಾ). ಅತ್ಯುತ್ತಮವಾದ ಆಹಾರ: ಅವರಿಬ್ಬರೂ ಅರಸನ ಅಪ್ಪಣೆ ಪ್ರಕಾರ ಅವ್ವಲ್‌ರಾತೀಬು ಅಂದರೆ ಗೋಧಿ, ರೊಟ್ಟಿ, ತುಪ್ಪ, ಸಕ್ಕರೆ, ಹಾಲು, ಮಾಂಸ ಮುಂತಾದ್ದನ್ನು ಪಡಕೊಂಡು . . . ಮಹಾಬಲವಂತರಾಗಿ (ಕಥಾಮಂ. IV, ೨–೧).

[ಅವ್ವಲ್ + ರಾತೀಬು]

ಅವ್ವಲ್‌ಲವಾಜಮಾ (ನಾ). ಪಾಕಕ್ಕೆ ಬೇಕಾದ ಒಂದನೆಯ ದರ್ಜೆಯ ಪದಾರ್ಥವರ್ಗ: ಬೆಳಗಾಗುವುದರೊಳಗಾಗಿ ರಾಜಾಜ್ಞೆಯಿಂದ ನೂರಾರು ಜನರಿಗಾಗುವ ಅವ್ವಲ್‌ಲಮಾಜಮಾ ಮೋತಿಖಾನೆಯಿಂದ ಬರಬೇಕು (ಕಥವಿ. ೩೪೧). [ಅವ್ವಲ್ + ಲವಾಜಮಾ]

ಅವ್ವಳಿ (ನಾ). ಮೇಲೆ ಹಾಯುವಿಕೆ (?): ನಿಲ್ಲೆ, ನಲ್ಮೆ, ಕವ್ವರಿ, ಅವ್ವಳಿ ಇತ್ಯಾದೌ ಅಂತಸ್ಥಾಕ್ಷರಾಣಾಂ ಚ ದ್ವಿರ್ಭಾವಃ ಸ್ಯಾತ್ (ಶಬ್ದಾನು. ೬೭ ವ್ಯಾಖ್ಯಾ). 'ಅವ್ವಳಿಸು' ಪರಾ. [?]

ಅವ್ವಳಿಸು, ಅವಳಿಸು, ಅವ್ವಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಮೇಲೆ ಬೀಳು; ಆಕ್ರಮಿಸು: "ಅವ್ವಳಿಸಿತೆಂದು ಮೇಲ್ವಾಯ್ದುದು" (ಕಶಸಾ. ೨೯–೬೨೬); ಮಹೀಭುಜರೆತ್ತಮೆಚ್ಚ ಕಿತ್ತಂಬುಗಳೆತ್ತಮವ್ವಳಿಸೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧೧–೪೨); ಒಲೆದು ಕೇಸರಿ ಹೊಯ್ವವೋಲವ್ವಳಿಸಿ ಕರ್ಣನ ಹಯರಥವನಪ್ಪಳಿಸಿ ಮರಳುವ ಲಾಗಿನಲಿ ಖಂಡೆಯವ ಖಂಡಿಸಿದ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೬–೫೦); ತೆಕ್ಕೆವರಿದೇಳ್ವ ಕರ್ಬೊಗೆಯ ಹೊರಳಿಗಳ ದಶದಿಕ್ಕುಗಳನವ್ವಳಿಪ ಕೇಸುರಿಯ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೩–೧೨). ೨. ಮುಂದೆ ನುಗ್ಗು; ಉರವಣಿಸು; "ಆತುರಿಸು" (ಶಾಪಮಂ. ಕೋಶ); ಅವ್ವಳಿಸುವ ಮುಳಿಸಿನ ದಳ್ಳುರಿಗಳ ನುಗುಟ್ವವೊಲುಗುಟ್ಟನಸುರನುರಿವ ಪಟಿಗಳಂ (ಪಂಪಭಾ. ೬–೫೯); ಬಳ್ಳಿವಾಲುಮನೆಳನಾಗರೆಂದು ಸೆಳೆದು ಕೆಡಪಿ ಕಡಿದೀಡಾಡಲವ್ವಳಿಸುವ ಮುದಿಮುಂಗುಲಿಗಳು (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೨೩೪); ಆ ಸಿತಾಶ್ವನ ಬಿಲ್ಲನೊದೆದಾ ಕಾಶಕವ್ವಳಿಸುವ ಶರೌಘಕೆ ಮೀಸಲಱಿಯಾ ಕರ್ಣ ನಿನ್ನೊಡಲೆಂದನಾ ಶಲ್ಯ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೯–೨೪); ಅಲರ ಸೊಗಸಿಗವ್ವಳಿಪಳಿಗಳು (ನಂದಿಮಾ. ೧೮–೧೭). ೩. ಮೀರಿಸು; ಮೀರು: ಎಳವಿದಿರ ಬಣ್ಣಮೊಳ್ನಡು ಕಳಶಮನವ್ವಳಿಪ ಮೊಲೆ ಪೊದಳ್ದೆಳಸುವ ಬಾಯ್ ಬಳಸುವ ಕಣ್ ಮಿಳಿರ್ವ ಕುರುಳ್ ನಳಿಮೊಗಮೆನೆ ಸೊಬಗಿವಳ್ಗೆ ನಾಟ್ವರ್ತನಮೇ (ಆದಿಪು. ೪–೪೪). ೪. ಕಾಡು; ಹಿಂಸಿಸು: ಪಡಪೆತ್ತಿ ಬಯ್ವ ಕಿಱುದಂಗೆಯ ಕಣ್ಣೊಳೆ ಕೀಱಿ ಕಲ್ಪಿಪಣ್ಣನ ಬಿಯಕಿಲ್ಲದವ್ವಳಿಪ ತಮ್ಮನ ತೀನಿಗೆ ಮೆಯ್ಯನೊಡ್ಡಿ ನಿನ್ನನೆ ಪಿಡಿದೆನ್ನ ನಲ್ಮೆಗಿದು ತಕ್ಕುದೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೮–೧೦೫). ೫. ಹಿಂದೆಗೆ; ಕುಗ್ಗು: ಗಿಳಿಯ ಮುಱುಕಕೆ ಗಿಡುಗನಗಿದವ್ವಳಿಸುವುದೆ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೯–೪೬); ಒದಱಿ ಬಲನೊಡನೊಡನೆ ಹಳಚಿದೊಡದಿರೆ ನೆಲನವ್ವಳಿಸಿ ದಿಕ್ಕರಿ ಮದವಡಗಿದವು (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೪–೪).

ಅವಳಿಸು ೧: ಕೈಯಿಂದಱಿಯಲ್ಕತ್ತವಳಿಪ ಸುತನ ಪರಿಯನೆಂದೀಕ್ಷಿಪೆನೋ (ಚಂದ್ರಪು. ೩–೪೭). ℙ ಈ ಶಬ್ದ 'ಉತ್ತವಳಿಸು' ಎಂಬುದರ ಅಪಲಿಖಿತವಾದ 'ಅತ್ತವಳಿಸು' ಎಂಬುದರ ತಪ್ಪುವಿಭಜನೆಯಿಂದ ಬಂದಿದೆ. **ಅವ್ವಡಿಸು**: ೧. ಎಡ ಬಲದೊಳವ್ವಡಿಪ ನಾಯ್ಗಳ ಗಡಣವನು ನೆಱೆಪೊಡೆದುದವುಂಕಿದುದಡಸಿ . . . ಒತ್ತಿ ಸಱ್ಱನೆ ಸೀಳಿ ತಿಕ್ಕೆಲಕೆ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೫–೩೪). [ಅವ್ವಳಿ + –ಇಸ್ಯು]

ಅವ್ವಾಣಿ 'ಅವ್ವಾಳಿ' ನೋ.

ಅವ್ವಾಳಿ, ಅವ್ವಾಣಿ (ನಾ). ಕೈಲಾಗದವನು; ಅಶಕ್ತ (ಉಕ): ಮಗನ ನೀ ಎಂಥಾ ಅವ್ವಾಳಿ, ಒಂದು ಹೆಣ್ತೀನ್ನ ಸಂಬಾಳಸೋದು ಆಗೋದಿಲ್ಲ ನಿನ್ನಕಡಿಂದ (ಬಾಂಡಾಯ. ೯೯); "ಯಾವನೋ ಒಬ್ಬ ತುಂಟನ ಮಾತಿಗೆ ಬಂಟರ ಕೂಡೂ ಹೀಗೆ ಬೆದರಿದರೆ ಅವ್ವಾಳಿಗಳ ಪಾಡೇನು?" (ಜೀವಪ್ರ. ೯೮); ಶಿಕ್ಷಣವು ದೊರೆಯದಿದ್ದ ಅವ್ವಾಳಿಗಳ ಕೈಯಿಂದಲೂ . . . ದೇಶೋನ್ನತಿಯಂಥ ಮಹತ್ಕಾರ್ಯವು ಕೊನೆಗಾಣುವುದೆಂದು ಆಶಿಸುವುದೆಂದರೆ ಉಸುಕಿನ ಮೇಲೆ ಮನೆ ಕಟ್ಟುವಂತೆಯೇ ಸರಿ (ಅಮೇವಿ. ೧). **ಅವ್ವಾಣಿ** (ಕಿ). [?]

ಅವ್ವಾಳಿತನ (ನಾ). ಹೆಣ್ಣಿಗತನ; ಅಶಕ್ತತೆ: ಯಾವನಾದರೊಬ್ಬ ಉನ್ಮತ್ತ ಪಠಾಣನು ಊರನ್ನು ಸೇರಿ . . . ಓಡಿಸುವಾಗ ಕುರಿಯಂತೆ ಒದರಿ, ಒದರಿ ಮರುಗುವುದಕ್ಕಿಂತ ಹೆಚ್ಚಿನ ಅವ್ವಾಳಿತನವು ಮತ್ತಾವದಿರುವುದು (ಬ್ರಹ್ಮಜೀ. ೨೧೯). [ಅವ್ವಾಳಿ + –ತನ]

ಅವ್ವೆ, ಅವ್ವ$_1$ (ನಾ). ೧. ತಾಯಿ; ಹೆತ್ತಾಕೆ: ಇನ್ನೇವೇಟ್ಟಪೆಂ ಪ್ರಸೂತ್ಯುದ್ಭಾವದಿನೆಮ್ಮವ್ವೆ ಕಟಿದಳಂತಾಕ್ಷಣದೊಳ್ (ಕಾದಂಪೂ. ೧೩೩); ಹೊಲಗೆಟ್ಟವ್ವೆಗತ್ತನ್ಯಳಂ ಕಂಡ ಶಿಶುವ ಪೋಲ್ತು (ಸಿದ್ಧರಾ. ೨–೫೬); ಎಮ್ಮವ್ವೆಗೆ ಪೇಟ್ಟೊಲವಿಂ (ದಶಕು. ೯–೯೫); ಸೋದರಿಯಲಾ ಕೃಷ್ಣನವ್ವೆ ವಿವಾದವೇ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧೧–೧೮); ಮನಸಿಜನಳಿಯನವ್ವೆಯ ಭಾವನ ಕೂಡೆ ಜನಿಸಿದವಳ ವಲ್ಲಭನ (ಕಂನವಿ. ೮–೧). ೨. ಪ್ರೀತಿ ಗೌರವಾರ್ಹರಾದ ಹೆಂಗಸರನ್ನು ಕುರಿತು ಮಾತನಾಡುವಾಗ ಅವರ ಹೆಸರಿನ ಕಡೆಗೆ ಸೇರಿಸಿ ಅಥವಾ ಸ್ವತಂತ್ರವಾಗಿ ಬಳಸುವ ಮಾತು: ಶ್ರೀ ನವಿಲೂರ್ಸಂಘದಾ ಗುಣವತಿ ಅವ್ವೆಗಳಾ ನಿಸಿಧಿಗೆ (ಎಕ. II, ೧೧೨; 700); ಗೆರಸೊಪ್ಪೆಯ ಶ್ರೀಮತಿ ಅವ್ವೆಗಳು ಸಮಸ್ತರು ಗೋಷ್ಠಿಯ ಕೊಟು (ಎಕ. II, ೩೪೩; 1419 ?). ೩. ಅರಮನೆಯ ರಾಣಿವಾಸದಲ್ಲಿ ಸೇವೆಗಾಗಿರುವ ಗೌಡಿ ಅಥವಾ ಸೇವಕಿ: ಅರಮನೆಯ ಅವ್ವೆಯರ ಗೊತ್ತುಗಾತಿ ಒಳಗೆ ಬಂದು ತಲೆಬಾಗಿ ವಂದಿಸಿ ಬಿನ್ನವಿಸಿಕೊಂಡಳು (ಕೃಷ್ಣಭೂ. ೪); ರಣಧೀರನು ತೆರಕಣಾಂಬಿಯಿಂದ ಮೈಸೂರಿಗೆ ಬಂದನೆಂಬುದನ್ನು ಕೇಳಿ ರಾಜಮಾತೆ ತಮ್ಮ ಅವ್ವೆಯರೊಡನೆ ಮೈಸೂರಿಗೆ ತೆರಳುತ್ತಾರೆ (ಸಂಸಕ. ೧೦೭). **ಅವ್ವ$_1$**: ೧. ಅವ್ವಂ, ಅಮ್ಮಂ ಎಂಬಿವರ್ಕಮಿಂತಱಿವುದು (ಶಮದ. ನ. ೧೩೨ ಪ್ರಯೋ); ಅವ್ವ ಹೇಳಿದಳು, ನಾಳೆ ಗೌರಿಹಬ್ಬ (ಕಪಪು. ೧–೩೦); ಅರಸು ಯಾರಿಗೆ ಅಪ್ಪ, ಸೂಳೆ ಯಾರಿಗೆ ಅವ್ವ (ಗಾದೆ). 'ಪಿರಿಯವ್ವ' ಪರಾ. ೨. ಪದೆ ಪಿಂದಂ ಬಂದು ಮೇನಾಸತಿ ನಿಜಸುತೆಯಂ ನೋಡಿ ಮುಂಡಾಡಿ ದೇವೀ . . . ತಾಯೇ ಪದುಳಂ ಪೋಗವ್ವ ಪೋಗೆಂದತಿಭಯರಸದಿಂ ಬುದ್ಧಿವೇಳುತ್ತುಮಿರ್ದಳ್ (ಗಿರಿಕ. ೫–೧೨); ದ್ವಿಜನಿದ ಕೇಳಿ ಫಲವೇನವ್ವ ಎಂದನು ಸುಯ್ದು ದುಗುಡದಲಿ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೧೦–೯); ಚಂದನಗಂಧಿ ನಿನ್ನಾಳ್ದ ಚಿತ್ತಜನಾದನೆಂದಳವಳಿಯದಿರವ್ವಾ (ಮೋಹತ. ೮–೪೭); ಅವ್ವನವರೇ ನೀವು ಒಳಿತಾಗಿದ್ದೀರೋ (ಮುಂಬಯಿ. ೩–೬೭).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಅವ್ವೈ; ತುಳು. ಅಬ್ಬೆ; ಕೊಡ. ಅವ್ವೆ; ತೆಲು. ಅವ್ವ; ಗೊಂಡಿ. ಅವ್ಹಾರಿ. / ಮರಾ. ಆಯಿ]

ಅವ್ವೆಯಕೆಱೆ (ನಾ). ಒಂದು ಕೆರೆಯ ಹೆಸರು : ಅವ್ವೆಯಕೆಱೆ ಕೆಳಗೆ ಗದ್ದೆ ಬೆದಲೆ ಕಂಬ ೮೦ (ಎಕ. VI, ಶಿವಮೊ. ೪೪–೧೮ ; 1177). [ಅವ್ವೆ + ಕೆಱೆ]

ಅವ್ವೋರ್ (ಸ). ಅವರು (?) : ಸ್ವಸ್ತಿಶ್ರೀ ಅವ್ವೋರಯ್ವದಿರ್ವಕ್ಕು ಪದಿರ್ಖಂಡುಗ ನಲ್ವತ್ಥ (ಎಕ. VI, ಚಿಕ್ಕಮ. ೫೦–೬ ; ಸು. 480). [< ಅದ್ಯು. / ತಮಿ. ಅವ್ವೋರ್]

ಅಶಂಕರತ್ವ (ನಾ). ಶಂಕರತ್ವವಿಲ್ಲದಿರುವುದು ; ಶುಭವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡದಿರುವುದು : ಶಂಕರಂಗೆ ಶಿವಂಗೆ ಕಂಕಾಳಾಂಕಪಾಣಿಗ ಶಂಕರತ್ವದ ಕಿಂಕರರು ಸರಿಯೇ (ಬಸವು. ೫೪–೨೩). [ಸಂ.]

ಅಶಂಕಿತ (ಗು). ಶಂಕೆಗೊಳ್ಳದ ; ಹೆದರದ : ಕಣ್ಬರಿಗೆಟ್ಟು ದಿವ್ಯ ಮುನಿಗಿತ್ತಪಮಾನದಿನಾರ್ತರೌದ್ರದಿಂ ಪೆಣ್ಬುಲಿಯಾಗಿ ಪುಟ್ಟಿ ಸಹದೇವಿ ಬರುತ್ತಿರೆ ಕಂಡಶಂಕಿತರ್ . . . ಉಪಸರ್ಗಸಹಿಷ್ಣುಗಳಿರ್ದರಿರ್ವರುಂ (ಪಂಠಾಮಾ. ೨–೫೩). [ಸಂ.]

ಅಶಕ್ತ (ಗು). ೧. ಶಕ್ತಿಯಿಲ್ಲದ ; ಅಸಮರ್ಥವಾದ ; ದುರ್ಬಲವಾದ. (ನಾ). ೨. ಶಕ್ತಿಹೀನನಾದವನು ; ಬಲಹೀನ : ಅಶಕ್ತರ ಕೈಯಲ್ಲಿ ಆಡಳಿತ ಸಿಕ್ಕಿದರೆ ಎಲ್ಲಕಡೆಯೂ ಅವ್ಯವಸ್ಥೆಯೇ ಆಗುತ್ತದೆ (ರೂಢಿ). [ಸಂ.]

ಅಶಕ್ತತನ (ನಾ). = ಅಶಕ್ತತೆ : ಆದರೆ ಬಹಳ ಅಶಕ್ತತನ ಬಂದಿದೆ (ಹೊಸಕ್ಷಿ. ೨೦೫). [ಅಶಕ್ತ + –ತನ]

ಅಶಕ್ತತೆ (ನಾ). ಶಕ್ತಿಯಿಲ್ಲದಿರುವುದು ; ದೌರ್ಬಲ್ಯ. [ಸಂ. ಅಶಕ್ತತಾ]

ಅಶಕ್ತಯಾನ (ನಾ). ಅಶಕ್ತರನ್ನೂ ರೋಗಿಗಳನ್ನೂ ಒಯ್ಯುವ ವಾಹನ ; ಅಶಕ್ತಯಾನ (Ambulance. ಇಂಕನಿ). [ಅಶಕ್ತ + ಯಾನ]

ಅಶಕ್ತಿ (ನಾ). ಶಕ್ತಿಯಿಲ್ಲದಿರುವುದು ; ದುರ್ಬಲತೆ ; ಸಾಮರ್ಥ್ಯವಿಲ್ಲದಿರುವುದು. [ಸಂ.]

ಅಶಕ್ಯ (ಗು). ಅಸಾಧ್ಯವಾದ ; ಅಸದಳವಾದ : ಗುಣಸ್ತವಂಗಳನಿಂತೆಂದವನೆಣಿಸಲಶಕ್ಯಂ (ಸುಕುಮಾ. ೪–೪೯). [ಸಂ.]

ಅಶತ್ರು (ಗು). ೧. ಶತ್ರುವಿಲ್ಲದ. ೨. ಶತ್ರುವಲ್ಲದ. (ನಾ). ೩. ಹಗೆಯಿಲ್ಲದವನು ; ಸ್ನೇಹಿತ. ೪. ಚಂದ್ರ. [ಸಂ.]

ಅಶನ (ನಾ). ೧. ತಿನ್ನುವುದು. ೨. ಅನ್ನ ; ಆಹಾರ : ಬದರಾಕ್ಷಾಮಲಕಪ್ರಮಾಣಮಶನಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೬–೧೦೪) ; ಅಶನವಸನ ಸಿಕ್ಕಿದ ಮೇಲೆ ವ್ಯಸನವ್ಯಾಕೆ (ಗಾದೆ). [ಸಂ.]

ಅಶನಘಾತಕ (ನಾ). = ಅನ್ನಕಂಟಕ (ದಕ. ಕಿ). [ಅಶನ + ಘಾತಕ]

ಅಶನಪರ್ಣಿ 'ಅಸನಪರ್ಣಿ' ನೋ.

ಅಶನವೃತ್ತಿ (ನಾ). ವಿಶ್ರಾಂತಿವೇತನ ; ವಿರಾಮವೇತನ ; ವರ್ಷಾಶನ : ಪ್ರತಿವರುಷಕ್ಕೆ ೩೦೦೦ ಪೌಂಡುಗಳ ಅಶನವೃತ್ತಿಯನ್ನು (Pension) ಪಡೆಯುತ್ತಿದ್ದನು (ಇಂಗ್ಲಇ. II, ೩೨). [ಅಶನ + ವೃತ್ತಿ]

ಅಶನಾಚ್ಛಾದನ (ನಾ). ಅನ್ನ ಹಾಗು ಬಟ್ಟೆ : ತಪೋಧನರ್ಗ್ಗೆ ಛಾತ್ರವರ್ಗಮಶನಾಛಾ[ಚ್ಛಾ]ದನಕ್ಕೆ (ಸೌಇಇ. XX, ೩೯–೩೬ ; 1064) ; ಅಲ್ಲಿ ಕೇಳ್ವ ತಪೋಧನರಶನಾಚ್ಛಾದನಕ್ಕಂ (ಸೌಇಇ. XX, ೮೩–೨೧ ; 1123). [ಅಶನ + ಆಚ್ಛಾದನ]

ಅಶನಾಯಿತ (ನಾ). ಹಸಿದವನು ; ಕ್ಷುಧಿತ. [ಸಂ.]

ಅಶನಾಯೆ (ನಾ). ಹಸಿವು ; ಕ್ಷುಧೆ. [ಸಂ. ಅಶನಾಯಾ]

ಅಶನಾರ್ಥಿ (ನಾ). ಆಹಾರವನ್ನು ಬೇಡುವವನು ; ಅನ್ನಾಪೇಕ್ಷಿ. [ಸಂ. ಅಶನಾರ್ಥಿನ್ (ಅಶನ + ಅರ್ಥಿನ್)]

ಅಶನಿ (ನಾ). ೧. ಸಿಡಿಲು : ಮನದೊಲವರದಿಂದೀ ಯಮತನಯನ ಕುಡುವಗ್ರಪೂಜೆ ಮತ್ಸನ್ನಿಧಿಯೊಳ್ ನಿನಗಶನಿಯ ಮಿಟ್ಟುವ ನಂಜಿನ ದೊರೆ (ಪಂಪಭಾ. ೬–೫೧). ೨. ವಜ್ರಾಯುಧ : ಶ್ರಿಪೃಷ್ಠನರಾತಿಧ್ವ[ಜಿ]ನೀ ಸಮಸ್ತ ಮದಸಾಮಜಕುಲ ನಗಕುಲಕೆ ಶನಿಯುಮಶನಿಯುಮಾದಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೫–೨೪). ೩. ಗೋಲಂದಾಜು ; ಕಲ್ಲುಗುಂಡುಗಳನ್ನು ಎಸೆಯುವ ಯಂತ್ರ (?) : ಮೂಱು ಕೋಟಿಯಸುರರು ಸಱಿಗಳಲಿಟ್ಟ ರಶನಿಯ ಶರದಲೆಡೆಯಲಿ ತಱುಬಿದರು ಕೈಸೋತುದೆನಗೆಂದ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೧೨–೩೯). [ಸಂ.]

ಅಶನಿಪಾತ (ನಾ). ಸಿಡಿಲು ಹೊಡೆಯುವುದು ; ಸಿಡಿಲು ಎರಗುವಿಕೆ. [ಅಶನಿ + ಪಾತ]

ಅಶನಿಸನ್ನಾಹ (ನಾ). ಕಲ್ಲುಗುಂಡುಗಳನ್ನು ಎಸೆಯುವ ಯಂತ್ರ ; ಗೋಲಂದಾಜ (?) : ಎರಡುಂ ಲಕ್ಕಂಬರಂ ಸುತ್ಥಣಿಯರಶನಿಸಂನ್ನಾಹದಿಂ . . . ತೋರ್ಕ್ಕೆವೆತ್ತೆಯ್ತರೆ (ಎಕ. XI, ದಾವಣ. ೨೫–೩೧ ; 1224). [ಅಶನಿ + ಸನ್ನಾಹ]

ಅಶರಣ (ಗು). ರಕ್ಷಕರಿಲ್ಲದ ; ದಿಕ್ಕಿಲ್ಲದ ; ನಿರ್ಗತಿಕನಾದ. [ಸಂ.]

ಅಶರಣಾನುಪ್ರೇಕ್ಷೆ (ನಾ). [ಜೈನ] ಹನ್ನೆರಡು ಅನುಪ್ರೇಕ್ಷೆಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ; ಹುಟ್ಟು, ಸಾವು, ಮುಪ್ಪು, ರೋಗ ಮುಂತಾದುವುಗಳ ಭಯದಿಂದ ಯಾರೂ ತನ್ನನ್ನು ರಕ್ಷಿಸಲಾರರೆಂದೂ ರತ್ನತ್ರಯಾತ್ಮಕ ಧರ್ಮವೇ ಶರಣೆಂದೂ ಭಾವಿಸುವಿಕೆ : ನಿಶ್ಚಲಾನುಭೂತಿರೂಪಾಭೇದ ರತ್ನತ್ರಯಾತ್ಮಕ ಧರ್ಮಮೆ ಶರಣಂ, ಪೆಜರಾರುಮಿಲ್ಲೆಂದು ಚಿಂತಿಸುವುದು ಅಶರಣಾನುಪ್ರೇಕ್ಷೆಯಕ್ಕುಂ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೩೨೬). [ಅಶರಣ + ಅನುಪ್ರೇಕ್ಷೆ]

ಅಶರೀರ (ಗು). ೧. ಶರೀರವಿಲ್ಲದ ; ದೇಹರಹಿತವಾದ : ತುಂಬಿದತ್ತ ಶರೀರಗಂಧರ್ವಗಾಯನಂ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೧೬–೪೨೪). (ನಾ). ೨. ಕಾಮ ; ಮನ್ಮಥ. ೩. ಆಕಾಶ. [ಸಂ.]

ಅಶರೀರತ್ವ (ನಾ). ಶರೀರವಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ : ಅಶರೀರತ್ವವನ್ನು ಪಡೆದ ಮೇಲೆ ಧರ್ಮವು ಬೇಕಾಗದೆ ಹೋಗಲಿ, ಅದನ್ನು ಪಡೆಯುವುದಕ್ಕಾದರೂ ಬೇಡವೇ ? – ಎಂದು ಪ್ರಶ್ನೆ (ಬ್ರಹ್ಮಭಾ. ೪೩ ಅಡಿಟಿ). [ಸಂ.]

ಅಶರೀರಧ್ವನಿ (ನಾ). = ಅಶರೀರವಾಕ್ಯ : ಅಶರೀರಧ್ವನಿಯಂತೆ ನಾರದನ ಪೇಟ್ದೂದೇಶಮಿಂದಾಯ್ತು (ಜಗವಿ. ೩–೧೯). [ಅಶರೀರ + ಧ್ವನಿ]

ಅಶರೀರವಾಕ್ಯ (ನಾ). ಶರೀರವು ಕಾಣದೆ ಕೇಳಿಬರುವ ಮಾತು ; ಆಕಾಶವಾಣಿ : ಆ ಸಮಯದೊಳ್ ನುಡಿದುದಶರೀರವಾಕ್ಯಮಾಕಾಶದೊಳ್ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೬–೧೫). [ಅಶರೀರ + ವಾಕ್ಯ]

ಅಶರೀರವಾಣಿ (ನಾ). = ಅಶರೀರವಾಕ್ಯ : ಹೋಮಶಾಲೆಯನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸಿದ ತಂದೆಗೆ ಛಂದೋಮಯವಾದ ಅಶರೀರವಾಣಿಯು (ಶಾಕುಂತ. ೪೯–೬). [ಅಶರೀರ + ವಾಣಿ]

ಅಶರೀರಿ (ಗು). ಶರೀರವಿಲ್ಲದ ; ವಸ್ತುವಲ್ಲದ. [ಸಂ. ಅಶರೀರಿನ್]

ಅಶಲ್ಯ (ಗು). ೧. ಆಯುಧರಹಿತವಾದ ; ನಿರಾಯುಧವಾದ : ಶಲ್ಯನನಂದಶಲ್ಯನಂ ಬಗೆವವೊಲೇಳಿದಂ ಬಗೆದು ದಂತಿಯನಾಗಡೆ ತೋಱಿ ಕೊಟ್ಟು (ಪಂಪಭಾ. ೧೦–೧೧೧) ; ಅನವರನಶಲ್ಯರೆಂದುಜದೆ ಕಾದಿದೆನಪ್ಪೊಡೆ ಕಾರ್ಯಹಾನಿ ಸಂಭವಿಸುಗುಂ (ಪಂಠಾಮಾ. ೧೪–೮೧). 'ನಿಶ್ಶಲ್ಯ' ಪರಾ. ೨. [ಜೈನ] ರಾಗದ್ವೇಷಗಳಿಲ್ಲದ. 'ಅಶಲ್ಯಭಾವೆ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅಶಲ್ಯಭಾವೆ (ನಾ). [ಜೈನ] ರಾಗದ್ವೇಷಗಳಿಲ್ಲದವಳು : ಪರಮಜಿನೇಂದ್ರನಂ ಬಗೆವ ಭಾವಮಚಾಲ್ಯಮಶಲ್ಯಭಾವೆಯಾ (ಸುಕುಮಾ. ೯–೧೬). [ಸಂ. ಅಶಲ್ಯಭಾವಾ]

ಅಶಾಂತ (ಗು). ೧. ಶಾಂತವಲ್ಲದ. ೨. ಶಾಂತಿಯಿಲ್ಲದ; ಕ್ಷೋಭೆಗೊಂಡ; ಕದಡಿದ. (ನಾ). ೩. ರೇಗಿದವನು; ಕೋಪಿಷ್ಠ. [ಸಂ.]

ಅಶಾಂತಮತಿ (ಗು). ಶಾಂತಿಯಿಲ್ಲದ ಮನಸ್ಸುಳ್ಳ; ಕದಡಿದ ಬುದ್ಧಿಯುಳ್ಳ; ಸೈರಣೆಯಿಲ್ಲದ: ಶಚ್ಚಿಶಿ ಪಲವು ಯೋಜನೆಯೆಳ್ ಇಂದಶಾಂತ ಮತಿ ಜಿಂದರುಚಿ ನಿಶಾಚರನಾದಂ (ಜಂದ್ರಪ. ೫—೦೮).

[ಅಶಾಂತ + ಮತಿ]

ಅಶಾಸ್ತ್ರ (ಗು). ೧. ಶಾಸ್ತ್ರವಲ್ಲದ. ೨. ಶಾಸ್ತ್ರಕ್ಕೆ ವಿರುದ್ಧವಾದ. [ಸಂ.]

ಅಶಾಸ್ತ್ರೀಯ (ಗು). ೧. ಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿಲ್ಲದ. ೨. ಶಾಸ್ತ್ರಕ್ಕನುಸಾರವಾಗಿಲ್ಲದ; ಶಾಸ್ತ್ರಕ್ಕೆ ವಿರೋಧವಾದ: ಅವನ ಆಚರಣೆ ಅಶಾಸ್ತ್ರೀಯ (ಡೂಢಿ). [ಸಂ.]

ಅಶಿಕ್ಷಿತ (ಗು). ೧. ಶಿಕ್ಷಣವನ್ನು ಪಡೆಯದ; ತರಬೇತಿಲ್ಲದ. (ನಾ). ೨. ಕ್ರಮತಪ್ಪಿ ನಡೆಯುವವನು; ಅವಿಧೇಯ: ಅವರ ಮನೆಯ ಹುಡುಗ ತುಂಬ ಅಶಿಕ್ಷಿತನಾಗಿದ್ದಾನೆ ಯಾರ ಮಾತೂ ಲ್ಲ ಯಾ ಮರ್ಯಾದೆಯಿಂದ ನಡೆದುಕೊಳ್ಳುವುದಿಲ್ಲ (ಡೂಢಿ). [ಸಂ.]

ಅಶಿಕ್ಷೆ (ನಾ). (ಉಳಿ) = ಅಶಿಕ್ಷಿತತ್ವ ೨: ಹುಡುಗ ಬಹಳ ಅಶಿಕ್ಷೆಯಾಗಿದ್ದಾನೆ (ಡೂಢಿ). [ಸಂ. ಅಶಿಕ್ಷಾ]

ಅಶಿತ (ಗು). ತಿಂದ; ಅಗಿದ; ನುಂಗಿದ. [ಸಂ.]

ಅಶಿಥಿಲ (ಗು). ಶಿಥಿಲವಲ್ಲದ; ಸಡಿಲಗೊಳ್ಳದ; ಭದ್ರವಾದ; ಬಿಗಿಯಾದ: ಅಶಿಥಿಲಪದಬಂಧಂ ಶಿಥಿಲಶಾಕ್ಷಿಕಾಶಯಂ ಸಂಶ್ಲಿಷ್ಟಮೆಂಬುದಕ್ಕು (ಕಾವ್ಯಾವ. ೫೦೫). [ಸಂ.]

ಅಶಿರ (ಗು). ೧. ಅಗ್ನಿ. ೨. ಸೂರ್ಯ. ೩. ಗಾಳಿ. ೪. ಒಬ್ಬ ರಾಕ್ಷಸನ ಹೆಸರು. ೫. ವಜ್ರ. [ಸಂ.]

ಅಶಿವ (ಗು). ಅಶುಭವಾದ; ಅಮಂಗಳವಾದ. 'ಅಶಿವರವ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅಶಿವರವ (ನಾ). ಅಮಂಗಳವಾದ ಧ್ವನಿ: ಕಾಂಡಗೆ ಪುಟ್ಟಯುಂ... ಈ ಮರದಿಯೊಳ್ ಶಿವಾತಿವರವಂಗಳಿನೆಬ್ಬಲುವಂತುಟಾದುದೇ (ಪಂಪಭಾ. ೩—೧೧). [ಅಶಿವ + ರವ]

ಅಶಿಶಿರ (ಗು). ಶಿಶಿರವಲ್ಲದ; ತಂಪಿಲ್ಲದ; ಉಷ್ಣವಾದ. 'ಅಶಿಶಿರಕರ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅಶಿಶಿರಕರ (ನಾ). ಉಷ್ಣ ಕಿರಣ; ಸೂರ್ಯ: ಅಶಿಶಿರಕರ ರಥ ತುರಗ ಖುರ ಶಿಖರ ನಿಖಾಂತಿ ಲವಂಗಪಲ್ಲವಮುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೪—೧೪ ವ). [ಅಶಿಶಿರ + ಕರ್ಮ]

ಅಶಿಶಿರಕಿರಣ (ನಾ). = ಅಶಿಶಿರಕರ: ಶಿಶಿರಕರನಿಲ್ಲಿ ನಿಂದೊಡೆ ಮಶಿಶಿರಕಿರಣಾದಿಗಳ್ ನೀರೀಕ್ಷಿಪೊಡೆ ಫಲಂ (ಜಾತಕ. ೨೦—೧೫). [ಅಶಿಶಿರ + ಕಿರಣ]

ಅಶಿಷ್ಟ (ಗು). ೧. ಶಿಷ್ಟವಲ್ಲದ; ಒರಟಾದ. (ನಾ). ೨. ಆಯೋಗ್ಯವಾದ ನಡವಳಿಕೆ; ತಪ್ಪುದಾರಿ: ಕಂಸಂ ತದೀಯ ಬಾಲಾಹಿಂಸಾಪರನಾಗಿ ಸೂತಿಕಾಗೃಹಮಂ ಪೊಕ್ಕು... ಶಿಷ್ಟರಕ್ಷಿಷ್ಟಮೆನಿ... ಪಾಸಜಿಯೊಳ್ ಕೂಸನಪಪ್ಪಳಿಸಿ (ಜಗದ. ೨—೫೩ ವ, ೫೪ ವ). [ಸಂ.]

ಅಶೀತಿ (ನಾ). ಎಂಬತ್ತು. 'ಅಶೀತಿಯೋಜನ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅಶೀತಿಯೋಜನ (ನಾ). ಎಂಬತ್ತು ಯೋಜನ: ಅಲ್ಲಿಂ ಮೇಗಶೀತಿ ಯೋಜನಾಂತರದೊಳ್ (ಸುಕುಮಾ. ೧೧—೫೯ ವ). [ಅಶೀತಿ + ಯೋಜನ]

ಅಶೀಲ (ಗು). ೧. ಶೀಲವಿಲ್ಲದ; ನಡತೆಗೆಟ್ಟ. (ನಾ). ೨. ಕೆಟ್ಟ ನಡವಳಿಕೆ; ನೀತಿಯಿಲ್ಲದಿರುವುದು. [ಸಂ.]

ಅಶುಚಿ (ಗು). ಶುಚಿಯಲ್ಲದ; ಅಶುದ್ಧವಾದ. (ನಾ). ೨. ಶುಚಿಯಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ಅಶುದ್ಧತೆ. [ಸಂ.]

ಅಶುಚಿಷ್ಣ (ನಾ). ಶುಚಿಯಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ; ಹೊಲೆ: ಒಡಲಶುಚಿತ್ವಮಂ ಗತಿಶುಷ್ಕತ್ವಯದೊಳ್ ದೊರೆಕೊಳ್ವನಿಷ್ಟಮಂ (ಪಂಠಾಮಾ. ೬—೮೭). [ಸಂ.]

ಅಶುಚಿತ್ವಾನುಪ್ರೇಕ್ಷೆ (ನಾ). [ಜೈನ] ಹನ್ನೆರಡು ಅನುಪ್ರೇಕ್ಷೆಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು; ಮನುಷ್ಯದೇಹದಲ್ಲಿ ಒಂದಾದರೂ ಶುಚಿಯೂ ಪವಿತ್ರವೂ ಇಲ್ಲವೆಂದು ಭಾವಿಸುವುದು: "ಈ ಮನುಷ್ಯಶರೀರದೊಳ್ ಒಂದಪ್ಪುದಂ ಶುಚಿಯುಂ ಪವಿತ್ರಮುಂ ಇಲ್ಲದಱಿಂ ಜಲಾದಿಗಳಿಂ ಶುದ್ಧಿಯಲ್ಲ, ನಿಶ್ಚಯವ್ಯವಹಾರಾದಿ ಸಮ್ಯಗ್ದರ್ಶನಾದಿಗಳ್ ಜೀವಕ್ಕೆತ್ಯಂತ ಶುದ್ಧಿಕಾರಣಂಗಳೆಂದು ಭಾವಿಸುವುದು ಅಶುಚಿತ್ವಾನುಪ್ರೇಕ್ಷೆಯಕ್ಕುಂ" (ತತ್ತ್ವಸಾ. ೩.೫೯). [ಅಶುಚಿತ್ವ + ಅನುಪ್ರೇಕ್ಷೆ]

ಅಶುದ್ಧ (ಗು). ೧. ಶುದ್ಧವಲ್ಲದ; ಅಪವಿತ್ರವಾದ. (ನಾ). ೨. ಶುಚಿಯಲ್ಲದವನು; ಅಪವಿತ್ರನು: ಕಱೆಯ ಬಹುದೆ ಕಾಮುಧೇನುಬ ಶುದ್ಧಂಗೆ (ಬಾಸವ. ೨೩೭). ೩. [ಜೈನ] ಎರಡು ಬಗೆಯ ಸೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಸೃಷ್ಟಿ ಶುದ್ಧ, ಅಶುದ್ಧವೆಂದು ಎರಡುಪ್ರಕಾರ (ಶಿಂದಶಾ. ೩೯). [ಸಂ.]

ಅಶುದ್ಧಿ (ಗು). ೧. ಶುದ್ಧಿಯಿಲ್ಲದ. (ನಾ). ೨. ಹೊಲಸು; ವೈಲಿಗೆ. [ಸಂ.]

ಅಶುಭ (ಗು). ೧. ಅಮಂಗಳವಾದ; ಅನಿಷ್ಟಕರವಾದ. (ನಾ). ೨. ದುರದೃಷ್ಟ; ಕೇಡು. ೩. ಪಾಪ: "ವ್ಯಜನಂ... ಅಶುಭಂ, ಪಾಪಂ... ಈ ೧೪ ಪಾಪಂ" (ಹಲಾಯು. ೧೦೬—೫). [ಸಂ.]

ಅಶುಭಕರ್ಮ (ನಾ). ೧. ಪಾಪಕಾರ್ಯ; ಅಮಂಗಳಕರವಾದ ಕೆಲಸ. ೨. [ವೀಕ್ಷೆ] ನಾಲ್ಕು ಬಗೆಯ ಕರ್ಮಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಕರ್ಮವು ಅಶುಭಕರ್ಮ, ಶುಭಕರ್ಮ, ಜ್ಞಾನಕರ್ಮ, ಪ್ರಸಾದಕರ್ಮ ವೆಂದು ನಾಲ್ಕು ತೆರನಾಗಿರುವುದು (ಶಿವಪೂ. ೧೬೧). [ಅಶುಭ + ಕರ್ಮ]

ಅಶುಭಪ್ರವೃತ್ತಿ (ನಾ). ಪಾಪಕರವಾದ ಉದ್ಯೋಗ; ಕೆಟ್ಟ ಕೆಲಸದಲ್ಲಿ ತೊಡಗುವಿಕೆ: ಈ ಪ್ರವೃತ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಶುಭಪ್ರವೃತ್ತಿಯಿಂದ ಉತ್ತಮ ಜನ್ಮವೂ ಅಶುಭಪ್ರವೃತ್ತಿಯಿಂದ ಅಧಮಜನ್ಮವೂ ಬರುವುವು (ಶಿಂದಶಾ. ೧೩೨). [ಅಶುಭ + ಪ್ರವೃತ್ತಿ]

ಅಶುಭಲೇಶ್ಯೆ (ನಾ). [ಜೈನ] ಕರ್ಮಲೇಪದಿಂದ ಜೀವಕ್ಕೆ ಉಂಟಾಗುವ ಅಶುಭವಾದ ಬಣ್ಣ: ಮೊದಲಿನ ಕೃಷ್ಣ, ನೀಲ, ಕಾಪೋತ, ಲೇಶ್ಯೆ ಈ ಳ ವರು – ಅಶುಭ ಲೇಶ್ಯೆ – ನಾಲ್ಕು ಗುಣಸ್ಥಾನಗಳನ್ನು ಹೊಂದುವರು (ಜೈಸಿ. ೩೦೨).

[ಸಂ. ಅಶುಭಲೇಶ್ಯಾ (ಅಶುಭ + ಲೇಶ್ಯಾ)]

ಅಶುಭಸ್ಥಾಯಿ (ಗು). [ಜ್ಯೋತಿ] ಅಮಂಗಳಕರವಾದ ಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿರುವ: ಱೀಯ ಭಾಸ್ಕರಭೌಮರಶುಭಸ್ಥಾಯಿಗಳು... ಚಿತ್ತವಿಳಿಯೆನೆ ಜೋಯಿಸರ ಜವಿವೆರೆಗೆ ಸಿಲುಳಿನೆನುತ್ತ ಹೋಜವಂಬೆ (ಕುಮ್ಮಾಚ. ೨೨—೪). [ಸಂ. ಅಶುಭಸ್ಥಾಯಿನ್ (ಅಶುಭ + ಸ್ಥಾಯಿನ್)]

ಅಶೇಷ (ಗು). ಶೇಷವಿಲ್ಲದಿರುವ; ಸಮಸ್ತವಾದ: ಕುಜಿತಂತೆ ಹೆಜ್ಜಪದದೊಳ್ಳಿಯದೊಡೆಜಲ್ಲಂ ವಿವೃತ್ತಾರ್ಥಮಶೇಷಂ (ಕವಿರಾ. ೧—೧೦೦); ಅವುದಶೇಷಲೋಕವಿಷಯಜ್ಞತೆಯಲ್ತು (ಕಾವ್ಯಾವ. ೪೯೪). [ಸಂ.]

ಅಶೇಷಷನಕರ (ನಾ). ನಕರ ಎಂಬ ವರ್ಣಕರ ಸಂಸ್ಥೆಗೆ ಸೇರಿದವರೆಲ್ಲರು: ದೀವಿಗೆಗೆ ಗಾಣ ಒಂದು ಅಶೇಷಷನಕರ ಹೊನ್ನವಣ ಜೇಜಿಂಗೆಗೆ ೧೦೦ ಎಲೆಯಂ ಬಿಟ್ಟರು (ಕಾಜಿ. ೪೩—೧೬; ೧೧೦೦ ?). 'ನಕರ' ಪರಾ.

[ಅಶೇಷ + ನಕರ]

ಅಶೇಷಭರಣಕರ (ಗು). ೧. ಎಲ್ಲರನ್ನೂ ಪೋಷಣೆ ಮಾಡುವ. ೨. ಶೇಷನೆಂಬ ಸರ್ಪರಾಜನನ್ನು ಕೈಗೆ ಭೂಷಣವಾಗಿ ಹೊಂದದ. ೧, ೨ : ಅತನುವಿಭೂತಿವಿಳಸಿತನಾಗಿಯುಮಶೇಷ [ಪಾಠಾಂ. ಷಾ]ಭರಣಕರನೆನಿಸಿರ್ದಂ (ರಾಜಶೇ. ೩-೯ ವ).

[ಸಂ. (ಅಶೇಷ + ಭರಣಕರ ; ಅ- + ಶೇಷ + ಭರಣ + ಕರ್ಮ)]

ಅಶೇಷಮಹಾಜನ (ನಾ). ಎಲ್ಲ ಮಹಾಜನಗಳು : ಶ್ರೀನಾರಾಯಣದೇವ ಪಾದಪಂಕಜಭ್ರಮರರುಮಪ್ಪ ಶ್ರೀಮದಗ್ರಹಾರಂ ಸೇಡಿಂಬದ ಅಶೇಷಮಹಾಜನ ಮುನ್ನೂರ್ವ್ವರುಂ (ಕಇಅ. ೯೪-೩-೨೯ ; 1124). 'ಮಹಾಜನ' ಪರಾ. [ಅಶೇಷ + ಮಹಾಜನ]

ಅಶೇಷಸಮಯ (ನಾ). ೧. ಎಲ್ಲಾ ಸಮಯ ; ಎಲ್ಲಾಕಾಲ. ೨. ಎಲ್ಲಾ ಮತಧರ್ಮ ; ಎಲ್ಲಾ ಸಂಪ್ರದಾಯ.

ಅಶೇಷಸಮಯಂಗಳು = ಎಲ್ಲಾ ಸಂಪ್ರದಾಯಕ್ಕೆ ಸೇರಿದವರು; ಎಲ್ಲಾ ಸಮಯದವರು : ಕೇಸವಸೆಟ್ಟಿ ನಾವಿಸೆಟ್ಟಿ ಸಮಸ್ತಸೆಟ್ಟಿಕಾಱರುಂ ಅಶೇಷಸಮಯಂಗಳು ರಾಜಾಧ್ಯಕ್ಷಂ ಕಾವಣ ಹೆರ್ಗ್ಗ[ಡೆ]ಯ ಸನ್ನಿಧಾನದಲಾ (ಕಇಅ. ೩೮-೫೧-೧೨ ; 1091). ℙ ಬಹುವಚನದಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಈ ಮಾತು ಈ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಬರುತ್ತದೆ. 'ಸಮಯ' ಪರಾ. [ಅಶೇಷ + ಸಮಯ]

ಅಶೋಕ (ಗು). ೧. ಶೋಕವಿಲ್ಲದ; ದುಃಖವಿಲ್ಲದ. (ನಾ). ೨. ದೇವತೆ. ೩. ಸಂನ್ಯಾಸಿ ; ಸಂಯಮಿ. ೪. ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮರ : ಕಕುಭಾಶೋಕಕದಂಬ ಲುಂಗಲವಲೀ ಭೂಜಾರ್ಜುನಾನೋಕಹಪ್ರಕರಂ (ಪಂಪಭಾ. ೫-೮೦). ೫. ಅಶೋಕ ಚಕ್ರವರ್ತಿ ; ಮೌರ್ಯವಂಶದರಾಜ : "ಸುರರುಂ ವೃಕ್ಷವಿಭೇದ ಸಂಯಮಿಗಳಿಂತೀ ಮೂರಶೋಕಾಹ್ವಯಂ" (ನಾನಾರ. ೯೫). [ಸಂ.]

ಅಶೋಕಪಾದಪ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ವೃಕ್ಷ; ಅಶೋಕವೆಂಬ ಮರ : ಪದ್ಮರಾಗಾರುಣಲಸದಶೋಕಪಾದಪಮುಂ . . . ಕರಮೊಪ್ಪೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೨-೧೯ ವ). [ಅಶೋಕ + ಪಾದಪ]

ಅಶೋಕರೋಹಿಣಿ (ನಾ). ಕಟುಕರೋಹಿಣಿಯೆಂಬ ಒಂದು ಮೂಲಿಕೆ. [ಸಂ. ಅಶೋಕರೋಹಿಣೀ]

ಅಶೋಕಲತಿಕೆ (ನಾ). ಅಶೋಕದ ಬಳ್ಳಿ: ಹಿರಣ್ಮಯವೇದಿಕಾವಳಯಿತಮುಮಶೋಕಲತಿಕಾಪ್ರತಾನ . . . ಸಮಭಿರಾಮಮುಮಾಗಿ (ಆದಿಪು. ೧೦-೨೫ ವ). [ಸಂ. ಅಶೋಕಲತಿಕಾ]

ಅಶೋಕವನ (ನಾ). ೧. ಅಶೋಕವೃಕ್ಷಗಳ ತೋಟ. ೨. ಲಂಕೆಯಲ್ಲಿ ರಾವಣನು ಸೀತಾದೇವಿಯನ್ನು ಸೆರೆಯಿಟ್ಟಿದ್ದ ತೋಟದ ಹೆಸರು : ಅಶೋಕವನಮಿರ್ಪ ತಾಣವನರಸಿ ತೊಳತೊಳಲಿ ಚರಿಸಿ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೪೨೪-೧). [ಅಶೋಕ + ವನ]

ಅಶೋಕವನಿಕೆ (ನಾ). = ಅಶೋಕವನ ೨ : ಏರ್ದನ್ . . . ಕೆಮ್ಮಣ್ ನೆಟ್ಟಮಂ, ಅಶೋಕವನಿಕಾ ಮಧ್ಯೆ ಕಡಲದಡಕನತಿದೂರಸ್ಥಮಂ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೪೭೫-೨೬). [ಸಂ. ಅಶೋಕವನಿಕಾ]

ಅಶೋಕವಲ್ಲರಿ (ನಾ). ಅಶೋಕವೃಕ್ಷದ ಬಳ್ಳಿ: ಇಡಿದಿರೆ ಮಂಜಿನೊಳ್ ತುಱುಗಿ ತೆಂಕಣಗಾಳಿಯೊಳಾದ ಸೋಂಕಿನೊಳ್ ನಡುಗುವಶೋಕವಲ್ಲರಿಯ ಪಲ್ಲವದೊಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೩-೭೫). [ಅಶೋಕ + ವಲ್ಲರಿ]

ಅಶೋಕವೃತ್ತ (ನಾ). ಶೋಕಕ್ಕೆ ಒಳಗಾಗದ ನಡೆಯುಳ್ಳವನು : ಆಗಲ್ದು ಪೋದಂ . . . ಅಶೋಕವೃತ್ತನಭಯಾತ್ಮಕಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೧೯-೯೩). [ಅಶೋಕ + ವೃತ್ತ]

ಅಶೋಕಸಂಗತ (ಗು). ೧. ಅಶೋಕವೃಕ್ಷದಿಂದ ಕೂಡಿದ. ೨. ಶೋಕದ ಸೋಂಕಿಲ್ಲದ. ೧,೨ : ಮತ್ತಮಾವನಂ . . . ತತತಾಪಸಸಮುಚ್ಚಯಮಾಗಿಯುಮಶೋಕಸಂಗತಮೆನಿಸಿರ್ದುದು (ರಾಜಶೇ. ೫-೭೪ ವ). [ಅಶೋಕ + ಸಂಗತ]

ಅಶೋಕಿ (ನಾ). ಶೋಕವಿಲ್ಲದವನು : ಅಶೋಕಿಯಾಗಿಹುದೆಂದೆನಗೆ ನೀಹೇಳಶೋಕೆಯೆ (ಬಸಪು. ೪೫-೩೫). [ಸಂ. ಅಶೋಕಿನ್]

ಅಶೋಕಿತ (ಗು). ಶೋಕವಿಲ್ಲದ ; ದುಃಖವಿಲ್ಲದ : ಉಂಡರೇನೋ? ಉಣ್ಣದಿದ್ದರೇನೋ? ಶೋಕಿತ [ಪಾಠಾಂ. ಸೋಂಕಿತ]ವೇನೋ? ಅಶೋಕಿತ [ಪಾಠಾಂ. ಅಸೋಂಕಿತ]ವೇನೋ? ಹುಟ್ಟುವುದಿಲ್ಲಾಗಿ ಹೊಂದುವುದಿಲ್ಲ ಸತ್ತು ನಿಶ್ಚಿಂತವಾಯಿತ್ತು ಗುಹೇಶ್ವರ (ಅವಚಂ. ೧೨೬-೫೭೫). [ಸಂ.]

ಅಶೋಕೆ (ನಾ). ೧. = ಅಶೋಕಲತಿಕೆ : ಲಲಿತೆಯ ಶ್ರೀಪದತಳಗಳಶೋಕೆಯ ತಳಿರಂ ಪೋಲ್ವುವು (ಸುಕುಮಾ. ೫-೫೧). ೨. = ಅಶೋಕರೋಹಿಣಿ. ೩. ಶೋಕವಿಲ್ಲದವಳು : ಮಾವನನು ಕೊಲಲೆಂದು ದೇವರದೇವ ಬಂದನಶೋಕೆಯಾದಳು ದೇವಕೀವಧು (ಅಕ್ರೂಚ. ೬-೧೦).

[ಸಂ. ಅಶೋಕಾ]

ಅಶೋಧಿತ (ಗು). ೧. ಶೋಧಿಸಲ್ಪಡದ ; ಪರಿಷ್ಕಾರಗೊಳಿಸದ. ೨. ಹುಡುಕದ. ೩. ತಪ್ಪುಗಳನ್ನು ತಿದ್ದದ. [ಸಂ.]

ಅಶೋಭಿತ (ಗು). ಶೋಭೆಗೊಳಿಸದ ; ಅಲಂಕಾರಮಾಡದ. [ಸಂ.]

ಅಶೌಚ (ನಾ). ೧. ಶೌಚವಿಲ್ಲದಿರುವುದು ; ಕೊಳೆ : ಅನೃತವು ಲೋಭವು ಮಾಯೆಯಶೌಚವು . . . ಸಹಜಮಾಗಿಹವು (ಇಂಚಾಪ. ೧೭೫-೬೪). ೨. ಸೂತಕ. [ಸಂ.]

ಅಶೌಚಿ (ನಾ). ಶುಚಿಯಿಲ್ಲದವನು : ಅವಿನೀತಂ ಮಗನೇ ಅಶೌಚಿ ಮುನಿಯೇ (ಸೋಮೇಶ. ೨೨). [ಸಂ. ಅಶೌಚಿನ್]

ಅಶ್ಮ (ನಾ). ೧. ಕಲ್ಲು. ೨. ಮೇಘ. [ಸಂ. ಅಶ್ಮನ್]

ಅಶ್ಮಂತ (ನಾ). ಅಡಿಗೆಯ ಒಲೆ. [ಸಂ.]

ಅಶ್ಮಂತಕ (ನಾ). = ಅಶ್ಮಂತ. [ಸಂ.]

ಅಶ್ಮಕಾರ (ನಾ). ಕಲ್ಲುಕುಟಿಗ : "ಅಶ್ಮಕಾರಂ ಕಲ್ಲುಕುಟ್ಟಿಗಂ [ಪಾಠಾಂ. ಅಶ್ಮಕಾರಕಂ ಕಲ್ಲುಕುಟಿಗಂ]" (ಮಂಗರಾ. ೧೧೧-೧). [ಸಂ.]

ಅಶ್ಮಕಾರಕ (ನಾ). = ಅಶ್ಮಕಾರ. 'ಅಶ್ಮಕಾರ' ಶಬ್ದದ ಪಾಠಾಂತರವನ್ನು ನೋಡಿ. [ಸಂ.]

ಅಶ್ಮಗರ್ಭ (ನಾ). ಪಚ್ಚೆ ; ಮರಕತಮಣಿ : "ಅಶ್ಮಗರ್ಭಂ, ಮರ(ಕತಂ)ತಕಂ, ಹರಿನ್ಮಣಿ — ಈ ೩ ಪಚ್ಚೆ" (ಹಲಾಯು. ೨೯-೨೧).

[ಅಶ್ಮ + ಗರ್ಭ]

ಅಶ್ಮಜ (ನಾ). ೧. ಕಾವಿಕಲ್ಲು. ೨. ಶಿಲಾಜಿತು. ೩. ಕಬ್ಬಿಣ. [ಸಂ.]

ಅಶ್ಮಪುಷ್ಪ (ನಾ). ಕಲ್ಲುಹೂವು : ಕಾಲಾನುಸಾರ್ಯಂ ವೃದ್ಧಂ ಅಶ್ಮಪುಷ್ಪಂ ಶೀತಶಿವಂ ಶೈಲೇಯಂ ೫ ಕಲ್ಲುಹುವ್ವಿನ ಪೆಸರು, ಶಿಲಾಪುಷ್ಪ" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೨೩). [ಅಶ್ಮ + ಪುಷ್ಪ]

ಅಶ್ಮಯುಗ (ನಾ). ಕಲ್ಲನ್ನು ಪ್ರಧಾನವಾಗಿ ಬಳಸುತ್ತಿದ್ದ ಯುಗ ; ಶಿಲಾಯುಗ : ಅಶ್ಮಯುಗದ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಪ್ರಕಾರದ ೩೪ ಆಯುಧಗಳೂ, ಉಪಕರಣಗಳೂ ಧಾರವಾಡ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಬೆಣ್ಣೆಕೊಳ್ಳದಲ್ಲಿ ದೊರೆತಿವೆ (ಕರ್ನಾಪೂ. ೯೨). [ಅಶ್ಮ + ಯುಗ]

ಅಶ್ಮಯೋನಿ (ನಾ). = ಅಶ್ಮಗರ್ಭ (ಕಿ). [ಅಶ್ಮ + ಯೋನಿ]

ಅಶ್ಮರಿ (ನಾ). ಮೂತ್ರಕೋಶದಲ್ಲಿ ಕಲ್ಲುಕಟ್ಟಿಕೊಳ್ಳುವ ಒಂದು ರೋಗ ; ಕಲ್ಲುಕಟ್ಟು ; ಶಿಲಾಮೇಹ : ಶುಕ್ಲವು ವಾತದೋಷದಿಂದ ವಸ್ತಿ - ಸ್ಥಾನವನ್ನೆದಿ ಅಶ್ಮರಿಯಹುದು. ಅಶ್ಮರಿಯನೇ ಕಲ್ಲುಕಟ್ಟು ಎಂಬರು. ಹಾಗಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಶ್ಲೇಷ್ಮವಾದರೂ ವಸ್ತಿಸ್ಥಾನವ ಐದಿ ಅಶ್ಮರಿಯಹುದು ತೀವ್ರವಾದ ವೇದನೆಯಹುದು ; ಮೂತ್ರನಾಳದಲ್ಲಿ ಉರಿ

ಉಂಟಾಗಿಹುದು; ಅದು ಅಶ್ಮರಿ ಎನಿಸಿಕೊಂಬುದು (ವೈದ್ಯ ಸಾರ. ೨೫೨–೮ ಟೀಕೆ); ಬೂರುಗದ ಮೂಡು ಹರಿದ ಬೇರಿನ ತಿಗಡು, ಈಚಲ ಎಲೆ, ಸುಳಿ, ಕಲ್ಲಾರು, ಹರವಾಣ ಇವ ಮೊಸರೊಳು ತಳೆದು ಹಿಂಡಿ ಕೊಂಡುಅಕಳಮೊಸರುಸಕ್ಕರೆಯಲ್ಲಿ ಹಾಕಿಕೊಳ್ಳಲು ಅಶ್ಮರಿ ಮಾಂಬುದು (ವಿಸ್ತೃವಿ. ೧೪೦). [ಸಂ. ಅಶ್ಮರೀ]

ಅಶ್ಮರೀಹಾರಕ (ನಾ). ಅಶ್ಮರೀ ರೋಗವನ್ನು ಹೋಗಲಾಡಿಸುವ ವಂಥದು; ಮೂತ್ರಕೋಶದಲ್ಲಿ ಕಲ್ಲುಕಟ್ಟುವನ್ನು ಕರಗಿಸುವ ಔಷಧಿ: ಮೂತ್ರಕೋಶದಲ್ಲಿ ಕಲ್ಲು ಕೂಡದಂತೆ ಮಾಡುವ ಮತ್ತು ಕೂಡಿದ ಕಲ್ಲನ್ನು ಕರಗಿಸುವ (ಮದ್ದು); ಅಶ್ಮರೀಹಾರಕ (antilithic. ಇಂಆಇ). [ಸಂ. (ಅಶ್ಮರೀ + ಹಾರಕ)]

ಅಶ್ಮಸಾರ (ನಾ). ಅಬ್ಬಣ: ದಸಿಲು ಉರಿ ಕರಗಿ ಹರಿವಶ್ಮಸಾರಮಂ ಗಿರಿಯ ನಿರ್ಝರಂಗಳ್ಗೇಂ ಜುಂಬಿಸಿ ಜಂಜು ಬೇಯ್ದು ತಲೆ ದಿರ್ದಿಸುವರೆ ಯಾದುದೊ ತ್ಯಶಾತ್ಮನೊಂದು ಮಯೂರಂ (ಜಂದ್ರಪ್ರ. ೯–೬೨). [ಸಂ.]

ಅಶ್ಮಾತಕೆ (ನಾ). ಒಂದು ವೃಕ್ಷ: ಅಶ್ಮಾತಕಬೆಂಬ ವೃಕ್ಷದ ಯಜದ ಭಾಗದೊಳ್ (ಸೌಗಂಧಿ. ೪೩೧–೧೩). [ಸಂ.]

ಅಶ್ಮಾಭಿಘಾತಣ (ನಾ). ಮದುವೆಯಲ್ಲಿ ನಡಸುವ ಒಂದು ಕರ್ಮ; ವರನು ವಧುವಿನ ಬಲಗಾಲಿನ ಪಾದವನ್ನು ಹಿಡಿದು ಮೆಟ್ಟಿಕ್ಕಿಯ ಕಲ್ಲಿನ ಮೇಲೆ ಇಡುವ ಕರ್ಮ (ದಕ. ೬). [ಅಶ್ಮ + ಅಭಿಘಾತಣ]

ಅಶ್ಮೀರ (ನಾ). = ಅಶ್ಮರಿ (೬). [ಸಂ.]

ಅಶ್ಮ (ನಾ). = ಅಶ್ರ, ೨, ೩, ೪. [ಸಂ.]

ಅಶ್ರದ್ಧೆ (ನಾ). ಶ್ರದ್ಧೆಯಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ಆಸಕ್ತಿಯಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ಅಪನಂಬಿಕೆ: ತಮ್ಮ ಅಶ್ರದ್ಧೆಗೆ ಕಾರಣನಾದ ವ್ಯಕ್ತಿ ತಾಪಲ್ಲದ ಹೊತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಏಗೆಗೆ ಕಳ್ಳನಂತೆ ಬಂದುಹೋಗುತ್ತಿದ್ದಾನೆಂದು ಬಚಿತವಾದಾಗ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳಿಗೆ ಇಸ್ಪಪ್ಪು ಅವನ ಮೇಲೆ ಜೆಲಿಕೆ ಹುಟ್ಟುತು (ಜೆಪಸಸ್ತ್ರಿ. ೧೩). [ಸಂ. ಅಶ್ರದ್ಧಾ]

ಅಶ್ರಮ (ಗು). ೧. ದಣಿವಿಲ್ಲದ. (ನಾ). ೨. ಶ್ರಮವಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ಸೌಲಭ್ಯ; ನಿರಾಯಾಸ: ಅಂತು ನಾಗಪಾಶಮುಮಾಶಕ್ರಮುಮೆಂಬ್ ಪಜಃಮು (ಕಾಂಕಾಪು. ೪–೫೧ ವ); ಅಶ್ರಮುದಿಂ ಧರೆಯಂ ಸತ್ಯಾಶ್ರಯಂ ನಾತ್ಮಂ (ಕಇಆ. ೨–೨–೧೯ / ೧೦೫೩). [ಸಂ.]

ಅಶ್ರಾಂತ (ಗು). ೧. ಶ್ರಮವಿಲ್ಲದ; ದಣಿವಿಲ್ಲದ. ೨. ನಿಲುವಿಲ್ಲದ; ಎಡೆಬಿಡದ: ಅಶ್ರಾಂತಗಾದಿಂ ಸಂಭೋಗಸುಖಮಡೊಳೋಲಾಡಿ (ಜಗದಿ. ೨–೬೫ ವ). [ಸಂ.]

ಅಶ್ರಾಂತಂ (ಅ). ಶ್ರಮವಿಲ್ಲದೆ; ದಣಿವಿಲ್ಲದೆ: ಅಶ್ರಾಂತಂ ಕಟ್ಟುಂ ಪ್ತಿದಂ ಮಂಜುಳಗುಣಗಣಮಾಣಿಕ್ಯಕೋಶಂ ಮಹೇಶಂ (ಶಾಜಕೆರೆ. ೧೪–೧೫ಗ). [ಸಂ.]

ಅಶ್ರಾವ್ಯ (ಗು). ೧. ಶ್ರಾವ್ಯವಲ್ಲದ; ಕೇಳಲು ಚೆನ್ನಾಗಿಲ್ಲದ: ಛಂದಸ್ಸು ಲಕ್ಷಣಮಲಂಕಾರ ಭಾವ ರಸಮೊಂದಿ ಕಳವಿತ್ತ ಸತ್ಕೃತಿಯುಕ್ತಮೊಂದು ಮಿಲ್ಲದ ಕಾವ್ಯಮಶ್ರಾವ್ಯಮಹುದೆಂದಜಿಯದೆ (ಕೃ ವಿ ಭಾ. ೧–೬). (ನಾ). ೨. [ನಾಟ್ಯ] ರೂಪಕದಲ್ಲಿ ಮಾತನಾಡುವ ಪಾತ್ರವಲ್ಲದೆ ಮತ್ತಾರೂ ಕೇಳುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ಸೂಚಿಸಿದ್ದು; ಮತ್ತಾರಿಗೂ ಕೇಳಿಸದ್ದು; ಸ್ವಗತ: "(ನಾಟ್ಯಧರ್ಮವನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿ) ವಸ್ತುವಿನಲ್ಲಿ ಕೆಲವು ಭಾಗಗಳು 'ಶ್ರಾವ್ಯ'ವಾಗಿಯೂ ಮತ್ತೆ ಕೆಲವು ಭಾಗಗಳು 'ಅಶ್ರಾವ್ಯ'ವಾಗಿಯೂ ಇರುತ್ತವೆ. ಅವು ಯಾವುವೆಂದರೆ:– ... ಸ್ವಗತಂ – ಮನಃನಾಡುವ ಪಾತ್ರವಲ್ಲದೆ ಮತ್ತಾರೂ ಕೇಳದ್ದು (ಅಶ್ರಾವ್ಯ)" (ಶೃಚಿಪ್ರ. ೨೦೬). [ಸಂ.]

ಅಶ್ರಿ (ನಾ). ೧. ಮೂಲೆ. ೨. ಏಣು; ಅಂಚು; ಕತ್ತಿ ಮುಂತಾದ ಆಯುಧದ ಅಲಗಿನ ಧಾರೆ: "ಅಣಿ; ಅಶ್ರಿ; ಕೂಟಿಗೆ; ಅಶ್ರ; ಕೋಣ – ಈ ೫ ಗೂಟು" (ಶಶಾಯು. ೧೩೦–೮೨). [ಸಂ.]

ಅಶ್ರೀಕೆ (ಗು). ಸಂಪತ್ತಿಲ್ಲದ; ಸೌಭಾಗ್ಯವಿಲ್ಲದ: ಲೋಕಾಲೋಕಾಚಿತವಪ್ಪಂತಿರೆ ಜ್ಞಾನಂ ಸಮುರ್ಜಿತಾವದ್ಯವಿದಭ್ರೀಕಂ ಜರಠ್ರಮಱಿ ಪರಲೋಕಮುಮಿಗ ಲೋಕಮುಂ ತದಾಯತ್ತಂಗಳ್ (ಕಾಂಕಾಪು. ೬–೪೭). [ಸಂ.]

ಅಶ್ರು (ನಾ). ಕಣ್ಣೀರು: ಅಶ್ರುವಂ ಪೇಜುವ ಕಣ್ಮಲರ್...ಇನಱಿಂದುದೊದೊಂದು ಬೆಲ್ತೇಜರಿರೆ ಭೋಗಿ ಭಾಮಿನಿಯರಾ ಮಡುವಿಂ ಪೊಜಮಟ್ಟ ರಜ್ಜಿಯಂ (ಜಗದಿ. ೩–೧೧೧); ಬನದ ತೊರೆ ಸೋರ್ವುದೆನೆ ಕಣ್ಮುಚ್ಚಿ ದೆವಗಳಿಂ ಸ್ರವಿಸಿದತ್ತಶ್ರು (ತ್ರಿಲೋಪ್ರಾ. ೧೩೬–೪೧). 'ಅಶ್ರುಕಣ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅಶ್ರುಕಣ (ನಾ). ಕಣ್ಣೀರಿನ ಹನಿ: ಸುರಿವ ನಿರಂಜನಾಶ್ರುಕಣದಿಂ ಕುಡದೊಳ್ ಪೊಸಮುತ್ತಿನಾರಮಂ...ನಿಯೋಜಿಪ (ಜಂದ್ರಪ್ರ. ೩–೫೪). [ಅಶ್ರು + ಕಣ]

ಅಶ್ರುಜಲ (ನಾ). ಕಣ್ಣೀರು: ಕಂಡಾಗಳಕ್ಕುಜಲಂಗಳು ಸುರಿಯದಿದ್ದರೆ, ನುಡಿದಲ್ಲಿ ಗದ್ಗದಂಗಳು ಹೊಕಪೊಮ್ಮದಿದ್ದರೆ ಕೂಡಿಲ ಸಂಗಮ ದೀತರ ಭಕ್ತಿಗದು ಚಿತ್ತ ಎನ್ನಲ್ಲಿಲ್ಲವಾಗಿ ಅನು ದಂಭಳ ಕಾಣರೇ (ಬಸವ. ೩೭೫). [ಅಶ್ರು + ಜಲ]

ಅಶ್ರುತ (ಗು). ಕಿವಿಯಿಂದ ಕೇಳದ; ಕೇಳಿಲ್ಲದ: ಜನಿಯಿಸುಗುಂ ಮುಗಸ್ಥಿತಿ ಬಂಧನಮೆಂಬೀ ದಿವ್ಯಭಾಷೆ ನಿನಗಶ್ರುತಮೇ (ಮಲ್ಲಿಪ. ೧೦–೬೯). (ನಾ). ೨. ವೇದದಿರುದ್ಧವಾದದ್ದು. [ಸಂ.]

ಅಶ್ರುತಪೂರ್ವ (ಗು). ಹಿಂದೆಂದೂ ಕೇಳಿಲ್ಲದ: ಆ ಮಹಿಯುತ್ಸವ ಮೆಂಬುದಸಾಮಾನ್ಯಮದ್ಭುತಪೂರ್ವಮಶ್ರುತಪೂರ್ವಂ (ಕಾಂಕಾಪು. ೧೦–೧); ಈತನ ಮಾತು ಅಶ್ರುತಪೂರ್ವವಿವಾ ಯೋನೆಮ್ಮದಂ ನೋಡುವಂ (ಪಂಚತಂ. ೧೭೧–೧೫). [ಸಂ.]

ಅಶ್ರುತಪ್ರಕೃತಿಜನ (ನಾ). ಶಾಸ್ತ್ರಜ್ಞಾನವಿಲ್ಲದ ಸಾಮಾನ್ಯ ಜನ: ಗುಂಪುದು ದೋಷಮಿದೆಂದೀ ಗಣದಮಿತ್ರಜೀಗುಮಶ್ರುತಪ್ರಕೃತಿ ಜನಂ (ಕವಿಗಾ. ೧–೮). [ಅಶ್ರುತ + ಪ್ರಕೃತಿ + ಜನ]

ಅಶ್ರುಧರ (ನಾ). ಕಣ್ಣೀರಿನ ಅಧಿಕ್ಯ; ಬಹಳವಾದ ಕಣ್ಣೀರು: ಕಳುಂಕಳೆ ಪೋದಪಳಂದು ಕಂಠಮುಮ್ಮುಳಿಸುವುದೊತ್ತುದಶ್ರುಧರದಿಂ ಜಡಮಾದುದು ದೃಷ್ಟಿ (ಶಾಕುಂತ. ೫೩–೨). [ಅಶ್ರು + ಧರ]

ಅಶ್ರುರಸ (ನಾ). ಕಣ್ಣೀರು: ಕಣ್ಣಾವರೆಯೊಳಶ್ರುರಸಮುಗುವನ್ನೆಗಂ ರೋಮಹರ್ಷಿಂದಾಕ್ಷ್ಯ (ತ್ರಿಕಾಮಾ. ೧–೨). [ಅಶ್ರು + ರಸ]

ಅಶ್ರುವಾರಿ (ನಾ). ಕಣ್ಣೀರು: ಅಜಿಪಿದೊಡಿಸ್ಸ ಪೋಗದನಿಯಳ್ಳೆ ಮನಂ ಮಱುಳಕ್ಕೆ ನಿಲ್ದ ಕಣ್ಣೊಜೆರುಗುವಶ್ರುವಾಂಗಿಗೆ ತೊದಲ್ವುದಿ ಲಲ್ಲಗೆ ಪಕ್ಕು ಗೊಟ್ಟು (ಪಂಪಭಾ. ೪–೧೩). [ಅಶ್ರು + ವಾರಿ]

ಅಶ್ರುವೃಷ್ಟಿ (ನಾ). ಕಣ್ಣೀರಿನ ಮಳೆ; ಕಣ್ಣೀರಿನ ವರ್ಷ: ಕಂಡವರು ಮಾಡಿದರು ಅಶ್ರುವೃಷ್ಟಿಯನು (ಸಾದರೀ. ೩೯–೧೪). [ಅಶ್ರು + ವೃಷ್ಟಿ]

ಅಶ್ರುಸ್ನಾತ (ಗು). ಕಣ್ಣೀರಿನಲ್ಲಿ ಸ್ನಾನಮಾಡಿದ; ಕಣ್ಣೀರಿಂದ ತೊಯ್ದ: ಸ್ವನಯಂಗಮಶ್ರುಸ್ನಾತಂ (ಕಾದಂಪು. ೬೦). [ಅಶ್ರು + ಸ್ನಾತ]

ಅಶ್ರುಸ್ರವೆ (ನಾ). ಕಣ್ಣೀರು ಸುರಿಸುವವಳು: ಆ ಬಾಲೆಕೆ ಗದ್ಗದ ಕಂಠ ವಾಮುಳರ ಪಲ್ಲವಾಂಗುಳಿ ನಪಾಕ್ಷಿಸ್ತಾಶ್ರುಸ್ರವೆ . . . ದಿನ್ನವಿಕುಂ (ಕಾಂಕಾಪು. ೬–೬೨ ವ). [ಸಂ. ಅಶ್ರುಸ್ರವಾ]

ಅಶ್ವಶ್ಲಜ್ಞ (ಗು). ಮೃದುವಲ್ಲದ: ಅಪಕಾಲಾಂಬರವಪ್ರಸನ್ನ ದಿವಸ್ಪಾಪಾಧ್ವಪಸ್ಪಶ್ಚ ತೋಯವಸನುದ್ಯೋಗಜನಸಾಧವಸ್ತವಸ್ಮೈ ರಾಜ್ಞಾವಶ್ಲಜ್ಞ ಕೈರವಂ (ಜಗ. ೪-೨೬). [ಸಂ.]

ಅಶ್ಲಾಘೆ (ನಾ). ನಿಂದೆ; ತೆಗಳಿಕೆ: ಪಿರಿಯಂ ಬ್ರಹ್ಮಾದಿ ದೇವರ್ಕಳಿನೆನೆ ಯುಮಿದೇಂ ವಿಷ್ಣುಗಲ್ಲಾಳ್ಗೆಯಂ ಪಿತ್ತ್ರಿರಿದಂ (ಜಗ. ೧-೧೯). [ಸಂ. ಅಶ್ಲಾಘಾ]

ಅಶ್ಲಾಘ್ಯ (ಗು). ಶ್ಲಾಘ್ಯವಲ್ಲದ; ಪ್ರಶಂಸೆಗೆ ಯೋಗ್ಯವಲ್ಲದ; ಒಳ್ಳೆಯದಲ್ಲದ: ಏಭುಗಪರಿಮಿತಾಳಾಪಾಶ್ಲಾಘ್ಯಮಲ್ತೇ (ಜಗ. ೧-೬೬). [ಸಂ.]

ಅಶ್ಲಿಷ್ಟ (ಗು). (ಒಂದನ್ನೊಂದು) ಅಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳದ; ಸೇರಿರದ: ಅಶ್ಲಿಷ್ಟತಾಂಬಂದ್ರಾದಿತ್ಯ ವಹ್ನಿಪ್ಪ ಕೋಕವಯುಮಾಧ್ವಗವಸ್ಯರಾತ್ರಿಳ್ಳತಿವಂದೊಪ್ಪಿರ್ದುದಭ್ಯಾಗಮಂ (ಜಗ. ೪-೨೬). [ಸಂ.]

ಅಶ್ಲೀಲ (ಗು). ೧. ಅಸಭ್ಯವಾದ; ಗ್ರಾಮ್ಯವಾದ. ೨. ಅಮಂಗಳವಾದ. (ನಾ). ೩. [ಕಾವ್ಯಮಿಾ] ಪದದೋಷಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: "ಅಶ್ಲೀಲ = ಮನಸ್ಸು ಹಿಂದೆಗೆಯುವಂತೆ ಮಾಡುವುದು. ಇದು ಮೂರು ವಿಧ:—(೧) ನಾಚಿಕೆಗೊಳಿಸುವುದರಿಂದ, (೨) ಜುಗುಪ್ಸೆ ಅಥವಾ ಅಸಹ್ಯವನ್ನುಂಟುಮಾಡುವುದರಿಂದ, (೩) ಅಮಂಗಲ ಅಥವಾ ಕೆಟ್ಟದ್ದನ್ನು ಸೂಚಿಸುವುದರಿಂದ" (ಕೃಪಿ: ೨೩೬). [ಸಂ.]

ಅಶ್ವ (ನಾ). ೧. ಕುದುರೆ. ೨. ಪುರುಷಜಾತಿಯಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಶಕವೃಷ ಅಶ್ವರೆಂಬು ಮೂರು ಪುರುಷಜಾತಿಯುರುವುದು (ಸೌಗಂಧಿ. ೪೯೩-೬). ೩. ಒಂದು ಔಷಧದ್ರವ್ಯ: "ಕಶ್ಚಃ ಕಾಂತಲಕಃ ನಂದಿವೃಕ್ಷಃ... ಈ ಅಜು ಅಶ್ವನೆಂಬ ಗಂಧದ್ರವ್ಯ" (ನಾಚಿಕಾ. ೧೧೧). [ಸಂ.]

ಅಶ್ವಕರ್ಣ (ನಾ). = ಅಶ್ವಕರ್ಣಕ. [ಸಂ.]

ಅಶ್ವಕರ್ಣಕ (ನಾ). ಮತ್ತಿಮರ. [ಸಂ.]

ಅಶ್ವಗಂಧ (ನಾ). = ಅಶ್ವ ಗಂ ಧಿ: "ಅಂಗುರಮಶ್ವಗಂಧಮುಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೩೯-೩೬). [ಸಂ. ಅಶ್ವಗಂಧಾ]

ಅಶ್ವಗಂಧಿ (ನಾ). ಹಿರೀಮದ್ದಿನ ಗಿಡ; ಅಂಗುರದ ಗಿಡ, —ಬೇರು (ಮೈಚಿಗಿ. ೭೮-೧೬೧). [ಸಂ.]

ಅಶ್ವಗಂಧೆ (ನಾ). = ಅಶ್ವಗಂಧಿ (೪). [ಸಂ. ಅಶ್ವಗಂಧಾ]

ಅಶ್ವಗತಿ (ನಾ). ಕುದುರೆಯ ನಡಗೆ, —ಓಟ: "ತರುಳೀದಂ ಶ್ಯತ ಶಾಖಮಶ್ವಗತಿಯುಂ ತರ್ಜಿಂ ಮಹಾಂತ್ಯಂ ಛದಂ ಪರುತಂ ಪಾಚಿಯಿಕ್ಕುಂ" (ಜಾನಾಸ. ೧೩೫). [ಅಶ್ವ + ಗತಿ]

ಅಶ್ವಗ್ರೀವ(ಗು). ೧. ಕುದುರೆಯ ಕೊರಳುಳ್ಳ. (ನಾ). ೨. ವಿಷ್ಣುವಿನ ಅವತಾರವಾದ ಹಯಗ್ರೀವಮೂರ್ತಿ. ೩. ಒಬ್ಬ ರಾಕ್ಷಸನ ಹೆಸರು. ೪. [ಜೈನ] ಒಬ್ಬ ವಿದ್ಯಾಧರನ ಹೆಸರು: ಅಶ್ವಗ್ರೀವಸಭಕ್ಷರನಲ್ತೆ ಪುರಾತನವೈರದಿನಬ್ದಿನಾ ಶ್ರೀಶ್ಯಕ್ಷನ ಕೈಯೊಳ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೬-೬೪). 'ಹಯಗ್ರೀವ' ಪರಾ. [ಸಂ. (ಅಶ್ವ + ಗ್ರೀವಾ + -ಏ)]

ಅಶ್ವಜಿತ (ನಾ). ಕುದುರೆಗಳನ್ನು ಗೆಲ್ಲುವವನು: ಸುತ್ರಾಮಜಿತನು, ನೃಜಿತನು, ಉರ್ವರಾಜಿತನು, ಅಶ್ವಜಿತನು, ಗೋಜಿತನು, ಸೃಜಿತನು... ಕೂಡಲಸಂಗಯ್ಯನು (ಬಸವ. ೯೫೪). [ಸಂ. ಅಶ್ವಜಿತ್]

ಅಶ್ವತರ (ನಾ). ೧. ಹೇಸರಕತ್ತೆ: ತುರಗಸಿತಿಯನಶ್ವತರ ವರಿಸಲಳ್ಕುಮೇ (ವಂಕಾಂರಾ. ೬-೬೯). ೨. ಶಿವನ ಆಸ್ಥಾನದ ಒಬ್ಬ ಗಾಯಕ: ಆಡುತಹಿನಕರವೀಲ್ಯಪಂತೆ... ಸಂಗೀತಮಂ ಪಾಡಿ ಕಂಬಳಾಶ್ವತರರ ಕರ್ಣಕುಂಡಲಧರನ ನಡೆಗೆ ತಡೆಯುಟ್ಟಳು (ಧಕ್ಷಾ ಚ. ೨-೪೧). [ಸಂ.]

ಅಶ್ವತರಿ (ನಾ). ಹೆಣ್ಣು ಹೇಸರಕತ್ತೆ. [ಸಂ. ಅಶ್ವತರೀ]

ಅಶ್ವತ್ಥ (ನಾ). ಅರಳೀಮರ: "ತೂಡಿ, ಯೂಪಸ, ಕ್ರಮುಕಃ, ಬ್ರಹ್ಮಣ್ಯಃ, ಬ್ರಹ್ಮದಾರುಃ, ತೂಲಂ—ಈ ೬ ಅಶ್ವತ್ಥಾಕಾರಪ್ಪ ಬ್ರಹ್ಮವೃಕ್ಷಂ" (ನಾಚಿಕಾ. ೧೦೭); ಪಾಲಾಶ, ಅಶ್ವತ್ಥ, ಶಮಿ, ಔದುಂಬರಾದಿ ಸಮಿತ್ಪಾತ್ರ ಪರ್ಣಾದಿ ಪದಾರ್ಥಂಗಳಿಂ (ವಿವೇಕ. ೧೩೫). [ಸಂ.]

ಅಶ್ವತ್ಥಾಮ (ನಾ). ೧. ಕುದುರೆಯ ಶಕ್ತಿ, —ವೇಗ. ೨. ದ್ರೋಣಾಚಾರ್ಯರ ಮಗ: ೧, ೨. ದಿವಿಜಾಶ್ವತ್ಥಾಮಮೊರ್ ಭುವನಂಗಳ್ ನಡುಗೆ ಶಿಖ ನರಂಗೆಯ್ವೊಡೆ ನಕ್ಕ ವಯಸವದೆ ಕುಂಭಸಂಭವನಿವನಶ್ವತ್ಥಾಮನೆಂದು ಪೆಸರಿಡೆ ನೆಗಟ್ಟಂ (ಪಂಭಾ. ೨-೪೪). ೩. ಧಾರಣ ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಭೀಮನಿಂದ ಹತವಾದ ಒಂದು ಆನೆಯ ಹೆಸರು: ಸಾಮಜನುಶ್ವತ್ಥಾಮಂ ನಾಮದಿನೊಂದಬ್ಜಿದೊಡೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨-೨೬). [ಸಂ. ಅಶ್ವತ್ಥಾಮನ್]

ಅಶ್ವಪತಿ (ನಾ). ೧. ಕುದುರೆಗಳ ಒಡೆಯ. ೨. ಸಾವಿತ್ರಿಯ ತಂದೆಯಾದ ಮದ್ರದೇಶದ ರಾಜನ ಹೆಸರು. ೩. ಹದಿನೆಂಟು ಬಗೆಯ ವರಹದ ನಾಣ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ೧೩. ಅಶ್ವಪತಿ (ಅಳಾಗೆ. ೨೬೦). [ಅಶ್ವ + ಪತಿ]

ಅಶ್ವಪರೀಕ್ಷೆ (ನಾ). ಕುದುರೆಯನ್ನು ಪರೀಕ್ಷೆಮಾಡುವುದು: ರತ್ನ ಪರೀಕ್ಷೆ ಗಜಾಶ್ವಪರೀಕ್ಷೆ ಪ್ರಯುಕ್ತಿಸೆ ಬಾಹ್ಯವಿಜ್ಞಾನ ರತ್ನತ್ರಯರೂಪ ನಾತ್ಮನೆಂದಱಂವುದು ನೂತ್ನಾಂತರಂಗ ವಿಜ್ಞಾನ (ಭರಚ. ೨-೧೯). [ಅಶ್ವ + ಪರೀಕ್ಷೆ]

ಅಶ್ವಪಾಲ (ನಾ). ೧. ಕುದುರೆಯನ್ನು ಪಾಲಿಸುವವನು; ಕುದುರೆಯನ್ನು ಮೇಯಿಸಿ ಮೈ ಲ್ವಿ ಡಾ ರ ಣೆ ನೋಡಿಕೊಳ್ಳುವವನು. ೨. ಅಶ್ವಪತಿಯೆಂಬ ರಾಜ. (೪). [ಸಂ.]

ಅಶ್ವಪ್ರಾಸ, ಅಶ್ವಪ್ರಾಸು (ನಾ). [ಛಂದ] ಪಾದದಲ್ಲಿ ಎರಡನೆಯ ಅ ಕ್ಷ ರ ಸ ಜಾ ತೀ ಯ ಸಂಯುಕ್ತಾಕ್ಷರವಾಗಿರುವ ಪ್ರಾಸ. **ಅಶ್ವಪ್ರಾಸು**: ಮಲ್ಲಿಗೆ ಮಾಮರದೆಲೆಯಲ್ಲಿ ಮುಗುಳ್ತಡರೆ... ಇರ್ಗುರಿ—ಇದು ಅಶ್ವಪ್ರಾಸು (ಛಂದೋಂಬು. ೭-೪೯). [ಅಶ್ವ + ಪ್ರಾಸ]

ಅಶ್ವಪ್ರಾಸು 'ಅಶ್ವಪ್ರಾಸ' ನೋ.

ಅಶ್ವಪ್ರೇಮಿ (ನಾ). ಕುದುರೆಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರೀತಿಯುಳ್ಳವನು, —ಆಸಕ್ತಿಯುಳ್ಳವನು: ಅಶ್ವಪ್ರೇಮಿ (Hippophil(e). ೨೦೪೨). [ಸಂ. ಅಶ್ವಪ್ರೇಮಿನ್]

ಅಶ್ವಬಲ (ನಾ). ೧. = ಅಶ್ವಶಕ್ತಿ. ೨. ಕುದುರೆಯ ಸೈನ್ಯ; ರಾವುತರ ಸೈನ್ಯ: ಅಳ್ವಲಮುಳ್ಳಡಶ್ವಬಲಮಿಲ್ಲ ಛಳಾಜ್ಞಬಲಂಗಳ್ಳಡಂ ತೋಜ್ವಲಮಿಲ್ಲ (ವಿಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೧೩೬-೨೬ ; ೧೦೬೮). [ಅಶ್ವ+ ಬಲ್ಲ]

ಅಶ್ವಮಹಿಷನ್ಯಾಯ (ನಾ). ಕುದುರೆಗೂ ಕೋಣನಿಗೂ ಪರಸ್ಪರ ಇರುವಂತೆ ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಾದ ಹಗೆತನ, —ವೈರ: ಆಯಿಡೆಗೆ ಏಕು ಣಲ್ಲರ ಜಾಯಿಲಮರಸನ ಪಸಾಯಿತಂ ಕೋಡಿರಡುಂ ಕೋಯಿ ಸೆಳೆದಪ್ಪ ಮಹಿಷನ್ಯಾಯಂ ನಿಲೆ ಕೊಂದುಮು (ಯ ಕೋ ೯ ಚ. ೩-೬೭). ಔ ಇವೆರಡನ್ನೂ ಒಂದೆಡೆ ಕಟ್ಟಿದ್ದರೂ, ಇಲ್ಲಾವೆ ಒಂದರ ಎಂಜಲನ್ನು ಒಂದು ತಿಂದರೂ ಯಾವುದಾದರೂ ಒಂದು ಸಾಯುವುದೆಂದು ಅನುಭವ ಶಾಲಿಗಳು ಹೇಳುವರು. [ಅಶ್ವ + ಮಹಿಷ + ನ್ಯಾಯ]

ಅಶ್ವಮಾರ (ನಾ). ಕಣಿಗಿಲೆಯ ಗಿಡ: "ಕರವೀರಮಶ್ವಮಾರಂ ಕಣಿಗಿಲೆಪಿಸಿಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೩೪-೧೧). 'ಹಯಮಾರಕ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅಶ್ವಮುಖ (ನಾ). ೧. ಕುದುರೆಯ ಮುಖವುಳ್ಳವನು; ಕಿನ್ನರ. ೨. ಹಯಗ್ರೀವಮೂರ್ತಿ. ೩. ಹಯಗ್ರೀವನೆಂಬ ರಾಕ್ಷಸ.

[ಅಶ್ವ + ಮುಖ]

ಅಶ್ವಮೇಧ (ನಾ). ಒಂದು ಯಜ್ಞ; ಕುದುರೆಯನ್ನು ಪಶುವನ್ನಾಗಿ ಬಲಿಕೊಡುವ ಒಂದು ಯಾಗ: ಮರುತನೆಂಬಾ ಯುಗದ ನೃಪನಶ್ವ ಮೇಧಮಂ ಮಾಡಿ ಬಹುಕನಕಮಂ ಭೂಸುರರ್ಗೆ ಈಯಲ್ (ಜೈಮಿಭಾ. ೨-೩೨). [ಸಂ.]

ಅಶ್ವಮೇಧಯಾಗ (ನಾ). = ಅಶ್ವಮೇಧ: ಅಶ್ವಮೇಧಯಾಗವಂತಿರಲಿ ಅಜಪೆಯುಪದೇಶಸಮಾಧಿಯಂತಿರಲಿ (ಬಸವ. ೬೧೨); ಯುಧಿಷ್ಠಿರನು . . . ಅಶ್ವಮೇಧಯಾಗವನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಾನೆ (ಭಾರಸ. ೧೦೦). [ಅಶ್ವಮೇಧ + ಯಾಗ]

ಅಶ್ವಮೇಧೀಯ (ಗು). ಅಶ್ವಮೇಧ ಯಾಗಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ. [ಸಂ.]

ಅಶ್ವಯಜ್ಞ (ನಾ). = ಅಶ್ವಮೇಧ: ವಾತಾಪಿಪುರವರೇಶ್ವರ[ನಶ್ವ]ಯಜ್ಞ ದೀಕ್ಷಿತಂ ಪೊಲಿಕೇಸಿವಲ್ಲಭಂ (ಸೌಇಇ. XX, ೧೯-೧೦; 1015). [ಅಶ್ವ + ಯಜ್ಞ]

ಅಶ್ವರಥ (ನಾ). ಕುದುರೆಗಳನ್ನು ಹೂಡಿದ ರಥ (ದಕ. ೬). [ಅಶ್ವ + ರಥ]

ಅಶ್ವರಾಜ (ನಾ). ೧. ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಕುದುರೆ; ಪಟ್ಟದ ಕುದುರೆ (ದಕ. ೬). ೨. ಅಶ್ವಪತಿಯೆಂಬ ಮದ್ರದೇಶದ ರಾಜ. [ಅಶ್ವ + ರಾಜ]

ಅಶ್ವಲಕ್ಷಣ (ನಾ). ಕುದುರೆಯ ಲಕ್ಷಣ; ಕುದುರೆಯ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ತಿಳಿಸತಕ್ಕ ಕುರುಹು: ನೀನಶ್ವಲಕ್ಷಣದ ಹೊಲಬ ಬಲ್ಲೈ (ತೊರರಾ. ೩-೨-೨೦). [ಅಶ್ವ + ಲಕ್ಷಣ]

ಅಶ್ವಲಕ್ಷ್ಮಿ (ನಾ). ಕುದುರೆಗಳ ಸಂಪತ್ತು; ಅಶ್ವರೂಪವಾದ ಐಶ್ವರ್ಯ; ಉತ್ತಮವಾದ ಕುದುರೆಗಳನ್ನು ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಹೊಂದಿರುವ ಭಾಗ್ಯ: ಆನೆ ಕಡಿಯುವೆನೇ ಗಜಲಕ್ಷ್ಮಿ; ಕುದುರೆ ಕಡಿಯುವೆನೇ ಅಶ್ವಲಕ್ಷ್ಮಿ; ಇನ್ನು ಯಾರನ್ನು ಕಡಿಯಲಿ ಅಂದರೆ ಕಡಿಯಲೆ ಬೋಳು ಹಾರುವನ (ಗಾದೆ). [ಸಂ. ಅಶ್ವಲಕ್ಷೀ (ಅಶ್ವ + ಲಕ್ಷ್ಮೀ)]

ಅಶ್ವವೈದ್ಯ (ನಾ). ೧. ಕುದುರೆಗಳ ಚಿಕಿತ್ಸೆ. ೨. ಕುದುರೆಗಳಿಗೆ ಚಿಕಿತ್ಸೆ ಮಾಡುವ ವೈದ್ಯ. 'ಗೋವೈದ್ಯ' ಪರಾ. [ಅಶ್ವ + ವೈದ್ಯ]

ಅಶ್ವಶಕ್ತಿ (ನಾ). ಕುದುರೆಯ ಶಕ್ತಿ; ಕುದುರೆಯ ಬಲದಷ್ಟು ಬಲ: ನಮ್ಮ ಭೂಮಿಯ ಮೇಲೆ ಬೀಳುವ ಸೂರ್ಯನ ಶಕ್ತಿಯನ್ನು ನಮ್ಮ ಜನ ಸಂಖ್ಯೆಯಿಂದ ವಿಭಾಗಿಸುವುದಾದರೆ ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬನ ಪಾಲಿಗೆ ೧,೬೦,೦೦೦ ಅಶ್ವಶಕ್ತಿಯು ದೊರೆಯುತ್ತದೆ (ಬಾಲಪ್ರ. I, ೬೪). [ಅಶ್ವ + ಶಕ್ತಿ]

ಅಶ್ವಶಾಲೆ (ನಾ). ಕುದುರೆಯ ಲಾಯ. [ಅಶ್ವ + ಶಾಲೆ]

ಅಶ್ವಶಾಸ್ತ್ರ (ನಾ). ಕುದುರೆಗಳ ಶಕ್ತಿ, ಸ್ವಭಾವ ಮುಂತಾದ ವಿಷಯಗಳನ್ನು ವಿವರಿಸುವ ಶಾಸ್ತ್ರ. [ಅಶ್ವ + ಶಾಸ್ತ್ರ]

ಅಶ್ವಶಿಕ್ಷಕ (ನಾ). ಕುದುರೆಗಳನ್ನು ತರಪೇತುಮಾಡುವವನು; ಕುದುರೆಗಳನ್ನು ಪಳಗಿಸುವವನು. [ಅಶ್ವ + ಶಿಕ್ಷಕ]

ಅಶ್ವಶಿಕ್ಷೆ (ನಾ). ಕುದುರೆಗಳನ್ನು ತರಪೇತುಮಾಡುವುದು: ಅರೆ ಎಡೆ ಹಸ್ತಿಶಿಕ್ಷಣ ವಿಚಕ್ಷಣದಿಂದರೆ ಅಶ್ವಶಿಕ್ಷೆಯಿಂದ . . . ಪುರಬಾಹಿರಮೊಪ್ಪಿ ತೋಜುಗುಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೫೧). [ಅಶ್ವ + ಶಿಕ್ಷೆ]

ಅಶ್ವಸ್ತನ (ನಾ). ಮಾರನೆಯ ದಿನದ ಊಟಕ್ಕೆ ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳದವನು; ನಾಳೆಗೆಂದು ಇಡದವನು: ಸಂಗ್ರಹಕಾರರನ್ನು ಕುಶೂಲಧಾನ್ಯರೆಂದೂ ಕುಂಭೀಧಾನ್ಯರೆಂದೂ, ತ್ರ್ಯಾಹಿಕರೆಂದೂ, ಅಶ್ವಸ್ತನರೆಂದೂ ವಿಂಗಡಿಸಿದ್ದಾರೆ . . . ನಾಳೆಗೂ ಸಹ ಇಡದಹಾಗೆ ಆಯಾ ದಿವಸಕ್ಕೆ ತಕ್ಕಷ್ಟು ಇರುವವನು ಅಶ್ವಸ್ತನನು (ಅಶ್ವಸ್ತನಿಕನು) (ಆರ್ಯಧ. ೮೬). [ಸಂ.]

ಅಶ್ವಹೃದಯ (ನಾ). ೧. ಕುದುರೆಯ ಇಂಗಿತ, —ಸ್ವಭಾವ: ನಳನು ಬಲ್ಲವನಶ್ವಹೃದಯವನಿಳೆಯೊಳ್ (ತೊರರಾ. ೩-೨-೨೦); ಆ ನರೇಂದ್ರಂ ಗಶ್ವಹೃದಯವ ತಾನಱುಹಿ ಆತನಲಿ ಪಡೆದನು ಸಾನುರಾಗದಿ ಭೂರುಹದ ಹೃದಯವನು ನಿಮಿಷದಲಿ (ನಳಚ. ೮-೩೬). ೨. ಅಶ್ವಶಾಸ್ತ್ರ; ಕುದುರೆ ಸವಾರಿಯಲ್ಲಿ ನೈಪುಣ್ಯ. [ಅಶ್ವ + ಹೃದಯ]

ಅಶ್ವಾರೂಢ (ಗು). ಕುದುರೆಯನ್ನು ಏರಿದ; ಕುದುರೆಯನ್ನು ಹತ್ತಿದ: ಮಹಾಪುರುಷನೊಬ್ಬನು ಅಶ್ವಾರೂಢನಾಗಿ ವಿಷ್ಣುಪುರದಿಂದ ಹೊರಟು ಮಂದಾರಣ್ಯದ ಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ಏಕಾಂಗಿಯಾಗಿ ಪ್ರಯಾಣಮಾಡುತ್ತಿದ್ದನು (ದುರ್ಗೇಶ. ೧). [ಅಶ್ವ + ಆರೂಢ]

ಅಶ್ವಾರೋಹ (ನಾ). ೧. ಕುದುರೆಯನ್ನು ಏರುವುದು. ೨. ಕುದುರೆಯ ಸವಾರ. [ಅಶ್ವ + ಆರೋಹ]

ಅಶ್ವಾರೋಹಕ (ನಾ). = ಅಶ್ವಾರೋಹ ೨: ದುರ್ಧರಾಶ್ವಾರೋಹಕ ತುರಂಗಬಲಾವಗಾಢಮುಂ . . . ಅಪ್ಪ ನಿಜ (ಬ)ಲಂಬೆರಸು (ಆದಿಪು. ೧೪-೯೩ ವ). [ಅಶ್ವ + ಆರೋಹಕ]

ಅಶ್ವಾರೋಹಣ (ನಾ). = ಅಶ್ವಾರೋಹ ೧. [ಅಶ್ವ + ಆರೋಹಣ]

ಅಶ್ವಾರೋಹಿ (ನಾ). = ಅಶ್ವಾರೋಹ ೨: ಅಶ್ವಾರೋಹಿಗಳ ತಂಡವೊಂದು ಅರಮನೆಯ ಕಡೆಗೆ ಧಾವಿಸುತ್ತಿತ್ತು (ರೂಢಿ). [ಸಂ. ಅಶ್ವಾರೋಹಿನ್]

ಅಶ್ವಾಸ್ಯ (ನಾ). = ಅಶ್ವಮುಖ ೧: "ಕಿನ್ನರರು ಕಿಂಪುರುಷರಶ್ವಾಸ್ಯರೆನೆ ಮಯೂರರ್ಗೆ ನಿಜನಾಮಮಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೭-೧೭). [ಅಶ್ವ + ಆಸ್ಯ]

ಅಶ್ವಿನಿ (ನಾ). ೧. ಅಶ್ವಿನೀದೇವತೆಗಳ ತಾಯಿ; ಒಬ್ಬ ದೇವತೆ. ೨. ಇಪ್ಪತ್ತೇಳು ನಕ್ಷತ್ರರಾಶಿಗಳಲ್ಲಿ ಮೊದಲನೆಯದು. ೩. ಪರಿಮಾಣಕ್ಕನುಗುಣವಾಗಿ ಮೂರು ಬಗೆಯಾದ ಹೆಂಗಸರಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬಳು: ಹರಿಣಿ ಅಶ್ವಿನಿ ಇಭಾಯಿತೆಯರೆಂಬ ತ್ರಿವಿಧ ಪರಿಮಾಣ ಪ್ರಮದೆಯರಿಂ (ವಿವೇಕ. ೨೨೯).

ಅಶ್ವಿನೀಕುಮಾರರು = ಅಶ್ವಿನೀದೇವತೆಯ ಅವಳಿಮಕ್ಕಳು. ಅಶ್ವಿನೀದೇವತೆಗಳು = ಅಶ್ವಿನೀಕುಮಾರರು; ದೇವಲೋಕದ ವೈದ್ಯರು. ಅಶ್ವಿನೀಸುತರ್ = ಅಶ್ವಿನೀಕುಮಾರರು. [ಸಂ. ಅಶ್ವಿನೀ]

ಅಶ್ವೀಯ (ನಾ). ಕುದುರೆಗಳ ಗುಂಪು: ಅಶ್ವೀಯಬಹಳಮುಂ ಹಾಸ್ತಿಕ ಸಾಧನಮುಮಪ್ಪ ತಮ್ಮ ಬಲಮನೊಂದು ಮಾಡಿ (ಆದಿಪು. ೧೩-೫೬ ವ); ನಡೆದುದು ವಿತತಾಶ್ವೀಯಮುರ್ವೀಶ್ವರೀಯಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೧೦-೨೨). [ಸಂ.]

ಅಶ್ವೆ (ನಾ). ಹೆಣ್ಣುಕುದುರೆ [ಸಂ. ಅಶ್ವಾ]

ಅಷಡಕ್ಷೀಣ (ನಾ). ೧. ಆರು ಕಣ್ಣುಗಳಿಗೆ ಕಾಣಲಾಗದ್ದು – ಎಂದರೆ ಇಬ್ಬರಿಗೆ ಮಾತ್ರ ಗೋಚರವಾದದ್ದು; ಗೂಢ; ರಹಸ್ಯ. ೨. (ಆಲಂ) ಗಂಭೀರ. ೧, ೨: ಬುಧನನ್ತಿಳಾವರಂ ವಾರಿಧಿಯಂತೆ ವಿಶಾಲ ವಿಲಸದಷಡಕ್ಷೀಣಂ ಮಧುಸಖನಂತಸಮಾಸ್ತ್ರಂ ಸುಧಾಂಶುಧರನಂತು ಮಾಧವಂ ಬಲ್ಲಾಳಂ (ಎಕ. V, ಅರಸೀ. ೭೭-೧೩; 1219). [ಸಂ.]

ಅಷಡ್ಡಾಳ 'ಅಸಡ್ಡಾಳ' ನೋ.

ಅಷಡ್ಢಾಳ 'ಅಸಡ್ಡಾಳ' ನೋ.

ಅಷರಫಿ (ನಾ). ಸುಮಾರು ಹದಿನಾರು ರೂಪಾಯಿಗಳಷ್ಟು ಬೆಲೆಯಿದ್ದ ಒಂದು ಚಿನ್ನದ ನಾಣ್ಯ; ಮೊಹರು. [← ಹಿಂ. ಅಷರ್ಫೀ]

ಅಷರಫುಲ್, ಅಷರಾಫ್ (ನಾ). ಒಳ್ಳೆಯವರಲ್ಲಿ ಒಳ್ಳೆಯವನು; ಒಂದು ಬಿರುದು (ಸರದಾರ್ ಎಂಬಂತೆ). **ಅಷರಾಫ್**: ಅಷರುಫುಲ್, ಅಷರಾಫ್, ಗವರ್‌ನರ್ ಜನರಲ್ ಸಾಹೇಬ್ ಬಹಾದ್ದರ್ (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೧೨೭).

[← ಅರ. ಹಿಂ. ಅಷ್‌ರಾಫ್ = ಶ್ರೇಷ್ಠ, ಗೌರವಾನ್ವಿತ, ಸದ್ಗೃಹಸ್ಥ, ಸತ್ಕುಲಪ್ರಸೂತ]

ಅಷರಾಫ್ 'ಅಷರಫುಲ್' ನೋ.

ಅಷಾಢ (ನಾ). ೧. = ಆಷಾಢಮಾಸ. ೨. ಬ್ರಹ್ಮಚಾರಿ ಅಥವಾ ಯತಿಯು ಕೈಯಲ್ಲಿ ಹಿಡಿಯುವ ಮುತ್ತುಗದ ದಂಡ. ೩. ಪೂರ್ವಾಷಾಢ ಅಥವಾ ಉತ್ತರಾಷಾಢ ನಕ್ಷತ್ರ. ೨, ೩: ವಳಯೀಭೂತ ತಮಸ್ತಮಾಳಗಹನಂ ಸಾಷಾಢ ಸಪ್ತರ್ಷಿಸಂಕುಳಸಂಪೂತಮರುಂಧತೀ ಸ್ಥಿತಿನುತಂ ಮೂಲಾನ್ವಿತಂ ವ್ಯೋಮಮಂಡಳಮಾಯ್ತಾಶ್ರಮಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೨೮೩). ೪. ಪೂರ್ವಾಷಾಢ ಅಥವಾ ಉತ್ತರಾಷಾಢ ನಕ್ಷತ್ರದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದವನು. ೫. ಮಲಯಪರ್ವತ. 'ಆಷಾಢ' ಪರಾ. [ಸಂ. ಅಷಾಢ, ಅಷಾಢಾ]

ಅಷ್ಟ (ನಾ). ಎಂಟು: ನಗಮಷ್ಟಂ ನವಮರ್ಕದಿಙ್ಮನುದಿನಾಂಭೋರಾಶಿ (ಕವಿಚ. I, ೧೨೩); ಏಕ, ದಿ, ತ್ರಿ, ಚತುರ್, ಪಂಚ, ಷಟ್, ಸಪ್ತ, ಅಷ್ಟ, ನವ, ದಶ – ಎಂಬಿವು ಸಹಜದಿಂ ಲಿಂಗಮಾಗವು (ಶಮದ. ೮೨ ವೃತ್ತಿ).

[ಸಂ. ಅಷ್ಟನ್]

ಅಷ್ಟಋದ್ಧಿ (ನಾ). [ಜೈನ] ಬುದ್ಧಿಋದ್ಧಿ, ಕ್ರಿಯಾಋದ್ಧಿ, ವಿಕ್ರಿಯಾಋದ್ಧಿ, ತಪೋಋದ್ಧಿ, ಬಲಋದ್ಧಿ, ಔಷಧಋದ್ಧಿ, ರಸಋದ್ಧಿ, ಅಕ್ಷೀಣಋದ್ಧಿ ಎಂಬ ಎಂಟು ಬಗೆಯ ಋದ್ಧಿಗಳು: ಏಂ ಸಮನಿಸಿದುದೊ ಸನ್ನುತಮತಿಗಷ್ಟಋದ್ಧಿಗಳ್ ಕ್ರಮದಿಂದಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೧೪–೩೦). [ಅಷ್ಟ + ಋದ್ಧಿ]

ಅಷ್ಟಕ (ನಾ). ೧. ಎಂಟು ಭಾಗಗಳುಳ್ಳದ್ದು. ೨. ಪಾಣಿನಿಯ ವ್ಯಾಕರಣಸೂತ್ರಗಳ ಎಂಟು ಅಧ್ಯಾಯಗಳು. ೩. ಋಗ್ವೇದದ ಎಂಟು ವಿಭಾಗಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು. ೪. ಎಂಟು ಪದ್ಯ ಅಥವಾ ಶ್ಲೋಕಗಳನ್ನುಳ್ಳ ಕವಿತಾರಚನೆ. ಉದಾ: ಗಂಗಾಷ್ಟಕ, ಕೃಷ್ಣಾಷ್ಟಕ, ಅನ್ನಪೂರ್ಣಾಷ್ಟಕ. ೫. ಎಂಟು ವಸ್ತುಗಳ ಸಮುದಾಯ. [ಸಂ.]

ಅಷ್ಟಕರಿ (ನಾ). ಎಂಟು ಆನೆಗಳು; ಅಷ್ಟದಿಗ್ಗಜಗಳು. [ಅಷ್ಟ+ಕರಿ]

ಅಷ್ಟಕರ್ತೃತ್ವ (ನಾ). [ದ್ವೈತ] ಎಂಟು ಕೆಲಸಗಳನ್ನು ಮಾಡುವ ಅಧಿಕಾರ; ಎಂಟು ಬಗೆಯಾದ ಕರ್ತೃತ್ವ: ಅಷ್ಟಕರ್ತೃತ್ವ – ಸೃಷ್ಟಿ, ಸ್ಥಿತಿಯೆಂದರೆ ರಕ್ಷಣೆ, ನಾಶ, (ಪ್ರಳಯ) ಮತ್ತು ಉಪಲಕ್ಷಣದಿಂದ, ನಿಯಮನ, ಜ್ಞಾನ, ಅಜ್ಞಾನ, ಬಂಧ, ಮೋಕ್ಷಗಳೆಂಬ ಇವು ಐದನ್ನೂ ಸೇರಿಸಿಕೊಂಡು ಸೃಷ್ಟ್ಯಾದಿ ಎಂಟು ವಿಧ ಕರ್ತೃತ್ವವೂ ಶ್ರೀ ಪರಮಾತ್ಮನದೆಂದು ಹೇಳಬೇಕು. ಅಷ್ಟಕರ್ತೃತ್ವವೇಕೆ ಹೇಳಬೇಕೆಂದರೆ – ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರು . . . ಎಂದು ಹೇಳಿರುವರು (ಹಸಾರ. ೧–೧ ಟೀಕೆ). [ಅಷ್ಟ + ಕರ್ತೃತ್ವ]

ಅಷ್ಟಕರ್ಮ (ನಾ). [ಜೈನ] ಜ್ಞಾನಾವರಣೀಯ, ದರ್ಶನಾವರಣೀಯ, ಅಂತರಾಯ, ಮೋಹನೀಯ, ಆಯುಃಕರ್ಮ, ನಾಮಕರ್ಮ, ಗೋತ್ರಕರ್ಮ, ವೇದನೀಯ ಕರ್ಮ – ಎಂಬ ಎಂಟು ಬಗೆಯ ಕರ್ಮಗಳು: ಅಷ್ಟಕರ್ಮಾಗ್ನಿ ಪರಿಪ್ಲುಷ್ಟಂ . . . ನಿಕೃಷ್ಟಮಿಾ ಸಂಸಾರಂ (ಅಜಿಪು. ೨–೭೪). [ಅಷ್ಟ + ಕರ್ಮ]

ಅಷ್ಟಕವರ್ಗ (ನಾ). [ಜ್ಯೋತಿ] "ಜನನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಸೂರ್ಯನೇ ಮೊದಲಾದ ಏಳುಗ್ರಹಗಳು ಮತ್ತು ಲಗ್ನ ಈ ಎಂಟು ಯಾವ ಯಾವ ರಾಶಿಯಲ್ಲಿರುವುವೋ ಆ ರಾಶಿಯಿಂದ ತಾವು ಶುಭಾಶುಭ ಫಲಗಳನ್ನು ಕೊಡುವ ಸ್ಥಾನಗಳನ್ನು ತಿಳಿಸುವ ಬಿಂದುಗಳ ಸಮೂಹ" (ಜಾತತಿ. ಪರಿ. ೩); ದಿವಸಕರಾದಿಗಳೊಳಭೀಷ್ಟವೆನಿಪ್ಪ ಗ್ರಹಮದೊಂದು ಶೇಷಗ್ರಹಮಾಱು ವಿಲಗ್ನಭವನಮೊಂದಿಂತಿವಱ ಶುಭಾಶುಭಮನಱಿವುದಷ್ಟಕವರ್ಗಂ (ಜಾತತಿ. ೧೦–೧).

[ಅಷ್ಟಕ + ವರ್ಗ]

ಅಷ್ಟಕಷ್ಟ (ನಾ). ೧. ಮನುಷ್ಯನಿಗೆ ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಉಂಟಾಗಬಹುದಾದ ಎಂಟು ತೊಂದರೆಗಳು; ಅನವಶ್ಯವಾದ ಪ್ರವಾಸ, ಹೆಂಡತಿಯ ಅಗಲಿಕೆ, ಕಷ್ಟದಲ್ಲಿರುವಾಗ ಬಂಧುಗಳ ಮನೆಗೆ ಬಂದು ಭಾರವಾಗುವಂತೆ ನೆಲಸುವುದು, ಇತರರು ತಿಂದು ಮಿಕ್ಕುದರಿಂದ ಜೀವಿಸುವುದು, ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಬೇಡದವರನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿ ನಡೆಯಬೇಕಾದ ಸ್ಥಿತಿ, ಹೆರವರು ಕೊಡುವ ಕೂಳಿಗಾಗಿ ಕಾಯಬೇಕಾಗುವುದು, ತಿಳಿದವರ ಸಭೆಯಲ್ಲಿ ಅಲಕ್ಷ್ಯಕ್ಕೆ ಗುರಿಯಾಗುವುದು, ಬಡತನ. ೨. ಬಹಳವಾದ ಕ್ಲೇಶ (ಉಕ. ೬).

[ಅಷ್ಟ + ಕಷ್ಟ]

ಅಷ್ಟಕಾಂಗ (ನಾ). ಎಂಟು ವಿಭಾಗಗಳುಳ್ಳ ಪಗಡೆಯ ಹಾಸು (೬).

[ಅಷ್ಟಕ + ಅಂಗ್ಯ]

ಅಷ್ಟಕೋಣ (ನಾ). ಎಂಟು ಮೂಲೆಗಳುಳ್ಳ ಆಕೃತಿ: ವರ್ತುಳದೊಳಗಿನ ಸಮಪಾರ್ಶ್ವ ಅಷ್ಟಕೋಣದ ಕ್ಷೇತ್ರಫಲವು ಆ ವರ್ತುಳದ ಒಳಗಿನ ಅಥವಾ ಹೊರಗಿನ ಚೌಕದ ಪಾರ್ಶ್ವದ ಕಾಟಕೋಣ ಚೌಕೋಣಕ್ಕೆ ಸಮವಾಗಿದೆ (ಭೂಮಿಅ. ೫೨). [ಅಷ್ಟ + ಕೋಣ್ಯ]

ಅಷ್ಟಗಂಧ (ನಾ). ಚಂದನ, ದೇವದಾರು, ಚಂಗಲ್‌ಕೋಷ್ಠ, ಕೇಸರಿ, ಕಲ್ಲುಹೂ, ಜಟಾಮಾಂಸಿ, ಗೋರೋಚನ, ಅಗಿಲು ಎಂಬ ಎಂಟು ಸುಗಂಧ ದ್ರವ್ಯಗಳು. ℙ ಈ ವಸ್ತುಗಳಲ್ಲಿ ಕೆಲವಕ್ಕೆ ಪ್ರತಿಯಾಗಿ ಬೇರೆಯವು ಉಕ್ತವಾಗಿವೆ: ಚಂದನಾಗರು ಕಸ್ತೂರಿ ಕರ್ಪೂರಕೇಸರ ಕಚೋರ ಲಾವಂಚ ಕೋಷ್ಠಂಗಳೆಂಬ ಅಷ್ಟಗಂಧಂಗಳಂ (ವಿವೇಕ. ೧೦೫). [ಅಷ್ಟ + ಗಂಧ]

ಅಷ್ಟಗುಣ (ನಾ). ೧. ಎಂಟು ಮಡಿ ಹೆಚ್ಚಾಗಿರುವುದು. ೨. = ಅಷ್ಟಭೋಗ ೨: ಉಡುಪ ಭಟ್ಟ ಕೊಂಮೆಭಟ್ಟರ ಮೂಲಮಾದ ಸೆಟ ಅಷ್ಟಗುಣವಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡ ಗದೆ ಮುಕ್ಕೆ ಗೇಣಿ ಅಕ್ಕಿ ಮುರ್ ಮತ್ತಂ ಅಯಿದುವರೆ ತಾರೆ (ಸೌಇಇ. IX–ii, ೪೭೧–೪೪; 1482). ೩. ಅಷ್ಟಸಿದ್ಧಿ; ಅಣಿಮೆ, ಮಹಿಮೆ, ಗರಿಮೆ, ಲಘಿಮೆ, ಪ್ರಾಪ್ತಿ, ಪ್ರಾಕಾಮ್ಯ, ಈಶತ್ವ, ವಶಿತ್ವ ಎಂಬ ಎಂಟು ಗುಣಗಳು: ಅಣಿಮಾದ್ಯಷ್ಟಗುಣಮಣಿನಿಧಾನನುಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೧೧–೩೩ ವ). ೪. [ಜೈನ] ಮುಕ್ತಿಪಡೆದ ಜೀವನ ಎಂಟು ಲಕ್ಷಣಗಳು; ಸಮ್ಯಕ್ತ್ವ, ಜ್ಞಾನ, ದರ್ಶನ, ವೀರ್ಯ, ಸೂಕ್ಷ್ಮ, ಅವಗಾಹನ, ಅಗುರುಲಘು, ಅವ್ಯಾಬಾಧ.

[ಅಷ್ಟ + ಗುಣ]

ಅಷ್ಟಗೆ (ನಾ). (ಕರಾ). ಅಷ್ಟಕಾ ಎಂಬ ಮಹಾಲಯ ಪಕ್ಷಶ್ರಾದ್ಧ.

[< ಸಂ. ಅಷ್ಟಕಾ]

ಅಷ್ಟಗ್ರಾಮ (ನಾ). ಎಂಟು ಗ್ರಾಮಗಳ ಸಮುದಾಯ; ಎಂಟು ಗ್ರಾಮಗಳ ಪ್ರಾಂತ್ಯ. [ಅಷ್ಟ + ಗ್ರಾಮ]

ಅಷ್ಟಚಾಪೋತ್ಸೇಧ (ನಾ). ಎಂಟು ಬಿಲ್ಲುಗಳ ಪ್ರಮಾಣದಷ್ಟು ಎತ್ತರ: ಏಱುನೂಱಯ್ವತ್ತು ಧನುರ್ವಿಸ್ತಾರಮಂ ಅಷ್ಟಚಾಪೋತ್ಸೇಧಮುಮನಪ್ಪುಕೆಯ್ದು (ಮಲ್ಲಿಪು. ೧೪–೧೮೭).

[ಅಷ್ಟ + ಚಾಪ + ಉತ್ಸೇಧ]

ಅಷ್ಟತನು (ನಾ). (?): ಮುದದಿಂದಲೆಂಟು ತಿಂಗಳಿಗಷ್ಟತನುಗಳು ವದಗಿ ತನ್ಮೂರ್ತಿಗೊಂಬವವು (ನವಮೋ. ೧೪–೫೧). [ಅಷ್ಟ + ತನು]

ಅಷ್ಟಕಾಲ, ಅಷ್ಟತಾಳ (ನಾ). ೧. = ಅಟ್ಟತಾಳ. ೨. ಅಷ್ಟಕೋಣ (ತ). **ಅಷ್ಟತಾಳ ೧** : ಅಷ್ಟತಾಳ (ಯಜ್ಞಬ. ೨೬೮). [ಅಷ್ಟ + ತಾಲ]

ಅಷ್ಟತಾಳ 'ಅಷ್ಟತಾಲ' ನೋ.

ಅಷ್ಟತೂರ್ಯ (ನಾ). ಎಂಟು ಬಗೆಯ ವಾದ್ಯಗಳು; ಭೇರಿ, ಮದ್ದಲೆ, ಝಲ್ಲರಿ, ಕಹಳೆ, ಶಂಖ, ಕೊಳಲು, ವೀಣೆ ಮತ್ತು ತುಣವ ಎಂಬ ಎಂಟು ವಾದ್ಯಗಳು. 'ಅಷ್ಟತೂರ್ಯರವ' ಪರಾ. [ಅಷ್ಟ + ತೂರ್ಯ]

ಅಷ್ಟತೂರ್ಯರವ (ನಾ). ಎಂಟು ಬಗೆಯ ವಾದ್ಯಗಳ ಧ್ವನಿ: ಭೋಗರ್ಗರೆವಷ್ಟತೂರ್ಯರವಮೊಗೆ ಜಯಘೃತಿಯಾಗೆ ಪೇಱಂ (ಕಾಂತಿಪು. ೭-೧೫). [ಅಷ್ಟತೂರ್ಯ + ರವ]

ಅಷ್ಟದರಿದ್ರ (ನಾ). ಬಹಳ ಬಡವ: ಆವರೇನೋ ಕುಬೇರನ ಹಾಗಿರಬಹುದು; ನಾವು ಅಷ್ಟದರಿದ್ರ (ರೂಢಿ). [ಅಷ್ಟ + ದರಿದ್ರ]

ಅಷ್ಟದಲ, ಅಷ್ಟದಳ (ನಾ). ೧. ಎಂಟು ದಳ. ೨. ಎಂಟು ಎಸಳುಗಳುಳ್ಳದು; ಎಂಟು ವಿಧಾಗವುಳ್ಳದ್ದು. **ಅಷ್ಟದಳ** : ೨. ಅಷ್ಟದಳ ಕಮಲದಲ್ಲಿ ಸೃಷ್ಟಿಯಾಕ್ಕಿ ಭಜಿಸಿ (ಅವಚಂ. ೧೪೦-೧೧೦). ೩. ಹಿಂದು ಒಡವೆ; ಆ ಭರಣ : ದಾಡಿಮಾದಳದಷ್ಟದಳಮುಮಂ, ಕೇಸರದ ಕೇಯೂರಮುಮಂ (ಚಂದ್ರಪ್ರ. ೭-೧೧೪ ವ). [ಅಷ್ಟ + ದಲ]

ಅಷ್ಟದಳ 'ಅಷ್ಟದಲ' ನೋ.

ಅಷ್ಟದಿಕ್ಕು (ನಾ). ಎಂಟು ದಿಕ್ಕುಗಳು; ಪೂರ್ವ, ಪಶ್ಚಿಮ, ದಕ್ಷಿಣ, ಉತ್ತರ, ಈಶಾನ್ಯ, ನೈಋತ್ಯ, ವಾಯುವ್ಯ, ಆಗ್ನೇಯ. [ಅಷ್ಟ + ದಿಕ್ಕು]

ಅಷ್ಟದಿಕ್ಪಾಲ, ಅಷ್ಟದಿಕ್ಪಾಳ (ನಾ). ಎಂಟು ದಿಕ್ಕುಗಳ ಒಡೆಯರು; ಇಂದ್ರ, ಅಗ್ನಿ, ಯಮ, ನಿರುತಿ, ವರುಣ, ವಾಯು, ಕುಬೇರ, ಈಶಾನ ಎಂಬ ಎಂಟು ಮಂದಿ ದಿಕ್ಪತಿಗಳು: ಅಷ್ಟದಿಕ್ಪಾಲರು ಬಂದು ವಂಚಿಸಿದರು ಶಕ್ತಿಯಿಂದಿರವಂಥ ಸತಿಯು ಧೃಷ್ಟಳಾಗುವುದಿಲ್ಲ(ಇಂಚಾಪ. ೧೧೦-೨೮). **ಅಷ್ಟದಿಕ್ಪಾಳ** : ಅಷ್ಟದಿಕ್ಪಾಲರು ತಮ್ಮಯ ಪಟ್ಟಣಗಳಗಟ್ಟುಳಿಯಾಗೆ ರಕ್ಷಸರ ನೆಟ್ಟಿಸಿ ನಿಲುವ ತಾಣಗಳಿಗೆ ಕೊತ್ತಳ ಕಟ್ಟಿಸಿಕೆ ದೊಳಿಪ್ಪಿದುವು (ಕಂಪಪು. ೨-೬೨). [ಸಂ. (ಅಷ್ಟದಿಕ್ + ಪಾಲ)]

ಅಷ್ಟದಿಕ್ಪಾಲಕ(ನಾ).= ಅಷ್ಟದಿಕ್ಪಾಲ. [ಸಂ.(ಅಷ್ಟದಿಕ್ + ಪಾಲಕ)]

ಅಷ್ಟದಿಕ್ಪಾಳ 'ಅಷ್ಟದಿಕ್ಪಾಲ' ನೋ

ಅಷ್ಟದಿಗ್ಗಜ (ನಾ). ಎಂಟು ದಿಕ್ಕಿನ ಆನೆಗಳು; ಐರಾವತ, ಪುಂಡರೀಕ, ವಾಮನ, ಕುಮುದ, ಅಂಜನ, ಪುಷ್ಪದಂತ, ಸಾರ್ವಭೌಮ, ಸುಪ್ರತೀಕ ಎಂಬ ಎಂಟು ದಿಕ್ಕುಗಿಗಳು. [ಸಂ. (ಅಷ್ಟದಿಕ್ + ಗಜ)]

ಅಷ್ಟದಿಗ್ವಿಜಯ (ನಾ). ಎಂಟು ದಿಕ್ಕುಗಳ ಗೆಲವು; ದಿಗ್ವಿಜಯ: ಅಷ್ಟದಿಗ್ವಿಜಯೋಪಾರ್ಜಿತಯಶಮಂ ದಶಾಂಗಭೋಗ ಸಂಗತನುಮಾಗಿ (ಚಂದ್ರಪ್ರ. ೭-೩೫ ವ). [ಸಂ. (ಅಷ್ಟದಿಕ್ + ಜಯ)]

ಅಷ್ಟದೇಹಿ (ನಾ).= ಅಷ್ಟಮೂರ್ತಿ: ಆಹೋಯ್ದನಾಹೊಯ್ದನೆಲೆಲೆ ಶಿವ ಶಿವ ಅಷ್ಟದೇಹಿ ಶಿವನೆ [ಪಾಠಾಂ. ತನ್ನ ನೇಪಿನಿಯವನೆಸೆ] ಶರಣಾ ರಕ್ಷಿಸಲಬಯನು (ಹಚಕಾ. ೧೩-೧೩). [ಸಂ. ಅಷ್ಟದೇಹಿನ್ (ಅಷ್ಟ + ದೇಹಿನ್)]

ಅಷ್ಟದ್ರವ್ಯ (ನಾ). ೧. (ಕರಾ). ಗಣಪತಿಯ ಹೋಮದಲ್ಲಿ ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಬೆಲ್ಲ, ತೆಂಗಿನಕಾಯಿ, ಕಬ್ಬು, ಎಳ್ಳು, ಅರಳು, ಬಾಳೆಹಣ್ಣು, ತುಪ್ಪ, ಅವಲಕ್ಕಿ—ಈ ಎಂಟು ವಸ್ತುಗಳ ಒಟ್ಟು. ೨. ಯಜ್ಞಾಗಳಲ್ಲಿ ಹೋಮಕ್ಕಾಗಿ ಬಳಸುವ ಎಂಟು ಹೋಮ ದ್ರವ್ಯಗಳು; ಅರಳು, ಅಕ್ಕಿ, ಅಲ, ಬಸರಿ ಎಂಬ ನಾಲ್ಕು ಬಗೆಯ ಸಮಿತ್ತುಗಳು ಮತ್ತು ತುಪ್ಪ, ಪಾಯಸ, ಎಳ್ಳು, ಬಿಳಿಸಾಸುವೆ ಎಂಬ ನಾಲ್ಕು ದ್ರವ್ಯಗಳು. [ಅಷ್ಟ + ದ್ರವ್ಯ]

ಅಷ್ಟನವತಿ (ನಾ). ತೊಂಬತ್ತೆಂಟು : ಅಷ್ಟನವತಿಯ ಪಡ್ಡದೊಳಗಿದನು ಪುದುಗೊಳಿಸಿದಷ್ಟರತ್ನಂಗಳಿಗೆ ಪೇೞ್ದ ನಾಂ ಕನ್ನಡದಿ (ರತ್ನಕ. ೨೪-೧೧). [ಸಂ. (ಅಷ್ಟ + ನವತಿ)]

ಅಷ್ಟನಾಗ (ನಾ). ೧. ಎಂಟು ಆನೆಗಳು. ೨. ಎಂಟು ಸರ್ಪಗಳು. 'ಅಷ್ಟಫಣಿ' ಪರಾ. [ಅಷ್ಟ + ನಾಗ]

ಅಷ್ಟಪತ್ರೆ (ನಾ). "ದೊಡ್ಡ ಕಾಗದದ ಹಾಳೆಯನ್ನು ಮೂರು ಸಲ (ಅಥವಾ ೮ ಎಲೆಗಳಾಗುವಂತೆ) ಮಡಿಸುವುದರಿಂದಾದ ಪುಟ (ದ ಅಥವಾ ಪುಸ್ತಕದ ಆಕಾರ) : ಅಷ್ಟಪತ್ರೆ" (Octavo. ಇಂಇ); ಕ್ರೌನ್ ಕಾಗದವನ್ನು ಮಡಿಚಿ ಎಂಟಾಗಿ ಮಾಡಿದ ಪುಸ್ತಕಗಳಿಗೆ ಕ್ರೌನ್ ಅಷ್ಟಪತ್ರವೆನ್ನುವರು (ರೂಢಿ). [ಅಷ್ಟ + ಪತ್ರ]

ಅಷ್ಟಪದಿ (ನಾ). ೧. ಎಂಟು ಪಾದಗಳುಳ್ಳ ಅಕ್ಟೊಪಸ್ ಎಂಬ ಒಂದು ಜಲಚರಿ ಪ್ರಾಣಿ: ಸಮುದ್ರದಲ್ಲಿ ರಾಕ್ಷಸನಂತಿರುವ "ಅಷ್ಟಪದಿ" (Octopus)ಯೂ ಬಲಿಷ್ಠ ಪ್ರಾಣಿಗಳೇ (ಬಾಲಪ್ರ. I, ೪೯೦). ೨. [ಛಂದ್] ಎಂಟು ಪಾದಗಳುಳ್ಳ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹಾಡುಗಬ್ಬ: ಪಟ್ಟಿದ ಅಷ್ಟಪದಿ ಗಣಿಯಮು ಕಂದ ಕಂಖಾವೃತ್ತ, ತಾಳವೃತ್ತ ಆದಿ ಜಾತಿಗಳ್ ಉಂಟು (ಛಂದೋಂಬು. ೧-೫೫ ಆಡಿಬು). [ಸಂ. ಅಷ್ಟಪದೀ]

ಅಷ್ಟಪಾದ (ನಾ). ೧. ಎಂಟು ಕಾಲುಗಳುಳ್ಳದ್ದು. ೨. ಜೇಡರ ಹುಳು. ೩. ಶರಭ ಎಂಬ ಒಂದು ಪ್ರಾಣಿ.
[ಅಷ್ಟ + ಪಾದ]

ಅಷ್ಟಪಾದಿ (ನಾ). = ಅಷ್ಟಪದಿ (Octopus. ಇಂಇ).
[ಸಂ. ಅಷ್ಟಪಾದಿನ್]

ಅಷ್ಟಪಾಶ (ನಾ). [ತತ್ತ್ವಶಾ] ಮುಕ್ತಿಗೆ ಅಡ್ಡಿಬರುವ ಎಂಟು ಪಾಶಗಳು; ಭಯ, ಶಂಕೆ, ಶೀಲ, ಕುಲ, ಜಾತಿ, ಕರುಣ, ಲಜ್ಜೆ, ಜುಗುಪ್ಸೆ ಎಂಬ ಎಂಟು : "ತರುಣ ಕೇಳ್ ಭಯ ಶಂಕೆ ವರಶೀಲ ಕುಲ [ಪಾಠಾಂ. ವ್ರತ] ಜಾತಿ ಕರುಣೆ ಲಜ್ಜಾಜುಗುಪ್ಸಂಗಳೆಂಬು ಪರಿಕಿಸಲ್ ಜೀವನಿವು ಶರವಪ್ಪ ಪೆರಪಪ್ಪಿಸಪವೆಂಬರು ಪೊಬಿಗಾರ್ರ್" (ಮಹೋದ. ೫-೩೯); ಅಷ್ಟಪಾಶದ ಹಂದು, ಕ್ಲೇಶಗಟ್ಟಿಣಿಯ ನೆರೆ ಮುರಿದು (ಅಮೃತ. ೧-೨೨); "ಅಷ್ಟಪಾಶಗಳು-ಭೃಣಾ, ಶಂಕಾ, ಭಯಂ, ಲಜ್ಜಾ, ಜುಗುಪ್ಸಾ (ಚೇತ ಪಂಚಮಿ), ಕುಲಂ, ಶೀಲಂ, (ತಥಾ) ಜಾತಿ (ರಹ್ಯೆ ಪಾಶಾಪ್ರಕೀರ್ತಿತಾಃ) " (ಅಮೃತ. ೧-೨೨ ಆಡಿಬು). 'ಅಷ್ಟಮಲ' ಪರಾ.
[ಅಷ್ಟ + ಪಾಶ]

ಅಷ್ಟಪೈಲು (ನಾ). ೧. ಎಂಟು ಮೂಲೆಗಳುಳ್ಳದ್ದು: ಕೇಶವನ ಈಗಿನ ವೇಷವೇ ಬೇರೆರಡು ಕೈಗಳ ಎಂಟು ಬೆರಳುಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಅಷ್ಟಪೈಲಿನ ಉಂಗುರುಗಳು (ಸ ಮಕ್ಕೇ. ೪೩). ೨. ಎಂಟು ಮೂಲೆಗಳುಳ್ಳ ಉಂಗುರ: ಬಲಗೈಯ ಆನಾಮಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಅಷ್ಟಪೈಲಿ ಹೊಡಿ (ತಿಮರು. ೬೫). [← ಮರಾ. ಅಷ್ಟಪೈಲಾ]

ಅಷ್ಟಪ್ರಕಾರಾರ್ಚನೆ (ನಾ). ಎಂಟು ಬಗೆಯಾದ ಪೂಜಾದ್ರವ್ಯಗಳಿಂದ ಮಾಡುವ ಪೂಜೆ : ರಸತೋಯಂ ಭಾವಗಂಧಂ ಪಡಸದಳೆ ಜಯಂ ಕಾವ್ಯಪುಷ್ಪಂ ಗುಣಾನ್ನಪ್ರಸರಂ ವ್ಯಕ್ತಪ್ರದೀಪಂ ವಚಶರುಚಿರ ಧೂಪಂ ಜಿನಶ್ರೀಪಲಂ ಪಿಪ್ಪೊಸತಾಯ್ತಪ್ಪ ಪ್ರಕಾರಾರ್ಚನೆಯಿನಿಸದೆಂ ಸಲ್ಗನಂತಂಗೆ ಮತ್ತಾವ್ಯಪಸರ್ಯಾರ್ಥ್ಯರುಡೊಳ್ (ಅನಂವ. ೧-೬೪).
[ಅಷ್ಟ + ಪ್ರಕಾರ + ಅರ್ಚನೆ]

ಅಷ್ಟಪ್ರಕೃತಿ (ನಾ). ಭೂಮಿ, ಜಲ, ಅಗ್ನಿ, ವಾಯು, ಆಕಾಶ, ಮನಸ್ಸು, ಬುದ್ಧಿ, ಅಹಂಕಾರ ಎಂಬ ಎಂಟು ಪ್ರಕೃತಿಗಳು: ಭೂಮಿ ... ಅಹಂಕಾರವೆಂಬಷ್ಟಪ್ರಕೃತಿಯಂ ವಿಕಾರಿಸಿ (ವಸೇಚ. ೨೪೬).
[ಅಷ್ಟ + ಪ್ರಕೃತಿ]

ಅಷ್ಟಪ್ರಮಾಣ (ನಾ). [ತತ್ತ್ವಶಾ] ಎಂಟು ಬಗೆಯ ಪ್ರಮಾಣಗಳು; ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ, ಅನುಮಾನ, ಆಗಮ, ಅರ್ಥಾಪತ್ತಿ, ಉಪಮಾನ, ಅನುಪಲಬ್ಧಿ ಸಂಭವ, ಐತಿಹ್ಯ: ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಪ್ರಮಾಣ... ಐತಿಹ್ಯಪ್ರಮಾಣವೆಂಬವೇ ವಸ್ತುಸಿದ್ಧಿಗಷ್ಟಪ್ರಮಾಣಂಗಳು (ವಿವೇಕ. ೧೮). [ಅಷ್ಟ + ಪ್ರಮಾಣ]

ಅಷ್ಟಫಣಿ (ನಾ). ಮುಖ್ಯವಾದ ಎಂಟು ಸರ್ಪಗಳು; ಅನಂತ, ತಕ್ಷಕ, ವಾಸುಕಿ, ಶಂಖಪಾಲ, ಪದ್ಮ, ಕಾರ್ಕೋಟಕ, ಕ್ರೋಡ, ಕಾಲ ಎಂಬ ಎಂಟು ಹಾವುಗಳು: ಪನ್ನಗಂಗಳು ಸಾವಿರವಜೊಳಗುನ್ನತಾಷ್ಟಫಣಿಗಳೆನಲ್ಕೆ... ಎಂಟು ಪಾವುಗಳಿಗೆ ಪತಿಗಳಾಗಿ (ಬ ಸ ಪು. ೪೬-೨೭). ℙ ಕ್ರೋಡ ಮತ್ತು ಕಾಲ ಎಂಬ ಈ ಎರಡಕ್ಕೆ ಪ್ರತಿಯಾಗಿ ಮಹಾಪದ್ಮ ಮತ್ತು ಗುಳಿಕ ಎಂಬ ಬೇರೆ ಎರಡು ಹೆಸರು ಕೆಲವು ಕಡೆ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಿದೆ. [ಅಷ್ಟ + ಫಣಿ]

ಅಷ್ಟಫಣೀಶ್ವರ (ನಾ). = ಅಷ್ಟಫಣಿ: ಕಚ್ಚುವ ಮಹಾಷ್ಟಫಣೀಶ್ವರಾಂಶದ ಪವನಭಕ್ಷಣರಾಜಿ (ಬಸಪು. ೪೬-೩೦). 'ಅಷ್ಟಫಣಿ' ಪರಾ. [ಅಷ್ಟ + ಫಣೀಶ್ವರ]

ಅಷ್ಟಬಂಧನ (ನಾ). ೧. ಎಂಟರ ತಂಡ, —ಗುಂಪು; ಅಷ್ಟಕ. ೨. ದೇವಾಲಯಗಳಲ್ಲಿ ವಿಗ್ರಹಗಳನ್ನು ಪೀಠಗಳಲ್ಲಿ ಭದ್ರಗೊಳಿಸಿ ಅಳವಡಿಸಲು ಏರ್ಪಡಿಸಿದ ಸಾಧನ, —ನೆಲೆಗಟ್ಟು: ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿ ಅಮ್ಮನವರಿಗೆ ಮಾಡಿದ್ದ ಅಷ್ಟಬಂಧನವು ಶಿಥಿಲವಾಗಿದ್ದುದರಿಂದ ದೊರೆಗಳು ಅಷ್ಟಬಂಧನವನ್ನು... ಮಾಡಿಸಿದರು (ಮಹಾವಂ. I, ೧೨೪). [ಅಷ್ಟ + ಬಂಧನ]

ಅಷ್ಟಭಕ್ತಿ (ನಾ). ಎಂಟು ಬಗೆಯಾದ ಭಕ್ತಿ: ಅಷ್ಟಾಂಗಯೋಗಮುಮಂ... ಅಷ್ಟಭಕ್ತಿಯನುಳ್ಳ ಶಿಷ್ಟರಂ ರಕ್ಷಿಸುತ್ತ (ವೀಶ್ವಪು. ೫-೧೬-೨). 'ಅಷ್ಟವಿಧ ಭಕ್ತಿಕ್ರಿಯೆ' ಪರಾ. [ಅಷ್ಟ + ಭಕ್ತಿ]

ಅಷ್ಟಭಾಗ್ಯ (ನಾ). ರಾಜ್ಯದ ಎಂಟು ಬಗೆಯ ಸಂಪತ್ತು; ರಾಜ್ಯ, ಭಂಡಾರ, ಸೈನ್ಯ, ಆನೆ, ಕುದುರೆ, ಛತ್ರ, ಚಾಮರ, ಆಂದೋಲನ ಎಂಬ ಎಂಟು (ಕಿ). [ಅಷ್ಟ + ಭಾಗ್ಯ]

ಅಷ್ಟಭುಜ (ನಾ). ೧. ಎಂಟು ತೋಳುಗಳುಳ್ಳವನು: ಸಂಖ್ಯಾವಾಚಿ ಸಮಾಸಕ್ಕೆ ಏಕಾಂಗ... ಅಷ್ಟಭುಜ, ನವನಿಧಿ, ದಶವ್ಯಾಕರಣ... ಎಂದು ಸಮಾಸಮಾಗಲೊಡಂ (ಶಮದ. ೮೨ ಪ್ರಯೋ). ೨. [ಗಣಿತ] ಎಂಟು ಬಾಹುಗಳುಳ್ಳ ಆಕೃತಿ. [ಅಷ್ಟ + ಭುಜ]

ಅಷ್ಟಭೈರವ (ನಾ). ಶಿವನ ಎಂಟು ವಿಧವಾದ ಭಯಂಕರ ರೂಪಗಳು. ℙ ಸಿತಾಂಗ, ರುರು, ಚಂಡ, ಕ್ರೋಧ, ಉನ್ಮತ್ತ, ಕಪಾಲ, ಭೀಷಣ, ಸಂಹಾರ (ದಕ. ಕಿ). [ಅಷ್ಟ + ಭೈರವ]

ಅಷ್ಟಭೋಗ (ನಾ). ೧. ಮನೆ, ಹಾಸುಗೆ, ವಸ್ತ್ರ, ಆಭರಣ, ಸ್ತ್ರೀ, ಪುಷ್ಪ, ಗಂಧ, ತಾಂಬೂಲ ಎಂಬ ಎಂಟು ವಸ್ತುಗಳು. ℙ ಅನ್ನ, ಉದಕ, ತಾಂಬೂಲ, ಪುಷ್ಪ, ಚಂದನ, ವಸ್ತ್ರ, ಶಯ್ಯೆ, ಅಲಂಕಾರ. ೨. ನಿಧಿ, ನಿಕ್ಷೇಪ, ಅಕ್ಷೀಣ, ಆಗಾಮಿ, ಸಂಚಿತ, ಜಲ, ಪಾಷಾಣ, ತರು ಎಂಬ ಎಂಟು ವಿಧದ ಸ್ವಾಮ್ಯ: ಅಷ್ಟಭೋಗ ತೇಜಸ್ವಾಮ್ಯ (ಕಇ. II, ೨೬-೧೯; 1173); ಚತುಸ್ಸೀಮೆಯೊಳಗುಳ್ಳ ನಿಧಿನಿಕ್ಷೇಪ ಜಲಪಾಷಾಣ ಅಕ್ಷೀಣಿ ಆಗಾಮಿ ಸಿದ್ಧ ಸಾಧ್ಯಂಗಳೆಂಬ ಅಷ್ಟಭೋಗ ತೇಜಸ್ವಾಮ್ಯವನೂ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೪೦, ೨೮-೨೪; 1509); ಛತ್ರಚಾಮರಾಂದೋಳಿಕಾದಿ ಅಷ್ಟಭೋಗಂಗಳಂ ಕೊಟ್ಟು (ಮೈ ಆ ರಿ. ೧೯೨೮, ೬೩-೨೭; 1532); ನಿಧಿನಿಕ್ಷೇಪ ಪಾಷಾಣಂ ಸಿದ್ಧಸಾಧ್ಯ ಜಲಾನ್ವಿತಂ ಅಕ್ಷೀಣ್ಯಾಗಾಮಿ ಸಂಯುಕ್ತಂ ಅಷ್ಟಭೋಗ ಸಮನ್ವಿತಂ (ಎಇ. XIII, ೩೪-೧; ?). ೩. ಮನೆ, ತರಿ, ಬೆದ್ದಲು ಭೂಮಿಗಳು, ದನದ ರೊಪ್ಪಗಳು, ಅರಣ್ಯ, ಪಾಳುಭೂಮಿ, ಕಾಡುಮೃಗಗಳ ಸ್ಥಾನ, ನದಿಯ ಬಯಲು, ಬೆಟ್ಟದ ಸಾಲಿನ ಸ್ಥಳ ಎಂಬ ಎಂಟು; "ಅಷ್ಟಭೋಗವೆಂದರೆ ಎಂಟು ವಿಧವಾದ ಸ್ವತ್ತಿನ ಭೇದಗಳನ್ನು ಅನುಭವಿಸುವುದು" (ಸಂಭಾನೆ. ೨೦೨): ಮಂದಿರಂ ದ್ವಿವಿಧಂ ಕ್ಷೇತ್ರಂ ಗೋಷ್ಠಂ ಚ ವನಮೇವ ಚ ಖಿಲೀಭೂತಂ ಚ ಯತ್ ಕ್ಷೇತ್ರಂ ಮೃಗವಾಸಸ್ತಥೈವಚ ನದೀಪರ್ವತ ಭೋಗಾಶ್ಚ ಅಷ್ಟಭೋಗಾಃ ಪ್ರಕೀರ್ತಿತಾಃ (ಎಕ. XII, ಶಿರಾ. ೯೫-೧೪೮; 1403). [ಅಷ್ಟ + ಭೋಗ]

ಅಷ್ಟಮ (ಗು). ೧. ಎಂಟನೆಯ: ಗ್ರಹಂ ಗ್ರಹದಿಂದಂ... ತುರ್ಯಾಷ್ಟಮಸ್ಥಾನದೊಳ್ ಗ್ರಹದಿಂ ಕೂಡೆ ಪರಸ್ಪರಂ ಸ್ವಗುಣದಿಂದಾಳ್ಗುಂ ಚತುರ್ಥಾಂಶಮಂ (ಜಾ ತ ತಿ. ೯-೯). (ನಾ). ೨. [ಜ್ಯೋತಿ] ಲಗ್ನದಿಂದ ಅಥವಾ ರಾಶಿಯಿಂದ ಎಂಟನೆಯ ಸ್ಥಾನ: ಅವನಿಗೆ ಅಷ್ಟಮದಲ್ಲಿ ಶನಿಯಿದ್ದಾನೆ (ರೂಢಿ). [ಸಂ.]

ಅಷ್ಟಮಂಗಲ, ಅಷ್ಟಮಂಗಳ (ನಾ). ೧. ಎಂಟು ಬಗೆಯ ಶುಭದ್ರವ್ಯಗಳ ಸಮುದಾಯ; ಮಂಗಳಕರವಾದ ಎಂಟು ವಸ್ತುಗಳು; ಧ್ವಜ, ಕನ್ನಡಿ, ಚಾಮರ, ರತ್ನ, ಭೃಂಗಾರ (ಗಿಂಡಿ); ಬೀಸಣಿಗೆ, ಕಲಶ, ಛತ್ರಿ. ೨. (ಪಟ್ಟಾಭಿಷೇಕವೇ ಮುಂತಾದ ವಿಶೇಷ ಸಮಾರಂಭಗಳಲ್ಲಿ) ಸಿಂಹ, ವೃಷಭ, ಆನೆ, ಜಲಪೂರ್ಣ ಕಲಶ, ಬೀಸಣಿಗೆ, ಧ್ವಜ, ಭೇರಿ ಅಥವಾ ತುತೂರಿ, ದೀಪ ಎಂಬ ಎಂಟು ವಸ್ತುಗಳು: ಅಲ್ಲಿ ಉಪಕರಣಷ್ಟಮಂಗಲವೆಲ್ಲ ನವರತ್ನಗಳೆ (ಬಿಜ್ಜಪು. ೫-೨೧). **ಅಷ್ಟಮಂಗಳೆ**: ೧. ಧ್ವಜದರ್ಪಣ ಚಂಚಚ್ಚಮರಜಮಣಿ ಭೃಂಗಾರ ಸುಪ್ರತಿಷ್ಠಿತತಾಳವ್ಯಜನ ಕಳಶಾತಪತ್ರಂ ತ್ರಿಜಗತ್ಪತಿಗಷ್ಟಮಂಗಳಂ ಸೊಗಯಿಸುಗುಂ (ಅಜಿಪು. ೪-೪೧). ೩. ಎಂಟು ವಿಧವಾದ ಶುಭಲಕ್ಷಣಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಕುದುರೆ; ಬಿಳಿದಾದ ಮುಖ, ಬಾಲ, ಕುತ್ತಿಗೆಯ ಮೇಲಣ ಕೂದಲು, ಎದೆ ಕಾಲ್ಗೊರಸುಗಳೂ ಉಳ್ಳ ಕುದುರೆ (ಕಿ). [ಅಷ್ಟ + ಮಂಗಲ]

ಅಷ್ಟಮಂಗಳೆ 'ಅಷ್ಟಮಂಗಲ' ನೋ.

ಅಷ್ಟಮಚಂದ್ರ (ನಾ). ೧. ಜನ್ಮಲಗ್ನದಿಂದ ಚಂದ್ರನು ಎಂಟನೆಯ ಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿರುವುದು ೨. (ಆಲಂ) ಕೇಡು: ಅಮರಾಧ್ವದೊಳೊಂದ ಶರೀರ ಮಹಾಧ್ವನಿ ಕಂಸ ಕಂಸ ಕೇಳ್ ದೇವಕಿಯಷ್ಟಮಗರ್ಭದಾತನಿಂದಷ್ಟಮಚಂದ್ರಂ ನಿನಗೆ ನೆರೆಗುಮೆಂದುದಮೋಘಂ (ಜಗವಿ. ೨-೪೭). [ಅಷ್ಟಮ + ಚಂದ್ರ]

ಅಷ್ಟಮತೀರ್ಥನಾಥ (ನಾ). ಎಂಟನೆಯ ತೀರ್ಥಂಕರ; ಚಂದ್ರಪ್ರಭ ತೀರ್ಥಂಕರ: ಪ್ರಿಯದಿಂದಷ್ಟಮತೀರ್ಥನಾಥನಿರದಿಂದೆನ್ನಲ್ಲಿಗೇ ಮಾತೊ ನಿರ್ವ್ರಯ ಸೌಖ್ಯೋನ್ಮುಖನೆಂದು ತನ್ನಗರಿ ತಾಂ ಮೆಯ್ವೆರ್ಚಿ (ಚಂದ್ರಪು. ೧೧-೭೪). [ಅಷ್ಟಮ + ತೀರ್ಥನಾಥ]

ಅಷ್ಟಮದ (ನಾ). ಎಂಟು ಬಗೆಯಾದ ಮದಗಳು; ಧನಮದ, ಕುಲಮದ, ವಿದ್ಯಾಮದ, ರೂಪಮದ, ಯೌವನಮದ, ಬಲಮದ, ಪರಿವಾರಮದ, ಅಧಿಕಾರಮದ: ಅಷ್ಟಮದವ್ಯಪೇತನುಂ (ಚಾವುಂಪು. ೫); ಕುಲಬಲಧನರೂಪಯೌವನ ವಿದ್ಯಾರಾಜ್ಯ ತಪದೇಳ್ಗೆಯೆಂಬಷ್ಟಮದದಿಂ ಮದಿಸಿ (ವಿವೇಕ. ೨೪೬). [ಅಷ್ಟ + ಮದ]

ಅಷ್ಟಮಲ (ನಾ). [ಜೈನ] ಎಂಟು ವಿಧವಾದ ದೋಷಗಳು; ಶಂಕೆ, ಘೃಣಿ, ಭಯ, ಲಜ್ಜೆ, ಜುಗುಪ್ಸೆ, ಕುಲ, ಶೀಲ, ಜಾತಿ ಇವುಗಳ ಭಾವನೆ: ಶಂಕಾದೃಷ್ಟಮಲಂಗಳುಮೆಂಟುಂ ಮದಂಗಳುಂ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೬-೨೧); ಸಪ್ತರ್ಧಿಸಂಪನ್ನನುಂ ಅಷ್ಟಮಲವ್ಯಪೇತನುಂ (ಅಜಿಪು. ೩-೧ ವ). 'ಅಷ್ಟಪಾಶ' ಪರಾ. [ಅಷ್ಟ + ಮಲ]

ಅಷ್ಟಮಹಾಪ್ರಾತಿಹಾರ್ಯ (ನಾ). [ಜೈನ] ಜಿನನ ಎಂಟು ಮಂಗಳ ಲಾಂಛನಗಳು : ಚತುಸ್ತ್ರಿಂಶದತಿಶಯಂಗಳುಮನಷ್ಟಮಹಾಪ್ರಾತಿಹಾರ್ಯಂಗಳುಮಂ . . . ಪೆಸರ್ಗೊಂಡು (ಆದಿಪು. ೩-೪೦ ವ); "ಅಷ್ಟಮಹಾಪ್ರಾತಿಹಾರ್ಯ-(೧) ಅಶೋಕವೃಕ್ಷ, (೨)ಸುರಪುಷ್ಪವೃಷ್ಟಿ, (೩) ದಿವ್ಯಧ್ವನಿ, (೪) ಚತುಷ್ಷಷ್ಟಿಚಾಮರ, (೫) ರತ್ನಜಡಿತ ಸುವರ್ಣ ಸಿಂಹಾಸನ, (೬) ಪ್ರಭಾವಲಯ, (೭) ದೇವದುಂದುಭಿ, (೮) ಛತ್ರತ್ರಯ" (ಆದಿಪು. ಅನು. ೨). [ಸಂ. (ಅಷ್ಟ + ಮಹಾ + ಪ್ರಾತಿಹಾರ್ಯ)]

ಅಷ್ಟಮಹಿಷೀಪತಿ (ನಾ). ೧. ಎಂಟು ಜನ ಪ್ರಧಾನಪತ್ನಿಯರಿಗೆ ಗಂಡ; ಎಂಟು ಹೆಂಡಿರುಳ್ಳವನು. ೨. ಶ್ರೀ ಕೃಷ್ಣ.
[ಸಂ. (ಅಷ್ಟ + ಮಹಿಷೀ + ಪತಿ)]

ಅಷ್ಟಮಾಂಶ (ನಾ). ಎಂಟನೆಯ ಒಂದು ಪಾಲು. [ಅಷ್ಟಮ + ಅಂಶ]

ಅಷ್ಟಮಿ (ನಾ). ಚಾಂದ್ರಮಾನದ ಮೇರೆಗೆ ಶುಕ್ಲಕೃಷ್ಣಪಕ್ಷಗಳಲ್ಲಿ ಎಂಟನೆಯ ತಿಥಿ : ಪಂಚಾಕ್ಷರಾದಿಯಲಿರುವಖಿಳ ಮಂತ್ರಗಳ ಜಪ . . . ಅಶುಭ ಷಷ್ಠಿ ಅಷ್ಟಮಿ (ಗಗತಾ. ೪-೬೭). [ಸಂ. ಅಷ್ಟಮೀ]

ಅಷ್ಟಮೀಂದು (ನಾ). ಅಷ್ಟಮಿಯ ಚಂದ್ರ : ಅಷ್ಟಮೀಂದುನಿಟಳಂ ಶೇಷೋಲ್ಲಸದ್ಬಾಹು . . . ಧರಣೀಶಸೂನು ತಳೆದಂ ಸಾಶ್ಚರ್ಯ ಸೌಂದರ್ಯಮಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೪-೭). [ಅಷ್ಟಮಿ + ಇಂದ್ಯು]

ಅಷ್ಟಮೂರ್ತಿ (ನಾ). ಎಂಟು ರೂಪಗಳುಳ್ಳವನು; ಶಿವ; ಮಹಾದೇವ; ಭೂಮಿ, ಜಲ, ಅಗ್ನಿ, ವಾಯು, ಆಕಾಶ, ಮನಸ್ಸು, ಬುದ್ಧಿ, ಅಹಂಕಾರ ಎಂಬ ಎಂಟು ರೂಪಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿದವನು, ಅಥವಾ ಪಂಚಭೂತಗಳು – ಸೂರ್ಯ, ಚಂದ್ರ, ಯಾಗ ಮಾಡುವವನು ಎಂಬ ಎಂಟು ಆಕೃತಿಗಳುಳ್ಳವನು : ವಿವರಿಸೆ ಯಥಾಶಿವಮಯಂ ವಿಷ್ಣುವೆನಿಪಾ ನುಡಿಗಳು ತ್ರಿಮೂರ್ತಿಗಳಿವು ಶಿವನೆ ಎಂಬಾ ದುರುಕ್ತಿಗಳಷ್ಟ ಮೂರ್ತಿಗಳು ಶಿವನೆ ಎಂಬ ಕುಯುಕ್ತಿಗಳು (ಬಸಪು. ೫೪-೭೯).
[ಅಷ್ಟ + ಮೂರ್ತಿ]

ಅಷ್ಟಯೋಗ (ನಾ). = ಅಷ್ಟಾಂಗಯೋಗ : ಯಮನಿಯಮವಾಸನಂ ಪ್ರಾಣಾಖ್ಯಚಿರಯಾಮವಾಪ್ರೀತಿಯಾಹಾರ [ಪ್ರತ್ಯಾಹಾರ] ತದ್ಧ್ಯಾನ ಕರಧಾರಣಾಧಿಕ ಸಮಾಧ್ಯಷ್ಟಯೋಗದಿಂ (ವೀಶೈಪು. ೭-೩-೪೪).
[ಅಷ್ಟ + ಯೋಗ]

ಅಷ್ಟರಸ (ನಾ). [ಕಾವ್ಯಮೀ] ಶೃಂಗಾರ, ವೀರ, ಕರುಣ, ಅದ್ಭುತ, ಹಾಸ್ಯ, ಭಯಾನಕ, ಬೀಭತ್ಸ, ರೌದ್ರ ಎಂಬ ಎಂಟು ಕಾವ್ಯರಸಗಳು. [ಅಷ್ಟ + ರಸ]

ಅಷ್ಟರು 'ಅಷ್ಟು' ಪರಾ.

ಅಷ್ಟಲೋಕ (ನಾ). ಎಂಟು ಲೋಕಗಳು; ಅಷ್ಟದಿಕ್ಪಾಲಕರ ಲೋಕಗಳು (?). 'ಅಷ್ಟಲೋಕೇಶ' ಪರಾ. [ಅಷ್ಟ + ಲೋಕ]

ಅಷ್ಟಲೋಕಪಾಲ (ನಾ). ಎಂಟುಲೋಕಗಳ ಒಡೆಯರು : ಪ್ರಕೃಷ್ಟಾಷ್ಟಲೋಕಪಾಲ ಪರಿಪಾಲಿತ ಸಾಹಸನುಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧-೭೧ ವ).
[ಅಷ್ಟಲೋಕ + ಪಾಲ]

ಅಷ್ಟಲೋಕೇಶ (ನಾ). = ಅಷ್ಟಲೋಕಪಾಲ : ಪುರಹರಂ ಕರುಣಿಸಿದ ಪುಣ್ಯವಾರ್ತೆಯ ಕೇಳ್ದು ನೆರೆಯಿತದನೇನೆಂಬೆನಮಮ ಹರಹರ ಗಣೇಶ್ವರ ರಷ್ಟಲೋಕೇಶರಷ್ಟಮೂರ್ತಿಗಳಷ್ಟವಸುಗಳು (ಹಚಕಾ. ೧೪-೧).
[ಅಷ್ಟಲೋಕ + ಈಶ]

ಅಷ್ಟವರ್ಗ (ನಾ). ೧. [ವೈದ್ಯಶಾ] ಮುಖ್ಯವೂ ಸಂಜೀವಕವೂ ಆದ ಎಂಟು ಮೂಲಿಕೆಗಳ ಸಮುದಾಯ; ಋಷಭ, ಜೀವಕ, ಮೇದೆ, ಮಹಾಮೇದ, ಋದ್ಧಿ, ವೃದ್ಧಿ, ಕಾಕೋಲಿ, ಕ್ಷೀರಕಾಕೋಲಿ ಎಂಬ ಎಂಟು ಮೂಲಿಕೆಗಳ ವರ್ಗ. ೨. ಎಂಟು ವರ್ಗ; ಎಂಟು ಗುಂಪು : ಕಾದಿದ್ದರಯ್ಯ ಅಷ್ಟವರ್ಗವೆಂಬ ಮಕ್ಕಳು ಮುಟ್ಟದಂತೆ (ಅವಚಂ. ೨೭೭-೧೨೭೦). [ಅಷ್ಟ + ವರ್ಗ]

ಅಷ್ಟವರ್ಗಿ (ನಾ). ಎಂಟು ವರ್ಗಗಳಿಗೆ ಸೇರಿದವರು (?): ಧೃತಖಟ್ಗರಷ್ಟವರ್ಗಿಗಳತಿಚಟುಳರುಮೊಳಗಣೆರಡು ಕೆಲದೊಳ್ ಬರೆ ಭೂಪತಿ ಪೋಲ್ತನುರಗಶಾಖಾವೃತ ಜಂಗಮ ಸಾಂದ್ರರುಂದ್ರಚಂದನ ತರುವಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೩-೧೦೮). [ಸಂ. ಅಷ್ಟವರ್ಗಿನ್]

ಅಷ್ಟವಸು (ನಾ). ಆಪ, ಧ್ರುವ, ಸೋಮ, ಧವ, ಅನಿಲ, ಅನಲ, ಪ್ರತ್ಯೂಷ, ಪ್ರಭಾಸ ಎಂಬ ಎಂಟು ಮಂದಿ ವಸುಗಳು : ಏಕಾದಶರುದ್ರರನಷ್ಟವಸುಗಳಂ ನೆಱೆ ಕಂಡಂ (ಜಗವಿ. ೫-೧೦೯). ℙ ಈ ಹೆಸರುಗಳು ಕಲ್ಪಭೇದಗಳಿಂದ ಬೇರೆಯಾಗುತ್ತವೆ. [ಅಷ್ಟ + ವಸು]

ಅಷ್ಟವಿಂಶತಿ (ನಾ). ಇಪ್ಪತ್ತೆಂಟು : ಶರ್ಕರಾಪ್ರಭೆಯೆಂಬೆರಡನೆಯ ನರಕಮಲ್ಲಿಂ ಕೆಳಗೇಕರಜ್ಜ್ವಂತರದೊಳಷ್ಟವಿಂಶತಿ ಸಹಸ್ರಯೋಜನ ಬಾಹುಲ್ಯದಿಂ (ಸುಕುಮಾ. ೧೧-೪೧ ವ); ಮುಷ್ಟಿಯುದ್ಧವ ಮಾಡುತಿರಲಂದಷ್ಟವಿಂಶತಿ ದಿವಸಪರಿಯಂತಿಷ್ಟಬಕುತನ ಕೂಡೆ ಲೀಲೆಯಲಾಡುವಂದದಲಿ (ನಿಭಾಗ. ೧೦-೬೭-೧೫). [ಸಂ. ಅಷ್ಟಾವಿಂಶತಿ]

ಅಷ್ಟವಿಧ (ಗು). ಎಂಟು ಬಗೆಯ. [ಅಷ್ಟ + ವಿಧ]

ಅಷ್ಟವಿಧಪೂಜೆ (ನಾ). ಎಂಟು ಬಗೆಯ ಪೂಜೆ; ಅಕ್ಷತೆ, ಜಲ, ಗಂಧ, ಪುಷ್ಪ, ಧೂಪ, ದೀಪ, ನೈವೇದ್ಯ, ತಾಂಬೂಲ, ಅಥವಾ ಫಲ – ಇವುಗಳ ಅರ್ಪಣೆ : ಅಷ್ಟವಿಧಪೂಜೇಷ್ಟನಿಷ್ಠಾತುಷ್ಟಮಾನಸಕಷ್ಟ ಸಂಶ್ರುತಿನಷ್ಟದೃಷ್ಟಾದೃಷ್ಟಗುಣವಿಸ್ಪಷ್ಟ ಬಸವೇಶ (ಬಸಪು. ೪೮-೩೩).
[ಅಷ್ಟವಿಧ + ಪೂಜೆ]

ಅಷ್ಟವಿಧಭಕ್ತಿಕ್ರಿಯೆ (ನಾ). ಎಂಟು ಬಗೆಯಾದ ಭಕ್ತಿಯ ಕಾರ್ಯಗಳು; ಸ್ಮರಣ, ಕೀರ್ತನ, ವಂದನ, ಪಾದಸೇವನ, ಅರ್ಚನ, ದಾಸ್ಯ, ಸಖ್ಯ, ಆತ್ಮನಿವೇದನ (ಕಿ). [ಅಷ್ಟವಿಧ + ಭಕ್ತಿ + ಕ್ರಿಯೆ]

ಅಷ್ಟವಿಧರಿದ್ಧಿ (ನಾ). ಅಷ್ಟಋದ್ಧಿ : ಬುದ್ಧಿ ಕ್ರಿಯಾದ್ಯಷ್ಟವಿಧರಿದ್ಧಿಯುಂ . . . ತನ್ನೊಳುಂ ಸಚ್ಛನ್ನಮಾಗಿ (ಪುಷ್ಪಪು. ೧೪-೧೬ ವ).
[ಅಷ್ಟವಿಧ + ರಿದ್ಧಿ]

ಅಷ್ಟವಿಧರ್ಧಿ (ನಾ). = ಅಷ್ಟಋದ್ಧಿ : ವೃಷಭಸೇನಂ . . . ಅಷ್ಟವಿಧರ್ಧಿ ಪ್ರಾಪ್ತಂ ಪ್ರಥಮಗಣಧರನಾದಂ (ಚಾವುಂಪು. ೩೭). [ಸಂ.]

ಅಷ್ಟವಿಧಶುದ್ಧಿ (ನಾ). [ಜೈನ] ಕಾರ್ಯಶುದ್ಧಿ; ಭಾವಶುದ್ಧಿ, ಈರ್ಯಾಪಥ ಶುದ್ಧಿ, ಭಿಕ್ಷಾಶುದ್ಧಿ, ಪ್ರತಿಷ್ಠಾಪನಾಶುದ್ಧಿ, ಶಯನಾಸನಶುದ್ಧಿ ವಾಕ್ಯಶುದ್ಧಿ ಎಂಬ ಎಂಟು ಬಗೆಯ ಶುದ್ಧಿಗಳು: ಕಾಯಶುದ್ಧಿವಿನೇಯ ಶುದ್ಧ್ಯಾದ್ಯಷ್ಟವಿಧಶುದ್ಧಿಯುಂ . . . ತನ್ನೊಳುಂ ಸಚ್ಛನ್ನಮಾಗಿ (ಪುಷ್ಪಪು. ೧೪-೧೬ ವ). [ಅಷ್ಟವಿಧ + ಶುದ್ಧಿ]

ಅಷ್ಟವಿಧಸಮಾಧಿ (ನಾ). = ಅಷ್ಟಾಂಗಯೋಗ (ಕಿ).
[ಅಷ್ಟವಿಧ + ಸಮಾಧಿ]

ಅಷ್ಟವಿಧಾರ್ಚನೆ (ನಾ). = ಅಷ್ಟವಿಧಪೂಜೆ : ತ್ರಿಲೋಕಶಿಖರಶೇಖರಂಗಷ್ಟಾಂಗಮೆಜಗಿ ಪೊಡಮಟ್ಟಷ್ಟವಿಧಾರ್ಚನೆಗಳಿನರ್ಚಿಸಿ (ಶಾಂತಿಪು. ೮-೧೧೪ ವ). [ಅಷ್ಟವಿಧ + ಅರ್ಚನೆ]

ಅಷ್ಟವಿಭೂತಿ (ನಾ). = ಅಷ್ಟೈಶ್ವರ್ಯ. [ಅಷ್ಟ + ವಿಭೂತಿ]

ಅಷ್ಟವಿವಾಹ (ನಾ). ಎಂಟು ಬಗೆಯ ಮದುವೆಯ ಕ್ರಮ; ಬ್ರಾಹ್ಮ, ದೈವ, ಆರ್ಷ, ಪ್ರಜಾಪತ್ಯ, ಆಸುರ, ಗಾಂಧರ್ವ, ರಾಕ್ಷಸ, ಪೈಶಾಚ—ಎಂಬ ಎಂಟು ಬಗೆಯ ವಿವಾಹ.
[ಅಷ್ಟ + ವಿವಾಹ]

ಅಷ್ಟವೆ (ನಾ). ಅಷ್ಟಮೀತಿಥಿ : "ಅಷ್ಟವೆಯೆನಲ್ಕಕ್ಕದಷ್ಟಮಿಗೆ ಪೆಸರ್" (ಕಶರ. ೫). [< ಸಂ. ಅಷ್ಟಮೀ]

ಅಷ್ಟಕೋಭೆ (ನಾ). ಮಂಗಳಸೂಚಕವಾದ ಎಂಟು ಬಗೆಯ ಅಲಂಕಾರಗಳು; ಸುಣ್ಣಬಣ್ಣಗಳನ್ನು ಹಚ್ಚುವುದು, ಸುಗಂಧ ದ್ರವ್ಯಗಳಿಂದ ಸಾರಣೆ, ರಂಗವಲ್ಲಿ, ತಳಿರುತೋರಣ, ಧ್ವಜ ವನ್ನು ಏರಿಸುವುದು, ಪುಷ್ಪಗುಚ್ಛಗಳಿಂದ ಅಲಂಕರಿಸುವುದು, ಚಪ್ಪರ ಹಾಕುವುದು, ಮೇಲುಕಟ್ಟು ಕಟ್ಟುವುದು: ಕತ್ತುರಿ ಸಗರ್ಜಾರ ಬಿಡುಮುತ್ತಿನ ರಂಗವಲಿ ಮಿಳಿರ್ವ ದುಗುಲದ ಗುಡಿ ಸಂಪತ್ತಿನ ಬಿತ್ತರದಿತ್ತಿಂದ ಮುತ್ತಿನ ಮಂಡಿಗೆ ಪೊಜಲ ಮನೆಗಳೊಳ್ಗಿಲ್ಲಿ ಅಂತಾಗಳೊಂದುತ್ತರಂ ಬಳಿಯೆ ಸೊಗಯಿಸುವ ಪೊಜಲೊಳಪ್ಪಕೋಭೆಯಂ ಮಾಡಿ (ಪಂಪಭಾ. ೩-೨ ವ); ಎನ್ನ ಪೆಂಡತಿ ಗಂಡುಮಗನಂ ಪೆಱಲೊಡಮಪ್ಪಕೋಭೆಯಂ ಮಾಡಿಸಿ ಮಹಾದಾನಂಗೆಯ್ವು (ಪಂಚತಂ. ೧೪೭-೫). [ಅಷ್ಟ + ಕೋಭೆ]

ಅಷ್ಟಪಟ್ಟಿದಿ (ನಾ). [ಛಂದ] (ಎಂಟು ಸಾಲುಗಳ ಒಂದು ಅಂಶವೂ ಆಮೇಲೆ ಅರು ಸಾಲುಗಳ ಮತ್ತೊಂದು ಅಂಶವೂ ಬರುವ ಒಟ್ಟು) ಹದಿನಾಲ್ಕು ಸಾಲುಗಳುಳ್ಳ ಪದ್ಯಜಾತಿ; ಸಾನೆಟ್: ಅಷ್ಟಪಟ್ಟದಿಯ ಶಿಲ್ಪಸಮರಚನೆ ಆದರ ಭಾವಪುಂಜಗತಿಗೆ ಕಾರಣವಾಗುತ್ತದೆ (ಛಂಪೋದ. ೩೦೩); ಭಾವಗೀತೆ, ಅಷ್ಟಪಟ್ಟದಿ... ಎಲ್ಲವೂ ಇಂದು ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ನೆಲೆಗೊಂಡಿವೆ (ಸಮ್ಮಾ. ೨೪); ಅಷ್ಟಪಟ್ಟದಿಯಲ್ಲಿ ಉರ್ಯಾಲೆಯೊಡುತಿದೆ ಕೌತುಕದ ಬಗೆ (ಉರ್ಯಾಲೆ. ೩). [ಅಷ್ಟ + ಪಟ್ಟಿದಿ]

ಅಷ್ಟಪಷ್ಪಿಕ್ಷೇತ್ರ (ನಾ). ಅರವತ್ತೆಂಟು ದಿವ್ಯಕ್ಷೇತ್ರಗಳು: ನೆರೆದ ತಿನಭವನಂಗಳಷ್ಟಪಷ್ಪಿಕ್ಷೇತ್ರ ಶತಿಯವೆಂದೆತ್ತಿದೆನು ಕೆಯ್ಯನು (ಪಿದ್ದಾರಾ. ೧-೮). [ಅಷ್ಟ + ಪಷ್ಪಿ + ಕ್ಷೇತ್ರ]

ಅಷ್ಟಪಷ್ಪಿತೀರ್ಥ (ನಾ). ಅರವತ್ತೆಂಟು ದಿವ್ಯತೀರ್ಥಗಳು: ಅಷ್ಟ ಪಷ್ಪಿತೀರ್ಥಂಗಳಂಗುಷ್ಪದೊಳಿರೆ (ವೀಕ್ಷಿಷ. ೧-೧-೩). [ಅಷ್ಟ + ಪಷ್ಪಿ + ತೀರ್ಥ]

ಅಷ್ಟಸಹಿತಶತ (ನಾ). ನೂರೆಂಟು: ಒಂದೊಂದಜಸೊಳೆಳ್ಕುಂ... ವರಪಟಲಂಬಿಂಬಗಳಷ್ಟಸಹಿತಶತಂಗಳ್ (ಸುಳುಮಾ. ೧೧-೫೧). [ಅಷ್ಟ + ಸಹಿತ + ಶತ]

ಅಷ್ಟಸಿದ್ಧಿ (ನಾ). = ಅಷ್ಟಗುಣ ೩: ಇಂತಷ್ಟಸಿದ್ಧಿಗಳ್ಗೆ ಧರ್ಮಾರ್ಥಕಾಮಮೋಕ್ಷಂಗಳ್... ಅನ್ತಿತಂ (ಪು.ಸೋ.ವಿ. ೧-೩೦ ವ್ಯಾಖ್ಯಾ); ಅಣಮಾದಿ ಅಷ್ಟಸಿದ್ಧಿಗಳನ್ನು ಪಡೆದಿದ್ದ ಆ ಮಹಾತ್ಮರು ತಪ್ಪಿಸಿಕೊಂಡು ಹೋದ ಬಗ್ಗೆ... ವ್ಯಥೆಯಾಗಲಿಲ್ಲ (ರಾಜ್ಯೋದ. ೧೪೬). [ಅಷ್ಟ + ಸಿದ್ಧಿ]

ಅಷ್ಟಾಂಗ (ನಾ). ೧. ಎಂಟು ಅಂಗಗಳು: ನಿಮ್ಮ ಶರಣಂಬೊಕ್ಕೆ ವೆನುತಂ ಬಿಮ್ಮುಗೆಟ್ಟಷ್ಟಾಂಗದಿಂ ಪೊಡವಡುತ ನನು ಸಾರ್ದರ್ (ಬಸವ. ೫೫-೨೬). 'ಅಷ್ಟಾಂಗಪ್ರಣಾಮ' ಪರಾ. ೨-[ಯೋಗ]ಶಕ್ತಾ] ಎಂಟು ಅಂಗಗಳುಳ್ಳದ್ದು: ಯೋಗವು ಅಷ್ಟಾಂಗವೆಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧಿ (ಹಿಂದಸಾ. ೧೦೫). 'ಅಷ್ಟಾಂಗಯೋಗ' ಪರಾ. [ಅಷ್ಟ + ಅಂಗ]

ಅಷ್ಟಾಂಗದಂಡಪ್ರಣಾಮ (ನಾ). = ಅಷ್ಟಾಂಗಪ್ರಣಾಮ: ಭಕ್ತಗಣಂಗಳಿಗೆ ಧರಣಿತಳದೊಳಷ್ಟಾಂಗದಂಡಪ್ರಣಮನಂ ಮಾಡಿ (ಬಸವ. ೩೩-೫೭). [ಅಷ್ಟಾಂಗ + ದಂಡ + ಪ್ರಣಮ]

ಅಷ್ಟಾಂಗನಿಮಿತ್ತ (ನಾ). ಭೂಮಿ, ಸ್ವಪ್ನ, ಶರೀರ, ಸ್ವರ, ಉತ್ಪಾತ, ಆಕಾಶ, ಲಕ್ಷಣ, ವ್ಯಂಜನ ಇವುಗಳಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ನಿಮಿತ್ತಗಳನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಎಂಟು ಅಂಗಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಒಂದು ಶಾಸ್ತ್ರ: ತಿವಗುಪ್ತಾಚಾರ್ಯರಷ್ಟಾಂಗನಿಮಿತ್ತಂಗಳಂ ಬಲ್ಲರ್ (ವರ್ಧಾಪು. ೭೬-೨೪); ಅಷ್ಟಾಂಗನಿಮಿತ್ತಮನೆಱೆವ ಮಹಾ ಮುನಿಪಾಯಂ ಭೆಸಗೊಂಡಂ (ಪಂಲಾಸಾ. ೧೧-೬೩); ಅಷ್ಟಾಂಗನಿಮಿತ್ತಂ ಬಗೆವೊಡವರ್ಗೆ ಶುದ್ಧಗೆಯಲ್ತ್ತ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೪-೧೫೮). [ಅಷ್ಟಾಂಗ + ನಿಮಿತ್ತ]

ಅಷ್ಟಾಂಗಪುಷ್ಪ (ಗು). ಎಂಟು ಅಂಗಗಳು ಚೆನ್ನಾಗಿ ಪೋಷಣೆ ಗೊಂಡ: ಬಳಿದ ದೇಹಂಗೊಂಡಷ್ಟಾಂಗಪುಷ್ಪನಾಗಿ... ಕೈಕಲಂದ ದಂತಿ ಕಾಡೊಳ್ ಪೊಕ್ಕಂತೆ ಹೆಜಮಟ್ಟಿ ನಡೆನಡೆದು (ಪಂಚತಂ. ೧೪-೧೧). [ಅಷ್ಟಾಂಗ + ಪುಷ್ಪ]

ಅಷ್ಟಾಂಗಪ್ರಣಾಮ (ನಾ). ಸಾಷ್ಟಾಂಗ ನಮಸ್ಕಾರ; ಅಷ್ಟಾಂಗ ನಮೇತವಾಗಿ ಮಾಡುವ ನಮಸ್ಕಾರ; ಎದೆ, ತಲೆ, ಕಾಲುಗಳ ಕೆರಡು, ಮೊಣಕಾಲು, ದೃಷ್ಟಿ, ಕೈಗಳೆರಡು ನೆಲಕ್ಕೆ ಸೋಕು ವಂತೆಯೂ, ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ತನ್ಮಯತೆಯನ್ನು ಹೊಂದಿಯೂ, ನಮಸ್ಕರಿಸುವೆನೆಂದು ಬಾಯಲ್ಲಿ ಹೇಳುತ್ತಲೂ ಮಾಡುವ ನಮಸ್ಕಾರ: ಕಂದಷ್ಟಾಂಗಪ್ರಣಾಮಂಬೆರಸು ಕರಸದಂ ನಾರದಂ... ಕರಕಮುತಂ ಸ್ತೋತ್ರಮಂ ಮಾಡುತಿರ್ದಂ (೧೦೪. ೪-೨೫). ℙ ಇದರಲ್ಲಿ ನಮಯ ಭೇದಗಳಿಂದ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಕ್ರಮಗಳಿವೆ.

[ಅಷ್ಟಾಂಗ + ಪ್ರಣಾಮ]

ಅಷ್ಟಾಂಗಭಕ್ತಿ (ನಾ). ಎಂಟು ಬಗೆಯಾದ ಭಕ್ತಿ: ಸ್ಮೃದಿಂದಷ್ಟಾಂಗ ಭಕ್ತಿಯೊಳಿರಿಯೊಳಿಸಿಯೊಲಿಸಿ (ಬಸವ. ೬-೬೦). 'ಅಷ್ಟವಿಧಭಕ್ತಿ ಕ್ರಿಯೆ' ಪರಾ. [ಅಷ್ಟಾಂಗ + ಭಕ್ತಿ]

ಅಷ್ಟಾಂಗಮಡಿಗು, ಅಷ್ಟಾಂಗವೆಱಗು(ಕ್ರಿ). ಸಾಷ್ಟಾಂಗ ಪ್ರಣಾಮ ವನ್ನು ಮಾಡು: ಕ್ರಿಯೋಕ್ತಿಯಂಗಿರತೀಟುರಂಗಳ್ಗಾಂಗಮಡಿಗಿ ಪೊಡಮಟ್ಟು (ಕಾಂತಿ. ೪-೧೧೪ ವ). **ಅಷ್ಟಾಂಗೆಯಿಗು**: ಲಿಂಗಭಕ್ತಾಂಬುಗಳ ಮೇಲಷ್ಟಾಂಗವೆಱಗಿ ನಮಿಸಿ ನಮಿಸಿ (ಬಸವ. ೬-೨೪).

[ಅಷ್ಟಾಂಗ + ಎಱಗು]

ಅಷ್ಟಾಂಗಯೋಗ (ನಾ). [ಯೋಗಶಾ] ಎಂಟು ಅಂಗಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಕ್ರಮಬದ್ಧವಾದ ಯೋಗ; ಯಮ, ನಿಯಮ, ಆಸನ, ಪ್ರಾಣಾಯಾಮ, ಪ್ರತ್ಯಾಹಾರ, ಧ್ಯಾನ, ಧಾರಣ, ಸಮಾಧಿ: ಸ್ಥಾನಭವದಷ್ಟಾಂಗಯೋಗಾಸೂಪಪಳಪಕ್ಕಿಯೊಳಿಂತು ತನ್ನೊಳು ತಾನೆ ಮಜಹಿಂದಿಪ್ಪ ವೇಳೆಯೊಂ (ಬಸವ. ೩೪-೩೦). [ಅಷ್ಟಾಂಗ + ಯೋಗ]

ಅಷ್ಟಾಂಗಯೋಗಿ (ನಾ). ಅಷ್ಟಾಂಗಯೋಗ ಗಳನ್ನು ಅಭ್ಯಾಸ ಮಾಡಿದವನು: ಅಷ್ಟಾಂಗಯೋಗಿಗಳಗಸರ್ಗ್ಗಗಣ್ಯಮೇಲಣ ಗತಿಯ ಕಾಂತನಂಜೀಲ ರಕ್ಷಿಸು (ವೀಕ್ಷಿಷ. ೫-೧೬-೨). [ಸಂ. ಅಷ್ಟಾಂಗಯೋಗಿನ್]

ಅಷ್ಟಾಂಗವೆಱಗು 'ಅಷ್ಟಾಂಗಮಡಿಗು' ನೋ.

ಅಷ್ಟಾತ್ಮ (ನಾ). [ವೀಶೈ] ಎಂಟು ಬಗೆಯ ಆತ್ಮಗಳು: ಜೀವಾತ್ಮ, ನಂತರಾತ್ಮ, ಪರಾತ್ಮ, ನಿರ್ವಾಣಾವಿಶೇಷಾತ್ಮ, ಶುದ್ಧಾತ್ಮ, ಸುಜ್ಞಾನಾತ್ಮ, ನೋವಲು ಮಹಾತ್ಮ, ಭೂತಾತ್ಮವಿಂತತ್ಮಾಪ್ತಾತ್ಮರಿಂ (ವೀಕ್ಷಿಷ. ೬-೩-೨೦). [ಅಷ್ಟ + ಆತ್ಮ]

ಅಷ್ಟಾದಕ (ನಾ). ಹದಿನೆಂಟು: ಅಸದರ್ಥಂ... ಇಸಕುಂ ದೋಷಂಗಳಷ್ಟಾದಶಂ (ಛಂದೋಬು. ೩. ೧-೪೦). [ಸಂ. ಅಷ್ಟಾದಶನ್]

ಅಷ್ಟಾದಶಜಾತಿ (ನಾ). ಹದಿನೆಂಟು ಬಗೆಯ ಜಾತಿಗಳು; ಬ್ರಾಹ್ಮಣ, ಕ್ಷತ್ರಿಯ, ವೈಶ್ಯ, ಲಿಂಗವಂತ, ಬಣಜಿಗ, ಗಂಗಡಿಕಾರವ್ಯೊಕ್ಕಲಿಗ, ಮಡಿವಾಳ (ಅಗಸ), ಕೆಲಸಿಗ, ಕುರುಬ, ಕುಂಬಾರ, ಕಟುಕ, ಬಡಗಿ (ಓಜ), ಅಕ್ಕಸಾಲಿ, ತೊರೆಯ, ಉಪ್ಪಾರ, ಬೆಸ್ತ, ಹೊಲೆಯ, ಮಾದಿಗ (೬): ಜಾತಿ ಆಜಾತಿ ಯೆಂಬು ಅಷ್ಟಾದಶಜಾತಿಯೊಳಗೆ ಇಳ್ಕಲಾಗದು ಅಷ್ಟಾದಶ ಜಾತಿಗಳೊಳಗೆ ಗೆಂದೂ ಭಾವಿಸಲಾಗದು (ಗಣಭಾ. ೨೪೯-೫). [ಅಷ್ಟಾದಶ + ಜಾತಿ]

ಆಪ್ತಾದಶಕತೀರ್ಥ (ನಾ). ರಾಜನಿಗೆ ಸಹಾಯಕರಾದ ಹದಿನೆಂಟು ಅಧಿಕಾರಿಗಳು; ಮಂತ್ರಿ, ಪುರೋಹಿತ, ಯುವರಾಜ, ಕೋಶಾಧಿಕಾರಿ, ಅಂತರ್ವಂಶಿಕ, ನಗರಾಧ್ಯಕ್ಷ, ದ್ವಾರಪಾಲ, ಸೇನಾಧ್ಯಕ್ಷ, ಧರ್ಮಾಧ್ಯಕ್ಷ, ಧರ್ಮಾನಿರ್ಮಾಣಿಕ, ಕಾರ್ಯನಿರ್ಮಾಣಿಕ, ಸಭಾಧ್ಯಕ್ಷ, ದುರ್ಗಪಾಲಕ, ಅರಣ್ಯಪಾಲಕ, ಸೀಮಾಪಾಲಕ, ಸೆರೆಮನೆಯ ಅಧಿಕಾರಿ, ದಂಡಪಾಲ (ಕೊತ್ವಾಲ), ಯೋಜನಾಧಿಕಾರಿ: ಆನಂತ್ಯಮದಂ ಜರೆಂ ದಿಷ್ಟಪ್ಪಾಪ್ತಾದಶತೀರ್ಥದೊಳ್ಮೆದಿಯ ಸರ್ (ಶಾಂತಿ. ೨-೪೨) ; ಸಹಜ ಕೃತ್ರಿಮವಿದ್ಯಾಪ್ತಾದಶತೀರ್ಥಂಗಳ್ ಕೊಳ್ ವಿಧಿವೇತ್ತ ವಿದ್ಯಾಲಂಕಾರದ ಪ್ರಶ್ನೆಸ್ಪ ಪ್ರಶ್ನೆಗಳಂ ಪ್ರಯೋಗಿಸಿಯುಂ (ಹಂಪ್ಪ. ೩-೬೦ ಪ). [ಆಪ್ತಾದಶ + ತೀರ್ಥ]

ಆಪ್ತಾದಶದೋಷ (ನಾ). ೧. [ಕಾವ್ಯಮೀ] ಹದಿನೆಂಟು ಕಾವ್ಯದೋಷಗಳು. P ಅಸದರ್ಥಂ ವಿಕಲೀತಕಲ್ಪನೆಯುಳ್ಳಂ ದುಷ್ಕರಂ ಗ್ರಾಮ್ಯಂ ಶಿಲೀಷಮಪ್ರಯುಕ್ತತೆಯಶ್ರುತಿಕಷ್ಟತಿಜಡನಂ ದುಸ್ಮಂ ಧಿ ವಿಶ್ಲೇಷ ನಷ್ಟಸಮಾಸಂ ನಯನಾಶ ರೀತಿವಿಫಲಂ ದುರ್ಲಕ್ಷಣಂ ಹಾಸ್ಯ ವಾಗ್ವಿಸಮಾಸಾಮ್ಲಮೆಂಬಿವೆಯಿಂದಿವಿಸಿಯಂ ದೋಷಂಗಳ್ಳಾದಶಂ (ಲಂಡೀಲಂಬು. ೬. ೧-೪೦). ಕನ್ನಡ ಕೈವಿಡಿಯಲ್ಲಿ ಕೊಟ್ಟಿರುವ ದೋಷಗಳ ಸಂಖ್ಯೆ ಮತ್ತು ವಿವರಗಳು ಬೇರೆಯಾಗಿವೆ. ೨. [ಜೈನ] ಜೀವಿಗೆ ಅಂಟುವ ಹದಿನೆಂಟು ದೋಷಗಳು; "ಕ್ಷುಧೆ, ತೃಷೆ, ಭಯ, ದ್ವೇಷ, ರಾಗ, ಮೋಹ, ಚಿಂತೆ, ಜರೆ, ರೋಗ, ಮೃತ್ಯು, ಖೇದ, ಸ್ವೇದ, ಮದ, ಅರತಿ, ವಿಸ್ಮಯ, ಜನ್ಮ, ನಿದ್ರೆ, ವಿಷಾದ" (ಕೃಷ್ಣ. ೫೦೪) ; ವಿಗತಾಪ್ತಾದಶದೋಷರಪ್ಪ ಜಿನರಂ ಜ್ಞಾನರ್ಧಿಸಂಪನ್ನರಪ್ಪ ಗಣಾಧೀಶ್ವರರುಂ (ಪಂಪಾಮಾ. ೧-೬). [ಆಪ್ತಾದಶ + ದೋಷ]

ಆಪ್ತಾದಶಪರ್ವ (ನಾ). ಮಹಾಭಾರತದ ಹದಿನೆಂಟು ಪರ್ವಗಳು; ಆದಿ, ಸಭಾ, ಅರಣ್ಯ, ವಿರಾಟ, ಉದ್ಯೋಗ, ಭೀಷ್ಮ, ದ್ರೋಣ, ಕರ್ಣ, ಶಲ್ಯ, ಗದಾ, ಸ್ತ್ರೀ, ಸೌಪ್ತಿಕ, ಶಾಂತಿ, ಅನುಶಾಸನಿಕ, ಅಶ್ವಮೇಧ, ಆಶ್ರಮವಾಸ, ಮೌಸಲ, ಸ್ವರ್ಗಾರೋಹಣ. [ಆಪ್ತಾದಶ + ಪರ್ವ]

ಆಪ್ತಾದಶಪುರಾಣ (ನಾ). ಹದಿನೆಂಟು ಪುರಾಣಗಳು; ಬ್ರಾಹ್ಮ, ಪಾದ್ಮ, ವಿಷ್ಣು, ಶೈವ, ಭಾಗವತ, ನಾರದೀಯ, ಮಾರ್ಕಂಡೇಯ, ಆಗ್ನೇಯ, ಭವಿಷ್ಯತ್, ಬ್ರಹ್ಮವೈವರ್ತ, ಲೈಂಗ್ಯ, ವರಾಹ, ಸ್ಕಾಂದ, ವಾಮನ, ಕೂರ್ಮ, ಮತ್ಸ್ಯ, ಗರುಡ, ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡ. [ಆಪ್ತಾದಶ + ಪುರಾಣ]

ಆಪ್ತಾದಶಪ್ರಜೆ (ನಾ). ಹದಿನೆಂಟು ಬಗೆಯ ಪ್ರಜೆಗಳು: ಶ್ರೀ ಹ[ಲಿ]ಗೆಜಿಯ ನಾಡಗಳುಪ ಪ್ರಜೆಗಳ್[ಳು ಸಟ್ಟಿ] . . . ಆಪ್ತಾದಶಪ್ರಜೆಗಳು (ಸೌಇಇ. XX, ೨೬೯-೧೧ ; 1547). [ಆಪ್ತಾದಶ + ಪ್ರಜೆ]

ಆಪ್ತಾದಶಪ್ರಧಾನ (ನಾ). ರಾಜನ ಹತ್ತಿರವಿರುವ ಹದಿನೆಂಟು ಮಂದಿ ಮುಖ್ಯ ವ್ಯಕ್ತಿಗಳು; ಪೌರೋಹಿತ, ದಂಡನಾಥ, ಅಧ್ಯಕ್ಷ, ಅಧಿಕಾರಿ, ಮಂತ್ರಿ, ಪ್ರಧಾನಿ, ಮಹೋಗ್ರಾಣಿ, ಭಂಡಾರಿ, ಸೇನಾನಾಯಕ, ಸಂಧಿವಿಗ್ರಹಿ, ಪ್ರತಿಹಾರಿ, ಅಂತಶ್ಶಿತ, ದ್ವಾರಪಾಲ, ಕರಣಿಕ, ದಂಡಪಾಣಿ, ಕೊಠಾರಿ, ಯುವರಾಜ, ತಳವಾರ. P ಪೌರೋಹಿತಂ ದಂಡನಾಥಸಧ್ಯಕ್ಷನಧಿಕಾರಿ ಮಂತ್ರಿ ಪ್ರಧಾನಂ ಮಹೋಗ್ರಾಣಿ ಭಂಡಾರಿ ಸೇನಾನಾಯಕಂ ಸಂಧಿವಿಗ್ರಹಿ ಪ್ರತಿಹಾರಿಯಂತಶ್ಶಿತಂ ದ್ವಾರಪಾಲಂ ಕರಣಿಕಂ ದಂಡಪಾಣಿ ಕೊಠಾರಿ ಯುವರಾಜನಾ ತಳವಾರನೆಂದಿವರು ಭೂರಮಣರಲ್ಲಿ ವಿಧಿಯೋಗಮಂ ತಾಳ್ದು ಪದಿನೈವರ್ ಪ್ರಧಾನರೆಕುಲಂ (ಮಂಗಾಶ. ೮೦-೧೧). [ಆಪ್ತಾದಶ + ಪ್ರಧಾನ]

ಆಪ್ತಾದಶವರ್ಣನೆ (ನಾ). ಮಹಾಕಾವ್ಯದಲ್ಲಿರಬೇಕಾದ ಹದಿನೆಂಟು ವಿಷಯಗಳ ವರ್ಣನೆ; ಸಮುದ್ರ, ಪರ್ವತ, ಪಟ್ಟಣ, ರಾಜ, ವಿವಾಹ, ಪುತ್ರೋತ್ಪತ್ತಿ, ಸೂರ್ಯೋದಯ, ಚಂದ್ರೋದಯ, ಋತು, ಉದ್ಯಾನವನ, ಜಲಕ್ರೀಡೆ, ಮಧುಪಾನಗೋಷ್ಠಿ, ಸುರತ, ವಿರಹ, ಮಂತ್ರಾಲೋಚನೆ, ದೂತಪ್ರೇಷಣ, ಯುದ್ಧ, ಪ್ರಯಾಣ: P ಉಪಧಿ ಪುರಾಧಿಪಸುತ ಮಂತ್ರ ದೂತಗಮನಾಜಿ ವಿರಹ ಪರಿಣಯ ಸುರತರ್ತು ದಿನೇಶ ಚಂದ್ರ ಮಧು ಕುಳ್ಪುದುಪಕ್ರಮ ವರ್ಣ್ಯಕೃತಿಗಳ್ ಪದಿವೆಂಟಂಗಂ (ಅಜಪು. ೧-೧೩). [ಆಪ್ತಾದಶ + ವರ್ಣನೆ]

ಆಪ್ತಾದಶಾಮಾತ್ಯ (ನಾ). = ಆಪ್ತಾದಶಪ್ರಧಾನ : "ಮಂತ್ರಿ ಮೊದಲಾಪ್ತಾದಶಾಮಾತ್ಯರುಂ ಮುಖ ಕೊಡೂ ಭೃಗ ಪುಣ್ಯತೀರ್ಥವಿಶುಂಬ ತೀರ್ಥಾಧಿಪನಂ" (ನಾನಾರ್ಥ. ೪೪). [ಆಪ್ತಾದಶ + ಅಮಾತ್ಯ]

ಆಪ್ತಾಪದ (ನಾ). ೧. ಎಂಟು ಕಾಲುಗಳುಳ್ಳ ಪ್ರಾಣಿ; ಶರಭ: ಭ್ರಮಿತಾಪ್ತಾಪದಮುಗ್ರಖಡ್ಗಮೃಗಸಂಘಸ್ಥನ್ (ಪಂಂಪಾಮಾ. ೬-೧೪೨). ೨. ಜೇಡರಹುಳು. ಕಿ. ಚಿನ್ನ. ೧, ೩. : ಇದು ದೇಹಾದರ ಗೇಹದಂತೆ ಹರಿಚೇರಮ್ಮಂ ಗೃಹಗ್ರಾಪದಂತುದಿತಕಠ್ಯೋದವಿಧಾನಿ ಕೊಕಠಗ್ಯಹದಂತಪ್ತಾಪದಾಧಿಷ್ಠಿತಂ (ಶುಸ್ತ. ೫-೬೮); ಶಿಖಿವಾಸಿಸ್ಯಾನಮಾಗಿ ದಿಗ್ಯಾಗಮಲ್ಲಪ್ತಾಪದೋದ್ಯಾಸಮಾಗಿ ಸ್ಪೈಪಕ್ಷ್ಮಮ ಲ್ಲ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೦-೬). ೪. ಚದುರಂಗದ ಅಥವಾ ಪಗಡೆಯ ಮನೆ. ಹಿ. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಅಪದಮಿನಲ್ಲಿಗೆ; ಕಾಡುಮಲ್ಲಿಗೆ. ೬. ಕೈಲಾಸ ಪರ್ವತ. [ಸಂ.]

ಆಪ್ತಾಪದಮಯ (ನಾ). ಚಿನ್ನದಿಂದ ಮಾಡಿದ್ದು; ಸುವರ್ಣಮಯವಾದದ್ದು: ಆಪ್ತಾಪದಮಯಪಕ್ಷ ಜಿನಸದನವ ಸೃಷ್ಟಿಸಾಲಳ ನರ್ಧಿಯಲಿ ನಿಟ್ಟಿಸಿ (ತ್ರಿಪುಸಾಂ. ೪೪). [ಸಂ.]

ಆಪ್ತಾಪದರಿಪು (ನಾ). ೧. ಗಂಡಭೇರುಂಡ. ೨. ಸಿಂಹ. 'ಆಪ್ತಾಪದರಿಪುವೀಕ್ಷಣ' ಪಠಾ. [ಆಪ್ತಾಪದ + ರಿಪು]

ಆಪ್ತಾಪದರಿಪುಪೀಠ (ನಾ). ೧. ಸಿಂಹದ ಆಕೃತಿಯ ಪೀಠ; ಸಿಂಹಾಸನ. ೨. ಸಿಂಹಾಸನದ ಮೇಲೆ ಕುಳಿತವನು: ಆಪ್ತಾಪದರಿಪುಪೀಠಂಗಳ್ಪವಿಧಾರ್ಜನೆಗಳಿಸೆಯೆ ಪದಿದರ್ಜಿಸಿದಂ (ತ್ರಿಪುಸ. ೧೧-೫೫). [ಆಪ್ತಾಪದರಿಪು + ಪೀಠ]

ಆಪ್ತಾಪದವಿಷ್ಟರ (ನಾ). ಸುವರ್ಣಪೀಠ : ರಾಜಪಥ್ರಸ್ತಸಮಾಜಪದವೇ ಸ್ಪಿತಿನಪ್ತಸ್ತಾಪ್ತಾಪದವಿಷ್ಟರೋಪವಿಷ್ಟನಪಿತಸೇನಜಕ್ರಧರಾದಿ (ಜಂಪ್ರವು. ೯-೩ ಪ). [ಆಪ್ತಾಪದ + ವಿಷ್ಟರ]

ಆಪ್ತಾರ್ಘ್ಯ (ನಾ). [ಜೈನ] ಜಲ, ಅಕ್ಷತೆ, ಗಂಧ, ಪುಷ್ಪ, ಧೂಪ, ದೀಪ, ಚರು, ಫಲ ಇವುಗಳ ಅರ್ಪಣೆ, —ಇವುಗಳನ್ನು ಒಳಗೊಂಡ ಪೂಜೆ : ದೊರೆತತ್ತಾಪ್ತಾರ್ಘ್ಯನುಮಂ ಮಾಡಿದಂದಮೊದಲೊಳಂ ಮಂದಹಾಸಂ ಜಳಂ ಬಂಧುರಗಂಧಂ ಶ್ಯಾಸಗಂಧಂ . . . ದಿಂಪೋಪ್ಪ ಫಳಂ ತಾನಿಸಿ ಜಿನನ ತಾಯ್ಗಂಧ್ರಕಾಂತಾಕರದಿಂಬಂ (ಶುಸ್ತ. ೯-೬೧). P ವೈದಿಕಪದ್ಧತಿಯ ಪ್ರಕಾರ ಆಪ್ತಾರ್ಘ್ಯವೆಂದರೆ ನೀರು, ಹಾಲು, ದರ್ಭೆ, ಮೊಸರು, ತುಪ್ಪ, ಅಕ್ಷತೆ, ಯವ, ಬಿಳಿಸಾಸುವೆ ಇವುಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಅರ್ಘ್ಯ. [ಆಪ್ತ + ಅರ್ಘ್ಯ]

ಆಪ್ತಾವಂಕೆ (ನಾ). = ಆಪ್ತಾವಕ್ತ್ರ ೧ : ಅಮ್ಮತಮತಿಯೆತ್ತ ರೂಪಾ ಧಮನಪ್ತಾವಂಕನೆತ್ತ (ಯಶೋಚ. ೨-೬೪). [< ಸಂ. ಆಪ್ತವಕ್ತ್ರ]

ಆಪ್ತಾವಕ್ತ್ರ (ನಾ).೧. ಬಹಳ ವಿಕಾರವಾದ ಅವಯವಗಳುಳ್ಳ ವ್ಯಕ್ತಿ. ೨. (ಎಂಟು ಅವಯವಗಳು ವಕ್ರವಾದ) ಒಬ್ಬ ಋಷಿಯ ಹೆಸರು. ೩. ಬಹಳ ವಿಕಾರವುಳ್ಳದ್ದು: ಹೀಗೆಯೇ ತಮ್ಮ ಹೆಸರನ್ನು ಆಪ್ತಾವಕ್ತ್ರವಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡಿದ್ದಾರೆ (ನಾಡಿಗೀ. ೨೬೯). [ಸಂ.]

ಆವ್ಹಾವಧಾನ (ನಾ). ೧. ಎಂಟು ವಿಷಯಗಳಿಗೆ ಒಂದೇ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಗಮನ ಕೊಡುವುದು : ಆವ್ಹಾವಧಾನ ಗಣ್ಯವೆ ನೋಜುಸಾಶರಿ ಶಿಷ್ಟ ಲಕ್ಷಾವಧಾನಗಳಳ ದೃಷ್ಟಿಯಂ ತನು ಸುಬುದ್ಧಿಯ ಮುಖವಾದಂತೆ ಸೃಷ್ಟಿಸಿ ತೋಲವರವರು (ಭರತ. ೬೪–೬೪) ; ಈ ಆವ್ಹಾವಧಾನ ತಮ್ಮಿಂದ ನೀಗತೆ (ಗಂಡಾಯ. ೧೧೯). ೨. ದೇವತಾ ಪೂಜೆಯಲ್ಲಿ ಎಂಟು ವಿಧವಾದ ಸೇವೆಗಳ ಸಮರ್ಪಣ ; ನಾಲ್ಕು ವೇದಗಳ ಮಕ್ಕಳುಗಳ ಪಠನ, ಪುರಾಣೋಕ್ತೀಕಾಖ್ಯಾನ, ಸ್ತೋತ್ರಪಾಠ, ಪಂಚಾಂಗ ಶ್ರವಣ, ಸಂಗೀತ (ಗಾಯನ). [ಆವ್ಹ + ಅವಧಾನ]

ಆವ್ಹಾವಧಾನಿ (ನಾ). ಎಂಟು ವಿಷಯಗಳಿಗೆ ಏಕಕಾಲದಲ್ಲಿ ಅವಧಾನ ಕೊಡಬಲ್ಲ ವ್ಯಕ್ತಿ : ಒಂದು ಕ್ಷಣವೂ ವಿರಾಮವಿಲ್ಲದೆ ಅವಳು ಆವ್ಹಾವಧಾನಿಯಂತೆ ಒಮ್ಮೆಗೇ ಎಂಟೂಜನಕ್ಕೆ ಗಮನ ಕೊಡುತ್ತಾ ತನ್ನ ಕೆಲಸವನ್ನು ನಿರ್ವಹಿಸುತ್ತಿದ್ದಳು (ಮಹಾಗ. ೩೩೦).

[ಸಂ. ಆವ್ಹಾವಧಾನಿ]

ಆವ್ಹಾವರಣ (ನಾ). [ವೀಶೈ.] ಎಂಟು ಆವರಣಗಳು : "ಗುರು, ಲಿಂಗ, ಜಂಗಮ, ಪಾದೋದಕ, ಪ್ರಸಾದ, ಭಸ್ಮ, ರುದ್ರಾಕ್ಷಿ, ಮಂತ್ರ ಇವುಗಳೇ ಆವ್ಹಾವರಣಗಳಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾವುಗಳು" (ಆವ್ಹಾ.೧.೧). ಆವ್ಹಾವರಣದಲ್ಲಿ ನಿಬ್ಬೆಅಗಿನಿಂದ ಕೂಡಿ ಭಕ್ತಿಯೆಂಬ ಸಮುದ್ರದಲ್ಲಿ ಈಸಾಡುವುದೇ ಚಂದ (ವಚನ. ೩೧೪–೬೧). [ಆವ್ಹ + ಆವರಣ]

ಆವ್ಹಾವಶೇಷ (ನಾ). ಎಂಟು ಅಂಶದಲ್ಲಿ ಉಳಿದ ಒಂದು ಅಂಶ ; ಎಂಟರಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪಾಲು ಉಳಿಯುವುದು : ಆವಗಂ ಜನ್ಮಗಿಯ ಪಾಂಶ್ಹಾವಶೇಷದ ಪಾಕಮಾಗಿ ತೀರಿ ಕಳ್ಬಿನ ಕಟ್ಟುಗೆಯ ಪೊಡಿಯೆಂದು ಸೇರೆಯನು ದೇವರಿಗೆ ಕೊಟ್ಟು (ಬಸವ. ೧೧–೩೮) ; ಗಜ್ಜುಗದ ತಿರುಳು, ಚಿತ್ರಮೂಲ, ಶುಂಠಿ, ಕಿರುಗಪಿಗೆ, ಹೊಂಗೆತೊಳ್ಳೆ, ಕೊಡನಾರಿ ಗೆಡ್ಡೆ ; ಇಷ್ಟನೂ ಪ್ರತ್ಯೇಕ ಎರಡು ವರಹ ತೂಕವ ಒಂದು ಬಳ್ಳ ನೀರಲ್ಲಿ ಕಷಾಯವಿಕ್ಕಿ ಆವ್ಹಾವಶೇಷವಾಗಿ ಕಾಸಿಕೊಡಲು ಆಮತಿಸಾರ, ಆಮ್ಲ ಮೂಂಡ್ಯಗಳು ಪರಿಹರ (ವೈದ್ಯ. I, ೨೧೬).

[ಆವ್ಹ + ಅವಶೇಷ]

ಆವ್ಹಾಶೀತಿ (ನಾ). ಎಂಬತ್ತೆಂಟು : ಒರ್ವ ಚಿಂದ್ರನ ಪರಿವಾರಂ ಒರ್ವಾದಿತ್ಯನಂ ಆವ್ಹಾಶೀತಿಸ್ಫುಹಜಬುಮಂ . . . ಅಕ್ಕುಂ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೨೦೬) ; ಷಡುರಸಾನ್ನದಲಾದರಿಕೆಯಿಂದುಡುಗೆಯಿಂದವೆ ತುಷ್ಟಬಡಿಸಿದ ಪೊಡವಿಪಾಲಕ ಮುಖಗಳಳ್ಪಾಶೀತಿ ಸಾವಿರವ (ಕುವಾಳ. ೧೬–೬).

[ಆವ್ಹ + ಆಶೀತಿ]

ಆವ್ಹಾಹ್ನಿಕ (ನಾ). [ಜೈನ] ಶ್ರಾವಕರು ಆಚರಿಸುವ ಜಿನಪೂಜೆ. ☞ ಇದನ್ನು ಅಷ್ಟಮಿಯಿಂದ ಹುಣ್ಣಿಮೆಯವರೆಗೆ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ : ಸಮಸ್ತ ಭವ್ಯಜನಸನ್ತರ್ಪ್ಯಮಾನಾಷ್ಟಾಹ್ನಿಕಮಂ (ಆದಿಪು. ೧೫–೧೩) ; ಆಷ್ಟಾಹ್ನಿಕಮೆಂಬುದು ಸಕಲ ಶ್ರಾವಕಜನಂಗಳ್ ಮಾಜ್ಪ ಪೂಜೆಯಕ್ಕುಂ (ಆದಿಪು. ೧೭–೧ ವ). [ಆವ್ಹ + ಆಹ್ನಿಕ]

ಆಷ್ಟಿ (ನಾ). [ಛಂದ] ಅಕ್ಷರ ಛಂದಸ್ಸುಗಳಲ್ಲಿ ಹದಿನಾರನೆಯ ಛಂದಸ್ಸಿನ ಹೆಸರು ; ಒಂದು ಪಾದದಲ್ಲಿ ಹದಿನಾರು ಅಕ್ಷರಗಳಿರುವ ಸಮವೃತ್ತಗಳ ಸಮುದಾಯ : ಆಷ್ಟಿಯೆಂಬ ಛಂದದೊಳ್ ಪದಿನಾಱ ಕ್ಕರಂ ಪಾದಮಾಗಿ ಪ್ರಮಿತ ೬೪, ೩೩೩ ವೃತ್ತಂಗಳೊಳಿಗೆ (ಛಂದೋಂಬು. ೨–೧೦೮ ವ). [ಸಂ.]

ಆಷ್ಟು, ಆಯಿಷ್ಟು, ಆಯಿಷ್ಟು (ನಾ). ಆ ಪರಿಮಾಣ ; ಆ ಅಳತೆ : ಸಲುವಷ್ಟನೆ ಆರ್ಜಿತಮೂಡಿ (ನಲಿಕ್ಷ. ೧೯೪) ; ದೃಷ್ಟಿವಾರೆ ಶಿಮ್ಮ ನೋಡಲೊಡನೆ ಬಿಟ್ಟಪಷ್ಟು ತಪ್ಪುಕ್ಕೊಡೆ ಮುಟ್ಟಲಮ್ಮತ ನೋಡಾ (ಮಹಾದೇ. ೯–೧) ; ಕಡಲೇಳ್ಗಂ ಮಗುಚಿಟ್ಟಿದ್ದಂ ಕಲೆಯೆ ನಾನಾ ಹ್ಯರ್ಣ ವಿದ್ಯಂಗಳಂ ಪಡೆದಿಪ್ಪಷ್ಟಲ್ಲದೆ ಬರ್ಪುದೇ (ಸೋಮೇಶ. ೨೮) ; ಕೆಳ್ದನಷ್ಟು ಪ್ರಕಾಶವಲ್ಲ. ಮಣ್ಣಷ್ಟು ಆಧಾರವಲ್ಲ (ಗಾಡಿ). ಆಯಿಷ್ಟು : ಒಂದು ದಿನ ಒಂದು ಕೂ ಅಳಗೆಲಿ ಬಿತ್ತುವ ಆಯಿಷ್ಟು ಭೂಮಿ ಯಷ್ಟನೂ ಆಚಂದಾಲ್ಕರ ದೇವರ ಅಮ್ಮುತಪಡಿಗೆ ಸಲುವುದಕ್ಕೆ ಕೊಟ್ಟು ಭೂಮಿ (ಎಳ. XI, ಹೊ ೪೮೬ – ೧೨೬–೨೦ ; ೧೩೭). ಆಯಿಷ್ಟು : ಯಾ ಧಂರ್ಮ್ಯಾಂಭ ಸೂರ್ಯಚಂದ್ರಾಮಸ್ಸುಗಳು ಉಳ್ಳ ಆಯಿಷ್ಟುಕಾಲವೂ ನಡವುದು (ಎಳ. XI, ಹೊಳ್ಳ. ೧೩೬–೨೧ ; ೧೪೭).

ಆಷ್ಟನೆಯ = ಆ ಸಂಖ್ಯಾಕ್ರಮಕ್ಕೆ ಸೇರಿದ. ಆಷ್ಟರಲ್ಲಿ = ೧. ಆ ಕಾಲದ ಪರಿಮಿತಿಯೊಳಗೆ ; ಆ ವೇಳೆಯಲ್ಲಿ ; ಆ ಸನ್ನಿವೇಶದಲ್ಲಿ. ೨. ಆ ಪ್ರಮಾಣದಲ್ಲಿ. ಆಷ್ಟರವ = (ಸಂಖ್ಯಾಕ್ರಮದಲ್ಲಿ) ಆ ಸ್ಥಾನಕ್ಕೆ ಸಿಕ್ಕುತಕ್ಕುವನು. ಆಷ್ಟರು = ಅನಿಬರು ; ಆಷ್ಟು ಮಂದಿ : ಸಂತೃಪ್ತಿ ಪಡಿಸಿದನಖಿಳ ಸತ್ಕಾರದಿಂತಸರನಚಿತ ಸನ್ಮಾನದಿಂದೆ ಆಷ್ಟರುಂ ಸಂತೃಪ್ತರುಂದೆದೆ (ಭರತ. ೨–೧೦) ; ಪಟ್ಟಣದ ಜನವಷ್ಟು ಬಿನ್ನೈಸಿ ಧರಣಿಪತಿಯಷ್ಟರಂ ಸಂತವಿಟ್ಟಂ (ತುರಂಗ. ೩೦–೩೬). ಆಷ್ಟೆ, ಆಷ್ಟೇ = ೧. ಆಷ್ಟುಮಾತ್ರ : ಬೇರೇನೂ ಅಲ್ಲ ನಡೆದ ವಿಚಾರ ಆಷ್ಟೆ (ರೂಢಿ). ೨. ಅಲ್ಲವೆ : ನೀನು ಆ ದಿನ ಬಂದಿದ್ದುದಷ್ಟೆ ಅಂದು ಒಂದು ವಿಶೇಷ ವಿಷಯ ತಿಳಿಯುತು (ರೂಢಿ). ೩. ವ್ಯತ್ಯಾಸವೇನೂ ಇಲ್ಲ ; ಒಂದೇ ಸಮ : ನೀನು ನನ್ನ ಹಾನಿಗೆಯನ್ನು ಹಾಸಿದರೂ ಆಷ್ಟೇ ಬಿಟ್ಟರೂ ಆಷ್ಟೇ, ನನಗೆ ಏನೆ ಬರುವುದು (ಮುಂಬಯಿ. ೪–೧೧) ; ನೀನು ಬಂದರೂ ಆಷ್ಟೆ, ಬಿಟ್ಟರೂ ಆಷ್ಟೆ, ನಡೆಯುವುದು ಬೇರೆ ತಪ್ಪುವುದಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ). ಆಷ್ಟೇ ಒಂದು = ಆಷ್ಟುಮಾತ್ರವಾದರೂ ; ಸ್ವಲ್ಪಮಾತ್ರ : ನನ್ನ ತಂಡೆಗೆ ಈ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಆಷ್ಟೇಒಂದು ಹೊಟ್ಟೆಯ ಚಿಂತೆ ಕಡಿದು ಆಗುವುದು (ಮುಂಬಯಿ. ೪–೭೭). ಆಷ್ಟುಹೊತ್ತಿಗೆ = ಆ ವೇಳೆಗೆ ಸರಿಯಾಗಿ : ನಾವು ಹೊರಡುವಷ್ಟುಹೊತ್ತಿಗೆ ಅವನು ಬಂದನು (ರೂಢಿ). ಆಷ್ಟು ಹೊತ್ತಿಗೇ ಏಳು = ಹೊತ್ತಿಗೆ ಮುಂಚೆ ಏಳು. ಆಷ್ಟಳ್ಳಕ್ಕೇ = ಸಾಧಾರಣ ; ಪ್ರಶಂಸಾರ್ಹವಲ್ಲ ; ಆಷ್ಟುಪ್ರಕಾರ : ಆವಾಗಿನ ಕಲಾಭಿರುಚಿಯೂ ಆಷ್ಟಳ್ಳಕ್ಕೇ (ಸಮುದೀ. ೬ ಪಿ).

[ಅಸು + ಟು ? ; ಆ + ಇಷ್ಟು]

ಆಷ್ಟುಪಾಸ (ನಾ). ಎಂದು ದಿನಗಳ ಉಪವಾಸ : ಇಸುಕಂ ಬಾಹಾವಿರ ಹಿತಮೆಸರಿರೆ ಬೇಹೂರ ಪಶ್ಚಮುಖ್ಯರ್ಷ್ಯಾಸ್ಪಹೂಡಿಗಷ್ಟುಪಾಸದ ಮುನಿಗೆ ಮಹಾಗುಣಗಳೆ ಚಂದ್ರತಾರಂಬರೆಗಂ (ಸೌಇಇ. IX–i, ೧೧೫–೬೧ ; 1054). [< ಸಂ. ಅಷ್ಟೋಪವಾಸ]

ಆಷ್ಟುಪಾಸಿ (ನಾ). = ಅಷ್ಟೋಪವಾಸಿ : ತಾಂ ಮಾಡಿಸಿದಂ ಸಾಹಸ ನಿಳಯಂ . . . ದೀಕ್ಷಾದಾಸನಷ್ಟುಪಾಸಿಮುನಿಪತಿಗಿತ್ತ (ಸೌಇಇ. IX–i, ೧೧೫–೪೪ ; 1054). [< ಸಂ. ಅಷ್ಟೋಪವಾಸಿನ್]

ಆಶ್ಚೈಶ್ವರ್ಯ (ನಾ). ೧. = ಅಷ್ಟಗುಣ ೩. ೨. ರಾಜ್ಯ, ಛಂಡಾರ, ಸೈನ್ಯ, ಆನೆ, ಕುದುರೆ, ಛತ್ರ, ಚಾಮರ, ಪಲ್ಲಕ್ಕಿ. ೩. ಎಂಟು ವಿಧವಾದ ಆಧಿಕಾರಗಳು ; "ಆಶ್ಚೈಶ್ವರ್ಯವೆಂದರೆ ಎಂಟು ವಿಧವಾದ ಆಧಿಕಾರದ ಲಕ್ಷಣಗಳು :— ೧. ಬೇಕಾದ ಆಜ್ಞೆಯನ್ನು ಮಾಡುವುದು. ೨. ಸುಂಕವನ್ನು ಗೊತ್ತುಮಾಡುವುದು. ೩. ದಂಡವನ್ನು ಅಂದರೆ ಜುಲ್ಮಾನೆಯನ್ನು ವಿಧಿಸುವುದು. ೪. ಮೊಹರನ್ನು ಉಪಯೋಗಿಸುವುದು. ೫. ಗಡಿಗಳನ್ನು ನಿರ್ಣಯಿಸುವುದು. ೬. ಪ್ರಜೆಗಳನ್ನು ನಿರ್ಭಯವಾಗಿ ಕಾಪಾಡುವುದು. ೭. ತನ್ನ ಇಷ್ಟಾನುಸಾರವಾಗಿ ಕಂದಾಯವನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುವುದು. ೮. ಬೇಕಾದ ಶಿಲ್ಪಕಾರ್ಯವನ್ನು ಮಾಡಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು" (ಸಂಳಾಸಿ. ೨೦೧). [ಅಷ್ಟ + ಐಶ್ವರ್ಯ]

ಅಷ್ಟೋತ್ತರ (ನಾ). ೧. ನೂರೆಂಟು ನಾಮಗಳನ್ನು ಹೇಳಿಕೊಂಡು ನಡೆಸುವ ದೇವತಾರ್ಚನೆ: ಗೋಪಾಳರಾಯರು ರಾಯರ ಭಕ್ತರು. ಗುರುವಾರಕ್ಕೊಮ್ಮೆ ಅಷ್ಟೋತ್ತರವಾಗಬೇಕು, ಅವರ ಮನೆಯಲ್ಲಿ (ವೈನಿ. ೭೧). ೨. ನೂರೆಂಟು ನಾಮಗಳನ್ನುಳ್ಳ ದೇವತಾ ಸ್ತೋತ್ರ: ಬಸವ ಲಿಂಗನಾಮಾಷ್ಟೋತ್ತರ (ಕವಿಚ. III, ೨೯೪). ೩. ಒಂದೇ ಮಂತ್ರವನ್ನು ಅಥವಾ ನಾಮವನ್ನು ನೂರೆಂಟು ಬಾರಿ ಪಠಿಸುವುದು. ೪. (ವ್ಯಂಗ್ಯವಾಗಿ) ಬೈಗಳು: ಆಯಿತಪ್ಪ ನನಗೆ ಅಷ್ಟೋತ್ತರ (ರೂಢಿ).
[ಸಂ. P ಅಷ್ಟೋತ್ತರಶತದ ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತರೂಪ]

ಅಷ್ಟೋತ್ತರಶತ (ನಾ). ನೂರೆಂಟು: ಅಮರದೌವಾರಿಕ ಪರಿಪಾಳಿತ ಬಹಿರಂತರ್ಜಗತೀದ್ವಯ ನಿಹಿತ ಪ್ರತ್ಯೇಕಾಷ್ಟೋತ್ತರಶತಾಷ್ಟಮಂಗಳ ನವನಿಧಿ ಸಮನ್ವಿತ ಜಾತರೂಪ ಗೋಪುರಾಭ್ಯಂತರ ಮಹಾವೀಧೀ ಮಧ್ಯದೊಳ್ (ಆದಿಪು. ೧೦–೨೨ ವ).
[ಅಷ್ಟೋತ್ತರ + ಶತ]

ಅಷ್ಟೋತ್ತರಸಹಸ್ರ (ನಾ). ಸಾವಿರದ ಎಂಟು: ಅಷ್ಟೋತ್ತರ ಸಹಸ್ರ ನಾಮಾಂಕಿತ ಸ್ತುತಿಗಳಿಂ ಸ್ತುತಿಯಿಸಿ (ಆದಿಪು. ೧೫–೨೧ ವ).
[ಅಷ್ಟೋತ್ತರ + ಸಹಸ್ರ]

ಅಷ್ಟೋಪವಾಸಿ (ನಾ). ಎಂಟು ದಿನಗಳ ಉಪವಾಸವ್ರತವನ್ನು ಹಿಡಿದವನು: ಮೇಘನನ್ದಿಭಟ್ಟಾರಕರ ಶಿಷ್ಯರಪ್ಪ ಕೇಶವನನ್ದಿ ಅಷ್ಟೋಪವಾಸಿ ಭಳಾರರ ಬಸದಿಗೆ ಪೂಜಾನಿಮಿತ್ತದಿಂ ಧಾರಾಪೂರ್ವ್ವಕಂ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೧೨೦–೧೪; 1048); ಆದಿವಾರ × ದು ದೇಸಿಗಣದ ಅಷ್ಟೋಪವಾಸಿಭಳರರ್ಗೆ ತಮ್ಮ ಮಾಡಿಸಿದ (ಸೌಇಇ. IX–i, ೧೧೫–೨೬; 1054). [ಸಂ. ಅಷ್ಟೋಪವಾಸಿನ್]

ಅಷ್ಟೋಪವಾಸಿಗಟ್ಟು (ನಾ). ಅಷ್ಟೋಪವಾಸಿಗೆ ಸೇರಿದ ಎಲ್ಲೆಕಟ್ಟು: ಭೇರುಣ್ಡಗಳೆಯೊಳ್ ಕೊಟ್ಟ ಗಟ್ಟಿ ಮತ್ತರಯ್ದು ಅದಱ ಸೀಮೆ ಬಡಗ ಟಾಣಗುನ್ದೂರ ಸೀಮೆಯ ಪಳ್ಳಂ ಮೂಡ ಪಾಸಱಿಗಲ್ಲು ತೆಂಕ ಅಷ್ಟೋಪವಾಸಿಗಟ್ಟು ಪಡುವ ನಟ್ಟಕಲ್ಲು (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೨೦–೧೮; 1048). [ಅಷ್ಟೋಪವಾಸಿ + ಕಟ್ಟು₂]

ಅಷ್ಠಿ (ನಾ). ಹಣ್ಣಿನ ಬೀಜ ಅಥವಾ ಓಟೆ; ಗೊರಟೆ. [ಸಂ.]

ಅಷ್ಠೀಲೆ (ನಾ). ೧. ಗುಂಡಾದ ಗ್ರಂಥಿ. ೨. ಹೊಕ್ಕುಳಿನ ಕೆಳಗೆ ವಾತದಿಂದ ಉಂಟಾಗುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗಂಟು, —ಊತ: ಸ(ಪ)ವಳದೆ ಕೊಗ್ಗಿಯನಕ್ಕಿಂದ್ರವಾರುಣಿಯ ಬೇರನಕ್ಕೆ ಸೇವಿಸೆ ತನ್ಮೂಲ ವನರೆದಂಬಲಿಯಟ್ಟುಣೆ ವಿವಿಧಾಷ್ಠೀಲಾದಿ ಜಠರರೋಗಂ ಕಿಡುಗುಂ (ಲೋಕೋಪ. ೯–೧೨೪). [ಸಂ. ಅಷ್ಠೀಲಾ]

ಅಸ₁ (ನಾ). ತೆಳ್ಳಗಿರುವಿಕೆ; ದುರ್ಬಲತೆ. 'ಅಸಮಸೆ' ಪರಾ.
ಅಸವಲ್ಲದ = ಸಣ್ಣದಲ್ಲದ; ದುರ್ಬಲವಲ್ಲದ; ಅಲ್ಪವಲ್ಲದ; ಮಹತ್ತಾದ: ಹಸವೀಗಿ ಹಾಲ್ಕೊಟ್ಟು ಶಿಶುವೀಗಿ ಬೆಣ್ಣೆಕೊಟ್ಟು ಬಿಸಿಲಿಗಿ ನಿಂತವರ ನೆರಳೀಗಿ ಕರದರ ಅಸವಲ್ಲದ ಪುಣ್ಯ ಮಗನೀಗಿ (ಗರತಿ. ೭೯). ಅಸವಲ್ಲದ ಕೆಲಸ = ಬಹಳ ಕಷ್ಟವಾದ ಕಾರ್ಯ. ಅಸವಲ್ಲದ ದೆವ್ವ = ಬಲಿಷ್ಠವಾದ ದೆವ್ವ. ಅಸವಲ್ಲದ ರೋಗ = ಬಲವಾದ ರೋಗ; ಮಹತ್ತರವಾದ ವ್ಯಾಧಿ. ಅಸವಲ್ಲದವ = ಶಕ್ತ; ಬಲಿಷ್ಠ; ಸಮರ್ಥ: ಅಸವಲ್ಲದವನ ಕೂಡೆ ಆರಂಬಾ ಮಾಡಿ ಹಸೀ ಅವರೆಕಾಯಿಗೆ ಮೋಹಿಸಿದ (ಗಾದೆ).
[< ಅಸಿದು. / ತಮಿ. ಅಶು = ಸೂಕ್ಷ್ಮತೆ, ನಾಜೂಕು, ಅಲ್ಪತೆ; ಮಲ. ಅಶು = ತೆಳ್ಳಗಿನ, ಕೋಮಲ; ತುಳು. ಅಸಲೆ, ಅಸಳೆ = ತೆಳ್ಳಗೆ, ದುರ್ಬಲ, ಕೃಶ; ತೆಲು. ಅಸದು, ಅಸಿ = ಚಿಕ್ಕದು; ಕುರುಖ್. ಅಚಾ = ತೆಳ್ಳಗಿನ, ದುರ್ಬಲಗೊಳಿಸಿದ, ಶಕ್ತಿಗುಂದಿದ]

ಅಸ₂ (ನಾ). ೧. ಹೊಂದಿಕೆ; ಕ್ರಮ. ೨. ಪ್ರಸಿದ್ಧಿ; ಯಶಸ್ಸು: ಕಮ್ಮಯ್ಯರ ಸಂಗಮನೂನ ವಿದಿತ ಗುಣಗಣ ಶಿಲಾಭರಣಭೂಷಿತ ಸಗರಬ್ಬರಸಿಗಮಸಮೆಸೆಯ ಪುಟ್ಟಿದಂ ಪುಲಿಕಾಲ (ಎಇ. III, ೨೩೩–೨೩; 1070). [< ಸಂ. ಯಶಸ್?]

ಅಸ₃ (ನಾ). ಶೀಘ್ರ; ವೇಗ. 'ಅಸಕಟಿ', 'ಅಸದಳ', 'ಅಸವಸ' ಪರಾ. [< ಸಂ. ಅಶು]

ಅಸ₄ (ನಾ). ಹಸನುಮಾಡುವುದು. 'ಅಸಗೆಡಿಸು', 'ಅಸಗೆಯ್' ಪರಾ. [< ಹಸ? < ಹದ < ಪದ]

ಅಸ₅ (ನಾ). ಸಮಾಸಪದಗಳಲ್ಲಿ 'ಅಸಗ'ಶಬ್ದ ಪೂರ್ವಪದವಾಗಿದ್ದಾಗ ಬರುವ ಆದೇಶ ರೂಪ. 'ಅಸಬಡಿ', 'ಅಸವನೆ' ಪರಾ. [< ಅಸಗ]

ಅಸ₆ (ನಾ). ಪ್ರಾಣ; ಚೈತನ್ಯ. 'ಅಸವಳಿ' ಪರಾ. [< ಸಂ. ಅಸು]

ಅಸ₇ (ನಾ). ೧. ಸ್ವಾಧೀನ; ವಶ. 'ಅಸಕೊಳ್ಳು' ಪರಾ. ೨. ಪರಾಕ್ರಮ; ಶಕ್ತಿ: ಅಹಂಕಾರವೆಂಬಸದ ಮದಗಜವೇಱಿ ವಿಧಿಗೆ ಗುಱಿಯಾಗಿ ನೀವು ಹೋದಿರಲ್ಲಾ (ಬಸವ. ೬೩೯). [< ಸಂ. ವಶ]

ಅಸಂಕೀರ್ಣ (ಗು). ೧. ಬೆರಸಿಹೋಗದ; ಕಲಸಿಕೊಳ್ಳದ; ಮಿಶ್ರವಲ್ಲದ. ೨. ಸರಳವಾದ. [ಸಂ.]

ಅಸಂಕ್ಲುಪ್ತ (ಗು). ೧. ಕ್ಲುಪ್ತವಿಲ್ಲದ; ನಿಯಮಿತವಲ್ಲದ. (ನಾ). ೨. ಐದು ಬಗೆಯ ಭಿಕ್ಷೆಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು. P ಇಲ್ಲಿಯೇ ಬೇಡಬೇಕೆಂಬ ನಿಯಮವಿಲ್ಲದೆ ಎಲ್ಲಿಯಾದರೂ ಪಡೆಯುವ ಭಿಕ್ಷೆ: ಮಾಧೂಕರ ಅಸಂಕ್ಲುಪ್ತ ಪ್ರಾಕೃಣೀತ ಅಯಾಚಿತ ತಾತ್ಕಾಲಿಕವೆಂಬ ಪಂಚವಿಧಭಿಕ್ಷಂಗಳನಾದೊಡಂ (ವಿವೇಕ. ೧೪೬). [ಸಂ.]

ಅಸಂಖ್ಯ (ಗು). ಎಷ್ಟೆಂದು ಹೇಳಲಾಗದ; ಲೆಕ್ಕವಿಲ್ಲದ: ಹಿಂದೂ ಧರ್ಮದಲ್ಲಿಯೇ ಅಸಂಖ್ಯಸಂಗಡಗಳಿವೆ (ಧರ್ಮಸಾ. ೨). [ಸಂ.]

ಅಸಂಖ್ಯಾಕ (ಗು). = ಅಸಂಖ್ಯ. [ಸಂ.]

ಅಸಂಖ್ಯಾತ (ಗು). ೧. = ಅಸಂಖ್ಯ: ದ್ವೀಪಾಬ್ಧಿವರ್ಗಕ್ರಮಮದು ಮಸಂಖ್ಯಾತಮಾ ಸಂಖ್ಯೆಯೊಳ್ (ಆದಿಪು. ೧–೪೮); ಪೂತುರೇ ಕುರುಸೈನಿಕವಸಂಖ್ಯಾತವೆಂದಿಗೆ ಸವೆವುದೋ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೬–೭). (ನಾ). ೨. [ವೀಶೈ] ಶಿವಶರಣ: ಎಲೆ ಅಸಂಖ್ಯಾತರಿರ ಹುಯ್ಯಲನವಧರಿಸಿ ಸಲಹಿ (ಬಸಪು. ೪೪–೪೮). [ಸಂ.]

ಅಸಂಖ್ಯಾತಕ (ಗು). = ಅಸಂಖ್ಯ: ಧರಾಬ್ಧಿಗಳಸಂಖ್ಯಾ(ತ)ಕಂಗಳಂ ಸುತ್ತಿ (ಜೀವಸಂ. ೨–೧೦). [ಸಂ.]

ಅಸಂಖ್ಯೇಯ (ಗು). ಎಣಿಸಲಾಗದ; ಲೆಕ್ಕವಿಲ್ಲದ: ಆತನಿಂಬಱಿಯಮಸಂಖ್ಯೇಯವರ್ಷಪ್ರಮಿತಮನ್ವಂತರಾತಿಕ್ರಮದೊಳ್ (ಆದಿಪು. ೬–೬೫ ವ). [ಸಂ.]

ಅಸಂಗ (ಗು). ೧. ಸಂಗವಿಲ್ಲದ; ಸಂಪರ್ಕವಿಲ್ಲದ. (ನಾ). ೨. ಸಂಗವಿಲ್ಲದವನು; ನಿಸ್ಸಂಗ: ಲಿಂಗಸುಖಕೇಳೀವಿಲೋಲಾಸಂಗ ತತ್ಪರಯುಕ್ತ (ಬಸಪು. ೭–೨೬). [ಸಂ.]

ಅಸಂಗತ (ಗು). ೧. ಸೇರದ; ಕೂಡದ; ಹೊಂದದ; ಅಸಂಬದ್ಧವಾದ. (ನಾ). ೨. ಅಸಂಬದ್ಧವಾದುದು: ಹೇಳುತಿದ್ದರಸಂಗತವನಿದು ಹೋಲುವುದಲೇ ಮುನಿಕುಮಾರರು ಕಾಳೆಗವನೇಗುವರು ಬಳಿಕೇನೆಂದನಾ ಭೂಪ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೮–೬೪); ಇನ್ನೂ ಕೆಲವು ಲೇಖಕರು . . . ಅದು ದೋಷವೆಂದು ಹೇಳುವುದು ಅಸಂಗತವೆಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯಪಟ್ಟಿದ್ದಾರೆ (ಪೈಗಂಬ. ೧೨೬). [ಸಂ.]

ಅಸಂಗತಕ (ನಾ). ೧. ಅಸಂಬದ್ಧತೆ. ೨. ಸಮಂಜಸವಲ್ಲದ್ದು; ಹೊಂದಾವಣೆಯಿಲ್ಲದ್ದು. [ಸಂ.]

ಅಸಂಗತಿ (ನಾ). ೧. ಸಂಬಂಧವಿಲ್ಲದಿರುವುದು ; ಹೊಂದಿಕೆಯಿಲ್ಲದಿರುವುದು. ೨. ಅನೌಚಿತ್ಯ ; ಅಕ್ರಮ : ಪ್ರಸಂಗ ಕೇಳದರೂ ಅಸಂಗತಿ ಬಿಡಲಿಲ್ಲ (ಗಾಡಿ). ೩. [ಕಾವ್ಯಮಿಾ] ಒಂದು ಕಾವ್ಯಲಂಕಾರ : "ಕಾರಣಮೊಂದೆಡೆಯೊಳ್ ಅರಿಕ್ರ ವಿರುದ್ಧಮಾದ ಪೆಜತೊಂದೆಡೆಯೊಳ್ಕಾರ್ಯವಿರ್ಪುದೆಂದು ಪೇಳ್ ಯದು ಅಸಂಗತ್ಯಲಂಕಾರಂ" ಎಂತೆನೆ :— ಕಾನಂಗೆ ಗುಂಡುತಾಕಿದುದಾನೆಯ ಮೇಲಿಂದೆ ದಿನ್ಮಲಸಂ ಉಜ್ಜಂ ಕಾಣ್ಬಿಗೂರನಿಜಿದಪಿದೇನಚ್ಚರಿ ತಿಳಿಯದೆನುಗೆ (ಅ ಪ್ರತಿ. ೩-೯೬). [ಸಂ.]

ಅಸಂಗಿ (ನಾ). ೧. ಸಂಗವಿಲ್ಲದವನು. ೨. ಈಶ್ವರ : ಮತ್ತಮಾ ಅಂತರ್ಯಾಮಿ ಮೊದಲಾದ ಈಶ್ವರತ್ವಂಗೆ ಅಧಿಷ್ಠಾತೃ . . . ನರಿಂಜನ ಅಸಂಗಿ . . . ಎಂದುವೆ ಮೊದಲಾದವೇ ಅದ್ವೈತಬ್ರಹ್ಮಕ್ಕಾಯಮಾಮಂಗಳಕ್ಕುಂ (ವಿವೇಕ. ೨೬). [ಸಂ. ಅಸಂಗಿನ್]

ಅಸಂಚಲಿತ (ಗು). ಸ್ಪಲ್ಪವೂ ಚಲಿಸದ ; ಅಳ್ಳಾಡದ ; ದೃಢವಾದ : ಅ ಸಂ ಚ ಲಿ ತ ಘೋರಾಕಾರನಾಗಿ ಮಹಾಪ್ರತಾಪಪರಿ . . . ಹರಿತಂದು (ಬಸವ. ೨೧-೧೩). [ಸಂ.]

ಅಸಂಚಿತ (ಗು). ಕೂಡಿದದ ; ಸಂಪಾದನೆಮಾಡದ ; ಶೇಖರಿಸದ. ಅಸಂಚಿತಸುಕೃತ= ಪುಣ್ಯವನ್ನು ಕೂಡಿಡದವನು: ಉತ್ತಮದಾನಂ ಸಂಚಿತಸುಕೃತಂಗಳ್ಗದಸಂಚಿತಸುಕೃತಂಗೆ ಬಯಸಿ ಸಮರ್ಪಿಸದಪುದೇ (ಶಾಂತಿಪು. ೯-೨೨). [ಸಂ.]

ಅಸಂಜ್ಞೆ, (ನಾ). [ಜೈನ] ಆಹಾರ, ಮೈಥುನ, ಭಯ, ಪರಿಗ್ರಹ ಎಂಬ ನಾಲ್ಕು ಸಂಜ್ಞೆಗಳಿಲ್ಲದ ಜೀವಿ ; ಪಂಚೇಂದ್ರಿಯ ಜೀವಿಗಿರಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ : ಆ ಪಂಚೇಂದ್ರಿಯಮಂ ಸಂಜ್ಞಿಯಸಂಜ್ಞಿಯೆಂಬ ಭೇದದಿಂದಿತ್ತೆಜಕಳ್ಕುಂ (ಜಿಯುಮಾ. ೯-೬ ವ) ; "ಸಂಜ್ಞೆಗಳು ಆಹಾರ, ಭಯ, ಮೈಥುನ, ಪರಿಗ್ರಹಗಳೆಂಬ ನಾಲ್ಕು ವಿಧವಾಗಿವೆ. ಇಂಥ ಸಂಜ್ಞೆಗಳುಳ್ಳ ಜೀವಿಗಳು 'ಸಂಜ್ಞಿ' ಎಂದೂ, ಇಲ್ಲದುವುಗಳು 'ಅಸಂಜ್ಞಿ' ಯೆಂಬೂ ಹೇಳಲಾಗುತ್ತದೆ" (ಜೈಸಿದ್ಧ. ೩೦೦). [ಸಂ. ಅಸಂಜ್ಞಿನ್]

ಅಸಂತಾಯ (ನಾ). 'ಅಸತು'ಎಂಬ ಸುಂಕದಿಂದ ಬರುವ ಆದಾಯ: ತೆಜುಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಮತಾವಧೊಸಗೆ ಅ ಸಂ ತಾ ಯ ಆಕರ ಅನ್ಯಾಯ ಕಾಣಿಕೆ ಕಡಾಯ ಬಿಟ್ಟ ಬಿಡಾರ ಆಸೆ ಅಪ್ಪಣೆ ವರಡಸರಡ ಸರ್ವಬಾಧಾ ಪರಿಹಾರವಾಗಿ (ಕಂ. III-೫, ೯-೬೨ ; ೧೫೩೮). [ಅಸತು + ಆಯ]

ಅಸಂತುಷ್ಟ (ಗು). ೧. ಸಂತೋಷವಿಲ್ಲದ. ೨. ತೃಪ್ತಿಯಿಲ್ಲದ ; ಅಸಮಾಧಾನಗೊಂಡ. 'ಅಸಂತುಷ್ಟಚಿತ್ತ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅಸಂತುಷ್ಟಚಿತ್ತ (ನಾ). ತೃಪ್ತಿಯಿಲ್ಲದ ಮನಸ್ಸುಳ್ಳವನು ; ಅತೃಪ್ತ ; ಸಮಾಧಾನವಿಲ್ಲದವನು : ಮಹಾಲೋಭಾಭಭೂತ ನಸಂತುಷ್ಟಚಿತ್ತನಿವಂಗೆ ಕೆಲಿಲುಮೆಂದು ತಳಾ ಅಂಗೆ ಬೆಸಸೇಟ್ಟಿಯ್ದಿಂ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೨೨-೧೫). [ಅಸಂತುಷ್ಟ + ಚಿತ್ತ]

ಅಸಂತುಷ್ಟಿ (ನಾ). ೧. ಅತೃಪ್ತಿ. ೨. ಅಸಂತೋಷ : ಸಂತುಷ್ಟಿಯೇ ಸುಖಕ್ಕೆ ಮೂಲವು, ಅಸಂತುಷ್ಟಿಯೇ ದುಃಖಕ್ಕೆ ಕಾರಣವು (ಆರ್ಯಧ. ೧೭). [ಸಂ.]

ಅಸಂತೃಪ್ತ (ಗು). = ಅಸಂತುಷ್ಟ ೨ : ರೈತರು ಮಾತಿನಲ್ಲಿ ಕೃತಜ್ಞತೆ ಸಲ್ಲಿಸಿದ್ದರೂ ಅವರ ಮುಖದಲ್ಲಿ ಅಸಂತೃಪ್ತಭಾವನೆಯನ್ನು ಗಮನಿಸಿದ್ದನು (ಪುಸರಿ. ೨೬೨). [ಸಂ.]

ಅಸಂತೋಷ (ನಾ). ಸಂತೋಷವಿಲ್ಲದಿರುವುದು ; ಅಸಮಾಧಾನ : ಪಾಟಕಳರನು ಪ್ರಮಾಣಿಯ ಪಿರುದ್ಧ ವಾಡಿಕೆಯಾಗಿ ಮಾತನಾಡುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಆಕೆಯ ಮಾತಿಂದ ಅಂಬಿಗನಿಕ್ಕಿರುವ ಅಸಂತೋಷವು ಅವನಿಗೆ ಕಂಡಿತ್ತು (ಸಮುದೀ. ೪೮೬). [ಸಂ.]

ಅಸಂದರ್ಭ (ನಾ). ಅನುಕೂಲವಲ್ಲದ ಸಮಯ ; ಅಸೌಕರ್ಯ; ಅಡಚಣೆ. [ಸಂ.]

ಅಸಂದಿಗ್ಧ (ಗು). ಸಂದಿಗ್ಧವಲ್ಲದ ; ಸಂದೇಹವಿಲ್ಲದ : ಎನತೊಳವು ಮನದ ಸಂದೆಯಮನಿತುಮಸಂದಿಗ್ಧಮಿಸುಗುಂ ಧರ್ಮದೊಳಪ್ಪಸು ರಾಗಮೊದವುಗುಂ ರತ್ನನ ಪೆಟ್ಟಾಪಪುರಾಣಮಂ ಕೇಳಲೊಡಂ (ಅಜಿತ. ೧೨-೩೨). [ಸಂ.]

ಅಸಂಧೇಯ (ಗು). ೧. ಸಂಧಿಮಾಡಲು ಶಕ್ಯವಿಲ್ಲದ ; ಸಂಧಾನಕ್ಕೆ ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲದ : ಮಂತ್ರೋಷಧಾಸಿದ್ಧಿ ಗುಣಶಕ್ತಿಗಳ್ಗಸಂಧೇಯಮುಮ ಸಾಧ್ಯಮುಮಾದಂ (ಚಂ ಪ್ರ ಪು. ೯-೧೧೮ ವ). ೨. ಬೆಸೆಯಲು ಶಕ್ಯವಿಲ್ಲದ ; ಕೂಡಿಸಲಾಗದ. [ಸಂ.]

ಅಸಂಪೂರ್ಣ (ಗು). ಪೂರ್ಣವಲ್ಲದ ; ಅಪೂರ್ಣವಾದ : ಯಾವ ಕೆಲಸವನ್ನಾದರೂ ಅಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಮಾಡದಿರಬಹುದು (ರೂಢಿ). [ಸಂ.]

ಅಸಂಬಂಧ (ಗು). ೧. ಸಂಬಂಧವಿಲ್ಲದ ; ನೇರುವೆಯಿಲ್ಲದ. (ನಾ). ೨. [ವೀಶೈ] ಈಶ್ವರ : ಅಸಂಬಂಧ ಸಂಬಂಧವಾಯಿತ್ತು ಲಿಂಗಸಾಗರ ಯರ ಸನುಮತದಿಂದ, ಉತ್ತಮ ಮಧ್ಯಮವ ಕೆಡಿಸಿತ್ತು ಏಕೋ ಸಚಿತ್ತ ಗುಣದಿಂದ (ಬಸವ. ೧೯೩). [ಸಂ.]

ಅಸಂಬಂಧಾತಿಶಯೋಕ್ತಿ (ನಾ). [ಕಾವ್ಯಮಿಾ] 'ಅತಿಶಯೋಕ್ತಿ' ಎಂಬ ಅಲಂಕಾರದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಭೇದ; ಸಂಬಂಧವಿದ್ದರೂ ಇಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳುವುದು: "ಸಂಬಂಧಮಿರ್ದೊಡಮಿಲ್ಲಿಂದು ಪೇಳ್ವುದು ಅಸಂಬಂಧಾತಿಶಯೋಕ್ತಿಯೆನಿಪುದು" ಎಂತೆನೆ:— ಅರಯ ಚಿಕದೆನೇಂದ್ರನ ಭೂರಾದಯಾಮೃತವನೀಂಟಿ ತಪ್ಪದೀ ಪಿಬಾರ್ಥರ ತಾರ್ಥ ತಮ್ಮಜಕೆಗೆ ಮುನ್ನಿರೊಳ್ಳಸದೊಡಿಸೆ ಸಪಿದ ಕೆಟ್ಟುಪ್ಪಸರಂ (ಅಪ್ರತಿ. ೩-೪೫).

[ಅಸಂಬಂಧ + ಅತಿಶಯೋಕ್ತಿ]

ಅಸಂಬದ್ಧ (ಗು). ಹೊಂದಿಕೆಯಿಲ್ಲದ : ಈಗಿನ ಜೀವನಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟ ವಿಷಯಗಳನ್ನು ಮಾತ್ರ ಗಮನಿಪಿಟ್ಟು ಕರ್ತವ್ಯವಷ್ಟೆ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಅಸಂಬದ್ಧಪ್ರಯತ್ನವೆಲ್ಲವೂ ವ್ಯರ್ಥ (ಜೀವಾತ್ಮ. ೬); ಅವಳ ನ್ಯತ್ಯವು ಕುದ್ದು ಅಸಂಬದ್ಧವಾಗಿದ್ದತು (ಮೋಸ್ಲೆ. ೪೭). [ಸಂ.]

ಅಸಂಬದ್ಧತನ (ನಾ). ಹೊಂದಿಕೆಯಿಲ್ಲದಿರುವುದು ; ಸಂಬಂಧವಿಲ್ಲದಿರುವುದು : ಎಲ್ಲಿಯವರೆಗೆ ನಿಮ್ಮ ಮಾತುಗಳೊಳಗೆ ಅಸಂಬದ್ಧತನವೂ ಗೋಜಸ ಗೌಜ್ಯವೂ ನಮಗೆ ತೋರಿಬರುವುದೋ ಅಲ್ಲಿಯವರೆಗೂ ನಾವು ನಿಮ್ಮ ಮಾತಿನಲ್ಲಿ ವಿಶ್ವಾಸವಿಡುವುದಿಲ್ಲ (ಅಂಬಿಕ. ೪೪).

[ಅಸಂಬದ್ಧ + -ತನ]

ಅಸಂಬದ್ಧತೆ (ನಾ). = ಅಸಂಬದ್ಧತನ : ನ್ಯಾಯದರ್ಶಿಗಳು ಮಂಡಿಸಿರುವ ಉತ್ತರ ಅಸಂಬದ್ಧತೆಯಿಂದ ಕೂಡಿದೆ (ಪುಸರಿ. ೨೦೪).

[ಸಂ. ಅಸಂಬದ್ಧತಾ]

ಅಸಂಬದ್ಧಪ್ರಲಾಪ (ನಾ). ಪ್ರಕರಣಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸದ ಮಾತು ; ಪ್ರಸ್ತುತವಲ್ಲದ, ಹೊಂದಾಣಿಕೆಯಿಲ್ಲದ ಮಾತು : ಇಂತಹ ಅಸಂಬದ್ಧಪ್ರಲಾಪಗಳು ಹೆರಳ (ಕಲರೀಕ. ೨) ; ಹರಪ್ಪಲಿಪಯನ್ನು ಭಾರತೀಯರು ಸಂಪೂರ್ಣ ಮರೆತರೂ ಶೈವಮತ ಮೊದಲಾದುವನ್ನು ಮರೆಯಲಿಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳುವುದು ಅಸಂಬದ್ಧಪ್ರಲಾಪದಂತೆ ಕಂಡುಬರುವುದು (ಭಾಸಂಂ. ೧೮). [ಅಸಂಬದ್ಧ + ಪ್ರಲಾಪ]

ಅಸಂಬದ್ಧಪ್ರಲಾಪಿ (ನಾ). ಪ್ರಕರಣಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸದಿರುವ ಮಾತುಗಳನ್ನಾಡುವವನು ; ಗೊತ್ತುಗುರಿಯಿಲ್ಲದೆ ಮಾತಾಡುವವನು : ಈ ಅಸಂಬದ್ಧಪ್ರಲಾಪಿಯ ಜತೆಯಲ್ಲಿ ಮಾತಾಡುವುದು ಕಷ್ಟವಾಗಿದೆ (ರೂಢಿ). [ಸಂ. ಅಸಂಬದ್ಧಪ್ರಲಾಪಿನ್]

ಅಸಂಬಳ 'ಅಯ್ಯಂಬರ' ನೋ.

ಅಸಂಬಾಧ (ಗು). ೧. ಇಕ್ಕಟ್ಟಿಲ್ಲದ; ವಿಶಾಲವಾದ. ೨. ಜನ ಸಂಮರ್ದನವಿಲ್ಲದ; ನಿಬಿಡವಲ್ಲದ; ವಿವಿಕ್ತವಾದ. (ನಾ). ೩. ನಿರ್ಬಂಧವಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ತೊಂದರೆಯಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ತಡೆಯಿಲ್ಲದ ಸ್ಥಿತಿ. [ಸಂ.]

ಅಸಂಭವ (ಗು). ೧. ಉಂಟಾಗಲು ಶಕ್ಯವಿಲ್ಲದ; ಘಟಿಸಲಾರದ: ಅಸಮಬಲ ಭವದ್ಭಕ್ತಿಮಮಸಂಭವಂ ಪೆಱಗೆ (ಗಣಿತಾಮೃ. ೪–೫೬). (ನಾ). ೨. [ಕಾವ್ಯಮೀಮಾ] ಒಂದು ಅರ್ಥಾಲಂಕಾರ; ಉಪಮೇಯಕ್ಕೆ ಕೊಟ್ಟ ವಿಶೇಷಗಳು ಉಪಮಾನಕ್ಕೆ ವಿರುದ್ಧವಾಗಿ ತೋರುವಂತೆ ವರ್ಣಿಸುವುದು: ಪೆಸರೊಳಸಂಭವಮಿಹುಸುಗುಮಸಂಭವಂ ತದ್ವಿತೀಕ್ಷಣಂ ಪೃಥಗರ್ಥಂ ಪೊಸೆಯಿಸೆ . . . ಲಕ್ಷ್ಮಿ॥ ಅಸಂಭವಕ್ಕೆ॥ ಅವ್ಯಪಟ್ಟೀದನಸಿತಭವಳ ವರ್ಣನುತ್ಸಾರಿತಾರಿ ವೀಲಾರ್ಜಂ ದಾನವಮಥನೀತನೆನಿಸಿದನವಗಿಗೆ ಪುರುಷೋತ್ತ ಮಾನುಭಾವಂ ಶೈಷ್ಣಂ (ಶಾಮ್ಯಾನ. ೭೬೫, ೭೭೬); ಅಳ್ಳಿಕೆಯಾಗಿ ಒಂದು ಶಕ್ಷ್ಮಮಂ ಪುಟ್ಟಿತೆಂದು ಪೇಱಿಯದು ಅಸಂಭವಾಲಂಕಾರಂ (ಅಪ್ಪಣಿ. ೩–೯೪ ವೃತ್ತಿ). [ಸಂ.]

ಅಸಂಭವನೀಯ (ಗು). = ಅಸಂಭವ ೧: ಅಸಂಭವನೀಯ (Improbable) ವಾದುದನ್ನು ಅದು ಜನಾಭಿಪ್ರಾಯಕ್ಕೆ ಸಮ್ಮತವಾಗಿದೆಯೆಂದು ತೋರಿಸುವುದರಿಂದಲೋ . . . ಅದನ್ನು ಸಮರ್ಥಿಸಬೇಕು (ಅರಿಶಾ. ೧೪೫). [ಸಂ.]

ಅಸಂಭವೋಪಮೆ (ನಾ). [ಕಾವ್ಯಮೀಮಾ] ಒಂದು ಅರ್ಥಾಲಂಕಾರ: ಪರಿಚಿತರನೊಳ್ ವಿಷಂ ಮಲಯರುಪಜಿಪಂತಿರಲಾರ್ಜಿ ನಿನ್ನ ವದನೋದರದೊಳ್ ಪರುಷತರವಚನಮಪ್ಪುದು ಮುರವಾಸಪಮಿಂತಸಂಭವೋಪಮಮಕ್ಕುಂ (ಕವಿರಾ. ೩–೭೯). [ಅಸಂಭವ + ಉಪಮೆ]

ಅಸಂಭಾವಿತ (ಗು). ೧. ಯೋಚಿಸಲು ಶಕ್ಯವಿಲ್ಲದ; ಭಾವಿಸಲಾಗದ; ಊಹಿಸಲಾಗದ: ಎಂತೀ ಮಾತಸಂಭಾವಿತವಪ್ಪಿರೆನಗಾದ ಪ್ಪುದು (ಕಾದಂಪು. ೩೩೯); ಏನಸಂಭಾವಿತವನಾದೊಡಂ ಪೃಥ್ವಿರನು ಮಾನವಿಲ್ಲದೆ ನುಡಿದರ್ (ಪಡ್ಡರಾ. ೧–೪೪). (ನಾ). ೨. ಸಂಭಾವಿತನಲ್ಲದವನು; ಗೌರವಿಸಲ್ಪಡದವನು. [ಸಂ.]

ಅಸಂಭಾವ್ಯ (ಗು). ಭಾವಿಸಲು ಶಕ್ಯವಿಲ್ಲದ; ಊಹಿಸಲೆ ಸಿಲುಕದ: ತತ್ಕಾಂಕ್ಷೆ ಕೈಸಾರದುದಂ ತೋಱ ಅುದರ್ತ್ತ ನಗೆ ಪಿರಿದುಂ ಚಿತ್ತದೊಂದಾಸೆ ದಲ್ಲಾಯದ ಕುಂಚಿಂಬೋಲಸಂಭಾವ್ಯಮನೆ ದಿಟಮಿನ ಲ್ತೋಱುತ್ತಿರ್ಪುದಿಗಳ್ (ಕಾದಂಉಃ. ೯೧). [ಸಂ.]

ಅಸಂಯತ (ಗು). ೧. ಸಂಯಮವಿಲ್ಲದ; ಹಿಡಿತಕ್ಕೆ ಸಿಕ್ಕದ: ಈ ಕತಿಯ ದುರ್ಜಲತೆಯಂದರೆ ಅದರ ಅಸಂಯತವಾದ ಬರವಣಿಗೆ (ಹೊಸಕ್ತಿ. ೨೮೨). (ನಾ). ೨. [ಜೈನ] ಸಂಯಮವಿಲ್ಲದವನು; ಒಳ್ಳೆಯ ನಡತೆ ಆಚರಣೆ ಭಾವನೆಗಳಿಲ್ಲದವನು: ದರ್ಶನವಿಶುದ್ಧ ನಾಗಿಯುಂ ಶೀಲವ್ರತಭಾವನಾರಹಿತನಸಂಯತಂ ಅಘಸ್ಥಾಪ್ಯಾರ್ಹಂ (ಅದಿಪು. ೧೦–೯ ಪ). [ಸಂ.]

ಅಸಂಯತಸಮ್ಯಗ್ದೃಷ್ಟಿ (ನಾ). [ಜೈನ] ಸಮ್ಯಗ್ದರ್ಶನವುಳ್ಳವನಾದರೂ ಸಂಯಮವಿಲ್ಲದವನು; ಅಜಿತೇಂದ್ರಿಯನಾದ ಸಮ್ಯಗ್ದೃಷ್ಟಿ: ಅಸಂಯತಸಮ್ಯಗ್ದೃಷ್ಟಿ ಮೊದಲಾಗೇಕಾದಶೋಪಾಸಕದೇಶ ಸ್ಥಾನಮಂ ಸಪ್ತಸಂಚಂ ಪೇಳ್ದು (ಶಾಪ್ತಾಂಉ. ೨೨೮).

[ಅಸಂಯತ + ಸಮ್ಯಗ್ದೃಷ್ಟಿ]

ಅಸಂಯಮ (ನಾ). ಸಂಯಮವಿಲ್ಲದಿರುವುದು: ಸಾಮಾಯಿಕ . . . ಸಂಯಮ ಅಸಂಯಮ ವಿಕಲ್ಪದಂ ಸಂಯಮಂ ಸಪ್ತವಿಧಂ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೧೬). [ಸಂ.]

ಅಸಂಯುಕ್ತ (ಗು). ಕೂಡಿಲ್ಲದ; ಹೊಂದಿಕೊಳ್ಳದಿರುವ. [ಸಂ.]

ಅಸಂವೇದ್ಯ (ಗು). ತಿಳಿಯಲಾಗದ; ಅರಿಯಲಾಗದ: ಕಾಮ ಜೀವನದ ಗಂಭವನ್ನೆಂಯದ ಮತ್ತೊಬ್ಬಾಕೆಗೆ ಲೈಂಗಿಕಪ್ರೀಮವೆಂಬುದು ಅಸಂವೇದ್ಯವಾದ ಅನುಭವಾಗಿ ಳೆಂಂಕಪ್ಪಾಯವಾಗಿ ತೋರಿತು (ಪುಸರು. ೪೯೪). [ಸಂ.]

ಅಸಂಶಯ (ಗು). ಸಂಶಯವಿಲ್ಲದ; ನಿಸ್ಸಂದೇಹವಾದ. [ಸಂ.]

ಅಸಂಸಾರಿ (ನಾ). ೧. ಸಂಸಾರಿಯಲ್ಲದವನು. ೨. ಸಂಸಾರದಲ್ಲಿ ತೊಳಲದವನು: ಸಂಸಾರಿ ಜೀವನು ಶಿವನಸಂಸಾರಿ (ಬಸವ. ೫೦–೨೮). [ಸಂ. ಅಸಂಸಾರಿನ್]

ಅಸಂಸ್ಕಾರ (ನಾ). ೧. ಸಂಸ್ಕಾರವಿಲ್ಲದಿರುವುದು. ೨. ಸಂಸ್ಕಾರವನ್ನು ಹೊಂದದವನು; ವರ್ಣಾಶ್ರಮೋಚಿತವಾದ ಸಂಸ್ಕಾರಗಳನ್ನು ಪಡೆಯದವನು. ೩. [ವೀಶೈ] ವೀರಶೈವ ದೀಕ್ಷೆಯನ್ನು ಪಡೆಯದವನು: ಅಸಂಸ್ಕಾರಚಿತ ಪಾಕಂಗಳಂ ಪರಿಹರಿಸೆನೇ (ಬಸವ. ೪೪–೧೫). [ಸಂ.]

ಅಸಂಸ್ಕೃತ (ಗು). ೧. ಸಂಸ್ಕೃತವಲ್ಲದ. ೨. ಸಂಸ್ಕಾರವಿಲ್ಲದ; ಸಂಸ್ಕಾರಹೊಂದದ. ೩. ನಯಗೊಳಿಸಿ ಒಗ್ಗರಣೆ ಮುಂತಾದುವು ಗಳಿಂದ ವಾಸನೆ ಕಟ್ಟದ. (ನಾ). ೪. ಉತ್ತಮವಾದ ಸಂಸ್ಕಾರ ವನ್ನು ಪಡೆಯದವನು; ನಯ ನಾಜೂಕುಗಳಳ್ಳದವನು; ಅನಾಗರಿಕ: ಅವನು ಕುದ್ದ ಅಸಂಸ್ಕೃತ (ರೂಢಿ). [ಸಂ.]

ಅಸಂಹತ (ಗು). ೧. ಕೂಡಿಲ್ಲದ; ಸೇರದ; ಸಡಿಲವಾದ. (ನಾ). ೨. ಬೇರೆ ಬೇರೆಯಾಗಿ ನಿಂತ ಸೈನ್ಯವ್ಯೂಹ. [ಸಂ.]

ಅಸಕಳ್ಳಿ 'ಅಸಕಲು' ನೋ.

ಅಸಕಳ್ಳಿ (ಕ್ರಿ). ವಶವಪ್ಪು: ಸುಗಿದು ಸುರುಂಬಿ ಮುರುಂಟಿ ಮರವಟ್ಟು ಮೂಗುವಟ್ಟು ಮೆಯ್ಗೆಟ್ಟ ಸಕಳದರಿಲ್ಲರ್ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೧೪–೩೯).

[ಅಸ್ಕ + ಕಳ್ಳಿ (< ಕಟ್ಟು)]

ಅಸಕೆಬಿ, ಅಸಕಳ್ಳಿ (ಕ್ರಿ). ೧. ಅತಿಶ್ರಮಿಸು; ಮಿಾರಿಸು; ಕಡೆಗಣಿಸು: "ಅಸಕಲು – ಅತಿಶ್ರಮಣೇ" (ಕ ಮು ಧಾ); ಬೆಳಗುಮ ಮಣಿ ಮುಕುರಂಗಳುಂ ಅವರ್ಕಿ ತಾಂಗಾಗಿ ಪಚ್ಚೆಯು ಪಸಲೆಯು ಪಸುರನಸ ಕಟ್ಟಿಯು ಪಿಮರ್ದಿ ಪೆಲೆವಲಲಗೆಯು ಜಾಗಂಗಳುಮಂ (ಆದಿಪು. ೧–೧೫೨); ಪೊನ್ನ ಪುತ್ತಳಿಯೆ ವಿಳಾಸನಸಕಳ್ದುಂದು . . . ಮಸಸಿಱಂ ಪ್ರತಿಷ್ಠೆಗೆಯ್ದ ರತಿಯಂತೆ ಪರತಿಶಯಮಾಗಿರ್ಪುದುಂ (ಪಂಚಾಮಿ. ೫–೪೭ ಪ); ತತ್ಪಾರ್ಥಿವಂಗಂ ನಿಲಿಯಂ ಸೌಂದರ್ಯದಿಂ ಪೆಂಪಿನೊಳಸಕಳಿಪಾ ಕಾಂತಿಗಂ ಲೋಕತಿತೋಷಕರ ಭಾನಂ ಪುಟ್ಟದಂ (ರಲಾವ. ೧–೧೩) ; ಪಾಂಡ್ಯಂ ಪರಿಹರಿಸಿ ಪಾಂಡವರನರವರಿಸಿ ಳುರುಳುಳಕರನತಿಗಳಿದು ಮುರುಪತಿಯನಸ ಕಟ್ಟಿದು . . . ದೇವಾದಿದೇವನಂ ಶ್ರೀವಾಸುದೇವನಂ ಪ್ರಿಯಂಕರಿಯಂ ತಂದು (ಜಗವಿ. ೧೬–೧೧೮ ಕ); ಅಂಚಿಯ ನಸಕಳ್ದುದಮರ್ದಂ ಬಂಚಿ ಮಂಜಂಮರಳ್ದುಬಂದವಿಚಳಿತಂ ಳಂಚಳ್ಳಳಿಲ್ಕಿಯದೇಂ ಚಂದ್ರಪ್ರಭನ ತನುವಿನೊಳ್ ಜೆಲಿಸಿದುದೋ (ಚಂದ್ರಪ್ರ. ೧೫–೧೦೦); ಮಣಿಳುಂಟಾ ಗಣದ ಮಸಕಮಸಕಳುದ ರವಂಗಳಿವಂದೆಸೆಯೆ (ಪುಷ್ಪದಂ. ೧೦–೪೪ ಕ). ೨. ತುಂಬ ಹೆಚ್ಚಾಗು: ಅಳಕೆಬಿಯಲಬಲಂ ಬಜಿಜಿಳಿಳ್ ಕುಸುಂಬೆವೆರಿಯುಂರಿಯೆ ಸತ್ವಳತ್ಪಳ್ ಬಸಿಂರಂ ಪೊಸೆದಳ್ (ಅರ್ಧನೇ. ೭–೬೫); ಅಂತಳೆವಿಗಟ್ಟಿದ ಲೀಲಾವತಿಯ ನಿರಹಮುಮನಸ ಕಟ್ಟಿದ ವಸಂತಸಮಯಮುಮುಮಂ ಕಂಡು (ರಲಾವ. ೯–೧೨ ಪ); ಅಸಕಳ್ದುದ ತಾಪಮಂ ಸೈರಿಸಲಾಜದೆ ಸಾವ ಬವಸೆಯಂ ಪೊರ್ದುಗವಳರ್ದಿ ಸುವ ಪುಲಿಯೆಂದು ಮಳ್ಗುಪಪ್ಪರಸೂನ ಸಂಕೀರ್ಣ ಕರ್ಣಿಕಾರದ್ರುಮವಂ (ವರ್ಧಮಾ. ೪–೬೮); ನನಗೆ ನೀನ್ ಕಾಣಲ್ಕೆ ಅಜಿಯರ್ಯ ಅಸಕಳ್ದುದು ಪೊರಳ್ದ ನಾಲಗೆಗೆ ತೆಱುವಂತಪ್ಪ ತೆಜಿಯನ್ (ಬಡ್ಡಕ್ಕ. ೧೯–೬೭).

೩. ನಿವಾರಿಸು; ತಪ್ಪಿಸು: ಪ್ರಾಪ್ತಿಯನಸಕಟಿಯಲುಮಪ್ರಾಪ್ತಿಯ ನಾಗಿಸಲುಮಾಗದು (ಪಂಠಾಮಾ. ೬-೧೨೧). **ಅಸಕಳಿ**$_1$: ೧. "ಕೈಗಳಿದು ದಸಕಳಿದುದೆನಿಪ್ಪ ನಾಮಂ" (ಚತುನಿ. ೧೧); "ಅಸಕಳಿದುದೆಂದು ಕೈ ಮೀರಿದುದು" (ಕಬ್ಬಿಕೈ. ೬೪); "ಅಸಕಳಿದುದೆನಲ್ ಸ್ವಾಧೀನತಪ್ಪಿದ ಪೆಸರ್" (ಕಶರ. ೬); ಇದಿರಾಂಪರಳವನಸಕಳಿದು (ಚಿಕವಿ. ೬-೧೫೪); ಚಿಕ್ಕದೇವನೃಪಾಲನ ಬಾಹುದಂಡದೊಳ್ ವಸುಮತಿಚಕ್ರಿ ವಕ್ರಗತಿಯಿಂ ನಡೆವಾದಿಭುಜಂಗರಾಯನೆಂದಸಕಳಿದಷ್ಟದಿಕ್ಕರಿಗಳಷ್ಟಮದಾನ್ವಿತರೆಂದು . . . ಪೊರ್ದಿದಳ್ (ಕಮಮಾ. ೧-೧೦೯). **ಅಸಗಳಿ**: ವೇದವ ನಿಂದಿಸಿ ಶಾಸ್ತ್ರವ ಪಳಿದನುವಾದ ದ್ವಿಜರನಸಗಳಿದು ವಾದಿಸುವರ್ಗೆಲ್ಲ ಸೊಕ್ಕಡಗಿ ಸುವಲ್ಲಿ ನೀ ದಿಟ್ಟನಲ್ತೆ (ಶತಸಾಂ. ೧೨-೭೦).

ಅಸಕಟಿದಂ = ಕೈಮೀರಿದವನು: "ಅಸಕಟಿದನೆಂದು ಕೈಮೀ ಜಿದಂ" (ಶಮದ. ಪರಿ. ೨); "ಅಸಕಟಿದನೆನೆ ಕೈಮೀಜಿದಂ" (ಸಂಜೀವ. ೪). ಅಸಕಟಿದುದು = ಕೈಮೀರಿದುದು: "ಕೈಮೀಜಿ ದುದಕ್ಕಸಕಟಿದುದು" (ಕವಿಕಂ. ೨೩೫). [ಅಸ್$_4$ + ಕಟಿ$_1$]

ಅಸಕಟಿಹ (ನಾ). ಕೈಮೀರುವುದು; ಕೈವಶತಪ್ಪುವುದು: "ಅಸ ಕಟಿಹಮೆಂದು ಕೈಮೀಜುಹಂ" (ಶಮದ. ನ. ಪರಿ. ೨).

[ಅಸಕಟಿ + -ಹ್ಯ]

ಅಸಕೊಳ್ಳು 'ಅಸಗೊಳ್ಳು' ನೋ.

ಅಸಕ್ತ (ನಾ). ಆಸಕ್ತಿಯಿಲ್ಲದವನು; ಏನನ್ನೂ ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಹಚ್ಚಿ ಕೊಳ್ಳದವನು; ನಿರ್ಲಿಪ್ತ (ಕಿ). [ಸಂ.]

ಅಸಗ, ಅಗಸ$_1$ (ನಾ). ೧. ಬಟ್ಟೆಗಳನ್ನು ಒಗೆದು ಮಡಿಮಾಡಿ ಕೊಡುವ ವೃತ್ತಿಯವನು; ಮಡಿವಾಳ: "ಅಸಗಂ ತಾಂ ಸ್ವೀಕೃತ ನಿರ್ನೇಜಕಾಭಿಧಾನಂ ರಜಕಂ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೬೫-೭೯); "ಅಸಗಂ ರಜಕನಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೧೧-೩); ಅಸಗ ಗಙ್ಗಯನ ಮಗಂ ಪಿಟ್ಟುವಿಗಙ್ಗಂ ಭಿಟ ಸ್ತಿತಿ (ಮೈಅರಿ. ೧೯೩೦, ೪೦-೧; ೮ನೆಯ ಶತ); ಅಯ್ದು ಕಷಾಯೋದಕದೊಳ್ ತೊಯ್ದಸಗಂಬೋಲ್ ನೃಪೇಂದ್ರಸಭೆ ಯೆಂಬ ಕೊಳಕ್ಕುಯ್ದ[ಲಸದಲೆದು ಸೆಲೆಯೊಳ್] ಪೊಯ್ದಂ ಕವಿಚಕ್ರ ವರ್ತಿ ಕವಿಚೀವರಮಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೨-೭೩); ಈಯಸಗನೂರಸೀರೆಯ ನೆಲ್ಲಮನೆನ್ನ ಬೆನ್ನೊಳೊಟ್ಟಕೊಂಡುಮತ್ತಲಿತ್ತಲುಮಾಹಾರಾರ್ಥಕ್ಕೆ ಪೋಗ ಲೀಯಂ (ಪಂಚತಂ. ೨೮೨-೨೩); ಊರಸೀರೆಗೆ ಅಸಗ ತಡಬಡಿಹಡೆ ದಂತೆ (ಬಸವ. ೩೦೯); ಅಸಗ ನೀರಡಸಿ ಸತ್ತಂತಾಯಿತ್ತು (ಮೋಳಿಮಾ. ೭೨-೨೮೫); ಹೊದ್ದಿ ಸೊಸೆಗೆ ಬುದ್ಧಿವೇಳ್ವತ್ತೆಯಸಗನೊಳಿದ್ದಂತೆ (ನಾಗಕು. ೯-೮೭). ೨. ಒಂದು ಪಕ್ಷಿ: ಮರಕುಟಿಗ ಚಂಬೋತ ಶುಕ ಜಾಗರಿಗ ನರಳಿಗನಸಗ ಸಾಳುವ. . .ಮೇಳಗಳಿತ್ತಲಿವೆಯೆಂದ (ತೊರರಾ. ೩-೧-೩೨); ಹರಡೆ ಚಿಲುಮಿಲಿಗನು ಚೆಲುವೆ ಗಿಜುಗಿರಳೆ ಕಮ್ಮರನಸಗ ಕೊಟ್ಟುಳೆ ಹೊಱಸು ಹೊಡೆ . . . ಎಂಬ ಪಕ್ಕಿಗಳವರೊಳೊಪ್ಪಿದವು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೫-೨೧). 'ಅಸಗವಕ್ಕಿ' ಪರಾ. ೩. ಒಬ್ಬ ಪ್ರಾಚೀನ ಕನ್ನಡ ಕವಿಯ ಹೆಸರು: ಕನ್ನಡಗವಿತೆಯೊಳಸಗಂಗನ್ನೂರ್ಮಡಿರೇಖೆಗಗ್ಗಳಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧-೧೧); ಗಜಗನ ಗುಣನಂದಿಯ ಮನಸಿಜನಸಗನ . . . ಸುಮಾರ್ಗ ಮಿದಜೊಳೆ ಲಕ್ಷ್ಯಂ (ಶಮದ. ೫). ೪. ಒಬ್ಬ ರಾಜನ ಹೆಸರು: ಒಗೆದ[ಂ] ತತ್ಕುಲದೊಳು ಜಸಮೊಗೆದಿರೆ ತತ್ಕುಲದೊಳಸಮ ಬಳನಸಗಂ (ಕಇಅ. ೭೪-೧೨-೬; 1170). **ಅಗಸ**$_1$: ೧. ಬಡಗಿಯಂತೆ ಕೆತ್ತುವರ್ ಅಗಸನಂತೆ ಬೀಸಿ ಪೊಯ್ವರ್ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೩-೭೩); ಅಕ್ಕಸಾಲೆ ಕುಂಬಾಱ ಅಗಸ ನಾವಿಂದ ಜೇಡ ಬೇಡನೆಂದು ನುಡಿಯುತ್ತಿಪ್ಪರು(ಗಣಭಾ. ೨೪೭-೪); ಆನೆಯ ಮಡುಹಿದ ಅಗಸನ ಕೆಡಹಿದ (ಪುರಂದ.೨-೭೬-೧೧); ಯಾರೂ ಇಲ್ಲದ ಊರಿಗೆ ಅಗಸರ ಮಾಳಿಯೇ ಮುತ್ತೈದೆ (ಗಾದೆ).

ಅಸಗನ ಕಟ್ಟೆ = ಒಂದು ಕಟ್ಟೆಯ ಹೆಸರು: ಅಲಿಂದಂ ಪಡುವ ಲಾಗಿ ನಡದು ಯಾರೆಯೂರ ಅಸಗನ ಕಟ್ಟೆಯ ಯೇರಿಯ ಪಡುವಲು ಸಲುವುದು (ಎಕ. XIV, ಗುಂಡ್ಲುಪೇ. ೧೨೭-೧೭; 1879). [?]

ಅಸಗಗಾರಕ (ನಾ). ಅಗಸನ ವೃತ್ತಿಯ ಮೇಲೆ ಹಾಕುವ ತೆರಿಗೆ (?): ಯೀ ಮಠಕ್ಕೆ ಉತ್ತಾರವಾದ ಗ್ರಾಮಗಳಲ್ಲೂ ಯೀ ಹವಕಲು ಗಳಿಂದ ಬಾಹಕಾರಕದಿಂದ ಗಾಜನೂರ ಸೀಮೆ ಅನುಪಿನಕಟ್ಟೆ ಗ್ರಾಮದಿಂದ ಹಟೆಕಾರ ಮಗ ೨ಕ್ಕೆ ಗ ೧ ॥ ೨ ಹುಡಿಕೆಕಾರಕದಿಂದ ಜನ ೨ಕ್ಕೆ ಗ ॥ ೨ ಹಂಬುಗಾರಕದಿಂದ ಜನ ೨ಕ್ಕೆ ಗ ೧ಲ್ ೩ ಅಸಗಗಾರಕದಿಂದ ಜನ ೧ಕೆ ಗ ॥ ೩ ಅಂತ್ತು ಗ ೪ ॥ (ಎಕ. VIII, ತೀರ್ಥಹ. ೯೫-೬೧; 1709).

[ಅಸಗ + ಕಾರಕ]

ಅಸಗಗೋಡು (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ತಾಳವಾರನುಂ ಕಾಕಂಬಾಟ ಕಂಬಯ್ಯನುಂ ಅಸಗಗೋಡ ಸಿರಿಯಮ್ಮನುಂ (ಎಕ. XI, ಚಿತ್ರದು. ೭೫-೨೩; 941); ಅಸಗಗೋಡಗಾಮುಣ್ಡ (ಎಕ. XI, ಜಗಳೂ. ೧೩-೧; 1010). [ಅಸಗ + ಕೋಡ್ಯು]

ಅಸಗಪೊಟಿ 'ಅಸಗವೊಟಿ' ನೋ.

ಅಸಗಯ್ಯ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಪಣರವಾಡಿಯ ರಟ್ಟಗುಡ ನಣ್ಣಪಯ್ಯಕ ಮಗ ಅಸಗಯ್ಯ (ಎಕ. V. ಚನ್ನರಾ. ೨೬೭-೧೩; 971).

[ಅಸಗ + ಅಯ್ಯ$_1$]

ಅಸಗವಕ್ಕಿ (ನಾ). ಒಂದು ಶಕುನದ ಹಕ್ಕಿ: ಪಯಣದೊಳಶೇಷಶಕುನಂ ನಯಮಂ ಕುಡೆ ಕಾರ್ಯಸಿದ್ಧಿ ಸಮವಾಯಂ ದುರ್ನಯಮಾದೊ ಡಸಗವಕ್ಕಿಯ ನಯದಿಂದಿಷ್ಟಾರ್ಥಸಿದ್ಧಿಯಕ್ಕುಮಮೋಘಂ(ಲೋಕೋಪ. ೧೨-೫); ಪೆಣ್ಗಾಗೆ ಬೆಣ್ಣೆಗರಗಂ ಮುಂಗುರಿ ನವಿಲಸಗವಕ್ಕಿಯರಗಿಳಿ ಕಾರೇಡಂ ಗಿಡುಗಂ . . . ತಾಂ ಪುಗೆ ಶುಭದಂ (ಲೋಕೋಪ. ೧೨-೧೯); ಸಾಳ್ವನರಳಿಗನಸಗವಕ್ಕಿಗಳ ಸಂಘಮೊಪ್ಪಿರ್ದುವಲ್ಲಿ (ರುಕ್ಮಾಂಗ. ೧೦-೫).

[ಅಸಗ + ಪಕ್ಕಿ]

ಅಸಗವನೆ (ನಾ). ಅಗಸನ ಮನೆ; ರಜಕಗೃಹ: ನೀರ ಪೊಟಿ ಪಾಡು ವೆಡೆ ಹೊಲಗೇರಿ ಪರೇತವನವಸಗವನೆ ಸಭೆ ದೇವಾಗಾರಂ ಚೌವಟಮೆಸೆ ದಿರ್ಪಾರವೆಯೆಂಬೆಡೆಗಳುಚಿತವೋಸಱಿಗೇಟಲ್ (ಲೋಕೋಪ. ೧೨-೫೩).

[ಅಸಗ + ಮನೆ]

ಅಸಗವರಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಆಟ: ಗುಡುಗು ಗುತ್ತಿನ ಚೆಂಡು ಗುಮ್ಮನ ಬಡಿವ ಕತ್ತಲೆಗುದ್ದು ಗಂಬದಗಡಣೆ ಕಣ್ಮುಚ್ಚಸಗವರಿ[ಪಾಠಾಂ. ಕಣುಮುಚ್ಚಾಟಸವಗಲಿ] ಹರಿಹಲಗೆ . . . ವಿನೋದದಲಾಡಿದರು (ಕುವ್ಯಾಅ. ೬-೨). [ಅಸಗ + ಪರ್ಯ$_2$]

ಅಸಗವೊಯ್ (ನಾ). ಅಗಸನ ಹೊಡೆತ; ಮಡಿವಾಳನ ಬಡಿತ: ಎಲ್ವಡಗಪ್ಪನ್ನೆಗಮೆತ್ತಿಕೊಂಡಸಗವೊ[ಯ್ವೊ]ಯ್ಲೊಳ್ ತಡಂಬೊಯ್ದು (ಪಂಪಭಾ. ೧೦-೧೦೪); ಶಿಳಾಗ್ರದೊಳ್ ಭೀಮಾಟೋಪದಿಂ ಕೋಪದಿಂ ದಂದತ್ಯದ್ಭುತಮಾಗಿರಲಸಗವೊಯ್ವೊಯ್ದಂ ಮಿದುಳ್ ಸೂಸೆ (ನೇಮಿಪು. ೬-೧೪೮). [ಅಸಗ + ಪೊಯ್ಯ್$_2$]

ಅಸಗವೊಯಲ್ 'ಅಸಗವೊಯ್ಲು' ನೋ.

ಅಸಗವೊಯಿಲು 'ಅಸಗವೊಯ್ಲು' ನೋ.

ಅಸಗವೊಯ್ಲು, ಅಗಸವೊಯ್ಲು, ಅಸಗವೊಯಲ್, ಅಸಗ ವೊಯಿಲು, ಅಸಗಹೊಯ್ಲು (ನಾ). = ಅಸಗವೊಯ್: ಎರಡುಂ ಕರಪರಿಘದಿನಡಸಿ ಗುರ್ದಿ ಪೆಜಪಿಂಗುವಿನಂ ಮುರಿದಡಸಿ ಘಟ್ಟಿಸಿ ಪಿರಿ ಯಜಿಯೊಳ್ ಪೊಯ್ದನಸಗವೊಯ್ಲಂ ಭೀಮಂ (ಪಂಪಭಾ. ೩-೩೦); ಸಿಲೆಯೊಳಸಗವೊಯ್ಲಂ ಪೊಯ್ದುಂ (ಪಂಠಾಮಾ. ೭-೫೭). **ಅಗಸ ವೊಯ್ಲು**: ಊರಸೀರೆಗಗಸಂ ಬಡಿವೆತ್ತನೆನಿಪ್ಪ ಜನದ ನಾಟ್ನುಡಿ

ನಿನಗಾಗಲ್ಕಗಸವೊಯ್ದು ಸವಿಯಂ ತೋಪೆಂ (ಜಗ. ೩–೬). **ಅಸಗ ವೊಯಲ್**: 'ಅಸಗವೊಯಲ್ಟ್ಯೊಯ್' ಪರಾ. **'ಅಸಗವೊಯಿಲು:** ಶಿಕುಗಳನು ಖಲದಾರತ್ಕಳ ಕಂಸ ಕೊಂಡತ್ತಲತಿಮುಳಿಯ ಶಿರೆಯೊಳಸಗ ವೊಯಲನು ಹೊಯಿದು ಕೊಂಡ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೧೧–೩). **ಅಸಗಹೊಯ್ದು**: ಮಸಕದಿನಾ ಹರಿಯಾ ಕಂಸಪತ್ತಿಯಸಗಹೊಯ್ದಂ ಕೊಂಡನಾಗ (ಪೇದಿಸಂ. ೧೩–೧೪). [ಅಸಗ + ಪೊಯ್ದು]

ಅಸಗವೊಯಲ್ಟ್ಯೊಯ್ (ಕ್ರಿ). ಅಗಸನ ಹೊಡೆತವನ್ನು ಹೊಡೆ: ಅಸಗವೊಯಲ್ಟ್ಯೊಯ್ದುಯುಂ ಚಿತ್ರವಧಂಗೆಯ್ಕುಯಂ (ಅಜಪು. ೧೧–೧೦ ವ). [ಅಸಗವೊಯಲ್ + ಪೊಯ್.]$_1$]

ಅಸಗವೊಟ್ಟಿ, ಅಸಗಪೊಟ್ಟಿ (ನಾ). ಅಗಸನ ಹೊಳೆ, —ನದಿ: ಅಸಗವೊಟ್ಟಿಯೊಳಿವರ್ಗಸನ ಪೆಂಡತಿ ಕುರುಡಪ್ಪಸಗಂಗೆ ಲಲಿತಾಂಗಂ ಬಂದನೆಂದು ಪೇಟ್ಟೊಡ್ಡಿ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೨–೫೫). **ಅಸಗಪೊಟ್ಟಿ** : ಮೂಡಮೊಗದೆ ತಡ್ಡಲಗದಲ್ಲಿ ತೆಂಕಮೊಗದೆ ಪೋಗಿ ಅಸಗಪೊಟ್ಟಿಯ (ಪೈಆರಿ. ೧೯೩೪, ೩೮–೧೯ ; II ಪೆಸಖ ೪೪). [ಅಸಗ + ಪೊಟ್ಟಿ$_1$]

ಅಸಗಹೊಯ್ದು 'ಅಸಗವೊಯ್ದು' ನೋ.

ಅಸಗಲ್ಪ (ಕ್ರಿ). ನಾಶಮಾಡು : ಮಸಗಿ ಮಹಿಷರಿವರ್ತಗಳ್ಳಸಗಲ್ಪಿ ಬಿದರ್ ನಾಡಪಿಡೆಯೊಡಹಾರೆಯರಂ (ಅಪ್ರತಿ. ೩–೬೪).

[ಅಸಗ್ಯು + ಅಲ್ಪಿ.. P ತಮಿ. ಅಜಲ್ಪು = ಚಲಿಸು, ನಡುಗು, ಅಲ್ಲಾಡು]

ಅಸಗಿತಿ, ಅಗಸತಿ (ನಾ). ಅಗಸನ ಹೆಂಡತಿ ; ಮಡಿವಾಳಿತಿ : ಗಾಣಿಗಿತಿ, ಅಸಗಿತಿ, ಕಸ್ಸಗಿತಿ, ಕೊಂಕಣಗಿತಿ (ಶಬ್ದಾಮ. ೧೯೦ ಪ್ರಯೋಗ). **ಅಗಸತಿ: ಕೀಲುಕೋಟೆಯೊಳೊಬ್ಬ ಅಗಸಾಲ ಪತ್ತರಿ ಮೇಲುಕೋಟೆಯೊಳೊಬ್ಬ ಅಗಸತಿ ಆಳುವಳು (ಪೂರಂದ. ೨–೧೨–೩).** [ಅಸಗ + –ಇತಿ]

ಅಸಗಿದಿಸು (ಕ್ರಿ). ಹದಗೆಡಿಸು ; ಹಾಳುಮಾಡು : ಅಸಗಿಪರು ರಾಜ್ಯಕಾರ್ಯವ ರಾಜ್ಞಿ$_2$ದಾನಪಸಗೆ ಮಸುಳಿಪ ಮಂತ್ರಿಗಳು (ಸೌಂದಕಾ. ೧೩–೭೫). [ಅಸ್ಸ (< ಹಸ) + ಕೆಡು + –ಇಸ್ಸು]

ಅಸಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ಹದಗೆಳಿಸು ; ಕ್ರಮವಿಡಿಸು : ಪೂವನ ಬಿಲ್ಲ ಪೇೞ್ದಾನು ಬಂದಬಸಂತನಸಸಿಮಾಡುವಿಂಮಾಪಿನರಲ್ಲ ಳಂಬನಸಗೆಯ್ದ ಳಿದಿಗಳ ಪಂಗುಗೊಳ್ವ ಬಲ್ಲೀಲಿಯಿನೆನುತ್ತ ಚಿತ್ತಭವನಾವನ ಮೆಯಿಸಳಿ ಗೊಂಡು ಕಂಡ ಕಾಂತಾವಳಿಯಂ ಮರಳ್ಚುವೆನಿಲ್ಲೊಬಗೆಂತುಟಿಲ ಲಕ್ಷ್ಮಿ ಹಾರ್ಯನ (ಸೌಂಪು. IV, ೨೬೭–೫೬; 1130).

[ಅಸ್ಸ (< ಹಸ) + ಗೆಯ್ (< ಕೆಯ್$_1$)]

ಅಸಗೊಳ್ಳು, ಅಸಕೊಳ್ಳು, ಅಸುಗೊಳ್ಳು (ಕ್ರಿ). ವಶಕ್ಕೆ ಸಿಕ್ಕು ; ಹಿಡತಕ್ಕೆ ದಕ್ಕು : ಅಸಗೊಳ್ದದ ಅಗಡುಕುದುರೆಗಳನ್ನು ಸಾಗುಮಾಡುವುದರಲ್ಲಿ ಇವನು ಪ್ರಾಜ್ಞನಾದ್ದನು (ಪ್ರಾಚೀಶಿಂ. ೫೨) ; ಎಂಟು ಜನಾ . . . ಬಂದರ ಅಸಗೊಳ್ಳಲ್ಲಿರಲಿ ಅಂವಾ (ಗ್ರಾಮಾಯ. ೨೪೦). **ಅಸಕೊಳ್ಳು** : ಟೀಪ್ಪುವ ಎಷ್ಟು ಪ್ರಯತ್ನ ಮಾಡಿದರೂ ಬೇರೆಯು ಅವನಿಗೆ ಅಸಕೊಳ್ಳಲಿಲ್ಲ (ಚರಿಪು. ೧೫೭) ; ಬೇಲಿಯಂತೂ ಯಾತಕ್ಕೂ ಅಸಕೊಳ್ಳದಹಾಗಾಗಿ ಕಳ್ಳದನಗಳಗ . . . ಅಸಾಧ್ಯವಾಗಿ ಸುತ್ತಲೂ ಮಾಗರ್ದಿಲ್ಲದಂತೆ ಆಗುವುದು (ಕೃಷಿಪ್ರ. ೧೩೪) ; ನನಗೊಬ್ಬನಿಗೆ ಅದು (ಕುದುರೆ) ಅಸಕೊಳ್ಳಲಿಕ್ಕಿಲ್ಲ (ಮುಂಬಯಿ. ೬. ೧–೬). **ಅಸುಗೊಳ್ಳು** : ಎತ್ತುಗಳು ಅಸುಗೊಳ್ಳದೆ ಅವರನ್ನು ಕಿತ್ತಿ ಬಿಗೆದು ಮುಂದೆ ಸಾಗಿದ್ದವು (ಬಳಭಾ. ೧೪೫). [ಅಸ್ಸ + ಕೊಳ್ಳು (< ಕೊಳ್$_1$)]

ಅಸಜ್ಜನ (ನಾ). ೧. ದುರ್ಜನ; ಕೆಟ್ಟಜನ. ೨. ಕುಲಸ್ತ್ರೀಯಲ್ಲದವಳು : ಮಾಯೆಯೆಂಬ ಸ್ತ್ರೀ ಅಸಜ್ಜನಳಾದಂ ಪಣ್ಣಾಂಗನೆಯಾಗಿರು ತಿರ್ಪಳ್ (ಪಡಗೋ. ೩೮–೭). [ಸಂ. (ಅಸತ್ + ಜನ)]

ಅಸಡಾಳ 'ಅಸಡ್ಡಾಳ' ನೋ.

ಅಸಡಿ 'ಅಸಡಿ' ನೋ.

ಅಸಡ್ಡಾಳ$_1$, ಅಷಡ್ಡಾಳ, ಅಷಡ್ಡಾಳ, ಅಸಡ್ಡಾಳು (ನಾ). ೧. ಕ್ರಮವಿಲ್ಲದಿರುವುದು ; ಅಶ್ರಮ ; ಅವ್ಯವಸ್ಥೆ : ಕಡಿತಿಗಳು ಕಠಿಣಾ ಅಂದಗೇಡಿಯಾಗಿದ್ದಾವು ಬಿರಿದಾ ಚಪ್ಪರ ಅಸಡ್ಡಾಳ ಸುರಿಯುತ್ತಿದ್ದಾವು ಎಂದು ಅವಳು ಕನಸಿನಲ್ಲಿಯೂ ಕಂಡಿರಲಿಲ್ಲ (ಆರಾ. ೬೪). ೨. ಕುರೂಪ; ಅಂದಗೇಡಿತನ : ಏನು ಎತ್ತರ, ಏನು ದಪ್ಪ, ಏನು ಅಸಡ್ಡಾಳ (ಹುಚ್ಚಾಟ. ೩೩). **ಅಷಡ್ಡಾಳ** : ೧. ಅವ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ಸಂಪಾದಿಸಿದ್ದು ಅಷಡ್ಡಾಳದಲ್ಲಿ ಹೋಯಿತು (ಗಾಜ). **ಅಷಡ್ಡಾಳ** : ೧. ಅಷಡ್ಡಾಳ ಸಾವಿರ ಇರಲಿ, ಆದರೂ ಇದ್ದರೆ ಎಲ್ಲಾರೂ ಮುಂದೆ ಬಸ್ರಿ ಅಂದಾರು, ಮುಯ್ದಾದೆ ಮಾಡ್ಯಾರು (ಪಾಕಪ್ರ. ೧೦೭). **ಅಸಡ್ಡಾಳು** : ೨. ಈ ಮೇರೆಗೆ ಕರಡಿಯ ಅವಯವಗಳಲ್ಲಿಲ್ಲ ಅಷಡ್ಡಾಳಾಗಿ ಬಲವುಳ್ಳವಿರುತ್ತವೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೩–೧೦೪). [?]

ಅಸಡ್ಡಾಳ್ಕ, ಅಸಡಾಳ, ಅಸಡ್ಡಾಳ (ಗು). ೧. ಕುರೂಪವಾದ; ಅವಲಕ್ಷಣವಾದ: ಅವನಂತಹ ಅಸಡ್ಡಾಳ ಮುಸುಡಿಯ ಮನುಷ್ಯನನ್ನು . . . ಈ ಮೊದಲಾದೂರ ನೋಡಿರಲಿಲ್ಲ (ಅಂಬಳ. ೯). ೨. ಕ್ರೂರವಾದ; ಅಲ್ಪವಾದ. **ಅಸಡಾಳ**: ೨. ಮಂಗಳೋದಯ ನಿತ್ಯಪರಮೇಶ್ವರನ ಸಂಸಾರದ ಸದ್ಯವೇ ಅಸಡಾಳ ದೈವಗಳು (ಬಸವ. ೫೬–೩೭). **ಅಸಡ್ಡಾಳ**: ೧. ಜಟ್ಟಿಗಳು ಅದಕ್ಕಂತಲೂ ಅಸಡ್ಡಾಳವಾಗಿದ್ದುದರಿಂದ ಆ ಚಿತ್ರ ಚಂದವೆಂದೇ ಹೇಳಬೇಕು (ಗಾಕ. ೬೪. ೨. ಎಂಥಾ ಅಸಡ್ಡಾಳ ನಾಟಕದೊಳಗೂ ಹಿಂಗಸ ಚಟ್ಟಕ್ಕನ ಒಬ್ಬರನ್ನೊಬ್ಬರು ಬಿಟ್ಟು ಹೋಗಲಿಕ್ಕೆ ಆಗೂದಿಲ್ಲ (ಹೂಸಂಕಾ. ೧೩೪). [?]

ಅಸಡ್ಡಾಳತನ (ನಾ). ಅಶ್ರದ್ಧೆ ; ಅವ್ಯವಸ್ಥೆ : ಇಂಗ್ಲಂಡದವರಿಗೆ ಬಂದು ನಮ್ಮ ಅಸಡ್ಡಾಳತನ ತೋರಿಸಬೇಕೆ ? (ಕ್ರಿಠಂಗ. ೬೭).

[ಅಸಡ್ಡಾಳ್ಕ + –ತನ]

ಅಸಡ್ಡಾಳು 'ಅಸಡ್ಡಾಳ್ಕ' ನೋ.

ಅಸಡ್ಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಅಲಕ್ಷ್ಯದಿಂದ ಕಾಣು ; ಉದಾಸೀನಮಾಡು : ಕೆಲವು ಜನರಿಗೆ ಭೂತಕಾಲವನ್ನು ಅಡ್ಡಿಸುವ ಭೂತಬಾಧೆಯಾಗಿದೆ (ಕನ್ನಡ. ೧–೧೫೩). [ಅಸಡ್ಡ + –ಇಸ್ಸು]

ಅಸಡ್ಡೆ (ನಾ). ಆಸಕ್ತಿಯಿಲ್ಲದಿರುವುದು ; ಅಲಕ್ಷ್ಯ ; ಉದಾಸೀನತೆ : ಒಂದರಲ್ಲು ಬಾರಿ ಕಿಳುಹಿಡಾಗ್ಯೂ ನೀವು ಅಸಡ್ಡೆಯಿಂದ ಕುಳಿತಿರುವುದು ಕಿಳದುಬಂದುದರಿಂದ . . . ನಿಮಗೆ ವಚ್ಚಕಿಡಿಡೀಕಾಗುತ್ತದೆ (ಶುಭಾಶಾ. ೫) ; ಸತ್ಯದ ಗುತ್ತಿಗೆ ತಮ್ಮದೊಂದೇ ಪಕ್ಷಕ್ಕೆ ಇದ್ದಂತೆ ಅವೇಶ ತಾಳಿ ಉಳಿದವರನ್ನು ಅಸಡ್ಡೆಯಿಂದ ನಡೆಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು ಅನ್ಯಾಯ (ಯಕ್ಷಪ್ರ. ೧೮೩).

ಅಸಡ್ಡೆಮಾಡು = ಅಲಕ್ಷ್ಯದಿಂದ ಕಾಣು ; ಉದಾಸೀನಮಾಡು : ಅವರ ವಚ್ಚಕಿಡಿಯನ್ನು ಅಸಡ್ಡೆಮಾಡಿದ್ದರಿಂದ ಉಂಟಾದ ಘೋರ ಪಾಪ ಫಲವನ್ನು ಅನುಭವಿಸು (ಕೃವಾಭಗೀ. ೧೬೧) ; ನೀನು ಇಲ್ಲದ ಅಹಂಕಾರವನ್ನು ತೋರಿ ಅವನನ್ನು ಅಸಡ್ಡೆಮಾಡಿದಿ (ತೇಪೋಪ. ೯೯) ; ನನ್ನ ವರ್ತನೆ ಅಂಥ ಅಸಡ್ಡೆ ಮಾಡುವಂಥದೇನಿದೆ (ಶಪ್ರಹು. ೧೩).

[< ಸಂ. ಅಶ್ರದ್ಧಾ]

ಅಸಡ್ಡೆಗೈ (ಕ್ರಿ). = ಅಸಡ್ಡಿಸು : ನೀವು ನಮ್ಮ ಆಜ್ಞೆಗಳನ್ನು ಅಸಡ್ಡೆಗೈದ ವಿಚಾರ ನಮಗೆ ಹೇಗೆ ಗೊತ್ತಿರಬೇಕು (ಪ್ರವಾಸಾ. II, ೩).

[ಅಸಡ್ಡೆ + ಗೈ (< ಕೆಯ್$_1$)]

ಅಸಡ್ಡಾಳ 'ಅಸಡ್ಡಾಳ್ಕ' ನೋ.

ಅಸತಿ (ನಾ). ನೀತಿಗೆಟ್ಟ ಹೆಂಗಸು ; ಜಾರೆ : ಅಸತೀಸಂಕುಲದೂರನಂ ಮನುಮುನೀಂದ್ರಾಚಾರನಂ (ಮದಪ. ೧-೪೬) ; ಹಕಾತ್ತನೆ ಬಂದಿರೆಯನಿಗೆಯೆ ಜಾರನಪತ್ನಿಳು ಅಸತಿ (ಗಾಥಾಸ. ೩-೯೭). [ಸಂ. ಅಸತೀ]

ಅಸತಿವಸಥ (ನಾ). ಸೂಳೆಯ ಮನೆ : "ಪಾದರದ ಮನೆಯಸತಿವಸಥಂ [ಪಾಠಾಂ. ವದನಂ] " (ಮಂಗರಾ. ೫೯-೧೧೧). [ಸಂ. ಅಸತೀವಸಥ]

ಅಸತೀಕೇಳಿ (ನಾ). ಜಾರೆಯೊಡನೆ ವಿಹರಿಸುವುದು : ಸ್ಮರರಾಗಾಂಧತ್ವದಿಂದಂ ಪಗಲೊಳಸತೀಕೇಳಿ ಪೊನ್ಮಲ್ (ಅಜಿಂಪು. ೬೨೦).

[ಸಂ. ಅಸತೀಕೇಳಿ]

ಅಸತು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸುಂಕ : ತೋಂಟಕ್ಕೆ ಕರವಂದ ತಳ ಭೋಗಗಮಸಾ ಮೊದಲಾದ ಸರ್ವದಾಪಾ ಪರಿಹಾರಂ (ಸಾಇಶ. XI–i, ೫೨–೭೪ ; 1007) ; ತಳಾಜಗೂಲಿ ಅಸತ್ಯಾನ್ಯಾಯವಿಂತಿತಿಮುಂ(ಜೋಕಾಶಾ. ೧೯೭೦, ಭಾಗವಾ. ೧೦೩–೪೪ ; 1165). 'ಅಸತುದೆಲ' ಪರಾ. [?]

ಅಸತುದೆಱ (ನಾ). 'ಅಸತು' ಎಂಬ ಸುಂಕ : ಒಸರಿತ್ತ ಮ್ಮಾಜನಮಾ ಬಸದಿಯ ಸೂಳೆಗೆ ವಿಕೇಷದಿಂ ಪರಿಯರವನ್ಯಂತಸತುದೆಱಮುಂ ಕರವಡ ವಿನಿವಾಕಂಳ್ಳಾಗ್ಗೆಯುಮ್ಮ ತಳಭೋಗಿವಿನ (ಸಾಇಶ. XI–i, ೫೨–೭೬ ; 1007). [ಅಸತು + ತೆಱ್ಪ]

ಅಸತ್ಕಥೆ (ನಾ). ೧. ಕೆಟ್ಟಕಥೆ. ೨. ಕೆಟ್ಟವರ ವಿಷಯದ ಮಾತು ಕತೆ ; ಕೆಟ್ಟವರ ಚರಿತ್ರೆ. [ಸಂ. ಅಸತ್ಕಥಾ]

ಅಸತ್ಕರ್ಮ (ನಾ). ಕೆಟ್ಟಕೆಲಸ : ಅಸತ್ಕರ್ಮಬಂಧಮುಕುಳಮೆಂಬು ದಳ್ಕುಂ (ಶಾಂತಿತ. ೧೭–೫ ವ). [ಸಂ. ಅಸತ್ಕರ್ಮನ್]

ಅಸತ್ಕಾರ (ನಾ). ೧. ಸತ್ಕಾರವಿಲ್ಲದಿರುವುದು ; ಸತ್ಕಾರವಿಲ್ಲದಿರುವುದು. ೨. ಸತ್ಪಹೀನವಾದ ಸ್ಥಿತಿ. ೧, ೨ : ಅಸತ್ಕಾರಂ ಸರಸಕ್ಷೇತ್ರಮೆದೊಳ್ . . . ಅಲ್ಲದ ಜನಪದದ ಸಾರಂಗಕೊಳ್ಳಲ್ (ಜಗದ. ೩–೧ ಪ). [ಸಂ.]

ಅಸತ್ಕಾರ್ಯ (ನಾ). = ಅಸತ್ಕರ್ಮ : ಅಶ್ರದ್ಧೆಯಿಂದ ಮಾಡಿದುದು ಅಸತ್ಕಾರ್ಯವಾಗುವುದು (ಆರ್ಯಥ. ೯೧). [ಸಂ. (ಅಸತ್ + ಕಾರ್ಯ)]

ಅಸತ್ಕೃತಿ (ನಾ). ೧. ಕೆಟ್ಟಕಾರ್ಯ. ೨. ಕೆಟ್ಟಕಾವ್ಯ ; ದುಷ್ಟಾವ್ಯಕ್ತಿ. ೩. ಆದರಿಸದಿರುವುದು. [ಸಂ. (ಅಸತ್ + ಕೃತಿ)]

ಅಸತ್ತು (ನಾ). ೧. ಇಲ್ಲದಿರುವುದು : ಅಸತ್ತು ಅಚಿತ್ತು ಅನಾನಂದಾದಿಗಳ್ವಲ್ಲದಂದು ಸಚ್ಚಿದಾನಂದ ಪರಬ್ರಹ್ಮ ನೀನೆ ಆಗಿ (ಸಿದ್ಧೇಸ. ೩೧) ; ಅಸತ್ತಿನಿಂದ ಸತ್ ಹುಟ್ಟಾರದು, ಅಭಾವದಿಂದ ಭಾವ ಹೊರಡದು. ಈ ಸತ್ ಅಸತ್ತೂ ಆಗಲಾರದು. ಶೂನ್ಯದಿಂದ ವಸ್ತುವಾಗಲಾರದು (ಮುಕ್ತಾಶ. ೬೯. ೯). ೨. ಸತ್ಯವಲ್ಲದ್ದು. ೩. ಕೆಟ್ಟದ್ದು ; ಹೇಯವಾದದ್ದು : ಮ್ಯಾಕ್‌ಬೆತ್ ತನ್ನ ಸ್ವಭಾವದಲ್ಲಿದ್ದ ಅಸತ್ತಿಗೆ ಮತ್ತು ಮಾಟಗಾತಿಯರ ಪ್ರಾರ್ಥನೆಗೆ ವಶವಾಗಿ ಪಾತಕಕ್ಕೆ ಪಕ್ಕಮಂಟಾಗಿ ಕೈವರ್ತಿಸುವ ಗಳಿಗೆಯಲ್ಲೇ ನಿಜವಾದ ಸಂದಿಗ್ಧಾವಸ್ಥೆ ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆ (ಸಾಹಿಪ್ರ. ೨೧೩).

[ಸಂ. ಅಸತ್]

ಅಸತ್ಯ (ನಾ). ಸತ್ಯವಲ್ಲದುದು ; ಸುಳ್ಳು : "ಅೀಕಂ, ವಿತಥಂ, ಪಿಶಾ, ಮೃಷಾ, ಅನೃತಂ – ಈ ೫ ಅಸತ್ಯದ ಪೆಸರ್ " (ಜಲಾಯು. ೩೩–೧೪೩) ; ಯಮವೆಂದರೆ ದಿಡತಕ್ಕದ್ದು ; ಅದು ಹಿಂಸೆ ಅಸತ್ಯ ಸ್ತೇಯ ದುರಾಚಾರ ಪರಿಗ್ರಹ ಎಂದು ಐದು ಪ್ರಕಾರ (ಹಿಂದುಸಾ. ೧೦೫). [ಸಂ.]

ಅಸತ್ಯವಾದಿ (ನಾ). ಅಸತ್ಯವನ್ನು ಹೇಳುವವನು ; ಸುಳ್ಳುಗಾರ : ಧರಣೀಪುತ್ರನಿವಾಸದೊಳ್ ನಲಿ ಬುಧಂ ಕೊಟಿಕ್ರಿಯಾವೇದಿ ತಸ್ಕರನದ್ರವ್ಯ ನಸತ್ಯವಾದಿ . . . ಎನಿಸಂ (ಅಾತಿ. ೧೬–೨೨). [ಸಂ. ಅಸತ್ಯವಾದಿನ್]

ಅಸತ್ತ್ವ (ನಾ). ೧. ಸತ್ವವಿಲ್ಲದಿರುವುದು. ೨. [ತತ್ತ್ವಶಾ] ಇಲ್ಲದಿರುವುದು ; ಅಭಾವ : ಸತ್ತ್ವವೆಂಬ ಸ್ವಭಾವವುಳ್ಳ ವಸ್ತುವೇ ಇಲ್ಲವೆಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯ (ಹಿಂದುಸಾ. ೫೦). [ಸಂ.]

ಅಸದನುಶಾಸನ (ನಾ). ದುಷ್ಟನಿಗ್ರಹ : ಅಸದನುಶಾಸನಂ ಸದವನಂ ನೃಪಲಕ್ಷಣಮೊಂದು (ಪಂಡಾಮಾ. ೬–೧೧೩) ; ಅಸದನುಶಾಸನಂ ರಕ್ಷುಕುಲಕ್ಕೆ ಕುಲವ್ರತಂ (ಪಂಡಾಮಾ. ೧೧–೫). [ಸಂ. (ಅಸತ್ + ಅನುಶಾಸನ)]

ಅಸದರ್ಥ (ನಾ). ೧. ಕೆಟ್ಟ ಅರ್ಥ ; ತಪ್ಪು ವಿವರಣೆ. ೨. ಅನ್ಯಾಯದ ಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ಸಿಕ್ಕುವ ದ್ರವ್ಯ. ೩. ಕೆಟ್ಟ ಉದ್ದೇಶ ; ತಪ್ಪಾದ ಗುರಿ. ೪. [ಕಾವ್ಯಮಿಮಾ] ಕೆಟ್ಟ ಅರ್ಥ ಬರುವಂತೆ ಮಾತುಗಳನ್ನು ಬಳಸುವ ಒಂದು ಕಾವ್ಯದೋಷ ; ಹದಿನೆಂಟು ಕಾವ್ಯದೋಷಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : ಅಸದರ್ಥಂ ವಿಪರೀತಕಲ್ಪನೆ . . . ಇಂತಂ ದೋಷಂಗಳಪ್ಪಾವಕಂ (ಛಂದೋಂಬು. ೬. ೧೦–೪೦).

[ಸಂ. (ಅಸತ್ + ಅರ್ಥ)]

ಅಸದರ್ಥಬೋಧನ (ನಾ). [ಕಾವ್ಯಮಿಮಾ] ನಿದರ್ಶನಾಲಂಕಾರದ ಒಂದು ಪ್ರಭೇದ : ಒಂದು ವಸ್ತುವಿನೋಳ್ಪುದೊಂದು ಕಾರ್ಯಂ ಲೋಗದಿರ್ಪ ಫಲ್ಗುವ ಕಲ್ಪ್ಯಮಂ ತಿಳಿವುದೊಂದು ವಿಧಂ ಪೇೞ್ (೩) ಅಸದರ್ಥಬೋಧನಮೊಂದುಂ ; ನಲ್ವ್ಯಯ್ಯಮಂ ತಿಳಿವಂತಿರ್ಪುದೆಂದುಂ ಪೇೞ್ (೪) ಸದರ್ಥಬೋಧನಮೆಂದುಂ, ಎರಡುಂ ನಿದರ್ಶನೆಯಿಪ್ಪುದು. ಎಂತೆಸೆ :— ಆಲಿಕಲ್ಯೂಡಂ ಕೊಂಡವರುಬಂದೊಡಾದಿರಾಂಬುದರಿಂ ಬಿರಿದೂರವರೆಂದಱಿಯುತೆ ಚಿಕದೇವೇಂದ್ರಂ ತಜ್ಞಾಜ್ಞಾದರ್ಶಿಯವರ ಸೊರ್ಕಂ ಮುಱಿದಂ (ಅಪ್ರತಿ. ೩–೬೦ ವೃತ್ತಿ, ೬೧).

[ಅಸದರ್ಥ + ಬೋಧನ]

ಅಸದಳ (ನಾ). ಅಸಾಧ್ಯ ; ಅಶಕ್ಯ ; ಅತಿಶಯ : "ಅಸದಳಮೆಂದು ಅಸಾಧ್ಯಂ" (ಕ ಕ ಸಾ. ೩೧–೬೬೩) ; ಹುಸಿಮುಸುಕಿದ ಲಿಂಗಾರ್ಚನೆಯೆಂಬುದು ಅಸದಳದಲಿ ನರಕಂಗಳಾಗುಮಂಬುದು (ದೀಕ್ಷಾದೋ. ೧೧೯–೧೩) ; ಮೊಗಳ್ದೆ ಪಿರಿದೊಪ್ಪುವ ಬಿಂಕದ ಸಂಕದೋಲೆಕರ್ಷಾಪಕರ್ಷಮದ ಸಜ್ಜವಳೆ (ಚಂದ್ರಪ್ರ. ೮–೫೧) ; ಕಂದ ವೈರಿಯ್ಗೊಹವನಸದಳವೆಂದಿಪ್ಪುದು(ಉಪ್ಪಾದ್ಯೋ. ೪–೪೦) ; ಆರು ಗೆಲಬುದರಸ ಳೆಲ್ಲಂ ಕಾಮಾರಿಗಸದಳಬಲೆಯರ್ ಕಣ್ಗೂರೆಗಳ ಕಾಲಾಟಿಕಳುಕದರಿಂಟೆ (ತೂರಾ. ೧–೫–೩೨) ; ನನ್ನಿಂದಯಾವ ನೆರವನ್ನೂ ನೀಡಲು ಅಸದಳ (ಧೂಮಪು. ೫೭). [?]

ಅಸದಳಿಂ (ಅ). ಅತಿಶಯವಾಗಿ ; ಅಸಮಾನವಾದ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ : ಮಿಸುಗುವ ಪೊಸಸೆಯೊಳಸದಳಮೆಸೆಯೆ ಪಸರಿಸಿ ಪೊಸಯಿಸಿದ ಪೊಸ ಸುಸಿಲ ಮಸಳೆದ ಬಸದೊಳ್ ಬಸದಾಗಿಯುಂ (ಅದಿಪು. ೪–೧೩ ವ) ; ಅಸದಳಮಾಗಿಯು[ಮಾ] ನಮ್ಮ ಸೈನ್ಯಮಿಂತೊರ್ವರೊರ್ವರೆಸೆಗಳಿಸಿ ಪಿಂಕಲ್ಪಸದಳಿಕೆ ಕೆಟ್ಟುದು (ಪಂಪಭಾ. ೧೩–೪೩) ; ಇಸುವಂಬನಂಬಿಂದಂ ಖಂಡಿಸಿ ಗರುಡಧ್ವಜನ ಗಜದ ಮೊಗಚರ್ಮಮಿವರ್ಗಿಸುವಿನಮಿಸೆ ಪೊಸ ಮಸೆಯೆಂಬಸದಳಮೊಡಸಿದಂ ತುಱುಗಿ ಪಾಯ್ದುವ ಕೆಲವುಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೫–೬೦) ; ಶ್ರೀ ಮ ಜ್ಜಿನ ಮ ಜ್ಜನ ದ ಮಹಾಮಹಿಮಾಶಕ್ತಿಯುಮಸದಳಂ ಪೊಗಟಲ್ (ಅಪಪು. ೫–೧) ; ಜಯಮುಂ ಧರ್ಮಕ್ಕೆ ಧರ್ಮ್ಯಾನ್ಯಯಮನಸ ದಳಂ ಸಾಧುವರ್ಗಕ್ಕೆ(ವಿಕ್ರ. VII, ಶಿಕಾಂ. ೧೩೬–೧೦೧ ; 1068) ; ಪೊರ್ವಾನು ರಾಗಮುಂ ಪ್ರಸ್ತಾಪಿಸುವ ನೆವದಿಂ ಶ್ರವಣನಾಳದೊಳ್ ಸುಖಸುಧಾರಸಮ ನಸದಳಂ ತಳೆಯೆ (ವರ್ಧಮಾ. ೪–೧೩ ವ). [< ಅಸದಳ]

ಅಸದಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ಅತಿಶಯವಾಗು ; ಅಧಿಕವಾಗು : ಅಸದಳಿಸಿ ಮಾರ್ಮಲಿತು ಮುತ್ತಿ ದ ವಿಷಮವೀರರನಪ್ಪಿಸುಖಸಿಕುಸುರಗಾಳಿಯಲದಿ ಹಾಱಿಸಿದನು (ತೂರಾ. ೬–೨೬–೧೦) ; ಶ್ವಸನಸುತ ಸುಗ್ರೀವ ವಿಭೀಷಣಾಳಸರ ಸೇನಾನಾಥ ವಾಲಿಜರನದಳಿಸಿದರು ನಿಜಪತಿಯ ಸೇವಾಧಿ ಮಾನದಲಿ (ತೂರಾ. ೬–೨೬–೩೫).

[ಅಸದಳ + -ಇಸ್ಯು]

ಅಸದಾಖ್ಯಾತಿ (ನಾ). [ಕಾವ್ಯಮೀ] (ವರ್ಣನಾಕ್ರಮದಲ್ಲಿ) ಲೋಕದಲ್ಲಿ ವಸ್ತುತಃ ಇಲ್ಲದಿರುವ ಕೆಲವು ವಿಷಯಗಳನ್ನು ಉಂಟು ಎಂದು ವರ್ಣಿಸುವ ಒಂದು ಕವಿಸಮಯ; ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ಉಂಟೆನ್ನುವುದು: "ಅಸದಾಖ್ಯಾತಿ ಎಂದರೆ ಇಲ್ಲದೆ ಇರುವುದನ್ನು ಇರುವಂತೆ ವರ್ಣಿಸುವುದು" (ಕೈಪಿಡಿ. ೨೪೩); ಅತತ ಸತ್ಕವಿಸಮಯಂ ಜಾತಿದ್ರವ್ಯಕ್ರಿಯಾ ಗುಣಾಶ್ರಯಮಸದಾಖ್ಯಾತಿ ಸದಕೀರ್ತನಂ ನಿರ್ಣೀತಂ ನಿಯಮಾರ್ಥಮೈಕ್ಯಮೆನೆ ನಾಲ್ಕು ತೆಱಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೮೪೫); ಉದಾ:—ಸಲಿಲಾಶ್ರಯಮಾತ್ರದೊಳಂ ಕಲಹಂಸಪ್ರಭೃತಿ ನದಿಗಳೊಳ್ ಕಮಲ ಸಿತೋತ್ಪಲ ಕುವಲಯಾದಿ ಶೈಲಾವಲಿಯೊಳ್ ರತ್ನಾದಿಯುಂ ಪ್ರಯೋಗಿಸೆ ಪಡೆಗುಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೮೪೬). [ಸಂ. (ಅಸತ್ + ಆಖ್ಯಾತಿ)]

ಅಸದಾಗ್ರಹ (ನಾ). ಸಲ್ಲದ ಹಟ; ಅನುಚಿತವಾದ ಆಗ್ರಹ: ಬಿಸುಡುವುದಸದಾಗ್ರಹಮಂ ಪ್ರಸನ್ನ ಗಂಭೀರಚಿತ್ತದಿಂದಿದನವಧಾರಿಸುವುದು (ಆದಿಪು. ೧೪–೧೦೪); ಈವುದು ಜಾನಕಿಯನುಬಿಂಬುದಸದಾಗ್ರಹಮಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೨–೬೧). [ಸಂ. (ಅಸತ್ + ಆಗ್ರಹ)]

ಅಸದೃಶ (ಗು). ೧. ಅಸಮಾನವಾದ; ತನಗೆ ಸಮಾನವಾದ ಬೇರೊಂದಿಲ್ಲದ: ವಿರಹಿತೇಂದ್ರಿಯಕರ್ಮಿಯಸದೃಶ ಪರಮಲಿಂಗ ಸಧರ್ಮಿ ಕರುಣಾಭರಿತ (ಬಸಪು. ೬–೩೭). ೨. ಅನುಚಿತವಾದ; ಅನುರೂಪವಲ್ಲದ. [ಸಂ.]

ಅಸದ್ವ್ಯಯ (ನಾ). ಅನ್ಯಾಯವಾದ ವೆಚ್ಚ; ಅನುಚಿತವಾದ ಖರ್ಚು: ಎಂತಾನುಂ ಪಡೆದ ಧನಮನಸದ್ವ್ಯಯಂಗೆಯ್ದೊಡೆ ಬಡತನ ಮಕ್ಕುಂ (ಪಂಚತಂ. ೩೦೧–೨); ತ್ಯಾಗ ಭೋಗೋಪಭೋಗಾದಿ ವ್ಯಸನಕ್ಕಸದ್ವ್ಯಯಂ ಮಾಡಿ ಕಿಡಿಸಿಯುಂ (ಸುಕುಮಾ. ೨–೫೨ ವ).
[ಸಂ. (ಅಸತ್ + ವ್ಯಯ)]

ಅಸದ್ವಾದ (ನಾ). ೧. ಕೆಟ್ಟ ಚರ್ಚೆ; ಅನುಚಿತವಾದ ವಾದ: ಕುಟಿಲನುನ್ನತಂ ಪಿರಿದಸದ್ವಾದಕುಶಲಂ ಧರ್ಮಮಾರ್ಗೇತರಂ ನಿಕೃಷ್ಟಂ (ಆರಾಚ. ೧–೪). ೨. [ಬೌದ್ಧ] ತತ್ತ್ವವಿಲ್ಲವೇ ಇಲ್ಲ ಎಂಬ ವಾದ: "ಶೂನ್ಯಂ ತತ್ತ್ವಂ ಎಂದರೆ ತತ್ತ್ವವಿಲ್ಲವೇ ಇಲ್ಲವೆಂದರ್ಥವು. ಈ ವಾದಕ್ಕೆ ಅಸದ್ವಾದವೆಂದು ಹೆಸರು" (ಹಿಂದಸಾ. ೪೬).
[ಸಂ. (ಅಸತ್ + ವಾದ್ಯ)]

ಅಸದ್ವಿಷಯ (ನಾ). ೧. ಯೋಗ್ಯವಲ್ಲದ ವಿಷಯ. ೨. ಸಲ್ಲದ ಇಂದ್ರಿಯಾರ್ಥ, —ವಿಷಯಸುಖ: ಮನಮಂ ನಿಗ್ರಹಿಸುತ್ತಸದ್ವಿಷಯದತ್ತಲ್ಪೊರ್ದದಂತಾಗೆ ಮಾಡಿ (ಕಾದಂಪೂ. ೯೫೩).
[ಸಂ. (ಅಸತ್ + ವಿಷಯ)]

ಅಸನ್ನ (ನಾ). ಅನ್ನ; ಆಹಾರ: ಹಸಿದು ಹಲವೂರೊಳಗೆ ತಿರಿತಂದಸನದೊಳಗುಂಬಾಗ ನಾಯ್ದಿಟ್ಟಿಸಿದವೊಲಾಯ್ತು (ನಿಭಾಗ. ೫–೩–೨೭); ಹಸಿದ ಹಾರುವನಾಗಿ ಭಾಮೆಯೊಳಸನಮಂ ಪಡೆದುಣುತ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೨೮–೩೮); ಪಶುಪತಿಯ ಪದವ ಪಡೆಯುವಡೆ ಹಸಿದರಿಗೆ ಅಸನವನು ಇಕ್ಕು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೬೪೨). [< ಸಂ. ಅಶನ]

ಅಸನ್ನ (ನಾ). ಹೊನ್ನೆಯಮರ: "ಅಸನಂ ಪೀತಸಾರಮೆನೆ ಹೊನ್ನೆಯದು" (ಮಂಗರಾ. ೩೫–೧೨). [ಸಂ.]

ಅಸನಪರ್ಣಿ, ಅಶನಪರ್ಣಿ (ನಾ). ಹೊನ್ನೆಯ ಮರ. **ಅಶನಪರ್ಣಿ**: ಉಪರಾಜಿತೆ ಅಶನಪರ್ಣಿ (ನಾಚಿರಾ. ೬). [ಸಂ. ಅಶನಪರ್ಣಿನ್]

ಅಸನಬೆಸನ (ನಾ). ಆಹಾರದ ಚಿಂತೆ; ಅನ್ನದ ವ್ಯಸನ: ಕಲಿದೇವ ಮುನಿಪನಾತ್ಮಜ ಸಲೆ ಮೂಜಗದೊಳಗೆ ಮೆಱೆವ ಮಾನವದೇವಂ ಗೆಲಿದಂ ಅಸನಬೆಸನವ ಛಲರಧಿಕಂ ಹಾಲಬಸವಿದೇವ ಮುನೀಸಂ (ಎಇ. XXI, ೨–೩೮; 1260). [ಅಸನ್ನ + ಬೆಸನ್ನ]

ಅಸನರಿ (ನಾ). ಉಪಾಯಗಾರ: ಅವನೇನು ಅಸನರಿ ಮನುಷ್ಯನಲ್ಲ (ರೂಢಿ). [?]

ಅಸನರಿ (ನಾ). (ಉಕ). ದುರ್ಬಲ; ಅಶಕ್ತ: ಹುಡುಗಿ ಹ್ಯಾಂಗ ಇದ್ದಾಳ ನೋಡಲಿಕ್ಕೆ? ಸ್ವಭಾವ ಹ್ಯಾಂಗ ಅದ? ಅಸನರಿ ಇದ್ರ ಮತ್ತ ಇವರ ತಿರಗಿದ್ಹಾಂಗ (ದೀಪನಿ. ೩೯). [?]

ಅಸನಿ (ನಾ). ವಜ್ರಾಯುಧ: "ಅಶನಿ – ಅಸನಿ" (ಶಮದ. ೨೫೩ ಪ್ರಯೋ). [< ಸಂ. ಅಶನಿ]

ಅಸನೆಗ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಭೂಮಿ (?): ಕರಡಿಕೆಱೆಯ ಕೆಳಗೆ ಗದ್ದೆ ಮತ್ತರು ೧ ಅಸನೆಗಭೂಮಿ ಮತ್ತರುಂ × × × ಗವಿನು × × ಮತ್ತರು ೧। ಮಂಗಳಮಹಾಶ್ರೀ (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೧೧೬–೨೬; 1173). [?]

ಅಸಫ್‌ನೌಕರಿ (ನಾ). ಮಂತ್ರಿಯ ಉದ್ಯೋಗ (?): ಟೀಪು ಸುಲ್ತಾನರ 'ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಫೌಜುದಾರಿಯನ್ನೂ ಮತ್ತು ಅಸಫ್‌ನೌಕರಿಯನ್ನೂ ಮಾಡಿದ್ದ ಅರುಣಾಚಲ ಪಂಡಿತ (ಮಹಾವಂ. II, ೧೪).
[← ಅರ. ಪಾರ. ಅಸಫ್‌ನೌಕರಿ]

ಅಸಬಡಿ (ಕ್ರಿ). ಅಗಸನು ಬಟ್ಟೆಯನ್ನು ಒಗೆಯುವಂತೆ ಹೊಡೆ, —ಬಡಿ; ಸದೆಬಡಿ: ಬಲುರಥವನಸಬಡಿದು ಸೂತನನಿಳುಹಿ ಹಯವೋಡಿದುವು ಮುಮ್ಮಳಿಸಿ ತನಿಗುದಿಗುದಿದು ಕೋಟಲೆಗೊಂಡುದರಿಸೇನೆ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೯–೩೬); ಅಸಬಡಿವುತಸುರೇಂದ್ರನತಿಸರಭಸದ ಸೌರಂಭದಲಿ ಬರೆ ಕಂಡಸುರಹರ ಮೂಗಿನಲಿ ಬೆರಳಿಟ್ಟೊಲೆದನವಯವವ (ತೊರರಾ. ೬–೫೩–೫೦); ಕೈಕಾಲುಗಳನಸಬಡಿದು ಕೆಡವುತೇಳುತ ಕೂಡೆ ಮೈ ನಡನಡುಗಿ ಬೆವರುತ . . . ಒಱಲಿದಳು ಖೇಚರಿ ಬೆಟ್ಟ ಬಿರಿವಂತೆ (ನಿಭಾಗ. ೧೦–೫–೪೦). [ಅಸ್ಯ + ಬಡಿ]

ಅಸಬಳ (ನಾ). ಸ್ವಚ್ಛ; ನಿರ್ಮಲ (?): ಬಿಸಿಲತೊಱೆಯೊಳ್ ತೋರ್ಪ ಪುಸಿಜಲದೊಳು ಎಸೆಯವೇ ತೆರೆನೊರೆಗಳಸಬಳದೊಳಾ ಪರಿಯ ಪುಸಿರೂಪ ಮನವೆ ಕಾಣಿಸುವುದಿಂತು (ಮನೋವಿ. ೪–೧೯).
[ಪ್ರಾ. ಅಸಬಲ = ಅಮಿಶ್ರಿತ, ನಿರ್ದೋಷ, ಪವಿತ್ರ < ಸಂ. ಅಶಬಲ = ನಿರ್ಮಲ, ಶುಭ್ರ]

ಅಸಭ್ಯ (ಗು). ಸಭ್ಯವಲ್ಲದ; ಒಳ್ಳೆಯ ನಡತೆಯಿಲ್ಲದ: ಉಪಾಧ್ಯಾಯರ ಬಗ್ಗೆ . . . ಅಸಭ್ಯವೆನ್ನಬಹುದಾದ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ವರ್ತಿಸುವುದರಿಂದಲೂ ಶಿಸ್ತುಭಂಗದ ಪ್ರಸಂಗಗಳಿಂದಲೂ ವ್ಯಕ್ತಪಡುತ್ತಿದೆ (ಶಿಕ್ಷದ. ೬೬೫). [ಸಂ.]

ಅಸಭ್ಯತನ (ನಾ). ಒಳ್ಳೆಯ ನಡತೆಯಿಲ್ಲದಿರುವುದು: ಅಸಭ್ಯತನದ ದೋಷವು ನನ್ನ ಪಾಲಿಗೆ ಬರುವುದು (ಮಂಜುಕ. ೩೩). [ಅಸಭ್ಯ + –ತನ]

ಅಸಮ (ಗು). ೧. ಸಮವಲ್ಲದ: ಅತಿರಥರಸಮಸಂಗರವಾಯ್ತು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೬–೪). ೨. ಸಮಾನವಿಲ್ಲದ; ಅಸದೃಶವಾದ: ಸ್ಮರನನುರಿಪಿಯುಂ ಕಾಮಿ ಸರ್ವೇಶ್ವರಂ ಮತ್ತಸಮಂ (ರಕ್ಷಾಶ. ೮೩). ೩. ಬೆಸಸಂಖ್ಯೆಯ; ವಿಷಮವಾದ. 'ಅಸಮನೇತ್ರ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅಸಮಂಜಸ (ಗು). ಸಮಂಜಸವಲ್ಲದ; ಅನುಚಿತವಾದ: ಗಡಿಪ್ರಶ್ನೆ ಪುನರ್‌ಪರಿಶೀಲನೆ ಅಸಮಂಜಸವಾದುದು (ತಾಯಿನಾ. ೧–೪; 4–2–1965). [ಸಂ.]

ಅಸಮಚ್ಛದ (ನಾ). ಏಳು ಎಲೆಗಳಿರುವ ಬಾಳೆ: "ಅಸಮಚ್ಛದಂ ಸಪ್ತವರ್ಣಮೆನಲೇಳೆಲೆಯ ಬಾಳೆ" (ಮಂಗರಾ. ೩೪–೯).
[ಅಸಮ + ಛದ]

ಅಸಮಜಸೆ (ನಾ). ಅಸಮಾನವಾದ ಕೀರ್ತಿಯುಳ್ಳವಳು: ಆ ವಸುವಸುಮತಿಯಸು ನಿಸುಗಳನಸಮಜಸೆ ಕಾಳಿಕಾಂಬೆ ಕುಂದಿಸುತಿರ್ಪ್ಪಳು (ಶಾಸಪ. ೮೯; 1179). [ಅಸಮ + ಜಸ + –ಎ]

ಅಸಮತೋಲ (ನಾ). ತೂಕವು ಸರಿಯಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ಏರುಪೇರು : ಇತ್ತಿನ ಪ್ರಸಂಗಸಾಹಿತ್ಯವನ್ನು ಪರಿಶೀಲಿಸಿದರೆ, ಈ ಅಸಮತೋಲದ ದೋಷ ಅದರಲ್ಲಿ ಬಿಂಬಿಸಿರುವುದು ಕಾಣುಸುತ್ತದೆ (ಯಕ್ಷಪ್ರ. ೧೦೫). [ಅಸಮ + ತೋಲ]

ಅಸಮನಯನ (ನಾ). ವಿಷಮ ಸಂಖ್ಯೆಯ ಕಣ್ಣುಳ್ಳವನು; ಶಿವ : ಇಳೆಯೊಳಗತಿಪರಮನಸಮನಯನ ಳ್ತರಿಂಬರು (ಜಸಪು. ೨೬-೩೦). [ಅಸಮ + ನಯನ]

ಅಸಮನೇತ್ರ (ನಾ). = ಅಸಮನಯನ: ಅಸಮನೇತ್ರನ ಬಸವನಾಮದಿ ನೆಸದನಲ್ಲದೆ ಬಸವಳಿಗುದಯಿಸಿದ ಮಾತ್ರದೊಳಾತನಂ ನರಜಾತಕನೆ ಬಹುದೆ (ಜಸಪು. ೧-೨೪); ಅಸಮನೇತ್ರನ ಳ್ತರಿಂ ಸಿಂದಿಸವನಿಂದಿರ ತಲೆಗಳಂ ಖಂಡಿಸುತಮಿರು (ಜಸಪು. ೪-೭೭). [ಅಸಮ + ನೇತ್ರ]

ಅಸಮಬಲ (ನಾ). ಅಸಮಾನವಾದ ಶಕ್ತಿಯುಳ್ಳವನು : ಅಸಮಬಲ ಭವದ್ವಿಕ್ರಮನುಸಂಭವಂ ಪೆಜಗಿರೆ (ಗದಾಯು. ೪-೫೬). [ಅಸಮ + ಬಲ]

ಅಸಮಯ (ನಾ). ಸಮಯವಲ್ಲದ ಸಮಯ; ಅಕಾಲ. [ಸಂ.]

ಅಸಮಯಕೃತ (ಗು). ಆಕಾಲದಲ್ಲಿ ಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟ; ಅವೇಳೆಯಲ್ಲಿ ಮಾಡಿದ : ತ್ರೈಕಾಲ್ಯಯೋಗಿ ಬಂದುದೀ ಸಮಯ ಕುಸುಮಳಳಂಗಳಂದ ಮಸಮಯಕೃತ ಳ್ಳಂಗಿಕೆರಡೇಕೆಱೀಕೆಱಿಕಳ ಕಾಕಳಿಯಿಂದಱಿದು ಬನ ದೊಳಸಿದನಾರಿಗರ್ (ಹಂಪ್ರಪು. ೨-೪೧). [ಅಸಮಯ + ಕೃತ]

ಅಸಮರ್ಥ (ಗು). ೧. ಶಕ್ತಿಯಿಲ್ಲದ; ದುರ್ಬಲವಾದ; ಕೈಯಲ್ಲಿ ಸಾಗದ : ಳ್ತರ್ಪ ಸಮರ್ಥರು ಅಸಮರ್ಥರಿನಲುಂಟೆ (ಜಸಪು. ೬೮೨). ೨.[ಕಾವ್ಯಮಿ]=ಅಸಮರ್ಥಪದ : ಅಸಮರ್ಥಾಪಪ್ರತೀತಂ ವಿಸಂಧಿ ವಿಪರೀತಕಳ್ಪನಂ ಕಪ್ಪಂ ನೀರಸಮೆಂದು ದೋಷಮಿವು ಸಮಸಿಸುಗುಂ ಪದದೊಳ್ ಪದಾಗಮಬ್ಧುರ ಮತ್ತೆಂದಂ (ಕಾವ್ಯಾನು. ೪೩೫). [ಸಂ.]

ಅಸಮರ್ಥಪದ (ನಾ). [ಕಾವ್ಯಮಿ] ಉದ್ದಿಷ್ಟಾರ್ಥವನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ತಿಳಿಸದ ಪದ : "ತೆಱೆದಿರೆ ತತ್ಪಾಣಿಕತೆಯನಱಪಲ್ ನೇಱೆಯ ಮಡೆ ಕೃತಿಯೊಳಸಮರ್ಥಪದಂ" (ಕಾವ್ಯಾನು. ೪೩೬). ಉದಾ :—ಉರಗಾಳಿ ಕಂಡನಾವಳೆ ತರತರದಿಂದೆಱಿ ಜಿಳಳ್ಳಿದಂತಿಕದೊಳ್ ಮಾಣ್ದೆರಡೆ ಳುಡಿದುಪ್ಪಿಸೀರಂ ಧರೆಗಿಸಿದಂ ಕಱಿಪುದಂತೀರಂ ವಿಸ್ಮಯಮೀ (ಕಾವ್ಯಾನು. ೪೩೭). [ಅಸಮರ್ಥ + ಪದ್ಯ]

ಅಸಮರ್ಪಕ(ಗು). ಸಮರ್ಪಕವಲ್ಲದ; ತೃಪ್ತಿಕರವಾಗಿಲ್ಲದ : ಬಹಳ ಖರ್ಚುಮಾಡಿ ಹೊಗೆಸೊಗೆ ಆಥವಾ ಕಂಡಿಯನ್ನು ರಚಿಸಿದರೂ ಅವು ಹೊಗೆ ಹರಡುವುದನ್ನು ತಡೆಯುವುದಕ್ಕೆ ಅಸಮರ್ಪಕವಾಗಿವೆ (ಆಡುನು. ೨೯). [ಸಂ.]

ಅಸಮಲೋಚನೆ (ನಾ). = ಅಸಮನಯನ: ವಸುಧೆಯೊಳ್ ಕಾಮಿತ ಫಲಂಗಳನಸಮಲೋಚನನಿತ್ತು ಪರಿಪಾಲಿಸುವಪೆಲ್ಲಾ ಕಾಲದೊಳು ಕಾರುಣ್ಯಾಪವದಲಿ (ಜಸಪು. ೩೮-೭೭). [ಅಸಮ + ಲೋಚನ]

ಅಸಮವಗೆ (ನಾ). ಅಸಮಾನವಾದ ಶತ್ರು, —ವೈರಿ : ಮಗುವ ಹಿಡಿತ ಕೈನಿತು ಬಲಮ್ಮಕೆಯಮ್ಮ ಬಿಡಬೇಕಸಮವಗೆಯ ಮ್ಮಾಲೇ (ಸವಸೋ. ೧೩-೪೨). [ಅಸಮ + ಪಗೆ]

ಅಸಮವಿಧೂತಿ (ನಾ). ಅ ಸಮ ವಾದ ವಿಶ್ವರ್ಯ; ಅಸದೃಶ ಸಂಪತ್ತು : ಅಸಮವಿಧೂತಿಗಿಳಕಮಾರ್ಜಿಸುವೊಡೆ ಜನಮಂ ಸ್ವತೇ ಯಮಂ ಮಾಜ್ಪುದು (ಚಂದ್ರಪ್ರ. ೪-೨೧). [ಅಸಮ + ವಿಧೂತಿ]

ಅಸಮಶರ (ನಾ). ವಿಷಮಸಂಖ್ಯೆಯ ಬಾಣಗಳುಳ್ಳವನು; ಪಂಚಶರ; ಮನ್ಮಥ : ಆ ಪುರುಷವಸವದೊಳಸಮಶರ ಕಿಶೋರಕೇಸರ ಗಜಜಿ ಗರ್ಜಿಸದ ಳ್ಕತಕಗಿರಿಗಳಿಲ್ಲ (ಪಂಂಪಾಸಾ. ೧-೧೦೭ ವ). [ಅಸಮ + ಶರ]

ಅಸಮಸಂಖ್ಯೆ (ನಾ). [ಗಣಿತ] ವಿಷಮಸಂಖ್ಯೆ; ಬೆಸಸಂಖ್ಯೆ : ಉದಾ :—೧, ೩, ೫, ೭, ೯ : ಸಂಖ್ಯಾಗಣಿತದಲ್ಲಿ ಅಸಮ (odd) ಸಂಖ್ಯೆಗಳನ್ನು ಕ್ರಮವಾಗಿ ಕೂಡುವುದರಿಂದ ಫನಸಂಖ್ಯೆಗಳನ್ನು ಪಡೆಯುವ ಕ್ರಮವು ಏಕೆಂದಾಗುವ ಸಂಖ್ಯೆಯಿಂದ ಬಂದುದು (ಗಣಿಪ್ರ. ೪೬). [ಅಸಮ + ಸಂಖ್ಯೆ]

ಅಸಮಸೆ, ಅಸವಸ್ಯೆ (ನಾ). ಅತ್ಯಲ್ಪವಾದ ಗಾಯ; ಸಣ್ಣಗಾಯ : ಅಸವಸ್ಯಾಕಾಂ. ವ]ಸೆಗೆ ಮೈಯಳುಕದೆಡೆಯನವ ಹುಸವ ಜಾಱುವ ಹೊಳೆವ ಹಣುಗವ ಬೆಸುವ ಬಿಡಿಸುವ ದಿಟ್ಟವಾಳರು ಹೊಕ್ಕು ಱೆಗಾದುರು (ಕುವ್ಯಾಸ. ೨-೧೦೫); ದೆಸೆದೆಸೆಗೆ ಹರಿದಖಿಳ ದೇವಪ್ರಸರವನು ಕ್ಷೀಣ ನೆರಹಿ ಮೇಲಿನ್ನೆನುಸೆಗೆ ಹೆದೆಱದಿರಿ (ಕುವ್ಯಾಕ.೬-೨೪); ಎಸೆವಂಱವರ್ ಪೊಯ್ದರುಬ್ಬುವರ್ . . . ಅಸಮಸೆಯನುಳಿದು ಕೈ ದು ಱು ವ ರ್ ಕುಸುರಿದಱಿದಗಳಿರದೊಟ್ಟುವರ್ ಮಿಟ್ಟುವರ್ (ಜ ಪು . ೩೮-೩೬). **ಆಸೆವಸ್ಯೆ**: ಮೇಲಿನ ಪ್ರಯೋಗದ ಪಾಠಾಂತರವನ್ನು ನೋಡಿ. [ಅಸ್ + ಮಸ್ಯೆ]

ಅಸಮಸ್ತ (ಗು). ೧. ಅಪೂರ್ಣವಾದ; ಸ್ವಲ್ಪವಾದ. ೨. [ವ್ಯಾಕ] ಸಮಾಸವಾಗದ; ಒಟ್ಟಾಗಿ ಸೇರಿಸದ; ಬೇರೆಬೇರೆಯಾದ. [ಸಂ.]

ಅಸಮಾಂಬಕ (ನಾ). = ಅಸಮನಯನ: ನಂಬದರುಂಟೆ ನಿನ್ನಂತೆ ಲೋಕದೊಳಸಮಾಂಬಕ ಶರಣರನು (ತ್ರಿಪುತ. ೧೯-೧೫). [ಅಸಮ + ಅಂಬಕ]

ಅಸಮಾಕ್ಷ (ನಾ). ೧. = ಅಸಮನಯನ: ಅಸಮಾಕ್ಷಲಿಂಗಕ್ಕೆ ಅಷ್ಟ ದೈವದ ಸರಿಯೆಂಬನ ಬಾಯಲ್ಲಿ ಮಸಿದ ಕೂರಲಗಿಳಕ್ಕಿದೆ ಮ್ಮಾಣ್ಮನೇ (ಜಸಪು. ೫೬೭); ಆಕಸಕ್ಕೆ ಹರಿಯದಿರಿ ಅಸಮಾಕ್ಷನತಿಯ ಬಿಡದಿರಿ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೯೧). ೨. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಪಕ್ಷಿ; ಹೊಂಗಾಗೆ; ಹಂಗ : "ಅಸಮಾಕ್ಷನೆನೆ ಹಂಗಮಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗಸಾ. ೫೨-೪). [ಸಂ. (ಅಸಮ + ಅಕ್ಷ + -)]

ಅಸಮಾಖ್ಯಾತ (ನಾ). ಪ್ರಸಿದ್ಧಿ ಹೊಂದದ್ದು; ಹೇಳದ್ದು : ಜನರಿಗಱುದೇ ನನಗೆಯಲ್ಲಱಿ ವಿನುತಶಲು ಲಿಂಗಜ್ಞಯಮೆಸಲಪಡೆಯೊಳಸಮಾಖ್ಯಾತನೆಸಲ್ಕನಿಗದೇಕಹುದು (ಜಸಪು. ೩೮-೬೬). [ಸಂ.]

ಅಸಮಾಧಾನ (ನಾ). ಸಮಾಧಾನವಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ಅತೃಪ್ತಿ; ಆಕಾಂತಿ; ಕ್ಷೋಭೆ! ಪಾಲೆಯ ಸ್ಥಿತಿ ಚಿನ್ನಾಗಿಲ್ಲವೆಂದು ಜನತೆಯಲ್ಲಿ ಅಸಮಾಧಾನವಾಗಿದೆಯಂತೆ (ಅವೇಲಿ. ೯೪). [ಸಂ.]

ಅಸಮಾನ (ಗು). ೧. ಹೋಲಿಕೆಯಿಲ್ಲದ; ಸದೃಶವಿಲ್ಲದ : ಅಸಮಾನ ಮೆಸ್ಮೈರ್ಯರ ಪಸಾಯಂ (ಶಾಂತಿ. ೪-೭೧). (ನಾ). ೨. [ಸಂಗೀತ] ಸ್ವರಡೋಷಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ : ಕಂಪಿತ . . . ಅಸಮಾನ ತಾಲಹೀನ ವೆಂಬ ಹದಿನೈದು ಸ್ವರದೂಷಣಂಗಳಂ ತೊಱೆದು (ವಸೇಶ.೨೩೬). [ಸಂ.]

ಅಸಮಾನಗಾರ (ನಾ). ೧. ಹೋಲಿಕೆಯಿಲ್ಲದವನು; ಅಸದೃಶನಾದವನು : ಕುಸುಮಾಲನದೀಂ ಹೊಸ್ಮಾತಿಸ್ಸಾಣ್ಮಿಗ್ಗಳ ಅಸಮಾನ ಗಾರಾ ಮೈದಾರೂಢ (ಹಜ್ಜಿಕ. ೧೧೧). ೨. ಸೂಕ್ಷ್ಮಮನಸ್ಸಿನವನು (ದಕ). [ಅಸಮಾನ + -ಗಾರ (< -ಕಾಱ)]

ಅಸಮಾನಗಿರಿ (ನಾ). ೧. (ಉಕ). ಭಾವನೆಯ ಅಲಂಕಾರಕ್ಕಾಗಿ ಕಟ್ಟುವ ಬಟ್ಟೆ; ಮೇಲ್ಕಟ್ಟು; ಬಿತಾನ. ೨. ನವಿಲುಗರಿಯಿಂದ ಮಾಡಿದ ಅಲಂಕಾರದ ಕುಂಚ (ದಕ. ೬). [← ಮರಾ. ಅಸ್ಮಾನಗಿರೀ]

ಅಸಮಾನತೆ (ನಾ). ೧. ಹೋಲಿಕೆಯಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ಸದೃಶವಿಲ್ಲದ್ದು. ೨. ವ್ಯತ್ಯಾಸ ಹೆಚ್ಚಾಗಿರುವುದು.

[ಸಂ. ಅಸಮಾನತಾ]

ಅಸಮಾಪ್ತ (ಗು). ಮುಗಿಯದಿರುವ; ಅಸಂಪೂರ್ಣವಾದ. [ಸಂ.]

ಅಸಮಾಯುಧ (ನಾ). = ಅಸಮಶರ: ವಿಲಾಸದಿಂ ಜೋಡಿಸಿದನಾತ ನೀತನಸಮಾಯುಧನಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೩-೬೧); ಲತಾಂಗಿ ಪೋಲ್ತ ಳಸಮಾಯುಧ ಮೋಹನ ಮಂತ್ರಶಕ್ತಿಯಂ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೩-೯೭).
[ಅಸಮ + ಆಯುಧ]

ಅಸಮಾಸತೆ (ನಾ). [ವ್ಯಾಕ] ಸಮಾಸವಾಗಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ಭಿನ್ನ ಪದವಾಗಿರುವುದು: ಕ್ಷಿತಿಯೊಳ್ ರೂಢಾನ್ವರ್ಥಾಂಕಿತಮೆಂದಾ ನಾಮ ಮಜಿಗೆ ಮೂದೆಅನಸಮಾಸತೆಯೊಳ್ ನೆಲಸಿರ್ಪುದು ನಿಶ್ಚಿತ ನಾಮಂ (ಶಮದ. ೭೬). [ಸಂ. ಅಸಮಾಸತಾ]

ಅಸಮಾಸ್ತ್ರ (ನಾ). ೧. ಬೆಸಸಂಖ್ಯೆಯ ಬಾಣ. ೨. = ಅಸಮಶರ: ಕಡುಪಿಂ ತಗುಳ್ದು ನಟ್ಟಲೆವಸಮಾಸ್ತ್ರವಕ್ರತೆಯೊ ದೈವಿಕವೋ ನಿನಗೇನ ನೆಂಬೆಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೯೨೧). [ಅಸಮ + ಅಸ್ತ್ರ]

ಅಸಮಾಸ್ತ್ರತೆ (ನಾ). ಸಮವಲ್ಲದ ಎಂದರೆ ಬೆಸಸಂಖ್ಯೆಯ ಬಾಣ ಗಳಿರುವುದು: ಅಖಿಳಲೋಕಗುರುವಂ ಭರದಿಂದಸಮಾಕ್ಷನನಿರದಾರ್ದಿ ಸುವಸಮಾಸ್ತ್ರತೆ ಜಲಧಿಶಯನ ವಸುಧೆಯೊಳುಂಟೇ (ಗಿರಿಕ. ೭-೨೯).
[ಸಂ. ಅಸಮಾಸ್ತ್ರತಾ]

ಅಸಮಿಸಿ 'ಅಸಿಮಿಸಿ' ನೋ.

ಅಸಮೀಕ್ಷೆ (ನಾ). ಚೆನ್ನಾಗಿ ನೋಡದಿರುವುದು; ವಿಮರ್ಶೆಮಾಡ ದಿರುವುದು. [ಸಂ. ಅಸಮೀಕ್ಷಾ]

ಅಸಮೀಕ್ಷ್ಯಕಾರಿ (ನಾ). ವಿಮರ್ಶೆಯಿಲ್ಲದೆ ಕೆಲಸಮಾಡುವವನು; ಮುಂದಾಲೋಚನೆಯಿಲ್ಲದೆ ಕೆಲಸಮಾಡುವವನು: "ಜಾಲ್ಮಃ, ಅಸಮೀಕ್ಷಕಾರೀ – ೨ ವಿಚಾರಿಸಿ ನೋಡದೇ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಮಾಡುವವನ ಹೆಸರುಗಳು, ಆತುರಗಾರ" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೨೮೧).
[ಸಂ. ಅಸಮೀಕ್ಷ್ಯಕಾರಿನ್]

ಅಸಮೀಕ್ಷ್ಯಕಾರಿತ್ವ (ನಾ). ವಿಮರ್ಶೆಯಿಲ್ಲದೆ ಕೆಲಸಮಾಡುವುದು; ವಿಚಾರಮಾಡದೆ ಕೆಲಸಮಾಡುವುದು. [ಸಂ.]

ಅಸಮೇಕ್ಷಣ (ನಾ). = ಅಸಮನಯನ: ಅಸಮೇಕ್ಷಣಂ ವಿಷವಂ ಧರಿಸಿ ತನುವಕ್ಷಯದೊಳಿರೆ ಗಂಡುಡುಗಿ ಪೆಣ್ಣಾಗನೇ ಶೌರಿ (ಬಸಪು. ೫೪-೩೭).
[ಅಸಮ + ಈಕ್ಷಣ]

ಅಸಮ್ಮತ (ಗು). ೧. ಒಪ್ಪಲಾಗದ. (ನಾ). ೨. [ಕಾವ್ಯಮೀ] ಒಂದು ವಾಕ್ಯದೋಷ: ಅನರ್ಥಕ, ಶ್ರುತಿಕಠೋರ . . . ಅಸಮ್ಮತ, ಅಪಭಂದಸ್ಸು, ಮತಿಭ್ರಷ್ಟ, ದುಷ್ಟ, ಅಸತ್ಕ್ರಿಯೆಯೆಂಬ ವಾಕ್ಯದೋಷ ವಿಲ್ಲದೆ (ವಿವೇಕ. ೨೨೬). [ಸಂ.]

ಅಸಮ್ಮತಿ (ನಾ). ಸಮ್ಮತಿಸದಿರುವುದು; ಒಪ್ಪದಿರುವುದು; ಇಷ್ಟ ವಿಲ್ಲದಿರುವುದು: 'ತನ್ನ ಅಸಮ್ಮತಿಯನ್ನು ತೋರಲೆಂದೇ ಕ್ಷತ್ರಿಯರು ವೈದ್ಯರಾಗರು' ಎಂದನು (ಮಣಿಸ. ೪). [ಸಂ.]

ಅಸರಂತ$_1$ (ಗು). (ಉಕ) ಅವಿಶ್ರಾಂತವಾದ; ನಿರಂತರವಾದ: ಮೈಯಮಲೆಯ ತಲೆಯಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲ ಅಸರಂತ ದೇವಲೀಲೆ (ಕಮೇಘ. ೧೧-೧೩); "ನನ್ನೊಡನೆ ಮಾತ್ರ ಎಲ್ಲರದೂ ಅಸರಂತ ಜಗಳವಾಗುತ್ತಿದೆ ಯೇನೋ" (ಅರಗಿ. ೯೩). [< ಸಂ. ಅಶ್ರಾಂತ]

ಅಸರಂತ$_2$ (ಅ). ಯಾವಾಗಲೂ; ಅವಿಶ್ರಾಂತವಾಗಿ: ಅಸರಂತಾ ಈ ಬಡವರ ಕೇಳಿ ಕೇಳೀ (ಹುಚ್ಚಾಟ. ೯೯-೮). [< ಅಸರಂತ$_1$]

ಅಸರಣಿ (ನಾ). ಸರಣಿಯಿಲ್ಲದಿರುವುದು (?): ಆದುದೆಮಗಂದೆ ಬೇಡಿತ್ತು ಬಂದುದು ಎಂದು ಉಸುರೆ ಕೇಳಿಹಪಗೆಯರೇನೆಂಬ ಪರಿ ಯೆನಲು ಅಸರಣಿಯ ಮಾತನೆಮಗಱಿಪುವುದು ನೀವೆನೆಲು (ಇಹರ. ೩೮-೨೪). [?]

ಅಸರಪಸರ (ನಾ). ಅವಕಾಶ; ಆಸರೆ; ಸಲಿಗೆ: ಅನಿಂದ್ಯರಾಜಭವನ ಪುರೋಭಾಗದೊಳಿರ್ದು ನಡೆದೆರೆದರ(ದ) ನರೆನಿಸಿ ಲೋಭಕ್ಕಸರಪಸರ ಮಿಲ್ಲದಿರ್ದ ಬಚ್ಚರ ಪಸರಂಗಳುಮಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೩-೧೫ ವ).
[ಅಸರ್$_0$ (< ಅವಸರ) + ಪಸರ]

ಅಸರಫಿ (ನಾ). ಸುಮಾರು ಹದಿನಾರು ರೂಪಾಯಿಗಳಷ್ಟು ಬೆಲೆ ಯಿದ್ದ ಒಂದು ಚಿನ್ನದ ನಾಣ್ಯ,—ಮೊಹರು: ನಾನು ನಿಮಗೆ ಇವುಗಳ ಬೆಲೆಯನ್ನು ಹೇಳಬೇಕೆಂಬ ಹಾಗೇನೂ ಇಲ್ಲ. ಒಂದೊಂದಕ್ಕೆ ಒಂದೊಂದು ಅಸರಫಿಯನ್ನು ಕೊಟ್ಟುಬಿಡಿರಿ (ವಿಕಾಶ. ೩). 'ಅಷರಫಿ' ಪರಾ. [← ಪಾರ. ಹಿಂ. ಅಷರ್ಫೀ]

ಅಸಲ್, ಅಸಲು, ಅಸ್ಸಲ್ (ಗು). ೧. ಮೂಲವಾದ; ಮೊದಲಿನ; ಮುಖ್ಯವಾದ. ೨. ಚೊಕ್ಕವಾದ; ಅಪ್ಪಟವಾದ; ಸಹಜವಾದ; ಘನವಾದ: ನಿಂ ಚಢಾಯಿ ಮಾಡುವ ನೀತಿ ಅಸಲ್ ನಿರ್ಭೀತಿ ಹೇಳಿಕೇಳಿ (ಸೂರ್ಯಪಾ. ೨೦-೧೧). (ನಾ). ೩. ಮೂಲಧನ; ಬಂಡವಾಳ; ಬಡ್ಡಿಗಾಗಿ ಕೊಟ್ಟ ಮೊದಲಿನ ಹಣ. **ಅಸಲು**: ೩. ಕೊಟ್ಟ ಅಸಲು ಹಣಕ್ಕೆ ಒಂದು ನಿಯಮಪ್ರಕಾರ ಕೂಡಿಸಿ ಹೆಚ್ಚಿಗೆ ಕೊಡುವ ಹಣಕ್ಕೆ ಬಡ್ಡಿಯೆಂದು ಹೆಸರು (ಕುರುಕಾ. ೩೩); ಅಸಲು ಬಡ್ಡಿ ಎಲ್ಲಾ ಕಳೆದು ಮೇಲೆ ೫೦ ರೂಪಾಯಿ ಕೈಗೆ ಬಂದರೆ ಅದೇ ಹೆಚ್ಚು (ಮಗಮಾಂ. ೮೨); ಆತನ ಮೂಳೆಗಳನ್ನು ಎಷ್ಟು ಸವೆಸಿದರೂ ಬಡ್ಡಿಯ ಹೊರೆಯೇ ಇಳಿಯು ವುದಿಲ್ಲ; ಮತ್ತೆ ಅಸಲಿನ ಮಾತು ತೆಗೆಯುವುದೇ ಬೇಡ (ಚಿಗುಬ. ೭); ಅಸಲುಯಿಲ್ಲದೆ ಬಡ್ಡಿಯಿಲ್ಲ, ಮೊಸರುಯಿಲ್ಲದೆ ಮಜ್ಜಿಗೆಯಿಲ್ಲ (ಗಾದೆ); ಅಸಲಿಗೆ ಮೋಸ ಲಾಭಕ್ಕೆ ಗುದ್ದಾಟ (ಗಾದೆ). **ಅಸ್ಸಲ್**: ೩. ನಮ್ಮ ಭಾಷೆಯಲ್ಲಿ ತೀರ ಹೊಂದಿಕೊಂಡು ಹೋದ ಶಬ್ದಗಳೆಂದರೆ ಕಚೇರಿ . . . ನಾಮರ್ದ, ಅಸ್ಸಲ್ ಇತ್ಯಾದಿ (ಭಾಷಾಶಾ. ೧೬೬).

ಅಸಲ್ಅಧಿಕಾರ = ಒಂದು ಹುದ್ದೆಗೆ ಹೊಂದಿಕೊಂಡು ಹೋದ ಅಧಿಕಾರ: ಚೀಫ್ ಕೋರ್ಟನವರು ಅಸಲ್ ಅಧಿಕಾರ ಚಲಾಯಿಸು ವಲ್ಲಿ (ಗ್ರಾಮಾಕ. ೧೭೪). **ಅಸಲ್ ಮಾಲು**=ಶುದ್ಧವಾದ ವಸ್ತು: ನಮ್ಮ ಕಂಪೆನಿ ಅಸಲ್ ಮಾಲು ಪ್ರಚಾರಕ್ಕೆ – ಹತ್ತುಜನಕ್ಕೆ ಗೊತ್ತಾಗೂಕೆ ನಾವು ನಿಮ್ಗೆ ಹೇಳ್ತಾ ಇದ್ದೀವಿ (ಮಾಮನೆ. ೯೨).
[← ಹಿಂ. ಅಸಲ್, ಅಸಲು; ಮರಾ. ಅಸಲ್; ಅರ. ಅಸ್, ಅಸ್ಸಲ್]

ಅಸಲಸನದು 'ಅಸಲುಸನದು' ನೋ.

ಅಸಲು 'ಅಸಲ್' ನೋ.

ಅಸಲುಕ್ರಯ (ನಾ). ನಿಜವಾದ ಬೆಲೆ; ಮೂಲಬೆಲೆ; ಒಬ್ಬರು ಕೊಂಡುಕೊಂಡ ಬೆಲೆ: ಈ ಮನೆಯ ಅಸಲುಕ್ರಯವೆಷ್ಟು? (ರೂಢಿ).
[ಅಸಲು (< ಅಸಲ್) + ಕ್ರಯ]

ಅಸಲುಖರೀದಿ (ನಾ). = ಅಸಲುಕ್ರಯ: ಈ ಆಸ್ತಿಯನ್ನು ಅಸಲು ಖರೀದಿಗೇ ಕೊಂಡುಕೊಂಡೆ (ರೂಢಿ). [ಅಸಲು (< ಅಸಲ್)+ಖರೀದಿ]

ಅಸಲುಪ್ರತಿ (ನಾ). ಮೂಲಪ್ರತಿ: ಈ ದಾಖಲೆಯ ಅಸಲುಪ್ರತಿ ಕಚೇರಿಯಲ್ಲಿದೆ (ರೂಢಿ). [ಅಸಲು (< ಅಸಲ್) + ಪ್ರತಿ$_2$]

ಅಸಲುಸನದು, ಅಸಲಸನದು (ನಾ). ಮೂಲಪತ್ರ: ಅಸಲುಸನದು ಶ್ರೀಸ್ವಾಮಿಗಳವರ ಮಠಕೆ ವಾಪಸು ಕೊಡುವುದು (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೪, ೫೨-೧೫; 1812). **ಅಸಲಸನದು**: ಯಿ ಸನದ್ನಿ ನಕಲಂನೂ ಶಿರಸ್ತೇ ದಾರರ ದಪ್ತರಕೆ ಬರಸಿಕೊಂಡು ಅಸಲಸನದಂನು ಹೆಚೆ ತಿಂಮಯನ ವಶಕೆ ಕೊಡುವದು (ಎಕ. VI, ಕೊಪ್ಪ. ೪೮-೫೧; 1811).
[ಅಸಲು (< ಅಸಲ್) + ಸನದು. / ಅರ. ಅಸ್ಲ್‌ಸನದ್ = ಮೂಲ ಪ್ರಮಾಣಪತ್ರ]

ಅಸಲಿ (ನಾ). ಕೊರಳಿಗೆ ಹಾಕಿಕೊಳ್ಳುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಆಭರಣ : ಕತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಆಡ್ಡಿಕೆ; ಅಸಲಿ, ಬಂದಿ, ಜೋಮಾಲೆ, ಏಕಾವಳಿಸರ, ಹನುಮನ ತಾಳಿ, ಹುಲಿಯುಗುರು (ಮುಡಿ. ೪೦).

[← ಮರಾ. ಹಸಲೀ, ಹಸಲೇ ; ಹಿಂ. ಹಸಲಿ. / ಸಂ. ಅಂಸಲೀ]

ಅಸಲೆ (ನಾ). ಅಶ್ಲೇಷಾ ನಕ್ಷತ್ರ : ಅಸಲೆ ಮಳಿಗೆ ಸಸ್ಸ ಬಿಟ್ಟ್ಕಳ್ಳೆ ನೆಗೀತು (ಗಾದೆ). [< ಸಂ. ಆಶ್ಲೇಷಾ]

ಅಸಲೇಕಾರ (ನಾ). ಮುಖ್ಯಕರ್ತ : ಯಾ ಹಣಕ್ಕೆ ಪಟಣದಿಂದ ಅಸಲೇಕಾರ ನಜಂರಾಣ ಮೇಮಾಲಿಂ ಅದಾವಾಗಿ ಬಹುದರು ಜಾಮಾನಾಗಿ(ಹೈದರ. ೧೧೧). [< ಅಸಲ್ + -ಕಾರ (< -ಕಾಜ)]

ಅಸವನೆ (ನಾ). = ಅಸಗವನೆ : ಅಸವನೆಗೆ ಕೆಯ್ಯ ತೋಂಟಕ್ಕೆ ಸಿಂಹದ್ವಾರ್ಗಳ್ಗಳಕೆ ಪೊಕಿವನೆಗಾಕ್ಕುಂ ಬೆಸವೋದೆನೆಂದು ಪುಂಕ್ಕಳಿ ಸುತೀಲೆ ಪೋಕುಂ (ಮ ಪ ೩ - ೪೯). ಅಸವನೆಗಂಗಳಕ್ಕೆ ತಲೆವಾಗಿಲೆಗಚ್ಚಪ್ಪೆ ನೋಡಲೀಆಲಿಂಗೊಸಗೆಗೆ ನೋಂಪಿಗಂಗಡಿಗೆ ಬಾಡಿದ ಸಂತೆಗೆ ಬಾಯ್ತನಕ್ಕೆ ಪೋವಸಕಡೆ ಪಾಂಬರೊಳ್ ನೆರೆವರಂ ಕುಲಸಾರಿಯರೆಂಬುದೇ (ನೌಇಇ. XX, ೩೪೮-೪೩ ; ೧೨೫).

[ಅಸ್ಕ + ಮನೆ]

ಅಸವರೆ (ನಾ). ಅವಸರ (?) : ಶ್ರೀಮನುಮಹಾಪ್ರಧಾನ ಹಿರಿಯ ಹೆಡೆಯ ಅಸವರ ಮಾರಯ್ಯಂಗಳ್ಗ ಸಂಪ್ರಿಧಾನದಲು (ಎಳ. VII, ಶಿವನಿ. ೬೫-೨ ; ೧೨೫). [< ಸಂ. ಅವಸರ]

ಅಸವರ್ಣ (ಗು). ಸವರ್ಣವಲ್ಲದ ; ಬೇರೆ ವರ್ಣಕ್ಕೆ ಸೇರಿದ ; ವಿಜಾತೀಯ. 'ಅಸವರ್ಣಸ್ತ್ರೀ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅಸವರ್ಣಸ್ತ್ರೀ (ನಾ). ಸವರ್ಣಳಲ್ಲದ ಹೆಂಗಸು ; ವಿಜಾತೀಯ ಸ್ತ್ರೀ: ಕುಲಪತಿಗಳಾದ ಕಣ್ವರಿಗೆ ನಿಜವಾಗಿ ಈಕೆ ಅಸವರ್ಣಸ್ತ್ರೀಯಲ್ಲಿ ಜನಿಸಿರಬಹುದೆ ? ಒಂದು ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಸಂದೇಹವೇತಕ್ಕೆ ? (ಶಾಕುಂತ. ೧೦-೩೫).

[ಅಸವರ್ಣ + ಸ್ತ್ರೀ]

ಅಸವಸ, ಅಸವಸ್ಸೆ, ಅಸವಸಿ (ನಾ). ೧. ತ್ವರೆ ; ಆತುರ ; ಸಂಭ್ರಮ: "ಅಸವಸವಸರವಿನಿಳ್ಳು" (ಶಬ್ದಮ. ೬೩) ; "ಅಸವಸವೆಂದೊಡವ ಸರಂ" (ಕಬ್ಬಿಳ್ಳಿ. ೫೪) ; ಅಸವಸದೊಳಾದ ಮನದೆಱಕದಿನೆಱಿ ಪೊಡೆವಟ್ಟು (ಅರಿಷ. ೩-೬೩) ; ಅಸವದಿಂ ಪಱಗೆಯ್ಯಂ ಕಸಮಂ ಸೋದಿದಿಸೆ ಬಿತ್ತಿ ದೊಳ್ಳಿಗನೆವೊಲ್ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೪೫೪) ; ಬರೆ ತನ್ಪುಂ ಪೊರಿಗೆ ವಕೆಱರಸಸವಸದೆಱಗಿದಂ (ವಧ್ಗಸಿ. ೧೦-೬೩) ; ಅಸವದಿನಬಲಿಯರ ನೆಚ್ಚಿಸನೆ ಕುಮಾರನಿದೇನೊ ಮಾಸಿ ಬಗೆ (ಪಾಪ್ಪ. ೧೩-೪೬) ; ಏಕ್ಕಾತರುಣಿಯನಾ ಧರಣಿಪಾಲಕನು ಆಸಿಯಲೆಡೊರ್ವಳ್ ದೊರೆಕಲ್ಯಾಣತ್ಪಸವದಿಂ ಪೋಪುಮಡಿಸಿದನು (ಜಯಂತಿ. ೪-೬೩). ೨. ಹಿಂದು ಮುಂದು ನೋಡದೆಯಿರುವುದು ; ದುಡುಕುವುದು : ಬಸದಿಗೆ ಬಿಟ್ಟೀ ಧರ್ಮಮನೊಸದು ಕರಂ ಸಲಿಸುತಿರ್ದರ್ಗಳ್ಕುಂ ಪುಣ್ಯಂ ಅಸವದಿಂ ಕೆಡಿಸಿ ದವರ್ಗಳು ಪಸುವುಂ ಬ್ರಾಹ್ಮಣನ ಕೊಂದ ಪಥ ಸಮಾನಮಗುಂ (ಮೃಅಂ. ೧೯೬, ೩೮-೧೬ ; ೧೨೧) ; ವೃಥಾಶಾಪದಿನಸವದಿಂ ಕಾಮದಿಂ ಕೋಪದಿಂ... ಎಲ್ಲಂದದಿಂ ದೇವಿ ನಿಮ್ಮಂ ಸ್ಮರಿಯಿಪ್ಪಂತಿತ್ತು (ಕಣ್ವಾಶ. ೭೦) ; ದಳ್ಳುರಿಯೆಳಡಗು ಹೋಗೆಗೆಂದೊಡೆಯದು ಬೆಸಸಿದಡೆ ನಾನಾಜನಿನೆಲಾರ ದೆಂಬಾಗಳಸವಸದೊಳಿವಳಲಸಿ ಸೆಡೆವಿನಾಡಡೆ ಕೊಟ್ಟ ಬೆಸನ ನಡುಕುವೆನೆಂಬ ನುದಿ ಸಡಿಲಾಗದೇ (ಹಡಕಾ. ೧೧-೩೪) ; ಅವವೇಕಿಗಳಸವದಿಂದವ ಧೀರಕೆಗೈದು ಪಱಯೆಯೆ... ಸೈರಿಪುದು ಗುಣದೊಳಗ್ಗಳಂ (ಪ್ರಭಾಮಂ. II, ೧೧೧) ; ಅಸವಸದಿಂದ ಕೊಟ್ಟು ಮಿಡುಕುವುದಕ್ಕಿಂತ ವಿಚಾರಿಸಿ, ವಿಮರ್ಶಿಸಿ ಸತ್ಪಾತ್ರದಲಿ ಕೊಟ್ಟು ಸಮಾಧಾನವನ್ನು ಪಡೆಯುವುದು ಲೇಸು (ದಾಬುಕ್ತಿ. ೩೬). ೩. ಆಸ್ತ್ಯವ್ಯಸ್ತ ; ತಾರುಮಾರು : "ತಾಱವ್ರಮಾ ಜಾಡುದಸವಸಂ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೧೧೬-೩೩). ೪. ಅವಶ್ಯ : "ಅಸವಸ ಮೆಂದವಶ್ಯಂ" (ಕಶಾಸಾ. ೨೪-೪೭). ಅಸವಸ್ಯೆ : ೩. "ಅಸವಸೆಯಂ ದಿನೆಲಪಶ್ಯಮಕ್ಕುಂ" (ಕವಿಲ. ೨೦೦). ಅಸಿವಸಿ : ೧. ತತ್ಪಿಯನ್ನೊಡೆದು ಮರಿಯನ್ನು ಹುಡುಕಾಡುವ ಅಸಿವಸಿಯ ಅವಿವೇಕವು ಅವಳಿಗೆ ಹೊರತು (ನಿರಾಧಿ. ೨೯-೧೬) ; ಹುಸಿಯೆ ಅಸಿವಸಿ ಸಾಕು (ಉಯ್ಯಾಲೆ. ೨೯-೨) ; ಅದಕ್ಕೆ ದೊರೆತಷ್ಟ ಜ್ಞಾನದಿಂದ ಅಸಿವಸಿಯಲ್ಲಿ ಅದು ಸಿದ್ಧಾಂತ ಕಟ್ಟಲು ಹೋಗಾಡುವದು (ಬೆಳಗು. ೧೯).

ಅಸವಸಬಡು = ಆತುರಪಡು ; ಸಂಭ್ರಮಿಸು : ಸಸ್ಸಹಿವಸಗು ರಣಕ್ಕೆತರುವರಾಗಸವಸಬಡದಿರು ಪೋಪೆ ದ್ವಾರಕೆಗೆಂದನಾ ವಿಷ್ಣು (ಜಪಭಾ. ೬೪-೨). [ಅಸ್ಕ + ವಶ]

ಅಸವಸೆಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ೧. ಆತುರಪಡು ; ಸಂಭ್ರಮಿಸು. ೨. ಬಾಡು; ಕುಂದು : ಬಸವಳಿದಸಳಟಳಟು ಹಾಯೆಂದು ರಾಮನಾಲಿಸಿದೊಡನದಂ ಸಿಡಿಲ ಧಗೆ ತಟ್ಟಿದವನವೋಲಸವಸಗೊಂಡು ಶಿಕ್ಷೆಕಾಡುಜಾರಂಗೈದು ಸಂತವಿಸಲಾ ಚಾರರು ನಸುತೆರೆದು ಮುಚ್ಚಿರ್ದ ಕಣ್ಣಂಗಳ (ಶೇಷಾರಾ. ೩-೪೪).

[ಅಸವಸ + ಕೊಳ್ಳ್]

ಅಸವಸ್ಯೆ 'ಅಸವಸ' ನೋ.

ಅಸವಸ್ಯೆ 'ಅಸಮಸೆ' ನೋ.

ಅಸವಳಿ (ಕ್ರಿ). ಶಕ್ತಿಗುಂದು ; ಆಯಾಸಗೊಳ್ಳು ; ಬಳಲು : ವಸುಧೆ ಬಾಯ್ಬಿಡೆ ದಿಸೆಗಳಸವಳಿದು ಮಱುಗೆ (ಜಡಕಾ. ೯-೧೧) ; ಮಗಚ ಮೊಗಮಂ ನೋಡಿ ಕೆಟ್ಟಿನ್ನೇನೆವೆಂದು ಅಸವಳಿದು (ಸಮ್ಯಕ್ತ್ವ. ೯-೧೫) ; ಅತಿವಿಷಯ ಕಾಕೋರಗಳ ಕಡಿವುತಿರಲಸವಳಿಯೆ ಪಾಲಿಸುವನಕ್ಕುತನಲ್ಲ ದಾರುಂಟು (ಭಭಗೀ. ೧೧-೧೫-೨೪) ; ಬಳಿಸುತ ಸುಖದೊಳಸ್ಸ ಮನದೆದ್ದ ರೋಷಮಾಂಡಮಸವಳಿದ ಳೆ ಮಸುಳ್ದ ಮಳಲಪತ್ತಸ ಕಡಲು... ಅಳಿದ ತಿಲಕಂ ಪರಿದ ಕುರುಳ್ ಸೊಪ್ಪಾದರನೊಪ್ಪತಾ ಕಾಂತಿಗೆ (ಕೃವಿಭಾ. ೧೧-೨೫) ; ಹುಬ್ಬು ಬಾಯಾರಿಕೆಯೊಳಸವಳಿದು ಬೀಳುತ್ತ ಬರಲು (ಗಣೇಶ. ೪೪-೧೨). [ಅಸಿ + ಅಳಿ (< ಅಟ್ಟು)]

ಅಸವೆ (ನಾ). ಅಮ್ಮಿಕಲ್ಲು (?):"ಅಸವೆ-ಅಸಮ"(ರಾಮಾಶ್ವ. ಕೋಶ): ವಾಗೇರಿಯೆಱೆಲುಂಜಿನವದ ನೀಱಿಯರ ... ಕ್ಯ ಯಿಡೆಯೊಳ್ ಮೆಯ್ಯುಡಿದುಂ. ಕಂದಿಸೊಳ್ ಕುಂದಿಯುಂ ಅಸವೆಯೊಳಕಳಿದುಂ ಸುಯ್ಯೊಳ್ ಸುಗಿದುಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೨-೨೧). [?]

ಅಸಹ (ನಾ). ೧. ಸೈರಣೆಯಿಲ್ಲದಿರುವವನು. ೨. ಹೆಗೆ ; ಶತ್ರು (?) : ನಸಿದ ನೆಲಂ ರಕ್ಕೋವ್ಯರೆಯೆಂಕಂತಿಂಂ ತನಗಜ್ಜಪಜ್ಜಿರಂ ಪಡೆದ ನೆಲಂ ದಲೆಂಬನಿಗನ್ಮಸ್ಯಪಾಳರನಿಕ್ಕದುಂತೆ ಕಿಟ್ಟಿಡೆ ಕಡುದೋಸವೆಂಬ ನಸಹಂ ಮಿಗೆ ಬೆಂಗುಡೆ ಪತ್ತೆ ತಾನೆ ಬೆಂಗುಡುವವೊಲಂಬನೇನದಬಿತೋ ಳಲಿ ರೇಣಣದನ್ನಾಯಕಂ (ಎಳ. VII, ಶಿಕಾಂ. ೧೯೭-೩೩ ; ೧೩೫).

[< ಸಂ. ಅಸಹನ]

ಅಸಹಕಾರ (ನಾ). ಸಹಕರಿಸದೆ ಇರುವುದು : ಈ ಕ್ರಾಂತಿಯನ್ನು ಅಸಿವುದಕ್ಕೆ ಸಾಧನೆ ಗಾಂಧೀಜಿಯ ಅಹಿಂಸೆ ಮತ್ತು ಅಸಹಕಾರ (ರಾಮಾರಾ. ೩೭). [ಸಂ.]

ಅಸಹನ (ನಾ). ೧. ಸೈರಣೆಯಿಲ್ಲದಿರುವುದು ; ಕೋಪ. ೨. ಶತ್ರು ; ಹಗೆ. [ಸಂ.]

ಅಸಹನೀಯ (ಗು). ೧. ಸಹಿಸಲಾಗದ : ದುಃಖ ನನಗೆ ಅಸಹನೀಯ ವಾಗಿತ್ತು (ಕುಂಕುಮ. ೮೮). ೨. ಸಹಿಸಬಾರದ. [ಸಂ.]

ಅಸಹನೀಯತೆ (ನಾ). ಸಹಿಸಲಾಗದಿರುವಿಕೆ : ಅದೇ ನಗೆಯನ್ನು ನಕ್ಕನು. ಅದರ ಅಸಹನೀಯತೆಯನ್ನು ವಾಸುವಿಗೆ ತಡೆಯಲು ತುಂಬ ಕಷ್ಟವಾಯಿತು (ಬಾಡಿಬ. ೬೧). [ಸಂ. ಅಸಹನೀಯತಾ]

ಅಸಹನೆ (ನಾ). = ಅಸಹನ ೧, ೨ : ಹತ್ತಿಕ್ಕಿದ ಭಾವನೆಗಳು ವಿಕಾರದ ರೂಪವನ್ನು ತಾಳಿದಾಗ ಅಸಹನೆಯನ್ನು ತೋರಿ ಮಗನನ್ನು ದಂಡಿಸುತ್ತೀರಿ (ರಂಗರೋ. ೧೨೬). [ಸಂ. ಅಸಹನ]

ಅಸಹಾಯ (ಗು). ೧. ಸಹಾಯಕನಿಲ್ಲದ : ಅಸಹಾಯ ಸಾಹಸ ವಿನೋದಿ (ಕವಿರಾ. ೩-೨೨೯). ೨. ಇತರರ ಸಹಾಯವಿಲ್ಲದೆ ಕೆಲಸ ಮಾಡುವ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವುಳ್ಳ; ಸ್ವಯಂಸಮರ್ಥನಾದ : ಅಸಹಾಯ ಕವೀಶ್ವರಂ ಕುರುಳ್ಗಳಸವಣಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೨-೭೫). [ಸಂ.]

ಅಸಹಾಯಕ (ಗು). ಸಹಾಯವಿಲ್ಲದ ; ನೆರವಿಗೆ ಯಾರೂ ಇಲ್ಲದ. 'ಅಸಹಾಯಕಸ್ಥಿತಿ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅಸಹಾಯಕಸ್ಥಿತಿ (ನಾ). ಯಾರ ಸಹಾಯವೂ ಇಲ್ಲದ ಸ್ಥಿತಿ : ತನ್ನ ಅಸಹಾಯಕಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿ ತಾನೇನೂ ಮಾಡಲಾಗದೆ ಉಮ್ಮಳಿಸಿ ಬರುತ್ತಿರುವ ಎದೆಯ ದುಃಖವನ್ನು ಪ್ರಯತ್ನಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ತಡೆಹಿಡಿಯುವಂತೆ . . . ತೋರುತ್ತಲಿತ್ತು (ಚಿತೆಸ. ೧೦೩). [ಅಸಹಾಯಕ + ಸ್ಥಿತಿ]

ಅಸಹಾಯತನ (ನಾ). ನೆರವು ಇಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ ; ಒಂಟಿಗತನ; ಏಕಾಂಗವೀರತೆ : ಧಾನ್ಯದೊಳಕ್ಕಿ ಪಾಲೊಳ್ ತನಿವಾಲ್ ತುಪ್ಪದೊಳ್ ಬೆರಸದುದು ಬಂಟರೊಳ್ ನಿಚ್ಚಟಗಲಿ . . . ಕುಲದೊಳಗ್ಗಳಿಕೆ ರಾಜ್ಯದೊಳಸಹಾಯತನಮುಮಪ್ಪ ನಿರ್ಗ್ರಂಥಮನೆ ಜನಂ ಬಯಸುವುದಱಿಂದಮುಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೯-೧೦೮). [ಅಸಹಾಯಕ + -ತನ]

ಅಸಹಾಯಶೂರ (ನಾ). ೧. ಏಕಾಂಗವೀರ : ಉರಿಯಕೋಟೆಗೆ ಸಿಕ್ಕಿದಂತವ ತಿರುಗಿ ಸೇನೆಯನೊಬ್ಬ ತುಳಿದನು ಮರಳಿಸಿದನಸಹಾಯಶೂರನು ಮೂರು ಯೋಜನಕೆ (ಕೌಶಿರಾ. ೨೧-೩೫). ೨. ಒಂದು ಬಿರುದು : ಮಲಪರೊಳು ಗಂಡನಸಹಾಯಶೂರ ಸನಿವಾರಸಿದ್ಧಿ ಗಿರಿದುರ್ಗ್ಗಮಲ್ಲ (ಎಕ. V, ಅರಸೀ. ೫೯-೧೧ ; 1209). [ಅಸಹಾಯ + ಶೂರ]

ಅಸಹಾಯಸಿಂಹ (ನಾ). ಸಹಾಯವನ್ನು ನಿರೀಕ್ಷಿಸದ ಪರಾಕ್ರಮಿ ; ಒಂದು ಬಿರುದು : ಪ್ರಭು ಮಂತ್ರೋತ್ಸಾಹಶಕ್ತಿತ್ರಯ ಸಂಪನ್ನ ನಸಹಾಯಸಿಂಹಂ ತಗುಟ್ಟುಳ್ದ ಬಡಿವಂ ದುಷ್ಟಮನ್ನೆಯ ಪ್ರಳಯಕಾಳಂ ಶ್ರೀಮತ್ಪೆರ್ಗ್ಗಡೆ ಮಾದಿ [ಮ]ಯ್ಯಂ (ಸೌಇಇ. XX, ೫-೬ ; 1034). [ಅಸಹಾಯ + ಸಿಂಹ]

ಅಸಹಿಷ್ಣು (ನಾ). ಸಹನೆಯಿಲ್ಲದವನು : ಅಸಹಿಷ್ಣುವಧ್ವಗಮನ ವ್ಯಸನಂ (ಜಾತತಿ. ೧೩-೧೧) ; ನಿಲೆ ಕುಜನಂಗನಾಮಿಥುನದೊಳ್ . . . ಕಲಿಯಸಹಿಷ್ಣು ಮಿತ್ರರಹಿತಂ (ಜಾತತಿ. ೧೭-೧೯). [ಸಂ.]

ಅಸಹಿಸು (ಕ್ರಿ). ಅಸಹ್ಯಪಡು ; ಜುಗುಪ್ಸೆ ಹೊಂದು (ಕಿ). [ಅಸಹನ + -ಇಸ್ಸು]

ಅಸಹ್ಯ (ಗು). ೧. ತಡೆಯಲು ಶಕ್ಯವಿಲ್ಲದ ; ಸಹಿಸಲಾಗದ : ಅಸಹ್ಯ ಪರಿಭವಾನಲದಂದಹ್ಯಮಾನಗಾತ್ರೆಯುಮಾಗಿ (ಗದಾಯು. ೧-೫೫ ವ). ೨. ಜುಗುಪ್ಸೆಗೆ ಕಾರಣವಾದ. (ನಾ). ೩. ಸೈರಣೆಯಿಲ್ಲದವನು ; ಈರ್ಷ್ಯೆಯುಳ್ಳವನು : ಇರೆ ಲಗ್ನಕ್ಕೆ ಚತುರ್ಥದೊಳ್ ಹಿಮಕರಂ . . . ಕೂಡಿರೆ ತತ್ಸಪ್ತಮದೊಳ್ ಮದಾರ್ದಿತನಸಹ್ಯಂ ತದ್ವಿಲಗ್ನೋದ್ಭವಂ (ಜಾತತಿ. ೧೮-೬).

ಅಸಹ್ಯವಾಗು = ಜುಗುಪ್ಸೆಯಾಗು : ಘೋರಮುಖವನ್ನು ಕಂಡು ನನಗೆ ಭಯವಾಯಿತು ಅಸಹ್ಯವಾಯಿತು (ಪ್ರತಾಪ. ೨೦). [ಸಂ.]

ಅಸಹ್ಯಂಬಡು (ಕ್ರಿ). ಜುಗುಪ್ಸೆಹೊಂದು : ತಮ್ಮೊಳಗೆ ಗುಜಗುಜ ಗುಟ್ಟುತಂ ನಡೆತಂದಸಹ್ಯಂಬಟ್ಟು ಬಿಜ್ಜಳರಾಯನೊಡನಿಂತೆಂದು (ಬಸಪು. ೫೪-೩). [ಅಸಹ್ಯ + ಪಡು$_1$]

ಅಸಹ್ಯತನ (ನಾ). ಸಹಿಸಲಾಗದಿರುವಿಕೆ. [ಅಸಹ್ಯ + -ತನ]

ಅಸಹ್ಯಭಾವ (ನಾ). = ಅಸಹ್ಯತನ (ಕಿ). [ಸಂ.]

ಅಸಹ್ಯಭಾವನೆ (ನಾ). ಅಸಹ್ಯಭಾವದಿಂದ ಕೂಡಿರುವುದು : ಅಸಹ್ಯ ಭಾವನೆಯಿಂದವದಿರು ಮತ್ತೆಯುಂ ಪಾಪಿಷ್ಠರಾಗಿರ್ದು (ಬಸಪು. ೫೯-೨೦). [ಅಸಹ್ಯ + ಭಾವನೆ]

ಅಸಹ್ಯಮಾನ (ಗು). ಸಹಿಸಲಾಗದ : ದ[ಂ]ದಹ್ಯಮಾನ ಮಾನಸನು ಮಸಹ್ಯಮಾನ ಚಿಂತಾಂತರಂಗನುಮಾಗಿ (ಸುಕುಮಾ. ೨-೧೦ ವ). [ಸಂ.]

ಅಸಹ್ಯವೃತ್ತಿ (ನಾ). ಸಹಿಸಲಾಗದ ನಡತೆ ; ಜುಗುಪ್ಸೆಯನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸುವ ಕೆಲಸ : ವಿಷಯದೊಳೊಂದಿದಸಹ್ಯವೃತ್ತಿಯೊಳ್ ತಾಂ ಬಹುತ್ವ ಮೇಕತ್ವದೊಳಂ (ಶಮದ. ೧೦೨). [ಅಸಹ್ಯ + ವೃತ್ತಿ]

ಅಸಹ್ಯಾಭಾವ (ನಾ). = ಅಸಹ್ಯತನ : ಅಸಹ್ಯಾಭಾವದಿಂ ಸೊಗಸದೆ ಶಿವೈಕ್ಯಗೆ ಭೂವರಂ ಪ್ರಾತಾಪನಾರಾಯಣ ಪುರದ ನಡುವೆ (ಬಸಪು. ೫೨-೩೧). [< ಸಂ. ಅಸಹ್ಯಭಾವ]

ಅಸಹ್ಯೋಕ್ತಿ (ನಾ). ಅಸಹ್ಯವನ್ನುಂಟುಮಾಡುವ ಮಾತು ; ಜುಗುಪ್ಸೆಯನ್ನು ತರುವ ನುಡಿ : ಪದಯುಗದ ಸಂಧಿಯಂ ಬೇಱದೊಂದಸಹ್ಯೋಕ್ತಿ ಪುಟ್ಟಿ ಮಾಡುವುದಂ ಮಾರ್ಗದೊಳುಳ್ಳ ಸಂಧಿಯಂ ಕಿಡಿಪುದುಮಾಗದು (ಶಮದ. ೬೭). [ಅಸಹ್ಯ + ಉಕ್ತಿ]

ಅಸಳೆ (ನಾ). ದುರ್ಬಲ ; ಶಕ್ತಿಹೀನ : ನದೀಜಲಂ ಚಂಚಲಂ ತಿಳಿದಸಳೆ ಪಸಿಯಳಗೆಯಂತೆ ಜಗಂ (ಸಾನಂದ. ೮-೬೨).

[← ತುಳು. ಅಸಲೆ, ಅಸಳೆ = ನಯವಾದ ; ತೆಳುವಾದ]

ಅಸಾಂಗತ್ಯ (ನಾ). ಹೊಂದಿಕೆಯಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ : ತಳಬುಡವಿಲ್ಲದೆ ಅಸಾಂಗತ್ಯದಿಂದ ಕೂಡಿದ್ದ ಅಪಾದನೆಯ ಬಗ್ಗೆ ಅವನು ಕೋಪ ವ್ಯಕ್ತಪಡಿಸಿದನು (ಪುನರು. ೩೧೩). [ಸಂ.]

ಅಸಾಕಲ್ಯ (ನಾ). ಪೂರ್ಣವಾಗಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ ; ಅಸಮಗ್ರತೆ ; ಅಸಂಪೂರ್ಣತೆ ; ಅರಕೆಯಸ್ಥಿತಿ (ಕಿ). [ಸಂ.]

ಅಸಾಡಿ 'ಆಸಡಿ' ನೋ.

ಅಸಾದೃಶ್ಯ (ನಾ). ೧. ಹೋಲಿಕೆಯಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ ; ವೈಷಮ್ಯ. ೨. [ಕಾವ್ಯಮೀ] ಉಪಮಾದೋಷಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು. ಉದಾ :- ಅಸಾದೃಶ್ಯಕ್ಕೆ : ದಾನಾಂಬುಚುಂಬಿತಕಪೋಲತಲಂ ಮದೇಭಂ ತಾನೊಪ್ಪುವಂತೆ ಸೊಗಯಿಪ್ಪುದು ನೋಡೆ ಪೀನಂ ನಾನಾರುಚಿಪ್ರಚುರ ಚಾಪಕಳಾಪಕಾಂತಂ ಸಾನುಪ್ರದೇಶದೊಳುಪಾಗತಮೀ ಮಯೂರಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೬೮೩). [ಸಂ.]

ಅಸಾಧಾರಣ (ಗು). ಸಾಮಾನ್ಯವಲ್ಲದ ; ವಿಶಿಷ್ಟವಾದ; ಗಮನಾರ್ಹವಾದ : ಇನಿವಿರಿದು ಸತ್ಕಾರಮಂ ಪೆರ್ಗಡೆತನಂ ಬಂದನಾವನುಂ ದೇವರ ದೊರೆಯ ರಾಜಾಧಿರಾಜನೊಳ್ ಪಡೆಯನೌದಾರ್ಯಮಸಾಧಾರಣಮಿದೆಲ್ಲಂ ಚಕ್ರವರ್ತಿಯೊಳಪ್ಪ . . . ಅನುರಾಗಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೨-೪೭ ವ). [ಸಂ.]

ಅಸಾಧಾರಣತ್ವ (ನಾ). ೧. ಸಾಮಾನ್ಯವಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ. ೨. ಹಿರಿಮೆ. [ಸಂ.]

ಅಸಾಧಾರಣೋಪಮೆ (ನಾ). [ಕಾವ್ಯಮೀ] ಒಂದು ಕಾವ್ಯಾಲಂಕಾರ : ಹರಿಣಧರ ಸರಸಿಜಂಗಳ್ ದೊರೆಯಲ್ಲಿವು ತನಗೆ ತಾನೆ ದೊರೆನಿನ್ನ ಮೊಗಂ ನಿರುಪಮಮೆಂಬುದನಱಿವುದು ನಿರುತಮಸಾಧಾರಣೋಪಮೋದಯವಿಧಿಯಂ (ಕವಿರಾ. ೩-೭೭). [ಅಸಾಧಾರಣ + ಉಪಮೆ]

ಅಸಾಧು (ಗು). ೧. ಉಚಿತವಲ್ಲದ ; ಯೋಗ್ಯವಲ್ಲದ : ಉಗ್ರವಾಗಿ ಬೈಯುವುದು ಅಸಾಧುವೆನಿಸಿದೆ (ಶಿಕ್ಷದ. ೩೧೨). (ನಾ). ೨. ಸಾಧುವಲ್ಲದವನು ; ದುಷ್ಟ. [ಸಂ.]

ಅಸಾಧುಜನ (ನಾ). ಸಾಧುವಲ್ಲದ ಜನ ; ಕೆಟ್ಟ ಜನ : ತೊಱೆವುದು ತೊಱೆವಂತಸಾಧುಜನ ಸಂಗತಿಯಂ (ಕವಿರಾ. ೧-೬೬). [ಅಸಾಧು+ಜನ]

ಅಸಾಧುಪದ (ನಾ). ಸಾಧುವಲ್ಲದ ಪದ; ಸರಿಯಲ್ಲದ ಶಬ್ದ: ಶಿಷ್ಟರು ಅಸಾಧುಪದಪ್ರಯೋಗ ಮಾಡುವುದಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ).
[ಅಸಾಧು + ಪದ್ಯ]

ಅಸಾಧ್ಯ (ಗು). ೧. ಶಕ್ಯವಲ್ಲದ; ಸಾಧಿಸಲಾಗದ: "ಅಸದಳಮೆನಲ ಸಾಧ್ಯ" (ಕವಿಕಂ. ೨೪೬); ಲುಬ್ಧಕರಾಜನುಗ್ರಬಲಸಂಪನ್ನಂ ತಗುಳ್ದೀ ವನಪ್ರದೇಶದ ನಾಡೆಲ್ಲಮನೊತ್ತಿ ಪೀಡಿಸುತುಮನ್ಯಾಸಾಧ್ಯನಾಗಿರ್ದು ಪೊರ್ದಿದಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೫-೬೧); ಜನರ ಗುಂಪು ಅಸಾಧ್ಯವಾಗಿ ಸೇರಿತ್ತು (ರೂಢಿ). ೨. ಗಟ್ಟಿಗ; ಶೂರ: ಅವನೊಬ್ಬ ಅಸಾಧ್ಯವ್ಯಕ್ತಿ (ರೂಢಿ). ೩. ವ್ಯವಹಾರ (?): ಅರಮನೆಗೆ ಸಲುವ ಕುಳಪ್ರಮಾಣದ ಹೊನ್ನು ಅಲ್ಲಿಯ ಅಸಾಧ್ಯ ಪಾರುಪತ್ಯ ನಿಧಿನಿಕ್ಷೇಪ ಜಲಪಾಷಾಣ ಅಷ್ಟಭೋಗ ಸಹವಾಗಿ ಆಚಂದ್ರಾರ್ಕವಾಗಿ ಬಾಳುವಂತಾಗಿ ಧಾರಾಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಬಾಳಿಯೆಂದು ಬರೆಸಿಕೊಟ್ಟ ಶಿಲಾಶಾಸನ (ಸೌಇಇ. IX-ii, ೪೭೯-೧೩; 1501). [ಸಂ.]

ಅಸಾಧ್ಯಲಿಂಗ (ನಾ). ಶಾಸ್ತ್ರಜ್ಞಾನದಿಂದ ಸಾಧಿಸಲಾಗದ ಲಿಂಗ; ಇಂತೆಂದು ತಿಳಿಯಲು ಶಕ್ಯವಿಲ್ಲದ ಲಿಂಗ: ವೇದ ವೇಧಿಸಲಱಿಯದೆ ಅಭೇದ್ಯಲಿಂಗನೆಂದು ನಡನಡುಗಿತ್ತು ಶಾಸ್ತ್ರ ಸಾಧಿಸಲಱಿಯದೆ ಅಸಾಧ್ಯ ಲಿಂಗವೆಂದು ಸಾಱುತ್ತೈದಾವೆ (ಬಸವ. ೯೫೨). [ಅಸಾಧ್ಯ + ಲಿಂಗ]

ಅಸಾಮಂಜಸ್ಯ (ನಾ). ಸಮಂಜಸವಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ; ಅಸಮಂಜಸತೆ: ಜೊತೆಗೆ ಯಾವ ಅಸಾಮಂಜಸ್ಯವನ್ನೂ ಲೆಕ್ಕಿಸದೆಯೇ ಅವಳು ಚರ್ಚ್ ವಿಧಾಯಕಮಾಡಿದ್ದ ಎಲ್ಲ ಸಂಸ್ಕಾರಗಳನ್ನೂ ಆಚರಿಸುತ್ತಿದ್ದಳು (ಪುನರು. ೩೨೯). [ಸಂ.]

ಅಸಾಮಾಜಿಕ (ಗು). ಸಮಾಜಕ್ಕೆ ವಿರೋಧವಾದ: ಅವರ ಮನಸ್ಸು ಈ ದಿನಗಳಲ್ಲಿ ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಾಗಿ ಪ್ರವೃತ್ತವಾಗಬಹುದಾಗಿದ್ದ ಅಸಾಮಾಜಿಕ ಪ್ರವೃತ್ತಿಯಿಂದ ದೂರ ಉಳಿಯಿತು (ರಂಗರೋ. ೧೩೭). [ಸಂ.]

ಅಸಾಮಾನ್ಯ (ಗು). = ಅಸಾಧಾರಣ: ಅಂದಾ ಮಹಿಯುತ್ಸವಮೆಂಬುದಸಾಮಾನ್ಯಮದೃಷ್ಟಪೂರ್ವಮಶ್ರುತಪೂರ್ವಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೦-೧); ಲೀಲಾ ಗಂಡನ ದೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಅಸಾಮಾನ್ಯ ಹೆಣ್ಣಾಗಿದ್ದಳು (ರಂಗರೋ. ೧೮೩). [ಸಂ.]

ಅಸಾಮಿ 'ಆಸಾಮಿ' ನೋ.

ಅಸಾರ (ಗು). ಸಾರವಿಲ್ಲದ; ನಿರುಪಯೋಗವಾದ: ಅಸಾರಮಪ್ಪುದಂ ಸಾರವಿದೆಂದು ನಂಬಿ (ಅಜಿಪು. ೨-೫೬); ಅಸಾರಂ ಸಂಸಾರಂ (ಜಿನಾಲೆ. ೨೪-೨೪). [ಸಂ.]

ಅಸಾರಚೇತನ (ನಾ). ಸತ್ವಹೀನವಾದ ಮನಸ್ಸುಳ್ಳವನು: ಲೆಪ್ಪದ ರಸಂ ಕೊಲವೇಟ್ಟನಸಾರಚೇತನಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೩-೨೮).
[ಸಂ. (ಅಸಾರ + ಚೇತನಾ + -)]

ಅಸಾರ್ದ್ರತೆ (ನಾ). ೧. ದ್ರವವಿಲ್ಲದಿರುವ ಸ್ಥಿತಿ; ಶುಷ್ಕವಾದ ಅವಸ್ಥೆ; ನೀರಸತ್ವ. ೨. ದಯೆ ದಾಕ್ಷಿಣ್ಯಗಳಿಲ್ಲದಿರುವುದು: ಆ ಘನ ಸಮಯಂ . . . ಅತಿಪರುಷ ಘನನಿನದಯುಕ್ತಮಾಗಿಯುಂ ಅಸಾರ್ದ್ರತಾನುವಿದ್ಧಮಲ್ತು (ಚಂದ್ರಪು. ೪-೪೨ ವ). [ಸಂ. ಅಸಾರ್ದ್ರತಾ]

ಅಸಾವಧಾನತೆ (ನಾ). ಎಚ್ಚರ ತಪ್ಪಿರುವುದು; ಅವಧಾನವಿಲ್ಲದಿರುವುದು: ಪಂತನು ಆತನ ಆ ಅಸಾವಧಾನತೆಯನ್ನು ಸಾಧಿಸಿ, ಒಮ್ಮೆಲೆ ಅವನ ಕೈಯೊಳಗಿನ ನಿಡಿದಾದ ಚೂರಿಯನ್ನು ಕಸಿದನು (ಅಂಬಿಕೆ. ೫೫).
[ಸಂ. ಅಸಾವಧಾನತಾ]

ಅಸಾವೇರಿ (ನಾ). [ಸಂಗೀತ] ಒಂದು ರಾಗದ ಹೆಸರು: ಅಸಾವೇರಿ ಪ್ರಾಚೀನ ರಾಗ, ೪ನೆಯ ಮೇಳಕರ್ತ ಹನುಮತೋಡಿಯಲ್ಲಿ ಜನ್ಯ ಕರುಣಾರಸ ಪ್ರಧಾನರಾಗ, ಶ್ರೇಷ್ಠರಕ್ತಿರಾಗ (ಸಂಗೀಚಂ. ೧೩೫). [?]

ಅಸಾಸೋಟ (ನಾ). ಒಂದು ಬಿರುದು: ಸಾಧಾರಣ ಬಿರುದುಗಳು . . . ಡಮರುಗ, ಪಂಚಘಂಟೆ, ಅಸಾಸೋಟ, ಜಮದಂಡ, ಗಗ್ಗರಿಕಟ್ಟಿಗೆ (ಗುರುದ. ೧೦). [?]

ಅಸಿ$_1$ (ಕ್ರಿ). ಈಡಾಡು; ಚೆಲ್ಲು: "ಅಸಿದಂ = ಈಡಾಡಿದಂ" (ಶಮದ. ಪರಿ. ೨). [?]

ಅಸಿ$_2$ (ಕ್ರಿ). ನಡುಗು; ಅಲ್ಲಾಡು: ಕರತಲಮಸಿದು ಬಳ್ಕೆ ಅಂಕದೊಳಿಟ್ಟು ಮಂಕಂ ಕದಕ್ಕದಿಸೆ ನೆಲನೊಳ್ ಧರಿಸಿಯುಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೨೬-೪); ಪಜಮೆವಱಿಗಳ ಮೆಲ್ಲುಲಿಗಸಿದು ಕಿಸಿದು ಪಿಸಿದೆಸಟ ತನಿಗಂಪಿಂ ಪೊರೆದ ಕಿಱುಗಾಳಿಯ ತೀಟಕ್ಕೆ ಕದಡುಗೊಂಡ ತಣ್ಗೊಳದೊತ್ತಿನೊಳ್ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೩೬-೨೨). [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಅಶೈ]

ಅಸಿ$_3$ (ಕ್ರಿ). ಸಣ್ಣನಾಗು; ಕ್ಷಯಿಸು; ಬತ್ತು; ಕೃಶವಾಗು: ಅಸಿದು ವರಿವ ಪೆರ್ವಳ್ಳದಿರ್ವಕ್ಕದೊಳ್ ನಿಲ್ತೊಸೆದೊಂದಂ ಜಾನಿಸುತ್ತಿರ್ದುದು ಚಳಶಫರೀ ಕಾಳಕೂಟಂ ಬಕೋಟಂ (ಜಗವಿ. ೧೭-೬೨).
[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಅಶೈ; ಕುರುಖ್. ಅಸಾ, ಅಸ್ನಾ]

ಅಸಿ$_4$ 'ಅಸುವೆ' ನೋ.

ಅಸಿ$_5$ 'ಅಸಿದು' ನೋ.

ಅಸಿ$_6$, **ಅಸ್ಸೆ** (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಹುಲ್ಲುಗಿಡ: "ಅಸಿ[ಪಾಠಾಂ. ಸೆ]ಯೆನಲು ಬಾಳುಬುಲು ಚಿಕ್ಕಣಿಕೆ ಬಂದಿಯಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೩೩-೮). **ಅಸ್ಸೆ**: ಮೇಲಿನ ಪ್ರಯೋಗದ ಪಾಠಾಂತರವನ್ನು ನೋಡಿ. [?]

ಅಸಿ$_7$, **ಅಸ್ಸಿ** (ಅ). ಬೇಸರವನ್ನಾಗಲಿ, ಆಕ್ಷೇಪವನ್ನಾಗಲಿ ಸೂಚಿಸುವ ಅವ್ಯಯ: ಅಸಿ! ಬಸಪ್ಪನ್ನ ಕಾಣ್ಯಾ? ನಾಟಕಗೀಟಕ ಬರದವ್ನೆ ನೋಡು (ಸಂಧ್ಯಾರಾ. ೨೭). **ಅಸ್ಸಿ**: ಅಸ್ಸಿ! ಏನೆಂದಾರು ಜನ ಹೀಗೆ ಮಾಡಿದರೆ (ರೂಢಿ).

ಅಸಿ$_8$ (ನಾ). ೧. ಕತ್ತಿ; ಖಡ್ಗ: ಅಸಿ ಮಷಿ ಕೃಷಿ ವಣಿಗ್ವಿದ್ಯಾ ಶಿಲ್ಪ ಕರ್ಮಂಗಳಿಂ (ಆದಿಪು. ೧೫-೧೩ ವ); ಅಸಿ ಮಷಿ ಕೃಷಿ ವಾಣಿಜ್ಯಾದ್ಯ ಸದುದ್ಯೋಗಂಗಳಿಂದ ಪಾಪಾಯಾಸ ಪ್ರಸರಮದಕ್ಕುಂ (ಉಸಾರ. ೧೦). ೨. ಕತ್ತಿಯನ್ನು ಹಿಡಿದು ಇತರರಿಗೆ ಸೇವೆ ಸಲ್ಲಿಸುವುದು; ಸೈನಿಕ ವೃತ್ತಿ; ಭಟನಾಗಿ ಜೀವಿಸುವುದು: "ಅಸಿಯೆಂಬುದು ಕೈದುವಂ ಪಿಡಿದೋಲಗಿಸುವುದು" (ಪಸಾರ. ೬೯೮-೫). [ಸಂ.]

ಅಸಿಉನ್ನತ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು (?): ಅಸಿಉನ್ನತನ್ ಎನ್ಬೊನ್ ಕೆಳೆ ಇನಿತ್ತನ್ (ಎಕ. XVI, ತುಮಕೂ. ೯೫-೮; 780). [?]

ಅಸಿಂಬಾಲ (ನಾ). ಒಂದು ಸ್ಥಳದ ಹೆಸರು (?): ಮಣಿಯ ಟಗುರೆ ಅಸಿಂಬಾಲ ನಂದಿ ಅಲಾದ್ಯನೇಕ ಮಹಾಮನುಷ್ಯಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಮ್ (ಮೈಅರಿ. ೧೯೨೪, ೭೯-೩೬; ?). [?]

ಅಸಿಕ$_1$ (ನಾ). ತೆಳ್ಳಗಿರುವವನು; ಕೃಶ: ಕರಿಕಂ, ಅಸಿಕಂ, ದಸಿಕಂ (ಶಮದ. ೨೦೩ ಪ್ರಯೋ). [ಅಸಿ$_5$ (< ಅಸಿದು) + -ಕ್ಕ$_2$]

ಅಸಿಕ$_2$ (ನಾ). ಸಣ್ಣಕತ್ತಿ; ಕಠಾರಿ: ಲೋಭಮೆಂಬ ಸವಗಮಿಕ್ಕಿ ಮೋಹಮೆಂಬಸಿಕಮನಿಕ್ಕಿ . . . ನಿಷ್ಕಾರುಣನಾಗಿ ಮೆಚ್ಚಿದ ಕಲೆಗಳಂ ಕೊಲ್ವಾತನಂ ಕಂಡು ಬೆಚ್ಚಿ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೦-೮೭ ಅಡಿಟಿ). [ಸಂ.]

ಅಸಿಕಲೆ (ನಾ). ಖಡ್ಗವಿದ್ಯೆ: ಕೃಷಿಯಿಂದ ಮುಂದಣ ಫಲವ ಕಾಂಬಂತೆ ಅಸಿಕಲೆಯಿಂದ ಮುಂದಣ ಅರಿಬಲವ ಗೆಲುವಂತೆ (ಬಾಬೊಮ್ಮ. ೩೯).
[ಅಸಿ$_8$ + ಕಲೆ]

ಅಸಿಕೆಲ್ಲು 'ಅಸುವೆಕಲ್ಲು' ನೋ.

ಅಸಿಕಾಯ (ನಾ). ಬಡವಾದ ಶರೀರ; ದೇಹ: ಅವರ ಬದಲಿಗೆ . . . ಉದ್ದನೆಯ ಅಸಿಕಾಯದ ಅಗ್ನಿಶಾಮಕದಳದ ಕೇಪ್ಟನ್ . . . ನಿಂತಿದ್ದನು (ಪುನರು. ೪೫೦). [ಅಸಿ$_5$ (< ಅಸಿದು) + ಕಾಯ]

ಅಸಿಕೇಅಡಿಕೆ (ನಾ). ಹಣ್ಣಾದ ಅಡಕೆ : ಮೊದಲು ನೆಲ ಹೊಳ್ಳುಮಾಡಿ ಅಸಿಕೇಅಡಿಕೆಗಳನ್ನು ತುಂಬುಮೆಲ್ಲು ಮಾಡಿ ಹುಗಿದು ಮೇಲೆ ಬಾಳೆ ಯೆಲೆಯ ನೆರಳು ಮಾಡಿ ಪ್ರತಿದಿನ ನೀರುಹಾಕುತ್ತ ಹೋಗುವರು (ಕಳಾಗೆ. ೨೬೪). [ಅಸಿಕೇ+ ಅಡಿಕೆ]

ಅಸಿಕ್ಕಿ (ನಾ). ರಾಜಸ್ತ್ರೀಯರಿಗೆ ಸೇವಕಳಾಗಿ ಅಂತಃಪುರದಲ್ಲಿರುವ ಚಿಕ್ಕವಯಸ್ಸಿನ ಸೇವಕಿ: "ಅಸಿಕ್ಕಿ ಎಂಬುದು ಲೆಂಕಿತಿ" (ಹಲಾಯು. ೮೧–೩೭). [ಸಂ. ಅಸಿಕ್ನಿ]

ಅಸಿಪೆಟಿಕೆಹಸ್ತ (ನಾ). ಕತ್ತಿ, ಗುರಾಣಿಗಳನ್ನು ಕೈಯಲ್ಲಿ ಹಿಡಿದ ವಳು : ಆಕೆಯುಮಸಿಪೆಟಿಕೆಹಸ್ತೆಯಾಗಿ ವಿಥೀಷಣಮಪ್ಪ ರೂಪಮಂ ವಿಗುಬಿಗಿ (ವ ಜ್ಞಾ ರಾ. ೬೦–೧೧); ಅಸಿಪೆಟಿಕಹಸ್ತೆ ತ್ಳೊಲ್ದಳ್ (ಶಾಂಪು. ೯–೬). [ಸಂ. ಅಸಿಪೇಟಿಕಹಸ್ತಾ (ಅಸಿ + ಪೇಟಿಕ + ಹಸ್ತ + –)]

ಅಸಿಗಲೆ (ಕ್ರಿ). (?) : "ನಡುಗು" (ಸೋಮೇಶ್ವ. ಕೋಕ); ನಿಜಿಯ ನಡಿಗಡಿಗೆ ಳಕೆಯುಂ ನೆವದಿಂ ಮನವನಜಿಯ ಪದುರುನುಡಿಪಿದೊಡೆ ನಸುನಗುವೆಳದೆಗಿದು ಮುಖವ ನೀರುಗಿಯಲೆಜೆವುತ್ತ ದೊರೆಸಿಗಿಲೆ [ಪಾಣಾ. ನೀಗುರ]ಯ ತುಟಿಗೆ ಪದಕೊಡುವ ನಾಲಗೆಯ ನುಡಿತಿಯ ರೊಪ್ಪದಂತೆ (ಸೋಮೇಶ್ವ. ೧೧–೧೩). [?]

ಅಸಿಗಲ್ಲು 'ಅಸುವೆಕಲ್ಲು' ನೋ.

ಅಸಿತ್ಕ (ನಾ). ಆಹಾರ : ಶಾಕಪಿತಮಸಿತಮಾಗೆ ಬೇಗದಿಂ ರೋಗಮಂ ನೀಗಿ ರಾಗದಿಂ ಬಾಜ್ಞೆ (ಪಥಿರಾ. ೧೬–೬೦ ಪ). [ಸಂ. ಅಶಿತ ?]

ಅಸಿತ್ಯ (ಗು). ೧. ಬಿಳುಪಲ್ಲದ; ಕಪ್ಪಾದ : ಕ್ರೀತಂ ಹಾಸ್ಯಂ ಕಾರುಣ್ಯಂ ಧೂಮವ್ಯುಪಸಿತಮುಅಮಿವಪೆರಮು (ಕಾ ವ್ಯಾ ವ. ೮೩೬). (ನಾ). ೨. ಕಪ್ಪು : "ಅಸಿಂ, ಶಿತಿ(ಕ) . . . ಮೇಚಕಂ – ಈ ೬ ಕರಮು" (ಹ ಲಾ ಯು. ೧೨೧–೪೯). ೩. ಕೃಷ್ಣಪಕ್ಷ : "ಬಹುಲಃ, ಅಸಿತಃ – ಈ ೨ ಕೃಷ್ಣಪಕ್ಷ" (ಹಲಾಯು. ೯–೫೦). ೪. ಶನಿ : "ಅಸಿತಃ, ಕ್ರೂರಃಪಃ . . . ಶಾರಿಃ – ಈ ೬ ಶನಿಯ ಪೆರ್ರ" (ಹಲಾಯು. ೯–೪೯). ೫. ಒಬ್ಬ ಮುಷಿಯ ಹೆಸರು : ನಿಮಗೆ ಅಸಿತವಾರ್ಷಾಗಣ ಮಹರ್ಷಿಗಳಿಂದ ಉಪದೇಶವಾಗಿರ್ಪ . . . 'ಮಂಥಕರ್ಮ 'ವನ್ನು ನೀವು ಅವರಿಗೆ ಉಪದೇಶಮಾಡಿ (ಬತ್ತಂಜ. ೬). [ಸಂ.]

ಅಸಿತಕಂಠ (ನಾ). ಕಪ್ಪಾದ ಕೊರಳುಳ್ಳವನು; ನೀಲಕಂಠ; ಶಿವ : ಖನ ಕಪಿಶ್ವರ ರಾಜಧಾನಿಗಳನಿತಕಂಠನ ನಗರಿಗಳಿನಿತ ವಿಧ ರಾಹು ವೆಸಪ ಬಿರುದಿತ ಳೆತುಮನು ಪತ್ತನಂಗಳಂ (ಧಾವಟಂ. ೩–೪). [ಅಸಿತ್ಯ + ಕಂಠ]

ಅಸಿತಕಂಧರ (ನಾ).= ಅಸಿತಕಂಠ : ವನಜದೋಚನನುಗಳ ಬಂದಳು ಕನದಸಿತಕಂಧರನ ಬಳಯಂ (ಬಸಪು. ೪೪–೧೧೦). [ಅಸಿತ್ಯ + ಕಂಧರ]

ಅಸಿತಮಗ (ನಾ). ಕರಿಯ ಹಕ್ಕಿ : "ಅಸಿತಮಗಮೆಸಿ ಕರಿಯ ಹಕ್ಕಿ" (ಮಂಗರಾ. ೫೨–೮). [ಅಸಿತ್ಯ + ಮಗ]

ಅಸಿತಗಲು, ಅಸಿತಗಳ (ನಾ). = ಅಸಿತಕಂಠ. **ಅಸಿತಗಳೆ** : ಅಪ್ರತಿ ಮನಂ ತನ್ನ ಜಂಗಮಸುಪ್ರಸಾದಿಯನರಿಸಮರಸರಿಪ್ರಹಾರಿಯನಿತ ಗಳಗಣಾಪ್ತನಂ ತನ್ನ (ಬಸಪು. ೫೮–೬೪); ಅಸಿತಗಳವನಿ ಭಕ್ತಿಗೆ ಮೆಚ್ಚ ಸಮೆಯದಿಜಿ ಸಮಸ್ತಸುವನಿತ್ತು (ಸೌಂದಪು. ೬–೩೬). [ಅಸಿತ್ಯ + ಗಲ್ಲು]

ಅಸಿತಗಳ 'ಅಸಿತಗಲ' ನೋ.

ಅಸಿತಗ್ರೀವ (ನಾ). = ಅಸಿತಕಂಠ : ಸಿತಕರಣಜೂಟನಿತಗ್ರೀವನ ಭಯಕರಿಯುತ ಜಗತ್ಪುಕ್ತಿ ಹರಿತೀತ್ಪಾಂಭ್ರಯಭವನಣಾಗರ್ಗುಂಟಿ ತನ್ನ ನಗರಂ (ಧಾವಟಂ. ೭–೨೨). [ಸಂ. (ಅಸಿತ + ಗ್ರೀವಾ + –)]

ಅಸಿತತೆ (ನಾ). ಕಪ್ಪಾಗಿರುವಿಕೆ; ನೀಲಿಮೆ. 'ಅಸಿತತೆವಡೆ' ಪರಾ. [ಸಂ. ಅಸಿತತಾ]

ಅಸಿತತೆವಡೆ (ಕ್ರಿ). ಕಪ್ಪಾಗು : "ಪೊಡರ್ ಕಜ್ಜಲವೆಚ್ಚದಸಿತತೆವಡೆದ ದಿಟ್ಟಗಳೊಪ್ಪೆ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೨೦–೧೭). [ಅಸಿತತೆ + ಪಡೆ]

ಅಸಿತಪಕ್ಷ (ನಾ). ಕೃಷ್ಣಪಕ್ಷ : ಅಸಿತಪಕ್ಷಾಪ್ಪಮಿಯದಿನ ಸಂಧಿಸಿದರು (ಶುಪ್ಯಾಂ. ೪–೩೩). [ಅಸಿತ್ಯ + ಪಕ್ಷ]

ಅಸಿತಪಯೋಜ (ನಾ). ನೀಲಿಯ ತಾವರೆ; ಕನ್ನೈದಿಲೆ : ಅಸಿತ ಪಯೋಜನೇತ್ರೆಯರಪ್ರಿಯಕಾಂತೆಯರ್ (ಕಾಂಪು. ೨–೪೮). [ಅಸಿತ್ಯ + ಪಯೋಜ]

ಅಸಿತಪಯೋಧರ (ನಾ). ನೀಲಮೇಘ; ಕಾರ್ಮುಗಿಲು. [ಅಸಿತ್ಯ + ಪಯೋಧರ]

ಅಸಿತರಕ್ತ (ಗು). ೧. ಕಪ್ಪು, ಕೆಂಪು ಮಿಶ್ರವಾಗಿರುವ. ೨. ಕಪ್ಪಾದ ರಕ್ತ. ೩. ಅಗ್ನಿಯ ಏಳು ನಾಲಗೆಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : "ಬಹುರೂಪಮತಿ ರಕ್ತಮಸಿತರಕ್ತಂ ಸದಂಶು ಹಿರಣ್ಮಮ ಕನಕವರ್ಚಯೆಸಲ್ಗುಯಲ್ಲಿಪ ವೇಳು ನಾಲಗೆಗಳಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೪–೭). [ಅಸಿತ್ಯ + ರಕ್ತ]

ಅಸಿತರಸೆ (ನಾ). ಕಪ್ಪಾದ ಭೂಮಿ; ಎರೆಯ ಭೂಮಿ : "ಅಸಿತರಸೆ ಕೃಷ್ಣಮೃತ್ತಿಕೆಯೆನಲ್ಕೆರೆಯಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೨೮–೩). [ಅಸಿತ್ಯ+ ರಸೆ]

ಅಸಿತರುಚಿ (ನಾ). ಕಪ್ಪು ಬಣ್ಣ, —ಕಾಂತಿ : ಹಸಿತಯಶಪ್ರಭೃತಿ ಯೊಳು ಲ್ಲಸಿತಂ ಸಿತಪಾವಮಯಶದೊಳ್ ಪಾಪದಿಂಳಂತಸಿತರುಚಿ ಕೋಪ ರಾಗಪ್ರಸರದೊಳಾರಠ್ಯವರ್ಜಮಭವರ್ಜಿಸುಗುಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೮೩೧). [ಅಸಿತ್ಯ + ರುಚಿ]

ಅಸಿವಸನ (ನಾ). ಕಪ್ಪುಬಟ್ಟೆ; ನೀಲಿವಸ್ತ್ರ : ತಂದೆ ಕಾಲಾಯ ಸಾಸನದೊಳಸಿತವಸನನಾಂತು, ರಕ್ತವರ್ಣದ ಪುಷ್ಪಮಾಲೆಯಂ ಧರಿಸಿ . . . ಕಳ್ಳಯನದಂ ತೆಂಕಮೊಗಮಾಗಿ ಪೋಗುತಿರ್ದನ್ (ಶ್ರೀಧಾಮಾ. ೧೦೪–೧೨೧). [ಅಸಿತ್ಯ + ವಸನ]

ಅಸಿತಾಂಬರ (ನಾ). ನೀಲಿವಸ್ತ್ರ. ೨. ನೀಲಿವಸ್ತ್ರವುಳ್ಳವನು; ಬಲರಾಮ : "ಅಸಿತಾಂಬರಂ ದನುಜರೂಪುವಿಜಾಯಸವಾರಿ ದೊಡ್ಡಿತಂ ಬೆಸಿಪವರೊಳ್ಳರಾಮೆ" (ನಾನಾರ. ೧೫). [ಅಸಿತ್ಯ + ಅಂಬರ]

ಅಸಿತಾಶ್ಮ (ನಾ). ಕರಿಯ ಕಲ್ಲು; ನೀಲಿಕಲೆ; ಇಂದ್ರನೀಲಮಣಿ : "ಹರಿಕಾಂತಮಸಿತಾಶ್ಮವೆನೆ ನೀಲಮಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೩೧–೬). [ಅಸಿತ್ಯ + ಅಶ್ಮ]

ಅಸಿತಾಹಿ (ನಾ). ಕರಿಯ ಹಾವು ಕೃಷ್ಣಸರ್ಪ : ಅಗರುವ ಧೂಪ ಧೂಮಲತೆಯೆಂದಸಿತಾಹಿಗೆ ಸಾರ್ವ . . . ಪುಣ್ಯಮೆಂದು ವಿಷವಲ್ಲಿಗೆ ನೀರೆಲೆವೆನ್ನನಂತೆ (ಶಾದಂಪು. ೪೪೬). [ಅಸಿತ್ಯ + ಅಹಿ]

ಅಸಿತಾಹಿದಂಶ (ನಾ). ಕೃಷ್ಣಸರ್ಪದ ಕಡಿತ : ಬಿಡಪಪ್ಪ ನಂಬು ಪುಗುಳುರ್ದಿದವಂಗಸಿತಾಹಿದಂಶಮಾದುದು ದಿಟಂ (ಶಾದಂಪು. ೪೮೩). [ಅಸಿತಾಹಿ + ದಂಶ]

ಅಸಿತಾಳವನ (ನಾ). ಒಂದು ನರಕ : ಮತ್ತಂ ಅಸಿತಾಳವನ . . . ಇಕ್ಕು ಯಂತ್ರಸಂಮರ್ದನವೆಂಬೈದು ಮಂತ್ರಿನರಕಂಗಳಂ (ವಿವೇಕ. ೧೬೦). [ಅಸ್ಯ + ತಾಳ (= ತಾಲ) + ವನ]

ಅಸಿತೇಂದೀವರ (ನಾ). = ಅಸಿತಪಯೋಜ : ಅಸಿತೇಂದೀವರಲೋಲ ಲೋಚನೆಯನಂದಂತಾ ಸಭಾಮಧ್ಯದೊಳ್ ಪಸುವಂ ಮೋದುವವೋಲೆ ಮೋದೆಯುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೬–೫೮). [ಅಸಿತ್ಯ + ಇಂದೀವರ]

ಅಸಿತೋತ್ಪಲ (ನಾ). = ಅಸಿತಪಯೋಜ : ಪ್ರಯಾಯಿಜನಕ್ಕೆ ಕಾಮನಸಿ ತೋತ್ಪಲವರ್ಣ್ಣನವಾ (ಎಳ. XI, ಚತ್ರದು. ೪೩–೩ ; ೫೦೦). [ಅಸಿತ್ಯ + ಉತ್ಪಲ]

ಅಸಿತೋತ್ಪಲಿನಿ (ನಾ). ೧. ಕನ್ನೈದಿಲೆಗಳ ಗುಂಪು. ೨. = ಅಸಿತ ಪಯೋಜ : ಕಿಸುಸಂಜೆಯೊಳ್ ಬಿಸಿಲ್ವೊರೆದಸಿತೋತ್ಪಲಿನಿಯವೊಲಾಕೆ ಕಣ್ಗೆಸೆದಿರ್ದಳ್ (ಕಾದಂಪೂ. ೩೯). [ಅಸಿತ್ಯ + ಉತ್ಪಲಿನಿ]

ಅಸಿದನಿ (ನಾ). ಕೃಶವಾದ ಧ್ವನಿ ; ಕಿರುದನಿ : ಸೆರೆಬಿಗಿದ ಕೊರಲೊಳ್ ಸಿಲ್ಕಿದ ಅಸಿದನಿಯುಂ (ಚಿಕವಂ. ೧೧೬-೫). [ಅಸ್ಯಿ (< ಅಸಿದು)+ದನ್ನಿ]

ಅಸಿದು, ಅಸ್ಯಿ, ಅಸಿಯ (ಗು). ೧. ಸಣ್ಣದಾದ ; ಚಿಕ್ಕದಾದ ; ತೆಳ್ಳಗಿರುವ ; ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾದ : ಪೆಜಗಸಿದಾಗಿ ಮುಂತಗಲಿತಪ್ಪುದ ಜಿಂದೆ. . .ಪೋಲ್ತುದು ಮಹಾನದಿ ರುಂದ್ರಫಣೀಂದ್ರರಾಜನಂ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೭೪೭ ಶೂದ್ರಕ) ; ಪೊಡರ್ವ ಪಗೆವರೊಡನೆ ಕರಮಸಿದಾದ ಮಧ್ಯಪ್ರದೇಶಮುಂ (ಆದಿಪು. ೨-೯ ವ) ; ಕರಮಸಿದಾದ ಜಂಘೆ ಚಿಟುಕೆಂದು ಪಳಂಚುವ ಜಾನು (ಲೋಕೋಪ. ೧೧-೫೨). ಅಸ್ಯಿ : ಸಮಾಸದ ಪೂರ್ವಪದವಾಗಿದ್ದಾಗ 'ಅಸಿದು' ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಆದೇಶವಾಗಿ ಬರುವ ರೂಪ. 'ಅಸಿನಡು', 'ಅಸಿಮೊಗ' ಪರಾ. ಅಸಿಯ : ೧. ಬಿಳಿಯ ತಾವರೆಯೆಳಗಾವಿನಸಿಯನೂಲೊಳ್ ಕೋದ ತೋರಮಲ್ಲಿಗೆಯ ಬಿರಿಮುಗುಳ ಸರಿಗೆಯುಮಂ (ಪಂಪಭಾ. ೫-೬ ವ). ೨. ಕೃಶವಾದ : ನೋಡಿದರ್ ಭಾವಿಸಿ ಸಗರನನಸಿಯ ಪಸಿಯ ಪೊಸಜವ್ವನೆಯರ್ (ಅಜಿಪು. ೯-೩೬). ℙ ಗಮಕ ಸಮಾಸದಲ್ಲಿ ಪೂರ್ವಪದವಾಗಿದ್ದಾಗ 'ಅಸಿದು' ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಆದೇಶವಾಗಿ ಬರುವ ರೂಪ.

ಅಸಿದುಗೊಳ್ = ಸಣ್ಣಗಾಗು ; ತೆಳ್ಳಗಾಗು ; ಕೃಶವಾಗು : ಬಳವಳಿದು ಬಡವಾಗಿ ಬಾಗಿ ಕದಪಿನ ಬಳಿಯೊಳಿಳಿದಸಿದುಗೊಂಡು ಮೆಲ್ಲನೆ ನುಸುಳಿ ಹೋಗಲಿಹ ತೆಳುಗತ್ತಲೆಯ ಮಜಿಗಳೊಯೆನಿಪ್ಪಂತೆಸೆದವೀಶನ ಭ್ರೂಲತೆಗಳು (ಸೋಮಚ. ೪-೭೫). ಅಸಿಯದು = ಸಣ್ಣದು ; ಚಿಕ್ಕದು (?) : ಅಸಿಯದಜಿಡೆವೊತ್ತಿ ಪೊಕ್ಕು ಕೆಲನಂ ಕೊರ್ಬುತೆಸೆದುವಿದಿರ್ದಾರ್ದುಂ (ಕವಿರಾ. ೧-೬೬). ಅಸಿಯನ್ = ಸಣ್ಣವನು ; ಕೃಶವಾದವನು : ನಾರಾಚದಂತಸಿಯನುಂ ಕೂರಿದನುಮಾಗಿ (ಶಾಂತಿಪು. ೪-೩೬ ವ); ಕರಮಸಿ [ಪಾಠಾಂ. ಮಿಟಿ]ಯನಾದ ದೆವಸಂ ಹರಿಣಧರಂ ದಿನಪನಲ್ಲಿಗಾಸೆಯೊಳಂದಂತಿರೆ ತಾಂ ಪೋದಂ (ಜೀವಸಂ. ೩೨-೯). ಅಸಿಯನಾಗಿಸು= ಸಣ್ಣನಾಗಿಸು : ಪಸಿವು ದೊರೆಕೊಳ್ಗುಮುಣಿಸುಗಳಿನಿಕೆಯ್ಗುಮಾವಂದದೊಳ್ ಕನಲ್ದಾದ ಮೆಯ್ಯನಸಿಯನಾಗಿಪುದು (ಪಂಪಭಾ. ೫-೪೭). ಅಸಿಯಲ್ತು = ಕೃಶವಲ್ಲ ; ದೊಡ್ಡದು : ನಿನಗೇನಸಿಯಲ್ತು ನನ್ನ ಬಗೆಯುಬ್ಬೆಗಂ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೩೦೨-೨೯). ಅಸಿಯಳ್, ಅಸಿಯವಳ್ = ತೆಳುಮೈಯವಳು ; ಕೃಶಾಂಗಿ : ಪಸರಿಸಿ ಪೊಸಯಿಸಿದ ಪೊಸಸುಸಿಲ ಮಸಕದ ಬಸದೊಳೆ ಬಸದಾಗಿಯುಮಸಿಯಳೆನಗಸವಸದೊಳ್ ಬೆಸೆದು ಪೋಗಿ (ಆದಿಪು. ೪-೧೨ ವ) ; ಹಾರ ಮರೀಚಿಪ್ರಸರಂ ಬಳಸುತ್ತಿರೆ ಬರ್ಪಸಿಯಳ್ ಪಾಲ್ಗಡಲೊಳೆಸೆವ ಸಿರಿಯಂ ಪೋಲ್ತಳ್ (ಕಾದಂಪೂ. ೫೧೮) ; ಅನುರಕ್ತೆ ನಚ್ಚಿನಸಿಯವಳನುಪಮ ವಿಗ್ರಹವಿಳಾಸೆ (ಪುಷ್ಪಪು. ೯-೪೨). ಅಸಿಯರ್ (ಬಹುವ) = ಕೃಶರು : ನಕುಳನುಂ ತೆಂಕಣದೆಸೆಯ ಮಲೆಪರಂ ಮಂಡಳಿಕರನಸಿಯರಾಗೆ ಕವರ್ದುಕೊಂಡು (ಪಂಪಭಾ. ೬-೩೨ ವ). ಅಸಿಯವು = ಸಣ್ಣವು ; ಚಿಕ್ಕವು : ಮೂಜಸಿಯವು ಮೂಜು ದೊಡ್ಡಿದುವು ಮೂಜಿಡೆ ತೆಳ್ಳಿದುವಂಬುಜಾಕ್ಷಿಯಾ (ಪಂಪಭಾ. ೪-೭೨). ಅಸಿಯಾಗು = ಸಣ್ಣಗಾಗು ; ಕೃಶವಾಗು ; ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾಗು : ಅಡಿಯನೂಡದೆ ಕೆಚ್ಚನಿಹ ಕೇಸಡಿಗಳೊತ್ತದೆ ನಿಜಿವಿಡಿದ ಕುರುಳಡಸಿ ವರದಸಿಯಾಗಿ ಕೊಂಕಿದ ನಿಡಿಯ ಪುರ್ವುಗಳು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೨೦-೧೭).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಅಶು ; ಮಲ. ಅಸು ; ತೆಲು. ಅಸದು, ಅಸಿ ; ಕುರುಖ್. ಅಸಾ]

ಅಸಿಧಾರಾವ್ರತ (ನಾ). ೧. ಕತ್ತಿಯ ಅಲಗಿನ ಮೇಲೆ ಹೆಜ್ಜೆಯಿಟ್ಟು ನಡೆಯುವಂತೆ (ಅಥವಾ ಕುಳ್ಳಿರುವಂತೆ) ಆಚರಿಸಲು ಬಲು ಕಷ್ಟವಾದ ಒಂದು ವ್ರತ : ಅಸಿಧಾರಾವ್ರತದಿಂದೆ ಪೆಂಪೆಸೆವಿನಂ ಮುಳ್ಗುಂದದೊಳ್ ಮುನ್ನೆ ಸಂನ್ಯಸನಕ್ಕೆಯ್ದೆ ನಿವೃತ್ತಿಗೆಯ್ದು (ಚಾವುಂಪು. ೩-೧೫). ೨. ದಂಪತಿಗಳು ಏಕಶಯ್ಯೆಯಲ್ಲಿದ್ದರೂ ಸಂಯಮದಿಂದ ಇರುವುದು. ೩. ಕತ್ತಿಯ ಅಲಗಿನಿಂದ ಶತ್ರುಗಳನ್ನು ನಾಶಮಾಡುವ ವ್ರತ : ಅಸಿಧಾರಾವ್ರತಮಂ ಸಾಧಿಸಿ ಜಯವಧುವಾಣಿ ಬಾಣಮುಖಮಂ ಸಲೆ ಸಾಧಿಸಿ ಬಂದು ಭುಜದೊಳಾಸ್ಯದೊಳೆಸೆದಿರ್ಪಳ್ ವೀರಪಾಂಡ್ಯ ಭೂಪಾಳಕನಾ (ಎಇ. XVI, ೪೦-೪೯ ; 1152). 'ಅಸಿಪತ್ರವ್ರತ' ಪರಾ. [ಸಂ. (ಅಸ್ಯಿ + ಧಾರಾ + ವ್ರತ)]

ಅಸಿಧಾರೆ (ನಾ). ಕತ್ತಿಯ ಅಲಗು : ಅಸಿಧಾರೆ ಮೊಗದಲಿ ಮಿಂಚಿದುವು ಮುತ್ತಿದುವು ಕಳಶಜನ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೮-೪೫) ; ಲೇಪಿಸಿದ ಜೇನಿನಾಸೆ ಗಸಿಧಾರೆಯಂ ನೆಕ್ಕಲೆಳಸುತಿಹೆ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೨೪೫-೪೮೨).

[ಅಸ್ಯಿ + ಧಾರೆ]

ಅಸಿಧಾವಕ (ನಾ). ಕತ್ತಿಯನ್ನು ಸಾಣೆ ಹಿಡಿಯುವವನು (ಕಿ).

[ಅಸ್ಯಿ + ಧಾವಕ]

ಅಸಿಧೇನು (ನಾ). ಸಣ್ಣಕತ್ತಿ ; ಕಿಗ್ಗತ್ತಿ : ಸಿಂಗಬಲನೆಂಬಗುರ್ವಿನ ಸಿಂಗಮನಸಿಧೇನು ಕಿರಣ ಕೇಸರಮಾಲಾಸಂಗತಮನಡಸಿ ನುಂಗಲ್ ಸಂಗತಬಲನೊಂದು ಶರಭಮಿರ್ಪಂತಿರ್ದಂ (ಪಂಪಭಾ. ೮-೭೪). [ಅಸ್ಯಿ+ಧೇನು]

ಅಸಿಧೇನುಕೆ (ನಾ). = ಅಸಿಧೇನು : ಕಟೀತಟಪ್ರಬದ್ಧಾಸಿಧೇನುಕನುಮೆಂಬ ಧೇನುಕನುಮಂ . . . ಕರೆದು (ಜಗವಿ. ೩-೨೨ ವ).

[ಅಸ್ಯಿ + ಧೇನುಕೆ]

ಅಸಿನಡು (ನಾ). ಸಣ್ಣನಡು ; ಬಡನಡು : ಅಸಿನಡುವಿನೊಳ್ಪೊಳೆವ ಗರ್ಭಂ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೮-೩೫) ; ಅಸಿನಡು ಬಳೆದುದು . . . ಭೂಪನ ಶಶಿಮುಖಿ ಗರ್ಭವ ಧರಿಸೆ (ಕಂನವಿ. ೪-೫೯).

[ಅಸ್ಯಿ (< ಅಸಿದು) + ನಡ್ಯು]

ಅಸಿಪತ್ರ (ನಾ). ೧. ಕತ್ತಿಯ ಅಲಗು : ನಿಶಿತಾಸಿಪತ್ರ ಪತಿತ ಪ್ರಚಂಡ ಸುಭಟಮಸ್ತಕೋಚ್ಚಳಿತ (ಪಂಪಭಾ. ೧೩-೫೧ ವ). ೨. = ಅಸಿಧಾರಾವ್ರತ ೧ : ಇಂತಾ ಹಯಂ ತಾನೆ ಮೇದಿನಿಯೊಳೊಂದು ವರ್ಷಂ ತಿರುಗಿ ತನ್ನಿಳೆಗೆ ಬಂದು ನಿಲುವಲ್ಲಿಪರಿಯಂತಮಸಿಪತ್ರಮೆಂಬುರುತರವ್ರತವನಾಚರಿಸುತಿರ್ದು (ಜೈಮಿಭಾ. ೨-೩೦). ೩. ಕತ್ತಿಯ ಚೀಲ ; ಒರೆ. ೪. ಕತ್ತಿಯ ಆಕಾರದ ಎಲೆಗಳುಳ್ಳ ಮರ. ೫. ಒಂದು ನರಕ. 'ಅಸಿತಾಳವನ' ಪರಾ. ೬. ಕಬ್ಬು. [ಅಸ್ಯಿ + ಪತ್ರ]

ಅಸಿಪತ್ರನಂದನ (ನಾ). ಕತ್ತಿಯಂತೆ ಎಲೆಗಳುಳ್ಳ ಮರಗಳ ತೋಟ : ಎಮಗಾರ್ ಶರಣೆಲ್ಲಿಗೆ ಪೋಪೆವೆಂದು ಮೆಟ್ಟಡಿನಸಿಪತ್ರನಂದನಮನೊಯ್ಯನೆ ಸಾರ್ವುದುಂ (ಆದಿಪು. ೫-೮೮). [ಅಸಿಪತ್ರ + ನಂದನ]

ಅಸಿಪತ್ರವನ (ನಾ). = ಅಸಿಪತ್ರನಂದನ : ಮತ್ತಮಸಿಪತ್ರವನನಿಕರ್ತದೊಳಂ ತಪ್ತಾಯಃಪುತ್ರಿಕಾಲಿಂಗನದೊಳಂ (ಅಜಿಪು. ೧೧-೧೦ ವ) ; ಸಂಧಿಸಂಧಿಗಳಂ ಗಂಟುಗಡಿವುದುಂ ತಡಂಗಡಿವುದುಂ ಅಸಿಪತ್ರವನದೊಳೂಳಿಕ್ಕೆ ಗುರ್ದುವುದುಂ (ಸುಕುಮಾ. ೧೧-೪೭ ವ). [ಅಸಿಪತ್ರ + ವನ]

ಅಸಿಪತ್ರವ್ರತ (ನಾ). = ಅಸಿಧಾರಾವ್ರತ ೨ : ಶ್ಲಾಘ್ಯದಿಂದಾದ ಮಜ್ಜನ ಭೋಜನದ ಸದಾರೋಗ್ಯದಿಂ ತಾಂಬೂಲ ವಸ್ತ್ರಭೂಷಣದ ಸೌಭಾಗ್ಯದಿಂ ಕುಸುಮಪರಿಮಳಲೇಪನಂಗಳಿಂ ಸ್ತ್ರೀಪುರುಷರೇಕಾಂತಕೆ ಯೋಗ್ಯವಹ ಸೆಜ್ಜೆವನೆಯೊಳಗಿರ್ವರುಂ ದಿವ್ಯಭೋಗ್ಯಮೆನಿಪೊಂದು ಮಂಚದೊಳೊಜಗಿ ಕಾಮವೈರಾಗ್ಯಮಾಗಿರ್ಪುದಸಿಪತ್ರವ್ರತಂ (ಜೈಮಿಭಾ. ೮-೯).

[ಅಸಿಪತ್ರ + ವ್ರತ]

ಅಸಿಪರ್ಣಿ (ನಾ). ಹೆಗ್ಗಣಿಗಲೆ ಗಿಡ: "ಪೆರ್ಗಣಿಗಿಲಸಿಪರ್ಣಿ" (ಮಂಗರಾ. ೪೨–೩೭). [ಸಂ. ಅಸಿಪರ್ಣಿನ್]

ಅಸಿಪುತ್ರಿ (ನಾ). = ಅಸಿಧೇನು. [ಅಸಿ$_8$ + ಪುತ್ರಿ]

ಅಸಿಪುತ್ರಿಕೆ (ನಾ). = ಅಸಿಧೇನು: "ಅಸಿಪುತ್ರಿಕಾ, ಅಸಿಧೇನುಃ, ಕ್ಷುರಿಕಾ, ಪತ್ರಂ, ಶಸ್ತ್ರಿಕಾ – ಈ ೫ ಸುರಿಗೆ" (ಹಲಾಯು. ೭೮–೩೧೯). [ಅಸಿ$_8$ + ಪುತ್ರಿಕೆ]

ಅಸಿಮಸೆ (ನಾ). ಕತ್ತಿಯ ಏಟಿನಿಂದಾದ ಗಾಯ: ಪೊಸಕಾಲನೆಂಬಂತೆ ಸಮರಭೂಮಿಯೊಳು ಪೊಕ್ಕಸಿಮಸೆಯನೆಸಗಿ ಕಪಿಸಂತತಿಯ ಭಕ್ಷಿಸುತ ಮೆಸೆದಂ (ವೆಂಕಾರಾ. ೬–೨೯–೨). [ಅಸಿ$_8$ + ಮಸೆ$_2$]

ಅಸಿಮಿಸಿ, ಅಸಮಿಸಿ (ನಾ). ಹಿಂದೆಗೆಯುವುದು; ಹಿಂದೆ ಮುಂದೆ ನೋಡುವುದು: "ನಾಚಿಕೆ, ಹೇಸಿಕೆ, ಸಂಕೋಚ, ಅಸಿಮಿಸಿ"(ಕಂನುಹು. ೮೬); ಸೇಡು ತೀರಿಸಿಕೊಳ್ಳಲಿಕ್ಕೆ ತಕ್ಕ ಸಮಯವು ಒದಗಿರುತ್ತದೆ ಅಂದ ಬಳಿಕ ಅಸಿಮಿಸಿಯೇಕೆ? (ಮಾಧವ. ೨೭). **ಅಸಮಿಸಿ**: ಏನಿಹೆನೋ ಅದೆ ಮಾಡಿರಿ ಜನನೀ ನಾನಿದಕಸಮಿಸಿಗೊಳ್ಳೆನು ಕರುಣೀ (ನನಲ್ಲ. ೯೬).

ಅಸಿಮಿಸಿ ಅನ್ನು = ಆಕ್ಷೇಪಿಸು; ತಕರಾರುಮಾಡು; ಹಿಂದೆಗೆ: ಹುಡುಗೀ ಇನ್ನಮ್ಯಾಲೆ ಅಸಿಮಿಸಿ ಅಂಬೂಹಾಂಗಿಲ್ಲಾ, ಹಾಂಗ ಹಾಕೇನಿ ಒಂಟೀ ಹಿಡತಾ (ಮಿಂಚಹು. ೮೯). **ಅಸಿಮಿಸಿನೋಡು**=ಸಂದೇಹಪಡು; ಹಿಂದೆಗೆ: ಈ ಪಿಂಡ ಭೂಮಿಗೆ ಬಿದ್ದೊಡನೆ, ರಾಧಾಕಕ್ಕಿ ಹೇಳಿದರೆಂದು ಅವಳು ಅಸಿಮಿಸಿನೋಡದೆ ತಲೆಯ ಹತ್ತಿರದ ಬಿಳಿಯ ಪೊರೆಯನ್ನು ನಖಾಗ್ರದಿಂದ ಸಲೀಲವಾಗಿ ಹರಿದು ಅರ್ಭಕ ಜೀವಜಗತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಕಣ್ಣು ಬಿಡುವಂತೆ ಮಾಡಿದಳು (ದೀಪಹ. ೩). [?]

ಅಸಿಮೊಗ (ನಾ). (ಗಾತ್ರದಲ್ಲಿ) ಚಿಕ್ಕದಾಗಿರುವ ಮುಖ; ಸಣ್ಣ ಮುಖ: ಕಿಱುಗಿವಿ ದೇಸೆವೆತ್ತಸಿಮೊಗಂ ಸಘುರುಸ್ವನನಾಸಿಕಾಪುಟಂ... ಘನವಾಜಿಗಳ್ (ಚಿಕವಿ. ೨–೯೫). [ಅಸಿ$_5$ (< ಅಸಿದು) + ಮೊಗ$_2$]

ಅಸಿಯ 'ಅಸಿದು' ನೋ.

ಅಸಿಯಜಂಘೆ (ನಾ). ಸಣ್ಣದಾದ ಮೀನಖಂಡ: ಅಸಿಯಜಂಘೆ [ಪಾಠಾಂ. ಗೆ]ಯ... ಗುಜ್ಜರಿಯರೊಪ್ಪಿದರು ಸಭೆಯೊಳಗೆ (ಕುವ್ಯಾಉ. ೮–೫೪). [ಅಸಿಯ (< ಅಸಿದು) + ಜಂಘೆ]

ಅಸಿಯಡಿ (ನಾ). ಚಿಕ್ಕದಾದ ಪಾದ; ಪುಟ್ಟ ಹೆಜ್ಜೆ: ತಳಿರಡಿಯ ಮೆಲ್ಲಡಿಯ ತಾವರೆಗಳಡಿಯ ಥಳಥಳಿಪ ಚೆನ್ನಡಿಗಳಸಿಯಡಿಯ ಲಲಿತಾಂಗಿಯರ್ (ಚಿಬಪು. ೩೭–೪೧). [ಅಸಿ$_5$ (< ಅಸಿದು) + ಅಡಿ$_1$]

ಅಸಿಯದು 'ಅಸಿದು' ಪರಾ.

ಅಸಿಯನ್ 'ಅಸಿದು' ಪರಾ.

ಅಸಿಯನಡು (ನಾ). = ಅಸಿನಡು: ಅಸಿಯ ನಡು, ಪಸಿಯ ಬಣ್ಣಂ, ಬಿಳಿಯ ಕರ್ಬು, ನಿಡಿಯ ನಾಲಗೆ (ಶಮದ. ೧೬೮ ಪ್ರಯೋ); ಹರಿಣಧರನ ವೊಲೊಳುಮೊಗಂಗಳ ಹರಿಯನಡುವಿಂದಸಿಯನಡುಗಳ ಸುರನದಿಯ ಸುಳಿಗಳಿಗೆಸೆವ ಗಂಭೀರನಾಭಿಗಳ (ಬಸಪು. ೫–೨೪). [ಅಸಿಯ (< ಅಸಿದು) + ನಡು$_2$]

ಅಸಿಯನೂಲ್ (ನಾ). ತೆಳ್ಳಗಿರುವ ದಾರ; ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾದ ದಾರ: ಬಿಳಿಯ ತಾವರೆಯೆಳಗಾವಿನಸಿಯನೂಲೊಳ್ ಕೋದ ತೋರಮಲ್ಲಿಗೆಯ ಬಿರಿಮುಗುಳ ಸರಿಗೆಯುಮಂ (ಪಂಪಭಾ. ೫–೬ ವ). [ಅಸಿಯ (< ಅಸಿದು) + ನೂಲ್$_2$]

ಅಸಿಯಪುರ್ವು (ನಾ). ಚಿಕ್ಕದಾದ ಹುಬ್ಬು; ಸಣ್ಣದಾದ ಹುಬ್ಬು: ಸಮಜದೆ ಕೊಂಕಿ ನೀಳ್ದಸಿಯಪುರ್ವುಗಳೆಚ್ಚದೆ ನಾಡೆಯುಂ ಬೆಡಂಗಮರ್ದಸಿತಾಕ್ಷಿಯುಗ್ಮಮಡಿಯೂಡದೆ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೭೩೭). [ಅಸಿಯ (< ಅಸಿದು) + ಪುರ್ವು]

ಅಸಿಯರೆ (ಕ್ರಿ). ಸಣ್ಣನಾಗುವಂತೆ ಅರೆ; ನಯವಾಗಿ ಚೂರ್ಣಿಸು; ಪುಡಿಪುಡಿ ಮಾಡು: ಕಡುಮನದ ಕೈಸೂಱೆಗಾಱರನಡಗೆಡಹಿದನು ಧುರದ ಗೆಲವಿಗೆ ಮಿಡುಕುವರನಸಿಯರೆದು ನೆಗ್ಗಿದನೇನನುಸುರುವೆನು (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೫–೨೩); ಪರಶುವಿನಿಂದೆ ಮುಸುಕಿ ಮುದ್ಗರದಿಂದಲಸಿಯರೆದು ಬಾಣಂಗಳಿಂದೆಚ್ಚು (ಚಿಬಪು. ೪೪–೩೨). [ಅಸಿ$_3$ + ಅರೆ$_1$]

ಅಸಿಯಳ್ 'ಅಸಿದು' ಪರಾ.

ಅಸಿಯಿಡು (ಕ್ರಿ). ಅರೆಯುವ ಕಲ್ಲಿನ ಮೇಲಿಡು: ಅರರೆ ಮೃತ್ಯುವಿನಜಕೆಗೌಷಧವರೆವವೊಲುರಿಪುಬಲವನಸಿಯಿಟ್ಟರೆದವಿಭ ಬರಿಕೈಯ ಭಾರಿಯ ಲಾಳವುಂಡಿಗೆಯ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೪–೮೦). [ಅಸಿ$_4$ (< ಅಸುವೆ) + ಇಡು]

ಅಸಿಯೇಱು (ನಾ). ೧. ಕತ್ತಿಯ ಗಾಯ. ೨. ಖಡ್ಗಯುದ್ಧ. ೩. ವಂಚನೆ; ಮೋಸ: "ಅಭಿಚಾರೇಣ = ಬೇಳುವೆಯಸಿಯೆ[ೇ]ಱು ಮೊದಲಾದುವಱಿಂ (ಕಪಟದಿಂದ)" (ನೀತಿವಾ. ೨೫–೩೩); ಮನದೊಳ್ ನೀಂ ಮುಳಿದರನಱಿವನೊಸೆದರಂ ಕಾವನೆಂಬ ನಚ್ಚಿನ ಜವನುಂ ನಿನಗಮಸಿಯೇಱಿನವನಾದನೆ ತಮ್ಮನೆ ಪಿಡಿದ ಕೆಯ್ದುವುಂ ಪಾವಾಯ್ತೇ (ವರ್ಧಪು. ೯–೬೨). [ಅಸಿ$_8$ + ಏಱು$_2$]

ಅಸಿಯೇಱುಕಾಱ (ನಾ). ೧. ಖಡ್ಗಯುದ್ಧವನ್ನು ಮಾಡುವವನು. ೨. ವೇಷಧಾರಿ; ವಂಚಕ; ಮೋಸಗಾರ: "ಗೂಢಪುರುಷ = ಅಸಿಯೆ[ೇ]ಱುಕಾಱಂ" (ನೀತಿವಾ. ೨೪–೧೦೯). [ಅಸಿಯೇಱು + –ಕಾಱ]

ಅಸಿಯೊಱೆ (ನಾ). ಕತ್ತಿಯ ಚೀಲ; ಒರೆ. 'ಅಸಿಯೊಱೆದೆಗೆ' ಪರಾ. [ಅಸಿ$_8$ + ಒಱೆ$_2$]

ಅಸಿಯೊಱೆದೆಗೆ (ಕ್ರಿ). ಕತ್ತಿಯ ಒರೆಯನ್ನು ಕಳಚು; ಒರೆಯಿಂದ ಕತ್ತಿಯನ್ನು ಹಿರಿ: ಆ ವಧುವಿನ ಗೃಹಕೆಯ್ದಿ ಮುಸುಂಕಿದ ಧಾವಳ್ಯಾಂಬರಮಂ ತೆಗೆದಂ ಸ್ಮರನಸಿಯೊಱೆದೆಗೆವಂತೆ (ಜಯಕಾ. ೨–೪೨). [ಅಸಿಯೊಱೆ + ತೆಗೆ$_1$]

ಅಸಿರತ್ನ (ನಾ). ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಕತ್ತಿ: ಅಸಿರತ್ನಂ ಚಕ್ರರತ್ನಂ ನವನಿಧಿಪಲವುಂ ವಿದ್ಯೆ ಕೈಸಾರ್ದುವುಳ್ಳಂಜಿಸಿದೆಂ ದಿಕ್ಪಾಲರಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೯–೧೭೭). [ಅಸಿ$_8$ + ರತ್ನ]

ಅಸಿಲತಾಧಾರೆ (ನಾ). ಬಳ್ಳಿಯಂತೆ ಬಳುಕುವ ಕತ್ತಿಯ ಅಲಗು: ವೈರಿಭೂಪಾಳಕಜಾಳಸ್ವಾಂತಚಿಂತಾಭರಮನಸಿಲತಾಧಾರೆಯಿಂ...ಮಾಡಿ (ಚಂದ್ರಪು. ೪–೮೪). [ಸಂ. ಅಸಿಲತಾಧಾರಾ]

ಅಸಿವಲಗೆವಿಡಿ (ಕ್ರಿ). ಕತ್ತಿ, ಗುರಾಣಿ ಎಂಬ ಆಯುಧಗಳನ್ನು ಹಿಡಿ,—ಧರಿಸು: ಪಲ್ಮೊರೆಯುತಸಿವಲಗೆವಿಡಿದವನ ಮೇಲೆ ನಡೆಯಲ್ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೨–೩೩). [ಅಸಿ$_8$ + ಪಲಗೆ + ಪಿಡಿ$_1$]

ಅಸಿವಸಿ 'ಅಸವಸ' ನೋ.

ಅಸಿವೆರಲ್ (ನಾ). ತೆಳುವಾದ ಬೆರಳು; ಕೋಮಲವಾದ ಬೆರಳು: ಅಸಿವೆರಲ್ಗಳೊಪ್ಪುವುಗುರ್ಗಳಿಂ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೮–೨೯). [ಅಸಿ$_5$ (< ಅಸಿದು) + ಬೆರಲ್]

ಅಸಿಹೇತಿ (ನಾ). ಕತ್ತಿಯನ್ನು ಆಯುಧವಾಗಿ ಉಳ್ಳವನು; ಖಡ್ಗಪಾಣಿ (ಕಿ). [ಅಸಿ$_8$ + ಹೇತಿ]

ಅಸೀಮ (ಗು). ಎಲ್ಲೆಯಿಲ್ಲದ; ತುಂಬ ಹೆಚ್ಚಾದ: ಒಂದು ತತ್ತ್ವಕ್ಕಾಗಿ ಹೋರಾಡಿ ಅಸೀಮ ಸಂಕಟಕ್ಕೊಳಗಾಗಿ ನಿರ್ಗತಿಕರಾದ ನೂರಾರು ಅಪ್ತಬಾಂಧವರ ಚಿತ್ರವು (ಕರವೀ. ೨೩೪). [ಸಂ.]

ಅಸು$_1$ (ನಾ). ಆಕ್ರಮಿಸಿ ತೆಗೆದುಕೊಂಡದ್ದು; ಬತಾಲ್ಕಾರದಿಂದ ಕಿತ್ತುಕೊಂಡದ್ದು: "ಅಸುವೆಂದೊಡಂ ಸಲಂಗೊಂಡುದೆಂದೆನಿಸಲ್ಕೆಯಾಕ್ರಮಿಸಿಕೊಂಡುದಕ್ಕುಂ" (ಕಬ್ಬಿಕೈ. ೮೭). [?]

ಅಸ್ಯ (ನಾ). ಶೀಳ್ಪು; ಬೇಗ: "ಅಸು [ಪಾಕಾಂ. ಅಸು]ವೆಂದು ಶೀಳ್ಪುಂ" (ಕಮದ. ಪರಿ. ೨). [< ಸಂ. ಅಸು]

-ಅಸ್ಯ (ಪ್ರ). ಕೆಲವು ಏಕಾರಾಂತ ಧಾತುಗಳ ಮುಂದೆ ಪ್ರೇರಣಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಸೇರುವ ಪ್ರತ್ಯಯ. ಉದಾ: ಕರಸು, ನಡಸು.

-ಅಸ್ಯ (ಪ್ರ). ಕೃದಂತಭಾವನಾಮ ಪ್ರತ್ಯಯ: "ಬಳೆಬೆತ್ತೋರೆ ವ್ಯಸ್ಯೂ . . . ಬೆಳಸು, ಬೆಳಸುಗಳ್" (ಕಬ್ಬಾನು. ೫೬೩ ಪ್ರಯೋ); ನಾಡ ಕಾಡ ಬೆಳಸಿಂ ಬೆಳಸಾ ವಿಷಯೂಂತರಾಳದೊಳ್" (ಪಂಪಭಾ. ೧–೫೪); ಓರಂತಿರೆ ಬೆಳಸ ಸುಖದುಃಖಬಂಗಳ್" (ಶಾಂತಿಪು. ೪–೧೯೧); ಬೆಳೆಯೆಂಬ ಧಾತುವಿನ ಭಾವವಚನಂ ಬೆಳೆಯೆಂದುಂ ಬೆಳಸೆಂದುಮಿರ್ಪುದು (ಕವಿದ. ೩೧೪ ವೃತ್ತಿ).

ಅಸ್ಯ (ನಾ). ೧. ಪ್ರಾಣ; ಜೀವ; ಉಸಿರು: "ಜೀವಿತವನು ಪ್ರಾಣ ಜೀವವಿಷೆ ಪ್ರಾಣವಕ್ಕು" (ಮಂಗಾಂ. ೯–೨೪); ಮೆಯ್ಗೆರೆದಾದೊಡ ಮೇನಸುವೋದೆ (ಆದಿಪು. ೬–೫). ೨. ಮನಸ್ಸು; ಹೃದಯ.

ಅಸುವಜೆಯಾಗು = ಜೀವವಿಲ್ಲದಂತಾಗು; ಸತ್ತ್ವವಿಲ್ಲದಂತಾಗು: ಆದಿವರಾಹತೆತ್ತವಂದಸುವಜೆಯಾದ ಸೀದೆ ತನಗಾಜೀವು ದೆಂದಿನವೀಗಳಿಜ್ಜಪಳ್ ಮಸುಮತಿ ವಿಶ್ರಮಾಧರಣ ಭೂಷಣ ಭೂರಿಭುಜ ಪ್ರದೀಪದೊಡೆಗೆ" (ಎಇ. XIII, ೪೩–೨೮ ; ೧೧೭); ಪೊಗಸಿನೊಳ್ ಮೆಗಸಿ ಟ್ಟೆಗುವರೆಗಂ ಬೆಟಿಪಿನದಿನಸುವಜೆಯಾಗಿ ತಮ್ಮಕ್ಕೆವೆಟ್ಟುಗಳ್ ಗುಹಾ ಶಯ್ಯಮಿಯಂದುಜೆ ಸನ್ನೆಗೆಯ್ವ (ಚಂದ್ರಪು. ೪–೪ ವ); ನೀಡುಮೆಸಗಿ ಯಸುವಜೆಯಾಗಿ ನಿರರ್ಥಕ ಪ್ರಯಾಸಂಬೆತ್ತ (ವರ್ಧಪು. ೧೫–೬೯ ವ). ಅಸುವೊಜೆಯಾಗು = ಜೀವವಿಹೋಗು: ರೋಗದಿಂ ಪತ್ತೆಂಟುದಿವಸ ಕಸುವೊಜೆಯಾಗಿ ಬೇಗದಿಂ ರಹತಿರಿಗೈದಿದಂ (ಬಸರ. ೫–೧೪೯). [ಸಂ.]

ಅಸ್ಯ 'ಅಸುವೆ' ನೋ.

ಅಸುಂಗೊಳ್, ಅಸುಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ೧. ಪ್ರಾಣವನ್ನು ತೆಗೆ; ಕೊಲ್ಲು: "ಅಸುಂಗೊಳ್ – ಪ್ರಾಣಾಪಹರಣೇ" (ಕವಧಾ); ಇಲಿಯದ ಕೆಮ್ಮ ನಂತೆ ಭುವನಂಗಳಸುಂಗೊಳ ತಕ್ಕುದೆಂದೊಡೀವುಱುಕಮನೆಂಬುದೀ ನಿಂದು (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೪೧೧ ಕೂದ್ರಳ); ಅಪ್ರತಿಮಂ ಕೃತಾಂತ ಸದೃಶಂ ರಿಪು ಸೇನೆಯನೊಟ್ಟಿಸುತ್ತು ನಿನ್ನೊಪ್ಪಭುಜಾರ್ಜಳಕ್ಕಸುಂಗೊಳೆ ಪೊಂದಿದ ಕೇಸವನುಸಿರ್ದಂ" (ಎಇ. III, ನಂಜಸ. ೬೮–೧೭ ; ೪೦೦); ಪೊಗಲುದಿರ್ಪವೆ ಮೆಟ್ಟಿದಾಂತ ಚತುರಲಂಗಳ ಮೆಯ್ಗಳೊಳ್ ಬಗಿದಸುಂಗೆಳೆ ಸುಯ್ದು ಕೆತ್ತುವ ಪುಣ್ಣ ಬಾಯ್ಗಳ ಬಿರಿದಮಂ (ಕಾವ್ಯಾನ. ೩೫); ಅಸುಂಗೊಂಡಂ, ಅಸುಗೊಂಡಂ, ನಿನ್ನಸುಂಗೊಡೆಂಡೆ ದೋಷಮಾದುದೆ (ಕವಿದ. ೧೩೬ ಪ್ರಯೋ). ೨. ಹೆದರು; ಭಯಗೊಳ್ಳು; ಗಾಬರಿಯಾಗು: ಜಕ್ಕ ವಕ್ಕಿಗಳ್ ಸುರತ ಮಳಕರಧ್ವಜನ ಸಭಪ್ರದ್ರಯ ವಿರಹಕರತಾಪಸಮಂ ಪಚ್ಚು ಗೊಂಡಸುಂಗೊಂಡಗಲೆ (ಪಂಪಭಾ. ೪–೪೪ ವ); ನಭಸ್ಥ ಳದೊಳಾದು ದುಳ್ಳಾಪಾತಂ, ಅದಂ ಕಂಡು ಅಸುಂಗೊಂಡು (ಅಜಪು. ೬–೪೬ ವ); ರಿಪುಭೂಪರೀ ಪಕಟಪ್ರದೇಶದೊಳ್ ಸಾಹಸತುಂಗನಾ ಪುರಮಸುಂಗೊಳೆ ಬಿಟ್ಟಿರಲ್ (ಪ್ರಭುವಿ. ೭–೧೫೮). ೩. ಬೆರಗಾಗು; ಆಶ್ಚರ್ಯಪಡು: ಗಂಗಾವಾರ್ದ್ಧಿಯೊಳಾತ್ಮತುಂಗಮಮಲಂ ಮಿಸಿಸಿ ನೆಗೞ್ದ ಡಾಳಪ್ರಿಯ ನೊಳ್ ಸಂಗತ ಗುಣನಸಿಲತೆಯನಸುಂಗೊಳೆ ಭುಜವಿಜಯಂ ಗರ್ವದಿಂ ಸ್ಥಾಪಿಸಿದಂ (ಪಂಪ ಭಾ. ೧–೩೮); "ಶಕ್ತಿಗುಂದಿಸು" (ಸಂಪಭಾ. ಕೋಶ); ಉಚ್ಚೈಗಿಯಂ ಕೋಟಿಯಂ ಜಗಮಸುಂಗೊಳೆ ಕೊಂಡ ನೆಗೞ್ತಿ (ಎಇ. V, ೧೬೮–೯೪ ; ೧೬೫); ಭುವನೈಕಮಲ್ಲನಂ ಭೂಭುವನವನಸುಂ ಗೊಳೆ ಮರೞ್ದ ರಾಜ್ಯಮನಧಿಕೋತ್ಸವದಿಂ ಶ್ರೀ ಭುವನ ಮಲ್ಲಂಗವ ಯವದಿಂ ಕೊಡ್ಡು ಕೊಟ್ಟ ಗಣ್ಡಂ ಪಾಣ್ಡ್ಯಾ (ಎಇ. V, ಅರಸೀ. ೧೦೨–೪೪ ; ೧೧೦). "ಅಸುಂಗೊಳೆ = ಭೈರಾಗಾಗಲು" (ಶಾಸಮಂ. ಕೋಶ).

ಅಸುಗೊಳ್ : ೧. ಅಸುಂಗೊಂಡಂ, ಅಸುಗೊಂಡಂ (ಕವಿದ. ೧೬೬ ಪ್ರಯೋ); ಈ ದುರುಳ ನೈಕಾಟರಸುಗೊಳೆಲ್ಕೆದಿಬರುತಿಹರೆಂದು ಬಹ ಮಾಯಾದುರಾತ್ಮನ ಕಂಡು ಮುಂ ಕಾಳುತ್ಸಂಗಿಂತೆಂದ (ತೊರಾ. ೧–೧೧–೧೯). ೪. ಮನವನ್ನು ಅಪಹರಿಸು, —ಕದಿ: ಮುಮ್ಮುನಿಪ್ಪಗೆ ಪೇೞಲು ನಿನ್ನ ಬಿಟ್ಟು ಕಾಲೆಯ್ದು ಪೋಪನೆ ಪೋಪುದಿಲ್ಲ ಗೆದ್ದು ನಿನ್ನಸು ಗೊಂಡು ಪೋದಾಕ್ಷಣ ತರದಿಪ್ಪು ಮಾಡುವುದೇನು ಮಗಳೆ (ಮೋಹನ. ೨೯–೩). [ಅಸ್ಯ + ತೊಳ್.]

ಅಸುಂಗೊಳಿಸು, ಅಸುಗೊಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಪ್ರಾಣವನ್ನು ತೆಗೆಯಿಸು; ಕೊಲ್ಲಿಸು. ೨. ಹೆದರಿ ನಡುಗುವಂತೆ ಮಾಡು; ಭಯಪಡಿಸು; ಗಾಬರಿಗೊಳಿಸು: ಅಂತಾ ಕೂಸುಗಳ್ ನಿಜಜನನೀಜನಕರ ಮನಮು ನಿಬ್ಬೆಗೆಗೊಳಿಸುಮು ಮಾತಿತರಂಗಳ ಮನಮನಸುಂಗೊಳಿಸುಂ ಬಳೆಯೆ ಬಳೆಯೆ (ಪಂಪಭಾ. ೨–೧೧ ವ); ಈತನೊಲಲಗಂಗೊಟ್ಟಿರೆ ಸಪ್ತಾಂಗದ ರಾಜ್ಯದ ತೇಜಮಸುಂಗೊಳಿಸುವುದನ್ನಮಂಡಲಾಧೀಶ್ವರರಂ (ಕಾಂಪು. ೫–೧೪೮). ೩. ಆಶ್ಚರ್ಯಪಡಿಸು; ಬೆರಗಾಗಿಸು: ದಿವ್ಯಾಸ್ತ್ರಮಮರ್ದ ಕೋದಂಡಮಸುಂಗೊಳಿಸೆ ಭಯಂಗೊಳಿಸೆ ಸಭಾಸ ದರನುಜಿದೆ ಕರ್ಣಂ ಬಂದಂ (ಪಂಪಭಾ. ೩–೭೮); ಶ್ರೀಜೇತ್ರಸುಮನ ಸುಂಗೊಳಿಸಿದ ಸಾಹಸದೊಳ್ ಕಡದನಿತ್ರಿಜೇತ್ರನಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೪–೩೭ ವ). **ಅಸುಗೊಳಿಸು**: ೧. ಖರ ತೀಲಾಜಾರವ ನಂದಿ ಮೆಯ್ಜೆಜೊಳಗಾಗಿ ಕೆಡಿಗದಿರಲು ಹುಲಿಯು ಪವಾಸ ಪಕುಗಳ ನೆರವಿಯಸುಗೊಸಲೆದೆ ಸುಮ್ಮರ್ದಪುದೆ (ತರಾಸಾಂ. ೧–೫೬).

[ಅಸುಂಗೊಳ್ + -ಇಸ್ಯು]

ಅಸುಂದೊಜೆ, ಅಸುದೊಜೆ (ಕ್ರಿ). ಪ್ರಾಣವನ್ನು ಬಿಡು; ಜೀವ ವನ್ನು ತೊರೆ: ಮುಕ್ಕುದರ ಕೊಱೆದರೆಱೆದರ ಕೊಂದರಂದಗಡಿಯದ ರಸುಂದೊಱೆವಿನಂ ಬಾಯ್ಸುಳಂ ತೆಱೆ ವಿನಂ ಮೆಯ್ಗಳಂ ಮಱೆವಿನಂ ಸುರರಸುರರ (ಚಪಪು. ೫೧–೨೦). **ಅಸುದೊಜೆ**: ತಂದೆಗೊಸುಗ ಮಾಳ್ಪ ವನಸರಕೆ ಗೋಧ್ರಾಹಿತ್ತಂ ದೇವಪಿತ್ರಾರ್ಥಕಸುಮಮೆಂದೊಡಾತಂಗೆ ಸಂದೇಹಮಿಲ್ಲದಾದವುದು ಗಡ ಕೈವಲ್ಯಂ (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೩–೧೧).

[ಅಸ್ಯ + ತೊಜೆ.]

ಅಸುಂಬು, ಅಸುಬು (ಕ್ರಿ). ಅಲ್ಲಾಡಿಸು: "ಅಸುಂಬು – ಸಂಚಾಲನೇ (ಅಲ್ಲಾಡಿಸು)" (ಕ ಮ ಧಾ); ನಿತ್ಯಬಿಂದುಗೆ – ಬೆಡಂಗು . . . ಅಸುಂಬದಿಂ, ಕರಂಡಗೆ (ಕವಿದ. ೩೩ ಪ್ರಯೋ). **ಅಸುಬು**: ಭರದಿಂದ ಸಂಜೀವಿಯಂ ತಂದು ಅಸುಬಿ ವಾನರರಿಗೊಸುಗ ಗಿರಿಯನೆತ್ತಿ ಬಿಮ್ಮಿಸಿ ನೆಲಕೆ ನಿಲಿಸಿದೀ ಹನುಮಂತ (ಭೂಪಪು. ೨–೬೭–೮).

[ದೇ. ॥ ತಮು. ಅಕಜ್ಮು, ಅಕಸ್ಕು, ಅಯಸ್ಕು; ಮಲ. ಅಯಕ, ಅಯಿಕ = ಕಳಿಸು, ಬಿಟ್ಟುಬಿಡು, ಸಡಿಲಮಾಡು; ಕೊಡ. ಅರ್ ಅರ್ = ಕಳಿಸು; ತೆಲು. ಅಸಿಯಾಡು = ಜಲಿಸು, ನಡುಗು, ನೇತಾಡು; ಕುರುಖ್. ಅಕ್ನಾ = ನಡುಗು]

ಅಸುಕೆ 'ಅಸುಗೆ' ನೋ.

ಅಸುಖ (ಗು). ೧. ಸುಖವಿಲ್ಲದ. (ನಾ). ೨. ಸುಖವಲ್ಲದ್ದು; ದುಃಖ. [ಸಂ.]

ಅಸುಖಿಕೆರೆ (ನಾ). ಹಿತವಲ್ಲದ್ದು; ಅಹಿತ; ಕ್ಲೇಶವನ್ನುಂಟು ಮಾಡುವಂಥದು: ಕೂಸಿನ ತಲೆಯೊಳ್ಬಿಕ್ಕೊಜೆಯಿಟ್ಟಿವೋಲಸುಖ ಕರಂ (ಕವಾದಾ. ೩–೬). [ಸಂ.]

ಅಸುಗತಿ (ನಾ). ದುರ್ಗತಿ; ಕೇಳುಗತಿ: ಪಾವನವಾದುದನು ಲಿಂಗಕ್ಕೆ ಮಾಡುವುದೆ ಆಚಾರ ವಿಷಯಕ್ಕೆ ಇಕ್ಕಿ ಅಸು[ಪಾಕಾಂ. ಅಘೋ]ಗತಿಗೀ ಯದಿರಿ (ಬಸವ. ೬೩೦). [ಸಂ.]

ಅಸುಗಳೆ (ಕ್ರಿ). ಜೀವಬಿಡು; ಪ್ರಾಣತ್ಯಾಗಮಾಡು : ತನ್ನನುವಿಂಗೆ ಕೊಡಬಿರೆಯಸುಗಳೆವೆನೆಂಬ ನಿಷ್ಠೆಯನಾಂತು (ಕರ್ಣಾ. ೨-೩೬); ಪೊರೆಯೊಳಸುಗಳೆದಿರ್ ವೇಳ್ಕಿಂ ಪರಣಮ್ಮೆತಂದುದು (ಚ ಪು. ೬-೩೩). [ಅಸ್ಯ + ಕಳ್ಕೆ]

ಅಸುಗಾವಲು (ನಾ). ಪ್ರಾಣರಕ್ಷಣೆ; ಜೀವವನ್ನು ಕಾಯುವುದು (೬). [ಅಸ್ಯ + ಕಾವಲು (< ಕಾವಲ್)]

ಅಸುಗುಡಿ (ಕ್ರಿ). ಪ್ರಾಣವನ್ನು ಹಿರು; ಸಾಯಿಸು : ಪಿಡಿದ ಪುಲಿ ಕರಡಿ ಬಾಯ್ದುಡುವ ಭೂತಂಗಳ್ ಸುಗುಡಿವ ಪಾವುಗಳಬ್ಬಿಸುಡುವ ಕಾಳ್ಚಿಚ್ಚು (ಜೈಮಿಭಾ. ೪-೨೩). [ಅಸ್ಯ + ಉದ್ಧಿ]

ಅಸುಗೆ, ಅಸುಳೆ (ನಾ). ಆಕ್ಷೋಕವೃಕ್ಷ : "ಅಸುಗೆ ಕಂಕೆಲ್ಲಿ ತಾನಕೋಕಾಹ್ವಯಂ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೩೩-೧); ಪುಗಲೆನ್ನದೆ ದಲ್ ಪುಗಿ ಮೆಂದು ಮೆಲ್ಲನುಂಡದ ದಪಿಯಂ ತಳೆತಸುಗೆಯೊಳ್ ನೆಲಸರ್ದ ಪಿಕಾಳಿ ಮೆಲ್ಲನೂಳ್ದುದು (ಪಂಂಭಾ. ೧೪-೧೨); ಕಿಸಲಯದಿನಸುಗೆಯಸದಳ ಮೆಸೆಗುಂ (ಕುಸುಮಾ. ೫-೪೦); ಕೆಂಪಾದಸುಗೆಯ ತಳರಂ (ಅಭಿಷೇ. ೨೪). **ಅಸುಳೆ** : ಅಸುಳೆಯ ಕೆಂಪು ಪಾದರಿಯ ಕಂಪು (ಸುಕುಮಾ. ೯-೪೭); ಕುಸುಮಕಿಸಲಯಮೆ ಲೋಕಕ್ಕೆಸವುತ್ತಂ ಸಾವತಂಮೆನೆ ಸಾಲದೆ ಸಂದಸುಗೆಗೆ ಪಿಸ್ಸಾರಿಪಲ್ಲವಮೊಡಿ ಮತ್ತಂತದಾಮೊಡೀನಾಗದೊಡೀಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೮೭೦); ಹಿಲಿಗಳಸೊಲಿದುಟ್ಟು ತಳಿಂದ ಮೇಲುದಿಟ್ಟ ಸುಕೆಗಳ ಪೊಲ್ಲಿಯ ಮಾಲೆಗಳ ತಲೆಮೂದಿ (ಶಾಕ್ಷಾ. ೫-೮೮).
[< ಸಂ. ಅಶೋಕ]

ಅಸುಗೆಡು (ಕ್ರಿ). ಸತ್ತ್ವಪ್ಪಕುಗ್ಗು : ಮಸೆದಸಿಯ ಪಂಜರದೊಳಿಟ್ಟಿಗ ಮಸುಗೆಡುತಮರ್ದಗ್ರಸೇನನೆನೆವ ಪದ್ಮಾವತಿಯ ಬಂಧನಮು ಕಳೆದುದು (ಶಾಕ್ಷಾ. ೧೨-೬೮). [ಅಸ್ಯ + ಕೆಡು]

ಅಸುಗೆದಳಿರ್ (ನಾ). ಆಕೋಕವೃಕ್ಷದ ಚಿಗುರು : ಬಾಸುಟ ತಳ್ಪು ಕೋಕಶಿಬಿಯುಂ ಕಲಲ್ಕಲೆಂದೆಟ್ಟದಸುಗೆದಳಂ ಪೋಲ್ಪುಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೨೦೧); ಘುಸ್ಸೃಣರಸದಿನಸುಗೆದಳರಂ ತೊಯ್ಯಂತೆ (ಚಂದ್ರಪ್ರ. ೬-೬೩); ಸುರಯುವರಲ ಹರಾಗದ ಪೊಂಜಗಲಿಯ ಮೇಲಣಸುಗೆದಳಲವಾಗಿ ನೊಳ್ (ರಾಜಶೇ. ೧೦-೬೧ ವ). [ಅಸುಗೆ + ತಳಿರ್]

ಅಸುಗೆನೆ (ನಾ). ಆಕೋಕೆಯ ಮೊಗ್ಗು, —ಹೂವು : ಅಸುಗೆನೆಗಳ ಪಿಸುಗಿರ ಬಳಸದೆಳಲ್ಬಿಗಳೆಂದಿನಂ ಸೊಗಸೆಸೆಯಲ್ ಪಸುರರ್ ಚಿಯುಂಗಳ್[ಗು]ರಗಳಕೂಲ್ಬಿಸಿಯಳ ಕರಪಾಶಿಗಳ್ಗಮರ್ದಿಪೆಳರ್ವಳ್ (ಉಭಯ. ೮-೬೭). [ಅಸುಗೆ + ನನ್ಕೆ]

ಅಸುಗೊಳ್ 'ಅಸುಂಗೊಳ್' ನೋ.

ಅಸುಗೊಳಿಸು 'ಅಸುಂಗೊಳಿಸು' ನೋ.

ಅಸುಗೊಳ್ಳು 'ಅಸುಗೊಳ್ಳು' ನೋ.

ಅಸುತ (ನಾ). ಮಕ್ಕಳಿಲ್ಲದವನು : ಇನಜಂ . . . ಒಂದಿ ನಿಲೆ ಸೌಮ್ಯಕ್ಷೇತ್ರದೊಳ್ ದುಃಖಿತಂ ಧನಹೀನಂ ಸ್ವಲಿತಾಂತರಂಗನಸುತಂ ನಿರ್ಲಜ್ಜಕಂ ರಕ್ಷಕಂ (ಜಾತಕ. ೧೭-೬೨). [ಸಂ.]

ಅಸುದೆಗೆ (ಕ್ರಿ). = ಅಸುಂಗೊಳ್ ೧ : ಪರರಸುದೆಗೆವುದೆ ಕುಲಧರ್ಮವಾನಿಗರಿಲವನಿಗನ್ನುಪದೇಶವೇಕೆ (ಇಂಡಾಸ. ೨೧೭-೭೧). [ಅಸ್ಯ + ತೆಗೆ]

ಅಸುದೊಱೆ 'ಅಸುಂದೊಱೆ' ನೋ.

ಅಸುಧಾರಕೆ (ನಾ). ಪ್ರಾಣಧಾರಣೆ; ಜೀವವನ್ನು ಹಿಡಿದಿರುವುದು; ಬದುಕುವುದು. [ಅಸ್ಯ + ಧಾರಕೆ]

ಅಸುನೆಲ (ನಾ). ನಯವಾದ ಅಥವಾ ಕೋಮಲವಾದ ದೇಹ ವುಳ್ಳವನು (?) : ಬಾಳಂ ಬಾಲಮೃಣಾಳದಂತಸುನೆಲಂ ದುರ್ದ್ದಷ್ಟವಂ ಸ್ಫುಳಿಲ ಕಲ್ಲೋಲಾಸ್ಫಾಳಿತ ಹೇಮಶೈಲಬಿಡಜಿಷ್ಣೇವಜ್ಜದಂ ಶಕ್ರನೆಂಬಾ ಕೋಡಂಬರಿಸಿರ್ ವೇಡಿಗಣಮಂ (ಆದಿಪು. ೬-೯೧). P ಈ ಶಬ್ದ 'ಅಸಿನೆಲ' ಎಂಬುದರ ಅಪಲಿಖಿತವಿರಬಹುದೆ ?
[ಅಸ್ಯ ? + ನೆಲ. P ತಮಿ. ನಿಜಂ = ಶರೀರ]

ಅಸುಬು 'ಅಸುಂಬು' ನೋ.

ಅಸುಭೃದ್ವರ್ಗ (ನಾ). ಪ್ರಾಣಿಸಮೂಹ; ಜೀವಕೋಟಿ : ಅಸುಭೃದ್ವರ್ಗಕ್ಕೆ ನೀಮಾಗಳುಂ ಕಾರುಣ್ಯಾನ್ವಿತಚಿತ್ತರಾಗಿಂ (ಜೀವಸಂ. ೯-೩೪). [ಸಂ. (ಅಸ್ಯ + ಭೃತ್ + ವರ್ಗ)]

ಅಸುಮೋಕ್ಷ (ನಾ). ಪ್ರಾಣವಿಯೋಗ; ಸಾವು : ಕಳೆಯಂಗಾಯ್ದು ಸುಮೋಕ್ಷಮಾಗದಿನಗಂ ಬಾಪ್ಪಾಂಬುಮೋಕ್ಷಂ (ಗದಾಯು. ೫-೩೧).
[ಅಸ್ಯ + ಮೋಕ್ಷ]

ಅಸುರ್ (ಕ್ರಿ). ೧. ಅಸಹ್ಯಪಡು ; ಸಹಿಸಲಾರದೆ ಹೋಗು; ಬೇಸರ ಗೊಳ್ಳು : "ಅಸುರ್ – ಅಸಹ್ಯಭಾವೇ" (ಶಬ್ದಭಾ). ೨. ಬಳಲು; ಆಯಾಸಗೊಳ್ಳು.
[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಅಶರ್, ಅಯರ್ = ಬಳಲು; ಮಲ. ಅಯರ್ = ಪ್ರಜ್ಞೆತಪ್ಪು]

ಅಸುರ (ನಾ). ೧. ರಾಕ್ಷಸ; ದೈತ್ಯ : "ಅಸುರಃ, ದಾನವಃ . . . –ಈ ಅಸುರರ ಪೆಸರ್" (ಹಲಾಯು. ೨-೫೫); "ಹುಲ್ಕಿಗುವರರು ರಕ್ಕಸರು ಮಲ್ಲಿಗರುಯೆನಲ್ಕೆ ಅಸುರಾಧಿಪನಂ ಪೊಳ್ ಸಲೆ ತೋಪುದುಂ" (ಕಬ್ಬಹಂ. ೧೦). ೨. ಸೂರ್ಯ. ೩. ಪರಮಾತ್ಮ. [ಸಂ.]

ಅಸುರಗುರು (ನಾ). ರಾಕ್ಷಸರ ಗುರು ; ಶುಕ್ರಾಚಾರ್ಯ : "ಅಸುರ ಗುರುವೆಂದೆಸಕುಂ ಶುಕ್ರಂ" (ಪಂಗಣಿತಾ. ೧೨-೬); "ರಕ್ಕಸರೊಡೆಜ ಜುಕ್ಕಿಯೆನಲೂಳ ಕಂಗೊಳಿಪಮಸುರಗುರುವಿನೊಳು" (ಕಬ್ಬಹಂ. ೧೪).
[ಅಸುರ + ಗುರು]

ಅಸುರಧೂಳೀಪಟಹ (ನಾ). ರಾಕ್ಷಸರನ್ನು ನಾಶಮಾಡುವವನು; ವಿಷ್ಣು ; ಕೃಷ್ಣ : ಘನಮೋಹರದ ಮಧ್ಯದೊಳಸುರಧೂಳಪಟಿಸು ಹೊಜವಂಟ (ಕುವ್ಯಾಲು. ೧೧-೩೭).
[ಅಸುರ + ಧೂಳಪಟಹ (=ಧೂಳೀಪಟಹ)]

ಅಸುರಬಲಿ (ನಾ). ದೈತ್ಯನಿಗೆ ಸಲ್ಲಿಸುವ ಆಹಾರ : ಮತಿಯುಳ್ಳಿ ದಿವನಸುರಬಲಿಗೊದಗಿಪದ ಕೂಳನತಿಮಹೋದರಕಡಿಸೆಂಬಂತೆ (ಜೈಮಿಭಾ. ೨-೩೮). [ಅಸುರ + ಬಲಿ]

ಅಸುರರಿಪು (ನಾ). ರಾಕ್ಷಸರ ಶತ್ರು; ವಿಷ್ಣು ; ಕೃಷ್ಣ : ಪರಮಾರ್ಥಂ ನಿಮ್ಮ ಸಮ್ಯಕ್ ಪರತರ ನಿಜಮಂ ಭಾವಿಸಲ್ ಬನ್ನೆಸಲ್ ತಾಮರಸೋದ್ಭವಾತಂಗೆ ಶಕ್ಯಂಗಸುರರಿಪುಗೆ ವೇದಕ್ಕೆ ಸಕ್ಯಂ (ರಕ್ತಾಶ. ೬೩); ಕೆಂಗಱಿಯ ಮಜಿರುಂಬಿ ತಾವರೆಗಂಗವಿಸುವವೊಲಸುರರಿಪುವಿನ ಮಂಗಳಾನನ ಕಮಲಬಲಿ ಶರವಾಳಿ ಗಱಿಗಡಿಯೆ (ಕುವ್ಯಾಳಿ. ೬-೨೫).
[ಅಸುರ + ರಿಪು]

ಅಸುರವಿಜಯಿ (ನಾ). ೧. ವಿಷ್ಣು . ೨. [ಶೈನ] ಮೂರು ಬಗೆಯ ಅರಸುಗಳಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬ ; ನೀಚಸ್ವಭಾವದ ಅರಸು : ಅರ್ಥವಿಜಯಿಯುಂ ಮಸುರವಿಜಯಿಯುಂ ಧರ್ಮವಿಜಯಿಯುಮೆಂದರಸುಗಳ್ ಮೂವರ್ ಕಶ್ಯರ್ (ಆಸು. ೪೮-೧೯ ಪೂರ್ವಾಂಶ). [ಸಂ. ಅಸುರವಿಜಯಿನ್]

ಅಸುರವಿರೋಧಿ (ನಾ). = ಅಸುರರಿಪು : ಕುಂತೀಸೂನುವನು ಬೆಸಗೊಂಡನಸುರವಿರೋಧಿ (ಕುವ್ಯಾಳು. ೬-೩). [ಸಂ. ಅಸುರವಿರೋಧಿನ್]

ಅಸುರವೈರಿ (ನಾ). = ಅಸುರರಿಪು : ಪಿಡಿದಸುರಸುರವೈರಿಯನೊಡಂ ಬಡಿಂ (ಪಂಚಭಾ. ೧೦-೪). [ಅಸುರ + ವೈರಿ]

ಅಸುರಹರ (ನಾ). ದೈತ್ಯರನ್ನು ಸಂಹರಿಸುವವನು; ವಿಷ್ಣು .
[ಅಸುರ + ಹರ್ತೃ]

ಅಸುರಾಂತಕಳಿ (ನಾ). = ಅಸುರಹರಿ : ಅಸುರಾಂತಕನಾಮಮಮದಂದು ಸಾರ್ಥಕಂ (ಜಗದಿ. ೧೦೭೩) ; ಆ ಶಿರವನಸುರಾಂತಕಂ ಮೈದುನಂಗುಟ್ಟಿ ತೋಲಿ ಹಂಸಧ್ವಜನ ಮುಂದಕಿಡಲ್ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೩-೫೩). [ಅಸುರ + ಅಂತಕ]

ಅಸುರಾಮಾತ್ಮ (ನಾ). ದೈತ್ಯರ ಮಂತ್ರಿ ; ಶುಕ್ರಾಚಾರ್ಯ : ಹಿಮ ಧಾಮಂ . . . ಅಸುರಾಮಾತ್ಮನಿಂದಂ ಚತುಸ್ಪ್ರಮ ಕರ್ಮಾಯ ತ್ರಿಧರ್ಮಾತ್ಮಜನೊಳ್ . . . ಅತಿಶುಧ್ದಂ (ಆತಾಶ. ೧೧-೪).
[ಅಸುರ + ಆಮಾತ್ಮ]

ಅಸುರಾರಾತಿ (ನಾ). = ಅಸುರರಿಪು : ಆ ನಿಯಂದಿಳಿಗಿಳಿದು ಬಿಜಯಂಗೈದನಸುರಾರಾತಿ ಕರುಣದಲಿ (ಕುವಾವಿ. ೧೦-೫೧).
[ಅಸುರ + ಆರಾತಿ]

ಅಸುರಾರಿ (ನಾ). = ಅಸುರರಿಪು : ಪಿಖಿಲಯಾದವಜಾಲ ಪಯಾಣವ ಮಾಡಲೆಂದಸುರಾರಿ ನೇಮಿಸಿದ (ಕುವಾವಿ. ೧೦-೪೨). [ಅಸುರ + ಅರಿ]

ಅಸುರಾವಾಸ (ನಾ). ಅಸುರರ ವಾಸಸ್ಥಾನ ; ದೈತ್ಯರ ನೆಲೆ : ಪಂಚಾಣತ್ಪರಿಯಂದಮಿತ್ತ ಅಸುರಾವಾಸಂಬರಂ ಹೀನಮ ಕ್ಕುಂ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೧೩-೧೨೨). [ಅಸುರ + ಆವಾಸ]

ಅಸುರಿ (ನಾ). ೧. ರಾಕ್ಷಸಿ ; ದೈತ್ಯರ ಹೆಂಗಸು. ೨. "ಕರಿಸಾಸನೆ" (ಅಮರ. ಟೀಕೆ). [ಸಂ. ಅಸುರೀ]

ಅಸುರುಸುರು (ನಾ). ದಣಿವಿನಿಂದಾಗುವ ಉಸುರು ; ಆಯಾಸ; ನಿಶ್ಶಕ್ತಿ. 'ಅಸುರುಸುರುಗೊಳ್' ಪರಾ. [← ತೆಲು. ಅಸುರುಸುರು]

ಅಸುರುಸುರುಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಆ ಯಾಸಗೊಳ್ಳು ; ದಣಿವನ್ನು ಹೊಂದು ; ಶ್ರಮದಿಂದ ಏದು : ಜಾಂಬವನ ಕಾಳ್ಗಿನೆಂಬಾ ಎಸಕದಿಂ ದೈತರಲ್ಲದಿರುದಿ ಪದಗಳಿಂ ಮುಸುಕಿದಂದಿ ಸಮುದಯುಂಗಳಕ್ಕೆ ಕೃಷ್ಣ ಯಂತಸುರುಸುರುಗೊಳುತ ಕಂಗೊಂಡುದಂ (ಪಂಕಾಂರಾ. ೬-೬೪-೪೪).
[ಅಸುರುಸುರು + ಕೊಳ್]

ಅಸುರೆ (ನಾ). ೧. ರಾಕ್ಷಸಿ : ಹೇವರಿಸವಸುರೆಯಸುವೀಂಟಿದವರಂಠಿ (ಜೈಮಿಭಾ. ೨-೬೧). ೨. ಕೊಳೆಕುಟುಮನ ಗಿಡ ; ಹಾಲ್ಗಂಟಿ ಗಿಡ : "ತೋಳಕುಟುಂಬಮೆಂದೆನಿಕ್ಕ[ಲ್ಲ]ಸುರೆ ಪಾಲ್ಗಂಟಿ [ಪಾಠಾಂ. ಪಾಲ್ಗಂಟಿ, ಪಾಲಂಜಿ]ಯೆಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೬. ೪೦-೩೦).
[ಸಂ. ಅಸುರೀ]

ಅಸುರೇಂದ್ರ (ನಾ). ರಾಕ್ಷಸರಾಜ; ರಾಕ್ಷಸರ ಅಧಿಪತಿ,—ಒಡೆಯ : ಅಸುರೇಂದ್ರನಳ್ಳಿ ಬೆಳ್ತು ತ್ರಿರದೆ . . . ಶಿಖಿವಾಸನದೊಳಗಂ ಪೊಕ್ಕಂ (ಕಾಂತಾಶ. ೮-೫೨). [ಅಸುರ + ಇಂದ್ರ]

ಅಸುವಡೆ (ಕ್ರಿ). ಪ್ರಾಣವನ್ನು ಪಡೆ ; ಚೈತನ್ಯವನ್ನು ಹೊಂದು : ದೇವ ರಾಮನ ಕಳಿಕೆ ಮೃತಸಂಜೀವಿಕಾಫಲಸುವಡೆದ ಬಳಿಕ ವಿಭಾವರಿ ಯೊಳಂದಾಯ್ತು ಲಂಕಾಪುರ ಪುನರ್ದಹನ (ತೊರಾ. ೬-೩೭ ಸೂ).
[ಅಸ್ಯ + ಪಡೆ]

ಅಸುವಡ್ಡಿ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು (?) : ಪಿರಿಯ ಪಾಗವಡ್ಡಿ ಯೊಳಸುವಡ್ಡಿಯೂರಿಂಗೆ ಕದ ×× ಣ ಗದ್ಯಾವಿಪ್ಪತ್ತೈರಡು ಅಂಕದೊಳು (ಸೌಇಇ. XV, ೧-೨೩ ; 1059). [?]

ಅಸುವಳಿ 'ಅಸುವಟಿ' ನೋ.

ಅಸುವಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ಪ್ರಾಣಹೋಗಿಸು ; ಜೀವಕ್ಕೆ ಹಾನಿಯನ್ನುಂಟು ಮಾಡು : ಆಸಿಯಳಿಯ ಬೆಳ್ಳಂಕಿರ್ಪ ಮೈಗೊಂಡಲಿಂ ಛೇದಿಸಿದ ಕಿಸಲಯಂಬೊಲ್ ಕೋ ಮಲಂ ಬಾಡುತಿರ್ಪಂ ಅಸುವಳಿಸುವಳ್ಳ ತ್ಯುಸ್ರಕಂ ಮಾಗಿ ನೀಸರ್ ಬಿಸಿಗೆ ಬಳಲುವಂತಾ ಕೇತಕೀಗರ್ಭಪತ್ರಂ (ಅಾಶಾ. ೪೪). [ಅಸುವಳಿ (< ಅಸುವಟಿ) + -ಇಸ್ಮು]

ಅಸುವೆಟ್ಟಿ, ಅಸುವಳಿ (ಕ್ರಿ). ಪ್ರಾಣಹೋಗು ; ಜೀವಬಿಡು : "ಅಸು ವಟ್ಟುದುರ್ಕ್ರಿಯುಂ ಸಿಪ್ಪಾದುದರ್ಕ್ರಿಯುಂ ಪೆಸರಟ್ಟಿತ್ತಿಸಗುಂ" (ಸಂಚೀಪ. ೧೨). **ಅಸುವಳಿ** : ಸೆಣಸಿ ಪಡುರಥರೊಡನೆ ಹೊಯ್ದಾಡಲು ಅಳಕವಿಲ್ಲದೆ ಕಾಡುತಸುವಳಿದು ಪೋಪಾಗ ತ್ರಿನಯನನಷು ಪಾರ್ಥರಿದ್ದೆನ ಮಾಡಿದರು (ಭಾರಂದ. ೨-೬೨-೯) ; ಎತ್ತಿಕೊಂಡಾ ಮಾಲೆಯ ನೋಡಲು ಪೊತ್ತಿ ಮಾಲೆಯುಂಬಂದದಲಿ ಕೆನ್ನೆತ್ತರನು ಹೀರಿ ಹೀರಿ ಅಸುವಳಿಂತೆ ಪೊರೆಯಟ್ಟು (ಸಾಶ್ವಖಾ. ೧೧೧-೪೧). [ಅಸ್ಯ + ಅಜ್ಜಿ]

ಅಸುವಾಹಕ (ನಾ). ೧. ಪ್ರಾಣವನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಹೋಗು ವವನು ; ಯಮದೂತ. ೨. ಜೀವಧಾರಿ ; ಆತ್ಮ : ಅಲ್ಲಿಯ ಅಡಗಿತ್ತು ಬಂಕೇಶ್ವರ ಲಿಂಗವ ಅರಿವ ಅಸುವಾಹಕಂಗೆ (ಸುಂಕಬಂ. ೬೪). [ಅಸ್ಯ + ವಾಹಕ]

ಅಸುವಿಡಿ (ಕ್ರಿ). ಜೀವವನ್ನು ಹಿಡಿದಿರು ; ಬದುಕಿರು ; ಪ್ರಾಣ ಧಾರಣೆ ಮಾಡು : ಕೈಮುದ್ದಿಗೊಂಡನು ಕಾಲನಸುವಿಡಿದ್ದವರನಾ ಶಾಡೆ ಡೆಕಡೆ ವೈರಿಬಲರೊಳಗೆ (ಕುವ್ಯಕ. ೬-೫) ; ಅಲಸಿ ಬಳಿಕಸ.ವಿಡಿಯಲೊಪ್ಪಿದೆ ಸುತಪಯೋಗದಲಿ . . . ನಳನಪಕ್ಷಿಯಯಳಭಿಮುಖರಾದರಿಪರು (ತೊರಾ. ೨-೫೨).
[ಅಸ್ಯ + ಪಿಡಿ]

ಅಸುವಿಡಿ (ನಾ). ವೇಗದಿಂದ ಎದುರು ಜಟ್ಟಿಯನ್ನು ಹಿಡಿಯು ವುದು ; ಮಲ್ಲಯುದ್ಧದ ಒಂದು ಪಟ್ಟು : ಕಳ್ಳನಡಂ ಮುಹಡಂ ತುಳಾಡಿ ಸಂದಸುವಿಡಿಪಟ್ಟಸಂಗುಣವಳಂಬಗೆ ಪಾಸಗೆವನ್ನು ಮುಟ್ಟಿಚಟ್ಟು ಸಿರಪಟ್ಟ ಬಾಹುವಚಿ . . . ಬಿನ್ನಣಮೊಪ್ಪಿ ಕಾದಿದರ್ (ಚಂದ್ರಶ. ೫-೭೮).
[ಅಸ್ಯ + ಪಿಡಿ]

ಅಸುವಿಡು (ಕ್ರಿ). ಪ್ರಾಣಪ್ರತಿಷ್ಠೆಮಾಡು ; ಜೀವಕೊಡು : ಯಜ್ಞ ಭಂದಮುತ್ಪಾದಿ ದೇವತಾವರಣದಿ ನವರಂಜಸ್ಪರ್ಶಿಬಿಳಿ ಶಿಲಾಮಯಲಿಂಗ ವಸುವಿಟ್ಟು ಪೂಜಿಸುತೆ (ಸಪವೀ. ೨-೬೬). [ಅಸ್ಯ + ಇಡು]

ಅಸುವೆ, ಅಸ್ಸಿ, ಅಸ್ಸು, ಅಸ್ಸೆ (ನಾ). ಸಂಬಾರ ಮುಂತಾದವನ್ನು ಅರೆಯುವ ಅಡಿಗಲ್ಲು : ವಿಶಾಲ ವಜ್ರವಸುವೆಯೊಳ್ಕೆ ಸ್ಪಜ್ಞನಾಗರೆ ವುದುಂ (ಶಾಂತೀಶ್ವ. ೯-೧೧೧ ಪ) ; ಪೊಸತೆಸಪ ಸಿಂಧುವಾರದ ರಸದಿಂದರದಿಂದಾಳ ಕೊಸ್ಮಷಿಲೆಯಿಂದವಿಂಕಸುವೆಯೊಳದಿರಿಂಟಲೊಡಂ ವಸುಧೆಯ ಮೂಷಿಳ ವಿಷಂಗಳಿಲ್ಲದಂ ಕಿಡುಗುಂ (ಜಮದ. ೧೨-೧೨) ; ಅಸುವೆ ಯೊಳೊತ್ತಿತ್ತಿ ಪಸಿಸರಿನಿಲ್ದೆದಿಜ್ಜಿದು (ರಾಮಾಕ್ಷ. ೧೧೩-೪). **ಅಸ್ಸಿ** : ಅರರೆ ಮೃತ್ಯುವಿನಜಕೇಗಾಹಥವರೆವವೊಲು ರಿಪುಬಲವನಸಿಯಿಟ್ಟ ರಿಪಥಭ ಬರಿಕ್ಕೆಯ ಭಾರಿಯ ಅಸ್ಸಿಗಳಿಂಗೆಯ ಸರಸಗುಂಡಿಸಿಗಳಂ (ಕುವ್ಯಾಭಾ. ೪-೪೦). **ಅಸ್ಯು** : "ಅಸು ಶಿಲಾಪಟ್ಟಿಕೆ.ಲೆ" (ಮಂಗರಾ. ೬೧-೧೯). **ಅಸ್ಸೆ** : 'ಅಸೆಕಲ್ಲು' ಪರಾ.

ಅಸಯಗುಂಡು = ಆಸಿಯಕಲ್ಲಿನ ಮೇಲೆ ಅರೆಯುವ ಗುಂಡು, —ಕಲ್ಲು : ಸ್ಫರನಂ ನೋಡದ ಮುಖಜನರಾ ಉರುಧ್ಯಾತ್ಮನರೆಯಲ್ಕೆ ನುತುಂ ರತಿ ಕರದೊಳು ಧರಿಪಸಿಯಂಗುಂಡೋ ಎನೆ ತರುಣೀರತ್ನದ ಕಿಱುಡೊಡೆ ಕಣ್ಣ ಕರಂ ಬೆಲ್ತಪಸಿದುಂ (ಜಯಾಕಾ. ೩-೨೯). [?]

ಅಸುವೆಕ್ಕಲು, ಅಸಿಕಲ್ಲು, ಅಸಿಗಲ್ಲು, ಅಸೆಕಲ್ಲು (ನಾ). ೧. ಸಂಬಾರ ಮುಂತಾದುವನ್ನು ಅರೆಯುವ ಗುಂಡುಕಲ್ಲು : ತೊಳಲಿಕಲ್ಲಸುವೆಕ್ಕಲು ಕಲ್ಯೂರಳಕಲ್ಲೂನೆಕೆಯೆಂದುವು ಮೂ ದಲಾಗಿ (ಪ ಸಾರ. ೬೭೬-೧೪). **ಅಸಿಕಲ್ಲು** : ೨. ಸಂಬಾರ ಮುಂತಾದುವನ್ನು ಅರೆಯುವ ಅಡಿಗಲ್ಲು : ಅತ್ತಿಗೆ ಅಸಿಕಲ್ಲು ಸೊಸಿಗೆ ಗುಂಡುಕಲ್ಲು (ಗಾಡ). **ಅಸಿಗಲ್ಲು** : ಅದನ್ನೇ ನೋರಿಯ ವಿರುದ್ಧ ಕತ್ತಿ ಮಸೆಯಲು ಅಸಿಗಲ್ಲಾಗಿ ಉಪಯೋಗಿಸಿಕೊಳ್ಳತೊಡಗಿದರು (ಸಡಿವಾ. II, ೨೮೮). **ಅಸೆಕಲ್ಲು** : ಅಸೆಕಲ್ಲಿಗೂ ಹಪ್ಪಳದ ಹಿಟ್ಟಿಗೂ ನಂಟು (ಡಾಣಿ).

ಅಸಿಯಕಲ್, ಅಸಿಯಕಲ್ಲು, ಅಸುವೆಯಕಲ್, ಅಸೇಕಲ್ಲು = ಸಂಬಾರ ಮುಂತಾದುವನ್ನು ಅರೆಯುವ ಅಡಿಗಲ್ಲು ಅಥವಾ ಗುಂಡುಕಲ್ಲು : "ಅಸು ಶಿಲಾಪಟ್ಟಮೆನಲಸಿಯಕಲ್‌ಗುಂಡಿಂಗೆ ಪೆಸರು" (ಮಂಗರಾ. ೬೧-೧೯) ; ಅಸಿಯಕಲ್ಲಂ ಮಡಗಿಕೊಂಡೊಡೆ ಮದುವೆ ಕೆಡುವುದೆ (ಅರಾಚ. ೮-೪೧) ; ಅಸುವೆಯಕಲ್ಗಳಂ ತೊಳೆದು ಚಂದನಮಂ ಪನಿನೀರ್ಗಳಿಂದೆ ಚಾರಿಸಿ (ಗಿರಿಕ. ೨-೮೯) ; ಈ ಒಲೆಯ ಮುಂದಿರುವ ಅಸೇಕಲ್ಲು ಹ್ಯಾಂಗೆ ಬಂತು (ಮುಂಬಯಿ. ಕಿ. ೪-೧೭೭).

[ಅಸುವೆ + ಕಲ್ಲು$_2$ (< ಕಲ್$_2$)]

ಅಸುವೆಳೆ (ಕ್ರಿ). ಪ್ರಾಣತೆಗೆ ; ಜೀವವನ್ನು ಸೆಳೆ : ತುಂಗಹಯಂಗಳ ಸಾರಥಿಯನೆಚ್ಚಂಗದಿಂದಸುವೆಳೆದು ವಹಿಲದಿ ಸಿಂಗರಥವನು ಹಿಡಿದು ತಂದೊಪ್ಪಿಸಿದಂ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೯-೧೯). [ಅಸು$_5$ + ಎಳೆ$_1$ (< ಎಱೆ$_1$)]

ಅಸುವೊಸರ್ (ಕ್ರಿ). ಜೀವಹೋಗು ; ಪ್ರಾಣ ಸೋರಿಹೋಗು ; ಸಾಯು : ನೀನಿನಿತಂ ಕೇಳ್ ಯಮನಂದನ [ಅಸು]ವೊಸರ್ದರಸು ಮಕ್ಕಳಂ ಕುಡುವುದವರ ವನಿತೆಯರ್ಗೀಗಳ್ (ಗದಾಯು. ೧೦-೧೭).

[ಅಸು$_5$ + ಒಸರ್$_1$]

ಅಸುಹೃತ್ತು (ನಾ). ಸುಹೃತ್ತಲ್ಲದವನು ; ಶತ್ರು : ಅಸುಹೃದ್ವೇಷಾಂಕುರಮುದಯಿಸಿದತ್ತು (ಜಗವಿ. ೩-೨೨). [ಸಂ. ಅಸುಹೃದ್]

ಅಸುಹೃತ್ಸೇನೆ (ನಾ). ಶತ್ರುಸೈನ್ಯ : ಅಸುಹೃತ್ಸೇನೆಗೆ ಸಾಲ್ವನೊರ್ವನೆ ಗಡಂ (ಗದಾಯು. ೨-೧೦). [ಸಂ. ಅಸುಹೃತ್ಸೇನಾ]

ಅಸುಹೃದ (ನಾ). = ಅಸುಹೃತ್ತು : "ರಿಪುಶತ್ರುಸಪತ್ನನಸುಹೃದಂ . . . ಪರಿಪಂಥಿಯೆನಲು ಹಗೆಯಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೮೬-೨೯).

[ಸಂ. ಅಸುಹೃದ್]

ಅಸುಹೃದ್ಧ್ವಜಿನಿ (ನಾ). = ಅಸುಹೃತ್ಸೇನೆ : ರಾವಣಂ ನಡೆದ ನಸುಹೃದ್ಧ್ವಜಿನಿಯನೋಡಿಸಿ (ಪಂಠಾಮಾ. ೧೦-೧೮೧).

[ಸಂ. ಅಸುಹೃದ್ಧ್ವಜಿನೀ]

ಅಸುಳ (ನಾ). ಮಗು ; ಕಂದ (?) : ಅಸಮದೆ ಯತೋವಾ ಇಮಾನಿ ಭೂತಾನಿ ಸಲ್ಲಸಿತ ಜಾಯಂತೇ ಎನಿಪ ವೇದಕ್ಕೆ ಕೇಳಸುಳನೇ ಕಾಲುಗಾಹಿನ ಯುಕ್ತಿ ಯಾವುದೆನೆ ತಜ್ಜಗತ್ತೆಂದೆಂಬುದೂ (ವೀಶೈಪು. ೫-೧೪-೧೦).

[< ಹಸುಳೆ ?]

ಅಸೂಯೆ (ನಾ). ೧. ಹೊಟ್ಟೆಕಿಚ್ಚು ; ಮತ್ಸರ ; ಕರುಬು : "ಕಜು ಬಕ್ಕಜಮಸೂಯೆಯಕ್ಕುಂ" (ಕವಿಕಂ. ೧೯೬) ; ಹುಟ್ಟಿದುದು ಬಳಿಕಾಯತಿಕೆ ಗಜಿಗಟ್ಟಿತಗ್ಗದಸೂಯೆ (ತೊರರಾ. ೨-೧-೩೭). ೨. ದ್ವೇಷ ; ಹಗೆತನ. ೩. [ಕಾವ್ಯಮೀ] ಮೂವತ್ತುಮೂರು ಸಂಚಾರಿಭಾವಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : ಮತಿ ಲಜ್ಜೆ . . . ಅಸೂಯೆ ಅವಹಿತ್ಥೆ ಉಗ್ರ ಅಪಸ್ಮಾರ ಗಳೆಂಬ ಮೂವತ್ತು ಮೂರು ಸಂಚಾರಿಭಾವಂಗಳಿಂ (ವಿವೇಕ. ೨೨೭) ; ಅಸಹನೆಯೇ ಅಸೂಯೆ (ಭಾರಮಾ. ೩೨೦). [ಸಂ. ಅಸೂಯಾ]

ಅಸೂಯೆಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ೧. ಹೊಟ್ಟೆಕಿಚ್ಚುಪಡು. ೨. ಅಸಮಾಧಾನ ಹೊಂದು : ಆಯವಜಿತು ತರಲಜಿಯದ ಪತಿಯೊಳಸೂಯೆಗೊಳದೆ ಸುಖಿಸುವುದು (ಹದಿಬ. ೩-೨೬). [ಅಸೂಯೆ + ಕೊಳ್$_1$]

ಅಸೃಕ್ಕಣ (ನಾ). ರಕ್ತದ ಬಿಂದು ; ನೆತ್ತರ ಹನಿ : ತನ್ಮೌಕ್ತಿಕಾಸೃಕ್ಕಣೋತ್ಕರಮೆತ್ತಂ ಸುರಿವಂತೆ ಸೂಸಿತು (ವಿಷ್ಣುಪು. ೫-೨-೪೯).

[ಸಂ. (ಅಸೃಜ್ + ಕಣ$_4$)]

ಅಸೃಕ್ಕು (ನಾ). ರಕ್ತ ; ನೆತ್ತರು. [ಸಂ. ಅಸೃಜ್]

ಅಸೃಙ್ನದಿ (ನಾ). ರಕ್ತದ ನದಿ : ನೃಪಚಾಪಮುಕ್ತಬಾಣಂಗಳ ಪಾತದಿಂ ಸುರಿದಸೃಙ್ನದಿಯೊಳ್ಪೆರೆದೆಯ್ದಿ ಕೂಡೆ ರತ್ನಂಗಳವಂಗೆ ಮೇಣ್ದೊರೆದುವಲ್ಲ ದೊಡಬ್ಧಿಗವೆಂತು ಸಾರ್ದುವೋ (ರಾಜಶೇ. ೬-೧೦೬). [ಸಂ. ಅಸೃಙ್ನದೀ]

ಅಸೃಕ್ತೋಯಧಿ (ನಾ). ರಕ್ತದ ಸಮುದ್ರ ; ನೆತ್ತರ ಕಡಲು : ಶ್ರೀಯನರಾತಿಬಳಾಸೃಕ್ತೋಯಧಿಯೊಳ್ ಪಡೆದ ವೀರಂ (ಪಂಪಭಾ. ೩-೧). [ಸಂ. (ಅಸೃಜ್ + ತೋಯಧಿ)]

ಅಸೃಕ್ಪಂಕ (ನಾ). ನೆತ್ತರ ಕೆಸರು ; ರಕ್ತದ ಕೆಸರು : ಘನಮಾರ್ಗಂ ನಖಟಂಕಭಿನ್ನದಿತಿಜಾಸೃಕ್ಪಂಕದಿಂ ಕೆಂಕಮಾಗಿ ನಿಲಲ್ (ಜಗವಿ.೧-೫೮).

[ಸಂ. (ಅಸೃಜ್ + ಪಂಕ)]

ಅಸೃಕ್ಪೂರ (ನಾ). ರಕ್ತಪ್ರವಾಹ ; ನೆತ್ತರ ತೊರೆ : ಕರವಾಳಾಹತ ವಿದ್ವಿಷಂ ದ್ವಿಶದಸೃಕ್ಪೂರಪ್ಲುತೇಭಂ ಪ್ಲುತೇಭಂ ರಥಾಲಂಬಿತ ಖಳ್ಗಿ . . . ಭರತಶ್ರೀಮಚ್ಚಮೂವಲ್ಲಭಂ (ಎಕ. VI, ಚಿಕ್ಕಮ. ೧೬೧-೯೪ ; 1137).

[ಸಂ. (ಅಸೃಜ್ + ಪೂರ)]

ಅಸೃಗಾಲಿಪ್ತ (ಗು). ರಕ್ತದಿಂದ ಚೆನ್ನಾಗಿ ಲೇಪಿತವಾದ ; ನೆತ್ತರು ಬಳಿದುಕೊಂಡಿರುವ : ಪರಕಂಧರಾಸೃಗಾಲಿಪ್ತ ಮಹಾಬಾಣಂ(ವಿಷ್ಣುಪು. ೫-೧-೩೦). [ಸಂ. (ಅಸೃಜ್ + ಆಲಿಪ್ತ)]

ಅಸೃಗ್ಜಲ, ಅಸೃಗ್ಜಳ (ನಾ). ರಕ್ತದ ನೀರು : ತಲೆ ಪಜಿದು ಪಾಜಿ ಪಾಜುವ ತಲೆವರಮೆಡೆವಜಿಯದಟ್ಟೆಯಿಂದುಣ್ಮುವಸೃಗ್ಜಲಧಾರೆ ನಾಳ ಮೆನೆ ಪಂದಲೆ ಪೋಲ್ತುದು ನಭದೊಳಲರ್ದ ಕೆಂದಾವರೆಯಂ (ಪಂಠಾಮಾ. ೯-೨೪). **ಅಸೃಗ್ಜಳ** : ಉರಮಂ ಬಿರಿಯೆಚ್ಚೊಡೆ ಸೂಸಿ ಪಾಯ್ವಸೃಗ್ಜಳ ಮವನುಗ್ರಕೋಪಶಿಖಿ ತಳ್ತಳುರ್ವಂತೆವೊಲಾಗೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧೦-೧೧೫).

[ಸಂ. (ಅಸೃಜ್ + ಜಲ)]

ಅಸೃಗ್ಜಳ 'ಅಸೃಗ್ಜಲ' ನೋ.

ಅಸೃಗ್ದರ (ನಾ). ಹೆಂಗಸರ ರಕ್ತಸ್ರಾವ ರೋಗ ; ಪ್ರದರ ; ಸೀರೆ ರೋಗ ; ಹೆನ್ನೆತ್ತರು : ಸ್ತ್ರೀಯರುಗಳ ಯೋನಿಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ಅಕಾಲದಲ್ಲಿ ಸ್ರವಿಸುವ ರಕ್ತ ಅಸೃಗ್ದರವೆನಿಸಿಕೊಂಬುದು (ವೈದ್ಯಸಾ. ೧೪೧). [ಸಂ.]

ಅಸೃಗ್ಧರ (ನಾ). ಚರ್ಮ ; ತೊಗಲು : "ಅಸೃಗ್ಧರಃ, ಅಜಿನಂ, ಚರ್ಮ, ಕೃತ್ತಿಃ, ತ್ವಕ್ – ಈ ೫ ತೊವಲ್" (ಹಲಾಯು. ೧೦೪-೮).

[ಸಂ. ಅಸೃಗ್ಧರಾ]

ಅಸೃಗ್ಧರೆ (ನಾ). = ಅಸೃಗ್ಧರ : "ಚರ್ಮ ತ್ವಚಂ ಕೃತ್ತಿ ಅಜಿನವದಸೃಗ್ಧರೆಯೆನಲು ತೊಗಲಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೧೬-೩). [ಸಂ. ಅಸೃಗ್ಧರಾ]

ಅಸೃಜ್ಯ (ಗು). ಸೃಷ್ಟಿಸಲ್ಪಡದ : ಎರಡು ವಿಧದಲ್ಲಿ ಲೋಕದೊಳು ಜೀವರುಗಳಿಪ್ಪರು ಸಂತತ ಕ್ಷರಾಕ್ಷರ ವಿಲಿಂಗ ಸಲಿಂಗ ಸೃಜ್ಯಾಸೃಜ್ಯ ಭೇದದಲಿ (ಹಸಾರ. ೧೪-೨೩). [ಸಂ.]

ಅಸೃತಿ (ನಾ). ೧. ಕೆಟ್ಟ ನಡತೆ (ಕಿ). ೨. ಸುಳ್ಳು : "ಕುಸೃತಿ ಮಾಯೆ ಕುಹಕಮ[ಪಾಠಾಂ. ಕು] ಸೃತಿ ಮಿಥ್ಯೆಯೆನಲು ಸಟೆ" (ಮಂಗರಾ. ೧೩೩-೨೮). [ಸಂ.]

ಅಸೆ$_1$ 'ಅಸುವೆ' ನೋ.

ಅಸೆ$_2$ 'ಅಸಿ$_6$' ನೋ.

ಅಸೆ$_3$ (ನಾ). ಮುಖ. 'ಅಸೆಯಿಱಿ', 'ಅಸೆವಿರಿ' ಪರಾ. [< ಸಂ. ಅಸ್ಯ]

ಅಸೆಕಲ್ಲು 'ಅಸುವೆಕಲ್ಲು' ನೋ

ಅಸೆಯಿಱಿ (ಕ್ರಿ). ಮುಖವನ್ನು ಚುಚ್ಚು, —ತಿವಿ (?) : ಎನಿತಡಗ ನೂಡೆಯುಂ ಬಾಯಾಡಿ ನಲಿಯದೆ ತಿಂಬಡಗಂ ತೋಡಿಕೊಂಡು ಕಾಡುವ ಕೂಸಂ ದಸಿಯೊಳಸೆಯಿಱಿದು ಬಿಸಿಯಡಗಂ ಬಾಯೊಳ್ಗಿಡಿದು ತಿನ್ನು ತಿನ್ನೆಂದವುಡಂ ತಿಂಬ ತಾಯಿರಕ್ಕಸಿಯರುಮಂ (ಅರ್ಧನೇ. ೫-೪೧ ವ).

[ಅಸೆ$_3$ + ಇಱಿ$_1$]

ಅಸೆವಿರಿ (ಕ್ರಿ). ಮುಖ ಬಿರಿದುಹೋಗು (?) : ಅಸೆವಿಱಿ[ರಿ]ವಂತೆ ನಟ್ಟುಗಿವ ಕೋಡೊಡನುಣ್ಮುವಸೃಗ್ನಿಷೇಕಮಾಱಿಸೆ . . . ಮಸಗಿ ಪೋರ್ದುವೆರಬ್ಬಲದಂಕದಾನೆಗಳ್ (ವರ್ಧಪು. ೮-೫೪). [ಅಸೆ$_3$ + ಬಿರಿ$_1$]

ಅಸೇಚಕ (ನಾ). = ಅಸೇಚನಕ ೨ : "ಮೀಱಿ ತಣಿವಿಲ್ಲದನಸೇಚಕ [ಪಾಠಾಂ. ಅಸೇಚ, ಅಸೇಚನ] ನೆನಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೬೯–೧೦). [ಸಂ.]

ಅಸೇಚನ (ನಾ). = ಅಸೇಚನಕ ೧. [ಸಂ.]

ಅಸೇಚನಕ (ಗು). ೧. ಎಷ್ಟು ನೋಡಿದರೂ ತೃಪ್ತಿಯಾಗದಿರುವ. (ನಾ). ೨. ತೃಪ್ತಿಪಡಿಸಲು ಶಕ್ಯವಿಲ್ಲದವನು; ಎಷ್ಟು ತಿಂದರೂ ತೃಪ್ತಿಯಿಲ್ಲದವನು: "ಅಸೇಚನಕವೆಂಬುದು ತಣಿವಿಲ್ಲದವಂ" (ಹಲಾಯು. ೫೮–೧೯೫). [ಸಂ.]

ಅಸೇಧ (ನಾ). ಅಡ್ಡಿ; ನಿರೋಧ; ಪ್ರತಿಬಂಧ: ಯೀ ಮೂಱು ಕೆಯ್ಯನು ಹೇಮದೇವಾಚಾರ್ಯ್ಯರವರು ಅಸೇಧವನು ಮಾಡುತಿರಲಾಗಿ ಆಕ್ರಮಣದಲ್ಲಿ ಆಸಿವರಾಮಯ್ಯಗಳವರು ಭೋಗಿಸುತಂ ಯಿದ್ದಾರೆ (ಸೌಇಇ. XX, ೨೩೨–೪೪ ; 1412). [ಸಂ.]

ಅಸೇವ್ಯ (ಗು). ೧. ಸೇವಿಸಬಾರದ; ಮಾಡಬಾರದ; ಅನುಸರಿಸಬಾರದ: ಸೇವ್ಯರಸೇವ್ಯಮೆನೆ . . . ಪಾಸಱೆಯೊಳ್ ಕೂಸನಪ್ಪಳಿಸಿ (ಜಗವಿ. ೨–೫೩). (ನಾ). ೨. ಸೇವಿಸಬಾರದವನು; ಸೇವೆಗೆ ಅನರ್ಹ: ವಿಯಚ್ಚರಪತಿಯಪ್ಪ ರಾವಣನಿರಲ್ ಕರಮೇಳಿದರಪ್ಪ ಭೂಮಿಗೋಚರರೊಳಸೇವ್ಯರೊಳ್ ತನಗೆ ಕಿಂಕರಭಾವಮನಪ್ಪುಕೆಯ್ದಂ (ಪಂಠಾಮಾ. ೧೧–೧೦೪). [ಸಂ.]

ಅಸೇವ್ಯವರ್ಣನ (ನಾ). ಮಾಡಬಾರದ ಅಥವಾ ಸಹಿಸಲಾಗದ ವರ್ಣನೆ: ಕೋಟಲೆಗೊಳಗಾಗಿ ಪಂದಿ ನಮೆವಂದಮದಾರ್ಗಮಸೇವ್ಯ ವರ್ಣನಂ (ಸುಕುಮಾ. ೫–೧೮). [ಅಸೇವ್ಯ + ವರ್ಣನ]

ಅಸೌಮ್ಯ (ಗು). ೧. ಸೌಮ್ಯವಲ್ಲದ; ಭಯಂಕರವಾದ: ಜಯವಧುಗಾಣ್ಮನಾಗಿಯುಮಸೌಮ್ಯನೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೧–೬೬). (ನಾ). ೨. [ಕಾವ್ಯಮೀ]ಕಾವ್ಯದೋಷಗಳಲ್ಲಿಒಂದು: ಅಸೌಮ್ಯಮನೋಜೆಯೆಂ ಬಿವಿನಿತುಂ ದೋಷಂಗಳಷ್ಟಾದಶಂ (ಛಂದೋಂಬು. ಕಿ. ೧–೪೦). [ಸಂ.]

ಅಸೌಮ್ಯಸ್ವರ (ನಾ). ಸೌಮ್ಯವಲ್ಲದ ಧ್ವನಿ; ಕರ್ಕಶಧ್ವನಿ. [ಅಸೌಮ್ಯ + ಸ್ವರ]

ಅಸ್ಕಂಧ (ನಾ). ಬುಗುರಿ ಗಿಡ: "ಅಸ್ಕಂಧ [ಪಾಠಾಂ. ಅಸ್ಮಂಡೆ] ಮೆನಲಾ ಬುಗರಿ" (ಮಂಗರಾ. ೩೫–೧೫). [ಸಂ.]

ಅಸ್ಖಲಿತ (ಗು). ೧. ಅಲ್ಲಾಡದ; ಜಗ್ಗದ; ಭದ್ರವಾದ. 'ಅಸ್ಖಲಿತಗತಿ' ಪರಾ. ೨. ಜಾರದ; ಬೀಳದ. ೩. ತಪ್ಪದ; ಚ್ಯುತವಾಗದ: ಈ ಹಸುಗೆಯಸ್ಖಲಿತವಿದಱಲಿ ರಾಮನೀ ಕುರುಬಲವ ಬಿಟ್ಟನದೇಕೆ (ಕುವ್ಯಾಗ. ೬–೭); ಭಯಂ ತ್ಯಜತಭದ್ರಂ ಎಂಬ ಅಭೀತ್ಯುಕ್ತಿಯಸ್ಖಲಿತಂ ತಾನೆನೆ ಸಾಕ್ಷಿಯಕ್ಕೆನಗಮೀ ಹಸ್ತಂ (ವಸ್ತವಂ. ೧೪–೧೦೫); ತುಂಬಿದ ಸಭೆಯಲ್ಲಿ ಅಸ್ಖಲಿತವಾಗಿ ಮಾತನಾಡಬಲ್ಲ ತನಗೆ ಇಂದು ಮಾತೇಕೆ ಹೊರಡುತ್ತಿಲ್ಲ (ಹೊಸಕ್ಷಿ. ೪೩). [ಸಂ.]

ಅಸ್ಖಲಿತಂ, ಅಸ್ಖಳಿತಂ (ಅ). ತಪ್ಪದಂತೆ; ತೊದಲದಂತೆ; ಎಡವದಂತೆ: ಕ್ರಮವಾಗಿ ಪದ್ಮಲತೆಯುಂ ಸಮ್ಯಗ್ದರ್ಶನಮಂ ಅಸ್ಖಲಿತಮಾರಾಧಿಸಿ . . . ಲೋಕಾಂತರಿತರಾಗೆ (ಚಾವುಂಪು. ೨೬–೨೯); ವರ್ಣಮಾತ್ರಾಸ್ವರರುಚಿರಮುಮಾದಾರ್ಯೆಯಂ ವ್ಯಕ್ತದಿಂದಸ್ಖಲಿತಂ ತಾನೆನ್ನನುದ್ದೇಶಿಸಿ ಸುಲಲಿತವೆಂಬಂದದಿಂದೋದಿ ತೋರ್ದೀ ಗಿಳಿಗೆ (ಕಾದಂಪೂ. ೬೩). ಅಸ್ಖಳಿತಂ: ಕನಕಲತೆಯುಂ ಪದ್ಮಲತೆಯುಂ ಸಮ್ಯಗ್ದರ್ಶನಮನಸ್ಖಳಿತಮಾರಾಧಿಸಿ (ಶಾಂತಿಪು. ೬–೮೬). [ಸಂ.]

ಅಸ್ಖಲಿತಗತಿ (ನಾ). ೧. ತಡೆಯಿಲ್ಲದ ನಡೆ; ಅಡ್ಡಿಯಿಲ್ಲದ ಗಮನ. ೨. ತಡೆಯಿಲ್ಲದ ನಡೆಯುಳ್ಳದ್ದು: ಅಸ್ಖಲಿತಗತಿಯಪ್ಪ ಚಕ್ರರತ್ನಸ್ಖಲನಕ್ಕೆ . . . ಚಕ್ರಿ ವಿಸ್ಮಯಂಬಟ್ಟು (ಆದಿಪು. ೧೪–೬ ವ). [ಅಸ್ಖಲಿತ + ಗತಿ]

ಅಸ್ಖಲಿತವಾಣಿ (ನಾ). ತಡೆಯಿಲ್ಲದ ಮಾತು; ನಿರರ್ಗಳವಾದ ನುಡಿ: ಅವರು ತಮ್ಮ ಅಸ್ಖಲಿತವಾಣಿಯಲ್ಲಿ ನಮ್ಮೆಲ್ಲರ ಮೇಲೆ ಬಿದ್ದಿರುವ ಜವಾಬ್ದಾರಿಯನ್ನು . . . ತಿಳಿಸಿದ್ದಾರೆ (ರಾಜ್ಯೋದ. ೮). [ಅಸ್ಖಲಿತ + ವಾಣಿ]

ಅಸ್ಖಳಿತಂ 'ಅಸ್ಖಲಿತಂ' ನೋ.

ಅಸ್ತ (ಗು). ೧. ಎಸೆಯಲ್ಪಟ್ಟ; ಬಿಸುಟ. ೨. ಕಳುಹಿಸಲ್ಪಟ್ಟ. ೩. ನಿವಾರಿಸಿದ; ತಳ್ಳಿಹಾಕಿದ. ೪. ಮರೆಯಾದ; ಕಳೆದುಹೋದ. (ನಾ). ೫. ಪಶ್ಚಿಮಪರ್ವತ; ಸೂರ್ಯನು ಮರೆಯಾಗುವಂತೆ ತೋರುವ ಬೆಟ್ಟ. ೬. ಮರೆ; ಕೊನೆ; ಸಾವು. ೭. (ಹೊತ್ತು) ಮುಳುಗುವಿಕೆ; ಅಸ್ತಮಯ. ೮. [ಜ್ಯೋತಿ] ಲಗ್ನದಿಂದ ಏಳನೆಯ ಸ್ಥಾನ: ತುಷಾರಕರನಿಂದ . . . ಅಸ್ತದೊಳಿಂದ್ರಮಂತ್ರಿ ಶುಭದಂ (ಜಾತತಿ. ೧೦–೧೧). [ಸಂ.]

ಅಸ್ತಂಗತ (ನಾ). ೧. ಮುಳುಗಿದವನು; ಮರೆಯಾದವನು: ಸತತೋದಯನಪ್ರತಿಹತಗತಿ ತೀವ್ರಂ ತದ್ದಿನಾಧಿನಾಥನುಮಸ್ತಂಗತನಾದನಂತೆ ನಿಯತಪ್ರತೀತಿಯಂ ಕಱಿಯಲಕ್ಕುಮೇ ವ್ಯಾಪಕಮಂ (ಕವಿರಾ. ೩–೩೦). ೨. ಕಾಲವಾದವನು; ನಷ್ಟವಾದವನು. [ಸಂ.]

ಅಸ್ತಂಗಿಸು (ಕ್ರಿ). ಮುಳುಗು; ಮರೆಯಾಗು: ಭಾನುವಸ್ತಂಗಿಸಲು ನಯನಕ್ಕೇನುವನು ಕಾಣಿಸಲಱಿಯದದು (ನಿಭಾಗ. ೧೧–೩೪–೨೮). [ಅಸ್ತಂಗಮನ ? + –ಇಸ್ಯು]

ಅಸ್ತಗತಿ (ನಾ). ಕೊನೆಗಾಲದ ಸ್ಥಿತಿ; ಮುಳುಗುವ ಪರಿಸ್ಥಿತಿ: ಪ್ರತ್ಯಗ್ಭೂಧರವಾತ್ಮಾಧಿತ್ಯಕದೊಳ್ ತಳೆದುದಸ್ತಗತಿಯಿಂ ಬೀಱ್ವಾದಿತ್ಯನನೆಂದುಮದಾರ್ಗಂ ನಿತ್ಯಪರಾರ್ಥೈಕವೃತ್ತನಕ್ಕುಂ ಗ್ರಾಹ್ಯಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೮–೩). [ಅಸ್ತ + ಗತಿ]

ಅಸ್ತಗಾಮಿ (ಗು). ಮುಳುಗುತ್ತಿರುವ: ಆ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಅಸ್ತಗಾಮಿಯಾಗುತ್ತಿದ್ದ ದಿನಮಣಿಯ ಮೃದುಲವಾದ ಕಿರಣದಲ್ಲಿ ನೀಲವಾದ ಜಲರಾಶಿಯ ಒಂದು ಭಾಗವು . . . ಪ್ರಜ್ವಲಿಸುತ್ತಿದ್ದಿತು (ಕಪಾಕುಂ. ೧೮). [ಸಂ. ಅಸ್ತಗಾಮಿನ್]

ಅಸ್ತಗಿರಿ (ನಾ). ಸೂರ್ಯನು ಮುಳುಗಿ ಮರೆಯಾಗುವಂತೆ ತೋರುವ ಪರ್ವತ; ಪಶ್ಚಿಮ ದಿಕ್ಕಿನ ಪರ್ವತ: ಅಸ್ತಗಿರಿಯನು ಸೂರ್ಯ ಮಱೆಗೊಂಡ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೬–೪೮); ಪೊಸ ಪೊನ್ನ ಪರಿಯಾಣಮೆನಲಸ್ತಗಿರಿ ಮಸ್ತಕದೊಳಿನಬಿಂಬಮೆಸೆದಿರ್ದುದು (ಚೆಬಪು. ೯–೨). [ಅಸ್ತ + ಗಿರಿ$_1$]

ಅಸ್ತಗೃಹ (ನಾ). [ಜ್ಯೋತಿ] ಲಗ್ನದಿಂದ ಏಳನೆಯ ಮನೆ, —ಸ್ಥಾನ: ರವಿ ಲಗ್ನಾವಸಥಕ್ಕೆ ಷಷ್ಠಗೃಹದೊಳ್ ನಿಂದಂದಖಲ್ಯಂ ಪರಾಭವಭಾಜಂ ನೆಲಸಿರ್ದೊಡಸ್ತಗೃಹದೊಳ್ ಸ್ತ್ರೀದೋಷದಿಂದಂ ಪರಾಭವಭಾಜಂ . . . ಅಕ್ಕುಂ ನರಂ (ಜಾತತಿ. ೧೮–೩). [ಅಸ್ತ + ಗೃಹ]

ಅಸ್ತದವ (ಗು). ಅಡಗಿದ ಅಥವಾ ನಂದಿದ ಕಾಡುಕಿಚ್ಚುಳ್ಳ: ಅನುದ್ಯೋಗಜನೌಘವಸ್ತದವವಸ್ಮೇರಾಬ್ಜಂ . . . ಒಪ್ಪಿರ್ದುದಭ್ರಾಗಮಂ (ಜಗವಿ. ೪–೨೬). [ಅಸ್ತ + ದವ]

ಅಸ್ತನಗ (ನಾ). = ಅಸ್ತಗಿರಿ: ಪಡೆಮಾತೇನುದಯಾಚಲಾಸ್ತನಗಹೈಮಾದ್ರೀಂದ್ರ ತತ್ಸೇತುವಾ ಕಡೆಗಳ್ . . . ಪರ್ವಿ (ಶಾಂತಿಪು. ಪರಿ. I, ೫). [ಅಸ್ತ + ನಗ]

ಅಸ್ತಪ್ರಾಪ್ತಿ (ನಾ). ಮುಳುಗುವುದು; ಮರೆಯಾಗುವುದು: ಇನಂ . . . ಅಸ್ತಪ್ರಾಪ್ತಿಯಂ ಸಾರ್ವುದುಂ ಇನಿತಾಯ್ತುತ್ಸವಮುತ್ಪಲಕ್ಕೆ (ಚಂದ್ರಪು. ೮–೧೧). [ಅಸ್ತ + ಪ್ರಾಪ್ತಿ]

ಅಸ್ತಬೆಸ್ತ (ನಾ). = ಅಸ್ತವ್ಯಸ್ತ : ಅಱಿಯಲೆ ಚಿತ್ತಮಿಾಯದಘಸಂತತಿಯಾತ್ಮನನೆತ್ತಲಾನುಮೊಲ್ದಱಿದೊಡೆಯಸ್ತಬೆಸ್ತವನೆ ಮಾಡುವುದು (ಅಪಶ. ೬೪). [< ಸಂ. ಅಸ್ತವ್ಯಸ್ತ]

ಅಸ್ತಮಯ (ನಾ). (ಹೊತ್ತು) ಮುಳುಗುವುದು ; ಮರೆಯಾಗುವುದು. 'ಅಸ್ತಮಯಸಮಯ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅಸ್ತಮಯಸಮಯ (ನಾ). (ಹೊತ್ತು) ಮುಳುಗುವ ಕಾಲ; ಸಂಧ್ಯಾಕಾಲ : ಮುಂದಾಗಿ ದಿನಪನುದಯಾನಂದದೊಳಸ್ತಮಯಸಮಯದೊಳ್ ಸಂಜೆ ಕರಂ ಪಿಂದುಱಿದುದು (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೮೯೯ ಶೂದ್ರಕ); ತೊಳತೊಳಗಿದನಸ್ತಮಯಸಮಯದೊಳ್ ದಿನಪಸುತಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨-೨೧೦). [ಅಸ್ತಮಯ + ಸಮಯ]

ಅಸ್ತಮಾನ (ನಾ). = ಅಸ್ತಮಯ : ಉದಯಾಸ್ತಮಾನದಲ್ಲೀವುದು ಕೃತ್ರಿಮಜನ್ಯವಿಷದ ನೀರ್ಗುಂದಲ್ (ಖಮದ. ೧೪-೭೯) ; ಹೊತ್ತಾಱೆ ಎದ್ದ ಕುರುಡಂಗೆ ಅಗಸೆಯಲ್ಲಿ ಅಸ್ತಮಾನವಾದಂತೆ ಅನು ಭಕ್ತಿಯ ಬಯಸಿದರಹುದೆ (ಬಸವ. ೨೯೨). [ಸಂ.]

ಅಸ್ತಮಿತ (ಗು). ೧. ಮುಳುಗಿದ; ಮರೆಯಾದ. ೨. ಕಳೆದುಹೋದ : ಸಿಂಹಪೀಠದಿನಿರದೆಟ್ಟನಸ್ತಮಿತಪುಣ್ಯದಶಾನನನಾ ದಶಾನನಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೯-೭೩). [ಸಂ.]

ಅಸ್ತಮಿತಶಠ (ನಾ). ಶಠತ್ವ (ಮಾಯೆ) ತೊಲಗಿಹೋದವನು; ಕೇವಲಜ್ಞಾನಿ : ಭವತ್ಪದಯುಗಮಂ ಚಿಂತಿಸುವಂಗೆಲ್ಲಮಕ್ಕುಮಸ್ತಮಿತಶಠಾ (ಜಿನಾಲೆ. ೧೨-೧೨). [ಅಸ್ತಮಿತ + ಶಠ]

ಅಸ್ತಮಿತಹರುಷ (ನಾ). ಸಂತೋಷವು ಮರೆಯಾದವನು; ಹರ್ಷಗೆಟ್ಟವನು : ಅಸ್ತಮಿತಹರುಷನು ನಿಂದು ನೆನೆದನು ತನ್ನ ಮನದೊಳಗೆ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೧೯-೪). [ಅಸ್ತಮಿತ + ಹರುಷ]

ಅಸ್ತಮಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಮುಳುಗು; ಮರೆಯಾಗು : ಉದಯಿಸಿ ನಡುವಗಲಪ್ಪುದುಮುದಿತೋದಿತನಾಗಿ ಸೂರ್ಯನಸ್ತಮಿಸುವವೋಲ್ (ಪಂರಾಮಾ. ೧-೮೪) ; ನಂದಿತು ಬೆಳುದಿಂಗಳ ಕಿಚ್ಚು ಪಾಪಿಷ್ಠ ಚಂದ್ರಮನಸ್ತಮಿಸಿದನು (ಮೋಹತ. ೨೭-೬೪). ೨. ಸಾಯು : ಗಗನದ ಮುಗಿಲ ಮೋಹರವ ಧಾಳಿಯಲಿಯಱಿಯಟ್ಟ ಸುಂಟರುಗಾಳಿಯುರವಣೆ ನಿಂದವೊಲು ಸುರಪಾಲತನಯನ ತನಯನಸ್ತಮಿಸಿದನು ರಣದೊಳಗೆ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೬-೬೦). [ಅಸ್ತಮನ್ + -ಇಸ್ಸು]

ಅಸ್ತರ 'ಅಸ್ತರು' ನೋ.

ಅಸ್ತರಾಗ (ನಾ). ಅಸ್ತಮಯ ಸಮಯದ ಕೆಂಪು; ಸಂಜೆಗೆಂಪು : "ಅಸ್ತರಾಗಮುಂ ಸಂಧ್ಯಾರಾಗಮಕ್ಕು" (ನಾನಾರ. ೬೮). [ಅಸ್ತ + ರಾಗ]

ಅಸ್ತರಾಶಿ (ನಾ). [ಜ್ಯೋತಿ] ಲಗ್ನದಿಂದ ಏಳನೆಯ ರಾಶಿ : ಪುರುಷಸ್ತ್ರೀಜಾತಕಫಲಮೆರಡುಂ ಸಮಂ... ಅಸ್ತರಾಶಿಬಲದಿಂದಮಱಿವುದಾಕೆಯ ಸೊಬಗಂ (ಜಾತತಿ. ೨೨-೧). [ಅಸ್ತ + ರಾಶಿ]

ಅಸ್ತರು, ಅಸ್ತರ (ನಾ). ಅಂಗಿ, ಕವಚ ಮುಂತಾದುವುಗಳಿಗೆ ಹಾಕುವ ಒಳಬಟ್ಟೆ; ಲೈನಿಂಗು (ಕಿ). **ಅಸ್ತರ** : "ಒಳ ಅರಿವೆ" (ಜಾನಕೋ. ೧೪). [← ಪಾರ. ಮರಾ. ಹಿಂ. ಅಸ್ತರ್]

ಅಸ್ತವಿಳಾಸ (ನಾ). ಸಂತೋಷವು ಮರೆಯಾದವನು; ಹರುಷಗೆಟ್ಟವನು; ಸುಖವನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಂಡವನು : ಬಿಲ್ಲುಂಬೆಜಗಾಗಿರ್ದಂ ರತೀಶನಸ್ತವಿಳಾಸಂ (ಗಿರಿಕ. ೮-೩೭). [ಅಸ್ತ + ವಿಳಾಸ (= ವಿಲಾಸ)]

ಅಸ್ತವ್ಯಸ್ತ (ನಾ). ಅಕ್ರಮವಾಗಿರುವುದು ; ಚೆಲ್ಲಾಪಿಲ್ಲಿಯಾಗಿರುವುದು ; ಅಸಂಬದ್ಧ : ಹಱಿಗವಿಗಳ ಕಬ್ಬಂಗಳ ಹೊಱಗಳಿಯಕ್ಕರದ ಹೊಲಿಗೆ ಬಿರ್ಚಿದೊಡೆಲ್ಲಂ ಬಱಿ ತಾಱಿಗ ಬೀಱಿಗ ವೆತ್ತಱ ತತ್ತಱವೆಕ್ಕ ಸಕ್ಕಮಸ್ತವ್ಯಸ್ತಂ (ಗಿರಿಕ. ೧-೨೩) ; ಮನೆಯಾಕೆ ಕಣ್ಣು ಮುಚ್ಚಿದ್ದರಿಂದ ಆ ಮನೆ ಅಸ್ತವ್ಯಸ್ತವಾಗಿಯೇ ಇದ್ದಿತು (ರಂಗರೋ. ೯೭) ; ಜಾನಕೀ ಬಾಯರು ಅಸ್ತವ್ಯಸ್ತವಾಗಿ ಉಟ್ಟುಕೊಂಡಿದ್ದ ಧಾಬಳಿ (ಸಮಜೀ. ೭ ಪೀ); ಅದನ್ನು ಮುಟ್ಟಿ ಯಾರೂ ಅಸ್ತವ್ಯಸ್ತ ಮಾಡಿದಂತೆ ಕಂಡುಬರಲಿಲ್ಲ (ತೇಮೋಡ. ೨೬). [ಸಂ.]

ಅಸ್ತವ್ಯಸ್ತತೆ (ನಾ). ಅಕ್ರಮ; ಅವ್ಯವಸ್ಥೆ : ಆ ಪುಸ್ತಕ ಭಂಡಾರವೆಲ್ಲಾ ಅಸ್ತವ್ಯಸ್ತತೆಯಿಂದ ಕೂಡಿದೆ (ರೂಢಿ). [ಸಂ. ಅಸ್ತವ್ಯಸ್ತತಾ]

ಅಸ್ತಶೈಲ (ನಾ). = ಅಸ್ತಗಿರಿ : ಸರೋಜಸಖನೊಯ್ಯನೆ ಪೊರ್ದಿದನಸ್ತಶೈಲಮಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೨೭೪). [ಅಸ್ತ + ಶೈಲ]

ಅಸ್ತಸಮಯ (ನಾ). (ಹೊತ್ತು) ಮುಳುಗುವ ವೇಳೆ; ಸೂರ್ಯಮರೆಯಾಗುವ ಸಮಯ : ದಿನಪಾಸ್ತಸಮಯದೊಳ್ ದಿನಪನಪಿಂಬಡಿನೊಳ್ ಕೋಮಳೆಯ ಮೊಗಂಗಿಡುವಂತಿರೆ ಕಿಡುವುದರಿದೆ ಕಮಳವಿಳಾಸಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೮-೬೨). [ಅಸ್ತ + ಸಮಯ]

ಅಸ್ತಾಂತರಗತ (ನಾ). ಅಸ್ತಪರ್ವತದೊಳಗೆ ಸೇರಿದವನು : ಸರಸಿಜಬಾಂಧವನಸ್ತಾಂತರಗತನಾಗಿರೆ ಸರೋಜಿನೀವನಮಾದಂ ಕೊರಗುತ್ತೆ ಮುಗಿಗುಮಿಾಶ್ವರ ವಿರಹದೆ ಶೋಕಾಕುಲಂ ವಿಶೇಷಾಪ್ತಜನಂ (ಕವಿರಾ. ೩-೩೧). [ಅಸ್ತ + ಅಂತರ + ಗತ]

ಅಸ್ತಾಕ್ಷರ (ನಾ). ಅಕ್ಷರಲೋಪವುಳ್ಳದ್ದು : ಕರಮಸ್ತಾಕ್ಷರ [ಪಾಠಾಂ. ಮರ್ಧಾಕ್ಷರ] ಮುಚಿತಾಕ್ಷರಮವಲಂಬಪ್ರಸನ್ನಮತಿಮಧುರಮಲಂಕರಣಯುತಮೆನಿಸಿ ಪೇಟಲ್ ಧರೆಯೊಳ್ ಕವಿರಾಜಹಂಸನೊರ್ವನೆ ಬಲ್ಲಂ (ಭಂದೋಂಬು. ಕಿ. ೧-೩). [ಅಸ್ತ + ಅಕ್ಷರ]

ಅಸ್ತಾಗಾರ (ನಾ). [ಜ್ಯೋತಿ] = ಅಸ್ತಗೃಹ : ಕ್ರೂರರ್ ನಿಲೆ ಲಗ್ನಾಸ್ತಾಗಾರಂಗಳೊಳ್ (ಜಾತತಿ. ೬-೨). [ಅಸ್ತ + ಅಗಾರ]

ಅಸ್ತಾಚಲ, ಅಸ್ತಾಚಳ (ನಾ). = ಅಸ್ತಗಿರಿ. **ಅಸ್ತಾಚಳ** : ಬಸುಱೊಳು ಪೊಕ್ಕ ಮಿತ್ರನ ತೇಜವಂ ಕೆಡಿಸಿ ಕನಲುವಸ್ತಾಚಲದ ಗೌರವವೆನಿತು (ಬಸಪು. ೧೯-೨೮). [ಅಸ್ತ + ಅಚಲ]

ಅಸ್ತಾಚಳ 'ಅಸ್ತಾಚಲ' ನೋ.

ಅಸ್ತಾದ್ರಿ (ನಾ). = ಅಸ್ತಗಿರಿ : ಉದಯಾದ್ರಿಯುಮಸ್ತಾದ್ರಿಯುಮುದಗ್ರಕೋಪೋತ್ಕರಂಗಳಿರ್ಪಂತಿರೆ ನೀಳ್ದೊದವಿದರ್ . . . ಭೀಮಭುಜಗಧ್ವಜರುಂ (ಗದಾಯು. ೮-೬) ; ಅಸ್ತಾದ್ರಿಯಂ ಸಾರುತಿಹ ಸೂರ್ಯನಂತೆ (ಹಚಕಾ. ೧೨-೮). [ಅಸ್ತ + ಅದ್ರಿ]

ಅಸ್ತಾಬ್ಧಿ (ನಾ). ಸೂರ್ಯನು ಮುಳುಗುವ ಸಮುದ್ರ; ಪಶ್ಚಿಮ ಸಮುದ್ರ : ಆ ಕ್ಷಿತಿಪಂಗೆನ್ನಂದದಿಂದಂ ಸಮನಿಸುಗುಮಧಃಪಾತಮಸ್ತಾಬ್ಧಿಯೊಳ್ (ಚಂದ್ರಪು. ೨-೪೫). [ಅಸ್ತ + ಅಬ್ಧಿ]

ಅಸ್ತಾವಸ್ಥೆ (ನಾ). ಪ್ರಾಣ ಹೋಗುವ ಸ್ಥಿತಿ; ತುಂಬ ಕಷ್ಟದ ಸ್ಥಿತಿ : ನಾಯಕನ ಸ್ಥಿತಿಯು ಅಸ್ತಾವಸ್ಥೆಗಿಟ್ಟತು (ಕಭವಿ. I, ೨೪೮). [ಅಸ್ತ + ಅವಸ್ಥೆ]

ಅಸ್ತಿ (ನಾ). ೧. ಇರುವಿಕೆ; ಸ್ಥಿತಿ; ಇರವು. ೨. [ವೀಶೈ] ನಾದ : ಕಂದ ಕೇಳಸ್ತಿಯೆಂಬಂದವೇ ನಾದ (ಮನೋವಿ. ೨-೩೨) ; ಸುವಿವೇಕ ಅಸ್ತಿಯೆಂದೊಡೆ ನಾದಮೆನಿಸುಗುಂ (ಮನೋವಿ. ೨-೩೨ ಟೀಕು). [ಸಂ.]

ಅಸ್ತಿಕಾಯ (ನಾ). [ಜೈನ] ಬಹುಪ್ರದೇಶವುಳ್ಳ ವಸ್ತು : ಧರ್ಮ ಅಧರ್ಮ ಆಕಾಶ ಪುದ್ಗಲ ಜೀವ ಇವುಗಳಿಗೆ ಅಸ್ತಿಕಾಯವೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಅಸ್ತಿಕಾಯವೆಂದರೆ ಬಹುಪ್ರದೇಶವುಳ್ಳ ವಸ್ತುವೆಂದರ್ಥ (ಹಿಂದಸಾ. ೮೧) ; ಕಾಲವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಜೀವ, ಪುದ್ಗಲ, ಧರ್ಮ, ಅಧರ್ಮ, ಆಕಾಶಗಳು ಸತ್ತಾಯುಕ್ತವಾಗಿದ್ದು ಬಹಳ ಪ್ರದೇಶವುಳ್ಳವುಗಳಾಗಿವೆ. ಅದಕ್ಕಾಗಿ ಇವುಗಳಿಗೆ ಅಸ್ತಿಕಾಯಗಳೆಂದು ಕರೆಯುವರು (ಜೈನಪ. ೪೨೩). [ಅಸ್ತಿ + ಕಾಯ]

ಅಸ್ತಿತೆ (ನಾ). ಇರುವಿಕೆ; ಉಂಟೆಂಬ ಸ್ಥಿತಿ: ಇವು ತಿಳಿಯೆ ಷಡ್ಭಾವ ವಿಕೃತಿಗಳ್ ಜಾಯತೆಯೆ ತವೆ ಜನನಿಯುದರದಿಂ ಬರ್ಪುದಸ್ತಿತೆಯುಂಟು (ಚಿಬಪು. ೫೮–೪೨). [ಸಂ. ಅಸ್ತಿತಾ]

ಅಸ್ತಿತ್ವ (ನಾ). ಇರುವಿಕೆ: ಅವಧಿಜ್ಞಾನಾಸ್ತಿತ್ವಮನವಧಾರಿಸಿ ಸಕಲ ಚಕ್ರವರ್ತಿಯ ಸಚಿವಪ್ರವರಂ ಬೆಸಗೊಳೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೯–೮). [ಸಂ.]

ಅಸ್ತಿಭಾರ 'ಅಸ್ತಿವಾರ' ನೋ.

ಅಸ್ತಿವಳ್ಳಿ 'ಅಸ್ಥಿವಳ್ಳಿ' ನೋ.

ಅಸ್ತಿವಾರ, ಅಸ್ತಿಭಾರ (ನಾ). ತಳಹದಿ; ಬುನಾದಿ: ಸತ್ಯ, ನ್ಯಾಯ, ನೀತಿಗಳ ಅಭೇದ್ಯವಾದ ಅಸ್ತಿವಾರದ ಬೆಂಬಲವೂ ಅವರಿಗಿಲ್ಲ (ರಾಜವ. ೭೭). **ಅಸ್ತಿಭಾರ**: ಎಲ್ಲ ವಿಧವಾದ ಸೌಖ್ಯಕ್ಕೂ ಧರ್ಮವೇ ಅಸ್ತಿಭಾರ (ರೂಢಿ).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಅಸ್ತಿಪಾರ, ಅಸ್ತಿವಾರ; ಮಲ. ತುಳು. ಅಸ್ತಿವಾರ; ತೆಲು. ಅಸ್ತಿಭಾರ]

ಅಸ್ತಿವಾರಶಿಲೆ (ನಾ). ತಳಹದಿಯ ಕಲ್ಲು; ಅಡಿಗಲ್ಲು: ಕಾರ್ಖಾನೆಗೆ ಅಸ್ತಿವಾರಶಿಲೆಯನ್ನು ಹಾಕಿದರು (ಭಾಗ್ಯಶಿ. ೧೨೯). [ಅಸ್ತಿವಾರ + ಶಿಲೆ]

ಅಸ್ತು (ಅ). ಆಗಲಿ; ಹಾಗಾಗಲಿ; ಉಂಟಾಗಲಿ: ತಾಪಸವರಂ ಶಿವಮಸ್ತು ಶಿವಮಸ್ತೆಂದು ಪರಸಲ್ಕೆ (ಬಸಪು. ೩೨–೧೪). [ಸಂ.]

ಅಸ್ತುಗುಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ಆಗಲಿ ಎಂದು ಹೇಳು; ಹಾಗಾಗಲೆಂದು ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳು; ಸಮ್ಮತಿಸು: ನಮ್ಮೆಣಿಕೆ, ಆ ಸಮಾಧಾನಕ್ಕೆ ಅಸ್ತುಗುಟ್ಟಲೊಲ್ಲದು (ನಾಡೋಜ. ೩೬೦). [ಅಸ್ತು + ಕುಟ್ಟು$_1$]

ಅಸ್ತುಗೊಡು (ಕ್ರಿ). ಒಪ್ಪಿಗೆ ಕೊಡು; ಸಮ್ಮತಿಸು: ನಾನು ಅವನ ಮಾತಿಗೆ ಅಸ್ತುಗೊಡಲಾರೆ (ರೂಢಿ). [ಅಸ್ತು + ಕೊಡು]

ಅಸ್ತುಬಡು (ಕ್ರಿ). ಒಡಂಬಡು; ಸಮ್ಮತಿಸು: ಬೆಸ್ತನಾ ಬಹುಜನರು ಪೇಳ್ದುದಕಸ್ತುಬಡದಲೆ ಹಾನಿಯನೆ ಘಳಿಸಿ (ಜಿರಾಮಾ. ೨೬೬–೧೩). [ಅಸ್ತು + ಪಡು$_1$]

ಅಸ್ತೇಯ (ನಾ). ೧. ಕದಿಯದಿರುವುದು; ಅಪಹರಿಸದಿರುವುದು. ೨. [ಜೈನ] ಪಂಚಾಣುವ್ರತಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು; ಕದಿಯದಿರುವ ವ್ರತ: "ಅಸ್ತೇಯವೆಂದರೆ ಪರಕೀಯ ವಸ್ತುಗಳನ್ನು ಕದಿಯದಿರುವುದು" (ಹಿಂದಸಾ. ೮೮); ಹೀನಾಧಿಕ ವಿನಿಮಾನಸ್ತೇನಾ[ಹೃತ] ದಾನಸದೃಶಮಿಶ್ರ ವಿಲೋಪಸ್ತೇನ ಪ್ರಯೋಗಮೆಂದಿವು ತಾನಸ್ತೇಯವ್ರತಕ್ಕತಿಕ್ರಮಮಕ್ಕುಂ (ಸುಕುಮಾ. ೬–೧೫). [ಸಂ.]

ಅಸ್ತೇಯಭಾವನೆ (ನಾ). ಇತರರ ವಸ್ತುವನ್ನು ಬಯಸದಿರುವುದು: ಪರದ್ರವ್ಯಾನಭಿಲಾಷೆಯೆಂಬ ಅಸ್ತೇಯಭಾವನೆ ನಿಂತರೆ ಸರ್ವಧನಿಯಾಗುವನು (ಹಿಂದಸಾ. ೧೦೫). [ಅಸ್ತೇಯ + ಭಾವನೆ]

ಅಸ್ತೋಕ (ಗು). ೧. ಸ್ವಲ್ಪವಲ್ಲದ; ಅಧಿಕವಾದ; ಮಹತ್ತಾದ: ಆಕೆವಾಳರಿಗಱುಹಿ ನೀವಸ್ತೋಕ ಪುಣ್ಯರು ತಿಳುಹಿ ವಿಗಳಿತಶೋಕರೆನಿಸುವುದಂಧನೃಪ ಗಾಂಧಾರಿದೇವಿಯರ (ಕುವ್ಯಾಗ. ೧೦–೧೧). (ನಾ). ೨. ಅತಿಶಯ; ಮಹತ್ವ: ಅಸ್ತೋಕದಿಂ ರುದ್ರಯೆನುತಾರಾಧನಯೆನುತ್ತ (ಪದ್ಮರಾ. ೧೧–೨೪). [ಸಂ.]

ಅಸ್ತ್ರ (ನಾ). ೧. ಬಾಣ. ೨. ಆಯುಧ: "ಹೇತಿಃ, ಶಸ್ತ್ರಂ, ಪ್ರಹರಣಂ, ಆಯುಧಂ, ಅಸ್ತ್ರಂ—ಈ ೫ ಕೆಯ್ದು" (ಹಲಾಯು. ೭೬–೩೦೮); ಅಸಿ ಮುಸಲ . . . ತೋಮರ ಪಾಶಾಂಕುಶಾದಿ ಶಸ್ತ್ರಾಸ್ತ್ರಂಗಳೊಳೆಚ್ಚುಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೩–೭೬ ವ). [ಸಂ.]

ಅಸ್ತ್ರಕದಂಬಕ (ನಾ). ಅಸ್ತ್ರಗಳ ಸಮೂಹ: ಬಿಲ್ಲುಂಬೆಱಗುಮಾಗಿ ತಮ್ಮ ಮನಂ ಕಯ್ಯಂಬೇಱಿನದಟುಮಸ್ತ್ರಕದಂಬಕಮುಂ ಸೋರೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೬–೮೮). [ಅಸ್ತ್ರ + ಕದಂಬಕ]

ಅಸ್ತ್ರಗ್ರಾಮ (ನಾ). = ಅಸ್ತ್ರಕದಂಬಕ: ಆ ತಪೋಧನ ಬೇಗನಿತ್ತನಸ್ತ್ರಗ್ರಾಮಮಂ (ವೆಂಕಾರಾ. ೧–೧೨–೫೬). [ಅಸ್ತ್ರ + ಗ್ರಾಮ]

ಅಸ್ತ್ರಜಾಳ (ನಾ). = ಅಸ್ತ್ರಕದಂಬಕ: ತನ್ನಸ್ತ್ರಜಾಳಂಗಳಿಂತವೆನೇರ್ದಾರ್ದನನಂತವೀರ್ಯಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೪–೪೪). [ಅಸ್ತ್ರ + ಜಾಳ (= ಜಾಲ)]

ಅಸ್ತ್ರಜೀವ (ನಾ). ೧. ಆಯುಧದ ಬಲದಿಂದ ಜೀವಿಸುವವನು; ಯೋಧ; ಸೈನಿಕ. ೨. ಬೇಡರವನು (ದಕ. ಕಿ). [ಸಂ.]

ಅಸ್ತ್ರಜೀವಿ (ನಾ). = ಅಸ್ತ್ರಜೀವ. [ಸಂ. ಅಸ್ತ್ರಜೀವಿನ್]

ಅಸ್ತ್ರತತಿ (ನಾ). = ಅಸ್ತ್ರಕದಂಬಕ: ಖೇಚರರಾಜನಸ್ತ್ರತತಿಯಂ ತನ್ನಸ್ತ್ರಜಾಳಂಗಳಿಂ ತವೆ ನೇರ್ದಾರ್ದಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೪–೪೪). [ಅಸ್ತ್ರ + ತತಿ$_1$]

ಅಸ್ತ್ರದೇವತೆ (ನಾ). ಆಯುಧದ ಅಥವಾ ಬಾಣದ ಅಭಿಮಾನದೇವತೆ: ನೇಪಥ್ಯದಲ್ಲಿ ಅಸ್ತ್ರದೇವತೆಗಳು ಸೀತೆಯಂ ಕುರಿತು . . . ಎಂದರು (ಕಗವಿ. ೧೨೭ ಉತ್ತರಾ). [ಅಸ್ತ್ರ + ದೇವತೆ]

ಅಸ್ತ್ರರುಚಿ (ನಾ). ಆಯುಧಗಳ ಕಾಂತಿ; ಬಾಣಗಳ ಹೊಳಪು: ಮಿಂಚಿನಂಗಿಯ ಪೊಳಪಂ ಭಟಾಸ್ತ್ರರುಚಿಯೆಂದಿರದಂಗಜರಾಜ ಸೈನ್ಯಭೀತಿಯನೊಳಕೆಯ್ದುದಬ್ಬಸಮಯೋತ್ಸವದೊಳ್ ಪಥಿಕಾಂಗನಾಜನಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೪–೪೯). [ಅಸ್ತ್ರ + ರುಚಿ]

ಅಸ್ತ್ರವಿದ್ಯೆ (ನಾ). ಅಸ್ತ್ರಗಳನ್ನು ಪ್ರಯೋಗಿಸುವ ವಿದ್ಯೆ, —ಕಲೆ: ಅಸ್ತ್ರವಿದ್ಯಾನಿಯತಮತಿ ಮೋಹರಿಸಿ ಸಮರಕೆ ದ್ರೋಣನನುವಾದ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೯ ಸೂ).

ಅಸ್ತ್ರವಿದ್ಯಾಭಾಳಲೋಚನ = ಅಸ್ತ್ರಗಳನ್ನು ಪ್ರಯೋಗಿಸುವುದರಲ್ಲಿ ರುದ್ರನಿಗೆ ಸಮನಾದವನು; ಒಂದು ಬಿರುದು: ಪದ್ಮವ್ಯೂಹದಲಿ ಹೊಕ್ಕಾಳು ಮರಳಿದಡಸ್ತ್ರವಿದ್ಯಾಭಾಳಲೋಚನನೆಂಬ ಬಿರುದನು ಬಿಟ್ಟೆ ನಾನೆಂದ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೪–೯). ಅಸ್ತ್ರವಿದ್ಯಾಪಾರಗ = ಅಸ್ತ್ರಗಳನ್ನು ಪ್ರಯೋಗಿಸುವ ಕಲೆಯಲ್ಲಿ ಪಾರಂಗತ: ಹಾರುವರು ನಾವಸ್ತ್ರವಿದ್ಯಾಪಾರಗರು ನಾವಲ್ಲ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೯–೪೨). [ಅಸ್ತ್ರ + ವಿದ್ಯೆ]

ಅಸ್ತ್ರಶಾಲೆ (ನಾ). ಆಯುಧಗಳನ್ನಿಡುವ ಮನೆ; ಶಸ್ತ್ರಾಗಾರ: ಬಂದುದಿಂದು ವಿಯಚ್ಚಕ್ರದಿನಸ್ತ್ರಶಾಲೆಗೆ ಮಹಾಚಕ್ರಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧–೧೧೫). [ಅಸ್ತ್ರ + ಶಾಲೆ$_2$]

ಅಸ್ತ್ರಸಂಪ್ರದಾಯ (ನಾ). ಅಸ್ತ್ರಗಳನ್ನು ಬಳಸುವ ಕ್ರಮ: ಈ ಕುಮಾರರಲ್ಲವೆ ಜನ್ಮಸಿದ್ಧವಾಗಿರುವ ಅಸ್ತ್ರಸಂಪ್ರದಾಯವುಳ್ಳವರು (ಕಗವಿ. ೧೨೮. ಉತ್ತರಾ). [ಅಸ್ತ್ರ + ಸಂಪ್ರದಾಯ]

ಅಸ್ತ್ರಾಲಿ (ನಾ). ಬಾಣಗಳ ಸಮೂಹ; ಅಸ್ತ್ರಗಳ ಸಾಲು: ಶೂಲಾಯುಧದಿಂದಿಡೆ ಲಯಕಾಲೋರಗನಂತೆ ಬರ್ಪುದಂ ಜಯಲಕ್ಷ್ಮೀಲೋಲಂ ಲಕ್ಷ್ಮೀಧರನಸ್ತ್ರಾಲಿಗಳಿಂ ಖಂಡಖಂಡಮಾಗಿರೆ ಕಡಿದಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೪–೨೫). [ಅಸ್ತ್ರ + ಆಲಿ$_5$]

ಅಸ್ತ್ರಿ (ನಾ). ಅಸ್ತ್ರಧಾರಿ; ಬಿಲ್ಗಾರ: "ಬಿಲ್ಗಾರನು" (ಅಮರ. ಟೀಕೆ). [ಸಂ. ಅಸ್ತ್ರಿನ್]

ಅಸ್ಥಾಗ (ನಾ). ಆಳವಾದುದು; ಅಗಾಧ: "ಅತ(ಳಾ)ಳಃ, ಅಸ್ಪರ್ಶಂ, ಅಗಾಧಃ, ಗಂಭೀರಂ, ಗಭೀರಂ, ಅಸ್ಥಾಗಂ—ಈ ೫ ಗುಂಡಿತು" (ಹಲಾಯು. ೧೦೭–೨೭). [ಸಂ.]

ಅಸ್ಥಾನ (ನಾ). ಸ್ಥಾನವಲ್ಲದ್ದು; ಯೋಗ್ಯವಲ್ಲದ ಸ್ಥಾನ: ಇದು ಮೂಲೋಕಕ್ಕಮೊಂದಚ್ಚರಿಯೆನಿಸಿದುದಸ್ಥಾನದೊಳ್ ರೂಪಮಂ ಮಾಡಿದ ವಾಣೀಶಪ್ರಯತ್ನಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೫೦). [ಸಂ.]

ಅಸ್ಥಾನಪದ (ನಾ). [ಕಾವ್ಯಮೀ] ಒಂದು ಕಾವ್ಯದೋಷ: "ಅಸ್ಥಾನಪದ – ಪದಗಳನ್ನು ಸರಿಯಾದ ಸ್ಥಾನಗಳಲ್ಲಿ ಉಪಯೋಗಿಸದೆ ಇರುವುದು" (ಕೈಪಿಡಿ. ೨೨೮). [ಅಸ್ಥಾನ + ಪದ್ಯ]

ಅಸ್ಥಿ (ನಾ). ಮೂಳೆ; ಎಲುಬು: "ಮೂಳೆಯೆನಲೆಲುವೆನಲ್ಕಸ್ಥಿ" (ಶಬ್ದಮಂ. ೩೩); ನೆರೆದ ಹಲವಂಗದಸ್ಥಿಗಳನಾರೈಯುತ್ತ ಹೊಕ್ಕನಾ ಸುಡುಗಾಡನವನೀಶನು (ಹಚಕಾ. ೧೧–೪೧). [ಸಂ.]

ಅಸ್ಥಿಗತ (ಗು). ಮೂಳೆಯನ್ನು ಹೊಕ್ಕ; ಎಲುಬನ್ನು ಸೇರಿದ; ಮೂಳೆಗೆ ವ್ಯಾಪಿಸಿದ; ಬಹುಕಾಲದಿಂದ ಇರುವ: ರಾ ಎಂದ ಮಾತ್ರದೊಳು ರಕ್ತಮಾಂಸದೊಳಿದ್ದ ಆಯಸ್ಥಿಗತವಾದ ಅತಿಪಾಪವನ್ನು ಮಾಯವನು ಮಾಡಿ ಮಹರಾಯ ಮುಕ್ತಿಯ ಕೊಡುವ ದಾಯವನು ವಾಲ್ಮೀಕಿ ಮುನಿರಾಯ ಬಲ್ಲ (ಪುರಂದ. ೫–೫೧–೧); ಬಹುಕಾಲದಿಂದ ಅಲ್ಲಿ ನೆಲಸಿ ಅಸ್ಥಿಗತವಾದ ಗುಣಕ್ರಿಯಾ ವ್ಯಾಪಾರಗಳು (ನಿಬಂಧ. I, ೧೦). [ಅಸ್ಥಿ + ಗತ]

ಅಸ್ಥಿಗತಜ್ವರ (ನಾ). ಮೂಳೆಯೊಳಗೆ ಸೇರಿದ ಜ್ವರ: ಕಹಿಪಡವಲ, ಕಟುಕರೋಹಿಣಿ, ಭದ್ರಮುಸ್ತೆ, ಎಲುವನ ಸಂದಿಬೇರು, ಶುಂಠಿ, ಪಾಪಟಿಬೇರು, ಪರ್ಪಾಟಕ ಇವೆಲ್ಲ ಸಮಭಾಗ ಕಷಾಯವಿಕ್ಕಿ ಸೇವಿಸೆ ಅಸ್ಥಿಗತಜ್ವರ ಗುಣವಕ್ಕುಂ (ಸಕವೈ. ೧೦೮). [ಅಸ್ಥಿಗತ + ಜ್ವರ]

ಅಸ್ಥಿಪಂಜರ (ನಾ). ಎಲುಬುಗೂಡು; (ಶರೀರದ) ಮೂಳೆಗಳ ರಚನೆ: "ಅಸ್ಥಿಪಂಜರಂ ಕಂಕಾಳಮೆನಲೊಡಲಯೆಲು" (ಮಂಗರಾ. ೧೧೭–೬); ಅಸ್ಥಿಪಂಜರದಂತೆವೋಲಸ್ಥಿರ ಸ್ಥವಿರೆಯಂ ಕಂಡೊಡನೆ ಕೈಕೆ ನಡೆದಳ್ ಬಳಿಗೆ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೨೧–೫೫೩). [ಅಸ್ಥಿ + ಪಂಜರ$_1$]

ಅಸ್ಥಿಭಂಗ (ನಾ). ಮೂಳೆ ಮುರಿಯುವುದು. [ಅಸ್ಥಿ + ಭಂಗ]

ಅಸ್ಥಿರ (ಗು). ೧. ಸ್ಥಿರವಲ್ಲದ; ನೆಲೆಯಿಲ್ಲದ; ಸ್ವಲ್ಪಕಾಲ ಮಾತ್ರ ನಿಲ್ಲುವ; ಚಂಚಲವಾದ: ಸ್ಥಿರಾಸ್ಥಿರ ಶುಭಾಶುಭ ಸುಸ್ವರದುಸ್ವರ . . . ದ್ವಿಸಪ್ತತಿ ಪ್ರಕೃತಿಗಳಂ ನಿರವಶೇಷಂ ಕಿಡಿಸಿ (ಆದಿಪು. ೧೬–೪೯ ವ). ೨. ಭದ್ರವಲ್ಲದ; ಅಲ್ಲಾಡುವ. [ಸಂ.]

ಅಸ್ಥಿರಚರಿತೆ (ನಾ). ಚಂಚಲವಾದ ನಡತೆಯುಳ್ಳವಳು: ಅನುಚಿತೆಯರಸ್ಥಿರಚರಿತೆಯರು ವಿಗಡೆಯರು (ಬಸಪು. ೪೦–೫೩).
[ಸಂ. ಅಸ್ಥಿರಚರಿತಾ]

ಅಸ್ಥಿರತೆ (ನಾ). = ಅಸ್ಥಿರತ್ವ. [ಸಂ. ಅಸ್ಥಿರತಾ]

ಅಸ್ಥಿರತ್ವ (ನಾ). ಸ್ಥಿರವಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ; ಚಂಚಲತೆ. [ಸಂ.]

ಅಸ್ಥಿವಳ್ಳಿ, ಅಸ್ತಿವಳ್ಳಿ (ನಾ). ಮಂಗರವಳ್ಳಿ ಗಿಡ; ನರಳೆಕುಡಿ; ವಜ್ರವಲ್ಲಿಗಿಡ: "ಅಸ್ಥಿವಳ್ಳಿ [ಪಾಠಾಂ. ಅಸ್ತಿವಳ್ಳಿ, ಯಸ್ತಿಮಲ್ಲಿ] ಮಂಗುರವಳ್ಳಿ" (ಮಂಗರಾ. ೪೩–೪೩). ಅಸ್ತಿವಳ್ಳಿ: ಮೇಲಿನ ಪ್ರಯೋಗದ ಪಾಠಾಂತರವನ್ನು ನೋಡಿ. [ಸಂ. ಅಸ್ಥಿವಲ್ಲೀ]

ಅಸ್ಥಿಸಂಗ್ರಹ (ನಾ). ಹೆಣವನ್ನು ಸುಟ್ಟಮೇಲೆ ಶಾಸ್ತ್ರೋಕ್ತವಾಗಿ ಮೂಳೆಗಳನ್ನು ಸಂಗ್ರಹಿಸುವುದು. [ಅಸ್ಥಿ + ಸಂಗ್ರಹ]

ಅಸ್ಥಿಸಂಚಯ (ನಾ). = ಅಸ್ಥಿಸಂಗ್ರಹ. [ಅಸ್ಥಿ + ಸಂಚಯ]

ಅಸ್ಥಿಸಾರ (ನಾ). ಮಜ್ಜೆಯೆಂಬ ಧಾತು. [ಅಸ್ಥಿ + ಸಾರ$_2$]

ಅಸಿಸ್ರಾವ (ನಾ). ಮೂಳೆ ಕರಗಿ ಹರಿಯುವ ಒಂದು ರೋಗ; ಶ್ವೇತಸ್ರಾವ; ಸೋಮರೋಗ; ಬಿಳಿಸೆರಗು: ಘೃತಶೇಷವಾಗಿ ಕಾಸಿ ಹದದಲ್ಲಿ ಇಳುಹಿ ಪ್ರಾತಃಕಾಲದಲ್ಲಿ ಸೇವಿಸಲು ಸ್ತ್ರೀಯರುಗಳಿಗೆ ಹೆನ್ನೆತ್ತರು, ಅಸೃಗ್ದರ, ಪ್ರದರ, ಅಸ್ಥಿಸ್ರಾವ ಇಷ್ಟೂ ಪರಿಹರ (ವೈದ್ಯಸಾ. ೧೪೨ ಟೀಕೆ). [ಅಸ್ಥಿ + ಸ್ರಾವ]

ಅಸ್ನಾತ (ಗು). ಸ್ನಾನ ಮಾಡದ. [ಸಂ.]

ಅಸ್ನಾತೆ (ನಾ). ಸ್ನಾನ ಮಾಡದವಳು: ಅಸ್ನಾತೆಯಾಗಿಯೆ ಪೂಜ್ಯೆ ತೆರಳಲ್ಕೆ ಬಯಸುವಳ್, ತಂದೆ, ಪತಿ ಪಾದದರ್ಶನಕೆ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೮೩೪–೨೧೧). [ಸಂ. ಅಸ್ನಾತಾ]

ಅಸ್ನಿಗ್ಧ (ಗು). ೧. ಜಿಡ್ಡಿಲ್ಲದ. ೨. ಸ್ನೇಹವಿಲ್ಲದ; ಕ್ರೂರವಾದ: "ಅಸ್ನಿಗ್ಧಮೆನೆ ಬೆಟ್ಟತು" (ಮಂಗರಾ. ೧೩೪–೩೪). [ಸಂ.]

ಅಸ್ನೇಹಿ (ನಾ). ಸ್ನೇಹವಿಲ್ಲದವನು; ಪ್ರೀತಿಯಿಲ್ಲದವನು: ಎಂಥವನನ್ನು ಅಸ್ನೇಹಿ ಎಂದು ಕರೆಯುತ್ತೇವೋ ಅಂಥವನೂ ಸಹ ಸಮಾಜ ಸಂಬಂಧಗಳನ್ನು ಉಳಿಸಿಕೊಂಡಿರುತ್ತಾನೆ (ರಾಜ್ಯಶಾ. ೩೭).
[ಸಂ. ಅಸ್ನೇಹಿನ್]

ಅಸ್ಪಂದತೆ (ನಾ). ಅಲುಗದಿರುವಿಕೆ; ಅಲ್ಲಾಡದಿರುವಿಕೆ: ಇಂದು ಚತುರ್ದಶಿಯಾಯ್ತದಱಿಂದಂ ತದ್ವಿದ್ಯೆಯಂ ಮನೋಮುದದಿಂದಸ್ಪಂದತೆಯಿನಿರ್ದು ಸಾಧಿಪೊಡೊಂದಿದ ಮಿತ್ರರ್ಕಳಿಲ್ಲದುಬ್ಬೆಗಮುತ್ತೆಂ (ನೇಮಿಪು. ೩–೧೫೪). [ಸಂ. ಅಸ್ಪಂದತಾ]

ಅಸ್ಪರ್ಶ (ಗು). ೧. ಸ್ಪರ್ಶವಿಲ್ಲದಿರುವ. (ನಾ). ೨. [ವ್ಯಾಕ] (ವರ್ಣಮಾಲೆಯಲ್ಲಿ) ಸ್ವರ ಮತ್ತು ಅವರ್ಗೀಯ ವ್ಯಂಜನಗಳು. [ಸಂ.]

ಅಸ್ಪಷ್ಟ (ಗು). ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿಲ್ಲದ; ಸರಿಯಾಗಿ ಕಾಣದ; ಅವ್ಯಕ್ತವಾದ: ನುಡಿ ಮುನ್ನಂ ಸ್ಪಷ್ಟಮಾಗಿರ್ದುದು ಬಱಿಕಮಿದಸ್ಪಷ್ಟಮಾಯ್ತಗ್ನಿ ಶಾಪಂಗುಡಲ್ (ಕಾದಂಪೂ. ೬೬). [ಸಂ.]

ಅಸ್ಪಷ್ಟಾಕ್ಷರ (ನಾ). ೧. ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿಲ್ಲದ ಅಕ್ಷರ. ೨. [ಕಾವ್ಯಮೀ] ಪ್ರಹೇಳಿಕೆ; ಕಾವ್ಯದ ಒಂದು ಪ್ರಭೇದ; ಸ್ಪಷ್ಟವಾದ ಅಕ್ಷರಗಳಿಲ್ಲದಿರುವುದರಿಂದ (ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಸ್ಪಷ್ಟತೆಯಿಲ್ಲದಿರುವ) ಒಂದು ಬಂಧ: ನೆಟ್ಟನೆ ತಾಂ ಸವಿಯೊಳೊಂದಿರೆ ಭೋಜನಮಾನಟ್ಟು ಬಡ್ಡಿಸು ನಾಮಱಿಯದೆನಸುಂ ಸವಿಯಂ ಪುಟ್ಟಿದಾಱುಮಱಿಯದದಱ ಪೆಸರೊಳುಟ್ಟುದಂ ಪೇಱೆ ಕೇಳ್ದೆನೆಂದಱಿಯೆಂ—ಇದು ಅಸ್ಪಷ್ಟಾಕ್ಷರಂ (ಕವಿರಾ. ೨–೧೪೫). [ಅಸ್ಪಷ್ಟ + ಅಕ್ಷರ]

ಅಸ್ಪೃಶ್ಯ (ಗು). ೧. ಮುಟ್ಟಬಾರದ. ೨. ಮುಟ್ಟಲಾಗದ: ಬೀಱುಡೆ ಬಾಯ ತಂಬುಲಮಿವಸ್ಪೃಶ್ಯಂಗಳೇನಲ್ಲಮೇ (ಪಂರಾಮಾ. ೯–೧೮೧). (ನಾ). ೩. ಮುಟ್ಟಬಾರದವನು; ಹೊಲೆಯ. [ಸಂ.]

ಅಸ್ಪೃಶ್ಯಕಾರು (ನಾ). ಚಮ್ಮಾರ ಮುಂತಾದ ಕಸುಬುದಾರರಲ್ಲಿ ಅಸ್ಪೃಶ್ಯವರ್ಗಕ್ಕೆ ಸೇರಿದ ಪಂಗಡ: ಸ್ಪೃಶ್ಯಾಸ್ಪೃಶ್ಯಕಾರುಗಳು ಮೆಂದಿರ್ತೆಱದ ಶೂದ್ರಸಂತತಿಗೆ . . . ಉಪದೇಶಂಗೆಯ್ದು (ಆದಿಪು. ೮–೬೪ ವ). [ಅಸ್ಪೃಶ್ಯ + ಕಾರು$_5$]

ಅಸ್ಪೃಷ್ಟ (ಗು). ಮುಟ್ಟಲ್ಪಡದ; ಮುಟ್ಟದ. 'ಅಸ್ಪೃಷ್ಟಪಾಂಶು' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅಸ್ಪೃಷ್ಟಪಾಂಶು (ನಾ). ಧೂಳು ಸೋಕದವನು; ಧೂಳಿನ ಸಂಪರ್ಕವಿಲ್ಲದವನು: ಅಸ್ಪೃಷ್ಟಪಾಂಶುವಾದೊಡಂ ಶಾಂತಿಧಾರಾರ್ಥಮಾಗಿ ಶ್ರೀಪದಮಂ ಹರ್ಷಾಶ್ರುವ್ಯಾಪಿತ ಜಳದಿಂದೆ ತೊಳೆದು ತಲೆಯೊಳ್ ತಳಿದು (ಚಂದ್ರಪು. ೫–೨೨ ವ, ೨೩). [ಅಸ್ಪೃಷ್ಟ + ಪಾಂಶು]

ಅಸ್ಫುಟ (ಗು). ಸ್ಫುಟವಲ್ಲದ; ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿಲ್ಲದ; ವ್ಯಕ್ತವಾಗಿ ತೋರದ: ಮಗ್ನಮೆಂಬವೋಲಸ್ಫುಟಂ ಸುಸ್ಥಿರಮಪುಷ್ಪವನರಾಜಿಗಳ್ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೧೧–೨೧೮). [ಸಂ.]

ಅಸ್ಫುಟವಚನ (ನಾ). ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಕೇಳಿಬರದ ಮಾತು; ಅಸ್ಪಷ್ಟವಾದ ಮಾತು; ತೊದಲು ನುಡಿ: ನೆಗೞ್ದರ್ಥಮಾಗಧೀಯಂ ನೆಗೞ್ದಜಿತಾನನದೊಳಾಗಳಸ್ಫುಟವಚನಂ (ಅಜಿಪು. ೫–೬೫).
[ಅಸ್ಫುಟ + ವಚನ]

ಅಸ್ಫುರಿತ (ಗು). ಪ್ರಕಾಶಿಸದ; ಹೊಳೆಯದ: ಅಶ್ಲಕ್ಷ್ಣಕೈರವವಕ್ರೀಡಿತ ಹಂಸವಸ್ಫುರಿತ ಚಂದ್ರಾದಿತ್ಯಂ . . . ಒಪ್ಪಿರ್ದುದಭ್ರಾಗಮಂ (ಜಗವಿ. ೪–೨೬). [ಸಂ.]

ಅಸ್ಮತ್ಕಾರ್ಯ (ನಾ). (ನನ್ನ) ನಮ್ಮ ಕೆಲಸ: ಅರಿಪುರತ್ರಯ ದಹನ ಕರ್ಮಸ್ಫುರಣವಸ್ಮತ್ಕಾರ್ಯವದು ಗೋಚರಿಸಿತು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೭–೪೪).
[ಸಂ. (ಅಸ್ಮದ್ + ಕಾರ್ಯ)]

ಅಸ್ಮತ್ಪಿತೃ (ನಾ). (ನನ್ನ) ನಮ್ಮ ತಂದೆ: ಅಸ್ಮತ್ಪಿತೃವೆನ್ನ ತಂಗೆಯಂ ಮದುವೆಮಾಟ್ಪುತ್ಸಾಹದಿಂದಟ್ಟಿದಂ (ಪಂಠಾಮಾ. ೨-೬).
[ಸಂ. (ಅಸ್ಮದ್ + ಪಿತೃ)]

ಅಸ್ಮತ್ಪುತ್ರ (ನಾ). (ನನ್ನ) ನಮ್ಮ ಮಗ: ಎಂತಸ್ಮತ್ಪುತ್ರನಂ ಸಂಗರದೊಳಟಿದೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧೧-೧೫೧); ನೀಂ ರಕ್ಷಿಸು ರೌಹಿಣೇಯನೆನಿಪಸ್ಮತ್ಪುತ್ರನಂ (ಜಗವಿ. ೩-೨೩). [ಸಂ. (ಅಸ್ಮದ್ + ಪುತ್ರ)]

ಅಸ್ಮತ್ಪುರೋಭಾಗ (ನಾ). (ನನ್ನ) ನಮ್ಮ ಮುಂಭಾಗ, —ಎದುರುಗಡೆ: ಇದಾರಸ್ಮತ್ಪುರೋಭಾಗದಲ್ಲಿ ಸೇವಾಮಧುರವಚನವಿಳಾಸಪರರೆಂದ (ಕುವ್ಯಾಗ. ೧೦-೪). [ಸಂ. (ಅಸ್ಮದ್ + ಪುರೋಭಾಗ)]

ಅಸ್ಮತ್ಪ್ರಭು (ನಾ). (ನನ್ನೊಡೆಯ) ನಮ್ಮೊಡೆಯ: ಅಸ್ಮತ್ಪ್ರಭು ಕೂಸಿಂದಿರ್ದನಿಲ್ಲೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೦-೬೨).
[ಸಂ. (ಅಸ್ಮದ್ + ಪ್ರಭು)]

ಅಸ್ಮತ್ಪ್ರಿಯ (ನಾ). (ನನ್ನ) ನಮ್ಮ ಪ್ರಿಯ: ಇನನಸ್ಮತ್ಪ್ರಿಯಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೮-೧೧). [ಸಂ. (ಅಸ್ಮದ್ + ಪ್ರಿಯ)]

ಅಸ್ಮದನುಗ್ರಹಾರ್ಥ (ಗು). (ನನ್ನನ್ನು) ನಮ್ಮನ್ನು ಅನುಗ್ರಹಿಸುವ ಉದ್ದೇಶದಿಂದ ಕೂಡಿದ: ಕಿರಾತವ್ಯವಹರಣೆಯಲಿ ಸುಳಿದುದಸ್ಮದನುಗ್ರಹಾರ್ಥವಲಾ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೬-೫೦).
[ಸಂ. (ಅಸ್ಮದ್ + ಅನುಗ್ರಹ + ಅರ್ಥ)]

ಅಸ್ಮದಾದ್ಯ (ನಾ). ನಾನೇ ಮುಂತಾದವರು; (ನನ್ನಂಥ) ನಮ್ಮಂಥವರು: ಅಂಘ್ರಿಯ ದರುಶನದ ಫಲಭೋಗ ಸಾರಿದುದಸ್ಮದಾದ್ಯರಿಗೆ (ಕುವ್ಯಾಉ. ೮-೫೬). [ಸಂ. (ಅಸ್ಮದ್ + ಆದ್ಯ)]

ಅಸ್ಮದಾರಾಧನ (ನಾ). (ನನ್ನ) ನಮ್ಮ ಪೂಜೆ: ಸದೋಷನಿವಂದಲಸ್ಮದಾರಾಧನ ವಿಘ್ನಕಾರಿ (ಶಾಂತಿಪು. ೯-೬).
[ಸಂ. (ಅಸ್ಮದ್ + ಅರಾಧನ)]

ಅಸ್ಮದೀಯ (ಗು). ೧. (ನನಗೆ) ನಮಗೆ ಸೇರಿದ; ನಮ್ಮದಾದ: ಪೋದೆಡೆಯೊಳಸ್ಮದೀಯ ಕುಶಲವಾರ್ತೆಗೆ ತಲ್ಲಣಿಸಲ್ವೇಡ (ಶಾಂತಿಪು. ೨-೬೬ ವ); ಇನ್ನಸ್ಮದೀಯ ಸಹಜಾತನಂ ಪುರಾಭ್ಯಂತರದೊಳೆಂತು ವಿಹಾರಿಸಲೀವೆನಲ್ಲೆಂ ನೀಮೆಲ್ಲಮನುರಾಗದೆ ಪೋಗಿಂ ಎಂದು ಮಹೀವಲ್ಲಭಂ ಬೆಸಸೆ (ನೇಮಿಪು. ೩-೧೩೬ ವ). (ನಾ). ೨. (ನನ್ನದು) ನಮ್ಮದು. [ಸಂ.]

ಅಸ್ಮದ್ಗುಣ (ನಾ). (ನನ್ನ) ನಮ್ಮ ಗುಣ: ತಾನೊಂದುಪಚಾರಧರನಾಗಿಯುಮಸ್ಮದ್ಗುಣಚ್ಛೇದಕಸಮರ್ಥಕನಾಗಿ ಬಂದು (ಶಾಂತಿಪು. ೯-೯೧ ವ). [ಸಂ. (ಅಸ್ಮದ್ + ಗುಣ)]

ಅಸ್ಮದ್ಗುರು (ನಾ). (ನನ್ನ) ನಮ್ಮ ಗುರು: ಅಸ್ಮದ್ಗುರುಗಳುಂ ತ್ರೈಲೋಕ್ಯಗುರುಗಳುಮಪ್ಪ ಕೀರ್ತಿಧರ ಗುರುಗಳ ಸಭಾಮಂಡಳಮಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೪-೮೨ ವ). [ಸಂ. (ಅಸ್ಮದ್ + ಗುರು)]

ಅಸ್ಮದ್ಧರಣೀಶ (ನಾ). (ನನ್ನ) ನಮ್ಮ ನೆಲದೊಡೆಯ; ನಮ್ಮ ರಾಜ: ತುರಗಾರೂಢನೀಬರ್ಪನಸ್ಮದ್ಧರಣೀಶಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೫-೩೯).
[ಸಂ. (ಅಸ್ಮದ್ + ಧರಣೀಶ)]

ಅಸ್ಮರಣ (ನಾ). ಸ್ಮರಣೆಯಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ನೆನಪಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ವಿಸ್ಮೃತಿ: ಪರಿಕಿಪೊಡಸ್ಮರಣಮನಾದರಂ . . . ಸಾಮಯಿಕವ್ರತಕ್ಕತಿಚಾರಂ (ಸುಕುಮಾ. ೬-೨೧). [ಸಂ.]

ಅಸ್ಮಾನಿ (ನಾ). ನೀಲಿಯ ಬಣ್ಣ; ಮೇಘವರ್ಣ: ೫ನೆದರಿಂದ ಅಸ್ಮಾನೀ ಬಣ್ಣದ್ದು (ಮುಂಬಯಿ. ೬-೧೫೧); "ನನ್ನ ಅಸ್ಮಾನೀಪತ್ತಲ ಮೊನ್ನೆ ಗಂಜಿಗೆ ಕೊಟ್ಟೆಯಲ್ಲ? ಇನ್ನು ನಾನು ಯಾವುದು ಉಡಬೇಕು" (ರಕ್ತಧ್ವ. ೨೩೪). [← ಮರಾ. ಅಸ್ಮಾನೀ; ಹಿಂ. ಆಸ್‌ಮಾನೀ = ಆಕಾಶನೀಲಿ]

ಅಸ್ಮಿತೆ (ನಾ). ೧. ಮಂದಹಾಸವಿಲ್ಲದವಳು. ೨.[ತತ್ತ್ವಶಾ] ನಾನು, ನನ್ನದು ಎಂಬ ಅಭಿಮಾನ; ಅಹಂಕಾರ: ಕ್ಲೇಶಗಳು – ಅವಿದ್ಯೆ, ಅಸ್ಮಿತೆ, ರಾಗ, ದ್ವೇಷ, ಅಭಿನಿವೇಶ ಎಂದು ಐದು ಇವೆ (ಅಮೃತ. ೧-೨೨ ಟೀಕು); ಸ್ಮಿತವೆ ವಿಸ್ಮಿತವಾಯ್ತು ಅಸ್ಪರ್ಶ ಸ್ಪರ್ಶದಲಿ ಅಸ್ಮಿತೆಯ ಸ್ಫೂರ್ತಿಸಿತ್ತು (ಸೂರ್ಯಪಾ. ೬೯-೧೮). [ಸಂ. ಅಸ್ಮಿತಾ]

ಅಸ್ಮೃತ (ಗು). ಸ್ಮರಿಸದ; ನೆನೆಯದ. [ಸಂ.]

ಅಸ್ಮೃತಾಹಾರ (ನಾ). ಆಹಾರವನ್ನು ಸ್ಮರಿಸದವನು: ವಿಂಶತಿ ಸಹಸ್ರವರ್ಷಪರ್ಯಂತ[ಮ]ಸ್ಮೃತಾಹಾರನುಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೭-೭೭ ವ).
[ಅಸ್ಮೃತ + ಆಹಾರ]

ಅಸ್ಮೃತಿ (ನಾ). ನೆನಪಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ಮರೆವು. [ಸಂ.]

ಅಸ್ಮೇರ (ಗು). ೧. ಮುಗುಳುನಗೆಯಿಲ್ಲದ. ೨. ಅರಳದ; ಬಿರಿಯದ: ಅಸ್ಮೇರಾಬ್ಜವಶ್ಲಕ್ಷ್ಣಕೈರವಂ . . . ಒಪ್ಪಿರ್ದುದಭ್ರಾಗಮಂ (ಜಗವಿ. ೪-೨೯). [ಸಂ.]

ಅಸ್ರ (ನಾ). ೧. ಕಣ್ಣೀರು: "ಅಶ್ರು . . . ನಯನಜಳಂ, ಅಸ್ರಃ — ಈ ೫ ಕಣ್ಣನೀರ್" (ಹಲಾಯು. ೮೬-೩೬೫). ೨. ರಕ್ತ: "ಕ್ಷತಜಂ, ಲೋಹಿತಂ, ಅಸ್ರಂ, ರುಧಿರಂ, ಅಸೃಕ್, ಶೋಣಿತಂ, ರಕ್ತಂ—ಈ ೭ ನೆತ್ತರು" (ಹಲಾಯು. ೧೦೪-೧೦); ಅತಿವಿಶದ ವಿಶಾಲೋರುಕ್ಷತದಿಂದೊಜಿದನಿತು ಜಡೆಯುಮಂ ನಾಂದಿ ಮನಃಕ್ಷತದೊಡನೆಟ್ಟಜಿಸಿದುದುತ್ಥಿತಮಾವಂ ದಸ್ರಮಿಶ್ರಗಂಧಂ ಮುನಿಯಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧-೧೦೫). ೩. ಕೂದಲು; ತಲೆಕೂದಲು. ೪. ರಾಗದ್ವೇಷದಿಂದ ಶತ್ರುವನ್ನು ಭೇದಿಸುವುದು: "ವಿಲೋಚನಜಲ ರಕ್ತ ಕೇಶಲಮೆಂಬಿವುಮಸ್ರವೆನಿಕ್ಕು" (ನಾನಾರ. ೬೬). ೫. ಮೂಲೆ; ಕೊನೆ. 'ಚತುರಸ್ರ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅಸ್ರಪ (ನಾ). ರಕ್ತ ಕುಡಿಯುವವನು; ರಾಕ್ಷಸ; ದೈತ್ಯ. [ಸಂ.]

ಅಸ್ರು (ನಾ). ಕಣ್ಣೀರು (ಕಿ). [ಸಂ. ಅಶ್ರು]

ಅಸ್ವ (ನಾ). ಏನೂ ಇಲ್ಲದವನು; ತನ್ನದಾಗಿ ಯಾವ ಸ್ವತ್ತೂ ಇಲ್ಲದವನು: ರಸದ ಬಾವಿಯಲ್ಲಿ ಅಸಿಯ ಮಡುವ ಕಲಕಿ . . . ಅಸ್ವನ ಚಿತ್ತವ ಕಿತ್ತು ನಿಶ್ಚಯದಲ್ಲಿ ಆಡುವಾತನೆ ನಿಜವಸ್ತು (ಅಜಿಮಾ. ೪೦-೬೯); ರವಿ . . . ಕುಂಭದೊಳ್ ಕೂಡೆ ದೇಹೋದ್ಭವ ಭಾಗ್ಯೋತ್ಸೃಷ್ಟನಸ್ವಂ (ಜಾತತಿ. ೧೭-೧೭). [ಸಂ.]

ಅಸ್ವಚ್ಛ (ಗು). ಸ್ವಚ್ಛವಲ್ಲದ; ಶುದ್ಧವಲ್ಲದ: ಅವಿಶಾಲಾಂಬರವಪ್ರಸನ್ನದಿವವಸ್ಪಷ್ಟಾಧ್ವವಸ್ವಚ್ಛತೋಯಂ . . . ಒಪ್ಪಿರ್ದುದಭ್ರಾಗಮಂ (ಜಗವಿ. ೪-೨೯). [ಸಂ.]

ಅಸ್ವಚ್ಛಂದ (ನಾ). ಪರಾಧೀನ; ಅಸ್ವತಂತ್ರ; ಸ್ವಂತ ಇಚ್ಛೆಯಂತೆ ನಡೆಯಲಾರದವನು. [ಸಂ.]

ಅಸ್ವತಂತ್ರ (ನಾ). ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯವಿಲ್ಲದವನು; ಪರಾಧೀನ. [ಸಂ.]

ಅಸ್ವತಂತ್ರತೆ (ನಾ). ಇತರರಿಗೆ ಅಧೀನವಾಗಿರುವಿಕೆ; ಪರಾಧೀನತೆ: ಮಾಯೆಯು ಮಿಥ್ಯೆಯಪ್ಪುದಜಿಂ ಸದ್ರೂಪಚೈತನ್ಯಮಂ ಬಿಟ್ಟು ತೋಜದಿಹುದೇ ಅಸ್ವತಂತ್ರತೆಯೆನಿಸುವುದು (ಎವೇಕ. ೨೯). [ಸಂ. ಅಸ್ವತಂತ್ರತಾ]

ಅಸ್ವಪ್ನ (ಗು). ೧. ನಿದ್ರೆಯಿಲ್ಲದ. (ನಾ). ೨. ದೇವತೆ: "ನಿರ್ಜರಃ, ಅಸ್ವಪ್ನಃ . . . ದೈವತಂ – ಈ ೨೧ ದೇವರ್ಕಳ ಪೆಸರ್" (ಹಲಾಯು. ೨-೪); ಅವನಿಯಂ ಧರಣಿಯಸ್ವಪ್ನರಿಂಗರ್ಪಿಸಿದ ಕಾರಣಂ ಕೇಳುವೆಂ (ಪರಶು. ೪೦-೩೫). [ಸಂ.]

ಅಸ್ವಪ್ನಾದ್ರಿ (ನಾ). ದೇವತೆಗಳ ಪರ್ವತ; ಮೇರುಪರ್ವತ: ಅಬ್ಧಿಗಳೊಳ್ ಪಾಲ್ಗಡಲ್ ಅದ್ರಿಸಂಕುಲದೊಳಸ್ವಪ್ನಾದ್ರಿ . . . ಹೊಯ್ಸಳೋರ್ವೀಶಮಂತ್ರಿಗಳೊಳ್ ಕೇಶವದಂಡನಾಯಕನನೂನ ಶ್ರೀಗಧಿಷ್ಠಾಯಕಂ (ಎಕ. V, ಚನ್ನರಾ. ೨೪೪-೨೧; 1209). [ಅಸ್ವಪ್ನ + ಅದ್ರಿ]

ಅಸ್ವಪ್ನಾನಕೆ (ನಾ). ದೇವ ದುಂದುಭಿ; ದೇವತೆಗಳ ಭೇರಿ: ದಿವಿಜ ಜಯಧ್ವಾನಮುಂ ಕಿನ್ನರೀಗೇಯಮುಮಸ್ವಪ್ನಾನಕಧ್ವಾನಮುಮೆಸೆಯೆ (ಜಗವಿ. ೮–೧೧೦). [ಅಸ್ವಪ್ನ + ಅನಕ]

ಅಸ್ವಭಾವಿಕ (ನಾ). = ಅಸ್ವಾಭಾವಿಕ: ಅಸ್ವಭಾವಿಕವಲ್ಲ ನೈಜವಿದು ತನಗೆ (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೬–೨೦). [< ಸಂ. ಅಸ್ವಾಭಾವಿಕ]

ಅಸ್ವರ (ಗು). ೧. ಸ್ವರವಲ್ಲದ. ೨. ಸ್ವರವಿಲ್ಲದ; ಶಬ್ದವಿಲ್ಲದ: ಅಸ್ವರಾನ್ಯಭೃತವಂದೊಪ್ಪಿರ್ದುದಭ್ರಾಗಮಂ (ಜಗವಿ. ೪–೨೬). ೩. [ವ್ಯಾಕ] ಸ್ವರವಲ್ಲದ್ದು; ವ್ಯಂಜನ: ನಿನಗೆ ಯೆನಗೆ ತನಗೆಂದು ಚತುರ್ಥೀ ನಿರ್ದೇಶಕ್ಕಿತರ ಸ್ಥಾನಕ್ಕಸ್ವರದಿನಿರ್ಪ ನಿನ್ ಎನ್ ತಂಗಳ್ (ಶಮದ. ೧೪೬). [ಸಂ.]

ಅಸ್ವರವಿಧಿ (ನಾ). [ವ್ಯಾಕ] ಸ್ವರವಲ್ಲದ ನಿಯಮ; ವ್ಯಂಜನವಿಧಿ: ಯರಲಣಜಟವರ್ಣೋತ್ಕರಮೆ ವಲಂ ಪದದ ಕಡೆಯೊಳಸ್ವರವಿಧಿಯಂ ಪಿರಿದುಂ ತಾಳ್ದುಗುಂ (ಶಮದ. ೪೮). [ಅಸ್ವರ + ವಿಧಿ]

ಅಸ್ವಸ್ಥೆ (ನಾ). ಆರೋಗ್ಯವಿಲ್ಲದವಳು; ನೆಮ್ಮದಿಯಿಲ್ಲದವಳು: ಮತ್ಪ್ರಾಣಸಮಾನೆಯಾಕೆ ನಿಜದಿಂದಸ್ವಸ್ಥೆ (ಕಾದಂಪೂ. ೯೯೧). [ಸಂ. ಅಸ್ವಸ್ಥಾ]

ಅಸ್ವಾಧೀನ (ಗು). ಸ್ವಂತ ಇಚ್ಛೆಗೆ ಅಧೀನವಲ್ಲದ; ಪರತಂತ್ರವಾದ. [ಸಂ.]

ಅಸ್ವಾಧ್ಯಾಯ (ನಾ). ೧. ವೇದಾಭ್ಯಾಸವಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ಅಧ್ಯಯನ ಮಾಡದಿರುವುದು. ೨. ವೇದಾಭ್ಯಾಸ ಮಾಡದವನು: "ಅಸ್ವಾಧ್ಯಾಯಃ, ನಿರಾಕೃತಿಃ – ಈ ೨ ವೇದವಿಲ್ಲದವಂ" (ಹಲಾಯು. ೬೬–೨೫೧). [ಸಂ.]

ಅಸ್ವಾಭಾವಿಕ (ಗು). ಪ್ರಕೃತಿಗೆ ವಿರುದ್ಧವಾದ; ಸಹಜವಲ್ಲದ; ಕೃತಕವಾದ. [ಸಂ.]

ಅಸ್ವಾಭಾವಿಕತೆ (ನಾ). ನೈಜವಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ; ಕೃತಕತೆ: ಅವರ ಭಾವಗಳಲ್ಲಿ ಆಗಾಗ್ಗೆ ಅಸ್ವಾಭಾವಿಕತೆಯು ಬರುತ್ತದೆ (ಕೆಲಕ. ೫೦). [ಸಂ. ಅಸ್ವಾಭಾವಿಕತಾ]

ಅಸ್ವಾಮಿವಿಕ್ರಯ (ನಾ). (ವಸ್ತುವಿನ) ಒಡೆತನವಿಲ್ಲದೆ ಮಾರುವುದು; ಸ್ವಾಮ್ಯವಿಲ್ಲದೆ ವಿಕ್ರಯಮಾಡುವುದು: ವ್ಯವಹಾರವು (೧) ಋಣಾದಾನ (Debt) (೨) ನಿಕ್ಷೇಪ (Bailment) (೩) ಅಸ್ವಾಮಿವಿಕ್ರಯ (Selling Property which is not one's own) . . . ಎಂದು ಹದಿನೆಂಟು ವಿಧವಾಗಿ ವಿಭಜಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿತ್ತು (ಭಾರದ. ೫೬). [ಅಸ್ವಾಮ್ಯ + ವಿಕ್ರಯ]

ಅಸ್ವಾಮ್ಯ (ನಾ). ಒಡೆತನವಿಲ್ಲದಿರುವುದು: ಗುರುನದೀಸುತರಳಿದ ಬಳಿಕೀ ಧರೆಗೆ ನಿನಗಸ್ವಾಮ್ಯ (ಕುವ್ಯಾಶ. ೧–೧೬). [ಸಂ.]

ಅಸ್ವಾರಸ್ಯ (ನಾ). ಸ್ವಾರಸ್ಯವಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ಸೊಗಸಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ನೀರಸ; ಸಪ್ಪೆ. [ಸಂ.]

ಅಸ್ವಾಸ್ಥ್ಯ (ನಾ). ಸ್ವಸ್ಥತೆಯಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ಅನಾರೋಗ್ಯ. [ಸಂ.]

ಅಸ್ವೈರಿಣಿ (ನಾ). ೧. ಜಾರೆಯಲ್ಲದವಳು. ೨. ಸ್ವೇಚ್ಛೆಯಾಗಿ ನಡೆಯದವಳು. [ಸಂ. ಅಸ್ವೈರಿಣೀ]

ಅಸ್ಸಲ್ 'ಅಸಲ್' ನೋ.

ಅಹ$_1$ 'ಆಗು$_1$' ಪರಾ.

ಅಹ$_2$ 'ಅಹಹ' ನೋ.

ಅಹ$_3$ (ನಾ). = ಅಹಂ ೨: ಇಂದು ಪವನಜನಹವ ಮುಱಿದರು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೪–೪೨); ಇವನಹವ ಮುರಿಯಲು ನಿಮ್ಮ ಮಾನಕೆ ನಿಮಿಷ ತಾನಿಲ್ಲ (ಕೋಗಯ. ೯–೮೬). [ಸಂ. ಅಹಂ]

ಅಹಂ (ನಾ). ೧. ನಾನು ಎಂಬ ಭಾವ: ಮನ ಮುಗ್ಧವಾದಡೇನಯ್ಯ, ಅಹಮೆಂಬುದ ಬಿಡದನ್ನಕ್ಕ? (ಲಿಂಗವ. ೪). ೨. ಗರ್ವ: ಅವನಿಗೆ ಈಚೆಗೆ ತುಂಬ ಅಹಂ, ತಡೆಯಲಿಕ್ಕೆ ಶಕ್ಯವಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ). [ಸಂ.]

ಅಹಂಕರಣ (ನಾ). = ಅಹಂಕಾರ. [ಸಂ.]

ಅಹಂಕರಿಸು (ಕ್ರಿ). ಅಹಂಕಾರಪಡು; ಗರ್ವಿಸು; ಗರ್ವಿಷ್ಠನಾಗು: ಪಿರಿಯ ನಾನೆಂದಹಂಕರಿಸಿಕೊಂಡಿರ್ಪುದಂ ಪರಿಹರಿಸಿ (ಪದ್ಮರಾ. ೯–೧೪); ವೃಥಾ ನೀವೇಕಹಂಕರಿಸುವಿರಿ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೮–೩೧); ಹಗೆ ಬಡವೆಂದ ಹಂಕರಿಸುವರೆ (ಅಕ್ರೂಚ. ೨–೧೩). [ಅಹಂಕರಣ + –ಇಸ್ಸು$_3$]

ಅಹಂಕರಿಸುಹ (ನಾ). ಅಹಂಕಾರಪಡುವುದು; ಗರ್ವಿಸುವುದು: "ಅಹಮಹಮಿಕೆ ನಾ ಬಲ್ಲಿದನ್ ತಾ ಬಲ್ಲಿದನ್ ಎಂದು ಅಹಂಕರಿಸುಹಂ" (ನಾಚಿರಾ. ೬). [ಅಹಂಕರಿಸು + –ಹ$_2$ (< –ಪ$_2$)]

ಅಹಂಕಾರ (ನಾ). ೧. ಗರ್ವ; ಹಮ್ಮು: ಮನುಷ್ಯನಿಗೆ ಆವೇಶ ಬಂದಾಗ ಇರುವಷ್ಟು 'ಅಹಂ'ಕಾರವು ಮತ್ತಾವಾಗಲೂ ಇರುವುದಿಲ್ಲ (ಮಲೆನಾ. ೪); ಅಹಂಕಾರಕೆ ಉದಾಸೀನವೆ ಮದ್ದು (ಗಾದೆ). ೨. [ತತ್ತ್ವಶಾ] ಸಾಂಖ್ಯ ಮತದ ಇಪ್ಪತ್ತೈದು ತತ್ತ್ವಗಳಲ್ಲಿ ಮೂರನೆಯದು: ಆ ಬುದ್ಧಿಯೆಂಬ ಸಮುದ್ರದಲ್ಲಿ ಗುಳ್ಳೆಗಳಂತೆ ಅಹಂಕಾರವೆಂಬ ಮೂರನೆಯ ತತ್ತ್ವವು ಹೊರಬೀಳುವುದು (ಹಿಂದಸಾ. ೫೫). ೩. ಅಂತಃಕರಣಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಬುದ್ಧಿ, ಅಹಂಕಾರ, ಮನಸ್ಸು ಎಂದು ಮೂರು ಅಂತಃಕರಣಗಳು (ಹಿಂದಸಾ. ೬೦). [ಸಂ.]

ಅಹಂಕಾರಕಾಯ (ನಾ). 'ಅಹಂ' ಎಂದು ತಿಳಿಯುವ ಜೀವವನ್ನೇ ಶರೀರವಾಗಿ ಉಳ್ಳವನು; ಅಹಂಕಾರವನ್ನೇ ಶರೀರವಾಗಿ ಪಡೆದವನು: ಸ್ವಾಮಿಯೆಯಹಂಕಾರಕಾಯ ಲಸದೀಶಾಯತೇ . . . ನಿನಗೋಸ್ಕರಂ ನಮಸ್ಕಾರ (ವೀಶೈಪು. ೬–೧–೪೫). [ಅಹಂಕಾರ + ಕಾಯ]

ಅಹಂಕಾರಗರಿಮ (ನಾ). ಅಹಂಕಾರದ ಹೆಚ್ಚಳವನ್ನುಳ್ಳುದು; ಪ್ರತಿಷ್ಠೆಯನ್ನು ಪ್ರದರ್ಶಿಸುವಂಥದು: ಅಹಂಕಾರಗರಿಮಂ ಊರ್ಜಸ್ವಿ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೭೭೨). [ಅಹಂಕಾರ + ಗರಿಮ]

ಅಹಂಕಾರತತ್ತ್ವ (ನಾ). ೧. [ಸಾಂಖ್ಯ] ಇಪ್ಪತ್ತೈದು ತತ್ತ್ವಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ೧ ಪ್ರಧಾನ, ೧ ಮಹತ್ತತ್ತ್ವ, ೧ ಅಹಂಕಾರತತ್ತ್ವ, ೫ ಭೂತತನ್ಮಾತ್ರೆಗಳು, ೫ ಮಹಾಭೂತಗಳು, ೧೧ ಇಂದ್ರಿಯಗಳು, ೧ ಪುರುಷ, ಈ ೨೫ ಸಾಂಖ್ಯರ ಎಣಿಕೆ (ಅಮೃತ. ೩–೧೫೦ ಟೀಕೆ); ತದನಂತರ ಮಹತ್ತತ್ತ್ವದ ದೆಸೆಯಿಂದ ವೈಕಾರಿಕ ತೈಜಸ ತಾಮಸವೆಂಬ ಮೂರು ವಿಧವಾದ ಅಹಂಕಾರತತ್ತ್ವ ಹುಟ್ಟಿತು (ಹಸಾರ. ೩–೧ ಟೀಕು). ೨. [ಅದ್ವೈತ] "ಹಿರಣ್ಯಗರ್ಭನೆಂಬ ಪ್ರಥಮಜೀವನ ಲಿಂಗಶರೀರಕ್ಕೆ ಮಹತ್ತತ್ತ್ವವೆಂದೂ ನಮ್ಮಗಳ ಲಿಂಗಶರೀರಕ್ಕೆ ಅಹಂಕಾರತತ್ತ್ವವೆಂದೂ ವ್ಯವಹಾರ" (ಹಿಂದಸಾ. ೧೯೬). ೩. [ದ್ವೈತ] ಇಪ್ಪತ್ತು ದ್ರವ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಗುಣತ್ರಯ, ಮಹತ್ತತ್ತ್ವ, ಅಹಂಕಾರತತ್ತ್ವ . . . ವಾಸನಾ ಪ್ರತಿಬಿಂಬ ಎಂದು ದ್ರವ್ಯಗಳು ಇಪ್ಪತ್ತು (ಹಿಂದಸಾ. ೨೬೫). [ಅಹಂಕಾರ + ತತ್ತ್ವ]

ಅಹಂಕಾರತನ (ನಾ). = ಅಹಂಕಾರಭಾವ: ತಮ್ಮಯ ಹೆಚ್ಚುಕುಂದಿನ ಜೀವಕಳೆಯಱಿಯದ ನಿರರ್ಥಕ ಜೀವಿಗಳಹಂಕಾರತನಕೇನೆಂಬುದಿದಕೆಂದ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೯–೧೭). [ಅಹಂಕಾರ + –ತನ]

ಅಹಂಕಾರಭಾವ (ನಾ). ಹೆಮ್ಮೆಯಿಂದ ಕೂಡಿರುವುದು; ತಾನೇ ಮೇಲು ಎಂಬ ಎಣಿಕೆ ಬೆರೆತಿರುವುದು: "ಬೆಱೆ – ಅಹಂಕಾರಭಾವೇ (ಗರ್ವಪಡು)" (ಶಮಧಾ). [ಅಹಂಕಾರ + ಭಾವ]

ಅಹಂಕಾರವಂತ (ನಾ). ಅಹಂಕಾರಿ; ಗರ್ವಿಷ್ಠ. [ಸಂ. ಅಹಂಕಾರವತ್]

ಅಹಂಕಾರವಂತೆ (ನಾ). ಅಹಂಕಾರವನ್ನು ಉಳ್ಳವಳು; ಗರ್ವಿಷ್ಠೆ. [ಅಹಂಕಾರವಂತ + –ಎ$_2$]

ಅಹಂಕಾರಾವಲಂಬನ (ನಾ). ತಾನು ಮೇಲೆಂಬ ಭಾವನೆಯನ್ನು ಹೊಂದಿರುವುದು: ಜೀವಜಾತಕ್ಕೊಡೆಯನಾ ರಾಜೀವನಾಭನು ಬರಿಯ ಹಂಕಾರಾವಲಂಬನದಿಂದ ಕೆಡುತಿಹುದಖಿಳಜಗವೆಂದ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೮–೬೧). [ಅಹಂಕಾರ + ಅವಲಂಬನ]

ಅಹಂಕಾರಿ (ನಾ). ತಾನೇ ಹೆಚ್ಚೆಂಬ ಭಾವವುಳ್ಳವನು; ಗರ್ವಿಷ್ಠ: "ಅಹಂಕಾರಿಯೆನೆ ಹೆಱರಿಂದ ಮೇಲೆಂಬನಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೬೮–೯). [ಸಂ. ಅಹಂಕಾರಿನ್]

ಅಹಂಕೃತಿ (ನಾ). = ಅಹಂಕಾರ ೧: ಇನಿತಹಂಕೃತಿ ಭಕ್ತಿಯದು ವರ್ಧನವಹುದೆ ಹೇಳಯ್ಯ (ಬಸಪು. ೨೫–೩೨); ತನಗಹಂಕೃತಿಯಿಲ್ಲ ವೈರೋಚನಿಯ ಪಡಿಹಾಱಿಕೆ ಕಿರೀಟಿಯ ಮನೆಯ ಬಂಡಿಯ ಬೋವನಾದನು ವೀರನಾರಯಣ (ಕುವ್ಯಾಉ. ೧–೪೫). [ಸಂ.]

ಅಹಂಕ್ರಿಯೆ (ನಾ). = ಅಹಂಕಾರ ೧: "ಸೊಕ್ಕು" (ಗಂಗಾಮ. ೨೦). [ಅಹಂ + ಕ್ರಿಯೆ]

ಅಹಂಗೆ 'ಅಹಗೆ' ನೋ.

ಅಹಂತವ್ಯ (ಗು). ಕೊಲ್ಲಬಾರದ: ನರಜೀವಿಗಳಿಗಹುದೇನಹಂತವ್ಯ ಪ್ರಯತ್ನತೆಯು (ಬಸಪು. ೩೮–೬೫). [ಸಂ.]

ಅಹಂತೆ (ನಾ). ಹೆಮ್ಮೆ; ಸೊಕ್ಕು: ತತ್ತುಭಯಕರ್ಮಮಧ್ಯದೊಳಿರ್ಪಹಂತೆಯಂ ಚಿತ್ತೆಂಬ ಕತ್ತರಿಯೊಳುಜದೆ ಕತ್ತರಿಪಂತೆ (ಲಶಿಚಿಂ. ೩೮–೨೦೩). [ಸಂ. ಅಹಂತಾ]

ಅಹಂಪೂರ್ವಂ (ಅ). ನಾನು ಮುಂದು, ತಾನು ಮುಂದು ಎಂದು: ಚಾರುತರ ಷಡ್ರಸೋಪೇತ ಮೃಷ್ಟಾನ್ನಮನೋರಂತಹಂಪೂರ್ವಮೆನೆ ಸೂದರೆಡೆಮಾಡುತ (ವೆಂಕಾರಾ. ೨–೬–೫೦). [ಸಂ.]

ಅಹಂಪೂರ್ವಿಕೆ (ನಾ). ನಾನು ಮುಂದು, ತಾನು ಮುಂದು ಎಂದು ನಡಸುವ ಕೆಲಸ; ಯುದ್ಧಸೇವೆ ಮುಂತಾದುವುಗಳಲ್ಲಿ ತಾನು ಮುಂದಾಗಬೇಕೆಂಬ ಉತ್ಸಾಹ: ಅಸ್ಥಾನದ ಉಪ್ಪಿನಿಂದ ಪರಿಪುಷ್ಟ ಧನ್ಯರಾಗುತ್ತಿರುವ ಸೌಭಾಗ್ಯರಿಗೆ ಸೇವಾನುಸಂಧಾನೋತ್ಸವದಲ್ಲಿ ತಪ್ಪದ ಸೌಹಾರ್ದದ ಅಹಂಪೂರ್ವಿಕೆಯ ಕೋಲಾಹಲನ (ಮಂತ್ರಶ. ೧೪–೨೨). [ಸಂ. ಅಹಂಪೂರ್ವಿಕಾ]

ಅಹಂಬ್ರಹ್ಮತ್ವ (ನಾ). ತಾನೇ ಬ್ರಹ್ಮನೆಂಬ ಗರ್ವದಿಂದ ಮೆರೆಯುವುದು; ಮಿತಿಮೀರಿದ ಹೆಮ್ಮೆ; ಅಹಂಕಾರ. [ಸಂ.]

ಅಹಂಭಾವ (ನಾ). ತಾನೇ ಮೇಲೆಂಬ ಭಾವ; ಅಹಂಕಾರ: ಅಹಂಭಾವ ತುಂಬಿ ತುಳುಕುವ ಕಾರಣವೇ ಅಜ್ಞಾನದ ಪರದೆ ಕಣ್ಣ ಮುಂದೆ ಕಟ್ಟುವುದು (ಧರ್ಮಸಾ. ೧೦೬). [ಸಂ.]

ಅಹಂಭಾವಲಾಂಛಿತ (ನಾ). ಅಹಂಕಾರದಿಂದ ಕೂಡಿದವನು; ಹಮ್ಮಿನಿಂದ ಕೂಡಿದವನು: ಕಠೋರಮತಿಗಳು ಅಹಂಭಾವಲಾಂಛಿತರು (ಕಒಸಾ. ೪ ಪೀ). [ಅಹಂಭಾವ + ಲಾಂಛಿತ]

ಅಹಂಮತಿ (ನಾ). ೧. ಹೆಮ್ಮೆ. ೨. [ತತ್ತ್ವಶಾ] ನಾನು ಎಂಬ ಬುದ್ಧಿ; ದೇಹಾತ್ಮ ಭ್ರಾಂತಿ. [ಅಹಂ + ಮತಿ]

ಅಹಂಮದಿ (ನಾ). ಮುಸಲ್ಮಾನ. 'ಅಹಂಮದಿದವಲತ್ತು' ಪರಾ. [← ಪಾರ. ಅಹ್ಮದ್]

ಅಹಂಮದಿದವಲತ್ತು (ನಾ). ಮುಸಲ್ಮಾನರ ಅಧಿಕಾರ: ಸರಕಾರದ ಅಹಂಮದಿದವಲತ್ತಿಗೆ ಶ್ರೇಯಸ್ಸು ಅಪೇಕ್ಷಿಸಿಕೊಂಡು ಸುಖದಲ್ಲಿಯಿರೋದು (ಎಕ. IX, ದೊಡ್ಡಬ. ೧೨–೪; 1786). [ಅಹಂಮದಿ + ದವಲತ್ತು (< ದೌಲತ್)]

ಅಹಂಮನ್ಯ (ನಾ). ೧. ತಾನು ಮೇಲೆಂದು ತಿಳಿದವನು. ೨. ತಾನು ದೇವರ ಅಂಶವೆಂದು ತಿಳಿದವನು: ನಿನಗೆ ನೀನನ್ಯನೆನಲೊ? ನನಗೆ ನಾನನ್ಯ? ಅಹಂಮನ್ಯ ವಿಶ್ವಜನ್ಯ ಹೇಳು ಸ್ವಯಂಧನ್ಯ! (ಸೂರ್ಯಪಾ. ೧೦೮–೭). [ಸಂ.]

ಅಹಂಮನ್ಯತೆ (ನಾ). = ಅಹಂಭಾವ: ನ್ಯಾಯಾನ್ಯಾಯ ವಿಧಾನವನ್ನು ಕಾಲ ಕೆಳಗೆ ಹಾಕಿ ಅಹಂಮನ್ಯತೆಯಿಂದ ತಲೆಯೆತ್ತಿ ಮೆರೆಯುವ ಹಿಂದೂ ಸಮಾಜ (ಅಲ್ಪವಿ. ೬೫). [ಸಂ. ಅಹಂಮನ್ಯತಾ]

ಅಹಂಮಮತೆ (ನಾ). ನಾನು ಮತ್ತು ನನ್ನದು ಎಂಬ ಭಾವ: ಬಿಡು ಸಂದೇಹವನಹಂಮಮತೆಗಳ ಬೀಳ್ಕೊಟ್ಟು ನೋಡು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೭–೨೭); ಬ್ರಹ್ಮವನು ನೆರೆ ತಿಳಿಯಲರಿಯದಹಂಮಮತೆಯಿಂದ (ಅಮೃತ. ೩–೬). [ಸಂ. ಅಹಂಮಮತಾ]

ಅಹಂಮಮತ್ವ (ನಾ). = ಅಹಂಮಮತೆ: ಶಾಪಭೀತರಹಂಮಮತ್ವ ಕೃತಾಪರಾಧರು (ಕುವ್ಯಾಅ. ೫–೧೩); ಭರತನ ಪ್ರೇಮವು ಅಹಂಮಮತ್ವಗಳಿಂದ ಕಲುಷಿತಜೀವಕ್ಕೆ . . . ಅತರ್ಕ್ಯವಾಗಿತ್ತು (ತುಳಸಿ. ೧೭೯). [ಸಂ. (ಅಹಂ + ಮಮತ್ವ)]

ಅಹಂವಾದಿ (ನಾ). ತಾನು ಮೇಲೆಂದು ವಾದಿಸುವವನು. [ಸಂ. ಅಹಂವಾದಿನ್]

ಅಹಃಪತಿ (ನಾ). ಹಗಲಿನ ಒಡೆಯ; ಸೂರ್ಯ: ರುದ್ರಭಟ್ಟಕೃತಿ ವೈಷ್ಣವಕಾವ್ಯರಸಾರ್ಣವಂ ತುಳುಂಕಾಡುಗೆ ಭೂಮಿ ನಿಲ್ವಿನಮಹಃಪತಿ ನಿಲ್ವಿನಮಿಂದು ನಿಲ್ವಿನಂ (ಜಗವಿ. ೧೮–೧೧೩); ಕೋಂಟೆಯಂ ನುಗುಳ್ದು ಪೋಗಲಹಃಪತಿ ಬೇಱೆ ಬಟ್ಟೆಗಾಣದೆ ತಡೆದಿರ್ಪಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೨–೬೪). [ಸಂ. (ಅಹನ್ + ಪತಿ)]

ಅಹಃಪತಿಸುತ (ನಾ). ೧. ಸೂರ್ಯಪುತ್ರ. ೨. ಶನಿ. ೩. ಯಮ. ೪. ಸುಗ್ರೀವ. ೫. ಕರ್ಣ: ಕುರುಕುಲದರ್ಪಣ ಮಱೆವುದಿನ್ನಹಃಪತಿಸುತನಂ (ಗದಾಯು. ೫–೩೨). [ಅಹಃಪತಿ + ಸುತ]

ಅಹಗೆ, ಅಹಂಗೆ, ಅಹಾಂಗೆ, ಆಹಂಗೆ, ಹಾಂಗೆ, ಹಾಗೆ (ಅ). ಆ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ; ಆ ಕ್ರಮದಲ್ಲಿ; ಆ ಮಾದರಿಯಲ್ಲಿ: ಅಹಗೆ ಮಾಡಿದಂ ಕಿಡುವಂ ಅದು ಎಹಗೆಂದೊಡೆ, ಕಚದ್ರುಮನೆಂಬರಸಿನಹಗೆ (ಪಂಚತಂ. ೨೭–೧೫); ತಿಬ್ಬವೆಹಗಹುದಹಗೆ ಮಾಡಿದಂ. . . . ದೋಷರಹಿತಂ ಎಹಗಹುದಹಗೆ ಪೇಱ್ದಂ (ಶಮದ. ೧೪೪ ಪ್ರಯೋ); ನಾವೆಹಗೆ ಹೇಳಿದರಹಗೆ ತಪ್ಪದು (ಸದ್ಗುರು. ೬–೧೭). **ಅಹಂಗೆ**: ಕ್ಷೇತ್ರಕ್ಕೆ ಹಾನಿಯಾಗದ ಅಹಂಗೆ ವೊಡಂಬಡ್ಸಿ ಕಟ್ಟುವರು (ಎಕ. XII, ತಿಪಟೂ. ೨–೧೨; 1263). **ಅಹಾಂಗೆ**: ಹೇಗೆ ಮನ ಅಹಾಂಗೆ ವಚನ ತಪ್ಪದು (ಪದಗೋ. ೧೧೨–೨೩೦). **ಆಹಂಗೆ**: ಪಂಚಭೂತ ಪ್ರಾಣಿ ಬಂದು ಸೊಂಕಿದಡೆ ಎಹಂಗೆ ಇದ್ದಿತ್ತು ಅಹಂಗೆ ಇದ್ದಿತ್ತಾಗಿ ಇದನೇನೆಂದಱಿಯೆ (ಅವಚಂ. ೧೯೧–೮೬೦). **ಹಾಂಗೆ**: ನಿರ್ಮಲ ಜಲ ಪಂಕವ ಬೆರಸಿದಲ್ಲಿ ತನ್ನಯ ಸಾರವೆಂದ ಕೆಸಱಹ ಹಾಂಗೆ (ಬಬ್ಬಬಾ. ೧೨); ಸರಸ ಖಾದ್ಯಸುವಸ್ತುಗಳಿರ್ದ ಹಾಂಗೆ ಮಣ್ಣಿನ್ನದೆ ಸೈರಿಸಳ್ (ಅನಂಪು. ೧೨–೭೬); ತಂಗಿ ಕೇಳಾ ನಾವು ಬೆಸಸಿದ ಹಾಂಗೆ ಸುತನಂ ಕರೆಯಲಾಗದೆ (ಬಸಪು. ೨೪–೩೫); ಆ ಮುನೀಶ್ವರರ್ ಹಾಂಗೆ ಬಿಸುಡುವರಲ್ಲೆನೆ (ಪುಣ್ಯಾಸ್ರ. ೩–೫೬ ವ); ಹಾಂಗೆನಗೆ ಸತ್ಪ್ರಭುವನಂ (ವೀಶೈಪು. ೧–೨–೨೯). **ಹಾಗೆ**: ತಾನೆ ಶಿವನೆಂದು ಕುಱುಹ ತೋಱುವಹಾಗೆ ಮರ್ತ್ಯದಲ್ಲಿ ಸುಳಿದನಲ್ಲದೆ (ಆದವ. ೧೨೩); ಈ ಕೃತಿ ಎಲ್ಲಾ ಕೃತಿಯ ಹಾಗೆ ತರುಗಿರಿಖಗಮೃಗಾದಿ ಸ್ತ್ರೀವ್ಯಾವರ್ಣನೆಯ ಪೊಗಳಿ ಕರ್ನಕ್ಕೆ ಸೊಗಸ ಹುಟ್ಟಿಸುವುದಲ್ಲ (ಸಾನಂಚ. ೩ ವ); ಹಾಗೆಂದ ಮೇಲೀಕಥೆಗಿಚ್ಛಾಮಿಯೆನ್ನಿ ಚೆನ್ನಾಗಿನ್ನು ಕೇಳಿ (ಭರಚ. ೧–೧೮).

ಅಹಗಿಹಗೆ = ಹಾಗೆ ಹೀಗೆ: ಭಕ್ತರ ಕುಲಂಗಳನಹಗಿಹಗೆಯೆಂ ದಜಸದದು ತುದಿಪದವಲಾ ಬಸವ (ಬಸಪು. ೪–೬೩).

[ಅ$_2$ + ಪಾಂಗು + –ಎ$_2$]

ಅಹಣ (ನಾ). ಆಗುವುದು; ಆಗುವಿಕೆ: ವರನಿರೀಕ್ಷಣವೊಂದು ಚಿಂತೆಯದೆರಡು ಸುಯ್ಲದು ಮೂಜು ಜ್ವರ ನಾಲ್ಕರೆಯಹಣವೈದೂಟ ಬಿಡುವುದಾಜು (ಜೀವಂಚ. ೧೭–೪೭). [< ಆಗು$_1$]

ಅಹತ (ಗು). ೧. ಹೊಡೆಯಲ್ಪಡದ. ೨. ಒಗೆಯದ. ೩. ನಷ್ಟವಾಗದ; ಕುಗ್ಗದ: ಅಹತಪರಿತೋಷದಲಿ ಮುನಿವರನಹಿಮಕರಕುಲ ಕೀರ್ತಿಕರನಂದನರಿಗಿಂತೆಂದ (ತೊರರಾ. ೧–೮–೧೬). (ನಾ). ೪. ಹೊಸಬಟ್ಟೆ; ಒಂದು ಬಾರಿಯೂ ನೀರಿಗೆ ಹಾಕಿ ಒಗೆಯದ ವಸ್ತ್ರ. ೫. ಹೊಡೆತಕ್ಕೆ ಸಿಕ್ಕದವನು: ಏಕನಾತ್ಮನನಂತನಚಲನಶೋಕನದ್ವಯನಮಲನಭವನಲೋಕನಿಸ್ಪೃಹನಮಿತ ಕ್ರಿಯನಹತನಭ್ರಮನು (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೩–೫೯). [ಸಂ.]

ಅಹನಿ (ನಾ). ಹಗಲು ಮತ್ತು ರಾತ್ರಿ.

ಅಹನ್ಯಹನಿ (ದ್ವಿರುಕ್ತಿ): ಅಹನ್ಯಹನಿಯ ಹಾಹಾಕಾರವಿರಲಿಲ್ಲ (ಆರ್ಯಧ. ೮೩). ಅಹನ್ಯಹನಿ ಕಾಲಕ್ಷೇಪ = ಪ್ರತಿದಿನವನ್ನೂ ಹೇಗೋ ತಳ್ಳುವದು: ಬೇರಾವ ವರಮಾನವಿಲ್ಲದೆ ವೆಂಕಪ್ಪಯ್ಯನ ಸಂಸಾರ ಅಹನ್ಯಹನಿ ಕಾಲಕ್ಷೇಪ ಮಾಡುತ್ತಿತ್ತು (ವಿದ್ಯಾರೆ. ೬); ಈ ಹಳ್ಳಿಯಲ್ಲೇ ಇದ್ದರೆ ಅಹನ್ಯಹನಿ ಕಾಲಕ್ಷೇಪ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಸಾಯುವವರೆಗೂ ಬಡತನದಲ್ಲೇ ಕಾಲ ಕಳೆಯಬೇಕಾಗುವುದು (ಗುಣಸಾ. ೨೩).

[< ಸಂ. ಅಹನ್]

ಅಹನೀಸರಂಜಾಮು (ನಾ). ಉಳಿ, ಕತ್ತರಿ ಮುಂತಾದ ಕೆಲಸದ ಸಾಧನ; ಆಯುಧಸಾಮಗ್ರಿ (ಕಿ).

[← ಹಿಂ. ಅಹನೀ (= ಕಬ್ಬಿಣ) + ಸರಂಜಾಮು]

ಅಹನು 'ಆಗು$_1$' ಪರಾ.

ಅಹನೆ 'ಆಗು$_1$' ಪರಾ.

ಅಹಪ್ಪ 'ಆಗು$_1$' ಪರಾ.

ಅಹಮಹಮಿಕ 'ಅಹಮಹಮಿಕೆ' ನೋ.

ಅಹಮಹಮಿಕಾಬುದ್ಧಿ (ನಾ). ಅಹಮಹಮಿಕೆಯ ಭಾವ: ದೈತ್ಯೋತ್ತಮರ ಸಂತೆ ಭುಲ್ಲವಿಸುತಹಮಹಮಿಕಾಬುದ್ಧಿಯಿಂ ಪಿಡಿದು ಸಮರಕೆ ಪೊರಡುವಾ (ವೆಂಕಾರಾ. ೬–೩೦–೪೯).

[ಸಂ. (ಅಹಮಹಮಿಕಾ + ಬುದ್ಧಿ)]

ಅಹಮಹಮಿಕೆ, ಅಹಮಹಮಿಕ (ನಾ). ೧. ನಾನು ಮುಂದು, ತಾನು ಮುಂದು ಎಂದು ಯಾವುದಾದರೂ ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಸ್ಪರ್ಧೆಯಿಂದ ನುಗ್ಗುವುದು: "ಒಂದೊರ್ವರೊಡನ(ಹಂ)ಕೃತಿಯಿಂದಂ ಮಾಡುವುದು ತಾನ(ದ)ಹಮಹಮಿಕೆ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೧೧೬–೩೨); ಚಂದ್ರೋದಯಕ್ಷುಭಿತ ಸಾಗರದಂತೆ ಬಾಗಿಲೊಳ್ ಘೂರ್ಣಿಸುತಿರ್ದಂ ರಾಜಲೋಕಮಹಮಹಮಿಕೆಯಿಂ ಪ್ರಣಾಮಲಾಲಸರಾಗೆ (ಕಾದಂಪೂ. ೪೬೮); ಗುಹಗಹನದ ಬಹುಮಹಿಮೆಯನಹಮಹಮಿಕೆಯಿಂದಹೀಂದ್ರಜಿಹ್ವೆಗಳೊಳಗಾಗಹಹೆಣಿಸಲೆಯ್ದುವೆಂದಡೆ (ಎಕ. XI, ದಾವಣ. ೭೦–೨೫; 1275); ತಮತಮಗಹಮಹಮಿಕೆಯಿಂದಮೃತಪದಕ್ಕೊಗೆದೊಡಿಂದೆ ಪಾಳೆ ನಿಸುಗುಮಕ್ರಮದೆ ಜಗಂ (ಉಸಾರ. ೧೮೬). ೨. ತಾನು ಮೇಲೆಂಬ ಭಾವ; ಅಹಂಕಾರ: ಯಾರ ಅಹಮಹಮಿಕೆಯೂ ಇಲ್ಲಿ ನಡೆಯುವ ಹಾಗಿಲ್ಲ (ಸಮಜೀ. ೫೬೨). **ಅಹಮಹಮಿಕೆ**: ೧. "ಅಹಮಹಮಿಕಮದೊರ್ವರೊರ್ವರಿಗೆ ಮುಂಚುವುದು" (ಮಂಗರಾ. ೧೩೬–೪೨).

[ಸಂ. ಅಹಮಹಮಿಕಾ]

ಅಹಮಿಂದ್ರ (ನಾ). [ಜೈನ] ಹದಿನಾರು ಸ್ವರ್ಗಗಳೂ ಅಣೂತ್ತರಗಳೂ ಆದ ಮೇಲೆ ಬರುವ ಗ್ರೈವೇಯಕವೆಂಬ ಲೋಕಭಾಗದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದ ಜೀವ: ನಿಜ ಜೀವಿತಾವಸಾನದೊಳ್ ಸೌಮನಸವೆಂಬೂರ್ಧ್ವಮಧ್ಯಮದ ನವಗ್ರೈವೇಯಕದೊಳ್ ಅಹಮಿಂದ್ರನಾಗಿ (ಆದಿಪು. ೩–೭೮ ವ); ನಿನಗಹಮಿಂದ್ರರುಮಿಂದ್ರರುಮನಿಬರುಮೀಲೋಕಪಾಲರುಂ . . . ಎಜಗುವರ್ (ಅಜಿಪು. ೮–೨೧). [ಸಂ.]

ಅಹಮಿಂದ್ರತ್ವ (ನಾ). [ಜೈನ] ಅಹಮಿಂದ್ರತನ. [ಸಂ.]

ಅಹಮಿಂದ್ರಪದವಿ (ನಾ). ಅಹಮಿಂದ್ರನ ಸ್ಥಾನ, —ಪದವಿ: ಸುಕುಮಾರ ಮಹಾಮುನೀಂದ್ರನಹಮಿಂದ್ರಪದವಿಯಂ ಕೈಕೊಂಡಂ (ಸುಕುಮಾ. ೧೨–೪೩). [ಅಹಮಿಂದ್ರ + ಪದವಿ]

ಅಹಮಿಕೆ (ನಾ). = ಅಹಮಹಮಿಕೆ ೧: ತನಗಹಮಿಕೆಯಿಂದಿರದೆಜಪನೃಪಾಳರ ಮೌಳಿಮಾಳೆ ಕುಟ್ಟಿಮಸಂಘಟ್ಟನದಿನತಿಮುಖರಮಾಗಿರ್ಪಿನೆಗಂ ಸಾರ್ತಂದು ತಂದೆಗವನತನಾದಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೪–೭೧); ತನತನಗೆ ಮುಂಕೊಂಡು ಸಂಗರವೆನಗೆ ತನಗೆಂಬಖಿಳವೀರಾವನಿಪರಹಮಿಕೆಯಿಂದ ಹೊಯ್ದರು ಪವನನಂದನನ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೨–೨೨).

[ಸಂ. ಅಹಮಿಕಾ]

ಅಹಮ್ಮಿಸು (ಕ್ರಿ). ನಾನು ಮುಂದು, ತಾನು ಮುಂದು ಎಂದು ಮುಂದೆ ನುಗ್ಗು: ದ್ರುಪದಾದಿ ನಾಯಕರ ಕಣೆ ಚಿಮ್ಮಿದವು ಕರಿಘಟೆ ತುರಂಗದೊಳ್ಕಾಲಾಳ ಹಮ್ಮಿಸಿತು ಘೂರ್ಮಿಸಿತು ದಿಕ್ತಟವನಳ್ಳಿರಿದು ಪಾಂಡವ ಮಹಾರಥರ (ತುರಂಗ. ೪೯–೧೯). [ಅಹಮ್ಮು + –ಇಸು$_3$]

ಅಹಮ್ಮು, ಹಮ್ಮು (ನಾ). ನಾನು ಎಂಬ ಭಾವ; ತಾನು ಹೆಚ್ಚು ಎಂಬ ಭಾವನೆ; ಅಹಂಕಾರ: ಕಾಡಿ ಕಾಡಿ ಕೆಡಿಸಿಹುವೆನ್ನ . . . ಅಹಮ್ಮೆಂಬ ಅಹಂಕಾರವೆನ್ನ (ಬಸವ. ೨೫೨). **ಹಮ್ಮು**: "ಬಿಂಕಂ . . . ಹಮ್ಮು, ಗಬ್ಬಂ, ಅದಟು – ಈ ೭ ಗರ್ವಂ" (ಕಶಸಾ. ೧೨–೨೩೧); ಜಂಗಮಲಿಂಗ ತೃಪ್ತನಾದೊಡೆ ಹಮ್ಮಿಲ್ಲದಿರಬೇಕು (ಆದವ. ೧೨); ರಾಜನ ಮುಂದೆ ಭೃತ್ಯಗೆ ಗುರುವಿನ ಮುಂದೆ ರಾಜಗೆ ಹಮ್ಮು ಸಲ್ಲ (ಭರಚ. ೩–೧೧). [< ಸಂ. ಅಹಂ]

ಅಹರಹ (ನಾ). ಪ್ರತಿದಿನ; ದಿನದಿನ: ದಹನಸಂಚಯನ ವಾಸೋದಕ ತಿಲೋದಕವನಹರಹದೊಳಿತ್ತುವೇದೋಕ್ತಶಾಂತಿಯನೆಸಗಿ (ಭರಚ. ೪–೯೭). ℙ ಸಂಸ್ಕೃತದ ಅವ್ಯಯಗಳನ್ನು ಕನ್ನಡಕ್ಕೆ ಪ್ರಕೃತಿ ಮಾಡಬಾರದು ಎಂಬ ನಿಯಮಕ್ಕೆ ಈ ಶಬ್ದ ಅಪವಾದ. [< ಸಂ. ಅಹರಹರ್]

ಅಹರು 'ಆಗು$_1$' ಪರಾ.

ಅಹರ್ನಿಶ 'ಅಹರ್ನಿಶಂ' ನೋ.

ಅಹರ್ನಿಶಂ, ಅಹರ್ನಿಶ (ಅ). ಹಗಲೂ ರಾತ್ರಿಯೂ; ಹಗಲಿರುಳೂ: ಪಡೆದತ್ತಹರ್ನಿಶಂ ಪೆರ್ಚನಂಗಕ್ಕೆನ್ನಾ (ಕವಿರಾ. ೧–೫೫); ಅಹರ್ನಿಶಮದುವೆ ನಿರ್ವೇಗಕಾರಣಮಾಗೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೯–೨೫ ವ). **ಅಹರ್ನಿಶ**: ಈತನೇ ಗುಣವಂತಜಾತನೆನಲ್ಕೆ ಬದುಕಿದೆ ನಾನಹರ್ನಿಶವು (ಬಸಪು. ೪೧–೧೩); ಹಿಂಸಾಪರನಹರ್ನಿಶವಾ ದುರಾತ್ಮನ ವರಿಸಿದರು ದೇವಾಂಗನೆಯರೀ ಕಥೆಯ ಕೇಳು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೭–೧೭). [ಸಂ.]

ಅಹರ್ನಿಶಿ (ಅ). = ಅಹರ್ನಿಶಂ: ಶತಶತಮಾನಗಳಿಂದ ಅಹರ್ನಿಶಿ ಬಿಡುಗಡೆಯ ಹೋರಾಟ ನಡೆಸಿದ ಹುತಾತ್ಮರ ಪವಿತ್ರ ನೆನಪು ನಮ್ಮ ಎದೆಯಲ್ಲಿ ನುಗ್ಗಿಬರುತ್ತದೆ (ಅನ್ನಾವ. ೧೯). [< ಸಂ. ಅಹರ್ನಿಶಂ]

ಅಹರ್ಪತಿ (ನಾ). ಹಗಲಿನ ಒಡೆಯ; ಸೂರ್ಯ: ನಿನಗಮ್ಮನಹರ್ಪ [ಪಾತಾಂ. ಸ್ಪ]ತಿ (ಪಂಪಭಾ. ೯–೬೪). [ಸಂ. (ಅಹನ್ + ಪತಿ)]

ಅಹರ್ಮುಖ (ನಾ). ಮುಂಜಾವು; ಬೆಳಗಿನ ಜಾವ: "ಪ್ರಾತಃಕಾಲ" (ಅಮರ. ಟೀಕೆ). [ಸಂ. (ಅಹನ್ + ಮುಖ)]

ಅಹಲೆಕಾರ, ಅಹಲೇಕಾರ, ಅಹಲ್ಲೆಕಾರ (ನಾ). ಕೆಳದರ್ಜೆಯ ಅಧಿಕಾರಿ,—ಕೆಲಸಗಾರ: ಸಮಸ್ತಜಿಲ್ಲೊ, ಅರಸುಗಳು, ಅಹಲೆಕಾರರು ಮುಂತಾದವರೊಡನೆ (ಮಹಾವಂ. II, ೧೮೩). **ಅಹಲೇಕಾರ**: ಅನೇಕ ದೊಡ್ಡ ದೊಡ್ಡ ಅಧಿಕಾರಿಗಳೂ ಅಹಲೇಕಾರರೂ ಆ ಬೀದಿಯಲ್ಲಿ ಮನೆ ಕಟ್ಟಿಕೊಂಡಿದ್ದರು (ಕುರಾಚ. ೫೧); ಅರಮನೆಯ ಅಹಲೇಕಾರರು, ಕಚೇರಿಯ ಉದ್ಯೋಗಸ್ಥರು, ಸಮ್ಮುಖದ ವಿದ್ವಾಂಸರು ಮೊದಲಾದವರೆಲ್ಲಾ ಔತಣ ಹೇಳಿದ್ದರು (ಮಾಮರಾ. ೬೫). **ಅಹಲ್ಲೆಕಾರ**: ಆದರೂ ತನ್ನ ಕೈಕೆಳಗಿನ ಅಹಲ್ಲೆಕಾರರ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ತಿಳುಕೊಳ್ಳುವ ಪೂರ್ವಪದ್ಧತಿಯನ್ನು . . . ಬಿಡುವವನಲ್ಲ (ವಾಗ್ದೇವಿ. ೭೩).

[← ಹಿಂ. ಅಹಲಕಾರ್=ಕಾರ್ಯಕರ್ತ, ಉದ್ಯೋಗಸ್ಥ, ಅಧಿಕಾರಿ]

ಅಹಲೇಕಾರ 'ಅಹಲೆಕಾರ' ನೋ.

ಅಹಲ್ಲಾದ (ನಾ). ಸಂತೋಷ; ಹರ್ಷ: ಆದೊಡಾಂ ಶಿವಭಕ್ತರಣುಗನ ಹೆನೆನುತಹಲ್ಲಾದದಿಂದವನ ಬಾಯೆಳ್ಳನೀತಂ ಮೆಲಲ್ಕೆ (ಚಿಬಪು. ೫೫–೨೯).

[< ಸಂ. ಆಹ್ಲಾದ]

ಅಹಲ್ಲಾದಿಸು 'ಆಹ್ಲಾದಿಸು' ನೋ.

ಅಹಲ್ಲೆಕಾರ 'ಅಹಲೆಕಾರ' ನೋ.

ಅಹವಾಲ್ 'ಅಹವಾಲು' ನೋ.

ಅಹವಾಲು, ಅಹವಾಲ್ (ನಾ). ೧. ತಮಗಿರುವ ತೊಂದರೆಯನ್ನು ತಿಳಿಸಿ ಪರಿಹಾರಕ್ಕಾಗಿ ಮಾಡುವ ಮನವಿ; ವಿನಂತಿ: ದಾಸಪನ ಹಳಿಯಂನು ಆ ಸ್ತಳದ ಗೌಡುಗಳು ನಂಮಹವಾಲಿಗೆ ಪುತ್ರ ಪೌತ್ರ ಪಾರಂಪರೆಯಲು ಅನುಭವಿಸಿಕೊಳುವಂತೆ ಯೀಸ್ತಳದ ಗೌಡಿಕೆಯನ್ನು ನಮಗೆ ಕೊಡಲಾಗಿ (ಎಕ. XII, ಶಿರಾ. ೯೨–೮; 1591). ೨. (ಉಕ) ವರದಿ. ೩. ಪರಿಸ್ಥಿತಿ; ಸ್ಥಿತಿ; ಸನ್ನಿವೇಶ: ಅದರೂ ಕಕ್ಷಿಗಾರನೇನಾದರೂ ಅವರ ಅಹವಾಲನ್ನು ಮಹಾರಾಜರವರ ಸನ್ನಿಧಾನದಲ್ಲಿ ಅರಿಕೆಮಾಡಿಕೊಂಡರೆ, ಖಾವಂದರು . . . ಸಮಜಾಯಿಷಿ ಕೇಳುತ್ತಿದ್ದರು (ಮಹಾವಂ. II, ೪೫); ಯಾವ ಮುಸ್ಲಿಂಮನೇ ಆಗಲಿ ನೇರವಾಗಿ ಕಲಿಫನನ್ನು ಕಂಡು ತನ್ನ 'ಅಹವಾಲನ್ನು' ಅರಿಕೆಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬಹುದಾಗಿತ್ತು (ಇಸ್ಲಾಂಸಂ. ೩೯). **ಅಹವಾಲ್** (ಮೈಗೆಜಿ. IV, ೭೬೧).

[← ಅರ. ಹಿಂ. ಮರಾ. ಅಹವಾಲ್]

ಅಹವು 'ಆಗು$_1$' ಪರಾ.

ಅಹಷಾಮ್ (ನಾ). ೧. ಅನುಯಾಯಿಗಳು; ಸೇವಕರು. ೨. ಸಶಸ್ತ್ರ ಸೈನಿಕರು; ಆಯುಧಪಾಣಿಗಳಾದ ಪೋಲೀಸಿನವರು: ಸಾದ್ರಿ ಬೆಹಾರಿಗೆ ಹೇಳಿ ಕಳುಹಿದ್ದರಿಂದಾ ಅವನು ಕೆಲವು ಬಾರು ಅಹಷಾಮ್ ಜನ ಮಾಪಿಳ್ಳೆರ ಸಹ ಕಟ್ಟಿಕೊಂಡು (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೯೬); ಬಾಗಿಲ ಕಂದಾಚಾರದ ಚಾವಡಿ–ಇಲ್ಲಿ ಸವಾರರು, ಬಾರಿನವರು, ಬಾರಿಗಿರಿಯವರು ಅಹಷಾಂ . . . ಮುಂತಾದವರ ಲೆಕ್ಕವನ್ನು ಬರೆವಂತೆ ಗೊತ್ತುಮಾಡಿದರು (ಮಹಾವಂ. II, 147). [← ಅರ. ಅಹಷಾಮ್]

ಅಹಸ್ಕರ (ನಾ). = ಅಹರ್ಪತಿ: ದಟ್ಟೈಸಿ ಬೆಳೆದ ತಮವನು ಅಹಸ್ಕರ ನಟ್ಟುವೊಲ್ (ಪತಿಲ. ೪–೧೩೭). [ಸಂ.]

ಅಹಸ್ಪತಿ (ನಾ). = ಅಹರ್ಪತಿ: "ದಿವಾಕರನಹಸ್ಪತಿ ಕರ್ಮಸಾಕ್ಷಿ . . . ಮಾರ್ತಾಂಡನಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೦–೧); ಸತಿಯ ಕುಚಕೋಕಮಂ ಮುಖಶತಪತ್ರಮನೊಲ್ದಲರ್ಚಲೆಯ್ತುಂದನಹಸ್ಪತಿ ಬಿಸುಪನುಱಿದು ಕೆಲಕೆನೆ ಶತಮುಖವಧು ಪಿಡಿದಳೊಪ್ಪೆ ಮುತ್ತಿನ ಕೊಡೆಯಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೯–೬೩). [ಸಂ. (ಅಹನ್ + ಪತಿ)]

ಅಹಸ್ಸು (ನಾ). ಹಗಲು: ಅದು ತ್ರಿಂಶದ್ಗುಣಮಾದೊಡಾದಪುದು ಅಹಸ್ಸು (ವಿಷ್ಣುಪು. ೧–೧೨೦). [ಸಂ. ಅಹನ್]

ಅಹಹ, ಅಹ್ಯ (ಅ). ವಿಸ್ಮಯ, ಭಯ, ವೇದನೆ ಮುಂತಾದುವನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಅವ್ಯಯ: "ವೇದನೆಯೊಳಹಹಮೆಂಬುದು . . . ಅಹಹಂ ಎಂಬವ್ಯಯಂ ನೋವಂ ಸೂಚಿಪಲ್ಲಿ ಪೇಟಲ್ಪಡುಗುಂ" (ಶಮದ. ೩೦೮ ವೃತ್ತಿ); "ಅಹಹ – ಉಕ್ತಾರ್ಥ, ಆಶ್ಚರ್ಯಾರ್ಥಶ್ಚ" (ಶಬ್ದಾನು. ೨೦ ವ್ಯಾಖ್ಯಾ); "ನಿಪಾತಾವ್ಯಯಗಳು – ಇವು ಭಯ ವಿಸ್ಮಯಾದಿ ಭಾವಗಳನ್ನು ತಿಳಿಸುತ್ತವೆ. ಅಹಹ (ನೋವು)" (ಕೈಪಿಡಿ. ೫೨). (i) ವಿಸ್ಮಯಕ್ಕೆ: ಮಹಾಧರ್ಮಮುಮಂ ಬಿಸುಟಹಹ ನೋಡ ಕೋಣೆಯ ಕುಸುಕುಱು ಧರ್ಮಮನದೆಂತು ನಂಬಿದನೀತಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧–೧೦೪); ಆರು ಮೆಚ್ಚುವರಿದನಹಹ ಲೇಸಾಯ್ತು ಹರಹರ ಚದುರನಹೆ (ಬಸಪು. ೪೦–೨೦); ಅಹಹ ಕಾಲದೋಷಮಿದಲ್ತೇ? ಅಹಹ ಗಗನಮಂ ನೀಳ್ದು ನಿಂದಂ ಮುನೀಂದ್ರಂ (ಶಬ್ದಾನು. ೨೦ ವ್ಯಾಖ್ಯಾ). (ii) ಭಯಕ್ಕೆ: ಅಹಹ ಕೈತಪ್ಪಾಯ್ತು ರಾಯನ ಸಹಭವನು ನೊಂದನು ಶಿವಾ ಎನುತ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೫–೫೧). (iii) ವೇದನೆಗೆ: "ಅಹಹಮೆನಲ್ ನೋವಿನ ನುಡಿ" (ಭಾರನಿ. ೨೧). **ಅಹ್ಯ**: (i) ಅಹ, ಅಹಹ. ಅಹನೆ ಗಹಗಹಿಸಿತೆಲ್ಲೊ ದೂರದ ದಿಗಂತದಲ್ಲಿ (ಸೂರ್ಯಪಾ. ೩೪–೧); ಅಹ ಎಷ್ಟು ಚೆನ್ನಾಗಿದೆ ಈ ಗಿಳಿ (ರೂಢಿ).

ಅಹಳ್ 'ಆಗು$_1$' ಪರಾ.

ಅಹಾ 'ಆಹಾ' ನೋ.

ಅಹಾಂಗೆ 'ಅಹಗೆ' ನೋ.

ಅಹಾದು 'ಆಗು$_1$' ಪರಾ.

ಅಹಾರ್ಯ (ಗು). ೧. ಅಪಹರಿಸಲು ಅಥವಾ ಕಿತ್ತುಕೊಂಡು ಹೋಗಲು ಆಗದ; ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಹೋಗಬಾರದ. (ನಾ) ೨. ಪರ್ವತ. [ಸಂ.]

ಅಹಿ (ನಾ). ೧. ಹಾವು: ವೈರಮನೆ ಬಗೆಯದಹಿನಕುಲಂಗಳ್ ಹರಿಣ ಚಮೂರಂಗಳ್ ಶಾಂತರೂಪದಿಂದಿರ್ದುವು (ಅಜಿಪು. ೭–೬). ೨. ವೃತ್ರನೆಂಬ ರಾಕ್ಷಸ. ೩. ರಾಹು. ೪. ಪ್ರಯಾಣಿಕ. ೫. ಸೂರ್ಯ. ೬. ಆಶ್ಲೇಷಾ ನಕ್ಷತ್ರ. ೭. ದುಷ್ಟ; ನೀಚ. [ಸಂ.]

ಅಹಿಂಸಾಧರ್ಮ (ನಾ). ಹಿಂಸೆ ಮಾಡದಿರುವ ಧರ್ಮ; ಜೈನ ಧರ್ಮ: ಪ್ರಾಣಿಸಾಮಾನ್ಯದಲ್ಲೂ ಆತ್ಮಪೀಡನವು ಕೂಡದೆಂದು ಅಹಿಂಸಾಧರ್ಮವನ್ನು ಸ್ಥಾಪಿಸಿ (ಹಿಂದಸಾ. ೭೩). [ಸಂ. (ಅಹಿಂಸಾ + ಧರ್ಮ)]

ಅಹಿಂಸಾರತ (ನಾ). ಅಹಿಂಸಾಧರ್ಮದಲ್ಲಿ ಆಸಕ್ತ; ಅಹಿಂಸೆಯಲ್ಲಿ ಶ್ರದ್ಧೆಯುಳ್ಳವನು: ವೇದಪ್ರಯುತಶ್ರೋತ್ರಿಯನಹಿಂಸಾರತನುಮಹಪುರುಷನು (ಕುವ್ಯಾಅ. ೨೩–೪೧). [ಸಂ. (ಅಹಿಂಸಾ + ರತ)]

ಅಹಿಂಸಾವ್ರತ (ನಾ). ೧. ಹಿಂಸೆ ಮಾಡೆನೆಂಬ ನಿಯಮ. ೨. [ಜೈನ] ಶ್ರೋತೃವಿನಲ್ಲಿ ಇರಬೇಕಾದ ಎಂಟು ಗುಣಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಅಹಿಂಸಾವ್ರತಮೆಂಬುದು ಆರಂಭರಹಿತಮಪ್ಪ ಧರ್ಮಂ (ಚಾವುಂಪು. ೭–೧೨). [ಸಂ. (ಅಹಿಂಸಾ + ವ್ರತ)]

ಅಹಿಂಸಾಶುದ್ಧಿ (ನಾ). [ಜೈನ] ದೀಕ್ಷಾನ್ವಯಕ್ರಿಯೆಗಳಲ್ಲಿ ಹತ್ತನೆಯದು: ಧರ್ಮಾರ್ಥಮುಂ ದೇವತಾರ್ಥಮುಂ ಔಷಧಾರ್ಥಮುಂ ಸ್ವಬೋಧಾರ್ಥಮುಮಾಗಿ ಕೊಲ್ಲದುದಹಿಂಸಾಶುದ್ಧಿ (ಚಾವುಂಪು. ೨೪೧).

[ಸಂ. (ಅಹಿಂಸಾ + ಶುದ್ಧಿ)]

ಅಹಿಂಸಾಸಿದ್ಧಿ (ನಾ). [ಯೋಗ] ಅಷ್ಟಾಂಗಯೋಗದ ಯಮವೆಂಬ ವಿಭಾಗದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪ್ರಕಾರ; ಹಿಂಸೆಯನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ನಡೆಯುವ ವ್ರತವು ನೆರವೇರುವಿಕೆ: ಈ ಯಮ ನಿಯಮಗಳ ಸಿದ್ಧಿಗಳಲ್ಲಿ ಅಹಿಂಸಾಸಿದ್ಧಿಯುಂಟಾದರೆ ಆ ಯೋಗಿಯ ಸಮೀಪದಲ್ಲಿ ಯಾವ ಪ್ರಾಣಿಗಳಿಗೂ ಪರಸ್ಪರ ವೈರವಿಲ್ಲವೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು (ಹಿಂದಸಾ. ೧೦೫). [ಸಂ. (ಅಹಿಂಸಾ + ಸಿದ್ಧಿ)]

ಅಹಿಂಸೆ (ನಾ). ೧. ಹಿಂಸೆ ಮಾಡದಿರುವುದು. ೨. [ಜೈನ] ಐದು ಅಣುವ್ರತಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : ಮನಸ್ಸಿನಿಂದಲೂ ವಾಕ್ಕಿನಿಂದಲೂ ಕರ್ಮದಿಂದಲೂ ಸಾನಾಗಿ ಪ್ರಾಣಿಮಾತ್ರಕ್ಕೆ ಹಿಂಸೆಯನ್ನು ಮಾಡದಿರುವುದು ಅಹಿಂಸೆಯು (ಆರ್ಯಧ. ೬೨). ೩. [ಯೋಗ] ಅಷ್ಟಾಂಗಯೋಗದಲ್ಲಿ ಯಮನೆಂಬ ವಿಧಾಗದಲ್ಲಿನ ಒಂದು ವ್ರತ : ಅಹಿಂಸೆ, ಸೂನೃತ, ಅಸ್ತೇಯ, ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯ, ಅಪರಿಗ್ರಹವೆಂದು ಅಯ್ದು ಪ್ರಕಾರ (ಹಂದಸಾ. ೮೮); ಅಹಿಂಸೆ . . . ಶಾಶ್ವತಂ ಯಮಾಂಗವಪ್ರಕಮಂ (ವಿವೇಕ. ೧೪೮). [ಸಂ. ಅಹಿಂಸಾ]

ಅಹಿಕ್ಕೆ (ನಾ). ಈ ಲೋಕಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದುದು ; ಐಹಿಕವಾದುದು : ಎನ್ನಾತ್ಮಕೆ ಸಿದ್ಧಿಸಲಿ ಉತ್ತಮರ ಸಂಗತಯಿಂದ ಕೋಶಭಂಡಾರಾದಿ ಅಹಿಕ ಬೇಡುವಲ್ಲಿ ಸಾಸಿರಕೆ ಸಿಮ್ಮ ಪ್ರಸಾದವಾಗಲಿ (ವಿಕ್ರಸ. ೨೪-೪). [< ಸಂ. ಐಹಿಕ್]

ಅಹಿಕ್ಯ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕುರುಡು ಹಾವು. [ಸಂ.]

ಅಹಿಕಟಿಕ (ನಾ). ೧. ಸರ್ಪವನ್ನು ಕೈಕಡಗವಾಗಿ ಹೊಂದಿದವನು ; ಶಿವ : ಸಂದಹಕಟಕಪ್ರಸಾದದೆ ಮನೋಜನುಮಂ ಗೆಲವಂದನಾಗಳುಂ ಸತಜನುನೋಜನೋಜಂ (ಸಂಪಭಾ. ೧-೪); ಮಹಾಹಿಕಟಕಂ ತತ್ವಪ್ರಸಾದ ಸುದೀಪನಂ ಮಾಡಿ ಪ್ರಿಯದೊಳಡಿಗಡಿಗೆ ಬಿಗಿದಪ್ಪಿ (ಬಸವ. ೪೪-೩೧). ೨. ಹಾವುಗಳ ಗುಂಪು. (೪). [ಅಹಿ + ಕಟಿಕ್ಕೆ]

ಅಹಿಕಸೆಂಪತ್ತು (ನಾ). ಐಹಿಕ ಸಂಪತ್ತು. [ಅಹಿಕ್ಕೆ + ಸಂಪತ್ತು.]

ಅಹಿಕಸುಖ (ನಾ). ಐಹಿಕಸುಖ : ವೀಣಾಗಾನಪ್ರಿಯನ ಅಹಿಕಸುಖಾ ನುಭವ ಬೇಡದಲೆ (ಹಸಾರ. ೧೯-೨೧) ; ವೈದಿಕ ಪದವಿಯಾಪ್ತ ಮೋಕ್ಷ ವನ್ನು ಕೊಡುವವನಿಗೆ ಅ ಹಿಕಸುಖವನ್ನು ಕೊಡುವುದು ಮಹಾ ಆಶ್ಚರ್ಯವೇ ? ಅಹಿಕಸಂಪತ್ತು ಸುಖದಾಸಂಗೆ ಬೇಕಾಗಿದ್ದಿಲ್ಲ (ವಿಜಯ. ೧೪೯). [ಅಹಿಕ್ಕೆ + ಸುಖ]

ಅಹಿಕಾಂತ (ನಾ). ಸರ್ಪರಾಜ ; ಶೇಷ ; ವಾಸುಕಿ. [ಅಹಿ + ಕಾಂತ]

ಅಹಿಕಾಂತಕಟಿಕ (ನಾ). = ಅಹಿಕಟಿಕ ೧ : ಪುರತ್ರಯವನಹಿಕಾಂತ ಕಟಿಕನು ಬೇಗೆಯಂ ಸುಡುವಂತೆ ಸುಟ್ಟನಲಾ (ಬಸವ. ೫೪-೫೪).

[ಅಹಿಕಾಂತ + ಕಟಿಕ್ಕ]

ಅಹಿಕಾಯ (ನಾ). ಸರ್ಪದ ದೇಹ; ಹಾವಿನ ಮೈ: "ಅಹಿಕಾಯ ದೊಳ್ . . . ಭೋಗಮಕ್ಕುಳ್" (ಮಂಗರಾ. ೧೫೦-೫೦).

[ಅಹಿ + ಕಾಯ]

ಅಹಿಕುಂಡಲ (ನಾ). ಸರ್ಪವನ್ನು ಕರ್ಣಾಭರಣವನ್ನಾಗಿ ಹೊಂದಿದವನು ; ಶಿವ : ಅಮಮು ಮುಕ್ಕೆಣ್ಣ ಅಂದದಹಿಕುಂಡಲ ಚತುರ್ಭುಜ ನಂದಿವಾಹನ ಗೌರಿಹಿತಂ ಮುಂಬೆ ನಿಂದು (ಬಸವ. ೨೬-೨೬).

[ಅಹಿ + ಕುಂಡಲ]

ಅಹಿಕುಲ (ನಾ). ಸರ್ಪಗಳ ಸಮೂಹ : ಸೌಪರ್ಣನಹಿಕುಲಕೆ ಮುಖ ದೆಲಗಿ ಕೊಲುವಂತೆ (ಹರಶಾ. ೬-೧೩). [ಅಹಿ + ಕುಲ]

ಅಹಿಕೇತನ (ನಾ). ಸರ್ಪವನ್ನು ಬಾವುಟದ ಗುರುತಾಗಿ ಉಳ್ಳ ವನು ; ಸರ್ಪಧ್ವಜ ; ದುರ್ಯೋಧನ : ಭೀಷ್ಮ ಕರಾಚಾರ್ಯರ ನುಡಿ ತಪ್ಪು ಗಡಮನಾರ್ಯಂಗಹಿಕೇತನಂಗೆ ವಿಧಿವಿಳಸನದಿಂ (ಗದಾಯು. ೨-೨೭).

[ಅಹಿ + ಕೇತನ]

ಅಹಿಗರಳ (ನಾ). ಸರ್ಪದ ವಿಷ. 'ಅಹಿಗರಳಹರ' ಪರಾ.

[ಅಹಿ + ಗರಳ (= ಗರಲ)]

ಅಹಿಗರಳಹರ (ನಾ). ಸರ್ಪದ ವಿಷವನ್ನು ಹೋಗಲಾಡಿಸಕಕ್ಕು ವನು ; ಗರುಡ : ಜನನೆಂಬ ಬಜಸಿಡಿಲೆಜಗಿದುದೆಜಗುವವೊಲಹಿಯನಹಿ ಗರಳಹರಂ (ಸುಕುಮಾ. ೨-೧೧). [ಅಹಿಗರಳ + ಹರ್ಕ್ಕ]

ಅಹಿಗೃಹ (ನಾ). ಹಾವಿನ ನೆಲೆ, —ಹುತ್ತ : ಅಹಿಗೃಹಮಂ ಳಿಸಲುಬಿ ರಜನೀಚರಮದೊಳ್ ಜಿನಾಂಬಿಕೆ ಕಂಡಳ್ (ಕಾಂಪು. ೯-೨೦೬); ಅಹಿಯ ವಿಷವನ್ನೆ ನೆಗೆದಹಿ ಗೃಹಮಂ ಪೀರ್ದುರ್ಚುವಚ್ಚಳ್ಳಿಲ ಬಾಯಂ ದಹಿಯಿಸಿ (ಆರ್ಯವೇ. ೫-೪೫). [ಅಹಿ + ಗೃಹ]

ಅಹಿತ (ಗು). ೧. ಹಿತವಲ್ಲದ; ವಿರೋಧವಾದ : ಆ ಹೆಂಗಸನ್ನು ಮದುವೆಯಾಗುವ ವಿಷಯ ಅವಳಿಗೆ ಅಹಿತವಾಗಿ ಕಂಡಿತು (ಪುಸರು. ೬೬೬). (ನಾ). ೨. ಶತ್ರು : "ಅಭಯಾಖ್ಯ . . . ಅರಿ, ಅಹಿತ . . . —ಈ ೨೪ ಹಗೆ" (ಹಲಾಯು. ೬೫-೬೦); ನರವಮಟಿಹ ನಿಗೆಗೆನಹಿತರು ಬೊಳರೇ (ಕವಿರಾ. ೧-೮೨); ಅಹಿತನಂ ಕಡಿವಾಗಳೆ ಮಿಂದಂ (ಗದಾಯು. ೧-೧೯). [ಸಂ.]

ಅಹಿತಕರ (ಗು). ಕೇಡನ್ನು ತರುವ ; ಹಿತವಲ್ಲದ : ಅಹಿತಕರವಾಯು (ಮುಂಬಯ. ೩-೩೩). [ಸಂ.]

ಅಹಿತಕಾರ (ನಾ). ಕೆಡುಕನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುವವನು : ಶಿವಗಣ ಮೊಹಾಹಿತಕಾರ ಜಂಗಮತೋಷಹಾಚಾರ (ಬಸವ. ೧೯-೩೮).

[ಅಹಿತ + ಕಾರ (< ಕೃ)]

ಅಹಿತಕುಲ (ನಾ). ಹಗೆಗಳ ಸಮೂಹ : ಅಹಿತಕುಲವನು ಸಮರದಲಿ ನಿರ್ವಹಿಸಿ ಶರಣಾಗತರ ಪಾಲಿಸುಹಿಡಿವನು ಮಗನೆಸಿಸುವನು (ಶುತ್ಯಾಶ್ರ. ೩-೧೨). [ಅಹಿತ + ಕುಲ]

ಅಹಿತಶತ್ರು (ನಾ). ಶತ್ರುನಾಶ : ಪತಿಕರಿಸಿದೈ ವೀರಸುಭಟಪ್ರತಿತ ಮಧ್ಯದೆಲೆಮ್ಮನಹಿತಶ್ಯುತಿಗೆ ಸಾ ಧನ ವೆಂ ದು ನಿಜಸೇನಾಧಿಪತ್ಯದಲಿ (ಶುತ್ಯಾಶ್ರ. ೧-೨೬). [ಅಹಿತ + ಶ್ಯುತಿ]

ಅಹಿತತ್ವ (ನಾ). ೧. ಸರ್ಪಗಳಿಗೆ ಸಂಬಂಧವಾದ ತತ್ತ್ವ. ೨. ಹಗೆತನ ; ಶತ್ರುತ್ವ. ೧, ೨ : ಗಾರುಡದೊಳಹಿತತ್ವಮಾರಣ್ಯದೊಳ್ ದಾನವಾರಣಂ . . . ಉಂಟಲ್ಲದಿಲ್ಲಮಿವು ಮ ತ್ತೆ ಲ್ಲಿಯುಂ ಧರ್ಮಜನ ನೆಲದೊಳು (ಜೈಮಿಭಾ. ೨-೪). [ಸಂ. (ಅಹಿ + ತತ್ತ್ವ ; ಅಹಿತ + -ತ್ವ)]

ಅಹಿತನಿಹೂದನ (ನಾ). ಹಗೆಗಳನ್ನು ನಾಶಮಾಡುವವನು ; ಶತ್ರು ನಾಶಕ : ತೋಱಲಿದಲಂದೊದಯಂತಾಹನಿಹತಜಹೂದನಂ ದಿವಿಜ ರಾಜ ಲೀಲಾಸ್ತವನಂ (ಕಾಂಪು. ೫-೧೧೬). [ಅಹಿತ + ನಿಹೂದನ]

ಅಹಿತವರ್ಗ (ನಾ). ಶತ್ರುಗಳ ಗುಂಪು ; ವೈರಿಸಮೂಹ : ಅವಯವ ದಿಂದಿಟ್ಟಿಗುಂ ಪಂಚವಿಧಾಹಿತವರ್ಗ ದುರ್ಗಾವಲಂಬಕಮಂ . . . ತತ್ವಳ್ಳು ಮಂತ್ರಶಕ್ತಿಗಳ್ (ಕಾಂಪು. ೨-೧೬). [ಅಹಿತ + ವರ್ಗ]

ಅಹಿತವಿಘಾತಿ (ನಾ). ಹಗೆಗಳನ್ನು ನಿರ್ದೆಬಡಿಯುವವನು : ಭೀತ ನಾದನು ಭೀಮನಹಿತವಿಘಾತಿ ಮಾಗಧರಾಯನಮಲ್ಲವ್ರಾತಳಲಿಗಿರವಕ್ಕ ನೆಂದುದು ಮಗಧಭೂಪನಾ (ಶುತ್ಯಾಶ್ರ. ೨-೧೦೨).

[ಸಂ. ಅಹಿತವಿಘಾತಿನ್]

ಅಹಿತವಿಧ್ವಂಸಕ (ನಾ). = ಅಹಿತವಿಘಾತಿ : ವಿಕವಾಳ್ಕರಿಸಕ ವಿಧ್ವಂಸಕರಾಶ್ರಿತಜನಕಲ್ಪವೃಕ್ಷರ್ (ಸೌಇಪ. XX, ೭೦-೪೭ ; 1108).

[ಅಹಿತ + ವಿಧ್ವಂಸಕ]

ಅಹಿತಶಕ್ತಿ (ನಾ). ಹಗೆಯ ಬಲ ; ಶತ್ರುವಿನ ಸಾಮರ್ಥ್ಯ : ಚಾರ್ವಾ ಕೋತ್ಕೃಯನಹಿತಶಕ್ತಿಯಂ ಭೇದಿಸುವಂತೆಗಳ್ಚಲಿಗದೊಳ್ . . . ಭೇದಿಸಿದಂ (ಕಾಂಪು. ೮-೧೩೫), (ಅಹಿತ + ಶಕ್ತಿ)

ಅಹಿತಶಿರ (ನಾ). ಹಗೆಯ ತಲೆ ; ಶತ್ರುವಿನ ಶಿರ : ಕಲಿಧೀಮ ಮಾಡಿದ ರಹವನದನೇನೆಂಬೆನ್ನೆ ಕೂರಿಹ ಕಕಾರಿಯ ಹಣಿಗೆಯಲಿ ಬಾಚಿದನು ನಿರಿ ಮುಡಿಯ ಅಹಿತಶಿರವದಲಾಯಿಸುವ ಗೃಹಮಹಿಳೆಯರು ವಿಹಿತಾಂ ಗುಲಿಯ ಸಂಪ್ರಹರಣದಿ ಪರಿಭವಿಸಿರು ಳಿಲ್ಕೈಜನಲು ನಿಲಿಳಜನ (ಶುತ್ಯಾಶ್ರ. ೩೨-೪೧). [ಅಹಿತ + ಶಿರ]

ಅಹಿತಾನೀಕ (ನಾ). ೧. ಹಗೆಯ ಸೈನ್ಯ. ೨. ಹಗೆಯ ಗುಂಪು : ಗಿರಿಜ ನಹಿತಾನೀಕವನು ರಿಪುಬಲಧಿಕಾಪಟ ಭೀಷ್ಮನು (ಕುಮಾಭೀ. ೫–೨೪).
[ಅಹಿತ + ಅನೀಕ]

ಅಹಿತಾನ್ನ (ನಾ). ೧. ಹಿತವಲ್ಲದ ಆಹಾರ. ೨. ಶತ್ರು ನೀಡುವ ಆಹಾರ. ೧,೨ : ಅನ್ನವೇ ಆಹಿತವಾದರೂ ಅಹಿತಬಿಟ್ಟನ್ನವಾದರೂ ಅಹಿತಾನ್ನವು (ಅರ್ಜು. ೨೧೯). [ಅಹಿತ + ಅನ್ನ]

ಅಹಿತಾನ್ನಯ (ನಾ). = ಅಹಿತಕುಲ : ಸುಡುವೆನಹಿತಾನ್ನಯವ (ಕುಮಾಭೀ. ೬–೩೫). [ಅಹಿತ + ಅನ್ನಯ]

ಅಹಿತಾವನೀಶ (ನಾ). ಶತ್ರುರಾಜ : ಕಾರನಲ ಫಲ ಸಂದುದಿನ್ನಹಿತಾವನೀಶರಿಗಾಯ್ತು ಪರಿತೋಷ (ಕುಮಾಅ. ೩೩–೩೩). [ಅಹಿತ + ಅವನೀಶ]

ಅಹಿತುಂಡ (ನಾ). ಹಾವಿನ ಬಾಯಿ ಅಥವಾ ಮುಖ : "ಅಹಿತುಂಡ–ಹಾಸಿನ ಮುಖ" (ಸಾಸಾರ. ೩೪ ಬೀಳು). [ಅಹಿ + ತುಂಡ್]

ಅಹಿತುಂಡಿಕೆ (ನಾ). ಹಾವುಗಳನ್ನು ಹಿಡಿಯುವವನು; ಹಾವಾಡಿಗ : ಘ್ರಾಣೇಂದ್ರಿಯಲೋಲುಪಂಗಳುಂ ಔಷಧಗಂಧಲುಬ್ಧಂಗಳುಂ ಅಸ್ಪ ವಿಷ ಧರಂಗಳ್ ಅಹಿತುಂಡಿಕನ ಡೆಸೆಯಿಂ ವಿನಾಶಮನೆಯ್ದುವುವು (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೩೩೦) ; "ಎಲ್ಲಿ ಆ ಅಹಿತುಂಡಿಕನಂ ಒಳಗೆ ಬರಹೇಳು" ಎಂದನು. ದೊಡನು ಆ ಹಾಸಾಡಿಗನನ್ನು ಕರೆತಂದು ಏಲ್ಲಿಸಿದನು (ಮುದ್ರಾಮಂ. ೨೪೪). [ಸಂ. (ಅಹಿ + ತುಂಡಿಕ)]

ಅಹಿತೆ (ನಾ). ಹಿತವಲ್ಲದವಳು : ಬಲನೆ ಪತಿಯಡೆಯೊಳ್ಪುದನೆಳ ಪುದವಂಗಹಿತೆಯಾದೊಡಂ ಬಂಧುಜನಂ (ಶಾಕುಂತ. ೬೬–೧೧೩). [ಸಂ. ಅಹಿತಾ]

ಅಹಿಧರ (ನಾ). ಸರ್ಪವನ್ನು ಧರಿಸಿದವನು; ಶಿವ : ಅಹಿಧರಂ ನುಡಿವು ತಿರ್ದಂ ವೇದಾಂತ್ಯಪ್ರತಿಹತಿಕರವಪ್ರಳಯನೆ ಸದ್ಭಾವ ಹೃತ್ಕಂ ಧೀಕೃತ. ೪–೧೬–೩೭). [ಸಂ.]

ಅಹಿಧಾಮ (ನಾ). ಸರ್ಪಾಶ್ರಯ; ಶಿವ : ಶಾಶ್ವತಭೀಮಾ ಶಾಶ್ವತ ನಾಮಾ ಕನದಹಿಧಾಮಾ . . . ಸಲಹು (ಉದ್ಯಮ. ೬–೩೫). [ಅಹಿ + ಧಾಮ]

ಅಹಿಧ್ವಜ (ನಾ). = ಅಹಿಕೇತನ : ನಿಜಮತಮನಿನೆಗೆ ಮಿಾಜಲ್ಪಜಾತ ದೊರೆಯಲ್ಲನಲ್ಲದಿರ್ದೊಡೆನ್ನಿಂ[ಕ]ಜಸಿ ನುಡಿಯಿಸುವಹಿಧ್ವಜರೋ ವದೆ ಮುನ್ನೆ ನೆಗಚ್ಚಿ ದುಕ್ಕಿರಿಂಗಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೪–೩೧) ; ಕೆಳೆಗೊಣ್ಣ ನರಂಗೆ[ಬೆನ್ನುಲಂ]ಸಿಡಿದ ಚಲಕ್ಕೆಕಿಧ್ವಜನುದಾರತೆಯೊಳ್ಪಿದ ಚಾರುದತ್ತ ನೆನ್ವಡೆ ಸಲೆ [ಮೆಚ್ಚಿ] ಬನ್ನಿಸುವರಾರ್ಗ್ಗಳ ರಾಚಿತ ರಾಜ ಪೂಜ್ಯ ನಂ (ಸೌಾಇ. XX, ೧೧–೧೪ ; ೧೬೬). [ಅಹಿ + ಧ್ವಜ]

ಅಹಿನಾಯಕ (ನಾ). ೧. ಸರ್ಪರಾಜ; ಆದಿಶೇಷ : ಅಹಿನಾಯಕ ನಱಿಯಂ ಪೇೞಲುಂದಿನದಿನೆತ್ತಅವೊಂ (ಶಾಂಪಿಪು. ೪–೧೧೩). ೨. ವಾಸುಕಿ. [ಅಹಿ + ನಾಯಕ]

ಅಹಿನಿಕೇರ (ನಾ). = ಅಹಿಕಟಕ ೨ : ಗರುಡನುಬ್ಬಟಿಗಹಿನಿಕೇರ ಜರ್ಝರಿತವಾದವೊಲು (ಕುವ್ಯಾಜ್ರೋ. ೧೬–೧೨). [ಅಹಿ + ನಿಕೇರ]

ಅಹಿಪ (ನಾ). = ಅಹಿನಾಯಕ : ನವರತ್ನದ ವೇದಿಕೆಯಂದಲಳಪಟ್ಟ ಭವನದ ಬಹುರಂಜನೆಯನು ವಿನರಿಪಡಿಪಲಗಲ್ದಪದೆ ಮಿಕ್ಕ ಕವಿಗಳ ನಿವಹಕ್ಕೆ ಗೋಚರವಹುದೆ (ತ್ರಿಪುಸಾಂ. ೬–೭೯). [ಸಂ.]

ಅಹಿಪಕೇಂಕಣ (ನಾ). = ಅಹಿಕಟಕ ೧ : ಶಂಕರನಹಿಪಕೆಂಕಣನಭವ ನಕ್ಷರನು (ಬಸವ. ೪೫–೩೩). [ಅಹಿಪ + ಕೇಂಕಣ್]

ಅಹಿಪತಲ್ಪ (ನಾ). ಆದಿಶೇಷನನ್ನು ಹಾಸಿಗೆಯಾಗಿ ಉಳ್ಳವನು; ವಿಷ್ಣು : ನವಗಾದೀ ಪೀದಮಂ ಬಿನ್ನವಿಪನಹಿಪತಲ್ಪಂಗೆ (ಜಗದ. ೧–೬೫). [ಅಹಿಪ + ತಲ್ಪ]

ಅಹಿಪತಿ (ನಾ). = ಅಹಿನಾಯಕ : ಅಹಿಪತಿ ಪಿಡಿಯಂ ಬಿರ್ಚಿದಂ (ಜಗದ. ೬–೪) ; ಕೂಡೆ ನೂಟಿಯೆಳಬ್ಬಿಲಿಯಲ್ಲಾಡಲಹಿಪತಿ ಹೆಡಲ ಲಿತ್ತಲು ನೋಡಿ ಕಾರಿವನೇಸಿಕೆ ಕೆಡೆದುಂ ನಗೆಯ ಕದಲೊಳಗೆ (ಕುವ್ಯಾವಿ. ೬–೧೩). [ಅಹಿ + ಪತ್ಪಿ]

ಅಹಿಪತಿತಳಪ (ನಾ). = ಅಹಿಪತಲ್ಪ : ಪ್ರಳಯಕಾಲದಲವನು ವಟ ತರು ತಳರೆಯೊರಗುವನೆಂಬುದಹಿಪತಿತಳಪನೆಂಬುದು ಕೆಲರು ಪಾಲ್ಗಡ ಲರಸನೆಂಬುವರಲಾ (ಕಾತಿಕಾ. ೨೬–೫). [ಅಹಿಪತಿ + ತಲಪ]

ಅಹಿಭಯ (ನಾ). ೧. ಹಾವಿನ ದೆಸೆಯಿಂದಾದ ಹೆದರಿಕೆ. ೨. ಸ್ವಪಕ್ಷದಿಂದ ಉಂಟಾಗುವ ಭಯ. [ಅಹಿ + ಭಯ]

ಅಹಿಭುಕ್ಕು (ನಾ). ೧. ಹಾವುಗಳನ್ನು ತಿನ್ನುವ ಪ್ರಾಣಿ. ೨. ನವಿಲು. ೩. ಗರುಡ. ೪. ಮುಂಗುಸಿ. [ಸಂ. ಅಹಿಭುಜ್]

ಅಹಿಭೂಷಣ (ನಾ). ಹಾವುಗಳನ್ನು ಒಡವೆಯಾಗಿ ಉಳ್ಳವನು; ಶಿವ (೬). [ಅಹಿ + ಭೂಷಣ]

ಅಹಿಮ (ಗು). ತಂಪಿಲ್ಲದ; ಬಿಸಿಯಾದ. 'ಅಹಿಮಕರ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅಹಿಮಕರ (ನಾ). ಉಷ್ಣ ಕಿರಣ; ಸೂರ್ಯ : ಅಹಿಮಕರ ಸಮಸ್ಪರ್ಧಿ ಯಾದತ್ತು ತೇಜಂ (ಎಳ. VII, ಶಿತಾರಿ. ೧೦೫–೧೮ ; 1157) ; ಸೂರ್ಯನಂತಹಿಮಕರಪ್ರಭಾವಂ (ಎಳ. V, ಜಾಸಸ. ೫೩–೭೯ ; 1170).
[ಅಹಿಮ + ಕರ್]

ಅಹಿಮಕಿರಣ (ನಾ). = ಅಹಿಮಕರ : ಮಂಜಿನ ಮಜ್ಜಿಯನಹಿಮಕಿರಣ ನಾತ್ಮಕಿರಣಂಗಳಿಂ ಕಿರಿಸುವಂತೆ (ಶಾಂಪಿಪು. ೪–೧೪ ವ).
[ಅಹಿಮ + ಕಿರಣ]

ಅಹಿಮರುಚಿ (ನಾ). ಉಷ್ಣ ಕಿರಣ; ಬಿಸಿಯಾದ ಪ್ರಭೆ : [ಸುತ್ತಂ] ಸೂರ್ಯನಿರಹಾನನ ಜಡಗಿಳವೊಲ್ಕಾಯ್ದು ಪೊಲ್ಮಿಗರ್ಗಳಿಲ್ಲಂತಿರೆ [ಪೆಂಪಂ] ಸಿಂಪಿಸುತ್ತಿರ್ದಹಿಮರುಚಿಗಳಂ ಕಿಗ್ಗರುಕ್ಕಾಂಬಿಂಬಂ (ಕಾಪಂ ೮. ೭೭). [ಅಹಿಮ + ರುಚಿ]

ಅಹಿಮಹಿಲೆ (ನಾ). ನಾಗಕುಲದ ಹೆಣ್ಣು ; ನಾಗಕನ್ನಿಕೆ (೬). [ಸಂ. ಅಹಿಮಹಿಲಾ]

ಅಹಿರಣಿ (ನಾ). ಎರಡು ತಲೆಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿರುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹಾವು; ಇರ್ತಲೆಗೆ : "ದ್ವಿಮುಖಮಹಿರಣಿಯಲೆರ್ಕ್ಕತಲಿಗನಕ್ಕು" (ಮಂಗಾರ. ೧೧೯–೩). [ಸಂ. ಅಹಿರಣಿ]

ಅಹಿರಾಜ (ನಾ). = ಅಹಿನಾಯಕ : ಪೊಗಬಲ್ಲದನಹಿರಾಜಂಗಮಿರಿದು (ಶಾಂಪಿಪು. ೩–೬ ರ) ; ಅಹಿರಾಜಂ ದ್ವಿಸಹಸ್ರಜಿಹ್ವನಲಿಯಂ ವ್ಯಾವರ್ಜಿಸಲ್ (ಜಗದ. ೨–೩೭). [ಅಹಿ + ರಾಜ]

ಅಹಿರಾಜಾತ್ಮ[ನು]ಜೆ (ನಾ). ವಾಸುಕಿಯ ತಂಗಿ; ಜರತ್ಕಾರು : ಅಹಿರಾಜಾತ್ಮ[ನು]ಜೆ ಮಂತ್ರತಂತ್ರವಲಬಾದ್ಯಾಂ ಪೋಗೆ ತಾಂ ತಂದಳೇ (ಸೋಮರ. ೯೨). [ಅಹಿರಾಜ + ಅನುಜೆ]

ಅಹಿರಿ 'ಅಗು,' ಪರಾ.

ಅಹಿರ್ಬುಧ್ನ್ಯ (ನಾ). ಈಶ್ವರ; ಶಿವ : "ಅಹಿರ್ಬುಧ್ನ್ಯಃ, ವಿರೂಪಾಕ್ಷಃ . . . ನೀಲಲೋಹಿತಶ – ಈ ೧೫ ಮಹಾದೇವ ಪೆಸರ್" (ಹರಾಯಾ. ೪–೧೩). [ಸಂ.]

ಅಹಿವೈರಿ (ನಾ). ೧. ಹಾವುಗಳ ಶತ್ರು; ಗರುಡ. ೨. ವೃತ್ತಾಸುರನ ಶತ್ರು; ಇಂದ್ರ. 'ಅಹಿವೈರಿವೈರಿ' ಪರಾ. [ಅಹಿ + ವೈರಿ]

ಅಹಿವೈರಿವೈರಿ (ನಾ). "ಇಂದ್ರಜಿತು" (ಶಾಪಮಂ. ಕೋಪ) : ನಾಗಾರಿ ಭೀಕರ ಸಾಮಂತನಾಯ ದೈತ್ಯಬಲವತ್ಕಸಾರಿ ಕಂಸಾರಿ ಸಂಗರ ರಂಗಕ್ಕಹಿವೈರಿವೈರಿಯಿಪಂ ಸಾಮಂತ ನಾಗಾರ್ಜನಂ (ಎಳ. VI, ತರಂಕ. ೪೨–೪೦ ; 1205). [ಅಹಿವೈರಿ + ವೈರಿ]

ಅಹಿಶೀರ್ಷ (ನಾ). ಹಾವಿನ ತಲೆ; ಹೆಡೆ: ಉತ್ಕಟತಟತ್ತತಿಯು ತ್ಫಣಿತಾಹಿಶೀರ್ಷರತ್ನಜ ಘೃಣಿಮಾಲೆ ಫಾಲಶಿಖಿ ಮೇಘಶಿಖಾವಹನಾಗೆ ನರ್ತಿಪಂ ಗಜರಿಪುವೋಲ್ ಘನಾಗಮಮದೇಂ ಬಗೆಗೊಂಡುದೊ ನೋಟ ಕರ್ಕಳಾ (ರಾಜಶೇ. ೮–೧೦೭). [ಅಹಿ + ಶೀರ್ಷ]

ಅಹಿಸಾಯಕ (ನಾ). ಸರ್ಪಬಾಣ; ಸರ್ಪಾಸ್ತ್ರ: ವೃಥಾ ರಾಧೇಯ ಮದವೇಕಿನ್ನು ನಿನಗಹಿಸಾಯಕದ ಸಾವಿನಲಿ ನೀರಿಳಿಸುವೆನು ನೆತ್ತರಲಿ . . . ಎನುತ ತೆಗೆದೆಚ್ಚನಾ ಪಾರ್ಥ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೨೬–೭).
[ಅಹಿ + ಸಾಯಕ]

ಅಹಿಹಯ (ನಾ). ಹೈಹಯವೆಂಬ ಕುಲ: ಮಾಹಿಷ್ಮತೀಪುರವರೇಶ್ವರನಹಿಹಯಕುಳಕಮಳ ಮಾರ್ತಣ್ಡಂ (ಕ ಇ ಅ. ೩–೭–೨೫೭; 1062); ಇತರ ರಾಜಪುತ್ರ ಕುಲಗಳೊಡನೆ ಹೆಣಗಾಡುತ್ತಲಿದ್ದ ಅಹಿಹಯ (ಹೈಹಯ) ಅಥವಾ ಕಲಚೂರ್ಯಕುಲದವರು ಈ ಸಮಯವನ್ನು ಸಾಧಿಸಿದರು (ಭಾಇಪ್ರ. ೩೨೫). [< ಸಂ. ಹೈಹಯ]

ಅಹೀಂದ್ರ (ನಾ). ೧. = ಅಹಿನಾಯಕ: ೧. ತಳಮನಹೀಂದ್ರರುಂದ್ರಫಣ ಮೆಂದು . . . ಧರಿತ್ರಿ ಬಂದು ನಿಶ್ಚಳತೆಯಿನಿರ್ಪಳಲ್ತೆ ಭುಜಮಂಡಳದೊಳ್ ವಸುಧಾಧಿನಾಥನಾ (ಚಂದ್ರಪು. ೩–೨೧). ೨. [ಜೈನ] ನಾಗರಾಜ: ಸಿಡಿಲಿಂ ಮಿಂಚಿಂ ಮೊಬಗಿಂ ಪಡೆಗುಳ್ಕಂ ಪಡೆವಹೀಂದ್ರರೆರ್ದೆಗಿಡುವಿನೆಗಂ ಸಿಡಿಲಂ ಮಿಂಚಂ ಮೊಬಗುಮನೊಡನೆ ತೆರಳ್ಚಿದುವು ಜಯನ ಶರನಿಕರಂಗಳ್ (ಆದಿಪು. ೧೩–೬೨); ನತದಿವಿಜೇಂದ್ರಾಹೀಂದ್ರ ವಾಸುಪೂಜ್ಯ ಜಿನೇಂದ್ರಾ (ಸುಕುಮಾ. ೪–೪೯). [ಅಹಿ + ಇಂದ್ರ]

ಅಹೀಂದ್ರಕೇತನ (ನಾ). = ಅಹಿಕೇತನ: ಪಗೆ ಪೊಲ್ಲ ಪಾಂಡುನಂದನ ರೊಳಹೀಂದ್ರಕೇತನನ ಜೂದಿನ ಗೆಲ್ಲಮದೆಂತುಟೆನ್ನ ನಂಜಿನ ಸವಿಯಂತುಟೆಂದೊಡಿನಿಸಂತದೊಳಂತಕನಲ್ಲಿಗಟ್ಟುಗುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೬–೬೫).
[ಅಹೀಂದ್ರ + ಕೇತನ]

ಅಹೀಂದ್ರಲೋಕ (ನಾ). ನಾಗರಾಜನ ಲೋಕ; ನಾಗಲೋಕ: ಅಲ್ಲಿಯ ಮಾಲೆಗಾರ್ತಿಯರ್ ಮಿಗುವರಹೀಂದ್ರಲೋಕದೆಳವೆಂಡಿರಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೧೧–೭೧). [ಅಹೀಂದ್ರ + ಲೋಕ]

ಅಹೀನ (ಗು). ೧. ಹೀನವಲ್ಲದ; ಉತ್ತಮವಾದ: ಮಹಿಪತಿಭೋಗ ಪ್ರಕರಮನಹಿಪತಿ ಭೋಗೋಪಮಾನಮೆಂದಜಿದಂತರ್ಬಹಿರರ್ಥನಿಚಯಮಂ ತೊಱೆದಹೀನ ಜೈನೇಂದ್ರರೂಪಮಂ ಕೆಯ್ಕೊಂಡಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೯–೨೭); ವಸುಧೆಗೆ ಸಂದಹೀನರಿಪುವರ್ಗಮನೋಡಿಸಿ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೬೪೪). (ನಾ). ೨. ಸರ್ಪರಾಜ; ವಾಸುಕಿ. ೧,೨: ಉಲ್ಲಸದಹೀನಾಲಂಕೃತಂ ಮೂರ್ತಿ . . . ದೇವಗಣಪಂ ರಕ್ಷಿಕ್ಕೆ (ಜಗವಿ. ೧–೫).
[ಸಂ. (ನ– + ಹೀನ; ಅಹಿ + ಇನ)]

ಅಹೀನತಾನ್ವಿತ (ನಾ). ೧. ಸರ್ಪರಾಜನೆಂಬ ಬಿರುದಿನಿಂದ ಕೂಡಿದವನು. ೨. ಹೀನತೆಯಿಲ್ಲದವನು; ಉತ್ತಮಗುಣದಿಂದ ಯುಕ್ತನಾದವನು. ೧,೨: ಅಹೀನತಾನ್ವಿತನಾಗಿಯುಂ ಅನುಕ್ರಮ ಸಮೇತನುಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೨–೭ ವ).
[ಸಂ. (ಅಹಿ + ಇನತಾ + ಅನ್ವಿತ; ನ– + ಹೀನತಾ + ಅನ್ವಿತ)]

ಅಹೀರಣಿ (ನಾ). = ಅಹಿರಣಿ: "ಅಹೀರಣಿಯೆಂಬುದು ಇರ್ತಲೆಗುಯ್ಯ" (ಹಲಾಯು. ೧೦೬–೨೧). [ಸಂ.]

ಅಹೀಶ್ವರ (ನಾ). ೧. ಸರ್ಪರಾಜ. ೨. [ಜೈನ] = ಅಹೀಂದ್ರ ೨: ಅಹೀಶ್ವರಂ ವಿಭವವರ್ಣನೆಯಿಂದೆ ಧನೇಶ್ವರಂ ವಿನೂತನ ಧನದಾನದಿಂ ನೆರೆದರೇಂ ಸಲೆ ಮೇಘರಥಂ ಸಪುಣ್ಯನೋ (ಶಾಂತಿಪು. ೯–೪೩).
[ಅಹಿ + ಈಶ್ವರ]

ಅಹುದು$_1$ 'ಆಗು$_1$' ಪರಾ.

ಅಹುದು$_2$, ಹವುದು, ಹೌದು (ಅ). ಇತರರು ಆಡಿದ ಮಾತಿಗೆ ಅಥವಾ ಕೇಳಿದ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಉತ್ತರವಾಗಿ ಉಂಟು, ದಿಟ, ಸತ್ಯ ಎಂಬ ಅರ್ಥ ಬರುವಂತೆ ಸಮ್ಮತಿಯನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಒಂದು ಕ್ರಿಯಾರ್ಥಕ ಅವ್ಯಯ: ಅಹುದು ಸಂಜಯ ಶೋಕಶಿಖಿ ನೆಱೆ ದಹಿಸಿ ತೆನ್ನನು ಬೆಂದ ವಸ್ತುಗೆ ದಹನವುಂಟೇ ಎಂಬ ನಾಣ್ಣುಡಿ ನಮ್ಮೊಳಾದುದಲಾ (ಕುವ್ಯಾಶ. ೧–೬); ಅಹುದು ಮತ್ತೇನಿಳೆಯ ಜನ ನಿಗ್ರಹವದಾರವರಿಂದ ಬಳಿಕೀ ಮಹಿಗೆ ಬಂದ ವಿರೋಧವಾವುದು ಹೇಳಬೇಕೆನಲು (ತೊರರಾ. ೧–೮–೧೬); ಅಹುದು ಸ್ವಾಮಿಾ, ಅದೊಂದನ್ನೇ ಒಯಿದಿದ್ದೆನು (ಮುಂಬಯಿ. ೪–೫೨). **ಹವುದು**: ಹವುದೆಂದರೆ ಬಯ್ಯುತ್ತಾನೆ, ಅಲ್ಲ ಎಂದರೆ ಹೊಡೆಯುತ್ತಾನೆ (ಗಾದೆ). **ಹೌದು**: ಹೌದು ಹೌದು ಅವಳು ಯಾವಾಗಲೂ ಹಾಗೆಯೇ (ಅರ್ಯಕ. ೧೧); ಹೌದಪ್ಪನ ಚಾವಡಿಯಲ್ಲಿ ಹೌದಪ್ಪ, ಅಲ್ಲಪ್ಪನ ಚಾವಡಿಯಲ್ಲಿ ಅಲ್ಲಪ್ಪ (ಗಾದೆ). ℙ ನಡುಗನ್ನಡ ಮತ್ತು ಹೊಸಗನ್ನಡದಲ್ಲಿ ಈ ಶಬ್ದ ಅವ್ಯಯದಂತೆ ಪ್ರಯೋಗವಾಗಿದೆ.

ಅಹುದಹುದು (ದ್ವಿರುಕ್ತಿ): ದೇವನಕ್ಕಟ ವೀರನಹುದಹುದೀ ವಿಪಿನದೊಳಗೊಬ್ಬನುಂ ಬಿಡದಾವಗಂ ತಾನಿಪ್ಪನಾಗಿ ವಿಚಾರಮುಮನುಳಿದು (ಬಸಪು. ೧೬–೭); ನೋಡಿ ಭುಗಿಭುಗಿಲೆಂಬ ಕೋಪಂ ಮೂಡಿಯಹುದಹುದಾ ಉಮಾಪತಿ ಬೇಡಿದನೆ ಮಾಂಸವನು ತನುಜನನಿಕ್ಕಿದನೆ ಸೆಟ್ಟಿ (ಬಸಪು. ೨೫–೨೧). **ಅಹುದಾಗು** = ಒಪ್ಪಿಗೆಯಾಗು: ಅಹುದಾದರಹುದೆನ್ನಿ ಅಲ್ಲವಾದರಲ್ಲವೆನ್ನಿ (ಕನಕ. ೧೩೧ ಪ). **ಅಹುದೆನಿಸು** = ಮೆಚ್ಚಿಸು: ಬವರವಾದರೆ ಹರನ ವದನಕೆ ಬೆವರ ತಹೆನವಗಡಿಸಿದರೆ ವಾಸವನ ಸದೆವೆನು ಹೊಕ್ಕಡಹುದೆನಿಸುವೆನು ಭಾರ್ಗವನ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೪–೫೬); ಸಂತಸವು ಜನಿಸಿ ದೇವಕಿ ಪುತ್ರನನು ತಾನನುನಯದಿ ನೋಳ್ಪುಜ್ಜುಗವನೋಪನೊಳೊಡಂಬಡೆ ಪೇಳ್ದಳಹುದೆನಿಸಿದಳು ಹಲಧರನ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೧೨–೨). **ಅಹುದೆನ್ನು** = ಒಪ್ಪು; ಮೆಚ್ಚು: ಅಹುದಾದರಹುದೆನ್ನಿ ಅಲ್ಲವಾದರಲ್ಲವೆನ್ನಿ (ಕನಕ. ೧೩೧ ಪ). [< ಅಪ್ಪುದು (< ಆಗು$_1$)]

ಅಹುಬಲ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ನೀರ ಥಡಿ ಅಹುಬಲ ನಾರಸಿಂಹಸ್ವಾಮಿಯ ದೇವಸ್ಥಾನದ ಮುಂದೆ ನಿಲ್ಲಿಸಿದ ಶಾಸನದ ವಿವರ (ಎಕ. XI, ದಾವಣ. ೧೬೪–೨; 1698). ℙ ಈಗಿನ ಅಹೋಬಲ ಎಂಬ ಊರಿನ ಹೆಸರು. [< ಸಂ. ಅಹೋಬಲ]

ಅಹೆವು 'ಆಗು$_1$' ಪರಾ.

ಅಹೇತು (ಗು). ೧. ಕಾರಣವಲ್ಲದ. ೨. ಕಾರಣವಿಲ್ಲದ. (ನಾ). ೩. [ಕಾವ್ಯಮಿಾ] ಅತಿಶಯವೆಂಬ ಅಲಂಕಾರದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಭೇದ: ವಿರೋಧಮುತ್ರ್ಪೇಕ್ಷೆ ವಿಭಾವನಾಹ್ವಯಂ ತಿರೋಹಿತಂ ಪೂರ್ವಮಹೇತು ತದ್ಗುಣಂ ಪರಸ್ಪರಾಸಂಗತಿಕಂ ವಿಶೇಷಮುಂ ನಿರೂಪ್ಯಮಾಣಾತಿಶಯ ಪ್ರಭೇದಮುಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೭೨೬). 'ಅಹೇತುಕ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅಹೇತುಕ (ಗು). ೧. ಕಾರಣವಿಲ್ಲದ; ನಿಷ್ಕಾರಣವಾದ. ೨. = ಅಹೇತು ೩: ಸ್ವನಿಮಿತ್ತದೊಳಂ ಕಾರ್ಯಂ ಜನಿಯಿಸದಿರ್ಪಿರವಹೇತುಕಂ ಪೆಸರಕ್ಕುಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೭೪೧); ಅಹೇತುಕಕ್ಕೆ॥ ಪೆತ್ತುಂ ತೆಳ್ಪಱಿಯದ ನಡು ಮುತ್ತುಂ ಬೀಱದ ಪಯೋಧರಂ ಮುನಿದುಂ ಚೆಲ್ವೊತ್ತರಿಪ ನಗೆಮೊಗಂ ಮೆಯ್ವೆತ್ತಿರೆ ಕರಮೊಪ್ಪಿದಪ್ಪರಲ್ಲಿಯ ಪೆಂಡಿರ್ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೭೪೪). [ಸಂ.]

ಅಹೇರು$_1$ (ನಾ). ಶತಾವರಿ ಗಿಡ; ಆಷಾಢಿಬೇರು. "ಪಿಲ್ಲಪಿಚ್ಚರ, ಆಸಡಿ" (ಅಮರ. ಟೀಕೆ). [ಸಂ.]

ಅಹೇರು$_2$ (ನಾ). ಶುಭಕಾರ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಕೊಡುವ ಉಡುಗೊರೆ.
[← ಮರಾ. ಅಹೇರ್]

ಅಹೋ, ಹೋ (ಅ). ಆಶ್ಚರ್ಯ, ವೇದನೆ, ಸಂಬೋಧನೆ, ನಿವಾರಣೆ, ಮೆಚ್ಚಿಗೆ ಮುಂತಾದ ಅರ್ಥಗಳನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಅವ್ಯಯ: "ಹೋ, ಅಹೋ, ಓಹೋ, ಹೋಹೋ – ವೇದನಾ ನಿವಾರಣೆಯೋ" (ಕಬ್ಬಾಸು. ೩-೧೨ ವ್ಯಾಖ್ಯಾ). (i) ಆಶ್ಚರ್ಯಕ್ಕೆ: ಸುರಭೇರೀಸ್ತನದಂ ದಿಶಿಸರಹೋ ದಾನಶ್ರುತಿ ನೆಗೆಳ್ದ ನೆಗೆಟ್ಟಂ ಪಂಚಾಶ್ಚರ್ಯಂ (ಪಂಂಪಾಪು. ೯-೨೨); ಹದಿರಿಂದ ಕೂಗಿತ್ತಹೋ ಗಂಗೆ (ಗು ರು ಚಾ. ೧೧-೧೬). (ii) ವೇದನೆಗೆ: ಅಹೋ . . . ಮನುಷ್ಯ ಭವದ ಸುಖಮೆಂಬ ಪುಲ್ಲಾಸಿಯೊಳ್ ಸಿಲ್ಕಿ ಶಿವಸುಖವನೆಯ್ದಿಸುವ ಸಚ್ಚಾರಿತ್ರದಿಂ ಬಜ್ಜಿದೆಂ (ವ ಡ್ಡಾರಾ. ೨೪-೧೫); ಅಹೋ ಕಷ್ಟಂ ಸಂಸಾರಮೆಂದು ಸಿದ್ಧಾರ್ಥ ಭಟ್ಟಾರರ್ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೪೮-೨೪); ಹರನ ಭಕ್ತನನೊರ್ವ ಪಳಿದವಂ ಯುಗಕೋಟಿ ವರಮಹೋಪಸಿದ್ಧಿಯೊಳ್ ಕ್ರಿಮಿಯಾಗಿ ಪುಟ್ಟು (ಪದ್ಮರಾ. ೧೧-೧೧೧). (iii) ಸಂಬೋಧನೆಗೆ: "ಬೇಹವಭಜನವಾಸರಂ ಕರೆಹಮೆಂದಿವಹೋಯ್ ನಿಶ್ಯ" (ಜಾನಾರ. ೧೫೦). **ಹೋ:** (i) ಸುರವಂದಿಗಳಿಂ ಹೋ ಹೋಯಿರೆ ಧಿಸಿಸಿದಾಕಿಬಿಂತು ನೀಲಾಂಜನೆಯಂ (ಅದಿಪು. ೯-೬೯). (iv) ನಿವಾರಣೆಗೆ: "ಸನಸಿತ್ತನೋಹೋ ಹೋ ಎವೆ ನಿವಾರಣಾರ್ಥಂ" (ಕ ಮು ದ. ೩೦೯); ದೇವನೀಂ ಬೆಸಸಿದರ್ಕಾವಾವೆ ಹೋ ಸಾಲ್ವೆವೆಂದು . . . ಇಳೇಶರ್ ಗರ್ಜಿಸರ್ (ಜಗದ. ೬-೪೬) ; ಈತನಾರರ್ಜುನನೆ ಹೋ ಹೋ ಮಾತು ಮಾಣಲಿ ಮಾಣಲಿ (ಕುವ್ಯಾಪ. ೭-೬೯). (v) ಮೆಚ್ಚಿಗೆಗೆ: ಅರೆ ಹೋಯಜ ಬಾಪ್ಪೆಂದು ಹರಿಗನಂ ಗುರು ಪೊಗಟ್ಟಂ (ಪಂಪಭಾ. ೨-೬೦); ಬಸವಣ್ಣನ ಪಿಂಗಲ ಭಾಷೆ ಭಾಷೆ ಹೋ ಬಸವನ ನಿಷ್ಠೆ ನಿಷ್ಠೆ (ಬಸರ. ೮-೧). [ಸಂ.]

ಅಹೋಧ್ಯಾನ (ನಾ). ಅಹೋ ಎಂಬ ಧ್ವನಿ, —ಕೂಗು: ದೇವರಾರ್ಜಹೋಧ್ಯಾನನಿನಾದಮಿಪ್ಪಿದುದು ರಾಜಿತ ರಾಜಗೃಹಾಂತರಾಳ ದೊಳ್ (ಕಾಂಚಿಪು. ೬-೭೪). [ಸಂ.]

ಅಹೋರಾತ್ರ (ನಾ). ಹಗಲು ಮತ್ತು ರಾತ್ರಿ: "ಶುಳಿಗೆ ಪಟ್ಟಿ ಸಂಬ್ಬಗೆಯಹೋರಾತ್ರಮಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೯-೫). [ಸಂ.]

ಅಹೋರಾತ್ರಂ (ಅ). ಹಗಲೂ ಇರುಳೂ: ನಟ್ಟನ ನಾಕಸಾಕಾಯಮು ಮಗಲದಹೋರಾ ತ್ರ ಮೀರ ಲಿಗಿಕುಂ (ಕಾಂಚಿಪು. ೧೦-೮೭); ಮಜಿ ಳೋಭೋರ್ಗರಿಂದಹೋರಾತ್ರಮುಮುಗದೆ ಕೊಳ್ವಲ್ಲಿ (ಸುಬುಮಾ. ೪-೯). [ಸಂ. ಅಹೋರಾತ್ರ]

ಅಹೋರಾತ್ರಿ, ಅಹೋರಾತ್ರೆ (ನಾ). = ಅಹೋರಾತ್ರ : ಅಹೋರಾತ್ರಿ ಯಲ್ಲಿ ನಿಮ್ಮ ಶರಣರ ಸೇವೆಯಲ್ಲಿರಿಸು ಕೂಡಲ ಸಂಗಮದೇವಾ (ಬಸವ. ೮೮೦). ಅಹೋರಾತ್ರೆ : "ಅಜುವತ್ತು ಗಳಿಗೆಗಳ್ ತಾಂ ನಿಜೆ ದೊಡಹೋರಾತ್ರೆ" (ವ್ಯಕಶಾ. ೫-೨೭). [ಸಂ. ಅಹೋರಾತ್ರ]

ಅಹೋರಾತ್ರೆ 'ಅಹೋರಾತ್ರಿ' ನೋ.

ಅಹ್ನ (ನಾ). ಹಗಲು ವೇಳೆ : "ಅಹ್ನವೆಂದೊಡದು ವೇಳೆಗಧಿಪಾ ಮಕ್ಕುಂ" (ಮುಂಗರಾ. ೨೦-೬). [< ಸಂ. ಅಹನ್]

ಆಹ್ರಿಮನ್ (ನಾ). ಆಸುರತತ್ತ್ವದ ಅಧಿದೇವತೆ : ಆಹಿ, ವೃತ್ರ, ಮಾರ, ಕಲಿ, ಆಹ್ರಿಮನ್, ಸೈತಾನ್ (ಹೊಗಳು. ೩೬-೨೩). [← ಪಾರ. ಅಹ್ರಿಮನ್]

ಅಳ್[1], ಅಲ್ಲ್[1] ನೋ.

ಅಳ್[2], ಅಲ್ಲ್[2] ನೋ.

ಅಳ್[3] (ಗು). ಕೋಮಲವಾದ; ಮೃದುವಾದ; ತೆಳುವಾದ. 'ಅಳ್ಳೆತ್ತಿ', 'ಅಳ್ಳಿಮುಳ್' ಪರಾ. [?]

ಅಳ್[4] (ಗು). ಮಂದವಾದ; ಗಟ್ಟಿಯಾದ. 'ಅಳ್ಳಿಡಿ', 'ಅಳ್ಳೆಸರ್', 'ಅಳ್ಳದ' ಪರಾ. [ದೇ. ॥ ತ್ರಿಮಿ. ಅಳ್, ಅಳ್ಳು = ದಟ್ಟವಾಗು]

-ಅಳ್[5], -ಅಳ್ಳು (ಪ್ರ). ಸ್ತ್ರೀಲಿಂಗಸಾಧಕ ಪ್ರತ್ಯಯ : ಕಂಡೊಸೆದಂ ಬನದೊಳಗೆ ಜನಕಜನಯಳಗಣುವಂ (ಕವಿರಾ. ೨-೬೮); ಮಲಯಜ ಚರ್ಚಿತೆಯಂ ಕೇವಲ ಧವಳಧರಿತೆಯಂ ದುಕೂಲಲಾಂಬರೆಯಂ ಕೆಲದೊಳ್ ನಿಲೆಯುಂ ಜ್ಯೋತ್ಸ್ನಾವಿಲಾಸದೊಳ್ ಬಗೆದಿನ್ನಿಲ್ಲ ನಲ್ಲಳಾನಿಸಂ (ಕವಿರಾ. ೩-೯೩); ಸೌಂದರಾಂಗಿ ಸೌಂದರಿಯೊಳ್ . . . ಸುನಂದೆ ಗಂದು ನಂದನೆಯೊಳಳ್ (ಅದಿಪು. ೪-೫೪); ಮಜುಗುವೆ ಪಾಪಳ್ಳವ ಳವಂಗಿರಿದಿಲ್ಲದ ನಲ್ಲಳ್ (ಅದಿಪು. ೧೨-೩೦); ಪೆಜಸಿನೊಸಲಳಗಲದಿರಿಲ್ (ನೇಮಿಪು. ೬-೨೪); ಇನಿಯಳ್, ಕೆಜಸಿಯಳ್, ಅಸಿಯಳ್ (ಶ ಮು ದ. ೨೦೮ ಪ್ರಯೋ); ತಮತಮಗುರುಂಧ್ರತಿಯಳನಸೂಯಳಾದಿಯಾದಮಳ ರುಷಿಪತ್ನಿಯರ್ ನಂದಜಸಿ (ಪರಕು. ೧೫-೩೬); ಮೆಲ್ಲೆರ್ದೆಯಳ್, ನಿಡುವಜಸಿಯಳ್ (ಗೃಹಿ. ೩೫); ಅಲ್ಲಿದಳ್, ಎಲ್ಲಿದಳ್, ತೊಕಳಳ್, ಮೂಡಣಳ್ (ಕೃ ಪಿ ತಿ. ೩೫). **-ಅಳ್ಳೆ :** ಕಂಬಿನಿ ರೂಪದಿ ನೋಸನ ಮಾಡಿದಗೆ ದಾಸಿಯೊಬ್ಬಳು ಬೀಕೆ (ವಾಡಕ. ೧-೭೭-೫).

ಅಳ (ನಾ). (ಉಳ) ಮನೆಯ ಮೇಲ್ಚಾವಣಿಯ ಗಳುಗಳನ್ನು ಭದ್ರಪಡಿಸಲು ಅಡ್ಡಲಾಗಿ ಕಟ್ಟಿ ಹುರಿಯಿಂದ ಬಿಗಿಯುವ ಅಡ್ಡ ಪಟ್ಟಿ; ಅಡ್ಡಗಳ : ಗಳ ಸರಿಯದೆ ಇರದೇಕಾದರೆ ಅಳ ಬಿಗಿಯಾಗಿ ಇರ ಬೇಕು (ಮಾಶಿ). [?]

ಅಳಂಕರಣ 'ಅಲಂಕರಣ' ನೋ.

ಅಳಂಕರಣಗೃಹ (ನಾ). ಅಲಂಕಾರ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವ ಮನೆ : ಬಂದ ಕಂದಳಂಕರಣಗೃಹಕ್ಕೆ . . . ದೇವಿ ಲೀಲೆಯಂ (ಚಂದ್ರಪ್ರ. ೧೫-೬).

[ಅಳಂಕರಣ (= ಅಲಂಕರಣ) + ಗೃಹ]

ಅಳಂಕರಿಸು 'ಅಲಂಕರಿಸು' ನೋ.

ಅಳಂಕೃ[1] (ಕ್ರಿ). ೧. ಬಣ್ಣವನ್ನು ಬಳಿ; ಲೇಪಿಸು (?): ಎರೆವ ಮರಲ್ಲ ಲಲ್ಲಯಿಪ ಕಾಲ್ದಡಿವೆಂಬುದಿನಂಬುಗೆಯ್ವಳಂಕರಣ ವಿಳಾಸಮಂ ಮೆ ಱೆವ ಮೇಳಾಪಮಂದಿನ ರೂಪು ಶಾಸನಂ ಬರೆದುದು ಬರ್ಬಸಿತ್ತ ಮರ್ದುಬಟ್ಟುದೆಳಂಕದುದು [ಪಾ ಶಾ ೦. ಆಡಂಗಿದುದು]ರ್ಚ ಪೊಕ್ಕು ಬೆರ್ದಂದುದು ಬಿಚ್ಚುವಚ್ಚಿಳಿದುಚ್ಚೆರ್ದೆಯೊಳ್ ಲಲಿತಾಂಗದೇವನಾ (ಅದಿಪು. ೩-೪೩). ೨. ಒತ್ತಾಸುಗು; ಅಂಟು : ವಸಂತ ವಲ್ಲಭನ ತೇಜ ದೋಜೆಯಿಂತೆ ಕೆಂದಳಿರಳಂಕ ರಂಬೆಲ್ಲಯ ಕುಸುಂಕುಂಬುಗಳ (ಅಸಂವ. ೧೨೦ ವ). [< ಸಂ. ಅಲೇಪ್ಯ]

ಅಳಂಕ್ಕು 'ಅಳುಂಕು' ನೋ.

ಅಳಂಕ್ಕು (ನಾ). "ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಪ್ರಾಣಿ, ಚಿಪ್ಪುಹೆಂದಿ" (ನಿಂಕೋಪ). [?]

ಅಳಂಕೃತಿ 'ಅಲಂಕೃತಿ' ನೋ.

ಅಳಂಕೆ[1] (ನಾ). ಜೋಡಣಿ; ಸೇರುವೆ; ಅಳವಡಿಕೆ (?): ಕಾಂತಿಯಿಂ ತಳತಳಿಸುವ ಕಾಂಚಿ ಕಿಂಕಿಣಿಯಳಂಕೆಯೀಂ ಕರಮೊಪ್ಪಿಕಿರ್ದುದೋ (ನಳಪಂ. ೩೧೬). [< ಅಳಂಕ್ಕು?]

ಅಳಂಕೆ[2], ಅಳಕೆ[2] (ನಾ). ತಲೆಯ ಕೂದಲು : ಹಲದಿಯನುಟ್ಟು ವೇಣಿಯನಳಂಕೆಗೆ ಸಿಕ್ಕಿ . . . ಒಳುಳಿಗನುವಾದರಂಗನಿಯರಂಗಜಭಿತ್ತಿಯ ಚಿತ್ರವೆಂದನಿಸಂ (ನಳಪಂ ೪೭೩). **ಅಳೆಕ್ಕೆ :** ಅಳಕ್ಕಳಳಕೆ ಎಂದು ಎದಂತ ದೊಡರ್ದುಂ ಲಿಂಗಮಕ್ಕುಂ (ಕಮದ. ೯೩ ಪ್ರಯೋ).

[< ಸಂ. ಅಲಕ]

ಅಳಂಕೆಗೆಯ್[1] (ಕ್ರಿ). ಅಂಟಿಸು; ಜೋಡಿಸು; ಅಳವಡಿಸು : ತೊಡವನಳಂಕೆಗೆಯ್ವ ಜನವಶ್ಯವಿಧಾಕರಿಯಂನಿಟ್ಟುಕೊಳ್ವ ಕನ್ನಡಿಗೆಳನೊಪ್ಪಿ ನೋಪ್ಪ . . . ಅಜ್ಜುಗದೊಡರ್ದುದು ಜಾಪಳ ಭೂಪಸಂಕುಳ (ನಳಪಂ. ೩೧೦). [ಅಳಂಕ್ಕೆ + ಗೆಯ್ (< ಕೆಯ್ಯ್)]

ಅಳಂಕಿಗೆಯ್ಯ್ (ಕ್ರಿ). ಪರಿಹಾಸಮಾಡು (?) : ಏಜಿ ಸೊಪ್ಪಾದುದು ಕೋಡಗಂ ಸೆಳೆದುದೇ ಮೈಬಾಸುಜೇಲ್ವನ್ನೆಗಂ ಪಜಿದತ್ತಕ್ಕಟ ಪೊಕ್ಕು ಕೆದಗೆಯ ಪೂಗೊಯ್ದಲ್ಲಿ ಭಮರ್‌ಂಬುಗಳ್ ತುಱುಗಲ್ಕೊಂಡವು ತಂಗೆ ಬಲ್ಲಿತೆ ಏಸಿರ್ ಪೂವೋಂಬೆದೊಳ್ ನಿನ್ನನೆಂದಅಂತ್ತಾಹುಯಳಂಕೆ ಗೆಯ್ವ ಸಖಿಯಂ ತನ್ಪಂಗಿ ಕೆಕ್ಕೇ [ಶಾಕಾ. ಚ್ಛೇ] ಜಿದಳ್ (ಸಚಿತ್ರ ಸು. ೧೧–೬೨). [ಅಳಂಕಿ ? + ಗೆಯ್ (< ಕೆಯ್ಯ್)]

ಅಳಂಕಿಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ೧. ಆಂಟಿಸು; ಸೇರಿಸು; ಅಳವಟ್ಟಿಸು : ತುದಿಯೆಮ್ಮತ್ತಿನಗೆನ್ನ ಪೊಕ್ಕೆ ನಿನಗಂ ಪುಕ್ಕೂದಯಂ ಸಾರ್ತಬಂದುದು ಧಾತ್ರಂಗಮಳಂಕಿಗೊಂಡು ಪಿರಿದುಂ ಚಿಂತಾತರಂ ಪೋಯ್ತು ಕೂಡಿದುದಾ ಶ್ರೀವಾತಿಗಂ ಮನೋರಥಫಲಂ (ಅವಿ. ೪–೧೪) ; ಶೇರ್ವಬ್ಬಾ ನರಸಾಥನ ಕೊರ್ವಾಳಿಯಳಂಕಿಗೊಂಡ ಧಾರಾಖಲದೊಳ್ ಬೇರ್ವಂದಿರೆ (ಪಂಪ್ರಪು. ೬–೨೦) ; ವಿಗ್ರಹೋಜ್ಜ್ವಲನೆದಿಳಳಂಕಿಗೊಂಡು ಸಲೆ ಸಪ್ರತಿಯೊರ್ ನೆರೆದು . . . ಸಮಸ್ತ ಭೂಜನರ ಮನಕ್ಕೆ ತನ್ನೊಳನುರಾಗನುನಾವಗಮುಂಟುಮಾಡುವಂ (ಚಂಪ್ರಪು. ೬–೩೬) ; ಸ್ವರಲೋಪ ಪದದೊಳ್ ತಾಳದೊಳಿರದವಧಾನದೊಳಳಂಕಿಗೊಂಡಿರೆ ರಾಗೋಜ್ಜ್ವರಿಣಯಯ ಗೀತಮಾಯ್ತು ಚ್ಚಂರಿತಸ್ಸಂಧರ್ವಿದ್ಯೆ ಸುರಸುಂದರಿಯರ (ಚಂಪ್ರವು. ೧೧–೧೪೦) ; ಕಣ್ಗಳಂತೆ ಬೆಲ್ವಳಗಳಂಕಿಗೊಂಡುವು (ಆಪಂಪ. ೧೨–೭೭) ; ನೊಗದೊಳಳಂಕಿಗೊಂಡಿರೆ ಮನಂ ಮನದಲ್ಲಿಯ ವಾಯುಬಂಡಿಳಂ ಪಿಗುಳದಡಂಗೆ ಕಣ್ಣಳರೆ ಮುಚ್ಚಿದವೊಲಿರೆ (ಮೈಅಂ. ೧೯೦, ೧೨೩ ; 1300). ೨. ದೊರೆಕೊಳ್ಳು ; ಉಂಟಾಗು : ಇದು ನೆಲನಾಗಸಂದೆಸದುಂಬ್ಬುಗಲೆಂಬ ವಿಶ್ವಮಾರ ಚಿತ್ತದೊಳಳಂಕಿಗೊಳ್ಳಪಿಭಾಕಾಲ ಮುಮಂ ಬಗೆವಂದು ವಿಶ್ವಮಿಂದಿದೆ ದೊರೆಕೊಳ್ಳುಂ (ಚಂಪ್ರಪು. ೧೦–೬೪) ; ಅಶ್ಚರ್ಯಮಳಂಕಿಗೊಳ್ಳನಮಳಂಕಿಸಿದಾಗಳ್ (ಆಪಂಪ. ೬–೪೪ ವ). ೩. ಚಿತ್ರಿತವಾಗು: ಪರಿಯಂ ವರ್ಣಮಳಂಕಿಗೊಂಡಿ ನಯವತ್ಕಾಶ್ಚರ್ಯ ಸೌಂದರ್ಯಮೊದಿರೆ ಭೇದಂ ಲವಮಿಲ್ಲಾದಾತ್ಮಜೆಯೆ ದಲ್ ತಾಂಂತಿದಂ ಬಂತೆ ಚಿತ್ರಿಂಸುತ್ತಿರ್ಪ ತದೀಯ ಚಿತ್ರಪಟಮಂ ನೋಡುತ್ತುಂ (ಋಸುಮಾ. ೧೫–೭೦). [ಅಳಂಕಿ + ಕೊಳ್ಳ್]

ಅಳಂಕಿಗೊಳಿಸು, ಅಳಕೆಗೊಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಸೇರಿಸು ; ಅಳವಡಿಸು ; ಹೊಂದಿಸು : ಅರಬಳಪ್ರಹರಣ ನವಾರಂಗಳಪ್ಪಾಳ್ವಜಿಯ ತುಱುಗಲಂತು ಬಂಂ ಬಿಳಿಸಿಯುಂ . . . ಅಂಕುಶಂಗಳಳಂಕಿಗೊಳಿಸಿಯುಂ (ಪ್ರಶಾ. ೭–೬೯ ವ). ೨. ದೊರೆಕೊಳಿಸು ; ಉಂಟುಮಾಡು : ಲಾವಣ್ಯರಸದಿಂದ ನುಚ್ಚಿಸಿದಂತೆ ಮಂದಗಮನೆಯ ಸೌಂದರ್ಯ ಮಾಶ್ಚರ್ಯಮನಳಂಕಿಗೊಸಿ (ಆಪಂಪ. ೨–೫೪ ವ). **ಅಳಕೆಗೊಳಿಸು**: ೧. ಪರಕಾಯಪ್ರವೇಶಂಗೆಯ್ಯಂತೆ ಮನಕ್ಕೆ ಮನ ಮಾನಂಕೆಗೊಟ್ಟು ಮದರೆಯಂ ಮೀಗಣ ಬದಗಿನಂತೆ ಮೆಯ್ವಜಿಗೆ ಸಂದಳಕೆಗೊಳಿಸುವನಂತೆ ತನ್ನಿಚ್ಛೆಗೆ ತಂದು ಮತಿಯಂ ಮೊದಲ್ಗಿಡಲೀಯದೆ (ಲೀಲಾವ. ೪–೭೧ ವ). [ಅಳಂಕಿಗೊಳ್ + ಇಸ್ಸು]

ಅಳಂಕಿವೆಱು (ಕ್ರಿ). ಜೋಡಣಿಯನ್ನು ಪಡೆ, —ಹೊಂದು ; ಕೂಡಿರು ; ಸೇರಿರು ; "ಅಳಂಕೆವೆತ್ತಿರ್ಪು-ಚಿತ್ರತವಾಗು" (ಋಸುಮಾ. ಕೋಪ) : ಳಳಿಗೆಗಂ ಪೂದುಱುಗಲಿನಳಂಕೆವೆತ್ತಿರೆ ಬನಂತದೊಳ್ ಕೋಳ್ಪಿಸುವಂದಳಮಾವಿನ ತೆಱದಿದೇಂ ವಿಲಾಸ ಯೌವನ ವಿಭೂತಿಯಂ ತಾಳ್ದಿದನೋ (ಋಸುಮಾ. ೧೧–೬೩) ; ಚಂಡಗಣಾರೋಹಕಳಕ್ಕುಂಡನೇದಂಡಂ ಗಳನಳಂಕೆವೆತ್ತಂಳಕುಮಪ್ಪಕ್ಕಿ ಜಂಕಿಸಿ ಧೋಂಕನೇದಾರ್ದುರ ಸಾರ್ದ್ರಾಂಕಿ ಕೂಂಕಿ ನೂಂಕಿದಾಗಳ್ (ರಾಜಕೀ. ೬–೬೯ ವ). [ಅಳಂಕಿ + ಪೆಱು]

ಅಳಂಕ್ಕಿಯೆ 'ಅಲಂಕ್ಕಿಯೆ' ನೋ.

ಅಳಿಂಗಿ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮುರ; ಹೆಮ್ಮುರ (ಕ). [?]

ಅಳಂಪೂರು (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಶ್ರೀಮದಳಂಪೂರ ಶ್ರೀಲ್ಪಹ್ಮೇಶ್ವರದೇವರಂಗಭೋಗಗೆ (ಶಇಶ. ೧೦೫–೧೨೬ ; 1067). [ಅಳಂಪ್ಪು + ಊರು (< ಊರ್)]

ಅಳಂಬೆ 'ಅಳಂಬೆ' ನೋ.

ಅಳಕ್ಕ್, ಅಳಕ್ಕೆ ನೋ.

ಅಳಕ್ಕ್, ಅಳಕ್ಕೆ (ನಾ). ಬರೆವಣಿಗೆಗಾಗಲಿ, ಚಿತ್ರಲೇಖನಕ್ಕಾಗಲಿ ಬಳಸುವ ಹಲಗೆ ಅಥವಾ ಲೇಖನ ವಸ್ತು : "ಅಳಕ್ಕು - ಅಳಕ್ಕ" (ಕ ಮ ಪ. ೨೬೪ ಪ್ರಯೋ) ; "ಬರೆಂತಿರೆಲೇಖಮೆನ್ನಳಕ್ಕಮದಕ್ಕುಂ" (ಕವಿಕಾ. ೧೧೨) ; ಲಲಿತಪದಂ ಪ್ರಸನ್ನ ಕವಿತಾಗುಣಮಿಲ್ಲದೆ ಪೂಣ್ದು ಪೇಣ್ದ ಬೆಳ್ಗಳ ಕೃತಿಬಂಧಮುಂ ಬರಿಹಕಾರ್ಪರ ಕೈಗಳ ಕೇದು ನುಣ್ಣನಪ್ಪಳಕ್ಕದ ಕೆದು (ಪಂಪಭಾ. ೧–೧೨). **ಅಳಕ್ಕೆ** : "ಅಲೇಖ, ಅಳಕ್ಕೆ" (ಕಬ್ಬಾಸು. ೧೬೦ ಪ್ರಯೋ). [< ಸಂ. ಅಲೇಖ]

ಅಳಕ್ಕ್ 'ಅಲಕ್ಕ' ನೋ.

ಅಳಕ್ಗುಚ್ಚ (ನಾ). ಮುಂಗುರುಳಿನ ಗೊಂಚಲು, —ಸಮೂಹ : ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಹೆರೆಯಂಂ ಬಚ್ಚಿಹೋಗಿದ್ದ ಅಳಕ್ಗುಚ್ಚಗಳು (ಕಪಾಕಂ. ೯೪). [ಅಳಕ್ಕ (= ಅಲಕ) + ಗುಚ್ಚ]

ಅಳಕಪೆಂಕ್ಕ (ನಾ). ಮುಂಗುರುಳಿನ ಸಾಲು : ಷಡಯನಕಳಲದಂತಿರೆ ಕರ್ಪಿಡಿಯೊಪ್ಪುವುದಕರ ನಿನ್ನ ಪದಪಂಕಜಮುಹಕ್ಕೆಯಿನಿಡಿಗಮಿರಮಿರ ಸಮಿತಿಯ ಬೆಡಂಗುವೆತ್ತಳಕಪಂಕ್ತಿ ಸಹಜವಿಳಾಸ (ಜಿನಾಲಿ. ೬೨–೬೨). [ಅಳಕ್ಕ (= ಅಲಕ) + ಪಂಕ್ತಿ]

ಅಳಕಲು (ನಾ). ದಟ್ಟವಾಗಿರುವುದು ; ತೆಳುವಾದುದು : ಮರದಳಕಲಿನ ಎಳಬಿಸಲು ಅವಜ ಮೇಲೆ ಸುತ್ತಳು ಬಲೆ ನೆಯ್ದಿತ್ತು (ಮಲೆಮಾ. ೫೩). 'ಹೆಪ್ಪಳಕಲು' ಪರಾ. [ಅಳಕ್ಕ (< ಅಳಕ್ಕ) + -ಅಲು]

ಅಳಕಾನೀಕ (ನಾ). ಮುಂಗುರುಳಿನ ಸಮೂಹ; ಗುಂಗುರು ಕೂದಲಿನ ರಾಶಿ : ಅಳಕಾನೀಕಮನಿಂದ್ರನೀಳಮುಗುರಂ ವಜ್ರಂ . . . ಅರಾಧಿಸಿ ಪೋಲ್ದುವೆಂದಿರೆದೆ ಪೇೞ್ದಂ (ಸುಕುಮಾ. ೯–೫೪). [ಅಳಕ್ಕ (= ಅಲಕ) + ಅನೀಕ]

ಅಳಕಾಳಿ (ನಾ). = ಅಳಕಾನೀಕ : ಅಳಕುಲದಪೋಲ್ ವಿಸಲಂಗಳ್ ನಿನ್ನಳಕಾಳಿಗಳ್ (ಶವಿರಾ. ೩–೬೧) ; ಸಂಚಿತದಳಕಾಳಿಗಳ್ ಮಿಳರ್ದು ನರ್ತಿಸೆ (ಸುಕುಮಾ. ೧೧–೧೧). [ಅಳಕ್ಕ (= ಅಲಕ) + ಅಳ್ಳಿ (= ಅಲ್ಲಿ)]

ಅಳಕಿಸು 'ಅಳ್ಳಿಸು' ನೋ.

ಅಳಕೆ, ಅಡಕೆ ನೋ.

ಅಳಕೆ, ಅಳಂಕೆ ನೋ.

ಅಳಕೆ 'ಅಲಕೆ' ನೋ.

ಅಳಕೆ, ಅಳಕ್ಕ ನೋ.

ಅಳಕೆಗೊಳಿಸು 'ಅಳಂಕೆಗೊಳಿಸು' ನೋ.

ಅಳಕೋದ್ಯಾಸಿ (ಗು). ೧. ಮುಂಗುರುಳಿನಿಂದ ಶೋಭಿಸುವ; ಮುಂಗುರುಳಿನ ಹೊಳಪುಳ್ಳ. ೨. ಅಳಕಾನಗರದಲ್ಲಿ ಶೋಭಿಸುವ. ೧, ೨ : [ಅಲೇಖ್ಯಗತ]ಯಂತೆ ದರ್ಶನಮಾತ್ರಫಲೆಯುಂ . . . ಯ ಕ್ಷಾದಿಫಲಕ್ಕ್ಕಿಯಂತೆ ಅಳಕೋದ್ಯಾಸಿಯನಿಮದೇಲುಂಜನ್ಮನೆಯ ರೂಪಾತಿಶಯಮವಿಮೆಯಿಳ್ಕಡೆ ಪೊದ್ರಳಂ ನೋಡುತ್ತಂ (ಕಾದಂಪು. ೪೯). [ಸಂ. ಅಲಕೋದ್ಯಾಸಿನ್]

ಅಳಗೆ, (ನಾ). ೧. ಹಳೆಲ. ೨. ಹಳೆಲದ ಬಣ್ಣದ ಹೆಸರು, ಕುದುರೆ, ನಾಯಿ ಮುಂತಾದ ಪ್ರಾಣಿ : ಶ್ವೇತ ಪಿತ ಹರಿತ ಕಪೋತ ಕೃಷ್ಣ ಗೌರವ ಮಾಂಜಿಷ್ಠ ಕಪಿಲ ಕರ್ಬುರ ಅಳಗ ಚಿಟ್ಟಿಳಗ ಇಂತೀ ದಶ

ವರ್ಣದ ಪಶುನಾಮದ ಅನುವನಱಿತು (ತುಜುಗಾ. ೧೨); ಅಳಗ [ಪಾಠಾಂ. ಅಳಿಗ] ನನಾಳಿಗೊಂಡು ಸಲೆ ಜಾಯಿಲನಂ ನಲವಿಂದೆ ಮಿಱಿ ಪುತ್ತಳಿಯನೆ ದಾಂಟಿ . . . ಚಂದ್ರನ ಮೊಲಕ್ಕೆಣೆಯಪ್ಪಿನ ಮಿಱಿ ಪೋಯ್ತು . . . ಪೆರ್ಮೊಲಂ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೩–೨೨೨); ಜನ್ನನಂ ನೀಲ ವನಳಗನಂ ತನ್ನಿ ಕತ್ತಳಮೌವ್ವಳಿಗನಂ ತನ್ನಿ ಜಂಬನ ನಾಕಯಿರನಂ ತನ್ನಿ ಜೇರನನು ತನ್ನಿ . . . ವಾಹಕರಿರಾ ನೀವು (ಬಸಪು. ೫೯–೪೦); ಪೊಳೆವಳಗ ತಿಳಗ ಕೊಂಗ ಸವಳ ಬಿಂಬೆಯ ನೀಲ ಜನ್ನ ಜಂಬ ಮಹುವ ಕತ್ತಳ ಸಾರಂಗವೆನಿಪ್ಪಗ್ಗಳಿಕೆಯ ಹಯಮಂ ತುರಂಗಿಗಳ್ ಕೈಗೆಯ್ದರ್ (ತ್ರಿಪುವಿ. ೨೪–೨೯೪); ಕುಡಿವಾಲನ ಕೊಳ್ಳಿವಾಲನ ಬೆಳ್ಳನ ನಿಡುಗಾಲ ಬಲು ಕುಕ್ಕುರನಾ ಮಡಿಗಿವಿಯಳಗನ ಬಿಡುತಡೆ ಹಿಡಿಯೆಂದು ನುಡಿವರು ಬಿಯದರಬ್ಜಾಕ್ಷಿ (ರಾಮವಿ. ೧೫–೬೮).

[ಪ್ರಾ. ದೇ. ಅಲಯ = ವಿದ್ರುಮ, ಪ್ರವಾಳ]

ಅಳಗ್ಯ (ನಾ). [ಸಂಗೀತ] ತಾಳವಾದ್ಯ ಬಾಜನೆಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಕ್ರಮ; ಜತಿಯ ಭೇದ (?): ಅಳಗಂ ಸುಚಿಯಳಗಂ ಬೊಟ್ಟಳಗ ಮೊಳಕತ್ತರಮುಮೆಸೆವ ಹೊಜಕತ್ತರಮಗ್ಗಳಿಸಿರೆ ನಾನಾ ಭೇದಂಗಳ ಪಹರಣೆ ತುಡುಕುಮೌರಿ [ಪಾಠಾಂ. ಮೋರಿ]ಯಂ ಬಾಜಿಸಿದಂ (ಧರ್ಮಪ. ೨–೨೩). [?]

ಅಳಗ್ಯ (ನಾ). ಸುಂದರ; ಚೆಲುವ. 'ಅಳಗಪೆರುಮಾಳೆ' ಪರಾ.

[← ತಮಿ. ಅಬಗನ್]

ಅಳಗ್ಯ (ನಾ). ಹಣೆ: ಅಳಗಲ್ಲಿ ಮಾಗಾಯಿ ಬೆರಳಲ್ಲಿ ಹೊನ್ನುಂಗ್ರ ಅರಳೀಯ ಮರದ ನೆರಳಲ್ಲಿ ಆಡುವ ತರಳ ನೀನಾರ ಮಗನಯ್ಯ (ಹಳ್ಳಿಯ. ೯೦). [< ಸಂ. ಅಲಿಕ]

ಅಳಗಪೆರ[ರು]ಮಾಳೆ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಆತ್ರೇಯ ಗೋತ್ರದ ಅಳಗಪೆರ[ರು]ಮಾಳೆಗೆ (ಸೌಇಇ. IX–ii, ೪೨೧–೩೧; 1392).

[ಅಳಗ್ಯ + ಪೆರುಮಾಳೆ]

ಅಳಗಾರ (ನಾ). = ಅಳಗ್ಯ: ಅಂಬಾಡೀ ಮಾವೂ ಕಿರನೆಲ್ಲಿ ತಾಳಡಿಯ ಅಳಗಾರ ಚಲ್ವಯ್ಗೆ ಕುಯ್ದಾರೆ (ಹುಟ್ಟಿಹ. ೮೦).

[ಅಳಗ್ಯ + –ಗಾರ (< –ಕಾಱ)]

ಅಳಗಿಯಮನವಾಳ (ನಾ). ೧. ಅಳಗಿರಿಯಲ್ಲಿರುವ ಶ್ರೀರಂಗನಾಥ. ೨. ಸುಂದರನಾದ ವರ. ೩. ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು (?): ನಂಮ ಅಪ್ಪಾಜಿಯವರು ಪ್ರಾಕಾರಭ್ಯ ಅಳಗಿಯಮನವಾಳ ರಾಮಾನುಜಜಿಯ್ಯ ರವರ ಮುಖಾಂತರವಾಗಿ (ಎಕ. III, ಶ್ರೀರಂಗ. ೧೦೦–೧೪೪; 1724).

[← ತಮಿ. ಅಬಗಿಯಮನವಾಳನ್]

ಅಳಗೆ$_1$, ಅಳಿಗೆ (ನಾ). ಮಣ್ಣಿನ ಪಾತ್ರೆ; ಮಡಕೆ; ಗುಡಾಣ: ನೆಱೆ ಕಾಸಿದಾ ಅಳಗೆಯೊಳಟ್ಟ ಪಳಿದ್ಯದೊಳು ಪಾಕವಂ ಮಾಡಿ ಯಿಳುಪಿ (ಸೂಪಶಾ. ೧–೭೦); ಅಳಗೆಯೊಳಗೆಣ್ಣೆಯಂ ಬಿಟ್ಟು ವಗ್ಗರಿಸಿಯದ ಮುಕ್ಕುದಿಯ ಬರಿಸಿಕೊಂಡು (ಸೂಪಶಾ. ೩–೩೨); ಗೋಧಿಯನ್ನು ಅಳಗೆಗೂ, ಭತ್ತವನ್ನು ಕಣಜಗಳಿಗೂ, ರಾಗಿಯನ್ನು ಗುಳಿಗಳಿಗೂ ತುಂಬಿದನು (ಕಿಂಕಥೆ. ೧೬೩); ಕೊಳಗ ಭತ್ತ ಕೊಟ್ಟು ಅಳಗೆ ತಂದೆ (ರೂಢಿ). **ಅಳಿಗೆ**: ಒಟ್ಟದಳಿಗೆಯ ಚಿನ್ನತಿಗೋಲ ತುದಿಯಿಂದ ಕುಟ್ಟುವನಂತೆ . . . ನೃಪ ಹೋಳುಗುಟ್ಟಿಬಿಟ್ಟನು ನಿಮಿಷದೊಳು (ಭರಚ. ೨೯–೭೨); ಅಂಬಲಿ ಕುಡಿದವ ಅಳಿಗೆ ಹೊತ್ತುಕೊಂಡು ಹೋದಾನೆ (ಗಾದೆ); ಅಳುವ ಕಂದನಿಗೆ ಅಳಿಗೆ ಅಂಬಲಿ (ಗಾದೆ). [?]

ಅಳಗ್ಯೆ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ರಾಚಗೊಂಡ ಪಂಡಿತರ ಅಳಗೆಯ ಪಂಡಿತರಿಗೆ ಶ್ರೀಮನುಮಹಾವಡ್ಡಬ್ಯವಹಾರಿ ಕೆಂಚಗಾಜಸೆಟ್ಟಿ (ಎಕ. III, ಮಳವ. ೫೬–೮; 1142) [?]

ಅಳಗೆದೆಱೆ (ಕ್ರಿ). ಮಡಕೆಯ ಮುಚ್ಚಳವನ್ನು ತೆಗೆ: ಒಂದೆರಡು ಕುದಿ[ಪಾಠಾಂ. ನುಡಿ]ಗೊಮ್ಮೆ ಒಂದೊಂದಳಗೆದೆಱೆ[ಪಾಠಾಂ. ಗೆ]ದು ಒಂದು ಹದನಾಗಿ ಹೊಗೆಯಿಲ್ಲದಿಹ ದೀಪಾಗ್ನಿಯಿಂದ ನೊಂದಂದದೊಳು ಸಟ್ಟುಗೆವಿಡಿದು ತೊಳಸಿ (ಸೂಪಶಾ. ೩–೨). [ಅಳಗೆ$_1$ + ತೆಱೆ$_1$]

ಅಳಘಿ (ನಾ). ಸುಂದರಿ; ಚೆಲುವೆ: ಎನ್ನೆಂ ಯೆನ್ನೆಂ ಅಳಘಿಯ ಜಾಲೇ ಎನ್ನೆಂ ಯೆನ್ನೆಂ ಶಿವಂಧಕಾಲೇ (ತಿರುನಾ. ೨೨೪–೨೩).

[← ತಮಿ. ಅಬಗಿ]

ಅಳತೆ (ನಾ). ಪ್ರಮಾಣ; ಪರಿಮಾಣ; ಪರಿಮಿತಿ: "ಅಳತೆಯ ಬಳ್ಳಮಂ ಪ್ರಸ್ಥಮೆಂದೆಂಬುದು" (ಮಂಗರಾ. ೧೩೯–೮); ಮಿಂಗಳಳತೆ ಯೋಜನದಗಲಂಗಳ್ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೭೭ ಶೂದ್ರಕ); ಅಳತೆಗೆ ತೂಕಕ್ಕೆಣೆ ಕೆಗೆಯೊಳಗಾದುವು ಸಕಲ ವಸ್ತುಗಳ್ (ಆದಿಪು. ೧೦–೫೩); ನಳಿನನಾಭನ ಕರುಣದಳತೆಯ ತಿಳಿದು ಪೊಂಪುಳಿಯಾಗಿ . . . ಧೌಮ್ಯನ ಬಳಿಗೆ ಬಂದರು (ಕುವ್ಯಾಆ. ೨೭–೧೫); ಐವತ್ತುಕೋಟಿ ಯೋಜನದಳತೆಯೊಳ್ (ಚಿಬಪು. ೨–೨); ನಮ್ಮ ಊಟದ ಅಳತೆ ನಮಗಿರಬೇಕು (ಮುಂಬಯಿ. ೪–೩೩).

ಅಳತೆಬದ್ದು = ಅವಧಿ; ಪರಿಮಿತಿ: ನಾವು ದುಡಿಯಾಕೇನರ ಅಳತಿ[ತೆ]ಬದ್ದು ಐತಿಲ್ರಿ (ಭಾಗ್ಯಶ್ರೀ. ೩೯).

[ಅಳೆ$_1$ + –ತೆ. / ಮಲ. ಅಳತ್ತ; ತುಳು. ಕೊಡ. ಅಳತೆ]

ಅಳತೆಕಡ್ಡಿ (ನಾ). = ಅಳತೆಗೋಲು: ಪುಟದ ನಕಾಶೆಯನ್ನು ಇಟ್ಟುಕೊಂಡು ಒಂದು ಅಳತೆಕಡ್ಡಿಯ ಸಹಾಯದಿಂದ ಪುಟಗಳೆಲ್ಲವೂ ಒಂದೇ ಉದ್ದವಿರುವಂತೆ ವಿಂಗಡಣೆ ಮಾಡಿ (ಮುದ್ರಕ. ೩೮). [ಅಳತೆ + ಕಡ್ಡಿ]

ಅಳತೆಗೆಡು (ಕ್ರಿ). ಪ್ರಮಾಣವನ್ನು ಮೀರು: ಅಳತೆಗೆಟ್ಟು ಭೋಜನ ಮಾಡಿ (ಮುಂಬಯಿ. ೪–೧೨೨); ಅಳತೆಗೆಟ್ಟು ಎಂದಿಗೂ ಸರಾಯ ಕುಡಿಯಲಿಕ್ಕಿಲ್ಲ (ಮುಂಬಯಿ. ೫–೨೩೦). [ಅಳತೆ + ಕೆಡು]

ಅಳತೆಗೋಲು (ನಾ). ಅಳೆಯುವ ಕಡ್ಡಿ; ಮಾನದಂಡ: ಪಾವನ ಸುಮೇರು ಪರ್ವತವಿಹುದು ಕಮಲಜಾಂಡಾವಳಿಯನಳೆವಳತೆಗೋಲಂತೆ (ಸೌಂದಪು. ೧–೨೫); ಜನರ ಆರೋಗ್ಯ, ಸಂಸ್ಕೃತಿ ಮತ್ತು ಜೀವನದ ಮಟ್ಟವನ್ನು ಅಳೆಯಬೇಕಾದರೆ ಅವರ ಅಡುಗೆಯ ಮನೆಯೇ ಉತ್ತಮವಾದ ಅಳತೆಗೋಲು (ಅಡುಸೌ. ೨೦); ಯಕ್ಷಗಾನ ಸಂಪ್ರದಾಯವಾದರೂ ಇದೇ ಅಳತೆಗೋಲಿಗೆ ಸಿಗಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ (ಯಕ್ಷಬ. ೮).

[ಅಳತೆ + ಕೋಲು (< ಕೋಲ್$_1$)]

ಅಳತೆಮಾಪು (ನಾ). = ಅಳತೆಗೋಲು: ತನ್ನ ಭಾವಬುದ್ಧಿಯ ಅಳತೆ ಮಾಪಿನಂತೆ 'ಪ್ರತಿಮಾ' ನಿರ್ಮಾಣದಲ್ಲಿ ಹಿಗ್ಗುಗೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ (ಕರ್ಣಾಟ. ೮). [ಅಳತೆ + ಮಾಪು]

ಅಳತೆವಡು (ಕ್ರಿ). ಪರಿಮಿತವಾಗು; ಅಳತೆಗೆ ಬರು, —ಸಿಕ್ಕು: ಬುವಿಗೆ ಪ್ರಭೆ ಪ್ರತಾಪಂ ರವಿಬಿಂಬದಿನಳತೆವಟ್ಟು ಬರ್ಪೆಸಕಂಬೋಲ್ (ಸಂಸಪ. ೪೫–೮೩). [ಅಳತೆ + ಪಡು$_1$]

ಅಳದಕ್ಕಿ (ನಾ). (ಉಕ) ಗೋಳಾಟ; ದುಃಖ: ಅಕ್ಕೂನ ಸುಖ–ದುಃಖದ ಅಳದಕ್ಕಿ ಹಾಡಿಕೊಳ್ಳಿಕ್ಕೆ ನಾ ಇಲ್ಲಿ ಬಂದಿಲ್ಲ (ಜೂಜು. ೪೪); ನನ್ನ ಅಳದಕ್ಕಿಯನ್ನು ನಾನು ನಿಮ್ಮೆದುರಿನಲ್ಲಿ ಹೇಳಿಕೊಂಡಿದ್ದೇನೆ (ಬಾಂಡಾಯ. ೮೭).

ಅಳದಕ್ಕೀತನ = ಗೋಳಾಡುವಿಕೆ: "ಊರ್ವಸಿ ಅಂಥಾ ಹುಡುಗೀನ ತಂದೇನಿ, ಇನ್ನ ಯಾಕೆ ಈ ಅಳದಕ್ಕೀತನಾ ಎಂದು ತಿಪ್ಪನನ್ನು ರಮಿಸಿದರು" (ಸಮಜೀ. ೫೨೩). [< ಅಳು$_1$ (< ಅಱ್$_1$) + ಅಱ್ಕೆ ?]

ಅಳಪ (ನಾ). ಒಂದು ರಾಜವಂಶದ ಹೆಸರು: ಬಟರಿಕುಲಾಮಲ ವ್ಯೋಮತಾರಾದಿನಾಥನ್ನಳಪಗಣಪಶುಪತಿ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೬, ೧೬–೫; 450). 'ಆಳುಪ' ಪರಾ. [?]

ಅಳಬಳ (ನಾ). ೧. ಶಕ್ತಿ; ಸಾಮರ್ಥ್ಯ; ಸತ್ತ್ವ: ಫಲುಗುಣನ ಕಣಿಗಿಣೆಯ ಪವನಜನಳಬಳವ ಕೈಕೊಂಬ ಕರ್ಣನೆ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೯–೩೦); ನಿಮ್ಮಯ ದೊಡ್ಡನನು ಕರೆತನ್ನಿ ನೋಡುವೆವಾತನಳಬಳವ (ಪ್ರಭುಲೀ. ೧೩–೧೩). ೨. ಸನ್ನಿವೇಶ; ಸ್ಥಿತಿಗತಿ; ಸ್ವರೂಪ: ಫಲುಗುಣನಳಬಳವ ತಿಳಿದಲ್ಲದೆನ್ನಸು ಸೈರಿಸದು ತನುವ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೨–೩); ಪೊಸಬರೀ ದೇಶದಳಬಳವನಱಿಯಿರಿ ಹಾರಿಸುವ ಮನುಜರೊಳು ಪರಿಚರಿಯವಿಲ್ಲೆಂದು (ಸೌಂದಪು. ೮–೬೭); ತೊಲಗುವುದು ನಿನಗಪಯಶವು ನಿರ್ಮಲನು ನೀನಹೆ ಲೋಕದಲಿ ನಿನ್ನಳ ಬಳವದೇನೆಲವೊ ಬೇಗದಲು ಸುರು ತನಗೆಂದ (ತೊರರಾ. ೬–೫೦–೧೪); ಎಲೆ ಮುನಿಪೋತ್ತಮನೆ ಗಯಜಳಜನಾಭಗದೇನ ಮಾಡಿದನಳಬಳವ ವಿಸ್ತರಿಸಿ ಹೇಳು (ಕೋಗಯ. ೨–೧೯). ೩. ಅಂತರಂಗ; ಅಭಿಪ್ರಾಯ; ಉದ್ದೇಶ: ಮಲಗ ನೆಮ್ಮುತ ಗದ್ದುಗೆಯ ಮೇಲೊಲಿದು ಕುಳ್ಳಿತು ತನ್ನ ಮನದಳಬಳವನೊಪ್ಪದೆ ಸೂಚಿಸುವೆನಿನ್ನೋಜೆಯಿಂದೆನುತ (ಪ್ರಭುಲೀ. ೫–೨೨).

[ಅಳವು + ಬಳ್ಳ (= ಬಲ)]

ಅಳರಿ 'ಅರಳಿ$_1$' ನೋ.

ಅಳರು 'ಅಳಱ್$_1$' ನೋ.

ಅಳರೆಲೆ 'ಅರಳೆಲೆ' ನೋ.

ಅಳರ್ಕ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಹುಳು: ಘೋರಾಕಾರಮಾಗಿ ಮುಳ್ವಂದಿಯ ರೂಪಮನಾಂತು ಪಡಲ್ವಟ್ಟರ್ದ ಅಳರ್ಕಮೆಂಬ ಪೆಸರ ಪುಳುವಂ ಕಂಡು (ಭಾರಶಾಂ. ೩–೧೩).

[< ಸಂ. ಅಲರ್ಕ ?]

ಅಳರ್ಪು (ನಾ). ೧. ಭಯ; ಹೆದರಿಕೆ; ಬೆರಗು: "ಅಳರ್ಪೆನಲು ಬೆರಗು" (ಕಶರ. ೮). ೨. ಮನೋವ್ಯಥೆ; ವೇದನೆ; ಆತಂಕ (ಕಿ).

[ಅಳಱ್$_2$ + –ಪ್ಪು$_2$]

ಅಳಲ್$_1$ 'ಅಟಲ್$_1$' ನೋ.

ಅಳಲ್$_2$ 'ಅಟಲ್$_2$' ನೋ.

ಅಳಲಿಕೆ 'ಅಳಲ್ಕೆ' ನೋ.

ಅಳಲಿಗ 'ಅಟಲಿಗ' ನೋ.

ಅಳಲಿಸು 'ಅಟಲಿಸು' ನೋ.

ಅಳಲು$_1$ 'ಅಟಲ್$_1$' ನೋ.

ಅಳಲು$_2$ 'ಅಟಲ್$_2$' ನೋ.

ಅಳಲುಗಿಚ್ಚು 'ಅಳಲ್ಗಿಚ್ಚು' ನೋ.

ಅಳಲುಗಿತಿ (ನಾ). ದುಃಖಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾದವಳು: ಹೊಳದು ಹೋದಳು ಹೋದಳೇ ನಮ್ಮಳಲುಗಿತಿ ತಪ್ಪೇನು ತಪ್ಪೇನೊಳಗುಮಾಡಿದ ಕುಹಕಿಗಳನೆಂದುದು ಖಳವ್ರಾತ (ನಿಭಾಗ. ೮–೧೦–೨).

[ಅಳಲಿಗ (< ಅಟಲಿಗ) + –ಇತಿ]

ಅಳಲುನಗೆ (ನಾ). ದುಃಖದಿಂದ ಕೂಡಿದ ನಗೆ; ಶೋಕಯುಕ್ತವಾದ ನಗೆ: ಜಡೆಗಳೊಡೆಯಗೆ ನಿನಗೆ ಕಚ್ಚುಟ ಅಡವಿಯರ ಮನೆಲೆಕ್ಕ ಸರಿಯಾಯ್ತೊಡೆಯ ಬಂಟರಿಗೆನುತ ರಕ್ಕಸನಳಲುನಗೆ ನಕ್ಕ (ಕೌಶಿರಾ. ೨೨–೧೪). [ಅಳಲ್ಲು (< ಅಟಲ್$_2$) + ನಗೆ]

ಅಳಲುಪಾಡು 'ಅಟಲ್‌ಪಾಡು' ನೋ.

ಅಳಲುರಿ (ನಾ). ದುಃಖದ ಬೇಗೆ; ಅಳಲ ಬೆಂಕಿ: ಅಕಟ ಭಂಗಕ್ಕೆ ಪಕ್ಕಾದೆನೆಂದಾತ್ಮಗತೌರ್ವಾಗ್ನಿಚ್ಛಲಂಬೆತ್ತಳಲುರಿಯೊಳಕೊಂಡಂತೆ ತೋರ್ಕುಂ ಸಮುದ್ರಂ (ಶಬಶಂ. ೧–೩೨).

[ಅಳಲ್ಲು (< ಅಟಲ್$_2$) + ಉರಿ$_2$]

ಅಳಲೆ 'ಅಣಿಲೆ$_1$' ನೋ.

ಅಳಲ್ಕೆ, ಅಳಲಿಕೆ (ನಾ). ೧. ವ್ಯಸನ; ದುಃಖ: ತಿರಸ್ಕರಿಸದಿರ್; ವೀರವರ, ಪೆಣ್ಣೆದೆಯಳಲ್ಕೆಯಂ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೪೫೨–೨೦೨). ೨. ಕ್ಲೇಶ; ಆಯಾಸ: ಪರಿದೋಡಿಬಂದಳಲ್ಕೆಯಂ ಪರಿಹರಿಸಿಕೊಳ್ಳುತಂ (ವೃಷವಿ. ೧೬–೧೮ ವ). **ಅಳಲಿಕೆ**: ೧. ಚಲುವ ಲಕುಮಿ ನಲ್ಲ ವಿಜಯ ವಿಠ್ಠಲ ಎನ್ನ ಬಳಲಿಕೆ ಪರಿಹರಿಸೊ ಅಳಲಿಕೆ ಪುಟ್ಟದಂತೆ (ಮೋಕ್ಷದೀ. ೯೨).

[ಅಳಲ್$_2$ (< ಅಟಲ್$_2$) + –ಇಕೆ]

ಅಳಲ್ಗಿಚ್ಚು, ಅಳಲುಗಿಚ್ಚು (ನಾ). = ಅಳಲುರಿ: ಈ ಅಳಲ್ಗಿಚ್ಚಿಂದೆ ಸುಡದಿರೆನ್ನೆದೆಯ ಕೆಚ್ಚಿನ ಮರದ ಬೇರ್ಗಳಂ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೭೩೫–೩೫). **ಅಳಲುಗಿಚ್ಚು**: ದನುಜೇಂದ್ರನನುಜನು ಸತ್ತಳಲುಗಿ[ಪಾಠಾಂ. ಕಿ]ಚ್ಚಿನಲಿ ತಾಯೆದೆ ಹೊತ್ತಿ ಹೊಗೆಯಲು (ನಿಭಾಗ. ೭–೨–೧೩).

[ಅಳಲ್$_2$ (< ಅಟಲ್$_2$) + ಕಿಚ್ಚು (< ಕಿರ್ಚು)]

ಅಳಲ್ನುಡಿ (ನಾ). ದುಃಖದ ನುಡಿ; ಸಂಕಟದ ಮಾತು: [ಅ]ಸ್ವಾಧೀನದಿಂದಳಲ್ನುಡಿಯಂ ನುಡಿವ ಮಗನಂ ತಾನೆ ಬಂದು ಕಳುಪಿದಪೆಂ . . . ಕಂದಾ ನಡೆಯೆನುತ್ತುಂ (ನಂಬರ. ೧೬–೭೭).

[ಅಳಲ್$_2$ (< ಅಟಲ್$_2$) + ನುಡಿ$_2$]

ಅಳಲ್ವೆಂಕೆ (ನಾ). = ಅಳಲುರಿ: ಗುರುವರೇಣ್ಯರ ನುಡಿಗೆ ದೊರೆಯೆರ್ದೆಯಳಲ್‌ವೆಂಕೆ ನೂರ್ಮಡಿಸುತುಕ್ಕಿದುದು (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೧೦೧–೪೬).

[ಅಳಲ್$_2$ (< ಅಟಲ್$_2$) + ಬೆಂಕೆ]

ಅಳವಡಿಕೆ, ಅಳವಳಿಕೆ (ನಾ). ೧. ಹೊಂದಿಕೆ; ಜೋಡಣೆ; ಸೇರುವೆ: ಮಂದಾರಕುಸುಮದಾಮಂಗಳಿಂ ವಿಳಸಿತಮೆನಲಳವಡಿಕೆವಡೆದುದ್ವರ್ತನಂಗೆಯ್ದು ಯಕ್ಷಕರ್ದಮಂ ಸೊಗಸೆ (ಧರ್ಮಪ. ೩–೬೮ ವ); ಇಂತತಿ ವಿಲಾಸದಿಂದಂ ಸೌಂದರವತಿವೆರಸು ನೀರಾಟಮಂ ನೆಗಟ್ಟುವೆಳವೆಣ್ಗಳೊಳಳವಡಿಕೆಯಂ ಕಂಡುದ್ಭಟರಾಜೇಂದ್ರಂ ಸಂತಸಮಂ ತಳೆದು (ಉದ್ಭಟ. ೯–೧೨೭ ವ); ಹೊಳೆವ ಕಣಿಗಳ ಮಂಚ ತಲೆಗಿಂಬಳವಡಿಕೆಯಲಿ ಭೀಷ್ಮ ಸುಖದಲಿ ಮಲಗಿದನು (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೧೦–೨೩). ೨. ರೀತಿ; ಕ್ರಮ: ಕೆಲರು ವಿಭೂತಿಯಂ ಗಾಳಿಸುತ ಪುಷ್ಪಮಂ ತಳಿರಪತ್ರೆಗಳನಳವಡಿಕೆಯಿಂ ಶೋಧಿಸುವ . . . ಸದ್ಭಕ್ತರಂ (ಲಶಿಚಿಂ. ೩೧–೧೩); ಫಡ ಜಯದ್ರಥ ಹೋಗು ಹೋಗಳವಡಿಕೆಯಲ್ಲಿದು ಸಾರು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೪–೬೦); ಕೆಳದಿಯರ ಕೈಸನ್ನೆಗಳ ಮೈವಳಿಯ ಮಾತಿಂಗೇಳ್ವ ಕುಳ್ಳಿರುವಳವಡಿಕೆ ಬಲ್ಲರಿಗೆ ಬೆಜಗೇನಲ್ಲವೇಯೆಂದ (ತೊರರಾ. ೧–೮–೭೫); ಬಳಿಕ ಹಂಸ ಧ್ವಜಂಗಾ ಬಭ್ರುವಾಹನಂಗಳವಿಯೊಳ್ಕಾಳೆಗಂ ಪೂಣ್ದುದು ಕಠೋರಮೆನೆ ದಳಕೆ ದಳಮಗ್ಗಳಿಕೆಗಗ್ಗಳಿಕೆ ಧೃತಿಗೆ ಧೃತಿ ಕೊಲೆಗೆ ಕೊಲೆ ಕೋಲ್ಗೆ ಕೋಲು . . . ಅಳವಡಿ [ಪಾಠಾಂ. ಳಿ]ಕೆಗಳವಡಿ [ಪಾಠಾಂ. ಳಿ]ಕೆ ಸಮಮಾಗೆ (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೨–೪೭). ೩. ಅನುಕೂಲತೆ; ಸೌಕರ್ಯ: ಅಂತಿಱುಂಬಿನಡವಿಯ ನಿಡಿಯ ಮರಂಗಳಿನಡವಿಯಂ ಪಡೆಗೆ ನಡೆಯಲಳವಡಿಕೆಯಪ್ಪಂತೊಡರಿಸೆ (ಪಾರ್ಶ್ವಪು. ೧೧–೬೨ ವ); ಕೆಳದಿಯರೆಲ್ಲರ್ ತಂತಮ್ಮಳವಡಿಕೆಯ ಠಾವಿನಲ್ಲಿ . . . ಶಯ್ಯಾತಳದೊಳ್ ಮೆಱೆದಿರ್ದರ್ (ದಶಕು. ೮–೨೯೮); ನಿನ್ನ ಮನಸಿನೊಳಳವಡಿಕೆಯೆಹಗಹಗೆ ಮಾಡುವೆನಣ್ಣ (ಬಸಪು. ೪೪–೧೩). **ಅಳವಳಿಕೆ**: ೨. ಸಱಿಯನಿಟ್ಟಳವಳಿಕೆ ರೇಖೆಯ ನಿಱಿಗೆ ಬಣ್ಣದ ಜಾತಿ ಭಾವದ ನೆಱವಣಿಗೆಯಿಂ ಬಲಿದ ನಿಪುಣತೆ ಕಣ್ಗೆ ಸೊಗಯಿಸಲು (ಕುಮುರಾ. ೩–೫೧). [ಅಳವಡು + –ಇಕೆ]

ಅಳವಡಿಸು, ಅಳವಳಿಸು$_3$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಹೊಂದಿಸು; ಜೋಡಿಸು; ಸರಿಯಾಗಿಸು; ಸೇರಿಸು: ಅವಯವದಿಂದಮೆ ದೇವಾಂಗವಸ್ತ್ರದುಳ್ಳುಡೆಯನೋಸರಿಸುವ ಸೂಸುವ ಹಾರಲತೆಯನಳವಡಿಸುವ ಭಂಗಿಯೆ ಮದನರಾಜ ರಾಜ್ಯವಿಳಾಸಂ (ಆದಿಪು. ೯–೩೬); ಗದಾದಂಡಮಂ ಭುಜಾದಂಡದೊಳಳವಡಿಸಿ ನೋಡಿ (ಪಂಪಭಾ. ೧೩–೮೬ ವ); ಮನಮನಳವಡಿಸಿ

ಗರುಡನನುನಿಲನನುಂ ಜನವನುಬಿಯುಮೆಂಬಂತೆ ನೆಘೀನನನಿಧಿಯೊಳ್ ಪರಿಪುರಿದು ಪರಿವ ನಾವೆಯಂತಿರೆ ವಿಧಾಸಮಾನ ವಿಸಮಾನಂ (ಶಾಂತಪು. ೨-೮೩); ಅಳವಡಿಸುವಂತೆ ಮಣಿಕುಂಡಳಮಂ ನಸುಮುರುದು ಜನಕಸುತೆಯ ಕವೋಲಶ್ರೀಯಮಂ ಮೃಗವಧೆ ಪತ್ರಾವಳಿ ವಿಳಸಿತಮುಂ ಮರುಳ್ದು ನೋಡಿದನೊರ್ವಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೫-೬೦); ವಿಷಮ ವಿಷ ವಿಟಂಕ ದಂಷ್ಟಾಂಕುರದಂತಗರ್ವವಿಸುವ ವಿಷಲತಾಗುಲ್ಮಕಂಟಕಗಳಂ ಗಾಡಿಯನೆಳವಡಿಸಿಯುಂ (ಪುತ್ರಪ. ೭-೯೪); ಸುದತಿಯನೆರ್ದೆಯೊಳವ ವಡಿಸಿ ತದ್ವಿರಹೋದ್ರೇಕದಿಂದಂ ರಣರಣಕಮಂ ತಾಳ್ದು (ಅ ಧ್ವಪ. ೭-೯ ವ), ತೋಳಬಂದಿಗೆ ಪೆಡೆವಣಿಯ ಮಣಿವಾಗುಗಳನಳವಡಿಸದನು (ಕು ವ್ಯಾ ಳ. ೭-೧೨); ಜಲವಾಸಿಂದ್ರಯಂಗೂಡಿ ತೃಷೆಗನ್ನಳಿಸಿ ಬಂದು ಕುರಂ ಜಲರಥವೆಳವಡಿಸಿದುದು ಬೆಳಿದುದಲಬುದರಲಿ ಮಾ ನಿವಿರ್ಯರ (ತೆರರಾ. ೧-೫೧) ; ಸಡಿಲಿದಳು ದುಕೂಲವನು ಹೊಂದೆಣಿವುಗಳ ಮಲಿನಾಂಬರವನಳವಡಿಸಿದಳು ಬಿಚ್ಚಿದಳು ಸೌಗಂಧಿಕ ನಿರಿಮುಡಿಯ (ತೆರರಾ. ೩-೧೨೪); ಅಸುಗೆಯ ತಳರಿಳ್ಳಲಗಿಸಿ ಪಕ್ಷದ ಪದಜಿಘಳ ಗಳವಡಿಸಿ (ಜಯಭಾ. ೨-೨೯); ಜಲಜಮುಖಿ ಬೆವರಂಡಲು ತೊರೆಗಳ ಲಲಿತ ಮುಕ್ತಾಹಾರವಲ್ಲಾದಲು ಸೆಜಗಳವಡಿಸಿ ನಿಂದಳು ಬಿಸುಸುಯ್ದು (ನಳಚ. ೨-೩೪); ಪೂಸರವ ಮಿಗೆ ಶಿವಿಗುರಿಸಿ ದೊಡನೆ ರುಮ್ಮಲಿ ಬಿಗಿದಳವಡಿಸಿದಪರಾ (ಶಾಪಪ. ೧೦-೧೯). ೨. ವಶಪಡಿಸು; ಪಳಿಸು : ಎಳಸಿ ಬಳಸಿ ಪರ್ದ ಮೃಗಸಂಕುಳಂಗಳಂದನಿತುಮೊಡನೆ ಕೋಟ್ಯಸಗಿ ದೊಡಾಕುಳರಾರ್ಯಜನಕ್ಕೆ ವನಳವಡಿಸುವ ಬಗೆಯನಾ ಮಹಾತ್ಮಂ ಪೇಟ್ಟಂ (ಅವಿಪ. ೬-೫೬). ೩. ಶಮನಮಾಡು; ಶಾಂತಗೊಳಿಸು; ತೆಗ್ಗಿಸು; ಕಳೆ; ನೀಗು: ಅತ್ತ ಕನಕಶ್ರೀ . . . ಕಲ್ಲಣಿ ಕನಲುತ್ತುಮಿರಲ್ ತತ್ತ್ವಜ್ಞಾಯವಚನಗಳಿಂದಲಂ ನಳವಡಿಸಿ ಜೈನಶಾಸನ ಜೂಡಾ ಮಣಿ . . . ಪದವಡಿಸಿ (ಶಾಂತಪು. ೪-೫೬); ಪರವ ಪರಿವೆನಲ ಹಿಮಶೀಕರಂ ಗಳಿಳ್ ಪುದಿದ ಮಂದಮರುತಂ ಮಲಯೋದ್ಭವಿಸವನಂ ಸೊಗಯಿಪ ಜವರುರುಜಾಲಮನೊಗೆದ ಬೆಸುರಳವಡಿಸುವಿನಂ (ಶಾಪಿತಿ. ೯-೭೪); ಗಜಪುರದೊಳೊಂದು ಮಡಗಿಜ ಇರುರ್ ಪಿಟಿಬಬರ್ಪುದಂ ಕಂಡು ಮೂವತ್ತೆರಡುಂ ಕ್ರೀಡಗಳೊಳಳವಡಿಸಿ ವಶಂಮಾಡಿ (ಚಾವಂಪು. ೧೦೬-೩೬). ೪. ಉಂಟುಮಾಡು; ಒದಗಿಸು; ಅಣಿಮಾಡು; ಏರ್ಪಡಿಸು : ರಕ್ತಾಂಬುಜದ ಚಿಲ್ವನಳಯಂಗಳಾಂಬುಜಜಳವಡಿಸಿ ನಾಭರಾಜಂ ನುಡಿದಂ (ಅವಿಪ. ೬-೭೬); ಬಳಿಕ ತತ್ತ್ವವಿನೇಕವೆಲ್ಲವ ನಳವಡಿಸಿ ಕೊಟ್ಟಿತ್ಯಳಾಪಸ್ಯಳ ಕಾಣಿಸಿ (ಪ್ರ ಭುಲೀ. ೬-೪೦); ಕುಲವಿಹಿತ ಚೌರೋಪನಯನಪವನವರಿಗಳವಡಿಸಿ (ಕು ವ್ಯಾ ಳ. ೬೦೪. ೧೪-೨೦); ಆ ಮಹಾಮುಖಿಕುಲವು ಬ್ರಾಹ್ಮವನಾತಗಳವಡಿಸಿ ಕಾಮಧೇನು ವಪಿತ್ತು (ಕುವ್ಯಾಳ. ೬೦೪. ೨೫-೫೩); ತವೆ ಮಿಸುನಿಯ ಹರಿವಾಣ ಬಟ್ಟಲುಗಳ ಯುವತಿಯರಳವಡಿಸಿದರು (ಕಂಪ ವಿ. ೪-೪೩). ೫. ಆವರಿಸು; ವ್ಯಾಪಿಸು; ಸುತ್ತಿಕೊ : ಸುತ್ತಲುಂ ನಿನ್ನನಾ ಕೋಪಳಿಯಂ ದಂಬೆತ್ತ ಸುತ್ತುಗುರುಳಳವಡಿಸಲ್ . . . ಪಿರಿದು ತೊಡರ್ಪಾದುದಿನ್ನೆತ್ತ ಪೋಪ್ಯೆ (ಆದಿಪು. ೪-೨೧). ೬. ಜೊತೆಗೊಳ್ಳು ; ಕೂಡು; ಸೇರು : ಭಾಸ್ವರನ ಕುಜನ ಮಂತ್ರಿಯ ವಿಳಸದ್ಬುದ್ಧನಳವಡಿಸಿ . . . ಮಜೆಗಯಕ್ಕುಂ (ಅಚ್ಚಪ. ೭-೬೪). ೭. (ಬೇರೊಂದು ರೂಪವನ್ನು) ಧರಿಸು ; ತಾಳು : ದೇವನನುರೂಪದಲಿ ನಿಂದುಂ ದೇವಿಯರು ಗುಹ ಗಣಪತಿಗಳೆಲ್ಲಾ ವಿನೋದವ ನೋಡಲಳವಡಿಸಿದರು ಶಾಬರವ (ಕುವ್ಯಾಳ. ೬-೩೦); ಆತ ಬಳಿಕವದಿರುವ ಶಬರಾಕಶಯದಂಗನನು ಪಾರ್ಥಿವ ರೀತಿಯನು ಮಜಿಸುಂಡಿ ಕೂಡಿದನಾ ಪುಳಿಂದಕರ (ತೆರರಾ. ೩-೩೮).

ಅಳವಲಿಸ್ಯೆ: ಗಿ. ರೂಢಿಯಾವುಱಿಗಂ ಕಱ್ಕೊಳಿಪ ಕಾಂತಿಯು ಸೊಂಪಿನಿಂ ಕೋಳಿವಡೆದಾವುಜನುನಳವಲಿಸಿಕೊಂಡು . . . ಬಾಜಿಸುತ್ತಿರೆಯಂ (ಶಾಂತೀಶ್ವ. ೬-೯೩ ವ); ಬಳಿಳ ನಿಯಮು ನಮಾಪ್ತಿಯಮು ಕೈಕೊಳಿಸಿ ಹೂಡಿದ ಬಂದಿಗಳನಳವಲಿಸಿ ಕಲು ತುಲು ಬಾಲವಸಿತಾ ವೃದ್ಧಿಜನ ಸಹಿತ . . . ಬಂದಂದಾ ಗೋಳಂಬಿಳ್ ಗೋಸರು (ನಳಚಂ. ೧೦-೨೯-೨೪); ರಾಜ ವದನೆಯರ್ . . . ದೂರಾಲ್ಪತ್ತೆಗಳಳ ರಾಜಗಳನಳವಲಿಸಿ (ಜೈ ಮಭಾ. ೭-೧೬).

ಅಳವಡಿಸಿಕೊಳ್, ಅಳವಡಿಸಿಕೊಳ್ಳು = ಗಿ. ಜೋಡಿಸಿಕೊ ; ಹೊಂದಿಸಿಕೊ : ಗದಾದಂಡಮಂ ಭುಜಾದಂಡದೊಳಳವಡಿಸಿಕೊಂಡು (ಪಂಪಭಾ. ೧೦-೧೦೦ ವ). ೨. ತುಂಬಿಕೊ ; ಮೊಗೆದುಕೊ : ಪೊಚ್ಚ ಪೊಸ ಪೊನ್ನಳಂಭದೊಳಚ್ಚಗೊಳಿಪ್ಪುದುನಳವಡಿಸಿಕೊಂಡಾ . . . ಶಿವಾಲಯಮನೊಳಪೊಕ್ಕಂ (ಅ ಧ್ವಪ. ೧೧-೭೬). ೩. ಬಳಕೆಗೆ ತಂದುಕೊ ; ಉನ್ನುಸರಿಸು ; ಅಭ್ಯಾಸಕ್ಕೆತ್ತರು : ಗ್ರಂಥಸಂಪಾದನೆಯ ಕಲೆಯನ್ನು ನಾವು ಜನ್ಮಾಗಿ ಅಳವಡಿಸಿಕೊಂಡಿಲ್ಲ (ತವಪ್ರ. ೧೯); ಕಾಲ ದೇಶಗಳಿಗನುಗುಣವಾದ ವೈವಸ್ಥೆಯನ್ನು ಅಳವಡಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕೇ ಹೊರತು ಎಲ್ಲಾ ಕಾಲಕ್ಕೂ ಒಂದೇ ವೈವಸ್ಥೆ ಸಮರ್ಪಕವೆಂದು ಹೇಳ ಲಾಗದು (ಅಕಾಮಾ. ೫೪); ಜಲ್ಲಾಮರ್ ನೃತ್ಯವಲ್ಲಿನಂತೆ ಗೊಂಡರು ಹಲವಾರು ನೃತ್ಯಗಳನ್ನು ಅಳವಡಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದಾರೆ (ಭಾಡಾ. ೯೧). ೪. ಪಡೆ ; ಹೊಂದಿರು : ಅವನು ತನ್ನ ತಂದೆಯಿಂದ ಸಹಕಾರಪತಿಗಳಿಗೆ ಬೇಕಾದ ಒಂದು ತರಹದ ಮನೋವಿಕಾರವನ್ನು ಅಳವಡಿಸಿಕೊಂಡ ನೆಂದರೂ ಅತ್ಯರ್ಯವೇನಲ್ಲ (ನಸ್ಯಕ. ೮). ೫. ಪಾತ್ರವಾಗಿಸು ; ವಿಷಯವಾಗಿಸು : ತನ್ನ ಪತಿಯ ಕಳೇಬರವಿದ್ದಲ್ಲಿಗೆ ಹೋಗಿ ಪತಿಯ ಎರಡು ಕಾಲುಗಳನ್ನೂ ಪ್ರಭುವಿನ ದೃಷ್ಟಿಗೆ ಅಳವಡಿಸಿದಳು (ಶಾಂತಲಾ. ೩೧೬). [ಅಳವು + ಇಸು]

ಅಳವಡು (ಕ್ರಿ). ೧. ವಶವಾಗು ; ಹಿಡಿತಕ್ಕೆ ಸಿಕ್ಕು : ಎಂತಪ್ಪ ಗರ್ವಾ ನ್ಮಾಳಿಯುಮನತಿವರ್ತಿಗಳುಮನಾರೂಢದೊಳ್ ತನಗಳವಡುವುದೆಜಂ ದಾರೂಢ ಸರ್ವಜ್ಞ ನುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೪-೩೭ ವ); ನಳನ್ನಪಸ ಬಯಸುವಡೆ ನಿನಗವನಳವಡದು (ನಳಚ. ೩-೪೦). ೨. ವೃಥವಾಗು ; ಬಿಗಿಯಾಗು : ಶೀತಳಜಲಮಿಶ್ರಿತ ವಸ್ತ್ರವನಳವಟ್ಟಿರೆ ಸುತ್ತಲಿನಿಸು ಬೇನೆಗಳಱಿಯಗುಂ (ಲೋಕಾಪ್ರ. ೯-೧೩೬); ಉಮ್ಮಳಿಸುವರೇಕೆ ದುರ್ಮರಿತಿಗಳಾಗದುವಾ ದವ್ವುದವ್ವುದೆಂದಳವಡೆ ಚಿತ್ತಮಂ ಪಿಡಿಯಲಿ ಸಿಲ್ಲದೆ ಕಲ್ಲಱಿಯಂ ಧರಿತ್ರಿಯೊಳ್ (ದಶಕು. ೪-೨೩); ತುಱುಬ ಬಲಿದೊಳಗೊಂ ಮೊನೆ ಮುಂಂಱಿಗ ನಳವಡೆ ಸಿಲ್ಕೆ (ಕುವ್ಯಾಪ್ರೀ. ೧೬-೧೯). ೩. ಸಾಧ್ಯವಾಗು ; ಶಕ್ಯ ವಾಗು : ತಂದಿತ್ತು ಕೆಯ್ಸಱಿಯಂ ಕೊಟ್ಟಳವಟ್ಟ ಸಾರಥ್ಯಮಂ ಮೂಱಿ ಟ್ಟಗಂ ಪೂಣ್ದು ಕಾಲ್ಬಱಿತ್ತಂತರಿಂಗಂಗೆ ಬೆರ್ಚಿ ಭಯದಿಂ ಗ್ರಾಮಂ ಕುಳಂ ರಾಜಕಂ (ಪಂಪಭಾ. ೬-೩೦); ಇದಮಗಳಲಕಳಿಸಂ ಈ ಮಾರಿಂ ಮದುವೆಯಳವಡದು (ಸಂಪಪ್ರ. ೬-೧೨೦); ನಿರ್ಮಲ ನಕ್ಷತ್ರಸಮಾಜಮನು ನೆಗಜ್ಜಲಂಬಿಂ ರಾಮಿಗ್ಗೆದಂತೆ ಱಣ್ಮಳವಟ್ಟಿಂತುರುಕಾಂತಿಯಂ ಪರಭುತಂ ಪ್ರೋತ್ತುಂಗಂ ತಾ ರಾಜಶಳಂ (ಅಧ್ವಪ್ರ. ೧೭-೧೧); ನೂಳಬೇಕೆಂದು ನುಡಿದ ವತ್ಸರವ ಗುಡಿತವೆಂತಳವಡುವುದಾಶ್ಚರ್ಯವದಪಠಿಯನೆಂತಾನುವಿರಿ (ಕುವ್ಯಾಪ್ರೀ. ೧೧-೫); ಎಲವೊ ನಿನ್ನಯ ಬಾಯ ಹವಣಿಂಗಳವಡದ ಬಲು ಮತ್ತ ನಂಗೈಗಳಿ ಧರಿಸಿದ ಪಾಸ ಕೆಡಿದೆ ಯಾರನ್ನಯವ (ಹೊರಾ. ೬-೪೬); ಜಡಧಿಪಸ ಮಾನವರ ಮತಿಗಳವಡುವವೋ ಶ್ರುತಿಗಳನು ಶಾಖೆಯ ಕಡಿದು ಕೈಗೊಳಿಸಿದನು ವೇದವ್ಯಾಸರೂಪವದಲಿ (ಭಾಭಾಗ. ೨-೬-೧೦); ನಾಮಸ್ಮರಣೆ ನಾಲಗೆಗಳವಡದೆ ಮತ್ತಾ ಮರಾಮರವೆಂ ದರವಗೆ ಪ್ರೇಮವೆಯೊಳಿದು ಸದ್ಗತಿಯ ಪಾಲಿಸಿದ ಶ್ರೀರಾಮ ವಿಭೀಷಣ ವರದ (ಮೋ ಕಥ. ೧೧-೨೨). ೪. ಒಪ್ಪು ; ಹೊಂದಿಕೆಯಾಗು ;

ಅನುರೂಪವೆನಿಸು : ಮಿಂಚುವೆತ್ತ ಸುಲಿಪಲ್ಮಳೆವಟ್ಟ ದುಕೂಲಮೊಪ್ಪೆ ಬೆಳ್ಪಸದನಮಂತಿರೆನಿಪೆದುದೊ ಪರಿಪೂರ್ಣ ಸು ಧಾಂ ಶು ವ ಕ್ಕೈ ಯಾ (ಸುಕುಮಾ. ೯—೧೫೪) ; ತರಿಸಿ ತೀರ್ಥರಲ್ಲಿ ಜನನೀಜನಕರಂ ವಿಜಯಮಿರ್ತ ಮಣಿಮಂಟಪದೊಳವಟ್ಟ ಕಳಧೌತಪೀಠದೊಳಿರಿಸಿ(ವೀರಮಾ. ೪—೦ ಪ); ಅನುನಯಮಪ್ಪ ಬೆಲ್ಲ ಹರಿಯಂ ಹರಿಯಕ್ಕಳವಟ್ಟ ರೂಪು ರೂಹಿನ ಪೊಸ ದೇಸಿಗೊಪ್ಪುವ ಗುಣಂ (ದಶಕು. ೬—೧೦) ; ತನುಗಳವಟ್ಟ ರೂಪು ಘನ ರೂಪನಲಂಕರಿಚ್ಚ ಜಗನಂ ಮನಕಿಂಪಾದಾದ ಜೌವನಕೆ ತಕ್ಕ ವಿಳಾಸಕೆ (ರಾಜಶೇ. ೩—೧೯). ೫. ಉಂ ಟಾಗು ; ಒದಗು : ಕುಂದದ ರುಚಿ ತಮಗಳವಡೆ ಕುಂದದ ನವವಿಧ ಗೃಹಾ ಸಿರಿಯಂ ನೋಡಲ್ ಬಂದ ಮರ್ದಿನತಾಯ್ಗಳೆಂಬಂದದಮನಳ್ಕಂಡಮಾಗಿತಳೆದೆಸಿರ್ಕುರಂ(ಮಲ್ಲಿಪು. ೩—೭೧) ; ಅಂಗಸುಖಿಗೆ ಲಿಂಗಸುಖವಳವಡದು ಲಿಂಗಸುಖಿಗೆ ಅಂಗಸುಖ ಬಳವಡದು (ಅವಪ. ೯೩) ; ಈ ಮಹಾತ್ಮಂ ಮದುವೆನಿಲಲ್ಕೆಟ್ಟುಮಂತು ನಿಂದೊಡೆ ರಾಜ್ಯಭ್ರಷ್ಟಮುಂ ಮಳವಡುಗುಮಳವಡೆ ಪಡುಂ ಲೋಕಕ್ಕೆ ಧರ್ಮಸಂತತಿ ನಿಲ್ಲುಂ (ಶ ಶ್ವ ತ. ೨—೯೧). ೬. ಕೂಡು ; ಸೇರು ; ಜೊತೆಯಾಗು : ಕಾಶ್ತ್ರದಾನಮುಮಳವಟ್ಟವೊ ಕಾಡಿಯೂರೊಳಾರ್ ನೋಡುವೊಡಂ (ಎಇ. XIII, ೩೩೨—೪೧ ; ೨೨೨) ; ಚೈತನ್ಯದೊಳಳವಡೆ ಸರ್ವಾಂಗಂ ಮೆಚ್ಚಿತ್ತ ನಾಗಳ್ (ಕಾ ೨ ೦ ಬಾ. ೭೮೯) ; ಅಳವಟ್ಟಭುಂ ಸೊಕ್ಕರ ಬಳಮುಂ ಜನ್ಮನಮು ಮೊದಲೆ ತೀರ್ಪತೆಯಂ ಸಂಜಳಮತಿ ಬಿಡದಾರುಮನೊಳ್ಳಿಲ್ಲ ತವುಡಿಂಗಾಗದಂತು ಬಯ್ತಂ ಪೊಯ್ಯಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೩—೧೬) ; ಮೊಲೆವಾಲನೂಡಿ ತೊಡೆಯಂದವಳ ಬಣ್ಣಿಸಿ ಹಾದಿ ಕಂಪದಿಂದಳವಡೆ ತಂಗಿಯಚ್ಚುಸುಖಪ್ರದ್ರಯನಂದನುಂಟುಮಾಡಿ (ಪಂಪಾಶ್ರ. ೬) ; ಇದು ಕೃತಾಂತನ ಸೀಮೆಗಳವಟ್ಟುದು ಸುಯೋಧನ ಸ್ಯಕಿ ವಿಗಾಹ್ಯಮೃದುಮಾನಾದಂ (ಶಬ್ದಮಣಿ. ೧೦—೪೦) ; ತಳುವದೆ ತಳಕಂತ್ರಗೂಡಿ ಸನ್ನಾಹ ದೊಳಳವಟ್ಟು ನಡೆಪನುಬ್ಬಿನಲಿ (ಕಂಪಪಾ. ೧೧—೧೦). [ಅಳವು + ಪಡು]

ಅಳವರಿ 'ಅಳವಱಿ' ನೋ.

ಅಳವಳ (ನಾ). ದುಃಖ ; ವ್ಯಥೆ : ಮೃದುತರ ಮಾರ್ಗದೆ ಕೆನ್ನಂ ಮುದನೆ ಕರಾಗ್ರಳಿಯೊಯ್ದುಸೊಲವಂ ಪಡೆಗುಂ ಹೃದಯಮನಳವಳಮಂ [ಪಾಠಾಂ. ಅ ಳ ಳಿ ಂ, ಅ[ಖಲ]ಳವಿಂದುಜಿತಿ ವಿದಾಸುವುದಿಂತು ಕುಸುಮ ಮಯಮಲ್ಲ ಪಜಂ (ಶಬಿರಾ. ೩—೧೦೦) ; ಒಂದು ಬೇವಿನ ಬುಡಕೆ ನಿಂದು ಅಳವಳಿದಿಂ, "ಎಂದಿಗೂ ಸಿಗಲಾರೆಯಾ ಜೀಇನರಸಿಯೇ ! " ಮನದೆ ಕಡುಹೊಂದು ಎಂದೆ (ಸಖೀಗೀ. ೩೩—೬). [?]

ಅಳವಳೆ 'ಅಳವಱೆ' ನೋ.

ಅಳವಳಿಕೆ 'ಅಳವಡಿಕೆ' ನೋ.

ಅಳವಳಿಸು 'ಅಳವಱಿಸು' ನೋ.

ಅಳವಳಿಸು 'ಅಳವಡಿಸು' ನೋ.

ಅಳವಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ಧ್ವನಿಮಾಡು ; ಸಲ್ಲಾಪಮಾಡು (?) : ಪೊಸತ ರರ್ದಂಭೋರುಹಕೊಳ್ ಮುಸುಂಬು ಮುಱುಗುವಿನಮೆಱಿ ಗಂಧವು ನಾಘ್ರ್ಯಾಡಿಸುತುಮಳವಳಿಸುವಳಿಗಳ ಪಸರೋಡಿದುದಿಲ್ಲ ರಜಸಮಯಾ ತ್ಮಕಯದೊಳ್ (ಅಜಿಪು. ೬—೬೬).

[ಅಳವಳಿ ? + -ಇಸ್ಸು. / ತಮಿ. ಅಳವಳಾವು = ಸೇರಿ ಮಾತಾಡು, ಕೂಡಿ ಮಾತಾಡು]

ಅಳವಳ್ಳಿ (ನಾ). (ಉಕ) ವ್ಯವಹಾರಜ್ಞ್ಞಾನವಿಲ್ಲದವನು ; ಪೆದ್ದ : ಗುರುವಾರ ದಿನ ತಯಾರ ಆಗಿ ಕೊತುಕೋ ಅಳವಳ್ಳನಂಗ ಏನಾರ ಮಾತಾಡತಾನ ಅತು (ಮುಗಿನು. ೯೨) ; ಅವನು ಬಹಳ ಅಳವಳ್ಳಸಿದ್ದಾನೆ (ಧಾಡಿ).

ಅಳವಳಿ, ಅಳವರಿ (ಕ್ರಿ). ೧. ಪ್ರಮಾಣವನ್ನು ತಿಳಿ ; ಅಳತೆಯನ್ನರಿ : ಸೂರ್ಯಕಾಂತದ ಧೂಪಗುಂದಿಗೆಯೊಳವಟ್ಟಿಯದೆ ಸಿಚ್ಚಿಪಳ ನಕ್ಕಿದ ಕೇಶಸಂಸ್ಕಾರ ಕಾಣಾಗದುಧೂಪಂ . . . ದಂಪತಿಯಂ . . . ಕೊಂದುದು (ಅದಿಪು. ೫—೨೨ ಪ, ೨೩) ; ಅಳವಟ್ಟಿಯದೆಗ್ಗು ಬಳವಳ ಬಿದಿನೆಗಂ ಪಚ್ಚಪಸಿಯ ತುಟುಕಾಜಂಗಗ್ಗಳಿಕೆಯಿನೆ ಮಾಡಿ ಶಿನುಂ ಪಟ್ಟಿಯಂ ಕಟ್ಟಿದೆಯೆ ಭೂಪರಿಧಿಬರ ಕೊರಲೊಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೬—೪೬). ೨. ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ತಿಳಿ ; ಯೋಗ್ಯತೆಯನ್ನು ತಿಳಿ ; ಸಾಮರ್ಥ್ಯವನ್ನು ಅರಿ : ಅಳವಟ್ಟ [ಪಾಠಾಂ. ಅಳವಟ್ಟ]ಯದ ಭಾಷೆ, ಬಹುಕಳಿಪವಾದ ನುಡಿ, ಇಂತೆರಡರ ನುಡಿ ಹುಸಿಯಯ್ಯಾ (ಅವಚಂ. ೩೧—೧೩೦) ; ತಪ್ಪದಿನಿರಾತಿಯಳವಟ್ಟಂದು ಬಜಿಯಮೆನ್ನ ಕೊರ್ಪಂ ತೊ ೯ ೯ ೦ (ಜಂ ೧೨ ಪು. ೧೦—೪೪ ಪ) ; ತನ್ನ ಪಡೆಯೆಲ್ಲಾಮನಳವಟ್ಟಂದು ಮಪ್ಪಿಸಿ (ಶಬ್ದಕಾ. ೩೩೩). ಅಳವರಿ : ೧. ಅಳತೆಯನ್ನುವುದು ಸೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ವಿಚಿತ್ರವಾದ, ಅಳವರಿಯಲಾಗದ ದಿವ್ಯಶಕ್ತಿ (ಸಾಹಿಪ್ರ. ೬). [ಅಳವು + ಅಱಿ]

ಅಳವಱಿ, ಅಳವಳಿ (ಕ್ರಿ). ೧. ಯೋಗ್ಯತೆ ತಿಳಿ : ಗೋವ್ಯಾಗಾದಳ ನಱಿದರ್ ಕೃಷ್ಣನೊಡಧರ್ಮದೆಲಿಂದವೆ ಗೋವಿಯಾಡೆ (ಗದಾಯು. ೯—೫). ೨. ಶಕ್ತಿಗುಂದು ; ಬಳಲು : ಕಂಬುದ್ರೀಪದೊಳಳವಟ್ಟಿದಂಬರ ಚರನಿಜೋಪಮುಖದ ಪಕ್ಕವೊಳಿರ್ದಂ (ಸ ೦ ಬಾ ಮಾ. ೯—೧೪೭) ; ಸೂಳೆಯರ್ ಗಾಳದ ವಿಸಾಂತಳವಱಿಯಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೨—೬೯). ಅಳವೆಱಿ : ೨. ಜೋಳವಳವಡು ಧುರೆಮಂ ಪಾಳಿಕ್ಕ ಭಯಕ್ಕೆ ಮಿತ್ತಂ ಮೊದಲಿಗ ನೆನೆ (ಸೈ ಅ ೦. ೧೫೩, ೭೬—೨೦ ; ೧೦೮೦) ; ಗಂಗಿಮಯ್ಯ ಬೆಳಗ ವತ್ತಿಯ ಮೇಲೆ ಧಾಳಯಪಟ್ಟಿಳ್ದಿಲ್ಲವಳು ಪಲರಳವಿನಲು ತನ್ನ ಪರಿಚ್ಛೇದಿಸಿ (ಎಳ. VII, ಶಿವಮೊ. ೫೬—೨೫ ; 1125) ; ಚಿತ್ತದುಮ್ಮಳಿಕೆಯಂ ಕಳೆ ಹಂಕ್ಕಿಂದ್ರ ಭೂನಾಥಯಂದಳವಡಿಯಾ ಬಾಯ್ಬುಟ್ಟು ಕೈ ಮುಗಿದು ನುಡಿದರ್ (ಹಡಿಕಾ. ೭—೧೫) ; ಅಳಿದುದು ಬಲವೆಂದು ಕಾಳಿಲ್ಲಸೇನಳ ವಳದನೆ ನೆರವ ಹಾರಿದನೆ (ಋಂಕಾಸಾಂ. ೧೩—೨೧). ೩. ಗೋಳಾಡು ; ಪ್ರಲಾಪಿಸು : ಭಕ್ತಜನವಾಲಿಂದೀ ಪಲುದುನಿರಿಂದಳೆ ಪರಿತಿನುತ ಭುವನಜನಮಳವಳಿದುದು (ಚಿಬಪ. ೧೬—೨೬). [ಅಳವು + ಅಱಿ]

ಅಳವಟ್ಟಿಸು, ಅಳವಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಶಕ್ತಿಗುಂದು ; ಬಳಲು : ಅಳವಳಿಂ ಬೆಟ್ಟಳಿಸಂ ಕಳವಳಿಸಂ ಕನವಿನೊಸಲಬೆಳ್ಳಂ ಬಳ್ಳಂ (ಅಜಪು. ೫—೯೦) ; ಕಳಕಳಿಪ ಪೆಪ್ಪಳಿಪ ಪೋಕಿಪ ಹಳಿಪುವ ಬಾಪ್ಪಂಗಳ್ಗುಗೆ ಅಳುವ ನಿಜಕರ್ಮಂಗಳಂ ಬಯ್ಯುಳವಟ್ಟಿಪ ಸೆಡವ (ಸಾಸಂಚ. ೮—೧೬). **ಅಳವಳಿಸು** : ೨. ಶಕ್ತಿಗುಂದಿಸು ; ಬಳಲಿಸು : ವರದುಗ್ಧಾಂ ಬುಧಿಯುನುಜ್ ಮಥಿಸಲಾತ್ತಣಂ ನವಚಂದ್ರದಿಂಬಮುದಿಸಿದುದು ಶಿತ ಪ್ರಭೆಯೊಳಖಿಳ ದೇವಾಸುರರನಳವಳಿಸುತ (ಚಿ ಪು. ೨೨—೨೨) ; ಪರ ದಳವನೊಳವೊಳ್ಳು ಸುಭಟರಂ ಸದೆದು ಸೊಪ್ಪರೆದಳವಳಿಸಲಾಗ ಧೀತಿ ಯಿಂದೆಸೆದೆಸೆಗೆ ಪರೆದಳವಡಿಪದರ್ಪಲಯಂನನವನತಿಬಲರ್ (ಚೈ ಪು ಭಾ. ೨೨—೨೫). [ಅಳವಳಿ (< ಅಳವಱಿ) + -ಇಸು]

ಅಳವಾನು (ಕ್ರಿ). ಸಾಮರ್ಥ್ಯವನ್ನು ಪಡೆ ; ಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಹೊಂದು : ಅಳವಾಂತು ಗರುಡ ಕೃಷ್ಣನ ಕೊಂಡು ತೆರಳಲ್ಕೆ ವಳಯದೆ ಪುಣ್ಯಮೂರು ತಿಯ ನೆಳಲಾದ ಸ್ವಸ್ಥಾನದೆ ಬಿದ್ದು ಮಾರ್ಗದೆ ಪೊಳಲನ್ ಪುಗ್ಕಾಯ್ದು ದರು (ಮೋಹಪ. ೪೨—೧೦). [ಅಳವು + ಆನು (< ಆನ್)]

ಅಳವಾಳಗೊಟ್ಟಿಗೆ (ನಾ). ಮಕ್ಕಳು ಕಟ್ಟಿಯಾಕಾರದಲ್ಲಿ ಸುತ್ತ ಕುಳಿತು ಆಡುವ ಆಟ (?) : ಮಳಲುಕುಪ್ಪೆ ಗುದ್ದಿಮನೆ ಕಣ್ಣು ಮುಚ್ಚಡೆ ಬೆದಿರಂಗಳಕುಪ್ಪೆ ಉಯ್ಯಾಲೆ ಜೋಜೋ ಅಳವಾಳಗೊಟ್ಟಿಗೆ ಅಟ್ಟಗೆಮುಟ್ಟಿಗೆ (ಏಸ್ತೂ.ಸು. ೧೯—೩).

[ಅಳವಾಳ್ಕ (< ಸಂ. ಅಲವಾಲ) + ಗೊಟ್ಟಿಗೆ]

ಅಳವಿ (ನಾ). ೧. ಅಳತೆ; ಪರಿಮಾಣ : ಉಪಮಾರಹಿತಮಪ್ಪುದನಳವಿಯಲ್ಲದನಾವ ಕಾಲಮುಂ ಕಿಡದುದಂ (ವಡ್ಡಾ. ರಾ.೯೯–೮); ನೆಲೆಯಲಕಟ್ಟ ಳೆಟ್ಟುವುದಕ್ಕೆ ಕೊಟ್ಟ ಸ್ತಿತಿಕ್ರಮವನ್ನು ವೆನ್ನೊಡೆ ಒನ್ನರಡಂಯ ನೀರಬಯಗಿದ ವರಿಸ ಪತ್ತೊಡ್ಡಿ ವರಡನಿಯ ವಂಶಮೆಲಲಿ ಮೂಜನೆಯ ವರಿಷದ್ದಾಗೆ ಅಯ್ದುಳಿ ಎಲ್ಲಾ ಕಾಲಕ್ಕಂ ಎಲ್ಲಿಟ್ಟುಟ್ಟುಲು ಸಕ್ಕುಂ (ಎಕ. III, ಶ್ರೀರಂಗ. ೧೪೪–೧೪; ೪೦೪); ಕನಲ್ಬುದರ್ಕಳಿಯಯುಮಂತುಮಿಲ್ಲ ಸನಿಯನ್ನಳೆ ಕುಂಟಿಣಿ (ಪಂಪಭಾ. ೪–೯೮); ವರನ ಕೊರಲಳವಿಗೆತ್ತಿರ್ದ ರತ್ನನವಮಾಲೆ ನೆಲೆ ನೆಲಂನ ನೋಡುತ್ತಿರೆ ಕಣ್ಮಿಳೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೫–೧೧೧); ಸತ್ಪವೇಲ್ಪಿಗೆ ಪೇಟಿಸೊಡಿತ್ತರೆ ತಮ್ಮಟಲಿನಳವಿಯಂ ಮು ಟ್ಟಿ ಸಲೆ ಂ ದುತ್ತವಳಿಯೊಳೆ ಸಾವಸ್ಸ್ರತ್ತವರತಾರ್ಗಾವ ಹಿಪಮಾಣರಿಸುವರೋ (ಶಾಂಪು. ೯೬೧); ಬಳಿಕ ಹಸಾದವೆನಿಸ ನಂಜರಾಚೇಂದ್ರ ಸಲೆ ಗಡಿಗಳ ಮನ್ನೆಯರ ತಳುವದೆ ಮಾಬಲ ಸಹಿತ ಕರಸಿ ಕಾ೯ದಳವಿಯ ಪೇಳ್ದ ನಂತೆಂದು (ಕಂಪಿ. ೧೩–೫೧). ೨. (ಹಿಡಿತಕ್ಕೆ ಸಿಲು ಕುವ ಪ್ಪು) ಹತ್ತಿರ, —ಸಮೀಪ : ಲಿಲ್ಲಂ ಕುದುರೆಯಂ ಕಾಲಾಳಂ ನಾಯ್ಕುಮುಂ ತಿಣ್ಣಮಿರಿಸಿ ಕೆಯ್ಯಂ ನೀಡುಮನಳವಿಯೊಳ್ ಕೂಡಿ ನಡೆಯುಲ್ಕೆಱ್ಬುಂ ಬೇಟಪೆನವದನಂಗೊಂಡುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೫–೪೭ ವ); ನೀಡಿ ಕರಾಗ್ರದಿಂದಳವಿಗೊಯ್ವ ಬಾರದೆ ಪೊದುಲುಂಗಲಿಂ ನಾಡೆ ವಿರಾಜಿಸರ್ ನೆಳೆಗೊಂಬೆಲರಿಂ ತೊವೆದು (ಕುಸುಮಾ. ೫–೧೧೧); ಕಿರೀಟಿಯನಳವಿಯಲಿ ಕಂಡಿದಿರುವಂದನು ನಗುತ ಶತಮನ್ಯು (ಕುವ್ಯಾಅ. ೮–೭೬); ಕಾದಿದಂದುಗಬಡದ ಮುನ್ನವೆಗೆ ತನ್ನಳವಿಗ್ಕೆದಿರಂಳದ ಭಟರ ತೆಗ್ಗರಿಂ ತೆಗೆದಿಳೆಗೆ ಮೋದಿದಂ (ಜೈಮಿಭಾ. ೭–೪೭). ೩. ಯೋಗ್ಯತೆ; ಘನತೆ: ಕರಮ[ನ]ಯದೆ ನಿನ್ನಳವಿಗೆಳವನಲ್ಲಿಯದೆ ನೆಗೆಬ್ಪಿನ್ನಿ (ಪಂಪಭಾ. ೬–೫೩); ಪರಿಜನಮನಳವಿಯಱಿದಾಳರಿಂಬುದನೆಱಿಯಲಾಗದಂತಿರೆ ಪೊರೆದಾ ನರಪತಿಯ ಗುಣಾಗುಣದಂತರಿಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧–೬೯); ಅರಮನೆ ನೆರೆಮನೆ ನಂಟರ ನರಪತಿ ತನಗಾಪ್ತರಪಿಜನರ ಸಚಿವರೆನಲ್ ದೊರೆವಡೆದಂ ಬಲ್ಲಾಳನ ಪರಿವರವಿಗೆ ಳುವರ ಲಕ್ಷ್ಮಿದಂಡಾಧೀಶಂ (ಎಕ. V, ಬೇಲೂರು. ೧೧೨–೪೦ ; ೧೨೨೦). ೪. ಶಕ್ತಿ ; ಸಾಮರ್ಥ್ಯ : ಕಡು ಮನಸ ಕಾಲಾಳು ಕಱ್ಪಿದುರು ಮಾಯೆಯ ನಾಯಕರು (ಕುವ್ಯಾಜ್ರೀ. ೬–೩೯). ೫. ವಶ; ಆಧೀನತೆ; ಹಿಡಿತ : ಈ ಮುಗ್ಧಬಾಳಿಕೆಯರಳವಿಗೊಳಗಾದವಿಶ್ವಿವರನೆನ್ನ ಬಿನದಿಕ್ಕೆ ತಕ್ಕ ದೀವಮಂ ಮಾಜ್ಪಿಂ (ನ ಧರ್ಮವಿ. ೬–೬೦ ವ); ಮೊಕೆತುವಾಕ್ಷೀಣ ಕಾಮಬಾಣದ ಹಿಳುಕುಗಳು ಹಿರಿದಾಗಿ ಚಿತ್ತಜನಳವಿಯ ಸಿಲ್ಕಿದಳು ಮಾಯೆ ಮಹಾಸಾರಂಗದಲಿ (ಪ್ರಭುಲಿ. ೫–೧೧). ೬. ಶಕ್ಯ ; ಸಾಧ್ಯ : ಅವರಿಂತಿಂಗ್ಗಡಿಸಿ ಕೀರ್ತಿಸಲೆಮ್ಮಳವಿಯೇ (ಬಸವ. ೨೯–೨೪); ಹೊಲೆಯರಿಂಗೆ ಶಿವಭಕ್ತಿ ಮಹಿಮೆಯ ನಳವಿಯೇ ಶಿಲಿಯರಿಂಗೆ (ಬಸವ. ೫೬–೪೯). ೭. ವಿಶ್ವಾಸ; ನಂಬಿಕೆ (?). ೮. ಯುದ್ಧ ; ಕಾಳಗ : ಕುಂಭರ್ಕರ್ಣನಸಗಿನ ಬೊಬ್ಬೆಯಲಳವಿಗಳುಕದ ವಿಗಡರಕ್ಕಸರೆಕ್ಕತುಳದಲಿ ಹೊಕ್ಕರುರವಣಿಸಿ (ತೊರಣಾ. ೫–೮–೩೯); ಎನ್ನ ಕೀಂ ಪಲದೆಂಬ ಕಾಣಬಹುದಿನ್ನೇಕೆ ನೋಡು ತತ್ತಳ್ಳವಿಯೊಳ್ ನೀನೆನ್ನ ಸೋಲು ಗೆಲವುಗಳ (ಚಾಬಿ. ೧೬–೬); ಪಟುಭಟಲಿ ರಳವಿಗೊಟ್ಟಾಗಿ ಸಲೆ ಸರಳಗಾಯದಿಂ ಮಡಿವುತಿರ್ದರಿ (ಜೈಮಿಭಾ. ೪–೫೫). ೯. ಯುದ್ಧಭೂಮಿ : ತೇರ್ದುಗಳ್ಳಳವಿಯಂ ತೊಳಿಗಿಬೆಂಡಾಗಿ ನಾನೂರ್ಮೊಳಂ ಪೋಗಲ್ಕೆ ತಲೆದೂಗಿ ಮುರಿಸರಂ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೩–೬೨).

[ಅಳ್ + -ವಿ. / ತಮಿ. ಮಲ. ಅಳವು; ತೆಲು. ಅಲವಿ, ಅಲವು; ಕೊಲಾ. ಲಾವ್]

ಅಳವಿಗ (ನಾ). ಪರಾಕ್ರಮಿ; ಶೂರ : ಪ್ರಜೆಗಳ್ ವೀರರೆನಿಸಿಯುಂ ವಿನಯಂ ಪಡೆದರುಂ ನಲ್ಕಾತುಗರಾಗಿಯುಂ ನಪ್ಪಿಗರುಂ . . . ಅಳವಿಗರಾಗಯುಂ ಪಾಪಭೀರುಗಳಿಕ್ಷಿವಿರ್ದರ್ (ಚಕ್ರವ. ೧೪೨–೨೦); ಬಲಮುರುದು ಕಾಲಾಳು ಮೇಲಾಳುಗಳ್ತಳಲಳವಿಗನು ಸುದು ಸುಡೀ ಬಣಗುಗಳು ಕ್ಷಾತ್ರಿಯರ ಯರಿ ಉಲದಲುಂಬಾಗಿ ಮುರಿವೋಡಿದರೆನುತ್ತಿರ್ದನಾ ಭೀಮ ಮೋಹದಲೊಳು (ತುರಂಗ. ೬೪–೬೩). [ಅಳವಿ + -ಗ್ಕ]

ಅಳವಿಗೆ 'ಅಳವಿಗಟು' ನೋ.

ಅಳವಿಗೆಱಿ, ಅಳವಿಗೆಱು (ಕ್ರಿ). ಅಳತೆಮಾರು ; ಹೆಚ್ಚಾಗು ; ಅತಿಶಯವಾಗು : ಆಶಾವಳಯದ ಲೋಕಾಕಾಶಮಿದೇನಚ ವಿಶಾಲಮೀನಿನ್ನ ಯಕೀರಾತಿಯನಿಂದುಮ್ಮತಿಯ ನಿಶಾಶಮನೊಳಕೊಳ್ಳುಮಳವಿಗೆಱಿದುದಿರ್ದುದುಮಂ (ಅನಂ. ೩–೯೪); ಆ ಮಜಾರಿದ್ದ ಭದ್ರಾಕಾರದ ಪೊಡವಿಪಾರ್ಪಿಗಳವಿಗೆಱಿದ ದರ್ಪಮಂ ಪೇಟ್ಪೊಡೆ (ಪಂಚತಂ. ೪೫–೧೮); ಅಳವಿಗಱಿದ [ಪಾಠಾಂ. ಗಳೆದ] ಸಿರಿಯೊಳಮುಪಮೆಗಳೆದ ಭೋಗದೊಳೊಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧–೯೨); ಅಪಳಳವಿಗಱಿದಂಗಳಜ್ಜಳ ಸಂಜ್ಞರೋದ್ರೇಕಮಂ ಪೇಟ್ಪೊಡೆ (ಧರ್ಮಾ. ೪–೩೬ ವ). **ಅಳವಿವಿಗೆ** : ಕಳದ ಪೂಗಳ ತೆಲದಿ ರೇಚಕಲೆಲರಿಕಿಂದುಮುದುವು ತಾರಿಗಳವಿಗಳಿದಾತೋಳ್ಳಳುಬ್ಬಿಗೆ ದಿಗ್ಜಜವ್ಯಜವು ಪೆಳಲಿಪವು (ಪಾರ್ಶ್ವ. ೨೧–೧೦೮); ಅಳವಿಗಳಯದೈತರೆ ನೆಗೆದೀಲಿಗ ಗಜಜಿ ಗರ್ಜಿಸಿ ಕುಂಭ ಕುಂಭಸ್ಥಳಮಂ ಕೊರುಗುಗರ್ಗಳಂ ಸೀಳ್ದು ಸಿಜುಂಬಳಾಡಿ ಸಿದಿಲ್ಪಿದಿವಂತೆ ಗಗಾಧಕ್ಕಳಕ್ಕೆ ನೆಗೆವ ಮೃಗೇಂದ್ರಗಂಗಳಂ (ರಾಜಶೇ. ೫–೫೫ ವ); ಶ್ರೀವಸ್ತ್ಯಹಾರಾಜರವರ ಅಳವಿಗಳಿದ ಅಪ್ಪೈತ್ಯರ್ಗಳಗ ಸನ್ನಿಧಾನದಲ್ಲಿ (ಚಿಬ್ಬಳ. ೭೪–೭೨). [ಅಳವಿ + ಕೆಱ್]

ಅಳವಿಗಾಣ್ (ಕ್ರಿ). ಅಳತೆಯನ್ನು ಕಾಣು ; ಪರಿಮಿತಿಯನ್ನು ಕಾಣು : ಮಾನಳಂಗಮಂ ಮಾಡೆ ಮನಃಕ್ಷತ್ಕಳಿಗಾಣವು ನೋಡಿರೆ ಪಾಂಡುರಾಜನಂ (ಪಂಪಭಾ. ೬–೧೩). [ಅಳವಿ + ಕಾಣ್]

ಅಳವಿಗಿಡು 'ಅಳವಿಗೆಱು' ನೋ.

ಅಳವಿಗೆಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಸತ್ವಗುಂದಿಸು ; ಶಕ್ತಿ ಕಡಮೆಯಾಗುವಂತೆ ಮಾಡು : ಉರ್ದಿ ಕೊರ್ದಿ ಕೋಳಾಹಳಂಗಳೆಬ್ಬಿಸಿ ಪೊಡದು ಪೊಗರ್ದರ್ ದಳಮಂ ಕಂಡು (ಹಮ್ಮಿರ. ೬–೩೫ ವ).

[ಅಳವಿಗೆಡು + -ಇಸು]

ಅಳವಿಗೆಡು, ಅಳವಿಗಿಡು (ಕ್ರಿ). ೧. ಶಕ್ತಿಗುಂದು : ಅಳವಿಗೆಡೆ ಧುಮ್ಮುಕ್ಕಿ ರಭದವರೆಳಯದಿರ್ದರು ಭಯದಿ ತೇಜಸುನಿಧಿ ರಾವ್ತರು ಕರವ ಮುಗಿದರು ಕೊಳೆ ಸಲಹಿಸಃ (ಕುವ್ಯಾಜ್ರೀ. ೫–೧೪). **ಅಳವಿಗಿಡು** : ೨. ಯೋಗ್ಯತೆ ಕೆಡು ; ಘನತೆ ಹಾಳಾಗು : ಪೆಜ್ಜಕ್ಕೆಂಗಳೂಬಿಳಿಲಂ ಕೀರ್ತಿಲಿಯಲಿ ಅಳವಿಗೆಟ್ಟಿರ್ಪ ಪಿಮ್ಮಿಪುದರ್ಕಂ ಮಱುಗುತ್ತಿರ್ಪೆಗ್ಗಿ (ಪಂಪಭಾ. ೪–೬೧). [ಅಳವಿ + ಕೆಡು]

ಅಳವಿಗೊಡು (ಕ್ರಿ). ಪ್ರತಿಭಟಿಸು ; ಎದುರಾಗು ; ಕಾಳಗಕ್ಕೆ ನಿಲ್ಲು : ಧೃಷ್ಟದ್ಯುಮ್ನುನಾಜ್ಞೆಯೊಳಾಗಿಟ್ಟುಮ್ಮದು ಸೇಣೆ . . . ರಥದಿಂದಿಳಿದು ಸಂಗರಕೆ ನಿಜ ಭುಜಬಲವ ತೋಱುಂ (ವಿಕ್ರಾಗ. ೧೦–೬೦–೧೪); ತೊಳಪ ಪಲ್ಲವ ಸಕ್ತಿಗೆ ಯಂ ತಾನುನೆಳೆದೋಲ ಗಜಕಂಧರದೊಳಿರ್ದ್ದಳವಿಗೆಡುವವನಾರು ಬಲ್ಲಡೆ ನೂತ ಹೇಳಿಂದ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೪–೭೫). [ಅಳವಿ + ಕೊಡು]

ಅಳವಿಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಆವರಿಸು ; ಮುತ್ತು (?) : ಝಾಷಿಗಿದ ಝುಲ್ಲರಿಯ ಬಳಗವತ್ತೆಸೆದವು ಜಯಪ್ರಥನೆಲಿಗೊಂಡಾ ಶಿಕಾಂಧಕಾರ (?) ಸುಳಿವಾ ತಾನೆನೆ ಮೆಱೆದುದಖಿಲಪ್ಪೊಡ ರಜನಿಯಲಿ (ಕುವ್ಯಾಜ್ರೀ. ೬೦೩. ಪರಿ. ೨೮೭). [ಅಳವಿ + ಕೊಳ್]

ಅಳವಿದಪ್ಪು (ಕ್ರಿ). ೧. ಅಳತೆಮಾರು ; ಹೆಚ್ಚಾಗು : ಅಳವಿದಪ್ಪದಾ ಳುತೆಯಿಂ ಬಂಧುಜನಂಗಳ್ ಕೆಡಲ್ ಮಂಜನಂತೆ ಪಸಂಸುವಭಿಳೇಕದ ಪುದಿಯ ಪೊರೆಪದೊಳಂ (ಚಂದ್ರವ. ೫-೧೯ ವ). ೨. ಗುರಿತಪ್ಪು : ಮುಂದಣ ಮಿಗಮಂ ಕಳಪದೆ ಸಂದಿಸಿ ಬಜಿಗೊಳ್ವ ಮಿಗಮುಮಂ ಕಳಪದೆ ತಾನೊಂದಳವಿದಪ್ಪದೆಬೆಚ್ಚು (ಪಂಪಭಾ. ೫-೪೮) ; ಅಳವಿದಪ್ಪದೆ ದಂಕಿಟಿಗಳನಳಿಕಡಿಸ್ದನು (ಕುಮ್ಯಾದ್ರಿ. ೬.೦೩. ಪರಿ. ೨೮೯). ೩. ಕಶ್ಚಿಗುಂದು : ದ್ರೋಣನ ಬಲುಸರಳ ಸರವಳಿಗೆ ದಂಡೆಯನೊಡ್ಡಿ ದಳವುಗಿ ಅಳವಿದಪ್ಪದೆ ಕೆಲದ ಖಡ್ಗವ ಸೆಳದು ಗುರುವಪ್ಪಳಿಸಿ ಕೈಯಲಿ ಕಳದು ಹೊಕ್ಕನು ಭೀಮ ಬೊಬ್ಬಿಟ್ಟರು (ಕುಮ್ಯಾದ್ರಿ. ೧೩-೧೨).

[ಅಳವಿ + ತಪ್ಪು]

ಅಳವಿಯಱಿ (ಕ್ರಿ). ಅಳತೆಯನ್ನು ತಿಳಿ ; ದೂರವನ್ನು ತಿಳಿ : ಅಳವಿಯಱಿದು ಳುಳುಳುಂಬಿ ಪಠತಂದು ಉಂಗುಟದಿಂ ಭಾಳಾನ್ವಯಂಬರಂ ಪೋಳ್ತಿತ್ತಿ (ಪಂಚತಂ. ೧೪-೧೭). [ಅಳವಿ + ಅಱಿ]

ಅಳವು (ನಾ). ೧. ಶಕ್ತಿ ; ಸಾಮರ್ಥ್ಯ ; ಪರಾಕ್ರಮ : "ಅಳವೆಂದಿಸೆ ಸತ್ತ್ವಮಂ ಸಮಿಸಾಪಮುಮಕ್ಕುಂ" (ಛಾ ರಾ. ೩೪) ; ನೃಪತಿಯಂಗೆ ನೆಲಬಳನೆಲ್ಲಂಗಿಗೆಯ್ತಂ ಮಾಡಿದಂ (ಎಇ. XIII, ೨೨೯-೪ ; ೨೨೯) ; ಅಂತು ವಜ್ರನಾಭ ಬೆಲ್ಲಿಂಗೆ ನಾಭಿಯುಂ ಖಿಳಾಸಕ್ಕಾವಾಸಮುಂ ಅಳವಿಂಗೆ ದಳಮುಂ ಆಜಿಮಿಂಗೆ ಗುಱಿಯುಂ ಕಳಿಗೆ ಕುಲಭವನಮುಂ ಪ್ರತಾಪ ಪಕ್ಕರ್ದುರ್ಮಾಗಿ ಬಳೆವೆನ್ನಿಗಂ (ಅದಿಪು. ೬-೨೨ ವ) ; ಶಾಂಡುನಂದನ ರಳವಿನುಬ್ಬಟೆ ಬಿಸಿಲು ಪಸರಿಸುತ ದೆಸೆದೆಸೆಗೆ (ಕುವ್ಯಾಚ. ೩೪-೪) ; ಮಲೆತರಾದರೆ ರಾಮಲಕ್ಷ್ಮಣರಲರವ ಮುಜುಗಿವೆ (ತೊಡಗಿ. ೬-೧೬-೧೦). ೨. ಕಶ್ಚವಾದುದು ; ಸಾಧ್ಯವಾದುದು : ಇದನ್ನೆಳವ ಗಣಧರೋದಿತ ಚರಿತಂ (ಅದಿಪು. ೧-೩೪) ; ನೆಜಿ ಬಣ್ಣಿಸಲಬ್ಬಳವ ನೆಜಿಯಂ ಪೊಗಳಂ ಪೆಜ ರಳವ (ಲೋಕೋಪ. ೬-೨೦) ; ಕೊಜಿಯಿಂಬಂ ಬಿಣ್ಪಂ ಬೋಳೆಯುಂ ಮಳವಲ್ಲದ ವಜ್ರಲೇಪದಂತಿರೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೪-೧೬೬) ; ಮಾಜಲಳವಲ್ಲ ತಿವನಾ ಮಾಯಿಕವನು (ಪದ್ಮರಾ. ೧೧-೬). ೩. ಅಳತೆ ; ಪರಿಮಾಣ ; ಮಿತಿ : ಗರ್ಭದಿ ಕೊಸಿನ ಬಳೆವಳಿಯಳವನಳವರಿಯೊಳರೇ (ಪಂಪಭಾ. ೧-೧೩೬) ; ಈಗಳಾನಿ ಪುರುಷಾಧರದ ಪುರುಳುಂ ಶಕ್ತಿಯಳವುಂ ಕಲಿತನದ ಗುಣ್ಪುಂ ಪರಾಕ್ರಮದ ಬಿಣ್ಪುಂ ಕರತಳಾಮಳಕಮೂಗಿರ್ದ ಪ್ಪುದು (ಪಂಚತಂ. ೯೫-೨೧) ; ಆಗ ಮುಸಲ್ಯಾವರು ಮಾಡಿದ ಕೊಲೆಗೆ ಅಳವಿಲ್ಲ (ಮುಂಬಯಿ. ೪-೧೦). ೪. (ಹಿಡಿಯಲು ಬೇಕಾಗುವಷ್ಟು) ಹತ್ತಿರ ; ಸಮೀಪ : ತೋಳಳವಿಗೆ ಸಿಕ್ಕತೋಱ ಮೃಗಜಾಲಂ (ಕುವ್ಯಾದ್ರಿ. ೨-೭೪) ; ಅವು ತಮ್ಮ ಅಳವಿಗೆ ಬಂದ ಕೂಡಲೇ ಹಾಂ ಅವುಗಳನ್ನು ಗಪ್ಪಸಿ ಕಿಡಿಯುವುವು (ಮುಂಬಯಿ. ೨-೩೧). ೫. ವಿವೇಕ ; ಜ್ಞಾನ : ಇಳೆಯಂ ಧಾತ್ರಿಯಿ ತಳ್ಳರಂ ಕವರ್ದುಕೊಂಡಾದರ್ಥಮಂ ಪುಟ್ಟು ಮಿಳ್ಳಳ ಸೋಡುತ್ತುಮದಗ್ರಜೋಳಪಡದಿಂ ತನ್ನಿಂಡುಮಂ ತಪ್ಪುದೆಂದಳವಂ ಮಾಡಿಸಿ ಸತ್ತು ದಂಡಕನ್ನಪಂ (ಅದಿಪು. ೨-೧೫೫).

ಅಳವಾಂಸತ್ತ್ವ ಅಧಿಕವಾಗು ; ಶಕ್ತಿಗೂಡು : ಸುಸಿಲ ಸೊಕಳ್ಳೆ ಸೊರ್ಗದರೆ ಮೆಯ್ಯ್ಗಳವಾದ ತೋಳ ಕಲ್ಪನಾಳಸುರಿದೊಟ್ಟಿಮಂ ಸವಿದ (ಚಂದ್ರವ. ೮-೭೭).

[ದೇ. ! ತೆಲು. ಅಳವು, ಅಳವ್ಯೆ ; ಮಲ. ಅಳವು ; ತೆಲು. ಅಳಪಿ]

ಅಳವುಗಿಡಿಸು 'ಅಳವುಗೆಡಿಸು' ನೋ.

ಅಳವುಗಿಡು 'ಅಳವುಗೆಡು' ನೋ.

ಅಳವುಗುಂದು (ಕ್ರಿ). ಶಕ್ತಿಹೀನವಾಗು ; ಬಲಲು : ಇಸಿಯನನಗಲಿ ತಾನರವುಗಾಣದೆ ಮಿಗೆಯುಗೆಡುತಳವುಗುಂದುವಳು (ಹರಿಬ. ೭-೨೮).

[ಅಳವು + ಕುಂದು]

ಅಳವುಗೆಡಿಸು, ಅಳವುಗಿಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಬುದ್ಧಿಯನ್ನು ಕೆಡಿಸು ; ವಿವೇಕವನ್ನು ಹಾಳುಮಾಡು : ಎಳವೆಣ್ಗಳೇ ಕೈತಿಗೆಳೆ ಕಮ್ಮಿಸುರ ನೆಳವಿಯೆಳಳವುಗೆಡಿಸದೆ ಬಳಸಂದು ಬಾಳುನರು (ಹರಿಬ. ೧-೫೩). **ಅಳವುಗಿಡಿಸು** : ಭೂತಳರಾಜ್ಯ ವಿವೋಹಮಚಿರರುಚಿಸಂಚಳಬಿಂಬಕ ಳುಗಿಡಿಸಿದುದು ಮನುಷಳ ತಿಳಿಕಸಿನುಮಂ (ಅದಿಪು. ೧೪-೧೨೧).

[ಅಳವುಗೆಡು + ಇಸ್ಯು]

ಅಳವುಗೆಡು, ಅಳವುಗಿಡು (ಕ್ರಿ). ಶಕ್ತಿಗುಂದು ; ಬಲಲು : ಪಥಿಕ ರಂಗಜಾನ್ವಯಂದಳವುಗೆಟ್ಟುಲ್ಲಿ ನಿಂದಿರಲು (ಕುಂಠಾಸಾಂ. ೫-೪೩). **ಅಳವುಗಿಡು** : ಬಳಿಸಾರರಳವುಗೆಟ್ಟು ಕುದುರೆಯಂತೆ ನಿಲೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೨-೬೯) ; ತುಳುವನಳವುಗೆಟ್ಟೊಡಿದಂ (ಎಳ. V, ಅರಸೀ. ೬೨-೨೯ ; 1177). [ಅಳವು + ಕೆಡು]

ಅಳವುಗೊಡು (ಕ್ರಿ). ೧. ಅಳತೆಗೆ ಸಿಕ್ಕು ; ಪರಿಮಿತವಾಗು : ಅಳವುಗೊಡದಾನಂದಮಯವಹ ಜಲಧಿಯಂಬುದೆ ಪಾದ್ಮಮೆಂಬುಪಚಾರ (ಅಷ್ಟಸ. ೧೧-೧೨). ೨. ಒದಗಿಸು ; ಸಿದ್ಧಪಡಿಸು : ಬೆಳ್ಳೂಳದ ಗುರು ಸಂಸ್ಥಾನವರು ಅಳವುಗೊಟ್ಟ ಲೆಕ್ಕಪತ್ರಗಳನ್ನೆಲ್ಲ ಆಸ್ಥಾನದ ಕರಣಿಕರು ಪರಿಶೋಧಿಸಿ (ಬೆಟ್ಟಳ. ೨೦೦-೧೮). [ಅಳವು + ಕೊಡು]

ಅಳವುಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಸಾಮರ್ಥ್ಯವನ್ನು ಪಡೆ ; ಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಹೊಂದು : ಬಳಿಕ ಬಂದರು ಶಿಖಪಾಲ ಜರಾಸಂಧರು . . . ದಳವುಳ ಕಾಜನಿಪತಿ ದಂತವಕ್ರನುಮಳವುಗೊಂದಲ್ಲಿಗೆಮ್ಮುದನು (ಕರ್ಣಪ. ೫-೫). [ಅಳವು + ಕೊಳ್ಳ್]

ಅಳವುಗೋಲು (ನಾ). ಅಳತೆಗೋಲು (ದಕ. ಕ).

[ಅಳವು + ಕೋಲು (< ಕೊಲ್ಗ್).] / ತೆಲು. ಅಳವುಕೋಲ್

ಅಳವೂರ್ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಅಳವೂರಗ್ರಾಮೀ ಚತುರ್ತ್ಥವರ್ತ್ತಿನೀ (ಮೈಶಾ. ೧೪೩, ೧-೫ ; 500). [ಅಳ ? + ಊರ್]

ಅಳವೆ (ನಾ). ರೈತರಿಗೆ ಸಾಗುವಳಿ ಬಗ್ಗೆ ಬರೆದುಕೊಡುವ ಒಪ್ಪಂದ; ಲಿಖಿತಮೂಲಕವಾದ ಸಾಗುವಳಿ ಕರಾರು (ದಕ. ಕ). [?]

ಅಳವ್ಯೆ 'ಅಳುವೆ' ನೋ.

ಅಳವ್ವೆ (ನಾ). ನೀರಿನಿ ಬಿಡುಗಂಡಿ; ತೂಬು : ಸಾರಸಹಕಾರಧಾರಾ ಸಾರಂ ಕೊಳದಳವ್ವೆಪಾಲಂ. ಳವಿ, ಬವ್ವೆಯಂತೆ ಸುರಿತರೆ ಪಲವುಂ ಧಾರಾ ಗೃಹಂಗಳತಸುಖವಿಕಾರಮನೊಪವಿದಿದುದು ದೇವದಂಪತಿಗದಱೊಳ್ (ಅದಿಪು. ೬-೯೫). [ದೇ. ! ತೆಲು. ಅಲವು = ಜಲಪ್ರಗಮನ ಮಾರ್ಗ]

ಅಳಸಂದೆ 'ಅಳಸಂದೆ' ನೋ.

ಅಳಸಗಾಮಿನಿ (ನಾ). ನಿಧಾನವಾಗಿ ನಡೆಯುವವಳು : ಕುಚಭಾರಾ ಳಸಗಾಮಿನೀ ಪರಿವೃತಂ (ಪಂಪಭಾ. ೩-೮೫). [ಸಂ. ಅಲಸಗಾಮಿನ್]

ಅಳಸಬಂಧಿ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಅಳಸಬಂಧಿಯ ಮಗಗ ಹುಲಿ ಮದ್ದಸಿಡ ರಾಜೇಸ್ವ್ಯ (ಎಳ. IV, ಹುಣಸೂ. ೧೦-೭ ; 1230). [?]

ಅಳಸು, (ಕ್ರಿ). ೧. ಸುರತಶ್ಚಮನಿಮಾಡು : ಅಳಸುವ ಬಯ್ತ ಬಗ್ಗಿಸುವ ಬತ್ತುವ ಬಾಯ್ತಣಿಗೊಳ್ವ ನುಂಗುವವ್ಯಳಸುವ ಮುದ್ದುಗೆಯ್ವ . . . ಜರ್ಬುವ ಪುರ್ದಿಸೆಯಲ್ಲಿ ಕೂಡಿದಳ್ (ಲೀಲಾವ. ೬-೫೬) ; ಅಳಸುವ ದನ ಬಳಸುವ ಮದೆಕೆಳಿಸುವ ಕೊಡೆಜಳೆ ಮೇಜಿಯೆ ತಳರ್ಗೊಂಬುಗ ಕೊಳ್ ಗಿಳಿ ಮರಳ್ವರಿಗಿ ಪೆಜ್ಜಳಿನೆಳ ಮನ ವಿಳಿಸಿದು ದು ರತಿಯ ಜಕ್ಕಳ್ಳೊಂಬವಂ (ಅನಂಪು. ೬-೭೦). ೨. ಪ್ರಣಯದ ಮಾತುಗಳನ್ನು ನುಡಿ (?) : ಸುರತದ ಕಲ್ಲ ಕವಿಗಳೆಳಲಿರಜಾಯದೆ ಕವತರ ಧರ್ಮಾ ಸುರಮಿಥುನಂಗಳ್ ನೆರೆದಳಸುಗಲಿಸೆ ಗಿಳಿಯಂ ಪುರುಳಿಯುಮಳಸು ವುದು ದೇವಭಾಷೆಗಳಳಸಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೪೫೧). [?]

ಅಳಸ್ಯು 'ಅಳೆಯುಸು' ನೋ.

ಅಳಸು₃ (ನಾ). ಸುರತಧ್ವನಿ: "ಅಳಸು - ಸುರತಧ್ವನಿ" (ಕಮದ. ಪರಿ. ೨); ಮುಗ್ಧಾಕ್ಷಿ ಚಿಂತಾಂತರಕ್ಕೆಡೆಯೊಗರ್ಚಿನಮೆರ್ದಜಿಂಕೆಯೆಲ ರಿಂದುದ್ದುದ್ದಸಾರಾವಶಂ ಸೊಗರಂ ಪೊಯ್ದುದು ಕೇಳಲಾಳಿಯಳಸಂ ತಾನಜ್ತಿವಟ್ಟಿಂತಪೋಲ್ (೮ೇಲಾವ. ೩-೧೯); ಅಳಸುಜೆ ರಿಗ್ಗನವೆಯಂ ಪಜೆಗಳ ನಿನಪಂ ಬೀಡೆಯಂತರಂ ತಾನಾಗಲ್ ಕೆಳದಿಯುಪರಿತಕಂದಿಂ ಕಣ್ಮೂಳಿಪಿದಳಾ ಸಮಯದೊಳ್ಳುಚಿವ ನಜ್ಜಚಿತ್ತಪೋಲ್ (ವೀರವಿ. ೬-೮೦). [< ಅಳಸ್ಯು]

ಅಳಸು₄ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಭಕ್ಷ್ಯ: ಕರಮೊಪ್ಪೆ ಸಮೆದ ಓಗರದ ರಾಸಿಗಳಲ್ಲಿ . . . ಗಾಂಗೆಯ ಅಳಸುಗಳ ಕುತ್ತುಂಗುಳಲ್ಲಿ ಹೂರಿಗೆಯ ಲಡ್ಡುಗೆಯ ಬೆಟ್ಟಿಂಗಳಲ್ಲಿ (ಬಸರ. ೭-೯). [?]

ಅಳಸುಗಲಿಸು (ಕ್ರಿ). ಪ್ರಣಯದ ಮಾತುಗಳನ್ನು ಕಲಿಸು: ಮರ್ಕತದ ಕಲ್ಲ ಕವಿಗಳಿಕೆರದಱಂಯದೆ ಕೂರ್ತ ಧೂರ್ತ ಸುರಮಿಥುನಂಗಳ್ ನೆರೆದಳಸುಗಲಿಸಿ ಗಿಳಿಯಂ ಪುರುಳಿಯುಮುಳಸುವುವು ದೇವಭಾಷೆಗಳಳಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೮೫೧). [ಅಳಸು + ಕಲಿಸು]

ಅಳಹೂರು (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ನಾಡಬಳಿಯ ಬಾಡದ ಅಳಹೂರನಿಜಿಯ ಪಿಂಡಿರ ಉಡೆ ಉಟ್ಟುಕೊಂಡು ಹೋಹಳ್ಳಿ (ಎಕ್ರ. VII, ೨೫೨. ೧೪೧-೪ ; ೧೧೨೦). [?]

ಅಳಱ್ಜ್, ಅಳಲು, ಅಳಲ್ದು (ಕ್ರಿ). ೧. ಅಂಜು; ಹೆದರು; ಭಯಪಡು: ಬಲಮಿಲ್ಲಮನಳಱ್ ಪಳಱ್ ಕಿವುಟಿ ದು ಟಿ ದು ಕೊಲ್ಲಲ್ಲಿ (ಶಂಕಭಾ. ೧೧-೧೦ ಪ); ಬಲಿಯಂ ಮೊದಲಾಗಿ ಸಲರುಮತ್ತಂಬಂದುಂ ತನ್ನ ಬಲಮನಳಱ್ ಕಾಮುತ್ತುಮಿರೆ ಕುಂಭಕರ್ಣನತಿ ಳು ಪಿತನಾಗಿ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೩-೧೩೨ ಪ); ದೈವಮೆಂಬ ಪೆಸರಿಂಗೆ ಕುದ್ಯೆನಮುಮನಳಱ್ ಕರ್ತಾರಾಧಿಪಿದೊಡೆ ಸುಜ್ಯೆವನಾದಾಧಿ ಪಡೆದ ಲಾಭಮಂ ಪೊಲಲ ಲಱಿಯದು (ಧರ್ಮಾಭ್ಯು. ೭-೭೯); ಕೇಳ್ದವರ ಪಕ್ಕದೆ ಧರ್ಮಮನಾಗಳಂತವರ್ ಮಂಡಿತಚಿತ್ತರಾತ್ಮಕೃತ ದುಶ್ಚರಿತಕ್ಕಳಱರ್ದಂಡುಸ ರಿತಂ (ನೇಮಿಪು. ೨-೬೯); ಕಡುಕೆಯ್ದಾರತನ್ಮಕ್ಕಳಿಗಳನಳಱಿ ಭರಂಗೆಯುತ್ತು ನಿಮ್ಮೊಂದಿಮೆಯೊಳ್ಳಳ್ ಕಿ ದಿಸಲ್ ಸಾಲ್ದರ್ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೨೭೭). ೨. ನಡುಗು; ಕಂಪಿಸು: ಧರತಳಮಳಱಿ ರಥದ ಗಾಲಿಯುಂ ಕಿಟ್ಟು ಮತ್ತಂ ರಥಮಪಜ್ಜತಿರಥನೀಜ್ (ಶಂಕಭಾ. ೧೨-೨೦೮ ಪ). **ಅಳಲು**: ೧. ಕಾಲನ ಭಟರು ಕರೆಯೆ ಮನಸಿನೊಳು ನೀಮಳರದಿರು (ಪ್ರಭುಶಾ. ೬-೯೫); ಇಳ್ಕೆಯ್ದು ಮುಗಿಯಲಂಬಿಕೆ ಮಾಯೆಯಂ ಮೊಗದ ಕಂದ ಕಂಡಳರೆಯವಳು (ಪ್ರದುಚ. ೬-೨). **ಅಳಲ್ದು**: ೧. "ಅಳಲು - ಭಯೆ" (ಶಮಪಾ); ಪರವಾದಿ ನೃಪರು ನಿನಗಳಲ್ದು ಕಿಟ್ಟೊಡೆ (ನೇಮ್ಯಪು. ೪-೯-೨); ನಾನಿನ್ನದಟಂ ಕೇಳ್ದಯ್ಯಂದಂ ಪುಟ್ಟುವ ಸಾವಳಜಿಂಗಳಜಿ ವಿದಿತ ಕೃಪಾಕರ ಶಂಕರ . . . ಸಲಹೆನ್ನಂ (ಉಪ್ಪರೆ. ೩-೨೬); ಅಳಜ ದೆಡಗೈಯಂದದೆಜ ಮಾ ಸೆ ವಿ ಡಿ ದು ನೆಜೆ ಬಲಗೈಯೆಳೆದಜ ದಾಡೆಯ ಪಿಡಿದವುಂಕೆ (ಪಾಸೋಪ. ೫-೮೦); ಕೊಂರಿನ ಸಲುದಮಂ ಸಿಂಗದ ಗರ್ಜನೆಗೆತ್ತು ಗಜಂಗಳಳಜೆ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೩೦-೩೬). ೨. ಭರದಿಂದಂ ದಂಡದೊಳ್ ತಾಟಿಸಿದೊಡೆ ವಿಜಯಾರ್ಥಾಜಿಳಂ ತೊಟ್ಟನಾಗಳ್ ಬಿರಿದತ್ತಂ ಬಂತಂಮಾ ಪರ್ವತಮಳಜಿದುದೆಂಬಂತಂ . . . ಪೆರ್ತಾತ್ತು ಗ್ರಸ್ಥೊಳಂ (ಅದಿಪು. ೧೩-೩೩); ಜೆಲಸಿರ್ದ ವಜ್ರಸಂಜರಮಳಜುವಿನಂ ಪಾಯ್ದು ಸಿಂಧುರಾರಾತಿಯಂ . . . ಚಮೂಪತಿ ಕಂಡಂ (ಅದಿಪು. ೧೬-೪೫). [?]

ಅಳಲ್ಜ್, ಅಳಲ್ಸು (ನಾ). ೧. ಭಯ; ಅಂಜಿಕೆ: ತೊಪಳಂ ಸುಡಿಯ ನ್ತೊದರ್ದರ್ ಮಾಣಸಳಜಿನ್ವ್ಯಮಿದೆನುನ್ನಸಿವಡಿದುದೊ ಚಾಗದ ನ್ನಿಯ ದಿರದ ನೆಗೆಜ್ತ್ತ ಜಲದಗ್ಗಿಬಯಂ (ಎಕ. II, ೧೩೩-೫೯ ; ೯೪೭). ೨. ಸಂಕಟ; ಬೇಗುದಿ; ಅಳಲು; ಮನೋವ್ಯಥೆ (ದಕ. ೪).

ಅಳಲ್ಜು₁ ೧. "ಅಳಜು ಭಯಂ" (ಕರ್ಕಾವಿ. ೭೦); "ಆಗುರ್ದ . . . ಅಳಲು, ಪೆಳಲು, ಮಲ್ಲಟ, ತಲ್ಲಲಂ, ಅದಿರ್ಪ್ - ಈ ೧೦ ಭಯಂ" (ಶ ಸಾ . ೧೧-೨೨೩); ಮೊಗದಿಂದ ಸಿಂಗಂ . . . ಸೊಗಯಿಸ್ಸ ಸೆಳೆನಡುವಿನಿಂದಳಜ ಬಗೆ . . . ಈ ನ ವ ರ ಸ ವೆ ರೂಪಿಸಲೆಸಿದಿರ್ದಳು (ಉಪ್ಪರೆ. ೧೮-೨೦); ಮರುಳ್ತ್ತಿಂದಂಡಲು ಮರುಳಳಲು ಬಿಸಿಲ್ಲ ಪ್ರಯೋ); ಅಳಲು ಪೆರ್ತಾತು (ಕಬ್ಬಾಸು. ೮೨ ಪ್ರಯೋ). ೩. ಭೀಕರತೆ: ಬಾಣ ಬಾಣಂ ತಾಗಿ ಕಿಡಿಗೆದಲುವಳಜಿಂದೆ ತೊ ಡೆ ಗಿ ತಂ ತಾ ಕಾಳಗಂ (ವೀರವ ೪-೧೪). [< ಅಳಲ್ಜ್₁]

ಅಳಲ್ಜುಸು₁ (ಕ್ರಿ). ಹೆದರಿಸು; ಅಂಜಿಸು; ಭಯಪಡಿಸು: ದಿಗ್ಗಜ ಮನಳಜಿಸಲ್ ವಾರ್ಧಿಯಂ ಕೊಪಿಸಲ್ಕೆಂಂ ಚಳಮೊ ಪೇಜ್ (ಎಸಾ. XVI, ೭೧-೨೬ ; ೧೦೭೬); ಮನೆಮೀಜನಯ್ಯುಂ ಸಲಲ್ಲಂ ತೊಳಗುಂ ವಲಗಾಗೆ ವಿರಹಿಯನಳಜಿಸಿದುದು ಮುದಿತ ಮಧುಪ ವ್ಯಂಂಂ ಕುಂಂಂ (ಪುಸ್ತಪು. ೬-೪೨); ನೆಲದೊಳ್ ಪಗೆ ಪುಗೆ ಧನಿಯವೊಲಿಳಳಿಯೊಳ್ಳಳಜಿಸಿ ದನೆಂಬ ಸಿಯಮಂ ದೂಷ್ಯಂ (ಕಮದ. ೧೫ ಪ್ರಯೋ); ಲೋಕವನಳಜಿಸುವ ದಿನಿ ನುಯವಾದುದು (ಸಾಶ್ವಭಾ. ೧೮-೬೫); ಪಾಜಿಯೊಳಿರಿಗ ನಳಜಿಸಿ ಪಾಜಿಯೊಳಳಿಪಡಿಸಿ ನೆಲಸಂ (ಕಬ್ಬಾಸು. ೧೪೦ ಪ್ರಯೋ); ಕಂತುವನೆಂತಳಜಿಸಿದೆ ಕೃತಾಂತನನುಜಿಂತಂ ಗೆಲ್ವೆ . . . ಪೇಜಿಸಗರ್ಜಾ (ಕಬ್ಬಾಸು. ೪೮೨ ಪ್ರಯೋ). [ಅಳಜ್ + -ಇಸ್ಯು]

ಅಳಲ್ಜುಸ್ಯು₂ (ಕ್ರಿ). ಚದರಿಸು; ಹೋಗಲೊಡಿಸು; ಪರಿಹರಿಸು; ನಾಶ ಮಾಡು: ಸುದಕ ಜಾಗುರಿಯೆಂಬೊಳ್ ಬಜಿಸಂದಿರೆ ವಿಲ್ಕ್ಕಳಿಸಲಳ ನಳಜಿಪನೆಯ್ದೆ ಕಾಯ್ದು ಮೃಗರಿಪುತತಿಯಂ (ನೇ ಮಿಪು . ೧-೭೪); ಉಜ್ಜೃರಯೋಗದಿನಳಜಿಸಿದಂ ದುರಳಿಂಗಳೆನಿಪ್ಪ ಘಾತತಿಯಂ ಕ್ಷಿಣಾ (ನೇಮಿಪು. ೩-೮೦); ವಿಶ್ವನಂದಿಗಳಂದಿತ ಜಿನೇಂದ್ರ ದೀಕ್ಷಾಲ್ಳಿಕ್ಷೇಯಳ ದಕ್ಷರಾಗಿ ಕರ್ಮಾರಿಬಳಮನಳಜಿಸಲ್ ಸಜಿದಿಂದಬಜುಯಂ (ವರ್ಧಪು. ೩-೧೧೨); ಭೂಪಪೌತ್ತ್ರಮ ಸೂರ್ಯಪ್ರಭನೊಲ್ವೆತ್ತೆ ಬಳಾತಜಿದ ಬಾಧೆಯುಂ ಮನಳಜಿಸುಗುಂ (ಪಾರ್ವ್ವಭಾ. ೧೨-೩); ನಂಯ ಪ್ರಮಾಣ ಪಾರಾವಾರೋ ದ್ಭೆತ ಯುಕ್ತ್ಯಮ್ಯತಂ ಬಿಬುಧ ಪ್ರತತಿಯ ಮಿಥ್ಯಾತ್ವ ಮೃತಿಯನಳ ಅಪಬುದಿರದೇ (ಪುಸ್ತಪು. ೧೪-೩); ತರುಣಾಂಂಬದಂಬಮೆಂಬಂತರುಣಾಂ ಕುವಿನೆಸರು ತಮುಮನಳಜುಪ ಮ ಣಿ ಭಾ ಸುರ ದೀಪರದಂಬಲಿಂ (ಪುಸ್ತಪು. ೧೪-೩); ಶೀತತೋಯದಿಂ ರಂಜಿಪ ಪುತ್ರಜೀವಿಯಿಸೆ ನಿಷ್ಪನ ಮಾಮನಿತ್ತೊಡಂತೆ ತಾನಂಜನನಿಕ್ಕದಿಂದಳಜುಳಿಂ (ಜಿಪು. ೩-೧೪); ಸಳಲಜನಾಂತಸ್ಥಲ ತ ಮಂ ತಮ್ಮುದಯದಿಂದೊಳಳಜಿಸಿರೆ ರವಿ ಗಳಿಮನಿ ಕವಿಗಳ ವಂದ್ಯರ್ (ಧರ್ಮಾನಾ. ೧-೩೬); ವರ ವೀರಕೃವ ದೀಕ್ಷಾ ದೀಪದಿಂದೆ ಸಂಸ್ಕೃತಿ ತಮುಮನಳಜಿಸುತ್ತೆ (ಆರಾಪ್ರ. ೧-೯೮). [ಅಳಜ್ಜು + -ಇಸ್ಯು]

ಅಳಲ್ಜು₂ 'ಅಳಲ್ಜ್' ನೋ.

ಅಳಲ್ಜು₃ (ಕ್ರಿ). ೧. ಚದರು; ಹೊಲಗು; ನಾಶವಾಗು: ತಮ್ಮಂ ಕಂಡ ನಿತಲಿಸಿಳಿ ತೆರ್ಪೆನ್ನಾ ಮನೋಗತಧ್ವಾಂತ ಬಂಧವುಳಲ್ಜಂತ್ತೆ (ಕವಿರಾ. ೨-೬೭); ಅಳಲ್ ತಿಡೆ ಘಾತಿಗಳ್ . . . ಳ್ಳವಿಲ್ಯ ಲಕ್ಷ್ಮಿಯಂ ಯತಿ ಪಡೆದಂ (ಅದಿಪು. ೧೧-೧೧); ಅಲಘು ನಿತಂಬದ ಪೊಯ್ಲೊಳ್ ನೆಲೆಮೆಲೆ ಯಳ್ಳೇಜಿಜೊಳ್ ತರಂಗಂಗಳ್ ತಳ್ಳಲ್ಬಲುಗುವಜಳ್ಳೇಜಿಜುನಿಳ ಲಜುಗುಮೆರ್ದಿ ತೆರೆಗಳಳಜು ತುಳ್ಳುದು ಪಿರಿದೇ (ಅದಿಪು. ೧೧-೧೪೬); ಸಕಲ ಭುವನಮೊಂದೊಂದಜಿಳ್ಳಳ್ ಳೇಣಗೊಂಡುಚ್ಚಳಿಲ್ ಸೂರಲ್ ಪಳಂಜಲ್ ಸಿಡಿದೊಡಿದಳಲಲ್ (ಪಂಪಭಾ. ೧೦-೬೫); ಕಲಿವಕರಾಹತ ಹತಿಯಿಂ ಬಿ ರಿ ದ ಳ ಅವ ಭ್ರಿತ್ರಿದಂತೆ . . . ಅಳಜಿದುವಾ ಸಂಗರ ಜಳಸಿಧಿಯೊಳ್ ವರೂಢ ಳಲಿಧಿಕರಂಗಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೧೩-೬೫).

೨. ಚೆದರಿಸು; ದೂರಮಾಡು; ಹೋಗಲಾಡಿಸು; ನಾಶಮಾಡು: ವನಜಾಯತನಯನೆ ನಿನ್ನ ಕಾರಣದಿಂದಾನಿನಿತುಂ ಕಾಲಂ ಕರ್ಮಾರಿ ನಿಕಾಯಮನಳಅದಿರ್ದೆನುಂತಿರ್ದಪೆನೇ (ನೇಮಿಪು. ೧೪–೬೫); ಧುರದೊಳ್ ತಾನೆಚ್ಚ ಸಮ್ಮೋಹನಶರವಹಿತಾಷ್ಟಾದಶಾಕ್ಷೌಹಿಣೀ ವೀರರುಮಂ ಪ್ರತ್ಯೇಕವೋರಂತಳಱು ಸುಱಿಯೆ (ಜಗವಿ. ೮–೬೦); ಸುಚತುರ ಕವಿರವಿಗಳಖಿಳ ಚೇತೋಗಗನ ಪ್ರಚುರ ತಮಸ್ತಿಮಿರಮನಳಱೆ ಚಳಿಯಿಸಲ್ ನೆಱೆಗುಂ (ವರ್ಧಪು. ೧–೧೯); ಬನದ ಕುಂಜದೊಳ್ ಕೊಂಬುಗೊಂಡ ಕಟ್ತಲೆಯ ಪೊಟ್ತಿನ ಬಲದಿನಿನಕರಾನೀಕಮನವುಂಕಿ ಬೆಂಕೊಂಡಳಱೆ ಸೂಱ್ಪಿಪ ಸಣ್ಣಗಾಳೆಯುಲಿಯೆನಿಸಿ . . . ಉಲಿವ ಪಕ್ಕಿಗಳ ಕಳಕಳಂ (ವರ್ಧಪು. ೬–೨೩ ವ). [< ಅಲಱು]

ಅಳಱು$_3$ 'ಅಳಱ್$_2$' ನೋ.

ಅಳಿ$_1$ 'ಅಱಿ$_1$' ನೋ.

ಅಳಿ$_2$ 'ಅಱಿ$_2$' ನೋ.

ಅಳಿ$_3$ 'ಅಱಿ$_3$' ನೋ.

ಅಳಿ$_4$ (ನಾ). ಪ್ರೀತಿ. 'ಅಳಿಚೆನ್ನ' ಪರಾ. [?]

ಅಳಿ$_5$ 'ಅಲಿ$_2$' ನೋ.

ಅಳಿ$_6$ (ನಾ). ಕುಲ (?): ಅಳಿನೋಡಿ ಹೆಣ್ಣು ತತ್ತಾ, ತಳಿ ನೋಡಿ ದನ ತತ್ತಾ (ಗಾದೆ). [?]

ಅಳಿ$_7$ (ನಾ). ಬಲಿಯದ್ದು; ಎಳೆಯದು. 'ಅಳಿಕೂಸು' ಪರಾ. [?. / ತಮಿ. ಅಳಿ = ಕಾಯಿ]

ಅಳಿ$_8$ (ನಾ). ಮದ್ಯ. 'ಅಳಿಪಾಕ', 'ಅಳಿಪಾತ್ರೆ' ಪರಾ. [ಸಂ. ಅಲಿ]

ಅಳಿಂದ 'ಅಲಿಂದ' ನೋ.

ಅಳಿಂದಕ 'ಅಲಿಂದಕ' ನೋ.

ಅಳಿಕ$_1$ (ನಾ). ಹೇಡಿ; ಅಂಜುಬುರುಕ (?): ರಿಪುಶರಾಹತಿಗೆ ಭಯಂಬಟ್ಟಳಿಕನೋಡುವಂತಿರೆ ಕಟ್ಟಾಯದ ಕಣಿಯೆನಿಪ್ಪನೇನೋಡುಗುಮೇ (ಚಂದ್ರಪು. ೬–೩೮): ಪಿಡಿವಡೆ ಬಲ್ಪಿಂ ಪಾವಂ ಪಿಡಿವಂತಿರೆ ಪಿಡಿವುದಳಿಕನಾದಡೆ ತನ್ನಂ ಪಿಡಿಯದೆ ಮಾಣದುವದಱಿಂ ಪಡೆಮಾತೇ ನಕಟಯೆತ್ತಿದುದನಿಳಿಪುವುದೇ (ಪುಣ್ಯಾಸ್ರ. ೩–೬೦). [< ಅಳ್ಕು ?]

ಅಳಿಕ$_2$ 'ಅಲಿಕ' ನೋ.

ಅಳಿಕನೇತ್ರ 'ಅಲಿಕನೇತ್ರ' ನೋ.

ಅಳಿಕಲಭ (ನಾ). ಮರಿದುಂಬಿ: ಕುಸುಮಿತ ಚಂಪಕಾನೋಕಹಮಂ ಕಂಡಳಿಕಲಭದಂತೆ ಮೊಗಂದಿರಿಪೆಯುಂ (ಪಂಠಾಮಾ. ೮–೩೦ ವ). [ಅಳಿ$_5$ (= ಅಲಿ$_2$) + ಕಲಭ]

ಅಳಿಕಲೋಚನ 'ಅಲಿಕಲೋಚನ' ನೋ.

ಅಳಿಕಾಕ್ಷ 'ಅಲಿಕಾಕ್ಷ' ನೋ.

ಅಳಿಕಾಬಂಧ (ನಾ). ಹಣೆಗೆ ಕಟ್ಟುವ ಆಭರಣ; ಬಾಸಿಂಗ: "ಕ್ಷಳಕ್ಕೆ–ಅಳಿಕಾಬಂಧ [ಪಾಠಾಂ. ಬದ್ಧಂ] ಅಱಿಗೆವದ್ದಂ" (ಶಮದ. ನ. ೨೧ ಪ್ರಯೋ). [ಸಂ. ಅಲಿಕಾಬಂಧ]

ಅಳಿಕುಂತಳ (ನಾ). ತುಂಬಿಯಂತೆ ಕಪ್ಪಾದ ತಲೆಗೂದಲು: ಅಪಾಂಗರೋಚಿಯಿಂ ಪಡೆದಳಿಕುಂತಳಕ್ಕಲರ ಬಾಸಿಗಮಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೬–೭೭). [ಅಳಿ$_5$ (= ಅಲಿ$_2$) + ಕುಂತಳ (= ಕುಂತಲ)]

ಅಳಿಕುಂತಳೆ 'ಅಲಿಕುಂತಲೆ' ನೋ.

ಅಳಿಕುಲ, ಅಳಿಕುಳ (ನಾ). ತುಂಬಿಗಳ ಗುಂಪು, —ಸಮೂಹ. **ಅಳಿಕುಳ**: ಕಮಳಮಳಿಕುಳೋತ್ಸವ ಜನಕಂ (ಕವಿರಾ. ೩–೬೬). [ಅಳಿ$_5$ (= ಅಲಿ$_2$) + ಕುಲ]

ಅಳಿಕುಲಾಳಕಿ, ಅಳಿಕುಳಾಳಕಿ (ನಾ). ತುಂಬಿಗಳ ಗುಂಪನ್ನು ಹೋಲುವ ತಲೆಗೂದಲುಳ್ಳವಳು: ತಿಲೋತ್ತಮಾಹ್ವಯದಳಿಕುಲಾಳಕಿಗಬುಜಭವ ನೇಮಿಸಿದನೀ ಹದನ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೧೮–೩೮). **ಅಳಿಕುಳಾಳಕಿ**: ಅಳಿಕುಳಾಳಕಿ [ಪಾಠಾಂ. ಳಿಕೆ]ಯುಟ್ಟ ಸೀರೆಯನೂರುಮಧ್ಯದಲಿ ಸುಲಿಸಿದರು (ಕುವ್ಯಾಗ. ೧೧–೬೨). [ಸಂ. ಅಲಿಕುಲಾಲಕಾ]

ಅಳಿಕುಳ 'ಅಳಿಕುಲ' ನೋ.

ಅಳಿಕುಳಾಳಕಿ 'ಅಳಿಕುಲಾಳಕಿ' ನೋ.

ಅಳಿಕೂಸು, ಅಳುಗೂಸು (ನಾ). (ಉಕ). ಬಲಿಯದ ಮಗು: "ಅಳಿಕೂಸು – ದಿನ ತುಂಬದೆ ಹುಟ್ಟಿದ ಮಗು" (ಜಾನಕೋ. ೧೫). **ಅಳುಗೂಸು$_2$**: ನೀನು ನೆನ್ನೆ ಕಣ್ಣು ಬಿಟ್ಟ ಅಳುಗೂಸು (ದೇವೀಚೌ. ೧೪೦). [ಅಳಿ$_7$ + ಕೂಸು]

ಅಳಿಕೇಕ್ಷಣ 'ಅಲಿಕೇಕ್ಷಣ' ನೋ.

ಅಳಿಗ (ನಾ). ಹಲ್ಲಿ ಮತ್ತು ಗೋಸುಂಬೆ ಜಾತಿಗೆ ಸೇರಿದ ಒಂದು ಪ್ರಾಣಿ (ಕಿ). 'ಕಂಬಳಿಯಳಿಗ' ಪರಾ. [?]

ಅಳಿಗಂಡು 'ಅಱಿಗಂಡು' ನೋ.

ಅಳಿಗಂಡುತನ (ನಾ). ಅಲ್ಪ ಪರಾಕ್ರಮ; ಹೀನವಾದ ಶೌರ್ಯ: ಅಳಿಗಂಡುತನವನೆಯ್ದುಳಿದು ಭರತೇಶ್ವರನ ಚರಣನಳಿನಕ್ಕೆಱಗು ಬಂದೀಗಳ್ (ಕುಮುರಾ. ೭–೩೪). [ಅಳಿಗಂಡು (< ಅಱಿಗಂಡು) + –ತನ]

ಅಳಿಗಂಪು (ನಾ). ಅಲ್ಪ ವಾಸನೆ; ಸ್ವಲ್ಪ ಕಂಪು: ಹೊಂಪುಳಿಯ ಘನಸೌಖ್ಯ ಮಿಕ್ಕಳಿಗಂಪುಗಳಲಿಲ್ಲೆನುತ ತನ್ನೊಳು ಜೊಂಪಿಸುವ ಮನವೆಂಬ ತುಂಬಿಯ ಭಾವ ಮಿಗೆ ತುಂಬಿ ಸಂಪಗೆಯ ಸಾರ್ವಂತೆ (ಪ್ರಭುಲೀ. ೧೭–೩). [ಅಳಿ$_2$ (< ಅಱಿ$_2$) + ಕಂಪು]

ಅಳಿಗಜ್ಜ 'ಅಱಿಗಜ್ಜ' ನೋ.

ಅಳಿಗಣ್ 'ಅಱಿಗಣ್' ನೋ.

ಅಳಿಗಣ್ಣ 'ಅಱಿಗಣ್ಣ' ನೋ.

ಅಳಿಗಣ್ಣು 'ಅಱಿಗಣ್' ನೋ.

ಅಳಿಗಪ್ಪು (ನಾ). ತುಂಬಿಯ ಕಪ್ಪುಬಣ್ಣ; ಅತಿಕಪ್ಪು: ತಲೆದೋಱಿತ್ತಳಿಗಪ್ಪು ಬಾಸೆಯೊಳುದಗ್ರಂ ತತ್ಕುಚಾಗ್ರಂಗಳೊಳ್ (ಕುಸುಮಾ. ೫–೯). [ಅಳಿ$_5$ (= ಅಲಿ$_2$) + ಕಪ್ಪು$_3$ (< ಕರ್ಪು$_3$)]

ಅಳಿಗಬ್ಬ 'ಅಱಿಗಬ್ಬ$_1$' ನೋ.

ಅಳಿಗಬ್ಬಿಗ 'ಅಱಿಗಬ್ಬಿಗ' ನೋ.

ಅಳಿಗರುವಿಕೆ (ನಾ). ಅಲ್ಪವಾದ ಹಿರಿಮೆ; ಸ್ವಲ್ಪ ಗೌರವ: ಬರಡುಗುಣ್ಪಿನ ಅಳಿಗರುವಿಕೆಯ ಕರುಬಿನಿಂದ ಅವರ ಅಧಿಕಾರರಂಗವನ್ನು . . . ಕಿರಿದುಗೆಯ್ದು (ಮಂತ್ರಶ. ೬೯–೧೯). [ಅಳಿ$_2$ (< ಅಱಿ$_2$) + ಗರುವಿಕೆ]

ಅಳಿಗವಿ 'ಅಱಿಗವಿ' ನೋ.

ಅಳಿಗಾಲ 'ಅಱಿಗಾಲ' ನೋ.

ಅಳಿಗುರುಳ್, ಅಳಿಗುರುಳು (ನಾ). ತುಂಬಿಯಂತೆ ಕಪ್ಪಾದ ತಲೆಗೂದಲು. **ಅಳಿಗುರುಳು**: ಅಳಿಗುರುಳುಗಳ ನೇವರಿಸಿ ಕಮಲದಳಾಕ್ಷಿಗಿಂತೆಂದ (ಜೀವಂಚ. ೮–೫೬); ಅಳಿಗುರುಳೋಳಿಯಸಿಯಳ ಮೊಗದೆ ಸೂಸಿಹುದು (ವರ್ಧಚ. ೫–೨೦); ಅಳಿಗುರುಳಬಲೆಯರ್ ಸುಳಿಯೆ (ಕಂನವಿ. ೨೧–೧೦೬). [ಅಳಿ$_5$ (= ಅಲಿ$_2$) + ಕುರುಳ್$_1$]

ಅಳಿಗುರುಳು 'ಅಳಿಗುರುಳ್' ನೋ.

ಅಳಿಗೆ 'ಅಳಗೆ$_1$' ನೋ.

ಅಳಿಗೆರೆ (ನಾ). ಸಣ್ಣಕೆರೆ: ಉಪ್ಪಿನ ಮೊಳೆ ಅಳಿಗೆರೆಗಳಲಿ ನೀರು ನಿಲ್ಲುವಂಥಾ ಸೀಮೆ ಈ ಕೆರೆಗೆ ಸಹ ಕಾಲುವೆ (ಎಕ. III, ಮಳವ. ೧೨೧–೧೬೫; 1424). [ಅಳ್ಳಿ (< ಅಟ್ಟಿ) + ಕೆರೆ (< ಕೆಱೆ)]

ಅಳಿಚೆನ್ನ (ನಾ). ಪ್ರೀತಿಯುಳ್ಳ ಚೆಲುವ (?): ಅಳಿಚೆನ್ನಂ, ಕಡುಚಾಗಿ (ಭಾಷಾಭೂ. ೩೦ ಪ್ರಯೋ). [ಅಳ್ಳಿ + ಚೆನ್ನ]

ಅಳಿಜಸ 'ಅಟಿಜಸ' ನೋ.

ಅಳಿಜೀವಿ (ನಾ). ಅಲ್ಪ ಜಂತು; ಕ್ಷುದ್ರವಾದ ಪ್ರಾಣಿ: ತಮ್ಮಳಿವೊದಲದುಸ್ಥಿತಿಯ ಬಗೆಯದಾ ತಮ್ಮಂದದಳಿಜೀವಿಗಳೆನಿಪ ಸತಿಸುತ ಕಳತ್ರಾದಿಗಳೆನಿಪವರಲಾವುದೋ ಸುಖವೀ ಮನುಷ್ಯರಿಗೆ (ನಿಭಾಗ. ೨–೧–೭). [ಅಳ್ಳಿ (< ಅಟ್ಟಿ) + ಜೀವಿ]

ಅಳಿಜುಳುಕು (ನಾ). ಹೀನಾಯವಾಗಿ ಹಿಮ್ಮೆಟ್ಟುವುದು,—ಹಿಂದೆಗೆಯುವುದು: ಇಭ ಹಯ ರಥಾವಳಿಯ ನಿಲಿಸು ರಣಮುಖಕ್ಕಿನ್ನದೇಕಳಿ [ಪಾಠಾಂ. ಕಿಣಿ, ಅಳು] ಜುಳುಕು ಹೋಗು (ತೊರರಾ. ೬–೬–೬೪).
[ಅಳ್ಳಿ (< ಅಟ್ಟಿ) + ಜುಳುಕು]

ಅಳಿತೇಜಸ (ನಾ). ಹೀನವಾದ ತೇಜಸ್ಸುಳ್ಳವನು; ತೇಜಗೆಟ್ಟವನು; ಕಾಂತಿಹೀನ: ಸಾಂದ್ರಭಸ್ಮಾಚ್ಛನ್ನ ಶಿಖಿಯೊಲಳಿತೇಜಸಂ ಕೋಸಲ ಧರಾವಲ್ಲಭಂ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೯೧–೩೫೩). [ಅಳ್ಳಿ (< ಅಟ್ಟಿ) + ತೇಜಸ]

ಅಳಿನಿ 'ಅಲಿನಿ' ನೋ.

ಅಳಿನೀನಿನದ (ನಾ). ಹೆಣ್ಣುತುಂಬಿಗಳ ಧ್ವನಿ; ಭ್ರಮರಿಗಳ ಝೇಂಕಾರ: ಸುರನಂದನಾಳಿನೀನಿನದವಿದೆಂದಿನಂ ಪಸರಿಸಿತ್ತಮರೀ ಮೃದುಗೇಯನಿಸ್ವನಂ (ಜಗವಿ. ೩–೩). [ಸಂ. ಅಲಿನೀನಿನದ]

ಅಳಿನೀಮಾಲೆ (ನಾ). ಹೆಣ್ಣುತುಂಬಿಗಳ ಸಾಲು; ಭ್ರಮರಿಗಳ ಪಂಕ್ತಿ: ಬೆಳರ್ತಂಗಲೇಖೆ ಕರ್ಪಡರ್ದ ಬಾಸೆಯಂ ತಳೆದೆಸೆದತ್ತಳಿನೀಮಾಲೆಯ ತಿರುವಂ ತಳೆದಂಗಜಪುಷ್ಪಚಾಪಮೆನೆ ದೇವಕಿಯಾ (ಜಗವಿ. ೨–೯೦). [ಸಂ. ಅಲಿನೀಮಾಲಾ]

ಅಳಿನೀರುತಿ (ನಾ). = ಅಳಿನೀನಿನದ: ಪಾಸಜಿ ಸಿಂಹಪೀಠಮಳಿನೀರುತಿ ಮಂಗಳಗೀತಿ ಭೂತಳಂ ಪಾಸು (ಪಂಪಭಾ. ೭–೨೯). [ಸಂ. ಅಲಿನೀರುತಿ]

ಅಳಿನೀಸಂಕುಳ (ನಾ). ಹೆಣ್ಣುತುಂಬಿಗಳ ಸಮೂಹ: ಅಳಿನೀಸಂಕುಳವೇಷ್ಟಿತ ಪ್ರವಿಳಸನ್ಮಲ್ಲೀವನಂ (ಪಂಚತಂ. ೧೨೮–೨೦).
[ಸಂ. ಅಲಿನೀಸಂಕುಲ]

ಅಳಿನುಡಿ 'ಅಟಿನುಡಿ' ನೋ.

ಅಳಿನೆತ್ತಿ$_1$ (ನಾ). ಕೆಟ್ಟ ಬರೆಹದಿಂದ ಕೂಡಿದ ಹಣೆ; ದುರದೃಷ್ಟ: ತಲ್ಲಣಿಸಿ ಚನ್ನಬಸವಂ ಸೊಲ್ಲಿಸಿಯಳಿನೆತ್ತಿ ತನ್ನದೆಂದಳವಟಿದಂ (ಅಪ್ರತಿ. ೪೮–೩೩). [ಅಳ್ಳಿ (< ಅಟ್ಟಿ) + ನೆತ್ತಿ]

ಅಳಿನೆತ್ತಿ$_2$ 'ಅಳ್ನೆತ್ತಿ' ನೋ.

ಅಳಿಪ$_1$, ಅಳುಪ (ನಾ). ಬಯಸುವವನು; ಆಸೆಗಾರ: ಪಡೆದರ್ತ್ಥಂ ಕಳ್ಳರಿಂ ದಾಯಿಗರಿನಳಿಪರಿಂ ಭೂಪರಿಂ ಕಿಚ್ಚಿನಿಂದಂ ಕಿಡುಗುಂ (ಎಕ. XI, ದಾವಣ. ೯೦–೩೮; 1228). **ಅಳುಪ**: ವನಿತೆ ಪರಸ್ತ್ರೀ ಪೆಱರ್ಗಿತ್ತನಿತ ಜಿಕೊಳಟಿದಜಿದುಮಳುಪನಾದಶ್ವಗ್ರೀವನ ಮಿಟ್ಟು ಪೊಟ್ಟುವಾರ್ದಪುದೆನಗೇಂ ತಡಮೆಂಬ ತೆಜದಿನಿನನುದಯಿಪುದುಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೫–೫೦).
[ಅಳಿಪ್ಪು + –ಅ$_7$]

ಅಳಿಪ$_2$ (ನಾ). ಕುದುರೆಯ ಒಂದು ಲಕ್ಷಣ (?): ಹೀನಧ್ರುವನುಂ ಪ್ರೋಥಸ್ಥಾನವಳಿತ್ರಯನುಮಳಿಪನುಂ ಪಡಪೆಯು . . . ಆಱುವರ್ಷದೊಳಟಿಗುಂ (ಅಶ್ವಶಾ. ೬–೭). [?]

ಅಳಿಪಳಿ (ನಾ). ಕೆಟ್ಟದೂರು; ತುಚ್ಛವಾದ ನಿಂದೆ. 'ಅಳಿಪಳಿಯಾಡು' ಪರಾ. [ಅಳ್ಳಿ (< ಅಟ್ಟಿ) + ಪಳ್ಳಿ (< ಪಟ್ಟಿ)]

ಅಳಿಪಳಿಯಾಡು (ಕ್ರಿ). ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಬಾರದ ಮಾತುಗಳನ್ನೂ ಇಲ್ಲದ ದೂರನ್ನೂ ಹೊರಿಸಿ ನುಡಿ (?): ಅಳಿಪಿ ಕಿಱಿದಕ್ಕೆ ಕೆಮ್ಮನೆ ಗಳಗಳಿಸುತ್ತೇಳಿದರ್ಕಳೊಳ್ ಬಿಡದೆ ತಗುಳ್ದಳಿಪಳಿಯಾಡುವನಂತುಳಿಯಕ್ಕುಂ ತುಳಿಲ ಸಾಂದನಕ್ಕುಮೆ ಧರೆಯೊಳ್ (ಬಂಹರಿ. ೧೧–೧೦೧).
[ಅಳಿಪಳಿ + ಆಡು$_1$]

ಅಳಿಪಾತ್ರೆ (ನಾ). ಮದ್ಯವನ್ನು ಕುಡಿಯುವ ಪಾತ್ರೆ: ಅಂಜಳಿಯೊಳಳವಟ್ಟು ತೊಳಪ್ಪಳಿಪಾತ್ರೆಗಭಿವಂದಿಸಿ (ಉದ್ಭಟ. ೫–೬೯ ವ).
[ಅಳ್ಳಿ + ಪಾತ್ರೆ]

ಅಳಿಪಾನ (ನಾ). ಮದ್ಯಪಾನ: ಎಳವೆಣ್ಗಳಳಿಪಾನಂ ಮಾಡಿ ಸೊರ್ಕಿ ವಿರಾಜಿಸುತ್ತಿರ್ದರು (ಉದ್ಭಟ. ೫–೭೯ ವ). [ಅಳ್ಳಿ + ಪಾನ]

ಅಳಿಪ್ಪು$_1$ 'ಅಟಿಪ್ಪು$_1$' ನೋ.

ಅಳಿಪ್ಪು$_2$, ಅಳಿಹ್ಪು$_2$, ಅಳುಪ್ಪು$_2$, ಅಳುಹ್ಪು$_1$ (ಕ್ರಿ). ಬಯಸು; ಕಾಮಿಸು; ಆಸೆಪಡು: "ಅಳಿಪು – ಲೋಲತ್ವೇ" (ಶಮಧಾ); ಏಕಾಂತಂ ಸಮನಿಸಿ ದೊಡಾಕೆಗಳಿಪದೆ ಪೋಗವೇಟ್ಟ ಧನದತ್ತನೊಳ್ಳಿದಂ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೪–೨೩); ಭಾಗಮನಾಸೆವಟ್ಟಳಿಪಿ ಬೇಟ್ಟುದು ನಿನ್ನಯ ಕಲ್ತ ವಿದ್ದೆ (ಪಂಪಭಾ. ೯–೪೬); ಪುಸಿವುದೆ ತಕ್ಕು ಕೊಟ್ಟಳಿಪಿ ಕೊಳ್ಳುದೆ ಮನ್ತಣ ಮನ್ಯನಾರಿಗಾಟಿಸುವುದೆ ಚಿತ್ತಂ (ಎಕ. II, ೧೩೩–೪೫; 982); ತಾಯ್ಗಂ ತಂಗೆಗಮಳಿಪಿದವಂ (ಸೌ ಇ ಇ. IX–i, ೧೦೭–೨೬; 1050); ನಂಬಿಯನಳಿಪಿ ತೊಳ್ತುಗೊಂಡವಂಗೆ (ಪದ್ಮರಾ. ೧೩–೮). **ಅಳಿಹ್ಪು**$_2$: ಆಚಾರ್ಯರಿಗೆ ಕವುಟಲ್ಯಬುದ್ಧಿಯಂ ಕಲಿಸಿ ಒಂದಕೊಂದ ನೆನೆದು ತೊಳಸಾಟವಂ ಮಾಡಿ ಹಾಗಬೆಳೆಯನಳಿಹಿ ಬೇಡಿಕೊಳ್ಳಿಯೆಂದು ಆಚಾರ್ಯರಿಗೆ ಮನಂಗೊಟ್ಟಡೆ (ಎಕ. II, ೩೩೩–೨೧; 1206); ಇ ಧರ್ಮವನಳಿಹಿ ಕೊಂಡವ ಗೋ[ಚ]ತುರ್ವೇದ ಬಹ ಬ್ರಹ್ಮಣನ ಕೊಂನ್ದಇಸು ದೋಷ (ಕಇ. IV, ೨–೨೮; 1241). **ಅಳುಪ್ಪು**$_2$: ಬಾರಿಸೆ ವಾರಿಸೆ ಬಂದು ಮನೋರಮೆಗಳುಪಿದನುಪೇಂದ್ರನತಿರಕ್ತರನಾರ್ ಬಾರಿಸುವರ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೬–೭೬); ಧರೆಯ ವೈಭವಕಳುಪಿ ಕಳುಹಿದರೆನ್ನ ಕಂದನನು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೭–೧೭); ಮುಂದಕೆ ಕುಡಿವರಿವ ಸತ್ಕೀರ್ತಿ ಲೋಗರ ಮಡದಿಗಳುಪಿದ ಕಥನದಿಂ ಬಯಲಾಯ್ತು ನಿನಗೆಂದ (ತೊರರಾ. ೬–೨೬–೭೩); ದಳವಾಯಿ ರಾಮರಾಜಂ ಬಟಿಕಟಿಜಸದೊಡನೆವೆರಸಿಯಾಳ್ದನ ಸಿರಿಗಂದಳುಪಿಯಳಿಯನೆನಿಸಿಯುಮೊಡನಟಿದಂ (ಚಿಕವಿ. ೨–೧೬). **ಅಳುಹ್ಪು**$_1$: ಕಾಲಪಾಶವ ಬಳಿಚಬೇಕೆಂಬವರು ವಿಷಯಕ್ಕಳುಹದಾಶ್ರಯಿಸೂದು ಹರಿಗುರು ಚರಣಪಂಕಜವ (ನಿಭಾಗ. ೫–೧೨–೨೫); ಇದಕೆ ಅಳುಹಿದಡೆ ಕಳ್ತೆಯ . . . ಕರಡುಗು (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೪೭–೧೦; 1688); ಬ್ರಾಹ್ಮಣಿಗೆ ತಾಯಿಗೆ ಒಡಹುಟ್ಟಿದವಳಿಗೆ ಮಗಳಿಗೆ ಅಳುಹಿ ಕೆಡಿಸಿದ ಹಾಗೆ (ಬೆಟ್ಟಅ. ೧೯೪–೧೩).

ಅಳಿಪಿಟಿವೋಗು = ಪ್ರೀತಿ ಕಡಮೆಯಾಗು, —ಇಳಿದು ಹೋಗು: ಎನಿತಾನುಂ ತೆಜದ ಲಲ್ಲೆಯಿನಳಿಪಂ ತೋಜಿ ಬಾಯಟಿದು ತನ್ನ ನುಡಿಗಳಳಿಪಿಟಿವೋಗೆ ಸೈರಿಸಲಾಜದೆ ಪಿಡಿವುದುಂ ಪಾಂಚಾಲರಾಜ ತನೂಜೆಯಿಂತೆಂದಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೮–೬೯ ವ). [ಅಳ್ಳಿ + –ಪು]

ಅಳಿಪ್ಪು$_3$, ಅಳಿಹ್ಪು$_3$, ಅಳುಪ್ಪು$_3$ (ನಾ). ಅತಿಯಾಸೆ; ಬಯಕೆ; ವ್ಯಾಮೋಹ: ಅನ್ಯಾಯವರ್ಜ್ಜಿತನಳಿಪಿಲ್ಲದಾತಂ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾಂ. ೨೮೪–೩; 902); ಎನಿತಾನುಂ ತೆಜದೊಳಟಿ[ಳಿ]ಪಿನ ಲಲ್ಲೆಯ ಚೆಲ್ಲದ . . . ಪಡೆಮಾತುಗಳಂ ನುಡಿದುಂ ಕಾಲ್ವಿಡಿದುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೭–೯೪ ವ); ಅಳಿಪಿನೊದವಿಂ ನೀಡುಂ ಪೀರ್ವಂದದಿಂ ನಡೆನೋಡಿ ಸಂಗಳಿಸೆ ನಿಡುಸುಯ್ ರೋಮಾಂಚಂ ಪೊಣ್ಮೆ (ಕಾದಂಉ. ೭೮೭); ಚಲದೋಜನಳಿಪಿಲ್ಲದಾತಂ (ಎಇ. XVI, ೨೯–೨೦; 1010); ಇನ್ನಳಿಪಿಂದಂ ಪಿಡಿಯೆಂ

ಪು ಳ ಸಂ ಸ್ಕೃ ತಿ ಯಂ ಬಿದುವೆಂ ಬಿದಿವೆಂ ಜಿನೇಂದ್ರಪದಸರಸಿಜಮಂ (ಧವಗ್ಮ. ೨-೨೬೭) ; ಲಲಸೆಯ ವಕ್ತ್ರಕೋಳಿಯನೆ ನೋಟ್ಟಲ್ಕೆಯಿಂದ ಮಳೇರಂ ದರ್ಪಣಚ್ಛಲದಿಂ ಕೈಗೆವಂದನೆಗೆ ಳ ನ್ಮ ಡಿಯಂ ಪಿಡಿದು (ಕು ಸು ಮಾ. ೧೧-೧೪೩) ; ಆಳಿಂ ತನ್ನಯ ರಾಜವಾಸದವರೊಳ್ ಮಾತಾಡುವಾಗಳ್ ಪಿಸರ್‌ಗೆಯಲ್ ಸಲ್ಲುವಿಮಂ ಸಮಂತೊಗೆದ ನಾಡಿಂ ಸುಮ್ಮಾರ್ಪಂ ನ್ಯಸಂ (ಶಾಕುಂತ. ೪೧-೧೩೬). **ಆಳಿಹ್ಯು** : ಪಾಪಕರ್ಮ್ಮ ನಳಿಂದ ದ್ವೇಷದಿಂದ ಕಿಡಿಸಿದನವಂ (ಸೌಇ. XV, ೪೫-೪೧ ; ?). **ಆಳುವ್ಪು** : ಮದನಸಚಿವನೆಂಬಂತೆ ಶರಣ್ಯಗುವೆನೆಂಬಂತೆ ಮನದೊಳೆನಿಸುವೆಂಬಂತೆ ಆಳುವ ಪಂತೆ (ಕಾದಂಪು. ೭೪೬) ; ಬಿಟ್ಟರಾ ಬಿಟ್ಟವಳಿಬ್ಬಳೇ ಇಲ್ಲೆನಲು (ಸಿದ್ಧರಾ. ೫-೧೬) ; ಆಳುಪ ಕಾಕವು ಚಿತ್ತವೃತ್ತಿಯು ನೆಲೆ ನಿಜೇಶನ ಮೇಲೆ (ತೊರಣಾ. ೫-೬-೪೫).

[< ಆಳಿಪ್ಪು]

ಆಳಿಪ್ಪು, ಆಳಿವ್ಪು, ಆಳುಹ್ಪು (ನಾ). ಒಂದು ತೆರಿಗೆ (?) : ಆನಂದ ಸಂವತ್ಸರ ಮೊದಲಾಗಿ ಗದ್ಯಾಣ ಮುವತ್ತೆರಡ ತೆಱುವರು ಅಲಿಂಮಲೆಲೆ ಆಳವು ಅಂನ್ಮಯವ ತೆಱುವರು (ಎಳ. III, ಮುಳ. ೧೪೨-೩೦ ; ಇಂ. ೧೨೫೧). **ಆಳಿವ್ಪು** : ಈ ಚತುಃಸೀಮೆಯೊಳಗಣ ಗದ್ದೆ ಬೆದ್ದಲು ನಿಧಿ ನಿಕ್ಷೇಪ ಜಲ ಪಾಷಾಣ ಸಿದ್ಧಸಾಧ್ಯ ಆಕ್ಷೀಣ ಆಗಾಮಿ ಅಷ್ಟಭೋಗ ತೇಜಃಸ್ಯಾಂಮ್ಯ ನೇಸಿ ಸಿದ್ಧಾಯ ಅವಿವು ಆನ್ಮಾಯ ಕಿಲುಳುಳ ತಪ್ಪುತೌದಿವೊಳಗಾದ ಸಮಸ್ತಬಳ ಸಹಿತವಾಗಿ (ಎಳ. XII, ಚಕ್ಕನಾ. ೬೮-೨೩ ; ೧೩೮) ; ಬಿಟ್ಟು ಕೊಟ್ಟಣ ಅವಿವಂನ್ಮಾಯ ಸುಂಕ ಹುಟ್ಟು[ದೆ] ತಪ್ಪು ತೌವದಿ (ಎಳ. XI, ಚಿತ್ರದು. ೩-೨೨ ; ೧೩೮). **ಆಳುಹ್ಪು** : ಯಂವುರಿ ಆಳುಹು ಅಂನ್ಮಯ ಅವುದು ಯಿಲ ಸ್ವ ಸ್ತಿ ಶ್ರೀ ರ (ಎಳ. XIV, ತರುವು. ೭-೨೯ ; ೧೧೮೦).

'ಆಳ್ಪು' ಪರಾ. [?]

ಆಳಿಪ್ಪು (ನಾ). = ಆಳಿಸ್ಪು : "ಆಳಿಪಿಂದು ಸ್ಮರಕೇಳ ಶಬ್ದಾಜಿಯಂ" (ಕರ್ಣಾಪ. ೪೫). [< ಆಳಿಸ್ಪು ?]

ಆಳಿಬ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ವೀರಗಲಲು ಯಿತ್ತಿಸಿದರು ಮಾಡಿದ ಆಜಾರಿ ಆಳಿಬನೂ ಅಲಿಂದಯಿಲಿ ರಂಗಗುಡಿನ ಮಗ (ಎಳ. III, ಮಂಡ್ಯ. ೮೫-೪ ; ೧೨೪೨). [?]

ಆಳಿಬಲ (ನಾ). ೧. ಸಣ್ಣ ಸೈನ್ಯ ; ಅಲ್ಪ ಸೈನ್ಯ : ಎಲವೊ ದುಷ್ಟಗ್ರಹದ ಬಾಧೆಯ ಏಲಿಸಲಱಿಯರೆ ಮಂತ್ರವಾದಿಗಳಳಿಬಲವನಂಜಿಸದ ಕೊಬ್ಬು ಗಳಳಿಬ ನಮ್ಮಿಜನೆ (ಕು ವ್ಯಾ ಪ್ರ ೯. ೧೩-೧೦). ೨. ಬಲಹೀನ ; ದುರ್ಬಲ : ಅಳಬಲರು ನರರೆಂದು ನಮ್ಮುಖದಲಿ ಸಮಾಕವನೆಸಗದಿರು (ತೊರಣಾ. ೩-೬-೨೩) ; ಅಳಬಲರ ಕಣುಮಜಸಿ ಧನವನು ಕೊಂಬ ತೆಱ ನಂತೆ (ರಭಾಗ. ೮-೧೦-೪೯).

[ಆಳ್ (< ಆಱ್ಪ್) + ಬಲ]

ಆಳಿಜಾಳ್ (ಕ್ರಿ). ತುಚ್ಛವಾಗಿ ಬಾಳು ; ಅಲ್ಪತನದಿಂದ ಬದುಕು : ಆವುದು ಮಾಡೊಡೆ ಸಾವುದು ಮಾಣದು ಜೀವ ಚಿರವೆ ಪಲಪಗಲು ಭಾವಕಿ ಕೇಡದಲಿಂದಳಿಜಾಳ್ವುದು ಗಾವಿಲತನ ನೈಪಕರಗೆ (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೫-೧೦೬).

[ಆಳ್ (< ಆಱ್ಪ್) + ಬಾಳ್ (< ಬಾಱ್ಪ್)]

ಆಳಿಬೀಳು (ಕ್ರಿ). ಎಚ್ಚೆ ಮೊದಲಾದ ದೈವ್ಯಗಳನ್ನು ಅಳತೆ ಮಾಡುವಾಗ ತುಂಬಿ ಸುರಿ : ಎಚ್ಚೆ ಅಳಿಬೀಳುವಂತೆ ಅಳಿಯಬೇಕು (ರೂಪಿ).

[ಆಳ್ (< ಆಱ್ಪ್) + ಬೀಳ್ (< ಬೀಱ್ಪ್)]

ಆಳಿಬೇನೆ (ನಾ). ೧. ಸ್ವಲ್ಪ ನೋವು : ಅಂದಿಂಗೆ ನವಮಾಸಸಂಪೂರ್ಣ ಮಾಗಲಾ ಕಂದರ್ಪನಂಗನೆಗೆಯಳ್ಬಾ[ದೇ]ನೆ ಸೂಚಿಸಲು (ಸವದೇ. ೧೫-೧೩). ೨. ಕೆಟ್ಟ ರೋಗ. [ಆಳ್ (< ಆಱ್ಪ್) + ಬೇನೆ]

ಆಳಿಮನ್ಮ 'ಅಲುಮನ್' ನೋ.

ಆಳಿಮನ್ಮೆ (ನಾ). ೧. ತುಂಬಿಯ ಮನಸ್ಸು ; ಚಂಚಲ ಮನಸ್ಸು. ೨. ಕೆಟ್ಟ ಮನಸ್ಸು. ೧, ೨ : ಆಳಮನದ ಪರಿಯಂದು ಬಗೆಯದಿರು ನೀನಿನುತೆ (ಪುಷ್ಪ. ೬೫-೧೧).

[ಆಳ್ (= ಆಲ್ಪ್) + ಮನ ; ಆಳ್ (< ಆಱ್ಪ್) + ಮನ]

ಆಳಿಮಾಲೆ, ಆಳಿಮಾಳೆ (ನಾ). ತುಂಬಿಗಳ ಸಾಲು : ಪೂವಲಿಯಲ್ಲಿ ಜನಗುಡಿದುರ್ದು ಬಲವಂದಳಿಮಾಲೆ ಮುರುಳ ಮಂ ದ್ರ ಧ್ವ ನಿ ಯಂ (ಕಾದಂಉ. ೨೦೧). **ಆಳಿಮಾಳೆ** : ರಸಮಂ ನಾಲಗೆ ಕವಿತಾ ರಸಮಂ ಕಿವಿ ಕುಸುಮರಸಮಾನಳಿಮಾಳೆ ಸುಧಾರಸಮಂ ಸುರರಕ್ಷಯಸುಖರಸಮಂ ಪರಮಾತ್ಮನಜಿಪಪಟ್ಟವರಿಪ್ಪರ್ (ಮಲ್ಲಪ. ೧-೨೪).

[ಆಳ್ಕ (= ಆಲ್ಪ್) + ಮಾಲೆ]

ಆಳಿಮಾಳು (ನಾ). ಒಂದು ರೀತಿಯ ದುರ್ಮಾಂಸ : ಬಾಯಿ ಹುಣ್ಣಾಗಿ ಆಳಮಾಳು (Gangrene) ಉಂಟಾಗಬಹುದು (ಕಿಲುಚಿ. ೭೭). [?]

ಆಳಿಮಾಳೆ 'ಆಳಿಮಾಲೆ' ನೋ.

ಆಳಿಯ (ನಾ). ೧. ಮಗಳ ಗಂಡ : ಬನವಾಸಿಯ ಅನಸಿಟಿಯ ಆಳಿಯ ಬನನ್ತಕುಮರ (ಎಳ. VIII, ಸೊರಬ. ೫೭-೨೬ ; ೬೯೨) ; ದ್ರು ಪ ದಿಂ ಬಂದರ್ ಪಾಂ ಡ ವ ರ್ಪು ದು ಮಂ ತನ್ನಳಿಯಂ ವಿಶ್ವಮಾರ್ಜನನ ಪ್ಪುಡುಮಂ ತಪ್ಪಿಲ್ಲದಱಿದು (ಪ ಂ ಪ ಭಾ. ೬-೭೩ ವ) ; ಮಲೆತವರಗಳ ನಿರವಧಿವಂ ನೆಱ್ ನಿನ್ನಳಿಯನೆಸೆ (ವೀರೇಶ. ೧-೪೮) ; ಮನೆಯಳಿಯಂ ಕೂಡೆ ಮಚ್ಚರವೇಕೆ (ತೋಡಕ. ೩೫-೨೮) ; ಆಳಿಯನೆಂದೊಡೆ ಆಳಿಯನೇ ಜಲವಳಿಯ ಜಾಗವನೆಯ ಪಾಳಿಯನೆಯ ಪಂಥವನೆಯ ಪರ್ಮಯ ನೆಳಿಯ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೧-೩೧) ; ಆಳಿಯ ಕುರುಬು ಬೆಳಗಾವರೆ ಕಂಡೀತು (ಗಾದೆ) ; ಆಳಿಯನ ಹಿಂದೆ ಗೆಳೆಯ (ಗಾದೆ). ೨. ಸೋ ದ ರ ಳಿ ಯ : ಮಧ್ರರಾಜನಳಿಯನ ಪರಾಕ್ರಮಕ್ಕೆಯ್ದು (ಪ ಂ ಪ ಭಾ. ೧೦-೧೦೬) ; ಆ ಳಿಯ ನಳಿ ವನು ಹೇಳಬಾರದು ಕಿಳಿಯಲಿದನ್ನೆನಿತ ಟಿಂತಿಸಿ ನಳಿನ ಲೋಚನ ಬರುತ ಕಂದನು ವರಸರೋವರವ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೮-೨).

[ಆಳ್ಮು + -ಅನ್. / ತಮಿ. ತುಳು. ಅಳಿಯ ; ತೆಲು. ಅಲ್ಲುಡು, ಅಲ್ಲುಂಡು, ಅಲ್ಲುವಾಂಡು]

ಆಳಿಯಕಟ್ಟು (ನಾ). (ಕರಾ) ಚರ ಸ್ಥಿರ ಆಸ್ತಿಯ ಹಕ್ಕು ಸೋದರಳಿಯನಿಗೆ ಬರುವ ತುಳುನಾಡಿನ ಒಂದು ಪದ್ಧತಿ. 'ಆಳಿಯ ಸಂತಾನಕಟ್ಟು' ಪರಾ. [< ತುಳು. ಅಳಿಯಕಟ್ಟು]

ಆಳಿಯಕ್ಕರ (ನಾ). ಅನುಚಿತವಾದ ಅಥವಾ ಹೀನವಾದ (ಸಲ್ಲದ) ಆಕ್ಷರ : ಹಱಿಗವಿಗಳ ಕಬ್ಬಂಗಳ ಹೊಱಗಳಿಯಕ್ಕರದ ಕೊಱಗೆಗೆ ಬರ್ಚಿ ದೊಡೆಲ್ಲಂ ಬಱಿಪಾಜಿಗ ಬೀಜಗಳ ವೆತ್ತಜತತ್ತಜಪಳಕ್ಕಳಕ್ಕಮಸ್ತವ್ಯಸ್ತಂ (೧೦೪. ೧೦-೨೩). [ಆಳ್ (< ಆಱ್ಪ್) + ಅಕ್ಕರ್]

ಆಳಿಯಡಕೆ (ನಾ). ಕೋಮಲವಾದ ಅಥವಾ ಎ ಳೆ ಯ ದಾ ದ ಅಡಕೆಯ ಸಸಿ : ದೇ ವ ರ ಕಿಯ್ಯಂ ಪಡುವಲು ಮತ್ತರು ಮತ್ತಂ ಕೊಳಗದಾಯಮಳಿಯಡಕೆಯಂ ಪಡುವುದು (ಸೌಇ. IX-i, ೧೫೭-೬೧ ; 1083). [ಆಳ್ + ಅಡಕ್ಕೆ]

ಆಳಿಯತನ (ನಾ). ೧. ಆಳಿಯನ ಭಾವ ; ಆಳಿಯನಾಗಿರುವಿಕೆ. ೨. ಮದುವೆಯಾದ ಮೊದಲ ದೀಪಾವಳಿಯಲ್ಲಿ ಅ ಳಿ ಯ ನಿ ಗೆ ಮಾಡುವ ಆದರೋಪಚಾರ : ದೀಪಾವಳಿಯಲ್ಲಿ ಆಳಿಯತನ ಸರಿಯಾಗಿರಲಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ). [ಆಳಿಯ + -ತನ]

ಆಳಿಯಂದೇವರು (ನಾ). ಅ ಳಿ ಯ ನ್ನು ಗೌರವಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ನಿರ್ದೇಶಿಸುವ ಮಾತು : ಆಳಿಯಂದೇವರುಗಳು ಮಾವನ ಮನೆ ಬಿಡದೆ ಭದ್ರವಾಗಿ ಹೊಂದಿರಿ ಜೊತೆ ಇದ್ದುಬಿಟ್ಟರು (ಮಾಮಕ್ಷೆ. ೨೧೧).

[ಆಳಿಯ + ದೇವರು]

ಅಳಿಯನಗಿಡ (ನಾ). ಪೊದರಾಗಿ ಬೆಳೆಯುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗಿಡ; ವಿಷಪ್ರಹರಿ ಗಿಡ (?). [ಅಳಿಯ್ + ಗಿಡ (< ಗಿಡು)]

ಅಳಿಯನಮಾವನಗಿಡ (ನಾ). = ಅಳಿಯನಗಿಡ (೬).
[ಅಳಿಯ + ಮಾವ್ + ಗಿಡ್(< ಗಿಡು)]

ಅಳಿಯಮ್ಮೆಯ (ನಾ). = ಅಳಿಯ ೧ : (ಕುಣಿತ ಮುಗಿದ ಮೇಲೆ ಅಳಿಯನನ್ನು ತಬ್ಬಿಕೊಂಡು ಮುದ್ದಿಸಿ) ಬೆಂದಾಗಿ ಕುಣಿತೀ ಅಳಿಯ ಮೈಯ (ತಿರುಪಾ. ೧೪). [ಅಳಿಯಮ್ಮ + ಅಯ್ಯ]

ಅಳಿಯಮ್ಮ (ನಾ). = ಅಳಿಯ ೧ : ಜೋ ನೀಂ ಮಗನೇ ತಮ್ಮನೆ ಜೋ ನೀನಳಿಯಮ್ಮ [ಶಾಶಾ. ಯೆಂಎ)ಸುಮ್ಮುನಾ ಕಿಜಿಯಮ್ಮಾ (ಜೀವಸಂ. ೯೨–೩೩). [ಅಳಿಯ + ಅಮ್ಮ]

ಅಳಿಯಸಂತಾನ (ನಾ). (ಕರಾ). ಸೋದರಳಿಯನಿಗೆ ಮನೆತನದ ಆಸ್ತಿಯ ಹಕ್ಕುನಿಯಮ. 'ಅಳಿಯಸಂತಾನಕಟ್ಟು' ಪರಾ.
[ಅಳಿಯ + ಸಂತಾನ]

ಅಳಿಯಸಂತಾನಕಟ್ಟು (ನಾ). = ಅಳಿಯಕಟ್ಟು: ತಾಳವ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯಕ್ಕೆ ದೃಷ್ಟಾಂತವಾಗಿ—(೧) ಭತಾಳ ಪಾಂಡ್ಯನ ಅಳಿಯ ಸಂತಾನಕಟ್ಟು (ತುಳುಸಾ. ೨೪೭). [ಅಳಿಯಸಂತಾನ + ಕಟ್ಟು]

ಅಳಿಯಾಸೆ 'ಅಲಿಯಾಸೆ' ನೋ.

ಅಳಿಯಾಸ್ಪೆ (ನಾ). ೧. ತುಂಬಿಯ ಬಯಕೆ. ೨. ದುರಾಸೆ: ಕುಂಬು ಹೆಚ್ಚುಟಿಂಬುದದ್ಕಿಯೊಂದುವಿನೊಳಯಾಸೆ ನವಮುಳ ರಂದದಲಿ (ಜೀವಂಚಿ. ೨–೧೧).
[ಅಳ್ + (< ಅಲ್ಲಿ) + ಆಸೆ; ಅಳ್ಳಿ (< ಅಲ್ಚಿ) + ಆಸೆ]

ಅಳಿಯಾಳು 'ಅಲಿಯಾಳ್' ನೋ.

ಅಳಿಯಿಸು 'ಅಲಿಯಿಸು' ನೋ.

ಅಳಿಯೂಟ (ನಾ). ಅಳಿಯನಿಗೆ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಏರ್ಪಡಿಸುವ ಊಟ: ಹುಡುಗ ಕೆಲಿದಗೆ ತರುಗಾಹಕೊಂಡು ಅತ್ತೆಮನೆಲಿ ಅಳಿಯೂಟ ಮಾಡಿಕೊಂಡಿರಲಿ (ಬೆಳುಮ. ೨೧೦). [ಅಳಿಯ + ಊಟ]

ಅಳಿಯೂರು 'ಅಲಿಯೂರು' ನೋ.

ಅಳಿರ್ವಳ್ಳು (ಕ್ರಿ). ಕೆಸರಿನಲ್ಲಿ ಜಾರು (?): ಬಳವದರಾಜಿಸೇನೆ ತೆಜೆ ವಾಜಿ ಬಳಂ ಪೆಜಪಿಂಗೆ ಹಸ್ತಿಸಂಕುಳಮರ್ದಳ್ಳಿ ಬಳ್ಳೆ (ಎಳ. VIII, ಸೊರಬ. ೧೪೪–೪; 1033). [ಅಳಿಜ್ + ಬಳ್ಳು, P ತೆಲು. ಪಟುಕ್ಕು = ಜಾರು]

ಅಳಿಲು 'ಅಣಿಲ್' ನೋ.

ಅಳಿಲು (ನಾ). ಸಡಿಲವಾದುದು; ಜಾರುವುದು: ಅಳಿಲಾದ ನಿಜಿಯ ಬಳಿಲಿದ ಮುಡಿಯ ಸೊಪ್ಪಾದ ತಿಲಕದ ಕೆದರ್ ಕಾಡಿಗೆಯ . . . ಕೋಮಲೆಯರ್ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೦–೫೨); "ಅಳಿಲಾದ=ಜಾರಿಹೋದ" (ಜೈಮಿಭಾ. ೪೬೪). [ಅಳ್ ? + –ಇಲು (< –ಇಲ್ಚು)]

ಅಳಿಲುಳಿ (ನಾ). ಕುದುರೆಯ ಒಂಬತ್ತು ಗತಿಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಪಲ್ಲಣಮಂ ಕಟ್ಟಿಯೇೞ್ ಈಶ್ವರಪಕ್ಷ ಕ್ಷತಿಕಮಂ ತನ್ನೊಳಗವಯಿಸಿ ಪಾಟು ದಿಟ್ಟು ಹೊಳಹು ಹೊಮ್ಮುಚ್ಚುನಡೆ ನೋಡಿ ಭವರ ಭಂಜನೆ ಅಲಿಲುಳಿತವರ ತರಹಮೆಂಬ ನವಗತಿಗಳೊಳು (ಪುಣ್ಯಾಸ್ರ. ೭–೫೪ ವ). [ಅಳ್ ?+ ಉಳಿ ?]

ಅಳಿಲೆ 'ಅಣಿಲೆ' ನೋ.

ಅಳಿಲೆಗಾಯ್ (ನಾ). ಅಣಿಲೆಕಾಯಿ: ಅಡಕೆಯ ತೆಗೆದು ಬೇಯಿಂಂ ಗೊಳಲ್ಕೋಲ್ಳಲ್ಲಿ ಹಡಪಲೊಳ್ ಅಳಿಲೆಗಾಯಾಗಿರ್ದುವು (ಸಿದ್ಧೇಶ್ವ. ೨–೨೬). [ಅಳಿಲೆ (< ಅಣಿಲೆ) + ಕಾಯ್]

ಅಳಿವಡೆ (ಕ್ರಿ). ನಾಶಹೊಂದು; ನಷ್ಟವಾಗು: ಮೂಗುಬಾಯಿಗಳಿಂದ ಸೂರೆನೆತ್ತರು ಳಾ ಉತ ಸಂದನಂಧರ್ಗನಡೆಡೆಗೆ ದುರಾತ್ಮನಳಿವಡೆದು (ನಿಭಾಗ. ೧೦–೮೨–೩.೨). [ಅಳಿವ್ಯ (< ಅಟಿವು) + ಪಡ್ಸಿ]

ಅಳಿವಣ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ತೆರಿಗೆ ಹಣ: ಅರಸರ್ಗೆ ಸೇಸಿಯೆಂದರಸರ ಕಾಣಿಕೆಯೆಂದು ದಾಯದರ್ಗಳ ತೆಜಿಸಿಯೆಂದರುವಣ ವೆಂದಳವಣವೆಂದರೆ ಕಾಣಿಯಕೊಂಡನರ್ ಜಾಂಡಾಳರು (ಎಳ. XII, ನಿಗಾ. ೨೩–೧೩೨; 1167). [< ಅಳಿವ್ಯು (< ಅಳಿಪ್ಪು) + ಪಣ್ಣ]

ಅಳಿವಣಿಗೆ (ನಾ). ಅವನಿತ: ಈಗಿನ ನೃಪಾಸಾಯದ ಅಳಿವಣಿಗೆ ರೇಷ್ಮೆಯ ಅಗ್ಗದ ಬೆಲೆ ಇದರಲ್ಲಿ. ಅವರ ಹಣದ ಗಳಿಕೆ ತೆಳುವಾಗಿತ್ತು (ಸಸತ. ೩೫). [ಅಳ್ಳಿ (< ಅಟ್ಟಿ) + –ವಣಿಗೆ]

ಅಳಿವಣ್ಣ (ನಾ). ತುಂಬಿಯ ಬಣ್ಣ; ಕಪ್ಪು ಛಾಯವಾ ನೀಲಿ ಬಣ್ಣ: ಅಳವ್ಣಾದಾಕಾಶ ಗಿಂಡಿಸ್ಸಂದ ಮುಗಿಲು ಅಲದಳಭುಮರ್ಕನುದಯಿಸಲು ಮಳೆಯು ತಾ ತಳುವದೇ ಬಳ್ಳು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೫೭೭).
[ಅಳ್ಳಿ (= ಅಲ್ಲಿ) + ಬಣ್ಣ]

ಅಳಿವಣ್ಣು (ನಾ). ಅಲ್ಪವಾದ ಹೆಣ್ಣು; ಸಣ್ಣ ಹೆಣ್ಣು: ಆಲಾವಡಳಿ ವಣ್ಣಿಂಗೆ ಕೊಂಬರೆ ಕರಗಸವನೊಣವುಲ್ಲ ಸುದುವರೆ ಹರನ ಹಣಿಗಿಟ್ಟೀಕೆ (ನಿಭಾಗ. ೬–೨–೨೧). [ಅಳ್ಳಿ (< ಅಲ್ಪಿ) + ಪಣ್ಣು (< ಪಣ್ಣ್)]

ಅಳಿವರೆಹ (ನಾ). ಕೆಟ್ಟ ಲಿಪಿ; ಹೀನವಾದ ಬರೆಹ: ಪರಮೇಷ್ಠಿ ತಮ್ಮ ಪಣೆಯೊಳ್ ಬರೆದಿಳವರೆಪಂಗಳಿರದಜನುಗೆಯ್ಮಳ್ಳೆಂದರಿಸ್ಪತಿಗ ಳಕ್ಪತಿಮನ ನಿಯಮಿಯುಂಗುಟದೊಳೆಂದರಿಸ ಪಿಂ ಗೊಗವಾಳ್ದರ್ (ಅಪ್ಪಪ್ರ. ೫೧–೧೯). [ಅಳ್ಳಿ (< ಅಟ್ಟಿ) + ಬರೆಹ]

ಅಳಿವಲೂ (ನಾ). ತುಂಬಿಯ ಮರಿ: ಸಿರಿಗಂಬು ಸುಯ್ಗುಂಬಿಗೆಡೆ ಯಾಮುಳಿವಲೆ ಬಿರಿದೊಪ್ಪಿದುವು (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೧–೮೧).
[ಅಳ್ಳಿ (= ಅಲ್ಲಿ) + ಮಲೆ]

ಅಳಿವಿಂಡು (ನಾ). ತುಂಬಿಗಳ ಹಿಂಡು; ಭೃಮರಗಳ ಗುಂಪು: ಬಲ್ಲಾದಿಗ ಮರುಂಂ ಕಚ್ಚಿರಂ ಕಾಡಾನೆಯಿಂದಳಿವಿಂಡಿಗಿಂ ಜಡಿದು ಕರದಿಂ ಪೊ ಪೋ ಪೋಗೆಂದು ನೂಂಕುವ ಬೇಡರಿಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೩–೨೫೯, ೨೩೦); ಕುರುಳಿವಿಂಡಕ್ಕಿವಿನನಿಂ (ಉಭಚಕ್ರ. ೧೦–೪೨). [ಅಳ್ಳಿ (= ಅಲ್ಲಿ) + ಪಿಂಡ್ಕು]

ಅಳಿವ್ಳಿ 'ಅಲಿವು' ನೋ.

ಅಳಿವ್ಳಿ 'ಅಳಿವು' ನೋ.

ಅಳಿವೆ 'ಅಳುವೆ' ನೋ.

ಅಳಿವೆಣ್ 'ಅಲಿವೆಣ್' ನೋ.

ಅಳಿವೆಡೆ (ನಾ). ತುಂಬಿಗಳಿಂದಾದ ಬಿಲ್ಲಿನ ಹಗ್ಗ; ತುಂಬಿಯ ಹೆದೆ: ಅಳವೆದೆ ಹೂವಿನ ಬಿಲ್ಲ ಕೆಜಲನೊಳು ಬೆಳೆದ ತಾವರೆ ಜಿನ್ನಮೆಳಕಳಿ ಬಳಲಿ ಬಾಯ್ತುಡುವ ನಿಬ್ಬಿಂ ನೆಟ್ಟ ಕಾಳಗಳಳಿವಡೆ ಮರುಳು ಮನ್ಮಥನಿ (ವರ್ಧಗೆ. ೧೩–೨೧); ಅಧವನಂ ನೇಮದಿಂ ಪೂಜಿಸಲ್ ಕಾವನಿನಿಲ್ಲಿ ಗಳವಿದೆಯಂ ಸೇರಿಸಿದನು (ಚಿ ಬ ವ. ೩೫–೨೧); ಅಳವೆದೆಯಂ ಸಡಿಲ್ಚಿ ನಿಲಿಸಿದತಮಚಾಪಲತೆಯಂತಿ ತನುಲತೆ ನಿಡುಜಿಡೆಯಂ ಕಡುಬಿಡಂಗಿಸ ವಡೆಯೆ (ರಾಜಕೀ. ೫–೧೯ ವ). [ಅಳ್ಳಿ (= ಅಲ್ಲಿ) + ಪೆದ್ದೆ]

ಅಳಿವೆಸರ್ (ನಾ). ಕೆಟ್ಟ ಹೆಸರು; ಅಪಕೀರ್ತಿ: ಆ ಅರಸುಮಕ್ಕಳ್ ಕೆಲ್ದುರುಮಳಿದಳಿಸಾವನ್ ಅಳಿವೆಸರನುಳಿಸಿ (ಪಾರ್ಶ್ವ. ೧೬–೧೩).
[ಅಳ್ಳಿ (< ಅಟ್ಟಿ) + ಪೆಸರ್]

ಅಳಿಸಾವಿರ (ನಾ). ಅಳಿಯ ಸಂತಾನದ ಸಾವಿರ ಜನ, —ಮಂದಿ (?): ಶ್ರೀಮತು ಪುತ್ತಿಗೆಯಲು ಬಾಳುವ ತುಳುವರಸರಾದ ಚೌಟರು ಅಳಿಸಾವಿರ ಬಳಿಸಾವಿರದವರು (ಸೌಇಸ. ೧೯೩೧, ಮಂಗಳೂ. ೩೩೬–೪ : 1450). [< ಅಳಿಯ ? + ಸಾವಿರ]

ಅಳಿಸು 'ಅಟಿಸು' ನೋ.

ಅಳಿಸ್ಯು 'ಅಟಿಯಿಸು' ನೋ.

ಅಳಿಸುವಿಕೆ (ನಾ). ನಾಶಮಾಡುವುದು; ಒರಸುವುದು: ನಿರ್ವಾಣ ವೆಂದರೆ ಕೇವಲ ಅಳಿಯುವಿಕೆಯಲ್ಲ; ಅಳಿಸುವಿಕೆಯಲ್ಲ (ಪರಪ. ೧೭).
[ಅಳಿಸು$_1$ (< ಅಱಿಸು$_1$) + -ಇಕೆ]

ಅಳಿಹು$_1$ 'ಅಱಿಪು$_1$' ನೋ.

ಅಳಿಹು$_2$ 'ಅಳಿಪು$_1$' ನೋ.

ಅಳಿಹು$_3$ 'ಅಳಿಪು$_3$' ನೋ.

ಅಳಿಱ್, ಅರಲು$_3$, ಅರ್ಲು, ಅಱಲು, ಅಱಿಲ್ (ನಾ). ಕೆಸರು; ಬದಿ: ತೆಗೆ ವಾರುವಮಂ ಹಾರುವ ಬಗೆಯಂ ತನಗಿರುಳ ಬವರಮೆನುತ ಸವಂಗಂಬುಗುವ ಕಟಕಿಗರನಳಿಱಂ ಪುಗಿಸಿದುದು ಭುಜಾಸಿ ಗಂಗ ದಂಡಾಧಿಪನ (ಎಕ. II, ೭೩-೨೩; 1118); ಸಂದುಗ್ರಾಹಿತ ರಕ್ತದಿಂ ದವಳಿಱಾದತ್ತೀ ಮಹೀಚಕ್ರಂ (ಎಕ. XI, ದಾವಣ. ೨೫-೨೯; 1224); ಪ್ರಕೃತಿರೂಪಂಗಳ್ ಱಾಂತಂಗಳಾಗಿರ್ಪುವು: ಅಳಿಱ್, ಕೆಸಱ್, ಬಸಿಱ್, ಪೆಸಱ್, ಹಗಱ್ (ಶಮದ. ೪೩ ಅಡಿಟ); ದ್ರೋಹನ್, ದುರ್ದೈವನ್, ಪಱಿಯಳಿಱೊಳಱ್ದೆನ್ (ಅಶ್ವತ್ಥಾ. ೨೪-೬). **ಅರಲು$_3$**: ಅರಲು ತುಳಿಯುತ ಮಿದ್ದಿ ಹದಗೊಳಿಪ ಕುಂಬಾರ (ಭಾವಜೀ. ೭); ಹೆಜ್ಜೆ ಗಳನ್ನು ಅರಲಿನಲ್ಲಿ ಮೂಡಿಸಿ, ಅವುಗಳ ಅಳತೆಗಳಿಗೂ ಆ ಅರಣ್ಯದಲ್ಲಿ ಮೂಡಿದ್ದ ಪಾದಗಳ ಅಳತೆಗಳಿಗೂ ಹೊಂದಿಸಿ ತೋರಿಸಿದನು (ಅಂಬಿಕೆ. ೪೬). **ಅರ್ಲು**: ಕುಂಬಾರರು ಕೊಪ್ಪದ ಕೆರೆಯಿಂದಲೂ ಅತ್ತಿಕೊಳ್ಳ ದಿಂದಲೂ ಅರ್ಲು ತಂದು ಯೆರಡೂ ಕೂಡಿಸಿ ಹದಮಾಡಿ ಗಡಗಿ... ಮಾಡುತ್ತಾರೆ (ಕಭಾಗೆ. ೪೫೩); ಮೂರ್ತಿ ಮಾಡಬೇಕಾದರೆ ಉಸುಕಿನಿಂ ದಲ್ಲ; ಅದಕ್ಕೆ ಅರ್ಲುಬೇಕು. ಸುಜ್ಞನ ಮನಸ್ಸು ಅರ್ಲಿನಂತೆ ಇರುವುದು (ಉದವೈ. ೫೫); ಒಂದು ದಿನ ನಸುಕಿನಲ್ಲಿಯೇ ಅಳುಮಕ್ಕಳು ಬಂದು ಅರ್ಲುಕಲಸಲು ಪ್ರಾರಂಭಿಸಿದರು (ಸಮಜೀ. ೪೮೨). **ಅಱಲು**: ಬಿಸಿಲ ಲಿರ್ದಱಲು ಹತ್ತಿದ ಲಿಂಗಕೆ ಬಿಸುಸುಯ್ದು ಮುಕ್ಕುಳಿಸಿ (ಸಾನಂಚ. ೩-೬೯). **ಅಱಿಲ್**: "ಅಱಿಲೆಂದು ಪಂಕಂ" (ಕಶಸಾ. ೮-೧೬೩); "ಅಱಿಲೆಂದೆನೆ ಪಂಕಮಕ್ಕು" (ಕವಿಕಂ. ೯೨); ತಾಱುವತಾಳ್ಗಳು ಮಗುರ್ವಿಸಲ್ ಕಾಡಕೋಣನೆಯ್ದಿದುದಱಿಲಂ (ಜಗವಿ. ೧೭-೬೮); ರುಧಿರದ ಬಿಱುವೊನಲ ಬಲುಗೆಸಱ ನೆಣವಸೆಯಱಿಲ ನೆಲದಲಿ ಧೂಳಿ ಯೆದ್ದುದು ದಳದ ಪದಹತಿಗೆ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೨-೬); ಎಡೆತೊಱೆಗಳ ಮುಂದೆ ನಡೆವವರ್ ಕುಡಿದರು ನಡುವೆ ಪೋಪರಿಗಱಿಲಾಯ್ತು [ಪಾಠಾಂ. ಅರಿದಾಯ್ತು] (ಭರಚ. ೨೩-೫೬).

ಅರ್ಲುಗಷ್ಟ = ಮಣ್ಣುಗೆಲಸ; ಕೆಸರಿನಲ್ಲಿ ಮಾಡುವ ಕೆಲಸ: ಅರ್ಲುಗಷ್ಟ ಮುಂತಾದ ಮೇಲ್ಗೆಲಸವನ್ನು ಕೂಲಿಕಾರರು ಮಾಡುತ್ತಾರೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೪-೧೧೮). [ದೇ.॥ ತಮಿ. ಅಳಱು = ಕೆಸರು, ಬದಿ]

ಅಳೀಕ 'ಅಲೀಕ' ನೋ.

ಅಳೀಕಭಕ್ತ (ನಾ). ಕಪಟಭಕ್ತಿಯುಳ್ಳವನು: ಪರಿಭಾವಿಸದೊಳ್ಪ ನಟ್ಕಱಂ ಮನದೊಳಗಣಂ ವಿಚಾರಿಸದೆ ನಿಸ್ಪೃಹತಾತ್ಮಕನೆಂಬಳೀಕ ಭಕ್ತನುಮುಪಚಾರಶೀಲನುಮೆನಿಪ್ಪಿನೆಗಂ ನುಡಿವೊಂದು ಮಾಟವೊಂ ದೆನಿಸಿದ ಮಾನವಂಗೆನಗೆ (ಕಾದಂಉ. ೨೬೧).
[ಅಳೀಕ (= ಅಲೀಕ) + ಭಕ್ತ]

ಅಳೀಕಭ್ರುಕುಟಿ (ನಾ). ಹುಸಿಹುಬ್ಬುಗಂಟು; ತೋರಿಕೆಯ ಹುಬ್ಬು ಗಂಟು: ಉದಾರ ವೀರಚರಿತನಿರತಕದನಕರ್ಕಶ ಕ್ಷತ್ರಿಯಂಗೆ ವಿಪಕ್ಷ ಕ್ಷತ್ರಿಯಪರಾಕ್ರಮಾಕರ್ಣನೋದ್ರಿರ್ಣಕ್ರೋಧದೊಳಳೀಕಭ್ರುಕುಟಿಯು ಮನರ್ಥಕಲಲಾಟತ್ರಿಪತಾಕೆಯುಂ ಅಪಾರ್ಥವಿಲೋಹಿತವಿಲೋಚನ ರುಚಿಯುಂ... ತಕ್ಕುದಲ್ಲ (ಆದಿಪು. ೧೪-೮೧ ವ).
[ಅಳೀಕ (= ಅಲೀಕ) + ಭ್ರುಕುಟಿ]

ಅಳೀಕಮಿತ್ರ (ನಾ). ಕಪಟ ಸ್ನೇಹಿತ; ತೋರಿಕೆಯ ಸ್ನೇಹಿತ: ಜನಿ ಯಿಸಿದಂದುತೊಟ್ಟಗಲದಾತನನಿಂತಿರಗಲ್ದ ಪಾಪಕರ್ಮನನವಿವೇಕಿಯಂ ಗುಣವಿಹೀನನನೆನ್ನನಳೀಕಮಿತ್ರನಂ ನೆನೆಯದೆ ನಿಂದೊಡಂ (ಕಾದಂಉ. ೪೫೨). [ಅಳೀಕ (= ಅಲೀಕ) + ಮಿತ್ರ]

ಅಳೀಕಸೊಬಗು (ನಾ). ಹುಸಿ ಸೊಗಸು; ಮಿಥ್ಯಾಸೌಂದರ್ಯ: ಬೆಸನಕ್ಕಾಗರಮಾದಳೀಕ ಸೊಬಗಿಂ ಕೂರ್ತಂದದಿಂ ಮತ್ತೆ ಪತ್ತಿಸಲೆಂ ದಾಟಿಸಿ ಬಂದಪಂ (ಕಾದಂಉ. ೬೨). [ಅಳೀಕ (=ಅಲೀಕ) + ಸೊಬಗು]

ಅಳು$_1$ 'ಅಱ್$_1$' ನೋ.

ಅಳು$_2$ 'ಅಱ್$_2$' ನೋ.

ಅಳು$_3$ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ತೆರಿಗೆ: ಪೂರ್ವಾಯ ಅಪೂರ್ವಾಯ ಅಳುಯನ್ಯಾಯ ಯೇನೂ ಇಲ್ಲೆಂದು ಧಾರಾಪೂರ್ವಕ ಮಾಡಿದ ಧರ್ಮ (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೬೮-೩; 1313); ಆ ಮನೆಗೆ ಸೇಸೆ ಸಿದ್ಧಾಯ ಅಳು ಅಂನ್ಯಾಯ ಏನು ಬಂದಡೆಯು ಆ ಊರ ಸಮಸ್ತ ಪ್ರಜೆಗೌಡುಗಳು ತೆಱುವರು (ಮೈಅರಿ. ೧೯೪೩; ೧೪-೧೫; 1318). 'ಅಳಿಪು$_4$' ಪರಾ.
[< ಅಳಿಪು$_4$]

-ಅಳು$_4$ '-ಅಳ್$_5$' ನೋ.

ಅಳುಂಕು, ಅಳಂಕು$_2$ (ಕ್ರಿ). ಅಲುಗಾಡು; ಚಂಚಲವಾಗು: ನಿಮಿ ರ್ದುವು ಪೊಳೆದುವಳುಂಕಿದುವಮರ್ದುವು ಚುಂಬಿಸಿದುವಪ್ಪಿದುವು ಸಂಭ್ರ ಮದಿಂ ಸಮದೃಷ್ಟಿಯಾಗಿ ಸಿಲ್ಕಿದುವೆಮೆಯಿಕ್ಕಲ್ಮಱೆದುವವಳ ಧವಳ ಕಟಾಕ್ಷಂ (ಶಮದ. ೨೨೫ ಪ್ರಯೋ). **ಅಳಂಕು$_2$**: ಕೊಡದಲ್ಲಿ ತುಂಬಾ ನೀರಿದ್ದರೆ ನೀರು ಅಳಂಕಿ ಚೆಲ್ಲಿಹೋಗುತ್ತದೆ (ರೂಢಿ). 'ಅಲುಂಗು' ಪರಾ. [ದೇ.॥ ತುಳು. ಅಳಂಕು]

ಅಳುಂದಾರೆ (ನಾ). ಕಣ್ಣೀರಿನ ಧಾರೆ; ಅಶ್ರುಪ್ರವಾಹ: ಅಳುವು ಬಂದು ಅಳುಂದಾರೆಯು ಹರಿಯಿತು (ದೇವೀಚೌ. ೧೪೮).
[ಅಳು$_2$ (< ಅಱ್$_2$) + ದಾರೆ$_2$]

ಅಳುಂಬ, ಅಳುಂಬು (ನಾ). ೧. ವೆಗ್ಗಳ; ಅತಿಶಯ; ಅಧಿಕ್ಯ; ಅಸಾಧ್ಯ; ಅಶಕ್ಯ: "ಯಥೇಷ್ಟಮಳುಂಬಂ" (ಕರ್ಣಾನಿ. ೩೫); "ಅಗುಂದಲೆಯಣಿಯರಮಳುಂಬವೆಂಬಿವುಗಳಕ್ಕಧಿಕ ಭಾವದೊಳಗೆ" (ಕಶರ. ೬); ಪೊಗಟಲ್ಕಳುಂಬಮಪ್ಪೊಳ್ಪುಗಳನೆ ತನಗವನೆ ಸಾ(ಶಾ) ಶ್ವತಂ ಮಾಡಿ (ಇಆ. XX, ೬೯-೭; ಸು. 900); ಪೊಗರ್ತೆಗಳುಂಬಂ (ಎಇ. XII, ೩೩೧-೩೧; 929); ಅಳತೆಗೆ ತೂಕಕ್ಕೆಣಿಕೆಗೆಯೊಳಗಾದುವು ಸಕಳವಸ್ತುಗಳ್ ಭುವನಜನಕ್ಕಳೆಯಲ್ ತೂಗಲ್ಕೆಣಿಸಲ್ಕಳುಂಬಮೆನಿಸಿ ದುವು ನಿನ್ನ ಗುಣಗಣಮರ್ಹಾ (ಆದಿಪು. ೧೦-೫೩); ಪಗೆಯೊಡ್ಡು ಗೆಲ ಲ್ಕಳುಂಬವೆಂಬಿನಿತುವರಂ ಮನಕ್ಕೆ ನಿಮಗತ್ತಳಗಂ ಬರೆ ಮತ್ತೆ ಮಾಣ್ಬೆನೇ (ಪಂಪಭಾ. ೧೧-೮೮); ಅಳುಂಬಮಾಗಿರ್ದ ಮೂತ್ರಕೃಚ್ಛ್ರಂ ಕಿಡುಗುಂ (ಲೋಕೋಪ. ೯-೧೩೪); ಒಪ್ಪುವೊಳ್ಪಿಡಿಯೆ ತೀವಿ ಪೊಗಟ್ತೆಗಾದಮ ಳುಂಬಮಾಗಿಯುಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೬೦); ಮುನೀಶ್ವರನ ಮಹತ್ವಮಂ ಗಣಿಯಿಸಲ್ ಫಣಿಪಂಗಳುಂಬಮಲ್ಲವೇ (ಕುಸುಮಾ. ೧-೧೩೫); ಪಾಟಳಿ ಗಳೆಸಕದಿಂ ನಿಂಬೆಗಳಳುಂಬದಿಂ ಮೀಟುವಡೆದೆಸೆವ ಸುರಹೊನ್ನೆಯ ಕದಂಬದಿಂ (ಉದ್ಭಟ. ೩-೯೩); ಆಕೆಯ ಮೆಯ್ಬಿಸುಪೇನಳುಂಬವೋ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೩೧೩); ಇಂತು ನೆಗಟ್ತೆಗಂ ಪೊಗಟ್ತೆಗಮಳುಂಬಮಪ್ಪ ಧರ್ಮ ತತ್ಪರತೆಯಿಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೩-೧೧೪ ವ); ಥೀಬ್ಸಿನರಸು ಅರಿಯೊಮರ್ದ ಚೌಗುಗಳೆಡೆಪಡಗು ಪಳಕೆಯಾಳ ನೆರವಿ ಎಣಿಕೆಗಳುಂಬ (ಪಾರಸಿ. ೩-೭೦). ೨. ಮನೋಹರವಾದುದು: "ಪೆಂಪೆಯ್ದೆ ನಾಡೆ ಕೆನ್ನಂ ಸೊಂಪಂದಮಳುಂಬ ಪೆರ್ಚುಗೆ" (ಕವಿಕಂ. ೧೧೯); ಚಿತ್ರಪತ್ರಂಗಳ ಳುಂಬಮಾದ ಪೊಂಬಾಱೆಯ ಕಂಬಂಗಳ್ (ಚಂದ್ರಪು. ೭-೯೫ ವ).

೩. ಆಶ್ರಯ; ಆಸ್ಪದ: ಮಹಿಮೆಗಳುಂಬಮಾದ ಒಂದು ಮಾಮರನ ನೆಟಲಂ ಕೊಂಡಾಡಿ (ದಶಕು. ೬-೨೬ ವ). (ಗು). ೪. ಅತಿಶಯವಾದ; ಹೆಚ್ಚಿನದಾದ: ನೆರೆದ ಕನ್ಯಾಕದಂಬದೊಳಳುಂಬವಿಭವದಿಂ ನಿಜತನೂಜಂಗತಿ ಮುದದಿಂ ಪರಿಣಯನಂ ಮಾಟ್ಪುದುಂ (ನೇಮಿಪು. ೨-೪೨ ವ); ಇತ್ತಲಳುಂಬ ಭಟಕೋಳಾಹಳದಿ ಮರಳಿದರು ಪುರಿಗೆ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೧೩-೨೪). **ಅಳುಂಬು**: ೧. ಸೊಗಯಿಪುದು ಪರಿಸ್ಫುರಿತ ವರಭರ್ಮಹರ್ಮ್ಯೋತ್ಕರದಿಂ ಭೋಗಪುರಮೆಂಬುದಿಂಬಿನಳುಂಬಿಂ (ನೇಮಿಪು. ೨-೮೧).

ಅಳುಂಬಮುಂ ತುಂಬಮುಮಾಗು = ಅಧಿಕವೂ ಪೂರ್ಣವೂ ಆಗು: ಬಿಳಿಯ ಕಂಜದ ಬಣ್ಣಮುಮೊಂದಳುಂಬಮುಂ ತುಂಬಮುಮಾಗೆ ತಿಂಬಿದುದು ಕಟ್ತಲೆಗಂ ಶಶಿಕಾಂತಿಗಳ್ (ಲೀಲಾವ. ೫-೬೨); ಪೊಗಟ್ತಿಗಳುಂಬಮುಂ ತುಂಬಮುಮಾದ ಮಜ್ಜನಮಂಡಪದ ತೋರಣದ್ವಾರೋಪಕಂಠದೊಳ್ (ಅನಂಪು. ೫-೫೩ ವ).

[ದೇ ‖ ತಮಿ. ಅಟುವಂ = ಅಧಿಕ್ಯ, ವಿಸ್ತಾರ]

ಅಳುಂಬಂ (ಅ). ಅತಿಶಯವಾಗಿ; ಹೆಚ್ಚಾಗಿ: ಆದುದಳುಂಬಂ ಮನದೊಸಗೆ ಕೊಂತಿಗಂ ತತ್ಪತಿಗಂ (ಪಂಪಭಾ. ೨-೨); ಇನಬಿಂಬಂ ಕಣ್ಗಳುಂಬಂ ತೊಳಗಿ ಬೆಳಗೆ (ಕಾದಂಪೂ. ೩೫೪); ಉರಿಯುಂ ಪೊಗೆಯುಂ ನೆಗೆಯುತ್ತಿರೆ ಸುಯ್ಯೊಳೆ ಕೂಡೆ ಭೀಕರೋರಗಚಯಮಂಬರದೊಳಳುಂಬಂ ಪರ್ವುತ್ತಿರೆ ಬರೆ ದರ್ವೀಕರೋಗ್ರಬಾಣಂ ನಭಮಂ (ನೇಮಿಪು. ೧೨-೨೪೫); ತುಂಬಿ ತಾವರೆಗೆಜಗುವಂತಿರಳುಂಬವೆಜಗಿ ಬಳಿಕ್ಕೆ ಮುನಿಪಾದಾಂಬುಜದ ಕೆಲದಲ್ಲಿ ಮೈಯಿಕ್ಕಿದನು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೫-೪೧); ಕುಸುಮ ವಿಸರದಿಂದೆ ದಂಡೆಗಳನಳುಂಬಮಲಂಕರಿಸಿ ಪೂಜಿಸಿ (ವೃಷವಿ. ೨೯-೭೧ ವ).

[< ಅಳುಂಬ]

ಅಳುಂಬಿಸು (ಕ್ರಿ). ಅತಿಶಯವಾಗು; ವಿಸ್ತಾರವಾಗು: ಕೆಳರ್ದೊಡೆ ಸಿಂಗದಬ್ಬರಮರಲ್ದೊಡೆ ಮಾರಿಯ ಮೂರಿ ಕೋಪದಿಂದಳುರ್ದೊಡೆ ಕಾಡಗಿಚ್ಚಿನ ಮೊಗಂ ಬಟಿಸಂದೊಡೆ ಕಾಲಮೃತ್ಯು ವೆಗ್ಗಳಿಸಿ ಬಗುಳ್ದೊಡರ್ಣವನಿನಾದಮಳುಂಬಿಸಿ ನೀಳ್ದು ಗಂಟಲಿಂದೊಳರ್ದೊಡೆ ರಾಹುವಿಂದೊಗರನೆಕ್ಕಲವಂದಿಗೆ ತಕ್ಕುದುರ್ವಿಪಾ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೩-೯೯).

[ಅಳುಂಬ + -ಇಸ್ಸು$_3$]

ಅಳುಂಬು 'ಅಳುಂಬ' ನೋ.

ಅಳುಕಿಸು 'ಅಳ್ಕಿಸು' ನೋ.

ಅಳುಕು$_1$ 'ಅಳ್ಕು$_1$' ನೋ.

ಅಳುಕು$_2$ (ಕ್ರಿ). ಮುಳ್ಳು ಚುಚ್ಚಿ ಮಿಡಿ, —ದುಡಿ, —ನೋಯು: ಕಾಲಲ್ಲಿ ಮುಳ್ಳು ನಟ್ಟು ಅಳುಕುತ್ತಿದೆ (ರೂಢಿ). [?]

ಅಳುಕು$_3$ (ಕ್ರಿ). (ಉಕ). ಅಳಿಸು; ಒರೆಸು: ನೀರು ಬಿದ್ದು ಅಕ್ಷರಗಳೆಲ್ಲ ಅಳುಕಿಹೋಗಿವೆ (ರೂಢಿ). [?. / ತೆಲು. ಅಲುಕು = ಸಾರಿಸು]

ಅಳುಕು$_4$ 'ಅಳ್ಕು$_2$' ನೋ.

ಅಳುಕು$_5$ (ನಾ). ಚುಚ್ಚಿದ ಮುಳ್ಳಿನಿಂದ ಉಂಟಾಗುವ ಮಿಡಿತ, —ನೋವು (ಕಿ). [< ಅಳುಕು$_2$]

ಅಳುಕು$_6$ (ನಾ). ಮೋಸ; ವಂಚನೆ (?): ಕಳವಳದ ನೆಲೆ ಭಯದ ಜನ್ಮಸ್ಥಳ ವಿಷಾದದ ಪೇಟೆ ಖಾತಿಯ ನಿಳಯ ಖೋಡಿಯ ಕಟಕ ಭಂಗದ ಸಂಭವಸ್ಥಾನ ಅಳುಕಿನಂಗಡಿ ಹಳುವಿನಾಡುಂಬೊಲ ನಿರೋಧದ ಶಾಲೆ ದುಗುಡದ ಕಳನೆನಿಸಿತೀ ನಗರಿ ಈಗಲು ಪಾರ್ಥ ಕೇಳೆಂದ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೧೨-೫); ವಿನತಾದೇವಿಯರ ತಾನಳುಕಿನಲಿ ಸೋಲಿಸಿಯೆ ಸವತಿಯ ನೊಲಿದು ತೊತ್ತಾಗಿರಿಸಿಕೊಂಡಳು ತನ್ನ ಮಂದಿರಕೆ (ಸಂಭಪ. ೫-೫೧).

[< ಸಂ. ಅಲೀಕ]

ಅಳುಗಜಗುಳು (ನಾ). ಅಸ್ತವ್ಯಸ್ತ (?); "ವ್ಯರ್ಥವಾದ ಹರಟೆ" (ಸಮ್ಮಕೌ. ಕೋಶ); ಬಳಿಕ ಬಲ್ಲಾಳಿಟ್ಟಿಗೊಂಡಂತೆ ಯಮದಂಡನುಳಿವು ತನಗಿನ್ನಿಲ್ಲ ಕಟ್ಟೊಡೆಯನೇ ಪಿರಿದು ಮುಳಿದೆನೆನುತಿರಲು ಮಜುದಿನದೊಳವನಂ ಕರಸಿ ಕಳ್ಳರಂ ತರ್ಪುದರ್ಕೆ ಅಳುಗಜಗುಳಂ [ಪಾಠಾಂ. ಅಳುಗುಜಳುಗಂ]ಮಾಡಿಕೊಂಡೆಯಲ್ಲಾ ಎನಲ್ (ಸಮ್ಮಕೌ. ೨-೪೯).

[ಅಳುಗ$_0$ + ಜಗುಳು]

ಅಳುಗು (ಕ್ರಿ). ಮಿನುಗು; ತೊಳಗು (?): ಘನಮಾಯದಿಂ ನಿಶಿಯು ಅವನಿಯನು ಮುಸುಕಿ ತಾರೆಗಳುಯಳುಗಿದವು ವಾರೆಯಾದವು ಪಕ್ಷಿ ಜಾರ ಚೋರರುಯಲ್ಲಿ ಮಿಾರಿ ತಾ ನಡಿಯೆ (ಯನಳ. ೭೧). [?]

ಅಳುಗುನ್ನಿ (ನಾ).=ಅಳುಗೂಸು$_1$: ಈ ಅಳುಗುನ್ನಿಯನ್ನು ಕಟ್ಟಿಕೊಂಡು ಎಲ್ಲಿಗೂ ಹೋಗುವಂತಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ). [ಅಳ್ಳು$_2$ (< ಅಟ್ಟ್$_2$) + ಕುನ್ನಿ]

ಅಳುಗುಳಿ (ನಾ). ಅಳುವುದೇ ಸ್ವಭಾವವಾಗುಳ್ಳ ವ್ಯಕ್ತಿ: ಅವನು ಹಿಂದಿರುಗುವಾಗ ಶೋಕವಸ್ತ್ರ ಧರಿಸಿದ ಅಳುಗುಳಿ ಹೆಂಗಸೊಬ್ಬಳನ್ನು ಕರೆತಂದನು (ಪುನರು. ೩೪೫). [ಅಳ್ಳು$_2$ (< ಅಟ್ಟ್$_2$) + -ಕುಳ್ಳಿ]

ಅಳುಗೂಸು$_1$ (ನಾ). ಅಳುವುದೇ ಸ್ವಭಾವವಾಗಿರುವ ಕೂಸು; ಅಳುವ ಮಗು: ಆಯೆಂದು ಅಳುಗೂಸು ಜೋಯೆಂದು ತೂಗಿದರೆ ತಾಯ ಹಂಬಲವ ಮಜ್ಜಿಸುವುದು ಶಿಶು ಗಾನದಾಯತವ ನೋಡ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೩೩೩). [ಅಳ್ಳು$_2$ (< ಅಟ್ಟ್$_2$) + ಕೂಸು]

ಅಳುಗೂಸು$_2$ 'ಅಳಿಕೂಸು' ನೋ.

ಅಳುತ್ವ (ನಾ). ಹರಹು; ವಿಸ್ತಾರ (?): ಮುಡಲು ಅ[ಜೆ]ಯ ಗದ್ದೆ ತೆಂಕಲು ದಾಷವ ಶ[ಟ]ಯ ಅಳುತ್ವ ಹಿತ್ತಿಲುಗಡಿ ಪಡುವಲು ಬೇಲೆ ಬಡಗಲು ಅಗ್ರದ ಹಿತ್ತಿಲು ಇಂತೀ ನಾಲುಕು ಗಡಿಯಿಂದ ಒಳಗುಳ ಮನೆ (ಕಇ. I, ೫೫-೧೪; 1433).

[?. / ತಮಿ. ಅಟುವಂ = ಹರಹು, ವಿಸ್ತಾರ]

ಅಳುದನಿ (ನಾ). ಅಳುವ ಧ್ವನಿ; ನೋವಿನ ಧ್ವನಿ: ನನ್ನಿಂದಾಗದು ನನ್ನಿಂದಾಗದು (ಅಳುದನಿಯಿಂದ) ಹಾಳು ಮಂತ್ರಿಯ ಸೇವೆ ಸಾಕೆಂದಿಗೆ (ಚಂದ್ರಸ. ೨೫). [ಅಳ್ಳು$_2$ (< ಅಟ್ಟ್$_2$) + ದನಿ]

ಅಳುಪ 'ಅಳಿಪ' ನೋ.

ಅಳುಪು$_1$ 'ಅಟುಪು$_1$' ನೋ.

ಅಳುಪು$_2$ 'ಅಳಿಪು$_2$' ನೋ.

ಅಳುಪು$_3$ 'ಅಳಿಪು$_3$' ನೋ.

ಅಳುಬುರಕೆ 'ಅಳುಬುರುಕ' ನೋ.

ಅಳುಬುರುಕೆ, ಅಳುಬುರಕ (ನಾ). ಯಾವಾಗಲೂ ಅಳುವುದೇ ಸ್ವಭಾವವಾದ ವ್ಯಕ್ತಿ; ಗೋಳುಕರೆಯುವ ವ್ಯಕ್ತಿ: ಅಳುಬುರುಕ ಮಡಿವಂತರ ಗೊಡವೆ ತಿಂಮನಿಗಿಲ್ಲ (ತಿಂಮತ. ೮); ಬೆದರಿಕೆಯು ಅವರನ್ನು ಅಳುಬುರುಕರನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿತು (ಮಣಿಸ. ೫೩); ಇದೆಲ್ಲಿಯ ಅಳುಬುರುಕ ವೇದಾಂತ ಕಲಿತಿರಿ (ಕೃತಕೈ. ೧೫೧). **ಅಳುಬುರಕ**: ಅಳುವವರನ್ನೂ ಅಳುಬುರಕರನ್ನೂ ಕಂಡರೊ ನನಗೆ ಬಹಳ ಸಿಟ್ಟು (ಮೇದಿಮ. ೩). [ಅಳ್ಳು$_2$ (< ಅಟ್ಟ್$_2$) + -ಪುರುಕ]

ಅಳುಬೇನೆ (ನಾ). (ಉಕ) ೧. ಹೆರಿಗೆ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಬರುವ ನೋವು. ೨. ಗೋಳಾಟ; ದುಃಖ. [ಅಳ್ಳು$_2$ (< ಅಟ್ಟ್$_2$) + ಬೇನೆ]

ಅಳುಮುಖ (ನಾ). ಅಳುವಿನಿಂದ ಕೂಡಿದ ಮುಖ: ಮನೆಯಲ್ಲಿ ನನ್ನ ಅಳುಮುಖ ನೋಡಲಾರದೆ ಅವರು ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಸ್ನೇಹಿತರ ಜೊತೆಗೆ ತಿರುಗಾಡ ಹತ್ತಿದರು (ಕುಂಕುಮ. ೮೮); "ಹ್ಞೂ ಏನಿಲ್ಲ ಸುಳ್ಳೇ ಸುಳ್ಳು" ಎಂದು ಅಳುಮುಖ ಮಾಡಿಕೊಂಡ (ಹೊಸಕ್ಷಿ. ೧೧೭).

[ಅಳ್ಳು$_2$ (< ಅಟ್ಟ್$_2$) + ಮುಖ]

ಅಳುಮೊಗ (ನಾ). = ಅಳುಮುಖ : ಎಣ್ಣೆ ಕಾಣದ ಕೂದಲು, ಅಳುಮೊಗ, ವೇದನಾಯುಕ್ತ ಹೃದಯ—ಎಲ್ಲಕ್ಕೂ ಮಿಗಿಲಾಗಿ ಹಸಿದ ಹೊಟ್ಟೆ! (ಮುಂಗಾಮು. ೩೧). [ಅಳ್ಳು (< ಅಱ್ಳ್) + ಮೊಗ]

ಅಳುಮೋರೆ (ನಾ). = ಅಳುಮುಖ : ಪ್ರಸನ್ನವಾದ ಮುಖಮುದ್ರೆಯು ನಷ್ಟವಾಗಿ, ಅದು ಸೌಂದರ್ಯಹೀನವಾಗಿಯೂ ದುಃಖಿಯಾಗಿಯೂ ಮತ್ತು ಅಳುಮೋರೆಯಾಗಿಯೂ ತೋರಹತ್ತುವುದು (ಬ್ರಹ್ಮಜೀ. ೧೮); ಪ್ರಕೃತಿಯೇ ಅಳುಮೋರೆಯನ್ನು ತಾಳುತ್ತದೆ (ಜ್ಯೋತಿರ್ವಿ. ೭೧); ಅವಳ ಹಿಂದುಗಡೆ . . . ಅಳುಮೋರೆಯ ಸಣಕಲು ಮೆಯ್ಯ ಬಸರಿಯೊಬ್ಬಳು ನಿಂತಿದ್ದಳು (ಪುನರು. ೧೪೨).

[ಅಳ್ಳು (< ಅಱ್ಳ್) + ಮೋರೆ (< ಮೋಱೆ)]

ಅಳುರ್$_1$, ಅಳುರು (ಕ್ರಿ). ೧. ಆವರಿಸು; ವ್ಯಾಪಿಸು; ಹರಡು : "ಅಳುರ್ – ಆವರಣೇ (ಮುತ್ತಿಕೊಳ್ಳು)" (ಶಮಧಾ); ಬಳೆದ ತಮಮೆಂಬ ಕರಡಮನಳವಲ್ಲದೆ ಸುಟ್ಟು ಕಿಡಿಸಲೆಂದಜನುದಯಾಚಲದೊಳ್ ತಗುಳ್ಚಿ ತಳ್ತೊಡನಳುರ್ವ ದವಾಗ್ನಿಯವೊಲರ್ಕನುದಯಂಗೆಯ್ದಂ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೮೭೧ ಶೂದ್ರಕ); ಒಡನಳುರ್ವ ಕೋಪದಿಂ ಕಣ್ ಕಿಡಿಯಂ ಕೆಂಡಮುಮನುಗುಱೆ ಮುಳಿದಂ ಭರತಂ (ಆದಿಪು. ೧೨–೮೭); ಮುನಿನಿವಹಮಾಱಲಿಕ್ಕಿದ ತನುತರಕಾಷಾಯವಲ್ಕವಸನಂಗಳನಂದೆನಸುಂ ತಾಳ್ದಿದುವೆನೆ ಬೈಗಿನ ಕೆಂಬಿಸಿಲಳುರಲೆಸೆದುವಾಶ್ರಮ ತರುಗಳ್ (ಕಾದಂಪೂ. ೨೭೫); ಒಡನಳುರ್ವ ಮಾಗೆಯ ಹಿಮಕ್ಕೆ (ಕುಸುಮಾ. ೭–೧೨); ದುಂದುಭಿ ಕಹಳಾಬಹುಳರವಂ ದೆಸೆಗಳನಳುರೆ (ದಮಸ್ವ. ೪–೨); ತನುವನಳುರಲ್ಕೆ ಜುಮ್ಮನೆ ಸಾಂದ್ರಪುಳಕಾವಳಿ (ಶೇಷರಾ. ೭–೫೨). ೨. ಸುಡು; ದಹಿಸು: ಜ್ಞಾನಮಯಂ ತೇಜೋನಿಧಿ ತಾನಿರ್ದುಂ ತಾಯ ಗರ್ಭದೊಳ್ ಪೀಡೆಯನಂತೇನಂ ಮಾಡಿದನಿಲ್ಲ ಕೃಶಾನುವ ನೆಱಲಳುರದಂತೆವೊಲ್ ಕನ್ನಡಿಯಂ (ಆದಿಪು. ೭–೩೨); ಅಳುರದು ಕಿರ್ಚು ಮುಟ್ಟದು ವಿಷಾಹಿ (ಅಜಿಪು. ೧–೭೬). **ಅಳುರು** : ೩. ಚದುರಿಹೋಗು : ಅಶೇಷ ಖಚರನಿಕರಂ ನಿನ್ನಭ್ಯುದಯದಿನಱಿಗುಂ ಚಂದ್ರಮನುದಯದಿನಳುರುವವೊಲತುಳ ತಿಮಿರಪ್ರಸರಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೨–೬೮). [ದೇ. ‖ ತೆಲು. ಅಲಮು]

ಅಳುರ್$_2$ (ನಾ). ವ್ಯಾಪ್ತಿ; ವಿಸ್ತಾರ : ಬೆಳರ್ತ ಬೆಳರ್ವಾಯ್ ಕರಂ ಪೊಳೆವಪಾಂಗೆ ಕಣ್ಣಿಂದಳುರ್ತುಳುಂಕೆ ನಿಡುವುರ್ವುಗಳ್ ಪೊಡರೆ . . . ಪಿಡಿದು ಮೆಟ್ಟುವಳ್ ನೋಟ್ಪರಂ (ಪಂಪಭಾ. ೪–೮೯). [< ಅಳುರ್$_1$]

ಅಳುರು 'ಅಳುರ್$_1$' ನೋ.

ಅಳುರ್ಕೆ (ನಾ). ೧. ಆವರಿಸುವುದು; ಹರಡುವುದು; ಅತಿಶಯವಾಗುವುದು : "ಅಳುರ್ಕೆಯೆಂದುಂ ದಳ್ಳಿಸಿತೆಂದುಂ ಆವರಿಸಿದುದುಂ" (ಕಶಸಾ. ೨೩–೪೮೭); ಮಿಱ್ತುದೇವತೆಯನಱ್ಕಱಳುರ್ಕೆಯಿನಪ್ಪುವಂತೆವೋಲ್ (ಪಂಪಭಾ. ೨–೧೮); ಭೀಷಣಮತಿರೌದ್ರಮದ್ಭುತಮಗುರ್ವ್ವಿನ ತೇಜದಳುರ್ಕೆ ಧಲ್ಲನ (ಸೌಇಇ. XI–i, ೫೨–೧೦; 1007); ಈತನ ಪರಾಕ್ರಮದಳುರ್ಕೆಯಂ ಪೇಱ್ವೊಡೆ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೧–೧೦೩); ಕೋಪದಳುರ್ಕೆಯೇ ತನಗೆ ಮೆಯ್ಸಿರಿ (ನಳಚಂ. ೩೭೮). ೨. ಅತಿಶಯ; ಆಧಿಕ್ಯ; ಹೆಚ್ಚಳ (?) : ಬಿಟ್ಟದಟನಳುರ್ಕೆಯಂ ಮೆಱೆದು ಸಾವುದು ಬೋಯಿಗನನ್ತಿಳಾಗ್ರದೊಳ್ (ಎಕ. II, ೧೩೮–೧೪; 940); ಪೂವಿನ ಪಸೆಯೊಳ್ ಪೊರಳ್ಚಿದನಳುರ್ಕೆಯ ಬರ್ದೆಯರಂ ಗುಣಾರ್ಣವಂ (ಪಂಪಭಾ. ೨–೪೦); ವಿದಗ್ಧೆಯರೊಲ್ದು ಪೊನ್ನ ಚಾಮರಮನಳುರ್ಕೆಯಿಂ ಮುದದಿನಿಕ್ಕೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೧–೧೯೫); ವಾಗ್ವಧುಗಾಯತಿ ಲೀಲೆಗಾಸ್ಪದಮಳುರ್ಕೆಗೆ ತಾಯ್...ತಾನಾ ಕಾಮಿನಿ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೧೭೪). ೩. ಶಕ್ತಿ; ಸಾಮರ್ಥ್ಯ: ಎಱೆಯನಳುರ್ಕೆಯಿಂ ನೆಲಸಿದಂ (ಎಇ. XIII, ೩೭೧–೩೨; 929); ಉಗ್ರದೈತ್ಯರನಳುರ್ಕೆಯಿನಿಕ್ಕಿದೆನಿಲ್ಲಿ (ಪಂಪಭಾ. ೫–೬೮); ತದೀಯಸೂನುದೋರ್ದಂಡದಳುರ್ಕೆಯಿಂ ಸುರರನಂಡಲೆದಂ (ನೇಮಿಪು. ೭–೪೨); ಕೇಸರಿ ಹಿಮಸಂಗಮಕ್ಕಗಿದಳುರ್ಕೆಯನೊಕ್ಕು ಕರೀಂದ್ರಪಾರ್ಶ್ವಮಂ ಗಿರಿಯ ನಿತಂಬಮೆಂದು ಗಡ ಸಾರ್ದು ನಿಕುಂಚಿತಗಾತ್ರಮಿರ್ದುದು (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೬೯೦). [ಅಳುರ್$_1$ + –ಕ್ಕೆ$_2$]

ಅಳುರ್ಕೆಗಟ್ತಲೆ (ನಾ). ಹೆಚ್ಚಾದ ಕತ್ತಲೆ; ಅತಿಶಯವಾದ ಕತ್ತಲೆ : ತುಡುಗೆಯ ಕೆಂಬರಲ ಪಸುಳೆವಿಸಿಲೊಳಂ ಕಡೆಗಣ್ಣ ಕಾಂತಿಯ ಕಡುವೆಳದಿಂಗಳೊಳಂ ಮುಡಿಯ ಕರ್ಪಿಟ್ಟಳುರ್ಕೆಗಟ್ತಲೆಯೊಳಂ ಮನಸಿಜ ಮಹೇಂದ್ರಜಾಲಮೆಂಬ ಲೀಲೆಗಾಲಂಬಮಾಗಿ (ಅನಂಪು. ೨–೨೦ ವ).

[ಅಳುರ್ಕೆ + ಕಟ್ತಲೆ]

ಅಳುರ್ಕೆಗಿಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಶಕ್ತಿಗುಂದಿಸು; ಭವಪಾಶಮಂ ಪಱಿಪಡಿಸಿ ವಿಮೋಹಮನಳುರ್ಕೆಗಿಡಿಸಿ ನರೇಂದ್ರಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೧೩–೭೫).

[ಅಳುರ್ಕೆಗಿಡು + –ಇಸು$_3$]

ಅಳುರ್ಕೆಗಿಡು (ಕ್ರಿ). ಶಕ್ತಿಗೆಡು; ವ್ಯಾಪ್ತಿಯನ್ನು ಕಳೆದುಕೊ : ಕೆಡೆದಂ ಪದ್ಮಜನಾಸನಾಂಬುರುಹದಿಂದಾಗಳ್ ಸುರೇಂದ್ರಾಚಳಂ ನಡುಗಿತ್ತರ್ಕನಳುರ್ಕೆಗೆಟ್ಟು ನಭದಿಂ ತೂಳ್ದಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೦–೨೬); ಬಳಕೋಳಾಹಳದಿಂ ವಿಯಚ್ಚರಗಣಂ . . . ಅಳುರ್ಕೆಗೆಟ್ಟು ಕಿವಿ ಶಬ್ದಂಗೆಟ್ಟು ನಿಲ್ವನ್ನೆಗಂ (ಜಗವಿ. ೭–೪೧). [ಅಳುರ್ಕೆ + ಕಿಡು (< ಕೆಡು)]

ಅಳುರ್ಕೆಗುಂದು (ಕ್ರಿ). ಶಕ್ತಿಕುಗ್ಗು : ಕರಣಗ್ರಾಮಮಳುರ್ಕೆಗುಂದಿರೆ ಮನಂ ಭ್ರೂಮಧ್ಯದೊಳ್ ಸಯ್ತು ತಳ್ತಿರೆ . . . ಏಂ ಕರವೊಪ್ಪಿರ್ದನೊ ಪುಷ್ಪದಂತಮುನಿಪಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೧೪–೩೧). [ಅಳುರ್ಕೆ + ಕುಂದು$_1$]

ಅಳುರ್ಕೆಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಆವರಿಸು; ಹರಡು; ವ್ಯಾಪಿಸು : ಜಲಜಲನೊಱ್ಕುತಿರ್ಪ ಪರಿಕಾಲ್ ಪರಿಕಾಲೊಳಳುರ್ಕೆಗೊಂಡ ನೆಯ್ದಿಲ ಪೊಸ ಪೂ (ಪಂಪಭಾ. ೧–೫೨). [ಅಳುರ್ಕೆ + ಕೊಳ್$_1$]

ಅಳುರ್ಕೆವೆಱು (ಕ್ರಿ). ೧. ಅತಿಶಯವಾಗು; ಹೆಚ್ಚಾಗು : ಮುಕುಂದಂ ಸಭಾಂತರಮಂ ಪೊಕ್ಕನಳುರ್ಕೆವೆತ್ತದಟಂ (ನೇಮಿಪು. ೬–೧೧೭). ೨. ವ್ಯಾಪ್ತಿಯನ್ನು ಪಡೆ; ಅತಿಶಯತ್ವವನ್ನು ಹೊಂದು: ಆಖಂಡಳಂ ಸಹಸ್ರಮಯೂಖನ ತೆಱದಿಂ ಪ್ರಕೀರ್ಣಪಾದನ್ಯಾಸಂ ವ್ಯಾಖಂಡಿತ ಮೆನಿಸಿದ ವೈಶಾಖಸ್ಥಾನದೊಳಳುರ್ಕೆವೆತ್ತೆಸೆದಿರ್ದಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೧೨–೨೯).

[ಅಳುರ್ಕೆ + ಪೆಱು$_1$]

ಅಳುರ್ಚು (ಕ್ರಿ). ವ್ಯಾಪ್ತಿಯನ್ನುಂಟುಮಾಡು; ಹರಡು : ಜಯಮಂ ಬಯಸುವಡರಿಮಾರಿಯನಾವರ್ತಿಸಿದರೆಂಬ ನಾಣ್ಣುಡಿಗಮಳುರ್ಚಿಯೆ ನಿನ್ನೊಳೆಡಱಿ ತನಗಱಿಕೆಯ ಮಿಱ್ತುವನಿಂತು ತಂದುಕೊಂಡರುಪೊಳರೇ (ಶಾಂತಿಪು. ೩–೭೨). [ಅಳುರ್$_1$ + –ಚ್ಚು$_2$]

ಅಳುವೆ, ಅಳವ್ವೆ, ಅಳಿವೆ (ನಾ). ನದಿಗಳು ಸಮುದ್ರಕ್ಕೆ ಸೇರುವ ಪ್ರದೇಶ; ನದಿಯ ಮುಖ : ಬಸಱೂರ ಅಳುವೆಯ × × × ಹಸರಕೆ × × × ಯ ಒಳಗಿಂದ ಹೋಹಂಥಾ ಸರಕಿಗೂ ಒಬ್ಬ ತಳದ ಸೇನ ಬೋವನ ಮರಿಯಾದೆಯ ಸರಿತೆಯಲೂ ಯಿಹೊಂನನು ಯೆತ್ತಿಕೊಂಬುದು (ಸೌಇಇ. IX–ii, ೪೫೯–೨೨; 1465); ಜಲನಿಧಿಯ ತೀರದಳುವೆಯೊಳು ಪೊಕ್ಕು (ಗೋಮಟೇ. ೧೦–೬೧); ರಾಮಐತಾಳರ ಮನೆ ಇರುವುದು ಅಳುವೆಬಾಗಿಲಿಂದ ಬಡಗುದಿಕ್ಕಿಗೆ (ಮರಮ. ೮). **ಅಳವ್ವೆ** : ನದೀಮುಖದಲ್ಲಿರುವ ಮುಮ್ಮೂಲೆಯ ಭೂಮಿಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಅಳವೆಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಬೆಳೆಯುವ ಧಾನ್ಯವೆಂದರೆ ಭತ್ತ (ದಭಾಇ. ೭). **ಅಳಿವೆ** : ದಕ್ಷಿಣಕ್ಕೆ ನೀಳವಾದ ಮರಳಿನ ದಂಡೆಯಿದೆ ನದಿ ಅದನ್ನೇ ಕಡಿದು ಅಳಿವೆಯನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಕಡಲನ್ನು ಸೇರುತ್ತದೆ (ಸ್ವಪ್ನಹೊ. ೧೦೭).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಅರುವಿ, ಅಱಿ, ಅಱಿವಾಯ್, ಅಱಿವಿ, ಅಱಿವು; ಮಲ. ಅಱಿ; ತುಳು. ಅರುವೆ, ಅಳುವೆ]

ಅಳುಹು$_1$ 'ಅಲುಪು' ನೋ.

ಅಳುಹು$_2$ 'ಅಟುಪ್ಪು' ನೋ.

ಅಳುಹು$_3$ 'ಅಳಪ್ಪು' ನೋ.

ಅಳೆ$_1$ (ಕ್ರಿ). ಅಳತೆಮಾಡು; ಪ್ರಮಾಣ ಅಥವಾ ಪರಿಮಾಣವನ್ನು ಕಂಡುಹಿಡಿ: "ಅಳೆ – ಪರಿಮಾಣೇ, ತತ್ಕ್ರೀಚ್ [ಕಮಧಾ); ಪೆರ್ಮನಿಡಿಗಳ್ ಅರಿಯಲ ಬೆಸಕ ಪೆಮೆರಿಯನ್ ಅಳೆಮೊ ವಡುವಿನ ಈಟ್ರಲೆ ಪತೊನ್ದಿವಿಟ್ಟರ್" (ಎಕ್. XIV, ತಿರುಮ. ೨೩೪–೬; ಅನಿಯ ೩೪); ಗಜ್ಜೆಯನಳ್ದಿಳ್ತಿದು ದ ಯೆನ್ದು ಬಿಟ್ಟ (ಎಕ್. VIII, ಸೊರಬ. ೧೧–೧೩; 800); ಅಲುವತ್ತು ಬಳ್ಳಮನ್[ಪ್ಪ]ತ್ತು ಬಳ್ಳಮೆಂದಳೆದು (ವಡ್ಡಾ ರಾ. ೨೦–೧೧); ಅಳೆಯಲ್ ತೂಗಲ್ಕೆನಿಸಲ್ಬಳುಂಬನಿಸಿದುವು ನಿನ್ನ ಗುಣಗಣವರ್ಹಾ (ಅದಿಪು. ೧೦–೫೫); ಅಂದಿಳೆಯನಳೆದಾ ತ್ರಿವಿಕ್ರಮನಂದಕ್ಕೆ ಮ್ಮುಡಿಯೆನಿಲು ಬೆಳೆದನು (ತುರಂಗ. ೪–೧೨–೨೬); ತನಯನಾಗಿ ಧರೆ ಅಳೆದನೆ (ಪುರಂದ. ೨–೪೪–೨); ನಾರಾಯಣನಳೆವಾಗಳ್ ಧಾರುಣಿಯಂ (ಅಪ್ಪಕ. ೪೬–೧೬); ಅಸಿಗಳ ತೊರೆದಿಹೆಯ ಮೋಸಗಳಿಂದಂ ನೀಡಿದ ದೇಶದ ಜನರ ಸೌಖ್ಯವಳೆದಿಹೆಯ (ಏಸಿಗ. ೩೦–೬).

ಅಳೆದುಸುರಿ, ಅಳೆದುಹೊಯ್ = ವಿಚಾರಿಸು: ಆತನು ಯಾವ ಕೆಲಸ ಮಾಡಬೇಕಾದರೂ ಅಳೆದು ಸುರಿದೂ ಮಾಡುತ್ತಾನೆ (ರೂಢಿ); ಹೆಚ್ಚು ಬೆಲೆಬೇಡವೂ ಬೇಕೂಂತಿಲ್ಲ, ಎಂದು ಅಳೆದುಹೊಯ್ದು ಕೇಳುವುದು ನೋಡಿದರೆ ಆಮ್ಮನಿಗೆ ನಿಡಿಸಿಡಿ ಎನ್ನುತ್ತಿತ್ತಂತೆ (ಹೊಸತ್ತಿ. ೨೪೯).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಕೊಡ. ಅಳ; ತುಳು. ಅಳ = ಅಳತೆ; ತೆಲು. ಅಲಪ = ಅಳತೆ]

ಅಳ್ಕೆ (ನಾ). ಮಜ್ಜಿಗೆ: "ಅಳೆ – ಪರಿಮಾಣೇ, ತತ್ಕ್ರೀಚ್ [ಕಮಧಾ); "ಅಳೆ ತಕ್ರಮಹುದು" (ಕವಿಲಿ. ೮೭); ತಱಸಂಬಾ ಸಕ್ಕದಮು ಮನಱಿಯದೆ ಕನ್ನಡಮುಮಂ ಸಮಾಸೋಕ್ತಿಗಳೊಳ್ ಕುಱಿಪು ಬೆರಸಿ ದೊಡೆ ವಿರಸಂ ಮಱುಗುವ ಪಾಲ್ಮಳೆಯ ಪಗಳಂ ಬೆರಸಿದವೊಲ್ (ಕವಿಲಿ. ೧–೫೭); ಪಾಲ್ ನಿಗ್ರಂಥಮೂಡೊಡೆಳೆಯ ಸವಿ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೯–೭೪); ನಿಶ್ಚಮವಳ್ಪೋರ್ವ್ಯ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಂಗೆ . . . ತುಪ್ಪ ಸೊಳಸಿಗೆ ತಿ ಮೊಸರು ಬ[ಳೆ ಬ]ಅಡಿಕೆ ೨ ಎಲೆ ೪ . . . ಬಿಟ್ಟುರು (ಸೌ ಇ. IX–i, ೨೪೫–೪೪; 1146); ಅಳೆಯಂಬಳಕಳೆ ಮನವಳೆಸಿತು (ಸಿದ್ಧರಾ. ೨–೩೧); ಅಳೆಯ ಪಳಿದ್ಯಗಳು (ಭರತೇಶ. ೩೫–೨೭); ರನ್ನಮನಳಿಗಿತ್ತ ರೆಂಬ ನಾಣ್ಣಾತಿನವೋಲ್ (ದಶಕು. ೪–೧೨೫); ಓಗರಮುಂಟು ಅಳೆಯುಂಟು ಈಗಳ್ ಇಕ್ಕುವೆಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೨೩–೨೩).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಅಳ್ಕೆ; ತುಳು. ಅಲೆ, ಅಳೆ; ತೆಲು. ಪಲ್ಲ; ಕೊಲಾ. ಸಲ್ಲ; ನಾಯಿಕ. ಸಳ; ಪರ್ಜಿ. ಪಲ್ಲ]

ಅಳೆಗಳೆ (ಕ್ರಿ). ಮಿಗಿ; ಅತಿಶಯವಾಗು: ರತಿಯ ರೂಪಿನಳೆಗಳೆವ ನಿಜಸುತೆಯ ಬಲರಹಿತಾತ್ಮಕುಲವಂ ಪ್ರತಿದಿನದೊಳ್ ತಿನ್ನುತ್ತ ನೀರಿನೊಳ್ ಮುಳುಗಿ ಜರುಗುತ್ತ ಅತಿಚಪಲ ಮತ್ಸ್ಯನಿಗೆ ಮದುವೆಯನತಿಶಯದಿ ಮಾಡಲ್ಕೆ (ಅರ್ಜಾವಿ. ೧೭–೪೪). [ಅಳೆ$_1$ + ಕಳೆ$_1$]

ಅಳೆಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಮಜ್ಜಿಗೆಯನ್ನು ಕೊಂಡುಕೊ: ವರಠತ್ಮಂಗಳ ನಿತ್ತು ಮುತ್ತಿರದ ಪಣ್ಣಂ ಕೊಳ್ವ ವೋಲ್ ಲ್ ಬುದ್ಧಿಸಿದ್ಧರಸಂಗೊಟ್ಟಿಕೆ ಗೊಳ್ವವೋಲ್ ಸುಮತಿವಿತ್ತುಂ ಮತ್ಕರಂ ವರ್ಜಿಪೀ ಮರುಳಾಟಿಂದ ರಘಾತ್ಮಯಂ (ಶಾಂತೀಪ್ರ. ೧–೫೩). [ಅಳ್ಕೆ + ಕೊಳ್ $_1$]

ಅಳೆಗೋಲು (ನಾ). ಅಳತೆಯ ಕೋಲು; ಮಾನದಂಡ: ನಿಳ್ಳ ಅಳೆಗೋಲಿನಿಂದ ನಮ್ಮ ಸಾಹಿತ್ಯವನ್ನು ನಿಳ್ಳಂತೆ ಅಳೆದು (ಸಾಹಿತ್ಯ. ೬೯). [ಅಳ್ಕೆ + ಕೋಲು (< ಕೊಳ್ $_1$)]

ಅಳೆತ (ನಾ). ಅಳೆಯುವುದು; ಅಳತೆ. [ಅಳೆ$_1$ + -ತ್ತ]

ಅಳೆಬೀಯ (ನಾ). ದಿನಕ್ಕೆ ಇಷ್ಟೆಂದು ಕ್ಲುಪ್ತವಾಗಿ ಅಳತೆ ಮಾಡಿ ಕೊಡುವ ಅಕ್ಕಿಯ ಪಡಿ: ಯುಧಿಷ್ಠಿರಂ ನಡಿಸಿಕೊಡುವಳೆಬೀಯದಿಂ ಒಡಲಪೊರೆವುದಂ ಕಾಣಲಾರೆ (ತುರಂಗ. ೪೧–೨೧). [ಅಳೆ + ಬೀಯ$_4$]

ಅಳೆಮಾಯು (ಕ್ರಿ). ಮಜ್ಜಿಗೆಯನ್ನು ಮಾರು, —ವಿಕ್ರಯಮಿಸು: ಒಬ್ಬರದೆ ಕೆಲಬಲದೂರ್ಗೆ ಪೋಗಿಯಳೆಮಾಜಿ ಮಗುಬ್ಬರುತಿರ್ಪ ಗೋಪಿಯರ್ (ರೇಣಾವ. ೫–೧೧೩). [ಅಳ್ಕೆ + ಮಾಱು$_1$]

ಅಳೆಯಿಸು, ಅಳಸು, ಅಳೆಸು (ಕ್ರಿ). ಅಳತೆಮಾಡಿಸು; ಪರಿಮಾಣವನ್ನು ತಿಳಿಯುವಂತೆ ಮಾಡು. **ಅಳಸು** (ಪ). **ಅಳೆಸು** (ಪ).

[ಅಳೆ$_1$ + -ಇಸು$_5$]

ಅಳೆಸು 'ಅಳೆಯಿಸು' ನೋ.

ಅಳ್ಕಜ 'ಅಬ್ಜಜ' ನೋ.

ಅಳ್ಕಜಂಬಡು 'ಅಬ್ಜಜಂಬಡು' ನೋ.

ಅಳ್ಕಜಕಾಱಿ, ಅಳ್ಕಜಗಾರ (ನಾ). ಹೊಟ್ಟೆಕಿಚ್ಚುಪಡುವವನು; ಅಸೂಯೆಗಾರ: ಕಳ್ಳಗರೆಕೆ ಕಬ್ಬಮಂ ಗದಿರಂಡೊಡೆ ಬೇಱೆಗುತ್ತು ನುಡಿವಳ್ಕಜಕಾಱನವಂಗೆ ಪುತ್ರಸಂಪದಮು ದಲೆಕೆ (ರಾಜಶೇ. ೧–೬೫). [ಅಳ್ಕಜ (< ಅಬ್ಜಜ) + -ಕಾಱ]

ಅಳ್ಕಜಗಾರ 'ಅಳ್ಕಜಕಾಱ' ನೋ.

ಅಳ್ಳನೆ (ಅ). ಇದ್ದಕ್ಕಿದ್ದಹಾಗೆ; ಅನಿರೀಕ್ಷಿತವಾಗಿ; ಥಟ್ಟನೆ: ಬಗೆದ ಕೈನ ಬೆರಳ್ಗಸ್ತಿತ (ಕಬ್ಬಿಗ. ೩೬–೯). [ಅಳ್ಳು$_3$ + -ಅನೆ]

ಅಳ್ಳಮೆ 'ಅಲ್ಮಮೆ' ನೋ.

ಅಳ್ಳರು 'ಅಲ್ಮರ್ $_1$' ನೋ.

ಅಳ್ಳರು 'ಅಲ್ಮರ್ $_2$' ನೋ.

ಅಳ್ಳರೆ 'ಅಲ್ಮರ್ $_3$' ನೋ.

ಅಳ್ಳರೆಪೊಗೆಳ್ಕೆ (ನಾ). ಪ್ರೀತಿಯಿಂದ ಕೂಡಿದ ಹೊಗಳಿಕೆ; ಆದರದಿಂದ ಕೂಡಿದ ಕೊಂಡಾಟ: ಅಳ್ಳರೆಪೊಗಳ್ಕೆಗೆರ್ದಯುಱೆಸಿಕಳ್ದಿತೆ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೪೦೦–೧೦೪೧). [ಅಳ್ಳರೆ (< ಅಲ್ಮರ್ $_3$) + ಪೊಗೞ್ಕೆ (< ಪೊಗೞ್ $_1$)]

ಅಳ್ಳು 'ಅಲ್ಮರ್ $_1$' ನೋ.

ಅಳ್ಳುಗೂಡು (ಕ್ರಿ). ಪ್ರೀತಿಯಿಂದ ಕೂಡು: ಕುಲಸತಿಯಳ್ಳಲು ಗೂಡಿ ನಲಿಂದವಿಗನ್ನ ವಸ್ತಿಯನುವೆನೆಂದು ಕೆಲದೊಳು ಕುಳ್ಳಿರಿಸಿದಳು (ಹರಿಪು. ೬–೩೬). [ಅಳ್ಳು (< ಅಲ್ಮರ್ $_1$) + ಕೂಡು$_1$]

ಅಳ್ಳಾಟ (ನಾ). ಕಂಪನ; ನಡುಕ; ಹೆದರಿಕೆ; ಬೆದರುವಿಕೆ: ಅಟಂ ಮನಸಿಜನಂಬೆರ್ದಾಟಂ ನಡಿಸೋಲ್ಪ ಜನದ ಮನದಳ್ಳಾಟಂ (ಅ ಜಪು. ೫–೪೪); ಬಲವದ್ವಜ್ರಮಹಾಕವಾಟಮೆರ್ದಗ್ಳಾಟಂ ರಿಪುಶ್ರೀ ಗೆಗೆ ಗೆಯ್ದ (ಧರ್ಮಪ್ರ. ೯–೩೬). [ಅಳ್ಳು$_3$ + ಆಟ]

ಅಳ್ಳಾಡು$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಭಯದಿಂದ ನಡುಗು; ಹೆದರು: ನೆಲಂ ಮೊಗಮುದೊಂಕುತ್ತುಂ ಗ್ರಸಂಗಳಳ್ಳಾಡುತ್ತಿರ್ದುವು ಬಿದ್ದುವಳ್ಳೆ ಪಗಲುಳ್ಳಂಗಳ್ (ಶಾಂತಿತ್ರ. ೩–೧೦೩); ಸುರರಬ್ಜಾ[ಳ್ಳಾ]ಡುವ ಮೇರುವಳ್ಳಿಳಿಸು ವ್ವೆನ್ಗರ್ಭಾರ್ಯಮುಂ ಧೈರ್ಯಮುಂ ಹರಿಯೆಳ್ ಕಾದಿ ಕೃತಾರ್ಥಮಕ್ಕುಂ (ಜಗದ. ೭–೨೪); ಆದಿವ ದೆನ್ನೊಳು ತುಳ್ಕಿರ್ದರ್ ಮನದೊಳಳಳ್ಳಾಡದೆ ಪೋಗಲು ಬೇಕು (ಪಾರ್ಶ್ವನಾ. ೧೧೦–೩೫೮). ೨. ಬಳಲು; ಶಿಥಿಲವಾಗು: ಕುಜಳ್ಳದಂಗಳಿಂಬುಂ [ಪುಗ್]ಪೊಳ್ಳೆಮಿತ ಶ್ರಮದಲ್ಲಿಯಳ್ಳಾಡಿ ತೊಲಲ್ಪಿ ತೂಳ್ದು ಕದುಂಬಿ ಕೆದಲ್ದು ಮಹಾಂಧಕಾರಮಂ ಕೂಡೆ ಗುಹಾಳಯಂ ಪುಗಿಸುತಿರ್ದುದು ಚಂದ್ರಿಕೆ ಸಾಂದ್ರಕೋಪಿಯಂ (ಕುಸುಮಾ. ೧೦–೧೩).

[ಅಳ್ಳು$_3$ + ಆಡು$_1$]

ಅಳ್ಳಾಡ್ಯು 'ಅಬ್ಬ್ಯಾಡ್ಯು' ನೋ.

ಅಳ್ಳಿಸು, ಅಳುಕಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಭಯ ಪಡಿಸು; ಹೆದರುವಂತೆ ಮಾಡು; ಬೆದರಿಸು: ದಿಗುಜಯಂ ದಿಶಾಪಾಲರನ್ನಳಿಸಿತ್ತಿದಿರಲಾಪ ವರಾರ್ ಜಯಸಿಂಘದೇವನ (ಎಳ. VII, ಶಿತಾ. ೧೨೫–೧೮; ೧೦೧೨); ಪುಲಿವಂ ಚಕ್ರವನ್ಕಳಿಪಂ ಜವನಂ ದಿಪ್ಪ(ಗ್ಪ)ಂತಿಯಂ ಕೂಡೆ ಕೀಲಿಪಂ (ಕ್ಷ. IV, ೧–೬ಃ; 1204); ಸಿದ್ಧರಂ ಬಗೆಗೆದಿಸುತ್ತೆ ಬಿಜ್ಜಳನನ್ಳಿಸಿ ಸೇತ್ರಮುಸುತ್ತಂ ತೆಲ್ಲಿಗಂಗೆಗೆ (ರಾಜಕೇ. ೧–೫೪). ೨. ಪ್ರತಿಭಟಿಸು: "ತಳ್ಳಿಯ್ಯ . . . ಅಳ್ಳಿಸು – ತಳ ೨ಶ ಪ್ರತಿಷಕತ್ಳೆ ಪೆಸರ್" (ಕ ಕಾ. ೧೫–೨೬ಒ). ೩. ಹಿಂಸಿಸು. ೪. ಮಿಗಾರು: "ಅಳ್ಳಿಸಿದುದುಮೋರಂಜಲ ಮಂಡಲೆದುದು ಪಳಂಚಿದುದು ತಾನಳಿಸಿದುದಂ ಪೊಡೆದುದ್ಯೆದೆ ಮಿಣ್ಚಾದುದು ದೆಂದುಂ" (ಕ ವಿ ಂ. ೧೩೭). **ಅಳುಕಿಸು**: ೧. ಹಲವು ಕಡೆಯಲಾಳು ಕಿಸಿದಾನಳುಳೆ ಮದ್ದುರುವೆ ಪಲಬನೆಂಜಬೆ ಭಕ್ತಬಲದಿಂದ ಸದ್ದುರುವೆ (ದೀಕ್ಷಾಬೋ. ೯೫–೨೨); ಬೊಬ್ಬೆಯ ಕುಲಿಕರವನಳುಕಿಸಿತು [ಪಾಶಾಂ. ವಿಳುಹಿಸಿತು] ಭವಬ್ಧಾಮಬೇಕ್ಕೆರರ (ತೂರಾ. ೪–೪–೧೩).

[ಅಳ್ಳು + -ಇಸ್ಯು]

ಅಳ್ಳು, ಅಳುಕ್ಯು (ಕ್ರಿ). ೧. ಹೆದರು; ಭಯಪಡು: "ಅಳ್ಳು – ಭಯೆ, ಅಶಕ್ತಾಡ" (ಕಪ್ರಾ); ಅರಸುಗಳ್ಳಲ್ಲಂ ಬಾಯ್ಮೆಳ್ಳರೆಂದುಮಾತಾಡ ರಂಗಳ್ಳಿಯುವೆಂದುಂ ಧರಣಿತಳಂ ಕೀರ್ತಿಸೆ (ಆ ದಿ ಪು. ೧೪–೪೯); ಪರಸ್ಮೈತ್ಯ ಭೈರವಸ ಬರವಿಂಗಳ್ಳಿ ಗಾಳಿ ಗೊಡ್ಡಿ ದ ಸೊಡರಂತೆ ನಡವಡ ನಡುಗುವ ಕುರುಧ್ವಜಿಯಂಘಂ ಕಂಡು (ಕಂಭಾ. ೪–೧೧೧ ಎ); ಅಳ್ಳ ದಾ ನ್ವಿ ಜಾ ನ್ಯಾಂ ಪಿರಿದಿವ ಪೆಂಪುಮೆಸೆಯಿಪ್ಪಿಲ್ಲಪ್ಪೆವು (ಎಳ. II, ೧೩೩–೧೭; 982); ಕಂತುಶರಭಭೀದರ ವೇದನೆಗಳ್ಳಿದಂತೆ ಕಳ್ಳಾರೆಮುಗುಳ್ದು ರ್ದುವಾಂ ಬಱಿಸಲಲ್ಲ ಡೆ ನೋದಲೆಲಾಕರ್ತವಲ್ಲ (ಕಾಂದಷಾ. ೯೧೨); ಅಳ್ಳದೆ ಬಿಚ್ಚದೆ ಬೆದಬೆದೆ ಬೆಳ್ಳುತ್ತಡಹಡಿಸಿ ಕುಸಿದು ಕುಂದಿರದೆ . . . ದಿಗಂಬರರಾದರ್ (ಸುಳುಮಾ. ೪–೧೦); ಸಿರಗಂ ಪಾರದೆ ಬಿಚ್ಚುದ್ಯದ್ದದೆ ಭಯಂಗೊಂಡೋಡದೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೩–೯೩); ಕೆಲದೊಳ್ ಪುಳಿಂದಿಯರೆ ಪೆರ್ಬಲಿ ಬಂದೊಡಮಂಜಕಳ್ಳನೋಡಂ ನೋಡಂ (ಗಿ ೦ ೪. ೧–೧೧೬); ಅಂದಿತಾಲ್ಕುಗ್ರಭುಜಪ್ರತಾಪದ ಪೊರ್ದ್ಪಂ ಕಂದು ಸಿಂಗ ×××ರಾರ್ಪ್ಪಿಗುಳುಬಲಾರ್ಪ್ಪೊರ್ದಿಪ್ಪುರಿದುರಾರಾನ್ಕೊಂಡಿ ಟೋಡಾನಿ ಪೊಗದರಾಬು [ಳು] ಕದರಾರ್ಮನಂಗಿಡದರಾಸ್ಯರ್ವ್ವಸ್ಯಮಂ ತೆತ್ತು (ಎಇ. XX, ೧೨–೪; 1187); ದಿಕ್ಪಾಲಕರ್ ಸೆಡೆಯರ್ ದಿಕ್ಕರಿವ್ಯಂದ ಮುಳ್ಳೆ ಭಗಣಂ ಪಾಯ್ದುಳ್ಳೆ (ರಾಜಕೇ. ೬–೧೧). ೨. ಹಿಂಜರಿ; ಹಿಂದೆಗೆ; ಸಂ ಂ ಕೋ ಚ ಪಡು: ಮುಸು ಮುತ್ತಂತೆ ತೆರಳ್ದ ತನ್ನ ಮೊಗಮಂ ಕಂದಳ್ಳನೋ (ಅದಿಪು. ೨–೪೫); ಒಬ್ಬರ್ಸಳಳ್ಳುವ ಜೋಳ ಗಳ್ಳರಂ ಪಜುಳಿಡೆಯಲ್ಲಲ್ಲೊಳ್ಳೆದುಮೆಂಟುಳ್ಳಿರ್ದುದುಮಾನಗನ್ಗಸ್ಯಹಸ್ತಯಂ (ಎಳ. II, ೧೩೪–೩೧; 982); ಮನಸುಜಾಗುಂ ನರೇಂದ್ರಸುತನೆಂದಿಸಿ ಸಳ್ಳೆನೆ ಸುತ್ತಲುಂ ಸಖೀಜನ ಮಿರೆಯುಂ ವಿಹಾರಿಸೆನೆ (ಕಾದಂಉ. ೭೬). ೩. ಶಕ್ತಿಹೀನವಾಗು; ದುರ್ಬಲವಾಗು: "ಅಳ್ಳು – ಭಯೆ, ಅಶಕ್ತಾಡ" (ಕಪ್ರಾ); ಶ್ರೀ ಭದ್ರವಾಹು ಸಚರ್ಸ್ಯ ಗುಪ್ತಸಮಾದ್ಯಸ್ಯ ಯುಗ್ಮದಿನಿಷ್ಪೈವಲ್ ಭದ್ರಮಾಗಿದ ಧರ್ಮ್ಮಮಿನ್ನು ವಱಳ್ಕೆಯ್ವಿನಾಸ ಳ್ಳಲೋ (ಎಳ. II, ೩೧–೨; ೬೫೦); ತಡಳಂ ಬಿಟ್ಟೆಯುಮೊತ್ತೆ ಮೆಲ್ಲದಿ ಗಳಂ ಬಳ್ಳುತ್ತುಮಳ್ಳುತ್ತು ವೋರಂದಿಗೆಯೊರ್ಮೆ ಯುಳುತ್ತುವೇಟಲುತೀ ಕಂಡು (ಕಂಪಭಾ. ೬–೯); ಮೊದಲೆಳಾ ಸೊಕ್ಕಿದವಂಗೆ ಕಳ್ ವಿಪದಿನಳ್ಳಿರ್ವ್ವಂಗೆ ದುರ್ದ್ರೈ (ಕಾದಂಪು. ೧೦೩); ಮಜುಗೆ ಕರೀರಂ ಕಳ್ಳಳ್ ಪೋಜಮಡೆ ಮೆ ರಾ್ಯ ಸಮೆತ್ತೆ ಸೆಡೆದ್ಪೆ ಬಲಂ ಪಜಾವಡೆ ಜೊಮ್ಮನಿ ಜೋಲ್ಲುಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೪–೧೬೨); ಕೋಪದಿಂದಳ್ಳಿದೆನೆತಾಮದಿಂ ಮುಂದುಗೆಟ್ಟಿರ್ದಪೆಂ (ರಕ್ತಾ ಶ. ೨೪). ೪. ನಡುಗು; ಕಂಪಿಸು; ಚೆಂಚಲವಾಗು: ಬೆಳಗಪ್ಪ ಜಾವದಲ್ಲುಜ್ಜ ಕೊಳೆ ಶೀತಕ್ಕಾಂಜದಳ್ಳು ತೊಟ್ಟರ್ದ ಧರಂತಳಮೆಂಬ ಪೆಜ್ಜ ಪೊಸಕಂಬುಳಿಕೆಯು ಸೀರ್ಮುತ್ತಿನಂದ ಮಾದುವು ಪಗಿಗಳ್ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೭೯ ಪೂದ್ರಕ); ಅದಿರದ ಚಿತ್ತಮಳ್ಳದ ಮನಂ ಬಗೆಗೊಳ್ಳದ ಮೋಹಮೆತ್ತಿ ಕಟ್ಟಿದ ಜಡೆ (ಸಂಕಾ. ೧–೭); ಪುರಂದರನ ಗಣ್ಡಕೆಯರ ಕಡೆಗಣ್ಣ ನೋಟಿಕ್ಕಂ ಕಾ ಟಳ್ಳ ಮಳ್ಳ ದ ಕೌಚಾಂಜನೇಯನ ಕೌಚಮುಮಂ (ಪಂಪಭಾ. ೯–೫೨); ಪೆಣತ್ತ ಗೆತ್ತು ಖಳಂ ಪಿರಿದಪ್ಪ ಕಿಚ್ಚಾನಿಂದನ್ಪೆಣ್ಣೆ ಸುಟ್ಟಿಡ್ಡಂದಂ ಮನಕೊಳಳ್ಳದೆ ಬಳ್ಳದೆ ನುಂದರಕ್ಷಮಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೨–೪೫). **ಅಳುಕ್ಕು**: ೧. ಭೀತಿಯಂ ದಸ್ಸಡುಗುತ್ತುಮುಳ್ಳಳುಕಿತಾದುವ ಬುದ್ಧಿಯನೊಲ್ಲದಂತಂ(ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೩–೧೫೨); ಒಂದಕ್ಕೆಯಂಬುವ ಒಂದಕ್ಕೆಳುಕುವೆವೆ ಪರಸ್ಪೀ ಪರಧಿವೆಂದೀ ಜಡಜಿಂಗಂಬುವೆ (ಬ ಸ ಪ. ೪೪೬); ಅಂಜದರನಂಜಿಸುವಂ ಸುಭಟ ಶ್ರೀಕೀರ್ತ್ಯನಳುಕದ ಚಲದಂಕರಾಮಂ (ಶೈಶಾ. ೧೯೩೦, ೧–೩೯ ; 1775); ಆಳವಿಗಳುಕುವುದಾಳಾತನದಗ್ಗಳಿಕೆಯೇ (ಶು ನ್ಯಾ ಪ್ರ ೧. ೨–೪೯); ಕಟ್ಟಬಱದೆ ಕಚ್ಚಿದರೆ ದಿಗ್ಜಜವುಳಿಕ ನೊಂದಪುದೆ (ತೂರಾ. ೬–೧೧–೪); ಉರಗಗಳುಕಿ ಪೂಜಿಸುವರಲ್ಲದೆ ಮತ್ತೆ ಗರುಡಗಂಗಂಬುವರಂಬಿ (ಕಂಪ. ೧–೧೪). ೨. ಎಲವೊ ನೀ ದಿಟದಾಯನಾದೊಡಳಕುಳಕೆ ಬಂದು ನೆಲದಲ್ಲಿ ಕುಳ್ಳಿರೆ (ಜಹಳಾ. ೧೧–೩೩); ಕೊಲುವಡವಿಸ್ಪಗೆ ಕೊಟ್ಟ ಮಾತಿಂಗಳು ಕುವನೆ (ಕುವ್ಯಾಳ. ೧೧–೩೧); ಕೊಲೆಗೆ ಬೇಸಱಿವವರು ಸಾವುದಕ್ಕಳುಕದ ವರಿರರು (ಕುವ್ಯಾಳ. ೪–೨೬). ೪. ಅಳುಕುವ ನಡು ಭಗಕಂಚಯುಗದೊಳು ನಮುನಿಳೆಯುತ್ತುಮಿರ್ಪನಂ . . . ಶೀಡುಂ ಪರಿತಂದೊರ್ವಳ್ ನೋಡಿ ದಳೊಲ್ದು ರೂಪದಿಂ ಧರನಂ (ಸು ಕು ಮಾ. ೧೧–೧೩); ನೆಲ ನಳು ಕೆ ನಡದವ್ವ ದಂತೆ (ಕುವ್ಯಾದ್ಯಾ. ೧೨–೮). ೫. ಕಡೆಗಣಿಸು; ಉಪೇಕ್ಷಿಸು: ಪರುಷ ಕಲ್ಲೆಂದಳುಕಿ ಸುರತರು ಮರಮು ತೆಗೆಯೆಂದಮರ ಧೇನುವ ಪರರ ಮನೆಯ ಬಿಮಾಜಿ ಚಿಂತಾಮಣಿಗೆ ಕೈದುಮಿಡುಕಿ ಹರಳುಟ್ಟೆಗುಂ ದೆಂಬ ಪಾಖಿಗೆ ಪರಮಗುರು ನಾನಾದೆನ್ನೆ (ಕುವ್ಯಾಳ. ೩–೬೯).

ಅಳ್ಳಿಬಳ್ಳ = ಬೆದರಿ ನಡುಗು; ಭಯದಿಂದ ಶಕ್ತಿಗುಂದು: ಇದಿರಾದ ಸ್ತ್ರಿಪಾಳಕರಳ್ಳಿಬಳ್ಳಿ ಕಂಡಿತ್ತು ಸಮಸ್ತವನ್ನು ಗಳನಾಳುತನಮಂ (ಎಳ. II, ೧೦೩–೪೪; 1131); ನಡೆದರದೊರಂಗಿರರ್ ಮಡಿದರೊಡಿದರಳ್ಳಿ ಬಳ್ಳಿದರ್ (ಎಳ. XI, ದಾವಣ. ೪೪–೪೫; 1160).

[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಮಲ. ಅಳುಕ್ಕು; ತುಳು. ಅಲ್ಯು, ಅಳ್ಳು; ತೆಲು. ಅಲುಕು, ಅಳುಕು]

ಅಳ್ಳುಱ, ಅಳುಕ್ಕು (ನಾ). ಹೆದರಿಕೆ; ಅಂಜಿಕೆ; ಭಯ: "ಅಳ್ಳೆಂದು ಭಯಂ" (ಕಪ್ರಾ. ಪರಿ. ೨); ಎನ್ನವೊಲಾಗಲಳ್ಳಿಪಂ ಪರವತೆಯಾಗಿ ನಿಂದು . . . ಉಳಿದರ್ಗಳ್ (ಕಾದಂಪು. ೯೪೪); ಪುಲಿಯತ್ತಡಿಂದಳ್ಳು, ಪುಲಿಯಳ್ಳು (ಶಬ್ದಾಖ. ೩೦೩ ಪ್ರಯೋ). **ಅಳುಕ್ಕು**: ಅವಘಗೇನೋ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಅಳುಕು (ಯಾಪ). [< ಅಳ್ಳು]

ಅಳ್ಳುಱು (ಕ್ರಿ). ಭಯವನ್ನು ಹೊಂದು; ಭಯಪಡು: ಕರಿ ಸಿಂಂಂಂ ಕೋಪದಿಂ ಪಿಡಿದೆಱಿತ್ತು ಭೀಮಸೇನಗುರ್ವಿಸಿ ಪಾಂಡವಸ್ಸೈನ್ಯಮಳ್ಳುಜಲ್ (ಪಂಪಭಾ. ೧೧–೬೪); ಕೋಪಪಹಿದುರ್ಧರರರಮಂದೊಡಳ್ಳುಜದೆ ಕಾದುವರಾರೀಜಿಯಂಗದೇವನ (ಎಳ. II, ೧೩೨–೧೪; 1123); ನೆಜಿ ಮುನ್ನಂ ಸಮಜೋ ಆಮೋಘವಯಜೋಯೆಂಬುಕ್ತಿಯಂ ವೈತ್ಯ ಮಾಗಱಬದಿರ್ಂ ಮಱಿದಿರ್ದಪ್ಪೆಂ ನನಿತಂ ಕಂದಿರ್ದೂ ಮುಂದಿರ್ದುಮಳ್ಳು ಜವಾಂ ಮೆಯ್ಯಜಿದಿರ್ದಪ್ಪೆಂ (ಸುಳುಮಾ. ೧೨–೪೨); ಮುಸಲಂ ಗಗನದಿಪೆಟ್ಟಂದರಿಸೆಗಳಜ್ಜುಳ್ಳುಜಿ ನೆಲಸಿದತ್ತನಂತನ ಕರದೊಳ್ (ಜಗನಿ. ೭–೬೫). [ಅಳ್ಳು + ಉಱು]

ಅಳ್ಳಿ 'ಅಟ್ಟಿ'ಗೆ ನೋ.

ಅಳ್ಳಿ$_2$ (ನಾ). ದಟ್ಟವಾಗುವಿಕೆ ; ಸಂಮರ್ದ (?) : ಚಕ್ರಂ ಪ್ರಸನ್ನ ದಶದಿಕ್ಚಕ್ರಂ ಮುಂದಾಗಿ ನಡೆಯೆ ಸಭದೊಳ್ ರಥಚಕ್ರಾಕ್ರಮಣಕ್ಕಳಿಕೆ ವಸುಧಾಚಕ್ರಂ ಪಡೆಗಳ್ಳಯಾಗಿ ನಡುಗೆ ಸುರರ್ಕಳ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೩–೧೧೨); ಮದನಹರಂ ತಪೋಗ್ನಿಹುತಿಯಂ ತಗುಳ್ದಿಮೊಡದಂತೆ ನಿಂದುದಜಿನ (ನ)ಲ್ಕಾಲಕ್ಕತಯೋಗದಿಂದಿರ್ದ ವಿಮರ್ಶ ಮುಯ್ದನೋಳ್ ಪುದಿದ ಕುರುಳ್ ಸಮಾರಣ ಸಮಿಾರತಮಲ್ಕೆಯ ಪೂತ ಕಿಂಕಿರಾತದೊಳಿಜಗುತ್ತು ಪಿರಿಯಯ ಗಾವಳಂದಿನೊಪ್ಪಿ ತೋಱುಗುಂ(ಶಾಂತಿಪು.೧೧೧–೧೧೯).
[ಅಳ್ಳ್$_4$ + ಅಿ$_1$]

ಅಳ್ಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ಶಕ್ತಿಗುಂದಿಸು : ಅಳಿವಾರಾಯುಮಂ ಕಂದಿಸದು ಕದಡದಾರಾ ಗುಚ್ಚುಳ್ಳ ಧೈರ್ಯಂಗಳನಾರೊಳ್ಳಳ್ಳಿಸದು ಮಸು ಳಿಸದಾರಾ ಪೆರ್ಚದ ತೇಜಂಗಳಂ (ಕವಿಚ. II, 170 ಅರ್ಥಗರ್ಭ).
[ಅಳ್ಳು$_1$ + ಇಸು$_5$]

ಅಳ್ಳಿರುಳ್ (ನಾ). ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾದ ಕರುಳು ; ಕೋಮಲವಾದ ಕರುಳು : ನೆತ್ತರಿಂ ಜಿಣದಿನಲ್ಲಿರುಳಿಂದಮೆ ಭೂತಕೋಟಿಯಂ ತಣಿಸ ನೆಗಟ್ಟಿಯಂ ಪಡೆದ (ಎಳ. VIII, ಸಾಗರ. ೧೦೮–೨೧ ; ೧೪೭) ; ಅರಭಟರ್ಕಳುಳ್ತಿಱಲಿ ಬಾಸಿಗದಿಂ ನೊರೆ ನೆತ್ತರಿಂದ ಬಸ್ಮರತರ ಕುಂಕುಮ ದ್ರವದಿಂ (ಎಳ. VII, ಶಿತಾಂ. ೯೮–೧೦ ; ೧೦೩) ; ನಡುವಿನ್ನೊಳಳ್ಳರುಳ ನೊಸೆ ಮೈಯೆ ನೆಮ್ಮಲ ಕಾವನುರ್ಮವನ್ನಿತಿಯನುರ್ಜರಿರ್ದನಿರೆ ರಣಾಗ್ರಣಿ ಬಿಜ್ಜಲದೇವ ಭೂಭುಜಂ (ಎಳ. XI, ದಾವಣ. ೪೨–೩೩ ; ೧೬೭).
[ಅಳ್ಳ್$_3$ + ಕರುಳ್]

ಅಳ್ಳಿಡಿ (ನಾ). ದಟ್ಟವಾದ ಕೆಡಿ ; "ಸಣ್ಣ ಕೆಡಿ" (ಪಂಂಪಾ. ಕೋಪ) ; ದಶರಥನೆಚ್ಚಂ ನಿಡಿಲಿಳ್ಳಿಡಿ[ಪಾಠಾಂ. ಪೊಳ್ದಿಡಿ]ಗಳವಿಲಂಬನಂಬಟ್ಟುವಿನಂ (ಪಂಂಪಾ. ೩–೫೯). [ಅಳ್ಳ್$_4$ + ಕೆಡಿ]

ಅಳ್ಳಿಸು 'ಅಟ್ಟಿಸು' ನೋ.

ಅಳ್ಳು 'ಅಟ್ಟು' ನೋ.

ಅಳ್ಳುಡಿ (ನಾ). ಕೋಮಲವಾದ ಕುಡಿ : ಒಂದೆಲೆವೋದಕೊಂಕೆಯಿರ ದಳ್ಳುಡಿ [ಪಾಠಾಂ. ಡೊಲ್ಲು ಡಿ] ಬಾಲತಮಾಲಶಂಡದೊಳ್ ಮಂದ ಸವಿಾರಂ ಪೊಳೆವೞೀಲ್ (ಪಂಂಪಾ. ೩–೮೮). [ಅಳ್ಳ್$_3$ + ಕುಡಿ$_3$]

ಅಳ್ಳಿಸೆಜ್ಜೆ (ನಾ). ಮಂದವಾದ ಕೆಸರು ; ಗಟ್ಟಿಯಾದ ಕೆಸರು : ಪಣೆ ಪರುಡಲ್ಕೆ ಪರ್ವಿದೆರ್ದಯೆಳ್ಳ ಪೊಗಿದಳ್ಳಿಸಜ್ಜಂ ವೃಷಭಗಳಿಳ್ಳ ಪೊಣರ್ದುರ್ (ಅರ್ಜುನ. ೪–೧೩) ; ತೆರೆಗೊಡೆಳ್ಳ ತೆರೆಳ್ದು ನಿಜ್ಜಗಟ್ಟಿದ ಕತ್ತುರಿಯಳ್ಳಿಸಜ್ಜ್ [ಪಾಠಾಂ. ಯೊಳ್ಳಿಸಜ್ಜ್] (ವರ್ಧಮಾ. ೪–೬೩).
[ಅಳ್ಳ್$_4$ + ಕೆಸಜ್ಜ್]

ಅಳ್ಳೆ 'ಅಟ್ಟಿ' ನೋ.

ಅಳ್ಳೆಕಾಜಿ 'ಅಟ್ಟಿಕಾಜಿ' ನೋ.

ಅಳ್ಳೆಕಾಜ್ಜಿ (ನಾ). ಯಾಚಕ ; ಬೇಡುವವನು : ಬಂದುದಾಸೀನದಿಂ ಬೇಡಿದಿತ್ತಂಗೊಂದು ಪೋಪುದುಂ ಪರಿಧಾನಿಸೆ ನಂದಳ್ಳಕಾಜಕಂಗಳಂ (ಪದ್ಮಚ. ೫–೫೧). [ಅಳ್ಳ್$_4$ (< ಸಂ. ಅರ್ಥಿ) + ಕಾಜಿ]

ಅಳ್ತಿಗಾಳಿಗ (ನಾ). ವಿನೋದಕಜ್ಜಾಗಿ ಮಾಡುವ ಯುದ್ಧ : ಮಾಸಾಳು ಮಲ್ಲರು ವೆಂದಲಾದ ಮೇಳಯದಳ್ತಿಗಾಳಿಗರೊಳಗಾ ನ್ಪಸಬಾಲಕರ್ ದಿನವ ನೂಂಕುವರು (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೨–೮೮).
[ಅಳ್ತಿ (< ಅಜ್ಜಿ) + ಕಾಳಗ (< ಕಾಳಿಗ)]

ಅಳ್ತಿವಂದಿ (ನಾ). ಪ್ರೀತಿಪಾತ್ರನಾದ ಹೊಗೆಳು ಭಟ್ಟ : ಳಳುಪಿಪ ತಮ್ಮೊಡನಂದರ ಮಳ್ಳಳ ಳಳುಪಿದನ್ತಳಂದಿಗಳಾ... ಪೊಕ್ಕನು ತನ್ನ ಪಳ ಯವನಾ ರಾಜೇಂದ್ರ (ರಾಮಚಾ. ೧–೧೩೫). [ಅಳ್ತಿ (<ಅಜ್ಜಿ) + ವಂದಿ]

ಅಳ್ತಿವಡು 'ಅಟ್ಟಾವಡು' ನೋ.

ಅಳ್ಳರಿ (ನಾ). ದೊಡ್ಡಗುಹೆ, —ಕಣಿವೆ : ಆ ಕಾಲದೊಳ್ ದರಿಯು ಮಳ್ಳರಿಯುಂ ಕುಟಾ ಯುಂ ಕುತ್ತುಲುಂ . . . ಉಪನದಿಯುಮುಪ ಸಮುದ್ರಮುಂ ಪುಟ್ಟಿ (ಪಂಂಪಾಮ. ೧–೪೧ ವ).
[ಅಳ್ಳ್ + ದರಿ$_1$]

ಅಳ್ಳಿರೆರ್ (ನಾ). ಕಿ ಚ್ಚಾದ ಕಾಂತಿ (?) : ಜಾಳುಕ್ಕಮಹಿಷಕಣ ಕೂರ್ಚ್ಚಾಳಳ್ಳಿರ್[ಪಾಠಾಂ.ಜ್ಜಿ]ರೊಳಗೆ ನೋಡೆ ಪೊಳೆವುತ್ತಿರ್ಪ್ಪಾ ಬಾಳಗೆರೆ ಯೊಡುವನ ನರಪಾಳ ಗಜಘಟೆಗಳಂದೊಂದಱಳ್ಚಿರಿಯೋಡೆ (ಎಳ. VII, ಶಿತಾಂ. ೧೩೭–೨೦ ; ೧೧೪). [ಅಳ್ಳ್$_3$ + ಸಿರ್ರ್$_2$]

ಅಳ್ಳೆತ್ತಿ, ಅಳಿನೆತ್ತಿ (ನಾ). ೧. (ಎಳೆಯ ಮಗುವಿನ) ಮೃದುವಾದ ನೆತ್ತಿ ; ಕೋಮಲವಾದ ನೆತ್ತಿ. ೨. ಆಮಶಂಕೆ (ದಕ). ಅಳಿನೆತ್ತಿ : ೧. "ಅಳಿನೆತ್ತಿ – ಕೊಸಿನ ನೆತ್ತಿ" (ಜಾನಪೋ. ೧೫೫) ; ಭ್ರೂಣದ ಮತ್ತು ಎಳಮಗುವಿನ ತಲೆಬುರುಡೆಯ ಗೋಡೆಮೂಳೆಗಳ ಪಕ್ಕಕೋನಗಳಲ್ಲಿ ಸೂಕ್ಷ್ಮ ಜರ್ಮಾವರಣವು ಅಕಾಲಕ್ಕೆ ; ಅಳಿನೆತ್ತಿ : ಸುಳಿನೆತ್ತಿ (Fontanelle. ೧೦೪೭). [ಅಳ್ಳ್$_3$ + ನೆತ್ತಿ]

ಅಳ್ಳೆಲ (ನಾ). ಜೌಗುನೆಲ ; ಜವಳು ನೆಲ (ದಕ. ೬).
[ಅಳ್ಳ್ + ನೆಲ]

ಅಳ್ಳು$_1$ (ನಾ). = ಅಳ್ಳು$_2$: "ತಾಳ್ದಿನಲಳ್ಳಂಗೆ ನಾಮಂ" (ಚತುಪ್ರ. ೫೬). [< ಅಳ್ಳು$_2$?]

ಅಳ್ಳು$_2$ 'ಅಳಿವು' ನೋ.

ಅಳ್ಳು$_3$ 'ಅಟ್ಟಿಪು' ನೋ.

ಅಳ್ಳೆದ (ನಾ). ಮಂದವಾಗಿ ಸುರಿಯುವ ಮದ ; ಗಟ್ಟಿಯಾದ ಮದ : ಇಸನದತ್ತ್ಯ ನಿಂದುಜದೆ ಕಾದದೆ ಗೆಯ್ದದೆ ಧಾರೆ ಪೀಳ್ದ ದಂದಿನ ಘಟಿಯಾನೆಯಳ್ಳ [ಪಾಠಾಂ. ಟ್ಟ] ದದ ಧಾರೆಯೊಳಮ್ಮದಂ (ಎಳ. VII, ಶಿತಾಂ. ೧೩೭–೧೪೪ ; ೧೧೪). [ಅಳ್ಳ್ + ಮದ]

ಅಳ್ಳಿದುಳ್ (ನಾ). ಮೃದುವಾದ ಮಿದುಳು : ಪರಮಯಂಳಕದಂತೆ ಪೂಜಮಟ್ಟದೆ ಸೂಳಿಜುವ[ಪಾಠಾಂ. ವೊ]ಳ್ಳಿದುಳ್ ಸಿಡಿಲ್ಪರೆ ಪೆಜಸಾರ್ದರ ನಶ್ಮೆದಗರಂದದೆ ತಾಗುವ (ವರ್ಧಪು. ೪–೫೭) ; ಮೋಳವನ್ಳಿ[ಪಾಠಾಂ. ಳುಮು]ಮಳುಗೆ ಖಜಪ್ಪರಿಂಗೆ ಪಾಂಡ್ಯನ ತಾಳಿಜಳ್ಳೆ ನೇಪಾಳನ ಬೆಂಡ ಸೂಂಟಿಗೆಗೆ (ಎಳ. IV, ಹುಣಸ. ೧೩೬–೧೭ ; ೧೬೭) ; ಬೀರರಳಿಮ[ಳ್ಳಿ]ದುಳುದಿರ್ವ್ವನ್ನಸ್ಸಳಿ ಸಂಗರದೊಳು ಚಲದಂಕರಾಮಗಗ್ಗದ ಹನ್ನಸ ನಾಂತಜಂದನಾಜಭಯಂಕರನಸ್ಸ ಸಂಕರನು (ಸೌಇಇ.XX, ೧೩೬–೯ ; ೧೧೬). [ಅಳ್ಳ್ + ಮಿದುಳ್]

ಅಳ್ಳು 'ಅಲ್ಲು' ನೋ.

ಅಳ್ಳಂಕೆ (ನಾ). ದಿಗಿಲು ; ಭಯ (?). 'ಅಳ್ಳಂಕಗೊಳ್ ಪರಾ. [?]

ಅಳ್ಳಂಕಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ದಿಗಿಲುಗೊಳ್ಳು ; ಭಯಹೊಂದು (?) : ಳ್ಳಿರುವ ನಾಯಿ ಸುತ್ತಲು ಪಂಯೆ ನಾಳಿವಿದಲ್ಳಂಕಗೊಂಡು ಹೋಗ ಲ್ಪಾದಿಟ್ಟಿಡೆಂಗಳಿದಬಲನನಾರಯುತ್ತ . . . ಹಿಂದೆ ಮರಳ್ದಲ್ಳಂಕಲಂ (ಹಜಚಾ. ೬–೧೧೦). [ಅಳ್ಳಂಕ + ಕೊಳ್$_1$]

ಅಳ್ಳಕೆ, ಅಳಕ್ಕ (ನಾ). ೧. ಸಡಿಲ ; ಬೇಕಾದ ಆಳತೆಗಿಂತ ಹೆಚ್ಚಾಗಿರುವುದು : ಅವರು ಕನ್ನಡಕ ಹಾಕಿಕೊಂಡಿರುತ್ತಾರೆ ಮತ್ತು ಅಳಕ್ಕ ವಾಗಿ ಕೋಟು ಹಾಕಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾರೆ (ಕಾ ಲೆ ಮ. ೩೩). ೨. ನಿರ್ಬಂಧ ಹೆಚ್ಚಿಲ್ಲದಿರುವುದು ; ಸಡಿಲವಾದ ಕಟ್ಟು : ಧರ್ಮವೆಂಬುದರಲ್ಲಿ ಅಂಥ ಸಮಭಾವವಿರುತ್ತದೆ. ಅದರಲ್ಲಿ ಕಟ್ಟುನಿಟ್ಟು ಉಂಟು ಅಳಕ್ಕವೂ ಉಂಟು, ಹದ್ದುಬಸ್ತೂ ಉಂಟು (ರಾಜ್ಯಶಾ. ೨೦೦). **ಅಳಕ್ಕೆ** : ೧. ಕೈಗೆ ಕಟ್ಟದ ಕಂಕಣ ಅಳತವಾಗಿದೆ (ರೂಢಿ).

ಅಳ್ಳಕಮಾಡು = ಸಡಿಲಗೊಳಿಸು; "ತೆಳ್ಳಗೆ ಮಾಡು; ಕೃಶ ಮಾಡು; ವಿರಳಮಾಡು; ಅಳ್ಳಕಮಾಡು . . ." (Attenuate. ಇಂಕನಿ). ಅಳ್ಳಕವಾಗು=ಗಟ್ಟಿಯಿಲ್ಲದಿರು; ನೀರಾಗಿರು: ದೋಸೆಹಿಟ್ಟು ತುಂಬಾ ಅಳ್ಳಕವಾಗಿದೆ (ರೂಢಿ). [ದೇ ॥ ತಮಿ. ಅಳಕಂ = ನೀರು]

ಅಳ್ಳಗೆ (ಅ). ಉದುರಾಗಿ; ಬಿಡಿಬಿಡಿಯಾಗಿ: ಅನ್ನವನ್ನು ತುಸು ಅಳ್ಳಗಾಗಿ ಮಾಡಿ ಗೊಡ್ಡುಸಾರು ಮಳ್ಳಿಸುತ್ತೇನೆ (ಜನನಾ. ೪೨).
[< ಅಳ್ಳಕ]

ಅಳ್ಳಬರು (ಕ್ರಿ). ಅಡ್ಡವಾಗಿ ಬರು; ಅಡ್ಡಿಯಾಗು (?): ಸುರ ಮಥನ ನೀನಳ್ಳಬಾರದಿರರೆಗಳಿಗೆಯೊಳಗೀಗ ಗರಳದಲುರುಹಿ ತೋಱುವೆ ವೆನುತ ಹರಿದರು ಬಾಣಸಿಗರಂದು (ಪ್ರಹ್ಲಾಚ. ೭–೭೮).
[ಅಳ್ಳ ? + ಬರು (< ಬರ್)]

ಅಳ್ಳಮ್ಮಗವುಂಡ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಅಳ್ಳಮ್ಮಗವುಣ್ಡರ ಮಗ ಜೋಳನಿಳ್ದ ಜಿತೇನಲಭ್ಯತೇ (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೨೪–೪; 970).
[ಅಳ್ಳಮ್ಮ$_0$ + ಗವುಂಡ (< ಗಾಮುಂಡ)]

ಅಳ್ಳಾಗು (ಕ್ರಿ). ಸಡಿಲವಾಗು: ತಲೆ ಎಲುವು ತೀರಾ ಅಳ್ಳಾಗಿದೆಯಂತೆ (ಕುರಿಹಿಂ. ೫೫). [ಅಳ್ಳು ? + ಆಗು$_1$]

ಅಳ್ಳಾಟ 'ಅಲ್ಲಾಟ' ನೋ.

ಅಳ್ಳಾಡಿಸು 'ಅಲ್ಲಾಡಿಸು' ನೋ.

ಅಳ್ಳಾಡು 'ಅಲ್ಲಾಡು' ನೋ.

ಅಳ್ಳಾಳನಾಥ 'ಅಲ್ಲಾಳನಾಥ' ನೋ.

ಅಳ್ಳಿಕುಂಚ (ನಾ). ಅಣಿಲು; ಅಳಿಲು: ಅಳ್ಳಿಕುಂಚಗಳು ಮರದಮೇಲೆ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಓಡಾಡುತ್ತವೆ (ರೂಢಿ). [ಅಳ್ಳಿ$_0$ + ಕುಂಚ ?]

ಅಳ್ಳಿಬಲೆ (ನಾ). (ಕರಾ) ದೊಡ್ಡ ಕಣ್ಣಿನ ಮಾರಿಬಲೆ.
[ಅಳ್ಳಿ$_0$ + ಬಲೆ]

ಅಳ್ಳಿರಿ 'ಅಳ್ಳಿಱಿ$_1$' ನೋ.

ಅಳ್ಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ಅರಳಿಸು; ದೊಡ್ಡದು ಮಾಡು; ಉಬ್ಬಿಸು: ಬಸುಜಂ ಕಣ್ಣನಳ್ಳಿಸುತೆ ಮೆಳ್ಳಿಸುತಲಂತಕಾಂತಕನ ನಗಿಸುತೆ ಸೊಗಸುತಂ ಭೃಂಗಿ ನಟಿಸಿದ ನವನಾಟ್ಯವ (ಮದೇಪು. ೧–೩೭). [< ಅರಳಿಸು < ಅಲರಿಸು]

ಅಳ್ಳಿಱಿ$_1$, ಅಳ್ಳಿರಿ (ಕ್ರಿ). ೧. ಅಲುಗಾಡು; ಸ್ಪಂದಿಸು; ಅದುರು: "ಅಳ್ಳಿಱಿ – ಸ್ಪಂದನೇ" (ಶಮಧಾ); ಅಳ್ಳಿಱಿಯೆ ಹರಿಕೇತು ನಭದೊಳ್ ಮಿಱುಗುವ ಚೆಂಬೊನ್ನರಥದನಶ್ವತ್ಥಾಮಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೦–೫೭); ಮಜ್ಜನಕ್ಕೆಱೆವುತಳ್ಳಿಱಿದು ತಪ್ಪಿ ತಡಬಡಿಸುತಂ (ಹಲಾರ. ೯೦–೧೫); ಎಮ್ಮೊಡಲೊಳಳ್ಳಿಱಿವುತಿಪ್ಪಳಲ ಬೇಗೆಯ ಬೆಂಕಿಯುರಿ ನಿನ್ನನಿಱಿಯದೇ (ಹಚಕಾ. ೯–೭); ಒಡನೆ ನೆಲನಳ್ಳಿಱಿಯೆ ವಾದ್ಯದ ಗಡಣ ಮೊರೆದುದು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೮–೨೧). ೨. ನಡುಗಿಸು; ಅಲುಗಾಡಿಸು: ಕಟ್ಟಲೆಯ ನಲೆವ ಸೊಡರ್ಗುಡಿಗಳನೀಯಳ್ಳಿಱಿದಲೆವುವು ಬನದೊಳಗುಳ್ಳಲರ್ದು ಜ್ಜ್ವಳಿಪ ಚಂಪಕಪ್ರಸವಂಗಳ್ (ಆದಿಪು. ೧೧–೬೭); ಮಂತ್ರಸಿದ್ಧಿಗಮ ರೇಂದ್ರನನಳ್ಳಿಱಿವಂತೆ ನೀಳ್ದಗುರ್ವಿನ ಗಱಿಯೆತ್ತಿ ಬಂದನವನೊರ್ವನ ಪೂರ್ವಿಗನಿಂದ್ರಜಾಲಿಗಂ (ಲೀಲಾವ. ೪–೭೫). ೩. ಚುಚ್ಚು; ತಿವಿ: ಕೋಗಿಲೆಗಳೆಡೆವಿಡದುಗುರ ಮೊನೆಯೊಳಳ್ಳಿಱಿಯೆ ಸುರಿವ ಸಹಕಾರ ಫಲ ರಸದ ಸೋನೆಗಳಿಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೧೦೧೦); ಜಯಪತಾಕೆ ನಭಮನಳ್ಳಿ ಱಿಯೆ (ಪಂರಾಮಾ. ೩–೬೦ ವ); ನಗರನಗರಿಯೊಳೆಸೆವ ದೇವಾಲಯಂ ಗಳಿಂ ಮುಗಿಲನಳ್ಳಿಱಿವ ಘನಮಾಡ ಕೂಟಂಗಳಿಂ (ಮಲುರ. ೮–೧೬); ಅಳ್ಳಿಱಿದುದು ಮಾನಸಮಂ ತಳ್ಳಂಕಂ (ಶಬಶಂ. ೪–೯೦). ೪. ಧ್ವನಿ ಮಾಡು; ಗರ್ಜಿಸು; ಆರ್ಭಟಿಸು: ಸೂಳುಮಿಗಲಳ್ಳಿಱಿವ ನಿಸ್ಸಾಳೋಳಿಗಳ ತಂಬಟದ ಕೊಂಬಿನ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೬–೯); ಅಳ್ಳಿಱಿವ ವಾದ್ಯರವಮೊಡನೆ ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡಮಂ ತೀವೆ ಬರುತಿರ್ದಂ (ಚಿಬಪು. ೩೨–೪೩); ಸೊರ್ಕಿನಿಂದಳ್ಳಿಱಿವಾ ಶಿವಾಜಿಸುತ ಶಂಭುಜಿಯೇಱ್ಗೆಯ ನುರ್ಬು ಕೊರ್ಬುಮಂ ತೆಳ್ಳನೆಗೆಯ್ದಂ (ಚಕಬಿ. ೫). ಅಳ್ಳಿರಿ: ೨. ಆ ಗಡಿಯೊಳಿರ್ಪ ಸೈನಿಕರಾಗಿಸಿದುದ್ಭಟ ಶತಘ್ನಿಗಳ ಗಾವರದುರ್ಬಾಗಳ್ ಜಯನಿರ್ಘೋಷದ ಯೋಗಂಬಡೆದಾದಮಳ್ಳಿರಿದುದೆಣ್ದೆಸೆಯಂ (ಮರಾಚ. ೬–೯೫).

ಅಳ್ಳಿಱಿದಾಡು = ಸಂಚರಿಸು; ಅಲೆದಾಡು; ಅತ್ತ ಇತ್ತ ಓಡಾಡು: ನೀಡನಿಕಾಯದತ್ತಲಾದಂ ಮನಮಿತ್ತುವೆಣ್ದೆಸೆಯೊಳಳ್ಳಿಱಿ ದಾಡುವ ಪಕ್ಷಿಸಂಕುಳಂ (ದಶಕು. ೧೧–೨); ಈ ಕಳ್ಳಿಯ ಬೇಲಿವಳ್ಳಿ ಯೊಳಗಳ್ಳಿಱಿದಾಡುತೆ ಜಳ್ಳವೋದೆವು (ಅಪ್ರತಿ. ೧೪–೩೮).
[ಅಳ್$_0$ + ಇಱಿ$_1$]

ಅಳ್ಳಿಱಿ$_2$ (ನಾ). ಧ್ವನಿ; ಶಬ್ದ; ಸದ್ದು: ನರನ ನಿಷ್ಠುರ ಸಿಂಹರವವಿದೆ ತುರಗದಳ್ಳಿಱಿ ಸಾಱುತಿದೆ ಸಂಗರಕೆ ಸಾಹಸಮಲ್ಲ ಮೊಳಗಿದನೆಂದನಾ ದ್ರೋಣ (ಕುವ್ಯಾವಿ. ೭–೧೪). [< ಅಳ್ಳಿಱಿ$_1$]

ಅಳ್ಳಿಱಿಸು (ಕ್ರಿ). ಅಲುಗಿಸು; ಅದುರುವಂತೆ ಮಾಡು; ಸ್ಪಂದನ ಗೊಳಿಸು; "ಬಾರಿಸು" (ಚತುನಿ. ೮೭ ಕಿ); ಆ ತನೂದರಿಯರಾ ನಾಭೀಯನ ಮನಸ್ಸರಸ್ತಟಮಂ ತಮ್ಮ ವಳಿತ್ರಯ ತರಂಗಂಗಳಿಂದ ಮಳ್ಳಿಱಿಸಿಯುಂ (ಆದಿಪು. ೮–೨೪ ವ). [ಅಳ್ಳಿಱಿ$_1$ + –ಇಸು$_3$]

ಅಳ್ಳು$_1$ 'ಅಲ್ಲು$_2$' ನೋ.

ಅಳ್ಳು$_2$ (ನಾ). ಅಂಗಡಿ ಸಂತೆಗಳಲ್ಲಿ ಧಾನ್ಯ ಅಳೆಯುವ ಕೂಲಿಗಾಗಿ ಕೊಡುವ ಧಾನ್ಯ: ಶ್ರೀ ಭೈರವದೇವರ ಸನ್ನಿಧಿಯ ಸಂತೆ ಕಿಲವಾಗಿರ ಲಾಗಿ ಪ್ರತಿಹುಟ್ಟಿಸಿ ಅಳ್ಳು ಅಡಿಕಾಸು ಸಹ ದ್ರವ್ಯಮುಖದಿಂ ದೇವರ ದೇವತಾರಾಧನೆಗೆ (ಸೌಇಇ. IX–ii, ೫೩೨–೯; 1530).
[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಅಳ್ಳು]

ಅಳ್ಳೂಮ (ನಾ). ಅಣಿಲು; ಅಳಿಲು; ಇಣಿಚಿ (ದಕ. ಕಿ). [?]

ಅಳ್ಳೆ$_1$ (ನಾ). ೧. ಹೊಟ್ಟೆಯ ಒಂದು ಪಕ್ಕ; ಪಕ್ಕೆ: ಮಡಕಾಲ್ ಕಣ್ಕಿವಿ ಮೂಗು ಬಾಯ್ ಬಸಿಱುಗುರ್ ಪುರ್ವಳ್ಳೆ ಪಲ್ ಕೆಕ್ಕೆ ಕಾಲಡಿ ಯೆಂದಿಂತಿವನುರ್ಚಿಪೋದುವಿಸೆ ತತ್ಸೌಜನ್ಯ ಕಂದಾಂಕುರಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೪–೧೭); ಅಳ್ಳೆ[ಪಾಠಾಂ.ಮೆಳ್ಳೆ]ಯಂ ಕುತ್ತೆಯುಮಿರ್ಕುಳೊಳೊತ್ತೆಯುಂ (ಅಜಿಪು. ೧೧–೧೦ ವ); ಉಗಿದು ಹಾಯ್ಕುವ ಖಳನ ನಿಡುದೋಳುಗಳು ಬಳಲಿದವಳ್ಳೆಹೊಯ್ದವು (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧೩–೨); ಕಿಡಿಗೆದಱುವ ಬಾಯಿ ಮಿಂಚೇಳ್ವ ಕಣ್ಣಸುಮಿಡಿವಳ್ಳೆ ನಸುಹೆಚ್ಚಿದುಸುರು (ಭರಚ. ೧೪–೧೨).
[ದೇ. ॥ ಮಲ. ಅಳ್ಳೆ; ತುಳು. ಅಳ್ಳೆ, ಅಲ್ಲೆ]

ಅಳ್ಳೆ$_2$ (ನಾ). ಪೊಳ್ಳಾಗಿರುವಂಥದು; ಸಡಿಲ; ಶಿಥಿಲ; ದುರ್ಬಲ. 'ಅಳ್ಳೆಗೊಂಬು', 'ಅಳ್ಳೆಜೊಳ್ಳೆತನ' ಪರಾ. [?]

ಅಳ್ಳೆ$_3$ (ನಾ). ಏಡಿ: ಈ ಬಾಣಗಳೂ . . . ನನ್ನ ಕವಚವನ್ನು ಹೊಕ್ಕು ಅಳ್ಳೆಯ ಬಸುರುಹೊಟ್ಟೆಯನ್ನು ಸೀಳಿಕೊಂಡು ಹೊರಡುವ ಮರಿಗಳ ಹಾಗೆ ನನ್ನ ಪ್ರಾಣಗಳನ್ನು ಅಪಹರಿಸುತ್ತವೆ (ಕೃವಾಭೀ. ೧೮೮). [?]

ಅಳ್ಳೆಕುಡಿ (ನಾ). ಪಕ್ಕೆಯ ಕಡೆ; ಅಳ್ಳೆಯ ತುದಿ (ದಕ. ಕಿ).
[ಅಳ್ಳೆ$_1$ + ಕುಡಿ$_2$]

ಅಳ್ಳೆಗುಕ್ಕು (ನಾ). ಪಕ್ಕೆಯನ್ನು ತಿವಿಯುವುದು: ಭಾವ ಸಿಕ್ಕಿದನೆಂದು ಸಭೆಯ ವಿಭಾವರೀಚರರುಬ್ಬಿ ನಗೆಯಲಿ ಪಾವಮಾನಿಯ ಮುಕ್ಕುಱಿಕ್ಕಿ ದರಳ್ಳೆಗುಕ್ಕಿನಲಿ [ಪಾಠಾಂ. ಗುತ್ತಿನಲಿ] (ತೊರರಾ. ೫–೭–೪೬).
[ಅಳ್ಳೆ$_1$ + ಕುಕ್ಕು$_2$]

ಅಳ್ಳೆಗುತ್ತು (ಕ್ರಿ). = ಅಳ್ಳೆಗುಕ್ಕು. 'ಅಳ್ಳೆಗುಕ್ಕು' ಶಬ್ದದ ಪ್ರಯೋಗದ ಪಾಠಾಂತರವನ್ನು ನೋಡಿ. [ಅಳ್ಳೆ$_1$ + ಕುತ್ತು$_2$]

ಆಳ್ಕೆಗೊಂಬು (ನಾ). ಸಣ್ಣಕೊಂಬೆ ; ತೂರಲು ಕೊಂಬೆ ; ರೆಂಬೆ : ತೆಂಙಂಬಿನಲ್ಕೆಗೊಂಬಿನೊಳ್ ಸಾಯ್ದುದುಮೊಂದೆ ಪಣ್ಣ ರಸಮಂ ಸವಿಪಾಜದೆ ಜಂಂಬು ವಂ ಕೆಲಕ್ಕುಯ್ದುದುಂ (ಕಾಂ ಪು. ೧-೬೩) ; ಮಾಮರದಳ್ಕೆಗೊಂದಿನೊಳ್ ಮಿಳರ್ದಳವಳ್ಕುಬಾಲಂ . . . ಎಂಬಿನಂ ಮಂಕನೊಳ್ ಮುಗುಪಾಸೆರೆಂ (ಆ ಜಿ ಪು. ೬-೨೩) ; ತಳ್ತ ನಾನಾವಿಧ ದಳ್ಕಳ ಗೊಂಬು ಸೆಳಗೊಂಬೆಳೆಗೊಂಬುಗಳಿಂದಮೊಪ್ಪುವಿನ್ನಮಿನ . . . ಸೊಂಬೆಸೆಗುಂ ವನಾತದೊಳ್ (ಜ ಗ ವಿ. ೧೪-೨೬) ; ನಡೆಗಳೊಳಂಬೆ ನುಣ್ಣಾರುಳೊಣಾದಿ ತೋಳ್ಗಳಿಳಳ್ಕೆಗೊಂಬು (ಕಬ್ಬಿಗ. ೯೨).

[ಆಳ್ಕ್ + ಕೊಂಬು.]

ಆಳ್ಕೊಬ್ಬು (ನಾ). ಕೊಬ್ಬು ; ಮೈಕೊಬ್ಬು (?) : ಕೊಳ್ಳದೀ ಧನು ವಿತಕನಿಪ್ಪನೊಳಳ್ಕೆಗೊಬ್ಬುನೊಳಾಂ . . . ಬಿಲ್ಲ ಬಿಡದವಯಲಿ ದಿಜ್ಜನು (ಕುವ್ಮಾಕ. ೩೦-೨೩). [ಆಳ್ಕ್ + ಕೊಬ್ಬು (< ಕೊರ್ವ್ಕ್)]

ಆಳ್ಕೊಳ್ಳೆತನ (ನಾ). ನಿಸ್ಸಾರವಾಗಿರುವುದು : ಮುಸು ಮುತ್ತಂತೆ ತೆರಳ್ದ ತನ್ನ ಮೊಗಮಂ ಕಂಡಳ್ಕೊಣೆ ಕೂಡೆ ಜೊಲ್ಲು ಸಡಿಲ್ದುರ್ದೊಡೆ ಲಳ್ಕೊಳ್ಳೆತನಮಂ ಮೆಱ್ಚಾಗನೇಗೆ (ಅವಿಚಿ. ೨-೪೫).

[ಆಳ್ಕ್ + ಕೊಳ್ಳೆ + -ತನ]

ಆಳ್ಕೊಳ್ಯೆಯ (ನಾ). ನಿಸ್ಸಾರನಾದವನು ; ಅಶಕ್ತ : ಅಧಿಗಳು ಮನೆಕಯಿವಕ್ಕಾಧಿಗಳಂ ಬಾಧಿಸುತ್ತುಮಿರೆ ನರಜಣ್ಮಾಂಭೋಧಿಯೊಳ್ ಗರ್ದುರ್ ಮುಂತಪಿರೋಧಿಗಳಳ್ಕೆಯಾಳಳ್ಕೆಜೊಳ್ಳೆಯನಾದೆಂ (ಆ ಜಿ ಪು. ೨-೮೩). 'ಆಳ್ಕೆ ಮೊಳ್ಳೆತನ' ಪರಾ. [ಆಳ್ಕ್ + ಕೊಳ್ಳೆ + -ಯ್]

ಆಳ್ದೆದೆ 'ಆಳ್ಕೆದೆ' ನೋ.

ಆಳ್ದೆದೆಗೊಳ್ಳು (ಕ್ರಿ). ಎದೆಗೆಡು ; ಧೈರ್ಯಗುಂದು ; ಧೃತಿಯಿಲ್ಲವಾಗು : ಒಡಲಿಂದುವು ರಣವಾದ್ಯಜಯವಳ್ಕೆದೆಗೊಳಲು ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡ (ತೊರಣ. ೬-೧೭-೧೩).

[ಆಳ್ದೆದೆ (< ಆಳ್ಕೆದೆ) + ಕೊಳ್ಳು (< ಕೊಳ್ಳ್_೨)]

ಆಳ್ಪಾಜಱು (ಕ್ರಿ). ಪಕ್ಕೆಗಳು ಹೊಡೆದುಕೊಳ್ಳು, —ಕಂಪಿಸು : ಕ್ರೌಞಗಳಾ ಆಕಾಶದಲಿ ಸುರರಾಜುತಿಗಳಳ್ಕುಪಿಸಿದುವ್ ಕವ್ಯಸ್ಥಿತಿಗಳೊ ನರಿಸಿದವ್ ಧಾರ್ಮಿಕರೆಲ್ಲರಾಜ್ಞಾಜಱದವು (ಪಾಶಾಂ. ಆಳ್ಪಾಜಱರು) (ತೊರಣ. ೧-೮-೪೬). [ಆಳ್ಪ್ + ಪಾಜಱು]

ಆಳ್ದೆರ್, ಆಳ್ದೆದೆ (ನಾ). ೧. ನಿಡುಗುವ ಎದೆ : ದೇಸಿಯನಾಂತು ವಿಕಾಸದಿಂದಿಱುಂಕಿದ ನಿಜಗಂಡರಳ್ದೆರಿಗಳಂ ತುಜಪೌರೀಯನುಂಟು ಮಾಡುನಂದದೆ ನಿಡುಗಳ್ಳೊಳ್ ನಡೆ (ಪಂಚಭಾ. ೪-೬೫) ; ಪೌದನಂಗಳೊಳ್ ಕುಸುಮಸೌರಭ ಸಾರಸಮಿರ ಮಂದಸಂಚಾರದಿಂ ಪಾಂಥರಳ್ದೆರ್ದಯನಾರಿಸುವಂಗಜಬಾಣಮೋಲ್ತ ಹುಂಕಾರದಿಂ (ಪಂ ರಾ ಮಾ. ೧-೧೦೮) ; ಅಳ್ದೆರ್ ಡಕ್ಕೆತಾಯ್ (ಅನಂಪು. ೩-೪೮) ; ಎಕ್ಕೆವಾಲು ವಳ್ಕೆರ್ದೆಯುಂ (ಉಸುಮಾ. ೧೩-೪೬). ೨. ಚೆಂಚಲಿವಾದ ಮನಸ್ಸು : ಅಬರೆಯರಳ್ದೆರ್ದಗಳ್ ಪುರುಷಗುಣಮನಲಿದಿಜಗುಗುಮೇಗೆ (ಅವಿಚಿ. ೧೨-೧೬) ; ಅನಂವಮಾಲಿಂಗನಮಳ್ದೆರ್ದೆಯೊಳ್ ಮುಱುಗಿರ್ದಳ್ದೆರ್ದೆ ಮೂಡದಂತು ಕುವರಂ ಕೂಡಿರ್ದನಬ್ಜಾಕ್ಷಿಯೊಳ್ (ಅರ್ಧನೇ. ೩-೧೦೭). ೩. ಹೆದರುವ ವ್ಯಕ್ತಿ ; ಭಯಪಡುವ ವ್ಯಕ್ತಿ : ಕಳ್ದರ್ದಿ, ಅಳ್ದೆರ್ದಿ (ಭಾಷಾಭೂ. ೧೫೦ ಅಪಾ). 'ಕಡುಗಲ್ದಲ್ದೆರ್' ಪರಾ. **ಆಳ್ದೆದೆ** : ೧. ಆಳ್ದೆಯು ಮನ್ನೆಯರೊಡ್ಡಿನ ಜೊಳ್ಳುಗರ ಕಟವಾಯು ಕೊರ್ಯ (ಉವ್ಯಾದ್ಯಾರ. ೩-೨೦) ; ಅಳ್ದೆದೆಯಲು ರೂಪಾಣಿಯೊಟ್ಟುಳು ಲಕ್ಷ್ಮಿಯಲ್ಲದೆ ನಿನಗೆಲಸಿದಳು (ಭ ಗ. ೧೪-೬೩) ; ಅಂತಹ ಧೀರ ದಳಪತಿಯನ್ನು ಕೆಂಪ ಮಾತ್ರಕ್ಕೆ ಎಂತಹ ಅಳ್ದೆದೆಯ ಸೈನಿಕನಾದರೂ ಉತ್ಸಾಹದಿಂದ ಯುದ್ಧ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದನು (ಸವಚಿ. ೫೨).

ಆಳ್ದೆದೆಯಾಗು = ಭಯವುಂಟಾಗು : ಸುರಪುರಕೆ ಸಂಧಾನವೋ ನಾನಱಿಯೆನಳ್ದೆದೆಯಾದುದೆಗೆದಂ (ಕುವ್ಮಾಕ. ೧೪-೧೧).

[ಆಳ್ + ಎದೆ]

ಆಳ್ದೆರ್ದತನ (ನಾ). ಅಂಜಿಕೆ ; ಅಧೈರ್ಯ : ಆಳ್ದೆರ್ದತನವ ಕಾಣಿಸ ದೊಯ್ವನೆ ತನಗುಳ್ಳ ವಿದ್ಯಾಳಲಿಗಳು ಒಳ್ಪದಂತೆ ತೋಱಿಸಿದಳು (ಕುರಾಸಾಂ. ೨೫-೧೮) ; ಆತ್ಮನೊರ್ವರ ಮಲೀನಸಂಗಳಂ ಕೋಧಿಪೆ ನೆಂದಿನಳ್ದೆರ್ದತನಂ ಬಿಡದಾಯ್ತು (ಅಪರಾ. ೨೩). [ಆಳ್ದೆರ್ + -ತನ]

ಆಳ್ದೆರ್ದವಡೆ (ಕ್ರಿ). ಅಧೀರತೆಯನ್ನು ಪಡೆ ; ಹೆದರು : ಆಯತಿ ಗೆಟ್ಟಳ್ದೆರ್ದವಡೆದಱಿವನ ಬೀಯಂದೆ ಮಱಿಪೊಱಗಿದಳು (ಜ ಯಶಾ. ೪-೩೬). [ಆಳ್ದೆರ್ + ಪಡ್]

ಆಳ್ದವಿಳ್ದೆ (ನಾ). ಚದರಹೋಗುವುದು ; ಹರಿಹಂಚಾಗುವುದು.

ಆಳ್ದವಿಳ್ದೆಯಾಗು = ೧. ಚದರಿಹೋಗು ; ಅಸ್ತವ್ಯಸ್ತವಾಗು : ಅಂಬರಂಬರಂ ಬಗಿದು ಸಮಿರ್ ತೆರೆಗಳಂಬ ಗಿರಿಗಳ ಮೇಗೆ ಕೃತಕಗಿರಿ ಗಳರ್ಪಿಂತಿರ್ದಂತರ ನೀಹಾರರಿ ಕಿನ್ನರಸ್ತ್ರೀಯರಮನೋಜ್ಞವಟ್ಟು ಬರ್ಪ ಶಂಖದ ಬಳ್ಪನಳ್ಕಗಳುಮನಳ್ದವಿಳ್ದೆಯಾಗಿ ಪೋಗಲೀಯದೆ (ಆ ರಾ. ೧೨-೬೯ ವ) ; ಪಗಲಿನನುವರದೊಳಳ್ದವಿಳ್ದೆಯಾದ ಪಾಂಡವರಿರುಳೊಳ್ ಗೆಲ್ದನೆಂದು (ಪಂಪಭಾ. ೧೨-೪ ವ) ; ಬಲವಪ್ಪಿಪಕ್ಷ ಕ್ಷಿಂಕದಳ್ಳಾಹಿಣೀಬಲ ಪುನಃಪುನರಾಗಮನ ಸಂಭವ್ಟದಿಂದಳ್ದವಿಳ್ದೆಯಾದ ಯಾದವದೇಶದ ಜನಳ್ಳೇಕಮಂ (ಜ ಗ ವಿ. ೮-೬ ವ). ೨. ಆತ್ಯಾಯಿಸ ಹೊಂದು : ಪಯಣದೊಳಳ್ದವಿಳ್ದೆಯಾಗಿ ಬಂಬಲ ಬಾಡಿದ ತನುಲತೆಗಳು (ಅವಿಚಿ. ೧೧-೭೦ ವ). [ಆಳ್ + ವಿಳ್ದೆ. ? ತಮಿ. ವಿಳಲ್ = ಬೇಸರಿಸು]

ಆಳ್ವೊಯ್, ಆಳ್ಹೊಯ್ (ಕ್ರಿ). ಆಳ್ಬಿಡಿದುಕೊ ; ಪಕ್ಕೆ ಹೊಡೆದುಕೊ : ಶಿರ ಮುಂದಿರೆ ಭೋಂಕೆನೆ ಕಂಡು ಮಿಂಡರುತ್ತಾಬಿಪೆ ಮೆಂದು ಪೂಣ್ದಖಿಳಕತ್ತಯನೆತ್ತುತುಮಳ್ಳೆವೊಯ್ಯೆ ನಿಪ್ಪಾಪವರಾಗಿ ಏಂಗೆ (ವಡ್ಡಾಪ. ೩-೪೫) ; ಬಸವರಿದಳ್ಳೆವೊಯ್ದೆದಯಙಲಿ ಮೈ ನುಗ್ಗುನುಸಿಯಾಗಿ ಜಡರು ಕೂಡುವರು (ಧ ಪ. ೧೧-೧೩ ವ). **ಆಳ್ಹೊಯ್** : ಬಡವರಿಗೆ ಬದುಕಿಲ್ಲವೆಂದಳ್ಳೆಹೊಯ್ಯಂತೆ ತೆರೆಹೊಯ್ಯುಲಂ ಮೆರೆದುದು (ಪಪಮೇ. ೨-೯). [ಆಳ್ + ಪೊಯ್]

ಆಳ್ಳೊಯ್ 'ಆಳ್ವೆಯ್' ನೋ.

ಆಳ್ಹೊಯ್ಯ (ನಾ). ಹೆದರಿ ಆಳ್ಬಿಡಿದುಕೊಳ್ಳುವವನು ; ಹೇಡಿ : ಕೊಲ್ಲದರು ಕೋಡಗಗಳನು . . . ಇದಿರಾಗುತ್ತ ಕೈ ದೋರ್ದು ಆಳ್ಹೊಯ್ಯರ ಹೊಯ್ದು ಫಲವೇನಲ್ಲ ಸತ್ತರ ತೋರು (ಮೂಲರಾ. ೩-೧೭). [ಆಳ್ಹೊಯ್ + (< ಆಳ್ವೆಯ್) + -ಕ್ಕ]

ಆಳ್ಳೀಡು (ನಾ). ಬಲವಾದ ಪೆಟ್ಟು, —ಹೊಡೆತ (?) : ತಾರಕಾಸಂಕಾಲಂ ತೋಳ್ಳೆಡೊಂದಲ್ಳೇಱಿಸಿಗೊಳ್ ಪೂನಲಿವೊಲುಬರ್ದಿರ್ದಂ . . . ಎಸೆದಿತ್ತಿಂದ್ರನಾನಂದನ್ನತ್ಯಂ (ಅವಿಚಿ. ೭-೧೩೦) ; ಅಳ್ಳಾಡಿ ನರನ ಕೂರ್ಗಱಿಯಳ್ಳೇಱಂಗಳ್ಳಬಲ್ಲಿ ಕುರು ಬಲಮೆಲ್ಲಂ ಬೆಳ್ಳಿಗಱಿಬಮೋಡಿ (ಕಾವ್ಮಾನ. ೩೨೪). [ಆಳ್ + ಏಱು]

ಆಳ್ಳೊಳ್ಳಿಬಾವಾ (ನಾ). ಭಕ್ಷಕ್ಕಾಗಿ ಬರುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ವೇಷಧಾರಿ (?) : ದೇವರುಗಳಂತೂ ಧೂಳ ಹತ್ತಿಆಳ್ಳೊಳ್ಳಿಬಾವಾ ಆದುವು (ಶಿಪ್ರಮು. ೪೯). [ಆಳ್ಳೊಳ್ಳಿಂ + ಬಾವಾ]

ಆಳ್ಳೊಣೆತ (ನಾ). ಸ್ವಲ್ಪವಾಗಿ ನೀರು ಉಳುಕ್ಕುವ ಚಿಲುಮೆ ; ನೀರಿನ ಸಣ್ಣ ಒರತೆ, —ಬುಗ್ಗೆ : ಅಂತು ಪೋಪಿನವೊಂದೆಡೆಯೊಳಿದ ಮಲಲೇರಿಗೊಂದು ಬಳಿ ತಳಿದೆಳ್ಕೊಣತೆಯೊಳ್ . . . ನೀರಿನುಂಬರ ಲೆಯಂ ಬರಲೊಲ್ಲದೆ ನೋಡಿದಂ ನೃಪಂ (ರೇಣಾವ. ೬-೫೫, ೫೬).

[ಆಳ್ಳ್ + ಒಣತೆ (< ಒಣಂತೆ)]

ಅಱ$_1$, ಅರ$_3$ (ನಾ). ಬಹಳ ಕಾಲ ಮಳೆ ಬೆಳೆಗಳಿಲ್ಲದುದು ; ಬರ ; ಕ್ಷಾಮ ; ಅಭಾವ : ಆತಗಳ ವಿಮಲಾಂಶದಲಿ ಸಂಜಾತನಾದನಿಗವನಿಸುರ ಸಂಪ್ರೀತಿಯಜವೇ ಸಹಜವಿನಯವಿಶಾಲ ನೀನೆಂದ (ನಿಭಾಗ. ೮-೧೬-೫). **ಅರ$_3$** : ಅರನಿಲ್ಲ ಬರನಿಲ್ಲ ಸೂರೆಧಾಳಿಗಳಿಲ್ಲ (ಜಿನರಾ. ೧-೪೨) ; ಆತ ಅರದಲ್ಲಿಯೂ ಒಂದೆ ಬರದಲ್ಲಿಯೂ ಒಂದೆ(ಗಾದೆ); ಅಕ್ಷಯ ಸಂವತ್ಸರದ ಅರದಲ್ಲಿ ಬಹಳ ಜನ ಸತ್ತರು (ರೂಢಿ). [< ಅಱು$_1$]

ಅಱ$_2$, ಅರ$_2$ (ನಾ). ೧. ಧರ್ಮ ; ನ್ಯಾಯ : ಭೋಗಿಪೆನೆನ್ನ ಜವ್ವನ ಮುಮೀ ಧನಮುಂ ತವುವನ್ನೆಗಂ . . . ಅನ್ನೆಗಮತ್ತಜನಂ ತಗುಳ್ವೆನೆಂ ತಾಗಿಯುಮೆಂಬ ನಿನ್ನ ಮೊಲಗಱ್ತಲೆಗಾಂ ಬೆಜಗಾದೆಂ (ಆದಿಪು. ೩-೬೩) ; ಮಾರ್ಗಂದಪ್ಪಿದ ಕುರುಡರನಜದ ಬಟ್ಟೆಗುಯ್ವರೆ ಪಿರಿಯರ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೪-೧೦೧) ; ಅಜನಲ್ಲದೆ ಬಜನಿಲ್ಲ ಪೆರ್ಚಲ್ಲದೆ ಬೆರ್ಚಿಲ್ಲ (ಅಜಿಪು. ೧-೨೧ ವ) ; ಅಜನಿಲ್ಲದೆ ಪಾಪಮಿಲ್ಲ (ಅರ್ಧನೇ. ೧-೫೮) ; ಕೊಲ್ಲದುದೆ ದಿಟದಿನಜಂ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೨೨೩). ೨. ಧರ್ಮಕಾರ್ಯ : ದಾಱಿಯೊಳರಿಗಳನಳಱಿಸಿ ಪಾಱಿಯೊಳಳವಡಿಸಿ ನೆಲನನಱನಂ ಕಱಿವಾ ಕೇಱಿಯೊಳೆ ನಲಿದು ತನ್ನಯ ಪೀಱಿಗೆಯಂ ನೆಱೆಯೆ ನಿಱಿಸಿದಂ ಧರಣೀಶಂ (ಶಬ್ದಾನು. ೧೪೦ ವ್ಯಾಖ್ಯಾ) ; ವಚಂ ಪಳಿಕುಂ ಗೈಮೆ ಮಡಲ್ಗುಮೊಳ್ಜಪಮಜಂ ಪೆಂಪೇಱುಗುಂ . . . ತಳಿರ್ವನ್ನಂ ಚಿಕದೇವರಾಯನ ದಯಾಂಕೂರಂ ಕಟಾಕ್ಷಾಂತದೊಳ್ (ಚಿಕವಿ. ೫-೧೦೬). ೩. ಯಮಧರ್ಮರಾಜ : "ಅಱ . . . ಜವಂ, ಜಗುನೆಯ ಪಿರಿಯಂ — ಈ ೫ ಯಮಂಗೆ ಪೆಸರ್" (ಕಶಸಾ. ೩-೩೫) ; ಅಜನ ಮಗಂ ಪ್ರಾರ್ಥಿಸೆ ಬಾಂದೊಱೆಯ ಮಗಂ ಮಾಡೆ ಸಂಧಿಯಾದಪುದೆನುತುಂ ಮಱುಗುವೆಂ (ಗದಾಯು. ೧-೭೨). **ಅರ$_2$** : ೩. ಇರದೆ ಬೆಳ್ದಿಂಗಳಂ ದಾವಾಗ್ನಿಯಂ ಮಾಳ್ಪರರನನೊಡೆದುಳಿದು ಮೃತ್ಯುವಿನ ಗಂಟಲ ಮೆಟ್ಟ ದಾಡೆಯಂ ಕೀಳ್ವಧಟರು (ಗುರುಚಾ. ೨-೬೧). [ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಮಲ. ಅಱ]

ಅಱಂಬು 'ಅಱುಂಬು' ನೋ.

ಅಱಂಬುಗಱೆ, ಅಱಬುಗಱೆ (ಕ್ರಿ). ಉತ್ಪಾತವೇ ಮೊದಲಾದ ದೋಷ ನಿವಾರಣೆಗಾಗಿ ಗೋವಿನಿಂದ ಹಾಲುಕರೆ (?) : ತ್ರಿವಿಧೋತ್ಪಾತದೊಳುರ್ವಿ ನಾಭಸವಿಕಾರಂ . . . ಮಹೀದಾನಂಗಳಂ ಕೊಟ್ಟು ಹೋಮವನೀಶಾನ್ಯದೊಳೊಯ್ದಱಂಬುಗಱೆದಂದಾ ದೋಷಮುಂ ಪಿಂಗುಗುಂ (ಲೋಕೋಪ. ೪-೪) ; ನಾಳೆ ನೀವೆಲ್ಲಂ ನೋಂಪಿಗೆ ಬರ್ಪುದಲ್ಲಿರ್ದಱಂಬುಗಱೆವುದರ್ಚಿಸುವುದೆಂದು ಪೇಱ್ದು (ಬಂಹರಿ. ೬-೨೩ ವ). **ಅಱಬುಗಱೆ** : ಅನಂತರಂ ಸಮಸ್ತ ಗೋಕುಳ ಸಮೇತಂ ಗೋಪನಿಕರಮಂ ತತ್ಕುಟುಂಬಿನೀಸಹಿತಂ ನೆರಪಿಕೊಂಡು ನಂದಂ ಸ್ವಕೀಯ ದಾರದಾರಕೋಪೇತನಾಗಿ ಬಂದಾ ಯಕ್ಷಿಯ ಸಮಕ್ಷದೊಳಱಬುಗಱೆ ದರ್ಚಿಸಿರ್ದನಿರೆ (ನೇಮಿಪು. ೬-೧೦೪ ವ).

[ಅಱಂಬು (< ಅಱುಂಬು) + ಕಱೆ$_1$]

ಅಱಂಬೆ 'ಅಱಮೆ' ನೋ.

ಅಱಕೆ$_1$ (ನಾ). ೧. ಅರಸುವುದು ; ಹುಡುಕುವುದು : ಮುರಹರ ಸರಸಿಜಾಂಬಕ ರಾಮ ರಕ್ಷಿಸು ತರಳನಲಿ ಗುಣದೋಷದಱಕೆಯ ದೇವ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೬-೩೭) ; ಮಸಗಿದುದು ಪರಿವಾರ ಕೌರವವಸುಮತೀಶ್ವರ ನಱಕೆಯಲಿ ದಳ ಪಸರಿಸಿತು ಬಿಡದಱಸಿ ಕಂಡರು (ಕುವ್ಯಾಗ. ೨-೧೧) ; ಭೂತವೇತಾಳಸಂಕುಲದಡಗಿನಱಕೆಗಳ ಸುಡುಗಾಡೊಳಾ ಮಂತ್ರಿ ಚಂಡಿ ಕಾಲಯದೆಡೆಗೆ ನಡೆತಂದನು (ಜೈಮಿಭಾ. ೩೧-೫೫). ೨. ಬಯಕೆ ; ಆಸೆ ; ತೃಷ್ಣೆ : "ವೃಷಸ್ಯಂತೀ, ರತಾರ್ಥಿನೀ — ಈ ೨ ಸುರತದಱಕೆಯವಳ್" (ಹಲಾಯು. ೮೦-೩೩೧) ; ಎಲೆ ಸಿದ್ಧರಾಮಯ್ಯ ನಿನ್ನ ಮನದಱಕೆಯುಂ ಫಲಿಸಿತೇ ಫಲಿಸಿದತ್ತು (ಸಿದ್ಧರಾ. ೩-೧೫) ; ಬಸುಱ ಬಱನ ಕಳೆಯೆಂದೆಂಬ ಕನ್ನೆಯಂ ನೋಡಿ ನಸುನಗುತಾವುದಱಕೆಯೆನೆ (ಸಿದ್ಧರಾ. ೬-೩) ; ಮಾರಿಯಱಕೆಗಳಡಗದಂತಕನೂರು ತುಂಬದೆ . . . ಡಾಕಿನಿಯರಿಗೆ ಡೊಳ್ಳು ಸಾಲಿಡದೆ (ಕುವ್ಯಾಉ. ೧೨-೧೦). [ಅಱಸು$_1$ + -ಕೆ$_1$]

ಅಱಕೆ$_2$ (ನಾ). ೧. ಬಾಯಾರಿಕೆ ; ದಾಹ ; ತೃಷೆ : ನೀರಱಕೆ ತೊಟ್ಟನೆ ಮಾಣ್ದುದು (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೧೦-೨೩೭) ; ಅಱಕೆಯಿಂ ವಾರ್ಧಾರೆಯ ಪೀರಿ ಚಾತಕ ಮೆಱೆದುವು ಹರುಷದುಬ್ಬಿನೊಳು (ಅನಂಚ. ೧೨-೨೨). ೨. ಎಷ್ಟು ನೀರನ್ನು ಕುಡಿದರೂ ಬಾಯಾರಿಕೆಯಡಗದ ಒಂದು ರೋಗ : ಮೃತ್ಯುವಿನಱಕೆಗೌಷಧವರೆವವೊಲು (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೪-೮೦).

[ಅಱು$_1$ (< ಅಱು$_1$) + -ಕೆ$_1$]

ಅಱಕೆ$_3$ (ನಾ). ಕೊರತೆ ; ಕಡಮೆ. 'ಅರಕೆ', 'ಅಱಕೆಗೆಡು' ಪರಾ.

[ಅಱೆ$_1$ + -ಕೆ$_1$]

ಅಱಕೆಕಾಱ (ನಾ). ೧. ಹುಡುಕುವವನು ; ಅನ್ವೇಷಕ : "ಅನ್ವೇಷ್ಟಾ, ಅನುಪದೀ—ಈ ೨ ಅಱಕೆಕಾಱಂ" (ಹಲಾಯು. ೬೨-೨೨೫). ೨. ಅಭಿಲಾಷೆಯುಳ್ಳವನು ; ಇಷ್ಟವುಳ್ಳವನು : ಉಱುಬಿನುಸುರಳ್ಳೆಗಳಮಿಗೆ ತೂಪಿಱಿವ ರಕುತದ ರಣದ ನಾಟಕದಱಕೆ [ಪಾಠಾಂ. ದಱಿಕೆ, ದಿಱಿತ] ಕಾಱರು ಠಾವುರಿಯಲೊದಗಿದರು ಸರಿಸದಲಿ (ತೊರರಾ. ೬-೧೪-೨೨). [ಅಱಕೆ$_1$ + -ಕಾಱ]

ಅಱಕೆಗೆಡು (ಕ್ರಿ). ಕೊರತೆ ತಪ್ಪು : ಅಱಿವಿಲ್ಲದವರಿಗೆ ಆಚಾರವಿದ್ದರೆ ಅಱಕೆಗೆಟ್ಟು ಸುಖವೆಂದಪ್ಪುದಯ್ಯ (ಮದಾದೇ. ೫೬-೧೩೯).

[ಅಱಕೆ$_3$ + ಕೆಡು]

ಅಱಕೆಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಒಣಗು ; ಶುಷ್ಕವಾಗು : ಅಂಗೈಯೊಳಗಣ ಹಂಸೆ ಹಾಲನೊಲ್ಲದೆ ನೀರ ಕುಡಿಯಿತ್ತು ನೀರು ಬಾಯಾಱಿ ನೀರಡಸಿ ಅಱಕೆಗೊಂಡಿತ್ತು (ಆದವ. ೧೦೪). [ಅಱಕೆ$_2$ + ಕೊಳ್$_1$]

ಅಱಕೆವಡು (ಕ್ರಿ). ಬಯಕೆಯನ್ನು ಹೊಂದು : ಆಸೆಪಡು : ಕಱೆಗೊರಲ ಮೃಡನು ನೆಱೆಗೋನಿಕರ ಪಾಲ್ಗೊಂಡು ಅಱಕೆವಟ್ಟಾನಂದ ಮಯನಂತದಂ ಕಂಡು (ಚಂಡೇರ. ೭೮-೨೪) ; ಅಱಕೆವಟ್ಟುಳ್ಳರಲೆ ನೀಳ ನೈದಿಲ್ . . . ಮಿಱುಗುತ್ತೆ ಮೂಡಿದುದು ನಾಡೆ ಜೋಡೆಯರ ಕಯ್ಸೆಱೆವನೆ ಚಕೋರಿಯೆರ್ದೆಯೊರಲಿತ್ತು ಬಿರಯಿಗಸುವೊರೆ ಜೊನ್ನದೊಱೆ ನೆಱೆವೆಱೆ (ಉದ್ಭದೇ. ೪-೧೧). [ಅಱಕೆ$_1$ + ಪಡು$_1$]

ಅಱಕೆಱೆ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಅಱಕೆಱೆ ಹುಯಿ[ಲೊ]ಳು ಸತ್ತನ್ (ಮೈಅರಿ. ೧೯೨೬, ೯೦-೩ ; ೯ನೆಯ ಶತ). [ಅಱ ? + ಕೆಱೆ]

ಅಱಗಂಜಿ (ನಾ). ಧರ್ಮಕ್ಕಾಗಿ ಕೊಡುವ ಗಂಜಿ : ಕೂಱಿರ್ದಂತಱ ಗಂಜಿಯಂ ಕುಡಿವ ಪೊನ್ನಿರ್ದಂತೆ ಕರ್ಗಲ್ಲನತ್ಯಾಳಾಪಂ ಬಗೆಗೆಟ್ಟು ಕೊಳ್ವ ಧರಣೀಸಾಮ್ರಾಜ್ಯಮಿರ್ದಂತೆ ಬಂದಾಳಾಗಿರ್ಪ ವಿಭೂತಿಯಂ ಬಿಸುಟು ಭೈಕ್ಷಂಗೊಂಡು ತಾನುಣ್ಬ ಬೆಳ್ಳಾಳಂ ಪೋಲನೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೪-೪೮). [ಅಱ$_2$ + ಗಂಜಿ]

ಅಱಗಂಡಿ (ನಾ). ಯುದ್ಧಮಾಡುವವನು ನುಸುಳಿತಪ್ಪಿಸಿಕೊಳ್ಳಲು ಇರುವ ಅವಕಾಶ (?) : ಮನದೊಳೆನಸುಂ ಪೆಂಪಂ ಕಯ್ಕೊಳ್ಳದೇಳಿದರಪ್ಪ ದುರ್ಮನುಜರಿಱಿಯಲ್ ಮುನ್ನಂ ಬಂದಿರ್ದೊಡೇನಱ [ಪಾಠಾಂ. ನಱಿ] ಗಂಡಿಯಾಯ್ತೆನೆ ಸುಖಮಿರಲಿಂ ಪೋಗಿಂ (?) ನಿರಾಕುಳಮೆಂದು ಘೋಷನೆವಿಡಿಸುತಂ ಬಂದಂ ಶಲ್ಯಂ ಮಹಾಬಲಗರ್ವಿತಂ (ಬಂಹರಿ. ೧೨-೩). 'ನುಸುಳುಗಂಡಿ' ಪರಾ. [ಅಱ$_2$ + ಕಂಡಿ$_1$]

ಅಱಗಡಲ್ (ನಾ). ಧರ್ಮಕ್ಕೆ ಸಮುದ್ರ : ಅಱಗಡಲೆನಿಸಿದ ಸುಗುಣನ ಮೆಱೆವ ಪದದ್ವಂದ್ವಮೆಂಬ ಪಾಱಂ ಕಟ್ಟಬ್ಕಱಿನೆಯ್ದಿದವರ್ಗಲ್ಲದೆ ಪೆಱಗಡಲಂ ದಾಂಟಲಾರ್ಗಮರಿದೇಗೆಯ್ದುಂ (ನೀತಿಮಂ. ೮).

[ಅಱ$_2$ + ಕಡಲ್$_2$]

ಅಜಗುಲಿ, ಅರಗುಲಿ (ನಾ). ೧. ಧರ್ಮವನ್ನು ನಾಶಮಾಡುವ ವ್ಯಕ್ತಿ; ಧರ್ಮದ್ರೋಹಿ: ತೆಜಪನೆ ಪಾರ್ದಿರ್ಪಂ ಮಾಯ್ವಜ [ಪಾಠಾಂ. ಱು]ಗುರಿ ಜನಂ (ಅದಿಪು. ೪-೭೬); ಎಯ್ದುದನಱು[ಜ]ಗುಲಿ ಕರ್ವೇಡನೆನ್ನ ಪೊಱಬಿಂಗಾಗಲ್ (ಕಾದಪು. ೧೯೩); ಅಜಿಯುದೆ ಪೊಲಲಂ ಪುಗೆ ಕೆಲರಜ್[ಪಾಠಾಂ. ಱು]ಗುಲಿ ಋಷಿಯರ್ಗೆ ಮುನಿದು ಕೊಂದು ಪಾತಕ ತೆಱಿದಂ ಪುಗರೆಂದು ನಿರಯದರರೀಪುಟವಂ (ಪಂಂಪಾಭಾ. ೯-೧೧); ಇದಿರ್ದಿದ ಪಿಟ್ಟುವಟ್ಟಿತಿನ್ಪಜಗುಲಿ ಮೂರಿಯಂ ಬರಿಕಿಱುಮಾರಕರಿಂಚಿದೇವನಂ (ಮುಂಬಾರ. XI, ೨೨೨; 1162); ಆ ಗುಣವತಿಯುವೇಗಿಯ್ದುಂ ತನಗೆ ಬಸದಾಗಿಲ್ಲಿ ಆಗಿಯದಱಗುಲಿ ಮುಱುಗಿ ಕೋಪಾಟೋಪದಿಂ (ಪರ್ಧಪು. ೧೫-೪೪ ವ); ಕಱುಗೋವರ ಕಳ್ಳರನು ತೋ ಜಿ ನಿು ತ ಅಱು[ಜ]ಗುಲಿಯಸೊತ್ತಿದೊಡೆ ಕಂಗಳು ಹೊಸಗೆ ಕಾಯ್ವವು (ಏಭಾಗ. ೧೦-೩೨-೪೯); ಗಾಜಿನ ಮಣಿಗಾಗಿ ಚಿಂತಾಮಣಿಯನು ತೇಱಗೆಯಿಸಿ ಕಳೆವಂತೆ ರಾಜರಕ್ಷನ ನೂಂಕಿದ ಶ್ರೀಧರಗಾಗಿ ರಾಜೇಂದ್ರನೇನಱು[ಜ]ಗುಲಿಯೊ (ಏಭಾಗಳು. ೧೧-೪೯). ೨. ಬೇಡರವನು; ಬೇಟೆಗಾರ. (೨). ೩. "ಅನ್ಯಾಯದಿಂದ ಕೊಲುವವ" (ಕಮಪ್ರ. ಪ. ೧೯೬ ಅಟಿ). **ಅರಗುಲಿ**: ೧. ಯಾವ ಅರಗುಲಿ ಬೇಡ ಬೇಟೆಯು ಕಾಳರಕ್ಕಸನವಬೇ (ಪ್ರಾಕ್ಷಿಪ್ತಾ. ೩೭-೧೪); ಏಪುಱಿಯರ್ ಮೂಱಿಯರರಗುಲಿಗಳ್ ಪೆಣ್ಣಳ್ ಕಡುನಡೆಯರ್ (ಸೌಪಂದ. ೪-೩೩).

[ಅಜ್ಯ + -ಕುಲಿ]

ಅಜಗುಲಿಗೆ (ನಾ). = ಅಜಗುಲಿ ೧: ಅಜಗುಲಿಗ ಹಾರು ವ ನೆರವಿ ಗೀತಾಲಯುದ ಕದವಂ ತೆಱೆಸನೆ ಫಡ (ಸಾನಂಚ. ೯-೩೯).

[ಅಜಗುಲಿ + -ಗ್ಳ]

ಅಜಗುಲಿತನ (ನಾ). ಧರ್ಮವನ್ನು ನಾಶಮಾಡುವುದು; ಧರ್ಮದ್ರೋಹ: ತಿಱುಗಲ ಕೊಲಲುಗಲ ಅಱು[ಜ]ಗುಲಿತನದಿ ಮಱಿಸಿ (ತೀಮಸಂ. ೧೫-೬೭). [ಅಜಗುಲಿ + -ತನ]

ಅಜಗೆಱೆ (ನಾ). ಆರದ ಕೆರೆ; ಬತ್ತಿಹೋಗದ ಕೆರೆ; ತುಂಬದ ಕೆರೆ: ಅಜಗೆಱೆ ಮಡು ಮೊದಲಾಗರೆ ಬಜಬಜ ಬತ್ತುವೊಡೆ . . . ತಡೆಯದಾ ಪುರಂ ಪಾಜಕ್ಕುಂ (ಲೋಕೋಪ. ೪-೪೬).

[ಅಜ್ಯ + ಕೆಱೆ]

ಅಜಗೇಡು (ನಾ). ಸ್ವರೂಪದ ಹಾನಿ: ಕಿಜಿಯಂದುಂ ಲೋಕಮೆಜಗುವ ನೆ್ಜಿ]ದಡೆ ವಿಬುಧಾಳಿ ತುಚ್ಛಿಪಡುವಮ್ಮತಕರಂಗಜಗೇಡುದನಜಿ ದಜುಡೆಱಗುವರೆಱಕಳು ರಾಜಪದವಿಗೆ ಮನುಜರ್ (ಧರ್ಮಾ. ೫-೮೪).

[ಅಜ್ಯ + ಕೇಡು]

ಅಜಚು 'ಅಱುಚು' ನೋ.

ಅಜದಿ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಬೆಣ್ಮಗೂರ ಕಳ್ಳಿಲೆ ಪಾಣಸಾಮಿ ಮಗ್ಗ ಪುರೆ ಕಾಮನ್ ನೂಲು ಮಾನಸದಿಂದ ಪೋಗುತಿರೆ ಅಜದಿಯೊಳ್ ಸತ್ತೊನ್ (ಎಳ. X, ಬೌರಂಗ್. ೪೫-೧೦; 880). [?]

ಅಜದೊಜಿ (ನಾ). ಒಂದು ನದಿಯ ಹೆಸರು: ಪಾಸುಜ್ಜಲ್ಲಾವಿಷಯೇ ಅಜದೊಜಿನದಿ ದಕ್ಷಿಣತಟೇ (ಎಳ. X, ಕೋಲಾರ. ೬೩-೬೬ ; 757).

[ಅಜ್ಯ + ತೊಜ್ಜಿ]

ಅಜಬು 'ಅಱುಂಬು' ನೋ.

ಅಜಬುಗೆಜ್ಜಿ 'ಅಱಂಬುಗೆಜ್ಜಿ' ನೋ.

ಅಜಬೆ 'ಅಜಮೆ' ನೋ.

ಅಜಮಂಂಬೆಮೆ (ನಾ). ಧರ್ಮಸತ್ರ; ಧರ್ಮಮಂಟಪ (?): ಕನ್ಯಾದಾನ ಅಜಮಣ್ಮಮೆ ಅಗ್ಗಿ × × × ಅಲ್ಲಳ್ ಒಕ್ಕಲು . . . ಇತ್ತ ಧರ್ಮ್ಮ (ಎಳ. VIII, ಸೊರಬ. ೪೧೧-೧೩; 700). [ಅಜ್ಯ + ಮಂಟಮ್ಮ]

ಅಜಮಂಡಮೆಗಾಲು (ನಾ). ಒಂದು ಪ್ರದೇಶದ ಹೆಸರು: ಜುಗ್ಗ ಮಾರ ಕೋಯಿಲ್ಲಸದಿಗೆ ಅಜುಗಣ್ಣುಗಟ್ಟಿದೆ ಮಣ್ಣೊಟ್ಟರ್ ಅಜಮಣ್ಣ ಮಿಗಾಲುಮಗೊಕೆಮೊಗೆಯೊಡ್ಡಿ ಪಾಡಿಯುಂ ಗೊಯ್ಯನ್ವಮ್ಮಗಳ್ಗು ಗಣ್ಣುಗ ಬೆದಿನ್ವೆಲ್ಲಮ್ಮೊಟ್ಟರ್ (ಮೈಆರಿ. ೨೯೩, ೫೮-೩ ; 825). [?]

ಅಜಮಗ (ನಾ). ಯಮನ ಮಗ; ಧರ್ಮರಾಯ: ಅಜಮಗನ ಪವನಸನಯನ ನೆಜಿಡಾತೀರ್ವಜಿಪತಕಮುನಾಂಕು (ಪಂಪಭಾ. ೯-೩); ಅಜಮಗಗರ್ಭಜನಸಿಕರ್ಜಿಳಿಕೆಯ ಮಾರ್ದ್ರಸುತರ್ಕರ್ಕೆ (ಗದಾಯು. ೭-೭೧); ಅನಿಲನಂದನನಂ . . . ಹಿಡಿದ ನಮುಷನಜಮಗನಂ ಕರಮಿ ನೀಕ್ಷಿಸಿ ಬಿಡುವಂದಿ (ಜಯಭಾ. ೭-೩೪). [ಅಜ್ಯ + ಮಗ]

ಅಜಮನ್ಯ (ನಾ). ಧರ್ಮಕ್ಕಾಗಿ ಬಿಟ್ಟ ಮಾನ್ಯ; ಧರ್ಮಕಾರ್ಯಗಳಿಗಾಗಿ ಬಿಟ್ಟ ಮಾನ್ಯ: ಮುಕ್ಕೆ ಅಜಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಕೊಡುದು (ಸೌಇಇ. IX-ii, ೪೭೭-೮ ; 1472). [ಅಜ್ಯ + ಮಾನ್ಯ]

ಅಜಮಾವರದೇವ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು (?): ಎಣ್ಪನೂ ಜಯ್ಯತ್ತೂಪ್ಪತ್ಮತ್ಮೆಯ ವರ್ಷದನ್ದು ನೆದಾಯಂಯೊಳಮುವರದೇವನು (ಎಳ. X, ಚಂತಾಮ. ೧೬೫-೫ ; 936). [?]

ಅಜಮೆ, ಅಜಂಬೆ, ಅಜಬೆ, ಅಜವೆ (ನಾ). ಅರ್ಜೀರ್ಣ; ಆಹಾರವು ಅರಗದಿರುವುದು: "ಅಜ್ಯಮೆ = ಅಜಮೆ" (ಕಮಪ್ರ. ಪ. ೧). **ಅಜಂಬೆ**: ವಿಳಲ್ವದಿಂದುಗೆ—ಅಂಬೆ, ಅಜಬೆ (ಕಮಪ್ರ. ೩೩ ಪ್ರಯೋ); "ಅಜ್ಯಮೆಯೆಂದುಂ, ಅಜಂಬೆಯೆಂದುಂ, ಅಜೀರ್ಣಂ" (ಕಕಸಾ.೨೨-೪೩೩). **ಅಜಬೆ**: ವಿಳಲ್ವದಿಂದುಗೆ—ಅಜಂಬೆ, ಅಜಬೆ (ಕಮಪ್ರ. ೩೩ ಪ್ರಯೋ). **ಅಜವೆ**: "ಅಜವೆಯಲ್ಲ ಮೆಯೆಂಬ ನುಡಿಯಜೀರ್ಣದ ನಾಮಂ" (ಕಬ್ಬಮಂ. ೬೧); ಭೂತಕೋಟಿ ಪೆಣನಂ ನೆಣನಂ ಬಿಡಿತಿವಿ ತಿಂದು ಕಟ್ಟಿಜವಯನಾನುವೆತಮಿತನಂ ಪೊಗಳ್ವೆಂ ಪಗೆಮಟ್ಟೆಗಣ್ಣನಂ (ಸೌಇಇ. IX-i, ೭೪೩-೨೬ ; 1226); ಅಜವೆಯನುಪವಾಸಕೆಲೆಅಂಬುದಂತಿರ್ದ್ರನಜಿ ಕೆಯಿಂ ಬಂದಳಿನೆನ್ನ ನೆಜಿ ಛಿಡಿಯಿಂ ಬಿಟ್ಟು ಸಾಧುವನೆಂದೀ ಕುಜಿ ಗೆತಕೆ ಮಾತಗರ್ವ (ಕುಶಾಸಾಂ. ೬-೧೧೩).

[ದೇ.॥ ತುಳು. ಅರ್ಮ; ತೆಲು. ಅಜಕ, ಅಜುಕು = ಅರ್ಜೀರ್ಣ]

ಅಜಲ್, ಅಜಲ್ಲು (ನಾ). ೧. ಆರಿಹೋಗುವುದು; ಬತ್ತಿಹೋಗುವುದು; ಒಣಗುವುದು: ನೀರಜಲಂ ಸರಸ್ಸ ಟಾಕದ ಶರಧಾ ಕುತ್ತೆಸಜ ಮೀನವೊಲಿರ್ದಮಂ (ಚಂದ್ರಪ್ರ. ೯-೭೯). ೨. ಬಾಯಾರಿಕೆ; ದಾಹ; ಗಂಟಲೊಣಗುವುದು. 'ಅಜಲ್ಲೊಳ್' ಪರಾ. **ಅಜಲ್ಲು**: ೧. ಮತ್ತೆ ಮತ್ತೆ ಮನಂ ಸುಖದಜಲ ಪತ್ತಿ ಅಪ್ಪು ನಲಿಲ್ಲ ಅಜವಿರಹದಿಂ (ಪಂಚಕ. ೧೪-೫೫); ಬಿಸಿಲಿರ್ದಜಲುಷತ್ತಿದ ಲಿಂಗಕೆ ಬಿಸುಸುುಯ್ದು ಮುಕ್ಕುಳಿಸಿ ಪೊಸೆದೆದ್ದು ಕೆಲ್ಲಪನ ದೆಸೆಯನು (ಸಾನಂಚ. ೩-೬೯).

[ಅಜ್ಯ (< ಅಜ್ಜು) + -ಅಲ್ಲ್]

ಅಜಲು, 'ಅಜಲ್' ನೋ.

ಅಜಲ್ಲು (ನಾ). ಒಂದು ಸೀವೆಯ ಹೆಸರು: ಅಜಲು ಮೂಸೂಜಕ್ಕೆ ತಿಕಳಮಿಪಕಂಠದಿ ಅಗ್ಗಸಾರಂ ನಾಗವಾಪಿಯೊಳ್ (ಶೈಆರಿ. VIII, ೧೫೫-೧೩೩ ; 1058). [?]

ಅಜಲ್ಯು 'ಅಳಿಲ್' ನೋ.

ಅಜಲುಗೊಳ್ 'ಅಜಲ್ಲೊಳ್' ನೋ.

ಅಜಲ್ಲೊಳ್, ಅಜಲುಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ೧. ನೀರಡಿಕೆಯಾಗು; ಬಾಯಾರು; ಗಂಟಲೊಣಗು: ಮಣಲ್ಮಾಣಂಗಳುಮಂ ಪಥಿಕರಲ್ಲೂಂಡು ಕೊಡಿದಜುಂಬುಸೀರೆ ಬಗರಗೆಗಳುಮಂ (ಕಾದಂಬ. ೨೩೬). **ಅಜಲುಗೊಳ್**: ೧. ಉಷ್ಣತ್ಯತೆ ಳಿನವಾಗಿ ಕಡಲೇಳು ಸಮುದ್ರವ ಕುಡಿದು ನೀರಡಿಸಿದಾತ ಅಜಲುಗೊಂಡು ಬೆಜಗಾದ (ಅವಳಂ. ೬-೧೪);

ಆಜಲುಗೊಂಡಿಗೆ ಸುರನದಿಯ ಪರ್ಯಂತೆ (ಸಂಂಬರ. ೧೪–೫೦). ೨. ಒಣಗು; ಆರಿಹೋಗು: ಆಜಲುಗೊಂಡ [ಪಾಠಾಂ. ಆಜಿಲು ಗೊಂಡ]ಕೆಱೆಗೆ ತೊಱೆ ಬಂದು ಹಾಯ್ವಂತೆ ಬಜಲುಗೊಂಡ ಸಸಿಗೆ ಮಳೆ ಸುರಿದಂತಾಯಿತ್ತು (ಮಹಾದೇ. ೧೩–೨). ೩. (?): ಮೈ ಮಜೆ ದರದ್ದರು ಕೋಜಲಧಿಯೊಳಜಲು [ಪಾಠಾಂ. ಳುರುಳು]ಗೊಂಡುರು ತಳ್ಳಿ ಬಾಜಿದರವರು ಏಱಿಪದಲಿ (ಕುಮ್ಮಾಗ. ೮–೫೭). [ಅಜಲ್ + ಕೆಱೆ್1]

ಅಱವಂಟಿಗೆ 'ಅಱವಟ್ಟಿಗೆ' ನೋ.

ಅಱವಂಟಿಗ 'ಅಱವಟ್ಟಿಗ' ನೋ.

ಅಱವಂಟಿಕೆ 'ಅಱವಟ್ಟಿಕೆ' ನೋ.

ಅಱವಂಟಿಕೆ 'ಅಱವಟ್ಟಿಕೆ' ನೋ.

ಅಱವಂಟಿಗೆ 'ಅಱವಟ್ಟಿಗೆ' ನೋ.

ಅಱವಟ್ಟಿಗ, ಅಱವಂಟಿಗ (ನಾ). ಅರವಟ್ಟಿಗೆಯನ್ನು ಇಟ್ಟು ನಡಸುವವನು. (ಉಳಿ. ೬). **ಅಱವಂಟಿಗ** (೬). [ಅಜವಟ್ಟಿಗೆ + -ಱ್ಕ?]

ಅಱವಟ್ಟಿಗೆ, ಅರವಂಟಿಗೆ, ಅರವಟ್ಟಿಗೆ, ಅಱವಂಟಿಗೆ, ಅಱವಂಟಿಕೆ, ಅಱವಟ್ಟಿಕೆ (ನಾ). ಧರ್ಮಕ್ಕಾಗಿ ನೀರು, ಪಾನಕ, ನೀರುಮಜ್ಜಿಗೆ, ಎಳನೀರು ಮುಂತಾದ) ಪಾನೀಯಗಳನ್ನು ದಾರಿಹೋಕರಿಗೆ ಕೊಡುವ ತಾತ್ಕಾಲಿಕ ಧರ್ಮಶಾಲೆ: "ಪ್ರಸ್ತಾಪಾಯಿಕಾಲಾ—ಈ ೨ ಅಱವಟ್ಟಿಗೆ" (ಹಲಾಯು. ೫೦–೧೪೨) ; ಕೆಱೆ ಬಾವಿ ಬಸದಿ ದೇಗುಲಮರ್ದ್ದಱವಟ್ಟಿಗೆ ಸತ್ರಸುಂಬ ಧರ್ಮಮಪಿತಾಂ ನೆಱೆದಿವು (ಸೌಇ. XI–ii, ೧೬೬–೧೬; 1047) ; ಕೆಱೆ ಬಾವಿ ಒಂ ದೇವಾಲ್ಯಂಗಳಪಜವಟ್ಟಿಗೆಯನ್ನಪ್ಪಾದಾನ ಪರಹಿತ ಮೆಂದೀಯಜಕ್ರಿಯೆಯ ಫಲಕ್ಕೆ ಧರ್ಮಮನುಜೆ ಮೆಜೆದಪೊಡ್ಡಿರಾಜ ವಿಶ್ವತಾಜಂ (ಎಳ. VI, ಕಡೂರು, ೩೫–೬೪ ; 1136) ; ನಗರಧರ ಪಿತಿತ ನಾರಾಣಗಣಂ ನಡೆ ಪಾಯ್ವ ರಿಪುಭಟಾರುಣಜಲಧಾರೆಗಳಂ ಜವಪಟ್ಟಿಅವಟ್ಟಿಗೆಯಿನೆ ಪೊತಕಾಯರಾಂತು ಕುಡಿದರ್ ಧುರಜೊಳ್ (ಜಗವಿ. ೬–೮೨) ; ಪವಳದ ಕೆಯ್ ಮುಗಿಲ್ಗಳಿಗೆ ಪಿಗಳ ಗೊತ್ತು... ಮಹಣ್ಣವಂ (ಸೂತ್ರ ಸು. ೨–೩೮) ; ಸಾಗರವನಜವಟ್ಟಿಗೆಯಪಟ್ಟಿರೆ ವಡಬಲಲ್ಲಾ ನೀರ ಕುಡಿವನೆ) (ಕುವ್ವಾದ್ರೋ. ೧೬–೫) ; ಬಟ್ಟಬಟ್ಟಿಯೊಳ್ಳಿಯುಂ ಕುಳಿತಿರಿದಜವಟ್ಟಿಗೆಯ ನಡನಂಗಳಂ ಬಾ ಗಿಲ್ಲೆ ಪೊಜಮಟ್ಟು ಕಲಶಮನಿತ್ತಿ ನೀರಿಜನೆ ಕಾಮಿಸಿಯರು (ಚೈಪಿಳಿಪಾ. ೩–೯). **ಅರವಂಟಿಗೆ**: ಹಿಂಗದರವಂಬಿಗಳು ಮಂದಿ ಸಾಗಿದಂತೆ ಸಂಗಾತದವರು ತನ್ನ ಕೂಡಲಿದ್ದರು (ವಿಸಾಸು. ೧೫–೩). **ಅರವಟ್ಟಿಗೆ**: ಎಲ್ಲಿ ನೋಡಿಲು ಛತ್ರ ಅರವಟ್ಟಿಗೆಲ್ಲಿ ನೋಡಲು ಸಕಲಧಾನ್ಯದ ಬೆಳೆಯು ಸೊಂಪಿನಲಿ (ಬಜ್ಜಪ್ರ. ೧೬–೪). **ಅರವಟ್ಟಿಗೆ**: ಅರವಟ್ಟಿಗೆಗಳನ್ನಪ್ಪಾದಾನಂಗಳಿಂದಾ (ಕು ಕ್ಕಾ ೨ ಗ. ೩–೧೧) ; ಅರವಟ್ಟಿಗೆಯ ಸೇರಿ ತಂಪು ತೋರೆ (ಸೌಪಾ. ೯–೭೬) ; ದಾರಿಗರನ್ನು ಕರೆಕರೆದು ಕೊಡುವ ತಪಿವಣ್ಣ ಎಳನೀರ್ ಕಲ್ಪನೆರಸದ ಪಾಪಾರಗಳ ಅರವಟ್ಟಿಗೆಗಳು (ಕಾಂತಲಾ. ೧೦೨). **ಅಱವಂಟಿಗೆ**: ಸಲಿಸದ ದೇವಾಲಯಮಾಡದವಂಬಿಗೆಗಳೊಳವೆ ಮಧು ಸೂದನನಾ (ಹೃಕಂ. VIII, ೧೮–೧೪೦ ; 1058) ; ಅಜವಂಬಿಗೆನ್ನಪ್ಪಾದಾ ದೆಡೆಗೀ ಜಗದೊಳ್ಪವಣಿಲ್ಲ (ಎಳ. VII, ಶಿವಮೊ. ೧೦–೪೫ ; 1085) ; ಅಜವಂಬಿಗೆಯ ಉದಕದಾನಕ್ಕಂ (ಸೌಇ. IX–i, ೩೩–೩೦ ; 1214). **ಅಱವಂಟಿಗೆ**: ಅಜವಣ್ಣಿಗೆಗೆ ಚಕ್ರಸಿಟ್ಟ ಬಿಡಿಸಿದ ಮತ್ತರು ೧ (ಸೌಇ. XI–i, ೧೬೫–೬೧ ; 1107) ; ಪನಿಯಕ ದೇವರ ಪೂಜೆಗೆ ಅಜವಣ್ಣಿಗೆಗಂ ಬಿಟ್ಟ ಧರ್ಮ್ಮ (ಸೌಇ. IX–i, ೨೨೬–೪೪ ; 1127) ; ನಂಜಯ ನಾಯ್ಕ ಅರವಂಟಿಗೆಯ (ಎಳ. III, ಶ್ರೀರಂಗ. ೩೨–೨ ; ?). **ಅಱವಟ್ಟಿಕೆ**: ಹೆಸರ ಕೆಱೆಯಜವಟಿಕೆಯಾಜವೆಗಳಲ್ಲಿ (ಮಲಬ. ೧೧೫–೮).

ಅಱವಟ್ಟಿಗೆ: ಒಜವಿಗಳ ಕಂಬಿಂತು ಕೆಲರು ಬಾವಿಯ ತೋಡೆಂಬರು ಅಜವಟಿಗೆ ಛತ್ರವು ತಮ್ಮದೆಂಬರು (ದೇವಾವ. ೪೦–೭೮) ; ಪಿದ್ಯಾಧರಾಳಿಗೆ ಮನಂಕಪಟ್ಟಜವಟಿಗೆಯೊಗೆ (ಹಜಕಾ. ೩–೨೮) ; ಪಾನಮಂ ಪಪ್ಪಿರದಿಂಧಿರ ಮುಂದಿಂ ದೂಪಲದ ಛಾಂಡಂಗಳಿಂದಜವಟಿಗೆಗಳಿಸಿಯಂ (ಪದ್ಮಕಾ. ೮–೪) ; ಕೃತಾಂತನ ಛಟದ ಪದಗಳಿಟ್ಟಜವಟಿಗೆಯೊಳ (ತೀರ್ಥಕಾ. ೬–೩೦–೨೧) ; ಅಜವಟಿಗೆಯುದಕವನು ಪರರ ಕೈಯನ್ನವನು ಪರಿಂದಿ ಹಿಂಸೆ ಸ್ತ್ರೀಯರನು ಬಿಟ್ಟಾತ ವರಯೋಗಿ ಕಾಣೊ (ಸ ಪರ್ಜ್ಞ. ೫೬೪) ; ಚಿನ್ನದ ಕುಂಭದಲಿ ಕಂಪಿಂಪು ತಂಪೆಸೆವಂಬುವೆಜೆವರು ಪಥಿಕರಿಗೆ ಅಜವಟಿಗೆಸತಿಯರು (ಸಾಲ್ವಕಾ. ೧–೬೩) ; ಓ! ಇದೆ! ಇದೆ! ಕಾಣಿಸಿ ಕೊಳ್ಳುವಜವಟಿಗೆ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೯–೧೩).

[ಅಜ್ಜ + ವಟ್ಟಿಗೆ (< ಸಂ. ವಾಟಕಾ)]

ಅಱವಟ್ಟಿಗೆದಾಣ (ನಾ). ಅಱವಟ್ಟಿಗೆಯಿಟ್ಟ ಸ್ಥಳ: ಅಲ್ಲಿಯ ಬನಂ ಮುಗಿಲಿಡೆಯೊಳೆಡೆವಿಡದೆಡೆಯಾಂ ಬಱಲ್ದ ಬಿಜ್ಜೀದರಿಯರ್ಕ್ಕಱವಟ್ಟಿಗೆ ದಾಣಮೆಂಬಂತೆಸೆವಳಿಗಾರ್ಗಳಂ ಪೊತ್ತ... ಚಿಂದಿಂಗಿನ ಮರಂಗಳೊಳಂ (ಕಬ್ಬಕಾ. ೩೦). [ಅಱವಟ್ಟಿಗೆ + ತಾಣ್ಮ]

ಅಱವಟ್ಟಿಗೆನಾರ್ವ (ನಾ). ಅರವಟ್ಟಿಗೆಯ ಕೆಲಸದಲ್ಲಿರುವ ಹಾರುವ: ಎಜಗುವ ಕೈಗಳಂಗಳೊಳೆಜೆಳ್ದಿಯುತ್ತೆಳ್ದಱರ್ಗಳಂ ಕುಣಿಕಿಗೆ ಜಗಮಂ ಮುಜುಗಿಸಿ ಮತ್ತೊಜಜಜಕಟ್ಟಿಜವಟ್ಟಿಗೆನಾರ್ವರಂತೆತೆಂಗಿನ ಮರಗಳ್ (ರೇಲಾವ. ೬–೧೧೬). [ಅಜವಟ್ಟಿಗೆ + ಕಾರ್ವ]

ಅಱವಟ್ಟಿ (ನಾ). = ಅಱವಟ್ಟಿಗೆ: ಕಟ್ಟಿಸಿದ ತಟಾಕಮುಮರ್ದ್ದಱವಟ್ಟಿಗೆದಿತ್ತಿಸಿದ ದೇವತಾಯತನಂ ಸಾಲಿಟ್ಟಿಬ್ಬಾರಿಲೆ ಪೇಳಕೆ ಪಟ್ಟಿಸಿ ತಾವೆಯ್ದೆ ಮೋಟಗೌಂಡನ ಪೆಂಪಂ (ಎಳ. XII, ಚಿಕ್ಕತಾ. ೩೧–೬೪ ; 1233). [ಅಜ್ಜ + ಪಟ್ಟಿ ?]

ಅಱವಟ್ಟೆ (ನಾ). ಧರ್ಮದ ಮಾರ್ಗ. 'ಅಱವಟ್ಟಿಗ' ಪರಾ. [ಅಜ್ಜ + ಬಟ್ಟೆ1]

ಅಱವಟ್ಟಿಗ (ನಾ). ಧರ್ಮಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ನಡೆಯುವವನು: ಅಱ ಹಂತಂ ನಲ್ಕತ್ತಿಯಂ ಮಾಜ್ಕಿ ಬೇಡಿದುದಂ ತನ್ನಜವಟ್ಟಿಗರ್ಗೆ (ಕಬ್ಬಕಾ. ೬೪೯). [ಅಱವಟ್ಟೆ + -ಗ್ಮ]

ಅಱವಣ 'ಅಱುವಣ' ನೋ.

ಅಱವಱುಗು (ನಾ). ಮಳೆಯಿಲ್ಲದೆ ಒಣಗು.

ಅಱವಱುಗಾಗು = ಮಳೆಯಿಲ್ಲದೆ ಒಣಗಿಹೋಗು: ಅಂತು ಏಕಾ ಱರಬಲಸುಜವಜಾಗದ ಕಾಡನೆಳವರ್ ಬೇಗೆಯ ದಳ್ಳುರಿಯಂತೆ ದಳ್ಳಿಸಿ ಕೊಳ್ಳೆಂದರಾತಿಬಲನುಸಳರೆ (ಪಂಚಭಾ. ೧೨–೭ ಪ).

[ಅಱ್ಱ + ಬಱಗು]

ಅಱವಿಡು (ಕ್ರಿ). ಧರ್ಮಕ್ಕಾಗಿ ದಾನಮಾಡು: ಊರಾ ಅಯ್ಯದೇವ ಪರಬಿಟ್ಟ ತೊಡಿಕೆ ಅಜವಿಟ್ಟೀರ್ (ಮೈಅರಿ. ೧೯೩, ೪೨–೬ ; ೧೦೩ಱು ೨೪). [ಅಜ್ಜ + ಬಿಡು,]

ಅಱವುಳ್ಳೆ 'ಅಱುವುಳ್ಳೆ' ನೋ.

ಅಱವೆ 'ಅಱಮೆ' ನೋ.

ಅಱಸಿಲ್ (ನಾ). (?). 'ಅಱಸಿಲ್ಲಱ' ಪರಾ. [?]

ಅಱಸಿಲ್ಲಱ (ನಾ). (?): ತರುಣ ಪರಿವರಿದು ಕುಸುಮಾಕರಂಗಳಂ ಕಿಱಿದು ಮುಜುದು ತರುತಿರ್ದಂ ತಣ್ಣೆಲರಲಸಿಲ್ಲಱಯಂಗನಾಂ [ಪಾಠಾಂ. ಣ್ಣೆರಲಱಸಿ(ಸಲ್)ಗಱಯಂ ನಾಂ ; ಣ್ಣೆಲರಱಾದರಿಸಿಲ್ಲಱಯಂ] ಹರಿಡಂದನರಸರೊಳರ್ದಿ ಬೀಸುತ್ತಿರ್ದಂ (ರೇಲಾವ. ೬–೧೨೪). ಔ ಇದು 'ಇಱಿಸಲ್' ಎಂಬ ಶಬ್ದದ ಅಪಪಾಠವಿರಬಹುದೆ ?

[ಅಜಸಿಲ್ + ಗಱು]

ಅಜುಸು೨, ಅರಸು, (ಕ್ರಿ.). ಹುಡುಕು; ಬೆದಕು; ಅನ್ವೇಷಣೆ ಮಾಡು; ಅಜುಪ (ಭವಿಕೃ.) : "ಅಜುಸು-ಅನ್ವೇಷಣೇ" (ಶಮಧಾ); "ಅಜಸುವಲ್ಲಿ ನಖಶಾತದಲ್ಲಿ ಬೆದಕಿತ್ತು" (ಕಬ್ಬ ಮ ೦.೮೦); "ಪುಡುಕೆಂದೆಅಲಜಸು ವರ್ಥ೯" (ಶವಿಂ. ೨೨೩); ತಲೆಯತ್ತಿ ತಲ್ಲಜಸಿಯೇನುಮುಂ ಕಾಣದೆ (ಪಜ್ಜಾಶಾ. ೭೬-೨೬); ನೆಲೆಯಾಯಜ್ಜಮ್ಮ ನುಬ್ಬು ವನಜಸುವ ತೆಜದಿಂದ ಮವರ ಪೋಬಬಂಯನೆ ಬಂದಜಸಿ (ಜಾಂತಿಪು. ೩-೭೪); ಬಾಣಸಿಗ ಮನೆಯಜಸಿ ಮೊಲಂ ಪೊಕ್ಕಂತ್ತುಂ (ಜಿಪು ೪ ಪ. ೪-೨೭); ಅಜಸಿತಿಂಬ ದೈವಕ್ಕೆ ಪೋಗಿ ಪಾತಂಬಿಡುವಂತೆ (ಪಾರ್ಶ್ವ ಪು. ೪-೪೪); ಅಜಸಲೇತಕ್ಕೆ ಕಾಲಮ್ಮೆತ್ತನವಜಸುವರೆ ಕಾರಾಗ್ಳಿಯಜಸಿ ನೀಡಜಸಿರ್ಪಜ್ಞಾನವಿರಾಗಿಗೆ ತೋಜಸಿಸುವನೆಂದ (ಕುಮ್ಯ. ೯-೪); ಒಜಸಿಯುನಿದ ಕೂರಿಯು ಮೊನಿ ಯಿಂದಜಸಿಯುಂಬುದೆ ಕ್ರಿಯ್ರುಯರ ಗುಣ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೬-೧). **ಅರಸು**೨ : ಸೂ ಯ೯ನು ಕಾಮಿನ್ಯಾದೇವಿಂದಿಂ ಪತ್ನಿಯಂ ಸ್ಥಳಿ ಅರಿಸಿಕೊಂಡು ಪೋಗಿ (ಸೌಗಂಧಿ. ೩೩೬-೩೩); ಪರಮ ಉಮ್ಮೊಗಿಯಾಗಲಿ ನಿರಂತರವೂ ಹೊಸ ಹೊಸವಾಗಲಿಗಳನ್ನು ಉದ್ಭವ ಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಅರಸುತ್ತಿದ್ದು, ತನ್ನ ಕೆಲಸವನ್ನು ಉತ್ತಮೋತ್ತಮಗೊಳಿಸಲು ಯತ್ನಿಸುತ್ತಿರುತ್ತಾನೆ (ಶಿಪ್ರದ. ೬೫).

ಅಜಸಿಕೊಳ್ಳ = ಹುಡುಕಿಕೊಳ್ಳು : ಇನ್ನು ಮುಸಿರದಿರ್ದೊಡೆ ಪೆಜ ತೊಂದು ಬಿಲನನಜಸಿಕೊಳ್ಳೆಂ (ಪಂಚತಂ. ೩೮-೧೪); ಎನ್ನ ವಂಶ ವಂಶ ದಪ್ಪದೆ ಅಜಸಿಕೊಂಡು ಬರುತ್ತಿದೆಯಯ್ಯ (ಮಹಾದೇ. ೨-೩).

[ಅಜ್ಯ + -ಸು೨]

ಅಜುಸ್ಯೆ (ನಾ). ಹುಡುಕುವುದು ; ಬೆದಕುವುದು. "ಪರ್ಯೇಷಣೆ, ಅನ್ವೇಷಣೆ" (ಪಾಚಾರಾ. ೬). [< ಅಜುಸು೨]

ಅಜ್ಞಿ, ಅರ್ಯಿ (ಕ್ರಿ.). ತಿಳಿ ; ಕಲಿ ; ಅಭ್ಯಾಸಮಾಡು ; ಅಜ್ಞಾತು, ಅಜ್ಞಮು (ಭೂತಕೃ) : "ಅಜ್ಞಿ-ಜ್ಞಾನೇ" (ಶಮಧಾ); ತನಗೆ ಮೃತ್ಯು ವರವಾನಲಿದಿನ್ನು ಸುಸಿಣ್ಣಿತ್ತ್ . . . ತ್ವಾನ್ನಮವೇಜಾಜಾನ್ (ವಿಕ್ರ. II, ೧೧೩-೧ ; 700) ; ಜಾಣರ್ಕಳಲ್ಲದವರುಂ ಪೂಣಿಗರಜ್ಞಿಯದೆಯುಮಜಿವ ವೊಲಜಗುಣಜಾ ತಾನುಂ (ಶವಿಂ. ೧-೪೦); ಗಿರಿವರಮುಜು ಕರಿ ವರಮುಂದರಿಂದಜಿಯಲ್ ಗಹನದೊಳಗೆಗೆ ಗಿರಿಯಂ ಕಲಿಯಂ (ಶಾಪ್ಯಸಾ. ೧೦೫೭ ಶ ಪ್ರ ಕ); ಸಿರಿಮೆಯೊಳ್ಳಗಂದಜಿಪಿರೆ ನೆರವಿಯೊಳಾರಜಿಪವ ರೊರ್ವ ಕಂಠರವಜಿಸಿಯಲ್ಲಿರ್ದುಂ ಬಡ ಪಾರ್ವರನರಸರೆ ನೀಡಿಗ ಗಳಜಿಪಿರೆಜಿಯಿರೊ ಪೇಟಂ (ಪಂಪಭಾ. ೨-೬೩); ತನ್ನ ಮಗಳ್ ವಿವಾಹ ಯೋಗ್ಯೆಯಾದುದನಜಿತು (ಜಾವುಂಪು. ೭೮-೧೪); ಎನ್ನನಜಿತಜಿಯಂ ದಂತೆ ನಳ್ಳಿದಲ ದೆಸಿಯಂದ (ಸಿದ್ಧಾಂ. ೧-೨೫); ಕೆಲವಂ ಸಜ್ಜನಸಂಗ ದಿಂದಲಜಿಯಲ್ ಸರ್ವಜ್ಞಿನಪ್ಪಂ ನರಂ (ಸೋಮೇಶ. ೧); ಎಲ್ಲಾ ಲೋಕವಜಿತಿರಲು (ಜಿಪು. ೨೬-೧೨); ವಿವಿಧ ಶಾಸ್ತ್ರಂಗಳನಜಿವ ಬುಧೆ ತಿವನುಮಂ ಶಿವಭಕ್ತರಂ ತನಿವೊಲಾರ್ಚಿಸುವ ಬುಧೆ (ಪಜ್ಜಣಾ. ೩-೬೯); ಆ ಪರಾಪರನುಬ್ಬಿವನ ಸಿಜರೂಪು ನಾಮದ ಗಾಢತರ ಮಹಿಮಾ ಪರೂಢಿಯ ನೆಲೆಯನಜಿಪವರಾರು ಲೋಕದಲಿ (ತೊರಣ. ೧-೩-೮); ಅಲ್ಲಮನೊಳಜಿನಜಿಪುಲ್ಲಾಗ ಮುಳ್ಳಣ್ಣರಯಂಬವೆ ಬಂದು ಧರೆ ಯೊಳಗೆ (ಚಿಬಪ. ೧-೧೫). **ಅರ್ಯಿ** : ದೇವರೆಂಬುದದೇನು ಕಗ್ಗತ್ತಲೆಯ ಗವಿಯೆ ? ನಾವರಿಯಲಾರದೆಬ್ಬಿದರೊಡಿಪ್ಪ ಹೆಸರೆ ? (ಮಂಕು ಕ. ೫); ಅಂಕರೆ ಶರೀರ ಮರಿತರೆ ಮಾನವ (ಗಾದೆ); ಅರಿಯನೆಂದರೆ ಅರವತ್ತು ಗುಣ ಬಲ್ಲೆನೆಂದರೆ ಬಹಳ ಕಷ್ಟ (ಗಾದೆ).

ಅಜಸಿ = ತಿಳಿಯಿರಿ : ಉಜಸಿಪಿದ ಆ ಚಾರಿಯ ಪೆಸರಿನನಜಸಿ (ಇಳ. X, ೧೩೫-೭ ; ಒಪಂಳ ೩೩). ☞ ಇದು ಪೂರ್ವದ ಹಳಗನ್ನಡ ವಿಧ್ಯರ್ಥಕ ಮಧ್ಯಮಪುರುಷ ಬಹುವಚನ ರೂಪ.

[ದೇ.॥ ತಮಿ. ಮಲ. ಅಜ್ಞಿ ; ತೆಲು. ಎಱುಗು]

ಅಜ್ಞಿಕೆ, ಅರಿಕೆ (ನಾ). ೧. ತಿಳಿವಳಿಕೆ; ಅರಿವು; ಜ್ಞಾನ: ತನ್ನ ಪ್ರಕೃತಿ ಬಿಡದಿರಲ್ ಅಜ್ಞಿಕೆಯೇನಂ ಮಾಡುವುದು (ಪಂಚತಂ. ೧೪-೨); ಘನಳುಜಮುದದ ದಿವ್ಯಾಸ್ತ್ರಜಜ್ಞಿಕಗಳ ಧರಮದದ ಮರ್ಕಟಿ ವಿಲಾಸರು (ಋವ್ಯಾಪ್ರೋ. ೧೧-೨೮); ಅರಿಕುದು ಮನದೆಜಸಿ ಭೋಂಕನೆ (ಪ್ರಬುಲಿಂ. ೬-೨೨). ೨. ಪ್ರಸಿದ್ಧಿ ; ಕೀರ್ತಿ : ಅಜಸಿ ಕೊಲುತಿರ್ಪ ಜವನೊಂಬುಜಿಕೆಯ ಪಗೆವಂಗಡೆಂತು ಪಂಗಿಗನಪ್ಪಂ (ಅವಿಳ. ೪-೭೭); ಅದಂ ಕಂಡು ಸುಮಾಲಿ ಮಾಲ್ಯವಂತರುಂ ಮಕ್ಷಜ್ಞ ಸೂರ್ಯಜರುಂ ಪೆಜರುಮಜಿತೆಯ ನಾಯಕರುಂ ಬಿಜಿತೊಡಿ ಪೋಗಿ ಪಾತಾಳಲಂಕೆಯಂ ಪೊಕ್ಕರ್ (ಪಂಲಾಮಾ. ೧೧-೧೩೬ ಪ); ಅಜಸಿಯು ಪದಿನೆಣ್ಭಾಸಿರ್ವರರಸುಗಳ್ (ಕಾವ್ಯಾನ. ೨೪೧); ಅಜಸಿಯು ಪಾನರೆಲ್ಲರ ಕೊಂದು ವಾಳಯ ಮುಜ್ಜಯಲಿಜಯರು ಮುಂದುಗೆಡಿಸಿ (ಋ ರಾ ಸಾಂ. ೧೪-೧೫೨). ೩. ಬಳಕೆ; ರೂಢಿ : ಮು ಜು ದಿ ನ ಮಾ ಪ್ರೊತ್ಪನ್ನವು ಜಿಕೆಯು ನೀರೊಟಿಕಾಲುಬುಲಂಗಳ ಮಾತಂ ತೋಜಿದು (ಧರ್ಮಾ ೧೮-೧೩೩); ಜನದಜಿಕೆಯಿಂದೆ ಬಾರುಡಿಗೆ ಮೀಡಿಕ ಮಹಾತ್ಮನ ತೇಜ ನಿರ್ದೂಪುದೆ (ಚಿ ಬ ಪು. ೯-೨). ೪. ಬಯಕೆ ; ಆಸೆ : ಕಲ್ಯಾಣಕರಾ ಮ್ಯತಾಹಾರಂಗಳನಾರೋಗಿಸುವೆನೆಂಬಜಿಕೆಯುಳ್ಳೊಡಂ ಮೃದುಶಯ್ಯಾ ತಲದೊಳಿಜಸುವನೆಂಬಂದಿಚ್ಛೆಯುಳ್ಳೊಡಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೬-೧೩೬); ಗುರು ಲಿಂಗ ತೃಪ್ತನಾದೊಡೆ ಅಜಸುವ ಅಜ್ಞಿಕೆ ಇಲ್ಲದಿರಬೇಕು (ಅದವ. ೧೭); ಉಜುವ ಮಕ್ಕಳಿಕ್ಕಿ ಸಾಧಿಸುವಜಿಕೆಯಾವುದು ಹೇಳಲಾಗದು(ಕವ್ಯಾಸ. ೧೬-೨೪); ಮದನಮೇಣಿಸಿ ಕೇಳು ನಿನ್ನಜಿಕೆಯನಾ ಮುದದಿ ಸಲಿಸುವೆ ನಂಜದರು (ಶಂಸವಿ. ೯-೧೪೪). ಅರಿಕೆ: ಹಿ. ಬೆನ್ನಜ್ಞಿ; ವಿಜ್ಞಾಪನೆ: ಈ ರತ್ನಮೃತ್ಪಾನ್ನಕಾಕವಂ ಕೊಡುವುದು ಎಂದು ಯಜ್ಞ ಅನುಗ್ರಹಿಸಿ ಕೊಟ್ಟು ಇದ್ದಾರ್ ಎಂದು ಅರಿಕೆಯಂ ಮಾಡಲಾಗಿ (ಬಿಪ್ರಪ. ೧೪); ಗಂಗನ್ಮ ಕಾಶಿಗೆ ಹೊರಟಳು ವಿಶ್ವನಾಥನಿದುರು ತನ್ನ ಕೊನೆಯ ಅರಿಕೆಯನ್ನು ಒಯ್ಯುವುದಕ್ಕಾಗಿ (ಗಂಪಾಯ. ೮).

ಅರಿಕೆಮಾಡು = ತಿಳಿಸು; ಬಿನ್ನವಿಸು: ಆ ಪಕಳಜಿತ್ರೆ ಭೂನಾಥನ ಕುಂರುತು ಅರಿಕೆಮಾಡುವೆನೆಂಬಳು (ಸೌ ಗಂ ೧. ೮೨-೬); ರಾಯ ಭಾರಿ . . . ಮೈಸೂರಿನ ವಿದ್ಯಮಾನಗಳನ್ನೆಲ್ಲಾ ಯಥೋಚಿತವಾಗಿ ಅರಿಕೆ ಮಾಡಿದನು (ಶ್ರೀರಾಯ. ೧೯೦). [ಅಜ್ಞಿ + -ಕೆ೨]

ಅಜಸಿಕೆಗಾಳಿಗೆ 'ಅಜಸಿಕೆಗಾಳಿಗೆ' ನೋ.

ಅಜಸಿಕೆಗಾಳಿಗೆ, ಅಜಸಿಗಾಳಗೆ (ನಾ). ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ಯುದ್ಧ : ವಿಶ್ವಮಮಂ ಸೊಲ್ಲಿನಮಾವರ್ಜಿಸಿದಂ ನಾಲ್ವತ್ತೆರಡಜಸಿಕಗಾಳಿಗಂಗಳೊ ಳೀತಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧-೩೫). **ಅಜಸಿಕೆಗಾಳಿಗೆ** : ಕುದಾಳ್ಳಗಳ ಗಂಡನಾದ ನರನರಾಜನಜಸಿಕೆಗಾಳಗಂಗಳೊಳ್ ಬಂದಂ (ಚಕವ. ೪೬-೨೧).

[ಅಜಸಿಕೆ + ಕಾಳಗ]

ಅಜಸಿಕೆಗೊಡು (ಕ್ರಿ.). ಎಚ್ಚರಿಕೆಯಿಂದಿರು; ಮೈಮರವಿಲ್ಲದಿರು : ನಡದುಗುರ್ ಕೆರಗರ್ದೆರ್ ಪೊಯ್ಕುಳ್ಳಂದ ಸರಸನುಜಸಿಕೆಗೊಡಿದ ಪರ ವರ್ಂ ಜಾರರೊರ್ ಮೀಟಿದುರು (ಚಿಬಪ. ೯-೧೫). [ಅಜಸಿಕೆ + ಕೊಡು,]

ಅಜಸಿಕೆಸೈ (ಕ್ರಿ.). ಬಿನ್ನವಿಸು; ತಿಳಿಸು : ಅತಂಂ ಬಾಜ್ಞಲೆವಿಡೆವೊಡೀ ಗಳೆಮ್ಮ ಕಾವರಾಯಂ ದಂಡೆತ್ತಿ ಬರ್ಪುಮಂತಡಜಸಿಸೈಗೆಯಂ ಪಿಮ್ಮೊಳಾಡುವುದೆಂದೆನ್ನಂ ಕಳಿಪಿದನೆಂದಜಸಿಕೆಸೈದಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೫೭-೬).

[ಅಜಸಿಕೆ + ಸೈ (< ಕೈಯ್೧)]

ಅಜಸಿಕೆದಾಣ (ನಾ). ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಸ್ಥಳ; ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ಪ್ರದೇಶ : ವಂದಿಸುತುಂ ವಂದ್ಯರನಭಿವಂದಿಸುತುಂ ಬುಧರನಜಸಿಕೆದಾಣದೊಳಿರವಂ ತೊಂದಿಸುತುಂ ವಿಜಯಧ್ವಜನ್ಯವಂದನುಮತ್ತರಿದಿಂಗತುಂ ಸಾರ್ವಂದಂ (ಪುಸ್ತಪ್ರ. ೫-೫೯). [ಅಜಸಿಕೆ + ತಾಣ್]

ಅಜಿಕೆನಾಯಕ, ಅರಿಕೆನಾಯಕ (ನಾ). ಪ್ರಸಿದ್ಧನಾದ ಮುಖಂಡ: ಅರಿಸಮಾಸಂ ಮಾರ್ಗದೊಳ್ಳರ್ಕ್ಕ — ಕಡುರಾಂಗಂ, ಮೊಗದಂ ಅಜಿಕೆನಾಯಕಂ (ಕವಿರಾ. ೧೭೪ ಪ್ರಯೋ.). **ಅರಿಕೆನಾಯಕ**: ನಮ್ಮ ಹಿರಿಯರಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನೆಂಬಾತನು ಬಹು ಪ್ರಸಿದ್ಧ ಅರಿಕೆನಾಯಕ (ಮಂತ್ರಕ. ೩೨–೧೦). [ಅಜಿಕೆ + ನಾಯಕ]

ಅಜಿಕೆವಡೆ (ಕ್ರಿ). ತಿಳಿವಳಿಕೆಯನ್ನು ಪಡೆ, —ತಿಳಿ: ಮಡದಿಯು ಬಡನಡುವೆಂಬುಧಾತಾಂ ಬಿಡದಿರ್ದಪೆಱಧಿಯಂ ತಾನಾವಡೆಯೊಳಡಂ ರಿರ್ದಪುದೊಡೆ ಅದನಾಜಕೆವಡೆದುದಿಲ್ಲ (ಜಯಕಾ. ೩–೩೩).

[ಅಜಿಕೆ + ಪಡೆ]

ಅಜಿಕೆವೆಸರು (ನಾ). ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ಹೆಸರು: ಬೆಱಗುವಟ್ಟಂಗದ ಬೆದಱವೆದೆಯ ಬೆಮರೊಡಿಸಿ ಮೊಗದ ಮಲ್ಲುಳರ ಮಱೆಯಿಂದ ಮೊಗದೋಱಿದನು ಬಾದುರನೆಂಬಜಿಕೆವೆಸರ ಖಾಸಿಪೊರ್ದಿ (ಭರಾಸಾಂ. ೧೪–೭೪). [ಅಜಿಕೆ + ಪೆಸರು (< ಪೆಸರ್)]

ಅಜಿಗದೆ (ನಾ). ಕೆಸರುಗದ್ದೆ: ಆತ್ಮವಟಿಲು ಪರ್ವಯನ ಅಜಿಗದೆ ೩೫೦ (ಸೌಇಇ. IV, ೨೫೪–೬೧; 1513).

[ಅಜ್ಜಿ (< ಅಜಿಲ್ಲ್) + ಗದ್ದೆ (< ಗಱ್ಱಿ)]

ಅಜಿಗುಜು (ನಾ). ಜ್ಞಾನಿವಲ್ಲದೆ ಕುರಿಯಂತೆರುವವನು; ದಡ್ಡ; ಅಜ್ಞಾನಿ: ಇಂತೀ ಅಜಿವ ಮಜಿಯ ನರಗುಜಿಗಳ ಜಾಗಿಲಲ್ಲಿ ನಿಂದು ತದೆಯುಸಿಕೊಂಬ ಅಜಿಗುಜುಗೆಱೆಲಜಿನಿ ಮಾತು (ಮುಜಿಮಂ. ೩೪) ; ಕೊಜುಕೊಂಬರು ಕೊರೆಗನಂತಂತಱಿಗಳಕಟಾ ಕೃತಾಂತನ ಕುಜುಗಳೇ ಪಾಪಿಗಳು (ಬಭಾಗ. ೫–೧೦–೨). [ಅಜಿ + ಕುಜ್ಜು]

ಅಜಿಗುಜುವು (ನಾ). ತಿಳಿವಳಿಕೆ ಅಥವಾ ಜ್ಞಾನದ ಗುರುತು: ಕಟ್ಟದಿರ ಸುಖಮಿಹಿಂ ಬಿಟ್ಟಿಗಳ್ ಬರ್ಪಂತೆಯು ಬರೆದೆಱಗುಬುಪಂ ಕೊಟ್ಟು ಪರಲೋಕಕೋಲಿಯೆಸಟ್ಟಿದರಾದರ್ ಪಿತ್ಮಪಿತಾಮಹರರಸಾ (ಧರ್ಮನಾ. ೫–೧೧೩). [ಅಜಿ + ಕುಜುಪು (< ಕುಜಪು)]

ಅಜಿಗೇರಿ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಅಜಿಗೇರಿಯ ನಾಜ್ಞಾವ್ಯುಂ (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೨೨–೬ : ೨೩). [ಅಜ್ಜಿ + ಕೇರಿ]

ಅಜಿಚಿ 'ಅಲುಚು' ನೋ.

ಅಜಿತ, ಅರಿತ (ನಾ). ತಿಳಿವಳಿಕೆ; ಜ್ಞಾನ; ವಿವೇಕ: "ಜ್ಞಾನಂ—ಅಜಿತಂ" (ಶಾಕಿಣಾ. ೨೦); "ಅಜಿತದೆಲ್ಲಿಯಂ ವೇದನಾಯೆಬುದು" (ಹಲಾಯು. ೧೩೬–೬೩); ಇವಱಿವಿಳಾದಮಾನುಮಜಿತಮುಂ ಕುಶಲಿಕೆಯುಂ ನಂಬುಗೆಯುಂ ಅಗಿ (ಪಪ್ಪಾದಿ. ೬–೨೦); ಅಮರಾಗಮದೋಜೆ ಮಿಕ್ಕು ತೋರ್ಪಜಿತದಳುಕೆರ್ (ವಿಕ್ರ. XIII, ೬೩–೩೬; ೨೨೨); ಮುನ್ನಿನ ಭವಮಂ ಬಂಧಗಳನ್ನಿಜಿತಿಳಿವಜಿತಮಾಯ್ತು ಭವದೀಯ ಪದಾಸನ್ನತೆಯಿಂದಾದೆಡೆಮೇರಂ (ಶಾಂಕರಂ. ೬೯೪); ಅನುಪಲಬ್ಧದೊಳಂ ಜಿತಮಂ ಮಱೆಪುಲಬ್ಧದೊಳ್ ಸಿದ್ಧಯಗ್ರಾಹಿಯಾಗಿ (ಮಲ್ಲಿಷ. ೩–೧೧); ಜಾಪವಿದ್ಧದೊಳಜಿತವುಂಟೋ (ಕುಮ್ಮಾಧ. ೯–೩೪); ಹೊಸಪರೆಯದ ಲಲಸೆಯರ ವಿಲಾಸಂ ನೃಪಪಕ್ಷಪಾತಮನಿಳಕಳೆಗೊಳಿಸಿದುದು (ಜಯಕಾ. ೨–೩). **ಅರಿತ**: ತಾಯ್ಮಕ್ಕಳಡಿಯ ತಕ್ಕದಾಳದರಿತದಿಂ (ಸಂಸಪ. ೨೫–೧೨). [ಅಜಿ + –ತ್ತ]

ಅಜಿಪೆ, ಅಜಿಪೆ (ನಾ). ೧. ತಿಳಿಯುವುದು; ಅರಿಯುವುದು. ೨. ವಿಜ್ಞಾಪನೆ; ಬಿನ್ನಹ: ಇಂತು ವಿರಾಜಿಪ ರಾಜಾಸ್ಥಾನಕೆ ಸಂತಸದಿಂ ಪಡಿಯಜನಜಿಪದಿನ್ಮಂತ ಜತುರ ಚಿತ್ತಿಕೆವೊಂದಂ ಬಿಂಕಂಬಡೆದ್ದತಂದು (ಅಯಕಾ. ೩–೪). **ಅಜಿಪಿಕೆ**: ೨. ಪ್ರಮಿತಿಪ್ರಮೆ–ಸಮ್ಮಕ್ಕಾಗಿ ಅಜಿಪಿಕೆ (ನಾಚಿಕಾ. ೬); ಪರಚೇಷ್ಟೆಯಿಂದೆ ಅಜಿಪಿಕಂ (ನಾಚಿಕಾ. ೬).

[ಅಜಿ + –ಪ್ಪ]

ಅಜಿಪು, ಅರಿಪು, ಅರುಪು, ಅರಿಹು, ಅಜಿಹ್ಮು, ಅಱುಪು, ಅಱುಹ್ಮು (ಕ್ರಿ). ತಿಳಿಸು; ಬಿನ್ನವಿಸು; ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಮುಟ್ಟುವಂತೆ ಮಾಡು: ಕುಜಿತಂತು ಪೆಜರ ಬಗೆಯಂ ತಜಿದಿರೆ ಪೆಜಗರ್ ಅಜಿಪಲಾರ್ಪಮಂ ಮಾತಜಿಪವಂ (ಕವಿರಾ. ೧–೧೫); ಇನಿಸಂತರ್ಮಂಡಲ ಸಾಧನಮುಮಿಂತೆಂದಜಿಪಿದುದುಮನಿನ್ನಜಿಪುವೆವೇ (ಆದಿತ. ೧೪–೧೫); ಈತಂಗಜಿಪಪದ ಕೆಜ್ಜಮುಂ ವೈದ್ಯಂಗಜಿಪಪದ ಕುತ್ತಮುಂ ಕಿರಲಜಿಯದು (ಪಂಚತಂ. ೩೬–೩); **ಅರಿಪು**: ಭಕ್ತಿಗಂರಪಿಮು ಮೋಸವನು (ಳವಸೀ. ೫೯–೨). **ಅರುಪು**: ತಮ್ಮ ಆಗಮನಮಂ ರಾಜಸ್ಥಿತಿಯೊಳರುಪಿಂದು ಪೇಳಲು (ಮುಜ್ಞಾಮಂ. ೨). **ಅರುಹ್ಮು**: ನಂಜ ಮಗನೆ ಬಂದು ಅಡಿಹೊದ ಖ್ಯಾತಿಯನ್ನು ಮಗನಿಗೆ ಸಂಗನು ಆರುಹಿದನು (೪೯ನ ಸ್ಸು. ೧೧೦); ಸ್ತ್ರೀ ಸುಲಭವಾದ ದಿಂಕದಿಂದ ನನ್ನೊಡನೆ ತನ್ನ ಪರಿಚಯವನ್ನು ಅರುಹದಿರಬಹುದೆ (ಶ್ರೀರಾಯಾ. ೨೫೦). **ಅಜಿಹ್ಮು**: ಬಸವಂಗೆ ಪ್ರಾಣಲಿಂಗವನೆಜಿಹಿಕೊಟ್ಟು ಸಂತಸದಿ ಕಿಟ್ಟನ ಪವಾಡಮಂ ಗೆಲ್ದು (ಚಬ ಪು. ೬ ಸಂ). **ಅಱುಪು**: ಕವಿಯತ್ತಲ್ ಸಾರ್ದು ಮೆಲ್ಲ ನೆಱುವಿದಳಾಗಳ್ (ಕಾದಂಪು. ೬೮೫); ಜಗಳ್ಳಅಜಿದನೋಜೆಯಿಂದಿದ ಮಾದಿಬ್ರಹ್ಮಂ (ನಮಚ. ೨–೧೯); ಬೇಗಾದರೆಮ್ಮನು ನೀನು ಕರೆಸುವು ದಱುಪುವುದು . . . ಸಂಗತಿಯಂ (ಉವ್ಮಾಧ. ೧–೧೪); ಜಾವ ಭಾವ ವಿಲಾಸ ವಿಭ್ರಮಗಳ ಪರಿವಿಡಿಯನು ಜೀವಿಕಗೆ ಅಱುಪುವೆನೆಂಬಯ್ತಜ ಭಾರತಿಯಂತೆ (ಜೀವಂಧಾಂ. ೧೪–೪೩); ಎನ್ನ ಶಿಕ್ಷಾರಕ್ಷೆಗಳ್ಗೆ ಕರ್ತಂ ಮಹೇಶ್ವರನೆಂದು ನೆಟ್ಟನಱುಪಿ (ಶಾಂಂ ಪ. ೬–೫); ಸ್ಥಳಮಜಾತ್ಮ ಯನೆನಗಱುಪಿನೆ ಮುಖಕಳ್ಳ ನುಡಿದುದು ಪ್ರೀತಿಯಂದ (ಕಂಪಪು. ೫–೨೬). **ಅಱುಹ್ಮು**: ಬೊಪ್ಪಂಗಱುಹಿ ನಿನಗೆ ಎನಗಂ ಮತ್ತೆ ಸಂವಾದ (ಬಾಷ. ೧೪–೨೨); ಭಾಸುರಾನಗ್ರ್ಯಹರಿಹಸ್ಮವನೆಱುಹಲೆಳೆಂದು (ತಿರ ರಾ. ೧–೨–೬); ವಿವೇಳುವೆನೆನ್ನ ಮಹದಾನಂದನವನಾವ ಬಗೆಯೊಳಲುಹುವೆನು (ಹದಿಬ. ೧–೪೩).

ಅಱಪಿವೆಟ್ಟ = ತಿಳಿಸುವಂತೆ ಹೇಳು: ಈಗಳ್ ತಕ್ಕಂದದೆ ದೇವಿಯರ್ಗಾಂ ಪ್ರತಿಸಂದೇಶಮನೇನವನಿಪವೇಟ್ಟಿಂ ವಿನ್ನಂ (ಕಾದಂಪು. ೩೯೪). **ಅಱುಹಿಕೊಡು** = ತಿಳಿಯುವೇಳು: ಪ್ರಾಣಲಿಂಗದ ನೆಲೆಯ ನೆಱುಹಿಕೊಟ್ಟು (ಚಬಪು. ೧–೧೩). [ಅಜಿ + –ಪು]

ಅಜಿಮರುಳ್, ಅಱುವರುಳ್ (ನಾ). ಅರಿವು ಮರುಳಾಗುವುದು; ಬುದ್ಧಿಭ್ರಮೆ: ಮತಿಗೆಟ್ಟು ಮನಂಗೆಟ್ಟು ಮೆಯ್ಯಜಿಜಡಿಮರುಳಾಗಿ (ಪೇರಾಪು. ೧೪–೧೦೦ ವ); ಅಜಿಮರುಳಾ ಹೋದರಯ್ಯಾ (ಲಿಂಗಪ. ೧೩–೫೦). **ಅಜಿವರುಳ್**: ಬಜ್ಜಾಂಭಧೊಳ್ . . . ಅಜಿವರು ತೊಡರ್ದೊಡೆ ನಾಡೆಯುವಜಲ [ಅಂತ] ನರುಳಿಂದಜಾವರೆನ್ನ ನುಜಿವರ್ ಬಜಿಯಂ (ಚಂದ್ರಪ್ರ. ೪–೫೯). [< ಅಜಿವು + ಮರುಳ್]

ಅಜಿಮರುಳ್, ಅಜಿಮರುಳು, ಅಜಿವರುಳ್ (ನಾ). ಅರಿವು ಮರುಳಾದವನು; ಬುದ್ಧಿಭ್ರಮೆಯಾದವನು: ಕಿಜಿದುಂ ಬೇಗಮಜಿ ಮರುಳಂತು ಪಲುಂದಿ ಪಂಬಲಿಸಿ (ಪಂಚತಂ. ೪–೬೪ ವ); ಎಲ್ಲತ್ತೋ ಸಗ್ಗಮಜಿಮೊಡನೆಲ್ಲಿತ್ತೋ ನರಕವೆಱಿ ಅಜಿದಜಿಮರುಳಂ ಮೆಟ್ಟಿ ಕಿವಿಯೊಳ್ ಪೇಟ್ಟುದೆ ಗೆಲ್ದಂ (ಧರ್ಮನಾ. ೫–೧೧೫); ಅಱಿಯದಜಿತ ವೆನಿಸುವ ಅಜಿಮರುಳಗೆ ನಗೆ ನಲ್ಲಜಿವನೆನುಗೆಳಸಲು (ಗಿತಗೋಗಿ. ೮೨–೧೬). **ಅಜಿಮರುಳು**: ಈ ಸಾವನಜಿಯದ ಅಜಿಮರುಳುಗಳ ಅಲ್ಪವು ಮಾನಹಾನಿ ಕಾಣಾ ಗುಹೇಶ್ವರ (ಅವಚ. ೧೧೧–೫೦೩). **ಅಜಿವರುಳ್**: ಅಜಿವರುಳರಾದ ವಾದಿಗಳೆಂದರೆಂ ಪುಸಿಯೊ (ಪಪ್ಪಾದಿ. ೧–೨೩). [ಅಜಿಮರುಳ್ + –ತ್ತ]

ಅಜಿಮರುಳು 'ಅಜಿಮರುಳ್' ನೋ.

ಅಱಿಮರುಳುತನ (ನಾ). ಬುದ್ಧಿಭ್ರಮಣೆ: ಅಱಿಯದಿದನಜ್ಞಾನಮದ ಮತ್ಸರ ಮಹಾಮೋಹಾಂಧಕಾರದಲಱಿಮರುಳುತನದಿಂದ ಮಾಯಾ ಮೂಢಬುದ್ಧಿಗಳು (ನಿಭಾಗ. ೯–೭–೪೭).

[ಅಱಿಮರುಳು (< ಅಱಿಮರುಳ) + –ತನ]

ಅಱಿಮಿ 'ಅಱಿ' ಪರಾ.

ಅಱಿಯಮಿಕೆ (ನಾ). ಅಜ್ಞಾನ; ತಿಳಿವಳಿಕೆಯಿಲ್ಲದಿರುವುದು: ಅಱಿಯದಿದಂ ಮಾಡಿದೆನೆನ್ನಱಿಯಮಿಕೆಗೆ ಸೈರಿಸೆಂದು ನೀಂ ಸಭೆಯೊಳ್ ಕಾಲ್ಗೆಱಗೆಱಗು (ಪಂಪಭಾ. ೬–೫೮). [ಅಱಿಯಮೆ + –ಇಕೆ]

ಅಱಿಯಮೆ (ನಾ). ೧. ಅರಿವಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ಅಜ್ಞಾನ: ನಿನ್ನಱಿಯಮೆಯೆ ನಿನ್ನನಿನಿತಂ ಮಱುಗಿಸಿದುದು ಪಾಪಕರ್ಮ (ಅದಿಪು. ೫–೯೫); ಮುನ್ನಮೆನ್ನಱಿಯಮೆಯಿಂದಿನ್ನೆವರಮನ್ನೆಯಮನಾಚರಿಸಿದೆಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೭–೧೧೬ ವ); ಕಿಡುತಂದುದು ಮನದಱಿಯಮೆ ನುಡಿಯ ತೊದಲ್ ಪಿಂಗಿಪೋಯ್ತು... ಶೈಶವಾತಿಕ್ರಮದೊಳ್ (ಚಂದ್ರಪು. ೪–೨). ೨. ಅಜ್ಞಾನದಿಂದ ಮಾಡಿದ ತಪ್ಪು ಕೆಲಸ; ದೋಷ: ಎಱಗಿದನಿ ತಱೊಳೆ ಮಱೆವಂ ಪೆಱರಱಿಯಮೆಗಳನೆನಿತ್ತನಾದೊಡಮದಱಿಂದೆಱಗಿ ಪತಿಗಾತ್ಮಪದದೊಳ್ ಮೆಱೆದಿರು ನೃಪರೊಳಗೆ ಧರ್ಮ ವಿಜಯಮದೀಶಂ (ಪಾರ್ಶ್ವಪು. ೨–೫೭). [ಅಱಿ + –ಅಮ್ಮೆ. / ತಮಿ. ಅಱಿಯಾಮೈ]

ಅಱಿಯಿಸು, ಅರಿಯಿಸ್ಸು, ಅರಿಸ್ಸು (ಕ್ರಿ). ತಿಳಿಯುವಂತೆ ಮಾಡು; ತಿಳಿಸು: ಅದು ಶಬ್ದಾತ್ಮಕಮಾಗಿಯುಂ... ಕಿವಿವೊಕ್ಕುಂ ಮೆಯ್ಯೊಳಂ ತೆಯ್ದೆವೊಕ್ಕುದನುದ್ಯತ್ಪುಳಕಂಗಳಿಂದಱಿಯಿಸುತ್ತಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೭೯೯); ತವರೂರ ಮಱೆಯಿಸಿ ನಿದ್ರೆಯ ತೊಱೆಯಿಸಿ ಸವಿಗಳನಱಿಯಿಸಿ ನಮ್ಮ ದಿವರಾತ್ರಿಯೆನ್ನದೆ ಸುಖದೊಳೋಲಾಡಿಸುವ ಗಡ (ಭರಚ. ೬–೩೯); ಅಱಿಯಿಸದಱಿಪುದು ಗುಣಮಂ (ಚಿಕವಿ. ೧–೪೦). **ಅರಿಯಿಸ್ಸು**: "ಅದನ್ನು ಅಪ್ಪಾಜಿಯವರಿಗೆ ಅರಿಯಿಸಬೇಕು" ಎಂದಳು (ಚಿಕರಾ. ೩೯೬); ಅಂತರಂಗದಲ್ಲಿ ಅರಿಯಿಸಿ ಬಹಿರಂಗದಲ್ಲಿ ತೋರಿ ನನ್ನನ್ನು ಇಷ್ಟು ದೂರ ನಡಯಿಸಿ ತಂದೆ (ಶಿವಭ. ೩೮); ಇನ್ನಾರುಮರಿಯದಿಹ ಅರಿಯಿಸಲುಮಾಗದಿಹ ಜೀವಾತ್ಮಸಂಸ್ಥೆಯಿದು (ಮಲೆದೇ. ೨೭–೧). **ಅರಿಸ್ಸು**: ನಮ್ಮ ನಿಜ ಮಾತೆಗಂ ಮಗನೆನುತ್ತರಿಸುತಿದೆ ದೇವ (ತುರಂಗ. ೭೦–೨೬); ಮುನಿಗಳ ಭಾವಕ್ಕೆ ಅರಿಸದ ಶಾಸ್ತ್ರಕೆ ಸಿಲುಕದ ವೇದಕೆ ಕುರುಪಿಡಲರಿಯದ ಚರಿತನನು (ಸುಸಾರ. ೧೧೦–೫). [ಅಱಿ + –ಇಸ್ಸು]

ಅಱಿಲ್$_1$, ಅರಿಲ್, ಆಱಿಲ್ (ನಾ). ನಕ್ಷತ್ರ; ಚುಕ್ಕಿ; ತಾರೆ: "ಅಱಿಲೆಂದು ತಾರಗೆ" (ರನ್ನಕಂ. ೯); "ಅಱಿಲ್—ನಕ್ಷತ್ರಂ" (ಶಮದ. ಪರಿ. ೨); "ಮೀನ್, ತಾರಗೆ, ಅಱಿಲ್—೩ ನಕ್ಷತ್ರಕ್ಕೆ ಪೆಸರ್" (ಶಬ್ದಸಾ. ೪–೪೩); ಎಸೆದುದು... ಮಿಸುಪಱಿಲೆಂಬರಲ್ಗಣೆಗಮಳ್ಕದ ಕಲ್ಲೆರ್ದೆ ವೆಣ್ಗಳೊಡ್ಡನಾರ್ದಿಸೆಯುರಿಗೊಂಡು ಪೊಣ್ಮುವ ಪಿರಂಗಿಯ ಗುಂಡೆನೆ ಚಂದ್ರಮಂಡಲಂ (ಚಿಕವಿ. ೬–೧೭); ಬಾಂಬೊಲಂ ಬಿತ್ತಿದಱಿಲಗೆಯಿಂ ಸೊಗಯಿಸಿದತ್ತು (ರಾಮಾಶ್ವ. ೮೩–೧೪). **ಅರಿಲ್**: ಮೆರೆದತ್ತೊಡನೊಡನುದಯಿಸಿದರಿಲ್ಗಳಿಂ ಗಗನಚಕ್ರಮೆತ್ತೆತ್ತಲುಂ (ಮರಾಚ. ೫–೮೮); ಅರಿಲ ಮುತ್ತುಗಳನು ಹುಡುಕಿ ಪೋಣಿಸಿತ್ತು ಮಾಲೆಯ (ಸ್ವದರ್ಶಿ. ೧೬); ಮರುಗಿ ಬಾನು ಅರಿಲನೆಳೆದು ಕಣ್ಣ ಮುಚ್ಚಿ ಒಣಗಿ ಬಿಕೋ ಎನ್ನುತಿಹುದು (ದೀಪಮ. ೧೬); ಅರಿಲ್ಗಳ ನಡುವೆ ಎಸೆವ ತಣ್ಗದಿರನೊಲು ನಿಂತಿಹನು ಮನಮೋಹಿಸಿ (ಚಂದ್ರಸ. ೬). **ಆಱಿಲ್**: ವಿಯತ್ತಳೋದರದಿನೊತ್ತಿದನ್ನಾಸಿಕವಾತಘಾತದಿಂದಾಱಿಲನೆಯ್ದೆ ದಕ್ಷಿಣ ಕರಾಗ್ರದ ಶಂಕಸಮಗ್ರ ನಿಸ್ವನಂ (ಮಹಾನೇ. ೧೪–೧೦೫); ಏಱುಂ ಕಡಲಂ ಕಡಂಗಿ ಕುಡಿವೆಂ ತಳ್ತಾಱಿಲಂ ಪೊಯ್ದು ತೂಱುವೆನೈದುಂ ಮೊಗಮುಳ್ಳನಂ ಕೆಡಪುವೆಂ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೧೫೪). [?]

ಅಱಿಲ್$_2$ 'ಅಳಿಱ್' ನೋ.

ಅಱಿಲ್ವಟ್ಟೆ, ಅರಿಲ್ವಟ್ಟೆ (ನಾ). ನಕ್ಷತ್ರಮಾರ್ಗ; ಆಕಾಶ: "ಪೆಸರಪ್ಪುದಂಬರಕೆ ಬಾನಲರ್ವಟ್ಟೆಯಾಗಸವಱಿಲ್ವಟ್ಟೆ ಸಗ್ಗಿಗವಟ್ಟೆಯೆಂದು" (ಶಬ್ದಮಂ. ೧೫). **ಅರಿಲ್ವಟ್ಟೆ**: "ಅರಿಲ್ವಟ್ಟೆಯೆನಲಾಕಾಶವು" (ಕಶರ. ೫); ಪಗೆದಲೆಗಳರಿಲ್ವಟ್ಟೆಯೊಳ್ ನಚ್ಚಣಿಸುತಿರ್ಪನಂ (ನರಚ. ೧೦೪ ವೃತ್ತಿ); ಅರಿಲ್ವಟ್ಟೆಯಂ ಸಮೀಕ್ಷಿಸಿದನರಿಯೆ ಪೊಳ್ತಂ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೪೫೯–೧೮).

[ಅಱಿಲ್$_1$ + ಬಟ್ಟೆ$_1$]

ಅಱಿವಗೆ (ನಾ). ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ವೈರಿ; ದಡ್ಡ: ಜೋಗಗೆಳೆಯರೆಣ್ಬರೇಱಿವರ್ಪನ್ನಮಱಿವಗೆಗಳಿಱಿವೋದ ನಿಚ್ಚಣಿಗೆಯೆಂಬಂತಿರಿರ್ಬದಿಯೊಳಮೆಲ್ಗಳ ಸಾಲ್ಗಳ್ ತೋಱೆ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೪೦–೨೬).

[ಅಱಿ + ಪಗೆ$_2$]

ಅಱಿವಣ (ನಾ). ತಿಳಿಯುವುದು; ಅರಿತುಕೊಳ್ಳುವುದು: ಸರ್ವಭವದಲ್ಲಿ ಬಂದಾ ಆತ್ಮವಸ್ತುವಲ್ಲಾಯೆಂದು ಮತ್ತಿನ್ನೇನಱಿವಣ (ಅಱಿಮಾ. ೧೮೦). [ಅಱಿ + –ವಣ]

ಅಱಿವರುಳ್ 'ಅಱಿಮರುಳ್' ನೋ.

ಅಱಿವರುಳ 'ಅಱಿಮರುಳ' ನೋ.

ಅಱಿವಿಡಿ (ಕ್ರಿ). ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳು; ಅರಿತುಕೊಳ್ಳು: ಮತ್ತಂ ಪಂದಿವೇಂಟೆಯ ನಾಯೆಂತಪ್ಪುದೆಂದೊಡೆ... ಜಾತ್ಯಶ್ವದಂತೆ ಬೇಗಮಾಗಿ ಕೋಱಿಕಾಳಿಕಾಱನಂತೆ ಬಱಿಯಱಿವಿಡಿದು ತುಂಬಿನ ನೀರನುರ್ಚಿದಾಗಳಡೆ ಪರಿದು ಮನ್ನೆಯರಾಳಂತೆ ಕಾದಿಯಲಸದೆ (ಪಂಪಭಾ. ೫–೪೬ ವ); ಮುನಿಪದಪದ್ಮಕ್ಕೆಱಗಿ ಜಿನರೂಪಮೆಂಬೊಂದಱಿವಿಡಿದಘಬಲಮನಲೆದು ಶಿಲೆಯೊಳ್ ಪೊಯ್ದಂ (ಅದಿಪು. ೩–೫೧). [ಅಱಿ + ಪಿಡಿ$_1$]

ಅಱಿವು, ಅರಿವು, ಅರುವು, ಅರುಹ್ಯು, ಅಱುಹ್ಯು (ನಾ). ತಿಳಿವಳಿಕೆ; ಜ್ಞಾನ; ವಿವೇಕ: ಅಱಿವು ಧರ್ಮಮುಂ ಜಕ್ಕ ನಿನಗಲ್ಲದಿಲ್ಲ ಭುವನದೊಳ್ (ಎಕ. VIII, ನಗರ. ೬೨–೧; 800); ಎನ್ನ ಪ್ರಾಣದಲ್ಲಿ ಅಱಿವ ತೋಱಿದನಯ್ಯ ಬಸವಣ್ಣನು (ಮಹಾದೇ. ೨೦–೨); ಅಱಿವು ಮಱವೆಗಳೆನಿಪ್ಪೆರಡಱ ಮಧ್ಯಾವಸ್ಥೆಯೊಳ್ (ಕುಸುಮಾ. ೯–೧೦೯); ಅಱಿವನಱಿದಡೆ ಜೀವ ನೆಱೆ ಸದಾಶಿವನಕ್ಕು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೩೯೦). **ಅರಿವು**: ಪುಸ್ತಕದಿ ದೊರೆತರಿವು ಮಸ್ತಕದಿ ತಳೆದ ಮಣಿ (ಮಂಕುಕ. ೩೦); ದೇವಾ ನನ್ನ ನಿನ್ನರಿವು ಮುಗುದೆಯ ಕಡು ನೇಹದಂತೆ (ಪ್ರಣಸ. ೪). **ಅರುವು**: ಬೆಳಗಾಗುವಷ್ಟರೊಳಗೆ ಗಂಡ ಸತ್ತುಹೋದನು ಹೆಂಡತಿಯು ಅರುವು ಹಾರಿ ಬಿದ್ದಿದ್ದಳು (ಮುಂಬಯಿ. ೫–೧೫೩); ಶ್ರೀ ಗುರುವೆ ಅರುವೆ, ಶರಣಾಗಿ ಬರುವೆ (ಆರಳು. ೩); ವೇದಿಕೆಯ ಮೇಲೆ ನಿಂತರೆಂದರೆ ಅವರಿಗೆ ಅರುವು ತಪ್ಪುತ್ತದೆ (ಹುಚ್ಚುಹು. ೧೦೨). **ಅರುಹ್ಯು**: ಆಳಿಯಿಂದರು ಹಾಗಲಾಕೆ ಕೇಳಿದಳು (ವೆಂಕಾರಾ. ೨–೧೦–೩೯); ಅರುಹಂ ತೊರೆಯ ಬೇಡೈ ಬಲವೇ (ಸೂರ್ಯಪಾ. ೯೧–೧೪). **ಅಱುಹ್ಯು**: ನಿಜವ ನೆಮ್ಮಿ ಅಱುಹ ಕಂಡೆ ಅಱುಹಿಂದ ಆಚಾರವ ಕಂಡೆ (ಲಿಂಗವ. ೧೧–೪೦); ಅಖಿಳ ಭಕ್ತರಿಗೆ ಅಱುಹನಂಗೀಕರಿಸಿ (ಪ್ರಭುಲೀ. ೧೧–೨೬); ಅಱುಹನೊಳ ಕೊಂಬಱುಹಿಂಗೆ ಸಾಕ್ಷಿ (ವಿವೇಕ. ೫೦).

ಅಱಿವು ಮರುಳಾಗು = ಬುದ್ಧಿಭ್ರಮೆಯುಂಟಾಗು: ಈ ಎರಟ್ ಮಕ್ಕಳುಮ್ ನಾನೆಣಿಪೆನ್, ಅಱಿವುಮರುಳಾದರ್ (ಅಂತಿಗೊ. ೫೩೯). ಅಱಿವಿಂಗೋಜ = ವಿದ್ಯೆಗೆ ಗುರು; ಒಂದು ಬಿರುದು: ಪುಟ್ಟದನುದಾತ್ತಸತ್ವಂ ನೆಟ್ಟನೆ ವಿಬುಧೇಂದ್ರವಂದ್ಯನಱಿವಿಂಗೋಜಂ (ಎಇ. X, ೧೫೨–೪೮; 915).

[ಅಱಿ + –ವು. / ತಮಿ. ಮಲ. ಅಱಿವು; ಕೊಡ. ಅರಿಮೈ; ತುಳು. ಅರುಪು, ಅರುಹು; ತೆಲು. ಎಱುಕು, ಎಱುಗು]

ಅಱವುಗೆಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಬುದ್ಧಿಯನ್ನು ಹಾಳುಮಾಡು; ತಿಳಿವಳಿಕೆಯನ್ನು ಕೆಡಿಸು : ಅಱವುಗೆಡಿಸುತ್ತುಮಲ್ಲಾತ್ತಲಿದಂ ದೆಸೆಗೆಡಿಸದಿರದು ವಿಷಯಸಮೂಹಕ್ಕೆ ಜಾ ಬಿದಡಂತೆ ಪತ್ರುವ ಮಱುಕಂ ದಿಜಕ್ಕೋಪದಿಂದ [ದಿಂ ಮಾಡಿ]ಸರಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೫೩೮). [ಅಱಿವುಗೆಡು + -ಇಸ್ಯು]

ಅಱವುಗೆಡು, ಅಱುಹುಗೆಡು (ಕ್ರಿ). ತಿಳಿವಳಿಕೆ ಇಲ್ಲವಾಗು; ವಿವೇಕಶೂನ್ಯ : ಇಂತೀಲೋಕದೊಳ್ ರೂಪುಗಾಣಲೊಡಂ ತೊಟ್ಟಿನೆಲೆಲ್ಲಿಗೆಟ್ಟಿಲ್ಲಿಗೆಟ್ಟಿನ್ನಂತೆ ಕಕ್ಕಟ್ಟು ಪೇಜಿಲೊಲಿಂದಿಂತೆರ್ದಗೆಟ್ಟರಾರ್ (ಕಾದಂಪೂ. ೬೫೧). **ಅಱುಹುಗೆಡಿಸು** : ಪೂಜೆಯಂ ನೋಡಿ ಮೆಚ್ಚದೆ ಪೂಜೆಯಂ ಮಾಡಿ ಓಡಿಗೆಟ್ಟಲುಱುಗೆಟ್ಟು ತಿಲಲ್ಲಿಯಂ ನೂಡಿ (ಬ ಸ ರ. ೩–೫೫). [ಅಱಿವು + ಕೆಡು]

ಅಱವುಮಱೆ (ಕ್ರಿ). ಬುದ್ಧಿಶೂನ್ಯವಾಗು; ವಿವೇಕವನ್ನು ಮರೆ; ಮೈಮರೆ : ಅಱಿವುಮಱೆದಪೆಕೀರ್ತಿನಾರಿಯಂ ಸಿಜಗ ಹಿದಿರು (ಕುವ್ಯಾದ್ರ್ಯ. ೬–೨೬). [ಅಱಿವು + ಮಱೆ]

ಅಱವೆ 'ಅಱುವೆ' ನೋ.

ಅಱಸಿಕೆ (ನಾ). ಒಂದು ಪ್ರದೇಶದ ಹೆಸರು (?) : ಅದಱ ತದನಂತರಂ ಪಿರಿಪಲ್ಲಿಪಾಲ್ ಅದಱ ತದನಾನ್ತರ ಪಡುವಣ ದಿಸಾಭಾಗದ ಳೆಳಗೆ ಅಱಸಿಕೆ ಅದರ ತದನಾನ್ತರ ಎಣತೆಱಂಕೆಯ ಮಟ್ಟಿಜೆ (ಸ್ಥ ಇತಿ. IX–೫, ೪೧–೨೬ ; ೧೧೯೫ ಶತ). [?]

ಅಱಹ 'ಅಱಪ' ನೋ.

ಅಱಹಿಸು, ಅಱುಹಿಸು (ಕ್ರಿ). ತಿಳಿವನ್ನುಂಟುಮಾಡು; ತಿಳಿಸು : ನಿಮ್ಮಬಗೆರ್ ಮೊದಲಾತನೇ ತಾನಿಂದಱಿಹಿಸಲ್ಕೆ ನಾನ್ಮೆ . . . ಮಹಾದೇವದಱಿಹಿಸೆಯಂತು ಮಱಹಿಸೆ ಮಱಿವಂ (ಪದ್ಮಕಾ. ೧೧–೮೦). **ಅಱುಹಿಸು** : ತತ್ತ್ವನಯನಾಸ್ಥಿತಿಯನಱುಹಿಸೆ ಕೇಳ್ದು (ಪದ್ಮಕಾ. ೩–೨೬); ಹೊಕ್ಕು ಜಾಗಿಲ ಮುಱಿಪು ಮೈಯಱೆ [ಪಾಠಾ. ಯುರು] ಹಿಸಿ ಯುದ್ಧಾಮಸ್ಮೃತ ವಿದಾರಿಸಿದ (ಭ ವ್ಯಾ ಗ. ೯–೩೨) ; ನಮ್ಮಯ ಬರವ ನಿಮ್ಮವಗಱುಹಿಸುವುದು (ಹೊರಾ. ೬–೩–೪೫).

ಅಱುಹಿಸಿಕೊಳ್ಳು = ಹೇಳಿಸಿಕೊಳ್ಳು ; ತನಗೆ ತಿಳಿಸುವಂತೆ ಮಾಡು : ಜ್ಞಾತೃತ್ವ ಜ್ಞಾನ, ಜ್ಞೇಯ ಲಿಂಗವಾದರೆ ಅಱಿವುದೇನು ? ಅಱುಹಿಸಿಕೊಂಬುದೆನು ? (ಅದಪ್ರ. ೯೨).

[ಅಱಿಹ್ಯು (< ಅಱಿವು) + -ಇಸ್ಯು]

ಅಱಹಿಹ್ಯು, 'ಅಱಿವು' ನೋ.

ಅಱಹುಹ್ಯ 'ಅಱಿವು' ನೋ.

ಅಱ್ಯು 'ಅಱು' ನೋ.

ಅಱ್ಯು (ನಾ). ಪ್ರೀತಿ ; ಸ್ನೇಹ. 'ಅಱುಗೊಳ್' ಪರಾ.

[? / ತಮಿ. ಅಱು = ಸ್ನೇಹ ; ಪ್ರೀತಿ]

ಅಱ್ಯು (ನಾ). ಆರು ಎಂಬ ಸಂಖ್ಯೆಗೆ ಸಮಾನದ ಪೂರ್ವಪದದಲ್ಲಿ ವಿಕಲ್ಪತೆಯಿಂದ ಬರುವ ರೂಪ. 'ಅಱುಗಂಡುಗ', 'ಅಱುವಿಂಗಳ್' ಪರಾ. [< ಅಱ್ಯು]

ಅಱುಂಬು, ಅರವು, ಅರುಬು, ಅಱಂಬು, ಅಱಬು, ಅಱುಬು (ನಾ). ೧. ಬರ ; ಕ್ಷಾಮ ; ಆಸಾವ್ಯೆಪ್ಪಿ : 'ಅಱುಂಬು ನೀರ್' ಪರಾ. **ಅರವು** : 'ಅರವುಕತ್ತೆ' ಪರಾ. **ಅರಬು** : ಈ ವಿಕಾಗ್ರತೆಯು ದುರ್ಲಭವಾಗುವುದರಿಂದಲೇ ಸ್ವತಂತ್ರವಿಜಾರದ ಬರವು ಅರಬು ಬೀಳುವುದು (ವಿಜಾವಿ. ೫೮). **ಅರುಬ್ಬು** : ೧. ಚಿತ್ರದುರ್ಗದಲ್ಲಿ ಸೀಧರಿನ ಅರುಬು ಹೆಜ್ಜಾಗಿತ್ತು (ಕನ್ನಸು. I, ೧೧೫೫). **ಅಱಿಂಬು** : ೨. ನೀರು ಬತ್ತಿಹೋದ ಗುಣಿ, —ಕಾಲುವೆ : ದಿನಕರರಾಪಸಾರಣ ಜೊಳ್ಳಿದಿಸಿ ಬೆನ್ನನೆ ಬರ್ದ ಕೆರಲಳ್ಳಕಿವತಮಸಪ್ರಚಂಡಚರರಿಕ್ಕಿದ ಸೊಪ್ಪಿನೆ ಬೆಂದಜಂಬಿ[ವಾಕಾಂ. ದುಜೆಂಬಿ]ನೊಳ್ ಕವಿಲ ಬಿಸಿಲ್ಗೇಂ ಮಱಸಲಕಾರ್ತುವೊ ಕಿತ್ತಳ್ಕರಾಭಳಾತಿಯಂದಿಂ ಬೆಂದ ಪುಲ್ಲಾಱಿಗ ಕೊಯ್ಯಕೆ ಕೆಂಗೆರಿಗೆಟ್ಟದಂದಮಂ (ಅಶ್ವಮೆ. ೬–೬೦ ; ಸೂಕ್ತಿಸು. ೪–೨ ನೋ). **ಅಱಬು** : ೧. ಇಂದುವಿನೊಳಗಿರುಯುಂಟೆ ಸಿಂಧುವಿನೊಳಲಬುಂಟೆ ಸಂದ ವೀರನೊಳು ಭಯವುಂಟೆ ಭಕ್ತಗೆ ಸಂದೇಹವುಂಟೆ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೨೬೬). ೩. ಉತ್ಪಾತ ಮೊದಲಾದವುಗಳ ಬೋಹಕ್ಕಾಗಿ ನೆಲದ ಕುಳಿಗೆ ಹಸುವಿನ ಹಾಲು ಕರೆದು ತಂಬು ಮಾಡುವ ಒಂದು ಕರ್ಮ ; ದೋಹನ ಕ್ರಿಯೆ : ನಾಳೆ ಏನ್ನ ಗೋಬ್ಬಂಡಮನಿಲ್ಲಿ ತಂಬು ಮುದದಿಂದಱಬಂ ಕೆಜೆ ಎಂದೊಡೆ (ವೀಮುಪ. ೬–೧೦೦) ; ತುಱುವನೆಲ್ಲವ ತರಿಸುಯಿಲ್ಲಿಯೆ ಅಱಬ್ಬ[ಬ] ಕಱೆಯಲು ಬೇಕು ದಿನೆ ತಾನೇಱಿ ಜೀಯೆನಲು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೧೨–೪). **ಅಱುಬು** : ೩. ಮೀಱಿದ ಯಕ್ಷರು ಮುಂದೆ ಅಱುಬನು ಕಱೆದರಾವಂದಾಶ್ರು ಕಣ್ಣಂ ಕಱಿಯೆ ದೇವಕೆಗಾಗ ಗೋವಱಳುಮಾರಳಕುರನೆರಿಸಿ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೧೨–೬).

[< ಅಱು + -ಬು, / ತಮಿ. ಮಲ. ಅಱುಮ್ಬು = ಬರ, ಕ್ಷಾಮ, ಕೊರತೆ ; ಅಱುವು = ನೀರುಬತ್ತಿ ಹೋದ ಕಾಲುಚೆ]

ಅಱುಂಬುನೀರ್ (ನಾ). ಬತ್ತಿದ ಹಳ್ಳದಲ್ಲಿ ತೋಡಿದಾಗ ಬರುವ ನೀರು : ಪಳ್ಳಕರಲ್ಲೊಂದು ತೋಡಿದಱುಂಬುನೀರ ಬಗರರಿಗಳುಮಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೨೩೬). [ಅಱುಂಬು + ನೀರ್]

ಅಱುಕಾಱ (ನಾ). ಕೊಯ್ಲುಳು ; ಕಟಾವುಮಾಡುವವನು : ಯಾತ್ರಳ ಮೊಳಗೆ ಬಂದ ದೇವದಾವಯಱುಂಬಾಳದಲ್ಲಿ ಯಾದೇವರ ದೇವಕಾರ್ಯಕೆ ಬಿಟ್ಟ ಪೊಟ್ಟಿಂಗೆ ಭತ್ತ ಬಳ್ಳವೊಂದು (ಕಾ. I, ೨೫–೪೮ ; 1186). [ಅಱು ? + -ಕಾಱ. / ತಮಿ. ಅಱು = ಕೊಯ್ಯು, ಕತ್ತರಿಸು]

ಅಱುಕುಳಿ (ನಾ). ಅರಿಹೋಗುವ ಸ್ವಭಾವವುಳ್ಳದು ; ಒಣಗುವುದೇ ಸ್ವಭಾವವಾದುದು (?) : ಕುಳಿ ಪೞ್ಕಯಂಕ್ಕೆ—ಪೋರ್ಕುಳಿ . . . ಅಱು [ಪಾಠಾಂ. ಮಱು, ಕುಱು] ಕುಳಿ, ಪೇರಂ ಕುಳಿ, ಇಱುಕುಳಿ, ಅಯ್ಯುಳಿ (ಕವಡಿ. ೨೦೩ ಶ್ರಯೋಜ್ಞ). [ಅಱು (< ಅಱ್ಯು) + ಕುಳಿ]

ಅಱುಗಂಡುಗ (ನಾ). ಆರು ಖಂಡುಗದ ಅಳತೆ : ಕೆಱಪಿರ್ಗ್ಗೆಱಿಯೊಳ ಕೆಱಗೆ ಅ[ಐ] ಱುಗಣ್ಮುಗಂ (ಎಳ. III, ನಾಗಮಂ. ೪೫–೬೮ ; 776) ; ಮುಂಗಾರಿಗೆಱೆಯ ಕೆಱಗೆ ಅಱುಗಣ್ಮುಗಂ ಕೆಱಪಿರ್ಗೆಱಿಯ ಕೆಱಗೆ ಅಱುಗಣ್ಮುಗಂ ಕೆಱಪಿ ಈ ಎನೆತ್ತುಂ ಜಡಿಯಳ್ಕೆ ಪೊಯ್ಕೊಡು (ಎಳ. IX, ನೀಲಮಂ. ೬೦–೧೨೫ ; 797) ; ಕೋಯಿಲ್ವಸದಿಗೆ ಅಱುಗಣ್ಮುಗ ಬೈದೆ ಮಕ್ಕೊಟ್ಟರ್ (ಮೈ ಆ ೦. ೧೯೭೨, ೫೮–೨ ; 825) ; ತ್ರೈಲೋಕ್ಯ ಪೂಜಲ ದೊಪ್ಪುಬೈ ಅಳತಿರೆ ಅಲ್ಲಿ ಕೊಟ್ಟುದು ಅಱುಗಣ್ಮುಗ ಮಣ್ಣುಮ (ಎಳ. XII, ಶಿರಾ. ೨೪–೪೫ ; 900). [ಅಱ್ಯು + ಖಂಡುಗ]

ಅಱುಗದ್ದಾಣ (ನಾ). ಆರುಗದ್ದಾಣ : ಅಱುಗದ್ದಾಣ ರಾಣಿ (?)ದೆ ಪಸ್ಸೆರಡುಗದ್ದಾಣ ದೆಣ್ಣ (ಮೈಆ. ೧೯೪೩, ೪೭–೧೯ ; 790).

[ಅಱ್ಯು + ಗದ್ದಾಣ]

ಅಱುಗೆಯ್ (ನಾ). ಆರು ಕೈಗಳಷ್ಟು ; ಆರು ಮೊಳದಷ್ಟು ಪ್ರಮಾಣ : ಕೊಟ್ಟ ವ್ಯಂದಾನವದ ಗಂ ಬೞಿಕ್ಕಂ ೦ ಟ ದೇವಾಲ್ಯದಿಂ ಬಡಗಲು ಅಱುಗಯ್ಯಂಗಲ ಹನ್ನೆರಡು ನೀಳದ ಮನೆ (ಕಾ. I, ೩೩–೨೯ ; 1240). [ಅಱ್ಯು + ಕೆಯ್ಯ್]

ಅಱುಗೆಳೆ (ನಾ). ಆರುಕೊಳಗೆಗೆ (?) : ಅಱುವತ್ತು ಖಂಡುಗದಿರೆಱು ಗಳಮದು ಪೊಂಗಳಯ್ದು ಪಣ ಮು ಯ್ದು ಕ್ಕು ೦ (ವ್ಯವಹಾ. ೧೩–೬) ; ಯಿಧರ್ಮಕ್ಕೆ ಬಿಟ್ಟುದು ಪಡುವಗೆಱಿಯಲಿ ಅಱುಗಳ ಗದ್ದೆ ಅಱುಗಳ ಹೊಲಯಷ್ಟನು ನಡೆಸಬಹುದು (ಎಳ. IX, (8) ಕಾಶಿಕಾ. ೪೯–೯ ; 1368).

[ಅಱ್ಯು + ಗಳ್ಳ (< ಕೊಳಗ)]

ಅಱುಗಾವುದ (ನಾ). ಆರುಗಾವುದ ದೂರ: "ಅಱುಗಾವುದಂ, ಅಱುಗಾವುದಂ" (ಶಬ್ದಾನು. ೮೮ ಪ್ರಯೋ). [ಅಱು$_3$ + ಗಾವುದ]

ಅಱುಗೆಯ್ (ನಾ). ಒಣಗಿದ ಗದ್ದೆ; ನೀರು ಇಂಗಿದ ಗದ್ದೆ: ಎಳೆವೆಣ್ಣ ಮೆಯ್ಯ ಕೋಮಲ ನಖರೇಖೆಯಂತಿರಱುಗೆಯ್ಗಳೊಳಾದುವು ಕೂಡೆ ಬೀಡೆಗಳ್ (ಜಗವಿ. ೧೪-೭). [ಅಱು$_1$ (< ಆಱು$_1$) + ಕೆಯ್$_3$]

ಅಱುಗೆಱೆ (ನಾ). ಬತ್ತಿದ ಕೆರೆ; ಒಣಗಿದ ಕೆರೆ; ನೀರು ಇಂಗಿ ಹೋದ ಕೆರೆ: ಕಂಪಲ್ ಮಸಗುತ್ತುಂ ಬತ್ತೆ ತೆರ್ಪಂಬಡೆದಱುಗೆಱೆಗಳ್ ಬೀಡೆವೊಗಿರ್ದ ತಣ್ಣೀರೊಸರ್ದಾಣಂ (ಜಗವಿ. ೧೭-೬೨); ಸುಡುಗಾಡಿಡುಗಿಚ್ಚಡುಗೂಱುಡುಗೊಱೆಯುಂ ಮಾಱು . . . ತುಡುಱೊಡರಱುಗೆಱೆಯೆಂಬಿವು ಪಡೆಯವು ಬಿಂದುವನುದಂತವೃತ್ತಿಯನಾಳ್ದುಂ (ಶಮದ. ೧೭೧). [ಅಱು$_1$ (< ಆಱು$_1$) + ಕೆಱೆ]

ಅಱುಗೇಣ್ (ನಾ). ಆರುಗೇಣು: ಅಱುವೆರಲ್, ಅಱುಗೇಣ್, ಅಱುವತ್ತು (ಭಾಷಾಭೂ. ೧೫೭ ಉದಾ). [ಅಱು$_3$ + ಗೇಣ್]

ಅಱುಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಪ್ರೀತಿಯನ್ನು ಹೊಂದು: ವಿದ್ದೆಯಂ ಗುಣಕಱುಗೊಂಡು ಕೊಟ್ಟಿನಗೆ ಸಂತಸಮಪ್ಪಿನಮೀವ ನಿನ್ನ ದಕ್ಷಿಣೆಯದು (ಪಂಪಭಾ. ೨-೬೧); ಗುಣಕಱುಗೊಂಡಂ (ಶಮದ. ೧೭೪ ಪ್ರಯೋ).
[ಅಱು$_2$ + ಕೊಳ್$_1$]

ಅಱುಚು, ಅರಚು, ಅಱಚು, ಅಱಿಚು (ಕ್ರಿ). ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿ ಒರಲು; ಕೂಗಿಕೊಳ್ಳು; ಕಿರುಚು; ಒರಲು: "ಅಱುಚು – ಉಚ್ಚೈರ್ಧ್ವನೌ" (ಶಮಧಾ); ಅಱುಚದೆ ಪೋ (ಜಗವಿ. ೧೧-೭೨). **ಅರಚು**: ರಾವುತ ಬಿದ್ದನೆಂದರಚಿ ಮಾವುತ ಪಿಡಿದೀವುತ ಅಂಕುಶದೊಳಗೆ ಕೋಯೆನುತಿಟ್ಟ (ಸೌಂದಕಾ. ೭-೬೪); ಇದ್ದಕ್ಕಿದ್ದಹಾಗೆ ಹೆಣ್ಣುದನಿಯೊಂದು ಭಿಟಾರೆಂದು ಅರಚಿ ಮೌನವನ್ನು ಕತ್ತರಿಸಿತು (ಮಹಾಲ. ೧೧೨). **ಅಱಚು**: ನಿನದಂಗೆಯ್ದಱಚುತ್ತುಮೆಯ್ದೆ ಪರಿತಂದಾನಂದದಿಂದೊಂದನೊಂದನಲಂಪಿಂದಮರ್ದಪ್ಪಿ (ಶಾಂತೀಶ್ವ. ೧೧-೯೮); ಕಾಗೆ ಸಾಕಿದ ಕೋಗಿಲೆಯ ಮಱಿ ಕೂಗುವುದು ಸುಸ್ವರದೊಳಲ್ಲದೆ . . . ಕಾವು ಕಾವೆಂದಱಚುವುದೆ ಹೇಳು (ಬಸಪು. ೩-೭೯); ಹರಿಯೊಡನೆ ಜಂಬುಕನಱಚಿ [ಪಾಠಾಂ. ನೊರಲಿ]ದರೆ ನಾನೇನ ಹೇಳುವೆ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೯-೪೬). **ಅಱಿಚು**: ಕಾಗೆಗಳಂತಱಿಚಿ ಗೂಗೆಗಳಂತೆ ಪಲುಂಬಿ ಕತ್ತೆಗಳಂತೊಱಲಿ (ಬಸರ. ೮-೧೦೦); ತರಣಿ ಸಮಂತು ನಮ್ಮಧಿಪನಾಗಿಯುಮಿಂತುಱಿಕಾಯ್ದನೆಂದು ತತ್ಸರಸಿಜಲಕ್ಷ್ಮಿಗೆಯ್ದಱಿಚುತಿರ್ದಪುದೆಂಬಿನಮಾ ನಿದಾಘ ಭೀಕರತರ ತಾಪದೇಱ್ಗೆಗೆನಸುಂ ನಿಲಲಾಱದೆ ಚೀಱುತುಂ . . . ಇರ್ದುದು ಕೋಕಸಂಕುಳಂ (ಕುಸುಮಾ. ೮-೧೨೯); ಘುಮ್ಮಿಕ್ಕೆ ಕೂರುಮನಱಿಚಿ ದಿಕ್ಕು ವಿದಿಕ್ಕು ಧಿಗ್ಗೆನಲು (ತೊರರಾ. ೪-೪-೨೭); ಕಣ್ಬೇನೆಯ ಕರಡಿಯ ವೊಲಱಿಚುವಂ ವಾಚಕನೇ (ನೀತಿಸಾ. ೩೪). [ದೇ. ‖ ತೆಲು. ಅಱಚು]

ಅಱುತು 'ಆಱು$_1$' ಪರಾ.

ಅಱುತೆಱ (ನಾ). ಆರುಬಗೆ, —ವಿಧ: ಸಂದಣಿಸಿದ ನವಚಿತ್ರ ಸುವರ್ತಕನೆಂದೆಂಬಱುತೆಱದಣ್ಪು ಕರಂ ಮನಸಂದುದು (ಜಯಕಾ. ೩-೫). [ಅಱು$_3$ + ತೆಱ$_1$]

ಅಱುದಿಂಗಳ್, ಅರುದಿಂಗಳು (ನಾ). ಆರುತಿಂಗಳು; ಅರ್ಧವರುಷ: ಅಱುದಿಂಗಳೊಳಾ ಅಯ್ನೂಱು ರಥಮಂ ಸಮೆದು (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೪೭-೫); ಪೂಣ್ದತೆಱ [ದೊಂ] ದಱುದಿಂಗಳೊಳೊಂದು ಮೂಱುತಿಂಗಳೊಳೆ ಸಮಾಪ್ತಿಯಾದುದೆನೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧೪-೬೦); ಅಱುದಿಂಗಳ್ವರ ಜಿನಪೂಜೆಯಂ ಮಾಡಿ (ಚಾವುಂಪು. ೨೫-೫); ಇಂದೀವರಾಕ್ಷಿಗೊಂದು ದಿನದಂದದಿಂದಮಱುದಿಂಗಳ್ ನೆಱೆಯೆ (ವರ್ಧಪು. ೧೩-೫೬ ವ); ಅಱುದಿಂಗಳನಿತಕ್ಕೆ ಸಂಪೂರ್ಣಮಾಗಲ್ (ರೇವಣ. ೧೦೧-೫೭).

ಅರುದಿಂಗಳು: ಜಲ್ಪಿಸಲು ಅರುದಿಂಗಳಾದಿಯದುಲ್ಪ ನವಮಾಸಾಂತ್ಯ ಸುರಪತಿ ಕಲ್ಪಿಸುವ ನವರತ್ನವೃಷ್ಟಿಯ ಮೂರುಸಂಜೆಯಲಿ (ಬಿಜ್ಜಪು. ೯-೩೬). [ಅಱು$_3$ + ತಿಂಗಳ್]

ಅಱುನೀರ್ (ನಾ). ಬತ್ತಿದ ನೀರು; ಇಂಗಿಹೋದ ಜಲ: ಮಱುಗಿದಱುನೀರ ಮೀಂಗಳ್ವೊಲಾದರ್ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೫೭-೧೨); ಅಱುನೀರಾಗಿರೆ ತಾಯ್ಮಱಲ್ವರೆಗಮೀ ವಾರಾಶಿಯಂ ತುಳ್ಕಲುಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೯-೧೮೩); ಬಱುಗೊಳದವೊಲಾಯ್ತಾಕ್ಷಿಸಿ ಮಱುಗಿದುದಱುನೀರ ಮೀಂಬೊಲಿಂದೆನ್ನ ಮನಂ (ಯಶೋಚ. ೩-೬); ನೀರಡಸಿ ಬೇಸಗೆಯೊಳ್ ಬಡಗೊಂದೆ ಬಂದು ತಾಂ ಪದೆದದಱುನೀರನೆಯ್ದದೆಯುಮಲ್ಲಿಯ ಕೊಱ್ಕೆಸಱಲ್ಲಿ ಬೀಱ್ವವೋಲ್ (ಜೀವಸಂ. ೮೧-೧೦).
[ಅಱು$_1$ (< ಆಱು$_1$) + ನೀರ್$_1$]

ಅಱುನೀರ್ವಳ್ಳ (ನಾ). ನೀರು ಬತ್ತಿಹೋದ ಹಳ್ಳ; ಒಣಗಿಹೋದ ಹಳ್ಳ: ಅಱುನೀರ್ವಳ್ಳಂ ನೆಱಲ್ಗುಂದಿದ ತರುನಿಚಯಂ (ದಶಕು. ೩-೧೨).
[ಅಱುನೀರ್ + ಪಳ್ಳ]

ಅಱುನೂಱು, ಅರುನೂರು (ನಾ). ೧. ಆರುನೂರು: ಕಲಿದೇವರಿಗೆ ಅಱುನೂಱು ಮರದ ತೋಣ್ಟ (ಇಎ. ೧೯೪೭. ಹಾನಗಲ್. ೨೮೬-೧೪; 974); ಐಸಾಸಿರದಱುನೂಱವಧಿಜ್ಞಾನಿಗಳುಂ (ಅಜಿಪು. ೮-೨೫ ವ). ೨. ಆರುನೂರು ಗ್ರಾಮಗಳುಳ್ಳ ಸೀಮೆ (?): ಚೋಳಧನಞ್ಜಯನೆ ಎರಿಗಾಲ್ವಾದಿ ಅಱುನೂಱು ಆಳೆ (ಎಕ. XII, ಮದ್ದಗಿ. ೯೨-೧; 750); ಈ ಅಱುನೂಱು ಭೂಮಿ ಅಗ್ರಹಾರಮುಂ (ಎಇ. XXI, ೨೯-೧೭; ೮ನೆಯ ಶತ); ಕನ್ನಡಮೆರಡಱುನೂಱಱ ಕನ್ನಡಮಾ ತಿರುಳ ಕನ್ನಡಂ (ಗದಾಯು. ೧-೪೨). **ಅರುನೂರು**: ೧. ಸಾವಿರದ ಅರುನೂರ ಹತ್ತೊಂಭತ್ತನೆಯಾ ವೊರುಶಯಾಶ್ವರನಾಮ ಸಂವತ್ಸರದ ಮಾಘ ಶುಧ ೫ಲ್ಲು (ಎಕ. XI, ದಾವಣ. ೧೬೪-೬; 1688). [ಅಱು$_3$ + ನೂಱು]

ಅಱುಪು 'ಅಱಿಪು' ನೋ.

ಅಱುಬು 'ಅಱುಂಬು' ನೋ.

ಅಱುಬೋನ (ನಾ). "ಆರುಬಗೆಯ ಅನ್ನ" (ಸಿದ್ಧರಾ. ಕೋಶ); ತಱಗು ಚಕ್ಕುಲಿ ಹೂಸಣಂಬ ಹೂರಿಗೆಗಳಂ ಅಱುಬೋನ ಫೇಣಿ ಗಾರಿಗೆ ಇಡ್ಡಲಿಗೆ ಅವುಗು ತಿಱಸೇವಗೆಯನು (ಸಿದ್ಧರಾ. ೮-೮೫).
[ಅಱು$_3$ + ಬೋನ]

ಅಱುಮೆ$_1$ (ನಾ). ಪ್ರೀತಿ; ಲಲ್ಲೆ; ಮುದ್ದು: "ಅಱುಮೆಯುಂ ತಾಂ ಲಲ್ಲೆಯೆನ್ನಲಿವು ಮುದ್ದಕ್ಕುಂ" (ಕವಿಕಂ. ೧೮೦). [ಅಱು$_2$ + -ಮೆ$_1$]

ಅಱುಮೆ$_2$ (ನಾ). ಆರುಬಾರಿ, —ಸಲ: ಅಱುಮೆ . . . ಅಱುವರ್ (ಶಬ್ದಾನು. ೩೬೫). [ಅಱು$_3$ + -ಮೆ$_2$]

ಅಱುಮೊಗ (ನಾ). ಆರುಮುಖವುಳ್ಳವನು; ಷಣ್ಮುಖ; ಕುಮಾರಸ್ವಾಮಿ: "ನವಿಲ್ದೇರಂ ಬಗೆಯಲಱುಮೊಗಂ ತಾನೆನ್ನಲ್ . . . ಷಣ್ಮುಖಂಗಮರ್ವುವು ನಿರುತಂ" (ಕವಿಕಂ. ೨೧); ಮಾದೇವಿಯೆಱ ಕದಱುಮೊಗನೊಡನೆ ಕಱೆಗೊರಲನೊಪ್ಪಿರ್ದನು (ಭಾವಚಿಂ. ೯-೪೬).
[ಅಱು$_3$ + ಮೊಗ. / ತಮಿ. ಆರ್ಮೊಗಂ]

ಅಱುಮೊಱ (ನಾ). ಆರುಮೊಳ: "ಅಱುಮೊಱಂ, ಅಱುಮೊಱಂ" (ಶಬ್ದಾನು. ೩೫೫ ಪ್ರಯೋ). [ಅಱು$_3$ + ಮೊಱ]

ಅಱುಲುಗದ್ದೆ (ನಾ). ಕೆಸರುಗದ್ದೆ (ತಿ).
[ಅಱುಲ್ಲು$_0$ (< ಅಳಿಱ್) + ಗದ್ದೆ (< ಗಱ್ದೆ)]

ಅಱುವಗೆ (ನಾ). ಅರಿಷಡ್ವರ್ಗ; ಕಾಮ, ಕ್ರೋಧ, ಲೋಭ, ಮೋಹ, ಮದ, ಮಾತ್ಸರ್ಯಗಳೆಂಬ ಆರು ಶತ್ರುಗಳು: ಅಱುವಗೆಯಂ ತೊಱೆದು ಹರಿಯೊಳಿರೆ (ಅದ್ಭುತ. ೨೮-೧೫). [ಅಱು$_3$ + ಪಗ್ಗೆ]

ಅಱುವಡಿ, ಅರುವಡಿ (ನಾ). ೧. ಆರುಮಡಿ; ಆರರಷ್ಟು: ಅಱಕ್ಕೆ-ಅಱುವಡಿ, ಅಱುವತ್ತು (ಶಮದ. ೧೮೯ ಪ್ರಯೋ). **ಅರುವಡಿ**: ೨. ಆರನೆಯ: ಆಳಿದ ಮಹಾಸ್ವಾಮಿಯವರು ಅರುವಡಿ ಶ್ರೀಮಚ್ಚಾಮರಾಜ ಒಡೆಯ ಮಹಾಸನ್ನಿಧಾನದ ಕಯ್ಮುದ್ರೆಯಿಂದ (ಮಂತ್ರಶ. ೧೫-೯).

[ಅಱ್ಱು + ಮಡ್ಡಿ]

ಅಱುವಣ, ಅಱವಣ (ನಾ). ಒಂದು ತೆರಿಗೆ: ಮೂಡಲೆರಡುಂ ಪಳ್ಳದ ಕೂಡಲೆ ಮೇರೆಯಾಗೆ ಬಿಟ್ಟರದಕ್ಕಱುವಣಗದ್ಯಾಣವಿರ್ಪ್ಪತ್ತು (ಸೌಇಇ. XI-i, ೫೨-೫೮; 1007); ಎರಡಱುವತ್ತು ಪೊನ್ನಱುವಣಂ ಸಮಕಟ್ಟಿನೆ ಮಾಡಿ (ಎಇ. XV, ೩೪೧-೩೯; 1071); ಅಱುವಣ ಪಣವೊಂದು (ಸೌಇಇ. V, ೮೪೮-೩೬; 1097); ಸೋದರ ಸೋಮಗೌಡ ಹಿಟ್ಟುಕಾಱರಿಗೆ ಅಱುವಣ ಮತ್ತರಿಂಗೆ ಹಂನೆರಡು ಹೊಂನ ಮರಿಯಾದೆ ಕೋಲುಕೊಳಗದೇವರಿಗೆ (ಎಇ. XXIII, ೩೦-೬೦; 1265); ಕೆಱೆಯ ತೋಂಟವಱುವಣದಿಂ ಕೆಱೆಗೆ ತೆರುವ ಗದ್ಯಾಣ (ಬೊಂಕಶಾ. ೧೯೩೩; ಹಾವೇರಿ. ೬೦-೨೬; ?). **ಅಱವಣ**: ತ್ರಿಳೋಚನ ಪಂಡಿತರ್ಗೆ ಧಾರಾಪೂರ್ವಕಂ ಮಾಡಿ ಬಿಟ್ಟುಕೊಟ್ಟ ಅಱವಣದ ಮತ್ತರ್ ಮೂವತ್ತು (ಮುಂಬರಾ. XI, ೨೪೧-೩೮; 1060).

ಅಱುವಣದ ಗೌಡು = ಮಾನ್ಯದ ಭೂಮಿಯ ಮೇಲಿನ ರಿಯಾಯಿತಿ ತೆರಿಗೆಯನ್ನು ವಸೂಲ್ಮಾಡುವಾತ: ಸಮಸ್ತ ಮಾಣಿಕ್ಯ ನಗರಂಗಳು ಕಬ್ಬಾಹುನಾಥ ಅಱುವಣದ ಗೌಡುಪ್ರಜೆಗಳು ಮುಂತಾಗಿ (ಎಕ. II, ೩೪೭-೩೭; 1296). [ಅಱ್ಱು + ಪಣ್ಣ]

ಅಱುವತೊಕ್ಕಲ್ 'ಅಱುವತ್ತೊಕ್ಕಲ್' ನೋ.

ಅಱುವತ್ತಿಗ (ನಾ). ಬಿತ್ತಿದ ಅರುವತ್ತು ದಿವಸಕ್ಕೆ ಬೆಳೆ ಬರುವ ಭತ್ತ; ಎರಡೇ ತಿಂಗಳಲ್ಲಿ ಬೆಳೆಕೊಡುವ ನೆಲ್ಲು: "ಷಷ್ಟಿಕ - ಅಱುವತ್ತಿಗ" (ಓಷಧಿ. ೧೭೩); "ಮಾಸದ್ವಯೋದ್ಭವ — ಅಱುವತ್ತಿಗನ ನೆಲ್ಲು" (ಓಷಧಿ. ೧೨೫). [ಅಱುವತ್ತು + -ಇಗ]

ಅಱುವತ್ತು, ಅರವತ್ತು, ಅರುವತ್ತು (ನಾ). ಆರನ್ನು ಹತ್ತರಿಂದ ಗುಣಿಸಿದಾಗ ಬರುವ ಲಬ್ಧ; ಒಂದು ಸಂಖ್ಯೆ: ಅಱುವತ್ತು ಬಾಡಮನಾಳುತ್ತಂ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೮೫-೧೧); ಇಲ್ಲಿಗಱುವತ್ತು ಯೋಜನದೊಳಿಂದ್ರಪ್ರಸ್ಥಮೆಂಬುದು ಪೊಱಲ್ (ಪಂಪಭಾ. ೪-೮ ವ); ಅಱುವತ್ತು ತುಂಬಿದೊಡೆ ಮಱುವಾತುಬೇಡೆಂದು ನಾಣ್ಣುಡಿಗಳುಂಟು (ಸಿದ್ಧರಾ. ೧-೪೫). **ಅರವತ್ತು**: ಅರಿಯೆ ಅಂದರೆ ಅರವತ್ತು ಗುಣ ಬಲ್ಲೆನೆಂದರೆ ಬಹಳ ಕಷ್ಟ (ಗಾದೆ). **ಅರುವತ್ತು**: ಅರುವತ್ತು ಮೂವರ ತ್ರಿಪದಿ (ಕವಿಚ. II, ೧೫೩).

ಅಱುವತ್ತುನಾಲುಕು ಬಿಜ್ಜೆ = ಅರವತ್ತು ನಾಲ್ಕು ವಿದ್ಯೆಗಳು: ಗುತ್ತಿಗೆವಿಡಿದಂತೆ ನೆಱೆ ಸಾಧಿಸಿದಱುವತ್ತುನಾಲುಕು ಬಿಜ್ಜೆಗುಱುಹ ವೃತ್ತ ಕುಚಾನ್ವಿತೆಯರ ಪರಿಕೆಯ ನೋಡು ಚಿತ್ತಯಿಸೆಂದರಂಗಜನ (ಮೋಹತ. ೧೬-೧೧). ಅಱುವತ್ತುಮೂವರು = ತಮಿಳು ಶೈವರಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧರಾದ ಅರವತ್ತುಮೂರು ಮಂದಿ ಪುರಾತನ ಭಕ್ತರು: ಅಭವಂಗೇಱಿ ದುತ್ತಮಭಕ್ತಿಯುಳ್ಳಱುವತ್ತುಮೂವಱೊಳು (ಬಸಪು. ೧೦-೮); ಧರೆ ಬೆರಲೆತ್ತಿ ಬಣ್ಣಿಸುತಿರಲ್ ಪೊಗಳ್ವೆಂ ಘನಭಕ್ತಿಯಿಂ . . . ಶರಣೆನೆ ಕಾಪರಂ ಸುಕೃತಜೀವರನೊಲ್ದಱುವತ್ತುಮೂವರಂ (ತ್ರಿಪುವಿ. ೧-೪೩).

[ಅಱ್ಱು + ಪತ್ತು. / ತಮಿ. ಮಲ. ಅಱುಪತು; ತುಳು. ಅಜಿಪ, ಅಜಿಪ್ಪ, ಅಜಿಪ; ಕೊಡ. ಅರುವದಿ; ತೆಲು. ಅಱುವದಿ, ಅರುವೈ, ಅರವೈ]

ಅಱುವತ್ತೊಕ್ಕಲ್, ಅಱುವತೊಕ್ಕಲ್ (ನಾ). ಅರುವತ್ತು ಮನೆ, —ಕುಟುಂಬ: ಗಾವುಂಡುಗಳುಮಱುವತ್ತೊಕ್ಕಲುಂ ತೋಂಟದಲೊಂದು ಬಳ್ಳಿಯಂ ನಡೆಯಿಸುವರು (ಸೌಇಇ. XI-i, ೫೦-೨೦; 1005); ಧಾರಕ್ಕಮಂ ಅಱುವತ್ತೊಕ್ಕಲು ಒಕ್ಕಲ[ಲ್ಲಿ]ಎಣ್ಣೆಗೆ ಗಾ[ಗೌ]ಡಿಗೆ ೧ (ಇಆ. XI, ೨೭೪-೩೩; 1080); ದೇವಂಗೇರಿಯ ಸಾಯಿರ ಪರಿವಾರಂ ಅಱುವತ್ತು(ತ್ತೊ)ಕ್ಕಲುಂ (ಎಇ. XIX, ೧೯೫-೩೨; 1210). **ಅಱುವತೊಕ್ಕಲ್**: ಭೂನುತರಪ್ಪಱುವತೊಕ್ಕಲುಂ (ಕೊಲ್ಹಾಶ. ೧೭-೩೯; 1196). [ಅಱುವತ್ತು + ಒಕ್ಕಲ್ಲ್]

ಅಱುವದಿಂಬರ್ (ನಾ). ಅರುವತ್ತು ಮಂದಿ, —ಜನ: ಉತ್ತರಾಯಣ ಸಕ್ರಾನ್ತಿಯನ್ದು ಗಾವುಣ್ಡನಾ[ಗಿ]ಯಮ್ಮಗಮಱುವದಿಂಬರ್ಗ್ಗಂ ಕೊಟ್ಟ ವ್ಯವಸ್ಥೆ (ಸೌಇಇ. XI-i, ೪೩-೧೭; 970); ನಾಲ್ವತ್ತೆಣ್ಬರುಮಱುವದಿಂಬರುಮೆಪ್ಪತ್ತಿರ್ವರುಂ (ತಸೂವೃ. ೩೩೩).

[ಅಱ್ಱು + ಪದಿಂಬರ್]

ಅಱುವಿಡು (ಕ್ರಿ). (?): ಅಱಿತ್ತೋನ್ ಪಞ್ಚ ಮಹಾಪಾಕ್ಕು ಒಕ್ಕಲ್ಕೊರಿ ಪೋಗುಗೆ ಈ ಪಟ್ಟಂ ಅಱುವಿಟ್ಟರ್ (ಎಕ. XIV, ತಿರುಮ. ೧೫೧-೧೦; ?).

[?. / ತಮಿ. ಅಱುವಿಡು = ಬಾಕಿಯನ್ನು ಪೂರ್ತಿ ವಸೂಲುಮಾಡು]

ಅಱುವುಳ್ಳಿ, ಅಱವುಳ್ಳಿ (ನಾ). ಒಣಗಿದ ಸೌದೆ, —ಪುಳ್ಳೆ: ಮಿಱುಗುವ ಶಿವಧ್ಯಾನಮಂ ಕೆಡಿಪೆವೆಂದು ಬಗೆದಱುವುಳ್ಳಿವೊತ್ತವನ ಮೇಲಡಕಿ ಕಿಚ್ಚಿಡಲ್ಕಱಿದನೇ (ಪದ್ಮರಾ. ೪-೫೪). **ಅಱವುಳ್ಳಿ**: ನೆಱೆ ಚತುರ್ಭುಜನ ಹೆಣಕೆಱೆಯರಿಲ್ಲದೆ ಪಾರ್ಥನಱವುಳ್ಳಿವೊತ್ತ ಕಥೆಗಳನವಱೊಳೆ (ಸಾನಂಚ. ೨-೧೧೯). [ಅಱ್ಱು (< ಅಱ್ಱು) + ಪುಳ್ಳಿ]

ಅಱುವೆ, ಅರಿವೆ, ಅರುಬೆ, ಅಱಿವೆ (ನಾ). ಬಟ್ಟೆ; ಪಂಚೆ; ವಸ್ತ್ರ: ಅಱುವೆಯನೊಂದೊಱಲೆ ಕೊಂಡೊಡೆ ಆಕಾಶವನುಡುಮೇಯಿತ್ತಲ್ಲಾ (ಅವಚಂ. ೧೩೨-೬೦೨); ಉಟ್ಟಱುವೆಯಂ ಉರದ ಮೇಲಕ್ಕೆ ತೆಗೆಯುತ್ತ (ಹಚಕಾ. ೧೨-೧೬); ಒಂದಱುವೆಯಂ ದಿಟ್ಟಿಗಳ ಮೇಲೆ ಕಟ್ಟಿಯುಪವಾಸಮಂ ಕೊಂಡನೆಲ್ಲವರುಮ್ಮಳಿಸುವಂದದಿ (ಸಮ್ಯಕೌ. ೧೧-೪೬); ಮಿಸುಪರನ್ನಮಂ ಮಸಿಯಱುವೆಯಿಂದೆ ಬಾಸಣಿಸುವಂದದಿ (ಕೊಟ್ಟೂಬ. ೭-೨೩). **ಅರಿವೆ**: ಮಾಣಿಕ್ಯವನ್ನು ಮಸಿ ಅರಿವೇಲಿ ಕಟ್ಟಿದಹಾಗೆ (ಗಾದೆ). **ಅರುಬೆ**: ನುಡಿದ ಗುರು ತರಿಸೆಣ್ಣೆಯಂನರುಬೆಯಂನದ್ದಿ ಶೀಘ್ರದಲಿ ಬರಲಿ (ತುರಂಗ. ೫೬-೧); ಹಾದಿಯ ಅರುಬೆಯ ಜೋಡಿಸಿ ಆಯೋರು . . . ಅಯ್ದ ಅರುಬೆ ಹಸ್ರೂ ಸಕ್ಲಾತಿ ಕಾಣೆ (ಹುಟ್ಟಹ. ೪೮). **ಅಱಿವೆ**: ತೊಯ್ದಱಿ(ಱು)ವೆಯನೆ ನೃಮೂತ್ರದಿಂದೆ ನಸ್ಯಂಗೆಯ್ (ಖಮದ. ೭-೨೧); ಅಱಿವು ಎಂಬ ಅಱಿವೆಹಾಸಿ ಹರವಿ ಹಾಲ ಮೊಸರ ತಳಿದು (ಪುರಂದ. ೧-೧೨೮-೪); ತೈಲದೊಳಗೆ ಅಱಿವೆಯೆದ್ದಿಮೈಗೆ ಉರಿಯ ಸುತ್ತಲಿಕ್ಕೆ (ವಿದಾಕೃ. ೧೧೬-೩).

ಅಱಿವೆಯಂಚಟಿ = ಅರಿವೆ ಅಂಚಡಿ: ಅಱಿವೆಯಂ [ಪಾಠಾಂ. ಹಂ] ಚಟಿಗಳಲಿ ಸುತ್ತಿ ಸಮೀರ ಬಾಂಧವನ (ತೊರರಾ. ೬-೨೩-೫).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಅಱುವೈ; ತುಳು. ಅರ್ವೆ; ತೆಲು. ಅಱ = ಚಿಂದಿ, ಜೂಲುಬಟ್ಟೆ]

ಅಱುವೆಗಪ್ಪಡ (ನಾ). ಕೊಳಕೂ ಹರಕೂ ಆದ ಬಟ್ಟೆ; ಮಲಿನ ವಸ್ತ್ರ (?): ಅಱುವೆಗಪ್ಪಡವುಟ್ಟು ಹೆಂಡತಿಯಿರಲ್ಕಂಡು ಮಱುಗಿ ಮುದವಳಿದು (ಪಿಂಡೋರ. ೨-೩); ಮೊಗ ಕಂದಿ ಕೆಳೆಗುಂದಿಯಱುವೆಗಪ್ಪಡವುಟ್ಟು ರಾಗವಳಿದೊಪ್ಪಗೆಟ್ಟು (ಹಚಕಾ. ೮-೭೨). [ಅಱುವೆ + ಕಪ್ಪಡ]

ಅಱುವೆರಲ್, ಅಱುವೆರಳು (ನಾ). ಆರುಬೆರಳು: ಅಱುದಿಂಗಳ್, ಅಱುವೆರಲ್, ಅಱುಗೇಣ್ (ಭಾ ಷಾ ಭೂ. ೧೫೭ ಉದಾ); ಎನಗಱಿಯೆ ಕೌತುಕಂ ಮುನ್ನಿನ ನಿನ್ನಱುವೆರಲ ಮೆಯ್ಯೊಳೀ ವರದಕರಂ ಎನಿತುಂ ಕಿಱಿದಾಗಿರ್ದುದೊ (ವಸ್ತವಂ. ೪-೩೦). **ಅಱುವೆರಳು**: ಎಡದಂಘ್ರಿಗಱುವೆರಳಾಗಿ ದಿವದೊಳುತ್ಪನ್ನನಾದಂ ಮೂಲನಕ್ಷತ್ರದಿಂದರಿಷ್ಟಾಂಶದೊಳ್ ಸುಕುಮಾರನು (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೮-೧೪). [ಅಱ್ಱು + ಬೆರಲ್]

ಅಱುವೆರಳು 'ಅಱುವೆರಲ್' ನೋ.

ಅಱುಸಾಸಿರ (ನಾ). ೧. ಆರುಸಾವಿರ, —ಸಹಸ್ರ : ಅಱುಸಾಸಿರ ಬಿಲ್ನಿಡಿಯವಾಗಿ (ಆದಿಪು. ೫–೪೧ ವ); ಪರಮಪ್ರಮಾಣಮಱುಸಾಸಿರಂ ಬರಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೬–೧೦೩). ೨. ಆರುಸಾವಿರ ಗ್ರಾಮಗಳುಳ್ಳ ಸೀಮೆ (?) : ಸ್ವಸ್ತಿ ಶ್ರೀ ಶಿವಮಾರ ಪೃಥುವೀರಾಜ್ಯಂಕೆಯೆ ಪುನ್ನಾಡಱು ಸಾಸಿರಕ್ಕೆ ಎಱೆಯರ್ (ಎಕ. III, ನಂಜನ. ೨೬–೨ ; 810) ; ಶ್ರೀನೊಱ ಮ್ಬಾಧಿರಾಜಂ ಗಙ್ಗಱುಸಾಸಿರವುಮಾನಾಳುತ್ತಿರೆ (ಎಕ. X, ಕೋಲಾರ. ೭೯–೭ ; 890).

ಅಱುಸಾಸಿರ್ಬರ್ = ಆರುಸಾವಿರ ಮಂದಿ : ತೊಂಭತ್ತಱುಸಾಸಿರ್ಬರು (ಇಆ. VI, ೧೦೨–೬ ; 887). [ಅಱು$_2$ + ಸಾಸಿರ]

ಅಱುಹಿಗ (ನಾ). ತಿಳಿವಳಿಕೆಯುಳ್ಳವನು ; "ಬಲ್ಲವನು ; ಜ್ಞಾನಿ" (ಶೂನ್ಯಸಂ. ಕೋಶ. ೫೧೦). [ಅಱುಹು$_2$ (< ಅಱಿವು) + –ಇಗ]

ಅಱುಹಿರಿಯ (ನಾ). ಜ್ಞಾನದಲ್ಲಿ ಶ್ರೇಷ್ಠನಾದವನು : ಕೊಂಕಣ ದ್ವೀಪದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಕಪಿ ಹುಟ್ಟಿತ್ತು . . . ಅಱುಹಿರಿಯರ ತಲೆಯ ಮೆಟ್ಟಿ ಅರಿಯಿತ್ತು (ಅವಚಂ. ೮೨–೩೭೧) ; ಎರಳೆಯ ಕೊಂಬಿನ ನುಲಿಕೆಯ ಬಳಸಿನಲ್ಲಿ ಅಱುಹಿರಿಯರೆಲ್ಲ ಬಳಸ್ಯಾಡುತ್ತೈದಾರೆ (ಅಱಿಮಾ. ೨೫–೬೦) ; ಬಲ್ಲಿದರೆಂಬ ಅದ್ವೈತಜ್ಞಾನಿಗಳೆಲ್ಲರೂ ಮಾಯಾಪ್ರಪಂಚಿನಲ್ಲಿ ವರ್ತಿಸುತ್ತಿಹರೆಂಬುದೀಗ ಅಱುಹಿರಿಯರೆಲ್ಲರೂ ಬಳಸ್ಯಾಡುತ್ತೈದಾರೆಯೆಂಬ ಶಬ್ದಕ್ಕರ್ಥ (ಅಱಿಮಾ. ೨೫–೬೦ ಟೀಕು). [ಅಱು$_0$ + ಹಿರಿಯ (< ಪಿರಿಯ)]

ಅಱುಹಿರಿಯತನ (ನಾ). ಜ್ಞಾನದಲ್ಲಿ ಮೇಲಾಗಿರುವೆನೆಂಬ ಭಾವ : ಅಱಿಕೆಯಾದೆನೆಂಬ ಅಱುಹಿರಿಯತನ ಬೇಡ (ಅಂಬಿವ. ೯೧).

[ಅಱುಹಿರಿಯ + –ತನ]

ಅಱುಹಿಸು 'ಅಱಿಹಿಸು' ನೋ.

ಅಱುಹು$_1$ 'ಅಱಿವು' ನೋ.

ಅಱುಹು$_2$ 'ಅಱಿವು' ನೋ.

ಅಱುಹುಗೆಡು 'ಅಱಿವುಗೆಡು' ನೋ.

ಅಱೆ$_1$ (ಕ್ರಿ). ಬತ್ತು ; ಇಮರು ; ಒಣಗು ; ಮರೆಯಾಗಿ ಹೋಗು ; ರೂಪಗೆಡು ; ಶೋಷಿಸು ; ಅಱತು, ಅಱೆತು (ಭೂತಕೃ); "ಅಱೆ–ಸ್ವರೂಪಾಭಾವೇ (ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ನೀಗು) ಶಿಲಾಯಾಂ ಚ" (ಶಮಧಾ) ; "ಒಱೆ ಅಱೆ ಸ್ರಾವಶೋಷಣಯೋಃ" (ಶಬ್ದಾನು. ೫೦೮) ; ನೀರೆಲ್ಲ ಮಱತು ಪೋಗೆ (ಚಾವುಂಪು. ೮೧–೨೪) ; ಆದಿವರಾಹನೆತ್ತುವಂದಸುವಱೆಯಾದ ಸೇದೆತನಗಾಱಿದುದೆಂಬಿನಮೀಗಳಿರ್ದಪಳ್ (ಎಇ. XIII, ೪೨–೨೮; 1112) ; ಹಸಿವಱತಲ್ಲದೆ ಪ್ರಸಾದಿಯಲ್ಲ ತೃಷೆಯಱತಲ್ಲದೆ ಪಾದೋದಕಿಯಲ್ಲ ನಿದ್ರೆಯಱತಲ್ಲದೆ ಭಾವವಿರಹಿತನಲ್ಲ (ಅವಚಂ. ೧೨೪–೫೬೫) ; ಆಸೆಯಱತು ನೋಟಂ ಬಱತು ವಿರಹಾಗ್ನಿಯೆತ್ತಿ (ಗಿರಿಕ. ೪–೧೧೯ ವ) ; ತೊಱೆಗಳುರ್ಕುಗೆಟ್ಟಱತು ಬಯಲ್ದೊಱೆಯಾದುವು (ಜಗವಿ. ೧೭–೬೪) ; ಅಱೆಯದ ಕೆಱೆಗಳ ಕುಂದದ ಬೆಳಸೆಂದುಂ ಆ ನಾಡೊಳ್ (ತ್ರಿಪುವಿ. ೨–೪೪) ; ಬಿಱುಗಾಳಿ ಬಡಿದಾರ್ದು ಕಡೆಗೆ ಕಡಲನ್ ತಣಿಪಿ ಎತ್ತಲೋ ಅಱೆಗುಂ (ಅಶ್ವತ್ಥಾ. ೨೬–೨೫). [?]

ಅಱೆ$_2$ (ಕ್ರಿ). ಅಪ್ಪಳಿಸು ; ಹೊಡೆ : ಕೆಲರಂ ದೆಸೆವಲಿಗೆಯ್ದು ಕೆಲರಂ ಭುಜಬಲದಿನಱೆದು ಶಿಲೆಯೊಳ್ಪೊಯ್ದಂ (ಗದಾಯು. ೩–೧೦).

ಅಱೆಯೊತ್ತು = ಚೆನ್ನಾಗಿ ತಟ್ಟಿ ತಟ್ಟಿ ಒತ್ತು : ನೆತ್ತಿಯೊಳೆಱೆದೆಱೆದಿನಿಸಱೆಯೊತ್ತಿ ಬಱಿಕ್ಕಿಱಿಯೆ ಪೊಸೆದು ಜಡೆಗೊಂಡಿರ್ದುದ್ವೃತ್ತ ಕುಚಯುಗೆಯ ಕೇಶಮನೆತ್ತಂ ಪಸರಿಸಿದನೆಯ್ದೆ ಪಸರಿಸಿದದಟಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨–೧೫೪).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಅಱೈ ; ಮಲ. ಅಱ ; ಕುರುಖ್. ಅಸ್ಸ್‌ನಾ]

ಅಱೆ$_3$ (ನಾ). ಹೊಡೆತ ; ಬಡಿತ ; ಪೆಟ್ಟು : ಕಳ್ಳರಾಯಿಲಮಱೆಯೇಱು ಮಾರಿ ಪಸವಿಟ್ಟಿ ಬಱಂ ಪೆಱವುಂ ಭಯಂಗಳಾಕುಲಿತೆಗಳಿಲ್ಲ (ಆದಿಪು. ೧–೫೨) ; ಅಱೆಮಱೆಗಳೆಂಬ ನುಡಿ ನಾಡೆ ಭೂಧರಕುಲಂಗಳೊಳ್ (ಭಾವಚಿಂ. ೨–೫).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಅಱೈ ; ಮಲ. ಅಱ]

ಅಱೆ$_4$, ಅರೆ$_2$ (ನಾ). ಕಲ್ಲುಬಂಡೆ ; ದೊಡ್ಡ ಶಿಲೆ ; ಕಲ್ಲುಗುಂಡು : "ಅಱೆ—ಸ್ವರೂಪಾಭಾವೇ (ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ನೀಗು) ಶಿಲಾಯಾಂ ಚ" (ಶಮಧಾ) ; ಪೂರ್ವತಃ ಕಯವನ್ ಅಱೆ (ಮೈಅರಿ. ೧೯೧೪, ೧೦–೧೩ ; 729) ; ದಾಡೆಗಳನಱೆಯೊಳಿಂಬಿಂ ತೀಡುತ್ತುಂ ತೀವ್ರಮಾಗೆ (ಪಂಪಭಾ. ೩–೨೮) ; ಅಱೆಯಂ ಸೀಳುವೊಡಾನೆ ಮೆಟ್ಟಲಹುದೇ ಚಾಣಂಗಳಿಂದಲ್ಲದೇ (ಸೋಮೇಶ. ೭೬) ; ಮುಸುಕಿರ್ದ ಮೇಘಮಂ ಜಡಿಯೆಂಬರುರು ಶಿಲೆಯನಱೆಯೆಂಬರು (ಜೈಮಿಭಾ. ೨–೯) ; ಪಳಿಕುಗಮ್ಮರಿ ಪಚ್ಚೆಯಱೆ ನೀಲದ ಗವಿ ಕುಲಿಶದ ಡೊಣೆ (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೪–೩೮) ; ನೀಲದಱೆಯ ಮೇಲ್ವೊದಕೆ ಪವಳದ ಲೋವೆ (ನಂದಿಮಾ. ೧೦–೩೫). **ಅರೆ$_2$** : ಹೂವಯ್ಯನೊಬ್ಬನೆ ಒಂದು ಎತ್ತರವಾದ ಅರೆಯ ಮೇಲೆ ಕುಳಿತಿದ್ದನು (ಕಾನೂರು. ೨೭೮) ; ನೀನು ಒಡೆದಿರುವ ಅರೆಯ ಒಂದು ತುಂಡು ಚೂಪಾಗಿಯೂ ಒರಟಾಗಿಯೂ ಇಲ್ಲವೆ (ಮತಂಓ. ೩).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಅಱೈ ; ತೆಲು. ಱಾಯಿ, ರಾಯಿ]

ಅಱೆಗಲ್, ಅಱೆಗಲ್ಲು, ಅರೆಗಲ್ಲು (ನಾ). = ಅಱೆ$_4$: ಒಡೆದು ತಲೆ ಹುಡಿಗುಟ್ಟುವಱೆಗಲ್ಲ ವೃಷ್ಟಿಯಿಂ (ಸಾನಂಚ. ೪–೧೪೭ ವ) ; ಸರಲಂ ಮುಂಗೈಯ ಬಲ್ದಡ್ಡಿನೊಳೆ ಮಸೆಯುತುಂ ನೀಡುಮೆತ್ತಿರ್ದೆಡಗಿರ್ನ್ನಱೆಗಲ್ಲೊಳ್ ಪಾಂಸುವಂ ಪುಟ್ಟಪ ತನುವಿನ ರೌದ್ರಾಸ್ಯದಿಂ . . . ಎಟ್ಟಂದಂ ಪುಳಿಂದಾಗ್ರಣಿ (ಕುಸುಮಾ. ೧೪–೩೩) ; ಮಡುವೆಲ್ಲಂ ತೀರ್ಥಂಗಳ್ ಗಿಡುವೆಲ್ಲಂ ಮರುಜೆವಣಿಗಳಱೆಗಲ್ಲೆಲ್ಲಂ ಕಡುಮಿಸುಪ ಸಿದ್ಧಪೀಠಂ (ಉದ್ಭಟ. ೩–೬೧); ಮಱಿಮೀನ್ಗಳಿಂ ಪೊಳೆವಱೆಗಲ್ಗಳಿಂದಲ್ಲಿ ಮೆಱೆದುದಾನದಿ ನಲವಿಂದ (ಮೋಳಿಪು. ೧–೨೯). **ಅಱೆಗಲ್ಲು** : ಎತ್ತುಗಲ್ಲುಗಳೇಱುಗಲ್ಲು ಕವಣೆಗಲ್ಲು ಬಿತ್ತರದಱೆಗಲ್ಲುಗಳು ಮೊತ್ತದಸಿಯಕಲ್ಲು ಕೊರಳಿಗೆ ಬೀಱುವ ಜೊತ್ತಿಗೆ ಮೆಱೆದುವರ್ತಿಯಲಿ (ಕಂನವಿ. ೧೧–೧೩೫) ; ಮೊನೆಗಲ್ಲು ಗುಂಡುಗಲ್ಲುಗಳಱೆಗಲ್ಲುಗಳ್ ಘನವಾದಪರಳುಗಲ್ಲುಗಳು (ಕಂನವಿ. ೧೮–೪೪). **ಅರೆಗಲ್ಲು** : ಯೀ ಊರಿಗೆ ವಾಯವ್ಯ ಮೂಲೆ ಅರೆಗಲ್ಲು ಮೇಲೆ ಹುಟ್ಟುಗಲ್ಲು (ಎಕ. XIV, ಶ್ರೀರಂಗ. ೧೪–೧೪೦ ; 1686).

[ಅಱೆ$_4$ + ಕಲ್$_2$]

ಅಱೆಗಲ್ಲು 'ಅಱೆಗಲ್' ನೋ.

ಅಱೆಗುಂಡು (ನಾ). = ಅಱೆ$_4$: ಪರುಷದಱೆಗುಂಡು [ಪಾಠಾಂ. ದೆಡೆಗೊಂಡ] ಚಿಂತಾಮಣಿಯ ಮೊಱಡಿಗಳು (ಸಿದ್ಧರಾ. ೧–೧೬).

[ಅಱೆ$_4$ + ಗುಂಡು]

ಅಱೆಗೇಡು (ನಾ). ಸಂಪೂರ್ಣವಾದ ನಾಶ; ಕೇಡು : ರಣದಲಿ ನುಗ್ಗುನುಗ್ಗಾಗದೆ ಸಹೋದರರೊಗ್ಗುಮುಱಿಯದೆ ಮಾಣದಱೆಗೇಡಾಯ್ತು ನಿಮಗೆಂದ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೧–೫೮). [ಅಱೆ$_1$ + ಕೇಡು]

ಅಱೆಗೊಲೆ (ನಾ). ಹೊಡೆದು ಸಾಯಿಸುವುದು ; ಕೊಲೆ : ಹೊಱಗೆ ಸರ್ವವ ಬಿಡಬಹುದು ಚಿತ್ತದೊಳಿದ್ದ ಕಱೆಯನೊಂದನು ಬಿಡಲರಿದು ಅಱುವೆಯ ಬಿಸುಟರೆ ತಪಸಿಯೆ ಹೆರೆಬಿಟ್ಟರಱೆಗೋ[ಗೊ]ಲೆ ವಿಷಹೋಯ್ತೆ ಫಣಿಗೆ (ಭರಚ. ೫೪–೧೯). [ಅಱೆ$_2$ + ಕೊಲೆ]

ಅಱೆಬರಿ (ನಾ). ಬಂಡೆಯ ಪಕ್ಕ : ಪೊಯ್ಲಿಂದೆ ಪೋಟ್ವನ್ ಮೇಣದಱ ರೂಕ್ಷಮಯ ಅಱೆಬರಿಯ ಅಪ್ಪುಗೆಯಲೊತ್ತಿಟ್ಟಪನ್ ಬಯ್ತೊಡಲ್ ನಿನತನ್ (ಬದ್ಧಪ್ರ. ೫೪–೧೧೭೯). [ಅಱೆ$_4$ + ಬರಿ$_1$]

ಆಜಿಯಕೆಜಿ (ನಾ). ಒಂದು ಕೆರೆಯ ಹೆಸರು (?): ಗಿಂದುರ್ಗ ವೃಷ್ಟಂಗಿಯ ಕೋಟೆಯ ದಕ್ಷಿಣಭಾಗದ ಆಜಿಯಕೆಜಿಯ ಕೆಳಗಣ ಸೀರ್ಮ್ಮಣ್ಣು (ಸೌಇಇ. IX-i, ೨೪೫-೨೨ ; 1146). [ಆಜ್ಮಿ ? + ಕೆಜಿ]

ಆಜಿಯಟ್ಟು, ಆರಿಯಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ೧. ಬೆನ್ನಟ್ಟಿಹೋಗು : "ಆಜಿಯಟ್ಟು–ಅನುಧಾವನೇ " (ಕಮರಾ) ; "ಎಜ್ಜಟ್ಟು ಆಜಿಯಟ್ಟುವುಮ " (ಕಬ್ಬಕೈ. ೬೫) ; ಒಂದನೆ ನಂದಿವೆನ್ನಣಗದಮ್ಮನಪಕ್ಕಿದನಂ ಪೊರಳ್ದಿ ಕೊಂದಂದಜಿಯಟ್ಟು ಮುಟ್ಟಿ ಪಿಡಿತಂದು (ಗಡಾಯು. ೧೧-೧೯) ; ಮರದೆಲೆ ಯೆಲ್ಲಂ ಏರಿದಪ್ಪ ತೇಜರೊಡನಿಂದಜಿಯಟ್ಟಿ ಮುಟ್ಟಿ ಕಡಿವುವು ಮುಳಿಂಗ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೩-೨೫) ; ಬಿಟ್ಟು ಮುಡಿಯ ಬಿಡಗಿನ ಕುಡಿನೋಟದ ಬಟ್ಟ ಮೊಲೆಯ ಭಾರಕಿರದೆ ಪಟ್ಟಿದಿಯಿಡುತ ಕುಳವನಜೆಯಟ್ಟುವ ದಿಟ್ಟಯ ರಿರುತಿಹರಲ್ಲಿ (ಶಾಂಪು. ೨-೧೦೯). ೨. ಹೊದೆದೋಡಿಸು : ಪಡೆಯ ನಜೆಯಟ್ಟಿದೊಡೆ ಕಾಳಗದೊಳ್ (ಮೈಅರ. ೧೯೨೫, ೪೬-೧೩ ; ೪೧೫) ; ಪೊಯ್ಯಳಂ ತಳ್ದಜಿಯಟ್ಟು ಪಿರಿಯಂ ಧೂಪರಂ (ಎಇ. II, ೩೮೪-೭ ; 1133) ; ಪೊಜಮಡುತ ದೀಗುಲದ ಹಿಂದಕೆಜಗೆಜಿಗಿ ನೋಡುತ್ತ ಪೋಗುತ್ತ ಜುದು ಭಕ್ತರು ತನ್ನಪಿಂಗತಜಿಯಟ್ಟುವರೊಂ ಬಳಿಕ (ಬ ಸಪು. ೩೬-೨೪) ; ಬಜನಜೆಯಟ್ಟಿದೊರ್ವರೊರ್ವರ್ ತಿಮ್ಮಿಕ್ಕಿರೆ (ದಶಕು. ೧೨-೬೯ ವ) ; ತರಳನಜೆಯಟ್ಟಿದನು ಧುರದಲಿ ಮುರುಳ ದುರಿಯೋಧನನ ಮಕ್ಕಳ (ಕುವ್ಯಾದ್ಯೋ. ೫-೭೭). **ಆರಿಯಟ್ಟು** : ೧. ಬಿಲಯದ ಭೈರವನ ಬಲದಂತೆ ಯೊಂದೇಬಾರಿ ಮುಳಿದರಿಯಟ್ಟ ಸದೆದು ಕೊಟಿಸಂಖ್ಯೆಗಳ (ಕೊಗಾಯ. ೨೩-೨೮) ; ಇರದೆ ಕೂಗುತ್ತಡಿಂಬಕಬರಿಯರು ಪುರುಷಮಿಗವರಿಯಟ್ಟಿ ಸರಳ್ಗರೆವ ಮಾಳ್ಪುಯಂ (ಪಪಮಾ. ೧೦-೬೨). [ಆಜ್ಞಿ + ಅಟ್ಟು]

ಆಜಿಯಟ್ಟಿ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾಕೆಯ ಹೆಸರು : ತಾರ್ಯ ಪೊಜಳಂಕರಿ ಸುತ್ತಿ ಬ್ಬಜಿಯಟ್ಟಿಯೀ ನಗುಳಧೂಪಶಾಳಂ ಮಹಾಧ್ವನ್ಯನೊ (ಮೈಅರಿ. ೧೪೩, ೭೪-೭೩ ; 1053). [ಆಜ್ಞಿ ? + ಅಟ್ಟಿ]

ಆಜಿಯಮಾಲ್ (ನಾ). ಕಲ್ಲುಗುಂಡುಗಳ ಬೆಟ್ಟ ; ಮೊರಡಿ : ತೆಂಕಲು ಹಲಸಿನ ಮಾನಿ ಕೂಲಂಬಿಕೊಡಲು ಆಜಿಯಮಾಲಿಂದಂ ಬಡಗಲು ಪಡುವಲು ಕುದುರೆಗುಂಡಿಯ ಹರಿದ ಹೊಳೆಯಿಂದಂ ಮುಡಲು (ಸೌಇಇ. IX-ii, ೪೭೦-೩೦ ; 1482).

[ಆಜ್ಞಿ + ಮಾಲ್. P ತಮಿ. ಮಾಲ್ = ಬೆಟ್ಟ]

ಆಜಿಯಹಳ್ಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಇಪ್ಪತ್ತೊಂದು ಭಟ್ಟರುಗಳಿಗೆ ಬೆಣ್ಣೆಯೂರು ಆಜಿಯಹಳ್ಳಿ ಕೆಳೆಯಬೆಯಹಳ್ಳಿ ಸಹಿತ (ಎಇ. V, ಬೇಲೂರು. ೭೧-೨೫೫ ; 1117). [ಆಜ್ಞಿ ? + ಹಳ್ಳಿ (< ಪಳ್ಳಿ)]

ಆಜಿಯೂರು (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಕೀಳೂರು ಆಜಿಯೂರು ಹಜೀಗೆ ಗಾವುಣ್ಡವೃತ್ತಿಯುಮಂ (ಎಇ. VII, ೫ ನಂ೫. ೧೦-೫೧ ; 1085). [ಆಜ್ಞಿ ? + ಊರು (< ಊರ್ಗ್)]

ಆಜಿವಳೆ, ಆರಿವಳೆ (ನಾ). ಬರುಸಾದ ಮಳೆ ; ಚಚ್ಚು ಮಳೆ : ಬಿಜು ಗಾಳಿಯಂ ಬೀಸಲಮ್ಮನ್ನಿಲಂ ಸುರಪನಜೆವಳೆಗಳಂ ಕಜ್ಜಿಯಲಮ್ಮಂ (ಹಜಕಾ. ೮-೫). **ಆರಿವಳೆ** : "ಆರಿವಳೆ – ಬಿರುಮಳೆ, ಚಚ್ಚುಮಳೆ " (ನಿಂಕೋಪ. ೨೨). [ಆಜ್ಞಿ + ಮಳೆ (< ಮಟಿ)]

ಆಜಿವೆಣ (ನಾ). ರೂಪಗೆಟ್ಟ ಹೆಣ (?) : ಬಡವ ಬಲ್ಲದನ ಕೊಂದ ಸತ್ಕ ಶಾವಿಲ್ಲಿ ಬಂಧುಗಳ್ಲಲ್ಲರೂ ಕೂಡಿ ಎತ್ತುವಲ್ಲಲ್ಲಿ ಆಜಿವೆಣ ನಾಯುತ್ತು (ಗುಪ್ತಮಂ. ೨೦). [ಆಜಿ + ಪೆಣ]

ಆಜಿವೊನಲು (ನಾ). ಕೊಚ್ಚಿಕೊಂಡು ಹೋಗುವ ಹೊಳೆ : ತೆಗೆದು ದುಕ್ಕದ ಧೂಳ ಹೆಣಸಾಲುಗಳು ಹರಿದವು ರಕುತದಜಿವೊನಲುಗಳು ಹರಿದವು (ಕುವ್ಯಾಭ. ೪-೧೦).

[ಆಜ್ಞಿ + ಪೊನಲು (< ಪೊನಲ್)]

ಆಜಿವೊಯ್₁ (ಕ್ರಿ). ಅಪ್ಪಳಿಸಿ ಹೊಡೆ ; ಬಲವಾಗಿ ಹೊಡೆ : ಬಜಸಿಡಿಲಂ ಬಜಸಿಡಿಲುಜೆ ಕಾಲಾಂತಕಂ ಬಂದಜಿವೊಯ್ದಂತೆ ಮಾತಾಗುವಂತಿರೂರಿನವರ ನಂದಜಿವೊಯ್ದುದೊಪ್ಪೆಯ ಭೋಂಕೆನೆ ನೆಜೆದೊಡನೊಡನಾಂತು ಕಳೆದು ತಾಗಿದರಾಗಳ್ (ಕೆಮಾಪು. ೧೨-೧೯೫). [ಆಜ್ಞಿ + ಪೊಯ್ದ್]

ಆಜಿವೊಯ್ದ್ (ನಾ). ಬಲವಾದ ಹೊಡೆತ ; ರಭಸದ ಹೊಡೆತ : ಅಹವದೋಷಳಂ ತಮುಗೆ ಕೈಮುಗೆ ಬಾಳ್ಜಿವೊಯ್ದುಗಿ[ಪಾಠಾಂ.ಜವೊಯ್ದುಲ] ರ್ದೆರ್ದಾಡುತ್ತಾಹವನಲ್ಲಿ ಕೆಡೆದ್ದುಜಿದು (ಪಂಠಾಮಿ. ೧೩-೬೫).

[ಆಜ್ಞಿ + ಪೊಯ್ದ್]

ಆಜಿವೊಯ್ದಿ (ನಾ). ಬಂಡೆಯಂತಹ ಭಾರದ ಹೊರೆ ; ಕಲ್ಲುಗುಂಡಿನ ಹೊರೆ : ನೋವನೊಡೆಮೆಟ್ಟಿ ದಡದಡನೆ ನಡೆವೆಂಬಡೆ ಬೆಂದ ದೈವ ವಜಿವೊಯ್ದಿಲ ಹೊಜಿಸಿತು [ಪಾಠಾಂ. ಮಜೆರಿದುಜೆ ಹೊಜಿಸಿದ] (ಹಜಕಾ. ೯-೨೮). [ಆಜ್ಞಿ + ಪೊಜ್ಞಿ]

ಆಜಿಹಳ್ಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಮಹಾಸಾಮಂತಾಧಿಪತಿ . . . ಆಜಿಹಳ್ಳಿಯ ವೊಳಗೆ ಉತ್ತಮ ಸಮುದ್ರದ ಗ್ರಾಮಕ್ಕಂ (ಎಇ. X, ಕೋಲಾರ. ೧೭೯-೬ ; 1422). [ಆಜ್ಞಿ ? + ಹಳ್ಳಿ (< ಪಳ್ಳಿ)]

ಆಜುಜ್, ಆಳ್ಜ್, ಆಳು, ಆಟು (ಕ್ರಿ). ರೋದಿಸು ; ಕಣ್ಣೀರು ಸುರಿಸು ; ಬಲ್ಲಾಪಿಸು ; ಆಟ್ಟುಂ, ಆಳ್ದುಂ, ಆತ್ತು (ಭೂತಕೃ) ; ಆಜ್ದ (ವರ್ತಕೃ) : "ಆಜ್ದ – ರೋದನೇ " (ಕಮರಾ) ; ಮುಳಿವಟ್ಟುಪ್ಪ ಕಜ್ಜಕೆರ್ದೆಯಂ ಬಡಿವರ್ ಪುರುಡಿಪ್ಪಕೊಳ್ಳರ್ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೧೧೩ ಕುದ್ರಕ) ; ಬೆಳ್ಗೊಡೆ ನೋಡೆ ನೋಡೆ ನಿಂದುರಿದುವು ಸಾಲಧ್ವಜಕೆ ಗಳ್ಬುವ್ವು ವೈರಿನಿರೇಂದ್ರ ಗೇಹದೊಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೬-೨೪) ; ಅನವರತ ಮಬ್ಬು ಬಾತ ಕಣ್ಣಳುಂ (ಕಾಂಬಪು. ೪-೭೪ ವ) ; ವಿದೂಷಕಂ ಆಟುತ್ತುಂ ಬಂದ ತನ್ನಂ ನೆಗುತ್ತುಂ ಪೋಕಂತೆ ಸಂತೋಷಂ ಮಾಡಿದುದರ್ಕೊಡಂ ಬಟ್ಟು (ಗದಾಯು. ೩-೧೦ ವ) ; ನೊಂದು ಸ್ಮೆರಗೆಟ್ಟಜ್ಜಳ್ ನೆನೆದು ನೆನೆದು ಕನ್ನೆಯ ಗುಣಮಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೩-೨೬೪) ; ಎಲರಿಂದೆಜ್ಜಿತ್ತು ಲೀಲಾವತಿ ನಿಜಪತಿಯಂ ಮಂಚದೊಳ್ ಕಾಣದಾಗಳ್ . . . ಕಳವಳಿದ ಭಾಸತ್ಕಳ್ಳಳ್ ಬೆಮರ್ತಳ್ (ರೇಹಾ. ೧೧-೬೬). **ಆಳ್**₁ : ನೀರ ಕುಡಿಯಮ್ಮನ್ನೆ ದಿಟಂ ಕರಂ ಬಡವಳೆಂದಳ್ಳಳ್ಳು ಕಾರರ್ಣ್ಯದಿಂ ನುಡಿಯಲ್ಕೆ (ಪಂಚಾತ. ೬೭). **ಆಳ್ಳು** : ಆಳುವುದ್ಯಾತಕೊ ರಿಂಗ ಆತ್ಮರಂಜಿಪ ಗುಮ್ಮ (ಭುಂದ. ೩-೧೦-೧) ; ಆತ್ಮನೆ ಶಿವ ಶಿವ ದೇಶಿಗಾಜಪಿಂದತ್ತ ರಿವರಿಂ ಮುಗುಡದಲಿ (ನೇಮಚ. ೪೪-೩೩) ; ಆಳುವ ಹೆಂಗಸನ್ನೂ ನಗುವ ಗಂಡಸನ್ನೂ ನಂಬಬಾರದು (ಗಾದೆ) ; ನಿತ್ಯ ಸಾಯುವವರಿಗೆ ಆಳುವವರು ಯಾರು (ಗಾದೆ). **ಆಟ್ಟು** : ಆಟುವಸ್ಮಿಂ ತರಳಕೆ ಮೆಯ್ಯಲಿಯುಂ ಪಿಡಿದೊಯ್ಯನೆತ್ತಿ ಮೆಲ್ಲನೆ ತಡಿಗಾಗಿಜತಂದು (ಕಾದಂಪು. ೧೫೦).

[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಮಲ. ಆಟು ; ತೆಲು. ಏಡುಚು ; ಕೊಲಾ. ಆರ್ ; ನಾಯ್ಕಿ. ಆರ್ ; ಪರ್ಜಿ. ಆಳ್]

ಆಟಿಜ್, ಅಟ್ಟು (ನಾ). ಆಳುವಿಕೆ ; ರೋದನ (೪). **ಆಟ್ಟು** (೪). [< ಆಜ್ಞ್]

ಆಟಲ್₁, ಅಳಲ್₂, ಅಳಲು₂ (ಕ್ರಿ). ದುಃಖಿಸು ; ಶೋಕಿಸು ; ವ್ಯಥೆ ಪಡು : ಅಟಿಪಿದವರುಂ ವಿಧೀತರುವುಬಲ್ಲದುಂ ಸಲೆ ವಿಯೋಗದಿಂ ನಿಜಜನದಿಂ ಕಟಿಯೆ (ಕವಿರಾ. ೨-೩೫) ; ಒಡಕಿರಲಿತ್ತುದಿಲ್ಲ ವಿಧಿ ನಮ್ಮ ನಿಬಲ್ದುವನೇಡ ನೀರಂ (ಆದಿಪು. ೧೩-೨೫) ; ಬನ್ನ ಮನಾತನೊಳ್ ನೆಜಪ ಲಾಜದಾಶಳೆಯೆನೆಂದಬಲ್ದು ನೀ ನೆನ್ನ ಮನಕ್ಕೆ ಮಾಡುವೆದೆ ಮಲ್ಲಿಗೆ ಕೆಮ್ಮನೆ ತೀವ್ರತಾಪಮಂ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೩-೩೬) ; ಬಾಯ್ಬುಬಂದುದಂ ನುಡಿದೊಡಬಲ್ದು ಸೋಲ್ತ ಪದದೊಳ್ ದೆಸೆಗಾಣದೆ (ಸಮು. ೬-೫೧) ; ಕೆಲಲ ನಬಲಂ ಬಾಡಂ ಕೋಡಂ ಹಿಮಾತಪಬಾಧೆಯಂ (ಪುಸ್ಸ. ೧೨-೭೩).

ಅಳಲ್೧: ಪರಮಪತಿವ್ರತಾಸತಿ ನಿಜಪ್ರಿಯವಲ್ಲಭನೊಲ್ಲದಿರ್ದೊಡತ್ಯುರು ಕರದುಃಖಭಾವದಿನಳಲ್ವ ಬಳಲ್ವ ಕೆರಳ್ವ ಬೈವವೊರ್ (ಕರ್ಣ. ೨೨೮–೨೪). **ಅಳಲ್**೨: ಅಳಲುಗೆ ಮನ ನಿಮ್ಮಲ್ಲಿ (ಮಹಾದೇ. ೧೮–೧). ಓಡಿದುದ ಹಂಕಾರಮಳಿದುದು ಚಿತ್ತಂ (ಚಿಬಸ. ೨೨–೩೬); ಅಳಲಿದುರಿಗನ ನೆರವಿ ಟೊಪ್ಪಿಗೆಗಳಿದ ಸಾಳ್ವನ ಹಿಂದು (ಕುಸ್ಯಾಭಿ. ೩–೧೬); ಅಳಲಿದರು ಬಳಿ ಕೊಬ್ಬರೊಬ್ಬರು (ತೊರಣ. ೨–೬೨).

[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಅಬಲ್ = ಸುಡು; ಮಲ. ಅಬಲು = ಪಠತಿಸು, ಮತ್ತರಿಸು; ಅಬಲ್ = ಮೀಞನಕಾಯಿ ತಿಂದವರಿಂ ಅರಿಕತ್ತು, ಕಜ್ಜ ಪಡು; ತುಳು. ಅಲ್ಪ = ಸುಡು, ಬೇಗೆಯುಂಟಾಗು; ತೆಲು. ಅಡಲು = ದುಃಖಿಸು]

ಅಬಲ್ಲ್೨, **ಅಳಲ್ಲ್**೨, **ಅಳಲ್ಲು** (ನಾ). ೧. ದುಃಖ; ಶೋಕ; ಪ್ರಲಾಪ: ಕಮಲಾಕರದೊಳ್ ಸಂಕೋಚಮನಬಲಂ ಚಕ್ರವಾಕದೊಳ್ ಮಾಡದು ನಿನ್ನ ಮುಖಿಂದುಬಿಂಬಮಿಂದುಗೆ ಸಮನೆಂಬುದು ಮಿಗೆ ವಿರುದ್ಧರೂಪಕಳಹ್ಮಂ (ಕವಿರಾ. ೩–೧೯); ಮುಗಬಲೊಂದು ಭೂಪತಿಯ ತಮ್ಮನೊಳಾದಬಲೊಂದು ನೊಂದು ಬಿನ್ನಗೆ ಮೊಗದಿಂದೆ ಕುಂದಿ ಘನಕೇತನದರ್ಜಬಲೊಂದು (ಪಂಪ ಭಾ. ೧೨–೧೮೨); ಆರ್ತದಬಲಂ ಪತ್ತನಿಟ್ಟು ಮತ್ತಂ ಸತ್ಯವಲಂಬಯಾಗಿ ಪೋಗಿ (ಸಂಚತಂ. ೫೩೧–೧). ೨. ಭಯ: "ಬೆಗಳ್ ಪೆಳಬಲಿದಂಲಲ್ಲಿಯ . . . ಭಯನಾಮ" (ಕವಿಕಂ. ೧೦೪). **ಅಳಲ್**೩: ತಿಳಿಯಬಂಕೆಯೆ ಕಾಣದಂತೆಯೆ ಅಳಲ್ವ ಬಂಧುಗಳಲ್ಲದೆ (ಅವಿ. ೪೧). **ಅಳಲ್ಲು**: ೧. ಅಂಗತವಿಲ್ಲದ ಸಂಗವ್ವ ಅಳಲಿಲ್ಲದ ಹುಯ್ಯಲಂತೆ (ಬಸವ. ೪೫೫); ಅಳಲು ಕೈಮಿಗಲಾ ವಿರಾಟನ ಬಲನೆ ಸೈರಂಧ್ರಿಯನು ಕರೆಸಿದಳು (ಕುಸ್ಯಾವಿ. ೩–೧೦೬); ಹರಿಗೆ ಬಲು ಹಗ್ಗಗಳಬರಿ ಯಮುಂಗುಬ್ಬಸಂ ಪರಿತಿಗಿತಿಸಂಕಟ (ಚಿಬಸ. ೨೪–೩೭).

[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಅಬಲ್ = ಬೆಂಕಿ, ಜ್ವಾಲೆ; ಮಲ. ಅಬಲ್ = ಕಾಖ, ಬೆಂಕಿ; ತೆಲು. ಅಡರು = ದುಃಖ]

ಅಬಲ್ಲ್ಪಾಡು, ಅಳಲ್ಪಾಡು (ನಾ). ದುಃಖದ ಸ್ಥಿತಿ: ಅಬಲ್ಪಾಡಿನಿತ್ತಣ್ ತೆಲಪುಗೊಳ್ಳಿತು (ಬಡ್ಡಪ್ರ. ೧೪–೩೭೦). **ಅಳಲು ಪಾಡು**: ಒಳತನ್ನು ಎಳಗಲು ಹೋಗಿ ಅನುಭವಿಸಬೇಕಾಗಿ ಬಂದ ಅಳಲುಪಾಡನ್ನು ಲೋಕಕ್ಕೆ ಎತ್ತಿಹೇಳಿ ಸಹಾನುಭೂತಿಯನ್ನು ಪಡೀಕ್ಷಿಸುತ್ತಾನೆ (ಬಡ್ಡಪ್ರ. XIV ಬಿ). [ಅಬಲ್ಲ್ + ಪಾಡು]

ಅಬಲಿಗ, ಅಳಲಿಗ (ನಾ). ೧. ದುಃಖಕ್ಕೆ ಗುರಿಯಾದವನು; ಸಂಕಟಗೊಂಡವನು. ೨. ಪ್ರಿಯ; ಆಪ್ತ; ಆಸಕ್ತ: ಬಲ್ಲಾಳಿಗಮಿಂಪಪಬಿಲ್ಲಾಳಿಗಮಂ ಶಾಮಯನ್ನೆಗಂ ಅಬಲಿಗರುಂ ವೇಗಾಯ್ದುರುಮಪ್ಪನ್ನಯೋಗತ ನಭೋಗತಿಗಳ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೪–೩೭ ಪ). **ಅಳಲಿಗೆ**: ೧. ನೊಂದ ಜನರೋ ಜಗವನುರುಬಲು ಬಂದ ಶಿವರೋ . . . ತಂದೆ ಯಳಲಿಗರವ್ವ ವಿಶ್ವವನೊಂದು ಶಿಖಾಕೆ ಸುಡುವುದೋ (ಕುಸ್ಯಾಜ್ರೋ. ೧೯–೧೩) ; ಆ ರಿಗಾ ರೈ ಸುಖವ ಮಾಳ್ಪವರಾರಿಗಾರ್ಯೆಯಳಿಗರು ಸಂಸಾರವಿಕ್ಕರ ತಂತ್ರವಲ್ಲೆ (ಏಭಾಗ. ೬–೧೪–೬). ೨. ರಾಯನಳಲಿಗ ರವರಿಪಾಟದ ನಾಯಕರು ಕಾಣರೆ (ಕು ಸ್ಯಾ ಕ. ೧೧–೩೩); ಮುಜು ದುದುರವಕೆಗವನ ಸೇನೆ ಬಳಕಳಲಿಗರ ತರಿಹಂಸಿ ಸುತ ಸಹೋದರ ಮಂತ್ರಿ ಬಾಂಧವರು ಧುರದೊಳಾಂತಳಿದರಿರ್ದನಿಳೊಳು (ಪೈ ಬಿ ಭಾ. ೯–೧೩). [ಅಬಲ್ಲ್ + –ಇಗ]

ಅಬಲಿಸು, ಅಳಲಿಸು (ಕ್ರಿ). ಸಂಕಟಪಡಿಸು; ದುಃಖಕ್ಕೆ ಗುರಿಮಾಡು; ಆಯಾಸಪಡಿಸು: ವಿಷಯಲೋಲಭವಿನೀನಸ್ಮಂತಾನಮೆನ್ನನೇನಬಲಿಸದೋ (ಪಂಂಪಾಮಿ. ೨–೧೧); ಮನ್ನಿಸದೆ ತಂದೆಯಂ ಪೊಬಲಂ ತಂದೆಯಂ ನೆಜಿ ಕಾಡುತ್ತು ನುಬಲಿಸುತ್ತುಂ ದೂರ್ತಿಂದಂ ನೃಪನುತರಿ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೨–೯೩).

ಅಳಲಿಸು: ನಿಮ್ಮುನೆಲಳಿಸಿದೆನ್ನಿಂದದ ಪಾಪಿಗಳೊಳರೆ ಭುವನದೊಳು (ಕುಸ್ಯಾಭಿ. ೧–೮); ಧರೆಯೊಳಲಿದಲಿಸ್ಸೊಲ್ಲದರ್ಗೆನೆ ತಾಮೆಂಬರಸಳಾಮ ಕಲಿಸದೆ (ಜಯೋತಿ. ೩–೫೪); ಅರನಲಲಿದಿನೊ ತಪೋವ್ರತರಾರ ಜಜಿ ದೆನೊ ತನ್ನ ಪ್ರಜಸಂಸಾರವೀ ತೆಜನಾಯ್ತು (ಪಳಜ. ೮–೫).

[ಅಬಲ್ಲ್ + –ಇಸು]

ಅಬಲ್ಲ್ಲು (ಕ್ರಿ). = ಅಬಲಿಸು: "ಅಜಲ್ಲು – ದುಃಖೋತ್ಪಾದನೇ" (ಶಮಧಾ). [ಅಬಲ್ಲ್ + –ಉ]

ಅಬಲ್ಲ್ತೆ (ನಾ). ದುಃಖ; ಶೋಕ; ರೋದನೆ: ಬಡಿಕದ ಮಳ್ಳಳಂತೆ ಅ ಬ ಲ್ಲ ಯೊಳಂ ಏ ರ್ ಮುಟ್ಟಿದ ಕೆಂಪದಂತುಸಕಮನಥೊಳಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೫–೧೨೫). [ಅಬಲ್ಲ್ + –ವೆ]

ಅಬ್ಬಿ೧, **ಅಳ್ಳಿ** (ಕ್ರಿ). ೧. ಕೆಡು; ನಾಶವಾಗು; ಸಾಯಿ: "ಅಬ್ಬಿ— ವಿನಾಶೇ, ಮಾನತೇಷ ರಶೇ ಚ (ಅಳಿಯುವ ಪಾತ್ರೆಯಲ್ಲಿ ನಿಂತ ದ್ರವ), ಭೃಮರಾರ್ಥೇ ಕ್ಷಳೇ (ಅಳಿ)" (ಶಮಧಾ); ಕೇರಡವಿದೊಡಂ ಬಗೆಯಂ ಕೂಡದು ಕೂಡಿದುದುಮಬ್ಬಿಯಂ ವಿಪರೀತ ಮು ಮಂ ಮಾಡುಗಂ (ಅವಿರಾ. ೧–೭೩); ತೋಳೆಗಯಬ್ಬಿಯಿಡೆ ತಳ್ತ ಪೆರ್ಮೊಲೆಗಳೊಳ್ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೩೧೧ ಕಬ್ಬಲ್ಳ); ಅಂಗಡೋತ್ಪತ್ತಿಯುಬ್ಬಿಯೆ ಪೊಲಲಬ್ಬಿಗುಂ ಪುರುಷಪ್ರಧಾನ (ಪಂಪಭಾ. ೧–೭೫); ಮೋಹಾನ್ಧಿಯಂದಮಬ್ಬಿಯುದು ಜೀವಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೩–೩೧). ೨. ಮರೆಯೊಗು: ತಾರಗೆಗಳಬ್ಬಿಯೆ ನೆಲ್ಲುಲ್ ನೀರಂ ಪುಗೆ ಕೂಡೆ ಮರ್ಬುರ ಮೆಯ್ಯಬ್ಬಿ (ಕಬ್ಬುಕಾ. ೧೪೯). ೩. ಕೆಡಿಸು; ಹಾಳುಮಾಡು; ನಾಶಪಡಿಸು; ಕೊಲ್ಲು: ಆದಾನ ಅ ಬ್ಬಿ ವೊ ನ್ಸೆ ಮಹಾಪಾತಕಂ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩, ೧೩–೧೫ ; ೪೫೦); ಇತ್ತೊದಾನ್ ಅಬ್ಬಿವೊನ್ (ಎಇ. III, ೩೩೦–೪ ; ೭೪೦); ದೇವಸ್ವಮಂ ಅ ಬ್ಬ ನಂ ಏ ಶಿ ಷ್ಯ ರು ಮೆ ಳ ರೇ (ಎಇ. XVI, ೫–೩೩ ; ೪೭೮); ಕವಿಲೆಯುಮನಬ್ಬಿದ ಪಾತಕಂ (ಎಇ. XIX, ೨೧೯–೧೫ ; ೧೦೪೭); ಈ ಧರ್ಮಮನಬ್ಬಿದಾತಂ (ಕಾ. II, ೯–೩೩ ; ೧೦೭೨). **ಅಳ್ಳಿ**: ೧. ಲಿಂಗಿಕೃತ್ಯ ರಿಗೆ ಪ್ರಾಣಾಗಿಂತಳಕಂಡವರ ಸಂಗಡೆ ಭಂಗ (ಮಹಾದೇ. ೫೫–೧೦); ಓವೊ ಗಣಿಕಾನಾಮ ದೋಷವಳ್ಳಿವುದು ಶಿವಂಗಾವು ಸಲಲಿಂದು ಬಹು ಮುಖದಿನಲರ್ಚಂತಿಪರ ಸೇವಕಂಯಂ (ಪಡ್ಡಶಾ. ೮–೫೪); ಪತಿಯಳಿದ ಸತಿಯರವು ನಾಯಕರತುನವಿಲ್ಲದ ಪಡಕ (ಅ ನ್ಯಾ ಡ್ಯೂ ೧. ೯–೧೪). ೩. ಅಳಿವಿನೊಡ ಹದಿನಾಲ್ಕು ಲೋಕವ ಹರಿಯಅಳ್ಳವಾದ್ಯರ ತಳೆವಿನೋ (ತೊರಣ. ೩–೬–೧೪).

ಅಳಿವೊಡಲ್ = ನಶ್ವರವಾದ ದೇಹ: ಜಗುಳುವಾತನು ಜಾಲು ವಾತನ ಹೆಗಲ ಹಿಡಿದವೊಲಂತಕನ ತಾಳಿಗೆಗೆ ತುತ್ತಾಗಿರ್ದ ತಮ್ಮಳಿ ವೊಡಲ ದುಃಖ್ಕಿತಿಯ ಬಗೆಯದೆ (ವಿಭಾಗ. ೨–೧೦–೬). **ಅ ಬ್ಬಿ ತೊ ಂ, ಅಬ್ಬಿತ್ತೊನ್** = ಕೆಡಿಸಿದವನು; ಹಾಳುಮಾಡಿದವನು: ಈ ಧರ್ಮ್ಮ ಮನಬ್ಬಿತೊಂ (ಎಇ. IV, ೫೯ಗ.ಡ. ೪–೧೦ ; ೭೫೦); ಇದಾನಬ್ಬಿತ್ತೊನ್ (ಎಇ. IV, ೫೯ಗ.ಡ. ೪೭–೪ ; ೭೦೦). **ಅ ಬ್ಬಿ ದು ಕೊ ೪** = ಹಾಳು ಮಾಡಿಕೊ; ನ ಷ್ಟ ಪ ಡಿ ಸಿ ಕೊ: ಈಗಳಾತನೆನ್ನನಬ್ಬಿದು ತನ್ನ ಜನ ಮುಮಂ ಧರ್ಮಮುಮನಬ್ಬಿದುಕೊಳಲ್ಬಲ್ಲಿಗೆದಂ (ಪಂಚತಂ. ೧೩೮–೧೧).

ಅಬ್ಬಿಪ್ಪಾನ್, ಅ ಬ್ಬಿ ಪ್ಪೊ ನ್ = ಕೆಡಿಸುವವನು; ಹಾಳುಮಾಡು ವವನು: ಆದಾನಬ್ಬಿಪ್ಪಾನ್ಸಬ್ಬುಮಹಾಪಾತಕನಪ್ಪೊನ್ (ಎ ಕ. X, ಚಂತಾಮ. ೧೨೮–೪; ೪೦೦); ಅಬ್ಬಿಪ್ಪೊನ್ ಪಞ್ಚುಮಹಾಪಾತಕನಪ್ಪೊ (ಎಕ. X, ಚಂತಾಮ. ೧೧೫–೪; ೭೫೦). **ಅಬ್ಬಿವಿನ್ = ನಾಶಮಾಡಿರಿ**: ಅಬ್ಬಿವಿನೆನ್ನುಪಾದೇಶಂ ಕೊಡುವೋರುಂ (ಎಕ. VI, ಕೊಪ್ಪ. ೩೮–೯ ; ೬೭೦). **ಅಬ್ಬವರ್ = ನಾಶಮಾಡಲು**: ಆದಾನಬ್ಬವೋರುಂ ಅಬ್ಬ ಲ್ಬಬ್ಬಿದೋರ್ ಮನದೆ ನೆನೆವೋರುಂ (ಎಕ. VI, ಕೊಪ್ಪ. ೩೮–೪ ; ೬೭೦).

ಅ ಬಾ ವೊನ್ = ಅಬ್ಬಾಪ್ಪನ್ : ಅದಕ್ಕಬುಬೊಸ್ಸಾಬ್ಬ ಮಹಾಪಾತಕ ವಕುಮ್ (ಎಳ. X (೪), ಕ್ರಿ(ನಾನಾ. ೧೧೬–೬ ; 700). ಅಬುತ್ತು = ಹಾಳು ಮಾಡಿ ; ಕೆಡಿಸಿ : ಇದಾನಬುತ್ತು ಕೆಡಿಪಿದನೆಕ್ಕಳ್ ಕೆಡುಗ (ಮೈಅರಿ. ೧೯೩೭, ೩೮–೫ ; 225).

[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಅಬು. ಅಬ್ ; ತುಳು. ಅಲಿ, ಅಳ್]

ಅಬ್ಬಿ (ನಾ). ೧. ನಾಶ ; ಕೇಡು. ೨. ಅಲ್ಪತನ ; ಹೀನತನ : ಅಬಿಯೊಳೆ ಜಾನಕಿಯಂ ತಂದಬಿಗಂಡನೆ ನಿನ್ನ ಪಿಂದಿರಂ ನೀಂ ನೋಟ್ಪುಂತೆಜೆಟ್ಟುಂಬೆಂ (ಪಂಚಮಾ. ೧೪–೧೦೨).

[< ಅಬ್ಬಿ ೨ / ತಮಿ. ಅಬು ; ತುಳು. ಅಳಕಟ್ಟ್, ಅಳಿಯಂತರ]

ಅಬ್ಬಿ, ಅಳ್ಳಿ (ನಾ). ಅಳತೆಪಾತ್ರೆಯ ತಳದಲ್ಲಿ ನಿಲ್ಲುವ ದ್ರವ : "ಅಬ್ಬಿ—ವಿನಾಶೀ, ಮಾನತೀಚ ರಸೀ ಚ (ಅಳೆಯುವ ಪಾತ್ರೆಯಲ್ಲಿ ನಿಂತ ದ್ರವ) ಭ್ರಮರಾಕ್ಷೀ ಸ್ತ್ರೀಲಂ (ಅಳ್)" (ಕಮಧಾ) ; "ಅಬ್ಬಿಯೆಂದು ಬಳ್ದದಬ್ಬಿಯೊಳಂ ವಿಶ್ರಿಕ್ತಿಯೆಯೊಳಂ ಜಜಂ" (ಶ ಮು ಪ. ಪರಿ.೧). **ಅಳ್ಳಿ** : ಎಣ್ಣೆಯನ್ನು ಅಳತೆಮಾಡಲಿರುವ ಅಳೆ (ರೂಪ).

ಅಳಿಬಿಡು = ತುಂಬಿ ಚೆಲ್ಲುವಂತೆ ಅಳೆ : ಎಣ್ಣೆಯನ್ನು ಅಳಿಬಿಡು (ರೂಪ). **ಅಳಿಬಿಳು** = ಅಳಿಬಿಡು : ಅಳಿಬೀಳುವಂತೆ ಈ ಪಾತ್ರೆಗೆ ಎಣ್ಣೆಯನ್ನು ಸುರಿ (ರೂಪ). **ಅಳಮಬು** = ತುಂಬಿ ಚೆಲ್ಲುವ ಮಟ್ಟಿಗೆ ; ಪಾತ್ರೆಯ ಬಾಯಿಯು ಅಂಚಿನವರೆಗೆ ತುಂಬಿದ ಸ್ಥಿತಿ : ಇಳಿಸ ಬೇಕೆಂದರೆ 'ಅಳಮಬು' ತುಂಬಿದ ಆ ಚಹದ 'ಗುಂದಿ'ಗೆ ಕುತ್ತಿಗೆಯೇ ಇಲ್ಲ (ಪಡೆದಾ. I, ೧೨೬೫). [?]

ಅಬ್ಬಿಕೆ (ನಾ). ನೀಚ ; ಹೀನ ; ಕೆಡುಕ : ಕಿಡುಕಂ ಅಬ್ಬಕಂ ಬಿಳುಕಂ (ಕಮಡ. ೨೦೫ ಪ್ರಯೋ.). [ಅಬ್ಬಿ + ಕ್ಕೆ]

ಅಬ್ಬಿಗಂಡ (ನಾ). ಪೌರುಷವಿಲ್ಲದವನು; ಅಲ್ಪಶೌರ್ಯವುಳ್ಳವನು : ನಿನಗುಂಡೇನುಮಲ್ಲದಬ್ಬಿಗಂಡರಿರ್ದುವರ್ಪಲ್ಲರ್ (ಪಂಚತಂ. ೧೨–೬೬) ; ಪೊಣ್ಮಲಿ ನುದಿವಬ್ಬಿಗಣ್ಣರಂ ನಗುವುದೊಟ್ಟಿಜೆ ಮಾನವಗನ್ಯಹ್ನುಯಂ (ಎಳ. II, ೧೩೪–೫೪ ; 982) ; ಬಸಂತನಾಕೆಗದ ಬಲ್ಲೊಡಿದವಾಬಬ್ಬಿಗಂಡ ರೆಂಬುದಂ (ಲೀಲಾವ. ೨–೫೩). [ಅಬ್ಬಿ + ಗಂಡ]

ಅಬ್ಬಿಗೆಂಡು, ಅಳಿಗಂಡು (ನಾ). ಅಲ್ಪ ಶೌರ್ಯ ; ಹೀನವಾದ ಪರಾಕ್ರಮ: ಅಬ್ಬಿಗಡಿಪೋರಿಂ ಕೆಡ್ದುವನುಬೀ (ಪಂಚಮಾ.೧೪–೧೬೩); ಪಜಯಾಳ್ಕನದಬ್ಬಿಗಂಡಿಂದಬ್ಬಿಯೆದೆ ಮೆಯ್ಕೆರ್ಚಬೋಗಿ (ಧರ್ಮಾವ್ಯ. ೬–೨೩). **ಅಳಿಗಂಡು** : 'ಅಳಿಗಂಡುತನ' ಪರಾ. [ಅಬ್ಬಿ + ಗಂಡು]

ಅಬ್ಬಿಗೆಟ್ಟು (ನಾ). (?) : ಮಾನಭನಸಂ ನೆಗಟ್ಟಿಯ ಮಾನಸನಂ ತನಗೆ ಹಿತನೊಂದಬ್ಬಿಗಟ್ಟಿಬ್ಬಾಡಾ [ಜಾತಾ. ದೋಷಕ್ಕಾ] ನರಪತಿ ಕೆಡಿಸದೆ ಕಕ್ಕೆಗೆನೆಗೆ ತಲೆದಿಪಿಳಿಕೊಳ್ಳನಂ ನೆಲೆ ಪೋಲ್ಸುಂ (ಸೇತಿ ಸಾ. ೩೨೦ ; ಸೂತ್ರ ಸು. ೧೬–೬೩ ನೋ). ॥ ಈ ಶಬ್ದ 'ಅಬ್ಬಿಗಟ್ಟು' ಎಂಬುದರ ಅಪಲಿಖಿತವಿರಬಹುದು.

[? / ತಮಿ. ಅಬ್ಬಿಗಟ್ಟು = ಸುಳ್ಳುಹೂರು, ಸುಳ್ಳುನಿಂದೆ]

ಅಬ್ಬಿಗಜ್ಜ (ನಾ). ಮಾಡಬಾರದ ಕೆಲಸ ; ಹೀನವಾದ ಕೆಲಸ : ಮುನ್ನಂ ನೀಂ ಬಾರಿಸಿಯುಮದನ್ನ ಯಮಪ್ಪೆನ್ನೆ ಮಾಡಿದಬ್ಬಿಗಜ್ಜಂ ಪೇಜ್ಞಾನ್ಯಂತು ಮಾಡಲಳ್ಕುಂ (ಸಂಚತಂ. ೬೮–೨೧) ; ಮುನ್ನಬ್ಬಿಗಜ್ಜ ಮದಿನತಿಶಾಸ್ತ್ರಿಗಬ್ಬಾ ನೆಲೆಯನುಜ್ಞಿದು ನೀನೇ ಗತಿಯೆಂಬಬ್ಬಿಗಮಿ ಗೆಲಾದರಂ ಮನ್ನಿಸಿ ಸಲಪುವರಿಪೇಂದ್ರ ಚಳದೇವೇಂದ್ರರ್ (ಅಪ್ಪಪ್ರ. ೬೫–೯). [ಅಬ್ಬಿ + ಕಜ್ಜ]

ಅಬ್ಬಿಗಣ್, ಅಳಿಗಣ್, ಅಳಿಗಣ್ಣು (ನಾ). ವಿಕಾರವಾದ ಕಣ್ಣು ; ಕೆಟ್ಟ ಕಣ್ಣು : ಅಬ್ಬಿಗಣ್ಣನಂತೆ ಕೊಬ್ಬಿಗಣ್ಣಳಂ ಮಾನಿಯ ದೇನಿಗನಂತೆ ಬಾದಿನೆರಿಗರ್ದೊಡಲುಂ (ಧರ್ಮಾವ್ಯ. ೪–೬೫ ಪ) ; ಪಜಿದಲೆ ಕುಬುನೊಸಲಬ್ಬಿಗಣ್ಣೊಜೆವಾಯ್ ಹಪ್ಪಳಿಕೆ ಮೂಗು ಮುಬುವಿದ ಕಿವಿ (ಯಶೋಚ. ೨–೨೦). **ಅಳಿಗಣ್** : ಅಳಿಗಣ್ಣಂ ಪೊಸಸೀರಿಗಣ್ಣೋ (ಮಹಾವಿ. ೭–೫೧). **ಅಳಿಗಣ್ಣು** : ಅಲಿನೊದುದೂ ಕಣ್ಣುಬೇನೆಯೊ ಮೈಲಿಗೆಯೊ ಹೂ ಹುಟ್ಟಿಹುದೊ ಕಣುಶೂಲೆಯೋಯಳಿ ಗಣ್ಣೊ ತಿಖುರವೊ (ಭಸವ. ೧೪–೬೬). [ಅಬ್ಬಿ + ಕಣ್]

ಅಬ್ಬಿಗಣ್ಣಿ, ಅಳಿಗಣ್ಣಿ (ನಾ). ವಿಕಾರವಾದ ಕಣ್ಣುಳ್ಳವನು : ಅಬ್ಬಿ ಗಣ್ಣಂತೆ ಮಿಳಮಿಳನೆ ನೋಡುತ್ತುಂ (ಪಂಚತಂ. ೧೪೬–೧೪). **ಅಳಿಗಣ್ಣು** : ಈ ಅಳಿಗಣ್ಣಾಗಿ ಯಾರು ಹೆಣ್ಣು ಕೊಡುವರು (ರೂಪ).

[ಅಬ್ಬಿಗಣ್ + ಅ್ಕ]

ಅಬ್ಬಿಗಬ್ಬು, ಅಳಿಗಬ್ಬು (ನಾ). ೧. ಹೀನವಾದ ಕಾವ್ಯ ; ಕುತ್ಸಿತವಾದ ಕಾವ್ಯ: ಪಲಗನ್ನಡಂ, ಅಬ್ಬಿಗಬ್ಬಂ, ಕಂದಲಿರ್ (ಭಾಷಾಭೂ. ೨೪ ಉದಾ). ೨. ಆಕಾಲದಲ್ಲಿ ಸ್ರವಿಸುವ ಗರ್ಭ ; ಅಳಿದು ಹೋಗುವ ಗರ್ಭ : ೧. ೨ : ಅಬ್ಬಿಗಬ್ಬಂ ಬೆಳ್ಳಕ್ಕಿಗಗೊಳ್ . . . ಅಲ್ಲದಿಲ್ಲಂ (ಶಾ ಮಾ ಶ್ವ. ೭–೨೪). **ಅಳಿಗೆಬ್ಬು** : ೧. ಅಂತಮಿಂತಮುತಮಳಿಗಬ್ಬಮನಾಗಿಸಿ ಕೇಳಿಪುತ್ತೆ ಕಾಲುಬಿಡರ ತೋರ್ಪ ದುಷ್ಟವಿ ಮಹಾಕವಿಮಧ್ಯದೊಳಿಕೊಪ್ಪಲಾರ್ಪನೇ (ರಾಜಶೇ. ೧–೨೩). [ಅಬ್ಬಿ + ಗಬ್ಬು ; ಅಬ್ಬಿ + ಗಬ್ಬು]

ಅಬ್ಬಿಗವಿ, ಅಳಿಗವಿ (ನಾ). ಅಸಮರ್ಥನಾದ ಕವಿ ; ಕುಕವಿ : ಮುತ್ತಂ ಮೆಲಸಂ ಕೋದಂಬರಿ ಪೇಟ್ಟಬ್ಬಿಗವಿಗಳ್ ಕವಿತೆ ಬುಧರ್ ನೆರ್ದಿಗೊಳಿಸುಗುಮೇ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೫೫) ; ಒಳ್ಳವಿ, ಬೆಳ್ಳವಿ, ಅಬ್ಬಿಗವಿ (ಭಾಷಾಭೂ. ೧೩೨ ಉದಾ). **ಅಳಿಗವಿ** : ಪೆಳವ ಕಣ್ಣಳಂಧಕನ ಕಾಲ್ಳಳಿವಿಂತೊಡಗೂಡಿ ಗಾವುದಂ ತಳರ್ದೊಡೆ ಬಲ್ಲಿದಂ ನಡೆದ ಮಾಳ್ಕೆ ಯೆಪಪ್ಪುದೆ ಬೇಡ ಮಾತಳೇ ಅಳಗವಿ ನಿನ್ನ ತೆನ್ನೆರವಿನೊಂದಿನ ಕಬ್ಬಮಂ (ನಿರಂ. ೧–೨೪). [ಅಬ್ಬಿ + ಕವಿ]

ಅಬ್ಬಿಗಾಲ, ಅಳಿಗಾಲ (ನಾ). ೧. ಕೆಟ್ಟ ಕಾಲ ; ಕಷ್ಟವಾದ ಕಾಲ. ೨. ವಿನಾಶಕಾಲ (ತಿ). **ಅಳಿಗಾಲ**: ೨. ಅಳಿಗಾಲವನ್ನು ತಪ್ಪಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಯಾರಿಂದಲೂ ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ (ಯಕ್ಷಪ್ರ. ೩೧).

[ಅಬ್ಬಿ + ಕಾಲ. / ತಮಿ. ಅಳಿವುಕಾಲಂ = ಕೆಟ್ಟಕಾಲ]

ಅಬ್ಬಿಗಾಳಿಗೆ (ನಾ). ಅಲ್ಪಕವನ ; ಸಣ್ಣಯುದ್ಧ : ಪಲವ ಜಾತ್ಯಶ್ವಂಗಳ್ ಕೆಲ್ಲಮಬ್ಬಿಗಾಳಿಗದೊಳ್ ಸತ್ತಿರ್ಪ (ಪಂಪಭಾ. ೪–೪೪ ವ).

[ಅಬ್ಬಿ + ಕಾಳಿಗ]

ಅಬ್ಬಿಗೆಯ್ವ (ನಾ). ನೀಚವಾದ ಕೆಲಸ ; ತುಚ್ಛವಾದ ಕಾರ್ಯ : ಆಗಳವನೆಖಿಸಬುಗೆಯ್ಕೆ ಸೀತೆ ಸ್ವೈರಿಸದೆ ನೀನಿನ್ನ ಸೊಸಂಕಿದೊಡೆ ನಾಲಗೆಗಿಬ್ಬು ಸಾವನೆಂದು ಪರಿಚ್ಛೇದಿಸಿ ನುಡಿಯೆ (ಪಂಂಪಮಾ.೯–೧೪೮ ವ).

[ಅಬ್ಬಿ + ಗೆಯ್ವ]

ಅಬ್ಬಿಗೆಯ್ಕೆ (ನಾ). ಹೀನಕಾರ್ಯ ; ಪಾಪಕಾರ್ಯ : ಕರ್ಕಶರಬು ಗೆಯ್ವವಟ್ಟಿಗೂಡನಡಿಯಿಟ್ಟರ್ (ಚಪ್ರ. ೨–೯೦). [ಅಬ್ಬಿ + ಗೆಯ್ಕೆ]

ಅಬ್ಬಿಗೆವದ್ದ (ನಾ). = ಅಳಿಕಾಬಂಧ : ಕ್ಷಳಕ್ಕೆ—ತಾಳಂ = ತಾಟ್ . . . ಅಳಿಕಾ ಬದ್ಧಂ = ಅಬ್ಬಿಗೆವದ್ದಂ (ಕಮಡ. ೨೧ ಪ್ರಯೋ).

[< ಸಂ. ಅಳಿಕಾಬದ್ಧ]

ಅಬ್ಬಿಚಟ್ಟು (ನಾ). ಹೀನವಾದ ಲೇಪನ ದ್ರವ್ಯ ; ಅಯೋಗ್ಯವಾದ ಲೇಪನವಸ್ತು (?) : ಅಬ್ಬಿಚಟ್ಟಂ ತಲೆ ಬುಗಂಬುವೋಗಿರ್ಪುದೆಂಬ ನಾಬ್ಬುತಿಯಂತೆ (ಧರ್ಮಾವ್ಯ. ೬–೨೬). [ಅಬ್ಬಿ + ಚಟ್ಟು]

ಅಬ್ಬಿಚಟ್ಟು (ನಾ). ಹೀನವಾದ ಶಿಷ್ಯತನ. [ಅಬ್ಬಿ + ಚಟ್ಟು]

ಅಬ್ಬಾಜಿ (ನಾ). ಅಲ್ಪನಾದ ತ್ಯಾಗಿ : ದೀಪವರ್ತಿಯಂತೆ ಪೊಂಗಿಜ ಗದೆ ಅಬ್ಬಾಜಿಯಂತೆ ಪೊಗಜ್ತಿ ಗಾಸಿಗೆಯ್ಯಿದೆ (ಧರ್ಮಾವ್ಯ. ೪–೪೬).

[ಅಬ್ಬಿ + ಜಾಜಿ]

ಅಱಿಜಗಳ (ನಾ). ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಬಾರದ ಜಗಳ; ತುಚ್ಛವಾದ ಜಗಳ: ಸಂಸಾರದೊಳ್ ಪೇಸುಗೆಗೆಟ್ಟೀ ನಾಣ ಪುತ್ತಪ್ಪಱಿಜಗಳದೊಳೇನಮ್ಮ ತಕ್ಕೂರ್ಮೆಯುಂಟೇ (ಶಾಂತಿಪು. ೬-೮೭). [ಅಱ್ಕಿ + ಜಗಳ]

ಅಱಿಜಪ (ನಾ). ಹೀನವಾದ ಜಪ; ಫಲವಿಲ್ಲದ ಜಪ: ಅಱಿಯೊಳೆ ಜಾನಕಿಯಂ ತಂದಱಿಗಂಡನೆ... ಉಱಿದಱಿಜಪಮಂ ದನುಜ ತೋರ್ಪುದೆನ್ನೊಳ್ ಕೂರ್ಪಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೪-೧೦೨). [ಅಱ್ಕಿ + ಜಪ]

ಅಱಿಜಸ, ಅಳಿಜಸ (ನಾ). ಅಪಕೀರ್ತಿ; ಕೆಟ್ಟಹೆಸರು: ಅಱಿಜಸಂ, ತುರಗದಱಂ (ಶಬ್ದಾನು. ೨೯೬ ಪ್ರಯೋ). **ಅಳಿಜಸ**: ಅಳಿವುದೊಡಲು ಜಸವಳಿಜಸವೆರಡಿವು ಬಳಿಯೊಕ್ಕಲು (ಕುರಾಸಾಂ. ೪೨-೨೦); ಪೊರೆದ ದಾತಾರಗಿನ್ನೆರಡನೆಣಿಸೆಯಳಿಜಸ ಚಂದ್ರಸೂರ್ಯರುಳ್ಳನ್ನ ವರ್ತಿಪುದು ಸತ್ಯ (ಲಕ್ಷ್ಮಭಾ. ೫-೪-೨೭); ಅಳಿಜಸ ಪಿರಿದಾಗಿ ಮುಂದೈದುವುದ ನಱಿಯದೆ ನಮ್ಮ ಕೆಣಕಿದನೆಂದವನೀಶ ಗರ್ಜಿಸಿದ (ಕಂನವಿ. ೧೧-೧೨೮). [ಅಱ್ಕಿ + ಜಸ]

ಅಱಿತೊಂ 'ಅಱ್ಕಿ$_1$' ಪರಾ.

ಅಱಿತ್ತೋನ್ 'ಅಱ್ಕಿ$_1$' ಪರಾ.

ಅಱಿದೆರೆ (ನಾ). ಸಣ್ಣ ತೆರೆ; ಚಿಕ್ಕ ಅಲೆ: ಎಸಗುವ ಮಂದಾನಿಲನಿಂ ಕುಸುಮರಜಂಬೊರೆದು ಪೊಣ್ಮುವಱಿದೆರೆಗಳಿನೇನೆಸೆದುದೊ . . . ಸರೋವರಮಾಗಳ್ (ಕಾದಂಪೂ. ೬೩೭). [ಅಱ್ಕಿ + ತೆರೆ$_2$]

ಅಱಿದೆಸೆ (ನಾ). ಕೆಟ್ಟದೆಸೆ; ದುರ್ದೆಸೆ: ನೀನುಮೆನ್ನಱಿದೆಸೆಯ ನೆಱೆ ನೋಡಿ ಅರಯಲ್ ಬಂದೆಯೇನ್ (ಬದ್ಧಪ್ರ. ೧೭-೩೫೦). [ಅಱ್ಕಿ+ದೆಸೆ]

ಅಱಿದೋಷ (ನಾ). ಅಲ್ಪದೋಷ; ಸಣ್ಣ ತಪ್ಪು: ಮಾನಧನನಂ ನೆಗಱ್ತೆಯ ಮಾನಸನಂ ತನಗೆ ಹಿತನನೊಂದಱಿದೋಷ[ಪಾಠಾಂ. ಗಚ್ಚು] ಕ್ಕಾ ನರಪತಿ ಕೆಡಿಪೊಡೆ ಕಣ್‌ಬೇನೆಗೆ ತಲೆದಿವಿಸಿಕೊಳ್ವನಂ ನೆಱೆ ಪೋಲ್ಗುಂ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೧೬-೬೩; ನೀತಿಸಾ. ೩೨೦ ನೋ). [ಅಱ್ಕಿ + ದೋಷ]

ಅಱಿನಿಷಾದ (ನಾ). ದುಷ್ಟನಾದ ಬೇಡ; ನೀಚನಾದ ವ್ಯಾಧ: ಬಹು ಜನರೊಳ್ ಧರ್ಮದಯಾರಹಿತರೊಳವನಿಪರೊಳಱಿನಿಷಾದರೊಳಕ್ಕುಂ ಬಹುವಿಧ ವೈರಂ (ಜಾತತಿ. ೯-೨೮). [ಅಱ್ಕಿ + ನಿಷಾದ]

ಅಱಿನೀರ್ (ನಾ). ಅತ್ಯಲ್ಪವಾಗಿರುವ ನೀರು: ಕುದಿಯಿಸುವಿಂದ್ರಿಯಂಗಳಿನಱಲ್ದು ಬಱಲ್ದು . . . ಬರ್ದಿದೆಯಱಿನೀರ್ಗೆ [ಪಾಠಾಂ. ಮೆಲೆ ನೀರ್ಗೆ] ನೀರಡಸಿ ಬೇಸಗೆಯೊಳ್ (ಜೀವಸಂ. ೮೧-೧೦). [ಅಱ್ಕಿ + ನೀರ್$_1$]

ಅಱಿನುಡಿ, ಅಳಿನುಡಿ (ನಾ). ತುಚ್ಛವಾದ ಮಾತು; ಸಲ್ಲದಮಾತು: ಅಱಿಪಿದೆಯಂತುಮಲ್ಲದೆ ನಿಶಾಚರಿಯೈ ನಿನಗಪ್ಪುದಪ್ಪುದೀಯಱಿನುಡಿ ಬರ್ಕೆ ನಿನ್ನ ಪಿರಿಯಣ್ಣನೆ (ಪಂಪಭಾ. ೩-೧೬). **ಅಳಿನುಡಿ**: ಬಿಡು ಕರ್ಮಂ ದೈವಮೆಂದೆಂಬವರಳಿನುಡಿಯಂ (ಪಂಪಾಶ. ೬೫). [ಅಱ್ಕಿ + ನುಡಿ$_2$]

ಅಱಿನೆಗಱ್ತೆ (ನಾ). ಕೆಟ್ಟ ಕಾರ್ಯ; ಹೀನಕಾರ್ಯ: ದುಶ್ಶಂಕಿತಮೆಂಬ ಕಳ್ಳರಂ ಪೊರ್ದಲೀಯದೆ ದುರಾಚಾರಮೆಂಬ ತೆರೆಗಳಂ ತಪ್ಪಿಸಿ ಅಱಿನೆಗಱ್ತೆಯೆಂಬ ಮೊಸಳೆಯಂ ತೊಲಗಿಸಿ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೬-೨೧೧). [ಅಱ್ಕಿ + ನೆಗಱ್ತೆ]

ಅಱಿಪ (ನಾ). ೧. ನಾಶಮಾಡುವವನು; ಹಾಳುಮಾಡುವವನು: "ಅಱಿಪನೆಂದು ಅಱಿಪುವನುಂ ಅಱಿಪಿದವನುಮಕ್ಕುಂ" (ಶಮದ. ಕಿ. ೨೩ ವೃತ್ತಿ); ಅಱಿಪಂ = ಅಱಿಪುವಂ; ಅಱಿಪಿದವಂ (ಶಮದ. ಪರಿ. ೧). ಬಱಿವಱಿಯೆಂಬುದು ಬಡವಂಗಱಿಪಂಗೇಂ ಮುಟ್ಟೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೬-೨೦). ೨. ಅಲ್ಪನಾದವನು: ಅಱಿಪರಪ್ಪ ರಿಸಿಯರ್ ಮೊದಲಾಗಿ ಯುಸಿರದೆಮ್ಮ ಪೇಟ್ದಂತೆ ಮೋನದಿಂದುಂಬರ್ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧-೧೬೪). [ಅಱ್ಕಿ$_1$ + -ಪ್ಪ. / ತಮಿ. ಅಱಿಪ್ಪನ್]

ಅಱಿಪಾಡು (ನಾ). ಕೆಟ್ಟಪಾಡು; ದುಸ್ಥಿತಿ: ಮಱಿಯದಿರ್ ಇಂತಪ್ಪ ಸೊರ್ಕೆ ನಿನ್ನನೀ ಅಱಿಪಾಡಿಗಿಱಿಪಿದುದು ಎಂಬುದನ್ (ಬದ್ಧಪ್ರ. ೫೧-೧೧೧೧). [ಅಱ್ಕಿ + ಪಾಡು$_2$]

ಅಱಿಪಾಲು (ನಾ). ದುರದೃಷ್ಟ; ದೌರ್ಭಾಗ್ಯ: ಅಂತಲ್ಲದೀಗಳಿನ ಅಱಿಪಾಲ ಪೊಱೆಗೆ ಮತ್ತಿನಿತು ಪೊಸವಡಕುವಯ್ (ಬದ್ಧಪ್ರ. ೧೮-೩೭೫). [ಅಱ್ಕಿ + ಪಾಲು$_2$]

ಅಱಿಪು$_1$, ಅಲುಪು$_1$, ಅಳಿಪು$_1$, ಅಳಿಹು$_1$, ಅಳ್ಪು$_3$ (ಕ್ರಿ). ನಾಶವಾಗುವಂತೆ ಮಾಡು; ಹಾಳುಮಾಡು; ಕೆಡಿಸು. **ಅಲುಪು$_1$**: ಎನಿತು ವಿಪರೀತಗಳನೆಸಗಿದರು ಕರವಿಡಿದು ಜನಪತಿಯು ಕೋಪಿಸಂ ಮತ್ತಾವನಲುಪಿದರು ಮನದಲಿಡನಿದು ತಥ್ಯ (ವೆಂಕಾರಾ. ೪-೧೮-೩೭). **ಅಳಿಪು$_1$**: ಪೊರೆಯಲ್ ಸಾಧುಗಳಂ ನೆರೆ ದುರುಳರನಳಿಪಲ್ಕೆ ಧರ್ಮಮಂ ನೆರೆಗೊಳಿಸಲ್ (ಮರಾಚ. ೨-೧). **ಅಳಿಹು$_1$**: ಇ ಧರ್ಮವ ಅಳಿಹಿದವನು ಪಂಚಮಹಾಪಾತಕಂ (ಎಕ. VIII (S), ಸೊರಬ. ೫೮೬-೮೪; 1201); ಯಿದನು ಆರು ಅಳಿಹಿದಡೆ (ಎಕ. IX, ಕೊಡಗು. ೬೫-೧೬; 1174); ಇ ಧರ್ಮವನಳಿಹಿದವರು ಗಂಗೆಯ ತಡಿಯಲಿ ಕವಿಲೆಯ ಕೊಂದಪಾಪಕ್ಕೆ ಹೋಹರು (ಎಕ. IV, ಚಾಮರಾ. ೧೨೦-೧೦; 7). **ಅಳ್ಪು$_3$**: ಯಿ ಧರ್ಮ್ಮವನು ಆರು ಅಳ್ಪಿದಡಂ ವಾರಣಾಸಿಯ ತಡಿಯಲು ಕವಿಲೆಯ ಕೋಟಿಯ ಕೊಂದ ಪಾಪದ[ಲಿ] ಹೋಹರು (ಎಕ. XII, ಶಿರಾ. ೧೧-೩೩; 1256). [ಅಱ್ಕಿ$_1$ + -ಪ್ಪು. / ತಮಿ. ಅಱಿಪು, ಅಱಿಪ್ಪು]

ಅಱಿಪು$_2$ (ನಾ). ಭಂಗ; ಕೇಡು: ಇಱಿಯದೆಯುಂ ಮಲ್ಲಂತಿಗೆಯಱಿಯದೆಯುಂ ಕಾಲೊಳೊತ್ತೆ ಮಾರ್ದನಿವೆರಸಂದಱಿಪಿಂ ಕರುಣಾಧ್ವನಿ ಪೊಂಪುಱಿಯಾದುದು ಗಿರಿಯ ಪಿರಿಯ ತಾಱಲೊಳಾಗಳ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೯-೮೨). [ಅಱ್ಕಿ + -ಪ್ಪು$_2$]

ಅಱಿಪೂಜೆ (ನಾ). ವಿಧಿ ವಿರುದ್ಧವಾದ ಪೂಜೆ; ಕ್ಷುದ್ರಮಾರ್ಗದ ಪೂಜೆ: ಬಡವನಂತೆ ಮನ್ನಣೆಗಾಸೆಗೆಯ್ಯದೆ ವ್ಯಂತರನಂತಱಿಪೂಜೆಗೆಱಗದೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೫-೯೯). [ಅಱ್ಕಿ + ಪೂಜೆ]

ಅಱಿಪ್ಪಾನ್ 'ಅಱ್ಕಿ$_1$' ಪರಾ.

ಅಱಿಪ್ಪೊನ್ 'ಅಱ್ಕಿ$_1$' ಪರಾ.

ಅಱಿಬಂಟು (ನಾ). ಕುತ್ಸಿತವಾದ ಅಥವಾ ಅಲ್ಪವಾದ ಶೌರ್ಯ: ಅಱಿಚಟ್ಟಂ ತಲೆಬುಗುಂಟುವೋದುದೆಂಬ ನಾಱ್ನುಡಿಯಂತಱಿಬಂಟಂ ಪೋಗಿ ಪೊಕ್ಕೆನಪ್ಪೊಡೆ ಕಾಪಿನವರ ಕಯ್ಯ ಸಾವು ನಿಶ್ಚಯಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೬-೨೬). [ಅಱ್ಕಿ + ಬಂಟು]

ಅಱಿಬರ್ದ (ನಾ). ಪ್ರೌಢಿಮೆ ಸಾಲದವನು; ಅಲ್ಪ ಪ್ರೌಢಿಮೆಯುಳ್ಳವನು: ಬಱಿಕೀಶ್ವರನರಸಮುಖರ್ ತುಱಿಲಾಳ್ಗಳ್ ದೊರೆಗಳೆನಿಸಿ ತೊಲಗಿದರೈವರ್ ತುಱುವರ್ ಸದಾಶಿವಾಭಿಧನಱಿಬರ್ದಂ ಪೊರೆಯು ತಿರ್ದನೆಳಮೆಯೊಳಿಳೆಯಂ (ಚಿಕವಿ. ೨-೧೪). [ಅಱ್ಕಿ + ಬರ್ದು + -ಅ$_7$]

ಅಱಿಬಳಿ (ನಾ). ಮೇರೆಮೀರುವುದು; ಅತ್ಯಧಿಕವಾಗುವುದು (?): ತೀವಿದ ಯೌವನ ಭರಮುಂ ಲಾವಣ್ಯರಸಂ ತುಳುಂಕೆ ನಯಮಱಿಬಳಿವೊಂದಾವುದುವೆಳವೆಳ್ದಿಂಗಳ ಭಾವಿಸಿದ ಸುಧಾಂಶುಕೇಳಿಯಂ ಮಱಿಯಿಸಿದಳ್ (ಅನಂಪು. ೬-೨೯); ಅಂತು ನಿರ್ಮೇಘಂ ಸುರಿವಮೋಘದಿವ್ಯವಚನ ವರ್ಷಾಗಮದೊಳ್... ದಯಾರಸ ನೀರತಟಾಕಂ ತೀವಿ ತುಳುಂಕಿ ಕೋಡಿ ಮರಳೆಯುಂ ದಾನ ತೀರ್ಥಸರೋವರಂಗಳಱಿಬಳಿವೋಗೆಯುಂ (ಅನಂಪು. ೧೪-೪೭ ವ). ℙ ಈ ಶಬ್ದ 'ಅಳಬಱಿ' (ಅಳಬು + ಅಱಿ) ಎಂದಿರಬಹುದು. [< ಅಳಬ್ಬು$_0$ (< ಅಳವು) + ಅಳ್ಕಿ$_3$ (< ಅಱ್ಕಿ$_3$)]

ಅಱಿಬು 'ಅಱಿವು' ನೋ.

ಅಟುಳ್ಪ (ನಾ). ಹೀನವಾದ ಜನ್ಮ; ನೀಚಜನ್ಮ: ಇರುಳಂ ಪಗಲುಂ ಜಾನಿಸಿ ಸುರತ್ತಮಂ ಕೊಟ್ಟು ಮಗುಚಿ ಕೊಂಡುಬಳವಮಂ ಪಿರಿದಂ ಈಜಡ್ಕಿ ವಂತಿರೆ ಪುಚರುಬುಕ್ಕೆ ಪೀಂ ಪಿವಾನಂಗೆಯ್ದುರ್ (ಶಾಂತಿ. ೪-೬೯). [ಅಟ್ಟು + ಪಳ್]

ಅಟುಮಂತ್ರ (ನಾ). ೧. ಹೀನವಾದ ಮಂತ್ರ. ೨. ಹೀನವಾದ ಮಂತ್ರಾಲೋಚನೆ: ತಂತ್ರಂ ಬಹುವಿಧಮಪ್ಪಟುಮಂತ್ರಂ ನಾನಾ ಪ್ರಕಾರದಿಂದಿರ್ ಪುಹಾಯಂತ್ರಂ ಕೆಡಿಪಿಡೊಡವು ಜಂತ್ರದ ಕೀಲ್ಗಳ್ ಕಿಟದಂತೆ ಕಳಕಳಿಪಮಕ್ಕುಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೬-೫೨). [ಅಟ್ಟು+ ಮಂತ್ರ]

ಅಟುಮನ, ಅಳಿಮನ್ನ (ನಾ). ೧. ಹೀನವಾದ ಮನಸ್ಸು; ದುರ್ಬಲವಾದ ಮನಸ್ಸು: ಪೊನ್ನೆಂಬುದುಂ ಸುತ್ತಕಸಂಪನ್ನರ ಮನಮುಂ ಮರಂಗಳುಂ ಸೊಡರುಗಾಡಿಯುಂ ತಾನ್ನಿರುತಕಾಜಗುಗುಂ ಪೇಟ್ಟು ಮ್ಮೆಲು ದುಮನದ ಮನುಜರೆಂ ಗದರೊಳಿರೇ (ಪಂಚತಂ. ೧೫೬-೨೨). **ಅಳಿಮನ್ನ** : ೧. ಅಳಿಮನವ ಮಾಡಿದೊಡೆ ಬಲ್ಲಿಸ್ಯಿಸೆ (ಮಹಾದೇ. ೨೪-೧); ಹಿಳಿವ ಫಲದ ವಿಷಾಯ ಧೈರ್ಯದ ತಳ ಭಂತಿಗೆ ಕಾಲಾ ಪೊಳಿಯದಳಿಮನದ ಭೂಪಾಲರರಸನು ಕಂಡನಾ ಪಾರ್ಥ (ಕುಮ್ಮಡ್ರೀ. ೧೪-೯). ೨. ದುರ್ಬಲವಾದ ಮನಸ್ಸುಳ್ಳವನು; ಹೀನವಾದ ಮನಸ್ಸಿರುವವನು: ಹಳಿಪಾಳ್ಪ ದಕಂಜದಿರಿ ನಿಜಗಳಿರ ಪಹುಗಳಿರ ಹಾರಿರಿಯೆಂದಳಿಮನರು ಬೆಂಗೊಟ್ಟು ಹೊಳ್ಕುಂ ಳಳಕಜನ ಮಜೆಯಂ (ಕುಮ್ಮಡ್ರೀ. ೧೭-೧೧); ಮೊಲೆಯ ಮೇಲುದು ಜಾಜಿ ಜಾಜಿದಳಳಿ ಮನರು (ಕುಮ್ಮಾ. ೧-೨೫). [ಅಟ್ಟು + ಮನ]

ಅಟುಮಾನಸ, ಅಳಿವಾನಿಸ, ಅಟುವಾನಿಸ (ನಾ). ಕೆಟ್ಟುಮನುಷ್ಯ; ಅಲ್ಪಮನುಷ್ಯ: ಸಾದುಗೆತ್ತ ಬಗೆಯಾದವನಾಮೊಲಬ್ಬಟೇನಾದ ಮನಮುಮಟುಮಾನಸನಾಗದೆ ಮಾ ಳ ಧೊಳ್ (ಪ ವಿ ರಾ. ೧೧-೧೩೭). **ಅಳಿವಾನಿಸ** : ಮದಿಸಿದ ಹಂಸಗಿಯ್ದುದಳವಾನಿಸ (ಸ ಂ ಸ. ೩೯-೯). **ಅಟುವಾನಿಸ** : ರಾಯನಿಂಬೊಂದು ಪೆಸರ್ ತೊಡಂಕಿದಟುವಾನಿಸನಂ ಕರೆತಂದು (ಚಕ್ರೆ. ೫-೪೪). [ಅಟ್ಟು + ಮಾನಸ್ಯ]

ಅಟುಮಿನ್ 'ಅಟ್ಟು' ಪರಾ.

ಅಟುಮಿಳಿ (ನಾ). ಸಣ್ಣಹಗ್ಗ (?): ಅರ್ತ ಕಡಂಬು ಬತ್ತಿದ ಕಾಲುಂ ಹುರಿಯುಂದಟುಮಿಳಿಯೆಸರ್ತ ನೆರೆಯುಂ [ಪಾಠಾಂ. ಹುರಿಯುಂಡಳಿ ಮಿಳಿವಿಸಳದ ಕಯ್ವೆರಿಯುಂ] (ಕವಿರ. ೩೪೦ ಪ್ರಯೋ). [ಅಟ್ಟು+ಮಿಳಿ]

ಅಟುಮೆಯ್ (ನಾ). ತುಚ್ಛವಾದ ದೇಹ; ಹೀನವಾದ ಶರೀರ: ಎನ್ನೀ ಅಟುಮೆಯ್ಯಂ ಬಾವಿ ದಾವುಗಿಗ್ಗೊಪ್ಪಿಸಿ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೪೨-೧). [ಅಟ್ಟು + ಮೆಯ್]

ಅಟುಮೋಹ (ನಾ). ಕೀಳಾದ ಅಥವಾ ಹೀನವಾದ ಮೋಹ, —ಭ್ರಮೆ: ಎಳಸಿದ ಮೈಸುಖಕ್ಕೆ ಪಿಜರಿತೊಂದಲುಮೋಹಮನುಂಟು ಮಾಡಿ ಸಂಜೆಯಿ ವಿಧೂಕಿಯಂ ಪೆನೆಯದೊರ್ಮೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೮-೧೦೦); ತನಗೆ ಕಡಂಗಿ ಮಿತ್ರ ಬರೆ ಮಾನಸರುಂ ಕುಟಿಯಂ ಬಳಾಂಗಾರ್ಪ್ಪಾತನಿಕೊಟ್ಟು ಜೀವಿಸುವನೆಂಬಟುಮೋಹದಿ ಕೊಲ್ವ ಪಾಪಕರ್ಮನೆ ನಿಮಿತ್ತಾರ್ಥಮಂ ಬರ್ದುಕಿನಾಗಲೆ ಸಾವಂ (ಸಮಯ. ೫-೨೦). [ಅಟ್ಟು + ಮೋಹ]

ಅಟುಯಾಸೆ, ಅಳಿಯಾಸೆ (ನಾ). ಕೀಳಾದ ಆಸೆ; ತುಚ್ಛವಾದ ಬಯಕೆ; ಬಯಲಾಸೆ: ಎನ್ನೊಡವುಟ್ಟಿದರ್ ಪೆಸರ ನೀರ್ವರೊಳಿರ್ವರ್ ರುಮಿಲ್ಲ ಬಾಟ್ಟಿನೆಂದೆನ್ನಲಿಯಾಸೆಯಂ ಬಿಸುಡಿ (ಗದಾಯು. ೪-೯); ಆ ದ್ವಿಜಳುಮಾರಂ ... ಎನ್ನನಪ್ಪುವಟಿಯಾಸೆಯಿಂ ದೂರ ದೊಳ್ ನಿಲರ್ವ ನಿಡುತೊಳ್ಳುಂ ತನ್ನೊಳ್ ತೋಜ್ ... ಯುಕ್ತಾಯುಕ್ತ ವಿವೇಕಕ್ಕೆ ಏಂಕಿಗೆದು ಉನ್ಮತ್ತನಂತಚ್ಚಟ್ಟಲ್ದಿಂಗಳೊಳಿಯ್ಯಮೊಯ್ಯನೆ ಬರುತಿರ್ದನಿನಾ ದೂರದಿರ್ಳ್ಕಂ ಭಯಂಗೊಂಡು (ಕಾಡಂಲು. ೫೩೭). **ಅಳಿಯಾಸೆ** : ೧. ಅಳಿಯಾಸೆ ಬೇಡ ನಿಮಗಿಲ್ಲಿ ಸೋಲುವರಿಲ್ಲ (ಪುತ್ಪರ. ೩೯-೧೫೯); ನಿಜವಿಜಯಿಯದಳಿಯಾಸೆ [ಪಾಠಾಂ. ತೆ]ಯಲಿ ಭೂಭುಜರು ಬರುತರ್ದರು (ತೆಕರಂ. ೩-೨೨-೧೭); ಅಳಿಯಾಸೆ [ಪಾಠಾಂ. ತೆ]ಯಲಿ ಬೆಂಬತ್ತಿದನು ರಾಮ (ತೆಕರಂ. ೩-೮-೫೪). [ಅಟ್ಟು + ಆಸೆ]

ಅಟುಳಿಯಾಳ್, ಅಳಿಯಾಳು (ನಾ). ಹೀನಮನುಷ್ಯ; ತುಚ್ಛವಾದ ವ್ಯಕ್ತಿ; ಅಯೋಗ್ಯ: ಬಳಸಂ ನಚ್ಚುವೊರೆ ಕೃಷಿಬಲಿಯರುಮಿ ಜುರಾಳಯುಂ ಗಳಾಗದಂದಲಿಯಾಳರೀ ಬಳೆ ಬೆಟ್ಟ ನಚ್ಚುವನುಮಾ ಗೋಪಾಳರಪ್ಪೀ ಯಮಳ್ಕಳೆ ದಲ್ ಚಂಡಭುಜರ್ (ನೇಮಿಪು. ೧೧-೧೨೦). **ಅಳಿಯಾಳು** : ಈಮಂದಪ್ಪೆಶ್ವರ ಮಂಕಹೊಗೆ ಕಾಯದಜ ಮಕತ್ತಮ್ಮಾ ನಳಿನ ಪದರೊಳ್ ಸಾಯದಳಿಯಾಳಿರದರುವಂ ಧೀಯೆಯಿಸುಳಿಕೊಳ್ಳದಿ ಹುದೆ ಜೂಡಾರಕ್ಕ (ಪ್ರಭಾಸಾ. ೧೫೦). [ಅಟ್ಟು + ಆಳ್ಳ್]

ಅಟುಯಿಸು, ಅಳಿಯಿಸು, ಅಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕೆಡಿಸು; ನಾಶಮಾಡು; ಹಾಳುಮಾಡು; ಒರಸು: "ಅಟುಯಿಸು – ಲಯಿಸ" (ಕವಪಾ); ಪೆಸರ್ಗೊಳ್ ಪಾಪವುನುಜೆಯಟುಯಿಸುಗುಂ (ಚಾ ವ ಂಪು. ೩-೧೬). **ಅಳಿಯಿಸು** : ಕುತ್ತುಮ್ಮಲುಮನಳಿಯಿಪ ಮರ್ದುಗಿಡುಗಳಂ (ಅ ದ್ಭು ತ. ೧-೫); ಈ ಜಗನ್ನಳಿಯಿಸಿ ಹೂವ ಸೌರಭ್ಯಮುಳ್ಳುಯಿಸಿ (ಚಾಸಿಗ.೧೬-೫). **ಅಳಿಸ್ಮು** : ಹಣೆಯೊಳು ಬರೆದುದನಳಿಪಲಶಕ್ಯಮ್ (ಇಂಚಾಪ. ೧೪೫-೧೨).

ಅಳಿಸಿಹೋಗು = ಒ ರಿ ಹೊ ರೆ ಗು ; ಕೆಟ್ಟುಹೋಗು; ನಾಶವಾಗು : ಗಂಟಲಿನಿಂದ ರೋಗಾಣುಗಳು ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಅಳಿಸಿಹೋಗಲು ವವರೆಗೆ ರೋಗಿಯನ್ನು ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿಟ್ಟಿರಬೇಕು (ಕಂಬಿಪ್ರ. ೩೪).

[ಅಟ್ಟು + ಇಸು]

ಅಟುಯೂರ್, ಅಳಿಯೂರು (ನಾ). ಸಣ್ಣಹಳ್ಳಿ; ಕುಗ್ರಾಮ: ಸರ್ವ ನಿವೇದಕಮೆಂಬ ಯಜ್ಞಮಂ ಕ್ಷತ್ರಿ ಯೋಗಜ್ಞನ್ಮಿತ್ತು ಗುರುದಕ್ಷಿಣೆಯಾಗಿರೆ ಕಶ್ಯಪಪ್ರಜಾಪತಿಗೆ ಸಮುದ್ರಸುಂದ್ರಿ ಧರಿತ್ರಿಯನೊಂದಲಿಯೂರಾಗಿವ ವೋಲ್ (ಪಂಪಭಾ. ೨-೪೫); ಚಲಮನೆ ಪೆಟ್ಟಿಪ್ಪಡಯ್ಪರುಮನಯ್ದಟ್ಟಿ ಯೂರೊಳೆ ಬಾಲುಸೆಂದು ಮುಂಬಲಿಬಲಸೂದನಂ ಸುದಿಯೆಯುಂ ಕುಡ ದಿರ್ದುರಿದ ಪೇಟ್ಟುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨-೪೮). **ಅಳಿಯೂರಿಂ** : ಅಳಯುತ ತಳವಾರ ಕಳೆಯುಳ್ಳ ಸೂಳೆಯು ಹೊಳಲುಸಂಕಿಗನು ಹಳಿನಾಯು ಯಾಚಕನು ತೊಲಗುವತನರಲ್ಲ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೫೫). [ಅಟ್ಟು + ಊರ್ಲ್]

ಅಟುಯೊಡಲ್ (ನಾ). ನಿಕೃಷ್ಟವಾದ ದೇಹ: ಆ ಟು ಡ ಲಂ ನಂಬದೆ ಮಿ ಗೆ ಯು ಸೊ ಗ ಮಂ ಪಗೆಯ ಕಂಡ ತೆಱದಿಂ ಕಾಣುತ್ತೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೬-೨೬೯); ಆಟುಯೊಡಲೆಂಬ ಮಣ್ಣಮಜೆಗೊಡೆಯೊಂ ಳಿಂದ್ರಿಯ ಮುಖರಿಗ್ರಹಂಗಳನೊಳಕೊಂಡು (ಸಮಯ. ೧೫-೩೬).

[ಅಟ್ಟು + ಒಡಲ್]

ಅಟುಯೋಲೆ (ನಾ). ಅಲ್ಪವಾದ ಪತ್ರ: ನಿಜಾಜ್ಞೆಯನಾಂತೊಂದಟು ಯೊಲೆಗೆಯೊಡೆರಿಯರುಂ ಮೂವಿಟ್ಟಗಂ ಪೂಜ್ಯಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೯-೨).

[ಅಟ್ಟು + ಓಲೆ]

ಅಟುರಕ್ಕಸ (ನಾ). ನೀಚನಾದ ರಾಕ್ಷಸ: ಕೇಳಾ ಅಟುರಕ್ಕಸರ ಪುಟ್ಟಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೨-೨೫). [ಅಟ್ಟು + ರಕ್ಕಸ]

ಅಟುವಗೆ (ನಾ). ಅಲ್ಪನಾದ ಶತ್ರು: ಆಜಮಗನಿರ್ಗರ್ಜನಿರ್ಗಜ ಕೆಯ ಮಾದ್ರೀನಂತರ್ಗಳಿರ್ಪಬಗೆಯಂ ಪಲಂಪರಿಸಲ್ಕೆ ಹರಾಯುಧ ನೆಜೆದಿರ್ದಪೆನೆನಗೆ ತೋಜ್ ಬಿಡು ಕಾರವನಂ (ಗದಾಯು. ೬-೬೧).

[ಅಟ್ಟು + ಪಗೆ]

ಅಟುವಗ್ಗೆ (ನಾ). ಹೀನವಾದ ಯೋಚನೆ; ಅಲ್ಪವಾದ ಬಗೆ: ಇನ್ನಾದೊಡಂ ಸರಿಂದೋಜ್ ನಯಿಂಯ ಬರಿಸಿ ಕಿಂಟಿನೆಬಟುವಗೆಯಂ ಬೇಡರಂತೆ ಬಗೆದು (ಪಂಚತಂ. ೩೪-೧೪). [ಅಟ್ಟು + ಬಗ್ಗೆ]

ಅಬಿವಗ್ಗು (ನಾ). ದೌರ್ಭಾಗ್ಯ; ದುರದೃಷ್ಟ: ತುರಿಪದೆ ಕಾದಿಗೆಲ್ದು ಹುಯಮಂ ತಾರದುಬುದೆನಾದೊಡೆ ಶ್ರೀರಾಮರಂ ಮೊಕ್ಕಳಂತನ್ನೊಂದು ಹಂಕದುಬ್ಬಿಗ್ಗಿನ ಬೆಸಗೆಯ್ದುಯಿಂ ತೆಗಲ್ವ ಕೀಲನ ದುರ್ಗತಿಗಿಬವೆಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೧೧-೧೪). [ಅಬ್ಬಿ + ಬಗ್ಗು]

ಅಬಿವಡೆ (ನಾ). ನೀಚವಾದ ಪಡೆ; ಕ್ಷುದ್ರವಾದ ಸೈನ್ಯ: ಪಡೆ ಮಾಡಮನಡರ್ಪ ಹಯಮನುಯ್ಯ ಮರ್ದಿಗನಂ ತಱುಬಿ ಅಬಿವಡೆಯಂ ಬಱುಳೆಯ್ದ ಪವಣರಾಯಂ ಕೆಟ್ಟುಗತಿಯಂ ಪಾರುತಿರ್ಪುದುಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೧೦-೧೪). [ಅಬ್ಬಿ + ಪಡೆ]

ಅಬಿವಡೆಮಾತು (ನಾ). ಅಪಕೀರ್ತಿಯ ಮಾತು; ಹೀನವೃತ್ತಾಂತ: ಇಸಮದೆಂದಂ ಕೆಡದವನಾಂ ಬಲ್ದಿಡಿವಿಡಿದು ನೆಗಱ್ದಿಂಬಳ ಬಬವಡೆ ಮಾತಂ ಮಾಡಿ ನೀನೆ ಕೆಮ್ಮನೆ ನುಡಿವರ್ಯ್ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨-೧೪೧). [ಅಬ್ಬಿ + ಪಡಮಾತು]

ಅಬಿವಲ್ 'ಅಬ್ಬಿ' ಪರಾ.

ಅಬಿವಾಡ (ನಾ). = ಅಬಿಯೂರ್: ಅಯ್ದುಬಾವಡೊಳಳ್ಕರುಮಂ ನೀಂ ಕೂರ್ತಿರಿಸೆಂದೊಡಮಂತುಮಾಗೆಯ್ದುಮದೊಲ್ಲದ ಕಾರಣದಿಂದಂ ನೋಡಿರಿತಾದುದು (ಪಂಪಭಾ. ೧೩-೮೩). [ಅಬ್ಬಿ + ಬಾಡ]

ಅಬಿವಾದ (ನಾ). ೧. ಅತಿಕ್ರಮ; ಮಿಗಿರಿನಡೆಯುವುದು: ಅತಿಪಾತಂ, ಅಬಿವಾದಂ (ಶಬ್ದಾಸ. ೧೪೦ ವ್ಯಾಖ್ಯಾ). ೨. ಕಳೆದುಹೋಗುವುದು. ೩. ಸಂಭವನೀಯತೆ. ೪. ಸುರಿಯುವುದು. [< ಸಂ. ಅತಿಪಾತ]

ಅಬಿವಾನಿಸೆ 'ಅಬಿಮಾನಿಸ' ನೋ.

ಅಬಿವಿಧಿ (ನಾ). ದುರದೃಷ್ಟ; ದೌರ್ಭಾಗ್ಯ: ಗಾಂಬು ಪಡಿಕುಮಬಬ ವಿಧಿಯಬಿವನಗ್ಬುಗುಂ (ಶಬ್ದಲೌ. ೧-೩೮-೨). [ಅಬ್ಬಿ + ವಿಧಿ]

ಅಬಿವು, ಅಳಿವ್ಬು, ಅಬಬು (ನಾ). ೧. ವಿನಾಶ; ಕೇಡು: ಊರಬಬಿ ವಿನೊಳ್ (ಮೃಕಂ. ೧೯೩೬, ೫೧-೯; ೫೫೬); ಪಬಿಯ ಧರಾತಳಮಂ ಗುಣದಬವನೆನೊಡಂಬಡದ ಕಾಮದಂಗಿಗೆಯಂದದರ್ಕಗಳಿ ಪೆಸಗಲ್ಕೆ ಕೆಮ್ಮನೆ ಮೊಬಗುವಿರೇಂ ಮೊಬಗಿದಂತೆ ಕೊಳ್ವುವೆ ಮಬ್ಬಿಗಳ್ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೪೩೭ ಕಿಪ್ಪ.). ೨. ಸಾವು: ಎನ್ನ ತನೂಜನಾಳ್ವಸಾಮಿಗವಬಬಾಗೆ ಪೋಗಲ್ ರಸಮರ್ದಮಿಡಿತ್ತು (ಪಂಪಭಾ. ೧೩-೧೦೬); ಏಪಡೆಮತೀತೆ ಜಗದೊಳ್ ಕೋಪನಂ ಪಾಪರೂಪನಂ ನಂಬಿದವಂಗಾಪತ್ತುಬವಿವೇಕ ಮನಸ್ತಾಪ ಪರಂಪರೆಗಳೆಂಬಸಳ್ಕುಮಪೋಕ್ಗಳಂ (ಪಂಚತಂ. ೧೧೪-೧೦). ಅಳಿವು: ೧. ಹಿಸುಣ ಧರ್ಮದೊಳ್ಗೀ ರುಜೆ ಕೈಮನಸಕವಳವನ್ಯಾಯವೆಂಬಬಸಿಸಕ ಹೊದ್ದುವಯೋಧಿಸನ ಧರಣೀತಳಾಗ್ರ ದಲಿ (ತಿರಥಾ. ೧೩-೩೭). ೨. ಬೆಳಗವರ್ತ್ತಿಯವಾ . . . ಮೇಲೆ ಧಾಳಯಿಸಬ್ಬೆಳಿದುದು ಪಲರಳ ವಿನಲು ತನ್ನ ಪರಬ್ಬೆಗಿದು (ಪಾಪ. VII, ೨೨೮೬. ೫೬-೨೫; ೧೧೭); ದುಷ್ಟಚಮಾರು ಚಕ್ಷುರಿಸಿದುದೊ ಕೆಡೆದನೊ ಹಳ್ಳಕೊಳ್ಳದಲಿ ನೀರೊಳಗಿಗೆ ಜಜಬಿದನೊ ಮೇಣಾಗ್ರೆರಗನೊಳಳಲಾವಯ್ದೊ (ತಿರಥಾ. ೨-೫-೨೧). ೩. ಜೀರ್ಣವಾಗಿರುವಿಕೆ; ಶೈಥಿಲ್ಯ: ಹೊಸಕೆಜೆಯ ಕಟ್ಟಿಸಿ ತೂಬು ನಿಕ್ಕಿಸಿ ಭೂಮಿಯಂ ತಿಱ್ದು ಸೋಮೇಶ್ವರ ದೇವರ ದೇಗುಲವ ಅಳಿವಂ ಸೋದಿಸಿ ಸೊತೆಯುಕ್ಕಿಸಲ್ (ಎಳ. X, ಬಂತಾಮು. ೩೦-೧೧; ೧೦೪೭). ಅಬಿಬು: ೧. ಸಿನ್ನಿಯಕೊರೆಪ್ಪಿಯರಳರ ಮಳ್ಕಳ್ಳಾಲ್ಕಾರ್ಯರ ದೆಬಬಲಿದಬೊಳ್ ಕಾದಿ ಸತ್ತ(ರ್) (ಎಳ. IV, ಹೊಗ್ಗಡ. ೧೧೬-೧೦; ೪೩೦). [ಅಬ್ಬಿ + -ವು/-ಪಮು. ಅಬಾವು = ಕೆಟ್ಟಕಾರ್ಯ; ಕುಳು. ಅಲಿವು]

ಅಬಿವೆಜ್ಜ (ನಾ). ಕುಶಿಕ್ಷಿತನಾದ ವೈದ್ಯ; ಅಲ್ಪನಾದ ವೈದ್ಯ: ಅಧರಾಮೃತಕೇವನಿಯಿಂದೆ ಪಿತ್ತ್ವಂ . . . ಪೋಗುಗುಂ ಕಳವಮದಬಿವೆಜ್ಜರ ಪೇಟ್ಟ ಶುಂಠಿ ಪಿಪ್ಪಲಿ ಮೆಣಸೇರಿ ಪ್ರಿದೋಷಹರಣಕ್ಕಳಲಾಜನ ಸೇವೆ ಸಾಲದೆ (ನಿಕ್ಕಿಸು. ೧೪-೪). [ಅಬ್ಬಿ + ವೆಜ್ಜ]

ಅಬಿವೆಣ್, ಅಳಿವೆಣ್ (ನಾ). ಹೀನಸ್ವಭಾವದ ಹೆಂಗಸು; ನೀಚಸ್ತ್ರೀ: "ಅಬಿವೆಣ್ಣಿಂದಂ ಅಲ್ಪಸ್ತ್ರೀ" (ಕಪಾಸಾ. ೧೮-೩೭೦); ಅಬಿವೆಣ್ಣಾದೊಡೆ ಮೊದಿರಬ್ದುನಸವೊಂದಾಗಿರ್ದವಂ ಕಟುದಂದುಂ (ಪಂಠಾಮಾ. ೬-೬೯). ಅಳಿವೆಣ್: "ಅಳಿವೆಣ್ಣರ್ ಕುತ್ಸಿತ್ತಿಯಕ್ಕುಂ" (ಕಕ. ೮).

ಅಬಿವೊಡಿರ್ = ಕೆಟ್ಟಹೆಂಗಸರು; ದುಷ್ಟಸ್ತ್ರೀಯರು: ಕಸವರ ದಾಸಿಯಂ ಪಡವುದೋರ್ಪಬಿವೆಂಡಿರ ನಲ್ಮೆ ಯೆಂಬು ಭಾವಿಸದಿರು (ಕಾ ವ್ಯಾ ವ. ೩೦೪) ; ನಾನಿಂದುಮೆ, ಅಬಿವೆಂಡಿರನ್ ನಸ್ಸ ಮಳ್ಕಳ್ಗೆ ತಾಳೆನ್ (ಅಂತಿಗೊ. ೫೪೭). [ಅಬ್ಬಿ + ಪೆಣ್]

ಅಬಿವೆಸನ (ನಾ). ಹೀನವಾದ ಕೆಲಸ; ಕೆಟ್ಟ ಕೆಲಸ: ಪೆಸರೊಳ್ ಸ್ಥಿರಂಧ್ರಿಯನೆಬವೆ (ಪಾಶಾಂ. ೨)ಸನದ ದೆಸೆಯಬಿಯೆಂ (ಪಂಪಭಾ. ೮-೫೭). [ಅಬ್ಬಿ + ಪೆಸನ]

ಅಬಿವೊಡಲ (ನಾ). ವ್ಯರ್ಥವಾದ ದೇಹವುಳ್ಳವನು; ಹೀನ ಮನುಷ್ಯ; ನೀಚ: ಪೆತ್ತ ತೊಡಗೂಸಂ ಪಣಕೆ ಮಾಜಾದಿ ಒಡಲಂ ಪೊರೆವಬಿವೊಡಲಿಲ್ಲಿಂಗೆಂ . . . ಬೊಮ್ಮ ವೊಲೆಯಂಗೆ (ರಾ ಮಾ ಸ್ವ. ೭೪-೩). [ಅಬ್ಬಿ + ಒಡಲ್ + -ಅ್]

ಅಬಿವೊನ್ 'ಅಬ್ಬಿ' ಪರಾ.

ಅಬಿಸು, ಅಳಿಸು, (ಕ್ರಿ). ಆಳುವಂತೆ ಮಾಡು; ದುಃಖಪಡಿಸು: ಅಶ್ವಕಂಠಮಹಾನಾಂಕತ ಸೂಕ್ತಿಯನಾರ ಮುಂತೆ ಕೇಳಿಸಡಪಿನ್ನಿಸುತ್ತ ಬಿಸಿದಂ ಪರಿತಾಕೆಕ ಕೀರಡಾಕಮಂ (ವಡರಾಪು. ೯-೩೪). ಅಳಿಸು: ಶೋಕಂ ದಳವೇಲುತೆ ಮಾಜುತೆ ಸಂಡಣಿಸುತ್ತಳಿಸಿತತ್ತರತಿಯಂ ರತಿಯಂ (೧ ೦ ೪. ೮-೫೬); ಆಳುವವರ ನಗಿಸುವುದು ನಗುವವರನಳಿಸುವುದು ಗೆಲಿದವರ ಸೋಲಿಸಿ ಗೆಲಿಸುವುದು ಸೋತವರಿಗೆ ವಿಪರೀತ ಗತಿ ವಿಧಿಗೆ (ಕುಮ್ಮಾಕ. ೧೩-೩). [ಅಬ್ಬಿ + -ಇಸ್ಸು]

ಅಬಿಸುಖ (ನಾ). ತುಚ್ಛವಾದ ಸುಖ; ಅಲ್ಪಸುಖ: ಪೆಜವರಬ ಸುಖಮಂ ಮನದೊಳ್ ಮಱೆಪುಂ ಱಂತಿಸದೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೩-೨೬೪). [ಅಬ್ಬಿ + ಸುಖ]

ಅಬಿಸುಗೊಗೆ (ನಾ). = ಅಬಿಸುಖ: ಅಬಿಯೊಡಲಂ ನಂಬದೆ ಮಿಗೆಯಬಿಸುಗಗುಂ ಪಗೆಯ ಕಂಡೆ ತೆಱದಿಂ ಕಾಣುತ್ತೆ (ಧ ರ್ಮಾ ೧ ಮ್ಯ. ೩-೨೬೮). [ಅಬ್ಬಿ + ಸೊಗೆ]

ಅಬ್ಬು 'ಅಬ್ಬು' ನೋ.

ಅಬ್ಬು 'ಅಬ್ಬು' ನೋ.

ಅಬುಗೆ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು(?): ನಾಲ್ಕುಂ ಸೀಮೆಯ ಸ್ಥಳದ ಮಗಿಲೊಳಗೆ ಅಬುಗಮಿಸರ ಮನೆ ಮಗಿಲಹೊಜಗೆ ಇಕ್ಕೆಯ್ಯಮನೆ ಅಕ್ಷರಿಣಿ ಆ ಗಾಮಿ ಸಹಿತ . . . ಆಗ್ರಾಮೀಯಕ್ಕರ ದೇವರಿಗೆ ಕ್ರಯದಾನವಾಗಿ ಕೊಟ್ಟರು (ಕಳಲ. ೪೧೦-೭೧; ೧೧೪). [?]

ಅಬುಗು 'ಅಬ್ಬು' ನೋ.

ಅಬುಹ (ನಾ). ರೋದನ; ಅಳುವಿಕೆ: ಅರಣ್ಯರುದಿತಂ – ಅಡವಿಯೊಳಬುಹವುಂ (ಪಂಚತಂ. ೧೩೬-೪); ನೀರೊಳಗಣ ಪ್ರತಿರೂವುಗಳ್ ನುಡಿಹ ಅಲ್ಲಾ ಅಡಲಲ್ಲಿ ಒಱಲಬುಹ ಹಾಲ್ಗೆಸಿ ಪಾಡುಹ ಅಬುಹ ಈ ವಿಕಾರಂಗಳೆಂದೆ ಅ ದೇ ಕಮಂ ಮಾರಿಯಟ್ಟ ಅಲೆದು ಕಿಡಿಸುವುದು (ಲೋಕೋಪ. ೪-೩೦ ಟೀಕೆ). [ಅಬ್ಬು (< ಅಬ್ಬ್) + -ಹ್ಮ (<-ಹ್ಮ)]

ಅಬುಕಿ (ನಾ). = ಆಣಿ (?): ದೋ[ದ್ರ]ಱೆಯ ಅಬುಕಿ ಅಲುಳುರ ಕೆಜಿಕೆ (ಇಳ. XIV, ೨೩೭-೬೦ ; ಕಥಿಯ ೩೪). [?]

ಅಬ್ಬುಜ್ಜು, ಅಕ್ಕುಜ್ಜ, ಅಳ್ಳಿಜ (ನಾ). ಹೊಟ್ಟೆಕಿಚ್ಚು; ಕರುಬು; ಅಸೂಯೆ: "ಅಬ್ಬುಜಮೆಂದುಂ ಕಲುಂಬೆಂದುಂ ಅಸೂಯೆಯ" (ಕಕಾ. ೨೨-೪೭೭): ಅಬ್ಬುಜದಿಂದೆ ಪುಟ್ಟುವುದದವಲಲ್ (ನೀತಿಮಂ. ೭-೧೨೪).

ಅಕ್ಕಜ : "ಕೇಣಂ, ಮಚ್ಚರಂ— ಈ ೨ ಮತ್ಸರರು, ಅಕ್ಕಜ [ಪಾಣಂ-ಟಾ]ಮೆಂದು ಅಜಿ ಭೇದಂ" (ಕ ಕ ಸಾ. ೨೨–೪೩೬, ೪೫೮); "ಕೆಲು ಬಕ್ಕಜಮೆಂದಸೂಯೆಯುಕ್ಕುಂ" (ಕವಿಕ. ೧೫೬); ಅಂಬುಜದಳಲೋಲಲೋಚನೆಯರೊಂದಿಗಮಳಕ್ರೀಡೆಯಂ ಕಡಂಗಿಯುತ್ತ ಜಡನಡಂಗಿಸುತ್ತ ಮುನಿ ಶಾಂತಿಜಳಶಿಖಮನೀಂಟುತ್ತಿದೆ ಮತ್ತಿಜರೆದೆಗೆಂಡೆಯಂ ಮಿಗೆ ಕಲಂಕುತ ಬಂದುದು ದೈತ್ಯಕುಂಜರಂ (ಅಭ್ಯು. ೪–೬೪); ಜೂಜಿನಲಕ್ಕಜವಮಾಡಿದೆಯಲಾ ಮಾಣಿಸಿಯ ಮುಡಿವಿಡಿದು (ಋ ವ್ಯಾ ೪. ೧೯–೫೦). **ಅಳ್ಳಜ** : ಒಂದಜಮೇಲೊಂದಳ್ಳಜಮಂ ಪುಟ್ಟಿಪುವು (ಅಭ್ಯು. ೪–೨೩); ಭುಜ ಬಲಮುಂಟೆಮಗೆಂದಳ್ಳಜಿಂ ನೃಪಪೀಠದಿಪ್ಪ ತೊಡರ್ದೊಡೆ ಸಖರೊಳ್ (ಹಂರಾಳ್ಳು. ೧೩–೯೫).

[? - / ತಮಿ. ಅಬಜ್ಜ = ಕೋ ಪ, ಹೊಟ್ಟಿಕಿಚ್ಚು ; ಅಬುಳ್ಳಜು, ಅಬುಳ್ಳಾಜು = ಹೊಟ್ಟಿಕಿಚ್ಚು]

ಅಜ್ಜಜ್ಜ, ಅಕ್ಕಜ್ಜ, ಅಕ್ಕಜ (ನಾ). ಆಶ್ಚರ್ಯ ; ಸೋಜಿಗ; ಬೆರಗು : ತನ್ನ ತೊಡೆಯಮೇಲೆ ನೂಮರ್ದಿ ಮಜಡೊಳ್ ಪಳಂಚಲೆಯಿಂ ದಕ್ಕೆಯೊಳ್ಪಜಿವನಿಗೆಯಾಡಿದರ್ (ಸಂ ಪ ಭಾ. ೪–೯೦). **ಅಕ್ಕಜ್ಜ** : ೫೬ನೆಯ ಪುಟವನ್ನು ನೋಡಿ. **ಅಕ್ಕದ** : ಅಱೆಯರತಿಶಲ ವಿಸ್ತಮಿಗಳ್ . . . ಅಯೆರಡುಂ ಬಲಮುದಿರಲ್ ವಿದ್ಯಾಸಾಯಕಮಂ ತೊಟ್ಟಿ ಜ್ಯಾಡುವೆನಿನತಾಯತಮಾದರ್ ಮೇಲಣ ಸುರತಿಯಕ್ಕದಗೊಂಬಂತೆ (ಜಯಕಾ. ೭–೧೩).

[? - / ತೆಲು. ಅಕ್ಕಜ ; ಕುಡು. ಅಕಜಕ ಅವ = ಭಯಾಶ್ಚರ್ಯಗಳಿಂದ ಮೂಕನಾಗು]

ಅಜ್ಜಂಜಂಬಡು, ಅಳ್ಳಜಂಬಡು (ಕ್ರಿ). ಆಸೂಯೆಪಡು ; ಕರುಬು ; ಹೊಟ್ಟಿಕಿಚ್ಚುಪಡು : "ಅಜ್ಜ [ಪಾಣಾ. ೪] ಜಂಬಡು - ಆಸೂಯಾಯಾಂ" (ಶಬ್ದಾಣ). **ಅಳ್ಳಜಂಬಡು** : ವಿಸಿಷ್ಟಮುಖವರನನುಳಿದನ್ಯ ದೆಡೆಗೆ ಬಂದನೆಂದಳ್ಳಜಂಬಟ್ಟು ಕೇಳ್ ಶಕ್ರಪದಮಂ ಭರದಿಂದೆ ಕುಡುವುದೇ ನಳ್ಳಿರಿ . . . ಬಾರಿಸುತ್ತೆ (ಪಾರ್ಶ್ವಭ್ಯು. ೪–೪೦); ಅಂತಿಯ್ಕೊಡೆಮಳ್ಳ ಜಂಬಟ್ಟು ಕರಿಯ ಕೇಶವಂ ತಾಳ್ . . . ನಿಂದೆಜಿಗಿ ಕೆರಂಗಳಂ ಮುಗಿದು (ವೃಷಭ. ೮–೬ ವ). [ಅಜ್ಜ + ಪಡು]

ಅಜ್ಜಮೆ, ಅಳ್ಳಮೆ, ಅಳ್ಳಮೆ, ಅರ್ಕಮೆ, ಅಳ್ಳಮೆ (ನಾ). ಜೀರ್ಣವಾಗದಿರುವಿಕೆ; ಅಜೀರ್ಣವಾಗಿರುವುದು : "ಅಜ್ಜಮೆ = ಅಜಮೆ" (ಕಮಡ. ಪರಿ. ೧); "ಅಜಮೆಯಜ್ಜಮೆಯಜೀರ್ಣಂ" (ಕವಿಕ. ೧೯೬); ಇಷಮಾಲಲ್ಪಮೆಯಕ್ಕುಮೆ ತನುವಿಂಗೆ ವಿರುದ್ಧಮುಂಡೊಡಜ್ಜಮೆ ಯಕ್ಕುಂ (ಚಿಪಪ. ೧೩–೨೧); ಗಜ್ಜಗೆ ಕೊಳೆ ಕಡುಗಂಬಿಸೊಳಜ್ಜ ಮೆಗೆಳಗಜ್ಜೆವೆಂದು ಮಧುಪಂಗಳ್ (ಸೂಕ್ತಿ.ಸು. ೧೧–೧೪); ತಿರಮಿ, ಅಜ್ಜಮೆ (ಕಮಡ. ದಾನ ಪ್ರಯೋ). **ಅಳ್ಳಮೆ** : ತಳ್ಳಮೆಯಳ್ಳ ಮೆಂಬಂಬಕೆಯಂ (ಪ್ರತಿವಾ. ೯–೨೨ಗ). **ಅಳ್ಳಮೆ** : ಅನುಭಾವಪಳ್ಳತೆಯಾಗದೆ ಬೆಟ್ಟಿನೆ ಬೆಜೆತಿನಯ್ದು (ಬಸವ. ೨೪೯). **ಅರ್ಕಮೆ** : 'ಅರ್ಕಮೆವೆಡು' ಪರಾ. **ಅಳ್ಳಮೆ** : ಅಜಬಟ್ಟಸಂಕಳಲಂ ಪೀರ ಪರಾಗಮಂ ಕುಡಿದು ಬಂದುಅಯಳ್ಳಮೆಯಾಗೆ ನಾಡೆಯುದ್ಯಾರಿಸುವಲ್ಲಿ (ವೀ ರ ವಿ. ೬–೨). [ಅಜ್ಜು + –ಅಮೆ]

ಅಜ್ಜಮೆವಡು, ಅರ್ಕಮೆವಡು (ಕ್ರಿ). ಅಜೀರ್ಣವಾಗು : ಅಜ್ಜಮೆವಡುವು ಕುಡಿದೊಂದು ಪಣ್ಣಾರಸದೊಳ್ ಗಿಳಿಗರ್ (ಪಂಪಭಾ. ೧–೫೬); ಜನವೆನಲುಜ್ಜಮೆವಟ್ಟಿನೇ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೧೧೨೬). **ಅರ್ಕಮೆವಡು** : ಅವಿಶ್ರಕುಲಲಾಮಂ ದೇವಹಿತ್ಯೆತಿ ಹವ್ಯಕವ್ಯಂಗಳಮಕ್ಕಾವಗಮರ್ಕ್ಕೆ ಮೆನಡುವಿನಮಾವೊತ್ತಿಂ ತತ್ಕ್ರಮಾಜಯಜನ್ಯಕರತಂ (ಎಇ. XII, ೨೮೦–೧೪೯ ; ೧೦೧೨). [ಅಜ್ಜಮೆ + ಪಡು]

ಅಜ್ಜಮೆವೆಡು (ಕ್ರಿ). = ಅಜ್ಜಮೆವಡು : ಒಂದೆ ಕೋರಳದೊಳಜ್ಜಮೆವೆತ್ತ ವಚತ್ತು ಲಂಘನಂಗಳ್ಮುದುಮಾದುವಾ ಮಧುಪಕೇರಲಿಕಾಳಗೆಗೆ ನಂದನಂಗಳೊಳ್ (ಕಾಂಡಿ. ೧–೬೩). [ಅಜ್ಜಮೆ + ಪೆಱ್ಪು]

ಅಜ್ಜನೆವೆ (ನಾ). ಸಾಮರ್ಥ್ಯ ; ಪರಾಕ್ರಮ : "ಅಜ್ಜವೆಯೆನಲ್ಕೆ ತಾನಳ ವಿಯೊಳಂ" (ಕರ್ಣಾ. ೭೫). [?]

ಅಜ್ಜಿಜ್ಜೆ, ಅಕ್ಕಜ್ಜು, ಅಳ್ಳರ್ಜು (ಕ್ರಿ). ಪ್ರೀತಿಸು; ವಿಶ್ವಾಸಗೊರೆ; ಅಜ್ಜಿಜ್ಜಿಪದು, ಅಜ್ಜಿರ್ತು (ಭೂತಕೃ) : ಕೊಂಗನಾಡೆಜ್ಜತ್ತಂ ದಯೆಗೆಯ್ವನಜ್ಜಯಾ ಳ್ವಾಪ್ತನ್ಮುಗೂಡಿನ್ದರ್ (ಎಳ. XIV, ಎತಪ. ೩೧–೧೦; 900) ; ಸರ್ವದಾಧಾರಕಾಧಾರಂ ಅಜ್ಜರ್ತುರ್ಗೊಜ್ಜಂ (ಎಳ. III, ಸಂಜಪ. ೧೨೨–೧೬ ; ?) ; ರಾಜಶಾರ್ದೂಲಂದ್ರ ಕೋಳಾವಿಭವಕ್ಕಜ್ಜರ್ತುರ ತತ್ಪವರ್ತಿ ನಿಳಿವವನೋಪಾಪಾಂತರಮಂ ಬೀಡುಬಿಟ್ಟಂ (ಅದಿಪು. ೧೩–೬೮) ; ನಾಡವ ರೆಲ್ಲಂ ನೆಜೆಡುಂ ನೀದಿರದಜ್ಜರ್ತುರ ಭಕ್ತಿಪೂರ್ವಕದಿಂ ಕೊಂಡಾಡೆ ಗುರು ವೆಂದು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೪–೧೯೨). **ಅಜ್ಜಿಜ್ಜು** : ಅಱಿಯರೇ ಮುಷ ಮುಜ್ಮುರೆಲ್ಲವ ತೊಜದು ನೀನೇ ಗತಿಯೆನುತ್ತೆಜ್ಜಿಜ್ಜಂತು ಹೃದಯಸರೋಜ ದಲಿ ನಿಜನಾದಪಂಕಜವ ನೆಜೆಪಿದಿಮು ಸಂಸಾರ ದುಃಖವ ಮಜೆವರು (ನಿಭಾಗ. ೧೦–೨೫–೧೩). **ಅಳ್ಳರ್ಜು** : ಅಳ್ಳದ ಪೀರಂ ಬರ್ದುಂಕಿಂಡೊಡೀಂ ಸಕ್ಕೊಡೀಂ (ಸಂಸಪ. ೫೯–೧).

ಅಟ್ಟರ್ತಂ = ಪ್ರೀತಿಸಿದವನು : "ಅಜ್ಜರ್ತಂ ಪ್ರೀತಿಪಟ್ಟನ್" (ಕರ್ಣಾಪ್ರ. ೭೫). **ಅಜ್ಜರ್ತಳ್** = ಪ್ರೀತಿಪಟ್ಟವಳು ; ಒಲಿದವಳು : "ಅಜ್ಜರ್ತಳ್ ಗುಣಕಲುಗೊಂಡಳ್ ಸಲೆಕರ್ತರ್ . . . ಒಲಿದವಳಕ್ಕುಂ" (ಕವಿಕ. ೧೬೦) ; "ಅಜ್ಜರ್ತಕಂಡೆಂದೆ ಮೇಣೊರಲ್ದಲ್ಲಿ ಕೆಂದೀ ಪೆಸರ್ ಕೂರರ್ಕ್ಕಳ್ಗೆ ತಾನೆನಿಸು" (ಕಬ್ಬಿಕ್ಕ. ೧೭೦).

[ಅಜ್ಜು ? + ಅಜ್ಜ ?]

ಅಜ್ಜಿಜ್ಜೆ, ಅಕ್ಕರ್ಜ, ಅಕ್ಕರೆ, ಅಕ್ಕರು, ಅಕ್ಕರೆ, ಅಕ್ಕಜ್ಜು, ಅಕ್ಕಜ್ಜೆ, ಅಕ್ಕಜ್ಜು, ಅಕ್ಕಜ್ಜು, ಅಕ್ಕಜ್ಜಿ, ಅರ್ಕರ್ಜು, ಅಳ್ಳರ್ಜು, ಅಳ್ಳರೆ, ಅಳ್ಳಜ್ಜು, ಅಬಿಜ್ಜಜ್ಜು (ನಾ). ಪ್ರೀತಿ ; ಆದರ : "ಅಜ್ಜಜ - ಪ್ರೇಮ್ಣಿ" (ಕಪಭಾ. ಸಂ) ; ಸಪ್ತದೇಂ ಸಂಭವಿಸಿತೊ ನಮಗಪ್ಪಜ್ಜಂ ಗಂಗೆ ತೆಂಕಣ್ಗದಿರಂ ಬನ್ದಿಜ್ಜುದೆಂಬನ್ತ ಬಹಳ ಜಳಸ್ಪಾ ವಪಮುದ್ರಂ (ಎಳ. X, ಮುಳಪಾ. ೩೮–೨೪ ; ೪೫೦) ; ಅಜ್ಜಳಳ್ಳರ ನೋಡೆ ಮೈಯ್ಯೆಲ್ಲಂ ದಿಟ್ಟಿಗಳಾದೊಂದ್ರಸಿಸಳ್ಳತ್ಯರಂ ಮಹೇಂದ್ರಾಂತಳಳ್ಳರಂ (ಕಾವ್ಯ ಸಾ. ೫೫೧ ಕಪದ್ಯಳ) ; ಧನರ್ದಂಡಂ ಬಿಂಕಾರದಂ ಕೇಳಲುಮಜ್ಜರ್ಪೆರ್ಚಿ (ಕಾಂಡಿ. ೭–೬೬) ; ಅಜ್ಜಅಪಾ ಳ್ಕೆಕೆಳಲ್ಪಡಂದಾಜ್ಞಪಿಸುಸೊಲವಿಸಾ ದಿತ್ತು ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕೃಕ್ಕೆ ಕೈಸೀರೆಪಿಡಂ ಗಂಧರ್ವರಾಜಂ (ಕಾಪಂಯು. ೧೧೦) ; **ಅಕ್ಕರ್** : ಅಕ್ಕರಿಂದೆನ್ನ ಬೆಸಗೊಂಡರೆಸರಿಪುವೆಂ (ವೆಂಕಾರಾ. ೫–೫೧ಗ). **ಅಕ್ಕರ್ರ** : ತೌರುಮನೆಯ ಅದರ ಅಕ್ಕರ ಇಲ್ಲಿ ಮಿಳ್ಳೆ ಯಾಗಿತ್ತು (ಜೀವಸ. ೧೩). **ಅಕ್ಕರ್ರು** : ಉಕ್ಕಿಹರಿಯುವ ಕರುಣೆಯೊರೆತೆಯನ್ನು ಅಕ್ಕರಸು ಸ್ನೇಹವನು (ವಿಸಾಗರ. ೧೦೮). **ಅಕ್ಕರ್ರೆ** : "ಅಕ್ಕರೆಯೆನಲ್ ಪ್ರೀತಿ" (ಕಕರ. ೬) ; ವೆಂಕಜ್ಜಿಗೆ ಮಕ್ಕಳಿಂದರೆ ಬಲು ಅಕ್ಕರೆ (ಕ್ಯಾಗಾ. ೧೭೬) ; ಹಿರವರ ಮಕ್ಕಳ್ಗನ್ನು ಅಪ್ಪೇ ಅಕ್ಕರೆಯಿಂದ ಮುದ್ದಾಡುವುದು ರಲ್ಲಿಯೇ ಧನ್ಯತೆ ಇದೆ (ಶ್ಯಾಮಾತಾ. ೨೮) ; ಅಕ್ಕರೆ ಬೆರೆತ ದನಿಯಲ್ಲಿ ನುಡಿದ (ಹಾಹುತ್ತ. ೭೨). **ಅಕ್ಕಜ್ಜೆ** : ಎನ್ನ ಮನವನಸೊರೆಳ್ಳವೆರಸು ತಿದೆ ರೂಪನುಸ್ಸಿಸುವೊಡನುಜೀಗತಂಗೆ ಪಾಸು (ಚೈ ಪು ಭಾ. ೩೦–೫೩). **ಅಕ್ಕಱಿ** : ಅಕ್ಕಲದಿ ಮೆಲ್ಲನೆ ಕರವ ಪೀಡುತ ಪಿಡಿದನಚಿಯನು (ಪಳಚ. ೩–೧೬) ; ನಿನಗೆ ನಾನನ್ನವೆಂದುಕ್ಕಲಿಲ್ಲ ನೀನೆನನುನೆಂಬಕ್ಕಲಿಂಬಿಲ್ಲ (ಧರಚ. ೫೧–೧೦೭) ; ರೊಕ್ಕವಿಲ್ಲದ ಬಾಲ್ಕೆ ಮಕ್ಕಳಿಲ್ಲದ ಮನೆಯು ಅಕ್ಕಜ ವಿರದ ತವರೂರು ಇವು ಮೂರು ದುಃಖ ಕಾಣಯ್ಕೆ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೫೨).

ಅಕ್ಕೆಯ್ಯು : ಮುಕ್ಕಾಯಕ್ಕನ ಅಕ್ಕಯ್ಯು ಸತ್ಕಕ್ಕನ ಯುಕ್ತಿ (ಆದಪ. ೬೯); ಕಜಿಗೊರಕಕ್ಕಜ್ಜಂ ಕರುಣದಿಂ ಕಳುಪುಕಿರೆ (ಬಸರ. ೧೦೮೭); ಜಿನಮತ ದೊಳಗುಳ್ಳ ಜಿನಮುನಿಗಳಿಗೆನ್ನೆಯ ಮನದಕ್ಕೆಯು ತಪಶಂತೆ ಮನೆಮೊಲಿ ದಾನು ವಂದಿಸುವೆ (ಅಂಬಿಕಾ. ೧೬೭) **ಅಕ್ಕೆಯಿ** : ಆಜಾಮಿಳ ಪಿನ್ನಕ್ಕೆಜಿ ಮಗನೆ ಪೇಳೊ (ಭೂಂದ. ೧೯೬೨) **ಅರ್ಕಯು** : ತಮ್ಮದೊಂದರ್ಕ್ಕ ಱಂದಂ ಪೊಗಳಲ್ (ಎಪಿ. XIII, ಚಿಖಂ೮; ೨೭೨) ; ಜಯಸಿಂಘೆದೇವ ನರಪಂ ಕೂಡ್ದ ಅರ್ಕಱಂ ಕೊಟ್ಟಿಡ್ದೆ (ಶಾಇ. XI-i, ೭೫-೩೩ ; ೧೪೭) ; ಬಂಣ್ಣಿಸುತಿಪ್ಪುರ್ದಿಗ ವಸುಂಧರೆ ಪಿರಿದರ್ಕಜಂಂ ಪ್ರಿಥ್ವಿ(ಥ್ವಿ)ನೆಟ್ಟಯರ್ (ಶಾ. IV, ೧೦೪ ; ೧೨೪) ; ಶ್ರೀ ಕಾಂಂತಾ ಕಾಂತನಾತ್ಮೋದರಭುವನ ದೊಳೊಂದರ್ಕ್ಕಱಂಂ ಬಯ್ತು (ಕ ಲ್ಯಾ ಜಾ. ೪-೪ ; ?). **ಅಳ್ಳರ್ಯು** : "ಅಳ್ಳರೆನಿ ಪ್ರಿತಿ" (ಕಕರ. ೧೧೭). **ಅಳ್ಳರೆ** : ಅಳ್ಳರೆವೊಗಳ್ದಗೆದರ್ಯುರ್ಕಿ ಸೊರ್ಯುತೆ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೪೦೦-೧೦೪೧). **ಅಳ್ಳಯು** : ಚೇಳ್ ಚಿಕ್ಕದೆಂದಳ್ಳಱಂ ತೆಗೆಯಲ್ ಕಚ್ಚದೆ (ಸೂ ಮೋ ಕ. ೪೧) ; ತಂದೆ ತಾಯ್ಗಳ್ ತಮ್ಮ ಮಕ್ಕಳ್ಗೆ ತಪಿನಾಲ ತಂದಳ್ಳಱಂದೆಪಿನ ಮಾಳ್ಕುಯಿಂ (ಚಿ ಬಿ ಪ. ೩-೨೪). **ಅಬ್ಬಿಯು** : "ತಕ್ಕು, ಅಬ್ಬಿಯು . . . -ಱಲ ಸ್ಮೇಹಕ್ಕೆ ಪೆಸರ್" (ಕಕಸಾ. ೧೪-೩೯) ; "ಎಱಕಂ ತಕ್ಕಿಬ್ಬಱಲು ಕೂರ್ಪೊಱಲುಂ ಕಾದಲ್ಕ್ಕೆ ಯೆನ್ನಲಿಪು ಸುನ್ನೆಗಂ" (ಕವಿ ೪೦. ೧೭೩) ; ಕಾಣಿಕೆಯುಂ ಕೈಕೊಳ್ದು ದೆಂದಬ್ಬಱಲಿಯಿಗೆ ನಲಿಪಿಂ ಪಿನ್ನ ಸಂಗೆಯ್ವನಾಗಳ್ (ದಕಕ. ೭-೧೧೩).

[ದೇ ೪ mal. ಅಱವು ; ತುಳು. ಅರ್ಕಪು ; ತೆಲು. ಅಕ್ಕಜ]

ಅಬ್ಬಿಯು 'ಅಬ್ಬಿಜ್ಜ್' ನೋ.

ಅಬ್ಬಾಡಿಸು, ಅಕ್ಕಾಡಿಸು (ಕ್ರಿ.) ನಾಶಗೊಳಿಸು ; ಧ್ವಂಸಮಾಡು : ಈ ಕ್ರಿಕೂಟಿಗಿರಿಯಂ ತತ್ಸೂರ್ಯಹಾಸಾಯಿಯಿಂಪಿಂದಬ್ಬಾಡಿಸಲುಂ ದ್ವಿಸನ್ನಸಿರನೇಕಾಕ್ಷಿಹಿಣೇಸಿನೆಯಾ ನೆಱಿವಂ (ಪಂಶಾಮಾ. ೧೯೦೩) ; ಅಂಗಜದಹನಪರಾಶಪದುಜ್ಜಗಂ ಲಜ್ಜಾರಸವನಬ್ಬಾಡಿಸೆ ಕನ್ನೆ (ಜಗದಿ. ೧೬-೧೧೧ ವ) ; ಎನ್ನ ಲೇಸನಬ್ಬಾಡಿಪುದಿರ್ಧಿಯೇ (ಅಕಂಪ. ೪-೨೬). **ಅಕ್ಕಾಡಿಸು** : ಸಿಡಿಕ್ಕ ದಮಿರಾಧ ಭೂಪರನಕ್ಕಾಡಿಸಿ ತನ್ನ ಕೀರ್ತಿಯಂ ದಿಗ್ಪಕ್ಕುಗಳ್ಳರ್ಕ್ಕಯ್ಯುವಿನೆಗಸಿಪಂ (ಎ ಕ. V, ಅರಸು. ೧೦೨-೬೦ ; 1100) ; ಗೊಜ್ಜಜಂಗಳರಿದರಕ್ಕಾಡಿಸಿ ವಿಗ್ರಹಶಿಲಾಲಂ ಬೇಡಂ (ಪುಷ್ಯಸ್ರ. ೫-೪೦) ; ವನಿತೆಯರ ಕಡೆಗಣ್ಣೋಟದಿಂದಂ ಹೊಗರಮೊನೆಯೊಳ ಕ್ಕಾಡಿಸುವೆಂ (ಲಕ್ಷಿಂ. ೧೪-೨೬). [ಅಬ್ಬಾಡು + -ಇಸ್ಸು]

ಅಬ್ಬಾಡು, ಅಕ್ಕಾಡು, ಅರ್ಕಾಡು, ಅಳ್ಳಾಡು (ಕ್ರಿ.) ೧. ಪೂರ್ತಿ ನಶ್ಚವಾಗು : "ಅಬ್ಬಾಡು (ಅಬ್ಬು + ಆಡು) - ನಿರವತೆಕೆಡೆ (ಚೇರ್ತಿ ವಾಗು) " (ಕಮಭಾ) ; ತಂಡಗಂ ಪತ್ತೆಂಟುಲಕ್ಷಂ ಪಡಲ್ಪಟ್ಟಬ್ಬಾಡುದು ವೊಂದೆ ಬಿಲ್ಲನೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧೦-೧೧೬) ; ಇದಱೊಳ್ ಶ್ರೀತಾತಪತ್ರಸ್ಥ ಗಿತ ದಶದಿಶಾಮಂಡಲಂ ರಾಜಚಕ್ರಂ ಪುದಿದಬ್ಬಾಡಿತ್ತ ದಂಗಿತ್ತಿದೊಳೊಳ್ ಕುರು ರಾಜಾನ್ವಯಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨-೧೫೬) ; ಆಗಳ ಶ್ರೀಲರಾಜನ ಶೃಂಗಾರ ರಸಮೆ ಉದಿದಬ್ಬಾಡುವಂತಬ್ಬಾಡುವ ನಿರ್ಝರ ಜಲಂಗಳುಮಂ (ಜಗದಿ. ೪-೩೫ ಪ). ೨. ನಿಶ್ಚೇಷಗೊಳಿಸು ; ಉಡುಗೊಳಿಸು : ಉರ್ಕಿಬಂದು ಮೇಲ್ವಾಯ್ದು ಮಾರರ್ಬಂಗಳಂ ತನ್ನ ಬಾಳ್ ಬಾಯೊಳಬ್ಬಾ[ಪಾಠಾಂ. ಳ್ವಾ, ಕ್ವಾ]ಡಿದುದೆಂ ಪರಕ್ಕೈನ್ಯಕ್ಕೆರವನುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೪-೩೭ ವ). **ಅಕ್ಕಾಡು** : ೧. ಱಗುಳಿಕಚ್ಚೆತ್ರಮಾಯುರ್ಕಿದ ಧರಣೀಧರದೊಡ್ಡಱಕರ ಕ್ಕಾಡಿದರ್ (ಎಳ. VIII, ಸೂರು. ೨೯೯-೧೧ ; 1073) ; ಅರ್ಜನೆ ಅವರಿ ನಿತ್ತಯ್ಯಾ . . . ಅಜನ ಅಕ್ಕಾಡಿತ್ತು ಸಮತೆ ಪರಿಣಾಮಿನಿತ್ತು (ಪಡಗೋ. ೬-೧೯೫) ; ಜೋಡಿನ ಸರಪಳಿಯಲಕ್ಕಾಡಿದವು ಕಲಿ ಭೀಷ್ಮನಂಬುಗಳು (ಕುವ್ಯಾಭಾ. ೬-೨೩) ; ಬೀಳುಡಿದರ್ವು ಬಹಳ ರಥಸದಲೀಕೆಗಳು ಫಲಭಾರ ದಲಿ ಕಿತ್ತಿಳೆ ಬಾಳೆಯ ವನಗಳಕ್ಕಾಡಿದುವು (ನಭಾಗ. ೧೦-೫೩-೩೫).

ಅರ್ಕಾಡು : ೧. ಜನಳಿಲ್ಲಂ ತಾನೆ ಕಜ್ಜುಂ ಗತಿಯುಮೆನಿಸಿ ತನ್ನಂ ರಿಪುಕ್ಷತ್ರ ನಕ್ಷತ್ರ ನಾಥಯಂ ನಿಶ್ಚ ದೆ ಬ್ಲಿ ಮುಸುಳೆ ಳಿಮಳಿಧ್ವಾತ ಮರ್ಕಾಡೆ ವಿಶ್ವಾವನಿಯಂ ಮಿಕ್ಕೆಳ್ಕೆಯಿಂದಂ (ಎಳ. VII, ಶಿಕಾಂ. ೧೨೪-೨೦ ; 1077) ; ಸಮಸಾದಂ ಪೊರ್ದೆ ಬಲ್ಲಂ ಕರಂ ಸಮುದಯಂ ತನ್ನೊಳ್ಕಾಡೆ ಕಣ್ಣಳ್ ನಿಮಿಷ ವ್ಯಾಸಂಗಮಂ ಬಿಟ್ಟರೆ (ಅರ್ಜಾಪ. ೩-೬೭). **ಅಳ್ಳಾಡ್ದೆಯ್ದು** : ಜೆಜಿಸೋರಂಕದ ದೇಹಮದೇಕೆ ಕೂಡಿಯಳ್ಳಾಡದ ಚಿತ್ತವೇಕಿಗೆ ಹಂಪೆಯ ಲಿಂಗವೆ (ಪಂಪಾಕ. ೪೦). [ಅಬ್ಬು + ಆಡು,]

ಅಬ್ಬಿಸು, ಅಕ್ಕಿಸು (ಕ್ರಿ.) ಅರಿಗಿಸಿಕೊ ; ಜೀರ್ಣಿಸಿಕೊ : ಕಣ್ಣ ನೀರಿಂಬಿದುವು ಬಾಳೆಮಾನ್ ಜಲಮನಬ್ಬಿಸಲಾಜದೆ ಕಾಜುವಂತೆವೋರ್ (ಕಾವ್ಯನಾ. ೬೧೧ ಕಬ್ಬ,ಕ) ; ಖಳದುಶ್ಶಾಸನ ಲೋಚಿತಶಳನಂ ಕುಡಿದೆನಸುಮಬ್ಬಿಸಲ್ವಾಜದೆ ಈ ಸ್ಥೂಲ ಳಾಜುವಂತೆ ಕಾರವಳುಳಾಂತಳಂ ತರಳತಾನ್ವಯಲೋಚನನಾದಂ (ಗದಾಯು. ೮-೫) ; ನೆಗೆವ ಪೊಗೆ ಗುಡಿ ಗಳಿಂದೆಂದಂ ಸೊಗಯಿಸುತಿರೆ ಪುವೆಯ ಸುತ್ತಲಂ ಕಜ್ಜಲೆಯಂ ಪಿಗೆ ಕುಡಿ ದಬ್ಬಿಸಲಾಜದೆ ಮಗುಚ್ಚುವೆ ಕಾಜಿದಪೆಯಿಸಿ ಕೈದಿರಿವಿಗಳ್ (ವರ್ಧಮಾ. ೫-೮). **ಅ ಕ್ಕೆ ಸ್ಸು** : ಇಱಿದ ರಣಂಗಳಿಂ ತಣಿದೊಡೇಱಕಮಾಯ್ತು ಜವಂಗಳ್ . . . ಬಿಸುತ್ತಿ ರಂತಕ್ಕಿಸಲು ನೆಲಂ ನೆಱೆಯಂದುದು (ಸೌಂದ. IX-i, ೨೪೭-೨೬ ; 1226) ; ಗರಳವನು ಕುಡಿದಕ್ಕಿಸಲು ಬಹುದುರಿಯ ನುಂಗಲು ಬಹುದು . . . ಉತ್ತರಿಸಿದಾರದು ಸೇನೆ ನೆ ಯೆಂ ಬುದನು (ತಿರ ರಾ. ೬-೮೮-೩೫) ; ಪುರ ವನ್ನಿತೆಯರ ಮೈಗಂಪಸಂಂಡಕ್ಕೆಸಲಂಡಿಮಂಗಳ್ಳ ಪಧಿಯ ಇರದಿವ್ವುದೆಂಬಂತೆ ಗಂದಿಗಸರದಿ ಮೊರೆವಳಿಸವಕ ರಾಜಪುದು (ಜಾಗಳ. ೨-೫೭). [ಅಬ್ಬು + -ಇಸ್ಸು]

ಅಬ್ಬು, ಅಕ್ಕು (ಕ್ರಿ.) ಜೀರ್ಣಿಸು ; ಲಯವಾಗು ; ನಿಶ್ಶೇಷವಾಗು : "ಅಬ್ಬು – ಱರ್ಣರ್" (ಕಮಭಾ) ; ವಿದಿತಂ ಲೋಕಕ್ಕೆ ಮುನ್ನಂ ಧಳು ಕುಲದಹನೋರ್ಗ್ಗೆಸುವಿಂ ಕಾಯ್ದು ತಿಜ್ಜಂ ಕುದಿಗೊಂಡಬ್ಬಿತ್ತಾಗ್ದ ಂ ಕುದಿಯುತುಗುಜ್ಜನಿಂ ಕಟ್ಟುಪಟ್ಟಬ್ಬುದು (ಎಳ. X, ಮುಳಬಾ. ೩೮-೧೩ ; ೪೫೦) ; ಭವಲಾಚಿವಿರೋಚನಾಗ್ನಿಶಿಖೆಯಂ ಬೆಂದಬ್ಬಿ ಮತ್ತಂ ಮನೋ ಭವನೆಬ್ಬಿತ್ತೊಡೆ (ಪಂಪಭಾ. ೩-೨೪) ; ಅರಿಗಿಸ ಮಾಡದೊಳಾಹಭುವುರಿ ದಬ್ಬಿಯದ[ಪಾಠಾಂ. ಕೆದ್ದಿ]ನೆಂದೊಡೆ (ಪೌಮಿವ. ೯-೪೮) ; ತುಂದಿಗಬ್ಬದ ನಱುಗಂವು ಪೊಂವುಟುಸೆ ಪೆಂಪೆಸೆದಿರ್ದುದು ಜಂಪಕಕ್ಕಲಂ (ಪ ಕಕ ಗಂ-೫೩). **ಅಕ್ಕ್ಯು** : ಮತ್ತ್ಯ ಸಮುದ್ರನ ಕುದಿದು ಕೆಜ್ಜಯ ತಪ್ಪಲ ನೀರಿಗಾಜದೆ ಸತ್ತತ್ತು ನೀರಳ್ಳದೆ (ಮ ಸು ಗು ಂ. ೪) ; ಅದುದುತ್ಸನ ರ್ಣಾನುರಾಗದ ಖೇದದಿಂ ಕೈ ಕಾಲ್ ಹಗೆಗೆ . . . ಬೀದಿವರಿದುದು ಬಿಂಳ (ಶುಮ್ಮ. ೧೨-೨೫) ; ಜಾರೆ ಚೋರರೆ ಕಜ್ಜ ವಕ್ಕ ತಾ ಸೂರ್ಯನುದುದಲಿ (ಬಜ್ಜಣ. ೧೨-೬). [ದೇ ?. / ತಮಿ. ಅಱು ; ತೆಲು. ಅಱುಗು]

ಅಬ್ಬೆ, ಅಕ್ಕು (ನಾ). ಜೀರ್ಣಿಸಿದ ಸ್ಥಿತಿ ; ಜೀರ್ಣಿಸಿದ ಪ್ರಮಾಣ (ತ). **ಅಕ್ಕು** : ಎಜ್ಜನ ಗಜಸಿಂಗಿ ಬಾಣಸಿದೊಜ್ಜಗೊಳಿ ಮೈಸಿರಿಯ ಬಲು ದಿಜ್ಜಿಸಿಕ್ಕಿನ [ಪಾಠಾಂ. ದಿಜ್ಜಿಸಿಕ್ಕುವ] ಭೂತಪವಮಾನಜನ ಕಿಬ್ಬಿ ದಿಯ ಗುದ್ದಿದಡೆ (ಕುವ್ಯಾವಿ. ೬. ೨-೫೮ ; ೬.೦೩. ೪-೫) [< ಅಬ್ಬು,]

ಅಬ್ಬೆ, ಅಕ್ಕೆ, ಅರ್ಕೆ, ಅಳ್ಳೆ (ನಾ). ಆಳವಿಕೆ ; ರೋದನ ; ವಿಲಾಪ : "ಅಬ್ಬೆ – ರೋದನಂ" (ತಮದ. ಪರಿ. ೧) ; ಅನೆವರ್ದರ ರಿಸುಯಬ್ಬೆಯಂ ಮಜ್ಜುಸಿ ದುಃಖಮಂ ಮಱೆಯಿಸುವೊರ್ (ಪಜ್ಜರ. ೧೧೪-೧೨) ; ತನುಗೆ ಪೊಜೆ ತುಡುಗೆ ನವಲೆಕೆಪನವೆಂ ಮಳಂ ಗೀತಮಬ್ಬೆ ಸ್ತ್ರತ್ಯಂ ಬಗೆಯಲ್ಕೆನಗೆ ದಲುನ್ಮತ್ತ ವಿಳಾಸನಂ (ಆದಿಪು. ೯-೫೫) ; ಆ ಶಿಖ ವಿನಬ್ಬಿಗೆ ತೆಳ್ದನೆ ತಕ್ಕಿತ್ತ ಕಿತಿಯಂ ದಿಕ್ಕಿಟಿಯಂ (ಜಗದಿ. ೩-೧೨). **ಅಕ್ಕೆ,** : ಅಳ್ಳೆಯಂ ಸೂಳ್ಪ ಕೊಕೆಕಂ (ಸಾಮಭ್ಯ. ೨೫೪) ; ಅಯ್ಯಯ್ಯೀ ಹೋ ಹಾಗಳಳ್ಳೆ ನೀ ಬಾಹಾಗಳಳ್ಳೆ ಅಳ್ಳೆಬಾರದಮನ್ನ ಪೂಜಿಸು (ಬಸವ. ೧೩೭) ;

ಬಿರಿವೆದೆ ಬಿಕ್ಕುವಳ್ಕೆ ಕಣ್ಣೊಳಗೊಜತ ಜಲ ಸೆರೆಗೊಡೆದುಬ್ಬಿ ಬಿಗಿದ ಗಂಟಲಿನ ಮುಕ್ಕುಳಿದೆಳ್ತ ಗಳೆಸೆವ ಸತಿಯಲಲು (ಹಡಪ. ೧೨-೧೩); ಯುವತಿಯಕ್ಕೆಯ ಸೈರಿಸದೆ (ಕುವ್ಯಾಳ. ೧೬-೩೧); ಕೊಸಂ ಶ್ರೀಮುಖಿ ಯೆಂಬ ದೇವತೆ ಪಿಡಿದೊಡೆ ... ಹಲವು ಪರಿಯ ಆಕ್ಕೆಯಂದಳುಗುಂ (ಬಾಲಚಿ. ೧೭೯-೯). ಅಕ್ಕೆ (ಕ). ಅಳ್ಳೆ: ತರಳಯ ಕಕ್ಕಸಕ್ಕೆಯಯ್ಯ ಯೆಂದು ನೆನೆವ ತನ್ಪರಿಯಯ ಬೆಜಗಾಗುಕಿಹಳು (ಭರತ. ೯-೬೯).

[ಅಜ್ಜ್ + -ಳೆ]

ಅಟ್ಟಿಸು, ಅಗ್ಗಿಸು, ಅಳ್ಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಲಯವಾಗು ವಂತೆ ಮಾಡು; ಕ್ಷೀಣಿಸು: ಮಿಸುಗುವ ಕಾಂಚನಾಚಲದ ಕಾಂತಿಕಳಾಪಮ ನೆಯ್ದೊಪೆರ್ದರ್ ತನ್ನಿಸಳದ ತೇಜದುಗ್ರತೆಯನಾ ತಪನಂ ತಪನೀಯದೀಪ್ತಿ ಪ್ರಸರಮನಟ್ಟಿಸಲ್ (ಕುಸುವಾ.೪-೪). ೨. ಹೋಗಲೊಡಿಸು; ನೀಗು; ಅಡಗಿಸು; ಕಡೆಗಣಿಸು: ಲರ್ವನಲಟ್ಟಿಸರೊರ್ವನ ಮನ್ಮಂಬಬುಳ್ಕವನೊಳ್ಬಂಗಗಳಂ ನೋಡಿ ಸ್ಮಿರಸದೆ ಪುರುಡಿಪಂತಿರೆ ಪೊರೆವರ್ ... ಅರಸುಗಳ್ (ಪಂಚತಂ. ೫೧-೧೦೫); ಕಾಯಳ್ಗೇಡಮನಟ್ಟಿಸಲ್ (ರೀಲಾವ. ೩-೮೩); ಅದಟಿನೆಳುರ್ಕಿಯಂ ತಿಡಿಸಿ ದಿಂಕಮನಟ್ಟಿಸಿಯೆನ್ನ ಕೋಲ್ಬಲಂ ಸದಿಪರಿವೆಣ್ಣಿನಂ ಬಿಡದೆ ಮಾಡಿ (ಅಬ್ಬಕಾ.೧೯). ಅಗ್ಗಿಸು: ೧. ತಮದೊತ್ತರಂ ತರಣಿಪ್ರಭಾತಳವನಗ್ಗಿಪುದೆ (ಪಂದಮಾ. ೯-೬೧). ೨. ಸುರನಾಥನಾಥನಂ ವಿದ್ಯಾಗಣಯುಷ್ಮಥನಂ ನೋಡಿ ಪುಳಕಿಸೆ ಮಚ್ಚಿನ ಕೈಅಿದು ಮನಗೊಂಡು ನಾಡೆ ಅಗ್ಗಿಸುತ ವೀರಾಳಪಮಂ ಕೈಕೊಂಡು (ನಾಚಿ. ೧೬೬-೧೩) ; ಪರಿಚಯಬಲಬೆಯರನಗ್ಗಿಸುವರ್ (ಜೈವಿಭಾ. ೩೦-೬೪). ಅಳ್ಳಿಸು: ೧. ಅಂತರಿನಂಕಾನನದೊಳಳ್ಳಿಸಿ ಮತ್ತುಳಿ ದೋಡಿದನ್ಯಭೂಳಾಂತರನನ್ವಾನನದೊಳಳ್ಳಿರೆ ಶಾಸಿಸಿ (ಎಳ.XI, ದಾನಸಂ. ೪೨-೨೧ ; ೧೬೭) ; ಏತಾದ್ಭುತಬಜಾರಸಂಘಾತತಮನಳ್ಳಿಸಲೊಡಬರ್ದೆಂ (ವಿಕ್ರಮ. ೫-೨-೨೧). [ಅಜ್ಜು + -ಇಸ್ಸು]

ಅಟ್ಟುಂ, ಅಗ್ಗುಂ, ಅಳ್ಳುಂ, ಅಟುಗು (ಕ್ರಿ). ೧. ಲಯವಾಗು: "ಅಜ್ಜು-ಲಯೀಃ, ಕ್ಷೀಣತ್ವೇ" (ಕವಿಧಾ); ಅರಿಗಿ ಮನೆಯೊಳ್ ಪಾಂಡವರುರದ ದಜ್ಞಾ ದರಕ್ಕ ಟಯೊಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೩-೬); ಖಿಲಕುಸುಮಾಸ್ತ್ರಗರ್ವತಮಮಟ್ಟಿಗೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೧-೨೫); ಹಿಮಾಹಿಮ ಛೇದಮಟ್ಟಿಪೋಯ್ತು (ಕುಸುವಾ.೭-೬); ಳಲುಪಂ ಪುಣ್ಣಮುವಟ್ಟಿದಲ್ಲದೆ ಮಹಾಮೋಹ್ಯಾಳ್ಗರ್ ಮೆಂತು (ವಿಷ್ಣುಪು. ೫-೩-೧೩೧). ೨. ಕುಗ್ಗು; ತಗ್ಗು; ಕುಸಿ: ಪದ ಸಂಘಟ್ಟಿತಪೆಯಂ ಶಿರೋಜ್ವಯುಳುವಲಂ ನುರ್ಗಾರ್ಗಿಸೇನಾಸುಧಾರದಿನುರ್ವಿ ತಳಮಟ್ಟಿಗೆ (ದಶಕು. ೧೦-೬). ೩. ತೊಡರುತ್ತುಗ್ಗುತೆಯಟ್ಟುತಂತು ನಗುತಂ ಪೊಂಗುತ್ತೆ (ಮೃಸಂಮ. ೪-೫೬). ಅಗ್ಗುಂ: ೧. ಅಗ್ಗಿತಾ ಮಾತೇಕೆ ರಣದಲಿ ನುಗ್ಗುನುಗ್ಗಾಗದೆ ಸಹೋದರರೊಡಗ್ಗುಮುಜಿಯದೆ ಮಾಗದುಂ (ಕುವ್ಯಾಭಾ. ೧-೫೪). ಅಳ್ಳುಂ: ೨. ಪೊಂಪೊಂಗೆದೆಲ್ಲಂಗಿದಳ್ಳಿದ ಕಣ್ಣಂಯಂ (ವೀರವಿ. ೧೨-೧೧೧). ಅಟುಗು: ೧. ಅಜುಗಿಪೆಳಂಬುವೆಜಗಿ ಳೆಜ್ಜೆದೆ ತಳ್ತು ಮಟುವಳ್ಳೆಮಾದ ನ್ಯಕರ್ಜ್ಜಗಾ (ಎಳ. VIII, ಸೊರಬ. ೨೨-೯ ; ೪೦೦).

ಅಜ್ಜಿಕಟ್ಟು = ಕುಸಿದುಹೋಗು; ನಾಶವಾಗು: ಅಸಿಶಿತಿನ್ನ ದಾಂತ ಸುರನ್ಸ್ಸಗ ಕಿನ್ನರಿನ್ಸ್ಯಕ್ಷಮೆಯಲ್ಲಿಮಂದಿನ ಮೊನೆಯೊಳ್ ಪಡಲ್ಪಡೆಲ ತಾಳ್ಪವನಂ ಕೃತಕಾಚಲಂಗಳೆಂದಿಸಿತುಮವಟ್ಟುತಟ್ಟಿ (ಪಂಪಭಾ. ೫-೧೦೪). ಅಟ್ಟುಮಟ್ಟು = ನಾಶವಾಗು; ಕ್ಷಯವಹೊಂದು: ಮಹೀ ಭುಜರ್ ಧುರದೊಳಿನ್ನು ದೊಸೆಲಿನಟ್ಟುಮಟ್ಟಿದಂತಾದರ್ (ಪಂಪಭಾ. ೧೩-೪೯).

[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಅಟುಕ್ಕು = ಕೆಟ್ಟುಹೋಗು, ಗಾಯಗೊಳ್ಳು, ರೂಪುಗೆಡು; ಮಲ. ಅಟುಕ್ಕು]

ಅಟ್ಟಿ 'ಅಡುಗೆ' ನೋ.

ಅಟ್ಟಿ$_1$, **ಅತ್ತಿ**$_2$, **ಅರ್ತಿ**$_1$, **ಅಲ್ತಿ** (ನಾ). ೧. ಪ್ರೀತಿ; ಆಸಕ್ತಿ: "ಅಟ್ಟಿಯೆಂದು ಪ್ರೀತಿಃ ಅರ್ತಿಸ್ಸಿರ್ ಕ್ಲೃ]ಯೆಂದು ಪೇಟ ಳಾಗದು" (ಕವಡ. ನ. ೩೩ ಪ್ರಯೋ); ಪಸ್ಸರ್ತ್ತರ್ ಕೆಯ್ಮಂ... ತನ್ನಟ್ಟಾಯೆಕೊಟ್ಟು ಕೆಜಿಗೆಯಕಾಂ ಪಡೆದರ್ (ಇಲ. XIX, ೨೨೩-೬ ; 929); ಈವಟ್ಟಿಯದಾಗಳುಂ ನಿನಗೆ ದಲ್ (ಪಂಪಭಾ.೫-೨೦); ಕರತಳಂಗಳಿಗೆನಟ್ಟಿಯೆ ಳೆತ್ತಿ (ಅಪಪು. ೪-೧೩). ೨. ಹೆರ್ಪ; ಸಂತೋಷ: ತ್ರಿದಶಸುರರಲೋಕವಾಸಾನ್ವಿತಮಂ ಪೆಜುಗುಂ ಮನುಷ್ಯ ಮನುಜಂ ನಿನ್ನಾ ಪದಚರಣಯುಗದ್ವಯಂ ಮುದದಿಟ್ಟುಯೆ ಬಗೆದು ನೆನೆವನಸುದಿನ ಮಂದುಂ (ಶಪಾ. ೧-೪೪); ಅಚ್ಚುಱಂದಮುದಿರ್ನೊಳ್ ತಾಜಟ್ಟುಯಂ ತೊಯ್ದು... ಪಡೆದಂ (ಪಂಪಭಾ ೪-೭೫); ಆ ಸಾಹಸಕೀಗೆ ಪಿರಿದು ಮಟ್ಟಿಯುಪಗೆಗುಂ (ನೇಮಿನಾ. ೧೦-೬೧). ಅತ್ತಿಂ: ೨. ರಾಯರತಿ ಬಗಿಮೊಲಂಗೊಸಗು ತಂದತ್ತಿಯಂ ದೀವದ ರಾಯರ್ ಮಾಡಿ ಕಾಂತಾ ಗೃಹಮೊಳಿರಿಸಿದಂ ವಿಶ್ವಮಾದಿತ್ಯದೇವಂ (ಮೈಅರಿ. ೧೯೨, ೬೫-೧೯ ; 1081). ಅತಿರ್: ೧. ನಡೆಯುಲ್ಲದ ಕರ್ತೆ ಮನಕ್ಕೆಡಂಬಡಂಮಾಟ್ಟು ಮತಿಗಯಂ ಮಾಡುಗುಮೇ (ಅಜಿಪು. ೬-೭೬). ೨. ಒಲ್ಲು ಮಾಡು ಮುಸಿಸಂದೋಡಕ್ಕೆ ನೀನರ್ತಿಯಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೪-೨೬೦); ನಿನ್ನ ಶ್ಯಂಗಾರ ಅವರ ಕೆಜ್ಜೆನ ಅರ್ತಿ (ಮಾಸು ಭೃ. ೨೯). ೩. ಇಷ್ಟೆ: ಈ ವಿಶಂತಸಮಯ ದೊಳ್ ತಮ್ಮೊಡನೆ ನಮಿಬಾಂಗೆಯ್ಯರ್ತಿ ಯಾದುದು (ಚಾವುಂಪು. ೫೦); ಕೆನೆಮೊಸರ್ ನಿನಗರ್ತಿ ದಮ್ಮಯ್ಯ ಕೊಳ್ಳಯ್ಯ (ಬಸರ. ೬-೧೩೫); ಧೂಪದೀಪ ಪ್ರಸೂನೇಮ್ಯಂಗಳಂ ಪೂಜಿಸಿ ದಳರ್ತಿಯಂ (ಕುವ್ಯಾಳ. ೩೦-೩೦). ೪. ಸೊಗಸು; ಶೀವಿ: ವರಲಕ್ಷ್ಮಿಗೆ ವಿಲಾಸದ ಬೆಲ್ಲಿಕೆಯಿಂದಲರಮನೆ ಮೆಱೆವುದರ್ತಿಯಂಲಿ (ಅಂಪಪ. ೩-೬೯). ಅರ್ತಿ: ೧. ರಾಮೇಶ್ವರದೇಸರ ದೇಗುಲಮನಕ್ಕರ್ತಿರ್ಪಿಂಗಳಂ ಮಾಡಿ ಸಿದಂ (ಕೊಲ್ಹಾಶಾ. ೩-೨೦ ; 1079) ; ಹಳೆಯತ್ತನಿರಾಗೆಱಂ ಪರಕ್ಕೆಸ ಹುದಾರ್ತಿಕುಸುರ್ವರ್ತಿ ನಿನಗಾಯ್ತೇ (ಭ�ಾಗ. ೪-೫-೪೩). ಅಲ್ತಿ: ೧. ದೇವ ಸಂಗಯ್ಯ ನಲಿಸಿನ್ನ ಮನದಲ್ತಯಂ (ಬಸರ. ೫-೧೫೩) ; ನಿಳಾನಿಯ ರಕ್ಕ್ಷಿಯಿಂದಾ ಕುಮಾರನನು ಮಚ್ಚುನಂ ಮಾಡಿಸಿ (ಸೊಂದಪು. ೪-೨೧). ೨. ಈ ನೆಗದ ತಪ್ಪಲೊಳಗತುಳಸುರತರುವನಮೇ ನಿನ್ನ ಮನಕ್ಕೆಲ್ಲ ಯಪ್ಪಂತೆ ಗೈದನಲ್ತಿ (ಚಿಬಸ. ೪೫-೪).

[ಅಳ್ + -ತಿ. / ಮಲ. ಅಲ್ತು; ತುಳು. ಅಳ್ತಮೆ; ತೆಲು. ಆಳ್ತರಿ]

ಅಟ್ಟಿಕಾಡಿ (ನಾ). ಪ್ರೀತಿಯುಳ್ಳವಳು; ಪ್ರಿಯೆ: ತಾವೆ ತಮಗೇ ನೆರೆವಪ್ಪರೊ ಚಿತ್ತಜಂಗೆ ಬಾಜಿಸ್ಪಿದಲೆಪಿಪಟ್ಟಿಕಾಡಿಯರಂಕಿಸಲ್ಕೆ ನ್ಪಪಾಲ ಮನೋಜಪಿಂಠಂತು ನೋಡಿದ ಕಡೆಗಣ್ಣಿಕಾಂತಿಬಿಕಾಸುಮಶರ್ಪರ ಮೋಹ ಪಾಶದೊಳ್ (ಅಪಂಪ. ೨-೪). [ಅಟ್ಟಿಕಾಱ + -ತಿ]

ಅಟ್ಟಿತಕಾಱು, ಅರ್ತಿಕಾಱು, ಅತಿಗಾಱು, ಅರ್ಥಿಕಾಱು, ಅಲ್ಲಿಕಾಱು (ನಾ). ೧. ಪ್ರೀತಿಸುವವನು: ಮನೆಗೆಲ್ಲಂ ಪಗೆಯಾದೆಂ ... ನಿನ್ನ ಕತಿಂ ಕೇಲ್ದುಕಾಱುರಿಗೆ ಕೂರ್ತಿನಗಿಲ್ಲಂ ಬಿರಿದಕ್ಕುಮೆಂಬು ಸುರಿಳ್ ಭೋಗಿಂಯು ಬಾಷ್ಪಾಂಬುವಂ (ರೀಲಾವ. ೩-೬೧). **ಅರ್ತಿಕಾಱ**: ೨. ಆಸೆಗಾರ; ಬಯಕೆಯುಳ್ಳವನು: ಇಂತೀ ಅರ್ತಿಕಾಱರಿಗೆ ಸಿಕ್ಕುವನೆ ಜಿಜನಸ್ತು (ನೇಮಿನಾ. ೧೪-೫೩); ಒಂದು ತಗರನು ಕಟ್ಟುಕೊಂಡು ಮುಕುಂದನಪ್ಪನ ಕಂಡೆಜಿ ಜೀಯೆಂಬು ತಗರನು ಬಿಡಿಸಿ ನೀವಿದರ್ತಿಕಾ ಱಾಜರಲೆ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೧೪-೬೯) ; ನೆರೆದುದಾಗಗರಿಯೊಳುಳ್ಕರ್ತಿಕಾ[ಪಾಠಾಂ. ೪ ಕೃ] ಱಾಜರ ನೆರವಿಯು ಬಿಂಡಾಟವಿಡೆಗೆ (ಅಂರಾಶಾ. ೩೧-೩೪). **ಅರ್ಥಿಕಾಱ**: ೨. ಏಸುಸುಖದೊಡರ್ಥಿಕಾಱರಂ ನೀಚಪಮಂ ತಾನೆಱಿಯನು (ಬಸರ. ೪-೧೦೬); ಮಿಂದುದುಂಡಿಗಳರ್ಥಿಕಾಱರು ಗಂದಿಗರು ಗರ್ವಿತರು ರಣಮದ್ದಂಡರು (ತೀರಾರಾ. ೫-೫-೧೪).

ಅತಿಗಾಮಿ: 'ಅತಿಗಾಅಿಕೆ' ಪರಾ. **ಅಳ್ತಿಕಾಱಿ** : ೧. ಅಳ್ತಕಾಲಂ ಲೆಕ್ಕಿಸುವನೇ ದೋಷವೆಂಬುವೊಳ್ಳಕ್ಕರಲ್ಲದೆ ಬಸವನಂ ಕೀರ್ತಿಸುವಡೆನ್ನಳವೆ (ಬಸವ. ೧೦೩೪) ; ಮೇಳವದರು ಮನ್ನೆಯರು ಮೇಲಾಳು ಕಾಲಾಳಳ್ತ ಕಾಲರೆಯ್ತಂದು ಳಳುತನದ ಬಲು ಮಚ್ಚರದಿಂದಾಟಕಾಳಾಗಿ ನಿಂದರಕ್ಕಿತ್ತ (ಕುರುಸಾಂ. ೩೧–೬೧). [ಅಜ್ಞ + -ಕಾಱಿ]

ಅಟ್ಟಿಗ, ಅತಿಗ (ನಾ). ೧. ಪ್ರೀತಿಯುಳ್ಳವನು ; ಬಯಸುವವನು. ೨. ಆಸಕ್ತ : ಶೌರ್ಯಾಲಂಬಂ ರಾಮಂ ರಣಕ್ಕೆಟ್ಟಿಗನೆನೆ ಬೆಸಸಂ ತಂದೆಯಂ ಬೇರಿಕೊಂಡಂ (ಪಂಪಾಮಾ. ೪–೫೦) ; ದಯಾಪರನಪ್ಪ ದೊಳ್ಳಿಸಭ್ಯಸದೊಳಿಪುರದೊಳ್ಳಸದೊಳಲ್ಲಗಸಪ್ಪುದು (ಜೀವಸಂ. ೫೧–೩೬). **ಆತಿಗೆ** : ೧. ಮನುಮುನಿಮಾರ್ಗನೇಮ ಜಿನಪೂಜೆಯೊಳಾತಿಗನೆಂಬು ದಾನಿಯುದು . . . ಬಚ್ಚೆಸುಗುಂ . . . ರಾಜನಂ (ಎಇ. XVI, ೬೧–೬೪ ; 1081) ; ಶೃಂಗಾರಳತಿಗನಪ್ಪ ಬಡವನಂತೆ ಚಿಂತಿಸಿ ಕೆಡದೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೪–೧೯) ; ಅರುಹನಾಗವುದೊಳತಿಗನಾತ್ಮಕಲೆ ಭೋಳು ಸರಸನಾರಿಗಲೇಳು ನ್ಯಪತಿ (ಭರತ. ೨–೧೩). [ಅಟ್ಟ + -ಗ]

ಅಟ್ಟಿಗುಂದು, ಅತಿಗುಂದು (ಕ್ರಿ). ಆಸಕ್ತಿಗುಂದು : ಪಂಕೇರುಹ ರಾಜ ಕಂದೆ ಪೊಣರ್ವಕ್ಕಿಯ ಕಣ್ಮೊಣ[ರ್ಬು]ಗುಂದೆ . . . ಕಕ್ಕೆಸೆದು ದುಜ್ಜಲದಿಕ್ಕೈಕರಂ ಸುಧಾಕರಂ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೪೨–೩೫). **ಅತಿಗುಂದು**: ೨. ಶ್ರದ್ಧೆಗೆಡು ; ಉತ್ಸಾಹಕುಗ್ಗು ; ಪ್ರೀತಿ ಕಡಮೆಯಾಗು : ತಪದೊಳತಿಗುಂದದಿರಿಪಿನುಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೫–೧೫೪). [ಅಟ್ಟು+ಕುಂದು]

ಅಟ್ಟಿಗೆ, ಅತ್ತಿಗೆ (ನಾ). ೧. ಪ್ರೀತಿಯುಳ್ಳವಳು : ಗುರುಜನರಲ್ಲಿ ಮಾಡಿರಿಕಳ್ತಿಯನರ್ಚಿಸು ದೇವರಂ ಮುರಾಶ್ವರಪರಿಚರ್ಕ್ಕಿಯೊಳ್ ಪಿರಿದುಮಟ್ಟುಗೆ[ವಾಕಾ. ಮಾದೃತೆ, ಮರ್ತಿತೆ]ಯಾಗು (ಕಾಡಂಪು. ೩೮೮) ; ಜಿನಧರ್ಮಾಶಿಯುಮುಮಂ ಜಿನದತ್ತಾದೇವಿ ಕೇಳಲುಂಪ್ಪಿಗೆ ಯಾದರ್ (ಅರ್ಧಣಿ. ೨–೨೬). **ಅತ್ತಿಗೆ**: ೨. ಪ್ರೀತಿಪಾತ್ರಳು ; ನಲ್ಲೆ : ಪುರುಷನ್ಪತಿಯಾಗಳಲ್ಪೆಯೆಂದತ್ತಿಗೆಯಂ ಮಾತನೆನಗೇನೆಲಲಕ್ಕುಮೊ ಪಂಕಜಾನನೇ (ಪಂಪಭಾ. ೧–೭೫). [ಅಟ್ಟು + -ಗೆ]

ಅಟ್ಟಿವಡು, ಅತಿಬಡು, ಅತಿವಡು, ಅರ್ಥಿಬಡು ; ಅರ್ಥಿವಡು, ಅಳ್ತವಡು (ಕ್ರಿ). ೧. ಪ್ರೀತಿಸು ; ಆಸೆಪಡು ; ಬಯಸು : ಮುಕ್ತಾಫಲಂಗಳುಮಟ್ಟುವಟ್ಟು ನೋಡುತ್ತುಂ (ಅವಿಪ. ೧೩–೩೦ ವ) ; ಅಡಜ ಬೆಲ್ವಂ ಕಂಡಾಳಿಯಟ್ಟುವಟ್ಟುದನಱಿದು (ಜಾವೂಂಧ. ೫೫–೨೨). ೨. ಸಂತೋಷಿಸು : ತನ್ನೊಳಿರ್ಪ ನಿತ್ಯಮುಕ್ತರ ನೆಲೆವಾಜ್ತಿಯೊಳಟ್ಟು ವಡುತ್ತುಂ (ಅಕಂ. ೧–೫೪). **ಅತಿಬಡು** : ೧. ಧೀರ ಜೋರರಬಿಬಾದಿ ಕಥೆಗಳು ಸಾರಕಥೆಗಳ ಪೇಳ್ದ ಕವಿಯಭಿಧೀರುವೇಯದನರ್ತಿಬಡುವರ ಬಗೆಗೆ ಬೆಜಗಾದೆ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೧೧–೩೬). **ಅತಿವಡು** : ೧. ಎಳಲತೆಯನೆ ಬಿದಿ ಲೋಕಮನಳಿಪಸಲೆಂದರ್ತಿವಟ್ಟು ವ ನಿತಾರೂಪಂ ಗಳಿಯಿಸಿದ ನೆಂದೆಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೩–೪೦) ; ಅತ್ಯತ್ತ್ವನ ಮುಟ್ಟು ಬರೆದಿದ್ದ ಲಿಸಿಗಳನಾತ್ಮತೊಳತಿವಟ್ಟಿರಿಸು (ಭರತ. ೩೩–೩೬). **ಅರ್ಥಿಬಡು** : ೧. ವನಜಾಕ್ಷನು ಬಂದನಾದೊಡೆ ತನ್ನಿಜನನು ತಾನೆತ್ತಿ ತಂದಾತಂಗರ್ತಿ ಪೊಡಮದಿಸುವನೆನಿಸುತ ಪೊದಲರ್ಥಿಬಡುತಿಹೆನು (ತಿಮ್ಮಕ. ೪–೪–೫೦). **ಅರ್ತಿವಡು** : ೧. ಪುರಿಕ್ಕಿಯನರ್ಥಿವಟ್ಟು ನೋಡಿ ಮೆಚ್ಚುತುಂ ಬಂದು (ಅವಿಪ. ೧೪–೪೩ ವ). **ಅತ್ತವಡು** : ೧. ಜನಮೊಲ್ಲಾಲಿಯಟ್ಟುವಟ್ಟು (ಹಜ್ಜಮಾ. ೧–೧೯). ೨. ಎಚ್ಚೆಸೆಯ ಮೆಟ್ಟದುದು ಸಕಲ ವಾದ್ಯಂಗಳ ನಿನದಮಲ್ತುವಟ್ಟರ್ಥಪ್ಪರಿಯರು (ಚಿಬಪು. ೬–೫೨). [ಅಟ್ಟು + ಪಡು,]

ಅಟ್ಟುವರ್ (ಕ್ರಿ). ಪ್ರಿಯವಾದ ಸಂದೇಶ ಬರು : ನಲ್ಲರ ದೆಸೆಯಿಂದ ಮಟ್ಟು [ಪಾಠಾಂ. ರ್ಥಿ] ವರೆ ಕೋಗಿಲೆಯೆಳ್ಕಲರ್ಕ್ಕೆ . . . ಬಂಧೊದ ನೋಲ್ಲೆದೆಯಾಱುವರ್ (ಪಂಪಭಾ. ೪–೧೦೧). [ಅಟ್ಟು + ಬರ್]

ಅಟ್ಟಿತ್ತಿಕೆಱೆ (ನಾ). ಒಂದು ಕೆರೆಯ ಹೆಸರು : ಶ್ರೀದೇವಕಟ್ಟೆ ಮಹಾದೇವಗೆರೆ ಬಿಟ್ಟ ಪೂಂಬೊಲಂ . . . ನರ್ಮಾಣಮುಟ್ಟಿತ್ತಿಕೆಱಯ ತೆಂಕಣಕಡೆಯಲ್ (ಎಕ. IV, ಹಗ್ಗ.ಡ. ೧೪೮–೨೨ ; 1087). [ಅಟ್ಟಿ೧೦ + ಕೆಱೆ]

ಅಟ್ಟು, ಅಜ್ಜು, ಅಡ್ಡು, ಅರ್ದು (ಕ್ರಿ). ೧. ಮುಳುಗಿಸು; ನೆನೆಯಿಸು : "ಅಜ್ಜು– ಜಲಾನಮಗ್ನೇ" (ಕವಿಗ) ; ಗಂಗಾದೇವಿಯ ಮಡುವಿನೊಳಜ್ಜು ದಂತಿಸರದೆ ತಮ್ಮ ಕುಲಮವಧಿಗಜ್ಜುವವೋಲ್ (ಪಂಪಭಾ. ೨–೬೨) ; ನೂತ್ನಪ್ರವಾಳಲತಾಸಾರದೊಳಲ್ದಂತೆಸೆದುದಾ ಬಿಂಬಾಧರಂ ಕೆನ್ನೆಯಾ (ದ ಶ ಕು. ೧೨–೧೧೧). **ಅಜ್ಜು**[1] : ೧. ಆಳಾಕವಿಂ ಅಳ್ಳಸಾಲೆಯು ಸೂರ್ಯಂದಿಂಬನಂ ಚಿನ್ನದ ಗಟ್ಟಿಯಂ ಸಂಜೆಕೆ ಒಪ್ಪಿಸುವ ಬೆಂಕಿಯೊಳ್ ಕಾಸಿ ಸಮುದ್ರದ ನೀರಿನೊಳ್ ಅಜ್ಜಲು (ಸೌಗಂಧಿ. ೧೪೬–೧೦). **ಅದ್ದು** : ೧. ನೀರೆಯುನ್ಕೆಕ್ಕುಯೊಳ್ದು ಪಾದದಂ ತಲೆವರಂ ಸುತ್ತಿ ಕಿಚ್ಚಂ ತಗುಳ್ಳುವುದುಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೪–೧೯) ; ಕಪಿಲಸಿದ್ಧ ಮಲ್ಲಿನಾಥಯ್ಯ ಹಾಲಲದ್ದು ನೀರಲದ್ದು ನೀನೆ ಗತಿಮತಿ (ಸಿದ್ಧವ. ೩೫–೧೯೬) ; ನೀರಿನು ಬಿಟ್ಟಿರಲ್ದುದೆ ಮತ್ಸ್ಯಾವತಾರ ನೀನೆಂದುಂ ನೀರ್ಜಾಯರು ರಾಗಾಜಸುತಿಪ್ಪ ಕುಂಕುಮ ಜಲದೊಳು ನಾರಾಯಣನನದ್ದಿದರು (ಮೋಹತ. ೧೪–೫೪). ೨. ಕೆಡಿಸು; ಹಾಳುಮಾಡು: ಅಸುರರಿಂಪುವಿನ ಮಾತ ನೀ ಮನ್ನಿಸದೆ ಕೌರವ ಕುಲವನದ್ದಿದೆ ನುಸಿಗಳೆವದರು ಮುಂಪುರು ಪಾರ್ಥನೇನನುಮಂತು ನರು (ಆ ವ್ಯಾ ಭೀ. ೧–೧೩). **ಅರ್ದು** : ೧. ಕುಂಕುಮದೊಳಾದಿರದ ಬಾಗಿಗಳನ್ನವಾಗಿ (ಅದಿಪು ೧೨–೨೫) ; ದುಕ್ಖರಿತಂಗಾನತೆಯಾಗಿ ನಮ್ಮ ಕುಲಮಂ ನೀರಂ ನೀರೆಯೊಳತರ್ದುವೋ (ಸುಳುನಾ. ೬–೪೭).

ಅಟ್ಟುದಂ = ೧. ಸೊಪ್ಪಾವನೆವನು. ೨. ಕೆಟ್ಟುಹೋದವನು ; ಸತ್ತುಹೋದವನು:"ಅಜ್ಜಿದನೆಂದು ಸತ್ತನುಂ ಸೊಪ್ಪಾದನುಮಳ್ಕುಂ" (ಕವಡ. ಪ. ೩೩ ವೃತ್ತ) ; "ಅಜ್ಜುದಂ ಕೆಟ್ಟುನೊಂದು" (ಕರ್ನಾಲ. ೭೬). [ಅಜ್ಜು+-ದು. / ತಮಿ. ಮಲ. ಅಟುತ್ತು ; ತುಳು. ಅರ್ದು=ತೊಳೆ, ಬೆಲುವನುಮಾಡು ; ತೆಲು. ಅದ್ದು]

ಅಟ್ಟುಣ್ಣಿ, 'ಅಣ್ಣಾಜ್ಞಿ,' ನೋ.

ಅಟ್ಟುತ್ತ 'ಅಳ್ಳ,' ನೋ.

ಅಟ್ಟುವ[1], ಅರ್ವ್[1], ಅಳ್ಳು (ಕ್ರಿ). ೧. ಸುಡು ; ದಹಿಸು : ಪಾವಕನಟ್ಟು ಪಾಂಡವವನುಂಡಪನರ್ಜುನನೊಡಿದಪ್ಪಂ (ಪಂಪಭಾ. ೫–೬೪) ; ಸಲಿಯ ಮೇಲೆ ಸೂರ್ಯಂಕುಂಗಳಟ್ಟುತ್ತುಮಿರೆ ನಿಯಮ ನಿಶ್ಚಲತ್ವಂ ಬೆಸಗಗೆಯೊಳಂ ಕಳ್ಗನೆಲೆ ನಿಂದಂ (ಅಜಿಪು. ೧೨–೪) ; ಬಡವಾನಳಗಟ್ಟಿ ಕಾಯ್ವುದೋ (ಜಸ್ತಿ. ಸು. ೨–೧೧). ೨. ವ್ಯಾಪಿಸು ; ಹರಡು : "ಅಜ್ಜು —ದಹನಾತಿಶ್ರಮಣೀಃ (ಮಿತಿವಿಗಾ ಉಲಿಯು)" (ಕವಗಾ) ; ಆಗಳಾಗಿಡೆ ಪಸಿವಜ್ಜು ನೀಳ್ದು ಪೊಗೆಯುಂ ಕಿಡಿಯುಂ ಬಿಸುಸುಯ್ದು ಗಾಳಿಯೊಳ್ ತೊಡರ್ದೊಡರ್ದನುಜ್ಜೆ (ಅದಿಪು. ೨–೪೦) ; ಕಲಿವ ಕರಾಳಂ ಪಸಿಪರಂ ಗಳಜ್ಜು ತೆರೆಳ್ದು ತ್ತೂಳ್ದ ಮಾರ್ಕಡಿಯ ಪಳಂಚಿ ಪಾಯ್ದೊರೆಸೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨–೧೯೦). **ಅರ್ವ್** : 'ಅರ್ವಿಸು' ಪರಾ. **ಅಳ್ತು** : ೧. ಇನ್ನೆತ್ತಲ್ ಪರಿಯತ್ತು ಸುಟ್ಟೂಡದಿರಲ್ತಂದಳ್ತಕೃತಾಗ್ನಿ ಗಡ ತೂಂ ಕಿದಂ ಜನನ ಬಾಯೊಳ್ (ಎಇ. XVI, ೬೫೮–೬೯ ; 1081) ; ಏನಳ್ತತೋ ಸೇವ್ಯಜಬಳನನಮಂ ವಿರಲಬಲ್ಲಾಳ್ ಕೋಪೋದ್ಭವ್ಯರದಾಗ್ನಿ ಗ್ರಾನಳಂ (ಎಳ. VI, ತರೀಕೆ. ೪೨–೩೬ ; 1205).

[ಅಜ್ಞ್ + -ವು ? . / ತಮಿ. ಅಟಲ್ ; ಮಲ. ಅಟಲು ; ತುಳು. ಅರ್ವ್ ; ತೆಲು. ಅಡುಗು]

ಅಟ್ಟುವ (ನಾ). ಬಯಲು ; ಕಾಡು (?) : ಬೆಟ್ಟದ ಕೆಬಗಣ ಪೇರಟ್ಟುನ ತೆಂಕಣ (ಎಇ. X, ೭೬–೫೭ ; 892).

[?. / ತಮಿ. ಅಟವಂ = ಹರಹು, ಕಾಡು]

ಆ$_1$ (ನಾ). ಕನ್ನಡ ವರ್ಣಮಾಲೆಯ ಎರಡನೆಯ ವರ್ಣ; ಅಕಾರ: ಅಆ . . . ಒ ಓ—ಎಂದೀ ಪರಿಪಾಲ್ಯುಂ ಸ್ವರಂಗಳ್(ಕವಿದ. ೬ ಪ್ರಯೋ).

ಆ$_2$ 'ಅದು' ನೋ.

ಆ$_3$ 'ಆರ್ನ್' ನೋ.

-ಆ$_4$ '-ಅ' ನೋ.

ಆ$_5$ (ಅ). ಆಶ್ಚರ್ಯ, ಪೂರ್ವಸ್ಮರಣೆ, ಪ್ರಸಿದ್ಧಿ, ಸಂತೋಷ, ಗಡಾರ್ಥ ಇತ್ಯಾದಿ ಅರ್ಥಗಳನ್ನು ವ್ಯಕ್ತಪಡಿಸುವ ಅವ್ಯಯ: (i) ಆಶ್ಚರ್ಯಕ್ಕೆ: ನಿನ್ನಯ ಪರಿಯನಱಿದೆನಲಾಯೆನುತ (ಬಸವ. ೫೯–೧೩); ಬಲ್ಲಿಡಕುಗರ್ತಿ ಕಣಾ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೧೬–೩೬). (ii) ಪೂರ್ವಸ್ಮರಣೆಗೆ: ತತ್ತಿಮಿಂಗಳನುಮನಾ ತಿಮಿಂಗಿಳಗಿಳಂಗಳ್ ಮಿಂಗಿದುವೊಂದು ತಾಣದೊಳ್ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೭೬ ಕೂಪ್ರಶ್ನ); ಆ ಪ್ರಸ್ತಾವದೊಳ್ (ಅರಿವ. ೨–೪೦ ಪ); ಇದು ಲಾಕ್ಷಾಗೇಹದಾಕಕ್ಕೆದು ವಿಷಮ ವಿಷಾನ್ನಕ್ಕೆದಾನಾಡ ಜೂದಿಂದಿಗೆ (ಗದಾಯು. ೮–೧೯); ಜಗತ್ಪ್ರಖ್ಯಾತ ಮಾಡಿ ಆ ಜಗದಲ್ಲಿ ಜೀವರೊಪಿಂದ ಬಳಿಸಂದನೆಂದು ಹೇಳುವ ಪ್ರತಿಯಂತಿರಲಿ (ಅಪಪ. ೧೦). (iii) ಪ್ರಸಿದ್ಧಿಗೆ: ಕಾವೇರಿಯಿಂದಮಾ ಗೋದಾವರಿವರೆಮಾರ್ಪ ನಾಡದಾ ಕನ್ನಡದೊಳ್ (ಕವಿರಾ. ೧–೬೩); ಆ ಮೈಸೂರನು ಬಳಸಿದುದ್ಯಾನವ (ಕಂಪರಾ. ೩–೬೯). (iv) ಸಂತೋಷಕ್ಕೆ: ಆಯೆನುತ ಬೊಬ್ಬಿರಿದು ವಿಪ್ರಕಾಯ ಕುಡಿದುದು (ಕುವ್ಯಾಲ. ೧೫–೩೦). (v) ಗಡಾರ್ಥಕ್ಕೆ: ಪಾಲಾ ಅಮರ್ದರ್ ಇಭಮು ಗಡಾ; ಇಂ ಇಮ್ಮುಡಿಯಾ ಎರಟ್ಟುದುರೆಯಾ ಇರ್ಪುಗೆರಟ್ಟಿಕ್ಕಿದುವಾ (ಕವಿದ. ೫೭ ಪ್ರಯೋ).

-ಆ$_6$ '-ಅ' ನೋ.

-ಆ$_7$ '-ಅ' ನೋ.

ಆ$_8$ (ಅ). ಅದೋ ಅಗೋ ಎಂಬ ಅರ್ಥಗಳಲ್ಲಿ ಬರುವ ನಿರ್ದೇಶಕವಾದ ಆವ್ಯಯ: ಪಿಡಿದಪ್ಪನಿಗಳಾ ಪಿಡಿಯಲಿಲ್ಯಿದನಾ ಪಿಡಿದಪ್ಪನೀಗಳಾ ಪಿಡಿದನೆ ಕೆನ್ನರಿದ್ದಯಮನೆಂಬಿಗಗಂ ಬಜಿಸಂದುದು (ಕಾಪಂಪು. ೬೨೦); ಭಯದಿಂದೀ ಬಂದನಾ ಬಂದನೆಂದುಬ್ಬಿ (ಎಳ. VI, ಕರೂರು. ೧೬–೩೦; 1171); ಆ ತೋಪುದಾ ತೋಪುದೆ ಬಾನೊಳ್ ಧ್ವಜಪಟಂ (ಕಮದ. ೧೯೫ ಪ್ರಯೋ).

ಆ$_9$ 'ಆರ್ನ್' ನೋ.

ಆಂಕರ, ಹಂಕಾರ, ಹಾಂಕಾರ (ನಾ). ಅಹಂಕಾರ; ಗರ್ವ: ನಾಂ ಧನಾಢ್ಯನೆಂಬೆಳ್ಳಿದನೆಂಬಾಂಕರಮಂ ತಾಳ್ದಿರಂ (ಪರಮಾ. ೫–೧೪). **ಹಂಕಾರ**: ಹಮ್ಮು ಹಂಕಾರ ಎಲ್ಲ ಬಲವಾಗಿ ಬೇರೂರಿರುವ ಹೆಜ್ಜೆ (ತೆಂಗೂರಿ. ೧೯೩); ಹಂಕಾರಕ್ಕೆ ಉದಾಸೀನವೇ ಮದ್ದು (ಗಾದೆ). **ಹಾಂಕಾರ**: ಪ್ರತಿಯಿಂ ಹಾಂಕಾರಶಿಖಿಯನು ಆತಗೆಯು ಹಾಕಿದಳು (ಜ್ಞಾನಸಿಂ. ೨೪–೧೩); ನಾವು ನಾಲ್ವುದಿನ ಪಟ್ಟಾಗಿ ಮಲಗಿದರೆ ಗಂಡಸರ ಹಾಂಕಾರ ಮುರಿಯುತ್ತೆ (ತ್ರಿಣೇಳ. ೧೬೦).

[< ಸಂ. ಅಹಂಕಾರ]

ಅಂಕರು (ನಾ). ಅತಿಯಾಸೆ; ದುರಾಸೆ: ಜನಗಳು ಬಾಯಲ್ಲಿ ದುಡ್ಡಿನ ಅಂಕರು ಇಟ್ಟು ಎನ್ನುತ್ತಿದ್ದಾರೆ (ಜಾಕುರಾ. ೨೬). [< ಅಟ್ಟಅಲು ?]

ಅಂಕಿಜ (ನಾ). ಒಂದು ಲಾಂಛನ; ಅಂಕುಶ (?): ಅಸ್ಮಜಸುಲದಿ ಕಂಬುಕಂಟಿ ಉಲಿಕಾಸನ ಶಿತ್ರಾ ನಂದಿಕೋಲು ಸಂಗಮೇಶ್ವರನ ನುಡಿಗೆ (ಎಳ. XVI, ಗುಬ್ಬಿ. ೭೪–೨೦ ; 1672). [?]

ಆಂಕೆ, ಅಕ್ಕೆ (ನಾ). ೧. ಎದುರಿಸುವಿಕೆ; ಪ್ರತಿಭಟನೆ; ಅಡ್ಡಲಾಗಿ ನಿಲ್ಲುವುದು; ಅಡ್ಡಿ, ತಡೆ: ಮಂಬ್ಲಿ ಮಂಯ್ಯಾಂಕೆಯಮಂಬ್ಲಿಕಂಬೆಯಸು (ಕವಿಶ. I, ೬೫೫ ಮುತಾಪೇ); ಆಂಕೆಯ ಗಂಡನಾವನುಮದಿರ ನಡೆತಂದನೆ (ಪುಷ್ಪರು. ೯–೩೦). ೨. ಊರೆ; ಆಸರೆ; ಒತ್ತಾಸೆ: ಜೋಳನ ನೆತ್ತಿಯೊಳ್ಮಜಾದ ಕೂರಸಿಯಾಯಗನಾಂಕೆಯಾಗೆ (ಕಾ. IV, ೧–೨೦ ; 1204); ನೂಂಕುವವುಂಕುವ . . . ಕಿಲ್ಲಜಿಗಳಾಂಕೆಯೆನಲ್ ಧರದಿ ಲೌಡಿಕಾರ್ಜ ಪೊಯ್ದರ್ (ಮಹಾಪೇ. ೧೨–೬೮); ಇಜಿವಾಳ್ಗ ಳಾಂಕೆಯೊಳ್ ಗಡಣಿಸಿ ಕಾದುರಿರ್ದುದು ಮಹೇಂದ್ರಸಾಕಿನಿ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೪೭೬); ಹೊಗಲೆ ಸಮರಕೆ ಸ್ವಾಮಿದ್ರೋಹರು ತೆಗೆಸುಬೇಡೀ ಲೆನ್ನ ಲಾಂಕೆಗೆ (ಪಾಶಾ. ನಾಗಕೆಗೆ, ಲೈದನೆ] (ಕುವ್ಯಾಕ. ೬–೨೬ ; ಸಾಳ್ವಳಾ. ೧೨–೬೯ ; ಪಾಗಳು. ೧೨–೭೩; ಕುರಾಸಾಂ. ೧–೬ ; ರಾಜಪೇ. ೬–೯೨ ವ ; ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೦೪–೧೧ ನೋ). **ಆಕ್ಕೆ**: ೧. ನೂಕಿದರು ಮುಂಗುಡಿಯವರು ಬನದಾಕೆಯಲಿ ಹೊಯ್ದರು (ಕುವ್ಯಾಲ. ೬೦೫. ೨೦–೪). [ಅನ್$_1$ + -ಕೈ$_1$]

ಆಂಕೆಗೊಳ್ (ನಾ). ಊರೆಯಾಗಿ ಕೊಟ್ಟ ಕಂಬ; ಆಸರೆಯ ಕಂಬ: ಸುರಲೋಕ ಪಳಾಗಿ ಸಡಿಲ್ದೊಡೆ ತಾಳ್ದುಮೆ ನರಲೋಕಮೆಂದು ಹೋಕೆಯೊಳು ನರಸಿಜನಂಧವ ಕೊಟ್ಟೂಂಕೆಗಂಭದೊಂದಿರವಾದುದಾ ಮಹಾಮೇರು (ಪಾಗಳು. ೩–೧೩); ಇಳೆಗೆ ಧರದಿ ಬಿದ್ದಪುದಿದೆಂದಿಟ್ಟಾಂಕೆ ಗಂಭದೊಂದಿರವಾದುದಾ ಹೇಮಾದ್ರಿ (ರಾಮವಿ. ೨–೧೩).

[ಆಂಕೆ + ಕಂಭ]

ಆಂಕೆಗೊಡು 'ಆಂಕೆಗೊಡು' ನೋ.

ಆಂಕೆಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ೧. ಊರೆಯಾಗಿ ಕೊಡು. ೨. ನಮಸ್ಕರಿಸು: ಆ ಪಾವನಕಕ್ಕೆಯಾವನಿಡಿಗಾತ್ಮ ಶಿರಸ್ಕಮನಾಂಕೆಗೆಯ್ಯಳಾ ದೇವಜನಿಳಾಂ ದಿಟಂ ಶಿವಶಿವಾ ಮುಳಿಂ ಸೇಸಸಲ್ಲಸಮರ್ಪನೆ (ಕಬಿಕಂ. ೪–೧೪೪).

[ಆಂಕೆ + ಗೆಯ್ (< ಕೆಯ್ಯ್)]

ಆಂಕೆಗೊಡು, ಆಂಕೆಗುಡು (ಕ್ರಿ). ಊರೆ ಕೊಡು; ಆಸರೆಯನ್ನು ಒದಗಿಸು: ಮೂಗಿಗೆ ತಾವರೆಯಾಂಕೆಗೊಟ್ಟೆಕೊಳ್ಳಕ್ಕಾಗಿ ನುಡಿವೆಯೆಂದ ರೊಡನೆ (ಭರಪೇ. ೪೨–೨೩). **ಆಂಕೆಗುಡು**: ಮೂಲೆವಿಸ್ತಿಂ ಮುಜುದಪುದೀ ಲಲನೆಯ ಬಡನಹುವಿದೆಂದು ಕುಸುಮಶರಂ ಕೈವಲಜಾಂಕೆಗೊಟ್ಟ ನೀಲದ ಸಲಿಗೆಯಿದೆನೆ ರೋಮರಾಜಿ ರಂಜಿಸಿ ತೊಳಕ್ಕುಂ (ಅಧಪೇ. ೧–೬೪); ಪರಶಾಯ ಪ್ರವೇಶಂಗೆಯ್ಯುಂತೆ ಮನಕ್ಕೆ ಮ ನ ಮಾ ನಾಂ ಗೆ ಗೊ ಟ್ಟು (ಲೀಲಾವ. ೪–೭೨ ವ); ಏಕಿತ ಪ್ರಕಸ್ಪ ಹಸ್ತತಲಮಂ ಕಪೋಳಮೂಲಕ್ಕಾಂಕೆಗೊಟ್ಟು (ಬಾಧಪ್ರ. ೩–೧ ವ).

[ಆಂಕೆ + ಕೊಡು]

ಆಂಕೆಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಎದುರಿಸು; ಪ್ರತಿಭಟಿಸು: ಪರಬುದು ಸುಪ್ರತೀಕ ಗಜಮೇಳಾಂಬದಂ ಧರಿಪದತ್ತಿನಾ ಮದದ್ಭಿರದಮನಾಂಕೆಗೊಂಡು ಪೆಣೆಂ ಪವನಾತ್ಮಜನೀಗಳಾಹವಂ ಪಿರಿದು (ಪಂಪಭಾ. ೧೧–೭೬); ನಿನಗಿಂದ್ರಂ ದೊರೆ ಸಂಗರಕ್ಕೆ ದೊರೆ ನೀಂದಿಂದ್ರಂಗಿಗೆ ಮತ್ತೆರ್ವರಾತನನೇನಾಂಕೆ ಗೊಳಲ್ ಸಮರ್ಥರೆ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೧–೨೦ಕ); ಆ ನಿಗಳ್ಚುಂದ್ರ ನಿಕ್ಕತುಳದೊಳ್ ಧುರದೊಳ್ ಕಡಂಗಿನಿಂದಾನಲೊಡರ್ಚಲಾಂಕೆಗೊಳ ಲಾಜದೆ ಪೋಗಿ . . . ಮುರಾಂತಕಂಗಾನತಕಾಗಿ ಪುಯ್ಕುಳಿಡೆ (ಜಗಪ. ೩–೨೦). [ಆಂಕೆ + ಕೊಳ್$_1$]

ಆಂಕೆಮಾಡು (ನಾ). ಎದುರಿಸು; ಪ್ರತಿಭಟಿಸು: ಎತ್ತಿದ ಕುದುರೆಯ ದಳಮಂ ಸುತ್ತಿದ ಕಾಲಾಳನಾಂಕೆಮಾಡಿಱಿದೆಡೆಯೊಳ್ (ಎಕ. VIII, ಸಾಗರ. ೫೮–೧೬; 1143). [ಆಂಕೆ + ಮಾಡು$_1$]

ಆಂಕೆಯಾಳ್ (ನಾ). ಪ್ರತಿಭಟಿಸುವ ಭಟ; ಎದುರಿಸುವ ಸೈನಿಕ: ಪೊಱಮಟ್ಟಱಿವಾಳ್ಗಮಾನ್ಕೆಯಾಳ್ ಗಡಣಿಸೆ (ಚಂದ್ರಪು. ೫–೧೦೬). [ಆಂಕೆ + ಆಳ್$_2$]

ಆಂಗಿಕ (ಗು). ೧. ಶರೀರಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ. (ನಾ). ೨. [ನಾಟ್ಯ] ಅಂಗಗಳ ಚಲನವಲನಗಳಿಂದ ತೋರಿಸುವ ಅಭಿನಯ; ನಾಲ್ಕು ಬಗೆಯ ಅಭಿನಯಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಅಂಗೋಪಾಂಗಂಗಳೊಳೆಸೆವಾಂಗಿಕಮಂ (ಆದಿಪು. ೯–೨೮); ಪ್ರಕಟಾಂಗಿಕ ವಾಚಿಕ ಸಾತ್ವಿಕಾಹಾರ್ಯಂಗಳೆಂಬ ನಾಲ್ಕಭಿನಯಂ (ಅಜಿಪು. ೫–೯); ಅಭಿನಯವು 'ಆಂಗಿಕ' (ಅಂಗ ಚಲನೆಗಳು) 'ವಾಚಿಕ' (ಮಾತಿಗೆ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟವು) 'ಆಹಾರ್ಯಕ' (ವೇಷಭೂಷಾದಿಗಳ ರಚನೆ) 'ಸಾತ್ವಿಕ' (ರೋಮಾಂಚಾದಿಗಳ ಪ್ರದರ್ಶನ) ಎಂದು ನಾಲ್ಕುವಿಧ (ಕೈಪಿಡಿ. ೨೦೫ ಅಡಿಟಿ). [ಸಂ.]

ಆಂಗಿರ (ನಾ). = ಆಂಗಿರಸ ೨: ಅಬ್ಜಪ್ರಿಯಸೂನುಗಾಂಗಿರನುದಾಸೀನಂ (ಜಾತಕಿ. ೨–೧೫); ಆಂಗಿರಸ – ಆಂಗಿರ (ಶಮದ. ೨೮೦ ಪ್ರಯೋ). [< ಸಂ. ಆಂಗಿರಸ]

ಆಂಗಿರಸ (ನಾ). ೧. ಅಂಗಿರಸ್ ವಂಶದವನು. ೨. ದೇವತೆಗಳ ಗುರುವಾದ ಬೃಹಸ್ಪತಿ: "ಆಂಗಿರಸನಮರಗುರು ವಾಕ್ಪತಿ ಗುರು ಬೃಹಸ್ಪತಿ" (ಮಂಗರಾ. ೧೧–೬). ೩. ಅರವತ್ತು ಸಂವತ್ಸರಗಳಲ್ಲಿ ಆರನೆಯದು. [ಸಂ.]

ಆಂಗೀರಸ (ನಾ). = ಆಂಗಿರಸ ೩: ಮತ್ತಮಾ ವರುಷವೇ ಪ್ರಭವ ವಿಭವ ಶುಕ್ಲ ಪ್ರಮೋದೂತ ಪ್ರಜೋತ್ಪತ್ತಿ ಆಂಗೀರಸ . . . ಅಕ್ಷಯವೆಂದಱವತ್ತು ತೆಱನಾಗಿಹುದು (ವಿವೇಕ. ೩೨೧). [ಸಂ.]

ಆಂಗುಲಿ (ನಾ). ಹಸುವನ್ನು ಕೊಲ್ಲುವವನು: ಮುನಿಗಳ್ ಆಂಗುಲಿಗೆಂತಂತು ಮುನಿದು ತಿರೆಯೊಳ್ ರಕ್ಕಸನಾಗಿ ಪುಟ್ಟೆಂದು ಬಯ್ದರ್ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೩೭–೨೨). [ಆವು$_1$ + –ಕುಲಿ$_1$]

ಆಂಗೊಳ 'ಆಂಗೊಳಗು' ನೋ.

ಆಂಗೊಳಗು, ಆಂಗೊಳ (ನಾ). ಹಸುವಿನ ಕಾಲಿನ ಗೊರಸು: "ಆಂಗೊಳಗೆಂದು ಆವಿನ ಕೊಳಗು" (ಕಶಸಾ. ೭–೧೩೩); "ಆವಿನ ಕೊಳಗುಮದಾಂಗೊಳಗೆನಿಕುಂ" (ಕವಿಕಂ. ೮೭); ಜಲಧಿಯ ನೀರನದೊಂದಾಂಗೊಳಗಿನ ನೀರೆಂದು ಬಗೆದು (ಆದಿಪು. ೧೩–೪); ಆ ಜಳಧಿಯಾಂಗೊಳಗೆಂದೆನೆ ದಾಂಟ (ನೇಮಿಪು. ೧೧–೨೦); ಇನಿತೊಂದು ಮಾಱ್ಕೆಯಿಂ ಮಡಿದಾಂಗೊಳಗೆಂತಂತು ಪೋಱ್ದು (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೧೪–೧೧). **ಆಂಗೊಳ**: ಆಂಗೊಳಗು = ಆಂಗೊಳಂ (ಶಮದ. ೧೭೬ ಪ್ರಯೋ). [ಆವು$_1$ + ಕೊಳಗು]

ಆಂಗ್ರವಂಕೆ (ನಾ). ಒಂದು ಸೀಮೆ (?): ಕರಣೀಕರ ಅಠವಣೆಯ ಮಾಗಣೆ ಶಾನುಭೋಗರ ವರ್ತನೆಯಿಂದ ಗ ೨ ಆಂಗ್ರವಂಕ್ಕೆ ನಾಡೋಪಾದಿಯಲ್ಲಿ ಬಾಹ ಉಂಬಳಿಯ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೪, ೨೭–೨೬; 1430). [?]

ಆಂಗ್ಲ (ಗು). ೧. ಇಂಗ್ಲಿಷರಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ; ಇಂಗ್ಲೀಷರ: ಕುಮಾರಿಯು ಇನ್ನೂ ಆಂಗ್ಲತರುಣಿಯೊಡನೆ ಮಾತನಾಡುತ್ತ ಕುಳಿತಿದ್ದಳು (ಸಮಜೀ. ೫೮೪). (ನಾ). ೨. ಇಂಗ್ಲಿಷ್ ಜನಾಂಗದವನು: ಹುಚ್ಚು ಹಿಡಿದ ಆ ಆಂಗ್ಲನೊಬ್ಬನನ್ನು ನೀನು ನೋಡಿಲ್ಲವೆ (ಸಮಜೀ. ೫೭೭). [← ಇಂ. Anglo]

ಆಂಗ್ಲಭಾರತೀಯ (ನಾ). "ಆಂಗ್ಲ-ಭಾರತೀಯ" ಎಂದರೆ ಯಾವನೊಬ್ಬ ಮನುಷ್ಯನ ತಂದೆಯಾಗಲಿ, ಪಿತೃಪರಂಪರೆಯ ಇತರ ಪೂರ್ವಜ ಗಂಡಸರಲ್ಲಿ ಯಾರೇ ಆಗಲಿ ಯೂರೋಪೀಯ ಸಂತತಿಯವನಾಗಿ ಅಥವಾ ಆಗಿದ್ದು, ಯಾವಾತನು ಭಾರತದ ರಾಜ್ಯಕ್ಷೇತ್ರದೊಳಗೆ ಅಧಿವಾಸಿಯಾಗಿರುತ್ತಾನೋ ಮತ್ತು ಅಲ್ಲಿ ಕೇವಲ ತಾತ್ಕಾಲಿಕವಾದ ಉದ್ದೇಶಗಳಿಗಾಗಿ ಮಾತ್ರ ನೆಲಸಿರದೆ ರೂಢಿಯಾಗಿ ನಿವಾಸಮಾಡುವ ತಾಯಿತಂದೆಗಳಿಂದ ಅಂಥ ರಾಜ್ಯಕ್ಷೇತ್ರದಲ್ಲಿ ಜನ್ಮಪಡೆದಿರುತ್ತಾನೋ ಅಥವಾ ಪಡೆದನೋ ಅಂಥ ಮನುಷ್ಯ ಎಂದು ಅರ್ಥ (ಭಾಧಾನ. ೨೧೭). [ಆಂಗ್ಲ + ಭಾರತೀಯ]

ಆಂಗ್ಲೇಯ (ಗು). ೧. = ಆಂಗ್ಲ ೧: ಇದು . . . ಆಂಗ್ಲೇಯ ಭಾಷೆಯ Mind ಎಂಬ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಬಳಸಲಾಗಿದೆ (ಜೀವಾತ್ಮ. ೧೦೮). ೨. = ಆಂಗ್ಲ ೨: ಒಬ್ಬ ಆಂಗ್ಲೇಯನು ರಸ್ತೆಯ ನಡುವೆ ನಿಂತಿದ್ದನು (ರೂಢಿ). [< ಆಂಗ್ಲ]

ಆಂಡ (ನಾ). ಶಿವಭಕ್ತ. 'ಇಹಃಪಗೆಯಾಂಡ' ಪರಾ. [< ಆಣ್ಡಿ]

ಆಂಡನೂರ್ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಶ್ರೀಮನ್ನಾಳ್ವಭುವಾಂಡನೂರ ಚಿಮ್ಮಗಾವುಂಡ (ಎಕ. XI, ಚಿತ್ರದು. ೨೩–೨೩; 1205). [?]

ಆಂಡಮ್ಮೆ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾಕೆಯ ಹೆಸರು: ಕುಂಡಿನಗೋತ್ರದ ಶಿಡುಕೆಯ ಅಟಹಿಯ ಮಣವಾಳರಿಗಂ ಆಣ್ಡಂಮೆಗಂ ಕುಲದೀಪಕನಾಗಿ ಪುಟ್ಟಿದ ಸುಪುತ್ರ ಪೆರಿಯಾಳುವ ಸೆಟ್ಟಿ (ಸೌಇಇ. IX–i, ೨೬೮–೩೮; 1162). [ಆಂಡ$_0$ + ಅಮ್ಮೆ]

ಆಂಡಯ್ಯ (ನಾ). ೧. ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಜವಯ್ಯನುಮ್ ಆಣ್ಡಯ್ಯನುಮ್ ಬಾಳುಗಟ್ಟು ಮೆಚ್ಚಿ ಬಾಧಾಪರಿಹಾರಂ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೨೪, ೪೬–೨; ?). ೨. 'ಕಬ್ಬಿಗರ ಕಾವ' ಗ್ರಂಥವನ್ನು ರಚಿಸಿದ ಕವಿಯ ಹೆಸರು: ಲೆಕ್ಕಿಗರರಸನೊಗೆದನೆಸೆವಾಂಡಯ್ಯಂ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೧೧). [ಆಂಡ$_0$+ ಅಯ್ಯ$_1$]

ಆಂಡಾರಿ (ನಾ). ೧. ಭಕ್ತ; ಶರಣ; ದೈವಭಕ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಮುಳುಗಿದವನು: ಶೈವಭಕ್ತಿ ಪ್ರವಾಹವನ್ನು ಆಂಡಾರಿಗಳು ಹೆಚ್ಚಿಸಿದರು (ಭಕ್ತಿಬ. ೧೧೬). ೨. ಒಬ್ಬ ಶಿವಶರಣನ ಹೆಸರು: ತರುಣಿ ಪೇಳಿದ ದೋಷಮಂ ಕೇಳ್ದೆರಡು ಕಣ್ಣಂ ಕಳೆದುಹಾಯ್ಕಲು ಮರಳಿ ಪಡೆದನು ಗುರುತನಯನಾಂಡಾರಿಯಕ್ಷಿಗಳ (ಬಸಪು. ೪೫ ಸೂ). [← ತಮಿ. ಆಂಡಾರ್]

ಆಂಡಿ (ನಾ). ಶೈವ ಸಂನ್ಯಾಸಿ; ಜಂಗಮ: ಕೊಡಲಿಯಿಂದೀಯಾಂಡಿ ತಲೆಯನರಿದಂ ದೇವ (ಇಜಿರ. ೪೨–೯); ಚೊಲ್ಲಡಿನಾಚಿ ಬರುತಲಾ ಹರನ ಪೂಜೆಯ ಪೂವನೊಂದ ವಾಸಿಸೆ ಕಂಡು ತೊಣೆಯಾಂಡಿ ಮೂಗರಿಯಲು (ಚಿಬಪು. ೫೫–೧೩). [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಆಣ್ಡಿ]

ಆಂಡು 'ಆಡು$_3$' ನೋ.

ಆಂಡುಗಿ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಸಿಮ್ಮನೂರ ಕಿಳ್ಳಮ್ಮನ್ ಆಣ್ಡುಗಿಯರಟ್ಟಿಗನ್ ಬೆದೆಮೆಟ್ಟಿಯಾಲಮ್ಮಾನ್ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೧೦–೧೩; 800). [?]

ಆಂಡೆ (ನಾ). ಒಂದು ಮನೆತನದ ಹೆಸರು: ಎಡೆಯಾಂಡೆಯ ಮಕ್ಕಳು ಮಾದೆಯಾಂಡೆ ಪಂಡಿತಾಂಡೆ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೯, ೪೩–೧೬; 1189). [?]

ಆಂತ 'ಆನ್$_1$' ಪರಾ.

ಆಂತರ (ಗು). ಒಳಗಿನ; ನಡುವಣ; ಮಧ್ಯದ: "ಹೀಗೆ ಭಾಷಾವ್ಯತ್ಯಾಸ ಹೊಂದುವುದಕ್ಕೆ ಇರುವ ಮುಖ್ಯವಾದ ಕಾರಣಗಳನ್ನು ಆಂತರ ಬಾಹ್ಯ ಎಂದು ಎರಡು ಪಂಗಡಗಳಾಗಿ ವಿಭಾಗಿಸಬಹುದು" (ಕೈಪಿಡಿ. ೨೯೫). [ಸಂ.]

ಆಂತರಗಭೀರ (ನಾ). ಒಳಗಿನ ಆಳ; ಅಂತರಂಗದ ರಹಸ್ಯ: ಆಂತರಂಗವನ್ನೆಲ್ಲ ಬಿಚ್ಚಿತೋರಿಪನಾರು ಆಂತರಗಭೀರಗಳ ತಾನೆ ಕಂಡವರಾರ್ (ಮಂಕುಕ. ೧೯೪). [ಆಂತರ + ಗಭೀರ]

ಆಂತರದೀಕ್ಷೆ (ನಾ). ಅಂತರಂಗಕ್ಕೆ ಸೇರಿದ ದೀಕ್ಷೆ,— ವ್ರತ: ವಿಷ್ಣುದೀಕ್ಷೆಯಲ್ಲಿ ಬಾಹ್ಯದೀಕ್ಷೆಯೆಂದೂ ಆಂತರದೀಕ್ಷೆಯೆಂದೂ ಎರಡು ಪ್ರಕಾರ (ಹಸಾರ. ೧೬–೧೮ ಟೀಕು). [ಆಂತರ + ದೀಕ್ಷೆ]

ಆಂತರವಸ್ತು (ನಾ). ಒಳಗಿನ ವಸ್ತು: ಚಾರ್ವಾಕರು ಬಾಹ್ಯವಸ್ತುಗಳನ್ನು ಮಾತ್ರ ಅಂಗೀಕರಿಸಿದರು. ಯೋಗಾಚಾರರು ಆಂತರವಸ್ತುಗಳನ್ನು ಮಾತ್ರ ಅಂಗೀಕರಿಸಿದರು (ಹಿಂದಸಾ. ೬೯). [ಆಂತರ + ವಸ್ತು]

ಆಂತರಸುಖ (ನಾ). ಒಳಗಿನ ಸುಖ; ಅಂತರಂಗದ ಸೌಖ್ಯ: "ಒಳ್ಳೆಯ ವರ್ತಮಾನವನ್ನು ಅಥವಾ ಮಾತನ್ನು ಕೇಳಿದರೆ . . . ಒಳ್ಳೆಯ ಕಾವ್ಯವನ್ನು ಓದಿದರೆ ತೊಡಕಾದ ಸಮಸ್ಯೆಯನ್ನು ಬಿಡಿಸಿದರೆ . . . ಉಂಟಾಗುವ ಸುಖವನ್ನು ಆಂತರಸುಖವೆಂದು ಹೇಳಬಹುದು" (ಕೈಪಿಡಿ. ೧೬೯). [ಆಂತರ + ಸುಖ]

ಆಂತರಾಳಿಕ (ನಾ). ಒಳಗಿನದು; ಅಂತರಂಗಕ್ಕೆ ಸೇರಿದ್ದು; ನಡುವಿನದು: ತನಗಂ[ಗಾಂ]ತರಾಳಿಕವಾದ ಮಾಯಾಕಾರ್ಯ ಘನತೆ ಮಂ[ಮುಂ]ದಾದರೈದುವದೇ (ಅರಸಾ. ೫–೨೨೫). [ಸಂ.]

ಆಂತರಿಕ (ಗು). ಒಳಗಿನ; ನಡುವಣ: ಆಂತರಿಕವಾದ ದೋಷದಿಂದ ಧರ್ಮವು ಶಿಥಿಲವಾಗುವ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಬುದ್ಧ ಮತ್ತು ಮಹಾವೀರರು ಧರ್ಮರಕ್ಷಣೆ ಮಾಡಿವ್ದಾರೆ (ಋಕ್ಸಾರ. ಪೀ. ೧೦೬); ಸಕಲ ಸೃಷ್ಟಿಯ ಹಿನ್ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಆಳವಾದ ಹಾಗೂ ಆಂತರಿಕವಾದ (Intrinsic) ಆನಂದ ಹಾಗೂ ಸೌಂದರ್ಯವಿದೆ (ನವ್ಯಕಾ. ೭೩). [ಸಂ.]

ಆಂತರಿಕಕಾರಣ (ನಾ). ಒಳಗಿನ ನಿಮಿತ್ತ; ತನ್ನೊಳಗೆ ತಾನೇ ಒದಗುವ ಕಾರಣ; ಪ್ರಕೃತಿಸಹಜವಾದ ಕಾರಣ: ಭಾಷೆ ದೇಶ ಕಾಲ ಭೇದದಿಂದ ವ್ಯತ್ಯಾಸವನ್ನು ಹೊಂದುವುದಕ್ಕೆ ಆಂತರಿಕಕಾರಣವೇ ಸಾಕಾಗಿರುತ್ತದೆ (ಕೈಪಿಡಿ. ೨೯೫). [ಆಂತರಿಕ + ಕಾರಣ]

ಆಂತರಿಕಕ್ರಿಯೆ (ನಾ). ಒಳಗಿನ ಕೆಲಸ; ಅಂತರಂಗದ ಕ್ರಿಯೆ: ಮಾನವನ ಆಂತರಿಕಕ್ರಿಯೆಗಳಿಂದ ಪ್ರಕೃತಿಯ ಕ್ರಿಯೆಗಳನ್ನು ವಿವರಿಸ ತಕ್ಕದ್ದೆಂದು ಅವರ ನಂಬಿಕೆ (ಋಕ್ಸಾರ. ೨೯ ಪೀ). [ಆಂತರಿಕ + ಕ್ರಿಯೆ]

ಆಂತರಿಕಚಾರಿತ್ರ (ನಾ). ಒಳಗಿನ ನಡೆ; ಅಂತರಂಗದ ಶೀಲ: ಜೀವನದೊಳಗಿನ ವೈಷಮ್ಯದ ಕಾರಣಗಳನ್ನು ಇಲ್ಲದಂತೆ ಮಾಡುವುದು ಚಾರಿತ್ರದ ಕಾರ್ಯವಾಗಿದೆ . . . ಆಂತರಿಕಚಾರಿತ್ರದಲ್ಲಿ ಆತ್ಮಜ್ಞಾನ ಸಂಪಾದನೆ ಮಾಧ್ಯಸ್ಥಭಾವಗಳ ಸಿದ್ಧಿಗಳ ಸಮಾವೇಶವಾಗುತ್ತದೆ (ಜೈನಪ. ೧೧). [ಆಂತರಿಕ + ಚಾರಿತ್ರ]

ಆಂತರಿಕತೆ (ನಾ). ಮನಸ್ಸು ಒಳಮುಖವಾಗಿರುವುದು; ಅಂತರ್ಮುಖತೆ: ನರಹರಿಯ ಸಹವಾಸದಿಂದ ಆಂತರಿಕತೆಯೊಂದು ಅವನಲ್ಲೆ ಕಾಣಿಸಿಕೊಂಡಿತು (ಸಮಜೀ. ೯೭೭). [ಸಂ. ಆಂತರಿಕತಾ]

ಆಂತರಿಕಪರೀಕ್ಷೆ (ನಾ). ಒಳಗಡೆಯ ಪರೀಕ್ಷೆ: ಕಾರ್ಯದರ್ಶಿ ಕೂಡಲೇ ಆಂತರಿಕಪರೀಕ್ಷೆಯ ವರದಿಯನ್ನು ಓದಲಾರಂಭಿಸಿದನು (ಪುನರು. ೮೯). [ಆಂತರಿಕ + ಪರೀಕ್ಷೆ]

ಆಂತರಿಕಪ್ರಮಾಣ (ನಾ). ಒಳಗಿನ ಪ್ರಮಾಣ,—ಆಧಾರ: ಇನ್ನು ಆಂತರಿಕ ಪ್ರಮಾಣದ ಕಡೆಗೆ ನಾವು ಹೊರಳಬಹುದು (ಸಾಹಿಸ. ೧೫೨). [ಆಂತರಿಕ + ಪ್ರಮಾಣ]

ಆಂತರಿಕವಿಭಜನೆ (ನಾ). ಒಳವಿಭಾಗ: ಮುಖ್ಯವಿಷಯ ವಿಭಾಗಗಳಲ್ಲಿಯ ಆಂತರಿಕ ವಿಭಜನೆ ಅರ್ಥಪೂರ್ಣವಾಗಿದೆ (ಗ್ರಂಥಾಲ. ೨೩). [ಆಂತರಿಕ + ವಿಭಜನೆ]

ಆಂತರಿಕಶಕ್ತಿ (ನಾ). ಒಳಗಿನ ಶಕ್ತಿ,— ಬಲ: ಒಳಿತಿಗೆ ಬಾಹ್ಯ ಪ್ರದರ್ಶನಯೋಗ್ಯವಾದ ಶಕ್ತಿಯಿಲ್ಲವಾದರೂ ಆಂತರಿಕಶಕ್ತಿಯಿದೆಯೆಂದು ಸಮಾಧಾನಪಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಬಹುದು (ಬದ್ಧಪ್ರ. XVII). [ಆಂತರಿಕ + ಶಕ್ತಿ]

ಆಂತರ್ಯ (ನಾ). ೧. ಅಂತರಂಗ; ಅಭಿಪ್ರಾಯ; ಒಳಗುಟ್ಟು; ರಹಸ್ಯ: ಬರಿದೆ ಬಯ್ವುದೆ ತಂದೆಯಂ ತಿಳಿಯದಾಂತರ್ಯಮಂ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೮೧–೮೮). ೨. ಸಮೀಪ ಬಂಧುತ್ವ; ತುಂಬ ಬೇಕಾಗಿರುವುದು; ಅಂತರಂಗದ ಸ್ನೇಹ. ೩. ಮನಸ್ಸು: ಪುರುಷರೆ ತಮ್ಮನ್ನು ಗೆಲ್ಲಲೆಂದೆಲ್ಲರು ಬಯಸುವರಾಂತರ್ಯದೊಳಗೆ (ಇಂಚಾಪ. ೯೧–೪೧). [ಸಂ.]

ಆಂತರ್ಯಕ (ನಾ). ಪ್ರೀತಿ ವಿಶ್ವಾಸಗಳಿಂದ ಕೂಡಿರುವುದು; ಆತ್ಮೀಯತೆ: ನನಗೆ ನೀನು ನುಡಿಸುತ್ತಿದ್ದ ವೀಣೆಯ ನೆನಪು ಬರುತ್ತಿತ್ತು. ಕುಮುದಾ . . . ಅದರೊಡನೆ ನೀನು ಎಷ್ಟು ಸರಸವಾಗಿ, ಎಷ್ಟು ಆಂತರ್ಯಕವಾಗಿ ಮುಗುಳುನಗೆಯಿಂದ ಮಾತನಾಡುತ್ತಿದ್ದೆ (ಹೊಸಕ್ಷಿ. ೮). [ಸಂ.]

ಆಂತರ್ಯದರ್ಶನ (ನಾ). ಅಂತರಂಗವನ್ನು ಕಾಣುವುದು: ಆದರೆ ಅದೇ ಮೌನ ಶೆಟ್ಟರಿಗೆ ಅವನ ಮಾತು ಹೇಳಬಹುದಾದ್ದಕ್ಕಿಂತಲೂ ಹೆಚ್ಚು ಅವನ ಆಂತರ್ಯದರ್ಶನ ಮಾಡಿಕೊಡುತ್ತಿತ್ತು (ಹೊಸಕ್ಷಿ. ೩೬). [ಆಂತರ್ಯ + ದರ್ಶನ]

ಆಂತರ್ಯವಿಚಾರ (ನಾ). ೧. ಒಳಗಿನ ವಿವೇಚನೆ; ಅಂತರಂಗದ ಪರೀಕ್ಷೆ. ೨. ಗುಟ್ಟಾದ ವಿಷಯ; ರಹಸ್ಯವಾದ ವಿಚಾರ. [ಆಂತರ್ಯ + ವಿಚಾರ]

ಆಂತು 'ಆನ್$_1$' ಪರಾ.

ಆಂತುಕ್ಕೂರ್ (ನಾ). ಒಂದು ಊರು: ಆನ್ತುಕ್ಕೂರಗ್ರಾಮಶ್ಚ (ಇಆ. IX, ೧೦೩–೮; ?). 'ಆತುಕೂರ್' ಪರಾ. [?]

ಆಂತ್ರ (ಗು). ೧. ಕರುಳಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ. (ನಾ). ೨. ಕರುಳು; ದೊಡ್ಡ ಕರುಳು: "ಆಂತ್ರಂ, ಪುರೀತತ್—ಈ ೨ ಕರುಳ್" (ಹಲಾಯು. ೧೦೪–೧೩); ಹತಾಶ್ವೌಘಜರ್ಜರಿತಾಂತ್ರೌಘ ವಿಕರ್ಷಿ ಫೇರವರವ ವ್ಯಾಜೃಂಭಿತಂ (ಎಕ. VI, ಚಿಕ್ಕಮ. ೧೬೧–೯೬; 1137). [ಸಂ.]

ಆಂತ್ರರಸ (ನಾ). ಕರುಳಿನ ರಸ; ಕರುಳಿನಲ್ಲಿ ಉತ್ಪತ್ತಿಯಾಗುವ ರಸ: ಲಾಲಾರಸ ಜಠರರಸ . . . ಆಂತ್ರರಸಗಳು ಹೇಗೆ ತಮ್ಮ ಕಾರ್ಯ ಮಾಡಬೇಕಾಗುವುದೋ (ಸಾಹಿವಿ. ೮೯). [ಆಂತ್ರ + ರಸ]

ಆಂತ್ರವಾಯು (ನಾ). ೧. ಕರುಳಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ವಾಯು (ರೋಗ). ೨. ಆಂತ್ರವೃದ್ಧಿ (ಕಿ). [ಆಂತ್ರ + ವಾಯು]

ಆಂತ್ರಸ್ರಜ (ನಾ). ಕರುಳಿನ ಮಾಲೆ: ಮಹಾಂತ್ರಸ್ರಜಮಂ ತಾಳ್ದಾತ ನಸುವನಾಗಳ್ ಬೇಳ್ದಂ (ವಿಷ್ಣುಪು. ೨–೨೫೧). [ಆಂತ್ರ + ಸ್ರಜ]

ಆಂದಿ (ನಾ). ಹೊಣೆ; ಜಾಮೀನು: ನೀನರಮನೆಯೊಳೆನಗೋಸ್ಕರವಾಗಿ ಆಂದಿಯಾದರೆ ಅವರು ನನ್ನನ್ನು ಬಿಟ್ಟುಬಿಡುವರು (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [ಆನ್$_1$ + -ದಿ]

ಆಂದಿಗ (ನಾ). ೧. ಹೊಣೆಗಾರ; ಜಾಮೀನುದಾರ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). ೨. ಮೋಜುಗಾರ; ಸೆಡಕಿನವನು. (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [ಆಂದಿ + -ಗ$_2$]

ಆಂದಿಗಲ್ ಆಂದುಗಲ್ ನೋ.

ಆಂದುಗಲ್, ಆಂದಿಗಲ್ (ನಾ). ೧. ಹೊರೆಯನ್ನು ಇಳಿಸಲು ನೆಟ್ಟಿರುವ ಹಾಸುಗಲ್ಲು (ಸ್ಯಾಂಡರ್). ೨. ಬೀಸುವಕಲ್ಲು (ಸ್ಯಾಂಡರ್). ಆಂದುಗಲ್ಲು ಕೊಳ್ಳು (ಕಲ್ಪದ್ರು. ೨೪). **ಆಂದಿಗಲ್**: ೨. "ಆಂದಿಗಲ್ – ಬೀಸುವ ಕಲ್ಲು" (ಪ್ರಭಣ್ಣ). [ಆಂದಿ + ಕಲ್$_2$]

ಆಂದು (ನಾ). ಒಂದು ಸುಂಕ (?) : ಕುಜುಕುಂದಿಯ ಗ್ರಾಮದ ನಾಯಿಂದರಿಗೆ ಸರ್ವಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಆಂದು ಪಂನು ಬಿಟ ಬಿರಾಡವನೂ ಸರ್ವಮಾಂನ್ಯವಾಗಿ ಬಿಡಿಸಿದಾತ (ಸೌಇಇ. IX–ii, ೬೧೫–೯ ; 1545). [?]

ಆಂದೆ (ನಾ). ಗೂಬೆಯ ಜಾತಿಗೆ ಸೇರಿದ ಪಕ್ಷಿ; ಹಂದಿಗೀರನ ಹಕ್ಕಿ : ಹಂಸೆ ಕುರ್ಕುಗಿಳಿ ಪುರುಳಿಪೆಂಗುರು ಕಾರಂಡಮಾಂದೆ ಮೊದಲಾಗೊಡೆಯ ಗಗನಚರಂ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೯೭–೮) ; ಆ ರಾಜಹಂಸಂಗಂ ಕನಕಾಕ್ಷನೆಂಬೊಂದಾಂದೆಗಂ ಪರಮಮಿತ್ರತ್ವಮಾಗಿ (ಪಂಚತಂ. ೧೨೪–೧೬) ; ಎಲೆ ದೇವರೆ ಪುತ್ತುಂ ಬತ್ತಲೆಯುಂ ಬಱಿದಿಲ್ಲದೆಂಬರದು ಕಾರಣದಿಂ ನೆಲೆಯಾಂದೆಯನಚ್ಚಿದವೋಲೆಲೆಮಿಡುಕದೆ ನೆನೆಯುತಿರ್ದಿರೇನಂ ಮನದೊಳ್ (ಯಶೋಚ. ೪–೧೫) ; ಕಾಳಾಯಸ ಕಳಾಪುರುಷಂ ಕಣ್ಗಳೊಳ್ ಸುಱಿಯೆ ದೀಪ್ತದೊಳಾಂದೆಗಳ್ಪಱಿಯೆ ರಣರಸೋದ್ರೇಕಾಂಧಂ ಜರಾಸಂಧನವಂ ಬಗೆಯದೆ (ಮಹಾನೇ. ೧೧–೭೭ ವ).

[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಅನ್ದೈ = ಗೂಬೆ, ಚುಕ್ಕಿಯಿರುವ ಸಣ್ಣಗೂಬೆ ; ಮಲ. ಅನ್ತ = ದುಶ್ಶಕುನದ ಪ್ರಾಣಿ]

ಆಂದೆಗ (ನಾ). = ಆಂದೆ (ಕ). [ಆಂದೆ + –ಗ್ಯ]

ಆಂದೆಗೀರ (ನಾ). = ಆಂದೆ : ಅಂತಾ ಪಿಂಗಲಿಯೆಂಬ ಆಂದೆಗೀರನಾ ಹಂಸೆಗೆ ಕಾಮಪುರುಷನಂತೆ ತನಗಿಲ್ಲದ ಮೈಮೆಯನುಂಟುಮಾಡಿ ನುಡಿಯುತ್ತಿರ್ಪನ್ನೆಗಂ (ಪಂಚತಂ. ೧೨೬–೧೦). [ಆಂದೆ + ಕೀರ]

ಆಂದೋಲ, ಆಂದೋಳ (ನಾ). ೧. ತೂಗಾಡುವುದು (ಕ). ೨. ಉಯ್ಯಾಲೆ. ೩. ಮೇನ ; ಪಲ್ಲಕ್ಕಿ. **ಆಂದೋಳ** : ೧. ಕಣ್ಗೊಳಿಸಿತ್ತಬ್ಜಾಕರಂ ತಂಪಲೆಪ ಮಲಯಮಂದಾನಿಲಾಂದೋಳದಿಂದಂ (ಕಾದಂಉ. ೭೮೦). ೨. "ದೋಳಾಂದೋಳಮುಯ್ಯಲಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೬೧–೧೭) ; ಕರ್ಣಾಟೀಕರ್ಣಪೂರನ ಪಾಲೆಗಳುಂ ಸರಸ್ವತಿಯಾಡುವ ಲೀಲಾಂದೋಳದಂತಾದುವು (ಪಂಪಭಾ. ೨–೩೯ ವ). ೩. "ನೃಪರ ಪಲ್ಲಕ್ಕಿಯಂದಣಾಂದೋಳಮಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೭೮–೧) ; ಶಿಬಿಕಾಂದೋಳಾದಿ ಯಾನಂಗಳುಮಂ (ಆದಿಪು. ೪–೫೪ ವ). ೪. ಚಂಚಲತೆ ; ಅನಿಶ್ಚಿತಭಾವ : ಬಿಡು ಮನದಾಂದೋಳವ ಪಂಪಾಂಬೆಯ ಕಡು ಕೃಪೆಯಾಯಿತು ನಿನಗೆ (ಕಂನವಿ. ೯–೧೬೩). [ಸಂ.]

ಆಂದೋಲಕ (ನಾ). ೧. = ಆಂದೋಲನ. ೨. ಗಡಿಯಾರದ ಮುಳ್ಳುಗಳನ್ನು ನಿಯಂತ್ರಿಸುತ್ತ ಎಡಕ್ಕೂ ಬಲಕ್ಕೂ ಚಲಿಸುವ ಲೋಲಕದಂಡ : ಗಡಿಯಾರದ ಆಂದೋಲಕಗಳನ್ನು ಮಾಡುವ ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಬಹಳ ಉಪಯುಕ್ತವಾಗಿರುತ್ತದೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೫–೨೨೩). [ಸಂ.]

ಆಂದೋಲಕೇಲಿ (ನಾ). ಉಯ್ಯಾಲೆ ಆಟ : ಪರಮೋಲ್ಲಾಸದಿಂಗಡಲೊಳರಸಂಚೆಯಂತಿರಾಂದೋಲಕೇಲಿಯನೆಸಗುತೆ (ಪದ್ಮರಾ. ೬–೩೧).

[ಆಂದೋಲ + ಕೇಲಿ]

ಆಂದೋಲಭತ್ರಿಕೆ, ಆಂದೋಳಭತ್ರಿಕೆ (ನಾ). ೧. ಪಲ್ಲಕ್ಕಿ ಮತ್ತು ಭತ್ರಿ. ೨. ಪಲ್ಲಕ್ಕಿಯ ಮೇಲಿನ ಭತ್ರಿ. **ಆಂದೋಳಭತ್ರಿಕೆ** : ೧. ಎರಡುಪದಂಗಳಪಭ್ರಂಶಕ್ಕೆ – ಆಂದೋಳಭತ್ರಿಕಾ, ಅಂದಳಸತ್ತಿಗೆ (ಶಮದ. ೨೮೯ ಪ್ರಯೋ). [ಆಂದೋಲ + ಭತ್ರಿಕೆ]

ಆಂದೋಲನ, ಆಂದೋಳನ (ನಾ). ೧. ತೂಗಾಡುವಿಕೆ : ಅನುಕೂಲ ಮಾರುತಾಂದೋಲನದಿಂ ಕೈಸನ್ನೆಗೆಯ್ವವೋಲ್ ಗಿರಿಶಿಖರಾವನಿಯೊಳ್ ಮಿಳ್ಳಿಸಿದುದು ಕೇತನಪಲ್ಲವಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೦–೪೯) ; ಅದರೆ ಗಡಿಯಾಲದ ಸ್ಥಲದಲ್ಲಿ ಅವನು ತನ್ನ ನಾಡಿಗಳನ್ನು ಹಿಡಿದು ನೋಡಿ, ಆ ಆಂದೋಲನಗಳ ಕಾಲವನ್ನು ಗೊತ್ತುಮಾಡಿದನು (ಮುಂಬಯಿ. ೫–೨೨೩). ೨. ಉಯ್ಯಾಲೆ. ೩. ಪಲ್ಲಕ್ಕಿ. ೪. ಚಳವಳಿ ; ಕ್ರಾಂತಿ : ಶೀನು ಕುಸುಮಾವನ್ನು ನೋಡಿದಾಗಿನಿಂದ ಅವನ ಅಂತರಿಕ ಜೀವನದಲ್ಲಿ ವಿಲಕ್ಷಣವಾದ ಆಂದೋಲನವೆದ್ದಿತ್ತು (ಸಮಜೀ. ೩೭೬) ; ಆಂದೋಲನದ ಕಾಲದಲ್ಲಿ – ಪ್ರತಿಭಟನೆಗಿಂತ ಅನಾದರ ಹೆಚ್ಚಿನ ಅಸ್ತ್ರ (ಗೂಂಡಾರ. ೧೧) ; ಪ್ರಚಂಡಾಂದೋಲನವು ರಾಷ್ಟ್ರದಾದ್ಯಂತ ವ್ಯಾಪಿಸಿತು (ಕುರುಕಾ. ೧೩೨). **ಆಂದೋಳನ** : ೧. ಮಂದಾನಿಳಾಂದೋಳನಾಕುಳಿತಾರಾಮ ಫಲಾಮೃತೋಪಮ ರಸಸ್ರೋತಂಗಳೊಳ್ (ಆದಿಪು. ೧–೬೪) ; ಸ್ಮರಮಂತ್ರದೇವತೆಯ ವೋಲ್ ಬಾಹಾಲತಾಂದೋಳನಂ ಬಗೆಯಂ ಬಲ್ಸೆಜೆಗೆಯ್ಯೆ ಬಾಲೆ ಮೆಜೆದಳ್ ಲೀಲಾಪದನ್ಯಾಸಮಂ (ಪಂರಾಮಾ ೫–೪೨). ೩. ರಸಚಿತ್ರಂ ರತ್ನಭೂಷಾವಳಿಮೃದುವಸನಶ್ರೇಣಿ . . . ಪೊಂಬಟ್ಟೆ ಬಟ್ಟಲ್ ಕನಕಕಳಶ ಮಾದರ್ಶಮಾಂದೋಳನಂ ದಂತಿಸಮೂಹಂ ವಾಜಿವೃಂದಂ (ರಾಜಶೇ. ೯–೪೦). ೪. ಇದಾದಮೇಲೆ ಒಂದು ದೊಡ್ಡ ಆಂದೋಳನವೆದ್ದಂತಾಯಿತು (ಶೇಪ್ರಶ್ನೆ. ೧೧೧). [ಸಂ.]

ಆಂದೋಲಪರಿಯಂಕ, ಆಂದೋಳಪರಿಯಂಕ (ನಾ). ತೂಗುಮಂಚ (ಕ). **ಆಂದೋಳಪರಿಯಂಕ** : "ಆಂದೋಳಪರಿಯಂಕಮೆನೆ ತೂಗುಮಂಚಮಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೬೧–೧೭).

[ಆಂದೋಲ + ಪರಿಯಂಕ]

ಆಂದೋಲಾಯಮಾನ, ಆಂದೋಳಾಯಮಾನ (ಗು). ಉಯ್ಯಾಲೆಯಂತೆ ಆಡುವ ; ತೂಗಾಡುವ : ಅನುಕೂಲಾನಿಲಾಂದೋಲಾ [ಪಾಠಾಂ. ಳಾ]ಯಮಾನ ರಾಜಕುಂಜರ ವಿಜಯ ಕದಲಿಕಾ ತರಂಗಿತ ಗಗನಾಂಗಣನುಂ (ಆದಿಪು. ೧೨–೬೧ ವ). **ಆಂದೋಳಾಯಮಾನ** : ಮೇಲಿನ ಪ್ರಯೋಗದ ಪಾಠಾಂತರವನ್ನು ನೋಡಿ. [ಸಂ.]

ಆಂದೋಲಿಕೆ, ಆಂದೋಳಿಕ (ನಾ). ೧. ಪಲ್ಲಕ್ಕಿ (ಕ). **ಆಂದೋಳಿಕೆ** : ೨. [ಸಂಗೀತ] "ದೀರ್ಘಕಾಲ ಒಂದು ಸ್ವರ ನುಡಿದ ನಂತರ ಮುಂದಿನ ಸ್ವರಕ್ಕೆ ಲೀನವಾಗುವಂತೆ ತಂತಿ ಎಳೆಯುವುದು" (ಸಂಗೀಚಂ. ೨೬). [ಸಂ. ಆಂದೋಲಿಕಾ]

ಆಂದೋಲಿತ, ಆಂದೋಳಿತ (ಗು). ೧. ತೂಗಾಡಿಸಲ್ಪಟ್ಟ. (ನಾ). ೨. ತೂಗಾಟ ; ಅಲ್ಲಾಟ. ೩. [ನಾಟ್ಯ] ತೋಳಿನ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಚಲನಕ್ರಮ : ಊರ್ಧ್ವ . . . ಆಂದೋಲಿತ, ಉತ್ಸಾರಿತ – ಈ ಹದಿನಾರು ತೋಳ ಭೇದಂಗಳ್ (ಲಾಸ್ಯರಂ. ೨–೧೨೨ ವ). ೪. ಉಯ್ಯಾಲೆ ಆಟ. ೫. [ಸಂಗೀತ] ಒಂದು ಬಗೆಯ ದೇಶೀಗಮಕ. **ಆಂದೋಳಿತ** : ೧. ಮುಹುರ್ಮುಹುರಾಂದೋಳಿತೋತ್ತಮಾಂಗನಾಗಿ (ಗದಾಯು. ೫–೫೫ ವ) ; ಮರುದಾಂದೋಳಿತ ನಂದನಪರಿವೃತಮುಜ್ಜಯಿನಿಯೆಂಬ ಪೊಟಲುಂಟು (ಪಂಚತಂ. ೨೧–೧೫). ೩. ದಳಿತ ತರುಣಾಂಬುರುಹ ಮುಚ್ಚಳಿತ ತರಂಗಪ್ರಪಾತದಿಂ ಚಲಿಯಿಪ ಪಾಂಗಳವಡೆ ಲಾವಣ್ಯರಸಾವಿಳಮಾಂದೋಳಿತದಿನೆಸೆದುದಾಸ್ಯಂ ನಟಿಯಾ (ರಾಜಶೇ. ೧೨–೭೪). ೪. ಚಿಂದು ಜಕ್ಕಡಿ . . . ಆಂದೋಳಿತ ಮೊದಲಾದ ಆಟಂಗಳಿಂ ಮಧುರನಾಗೆ ಮೆಚ್ಚನಚ್ಚೊತ್ತಿದಳ್ (ವಿರೂಪಾ. ೮೮ ವ). ೫. ಕಂಪಿತ ಸ್ಫುರಿತ . . . ಆಂದೋಳಿತ . . . ದೇಶೀಗಮಕಂಗಳೆಂತಲೂ (ವಿವೇಕ. ೨೩೨).

[ಸಂ.]

ಆಂದೋಲಿಸು, ಆಂದೋಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ಅಲುಗಾಡು ; ಕಂಪಿಸು ; ತೂಗಾಡು : ಸ್ತ್ರೀಯರೂ ಪುರುಷರೂ ಗುಂಪುಗಳಾಗಿ . . . ಕೈಗಳನ್ನು ಹಿಡಿದುಕೊಂಡು ಹಿಂದಕ್ಕೆ ಮುಂದಕ್ಕೆ ಆಂದೋಲಿಸುತ್ತಾ ಕುಣಿಯುತ್ತಾರೆ (ಆಭಾನೃ. ೧೨೪). **ಆಂದೋಳಿಸು** : ಬೆರಳಲುಕದೊಳಾಂದೋಳಿಪ ಮಸ್ತಕದರಳುಗಣ್ಣಬಲೆಯೊಪ್ಪಿದಳು (ಕಂನವಿ. ೯–೧೭೪).

[ಆಂದೋಲನ + –ಇಸ್ಸು]

ಆಂದೋಳ 'ಆಂದೋಲ' ನೋ.

ಆಂದೋಳಭತ್ರಿಕೆ 'ಆಂದೋಲಭತ್ರಿಕೆ' ನೋ.

ಆಂದೋಳನ 'ಆಂದೋಲನ' ನೋ.

ಆಂದೋಳನಂಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ತೂಗಾಡಿಸು: ಮುಹುರ್ಮುಹು ಶ್ಶೀರ್ಷಾಂದೋಳನಂಗೆಯ್ವುತ್ತುಮಂತಃಪುರಕ್ಕೆವರ್ಪಾಗಳ್ (ಪುಷ್ಪಪು. ೩-೭೭ ವ). [ಆಂದೋಳನ (=ಆಂದೋಲನ) + ಗೆಯ್ (< ಕೆಯ್$_1$)]

ಆಂದೋಳಪರಿಯಂಕ 'ಆಂದೋಲಪರಿಯಂಕ' ನೋ.

ಆಂದೋಳಾಯಮಾನ 'ಆಂದೋಲಾಯಮಾನ' ನೋ.

ಆಂದೋಳಾಯಿತ (ಗು). ಉಯ್ಯಾಲೆಯಂತೆ ಆದ; ತೂಗಾಡುವ: ಆಯನಲೀಲಾಂದೋಳಾಯಿತ ರತ್ನವಳಯೋನ್ಮುಖಮಯೂಖಲತಿಕಾ ಪ್ರತಾನಪರಿವೇಷ್ಟಿತ ಭುಜಾದಂಡ ಪಾರಿಜಾತಕಾಂಡನುಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೪-೬೮ ವ). [ಸಂ. ಆಂದೋಲಾಯಿತ]

ಆಂದೋಳಿ (ನಾ). [ಸಂಗೀತ] ಒಂದು ರಾಗ: ಕೌಶಿಕಿ... ಆಂದೋಳಿ ಗೌಡಿ... ಎಂಬ ೩೪ ರಾಗಂಗಳು (ವಿವೇಕ. ೨೩೩). [?]

ಆಂದೋಳಿಕ 'ಆಂದೋಲಿಕ' ನೋ.

ಆಂದೋಳಿಕೆ (ನಾ). ಪಲ್ಲಕ್ಕಿ; ಮೇನ: ರತ್ನಮುತ್ತುಗಳಿಂದಲೂ ಪುಷ್ಪಮಾಲೆಗಳಿಂದಲೂ ಅಲಂಕೃತವಾದ ಆಂದೋಳಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಕುಳಿತು... ಬಂದರು (ಕಥವಿ. I, ೧೨೯). [ಸಂ. ಆಂದೋಲಿಕಾ]

ಆಂದೋಳಿತ 'ಆಂದೋಲಿತ' ನೋ.

ಆಂದೋಳಿಸು 'ಆಂದೋಲಿಸು' ನೋ.

ಆಂಧಸಿಕೆ (ನಾ). ಅಡಿಗೆಯವನು; ಬಾಣಸಿಗ. [ಸಂ.]

ಆಂಧ್ಯ (ನಾ). ೧. ಕುರುಡುತನ; ಕುರುಡು: ಅದರ ರಚನಾಕ್ರಮವನ್ನು ಹೇಳಲು ನಿನಗೆ ಆಂಧ್ಯವಿಲ್ಲವು (ಭಾಮೃತ. ೫೫). ೨. ಕತ್ತಲು: ಜ್ಯೋತಿಸ್ಸಮುದ್ರಮಿತ್ತಲ್ ಭೂತಲದಾಂಧ್ಯದ ನಿವಾಸಮತ್ತಲ್ (ನಿವೇದ. ೨೭-೧). [ಸಂ.]

ಆಂಧ್ರ (ನಾ). ೧. ತೆಲುಗು ಭಾಷೆ. ೨. ತೆಲುಗು ದೇಶ: ಪುಟ್ಟುವ ದ್ರವಿಡಾಂಧ್ರಕರ್ಣಾಟಕಾದಿ ಷಟ್ಪಂಚಾಶತ್ ಸರ್ವವಿಷಯ ಭಾಷಾ ಜಾತಿಗಳಕ್ಕುಂ (ಛಂದೋಂಬು. ೧-೬೭). ೩. ತೆಲುಗು ದೇಶದವನು: "ತೆಲುಗನಾಂಧ್ರನೆನಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೧೨-೭); ನೆಱೆಯಾಂಧ್ರ ಮನ್ನೆಯ ದಳವುಳಕಾಜನೆಂದಿರದೆ ಪಾಡಿದರಂಗನೆಯರು (ಕಂನವಿ. ೮-೭೬); ಶ್ರೀರಂಗರಾಯನು ಆಂಧ್ರನಲ್ಲವೇ (ಶ್ರೀರಾಯ. ೧೭). [ಸಂ.]

ಆಂಧ್ರಕ (ನಾ). ಆಂಧ್ರದೇಶದವನು; ತೆಲುಗುದೇಶದವನು: ಆ ಖಚರಕನ್ಯಾಸ್ವಯಂವರಕ್ಕೆ... ಕಪಿಕೇತುಗಳಪ್ಪ ಕಿಷ್ಕಿಂಧಾಂಧ್ರ ಕರುಂ ಲಂಕಾಧಿಪನಪ್ಪ ಸುಕೇಶನುಂ ಮೊದಲಾಗೆ (ಪಂಠಾಮಾ. ೧೦-೧೨೩ ವ). [ಸಂ.]

ಆಂಧ್ರಿ (ನಾ). ೧. ಆಂಧ್ರದೇಶದ ಹೆಂಗಸು: ಆಂಧ್ರೀನೀರಂಧ್ರ ಬಂಧುರಸ್ತನಹಾರನುದಾರಂ ಸರಸ್ವತೀಮಣಿಹಾರಂ (ಆದಿಪು. ೧-೩೨). ೨. [ಸಂಗೀತ] ಒಂದು ರಾಗ: ಭಿನ್ನವಾದ ಗಾನಪದ್ಧತಿ ಇತ್ತೆಂಬುದಕ್ಕೆ ಆಂಧ್ರಿ, ದ್ರಾವಿಡಿ, ಸೌವೀರಿ ಮುಂತಾದ ಪ್ರಾಚೀನ ಜಾತಿ ರಾಗಗಳ ಹೆಸರುಗಳೇ ಸಾಕ್ಷಿ (ಗಾನಕ. ೪೬). [ಸಂ. ಆಂಧ್ರೀ]

ಆಂಬರ 'ಆಮ್ರ$_1$' ನೋ.

ಆಂಬಡೆ 'ಆಂಬೊಡೆ' ನೋ.

ಆಂಬೊಡೆ, ಆಂಬಡೆ, ಆಮವಡೆ (ನಾ). ಕಡಲೆಬೇಳೆ ಮುಂತಾದ ದ್ವಿದಳಧಾನ್ಯಗಳನ್ನು ನೀರಿನಲ್ಲಿ ನೆನೆಯಿಕ್ಕಿ ತೆಂಗಿನಕಾಯಿ ತುರಿ ಮತ್ತು ಮಸಾಲೆಯೊಡನೆ ಒರಳಲ್ಲಿ ರುಬ್ಬಿ, ಬಿಲ್ಲೆಯಂತೆ ತಟ್ಟಿ, ಎಣ್ಣೆ ಅಥವಾ ತುಪ್ಪದಲ್ಲಿ ಕರಿದು ಮಾಡುವ ಒಂದು ಭಕ್ಷ್ಯ: ಪರಮ ಮಂಗಳ ಅಪ್ಪವು ಅತಿರಸ ಹರುಷದಿಂದಲಿಯಿಟ್ಟ ಹೊಸತುಪ್ಪವೊ ಒಡೆಯಂ[ಯಾಂ] ಬೊಡೆ ವಧಿವಡೆಯು ತಿಂಥಿಣಿ ಒಡೆಯ ಎಡೆಗೆ ಒಡನೆ ಬಡಿಸಿದೆ (ಪುರಂದ. ೧-೭೬-೩); ಹೆಂಗಸರನ್ನು ಗೋಲನ್ ಮಾಡಿ ತುಪ್ಪದ ದೋಸೆ, ಬೋಂಡ... ಆಂಬೊಡೆ ಮುಂತಾಗಿ ತಿಂಡಿಗಳನ್ನು ಮಾಡಿಸುತ್ತ (ಬಾಲಪ್ರ. II, ೧೧೬೨). **ಆಂಬಡೆ**: ಬೊಂಡಾ (ಆಂಬಡೆ) ಟೋಪಿ (ನಾಡಿಗೇ. ೨೧೫). **ಆಮವಡೆ** (ಕಿ).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಅಮವಡೈ; ಮಲ. ತುಳು. ತೆಲು. ಅಮವಡೆ]

ಆಂಬ್ರ 'ಆಮ್ರ$_1$' ನೋ.

ಆಂಶಿಕ (ಗು). ಅಂಶಕ್ಕೆ ಮಾತ್ರ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ; ಅಪೂರ್ಣವಾದ. [ಸಂ.]

ಆಂಹತಿ (ನಾ). ಪ್ರೀತಿ; ಅನುರಾಗ (?): ಹತ್ತುನೂರು ಶಬ್ದಗಳಲ್ಲಿ ವರ್ಣಿಸಲಾಗದ ಆಂಹತಿ ಹತ್ತು ಶಬ್ದಗಳ ಟೆಲಿಗ್ರಾಮಿನಲ್ಲಿ ತುಂಬಿದ್ದನ್ನು ರಾಜ ಕಂಡುಕೊಂಡ (ನಟಸಾ. ೫೧೮). [?]

ಆಃ 'ಅಃ' ನೋ.

ಆಕಂಠ (ಅ). ಗಂಟಲಿನವರೆಗೆ ಬರುವಷ್ಟು: ಭಾವಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಆಕಂಠ ಭೋಗಿಸಿಯೇ ಅನುಭವಿಸಬೇಕು (ಇಪ್ಪಕ. ೨೮೫) [ಸಂ. ಆಕಂಠಂ]

ಆಕಂಠಪೂರ (ನಾ). ಗಂಟಲಿನವರೆಗೂ ತುಂಬುವಷ್ಟು: ಈ ಕರಗದಲ್ಲಿ ತುಂಬಿ ತಂದೊಡೆ ಸಾಕಲಾ ವಿರೂಪಾಕ್ಷದೇವಂಗೇಕಣಕವಜ್ಜಯ್ಯ ನಿನಗಾಕಂಠಪೂರವಲ (ಬಸಪು. ೫೯-೪). [ಆಕಂಠ + ಪೂರ]

ಆಕಂಠಪೂರ್ತಿ (ನಾ). = ಆಕಂಠಪೂರ: ಪ್ರತ್ಯುತ್ತರವೀಯುತ್ತಲೇ ಆಕಂಠಪೂರ್ತಿಯಾಗಿ ಭೋಜನಮಾಡಿದನು (ಬೆನ್ನಬೇ. ೧೮). [ಆಕಂಠ + ಪೂರ್ತಿ]

ಆಕಂಠಪ್ರಮಾಣ (ನಾ). = ಆಕಂಠಪೂರ: ದಿವ್ಯಾಹಾರಮನಾಕಂಠ ಪ್ರಮಾಣಂ ಬರೆಗಂ ತಣಿಯುಂಡು (ವಡ್ಡಾರಾ. ೭೮-೨೨). [ಆಕಂಠ + ಪ್ರಮಾಣ]

ಆಕಂಠೋಷ್ಠಂಬರಂ (ಅ). ಗಂಟಲು ಮತ್ತು ತುಟಿಯವರೆಗೆ: ಇಂಬಾಗಿರೆ ಮುದದಿಂ ಪಲವುಂಬಣ್ಣದ ಭಕ್ಷ್ಯರಾಶಿವೆರಸಾಕಂಠೋಷ್ಠಂ ಬರಮುಂಡೊಯ್ಯನೆ ಪಾರ್ವಂ ಬಂದಾ ಕೊಡನ ಕೆಳಗೆ ಪಟ್ಟರ್ದಾಗಳ್ (ಪಂಚತಂ. ೧೮೫-೨೫). [ಆಕಂಠ + ಓಷ್ಠ + -ಬರಂ]

ಆಕಂಪನ (ನಾ). ನಡುಕ; ಅಲ್ಲಾಟ. 'ಆಕಂಪನಗೊಳ್' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಆಕಂಪನಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ನಡುಕಗೊಳ್ಳು: ಕಂಪಿಸು: ಕಾಮದೇವನ ಕೂರಲಗಿನ ಧ್ವನಿಯೆಂದು ಕೋಕಿಲಧ್ವನಿಗಾಕಂಪನಗೊಳುತ್ತುಂ (ಗಿರಿಕ. ೪-೧೨೦ ವ). [ಆಕಂಪನ + ಕೊಳ್$_1$]

ಆಕಂಪಿತ (ಗು). ನಡುಗಿಸಲ್ಪಟ್ಟ; ಅಲ್ಲಾಡಿಸಲ್ಪಟ್ಟ. [ಸಂ.]

ಆಕಂಪಿಸು (ಕ್ರಿ). ಅದುರು; ನಡುಗು; ಅಲ್ಲಾಡು: ಮುಡಿ ಸೊಪ್ಪಾಗದು ನೀವಿ ಬಿರ್ಚದಧರಂ ಬೆಳ್ಪೇಱದೂರುದ್ವಯಂ ಪೊಡರ್ದಾಕಂಪಿಸ ದಕ್ಷಿ ಕೆಂಪಡಸದು (ಜಗವಿ. ೧೬-೧೨೬). [ಆಕಂಪನ + -ಇಸ್ಸು$_3$]

ಆಕಟ (ನಾ). ತಿರಸ್ಕಾರ; ಅಣಕ (?): ಆ ಹೆಂಗಸು ಆವ ನಗುವಿ ನಿಂದಾ ಮಾತನ್ನು ಹೇಳಿದಳೋ ಅದರಿಂದದು ಆಕಟವೆಂದು ಹೊರ್ತು ಬೇರೆ ಅರ್ಥವಾಗಲಿಲ್ಲ (ಕಪಾಕುಂ. ೪೬). [?]

ಆಕಡೆ (ನಾ). ಅತ್ತಕಡೆ; ಆಚೆಯ ಕಡೆ: ಈಕಡೆಮನೆಯೊಳಾಕಡೆ ಮನೆಯೊಳುಂ ಹೋಗನಾ ಶಿಶು (ಬಸಪು. ೪೮-೨೫); ಅವನು ಆಕಡೆಯಿಂದ ಬಂದನು (ರೂಢಿ). [ಆ$_2$ (< ಅದು$_1$) + ಕಡೆ$_4$]

ಆಕಯ್ಯ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು (?): ಪಡುವಲು ಸಂಣೆ[ನಾ]ಯಕನ ಮಾವಣನಾಯ್ಕ ಆಕಯ್ಯ ಆವಳೆಗಡಿ ಬಡಗಲು ಸಂಣೆಮನಾಯ್ಕ (ಕಇ. I, ೪೧-೪೭; 1417). 'ಅಕಯ್ಯ' ಪರಾ. [?]

ಆಕರ್ಷ (ನಾ). ಬಾಯಾರಿಕೆ; ದಾಹ; ನೀರಡಿಕೆ: ಅಯ್ಯಾ ಬಹಳ ಆಕರ ಆಗ್ತದೆ, ಒಂದೀಟು ನೀರು ಕುಡುಕೊಂಡು ಬತ್ತೀನಿ (ಕಾನೂರು. ೬೧೩). [?]

ಆಕರ್ಷ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ತೆರಿಗೆ: ಯೀ ಸ್ಥಳಕ್ಕೆ ಆಕರ ಅನ್ಯಾಯ ಕಾಣಿಕೆ ಖಡ್ಡಾಯ ಬಿಟ್ಟ ಬಿರಾಡ ಮುಂತಾಜು . . . ಬಾತ್ತರಂಗಳು ಇಲ್ಲದೆ (ಕಇ. III–i, ೧೫–೨೪; 1550). 'ಆಕಾರ್ಷ' ಪರಾ. [?]

ಆಕರ್ಷ (ನಾ). ೧. ಉತ್ಪತ್ತಿಸ್ಥಾನ; ಆಧಾರ: ಆ ಕೃತಿ ಮುನ್ನಂ ಚೆಲ್ವಿಂಗಾಕರಮೆನಿಸಿರ್ದು ಮತ್ತೆ ಕನ್ನಡಿಸಿತ್ತಿನ್ನೀ ಕವಿತೆಯಿಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೬). ೨. ಗುಂಪು; ಸಮೂಹ. ೩. ಗಣಿ; ಖನಿ. ೪. ಹಳ್ಳಿ; ಗ್ರಾಮ: ಅಲ್ಲಿ ಪುರ ಆಕರ ಗ್ರಾಮ ಮಡಂಬ ಖೇಟ ಖರ್ವಟ ಪಟ್ಟಣಾದಿಗಳ ರಚನೆಗಳಂ ನೋಡುತ (ಪುರುಚ. ೧೫೭). ೫. ಅವಕಾಶ; ಕಾರಣ: ಇವುಗಳು ಅತ್ಯಂತ ಪ್ರಾಬಲ್ಯಕ್ಕೆ ಬರಲು ಆಕರವಾಯಿತು (ಪಾಳೆಗಾ. ೧೪). [ಸಂ.]

ಆಕರ್ಷ (ನಾ). ಮರದಲ್ಲಿ ಅಥವಾ ಲೋಹದಲ್ಲಿ ರಂಧ್ರವನ್ನು ಕೊರೆಯುವ ಸಾಧನ; ಬೈರಿಗೆ: ಪಾರಿಗೆ ಆಕರದಿಂದ ವೆಜ್ಜ ಮಾಡಬೇಕು (ರೂಢಿ). [< ಇಂ. Auger]

ಆಕರಗ್ರಂಥ (ನಾ). ಆಧಾರವಾದ ಗ್ರಂಥ; ಮೂಲಗ್ರಂಥ: ಆಕರ ಗ್ರಂಥಗಳಲ್ಲಿ ರಮ್ಯವಾದ ಬಗೆಬಗೆಯ ಉಪಾಖ್ಯಾನಗಳೇ . . . ಎಷ್ಟೋ ಬಂದಿರುತ್ತವೆ (ಅಹಲ್ಯೆ. ೭ ಪ್ರಸ್ತಾ). [ಆಕರ್ಷ + ಗ್ರಂಥ]

ಆಕರಣ (ನಾ). = ಆಕರಣೆ (ಕಿ). [ಸಂ.]

ಆಕರಣೆ (ನಾ). ೧. ಕರೆಯುವುದು; ಬರಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವುದು; ಆಹ್ವಾನ: ಓಕರಿಸಿದುದು ಮೃತ್ಯುವೆನ್ನನು ಲೋಕದಿಂ ಹೊಱಗೆಂದು ಯಮಗಿಮರಾಕರಣೆಗಳ [ಪಾಠಾಂ. ಯಮನ ನಿರಾಕರಣೆಗಳ] ಜೀವಜಾತಿಯೊಳಲ್ಲ ನೀನೆಂದು ಲೋಕದಲಿ ಡಂಗುರವ ಹೊಯ್ಸಿದನೀ ಕಮಲನಾಭನೆ (ಕುವ್ಯಾಅ. ಓರಿಇ. ೧೫–೧೯); ಛಲದ ಬಲುಹನು ಬಿಡು ವೃಥಾ ಯಮನಾಕರಣೆಗೊಳಗಾಗಬೇಡೆಂದ (ತೊರರಾ. ೬–೫೧–೫೪). ೨. ವಸೂಲಿ; ಶೇಖರಣೆ: ಸೆಪ್ಟೆಂಬರ್ ತಿಂಗಳ ಕರಾಕರಣೆಯಿಂದ ಒಟ್ಟು . . . ರೂ ಕೂಡಿವೆ ಎಂದು ಹೇಳಬಹುದು (ಹುಸಂಕ. ೧೯–೧೧–೫೯). ೩. ಕಂದಾಯ ಹಾಕುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಆಸ್ತಿಯ ಬೆಲೆಕಟ್ಟುವುದು: ಪೇಟೆಗೆ ಒಯ್ದು ಮಾರಲು ಯಾವ ವೆಚ್ಚ ತಗಲಬಹುದೋ ಆ ಮಾನದಿಂದಲೇ ಆ ಹುಟ್ಟುವಳಿಯ ಬೆಲೆಯ ಆಕರಣೆ ಆಗುತ್ತದೆ (ಮಾವಾದ. ೧೩೯).

[ಸಂ. ಆಕಾರಣ]

ಆಕರಣೆ (ನಾ). ತೊಂದರೆ; ಹಿಂಸೆ; ಕಷ್ಟ (?): ಶೋಕ ರೋಗ ಜನನ ಮರಣಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಆಕರಣೆಗೊಳಗಾಗುತ್ತ (ಏಲೇಶ್ವ. ೧೪೮); ಹಸಿವು ನೀರಡಿಕೆಯಾ ಆಕರಣೆಯಿಲ್ಲ (ವೀಶೈಪು. ೧–೩–೧೮); ಓಕರಣೆ ಬಹ ತುತ್ತ ನಱಿದಱಿದಾಕರಣೆಯಿಂದುಣ್ಣದಿರು (ಪ್ರಹ್ಲಾಚ. ೭–೫೦). [?]

ಆಕರಮಂಡಳಿಕ (ನಾ). ಗಣಿಗಳ ಮೇಲ್ವಿಚಾರಕ: ಮದನಮಹೇಸ್ವರ ಆಕರಮಂಡಳಿಕಾ ಚಾಗುರು ಪಂಚಪಾಂಡವ ರಮೆಯೆ ದೇವನು (ಎಕ. V, ಬೇಲೂರು. ೧೬೬–೬; 1279). [ಆಕರ್ಷ + ಮಂಡಳಿಕ]

ಆಕರಿಕೆ (ನಾ). ಆಸೆ: ಅತನಿಗೆ ಹಣದ ಆಕರಿಕೆ ಬಹಳ (ರೂಢಿ).

[ಆಕರ್ಷ + –ಇಕೆ]

ಆಕರಿಸಣ 'ಆಕರುಷಣ' ನೋ.

ಆಕರಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಅಂಗೀಕರಿಸು; ಸ್ವೀಕರಿಸು; ಹೊಂದು: ಏಕತೆಯೆ ತನಗೆ ಬಹುತೆಯನಾಕರಿಸದು ಜಾತಿ ತಾಂ ವಿಶೇಷಣಮುಖದಿಂದಾ ಕಾರಕಮೇಕತ್ವಮನೇಕತ್ವಮನಾ ಕ್ರಿಯಾಪದಂ ಪಡೆಯಲೊಡಂ (ಶಮದ. ೧೩೮); "ಆಕರಿಸದು–ಅಂಗೀಕರಿಸದು" (ಶಮದ. ೧೩೮ ಟೀಕೆ); ಏಕ ದ್ವಿತ್ರಿ ಚತುಃ ಶಬ್ದಾಕೃತಿಗೆಕ್ಕ ದು ತಿ ಚೌಗಳಾದೇಶಂಗಳ್ ಸ್ವೀಕೃತ ಸಮಾಸಪೂರ್ವದೊಳಾಕರಿಪರ್ ಪ್ರತ್ಯಯಾಂತದೊಳಮಿಾ ವಿಧಿಯಂ (ಶಮದ. ೨೯೦). ೨. ಬರಮಾಡಿಕೊ; ಕರಸಿಕೊ: ಸಹ್ಯಾಚಲದ ಕೊಳ್ಳದ ಕುತ್ತಿರಿನ ಭೂಪರ ವಿಭಾಡಿಸಿ ಸುತ್ತಿ ಬಂದಾಕರಿಸಿದನು ತದ್ಗಿರಿ ನಿವಾಸಿಗಳ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೫–೧೯); ಆಕರಿಸಿ ಬೆಸಗೊಂಡು ಬಿಟ್ಟರನೇಕ ನೃಪರನು ಬೇಹು ಹರಿದುದು ನಾಕುಮೈಯಲಿ (ತೊರರಾ. ೪–೯–೧೦). ೩. ವಸೂಲ್ಮಾಡು; ತೆಗೆದುಕೊ: ನಿರುತಿಯ ಮೇಲೆ ಮೇಲಲ್ಲಿಂದ ನಡೆದಾಕರಿಸಿದನು ಧನವ (ತೊರರಾ. ೧–೮–೩೫); ಬೆಲೆಗಳ ಆಧಾರದಿಂದ ಅತ್ಯಂತಿಕವಾಗಿ ಲಾವಣಿಯನ್ನು ತೆರಿಗೆಯನ್ನು ಆಕರಿಸಬಲ್ಲನು (ಮಾವಾದ. ೧೪೦); ೧೨ ಲಕ್ಷ ರೂಗಳಷ್ಟು ವೆಚ್ಚದ ಕರವನ್ನು ಆಕರಿಸಲಾಗಿದೆ (ಹುಸಂಕ. ೧೯–೧೧–೫೯). [ಆಕರಣ + –ಇಸ್ಸು]

ಆಕರಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಭಯಗೊಳ್ಳು; ನಡುಗು; ಕ್ಲೇಶಪಡು; ಕಷ್ಟಕ್ಕೆ ಗುರಿಯಾಗು: ತನ್ನಾದಮಂ ಕೇಳುತುಂ ಋತ್ವಿಜರುಬ್ಬೆಗಂಗೊಳೆ ಹೋತೃಗಳಾಕರಿಸೆ ಸಾಮಾಜಿಕರ್ ಸಂಕ್ಲೇಶಂಬಡೆಯೆ ಆಚಾರ್ಯರಡಂಗೆ (ಉದ್ಭಟ. ೪–೬೩ ವ); ಪರಮಪಾತಕಿಯಾದೆ ವೈಜೀಗೊರವನೆಲ್ಲಿಗೆ ಸರಿದನೋ ಆಕರಿಸಿಕೊಳ್ಳದೆ ತೋಱು (ಬಸಪು. ೫೨–೭); ಜನಿಸಿದನು ಪ್ರಹ್ಲಾದದೇವಗೆ ತನುಜ ವೈರೋಚನನು . . . ಲೋಕವಾಕರಿಸೆ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೯–೧೮); ಭೇಕಂ ಘೂಕಂ ಶಲಭಂ ಶ್ರೀಕಾಂತ ಮುನೀಂದ್ರ ಸೂರ್ಯರಂ ಜಱದೊಡೆ ತಾನಾಕರಿಸಿ ಘನತೆ ಪೋಕುಮೆ ಕಾಕರ ನುಡಿಯಿಂ ಕೊಱಂತೆ ಕೃತಿಗಪ್ಪುದೆ ಮೇಣ್ (ಹಮ್ಮೀರ. ೧–೧೯); ನಾರಿಯರು ನಡನಡುಗಿ ಆಕರಿಸಿ ಹೀಕರಿಸಿ ಶೋಕಮಾಕ್ರಾಂತರಾಗಿ (ಜಿನಮು. ೧೫–೪೩); ಆಕರಿಸುತಿಹರೆಲ್ಲರಳಲಳಲಿ ಬಳಬಳಲಿ (ಜಿನಮು. ೨೪–೨೩). ೨. ಮೆಟ್ಟು; ನಿಗ್ರಹಿಸು; ಅತಿಕ್ರಮಿಸು; ಆಕ್ರಮಿಸು: ದುರುಳ ಕಾಲನ ಬಾಯನೊದೆದಾಕರಿಸಿ ತಾಟಿಸಿಯವಧಿ ವಿಧಿಗಳ (ಬಸಪು. ೪೭–೧); ಹಿಡಿದಾಕರಿಸಿ ಮಾದಿಗದುರುಳನಂ . . . ಹೊಡೆದು ಕೆಡಹಿ (ಬಸಪು. ೫೭–೩೭); ದುರುಳ ದುರ್ಜನ ನೃಪರ ಹಿಡಿದಾಕರಿಸಿ ಬೆಸಗೊಳಲು (ತೊರರಾ. ೪–೯–೨); ನಾಕವನಿತೆಯ ನಯನ ಕಾಂತಿ ನಿರಾಕುಳಿಸೆ ಹರಿಣೀಕುಳವನಿಂತಾಕರಿಸಿದಳು ಚಾರುವನಲಕ್ಷ್ಮಿಯನು ಚಪಲಾಕ್ಷಿ (ನಿಭಾಗ. ೫–೨–೭); ಆಕರಿಸಿತೇ ಮಾಯೆ ತನ್ನ ವಿವೇಕವನು ವಿಧಿಕೃತವ ಮಿಾಱುವರಾರು (ನಿಭಾಗ. ೬–೧೬–೧೪); ಆಕರಿಸಿ ನಿಖಿಳೇಂದ್ರಿಯವನಂದೇಕಚಿತ್ತದ ಲಾಂತ್ರಮಾಲಾಂಗೀಕೃತಾಂಗದಲಚ್ಯುತಾಂಘ್ರಿಧ್ಯಾನಪರನಾದ (ನಿಭಾಗ. ೧೦–೬೧–೩೫); ಖಡ್ಗದಿಂ ಶಕ್ತಿಯಿಂದಾಕರಿಸಿ ಚತುರಂಗ ಬಲಗಳಂ ತಲೆಗಳಂ ಹಾರಿಸಿದ ಸಂಗರದೊಳು (ತುರಂಗ. ೫೨–೩೪); ಸಕಲ ರಿಪುಬಲಗಳನಾಕರಿಸಿ ಸಬಳದೊಳ್ . . . ಪೊಯ್ದೊರಸಿದರ್ (ತುರಂಗ. ೫೯–೧೮); ಅವನಿಯೆಲ್ಲವನಾಕರಿಸುವಂತಧಿಕ ಶಕ್ತಿಯ ಸಾಕಲಿಲ್ಲವೆ ಧರ್ಮಸುತ ನೀನೆಂದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ (ಜಿನಭಾ. ೬೨–೩೦). ೩. ಬಿಟ್ಟುಬಿಡು; ತ್ಯಜಿಸು: ಆಕರಿಸದು ದುರ್ಗುಣಮಂ ವೋಕರಿಸದು ವಿಷಯ ಸುಖಕೆ ಮನ ಮಚ್ಚರಮಂ ನೀಕರಿಸದು ನಿಮ್ಮೊಳಗೇಕೀಕರಿಸದಲಾ (ಶಂಕಕಂ. ೧೯). [ಆಕರಣೆ ? + –ಇಸ್ಸು]

ಆಕರಿಸು (ಕ್ರಿ). ಆಕಾರವನ್ನು ತಾಳು, —ಧರಿಸು: ಲೋಕವ ತಾಳ್ದನ ಮನೆಯಲಿ ಪುಟ್ಟಿ ಶೋಕದ ನುಡಿಗಳ ಕದ್ದವನನಾಕರಿಸಲು ನಮಗೆ ಗೋಪರೂಪದಿಂದ ಆಕರಿಸಿದನ ಕುಣಿಸಿದರಯ್ಯ ಹರಿಯೇ ಕುಣಿಯೆನುತ (ಪುರಂದ. ೩–೧೧೧–೪). [ಆಕಾರ್ಷ + –ಇಸ್ಸು]

ಆಕರಿಸು (ಕ್ರಿ). ಆಸೆಪಡು; ಬಯಸು: ಅವನು ಹಣಕ್ಕಾಗಿ ಬಹಳ ಆಕರಿಸುತ್ತಾನೆ (ರೂಢಿ). [ಆಕರ್ಷ + –ಇಸ್ಸು]

ಆಕರು (ನಾ). ಭರ; ಆತುರ; ಗಡಿಬಿಡಿ (?): ನಿಮ್ಮ ತುದಿ ಬುಡವಿಲ್ಲದ ಮಾತಿನ ಆಕರಿನಲ್ಲಿ ಊಟವನ್ನು ಮರೆತು (ಬಿಟ್ಟಜೀ. ೪೭). [?]

ಆಕರುಷಣ, ಆಕರಿಸಣ, ಆಕರುಸನ (ನಾ). ಸೆಳೆತ; ಎಳೆತ; ಆಕರ್ಷಣೆ: ಮೆಚ್ಚದರಾರು ಸತ್ಕವಿತಾವಿಲಾಸದ ಸೂರಿಗಳ ಹೃದಯಾಕರುಷಣಕಥಾಕುತೂಹಲವ (ತೊರರಾ. ೧-೧-೯). **ಆಕರಿಸಣ** (ಕಿ). **ಆಕರುಸನ**: "ಆಕರ್ಷಣ – ಆಕರುಸನ" (ಶಮದ. ೨೫೪ ಪ್ರಯೋ).
[< ಸಂ. ಆಕರ್ಷಣ]

ಆಕರುಷಿಸು 'ಆಕರ್ಷಿಸು' ನೋ.

ಆಕರುಸನ 'ಆಕರುಷಣ' ನೋ.

ಆಕರ್ಣಕ (ನಾ). "ಹೃದಯ ಮೊದಲಾದುವುಗಳ ತುಡಿತದ ಶಬ್ದಗಳನ್ನು ಆಲಿಸಿ ಕೇಳಲು ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಸಾಧನ; ಆಕರ್ಣಕ" (Stethoscope. ಇಂಕನಿ). [ಸಂ.]

ಆಕರ್ಣಕೃಷ್ಟ (ಗು). ಕಿವಿಯವರೆಗೆ ಸೆಳೆಯಲ್ಪಟ್ಟ,—ಎಳೆದ: ಆಕರ್ಣಕೃಷ್ಟೋತ್ಸೃಷ್ಟ ನಿಜ ವಿಕೀರ್ಣಟಂಕಂಗಳಿಂದಂ (ಆದಿಪು. ೧೪-೧೦೩ ವ).
[ಸಂ. (ಆಕರ್ಣಂ + ಕೃಷ್ಟ)]

ಆಕರ್ಣನ (ನಾ). ಕಿವಿಯಿಂದ ಕೇಳುವುದು; ಆಲಿಸುವುದು: ಇತರೇತರ ಹೇಷಾರವಾಕರ್ಣನೋದೀರ್ಣ ರೋಷಹಯ ಹೂಂಕಾರ ನಿಷ್ಠುರ (ಆದಿಪು. ೧೪-೯೫ ವ); ಶೈವಪುರಾತನವ್ರಜ ಪುರಾಣಾಕರ್ಣನೋತ್ಸಾಹದಿಂ (ರಾಜಶೇ. ೯-೨). [ಸಂ.]

ಆಕರ್ಣನೀಯ (ಗು). ಕಿವಿಯಿಂದ ಕೇಳಲು ಯೋಗ್ಯವಾದ; ಆಲಿಸಬೇಕಾದ: ದ್ವಿರೇಫೋದಿತನಾದಾಕರ್ಣನೀಯಂ ಪಂಚೇಂದ್ರಿಯ ಸುಖದೊದವಂ ನಂದನಂ ಮಾಳ್ಪುದೆಂದುಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೧-೧೧೨). [ಸಂ.]

ಆಕರ್ಣನೇತ್ರೆ (ನಾ). ಕಿವಿಯವರೆಗೆ ವಿಸ್ತಾರವಾದ ಕಣ್ಣುಗಳುಳ್ಳವಳು: ಸುರುಚಿರ ಚಕೋರನೇತ್ರೆಯರುಯಾಕರ್ಣನೇತ್ರೆಯರು ಬೆಳ್ನೇತ್ರದವರು (ನವಮೋ. ೧೫-೧೭).
[ಸಂ. ಆಕರ್ಣನೇತ್ರಾ (ಆಕರ್ಣಂ + ನೇತ್ರ + –)]

ಆಕರ್ಣಪೂರ (ನಾ). (ಬಿಲ್ಲಿನ ಹೆದೆಯನ್ನು) ಕಿವಿಯವರೆಗೆ ಸೆಳೆದಿರುವುದು: ಅಸಮಬಲನಾಕರ್ಣಪೂರದಿನೆಸೆ ವಿರಾಟಕುಮಾರನಸು ಲಂಘಿಸಿತು ಕಾಯವನೊದೆದು ಖಚರೀಜನದ ಕುಚಯುಗಕೆ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೫-೨೬).
[ಸಂ. (ಆಕರ್ಣಂ + ಪೂರ)]

ಆಕರ್ಣಾಂತ (ಅ). = ಆಕರ್ಣಾಂತಂ: "ತೆಗೆನೆಜ³—ಆಕರ್ಣಾಂತೇ (ಪೂರಾ ಎಳೆ)" (ಶಮಧಾ); ಜಗತೀನಾಥನನಾಕುಮಾರನೊಸೆದಾಕರ್ಣಾಂತ ವಿಶ್ರಾಂತ ದೃಷ್ಟಿಗಳಿಂ ನೋಡುತುಮೆಯ್ದೆವರ್ಪುದುಂ (ಸುಕುಮಾ. ೧೧-೨). [ಸಂ. ಆಕರ್ಣಾಂತಂ]

ಆಕರ್ಣಾಂತಂ (ಅ). ಕಿವಿಯ ಅಂಚಿನ ವರೆಗೆ: ಅನೀವ ಕೋಲಂ ಬಿಲ್ಗೆ ಜೋಡಿಸುತೆ ಆಕರ್ಣಾಂತಂ ಸೆಳೆದಿಸುವುದು (ಅದ್ಭುತ. ೩೩-೬). [ಸಂ.]

ಆಕರ್ಣಾಂತಂಬರಂ (ಅ). = ಆಕರ್ಣಾಂತಂ: ಧನಂಜಯನಾಕರ್ಣಾಂತಂಬರಂ ತೆಗೆದಾ ಕರ್ಣಾಂತಂ ಮಾಡಲ್ ಬಗೆದು ಕಂಧರಸಂಧಿಯಂ ನಿಟ್ಟಿಸಿ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨-೨೧೨ ವ).
[ಆಕರ್ಣಾಂತಂ + –ಬರಂ]

ಆಕರ್ಣಾಯತಾಂಬಕ (ನಾ). ಕಿವಿಯವರೆಗೆ ವಿಸ್ತಾರವಾದ ಕಣ್ಣುಗಳುಳ್ಳವನು: ಸಾಯಕವ ತಿರುಹುತ್ತಲಾಕರ್ಣಾಯತಾಂಬಕನೆಡಬಲದ ಕುರುರಾಯನನುಜರ ಮೇಳದಲಿ ಹೊಜವಂಟನಾ ಪಾರ್ಥ (ಕುವ್ಯಾ ಆ. ೭-೪೭). [ಸಂ. (ಆಕರ್ಣಂ + ಆಯತ + ಅಂಬಕ)]

ಆಕರ್ಣಾಯತಾಸ್ತ್ರ (ನಾ). ಬಿಲ್ಲಿಗೆ ಬಾಣವನ್ನು ಹೂಡಿ ಕಿವಿಯವರೆಗೆ ಸೆಳೆದಿರುವವನು: ರಾಯನಾತನ ಬಳಿಯಲಾಕರ್ಣಾಯತಾಸ್ತ್ರರು ಕಾರ್ಮುಕಸ್ವಾಧ್ಯಾಯಸಿದ್ಧರು ಹತ್ತುಸಾವಿರ ಮಕುಟವರ್ಧನರು (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೩-೯). [ಸಂ. (ಆಕರ್ಣಂ + ಆಯತ + ಅಸ್ತ್ರ)]

ಆಕರ್ಣಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕಿವಿಯಿಂದ ಕೇಳು; ಆಲಿಸು: ದಮನಕನ ಮಾತನಾಕರ್ಣಿಸಿ (ಪಂಚತಂ. ೧೬೮-೧೬); ಕನ್ಯಾಗುಣಕೀರ್ತನಮನಾಕರ್ಣಿಸುತ್ತುಂ ಮನ್ಮಥವಿಕಾರದಿಂ ಕುಮಾರಕಂಠೀರವನಿರೆ (ನಂಬಿರ. ೪-೯೯); ಸವಿಗೊರಲನಾಕರ್ಣಿಸಲ್ ಕಿವಿಯನಿತ್ತವಗೆ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೨೯-೩೩).
[ಆಕರ್ಣನ + –ಇಸ್ಸು₃]

ಆಕರ್ಷ (ನಾ). ೧. ತನ್ನ ಕಡೆಗೆ ಸೆಳೆಯುವುದು,—ಎಳೆಯುವುದು. ೨. ಬಿಲ್ಲಿಗೆ ಬಾಣವನ್ನು ಹೂಡಿ ಪ್ರಯೋಗಕ್ಕಾಗಿ ಸೆಳೆಯುವುದು. ೩. ಬಿಲ್ಲು. ೪. ಮನಸ್ಸು ಪರವಶವಾಗುವುದು; ಮೋಹಗೊಳ್ಳುವುದು. ೫. ಪಗಡೆಯಾಡುವುದು; ಪಗಡೆಯಾಟ. ೬. ಪಗಡೆಯ ದಾಳ. ೭. ಪಗಡೆಯ ಹಾಸು; ಹಾಸಂಗಿ: "ಹಾಸಂಗಿಯಲಿ ಮತ್ತದಾಕರ್ಷಮೆಂದೆಂಬುದು" (ಮಂಗರಾ. ೧೧೪-೨೮). ೮. ಪಗಡೆ ಅಥವಾ ಚದುರಂಗದ ಕಾಯಿ. ೯. ಇಂದ್ರಿಯ. ೧೦. ಸೂಜಿಗಲ್ಲು; ಅಯಸ್ಕಾಂತ. ೧೧. ಒಂದು ಬಗೆಯ ವಿಷವೃಕ್ಷ. ೧೨. ಬಿಲ್ಲನ್ನು ಸೆಳೆಯುವ ಕೈ: "ಬಿಲುವಿಡಿದು ನೂಂಕುವಂ ಕರದಂಡೆಯಕ್ಕು ಬರೆಸೆಳೆವ ಕೈಯಾಕರ್ಷಂ" (ಮಂಗರಾ. ೮೮-೩೬). [ಸಂ.]

ಆಕರ್ಷಕ (ಗು). ೧. (ಮನಸ್ಸನ್ನು) ಆಕರ್ಷಿಸುವ; ಸೆಳೆಯುವ: ಸೀರೆ ತುಂಬಾ ಆಕರ್ಷಕವಾಗಿತ್ತು (ಪದ್ಮಸ. ೨೧೧). (ನಾ). ೨. ಸೂಜಿಗಲ್ಲು; ಅಯಸ್ಕಾಂತ. [ಸಂ.]

ಆಕರ್ಷಣ (ನಾ). ೧. ಸೆಳೆಯುವುದು; ಎಳೆತ; ಹಿಡಿದು ಸೆಳೆಯುವುದು: ಒಂದು ಲೋಹಚುಂಬಕದ ದಕ್ಷಿಣ ತುದಿಯನ್ನು ಎರಡನೇದರ ಉತ್ತರ ತುದಿಯ ಸಮೀಪಕ್ಕೆ ಒಯ್ದರೆ, ಅವೆರಡು ಒಂದನ್ನೊಂದು ಎಳೆದುಕೊಳ್ಳುತ್ತವೆ. ಇದಕ್ಕೆ ಲೋಹಚುಂಬಕಗಳ ಆಕರ್ಷಣವೆಂದೆನ್ನುವರು (ಮುಂಬಯಿ. ೫-೨೨೯); ಸಜಾತೀಯ ಧ್ರುವಗಳು ನಿರಸನವನ್ನೂ (Repulsion) ವಿಜಾತೀಯ ಧ್ರುವಗಳು ಆಕರ್ಷಣವನ್ನೂ (Attraction) ಪ್ರದರ್ಶಿಸುವುವು (ಭೌತವಿ. ೩೧೦). ೨. ಸುಲಿಗೆ: "ಸುಲಿಗೆಯಲ್ಲಿಯು ಆಕರ್ಷಣ" (ಶಬ್ದಮಂ. ೮೨). [ಸಂ.]

ಆಕರ್ಷಣಶಕ್ತಿ (ನಾ). ಎಳೆತದ ಶಕ್ತಿ,—ಸಾಮರ್ಥ್ಯ.
[ಆಕರ್ಷಣ + ಶಕ್ತಿ]

ಆಕರ್ಷಣೀಯ (ಗು). ಮನಸ್ಸನ್ನು ಸೆಳೆಯುವ; ಮನೋಹರವಾದ: ಅವರ ಆ ಕುಣಿತ ಆಕರ್ಷಣೀಯವಾಗಿತ್ತು (ಯಕ್ಷಗಾ. ೧೦); ಅವಳ ಮುಖ . . . ಆಕರ್ಷಣೀಯವಾಗಿ ಪ್ರಶಾಂತವಾಗಿತ್ತು (ಪುನರು. ೧೯೨). [ಸಂ.]

ಆಕರ್ಷಣೆ (ನಾ). = ಆಕರ್ಷಣ ೧: ಮಾತಿನಲ್ಲಿ ಆಕರ್ಷಣೆ ಇರುತ್ತಿತ್ತು (ರಂಗರೋ. ೮); ಪ್ರಪಂಚ ಸುಳ್ಳಾದರೂ ಅದರ ಆಕರ್ಷಣೆ ಅವನನ್ನು ಸೆಳೆಯದಿರುವುದಿಲ್ಲ (ಶಕ್ತಿವಿ. ೧೯). [ಸಂ. ಆಕರ್ಷಣ]

ಆಕರ್ಷಿ (ನಾ). ಬಾವಿಯಿಂದ ನೀರನ್ನು ಮೇಲಕ್ಕೆ ಎತ್ತುವ ಸಾಧನ; ಏತ: "ಆಕರ್ಷಿಯೇತ" (ಮಂಗರಾ. ೧೨೯-೧೯).
[ಸಂ. ಆಕರ್ಷಿನ್]

ಆಕರ್ಷಿತ (ಗು). ಎಳೆಯಲ್ಪಟ್ಟ; ಸೆಳೆಯಲ್ಪಟ್ಟ: ಮೃಷ್ಟಾನ್ನ ಭೋಜನ, ಕೈತುಂಬ ದಕ್ಷಿಣೆ, ಮೇಲಾಗಿ ಅಮ್ಮನವರ ಯಶಸ್ಸು ಇವುಗಳಿಂದ ಆಕರ್ಷಿತರಾಗಿ . . . ಬರುತ್ತಿದ್ದರು (ಕಳಹು. ೨೬). [ಸಂ.]

ಆಕರ್ಷಿಸು, ಆಕರುಷಿಸು (ಕ್ರಿ). ಸೆಳೆ; ಎಳೆ; ಹತ್ತಿರಕ್ಕೆ ಬರಮಾಡಿಕೊ: ವಿಷಯೋಪಭೋಗವು ದೇಹವನ್ನು ಆಕರ್ಷಿಸುತ್ತದೆ (ಆರ್ಯಥ. ೯೮); ಅವಳ ಅಪೂರ್ವಪ್ರೇಮ, ವಿಶ್ವಾಸ—ಆ ಮಕ್ಕಳನ್ನು ಅಷ್ಟು ಆಕರ್ಷಿಸಿತ್ತು (ಜೀವರಂ. ೬೯). **ಆಕರುಷಿಸು**: ಹರ್ಷೋತ್ಕರ್ಷ ಜನನಸ್ಥಳವಿದೆನಲಾಕರುಷಿಸಿತು ಜನಮನವನನುಪಮ ಪರಿಣಯಸ್ಥಾನ (ತೊರರಾ. ೧-೧೬-೪೯). [ಆಕರ್ಷಣ + –ಇಸ್ಸು₃]

ಆಕರ್ಷೆ (ನಾ). = ಆಕರ್ಷಣ ೧ : ನಿಜಭಕ್ತಿ ಪರಮದಾಕರ್ಷೆಯದು (ಮಂಕುಕ. ೪೯೪). [ಸಂ. ಆಕರ್ಷ]

ಆಕಲಕರೆ 'ಅಕ್ಕಲಕರೆ' ನೋ.

ಆಕಲನ (ನಾ). ೧. ಶೇಖರಿಸುವುದು ; ಕೂಡಿಸುವುದು: ಪ್ರಾಕಟಪ್ರಿಯ ವಿನಯಪೂರ್ವ ಸ್ವೀಕರಣ ಸತ್ಕಾರ ಸಂತುಷ್ಟಾಕಲನನಂ ಮಾಡಿ (ಬಸಪು. ೫-೧೭). ೨. ಗ್ರಹಿಸುವುದು : ಅದರ ಸಂಪೂರ್ಣ ಸ್ವರೂಪದ ಆಕಲನವನ್ನು ಒಮ್ಮೆಲೇ ಮಾಡಲು ಬರುವುದಿಲ್ಲ (ಪ್ರಬಂಧ. ೧೧೩). ೩. ಹಿಡಿತದಲ್ಲಿಡುವುದು : ಮಾಯಾಮೋಹ ಹಾಗು ಅಹಂಕಾರ ಇವುಗಳ ತ್ಯಾಗ ಮಾಡಿ, ವಿಷಯಪ್ರವೃತ್ತಿಯಿಂದ ಇಂದ್ರಿಯಗಳ ಆಕಲನ ಮಾಡಬೇಕು (ಭಾಮೃತ. ೪೯). [ಸಂ.]

ಆಕಲನಶಕ್ತಿ (ನಾ). ವಿಷಯವನ್ನು ಕೂಲಂಕಷವಾಗಿ ತಿಳಿಯುವ ಸಾಮರ್ಥ್ಯ ; ಗ್ರಹಣಶಕ್ತಿ : ಅಭ್ಯಾಸದಿಂದ ನಮ್ಮ ಜ್ಞಾನ ಬೆಳೆದು, ಮನಸ್ಸು ವಿಸ್ತೃತವಾಗಿ, ಅದರಲ್ಲಿ ಆಕಲನಶಕ್ತಿ ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೬-೨೩೬). [ಆಕಲನ + ಶಕ್ತಿ]

ಆಕಲನೆ (ನಾ). ಗ್ರಹಿಸುವುದು : ವಿಚಾರವು ಬೇರೆ ವಿಚಾರಿಗಳ ಮನನಕ್ಕೆ ಆಕಲನೆಗೆ ನಿಲುಕದೆ ಹೋದರೆ (ವಿಚಾಮಂ. ೬೧). [ಸಂ. ಆಕಲನ]

ಆಕಲಿತ, ಆಕಳಿತ (ಗು). ೧. ಸೇರಿದ ; ಕೂಡಿದ ; ಹೊಂದಿಕೊಂಡ ; ಬೆರಸಿದ : ಝಣಝಣಿತ ಮೇಖಲಾಕಲಿತ ಹಾರಕೇಯೂರ ಭೂಷಣ ಪ್ರಭೆ ದಿಗಂತಮಂ ಬೆಳಗೆ (ಕಾದಂಉ. ೭೬೮) ; ಏಕ ದ್ವಿ ತ್ರಿ ಚತುಃ ಪಂಚಾ ಕಲಿತಾರ್ಥಂಗಳಾಗಿ ಜಟನೊಳವು ನಿಸರ್ಗಾಕೃತಿಯಿಂದೆ (ಶಮದ. ೨೩). ೨. ಗ್ರಹಿಸಿದ ; ಹಿಡಿದ. ೩. ಗಣಿಸಿದ ; ಲೆಕ್ಕಿಸಿದ. **ಆಕಳಿತ** : ೧. ಸೊಗಯಿಸಿತಾಕಳಿತಪದಾಂಶು ಹರಿತಮಣಿ ಸೋಪಾನಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೭-೧೨೩). [ಸಂ.]

ಆಕಲಿಸು, ಆಕಳಿಸ್ಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಗ್ರಹಿಸು : ವಿಶ್ವದ ಗತಿಶೀಲತೆ ನವೀನತೆ ಕಾಲದ ನಿರಂತರ ಪ್ರವಾಹ ಇವುಗಳನ್ನು ಸರಿಯಾಗಿ ಆಕಲಿಸಿ ನಾವು ಅನುಭವಿಸದಿದ್ದರೆ ಜೀವನವೆಲ್ಲ, ವಿಶ್ವವೆಲ್ಲ ಒಂದು ಕೇವಲ ಯಾಂತ್ರಿಕ ಕ್ರಿಯೆ (ಯಾತ್ರಿಕ. ೪೨). **ಆಕಳಿಸ್ಸು** : ೨. ಹಿಡಿ : ನಳಿನಿಯ ನಳಿನಮನಿ ನನಾಕಳಿಪಂತಿರೆ ಕರದೆ ವಧುವ ಕರಮಂ ಕರದಿಂ ತಳೆದಂ ಕುಮಾರಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೬-೭೪). [ಆಕಲನ + -ಇಸ್ಸು$_3$]

ಆಕಲ್ಪ$_1$ (ನಾ). ಒಡವೆ ; ಆಭರಣ ; ಅಲಂಕಾರ : ಬಂದತ್ತು ನಾಗಾರಿ ಹಸ್ತದೊಳುದ್ಭಾಸಿತ ದಿವ್ಯಕುಂಡಲ ಕಿರೀಟಾಕಲ್ಪವಾಕಾಶದಿಂ (ಜಗವಿ. ೮-೨೮) ; ಆಸ್ಥಾನರಂಗಕ್ಕೆ ರತ್ನಮಯಾಕಲ್ಪಮೆನಿಸಿಪ್ಪಿನಂ . . . ಅಮಾತ್ಯ ನಾದನಧಿಕಂ ಪೋಲಾಳ್ವದಂಡಾಧಿಪಂ (ಎಕ. XI, ದಾವಣ. ೨೫-೫೫ ; 1224). [ಸಂ.]

ಆಕಲ್ಪ$_2$ (ಅ). ಕಲ್ಪದ ವರೆಗೆ : ತಮಗಂತಿರ್ಪೆಡೆಗಳ್ದೂರಮಾದೊಡಂ ಪ್ರೀತಿಮಾಣದಾಕಲ್ಪಾಂತಂ (ಕಾದಂಉ. ೧೭೫). [ಸಂ. ಆಕಲ್ಪಂ]

ಆಕಲ್ಯ (ನಾ). ರೋಗ : "ಆಕಲ್ಯಂ . . . ರುಜಾ — ಈ ೧೨ ವ್ಯಾಧಿ" (ಹಲಾಯು. ೯೮-೪೪೬). [ಸಂ.]

ಆಕಸ 'ಆಗಸ' ನೋ.

ಆಕಸ್ಮಿಕ (ಗು). ೧. ಅನಿರೀಕ್ಷಿತವಾದ ; ಆಕ್ಷಣವೇ, ಅಲ್ಲೆ, ಹಾಗೆಯೇ ಉಂಟಾದ ; ಕಾರಣವನ್ನು ಹೇಳಲಾಗದ : ನರಕ ನಗರ ಲಗ್ನಾಕಸ್ಮಿಕಾಗ್ನಿಸ್ಫುಲಿಂಗಸ್ಫುರದವಿರಳ ಲಾಕ್ಷಾಗೇಹಪೂರಂ (ಆದಿಪು. ೫-೮೯) ; ಸುಭಟರಿಗಱುಹಿತಾಕಸ್ಮಿಕದ ಭಯವವನೀಶ ಕೇಳೆಂದ (ಕುವ್ಯಾಗ. ೮-೫). (ನಾ). ೨. ಅನಿರೀಕ್ಷಿತವಾದ ಘಟನೆ : ನಾಳೆ ನಾನೇ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲದಿದ್ದಾಗ ರಾತ್ರಿಹೊತ್ತು ಏನಾದರೂ ಆಕಸ್ಮಿಕ ನಡೆದರೆ ಆಗ ನಿನಗೇ ನಾಗುತ್ತದೆ ಹೇಳು (ದೇವಹಂ. ೩೭). ೩. ಅಪಘಾತ; ಅವಘಡ. [ಸಂ.]

ಆಕಸ್ಮಿಕಂ (ಅ). ಅನಿರೀಕ್ಷಿತವಾಗಿ : ಸತಿಪತಿಗಳ್ ಸುಖದಿಂ ಪರ್ಯಂಕಾಗ್ರದೊಳ್ ನಿದ್ದೆಗೆಯ್ವಾಗಳಾಕಸ್ಮಿಕಮಾಗಿ ಪ್ರಣವವೇ ಕರಚರಣಾದ್ಯವಯವಂಗಳಂ ಧರಿಸಿರ್ಬರ ಮಧ್ಯದೊಳ್ ಮಲಗಿರಲೊಡನೆ (ಹಮ್ಮೀರ. ೨-೧೬ ವ) [ಸಂ.]

ಆಕಸ್ಮಿಕತೆ (ನಾ). ಅನಿರೀಕ್ಷಿತವಾಗಿರುವಿಕೆ. [ಸಂ. ಆಕಸ್ಮಿಕತಾ]

ಆಕಸ್ಮೀಕ (ಗು). = ಆಕಸ್ಮಿಕ : "ಆಕ್ಷಣ ವಿಶೂನ್ಯಂ ಕಾರಣಂ ಮೂರಿವಾಕಸ್ಮೀಕಾಹ್ವಯಮುಂ" (ನಾನಾರ. ೧೨೭). [ಸಂ. ಆಕಸ್ಮಿಕ]

ಆಕಳ್, ಆಕಳ, ಆಕಳು (ನಾ). ೧. ಹಸು ; ಗೋವು : "ಆಕಳೆಂದು ಪಶು" (ಕಶಸಾ. ೭-೧೨೯) ; ಆಕಳ್ಗಳಿಲ್ಲದೆಯುಮಾ ಕಳ್ಗಳ ಸೊರ್ಕುನಿಂದುದಱಿಂದೆ (ಲೀಲಾವ. ೫-೧೧೮); ಕಾಮಧೇನಿರ್ದುಮೂಟಕೆ ಗೊಡ್ಡಾಕಳನಾಳ್ವರೇ (ಸೋಮೇಶ. ೩). ೨. ದನಕರು ; ಗೋಸಮುದಾಯ : "ಗೋಸಮುದಾಯವಾಕಳೆಂದಕ್ಕು" (ಶಬ್ದಮಂ. ೩೫) ; "ತುಱುಗಳೆನಲ್ಕಾಕಳೆಂದು ತಿಳಿಗೆ ವಿದಗ್ಧರ್" (ಭಾರನಿ. ೪೬). **ಆಕಳೆ** : "ಗೋ— ಆಕಳ" (ಗಂಗಾಮ. ೧೨೧) ; ಆಕಳದ ಮೇಲೆ ನಿಬಂಧ ಬರೆದರೆ ಮೊದಲು ಅದರ ವ್ಯಾಖ್ಯೆ ಆಮೇಲೆ ಅದರ ಅವಯವಗಳು, ಅದಾದ ಮೇಲೆ ಆಕಳದ ಸದುಪಯೋಗ (ಮುಂಗಾಪು. ೫). **ಆಕಳು** : ಆಕಳಿಗೆಮ್ಮೆಯಂ ಯವೆಗೆ ಗೋಧುವೆಯಂ ತುರಗಕ್ಕೆ ಕತ್ತೆಯಂ . . . ಪ್ರತಿಮಾಡಿದನೊರ್ವ ಜೀಯನೆಂದೇಕೆಯೊ ಮೂಢರೂಳ್ವರ್ (ಸಮಪ. ೧೦-೧೧೭) ; ಜೀವಂ ಪೋದೊಡಲಿನಂತೆ ಪಾಳುಮನೆಯಂತೆ ಪಾಲ್ಬತ್ತಿದಾಕಳಿನಂತೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೯-೨೩) ; ಮಾನದ ತೋರಿಹ ಆಕಳಿಗೆ ಕೊಳಗದ ತೋರಿಹ ಕೆಚ್ಚಲು (ಅವಚಂ. ೧೨-೪೮) ; ಆಕಳು ಕಪ್ಪಾದರೆ ಹಾಲು ಕಪ್ಪೇ (ಗಾದೆ).

[ಆವು$_1$ + -ಕಳ್$_2$]

ಆಕಳ 'ಆಕಳ್' ನೋ.

ಆಕಳಾಸ (ನಾ). ಜುಗುಪ್ಸೆ ; ಅಸಹ್ಯ (ದಕ. ಕಿ). [?]

ಆಕಳಿ 'ಆಯ್ಕುಳಿ' ನೋ.

ಆಕಳಿಕೆ 'ಆಗುಳಿಕೆ' ನೋ.

ಆಕಳಿತ 'ಆಕಲಿತ' ನೋ.

ಆಕಳಿಸು$_1$ 'ಆಗುಳಿಸು' ನೋ.

ಆಕಳಿಸ್ಸು$_2$ 'ಆಕಲಿಸು' ನೋ.

ಆಕಳು 'ಆಕಳ್' ನೋ.

ಆಕಳುಮಂದೆ (ನಾ). ೧. ಗೋವುಗಳ ಸಮೂಹ ; ಹಸುಗಳ ಗುಂಪು. ೨. ಹೊಲದಲ್ಲಿ ನಿಲ್ಲಿಸುವ ಮಂದೆ (ಕಿ).

[ಆಕಳು (< ಆಕಳ್) + ಮಂದೆ]

ಆಕಳೇರು (ನಾ). ಗೋರೋಚನ (ಸ್ಯಾಂಡರ್).

[ಆಕಳ್ + ಏರು$_0$ (< ಈರು)]

ಆಕಾಂಕ್ಷಣ (ನಾ). = ಆಕಾಂಕ್ಷೆ ೧ : ಈಕೆಯ ವದನಾಕಾರಮನೇಕಾಂತಂ ಪೋಲ್ವೆನೆಂಬುದರ್ಕಾಗಿ ಕನತ್ಕೋಕನದಕ್ಕಿಂದುಗಮುಂಟಾಕಾಂಕ್ಷಣಮದಱೊಳೆಂಬುದುಪಮೋತ್ಪ್ರೇಕ್ಷಂ (ಕವಿರಾ. ೩-೬೭). [ಸಂ.]

ಆಕಾಂಕ್ಷಿತ (ಗು). ಅಪೇಕ್ಷೆಪಟ್ಟ ; ಬಯಸಿದ : ಲೋಕಮದೂರ್ಧ್ವಾಧೋಮಧ್ಯಾಕಾಂಕ್ಷಿತ ಭೇದರೂಪದಿಂ ಮೂಜಕ್ಕುಂ (ಕವಿರಾ. ೧-೧೦೮). [ಸಂ.]

ಆಕಾಂಕ್ಷಿಸು (ಕ್ರಿ). ಬಯಸು ; ಅಪೇಕ್ಷಿಸು ; ಆಶಿಸು : ತತ್ತ್ವಾಲೋಕದಿನಾಕಾಂಕ್ಷಿಪ ಮುಕ್ತಿಯಕ್ಕುಂ (ಶಮದ. ೧೦); ಎಹಗೆ ಮನವಾಕಾಂಕ್ಷಿಸುವುದೊಡಲಹಗೆ ಬೆಳೆದಪುದಶನದಿಚ್ಛೆಗೆಯಹಗೆ ಮನದಾಂಕಾಕ್ಷೆ ಕುಂದುವುದಶನದಿಚ್ಛೆಯದು ಅಹಗೆ ಕುಂದುವುದು (ಬಸಪು. ೪೩-೫೭).

[ಆಕಾಂಕ್ಷಣ + -ಇಸ್ಸು$_3$]

ಆಕಾಂಕ್ಷೆ (ನಾ). ೧. ಅಪೇಕ್ಷೆ; ಬಯಕೆ : ಮನದಾಕಾಂಕ್ಷೆಯಿಂದೆನ್ನಪ್ಪ ನೆನ್ನೊಡನನುದಿನಂ ಕೂಡಿಪ್ಪಂ (ಬಸಪು. ೪೭–೪೨); ಬಾಲನಾಕಾಂಕ್ಷೆಗಚ್ಚರಿ ಪಡುತೆ ಮೌನಮಿರೆ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೨೦–೫೩೮). ೨. [ವ್ಯಾಕ] "ಭಾಷೆಯಲ್ಲಿ ವಾಕ್ಯವೇ ಮುಖ್ಯ; ಪದಗಳು ಅದರ ಅವಯವಗಳು . . . ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಶಾಸ್ತ್ರಜ್ಞರು ವಿಚಾರ ನಡಸಿ, ಆಕಾಂಕ್ಷೆ, ಸನ್ನಿಧಿ (ಅಥವಾ ಆಸತ್ತಿ), ಯೋಗ್ಯತೆ—ಈ ಮೂರನ್ನುಳ್ಳ ಪದಸಮುದಾಯವೇ ವಾಕ್ಯವೆಂದು ನಿರ್ಧರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ವಾಕ್ಯದ ಪದಗಳು ಅರ್ಥದ ಹೊಂದಿಕೆಗಾಗಿ ಒಂದನ್ನೊಂದು ಕೋರುವುದೇ ಆಕಾಂಕ್ಷೆ" (ಭಾರಮಿಾ. ೨೫೦).
[ಸಂ. ಆಕಾಂಕ್ಷಾ]

ಆಕಾರ್‌ಬಂದ್ (ನಾ). ಕೃಷಿಕ್ಷೇತ್ರದ ಸರ್ವೇನಂಬರಿನ ವಿಸ್ತಾರ, ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟ ಕಂದಾಯ ಮುಂತಾದುವುಗಳನ್ನು ತಿಳಿಸುವ ದಾಖಲೆ ಪುಸ್ತಕ (ರೈಸ್‌ಗೆ. ೫೪೧). [← ಮರಾ. ಆಕಾರ್‌ಬಂದ್]

ಆಕಾರ$_1$ (ನಾ). [ವ್ಯಾಕ] 'ಆ' ಎಂಬ ವರ್ಣ. [ಸಂ.]

ಆಕಾರ$_2$ (ನಾ). ೧. ರೂಪ; ಆಕೃತಿ : ಆಕಾರಂ ಸ್ಮರಾಕಾರಮನಜನಿಸೆ (ಪಂರಾಮಾ. ೨–೩); ಗುರುಗಳೇ ಪೃಥ್ವಿಯ ಆಕಾರವನ್ನು ಕುರಿತು ತಮಗೆ ಕೆಲವು ಪ್ರಶ್ನೆಗಳನ್ನು ಕೇಳಬೇಕೆಂದು ಬಯಸುತ್ತೇನೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೪–೬೪). ೨. ಮನಸ್ಸಿನ ಭಾವಗಳನ್ನು ಹೊರಗೆಡಹುವ ಮುಖಚರ್ಯೆ, ಅಂಗಚೇಷ್ಟೆ ಮುಂತಾದುವು. ೩. ಸೂಚನೆ; ಚಿಹ್ನೆ; ಗುರುತು. [ಸಂ.]

ಆಕಾರ$_3$ (ನಾ). ೧. ಹೊಲ, ಗದ್ದೆ, ತೋಟ ಮುಂತಾದ ಕೃಷಿಕ್ಷೇತ್ರದ ವಿಸ್ತಾರ. ೨. ಜಮೀನಿನ ಕಂದಾಯ ಅಥವಾ ಸರಕಾರಕ್ಕೆ ಕೊಡಬೇಕಾದ ತೆರಿಗೆ : ರೆವಿನ್ಯೂ ಸರ್ವೇನಂಬರ . . . ೨೦ ಎಕರೆ ೨೪ ಗುಂಟೆ ಕ್ಷೇತ್ರದ ೧೩ ರೂ. ಆಕಾರದ ಆಸ್ತಿಯನ್ನು ೨೦೦ ರೂ. ಗಳಿಗೆ . . . ಮಾರಾಟ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ (ಶರೀಫ. ೬೩); ಖಾತೇದಾರರು ಅದರ ವಸೂಲಿಗಾಗಿ ಹೆಚ್ಚು ಆಕಾರ (ಚಾರ್ಜು) ಮಾಡಬೇಕಾಗುವದು (ಬ್ಯಾಂಕಕೈ. ೬೮); ವಿಸ್ತೀರ್ಣ ಎರಡು ಎಕರೆ ಆಕಾರ ಆರು ರೂಪಾಯಿ (ರೂಢಿ). ೩. ಉತ್ಪತ್ತಿ; ಹುಟ್ಟುವಳಿ : ಅದರ (ಎಲೆಯ ತೋಟದ) ಆರೈಕೆಯನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಪ್ರಕಾರ ಮಾಡುತ್ತಾ ಹೋದರೆ ಪ್ರತಿ ವರ್ಷಕ್ಕೂ ಸಾವಿರ ರೂಪಾಯದ ಆಕಾರಕ್ಕೇನೂ ಕಡಿಮೆಯಿಲ್ಲ (ಕೃಷಿಪ್ರ. ೧೭೩). [ಸಂ. ?]

ಆಕಾರಂಗಿಡು (ಕ್ರಿ). ರೂಪಗೆಡು : ಈ ಕಷ್ಟನಂದದಿಂ ಮೆಯ್ಯಾಕಾರಂಗೆಟ್ಟು ನಮೆವರಂ ಕಂಡಱಿಯೆಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೪–೯೦).
[ಆಕಾರ$_2$ + ಕಿಡು (< ಕೆಡು)]

ಆಕಾರಂಬಡೆ (ಕ್ರಿ). ರೂಪವನ್ನು ಧರಿಸು : ಲೋಕಂ ಡಮರುಗಮಂ ಡಮರುಗದೊಳ್ ಮಗುಚಿಟ್ಟಂತೆ ಆಕಾರಂಬಡೆದುದು (ಜಯಕಾ. ೧–೨೮). [ಆಕಾರ$_2$ + ಪಡೆ$_1$]

ಆಕಾರಗುಪ್ತಿ (ನಾ). ೧. ರೂಪವನ್ನು ಮರೆಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವುದು. ೨. [ನಾಟ್ಯ] ಮನಸ್ಸಿನ ಭಾವಗಳನ್ನು ಹೊರಗೆ ತೋರ್ಪಡಿಸದಂತೆ ಮರಸಿಡುವುದು; ಅವಹಿತ್ಥ.
[ಆಕಾರ$_2$ + ಗುಪ್ತಿ]

ಆಕಾರಗೊಳ್ಳು (ಕ್ರಿ). ರೂಪವನ್ನು ಧರಿಸು; ಮೂರ್ತಿಮತ್ತಾಗು : ಕವಿಯ ಕಲ್ಪನೆಗಳು ಅವನ ಪ್ರತಿಮೆಗಳಲ್ಲಿ ಆಕಾರಗೊಳ್ಳುತ್ತವೆ (ರೂಢಿ).
[ಆಕಾರ$_2$ + ಕೊಳ್ಳು (< ಕೊಳ್$_1$)]

ಆಕಾರಗೋಪನ (ನಾ). = ಆಕಾರಗುಪ್ತಿ ೧.
[ಆಕಾರ$_2$ + ಗೋಪನ]

ಆಕಾರಣ (ನಾ). ೧. ಕರೆಯುವುದು; ಬರಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವುದು. ೨. ಸವಾಲು ಹಾಕುವುದು. [ಸಂ.]

ಆಕಾರಣೆ (ನಾ). ಉತ್ಪತ್ತಿ; ಹುಟ್ಟುವಳಿ : ಪೆಜ್ಜುಂಕದ ವೆರ್ಗ್ಗಡೆ ಕರಣಂಗಳು ಬಿಟ್ಟ ಧರ್ಮಮಾಉದೆಂದಡೆ ಕುಳಿಯ ಸುಂಕದಾಕಾರಣೆಯಿಂ ಬಿಟ್ಟ ತೋಂಟ (ಸೌಇಇ. XI–ii, ೧೭೨–೪೬; 1121). [?]

ಆಕಾರಪೂಜೆ (ನಾ). ವಿಗ್ರಹಾರಾಧನೆ; ಮೂರ್ತಿಪೂಜೆ (ಕಿ).
[ಆಕಾರ$_2$ + ಪೂಜೆ]

ಆಕಾರರಚನೆ (ನಾ). ಆಕಾರವನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿಮಾಡುವುದು : ಈ ಕತೆಗಳಲ್ಲಿ ಸೋದ್ದಿಶ್ಯವಾದ ಆಕಾರ ರಚನೆಯ ಪ್ರಯತ್ನವಿದೆ (ಹೊಸಕ್ಷಿ. ೨೮೩). [ಆಕಾರ$_2$ + ರಚನೆ]

ಆಕಾರಶುದ್ಧಿ (ನಾ). ರೂಪದಲ್ಲಿ ಏನೂ ಕೊರತೆಯಿಲ್ಲದಿರುವುದು : ಅವಳದು ನೀಳವಾದ, ಹಾಳಿತವಾದ ಆಕಾರಶುದ್ಧಿಯುಳ್ಳಂಥ ದೇಹ (ಒಂಟಿದ. ೩೫). [ಆಕಾರ$_2$ + ಶುದ್ಧಿ]

ಆಕಾರಸಂವರಣೆ (ನಾ). ೧. = ಆಕಾರಗುಪ್ತಿ ೧ : ನಿಖಿಲ ಮೃಗಗಣ ಪರಿವೃತನುಮಾಗಿಯಾಕಾರಸಂವರಣೆಯನುಂಟುಮಾಡಿಕೊಂಡಿರ್ಪುದುಂ (ಪಂಚತಂ. ೩೬–೧೩); ಅಪಮಾನಂಬಟ್ಟ ಉಪಧಾವಿಶುದ್ಧನಪ್ಪ ಮಂತ್ರಿಯಂತಾಕಾರಸಂವರಣೆಯನುಂಟುಮಾಡಿಕೊಂಡು (ಪಂಚತಂ. ೩೬–೧೯). ೨. = ಆಕಾರಗುಪ್ತಿ ೨ : "ಅವಹಿತ್ಥಮೆಂಬುದು ಆಕಾರಸಂವರಣೆ" (ಹಲಾಯು. ೧೨೭–೮೭). [ಆಕಾರ$_2$ + ಸಂವರಣೆ]

ಆಕಾರಹಕ್ಕ (ನಾ). (?) : ಅಂತಾಕಾರಹಕ್ಕದಧಿಷ್ಠಾಯಕಂ ಮೊಲ್ಲೆಯ ಬರ್ಮಣ್ಣಂ ಮಾಡಿದ ಧರ್ಮ (ಮುಂಬರಾ. XI, ೨೪೯–೨೬; 1121). [?]

ಆಕಾಲಿಕಿ, ಆಕಾಳಿಕಿ (ನಾ). ೧. ಕ್ಷಣಿಕವಾದದ್ದು. ೨. ಮಿಂಚು. **ಆಕಾಳಿಕಿ** : ೨. ಅಖಂಡಲ ಲಲಿತಧನುರ್ಲೀಲಮಾಕಾಳಿಕೀಸಂಚಲಮಿಾ ಸೌಂದರ್ಯಮಿಂತೀ ನವರಸಚಯಮಿಾ ದೇಹಂ (ಅಜಿಪು. ೬–೫೦).
[ಸಂ. ಆಕಾಲಿಕೀ]

ಆಕಾಶ (ನಾ). ೧. ಪಂಚಭೂತಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು; ಗಗನ; ಅಂತರಿಕ್ಷ : "ತೂಗುವ ಮುಗಿಲ್ವಟ್ಟೆ ಗಾಳಿವಟ್ಟೆಯೆನಲ್ಕಂದಾಗಲಾಕಾಶವೆಸರದು" (ಕವಿಕಂ. ೪೬); ಪುಳಿಯೊಳ್ ಕರ್ಚಿದ ಬಾಳ ಬಣ್ಣಮನೆ ಪೋಲ್ವಾಕಾಶ ಮಾಕಾಶಮಂಡಳಮಂ ಪರ್ವಿದ ಬೆಳ್ಮುಗಿಲ್ (ಪಂಪಭಾ. ೭–೭೧); ಆಕಾಶದಲಾಡುವ ಹದ್ದನೊಂದ ಕಂಡೆ (ಅದವ. ೧೯೭–೧); ಆಕಾಶಕ್ಕಿಂತ ಎತ್ತರವಿಲ್ಲ, ಭೂಮಿಗಿಂತ ಅಗಲವಿಲ್ಲ (ಗಾದೆ). ೨. ಬಯಲು; ಶೂನ್ಯಪ್ರದೇಶ. ೩. [ಛಂದ] ತಗಣ (– – ◡) ಎಂಬ ಒಂದು ಅಕ್ಷರಗಣ : ದಿವಾಕರಾಕಾಶ ದಿನೇಶ ಪಾವಕರ್ ಸುವಿಶ್ರಮಂ ಬಂದಿರೆ ಸಪ್ತಸಂಖ್ಯೆಯೊಳ್ . . . ವಂಶಸ್ಥಮೆನಿಪ್ಪ ನಾಮದಿಂ (ಛಂದೋಂಬು. ೨–೭೮). ೪. [ಜೈನ] ಆರುಬಗೆಯ ದ್ರವ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು. 'ಆಕಾಶದ್ರವ್ಯ' ಪರಾ. ೫. [ಗಣಿತ] ಬಿಂದು; ಸೊನ್ನೆ : ಗಗನಂ ಶೂನ್ಯಾಂಬರ ಖಂಮಿಗೆಯಾಕಾಶಂ . . . ನಭಮುಂ ಸೊಗಯಿಪ ಬಿಂದುವಿನ ನಾಮ ನಾಸ್ತಿ ಸಮೇತಂ (ವ್ಯವಹಾ. ೧೦–೧೦). [ಸಂ.]

ಆಕಾಶಕೇಶ (ನಾ). ಆಕಾಶವೇ ತಲೆಗೂದಲಾಗುಳ್ಳವನು; ಶಿವ : ಕೀನಾಶಮದನಾಶ ಪುರನಾಶ ಪರಮೇಶ ಆಕಾಶಕೇಶಾ (ನವಮೋ. ೨೦–೩೨). [ಆಕಾಶ + ಕೇಶ]

ಆಕಾಶಕೊಳವೆ (ನಾ). = ಆಕಾಶಬಾಣ ೧. (ದಕ).
[ಆಕಾಶ + ಕೊಳವೆ]

ಆಕಾಶಗಂಗೆ (ನಾ). ೧. ದೇವಗಂಗಾನದಿ; ಬಾಂದೊರೆ : ಪ್ರಾಣಲಿಂಗಕ್ಕೆ ಕಾಯಕವೇ ಸೆಜ್ಜೆ, ಆಕಾಶಗಂಗೆಯಲ್ಲಿ ಮಜ್ಜನ ಹೂವಿಲ್ಲದ ಪರಿಮಳದ ಪೂಜೆ, ಹೃದಯಕಮಲದಲ್ಲಿ ಶಿವಶಿವಾ ಎಂಬ ಶಬ್ದ (ಅವಚಂ. ೪೬–೧೯೮). ೨. ತಿರುಪತಿ ಮುಂತಾದ ಕ್ಷೇತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಜಲಪ್ರಪಾತದ ಹೆಸರು. [ಆಕಾಶ + ಗಂಗೆ]

ಆಕಾಶಗಂಟೆ (ನಾ). ವೇಶ್ಯೆಯರ ಮನೆಯ ಮುಂಭಾಗದಲ್ಲಿ ಎತ್ತರದಲ್ಲಿ ಕಟ್ಟಿರುವ ಗಂಟೆ (?): ಜಗದಂತಂಬರಮಂ ಧರಾತಳಮುಮಂ ಪೋಲ್ವುಗ್ರಸಾತಾಳಸೂಜಿಗಳಂ ಗರ್ಜಿಪ ಭೇರಿ ಕಾಟಕಿಯರಂ ಮೇಗಿಲ್ಲದಾಕಾಶಗಂಟೆಗಳಂ ವಿಸ್ಮಯಮಾಗೆ ಬಂಚಿಪ ಕೃತಾಕೃತ್ಯತ್ವದಿಂ ಸಂದಾಳುಗಳಂ ಕುಂಟಣಿಯರ್ಕಳಂ ಪಲರುಮಂ ಕಂಡರ್ವಣಿಜ್ನಂದನಂ (ಬಂಹರಿ. ೩-೩೩). [ಆಕಾಶ + ಗಂಟೆ]

ಆಕಾಶಗರುಡಬಳ್ಳಿ (ನಾ). ಗಿಣಿಮೂಗಿನ ಗೆಡ್ಡೆ ಗಿಡ (ಕಿ).
[ಆಕಾಶ + ಗರುಡ + ಬಳ್ಳಿ]

ಆಕಾಶಗಾಮಿ (ನಾ). ಅಂತರಿಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಸಂಚರಿಸುವವನು; ಖೇಚರ; ದೇವತೆ: ಆತನಾಕಾಶಗಾಮಿ ನೀಮೆಂತು ಕೊಲ್ವಿರೆನೆ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೫೯-೨೩).
[ಸಂ. ಆಕಾಶಗಾಮಿನ್]

ಆಕಾಶಗಾಮಿತ್ವ (ನಾ). ಗಗನದಲ್ಲಿ ಸಂಚರಿಸುವುದು: ಪದವಿನ್ಯಾಸಮಿಲ್ಲದೆಯುಂ ಆಕಾಶಗಾಮಿತ್ವಮೆಂಬುದು (ಶ್ರಾವಕಾ. ೯೩-೨೦). [ಸಂ.]

ಆಕಾಶಗಾಮಿನಿ (ನಾ). = ಆಕಾಶಗಾಮಿತ್ವ: ಬಿಲ್ಲು ತೀರು . . . ಆಕಾಶಗಾಮಿನಿ. . . ಖೇಟಕ ಮುಂತಾದ ಶತ್ರುಜಯಾತ್ಮರಕ್ಷಾಧಿ ಸಾಧನ ವಿಶೇಷಂಗಳಿಂದಲುಂ (ವಿವೇಕ. ೨೬೩). [ಸಂ. ಆಕಾಶಗಾಮಿನೀ]

ಆಕಾಶಗಾಮಿನಿವಿದ್ಯೆ (ನಾ). ಗಗನದಲ್ಲಿ ಸಂಚರಿಸುವ ಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಕೊಡುವ ವಿದ್ಯೆ: ಸೀತೆಯ ಕೋಮಳಾಂಗಸ್ಪರ್ಶನದಿನಾಕಾಶಗಾಮಿನಿ ವಿದ್ಯಾವಿನಾಶಮಕ್ಕುಮೆಂಬ ಭಯದಿಂ ಮುಟ್ಟಲಂಜಿ (ಕಗವಿ. ೪೪ ಚಾವುಂಪು). [ಆಕಾಶಗಾಮಿನಿ + ವಿದ್ಯೆ]

ಆಕಾಶಗೂಡು (ನಾ). = ಆಕಾಶದೀಪ (ಕಿ). [ಆಕಾಶ + ಗೂಡು]

ಆಕಾಶದೀಪ (ನಾ). ದೀಪಾವಳಿ ಮುಂತಾದ ಹಬ್ಬದ ದಿನಗಳಲ್ಲಿ ಎತ್ತರವಾದ ಕಂಬದ ತುದಿಯಲ್ಲಿ ತೂಗುಬಿಡುವ ದೀಪ; ಗೂಡು ದೀಪ. [ಆಕಾಶ + ದೀಪ$_1$]

ಆಕಾಶದ್ರವ್ಯ (ನಾ). [ಜೈನ] ಷಡ್ದ್ರವ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: "ಈ ಭೌತಿಕ ಜಗತ್ತು ಆರುದ್ರವ್ಯಗಳಿಂದ ನಿರ್ಮಾಣವಾಗಿದೆ. ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಜೀವ ಅಜೀವ ಎಂದು ಎರಡು ಭೇದಗಳು. ಅಜೀವದ್ರವ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಪುದ್ಗಲ, ಧರ್ಮ, ಅಧರ್ಮ, ಆಕಾಶ, ಕಾಲ ಎಂಬ ಐದು ವಿಧಗಳನ್ನು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ" (ಜೈನಪ. ೪೩೧); ಜೀವದ್ರವ್ಯ ಪುದ್ಗಲದ್ರವ್ಯ ಧರ್ಮದ್ರವ್ಯ ಅಧರ್ಮದ್ರವ್ಯ ಆಕಾಶದ್ರವ್ಯ ಕಾಲದ್ರವ್ಯಗಳೆಂಬ ಷಡ್ದ್ರವ್ಯಂಗಳ ಗುಣಪರ್ಯಾಯಮುಮಂ (ಸುಕುಮಾ. ೩-೩೯ ವ). [ಆಕಾಶ + ದ್ರವ್ಯ]

ಆಕಾಶಪುರಾಣ (ನಾ). ನಿರಾಧಾರವಾದ ಕಥೆ; ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಬಾರದ ಮಾತು; ಕಟ್ಟೇಪುರಾಣ: ಕಾಗೆ ಗೂಗೆಗಳ ಕತೆಯಾಗಿ ಆಕಾಶಪುರಾಣವಾಗಿ ಮೂಲೆಗುಂಪಾಗುತ್ತದೆ (ನಂಜುಂಡ. ೧೨೪). [ಆಕಾಶ + ಪುರಾಣ]

ಆಕಾಶಪುಷ್ಪ (ನಾ). ಅತ್ಯಂತ ಅಸಂಭವವಾದ ವಸ್ತು; ಗಗನ ಕುಸುಮ: ಆಕಾಶಪುಷ್ಪವು ಅರಳಿತ್ತು ಹೊರಳಿತ್ತು ತೆರಳಿದ ದಿಟ್ಟಿಯು ಒಂದು ಕಡೆ (ಸಖೀಗೀ. ೧೭-೩೯೯). [ಆಕಾಶ + ಪುಷ್ಪ]

ಆಕಾಶಬಳ್ಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬಳ್ಳಿ: ದುರಾಂಟಾ ಎಂಬ ಬೇಲಿಯಗಿಡದ ಮೇಲೆ ಒಂದು ಬಳ್ಳಿ ಹರಡಿರುವುದನ್ನು ನೀವು ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ನೋಡಿರಬಹುದು. ಇದನ್ನು ಆಕಾಶಬಳ್ಳಿ ಅಥವಾ ಮಂಗನಬಳ್ಳಿ ಎಂದು ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ (ಸಸ್ಯಶಾ. ೧೦೯).
[ಆಕಾಶ + ಬಳ್ಳಿ. / ಮಲ. ಆಕಾಶವಳ್ಳಿ; ಹಿಂ. ಆಕಾಶಬೇಲ್]

ಆಕಾಶಬಾಣ (ನಾ). ೧. ಆಕಾಶದ ಕಡೆಗೆ ಬಿಡುವ ಮದ್ದಿನ ಬಾಣ. ೨. "ಬಾಣಬಿರುಸು, ಸಂಕೇತಸೂಚನೆ, ತೊಂದರೆಯಲ್ಲಿರುವ ಹಡಗಿಗೆ ಹಗ್ಗವೆಸೆಯುವುದು ಮೊದಲಾದವುಗಳಲ್ಲಿ ಉಪಯೋಗಿಸುವ, ಒಳಗಿನ ಮದ್ದನ್ನು ಹೊತ್ತಿಸುವುದರಿಂದ ಮೇಲಕ್ಕೊ ದೂರಕ್ಕೊ ಹಾರಬಲ್ಲ, ಲೋಹದ ಅಥವಾ ಕಾಗದದ ಉರುಳೆಯಾಕಾರದ ಕೋಶ; ಆಕಾಶಬಾಣ" (Rocket. ಇಂಕನಿ).
[ಆಕಾಶ + ಬಾಣ]

ಆಕಾಶಬಿಲ್ಲು (ನಾ). ಕಾಮನಬಿಲ್ಲು; ಮಳೆಬಿಲ್ಲು: "ಇಂದ್ರಾಯುಧ— ಅಂದರೆ ಸುರಚಾಪವೆಂಬ ಆಕಾಶಬಿಲ್ಲು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೨೮).
[ಆಕಾಶ + ಬಿಲ್ಲು$_1$ (< ಬಿಲ್$_2$)]

ಆಕಾಶಬುಟ್ಟಿ (ನಾ). ೧. = ಆಕಾಶದೀಪ. ೨. "ಸರಿಸುಮಾರಾಗಿ ಗುಂಡಾಗಿರುವ, ಗಾಳಿ ತೂರದ ಪಟ್ಟೆಯ ಚೀಲದಲ್ಲಿ ವಾಯುವಿಗಿಂತಲೂ ಹಗುರವಾದ ಅನಿಲವನ್ನು ತುಂಬಿ, ತಾನಾಗಿ ಮೇಲಕ್ಕೇರುವಂತೆ ಮಾಡಿರುವ ಸಾಧನ; ಆಕಾಶಬುಟ್ಟಿ (Balloon ಇಂಕನಿ); ಇಡಿಯ ವರುಷದ ಹರುಷ ಆಕಾಶಬುಟ್ಟಿಯಲಿ ಬಣ್ಣದೊಟ್ಟಲದಲ್ಲಿ ಕಣ್ಣು ತುಂಬುವ ಕಂದ (ನೆಲಮು. ೬೨). [ಆಕಾಶ + ಬುಟ್ಟಿ]

ಆಕಾಶಭಾಷಿತ (ನಾ). [ನಾಟ್ಯ] "ಯಾವ ಪಾತ್ರಗಳೂ ಮಾತನಾಡದೆ ಇದ್ದರೂ, ಮಾತನ್ನು ಕೇಳಿದಂತೆ ನಟಿಸಿ . . . ಉತ್ತರ ಕೊಡುವುದು" (ಕೈಪಿಡಿ. ೨೦೭). [ಆಕಾಶ + ಭಾಷಿತ]

ಆಕಾಶಮಧ್ಯೆ (ನಾ). ಆಕಾಶದಂತೆ ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾದ ಸೊಂಟವುಳ್ಳವಳು: ಆಕಾಶಮಧ್ಯೆ ಮನ್ಮಥಕಳಾಬೋಧ್ಯೆ (ನವಮೋ. ೧-೧).
[ಸಂ. ಆಕಾಶಮಧ್ಯಾ (ಆಕಾಶ + ಮಧ್ಯ + -)]

ಆಕಾಶಮಲ್ಲಿಗೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹೂವು; ತಿಲಕಪುಷ್ಪ.
[ಆಕಾಶ + ಮಲ್ಲಿಗೆ]

ಆಕಾಶಯಾನ (ನಾ). ೧. ಆಕಾಶಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ಮಾಡುವ ಪ್ರಯಾಣ. ೨. ಆಕಾಶದಲ್ಲಿ ಪ್ರಯಾಣಮಾಡುವ ಸಾಧನ.
[ಆಕಾಶ + ಯಾನ]

ಆಕಾಶಲಿಂಗ (ನಾ). [ವೀಶೈ] ಬಯಲೇ ರೂಪವಾಗಿರುವ ಶಿವಲಿಂಗ: ಕಾಂಚೀಪುರದಲ್ಲಿ ಪಾರ್ಥಿವಲಿಂಗ, ಜಂಬೂದ್ವೀಪದಲ್ಲಿ ಅಪ್‌ಲಿಂಗ, ತಿರುವಣ್ಣಾಮಲೆಯಲ್ಲಿ ತೇಜೋಲಿಂಗ, ಕಾಳಹಸ್ತಿಯಲ್ಲಿ ವಾಯುಲಿಂಗ, ಚಿದಂಬರದಲ್ಲಿ ಆಕಾಶಲಿಂಗ – ಹೀಗೆ ವಿಶ್ವದಲ್ಲಿ ಕಾಣುವ ಪಂಚಭೂತಗಳ ರೂಪದಲ್ಲಿಯೂ ಪರಮಾತ್ಮನು ಸಾದಾಖ್ಯಗಳೆನಿಸಿ ವಿರಾಜಿಸುತ್ತಿರುವುದನ್ನು ನಾವು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಕಾಣುತ್ತೇವೆ (ಶಕ್ತಿವಿ. ೨೬). [ಆಕಾಶ + ಲಿಂಗ]

ಆಕಾಶವಚನ (ನಾ). ಅಶರೀರವಾಣಿ: ಸುತನ ಶೋಕದ ಮಱುಕವಾಕಾಶವಚನದೊಳಾಯ್ತು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೮-೫). [ಆಕಾಶ + ವಚನ]

ಆಕಾಶವಲೆ (ನಾ). ಹಕ್ಕಿಗಳನ್ನು ಹಿಡಿಯಲು ಎತ್ತರದ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಹರಡಿದ ಬಲೆ: ಪೆಂಪಿನಾಕಾಶವಲೆ ಸುತ್ತುವಲೆ ಸುಲಭವಲೆ (ರುಕ್ಮಾಂಗ. ೧೦-೧೯). [ಆಕಾಶ + ಬಲೆ]

ಆಕಾಶವಲ್ಲಿ (ನಾ). = ಆಕಾಶಬಳ್ಳಿ: ಆಕಾಶವಲ್ಲಿ ಎಂಬ ಬಳ್ಳಿಯು ಕಳ್ಳಿಗಿಡದ ಮೇಲೆ ಹುಟ್ಟಿ ಅಲ್ಲೇ ಬೆಳೆಯುತ್ತದೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೪-೨೬೯).
[ಆಕಾಶ + ವಲ್ಲಿ$_1$]

ಆಕಾಶವಾಣಿ (ನಾ). ೧. ಗಗನದಲ್ಲಿ ಕೇಳಿಬರುವ ಶಬ್ದ; ಅಶರೀರವಾಣಿ: ಬಂದದ್ದೆಲ್ಲ ಶ್ರುತಿಪ್ರಮಾಣವಲ್ಲ ಆಕಾಶವಾಣಿಯಾಗದು (ಅರಳು. ೨೯೩-೧೧). ೨. ತಂತಿಯಿಲ್ಲದೆ ಬರುವ ಸಮಾಚಾರ ಮುಂತಾದುವು: ಸದ್ದು ಹೊರಡುವ ಸಮಯಕ್ಕೆ ಸರಿಯಾಗಿ ಮೇಲಿನ ಸ್ಥಳದಿಂದ ಆಕಾಶವಾಣಿಗಳನ್ನು (Wireless) ಕಳುಹುವರು (ಬಾಲಪ್ರ. II, ೭೫೮); ಸ್ವಲ್ಪದೂರ ಸರಿಯುವುದರಲ್ಲಿಯೆ ಅವರ ವಿಮಾನದ 'ಆಕಾಶವಾಣಿ' ಉಪಕರಣವು ಹಾಳಾಯಿತು (ಬಾಲಪ್ರ. II, ೯೫೦). ೩. ರೇಡಿಯೋ; ಬಾನುಲಿ: ಆಕಾಶವಾಣಿಯ ಹವೆಯ ಮುನ್ಸೂಚನೆ ಕೇಳಿಯೆ ಬೆಚ್ಚುವರೇನೆ (ಚಂದ್ರವೀ. ೧೩೧-೨೩). [ಆಕಾಶ + ವಾಣಿ]

ಆಕಾಶವಿಮಾನ (ನಾ). ಗಗನವಲ್ಲಿ ಸಂಚರಿಸುವ ವಾಹನ; ಆಕಾಶಯಾನ; ಏರೋಪ್ಲೇನ್: ಆಕಾಶವಿಮಾನದಿಂದ ಕಂಡುಬರುವ ಇದರ ದೃಶ್ಯವನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಕೊಡಲಾಗಿದೆ (ಭೂವಿವಿ. ೧೯೭).

[ಆಕಾಶ + ವಿಮಾನ]

ಆಕಾಶವೀಣೆ (ನಾ). ತಂತಿಯ ವಾದ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ: ವಿಪಂಚಿಕೆ... ಆಕಾಶವೀಣೆ ಎಂಬ ಮೂವತ್ತುಮೂಲು ತಂತ್ರೀವಾದ್ಯಂಗಳಲ್ಲಿ (ಎಸೆಗ. ೩೬೬) ; ಪ್ರಾಚೀನ ಗ್ರಂಥಗಳು, ಕಿನ್ನರಿ, ಪಿನಾಕಿ, ರುದ್ರವೀಣೆ, ಆಕಾಶವೀಣೆ... ಮುಂತಾಗಿ ನಾನಾ ರೀತಿಯ ವೀಣೆಗಳನ್ನು ನಮೂದಿಸಿರುತ್ತವೆ (ಸಂಗೀಚಂ. ೩೧೦). [ಆಕಾಶ + ವೀಣೆ]

ಆಕಾಶಸ್ವರ (ನಾ). ಮೂಗಿನ ರಂಧ್ರದ ಮತ್ತು ಶ್ವಾಸನಾಳದ ಮೂಲಕ ಉಚ್ಛ್ವಾಸ ನಿಶ್ವಾಸಗಳು ನಡೆಯುವಾಗ ಕಾಲಕ್ಕುಪ್ತಿಯಿಂದ ಹೊರಡುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸ್ವರ: ಸ್ವರಧೀದಯಂ ಆಯುಃ ಪರಿಮಾಣವನಜಿನ ಕ್ರಮ ವಂತೆಂದೊಡೆ ನಾಸಿಕಾರಂಧ್ರದಿಂ ಇಡೆ ಪಿಂಗಳೆ ಎಂಬೆರಡು ನಾಡಿಗಳಿಂದೊಡಗೂಡಿದರೆಡು ನಾಳಗಳಿಂದುವ ಆವುಗಳಿಂದೊಂದು ನಾಳದಲ್ಲಿ ಪೃಥ್ವೀಸ್ವರ ಅಪ್ಪುಸ್ವರ ತೇಜಸ್ಸಿನ ಸ್ವರ ವಾಯುವಿನ ಸ್ವರ ಆಕಾಶ್ವರ ಇಂತೀ ಪಂಚಸ್ವರೆ ಸಂಕ್ಷ್ಯೆಯಂ ತಾಳಿ ಕಾಲಕ್ಕುಪ್ತಿಯಿಂ ಉಚ್ಛ್ವಾಸ ನಿಶ್ವಾಸವಾಯುವೇ ಸಂಚರಿಸುತ್ತಿಹುದು (ಎಸೆಗ. ೧೮೭). [ಆಕಾಶ + ಸ್ವರ]

ಆಕಾಶಾಸ್ತಿಕಾಯ (ನಾ). [ಜೈನ] ಏದು ವಿಧವಾದ ಅಸ್ತಿಕಾಯಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಜೀವಾಸ್ತಿಕಾಯಂ ಪುದ್ಗಲಾಸ್ತಿಕಾಯಂ ಧರ್ಮಾಸ್ತಿಕಾಯಂ ಅಧರ್ಮಾಸ್ತಿಕಾಯಂ ಆಕಾಶಾಸ್ತಿಕಾಯಮೆಂಬ ಪಂಚಾಸ್ತಿಕಾಯನಿಕಾಯಮುಮಂ (ಸುಳಾದಿ. ೩-೩೩ ವ).

[ಆಕಾಶ + ಅಸ್ತಿಕಾಯ]

ಆಕಾಸೆ 'ಆಗಸ' ನೋ.

ಆಕಾಸವನಿ (ನಾ). ಮೇಲಿನಿಂದ ಬೀಳುತ್ತಿರುವ ಮಳೆಯ ಹನಿ: ಆಗದೆಯಂತಾಕಾಸವನಿ ಬಾಯಂ ಬಿಡುತ್ತುಂ (ಧರ್ಮಾಪ್ಯ. ೧-೧೬೦).

[ಆಕಾಸ (< ಆಗಸ) + ಪನ್ನಿ]

ಆಕಾಳಿಕೆ 'ಆಕಾಲಿಕೆ' ನೋ.

ಆಕಿಂಚನ್ಯ (ನಾ). ೧. ತನ್ನದಾಗಿ ಏನೂ ಇಲ್ಲದಿರುವುದು; ಬಡತನ: ಕ್ಷಮಾಮಾರ್ದವಾರ್ಜವ ಸತ್ಯ ಶೌಚ ಸಂಯಮ ತಪಸ್ತ್ಯಾಗಾಕಿಂಚನ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯಾಪಸ್ಯಾಪ್ತ ದಶಧರ್ಮಂಗಳುಮಂ ಕೈಕೊಂಡು (ಅವಪು. ೬-೩೦ ವ); ದೇಹಸುಖಜೀವಿತಂಗಳುಮಂ ದೇಹಮುಮಂ ತ ನ್ನ ವೆಂದು ಪಂಬಲಿಸದೆ ನಿರ್ದೇಹ ದಿನಿರು ತಿರೆ ಯತಿಸಹಿಗ್ಗಾಹ್ಯತನುಳವಟ್ಟು ದುತ್ತಮಾಕಿಂಚನ್ಯಂ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೧೧-೪೪). ೨. ತುಂಬ ಬಡತನ; ನಿರ್ಗತಿಕತೆ. [ಸಂ.]

ಆಕಿಮಾರಿ (ನಾ). ಒಬ್ಬ ವ್ಯಕ್ತಿಯ ಹೆಸರು (?): ತೊಟ್ಟಿರ್ದಂ] ತಂಬು... ಸೂಜುಗಬ್ಬು ಆಕಿಮಾರವೆಜ್ಜೆ [ಡೆ] (ಸೌಇ. XI-i, ೧೧-೨೪ ; ೪೬೨). [?]

ಆಕೀರ್ಣ (ಗು). ಹರಿಡಿದ; ತುಂಬಿದ; ಕಿಕ್ಕಿರಿದ: ಸ್ವಯಂಪ್ರಭಾ ಜಲದಂಬರಮೆಡೆಯೊಳೊಪ್ಪ ದ್ವೀಪಸಮುದ್ರಂಗಳ್ ಕಲ್ಪ ವೃಕ್ಷವ ನಾಕೀರ್ಣಂಗಳಾಗಿ ಪುಟ್ಟ (ಸುಳಾಮಾ. ೧೧-೫೪ ವ); ಮಣಿಮುಕುರವಧ್ಯ ದಿಂದಿತವದನನತಳುಬುಧವಮಂಗಳಾಶೀರ್ವಾದ ಕೀಷ್ಣಾಕ್ಷತಾಕೀರ್ಣ ಜಯ ಮಸ್ತಕ (ಹಚಕಾ. ೪-೫೮). [ಸಂ.]

ಆಕುಂಚ (ನಾ). [ನಾಟ್ಯ] ಹಸ್ತದ ಏದು ಬಗೆಯ ಅಭಿನಯಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಕಳೆದಿರಿ ನಿಳುಂಚಮೆಗಯ್ಯಕ್ಕಳಟ್ಟಿಲ್ಪೆಳಕಯ್ಯಕಳೆಯಲಾ ಕುಂಚಂ (ಲಾಸ್ಯರ. ೨-೧೫೧). [ಸಂ.]

ಆಕುಂಚನ (ನಾ). ಮುದುರುವುದು; ಬಾಗುವುದು; ಮಡಿಸುವುದು; ಕುಗ್ಗುವುದು: ಕಮಲವುದಯದೊಳಗೆ ಸಂಜೆಯಲಿ ಮುಗುಳಾಗಿ ಸುವಪ್ಪುದಂತೆ ಮರುವಗಲು ಮಗುಳ್ವಂತು ಅಮತಪ್ರಪಂಚನಾ ಕುಂಚನವರ್ತನಕ್ರಮವೆ ವಿಶ್ವಚಿತ್ರೆ (ಮಂಕುಚ. ೯೧). [ಸಂ.]

ಆಕುಂಚನಂಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ನೆಗೆ; ಆಕರ್ಷಿಸು (?): ಮೋದದಿಂದಾ ಕುಂಚನಂಗೆಯ್ದಾದಿಕತ್ಯಂಯಾನಾಂತು ಮೆಟ್ಟ ದ್ವಾದಶಕಾತ್ಮನನಮ್ಮತಕರಸಂ ಕಟ್ಟ ದೃಷ್ಟಿಯನು (ಬಸವ. ೫೫-೪೯).

[ಆಕುಂಚನ + ಗೆಯ್ (< ಕೆಯ್)]

ಆಕುಂಚಿತ (ಗು). ೧. ಕುಗ್ಗಿದ; ಮುದುರಿದ: ಅಂತಃಪುರದಾ ನೇರೇಳನೇಱಲು ಕಿಂಚಿದಾಕುಂಚಿತಾಗ್ರತರ್ಜನೀ ಪಕಿತಾಂಕಶಕಂಚಿಪುರ ಪ್ರಮದನನ ಪ್ರಬಿಷ್ಟನಾಗಿ (ಆದಿಪು. ೮-೪೧ ವ). (ನಾ). ೨. (ಗದಾಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ) ಒಂದು ಹೊಡೆತ: ವಿಳಂಬಿತಮೂಕಂಚಿತಮಾ ಸ್ಫೋಟಿತಮಾಕ್ಷಿಪ್ತ ಎಂಬೆಂಟುಂ ತೆಱದ ಪ್ರಕರಣಂಗಳೊಳಂ (ಗದಾಯು. ೪-೧ ವ). ೩. [ನಾಟ್ಯ] ನಾಟ್ಯದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಭಂಗಿ: ಸಮಮಾಕುಂಚಿತ... ಎಸವುತಿರ್ದ ವಿವರ್ತಂ ರಮಣೀ ಕೇಳುದ್ಯಾತಿಸಮುಮುಮಂ ನತಮುಂಕಿವಾಲು ಸುಪ್ರಸ್ಥಾನಂ (ಲಾಸ್ಯಂ. ೭-೧೧). [ಸಂ.]

ಆಕುಂಚಿಸು (ಕ್ರಿ). "ಕುಗ್ಗಿಸು, ಸಂಕೋಚಮಾಡು, ಕಿರಿದಾಗಿಸು, ಕಿರಿದುಮಾಡು" (ಪ್ರಳಕ್ಷ). [ಆಕುಂಚನ + -ಇಸು]

ಆಕುಲ, ಆಕುಳ (ಗು). ೧. ಅಸ್ತವ್ಯಸ್ತವಾದ; ಕದಡಿದ; ಕೆದರಿದ. ೨. ಚಿಂತೆಯಿಂದ ಕೂಡಿದ; ವ್ಯಾಕುಲವುಳ್ಳ; ಕೊರಗುವ: ಎನ್ನನಶ್ರುಪಿಹತಾಕುಲದೃಷ್ಟಿಗಳಿಂದೆ ನೋಡಿದರ್ (ಕಾದಂಉಃ. ೩೬೮). ೩. ತುಂಬಿದ; ಆವೃತವಾದ: ಧವಳಜಲಧರಕುಲಾಕುಲಮಖಿಳ ಮಂಬರತಳಂ (ಕವಿರಾ. ೩-೬೧). (ನಾ). ೪. ವ್ಯಾಕುಲ; ಕಳವಳ; ಕ್ಲೇಶ: ಈ ಕಲಹಮೊಳಗ್ಣಾ ನಿಮ್ಮ ಕುಲಮಾಕುಲಮಂ ಪಿಮಗುಂಟು ಮಾಡುಗುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೦-೨೧). **ಆಕುಳೆ**: ೪. ಆಕುಳಮಿಲ್ಲದೆ ವಿಬುಧರಲಾಗಿ ಧರ್ಮೋಪದೇಸಮಂಯಂ (ಕವಿರಾ. ೩-೬೧); ಏಕಿಕಾಕುಳಂ ಪ್ರಳಯಾದಿಯಾದೊಡೊ (ಆದಿಪು. ೩-೨೯); ಮನದಾಕುಳದ ಬೇಗೆಯ ಬೆಳಸಿನಸುರಾಧೀಶ ನಿಂದಿರೆ (ತೊರಾ. ೩-೩೬-೨೦). [ಸಂ.]

ಆಕುಲಳ್, ಆಕುಳಕ (ನಾ). = ಆಕುಲ. **ಆಕುಳೆ**: "ಆಕುಳಕಂ... ಕಳವಳಕ್ಕೆ ಪೆಸರ್" (ಮಂಗಾಮ. ೧೨೪-೧೦). [ಸಂ.]

ಆಕುಲತ್ತೆ (ನಾ). = ಆಕುಲೆ: ಪರಿಜನಂಬೆರಸು ಬಂದಾಕುಲತ್ತೆಯರಾಗಿ ದೇವರಂ ಬಂದಿಸುವುದುಮಂ (ಚಾವುಂಆ. ೬೮). [ಸಂ. ಆಕುಲತಾ+ತ್ರ]

ಆಕುಲಿತ, ಆಕುಳಿತ (ಗು). ೧. ವ್ಯಾಪ್ತವಾದ; ತುಂಬಿದ: ಕಿಸ್ಸೀಮು ಕೋಕಂ ಭಯಾಕುಲಿತಂ... ದಿಙ್ಮಂ ಧರಾತಲದೊಳ್ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೬-೪೯). ೨. ಕಲಕಿದ; ಕದಡಿದ; ಅಸ್ತವ್ಯಸ್ತವಾದ. (ನಾ). ೩. ಕಳವಳ; ಚಿಂತೆ: "ಉತ್ಪಾಂಜನಂ, ಆಕುಳ[ಲ]ತಂ —ಈ ೩ ಕಳವಳಿಸುಹ" (ಹಲಾಯು. ೧೩೧-೪೬). **ಆಕುಳಿತೆ**: ೨. ಮಂದಾಕಾಂದೋಳನಳಿತಾರಾಮಪಲಾಮೃತೋಪಮ ರಸಸ್ಯೂತಂಗಳೊಳ್ (ಆದಿಪು. ೧-೬೪). [ಸಂ.]

ಆಕುಲಿತೆ (ನಾ). ಚಿಂತೆ; ವ್ಯಥೆ; ಕೊರಗು: ಆಳಿಯರಲಾಪೀಕ್ಷೆಯಾಗದವರೊಳಿರಲ್ಕಾ ಕುಲಿತೆಯಿಲ್ಲಾ ದಪೆನಯುಂಟು (ಜಿಸಮು. ೨೬-೨೪).

[ಸಂ. ಆಕುಲತಾ]

ಆಕುಲೆ, ಆಕುಳೆ (ನಾ). ಚಿಂತೆಗೆ ಒಳಗಾದವಳು; ದುಃಖಕ್ಕೆ ಈಡಾದವಳು: ವಸಂತಂ ಬರಲೊಡನೊರ್ಮೆಯಂ ಗಂಧರ್ವರಾಜಸುತೆ ಮನ ದೊಳಾಕುಲೆಯೊದಳ್ (ಕಾದಂಉ. ೭೮೨); ನೃಪೇಂದ್ರನಂ ಕಾಣುತಾ ಕೇಕಯ ಕುಲೇಷ್ಟೆಯೊಳುಲೆಯಾದಳೆದಿಗರಿಗಿ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೭೧-೪೭).

ಆಕುಳಿ : ಕರಪಾಶಂಗಳ ನಡುವಣ ಹರಿಣಿಯುವೋಲ್ ಮನಮೊಳಗಾಗಳಾಕುಳಿಯಾದಳ್ (ಆದಿಪು. ೪-೫೦).

ಆಕುಲೆಯಾಗು = ಆಸಕ್ತಿಯಿಂದ ಕೂಡಿದವಳಾಗು : ವೈಭವಗಳಿನೇಕ್ಷಿಸಿನನೆಳ್ಳಕ್ಕಿದೊಳಾಕುಲೆಯಾಗುತಾವಗಂ (ಶಾಕುಂತ. ೫೭-೯೭). [ಸಂ. ಆಕುಲಾ]

ಆಕುಳ 'ಆಕುಲ' ನೋ.

ಆಕುಳಕೆ 'ಆಕುಲಕೆ' ನೋ.

ಆಕುಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ತಮಟೆ; ದೇವರಿಗೆ ಪೂಜಾ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಮಾಡುವ ವಾದ್ಯಸೇವೆ (?) : ಸಂಬುಮಂಡಳಿಗೆ ಗಂಗಜಯತ್ರಮಾಸದ ದವನ ಪುಷ್ಕಾಗಡುಗೆಯ ದಕ್ಷಿಣೆಗೂಡಿ ಪಟ್ಟ ಆಕುಳಿಗೆ ಪಳಕಾರ ಪರ್ಬದಲು ದೇವರು ನಂದೀಶ್ವರ ದೇವರ ಪುಷ್ಪಾರಲೆ ಪಂಗ (ಪಳೆ. VI, ಕಡಗಂ. ೪೯-೫೬ ; 1291). [?. / ತಮಿ. ಆಕುಳಿ]

ಆಕುಳ್ಳ 'ಆಯ್ಯುಳ್ಳೆ' ನೋ.

ಆಕುಳಿಕೆ 'ಆಗುಳಿಕೆ' ನೋ.

ಆಕುಳಿಗೊಳ್ 'ಆಯ್ಯುಳಿಗೊಳ್' ನೋ.

ಆಕುಳಿತ 'ಆಕುಲಿತ' ನೋ.

ಆಕುಳಿಸು 'ಆಗುಳಿಸು' ನೋ.

ಆಕುಳೀಕೃತ (ಗು). ಆಕುಳಿತವಾಗಿ ಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟ : ಧ್ವನದಳಿಯುಳಾಕುಳೀಕೃತವನಂಗಳಿಂದೆಸ್[ವ ಪದ್ಮಖಂಡಂ]ಗಳ ಬೆಲ್ಲಿಸೊಳಂ ಕಣ್ಣಂ ಮನಮುಮನಿಸುವ (ಜಂಪಭಾ. ೪-೫೨). [ಸಂ.]

ಆಕುಳೆ 'ಆಕುಲೆ' ನೋ.

ಆಕೂತ (ನಾ). ಅಭಿಪ್ರಾಯ; ಆಶಯ; ಇಂಗಿತ : "ಆಕೂತಂ, ಅಭಿಪ್ರಾಯಃ—ಈ ಬಗೆ" (ಜಲಾಯು. ೧೫೫-೬೭); ಸಂವೃತಾಕಾರನುಂ ನಿಭೃತೇಂಗಿತನುಮಾಗಿ ದಕ್ಷಜಯೋಲಪಲ್ಪತಿಕಾಕೂತನಪರಾಜಿತಾನುಜನ್ಮಂ ನುಡಿದಾಗಳ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೨-೫೧ ವ); ಈ ತರುಣರನೆಂತಿಟ್ಟು ವೆಪಾಕೀಕ್ಷ್ಣಂ ಕಂಸನಲ್ಲಿಗೆಂದುಂ ಭಯಸಕೂತಂ ಬೇಡ... ಈತಂಗಳ್ಗನಾದಿಮಧ್ಯಾಧಿವರೋಪ್ತೋಪ್ತಂ (ಜಗದ. ೫-೮೭). [ಸಂ.]

ಆಕೂತಿ (ನಾ). = ಆಕೂತ : ಮೇಘದಂಡವು ಚಿಗಿತು ಹೂತಹಾಗೆ ಹೃದಯದಾಕೂತಿನಿದೆ ಕಣ್ಣುಮೇಗೆ (ಸಮರ್ಪಣಾ. ೧-೧೨) ; ಆಖಂಡಿತವಾಗಿ ಆದಿಪುರುಷನ ಭಕ್ತರಾಗಿ ಬಾಳಲಿ — ಇದು ಜ್ಞಾನದೇವನ ಹೃದಯಾಂತರಾಳದ ಆಕೂತಿ (ಮುಸಾಹಿ. ೧೫). [ಸಂ.]

ಆಕೃತಿ (ನಾ). ೧. ಆಕಾರ; ರೂಪ : ದಿವ್ಯಾಕೃತಿಯಂ ಧರಿಯಿಸಿ ಕೃಷ್ಣಂ (ಜಗದ. ೪-೭೧) ; ಬೆಳೆದುದು ಕೂಸು... ಜನರ ಕಣ್ಗೆ ಹೇಸಿಸಾಕೃತಿಯಾಗಿ [ಶ್ರೀರಾಮಾಸ. ೨೨-೫೦). ೨. ದೇಹ; ಶರೀರ. ೩. ಬುಡಕಟ್ಟು; ಪಂಗಡ. ೪. [ಛಂದ] ಇಪ್ಪತ್ತೆರಡನೆಯ ಛಂದಸ್ಸು : ಆಕೃತಿಯೆಂಬ ಛಂದೋಳಿಪ್ಪತ್ತೆರಡಕ್ಷರಂ ಪಾದನುಗಿ ಪುಟ್ಟುವ... ನೃತ್ತಂಗಳಿವಳಿಗೆ (ಛಂದೋಲಂಬು. ೨-೧೩೪). ೫. ಮಂತ್ರಸಾಧನೆಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : ಆಕೃತಿ... ಇತ್ಯಾದಿ ಪಂಚಶಕ್ತಾರಿಂಶನ್ಮಂತ್ರಸಾಧನಂಗಳೊಳು ಪ್ರಜ್ಞೆಗೊಂಡು (ವಿವೇಕ. ೦೦). [ಸಂ.]

ಆಕೃತಿಗಿಡು (ಕ್ರಿ). ರೂಪಗೆಡು; ಆಕಾರ ಕೆಟ್ಟುಹೋಗು : ಪುದಿಯೆ ಳ ನಾ ಧ್ವ ಮಂ ಸರಳಕಂಬದಿಂ... ರೂಪುಗೆಟ್ಟುದು ದೆಸೆ ತೋರ್ಕೆಗೆಟ್ಟುದಿನಮಂಡಲಮಕ್ಕೃತಿಗಿಟ್ಟುದಾಗಸಂ (ಜಗದ. ೬-೭೦).

[ಆಕೃತಿ + ಕಿಡು (< ಕೆಡು)]

ಆಕೃತಿದಾಳ್ (ಕ್ರಿ). ಆಕಾರವನ್ನು ಧರಿಸು; ರೂಪವನ್ನು ತಾಳು : ಕಪಟನಾಟಕ ಲೀಲಾಲಸಚಿತ್ತಂ ಬಿನದಿಂ ಭೈರವಾಕೃತಿದಾಳ್ದನೆದಿತೆನೆ (ವೃಸವಿ. ೧೪-೨೮ ವ). [ಆಕೃತಿ + ತಾಳ್]

ಆಕೃತಿವಂತ (ನಾ). ಒಳ್ಳೆಯ ಆಕಾರದಿಂದ ಕೂಡಿದವನು; ರೂಪವಂತ : ಲರ್ವನಿರ್ವರ್ಗಂ... ಅವಗತಾರ್ಥಶಾಸ್ತ್ರನಾಕೃತಿವಂತ ನುದಾತ್ತೋದಂತ ಸಂಭಾಷಣಸಮುತ್ಪಾದಿತತೋಷಣಂ... ಖೇಚರಂ ಬಂದು (ಶಾಂತಿಪು. ೨-೧೪ ವ). [ಸಂ. ಆಕೃತಿಮತ್]

ಆಕೃತಿಸಂವೃತಿ (ನಾ). = ಆಕಾರಗುಪ್ತಿ ೧ : ಆ ದೇವತಾ ಕಪೋಲಕ್ಕೆಗೆ ವಿನ್ಯಯಾಕ್ಷಿಪ್ತ ಚಿತ್ತನಾಗಿ ಶಿಜಾಕೃತಿಸಂವೃತಿಯಿಂ ಶ್ರೀತ್ರಿದಶಕ್ಷಿಣಿಂಗೆಯ್ದುಂ (ಆದಿಪು. ೯-೧೦೦ ವ). [ಆಕೃತಿ + ಸಂವೃತಿ]

ಆಕೃಷ್ಟ (ಗು). ಆಕರ್ಷಿಸಲ್ಪಟ್ಟ; ಸೆಳೆಯಲ್ಪಟ್ಟ : ಅವಲಪ್ಪ ಸಪ್ಪ ಸಪ್ಪ ದೀಪ್ತಪ್ರಕಾಪವಿಧಾನವಿರತಸುಮನಸ್ಕಾಕೃಷ್ಟಸುಂದರ ಸುಂದರೀ ಕಟಾಕ್ಷ ವಿಕ್ಷೇಪನಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧-೬೧ ವ) ; ದೋಸೆಯ ವಾಸನೆಯಿಂದಲೇ ಆಕೃಷ್ಟನಾಗಿ ಅಂತಕ್ಕನ ಮನೆಗೆ ನುಗ್ಗಿದ (ಮಲಪು. ೬೩). [ಸಂ.]

ಆಕೃಷ್ಟಿ (ನಾ). ೧. ಸೆಳೆಯುವಿಕೆ; ಆಕರ್ಷಣಂ : ಪಾಂಚಾಲೀಕಂಬಕೆ ಕೆಡಪಾಶಾಕೃಷ್ಟಿ ಪಾತಕೆ ಪ್ರಧಾನಸಹಿತಹತನಿಸಿದ ಧನಂಜಯಕೇತನಂಗಂ (ಗದಾಯು. ೭-೬೨ ವ) ; ಬುಧಹರ್ಷಾಕೃಷ್ಟಿ ಸರ್ವಾಂಗಸುಂದರಿ ವಿದ್ಯಾನಟಿ (ಪಂಚಾತಂ. ೧-೬). ೨. [ನಾಟ್ಯ] ಹಸ್ತಾಭಿನಯಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಮಿಸುಪಾಕೃಷ್ಟಿ ವಿಕೃಷ್ಟಂ... ತರ್ಜನಾಖ್ಯಂಗಳಿಂದೆ ತೋಱುವ ಭೇದಂ ಸತ ಕೇಳ್ ಕರಕರ್ಮಂಗಳ್ ಸಕಪಪ್ಪತ್ತೆಂಬ ಭಾವದಿಂ ರಂಜಿಸುಗುಂ (ಅಸ್ಕರ. ೪-೧೨, ೧೩). [ಸಂ.]

ಆಕೃಷ್ಟಿಮಂತ್ರ (ನಾ). ಆಕರ್ಷಿಸಿ ವಶಪಡಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ಮಂತ್ರ : ಶ್ರೀಗಂ ವಿದ್ವಿಜ್ಞಿಜಯಶ್ರೀಗಮಿದಾಕೃಷ್ಟಿಮಂತ್ರಮೆಸಿದ ಮಂತ್ರೋಕ್ತ ದ್ಯೋಗದಿಂದರ್ದಂ ನೃಪಂ (ಚಂದ್ರಪ್ರ. ೧೦-೧). [ಆಕೃಷ್ಟಿ + ಮಂತ್ರ]

ಆಕ್ಕೆ 'ಅಂಕೆ' ನೋ.

ಆಕ್ಕೆ 'ಅಮ್ಮ' ಪರಾ.

ಆಕೆಯವಾಳ್ 'ಆಕೆವಾಳ್' ನೋ.

ಆಕೆವಾಳ್, ಆಕೆಯವಳ (ನಾ). ಶೂರ; ವೀರ; ಪರಾಕ್ರಮಿ : "ಆಕೆವಾಳನೆ ಕೂರಂ" (ಭಾಧಾ. ೬); ಸ್ವಸ್ತಿಶ್ರೀ ಶಿಲ ಆದಿತ್ಯನ ದಿಶಾಮ್ಗರ್ಗ್ಗನ್ ಆಕೆವಾಳನ್ ಆಗ್ಗಳ ಕನ್ಮಳನ್ ಪೇರಾಳ್ವೆವರೆ (ಮೈಅ. ೧೯೨೩, ೭೨-೧ ; 700) ; ನೂಕಿದರು ಶಲ್ಯಂಗೆ ಪಡಿಬಲದಾಕೆವಾಳರು (ಕುಮ್ಮಾಶ. ೨-೫೨) ; ಆಂ ತಾನೆಂಬಾಕೆವಾಳರ ಗಲ್ಲಣೆಯ ಬಲ್ಲುಲಿಯಂ ಮೊಗಸಿ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೪೭-೬). ಆಕೆಯವಾಳ್ : ನೂಕಿರೊ ಬಡಬಿಡದಾಯ್ದುರೊ ಪರಬಲದಾಕೆಯವಾಳರನು ಪೊಕಳಿರಿದಿರೆನುತ್ತೆ (ರಾಪರ್ವ. ೧೩).

[ಆಕೆ (< ಆಂಕೆ) + -ವಾಳ]

ಆಕೆವಾಳತನ (ನಾ). ಶೂರತನ; ಪರಾಕ್ರಮ; ಸಾಹಸ : ಮಹಾಸಿತಯಾಕೆವಳತನಕ್ಕೆ ನಮಿಸಿದೆ (ಕು ವ್ಯಾ ೪. ೨೩-೪೦) ; ಆಱುಮೆಸೆದ ನಂದು ದಳತಿ ನರಸಿಂಗಂ ರಣದಾಕೆವಾಳತನದಲಿರೆ (ಕುಲಾಸಾ. ೧೨-೩೫); ಆಕೆವಾಳ[ಳ]ತನಕ್ಕೆ ಮಡಿದಡೆ ನಾಕವನು ಸಾರುವರು (ಕ ಮ್ಮಶ್ವ್ರೀ. ೧-೫೫). [ಆಕೆವಾಳ + -ತನ]

ಆಕೆವಾಳತೆ (ನಾ). = ಆಕೆವಾಳತನ : ಸಕಲ ಭೂಮಿಪರೂ ಆಕೆವಾಳತೆ ಮೆಱೆದುಂ ಭೋರಿಸಮಾಕಡೊಳು ಮಿಗೆ ಮಡಿದುಂ ಶಾಶ್ವತ ನಾಕದಖಿಲವ ಸೂಱೆಗೊಂಡರು (ಕಿಮ್ಮಶ್ವ್ರೀ. ೩-೬). [ಆಕೆವಾಳ + -ತೆ]

ಆಕೆವಾಳಿಕೆ (ನಾ). = ಆಕೆವಾಳತನ : ನಿನಗಾಕೆವಾಳಿಕೆಯ ಧೀರತ್ವಮುಂ ಬಾಡೊಡದು ಬಳಿಕಮ್ಮ ಪುಣ್ಯಂ ಜೈಮಿಳಾ. ೪-೩೪). [ಆಕೆವಾಳ + -ಇಕೆ]

ಆಕೇಕರ (ನಾ). ೧. ಆರಿತೆರೆದ ಕಡೆಗಣ್ಣು : ಆಕೇಕರಾಲೋಕಮುಖಂ ನೋಡುತ್ತವೇಲಲ್ ಕರೆವ ತೆಜದೆ ಪೇಪಾರಂವ ಪೊಣ್ಮೆ (ಕಾದಂಪು.೪೬). ೨.[ನಾಟ್ಯ] ದೃಷ್ಟಿಚಲನಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : ಮಿಳಿವಾಲಿ ಪಲವು ಸೂಳಂ ಕೆಳಿಗೊಳಲಾಕೇಕರಾಖ್ಯಮೃಜ್ಯಮಿಳಿಯುಂ (ಅಸ್ಕರ. ೪-೩೫). [ಸಂ.]

ಆಕ್ಕೈರು 'ಆಪ್ಕೈರು' ನೋ.

ಆಕೋಜ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಈ ಕಲ್ಲು ಪೊಯ್ದ ಕಲ್ಲುಟಿಗ ಆಕೋಜ (ಎಕ. III, ಶ್ರವಣಂ. ೧೧೯–೯ ; ೧೧೮). [ಆಕ್ಕ + ಓಜ್ಞ]

ಆಕ್ಕೆ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು (?) : ವಚ್ಚಗೋತ್ರದ ಕಣ್ಮಮಯ್ಯನ ಮಗ ನಿರುಗಮ್ಮಯ್ಯನು ಮದುಕಮ್ಮಯ್ಯನುಂ ಆಕ್ಕನು (ಎಕ. X, ಕೊಲಾರ. ೪೭–೯ ; 925). [?]

ಆಕ್ಕಕ್ಕೆಲಿಂರ್ (ನಾ). ಒಂದು ಹೆಸರು : ಶ್ರೀಪುರುಷ ಪ್ರ(ಥ)ವೀ ರಾಜ್ಯಾಕೆಯ ಆಕ್ಕಕ್ಕೆಲಿಂರ ಮಕ್ಕಳ್ಗರ್ ಮಾಡಪ್ಪನ್ನಂ ಅರಿಳುರದ ಅಗ್ಗಿರ್ ವೆರ್ ಪೆರ್ಗಡೆತನ ಕೆಯಿ (ಎಕ. IV, ಗುಂಡ್ಲು. ೪೮–೨ ; 750).

[ಆಕ್ಕಕ್ಕೆಲ್ಯ್ + ಊರ್ಯ್]

ಆಕ್ಕಾ 'ಆಗು' ಪರಾ.

ಆಕ್ಕಿ 'ಆಗು' ಪರಾ.

ಆಕ್ಕು 'ಆಗು' ಪರಾ.

ಆಕ್ಕೆ (ನಾ). ಹೆಸರು ; ಪ್ರಸಿದ್ಧಿ (?) : ಆಕ್ಕೆವನದಹುದೆನ್ನ ಸಾಹಸವು ನಿಮ್ಮೊಗರಿಯಕ್ಕೆವಿಜ್ಞಸುರಾರಿಗುಂಟು (ಜಿಪಮು. ೨೨–೩).

[< ಸಂ. ಆಖ್ಯಾ]

ಆಕ್ಕಂದ (ನಾ). ಯುದ್ಧ ; ಕಾಳಗ : "ಕ್ಷುರಂ, ವಿಗ್ರಹಂ . . . ಆಯೋಧನಂ . . . ಆಕ್ರಂದಂ ಎನಲು ಕಾಳಗಕ್ಕೆ ನಾಮಮಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೪೫–೨೮). [ಸಂ.]

ಆಕ್ಕಂದಧ್ವನಿರ್ (ನಾ). (ನೋವಿನಿಂದ) ಕೂಗಿಕೊಳ್ಳುವ ಧ್ವನಿ : ಪಿಮಿರಾಕ್ಷಸೇಶ್ವರ ನೀದವಧ್ಯತ್ರಿಮುಕ್ಕಮ್ಮಾನಸಾಕ್ಕಂದಧ್ವನಿರ್ ಪರಿಗತರ್ ಸ್ಯಿರಿಸಲಾಜದೆ ತಡತಡಿನಿ (ಅವಿಪ. ೫–೮೭ ಪ).

[ಸಂ. (ಆಕ್ರಂದತ್ + ಸ್ವರ)]

ಆಕ್ಕಂದನ (ನಾ). ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿ ಅಳುವುದು; ರೋದನೆ: ಸಾರೆಯೊಳಲ್ಲ ಮಹಾದ್ವಿಜನಾರಿಯ . . . ಕಾರುಣ್ಯಾಕ್ಕಂದನಮನಖಾತಮೊರ್ಮೆದಲೆ ಬಂದು ಕೆಡಿಪ್ತಾಗಳ್ (ಕಂಪರಾ. ೩–೨೪ ಪ) ; ಪ್ರಭುಗಳ ಸಂಕಟ ಈ ಆಕ್ರಂದನಗಳನ್ನು ಕೇಳಿ ಇನ್ನಷ್ಟು ಹೆಚ್ಚಿತು (ಶಾಂತಕಾ. ೩೧೦). [ಸಂ.]

ಆಕ್ಕಂದನಂಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ಗೋಳಿಡು ; ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿ ಅಳು : ಪೋದಂ ಬಜಿಕಾತನಿದ್ದೆಡೆಗೆ ಹಾಹಕ್ರಂದನಂಗೆಯ್ಯುತುಂ (ಶಾಂಪು. ೯೦೪).

[ಆಕ್ರಂದನ +-ಗೆಯ್ (< ಕೆಯ್ಮ್)]

ಆಕ್ಕಂದನಧ್ವನಿ (ನಾ). ಅಳುವಿನ ಸ್ವರ ; ದುಃಖಧ್ವನಿ : ಮೊರೆಯಿಡೆ ಕೇಳಿದನು ಕಲಿಧೀನ ಸತಿಯಾಕ್ರಂದನಧ್ವನಿಯ (ಕುವಾ೩. ೩–೯೯) ; ಅಱಿಯಿಮಪಮಿಸಲವರ ಬಹುಳಾಕ್ರಂದನಧ್ವನಿಯ (ಕುವಾ೩. ೧೪೮–೩).

[ಆಕ್ರಂದನ + ಧ್ವನಿ]

ಆಕ್ಕಂದಿತ (ನಾ). ಅಳುವಿನ ಕೂಗು ; ನೋವಿನಿಂದ ಕೂಗಿಕೊಳ್ಳುವುದು. [ಸಂ.]

ಆಕ್ಕಂದಿಸು (ಕ್ರಿ). = ಆಕ್ರಂದನಂಗೆಯ್ : ಉಗ್ರಕೋಕದಿನಾಕ್ರಂದಿಸಿದೊಡೆ (ಅವಿಪ. ೩–೫೨) ; ಳ್ಳುವಪರಿಪರಿದಾಕ್ರಂದಿಸುವಂತೆಸೆಯೆ ಬೆಜಿಕಂಬರದಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೩–೧೧೧). [ಆಕ್ರಂದನ + -ಇಸ್ಯ್]

ಆಕ್ಕಮಣ (ನಾ). ೧. ಮುತ್ತುವುದು ; ಮೇಲೆ ಬೀಳುವುದು. ೨. ದಾಳಿನಡೆಸುವುದು ; ದಂಡಯಾತ್ರೆ. ೩. (ಮೇಲೆಬಿದ್ದು) ಕಿತ್ತುಕೊಳ್ಳುವುದು ; ವಶಪಡಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು. ೪. ಅತಿಕ್ರಮಿಸುವುದು ; ಮಾರುವುದು. [ಸಂ.]

ಆಕ್ಕಮಣಧ್ವನಿ (ನಾ). ಮೇಲೆ ಬೀಳುವ ಅಥವಾ ಮುತ್ತಿಗೆ ಹಾಕುವ ಸೆಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟುವ ಶಬ್ದ : "ಜಬುರ್ – ಆಕ್ರಮಣ ಧ್ವನೌ (ಆಗ್ರಹಧ್ವನೌ) (ಗದಹಾ)" (ಕಮಧಾ). [ಆಕ್ರಮಣ + ಧ್ವನಿ]

ಆಕ್ಕಮಣೆ (ನಾ). = ಆಕ್ರಮಣ ೧ : ಆಕ್ರಮಣದೊಳೊಮ್ಮೆ ಪರವಿಡಿಯಂದೊಳೊಮ್ಮೆ ಆಕ್ರಮಣಕಿಯೊಂದೊಮ್ಮೆ ಕರಗುತ್ತಿರೊಮ್ಮೆ (ತಿರುರ. ೫–೪). [ಸಂ. ಆಕ್ರಮಣ]

ಆಕ್ಕಮಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಮೇಲೆಬೀಳು ; ಮುತ್ತಿಗೆ ಹಾಕು : ಪಿಂದೆ ಪರಭೂಮಿಯನಾಕ್ರಮಿಸಲ್ಕೆ ನಿಂದನೆಂಬೆನೊ (ಕಾದಂಬ. ೪೪೬) ; ಶಕ್ರನ ಮಜೆವೊಕ್ಕಡವ ಕಾಯಂಬರಿದೆಂದಾಕ್ರಮಿಸುತಲಿಪ್ಪನವನಾ (ವಡ್ಡಸಾಂ. ೭–೩೫). ೨. ವ್ಯಾಪಿಸು ; ಪರಿಯು : ಸೇನೆಯಂ ನೆಲೆಯಿಸಿ ಬಳಸುತ ಸಮಾನವಿಕ್ರಮದಿಂದೆ ಪಂಚಮಹಾನಿನದವಾದ್ಯಮುಸುರಿ ಬಲು ದುರ್ಗವಂ ಬಳಿಯ (ಆ ಸವ. ೧೬–೧೪) ; ಜಂಗಮಾವಳಿಯಾಸುರದ ಕೋಳಾಹಳಧ್ವಾನಂಗಳಾಕ್ರಮಿಸೆ (ಬಸವ. ೩೭–೨೧). ೩. ಅತಿಕ್ರಮಿಸು; ಮೀರು ; ಹೆಚ್ಚಾಗು : ಚಕ್ರಿ ಮುಂತಾದ ಸರ್ವರ ಮೈಗಳುದ್ದ ಯಶಕ್ರಮ ವೈ ನೂಂ ಮಾರು ನಕ್ರಕೇತನಗೊಲ್ಪಗಂದಿಪ್ಪತ್ತೈದುಮಾರಾ ಕ್ರಮಿಸುಂ ಚಿತ್ರವೆಸಿಸಿ (ಭರತ. ೫೧–೬೩). ೪. ಹೆಜ್ಜೆಯಿಡು : ಅಕ್ರಮ ಪಿಡೆಯೊಳ್ ಮೂಱುಂ ವಿಕ್ರಮದಾಯಾಸಮಾಯ್ಪು ಮುಂ ಚಕ್ರಿಗೆಸುತ್ತಾ ಕ್ರಾಂತ ಸಮಸ್ತ ಜಗಚ್ಚಕ್ರಂ ನೃಪನೊಂದೆ ವಿಕ್ರಮಂ ನಗುತಿರ್ಪುರಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೯). [ಆಕ್ರಮಣ + -ಇಸ್ಯ್]

ಆಕ್ಕಮ್ಯ (ಗು). ಆಕ್ರಮಣಕ್ಕೆ ಯೋಗ್ಯವಾದ ; ಮೇಲೆ ಬೀಳಲು ಆರ್ಹವಾದ (ತ). [ಸಂ.]

ಆಕ್ರಾಂತ (ಗು). ೧. ಆಕ್ರಮಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ; ಆವರಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ; ವ್ಯಾಪ್ತವಾದ : ಆಕ್ರಾಂತಸಿ (ಸು) ಕ್ಷಿಲಸಾಗರಧರಾಶಾಚಕ್ರನಾಳಂಬರಂ . . . ಪರಮಾಣಂದಿತಲೋಕಸೊಪ್ಪೆ ನೆಲೆಗೊಳ್ಳಾಚಂದ್ರತಾರಂಬರಂ (ಶಿವಾ. ೩–೨೩೬) ; ಆ ದ್ವಿಜನ ನುಡಿಯಂ ಕೇಳ್ದು ವಿಸ್ಮಯಾಕ್ರಾಂತನಾಗಿ (ಆಚಿಪು. ೧೦–೧೩ ಪ). ೨. ವಶಪಡಿಸಿಕೊಂಡದ್ದು ; ಹಿಡಿಯಲ್ಪಟ್ಟುದು : "ಆಕ್ರಾಂತಮಾತ್ಮತಮನಲ್ ಕೆಯ್ಕೆಳಕುಮಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೩೫–೩೭). ೩. ಮುತ್ತಿಗೆಹಾಕಲ್ಪಟ್ಟದ್ದು ; ದಾಳಿಗೆ ಗುರಿಯಾದದ್ದು. [ಸಂ.]

ಆಕ್ರಾಂತಿ (ನಾ). = ಆಕ್ರಮಣ ೧ : ಭೂಭಾರಮಂ ಪಿಂಗಿಸಲುದಯಿಸಿದಂ ಚಕ್ರಿ ನಮ್ಮಿ ಳಧರಾಕ್ರಾಂತಿಪರೋಧಂ ಮಾಡ್ಪುದಿನ್ನು (ಜಗವಿ. ೩–೪). [ಸಂ.]

ಆಕ್ರಾಂತೆ (ನಾ). ಆಕ್ರಮಿಸಲ್ಪಟ್ಟವಳು ; ಆವರಿಸಲ್ಪಟ್ಟವಳು ; ವ್ಯಾಪ್ತಳಾದವಳು : ಅಂತಿಪ ವೆಣ್ಮಾಯುಮ್ಮನ ಕಾಂತೆ ಗುಣಾಕ್ರಾಂತೆ [ಪಾಠಾಂ. ಗುಣವ್ರಾತೆ] ಧರಣಿಸುತೆಗಂ ಮಿಗಿಲ್ (ಧಂಪೂ ೧೦ಬು. ೬. ೧–೧೩). [ಸಂ. ಆಕ್ರಾಂತಾ]

ಆಕ್ರೀಡ (ನಾ). ೧. ಆಟ ; ವಿನೋದ. ೨. ರಾಜೋದ್ಯಾನ. "ಆರಸು ಗಳಿಗೆ ನೇರಿದ ತೋಟ" (ಅಮರ. ೪೯೪). ೩. ಸಾವರ್ಜನಿಕರಿಗಾಗಿ ರಾಜನಿಂದ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಏರ್ಪಡಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಉದ್ಯಾನವನ. [ಸಂ.]

ಆಕ್ರೀಡೆ (ನಾ). = ಆಕ್ರೀಡ (೨). [ಸಂ. ಆಕ್ರೀಡ]

ಆಕ್ರೋಶ (ನಾ). ೧. ದುಃಖದಿಂದ ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿ ಕೂಗಿಕೊಳ್ಳುವುದು,—ಅರಚುವುದು. ೨. ಶಾಪ ; ಬೈಗುಳ: "ಶಾಪಃ, ಆಕ್ರೋಶಃ, ಅಕ್ಷೇಪಃ, ಕ್ಷಾರಣಾ, ವಿರೂಕ್ಷಣಾ – ಈ ೫ ಬಯ್ಗುಳ್" (ಹಲಾಯು. ೨೪–೧೪೮) ; ಪರಾಭವಂ ಸಂವತ್ಸರದೊಳ್ ಆಕ್ರೋಶಂ ಪಥಕ್ರಮಾಗಂಗಳೊಳ್ . . . ಉತ್ತುಂಗಭಂಗಂ ಕಡಲೊಳ್ . . . ಜನಪದದ ಜನಂಗಳೊಳ್ಲ (ಜಗವಿ. ೨–೧ ಪ). ೩. ರೋಷ ; ಸಿಟ್ಟು : ಕಲ್ಪಾಂತರುದ್ರನ ತೆರದಿ ಕೋಪಿಸುವ ಸೌಮಿತ್ರಿಯಂತರಂಗಾಕ್ರೋಶಮಂ ತಿಳಿದು (ವೆಂಕಾರಾ. ೨–೯೯) ; ತನ್ನ ಮೇಲಣ ಕನಿಕರ ಹಾಗೂ ಅವನ ಮೇಲಣ ಆಕ್ರೋಶದಿಂದ ಅವಳು ಉದ್ವೇಗಗೊಂಡಳು (ಪುಸರು. ೩೨೫).

ಆಕ್ರೋಶಮಾಡು = ೧. ದುಃಖದಿಂದ ಕೂಗುತ್ತ ಅಳು; ಒರಲು: ಅವ್ವಾ ನಡೆದುಬಿಟ್ಟಿಯಾ ಅವ್ವಾ ಎಂದು ಗೋ ದಾ ವರಿ ತಾಯಿಯ ಶವದ ಮೇಲೆ ಬಿದ್ದುಕೊಂಡು ಆಕ್ರೋಶಮಾಡತೊಡಗಿದಳು (ಭಾರಥಿ. ೨೪೨). ೨. ಕೋಪದಿಂದ ರೇಗಾಡು; ರೇಗು; ಗದ್ದರಿಸು: ಅವರು ನನ್ನ ಮೇಲೆ ತುಂಬಾ ಆಕ್ರೋಶಮಾಡಿದರು (ಜಾಫಿ). [ಸಂ.]

ಆಕ್ರೋಶಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ದುಃಖಗೊಳ್ಳು; ಸಂತಾಪಪಡು; ಶೋಕಿಸು: "ಪ್ರಯೆ, ನನಗೆ ಸಂಪ್ರಾಪ್ತಮಾಗಿದೆ ವನವ್ರತಂ. ಬೆದರದಿರ್ ಧೀರರಾಜರ್ಷಿ ಸುತೆ. ಸದ್ಯಂಶಸಂಕಾತೆ, ಸೀತೆ, ನೀನಾಕ್ರೋಶಗೊಳ್ವೆದಿರ್ (ಶ್ರೀಧಾವಾ. ೮೬-೨೩೩). [ಆಕ್ರೋಶ + ಕೊಳ್.]

ಆಕ್ರೋಶಧ್ವನಿ (ನಾ). ೧. ದುಃಖದಿಂದ ಒರಲಿಕೊಳ್ಳುವ ಕೂಗು; ರೋದನಧ್ವನಿ. ೨. ರೇಗಾಡಿದ ಧ್ವನಿ; ಕೂಗಾಡುತ್ತಾ ಬಯ್ಯುವ ಶಬ್ದ: "ಕೊರಲ್ಬು-ಆಕ್ರೋಶಧ್ವನಿಯಾ" (ಕಮಥಾ). [ಆಕ್ರೋಶ + ಧ್ವನಿ]

ಆಕ್ರೋಶನ (ನಾ). = ಆಕ್ರೋಶ. [ಸಂ.]

ಆಕ್ರೋಶಿಸು (ಕ್ರಿ). ರೋಷದಿಂದ ಕೂಗು; ಕಿರುಚು: ಇಷ್ಟು ತ್ಯಾಗ ಮಾಡಿದವರಿಗೆ ಇರದ ಸ್ಥಳ ಈ ಪಿಶಾಚಿಗೆ ಎಂದು ಮುದುಕ ಆಕ್ರೋಶಿಸಿದ (ಕಣ್ಣಿ. ೯೩). [ಆಕ್ರೋಶನ + -ಇಸು]

ಆಕ್ಸಾರ (ನಾ). ಒಂದು ರೋಗ: ಆಕ್ಸಾರಕ್ಕೆ - ಸಿರಿಹುಡಿ . . . ಬಂಜೆ ವಾಗಲಪ ಬೇರಂ ಸೀರಲ್ಲಿ ತೇದು ನಾಲಿಗೆಗೆ ತೊಡದು ದೇಹಕ್ಕೆ ಕೊಳ್ಳಲು ಆಕ್ಸಾರ ಮಾಣ್ಯಂ (ವಿಸೈವಿ. ೧೨೯). [ಸಂ.]

ಆಕ್ಷಿಪ್ತ (ಗು). ೧. ಎಸೆಯಲ್ಪಟ್ಟ; ಬಿಸುಟ. ೨. ಕೂಡಿದ; ಸೇರಿದ: ಆ ಕ್ಷತ್ರಿಯಪುತ್ರಂ ವಿಸ್ಮಯಾಕ್ಷಿಪ್ತಚಿತ್ತನಾಗಿ (ಕಾ ದಂ ಭೂ. ೫೨೪). ೩. ನಿಂದೆಗೆ ಗುರಿಯಾದ. (ನಾ). ೪. ಹಾಸ್ಯ; ಪರಿಹಾಸ: ಶಿವಯಹುದೆ ನೋಡಿನೆಲ್ಲ ದೃಷ್ಟಭಾವಮೊಳಾಕೆ ನಡೆತಂದು ನಿಟ್ಟಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ನಾದುದು ಮೇಲುದಿನ ನಸಮಾಗಳಾಕ್ಷಿಪ್ತವಂ ಮಾಡಿ ನಗುತಿರ್ದನಾ ಭೂವರಂ ಸಭೆಯೊಳ್ಳಿನೋದದಿಂದೆ (ಜೈಬಭಾ. ೯-೯). ೫. ಕೆಟ್ಟಿವನು: "ಆಕ್ಷಿಪ್ತಃ, ಹತಶಃ – ಈ ೨ ಕೆಟ್ಟಿವಂ" (ಹ ಲಾ ಯು. ೬೨-೨೨೩). ೬. ಗದಾಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಎಂಟು ಬಗೆಯ ಪ್ರಹಾರಕ್ರಮಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಆಸ್ಫೋಟತಮಾಕ್ಷಿಪ್ತಮುದ್ಭ್ರಾಮಿತಂ ದಿಗ್ಭ್ರಮಿತಂ . . . ಎಂಬೆಂಟು ತೆಱದ ಪ್ರಹರಣಂಗಳೊಳಂ (ಗದಾಯು. ೪-೧ ವ). ೭. [ನಾಟ್ಯ] ಅಂಗಾಹಾರಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ವಿಕ್ಷಿಪ್ತಮಲಾತಂ ಕೇಳಾ ಕ್ಷಿಪ್ತಮೆನಿಪ್ಪ ಮೂಱುಕರಣಮನತ್ಯಾಪೇಕ್ಷೆಯಿಪ್ಪಾದಿಮಾಡಲ್ಯಾತಿಕ್ಷಿಪ್ತ ಮಕ್ಕುಂ ಪೆಸರನಾಸ್ಯರಿಂಕರ್ಗಂ (ಲಾಸ್ಯಂ. ೫-೨೩). [ಸಂ.]

ಆಕ್ಷೇಪ (ನಾ). ೧. ಎಸೆಯುವುದು; ಬಿಸಾಡುವುದು. ೨. ನಡುಕ; ಕಂಪನ; ಮಿಡಿತ (೬). ೩. ಮೂದಲಿಸುವುದು; ಗದ್ದರಿಸಿ ನುಡಿಯುವುದು; ಬೈಯುವುದು: "ಆಕ್ಷೇಪಮೆಸಿ ಬೈಗುಳಿಸಿಳ್ದು" (ಮಂಗರಾ. ೨೬-೫). ಬೇಡದುದ್ದ ವೃತ್ತಕೊಳ್ನೇನ್ . . . ಎಸಗು ವಾತ್ಮೇಸಮಂ ಮಾಣ ನೀಂ ಕ್ರೋಧನಾಗಲ್ ನಿನ್ನ ತಮ್ಮಂ ನಿನಗೆಜಗಂ (ಆದಿಪು. ೧೪-೨೪). ೪. ವಿರೋಧ; ಅಡ್ಡಿ: ಸಂದಾದ್ರಿಸಪ ಪೋಗಗ್ಗಣಿಗೆಸುತೆ ಬೆಂಬಲೆಳ್ದಾತ್ಮೇಪದಿಂದಂ (ಎಕ. VII, ಶಿವನಿ. ೫-೧೫; 1218). ೬. [ಕಾವ್ಯಮೀಮಾ] ಒಂದು ಅರ್ಥಾಲಂಕಾರ: ವಿವಿತಾರ್ಥ ವಿಸರ್ಯಾಸಾನ್ಯದಮ ವಲಾಕ್ಷೇಪಮೆಂಬಲಂಕಾರಂ (ಕವಿಶಾ. ೩-೧೦೦; ಅದರೂಂ. ಆ ನೋಲ್).

ಆಕ್ಷೇಪಮಾಡು = ಆಕ್ಷೇಪಿಸು: (ಮುಂಬಯಿ. ೪-೧೩೭ ೬). [ಸಂ.]

ಆಕ್ಷೇಪಂಗೆಯ್ಯ್ (ಕ್ರಿ). ವಿರೋಧಿಸು; ಪ್ರತಿಭಟಿಸು; ದೂಷಿಸು: ಎಂದು ನುಡಿದ ಶಾಠಾಪೇಡನರೇಂದ್ರನಾಕ್ಷೇಪಂಗೆಯ್ದು (ಕಾದಂಬಿ. ೪೭೭).

[ಆಕ್ಷೇಪ + ಗೆಯ್ (< ಕೆಯ್.)]

ಆಕ್ಷೇಪಿಕ (ಗು). ೧. ಆಕ್ಷೇಪಿಸುವ; ಅಡ್ಡಿಬರುವ. ೨. ಎಸೆಯುವ; ಬಿಸಾಡುವ. ೩. ನಿಂದಿಸುವ; ಬೈಯುವ. (ನಾ). ೪. ಬೈಯುವುದು; ದೂಷಿಸುವುದು: "ಮಚ್ಚಿಸೊಳಾಕ್ಷೇಪಕರೊಳ್ ಬೆಱ್ಚೊಲೆವ ಳ್ಳುಸಗನಮಾರ್ಥದೆಮಱಲ್ಬು" (ಕಮಪ್ರ. ೫೬). ೫. ಆಕ್ಷೇಪಿಸುವವನು: ಆರೊಂದು ವ್ಯರ್ಥಪ್ರಲಾಪವೆಂದು ಆಕ್ಷೇಪಕರ ಅಭಿಪ್ರಾಯಂ (ಜೀವಾತ್ಮ. ೧೨೨). ೬. [ವೈ ದ್ಯ ಶಾ] ಇಪ್ಪತ್ತು ನಾಲ್ಕು ಬಗೆಯ ಪ್ರಸಿದ್ಧ ವಾಯುರೋಗಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ; ಎಳೆವ; ಸೆಳೆತ: ಮತ್ತೆ ಮತ್ತೆ ಶರೀರವ ಮುರಿದು ಹಿಂ ಡುವುದರಿಂ ದ ಆಕ್ಷೇಪಕವಿಸಿಕೊಂಡಿತು (ವೈದ್ಯಸಾ. I, ೪೦೫). [ಸಂ.]

ಆಕ್ಷೇಪಣ (ನಾ). = ಆಕ್ಷೇಪ (ದಶ. ೬). [ಸಂ.]

ಆಕ್ಷೇಪಣೀಯ (ಗು). ೧. ಪ್ರತಿಭಟಿಸಲು ತಕ್ಕುದಾದ. (ನಾ). ೨. [ಜೈನ] ನಾಲ್ಕು ಬಗೆಯ ಧರ್ಮಕಥೆಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಧರ್ಮ ಕಥೆಯೆಂಬುದಾಕ್ಷೇಪಣೀಯಂ ವಿಕ್ಷೇಪಣೀಯಂ ಸಂವೇದನೀಯಂ ನಿರ್ವೇ ದನೀಯಮೆಂದು ಚತುರ್ವಿಧಮಕ್ಕುಮವುಮೞಿಳ್ ಅವುದೊಂದಱೊಳ್ ಜೀವಾದಿ ಪದಾರ್ಥಂಗಳ್ ನವಭಂಗಗಳಂ ಯಾಥಾತ್ಮ್ಯಪ್ರರೂಪಣಂ ಗೆಯ್ವುದಾಕ್ಷೇಪಣೀಯಮೆಂಬುದು (ಜಾವಂಪು. ೬೯-೧೪). [ಸಂ.]

ಆಕ್ಷೇಪಣೆ (ನಾ). ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನಾಗಲೀ ಕೆಲಸವನ್ನಾ ಗಲೀ ಪ್ರತಿಭಟಿಸಿ ನುಡಿಯುವುದು; ನಿಂದೆ: "... ಜೀವಾತ್ಮನು ಅಘಾತವು ಅವನಲ್ಲಿ ಭೌತತತ್ತ್ವವಿಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳಿದರೆ ಅವನು ವಿನಾಧಿದ್ಧಾಂತಿಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಯು ಇದ್ದೇ ಇರುತ್ತದೆ" ಯೆಂದು ಕೆಲವರ ಆಕ್ಷೇಪಣೆ (ಜೀವಾತ್ಮ. ೧೪೧). [ಸಂ. ಆಕ್ಷೇಪಣ]

ಆಕ್ಷೇಪವಾಚಕ (ನಾ). ಪರಿಹಾಸಕ್ಕೆ ಅಸ್ಪದವಾದ ಮಾತು: ಧನದ ಪಡಬೞಯವರಿಸಿದ ಧನಪತಿಗಳ್ ಪುರದ ಪರದರವರಂ ನೋ ಡಲ್ ಧನಪತಿ ತರ್ದನವರಿಂ ಧನಪತಿಗಾಕ್ಷೇಪವಾಚಕಂ ತನ್ನಾಮಂ (ಮುಶ್ಲಿಪು. ೨-೬೧). [ಆಕ್ಷೇಪ + ವಾಚಕ]

ಆಕ್ಷೇಪಾಲಂಕಾರ (ನಾ). = ಆಕ್ಷೇಪ ೬: "ನೊದಲು ಏನಾದರೂ ಒಂದು ವಿಷಯವನ್ನು ಹೇಳಿ, ಆಮೇಲೆ ವಿಚಾರಮಾಡಿ, ಆ ವಿಷಯವಿಲ್ಲವಿದ್ದರೂ ಕೊರತೆಯಿಲ್ಲ ಎಂದು ಸಮರ್ಥಿಸುವುದು—ಆಕ್ಷೇಪಾಲಂಕಾರ" (ಕೃಪ್ರ. ೨೬೭). [ಆಕ್ಷೇಪ + ಅಲಂಕಾರ]

ಆಕ್ಷೇಪಿಸು (ಕ್ರಿ). ಬೇರೊಬ್ಬರ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನಾಗಲೀ, ಕೆಲಸ ವನ್ನಾಗಲೀ ವಿರೋ ಧಿಸಿ ಮಾತನಾಡು; ನಿಂದಿಸು: ಹೊಸ ಮಡಕೆಯಂ ಹೊತ್ತುಕೊಂಡು ರಥಸದಿ ಹೋಗಲು ಕಾಲುಜಾಕ್ಷೇಪಿಸುತ ನೋಡಾ ಕೊಬ್ಬಿದಳು ಮನ ಸಂಡಿ ದೊ ತ್ತಿ ವಳು (ಬಸವ. ೫೫-೩೯); ಮದುವೆ ನಿಶ್ಚಯವಾದಾಗ ಅವಳ ಭಾವೀ ಅತ್ತಮ್ಮನವರಿಂದ ಗೃಹಕೃತ್ಯ ಗಳಲ್ಲಿ ಅವಳ ಅಜ್ಞಾನದ ಬಗ್ಗೆ ಆಕ್ಷೇಪಿಸಿದರು (ಭಾ ಚ. ೧೧೯). ಕವಕಮ್ಮನವರು ಅಪ್ಪು ನಿಮ್ಮರಸಾಗಿ ಮಾತನಾಡಬಾರದಿತ್ತು ಎಂದು ಆಕ್ಷೇಪಿಸಿದರು (ಮೂಲಾಶ. ೩೭).

[ಆಕ್ಷೇಪಣ + -ಇಸು]

ಆಕ್ಷೋಟ (ನಾ). ಒಂದು ವೃಕ್ಷದ ಹೆಸರು: "ಬೆಟ್ಟದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದಂಥಾ ಆ ಒಗರಿನಯಲ್ಲಿ ಆಕ್ಷೋಟ, ಕಂದರಾಲ ಎಂಬ ಎರಡು ಶಬ್ದಂಗಳು ನೆಗೞ್ದು" (ನಾಚಿಕಾ. ೬). "ಬೆಟ್ಟದ ಗೋನುಮರ, ಬೆಟ್ಟಗೋಡೆ ಮರ" (ಸಿತ್ತಂಂತಿ. ೧೦೪). [ಸಂ.]

ಆಕ್ಷೋಡ (ನಾ). = ಆಕ್ಷೋಟ: ಬೃಹಚ್ಛದಃ – ಆಕ್ಷೋಡಃ (ಓಷಧಿ. ೬೩). [ಸಂ.]

ಆಕ್ಷೋಟಿ (ನಾ). = ಆಕ್ಷೋಟ: "ಆ ಕ್ಷೋ ಟಿಂ – ಆ ಕ್ಷೋ ಟಂ" (ಕಬ್ಬಾಸು. ೧೪೦ ವ್ಯಾಖ್ಯಾ). [< ಸಂ. ಆಕ್ಷೋಟ]

ಆಖಂಡಲ, ಆಖಂಡಳ (ನಾ). ದೇವೇಂದ್ರ: "ಇಂದ್ರಃ . . . ಆಖಂಡಲಃ . . . ಮೇಘವಾಹನಃ —ಈ ೩೯ ದೇವೇಂದ್ರನ ಪೆಸರ್" (ಹಲಾಯು. ೧೦-೫೩); ಕಂಡೆಂ ಗ್ರಹಣಮನದನಾಖಂಡಲ ದಿಙ್ಮುಖದೆ (ಗದಾಯು. ೧-೨೬); ಆಗಳಾಖಂಡಲನ ಬೆಸದಿಂ (ಪಂಠಾಮಾ. ೧೬-೨೯ ವ). **ಆಖಂಡಳ**: ಮುದುಪಾರ್ವನಾಗಿ ಮೆಲ್ಲನೆ ಸಾರ್ವಾಖಂಡಳನಂ ಕಾಣಲೊಡಂ (ಪಂಪಭಾ. ೮-೨); ಕಣ್ಗೊಂಡನಾಖಂಡಳಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೧೨-೩೭). [ಸಂ.]

ಆಖಂಡಲದ್ರುಮ (ನಾ). ಕಲ್ಪವೃಕ್ಷ: ಭಕ್ತಜನಕಾಖಂಡಲದ್ರುಮವೆಂದು ತಕ್ಕೈಸಿದನು ಹರಿಪದವ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೩-೨). [ಆಖಂಡಲ+ದ್ರುಮ]

ಆಖಂಡಳ 'ಆಖಂಡಲ' ನೋ.

ಆಖಂಡಳತನಯ (ನಾ). ೧. ಇಂದ್ರನ ಮಗ. ೨. ವಾಲಿ. ೩. ಅರ್ಜುನ: ನೆಗೆದು ಪಾಱುವಾಗಳದನೆರಬ್ಬಂಡಮಪ್ಪಿನಮಾಖಂಡಳತನಯನಿಸುವುದುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೫-೯೯ ವ). ೪. ಜಯಂತ
[ಆಖಂಡಳ (= ಆಖಂಡಲ) + ತನಯ]

ಆಖಂಡಳಾತ್ಮಜ (ನಾ). = ಆಖಂಡಳತನಯ ೩: ಮರಳಿತು ಸರ್ಪಶರವಾಖಂಡಳಾತ್ಮಜನತ್ತ ಹಾಳಾಹಳದ ಜೂಣಿಯಲಿ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೨೫-೪೩).
[ಆಖಂಡಳ (= ಆಖಂಡಲ) + ಆತ್ಮಜ]

ಆಖರಿ, ಆಖರು (ನಾ). = ಆಖೈರು: ತಿಂಗಳಿನ ಆಖರಿಯಲ್ಲಿ ಕೊಡುತ್ತೇವೆ (ದಕ. ೬). **ಆಖರು** (ಕಿ).
[← ಅರ. ಪಾರ. ಹಿಂ. ಆಖಿರ್, ಆಖಿರೀ; ಮರಾ. ಆಖರೀ]

ಆಖರು 'ಆಖರಿ' ನೋ.

ಆಖಾತ (ನಾ). ನೈಸರ್ಗಿಕವಾದ ಕೊಳ ಅಥವಾ ಸರೋವರ; ಕೊಲ್ಲಿ: ಕಾರನಾಡ ಬೇಲಿಕೆರಿಯೆಂಬೆರಡು ಸಣ್ಣ ಆಖಾತಗಳಿವೆ (ಕಭಾಗೆ. ೧-೪); ಮಧ್ಯಾಹ್ನ ಹಿರಣ್ಮಯಿ ಹಡಗವು ಬಂಗಾಲ ಆಖಾತದಲ್ಲಿ ಚಲಿಸುತ್ತಾ ಇದೆ (ಭಾರತೀ. ೯೦); ಅಲ್ಲಿಯ ಆಖಾತವು ಜಗತ್ತಿನಲ್ಲಿಯೇ ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದದ್ದು (ಸಮುದ್ರ. ೯೯೩). [ಸಂ.]

ಆಖು (ನಾ). ಇಲಿ: "ಆಖುಃ, ವೃಷಃ, ಮೂಷಕಃ —ಈ ೩ ಇಲಿ" (ಹಲಾಯು. ೩೯-೮೨); ಬಡ ಬಿಡಾಲನು ಹೇಡಿ ಆಖುಗಳ್ ಭೀತಿಸುವ ಬಿಡಯ ಕಡುಗೊಳದು (ಜಿನಮು. ೧೯-೪೩). [ಸಂ.]

ಆಖುಗ (ನಾ). ಇಲಿಯ ಮೇಲೆ ಸವಾರಿ ಮಾಡುವವನು; ಗಣೇಶ. [ಸಂ.]

ಆಖುದ್ವಿಷ (ನಾ). ಇಲಿಯ ಹಗೆ; ಬೆಕ್ಕು: "ಮಾರ್ಜಾಲಂ ಬಿಡಾಲ ಮಾಖುದ್ವಿಷಂ . . . ಬೆಕ್ಕೆನಿಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೪೯-೧೧).
[ಸಂ. ಆಖುದ್ವಿಟ್]

ಆಖುಭುಜ (ನಾ). ಇಲಿಯನ್ನು ತಿನ್ನುವ ಪ್ರಾಣಿ; ಬೆಕ್ಕು.
[ಸಂ. ಆಖುಭುಜ್]

ಆಖುರಥ (ನಾ). ಇಲಿಯನ್ನು ರಥವನ್ನಾಗಿ ಉಳ್ಳವನು; ಗಣಪತಿ: "ಹೇರಂಬಃ . . . ಆಖುರಥಃ . . . ವಿನಾಯಕಃ —ಈ ೯ ಬೆನಕನ ಪೆಸರ್" (ಹಲಾಯು. ೪-೧೯). [ಆಖು + ರಥ]

ಆಖುವಾಹನ (ನಾ). = ಆಖುರಥ. [ಆಖು + ವಾಹನ]

ಆಖುಶಾಬ (ನಾ). ಇಲಿಯ ಮರಿ: ಮಾರ್ಜಾರಂಗಳ್ ತರುಣಾಖುಶಾಬ ಶತಕಂಧರಮಂ ನಖಮುಖದಿನುಜ್ಜಿಸಿ ತುಜ್ಜಿಸಿದುವೊಲವಿಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೧೪-೧೯). [ಆಖು + ಶಾಬ]

ಆಖೇಟ (ನಾ). ೧. ಬೇಟೆ: ಕರೆದೊಡೆ ಜೂದಿಂಗಂ ಧುರಭರಕಾಖೇಟಕ್ಕೆ ಭೂಭುಜಂಗಾಗದು ಮೆಯ್ಗರೆದಿರಲ್ (ಪಂಪಭಾ. ೬-೭೧). ೨. ಭಯ; ಅಂಜಿಕೆ; ಗಾಬರಿ (ಕಿ). [ಸಂ.]

ಆಖೇಟಕ (ನಾ). ೧. ಬೇಟೆ: "ಆಚ್ಛೋಟನಂ, . . . ಆಖೇಟಕಂ— ಈ ೬ ಬೇಂಟೆ" (ಹಲಾಯು. ೭೧-೨೮೧). ೨. ಬೇಟೆಗಾರ. [ಸಂ.]

ಆಖೈರಿ (ಗು). ಕೊನೆಯ; ಕಡೆಯ: ಪದ್ದಿ ತನ್ನ ಆಖೈರಿ ತೀರ್ಮಾನ ಹೇಳಿದಳು (ಚಿಗುಬ. ೮೪); ಆಖೈರಿ ಮಾತು ಹೇಳಿಬಿಡ್ತೀನಿ ಅಪ್ಪಯ್ಯ (ಅನ್ನಾವ ೪೨). [←ಹಿಂ. ಆಖಿರೀ]

ಆಖೈರು, ಆಕೈರು (ನಾ). ಕಡೆ; ಕೊನೆ; ಅಂತ್ಯ: ಸಸಿ ಹಾಕುವುದು ಆಖೈರಾಯಿತೆಂದು ಬೈಲುಕೊಡಿಗೆಯಿಂದ ಸಸಿ ತಂದೆವಲ್ಲ ಅದಕ್ಕೇನು ಮಾಡುವೇ? (ಗಂಗಾಳ. ೧೧೮); ಅವರ ಅಪ್ರಮಾಣನವೇ ಆಖೈರಾಗಿರತಕ್ಕುದು (ಭಾಧಾನ. ೧೬೦). **ಆಕೈರು**: ಗುರುವಾರಕ್ಕೆ ಆಕೈರು ಆಗಿ ಇದೆ (ಎಕ. I, ೧೨-೧೬; 1782). [< ಆಖರಿ]

ಆಖೈರುಸಾಲು (ನಾ). ವರ್ಷದ ಕೊನೆ: ಜಾಮೀನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಆಖೈರು ಸಾಲಿಗೆ ಐವಜು ವಸೂಲಾಗಿ ಬರುವಹಾಗೆ ಬಂದೋಬಸ್ತು ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಯಿತಬಾರಿ ಐವಜದಾರ ಬರೆಸಿಕೊಡುವುದು (ಮಹಾವಂ. II, ೬೧). [ಆಖೈರು + ಸಾಲ್ಯು]

ಆಖ್ಯಾತ (ಗು). ೧. ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟ; ತಿಳಿಸಲ್ಪಟ್ಟ. ೨. ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ. ೩. [ವ್ಯಾಕ] ರೂಪನಿಷ್ಪತ್ತಿಯನ್ನು ತಿಳಿಸಿದ; ನಿಷ್ಪನ್ನವಾದ. (ನಾ). ೪. [ವ್ಯಾಕ] ಧಾತುವಿಗೆ ಕಾಲಸೂಚಕ ಪ್ರತ್ಯಯವೂ ಪುರುಷಸೂಚಕ ಪ್ರತ್ಯಯವೂ ಸೇರಿ ಆಗುವ ಕ್ರಿಯಾಪದ: ಕ್ರಮದಿಂದೆ ಸಂಧಿ ನಾಮಂ ಸಮಾಸಮಾ ತದ್ಧಿತಂ ಪೊದಟ್ದಾಖ್ಯಾತಂ ಪ್ರಮುದಿತಧಾತುಮಪಭ್ರಂಶಮವ್ಯಯಂ ಸಂಧಿ ಶಬ್ದಮಣಿದರ್ಪಣದೊಳ್ (ಶಮದ.೮). [ಸಂ.]

ಆಖ್ಯಾತಕ (ನಾ). = ಆಖ್ಯಾತ ೪: ಚರಮಸ್ವರಕ್ಕೆ ಚರಮಾಕ್ಷರಕಕ್ಕುಂ ಲೋಪಮಗ್ರದೊಳ್ ತದ್ಧಿತಮೊಂದಿರೆ ತನ್ನೊಳಾಸಮಾಸಾಂತರದಾಖ್ಯಾತಕದ ಲಕ್ಷಣಂ ವ್ಯವಹರಿಕುಂ (ಶಮದ. ೨೦೯). [ಸಂ.]

ಆಖ್ಯಾತಪದ (ನಾ). ಕ್ರಿಯಾಪದ; ಧಾತುವಿಗೆ ಆಖ್ಯಾತ ಪ್ರತ್ಯಯವು ಸೇರುವುದರಿಂದ ಆಗುವ ಪದ: ನುಡಿ ನೋಡು ಎಂಬ ಧಾತುವನಿಜ್ಜಿಸಿ ಅಮ್ ಎಂಬ (ಆಖ್ಯಾತ) ವಿಭಕ್ತಿಯಂ ಕುಡೆ ನುಡಿದಂ, ನೋಡಿದಂ ಎಂದು (ಆಖ್ಯಾತ) ಪದಮಕ್ಕುಂ (ಶಮದ. ೩೫ ವೃತ್ತಿ).
[ಆಖ್ಯಾತ + ಪದ್ಯ]

ಆಖ್ಯಾತಪ್ರತ್ಯಯ (ನಾ). [ವ್ಯಾಕ] "ಕ್ರಿಯಾರ್ಥವನ್ನು ತಿಳಿಸುವ ಶಬ್ದಗಳಿಗೆ, ಎಂದರೆ ಧಾತುಗಳಿಗೆ, ಕೆಲವು ಪ್ರತ್ಯಯಗಳು ಸೇರಿ ಕ್ರಿಯಾಪದಗಳಾಗುತ್ತವೆ. ಈ ಪ್ರತ್ಯಯಗಳಿಗೆ ಆಖ್ಯಾತಪ್ರತ್ಯಯಗಳೆಂದು ಹೆಸರು" (ಕೃಪಿಡಿ. ೪೨); "ಪುರುಷ, ವಚನ, ಲಿಂಗಗಳನ್ನು ಸೂಚಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಧಾತುವಿಗೆ ಸೇರುವ ಪ್ರತ್ಯಯಗಳಿಗೆ ಆಖ್ಯಾತ ಪ್ರತ್ಯಯಗಳೆಂದು ಹೆಸರು" (ಮಧ್ಯಮ. ೭೮). ℙ ಗುಣವಾಚಕ, ನಾಮವಾಚಕ, ಸಂಖ್ಯಾವಾಚಕ, ಸರ್ವನಾಮಗಳಿಗೆ ಪುರುಷವಾಚಕ ಪ್ರತ್ಯಯಗಳು ಸೇರಿ ಕೆಲವು ವೇಳೆ ಕ್ರಿಯಾರೂಪಗಳಾಗುವುದೂ ಉಂಟು: ವಿನುತಗುಣವಚನದೊಳ್ ಸರ್ವನಾಮದೊಳ್ ಸಂಖ್ಯೆಯೊಳ್ ಪ್ರವರ್ತಿಪುವಾಖ್ಯಾತ ನಿಯುಕ್ತ ವಿಭಕ್ತಿಗಳಿವು ಘನತರ ಸಂಸ್ಕೃತ ಗುಣೋಕ್ತಿಯೊಳಮಮರ್ದಿರ್ಕುಂ (ಶಮದ. ೨೧೯).
[ಆಖ್ಯಾತ + ಪ್ರತ್ಯಯ]

ಆಖ್ಯಾತಿ (ನಾ). ೧. ಹೇಳುವುದು; ನಿರೂಪಣೆ; ವಿವರಣೆ. 'ಅಸದಾಖ್ಯಾತಿ' ಪರಾ. ೨. ಕೀರ್ತಿ; ಯಶಸ್ಸು. [ಸಂ.]

ಆಖ್ಯಾತಿಸು (ಕ್ರಿ). ಹೇಳು; ವಿವರಿಸು; ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸು: ಮಾತೆ ಮೇಧಾವಿನಿಗೆ ಬಂದು ನಿರ್ಗಮವನಾಖ್ಯಾತಿಸಿ ಪದಾಂಬುಜಕೆ ಪಣೆಯಿಟ್ಟನಾ ಚಂದ್ರಹಾಸ (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೯-೪೦).
[ಆಖ್ಯಾತ + -ಇಸ್ಸು]

ಆಖ್ಯಾನ (ನಾ). ೧. ಹೇಳುವುದು; ನಿರೂಪಣೆ: ಆ ಪುರಾಣಕ್ಕಂ ಲೋಕಾಕಾರಕಥನಮುಂ ದೇಶನಿವೇಶೋಪದೇಶಮುಂ ನಗರಸಂಪತ್ಪರಿವರ್ಣನಮುಂ ರಾಜ್ಯರಮಣೀಯಕಾಖ್ಯಾನಮುಂ . . . ಎಂದಿಂತವಯವಂಗಳೆಂಟಕ್ಕುಂ (ಆದಿಪು. ೧-೪೨ ವ). ೨. ಹೆಸರು. ೩. ಕಥೆ, ಪುರಾಣ ಮತ್ತು ಇತಿಹಾಸಗಳಲ್ಲಿ ಬರುವ ವೃತ್ತಾಂತ ವಿಶೇಷಗಳು: ಶ್ರೀಕಾಂತೆಯಂ ತನ್ನ ಪೇರುರದೊಳ್ ತಾಳ್ದೆ ಬುಧಾಳಿಯೇಂ ಪೊಗಳದೋ ಶ್ರೀವಲ್ಲಭಾಖ್ಯಾನಮಂ (ಎಕ. VIII, ನಗರ. ೩೭-೭೬; 1147); ಈ ಮುಖ್ಯವಾದ ಆಖ್ಯಾನವೇ ಅನೇಕ ಉಪಾಖ್ಯಾನಗಳನ್ನೊಳಗೊಂಡು ಬೃಹತ್ಕಥೆಯಾಗಿದೆ (ಭಾರದ. ೧೦೦). [ಸಂ.]

ಆಖ್ಯಾನಕ (ನಾ). = ಆಖ್ಯಾನ ೩: ಬರೆಪಂ ಬಾಜನೆ ಗಂಡಯುಕ್ತಿಗಣಿತಂ ಗಂಧರ್ವಮಾಖ್ಯಾನಕಂ ಭರತಾಭ್ಯಾಸಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೪-೫೯). [ಸಂ.]

ಆಖ್ಯಾನಜಾತಿ (ನಾ). ಕಥೆಗಳ ಗುಂಪು,—ವರ್ಗ: ಗದ್ಯಕಾವ್ಯವು ಆಖ್ಯಾಯಿಕೆ, ಕಥೆ ಎಂಬುದಾಗಿ ಎರಡು ವಿಧವೆಂದು ಹೇಳಿ ಕೊನೆಗೆ ಇವುಗಳಿಗೂ ಹೆಚ್ಚು ಭೇದವಿಲ್ಲವೆಂದೂ, ಎರಡೂ ಒಂದೇ ಎಂದೂ ತೋರಿಸಿ ಮಿಕ್ಕ "ಆಖ್ಯಾನಜಾತಿ"ಗಳೆಲ್ಲಾ ಇದರಲ್ಲಿಯೇ ಅಡಕವಾಗುವುವೆಂದೂ ಹೇಳಿದ್ದಾನೆ (ಕೈಪಿಡಿ. ೧೮೦). [ಆಖ್ಯಾನ + ಜಾತಿ]

ಆಖ್ಯಾಯಕ (ನಾ). ೧. ಹೇಳುವವನು; ನಿರೂಪಿಸುವವನು. ೨. ಓಲೆಕಾರ; ದೂತ. [ಸಂ.]

ಆಖ್ಯಾಯಿಕೆ (ನಾ). ಕಥೆ; ಗದ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ: ಗದ್ಯಮಯಂ ಪದ್ಯಮಯಂ ತದ್ಯಮಳವಿಮಿಶ್ರಮೆಂದು ಕೃತಿ ಮೂಜು ತೆಱಂ ಗದ್ಯದೊಳೆ ಸಮೆದುಮಂತವು ಹೃದ್ಯವಚಃಪ್ರೌಢಿಗಳ್ ಕಥಾಖ್ಯಾಯಿಕೆಯೊಳ್ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೯೪೯); ಸಂಸ್ಕೃತದಲ್ಲಿಯೂ ಹಿಂದೆ ಗದ್ಯದಲ್ಲಿ—ಮುಖ್ಯವಾಗಿ—ಕಥೆಗಳನ್ನು ಬರೆದಿದ್ದಂತೆ ತೋರುತ್ತದೆ. ಇವು ಆಖ್ಯಾಯಿಕೆ, ಕಥೆ, ಖಂಡಕಥೆ, ಪರಿಕಥೆ, ಕಥಾನಿಕೆ ಎಂಬಂತೆ ಐದು ವಿಧವಾಗಿದ್ದಂತೆ ಅಗ್ನಿಪುರಾಣವು ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ (ಕೈಪಿಡಿ. ೧೮೦); ಅವರ ವಿಷಯವಾಗಿ ಪ್ರಚಲಿತವಾದ ಆಖ್ಯಾಯಿಕೆಗಳನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ನಿರೂಪಿಸಬೇಕಾಗಿಲ್ಲ (ತವನಿ. ೧೫೭). [ಸಂ. ಆಖ್ಯಾಯಿಕಾ]

ಆಖ್ಯೆ (ನಾ). ೧. ಹೆಸರು: ಕರ್ಣಾಟ ಭಾಷೆಯೊಳ್ . . . ಅನುನಾಸಿ ಕಾಖ್ಯೆಯಂ ತಳೆದಿರ್ಕುಂ (ಶಮದ. ೧೫). ೨. ಪ್ರಖ್ಯಾತಿ (ದಕ. ೬). [ಸಂ. ಆಖ್ಯಾ]

ಆಖ್ಯೇಯ (ಗು). ಹೇಳಬೇಕಾದ; ತಿಳಿಸಬೇಕಾದ; ಹೇಳಲು ಅರ್ಹವಾದ: ಆಖ್ಯಾತ ಆಖ್ಯೇಯ ಸಂಬಂಧ ಇತ್ಯಾದಿ ಬಗೆಬಗೆಯ ಸಿದ್ಧಾಂತಗಳನ್ನು ಕಾಣುವೆವು (ಪರಪ. ೨೨೫). [ಸಂ.]

ಆಗ$_1$ 'ಆಗಡು' ನೋ.

ಆಗ$_2$ (ನಾ). ಪಾಪ; ಅಪರಾಧ: "ಆಗ-ಆಗಸ್ = ಪಾಪ" (ತದ್ಭಕೋ. ೩); ಆಗಕ್ಕೆ ಭೋಗವೇ ಸಾಕ್ಷಿ (ಗಾದೆ). [ಸಂ. ಆಗಸ್]

ಆಗ$_3$ 'ಆಗು$_1$' ಪರಾ.

ಆಗಂ 'ಆಗಡು' ನೋ.

ಆಗಂತು (ಗು). ೧. ಅನಿರೀಕ್ಷಿತವಾಗಿ ಬಂದ; ಹೊರಗಿನಿಂದ ಬಂದ; ಆಕಸ್ಮಿಕವಾದ; ಪ್ರಾಸಂಗಿಕವಾದ. (ನಾ). ೨. ಅತಿಥಿ; ಅಭ್ಯಾಗತ; ಔತಣಕ್ಕಾಗಿ ಬಂದವನು: "ಆವೇಶಿಕಃ, ಪ್ರಾ (ಘು) ಹುಣಿಕಃ, ಆಗಂತುಃ, ಅತಿಥಿಃ—ಈ ೪ ಬಿರ್ದಿನಂ" (ಹಲಾಯು. ೫೯-೨೦೩). [ಸಂ.]

ಆಗಂತುಕ (ಗು). ೧. = ಆಗಂತು ೧: ಸಮನಿಸುವ ಸಹಜ ಶಾರೀರ ಮಾನಸಾಗಂತುಕ ಪ್ರಕರಮೆನಿಸಿದ ನಾಲ್ಕುಮುದಗ್ರ ಪೀಡೆಗೆಡೆಯಾದ ಮಾನವಂಗಾವ ಭವದೊಳಂ ಸುಖಮುಂಟೇ (ಪುಷ್ಪಪು. ೧೩-೩೨); ಸತತಾಗಂತುಕ ಮಾನಸದುಃಖವರ್ಜಿತರು (ಚಂಪ್ರಸಾಂ. ೩-೯೬); ದುಃಖ ರಾಗದ್ವೇಷಾದಿ ಪರ್ಯಾಯಗಳು ಆಗಂತುಕಗಳು (ಹಿಂದಸಾ. ೮೩); ಹೊರಗಿನಿಂದ ಬರುವುದು ಆಗಂತುಕ (ಆರ್ಯಧ. ೯೭). (ನಾ). ೨. ಹೊಸದಾಗಿ ಬಂದ ಅಪರಿಚಿತ: ಆಗಂತುಕರು, ತಾಯೆ! ನಿನ್ನನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ನಾವು ಓಡಿಹೋಗುವುದಿಲ್ಲ (ಶ್ರೀರಾಯ. ೨೩೦); ಯಾವ ಆಗಂತುಕ ಆ ಕಂಬಕ್ಕೆ ಒರಗಿ ನೆಲದ ಮೇಲೆ ಕೂತಾನು (ಕಂಬಹು. ೧). ೩. ಅನಿರೀಕ್ಷಿತವಾಗಿ ಬಂದವನು; ತಾನಾಗಿ ಬಂದವನು: ಆಗಂತುಕರಾಗಿ ಬಂದ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರನ್ನು ಕಂಡು ಜರಾಸಂಧನು ಎದ್ದು ಪ್ರತ್ಯುತ್ಥಾನ ಮಾಡಿದನು (ರಾಜಸೂ. ೧೭); ದೊರೆಯು ಆಗಂತುಕರನ್ನು ಆದರದಿಂದ ಬರಮಾಡಿಕೊಂಡು ಹಳೆಯ ಮತವನ್ನು ಅವರು ಬಿಟ್ಟುದಕ್ಕೇನು ಕಾರಣವೆಂದು ಕೇಳಿದನು (ಪೈಮಹ. ೨೫). ೪. ಅನಿರೀಕ್ಷಿತವಾಗಿ ಬಂದ ಸುಂಕದ ರೂಪದ ಆದಾಯ: ಸುಂಕ ಆಗಂತುಕ ಸಹ ಬಾಧೆ ಪರಿಹಾರವಾಗಿ ಬಿಟ್ಟ ದತ್ತಿ (ಮೈಅರಿ. ೧೯೪೫, ೧೬-೨೯; 1132). [ಸಂ.]

ಆಗಗಾಡಿ (ನಾ). ಉಗಿಬಂಡಿ; ಹೊಗೆಬಂಡಿ: ವ್ಯಾಪಾರಕ್ಕೋಸ್ಕರವಾಗಿಯೂ ಆಗಗಾಡಿಯ ರಸ್ತೆಗಳಾಗಲಿ ದೊಡ್ಡ ರಸ್ತೆಗಳಾಗಲಿ ಇದ್ದೇ ಇರುತ್ತವೆ (ಬೆಳುಮ. ೪) [← ಹಿಂ. ಆಗ್‌ಗಾಡೀ]

ಆಗಡ$_1$ (ನಾ). ಕೆಟ್ಟಕೆಲಸ; ಅಯೋಗ್ಯವಾದ ಕೆಲಸ; ದುಷ್ಟಚೇಷ್ಟೆ: ಆಗಡವ ಮಾಡಿ ಮಾಗುಡವ ಮಿಂದರೆ ತಾ ಕೊಡಬಲ್ಲನೆ ಕೂಡಲ ಸಂಗಮದೇವ (ಬಸವ. ೬೪೫); ಏಳುನೂಱಿಪ್ಪತ್ತು ಅಮರಗಣಂಗಳಲಾವಿದ್ದಂತೆ ನಿಮ್ಮ ಆಗಡವೇಕಯ್ಯಾ (ಮೋಳಿಮಾ. ೨೦೭). [ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಆಗಡಿಯ; ತೆಲು. ಆಗಡಮು]

ಆಗಡ$_2$ 'ಆಗಡು' ನೋ.

ಆಗಡಕಾಱ (ನಾ). ಹಿಂಸಿಸುವವನು; ತೊಂದರೆ ಮಾಡುವವನು; ಅಯೋಗ್ಯಕೆಲಸ ಮಾಡುವವನು (೬). [ಆಗಡ$_1$ + -ಕಾಱ. / ತೆಲು. ಆಗಡಕಾಡು]

ಆಗಡಿಗ (ನಾ). = ಆಗಡಕಾಱ: ಕಲ್ಲು ದೇವರೆಂದು ಪೂಜಿಸುವರು ಆಗದು ಕಾಣಿರೋ ಆಗಡಿಗರಾದಿರಲ್ಲಾ (ಅವಚಂ. ೪೯-೨೧೦); ಆಗಡಿಗರಿವರಮರವಧುಗಳು ನಾಗರಿಗರಿವರೆತ್ತ ಭಾರತ ಭೂಗತರು ತಾವೆತ್ತಲಿದು ಘಟಿಸಿದುದು ವಿಧಿಯೆಂದ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೯-೪೪). [ಆಗಡ$_1$ + -ಇಗ]

ಆಗಡಿಗತನ (ನಾ). ಕೇಡಿತನ; ಹೊಲ್ಲತನ; ಗೌರವಕ್ಕೆ ಹಾನಿ ತರುವ ನಡತೆ: ನುಡಿದ ದಿವಸಕೆ ಬಾರದಿದ್ದಾ [ಪಾಠಾಂ. ದಿಹುದವ] ಗಡಿಗತನವದು ಜೀಯ ನಮ್ಮಿ ಪಡೆಯ ನೆರಹಲು ಸರಿದವವಧಿಗೆ ದಿವಸ ಹನ್ನೆರಡು (ತೊರರಾ. ೪-೬-೨೯). [ಆಗಡಿಗ + -ತನ]

ಆಗಡು, ಆಗ$_1$, ಆಗಂ, ಆಗಡ$_2$, ಆಗಲ್$_1$, ಆಗಲು$_1$, ಆಗವೆ, ಆಗಳ್, ಆಗಳು, ಆಗ್ಗೆ, ಆಗ್ಯೆ, (ಅ). ೧. ಆ ಸಮಯದಲ್ಲಿ; ಆ ಹೊತ್ತಿನಲ್ಲಿ; ಆ ಕ್ಷಣದಲ್ಲಿ; ಆ ಗಳಿಗೆಯಲ್ಲಿ: "ತಳೆಗುಂ ಕಾಲಾರ್ಥಮನಾಗಳೀಗಳೆಂಬಾಗಡೀಗಡೆಂಬಿವು" (ಶಮದ. ೩೨೧); ಬಡಗಮೊಗದಿರ್ದು ಕರ್ಮದ ತೊಡರಂ ಪಱಿವಂತೆ ಕೇಶಪಾಶಮನಂತಾಗಡೆ ಪಱಿದು ತಪಂಗೊಂಡಂ (ಆದಿಪು. ೬-೨೪); ಪಡೆಯಂ ಸಾಜಲ್ವೇಱ್ದಾಗಡೆ ಪುತ್ರ ಕಳತ್ರ ಮಿತ್ರ ಸಹಿತಂ ಮಹಿಪಂ ನಡೆದಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧-೮೪); ಅಕ್ರೂರನೊಡನೆ ಹರಿ ಪೊಜಮಡಲಾಗಡೆ ಪೊಜಮಟ್ಟುದದೊರ್ವಳ ನಿಡುಸುಯ್ಲ ಸಮೀರನೊಡನೆ ಜೀವಸಮೀರಂ (ಜಗವಿ. ೫-೯೮). ೨. ಯಾವಾಗಲೂ; ಯಾವ ಸಮಯದಲ್ಲೂ: ವಿನೇಯಜನಮಂ ಕಲ್ಪಿಪ್ಪುಪಾಧ್ಯಾಯರಾಗಡುಮೆಮ್ಮಂ ಮನಮೊಲ್ದು ಕಲ್ಪಿಸುಗೆ ಸನ್ಮಾರ್ಗೋಪದೇಶಂಗಳಂ (ಸುಕುಮಾ. ೧-೪); ಆಗಡುಂ ಪಿಂಗದೆ ಕರ್ಣನೀವಗುಣವಿಂದ್ರನ ಲೀಳೆ ಭುಜಂಗರಾಜನೊಳು ಸಂಗಳಿಸಿರ್ದ್ದಪೆರ್ಮ್ಮೆ ಸುರಶೈಳದ ಬಿಣ್ಪು ವೊಜಲ್ದು ನಿಂದುವೀ ಗಂಗನ ಪುತ್ರನೊಳ್ (ಎಕ. XII, ತುಮಕೂ. ೯-೧೩; 1160).

ಅಗ್ಗ : ೧. ಮುಂತೆ ಕಿನ್ನರರು ನವರಸದಿ ಪಾಡಲ್ಕಾಗ ನಂತರಂ ಖ್ಯಂಗಿಳಕ್ ನರ್ತನಕೆ ನಿಂದಾಗ (ಬಸವ. ೧-೨೪) ; ಆಗ ನೆಳನ್ಗಸಹೊಡಲ ದಕ್ಷಿಣಭಾಗ ಭುಜನಯನಂಗಳಿದಿರುವು (ನಳಚ. ೨-೪೩) ; ಬಿನ್ನಹ ಗುರುವೆ ಧ್ಯಾನಕೆ ಬೀಸಜಾದಾಗ ಏನ್ನನಾದಿಯ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಕನ್ನಡೊಳಗೆಗೊಂದು ಕಥೆಯ ಪೇಳುವೆನು (ಧರಚ. ೧-೫) ೩. ಯಾವನಿಗೆ ; ಯಾವ ಸಮಯದಲ್ಲಿ : ಈ ರುಚಿರಕೋಮಲ ಶರೀರವಂಗದ ರುಧಿರವಾಯನ್ನಾನ ರುಚಿಯೋ ಆಗ [ಪಾಣಾಂ. ಯೋ ಅವಗ, ಯೋವಾಗ] ನವಿನೆಯೋ ತೀರಲಿಂಬಿಗಿ ಲವಲವಿಗೆ (ಪಜ್ಜಯಾ. ೬-೨). **ಆಗಂ** : ೧. ಇಂತಾ ಗಂಗೆಯು ಕಾಣತ ಕಾಂತೆಯು ಮನದಲ್ಲಿ ಹರುಷವನು ತಾಳ್ದಾಗಂ ನಿಂತಲ್ಲಿಹ ನಾವಿಕರೊಡಗಿಂತೊರೆದಳು (ತ್ರಿಲಪ್ಪ. ೪೫) ; ಸಾರಿದವು ತಾಮ್ರಚೂಡವು ಧೀರನಿ ಬೆಳಗಲೆಯುತೆಂದು ಬನಡೊಳಗಾಗಂ (ಹಮಚ. ೬೩). **ಆಗಡ್ಡೆ** : ೧. ಆಗಡ, ಈಗಡ (ಕಬ್ಬಾಸು. ೨೦ ಅಂದಾ). **ಆಗಲ್** : ೧. ಆಗಲಬ್ಬಿದೊಡಾ ಪುರಾಯ ದೇಗುಲಕ್ಕ ವರೆಯ್ದು (ಬಸವ. ೨೮-೩೭) ; ಬಳಿಕ ತಿರುಬಿಟ್ಟಾಗಲ್ಕಯ ನೆಳೆದು ಲಿಲಾವಿನ್ಯಾಮತ್ಸ್ಯತಿಮಿಂಗಿಲ ಯಳವ ತೋಜಿಪಡೆ (ಕುಮ್ಮಾಡ್ರೀಚ. ೯-೯) ; ಆಗಲವನ ಪಡೆದಂತಿರನೆ ಗಮರಾಗ ಕೈಮಿಜಿ ಮುಡದೊಳು (ಕುರಾಪಾಂ. ೧೩-೧೬೪). **ಆಗಲು** : ೧. ಹೊಗೆಯನಾಗಲು ಕಾಣುತೆದೆಗಳು ಧಗಿಲು ಧಗಿಲೆನೆ (ಬಸವ. ೫೮-೬೧). ೩. ಕೆಲಸವಾಗಲು [ಪಾಣಾಂ. ಳು] ಮಾಡಲಾಜದೆ ಬಳಲುತ್ತಿನ್ನಂ ತೋಜಿದು (ಬಸವ. ೧೮-೫೫) ; ಸಂತೆ ಸಾಲಕೆ ಹೊಲ್ಲ ಕೊಂತ ಡೊಂಕಲು ಹೊಲ್ಲ ಬೊಂತೆ ಹಜ್ಜಡವ ಹೊದೆ ಮೊಲ್ಲ ಅಲು ಚಿಂತೆಯೇ ಹೊಲ್ಲ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೧೫೩) ; ಸೋಗೆಯ ರಸ ಹೊಲ್ಲ ಮಾಗಿಯ ಚಳಿ ಹೊಲ್ಲ ಆಗಲಂ ಉರಿವ ನೆರೆ ಹೊಲ್ಲ ದುರ್ಜನರ ಯೋಗವೇ ಹೊಲ್ಲ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೨೩೬). **ಆಗವೆ** : ೧. ಗುರುವಿಂಗೆ ತನುವ ಕೊಟ್ಟುಗವೆ ಬ್ರಹ್ಮನ ಬಲೆ ಲಿಂಗಕ್ಕೆ ಮನವ ಕೊಟ್ಟುಗವೆ ವಿಷ್ಣುವಿನ ಬಲೆ ಜಂಗಮಕ್ಕೆ ಧನವ ಕೊಟ್ಟಾಗವೆ ರುದ್ರನ ಬಲೆ ಇಂತಿವು ಇದಿರಿಟ್ಟು ಛೇದ ಸ್ಥೂಲ ಸೂಕ್ಷ್ಮ ಕಾರಣ ಈ ಮೂಱಱ ಮೂಱಱಕ್ಕೂ ಬೆರಸಿದಂಗ ಕಾರಣ ಮತ್ತೆ ಇದ ಸಾರಲೇತಕ್ಕೆ (ನೋಮಾ. ೨೮-೧೧೬). **ಆಗೆಳ್** : ೧. ಪರದರ್ಗ್ಗಾ ಪಾರರ್ಗ್ಗಾರ್ಗ್ಯ ರಸರ್ಗ್ಗಾ ಕುಡಿಯರಿಪ್ಪ ನಾಲ್ವರ್ಗ್ಗಾಗಳ್ (ಕವಾರಾ. ೧-೬೫) ; ಭೂಪಣವ ನೆಲ್ಲವನಾಗಳ್ ಕಳೆದು (ಕವಾರಾ. ೬೮) ೨. ಎನ್ನ ದಾನಮಿದಾಗಳಂ ಮಧುಪಾಶ್ರಯಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧-೬) ; ನಿರ್ಗರ್ವರಾಗಿ ಪಂಪನ ಗೀರ್ಗುರಂಘದ ಪೆಂಪನಾಗಳಂ ಬಣ್ಣಿಸುವರ್ (ಪಂಚತಂ. ೫-೨೦) ; ನಿನ್ನ ರೂಪನಿ ನೋಡಿ ಬಾಲುವೆನಾಗಳಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೨-೨೨೧). **ಆಗೆಳು** : ೧. ನಾವು ಆಗಳು ತೊಡಗಿ ನಿಮ್ಮ ಗುಣಾವಳಿಗಳಂ ಕೇಳ್ದು ನಿಮ್ಮಯ ಹಿಂದೆ ಬರುತಿರಲು (ಬಸವ. ೭೮-೨೦). ೨. ಮೆಲುನುಡಿಗಳಿಂದಂ ನೆವನಾಗಳು ಸಮೀಕಂ (ಬಸವ. ೪೨-೨೫). **ಆಗ್ಗೆ** : ೧. ಆಗ್ಗೆ ಈ ಊರಿನ ಪರಿಚಯ ಅಷ್ಟಾಗಿ ಆಗಿರಲಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ) ; ಆಗ್ಗೆ ಪ್ರವಸಧಾನ್ಯಗಳು ಆಗ್ಗವಾಗಿ ಸಿಕ್ಕುತ್ತಿದ್ದುವು (ರೂಢಿ). ೪. ಅಂಥ ಸನ್ನಿವೇಶದಲ್ಲಿ : ಆ ಪಕ್ಷಕ್ಕೆ : ಆಗ್ಗೆ ನಾನೇನು ಮಾಡಿದ್ದೆ ಗೊತ್ತೆ ? (ರೂಢಿ). **ಆಗ್ಗೆ** : ೧. ಹೊತ್ತು ಕೊಂಡು ಹೋಗುವಾಗ್ಗೆ . . . ದಾರೀಹಿಡಕೊಂಡು ನೋಡುವಾಗ್ಗೆ (ವೈಆರಿ. ೧೯೫೯, ೧೪-೬೨, ೬೫ ; 1402) ; ಬರೋವಾಗ್ಗೆಯೇನು ತಂದಿ ಬರುತಲೆ ಎಲ್ಲಾನು ನನ್ನದೆಂದಿ (ಪುರಂದ. ೨-೫೪-೨) ; ಆಕಾಶ ಹಂದುಬೀಳುವಾಗ್ಗೆ ಅಂಗೈ ಒಡ್ಡಿದರೆ ನಿಂತೀತೆ (ಗಾಡಿ).

ಆಗಾಗ (ದ್ವಿರುಕ್ತಿ) : ಉಗ್ಗುಗಳನಾಗಾಗ ಬಯಸಲು ಹಿಗ್ಗುವಳು (ಬಸವ. ೧೫-೧೪). ಆಗಳೆಂತೆ : ಕೂಡಲೇ ; ಆ ಗಳಿಗೆಯಲ್ಲೇ ; ತತ್ಕ್ಷಣವೇ ; ಏಳ್ಸಿ ವಾಗಿ : "ತತ್ಕಣಂ, ಏಕಪದಂ, ಸದ್ಯಃ, ಸಪದಿ—ಈ ಳಿ ಆಗಳಂತೆ" (ಶಲಾಯು. ೧೭೪-೬೭) ; ತತ್ಕ್ಷಣಪಂಚಮೆಲ್ಲವುಮಂ ತಿಳಿಯಿಪೆಱ್ಪೊಡೆ ಕೆಮಳೆ ಬೆಜಗಾಗಿ ನಿರ್ವೇಗದಿಂದಮಾಗಳಂತೆ ತೋಜಿವೆ ನೆಂದೊಡಿಗಳ್ ಬೇಡ (ಜೀವಸಂ. ೪೯-೩೧ ಪ) ; ಸೂಡಿದ ಬಾಸಿಗಂ ಗಳಂತೆ ದಳ್ಳುರಿ ತಗುಳ್ವಂದಿಂ ಕೆದಪುದು (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೩೧೩). [?]

ಆಗತೆ (ಗು). ೧. ಬಂದ ; ಸೇರಿದ. ೨. ಉಂಟಾದ ; ಪ್ರಾಪ್ತವಾದ. [ಸಂ.]

ಆಗತಿ (ನಾ). ೧. ಬರುವುದು ; ಸೇರುವುದು. ೨. ಲಾಭ ; ಆದಾಯ ; ಪ್ರಾಪ್ತಿ. ೩. ಅನಿರೀಕ್ಷಿತವಾದುದು ; ಎಣಿಸಿಲ್ಲದುದು. [ಸಂ.]

ಆಗತೆ (ನಾ). = ಆಗತಿ ೨ : ಈ ಪಾಳಯಗಾರ ಅಳಿಕಗಳ ಗ್ರಾಮಗಳ ಬಾರಾಬಲೂತಿ ಕೆಲಸದವರಿಗೆ ಮಾನ್ಯ ಮಿರಾಸಿ ಮೊದಲಾದ ಆಗತಿಗಳ ನ್ನುಂಟುಮಾಡಿಕೊಟ್ಟು (ಚತ್ರಪಾ. ೪). [ಸಂ. ಆಗತಿ]

ಆಗತ್ಯ 'ಆಗಾತ್ಯ' ನೋ.

ಆಗಪ (ನಾ). ಒಬ್ಬ ವ್ಯಕ್ತಿಯ ಹೆಸರು : ಲೋಕಯ್ಯನ ಪರೋಕ್ಷದ ಗೋಕಶಿ ಭೂಮಿ ಜ ಆಗಪಯ್ಯಂ ಕೆತಯ್ಯನುಂ ನಿಜಿಸಿದ ಕಲ್ಲು (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾ. ೯-೧೨ ; 1021). [?]

ಆಗಭೋಗ (ನಾ). = ಅಂಗಭೋಗ (?) : ಆಗಭೋಗಗಳವಿ ಆನು ಭೋಗಗಳಾ ಈಗಲ್ ಕೊಡನಿಗೆ ಮುಕ್ತಿಯನು (ಭರಂಪ. ೩-೪೩-೩) ; ವಾಸುವಿನ ಜತೆಯನಾದ ಪುಟ್ಟಿದಿಗೆ ಆಗುಬ್ಬಿದ ಆಗಭೋಗಗಳಲ್ಲಿ ಅಲ್ಪವಾದರೂ ವಾಸುವಿಗೆ ಆಗದೇ ಹೋಗುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. (ಬಾಡಿಲ. ೧೯) ; ಆಗಭೋಗಕ್ಕೆ ರಂಗಸ್ವಾಮಿ ಸತ್ಯಪ್ರಮಾಣಕ್ಕೆ ಗಂಗಾಧರೇಶ್ವರ (ಗಾಡಿ). [< ಸಂ. ಅಂಗಭೋಗ ?]

ಆಗಮ (ನಾ). ೧. ಬರುವುದು ; ಸೇರುವುದು : ಒಪ್ಪಿದುದು ನೀರದ ಶಾರದ ನಿರ್ಗಮಾಗಮಂ (ತಿಪ್ಪ. ೪-೩೪) ; ಜೈತ್ರನಾಗಮವಾಯ್ತು ಮಂಥರೆಯ ಶಿಕಾರಕ್ಕೆ (ತ್ರಿಣಾಮಾ. ೩೩-೬೦ಳ). ೨. ಪೂರ್ವದಿಂದಲೂ ಬಂದ ಸಂಪ್ರದಾಯದ ಗ್ರಂಥ, —ಶಾಸ್ತ್ರ : ಆಪ್ತನ ಪೇಟ್ಟುದಾಗ ಮಮಾಗಮದರ್ಥಮಾವುದದುಬೆ ಪದಾರ್ಥಂ (ಅದಿಪು. ೫-೫೪) ; ದಂಡಿನಿ ಪೇಱರೊಡವೆಗಳಂ ತಂಬುದು ಪೊಲ್ಲೆಂದುದು ಪೇಟ್ಟ ನಿನ್ನಾಗಮಮಂ ನಂಬದೆ ಜಿನಪತಿ ಪೆಱತಂ ನಂದಿದವರ್ಗಿರ್ಗಮಗಳ್ಕು ತುದಿಯೊಳ್ ಗಾಢಂ (ಜಿನಲಿ. ೧೪). ಜಿನಾಗಮ, ವೈದಾಗಮ ಇತ್ಯಾದಿ ಹೋ. ೩. ದೇವಪೂಜಾ ಕಂತ್ರವಿಧಾನವನ್ನು ತಿಳಿಸುವ ಶಾಸ್ತ್ರ. ಪಾಂಚರಾತ್ರಾಗಮ, ವೈಖಾನಸಾಗಮ ಇತ್ಯಾದಿ ಹೋ. ೪. [ವ್ಯಾಕ] ಸಂಧಿಯಲ್ಲಿ ನಡುವೆ ಒಂದು ವರ್ಣ ಅಥವಾ ವರ್ಣಸಮುದಾಯವು ಹೊಸದಾಗಿ ಬಂದು ಸೇರುವುದು : ಇರ್ದುದಂಕೆಡಿಸದೆ ಪತ್ತುವರ್ಣಾಗಮಂ (ಕಮದ. ೧೬೪ ವೃತ್ತಿ) ; ಸಮಂಜಸಗುಮಾ ವಿಭಕ್ತಿಗಳ ಮೊದಲೊಳಾದಂ ಗಳಾಗಮಂ ದ್ವಿತ್ವಬಹುತ್ವಮಂದಾಗೆ (ಕಮದ. ೧೧೫). ೫. ಜ್ಞಾನ ; ತಿಳಿವಳಿಕೆ ; ಬುದ್ಧಿವಂತಿಕೆ. ೬. ಸನ್ನದು ; ಹಕ್ಕಿನ ದಸ್ತಾವೇಜು ; ಅಧಿಕಾರಪತ್ರ. [ಸಂ.]

ಆಗಮಕುಳ (ನಾ). ಆಗಮಗಳ ಸಮೂಹ ; ಶಾಸ್ತ್ರರಾಶಿ : ಆಗಮ ಕುಳದ ವಾದ ಭೋಗಿ ತಾನಲ್ಲ (ಅಪಚಂ. ೨೮೪-೬) ; ನೀತಂ ಸಕಳಾಗಮ ಕುಳತಾತಂ ಗೀತಂ ಪರಾಪರ್ಕಳ ಸಮೇತಂ (ಬಸರ. ೧೧-೬).

[ಆಗಮ + ಕುಳ್ಳ (= ಕುಲ)]

ಆಗಮಕೋವಿದ (ನಾ). ಶಾಸ್ತ್ರಗಳನ್ನು ಚೆನ್ನಾಗಿ ತಿಳಿದವನು : ಆಗಮಕೋವಿದ ನಿಗದಿತಮಾರ್ಗಂ (ಅವಿಂ. ೧-೫೧) ; ಯೋಗ ಪಂಕ ರುಹ ದಿನೇಶರೆಂದು ಸಕಳಾಗಮಕೋವಿದರೆಂದು (ಸೌಇಇ. XX, ೪೯-೫೮ ; 1076 ?). [ಆಗಮ + ಕೋವಿದ]

ಆಗಮಜ್ಞ (ನಾ). ಆಗಮಗಳನ್ನು ತಿಳಿದವನು : ಆಪ್ತಾಗಮಜ್ಞರಾ ರಧನು ವಿನೇಯ ಲೋಕಹಿತರಾರ್ (ಜಾವುಂಪ. ೩-೧೭). [ಸಂ.]

ಆಗಮತತಿ (ನಾ). ಆಗಮಗಳ ಸಮುದಾಯ ; ಶಾಸ್ತ್ರಗಳ ಗುಂಪು "ಆಗಮತತಿ—ವೇದಸಮೂಹ" (ನಾನಾರ. ೮೦ ಟೀಕು).
[ಆಗಮ + ತತಿ$_1$]

ಆಗಮನ (ನಾ). ಬರುವುದು ; ಬರವು : ಕಲಕಂಠನುಲಿ ಘೋಷಿಸಿತು ಜಗಕೆ ರಾಮಾಗಮನವಾರ್ತೆಯಂ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೧೫–೧೦೪). [ಸಂ.]

ಆಗಮಭಾವನೆ (ನಾ). ಶಾಸ್ತ್ರಗಳ ಆಲೋಚನೆ, —ವಿಚಾರ : ತಪೋ ನುಷ್ಠಾನ ಕ್ರಮದಿಂದಿಂದ್ರಿಯ ದರ್ಪಸಾಧನಂಗೆಯ್ದು ಆಗಮಭಾವನೆಯಿಂ ಜ್ಞಾನಿಯಪ್ಪುದು (ಜೀವಸಂ. ೧–೯ ವ). [ಆಗಮ + ಭಾವನೆ]

ಆಗಮಭಾಷೆ (ನಾ). ಆಗಮಗಳ ಮಾತು ; ಶಾಸ್ತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವ ವಿಷಯ : ಪೆಱವುಱಿವುಳ್ಳವಿಲ್ಲಿಯೊಳವಾಗಮಭಾಷೆಗಳಲ್ಲಿಯುಳ್ಳವಂ ಪೆಱವುಱಿ ಕಾಣಲಾಗದೆನೆ (ಅಜಿಪು. ೧೨–೩೩). [ಆಗಮ + ಭಾಷೆ]

ಆಗಮವಿತ್ತ್ವ (ನಾ). ಆಗಮಗಳನ್ನು ತಿಳಿದಿರುವಿಕೆ ; ಶಾಸ್ತ್ರ ಜ್ಞಾನ : ಅನ್ವಿತಚತುರಾನನತ್ವಮಖಿಳಾಗಮವಿತ್ತ್ವಂ . . . ಏಂ ಜಿನ ನೊಳ್ ಪೊದಱ್ದುವೋ (ಅದಿಪು. ೧೦–೪೨). [ಸಂ.]

ಆಗಮವಿದ (ನಾ). = ಆಗಮಜ್ಞ [ಸಂ. ಆಗಮವಿದ್]

ಆಗಮವಿದೆ (ನಾ). ಶಾಸ್ತ್ರಗಳನ್ನು ತಿಳಿದವಳು : ದಿವ್ಯಜ್ಞಾನಿ ನಾನಾಗಮವಿದೆ ಸದಲಂಕಾರೆ ಸಾರಾಂಗಿ ವಿಶ್ವೋದರೆಯೆನ್ನಂ ರಕ್ಷಿಸು (ಗಿರಿಕ. ೮–೧೪). [ಸಂ. ಆಗಮವಿದಾ]

ಆಗಮವೇದಿ (ನಾ). = ಆಗಮಜ್ಞ : ಎಯ್ದೆ ಒಮ್ಮೆ ಕಣ್ದೆಱೆಯೆ ನೆಗಱ್ಚಿದಂ ಕವಿಚತುರ್ಮುಖನಾಗಮವೇದಿಯಪ್ಪುದುಂ (ಅಜಿಪು. ೧೨–೩೩). [ಸಂ. ಆಗಮವೇದಿನ್]

ಆಗಮಸಂಧಿ (ನಾ). = ಆಗಮ ೪ : "ಹಿಂದೆ ಇಲ್ಲದಿದ್ದ ಒಂದು ವರ್ಣವು ಹೊಸದಾಗಿ ಸೇರುವುದಕ್ಕೆ ಆಗಮವೆಂದೂ, ಈ ಸಂಧಿಗೆ ಆಗಮಸಂಧಿ ಯೆಂದೂ ಹೆಸರು" (ಮಧ್ಯಮ. ೧೮). [ಆಗಮ + ಸಂಧಿ]

ಆಗಮಸಂಪ್ರದಾಯ (ನಾ). ಆಗಮಗಳ ಮಾರ್ಗ : ವೇದವಿರುದ್ಧ ವೆಂದು ಆಗಮಸಂಪ್ರದಾಯವನ್ನು ಪೂರ್ವಮೀಮಾಂಸಕರು ಬಹಿಷ್ಕರಿಸಿ ದರು (ಹಿಂದಸಾ. ೯೪). [ಆಗಮ + ಸಂಪ್ರದಾಯ]

ಆಗಮಸಮಯ (ನಾ). ಆಗಮಗಳ ಸಂಪ್ರದಾಯ ; ಶಾಸ್ತ್ರೀಯ ವಾದ ನಿಯಮ : ಆಗಮಸಮಯ ನ್ಯಾಯವಿಭಾಗ ಕಳಾಕಾಲಲೋಕ ದೇಶವಿರುದ್ಧಂ ಭೋಗಿವಿಷಂಬೊಲ್ ಪ್ರಾಣತ್ಯಾಗಮನಾಗಿಸುಗು ಮಮಳಕೃತಿವಧುಗಿನಿತುಂ (ಕವಿರಾ. ೧–೬೯). [ಆಗಮ + ಸಮಯ]

ಆಗಮಸ್ಥಾನ (ನಾ). [ವೀಶೈ] ಶಾಸ್ತ್ರೋಕ್ತವಾದ ಪ್ರದೇಶ : ಅಲ್ಲಿಗೆಂದಿನಂದದೊಳ್ ಆಗಮಸ್ಥಾನದೊಳಿಟ್ಟ [ಪಾಠಾಂ. ಸ್ಥಾನಂಗಳೊಳ ಗಿಟ್ಟ] ವಿಭೂತಿಯ ತೊಟ್ಟ ರುದ್ರಾಕ್ಷೆಯ ಹೊದೆದ ಧವಳೋತ್ತರೀಯದ . . . ಸೋಮಾಸಿಮಾರರು ಮೆಲ್ಲಮೆಲ್ಲನೆ ಭದ್ರದ ಮೇ[ಗೆ] ಬಂದು (ನಂಬಿರ. ೧೬–೧೦೩). [ಆಗಮ + ಸ್ಥಾನ]

ಆಗಮಿ (ನಾ). ಹೊಸದಾಗಿ ಬಂದವನು : ಪೂರ್ವದ ಹೂಣರಿಗೂ ಈ ನವೀನ ಆಗಮಿಗಳಿಗೂ ತಂತಮ್ಮೊಳಗೆ ಕ್ರಮೇಣವಾಗಿ ಸಂಪರ್ಕವಾಗ ತೊಡಗಿತು (ಬಾಲಪ್ರ. II, ೯೯೫). [ಸಂ. ಆಗಮಿನ್]

ಆಗಮಿಕ (ನಾ). ೧. ಆಗಮಗಳನ್ನು ತಿಳಿದವನು : ಪೇಱೋಜೆಗೆ ಸಮನಿಲ್ಲ ಧನಂಜಯಂಗೆ ಕವಿತಾಗಮಿಕರ್ (ಸುಕುಮಾ. ೧–೩೬) ; ಆಗಮಿಕರೆದೆಶೂಲ ಗರ್ವಿತ ಗೂಗೆಗಳ ನಖಸಾಳವಗ್ಗದ ಭೋಗಿಗಳ ಕುಲದೈವವೆಸೆದುದು ಕುಸುಮಮಯ ಸಮಯ (ಕುವ್ಯಾಆ. ೫–೬). ೨. ವಿಗ್ರಹ ಪ್ರತಿಷ್ಠೆ ಮೊದಲಾದ ಆಗಮಶಾಸ್ತ್ರವನ್ನು ಅರಿತವನು; ದೇವಸ್ಥಾನದ ಪೂಜಾರಿ : ಪಂಡಿತರೂ ಆಗಮಿಕರೂ ಸೇರಿ . . . ಶುಭಮುಹೂರ್ತವನ್ನು ಪ್ರತಿಷ್ಠೆಗೆ ನಿಶ್ಚಯಿಸಿದರು (ಶಾಂತಲಾ. ೧೨೮). ೩. ಆಗಮಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದುದು ; ಶಾಸ್ತ್ರಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟುದು : ಆದಿಪುರಾಣವೆಂದರೆ ಆಗಮಿಕ ಅಥವಾ ಅಲೌಕಿಕ ಕಾವ್ಯ (ನಾಡೋಜ. ೬೨) ; 'ಗದಾಯುದ್ಧ'ವು ರನ್ನನ 'ಕೃತಿರತ್ನ'. 'ಅಜಿತಪುರಾಣ'ವು ಆಗಮಿಕವಾದರೆ ಇದು ಲೌಕಿಕ ಕಾವ್ಯ (ಕಸಾಚ. ೧೦೮). [ಸಂ.]

ಆಗಮಿಸು (ಕ್ರಿ). ಬರು ; ಬಂದು ಸೇರು : ನನ್ನ ನೆರೆಮನೆಯಾಕೆಗೆ ೧೨ ಜನರ ಗುಂಪೊಂದು ಬೀಗರಾಗಿ ಆಗಮಿಸಿತು (ಮೊಪಾಸಾ. ೧೬) ; ದುಷ್ಯಂತನು ಅಶ್ರಮಕ್ಕೆ ಆಗಮಿಸುತ್ತಾನೆ (ಧರ್ಮಸಾ. ೬೮).
[ಆಗಮನ + –ಇಸ್ಸು$_3$]

ಆಗಮೀಕ (ನಾ). = ಆಗಮಿಕ ೧ : ಆಗಮೀಕರ ಮನೆಯು ಕರಿಕರಿ ಯಾಗಿ ಕೆಡೆಯಿತು (ಬಸಪು. ೫೬–೩೫) ; ಒಡನಂತಾಗಮೀಕನು ನಗುತ ಲೆಂದನು (ಬಸಪು. ೫೭–೨). [ಸಂ. ಆಗಮಿಕ]

ಆಗಮೆ$_1$ (ನಾ). ಆರಂಬ ; ವ್ಯವಸಾಯ ; ಕೃಷಿ : ಅವರು ಆಗಮೆ ಮಾಡಿಸುವುದರಲ್ಲಿದ್ದಾರೆ (ಮರಮ. ೪೧೧). [?]

ಆಗಮ್ಯೆ (ಅ). ಆಗಲೆ ; ಆ ಕೂಡಲೇ ; ಅವನಾನೊರ್ವನಂ ಮುಳಿದು ನೋಳ್ಪರ್ನೋಡಿದಾಗಮೆ ಸಾವುದು (ತಸೂವೃ. ೧೨೦).
[ಆಗಂ (< ಆಗಡು) + –ಎ$_2$].

ಆಗಮೋಕ್ತ (ಗು). ಆಗಮಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟ ; ಶಾಸ್ತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ : ಈಗ ದೃಷ್ಟಪ್ರತ್ಯಯಂಗಳನಾಗಮೋಕ್ತದಿ ತೋಱುವೆಂ (ಬಸಪು. ೫೧–೫೨) ; ಅವರು ಆಗಮೋಕ್ತಕ್ರಮದಿಂದ ವಿಗ್ರಹವನ್ನು ಪ್ರತಿಷ್ಠೆ ಮಾಡಿಸಿದರು (ರೂಢಿ). [ಆಗಮ + ಉಕ್ತ]

ಆಗಮೋಕ್ತಿ (ನಾ). ಆಗಮಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವ ಮಾತು ; ಶಾಸ್ತ್ರ ಗಳಲ್ಲಿ ತಿಳಿಸಿರುವ ಮಾತು.

ಆಗಮೋಕ್ತ್ಯಾಶ್ರಯ = ಆಗಮಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವ ಮಾತಿನ ಆಧಾರ; ಶಾಸ್ತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವ ಮಾತಿನ ಆಧಾರ : ನಿಯತೋ ದ್ದೇಶಿಯುಮನುದೇಶಿಯುಮನನು(ವಿನಂ)ತು ಪೇಱೆ ಯಾಥಾಸಂಖ್ಯಾ ಹ್ವಯಮಕ್ಕುಮಾಗಮೋಕ್ತ್ಯಾಶ್ರಯದಿಂ ವ್ಯತಿರೇಕಮಕ್ಕುಮಲ್ಲದುವೆಲ್ಲಂ (ಕವಿರಾ. ೧–೮೬). [ಆಗಮ + ಉಕ್ತಿ]

ಆಗರ$_1$ (ನಾ). ಆಧಾರವಾದ ಸ್ಥಳ; ಮೂಲಸ್ಥಾನ; ಆಶ್ರಯ; ಗಣಿ : "ಆಕರ–ಆಗರ" (ಶಮದ. ೨೫೫ ಪ್ರಯೋ) ; "ಆಗರಂ ಆಶ್ರಯಕ್ಕೆ ಪೆಸರ್" (ಕಶಸಾ. ೧೫–೨೦೦) ; ಪರಶುರಾಮನನಂಜಿಸಿ ಬೀರಕ್ಕಾಗರ ಮಾದ ನದೀಜನೇದೊರೆಯಂ (ಪಂಪಭಾ. ೬–೬೫) ; ಇದು ಪೆಂಪಿಗೆ ತವರ್ ಸುಖಕ್ಕೆ ಕಣಿ ಸೌಖ್ಯಕ್ಕಾಗರಂ (ಸುಕುಮಾ. ೧–೬೮) ; ಅಱಿವಿಂ ಗಾಗರಮೊಳ್ಗುಣಕ್ಕೆ ಕಣಿ ಶೌಚಕ್ಕಾಸ್ಪದಂ (ಪಂಚತಂ. ೧೧–೫) ; ಮಣಿ ಗಳಾಗರಮಂದೆಸೆದತ್ತು ಸಾಗರಂ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೨–೩೬) ; ಉಪ್ಪಿನಾಗರದ ಗೇಣಿಯಂ ವರುಷ ೧ಕ್ಕಂ ಬಹರೊಕ್ಕ ೧೬ (ಸೌಇಇ. IX–i, ೪೦೯–೨೨ ; 1365). [ಸಂ. ಆಕರ]

ಆಗರ್ಯ$_2$ (ನಾ). ೧. ಮನೆ; ವಾಸಸ್ಥಾನ: ಒಡಲಪ್ಪೊಡಶುಚಿ ನಿಲ್ಲದು ಪಡಿಕೆ ಕರಂ ಜಂತಿನಾಗರಂ ಪೆರ್ವೇಲಿರ್ಪೆಡೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೬–೧೩೯) ; ದೇವರ ಆಗರದ ಕಱುಕೆಯ ತೆಂಕ ಕಡೆಯ ಹೊಸಮಂಟಪದ (ಸೌಇಇ. IX–ii, ೪೦೯–೨೧; 1365); ಶೃಂಗಾರದಾಗರ ಸುಖಮಯಸಾಗರ ಮಂಗಲಾರ್ಥಕೆ ನೆಲೆವೀಡು (ಕಂನವಿ. ೬–೩೮). ೨. ಸ್ಥಳ (ಗಂಗಾಮ. ೨೩). ೩. ತೋಟ : ಆಗರದೊಳು ರಸದಾಳಿ ತೆಂಗಾಳಿಯಿಂ ತಾಗಲೊಂದಱೊಳೊಂದು ಹಳಚಿ ಮೇಗೋಲ್ಗಳೊಡೆದಿನಿರಸದ ಪರಿಯೊಳಿಕ್ಷುಸಾಗರ ತುಂಬಿದಂತಾಯ್ತು (ಮೋಹತ. ೨–೪೮) ; ಗರವ ಆಕಂಡರಸುಗಿಳಿಯೊಲು ಮೇಘಮಂ ಕಂಡಾಡ್ವ ನವಿಲೊಲು (ಶಂಕವಾ. ೬–೪೮). ೪. ಉಪ್ಪಿನ ಮಡಿ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [ಸಂ. ಆಗಾರ]

ಆಗರಡಕೆಂಕ (ನಾ). ಒಂದು ಪ್ರದೇಶ (?) : ಹ[ಂ]ಯ ಮನೆಯ ಕಳಗಡಿಯಿಂದಂ ಬಡಗಲು ಪಡುವಲು ಆಗರಡಕೆಂಕದಿಂದಂ ಮೂಡಲು ಬಡಗಲು ಮೂಡಕರೆಯ ಗಡಿಯಿಂದಂ ತೆಂಕಲು (ಸೌಇಇ. IX–ii, ೪೨೪–೪೮ ; ೧೪೦೧). [?]

ಆಗರೆ (ಕ್ರಿ). 'ಆ' ಎಂದು ಕೂಗು, —ಧ್ವನಿಮಾಡು : ಗೋಕುಲಂ ಸಾರುತಂ ಬಪ್ಪನೆನೆ ತಮತಮಗೆ ವತ್ಸಂಗಳಾಕ್ಷಾಸದಿಂದಾಗರ[ರೆ]ವುತಿರೆ ಗಡಿಗೆ ಧೂಳಿಯುಂ ಸಾನುರಾಗದೊಳಳ್ಳ ಕೆಲ್ಸರಿಸುಪಂತೆ (ಪ ರ ಕು. ೭೩–೪). [$ಆ_1$ + ಕರೆ$_1$]

ಆಗರ್ಭ (ಅ). ಗರ್ಭದಿಂದ ಹಿಡಿದು ; ಗರ್ಭದಿಂದಲೇ.
[ಸಂ. ಆಗರ್ಭಂ]

ಆಗರ್ಭಶ್ರೀಮಂತ (ನಾ). ಗರ್ಭದಲ್ಲಿ ಇರುವ ಕಾಲದಿಂದಲೂ ಶ್ರೀಮಂತ ; ಹುಟ್ಟಿದಂದಿನಿಂದಲೂ ವೈಶ್ಯರ್ಯವಂತ : ಪಂಡಿತ ಜವಹರಲಾಲ್ ನೆಹರು ಅವರು ಆಗರ್ಭಶ್ರೀಮಂತರು (೧೮೨).
[ಆಗರ್ಭ + ಶ್ರೀಮಂತ]

ಆಗರ್ಭಸುಖಿ (ನಾ). ಹುಟ್ಟಿದಂದಿನಿಂದಲೂ ಸುಖವಾಗಿರುವವನು.
[ಸಂ. ಆಗರ್ಭಸುಖಿನ್]

ಆಗಲ್$_1$ 'ಆಗಲು' ನೋ.

ಆಗಲ್$_2$ 'ಆಗು' ಪರಾ.

ಆಗಲ್$_3$ 'ಆಗು' ಪರಾ.

ಆಗಲೀಸು (ಕ್ರಿ). ಆಗಗೊಡು ; ಆಗುವುದಕ್ಕೆ ಅವಕಾಶಕೊಡು ; ಇರಲು ಅಥವಾ ಬದುಕಲು ಅವಕಾಶ ಕೊಡು : ಯಾಗದ ನೆಪದಿಂದ ಕೂಗಿ ತಿಂಬರು ಆಡ ಯಾಗದಲಿ ಬಂದು ದಿಟವಿರಲು ಹೋತುಗಳನಾಗಲೀಸುವರೆ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೩೩). [ಆಗಲ್$_3$ (< ಆಗು$_1$) + ಈಸು ?]

ಆಗಲು$_1$ 'ಆಗು' ನೋ.

ಆಗಲು$_2$ 'ಆಗು' ಪರಾ.

ಆಗವೆ 'ಆಗು' ನೋ.

ಆಗಸ, ಆಕಸ, ಆಕಾಸ (ನಾ). ಆಕಾಶ ; ಗಗನ : ಆಗಸದೊಳಗೊಂದು ಮಹೀಭಾಗದೊಳಿನ್ನೊಂದು ದಾಡೆಯೂಗಿರೆ ಮನದಿಂ ಬೇಗಂ ಬರ್ಪಳ್ ದಿಟ್ಟಿಗಳಾಗಳ್ ಪಕ್ಕಿದುವು ಗೆಂಟಱಿಯೆ ಮಾರುತಿಯಂ (ಪಂಪಭಾ. ೩–೧೩) ; ಆಗಸಮೆಲ್ಲಂ ಸುಧೆಯಿಂದೆ ಲೇಪಿಸಿದುದು . . . ಎಂಬಿನ ಮೊದು ಬೆಲ್ವೆಳಗು ಪರ್ಬಕ್ಕೆಯ್ದೆ ರೋಡಿದೋಂತಮಂ (ಕಾದಂಬ. ೧೧೩) ; ಬೆಳ್ಗೊಡೆ ಪಳಯುಗೆಗಳಾಗಸದ ತುಂದಿಲು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೨೧–೬೯). ಆಕೆಸೆ : ಆಕಸದ ದರ್ಪಣದ ಬಳ ರತ್ನಾಕರನಲೊಂದೊಂದು ಗುಣವಿರಲೇಕು ಸ್ಪಷರಿಗೆ (ಕುಮ್ಯಾಸ. ೧–೫೪) ; ಆಕಸಕೆ ನೆಗೆದುಸುರನಂ ಪಿಡಿದೌಕಿ ರೆಕ್ಕೆಯ ಮುರಿದು (ಅಜಂಂಂ. ೫–೪–೧೧). **ಆಕಾಸೆ** : "ಆಕಾಶಂ–ಆಕಾಸ, ಆಗಸ" (ಕವಿದ. ೨೫೩ ಪ್ರಯೋಗ) ; ಪಸುಗರ್ಬಿಂ ಸುತ್ತಲುಂ ಕಬ್ಬುಲಿಪ ಪಸಲೆ ಯಾಕಾಸಮುಂ . . . ಪೋಲ್ತು (ಭುಪ್ಪತಿ. ೩–೭೩).

ಆಗಸದಬ್ಬೆ = ಒಂದು ದೇವತೆ : ಪಸಕಾಲಮೊಳೆಲೆಯಪನಾಗಸದಬ್ಬೆ ಬಳಾರಿ ಭೈರವಂ ಮ್ಮೆಲಾರಂ ಮಱಡೆ ಮಾರಬ್ಬೆಯೆಂದಿಂತು ಸತ್ತರಾ ಭಕ್ತರೆಕೆಯೊಡ ರೋಡಾರ್ (ಸಮಸ. ೯–೧೦೫).
[< ಸಂ. ಆಕಾಶ]

ಆಗಸಂಬೊಚ್ಚೆ 'ಆಗಸವೊಚ್ಚೆ' ನೋ.

ಆಗಸಗೆಜೆ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಮತ್ತವರೊಳಿಳಿಗೆ ತಿಪ್ಪ ಗಾವುಂಡನ ಸಾತಿಗಾವುಂಡಂ ಆಗಸಗೆಜೆಯ ತಂನ ವೀಸಂ ಕಾಣಿಯ ಬಳ ದೊಳಗೆ ಗೂಗೆಯ ಬಾಗಿಂ ಪಡುವಣ (ಕ್ಷ. I, ೨೫–೨೧ ; ೧೧೬).
[ಆಗಸ + ಕೆಜೆ]

ಆಗಸದೊಱೆ (ನಾ). ಆಕಾಶದ ನದಿ ; ದೇವಗಂಗೆ : ಆಗಸದೊಱೆ ಪೆಱೆ ಯನಾಂತ ಗಗನಕೇಶಾ (ಸಾಂಂಶ. ೧–೬೫) ; ಆಗಸದೊಱೆ ಮೇಲ್ಮಿಸುಪೊಳ್ಪೊಜೆಯೊಳಗಾಳ್ವಲ್ಲಿಯ ಬೆಳ್ವವರೆಗೆಯ್ದು (ಉದ್ಯದೀ. ೨–೬೬). [ಆಗಸ + ತೊಱೆ$_3$]

ಆಗಸಮಣಿ 'ಆಗಸವಣಿ' ನೋ.

ಆಗಸವಕ್ಕಿ (ನಾ). ಉದ್ದವಾದ ಬಾಲವುಳ್ಳ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹಕ್ಕಿ : "ಬಾನಡಿ ಬಿಟ್ಟುಳ ಬೀವಂ ತಾನಾಗಸವಕ್ಕಿ ಖಂಡರೀಟಮಿಸಿಕ್ಕುಂ" (ಕವಿಕಂ. ೬೨) ; "ಬೀವಮೆಂದುಂ ಆಗಸವಕ್ಕಿಯೆಂದುಂ ಖಂಡರೀಟಂ" (ಕಕಸಾ. ೬–೯೨). [ಆಗಸ + ಪಕ್ಕಿ]

ಆಗಸವಟ್ಟೆ (ನಾ). ಗಗನಮಾರ್ಗ ; ಆಕಾಶಮಾರ್ಗ : ನವರತ್ನ ಖಚಿತ ಪುಷ್ಪಕಮೆಂಟು ಕನಕಮಯ ಕೋಟಿ ಸೂರ್ಯಪ್ರಕಾಶಗಳಿಂ . . . ನೆಗೆದುವಾಗಸವಟ್ಟಗೆ (ಭಾಷಭೂ. ೯–೫೩) ; ಶ್ರೀಹರಿವು ನೆಱೆದು ಬಂದುದು ನಿಮಿಷಕಾಗಸವಟ್ಟಿಯಲಿ ನಿಂದು ಸುರಪತಿಯ : ಬಹ ಬರವ ಸಾಲುತ್ತಿರಲ್ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೨೧–೧೨). [ಆಗಸ + ಬಟ್ಟಿ$_1$]

ಆಗಸವಟ್ಟಿಗ (ನಾ). ಆಕಾಶದಲ್ಲಿ ಸಂಚರಿಸುವವನು ; ಖೇಚರ ; ದೇವತೆ : "ಎಸೆವ ಬಿಡುಗಣ್ಣ್ಗಳವರ್ ಬೋಳೆಯರ್ ತಿಳಿಯಲಾಗಸವಟ್ಟಿ ಗರು ಸಗ್ಗಿಗರು ಬರ್ದಿಲರ್ಕ್ಕೆದೆಯಾ ಪೆಸರು ಸಲ್ವದು ಸುರರ್ಗೆ" (ಕಬ್ಬಮಂ. ೧೦) ; ಆಗಸವಟ್ಟಿಗರಾಯನಣಗನಂ ನೋಗೆಮುದಿಯ ಕಾಂತಾಜನ ಯುಂ ಸಮವಾಗಿಯುದಯಗಿರಿಯೇಱಿದ ಶಶಿರೋಹಿಣಿಯಂತೊಪ್ಪಿದರು (ಜಯಕಾ. ೧೩–೨೩) ; ಆ ಫಳಗೆಯೊಳಾಗಸವೆಗನೆಂದೆಂಬಾಗಸವಟ್ಟಿಗ ನಳಿದು . . . ಈ ಗರುವೆಯುಂ ಕಂಠನವಲಂ (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೫–೧೪).
[ಆಗಸವಟ್ಟಿ + ಗ$_4$]

ಆಗಸವಟ್ಟಿವೆಣ್ (ನಾ). ಆಕಾಶಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ಸಂಚರಿಸುವ ಹೆಣ್ಣು : ಖೇಚರಿ ; ದೇವತಾಸ್ತ್ರೀ : ನಟ್ಟನಡುವೆಯೊಲ್ದಾಡುತಿರ್ದಾಗಸವಟ್ಟಿ ವೆಣ್ಗಳ್ ತಂಡಮಿಹುದು (ಶ್ರೀಪಾಲ ೧–೬೧). [ಆಗಸವಟ್ಟಿ + ಪೆಣ್]

ಆಗಸವಣಿ, ಆಗಸಮಣಿ (ನಾ). ಗಗನಮಣಿ ; ಸೂರ್ಯ : "ಪೊಳ್ತು ಪೇಸಲಾಗಸವಣಿ ಸೆಗಳಗದಿರ . . . ಎನೆ ಸೂರ್ಯನಾಮಂ" (ಕಬ್ಬಮಂ. ೧೫). **ಆಗಸಮಣಿ** : "ಆದಿತ್ಯನೊಳಾಗಸಮಣಿಯಿಕ್ಕುಂ" (ಕಕಸಾ. ೧೨). [ಆಗಸ + ಮಣ್ಣಿ]

ಆಗಸವಳಯ (ನಾ). ಆಕಾಶಮಂಡಲ ; ಆಕಾಶವಲಯ : ಕಿಬ್ಬಾಳ್ಗಳ ನೊಂದಣ ಬೆಳಗುಗಳ ಬಳಗಂಗಳೊಳಾಗಸವಳಯಮೆಲ್ಲಂ ಕುವಳಯತಮಾಗೆ ಬಂಬು ತಾಗುವುದುಂ (ಪಾಂತಿಪು. ೪–೨೬ ಪ).
[ಆಗಸ + ವಳಯ (= ವಲಯು)]

ಆಗಸವೊಚ್ಚೆ, ಆಗಸಂಬೊಚ್ಚೆ (ನಾ). = ಆಗಸದೊಱೆ : ಬೆಟ್ಟುಂ ಗಾದುಂ, ಬೆಟ್ಟುಗಾದುಂ ; ಆಗಸಂಬೊಚ್ಚಂ, ಆಗಸವೊಚ್ಚಂ (ಕಜ್ಜಾಸು. ೭೭೯ ಪ್ರಯೋ). **ಆಗಸಂಬೊಚ್ಚೆ** : ಮೇಲಿನ ಪ್ರಯೋಗವನ್ನು ನೋಡಿ.
[ಆಗಸ + ಪೊಚ್ಚೆ]

ಆಗಸ್ಕರ (ನಾ). ೧. ಅಪರಾಧ ; ದೋಷ : ಲೋಗರ್ ಪೊಲ್ಲಮ ಗೆಯ್ದೊಡಮಾಗಸ್ಕರನಲ್ಲದಿರ್ಪರ್ ತನ್ನೊಳ್ ಕೇಡಂ ಯೋಗಿಯನರ್ಗೊರೆಡ ರಿಸಿದೊಡೆ ಏೀಗಲ್ಕಂದಪ್ಪ ದುಃಖತಿಳಿಪೆಯೆಪ್ಪಂ (ಪಡಮಂ. II, ೨೬೩). ೨. ಪಾಪಮಾಡಿದವನು : ತಡಗಸ್ಕರಂ ಕೋಟಿಪಾಪೌಘವಿತೀರ್ಣಾ ವಾಪ್ತಿಯಂ ಮೇಣ್ವಿಡೆಯನಿ ಸುಳ್ಳತಕ್ಕಾದ ಬಲ್ಪೇನಳಿಕ್ಕಿಲ್ಲವೆ (ರಾಜಶೇ. ೧೪–೧೦). [ಸಂ.]

ಆಗಸ್ಸು (ನಾ). ೧. ಅಪರಾಧ ; ಅಪ್ರಿಯವಾದ ಆಚರಣೆ : "ಪಿಪ್ಪಿಯಂ ಮಂತಾವಾಗಸ್ಸುವಾವೇಳಿಕೆಮದಪರಾಧಮಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೩೦–೧೬). ೨. ಪಾಪ. [ಸಂ. ಆಗಸ್]

ಆಗಳ್ 'ಆಗಡು' ನೋ.

ಆಗಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ದುಗ್ಗಮಾರೆಜಿ ಅಪ್ಪೋ ಕುವಳಾಲನಾಡು ಮೂನೂಱುಂ ಗಂಗಱುಸಾಸಿರಮುಮಾಳೆ ಅವರಾ ಮಹಾದೇವಿ ಕಞ್ಚಿಅಬ್ಬೆ ಆಗಳಿ ಅಳೆ ಮದುರೆಗಿಱಾವೆಲ್ಲ ಸಮ್ಮಂಗೆ ಕೊಟ್ಟೋದು (ಎಕ. X, ಮುಳಬಾ. ೮೦-೩ ; 762). [?]

ಆಗಳಿಕೆ 'ಆಗುಳಿಕೆ' ನೋ.

ಆಗಳಿಸು 'ಆಗುಳಿಸು' ನೋ.

ಆಗಳು 'ಆಗಡು' ನೋ.

ಆಗಾಂತರ (ನಾ). ಭವಿಷ್ಯತ್ಕಾಲದ ವಾರ್ತೆ, —ಸಮಾಚಾರ (?): ಎಂದಿಂತು ಚೆನ್ನಬಸವೇಶನಂದತಿಕರುಣದಿಂದಾಗ ಸಿದ್ಧರಾಮೇಶಂಗೆ ಪೇಳ್ದನಿದು ಮುಂದಣಾಗಾಂತರದ ಸುದ್ದಿ ನೀಂ ಸೊನ್ನಲಾಪುರದೊಳೈಕ್ಯ ಸ್ಥಲದಲಿ ನಿಂದು ನಿಜಸುಖ ಸಮಾಧಿಯೊಳಿರೆನೆ (ಚಿಬಪು. ೬೩-೭೫). [?]

ಆಗಾಂತುಕ (ನಾ). = ಆಗಂತುಕ ೩: ಸಿದ್ದಾಯ ಕಿಱುಕುಳ ಆಗಾಂತುಕವೊಳಗಾದ ಸಮಸ್ತಾಯಮನಾ ದೇವರ ಸನ್ನಿಧಿಯಲು (ಎಕ. VI, ಚಿಕ್ಕಮ. ೭೮-೩೯ ; 1185). [< ಸಂ. ಆಗಂತುಕ]

ಆಗಾಡ (ನಾ). ಎಲ್ಲೆ; ಸೀಮೆ; ಮೇರೆ: ಸಮಸ್ತ ಗುಣಸಂಪನ್ನರಪ್ಪ ಶ್ರೀಮತ್ಸಮಸ್ತಾಗಾಡದ ಪನ್ನಾಯದ ಗುಗ್ಗರಿಯ ಮಾಚಿಸೆಟ್ಟಿಯ ಮಗಂ ಚಟ್ಟಯ್ಯನಾಯಕನುಂ (ಸೌಇಇ. XI-i, ೧೪೯-೩ ; 1081).
[< ಸಂ. ಅಘಾಟ]

ಆಗಾಣಿ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಶ್ರೀಮತು ಗುರುತಂಮಂಣನು ಆಗಾಣಿಯ ಬಯಿರವಗಉಡಗೆ ಕೊಟ ನೆತ್ತರಗೊಡಗಿಯ (ಎಕ. X, ಮುಳಬಾ. ೮೭-೩ ; 1540). [?]

ಆಗಾತ್ಯ, ಆಗತ್ಯ (ನಾ). ಬಹಳ ನೋವು, ಹಿಂಸೆ, ತೊಂದರೆ ಗಳುಂಟಾಗಿವೆಯೆಂದು ನಟಿಸುವುದು; ಸ್ವಲ್ಪವಾದ ಕಷ್ಟವನ್ನು ಮಹತ್ತರವಾದದ್ದೆಂದು ಕೂಗಿಕೊಂಡು ಅವಾಂತರ ಮಾಡುವುದು; ಪ್ರಾಣಬಿಡುತ್ತೇನೆಂದು ಹೆದರಿಸುವುದು (ಕಿ): ಮೈ ಬೆಚ್ಚಗಾಗುವುದಕ್ಕಿಲ್ಲ ಭಾರಿ ಜ್ವರ ಬಂದವರಂತೆ ಆಗಾತ್ಯಮಾಡಿ ಕೂಗಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ (ರೂಢಿ). **ಆಗತ್ಯ**: ಅವನಿಗೆ ತುಂಬ ಆಗತ್ಯ ಹೆಚ್ಚು, ಸ್ವಲ್ಪ ಜ್ವರ ಬಂದರೆ ಒರಲಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ (ರೂಢಿ).
[?. / ತಮಿ. ಆಗಾತ್ತಿ; ತೆಲು. ಆಗಾತ್ಯ, ಆಕಾತ್ಯ, ಆಗಾಯಿತ್ತು, ಆಗಾಯಿತ್ಯ, ಆಘಾತ್ಯ, ಓಗಾತ್ಯ, ಓಗಾಯಿತ್ಯ = ಉಗ್ರಸ್ವಭಾವ, ಮೊಂಡುತನ, ಕೀಳುತನ]

ಆಗಾತ್ಯಗಾರ (ನಾ). ಆಗಾತ್ಯವನ್ನು ಮಾಡುವವನು: ಆಗಾತ್ಯಗಾರನಿಗೆ ಬ್ರಹ್ಮೇತಿಗಾರ ಸಾಕ್ಷಿ (ಗಾದೆ).
[ಆಗಾತ್ಯ + -ಗಾರ (< -ಕಾಱ)]

ಆಗಾಧ (ನಾ). = ಅಗಾಧ (ದಕ. ಕಿ). [ಸಂ.]

ಆಗಾಧಜಲ (ನಾ). ಬಹಳ ಆಳವಾದ ನೀರುಳ್ಳ ಮಡು, —ಸರೋವರ. [ಆಗಾಧ + ಜಲ]

ಆಗಾಮಿ (ಗು). ೧. ಬರಲಿರುವ; ಮುಂದಿನ; ಭವಿಷ್ಯತ್ತಿನ: ಪರಶುರಾಮನಾಗಾಮಿಕಾರ್ಯಮನಱಿಪಿ ಕಳುಪಿದಂ (ಜಗವಿ. ೮-೨೧); ಸಂಚಿತಾಗಾಮಿಗಳ ಕರ್ಮ ವಿರಿಂಚಿಜನಕನ ಭಜಿಸೆ ಕೆಡುವುವು (ಹಸಾರ. ೧೯-೧೬). (ನಾ). ೨. ಈ ಜನ್ಮದಲ್ಲಿ ಮಾಡುವ ಕರ್ಮ: "ಹಿಂದೆ ಮಾಡಿದ ಕರ್ಮಗಳಿಗೆ ಸಂಚಿತವೆಂತಲೂ ಮುಂದೆ ಮಾಡುವ ಕರ್ಮಗಳಿಗೆ ಆಗಾಮಿಯೆಂತಲೂ ಹೆಸರು" (ಹಸಾರ. ೩-೪ ಟೀಕು); ಹಿಂದಿನ ಜನ್ಮದ ಕರ್ಮಗಳೆಲ್ಲವೂ ಪ್ರಾರಬ್ಧ, ಈ ಜನ್ಮದ ಕರ್ಮಗಳೆಲ್ಲವೂ ಆಗಾಮಿ ಎಂದು ನಿರ್ಣಯವಾಗುತ್ತದೆ (ಹಿಂದಸಾ. ೧೭೬). [ಸಂ. ಆಗಾಮಿನ್]

ಆಗಾಮಿಕ (ಗು). ೧. ಭವಿಷ್ಯತ್ತಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ; ಮುಂದೆ ಬರಲಿರುವ: ಅಂತು ಭಾರದ್ವಾಜನಾಗಾಮಿಕ ಸಂಗ್ರಾಮರಂಗಕ್ಕೆ ಪಾತ್ರಂಗಳಂ ಸಮೆಯಿಸುವ ಸೂತ್ರಧಾರನಂತೆ (ಪಂಪಭಾ. ೨-೫೯ ವ). (ನಾ). ೨. ಮುಂದೆ ಬರಬಹುದಾದ ಆದಾಯ: ಹಲಗೂರ ಸುಂಕ ಆಗಾಮಿಕ ಮಗ್ಗದೆಜಿ ಇವಂ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೪೫, ೧೭-೯ ; ?). [ಸಂ.]

ಆಗಾಮಿಕರ್ಮ (ನಾ). ಮುಂದೆ ಮಾಡಲಿರುವ ಕರ್ಮ: ಹೆಣ್ಣಿನಾಸೆ ಉಳ್ಳನ್ನಕ್ಕರ ಆಗಾಮಿಕರ್ಮ ಬಿಡದು (ಅಖಂಡೇ. ೧೩೪-೧೧೧); ಆಗಾಮಿಕರ್ಮ ವ್ಯಕ್ತವಾಗಿ ಬೀಜದಲ್ಲಿ ವೃಕ್ಷ ಅಣಿಗಿರೋಪಾದೇಲಿ . . . ಆಗಾಮಿಕರ್ಮಯಿರುತ್ತದೆ (ಅಧ್ಯಾಮಾ. ೯೩). [ಆಗಾಮಿ + ಕರ್ಮ]

ಆಗಾಮಿಕಾರ್ಯ (ನಾ). ಬರಲಿರುವ ಕೆಲಸ; ಭವಿಷ್ಯತ್ತಿನ ಕಾರ್ಯ: ಪುರೋಹಿತಂ . . . ರಾಮಕೃಷ್ಣರೆಂಬ ನಾಮಕರಣಂ ಮೊದಲಾಗೆ ಪಲವುಮನ್ವರ್ಥನಾಮವನಿಟ್ಟು ಆಗಾಮಿಕಾರ್ಯವನಱಿಪಿ ಪರಸಿ ಪೋಪುದುಂ (ಜಗವಿ. ೩-೨೬ ವ). [ಆಗಾಮಿ + ಕಾರ್ಯ]

ಆಗಾರ (ನಾ). ೧. ಮನೆ; ವಾಸಸ್ಥಾನ: ಜಿನನಾಥಾಗಾರದೊಳರ್ಚನೆಯಿಂದಲ್ಲಿರ್ದ ಜಿನಪನಂ ಪೂಜಿಸಿ (ನೇಮಿಪು. ೭-೪೩); ಭೂರಮಣಿಯ ಶೃಂಗಾರಾಗಾರಮಿದೆನೆ (ಪುಷ್ಪಪು. ೯-೨೨). ೨. "ಸ್ಥಳ" (ಗಂಗಾಮ. ೨೩). [ಸಂ.]

ಆಗಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಆಗುವಂತೆ ಮಾಡು; ಉಂಟುಮಾಡು; ನೆರವೇರಿಸು: ಶ್ರೀವಿಜಯ ಪ್ರಭೂತ ಮುದಮಂ ತನಗಾಗಿಸಿದೊಂ ಕವೀಶ್ವರಂ (ಕವಿರಾ. ೨-೧೫೫); ಶ್ರೀಗೆ ಭುಜಶಿಖರಮಂ ನೆಲೆಯಾಗಿಸಿ ನೀಂ ನೆಲಸು (ಪಂಪಭಾ. ೨-೧); ವಿನಯಮನಾಗಿಸಲ್ಕೆಜಿಯದನ್ವಯಮುಂ ಶ್ರುತಮುಂ . . . ಅಂತುಟೆ ವಲಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೫೪೧); ಆಗುಳಿಕೆ ಸೀನು ತೇಗಿದನಾಗಿಸುಗುಂ ಗಳದೊಳಿರ್ದುದಾನವ್ಯಾನಂ (ಕಲ್ಯಾಕ. ೨-೧೭); ದೇವಾಧೀಶನೆ ಕಲ್ಲು ನಿನ್ನ ಹೃದಯಂ ತಾನೆಂಬುದಂ ರಾಕ್ಷಸರ್ ಭಾವಕ್ಕಾಗಿಸಿದರ್ ಗಡಾಖಡುಗದಿಂ ಪೊಯ್ದಾಡಿ (ಮೈಸೂಮೆ. ೨-೬೩). ೨. ಮಾಡು; ರಚಿಸು: ತಾವರೆಗಾವೊಳಾಗಿಸಿದ ಬಿಲ್ಗದಱೀರೆಳೆಯೇಱಿಸುತ್ತೆ (ರಾಜಶೇ. ೨-೧೭):
[ಆಗು$_1$ + -ಇಸು$_3$]

ಆಗು$_1$ (ಕ್ರಿ). (ಕ್ರಿಯಾರೂಪಗಳು) ಅಕುಂ, ಅಕ್ಕು, ಅಕ್ಕುಂ, ಅಕ್ಕುಗುಂ, ಅಪ್ಪಂ, ಅಪ್ಪಳ್, ಅಪ್ಪುದು, ಅಪ್ಪೊಂ, ಅಪ್ಪೊನ್, ಅಪ್ಪೋನ್, ಅಪ್ಪೋರ್, ಅಹನು, ಅಹನೆ, ಅಹಳ್, ಅಹಾದು, ಅಹಿರಿ, ಅಹುದು$_1$, ಆಕ್ಕು, ಆಗುಗುಂ, ಆಗುಗುಗುಂ, ಆದತ್ತು, ಆಯಿತು, ಆಯಿತ್ತು, ಆಯ್ತು, ಆಹುದು, ಆಹೋದು. (ಕೃದಂತ ರೂಪಗಳು) ಅಪ್ಪ$_4$, ಅಹ$_1$, ಅಹಪ್ಪ, ಆಕ್ಕಿ, ಆಗಿ, ಆದ, ಆಹ$_2$. (ನಿಷೇಧ ರೂಪಗಳು) ಆಗ$_3$, ಆಗದು, ಆಗಲ್$_2$. (ಸತಿಸಪ್ತಮೀ ರೂಪಗಳು) ಆಗಲ್$_3$, ಆಗಲ್ಲು, ಆಗೆ. (ಪಕ್ಷಾರ್ಥಕ ರೂಪಗಳು) ಅಪ್ಪಡೆ, ಅಪ್ಪೊಡೆ, ಅಹರೆ, ಆದಡೆ$_2$, ಆದರೆ$_2$, ಆದೊಡೆ$_2$, ಆದ್ರೆ$_2$. (ವಿಧ್ಯರ್ಥಕ ರೂಪಗಳು) ಅಕ್ಕೆ, ಆಕ್ಕಾ, ಆಗುಗೆ. (ಕೃಲ್ಲಿಂಗ ರೂಪಗಳು) ಆದುದು. (ಸಂಭಾವನಾ ರೂಪಗಳು ℙ ಇವು ಹೊಸಗನ್ನಡದಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಬಳಕೆಯಲ್ಲಿವೆ) ಆದಾತು, ಆದಾನು, ಆದಾರು, ಆದಾವು, ಆದಾಳು, ಆದೀತು, ಆದೀಯೆ, ಆದೀರಿ, ಆದೇನು, ಆದೇವು. ೧. ಹುಟ್ಟು; ಉಂಟಾಗು; ಸಂಭವಿಸು: "ಆಗು — ಪ್ರಾದುರ್ಭಾವೇ" (ಶಮಧಾ); ವಿದ್ರುಮಾಧರ ಶಾನ್ತಿಸೇನ ಮುನೀಶನಾಕ್ಕಿಎ ವೆಳ್ಗೊಳ ಅದ್ರಿ ಮೇಲಶನಾದಿವಿಟ್ಟಪುನರ್ಭವಕ್ಕೆಜಿ ಆಗಿ (ಎಕ. II, ೩೧-೩ ; 650); ದುಷ್ಟನೊರ್ವನದಱ ಫಲಮಂ ತಿಂಬವಂ . . . ಕುಲಕ್ಷಯಮಾಗುಗುಂ (ಎಕ. VIII, ನಗರ. ೯೦-೧೫ ; 897); ರಾಗಮಗುಂದಲೆಯುಂ ಪೊಂಪುಱಿಯುಮಾಯ್ತು (ಪಂಪಭಾ. ೯-೪);

ಜಾಬಯ್ಯಗೆ ತಾಮಾದರ್ ತನಯರ್ (ಎಕ. II,೧೩೯-೪; 950); ನೀತಿಯೆ ಸಕಲ ಲೋಕಕ್ಕಾಗಬೇಕೆಂದು ಪೇಳಿದ ಸೋಮಂ (ಸೋಮೇಶ. ೨); ಪುಲಸ್ತ್ಯನಾ ಸರಸಿರುಹಗರ್ಭನ ಮಾನಸವಲವತರಿಸಿದನು ತನ್ಮುನಿಪ ಗಾದನು ವಿಶ್ರವಸು ಬಳಿಕ (ತೊರರಾ. ೧-೮-೨೩). ೨. ಜರುಗು; ನಡೆ; ಪ್ರವರ್ತಿಸು: ಅಂತಾದೊಡೆ ಕರಮೊಳ್ಳಿತ್ತು (ಕುಸುಮಾ. ೬-೫೧ ವ); ಆವಾವನೊಬ್ಬ ತಪ್ಪಿ ಬಂದವನಾದ್ರೆ (ಸೌಇಇ. IX-ii, ೪೦೮-೩೫; 1364); ಆಶ್ರುತಾಯುಧ ಮಡಿದನಲ್ಲಿ ಮಹಾಸುರದ ರಣವಾಯ್ತು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೦-೧೫); ಮೂವರು ಕಾಂತೆಯರಿಗಾದುದು ಕಣಾ ಸೀಮಂತ ಸೌರಂಭಾತಿ ಶಯದುಬ್ಬರದ ವಿಭವದಲಿ (ತೊರರಾ. ೧-೮-೫); ಜನರೇನು ಬಲ್ಲರು ಒಳಗಾಗೋ ಕೃತ್ಯವ (ಕೈಕವ. ೬೩-೩). ೩. ಬೆಳೆ; ವೃದ್ಧಿಹೊಂದು: ಆದ ಮುಳಿಸಿಂದಮೆಲ್ವಂ ತೇದುಂ ಕುಡಿಯಲ್ಕೆ ತಕ್ಕ ಪಗೆವನ ರುಧಿ ರಾಚ್ಛೋದಮನೆ ಕುಡಿದು ಮಾಣ್ದ ವೃಕೋದರನೇನಾವ ತೆಜದೊಳಂ ದೋಷಿಗನೇ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨-೧೫೯); ದಿನದಿನಕಾದುದಖಿಳೈಶ್ವರ್ಯ (ತೊರರಾ. ೧-೮-೨೯); ನನ್ನಹಾಗೆ ಆಗು ಮಗಳೇ (ಗಾದೆ). ೪. ಪಾಲಿಗೆ ಬರು; ಒದಗಿ ಬರು: ಎನ್ನ ಪಾಪಕರ್ಮನ ಕತದಿಂದಮಿಾ ನಿಮಗಮಿಾ ಯಿರವಾದುದೆ ಸಿಂಧುನಂದನಾ (ಗದಾಯು. ೫-೪೦); ಭಾಗನಾಲ್ಕರಲೆರಡು ಭಾಗಂಗಳು ಸುಮಿತ್ರಾ ತರುಣಿಗಾದವು (ತೊರರಾ. ೧-೭-೫೮); ಕೋರ್ಟಿನ ನಿರ್ಣಯದಂತೆ ಆ ಹೊಲ ನನಗಾಯ್ತು (ರೂಢಿ). ೫. ಪರಿಣಮಿಸು; ಬದಲಾವಣೆ ಹೊಂದು: ಅಂಕದಶ್ವಗೋಪಾಳಕರೆಂಬರಾ ನಕುಳನುಂ ಸಹದೇವನುಮಾದರ್ (ಪಂಪಭಾ. ೯-೬); ಪ್ರಭಾವತಿಯುಂ . . . ತಪ ದೊಳ್ ನೆಗಟ್ಟು ಅಚ್ಯುತಕಲ್ಪದೊಳ್ ಪ್ರತೀಂದ್ರನಾದೊಳ್ (ಚಾವುಂಪು. ೨೯-೧೩); ಚರಿಪಾರಣ್ಯದ ಪಕ್ಷಿಗೊಂದು ತರುಗೊಡ್ಡಾಗಲ್‌ಫಲಂತೀವಿದಾ ಮರಗಳ್ ಪುಟ್ಟವೇ (ಸೋಮೇಶ. ೨೬). ೬. ಇರು; ವರ್ತಿಸು: ಈ ದೊರೆಯ ಮಹಾ ಪ್ರಸಿದ್ಧಕವಿ ಪೋದರೊಳಿಲ್ಲಾದರೊಳಿಲ್ಲಪ್ಪರೊಳಿಲ್ಲ (ಅಜಿಪು. ೧೨-೩೩); ಕಬ್ಬೆಂಬಭಿಧಾನಂ ಕಾಟ್ಗಬ್ಬಿಂಗಂ ನೆಗಟ್ಟ ಮೆಲ್ವ ಕಬ್ಬಿಂಗಂ . . . ಅಕ್ಕುಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧-೧೯೦); ಅಕ್ಕರಮುಂ ವರ್ಣಮು ಮೆಂದಕ್ಕುಂ ಶುದ್ಧಾಕ್ಷರಕ್ಕೆ ನಾಮಂ (ಶಮದ. ೨); ನಿಮ್ಮ ಕಿಱಿಯಣ್ಣ . . . ಎಮ್ಮ ಪುರಕೆ ಬಂದಹನೆಯೆಂಬಾ ನುಡಿಯನು ಕೇಳಿ (ಪ್ರಭಂಜ. ೩-೧೨೯); ಅವಳೀಗ ನಿನ್ನ ಮನವ ಸೂಱೆಗೊಳುವಂತೆ ರಂಜಿಸುತಹಳೆ (ಭರಚ. ೩೭-೯೩). ೭. ನೆರವೇರು; ಕೊನೆಗೊಳ್ಳು; ಈಡೇರು; ಮುಗಿ: ಸಯ್ತಾಯ್ತಜ್ಜನ ಮಾತು ನಮ್ಮ ಪಡೆಯಂ ಕಾವರಿನ್ನಾರೊ (ಪಂಪಭಾ. ೧೧-೫೨); ರಾಜಕೀರನೆ ನೀಂ ದಲೈದಿದ ಕಜ್ಜಮಾದುದೆ (ಉದ್ಭಟ. ೭-೧೧೬). ೮. ಒಳಹೊಗು; ಹಿಡಿಸು; ಹೊಂದಿಕೆಯಾಗು: ನೀನು ಚಿಕ್ಕವನಪ್ಪ ನಿನ್ನ ಆಂಗಿ ನನಗೆ ಆಗುವುದಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ). ೯. ಒಪ್ಪು; ಸರಿಯಾಗು; ತಕ್ಕುದೆನಿಸು: ಎನಗೆ ದೀಕ್ಷೆಯಂ ದಯೆಗೆಯ್ಯಿಮೆನೆ ಭಟಾ ರರೆಂದರೆಮಗಂತು ದೀಕ್ಷೆಯಂ ಕುಡಲಾಗ ಮಗನೆ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೭೪-೧೨); ಆಗದು ಸಮರಂ ಗುಣಯುತನಾಗು (ಗದಾಯು. ೭-೪೩); ನೀಂ ನಿನ್ನ ಕಣ್ಣ ಪಾಪೆಯನುನ್ನತಿಯಿಂದಱಿಯದನಿತಱಿಂ ಪಾಪೆಗಳಿಲ್ಲೆನ್ನಲ್ಕಕ್ಕುಮೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೫-೧೮೭); ಇವು ವರ್ಣಾವೃತ್ತಿಗೆ ಸಲ್ವುವು ಸಂದುಂ ಪ್ರಾಸದೆಡೆಗೆ ಸಲ್ಲವು ಯಮಕವ್ಯವಹೃತಿಗಾಗವು (ಶಮದ. ೧೯); ತಲೆಗೆ ಕೊಂಡೆವು ಹಣವನಿನ್ನುಳುಹಿಕೊಂಡಿರಲಾಗದು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೨-೪೯). ೧೦. ಪ್ರೀತಿಯಿರು; ಬೇಕಾಗಿರು: ಅರ್ಚಿಸಿ ರಕ್ಷೆಯಂ ಕಟ್ಟಲ್ ಆಗದ ರಹಿತ ಬುದ್ಧಿಯಿಂ ಮಾಡಿದ ಕುಟಿಲಂಗಳ್ ಕಿಡುಗುಂ (ಖಮದ. ೧೪-೬೬ ವ); ಕೊಂಡೊಯ್ದು ಕೊಲಿಸುವರ ಕೊಂಡಾಡುತಿರಬೇಕು ಕಂಡರಾಗದವನ ಹೊಗಳಬೇಕು (ಪುರಂದ. ೨-೭೭-೮); ಆಗದರ ಮನಮನಱಿದೊಡೆ ಬೇಗದೆ ತೊಲಗು (ಶಬ್ದಾನು. ೫೮ ಪ್ರಯೋ); ಕಂಡರಾಗದವರು ಕೂಡಿ ಕೊಂಡು ಉಂಡರಂತೆ (ಗಾದೆ). ೧೧. ತೀರು; ಸಾಧ್ಯವಾಗು: ನುಡಿ ಯಲಕ್ಕುಮೆ ಪೂಗಳ ಲೆಕ್ಕಮನೆಂದೆಯ್ದೆ ಕಾಮನೊಡ್ಡೋಲಗದೊಳ್ ಮುಡಿಗೆಯಿಕ್ಕಿಯುಂ ಕೈಯನೆತ್ತಿ ಪೊಗಟ್ಟುಂ ತಣಿಯನೆ ಮದನನುಂ ಮಲ್ಲಿಗೆಯಂ (ಅದಿಪು. ೧೧-೧೦೯); ಪುಲಿಯ ಮಿಾಸೆಯನಂಜದುಯ್ಯಲ ನಾಡಲಪ್ಪುದು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧-೧೬೯); ಯೋಗವೈದ್ಯರು ಬಂದು ಮಂತ್ರಿಸಿ ನಾಗವಿಷದಿಂ ಮಡಿದ ರಾಯನನಾಗದಯ್ಯೋ ನಮ್ಮ ಕೈಯ ಲೆನುತ್ತ ತೊಲಗಿದರು (ಬಸಪು. ೪೬-೨೩); ಸಾರಿದುದು ಸರಸಿಜಭವನ ನಾತನಿನಾಗದಿರೆ ಮುರಿದು ಮದನಮದಮರ್ದನನ ಮಱೆಹೊಕ್ಕುದು (ತೊರರಾ. ೨-೭-೧೧); ಕೈಯ್ಯಲ್ಲಾಗದ್ದು ಮೈಯೆಲ್ಲ ಹರಕೊಂಡಿತು (ಗಾದೆ). ೧೨. ಸೇರಿರು; ಸಂಬಂಧವಿರು: ಆ ಕೂಸೆಂಬುದು ನಿಮ್ಮ ತಮ್ಮನಪ್ಪ ವಾಯುಭೂತಿಯಪ್ಪ ಜೀವಂ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೦-೧); ಈತಂ ನಿನಗೇನಪ್ಪನದೇತಕ್ಕೀ ಬನಕೆ ಬಂದಿರೀರ್ವರ್ (ಉದ್ಭಟ. ೭-೨೫); ಬೆಳ ತನಕ ರಾಮಾಯಣ ಕೇಳಿ ಬೆಳಗಾಗ ರಾಮನಿಗೆ ಸೀತೆ ಏನಾಗಬೇಕು ಎಂದಂತೆ (ಗಾದೆ). ೧೩. (ಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು) ಹೊಂದು; ಪಡೆ: ಏಱನೆಯಾ ನರಕದಾ ಪುಱು ಅಕು(ಕ್ಕು)ಂ (ಇಅ. X, ೯೦-೪; 570); ಪಂಚಮಹಾ ಪಾತಕನಕ್ಕುಂ (ಎಕ. VI, ಕೊಪ್ಪ. ೩೭-೧೨; 675); ಇದೊನ್ ಕೆಡಿಸಿದೊನ್ ಪಞ್ಚಮಹಾಪಾತಕನಕ್ಕು (ಎಕ. III, ಮೈಸೂರು. ೫೫-೨೦; 740); ಬಾರ ಣಾಸಿಯಾ ಅಱಿದಾನಾಕ್ಕು ಸ್ವಾಸ್ತಿ (ಎಕ. X, ಬೌರಿಂಗ್, ೮೯-೧೫; 820); ಸಿಂಧುಕ್ಷಿತಿಪಂ ತಾನೇನನಾದಂರಣದೊಳದನೆ ಪೋಗಾನುಮಪ್ಪೆಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೧-೧೨೬); ಕವೀಂದ್ರಚೂಡಾಮಣಿಯ ಕವಿತ್ವಂ ತತ್ತ್ವಕ್ಕವಳಂಬನ ಮಾದುದು (ಸುಕುಮಾ. ೧-೪೧); ಧರಣಿಪತಿ ಮಱುಗಿದನು ಮಗನೇನಾ ದನೋ ಎನುತ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೫-೬೨). ೧೪. ದೊರಕು; ಲಭಿಸು; ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗು: ಸರಸ್ವತಿಯಂ ಸಾಧಿಸೆ ಸಂದ ಸಯ್ಪು ಸವಣಂಗಕ್ಕುಂ ಪೆಱಂಗಕ್ಕುಮೇ (ಶಾಂತಿಪು. ೧-೮); ಪುರೋಹಿತರ್ಗೆಂಟುತಿಂಗಳೊಳಗ ಪಾಯಮಕ್ಕುಗುಂ (ಲೋಕೋಪ. ೪-೬); ತಾನವಿವೇಕದಲುಪಾರ್ಜಿಸಿದ ದುಷ್ಕೃತ ಫಲವೆ ತನಗಾಯ್ತು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೪-೩); ಆದನು ರಾಮ ನಿನಗೆ ಮಾತಿವು ಚೆನ್ನಾದವಿನ್ನೇನು (ಕುರಾಸಾಂ. ೨೬-೯೬); ಸಂತತಿ ಆಹೋದು ರಾಮಾಯಣವ ಕೇಳಲು (ಪುರಂದ. ೫-೧೩ ಉ); ಹೊದ್ದಿ ಪಾಂಡವರನೋಲೈಸಲಾದುದು ಭಾಗ್ಯ (ಜೈಮಿಭಾ. ೬-೪೭); ಗುರುಪಾದ ಕೆಱಗಿದರೆ ಶಿರಸು ತಾ ಮಣಿಯಕ್ಕು ಪರಿಣಾಮವಕ್ಕು ಪದವಕ್ಕು ಕೈಲಾಸ ನೆರೆಮನೆಯಕ್ಕು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೮೨); ಹಲವು ಬಗೆಯಿಂದ ತಿಳಿದು ಮಾಡಲು ಮಹಫಲವಾಹುದು (ಮೋಕ್ಷಪ್ರ. ೧೬೮-೨೧). ೧೫. ನೆರವಾಗು; ಪ್ರಯೋ ಜನಕ್ಕೆ ಬರು: ಸುತನಿರ್ದೇಂ ಮುಪ್ಪಿನಲ್ಲಾಗದಾ (ಸೋಮೇಶ. ೧೬); ಈತನೆ ಕಾದಿ ಕೊಂದನೆಡರ್ಗೀತನೆ ತಾಂ ನಮಗಾದಂ (ಜೀವಸಂ. ೫೯-೪೨); ಆ ದೇವರ ದೇವ ಭುವನದ ಪ್ರಾಣಿಗಳಿಗಾದವನೆ ದೇವ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೯೦); ನಿನಗಾದುದಿಲ್ಲ ನಾ ನೀನೆನಗಾದೆ (ಗಿಳಿವಿಂ. ೫); ನೀನಾರಿಗಾದೆಯೋ ಎಲೆ ಮಾನವಾ (ಕಪಪು. ೪-೩೧). ೧೬. ನಿರ್ಮಾಣವಾಗು; ರಚಿತವಾಗು: "ಕಾರ್ಪಾಸಂ, ಬಾದರಂ—ಈ ೨ ಹತ್ತಿಯಿಂದಾದ ಸೀರೆ" (ಹಲಾಯು. ೯೦-೩೯೬); "ಇಟ್ಟಿಗೆಯಲಾದ ಮನೆ ಪ್ರಾಸಾದವಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೫೭-೫); ಮಣ್ಣಿಂದ ಮತ್ತು ಏನೇನು ಆಗುತ್ತವೆ? (ಮುಂಬಯಿ. ೧-೧). ೧೭. ದಕ್ಕು; ಉಳಿ; ಸ್ಥಿರವಾಗಿ ನಿಲ್ಲು: ಪುರಗಳ್ ಪುಟ್ಟವೆ ನಿಂದು ದಿಲ್ಲ ದಶಕಂಠಂಗಾಯಿತೇ ಲಂಕೆ . . . ಭಿಲ್ಲರ್ಗಾದುದೇ ಗೋಪುರಂ (ಸೋಮೇಶ. ೩೦).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಆಗು; ತುಳು. ಆಪಿ; ಕೊಡ. ಆಗ್; ತೆಲು. ಅಗು, ಅವು; ಕೊಲಾ. ಅನ್, ಅನ್; ನಾಯ್ಕಿ. ಅಂದ್; ಕುಇ. ಅವ; ಕುವಿ. ಅಯ್‌ಯಲಿ, ಅನೈ; ಬ್ರಾಹೂಈ. ಅನ್ನ್, ಅನ್ನಿಂಗ್]

ಆಗ್ಯು (ನಾ). ೧. ಆಗುವಿಕೆ; ಉಂಟಾಗುವಿಕೆ; ನೆರವೇರುವಿಕೆ: ಎನ್ನತ್ಯಾಶ್ಚರ್ಯವೇ ಎನ್ನತಿಶಯಗುರುವೇ ಎನ್ನ ಚೈತನ್ಯದಾಗೇ ಎನ್ನ ಪ್ರಾಣೇಶ ಪಂಪಾಪುರದರಸ (ರಕ್ಷಾಶ. ೯೬); ಶರಣತತಿ ಹೋಹುದೇ ಎನ್ನ ಹರಣದ ಹೋಗು ಶರಣರ ಬರವೇ ಎನ್ನ ಹರಣದ ಬರವಿನಾಗು (ಬಸರ. ೯–೧೮೪); ಜ್ಞಾನವಹ್ನಿಯ ಬಾಗು ಸಾರಾನೂನಭಕ್ತಿತ್ರಿತಯದಾಗು . . . ಶೈವಾಚಾರಸಂಪ್ರೀತಿ (ಬಸಪು. ೬–೯). ೨. ಲಾಭ; ಜಯ: ಹಾಗಕ್ಕೆ ಹಾಗ ಗಳಿಸಿ ಆಗಾಯಿತ್ತೆಂದು ಉಣಲೊಲ್ಲದಿಪ್ಪ ಮರುಳೇ ಕೇಳು (ಪಚಶಾ. I, ೧೫೧); ಭಕ್ತಂಗೆ ಆಗೂ [ಪಾಠಾಂ. ಆಗೆಯು] ಇಲ್ಲ ಚಾಗೆಯು ಇಲ್ಲ (ಚನ್ನವ. ೧೦೪–೨). ೩. ಅಭಿವೃದ್ಧಿ; ಏಳಿಗೆ: ನುಡಿಯ ಆಗು ಸಾಗಿಗೆ ಪರಂಪರೆಗೆ ಅಡ್ಡಿ ಬಂದರೆ ಶಾಶ್ವತ ಮೂರ್ಛೆಯೊದಗ ಬಹುದು (ಕನ್ನನು. I, ೧೫೦).

ಆಗುಮಾಡಿಸು=ನೆರವೇರುವಂತೆ ಮಾಡು: ಅದನ್ನು ಆಗುಮಾಡಿಸಿ ನನ್ನ ಮೊದಲ ಕಾದಂಬರಿಯನ್ನು ಪ್ರಕಟಿಸಿರುವ . . . ಮೂರ್ತಿಯವರಿಗೆ ನಾನು ಚಿರಋಣಿ (ಗೋಪುರ. ೪ ಮುನ್ನು). ಆಗುಮಾಡು = ೧. ಒದಗಿಸು; ಹುಟ್ಟಿಸು; ಉಂಟುಮಾಡು: ಪರಶಿವನು ತನ್ನ ಲೀಲಾವಿನೋದಕ್ಕೆ ಸಕಲವೆಲ್ಲವನು ರೂಪಿಸಿ ಆಗುಮಾಡಿ ತೋಜಲು ಎಲ್ಲವು ಎನ್ನಿಂದಾಯಿತ್ತು ನಾ ಮಾಡಿದೆನೆಂದುಲಿವ ದೇಹಿಯನೇನೆಂಬೆನಯ್ಯ (ಚನ್ನವ. ೫೦–೧೦); ಅನುರೂಪರನಿವರಂ ಪಡೆದನುರಾಗಮನಾಗುಮಾಡಿ ಕನಸಿಂ ಕೂಡಲ್ಕನು ವಿಸುತಿರ್ದಪನೀಗಳ್ ಬಿನದಮನೇನೆಂದು ಪೇಟ್ಟೆನಬ್ಜೋದ್ಭವನಾ (ಲೀಲಾವ. ೭–೯೮); ದೇವಿಯರಟ್ಟಿಯಂ ಸಲಿಸಲಿಲ್ಲದ ವಸ್ತುವನಾಗು ಮಾಡಿ ನೀವೀವೊಲವಿಂದೆ ಪೂಣ್ದರೆನೆ (ಜಗವಿ. ೧೩–೨೦); ಆಗುಮಾಡಿದ ಸುಕೃತವಂ ನೆಜ್ಜೆ ಚೇಗೆಯಾಗಲು ಬಗೆದೆ ಶಿವಶಿವ (ಬಸಪು. ೨೪–೨೫). ೨. ಸೃಷ್ಟಿಸು; ನಿರ್ಮಿಸು: ರಾಗ ಮಿಗೆ ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡ ಕೋಟಿಯನಾಗು ಮಾಡುವನಲಸಿದರೆ ಮುನಿದಾಗ ನುಂಗುವುದೊಂದು ಲೀಲೆ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೦–೩೮). ೩. ವಶಕ್ಕೆ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳು; ಸ್ವೀಕರಿಸು: ಹತ್ತಿಯ ಸುಂಕ ಮುಂತಾಗಿ ಏನುಳ ಸರ್ವಸ್ವಾಮ್ಯವನು ಆಗುಮಾಡಿಕೊಂಡು ವೀರಭದ್ರ ದೇವರ ಅಂಗರಂಗಭೋಗಕ್ಕೆ ಸಲುದು (ಮೈಅರಿ. ೧೯೪೬, ೧೮–೨೩; 1488); ನಿಮಗೆ ಗುತ್ತಿಗೆಗೆ ಕೊಟ್ಟೆವಾಗಿ . . . ಏನುಂಟಾದ ಸರ್ವ್ವ ಸ್ವಾಮ್ಯವನು ಆಗುಮಾಡಿ ಅನುಭವಿಸಿಕೊಂಡು ನೀಉ ತೆಜುವ ಸ್ರುತ್ರಿಯದ ಗುತ್ತಿಗೆ (ಮೈಅರಿ. ೧೯೪೬, ೨೯–೧೨; 1530); ಅಷ್ಟಭೋಗ ತೇಜಃ ಸ್ವಾಮ್ಯವನು ಆಗುಮಾಡಿಕೊಂಡು ದೇವತಾಸೇವೆ ಸತ್ರಧರ್ಮವನು ನಡೆಸಿಕೊಂಡು (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೨–೧೩೭; 1648). ೪. ನೆರವೇರಿಸು; ಕೈಗೂಡಿಸು; ಆಗುವಂತೆ ಮಾಡು: ಯಥಾಕ್ರಮವಾಗಿ ಮಜ್ಜನ ಭೋಜನಾದಿಗಳಂ ಆಗುಮಾಡಿ (ಸೌಗಂಧಿ. ೨೩–೧); ನನ್ನ ಕೆಲಸವನ್ನು ತಾವು ದಯವಿಟ್ಟು ಆಗುಮಾಡಿಕೊಡಬೇಕು (ರೂಢಿ).

[< ಆಗ್ಯು$_1$]

ಆಗುಂಚೇಗಿ 'ಆಗುಚೇಗೆ' ನೋ.

ಆಗುಚೇಗೆ, ಆಗುಂಚೇಗಿ, ಆಗುಛೇಗೆ (ನಾ). ಆಗುಹೋಗು; ಉತ್ಪತ್ತಿ ಅವಸಾನ (?); "(೧) ಆದಿಅಂತ್ಯ, (೨) ಸುಖದುಃಖ, (೩) ಹುಟ್ಟು ಬೆಳವಣಿಗೆ" (ಮೋಳಿಮಾ. ಕೋಶ): ಜಗದ ಆಗುಚೇಗೆಯಲ್ಲಿ ಲೋಲನಾಗದೆ ಕಾಯಗುಣವ ಕರ್ಮದಿಂದ ಕಳೆದು ಜೀವಗುಣವ ಅಜ್ಞಿವಿನಿಂದ ಮಜ್ಜಿದು ಭಾವ ನಿರ್ಭಾವವಾದಲ್ಲಿ ನಿಃಕಳಂಕ ಮಲ್ಲಿ ಕಾರ್ಜುನ ತಾನು ತಾನೆ (ಮೋಳಿಮಾ. ೨–೨). **ಆಗುಂಚೇಗಿ**: ಏಗೆಯ್ದೊಡ ಮೆಲ್ಲಿರ್ದೊಡಮೇಗಳ್ ಸಾಹಸಮನೆಸಗಿದೊಡಮಧಿಕಮೆನಿಪ್ಪಾಗುಂಚೇಗಿ ಯುಮೆಂಬಿವು ಭೋಗಾದೃಷ್ಟಾನುಸಾರಿಯೆಂಬುದು ಪುಸಿಯೇ (ದಶಕು. ೭–೧೧೫). **ಆಗುಛೇಗೆ**: ಕುಟಿಲದ ರಸವಾದ ಮಾತಿನ ಮಾಲೆಯೇಕೆ ಆಗುಛೇಗೆಯನಜ್ಜಿದು ಬೋಧಿಸಲೇಕೆ (ಮನುಗುಂ. ೭೫); ಬೀಜವಳಿದು ಬೆಳೆದು ಪುನರಪಿ ಬೀಜವಾದಂತೆ ಅದಜ ಆಗುಛೇಗೆಯನಜ್ಜಿದಲ್ಲಿ ಇಷ್ಟ ಪ್ರಾಣಯೋಗ ಕ್ರಿಯಾದ್ವೈತ (ಶಿವಮಂ. ೬೩); ಆಗುಛೇಗೆಯನಜ್ಜಿಯದ ಹೋರಾಟ (ಪ್ರಭೋಗ. ೭೦); ನಡೆ ನುಡಿ ಶುದ್ಧಾತ್ಮಗೆ ಆಗುಛೇಗೆ ಸೋಂಕಿದಲ್ಲಿ ವಂದನೆ ನಿಂದೆ ಬಂದಲ್ಲಿ ತನುವಿನ ಪ್ರಾಪ್ತಿ ಸಂಭವಿಸಿದಲ್ಲಿ (ಅವರೇ. ೩೬). [ಆಗ್ಯು + ಚೇಗೆ]

ಆಗುಛೇಗೆ 'ಆಗುಚೇಗೆ' ನೋ.

ಆಗುನುಡಿ (ನಾ). ಪೂಜ್ಯತೆಯನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಮಾತು; ಗೌರವ ಸೂಚಕವಾದ ಶಬ್ದ (?): "ಆಗುನುಡಿ ಭಗವತ್ತು ಭವತೆನಿಕು ಪೆಸರ ಕಡೆಯಾಗುನುಡಿ ದೇವಮಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೨೭–೭). [ಆಗ್ಯು + ನುಡ್ಯಿ]

ಆಗುವಳಿ (ನಾ). "(ಕೈಗಾರಿಕೆ, ಗಣಿಕೆಲಸ, ದುಡಿತ ಮೊದಲಾದುವುಗಳಿಂದ ಬಂದ) ಉತ್ಪನ್ನ, ಹುಟ್ಟುವಳಿ, ಆಗುವಳಿ" (Output. ಇಂಕನಿ). [ಆಗ್ಯು$_1$ + –ವಳಿ$_1$]

ಆಗುವೆ (ನಾ). ಬಳಕೆ; ಉಪಯೋಗ (?): ಹೇಮ ಬಣ್ಣವ ಕೂಡಿದ ದೆಸೆಯಿಂದ ಮರ್ತ್ಯರುಗಳಿಗೆ ಆಗುವೆಗಳಿಗೆ ಈಡಾಯಿತ್ತು (ಕೋಲಶಾಂ. ೧೦). [ಆಗ್ಯು$_1$ + –ವೆ]

ಆಗುಹ (ನಾ). ಆಗುವಿಕೆ; ಆಗುವುದು: ವಿಪರೀತಂ, ಪರಾಚೀನಂ – ಈ ೨ ಹಿಂದುಮುಂದಾಗುಹಂ (ಹಲಾಯು. ೧೨೫–೭೨); ತಳಮಳಗೆಂದು ಬೆಜಗಾಗುಹಂ (ಶಮದ. ನ. ಪರಿ. ೨). [ಆಗ್ಯು$_1$ + –ಹ್ಯ$_2$]

ಆಗುಹೋಗು (ನಾ). ೧. ಲಾಭ ನಷ್ಟ; ಜಯಾಪಜಯ: ಕಾಯದ ಮಾಯದ ಸಡಗರದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿಸಿದಿರಿ ಎನ್ನ ಆಗುಹೋಗು ನಿಮ್ಮ ಲೀಲಾವಿನೋದ (ಬಸಹೆ. ೨೮೬); ಆಗಲದು ತಪ್ಪೇನು ಧರ್ಮಜನಾಗು ಹೋಗರ್ಜುನನ ಮೇಲೆ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೫–೧೨); ಕೌರವನ ನೀಗಿದಳೆ ಜಯಲಕ್ಷ್ಮಿ ಪಾಂಡವರಾಗುಹೋಗೇನಾಯ್ತು (ಕುವ್ಯಾಗ. ೪–೨೧). ೨. ಇಷ್ಟ ಪ್ರಾಪ್ತಿ ಮತ್ತು ಅನಿಷ್ಟ ನಿವೃತ್ತಿ: ಆಗುಹೋಗುಗಳು ನೆಜ್ಜೆ ರಾಗ ಭೋಗಗಳು ಸರಾಗವಾಗಿಕ್ಕು ಶಿವನೊಲಿದಡಲ್ಲದಿರೆ ಹೋಗಿಕ್ಕು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೨೪೬); ಕೇವಲ ಕ್ಷಣಿಕ ಸುಖಕ್ಕಾಗಿ ಮನುಷ್ಯನು ತನ್ನ ಆಗುಹೋಗುಗಳನ್ನು ಹಾಳುಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆಯೆ? (ಗಾಳಿಗು. ೨೭). ೩. ಹುಟ್ಟು ಸಾವು: ಆಗುಹೋಗೆಂಬುವಿಲ್ಲದ ಗುರುವೆ (ಭಾವಚಿಂ. ೪–೧). ೪. ಸಾಧ್ಯಾ ಸಾಧ್ಯತೆ: ಈ ಪ್ರಯತ್ನದ ಬಗ್ಗೆ ಆಗುಹೋಗುಗಳನ್ನು ಈಗಲೇ ಹೇಳುವಂತಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ). [ಆಗ್ಯು+ ಹೋಗ್ಯು (< ಪೋಗ್ಯು)]

ಆಗುಳ್, ಆಗುಳಿ (ನಾ). ತೂಕಡಿಕೆ, ನಿದ್ರೆ, ಅಸ್ವಸ್ಥತೆ, ಬೇಸರ ಮುಂತಾದುವುಗಳಲ್ಲಿ 'ಆ' ಎಂದು ಅಗಲವಾಗಿ ಬಾಯಿ ಬಿಚ್ಚಿ ಮತ್ತೆ ಮುಚ್ಚಿಕೊಳ್ಳುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕ್ರಿಯೆ; ಆಗುಳಿಸುವುದು: ವನಿತಾಸೇವನೆ ರೂಕ್ಷಮಕ್ಕೆ ಪಸಿವಾಗುಟ್[ಳ್] ಚಿಂತೆ ವಿಣ್ಮೂತ್ರ ವೇಗ ನಿರೋಧಂ ಶ್ರಮಮತ್ಯಜೀರ್ಣಮಿವಜ್ಜಿಂ ಕಾರ್ಗಾಲದೊಳ್ ಮಾರುತಂ ಜನಿಯಿಕ್ಕುಂ (ಲೋಕೋಪ. ೯–೪). **ಆಗುಳಿ**: ವಿಭೂಷಣಂಗಳೊಳ್ ತೀಡುವ ರಶ್ಮಿಗಳ್ ಮಸುಳ್ದುವಾಗುಳಿಯಾಯ್ತಿನಿತುಬ್ಬೆಗಂ ಮೊಗಂ ಬಾಡಿ ತಗುಳ್ದು ಸೂಚಿಸಿದುದಾ ದಿವಿಜಂಗವಸಾನಕಾಲಮಂ (ಆದಿಪು. ೩–೩); ನಳಿನದಳನಯನೆ ತನಗಾಗುಳಿವರೆ ಕರತಳದೆ ವದನಮಂ ಮುಚ್ಚುತುಂ (ಕಾದಂಉ. ೧೨೮); ತನು ಬಡವಪ್ಪ ತೂಂಕಡಿಸುವಾಗುಳಿ ಪುಟ್ಟಿ ಕನಲ್ದೊನಲ್ದು ಸುಯ್ ಜನಿಯಿಸುವಂಘ್ರಿ ಝೊಮ್ಮಡರ್ವ ಪೊಂಗಿ ಬಸಿಜ್ ಬಿಗಿದನ್ಯಗರ್ಭಿಣೀಜನದ ವಿಕಾರಮಾ ಸತಿಯೊಳಾಗವೆ (ಪುಷ್ಪಪು. ೯–೧೧೭).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಆವಿ; ತುಳು. ಆವಲು; ತೆಲು. ಆವಲಿಂತ; ಪರ್ಜಿ. ಆಂಕುಡ್, ಆವ್ಕುಡ್, ಆಕುಬ್]

ಆಗುಳ (ನಾ). ಐದು ಕೊಳಗ ಬೀಜವರಿಯುಳ್ಳ ನೆಲ (?) : ಶ್ರೀಮನು ಪರದೇಶಿ ಆರಾಧ್ಯರ ಮಾನ್ಯದ ಹೊಲ ಆಗುಳಯಿ × ಯೀ ಧರ್ಮವ ಆರು ನಡೆಸಿದ × × × ಯಿನ್ತೀ ಶಿವಗೋದಾನ ಮಾಡಿದ ಫಲ (ಎಕ. XII, ಪಾವಗ. ೩೨–೨ ; ?). [< ಆಯ್ಗುಳ ?]

ಆಗುಳದು (ನಾ). ಗುಳ್ಳದ ಜಾತಿಯ ಗಿಡ : ಬಿಳಿಯ ಸಾಸವೆ ತಗರ ಕೋಡು ಆನೆಯ ದಂತ ತಲೆಯ ನವಿರುಂ ಬೇವಿನಯೆಲೆ ಕಹಿ ಆಗುಳದು ಯಿವಂ ಸಮಂಗೊಂಡು ಕೂಸಿಂಗೆ ಧೂಪವಿಕ್ಕುವದು (ಬಾಲಚಿ. ೧೨೬). [?]

ಆಗುಳಿ 'ಆಗುಳ್' ನೋ.

ಆಗುಳಿಕೆ, ಆಕಳಿಕೆ, ಆಕುಳಿಕೆ, ಆಗಳಿಕೆ, ಆಗುಳಿಕ್ಕೆ, ಆಗುಳಿರ್ಕೆ (ನಾ). = ಆಗುಳ್ : "ಜೃಂಭಃ, ಜೃಂಭಣಃ — ಈ ೨ ಆಗುಳಿಕೆಯ ಪೆಸರು" (ನಾಚಿಂಾ. ೯೮) ; ಅಲಸಿಕೆ ಮೆಯ್ಗಾದುದು ಕಣ್ಮಲರ್ ಮರಲ್ದೆ ಸೆದುವೊದವಿತಾಗುಳಿಕೆ (ಕಾದಂಪೂ. ೩೮೧) ; ಆಗುಳಿಕೆ ತೇಗು ಸೀನಿದ ನಾಗಿಸುಗುಂ (ಕಲ್ಯಾಕಾ. ೨–೧೭) ; ಲಿಂಗಪ್ರಸಾದಕ್ಕೆ ಬಾಯಂ ಬಿಡುವ ನಿಂತೆಂದು ತೋರ್ಪಂದದಿಂ ಹರಿಣಾಕ್ಷಿಗಾಗುಳಿಕೆಯಾದುದು (ಪದ್ಮರಾ. ೨–೪೧). **ಆಕಳಿಕೆ** : ಸುತನ ಬರವಿಗೆ ಬಾಯ್ದೆಱೆವ ತೆಱದಿ ಪರಮಸತಿ ಗಾಕಳಿಕೆ ಬಂದುದು (ಬಸಪು. ೩–೨) ; ಹೆದರಿಕೆಯೊಡನೆ ಕೂಡಿದ ಬಾಯಿ ಯಿಂದ ಯುಕ್ತವಾಗಿ ಕಣ್ಣಿನಲ್ಲಿ ನೀರು ಸುರಿಯುತ್ತ, ಆಕಳಿಕೆಗೂಡಿ ಮೈ ಹುರುಕುಳಿಸಿ . . . ಧ್ವನಿ ಭಾರವಾಗಿ ಇರುವುದೇ ಜ್ವರವೆನಿಸಿಕೊಂಬುದು (ಸಕವೈ. ೬೨) ; ಅಜ್ಜಿಗೆ ಮೊಮ್ಮಗ ಆಕಳಿಕೆ ಕಲಿಸಿದನಂತೆ (ಗಾದೆ). **ಆಕುಳಿಕೆ** : ಗಗನವ ತುಡುಕುವಾಕು [ಪಾಠಾಂ. ಗು]ಳಿಕೆಗಳ ಮೊರಹಿನ ಮಿಡುಕುಗಳ ನಾಯ್ ನೂಕಿದುವು ಹಾಸದ ವಿಳಾಸದಲಿ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೧೪–೨೦) ; ಬಿಗಿದ ನಿದ್ರೆಯ ವದನದಾಕು [ಪಾಠಾಂ. ಗು]ಳಿಕೆಗಳ (ತೊರರಾ. ೬–೨೬–೩೪). **ಆಗಳಿಕೆ** : ತೇಗು ಬಿಕ್ಕುಳು ಸೀನು ಉದುಗರವಾಗಳಿಕೆ ಯಾಲಸ್ಯ ಕೆಮ್ಮುಗಳೋಗಡಿಕೆ ಮದ ನಿದ್ರೆ ತೂಕಡು ಕನಸು ಕಳವಳಿಕೆ ಆಗುಹೋಗೆಂದೆಂಬ ಗೊಡವೆಯ ನೀಗಿ (ಪ್ರಭುಲೀ. ೧೮–೭). **ಆಗುಳಿಕ್ಕೆ** : ಆಗಳುಂ ಮಿರ್ದ ಕಣ್ಬೆಡುನೀರ್ ಮೆಯ್ಮುರಿವಾಗುಳಿಕ್ಕೆಗಳಿವೇ ದುಷ್ಕರ್ಮ ಬಂಧಂ (ರತ್ನಾಶ. ೧೧೩). **ಆಗುಳಿರ್ಕೆ** : ಅಲಸಿಕೆಯಾಗಳುಂ ಕೆಳದಿ ಯಂತಿರೆ ಪೊರ್ದಿದುದಾಗುಳಿರ್ಕೆಯುಂ ತೊಲಗದು (ಬಾಧಪು. ೪–೨೯).

[ಆಗುಳ್ + –ಇಕೆ]

ಆಗುಳಿಕ್ಕೆ 'ಆಗುಳಿಕೆ' ನೋ.

ಆಗುಳಿರ್ಕೆ 'ಆಗುಳಿಕೆ' ನೋ.

ಆಗುಳಿಸು, ಆಕಳಿಸು$_1$, ಆಕುಳಿಸು, ಆಗಳಿಸು, ಆವಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ನಿದ್ರೆಯಿಂದಲೋ ಬೇಸರದಿಂದಲೋ ಅಸ್ವಸ್ಥತೆಯಿಂದಲೋ 'ಆ' ಯೆಂದು ಬಾಯಿಬಿಡು : ಮಾತಾಪಿತೃಯುಗಳಂಗಳ್ ಸೀಂತುಮಾಗುಳಿ ಸಿಯುಂ ಪರಾಸುಗಳಾಗೆ (ಆದಿಪು. ೫–೪೧ ವ) ; ಯುಗಳಂಗಳ್ಪುಟ್ಟೆ ಸೀಂತಾಗುಳಿಸಿ ಪಿತೃಯುಗಂ ಸತ್ತು (ಪಂಠಾಮಾ. ೧–೭೭) ; ಐವಾಯ ಹುಲಿ ಆಗುಳಿಸುತ್ತಿಪ್ಪುದು (ಅವಚಂ. ೧೦೫–೪೭೯) ; ಬಂದುದು ಮೂರಿ ವಿಡುತುಂ ತಿರುಗುತ್ತುವಾಗುಳಿಸುತುಂ ರೌದ್ರಜ್ವರಂ (ಜಗವಿ. ೧೮–೧೩) ; ಕೃತವರ್ಮನೊಲೆದಾಗುಳಿಸಿ ತೂಕಡಿಸಿದನು ತೆಗೆದುದು ನಿದ್ರೆ ತನುಮನವ (ಕುವ್ಯಾಗ. ೯–೩). **ಆಕಳಿಸು$_1$** : ಎರಡು ಬಾರಿ ಯಶೋದೆ ಆಕಳಿಸಿದಳು (ವಾತ್ಸಲ್ಯ. ೭); ಮತ್ತೊಬ್ಬರು ಆಕಳಿಸುವುದನ್ನು ಕಂಡಾಗ ನಾವೂ ಆಕಳಿಸಿ ಬಿಡುತ್ತೇವೆ (ಶಿಕ್ಷದ. ೨೩). **ಆಕುಳಿಸು** : ಭರದ ನಿದ್ರೆಯಲಾಕು[ಪಾಠಾಂ. ಗು]ಳಿಸಿ ಮೈಮುರಿದು ಕೈಕಾಲುಗಳ ನಿಗುರಿಸೆ (ತೊರರಾ. ೬–೨೬–೩೯). **ಆಗಳಿಸು** : ಚಿಂತಿಸುತಿರ್ಪಾಗಳಚ್ಯುತನಾಗಳಿಸೆ (ಧರ್ಮಪ. ೫–೨೦ ವ) ; ಆಗಳಿಸುತ ಕಣ್ಣ ತೀಡಿಕೊಳುತ (ಭರಡ. ೧೦–೮೮) ; ನೀಡಿ ನಗುವ ತಲೆ ಯಾಗಳಿಸುವ ತಲೆ ಕೂಡೆ ಬೊಬ್ಬಿಡುವ ತಲೆಗಳು (ಮೋಳಿಪು. ೪–೧೬೩).

ಆವಳಿಸು : ಆವಳಿಸುವಾಗ ಯಶೋದಾದೇವಿಗೆ ದೇವ ತನ್ನೊಳಗೆ ಹುದುಗಿದ್ದ ಭುವನವೆಲ್ಲವ ತೋಱಿದುದಿಲ್ಲವೇ (ಲಕ್ಷ್ಮೀಶೋ. ೪೩).

[ಆಗುಳ್ + –ಇಸ್ಯು$_3$. / ತೆಲು. ಆವಲಿಂಚು, ಆವುಲಿಂಚು]

ಆಗೇರ (ನಾ). ಉಪ್ಪುಮಾಡುವವನು ; ಉಪ್ಪಲಿಗ ; ಉಪ್ಪಾರ : ಆಗರವೆಂದರೆ ಉಪ್ಪಿನ ಕಣ ; ಇದರಿಂದ ಆಗೇರರೆಂದರೆ ಉಪ್ಪುಮಾಡು ವವರು. ಜತೆಗೆ ತಾಡವೋಲೆಯ ಛತ್ತರಿಗೆ ಮಾಡಿ ಮಾರುವವರು (ಕಭಾಗೆ. ೨೨೧) ; ಇದಿರಿನ ಹಿತ್ತಲದಲ್ಲಿನ ಗುಡಿಸಲೊಳಗೆ ಆಗೇರ ಎಂಕೂನ ಗಾಡಿಗ ತನ ಸುರುವಾಗಿತ್ತು (ಮೂರುವಾ. ೨೩೯).

[← ಹಿಂ. ಮರಾ. ಆಗರೀ]

ಆಗ್ಗಡಿ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು (?) : ಆರಟ್ಟಿಗತಳರ ಕೂಡ ಲೂರ ವೃತ್ತಿನೊಕ್ಕಿ ಊರೊಳೆ ಆಗ್ಗಡಿ ಕಳೊಸ ಕೊಟ್ಟ ನೆಲ ತೆನೆನ್ದಕ ಕಾಡೆಱುಕು ಸಾಕ್ಷಿ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೧೬, ೧೩–೭ ; ಸು. 770). [?]

ಆಗ್ಗೆ 'ಆಗಡು' ನೋ.

ಆಗ್ನೀಧ್ರ (ನಾ). ೧. ಯಜ್ಞಯಾಗಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಅಗ್ನಿಯನ್ನು ಪುಟ ಗೊಳಿಸಿ ಅದು ಆರಿಹೋಗದಂತೆ ನೋಡಿಕೊಳ್ಳುವವನು : ವ್ಯಾಸ ಕಶ್ಯಪ ವಿಶ್ವಾಮಿತ್ರ ಭಾರದ್ವಾಜ ಬ್ರಹ್ಮಾಧ್ವರ್ಯ್ವಾಗ್ನೀಧ್ರ ಮೈತ್ರಾ [ಪಾಠಾಂ. ಬ್ರಹ್ಮ ಧೈರ್ಯಾಗ್ನಿಹೋತ್ರ] ವರುಣಾಗ್ನಿ ಪರಿಚಾರಕೋದ್ಗಾತೃ ನೇತೃ ಹೋತೃ ಜಮದಗ್ನ್ಯಾದಿಗಳಪ್ಪ ಷೋಡಶರ್ತ್ವಿಜರ್ಕಳಿಂ ಬೇಳ ಲ್ವೇಱ್ದು (ಪಂಪಭಾ. ೬–೩೩ ವ). ೨. ಯಜ್ಞದಲ್ಲಿ ಅಗ್ನಿಯನ್ನು ಪ್ರತಿಷ್ಠೆ ಗೊಳಿಸುವ ಸ್ಥಳ. [ಸಂ.]

ಆಗ್ನೇಯ (ಗು). ೧. ಅಗ್ನಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ. (ನಾ). ೨. ಅಗ್ನಿ ದಿಕ್ಕು ; ಪೂರ್ವಕ್ಕೂ ದಕ್ಷಿಣಕ್ಕೂ ನಡುವೆ ಇರುವ ದಿಕ್ಕು : ರಾಜ ಗೃಹಂಗಳಂ ಕಟ್ಟುವೊಡೆ ಮೂಡಲಾದಿಯಾಗಿ ಮೂಡಲ್ ಮಜ್ಜನದ ಮನೆ ಆಗ್ನೇಯದಲ್ಲಿ ಬಾಣಸಿನ ಮನೆ (ಲೋಕೋಪ. ೩–೧೮ ಟೀಕೆ).

[ಸಂ.]

ಆಗ್ನೇಯಸ್ನಾನ (ನಾ). ಐದು ಬಗೆಯ ಸ್ನಾನಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ; ಮಂತ್ರಪೂತವಾದ ಭಸ್ಮವನ್ನು ಮೈಗೆಲ್ಲಾ ಹಚ್ಚಿಕೊಳ್ಳುವ ಸ್ನಾನ: ದಿವ್ಯಸ್ನಾನ ವಾರುಣಸ್ನಾನ ವಾಯುವ್ಯಸ್ನಾನ ಮಾನಸಸ್ನಾನ ಮತ್ತು ಆಗ್ನೇಯಸ್ನಾನವೆಂದು ಪಂಚವಿಧ ಸ್ನಾನಂಗಳೊಳಗೆ (ವಿವೇಕ. ೧೪೫) ; ಭಸ್ಮಸ್ನಾನಮಂ ಮಾಡಲು ಅದು ಆಗ್ನೇಯಸ್ನಾನವೆನಿಸುವುದು (ಸೌಗಂಧಿ. ೩೮೨–೩) ; ಜಲಾದಿಸ್ನಾನಗಳಿಗಿಂತಲೂ ಭಸ್ಮದಿಂದ ಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟ ಸ್ನಾನವೇ ಉತ್ತಮವಾದುದು. ಇದಕ್ಕೆ ಆಗ್ನೇಯಸ್ನಾನವೆಂದು ಹೆಸರು (ಅಷ್ಟಾವಿ. ೪).

[ಆಗ್ನೇಯ + ಸ್ನಾನ]

ಆಗ್ನೇಯಾಸ್ತ್ರ (ನಾ). ಅಗ್ನಿಮಂತ್ರದಿಂದ ಅಭಿಮಂತ್ರಿಸಿ ಬಿಡುವ ಬಾಣ : ಬತ್ತಳಿಕೆಯಿಂದುಗಿದು ಹೂಡಿ ವಿಯತ್ತಳಕೆ ಹಾಯ್ಸಿದನು ಕರ್ಬೊಗೆ ಸುತ್ತಿ ದಳ್ಳುರಿ ಸುಳಿದುದಾಗ್ನೇಯಾಸ್ತ್ರಧಾರೆಯಲಿ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೭–೪೩). [ಆಗ್ನೇಯ + ಅಸ್ತ್ರ]

ಆಗ್ನೇಯಿ (ನಾ). ೧. ಅಗ್ನಿಯ ಹೆಂಡತಿ ; ಸ್ವಾಹಾದೇವಿ: "ಆಗ್ನೇಯಿಾ, ಸ್ವಾಹಾ (ಕಥ್ಯತೇ) – ಈ ೨ ಅಗ್ನಿಯ ಸ್ತ್ರೀ" (ಹಲಾಯು. ೧೨–೬೬). ೨. ಆಗ್ನೇಯ ದಿಕ್ಕು. ೩. ಪಕ್ಷದ ಮೊದಲ ತಿಥಿ ; ಪಾಡ್ಯಮಿ.

[ಸಂ. ಆಗ್ನೇಯಿಾ]

ಆಗ್ಯೆ 'ಆಗಡು' ನೋ.

ಆಗ್ರ (ನಾ). ೧. ಮನೆ. 'ಒಳಾಗ್ರ' ಪರಾ. (ಕಿ). ೨. ಸುತ್ತು ಮುತ್ತಿನ ಪ್ರದೇಶ : ಜಾನಕಮ್ಮನ ಮದುವೆ ವಿಜೃಂಭಣೆ ಹೊಗಳುವು ದಕ್ಕೆ ಹತ್ತು ಬಾಯಿ ಸಾಲದು. ಇನ್ನೂ ಇಷ್ಟು ವರುಷಗಳಾದರೂ ಈ ಆಗ್ರದ ಜನವೆಲ್ಲಾ ಕೊಂಡಾಡುತಾ ಇದೆ (ಅದೂಟ. ೪೭). [?]

ಆಗ್ರಹ (ನಾ). ೧. ಹಿಡಿಯುವುದು; ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುವುದು: ಕಂತು ಶರಭವ[ನ]ನಾ ಪ್ರಿಯಕಾಂತಾ ಭ್ರೂವಿಭ್ರಮಗ್ರಹಾಗ್ರಹವಶದಿಂ ಭ್ರಾಂತಿ ಸದುಪಶಾಂತಮನಂ ಶಂತನುಗಿತ್ತಂ ಸಮಸ್ತರಾಜ್ಯಶ್ರೀಯಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧-೬೬). ೨. ಮೇಲೆಬೀಳುವುದು; ಆಕ್ರಮಣ. ೩. ಹಟ; ಒತ್ತಾಯ: ನಿಮ್ಮಾಗ್ರಹದಿಂದಂ ನಿಜಿಸಿದ ಪದಾರ್ಥಂ ಸುಖ ದುಃಖ ಹರ್ಷ ವಿಷಾದಂಗಳೊಳಾದುದೊಂದು ವಿಜ್ಞಾನಸಂತಾನಮಾದುದಲ್ಲದೆ ತದ್ವ್ಯತಿರಿಕ್ತಂ ಜೀವನೆಂಬುದಿಲ್ಲ (ಶಾಂತಿಪು. ೮-೧೪೨ ವ). ೪. ಆಸಕ್ತಿ; ವಿಶ್ವಾಸ: ಇವರ್ ನಮ್ಮನತ್ಯಾಗ್ರಹದಿಂ ಶಿಕ್ಷಿಸಿ ಸಾಕ್ಷರಿಕರಂ ಮಾಚಿಪ್ಪೊಡೆ ನಮ್ಮೊಲ್ಲದುವಾವುದೆಂದು (ಸುಕುಮಾ. ೨-೫೫ ವ); ಒಂದು ಪ್ರಸ್ತಾವದೊಳರಸಂ ನೊಳಂಬೇಶ್ವರ ದೇವರ ನೋಟ್ಪತ್ಯಾಗ್ರಹದಿಂ ದೇವಾಲಯಕ್ಕೆ ವನ್ದು (ಸೌಇಇ. IX-i, ೧೨೮-೨೭; 1065). ೫. ಶಕ್ತಿ; ಸಾಮರ್ಥ್ಯ; ಧೈರ್ಯ. ೬. ಕೋಪ; ಸಿಟ್ಟು: ಉತ್ತರ ಗೋಗ್ರಹಂ ಪಿರಿದುಮಾಗ್ರಹಮಂ ಮನದೊಳ್ ತಗುಳ್ಚೆ (ಪಂಪಭಾ. ೮-೯೨); ಕಕ್ಕಯ್ಯಂಗಳಾಗ್ರಹವಡಸಿ ತದ್ದ್ರೋಹಿಯನುಜದೆ ಸಬಳದಿನಿಜಿದು ತೆಗೆದು (ಬಸಪು. ೫೭-೨೯).

ಆಗ್ರಹಂಬೆರಸು = ಕೋಪದಿಂದ ಕೂಡಿ: ಪಿರಿದುಮಾಗ್ರಹಂಬೆರಸು ಗೋಗ್ರಹಣಪ್ರಪಂಚಮನೆ ನಿಶ್ಚಯಿಸಿ (ಪಂಪಭಾ. ೮-೮೯ ವ). ಆಗ್ರಹ ಮಾಗು = ಆಸಕ್ತಿಯುಂಟಾಗು; ಆಸೆಯಾಗು: ಭವತ್ಪ್ರತಾಪ ಕಥೆಯಂ... ಕೇಳ್ವಾಗ್ರಹಮಾಯ್ತನುಗ್ರಹಿಪುದೆನ್ನಂ ದೇವ ಕಾರುಣ್ಯದಿಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೫-೩). [ಸಂ.]

ಆಗ್ರಹಂಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ಒತ್ತಾಯಮಾಡು; ಬಲಾತ್ಕರಿಸು: ನಿಮ್ಮರಸಂಗಾಳಾಗಲೆವೇಟ್ಕುಮೆಂದೆನ್ನ ನೀನಾಗ್ರಹಂಗೆಯ್ದಪೆ (ಪಂಚತಂ. ೫೧-೨); ಎನಿತೆನ್ನನಾಗ್ರಹಂಗೆಯ್ದು ನುಡಿದೊಡಂ ಬಿಸುಡಲೊಲ್ಲೆಂ (ಸುಕುಮಾ. ೬-೫೧). [ಆಗ್ರಹ + ಗೆಯ್ (< ಕೆಯ್$_1$)]

ಆಗ್ರಹಪಡಿಸು (ಕ್ರಿ). = ಆಗ್ರಹಂಗೆಯ್: ಆ ಅರಿವೆಯನ್ನು ನೋಡಿದರೆ ಅದು ಕುಮಾರಿಕೆಯದಹುದೋ ಅಲ್ಲವೋ ಎಂಬುದನ್ನು ನಾವು ಹೇಳಬಲ್ಲೆವು ಎಂದು ಬಲವಂತಾದಿ ಜನರು ಆಗ್ರಹಪಡಿಸಿದರು (ಅಂಬಿಕೆ. ೧೨).

[ಆಗ್ರಹ + ಪಡು$_1$ + -ಇಸು$_3$]

ಆಗ್ರಹಪೂರ್ವಕ (ಗು). ಒತ್ತಾಯದಿಂದ ಕೂಡಿದ; ಬಲವಂತದಿಂದ ಕೂಡಿದ: ಟಳಕರಿಗೆ ಪೇಂಡಸೆಯವರಿಂದ ಆಗ್ರಹಪೂರ್ವಕವಾದ ಆಮಂತ್ರಣ ಬಂದಿತ್ತು (ಸ್ಮೃತಿಚಿ. ೯೦). [ಆಗ್ರಹ + ಪೂರ್ವಕ]

ಆಗ್ರಹಮಾಡು (ಕ್ರಿ). = ಆಗ್ರಹಂಗೆಯ್: ಸೀತಕ್ಕ ಅವನನ್ನು ಊಟ ಮಾಡುವಂತೆ ಆಗ್ರಹಮಾಡಿದರು (ಬಾಡಿಬ. ೩೮).

[ಆಗ್ರಹ + ಮಾಡು$_1$]

ಆಗ್ರಹಾಯಣಿ (ನಾ). ೧. ಮಾರ್ಗಶೀರ್ಷಮಾಸದ ಹುಣ್ಣಿಮೆ. ೨. ಮೃಗಶಿರಾ ನಕ್ಷತ್ರ. [ಸಂ. ಆಗ್ರಹಾಯಣೀ]

ಆಗ್ರಹಾಯಣಿಕ (ನಾ). ಮಾರ್ಗಶೀರ್ಷಮಾಸ. [ಸಂ.]

ಆಗ್ರಹಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಒತ್ತಾಯಮಾಡು; ಬಲಾತ್ಕರಿಸು: ಮತ್ತಂ ಬರವಿಂಗಾಗ್ರಹಿಸಲಿಂನುಡಿಯದಿರಿಂ ಚಂದ್ರಾಪೀಡನೊಳ್ ನೆರೆವ ಪುಣ್ಯಮೆನಗಿಲ್ಲ (ಕಾದಂಉ. ೪೪೮); ಅಹುದಲ್ಲವೆನ್ನದೆ ಸುಮ್ಮನಿರ್ದಪೆಯೆಲೆ ವಿಹಗ ಪೇಳ್ನಿನ್ನಯ ಮನಕೆ ಬಹವೊ ಬಾರವೊ ನನ್ನ ನುಡಿಗಳೆಂದಸಿಯಳಾಗ್ರಹಿಸಿ ಕೇಳಿದಳು (ಭರಚ. ೬-೯೮). ೨. ಕೋಪಿಸು; ಸಿಟ್ಟಾಗು: ಮೂಱು ನಾಲ್ಕು ದಿವಸದೊಳೀ ಪೊನ್ನನಾವಪ್ರಕಾರದೊಳಮಾಗಿಯು ಮಾರಯ್ದು ತಂದುಕುಡುವುದಲ್ಲದೊಡೆ ಕಳ್ಳಂಗೆ ಮಾಟ್ಪ ನಿಗ್ರಹಮಂ ಮಾಟ್ಪೆನೆಂದರಸನಾಗ್ರಹಿಸಿ ನುಡಿವುದುಂ (ಸುಕುಮಾ. ೭-೮ ವ).

[ಆಗ್ರಹ + -ಇಸು$_3$]

ಆಘಟಿತ (ಗು). ಸೇರಿದ; ಜೋಡಿಸಿದ; ಕೂಡಿದ: ಶರಣಪದಾಂಬುಜಂಗಳಿಗೆ ಸಂಧಿಸಲು ಭಾಳಸ್ಥಳಂಗಳಮಂದಭಕ್ತಿಯೊಳವರ ಸುಪದರವಿಂದ ಸಂಘಟರೇಣುಪಟಳಾಘಟಿತಶಿರರಾಗಿ (ಬಸಪು. ೫೬-೭). [ಸಂ.]

ಆಘಾಟ (ನಾ). ೧. ಎಲ್ಲೆ; ಮೇರೆ: "ಅವಧಿಃ, ಮರ್ಯಾದಾ, ಆಘಾಟಃ, ಸೀಮ, ಸೀಮಾ—ಈ ೫ ಹೊಲಮೇರೆ" (ಹಲಾಯು. ೪೩-೧೦೪); ನೆಲನಿಲ್ಲಿಂದಿತ್ತಲಿಲ್ಲೆಂಬಿನಮಿನಿತೆ ದಿಶಾಘಾಟಮೆಂಬನ್ನೆಗಂ ಕಟ್ಟಲೆ ಚಂದ್ರಾದಿತ್ಯತೇಜಕ್ಕದಿರದಿದಿರನೊಡ್ಡಿರ್ದುದೆಂಬನ್ನೆಗಂ ಕಟ್ಟಲಿಸುತ್ತಿರ್ದತ್ತು (ಪಂರಾಮಾ. ೭-೧೨೩); ರಾಮನಾಥದೇವರ ಭೂಮಿಯಿಂ ಪಡುವಲು ಚತುರಾಘಾಟ ಲಿಂಗಮುದ್ರೆಯ ಕಲ್ಲಿನ ಸೀಮೆಯಿಂದೊಳಗೆ (ಕಇ. IV, ೧-೧೦೦; 1204). ೨. ಉತ್ತರಣೆಯ ಗಿಡ; ಅಪಾಮಾರ್ಗದ ಗಿಡ.

[ಸಂ.]

ಆಘಾಟಶುದ್ಧಿ (ನಾ). ಎಲ್ಲೆಕಟ್ಟಿನ ನಿರ್ಣಯ; ಗಡಿಯ ಅಥವಾ ಮೇರೆಯ ನಿಶ್ಚಯ: ಆಜನೆಯ ಕುಳಧರಂ ಪುಟ್ಟ ಮರ್ಯಾದಾವಿಪ್ರತಿಪತ್ತಿಯಿಂದಮುಟ್ವೂರ್ಯಜನಕ್ಕಾಘಾಟಶುದ್ಧಿಯಂ ಮಾಡಿ ಸೀಮಂಧರನೆಂಬನಾದಂ. (ಆದಿಪು. ೬-೫೭ ವ); ಆತನಿಂ ಬಟ್ಟಿಯಂ ಸೀಮಂಧರನೆಂಬೊಂ ಆಜನೆಯ ಕುಲಧರಂ... ಸೀಮೆಗಳ್ಗಾಘಾಟಶುದ್ಧಿಯಂ ಮಾಡಿದೊಂ (ಚಾವುಂಪು. ೧೦). [ಆಘಾಟ + ಶುದ್ಧಿ]

ಆಘಾತ (ನಾ). ೧. ಪೆಟ್ಟು; ಹೊಡೆತ: ಅವತಂಸೋತ್ಪಲತಾಡನಂ ಕನಕಕಾಂಚೀಬಂಧನಂ ನೂಪುರಾರವ ಝಂಕಾರಿತ ಚಾರುವಾಮಚರಣಾಘಾತಂ... ಚಕ್ರಿಗಿತ್ತುವಲಂಪಂ (ಆದಿಪು. ೧೨-೪೮); ತುಂಗವನ್ಯಮತಂಗಜದಂತಾಘಾತನಿಪಾತಿತ ಸಲ್ಲಕೀ ಭಂಗಮಂ... ಶತಶೃಂಗಮಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧-೧೧೫). ೨. ಹಾನಿ; ಕೇಡು: ಶಿಷ್ಟಾಚಾರಕ್ಕೆ ಅಥವಾ ನೀತಿವರ್ತನೆಗೆ ಆಘಾತವನ್ನುಂಟುಮಾಡುವಂಥ... ವಿಚಾರಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟ... ವಿಧಿಯ ಅಮಲಿಗೆ ಅಡ್ಡಿಯಾಗಿರತಕ್ಕುದಲ್ಲ (ಭಾಧಾನ. ೧೦).

[ಸಂ.]

ಆಘಾರ (ನಾ). ೧. ಮೇಲೆ ಚಿಮುಕಿಸುವುದು,—ಸುರಿಯುವುದು; ಹೋಮಹವನಗಳಲ್ಲಿ ಅಗ್ನಿಯಲ್ಲಿ ತುಪ್ಪವನ್ನು ಅರ್ಪಿಸುವುದು. ೨. ಬೆಣ್ಣೆಕಾಯಿಸಿದ ತುಪ್ಪ. 'ಅಭಿಘಾರ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಆಘೂರ್ಮಿಸು (ಕ್ರಿ). ಶಬ್ದವಾಗು; ಮೊಳಗು: ತವತವಗೆ ಜಯ ಜಯಯೆನಿಪ ರವವಾಘೂರ್ಮಿಸಲಖಿಳಮಾನವರು ನಮಿಸಲು ಬಹಳವಾದ್ಯಧ್ವನಿಗಳಗ್ಗಳಿಸೆ (ಬಸಪು. ೫೨-೪೧). [ಆಘೂರ್ಮಣ್$_0$ + -ಇಸು$_3$]

ಆಘೋಷ (ನಾ). ಗಟ್ಟಿಯಾದ ಕೂಗು. [ಸಂ.]

ಆಘೋಷಣ (ನಾ). ೧. ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿ ಕೂಗಿ ಸಾರುವುದು. ೨. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಚರ್ಮವಾದ್ಯ: ಭದ್ರವೆಂಬ ಕರಾಡಿ ಶಾಸಕವೆಂಬ ನಗಾರಿ ಭೀಷಣವೆಂಬ ತ್ರಾಸಾಘೋಷಣವೆಂಬ ಹುಡುಕ್ಕಾ ಡಿಂಡಿಮವೆಂಬ ಡಿಕ್ಕಿ... ಇತ್ತೆಜದ ದಶವಾದ್ಯಂಗಳಂ ಬಾರಿಸಲುಳ್ಳ ವಿಚಕ್ಷಣರಿಂ (ವಿವೇಕ. ೨೩೬). [ಸಂ.]

ಆಘೋಷಿಸು (ಕ್ರಿ). ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿ ಕೂಗು; ಸಾರು: ಹರಸಿದನು ಚತುರಾಸ್ಯನಮರರ ತರುಣಿಯರು ಸೂಸಿದರು ಸೇಸೆಯ ಸುರಮುನಿಗಳಾಘೋಷಿಸಿದರುಬ್ಬಿದರು ದಿಗಧಿಪರು (ತೊರರಾ. ೪-೧೨-೩೬); ಆ ಜನಾವಳಿಯಲಾಘೋಷಿಸಿದನಾ ನಂದನಡಿಗಡಿಗೆ (ನಿಭಾಗ. ೧೦-೬-೩).

[ಆಘೋಷಣ + -ಇಸು$_3$]

ಆಘ್ರಾಣ (ನಾ). ವಾಸನೆ ನೋಡುವುದು; ಮೂಸಿನೋಡುವುದು: ಮತ್ಪ್ರಾಣವೆ... ಎನುತುಂ ಮೂರ್ಧಾ[ಪಾಠಾಂ. ರ್ಧ್ನಾ] ಘ್ರಾಣಂಬೆರಸ ಗಲದಪ್ಪಿದಂ ಗಿರಿರಾಜಂ (ಗಿರಿಕ. ೩-೧೧೦). [ಸಂ.]

ಆಘ್ರಾಣಿತ (ಗು). = ಆಘ್ರಾತ (ಕಿ). [ಸಂ.]

ಆಘ್ರಾಣಿಸು (ಕ್ರಿ). ಮೂಸಿನೋಡು; ವಾಸನೆತೆಗೆದುಕೊ: ಸಸ್ಪೃಙ್ಮದಗಂಧಮೀ ವನೇಭಮಾಘ್ರಾಣಿಸಿ ಪೆರ್ಚಿದ ಮಸಕದಿಂದೆ ಪಾಯಲ್ದಲಿರ್ಪುದಿಲ್ಲಿಯ್ದುವು ನೋಡ ವನವೇದಿಕೆಯಂ (ಅವಿಷ. ೧೧-೬೪); ಪುಷ್ಪವಾಸನೆಯಂ ಆಘ್ರಾಣಿಸುತ (ಸ್ಥಾ ಗಂ ಧಿ. ೩೩-೧೪); ಪರಮುತಿರೆ ಗುರುಪಿರಿಯರೆಲ್ಲರುಂ ಶಿರವನಾಘ್ರಾಣಿಸುತೆ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೩೧-೭೩). [ಆಘ್ರಾಣ + -ಇಸು]

ಆಘ್ರಾತ (ಗು). ವಾಸನೆ ನೋಡಲ್ಪಟ್ಟಿಲ್ಲ; ಮೂಸಿ ನೋಡಿದ; ಮೂಸಿದ: ಸಪಶೇಷ ದೇಷಮಂ ಜಂಗಮಾಘ್ರಾತಮಂ ತವೆಪಿಡಿದುದಂ ನೋಡಿತಂ ಕೊಡುವುದ್ಕೆ ಕೂರ್ತ (ವೀಕೃತ. ೧-೩-೪೫). [ಸಂ.]

ಆಘ್ರಾಯಿಸು (ಕ್ರಿ). = ಆಘ್ರಾಣಿಸು: ಜಿನಾಂಘ್ರಿಶ್ರತಪದುಮಕ್ಕಾಲ್ಗಳಂ ನಾಘ್ರಾಯಿಸಿದಂ ಜಿನಚಂದ್ರನಾ ಸಹಾಯ ಸಮೇತಂ (ಶಾಂತಿ. ೭-೪೧). [< ಆಘ್ರಾಣಿಸು]

ಆಚ್ (ನಾ). ಆಚದ ಮರ; ಸಾಲವೃಕ್ಷ: ಹಿಡಿಪಿರಿಕೆಯೊಡೆ ಕತ್ತರಿಮಡುವಾಗಲ್ ನಿಲ್ಲಿ ಗೋಡೆ ಕಿಲುನೆಲ್ಲಿಯ ಚೆಲ್ಲೊಡರಿಪಿಡೆಲೆಯಂ ಕೋಲದ ಗಿಡುಪಳಿರುಪನಾಕಮುಖಿಲ ವಿಷಮಂ ಳಳೆಗುಂ (ಖ ಮು ದ. ೧೬-೭೭); ಎಲವಂ ಸಂಜೆಗೆ ಹೊನ್ನೆ ಬೆನ್ನೆ ಕವಳಂ ಕಾರಾಚಿಮಾಚಂ ಪುಲಿಂಗಿಲೆರಂ (ರಾಜಪ್ರೀ. ೫-೫೬). [?]

ಆಚ್ಚೆ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಹೊಸ್ಕಂಗಿಯ ಬಸದಿಯರುಂ ಆಚಂಗೆ (ಎಕ್ರ. VI, ಮೂಡಗೆ. ೧೨-೭ ; ೧೧೭೨). 'ಆಚೆಬ್ಬೆ', 'ಆಚಯ್ಯ' ಪರಾ. [< ಪ್ರಾ. ಆಇಚ್ಚ (< ಸಂ. ಆದಿತ್ಯ)]

ಆಚಂದ್ರತಾರಂ (ಅ). ಚಂದ್ರ ಮತ್ತು ನಕ್ಷತ್ರಗಳಿರುವವರೆಗೆ: ಪಾಲಿ ಫಿಲೆ ನೆಗಬು ಬಾಜ್ಞಾರು ದಾಬೆಗಂಬುದು ಶಿಕ್ಯವರ ಗುಣಗ್ರಾಮಣಿಗಳ್ ಪಾಜಾಗಿ ತೆಗಬೆ ಬಾಜ್ಞಾಬಾಳ್ದಾನಾಚಂದ್ರತಾರಮೋ ಮಾನಸರಾ (ಕವಾ. ೩-೧೩೬); ಕಾದಂಬರಿ ಪಸರಿಸಿ ರಾಜೇಂದ್ರಚಂದ್ರಾಂಕನೊಳ್ ಸಂಗತಿವೆತ್ತಾದಂ ಶ್ರೀವೀರತೇಸಹಚರಿಯೆನೆ ತಾಂ ನೆಂಪುದಾಚಂದ್ರತಾರಂ (ಆದಿಂಗಳು. ೮೨೪); ಮಹೀಕಂ . . . ಶುಭಮನಸುದಿನಂ ಮಾಡುಗಾಚಂದ್ರತಾರಂ (ಕೊಲ್ಹಾಕಾ. ೪-೯ ; ೧೧೪೭). [ಸಂ.]

ಆಚಂದ್ರತಾರಕಂ (ಅ). = ಆಚಂದ್ರತಾರಂ: ಪೊಱಲ ಸಾನಿವ್ಯರಗ್ರಿಂ ಸಾಲೆ ಆಚಸ್ಥಿತಾರಕಂ ಕುಪ್ಪುಟೂರಾ ಸಾನಿವ್ಯರ್ಗ್ಗುಂ ಸಾಲೆ ಆಚಸ್ಥಿತಾರಕಂ ತದ ಮೂರಾಸಾನಿವರ್ಗ್ಗುಂ ಸಾಲೆ ಆಚಸ್ಥಿತಾರಕಂಬುಟ್ಟಿಸೆ (ಎಕ್ರ. VII, ಶಿಕಾಂ. ೪೫-೯ ; ೪೯೦); ಶಿವಾರ್ಚಕಂಗೀ ಮಾನಮಚಂದ್ರತಾರಕಮಿದೆಂದೆನುತಿರಲ್ಕೆ (ಜ ಸ ಪು. ೪೦-೪೮). [ಸಂ.]

ಆಚಂದ್ರಸ್ಥಾಯಿ (ಗು). ಚಂದ್ರನಿರುವವರೆಗೂ ನಿಲ್ಲಿತಕ್ಕ; ಸ್ಥಿರವಾದ; ಶಾಶ್ವತವಾದ: ಪಶಾಶ್ವತೋಽಹಂ ಸಾಚಂಡಶಾಸನಾಚಂದ್ರಸ್ಥಾಯಿಯಾಗಿ ನಡಸುತ್ತುಂ ಬರ್ದರ್ (ಕೊಲ್ಹಾಕಾ. ೫-೫೫ ; ೧೧೬). [ಸಂ. ಆಚಂದ್ರಸ್ಥಾಯಿನ್]

ಆಚಂದ್ರಾಯತೆ (ನಾ). ಚಂದ್ರನಿರುವಷ್ಟು ದೀರ್ಘಕಾಲ ಇರುವಂಥದು; ಶಾಶ್ವತವಾದುದು: ಱಿಯವಾಗಲ್ ದೇಹವಾಚಂದ್ರಾಯತವೆ ತವೆ (ಕವ್ಯಾಸ. ೧೪-೯೧); ಸಾಯಲಾಗದೆ ಸುಳಿಪಾಚಂದ್ರಾಯತವೆ ತನು (ಕವ್ಯಾಗ. ೩-೧೪). [ಸಂ.]

ಆಚಂದ್ರಾರ್ಕಂ (ಅ). ಚಂದ್ರನೂ ಸೂರ್ಯನೂ ಇರುವವರೆಗೆ; ಶಾಶ್ವತವಾಗಿ: ಸಾನ್ವಾಜ್ಞಂ . . . ಎನಗಿದಾಚಂದ್ರಾರ್ಕಮೇ ದೇವ (ಅವಿಷ. ೪-೬೯); ಜೀವನಮಾಚಂದ್ರಾರ್ಕಮಿ (ಪಂಂಪಾಮಾ. ೧೪-೬೯); ಮಜೆ ಯೊಕ್ಕವಂ ಜಗದೊಳಾಚಂದ್ರಾರ್ಕಮಾಗಿ ಬಾಳ್ವ (ಜೈವಿಭಾ. ೧೪-೮೩). [ಸಂ.]

ಆಚಂದ್ರಾರ್ಕತಾರಂ (ಅ). ಚಂದ್ರ ಸೂರ್ಯ ನಕ್ಷತ್ರಗಳಿರುವವರೆಗೆ; ಶಾಶ್ವತವಾಗಿ: ಶ್ರೀಮದಾಹವಮಲ್ಲದೇವರ ವಿಜಯ ರಾಜ್ಯಂ . . . ಆಚಂದ್ರಾರ್ಕ್ಕತಾರಂ ಸಲುತ್ತಮಿರೆ (ಸಿ ಇ ಇ. IX-i, ೭೪-೪ ; ೯೫); ಆಚಂದ್ರಾರ್ಕತಾರಂ ಸುಖಸತ್ಕಥಾವಿನೋದದಿಂ ರಾಜ್ಯಂಗೆಯ್ಯುತ್ತಮಿರೆ (ಕಾಇ. ೭-೩-೨೪೩ ; ೧೦೬೭); ಶ್ರೀಮತ್ತ್ರಿಭುವನಮಲ್ಲ ದೇವರ ವಿಜಯರಾಜ್ಯಮುತ್ತರೋತ್ತರಾಭಿವೃದ್ಧಿ ಪ್ರವರ್ಧಮಾನಮಾಚಂದ್ರಾರ್ಕತಾರಂ ಸಲುತ್ತುಮಿರೆ (ಕಾಇ. ೭-೭ ; ೧೦೬೨); [ಸಂ.]

ಆಚಂದ್ರಾರ್ಕತಾರಂಬರಂ (ಅ). ಚಂದ್ರ ಸೂರ್ಯ ನಕ್ಷತ್ರಗಳು ಇರುವವ್ವು ಕಾಲದವರೆಗೆ: ವಿಜಯರಾಜ್ಯಮಾಚಸ್ಥಾರ್ಕತಾರಂಬರಂ ಸಲುತ್ತಮಿರೆ (ಎಕ್ರ. XI, ಚಿತ್ರದು. ೭೬-೨ ; ೯೪೪); ಶ್ರೀಮತ್ತ್ರಿಭುವನಮಲ್ಲದೇವರೆ ವಿಜಯರಾಜ್ಯಂ . . . ಆಚಂದ್ರಾರ್ಕತಾರಂಬರಂ ಸಲುತ್ತಮಿರೆ (ಕೊಲ್ಹಾಕಾ. ೪-೩ ; ೧೦೫); ಕಾರುಣ್ಯದಿಂದ ಧರೆಯೊಳಾಚಂದ್ರಾರ್ಕತಾರಂ[ರಂ]ಬರಂ ನಡೆವುತಿರಲು ಧರ್ಮಕ್ಕೈಂದು ನಂದಿಂಗೆ ಸೊದಲಾದ ಪಿರಿಯ ನೂಜಸೊಂದಗ್ರಹಾರಂಗಳಂ ಕಿಟ್ಟು ಕ್ರಿಯಿ ಪಾಲಿಸುತಿರ್ದನು (ಪಚಕಾ. ಪರಿ. ೨೩೭-೧೩). [ಆಚಂದ್ರಾರ್ಕತಾರಂ + -ಅಂಬರಂ]

ಆಚಗಾವುಂಡ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಶ್ರೀಮತು ಹಬ್ಬೆಯ ನಾಯಕರು ಆಚಗಾವುಂಡನ ಮಗತೇಜಿಯ ಚಟ್ಟಗಾವುಂಡನ ಕಯ್ಯೊಳಂ (ಕಾಇ. I, ೨೫-೬೪ ; ೧೧೬). [ಆಚ್ಚ + ಗಾವುಂಡ (< ಗಾಮುಂಡ)]

ಆಚಪಯ್ಯ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಸಾಮಿ ಕಚ್ಚಿಯಮ್ಮನುಂ ಆಚಪಯ್ಯನುಂ ಕಾಲಂ ಕಚ್ಚು (ಇಶ. XII, ೨೫೬-೧೨ ; ೪೨೧). [ಆಚ್ಚ + ಅಪ (< ಅಪ್ಪ) + ಅಯ್ಯ]

ಆಚಬ್ಬೆ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾಕೆಯ ಹೆಸರು: ಬೊಕ್ಕಯ್ಯಜ್ಜಂ ಆಚಬ್ಬೆಗಂ ಪುಟ್ಟದಂ (ಎಕ್ರ. XII, ತಿರು. ೩೫-೫ ; ೪೪). [ಆಚ್ಚೆ + ಅಬ್ಬೆ]

ಆಚಮ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: [ಈ] ×× ಯ್ಯಗರಾಳ ಆಚಮಗಳ್[ಜಿ]ಯಜಿ ಕೊ[ಳೆ] ಎದಿಱ್ಱ (ಸೌಇ. XX, ೮-೨ ; ೩೭೮ ಕಕ್ಕ). [ಆಚ್ಚ + ಅಮ (< ಅಮ್ಮ)]

ಆಚಮನ (ನಾ). ೧. ಧಾರ್ಮಿಕ ಕರ್ಮಗಳ ಆಂಗವಾಗಿ, ಊಟಕ್ಕೆ ಮುಂಚೆ, ಊಟದ ತರುವಾಯ ಮುಂತಾದ ಸಮಯಗಳಲ್ಲಿ ಆತ್ಮಶುದ್ಧಿಗೋಸ್ಕರ ಅಂಗೈಗಳಿಳಿಯಲ್ಲಿ ಶುದ್ಧೋದಕವನ್ನು ಮಂತ್ರಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಕುಡಿಯುವುದು: "ಆಚಮನಂ, ಉಪಸ್ಪರ್ಶನಂ–ಈ ೨ ಅಂಗದಂಟುಬಾರಿಸುವುದು" (ಆಕಾಯು. ೬೮–೨೫೪); ಸನಿನಿಯಾಚಮನಂಗಳಂ ಮುಟ್ಟಿಸಲಜಿಯದೀ ಕರ್ಮಗಳ ಸೈರಸದ ಬದ್ಧರಂ ನುಡಿಗಳಂ ಕೇಳುವರೆ ಭೂಸಾಥಾ (ಬಸಪು. ೫೬–೫೬); ಅಧಿಕಾರಿಯು ಆಚಮನವನ್ನು ಮಾಡಿ (ಕಡಾಳಂ. ೬೧). ೨. ಬಾಯಿ ಮುಕ್ಕುಳಿಸುವುದು. ೩. ಬಾಯಿ ಮುಕ್ಕುಳಿಸಲು ಬಳಸುವ ನೀರು. [ಸಂ.]

ಆಚಮನಕೆ (ನಾ). ೧. ಆಚಮನದ ನೀರು. ೨. ಉಗುಳುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಇಟ್ಟಿರುವ ಪಾತ್ರೆ; ಪೀಕದಾಪಿ. [ಸಂ.]

ಆಚಮನೀಯಂ (ಗು). ೧. ಆಚಮನಕ್ಕಾಗಿ ಬಳಸುವ: ಫಲ ಕರ್ಪೂರ ಕೋಷ್ಪ ಕುಂಕುಮಯೂಲಕ್ಕಯೆಂಬಾಱು ಆಚಮನೀಯ ದ್ರವ್ಯಂಗಳಂ (ಎಸಂಕ. ೧೦೫). (ನಾ). ೨. ಆಚಮನಕ್ಕಾಗಿ ಬಳಸುವ ವಸ್ತು: ಆಚಾರ್ಯರನ್ನು ಊರಬಾಗಿಲಲ್ಲಿಯೆ ಇರಿಸುಗೊಂಡು ಸಾಷ್ಟಾಂಗ ವೆರಗಿ ಅರ್ಘ್ಯ, ಪಾದ್ಯ, ಆಚಮನೀಯಗಳಕ್ಷಿಸ್ಪತ್ತು (ಶಾಂತಲಾ. ೨೧೧). [ಸಂ.]

ಆಚಮಿಸು (ಕ್ರಿ). ಆಚಮನ ಮಾಡು: ಪೂಸವಾವುಗೆಯಂ ಮೆಟ್ಟಿ ಕನಕ ಸ್[ಂಯ್ಯಾ]ಸೂತ್ರನಾಚಮಿಸಿ ಕನಕಕಮಂಡಲಂ ಕಮುಂಡಾಳದಂಡ ವಂಗಳ್ಕೈದುಮಿತ್ತ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨-೧೦೮ ಪ). [ಆಚಮನ + -ಇಸು.]

ಆಚಯ್ಯ (ನಾ). ಒಬ್ಬ ವ್ಯಕ್ತಿಯ ಹೆಸರು : ಶ್ರೀಮತು ತೊಜಿಕಾರಾಟ್ಟಿಯ ಆಚಯ್ಯನ ಮಗಂ ಕೇಸವಯ್ಯಂ (ಎಳ. III, ಗುಂಬ್ಳಪೇ. ೧೩-೨೦ ; 1049). [ಆಚ್ಚ + ಅಯ್ಯ.]

ಆಚರಣ (ನಾ). ೧. ಅನುಸರಿಸುವುದು ; ಆಚರಿಸುವುದು ; ನಡೆಯುವುದು ; ನಡೆ : ಎಂತೆ ವಲಂ ಕುಲವಧುಗಾಚರಿಲ್ ಪತಿಯಂ ಪರೋಕ್ಷೆ ದೊಳ್ ಜನದೀಕ್ಷಾತಪಂ ಮೇಣ್ ಶುಭಚಿಂತನೆ ಮರಣಂ (ಆ ಪ ಪು. ೧-೪೬). ೨. ಅಭ್ಯಾಸ ; ರೂಢಿ ; ಬಳಕೆ. [ಸಂ.]

ಆಚರಣೆ (ನಾ). = ಆ ಚ ರ ಣ ೧ : ಪಾಸರಜಲಾವುದೇ ಗರುಬಿಳಿಯ ನಾಚರಿಪಂಯಂ ಗಾರ್ದಭನಜಲಾವುದೇ (ಬಸವ. ೬೦-೪೩) ; ನರರಾಚರಣೆಗಳ ನಾಟಕವ ತಾನೇ ನಟಿಸಿ ತೋರ್ಪನಿದು (ಕುವ್ಯಾಉ. ೮-೧೭).

[ಸಂ. ಆಚರಣ]

ಆಚರಣೋಕ್ತಿ (ನಾ). ಆಚರಣೆಗೆ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟ ವಚನ : ಓಜೆಯುಂ ಮಜಿಸುವೆ ಬುದ್ಧಿಯಂ ಮಜಿಸುವೆ ಆಚರಣೋಕ್ತಿಯನುಕ್ತ ಮಾರ್ಗಮಂ ಮಜಿಸುವೆ (ಸುಳುನು. ೨-೪೪).

[ಆಚರಣ + ಉಕ್ತಿ.]

ಆಚರಸ, ಆಚರ್ಸ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಸಕಲಕಲಾಪೂಜನು ಮಪ್ಪ ಆಚರಸರ್ (ಮುಂಬರಾ. XI, ೨೭೮-೯ ; 1060). **ಆಚರ್ಸ** : ಆಚರ್ಸನ ಅಧಿಕಾರದಲು (ಮೈಅರಿ. ೧೯೨೦, ೪-೬ ; 1368).

[ಆಚ್ಚ + ಅರಸ್ಸ]

ಆಚರಿತ (ನಾ). = ಆಚರಣ ೧ : ಲಿಂಗಕೆ ಸಾರ್ದರಾದವರ ಆಚರಿತಕೊಡ ಬರುವನೊಂದರನ್ಯಾಚರಿತಕ್ಕೆ ಏರಿಸಿದ (ಜಜ್ಞವು. ೬೬-೧೮).

ಆಚರಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ನಡೆಸು ; ನೆರವೇರಿಸು : ಚತುರ್ಥ ರಾಜನೃತ್ತ ಮನುದಾತ್ತಮಜ್ಞರಾಚರಿಸಂತ್ತುಂ (ಆ ಪ ಪು. ೨-೪೭ ಪ) ; ಅಳಿಲಿತ ಸಿದ್ಧಿಗೆಂದಾವುದೊಂದು ಸದ್ವ್ರತವನಾಚರಿಸುತ್ತಿರ್ದಪನೇ ಜೀವನು ಬಂಧಿಸುವುದು (ಕಾ ದಂಬ. ೬೨ಗ) ; ಕೋಮಲಶರೀರಂಗಮಂ ಸಾಧಿಸಿ ಮಹಾಶ್ರತುವನಾಚರಿಪೊಡೆ (ಶೃಂಬಾ. ೨-೨೬). ೨. ನಡೆ ; ವರ್ತಿಸು : ವರುಷಕಸಕ ನವುಂಸಕದಾಕಾರಂಗಳಂ ಕಾಣಲ್ಪನೆ (ಕುವ್ಯಾಉ. ೯-೪೨) ; ಧರ್ಮ ವೇತಜದಿಂದು ಭೂಗಗಳ್ಳಿ ಮರುಳಾಗಿ ಕರ್ಮಗಳಾಚರಿಸುವರು (ಭಗ. ೨-೧೦). ೩. ತಿನ್ನು ; ಉಣ್ಣು : ಇಷ್ಟಿನಗೆ ಜಾತಿಗೆ ತಕ್ಕಂತಾಹಾರವು ನಾಚರಿಸೆ ದೋಷಮಿಲ್ಲಂ (ಶಾದಂಉ. ೭೫೭). ೪. ಮಾಡು ; ಉಂಟು ಮಾಡು : ಪೊಲ್ಲದನೈನನಾಚರಿಸಿದಳ್ ನಿನ್ನೊಳ್ಪಹಾಶ್ಚರ್ತೆ (ಶಾದಂಪೂ. ೧೦೦) ; ಪತಿಗೆವೆಯೊಳಂತು ಪಸಿದ ಸಾ ರ್ವ ನ ಮಜ್ಞದಿತಿಳಿಂಬನ ನಾಚರಿಸೆ ಸತಿಯರ ಧರ್ಮದ ಸಾರವನಜಯಿದೆ ಪತಿಗೊಂಡು ಮುನಿ ಗಳಬದನು (ಹರಿಬ. ೨-೩೯). ೫. ಹೊಡಿಸು ; ಚಲಿಸು : ಮಬ್ಬನೊಳ್ ಗಾಚರಿಸಿ [ಶಾಕಾಂ. ಚಲಿಸಿ] ಕಡಿವಂ ಮಡಿವಂ ಬೆಬ್ಬಳಿಸಿ ಧರೆಗೆ ಬೀಳ್ವ ಳಲ್ವಂ ತೊಳಲ್ವಂ (ಚಿ ಬ ಪು. ೪೬-೨೦). ೬. ಹೆದರು ; ಭಯ ಪಡು (?) : ಮುಳುಗಿಸಿದುದಾ ಬಳಿಕ ಮೈಗತ್ತಲೆ ದಿಶಾಕರದಿಂಬನು ನು . . . ಕುಲಿಶದಂತ್ಯದ ಏಕ್ಕೈತಕ್ಕೆ ದ ವಿಲಯಭೈರವನಂತೆ ಮುಂದಕ್ಕೆ ಸುಳಿಯಲಾಚರಿಸಿದಳು ಕಂಡು ಕುಮಾರಿ ಕುಂಭಿನಿಯ (ತೊರಾ. ೬-೧೦-೪). [ಆಚರಣ + -ಇಸು.]

ಆಚರ್ಸ 'ಆಚರಸ' ನೋಡಿ.

ಆಚಲದೇವಿ (ನಾ). ಒ ಬ್ಬಾ ತೆ ಯ ಹೆ ಸ ರು : ಶ್ರೀಮತು ಹಿರಿಯ ಹೆಗ್ಗರ್ದಿತಿಯಾಚಿಲಂದೇವಿಯನ್ನಯತೆಂತೊಡೊಡೆ (ಎಳ. II, ೩೨೬-೪೫ ; 1181). [ಆಚಲ್ಯ + ದೇವಿ]

ಆಚಲು (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಗಿಡ (ಮೈಜಿಗಿ. ೧೨-೨೦೨). [?]

ಆಚಲೆ (ನಾ). = ಆಚಲದೇವಿ: ಗೌರಿ ತಪಲಂಗಳಂ ನೆಗಳ್ದುತಾಂ ನೆರೆದಳ್ಗಡ ಚಂದ್ರಮೌಳಿಯೊಳ್ . . . ಆಚಲೆಯೊಲ್ ಸೊಬಗಿಂಗೆ ನೋನ್ತರಾರ್ (ಎಳ. II, ೩೨೬-೭೨ ; 1181). [?]

ಆಚಾಂತ (ಗು). ಆ ಚ ಮ ನ ಮಾ ಡಿ ದ : ಆರೋಗಿಸಿದಿಂಬಬಿಯಂ ಆಚಾಂತಚಂದ್ರಕಾಂತದ್ರವ ಸುರಭಿಸಲಿಲಮಂ ಘನಸಾರ ಚಂದನಸಾರ ಪ್ರಮೃಷ್ಟಕರಕಳಮಮಂಗಳಕ್ಕತ ಕಮ್ಮುರಿಕಾ ಲಲೀಸಮನುಂ . . . ಆಗಿ (ಅವಿಪ. ೧೧-೩೬ ಪ). [ಸಂ.]

ಆಚಾಮ (ನಾ). ೧. = ಆಚಮನ. ೨. ಅನ್ನವನ್ನು ಬೇಯಿಸಿ ಬಸಿದ ಗಂಜಿ ; ಅನ್ನದನೀರಿನ ಗಂಜಿ. [ಸಂ.]

ಆಚಾಮ್ಲ (ನಾ). ೧. [ಜೈನ] ಬಿಣಗಿದ ಅನ್ನ ಮುಂತಾದ ಆಹಾರ ಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನು ನೀರಿನಲ್ಲಿ ನೆನೆಸಿ ತಿನ್ನುವುದು. ೨. ಒಂದು ಉಪವಾಸವ್ರತ : ಧರ್ಮವ್ಯತ್ಯಯನು ಕರೆವುತಾಚಾಮ್ಲ ಜಾಂಧ್ರಾಯಣ ಧರ್ಮದಿ ವರಚಕ್ರ ಮುಕ್ತಾವಳಿಯ (ಜ್ಞಾಪ. ೨೪-೬೪). [ಸಂ.]

ಆಚಾಮ್ಲವರ್ಧನ (ನಾ). [ಜೈನ] ಒಂದು ಬಗೆಯ ಉಪವಾಸ ವ್ರತ : ಆಚಾಮ್ಲವರ್ಧನಮೆಂಬ ನೋಂಪಿಯಂ ಪನ್ನೆರಡು ವರ್ಷಂಬರಂ ನೋಂತು ಸಮಾಧಿ ಮರಣದಿಂ ಮಾಡಿಕೆ (ಪಜ್ಜಾಂ. ೬೬-೧೬) ; ಆಚಾಮ್ಲವರ್ಧನಮಂ ತಪ್ಪದೆ ನೋಂತು (ಶಾಂತಿಪು. ೯-೮೪) ; ಆಚಾಮ್ಲ ವರ್ಧನನೆಂಬ ನೋಂಪಿಯಂ ನೋನಲುಮ್ಮುಳ್ದೆಯಾದಳ್ (ಸು ಕು ಮಾ. ೯-೧೦ ಪ). [ಆಚಾಮ್ಲ + ವರ್ಧನ]

ಆಚಾಮ್ಲವರ್ಧನತಪ (ನಾ). = ಆಚಾಮ್ಲವರ್ಧನ : ಅಘನಂದನ ಗುರುಗಳಂ ಸಾರ್ದುರ ಶಾಸ್ತ್ರತಸೌಖ್ಯವರ್ಧನಕರಮಪ್ಪಾಚಾಮ್ಲವರ್ಧನತಪ ದೊಳ್ ನೆಗಳ್ದು ಪರಮಪದವನೆಯ್ದಿದಂ (ಅವಿಪ. ೬-೬೫ ಪ) ; ಆಚಾಮ್ಲ ವರ್ಧನತಪದಿಂ ನೆಗಳ್ದು ಜಯ ವೆ ಮ ಪರಮಪದಮನೈದಿದೊಂ (ಶಾವೃಂಪ. ೪೬೬-೨೩). [ಆಚಾಮ್ಲವರ್ಧನ + ತಪ]

ಆಚಾರ (ನಾ). ೧. (ವ್ಯಕ್ತಿಯ ಧಾರ್ಮಿಕಜೀವನದಲ್ಲಿ ಅನುಸರಿಸ ಬೇಕಾದ ಮತ ಸಂಬಂಧವಾದ) ಕಟ್ಟು ಪಾಡು ; ನಿಯಮ ; ಸಂಪ್ರದಾಯ : ಭವನ ಭಕ್ತಿಯ ಸಂದ ಕಾಯ ಸೋದಾ ಪುರಳೆ ಗುಗ್ವಾಲಯಬಾರದಾಕಾರದಗಳಾ ಪುರಳೆ (ತಿರು. ೨-೫೫). ೨. ಒಳ್ಳೆಯ ನಡತೆ : ಸತ್ಯನ ನುಡಿವುದೆ ದೇವಲೋಕ ; ಪಾಪ್ಪವ ನುಡಿವುದೆ ಮರ್ತ್ಯ ಲೋಕ ! ಆಚಾರವೇ ಸ್ವರ್ಗ, ಅನಾಚಾರವೇ ನರಕ (ಬಸವ. ೨೩೯) ; ಲಿಂಗಕ್ಕೆ ಆಚಾರವೇ ಚೆಲುವು (ಅಖಂಡೇ. ೨೯೦-೩೪) ; ಹಬ್ಬುಹುಣ್ಣಮಿ ಗಳಲ್ಲಿ . . . ನಡೆಸಬೇಕಾದ ಕೆಲವು ಆಚರಣೆಗಳನ್ನೂ ಆಚಾರವ್ಯವಹಾರ ಗಳನ್ನೂ ಮಕ್ಕಳು ಕಲಿಯುವೇಕಾಯಿತು (ಶಿಕ್ಷಣ. ೬೫).

ಆಚಾರವಿಚಾರ = ಒಂದು ಜನಾಂಗ ಅಥವಾ ಪಂಗಡಕ್ಕೆ ಸಂಪ್ರದಾಯವಾಗಿ ಬೆಳೆದುಬಂದಿರುವ ಆಚರಣೆಯ ಪದ್ಧತಿ ಮತ್ತು ವಿಚಾರಗಳು : ಆತನು ಪರದೇಶದಲ್ಲಿ ನೆಲಸಿದ್ದರೂ ತನ್ನ ತಾಯ್ನಾಡಿನ ಆಚಾರವಿಚಾರಗಳನ್ನು ಮರೆತಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ). [ಸಂ.]

ಆಚಾರಕಳಿ (ನಾ). ಆಚಾರವನ್ನು ಅನುಸರಿಸುವುದರಲ್ಲಿ ಗಟ್ಟಿಗ ; ಸಂಪ್ರದಾಯದ ಅನುಷ್ಠಾನದಲ್ಲಿ ಶೂರ : ಆ ಚಾ ರ ಕ ಳಿ ಗ ಳ ಶ್ರೀಮದಯ್ಯಾರ್ಯ ಸ್ವಾಮಗಳುಂ (ಸೌಇ. XI-ii, ೧೪೪-೮ ; 1099).

[ಆಚಾರ + ಕಳಿ]

ಆಚಾರಗಾಣಿಕೆ (ನಾ). ಅಕ್ಕಸಾಲಿ, ಬಡಗಿ, ಕಮ್ಮಾರ ಮುಂತಾದ ಕಸಬಿನವರು ಸಲ್ಲಿಸುವ ತೆರಿಗೆ : ಉಪ್ಪಿನ ಮೋಳೆ ಆಚಾರಗಾಣಿಕೆ ಇವೇ ಮೊದಲಾದುವುಗಳು ಸೇರಿದ್ದವು (ಚಕ್ತಪಾ. ೪ ಉಪೋ.).

[ಆಚಾರ + ಕಾಣಿಕೆ]

ಆಚಾರಗೈಸು (ಕ್ರಿ). ಕಟ್ಟಳೆಮಾಡಿಸು ; ನಿಯಮವನ್ನು ಮಾಡಿಸು : ಲಿಂಗವನು ಬಿಟ್ಟರ ಮೋರೆ ನೋಡದ ರೀತಿಯೊಳು ಆಚಾರಗೈಸಿದ ವೀರ ಶೈವರಿಗೆಲ್ಲ ಬಸವಣ್ಣ (ಬಿಜ್ಜಪು. ೪೯–೫೫).

[ಆಚಾರ + ಗೈ (< ಕೆಯ್$_1$) + –ಸ್ಸು$_2$]

ಆಚಾರತ್ರಯ (ನಾ). [ವೀಶೈ] ಮೂರು ಬಗೆಯ ಆಚಾರಗಳು : "ಆಚಾರತ್ರಯ —ಸದಾಚಾರ ನಿಯತಾಚಾರ ಗಣಾಚಾರವೆಂದು ಆಚಾರ ಲಿಂಗ ತ್ರಿವಿಧವು" (ವಿವೇಕ. ೧೨೨). 'ಪಂಚಾಚಾರ' ಪರಾ.

[ಆಚಾರ + ತ್ರಯ]

ಆಚಾರದೂರ (ನಾ). ಒಳ್ಳೆಯ ಕಟ್ಟುಪಾಡುಗಳನ್ನು ಮೀರಿದವನು ; ನಡತೆಗೆಟ್ಟವನು ; ದುರಾಚಾರಿ : ಅಸ್ಥಿರವಚನನಾಚಾರದೂರನು ಪಾತಕಿಯು ಖಳನು (ಬಸಪು. ೪–೫೫). [ಆಚಾರ + ದೂರ]

ಆಚಾರದ್ರೋಹ (ನಾ). [ವೀಶೈ] ಬಹಳ ಕಾಲದಿಂದ ಬಂದಿರುವ ಆಚಾರಕ್ಕೆ ವಿರೋಧವಾಗಿ ನಡೆಯುವುದು : ಗುರುದ್ರೋಹ, ಲಿಂಗ ದ್ರೋಹ, ಜಂಗಮದ್ರೋಹ, ಆಚಾರದ್ರೋಹ, ಪ್ರಸಾದದ್ರೋಹ ಇಂತೀ ಪಂಚಮಹಾಪಾತಕಂಗಳು ಭಕ್ತಂಗಲ್ಲದೆ ಭವಿಗೆಲ್ಲಿಯದೊ (ಬಸವ. ೭೬೭).

[ಆಚಾರ + ದ್ರೋಹ]

ಆಚಾರಬಾಬು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಧಾರ್ಮಿಕ ನಿಬಂಧನೆ ; ಧರ್ಮಶಾಸ್ತ್ರದ ನಿಯಮ : ಆಚಾರಬಾಬು ಶಿವಾಯಿಬಾಬುಗಳೆಂಬ ಧಾರ್ಮಿಕ ನಿಬಂಧನೆ ಪ್ರಕಾರ ಕಲಹಗಳ (ವ್ಯಾಜ್ಯ) ನಿರ್ಣಯಮಾಡಿ (ಗುರುದ. ೧೯). [ಆಚಾರ + ಬಾಬು]

ಆಚಾರಭ್ರಷ್ಟ (ಗು). ನಡತೆಗೆಟ್ಟ ; ಆಚಾರವನ್ನು ಬಿಟ್ಟ.

[ಆಚಾರ + ಭ್ರಷ್ಟ]

ಆಚಾರಭ್ರಷ್ಟತೆ (ನಾ). ಆಚಾರವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ನಡೆಯುವುದು ; ನಡತೆಗೆಟ್ಟಿರುವುದು. [ಸಂ. ಆಚಾರಭ್ರಷ್ಟತಾ]

ಆಚಾರಲಾಜ (ನಾ). (ಶುಭಕಾರ್ಯಗಳಲ್ಲಿ) ಎರಚುವ ಬತ್ತದ ಅರಳು : ಮಾನಿನಿಯರಾಚಾರಲಾಜಗಳ ಸೂಸುತಿರೆ (ವೆಂಕಾರಾ. ೨–೭–೫೮). [ಆಚಾರ + ಲಾಜ]

ಆಚಾರಲಿಂಗ (ನಾ). [ವೀಶೈ] ೧. ಆರು ಲಿಂಗಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : "ಶ್ರದ್ಧಾಭಕ್ತಿಯುಳ್ಳ ಭಕ್ತನ ಕುರಿತು ಬಿಂದುವೆ ಆಚಾರಲಿಂಗವೆನಿಸಿದುದು" (ಮನೋವಿ. ೨–೪೨ ವ್ಯಾಖ್ಯಾ). 'ಗುರುಲಿಂಗ' ಪರಾ. ೨. ಇಷ್ಟಲಿಂಗ : "ಕರ್ಮಾತ್ಮಕ, ಸಕಲ ತತ್ತ್ವಾಶ್ರಯ, ನಿವೃತ್ತಿ ಮಾರ್ಗೋನ್ಮುಖ, ಕ್ರಿಯಾಶಕ್ತಿಯುಕ್ತವೂ ಆಗಿ, ಚಿತ್ತಗಮ್ಯವಾದುದೇ ಆಚಾರಲಿಂಗವು" (ಶಿವಾಸೂ. ೪೨–೩೩) ; ಆಚಾರಲಿಂಗವಿಡಿದು ಗುರುಲಿಂಗವ ಕಾಣಬೇಕು (ಅವಚಂ. ೧೬೮–೭೫೬) ; ಆಚಾರಲಿಂಗ ಪ್ರಸಾದಿಯಾದರೆ ಜಿಹ್ವೆಲಂಪಟ ವಿಲ್ಲದಿರಬೇಕು ಆಚಾರಲಿಂಗ ತೃಪ್ತನಾದಡೆ ಭಕ್ತಕಾಯ ಮಮಕಾಯ ನಾಗಿರಬೇಕು (ಆದವ. ೧೯೮–೩೫೧). [ಆಚಾರ + ಲಿಂಗ]

ಆಚಾರವಂಚಕ (ನಾ). ಆಚಾರಕ್ಕೆ ತಪ್ಪಿ ನಡೆಯುವವನು : ಆಚಾರ ವಂಚಕರ ಎನಗೆ ತೋಜದಿರು (ಬಸವ. ೭೬೨). [ಆಚಾರ + ವಂಚಕ]

ಆಚಾರವಂತ (ನಾ). ಆಚಾರವುಳ್ಳವನು ; ನಿಷ್ಠಾವಂತ : ನಾರಿ ವಾರಿಯನೆಜೆಯೆ ತೊಳೆದಾಚಾರವಂತನು ಸೆಟ್ಟಿ ತತ್ಚರಣಾರವಿಂ ದಾಂಬುಗಳನೀಂಟಿ (ಬಸಪು. ೨೪–೨೨) ; ಜೀವಮಾನದ ಕಡೆಯವರೆಗೂ ಬಹಳ ಆಚಾರವಂತನಾಗಿದ್ದನು (ಸಸ್ಯಕ. ೩೧). [ಸಂ. ಆಚಾರವತ್]

ಆಚಾರವತಿ (ನಾ). ಆಚಾರವನ್ನುಳ್ಳವಳು ; ನಿಷ್ಠಾವಂತೆ : ಸುಖಮ ನೆಂತುಂ ಬಯಸುವೆಯಪ್ಪೊಡಾಚಾರವತಿಯಾದಂದಾರುಂ ಪರಿಭವಿಸು ವರುಂ ನರಕದುಃಖಭಾಗಿಗಳಪ್ಪರ್ (ಕಗವಿ. ೪೩–೧೧ ಚಾವುಂಪು).

[ಸಂ. ಆಚಾರವತೀ]

ಆಚಾರಶಾಸ್ತ್ರ (ನಾ). ಒಳ್ಳೆಯ ನಡೆನುಡಿಗಳ ವಿಚಾರವನ್ನು ತಿಳಿಸುವ ಶಾಸ್ತ್ರ. [ಆಚಾರ + ಶಾಸ್ತ್ರ]

ಆಚಾರಶೀಲ (ನಾ). ೧. ಆಚಾರವನ್ನು ತಪ್ಪದೆ ಅನುಸರಿಸುವ ಸ್ವಭಾವದವನು ; ಆಚಾರವಂತ. ೨. ಆಚಾರಯುಕ್ತವಾದ ಚಾರಿತ್ರ : ಆಸ್ತ್ರೀರತ್ನಮಾಚಾರಶೀಲಸರಃಪದ್ಮಿನಿ ಮಲ್ಲಿನಾಥಜಿನನಂ ಪೆತ್ತಳ್ ಜಗನ್ನಾಥನಂ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೧೧–೧೩೬). [ಆಚಾರ + ಶೀಲ]

ಆಚಾರಾಂಗ (ನಾ). [ಜೈನ] ಜೈನಾಗಮದ ದ್ವಾದಶಾಂಗ ಗ್ರಂಥ ಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : ಈ ವೇದಗಳಿಗೆ ಆಚಾರಾಂಗ, ಸೂತ್ರಕೃತಾಂಗ . . . ದೃಷ್ಟಿವಾದಾಂಗಗಳೆಂಬ ಹನ್ನೆರಡು ಅಂಗಗಳಿವೆ (ಭಾರದ. ೧೭೯).

[ಆಚಾರ + ಅಂಗ$_2$]

ಆಚಾರಾಧಿಕ್ರಮ (ನಾ). ಅನುಸರಿಸುವುದು ; ಆಚರಣೆ : "ಆಚಾರಾಧಿ ಕ್ರಮಃ ಕ್ರಿಯಾ – ಈ ೨ ನೆಗಟ್ತೆ" (ಹಲಾಯು. ೧೨೯–೯೮).

[ಆಚಾರ + ಅಧಿಕ್ರಮ]

ಆಚಾರಿ (ನಾ). ೧. ಆಚಾರವುಳ್ಳವನು : ಭಕ್ತಿಯುಕ್ತಾಚಾರಿಗೀಯದೆ ಮತ್ಸುತೆಯನಿನ್ನಾರಿಗೀವೆನು (ಬಸಪು. ೪–೧). ೨. ಕಮ್ಮಾರ, ಬಡಗಿ, ಅಕ್ಕಸಾಲಿಗ ಮತ್ತು ಶಿಲ್ಪಿ ಮುಂತಾದ ಕೆಲಸಗಾರರ ಕುಲಕ್ಕೆ ಸೇರಿದವನು : ಕೂನಾಚಾರಿ ಲಿಖಿತಂ (ಮೈಅರಿ. ೧೯೩೬, ೫೩–೩೫ ; 550) ; ಪಲ್ಲವಾಚಾರಿ ಲಿಖಿತಂ (ಎಕ II, ೨೧–೫ ; 750).

[ಸಂ. ಆಚಾರಿನ್]

ಆಚಾರಿಗ (ನಾ). = ಆಚಾರಿ ೨ : ಶ್ರೀಮತ್ ಕಮ್ಮಜಚನ್ದ ಆಚಾರಿಗ (ಎಕ. II, ೪೩೦ ; 1000). [ಆಚಾರ + –ಇಗ]

ಆಚಾರಿಯ, ಆಚಾರ್ಜ್ಯ (ನಾ). = ಆಚಾರ್ಯ ೧ : ದುರ್ವ್ಯಸನ ಲಂಪಟರಿಗಾಚಾರಿಯರು ಖಳರಿಗೆ ನಿಮ್ಮೊಳುಪದೇಶ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೯–೨೨) ; ತಪ್ಪದಾಚಾರಿಯನ ನುಡಿ (ಕುವ್ಯಾಗ. ೯–೧೨) ; ವಾದಿಗಳಾಚಾರಿಯನಾಗಿ ಹರನೊಳು ಕಾದಿಬೂದಿಯನೆಯ್ದಿದೆಯಾ (ಮೋಹತ. ೮–೨೦). ಆಚಾರ್ಜ್ಯ : ಅಟ್ಮುವೊಂಗಂ ಕುಡಲಪ್ಪೊಂಗಂ ಒಬ್ಬರ್ನೊ ಆಚಾರ್ಜ್ಯನ್ (ಎಇ. XXIV, ೨೬–೮ ; 885). [< ಸಂ. ಆಚಾರ್ಯ]

ಆಚಾರ್ಜ್ಯ 'ಆಚಾರಿಯ' ನೋ.

ಆಚಾರ್ಜ್ಯಪುರುಷ (ನಾ). = ಆಚಾರ್ಯಪುರುಷ : ಆಟ್ಮಮೆಚ್ಚಿ ನಾಳ್ಗಣ್ಡನ್ ಆಚಾರ್ಜ್ಯಪುರುಷ ಇಱಿದು ಬಸಮಱಿಯದೆ ಬೀಱ್ವೊರನ್ ತೆಱನ ಮೆಚ್ಚದೊಂ (ಎಇ. XXIV, ೨೬–೧೦ ; 885).

[ಆಚಾರ್ಜ್ಯ (< ಆಚಾರಿಯ) + ಪುರುಷ]

ಆಚಾರ್ಯ (ನಾ). ೧. ಗುರು : ಓಲಗಿಸಲಾ ಮುನಿಗಳೆಲ್ಲಕೆ ಮೇಲೆನಿಪ ಗುರುವೊಬ್ಬನಾಭೂಪಾಲಕಂಗಾಚಾರ್ಯನಾಗಿ ಜಿನಪ್ರಬುದ್ಧಿಯಲಿ (ಬಸಪು. ೫೧–೧). ೨. ಪುರೋಹಿತ. ೩. ವಿದ್ವಾಂಸರು ಮತಪ್ರವರ್ತಕರು ಮೊದಲಾದವರ ಹೆಸರಿನ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಗೌರವ ಸೂಚಕವಾಗಿ ಸೇರಿಸುವ ಶಬ್ದ : ಉದಾ— ಪೂಜ್ಯಪಾದಾಚಾರ್ಯ, ಮಧ್ವಾ ಚಾರ್ಯ, ರಾಮಾನುಜಾಚಾರ್ಯ, ಶಂಕರಾಚಾರ್ಯ. ೪. [ಜೈನ] ಪಂಚಪರಮೇಷ್ಠಿಗಳಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬ : ಕಾರ್ಯಮೆಮಗಿದುವೆ ಶಿವಪದ ಪರ್ಯಂತಂಬರಮಮೋಘಮುದ್ಧರಿಸುಗೆ ತಾತ್ಪರ್ಯದಿನರ್ಹತ್ಸಿದ್ಧಾ ಚಾರ್ಯೋಪಾಧ್ಯಾಯ ಸರ್ವಸಾಧುಗಳೆಮ್ಮಂ (ಅದಿಪು. ೧–೬) ; ತಪದಿಂ ಸ್ವಾಧ್ಯಾಯದಿಂ ವರ್ಯರಪ್ಪಾಚಾರ್ಯರ್ ನಮಗೀವರಕ್ಕೆ ದಯೆಯಿಂದಾ ಚಾರ್ಯಸಂಪತ್ತಿಯಂ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೧–೩). [ಸಂ.]

ಆಚಾರ್ಯತೆ (ನಾ). ಆಚಾರ್ಯನಾಗಿರುವಿಕೆ : ಭಿಲ್ಲರಿಗೆ ವಿಪ್ರರಾಚಾ ರ್ಯತೆಯ ಸಮಾಜವೆ, ಸಂಪ್ರದಾಯವೆ ನಿಷೇಧಿಸುತ್ತಿರಲಾ ಸಮಾಜಾಂಗ ವಾದ ನಾನುಲ್ಲಂಘಿಸಲೆ ? (ಹೆಚ್ಚಿರ. ೧೧–೧೭). [ಸಂ. ಆಚಾರ್ಯತಾ]

ಆಚಾರ್ಯನಿಷ್ಠೆ (ನಾ). [ವಿಶಿಷ್ಟಾ] ತಾನು ಪಶು ಪುತ್ರಾದಿಗಳಂತೆ ತನ್ನ ಆಚಾರ್ಯನಿಗೆ ಸೇರಿದವನು ಎಂಬ ಭಾವ : ಈ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ ಸ್ವನಿಷ್ಠಾ, ಉಕ್ತಿನಿಷ್ಠಾ. ಆಚಾರ್ಯನಿಷ್ಠಾ ಎಂದು ಮೂರು ಪ್ರಕಾರ. ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ಆನುಸಂಧಾನದಲ್ಲಿ ಪಶುಪ್ರಾದಿಗಳಂತೆ ಶಿಷ್ಯನು ಆತ್ಮೀಯನಾಗಿ ಸೇರಿರುವುದೇ ಆಚಾರ್ಯನಿಷ್ಠೆ (ಹಿಂದಾಸಾ. ೨೬೨).

[ಆಚಾರ್ಯ + ನಿಷ್ಠೆ]

ಆಚಾರ್ಯಪುರುಷ (ನಾ). ಪೂಜ್ಯನಾದ ವ್ಯಕ್ತಿ ; ಯಾವುದಾದರೂ ಒಂದು ವಿದ್ಯಾ ಅಥವಾ ಸಂಪ್ರದಾಯಕ್ಕೆ ಮೂಲಪುರುಷ ; ಆದ್ಯ ಪ್ರವರ್ತಕ : ಬಿ. ಎಂ. ಶ್ರೀಕಂಠಯ್ಯನವರು ಹೊಸಗನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯಕ್ಕೆ ಆಚಾರ್ಯಪುರುಷರಂತಿದ್ದಾರೆ (ರೂಢಿ). [ಆಚಾರ್ಯ + ಪುರುಷ]

ಆಚಾರ್ಯಷಟ್ಕರ್ಮ (ನಾ). [ಶೈವ] ಆಚಾರ್ಯರೂ ಶಾಖವಕರೂ ಅನುಸರಿಸುವ ಆರು ಕರ್ಮಗಳು : ಜಪ್ಯೆಯಂ ವಾರ್ತೆಯುಂ ದತ್ತಿಯುಂ ಸ್ವಾಧ್ಯಾಯಮುಂ ಸಂಯಮಮುಂ ಕಿಡಮುಮೆಂಬೀ ಆಚಾರ್ಯ ಷಟ್ಕರ್ಮಂಗಳುಂ ಶಾಖವಕನಕ್ಕೆ ಕುಲಧರ್ಮಂಗಳ್ (ಚಾವುಂ. ೨೨೮).

[ಆಚಾರ್ಯ + ಷಟ್ಕರ್ಮ]

ಆಚಾರ್ಯಾಣಿ (ನಾ). ಆಚಾರ್ಯನ ಪತ್ನಿ : ಉಪಾಧ್ಯಾಯ ಪತ್ನೀ ಎಂಬ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಉಸಾಧ್ಯಾಯೀ ಆಚಾರ್ಯಾಣೀ ಎಂದು ವ್ಯವಹಾರ (ಹಿಂದಾಸಾ. ೧೫೯). [ಸಂ. ಆಚಾರ್ಯಾಣೀ]

ಆಚಾರ್ಯಾನಿ (ನಾ). = ಆಚಾರ್ಯಾಣಿ (೨). [ಸಂ. ಆಚಾರ್ಯಾಣೀ]

ಆಚಾರ್ಯತಿಕಥ (ನಾ). ಶ್ರೀವೈಷ್ಣವ ಆಚಾರ್ಯ : ತತ ಸಚಿರಾಚರದ ಗುರು ವಿಷ್ಣಾತ ಭಕ್ತಿಜಾತತನಾಚಾರ್ಯತಿಕಥನೀತನು ಮಹಾಪ್ರಿಯಾತ ಸ್ಪಷ್ಟತಿ (ಕುಮಾಸ. ೮-೫೭). [ಆಚಾರ್ಯ + ಆತಿಕಥ]

ಆಚಾರ್ಯ (ನಾ). ಆಚಾರ್ಯತ್ವವನ್ನು ವಹಿಸಿದ ಹೆಗಸು ; ಉಪದೇಶಕಳು ; ಉಸಾಧ್ಯಾಯಿನಿ (೨). [ಸಂ. ಆಚಾರ್ಯಾ]

ಆಚಿತ (ಗು). ೧. ಕೂಡಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ; ಶೇಖರಿಸಿದ. (ನಾ). ೨. ಒಂದು ಗಾಡಿ ತುಂಬುವಷ್ಟು ; ಹತ್ತು ಭಾರಗಳ ತೂಕ. [ಸಂ.]

ಆಚಿಭಟ್ಟ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಆಚಿಭಟ್ಟೀ ಭರದ್ವಾಜಗೋತ್ರ ಜೋ ಯಾಜುಷುಸುಧೀ (ಎಳ. XIV, ನಾಗಮಂ. ೧೩೮-೨೩ ; ೧೨೨೨).

[ಆಚಿ + ಭಟ್ಟ]

ಆಚಿಮಯ್ಯ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ನಾರಣದೇವನಂ ಮುದಯ ನಾಯಕನುಂ ಆಚಿಮಯ್ಯನು (ಕಾ. IV, ೩೪-೨೩ ; ೧೦೨).

[ಆಚಿಮ್ಮ + ಅಯ್ಯ]

ಆಚಿಯಕ್ಕ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾಕೆಯ ಹೆಸರು : ಚಂದ್ರಮೌಳಿ ವಧುವೀ ಶ್ರೀ ಆಚಿಯಕ್ಕಂ ಜಗಕ್ಕನಸಂಸ್ತುತ್ಯೆ (ಎಳ. II, ೬೭-೪೪ ; ೧೧೮೨).

[ಆಚಿ + ಅಕ್ಕ]

ಆಚು (ನಾ). (ಉಕ) ಅವಶ್ಯಕತೆ ; ಅಗತ್ಯ ; ಸಮಯ ; ಕಷ್ಟಕಾಲ ; ದರದು : ತಿಗುರಿ ತಿರುನಿರಿ ನಿಲ್ಲಿಸುವ ಆಚು ಕಂಂಬಾರನದು (ರಕ್ತರ್ಷ. ೨೫೭); ನಿನ್ನು ಧರಿಯುರಿಗೆ ನನ್ನ ಆಚಪ್ಪಕ್ಕು ತಿಳಿಸಿಹೇಳು (ಜಸಾಶಾ. ೫೭); ನಮ್ಮ ಆಚಿನಾಗ ನಿನ್ನುಹಾಂಗ ನೆರವಿಗೆ ಬರೂಮಂದಿ ಕಡಮಿಸಾರಿ (ತಿರುಗು. ೫೧) ; ಆಂಗಾಲಿಗೆ ಹೇಟಿಗೆ ಇಲ್ಲ ಆಚದ್ದವಗೆಗೆ ನಾಚಿಕೆ ಇಲ್ಲ (ಗಾದೆ).

[← ಮರಾ. ಹಿಂ. ಆಜ್]

ಆಚುಗಿ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಆನುಸಮಯ್ಯರಿ ಪುಣ್ಣಿಳಿಕನಾಚುಗಿ ತತ್ಪಪಜಾತರಪ್ಪ ನಾಕನ್ಯಸ (ಸೌಂಡಿ. XV, ೧೩೪-೧೯ ; ೧೨೨೨). [?]

ಆಚುಪೇಚು (ನಾ). ತೊಡಕು ; ತೊಂದರೆ ; ಅಡ್ಡಿ ; ಆತಂಕ : ನಮಗೆ ವ್ಯಪಹಾರದ ಆಚುಪೇಚು ಗೊತ್ತಿಲ್ಲ (ಎತ್ತಶೃ. ೭೬).

[ಆಚು + ಪೇಚು]

ಆಚೆ (ಅ). ೧. ಅತ್ತಕಡೆ ; ಆಕಡೆ : ಆ ಮರದ ತೆಪ್ಪದಲ್ಲಿ ಧರೆಯವರು ಹೋಗಿ ಆಚೆಯ ಧರೆಯ ವಿವಹಾರವ ತಂದು (ವೀಕಾಮಾ. ೪೮) ; ನೆರೆದ ದೈವದ ಹಿಂದಿರಲೆದೆಯಚೆಗೆ ನೂಂಕಿ (ಸಾ ೨ ಚ. ೨-೨೧೧) ; ತೆಗೆದು ದಾಟಿಯವರೆದ ಬಲ ಜಗದಗಲದುಬ್ಬಿನ ಬೊಬ್ಬೆಯಲಿ (ಕುಮ್ಮಾ. ೧-೭) ; ವಾ ದ್ಯಗೀತಾಮೃತಲಹರಿ ಲಲಿ ಮಸಗಿತಾಚೆಯಲರಸು ಹಂತಿಯಲಿ (ತಿಮರಾ. ೧-೭-೫೨) ; ಹೋಗಿಬಾರ್ಕೆ ಎಂದಾಚೆಗೆಳದರೂ ತಲೆ ಬಾಗಿ ನಿಂತೂ ಅಲ್ಲಿ ಮೌನವಾಗಿ ಓಗರಳೆ ಮನೆಮನೆಯ ತಪ್ಪದೆ ತಿರುಗುವ ಜೋಗಿಯ (ಪುರಂದ. ೧-೬೪) ; ಸಾಡಅಡೆಯಂಗೊಟ್ಟಾಚೆ ತಿರವ ನಲ್ಲಾಡುಸಿತಹನು ನೋಳ್ಪವರಾ (ಭರಚ. ೧-೩೭) ; ಆಚೆಯ ಬೀದಿಯಲ್ಲಿ ಅವಮಾನವಾದರೆ ಈಚೆಯ ಬೀದಿಯಲ್ಲಿ ಹೊಸ ಆಳು (ಗಾದೆ). ೨. ಅನಂತರ ; ಆಮೇಲೆ : ಆಚೀನಾಡದ ಕುಶ್ರವಾರ (ಮುಂಬಯಿ. ೧-೬). ೩. ಹೊರಗೆಡೆ ; ಹೊರಗೆ (ದಕೆ) : ಆವರು ಮನೆಯಲ್ಲಿಲ್ಲ ಆಚೆ ಹೋಗಿದ್ದಾರೆ (ರೂಢಿ).

ಆಚೀಚೆ = ಆಕಡೆ ಮತ್ತು ಈಕಡೆ : ಕಾವಲುಗಾರರು ಆಚೀಚೆ ಹೋದರೆ ನಾನು ನೋಡಿಕೊಳ್ಳುವುದು (ಮಾಗದ. ೨೩೫).

[ದೇ. ॥ ತುಳು. ಅಂಚಿ, ಅಪೆ ; ತೆಲು. ಆಚ್ಚಟ, ಆಚ್ಚಟು, ಆಚ್ಚೋಟು, ಆಡ = ಅಲ್ಲಿ, ಅಕ್ಕಡ]

ಆಚೇಶ್ವರ (ನಾ). ಒಂದು ಈಶ್ವರಮೂರ್ತಿಯ ಹೆಸರು : ಕೇತವ ದೇವರು ಆಚೇಶ್ವರ ಗವಜೇಶ್ವರ ಗಂಗೇಶ್ವರ ಚಿತ್ರೇಶ್ವರ ತೆಲ್ಲಿಗೇಶ್ವರ (ಎಳ. VI, ಚಿಕ್ಕಮ. ೨೦-೫೨ ; ೧೨೪೨). [ಆಚ್ಚ + ಈಶ್ವರ]

ಆಚ್ಚನ್ನ (ಗು). ಮುಚ್ಚಲ್ಪಟ್ಟ ; ಹೊದಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ; ಮರೆಮಾಡಿದ : ಸಾಂದ್ರಭಘಾಚ್ಛನ್ನ ಶಿಖಿಯೊಲಳೆತೇಜಸಂ ಕೊನೆಸಲಧರಾವಲ್ಲಭಂ ಮಗನ ನಪ್ಪಳ್ಳಳಿಸಿ (ಶ್ರೀಧಾಮ. ೯೧-೬೫೩). [ಸಂ.]

ಆಚ್ಛಾದನ (ನಾ). ೧. ಮುಚ್ಚುವುದು ; ಮರೆಮಾಡುವುದು : ಅದಿತ್ಯನು . . . ಕಿರಣಗಳಿಂದ ಲೋಕಗಳನ್ನು ಆಚ್ಛಾದನಮಾಡುತ್ತಾ (ಮುಕ್ಕಾರ. ೨೭೪). ೨. ಹೊದಿಕೆ ; ಬಟ್ಟೆ : ಚೀಲಂ . . . ಆಚ್ಛಾದನಂ, ಅಂಬರಂ . . . ಪಟಃ -ಈ ೧೦ ಸೀರೆ" (ಹಲಾಯು. ೯೦-೬೯೪). ೩. ಗೌಸು ; ಚೀಲ ; ಒರೆ. ೪. ಮನೆಯ ಮೇಲ್ಛಾವಣಿಗೆ ಆಧಾರವಾದ ಮರದ ಪಟ್ಟಿ : "ಆಚ್ಛಾದನಂ, ವಲಭಃ -ಈ ೨ ಮನೆಯ ಹೊದಿಕೆಗೆ" (ಹಲಾಯು. ೫೧-೧೪೪). [ಸಂ.]

ಆಚ್ಛಾದಿತ (ಗು). ಮುಚ್ಚಲ್ಪಟ್ಟ ; ಹೊದಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ; ಮರೆಮಾಡಿದ : ಆಚ್ಛಾದಿತ ದಿನ್ಮಣಿಕೂಲನುಂ ಆಗಿ (ಪಂಚಲಿ. ೧೬-೧೩೬) ; ಮೇಘಾಚ್ಛಾದಿತವಾಗಿದ್ದರೆ ಕರುಣಚ್ಛಾಯೆಯೆಂತು ? (ಶಾಂಶಿಲಾ. ೨೫೮) ; ಬೆಟ್ಟಗಳು ಗಿಡಗಂಟಿ ಎಲೆಬಳ್ಳಿಗಳಿಂದ ಆಚ್ಛಾದಿತವಾಗಿದ್ದು . . . ಹಿಪ್ಪುವುವು (ಪ್ರಮಂತ. ೧). [ಸಂ.]

ಆಚ್ಛಾದಿಸು (ಕ್ರಿ). ಮುಚ್ಚು ; ಹೊದಿಸು ; ಮರೆಮಾಡು : ಸಲೆ ಮಾಯಾಮೋಹವಾಚ್ಛಾದಿಸಿ ಪೆಜೀಧ್ವತಿಗೆಟ್ಟಿಂ (ರಕ್ಷಾಶ. ೫೩) ; ಉಗುಂಠಂ ದಂಟ ಬೆಂಠಲಿಯಂಜಸಮದಕ್ಕುಂ ಚಾಕಮಂ ಕೀಱುತುಂ ತೆಗೆದಾಚ್ಛಾದಿಸಿ ಕೇಳ ಪೀಳಪಟಿಮಕ್ಕುಂ (ನಿರೀ. ೪-೭೩).

[ಆಚ್ಛಾದನ + -ಇಸು]

ಆಚ್ಛಾದ್ಯ (ಗು). ೧. ಮುಚ್ಚಲ್ಪಟ್ಟ ; ಹೊದಿಸಲ್ಪಟ್ಟ : ಉಪಹಾದ ಭವನತಳವ್ಯಪಿಶಾಚ್ಛಾದ್ಯಮಕ್ಕಳೆದೊಳವನದೃದೊಳಗ್ಗಲಿತಿರರೆ ಸಾಸಿ ನೊಳ್ (ಶಾಂಶಿ. ೭-೧೩). (ನಾ). ೨. ಹೊದಿಕೆ ; ಉಡಿಗೆ : ಚಾಮರೋದ್ಗಾಮ ಚೀನಾಂಬರಾಚ್ಛಾದ್ಯಂಗಳಿಂದಲಂ . . . ಅಳವಟ್ಟು ಮದನ ಮಂಗಳಾಗಾರದ್ವಾರ ಮಕರತೋರಣದಂತರ್ವಿಸವಿಲು ಯ್ಯಲ ಕೆಲಕ್ಕೆ ವಂದು (ಪಂಪ್ರಪು. ೮-೪೫ ಪ). [ಸಂ.]

ಆಚ್ಛಾದ್ಯಮಾನ (ಗು). ಮುಚ್ಚಲ್ಪಡುತ್ತಿರುವ ; ಮರೆಮಾಡಲ್ಪಡುತ್ತಿರುವ : ಆ ಬಾಲಿಕೆ ಗದ್ಗದಕಂಠೆ ವಾಮಕರಪಲ್ಲವಾಂಗುಳಿನಖಾಕ್ಷಿಪ್ತಾಶ್ರುಸ್ರವೆ ದಕ್ಷಿಣಹಸ್ತಾಚ್ಛಾದ್ಯಮಾನ ಸ್ತನಾಂಶುಕೆಯಾಗಿ (ಶಾಂತಿಪು. ೬-೬೨ ವ). [ಸಂ.]

ಆಚ್ಛುರಿತ (ಗು). ೧. ಬೆರಸಿದ ; ಸೇರಿಸಿದ. ೨. ಉಗುರಿನಿಂದ ಗೀರಿದ. ೩. ಹೊದಿಸಿದ ; ಮುಚ್ಚಿದ (ನಾ). ೪. ಕೈಯುಗುರುಗಳನ್ನು ಪರಸ್ಪರವಾಗಿ ಉಜ್ಜಿ ಶಬ್ದಮಾಡುವುದು. ೫. ಗಟ್ಟಿಯಾದ ನಗು ; ಒರಟು ನಗು. ೬. [ನಾಟ್ಯ] ಮೂವತ್ತೆರಡು ಅಂಗಹಾರಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : ಸ್ಥಿರಹಸ್ತ ಪರ್ಯಸ್ತ . . . ಅಲೀಢ ಆಚ್ಛುರಿತ . . . ಈ ಮೂವತ್ತೆರಡು ಅಂಗಹಾರಂಗಳ ಪೆಸರು (ಲಾಸ್ಯರಂ. ೫-೬ ವ) ; ವಿಲಸಿತ ನೂಪುರ ಭ್ರಮರ. . . ಅಗ್ಗದ ನೃತ್ಯಶಾಸ್ತ್ರದೊಳ್ ಸಲೆ ಪೆಸರಾದುದಾಚ್ಛುರಿತಮೆಂದೆನುತಂ ನೆಗಳ್ದಂಗಹಾರಮುಂ (ಲಾಸ್ಯರಂ. ೫-೩೦). [ಸಂ.]

ಆಚ್ಛುರಿತಕ (ನಾ). = ಆಚ್ಛುರಿತ ೫. [ಸಂ.]

ಆಚ್ಛೇದ (ನಾ). ಕತ್ತರಿಸುವುದು ; ಕೊಯ್ದು ಹಾಕುವುದು. 'ನಿರಾಚ್ಛೇದ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಆಚ್ಛೇದಿಸು (ಕ್ರಿ). "ಕತ್ತರಿಸಿಹಾಕು" (ಪ್ರಭಣ್ಣ).
[ಆಚ್ಛೇದನ$_0$ + -ಇಸು$_3$]

ಆಚ್ಛೋಟನ (ನಾ). ಬೇಟೆ : "ಆಚ್ಛೋಟನಂ, ಮೃಗಯಾ, ಮೃಗವ್ಯಂ, ಪಾಪರ್ಧಿಃ, ಆಖೇಟಕಃ — ಈ ೬ ಬೇಂಟೆ" (ಹಲಾಯು. ೭೧-೨೮೧).
[ಸಂ.]

ಆಚ್ಛೋದನ (ನಾ). = ಆಚ್ಛೋಟನ. [ಸಂ.]

ಆಜ (ಗು). ಆಡುಗಳಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ; ಆಡಿನ. [ಸಂ.]

ಆಜಂತಿ (ನಾ). ಒಬ್ಬ ಅಧಿಕಾರಿ: ಯೆರ್ಮ್ಮಾಳಆಜಂತಿಯಾದ ಮಾರಂಮವೆರ್ಗ್ಗಡೆಯರು (ಸೌಇಇ. IX-ii, ೪೨೬-೮ ; 1402). [?]

ಆಜಕ (ನಾ). ಆಡುಗಳ ಗುಂಪು ; ಮೇಕೆಯ ಮಂದೆ. [ಸಂ.]

ಆಜಗ (ನಾ). ಸಲಿಗೆ ; ಸದರ (?) : ಗಂಡಹೆಂಡಿರಾದರೂ ಪರಸ್ಪರ ಸೌಹಾರ್ದವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ದುಃಖಮಯ. ಮಕ್ಕಳಿಗೆ ಆಜಗವನ್ನು ಕೊಡದಿದ್ದರೆ ಕೊಡಲಿಲ್ಲವೆಂದು ದುಃಖ, ಕೊಟ್ಟರೆ ಕೆಟ್ಟತನದ ದುಃಖ (ಮುಸುಗ. ೧೩೭). [?]

ಆಜನ್ಮ (ಅ). ೧. ಜನನಕಾಲದಿಂದ ಹಿಡಿದು ; ಹುಟ್ಟಿದಂದಿನಿಂದ. ೨. ಜನ್ಮವಿರುವವರೆಗೆ; ಜೀವಿತಾವಧಿಯವರೆಗೆ: ಈ ಮಹಾಮಂಗಳವನ್ನು ನೀನು ನಿರಾಕರಿಸಿದೆಯಾದರೆ ನಾನು ಆಜನ್ಮದುಃಖಿಯಾದೇನು (ಶಾಂತಲಾ. ೮೩). [ಸಂ. ಆಜನ್ಮಂ]

ಆಜಮ್ಮರಸ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಶ್ರೀ ಕದಮ್ಬರಾ ಆಜಮ್ಮರಸ ಗೌತಮಸ್ಥಾನಕ್ಕೆ ಕೊಟ್ಟುದು ಸೊಡರು (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೪೫-೬೦ ; 890). [ಆಜಮ್ಮ$_0$ + ಅರಸ$_1$]

ಆಜವಂಜವ (ನಾ). ಸಂಸಾರ ; ಹುಟ್ಟುಸಾವುಗಳ ಪರಂಪರೆ : ಆ ಮಹಾನುಭಾವನಾಜವಂಜವ ವಿಭಾವಕ್ಕೇವಯಿಸಿ ವಜ್ರಜಂಘನೊಳಾತ್ಮೀಯ ಧರಾಭಾರಮಂ ನಿಱಿಸಿ . . . ಮೋಕ್ಷಲಕ್ಷ್ಮೀ ಕಟಾಕ್ಷೈಕ ಲಕ್ಷ್ಯನಾದಂ (ಆದಿಪು. ೪-೬೭ ವ) ; ಜಿನೇಂದ್ರ ದೀಕ್ಷೆಯ ಮಱೆವೊಕ್ಕಂ ಬೇಗ ಮಾಜವಂಜವಭಯದಿಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೯-೧೮). [ಸಂ.]

ಆಜವಾನ 'ಅಜವಾನ' ನೋ.

ಆಜಸ್ರಂ (ಅ). ಯಾವಾಗಲೂ ; ಎಡೆಬಿಡದೆ ; ಸಂತತವಾಗಿ : ಕರಿತುರಗರಥಪದಾತಿಯ ಚರಣಾಸಂಘಾತಜಾತರಜಮಾಜಸ್ರಂನೆರೆದಂಬರ ಕೊಗೆಯಲ್ ಬಳಭರದಿಂ ಧರೆಯೆಱ್ದುಪಾಱುವಂತಾಯ್ತಾಗಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೧೦-೬೮). [< ಸಂ. ಅಜಸ್ರಂ]

ಆಜಾನುಬಾಹು (ನಾ). ೧. ನೇರವಾಗಿ ನಿಂತು ನೀಡಿದರೆ ಮಂಡಿಯನ್ನು ಮುಟ್ಟುವಷ್ಟು ನೀಳವಾದ ತೋಳು ; ಉದ್ದವಾದ ತೋಳು : ಸ್ಥೂಲೋನ್ನತಾಜಾನುಬಾಹು ಸಲ್ಲಕ್ಷಣವಿಶಾಲವಕ್ಷಂ (ವೀಶೈಪು. ೪-೧೨-೨೫) ; ರಂಗ ನಿನ್ನಾಜಾನುಬಾಹು ಬೆರಳುನಖಮಂಗಂಡವರು ಮಱುಹುಟ್ಟ ಮುಂಗುಱುಹಱಿಯರು (ಶತಸಾಂ. ೩-೧೩) ; ತಮ್ಮ ಆಜಾನುಬಾಹುಗಳಿಂದ . . . ಮಗಳನ್ನು ಹೊತ್ತುಕೊಂಡು (ಹೊಸಕ್ಷಿ. ೨೫). ೨. ಮಂಡಿಯನ್ನು ಮುಟ್ಟುವಷ್ಟು ನೀಳವಾದ ತೋಳುಳ್ಳವನು : ಒಬ್ಬೊಬ್ಬರೂ ಒಂದೊಂದು ಗೂಳಿಯಂತಿದ್ದರು ; ಆಜಾನುಬಾಹುಗಳು ; ತುಂಬಿದ ಭುಜವುಳ್ಳವರು (ವಚಭಾ. ೫೮). ೩. ಎತ್ತರವಾದ ಮನುಷ್ಯ.
[ಸಂ. (ಆಜಾನು + ಬಾಹು$_2$)]

ಆಜಾನುವಿಲಂಬಿತ (ಗು). ಮಂಡಿಯವರೆಗೂ ನೀಡಿದ,—ನೇತಾಡುತ್ತಿರುವ,—ನೇತುಬಿದ್ದಿರುವ : ನನ್ನ ಆಜಾನುವಿಲಂಬಿತ ಕೇಶರಾಶಿಯನ್ನು ಬಿಚ್ಚಿಬಿಟ್ಟು ಪುನಃಪುನಃ ಅವನ ಪಾದಧೂಳಿಯನ್ನು ಎತ್ತಿ ಮೈಗೆ ಬಳಿದುಕೊಂಡೆನು (ಇಪ್ಪಕ. ೧೯೦). [ಸಂ. (ಆಜಾನು + ವಿಲಂಬಿತ)]

ಆಜಾನುವಿಳಂಬಿ (ನಾ). ಮಂಡಿಯವರೆಗೆ ನೀಳವಾದದ್ದು : ಬಾಹುಗಳಾಜಾನುವಿಳಂಬಿಗಳ್ (ಆದಿಪು. ೧-೭೪).
[ಸಂ. ಆಜಾನುವಿಲಂಬಿನ್]

ಆಜಾನೇಯ (ಗು). ೧. (ಕುದುರೆಯನ್ನು ನಿರ್ದೇಶಿಸುವಾಗ) ಒಳ್ಳೆಯ ತಳಿಯಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದ : ಆಜಾನೇಯಾಶ್ವೋತ್ಕರಂ ಬಾಱ್ತೆಯೊಮಣಿನಿಚಯಂ ಬಾಱ್ತೆಯೋ ಪೇೞಿಂ (ಪಂಪಭಾ. ೬-೪೦) ; ಆಜಾನೇಯ ಕಾಂಭೋಜ ಭೂಮಿಜಂಗಳಪ್ಪ ಜಾತ್ಯಶ್ವಂಗಳುಮಂ (ಪಂಪಭಾ. ೬-೭೨ ವ). (ನಾ). ೨. ಉತ್ತಮಜಾತಿಯ ಕುದುರೆ : ರಾಜನ ಐಶ್ವರ್ಯವನ್ನೂ ಅಲಂಕೃತರಾದ ನಾರಿಯರನ್ನೂ ಆಜಾನೇಯಗಳು ಕಟ್ಟಿದ ಸೊಗಸಾದ ರಥವನ್ನೂ (ತೀರ್ಥಕ. ೭೧). [ಸಂ.]

ಆಜಾರಿ (ನಾ). ರೋಗ : ಇದಲ್ಲದೆ ದಂಡಿನಲ್ಲೂ ಕಾಯಿಲೆ ಆಜಾರಿ ಅದಂಥಾ ಜನರನ್ನು ವೀರರಾಜೇಂದ್ರಪ್ಯಾಟೆಗೆ ಕಳುಹುತ್ತೇನೆ (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೬೭). [←ಅರ. ಪಾರ. ಮರಾ. ಆಜಾರೀ = ರೋಗಿ]

ಆಜ್ಯ$_1$ (ನಾ). ೧. ಯುದ್ಧ ; ಕದನ : ನಿನ್ನನುಱುಗಿಸಲುಮಾಜಿಯೊಳೆನ್ನಂ ಬೆಂಕೊಂಡು ಕಾದಲುಂ ಬಂದೀಗಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೩-೭೩) ; ವೀರನೆಂದಱಿದುದಿಲ್ಲೇಕಾಕಿ ಸಾಮಾನ್ಯನೆಂದನಿತುಂ ರಾಜಸಮಾಜಮಾಜಿಗುಱದೆಯ್ತಂದತ್ತು (ಪಂರಾಮಾ. ೩-೪೮). ೨. ಯುದ್ಧರಂಗ : ಈ ಮಾಳ್ಕೆಯಿನಾಜಿಯೊಳೋರೊಂದೆಡೆಯೊಳ್ . . . ಜುದ್ಧಂ ಪೆರ್ಚಿರೆ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೯೭-೧೨). ೩. ಪಣಕಟ್ಟಿ ಸ್ಪರ್ಧೆಯಿಂದ ಓಡುವುದು ; ಓಟದ ಜೂಜು. ೪. ಬೈಗಳು. [ಸಂ.]

ಆಜ್ಯ$_2$ (ನಾ). ಅಜ್ಜಿ : ಪ್ರಿಯಂವದೆ ಅಜ್ಜಿಯನ್ನು ಹಾಸ್ಯಮಾಡಿ ಶಕುಂತಲೆಗೆ, ". . . ನೀನು ಬರುವವರೆಗೆ ಮುದುಕಿಯಾಗಿದ್ದ ಆಜಿ ನಿನ್ನನ್ನು ನೋಡಿದೊಡನೆ ಹುಡುಗಿಯಾಗಿಬಿಟ್ಟರು," ಎಂದಳು. ಅನಸೂಯೆ "ಆಜಿಯನ್ನು ಮುದುಕಿಯೆಂತ ಯಾರು ಹೇಳಿದರು . . ." ಎಂದಳು (ಸಣ್ಣಕ. VII, ೧೭). [←ಹಿಂ. ಆಜೀ]

-ಆಜ್ಯ$_3$ (ಪ್ರ). ಪ್ರೀತಿ ಬಾಂಧವ್ಯಗಳ ಸೂಚಕವಾಗಿ ಅಕಾರಾಂತ ಪದಗಳ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಸೇರುವ ಪ್ರತ್ಯಯ. ಉದಾ— ಅಕ್ಕಾಜಿ, ಅಣ್ಣಾಜಿ, ಭಾವಾಜಿ, ಮಾವಾಜಿ : ಕುಸುಮವಿದ್ದೆಡೆಗೆ ಮಧುವ್ರತ ಹೋಹಂತೆ ಕುಸುಮಾಜಿಯರಮನೆಗಾಗಿ (ಭರಚ. ೯-೨೮) ; ಕ್ಷೇಮವೆ ಭಾವಾಜಿ ಮತ್ತು ನಿಮಗೆ ಪರಿಣಾಮವೆ ಹೇಳು ಭಾವಾಜಿ (ಭರಚ. ೯-೩೭) ; ಎಲ್ಲರೂ ಎನ್ನುತ್ತಿದ್ದರು ಅಕ್ಕಾಜಿ, ಅಕ್ಕಾಜಿ ತಾನೂ ಎನ್ನುತ್ತಿದ್ದ (ಅಕ್ಕಾಜಿ. ೩೨). [?]

ಆಜಿಜಯ (ನಾ). ಯುದ್ಧಜಯ : ಆಜಿಜಯೋದಾರಸಾರಸುತನಿಲ್ಲದೆ . . . ಶಿವನೈಜೋನ್ನತ ಭಕ್ತಿಮುಕ್ತಿಗೆಂತೆನುತಿರ್ದಂ (ಹಮ್ಮೀರ. ೨-೨).
[ಆಜಿ$_1$ + ಜಯ]

ಆಜಿರಂಗ (ನಾ). ಯುದ್ಧಭೂಮಿ ; ರಣರಂಗ : ಭವದೂರುಯುಗಂಗಳ ನಾಜಿರಂಗದೊಳ್ ಗಿಜಿಗಿಜಿಮಾಡಲೆಂದವನ ಪೂಣ್ದುದು ನಿಕ್ಕುವಮಾಗ ದಿರ್ಕುಮೇ (ಪಂಪಭಾ. ೯-೫೨); ವಾಹಕರಟ್ಟೆಯುಂ ತುರಗದಟ್ಟೆಯುಮಾ ಡಿದುವಾಜಿರಂಗದೊಳ್ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೩-೬೫). [ಆಜಿ$_1$ + ರಂಗ]

ಆಜಿರಖೊಲ್ಲ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಆಜಿರಖೊಲ್ಲಾನುಗತ (ಎಇ. III, ೨೧೦-೧೮ ; 1143). 'ಆಜಿರಗೋಳ' ಪರಾ.
[ಆಜಿರ$_0$ + ಖೊಲ್ಲ ?]

ಆಜಿರಗೋಳ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ತೊಱಗೆಲೆ ಜಟ್ಟಹಳ್ಳಿ ನೆಗಟ್ಟೂಜಿರಗೋಳಮೆನಿಪ್ಪಗುರ್ವುವೆತ್ತಜಿಕೆಯ ಬೇಡವಟ್ಟುಗಳ ಬೂತುಗ ಬೀರುಗಗೋಯೆಯರ್ಕಳಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೨೧೨). 'ಆಜಿರಖೊಲ್ಲ' ಪರಾ.
[ಆಜಿರ$_0$ + ಗೋಳ ?]

ಆಜಿಲಂಪಟ (ನಾ). ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಅತ್ಯಾಸಕ್ತಿಯುಳ್ಳವನು : ಚಳಿಯಿ ಸಲಮರಾಚಲಮಂ . . . ದಿನಕೃನ್ಮಂಡಳಮನಿಳೆಗಿಟಿಪಲೆಂದಾಜಿಲಂಪಟಂ ದೆಸೆಗೆ ಮಸಗಿದಂ ದನುಜೇಂದ್ರಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೩-೧೩೩).
[ಆಜಿ$_1$ + ಲಂಪಟ]

ಆಜಿಶ್ರಾಂತ (ನಾ). ಯುದ್ಧಮಾಡಿ ಆಯಾಸಗೊಂಡವನು : ಆಜಿಶ್ರಾಂತನಂ ಯಶೋಧನನಿಜಿಯಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೪-೫೧).
[ಆಜಿ$_1$ + ಶ್ರಾಂತ]

ಆಜೀವ$_1$ (ನಾ). ೧. ಜೀವಿಕೆ ; ವೃತ್ತಿ ; ಜೀವನೋಪಾಯ : "ಜೀವನಂ, ವೃತ್ತಿಃ, ಆಜೀವಃ, ವಾರ್ತಾ—ಈ ೪ ಬಾಟ್ಕೆ" (ಹಲಾಯು. ೯೩-೪೧೬). ೨. [ಜೈನ] ಜೈನಸಾಧು ; ಶ್ರವಣ : "ನಗ್ನಾಟಃ, . . . ಆಜೀವಃ, ಮಲಧಾರೀ, ನಿರ್ಗ್ರಂಥಃ, ಸಾಧುಃ—ಈ ೧೦ ಸವಣನ ಪೆಸರ್" (ಹಲಾಯು. ೫೭-೧೮೯). [ಸಂ.]

ಆಜೀವ$_2$ (ಅ). ಜೀವವಿರುವವರೆಗೆ ; ಬದುಕಿರುವವರೆಗೆ : ಆಜೀವವೂ ದಾರಿದ್ರ್ಯಾವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿದ್ದುದು (ಪೈಮಹ. ೧೨೭) ; ಆಜೀವವೂ ನಿಲ್ಲಬಲ್ಲ ಸ್ನೇಹಬಾಂಧವ್ಯಗಳು (ಶಿಕ್ಷದ. ೭೦). [ಸಂ. ಆಜೀವಂ]

ಆಜೀವಕ (ನಾ). ೧. ಎಲ್ಲಿ ಬೇಕಾದರೂ ಜೀವನವನ್ನು ಸಂಪಾದಿಸಿ ಕೊಳ್ಳುವವನು ; ಭಿಕ್ಷುಕ. ೨. ಬೆತ್ತಲೆಯಾಗಿರುವ ಪರಿವ್ರಾಜಕ : ಆಜೀವಕನೆಂದರೆ ಬೆತ್ತಲೆಪರಿವ್ರಾಜಕ ಎಂದು ಬುದ್ಧಘೋಷನು 'ಮನೋ ರಥಪೂರಣಿ'ಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದಾನೆ (ತೀರ್ಥಕ. ೧೦೯). [ಸಂ.]

ಆಜೀವಪರ್ಯಂತ (ಅ). ಜೀವವಿರುವವರೆಗೆ : ಆಜೀವಪರ್ಯಂತ ಅವರಿಗೆ ಕೃತಜ್ಞನಾಗಿರುವುದಾಗಿ ನಾನು ಈ ನ್ಯಾಯಾಧಿಕಾರಿಗಳಿಗೆ ಆಗಾಗ್ಗೆ ಹೇಳುತ್ತಿರುತ್ತೇನೆ (ಪುನರು. ೩೧೫). [ಆಜೀವ$_2$ + ಪರ್ಯಂತ]

ಆಜೀವಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯ (ನಾ). ಬದುಕಿರುವವರೆಗೂ ನಡೆಸುವ ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯವ್ರತ : ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯದಲ್ಲಿ ನೈಷ್ಠಿಕಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯ ಅಥವಾ ಆಜೀವಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯ ಎಂಬ ಕಟ್ಟುನಿಟ್ಟಾದ ಒಂದು ಆಶ್ರಮವಿದೆ (ಬಂಕಿಮ. ೨೮೩). [ಆಜೀವ$_2$ + ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯ]

ಆಜೀವಸದಸ್ಯ (ನಾ). ಬದುಕಿರುವವರೆಗೂ ಸದಸ್ಯನಾಗಿರುವವನು : ಅವರು ಪರಿಷತ್ತಿನ ಆಜೀವಸದಸ್ಯರಾಗಿದ್ದಾರೆ (ರೂಢಿ).
[ಆಜೀವ$_2$ + ಸದಸ್ಯ]

ಆಜೀವಸದಸ್ಯತ್ವ (ನಾ). ಬದುಕಿರುವವರೆಗೂ ಸದಸ್ಯನಾಗಿರುವಿಕೆ : ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಿಷತ್ತಿನ ಆಜೀವ ಸದಸ್ಯತ್ವಕ್ಕೆ ಸಲ್ಲಿಸಬೇಕಾದ ಹಣ ಒಂದುನೂರು ರೂಪಾಯಿಗಳು (ರೂಢಿ). [ಆಜೀವ$_2$ + ಸದಸ್ಯತ್ವ]

ಆಜೀವಿಕೆ (ನಾ). ಜೀವನೋಪಾಯ ; ವೃತ್ತಿ ; ಉದ್ಯೋಗ : ವೃತ್ತಿಗಳ, ವ್ಯಾಪಾರಗಳ, ಆಜೀವಿಕಾಗಳ ಅಥವಾ ನೌಕರಿಗಳ ಸಂಬಂಧದಲ್ಲಿ . . . ಅಮಾನ್ಯವಾಗತಕ್ಕುದಲ್ಲ (ಭಾಧಾನ. ೧೫೭). [ಸಂ. ಆಜೀವಿಕಾ]

ಆಜುಬಾಜು, ಆಜೂಬಾಜು (ನಾ). ನೆರೆಹೊರೆ ; ಅಕ್ಕಪಕ್ಕ : ಡೋಲಿಲ್ಲದೆ, ಮೆರವಣಿಗೆಗೆ ಹೋಗುವಾಗ ಆಜುಬಾಜು ಮನೆಯವರು ಎಚ್ಚರವಾಗದೆ, ಎಂಥ ಮೆರವಣಿಗೆಯೆಂದು ಅವರನ್ನೂ ಅವರಿಗೆ ಕೊಟ್ಟ ಅಡ್ವಾನ್ಸನ್ನೂ ಬಿಟ್ಟು (ಶ್ರೀಕಥೆ. ೧೧೦) ; ಆಜುಬಾಜಿನ ಮನೆಗಳ ಹೆಂಗಸರು, ಮಕ್ಕಳು, ಮದುಮಗನನ್ನು ನೋಡುವ ಆತುರದಿಂದ . . . ನೆರೆದಿದ್ದಾರೆ (ಮೂರುದಾ. ೨೧೬). **ಆಜೂಬಾಜು** : ಆಜೂಬಾಜು ಇರುವಂಥ ಭೂಮಿ (ಮಹಾವಂ. II, ೬೦) ; ಪೋಲೀಸಿನವರ ವಾಸನೆ ಕೂಡ ಇರಲಿಲ್ಲ ಆಜೂಬಾಜಿನಲ್ಲಿ (ಸಾಹೇಬ್. ೫೬೫).
[← ಮರಾ. ಆಜೂಬಾಜೂ]

ಆಜೂಜುವಾರಿ (ನಾ). ಅನುಸರಣೆ ; ದೈನ್ಯವರ್ತನೆ : ನಮ್ಮಂಥ ಸಣ್ಣ ಸಣ್ಣ ಸರ್ಕಾರಿ ನೌಕರರಿಗೆ ದೊಡ್ಡ ದೊಡ್ಡ ಊರಿಗೆ ವರ್ಗವಾಗುವುದು ಬಹು ಕಷ್ಟ . . . ಎಷ್ಟೆಷ್ಟೋ ಸಿಫಾರಸು, ಸರಬರಾಯಿ, ಆಜೂಜುವಾರಿ ಆಗಬೇಕು (ಶ್ರೀಕಥೆ. ೧೧೨) ; ಇವರು ಇಷ್ಟೊಂದು ಕಷ್ಟಪಟ್ಟು ಮಂತ್ರಿವರ್ಯ, ಗುರುವರ್ಯರ ಆಜೂಜುವಾರಿ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದರೂ (ಮರ್ಯಾದೆ. ೧೩೭). [?]

ಆಜೂಬಾಜು 'ಆಜುಬಾಜು' ನೋ.

ಆಜ್ಞಾಕ್ಷರ (ನಾ). ಅಪ್ಪಣೆಯ ಮಾತು : ಪಿರಿದುಂ ಕೂರ್ಪೆಯೊ ಕಾದಂಬರಿಗೇಂ ಪೋದಪ್ಪೆ ಮುಂದೆ ಪೇಟೆನಲಾಜ್ಞಾಕ್ಷರಮನೆ ಬೆಸಗೊ [ಳ್ವೆಂ] ದೇವರೆನ್ನನಿಂತೇಕೆ ಮಗುಟೆ ಬೆಸಗೊಂಡಪಿರಿಂ (ಕಾದಂಉ. ೩೯೪).
[ಸಂ. (ಆಜ್ಞಾ + ಅಕ್ಷರ)]

ಆಜ್ಞಾಚಕ್ರ (ನಾ). ೧. [ತಂತ್ರಶಾ] ಷಟ್ಚಕ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ; ಹುಬ್ಬುಗಳ ನಡುವೆ ಇರುವುದೆಂದು ಭಾವಿಸಿರುವ ಒಂದು ಚಕ್ರ : ಭ್ರೂಮಧ್ಯಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಆಜ್ಞಾಚಕ್ರ, ಮನವೆಂಬ ಮಹಾಭೂತ, ತಮಂಧಾಕಾರ ದ್ವಿದಳಪದ್ಮ (ಅವಚಂ. ೪೪-೧೮೮). ೨. ಭೂಮಂಡಲ ಭಾಗ. ೩. ಆಜ್ಞೆಯ ವ್ಯಾಪ್ತಿ. [ಸಂ. (ಆಜ್ಞಾ + ಚಕ್ರ)]

ಆಜ್ಞಾದೀಕ್ಷೆ (ನಾ). ಅಪ್ಪಣೆಯನ್ನು ಬಿಡದೆ ಅನುಸರಿಸಿ ನಡೆಯಬೇಕೆಂದು ಗುರುವು ಶಿಷ್ಯನಿಗೆ ಕೊಡುವ ವ್ರತ, —ದೀಕ್ಷೆ : ಶ್ರೀಗುರು ತನ್ನಾಜ್ಞೆಯಂ ಶಿಷ್ಯನಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಪಾಲಿಸುವದೇ ಆಜ್ಞಾದೀಕ್ಷೆ ಎನಿಸುವುದು (ವಿವೇಕ. ೧೧೪) ; ಸದಾಚಾರಗಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಪ್ರವರ್ತಿಸಬೇಡವೆಂದುಪದೇಶಿಸುವುದೇ ಆಜ್ಞಾದೀಕ್ಷೆಯೆನಿಸುವುದು (ಅಷ್ಟಾವಿ. ೧).
[ಸಂ. ಆಜ್ಞಾದೀಕ್ಷಾ (ಆಜ್ಞಾ + ದೀಕ್ಷಾ)]

ಆಜ್ಞಾಧರ (ನಾ). ಅಪ್ಪಣೆಯನ್ನು ನಡೆಸುವವನು : ವನಿತೆ ಅನುಕೂಲಿನಿಯೇ ? ಮಗನು ಆಜ್ಞಾಧರನೆ ? (ಕಎಪು. ೪೯). [ಸಂ.]

ಆಜ್ಞಾಧಾರಕ (ನಾ). ಅಪ್ಪಣೆಯನ್ನು ಶಿರಸಾವಹಿಸಿ ನಡೆಯುವವನು ; ವಿಧೇಯ : ತಮ್ಮ ಆಜ್ಞಾಧಾರಕ ಸೇವಕ (ಮುಂಬಯಿ. ೪-೧೦೫ ಕಿ). [ಸಂ.]

ಆಜ್ಞಾಧಾರಿ (ನಾ). = ಆಜ್ಞಾಧರ : ನನ್ನ ಬುದ್ಧಿಯೆಂದು ನಾನು ಹೇಳುವುದೂ ಅವರ ಆಜ್ಞಾಧಾರಿಯೇ ಅಲ್ಲವೆ ? (ಬೆತಂಬಾ. ೨೨).
[ಸಂ. ಆಜ್ಞಾಧಾರಿನ್]

ಆಜ್ಞಾಧಾರಿಣಿ (ನಾ). ಅಪ್ಪಣೆಯನ್ನು ಪಾಲಿಸುವವಳು : ಎಲೈ ಪೂಜ್ಯರೆ, ನಿಮ್ಮ ಆಜ್ಞಾಧಾರಿಣಿಯಾದ ಈಕೆಯನ್ನು ಗಾಂಧರ್ವವಿವಾಹದಿಂದ ಮದುವೆಯಾದೆನು (ಶಾಕುಂತ. ೧೧೩-೧೪).
[ಸಂ. ಆಜ್ಞಾಧಾರಿಣೀ]

ಆಜ್ಞಾನಿಧಿ (ನಾ). ಆಜ್ಞೆಗಳಿಗೆ ಮೂಲಸ್ಥಾನದಂತಿರುವವನು: ಬಹುಶ್ರುತನಾಜ್ಞಾನಿಧಿ ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯ ಸದೃಕಂ... ಶ್ರೀಭೂಮಿದೇವೋ ತ್ಕಮಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧-೪೪). [ಸಂ. (ಆಜ್ಞಾ + ನಿಧಿ)]

ಆಜ್ಞಾನುರೂಪ (ನಾ). ಅಪ್ಪಣೆಗೆ ತಕ್ಕಂತೆ ಇರುವುದು; ಆಜ್ಞೆಗೆ ಅನುಗುಣವಾಗಿರುವುದು: ಈ ಪ್ರವರ್ತನಯನಂ ಳೆಳುಹೆಂಬ ನಯದೊಳಾ ತಾಪಸೋತ್ತಮರೊಡಂಬಡಿಸಿ ನುಡಿದಾಜ್ಞಾನುರೂಪದಿಂ ದರಸನಿತ್ತಂ... ಅನುಮತಿಯನು (ಜೈಮಿಭಾ. ೨-೪೪).

[ಸಂ. (ಆಜ್ಞಾ + ಅನುರೂಪ)]

ಆಜ್ಞಾನುವರ್ತಿ (ನಾ). ಆಜ್ಞೆಯಂತೆ ನಡೆಯುವವನು; ಅಪ್ಪಣೆಯಂತೆ ನಡೆಯುವವನು: ರುದ್ರಮೂರ್ತಿಯ ಆಜ್ಞಾನುವರ್ತಿಗಳಾದ ಸೇನಪಳು (ಕವಿಕ. ೫೩). [ಸಂ. ಆಜ್ಞಾನುವರ್ತಿ]

ಆಜ್ಞಾಪತ್ರ (ನಾ). ಶಾಸನಮಾಡಿ ಹೊರಡಿಸುವ ಪತ್ರ; ಅಪ್ಪಣೆ ಚೀಟಿ: ರಾಜನು ಳೆಳುಹಿಸಿದ ಶಾಸನಗಳಿಗೆ "ಆಜ್ಞಾಪತ್ರ"ಗಳೆಂದು ಹೆಸರು (ಕರಾಶಾ. ೪೫) ; ನೆಕ್ಕುದೋವ್ ಕಾಫಿ ಮುಗಿಸಿದನಂತರ ಆಜ್ಞಾಪತ್ರಗಳನ್ನು ನೋಡಿ (ಪ್ರಸರು. ೨೦). [ಸಂ. (ಆಜ್ಞಾ + ಪತ್ರ)]

ಆಜ್ಞಾಪನ (ನಾ). ಅಪ್ಪಣೆಕೊಡುವುದು; ಆಜ್ಞೆ ಮಾಡುವುದು: ಶಿವನಾಜ್ಞಾಪನದಿಂಪಿನಿಂದಿಂಪುಗೊಂಡಿರ್ಪುದಾಗಿ ಪೋಗಲು (ಬಸವ. ೧೯-೩೦).

[ಸಂ.]

ಆಜ್ಞಾಪರಿಸ್ಫುರಣೆ (ನಾ). ಅಪ್ಪಣೆಯ ಪ್ರಕಟನೆ: ಸಮುದಿತ ನಿದಾಘಪತಂಗಪ್ರತಾಪಕ್ಕಂ ಪಿಂಡಿಭೂತ ದಂಡಧರಾಜ್ಞಾಪರಿಸ್ಫುರಣೆಗಂ ... ತಾನಿನ್ನವನಿ ನಿರುತಮು ಜನ್ಮಭೂಮಿಯಾಗಿ (ರಾಂಕಾಪು. ೩-೪೯ ನ).

[ಸಂ. ಆಜ್ಞಾಪರಿಸ್ಫುರಣ (ಆಜ್ಞಾ + ಪರಿಸ್ಫುರಣ)]

ಆಜ್ಞಾಪಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಆಜ್ಞೆಮಾಡು; ಅಪ್ಪಣೆಮಾಡು: ಶಿಕ್ಷಕ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂ ನಿಜಸಮಾಧಿಯೊಳ್ ಕೂಡಿರಿಂದಧ್ಯವನಾಜ್ಞಾಪಿಸಿ ನಿರಾಕಾರಮಂ ತಳೆದಾತ್ಮಜ್ಞಾನದೊಳ್ (ಚಲುಪು. ೧೬-೪); ಏಭೀಷಣನು... ಕೊಲೆಗಡುಕರನ್ನು ಕರೆಸಿ ಜನಕ ದರಶರಥರರ್ಸರನ್ನು ಕೊಂದು ಬರುವಂತೆ ಆಜ್ಞಾಪಿಸುವನು (ತಾಪಿಸ. ೮೬). ೨. (ದೊಡ್ಡವರು ಚಿಕ್ಕವರಿಗೆ) ತಿಳಿಸು; ನಿರೂಪಿಸು: ಆ ಮಹಾತ್ಮನ ಗುಣಚರಿತ್ರೋದ್ಯಾಮತೆಯ ನಾಜ್ಞಾಪಿಸಿಂದು ಸಭಾಮರಿಗಳ್ತಿ ಧರಂಗೆ ದಿಪ್ಪೆಸಿದಳು ಗಿರಿಜಾತೆ (ತೊರಣ. ೧-೩-೧೦) ; ಕೋಪವುಂಟಾದೊಡಾತ್ಮಜ್ಞಾಪಿಸು ಕಮಲೀಯರೂಪ ನೀ ರಕ್ಕಳಿಪಿನ್ನ ಆಪಾದಮಸ್ತಕಪರ್ಯಂತ ನೋಳ್ಪುದೆಂದೋಪಂಗೆ ದಿಪ್ಪೆಯಿಸಿದಳು (ಮೋಹಕ. ೯-೬). [ಆಜ್ಞಾಪನ + -ಇಸು]

ಆಜ್ಞಾಬದ್ಧ (ಗು). ಅಪ್ಪಣೆಗೆ ಒಳಗಾದ: ಏನುಮಾಡುವುದು? ತಾನು ಸ್ಯೂಸನಿಗೆ ಆಜ್ಞಾಬದ್ಧನಾಗಿ ನಡೆಯಬೇಳು (ಬದ್ಧಪ್ರ. XLIV ಬಿಳ).

[ಸಂ. (ಆಜ್ಞಾ + ಬದ್ಧ)]

ಆಜ್ಞಾಭಂಗ (ನಾ). ಅಪ್ಪಣೆಯನ್ನು ಮೀರುವುದು: ಆಜ್ಞಾಭಂಗದಪರಾಧಿಯ ನುಡಿಗೆಳಸದೆ ಕೂಲಿ ಸುಮ್ಮನಿರೆ (ಪಂಬರ. ೧೪-೧೦೧).

[ಸಂ. (ಆಜ್ಞಾ + ಭಂಗ)]

ಆಜ್ಞಾಲಂಘನ (ನಾ). = ಆಜ್ಞಾಭಂಗ: ಲಂಘಿಸಿದಂ ನಿಮ್ಮಯ ಮಾತನೊರ್ವನಗಮದಾಜ್ಞಾಲಂಘನಂ (ಗದಾಯು. ೬-೫) ; ಆ ದ್ರವ್ಯಮಂ ಕೊಟ್ಟ ಲ್ಲದೆ ಪೋಗದಿರಿಂದರಸನಾಕೆಯಿಟ್ಟಿದಾಜ್ಞಾಲಂಘನಂಗೆಯ್ದು ದ್ದಲ್ಲದೆ (ಸುಕುಮಾ. ೬-೫೩ ನ).

[ಸಂ. (ಆಜ್ಞಾ + ಲಂಘನ)]

ಆಜ್ಞಾವಚನ (ನಾ). ಅಪ್ಪಣೆಯ ಮಾತು: ಈ ವಾಲ್ಮೀಕಿಮುನಿಯ ಆಜ್ಞಾವಚನಕ್ಕೆ ಅಧಪ್ರಾಯವೇನೆಂದರೆ (ಕಗವ. ೧೩೧ ಉಣಾಳ).

[ಸಂ. (ಆಜ್ಞಾ + ವಚನ)]

ಆಜ್ಞಾವಿಚಯ (ನಾ). [ಜೈನ] ನಾಲ್ಕು ಬಗೆಯ ಧರ್ಮಧ್ಯಾನ ಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು; ಆಗಮಗಳ ಗುಣಗಳ ಚಿಂತನೆಯೆಂದುಹುದು: "ಶಾಸ್ತ್ರಪ್ರಮಾಣದಿಂದ ಅರ್ಥವಿಚಾರಮಾಡುವುದು ಆಜ್ಞಾವಿಚಯವು" (ಜೈಸಿ. ೪೯); ಭರತರಾಜ್ಞಾವಿಚಯಮಪಾಯವಿಚಯ ವಿಪಾಕ ವಿಚಯ ಸಂಸ್ಥಾನವಿಚಯಮೆಂಬೀ ನಾಲ್ಕು ಧರ್ಮಧ್ಯಾನಂಗಳಂ ಧ್ಯಾನಿಸುತ್ತಂ (ನತ್ಕಾಲಾ. ೧೫೪-೯) ; ಯಥಾಗಮಾರ್ಥದ್ರವ್ಯಂಗಳನನುಕ್ರಮದಿಂದಜಿಪಾಜ್ಞಾವಿಚಯಮುಮಂ (ಕಾಂತಿಪು. ೯-೧೧೪ ವ).

[ಸಂ. (ಆಜ್ಞಾ + ವಿಚಯ)]

ಆಜ್ಞಾವಿಧೇಯ (ನಾ). ಅಪ್ಪಣೆಯನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿ ನಡೆಯುವವನು: ವಿಜಯಾರ್ಧಕುಮಾರಂ ಸಾರವಸ್ತುಗಳೊಲೀಯ ತನಗಾಜ್ಞಾವಿಧೇಯನಾಗಿ ಪೋದಂ (ಅದಿಪು. ೧೩-೧೦೪ ವ).

[ಸಂ. (ಆಜ್ಞಾ + ವಿಧೇಯ)]

ಆಜ್ಞಾಸಮುತ್ಪತ್ತಿ (ನಾ). ಅಪ್ಪಣೆಗನುಸಾರವಾಗಿ ಹುಟ್ಟಿ ಬಂದವಳು: ಎಲೆ ಮಾಯಾದೇವಿ ಲೋಕತ್ರಯಜನನಿ ಮದಾಜ್ಞಾಸಮುತ್ಪತ್ತಿ (ಜಗವ. ೩-೫೮).

[ಸಂ. ಆಜ್ಞಾಸಮುತ್ಪತ್ತಿ (ಆಜ್ಞಾ + ಸಮುತ್ಪತ್ತಿ)]

ಆಜ್ಞಾಹಸ್ತ (ನಾ). ಅಪ್ಪಣೆಮಾಡುವ ಕೈ: ಕಲುಷಕರವದಲಿ ನವಿದು ನಿಗೆಯಂಕರಿರಸಲಾಜ್ಞಾಹಸ್ತದಲಿ ಶಂಕರನ ಹೂಂಕರಣೆಯಲಿ ತಳಿತಿರಿ ತಗ್ಗಿತಲ್ಲಲ್ಲಿ (ಕುವಾಳ. ೭-೪೬). [ಸಂ. (ಆಜ್ಞಾ + ಹಸ್ತ)]

ಆಜ್ಞೆ (ನಾ). ೧. ಅಪ್ಪಣೆ; ನಿರ್ದೇಶ; ನಿರೂಪ: ಆತಧಾರ್ಮಿಕ ಮಾಯ್ತು ವಿಶ್ವಮಾದಿತ್ಯನ್ಯಪಂ ಪ್ರತಿಪಾಳಿಪ ರಾಜ್ಞಂ ಮುನಿಪತಿಯಾಜ್ಞೆ, ಯೇರೀಂ ಸುರೇಶ್ವರಂ ಕೇವಲಮ (ಎಇ. XVIII, ೫-೯ ; 1082) ; ಅನಂತಂ ಆನಂತಶಯನನಾಜ್ಞೆಯಂ ಬಂದು ದೇವಕಿಯ ಗರ್ಭದೊಳ್ ಜನಿಯಿಸಿದಂ (ಜಗವ. ೨-೬೦) ; ನಡೆವಿಪೆಡೆ ನಿನ್ನಾಜ್ಞೆಯಂ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೧೪-೨೬೨). ೨. ಅವಕಾಶ; ಅನುಮತಿ. ೩. ನ್ಯಾಯಾಸ್ಥಾನದ ತೀರ್ಪು; ವಿಧಿಸಿದ ಶಿಕ್ಷೆ (ತ). [ಸಂ. ಆಜ್ಞಾ]

ಆಜ್ಞೆಗೈ (ಕ್ರಿ). ಅಪ್ಪಣೆಮಾಡು: ತಂದೆಯು ಮಾತಿಗೆ ಪ್ರತ್ಯುತ್ತರವೆನ್ನು ವಂತೆ... ಆಜ್ಞೆಗೈವ ಧ್ಯನಿಯಲ್ಲಿ ಮಾರುತ್ತರ ಕೊಟ್ಟಳು (ಕೇಮಂತ. ೨೪೪). [ಆಜ್ಞೆ + ಗೈ (< ಕೆಯ್)]

ಆಜ್ಞೆಗೊಳ್ಳು (ಕ್ರಿ). ಅಪ್ಪಣೆಯನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊ (ದಕ. ೬).

[ಆಜ್ಞೆ + ಕೊಳ್ಳು (< ಕೆಕೊಳ್)]

ಆಜ್ಞೆನಿರ್ಣಯ (ನಾ). ನ್ಯಾಯಾಲಯದ ತೀರ್ಪು; ಶಿಕ್ಷೆಯನ್ನು ವಿಧಿಸುವ ನಿರ್ಣಯ (ತ). [ಆಜ್ಞೆ + ನಿರ್ಣಯ]

ಆಜ್ಞೆಪಾಲಿಸು (ಕ್ರಿ). ಅಪ್ಪಣೆಯಂತೆ ನಡೆ (ತ). [ಆಜ್ಞೆ + ಪಾಲಿಸು]

ಆಜ್ಞೆಮಾಡು (ಕ್ರಿ). ೧. ಆಜ್ಞಾಪಿಸು. ೨. ಶಿಕ್ಷೆವಿಧಿಸು (ದಕ. ೬).

[ಆಜ್ಞೆ + ಮಾಡು]

ಆಜ್ಞೆಮೀರು (ಕ್ರಿ). ಅಪ್ಪಣೆಗೆ ವಿರುದ್ಧವಾಗಿ ನಡೆ; ನಿಯಮವನ್ನು ಅತಿಕ್ರಮಿಸು (ಮುಂಬಾಬು. ೫-೨೬ ಕ).

[ಆಜ್ಞೆ + ಮೀರು (< ಮೀಱು)]

ಆಜ್ಯಸಾಲೆ (ನಾ). ಅಕ್ಕಿಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಜಾತಿ (ಕಸಂಗ್ರಾ. ೭). [?]

ಆಜ್ಯ (ನಾ). ತುಪ್ಪ : ಆಜೀರ್ಣಭಯದಿಂ ಪ್ರಾಜ್ಞಾಜ್ಯಮೇಂ ತ್ಯಾಜ್ಯಮೇ (ಚಂದ್ರಪ್ರ. ೧-೪೫) ; ಸೀರಡಿಸಿರ್ದಹೊತ್ತಾಜ್ಯ ದೊರ ಕಿ ಫಲವೇನು (ಹಜಕಾ. ೭-೮). [ಸಂ.]

ಆಜ್ಯಂಬೊಯ್ (ಕ್ರಿ). ತುಪ್ಪವನ್ನು ಸುರಿ: ಸತ್ಕರಿಸಲು ತತ್ಕೋ ಮಲೆಯ ವಿರಹವೇದನೆಯಾಜ್ಯಂಬೊಯ್ದಗ್ನಿಯ ತೆಜನಾಯ್ತು (ಜಯಾಶ್ವ. ೪-೪೦). [ಆಜ್ಯ + ಪೊಯ್]

ಆಜ್ಯಗಟ್ಟ (ನಾ). ತುಪ್ಪವು ಗಟ್ಟಿಯಾಗುವುದು, —ಹೆತ್ತುಕೊಳ್ಳುವುದು : "ಪ್ರಸೂತಾಜ್ಯಗಟ್ಟಿಗಳೊಳು ಪೆಜು" (ಶಬ್ದಮಂ. ೧೧೮).

[ಆಜ್ಯ + ಗಟ್ಟ]

ಆಜ್ಯದೀಪ (ನಾ). ತುಪ್ಪದಿಂದ ಉರಿಸುವ ದೀಪ; ತುಪ್ಪದ ದೀಪ : ಮಂತ್ರಪೂತ ಆಜ್ಯದೀಪದಾರತಿಯನು ಮುಂದೆ ಕೊಂಡು (ಮಾಂದಳಿ. ೫೪).

[ಆಜ್ಯ + ದೀಪ]

ಆಜ್ಯಧಾರೆ (ನಾ). ತುಪ್ಪದ ಧಾರೆ; ಒಂದೇ ಧಾರೆಯಾಗಿ ಸುರಿಯುವ ತುಪ್ಪ : ಅನಿತು ಶರವನು ನುಂಗಿ ಮಗುಳೆಚ್ಚನಿತನೊಳುಕೊಳುತಾಜ್ಯ ಧಾರೆಗೆ ನನೆದ ಹುತವಹನಂತೆ ಹೆಚ್ಚಿತು ತೀವ್ರ ಫಣಿಬಾಣ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೨೫–೨೪). [ಆಜ್ಯ + ಧಾರೆ]

ಆಜ್ಯಪ (ನಾ). ೧. ತುಪ್ಪವನ್ನು ಕುಡಿಯುವವನು; ದೇವತೆ; ಹವಿರ್ಭುಜ : ಆ ನೃಪಾಲಕಂ . . . ಆಜ್ಯಪವರ್ಗಾಚಾರ್ಯನಾಗಿಹ ಬೃಹಸ್ಪತಿಯ ಪೊರೆಗೆ ಬಂದಿಂತೆಂದನು (ಜೈಮಿಭಾ. ೫–೨೪). ೨. ಪಿತೃಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಗುಂಪು. [ಸಂ.]

ಆಜ್ಯಪಾತ್ರೆ (ನಾ). ತುಪ್ಪದ ಪಾತ್ರೆ : ಪರಿಸ್ತರಣಗಳ ಮೇಲೆ ದರ್ವಿ, ಸಮಿತ್ತು, ಆಜ್ಯಪಾತ್ರೆ, ಇವುಗಳನ್ನಿಟ್ಟು (ಶಾಂತಲಾ. ೧೦೭).

[ಆಜ್ಯ + ಪಾತ್ರೆ]

ಆಜ್ಯಭಾಂಡ (ನಾ). = ಆಜ್ಯಪಾತ್ರೆ : ನವರಸಗಾನವನಾಲಿಸಿ ಶಿವಮಣಿ ಕಪಿಲಾಜ್ಯಭಾಂಡಮಂ ತರದಿಂದಂ ಅವನಿಪನೀಕ್ಷಿಸಿ ಬಳಿಕಂ ತವೆ ಸುಖದಿಂದಿರೆ (ಹಮ್ಮೀರ. ೨–೯೬). [ಆಜ್ಯ + ಭಾಂಡ]

ಆಜ್ಯಸ್ಥಾಲಿ (ನಾ). = ಆಜ್ಯಪಾತ್ರೆ : ಚಮಸ ದರ್ವೀ ಆಜ್ಯಸ್ಥಾಲೀ ಪ್ರೋಕ್ಷಣಪಾತ್ರ . . . ಪ್ರಮುಖಪಾತ್ರವಿಶೇಷಂಗಳಿಂ (ವಿವೇಕ. ೧೩೫).

[ಆಜ್ಯ + ಸ್ಥಾಲಿ]

ಆಜ್ಯಾಭಿಷೇಕ (ನಾ). (ದೇವತಾ ವಿಗ್ರಹಗಳಿಗೆ) ತುಪ್ಪ ಎರೆಯುವುದು; ತುಪ್ಪದ ಅಭಿಷೇಕ : ಬನವಸೆಯ ನಾರಸಿಂಹ್ಯದೇವರಿಗೆ ಆಜ್ಯಾಭಿಷೇಕ ನಂದಾದೀಪ್ತಿ (ಸೌಇಇ. XX, ೨೪೧–೯ ; 1547).

[ಆಜ್ಯ + ಅಭಿಷೇಕ]

ಆಜ್ಯಾಹುತಿ (ನಾ). ತುಪ್ಪದಿಂದ ಮಾಡುವ ಹೋಮ; ಅಗ್ನಿಗೆ ತುಪ್ಪವನ್ನು ಅರ್ಪಿಸುವುದು : ಅಗ್ನಿತ್ರಯಂಗಳೊಳಂ . . . ಘೃತತಿಳಾಜ್ಯಾಹುತಿಗಳಿಂ (ಆದಿಪು. ೧೫–೧೬ ವ) ; ವಿಷಾದವಹ್ನಿಗಾಜ್ಯಾಹುತಿಗಳಾಗಿ (ಪಂಠಾಮಾ. ೧೪–೧೯೨) ; ಅಗ್ನಿಗಾಜ್ಯಾಹುತಿಯನಿತ್ತದಂ ಮತ್ತೊಮ್ಮೆ ಪಡೆಯಲಾಸಿಪ ಗಾಂಪನಾದನಾ ರಾಕ್ಷಸಂ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೧೯೧–೪೧೪).

[ಆಜ್ಯ + ಆಹುತಿ]

ಆಟ (ನಾ). ೧. ಆಡುವುದು; ಕ್ರೀಡೆ; ವಿನೋದ; ವಿಹಾರ : ರೆವಡಿ ಬದ್ದರಾಟದಾಳೆ ಕೊಮರಸಿಙ್ಗನ ದೇಗುಲದ (ಇಆ. VIII, ೨೮೬–೫೮ ; 732); ಆಟಪಾಟವಿನೋದಂಗಳಿಂದಂ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೯೮–೧೫); ವಿವಿಧದೇವಗೃಹದಾಟಪಾಟದಿಂ ಮಜುಗಿ ಬಟ್ಟೆಯರ ನೋಟ್ಪ ನೋಟದಿಂ (ಪಂಪಭಾ. ೩–೨೨); ಊಟದಿನಾಟದಿನೊಪ್ಪುವ ಪಾಟದಿನಾಜಿಸುವ ತೀಟದಿಂ (ಅಜಿಪು. ೨–೮೧); ಮಗನ ವಿನೋದಮಂ ಮಗನ ಮುದ್ದುಗಳಂ ಮಗನಾಡುವಾಟಮಂ . . . ನೋಡುತುಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೨–೧೩); ಖೂಳ ತೆಗೆ ಹೆಜಸಾರು ಠಕ್ಕಿನ ಠೌಳಿಯಾಟವೆ ಕದನ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೪–೧೭). ೨. ಕುಣಿತ; ನೃತ್ಯ; ನಾಟಕ, ಯಕ್ಷಗಾನ ಮುಂತಾದುವುಗಳ ಪ್ರದರ್ಶನ : ನೀಲಾಂಜನೆ ತನ್ನಾಟಮನೊಜಲ್ದು ನೋಡುವ ನೋಟಕರಂ ತವದ ಮಾಟ್ಕೆಯಿಂ ಮೋಹಿಸಿದಳ್ (ಆದಿಪು. ೯–೩೮) ; ತೋಜೆ ಸಂಗೀತಕಮಂ . . . ಧರಣೀಭೃನ್ಮನಿ ಪೊಜಗಾಗುಜಿದರ ಕಣ್ಮನಮೆಂಬಿವನುಗಿವುದಮರಗಣಿಕೆಯರಾಟಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೧–೩೩); ಕಲಾಪಿಗಳಾಟಮಂ ಮನಂಗೊಳೆ ನಡೆ ನೋಡಿ ನೋಡಿ ಕುಣಿಯಲ್ನೆಱೆಕಲ್ತು (ಕಾವ್ಯಾವ. ೨೯೦); ಆಟಕ್ಕೆ ತಕ್ಕ ವೇಷ, ವೇಷಕ್ಕೆ ತಕ್ಕ ಭಾಷೆ (ಗಾದೆ) ; ಆಟದವನಿಗೆ ದೀವಟಿಗೆಯ ಮೇಲೆ ಕಣ್ಣು (ಗಾದೆ) ; ಆಟವೂ ಮುಗಿಯಿತು ತಂತಿಯೂ ಹರಿಯಿತು (ಗಾದೆ). ೩. ವ್ಯವಹಾರ; ಕೆಲಸ; ಕಾರ್ಯ : ಪಾಣ್ಬರೊಳ್ ನೆರೆವ ಪಾಣ್ಬೆಯರಾಟಮನೀಕ್ಷಿಸಲ್ ಮನಂದಂದು (ಪಂಚತಂ. ೭೬–೬) ; ಅಂಗಡಿಗಳುಡುಗಿದವು ವೆವಹಾರಂಗಳಾಟಂ ಮಾದವು (ಬಸಪು. ೨೧–೧೬). ೪. ನಟನೆ; ತೋರಿಕೆ : ನೀನು ಯಾಕೆ ಈ ಆಟ ಹೂಡಿದ್ದೀಯಾ ಎಂಬುದು ನನಗೆ ಗೊತ್ತು (ರೂಢಿ). 'ಆಟಕಟ್ಟು' ಪರಾ. ೫. ಶಕ್ತಿ; ಸಾಮರ್ಥ್ಯ : ನಾಲ್ಕಾರು ತೋಳಗಳು ಗಂಟುಬಿದ್ದರೆ ಎತ್ತು ಕುದುರೆಗಳ ಆಟ ಸಹ ನಡೆಯುವುದಿಲ್ಲ (ಮುಂಬಯಿ. ೨–೧೮) ; ನನ್ನ ಮುಂದೆ ನಿನ್ನ ಆಟ ನಡೆಯುವುದಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ). ೬. ಚಲನೆ; ಕ್ರಿಯೆ. 'ಅಲುಗಾಟ', 'ಹೊಡೆದಾಟ' ಪರಾ.

ಆಟವಾಡು=ಕ್ರೀಡಿಸು; ವಿಹರಿಸು; ವಿನೋದಪಡು : ಕೋಡಗದ ಆಟವಾಡುವ ಭೃಂಗಿ (ಬಸಪು. ೨೯–೭) ; ಮೂರು ನಾಲ್ಕು ಸಣ್ಣ ಹುಡುಗರು ಆಟವಾಡುತ್ತಿದ್ದರು (ಕಳಹು. ೧೦೮).

[< ಆಡು$_1$. / ತಮಿ. ಮಲ. ಆಟ್ಟ, ಆಟ್ಟು ; ತುಳು. ತೆಲು. ಆಟ]

ಆಟಂಕ, ಆಟಂಕು (ನಾ). ಅಡ್ಡಿ ; ತಡೆ : ಮಗಧನನಾಟಂಕಕೋಟಿಕನೆಗೂ . . . ಪಾಳಕರ ತಲೆಗಳಂ ಕಿತ್ತು ಸೆಣ್ಡಾಡಿದ (ಎಕ. VII (S), ಶಿಕಾರಿ. ೩೪೨–೭ ; 1050) ; ರಾಕ್ಷಸರಾಟಂಕವಿಲ್ಲದಾ ಮಿತ್ರರ ರಾತ್ರಿ ಕಾಲದಲಿ ಬಿಂಕದಿಂದಲಿ ನೀನು ಪೊಂಕದಿಂ ಪುರವ ಪೊಕ್ಕೆ (ಹನುಮ. ೩೭). **ಆಟಂಕು** : ಕೌರವಸೇನೆಯನಾಟಂಕುಬಡಿದದಡಿಗಂ ದಡಿಗ (ಎಕ. VIII, ನಗರ. ೩೫–೨೬ ; 1077). [< ಸಂ. ಆತಂಕ]

ಆಟಂಕಪಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಆತಂಕವುಂಟುಮಾಡು; ಅಡ್ಡಿಪಡಿಸು; ಪ್ರತಿಭಟಿಸು; ತಡೆ. (ದಕ. ಕಿ).

[ಆಟಂಕ + ಪಡು$_1$ + –ಇಸು$_3$]

ಆಟಂಕು 'ಆಟಂಕ' ನೋ.

ಆಟಂಗುಳಿ, ಆಟಕುಳಿ, ಆಟಗುಳಿ, ಆಟಗೂಳಿ (ನಾ). ಆಟದಲ್ಲಿ ನಿರತನಾದ ವ್ಯಕ್ತಿ; ಕ್ರೀಡಾಶೀಲ : ಗುಳಿ ಪ್ರತ್ಯಯಕ್ಕೆ– ಆಟಂಗುಳಿ, ಸಾಲಂಗುಳಿ (ಶಮದ. ೨೦೨ ಪ್ರಯೋ); ಅಟಂಗುಳಿ, ಪಣಂಗುಳಿ (ಶಬ್ದಾನು. ೪೧೪ ಪ್ರಯೋ). **ಆಟಕುಳಿ** : ಆಟಕುಳಿ, ಅಂಜುಕುಳಿ (ಭಾಷಾಭೂ. ೧೮೪ ಉದಾ). **ಆಟಗುಳಿ** : ಮಾತುಕತೆ ನಡತೆಗಳಲ್ಲಿ ಹಿಂದಿನ ಆಟಗುಳಿ ಹುಡುಗಿ ಕಾಣುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ (ಮಲೆಮ. ೭೪೫). **ಆಟಗೂಳಿ** : ನಿನ್ನೆ ಹಸುಳ ನಿದ್ದೆ ಇಂದು ಆಟಗೂಳಿ ಹುಡುಗನಾದೆ (ಚಿಂತನ. ೨೧).

[ಆಟ + –ಗುಳಿ$_3$ (< –ಕುಳಿ$_3$)]

ಆಟಂಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಚಲಿಸು; ಓಡು; "ಸ್ಥಾನಭ್ರಷ್ಟನಾಗು" (ಶಾಪಮಂ. ಕೋಶ) ; ದಿಗಧೀಶರ್ ತಮ್ಮತಮ್ಮಿರ್ದೆಡೆಯೊಳಗಿದಡಂ ಗಿರ್ಪ್ಪಿನಂ ಚೋಳಲಾಳಾದಿಗಳಾಟಂಗೊಂಡು ದುರ್ಗ್ಗಾಶ್ರಯದೊಳೆ ಸಕಳತ್ರಂ ಭಯಂಗೊಂಡು ಗೋಳುಂಡೆಗೊಳುತ್ತಿರ್ಪ್ಪಿನಂ . . . ಸರ್ವಸ್ವಮಂ ಸೂಜೆಗೊಂಡಂ (ಎಕ. V, ಬೇಲೂರು. ೧೭–೪೮ ; 1136).

[ಆಟ + ಕೊಳ್$_1$]

ಆಟಂದಲ್ (ನಾ). ಆಕ್ರಮಣ (?) : ಬಂದು ಕುಲಾಧಿದೇವತೆ ವಸನ್ತಕಿಯಂಘ್ರಿಸರೋಜಮಂ ಕುಭೃನ್ನಂದನನರ್ಚಿಸುತ್ತಮಿರಲುದ್ಭನಖಾಸ್ತ್ರ ನಡುತ್ತುರ್ಪಾಯೆ ಸಿದ್ಧಂ ದಯೆಯಿಂದೆ ಕೊಟ್ಟ ಸೆಳೆಯಿಂ ಪುಲಿಯಂ ಮಿಗೆ ಪೊಯ್ಸಳೆಂದೊಡಾಟಂದಲಿನಿತ್ತ ಹೊಯ್ಸಣ ಕುಳಾನ್ವಯರಾದರಿಳಾತಳಾಗ್ರದೊಳು (ಸೌಇಇ. IX–i, ೩೨೯–೧೨ ; 1209). [?]

ಆಟಂದು 'ಆಟರ್' ಪರಾ.

ಆಟಕ (ನಾ). ೧.ಆಟ; ವಿನೋದ; ತಮಾಷೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೫–೨೩೯ ಕಿ). ೨. ಆಡುವವನು; ಪಾತ್ರಧಾರಿ: ಆಟಕ್ಕೆ ಕಥೆಯಿಲ್ಲ ಮೊದಲಿಲ್ಲ ಕಡೆಯಿಲ್ಲ ನೋಟಕರುಮಾಟಕರೆ ಮಂಕುತಿಮ್ಮ (ಮಂಕುಕ. ೨೫೪).
[ಆಟ + –ಕ್$_3$]

ಆಟಕಟ್ಟು, ಆಟಗಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ನಟಿಸು; ಬೂಟಾಟಿಕೆ ಮಾಡು: ಆತನು ಸುಮ್ಮನೆ ಸುಮ್ಮನೆ ಆಟಕಟ್ಟಿ ಹಗರಣ ಮಾಡಿದ (ರೂಢಿ). **ಆಟಗಟ್ಟು**: ಹೆಣವನ್ನು ಆಸ್ಪತ್ರೆಗೊಯ್ಯಬೇಕೆಂದು ಅವರು ಆಟಗಟ್ಟಿದಾಗ ಎಲ್ಲರೂ ಸೇರಿ ಬಹುವಿಧವಾಗಿ ಹೇಳಿಕೊಂಡು ದಹನಕ್ರಿಯೆಯನ್ನು ಮಾಡಿದರು (ದುಸಾರ. ೩೫). [ಆಟ + ಕಟ್ಟು$_1$]

ಆಟಕಪಟ (ನಾ). ನಟನೆಯ ಮೋಸಗಾರ; ಸೋಗಿನ ವಂಚಕ; ಧೂರ್ತ; ಕೇಡಿಗ: ಕುಟಿಲನುಂ ವಂಚಕನುಮಾಟಕಪಟಗೆ ಹೋದುದು ಮೊದಲು ಭಾಗಕೆ ದಿಟಕೆ ಮುಟ್ಟಿದ ಲಿಂಗಸಂಗದ ಮೊದಲ ಸೌಭಾಗ್ಯ (ಬಸಪು. ೩೯–೧೮). [ಆಟ + ಕಪಟ]

ಆಟಕಾರ 'ಆಟಕಾಱ' ನೋ.

ಆಟಕಾರ್ತಿ, ಆಟಗಾತಿ, ಆಟಗಾರ್ತಿ (ನಾ). ೧. ಆಟವನ್ನು ಆಡುವವಳು; ನಟಿ. ೨. ಬೂಟಾಟಿಕೆಯವಳು. **ಆಟಗಾತಿ**: ೨. ಸಿಂಹಳದ ನಂ. ೧ ಆಟಗಾತಿ . . . ಸೋಲಿಸಿದರು (ಬೆಸಂಕ. ೧೦–೨–೬೫; ೩–೧); ನಗೆಕಾರ್ತಿ, ನುಡಿಕಾರ್ತಿ, ಬಗೆಕಾರ್ತಿ, ಆಟಕಾರ್ತಿ, ಬೇಟಕಾರ್ತಿ (ಶಬ್ದಾನು. ೨೦೧ ಪ್ರಯೋ). **ಆಟಗಾರ್ತಿ**: ೨. ಮಾಲೆಗಾರ್ತಿ, ಬಳೆಗಾರ್ತಿ, ಗೆಲ್ಲಗಾರ್ತಿ, ಆಟಗಾರ್ತಿ (ಭಾಷಾಭೂ. ೧೮೯ ಪ್ರಯೋ).
[ಆಟಗಾಱ + –ತಿ$_1$]

ಆಟಕಾಱ, ಆಟಕಾರ, ಆಟಗಾರ, ಆಟಗಾಱ (ನಾ). ೧. ಆಟವನ್ನು ಆಡುವವನು: ಪೆಜರ ನುಡಿ ಪೆಜರ ಮಾರ್ಗಂ ಪೆಜರರ್ಥಂ ಪೆಜರ ದೇಸಿ ಪೆಜರೋಜೆಯೆನಲ್ ಪೆಜರ ಬಱಿಸಂದು ತನ್ನಂ ಮೆಱೆವಂ ಕವಿಯಲ್ಲ ನಾಟಕಾಱರ ಜೋಹಂ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೧–೩೨); ನುಡಿಕಾಱಂ, ಆಟಕಾಱಂ, ಮೋಸಕಾಱಂ, ಮುಂಡುಕಾಱಂ (ಶಬ್ದಾನು. ೪೨೩ ಪ್ರಯೋ). **ಆಟಕಾರ**: ೨. ನಾಟಕಗಳಲ್ಲಿ ಪಾತ್ರವಹಿಸುವವನು; ನಟ: ಆಯಂ – ಈ, ಜೀವಃ – ಜೀವಂ, ಅಭಿನವಃ – ಅಪೂರ್ವಮಪ್ಪ, ನಟವತ್ – ಆಟಕಾರನಂತೆ, ಭ್ರಮತಿ – ತೊಳಲುಗುಂ (ಜೀವಸಂ. ೭೭ ಅಡಿಟಿ). **ಆಟಗಾರ**: ೧. ನೀನು ಹೀಗೆ ಆಡಿ ಅಭ್ಯಾಸಮಾಡಿಕೊಂಡರೆ ಮುಂದೆ ನೀನು ಪ್ರಸಿದ್ಧನಾದ ಆಟಗಾರನಾಗಬಹುದು (ಶಾಲೆಮ. ೭೨). ೩. ಬೂಟಾಟಿಕೆಯವನು; ಸೋಗುಹಾಕಿ ನಡೆಯುವವನು: ಅವನು ಒಳ್ಳೆಯ ಆಟಗಾರ, ಅವನ ಮಾತನ್ನು ನೆಚ್ಚುವುದಕ್ಕೇ ಆಗುವುದಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ). **ಆಟಗಾಱ**: ೧. ಆಟಗಾಱಂ, ಗೆಲ್ಲಗಾಱಂ (ಶಬ್ದಾನು. ೩೮೩ ಪ್ರಯೋ).
[ಆಟ + –ಕಾಱ]

ಆಟಕಾಱಿಕೆ (ನಾ). ಆಟವಾಡುವಿಕೆ; ನಟನೆ: ಆಟಕಾಱಿಕೆ, ಓಲೆಕಾಱಿಕೆ (ಶಬ್ದಾನು. ೪೩೧ ಪ್ರಯೋ).
[ಆಟಕಾಱ + –ಇಕೆ]

ಆಟಕುಳಿ 'ಆಟಂಗುಳಿ' ನೋ.

ಆಟಕೂಟ (ನಾ). ೧. ನರ್ತನಗೋಷ್ಠಿ: ಶ್ರೀ ಮಹಾದೇವೇಶ್ವರ ದೇವರ ಅಂಗಭೋಗ ನೈವೇದ್ಯವನ್ನದಾನ ಪಾತ್ರಪಾವುಳ ಪರಿಗ್ರಹಕ್ಕಮಾಟ ಕೂಟಕ್ಕವಾಚಂದ್ರಾರ್ಕತಾರಂಬರಂ . . . ಬಿಟ್ಟ ಕುಕ್ಕನೂರ್ ಮೂವತ್ತಱ ಬಳಿಯ ಬೆಣ್ಣೆಕಲ್ಲು (ಎಇ. XIII, ೪೮–೭೦; 1112). ೨. ಕ್ರೀಡಾಕೂಟ: ಗೆಳೆಯರಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚಿನವರು ಇಂದಿನವರೆಗೆ ಅವನನ್ನು ಆಟಕೂಟದಲ್ಲಿ ತಮಗಿಂತ ಕಡಮೆ ವರ್ಗದವನೆಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತಿದ್ದರು (ಸೋಲು. ೫).
[ಆಟ + ಕೂಟ]

ಆಟಕೋಟಲೆ (ನಾ). (ಸೃಷ್ಟಿ) ಲೀಲಾರೂಪದ ಶ್ರಮ,—ಆಯಾಸ (?): ಕೂಟದಿಂದ ಕೂಸು ಹುಟ್ಟುವಡೆ ಬ್ರಹ್ಮನ ಆಟಕೋಟಲೆಯೇಕೆ ಸ್ಥಿತಿ ಆಟದಿಂದ ನಡೆವಡೆ ವಿಷ್ಣುವಿನ ಭೂತಹಿತವೇಕಯ್ಯಾ ಘಾತಕದಿಂದ ಕೊಲುವರೆ ರುದ್ರನ ಆಸುರವೇತಕ್ಕೆ (ಮನುಗುಂ. ೧೭); ಆಣವಮಲ ಮಾಯಾಮಲ ಕಾರ್ಮಿಕಮಲದೊಳಗಣ ಆಟಕೋಟಲೆ ಆಡಗದೆ . . . ಮಾಟಕೂಟ ಜಪಕೋಟಲೆಯಿಂದ ನಟಿಸಿ (ವಚಸಂ. ೩೧೩–೭೧).
[ಆಟ + ಕೋಟಲೆ]

ಆಟಗಟ್ಟು 'ಆಟಕಟ್ಟು' ನೋ.

ಆಟಗಾತಿ 'ಆಟಕಾರ್ತಿ' ನೋ.

ಆಟಗಾಯಿ (ನಾ). ೧. ಪಗಡೆ ಮುಂತಾದ ಆಟಗಳಲ್ಲಿ ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಕಾಯಿ (ಕಿ). ೨. ಆಟದ ಕಾಯಿಯ ಹಾಗೆ ಇತರರು ನಡೆಸಿದಂತೆ ನಡೆಯುವವನು (ಕಿ). [ಆಟ + ಕಾಯಿ$_4$ (< ಕಾಯ್$_4$)]

ಆಟಗಾರ 'ಆಟಕಾಱ' ನೋ.

ಆಟಗಾರಿ (ನಾ). ಆಟದಲ್ಲಿ ಆಸಕ್ತಿಯುಳ್ಳವಳು; ಕ್ರೀಡಾಶೀಲೆ (ಉಕ. ಕಿ) [ಆಟಗಾರ (< ಆಟಕಾಱ) + –ಇ$_2$]

ಆಟಗಾರ್ತಿ 'ಆಟಕಾರ್ತಿ' ನೋ.

ಆಟಗಾಱ 'ಆಟಕಾಱ' ನೋ.

ಆಟಗೀತಿ 'ಆಟಗೀತೆ' ನೋ.

ಆಟಗೀತೆ, ಆಟಗೀತಿ (ನಾ). [ಛಂದ] ಮೊದಲನೆಯ ಮತ್ತು ಮೂರನೆಯ ಪಾದಗಳಲ್ಲಿ ಮೂರು ಬ್ರಹ್ಮಗಣ ಮತ್ತು ಎರಡು ವಿಷ್ಣುಗಣಗಳು, ಎರಡನೆಯ ಮತ್ತು ನಾಲ್ಕನೆಯ ಪಾದಗಳಲ್ಲಿ ಐದು ಬ್ರಹ್ಮಗಣಗಳು ಬರುವ ಒಂದು ಹಾಡು; ಸೀಸಪದ್ಯದೊಡನೆ ಸೇರಿಸಿ ಹಾಡುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹಾಡು: ಆಟಗೀತೆ (ಕೈಪಿಡಿ. ೧೫೨). **ಆಟಗೀತಿ**: ಸೀಸಪದ್ಯದೊಡನೆ ಸೇರಿಸಿ ಹಾಡುವ ಗೀತಿ—ಆಟಗೀತಿ, ತೇಟಗೀತಿ ಎಂದು ಎರಡು ವಿಧ (ಕೈಪಿಡಿ. ೧೫೧).
[ಆಟ + ಗೀತೆ]

ಆಟಗುಳಿ 'ಆಟಂಗುಳಿ' ನೋ.

ಆಟಗುಳಿತನ (ನಾ). ಆಟದಲ್ಲಿಯೇ ಆಸಕ್ತವಾಗಿರುವುದು; ಕ್ರೀಡಾಶೀಲತೆ: ನಿಜವಾಗಿಯೂ ಆಟಗುಳಿತನದಿಂದ ಇಹದಲ್ಲಿ ವ್ಯಕ್ತಿಗೆ ಮುಕ್ತಿ (ಗೋಯಾತ್ರೆ. ೧೩). [ಆಟಗುಳಿ (< ಆಟಂಗುಳಿ) + –ತನ]

ಆಟಗೂಳಿ 'ಆಟಂಗುಳಿ' ನೋ.

ಆಟತಾಳ (ನಾ). [ಸಂಗೀತ] ಒಂದು ಬಗೆಯ ತಾಳ: ಅವರು ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಮತ್ತೆ ಮತ್ತೆ ಅಭ್ಯಾಸಮಾಡುತ್ತಿದ್ದ ಆಟತಾಳದ ವರ್ಣಗಳು (ಸಂಗೀತ. ೯೭). [< ಆಟ್ಟತಾಳ]

ಆಟನಾಣಿ 'ಆಟಲಾಣಿ' ನೋ.

ಆಟಪಾಟ (ನಾ). ೧. ಆಡುವುದು ಮತ್ತು ಹಾಡುವುದು; ವಿಹಾರ; ವಿನೋದ: ಮನದೊಳಲಂಪು ಪೊಣ್ಮೆ ನುಡಿದುಂ ನಡೆನೋಡಿಯುಮಾಟ ಪಾಟಮುಂ ಬಿನದಮುಮಾರುಮಂ ಮಱೆಯಿಸುತ್ತಿರೆ (ಪಂಪಭಾ. ೨–೯೪); ಅರಮನೆಗಳೊಳಂ ಆಟಪಾಟದೆಡೆಗಳೊಳಂ ಪರಿಚಯದಿಂ ಗೊಟ್ಟಗೆಯ್ಯುತ್ತಂ (ಬಂಹರಿ. ೩–೩೧ ವ); ತಿಂಡಿ ತೀರ್ಥ ಆಟಪಾಟಾದಿಗಳಿಗೆ ಬೇಕಾದ ಸಮಸ್ತ ವಸ್ತುಗಳೂ ಅಲ್ಲಿ ಸಿದ್ಧವಾಗಿವೆ (ಜೀವಾತ್ಮ. ೨೧೨). ೨. ಆಟ ಮತ್ತು ಹಾಡು: ದ್ವಂದ್ವಕ್ಕೆ: ಆಟಪಾಟಕೂಟಂಗಳ ಕೇಳಿಗೆಯ್ದಿಸದು ಪೊಟ್ಟು (ಶಮದ. ನ. ೧೭೬ ಪ್ರಯೋ). [ಆಟ + ಪಾಟ$_1$]

ಆಟಮಾಟ (ನಾ). ಆಟ ಮತ್ತು ಚೇಷ್ಟೆ: ತನ್ನಾಟಮಾಟಂಗಳಿಂ ನೆಗೆಯಿಪ್ಪಂ ಪೆಳವರ್ಕಳಂ ಕುಣಿಯಿಪಂ, ಮೂಕರ್ಗಳಿಂ ಪಾಡಿಪಂ . . . ಕಬ್ಬಿಗಂ (ಸಂಸಪ. ೩೭–೧). [ಆಟ + ಮಾಟ$_1$]

ಆಟರ್ (ಕ್ರಿ). ೧. ಮೇಲೆ ಬೀಳು; ಮುತ್ತು; ಆಟಂದು (ಭೂತಕೃ). **ಆಟರ್ಪ** (ಭವಿಷ್ಯ): ಪಳಯಾಜಿಳ್ ದೇವನಾ ಬಂದಿ ಜೀರು ಮಡಿಪಿಮೂ (ಎಳ. XI, ಚಿತ್ರಮ. ೭೬–೭೬; ೫೩೭); ಲೋಭಮಳ್ದಾ ನೀಕಂಗಳಾಟಂದು ನುಣ್ಣಾಗೆ ನುಂಗುತ್ತಿರೆ (ಅಪಿಮು. ೬–೬೦); ನಲಿನಿಲಿ ದಾಟಂದು ಕೊಂದಪಂ ಯಮದೂಜಂ (ಅಪಿಮು. ೧೦–೭೬); ರಣಾಂಧಿಗೆ ಕಾಳಕಕ್ಕ್ಮುಜದಾಟಪ್ಪ ರಂಗಗುರ್ಬ್ಬಪ್ಪ ದಳ್ಳುರಿ ಮಾಳ್ಕ್ಕೊಳ್ವ ಭಟಿಂಗೆ ತಾಂ ಬಲಸಿದಿರ್ (ಎಳ. VII, ಕಿಶಾರಿ. ೧೫೧–೪೩; ೧೦೪೭); ಸಂತತಂ ತಾನೆ ಕಂತರ್ಪ್ಪದಾಕಾರಂಕ್ಕಳುಂ ಶ್ರೀಯನೆ ಸೊಬಗರ್ದಾರ್ ನಿನ್ನವೊಲ್ ಚಂದ್ರನಾಥಾ (ಧರ್ಮನಾ. ೫–೬೫). ೨. ಆಟ್ಟು; ಓಡಿಸು: ಅರಿ ಭೂಪಾಳೋಗ್ರವೀರಪ್ರಮುಖಾಭ್ರಕ್ಕಿಸಾದಾಟದಪಂ ಕೊಂದಪಂ (ಎಳ. VIII, ಸಾಗರ. ೧೦೯–೭೪; ೧೦೪೨); ದುಷ್ಟತ್ವಮೆಂಬುದಿವಗೆ ಬಿಡದವನಂ ಬೆಲಬುವಿದಾಟಿಂದು ಕೊಂದು ಕೊಗಿಯೆ ಮಾಣ್ಗಂ (ನೀತಿಮಂ. II, ೧೫೭). ೩. ಒಟ್ಟಾಗು; ಗುಂಪಾಗು: ಜನಮೆಲ್ಲಂ ನುಡಿವುದು ದಂಡ ನೃತ್ಯಮುಮಂಬರಿಸಿಯುಂ ಕಾಣಲಾಟಂ(ಪಾರ್ಶಾ. ಯೆಂ.) ದುದು ಶಕ್ರನ ಬಾಹುದಂಡಮೊಳ್ ಚಿತ್ರನರ್ತನಂ ನೆಗಜ್ಜು ಸುರಕಾಂತೆಯರಿಂ (ಅಪಪು. ೫–೨೧); ಧ್ವಂಗಾಲಿಯ ಭಯದಿನಳ್ಳಲ್ಲಿ ತದ್ವಾರ ನಾರೀಗಣಮಾಟಿಂದಾನಗರ ಸಂಪಗೆದಜಿಯ ನೆಲ್ಲಂಬನಿಸೊಳ್ ಪೋಪು ದಿತ್ತಂ (ಧರ್ಮನಾ. ೨–೧೧೩). ೪. ಓದಗು; ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗು: ತೋಟಿ ಯೆಂಬಡೆ ಕೋಟಿಲಾಭವೆಂದುಲಿವಂಗಂ ಆಟಂದ ಬವರಕ್ಕೆ ನಾಟಕಂ ನಲಿವರುಂ (ಸೌಾಪು. IX–೫; ೨೯೬–೨೩ ; ೧೧೭೬).

ಆಟಂದಲೆ = ಆಕ್ರಮಿಸಿ ಹಿಂಸಿಸು; ಮೇಲೆಬಿದ್ದು ಪೀಡಿಸು: ಸ್ಮರಕಾಪಂ ಪೆಜಪಿಂಗೆ ಸುಳಿಯೊಳಿಳಂಗಂವೊಂದಿ ಕೂಡಿದರ್ ಗಂಡರನಾಟಂದಲೆದಟ್ಟಿ ಪೊಯ್ದು ಕಳೆದು (ಧರ್ಮಾಪ್ಯ. ೨–೬೪); ವಿಶ್ರಮೋತ್ಕಂಠಕಂಠರನಾಟಂದಲೆಯುತ್ತುಮಾನತರಭೀಗಳ್ ಕಾಯುತುಂ (ಶಾಂತೀಶ್ವ. ೬–೬೨). ಆಟಿಂದಿಕ್ಕು = ಮೇಲೆಬಿದ್ದು ಹೊಡೆ, — ಕೊಲ್ಲು: ಆಪಟಂ ದುರ್ಕ್ಕಿದ ವೈರ × × × ಜರಾಪ್ತಿಂದಿಕ್ಕಿ ಚಂಡಾಸಿಯಂ (ಸೌಾ. XX, ೨೨೧–೧೧; ೧೨೫೨). ಆಟಂದಿಱಿ = ಆಟಿಂದಿಕ್ಕು: ವೈರಿನರೇಂದ್ರವ್ಯೂಹ ಮನಾಟಂದಿಱಿಯುತ್ಕಾಹ ಗುಣೋದಯದೆ ಪೆಗಳ್ದಪ್ಪ ರಣವಿರರಂ (ಕಾಸಪ. ೨೬–೨೦ ; ೧೪೧). ಆಟಂದಿಕ್ಕು = ಮೇಲಕ್ಕೆಬ್ಬಿಸು: ಪೊಂದಾವರೆ ಯೆಸಱ್ಪಿಗರೆಯೊಳ್ ಸೊಕ್ಕಿ ಸಿಲ್ಕಿರ್ದ ಧ್ವಂಗಂಗಳಳನಾಟಂದಿತ್ತ . . . ತೀದಿತ್ತ ಪಕ್ಕತಱನಸಾಮಪಟ್ಟ ಭಾರಂ ಸಮಿತರಂ (ಪುತ್ತುಪ. ೯–೧೦೩). ಆಟಂದೊಕ್ಕು = ಮೇಲೆಬಿದ್ದು ನೂಕು, —ತಳ್ಳು: ಉದ್ಭಟಾರಗಳ ನಾಟಂದೊಕ್ಕಿ ಬಿಂಕೊಂದು ದೋಟ್ಯರ್ಕಳಿಂ ಪೂಣ್ದಪ್ಪರ್ಪ್ಪನಿಂ (ಎಳ. II, ೧೪೩–೪೫; ೧೧೩1). [?]

ಆಟರೂಪ (ನಾ). ಆಡುನೋಗೆ ಗಿಡ; ಅಡ್ಡಸರ. [ಸಂ.]

ಆಟರೂಪಕ (ನಾ). = ಆಟರೂಪ. [ಸಂ.]

ಆಟಲಾಣಿ, ಆಟಾಣಿ (ನಾ). (ಉಕ). ಮದುವೆ ಮುಂಜಿಗಳಾದ ಎಂಟನೆಯ ದಿವಸ ಕಳಸು ಮುಂಬಾಕ್ಕಳಿಗೆ, ವಟುವಿಗೆ ಮಂಗಳಸ್ನಾನ ಮಾಡಿಸುವ ಸಮಾರಂಭ: ಇವತ್ತಿಗೆ ಮದುವೆಯಾಗಿ ಎಂಟು ದಿನಗಳಾದವು. ಇಂದೇ ಆಟಲಾಣಿಯ ಹೋಳಿಗೆಯನ್ನು ಹೊಡೆದಿದ್ದೇನೆ (ಧರ್ಮಸಿ. ೯೮). **ಆಟಾಣಿ** (ರೂಢಿ).

[← ಮರಾ. ಅಅನಹಾಣ್, ಅತನ್ಹಾಣ್ < ಸಂ. ಅಷ್ಟಸ್ನಾನ]

ಆಟಲ್ಕೆ (ಕ್ರಿ). ಅಟ್ಟಕೊಂಡು ಹೋಗಿ ಹಿಂಸಿಸು: ಅರಿಷಡ್ವರ್ಗಮನವ ನೀಕ್ಪರನಾಟಲೆಯೆ ಪೂಜಗೆಯರಿ ಜಯಾಂಗನೆ ಪಲ್ಮೊರೆದಳೆಸೆ ಪರಿದುವ್ ಜೀರ್ಗರೆವ್ತುತ್ತುಂ ಚತುರರೀತಿಲಕ್ಷ್ಮ ರಥಂಗಳ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೦–೧೨೯); ರಾವಣನ ರೌದ್ರತೆವೆತ್ತವತಾರವಿತತೆಯಂಪೊಟ್ಟಜೆ ಲೋಕಪಾಲಕರನಾಟಲೆ ದಿರ್ಪರ್ ಪೊಡರ್ಪಿನಿಂದೊಡಂಬಟ್ಟುದು ನೋಡಿಮೀತಕೊಳಿನಲ್ ಶಿಶುಪಾಲ ನಿದಿರ್ (ಜಗಪ. ೭–೯೩).

[ಆಟ್ಟು + ಅಲ್ಕೆ. ಪ ತಮಿ. ಆಟ್ಟು= ಬೆನ್ನಟ್ಟು, ಹಿಂಸಿಸು]

ಆಟಲ್ಲೆ (ನಾ). ಹಿಂಸೆ; ಕಾಟ: ತಕರರದಿ ವಿಟಗಾರರಾಟಲೆಯ ಕೊಟಲೆಯು ನೆರೆನೆರೆದು ಚರಚರಿಸಿ ಗರಗರಿಸಿ ಬಯದುಬಯದುವಿರರಬರವ ನಾರ್ಕೆದು ಸೆರುವರ್ (ಜನಮು. ೪೯–೧೩). [< ಆಟಲ್ಕೆ]

ಆಟವಾಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಆಡುವಂತೆ ಮಾಡು: ಅವರ ತಾಯಿ ಮನೆಯಲ್ಲಿಲ್ಲದ ದಾಗ ಅವಸ್ನು ಮನೆಯೊಳಗೇ ಕರೆದುಕೊಂಡುಹೋಗಿ ಆಟವಾಡಿಸುತ್ತಿದ್ದ (ಪಾರಿಮ. ೧೧೬).

ಆಟವಾಡು (ಕ್ರಿ). ಆಟವನ್ನು ಆಡು: ಕೋಡಗದಾಟವಾಡುವ ಧ್ವಂಗಿಯ್ತಂದಾ (ಬಳವ. ೩೪–೭); ಮೂರು ನಾಲ್ಕು ಸಣ್ಣ ಹುಡುಗರು ಆಟವಾಡುತ್ತಿದ್ದರು (ಕಳಹು. ೧೦೮). [ಆಟ + ಆಡು]

ಆಟವಿಕ್ಕೆ (ನಾ). ಆಟಗಾರ; ನಟ: ಆಟವಿಕನೊಂದೊಂದು ಬಹು ರೂಪಮುಂ ತಾಳ್ದು ನಾಟಿಕನಾಡಿ (ಚೈತಿಪು. ೧೫–೬೯).

[ಆಟ + –ಇಕ್]

ಆಟವಿಕ್ಕ (ನಾ). ೧. ಆಡವಿಯಲ್ಲಿ ವಾಸಮಾಡುವವನು; ಕೆರಾತ; ಬೇಡ: ಕಪ್ಪವಾಯದ ಮಂಚಳಿಕೆಯರುಮಂ ಆಹಂಗನಾವಿಕೆಯರುಮಂ (ಅವಿಪು. ೪–೮೨ ಪ); ಆಂತಃಕರಿಕರಂ ಪಡೆಲ್ವಡಿಸಿ ದುರ್ಗಾಧೀಶರಂ ದುಷ್ಟ ಸಾಮಂತರ್ರಿಹ್ಮರಿಸುದ್ಯತಾವಿಕರಂ ನಿರ್ಮಾಳನಂಗೆಯ್ದು (ಸುಳುಮಾ. ಪರಿ. ೨೫೯–೧೧); ದೇವರ್ ದಿಗ್ವಿಜಯ ವ್ಯಸನಾಪ್ತಿಂಗಂ ದೊಳೆ ನಡೆಯದಾವಿಕರಿಳಾದಿರ್ ನಿಗ್ರಹಕ್ಕೆ ನಡೆವುದಿದಾವುದೊ ಜಗಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೪–೪೭); ಅಲಱ್ ವಿರೋಧಿಸಂಸ್ತಮಸಮಕ್ಕೆರಯಾವಿಕ ಕೋದ್ಯಕ್ಕೆರವಂ ಸಲೆ ಪೊದರ್ಚ್ಚಿದ ಸಜ್ಜನ ದಿನಂ ಪ್ರವಿಕಾಸಮುಂ (ಎಳ. VII, ಕಿಶಾರಿ. ೨೨೫–೮೬ ; ೧೨೫) ; ಆವಿವಿಕರ ಮನ್ಮೆಯ ಸಾಮಂತರ ಕೂಟವ ನೋಡಿ ಭೂವರನು ತೋಟಿಯ ಗೆಲಬಹುದಿನ್ನೆಂದು ಸಂದೇಹ ದಾವಿವಾ ಪರಿಕರಿಸಿದನು (ಭುಾಾಪು. ೧೧–೬). ೨. ಧೂರ್ತ: "ಆಟವಿಕನಿನೆ ಧೂರ್ತಂ" (ಭಾರ ೨. ೬೧); ಆವಿವಿಕರವರಿರ ಬಲಿಮಳ್ ತೋಟಿ ಬಜಿದೇ ದಿಡದು (ಕುವ್ಯಾಳ. ೬–೧೬). [ಸಂ.]

ಆವಿವಿಕತನ (ನಾ). ಧೂರ್ತತನ; ದುಷ್ಟತನ: ಕೋಟಿ ಕಮಲ ಭವಾಂಡಗರ್ಭನೊಳಾವಿಕತನ ಸಲುವುದೆ (ತೊರಣಾ. ೬–೪–೫೧); ಕೋಟಿ ಶಾಲರ ಶಜನ ಮಹಿಮನೊಳಾವಿಕತನ ಕೊಂಬುದೇ (ಕೀರ್ತಿಯ. ೧೮–೩೬). **ಆವಿವಿಕ್ಕ** + –ತನ್ಗೆ]

ಆವಿವಿಕಬುದ್ಧಿ (ನಾ). ಕಾಡುಜನದ ಬುದ್ಧಿ: ನೋಟವಿಲ್ಲದ ಸುರರ ಪಜ್ಜಯ ಗೋಟು ಸಾಕೆಮಗೆನುತ ಮೆಲ್ಲನೆಯಾವಿಕಬುದ್ಧಿಯಲಿ ಕುಳ್ಳಿದರವರು ವಿನಯದಲಿ (ಸಂಭಪ. ೫–೧೨೯).

[ಆವಿವಿಕ್ಕ + ಬುದ್ಧಿ]

ಆವಿವಿಕಭೂಪತಿ (ನಾ). ೧. ಕಾಡುಜನರ ಒಡೆಯ. ೨. ದುಷ್ಟರ ಒಡೆಯ: ಆವಿವಿಕಭೂಪತಿಯ ಕೀರ್ತಿಯಂ ಕೂಡಿಗೆಗರ್ಕ್ಕಾಯ್ವು ತೆಗೆ ಮರುಳಾವಿವಿಪ್ಪೆಗೆನಿತ ಪಾರ್ಥನ ತಾಗಿದನು ದ್ರೋಣ (ಕುವ್ಯಾಶ. ೮–೨೯). [ಆವಿವಿಕ್ಕ + ಭೂಪತಿ]

ಆವಿವಿಕೆ (ನಾ). ಧೂರ್ತತನ; ದುಷ್ಟವರ್ತನೆ: ಚಂದವಾಯಿತು ತಂಗಿ ನಿನ್ನಯ ರಮಣನಾವಿಕೆ ಎಂದಿನಂತಿರಲೀಗ ತಮ್ಮಡಿಗಿಂದು ನೂತನ ತೋಟಿಯುತಿದೆ (ಕೋಗಯ. ೧೪–೨೪). [ಆವಿವಿಕ್ಕ + –ಎ]

ಆವಿವಿಗೆ (ನಾ). = ಆವಿವಿಕ್ಕ: ಕಾಟಕೊಳಗಾದಡೆ ಕರಣಕರ್ಮೀಂದ್ರಿಯ ಭ್ರಮೆಯು ಆವಿವಿಗೆರೊಡನಾಟದಿಟ್ಟಿಯ ಕೋಟಲೆಗೆ ಮೈಗೊಡದೆ (ನಿಭಾಗ. ೪–೧೫–೭). [ಸಂ. ಆವಿವಿಕ]

ಆಟವಿಟ (ನಾ). ಮೋಸಗಾರನಾದ ಅಥವಾ ಕಪಟಿಯಾದ ಜಾರ, — ವಿಟ (?) : ಅಮೃತದ ಕಂಡಸಕ್ಕರೆಯ ಕೂಟಮುಮೊಲ್ವಳ ಕೂಟಮುಂ ಸಮಾನಮೆ ವಲಮೊಲ್ಲದಳ್ಗೆ ವಿಟನಾ[ಪಾಠಾಂ. ನೇ]ಟವಿಟಂಬರೆ ಕೂಟಮಿಂಪನೀಗುಮೆ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೧೪೪) ; ನಾಣಿಲಿ ನಿಟ್ಟುರಂ ಸಿತಗ ನಾಟವಿಟಂ[ಪಾಠಾಂ. ಏಟವಿಟಂ]ತುದಿಗೋಡ ಪಾಜು ನಿನ್ನಾಣೆ ಗಡಾಗಡುಂ ನಿನಗೆ ಕೂರದರೊಳ್ ಬೆರಸಿರ್ಪಂ (ಲೀಲಾವ. ೨-೧೨೩).

[ಆಟ$_0$ + ವಿಟ. ℙ ಸಂ. ಚಾಟ = ಮೋಸಗಾರ, ಕಪಟ]

ಆಟವಿಟಂಬರಿಸು (ಕ್ರಿ). ಮೋಸಗೊಳಿಸು ; ಕಪಟಕ್ಕೆ ಒಳಗಾಗಿಸು: "ಗಾಯಗೊಳಿಸು" (ಲೀಲಾವ. ಕೋಶ) ; "ಚಂಚಲಗೊಳಿಸು" (ಪ್ರಭಣ್ಣ) : ನಾಟುವ ನನೆಗಣೆ ಚಿತ್ತಮನಾಟವಿಟಂಬರಿಸೆ ನೆನೆಹದಿಂ ಪೊಸ ವೇಟಂ ಕೋಟತೆಜನಾಗೆ ಕಾಮಿನಿ ಬೇಟದ ಕಥೆಗಳನೆ ಕೇಳಲಟ್ಟುಗೆಯಾದಳ್ (ಲೀಲಾವ. ೯-೧೨೨) ; ಮತ್ತೊರ್ವಳ್ ತನ್ನನೊಲಿಸಿ ಮೈದೆಗೆದು ಬಲಿದು ಕಾಡುವ ವಿಟನ ಕಾಟಮಾಟವಿಟಂಬರಿಸೆ ಕೂಟದೊಳಿರ್ದಾಕೆಯಿಂತೆಂದಳ್ (ಅನಂಪು. ೮-೧೭ ವ).

[ಆಟವಿಟ + ಬರ್ + -ಇಸು$_3$]

ಆಟಹೂಡು (ಕ್ರಿ). ೧. ಆಟವನ್ನು ಆರಂಭಿಸು. ೨. ತಂತ್ರಹೂಡು ; ನಟನೆಮಾಡು : ಅವನಾದರೂ ಅದೆಷ್ಟು ಆಟಹೂಡಿ ತನ್ನನ್ನು ಬಲೆಗೆ ಬೀಳಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ಯತ್ನಮಾಡಿದ್ದಾನೆ (ಕುಸುಸಂ. ೨೬೫).

[ಆಟ + ಹೂಡು (< ಪೂಡು)]

ಆಟಾರು (ಕ್ರಿ). (ದಕ). ತೃಪ್ತಿಯಾಗು ; ಸಾಕಾಗು : ಎಷ್ಟು ತಿಂದರೂ ಅವನಿಗೆ ಆಟಾರೋದಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ).

[ಆಟು$_0$ + ಆರು$_2$ (< ಆರ್$_2$). / ತೆಲು. ಆಟು = ಸಾಕಾಗು]

ಆಟಾಳಿ (ನಾ). = ಆಟಗುಳಿ. 'ಆಟಾಳಿತನ' ಪರಾ. [ಆಟ + -ಆಳಿ$_4$]

ಆಟಾಳಿತನ (ನಾ). ಆಟದಲ್ಲೆ ಹೆಚ್ಚು ಆಸಕ್ತಿಯಿರುವುದು ; ಕ್ರೀಡಾಶೀಲತೆ : ನಿನಗೆ ಹುಚ್ಚೆದ್ದಂತೆ ಮಸಗುವ ಮನೋರಂಜನದ ಆಟಾಳಿತನಕ್ಕೆ, ನಿನ್ನ ಅಂಕೆಯೆಲ್ಲೆಗಳಿಲ್ಲದ ದಾನಧರ್ಮಗಳಿಗೆ (ಮಂತ್ರಶ. ೨೫-೧೬).

[ಆಟಾಳಿ + -ತನ]

ಆಟಾಳು (ನಾ). ಶಕ್ತ ; ಸಮರ್ಥ : ಆಟಾಳದಾರು ಪೋಪರು ಕೇಳು ಮಿಕ್ಕಿನ ಪೋಟಾಳುಗಳಿಗೆ ಗೋಚರವೇ (ಮೋಹತ. ೩೩-೧೮) ; ಆಟಾಳಿಗೊಂದು ಮೋಟಾಳು ಬೇಕೊ (ಗಾದೆ. ಕಿ).

[ಆಟ$_0$ + ಆಳು$_2$ (< ಆಳ್$_2$). / ತಮಿ. ಆಟ್ಟಾಳಿ = ಶಕ್ತಿ, ಸಾಮರ್ಥ್ಯ, ಶಕ್ತ]

ಆಟಿ$_1$ (ನಾ). (ಸೌರಮಾನದ) ಆಷಾಢಮಾಸ; ತಮಿಳಿನ ಆಡಿ ಮಾಸ; ಕರ್ಕಾಟಕ ಮಾಸ : ಆಟಿಯ ಕಾರಿರುಳೊಳ್ ಬೀಸುವ ಮಳೆಯಲ್ಲಿ (ಗಿಳಿವಿಂ. ೯೪-೩೬) ; ತುಳುಜನರಲ್ಲಿ ವಧುವನ್ನು ಆಟಿಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ತಿಂಗಳು ತವರಿನಲ್ಲಿ ಕುಳ್ಳಿರಿಸಿ ಆರೈಕೆ ಮಾಡುವುದು ಒಂದು ಕಟ್ಟಳೆ (ಒಡ್ಡಿಉ. ೧).

[←ತಮಿ. ಆಡಿ ; ತುಳು. ಆಟಿ. < ಸಂ. ಆಷಾಢ]

ಆಟಿ$_2$ (ನಾ). ಒಂದು ಹಕ್ಕಿ ; ಸರಕುಟ ಹಕ್ಕಿ : "ಆಟಿಃ, ಶರಾರಿಃ, ಆತಿಃ —ಈ ೩ ಸರಕೂಟವಕ್ಕಿ" (ಹಲಾಯು. ೪೨-೯೬). [ಸಂ.]

ಆಟಿಕೆ, ಆಟಿಗೆ (ನಾ). ೧. ಆಟದ ಸಾಮಾನು : ರಕ್ಕಸರು ಹಿಡಿದೊಯ್ದು ಸೆರೆಯೊಳಗಿಕ್ಕಿದರು ಬಲು ಸಂಕಲೆಗಳನು ಮಕ್ಕಳಾಟಿಕೆ ಮಾಡಿದನೊ (ಕೌಶಿರಾ. ೩೯-೧೯) ; ಭಟ್ಟಿನಿಯನ್ನು ನಾನು ರಾಜನೀತಿಯ ಆಟಿಕೆಯಾಗಲು ಬಿಡುವುದಿಲ್ಲ (ಬಾಣಆ. ೩೩೨) ; ಈ ಬಣ್ಣದ ಆಟಿಕೆಗಳನ್ನು ಎನ್ನ ಹಾದಿಯಲ್ಲಿ ಹರವಬೇಡ (ಅಂತರಾ. ೩೩). ೨. ಆಟ ; ಲೀಲೆ : ಮಕ್ಕಳಿರ ನಿಮಗೇಕೆ ರಣವಿದು ಮಕ್ಕಳಾಟಿಕೆಯಾಯ್ತಲಾ (ಕುವ್ಯಾಶ. ೨-೩೬) ; ಸೊಕ್ಕಿ ತನಗೊರ್ವ ಮಗನಂ ಮಾಡಿಕೊಂಡವನ ಮಕ್ಕಳಾಟಿಕೆಯಿಂದೆ ದೇವತಾಲಯ ತಟಾಕಾರಾಮಕೊಡವೆಗಳನು ಇಕ್ಕಿ ಕೆಡಿಸಿದನೆಂದು (ಜೈಮಿಭಾ. ೩೧-೨೭) ; ವೈರಿಗಳನ್ನು ಗೆಲ್ಲುವುದು ಆಟಿಕೆಯಾಯ್ತು (ಕಂನುಹು. ೧೬೬). **ಆಟಿಗೆ** : ೧. ದೈವವು ನನ್ನ ಬಾಳುವೆಯನ್ನು ತನ್ನ ಆಟಿಗೆಯನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡಿದೆ (ಹಾಹುತ್ತ. ೪೭) ; ಮುತ್ತುಮಾಣಿಕಗಳಿಂದ ಮಾಡಿದ ಆಟಿಗೆಯ ಸಾಮಾನುಗಳ ಸಂಗಡ, ಆಡಿ ಹಾಡಿ (ಬ್ರಹ್ಮಜೀ. ೧೨) ; ಕಪಾಟನಲ್ಲಿ ಅವಳ ಚಿಕ್ಕಂದಿನ ಹಲವು ಆಟಿಗೆ ಗೊಂಬೆಗಳಿದ್ದವು . . . ಆ ತೆರದ ಆಟಿಗೆಗಳನ್ನು ಆ ಮಗು ಮೊದಲೆಂದೂ ನೋಡಿರಲಿಲ್ಲ (ಎರಸೆ. ೬). [ಆಟ + -ಇಕೆ]

ಆಟಿಕೊಡಂಜಿ (ನಾ). ತುಳುನಾಡಿನಲ್ಲಿ ಕರ್ಕಾಟಕ ಮಾಸದಲ್ಲಿ ಆಟಕ್ಕಾಗಿ ವೇಷಧರಿಸಿಕೊಂಡು ಬರುವ ವ್ಯಕ್ತಿ : ಅವನನಾಟಿಕೊಡಂಜಿ ಮಾಡಿ ತಂಬಟೆಗೆ ನಾಂ ಚಪ್ಪಳಾಡಿ (ಗಿಳಿವಿಂ. ೬೧).

[ಆಟ$_1$ + ಕೊಡಂಜಿ]

ಆಟಿಗದ್ದೆ (ನಾ). ಆಟಿ ತಿಂಗಳಲ್ಲಿ ವ್ಯವಸಾಯಕ್ಕೆ ಬರುವ ಗದ್ದೆ : ಅಲ್ಲಳದ ಬೆಟಲಿ ಬೊ[ರಿ]ಗಳಿಂದ ಸರಳ ಆಟಿಗದ್ದೆ [೫] ಮು ೩ ಕಣಾರ ಪಾಡಲಿ ಕೆರೆ (ಸೌಇವಿ. ೧೯೩೦, ಉಡುಪಿ. ೫೭೫-೨೭ ; ?)

[ಆಟ$_1$ + ಗದ್ದೆ (< ಗಟ್ಟೆ)]

ಆಟಿಗೆ 'ಆಟಿಕೆ' ನೋ.

ಆಟಿಗೆಗೊಂಬೆ (ನಾ). ಆಟದ ಗೊಂಬೆ : ಅವಳ ಕಪಾಟನಲ್ಲಿ ಅವಳ ಚಿಕ್ಕಂದಿನ ಹಲವು ಆಟಿಗೆಗೊಂಬೆಗಳಿದ್ದವು (ಎರಸೆ. ೬).

[ಆಟಿಗೆ (< ಆಟಿಕೆ) + ಗೊಂಬೆ]

ಆಟಿಡು (ಕ್ರಿ). (ಶತ್ರುವಿನ ಮೇಲೆ) ತೂಗಿ ಬೀಸಿ ಎಸೆ : ಭಿಣ್ಡವಾಳ ಮೆತ್ತಿದ ಕರವಾಳಮಾಟಿಡುವ ಕರ್ಕ್ಕಡೆ ಪಾಜುವ ಚಕ್ರಮಂದೊಡೆಂತೊದಜುವರ್ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೧೩೬-೨೮ ; 1068).

[ಆಟು + ಇಡು]

ಆಟಿಸು$_1$ (ಕ್ರಿ). ಬಯಸು ; ಆಸೆಪಡು ; ಅಪೇಕ್ಷಿಸು : ನರಕಂಬುಗಲಾಟಿಸಿದಪ್ಪಯ್ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೩೨-೫) ; ಪೊಸಗೆಂಪಂ ಮಾಂಸಮೆಂದುಮುಂ ಕರ್ದುಕಲ್ಕಾಟಿಸಿಯುಂ (ಆದಿಪು. ೧೨-೧೨೩) ; ಅನ್ಯಕಾಂತೆಗಾಟಿಸಿದ ದುರಾತ್ಮನಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೧-೫) ; ತಕ್ಕುದನುಂಡನುದಿನ ಕಾಯಜಸುಖಕಾಟಿಸುತ (ಚಂಪ್ರಸಾಂ. ೫-೪೧) ; ಪಿಡಿಯಂ ಕೆಚ್ಚಲ ಪಾಲ್ಗಮಾಟಿಸಿ ಕೆಲಂ ಸಾರ್ದೊತ್ತಿ ಶುಂಡಾಲದಿಂ (ಮೈಸೂಮೆ. ೧-೩೮).

[ಆಟ ? + -ಇಸು$_3$]

ಆಟಿಸು$_2$ (ಕ್ರಿ). ಅಲ್ಲಾಡಿಸು ; ಅತ್ತಿತ್ತ ಆಡಿಸು ; ತೂಗಾಡಿಸು : ಮುಕ್ಕೊಡೆಯೊಳಿರ್ದ ವೈಡೂರ್ಯ ಮಾಣಿಕಮಂ ನೋಡಿ . . . ಪೆಱರ್ಕೇಳದಂತಾಟಿಸಿ ಕೀಲಂ ಕಳೆದು ನೆಲಕ್ಕೆ ಬೀಟಲೀಯದೆ ಪಿಡಿದುಕೊಂಡು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೬-೮೦) ; ಮಿಾಟನ ಭಟರ ಮೇಳದೆ ತೇಜಿಯನಿರದಾಟಿಸುತಲಿ ಬಹನಾರೆ ಕೋಟೆಯ ತಿಮ್ಮೇಂದ್ರನಿವನೀಗ ವಿಜಯ ವಧೂಟೀಶ್ವರ ರಣದೊಳಗೆ (ಕಂನವಿ. ೨೫-೪೯). [ಆಟು + -ಇಸು$_3$]

ಆಟು (ಕ್ರಿ). ಅಲ್ಲಾಡಿಸು ; ತೂಗಾಡಿಸು. 'ಆಟಿಡು', 'ಆಟಿಸು$_2$' ಪರಾ. [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಆಟ್ಟು = ಅಲ್ಲಾಡಿಸು, ತೂಗು ; ಮಲ. ಆಟು]

ಆಟುಳಿಕ (ನಾ). ಹಿಂಸೆ ಮಾಡುವವನು ; ಹಿಂಸಕ. 'ಆಟುಳಿಕತನ' ಪರಾ. [ಆಟುಳಿ$_0$ (< ಅಟ್ಟುಳಿ) + -ಕ$_3$]

ಆಟುಳಿಕತನ (ನಾ). ಹಿಂಸೆಮಾಡುವುದು : ಆಟುಳಿಕತನದಿನನ್ಯಾಯದಿಂದಾ ಪಲವು ಕೋಟಿ ಕಾಲ ಮೊದಲ್ನಡೆದ ಫಲದಿಂದ ಬಹು ಕೀಟಕಂ ಮೊದಲಾದ ಗತಿಗಳೊಳ್ ಜನಿಸಿ (ಸಮ್ಯಕೌ. ೧೨-೨೩).

[ಆಟುಳಿಕ + -ತನ]

ಆಟೋಪ (ನಾ). ೧. ಆಡಂಬರ; ಸಂಭ್ರಮ; ಅಬ್ಬರ: ಸನದ ಗಜಳ್ಳಾಟೋಪಂಬೆರಸು ನೆಲವಿದಿರೆಂದು ತಾಗಿದ (ಕಂಪರಾ. ೯–೫೨ ವ); ತತ್ತ್ರಂ ಸಪ್ತಭೇದಂ ಜನೇ ಶ್ವರ ವಕ್ತ್ರಾಲ್ಬಣವಿರ್ಗತಂ ಸಳಲ ಪಾಪಾಟೋಪಪ್ರಪಾಪಹಂ (ಸು ಳು ಮಾ. ೮–೪); ಹೊಸತಾಯ್ತಲ್ಲಮ ನೂಟದಾಟೋಪ (ಪ್ರಭುಲಿ. ೨೩–೨೮); ಉಳ್ಕಿಮರಿಯಗ್ಗಳದ ಶಿಕ್ಷಕ ವಾಯ್ತು ಸಿರಿ ಶಾ ಟೋಪ ನಯಪಾಯ್ತು (ಕುವ್ಯಾಉ. ೬–೧೧). ೨. ದರ್ಪ; ಗರ್ವದ ಪ್ರದರ್ಶನ: ಕೋಪಾಟೋಪದಿಂ ಜಱದು ಯುಂಕಿಮದನಪಸನಪನಾಮಿಕನು (ಚರಿತಾ. ೧೧–೧೯); ಶರಭಾಟೋಪ ಪವನು ನೋಡಾ ಕಾಂತೆಯರು ವಿದಿಸುತವೆ (ಅಜಚಕ್ರ. ೧೧–೩೭); ಎಲ್ಲಿ ನ್ನಿನ್ನಾಟೋಪ ಒಂದೇ ಹೊ ಳ್ಮನು ಡಿ ಪಾಜಿದವೆ (ಕುವ್ಯಾಜ್ಯೋ. ೧೩–೬೧); ನಡೆತೆರೆ ರಣಾಟೋಪದಿಂದ (ಸೌಂದಪು. ೧೬–೨೪). [ಸಂ.]

ಆಟೋಪ ‘ಆಟೋಪ’ ನೋ.

ಆಟೋಪಂಬೆಱು (ಕ್ರಿ). ಆಟೋಪವನ್ನು ಹೊಂದು; ದರ್ಪವನ್ನು ಪಡೆ: ಬೇಡರಚಯಮುಬ್ಬಾ ಪವನಪಥದಿನಾರ್ದಾಟೋಪಂಬೆತ್ತಂತು (ಪೌಪು. ೧೭–೯೦). [ಆಟೋಪ್ಪ + ಪೞ್ಚು]

ಆಟೋಪಿಸು (ಕ್ರಿ). ಗರ್ಜಿಸು; ದರ್ಪವನ್ನು ಪ್ರಕಟಿಸು; ಅಬ್ಬರಿಸು: ಇವರನ್ನು ಹೇಳಕಸರಲ್ಲದಂತೆ ಮಾಡುವೆನೆಂದು ಆ ಟೋ ಪಿಸು ತ್ತಿತ್ತು (ಗುರುಚ. ೩೩). [ಆಟೋಪ್ಪ + -ಇಸು]

ಆಟೋಪು ‘ಆಟೋಪ’ ನೋ.

ಆಟ್ಟ (ನಾ). ಗೋಪುರ; ಶಿಖರ(?): ಮಾವಿ ಅಟ್ಟಗಳ್ × × × ಟ್ಟಿಸಿ ನಲ್ಲುರರ ಸೌಖ್ಯಮ ನಿಮ್ಮಡಗೊಡ್ಡಾಟ್ಟಮುವರ್ (ಎಳ. II, ೧೦೬–೪ ; ೭೦೦). [?]

ಆಟ್ಟತನ (ನಾ). ನರ್ತನ: ಆ ಸದ್ಮರುವಪ್ಪ ನಂದೀಶನ ಶ್ರೀಚರಣಾರ ವಿಂದಧ್ಯಾನಾರೂಢನಾಗಿ ಅನೇಕ ಕಲ್ಪಾಂತರಂ ತಪಂಬರ್ತ್ತಿವ್ಪತನಮಂ ಭವಿತನಮಂ ಗೀಗಿಯಾ ನಂದೀಶ್ವರಂ ಗುರುಕಾರುಣ್ಯಮಂ ಪಡೆದು (ಸಾಸಂಚ. ಪಿಠ. ೨೩ ವ). [ಆಟ್ಟಿಂ + -ತನ. / ತಮಿ. ಆಟ್ಟ = ನರ್ತನ]

ಆಟ್ಟುವೆಣ್ (ನಾ). ಕುಣಿತದ ಹೆಣ್ಣು; ನರ್ತಕಿ: ಇದಾವಲಟ್ಟುತ್ತಿನ್ವೆಳ್ಳಾ ಮಹಾಪಾತಕನಾಗಿ ದಿಟ್ಟಿಗಲುಣ್ಣು ಕೊಟ್ಟ ತೇದು ಆಟ್ಟುವೆಣ್ಣಿತ್ತಿಳ ಪುಸುವೋನಪ್ಪೆನ್ನು ಒಕ್ಕಲ್ಕುಟ್ಟಿದ ಕೆಡುಗ (ಎಳ. III, ಸಂಜಸ. ೨೬–೬ ; ೩೧೦). [ಆಟ್ಟುಂ (< ಆಡ್ಮ) + ಪೆಣ್]

ಆಟ್ಟೆಗಳೆವು (ನಾ). (?): ಕಬ್ಬಿಣಗಳ ಮಾಡುವಂತ್ಕಾವರು ಎಂಬಳ ಗಳ್ಳೆಲ್ ಕಬ್ಬಿಣದ ಮುದ್ದೆ ೧ ಪವನ ಗಳ್ಳೆಲ್ ೧ ಆಟ್ಟಗಳವುದಿ ೧ಕ್ಕೆ ನರ್ತನಿಲೆಂಬಿ (ಎಳ. XI, ಹಿರಿಯಣ. ೪೮–೨೬ ; 1589). [?]

ಆಡವನೆ ‘ಅಟ್ಟವನೆ’ ನೋ.

ಆಡವನೆಇಲಾಪೆ ‘ಅಟ್ಟವನೆಇಲಾಪೆ’ ನೋ.

ಆಡ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು.

ಆಡನ ಮಱ್ = ಆಡ ಎಂಬಾತನಿಗೆ ಸೇರಿದ ಅಥವಾ ಆತನ ಹೆಸರಿನಲ್ಲಿರುವ ಜಮೀನು: ತಾವರೆಯ ಕೆಱೆಯ ಅಳೆಗಣ ಆಡನ ಮಣ್ಣಂ ಧಾರಾಪೂರ್ವ್ವಕಂ ಕೊಟ್ಟರ್ (ಸೈಶಾ. ೧೫೩, ೩೩–೩೭ ; 1096). [?]

ಆಡಂಗಿ (ನಾ). ಹೆಂಗಸು (ಆ). [← ತೆಲು. ಆಡಿ]

ಆಡಂಬರ (ನಾ). ೧. ತೋರಿಕೆ; ಡಬಡ್ಡಾಳಿಕೆ; ದಂಭ; ಮೆರೆತ; ಬಡಾಯಿ: ಸಂಬಂಧಾಕ್ಷರದೊಳ್ಳ ಮಾತ್ರೆಗಳುಂ ತತ್ತಂಬಾಗೆ ಬೆರಸಿ ಪೋಗಾದಂಬರಮಂ ಪಡೆಗುಂ (ಛಂ ಡಿ ೧೦ಬು. ೧–೫೧ ಆಡಿಟಿ); ಅತಿ ದೀರ್ಘಸಮಾಸಾಂತಿಗತಿ ಶಬ್ದಡಂಬರಮನಿದ್ದಂಕ್ರೋಡ್ಡಾದ್ಭುತಕೌಶ್ರ ವೀಶ್ವರಸಂಗತಿಮಂತದು ಗೌಡರೀತಿ ಪರುಪಸ್ತ್ಯಾಯಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೭೦೬); ತ್ಕ್ರಂಬಕಾರ್ಜವಿಗೆಂದು . . . ಒಂದುದಿನವಾದಂಬರದ ಮಳೆಯೊಳು ಕುಸುಮತತಿಯಂ ತಿರಿದುಕೊಂಡು (ಬಸಪು. ೧೦–೯); ಭೂಮಿಜರು ತಾವಱಿಯದಂಬರದ ಭಕ್ತಿಯಲಿ (ಪ್ರಭುಲಿ. ೧–೨೮); ಆಡಂಬರದ ಲಗ್ಗೆಯೊಡೆದೀಬವು ನಿಸ್ಸಾಳಕೋಟಿಗಳು (ಕುಮಾಳ. ೩–೨೮); ಡೊಂಬಿನ ಚತುರ್ದಲಮಿದೇಕೆ ಭೂಸಾಲರಾದಂಬರದ ಭೃತ್ಯ ಚಮರಂಗಳೇತಕೆ (ಚೈವಿಭಾ. ೧೭–೫೪); ಹೆಮ್ಮೆಯೊಡನೆ ಆಡಂಬರವೂ ಹೆಚ್ಚು (ಮಂನಿಸ. ೫೩). ೨. ಕಾಳಗದಲ್ಲಿ ಬಾರಿಸುವ ತಮ್ಮಟೆ; ಯುದ್ಧ ಭೇರಿ: ವೇದಗಳಲ್ಲಿ ನೀಡೆ . . . ಭೂಮಿದುಂದುಭಿ, ಆಡಂಬರ ಮುಂತಾದ ವಾದ್ಯಗಳ ಉಲ್ಲೇಖವಿದೆ (ಫಾರ. ೫೩೭). ೩. ಗುಡುಗು; ಮೇಘ ಗರ್ಜನೆ. ೪. ಆನೆಯ ಮರಿ. ೫. ಪ್ರಪಂಚ; ವಿಸ್ತಾರ: “ದ್ವಿಪದ ಮಱಿಯೊಳು ಪರಂ ಡೆಯ ಗರ್ಜಿಸಿದೊಡಾದಂಬರಮ್ಮುಮದು” (ಮಂಗಾರ. ೧೪೪–೨೬); “ಆಳ್ಕಗರ್ಜಿಸಮುಂ ಡಂಬ ಮತಂಗ ಪೋತ ಕಮವಿಂಶಾತಿಂಬರಾವಾಜಕಳಂ” (ನಾಸಾರ. ೧೩೭). [ಸಂ.]

ಆಡಂಬುಬಳ್ಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಗಿಡದ ಹೆಸರು (ಮೃಚಿಗಿ. ೨೬–೪೨೪).

[ಆಡಂಬು + ಬಳ್ಳಿ]

ಆಡನೂರು (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಶ್ರೀಮತ್ ಕಣ್ವಯ್ಯ ಆಡನೂರಧಿಷ್ಠಾನ್ವರಿದ್ದಿಯಾಗಿ ಏಳುಂ ಗೌಡುಂ (ಎಳ. XI, ಕೊಳ್ಳೆ. ೩೦–೫ ; 964). [ಆಡ + ಊಮ್ಮ (< ಊರ್)]

ಆಡನೆಲ್ಲಿಗಿಡ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ನೆಲ್ಲಿಯ ಗಿಡ (ಆ).

[ಆಡ್ಮ + ನೆಲ್ಲಿ + ಗಿಡ (< ಗಿಡು)]

ಆಡಸಗಡಿ (ನಾ). ಆಡ್ಮರುಮಾಲು: ಪರಸತಿಯರ ಬಯಸುವಗೆ ಪಸ್ಸಗಳನವೇಕೆ ಹಿಂದಾಡುವಗೇಕೆ ಆಡಸಗಡಿ[ಪಾಕಾಂ. ಆಡಸಡವಿಕೆ] (ಪುರಂದ. ೧–೧೦೦–೩). [← ಮರಾ. ಆಡಸಗಡೀ ?]

ಆಡಯಾಲ (ನಾ). ಒಂದು ಗಿಡದ ಹೆಸರು (ಮೃಚಿಗಿ. ೪೬–೪೨೪). [?]

ಆಡಲಬು (ನಾ). ನೆಲದಲ್ಲಿಯೇ ಹರಡಿಕೊಂಡು ಬೆಳೆಯುವ ಒಂದು ಗಿಡ. (ಆ). [?]

ಆಡಲು (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಹರಳು, —ಬೆಂಡಲ. ‘ಆಡಲು ಹರಳುಗಿಡ’ ಪರಾ. [?]

ಆಡಲುಹರಳುಗಿಡಿ (ನಾ): ಕಾಡುಹರಳು; ಅವುಡಲು (ಆ).

[ಆಡಲು + ಹರಳು + ಗಿಡ (< ಗಿಡು)]

ಆಡವಲ (ನಾ). ಬಯಲು; ಸಾಗುವಳಿಮಾಡದ ನೆಲ (?): ಕೆಱಗೆ ಕೊಟ್ಟ ಗದ್ಯಾಣಂ ೪೦ ಆಡವಲಂ ಗದ್ಯಾಣಂ ೧ ತಪ್ಪದಂ ಕವಿಲೆಯ ನಕಂದಂ (ಎಳ. IX, ಕೊಡಗು. ೪೯–೧೨ ; 1070) ; ನೀರಗಾವುಣ್ಮನ ಕೆಮ್ಮ ಲ್ಲೊನ್ನಜಿಕೊಟ್ಟು ಮಣ್ಣಜಿಕೊಣ್ಣು ಸತ್ತುಱುಣ್ಮವೆಯ ಆಡವಲಂ ಕೊಟ್ಟಂ ತಪ್ಪದಂ ಕವಿಲೆಯಕೆಱೆದಂ (ಎಳ. IX, ಕೊಡಗು. ೫೦–೯, 1070). [< ಆಡುವೊಲ ?]

ಆಡಸೋಗೆ ‘ಆಡುಸೋಗೆ’ ನೋ.

ಆಡಳೆತೆ ‘ಆಡಳಿತೆ’ ನೋ.

ಆಡಳಿತ, ಆಡಳತೆ, ಆಡಳೆತೆ (ನಾ). ಸಂಸ್ಥೆಯ ಅಥವಾ ರಾಜ್ಯದ ಮೇಲ್ವಿಚಾರಣೆ; ಅಧಿಕಾರ ನಡೆಸುವುದು; ವ್ಯವಹಾರ; ಆಳಿಕೆ: ಶಿಗರ್ಗಿರಗ್ರದಮನೆಯು ವೀಳಾವಿರ್ಯೂಡಳಿತವನು ಲಾಲಿಯೊಲವಿ ನೊಳಗೆಂದು (ಬಜ್ಜ ಪು. ೬೬–೧೪); ರಾಜ್ಯಭಾರದ ಕೆಲಸ, ಆಡಳಿತ ಹೂವಿನ ಹಾಸಿಗೆ ಅಲ್ಲ (ಚಳಪಾ. ೨೩೨); ಗೋವಿಂದ ಮಾಸ್ತರರ ಬಿಗು ವಿಲ್ಲದ ಆಡಳಿತವೇ ಅವಕ್ಕೆ ಕಾರಣ (ಕಾವರಿ. ೧೧). ‘ಆಡಳಿತಗಾರ’, ‘ಆಡಳಿತಮಂಡಳಿ’ ಪರಾ. **ಆಡಳೆತೆ**: ದೇಶ ಬ್ರಿಟಿಷರ ಆಡಳತೆಗೆ ಬರುವ ಕಾಲದಲ್ಲಿ . . . ಸಂಸ್ಕೃತ್ಮಿ ತೀವ್ರಮರಿಸಿ (ರತ್ನಗೋ. ೧).

ಆಡಳಿತೆ : ನಿಮ್ಮ ಸಮಯವಿಡೀ ದೇಶೋದ್ಧಾರ ಮತ್ತು ಆಡಳಿತೆಯಲ್ಲೇ ಕಳೆಯುವುದು (ದೇಶಧು. ೯೭); ಅವನು ನಾಡಿನ ಆಡಳಿತೆಯಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚು ಶ್ರದ್ಧೆ ವಹಿಸತೊಡಗಿದ (ಹಾಹುತ್ತ. ೯೯). [?]

ಆಡಳಿತಗಾತಿ (ನಾ). ಆಡಳಿತ ನಡೆಸುವವಳು (Administratrix. ಇಂಕನಿ). [ಆಡಳಿತಗಾರ + -ತಿ$_1$]

ಆಡಳಿತಗಾರ (ನಾ). ಆಡಳಿತ ನಡೆಸುವವನು; ಮೇಲ್ವಿಚಾರಕ; ವ್ಯವಸ್ಥಾಪಕ: ಶಕ್ತರಾದ ಆಡಳಿತಗಾರರೂ ಶೂರರೂ . . . ಆದ ಸೈನ್ಯಾಧಿಕಾರಿಗಳು ಸಿದ್ಧವಾಗುವುದೂ ಅವಶ್ಯಕ (ಕ್ರಿಯಾಶಿ. ೯೮).
[ಆಡಳಿತ + -ಗಾರ (< -ಕಾಜ)]

ಆಡಳಿತಮಂಡಲಿ (ನಾ). ಅಧಿಕಾರ ಅಥವಾ ಮೇಲ್ವಿಚಾರಣೆಯನ್ನು ನಡೆಸುವ ಅಧಿಕಾರಿಗಳ ಸಂಸ್ಥೆ : ಆಡಳಿತಮಂಡಲಿಯ ಸದಸ್ಯನೂ . . . ಆಗಿದ್ದುಕೊಂಡು . . . ಸಲಹೆಗಳನ್ನು ಕೊಡುತ್ತಿದ್ದನು (ಸಸ್ಯಕ. ೧೩೪).
[ಆಡಳಿತ + ಮಂಡಲಿ]

ಆಡಳಿತೆ 'ಆಡಳಿತ' ನೋ.

ಆಡಳಿತೆದಾರ (ನಾ). (ಉಕ) = ಆಡಳಿತಗಾರ : ಸಿದ್ದಣ್ಣ ದೇವಸ್ಥಾನದ ಆಡಳಿತೆದಾರನಾದ (ಒಡ್ಡಿಉ. ೧೩೯). [ಆಡಳಿತೆ (< ಆಡಳಿತ) + -ದಾರ್$_4$]

-ಆಡಿ$_1$ (ಪ್ರ). (ಇದರಲ್ಲಿ) ವ್ಯವಹರಿಸುವವನು ಎಂಬರ್ಥದಲ್ಲಿ ಸೇರುವ ತದ್ಧಿತ ಪ್ರತ್ಯಯ. ಉದಾ— ಉಂಡಾಡಿ, ಒಡನಾಡಿ, ಕಾಡಾಡಿ, ನಾಡಾಡಿ, ಬಾನಾಡಿ.

ಆಡಿ$_2$ (ನಾ). ಒಂದು ಹಕ್ಕಿ. [ಸಂ.]

ಆಡಿಕೆ (ನಾ). ೧. ಆಡುವುದು; ಹೇಳುವುದು; ಹೇಳಿಕೆ: ಆಡಿಕೆ ಬೇಡಿಕೆ (ಶಬ್ದಾನು. ೫೭೦ ಪ್ರಯೋ); ಬೇಡಿದನಿತೋವಿ ಭೇದವಿಲ್ಲದೆ ಕಂಡು ನಾಡಿತ್ತು ನಸುಮುನಿಸೆನಗೆ ಜೋಡಿಯನೆಣಿಪುದುಚಿತವೆ ರಂಗಾಯೆಂಬಳಾಡಿಕೆಗೆಂದೊಲಿದಪೆನೊ (ಶತಸಾಂ. ೩೬-೯೨); ಈಗಲೂ ಇದೆ ಎಂದು ಜನದ ಆಡಿಕೆ (ಕೆಲನೆ. ೧೮೦). ೨. ನಿಂದೆ; ದೂರು: ಜನರ ಆಡಿಕೆಗೂ ಮಗಳ ಬಾಳಿಕೆಗೂ ಸರಿಹೋಯಿತು (ಗಾದೆ). ೩. ವಂಚನೆ; ನಟನೆ: ಆಡಲೇನದನಾ ಕುರಂಗವ ಬೇಡಿದಳು ನಮ್ಮರಸಿ ನಾವದಱಾಡಿಕೆಯಲೊಳಬೀಳಲಿತ್ತಲು ಸತಿಯ ಶಾಬರದ ಜೋಡಣೆಯ ಯತಿರೂಪದಲಿ . . . ಮಱೆಮಾಡಿ ರಾವಣ ಕೊಂಡುಹೋದನು (ತೊರರಾ. ೪-೨-೪). ೪. ಚಲನೆ; ಸಂಚಾರ; ಸುಳಿದಾಟ: ನೋಡಿದೆನು ಸೌರಭ್ಯಶೈತ್ಯಸಗಾಢಣೆಯನಾ ಗಂಧವಾಹನನಾಡಿಕೆಯ ಸರಣಿಯನು ಕಂಡನು ಗಂಧವಾಹಸುತ (ತೊರರಾ. ೫-೩-೧೧). [ಆಡು$_1$ + -ಇಕೆ]

ಆಡಿಕೆಮಾತು (ನಾ). ಜನರು ಆಡಿಕೊಳ್ಳುವ ಮಾತು; ಅವರಿವರು ಆಡುವ ಮಾತು; ನಿಂದೆ: ಆಡಿಕೆ ಮಾತಿನಿಂದಾಗಿ ಎಷ್ಟೋ ಸಂಸಾರಗಳು ಹಾಳಾಗಿವೆ (ನಿಂದನೆ. ೧೭). [ಆಡಿಕೆ + ಮಾತು$_1$]

-ಆಡಿಗ (ಪ್ರ). (ಇದರಲ್ಲಿ) ವ್ಯವಹರಿಸುವವನು ಎಂಬ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಬರುವ ಪ್ರತ್ಯಯ: ಸ್ವಾಮಿಯೊಡನಾಡಿಗರು ಬೆರ್ಚಿ ತುದಿಯಿಂದ ಬಿರ್ದರಾ ಮರದ (ವರ್ಧಚ. ೧೧-೧೭). '-ಆಡಿಗ' ಪರಾ.

ಆಡಿಗೆ (ನಾ). (ಕರಾ) ರಜೆ: ಪಾಠಶಾಲೆಗೆ ಅಮಾವಾಸ್ಯೆ ಆಡಿಗೆ ದಿನ (ರೂಢಿ). [← ತುಳು.]

ಆಡಿಟರ್, ಆಡಿಟರು (ನಾ). ಸಂಘಸಂಸ್ಥೆಗಳ ಹಣಕಾಸುಗಳಿಗೆ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟ ಲೆಕ್ಕಪತ್ರಗಳನ್ನು ತನಿಖೆ ಮಾಡುವ ಅಧಿಕಾರಿ; ಲೆಕ್ಕಪರಿಶೋಧಕ: ಅಕೌಂಟೆಂಟ್ ಇಲಾಖೆಯ ಆಡಿಟರ್ ಅಥವಾ ಕಂಟ್ರೋಲರ್ (ಗ್ರಾಮಾಕ. ೭). **ಆಡಿಟರು** : ಅದರಲ್ಲಿ ಎಲೆಕ್ಟ್ರಿಕ್ ಆಫೀಸಿನ ಆಡಿಟರಾಗಿದ್ದ ವಾಸುದೇವರಾಯರು ವಾಸಿಸುತ್ತಿದ್ದರು (ತಾಯಿಕ. ೨೨). [← ಇಂ. Auditor]

ಆಡಿಟರು 'ಆಡಿಟರ್' ನೋ.

ಆಡಿತ (ನಾ). ಆಡಿದ್ದು : ಅಯ್ಯನಾಡಿತಗಳನ್ ಮಿಾಱ ನಡೆವಾರ್ಪುಂಟೆ (ಬದ್ಧಪ್ರ. ೩-೪೬). [ಆಡು$_1$ + -ತ$_2$]

ಆಡಿತು 'ಆಡಿತ್ತು' ನೋ.

ಆಡಿತ್ತು, ಆಡಿತು (ನಾ). ೧. ಮಾತನಾಡಿದುದು: ಗೊರವನಾಡಿತ್ತೆ [ಪಾಠಾಂ. ಕೆ] ಕಡೆಪರಿತನಕ ನಡೆಯಿತ್ತು ತಾವೊಡಲುವಿಡಿದು ಫಲವೇನು (ಸೋಮಚ. ೬-೪೪). **ಆಡಿತು** : ೧. ನೋಡು ನೋಡಿಂದೆನ್ನ ರಾಜಋಷಿಯೆಂದು ಕೆಟ್ಟಾಡಿತಕ್ಕಾ ಹರಿಶ್ಚಂದ್ರನನಸತ್ಯನಂ ಮಾಡಿಸುವೆನು (ಹಚಕಾ. ೨-೩೪). ೨. (ಗಾಣ) ಆಡಿದುದು : ಎಣ್ಣೆಯನು ಗಾಣಕ್ಕೆ ನಿಚ್ಚಲು ಅರ್ಧಸೊಲಿಗೆಯನು ಆಡಿತಕ್ಕೆ ಎಱೆವರು (ಸೌಇಇ. IX-i, ೩೩೬-೨೭; 1219). [ಆಡು$_1$ + -ತು$_1$]

ಆಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಅಲುಗಾಡುವಂತೆ ಮಾಡು; ಅತ್ತಿತ್ತ ಚಲಿಸುವಂತೆ ಮಾಡು: ಕೈಯಂ ಕಾಲುಮನಾಡಿ[ಪಾಠಾಂ. ಟ]ಸದೊಂದು ಕೆಲದಿಂದೊಂದು ಕೆಲಕ್ಕೆ ಮಗುಚಿದೆ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೦೧-೧೨); ಬೆರಲನಾಡಿಸುತ್ತುಂ ಪುರ್ವಿಕ್ಕುತ್ತುಂ ಸೊಕ್ಕಿದರಂತೆ ಮರುಳ್ಗೊಂಡವರಂತೆ ದೆಸೆಯಂ ನೋಡುತ್ತುಂ . . . ಎಸಗುವಾತಂ ಮೂಱನೆಯ ಶ್ರಾವಕಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೫-೧೩೬). ೨. ನರ್ತಿಸುವಂತೆ ಮಾಡು; ಕುಣಿಸು; ಪಾತ್ರವನ್ನು ಅಭಿನಯಿಸುವಂತೆ ಮಾಡು : "ಆಡಿಸು—ನರ್ತನವಿಧೌ" (ಶಮಧಾ); ಮಾಣದಾಡಿಸಿದಾತನಂಗಜನೆಂಬ ನಟ್ಟುವಂ (ಆದಿಪು. ೪-೧೫); ವಿರಾಟನ ಮಗಳುತ್ತರೆ ಮೊದಲಾಗೆ ಪಲವುಂ ಪಾತ್ರಂಗಳನಾಡಿಸುತ್ತುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೮-೫೫ ವ); ತರುಣಿಯ ಬೆನ್ನೊಳಂಗಭವನಾಡಿಸಿದಂದದೊಳಾಡಿ ಗೋರಿಗೊಂಡೆರಳೆವೊಲಾಗಿ ಪೋದನೊ (ಕಾದಂಪೂ. ೮೨೩); ಆಡಿಸುತೆ ಪಾಡಿಸುತಮಿರ್ದನಾ ವನದೊಳಗೆ (ನಂಬಿರ. ೫-೧೧೦); ಈ ಹರಿಯಾಡಿಸಿದವೋಲಾಡಿ ಕೆಟ್ಟರಿ ಖಳರು ನೀವೆಂದ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೪-೧೭). ೩. ವ್ಯವಹರಿಸುವಂತೆ ಮಾಡು : ಅನಿದನಱಿಯದೆ ದುಷ್ಟಕಷ್ಟರೊಡನಾಡಿಸಿದೆಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೨-೮೦); ಹಾಡಿಸಬೇಡ ನಾನಾವಾದ್ಯವ ದನಿಮಾಡಿಸಬೇಡೊರ್ವರೊಡನೆ ಆಡಿಸಬೇಡ ಸ್ವಸ್ಥದಿ ನಿದ್ದೆಗೆಯ್ವುದೆಂದಾಡಿದಳ್ ಚಿತ್ರಲೇಖೆ (ಮೋಹತ. ೨೭-೩೬). ೪. (ಪಗಡೆ, ಚದುರಂಗ ಮುಂತಾದ) ಆಟಗಳನ್ನು ಆಡುವಂತೆ ಮಾಡು : ಆಯಮನಂದನನಲ್ತೆ ನೆತ್ತದೊಳ್ ಬೆಸನಿಗನಾತನಂ ಬರಿಸಿ ನೆತ್ತಮನಾಡಿಸಿಗೆಲ್ದುಕೊಳ್ವಮೀ ವಸುಮತಿಯಂ (ಪಂಪಭಾ. ೬-೬೮); ಜಗದುದ್ಧಾರನ ಆಡಿಸಿದಳೆಶೋದೆ (ಪುರಂದ. ೪-೧೬೬ ಪ). ೫. ಮಾತನಾಡುವಂತೆ ಮಾಡು; ಹೇಳಿಸು; ನುಡಿಸು : ಎನ್ನನಿವರಾಡಿಸಿದಡೇನನಾಡುವೆನೆಂದು ತನ್ನ ಮನದೊಳಗೆ ತಾಂ ನೆನೆದು ನಿಶ್ಚಯಿಸಿದಳು (ಹಚಕಾ. ೧೩-೪); ಆ ಸರಸ್ವತಿಯನೊಲಿಸಿಯವಳಿಂ ಕಾಳಿದಾಸೋಹಮೆಂದಾಡಿಸಿದ ಭಾಸುರಸಕಲ ಕಲಾಕೋವಿದ ಕಾಳಿದಾಸನಡಿಗಳಿಗೆಱಗುವೆ (ಕುರಾಸಾಂ. ೧-೪೦); ಆಡಿಸುವರಾಯೆಂದು ದಾಯೆಂದು ಬಾಯೆಂದು . . . ಕುವರನಂ (ಚಿಬಪು. ೫-೨೬). ೬. ಗಾಣದಲ್ಲಿ ನುರುಗಿಸು; ಒರಳಿನಲ್ಲಿ ತಿರುವು : ಬಿಳಿದಾಗಿ ತೊಳೆದೆಳ್ಳ ಕಪ್ಪನೆಲ್ಲವ ತೆಗೆದು . . . ಗಾಣವನು ಕಣೆಯದೊಳೆಳ್ಳ ಎಳೆನೀರು ಸಹಿತ ಹುಯಿದಾಡಿಸುತ್ತಾ ಯೆಣ್ಣೆಯಂ ತೆಗೆದು (ಸೂಪಶಾ. ೨-೨೩); ಉದ್ದಿನಬೇಳೆಯನ್ನು ನಯವಾಗಿ ಆಡಿಸಿದ ಹೊರತು ಇಡ್ಡಲಿ ಹದವಾಗುವುದಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ).

ಆಡಿಸ್ಯಾಡು = ೧. ಆಟವಾಡಿಸು : ಬೆಕ್ಕು ಇಲಿಗಳನ್ನು ಆಡಿಸ್ಯಾಡಿಕೊಲ್ಲುತ್ತವೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೫-೩೧). ೨. ಗೇಲಿಮಾಡು : ರಾಮನು . . . ಆಕೆಯೊಂದಿಗೆ ನಕ್ಕು ನಗುತ್ತ ಆಡಿಸ್ಯಾಡುತ್ತ ಸಾಗಿದ್ದಾನೆ (ಬನಸಿ. ೧೮೭).
[ಆಡು$_1$ + -ಇಸ್ಯು$_3$]

ಆಡು$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಅಲುಗು; ಚಲಿಸು: ಧ್ಯಾನದೊಳಭವಂ ನೆಱೆದಿನಿಸಾನು ಮನರೆಮುಚ್ಚಿ ಕಣ್ಗಳಂ ನಿಶ್ಚಳಿತಂ ತಾನಿರ್ದು ಮಱೆದು ಕೆಂದಿದ ಮೀನಂ ತ[ಳ್ತಾ]ಡದಿರ್ದ ಮಡುವಂ ಪೋಲ್ತಂ (ಪಂಪಭಾ. ೮-೧೩); ತೆಱೆದುಱು ಗಲ್ಗಾಳಿಯಿಂದಾಡೆ (ಕಾದಂಪೂ. ೨೪೦); ಆಕಾಶದಲಾಡುವ ಹದ್ದನೊಂದು ಸರ್ಪ ನುಂಗಿತ್ತ ಕಂಡೆ (ಆದವ. ೧೦೦); ಕಡೆಗಣ್ಣಾಡಿತಿವದಿರ ಮೇಲೆ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧೬-೧೬). ೨. ಕುಣಿ; ನರ್ತಿಸು; ಪಾತ್ರವನ್ನು ಅಭಿನಯಿಸು; ಪ್ರದರ್ಶಿಸು: "ಆಡು-ನರ್ತನೇ, ಆಜೇ ಚ" (ಶಮಧಾ); ಎನಿತಾನುಂ ರೂಪುಗಳಂ ಕೈಕೊಂಡು ಮರಮೊಗಂಗಳನಿಟ್ಟು ಬಂದು ಮುಂದೆ ಆಡಿಯುಂ ಪಾಡಿಯುಂ ನಗಿಸಿಯುಂ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೧೮-೧೬); ಮೀನಾವೆ ಪಂದಿಯೆಂದೆನಿತಾನುಂ ತೆಱನಾಗಿ ಡೊಂಬವಿದ್ದೆಯನಾಡಲ್ ನೀನಱಿವೆ (ಪಂಪಭಾ. ೬-೫೭); ನೀರಜೋತ್ಪಲವರ್ಣನಾಡಿದನಾಡಿದಂ ಕಮಲೇಕ್ಷಣಂ (ಜಗವಿ. ೩-೫೩); ಅಡಿದನಾಡಿದನಾಹಾ ಶಂಕರನಾಡಿದನಾ ಗುಂಡನ ಮುಂದೀಶ್ವರಂ (ಕುಂಬರ. ೬೬-೨೦); ಗಿಳಿಗಳು ಕೂಗೆ ನವಿಲುಗಳಾಡೆ (ನಳಚ. ೧-೩೭); ಆಟವಿಕನೊಂದೊಂದು ಬಹುರೂಪಮಂ ತಾಳ್ದು ನಾಟಕವನಾಡಿ (ಚೈಮಿಭಾ. ೧೫-೩೯). ೩. ಕ್ರೀಡಿಸು; ವಿಹರಿಸು: ಒಂದು ಬಟ್ಟನ ಮೇಗೆ ಪದಿನಾಲ್ಕು ಬಟ್ಟನೊಂದೊಂದಱ ಮೇಗೋಳಿಯೊಳಿಟ್ಟಾಡುತ್ತಿರ್ಪನ್ನೆಗಂ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೭೩-೨೨); ಸೆಱೆಯುಮೇಱುಂ ನೆತ್ತ ಮಾಡುವರೊಳ್ (ಎಇ. XIII, ೩೩೨-೪೪; 929); ಮಧುವುಂ ಮನೋಭವನುಮಱ್ತಿಯೊಳಾಡುವ ಪೊನ್ನಬಟ್ಟಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧-೫೮); ಪುಲಿಯ ಮೀಸೆಯನಂಜದುಯ್ಯಲನಾಡಲಪ್ಪುದು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧-೧೬೯); ಅಹಿಪನ ಫಣಾಮಂಡಳದೊಳಾಡಲುಬಹುದು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೪-೩೭); ಚೆನ್ನೆಯರ್ ಪಾಱುಗುಪ್ಪೆಯನಾಡುವ ಮಣಲ್ದಿಣ್ಣೆಯ ನೋಡಿ ಹಿಗ್ಗಿದರು (ಮೋಹತ. ೪-೫೪); ಆಡಿಬಾ ನನ ಕಂದ ಅಂಗಾಲ ತೊಳೆದೇನು (ಗರತಿ. ೮೬-೧೩). ೪. ಪಗಡೆ, ಜೂಜು, ಬೇಟೆ ಮುಂತಾದ ಕ್ರೀಡೆಗಳಲ್ಲಿ ಆಸಕ್ತನಾಗು: ನೆತ್ತಮನಾಡಿ ಭಾನುಮತಿ ಸೋಲ್ತೊಡೆ (ಪಂಪಭಾ. ೯-೬೯); ಆಡಿ ನಳ ಕೆಟ್ಟ ಮತ್ತಾಡಿ ಧರ್ಮಜ ಕೆಟ್ಟ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೩೧೨); ಆಡಿ ಮಗ ಕೆಟ್ಟ ಕೂಡಿ ಮಗಳು ಕೆಟ್ಟಳು (ಗಾದೆ). ೫. ನುಡಿ; ಹೇಳು: ಉಮ್ಮಳಿಸಬೇಡೆಂದು ಮಂತ್ರಿಗಾಡಿದನರಸನು (ಹಚಕಾ. ೧೦-೧೫); ಆಡದಿರಸತ್ಯವನು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೪-೫೫); ಆಡದಲೆ ಮಾಡುವನು ರೂಢಿಯೊಳಗುತ್ತಮನು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೪೭೯); ಮಾಡಿದವರ ಪಾಪ ಆಡಿದವರ ಬಾಯಲ್ಲಿ (ಗಾದೆ). ೬. ವಾಗ್ದಾನಮಾಡು; ಮಾತು ಕೊಡು: ಚಾಳುಕ್ಯವಂಶದೊಳೆಲ್ಲಿಯುಮಿನ್ನೆವರೆಗಂ ನುಡಿದು ಪುಸಿವುದುಂ ಆಡಿ ಅಳುಪುವುದುಂ . . . ಇಲ್ಲಂ (ಗದಾಯು. ೨-೭ ವ); ಸಂದ ರೇವಣಸಿದ್ಧನಾಡಿ ತಪ್ಪುವನೆ (ಸಿದ್ಧರಾ. ೧-೪೫). ೭. ವ್ಯವಹರಿಸು: ಪುದಿದ ಸುತ ಮೋಹದಿಂದೋದಿದೊಡಂ ಮುನಿಜನದ ಸಾರೆ ಬಸದಿಯೊಳಿರ್ದಾಡಿದೊಡಮಿವನಲಸುಗೆಂದಾನಿದನಱಿಯದೆ ದುಷ್ಟಕಷ್ಟರೊಡನಾಡಿಸಿದೆಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೨-೮೦); ಮಂದಮಾರುತನೊಡಗೂಡಿ ಬಂದ ಸಹಕಾರ ಪರಾಗದೊಳಾಡಿದಂತೆ . . . ಗುಣವರ್ಮನ ಸೂಕ್ತಿಸಂಚಯಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೧-೬೬); ಹಾಲ ಮುಂದಣ ಬೆಕ್ಕಾಡುವೊಲಾಡಿಕೊಂಡು (ಸೋಮೇಶ. ೧೦೭). ೮. ನಿಂದಿಸು; ತೆಗಳು: ಭಕ್ತರನಾಡಲೆಂತಹುದು (ಬಸಪು. ೫೭-೩೦); ಯಾತರಿಂದಲಿ ಹೋದೀತೋ ಭೂತನಾಥನ ನಂಬಿದವರ ನಾಡಿದ ದೋಷ (ಚಿದಾವ. ೮೨-೩). ℙ ಈ ಕ್ರಿಯೆಯನ್ನು ಆಚರಿಸು ಎಂಬ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಈ ಧಾತು ಹಲವು ಧಾತುಗಳ ಅಥವಾ ಭೂತನ್ಯೂನ ರೂಪಗಳ ಮುಂದೆ ಸೇರಿ ಬರುತ್ತದೆ. ಉದಾ: ಓಡಾಡು, ಓಲಾಡು, ಕುಣಿದಾಡು, ಕೊರಚಾಡು, ಹೊರಳಾಡು.

ಆಡಗೊಡು = ಆಡಲು ಅವಕಾಶಕೊಡು (ಮುಂಬಯಿ. ೩-೩೨ ಕಿ).

ಆಡಿಕೊಳ್ಳು = ೧. ಅಲ್ಲಗಳೆದು ಮಾತಾಡು; ಹೀಯಾಳಿಸಿ ನುಡಿ: ಆಡಹೋದಲ್ಲೆ ಮಕ್ಕಳು ಆಡಿಕೊಂಬರು (ಪುರಂದ. ೨-೧೯ ಪ); ಇದಂ ತಿಳಿಯದೆ ಮುಗ್ಧಜನರು ಮನಬಂದಂತೆ ಆಡಿಕೊಂಡಾರು (ಮುದ್ರಾಮಂ. ೩೧೧); ನಿಮ್ಮ ತಂದೆ. . . ತನ್ನನ್ನು ತಾನೇ ಹೊಗಳಿಕೊಂಡು ಕವನಗಳನ್ನು ಕಟ್ಟಿಕೊಂಡಿರುವನು ಎಂದು ಎಲ್ಲರೂ ಆಡಿಕೊಳ್ಳುವುದನ್ನು ಕಾಣೆಯಾ (ಆರ್ಯಕ. ೫೫). ೨. ಹೇಳಿಕೊಳ್ಳು: ಕೊಟ್ಟು ಕುದಿಯಲಿ ಬೇಡ ಕೊಟ್ಟಾಡಿಕೊಳಬೇಡ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೬೧೮).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ತುಳು. ತೆಲು. ಆಡು; ಕೊಡ. ಆಡ್; ಕೊಲಾ. ಆಡ್; ನಾಯ್ಕಿ. ಆರ್]

ಆಡು$_2$ (ನಾ). ಆಟವಾಡುವುದು. 'ಆಡುಂಗಾಱ', 'ಆಡುಂಗುಳಿ' ಪರಾ. [< ಆಡು$_1$]

ಆಡು$_3$, ಆಂಡು (ನಾ). ಮೇಕೆ; ಅಜ: "ಆಡು-ನರ್ತನೇ, ಆಜೇ ಚ" (ಶಮಧಾ); ಅವರೆಯುಮೆಣ್ಣೆಯುಮಾಡಿನಳೆಯುಮಂ ಬಡ್ಡಿಸಿದೊಡೆ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೬೮-೨೬); ಸತ್ತುಗದ ಪುಡಿಯಂ ಪತ್ತುಪಣವಿಂಗೆ ಮಾಱಿ ಪತ್ತಾಡಂ ಕೊಳ್ವೆಂ (ಪಂಚತಂ. ೧೮೬-೫); ಆಡು ಮುಟ್ಟದ ಗಿಡುವಿಲ್ಲ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೩-೪೨); ಆಡ ಮೊಲೆಯಂತೆ ನೇಲ್ದಲ್ಲಾಡುವ ಮೊಲೆ (ಅಶ್ವಶಾ. ೧-೪೧); ವಿಶ್ವಾಸದಿಂದ ಆಡಿನ ಹಿಕ್ಕೆ ಲಿಂಗವಾದುದಿಲ್ಲವೇ (ಸಿದ್ಧೇವ. ೨೩೩). **ಆಂಡು**: ಎಮ್ಮೆ ಒಂದಕ್ಕಂ ಹಾಗ ಆಂಡು ಕುಱಿ ಕಾಲುನಡೆ ಒಂದಕ್ಕಂ (ಎಕ. V, ಬೇಲೂರು. ೭೫-೧೧೫; 1382).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಆಡು, ಯಾಡು; ಮಲ. ಆಡು; ತುಳು. ಏಡು; ತೆಲು. ಏಡಿಕ, ಏಟ; ಗೊಂಡಿ. ಏಟ = ಹೆಣ್ಣುಮೇಕೆ; ಕುಇ. ಓಡ; ಕುರುಖ್. ಏಡಾ = ಹೆಣ್ಣುಮೇಕೆ; ಮಲ್ತೊ. ಏಡೆ = ಹೆಣ್ಣುಮೇಕೆ; ಬ್ರಾಹೂ. ಹೇಟ್. / ಸಂ. ಏಡ, ಏಡಕ = ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಕುರಿ]

ಆಡುಂಗಾಯ್ತ (ನಾ). ಕೋಟೆಯ ರಕ್ಷಣೆಮಾಡುವವನು: "ಆಡುಂಗಾಯ್ತರೆನುತ್ತಂದಾಡಲ್ ತಾಂ ಕೊಟ್ಟದವರ್ಗಳಕ್ಕುಂ" (ಕವಿಕಂ. ೧೬೦).

[< ಆಡಂಗಾಯ್ತ]

ಆಡುಂಗಾಱ (ನಾ). ಆಟಗಾರ; ವೇಷಧಾರಿ: ಆಡುಂಗಾಱನೆನಲ್ಕೆ ಮತ್ತೆ ಪದಿನಾಱುಂ ಸಾಸಿರಕ್ಕೊಲ್ದವಂ . . . ನೋಡಿಂ ಸರೋಜಾಕ್ಷನಾ (ವಸ್ತವಂ. ೯-೬೯). [ಆಡು$_2$ + -ಗಾಱ (< -ಕಾಱ)]

ಆಡುಂಗುಳಿ, ಆಡುಕುಳಿ (ನಾ). ಆಡುವ ಶೀಲವುಳ್ಳವನು; ಆಟದಲ್ಲಿ ತುಂಬ ಆಸಕ್ತಿಯುಳ್ಳವನು: ಗುಳಿ ಪ್ರತ್ಯಯಕ್ಕೆ-ಆಡುಂಗುಳಿ [ಪಾಠಾಂ. ಆಟಂಗುಳಿ] ಸಾಲಂಗುಳಿ, ಲಂಚಂಗುಳಿ (ಶಮದ. ೨೦೨ಪ್ರಯೋ). **ಆಡುಕುಳಿ**: "ಆಡುವ ಸ್ವಭಾವವುಳ್ಳವನು" (ಗಂಗಾಮ. ೨೪).

[ಆಡು$_2$ + -ಕುಳಿ$_3$]

ಆಡುಂದೊಲೆ (ನಾ). ಮೇಲಕ್ಕೂ ಕೆಳಕ್ಕೂ ತೂಗಾಡುವ ತೊಲೆ, —ದಿಮ್ಮಿ; ಏತ: "ಆಡುಂದೊಲೆ ಎಂದು ಏತದ ಮರ" (ಶಮದ. ನ. ೧೮೧ ಅಡಿಟಿ); ಎತ್ತುವೇತದಾಡುಂದೊಲೆಯಂತೆ ಕಣ್ಗೆಸೆದುದೇಱಿದಿಭಂ ಕದನತ್ರಿಣೇತ್ರನಾ (ಶಮದ. ನ. ೧೮೧ ಪ್ರಯೋ); ತೂಗುಂದೊಟ್ಟಲ್, ಆಡುಂದೊಲೆ [ಪಾಠಾಂ. ರೆ] (ಶಬ್ದಾನು. ೩೪೪ ಪ್ರಯೋ).

[ಆಡು$_1$ + ತೊಲೆ$_1$]

ಆಡುಂಬೊಲ, ಆಡುವೊಲ (ನಾ). ೧. ಆಟದ ಬಯಲು; ಕ್ರೀಡಾಂಗಣ: ಘೋರತರ ವನವಿದ್ದುದು . . . ಕಾಂತಾರಚರರಾಡುಂಬೊಲನು ತಾನಾಗಿ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೬-೩); ವಾಜಿದ್ಯೂತ ಚೆಂಡಿನಾಟದ ಮಹಾವಿಸ್ತಾರದಾಡುಂಬೊಲಂ (ಮೈಸೂಮೆ. ೪-೭೬). ೨. ಆಶ್ರಯಸ್ಥಾನ: "ಆಡುಂಬೊಲಂ ಆಶ್ರಯಕ್ಕೆ ಪೆಸರ್" (ಕಶಸಾ. ೧೫-೨೯೦);

"ಆಡುಂಬೊಲನೆಂದಕ್ಕು ನೆಲ ತಾಣ ಗೊತ್ತುಂ . . . ಆಗರ" (ಕವಿಕಂ. ೧೩೫); ಬೀಡು ಸುಕೃತಕ್ಕೆ ಚೆಲ್ವಿಂಗಾಡುಂಬೊಲನಾಶ್ರಯಂ ಸುಖಕ್ಕೆನೆ (ಪಂರಾಪಾ. ೧–೧೦೧); ಬಹು ಧರ್ಮಧೇನುನಿವಹಕ್ಕಾಡುಂಬೊಲಂ ಬೆಳ್ವಲಂ (ಎಇ. XIII, ೪೪–೩೪; 1112); ಪರಿಮಳದಾಡುಂಬೊಲನಿದು ವರವಿಟರ ವಿಶಾಲಲೋಲಲೀಲಾಸ್ಥಲಂ (ಗಿರಿಕ. ೨–೮೪). **ಆಡುವೊಲ**: ೧. ಚೆಲುವನು ತೋಱುತಿರ್ದಳು ಜಗದ ಜಂಗುಳಿಗಾಡುವೊಲನಾಗಿ [ಪಾಠಾಂ. ವೋಜೆಯಲಿ] (ಪ್ರಭುಲೀ. ೩–೩೧). ೨. ಅಲರಶರನ ಬೀಡಪ ರಂಜಿಮಿಗವಾಡುವೊಲ ಕಾಮಪಶು ಮೇವ ಕಾಡು (ನೇಮಿಸಂ. ೧–೬೧).

[ಆಡು$_1$ + ಪೊಲ]

ಆಡುಕಿವಿಗ (ನಾ). ಆಡಿನ ಕಿವಿಯಂತೆ ಎಲೆಯಿರುವ ಒಂದು ಗಿಡ: "ಅಜಕರ್ಣಾ–ಆಡುಕಿವಿಗನು" (ಓಷಧಿ. ೬). [ಆಡು$_3$ + ಕಿವಿ + –ಗ$_2$]

ಆಡುಕುಳಿ 'ಆಡುಂಗುಳಿ' ನೋ.

ಆಡುಗಬ್ಬ (ನಾ). ನಾಟಕ; ದೃಶ್ಯಕಾವ್ಯ: ಆಡುಗಬ್ಬವು ದೃಶ್ಯವು ಹಾಡುಗಬ್ಬವು ಶ್ರಾವ್ಯವು (ಸಾಹಿವಿ. ೪೨). [ಆಡು$_1$ + ಕಬ್ಬ$_1$]

ಆಡುಗಾಡು (ನಾ). ಓಡಾಡುವ ಕಾಡಿನ ಪ್ರದೇಶ, —ಅರಣ್ಯ: ಕುರುಪತಿಯ ಗಾಢದ ಸಗಾಢಿಕೆಯ ನೋಡಿ ನಸಿಯಲಿ ಪಾಂಡುಸುತರವ ರಾಡುಗಾಡಿನ ಹೊಲನ ಹೊರೆಯಲಿ ಕೂಡೆ ತನುಪರಿಮಳದಲರಮನೆ ಯಂಗನಾನಿವಹ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೧೭–೨೦). [ಆಡು$_1$ + ಕಾಡು$_2$]

ಆಡುದೆಱೆ (ನಾ). ಆಡುಗಳ ಮೇಲೆ ಹಾಕುವ ಸುಂಕ: ಆ ಸ್ಥಳಂಗಳಿಗೆ ಹೊಗೆದೆಱೆ ಮಗ್ಗದೆಱೆ . . . ಆಡುದೆಱೆ ಆಲೆದೆಱೆ (ಎಕ. III, ಶ್ರೀರಂಗ. ೧೦೪–೪೧; 1200); ಮದುವೆದೆಱೆ ವೊಳವಾಱು ಆಲೆದೆಱೆ ಆಡುದೆಱೆ ಮೊಟ್ಟೆಸುಂಕ ಯಿಷ್ಟು (ಎಕ. XIV, ಕೃಷ್ಣರಾ. ೮೧–೧೦; 1402).

[ಆಡು$_3$ + ತೆಱೆ$_2$]

ಆಡುನುಡಿ (ನಾ). ವ್ಯವಹಾರದಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಇದ್ದು ಗ್ರಂಥಸ್ಥವಲ್ಲದ ಭಾಷೆ; ಬಳಕೆಯ ಮಾತು: ಹೊಸ ವೈಚಾರಿಕತೆಯ ಮೂಲಕ . . . ಅವರು ಆಡುನುಡಿಗೆ ಸಮೀಪವಾಗಿದ್ದ ಸಾಹಿತ್ಯಭಾಷೆಯೊಂದನ್ನು ರೂಪಿಸಲು ಸಮರ್ಥರಾದರು (ಹೊಸಕ್ಷಿ. ೨೭೯). [ಆಡು$_1$ + ನುಡಿ$_2$]

ಆಡುಬಳ್ಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಬಳ್ಳಿ (ಮೈಔಗಿ. ೪೬–೯೧೩).

[ಆಡು ? + ಬಳ್ಳಿ]

ಆಡುಬೆಣೆ (ನಾ). ಯಂತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಅವುಗಳ ಚಾಲನೆಗೆ ಸಾಧನವಾಗಿರುವ ಉರುಳಿಯ ಆಕಾರದ (ಉರುಟಾಗಿಯೂ ನಯವಾಗಿಯೂ ಇರುವ) ಉದ್ದವಾದ ಬೆಣೆ; ". . . ದುಂಡುಬಿಲ್ಲೆ ಅಥವಾ ಕಡಮೆಯುದ್ದದ ಉರುಳೆ: ಆಡುಬೆಣೆ" (Piston. ಇಂಕನಿ): ಉಗಿಯು ಉರುಳೆ ಕೋಶಕ್ಕೆ ಹೋಗಿ ಅದರೊಳಗಿನ ಆಡುಬೆಣೆಯನ್ನು ಚಲಿಸುವುದಾದರೂ ಹೇಗೆ (ವಿಜ್ಞಾವಿ. ೪೭). [ಆಡು$_1$ + ಬೆಣೆ]

ಆಡುಭಾಷೆ (ನಾ). = ಆಡುನುಡಿ: ಬಡಗರ ಭಾಷೆ ಕೇವಲ ಆಡುಭಾಷೆ (ರೂಢಿ). [ಆಡು$_1$ + ಭಾಷೆ]

ಆಡುಮನೆ (ನಾ). ಆಡುಗಳನ್ನು ಕೂಡುವ ಮನೆ; ಕೊಟ್ಟಿಗೆ; ರೊಪ್ಪ: ಆ ಗ್ರಾಮಕ್ಕೆ ಸಲುವ ಗದ್ದೆ ಬೆದ್ದಲು ಆಡುಮನೆ ಆಗಾಮಿ ತೋಟ ಮಡಿಕೆ ಆಣೆ ಅಚ್ಚುಕಟ್ಟು (ಎಕ. III, ಮೈಸೂರು. ೬೦–೯; 1611). 'ಆಡುಮನೆವಣ' ಪರಾ. [ಆಡು$_3$ + ಮನೆ]

ಆಡುಮನೆವಣ (ನಾ). ಆಡುಗಳ ಮನೆಗಾಗಿ ಕೊಡಬೇಕಾದ ಸುಂಕ (?): ಗ್ರಾಮಕೆ ಸಲುವ ಗದ್ದೆ ಬೆದ್ದಲು ತೋಟ ತುಡಿಕಿ ಆಡುಮನೆವಣ ವೊಳವಾಱು ಹೊಱವಾಱು ಮತೆನುಂಟಾದ ಸರ್ವಸ್ವಾಮ್ಯವನು . . . ಕೊಟ ಷಿಲಾಷಸನ (ಎಕ. XIV, ಚಾಮರಾ. ೨೬೬–೮; ?).

[ಆಡುಮನೆ + ಪಣ$_1$]

ಆಡುಮಾತು (ನಾ). ೧. ಬಾಯಿಮಾತಿನಲ್ಲಿ ಆಗಿರುವ ಒಪ್ಪಂದ; ಕೊಟ್ಟ ಮಾತು; ವಾಗ್ದಾನ. ೨. ಜನಬಳಕೆಯ ಮಾತು: ಗದ್ಯಶೈಲಿಯನ್ನು ಆಡುಮಾತಿನ ಹತ್ತಿರಕ್ಕೆ ತಂದು ಅದನ್ನು ಕ್ರಮಕ್ರಮವಾಗಿ ತಿದ್ದಿ (ನಿಬಂಧ. II, VIII ಮುನ್ನು). [ಆಡು$_1$ + ಮಾತು$_1$]

ಆಡುಮುಟ್ಟದಗಿಡ (ನಾ). ಒಂದು ಗಿಡ; ಕತ್ತೆಕಿವಿ ಗಿಡ: ಆಡುಮುಟ್ಟದ ಗಿಡದ ಬೇರು, ಗಿರಿಕರ್ಣಿಕೆಯ ಬೇರು, ರುದ್ರಾಕ್ಷಿಬೀಜ, ಚಂದನ . . . ಮಜ್ಜಿಗೆಯಲ್ಲಿ ಅರೆದು ಕುಡಿಯ ಕೊಡಿಸಲು ಕತ್ತೆಯ ಎಲ್ಲಾ ವಿಷಗಳೂ ಪರಿಹರವಹವು (ವೈದ್ಯಸಾ. II, 218).

[ಆಡು$_3$ + ಮುಟ್ಟು$_1$ + ಗಿಡ (< ಗಿಡು)]

ಆಡುಮೊಗ (ನಾ). ಆಡಿನಂತಹ ಮುಖವುಳ್ಳವನು; ದಕ್ಷಬ್ರಹ್ಮ: ಆಡುಮೊಗನ ಮಗಳು (ಕಲ್ಪದ್ರು. ೨೫). [ಆಡು$_3$ + ಮೊಗ]

ಆಡುರಿ (ನಾ). (ಮರಿ ಹಾಲು ಕುಡಿಯದಂತೆ) ಆಡಿನ ಕೆಚ್ಚಲಿಗೆ ಮರೆಮಾಡಿ ಕಟ್ಟುವ ಬಟ್ಟೆ (ಕಿಸಂಗ್ಲಾ. ೮). [ಆಡು$_3$ + ಉರಿ ?]

ಆಡುವಳ (ನಾ). ಆಟವಾಡುವವನು; ಆಟಗಾರ: ಕಾಲ್ಚೆಂಡನಾಡಿದರ್ ಈ ಯುಗದ ಆಡುವಳರಿನ್ನು ಬರಲೇಬೇಕು ಚೆಂಡಾಟ (ನಮ್ಯಧ್ವ. ೧೧).

[ಆಡು$_1$ + –ವಳ]

ಆಡುವೊಲ 'ಆಡುಂಬೊಲ' ನೋ.

ಆಡುಸೋಗೆ, ಅಡುಸೋಗೆ, ಆಡಸೋಗೆ (ನಾ). ಅಡ್ಡಸರದ ಗಿಡ; ಅಡಸಲಗಿಡ; ಆಟರೂಷಕ; ವಾಸಕ: "ಆಟರುಷ – ಆಡುಸೋಗೆ" (ಶಬ್ದಾನು. ೧೬೦ ಪ್ರಯೋ); ವಿಶ್ವಂ ದ್ರಾಕ್ಷಾಫಲಮಾಡುಸೋಗೆ ಎಂಬಿವು ಕಲಸಿಟ್ಟ ಕಷಾಯದಿಂ ಕಫಜ್ವರ ಹರಣಂ (ಕಲ್ಯಾಕಾ. ೩–೩೩); ಗೂರುಬ್ಬಸ ಬಹಳ ಪ್ರಬಲತರದ್ದಿದ್ದರೆ ಆಡುಸೋಗೆ ರಸದೊಡನೆ ಅರ್ಧ ಚುಟಿಕೆ ವಂಶಲೋಚನವನ್ನು ಮಸೆದು ಸೇರಿಸಿ ಜೇನುಸೇರಿಸಿ ಕೊಡುತ್ತಾ ಬಂದರೆ ಬೇಗನೆ ಗುಣವಾಗುವುದು (ಮನೆಮ. ೧೮). **ಅಡುಸೋಗೆ**: "ಯಾಯತ್ – ಅಡುಸೋಗೆ" (ಓಷಧಿ. ೧೩೨). **ಆಡಸೋಗೆ**: "ವಾಸಾಟರೂಷಾಹ್ವಯಮಾಡಸೋಗೆ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೩೯–೩೭); "ಆಟರೂಷಕ – ಆಡಸೋಗೆ" (ಶಮದ. ೨೮೮ ಪ್ರಯೋ); ಆಡಸೋಗೆಯು ಕಾಡನುಗ್ಗೆಯು ರೂಢಿಯಿಂದಲಿ ಬೆಳೆವ ತಗ್ಗಿಯು (ಗೋಹಾಡು. ೨–೧೦); ಇಬ್ಬದಿಯ ಆಡಸೋಗೆ ನರ್ಮಲೀ ಗಿಡಗಳ ಬೇಲಿಗಳಿಂದ (ಮೂರುದಾ. ೯೦).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಆಡಾತೊಡೈ; ಮಲ. ಆಡಲೋಡ; ತುಳು. ಆಡಲೋಡು; ತೆಲು. ಅಡ್ಡಸರಮು. / ಸಂ. ಅಟರೂಷ]

ಆಡುಹ (ನಾ). ಆಡುವುದು; ಚಲನೆ; ಸಂಚಾರ; ಅಲ್ಲಾಟ: ಗಱಿಯ ಆಡುಹ ತೊಲಗಿಸಿ ಹಿಡಿಯಿತ್ತು (ಅಱಿಮಾ. ೧೨೬).

[ಆಡು$_1$ + –ಹ$_2$]

ಆಡುಳಿಚ (ನಾ). = ಆಡುಸೋಗೆ: ಸಿರಿಸಂ ಗೋದಿ(ಣಿ) ಪಟೋಳ ಮಾಡುಳಿಚಮಾ ಸಪ್ತಚ್ಛದಂ ಬೇವು ಛಿನ್ನರುಹಂ ಪುಲ್ಗಿಲೆನಿಪ್ಪಿವಂ ತೆಗಪಿ (ಲೋಕೋಪ. ೯–೨೨೫); ಸೋಡವರೆಯ ಸೊರ್ಕಿಂಗಂ [ಪಾಠಾಂ. ಸೋದಿಗೆ ಅವರೆಯ ಸೊರ್ಕಿಂ]ದಾಡುಳಿಚಂ [ಪಾಠಾಂ. ಕಂ] ಮಧುಕ ಚಿತ್ರಮೂಲಮನಿಂಬಿಂದಾಡಿನ ಪಾಲೊಳ್ ಸೇವಿಸಲೋಡಿಸುಗುಂ ತದ್ವಿಷೋಗ್ರಮಂ ಗುಣನಿಳಯಾ (ಖಮದ. ೨–೧೬೭). [?]

ಆಡೆ (ನಾ). ಜಿಗಣೆ; ಜಿಗಳೆ (ಕಿ). [< ಅಟ್ಟಿ$_3$]

ಆಢಕ (ನಾ). ನಾಲ್ಕು ಪ್ರಸ್ಥಗಳ ಅಥವಾ ೧೯೨ ತೊಲೆಗಳ ಒಂದು ತೂಕ: ಷೋಡಶಿಕೆ ಕುಡುಬ ಪ್ರಸ್ಥ ಆಢಕ ದ್ರೋಣಮಾನಿಖರಿಗಳಿವು ಚತುರ್ಗುಣಿತಂಗಳ್ ಇವು ಮೊದಲಾದುವು ಮಾನಪ್ರಮಾಣಮಕ್ಕುಂ (ಪಸಾರ. ೧೮೯–೧೧); ಪ್ರಸ್ಥ ಎರಡಾಗೆ ವಾಹ ಅದೆರಡಾಗಲು ಒಂದು ಆಢಕ (ವಿವೇಕ. ೭). [ಸಂ.]

ಆಢಕಿ (ನಾ). ತೊಗರಿ : "ಆಢಕೀ, ತುವರೀ (ಸ್ಕೃತಃ)–ಈ ೨ ತೊಗರಿ" (ಹಲಾಯು. ೯೬–೪೬೦) ; ರಾಜಮಾಷಾಢಕೀ ನಿಷ್ಪಾವಬಡಿಕ ಕುಸುಂಭ . . . ವಿವಿಧ ಧಾನ್ಯಭೇದಂಗಳುಂ (ಅವಿಪ. ೬–೬೨ ವ).

[ಸಂ. ಆಢಕೀ]

ಆಢಕೀಕ (ನಾ). ಒಂದು ಆಢಕ ಬೀಜವರೆಯಷ್ಟು ಜಮಾನು. [ಸಂ.]

ಆಢಕೀನ (ನಾ). ೧. = ಆಢಕಿಕ (ಃ). ೨. ತೊಗರಿಯನ್ನು ಬೆಳೆಯುವ ಭೂಮಿ. [ಸಂ.]

ಆಢಾಪನ (ನಾ). ಅರ್ಥಣ (?) : ತಮ್ಮ ಕಾವಣ ಆಢಾಪನವಾಗಿ ಪೊಜ್ಜೆ ತಿಂಗಳ್ಗೆ (ಇವಿ. ೧೯೪೬, ಹಾನಗಲ್. ೨೪೯–೧೪ ; ?). [?]

ಆಢಾವ (ನಾ). ಜಮಾಖರ್ಚಿನ ನಿರೂಪಣೆ : ವ್ಯಾಪಾರಕ್ಕುರು ದಸರೆಯ ಪಬ್ಬದಲ್ಲಿ ಪರ್ವಾರ್ಕ್ಕಕ್ಕೆ ಲಾಭಹಾಗಳ ಆಢಾವ ತೆಗೆಯುತ್ತಾರೆ(ಪಾವಕ. ೨೦). [← ಮರಾ. ಆಢಾವ್]

ಆಢ್ಯ (ಗು). ೧. ಹೊಂದಿರುವ. 'ಗುಣಾಢ್ಯ', 'ಧನಾಢ್ಯ' ಪರಾ. (ನಾ). ೨. ಶ್ರೀಮಂತ ; ಉಳ್ಳವನು : ಅನಘಾದಿ ತ್ರಯದಲ್ಲಿ ಏಂದ ಕುಚಿಂದಂ . . . ನಿವುಣನಾಢ್ಯಂ ಜ್ಞಾನಿ ಮಾರ್ತಂಡನೆಂದನಿಂದಂ ಬಹು ಪೊಷಕಂ ಬಹುಗುಣಾರಂಭಾಢ್ಯನೆಯುಂ ನರಂ (ಜಾತಕ. ೧೪–೬) ; ಪೂಜ್ಯ ಸೋಣದಂತನು ಆಢ್ಯನು, ಮಹಾಧನವಂತನು, ಮಹಾಭೋಗವಂತನು(ಬುದ್ಧ. ೧೧೫). ೩. ಸಮರ್ಥ ; ಶಕ್ತ : ಪರಮಯೋಗೀಶ್ವರಂ ತತ್ಪಾಸನಾಂಗರಿಂ ಧರಿತ ಸುಜ್ಞಾನರಿಂ ಹರಕಾರ್ಪಣಾಢ್ಯರಿಂ ಪರಮಾನು ರಾಗಿಗಳಿತೆನಿಸ ಸಭಿಯಷ್ಟ ವಿಧಮಂ ಜೆಯಿತೆ ಕಕ್ಕೆಸದುದು (ಭಾ ವ ಆ ೦. ೧–೬೧). [ಸಂ.]

ಆಢ್ಯತೆ (ನಾ). ೧. ಗಣ್ಯತೆ ; ಸಂಪನ್ನತೆ : ಬಾಲಶನದಿಂದೊಂದು ನಿಮಿಷ ಯಾವ ನ ದಿ ಸ್ತೀಲೋಲನೆಂದೆನಿಸಿರ್ದರೆನಿಮಿಷ ಧನಧಾನ್ಯ ಜಾಲವಾಢ್ಯತೆವೆರೆದನೆಂದು ಪೇಳುವ ಹೆಮ್ಮಯೊಮ್ಮೆ (ನಂಕಾಂಾ. ೨–೯–೨೦). ೨. ಠೀವಿ ; ದರ್ಪ : ಸುರೇಂದ್ರರಾಯನನ್ನು ಎಳೆದು ತರುವುದು ಎಷ್ಟೊತ್ತಿನ ಕೆಲಸ ಎಂದು ಗೊದಿಂದರರಾಯನು ಆಢ್ಯತೆಯಿಂದ ಮಾತಾಡಿದನು (ಸ್ಯೂಲಪು. ೨೪) ; ಅವರು ವೇಷಭೂಷಣಗಳಿಂದ ಅಲಂಕೃತರಾಗಿ ಆಢ್ಯತೆಯಿಂದ ಅರಮನೆಗೆ ಹೋದರು (ಕ್ರಿರಾಯಾ. ೭೧).

[ಸಂ. ಆಢ್ಯತಾ]

ಆಢ್ಯತ್ವ (ನಾ). = ಆಢ್ಯತೆ (ದಕ. ೬). [ಸಂ.]

ಆಢ್ಯಿ (ನಾ). ಉಳ್ಳವಳು ; ಸಂಪನ್ನಳು ; ಹೊಂದಿದವಳು : ಸರ್ವ ಕ್ರಿಯಾಕುಶಲೆ ಕಪ್ಪರೂಪೆ ಧೃತರ್ಕ್ರಿಯಾಢ್ಯೆ (ಮದಪ. ೪–೪).

[ಸಂ. ಆಢ್ಯಾ]

ಆಣ್ 'ಆಳ್' ನೋ.

ಆಣ 'ಆಣೆ' ನೋ.

ಆಣ (ನಾ). (ಉಕ). ಬೆಲ್ಲದ ಪಾಕ : ಗೋದಿ ಅಳ್ಳಿಟ್ಟಿಗಾಣವ ಕಾಸಿದ್ದೇನ ಕಡ್ಡುಂಡಿ ಕಟ್ಟಿ ಕೇರಿ ಪಲಿನ ಮ್ಯಾಲ ಇಟ್ಟಿದ್ದ (ಸು ಲ್ಲ ಗ. ೧೦೬). 'ಆಣವಲಕ್ಕಿ' ಪರಾ. [?]

ಆಣ (ನಾ). (ಉಕ) ಒಲೆಗಿಂತ ಪಾತ್ರೆಯು ಸಣ್ಣದಿರುವಾಗ ಪಾತ್ರೆ ಸರಿಯಾಗಿ ನಿಲ್ಲುವಂತೆ ಒತ್ತಿಗೆ ಕೊಡುವ ಹೆಂಚಿನ ಅಥವಾ ಲೋಹದ ತುಂಡು : ಇಪ್ಪು ಅಗಲದ ಬಾಯಿಯ ಒಲೆಯ ಮೇಲೆ ಅಣವಿಲ್ಲದೆ ಆ ಸಣ್ಣ ಪಾತ್ರೆ ನಿಲ್ಲಲಾರದು (ರೂಢಿ).

[< ಸಂ. ಫಾಲ]

ಆಣ 'ಆಣ್ಕೆ' ನೋ.

ಆಣ್ಕ (ನಾ). (ದಕ). ನವುಂಸಕ ; ಷಂಡ : ಆಣಾಗಿ ಮದುವೆಯಾಕೆ (ರೂಢಿ). [ಆರ್ (< ಆಳ್) + -ಅ್]

ಆಣಂ 'ಆಣಂ' ನೋ.

ಆಣಂತಿ 'ಆಣತ್ತಿ' ನೋ.

ಆಣಂದೂರು (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಶ್ರೀ ಜ್ಞಾನಸಿದ್ಧ ದೇವರ ಕಾಲಂ ಕರ್ತಿ ಧಾರಾಪೂರ್ವಕಂ ಸರ್ವನಮಸ್ಯವಾಗಿ ಆಣಣ್ಮೂರು ಮೂಸೂಱಲ ಬಳಿಯಂಕುಲಗೆಯಮ್ಮತ್ತ ಜೀಂಗಳಿಗಂ (ಎಇ. XXVII, ೧೫೯–೪೪ ; 1114). [< ಆನಂದ ? + ಊರ್ಮು (< ಊರ್)]

ಆಣಂಬಿ 'ಆಳಂಬೆ' ನೋ.

ಆಣಂಬೆ 'ಆಳಂಬೆ' ನೋ.

ಆಣಕೆ (ಗು). ಅಲ್ಪವಾದ ; ಕೀಳಾದ ; ತು ಚ್ಛ ವಾ ದ ; "ನೀಚ, ಕೀಳ" (ಗಂಗಾಮ. ೨೪). [ಸಂ.]

ಆಣಗ (ನಾ). ಒಂದು ಹೆಸರು (?) : ಇದಕ್ಕೆ ಸಾಕ್ಷಿ ಮೀಳಕೂರರು ಆಯಿಗಣ ಕೀಜವರು ಆಣಗರು ಕಜ್ಜಿಯರು ಜಂಗರಸನು ತಲೆಪರಿಯಾಣ ಕೆಯ್ಕೊಳ್ಳದೋರ್ (ಸೌಇಇ. IX–i, ೪೭–೧೨ ; ೪೦೦). [?]

ಆಣಗಜ್ಜೆ 'ಆನೆಗಜ್ಜೆ' ನೋ.

ಆಣತಿ$_1$ 'ಆಳತಿ' ನೋ.

ಆಣತ್ತಿ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು (?) : ಆಣತಿಯ ಲಕ್ಕರಸ ತಂದೆಗಳಾಣಬೆಯ ಜಂದಯ್ಯನಕಿತ ಬಾಣಸಿಗ ಭೀಮಯ್ಯ ಜಕಣನ ಬೊಮ್ಮ ತಂದೆಗಳು (ಸಾಶಂಕ. ೧೯–೬೫) ; ಆಣತಿಯ ತಿರುಮಲನಾಯ ಕನು (ಎಳ. V, ಚಿಸ್ನರಾ. ೨೦೧–೬ ; ೧೦೦೫) ; ಆಣತಿ ಬೆಂಗಣ × × ಪಟ್ಟಿ ದಕವಾಲಾಗಿಯಿದರಿ ಆಣತಿ ಸೋಮೇಶ್ವರಸ್ವಾಮಿ (ಎಳ. V, ಚಿಸ್ನರಾ. ೨೦೨–೧೦ ; ೧೬೩١). [?]

ಆಣತ್ತಿ 'ಆಣತ್ತಿ' ನೋ.

ಆಣತಿಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ಹಾಡು ; ಗಾನಮಾಡು : ಮರಲ್ವರಲ್ಲ ಮಲ್ಲಿಗೆ ನನಗರ್ಚಿ ಕಾಳೆಯೊಳಾಣತಿಗೆಯ್ದು ಮದಾಳಿ (ಪಂಪಭಾ. ೫–೩೫) ; ಸುಗಂಧಪುಜ್ಪಸಂಕುಳದೊಳು ಬಂಡ ನುಂಡು ಪೊರೆವಾಣತಿಗೆಯ್ದು ಮದಾಳಿಗೆಯುಂದಿ (ಸೌಇಇ. IX–i, ೩೮೧–೧೧ ; 1258).

[ಆಣತಿ$_1$ (< ಆಳತಿ) + ಗೆಯ್ (< ಕೆಯ್$_1$)]

ಆಣತಿಗೆಯ್ಸು (ಕ್ರಿ). ಹಾಡಿಸು ; ಗಾನಮಾಡಿಸು : ಎಸಳ್ವಡಿಗೆತ್ತ ತಾವರೆಗಳೊಳಂಬಿಯೊಳ್ ಸುಖನಿದ್ರೆಯಂ ಜೆಱಿಸುವಳಿಯಂ ಪ್ರಭಾತಶುಭಗೀತಿಯಾಣತಿಗೆಯಿಸ್ದಿ[ಪಾಣಂ.ಯ್ಯುತ್ತುಂ . . . ಪ್ರಚಾರಿಸಿದುದು ಕಾಲಭೂಪನ ನಯೋಗದ ಸೂಳೆವಳಂಬೊಲೊಂದೆಲರ್ (ಪರ್ಥವು. ೪–೩೩). [ಆಣತಿಗೆಯ್ + -ಸ್ಸು]

ಆಣತಿಗೇಳು (ಕ್ರಿ). ಅಪ್ಪಣೆಯನ್ನು ಕೇಳು, —ಪಾಲಿಸು : ನಿನ್ನಾಣತಿಗೇಳಿ ನಿನ್ನ ಬಳಗೆ ನಂದು ನಿನ್ನೂಳಗಗಳನೆನಗಿ ನಿನ್ನವಳೆನಿಸಿ ನಿನ್ನೆಡೆಯಿದಿರ್ದಿನು (ಪದಿಬ. ೧–೩೭).

[ಆಣತ್ತಿ (< ಆಣತ್ತಿ) + ಕೇಳು (< ಕೇಳ್)]

ಆಣತಿಗೈ (ಕ್ರಿ). ೧. ಅಪ್ಪಣೆಮಾಡು : ಜೊತೆ ಆಣತಿಗೈದದ (ಹಾಹುತ್ತ. ೫೧). ೨. ಅಪ್ಪಣೆಯನ್ನು ನಡೆಸು : ನಿನ್ನಾಣತಿಗೈವುದೆನ್ನ ಮನೋರಥವೆನ್ನ ಭಾಗ್ಯಕ್ಕೆ ಸರಿಯುಂಟೆ (ಪದಿಬ. ೧–೩೨).

[ಆಣತ್ತಿ (< ಆಣತ್ತಿ) + ಗೈ (< ಕೆಯ್$_1$)]

ಆಣತಿಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಅಪ್ಪಣೆಯನ್ನು ಪಡೆ : ಅಡಿಗಳಗಅಗಿಯಾಣತಿ ಗೊಂಡು ಪೂಜಸುಟ್ಟು (ಪದಿಬ. ೪–೭).

[ಆಣತ್ತಿ (< ಆಣತ್ತಿ) + ಕೊಳ್$_1$]

ಆಣತಿಮಾಡು (ಕ್ರಿ). ಗಾನಮಾಡು ; ಹಾಡು : ಬಂಡನುರಂಬರ ಮುಂಡು ತಳ್ಪಸಳ್ಳೂರೆಯೊಳಡಂಗಿ ನುಣ್ಬರದಿನಾಣತಿಮಾಡಿದುದುನ್ಬರಾಳ್ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೬–೪೦). [ಆಣತಿ$_1$ (< ಆಳತಿ) + ಮಾಡು$_1$]

ಆಣತಿಯಿಡು (ಕ್ರಿ). ಆಜ್ಞೆಮಾಡು ; ನಿರ್ಬಂಧವನ್ನು ವಿಧಿಸು : ಅಂತು ಋಷಿರೂಪನೂರಂ ಪೊಕ್ಕೊಡೆ ಕೊಲ್ವೆನೆಂದಾಣತಿಯಿಟ್ಟು ಪೊಜಿಮಡಿಸಿ ಕಳೆವುದುಂ (ಪಂಚತಂ. ೯–೧೦೪).

[ಆಣತಿ$_3$ (< ಆಣತ್ತಿ) + ಇಡು]

ಆಣತಿವಡೆ (ಕ್ರಿ). = ಆಣತಿಗೊಳ್ : ತುಂಬಿಗಳ ಹಂಬಲಿನ ಕಾವನಾಣತಿವಡೆದು ಏತಕೀ ಮದಗಜವು ಮಸಗುತಿಹುದು ? (ಕವಿಕಾ. ೬೯).

[ಆಣತಿ$_3$ (< ಆಣತ್ತಿ) + ಪಡೆ$_1$]

ಆಣತ್ತಿ, ಆಣಂತಿ, ಆಣತಿ$_3$, ಆಣ್ತೆ (ನಾ). ೧. ಅಪ್ಪಣೆ ; ಆಜ್ಞೆ : ಪರಮಕೂಳಮ್ಮರ್ಗನ್ನಿರರಕೇಸಿಗಳಾಣತ್ತಿ ಅಗಪಳ್ಳಿಟ್ಟಿಟ್ಟು ಪ್ರಸಾದಂಗೆಯ್ದಾರ್ (ಎಕ. III, ತಿರುಮ. ೧–೮ ; 726). **ಆಣಂತಿ** : ೨. [ಜೈನ] ಪ್ರತಿ ತಿಂಗಳು ಪೂರ್ಣಿಮೆಯಂದು ಒಬ್ಬೊಬ್ಬ ತೀರ್ಥಂಕರನ ಹೆಸರಿನಲ್ಲಿ ಆಪ್ತನೊಬ್ಬನು ಅಪ್ಪಣೆ ಕೊಡುವವರೆಗೂ ಊಟ ಮಾಡುವುದಿಲ್ಲ ಎಂಬ ವ್ರತ : ದೆನೂಯುಪಗಳಾಣಂತಿಯ ನೋಂಪಿ ನಿಮಿತ್ತವಾಗಿ ಮಾಡಿಸಿದ ಪ್ರತಿಷ್ಠೆ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೪೧, ೫೧–೧ ; 1200). **ಆಣತಿ$_3$** : ೧. ಪುಗಿಸೆಬನಮಂ ಪುಗಲೆಂಬೊಂದನ್ಯಭೃತಕ್ಕಾಣತಿವಂದಂತಾಯ್ತು ತನು ಬೆಸಸೆ ಕುಸುಮಾಮೋದಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೮–೩) ; [ದೇವಿಯುದ್ದೇವರಾಣತಿಯಿಂ] . . . ವೈಶಂಪಾಯನನಂ [ದೇವರಡಿಯೆಡೆಗೆ ದೌವಾರಿಕೆಯೊಡನೆ ಕಳುಪಿದೆವೆಂದು ಬಿನ್ನವಿಸಿದರೆನೆ] (ಕಾದಂಪೂ. ೮೪) ; ಅತನಾಣತಿಯಿಂದಲಾಂ ತೊಡಗಿದೆಂ (ಭಾವಚಿಂ. ೧–೧೩) ; ಕೊಡನ ಕುಮಾರನಾಣತಿಯಿನೆಂದಿನವೊಲ್ ಬಳೆದತ್ತೊ ಬಿಂಜಂ (ಗೀತಗೋ. ೪೧–೩) ; ಕವಿಯ ಗಾನವು ಪರಮಾತ್ಮನ ಅಣತಿಯಿಂದ ಬರತಕ್ಕದ್ದು (ಧರ್ಮಸಾ. ೮೩). ೨. ಉಂಬಲ್ಲಿ ನೀರಂ ಕುಡಿವಲ್ಲಿ ಕಜ್ಜಾಯಮಂ ಕೊಳುವಲ್ಲಿ ತಾಂಬೂಲಂಗೊಳುವಲ್ಲಿ ಅಣತಿಯಂ ಹೇಳಿಸಿಕೊಂಬುದು (ನೋಂಪಿಕ. ೨೦೨–೧) ; ತಿಂಗಳು ತಿಂಗಳು ತಪ್ಪದೆ ಮುನ್ನಿನಂತೆ ಪೌರ್ಣಮಿಯೊಳು ಅಜಿತತೀರ್ಥಕರರಾಣತಿಯಂ ಕೈಕೊಂಬುದು (ನೋಂಪಿಕ. ೨೦೨–೨). **ಆಣ್ತೆ** : ೧. ಪ್ರತಿವರ್ಷಂ ತಾಂ ಬಿಡದೆ ನಡೆವ ಪದ್ಧತಿಯಂ ಬಸವನರೇಂದ್ರನಾಣ್ತೆಯಿಂ ವಿರಚಿಸಿದಂ (ಕೆಳನೃ. ೧೧–೩೨). [< ಸಂ. ಅಜ್ಞಪ್ತಿ]

ಆಣವ (ಗು). ೧. ಅತ್ಯಂತ ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾದ; ಅಣುರೂಪವಾದ. (ನಾ). ೨.=ಆಣವಮಲ : ತಾ ಮಾಡಿದೆನೆಂದಡೆ ತನ್ನ ಕೆಳಗಣವೆ ಆಣವ ಮಾಯಿಕ ಕಾರ್ಮಿಕ ಮಲಂಗಳು (ಮೋಗಮಾ. ೩೩–೧೩೬) ; ಆಣವಾದಿಯೋಳಿರಲು ಹೊಣೆ ಲಿಂಗದಿ ಮನವ ಕೇಣವಿಡದಿಹನು ವಿರತಿಯಲಿ ದೇಹದಿಹ ಪ್ರಾಣಲಿಂಗಿಯು ತಾ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೩೮). 'ಆಣವಮಲ' ಪರಾ.

[ಸಂ.]

ಆಣವಮಲ (ನಾ). [ಶೈವ] ಮಲತ್ರಯಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ; "ಜೀವನಲ್ಲಿ ಅಣುತ್ವಭಾವನೆಯನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸುವ ಮಾಯೆ" (ಶಕ್ತಿವಿ. ೪೨) : ಆಣವಮಲ ಮಾಯಾಮಲ ಕಾರ್ಮಿಕಮಲವೆಂಬ ಮಲತ್ರಯಂಗಳ ಕಳೆದುಳಿದು ನಿರ್ಮಲನಾದ ಶಿಷ್ಯನು (ಅವಚಂ. ೨೬೪–೧೨೫೫) ; ಆಣವಂ ಗರ್ಭಸಂಬಂಧಂ ಸ್ತ್ರೀ ಪುರುಷರ ರೇತರಕ್ತದಿಂದುದಿಸಿದೆನೆಂಬ ಅಭಿಮಾನದ ಮಲಭಾವವೇ ಆಣವಮಲವೆನಿಸುವುದು (ಕೃಷಿಪ್ರ. ೩೩೪).

[ಆಣವ + ಮಲ$_3$]

ಆಣವಲಕ್ಕಿ (ನಾ). (ಉಕ) ಬೆಲ್ಲದ ಪಾಕದಿಂದ ಕಲಸಿದ ಅವಲಕ್ಕಿ : ಆಣವಲಕ್ಕಿ ಅಂದರೆ ಮಕ್ಕಳಿಗೆ ಪ್ರೀತಿ (ರೂಢಿ). [ಆಣ್ಮ$_2$ + ಅವಲಕ್ಕಿ]

ಆಣವಿಸು (ಕ್ರಿ). ಆಜ್ಞಾಪಿಸು : ಕ್ರಮದಿಂವಾಣವಿಸು ದೇವ ತಪ್ಪದೆ ನಡೆವೆಂ (ಬಾಲಭಾ. ೯–೫೬). [< ಆಜ್ಞಾಪಿಸು]

ಆಣವೀನ (ಗು). ಜೀರಿಗೆಸಂಬಾರವೆಂಬ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಭತ್ತವನ್ನು ಬೆಳೆಯುವ. [ಸಂ.]

ಅಣಿ$_1$ (ನಾ). ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದುದು ; ಉತ್ಕೃಷ್ಟವಾದುದು : ಅಣಿಯಿಲ್ಲದ ಮುತ್ತು ಜಾಣಲ್ಲಪಾ ಮಾತು ಮೇಣರ್ಥಮಿಲ್ಲದಿರುತಿಪ್ಪ × × × ನೀಕ್ಷೋಣಿಯೊಳೆಲೆಗೆ ಬೆಲೆವೆಣ್ಣೆ (ಉದ್ಭಟ. ೧೦–೯೨) ; ಮಲಯಜಮಿಕ್ಕಿ ಮುಡಿದು ಮಲ್ಲಿಗೆಯಂ ಬಿಳಿದುಟ್ಟೋರಾಣಿಯ ಮುತ್ತಂ ತೊಟ್ಟೆಳಮಿಂಚಿಂ ಕಂಡರಿಸಿದ ಕಾಂತೆಯೆನಲ್ ಕಡುಸೊಗಸಿದಳು (ಜಯಕಾ. ೨–೪೯).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಅಱ ; ತೆಲು. ಅಣಿ]

ಅಣಿ$_2$ 'ಅಱ$_3$' ನೋ.

ಅಣಿ$_3$ (ನಾ). ೧. ಮೊಳೆ ; ಕೀಲು ; ಗೂಟ : ಕತ್ತಿಯಿಂ ಕೆತ್ತುವಾಣಿಯಿಂ ಬೆಟ್ಟುವ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೦೩–೨೩) ; ಕೆಲಸಗಾರರು ಅವನ್ನು ಆಣಿಯಿಂದ ಜೋಡಿಸುವರು (ಬಾಲಪ್ರ. I, ೨೬೬) ; ಚಿಕ್ಕಪ್ಪ ಬೀಗದ ಗೊಂಚಲನ್ನು ಆಣಿಯಲ್ಲಿ ಸಿಕ್ಕಿಸುತ್ತಾ (ನಾಟಕ. ೯). ೨. ಕಾಲಿನ ಮಂಡಿಯಿಂದ ಮೇಲೆ ನಾಲ್ಕು ಅಂಗುಲ ಪರಿಮಿತಿಯಲ್ಲಿನ ಭಾಗ ; ಮೊಳಕಾಲಿನ ಮೇಲ್ಭಾಗ. ೩. ಮನೆಯ ಮೂಲೆ. ೪. ಎಲ್ಲೆ ; ಗಡಿ. ೫. ಕತ್ತಿಯ ಅಂಚು, —ಅಲಗು.

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ತುಳು. ಕೊಡ. ತೆಲು. ಅಣಿ. / ಸಂ. ಪಾಲಿ. ಆಣಿ]

ಅಣಿ$_4$, ಆನಿ, ಆನೆ$_2$ (ನಾ). ಕಾಲಿನಲ್ಲಿ ಮುಳ್ಳು ಮುಂತಾದುವು ಹೊಕ್ಕಮೇಲೆ ಚರ್ಮ ಮುಚ್ಚಿಕೊಂಡು ಕೀತುಕೊಳ್ಳುವುದು,—ಕೀವು ತುಂಬಿಕೊಳ್ಳುವುದು : ಕಾಲಿನಲ್ಲಿ ಅಣಿಯಿದ್ದವನಿಗೆ ನಡೆಯಲು ಚಪ್ಪಲಿ ಬೇಕು (ರೂಢಿ). **ಆನಿ** : (ಉಕ) ಕಾಲಲ್ಲಿ ಆನಿಬೆಳೆದಿರುವುದರಿಂದ ಅವನಿಗೆ ಬೇಗ ನಡೆಯಲು ಆಗುವುದಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ). **ಆನೆ$_2$** : (ದಕ) ಅವನ ಕಾಲಿನಲ್ಲಿ ಆನೆ ಬೆಳೆದುಕೊಂಡಿದೆ (ರೂಢಿ).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಅಣಿ = ಹುಣ್ಣಿನ ಮಧ್ಯಭಾಗ ; ತೆಲು. ಅಣಿ = ಆಳವಾದ ಗಾಯ]

ಅಣಿ$_5$ (ನಾ). ಬಲೆಗಳ ತುದಿಗೆ ಅಳವಡಿಸುವ ಬಿದಿರಿನ ದೊಣ್ಣೆ : ಅಣಿಯಿಂದ (ಕತ್ತರಿಯಂತೆ ಸೇರಿಸುವ ಬಿದಿರಿನ ದೊಣ್ಣೆಗಳು) ಬಲೆಯ ತುದಿಯನ್ನು ಮೇಲಕ್ಕೆ ಎತ್ತಿದರು (ಹುಟ್ಟುಹ. ೩೫) ; ಬಲೆಗಳನ್ನೆಲ್ಲಾ ಒಂದರೊಂದಿಗೆ ಒಂದನ್ನು ಗಂಟುಹಾಕಿ ಅದರ ಎರಡು ತುದಿಗಳಿಗೂ 'ಅಣಿ' (ಬಿದಿರಿನ ದೊಣ್ಣೆ) ಯನ್ನು ಹಾಕಿ 'ಬಗ್ರಿ' ಹಗ್ಗವನ್ನು ಕಟ್ಟಿ ಅಚೆ ಈಚೆ ಗಿಡಗಳಿಗೆ ಬಿಗಿದರು (ಬೈಸರ್ವ. ೧೦೩). [?]

ಅಣಿಕಲ್ಲು$_1$ 'ಅಲಿಕಲ್' ನೋ.

ಅಣಿಕಲ್ಲು$_2$ (ನಾ). ಉತ್ತಮವಾದ ಕಲ್ಲು ; ರತ್ನ : ಮಹಾಭಾರತದ ಅಣಿಕಲ್ಲೆಂದರೆ ಕುರುಕ್ಷೇತ್ರಯುದ್ಧ (ಕಲಾವಿ. ೧೨೧).

[ಅಣಿ$_1$ + ಕಲ್ಲು$_2$ (< ಕಲ್$_2$)]

ಅಣಿಕಲ್ಲು$_3$ (ನಾ). ಕಂಬಗಳ ಬುಡದಲ್ಲಿ ಆಧಾರವಾಗಿ ಕೊಡುವ ಅಡಿಗಲ್ಲು ; ಸುಣಪಾದದ ಕಲ್ಲು.

[ಅಣಿ$_3$ + ಕಲ್ಲು$_2$ (< ಕಲ್$_2$)]

ಅಣಿಕಾರ 'ಅಣಿಕಾಱ' ನೋ.

ಅಣಿಕಾಱ, ಅಣಿಕಾರ, ಅಣಿಗಾಱ (ನಾ). ೧. ಚಿನ್ನ, ಬೆಳ್ಳಿ, ರತ್ನ ಮುಂತಾದ ಬೆಲೆಯುಳ್ಳ ವಸ್ತುಗಳ ಬಣ್ಣ, ಯೋಗ್ಯತೆ, ಬೆಲೆ ಮೊದಲಾದುವನ್ನು ತಿಳಿಯಬಲ್ಲ ನಿಪುಣ ; ಸುವರ್ಣಪರೀಕ್ಷಕ ; ರತ್ನಪರೀಕ್ಷಕ : ಮಾಣದಚ್ಛಜಲದೊಳೊಂದು ಅಣಿಯಾದ ಮುತ್ತು ಹುಟ್ಟಿ ಕೋಣೆಯೆಂಟಱೊಳಗೆ ತಾನೆ ತಿರುಗುವುದು ಅಣಿಕಾಱರು ಕಂಡು ಆ ಮುತ್ತ ಬೆಲೆಮಾಡಿ ಜಾಣತನದಲಿ ಕೊಂಡೊಯ್ದರದನು (ಶಿವಗೀ. ೬೮೨) ; ಶ್ರೀಮದಕ್ಕಸಾಲದಟ್ಟನ ಕಮ್ಮಟದಲು ನ[ಡೆ]ವಯಾಣಿಕಾಱಂ ಬಂಡಿಯ ಬಸವಿಸೆಟ್ಟಿಯರ ಮಗಂ (ಸೌಇಇ. XV, ೬೦–೩ ; 1186);

ಬಲ್ಲರೆ ಬಲ್ಲರ್ ಜೀವನ ಸಲ್ಲಕ್ಷಣಗತಿಯನಜ್ಞಜನರೆಂತಱಿವರ್ ಕಲ್ಲಿ ನೊಳರ್ಸ ಸುರ್ವಾಮನೆಲ್ಲರುಮೆಂತಱಿವರಾಣಕಾಜಾನ ತೆಜದಿಂ (ಶಬ್ದಾನು. ೩೩೧ ನ್ಯಾಸ್ಯಾ.) ; ಆಣಿಕಾಜರು ವೈದ್ಯದಲಿ ಬಿನ್ನಾಣಿಗರು ಜೋಯಿಸರು ಮಿಗೆ ಪೌರಾಣಿಕರು ಶ್ರುತಿಸ್ಮೃತಿಪುರೋಣಕೃದಿತಿಷ್ಯಿಗನಿಲೆ (ಪ್ರ ಹ್ಲಾ ಚ. ೧೭-೪೪) ; ತಂಡೆಯೊಲ್ಲದೇ ಮಱುಕಮಱಕೊಳಲ್ಲದೆ ಬಾಜ್ಕೆ ಗಂಡ ನೊಳ್ ಪೊಂದದೆ ಕಾಮುಪೂರ್ತಿ ಕಡೆಗಾಣದೆ ಬಣ್ಣಗಳಾಣಕಾಜನೊಳ್ ನಿಂದಿಹ ಮಟ್ಟವಾಡಿಯೊಳಗಿಪ್ಪಲಬುದು (ಕಬಡ. III, ೧೨೫ ಸಂದಾಕ). ೨. ಯೋಗ್ಯತೆಯನ್ನು ತಿಳಿದವನು ; ಸಮರ್ಥ ; ನಿಪುಣ : ವೀರ ರಾಮನ ಭುಜದೊಳು ವೀರಲಕ್ಷ್ಮೀನಾರಿಗೆ ವಿಜಯೋಂನೆಗೆ ಹೋಗಾಟ ತಪ್ಪದು ಸನತಿಮತ್ತೆರದಿಂದ ಬಾರಿಪರಳೆವೆ ರಾಮನಿಗೆ ಎಂದಾಣಕಾಜರ್ ಲ್ಲಲ್ಲಿ ಸುದಿವುತಿರಲು (ಕುಶಾಸಾಂ. ೧೪-೫೩) ; ರಾಣಿಯರ ಪಂಚಕತ ವಾಮಕರಕ್ಷಣಗಳೊಳಾಣಕಾಜರ ದೇವ ತಾ ಳ್ಪಿಳಿಸಿ ಭೂತಳಕೆ ಬಿಗಿದ (ಪರಶು. ೧೩-೩೧). **ಆಣಿಕಾರ** : ೧. ಸಂಕ್ರಾಂತಿಯಲು ಅಂಗಭೋಗಕ್ಕೆ ಬಿಟ್ಟ ಗ ೧ ಅಂತು ಗ ತ ಆಕಾರ ಮಹದೇವಸ[ಟ್ಟ]ಕ ಶ ಅವನಾಗಿ × ಯುಂ (ಸೌಇಇ. XV, ೬೧-೧೦ ; 1184) ; ಮತ್ತವಾ ಕಂಮಟಿವಲು ನಡೆವಾಣಕಾರ ಮಹದೇವ ಸ[ಟ್ಟ]ಯರು ಕೊಟ್ಟ ಹಣ ೨ (ಸೌಇಇ. XV, ೬೩-೨ ; 1184) ; ಆಣಕಾರನ ಮನೆಯ ತೊತ್ತು ನಾಣ್ಮಾ ನೋಟವ ಬಲ್ಲಳ್ (ಗಾಪ). **ಆಣಿಗಾಂ** : ೧. ಜಲಜಾನಭವ ಕಾಸ್ಪುಳಕೆ ನೆಲಗಂಡು ಬೆಲೆಯು ಪೇಳುವ ಆಣಿಗಾಜರಾ ನೆಲದೊಳಗೊಪ್ಪುತಲಿಹರು (ಗೋಮಟೇ. ೧೦-೧೨೨). [ಆಣಿ + -ಕಾಜ. / ತೆಲು. ಆಣಕಾಡು = ಆತ್ಮೀಯ ಸ್ನೇಹಿತ, ಮರ್ಮಜ್ಞ.]

ಆಣಿಕಾಜಾಕೆ (ನಾ). ಸುವರ್ಣ ಅಥವಾ ರತ್ನಪರೀಕ್ಷೆ : ಕಾಜದೆ ನಾಕ್ಕಿದುದಿ ಕಂಡುದುದಿಲ್ಲ ಮಾಣಿಕ್ಯದ ರಾಶಿ ಆಡಿಗೆ ಕಂಗಳ್ಮುನು ಹೋಗಿ ಆಣಕಾಜಿಕೆ ಮಾಡಿದಂಥ ಈ ಕುಯುಕುತಿ (ಪು ರಂ ದ. ೩-೭೨-೨) ; ಮಾಣಕಮಯ್ಯನ್ನಾದ ಬಾಯಮಿನ ಕಂಡಾಣಿಕಾಜಿಕೆ ಜಲಗಾರ ಕ್ಷೋಣಿಕ್ಷತ್ರನಾಸ್ಥಾನಕೆ ತಂದು ಕೈಗಾಣಿಕೆ ಕೊಟ್ಟ ರಕ್ಕಸಗೆ (ನೇಮಚ. ೧೧-೩೪). [ಆಣಕಾಜ + -ಇಕೆ]

ಆಣಿಕೆ, ಆನಿಕ್ಕೆ (ನಾ). ವರ್ತಕನು ರೈತನಿಗೆ ವಸ್ತುವನ್ನು ಕೊಳ್ಳುವುದಾಗಿ ಒಪ್ಪಂದ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಕೊಡುವಂಥ ಹಣ ; ವ್ಯಾಪಾರಗಾರ ರೈತನಿಗೆ ಕೊಡುವ ಸಂಚಕಾರ (ಕಸಂಗ್ರಾ. ೧೬೪). **ಆನಿಕ್ಕೆ** (ಕಸಂಗ್ರಾ. ೧೬೪). [?]

ಆಣಿಗಣ್ಣುಕೆ (ನಾ). (?) : ಬಿರುದರಪ್ಪವರ ಬಿರುದನೊಡ್ಡಿಲುವೊನ್ ಬಿದ್ದ ಬಗದತ್ತಿ ಆಣಿಗಣ್ಣುಕದ ಗಣ ಪೊಕ್ಕ ಅಬ್ಬಯ ಅಜ್ಜ ಮೆಚ್ಚಿ ನಾಳ್ಗುಣ್ಣನ್ (ಎಇ. XXIV, ೩೩-೧೦ ; 885). [?]

ಆಣಿಗೆಳೆ (ಕ್ರಿ). ರಂಧ್ರವಿಡು (?) : ರೇಖುಚಕ್ರದ ರಥಿಯ ಮಸೆಯಲು ಸಾಣಿಗಿಕ್ಕಿತೊ ಭಗದರತ್ನವನಾಣಗೆಳೆಯಲು ಕ ಮ ಲ ಭ ವ ಸೃಷ್ಟಿಯ ಸಲಾಕೆಗಳೊ (ಕುಮ್ಮಾಭ. ೪-೧೭). [ಆಣಿ ? + ಕಳೆ.]

ಆಣಿಗಾಲು 'ಆಣಿಕಾಲು' ನೋ.

ಆಣಿಗೆ (ನಾ). ಅಪ್ಪಣೆ ; ಆಜ್ಞೆ : ಎಂತಟವಿಯಂ ತೊಳಲ್ದಿಂ ತಾತ ನಾಣಿಗೆಯೊಳಿಂತಬರೊಳ್ ನೀ ಕಡಮಾಯ್ತು ಮೇಣಸುರರೊಡನಿಂತು ಕೈಗೈದಿರಿ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೪-೩೮). 'ಆಣಿಗೆಗೊಳ್' ಪರಾ. [< ಸಂ. ಆನುಜ್ಞಾ]

ಆಣಿಗೆಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಅಪ್ಪಣೆ ತೆಗೆದು ಕೊ : ಸಂತವಿಟ್ಟಾಗಳಾಣಿಗೆ ಗೊಂಡು ಮಾತೆಯಂ ಕಾಂತೆಯೊಡನರಮನೆಗೆ . . . ಸಂತಸದೊಳಿಳೆ ವೆರಸು ಸರಯ್ಗೆತರ್ಪಂಬೆಯಂತೆ ರಾಮಂ ಬಂದನು (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೫-೨೯). [ಆಣಿಗೆ + ಕೊಳ್.]

ಆಣಿಚೆಲ್ವಿಕೆ (ನಾ). ಅತ್ಯುತ್ತಮವಾವ ಸೌಂದರ್ಯ : ಆಣಿಚೆಲ್ವಿಕೆಯೊಳು ಜೂಜಿ ಕೃಂಗಾರ ಕೆಟ್ಟಾಣಿ ಮಾತಿನೊಳು ಸುಸ್ಪಾಣಿ . . . ಏಂದಿಹಳು ವಾಲಗದಿ (ಸೌಂದಾ. ೩-೪೮). [ಆಣಿ + ಚೆಲ್ವಿಕೆ]

ಆಣಿದು 'ಆಣಿಯದು' ನೋ.

ಆಣಿತೋರಣ (ನಾ). ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ತೋರಣ : ಆ ಣಿ ತೋ ರ ಣ ಕೆತನಾಳಗಳಿಂದ ಅಂಸೆಗಿ ಭೀಕರವಾಗಿ ತೇಜದಲಿ (ಸೌಗಂಧಿ. ೩-೧೧). [ಆಣಿ + ತೋರಣ]

ಆಣಿಪೊನ್ (ನಾ). ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಬಿನ್ನ (ಕ). [ಆಣಿ + ಪೊನ್. / ತಮಿ. ಆಣಿಪೊನ್ ; ಮಲ. ಆಣಿಪ್ಪೊನ್ನು]

ಆಣಿಮಣಿ (ನಾ). ಶ್ರೇಷ್ಠವಾವ ರತ್ನ : ಲಂಸೆಯರ ಮೊಗದ ಮೂಗುತಿಯಾಣಿಮಣಿಯಂತೆ (ಚಂಪ್ರಶಾಂ. ೧೨೧೨) ; ಸವರತ್ನದೊಳಾಣಿಮಣಿಯ ನಾಯ್ದ್ಯುಂ ಹಾರಮಂ ಬಿತ್ತರಿಸುವಂತೆ (ಸಕತ್ನ. ೧೦). [ಆಣ್ಕ + ಮಣಿ]

ಆಣಿಮುತ್ತು (ನಾ). ೧. ದುಂಡಾದ ಮುತ್ತು. ೨. ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಮುತ್ತು : ಕಾಣತ ವನಳರಿ ಮಾಣದೆ ಬಿಗಿದಪ್ಪಿ ಆಣಿಮುತ್ತುಗಳಿಂದ ತನ್ನ ಪ್ರಾಣೇಶ್ವರಗೆ ನಿವಾಳಿಸಿ ನುಡಿದಳು ಕಾಣೆ ಪಡಿಯ ನಿನಗೆಂದು (ಮೇಘಕ. ೩-೨೬) ; ಆಣಿಮುತ್ತಿನ ಕಂಬಮಾಲೆ ಬೆಳಕಂ ಪೊಸಮಾಣಿಕ್ಯಗಳ ದಿವ್ಯಪದಕ ಜಾಣಿಕೆಬರನ ಸರ್ವಾಂಗದೆ ಮೆಱೆದಿವುಲ್ (ಆ ಂ ಪ ವಿ. ೨೩-೮೧) ; ಆಣಿಮುತ್ತಿನ ಸರಗಳಿಂದೊಪ್ಪುವ ಮೇಲುಳಕಟ್ಟುಗಳಿಂದಲೂ (ಕೃನಾ. ೧೩೦). [ಆಣ್ಕ + ಮುತ್ತು. / ತಮಿ. ಆಣಿಮುತ್ತು]

ಆಣಿಮೌಕ್ತಿಕ (ನಾ). = ಆಣಿಮುತ್ತು : ಆಣಮೌಕ್ತಿಕಹಾರ ಲೋವೆಯ ಮಾಣಿಕದ ಪೈಡಂಗಿ ವಜ್ರಶ್ರೀಗೆ (ಕೋಗಳು. ೩-೭). [ಆಣಿ + ಮೌಕ್ತಿಕ]

ಆಣಿವೆಱು (ಕ್ರಿ). ಶ್ರೇಷ್ಠತೆಯನ್ನು ಪಡೆ : ರಾಣಿಯರೆಲ್ಲರು ಗುಹೆಯ ದಾಟಿದ ಮೇಲೆ ಕ್ಷೋಣೀಶ ಹಲವು ರೂಪದಲಿ ಆಣವೆತ್ತಿಂದು ರೂಪನಿ ತಾಳ್ದ ನಲಿವಿಂದ ಕಾಣಾತಿದ್ದನು ಬಪ್ಪ ಪಡಿಯಾ (ಭರಪ್ರ. ೩೪-೨೪). [ಆಣಿ + ಪೆಱು.]

ಆಣಿಸು (ಕ್ರಿ). ಬಿಸಿಲಿನಿಂದ ಬಿರುಕು ಬಿಡು ; ಒಡೆ ; ಸೀಳು : ಆಣಿಸಿದ ಟಿಂಗು ಅಟಲಅತ್ಯಾಗಿರುವದು (೧೯ ಜ್ಞ) ; ಹಸುಗಡಿಗೆ ಬಿಸಿಲಲ್ಲಿ ಬ್ಬರೆ ಆಣಿಸುವುದು (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [ಆಣ್ಕ + -ಇಸು.]

ಆಣುಂಗ (ನಾ). ಒಂದು ಮನೆತನದ ಹೆಸರು (?) : ಆಣುಂಗರ ಕಾಟಯ್ಕ ತುಜು ವಿ ಂ ಗ ಡ್ಡಂ ಬನ್ನು ಇಜಾದು (ಎಳ. VIII, ಸೂರು. ೬೧-೧೬ ; 1032). [?]

ಆಣುಂಗರಸ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಸ್ವಸ್ತಿಶ್ರೀ ತೀಱ್ಪುಲಿಯ ಮನ್ನ ಆಸುಜ್ಞಾರಸರ ಮಗ ಕಲಿಗಜ್ಜಂ ಆಯಪ್ಪದೇವನೊಳ್ಳಾದಿ ಕಳಕಟ್ಟು ಯೆಳ್ನತ್ತ (ಎಳ. VI, ಕಡೂರು. ೧೪೦-೧ ; 919). [ಆಣುಂಗ + ಅರಸ್ನ]

ಆಣ್ಕೆ 'ಆಲ್ಕೆ' ನೋ.

ಆಣ್ಕೆ (ನಾ). (ಉಳ) ಬಿರುಕು ; ಸೀಳು. 'ಆಣ್ಕೆಬಿಡು' ಪರಾ. [ದೇ. ॥ ಮಲ. ಆಣಂತೀಲುಕ್ಕ = (ಬಿಸಿಲಿನ ಬೇಗೆಯಿಂದ ಹೊಲವು) ಬಿರುಕುಬಿಡು,—ಸೀಳು]

ಆಣ್ಮ, ಆಣ್ಣ (ನಾ). ೧. ಅಪ್ಪಣೆ ; ನಿಯಮ ; ವಿಧಿ : "ಆಜ್ಞಾ—ಆಣೆ" (ಶಬ್ದಾನು. ೧೩೦ ಪ್ರಯೋ) ; ಜನವಾಸಗಮಾಜ್ಞೆಗಮುಂಟೆ ವಕ್ರಂ (ಅದಿಪು. ೪-೬೭) ; ಗ್ರಾಮಬ್ರಯ ನಿಧಿ ನಿಕ್ಷೇಪ ಅಂಕೆ ಬಿಂಕ ಆಣೆಗೋಸನೆ ಮುದ್ರೆ (ಎಇ. XXI, ೨-೭೩ ; 1260) ; ತಾರೆಯ ತಿಂಗಳಲಿ ಆಣೆಯುಡಿ ಊರ ರಾಣಿ (ಸೌಇಇ. ೧೯೩೧ ; ಶುಂಪಾಪ್ರ. ೬೫೭-೧೩ ; 1379 ?) ; ನಾನಾ ಜಗದೊಳಿವನಾಜೆಯಾಜ್ಞೆ ಸಂದುದು (ಚಿಪು. ೪೭-೯).

೨. ತನ್ನ ಕೋರಿಕೆಯನ್ನು ಬಿಡದೆ ನಡೆಸಿಕೊಡಬೇಕೆಂದು ಬೇರೊಬ್ಬರನ್ನು ನಿರ್ಬಂಧಿಸಲು ಬಳಸುವ ಒಂದು ಶಬ್ದ; ಪ್ರತಿಜ್ಞಾ ಸೂಚಕ ಮಾತು: ಉಳ್ಳುದನುಳ್ಳಂತೆ ಪೇಟೆಯಪ್ಪೊಡೆ ನಿನಗೆನ್ನಾಣೆಯೆಂದು ತನ್ನ ಮೇಗೆ ಸೂರುಳಿಸಿ ಬೆಸಗೊಂಡೊಡೆ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೪೬–೨೪); ಪೋದೊಡೆ ಧೂರ್ಜಟಿಯಾಣೆ ಮೀಱಿ ಪೋದೊಡೆ ಕಲಿಭೀಮನಾಣೆಯೆನೆ (ಗದಾಯು. ೪–೪೫); ಇತ್ತಲಿತ್ತಲು ಪಾರ್ಥ ಹೋಗದಿರಿತ್ತಲಶ್ವತ್ಥಾಮನಾಣೆ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೪–೧೫). ೩. ಪ್ರಾಮಾಣಿಕತೆಯನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸಲು ಪ್ರಿಯವಾದ ಅಥವಾ ಗೌರವಕ್ಕೆ ಪಾತ್ರವಾದ ವ್ಯಕ್ತಿ ಅಥವಾ ವಸ್ತುವನ್ನು ಹೇಳಿ ಮಾಡುವ ಪ್ರಮಾಣ: ನಿನ್ನಾಣೆ ನೀನಿನ್ನುಪೇಕ್ಷಿಸಿದಂದೆನ್ನಯ ಜೀವಮಂ ಬಿಡದಿರೆಂ ಗಂಧರ್ವರಾಜಾತ್ಮಜೇ (ಕಾದಂಉ. ೬೨); ನೋವು ಮನದೊಳಗುಳ್ಳಡಾ ರಾಜೀವಲೋಚನನಾಣೆ (ಕುವ್ಯಾಡ್ರೋ. ೧–೨೬); ಪಶುಪತಿಯ ಮೇಲಾಣೆ ಹುಸಿದಡೆ ಶಿಶುವಿನಾಣೆಯೆನುತ್ತ ಕೆಲಬಲಕಸವಳಿದು ಬಿಜುನಗೆಯ ಸೂಸಿದ (ತೊರರಾ. ೩–೭–೪೬); ಕೊರಲಾಣೆ ಉಂಗುರದಾಣೆ ಪೇಟ್ದಲ್ಲದೆ ಬಿಡೆಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೧೮–೪). ಆಣ₁: ೧. ಅವರಾಣದೆ ಪೋಗೆ ಇತ್ತ ಧರ್ಮ್ಮ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೪೧೧–೧೯; 700).

ಆಣೆಭಾಷೆ = ಪ್ರತಿಜ್ಞಾವಚನ; ಮಾತಿಗೆ ತಪ್ಪುವುದಿಲ್ಲವೆಂಬ ಶಪಥ: ಕ್ಷಿತಿಪರನು ಕರೆಕರೆದು ಗರ್ವೋದ್ಧತ ಸುಷೇಣ ಕಪೀಂದ್ರ ಸೀತಾಪತಿಯ ಹೆಸರಲಿ ಕೊಂಡನನಿಬರಲಾಣೆಭಾಷೆ [ಪಾತಾಂ. ಭಾರ] ಗಳ (ತೊರರಾ. ೪–೯–೩); ನನ್ನನ್ನು ಇನ್ನೂ ಹೆಚ್ಚಿನ ಸಂಕಟಕ್ಕೀಡು ಮಾಡಲು ಆಣೆಭಾಷೆಗಳನ್ನು ಇಡುತ್ತಿರುವೆ (ಶಾಂತಲಾ. ೨೭೫).

[< ಸಂ. ಆಜ್ಞಾ]

ಆಣೆ₄ (ನಾ). ಹಾಡುವಿಕೆ: ಆಯತವಿಡುಪು ಸುಸ್ವರ ಷಡ್ಜಪಂಚಮ ಸ್ಥಾಯಿ ಸಂಚರ ಠಾಯೆ ನೇಮ ಬಾಯಿದೆಱೆಯಿನಾಣೆಯಾಯ ತಪ್ಪದ ಗೀತ ಗಾಯಕಿಯರುಗಳೊಪ್ಪಿದರು (ಮೋಹತ. ೧೮–೪೪). [?]

ಆಣೆ₅, ಆಣ₄ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ರೂಪಾಯಿಯ ಹದಿನಾರು ಅಂಶಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು; ಆ ಬೆಲೆಯ ಒಂದು ನಾಣ್ಯ: ನನ್ನ ಮೊದಲನೇ ಪುಸ್ತಕವಿತ್ತಲ್ಲ, ಅದನ್ನು ... ಒಂದು ಆಣೆಗೆ ಮಾರಿದೆನು (ಮುಂಬಯಿ. ೮–೪೪); ರೂಪಾಯಿಗೆ ಹದಿನಾರು ಆಣೆ (ರೂಢಿ). ೨. ಜಮೀನಿನ ವಿಸ್ತಾರ; ಗುಂಟೆಯ ಹದಿನಾರನೆಯ ಒಂದು ಭಾಗ. ೩. ಬೆಳೆಯ ಅಂದಾಜು. 'ಆಣೆವಾರಿ' ಪರಾ. ಆಣ₄: (ದಕ. ಕಿ).

[← ಮರಾ. ಅಣಾ; ಹಿಂ. ಅನಾ]

ಆಣೆಕಲ್ಲು 'ಆಲಿಕಲ್' ನೋ.

ಆಣೆಗಲ್ಲು 'ಆಲಿಕಲ್' ನೋ.

ಆಣೆಗೈ (ಕ್ರಿ). ಅಪ್ಪಣೆಮಾಡು: ನಿಮ್ಮನ್ನು ವಿಷಪ್ರಯೋಗದಿಂದ ಕೊಲ್ಲಬೇಕೆಂದು ದೊರೆಗಳು ಆಣೆಗೈದಿರುವರು (ಹಾಹುತ್ತ. ೨೩).

[ಆಣೆ₃ + ಗೈ (< ಕೆಯ್₁)]

ಆಣೆಗೋಸಣೆ (ನಾ). ಅಪ್ಪಣೆಯನ್ನು ಸಾರಿ ಹೇಳುವುದು: ಧರಣೀಶಂದಯೆಗೆಯ್ದುಮಗ್ರಮಹಿಷೀಸಂಪತ್ತಿಯಂ ಪ್ರೇಮನಿರ್ಭರ ನಿರ್ಬಂಧದಿನಾಣೆಗೋಸಣೆಯನಿತ್ತುಂ ಬಾಟ್ತೆಯೇ ಪುತ್ರಮೋಹರಸಾಸ್ವಾದನ ತೃಪ್ತಿಯಿಲ್ಲವೆನುತುಂ ತತ್ಕಾಂತೆ ಚಿಂತಾಪರಂಪರೆಯಂ ತಾಳ್ದಿದಳ್ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೩–೧೦೭); ಆಣೆಗೋಸನೆ[ಣೆ]ಮುದ್ರೆ ನಾಗೇಶ್ವರಕ್ಕೆ ಮಲ್ಲೇಶ್ವರಕ್ಕೆ (ಎಇ. XXI, ೨–೭೩; 1260); ಗಣಿದಂಗೊಳ್ವೊಡೆ ಮಿಕ್ಕಿನಕ್ಕರದ ಮಾತಂತಿರ್ಕೆ ತನ್ನಾಣೆಗೋಸಣೆ ಸಲ್ಗುಂ ಸುಕವೀಂದ್ರವೃಂದ ಸಭೆಯೊಳ್ ತಾನೆಂದೊಡಮ್ಮಮ್ಮ ಧಾರಿಣಿಯೊಳ್ ಕೇಳ್ದಱಿಯಾ ಜಡಾ ಮಧುರನಂ (ಧರ್ಮನಾ. ೧–೬೯). [ಆಣೆ₃ + ಗೋಸಣೆ]

ಆಣೆಘೋಷಣೆ (ನಾ). = ಆಣೆಗೋಸಣೆ: ಇಳೆಸಹಿತ ಹದಿನಾಲ್ಕು ಲೋಕಗಳೊಳಗದಾತನಯಾಣೆಘೋಷಣೆ ಬೆಳೆಯಿತ್ತೈ (ಸಂಭಪ. ೧೦–೨).

[ಆಣೆ₃ + ಘೋಷಣೆ]

ಆಣೆತಿನ್ನು (ಕ್ರಿ). ಆಣೆಯಿಡು; ಶಪಥಮಾಡು; ವಚನಕೊಡು: ಅವಳು ತನ್ನ ಮುದ್ದುಕಂದನ ಸಂರಕ್ಷಣೆಯ ಬಗ್ಗೆ ನನ್ನಿಂದ ಆಣೆತಿಂದಿದ್ದಾಳೆ (ಹಳ್ಳಹಾ. ೯೩).

ಆಣೆತಿನಿಸಿಕೊ = ಭಾಷೆ ತೆಗೆದುಕೊ; ವಚನ ತೆಗೆದುಕೊ: ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಅವರ ಮಾವ ಆಣೆತಿನಿಸಿಕೊಂಡು ಕಳಿಸಿದ್ದರಂತೆ (ಕಯಾತ್ರೆ. ೧೧).

[ಆಣೆ₃ + ತಿನ್ನು (< ತಿನ್)]

ಆಣೆದೊಡು (ಕ್ರಿ). = ಆಣೆತಿನ್ನು: ನಿಮ್ಮ ಕುರಿತ ಫಲವನ್ನು ಸಾಧಿಸಿಕೊಡುವೆನೆಂದು ಆಣೆದೊಟ್ಟಿರುವವಳು ನಾನು (ಮಂತ್ರಶ. ೨೬–೧೯).

[ಆಣೆ₃ + ತೊಡು]

ಆಣೆಬಿಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಶಪಥವನ್ನು ಹಿಂದಕ್ಕೆ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುವಂತೆ ಮಾಡು (ಕಿ). [ಆಣೆ₃ + ಬಿಡು₁ + –ಇಸು₃]

ಆಣೆಬಿಡು (ಕ್ರಿ). ಬಿರುಕುಬಿಡು; ಸೀಳಿಹೋಗು; ಬಿರಿ (ಕಿ).

[ಆಣೆ₃ + ಬಿಡು₁]

ಆಣೆಮಾಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಪ್ರತಿಜ್ಞೆಮಾಡಿಸು; ಶಪಥಮಾಡಿಸು; ಪ್ರಮಾಣಮಾಡಿಸು: ಕುರಾಣವನ್ನು ಮುಟ್ಟಿಸಿ ಅವರ ಕಡೆಯಿಂದ ಆಣೆ(ಯ)ಮಾಡಿಸಿದನು (ಮುಂಬಯಿ. ೫–೨೩೦).

[ಆಣೆಮಾಡು + –ಇಸು₃]

ಆಣೆಮಾಡು (ಕ್ರಿ). ಪ್ರತಿಜ್ಞೆಮಾಡು: ಶಪಥಮಾಡು; ಪ್ರಮಾಣಮಾಡು: "ಅವನು ಕೊಂದಿಲ್ಲ ಸರಕಾರ! ಆಣೆಮಾಡಿ ಹೇಳುವೆ" ಎಂದಳು (ಕೊಂದಯಾ. ೭೪); ಅಳತೆಗೆಟ್ಟು ಎಂದೂ ಸಾರಾಯಿ ಕುಡಿಯಲಿಕ್ಕಿಲ್ಲ ಎಂದು ಆಣೆಮಾಡಿದನು (ಮುಂಬಯಿ. ೫–೨೩); ಹಗೆತನಮಾಡಿದವರು ಇದೇ ಸತ್ಯವೆಂದು ಮಾರಮ್ಮನ ಆಣೆಮಾಡಿದರು (ಮಹಾಲ. ೮೩).

[ಆಣೆ₃ + ಮಾಡು₁]

ಆಣೆಮೀಱು (ಕ್ರಿ). ಪ್ರತಿಜ್ಞೆಯನ್ನು ಅತಿಕ್ರಮಿಸು; ಆಜ್ಞೆಮೀರು: ಆಣೆಯಿಡುತ ಬಹೆಉ ಆಣೆಮೀಱಿ ಬಲಮೆಯಿಂದ ಸಿವರಾಮೈಯ್ಯಗಳವರು ಮಾಡುತ್ತ ಬಹರು (ಸೌಇಇ. XX, ೨೩೨–೩೧; 1412).

[ಆಣೆ₃ + ಮೀಱು]

ಆಣೆಯಿಕ್ಕು (ಕ್ರಿ). = ಆಣೆಯಿಡು: ಮಾತೆತ್ತಿದರೆ ಅವನು ಆಣೆಯಿಕ್ಕುತ್ತಾನೆ (ರೂಢಿ). [ಆಣೆ₃ + ಇಕ್ಕು]

ಆಣೆಯಿಡಿಸು (ಕ್ರಿ). = ಆಣೆಮಾಡಿಸು (ದಕ. ಕಿ).

[ಆಣೆಯಿಡು + –ಇಸು₃]

ಆಣೆಯಿಡು, ಆಣಿಡು (ಕ್ರಿ). ಆಜ್ಞೆಮಾಡು; ಶಪಥಮಾಡು; ಪ್ರಮಾಣಮಾಡು: ಪನ್ನೆರಡುಯೋಜನಂಬೋದಲ್ಲಿ ರಥಮಾಣೆಯಿಟ್ಟಂತೆ ಮಾಣೆ ಕಂಡು ರಥಾಂಗಧರನುಂ (ಅಜಿಪು. ೯–೧೭ ವ); ವಾತಾಪಿ ತನ್ನಾಣೆಯಿಟ್ಟೊಡೆ ಮಾಣ್ದರ್ದುದೆ ಮೇರು ಮತ್ಸರದೊಳಾದಂ ನೀಳ್ದ ವಿಂಧ್ಯಾಚಳಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೧೦೩); ಬೆಲ್ಲವಂ ಮೆಲಿದೆನಾದೊಡೆಯಂ ದಧಿದೇವರಾಣೆ ಎಂದವನಿರದಾಣೆಯಿಟ್ಟು ತೊಱೆದಂ ಗುಡಮಂ ಕಡು ಮೂರ್ಖನೆಂಬವಂ (ಧರ್ಮಪ. ೪–೮); ಕಾಣಿಸಿರುವಂತವನ ಕಾಣದೇ ಕಿರುವಿರೋ ಕಾಣಲು ಬಿಡಲು ಕರ್ಮಗಳು ನಿನ್ನಿರವನಾಣೆಯಿಟ್ಟಹವು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೩೪೨). ಆಣಿಡು: ಸುರನರಖಚರೋರಗ ಸುಂದರಿಯರ್ಗಾತರುಣಿಯಂಗಲತಿಕೆಯ ಲಾವಣ್ಯರಸ ಪ್ರವಾಹಲವಮುಂ ದೊರೆಕೊಳ್ವೊಡೆ ನಿನ್ನ ಪಾದದಾಣಿಡಲಮ್ಮೆಂ (ಅನಂಪು. ೬–೨೮).

[ಆಣೆ₃ + ಇಡು]

ಆಣೆಯೋಲೆ (ನಾ). ಆಜ್ಞಾಪತ್ರ : ಚಟಕ್ಕರನ್ವಯಂ ನೆಗಳೆ ನೆಗಳ್ತೆಯಂ ತಳೆದು ತಂನಯ ತೇಜದೊಳಾಣೆಯೋಲೆಯುಂಡಿಗೆ ಸಲೆ ಸಾಧ್ಯವಾದ ನೆಲನಂ ತಳೆದಂ ನೃಪಮೇರು ತೈಲಪಂ (ಕಇಆ. ೯೫-೪-೧೦ ; 1100) ; ಕೋಶದೊಳಗಾದ ಆ ಆಣೆಯೋಲೆಯನ್ನೆಳೆದು ಲಿಂಗರಾಜನ ಸಜ್ಜಿನಂಜಲಿಗಿರಿಸಿ (ಮಂತ್ರಶ. ೧೭೭-೧೭). [ಆಣ್ಣೆ + ಓಲೆ]

ಆಣೆರಕ (ನಾ). ಗಂಡುರೂಪದ ಎರಕ. 'ಆಣೆರಕಗೊಳ್', 'ಆಣ್ಬರಿಜು' ಪರಾ. [ಆಣ್ (< ಆಳ್$_3$) + ಎರಕ್$_2$]

ಆಣೆರಕಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಗಂಡುರೂಪಾಗು : ವಾಣಿಯ ಜಾಣೆ ಆಣೆರಕಗೊಂಡುದೆ ? ಗೆಲ್ಲಿನ ಬಿಲ್ಲೆ ಮೂಡಿತೆ ? (ಗಿಳಿವಿಂ. ೫೨-೧೦).

[ಆಣೆರಕ + ಕೊಳ್$_1$]

ಆಣೆವಣೆ 'ಆಳವಿಣೆ' ನೋ.

ಆಣೆವತ್ತಳೆ (ನಾ). ೧. ಆಜ್ಞೆಯ ಪತ್ರಿಕೆ. ೨. ಪ್ರತಿಜ್ಞೆಯ ಪತ್ರ : ಗದ್ದುಗೆಯಯಾಳಿಯ ಶಿರಸ್ಸಿಗೆ ಆಣೆವತ್ತಳೆಯನ್ನಿರಿಸಿಕೊಂಡು (ಮಂತ್ರಶ. ೧೭೩-೧೦). 'ಬಿನ್ನವತ್ತಳೆ' ಪರಾ. [ಆಣ್ಣೆ + ಪತ್ತಳೆ$_2$]

ಆಣೆವಾರಿ (ನಾ). ಹೊಲಗದ್ದೆಗಳಲ್ಲಿ ಆಗುವ ಬೆಳೆಯನ್ನು ಅಂದಾಜು ಮಾಡುವುದು : ಖೋತನು ಹೊಲಗಳ ಬೆಳೆಯ ಅಂದಾಜು ಮಾಡುತ್ತಾನೆ. ಅದಕ್ಕೆ ಆಣೇವಾರಿ ಮಾಡುವುದು ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ (ಶ್ಯಾಮತಾ. ೧೧) ; ಭೂಕಂದಾಯವನ್ನು ತಹಕೂಬ ಇಡಲು ಆಣೆವಾರಿಯನ್ವಯ ನಿರ್ಣಯಿಸಲಾಗುವುದು (ಕರವಿ. ೯೩).

[← ಮರಾ. ಆಣೇವಾರೀ]

ಆಣೆಹಾಕಿಸು (ಕ್ರಿ). ಪ್ರತಿಜ್ಞೆಮಾಡಿಸು ; ಶಪಥಮಾಡಿಸು : ರಾಮಕೃಷ್ಣನೊಡನೆ ಅತ್ತು ಬೇಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು, ಮುಂದೆಂದೂ ಹೀಗೆ ಮಾಡದಂತೆ ಆಣೆಹಾಕಿಸಬೇಕು ಎಂದೊಮ್ಮೆ ಮನಸ್ಸು ಯೋಚಿಸುತ್ತಿತ್ತು (ತ್ಯಾಗಮ. ೮೯). [ಆಣ್ಣೆ + ಹಾಕು (< ಪಾಯ್ಕು) + -ಇಸ್ಕು$_3$]

ಆಣ್ತೆ 'ಆಣತ್ತಿ' ನೋ.

ಆಣ್ಬರಿಜು (ನಾ). ಗಂಡುವೇಷ ; ಪುರುಷನ ರೂಪ : ನಿನಗೀ ಜವ್ವನ ಮೇಕೆಯೋ ? ಆಣ್ಬರಿಜೇಕೆಯೋ ? (ರಾಮಾಶ್ವ. ೬೧-೨೩).

[ಆಣ್ (< ಆಳ್$_3$) + ಪರಿಜು]

ಆಣ್ಮ 'ಆಳ್ಮ' ನೋ.

ಆಣ್ಮೆ$_1$ (ನಾ). ಒಡತಿ ; ಯಜಮಾನಿ : ಇಂಪುಗಾರ್ತಿಯರಂದಗಾರ್ತಿಯರಾಣ್ಮೆಗೆ ಕಂಪುಗಾರ್ತಿಯರ್ ಜಾಣೆಯರ್ ಮನದಾಣ್ಮೆಗೆ ಸೊಂಪುಗಾರ್ತಿಯರ್ ಬಿಂಕಗಾರ್ತಿಯರಾಣ್ಮೆಗೆ ಸಂಪಿಗೆಯ ಹೂವ ಮುಡಿಸಿದರು (ಕವಿಚ. III, ೧೮೨ ಲಕ್ಷ್ಮೀಹಾ). [ಆಣ್ಮ (< ಆಳ್ಮ) + -ಎ$_4$]

ಆಣ್ಮೆ$_2$ 'ಆಳ್ಮೆ' ನೋ.

ಆತ 'ಅದು$_1$' ಪರಾ.

ಆತಂಕ (ನಾ). ೧. ಭಯ ; ಹೆದರಿಕೆ : "ಆತಂಕಃ, ಭಯಂ, ಅಶಂಕಾ, ದರಃ, ತ್ರಾಸಃ, ಸಾಧ್ವಸಂ—ಈ ೬ ಭಯಂ" (ಹಲಾಯು. ೧೨೦-೪೦) ; ಜನನ ಮೃತಿ ಜರಾತಂಕ ಶೋಕಾಗ್ನಿಯಿಂದಾವನುಮಿಾ ಸಂಸಾರದೊಳ್ ಬೇಯದನೊಳನೆ (ಅದಿಪು. ೩-೬) ; ಮೊರಟದ ಬಂಕಿದೇವನ ಲೆಂಕನೆನಗಾತಂಕವುಂಟೇ ವೀರಭಕ್ತಂಗೆ (ಬಸಪು. ೫೨-೩೫). ೨. ಚಿಂತೆ ; ವ್ಯಥೆ ; ಶಂಕೆ ; ಸಂದೇಹ : ಆ ರಾಜರ್ಷಿಯನ್ನು ನೋಡಿದುದು ಮೊದಲಾಗಿ ಶಕುಂತಳೆ ಪರ್ಯುತ್ಸುಕಳಾಗಿರುವಂತಿದೆ. ಈಕೆಯ ಆತಂಕಕ್ಕೆ ಆತನೇ ನಿಮಿತ್ತವಾಗಿರಬಹುದೋ ಏನೋ (ಶಾಕುಂತ. ೩೪-೧೪) ; ನಾನು ತಪ್ಪಿ ತಸ್ಥನಾಗಿದ್ದುಕೊಂಡು ಅವಳು ಶಿಕ್ಷೆ ಅನುಭವಿಸಬೇಕಾಯಿತೆಂಬುದೇ ನನ್ನ ಆತಂಕ (ಪುನರು. ೪೨೩). ೩. ರೋಗ ; ವ್ಯಾಧಿ : "ರೋಗಃ, ರುಕ್, ವ್ಯಾಧಿಃ . . . ಆತಂಕಃ . . . -ಈ ೧೨ ವ್ಯಾಧಿ" (ಹಲಾಯು. ೯೮-೪೪೬). ೪. ಅಡ್ಡಿ ; ತಡೆ : ವಿಜ್ಞಾನಪ್ರಪಂಚದ ಇತಿಹಾಸದಲ್ಲಿ ಬೋಸರ ಹೆಸರನ್ನು ಒಬ್ಬ ಯುಗಪುರುಷನೆಂದು ಸುವರ್ಣಾಕ್ಷರಗಳಿಂದ ಬರೆಯಲು ಆತಂಕವಿಲ್ಲ (ಸಸ್ಯಕ. ೧೧೩). ೫. ಅಧೀನ ; ವಶ ; ಹಿಡಿತ : ಮನೆಯ ಯಜಮಾನರೇ ಜಡ್ಡಿನಿಂದ ಮಲಗಿದ ಬಳಿಕ, ಆ ಸೇವಕರನ್ನು ಆತಂಕದಲ್ಲಿಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುವವರಾರು ? (ಅಂಬಿಕ. ೧೨೨). ೬. ದೂತ. ೭. ಗಂಟೆ, ಮೃದಂಗ ಮುಂತಾದುವುಗಳ ಧ್ವನಿ : "ದೂತಂ ಘಂಟಿ ಮೃದಂಗ ಡಿಂಡಿಮರವಂ ರೋಗಾವಳೀ ಭೀತಿಯಿಂತಾತಂಕಾಖ್ಯ" (ನಾನಾರ. ೬೭). 'ನಿರಾತಂಕ' ಪರಾ.

ಆತಂಕಮಾಡು = ಅಡ್ಡಿಪಡಿಸು : ಆ ಕದವು ಭೀಮಜಟ್ಟಿಯಂತೆ ಅಡ್ಡನಿಂತು ಕೇಶವರಾಯನ ಪಾಪಲಾಲಸೆಗೆ ಆತಂಕಮಾಡುತ್ತಲಿತ್ತು (ಅಂಬಿಕ. ೩೪). [ಸಂ.]

ಆತಂಕಕಳಂಕ (ನಾ). ೧. ತೊಂದರೆ, ಭಯ, ಶಂಕೆ ಮುಂತಾದ ತೊಡಕು. ೨. ರೋಗಾದಿಗಳ ದೋಷ : ಅಘವ್ಯಾಪಾರದಿಂ . . . ಅಲ್ಪಾಯುಷ್ಯಮುಂ ದುರ್ಭಗತ್ವಮುಮಾತಂಕಕಳಂಕಮುಂ ಸಮನಿಕುಂ ಸಂಸಾರಿಗವ್ಯಾಕುಲಂ (ಸುಕುಮಾ. ೫-೩೬).

[ಆತಂಕ + ಕಳಂಕ (= ಕಲಂಕ)]

ಆತಂಕಗೊಳ್ಳು (ಕ್ರಿ). ಭಯಪಡು ; ಶಂಕೆಗೆ ಒಳಗಾಗು ; ತವಕಿಸು : ನನ್ನ ಮನಸ್ಸು ಆತಂಕಗೊಳ್ಳುತ್ತಿದೆ (ರೂಢಿ).

[ಆತಂಕ + ಕೊಳ್ಳು (< ಕೊಳ್$_1$)]

ಆತಂಕಪಡು (ಕ್ರಿ). ಹೆದರು ; ಭಯಪಡು : ವಿಧಿಯ ಮುಂದೆ ಯಾವ ಜಾಣ್ಮೆತಾನೆ ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಬಂದೀತು ಎಂದು ಮೇಳದವರು ಆತಂಕಪಡುತ್ತಾರೆ (ಬದ್ಧಪ್ರ. XXI ಪೀ). [ಆತಂಕ + ಪಡು$_1$]

ಆತಂಕಶರೀರಿ (ನಾ). ಭಯಸ್ಥ : "ನಪುಂಸಕಾತಂಕಶರೀರಿಯುಂ ಕೃಪಣರಿಂತಿವು ಕ್ಲೀಬಮನಿಕ್ಕು" (ನಾನಾರ. ೧೪೭). [ಸಂ. ಆತಂಕಶರೀರಿನ್]

ಆತಂಕಿತ (ಗು). ಭಯಗೊಂಡ ; ಶಂಕೆಗೊಳಗಾದ. 'ಆತಂಕಿತ ಹೃದಯ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಆತಂಕಿತಹೃದಯ (ನಾ). ಭಯಕ್ಕೊಳಗಾದ ಹೃದಯವುಳ್ಳವನು : ನಿಗ್ರಹ ಶಂಕಾಭರಾತಂಕಿತ ಹೃದಯರಾದ ಅಂಗ ವಂಗ ಕಳಿಂಗ ಕೊಂಗ ಮಾಳವ ಚೋಳ . . . ಪ್ರಭೃತಿ ಭೂಪಾಲಕರಿಂ ಭಯಾನಕರಸಮುಂ . . . ನೆಗಟುತ್ತುಮಿರೆ (ಜಗವಿ. ೨-೩೯ ವ). [ಆತಂಕಿತ + ಹೃದಯ]

ಆತಂಕಿಸು (ಕ್ರಿ). ಅಡ್ಡಿಪಡಿಸು ; ಪ್ರತಿಭಟಿಸು (ಕಿ).

[ಆತಂಕ + -ಇಸ್ಕು$_3$]

ಆತಂಚನ (ಕ್ರಿ). ೧. ಹಾಲಿಗೆ ಹೆಪ್ಪುಹಾಕುವುದು ; ಹೆಪ್ಪುಗಟ್ಟುವಂತೆ ಮಾಡುವುದು. ೨. ಒಡೆದ ಅಥವಾ ಹೆಪ್ಪುಗಟ್ಟಿದ ಹಾಲು. ೩. ಹೆಪ್ಪುಗಟ್ಟುವಂತೆ ಮಾಡುವ ವಸ್ತು ; ಹೆಪ್ಪು. ೪. ವೇಗ. ೫. ತಂಪುಮಾಡುವುದು ; ತೃಪ್ತಿಪಡಿಸುವುದು. ೬. ಕರಗಿದ ಚಿನ್ನ ಮುಂತಾದ ಲೋಹಗಳನ್ನು ಭಸ್ಮಗೊಳಿಸಲು ಹಾಕುವ ಪುಡಿ ಮುಂತಾದುದು. ೭. ಪುಡಿಯನ್ನು ಸೇರಿಸುವುದು. [ಸಂ.]

ಆತತ (ಗು). ೧. ಹರಡಿದ ; ವಿಶಾಲವಾದ ; ವಿಸ್ತಾರವಾದ : ಈ ತೆಜದ ಬುದ್ಧಿಯಾವಂಗಾತತಮಾಗಿರ್ಕುಂ (ವಿಷ್ಣುಪು. ೬-೧೧೭). ೨. ಕೂಡಿದ ; ಹೊಂದಿಕೊಂಡ. 'ಆತತಜ್ಯ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಆತತಕೀರ್ತಿ (ನಾ). ವಿಸ್ತಾರವಾಗಿ ಹರಡಿದ ಕೀರ್ತಿಯುಳ್ಳವನು ; ಬಹಳ ಯಶೋವಂತ : ಸತ್ಪ್ರೀತಿಯಿನಾ ಮಹೀಪ್ರಭುಕುಮಾರ ಶಿಖಾಮಣಿ ಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಜುನಂಗಾತತಕೀರ್ತಿ ಕಟ್ಟಿಸಿದನುತ್ಸವದಿಂ ಯುವರಾಜ ಪಟ್ಟಮಂ (ಎಇ. XXVII, ೫-೧೯ ; 1082).

[ಆತತ + ಕೀರ್ತಿ]

ಆತುಮ (ನಾ). = ಆತ್ಮ: [illegible]. [< ಸಂ. ಆತ್ಮನ್]

ಆತುಮನಿವೇದ್ಯ (ನಾ). (ಭಗವಂತನಲ್ಲಿ) ತನ್ನನ್ನು ತಾನು ಅರ್ಪಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು; ಆತ್ಮಾರ್ಪಣೆ: [illegible]. [ಆತುಮ + ನಿವೇದ್ಯ]

ಆತುಮವಂಚಕ (ನಾ). ತನಗೆ ತಾನೆ ವಂಚನೆಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವವನು; ಆತ್ಮದ್ರೋಹಿ: [illegible]. [ಆತುಮ + ವಂಚಕ]

ಆತುಮಸುಖ (ನಾ). ದೇಹಸುಖ; ಭೋಗಾಭಿಲಾಷೆ: [illegible]. [ಆತುಮ + ಸುಖ]

ಆತುರ (ನಾ). ೧. ದೈಹಿಕ ಅಥವಾ ಮಾನಸಿಕ ಯಾತನೆಯಿಂದ ಪೀಡಿತನಾದವನು: [illegible]. ೨. ಬಲವಾದ ಆಸೆ; ಉತ್ಕಟವಾದ ಇಚ್ಛೆ: [illegible]. ೩. ಅವಸರ ಪಡುವವನು: [illegible]. ೪. ಅವಸರ; ತ್ವರೆ: [illegible]. [ಸಂ.]

ಆತುರಗಾರ (ನಾ). ಅವಸರಪಡುವವನು; ಗಡಿಬಿಡಿಯಿಂದ ಕೆಲಸ ಮಾಡುವವನು; ಹಿಂದುಮುಂದು ನೋಡದೆ ನಿರ್ಧಾರ ಮಾಡುವವನು: [illegible]. [ಆತುರ + -ಗಾರ (< -ಕಾರ)]

ಆತುರತೆ (ನಾ). ಬಲವಾದ ಆಸೆ; ಉತ್ಕಟವಾದ ಇಚ್ಛೆ: [illegible]. [ಸಂ. ಆತುರತಾ]

ಆತುರಪಡು (ಕ್ರಿ). ೧. ಬಲವಾಗಿ ಆಸೆಗೊಳ್ಳು; ಹಾತೊರೆ; ಹವಣಿಸು: [illegible]. ೨. ತ್ವರೆಗೊಳ್ಳು; ಅವಸರಪಡು: [illegible]. [ಆತುರ + ಪಡು]

ಆತುರಿಸು (ಕ್ರಿ). = ಆತುರಪಡು ೧: [illegible]. [ಆತುರ + -ಇಸು]

ಆತೃಪ್ತಿ (ನಾ). ಸಂಪೂರ್ಣ ತೃಪ್ತಿ (ದಶ. ೧). [ಸಂ.]

ಆತೃಪ್ತಿ (ಅ). ಸಂಪೂರ್ಣ ತೃಪ್ತಿಯಾಗುವವರೆಗೆ; ತೃಪ್ತಿಯುಂಟಾಗುವಷ್ಟರಮಟ್ಟಿಗೆ (ದಶ. ೧). [ಸಂ.]

ಆತೋದ್ಯ (ಗು). ೧. ಹೊಡೆಯಲ್ಪಡುವ; ಬಾರಿಸುವ (?). (ನಾ). ೨. ಒಂದು ವಾದ್ಯವಿಶೇಷ: [illegible]. [ಸಂ.]

ಆತೋದ್ಯಘೋಷ (ನಾ). ವಾದ್ಯಧ್ವನಿ: [illegible]. [ಆತೋದ್ಯ + ಘೋಷ]

ಆತೋದ್ಯನಾದ (ನಾ). = ಆತೋದ್ಯಘೋಷ: [illegible]. [ಆತೋದ್ಯ + ನಾದ]

ಆತೋದ್ಯರವ (ನಾ). = ಆತೋದ್ಯಘೋಷ: [illegible]. [ಆತೋದ್ಯ + ರವ]

ಆತೋದ್ಯಸ್ವನ (ನಾ). = ಆತೋದ್ಯಘೋಷ: [illegible]. [ಆತೋದ್ಯ + ಸ್ವನ]

ಆತೋದ್ಯಾಂಗ (ನಾ). [ಜೈನ] ಹತ್ತು ಬಗೆಯ ಕಲ್ಪವೃಕ್ಷಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು; ಬೇಡಿದ ವಾದ್ಯವನ್ನು ಕೊಡುವ ಕಲ್ಪವೃಕ್ಷ: [illegible]. [ಆತೋದ್ಯ + ಅಂಗ]

ಆತ್ಕೂರ್ 'ಆತುಕೂರ್' ನೋಡಿ.

ಆತ್ತ (ಗು). ೧. ಹಿಡಿದ; ಸಂಗ್ರಹಿಸಲ್ಪಟ್ಟ. ೨. ಪಡೆದ; ಅಂಗೀಕರಿಸಿದ; ಉಂಟಾದ; ಪ್ರಾಪ್ತವಾದ. ೩. ಕಳೆದುಕೊಂಡ; ನಿವಾರಿಸಿದ. 'ಆತ್ತಸಂಗರ' ನೋಡಿ. [ಸಂ.]

ಆತ್ತಗರ್ವ (ಗು). ೧. ಅವಮಾನಿತನಾದ. ೨. ಗರ್ವವನ್ನು ಹೊಂದಿದ. [ಆತ್ತ + ಗರ್ವ]

ಆತ್ತಚಿತ್ತ (ನಾ). ಮನಸ್ಸುಳ್ಳವನು; ಮನಸ್ಸಿನ ಏಕಾಗ್ರತೆಯುಳ್ಳವನು: [illegible]. [ಆತ್ತ + ಚಿತ್ತ]

ಆತ್ತಬಳೆ (ಗು). ಬಲವನ್ನು ಪಡೆದ: [illegible] (ಸಿದ್ಧ. ೨-೬೩). [ಆತ್ತ + ಬಳೆ (= ಬಲ)]

ಆತ್ತಮನ (ನಾ). ಸಂತೋಷಗೊಂಡ ಮನಸ್ಸುಳ್ಳವನು; ಆನಂದ ಪರವಶನಾದವನು: [illegible] (ಬುದ್ಧ. ೬೪); [illegible] (ಬುದ್ಧ. ೨೦೪). [ಆತ್ತ + ಮನ]

ಆತ್ತರಕ್ತರುಚಿ (ನಾ). ಪಡೆದ ಅಥವಾ ಉಂಟಾದ ಕೆಂಬಣ್ಣದ ಕಾಂತಿ: [illegible] (ಶಾಂತಿ. ೩-೮೧). [ಆತ್ತ + ರಕ್ತ + ರುಚಿ]

ಆತ್ತಸಂಗರ (ನಾ). ಪ್ರಾರಂಭಿಸಿದ ಯುದ್ಧ; ಕೈಗೊಂಡ ಕಾಳಗ: [illegible] (ಗದಾ. ೬-೧೩). [ಆತ್ತ + ಸಂಗರ]

ಆತ್ತೋದಯ (ನಾ). ಉಂಟಾದ (ಪಡೆದ) ಜನನ: [illegible] (ಶಬರ. ೩-೨೫೨). [ಆತ್ತ + ಉದಯ]

ಆತ್ಮ (ನಾ). ೧. ಜೀವ; ಚೇತನ; ಕ್ಷೇತ್ರಜ್ಞ; ಶರೀರದಲ್ಲಿ ಅದಕ್ಕಿಂತ ಭಿನ್ನವಾಗಿದ್ದು "ನಾನು" ಎಂಬ ಭಾವಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾದ ವಸ್ತು ಅಥವಾ ತತ್ತ್ವ: [illegible] (ಮಂಗರಾ. ೯-೨೯); [illegible] (ಯಶೋಧ. ೪-೨೬). ೨. ಸ್ವಭಾವ; ಧರ್ಮ: [illegible] (ಜಗನ್ನಾ. ...). ೩. ಪ್ರಯತ್ನ. ೪. ಧೃತಿ; ಧೈರ್ಯ. ೫. ಬುದ್ಧಿ; ಮನಸ್ಸು; ಅಂತರಂಗ: [illegible] (ಬಸವ. ೨೪-೧೩). ೬. ಶರೀರ. ೭. ಪರಬ್ರಹ್ಮ; ಈಶ್ವರ. ೮. ಗಾಳಿ; ವಾಯು. ೯. ಸೂರ್ಯ. ೧೦. ಅಗ್ನಿ. ೧೧. ಸ್ವಯಂ; ತಾನು. [ಸಂ. ಆತ್ಮನ್]

ಆತ್ಮಂಭರಿ (ನಾ). ತನ್ನ ಹೊಟ್ಟೆಯನ್ನು ತಾನು ಹೊರೆದುಕೊಳ್ಳುವವನು; ಸ್ವಾರ್ಥಪರನಾದವನು: [illegible] (...). [ಸಂ.]

ಆತ್ಮಕಥೆ (ನಾ). ತನ್ನ ಚರಿತ್ರೆ; ತಾನೇ ಬರೆದ ತನ್ನ ಚರಿತ್ರೆ: [illegible] (ತ್ರಿಲೋಚ. ೨-೪೨); [illegible] (ಮಹಿಷ. ೨). [ಆತ್ಮ + ಕಥೆ]

ಆತ್ಮಕೃತ (ಗು). ತನ್ನಿಂದ ಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟ; ತಾನು ಮಾಡಿದ: [illegible] (...). [ಆತ್ಮ + ಕೃತ]

ಆತ್ಮಕೃತ್ಯ (ನಾ). ತನ್ನ ಕರ್ತವ್ಯ; ತಾನು ಮಾಡಬೇಕಾದ ಕೆಲಸ: [illegible] (... ೨-೪೨). [ಆತ್ಮ + ಕೃತ್ಯ]

ಆತ್ಮಕೃಷಿಕ (ನಾ). = ಆತ್ಮಸಾಧಕ: [illegible] (...). [ಆತ್ಮ + ಕೃಷಿಕ]

ಆತ್ಮಕೌಶಲ (ನಾ). ತನ್ನ ಜಾಣತನ: [illegible] (...). [ಆತ್ಮ + ಕೌಶಲ]

ಆತ್ಮಕ್ಲೇಶ (ನಾ). ತನ್ನ ದುಃಖ,—ಸಂಕಟ,—ತೊಂದರೆ: [illegible] ... ಎಂದು ಆತ್ಮಕ್ಲೇಶವನ್ನೇ [illegible] (...). [ಆತ್ಮ + ಕ್ಲೇಶ]

ಆತ್ಮಕ್ಷೇಮ (ನಾ). ತನ್ನ ಸುಖ,—ನೆಮ್ಮದಿ: [illegible] (...). [ಆತ್ಮ + ಕ್ಷೇಮ]

ಆತ್ಮಗತ (ಗು). ೧. ಆತ್ಮನಲ್ಲಿರುವ; ಆತ್ಮನಲ್ಲಿ ಸೇರಿದ; ಆತ್ಮಕ್ಕೆ ಅಂಟಿದ, —ಸಂಬಂಧಿಸಿದ. ೨. ತನ್ನಲ್ಲಿರುವ; ತನ್ನಲ್ಲಿ ಸೇರಿಕೊಂಡ; ತನಗೆ ಅಂಟಿದ, —ಸಂಬಂಧಿಸಿದ. (ನಾ). ೩. ತನ್ನಲ್ಲಿ ತಾನು ಹೇಳಿಕೊಳ್ಳುವುದು, —ಚಿಂತಿಸುವುದು: [illegible] (...); [illegible] (...). ೪. [ನಾಟ್ಯಶಾ] ರೂಪಕದಲ್ಲಿ ಪಾತ್ರವು ಇತರರಿಗೆ ಕೇಳಿಸದಂತೆ ತನಗೆ ತಾನೇ ಹೇಳಿಕೊಳ್ಳುವುದು; ಸ್ವಗತ: (ಆತ್ಮಗತಂ) [illegible] (...). [ಆತ್ಮ + ಗತ]

ಆತ್ಮಗುಣ (ನಾ). ೧. ಆತ್ಮದ ಅಥವಾ ಜೀವದ ಗುಣ, —ಸ್ವಭಾವ: [illegible] (...). ೨. ತನ್ನ ಗುಣ ಅಥವಾ ಸ್ವಭಾವ: [illegible] (...). [ಆತ್ಮ + ಗುಣ]

ಆತ್ಮಗುಪ್ತೆ (ನಾ). = ಆತ್ಮಗುಪ್ತೆ: [illegible] (...). [< ಸಂ. ಆತ್ಮಗುಪ್ತಾ]

ಆತ್ಮಗುಪ್ತೆ (ನಾ). ನಸುಗುನ್ನಿ ಗಿಡ; ಕಪಿಕುರಚಿಗಿಡ, —ಬೀಜ. [ಸಂ. ಆತ್ಮಗುಪ್ತಾ]

ಆತ್ಮಗೌರವ (ನಾ). ಸ್ವಾಭಿಮಾನ; ಆತ್ಮಾಭಿಮಾನ: [illegible] (...); [illegible] (...). [ಆತ್ಮ + ಗೌರವ]

ಆತ್ಮಗ್ಲಾನಿ (ನಾ). ಚಿತ್ತಸ್ವಾಸ್ಥ್ಯವಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ಚಿಂತೆ: [illegible] ಆತ್ಮಗ್ಲಾನಿಯ [illegible] (...). [ಆತ್ಮ + ಗ್ಲಾನಿ]

ಆತ್ಮಘಾತ (ನಾ). ೧. ಆತ್ಮಹತ್ಯೆ. ೨. ತನಗೆ ತಾನೇ ಕೇಡು ತಂದುಕೊಳ್ಳುವುದು: [illegible] (...); [illegible] ಆತ್ಮಘಾತ [illegible] (...). [ಆತ್ಮ + ಘಾತ]

ಅಕ್ಷ[illegible] (ನಾ). ೧. [illegible]; [illegible] ದೋಷ: [illegible]. ೨. [illegible] ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವವನು; ತನಗೆ ತಾನೇ [illegible]ಕೊಳ್ಳುವವನು. [ಅಕ್ಷ + [illegible]]

ಅಕ್ಷ[illegible] (ನಾ). [illegible] ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವ ವ್ಯಕ್ತಿ (ಸ). [ಸಂ. [illegible]]

ಅಕ್ಷ[illegible] (ನಾ). ೧. ಕಾಗೆ. ೨. [illegible]. ೩. [illegible] ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವವನು. [ಅಕ್ಷ + [illegible]]

ಅಕ್ಷ[illegible] (ನಾ). = [illegible]: [illegible]. [ಅಕ್ಷ + [illegible]]

ಅಕ್ಷ[illegible] (ನಾ). = [illegible]. [ಅಕ್ಷ + [illegible]]

ಅಕ್ಷ[illegible] (ನಾ). [illegible] ಸ್ವರೂಪವನ್ನು [illegible]: [illegible]. [ಅಕ್ಷ + [illegible]]

ಅಕ್ಷ[illegible] (ನಾ). [illegible]: [illegible]. [ಅಕ್ಷ + [illegible]]

ಅಕ್ಷಜ (ನಾ). ೧. ಮಗ: [illegible]. ೨. [illegible]. ೩. [illegible]. ೪. [illegible]. ೫. [illegible]. ೬. ವೇದ: "[illegible]" ([illegible]). [ಸಂ.]

ಅಕ್ಷ[illegible] (ನಾ). = [illegible]: [illegible]. [ಸಂ. [illegible]]

ಅಕ್ಷ[illegible] (ನಾ). ತನ್ನ ಮಿತ್ರ: [illegible]. [ಅಕ್ಷ + [illegible]]

ಅಕ್ಷ[illegible] (ನಾ). ಮಗ: [illegible]. [ಅಕ್ಷ + [illegible]]

ಅಕ್ಷ[illegible] (ನಾ). ಮಗಳು (ಸ). [ಸಂ. [illegible]]

ಅಕ್ಷ[illegible] (ನಾ). = [illegible]: [illegible]. [ಸಂ. [illegible]]

ಅಕ್ಷಜ್ಞ (ನಾ). ೧. ಅಕ್ಷದ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ತಿಳಿದವನು; [illegible]. ೨. [illegible]. [ಸಂ.]

ಅಕ್ಷಜ್ಞತೆ (ನಾ). ಅಕ್ಷದ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ತಿಳಿದಿರುವಿಕೆ: [illegible]. [ಸಂ. [illegible]]

ಅಕ್ಷಜ್ಞಾನ (ನಾ). ಅಕ್ಷಸ್ವರೂಪದ ಅರಿವು. [ಅಕ್ಷ + ಜ್ಞಾನ]

ಅಕ್ಷಜ್ಞಾನಿ (ನಾ). ಅಕ್ಷದ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಬಲ್ಲವನು: [illegible]. [ಸಂ. [illegible]]

ಅಕ್ಷ[illegible] (ನಾ). ಅಕ್ಷದ [illegible]: [illegible]. [ಅಕ್ಷ + [illegible]]

ಅಕ್ಷ[illegible] (ನಾ). ಅಕ್ಷದ [illegible]: [illegible]. [ಅಕ್ಷ + [illegible]]

ಅಕ್ಷ[illegible] (ನಾ). ಅಕ್ಷದ [illegible] ಸ್ವರೂಪ: [illegible]. [ಅಕ್ಷ + [illegible]]

ಅಕ್ಷ[illegible] (ನಾ). [illegible]: [illegible]. [ಅಕ್ಷ + [illegible]]

ಅಕ್ಷ[illegible] (ನಾ). = [illegible]: [illegible]. [ಅಕ್ಷ + [illegible]]

ಅಕ್ಷ[illegible] (ನಾ). ಅಕ್ಷದ [illegible]: [illegible]. [ಅಕ್ಷ + [illegible]]

ಅಕ್ಷ[illegible] (ನಾ). ೧. [illegible]; ಅಕ್ಷದ [illegible]: [illegible]. ೨. [illegible]; [illegible]: [illegible]. [ಅಕ್ಷ + [illegible]]

ಅಕ್ಷ[illegible] (ನಾ) = [illegible]. [ಅಕ್ಷ + [illegible]]

ಅಕ್ಷತ್ರಯ (ನಾ). [illegible], [illegible], [illegible] ಎಂಬ ಮೂರು ಬಗೆಯಾದ ಅಕ್ಷಗಳು: [illegible]. [ಅಕ್ಷ + ತ್ರಯ]

ಅಕ್ಷದಂಡನೆ (ನಾ). ತನ್ನನ್ನು ತಾನೇ ದಂಡಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು; [illegible]: [illegible]. [ಅಕ್ಷ + ದಂಡನೆ]

ಅಕ್ಷದರ್ಶನ (ನಾ). ಅಕ್ಷಸ್ವರೂಪದ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರ: [illegible]. [ಅಕ್ಷ + ದರ್ಶನ]

ಅಕ್ಷದರ್ಶಿ (ನಾ). = ಅಕ್ಷಜ್ಞಾನಿ: [illegible]. [ಸಂ. [illegible]]

ಅಕ್ಷದರ್ಶ (ನಾ). = ಅಕ್ಷಜ್ಞಾನಿ: [illegible]. [ಸಂ. [illegible]]

ಆತ್ಮದಾರಿ (ನಾ). ಆತ್ಮಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರದ ಮಾರ್ಗ: [illegible] (ಭರತ. [illegible]). [ಆತ್ಮ + ದಾರಿ]

ಆತ್ಮದ್ರೋಹ (ನಾ). ತನಗೆ ತಾನೆ ವಂಚನೆಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವುದು: [illegible] ಆತ್ಮದ್ರೋಹವೇ ಸರಿ (ಬಳಕೆ). [ಆತ್ಮ + ದ್ರೋಹ]

ಆತ್ಮದ್ರೋಹಿ (ನಾ). ತನಗೆ ತಾನೇ ಕೇಡು ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವವನು. [ಸಂ. ಆತ್ಮದ್ರೋಹಿನ್]

ಆತ್ಮಧ್ಯಾನ (ನಾ). ೧. ತನ್ನ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಕುರಿತು ತಾನು ಚಿಂತಿಸುವುದು: [illegible] ಆತ್ಮಧ್ಯಾನದಲ್ಲಿ [illegible] ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷನಾಗಿಪ್ಪ (ಪ್ರಭು. [illegible]). ೨. ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಕುರಿತು ಚಿಂತಿಸುವುದು: [illegible] (ಅಮ್ಮ. [illegible]). [ಆತ್ಮ + ಧ್ಯಾನ]

ಆತ್ಮನಾಥ (ನಾ). ತನ್ನ ಪ್ರಭು, —ಒಡೆಯ, —ಪತಿ: [illegible] (ಅದಿಪು. [illegible]). [ಆತ್ಮ + ನಾಥ]

ಆತ್ಮನಿಂದೆ (ನಾ). ತನ್ನನ್ನು ತಾನೆ ನಿಂದಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು: ಆತ್ಮನಿಂದೆ, [illegible] (ಪ್ರಭು. [illegible]). [ಆತ್ಮ + ನಿಂದೆ]

ಆತ್ಮನಿಕ್ಷೇಪ (ನಾ). ಭಗವಂತನಲ್ಲಿ ತನ್ನನ್ನು ಅರ್ಪಣೆಮಾಡುವುದು; ಆತ್ಮಸಮರ್ಪಣೆ. [ಆತ್ಮ + ನಿಕ್ಷೇಪ]

ಆತ್ಮನಿರಾಕರಣೆ (ನಾ). ತನ್ನನ್ನು ತಾನು ನಿರಾಕರಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು; ಸ್ವೈಚ್ಛಾನುಸಂಧಾನ: [illegible] ಆತ್ಮನಿರಾಕರಣೆಯನ್ನು [illegible] ([illegible]). [ಆತ್ಮ + ನಿರಾಕರಣೆ]

ಆತ್ಮನಿರ್ಮಿತ (ಗು). ತಾನು ಮಾಡಿದ, —ನಿರ್ಮಿಸಿದ; ಸ್ವಯಂ ನಿರ್ಮಿತ: [illegible] ([illegible]). [ಆತ್ಮ + ನಿರ್ಮಿತ]

ಆತ್ಮನಿರ್ವಾಣ (ನಾ). ಜೀವಾತ್ಮನ ಮೋಕ್ಷ: [illegible] (ಭರತ. [illegible]). [ಆತ್ಮ + ನಿರ್ವಾಣ]

ಆತ್ಮನಿವಾಸ (ನಾ). ತನ್ನ ವಾಸಸ್ಥಾನ: [illegible] ([illegible]). [ಆತ್ಮ + ನಿವಾಸ]

ಆತ್ಮನಿವೇದನ (ನಾ). (ಭಗವಂತನಲ್ಲಿ) ತನ್ನನ್ನು ತಾನು ಅರ್ಪಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು; ಆತ್ಮಾರ್ಪಣೆ: "ಶ್ರವಣಂ, ಕೀರ್ತನಂ, ವಿಷ್ಣೋಃ ಸ್ಮರಣಂ, ಪಾದಸೇವನಂ, ಅರ್ಚನಂ, ವಂದನಂ, ದಾಸ್ಯಂ, ಸಖ್ಯಂ, ಆತ್ಮನಿವೇದನಂ" ಎಂಬ ೯ ವಿಧ ಭಕ್ತಿಯಿಂದ [illegible] ([illegible]). [ಆತ್ಮ + ನಿವೇದನ]

ಆತ್ಮನೇಪದ (ನಾ). [ವ್ಯಾಕ] ಕ್ರಿಯೆಯ ಫಲ ಕರ್ತೃವಿಗೇ ಎಂಬುದನ್ನು ತಿಳಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಬರುವ ಪ್ರತ್ಯಯ; ಸಂಸ್ಕೃತದ ಆಖ್ಯಾತ ಪ್ರತ್ಯಯಗಳಲ್ಲಿರುವ ಎರಡು ವರ್ಗಗಳಲ್ಲೊಂದು. [ಸಂ.]

ಆತ್ಮನೈವೇದ್ಯ (ನಾ). = ಆತ್ಮನಿವೇದನ: [illegible] ಆತ್ಮನೈವೇದ್ಯವ ಮಾಡಿದವನೆ ಧನ್ಯ ([illegible]); [illegible] ಆತ್ಮನೈವೇದ್ಯಮಂ ಮಾಡಿದಡಾ [illegible] ([illegible]). [ಆತ್ಮ + ನೈವೇದ್ಯ]

ಆತ್ಮಪರ (ನಾ). ಆತ್ಮದ ಸ್ವರೂಪದಲ್ಲಿ ಆಸಕ್ತನಾದವನು; ಸ್ವಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಕುರಿತು ಚಿಂತಿಸುವವನು: [illegible] ([illegible]). [ಆತ್ಮ + ಪರ₁]

ಆತ್ಮಪರಾಭವ (ನಾ). ತನ್ನ ಸೋಲು; ತನಗೆ ಉಂಟಾದ ಪರಾಜಯ: [illegible] ಆತ್ಮಪರಾಭವಮಂ [illegible] ([illegible]). [ಆತ್ಮ + ಪರಾಭವ]

ಆತ್ಮಪಾಲನ (ನಾ). ತನ್ನನ್ನು ತಾನು ಕಾಪಾಡಿಕೊಳ್ಳುವುದು; ಆತ್ಮರಕ್ಷಣೆ: ಆತ್ಮಪಾಲನಮುಂಬುದು [illegible] ([illegible]). [ಆತ್ಮ + ಪಾಲನ]

ಆತ್ಮಪುಣ್ಯ (ನಾ). ತಾನು ಮಾಡಿದ ಪುಣ್ಯ: [illegible] ... [illegible] ([illegible]). [ಆತ್ಮ + ಪುಣ್ಯ₁]

ಆತ್ಮಪುತ್ರಕ (ನಾ). ತನ್ನ ಮಗ: [illegible] ([illegible]). [ಆತ್ಮ + ಪುತ್ರಕ]

ಆತ್ಮಪ್ರಜ್ಞೆ (ನಾ). ೧. ಆತ್ಮಸ್ವರೂಪದ ಅರಿವು: [illegible] ([illegible]). ೨. ತನ್ನತನದ ಅರಿವು: [illegible] ([illegible]). [ಆತ್ಮ + ಪ್ರಜ್ಞೆ]

ಆತ್ಮಪ್ರತಿಷ್ಠೆ (ನಾ). ೧. ತನ್ನ ಗೌರವ, —ಘನತೆ: [illegible] ಆತ್ಮಪ್ರತಿಷ್ಠೆ [illegible] ([illegible]). ೨. ಗರ್ವ; ಅಹಂಕಾರ; ಸ್ವಪ್ರತಿಷ್ಠೆ: [illegible] ಆತ್ಮಪ್ರತಿಷ್ಠೆ (ಬಳಕೆ). [ಆತ್ಮ + ಪ್ರತಿಷ್ಠೆ]

ಆತ್ಮಪ್ರತ್ಯಯ (ನಾ). ಆತ್ಮವಿಶ್ವಾಸ: [illegible] ([illegible]). [ಆತ್ಮ + ಪ್ರತ್ಯಯ]

ಆತ್ಮಪ್ರಭೆ (ನಾ). ಆತ್ಮದ ಪ್ರಕಾಶ: [illegible] ([illegible]). [ಆತ್ಮ + ಪ್ರಭೆ]

ಆತ್ಮಪ್ರವಾದ (ನಾ). [ಜೈನ] ಜೈನಶಾಸ್ತ್ರಗಳ 'ಪೂರ್ವ' ಎಂಬ ಹದಿನಾಲ್ಕು ವಿಭಾಗಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು. ಈ ಇದರಲ್ಲಿ ಆತ್ಮವನ್ನು ಕುರಿತ ವಿಸ್ತಾರವಾದ ವಿವೇಚನೆಯನ್ನು ಮಾಡಲಾಗಿದೆ: [illegible] ... ಆತ್ಮಪ್ರವಾದ [illegible] ([illegible]). [ಆತ್ಮ + ಪ್ರವಾದ]

ಆತ್ಮಪ್ರಶಂಸೆ (ನಾ). ತನ್ನನ್ನು ತಾನೆ ಹೊಗಳಿಕೊಳ್ಳುವುದು; ಆತ್ಮಸ್ತುತಿ: ಆತ್ಮಪ್ರಶಂಸೆ [illegible] (ಬಳಕೆ). [ಆತ್ಮ + ಪ್ರಶಂಸೆ]

ಆತ್ಮಬಲ (ನಾ). ೧. ಆತ್ಮನ ಶಕ್ತಿ. ೨. ತನ್ನ ಶಕ್ತಿ: [illegible] ಆತ್ಮಬಲವಿಲ್ಲದೆ [illegible] (ಬಳಕೆ). ೩. ತನ್ನ ಸೈನ್ಯ: [illegible] ([illegible]). [ಆತ್ಮ + ಬಲ]

ಆತ್ಮಬೋಧ (ನಾ). = ಆತ್ಮಜ್ಞಾನ: [illegible] ([illegible]). [ಆತ್ಮ + ಬೋಧ]

ಅಕ್ಕಪಕ್ಕ (ನಾ). ೧. ಯಾ: ಆ ಬಚ್ಚಿಗಾಗಿ . . . ಮಿಕ್ಕ ಪಕ್ಷಿಯಾಗುವುದು; ಹಿಂ [ಲ್ಲಿ]ಲ್ಲ ಸ್ವಲ್ಪವೂ ಸ್ವಲ್ಪವೂ ಅಕ್ಕಪಕ್ಕ (ಲೀಲಾ. ೧೦೬೬, ೬೧) : ಜಗತ ಸಮಾಧಿಸಾಮಾಜ್ಯವಲ್ಲ ಭಯಮಿಲ್ಲ ಮುಂಗಡ ಹಿಂಗಡ ಅಗಡ ಸಿಲ್ಲ ಸುಖ (ಅಣಾ. ೧೦೯೦) ೨. ಪಕ್ಕ ಅಕ್ಕಪಕ್ಕದಿಂದ : ಅಂಬರದ ಪೃಥ್ವಿಗ ಬಿಂಬಿಸಿಂಬಿಗಳ ಅಕ್ಕಪಕ್ಕದಿಂದ ಕಾಣ್ವಿದ್ದಾರದಂತೆ : (ಗಾಸಾ. ೧೦೦). [ಅಕ್ಕ + ಪಕ್ಕ]

ಅಕ್ಕಪಕ್ಕೆ (ನಾ). ಯಾ ೧ ರಂ : ಒಂದಕ್ಕಿಂದ . . . ಅಕ್ಕಪಕ್ಕಕ್ಕೂ ಬಿಳಿ ಸಾಲು ಸ್ವರ್ಗಸೋಪಾನದ ಯಾ ೪ ಯಾ ೨ ಗೆ ಹಾಯಿಸಿಲು ಹೊಸದು (ಗಾ ೩ ಸಾ. ೬-೧೧) : ಇಷ್ಟಾಗ ಸ್ವಲ್ಪಕ್ಕಾಕ್ಕಪಕ್ಕಕ್ಕೂ ಅಲ್ಲಿಂದ ಇಲ್ಲಿಂದ ಸಾಲುಪಕ್ಕಗಳಲ್ಲಿ ಸಿಹಿ (ಗಾಸಾಸ. ೩೦-೩೧). [ಹಿಂ. ಅಕ್ಕ ಪಾಸಾ]

ಅಕ್ಕಪಾಲು (ನಾ). ಅಕ್ಕಸ್ಥಾನದಿಂದ ಅಂದಾಜಿನಷ್ಟು : ಪಂಚಮಿ ಪಾಯಂದಲಿಂದ ಮೊಂಡಾಕ್ಕೆ ಸ್ವಲ್ಪ ಯು ಮಾರ್ಗಕ್ಕೆ ಅಲ್ಲಿ ಅಕ್ಕಪಾಲು ಮಂಡಾಯಿಸಿ ಸಾಲು ಪಾಯಂದಲಿಂದ ಸಾಲು ಪಾಯಂದಲಿಂದ ಸಾಲು (ಗಾಸಾಸ. ೧೦-೧೦೦). [ಹಿಂ. ಅಕ್ಕ ಪಾಸಾ]

ಅಕ್ಕಪಿಕ್ಕ (ನಾ). ೧. ಬುಸ್ಸೆ. ೨. ಬಿಸ್ಸೆ : "ಅಂಬಂಜಾಕ್ಷ . . . ಅಕ್ಕ ಧೂಮಾಯ ಸಿಂಹಾಯಕ್ಷಾಯ."(ಸೀಸಾ. ೬-೧೦). ೩. ಮಿಸ್ಸೆಳ್ : "ಯಾ ಬಿಂಬಾ . . . ಅಕ್ಕಪಿಕ್ಕ ಸಂಪಿಸಿ . . . ಬಾಯಿಸಿಸ್ಸಿ." (ಸೀಸಾ. ೬-೨೮). [ಹಿಂ.]

ಅಕ್ಕಪಿರಿ (ನಾ). ಅಕ್ಕದ ಸೊಡಕ : ಅಂಬಂಜಾಕ್ಷ ಸಂಬಂಧಾಂಗ ಅಕ್ಕಪಿರಿ ಸಂಬಂಧಾಂಗ ಅಕ್ಕಪಿರಿ ಸಂಬಂಧಾಂಗ (ಸೀಸಾ. ೬-೨೮). [ಅಕ್ಕ + ಪಿರಿ]

ಅಕ್ಕಪಿಸಿ (ನಾ). ೧. ಬುಸ್ಸೆ. ೨. ಬಿಸ್ಸೆ : "ಅಂಬಂಜಾಕ್ಷ . . . ಅಕ್ಕ ಧೂಮಾಯ ಸಿಂಹಾಯಕ್ಷಾಯ."(ಸೀಸಾ. ೬-೧೦). ೩. ಮಿಸ್ಸೆಳ್ : "ಯಾ ಬಿಂಬಾ . . . ಅಕ್ಕಪಿಸಿ ಸಂಪಿಸಿ . . . ಬಾಯಿಸಿಸ್ಸಿ." (ಸೀಸಾ. ೬-೨೮). [ಹಿಂ.]

ಅಕ್ಕಪುರಿ (ನಾ). ಅಕ್ಕದ ಸೊಡಕ : ಅಂಬಂಜಾಕ್ಷ ಸಂಬಂಧಾಂಗ ಅಕ್ಕಪುರಿ ಸಂಬಂಧಾಂಗ ಅಕ್ಕಪುರಿ ಸಂಬಂಧಾಂಗ (ಸೀಸಾ. ೬-೨೮). [ಅಕ್ಕ + ಪುರಿ]

ಅಕ್ಕಪೂರಿ (ನಾ). ಅಕ್ಕದ ಸೊಡಕ : ಅಂಬಂಜಾಕ್ಷ ಸಂಬಂಧಾಂಗ ಅಕ್ಕಪೂರಿ ಸಂಬಂಧಾಂಗ ಅಕ್ಕಪೂರಿ (ಸೀಸಾ. ೬-೨೮). [ಅಕ್ಕ + ಪೂರಿ]

ಅಕ್ಕಪೊಕ್ಕೆ (ನಾ). ಅಕ್ಕ ಪೊಕ್ಕೆ : ಅಂಬಂಜಾಕ್ಷ ಸಂಬಂಧಾಂಗ ಅಕ್ಕಪೊಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಾಂಗ ಅಕ್ಕಪೊಕ್ಕೆ (ಸೀಸಾ. ೬-೨೮). [ಅಕ್ಕ + ಪೊಕ್ಕೆ]

ಅಕ್ಕಪೊಕ್ಕೆಗೆ (ನಾ). ಅಕ್ಕ ಪೊಕ್ಕೆಗೆ : ಅಂಬಂಜಾಕ್ಷ ಸಂಬಂಧಾಂಗ ಅಕ್ಕಪೊಕ್ಕೆಗೆ ಸಂಬಂಧಾಂಗ ಅಕ್ಕಪೊಕ್ಕೆಗೆ (ಸೀಸಾ. ೬-೨೮). [ಅಕ್ಕ + ಪೊಕ್ಕೆಗೆ]

ಅಕ್ಕಪೊಕ್ಕೆಗೆಯಿಂದ (ನಾ). ಅಕ್ಕ ಪೊಕ್ಕೆಗೆ : ಅಂಬಂಜಾಕ್ಷ ಸಂಬಂಧಾಂಗ ಅಕ್ಕಪೊಕ್ಕೆಗೆಯಿಂದ ಸಂಬಂಧಾಂಗ ಅಕ್ಕಪೊಕ್ಕೆಗೆಯಿಂದ (ಸೀಸಾ. ೬-೨೮). [ಅಕ್ಕ + ಪೊಕ್ಕೆಗೆಯಿಂದ]

ಅಕ್ಕಪೊಕ್ಕೆಗೆಯಿಂದಿಗೆ (ನಾ). ಅಕ್ಕ ಪೊಕ್ಕೆಗೆ : ಅಂಬಂಜಾಕ್ಷ ಸಂಬಂಧಾಂಗ ಅಕ್ಕಪೊಕ್ಕೆಗೆಯಿಂದಿಗೆ ಸಂಬಂಧಾಂಗ ಅಕ್ಕಪೊಕ್ಕೆಗೆಯಿಂದಿಗೆ (ಸೀಸಾ. ೬-೨೮). [ಅಕ್ಕ + ಪೊಕ್ಕೆಗೆಯಿಂದಿಗೆ]

ಅಕ್ಕಪೊಕ್ಕೆಗೆಯಿಂದಿಗೆಗೆ (ನಾ). ಅಕ್ಕ ಪೊಕ್ಕೆಗೆ : ಅಂಬಂಜಾಕ್ಷ ಸಂಬಂಧಾಂಗ ಅಕ್ಕಪೊಕ್ಕೆಗೆಯಿಂದಿಗೆಗೆ ಸಂಬಂಧಾಂಗ ಅಕ್ಕಪೊಕ್ಕೆಗೆಯಿಂದಿಗೆಗೆ (ಸೀಸಾ. ೬-೨೮). [ಅಕ್ಕ + ಪೊಕ್ಕೆಗೆಯಿಂದಿಗೆಗೆ]

ಅಕ್ಕಪೊಕ್ಕೆಗೆಯಿಂದಿಗೆಗೆಯಿಂದ (ನಾ). ಅಕ್ಕ ಪೊಕ್ಕೆಗೆ : ಅಂಬಂಜಾಕ್ಷ ಸಂಬಂಧಾಂಗ ಅಕ್ಕಪೊಕ್ಕೆಗೆಯಿಂದಿಗೆಗೆಯಿಂದ ಸಂಬಂಧಾಂಗ ಅಕ್ಕಪೊಕ್ಕೆಗೆಯಿಂದಿಗೆಗೆಯಿಂದ (ಸೀಸಾ. ೬-೨೮). [ಅಕ್ಕ + ಪೊಕ್ಕೆಗೆಯಿಂದಿಗೆಗೆಯಿಂದ]

ಅಕ್ಕಪೊಕ್ಕೆಗೆಯಿಂದಿಗೆಗೆಯಿಂದಿಗೆ (ನಾ). ಅಕ್ಕ ಪೊಕ್ಕೆಗೆ : ಅಂಬಂಜಾಕ್ಷ ಸಂಬಂಧಾಂಗ ಅಕ್ಕಪೊಕ್ಕೆಗೆಯಿಂದಿಗೆಗೆಯಿಂದಿಗೆ ಸಂಬಂಧಾಂಗ ಅಕ್ಕಪೊಕ್ಕೆಗೆಯಿಂದಿಗೆಗೆಯಿಂದಿಗೆ (ಸೀಸಾ. ೬-೨೮). [ಅಕ್ಕ + ಪೊಕ್ಕೆಗೆಯಿಂದಿಗೆಗೆಯಿಂದಿಗೆ]

ಅಕ್ಕಪೊಕ್ಕೆಗೆಯಿಂದಿಗೆಗೆಯಿಂದಿಗೆಗೆ (ನಾ). ಅಕ್ಕ ಪೊಕ್ಕೆಗೆ : ಅಂಬಂಜಾಕ್ಷ ಸಂಬಂಧಾಂಗ ಅಕ್ಕಪೊಕ್ಕೆಗೆಯಿಂದಿಗೆಗೆಯಿಂದಿಗೆಗೆ ಸಂಬಂಧಾಂಗ ಅಕ್ಕಪೊಕ್ಕೆಗೆಯಿಂದಿಗೆಗೆಯಿಂದಿಗೆಗೆ (ಸೀಸಾ. ೬-೨೮). [ಅಕ್ಕ + ಪೊಕ್ಕೆಗೆಯಿಂದಿಗೆಗೆಯಿಂದಿಗೆಗೆ]

ಅಕ್ಕಪೊಕ್ಕೆಗೆಯಿಂದಿಗೆಗೆಯಿಂದಿಗೆಗೆಯಿಂದ (ನಾ). ಅಕ್ಕ ಪೊಕ್ಕೆಗೆ : ಅಂಬಂಜಾಕ್ಷ ಸಂಬಂಧಾಂಗ ಅಕ್ಕಪೊಕ್ಕೆಗೆಯಿಂದಿಗೆಗೆಯಿಂದಿಗೆಗೆಯಿಂದ ಸಂಬಂಧಾಂಗ ಅಕ್ಕಪೊಕ್ಕೆಗೆಯಿಂದಿಗೆಗೆಯಿಂದಿಗೆಗೆಯಿಂದ (ಸೀಸಾ. ೬-೨೮). [ಅಕ್ಕ + ಪೊಕ್ಕೆಗೆಯಿಂದಿಗೆಗೆಯಿಂದಿಗೆಗೆಯಿಂದ]

ಅಕ್ಕಪೊಕ್ಕೆಗೆಯಿಂದಿಗೆಗೆಯಿಂದಿಗೆಗೆಯಿಂದಿಗೆ (ನಾ). ಅಕ್ಕ ಪೊಕ್ಕೆಗೆ : ಅಂಬಂಜಾಕ್ಷ ಸಂಬಂಧಾಂಗ ಅಕ್ಕಪೊಕ್ಕೆಗೆಯಿಂದಿಗೆಗೆಯಿಂದಿಗೆಗೆಯಿಂದಿಗೆ ಸಂಬಂಧಾಂಗ ಅಕ್ಕಪೊಕ್ಕೆಗೆಯಿಂದಿಗೆಗೆಯಿಂದಿಗೆಗೆಯಿಂದಿಗೆ (ಸೀಸಾ. ೬-೨೮). [ಅಕ್ಕ + ಪೊಕ್ಕೆಗೆಯಿಂದಿಗೆಗೆಯಿಂದಿಗೆಗೆಯಿಂದಿಗೆ]

ಅಕ್ಕಪೊಕ್ಕೆಗೆಯಿಂದಿಗೆಗೆಯಿಂದಿಗೆಗೆಯಿಂದಿಗೆಗೆ (ನಾ). ಅಕ್ಕ ಪೊಕ್ಕೆಗೆ : ಅಂಬಂಜಾಕ್ಷ ಸಂಬಂಧಾಂಗ ಅಕ್ಕಪೊಕ್ಕೆಗೆಯಿಂದಿಗೆಗೆಯಿಂದಿಗೆಗೆಯಿಂದಿಗೆಗೆ ಸಂಬಂಧಾಂಗ ಅಕ್ಕಪೊಕ್ಕೆಗೆಯಿಂದಿಗೆಗೆಯಿಂದಿಗೆಗೆಯಿಂದಿಗೆಗೆ (ಸೀಸಾ. ೬-೨೮). [ಅಕ್ಕ + ಪೊಕ್ಕೆಗೆಯಿಂದಿಗೆಗೆಯಿಂದಿಗೆಗೆಯಿಂದಿಗೆಗೆ]

ಅಕ್ಕಪೊಕ್ಕೆಗೆಯಿಂದಿಗೆಗೆಯಿಂದಿಗೆಗೆಯಿಂದಿಗೆಗೆಯಿಂದ (ನಾ). ಅಕ್ಕ ಪೊಕ್ಕೆಗೆ : ಅಂಬಂಜಾಕ್ಷ ಸಂಬಂಧಾಂಗ ಅಕ್ಕಪೊಕ್ಕೆಗೆಯಿಂದಿಗೆಗೆಯಿಂದಿಗೆಗೆಯಿಂದಿಗೆಗೆಯಿಂದ ಸಂಬಂಧಾಂಗ ಅಕ್ಕಪೊಕ್ಕೆಗೆಯಿಂದಿಗೆಗೆಯಿಂದಿಗೆಗೆಯಿಂದಿಗೆಗೆಯಿಂದ (ಸೀಸಾ. ೬-೨೮). [ಅಕ್ಕ + ಪೊಕ್ಕೆಗೆಯಿಂದಿಗೆಗೆಯಿಂದಿಗೆಗೆಯಿಂದಿಗೆಗೆಯಿಂದ]

ಅಕ್ಕಪೊಕ್ಕೆಗೆಯಿಂದಿಗೆಗೆಯಿಂದಿಗೆಗೆಯಿಂದಿಗೆಗೆಯಿಂದಿಗೆಗೆ (ನಾ). ಅಕ್ಕ ಪೊಕ್ಕೆಗೆ : ಅಂಬಂಜಾಕ್ಷ ಸಂಬಂಧಾಂಗ ಅಕ್ಕಪೊಕ್ಕೆಗೆಯಿಂದಿಗೆಗೆಯಿಂದಿಗೆಗೆಯಿಂದಿಗೆಗೆಯಿಂದಿಗೆಗೆ ಸಂಬಂಧಾಂಗ ಅಕ್ಕಪೊಕ್ಕೆಗೆಯಿಂದಿಗೆಗೆಯಿಂದಿಗೆಗೆಯಿಂದಿಗೆಗೆಯಿಂದಿಗೆಗೆ (ಸೀಸಾ. ೬-೨೮). [ಅಕ್ಕ + ಪೊಕ್ಕೆಗೆಯಿಂದಿಗೆಗೆಯಿಂದಿಗೆಗೆಯಿಂದಿಗೆಗೆಯಿಂದಿಗೆಗೆ]

ಅಕ್ಕಪೊಕ್ಕೆಗೆಯಿಂದಿಗೆಗೆಯಿಂದಿಗೆಗೆಯಿಂದಿಗೆಗೆಯಿಂದಿಗೆಗೆಯಿಂದ (ನಾ). ಅಕ್ಕ ಪೊಕ್ಕೆಗೆ : ಅಂಬಂಜಾಕ್ಷ ಸಂಬಂಧಾಂಗ ಅಕ್ಕಪೊಕ್ಕೆಗೆಯಿಂದಿಗೆಗೆಯಿಂದಿಗೆಗೆಯಿಂದಿಗೆಗೆಯಿಂದಿಗೆಗೆಯಿಂದ ಸಂಬಂಧಾಂಗ ಅಕ್ಕಪೊಕ್ಕೆಗೆಯಿಂದಿಗೆಗೆಯಿಂದಿಗೆಗೆಯಿಂದಿಗೆಗೆಯಿಂದಿಗೆಗೆಯಿಂದ (ಸೀಸಾ. ೬-೨೮). [ಅಕ್ಕ + ಪೊಕ್ಕೆಗೆಯಿಂದಿಗೆಗೆಯಿಂದಿಗೆಗೆಯಿಂದಿಗೆಗೆಯಿಂದಿಗೆಗೆಯಿಂದ]

ಅಕ್ಕಪೊಕ್ಕೆಗೆಯಿಂದಿಗೆಗೆಯಿಂದಿಗೆಗೆಯಿಂದಿಗೆಗೆಯಿಂದಿಗೆಗೆಯಿಂದಿಗೆಗೆ (ನಾ). ಅಕ್ಕ ಪೊಕ್ಕೆಗೆ : ಅಂಬಂಜಾಕ್ಷ ಸಂಬಂಧಾಂಗ ಅಕ್ಕಪೊಕ್ಕೆಗೆಯಿಂದಿಗೆಗೆಯಿಂದಿಗೆಗೆಯಿಂದಿಗೆಗೆಯಿಂದಿಗೆಗೆಯಿಂದಿಗೆಗೆ ಸಂಬಂಧಾಂಗ ಅಕ್ಕಪೊಕ್ಕೆಗೆಯಿಂದಿಗೆಗೆಯಿಂದಿಗೆಗೆಯಿಂದಿಗೆಗೆಯಿಂದಿಗೆಗೆಯಿಂದಿಗೆಗೆ (ಸೀಸಾ. ೬-೨೮). [ಅಕ್ಕ + ಪೊಕ್ಕೆಗೆಯಿಂದಿಗೆಗೆಯಿಂದಿಗೆಗೆಯಿಂದಿಗೆಗೆಯಿಂದಿಗೆಗೆಯಿಂದಿಗೆಗೆ]

ಅಕ್ಕಪೊಕ್ಕೆಗೆಯಿಂದಿಗೆಗೆಯಿಂದಿಗೆಗೆಯಿಂದಿಗೆಗೆಯಿಂದಿಗೆಗೆಯಿಂದಿಗೆಗೆಯಿಂದ (ನಾ). ಅಕ್ಕ ಪೊಕ್ಕೆಗೆ : ಅಂಬಂಜಾಕ್ಷ ಸಂಬಂಧಾಂಗ ಅಕ್ಕಪೊಕ್ಕೆಗೆಯಿಂದಿಗೆಗೆಯಿಂದಿಗೆಗೆಯಿಂದಿಗೆಗೆಯಿಂದಿಗೆಗೆಯಿಂದಿಗೆಗೆಯಿಂದ ಸಂಬಂಧಾಂಗ ಅಕ್ಕಪೊಕ್ಕೆಗೆಯಿಂದಿಗೆಗೆಯಿಂದಿಗೆಗೆಯಿಂದಿಗೆಗೆಯಿಂದಿಗೆಗೆಯಿಂದಿಗೆಗೆಯಿಂದ (ಸೀಸಾ. ೬-೨೮). [ಅಕ್ಕ + ಪೊಕ್ಕೆಗೆಯಿಂದಿಗೆಗೆಯಿಂದಿಗೆಗೆಯಿಂದಿಗೆಗೆಯಿಂದಿಗೆಗೆಯಿಂದಿಗೆಗೆಯಿಂದ]

ಅಕ್ಕಪೊಕ್ಕೆಗೆಯಿಂದಿಗೆಗೆಯಿಂದಿಗೆಗೆಯಿಂದಿಗೆಗೆಯಿಂದಿಗೆಗೆಯಿಂದಿಗೆಗೆಯಿಂದಿಗೆಗೆ (ನಾ). ಅಕ್ಕ ಪೊಕ್ಕೆಗೆ : ಅಂಬಂಜಾಕ್ಷ ಸಂಬಂಧಾಂಗ ಅಕ್ಕಪೊಕ್ಕೆಗೆಯಿಂದಿಗೆಗೆಯಿಂದಿಗೆಗೆಯಿಂದಿಗೆಗೆಯಿಂದಿಗೆಗೆಯಿಂದಿಗೆಗೆಯಿಂದಿಗೆಗೆ ಸಂಬಂಧಾಂಗ ಅಕ್ಕಪೊಕ್ಕೆಗೆಯಿಂದಿಗೆಗೆಯಿಂದಿಗೆಗೆಯಿಂದಿಗೆಗೆಯಿಂದಿಗೆಗೆಯಿಂದಿಗೆಗೆಯಿಂದಿಗೆಗೆ (ಸೀಸಾ. ೬-೨೮). [ಅಕ್ಕ + ಪೊಕ್ಕೆಗೆಯಿಂದಿಗೆಗೆಯಿಂದಿಗೆಗೆಯಿಂದಿಗೆಗೆಯಿಂದಿಗೆಗೆಯಿಂದಿಗೆಗೆಯಿಂದಿಗೆಗೆಯಿಂದ]

ಅಕ್ಕಪೊಕ್ಕೆಗೆಯಿಂದಿಗೆಗೆಯಿಂದಿಗೆಗೆಯಿಂದಿಗೆಗೆಯಿಂದಿಗೆಗೆಯಿಂದಿಗೆಗೆಯಿಂದಿಗೆಗೆಯಿಂದ (ನಾ). ಅಕ್ಕ ಪೊಕ್ಕೆಗೆ : ಅಂಬಂಜಾಕ್ಷ ಸಂಬಂಧಾಂಗ ಅಕ್ಕಪೊಕ್ಕೆಗೆಯಿಂದಿಗೆಗೆಯಿಂದಿಗೆಗೆಯಿಂದಿಗೆಗೆಯಿಂದಿಗೆಗೆಯಿಂದಿಗೆಗೆಯಿಂದಿಗೆಗೆಯಿಂದ ಸಂಬಂಧಾಂಗ ಅಕ್ಕಪೊಕ್ಕೆಗೆಯಿಂದಿಗೆಗೆಯಿಂದಿಗೆಗೆಯಿಂದಿಗೆಗೆಯಿಂದಿಗೆಗೆಯಿಂದಿಗೆಗೆಯಿಂದಿಗೆಗೆಯಿಂದ (ಸೀಸಾ. ೬-೨೮). [ಅಕ್ಕ + ಪೊಕ್ಕೆಗೆಯಿಂದಿಗೆಗೆಯಿಂದಿಗೆಗೆಯಿಂದಿಗೆಗೆಯಿಂದಿಗೆಗೆಯಿಂದಿಗೆಗೆಯಿಂದಿಗೆಗೆಯಿಂದಿಗೆಗೆಯಿಂದ]

ಅಕ್ಕಪೊಕ್ಕೆಗೆಯಿಂದಿಗೆಗೆಯಿಂದಿಗೆಗೆಯಿಂದಿಗೆಗೆಯಿಂದಿಗೆಗೆಯಿಂದಿಗೆಗೆಯಿಂದಿಗೆಗೆಯಿಂದಿಗೆಗೆಯಿಂದ (ನಾ). ಅಕ್ಕ ಪೊಕ್ಕೆಗೆ : ಅಂಬಂಜಾಕ್ಷ ಸಂಬಂಧಾಂಗ ಅಕ್ಕಪೊಕ್ಕೆಗೆಯಿಂದಿಗೆಗೆಯಿಂದಿಗೆಗೆಯಿಂದಿಗೆಗೆಯಿಂದಿಗೆಗೆಯಿಂದಿಗೆಗೆಯಿಂದಿಗೆಗೆಯಿಂದಿಗೆಗೆಯಿಂದ ಸಂಬಂಧಾಂಗ ಅಕ್ಕಪೊಕ್ಕೆಗೆಯಿಂದಿಗೆಗೆಯಿಂದಿಗೆಗೆಯಿಂದಿಗೆಗೆಯಿಂದಿಗೆಗೆಯಿಂದಿಗೆಗೆಯಿಂದಿಗೆಗೆಯಿಂದಿಗೆಗೆಯಿಂದ (ಸೀಸಾ. ೬-೨೮). [ಅಕ್ಕ + ಪೊಕ್ಕೆಗೆಯಿಂದಿಗೆಗೆಯಿಂದಿಗೆಗೆಯಿಂದಿಗೆಗೆಯಿಂದಿಗೆಗೆಯಿಂದಿಗೆಗೆಯಿಂದಿಗೆಗೆಯಿಂದಿಗೆಗೆಯಿಂದಿಗೆಗೆಯಿಂದ]

ಅಕ್ಕಪೊಕ್ಕೆಗೆಯಿಂದಿಗೆಗೆಯಿಂದಿಗೆಗೆಯಿಂದಿಗೆಗೆಯಿಂದಿಗೆಗೆಯಿಂದಿಗೆಗೆಯಿಂದಿಗೆಗೆಯಿಂದಿಗೆಗೆಯಿಂದಿಗೆಗೆಯಿಂದ (ನಾ). ಅಕ್ಕ ಪೊಕ್ಕೆಗೆ : ಅಂಬಂಜಾಕ್ಷ ಸಂಬಂಧಾಂಗ ಅಕ್ಕಪೊಕ್ಕೆಗೆಯಿಂದಿಗೆಗೆಯಿಂದಿಗೆಗೆಯಿಂದಿಗೆಗೆಯಿಂದಿಗೆಗೆಯಿಂದಿಗೆಗೆಯಿಂದಿಗೆಗೆಯಿಂದಿಗೆಗೆಯಿಂದಿಗೆಗೆಯಿಂದ ಸಂಬಂಧಾಂಗ ಅಕ್ಕಪೊಕ್ಕೆಗೆಯಿಂದಿಗೆಗೆಯಿಂದಿಗೆಗೆಯಿಂದಿಗೆಗೆಯಿಂದಿಗೆಗೆಯಿಂದಿಗೆಗೆಯಿಂದಿಗೆಗೆಯಿಂದಿಗೆಗೆಯಿಂದಿಗೆಗೆಯಿಂದ (ಸೀಸಾ. ೬-೨೮). [ಅಕ್ಕ + ಪೊಕ್ಕೆಗೆಯಿಂದಿಗೆಗೆಯಿಂದಿಗೆಗೆಯಿಂದಿಗೆಗೆಯಿಂದಿಗೆಗೆಯಿಂದಿಗೆಗೆಯಿಂದಿಗೆಗೆಯಿಂದಿಗೆಗೆಯಿಂದಿಗೆಗೆಯಿಂದ]

ಅಕ್ಕಪೊಕ್ಕೆಗೆಯಿಂದಿಗೆಗೆಯಿಂದಿಗೆಗೆಯಿಂದಿಗೆಗೆಯಿಂದಿಗೆಗೆಯಿಂದಿಗೆಗೆಯಿಂದಿಗೆಗೆಯಿಂದಿಗೆಗೆಯಿಂದಿಗೆಗೆಯಿಂದಿಗೆಗೆಯಿಂದ (ನಾ). ಅಕ್ಕ ಪೊಕ್ಕೆಗೆ : ಅಂಬಂಜಾಕ್ಷ ಸಂಬಂಧಾಂಗ ಅಕ್ಕಪೊಕ್ಕೆಗೆಯಿಂದಿಗೆಗೆಯಿಂದಿಗೆಗೆಯಿಂದಿಗೆಗೆಯಿಂದಿಗೆಗೆಯಿಂದಿಗೆಗೆಯಿಂದಿಗೆಗೆಯಿಂದಿಗೆಗೆಯಿಂದಿಗೆಗೆಯಿಂದಿಗೆಗೆಯಿಂದ ಸಂಬಂಧಾಂಗ ಅಕ್ಕಪೊಕ್ಕೆಗೆಯಿಂದಿಗೆಗೆಯಿಂದಿಗೆಗೆಯಿಂದಿಗೆಗೆಯಿಂದಿಗೆಗೆಯಿಂದಿಗೆಗೆಯಿಂದಿಗೆಗೆಯಿಂದಿಗೆಗೆಯಿಂದಿಗೆಗೆಯಿಂದಿಗೆಗೆಯಿಂದ (ಸೀಸಾ. ೬-೨೮). [ಅಕ್ಕ + ಪೊಕ್ಕೆಗೆಯಿಂದಿಗೆಗೆಯಿಂದಿಗೆಗೆಯಿಂದಿಗೆಗೆಯಿಂದಿಗೆಗೆಯಿಂದಿಗೆಗೆಯಿಂದಿಗೆಗೆಯಿಂದಿಗೆಗೆಯಿಂದಿಗೆಗೆಯಿಂದಿಗೆಗೆಯಿಂದ]

ಅಕ್ಕಪೊಕ್ಕೆಗೆಯಿಂದಿಗೆಗೆಯಿಂದಿಗೆಗೆಯಿಂದಿಗೆಗೆಯಿಂದಿಗೆಗೆಯಿಂದಿಗೆಗೆಯಿಂದಿಗೆಗೆಯಿಂದಿಗೆಗೆಯಿಂದಿಗೆಗೆಯಿಂದಿಗೆಗೆಯಿಂದಿಗೆಗೆಯಿಂದ (ನಾ). ಅಕ್ಕ ಪೊಕ್ಕೆಗೆ : ಅಂಬಂಜಾಕ್ಷ ಸಂಬಂಧಾಂಗ ಅಕ್ಕಪೊಕ್ಕೆಗೆಯಿಂದಿಗೆಗೆಯಿಂದಿಗೆಗೆಯಿಂದಿಗೆಗೆಯಿಂದಿಗೆಗೆಯಿಂದಿಗೆಗೆಯಿಂದಿಗೆಗೆಯಿಂದಿಗೆಗೆಯಿಂದಿಗೆಗೆಯಿಂದಿಗೆಗೆಯಿಂದಿಗೆಗೆಯಿಂದ ಸಂಬಂಧಾಂಗ ಅಕ್ಕಪೊಕ್ಕೆಗೆಯಿಂದಿಗೆಗೆಯಿಂದಿಗೆಗೆಯಿಂದಿಗೆಗೆಯಿಂದಿಗೆಗೆಯಿಂದಿಗೆಗೆಯಿಂದಿಗೆಗೆಯಿಂದಿಗೆಗೆಯಿಂದಿಗೆಗೆಯಿಂದಿಗೆಗೆಯಿಂದಿಗೆಗೆಯಿಂದ (ಸೀಸಾ. ೬-೨೮). [ಅಕ್ಕ + ಪೊಕ್ಕೆಗೆಯಿಂದಿಗೆಗೆಯಿಂದಿಗೆಗೆಯಿಂದಿಗೆಗೆಯಿಂದಿಗೆಗೆಯಿಂದಿಗೆಗೆಯಿಂದಿಗೆಗೆಯಿಂದಿಗೆಗೆಯಿಂದಿಗೆಗೆಯಿಂದಿಗೆಗೆಯಿಂದಿಗೆಗೆಯಿಂದ]

ಅಕ್ಕಪೊಕ್ಕೆಗೆಯಿಂದಿಗೆಗೆಯಿಂದಿಗೆಗೆಯಿಂದಿಗೆಗೆಯಿಂದಿಗೆಗೆಯಿಂದಿಗೆಗೆಯಿಂದಿಗೆಗೆಯಿಂದಿಗೆಗೆಯಿಂದಿಗೆಗೆಯಿಂದಿಗೆಗೆಯಿಂದಿಗೆಗೆಯಿಂದಿಗೆಗೆಯಿಂದ (ನಾ). ಅಕ್ಕ ಪೊಕ್ಕೆಗೆ : ಅಂಬಂಜಾಕ್ಷ ಸಂಬಂಧಾಂಗ ಅಕ್ಕಪೊಕ್ಕೆಗೆಯಿಂದಿಗೆಗೆಯಿಂದಿಗೆಗೆಯಿಂದಿಗೆಗೆಯಿಂದಿಗೆಗೆಯಿಂದಿಗೆಗೆಯಿಂದಿಗೆಗೆಯಿಂದಿಗೆಗೆಯಿಂದಿಗೆಗೆಯಿಂದಿಗೆಗೆಯಿಂದಿಗೆಗೆಯಿಂದಿಗೆಗೆಯಿಂದ ಸಂಬಂಧಾಂಗ ಅಕ್ಕಪೊಕ್ಕೆಗೆಯಿಂದಿಗೆಗೆಯಿಂದಿಗೆಗೆಯಿಂದಿಗೆಗೆಯಿಂದಿಗೆಗೆಯಿಂದಿಗೆಗೆಯಿಂದಿಗೆಗೆಯಿಂದಿಗೆಗೆಯಿಂದಿಗೆಗೆಯಿಂದಿಗೆಗೆಯಿಂದಿಗೆಗೆಯಿಂದ (ಸೀಸಾ. ೬-೨೮). [ಅಕ್ಕ + ಪೊಕ್ಕೆಗೆಯಿಂದಿಗೆಗೆಯಿಂದಿಗೆಗೆಯಿಂದಿಗೆಗೆಯಿಂದಿಗೆಗೆಯಿಂದಿಗೆಗೆಯಿಂದಿಗೆಗೆಯಿಂದಿಗೆಗೆಯಿಂದಿಗೆಗೆಯಿಂದಿಗೆಗೆಯಿಂದಿಗೆಗೆಯಿಂದಿಗೆಗೆಯಿಂದ]

ಅಕ್ಕಪೊಕ್ಕೆಗೆಯಿಂದಿಗೆಗೆಯಿಂದಿಗೆಗೆಯಿಂದಿಗೆಗೆಯಿಂದಿಗೆಗೆಯಿಂದಿಗೆಗೆಯಿಂದಿಗೆಗೆಯಿಂದಿಗೆಗೆಯಿಂದಿಗೆಗೆಯಿಂದಿಗೆಗೆಯಿಂದಿಗೆಗೆಯಿಂದಿಗೆಗೆಯಿಂದಿಗೆಗೆಯಿಂದ (ನಾ). ಅಕ್ಕ ಪೊಕ್ಕೆಗೆ : ಅಂಬಂಜಾಕ್ಷ ಸಂಬಂಧಾಂಗ ಅಕ್ಕಪೊಕ್ಕೆಗೆಯಿಂದಿಗೆಗೆಯಿಂದಿಗೆಗೆಯಿಂದಿಗೆಗೆಯಿಂದಿಗೆಗೆಯಿಂದಿಗೆಗೆಯಿಂದಿಗೆಗೆಯಿಂದಿಗೆಗೆಯಿಂದಿಗೆಗೆಯಿಂದಿಗೆಗೆಯಿಂದಿಗೆಗೆಯಿಂದಿಗೆಗೆಯಿಂದಿಗೆಗೆಯಿಂದ ಸಂಬಂಧಾಂಗ ಅಕ್ಕಪೊಕ್ಕೆಗೆಯಿಂದಿಗೆಗೆಯಿಂದಿಗೆಗೆಯಿಂದಿಗೆಗೆಯಿಂದಿಗೆಗೆಯಿಂದಿಗೆಗೆಯಿಂದಿಗೆಗೆಯಿಂದಿಗೆಗೆಯಿಂದಿಗೆಗೆಯಿಂದಿಗೆಗೆಯಿಂದಿಗೆಗೆಯಿಂದಿಗೆಗೆಯಿಂದ (ಸೀಸಾ. ೬-೨೮). [ಅಕ್ಕ + ಪೊಕ್ಕೆಗೆಯಿಂದಿಗೆಗೆಯಿಂದಿಗೆಗೆಯಿಂದಿಗೆಗೆಯಿಂದಿಗೆಗೆಯಿಂದಿಗೆಗೆಯಿಂದಿಗೆಗೆಯಿಂದಿಗೆಗೆಯಿಂದಿಗೆಗೆಯಿಂದಿಗೆಗೆಯಿಂದಿಗೆಗೆಯಿಂದಿಗೆಗೆಯಿಂದಿಗೆಗೆಯಿಂದ]

ಅಕ್ಕಪೊಕ್ಕೆಗೆಯಿಂದಿಗೆಗೆಯಿಂದಿಗೆಗೆಯಿಂದಿಗೆಗೆಯಿಂದಿಗೆಗೆಯಿಂದಿಗೆಗೆಯಿಂದಿಗೆಗೆಯಿಂದಿಗೆಗೆಯಿಂದಿಗೆಗೆಯಿಂದಿಗೆಗೆಯಿಂದಿಗೆಗೆಯಿಂದಿಗೆಗೆಯಿಂದಿಗೆಗೆಯಿಂದಿಗೆಗೆಯಿಂದ (ನಾ). ಅಕ್ಕ ಪೊಕ್ಕೆಗೆ : ಅಂಬಂಜಾಕ

ಆತ್ಮವಿದ್ಯೆ (ನಾ). ವೇದಾಂತ ಶಾಸ್ತ್ರ; ಆತ್ಮಸ್ವರೂಪವನ್ನು ತಿಳಿಸುವ ವಿದ್ಯೆ: ಅನುಭಾವವೆಂಬುದು ಆತ್ಮವಿದ್ಯೆ (ಅಜಸಂ. ೪–೪); [illegible] ಗ್ರಂಥವನು ಹೇಳಿದೆನು (ಅಧ್ಯಾ. ೧–೧೬); ಈಗ ವೇದಾಂತವೆಂಬ ಉಪನಿಷತ್ತುಗಳಿಗೆ ಆತ್ಮವಿದ್ಯೆಯೆಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧಿ (ಹಿಂದಶಾ. ೧೧೩). [ಆತ್ಮ + ವಿದ್ಯೆ]

ಆತ್ಮವಿಲಾಸ (ನಾ). ತನ್ನ ಲೀಲೆ ಅಥವಾ ವೈಭವ: ಭಕ್ತಜನನಕ್ಕೆ ಸೋಲ್ವಾತ್ಮವಿಲಾಸವನು [illegible] (ಅ:ಶಿಪು. ೫–೦೪). [ಆತ್ಮ + ವಿಲಾಸ]

ಆತ್ಮವಿಶ್ವಾಸ (ನಾ). ತನ್ನಲ್ಲಿ ತನಗೆ ನಂಬಿಕೆ; ತನ್ನಬಗ್ಗೆ ಭರವಸೆ ಇರುವುದು: ಅವನಿಗೂ ಆ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಆತ್ಮವಿಶ್ವಾಸವಿತ್ತು (ಪುನರು. ೬೬೬). [ಆತ್ಮ + ವಿಶ್ವಾಸ]

ಆತ್ಮವೀರ (ನಾ). ಆತ್ಮಸ್ವರೂಪವನ್ನು ತಿಳಿದ ಶೂರ; ಆತ್ಮಜ್ಞಾನಿ: [illegible] ಆತ್ಮವೀರ [illegible] (ಮೂರು. ೧೦–೧೦). [ಆತ್ಮ + ವೀರ]

ಆತ್ಮಶುದ್ಧಿ (ನಾ). ೧. ಮನಸ್ಸಿನ ನೈರ್ಮಲ್ಯ; ಅಂತಶ್ಶುದ್ಧಿ: [illegible] ಅಂತರಂಗ ಆತ್ಮಶುದ್ಧಿಯುಳ್ಳವರ [illegible] (ಬಸವ. ೧೯೬); [illegible] ಆತ್ಮಶುದ್ಧಿಯು [illegible] (ಪುನರು. ೧೩೬). ೨. ಐದು ಬಗೆಯ ಶುದ್ಧಿಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು; ತನ್ನನ್ನು ಶುಚಿಗೊಳಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು: ಆತ್ಮಶುದ್ಧಿ, ದ್ರವ್ಯಶುದ್ಧಿ, ಲಿಂಗಶುದ್ಧಿ, ಮಂತ್ರಶುದ್ಧಿಗಳೆಂಬ ಪಂಚಶುದ್ಧಿಗಳ್ (ವಿವೇ. ೧೦೬). [ಆತ್ಮ + ಶುದ್ಧಿ]

ಆತ್ಮಶೋಧನೆ (ನಾ). ತನ್ನನ್ನು ತಾನೇ ಪರೀಕ್ಷಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು: [illegible] ಎಂದವನು ಆತ್ಮಶೋಧನೆ ಮಾಡಿಕೊಂಡನು (ಪುನರು. ೫೯೪). [ಆತ್ಮ + ಶೋಧನೆ]

ಆತ್ಮಶ್ರಾದ್ಧ (ನಾ). ತಾನೇ ತನಗೋಸ್ಕರ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವ ಶ್ರಾದ್ಧ: ನಾನು ಸಂನ್ಯಾಸವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಿದರೆ ಆತ್ಮಶ್ರಾದ್ಧವನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಎಲ್ಲ ಸಂಬಂಧವನ್ನೂ ಕಡಿಯಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ (ಕೂಸಿ. ೨೩೨). [ಆತ್ಮ + ಶ್ರಾದ್ಧ]

ಆತ್ಮಶ್ಲಾಘನೆ (ನಾ). = ಆತ್ಮಸ್ತುತಿ: [illegible] ತನ್ನ ಗುಣಗಳನ್ನು ತಾನೆ ಹೊಗಳಿಕೊಂಡು, ಆತ್ಮಶ್ಲಾಘನೆಯ [illegible] (ಪುನರು. ೫೧೪). [ಆತ್ಮ + ಶ್ಲಾಘನೆ]

ಆತ್ಮಸಂಗ (ನಾ). ಪರಮಾತ್ಮನ ಕೂಟ: ಅಂತರಂಗ ಬಹಿರಂಗ ಆತ್ಮಸಂಗ [illegible] (ಬಸವ. ೯೫೪). [ಆತ್ಮ + ಸಂಗ]

ಆತ್ಮಸಂಗತ್ವ (ನಾ). = ಆತ್ಮಸಂಗ: [illegible] ಸಂಗತ್ವ [illegible] (ಪ್ರಭು. ೨–೯೩). [ಆತ್ಮ + ಸಂಗತ್ವ]

ಆತ್ಮಸಂಗಾತ (ನಾ). ತನಗೆ ಜೊತೆ; ಆತ್ಮಕ್ಕೆ ಜೊತೆ: [illegible] ಆತ್ಮಸಂಗಾತಕ್ಕೆ [illegible] (ಮುಕ್ತಾ. ೬೪–೧೯೯). [ಆತ್ಮ + ಸಂಗಾತ]

ಆತ್ಮಸಂತೋಷ (ನಾ). ತನ್ನಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಉಂಟಾಗುವ ಸಂತೋಷ, —ತೃಪ್ತಿ: [illegible] ಆತ್ಮಸಂತೋಷವನ್ನು ಪಡೆದನು (ಮುದ್ರ. ೪೪). [ಆತ್ಮ + ಸಂತೋಷ]

ಆತ್ಮಸಂಧಾನ (ನಾ). ಆತ್ಮಧ್ಯಾನದಲ್ಲಿ ತಲ್ಲೀನನಾಗಿರುವಿಕೆ; ಆತ್ಮಯೋಗ: ನಾನಾ [illegible] ಆತ್ಮಸಂಧಾನದೊಳಿರಲದೆ ಧ್ಯಾನ (ಪ್ರಭು. ೬೪–೨೩). [ಆತ್ಮ + ಸಂಧಾನ]

ಆತ್ಮಸಂಯಮ (ನಾ). ಮನಸ್ಸನ್ನು ಹಿಡಿತದಲ್ಲಿಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುವುದು; ಜಿತೇಂದ್ರಿಯತ್ವ: ಆತ್ಮಸಂಯಮ, ಆತ್ಮನಂಬಿಕೆ, ಆತ್ಮತೃಪ್ತಿಯು [illegible] (ವಿಚಾ. ೧೫–೩); ಅವರಿಗೆ [illegible] ಆತ್ಮಸಂಯಮವನ್ನೂ [illegible] (೩೪). [ಆತ್ಮ + ಸಂಯಮ]

ಆತ್ಮಸಂವರಣ (ನಾ). ತನ್ನನ್ನು ತಾನೇ ಮರೆಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು: [illegible] ಆತ್ಮಸಂವರಣಪೂರ್ವಕವಾಗಿ [illegible] ಹೋಗಿದ್ದಾನೆ (ಬಂಕಿಮ. ೩೪). [ಆತ್ಮ + ಸಂವರಣ]

ಆತ್ಮಸಂಸ್ಕಾರ (ನಾ). ಮನಸ್ಸಿನ ಸಂಸ್ಕಾರ, —ವಿಕಾಸ: [illegible] ಆತ್ಮಸಂಸ್ಕಾರದ ಪಡೆದೆ (೩೧. ೬೪–೫೩). [ಆತ್ಮ + ಸಂಸ್ಕಾರ]

ಆತ್ಮಸಮರ್ಥನ (ನಾ). ತಾನು ಮಾಡಿದುದು ಸರಿ ಎಂದು ಸಮರ್ಥಿಸುವುದು: [illegible] ಸಂದರ್ಭಗಳಲ್ಲಿ ಆತ್ಮಸಮರ್ಥನೆಯನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವುದನ್ನು ನಾನು . . . ನೋಡಿರುವೆನು (ಚಿನ್ನ. ೧೫೪). [ಆತ್ಮ + ಸಮರ್ಥನೆ]

ಆತ್ಮಸಮರ್ಪಣ (ನಾ). ತನ್ನನ್ನು ತಾನು ಅರ್ಪಿಸುವುದು: [illegible] ಆತ್ಮಸಮರ್ಪಣದ ಬಗೆಯನ್ನು ನಾನು ಎಲ್ಲಿಯೂ ನೋಡಿಲ್ಲ ಎಂದು . . . [illegible] (ಚಿನ್ನ. ೧೫೪). [ಆತ್ಮ + ಸಮರ್ಪಣ]

ಆತ್ಮಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರ (ನಾ). ಆತ್ಮವನ್ನು ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕರಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು: [illegible] ಆತ್ಮಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರ (೬೩–೫) [illegible] ಆತ್ಮಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರ ಪಡೆಯುತ್ತಾನೆ (೧೫೪). [ಆತ್ಮ + ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರ]

ಆತ್ಮಸಾಕ್ಷಿ (ನಾ). ಅಂತರಂಗದ ಪ್ರೇರಣೆ; ಮನಸ್ಸಾಕ್ಷಿ: [illegible] ಆತ್ಮಸಾಕ್ಷಿಯಾಗಿ ತನ್ನ ಕಾರ್ಯವನ್ನು [illegible] (ಪುನರು. ೧೪೦). [ಆತ್ಮ + ಸಾಕ್ಷಿ]

ಆತ್ಮಸಾಧಕ (ನಾ). ಆತ್ಮಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರಕ್ಕಾಗಿ ಸಾಧನೆಮಾಡುವವನು: [illegible] ಆತ್ಮಸಾಧಕರ [illegible] ಗುರುತು (೪೪). [ಆತ್ಮ + ಸಾಧಕ]

ಆತ್ಮಸಾಧನೆ (ನಾ). ಆತ್ಮಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರಕ್ಕಾಗಿ ಮಾಡುವ ಪ್ರಯತ್ನ. [ಆತ್ಮ + ಸಾಧನೆ]

ಆತ್ಮಸಿದ್ಧಿ (ನಾ). ಆತ್ಮನನ್ನು ಕುರಿತು ಪಡೆಯುವ ಸಿದ್ಧಿ: [illegible] ಸಿದ್ಧಿ ತನಗೆ [illegible] (ಪ್ರಭು. ೬೦–೬೦). [ಆತ್ಮ + ಸಿದ್ಧಿ]

ಆತ್ಮಸುಖ (ನಾ). ೧. ತನ್ನ ಸುಖ: [illegible] ಆತ್ಮಸುಖ [illegible] (೬೦–೧). ೨. ದೇಹದಿಂದ ಭಿನ್ನವಾದ ಜೀವಾತ್ಮನ ಸೌಖ್ಯ: [illegible] (೧೧–೪೬). [ಆತ್ಮ + ಸುಖ]

ಆತ್ಮಸುಖಿ (ನಾ). ೧. (ತನ್ನನ್ನು ತಾನು ಕಂಡು) ಆತ್ಮಸ್ವರೂಪದ ಅನುಸಂಧಾನದಿಂದ ಸುಖಿಸುವವನು: [illegible] ಆತ್ಮಸುಖಿ (ತ್ರಿಲೋಚ. ೧–೪). ೨. ದೇಹಸುಖಿ; ಭೋಗಾಭಿಲಾಷಿ (?): [illegible] ಆತ್ಮಸುಖಿಯಾದ [illegible] ಭೋಗಕ್ಕೊಳಗಾದರು (ಭಾಸ. ೬೮–೬೦). [ಸಂ. ಆತ್ಮಸುಖಿನ್]

ಆತ್ಮಸ್ತವ (ನಾ). = ಆತ್ಮಸ್ತುತಿ. [ಆತ್ಮ + ಸ್ತವ]

ಆತ್ಮಸ್ತಾವಕ (ನಾ). ಆತ್ಮಸ್ತುತಿಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವವನು: [illegible]. [ಆತ್ಮ + ಸ್ತಾವಕ]

ಆತ್ಮಸ್ತುತಿ (ನಾ). ತನ್ನನ್ನು ತಾನೇ ಹೊಗಳಿಕೊಳ್ಳುವುದು; ಸ್ವಪ್ರಶಂಸೆ: [illegible]. [ಆತ್ಮ + ಸ್ತುತಿ]

ಆತ್ಮಸ್ವಾಮಿ (ನಾ). = ಆತ್ಮನಾಥ: [illegible]. [ಆತ್ಮ + ಸ್ವಾಮಿ]

ಆತ್ಮಸ್ವೀಕೃತ (ನಾ). ತಾನು ಸ್ವೀಕರಿಸಿದ್ದು ಅಥವಾ ಪರಿಗ್ರಹಿಸಿದ್ದು: [illegible]. [ಆತ್ಮ + ಸ್ವೀಕೃತ]

ಆತ್ಮಹತ್ಯ (ನಾ). = ಆತ್ಮಹತ್ಯೆ: [illegible]. [ಸಂ. ಆತ್ಮಹತ್ಯಾ]

ಆತ್ಮಹತ್ಯೆ (ನಾ). ತನ್ನನ್ನು ತಾನೇ ಕೊಂದುಕೊಳ್ಳುವುದು; ಪ್ರಾಣತ್ಯಾಗಮಾಡುವುದು. [ಸಂ. ಆತ್ಮಹತ್ಯಾ]

ಆತ್ಮಹಿತ (ನಾ). ೧. ಜೀವ ಅಥವಾ ದೇಹವನಿಗೆ ಸುಖಕರವಾದದ್ದು; ಆತ್ಮವಸ್ತುವಿಗೆ ಒಳ್ಳೆಯದು: [illegible]. ೨. ಸ್ವಂತದ ಹಿತ; ತನಗೆ ಹಿತವಾದದ್ದು. [ಆತ್ಮ + ಹಿತ]

ಆತ್ಮಾರ್ತಿ (ನಾ). ತನ್ನ ಆರ್ತಿ: [illegible]. [ಆತ್ಮ + ಆರ್ತಿ]

ಆತ್ಮಾಧೀನ (ಗು). ತನಗೆ ವಶವಾದ; ತನ್ನ ಕೈಯಲ್ಲಿರುವ: [illegible]. [ಆತ್ಮ + ಅಧೀನ]

ಆತ್ಮಾನಂದ (ನಾ). [ತತ್ತ್ವ] ಎಂಟು ಬಗೆಯ ಆನಂದಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: [illegible]. [ಆತ್ಮ + ಆನಂದ]

ಆತ್ಮಾನುಭವ (ನಾ). [ತತ್ತ್ವ] ೧. ತನ್ನ ಅನುಭವ. ೨. ಆತ್ಮಸ್ವರೂಪವನ್ನು ತಿಳಿದು ಸುಖಪಡುವುದು; ಆತ್ಮಧ್ಯಾನಸುಖ. [ಆತ್ಮ + ಅನುಭವ]

ಆತ್ಮಾನುಭೂತ (ನಾ). ತನಗೆ ಅನುಭವವಾದುದು; ತನ್ನ ಅನುಭವಕ್ಕೆ ಬಂದುದು: [illegible]. [ಆತ್ಮ + ಅನುಭೂತ]

ಆತ್ಮಾನುಭೂತಿ (ನಾ). = ಆತ್ಮಾನುಭವ: [illegible]. [ಆತ್ಮ + ಅನುಭೂತಿ]

ಆತ್ಮಾಭಿಮಾನ (ನಾ). ೧. ತಾನು ಹಿರಿಯನೆಂಬ ಭಾವನೆ; ಗರ್ವ: [illegible]. ೨. ಸ್ವಾಭಿಮಾನ: [illegible]. [ಆತ್ಮ + ಅಭಿಮಾನ]

ಆತ್ಮಾಮಿಷ (ನಾ). ೧. ತನ್ನ ಮಾಂಸ. ೨. [ರಾಜನೀ] ಹದಿನಾರು ಬಗೆಯ ಸಂಧಿಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: "[illegible]" [illegible]. [ಆತ್ಮ + ಆಮಿಷ]

ಆತ್ಮಾಯತ್ತ (ನಾ). ತನ್ನ ಅಧೀನ ಅಥವಾ ವಶ.

ಆತ್ಮಾಯತ್ತಂ ಮಾಡು = ತನ್ನ ವಶಮಾಡಿಕೊ; ಸ್ವಾಧೀನಪಡಿಸಿಕೊ: [illegible]. [ಆತ್ಮ + ಆಯತ್ತ]

ಆತ್ಮಾರಾಮ (ನಾ). ತನ್ನೊಳಗೆ ತಾನೇ ಆನಂದಪಡುತ್ತಿರುವವನು: [illegible]. [ಆತ್ಮ + ಆರಾಮ]

ಆತ್ಮಾರ್ಥ (ಅ). ೧. ತನಗಾಗಿ; ತನಗೋಸ್ಕರ: [illegible]. ೨. ಆತ್ಮವಸ್ತುವಿಗೋಸ್ಕರ. [ಸಂ.]

ಆತ್ಮಾರ್ಥಕ (ಗು). ತಾನು ಎಂಬ ಅರ್ಥವನ್ನು ಕೊಡುವ. 'ಆತ್ಮಾರ್ಥಕ ಸರ್ವನಾಮ' ಪದ. [ಸಂ.]

ಆತ್ಮಾರ್ಥಕಸರ್ವನಾಮ (ನಾ). [ವ್ಯಾಕ] ಸರ್ವನಾಮಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ: ತಾನು ತಾವು ಎಂಬ ಸರ್ವನಾಮಗಳು ... ಆತ್ಮಾರ್ಥಕ ಸರ್ವನಾಮಗಳೆಂದು ಹೆಸರು ([illegible]). [ಆತ್ಮಾರ್ಥಕ + ಸರ್ವನಾಮ]

ಆತ್ಮಾರ್ಪಣ (ನಾ). ೧. = ಆತ್ಮನಿವೇದನ: [illegible]. ೨. ಅಂತರಾತ್ಮನಿಗೆ ಅರ್ಪಿಸುವುದು; ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಸಮರ್ಪಿಸುವುದು. ೩. ತನ್ನ ಬಲಿದಾನ; ತನ್ನನ್ನೆ ಆಹುತಿ ಕೊಡುವುದು. [ಆತ್ಮ + ಅರ್ಪಣ]

ಆತ್ಮಾರ್ಪಿತ (ಗು). ೧. ಅಂತರಾತ್ಮನಿಗೆ ಅರ್ಪಿಸಲ್ಪಟ್ಟ; ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಸಮರ್ಪಿಸಿದ. (ನಾ). ೨. ತನಗೆ ತಾನೇ ಅರ್ಪಿಸಿಕೊಂಡದ್ದು: [illegible]. [ಆತ್ಮ + ಅರ್ಪಿತ]

ಆತ್ಮಾಸ್ತಿಕ್ಯ (ನಾ). ಆತ್ಮನೆಂಬ ವಸ್ತುವಿನ ಇರುವಿಕೆ; ಆತ್ಮನು ಇರುವನೆಂಬ ಭಾವ: [illegible]. [ಆತ್ಮ + ಆಸ್ತಿಕ್ಯ]

ಆತ್ಮಾಹುತಿ (ನಾ). ತನ್ನನ್ನು ತಾನು ಆಹುತಿ ಕೊಡುವುದು; ತಾನು ಬಲಿಯಾಗುವುದು: [illegible]. [ಆತ್ಮ + ಆಹುತಿ]

ಆತ್ಮೀಕರಣ (ನಾ). ತನ್ನದಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವುದು ; ಅಂಗೀಕರಿಸುವುದು ; ಸ್ವೀಕರಿಸುವುದು. 'ಆತ್ಮೀಕರಿಸು' ನೋ. [ಸಂ.]

ಆತ್ಮೀಕರಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಸ್ವೀಕರಿಸು ; ಸಂಗ್ರಹಿಸು : [illegible] (ಉ. ಪ. ೧೧೬). ೨. ತನ್ನದನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊ : [illegible] (ಕವಿರಾ. ೮೯). [ಆತ್ಮೀಕರಣ + -ಇಸು]

ಆತ್ಮೀಕೃತ (ಗು). ತನ್ನದಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡ ; ತನ್ನಲ್ಲಿ ಅಳವಡಿಸಿಕೊಂಡ: [illegible] (... ೬-೪೯ ವ). [ಸಂ.]

ಆತ್ಮೀಭಾವ (ನಾ). ೧. = ಆತ್ಮೀಯತೆ ೧ : [illegible] (... ೫-೭). ೨. ಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲಿ ಐಕ್ಯವಾಗುವುದು. [ಸಂ.]

ಆತ್ಮೀಯ (ಗು). ೧. ತನ್ನ ; ತನಗೆ ಸೇರಿದ,—ಸಂಬಂಧಿಸಿದ : [illegible] (... ೨-೧೪ ವ) ; [illegible] (... ೪-೬೬). (ನಾ). ೨. ತನ್ನದು ; ತನಗೆ ಸೇರಿದ್ದು. ೩. ಆಪ್ತ ; ಸ್ವಜನ ; ಬಂಧು : "ಆತ್ಮೀಯ, ಸ್ವಜನ, ಬಂಧು, ಆಪ್ತ, ಜ್ಞಾತಿ, ಬಾಂಧವ— [illegible]" (... ೮೪-೬೫೫) ; [illegible] (... ೬೪). ೪. ಆತ್ಮವಸ್ತುವಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ್ದು (ಆ).

ಆತ್ಮೀಯಂಮಾಡು = ತನ್ನದಾಗಿಸಿಕೊ ; ವಶಪಡಿಸಿಕೊ : [illegible] (... ೧೬-೧). [ಸಂ.]

ಆತ್ಮೀಯತೆ (ನಾ). ೧. ತನ್ನದೆಂಬ ಭಾವನೆ ; ಸ್ವಕೀಯವೆಂಬ ಅಭಿಮಾನ : [illegible] (... ೨೪) ; [illegible] (... ೪೪). ೨. ನಿಕಟ ಸಂಬಂಧ. [ಸಂ. ಆತ್ಮೀಯತಾ]

ಆತ್ಮೀಯಪ್ರಸಂಗ (ನಾ). ತನ್ನ ವೃತ್ತಾಂತ ; ತನಗೆ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟ ಎಲ್ಲಾ ವಿಷಯ : [illegible] (... ೨-೪೮ ವ). [ಆತ್ಮೀಯ + ಪ್ರಸಂಗ]

ಆತ್ಮೀಯಬಲ (ನಾ). ತನಗೆ ಸೇರಿದ ಸೈನ್ಯ ; ತನ್ನದಾದ ಪರಿವಾರ : [illegible] (... ೬೧೬-೯). [ಆತ್ಮೀಯ + ಬಲ]

ಆತ್ಮೀಯಭಾವನೆ (ನಾ). ತನಗೆ ಸೇರಿದ್ದು ಎನ್ನುವ ಭಾವನೆ ; ಮಮತೆ : [illegible] (... ೧೦೩). [ಆತ್ಮೀಯ + ಭಾವನೆ]

ಆತ್ಮೇಶ (ನಾ). ೧. = ಆತ್ಮನಾಥ : [illegible] (... ೧೧-೬೬) ; [illegible] (... ೯-೧೬). ೨. ಆತ್ಮಕ್ಕೆ ಒಡೆಯ ; ಪರಮಾತ್ಮ (ಆ). [ಆತ್ಮ + ಈಶ]

ಆತ್ಮೈಶ್ವರ್ಯ (ನಾ). ಆತ್ಮದ ಐಶ್ವರ್ಯ : ಆತ್ಮೈಶ್ವರ್ಯದಿಂ ... [illegible] (... ೧-೪೫). [ಆತ್ಮ + ಐಶ್ವರ್ಯ]

ಆತ್ಮೋದಯ (ನಾ). ೧. ಆತ್ಮದ ಏಳಿಗೆ ; ಶ್ರೇಯಸ್ಸು : [illegible] (... ೨-೨). ೨. ತನ್ನ ಏಳಿಗೆ,—ಅಭಿವೃದ್ಧಿ. [ಆತ್ಮ + ಉದಯ]

ಆತ್ಮೋದ್ಧಾರ (ನಾ). ೧. ಆತ್ಮವಸ್ತುವಿನ ಉದ್ಧಾರ ; ಸಂಸಾರಕ್ಲೇಶದಿಂದ ಆತ್ಮಕ್ಕೆ ಬಿಡುಗಡೆಯನ್ನು ಒದಗಿಸುವುದು : [illegible] (... ೮೪-೧೫). ೨. ತನ್ನ ಉದ್ಧಾರ : [illegible] (... ೧೩೪). [ಆತ್ಮ + ಉದ್ಧಾರ]

ಆತ್ಮೋದ್ಭವ (ನಾ). ೧. ಮನಸಿಜ ; ಮನ್ಮಥ : [illegible] (... ೧೫). ೨. ತನ್ನಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದವನು ; ಮಗ : [illegible] (... ೨-೧). [ಆತ್ಮ + ಉದ್ಭವ]

ಆತ್ಮೋದ್ಯೋಗ (ನಾ). ತನ್ನ ಉದ್ಯೋಗ ; ತಾನು ಮಾಡುವ ಕೆಲಸ : [illegible] (... ೪-೬೦). [ಆತ್ಮ + ಉದ್ಯೋಗ]

ಆತ್ಮೋನ್ನತಿ (ನಾ). = ಆತ್ಮೋದಯ : [illegible] (... ೨೬೬) ; [illegible] (... ೧೯೪). [ಆತ್ಮ + ಉನ್ನತಿ]

ಆತ್ಮೋಪಾಸನೆ (ನಾ). ಪರಮಾತ್ಮನ ಉಪಾಸನೆ ; ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಧ್ಯಾನಿಸಿ ಅನುಸಂಧಾನಮಾಡುವುದು : [illegible] (... ೧೬೪). [ಆತ್ಮ + ಉಪಾಸನೆ]

ಆತ್ಯಂತಿಕ (ಗು). ಅತ್ಯಂತ ಕೊನೆಯದಾದ ; ಪರಮಾವಧಿಯ : [illegible] (... ೧೯-೧೧೨). [ಸಂ.]

ಆತ್ಯಂತಿಕಸುಖ (ನಾ). ಪರಮಾವಧಿಯಾದ ಸುಖ ; ಮೋಕ್ಷ : [illegible] (... ೧-೨). [ಆತ್ಯಂತಿಕ + ಸುಖ]

ಆತ್ರೇಯ (ನಾ). ೧. ಅತ್ರಿ ಋಷಿಯ ಗೋತ್ರದವನು. ೨. ಅತ್ರಿಯ ಮಗನಾದ ದೂರ್ವಾಸ. ೩. ಚಂದ್ರ. 'ಆತ್ರೇಯಬಿಂಬ' ನೋ. [ಸಂ.]

ಆತ್ರೇಯದ್ಯುತಿ (ನಾ). ಚಂದ್ರನ ಕಾಂತಿ; ಬೆಳುದಿಂಗಳು: [illegible]. [ಆತ್ರೇಯ + ದ್ಯುತಿ]

ಆತ್ರೇಯಬಿಂಬ (ನಾ). ಚಂದ್ರಮಂಡಲ; ಇಂದುಬಿಂಬ: [illegible]. [ಆತ್ರೇಯ + ಬಿಂಬ]

ಆತ್ರೇಯಿ (ನಾ). ರಜಸ್ವಲೆಯಾದ ಅಥವಾ ಮುಟ್ಟಿನಲ್ಲಿರುವ ಹೆಂಗಸು; ಬಹಿಷ್ಠೆ. [ಸಂ. ಆತ್ರೇಯೀ]

ಆತ್ರೇಯಿಕೆ (ನಾ). = ಆತ್ರೇಯಿ: [illegible]. [ಸಂ. ಆತ್ರೇಯಿಕಾ]

ಆತ್ವ (ನಾ). [ವ್ಯಾಕ] 'ಅ' ಎಂಬ ವರ್ಣ; 'ಅ' ಕಾರ: [illegible]. [ಸಂ.]

ಆಥರ್ವಣ (ಗು). ೧. ಅಥರ್ವಣಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ; ಅಥರ್ವ ಋಷಿಗೆ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟ. (ನಾ). ೨. ಅಥರ್ವಣ ಮಂತ್ರಗಳ ಗುಂಪು. [ಸಂ.]

ಆದ₁ 'ಆಗು₁' ಪರಾ.

ಆದ₂ 'ಆದ್₂' ಪರಾ.

ಆದಂ (ಅ). ವಿಶೇಷವಾಗಿ; ಅತಿಶಯವಾಗಿ: [illegible].

ಆದಮ, ಆದರೆ = ವಿಶೇಷವಾಗಿಯೂ; ಅತಿಶಯವಾಗಿಯೂ: [illegible].

ಆದಕಾರಣ (ಅ). ಸಂಭವಿಸಿದುದರಿಂದ; ಉಂಟಾದುದರಿಂದ: [illegible]. [ಆದ₁ (< ಆಗು₁) + ಕಾರಣ]

ಆದಕ್ಕೆ 'ಆದೊಡೆ' ನೋಡು.

ಆದಡೆ 'ಆಗು₁' ಪರಾ.

ಆದತ್ತು 'ಆಗು₁' ಪರಾ.

ಆದಮಾನುಂ (ಅ). ವಿಶೇಷವಾಗಿ; ಬಹಳವಾಗಿ: [illegible]. P ಆದಂ ಆನುಂ ಎಂಬೆರಡು ಅವ್ಯಯಗಳು ಸೇರಿ ಆಗಿರುವ ರೂಪ. [ಆದಂ + ಆನುಂ]

ಆದಮಿ 'ಆದ್ಮಿ' ನೋಡು.

ಆದಮು 'ಆದಂ' ಪರಾ.

ಆದಯ್ಯ (ನಾ). ೧. ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: [illegible]. ೨. ಒಬ್ಬ ಶಿವಶರಣ: [illegible]. [ಆದಿ + ಅಯ್ಯ₁]

ಆದರ (ನಾ). ೧. ಗೌರವ; ಮರ್ಯಾದೆ: [illegible]. ೨. ಆಸಕ್ತಿ: [illegible]. ೩. ಅಕ್ಕರೆ; ಪ್ರೀತಿ; ವಾತ್ಸಲ್ಯ: [illegible]. ೪. ಸತ್ಕಾರ; ಉಪಚಾರ: [illegible]. 'ಆದರಿಸು' ಪರಾ. ೫. ಆಸೆ; ಉತ್ಕಟವಾದ ಇಚ್ಛೆ: [illegible]. ೬. ಸಂತೋಷ; ಉತ್ಸಾಹ: [illegible]. ೭. ಲಕ್ಷ್ಯ; ಗಮನ. 'ಆದರಣೀಯ' ಪರಾ.

ಆದರಮಾಡು = ಸತ್ಕರಿಸು; ಉಪಚರಿಸು: [illegible]. [ಸಂ.]

ಆದರಂಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ಸತ್ಕರಿಸು; ಉಪಚಾರಮಾಡು: [illegible]. [ಆದರ + ಗೆಯ್ (< ಕೆಯ್₁)]

ಆದರಂಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಆಸಕ್ತಿಯನ್ನು ಹೊಂದು: [illegible]. [ಆದರ + ಕೊಳ್₁]

ಆದರಣೀಯ (ಗು). ೧. ಆದರಿಸತಕ್ಕ; ಆದರಕ್ಕೆ ಯೋಗ್ಯವಾದ. (ನಾ). ೨. ಲಕ್ಷ್ಯವಿಡತಕ್ಕದ್ದು; ಗಮನಿಸಬೇಕಾದ್ದು: [illegible]. [ಸಂ.]

ಆದರಣೆ (ನಾ). ಉಪಚಾರ; ಸತ್ಕಾರ: [illegible]. [ಸಂ. ಆದರಣ]

ಅದರಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಗೌರವಿಸು; ಮರ್ಯಾದೆಮಾಡು: [illegible] (ಶಾಂತಿಪು. ೫೬೦); [illegible]; ೨. ಪ್ರೀತಿಸು; ವಾತ್ಸಲ್ಯವನ್ನು ತೋರಿಸು: [illegible]. ೩. ಸತ್ಕರಿಸು; ಉಪಚರಿಸು: [illegible]. ೪. ಅಪೇಕ್ಷಿಸು; ಬಯಸು: [illegible]. ೫. ಅಂಗೀಕರಿಸು; ಸ್ವೀಕರಿಸು: [illegible]. ೬. ಆಸಕ್ತಿಯನ್ನು ಹೊಂದು; ಶ್ರದ್ಧೆಯಿಡು: [illegible]. [ಅದರ + -ಇಸು]

ಅದರ್ಕೆ 'ಅದೊಡೆ' ನೋ.

ಅದರ್ಕೆ 'ಅಗ್ಗು' ನರಾ.

ಅದಟಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕಡೆಗಣಿಸು; ತಿರಸ್ಕರಿಸು; "ಪ್ರತಿಭಟಿಸು" [illegible]; "ಪೀಡಿಸು, ಪರಾಕ್ರಮಿಸು" [illegible]: [illegible]. ೨. ನೋಯಿಸು; ನೋವನ್ನುಂಟುಮಾಡು; ಅವಮಾನಿಸು (?). [ಅದಟ್ ? + -ಇಸು]

ಅದರ್ಶ (ನಾ). ೧. ಕನ್ನಡಿ; ದರ್ಪಣ: [illegible]. ೨. ಧ್ಯೇಯ; ಗುರಿ; ಮಾದರಿ: [illegible]. [ಸಂ.]

ಅದರ್ಶನೆ (ನಾ). ೧. = ಅದರ್ಶ ೧: [illegible]. ೨. ಪ್ರಕಟನೆ; ತೋರಿಸುವುದು. [ಸಂ.]

ಅದರ್ಶಪ್ರಾಯ (ನಾ). ಮಾದರಿ; ಮೇಲ್ಪಂಕ್ತಿ: [illegible]. [ಸಂ.]

ಅದರ್ಶವಾದ (ನಾ). ಉತ್ತಮ ಧ್ಯೇಯಸಾಧನೆಯನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುವ ವಾದ: [illegible]. [ಅದರ್ಶ + ವಾದ್ಯ]

ಅದರ್ಶವಾದಿ (ನಾ). ಉತ್ತಮ ಧ್ಯೇಯಸಾಧನೆಯಲ್ಲಿ ನಿರತನಾದವನು: [illegible]. [ಸಂ. ಅದರ್ಶವಾದಿನ್]

ಅದರ್ಶೀಕರಣ (ನಾ). ಅದರ್ಶವನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವುದು: [illegible]. [ಸಂ.]

ಅದಲಿಜ (ನಾ). ಒಂದು ಮನೆತನದ ಹೆಸರು(?): [illegible]. [?]

ಅದಲ್ಕೆ (ನಾ). ೧. ಅತ್ತ; ಅತ್ತಕಡೆ: [illegible]. ೨. ಮುಂದುಗಡೆ; ಮುಂಭಾಗ: [illegible]. [ಅ₃ (< ಅದು₁) + -ಕಲ್ಕೆ₂)]

ಅದಲ್ಕೆ (ನಾ). ಉಂಟಾಗುವಿಕೆ; ಉತ್ಪತ್ತಿ: [illegible]. [ಅ₃ (< ಅಗ್ಗು₁) + -ತಲೆ]

ಅದವಣಿ 'ಅದವಾಣಿ' ನೋ.

ಅದವಾನಿ, ಅದವನಿ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: [illegible] (ಎಳ. V, [illegible]; 1162). **ಅದವನಿ**: [illegible] (ಕುಮಾರ. [illegible]).

ಅದವಾನಿತೊಣ್ಣು = ಒಂದು ಬಗೆಯ ನಾಣ್ಯ. ಈ ಮದಕರಿ ನಾಯಕನ ಬೊಕ್ಕಸದಲ್ಲಿದ್ದು ಹೈದರನ ಕೈಗೆ ಸಿಕ್ಕಿದ ಚಿನ್ನದ ನಾಣ್ಯ: [illegible]. [?]

ಅದನೆ 'ಅದಂ' ನೋಡಿ.

ಅದರಿಕೆ (ನಾ). ಅವಿಕೆ; ಕುಪ್ಪಸ; ಚೋಲಿ: [illegible].
[< ಸಂ. [illegible]]

ಅದಾಗ್ಯೂ (ಅ). ಆದರೂ: [illegible] (ಎಳ. III, [illegible]; 1077); [illegible].
[ಅದು (< ಅಗ್ಯು) + ಆಗಿ (< ಆಗಲು) + -ಊ]

ಅದಾನ (ನಾ). ೧. ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುವುದು; ಸ್ವೀಕರಿಸುವುದು: [illegible]. ೨. [ಜೈನ] ಐವತ್ತುಮೂರು ಗರ್ಭಾನ್ವಯ ಕ್ರಿಯೆಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: [illegible]. [ಸಂ.]

ಅದಾನನಮ್ರ (ನಾ). ಸಂಗ್ರಹದ ದೆಸೆಯಿಂದ ನಮ್ರವಾಗಿರುವುದು: [illegible]. [ಅದಾನ + ನಮ್ರ]

ಅದಾನನಿಕ್ಷೇಪಣ (ನಾ). [ಜೈನ] ಐದು ಬಗೆಯ ಸಮಿತಿಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು; ಪ್ರಾಣಿಹಿಂಸೆಯಾಗದಂತೆ ಶಾಸ್ತ್ರ, ಪಿಂಛ, ಕಮಂಡಲು ಮೊದಲಾದ ವಸ್ತುಗಳನ್ನು ಭೂಮಿಯ ಮೇಲೆ ನೋಡಿ ಜಾಗರೂಕತೆಯಿಂದ ಇಡುವುದು ಮತ್ತು ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುವುದು: [illegible]. [ಅದಾನ + ನಿಕ್ಷೇಪಣ]

ಅದಾಸು 'ಅಗ್ಸು' ನೋಡಿ.

ಅದಾಪುರ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: [illegible] (ಎಳ. VII, [illegible]; 1156). [? + ಪುರ]

ಅದಾಬು (ನಾ). ಗೌರವ; ನಮಸ್ಕಾರ; ಸಲಾಮು (ದಕ.?).
[← ಅರ. ಪಾರ. ಹಿಂ. ಅದಬ್, ಆದಾಬ್]

ಅದಾಯ (ನಾ). ವರಮಾನ; ಲಾಭ; ಸಂಪಾದನೆ; ಹುಟ್ಟುವಳಿ: [illegible] (ಎಳ. IX, [illegible]); [illegible]. [ಸಂ.]

ಅದಾಯಕರ (ಗು). ಲಾಭಕರವಾದ; ಗಳಿಕೆಗೆ ಸಹಾಯವಾದ: [illegible]. [ಸಂ.]

ಅದಾಯಕಪ್ಪ (ನಾ). ಅದಾಯ ತೆರಿಗೆ; ವರಮಾನ ತೆರಿಗೆ: [illegible]. [ಅದಾಯ + ಕಪ್ಪ]

ಅದಾವತಿ (ನಾ). (ಉಳ) ದ್ವೇಷ; ಹಗೆತನ; ಅಗಡಿತನ: [illegible].

ಅದಾವತಿಜನ = ಅಗಡವರು; ಹಗೆಗಳು: [illegible].
[← ಮರಾ. ಅರ. ಪಾರ. ಅದಾವತ್]

ಅದಿ (ನಾ). ೧. ಓಟೆ; ಹಿಂಸೆ; ತೊಂದರೆ (?): [illegible]. ೨. ಚಿಂತೆ; ಮನೋರೋಗ: [illegible]. [< ಸಂ. ಆಧಿ]

ಅದಿ (ನಾ). ೧. ಮೊದಲು; ಪ್ರಾರಂಭ. ೨. ಕಾರಣ; ಮೂಲ. ೩. ಪೂರ್ವಕಾಲ. ೪. (ಸಮಾಸಗಳ ಕಡೆಯಲ್ಲಿ) ಮುಂತಾದುದು: [illegible]. ೫. [ಸಂಗೀತ] ತಾಳಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪ್ರಭೇದ; ಆದಿತಾಳ: [illegible]. ೬. [ವ್ಯಾಕ] ಪ್ರಥಮಾವಿಭಕ್ತಿ: [illegible].

ಅದಿಯೊಳಗಣ = ಆರಂಭದಿಂದ; ಮೊದಲಿನಿಂದ: [illegible].
[ಸಂ.]

ಅದಿಅಯನ (ನಾ). ಪ್ರಥಮಪೂಜೆ, —ಉತ್ಸವ: [illegible]. [ಅದಿ + ಅಯನ]

ಅದಿಕಥೆ (ನಾ). ಹಿಂದಿನ ಕಥೆ; ಪುರಾಣ: [illegible]. [ಅದಿ + ಕಥೆ]

ಅದಿಕಮಠ (ನಾ). ಮೊಟ್ಟಮೊದಲನೆಯ ಆಮೆ; ಭೂಮಿಯನ್ನು ಹೊತ್ತಿರುವವನೆಂದು ಪುರಾಣಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧನಾದ ಕೂರ್ಮ: [illegible].
[ಅದಿ + ಕಮಠ]

ಅದಿಕರ್ಣಾಟಕ (ನಾ). ಹಿಂದುಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪಂಗಡದ ಹೆಸರು: [illegible].
[ಅದಿ + ಕರ್ಣಾಟಕ]

ಅದಿಕಲ್ಯಾಣ (ನಾ). ೧. ಮೊದಲನೆಯ ಮಂಗಳಕಾರ್ಯ; ಪ್ರತಿಷ್ಠಾವಿಧಾನದಲ್ಲಿ ಮಾಡುವ ಧ್ವಜಾರೋಹಣವೆಂಬ ಮೊದಲಿನ ಶುಭಕಾರ್ಯ: [illegible]. ೨. [ಜೈನ] ಪಂಚಕಲ್ಯಾಣಗಳಲ್ಲಿ ಮೊದಲನೆಯದು. 'ಗರ್ಭಾವತರಣ ಕಲ್ಯಾಣ' ನೋಡಿ. [ಅದಿ + ಕಲ್ಯಾಣ]

ಆದಿಕವಿ (ನಾ). ೧. ಮೊದಲನೆಯ ಕವಿ. ೨. (ಸಂಸ್ಕೃತದಲ್ಲಿ) ವಾಲ್ಮೀಕಿ: ಸಂಸ್ಕೃತದಲ್ಲಿ ರಾಮಾಯಣ ಮಹಾಕಾವ್ಯವನ್ನು ಬರೆದು ವಾಲ್ಮೀಕಿ ಆದಿಕವಿಯಾದ [illegible]. ೩. (ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ) ಪಂಪ: [illegible]. [ಆದಿ + ಕವಿ]

ಆದಿಕಾರಣ (ನಾ). ಮೊಟ್ಟಮೊದಲನೆಯ ಕಾರಣ; ಮೂಲಕಾರಣ: [illegible]. [ಆದಿ + ಕಾರಣ]

ಆದಿಕಾವ್ಯ (ನಾ). ಮೊಟ್ಟಮೊದಲನೆಯ ಕಾವ್ಯ; ರಾಮಾಯಣ: [illegible] 'ಆದಿಕಾವ್ಯ'ವೆಂದು [illegible]. [ಆದಿ + ಕಾವ್ಯ]

ಆದಿಕೆ (ನಾ). ವೇದಿಕೆ: "[illegible]" [illegible]. [?]

ಆದಿಕ್ರೋಡ (ನಾ). ಆದಿವರಾಹ: [illegible]. [ಆದಿ + ಕ್ರೋಡ]

ಆದಿಗ (ನಾ). ಮೊದಲಿಗ: [illegible]. [ಆದಿ + -ಗ]

ಆದಿಗರ್ಭೇಶ್ವರ (ನಾ). ಹುಟ್ಟಿನಿಂದಲೂ ರಾಜವಂಶಕ್ಕೆ ಸೇರಿದವನು: [illegible]. [ಆದಿ + ಗರ್ಭ + ಈಶ್ವರ]

ಆದಿಗವುಡ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: [illegible] (ಎಕ. XVI, [illegible]; 1117). [ಆದಿ + ಗವುಡ (< ಗಾವುಂಡ)]

ಆದಿಗಿರಿ (ನಾ). ಉದಯಾದ್ರಿ; ಮೂಡಲಗಿರಿ: [illegible]. [ಆದಿ + ಗಿರಿ]

ಆದಿಚಕ್ರಿ (ನಾ). [ಜೈನ] ಮೊದಲನೆಯ ಚಕ್ರವರ್ತಿ; ಭರತ ಚಕ್ರವರ್ತಿ: [illegible]. [ಆದಿ + ಚಕ್ರಿ]

ಆದಿಜ (ನಾ). ಮೊದಲು ಹುಟ್ಟಿದವನು: [illegible]. [ಸಂ.]

ಆದಿಜಿನ (ನಾ). [ಜೈನ] ಪ್ರಥಮ ತೀರ್ಥಂಕರ; ವೃಷಭ ದೇವ: [illegible]. [ಆದಿ + ಜಿನ]

ಆದಿಜಿನೇಂದ್ರ (ನಾ). = ಆದಿಜಿನ: [illegible]. [ಆದಿ + ಜಿನೇಂದ್ರ]

ಆದಿಜಿನೇಶ್ವರ (ನಾ). = ಆದಿಜಿನ: [illegible]. [ಆದಿಜಿನ + ಈಶ್ವರ]

ಆದಿಜಾಳ (ನಾ). = ಆದಿ ೫. [ಆದಿ + ಜಾಳ (= ಜಾಲ)]

ಆದಿತೀರ್ಥಂಕರ (ನಾ). = ಆದಿಜಿನ: [illegible]. [ಆದಿ + ತೀರ್ಥಂಕರ]

ಆದಿತೀರ್ಥಪ್ರವರ್ತಕ (ನಾ). = ಆದಿಜಿನ: [illegible]. [ಆದಿ + ತೀರ್ಥ + ಪ್ರವರ್ತಕ]

ಆದಿತೀರ್ಥೇಶ (ನಾ). = ಆದಿಜಿನ: "[illegible]" [illegible]. [ಆದಿ + ತೀರ್ಥೇಶ]

ಆದಿತೀರ್ಥೇಶ್ವರ (ನಾ). = ಆದಿಜಿನ: [illegible]. [ಆದಿ + ತೀರ್ಥೇಶ್ವರ]

ಆದಿತೇಯ (ನಾ). ಅದಿತಿಯ ಮಗ; ದೇವತೆ; ಸುರ. [ಸಂ.]

ಆದಿತ್ಯ (ನಾ). ೧. = ಆದಿತೇಯ: "[illegible]"; [illegible]. ೨. ಸೂರ್ಯ: "[illegible]"; [illegible]. ೩. [illegible] ದಿತ್ಯರಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬನ ಹೆಸರು. ೪. [ಜೈನ] ಎಂಟು ಜನ ಲೋಕಾಂತಿಕ ದೇವರಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬ: [illegible]. ೫. [ಛಂದ] ಜಗಣ (U – U) ಎಂಬ ಅಕ್ಷರ ಗಣ: [illegible]. ೬. ದೇವತೆಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಗುಂಪು, —ಗುಂಪಿಗೆ ಸೇರಿದವನು.

ಆದಿತ್ಯನಕಲ್ = ಸೂರ್ಯನ ಚಿಹ್ನೆಯಿರುವ ಗಡಿಗಲ್ಲು: [illegible] (ಎಕ. XVI, [illegible]). [ಕ.]

ಆದಿತ್ಯಪ್ರಭ (ನಾ). ಸೂರ್ಯನ ಪ್ರಭೆಯಂತೆ ತೇಜಸ್ಸುಳ್ಳವನು: [illegible]. [ಸಂ. (ಆದಿತ್ಯ + ಪ್ರಭಾ + –)]

ಆದಿತ್ಯಬಲ (ನಾ). ಸೂರ್ಯಬಲ: [illegible] (ಎಕ. XX, [illegible]; 1244). [ಆದಿತ್ಯ + ಬಲ]

ಆದಿತ್ಯಭಕ್ತ (ನಾ). ಒಂದು ಗಿಡದ ಹೆಸರು: "[illegible]—ಆದಿತ್ಯಭಕ್ತ" [illegible]; ಆದಿತ್ಯಭಕ್ತ—[illegible]. [ಸಂ. ಆದಿತ್ಯಭಕ್ತಾ]

ಆದಿತ್ಯವಾರ (ನಾ). ಸೂರ್ಯನ ಹೆಸರಿನ ವಾರ; ಭಾನುವಾರ: [illegible] ಆದಿತ್ಯವಾರದನ್ನು (ಎಕ. IV, [illegible]; 1048).

ಆದಿತ್ಯವಾರದವರು = ಆದಿತ್ಯವಾರದ ದಿನ ತಮ್ಮ ಕುಲದೈವವನ್ನು ಪೂಜಿಸುವವರು; ಹಾಲುಕುರುಬರಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪಂಗಡ [illegible]. [ಆದಿತ್ಯ + ವಾರ]

ಆದಿತ್ಯಸುತ (ನಾ). ೧. ಸೂರ್ಯನ ಮಗ; ಕರ್ಣ: [illegible] (ಕೃ ಮ ಭಾ. [illegible]). ೨. ಸುಗ್ರೀವ. ೩. ಶನಿ. ೪. ಯಮ. [ಆದಿತ್ಯ + ಸುತ]

ಆದಿತ್ಯಾಲಯ (ನಾ). ಸೂರ್ಯದೇವಸ್ಥಾನ: [illegible] (ಶಾಸನ. XX, [illegible]; ೧೦೯೬). [ಆದಿತ್ಯ + ಆಲಯ]

ಆದಿದೇವ (ನಾ). ೧. ಮೊಟ್ಟಮೊದಲಿನ ಪ್ರಭು; ಪರಮ ಪ್ರಭು. ೨. ವಿಷ್ಣು. ೩. ಶಿವ. ೪. ಬ್ರಹ್ಮ. ೫. = ಆದಿಜಿನ: [illegible] ([illegible]). [ಆದಿ + ದೇವ]

ಆದಿದ್ರಾವಿಡ (ನಾ). ಹಿಂದುಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪಂಗಡದ ಹೆಸರು. [ಆದಿ + ದ್ರಾವಿಡ]

ಆದಿಧೌರೇಯ (ನಾ). ಸಮರ್ಥರಲ್ಲಿ ಅಗ್ರಗಣ್ಯ; ಅಗ್ರೇಸರ: [illegible] ([illegible]). [ಸಂ.]

ಆದಿನಾಥ (ನಾ). = ಆದಿಜಿನ.

ಆದಿನಾಥಮತ = ಜೈನಮತ; ತೀರ್ಥಂಕರ ಮತ (?): [illegible] ([illegible]). [ಆದಿ + ನಾಥ]

ಆದಿನಾರಾಯಣ (ನಾ). ಮೊದಲನೆಯ ನಾರಾಯಣ; ವಿಷ್ಣು: [illegible] ([illegible]). [ಆದಿ + ನಾರಾಯಣ]

ಆದಿನಾರಾಯಣಿ (ನಾ). ಆದಿನಾರಾಯಣನ ಪತ್ನಿ; ಲಕ್ಷ್ಮಿ: [illegible] ([illegible]). [ಸಂ. ಆದಿನಾರಾಯಣೀ]

ಆದಿಪರ್ವ (ನಾ). ೧. ಮಹಾಭಾರತದಲ್ಲಿ ಮೊದಲನೆಯ ಪರ್ವ: [illegible] ([illegible]). ೨. ಮೊದಲನೆಯ ಹಬ್ಬ; ಯುಗಾದಿ ಹಬ್ಬ ([illegible]). [ಆದಿ + ಪರ್ವ]

ಆದಿಪುರಾಣ (ನಾ). ೧. ವ್ಯಾಸರು ಬರೆದ ಮೊದಲನೆಯ ಪುರಾಣ. ೨. [ಜೈನ] ಮೊದಲನೆಯ ತೀರ್ಥಂಕರನಾದ ವೃಷಭದೇವನ ಚರಿತ್ರೆಯನ್ನು ತಿಳಿಸುವ ಪುರಾಣ; ಪಂಪನು ರಚಿಸಿದ ಒಂದು ಗ್ರಂಥ: [illegible] ([illegible]). [ಆದಿ + ಪುರಾಣ]

ಆದಿಪುರುಷ (ನಾ). ೧. = ಆದಿಜಿನ: [illegible] ([illegible]). ೨. = ಆದಿನಾರಾಯಣ: [illegible] ([illegible]). ೩. ಶಿವ: [illegible] ([illegible]). [ಆದಿ + ಪುರುಷ]

ಆದಿಪ್ರಸಾದಿ (ನಾ). [ವೀರಶೈ] ಚಿತ್ತದ ದಿಕ್ಕಿನಿಂದ ಶಿವನ ಪ್ರಸನ್ನತೆಗೆ ಪಾತ್ರನಾದವನು: "[illegible]" ([illegible]). [ಆದಿ + ಪ್ರಸಾದಿ]

ಆದಿಪ್ರಾಸ (ನಾ). [ಛಂದ] ಪದ್ಯದ ಪ್ರತಿಪಾದದ ಆದಿಯಲ್ಲಿ ಒಂದೇ ರಚನೆಯ ಸ್ವರಗಳ ನಡುವೆ ಒಂದೇ ವಿಧವಾದ ವ್ಯಂಜನವಿರುವಂತಹ ರಚನೆ; ದ್ವಿತೀಯಾಕ್ಷರ ಪ್ರಾಸ: [illegible] ([illegible]). [ಆದಿ + ಪ್ರಾಸ]

ಆದಿಬ್ರಹ್ಮ (ನಾ). = ಆದಿಜಿನ: [illegible] ([illegible]). [ಆದಿ + ಬ್ರಹ್ಮ]

ಆದಿಭಟ್ಟಾರಕ (ನಾ). = ಆದಿಜಿನ: [illegible] ([illegible]). [ಆದಿ + ಭಟ್ಟಾರಕ]

ಆದಿಭೈರವ (ನಾ). ರುದ್ರ: [illegible] ([illegible]). [ಆದಿ + ಭೈರವ]

ಆದಿಮ (ಗು). ೧. ಮೊದಲಿನ; ಮೂಲದ. (ನಾ). ೨. ಮೊದಲಿನವನು; ಪ್ರಥಮ: [illegible] ([illegible]). ೩. (?): [illegible] ([illegible], ೧೩೪೨). [ಸಂ.]

ಆದಿಮಾರ್ಗ (ನಾ). ಪ್ರಾಚೀನರ ಮಾರ್ಗ; ಹಿಂದಿನವರ ಮಾರ್ಗ; ಮೊದಲಿನ ಮಾರ್ಗ: [illegible] ([illegible]). [ಆದಿ + ಮಾರ್ಗ]

ಆದಿಮುಕ್ತ (ನಾ). [ಜೈನ] ಬಂಧನದಲ್ಲಿದ್ದು ಮೋಕ್ಷವನ್ನು ಪಡೆದವನು: [illegible] ([illegible]). [ಆದಿ + ಮುಕ್ತ]

ಆದಿಮುನಿಪತಿ (ನಾ). = ಆದಿಜಿನ: [illegible] ([illegible]). [ಆದಿ + ಮುನಿ + ಪತಿ]

ಆದಿಮೂಲ (ನಾ). ೧. ಮೊಟ್ಟಮೊದಲು; ಉಗಮಸ್ಥಾನ. ೨. ಎಲ್ಲಕ್ಕೂ ಮೂಲವಾದ ಭಗವಂತ: [illegible] ([illegible]). [ಆದಿ + ಮೂಲ]

ಆದಿಯಮಕ (ನಾ). [ಕಾವ್ಯವಿದ್ಯಾ] ಪದ್ಯದ ಪಾದಗಳ ಮೊದಲಲ್ಲಿ ಬರುವ ಯಮಕ. ಉದಾ: [illegible] ([illegible]). [ಆದಿ + ಯಮಕ]

ಆದಿಯುಗ (ನಾ). ಮೊದಲನೆಯ ಯುಗ; ಕೃತಯುಗ: [illegible] ([illegible]). [ಆದಿ + ಯುಗ]

ಆದಿರಂಗ (ನಾ). ೧. (ಕಾವೇರಿಯಲ್ಲಿ) ಮೊದಲನೆಯ ದ್ವೀಪದಲ್ಲಿ ನೆಲಸಿರುವ ರಂಗನಾಥ. ೨. ರಂಗನಾಥನ ಸ್ಥಾನವಾದ ಶ್ರೀರಂಗ ಪಟ್ಟಣ (ದಶ. ೬). [ಆದಿ₃ + ರಂಗ]

ಆದಿರಾಜ (ನಾ). ೧. ಮೊದಲನೆಯ ರಾಜ: [illegible] (ಆದಿಪು. [illegible]); [illegible] (ಶಾಂತಿಪು. [illegible]). ೨. ಮನು ಚಕ್ರವರ್ತಿ. ೩. [ಜೈನ] ಭರತಚಕ್ರವರ್ತಿಯ ಮಗನೊಬ್ಬನ ಹೆಸರು: [illegible] (ಭರತ. [illegible]). ೪. ಒಂದು ಗಿಡದ ಹೆಸರು (ವೈದ್ಯ. [illegible]). [ಆದಿ₃ + ರಾಜ]

ಆದಿರಾಜಮಾವು (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮಾವು: "[illegible] — ಆದಿರಾಜಮಾವು, [illegible] — ಆದಿರಾಜಮಾವು, [illegible] — ಆದಿರಾಜಮಾವು" (ಒನಕೆ. [illegible]). [ಆದಿರಾಜ + ಮಾವು]

ಆದಿರುದ್ರ (ನಾ). [ವೀರಶೈ] ತ್ರಿಮೂರ್ತಿಗಳಿಗೂ ಮೂಲನಾದ ಪರಮೇಶ್ವರ: ಆದಿರುದ್ರನ ಮಗಳು ಆದಿಶಕ್ತಿ (ಬಸವ. [illegible]). [ಆದಿ₃ + ರುದ್ರ]

ಆದಿಲಕ್ಷ್ಮಿ (ನಾ). = ಆದಿನಾರಾಯಣಿ: ಆದಿಲಕ್ಷ್ಮಿಯ [illegible] . . . [illegible] ([illegible]). [ಸಂ. ಆದಿಲಕ್ಷ್ಮೀ]

ಆದಿಲಿಂಗ (ನಾ). [ವೀರಶೈ] ಜಗತ್ತಿಗೆ ಮೂಲಭೂತವಾದ ಲಿಂಗ; ಸೃಷ್ಟಿ ಸ್ಥಿತಿ ಲಯಗಳಿಗೆ ಕಾರಣವಾದ ಆದಿ ಶಿವತತ್ತ್ವ; ಮೂಲ ಲಿಂಗ: ಆದಿಲಿಂಗವೆಂಬುದು [illegible] . . . [illegible] ([illegible]). [ಆದಿ₃ + ಲಿಂಗ]

ಆದಿವಸ್ತು (ನಾ). ಪರವಸ್ತು: [illegible] (ಭಾರ. [illegible]). [ಆದಿ₃ + ವಸ್ತು]

ಆದಿವಾರ (ನಾ). ವಾರದ ಮೊದಲನೆಯ ದಿನ; ಭಾನುವಾರ: [illegible] (ಇ.ಎ. [illegible]; [illegible]); [illegible] (ಎಕ. VI, [illegible]; 1263). [ಆದಿ₃ + ವಾರ]

ಆದಿವಾಸರ (ನಾ). = ಆದಿವಾರ: [illegible] . . . [illegible] ([illegible]). [ಆದಿ₃ + ವಾಸರ]

ಆದಿವಾಸಿ (ನಾ). ಒಂದು ದೇಶದ ಮೂಲನಿವಾಸಿ: ಆದಿವಾಸಿಗಳಾದ [illegible] ([illegible]). [ಸಂ. ಆದಿವಾಸಿನ್]

ಆದಿವಿಭಕ್ತಿ (ನಾ). [ವ್ಯಾಕ] ಮೊದಲನೆಯ ವಿಭಕ್ತಿ; ಪ್ರಥಮಾ ವಿಭಕ್ತಿ: ಆದಿವಿಭಕ್ತಿಯೊಳಂ [illegible] (ಶಬ್ದಾನು. [illegible]). [ಆದಿ₃ + ವಿಭಕ್ತಿ]

ಆದಿಶಕ್ತಿ (ನಾ). ಮೂಲಶಕ್ತಿ; ಮಹೇಶ್ವರಿ: [illegible] (ಬಸವ. [illegible]); [illegible] ಆದಿಶಕ್ತಿಯುಂ [illegible] ([illegible]). [ಆದಿ₃ + ಶಕ್ತಿ]

ಆದಿಶೇಷ (ನಾ). ಮಹಾವಿಷ್ಣುವಿನ ಹಾಸಿಗೆಯಾದ ಸರ್ಪರಾಜ. [ಆದಿ₃ + ಶೇಷ]

ಆದಿಶೈವ (ನಾ). ೧. [ವೀರಶೈ] ಏಳು ಬಗೆಯ ಶೈವಪ್ರಭೇದಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಆದಿಶೈವ[illegible] ([illegible]); ಆದಿಶೈವ, ಮಹಾಶೈವ, ಅನುಶೈವ, ಅಂತರ (ಅವಾಂತರ) ಶೈವ, ಪ್ರವರಶೈವ, ಅಂತ್ಯಶೈವ ಎಂಬ [illegible] ([illegible]); [illegible] ಆದಿಶೈವ . . . [illegible] ([illegible]). ೨. ಆದಿಶೈವ ದೀಕ್ಷೆಯನ್ನು ಹೊಂದಿದವನು: [illegible] ಆದಿಶೈವರು ([illegible]). [ಆದಿ₃ + ಶೈವ]

ಆದಿಷ್ಟ (ಗು). ೧. ಉಪದೇಶ ಹೊಂದಿದ; ಅಪ್ಪಣೆ ಪಡೆದ. ೨. [ವ್ಯಾಕ] ಆದೇಶವಾದ. [ಸಂ.]

ಆದಿಷ್ಠಾಣ (ನಾ). ಅಸ್ತಿಭಾರ: [illegible] ಆದಿಷ್ಠಾಣ ([illegible]; 1333). [< ಸಂ. ಅಧಿಷ್ಠಾನ]

ಆದೀಕೆ (ನಾ). ಲಾಭ; ಆದಾಯ: [illegible] ([illegible]). [< ಸಂ. ಅಧಿಕ]

ಆದೀಕೆರೆ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: [illegible] (ಎಕ. VII, [illegible]; 1641). [ಆದಿ₃ + ಕೆರೆ (< ಕೆರೆ)]

ಆದೀನವ (ನಾ). ೧. ಕ್ಲೇಶ; ವ್ಯಥೆ; ವೇದನೆ. ೨. ದೋಷ: "[illegible] ದೋಷಂ" ([illegible]). [ಸಂ.]

ಆದೀಶ್ವರ (ನಾ). = ಆದಿಜಿನ: [illegible] ([illegible]). [ಸಂ.]

ಆದು 'ಅಯ್ಯ್₁' ನೋಡಿ.

ಆದುಕೆಗೆ 'ಅಯ್ಯ್₁' ನೋಡಿ.

ಆದುದರಿಂದ, ಆದ್ದರಿಂದ (ಅ). ಆ ಕಾರಣದಿಂದ; ಆದರಿಂದ; ಆ ನಿಮಿತ್ತವಾಗಿ: [illegible] ಆದ್ದರಿಂದ (ಆದುದರಿಂದ) [illegible] ([illegible]). ಆದ್ದರಿಂದ: [illegible] ([illegible]). [< ಆಗು₁]

ಆದೃತ (ಗು). ೧. ಆದರಿಸಲ್ಪಟ್ಟ; ಗೌರವಿಸಲ್ಪಟ್ಟ. ೨. ಆದರವುಳ್ಳ; ಆಸಕ್ತಿಯುಳ್ಳ. [ಸಂ.]

ಆದೃಷ್ಟ (ಗು). ನೋಡಿದ; ಕಂಡ: [illegible] ([illegible]). [ಸಂ.]

ಆದ್ಯೆ (ನಾ). ಗೂಬೆಯ ಜಾತಿಗೆ ಸೇರಿದ ಹಕ್ಕಿ; ಹೆಂಡಗೀರನ ಹಕ್ಕಿ: [illegible] ([illegible]). [< ಅಂಡೆ]

-ಆದ್ಯೆ (ಪ್ರ). ಧಾತುಗಳಿಗೆ ನಿಷೇಧಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಸೇರುವ ಪ್ರತ್ಯಯ: [illegible] (ಎಕ. VII, [illegible]); [illegible] (ಎಕ. II, [illegible]; 700); [illegible] (ಎಇ. IX, [illegible]). ಈ ಇದು ಪೂರ್ವದ ಹಳಗನ್ನಡದಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಬಳಕೆಯಲ್ಲಿತ್ತು.

ಆದೇಶ (ನಾ). ಒಬ್ಬ ಕವಿಯ ಹೆಸರು: [illegible] (ಎಇ. VII, [illegible]). [?]

ಆದೇಯ (ಗು). ೧. ಸ್ವೀಕರಿಸಬಹುದಾದ; ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳಬಹುದಾದ: [illegible]. (ನಾ). ೨. ದಾನ (೧). ೩. [ಜೈನ] ಒಂದು ಬಗೆಯ ನಾಮಕರ್ಮ: [illegible]. [ಸಂ.]

ಆದೇಯನಾಮಕರ್ಮ (ನಾ). [ಜೈನ] ತೊಂಬತ್ತು ಮೂರು ಬಗೆಯ ಕರ್ಮಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: "[illegible]" ([illegible]). [ಆದೇಯ + ನಾಮ + ಕರ್ಮ]

ಆದೇಯರೂಪ (ನಾ). ಮೆಚ್ಚಿಕೆಗೆ ಅರ್ಹವಾದ ರೂಪವುಳ್ಳವನು: [illegible]. [ಆದೇಯ + ರೂಪ]

ಆದೇಶ (ನಾ). ೧. ಆಜ್ಞೆ; ಅಪ್ಪಣೆ; ನಿರೂಪ; ನಿರ್ದೇಶ: [illegible]. ೨. ಭವಿಷ್ಯವಾಣಿ: [illegible]. ೩. ಉಪದೇಶ. ೪. [ವ್ಯಾಕ] ಒಂದು ವರ್ಣಕ್ಕೆ ಪ್ರತಿಯಾಗಿ ಮತ್ತೊಂದು ವರ್ಣವು ಬರುವುದು: "[illegible]" ([illegible]); [illegible]. [ಸಂ.]

ಆದೇಶಂಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ೧. ಆಜ್ಞೆ ಮಾಡು. ೨. ಭವಿಷ್ಯವನ್ನು ಹೇಳು: [illegible]. [ಆದೇಶ + ಗೆಯ್ (< ಕೆಯ್$_1$)]

ಆದೇಶತೆ (ನಾ). [ವ್ಯಾಕ] ಆದೇಶವಾಗಿ ಬರುವಿಕೆ: [illegible]. [ಸಂ. ಆದೇಶತಾ]

ಆದೇಶತ್ವ (ನಾ). = ಆದೇಶತೆ: [illegible]. [ಸಂ.]

ಆದೇಶನ (ನಾ). ೧. ಅಪ್ಪಣೆಮಾಡುವುದು. ೨. "[illegible]" ([illegible]). [ಸಂ.]

ಆದೇಶಪತ್ರ (ನಾ). ೧. ಆಜ್ಞಾ ಪತ್ರ. ೨. ಕೋರಿಕೆ ಪತ್ರ: [illegible] (order) [illegible]. [ಆದೇಶ + ಪತ್ರ]

ಆದೇಶಪುರುಷ (ನಾ). ಭವಿಷ್ಯವಾಣಿಯಲ್ಲಿ ಉಕ್ತನಾದ ವ್ಯಕ್ತಿ: [illegible]. [ಆದೇಶ + ಪುರುಷ]

ಆದೇಶವಚನ (ನಾ). ಮುಂದಾಗುವುದನ್ನು ತಿಳಿಸುವ ಮಾತು; ಭವಿಷ್ಯದ ನುಡಿ: [illegible]. [ಆದೇಶ + ವಚನ]

ಆದೇಶಸಂಧಿ (ನಾ). [ವ್ಯಾಕ] "ಒಂದು ವ್ಯಂಜನದ ಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಮತ್ತೊಂದು ವ್ಯಂಜನ ಬರುವುದಕ್ಕೆ ಆದೇಶವೆಂದೂ, ಈ ಸಂಧಿಯನ್ನು ಆದೇಶಸಂಧಿಯೆಂದೂ ಕರೆಯುವರು" ([illegible]). [ಆದೇಶ + ಸಂಧಿ]

ಆದೇಶಿ (ನಾ). ೧. ಅಪ್ಪಣೆ ಮಾಡತಕ್ಕವನು. ೨. ಸೂಚನೆ ಮಾಡತಕ್ಕವನು; ಸಲಹೆಗಾರ. ೩. ಜೋಯಿಸ; ಭವಿಷ್ಯವನ್ನು ಹೇಳುವವನು: "[illegible]" ([illegible]). [ಸಂ. ಆದೇಶಿನ್]

ಆದೇಶಿಕೆ (ನಾ). ನಿರೂಪ; ಆಜ್ಞೆ: [illegible]. [ಸಂ. ಆದೇಶಿಕಾ]

ಆದೇಶಿಸು (ಕ್ರಿ). ಅಪ್ಪಣೆಮಾಡು; ಆಜ್ಞಾಪಿಸು; ನಿರೂಪಿಸು: [illegible]. [ಆದೇಶ + -ಇಸು]

ಆದೇಶ್ಯ (ನಾ). ೧. ಆದೇಶಕೊಡತಕ್ಕವನು; ನಿರ್ದೇಶಕ; ಸಲಹೆಗಾರ. ೨. ಯಾಗಮಾಡುವವನು; ಯಜ್ಞದೀಕ್ಷಿತ: "[illegible]" ([illegible]). [ಸಂ.]

ಆದೊಡೆ, ಆದಡೆ, ಆದರೆ (ಅ). ೧. ಮೊದಲು ಹೇಳಿದೊಂದು ಅರ್ಥಕ್ಕೆ ವಿರೋಧವಾದ ಬೇರೊಂದು ಅರ್ಥವು ಮುಂದೆ ಬರುವುದೆಂಬುದನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಅವ್ಯಯ; ವಿರೋಧಸೂಚಕಾವ್ಯಯ: [illegible]. ೨. ಪಕ್ಷಾಂತರ ಅವ್ಯಯ; ಆ ಪಕ್ಷಕ್ಕೆ; ಹಾಗಾದರೆ; ಹಾಗೆ ನಡೆದರೆ: [illegible]. ೩. ಕೊನೆಯದಕ್ಕೆ; ಕೊಡ ಎಂಬ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಬರುವ ಅವ್ಯಯ: [illegible].

ಅದರೆ₁: ೨. [illegible] (ಬಸವ. ೨೧–೯). ೩. [illegible] (ಹರಿಶ. ೬–೫೦–೧೪). ಅದರೆ₂: ೨. [illegible] (ಕುಮಾರವ್ಯಾ. ೬–೩೩); [illegible] (ಹರಿಶ. ೧–೫–೧೧). [< ಅಗು₁ + -ಒಡೆ₁]

ಅದೊರೆಕು (ನಾ). ಅದಕ್ಕೆ ಸಮಾನವಾದುದು; ಅಂಥದು: [illegible] (ಪಂಪಭಾ. ೨–೫೩). [ಅ₂ (< ಅದು₁) + ದೊರೆಕು₁ (< ದೊರೆ₂)]

ಅದೊರೆಯು (ನಾ). ೧. ಅಂಥವನು; ಆ ಗುಣವುಳ್ಳವನು: [illegible] (ಪಂಪಭಾ. ೧–೩೬). (ಗು). ೨. ಅಂತಹ; ಅಂಥ: [illegible] (ಆದಿಪು. ೬–೧೧೧). [ಅ₂ (< ಅದು₁) + ದೊರೆಯು₁ (< ದೊರೆ₂)]

ಅದೋಹಳ (ನಾ). ಹೆಣ್ಣಾದ ಬಯಕೆ; ಅಪೇಕ್ಷೆ: [illegible] (ಬಸವ. ೯೪–೬೧). [ಸಂ. ಅದೋಹಲ]

ಅದ್ದರಿಂ (ಅ). = ಅದುದರಿಂದ: [illegible] (ಪರಮ. ೬–೯೬). [< ಅದು₁]

ಅದ್ಮಿ, ಆದಮಿ (ನಾ). ಮನುಷ್ಯ. ಆದಮಿ: [illegible] (ಕೃಷ್ಣರಾಜ. ೬); [illegible] (ಹಳ್ಳಿಶಾ. ೧೪). [← ಅರ. ಪಾರ. ಹಿಂ. ಆದ್ಮೀ; ಮರಾ. ಆದಮಿ]

ಅದ್ಯ (ಗು). ೧. ಮೊದಲನೆಯ; ಆದಿಯ: [illegible] (ಶಬ್ದಮ. ೧–೬೨). (ನಾ). ೨. ಮೊದಲನೆಯವನು; ಹಿಂದಿನವನು; ಪೂರ್ವಿಕನು: [illegible] (ಪಂಪಭಾ. ೧–೩೩); [illegible] (ಗಿರಿಜಾ. ೧–೨೨); [illegible] (ಬಸವ. ೧೬೧). ೩. (ಸಮಾಸಗಳಲ್ಲಿ, ಬಹುವಚನಗಳಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ) ಮುಂತಾದವರು; ಮುಂತಾದುವು: [illegible] (ಬಸವ. ೨೬–೩); [illegible] (ಪಂಪ. ೨–೪೩); [illegible] (ಶ್ರೀಪಾದ. ೫೯–೨೬). [ಸಂ.]

ಅದ್ಯಂತ (ನಾ). ೧. ಮೊದಲು ಮತ್ತು ಕೊನೆ. 'ಅದ್ಯಂತಪ್ರಾಸ' ನೋ. ೨. ಸಮಸ್ತ; ಒಟ್ಟು; ಸಮಗ್ರ: [illegible] (ಸೋಮ. ೮೪). [ಆದಿ₂ + ಅಂತ₂]

ಅದ್ಯಂತಪ್ರಾಸ (ನಾ). [ಛಂದ] ಪದ್ಯದ ಪಾದದ ಮೊದಲು ಮತ್ತು ಕಡೆಯಲ್ಲಿ ಇರುವ ಪ್ರಾಸ. ಉದಾ: [illegible] (ಆದಿಪು. ೬–೨೬ ೮); [illegible] (ಬಸವ. ೫–೫). [ಅದ್ಯಂತ + ಪ್ರಾಸ]

ಅದ್ಯಂತರಹಿತ (ನಾ). ಮೊದಲು ಕೊನೆಗಳಿಲ್ಲದವನು; ಪರಮಾತ್ಮ; ಅತ್ಮ. [ಅದ್ಯಂತ + ರಹಿತ]

ಅದ್ಯಕರ್ತವ್ಯ (ನಾ). ಮೊದಲು ಮಾಡಬೇಕಾದ ಕಾರ್ಯ: [illegible] (ಪ್ರಬು. ೨೯೪). [ಅದ್ಯ + ಕರ್ತವ್ಯ]

ಅದ್ಯಕವಿ (ನಾ). = ಆದಿಕವಿ (ದಶ. ೪). [ಅದ್ಯ + ಕವಿ₁]

ಅದ್ಯಕಾವ್ಯ (ನಾ). ಮೊದಲಿನ ಕಾವ್ಯ; ಶ್ರೇಷ್ಠ ಕಾವ್ಯ: [illegible] (ಕವಿರಾ. ೧–೩೩). [ಅದ್ಯ + ಕಾವ್ಯ]

ಅದ್ಯತೆ (ನಾ). ಮೊದಲಿನ ಸ್ಥಾನ; ಪ್ರಾಧಾನ್ಯ; ಪ್ರಮುಖತೆ: [illegible] (ಶಿಕ್ಷಣ. ೪೫೦). [ಸಂ. ಅದ್ಯತಾ]

ಅದ್ಯನುಪ್ರಾಸ (ನಾ). [ಛಂದ] ಅನುಪ್ರಾಸದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ; ಪದ್ಯದ ಸಾಲುಗಳ ಮೊದಲಲ್ಲಿ ಬರುವ ಅನುಪ್ರಾಸ. ಉದಾ: [illegible] (ಕಾವ್ಯಾ. ೫೫೬). [ಆದಿ₂ + ಅನುಪ್ರಾಸ]

ಅದ್ಯಪುರುಷ (ನಾ). ೧. ಆದಿಪುರುಷ; ಭಗವಂತ. ೨. ಮೊದಲ ಮಾನವ; ಆದಿಪ್ರವರ್ತಕ: [illegible] (ಭಾರತ. ೧೩೦). [ಅದ್ಯ + ಪುರುಷ]

ಅದ್ಯಮನುಷ್ಯ (ನಾ). ಮೊದಲನೆಯ ಮನುಷ್ಯ: [illegible] (... ೧೩–೧೪). [ಅದ್ಯ + ಮನುಷ್ಯ]

ಅದ್ಯಮಾಷಕ (ನಾ). ಒಂದು ತೂಕದ ಪರಿಮಾಣ; ಐದು ಗುಂಜಿಗಳ ತೂಕ (?). [ಅದ್ಯ + ಮಾಷಕ]

ಅದ್ಯೂನ (ನಾ). ಹೊಟ್ಟೆಬಾಕ; ಉದರಂಭರಿ: "[illegible]" (... ೫೦–೧೪೫). [ಸಂ.]

ಅದ್ಯೆ (ನಾ). ೧. ಮೊದಲಿನವಳು; ಆದಿಶಕ್ತಿ; ಪಾರ್ವತಿ (ದಶ. ೪). ೨. ಭೂಮಿ (೪). [ಸಂ. ಅದ್ಯಾ]

ಅದ್ಯೋತ (ನಾ). ಕಾಂತಿ; ಪ್ರಕಾಶ; ಪ್ರಭೆ. [ಸಂ.]

ಅದ್ಯೋಪಾಂತ (ನಾ). ಮೊದಲಿನಿಂದ ಕಡಿಯವರೆಗಿನದು; ಎಲ್ಲಾ; ಸಮಗ್ರ; ಪೂರ್ಣ: [illegible] (ಶ್ರೀರಾಮ. ೬೦). [ಅದ್ಯ + ಉಪಾಂತ]

ಅದ್ರಿ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಗಿಡ. 'ಅದ್ರಿಹೂ' ನೋ. [?]

ಅದ್ರಿಹೂ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹೂ: [illegible] (... ೧೪೦). [ಅದ್ರಿ + ಹೂ₁ (< ಪೂ₁)]

ಅದ್ರೆ₁ 'ಅರಿದ್ರೆ' ನೋ.

ಅದ್ರೆ₂ 'ಆಗು₁' ನೋ.

ಅಧರ (ನಾ). ತನ್ನ ಸೋಲನ್ನು ತಾನೇ ಹೇಳಿಕೊಳ್ಳುವವನು: "[illegible]" (... ೬೦–೧೫). [?]

ಅಧರಣೆ (ನಾ). = ಆಧಾರ ೧: [illegible] (... ೮–೨೮). [ಸಂ. ಅಧರಣ]

ಅಧರಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಆಧಾರವಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊ: [illegible] ೨. ಆಧಾರವಾಗು; ಧರಿಸು: [illegible] [ಅಧರಿಸ್ಸು + -ಇಸು]

ಆಧಾನ (ನಾ). ೧. ಇಡುವುದು; ಮಾಡುವುದು. ೨. ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುವುದು; ಸ್ವೀಕರಿಸುವುದು: [illegible] ೩. ಒಳಕೊಳ್ಳುವುದು; ಹೊಂದಿರುವುದು. ೪. ಇಟ್ಟಿರುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಕೊಟ್ಟ ವಸ್ತು; ನ್ಯಾಸ: [illegible] ೫. ಹೊಣೆ; ಜಾಮೀನು. ೬. ನಿಯೋಗ; ನಿಯಮಿಸುವುದು; ನೇಮಕ. ೭. ಆಧಾರವಾದ ಶಾಸ್ತ್ರ. ೮. ಧಾರಣೆ; ಧರಿಸುವುದು. [ಸಂ.]

ಆಧಾರ (ನಾ). ೧. ಆಶ್ರಯ; ಆಸರೆ; ನೆಲೆ: [illegible] ೨. ಅವಲಂಬನ; ಸಹಾಯ. ೩. ಸಮರ್ಥನೆ ಮಾಡುವ ಪ್ರಮಾಣ; ಸಾಧಕವಾದ ವಸ್ತು: [illegible] ೪. ತಳಹದಿ; ಅಸ್ತಿಭಾರ. ೫. ಸೃಷ್ಟಿಯ ಮೂಲ (?): [illegible] ೬. ಪ್ರವಾಹ; ಹರಿವು: [illegible] ೭. ನೀರಿನ ಆಸರೆ; ಕೆರೆ: [illegible] ೮. [ವ್ಯಾಕ] ಅಧಿಕರಣ ವಿಭಕ್ತಿ; ಸಪ್ತಮಿ ವಿಭಕ್ತಿ: [illegible] ೯. [ಯೋಗಶಾ] ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ಒಂದು ನಾಡೀಚಕ್ರ: [illegible] ೧೦. ಇತರರಿಂದ ಹಣವನ್ನು ಸಾಲವಾಗಿ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುವಾಗ, ಹಣಕ್ಕೆ ಹೊಣೆಯಾಗಿರುವ ಹೊಲ, ಗದ್ದೆ ಮುಂತಾದುದು: [illegible] [ಸಂ.]

ಆಧಾರಕ (ನಾ). ಅಸ್ತಿಭಾರ; ತಳಹದಿ; ಆಧಾರವಾಗಿರುವ ವಸ್ತು: [illegible] [ಸಂ.]

ಆಧಾರಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ಆಧಾರವಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳು; ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳಲು ಪೀಠವನ್ನು ಒದಗಿಸು: [illegible] [ಆಧಾರ + ಗೆಯ್ (< ಕೆಯ್)]

ಆಧಾರಚಕ್ರ (ನಾ). [ಯೋಗಶಾ] ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ಒಂದು ನಾಡೀಚಕ್ರ: [illegible] [ಆಧಾರ + ಚಕ್ರ]

ಆಧಾರಪತ್ರ (ನಾ). ಆಧಾರಮಾಡಿ ಬರೆದುಕೊಡುವ ಪತ್ರ; ಇತರರಿಂದ ಹಣವನ್ನು ಸಾಲವಾಗಿ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುವಾಗ, ಹಣಕ್ಕೆ ಹೊಣೆಯಾಗಿರುವ ಹೊಲ, ಗದ್ದೆ ಮುಂತಾದುವುಗಳ ವಿಷಯಗಳನ್ನುಳ್ಳ ಓಲೆ, —ಕಾಗದ. [ಆಧಾರ + ಪತ್ರ]

ಆಧಾರಭೂತ (ಗು). ಆಧಾರವಾದ. [ಸಂ.]

ಆಧಾರರಹಿತ (ಗು). ನಿರಾಧಾರವಾದ; ಪ್ರಮಾಣವಿಲ್ಲದ: [illegible] [ಆಧಾರ + ರಹಿತ]

ಆಧಾರಲಿಂಗ (ನಾ). [ವೀಶೈ] ಆಧಾರಚಕ್ರಸ್ಥಾನ (?): [illegible] [ಆಧಾರ + ಲಿಂಗ]

ಆಧಾರಸ್ಕಂಧ (ನಾ). ಆನೆಗೆಂಬ; ಊರೆಗಂಬ: [illegible] [ಆಧಾರ + ಸ್ಕಂಧ]

ಆಧಾರಸ್ಥ (ನಾ). ಆಸ್ತಿಯುಳ್ಳವನು; ತಕ್ಕಷ್ಟು ಉಪಪತ್ತಿಯುಳ್ಳವನು (?). [ಸಂ.]

ಆಧಾರಾಧೇಯಭಾವ (ನಾ). ವಸ್ತುಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ವಸ್ತು ಆಧಾರವಾಗಿಯೂ ಮತ್ತೊಂದು ಆಧೇಯವಾಗಿಯೂ ಇರುವ ಪರಸ್ಪರ ಸಂಬಂಧ: [illegible] [ಆಧಾರ + ಆಧೇಯ + ಭಾವ]

ಆಧಾರಿ (ನಾ). = ಆಧಾರಸ್ಥ (ದಕ.?). [ಸಂ. ಆಧಾರಿನ್]

ಆಧಿ (ನಾ). ೧. ಮಾನಸಿಕವಾದ ತೊಂದರೆ, —ಚಿಂತೆ, —ಉಪಟಳ: [illegible] ೨. ಅಸ್ತಿಗಳ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಆಧಾರ, ಭೋಗ್ಯ ಮುಂತಾದ ಸರಾಧೀನತೆ: [illegible] 'ಭೂವಾರಧಿ', 'ಭೋಗ್ಯಾಧಿ' ಪರಾ. ೩. ಇಂಬು ಮುಂತಾದ ದುರ್ವ್ಯಸನ. ೪. ಆಶ್ರಯ; ಆಸರೆ; ನೆಲೆ. [ಸಂ.]

ಅಧಿಕಾರಿಕ (ಗು). ೧. ಅಧಿಕಾರಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟ. (ನಾ). ೨. [ಕಾವ್ಯಮಾ] : "ಅಧಿಕಾರಿಕವೆಂದರೆ ಕಾವ್ಯದ [illegible] ಕಥೆ" ([illegible]). [ಸಂ.]

ಅಧಿಕ್ಯ (ನಾ). ೧. ಹೆಚ್ಚಿಗೆ; ಅಧಿಕವಾಗಿರುವುದು. ೨. ಹಿರಿಮೆ; ಮೇಲ್ಮೆ; ದೊಡ್ಡಸ್ತಿಕೆ : [illegible] ([illegible]). ೩. ಹಿರಿಯವನು; ಮೇಲಾದವನು : [illegible] ([illegible]). [ಸಂ.]

ಅಧಿದೈವಿಕ (ನಾ). ತಾಪತ್ರಯಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು; ದೈವಿಕವಾಗಿ ಉಂಟಾಗುವ ತೊಂದರೆ : "ಅಧಿದೈವಿಕವೆಂದರೆ [illegible] ತೊಂದರೆ" ([illegible]); [illegible] ([illegible]). [ಸಂ.]

ಅಧಿಪತ್ಯ (ನಾ). ೧. ಪ್ರಭುತ್ವ; ಅಧಿಕಾರ : [illegible] ([illegible]); [illegible] ([illegible]). ೨. ಪ್ರಭುತ್ವಕ್ಕೆ ಒಳಪಟ್ಟ ಪ್ರದೇಶ; ಅಧಿಕಾರದ ವ್ಯಾಪ್ತಿಗೆ ಸೇರಿದ ಭಾಗ ಅಥವಾ ಸೀಮೆ : [illegible] ([illegible]). [ಸಂ.]

ಅಧಿಭೌತಿಕ (ಗು). ೧. ಪ್ರಾಣಿಗಳ ದೆಸೆಯಿಂದ ಸಂಭವಿಸುವ ವಿಪತ್ತು, —ಅಪಘಾತ: "ಅಧಿಭೌತಿಕವೆಂದರೆ [illegible]" ([illegible]). ೨. ಪಂಚಭೂತಗಳ ದೆಸೆಯಿಂದ ಉಂಟಾಗುವ ತೊಂದರೆ, —ವಿಪತ್ತು : [illegible] ([illegible]). [ಸಂ.]

ಅಧಿರಾಜ್ಯ (ನಾ). ಅಧಿರಾಜ ಪದವಿ; ಎಲ್ಲಕ್ಕಿಂತಲೂ ಮೇಲಾದ ಪ್ರಭುತ್ವ : [illegible] ([illegible]). [ಸಂ.]

ಅಧಿವ್ಯಾಧಿ (ನಾ). ಮಾನಸಿಕ ವ್ಯಥೆ ಮತ್ತು ರೋಗ: [illegible] ... [illegible] ([illegible]); [illegible] ([illegible]); [illegible] ([illegible]). [ಅಧಿ + ವ್ಯಾಧಿ]

ಅಧಿವ್ಯಾಧಿಪ್ರದ (ನಾ). ಮಾನಸಿಕ ವ್ಯಥೆಯನ್ನೂ ರೋಗಬಾಧೆಯನ್ನೂ ಉಂಟುಮಾಡುವಂಥದು : [illegible] ([illegible]). [ಸಂ.]

ಅಧಿವ್ಯಾಧಿಹರ (ನಾ). ಮಾನಸಿಕವ್ಯಥೆಯನ್ನೂ ರೋಗಾದಿ ಉಪದ್ರವಗಳನ್ನೂ ಹೋಗಲಾಡಿಸತಕ್ಕುದು : [illegible] ([illegible]). [ಸಂ.]

ಅಧಿಹೇತು (ನಾ). ಮನಸ್ಸಿನ ದುಃಖದ ಕಾರಣ : [illegible] ([illegible]). [ಅಧಿ + ಹೇತು]

ಅಧೀನ (ನಾ). ಅಧೀನ; ವಶ : [illegible] ([illegible]); [illegible] ([illegible]). [ಸಂ.]

ಅಧೀನಚಿತ್ತ (ಗು). ವಶವಾದ ಮನಸ್ಸುಳ್ಳ : [illegible] ([illegible], 1077). [ಅಧೀನ + ಚಿತ್ತ]

ಅಧುನಿಕ (ಗು). ಈಗಿನ; ಈ ಕಾಲದ; ನವೀನ; ಇತ್ತೀಚಿನ: [illegible] ([illegible]). [ಸಂ.]

ಅಧುನಿಕತೆ (ನಾ). ಈ ಕಾಲಕ್ಕೆ ತಕ್ಕಂತಿರುವುದು; ನವೀನತೆ; ನವ್ಯತೆ : [illegible] ([illegible]). [ಸಂ. ಅಧುನಿಕತಾ]

ಅಧೂತ (ಗು). ೧. ಅಲ್ಲಾಡಿಸಿದ; ಕುಲುಕಿದ; ಒದರಿದ. (ನಾ). ೨. [ನಾಟ್ಯ] ಶಿರಸ್ಸಿನ ಹದಿನ್ಮೂಲು ಭಂಗಿಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : [illegible] ([illegible]). [ಸಂ.]

ಅಧೃತ (ಗು). ಇಡಲ್ಪಟ್ಟ; ಕರಲ್ಪಟ್ಟ; ತಂದ; ಆಧಾರವಾಗಿರಿಸಿದ. [ಸಂ.]

ಅಧೇಯ (ಗು). ೧. ಆಧಾರದಲ್ಲಿ ಇಡಲ್ಪಟ್ಟ; ಆಧಾರವನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಿಕೊಂಡಿರುವ. (ನಾ). ೨. "ಆಶ್ರಯ" ([illegible]); [illegible] ([illegible]); [illegible] ([illegible]). ೩. ಆಧಾರವಾಗಿ ಇಡುವ ಜಮಾನು ಮುಂತಾದುದು. [ಸಂ.]

ಅಧೇಯವಚನ (ನಾ). ಮಾತುಗಳಿಗೆ ಆಧಾರನಾದವನು; ಮಾತಿನಲ್ಲಿ ಚತುರನಾದವನು; ವಕ್ತಾರನು : [illegible] ... [illegible] ([illegible]). [ಅಧೇಯ + ವಚನ]

ಅಧೋರಣ (ನಾ). ೧. ಆನೆಯ ಸವಾರ; ಮಾವುತ; ಮಾವಟಿಗ : [illegible] ([illegible]). ೨. ಸಲಗ : "[illegible]" ([illegible]). [ಸಂ.]

ಅಧ್ಮಾನ (ನಾ). [ವೈದ್ಯಶಾ] ಹೊಟ್ಟೆ ಉಬ್ಬರಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು : [illegible] ([illegible]). [ಸಂ.]

ಅಧ್ಮಾನಿಸು (ಕ್ರಿ). ಹೊಟ್ಟೆ ಉಬ್ಬರಿಸಿಕೊ : [illegible] ([illegible]). [ಅಧ್ಮಾನ + -ಇಸು]

ಅಧ್ಯಾತ್ಮಿಕ (ಗು). ೧. ಆತ್ಮವಸ್ತುವಿಗೆ ಅಥವಾ ಅಧ್ಯಾತ್ಮಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ; ತತ್ತ್ವಶಾಸ್ತ್ರಕ್ಕೆ ಅನ್ವಯಿಸುವ; ವೇದಾಂತದ: [illegible] ... ಅಧ್ಯಾತ್ಮಿಕವಾದ [illegible]. (ನಾ). ೨. ತಾಪತ್ರಯಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: [illegible] ; ದುಃಖತ್ರಯಂಗಳು [illegible] [ಸಂ.]

ಅಧ್ಯಾನ (ನಾ). ೧. ಪಶ್ಚಾತ್ತಾಪದಿಂದ ಕೂಡಿದ ಸ್ಮರಣೆ; ವ್ಯಸನಕರವಾದ ನೆನಪು. ೨. ತಳವಳ; ಆತಂಕ. [ಸಂ.]

ಅನ್₁, ಅನ್ನು (ಕ್ರಿ). ೧. ಇದಿರಾಗು; ಎದುರಿಸು; ಪ್ರತಿಭಟಿಸು; ಅಡ್ಡಲಾಗು; ತಡೆದು ನಿಲ್ಲು; ಅಂತ, ಅಂತು, ಅತು (ಭೂತಕೃ); ಅಂದ (ಭೂಕೃ): [illegible]. ೨. ಧರಿಸು; ವಹಿಸು; ಕೈಕೊಳ್ಳು; ತೊಂದು; ಪಡೆ: "ಅನ್ – [illegible]" [illegible]. ೩. ಹಿಡಿ; ಒತ್ತು: [illegible]. ೪. ತಡೆ; ನಿಲ್ಲು; ಸ್ಥಿರಿಸು; ತಡೆದುಕೊ; ತಾಳು; ಆಶ್ರಯಿಸು: [illegible]

ಅನ್ನು₁: ೧. [illegible] ... [illegible]. ೨. [illegible]. ೩. [illegible]. ೪. [illegible]. ೫. ಆಶ್ರಯವಾಗು; ಊರೆಯಾಗು: [illegible]. ೬. ಆಶ್ರಯ ತೋರು; ಒರಗು: [illegible].

ಅಡುಉಣ್ಣು = ತಡೆದು ಉಟಿಮಾಡು; ನಿಧಾನವಾಗಿ ಉಟಿ ಮಾಡು (?). ಅಡುಕೆಯ = ಕೈಯಲ್ಲಿ ಹಿಡಿದುಕೊ: [illegible]. ಅಡುಕೊಳ್ಳು = ಪ್ರತಿಭಟಿಸು; ನಿಲ್ಲು: [illegible]. ಅಡುತೋರು = ಸಾವಕಾಶವಾಗಿ ತೋರು: [illegible]. ಅಡುಸುರಿ = ಸಾವಕಾಶವಾಗಿ ಸುರಿ: [illegible]

[ದೇ. ? [illegible]; [illegible]; [illegible]. [illegible] = [illegible]; [illegible]. [illegible] = ಬಂದಿಸಲ್ಲಿ ಒರಗು]

ಅನ್₂, ಅ₂, ಆಂ, ಅನ್ನು (ಸ). ಉತ್ತಮಪುರುಷ ಏಕವಚನ ಸರ್ವನಾಮ; ಮಾತಾಡುವವನು ತನ್ನನ್ನು ನಿರ್ದೇಶಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಬಳಸುವ ಮಾತು; ನಾನು. ಇ ಕ್ರಮವಾಗಿ ಏಳು ವಿಭಕ್ತಿಗಳು; ಆನ್, ಎನ್ನಂ, ಎನ್ನಿಂ, ಎನಗೆ, ಎನ್ನತ್ತಣಿಂ, ಎನ್ನ, ಎನ್ನೊಳ್; (ಬಹುವ) ಆಮ್, ಎಮ್ಮಂ, ಎಮ್ಮಿಂ, ಎಮಗೆ, ಎಮ್ಮತ್ತಣಿಂ, ಎಮ್ಮ, ಎಮ್ಮೊಳ್: [illegible]. ಅ₂: [illegible]. ಆಂ: [illegible].

ಅನ್ನು₂ : [illegible] (ಅರ್ಥಕ. ೧) ; [illegible] [illegible] (ಶಬರ. ೬-೪೭) ; [illegible] (ಶಂಕರಾ. ೪-೪೪). ಅರ್ದ್, ಅನ್ನು (ಬಹುವ) : [illegible] [illegible] (ದಕ್ಷ್ಯಾ.ಶಾ. ೬೯-೧೯) ; [illegible] (ಪಂಪಭಾ. ೬-೯೩) ; [illegible] (ಎಇ. III, ಮುತ್ತ. ೯೧-೧೬ ; ೫೦) ; [illegible] (ಕಂ ಶಾ. ೧-೧೦೬) ; [illegible] (ಪಂಪಕಂ. ೯೪-೨೦) ; [illegible] (ಉದ್ಯೋಕೃ. ೬-೬೪) ; [illegible] (ಶಬರಾ. ೧-೯-೩೦).

[ತೆ : ಶ [illegible] ; [illegible] ; [illegible] ; [illegible] ; [illegible] ; [illegible] ; [illegible]. ಎನ್ ; ಬ್ರಾಹು. ೫]

ಅನ್₃ 'ಅನುಂ' ನೋ.

ಅನಂತ್ಯ (ನಾ). ೧. ಕೊನೆಯಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ : [illegible] (ಭ್ರಶ್ಯಾಟೀ. ೬೪) ; [illegible] (ಅರು. ೧೫೯-೧). ೨. ಕೊನೆಯುಳ್ಳದ ವಸ್ತು : [illegible] (ಮಂಗಳ. ೧೩೬). [ಸಂ.]

ಅನಂದ (ನಾ). ೧. ಸಂತೋಷ. ೨. ಪರಮಾವಧಿಯಾದ ಸಂತೋಷ ; ಲೋಕೋತ್ತರವಾದ ಆಹ್ಲಾದ ; ರಸಾಸ್ವಾದ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಬೇರೊಂದರ ಅರಿವೇ ಉಳಿಯದಂತೆ ಒದಗುವ ಅಪರಿಮಿತವಾದ ಸುಖ : [illegible] (ಕೃಶಿ. ೧೬೫). 'ಕಾವ್ಯಾನಂದ', 'ಬ್ರಹ್ಮಾನಂದ' ಪರಾ. ೩. [ವಿ(ಕ್ಸ)] ಆರು ವಿಧವಾದ ಭಕ್ತಿಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : ಶ್ರದ್ಧೆ, [illegible], [illegible], [illegible], ಅನಂದ, [illegible] (ಇವು ಆರು ಷಟ್ಸ್ಥಲ ಭಕ್ತಿಗಳು) ([illegible]). 'ಅನಂದ ಭಕ್ತಿ' ಪರಾ. ೪. ಅರವತ್ತು ಸಂವತ್ಸರಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : ಪ್ರಭವ . . . ಅನಂದ . . . [illegible] ([illegible]).

ಅನಂದವಾಡು = ಸಂತೋಷಪಡು ; ನಲಿದಾಡು : [illegible] (ಶಂಕರ. ೧೧-೬೧). ಅನಂದದಿಂ = ಸಂತೋಷ ತುಂಬು ; ಹರ್ಷಪೂರ್ಣವಾಗು : [illegible] (ಶಂಕರ. ೯-೫೯). [ಸಂ.]

ಅನಂದಂಗಿಡು (ಕ್ರಿ). ಸಂತೋಷವು ನಾಶವಾಗು ; ಸುಖವು ಹಾಳಾಗು : [illegible] (ಪ್ರಭುಲಿಂ. ೪-೬೬).

[ಅನಂದ + ಕಿಡು (< ಕೆಡು)]

ಅನಂದಂಬಡು, ಅನಂದಪಡು (ಕ್ರಿ). ಸಂತೋಷಹೊಂದು ; ಸುಖಪಡು : [illegible] (ಸೋಮೇಶ. ೯೬). ಅನಂದಪಡು : ([illegible] ೬-೮೧ ; ೪-೨೦೬ ೬). [ಅನಂದ + ಪಡು₁]

ಅನಂದಂಬೆರು (ಕ್ರಿ). ಅನಂದವನ್ನು ಪಡೆ : [illegible] (ಜಯಾ. ೨-೧೩).

[ಅನಂದ + ಪೆಱು₁]

ಅನಂದಕರ (ಗು). ಸಂತೋಷವನ್ನುಂಟುಮಾಡುವ ; ಸುಖವನ್ನು ತರುವ : [illegible] ([illegible] ೧೩-೩೦). [ಸಂ.]

ಅನಂದಕಾರಕ (ಗು). = ಅನಂದಕರ. [ಸಂ.]

ಅನಂದಗೊಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ಸಂತೋಷಪಡಿಸು ; ಸಂತೋಷವನ್ನುಂಟುಮಾಡು : [illegible] ([illegible] ೧೯೦-೪೦).

[ಅನಂದ + ಕೊಳ್₁ + -ಇಸು₁]

ಅನಂದಜಲ, ಅನಂದಜಳ (ನಾ). ಸಂತೋಷದ ಕಣ್ಣೀರು ; ಅನಂದ ಬಾಷ್ಪ : "[illegible]" ([illegible] ೯೬-೨) ; [illegible] ([illegible] ೧೬-೩೦). ಅನಂದಜಳ : [illegible] ([illegible] ೯-೫೫).

[ಅನಂದ + ಜಲ₂]

ಅನಂದಜಳ 'ಅನಂದಜಲ' ನೋ.

ಅನಂದತುಂದಿಲ (ಗು). ಅನಂದದಿಂದ ತುಂಬಿದ ; ಸಂತೋಷ ತುಂಬಿ ತುಳುಕಾಡುವ : [illegible] ([illegible] ೫-೬) ; [illegible] ([illegible] ೧೩೧). [ಅನಂದ + ತುಂದಿಲ]

ಅನಂದನ (ಗು). ೧. ಸಂತೋಷವನ್ನುಂಟುಮಾಡುವ ; ಸುಖವನ್ನು ತರುವ. (ನಾ). ೨. ಸಂತೋಷ : [illegible] ([illegible] ೬-೫೦). ೩. ಇಷ್ಟಮಿತ್ರರು, ಬಂಧುಗಳು ಮುಂತಾದವರನ್ನು ಉಪಚರಿಸಿ ಯೋಗಕ್ಷೇಮಗಳನ್ನು ಕೇಳಿ ಸಂತೋಷಪಡಿಸುವುದು. [ಸಂ.]

ಅನಂದನಾಟಕ (ನಾ). ೧. ಸಂತೋಷದಿಂದ ಮೈಮರೆತು ಆಡುವ ನೃತ್ಯ ; ಹರ್ಷಸಂಭ್ರಮದಿಂದ ಆಡುವ ನೃತ್ಯ. ೨. ಅನಂದವನ್ನುಂಟುಮಾಡುವ ನಾಟಕ : [illegible] ([illegible] ೧೬-೫೪).

[ಅನಂದ - ನಾಟಕ]

ಅನಂದನಾಡಿ (ನಾ). ಸಂತೋಷವು ತುಂಬಿರುವ ನಾಡಿ ; ಅನಂದವುಂಟಾದಾಗ ಪ್ರತಿಕ್ರಿಯೆಯನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ನಾಡಿ : [illegible] ([illegible] ೧೬-೧೨).

[ಅನಂದ + ನಾಡಿ]

ಅನಂದನೃತ್ಯ (ನಾ). ಸಂತೋಷದಿಂದ ಮೈಮರೆತು ಕುಣಿಯುವ ಕುಣಿತ : [illegible] ([illegible] ೬-೨೨೦) ; [illegible] ([illegible] ೧೭-೬೭೫).

[ಅನಂದ + ನೃತ್ಯ]

ಅನಂದಪಡು 'ಅನಂದಂಬಡು' ನೋ.

ಅನಂದಪುರ (ನಾ). ಅನಂದದ ಪಟ್ಟಣ ; ವೈಕುಂಠ : [illegible] ([illegible] ೨-೪). [ಅನಂದ + ಪುರ₁]

ಆನಂದಬಾಷ್ಪ (ನಾ). = ಆನಂದಜಲ: [illegible] [ಆನಂದ + ಬಾಷ್ಪ]

ಆನಂದಭಕ್ತಿ (ನಾ). [ವೀರ] ಆರುಬಗೆಯ ಭಕ್ತಿಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: [illegible] (೧) ಶ್ರದ್ಧಾಭಕ್ತಿ, (೨) ನಿಷ್ಠಾಭಕ್ತಿ, (೩) ಅವಧಾನಭಕ್ತಿ, (೪) ಅನುಭಾವಭಕ್ತಿ, (೫) ಆನಂದಭಕ್ತಿ ಮತ್ತು (೬) ಸಮರಸಭಕ್ತಿ ಎಂದು ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ [illegible] [ಆನಂದ + ಭಕ್ತಿ]

ಆನಂದಭೇರಿ (ನಾ). ಸಂತೋಷವನ್ನು ಸೂಚಿಸಲು ರಾಜನು ಹೊಡೆಯಿಸುವ ಭೇರಿ,—ನಗಾರಿ: [illegible] [ಆನಂದ + ಭೇರಿ]

ಆನಂದಭೈರವಿ (ನಾ). [ಸಂಗೀತ] ಒಂದು ರಾಗ: [illegible] [ಸಂ.]

ಆನಂದಮಣಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮಣಿ: [illegible] [ಆನಂದ + ಮಣಿ]

ಆನಂದಮಯ (ಗು). ೧. ಆನಂದದಿಂದ ತುಂಬಿದ,—ಕೂಡಿದ. (ನಾ). ೨. [ತತ್ತ್ವಶಾ] = ಆನಂದಮಯ ಕೋಶ: [illegible] [ಸಂ.]

ಆನಂದಮಯಕೋಶ (ನಾ). [ತತ್ತ್ವಶಾ] ಪಂಚಕೋಶಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು; ಕೇವಲ ಆನಂದವೇ ಮುಖ್ಯಲಕ್ಷಣವಾದ ಕೋಶ: [illegible] [ಆನಂದಮಯ + ಕೋಶ]

ಆನಂದಮೂರ್ತಿ (ನಾ). ಆನಂದವೇ ಸ್ವರೂಪವಾದವನು: [illegible] [ಆನಂದ + ಮೂರ್ತಿ]

ಆನಂದಪಡು (ಕ್ರಿ). ಸಂತೋಷವನ್ನು ಪಡೆ; ಹರ್ಷವನ್ನು ಹೊಂದು: [illegible] [ಆನಂದ + ಪಡು]

ಆನಂದವರಣ (ನಾ). ಆನಂದವನ್ನು ಆರಿಸುವುದು: [illegible] [ಆನಂದ + ವರಣ]

ಆನಂದವಸ್ತ್ರ (ನಾ). ಮುಟ್ಟಾದ ಸ್ತ್ರೀಯ ರಕ್ತದಿಂದ ಕೆಂಪಾದ ವಸ್ತ್ರ: [illegible] 'ರಕ್ತವಸ್ತ್ರ' ನೋಡಿ. [[illegible] + ವಸ್ತ್ರ]

ಆನಂದವಾದ (ನಾ). ಜೀವನದ ಎಲ್ಲ ಚಟುವಟಿಕೆಗಳೂ ಆನಂದೋದ್ದೇಶವಾಗಿರುತ್ತವೆ ಎನ್ನುವ ಸಿದ್ಧಾಂತ: [illegible] [ಆನಂದ + ವಾದ]

ಆನಂದವಾದಿ (ನಾ). ಆನಂದವೇ ಪರಮಾರ್ಥವೆಂದು ತಿಳಿದವನು: [illegible] (Hedonist) [illegible] [ಸಂ. ಆನಂದವಾದಿನ್]

ಆನಂದವೃಕ್ಷ (ನಾ). ಅಶೋಕವೃಕ್ಷ; [illegible]: [illegible] [ಆನಂದ + ವೃಕ್ಷ]

ಆನಂದವೇಳು (ಕ್ರಿ). ಸಂತೋಷ ಹೆಚ್ಚಾಗು: [illegible] [ಆನಂದ + ಏಳು]

ಆನಂದಸ್ವರೂಪ (ನಾ). ಆನಂದವೇ ಮೂರ್ತಿವೆತ್ತವನು: [illegible] [ಆನಂದ + ಸ್ವರೂಪ]

ಆನಂದಾಗಾರ (ನಾ). ಸಂತೋಷದ ಆಶ್ರಯ,—ಸ್ಥಳ: [illegible] [ಆನಂದ + ಆಗಾರ]

ಆನಂದಾಶ್ರು (ನಾ). = ಆನಂದಜಲ: [illegible] [ಆನಂದ + ಅಶ್ರು]

ಆನಂದಾಶ್ರುಜಲ (ನಾ). = ಆನಂದಜಲ: [illegible] [ಆನಂದಾಶ್ರು + ಜಲ]

ಆನಂದಿ (ನಾ). ಸಂತೋಷದಿಂದ ಕೂಡಿರುವವನು; ಸುಖಪಡುವವನು: [illegible] [ಸಂ. ಆನಂದಿನ್]

ಆನಂದಿತ (ಗು). ಸಂತೋಷಗೊಂಡ; ಹರ್ಷಹೊಂದಿದ: [illegible] [ಸಂ.]

ಆನಂದಿನಿ (ನಾ). [ತತ್ತ್ವಶಾ] ಯೋಗಶಾಸ್ತ್ರದ ಧ್ಯೇಯವಾದ ಸಮಾಧಿಯನ್ನು ಪಡೆಯುವ ಅಥವಾ ಪರವಸ್ತುವನ್ನು ಪಡೆಯುವ ಏಳು ಮೆಟ್ಟಿಲುಗಳಲ್ಲಿ ಐದನೆಯದು: [illegible] [ಸಂ. ಆನಂದಿನೀ]

ಆನಂದಿಸು (ಕ್ರಿ). ಸಂತೋಷಪಡು; ಸುಖಿಸು: [illegible]. [ಆನಂದ + -ಇಸು]

ಆನಂದೂರು (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: [illegible] (ಎಪಿ. X, ...). [ಆನಂದ + ಊರ್ (< ಊರ್)]

ಆನಂದೋತ್ಕೃಷ್ಟ (ನಾ). ಸಂತೋಷದಿಂದ ಅಮಲೇರಿದವನು: [illegible]. [ಆನಂದ + ಉತ್ಕೃಷ್ಟ]

ಆನಕ (ನಾ). ೧. ಭೇರಿ; ದುಂದುಭಿ; ನಗಾರಿ; ತಮಟೆ: [illegible]. ೨. ಗುಡುಗು; ಸಿಡಿಲು. [ಸಂ.]

ಆನಕದುಂದುಭಿ (ನಾ). ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ತಂದೆಯಾದ ವಸುದೇವ: [illegible]. [ಸಂ.]

ಆನಕಧ್ವನಿ (ನಾ). ಭೇರಿಯ ಧ್ವನಿ; ತಮಟೆ ಮೊದಲಾದ ಚರ್ಮವಾದ್ಯಗಳ ಸದ್ದು: [illegible]. [ಆನಕ + ಧ್ವನಿ]

ಆನಕಧ್ವಾನ (ನಾ). = ಆನಕಧ್ವನಿ: [illegible]. [ಆನಕ + ಧ್ವಾನ]

ಆನಕರವ (ನಾ). = ಆನಕಧ್ವನಿ: [illegible]. [ಆನಕ + ರವ]

ಆನಗೆ 'ಆನೆಗೆ' ನೋ.

ಆನತ (ಗು). ೧. ಬಗ್ಗಿದ; ಬಾಗಿದ; ನಮಸ್ಕರಿಸಿದ; ವಿಧೇಯವಾದ: [illegible]. (ನಾ). ೨. ನಮಸ್ಕರಿಸಿದವನು; ಶರಣಾಗತನಾದವನು; ವಿಧೇಯನಾದವನು: [illegible]. ೩. [ಜೈನ] ಸೌಧರ್ಮ, ಈಶಾನ ಮುಂತಾದ ಕಲ್ಪಗಳಂತೆ ಒಂದು ಕಲ್ಪ; ಅರವತ್ತುಮೂರು ಇಂದ್ರಕಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: [illegible]. ೪. [ಕಾಮಶಾ] ರತಿಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕ್ರೀಡಾಬಂಧ: [illegible]. [ಸಂ.]

ಆನತಜನ (ನಾ). ನಮಸ್ಕರಿಸಿದ ಅಥವಾ ಶರಣಾಗತರಾದ ಜನ: [illegible]. [ಆನತ + ಜನ]

ಆನತಭುವನ (ನಾ). ಲೋಕದಿಂದ ನಮಸ್ಕರಿಸಲ್ಪಟ್ಟವನು; ಎಲ್ಲ ಜನರಿಂದಲೂ ವಂದಿಸಲ್ಪಟ್ಟವನು: [illegible]. [ಆನತ + ಭುವನ]

ಆನತಮಸ್ತಕ (ನಾ). ತಲೆಯನ್ನು ಬಾಗಿದವನು; ನಮಸ್ಕಾರ ಮಾಡಿದವನು: [illegible]. [ಆನತ + ಮಸ್ತಕ]

ಆನತಮುಖಿ (ನಾ). ಮುಖವನ್ನು ತಗ್ಗಿಸಿದವಳು: [illegible]. [ಸಂ. ಆನತಮುಖೀ (ಆನತ + ಮುಖ + -)]

ಆನತಮೂರ್ಧ (ನಾ). = ಆನತಮಸ್ತಕ: [illegible]. [ಸಂ. ಆನತಮೂರ್ಧನ್ (ಆನತ + ಮೂರ್ಧನ್)]

ಆನತವದನೆ (ನಾ). = ಆನತಮುಖಿ: [illegible]. [ಸಂ. ಆನತವದನಾ (ಆನತ + ವದನ + -)]

ಆನತಾರ್ತಿಹರ (ನಾ). ನಮಸ್ಕರಿಸಿದವರ ಕಷ್ಟವನ್ನು ಹೋಗಲಾಡಿಸುವವನು; ಶರಣಾಗತರಾದವರ ಕಷ್ಟವನ್ನು ಬಿಡಿಸುವವನು: [illegible]. [ಸಂ.]

ಆನತೆ (ನಾ). ಬಾಗಿದವಳು; ನಮಸ್ಕರಿಸಿದವಳು: [illegible]. [ಸಂ. ಆನತಾ]

ಆನದ್ಧ (ಗು). ೧. ಕಟ್ಟಲ್ಪಟ್ಟ. (ನಾ). ೨. ಮದ್ದಳೆ ಮುಂತಾದ ಚರ್ಮವಾದ್ಯ: [illegible]. [ಸಂ.]

ಆನನ (ನಾ). ೧. ಮುಖ: [illegible]. ೨. ಬಾಯಿ: [illegible]. [ಸಂ.]

ಆನನಾಗ್ರ (ನಾ). ಮುಖದ ತುದಿ: [illegible]. [ಆನನ + ಅಗ್ರ]

ಆನಮಿಸು (ಕ್ರಿ). ವಿನಯದಿಂದ ವಂದಿಸು; ನಮಸ್ಕರಿಸು: [illegible]. [ಆನಮನ + -ಇಸು]

ಆನಮ್ರಾಮರ (ನಾ). ದೇವತೆಗಳಿಂದ ನಮಸ್ಕರಿಸಲ್ಪಟ್ಟವನು: [illegible]. [ಆನಮ್ರ + ಅಮರ]

ಆನಯ (ನಾ). = ಆನಯನ. [ಸಂ.]

ಅನಯನ (ನಾ). ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಬರುವುದು; ತರಿಸುವುದು; ಬರ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವುದು: [illegible] (ಶಬ್ದ. [illegible]); [illegible] ಅನಯನ ಎಂದು ... ಹೆಸರು ([illegible]). [ಸಂ.]

ಅನರ್ಗ (ನಾ). ೧. ರಂಗಸ್ಥಳ; ನಾಟ್ಯರಂಗ ಅಥವಾ ಶಾಲೆ: [illegible] (ಎಪಿ. V, [illegible]; [illegible]). ೨. ಯುದ್ಧ. ೩. ಒಂದು ದೇಶದ ಹೆಸರು. ೪. ಅನರ್ಗದೇಶದವನು. [ಸಂ.]

ಅನರ್ಥಕ್ಯ (ನಾ). ಅರ್ಥವಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ; ಪ್ರಯೋಜನವಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ. [ಸಂ.]

ಅನವಂಗೆಱೆ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: [illegible] ([illegible] VIII, [illegible]). [ಅನವ + ಕೆಱೆ]

ಅನವು (ನಾ). ಒಂದು ಗಿಡದ ಹೆಸರು. ([illegible]). [?]

ಅನವೇರಿ, ಅನುವೇರಿ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: [illegible] (ಎಪಿ. VII, [illegible]; [illegible]). ಅನುವೇರಿ: [illegible] (ಎಪಿ. VII, [illegible]; [illegible]). [?]

ಅನಾಯ (ನಾ). ಬಲೆ: "[illegible]" ([illegible]). [ಸಂ.]

ಅನಾಯ್ಯ (ಗು). ೧. ತರಿಸಬೇಕಾದ; ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಬರಬೇಕಾದ. (ನಾ). ೨. ಸಂಸ್ಕರಿಸುವ ಅಗ್ನಿ: "[illegible]" ([illegible]). [ಸಂ.]

ಅನಾಹ (ನಾ). ೧. ಕಟ್ಟಿಕೊಳ್ಳುವುದು; ಬದ್ಧವಾಗುವುದು. ೨. ಮಲ ಮೂತ್ರಗಳು ಕಟ್ಟಿಕೊಳ್ಳುವ ಒಂದು ರೋಗ. ೩. ಉದ್ದ: "[illegible]" ([illegible]). [ಸಂ.]

ಅನಿ 'ಅಣಿ' ನೋ.

ಅನಿಕೆ (ನಾ). ೧. ಪ್ರತಿಭಟನೆ; ಎದುರಾಗುವುದು; ಸ್ಪರ್ಧೆಯಲ್ಲಿ ನಿಲ್ಲುವಿಕೆ: [illegible] ([illegible]). ೨. ಎದುರು; ಸಮಾನ: [illegible] ([illegible]); [illegible] ([illegible]). ೩. ಧರಿಸುವುದು; ಧಾರಣೆ: [illegible] ([illegible]). ೪. ಆಧಾರ; ಆಸರೆ; ಊರೆ; ಒರಗು: [illegible] ([illegible]); [illegible] ([illegible]); [illegible] ([illegible]). [ಅನ್ + -ಇಕೆ]

ಅನಿಕೆ 'ಅಣಿಕೆ' ನೋ.

ಅನಿಕೆಗಂಬ (ನಾ). ಆಸರೆಯ ಕಂಬ; ಊರೆಗಂಬ. [ಅನಿಕೆ + ಕಂಬ]

ಅನಿಲ (ಗು). ೧. ಅನಿಲಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ. (ನಾ). ೨. ಆಂಜನೇಯ. ೩. ಭೀಮಸೇನ [ಸಂ.]

ಅನಿಲ (ನಾ). ೧. ಸುಂಟರಿ; ಮೂಗಿಲಿ ([illegible]). ೨. "[illegible]" ([illegible]). [?]

ಅನಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಒರಗಿಸು; ತೋರಿಸು; ಸೇರಿಸು: [illegible] ([illegible]); [illegible] ([illegible]); [illegible] ([illegible]); [illegible] ([illegible]); [illegible] ([illegible]). ೨. ಊರಿಕೊಳ್ಳು; ಒತ್ತು: [illegible] ... [illegible] ([illegible]); [illegible] ([illegible]).

[illegible] = ತಗುಲಿಸಿಕೊ; ಮುಟ್ಟಿಸಿಕೊ; ತಾಗಿಸಿಕೊ: [illegible] ... [illegible] ([illegible]). [illegible] = ಒರಗಿಸಿಕೊ: [illegible] ([illegible]). [ಅನ್ + -ಇಸು]

ಅನಿಲ (ನಾ). ೧. ಸೈನ್ಯ. ೨. ಸಮೂಹ: "[illegible]" ([illegible]); [illegible] ([illegible]). '[illegible]' ನೋ. [ಸಂ. [illegible]]

ಅನೀಕಿನಿ (ನಾ). ಒಂದು ಅಕ್ಷೋಹಿಣಿಯಲ್ಲಿ ಹತ್ತನೆಯ ಒಂದು ಅಂಶದಷ್ಟು ಸೈನ್ಯ; ೨,೧೮೭ ಆನೆ, ೨,೧೮೭ ರಥ, ೬,೫೬೧ ಕುದುರೆ, ೧೦,೯೩೫ ಕಾಲಾಳು ಇರುವ ಸೈನದ ಪ್ರಮಾಣ: [illegible] ... [illegible] ([illegible]). [ಸಂ. [illegible]]

ಅನೀಕ (ಗು). ಕರಲ್ಪಟ್ಟ; ತಂದ. [ಸಂ.]

ಅನೀಕೆಮಿರಾದ (ನಾ). (?): [illegible] ([illegible]; [illegible]). [?]

ಅನೀಲ್ (ಕ್ರಿ). ಅದೋ ಉದ್ದವಾಗು: [illegible] (ಎಪಿ. V, [illegible]; [illegible]). [ಅ + [illegible]]

ಅನು₁ 'ಅನ್₁' ನೋ.

ಅನು₂ 'ಅನ್₂' ನೋ.

ಅನು₃ 'ಅನುಂ' ನೋ.

ಅನುಂ, ಅನ್₃, ಅನ್ನು (ಅ). ಅನಿಶ್ಚಿತತೆ, ಸಂಭಾವನೆ, ಅಯ್ಕೆ ಮುಂತಾದುವನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ, 'ಆದರೂ' ಎಂಬರ್ಥದಲ್ಲಿ ಸರ್ವನಾಮ, ಸ್ಥಾನವಾಚಕ, ಕಾಲವಾಚಕ, ದಿಗ್ವಾಚಕ, ಸಂಖ್ಯಾವಾಚಕ ಮುಂತಾದವುಗಳ ಕಡೆಗೆ ಸೇರಿ ಬರುವ ಅವ್ಯಯ: [illegible] (ಎಸ್. VI, [illegible]; 750); [illegible] (ಕ್ಯ್.ಕ್ರ. ೧). **ಅನ್₃**: [illegible]. **ಅನ್ನು**: [illegible].

ಅನುಂಪಾಸೆಜ್ (ನಾ). ಒರಗಿಕೊಳ್ಳುವ ಕಲ್ಲು: [illegible].

[ಅನು₁ (< ಅನ್₁) + ಪಾಸೆಜ್]

ಅನುಕೂಲಿಕ (ಗು). ೧. ಅನುಕೂಲವಾದ. (ನಾ). ೨. [ಕ್ವ್ನ] ಅನುಕೂಲಸನ್ನಿವೇಶದಲ್ಲಿರುವವನು: [illegible]. [ಸಂ.]

ಅನುಕೂಲ್ಯ (ನಾ). ೧. ಅನುಕೂಲತೆ; ಸೌಕರ್ಯ. ೨. ಹಿತವಾಗಿರುವುದು; ಹೊಂದಿಕೊಂಡಿರುವುದು: [illegible]. [ಸಂ.]

ಅನುಕ್ರಮಿಕ (ಗು). ಕ್ರಮವಾಗಿ ಬರುವ; ಕ್ರಮವನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿರುವ: [illegible] (Inconsecutive. [illegible]). [ಸಂ.]

ಅನುಗುಣ್ಯ (ನಾ.) ಅನುಗುಣವಾಗಿರುವಿಕೆ; ಹೊಂದಿಕೊಂಡಿರುವುದು. [ಸಂ.]

ಅನುಗೋಲು (ನಾ). ಊರಿಗೋಲು: [illegible] (XXI, [illegible]); [illegible].

[ಅನು₁ (< ಅನ್₁) + ಕೋಲು (< ಕೋಲ್)]

ಅನುಖ್ಯಾಯ (ನಾ). ಅನುಭೋಗ; ಅನುಭವ (?): [illegible] (ಎಂ. V, [illegible]; 1163); [illegible] (XV, [illegible]; 1163). [?]

ಅನುಖ್ಯಾಯ (ನಾ). = ಅನುಖ್ಯಾಯ: [illegible] . . . [illegible] (XV, [illegible]; 1163). [?]

ಅನುಪು 'ಅನುಪ್ಪು' ನೋ.

ಅನುಪೂರ್ವಕ (ನಾ.) = ಅನುಪೂರ್ವಿ (೧). [ಸಂ.]

ಅನುಪೂರ್ವಿ (ನಾ). ೧. ಅನುಕ್ರಮ; ಯಥಾಕ್ರಮವಾದ ರೀತಿ; ಪರಿಪಾಠಿ: [illegible]. ೨. ಪೂರ್ವಾಪರ ಸಂಬಂಧ: [illegible].

[ಸಂ. ಆನುಪೂರ್ವೀ]

ಅನುಪೂರ್ವ್ಯ (ನಾ). ಅನುಕ್ರಮತೆ; ಹಿಂದಿನಿಂದ ಬಂದದ್ದು: [illegible]. [ಸಂ.]

ಅನುಭವವೇದ (ನಾ). ಅನುಭವದಿಂದ ಉಂಟಾದ ಜ್ಞಾನ: [illegible]. [ಅನುಭವ + ವೇದ]

ಅನುಮಾನಿಕ (ಗು). ಅನುಮಾನಸೂಚಕ; ಊಹಿಸಿ ತಿಳಿಯಬಹುದಾದ: [illegible]. [ಸಂ.]

ಅನುವಂಶ (ಗು). ವಂಶಪರಂಪರೆಯಿಂದ ಬಂದ; ಅನುಸರಿಸಿ ಬಂದ: [illegible]. [ಸಂ.]

ಅನುವಂಶಿಕ (ಗು). ವಂಶಪರಂಪರೆಯಿಂದ ಬಂದ: [illegible]. [ಸಂ.]

ಅನುವಂಶಿಕತೆ (ನಾ). ವಂಶಪರಂಪರೆ: [illegible] (Heredity) [illegible]. [ಸಂ. ಅನುವಂಶಿಕತಾ]

ಅನುವಂಶಿಕೆ (ನಾ). ವಂಶಪರಂಪರೆಯಿಂದ ಬಂದದ್ದು: [illegible]. [ಸಂ. ಅನುವಂಶಿಕ]

ಅನುವೇರಿ 'ಅನವೇರಿ' ನೋ.

ಅನುಶ್ರಾವಿಕಕರ್ಮಿ (ನಾ). ವೇದಗಳಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಕರ್ಮ ಮಾಡುವವನು; ವೇದೋಕ್ತವಾದ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ನಡೆಸುವವನು: "[illegible]" ([illegible]). [ಸಂ. [illegible]]

ಅನುಷಂಗಿಕ (ಗು). ಮುಖ್ಯ ವಿಷಯಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದಂತೆ ಒದಗಿ ಬರುವ; ಜತೆಗೆ ಒದಗುವ; ಪ್ರಾಸಂಗಿಕವಾದ: [illegible] (incidental) [illegible]. [ಸಂ.]

ಅನುಷಂಗಿಕಫಲ (ನಾ). ಉದ್ದೇಶವಲ್ಲದ ಮುಖ್ಯ ಫಲವಲ್ಲದೆ ನಡುವೆ ಅದರ ಜತೆಗೆ ತಾನಾಗಿ ಒದಗುವ ಪ್ರಯೋಜನ: [illegible] (ಅಭಿ. [illegible]); "[illegible]" ಎಂದು [illegible] [illegible] (ಗ್ರಾಮ. [illegible]). [ಅನುಷಂಗಿಕ + ಫಲ]

ಅನುಷಂಗಿಕಬಾಧ (ನಾ). ಜೊತೆಗೆ ಬರುವ ಬಾಧ; ಮೇಲಿನ ಸಂಪಾದನೆ: ಅನುಷಂಗಿಕಬಾಧ... [illegible] ([illegible]). [ಅನುಷಂಗಿಕ + ಬಾಧ]

ಅನೂಪಕ್ಷೇತ್ರ (ನಾ). ಸುತ್ತ ಮುತ್ತ ನೀರು ಹೇರಳವಾಗಿರುವ ಪ್ರದೇಶ: [illegible] ([illegible]). [ಸಂ. ಅನೂಪಕ್ಷೇತ್ರ]

ಅನೃತ್ಯ (ನಾ). ೧. ಋಣವಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ; ಅನೃಣತೆ: [illegible] ([illegible]). ೨. ಋಣದಿಂದ ಮುಕ್ತವಾಗಿರುವಿಕೆ. [ಸಂ.]

ಅನೃಶಂಸ್ಯ (ನಾ). ಕ್ರೌರ್ಯವಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ; ದಯಾಪರತ್ವ: [illegible] ([illegible]). [ಸಂ.]

ಆನೆ[1] (ನಾ). ೧. ಪ್ರಾಣಿವರ್ಗದಲ್ಲೆಲ್ಲಾ ಬಹು ದೊಡ್ಡದಾದ, ಸೊಂಡಿಲಿರುವ ಪ್ರಾಣಿ; ಗಜ; ಕರಿ: [illegible] ([illegible]); [illegible] ([illegible]); [illegible] ([illegible]); [illegible] ([illegible]); [illegible] ([illegible]); [illegible] ([illegible]); [illegible] ([illegible]). ೨. (ವಿಶೇಷಾರ್ಥದಲ್ಲಿ) ದೊಡ್ಡದು. 'ಆನೆಗಲ್ಲು' ನೋಡಿ. ೩. ಮೊರಡು ಒಕ್ಕಲಿಗರಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪಂಗಡ ([illegible]).

[illegible]

ಆನೆ[2] 'ಅಣೆ[1]' ನೋಡಿ.

-ಆನೆ[3] '-ಆನೆಯು[1]' ನೋಡಿ.

ಆನೆಊರು (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: [illegible] ([illegible]). [ಆನೆ[1] + ಊರು (< ಊರ್)]

ಆನೆಕಂಧ (ನಾ). ಗೋಡೆ ಬಳಿಯುವ ಒಂದು ಗಂಧ ([illegible]). [ಆನೆ[1] (< ಆನ್[1]) + ಕಂಧ]

ಆನೆಕಣ್ಣಾಳೆ (ನಾ). ದೊಡ್ಡ ಕಣ್ಣಾಳೆ ಗಿಡ; [illegible] ([illegible]). [ಆನೆ[1] + ಕಣ್ಣಾಳೆ]

ಆನೆಕಲ್, **ಆನೆಕಲ್ಲು**[1], **ಆನೆಗಲ್ಲು** (ನಾ). ೧ ಆಲಿಕಲ್: [illegible] ([illegible]). **ಆನೆಕಲ್ಲು**[1]: [illegible] ([illegible]). **ಆನೆಗಲ್ಲು**: [illegible] ([illegible]). [< ಆಲಿಕಲ್]

ಆನೆಕಲ್ಲು[1] 'ಆನೆಕಲ್' ನೋಡಿ.

ಆನೆಕಲ್ಲು[2] (ನಾ). ಆಟವಾಡುವಾಗ ಮೇಲಕ್ಕೆ ಹಾರಿಸಿ ಕೈಯೊಳ್ಳಿ ಹಿಡಿದುಕೊಳ್ಳುವ ಸಣ್ಣ ಕಲ್ಲು; "[illegible]": [illegible] ([illegible]). [< ಅಣ್ಣೆಕಲ್[1]]

ಆನೆಕಾಲು (ನಾ). ಮನುಷ್ಯರ ಕಾಲು ಆನೆಯ ಕಾಲಿನಂತೆ ಊದಿಕೊಳ್ಳುವ ಒಂದು ರೋಗ: [illegible] ([illegible]); [illegible] (Elephantiasis. [illegible]). [ಆನೆ[1] + ಕಾಲು (< ಕಾಲ್[1])]

ಆನೆಕಾಲುಗಿಡ (ನಾ). ಒಂದು ಗಿಡದ ಹೆಸರು ([illegible]). [ಆನೆಕಾಲು ? + ಗಿಡ (< ಗಿಡು)]

ಆನೆಕಾಸು (ನಾ). ಆನೆಯ ಗುರುತುಳ್ಳ ತಾಮ್ರದ ಕಾಸು ([illegible]). [ಆನೆ[1] + ಕಾಸು[1]]

ಆನೆಕಿವಿ (ನಾ). ಆನೆಯ ಕಿವಿಯಂತೆ ಎಲೆಯುಳ್ಳ ಒಂದು ಗಿಡ; ವೆಂಗವಾಳೆ ಗಿಡ ([illegible]). [ಆನೆ[1] + ಕಿವಿ]

ಆನೆಕೆರೆ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: [illegible] ([illegible]). [ಆನೆ[1] + ಕೆರೆ[2] (< ಕೆಱೆ)]

ಆನೆಕೊಂಬು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬತ್ತ: [illegible] ([illegible]). [?. / [illegible] = ಒಂದು ಬಗೆಯ ಧಾನ್ಯ]

ಆನೆಗೆ (ನಾ). ಒಂದು ಗಿಡದ ಹೆಸರು: "[illegible]" ([illegible]). [?]

ಆನೆಗಂಬ, **ಆನೆಗಂಧ** (ನಾ). ಆನೆಯನ್ನು ಕಟ್ಟುವ ಕಂಬ; ಆಲಾನಸ್ತಂಭ: [illegible] ([illegible]). **ಆನೆಗಂಧ**: [illegible] ([illegible]). [ಆನೆ[1] + ಕಂಬ]

ಆನೆಗಂಧ 'ಆನೆಗಂಬ' ನೋಡಿ.

ಆನೆಗಲ್ಲು, **ಆಣಗಲ್ಲು** (ನಾ). ದೊಡ್ಡ ಕಲ್ಲು (?). [illegible]: [illegible] ([illegible]). [ಆನೆ[1] + ಕಲ್ಲು]

ಆನೆಗಲ್ಲುಗಿಡ (ನಾ). ಒಂದು ಗಿಡ ([illegible]). [ಆನೆಗಲ್ಲು ? + ಗಿಡ (< ಗಿಡು)]

ಆನೆಗದಗು 'ಆನೆಗದುಗು' ನೋಡಿ.

ಆನೆಗದುಗೆ 'ಆನೆಗದುಗು' ನೋಡಿ.

ಆನೆಗದುಗು, **ಆನೆಗದಗು**, **ಆನೆಗದುಗೆ** (ನಾ). ದೊಡ್ಡ ಗಟ್ಟುಗದ ಗಿಡ: "[illegible]" ([illegible]). **ಆನೆಗದಗು**: "[illegible]" ([illegible]). **ಆನೆಗದುಗೆ**: "[illegible]" ([illegible]). [ಆನೆ[1] + ಗದುಗು]

ಆನೆಗದುಪ್ಪು (ನಾ). ಆನೆಗಳ ಗುಂಪು : [illegible] [ಆನೆ₁ + ಕದುಪ್ಪು]

ಆನೆಗಲ್ (ನಾ). ದೊಡ್ಡ ಬಂಡೆ : [illegible] [ಆನೆ₁ + ಕಲ್₃]

ಆನೆಗಲ್ಲಿ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : [illegible] [ಆನೆ₁ + ಗಲ್ಲಿ ?]

ಆನೆಗಲ್ಲು 'ಆನೆಕಲ್' ನೋಡಿ.

ಆನೆಗವಳ (ನಾ). ೧. ಆನೆಯ ತುತ್ತು. ೨. ದೊಡ್ಡ ತುತ್ತು; ಸರ್ವಸ್ವಾಪಹರಣ. 'ಆನೆಗವಳಗೊಳ್' ನೋಡಿ. [ಆನೆ₁ + ಕವಳ]

ಆನೆಗವಳಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ೧. ಆನೆಗಳನ್ನು ಹಿಡಿಯುವ ಹಾಗೆ ಹಿಡಿ. ೨. ದೊಡ್ಡ ತುತ್ತನ್ನು ಮಾಡು; ಸರ್ವಸ್ವಾಪಹರಣಮಾಡು: [illegible] [ಆನೆಗವಳ + ಕೊಳ್₁]

ಆನೆಗೆರೆ, ಅನಗೆರೆ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : [illegible] **ಅನಗೆರೆ** : [illegible] [ಆನೆ₁ + ಕೆರೆ ?]

ಆನೆಗಾಣ (ನಾ). ಮಾವಟಿಗ: [illegible] [ಆನೆ₁ + -ಗಾಣ]

ಆನೆಗುಂದಿ, ಆನೆಗೊಂದಿ, ಆನೆಯಗೊಂದಿ, ಆನೇಗೊಂದಿ (ನಾ). (ತುಂಗಭದ್ರಾ ನದಿಯ ದಡದ ಮೇಲಿರುವ) ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು; ಆ ಹೆಸರಿನ ಒಂದು ಸಂಸ್ಥಾನ : [illegible] **ಆನೆಗೊಂದಿ** : [illegible] **ಆನೆಯಗೊಂದಿ** : [illegible] **ಆನೇಗೊಂದಿ** : [illegible] [ಆನೆ₁ + ಗುಂದಿ (< ಕುಂದ₁)]

ಆನೆಗುಂಡು (ನಾ). ಒಂದು ಬೆಟ್ಟದ ಹೆಸರು : [illegible] [ಆನೆ₁ + ಗುಂಡು₃ (< ಕುಂಡು₃)]

ಆನೆಗುಲಗಂಜಿ (ನಾ). ದೊಡ್ಡ ಗುಲಗಂಜಿಯ ಗಿಡ : [illegible] [ಆನೆ₁ + ಗುಲಗಂಜಿ]

ಆನೆಗುಳಿ (ನಾ). ಆನೆಯನ್ನು ಕೊಲ್ಲತಕ್ಕ ವ್ಯಾಘ್ರ; ಸಿಂಹ : [illegible] [ಆನೆ₁ + -ಕುಳಿ₂]

ಆನೆಗೈ (ನಾ). ಆನೆಯ ಸೊಂಡಿಲು. 'ಆನೆಗೈದೊಣೆ' ನೋಡಿ. [ಆನೆ₁ + ಕೈ₂ (< ಕೆಯ್₁)]

ಆನೆಗೈದೊಣೆ (ನಾ). ಆನೆಯ ಸೊಂಡಿಲಿನಂತಿರುವ ತೊಣೆ : [illegible] [ಆನೆಗೈ + ತೊಣೆ₁]

ಆನೆಗೊಂಡಗುಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : [illegible] [ಆನೆ₁ + ಕೊಂಡ + ಕುಳಿ]

ಆನೆಗೊಂದಿ 'ಆನೆಗುಂದಿ' ನೋಡಿ.

ಆನೆಗೊಬ್ಬರ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಚರ್ಮರೋಗ [illegible] [ಆನೆ₁ + ಗೊಬ್ಬರ]

ಆನೆಗೊಬ್ಬಳಿ (ನಾ). ದೊಡ್ಡ ಗೊಬ್ಬಳಿ ಗಿಡ [illegible] [ಆನೆ₁ + ಗೊಬ್ಬಳಿ]

ಆನೆಗೊಲೆ (ನಾ). ೧. ಆನೆಗಳನ್ನು ಕೊಲ್ಲುವುದು. ೨. ದೊಡ್ಡ ಕೊಲೆ; ಬರ್ಬರ ಕೊಲೆ; ಹೆಗ್ಗೊಲೆ : [illegible] [ಆನೆ₁ + ಕೊಲೆ]

ಆನೆಗೊಳ್ಳ (ನಾ). "ಆನೆಯನ್ನು ಹಿಡಿಯುವುದಕ್ಕೆ ಮಾಡಿದ ದೊಡ್ಡ ಹೊಂಡ; ಕೆಡ್ಡ" [illegible] [ಆನೆ₁ + ಕೊಳ್ಳ]

ಆನೆದಂತ (ನಾ). ಆನೆಯ ದಂತ : [illegible] [ಆನೆ₁ + ದಂತ₁]

ಆನೆತೊಂಡು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ತೊಂಡು [illegible] [ಆನೆ₁ + ತೊಂಡು]

ಆನೆತೂಬು (ನಾ). (ಕೆರೆಯ) ದೊಡ್ಡ ತೂಬು : [illegible] [ಆನೆ₁ + ತೂಬು (< ತೂಂಬು)]

ಆನೆತೊಂಡೆ (ನಾ). ಹೆಬ್ಬಾವುಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಜಾತಿ : [illegible] 'ಆನೆತೊಂಡೆ' ಎಂಬ ಹೆಸರೊಂದು ಜಾತಿಯ [illegible] [ಆನೆ₁ + ತೊಂಡೆ₂]

ಆನೆದಲೆ (ನಾ). ಆನೆಯ ತಲೆ : [illegible] [ಆನೆ₁ + ತಲೆ₁]

ಆನೆದಲೆಗ (ನಾ). ಆನೆಯ ತಲೆಯಂತೆ ತಲೆಯುಳ್ಳವನು; ಗಜಮುಖ; ವಿನಾಯಕ: [illegible] [ಆನೆದಲೆ + -ಗ₁]

ಆನೆದಕೊಗೆಳ್ (ನಾ). ಒಂದು ಕೆರೆಯ ಹೆಸರು (?): [illegible] [?]

ಆನೆದಿಂಬ (ನಾ). ಆನೆಯನ್ನು ತಿನ್ನುವವನು : [illegible] (...). [ಆನೆದಿನ್ + -ಅ₁]

ಆನೆದಿಡ್ಡಿ (ನಾ). ಅರಮನೆಯ ಹೆಬ್ಬಾಗಿಲು. [ಆನೆ₁ + ದಿಡ್ಡಿ]

ಆನೆದಿನ್ (ಕ್ರಿ). ಆನೆಯನ್ನು ತಿನ್ನು. 'ಆನೆದಿಂಬ' ಪರಾ. [ಆನೆ₁ + ತಿನ್]

ಆನೆದುಗ್ಗಾಣಿ (ನಾ). ಆನೆಯ ಗುರುತುಳ್ಳ ಒಂದು ದುಗ್ಗಾಣಿಯ ನಾಣ್ಯ (?). 'ದುಗ್ಗಾಣಿ' ಪರಾ. [ಆನೆ₁ + ದುಗ್ಗಾಣಿ]

ಆನೆದುಡ್ಡು, ಆನೇದುಡ್ಡು (ನಾ). (ವಿಜಯನಗರದ) ಒಂದು ನಾಣ್ಯ; ಆನೆಯ ಗುರುತುಳ್ಳ ಒಂದು ದುಡ್ಡಿನ ನಾಣ್ಯ (?). **ಆನೇದುಡ್ಡು** : ಆನೆ(ನೇ)ದುಡ್ಡು ವಿಜಯನಗರದ ಅರಸರ ನಾಣ್ಯ [illegible] (...). 'ದುಡ್ಡು' ಪರಾ. [ಆನೆ₁ + ದುಡ್ಡು]

ಆನೆನೋಂಟು (ನಾ). ೧. ಆನೆಯಂದ ನೋಡುವುದು. ೨. ಬಲವಾಗಿ ನುಗ್ಗುವಿಕೆ; ದೊಡ್ಡ ನೋಟು : [illegible] (...). [ಆನೆ₁ + ನೋಂಟು₁]

ಆನೆನೆಗ್ಗಲು 'ಆನೆನೆಗ್ಗಿಲ್' ನೋಡಿ.

ಆನೆನೆಗ್ಗಿಲ್, ಆನೆನೆಗ್ಗಲು, ಆನೆನೆಗ್ಗಿಲು (ನಾ). ದೊಡ್ಡ ನೆಗ್ಗಿಲು. **ಆನೆನೆಗ್ಗಲು** : "[illegible]" (...). **ಆನೆನೆಗ್ಗಿಲು** : [illegible] (...). [ಆನೆ₁ + ನೆಗ್ಗಿಲ್]

ಆನೆನೆಗ್ಗಿಲು 'ಆನೆನೆಗ್ಗಿಲ್' ನೋಡಿ.

ಆನೆಪಾದ (ನಾ). ಒಂದು ಗಿಡದ ಹೆಸರು (...). [ಆನೆ₁ + ಪಾದ]

ಆನೆಬಾಗಿಲು (ನಾ). ಅರಮನೆಯ ಹೆಬ್ಬಾಗಿಲು. [ಆನೆ₁ + ಬಾಗಿಲು (< ಬಾಗಿಲ್). / ತುಳು. ಆನೆಬಾಗಿಲು]

ಆನೆಬಾಳ್ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : [illegible] (...). [ಆನೆ₁ + ಬಾಳ್₂ (< ಬಾಳ್₁)]

ಆನೆಬಿದ(ದ್ದ)ಜಳ 'ಆನೆಬಿದ(ದ್ದ)ಸಳ' ನೋಡಿ.

ಆನೆಬಿದ(ದ್ದ)ಸಳ, ಆನೆಬಿದ(ದ್ದ)ಜಳ, ಆನೆವಿದ್ದಸಳ, ಆನೇಬಿದ್ದಜಳ (ನಾ). ಆನೆ ಬಿದ್ದ ಬಂಡೆ. ಈ ಹಾಗಿನ ದೇವರಾಯನ ದುರ್ಗಕ್ಕೆ ಹಿಂದೆ ಇದ್ದ ಹೆಸರು : [illegible] (ಎಪಿ. XVI, ...). **ಆನೆಬಿದ(ದ್ದ)ಜಳ** : [illegible] (ಎಪಿ. XII, ...). **ಆನೆವಿದ್ದಸಳ** : [illegible] (ಎಪಿ. V, ...). **ಆನೇಬಿದ್ದಜಳ** : [illegible] (ಎಪಿ. XII, ...). [ಆನೆ₁ + ಬಿದ್ದ (< ಬೀಳ್₁) + ಸಳ₂]

ಆನೆಬೇಲ (ನಾ). ಕರುಕಿನ ಗಿಡ; [illegible] (...). [ಆನೆ₁ + ಬೇಲ]

ಆನೆಬೊಬ್ಬುರಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ದೊಡ್ಡ ಗೊಬ್ಬರಿಗಿಡ : [illegible] (...). [ಆನೆ₁ + ಬೊಬ್ಬುರಿ]

ಆನೆಮಣ್ಣು (ನಾ). ದೊಡ್ಡದಾಗಿ ಬೆಳೆಯುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಿಹುಲು; ದೊಡ್ಡ ಸಿಹುಲು (?). [ಆನೆ₁ + ಮಣ್ಣು]

ಆನೆಮಲೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬೆಟ್ಟದ ಹೆಸರು. ಈ ಪಾಲಘಾಟ್ ಬಳಿ ಇರುವ ಬೆಟ್ಟಗಳ ಸಾಲು (ದಕ. ?). [ಆನೆ₁ + ಮಲೆ₂. / ತಮಿ. ಆನೈಮಲೈ]

ಆನೆಮಲ್ಲಿಗೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮಲ್ಲಿಗೆ. [ಆನೆ₁ + ಮಲ್ಲಿಗೆ]

ಆನೆಮಳ 'ಆನೆವಳ' ನೋಡಿ.

ಆನೆಮೀನು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ದೊಡ್ಡ ಮೀನು : [illegible] (...). [ಆನೆ₁ + ಮೀನು (< ಮೀನ್₁)]

ಆನೆಮುಂಗು (ನಾ). ಒಂದು ಗಿಡದ ಹೆಸರು; ದೊಡ್ಡ ನುಗ್ಗೆ; ಆನೆಂಗಿಮರ (?) (...). [ಆನೆ₁ + ಮುಂಗು]

ಆನೆಮುಸುಡು (ನಾ). ಆನೆಯ ಮೂತಿ; ಆನೆಯ ಮುಖ. ಆನೆಮುಸುಡಿನ ಸೆಗಲು = ಉದ್ದವಾದ ಮೂತಿಯುಳ್ಳ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮೊಸಳೆ : "[illegible] — ಆನೆಮುಸುಡಿನ ಸೆಗಲು" (...). [ಆನೆ₁ + ಮುಸುಡು]

ಆನೆಮೂಗೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮೀನು : [illegible] (...). [ಆನೆ₁ + ಮೂಗು + -ಎ₁]

ಆನೆಮುಟ್ಟು (ನಾ). ಆನೆಯ ಹೆಜ್ಜೆ. ಆನೆಮುಟ್ಟಿನ ಸಂಗು = ಆನೆಯ ಹೆಜ್ಜೆಯ ಆಕಾರದ ಶಂಖ (ದಕ. ?). [ಆನೆ₁ + ಮುಟ್ಟು]

ಆನೆಮೊಗ (ನಾ). ೧. ಆನೆಯ ಮುಖದಂತೆ ಮುಖವುಳ್ಳವನು; ಗಜಮುಖ. ೨. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮೀನು : [illegible] (...). [ಆನೆ₁ + ಮೊಗ]

ಆನೆಮೊಡ್ಡಿ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : [illegible] (...). [ಆನೆ₁ + ಮೊಡ್ಡಿ (< [illegible])]

ಆನೆಮೊಸಳೆ (ನಾ). ದೊಡ್ಡ ಮೊಸಳೆ (?) : "[illegible] — ಆನೆಮೊಸಳೆ" (...). [ಆನೆ₁ + ಮೊಸಳೆ]

ಆನೆಯ (ನಾ). ೧. ಮಾವಟಿಗ : [illegible] (ಎಪಿ. III, ...). ೨. "ಬಲಿ" (...). [?]

ಆನೆಯಹೇರೆ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : [illegible] (...). [ಆನೆಯ + ಹೇರೆ]

ಆನೆಯಗೊಂದಿ 'ಆನೆಗುಂದಿ' ನೋ.

ಆನೆಯಪೊನ್ (ನಾ). ಆನೆಯ ಮುದ್ರೆಯ ಒಂದು ಚಿನ್ನದ ನಾಣ್ಯ: [illegible] (ಸೌ.ಇ. IX-i, [illegible]). [ಆನೆ$_1$ + ಪೊನ್]

ಆನೆಯಮಡ (ನಾ). ಒಂದು ಗಿಡದ ಹೆಸರು: "ಗಜಭಕ್ಷ್ಯ — ಆನೆಯ ಮಡ" ([illegible]). [?]

ಆನೆಯಸೇಸೆ (ನಾ). ಆನೆಗಾಗಿ ಹಾಕುವ ಒಂದು ತೆರಿಗೆ: [illegible] (ಎಕ. V, [illegible]; 1230); [illegible] (ಎಕ. XVI, [illegible]; ?). [ಆನೆ$_1$ + ಸೇಸೆ]

ಆನೆಯಾಳ್ (ನಾ). ಆನೆಯ ಬಲವುಳ್ಳ ಮನುಷ್ಯ: [illegible]. [ಆನೆ$_1$ + ಆಳ್$_1$]

ಆನೆಯುಂಡಿಗೆ (ನಾ). ಆನೆಯ ಮುದ್ರೆ, —ಲಾಂಛನ: [illegible] (ಎಕ. VII, [illegible]; 1122). [ಆನೆ$_1$ + ಉಂಡಿಗೆ]

ಆನೆಯೂರ್ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: [illegible] (ಎಕ. X, [illegible]); [illegible]. [ಆನೆ$_1$ + ಊರ್]

ಆನೆರಕ್ಕಸ (ನಾ). "ಗಜಾಸುರ" ([illegible]). [ಆನೆ$_1$ + ರಕ್ಕಸ]

ಆನೆರದ (ನಾ). ಆನೆಯ ಹಲ್ಲು: [illegible] (ಎಕ. XIV, [illegible]; ?). [ಆನೆ$_1$ + ರದ]

ಆನೆಲೋಳೆಸರ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ದೊಡ್ಡ ಲೋಳೆಸರದ ಗಿಡ (?). [ಆನೆ$_1$ + ಲೋಳೆಸರ. / ಹೋ. [illegible]]

ಆನೆವರಿ$_1$ (ನಾ). ಆನೆ ನುಗ್ಗುವಂತೆ ಮುಂದೆ ನುಗ್ಗುವಿಕೆ; ಆನೆಯ ನುಗ್ಗಾಟ. 'ಆನೆವರಿವರಿ' ಪರಾ. [ಆನೆ$_1$ + ವರಿ$_1$]

ಆನೆವರಿ$_2$ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು; ಪಂಢರಾಪುರದಿಂದ ಸುಮಾರು ನಾಲ್ಕು ಮೈಲಿಗಳ ದೂರವಿರುವ ಆನೆವಳಿ (?): [illegible]. [ಆನೆ$_1$ + ವರಿ$_2$ (< ಪುರಿ?)]

ಆನೆವರಿ$_3$ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸುಂಕ: [illegible]. [ಆನೆ$_1$ + ವರಿ$_1$]

ಆನೆವರಿವರಿ (ಕ್ರಿ). ಆನೆ ನುಗ್ಗುವಂತೆ ಮುಂದೆ ನುಗ್ಗು: [illegible]. [ಆನೆವರಿ$_1$ + ವರಿ$_1$]

ಆನೆವಸದನ (ನಾ). ಆನೆಯ ಅಲಂಕಾರ; ಆನೆಯಂತೆ ಅಲಂಕಾರ. 'ಆನೆವಸದನಂಗೊಳ್' ಪರಾ. [ಆನೆ$_1$ + ಪಸದನ]

ಆನೆವಸದನಂಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಆನೆಯಂತೆ ಸಿಂಗರಿಸಿಕೊ, —ಅಲಂಕಾರಮಾಡಿಕೊ: ಕುಮಾರಂ ... [illegible]. [ಆನೆವಸದನ + ಕೊಳ್$_1$]

ಆನೆವಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: [illegible]. [ಆನೆ$_1$ + ಪಳಿ$_2$ (< ಪಳ್ಳಿ)]

ಆನೆವಱಿ, ಆನೆಮಱಿ (ನಾ). ಆನೆಯ ಮರಿ: "[illegible]" ([illegible]). ಆನೆಮಱಿ: [illegible] ... [illegible]. [ಆನೆ$_1$ + ಮಱಿ]

ಆನೆವಱೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ದೊಡ್ಡ ಚರ್ಮವಾದ್ಯ; ಆನೆಯ ಮೇಲಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ಬಾರಿಸುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ದೊಡ್ಡ ನಗಾರಿ: [illegible]. [ಆನೆ$_1$ + ಪಱೆ$_1$]

ಆನೆವಱೆಘೋಷಣ (ನಾ). 'ಆನೆವಱೆ'ಯ ಮೂಲಕ ಬಿರುದನ್ನು ಘೋಷಿಸುವವನು: [illegible] (ಸೌ.ಇ. IX-i, [illegible]; 1066). [ಆನೆವಱೆ + ಘೋಷಣ]

ಆನೆವಾಂಗು (ನಾ). ಆನೆಯನ್ನು ವಶಪಡಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ವಿದ್ಯೆ; ಗಜವಿದ್ಯೆ: [illegible]. [ಆನೆ$_1$ + ಪಾಂಗು]

ಆನೆವಾರು (ನಾ). = ಆನೆವಾಂಗು (?): [illegible]. [ಆನೆ$_1$ + ಪಾರು ?]

ಆನೆವಾಲು (ನಾ). ಆನೆಯ ಹಾಲು: [illegible]. [ಆನೆ$_1$ + ಪಾಲು (< ಪಾಲ್$_1$)]

ಆನೆವಿದ್ದಸಣ 'ಆನೆಬಿದ(ದ್ದ)ಸಣ' ನೋ.

ಆನೆವಿನ್ನಾಣ (ನಾ). ಗಜಶಾಸ್ತ್ರನಿಪುಣ: [illegible]. [ಆನೆ$_1$ + ಬಿನ್ನಾಣ]

ಆನೆವೆಡಂಗ (ನಾ). ಆನೆಯಂತೆ ಬೆಡಗುಳ್ಳವನು; ಒಂದು ಬಿರುದು: [illegible] (ಎಕ. III, [illegible]); [illegible] (ಎಕ. XII, [illegible]); [illegible] (ಸೌ.ಇ. IX-i, [illegible]). [ಆನೆ$_1$ + ಬೆಡಂಗು + -ಅ$_2$]

ಆನೆಪೆಣ (ನಾ). ಆನೆಯ ಹೆಣ: [illegible] ([illegible]). [ಆನೆ$_1$ + ಪೆಣ]

ಆನೆಪೇರಿ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: [illegible] (ಎಕ. VII, [illegible]). [ಆನೆ$_1$ + ಪೇರಿ ?]

ಆನೆಸತ್ತಿ (ನಾ). ಒಂದು ಗಿಡ ([illegible]). [ಆನೆ$_1$ + ಸತ್ತಿ]

ಆನೆಸವಾರಿ (ನಾ). ೧. ಆನೆಯನ್ನು ಹತ್ತಿಕೊಂಡು ಹೋಗುವುದು. ೨. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಆಟ: [illegible] ([illegible]). [ಆನೆ$_1$ + ಸವಾರಿ]

ಆನೆಸಾಲೆ (ನಾ). ಆನೆಗಳನ್ನು ಕಟ್ಟುವ ಸ್ಥಳ; ಗಜಶಾಲೆ: [illegible] ([illegible]). [ಆನೆ$_1$ + ಸಾಲೆ$_3$]

ಆನೆಸುಂಡೆಗಿಡ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ದೊಡ್ಡ ಸುಂಡೇಗಿಡ ([illegible]). [ಆನೆ$_1$ + ಸುಂಡೆ + ಗಿಡ (< ಗಿಡು)]

ಆನೆಸೂಜಿ (ನಾ). ದೊಡ್ಡ ಸೂಜಿ; ದಬ್ಬಳ ([illegible]). [ಆನೆ$_1$ + ಸೂಜಿ]

ಆನೆಸೆಟ್ಟಿ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: [illegible] (ಎಕ. VIII, [illegible]). [ಆನೆ$_1$ + ಸೆಟ್ಟಿ]

ಆನೆಸೊಗಟೆ (ನಾ). ಒಂದು ಗಿಡ ([illegible]). [ಆನೆ$_1$ + ಸೊಗಟೆ]

ಆನೆಸೊಳ್ಳೆ (ನಾ). ದೊಡ್ಡ ಸೊಳ್ಳೆ (೨). [ಆನೆ$_1$ + ಸೊಳ್ಳೆ]

ಆನೆಹಲ್ಲು (ನಾ). ಆನೆಯ ಹಲ್ಲು; ದಂತ. [ಆನೆ$_1$ + ಹಲ್ಲು (< ಪಲ್). / ತಮಿ. ಆನೈಪಲ್; ತೆಲು. ಏನುಗಪಲ್ಲು]

ಆನೆಹುಣಸೆ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ದೊಡ್ಡ ಹುಣಸೆ ([illegible]). [ಆನೆ$_1$ + ಹುಣಸೆ (< ಪುಣಿಸೆ)]

ಆನೆಹುಲ್ಲು (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ದೊಡ್ಡ ಹುಲ್ಲು: [illegible] ([illegible]). [ಆನೆ$_1$ + ಹುಲ್ಲು (< ಪುಲ್)]

ಆನೆಹೆಜ್ಜೆ (ನಾ). ೧. ಆನೆಯ ಪಾದ. ೨. ಆನೆಯು ಹೆಜ್ಜೆಹಾಕುವ ಕ್ರಮದಲ್ಲಿ ಹಾಕುವ ಹೆಜ್ಜೆ: [illegible] ([illegible]). [ಆನೆ$_1$ + ಹೆಜ್ಜೆ (< ಪಜ್ಜೆ)]

ಆನೇಕಾಲಹರಕೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹರಕೆ; ಆನೆಯ ಕಾಲಿಗೆ ಕಟ್ಟಿಸಿಕೊಂಡು ಎಳೆಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತೇನೆಂದು ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವ ಹರಕೆ: [illegible] ([illegible]). [ಆನೆ$_1$ + ಕಾಲು$_1$ (< ಕಾಲ್$_1$) + ಹರಕೆ (< ಪರಕೆ$_1$)]

ಆನೇಕೆರೆ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: [illegible] (ಎಕ. V, [illegible]). [ಆನೆ$_1$ + ಕೆರೆ$_2$ (< ಕೆಱೆ)]

ಆನೇಗೊಂದಿ ‘ಆನೆಗುಂದಿ’ ನೋಡಿ.

ಆನೇದುಬ್ಬು ‘ಆನೆದುಬ್ಬು’ ನೋಡಿ.

ಆನೇಬಿದ್ದಸಜ್ಜ ‘ಆನೆಬಿದ(ದ್ದ)ಸಜ್ಜ’ ನೋಡಿ.

ಆನ್ತು (ನಾ). ಅಹಂಭಾವ; ತನ್ನತನ: [illegible] ([illegible]). [ಆನ್$_1$ + -ತು$_1$]

ಆನ್ವೀಕ್ಷಿಕೆ (ನಾ). ತರ್ಕವಿದ್ಯೆ; ನ್ಯಾಯಶಾಸ್ತ್ರ: [illegible] ([illegible]). [ಸಂ. ಆನ್ವೀಕ್ಷಿಕೀ]

ಆಪ$_1$ ‘ಆಪ್’ ನಡಾ.

ಆಪ$_2$ (ನಾ). ನೀರು; ಜಲ. [ಸಂ.]

ಆಪಕ್ವ (ಗು). ೧. ಅರ್ಧಪಕ್ವವಾದ, —ಬೆಂದ, —ಬಲಿತ. (ನಾ). ೨. ಸ್ವಲ್ಪಮಾತ್ರ ಹುರಿದ ಧಾನ್ಯ. ೩. ದೋಸೆ; ರೊಟ್ಟಿ. [ಸಂ.]

ಆಪಗಾವಾರಿ (ನಾ). ನದಿಯ ನೀರು: [illegible] ([illegible]). [ಸಂ. (ಆಪಗಾ + ವಾರಿ)]

ಆಪಗಾಸ್ನಾನ (ನಾ). ನದಿಯಲ್ಲಿ ಮಾಡುವ ಸ್ನಾನ: [illegible] ([illegible]). [ಸಂ. (ಆಪಗಾ + ಸ್ನಾನ)]

ಆಪಗೆ (ನಾ). ನದಿ; ಹೊಳೆ: [illegible] ([illegible]); [illegible] ([illegible]). ‘ಅಮರಾಪಗೆ’, ‘ದೇವಾಪಗೆ’, ‘ಸುರಾಪಗೆ’ ನಡಾ. [ಸಂ. ಆಪಗಾ]

ಆಪಡಿ (ನಾ). ಆ ರೀತಿ; ಹಾಗೆ: [illegible] (ಸೌಇಇ. IX-I, [illegible]). [< ಅಪ್ಪಡಿ$_1$]

ಆಪಣ (ನಾ). ಅಂಗಡಿ; ಪೇಟೆ: [illegible] ([illegible]); [illegible] ([illegible]). [ಸಂ.]

ಆಪಣಿಕ (ಗು). ೧. ಅಂಗಡಿಯಲ್ಲಿನ; ವ್ಯಾಪಾರಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ. (ನಾ). ೨. ವರ್ತಕ; ವ್ಯಾಪಾರಿ. [ಸಂ.]

ಆಪತು ‘ಆಪತ್ತು’ ನೋಡಿ.

ಆಪತ್ಕಾಲ (ನಾ). ತೊಂದರೆಯ ಕಾಲ; ಕಷ್ಟದ ವೇಳೆ: [illegible] ([illegible]); [illegible] ([illegible]). [ಸಂ. (ಆಪದ್ + ಕಾಲ$_1$)]

ಆಪತ್ತಿ (ನಾ). ೧. ಬರುವುದು; ಉಂಟಾಗುವುದು; ಪ್ರಾಪ್ತಿ. ೨. ಕಷ್ಟ; ಆಪತ್ತು. ೩. ಸಂಕೋಚ: [illegible] ([illegible]). [ಸಂ.]

ಅಪತ್ತಿಗ (ನಾ). ಕಷ್ಟದ ಸಮಯಕ್ಕೆ ಆದವನು: [illegible]. [ಅಪತ್ತು + -ಇಗ]

ಅಪತ್ತು, ಅಪತು (ನಾ). ಕಷ್ಟ; ಅಪಾಯ; ತೊಂದರೆ; ಬಾಧೆ: [illegible]. **ಅಪತು**: [illegible]. [ಸಂ. ಆಪದ್]

ಅಪತ್ತುಪಡು (ಕ್ರಿ). ಕಷ್ಟಪಡು; ಪ್ರಯಾಸಪಡು; ತೊಂದರೆ ತೆಗೆದುಕೊ: [illegible]. [ಅಪತ್ತು + ಪಡು]

ಅಪತ್ಪ್ರತೀಕಾರ (ನಾ). ಅಪತ್ತಿಗೆ ಪರಿಹಾರ; ಕಷ್ಟವನ್ನು ನಿವಾರಿಸುವ ಪರಿಹಾರ: [illegible]. [ಸಂ. (ಆಪದ್ + ಪ್ರತೀಕಾರ)]

ಅಪತ್ಸಂನ್ಯಾಸ (ನಾ). ಅಪತ್ಕಾಲದಲ್ಲಿ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುವ ಸಂನ್ಯಾಸ: [illegible].
[ಸಂ. (ಆಪದ್ + ಸಂನ್ಯಾಸ)]

ಅಪತ್ಸಖ (ನಾ). ಕಷ್ಟಕಾಲದಲ್ಲಿ ಸಹಾಯಮಾಡುವ ಗೆಳೆಯ: [illegible]. [ಸಂ. (ಆಪದ್ + ಸಖ)]

ಅಪದ (ನಾ). = ಅಪತ್ತು: [illegible]. [< ಸಂ. ಆಪದ್]

ಅಪದ್ಧನ (ನಾ). ಅಪತ್ತಿನ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಒದಗಲೆಂದು ಕೂಡಿಡುವ ಧನ, —ಹಣ: [illegible]. [ಸಂ. (ಆಪದ್ + ಧನ)]

ಅಪದ್ಧರ್ಮ (ನಾ). (ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ನಿಷಿದ್ಧವಾದರೂ) ಕಷ್ಟಕಾಲದಲ್ಲಿ ಆಚರಿಸಬಹುದಾದ ಧರ್ಮ: "... [illegible] ..." [illegible].
[ಸಂ. (ಆಪದ್ + ಧರ್ಮ)]

ಅಪದ್ಬಂಧು (ನಾ). ಕಷ್ಟಕಾಲಕ್ಕೆ ಒದಗುವ ಸಹಾಯಕ: [illegible] (... XXXI). [ಸಂ. (ಆಪದ್ + ಬಂಧು)]

ಅಪದ್ಬಾಂಧವ (ನಾ). = ಅಪದ್ಬಂಧು: [illegible]. [ಸಂ. (ಆಪದ್ + ಬಾಂಧವ)]

ಅಪದ್ಯಾತೆ (ನಾ). ಅಪತ್ತಿನ ಸುದ್ದಿ, —ಸಮಾಚಾರ: [illegible].
[ಸಂ. ಆಪದ್ವಾರ್ತಾ (ಆಪದ್ + ವಾರ್ತಾ)]

ಅಪದ್ವಿನೀತ (ಗು). ಅಪತ್ತಿನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ವಿನಯವನ್ನು ತೋರಿಸುವ: [illegible] ... [illegible].
[ಸಂ. (ಆಪದ್ + ವಿನೀತ)]

ಅಪನ (ನಾ). ೧. ಪ್ರಾಪ್ತಿ; ಹೊಂದುವಿಕೆ. ೨. ಮುಟ್ಟುವುದು; ಸೇರುವುದು. ೩. ಮೆಣಸು. [ಸಂ.]

ಅಪನ್ನ (ಗು). ೧. ಅಪತ್ತಿಗೆ ಗುರಿಯಾದ: [illegible]. ೨. ಪಡೆದ; ಹೊಂದಿದ: [illegible]. [ಸಂ.]

ಅಪನ್ನಸತ್ತ್ವ (ನಾ). ಗರ್ಭಿಣಿಯಾದ ಹೆಂಗಸು; ಬಸುರಿ: "[illegible]" [illegible]. [ಸಂ. ಆಪನ್ನಸತ್ತ್ವಾ (ಆಪನ್ನ + ಸತ್ತ್ವ + -)]

ಅಪಮಿತ್ಯಕ (ಗು). ವಿನಿಮಯದಿಂದ ಪಡೆದ; ಪರಸ್ಪರ[illegible]ಯಾಗಿ ತೆಗೆದುಕೊಂಡ. [ಸಂ.]

ಅಪರಾಹ್ಣಿಕ (ಗು). ಅಪರಾಹ್ಣದ; ಮಧ್ಯಾಹ್ನದ ಮೇಲಿನ. [ಸಂ.]

ಅಪರಾಹ್ಣಿಕಕ್ರಿಯೆ (ನಾ). ಅಪರಾಹ್ಣದಲ್ಲಿ ಮಾಡಬೇಕಾದ ಕೆಲಸ, —ಕರ್ಮ: [illegible]. [ಅಪರಾಹ್ಣಿಕ + ಕ್ರಿಯೆ]

ಅಪಸಾತು, ಅಪ್ಸಾತು (ನಾ). ೧. ಪರಸ್ಪರ. ೨. ಪರಸ್ಪರ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವ ರಾಜಿ: [illegible]. **ಅಪ್ಸಾತು**: [illegible]. [← ಮರಾ. ಆಪಸಾಂತ್]

ಅಪಸ್ತ (ನಾ). ಬಂಧು; ನೆಂಟ: [illegible].
[← ಹಿಂ. ಆಪಸ್]

ಅಪಾಂಡು (ಗು). ೧. ನಸುಬಿಳುಪಾದ: [illegible]. ೨. ತುಂಬ ಬಿಳುಪಾದ: [illegible]. [ಸಂ.]

ಅಪಾಂಡುರ (ನಾ). = ಅಪಾಂಡು. [ಸಂ.]

ಅಪಾಟಿ (ಗು). ೧. ಅಷ್ಟು. ೨. ಅಷ್ಟೊಂದು; ತುಂಬ: [illegible]. [(ಅ[illegible] (< ಅದು) + ಪಾಟಿ)]

ಅಪಾಕ (ನಾ). ೧. ನುಗ್ಗುವುದು; ಮೇಲೆ ಬೀಳುವುದು; ಮುತ್ತಿಗೆ. ೨. ಕೆಳಕ್ಕೆ ಬಿಸುಡುವುದು; ಇಳಿಸುವುದು. ೩. ಉಂಟಾಗುವುದು; ಸಂಭವ. ೪. ಮೇಲ್ನೋಟ; ಹೊರನೋಟ. [ಸಂ.]

ಆಪಾತತಃ (ಅ). ಮೇಲುನೋಟಕ್ಕೆ; ಹೊರನೋಟಕ್ಕೆ: [illegible] [ಸಂ.]

ಆಪಾತಮಧುರ (ನಾ). ಮೇಲ್ನೋಟಕ್ಕೆ ಮಾತ್ರ ಮನೋಹರವಾದದ್ದು. [ಆಪಾತ + ಮಧುರ]

ಆಪಾತರಮಣೀಯ (ಗು). ಮೇಲುನೋಟಕ್ಕೆ ರಮ್ಯವಾಗಿರುವ; ಎದುರಿಗೆ ಮುಂದೆ ಚೆನ್ನಾಗಿ ತೋರುವ; ಆಪಾತರಮಣೀಯ: [illegible] [ಆಪಾತ + ರಮಣೀಯ]

ಆಪಾತರೂಪ (ನಾ). ಹೊರಗೆ ಕಾಣಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ಆಕಾರ; ಮೇಲು ರೂಪ. [ಆಪಾತ + ರೂಪ]

ಆಪಾದನೆ (ನಾ). ೧. ತಪ್ಪು ಹೊರಿಸುವುದು; ಆರೋಪಣೆ: [illegible] ೨. (ಅರ್ಥ). ತಪ್ಪು; ಆರೋಪ. [ಸಂ. ಆಪಾದನ]

ಆಪಾದಮಸ್ತಕ (ಅ). ಕಾಲಿನಿಂದ ಹಿಡಿದು ತಲೆಯ ವರೆಗೆ; ಅಡಿಯಿಂದ ಮುಡಿಯವರೆಗೆ: [illegible] [ಸಂ. ಆಪಾದಮಸ್ತಕಂ]

ಆಪಾದಿತ (ಗು). ೧. ಹೊಂದಿದ; ಪಡೆದ; ಸಂಪಾದಿಸಿದ: [illegible] ೨. ತಂದು ಕೊಂಡ. ೩. ಸ್ಥಾಪಿಸಿದ. (ನಾ). ೪. ತಪ್ಪು ಆರೋಪಿಸಲ್ಪಟ್ಟವನು: [illegible] [ಸಂ.]

ಆಪಾದಿಸು (ಕ್ರಿ). ತಪ್ಪನ್ನು ಹೊರಿಸು; ಆರೋಪಮಾಡು: [illegible] [ಆಪಾದನ + -ಇಸು]

ಆಪಾನ (ನಾ). ೧. ಹೆಂಡ ಕುಡಿಯುವುದು; ಪಾನಗೋಷ್ಠಿ: [illegible] ೨. ವಿಷ? ಕುಡಿಯುವುದು: [illegible] ೩. ಮದ್ಯವನ್ನು ಮಾರುವ ಅಂಗಡಿ. [ಸಂ.]

ಆಪಾಲಿ (ನಾ). ಹೇನು. [ಸಂ.]

ಆಪಾಟಿತ (ಗು). ವ್ಯಾಪ್ತವಾದ: [illegible] [ಸಂ. ಆಪಾಟಿತ]

ಅಪಿಡು (ಕ್ರಿ). ಬೆಸೆದಾಕು; ಸಂದುಮುಚ್ಚು ([illegible]). [ಅಪ್ಪು + ಇಡು]

ಆಪೀಡ (ನಾ). ೧. ಒತ್ತುವುದು. ೨. ತಲೆಯ ಮೇಲೆ ಧರಿಸುವ ಆಭರಣ; ಶಿರೋಭೂಷಣ: [illegible] [ಸಂ.]

ಆಪೀನ (ಗು). ೧. ದೊಡ್ಡದಾದ; ದಪ್ಪನಾದ. (ನಾ). ೨. ಕೆಚ್ಚಲು: [illegible] [ಸಂ.]

ಅಪ್ಪು₁ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಜೊಂಡುಹುಲ್ಲು: [illegible] ೨. ರಾಗಿಯ ತೆನೆಯ ಒಂದು ಎಸಳು (ದೇಶ. ೬). [?]

ಅಪ್ಪು₂ (ನಾ). ಬೆಣೆ. 'ಅಪಿಡು' ಪರಾ. [ದೇ. ೬ ತಮಿ. [illegible]; ಮಲ. ಅಪ್ಪು; ತೆಲು. [illegible]]

ಅಪ್ಪು₃ 'ಅಪ್ಪರ್₁' ನೋಡಿ.

ಆಪೂಪಿಕ (ನಾ). ೧. ಕಜ್ಜಾಯ, ದೋಸೆ ಮುಂತಾದ ತಿಂಡಿಗಳನ್ನು ಮಾಡುವವನು. ೨. ಕಜ್ಜಾಯ, ದೋಸೆ ಮೊದಲಾದ ತಿಂಡಿಗಳ ರಾಶಿ. [ಸಂ.]

ಆಪೂರ (ಗು). ೧. ಚೆನ್ನಾಗಿ ತುಂಬಿದ: [illegible] (ನಾ). ೨. ಪ್ರವಾಹ: [illegible] [ಸಂ.]

ಆಪೂರಿತ (ಗು). = ಆಪೂರ೧: [illegible] [ಸಂ.]

ಆಪೂರ್ಣತೆ (ನಾ). ತುಂಬಿರುವುದು; ಭರ್ತಿಯಾಗಿರುವುದು. [ಸಂ.]

ಆಪೃಚ್ಛನ (ನಾ). ಇಷ್ಟಮಿತ್ರಾದಿಗಳನ್ನು ಉಪಚರಿಸುವಿಕೆ: [illegible] [ಸಂ.]

ಅಪೆ (ನಾ). ಚಿಪ್ಪಿನ ಸೌಟು; ಸಟ್ಟುಗ. [ದೇ. ೬ ತಮಿ. [illegible]; ಮಲ. ಅಪ್ಪ]

ಅಪೆಯುಕೊಪ್ಪು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕೊಪ್ಪು: [illegible] [ಅಪೆ? + ಕೊಪ್ಪು]

ಆಪೇಕ್ಷಿತ (ಗು). ೧. ಅಪೇಕ್ಷೆಯನ್ನು ಹೊಂದಿದ; ಬಯಸಿದ. ೨. ನಿರೀಕ್ಷಿಸಿದ; ಇದಿರುನೋಡಿದ. [ಸಂ.]

ಅಪೇಕ್ಷಿತ (ಗು). = ಆಪೇಕ್ಷಿತ. [ಸಂ.]

ಆಪೇಕ್ಷೆ (ನಾ). ಅಪೇಕ್ಷೆ: [illegible] [ಸಂ. ಅಪೇಕ್ಷಾ]

ಆಪೇಯ (ಗು). ಕುಡಿಯತಕ್ಕ; ಕುಡಿಯಲು ಯೋಗ್ಯವಾದ. [ಸಂ.]

ಅಪ್ಪೊತ್ತು 'ಅಪ್ಪೊಟ್ಟು' ನೋಡಿ.

ಅಪ್ಪೊತ್ತುಂ 'ಅಪ್ಪೊಟ್ಟುಂ' ನೋಡಿ.

ಅಪ್ಪೊಟ್ಟು, ಅಪೊತ್ತು, ಅವತ್ತು, ಅಪ್ಪೊತ್ತು (ನಾ). ಆ ಸಮಯ; ಆ ಕಾಲ; ಆ ದಿನ: 'ಅಪ್ಪೊಟ್ಟುಂ' ಪರಾ. **ಅಪ್ಪೊತ್ತು**: 'ಅಪ್ಪೊತ್ತುಂ' ಪರಾ. **ಅವತ್ತು**: [illegible] **ಅಪ್ಪೊತ್ತು**: [illegible] [ಅ₂ (< ಅದು) + ಪೊಟ್ಟು]

ಅಪೋಚ್ಯಂ, ಅಪೋಚ್ಯಂ (ಅ). ಯಾವಾಗಲೂ; ಎಲ್ಲಾ ಕಾಲದಲ್ಲಿಯೂ; ಸದಾ: [illegible] (ಶಬ್ದಮ. ೬೬–೧೯); [illegible] (ರ ಚ ಶ. I, ೫೧); **ಅಪೋಚ್ಯಂ**: [illegible] (ಅದಿಪು. ೫–೪೦); [illegible] (ಸಮಚ. ೫–೧೧); [illegible] (ಕಾವ್ಯಾ. ೯–೧೪ ; 1147). [ಅಪೋಚ್ಯ + -ಉಂ]

ಅಪೋಕ್ಲಿಮ (ನಾ). [ಜ್ಯೋತಿಷ] ಲಗ್ನದಿಂದ ಮೂರು, ಆರು, ಒಂಬತ್ತು ಮತ್ತು ಹನ್ನೆರಡನೆಯ ಸ್ಥಾನಗಳು: [illegible] (ಜಾ ತ ತಿ. ೧–೩೬); [illegible] (ಜಾ ತ ತಿ . ೧೨–೧೦); (೩, ೧೨, ೯, ೬) ಈ ನಾಲ್ಕು ಸ್ಥಾನಗಳಿಗೆ ಅಪೋಕ್ಲಿಮವೆಂದು ಸಂಜ್ಞೆ (ಜಾ ತಿ. ೧–೩೬ ಟೀಕೆ). [← ಗ್ರೀಕ್. ಅಪೋಕ್ಲಿಮ]

ಅಪೋಶನ (ನಾ). ಊಟಕ್ಕೆ ಮೊದಲೂ ಊಟದ ನಂತರವೂ ಮಂತ್ರಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಅಂಗೈಯ ನೀರನ್ನು ಹೀರುವುದು; ಹಾಗೆ ಹೀರುವ ನೀರು: [illegible] (೧೩೫); [illegible] ... [illegible] (೨–೧೪).

ಅಪೋಶನ ಹಾಕು = ೧. ಅಪೋಶನಕ್ಕೆ ಅವಶ್ಯವಾದ ನೀರನ್ನು ಅಂಗೈಗೆ ಉದ್ಧರಣೆಯಿಂದ ಹಾಕು: [illegible] (೧೫೫). ೨. ಭೋಜನಕ್ಕೆ ಹಾಕು: [illegible] ಅಪೋಶನ ಹಾಕು (ಜನ). [ಸಂ.]

ಅಪೋಶಿಸು (ಕ್ರಿ). ಅಪೋಶನಮಾಡು, —ತೆಗೆದುಕೊ: [illegible] (೬–೪೯). [ಅಪೋಶನ + -ಇಸು]

ಅಪೋಷಣ (ನಾ). = ಅಪೋಶನ: [illegible] ಅಪೋಷಣ [illegible] (೨೨೦). [ಸಂ. ಅಪೋಶನ]

ಅಪೋಸ (ನಾ). (ಗೋವಾದೇಶದ) ಮಾವಿನಲ್ಲಿ ಒಂದು ಜಾತಿ: [illegible] ... ಅಪೋಸ, [illegible] ಎಂಬ ತರಗಳುಂಟು (೨–೬೨). [← ಮರಾ. ಅಪೂಸ್, ಅಪೋಸ್]

ಅಪ್ತ (ಗು). ೧. ಹೊಂದಿದ; ಪಡೆದ. ೨. ಸರಿಯಾದ; ಯೋಗ್ಯವಾದ. ೩. ನಂಬಿದ; ನಂಬಿಕೆಗೆ ಯೋಗ್ಯವಾದ. ೪. ಸಂಬಂಧಿಸಿದ. (ನಾ). ೫. ನಂಬಿಕೆಗೆ ಅರ್ಹನಾದವನು: [illegible] (೧೩–೧೩). ೬. ಆಪ್ತ(ಯ); ನಿಕಟವರ್ತಿ: [illegible]. ೭. [ಜೈನ] ಅಪ್ತಾದರ ದೋಷ [illegible] (೫–೪೧); [illegible] (೬–೪); [illegible] (೫–೬೯).

೮. [ವೀಣೆ] ಗುರುಸೇವೆಯ ಲಕ್ಷಣಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು; ಗುರುವಿಗೆ ಅನುಕೂಲವಾಗಿರುವ ವೃತ್ತಿ: [illegible] (೧೬). [ಸಂ.]

ಅಪ್ತಚರ (ನಾ). ನಂಬಿಕೆಗೆ ಯೋಗ್ಯನಾದ ಸೇವಕ: [illegible] (೬–೩ ಪ). [ಅಪ್ತ + ಚರ]

ಅಪ್ತತ್ವ (ನಾ). ಸ್ನೇಹ; ಬಂಧುತ್ವ: [illegible] (೩). [ಸಂ.]

ಅಪ್ತದವಾಕ್ಯಿಲ್ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು (?): [illegible] (೧೧೧೪, ೧೧–೨ ; [illegible]). [?]

ಅಪ್ತಬಂಧು (ನಾ). ಹತ್ತಿರದ ಸಂಬಂಧಿ: [illegible] (೪೦–೧೪); [illegible] (೪೧–೯೩). [ಅಪ್ತ + ಬಂಧು]

ಅಪ್ತವರ್ತಿ (ನಾ). ಹತ್ತಿರದವನಾಗಿ ನಡೆದುಕೊಳ್ಳುವವನು; ಆಪ್ತನಾದವನು: [illegible] ... [illegible] (೨–೩೫ ಪ). [ಸಂ. ಅಪ್ತವರ್ತಿನ್]

ಅಪ್ತವಾಕ್ಯ (ನಾ). ಆಪ್ತರು ಹೇಳಿದ ಮಾತು; ಗುರುವಚನ; ವೇದ, ಶಾಸ್ತ್ರ ಮೊದಲಾದವು: [illegible] ಶ್ರುತಿ, ಸ್ಮೃತಿ ಮೊದಲಾದ ಪ್ರಮಾಣಗಳೇ ಅಪ್ತವಾಕ್ಯಗಳು ([illegible]); ಅಪ್ತವಾಕ್ಯಂಗಳೆಲ್ಲ ಸಂಸ್ಕೃತದಾಗಿ ([illegible] ೩೧–೪೦). [ಅಪ್ತ + ವಾಕ್ಯ]

ಅಪ್ತವಿಕೆ (ನಾ). = ಅಪ್ತತ್ವ: [illegible] (೪೬–೧೦). [ಅಪ್ತ + -ಇಕೆ]

ಅಪ್ತಾಗಮ (ನಾ). ವೇದ; ಶಾಸ್ತ್ರ: [illegible] (೬–೬). [ಅಪ್ತ + ಆಗಮ]

ಅಪ್ತಾಗಿರಿ, ಅಪ್ತಾಬಗಿರಿ (ನಾ). ಉತ್ಸವಗಳಲ್ಲಿ ರಾಜರಿಗೆ ಹಿಡಿಯುವ ಅಲಂಕಾರದಿಂದ ಕೂಡಿದ ಕೊಡೆ, —ಛತ್ರಿ: [illegible] ಅಪ್ತಾಗಿರಿ ಎತ್ತಿದವರೂ ಹಾಗುವರು (೬–೧೬). **ಅಪ್ತಾಬಗಿರಿ** ([illegible]).
[← ಮರಾ. ಅಫ್ತಾಬಗೀರ್, ಅಬದಾಗಿರ್, ಅಬದಾಗೀರ್; ಹಿಂ. ಅಫ್ತಾಬ್‌ಗೀರ್]

ಅಪ್ತಾಬಗಿರಿ 'ಅಪ್ತಾಗಿರಿ' ನೋಡಿ.

ಅಪ್ತಾಲೋಚನೆ, ಅಪ್ತಾಲೋಚನೆ (ನಾ). ಆಪ್ತರೊಂದಿಗೆ ಮಾಡುವ ಆಲೋಚನೆ: [illegible] ಅಪ್ತಾಲೋಚನೆಯನ್ನು [illegible] ... [illegible] (೪–೬೦). **ಅಪ್ತಾಲೋಚನೆ**: [illegible] (೧–೫–೪). [ಅಪ್ತ + ಆಲೋಚನೆ]

ಅಪ್ತಾಲೋಚನೆ 'ಅಪ್ತಾಲೋಚನೆ' ನೋಡಿ.

ಅಪ್ತಿ (ನಾ). ಪ್ರಾಪ್ತಿ; ಪಡೆಯುವುದು: [illegible]. [ಸಂ.]

ಅಪ್ತಿಗೆ (ನಾ). ಅಪ್ಪು; ಒಪ್ಪಿಗೆ: [illegible].
[ಅಪ್ಪ + -ಇಗೆ]

ಅಪ್ಪರಸ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: [illegible]. [?]

ಅಪ್ಪಾರಯ್ಯ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: [illegible]. [?]

ಅಪ್ಯ₁ (ಗು). ಪಡೆಯಬೇಕಾದ; ಹೊಂದಬಹುದಾದ: [illegible]. [ಸಂ.]

ಅಪ್ಯ₂ (ಗು). ೧. ನೀರಿನ; ನೀರಿನಿಂದ ಕೂಡಿದ. (ನಾ). ೨. ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಗಿಡ; "ಕೊಳೆಂಜನ" [illegible]. [ಸಂ.]

ಅಪ್ಯಯ (ನಾ). [illegible]: [illegible].
[< ಸಂ. ಆಪ್ಯಾಯನ]

ಅಪ್ಯಾನ (ನಾ). ೧. ಸುಖ; ತೃಪ್ತಿ; ಹಿತ. ೨. ಹಸಿವು (?): [illegible]. [< ಸಂ. ಆಪ್ಯಾಯನ]

ಅಪ್ಯಾಯ (ನಾ). ಸುಖ; ಸಂತೋಷ (?): [illegible].
[ಸಂ.]

ಅಪ್ಯಾಯನ (ಗು). ೧. ಸೌಖ್ಯವನ್ನು ಹೆಚ್ಚಿಸುವ; ಸುಖಕರವಾದ; ಹಿತವಾದ; ಪ್ರೀತಿಯುಂಟುಮಾಡುವ; ತೃಪ್ತಿಪಡಿಸುವ. (ನಾ). ೨. ಸುಖ; ತೃಪ್ತಿ; ಹಿತ: [illegible]. [ಸಂ.]

ಅಪ್ಯಾಯನಂಬಡೆ (ಕ್ರಿ). ಅಪ್ಯಾಯನವನ್ನು ಹೊಂದು; ತೃಪ್ತಿಪಡು: [illegible].
[ಅಪ್ಯಾಯನ + ಪಡೆ₁]

ಅಪ್ಯಾಯನಕಾರಿ (ನಾ). ತೃಪ್ತಿಪಡಿಸುವಂಥದು; ಹಿತಕರವಾದುದು: [illegible].
[ಸಂ. ಆಪ್ಯಾಯನಕಾರಿನ್]

ಅಪ್ಯಾಯಮಾನ (ಗು). ತೃಪ್ತಿಕರವಾದ; ಹಿತಕರವಾದ; ಸುಖಕರವಾದ: [illegible]. [ಸಂ.]

ಅಪ್ಯಾಯಿತ (ಗು). ಸುಖಗೊಂಡ; ಸಂತೋಷಗೊಂಡ; ತೃಪ್ತಿಹೊಂದಿದ: [illegible]. [ಸಂ.]

ಅಪ್ಯಾಯಿನಿ (ನಾ). ತೃಪ್ತಳು; ಸುಖಪಡುವವಳು: [illegible]. [ಸಂ.]

ಅಪ್ರಶ್ಯಕ (ನಾ). [illegible].
[ಸಂ.]

ಅಪ್ರಪದಂ (ಅ). ಪಾದದ ತುದಿಯವರೆಗೆ; ಹೆಜ್ಜೆಯ ಕೊನೆಯವರೆಗೆ. [ಸಂ.]

ಅಪ್ರಪದೀನ (ಗು). (ಉಡುಪಿನಂತೆ) ಪಾದದ ಬೆರಳ ತುದಿಯವರೆಗೂ ಜೋಲಾಡುವ; ಕಾಲಿನ ಹೆಜ್ಜೆಯ ತುದಿಯವರೆಗೂ ಬಂದಿರುವ. [ಸಂ.]

ಅಪ್ರೇಕ್ಷಣ (ನಾ). ಚೆನ್ನಾಗಿ ನೋಡುವುದು, —ದೃಷ್ಟಿ ಬೀರುವುದು: [illegible]. [ಸಂ.]

ಅಪ್ಲವ (ನಾ). ೧. ಸ್ನಾನ ಮಾಡುವುದು. ೨. ಚಿಮುಕಿಸುವುದು; ಸಿಂಪಡಿಸುವುದು: [illegible]. [ಸಂ.]

ಅಪ್ಲವನ (ನಾ). = ಅಪ್ಲವ (೧). [ಸಂ.]

ಅಪ್ಲವವ್ರತಿ (ನಾ). ವೇದಾಧ್ಯಯನ ಮಾಡಿ ವಿವಾಹಕ್ಕೆ ಮುಂಚಿತವಾಗಿ ವ್ರತಸ್ನಾನ ಮಾಡಿದವನು; ಸ್ನಾತಕ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ.
[ಸಂ. ಆಪ್ಲವವ್ರತಿನ್]

ಅಪ್ಲಾವ (ನಾ). ೧. ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಮುಳುಗುವುದು; ಸ್ನಾನಮಾಡುವುದು. ೨. ಪ್ರವಾಹ. [ಸಂ.]

ಅಪ್ಲಾವಿತ (ಗು). ಸ್ನಾನಮಾಡಿಸಿದ; ಮುಳುಗಿಸಿದ: [illegible]. [ಸಂ.]

ಅಪ್ಲುತ (ಗು). = ಅಪ್ಲಾವಿತ. [ಸಂ.]

ಅಪ್ಲುತವ್ರತಿ (ನಾ). = ಅಪ್ಲವವ್ರತಿ. [ಸಂ. ಆಪ್ಲುತವ್ರತಿನ್]

ಅಪ್ಸಾಸು 'ಅಪಸಾಸು' ನೋ.

ಅಫಾಲ (ಅ). ಹಣೆಯವರೆಗೆ. 'ಅಫಾಲಗುಲ್ಫಂ' ನೋ.
[ಸಂ. ಆಫಾಲಂ]

ಅಫಾಲಗುಲ್ಫಂ (ಅ). ಹಣೆಯಿಂದ ಹಿಮ್ಮಡಿಯವರೆಗೂ: [illegible]. [ಸಂ.]

ಅಫೀಮು (ನಾ). ಅಫೀಮು (ಅರ್ಥ ೧).
[< [illegible]]

ಅಫೀಸರು (ನಾ). ಅಧಿಕಾರಿ: [illegible] (ಗ್ರಾಮಾ. ೪). [← ಇಂ. ಆಫೀಸರ್]

ಅಫ್ಜಮುದ್ದು (ಗು). ಸ್ವತಃ ತಾನೇ ವಹಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ; ತಾನೇ ವಹಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ (ಗ್ರಾಂಥಿಕ). [← ಹಿಂ. ಅಜ್‌ಖುದ್]

ಅಫ್ರಾಟು (ನಾ). ಇಸ್ಪೀಟಿನ ಒಂದು ಎಲೆ; ಗಂಜೀಫಿನ ಒಂದು ಎಲೆ (ದಕ. ೬). [?]

ಅಬಂಧ (ನಾ). ೧. ಕಟ್ಟುವುದು; ಸೇರಿಸುವುದು; ಕಟ್ಟು; ಗಂಟು. ೨. ಎತ್ತುಗಳನ್ನು ನೊಗಕ್ಕೆ ಅಥವಾ ನೇಗಿಲಿಗೆ ಕಟ್ಟುವ ಹಗ್ಗ: [illegible]. ೩. ಆಭರಣ; ಒಡವೆ. [ಸಂ.]

ಅಬಂಧನ (ನಾ). ಕಟ್ಟು. [ಸಂ.]

ಅಬಗ್ಗೆ (ಅ). ಆ ವಿಚಾರವಾಗಿ; ಅದನ್ನು ಕುರಿತು. [ಆ₃ (< ಅದು₁) + ಬಗ್ಗೆ]

ಅಬದ್ಧ (ಗು). ಕಟ್ಟಲ್ಪಟ್ಟ; ನಿರ್ಬಂಧಕ್ಕೆ ಸಿಕ್ಕಿದ: [illegible]. [ಸಂ.]

ಅಬದ್ಧೆ (ನಾ). ಕಟ್ಟಲ್ಪಟ್ಟವಳು; ಬಂಧಿತೆ: [illegible]. [ಸಂ. ಅಬದ್ಧಾ]

ಅಬರು, ಅಬರು, ಅಬರೂ, ಅಬ್ರು, ಅಬ್ರು (ನಾ). ಗೌರವ; ಮರ್ಯಾದೆ; ಮಾನ: [illegible]. **ಅಬರು**: [illegible]. **ಅಬರೂ**: [illegible]. **ಅಬ್ರು**: [illegible]. **ಅಬ್ರು**: [illegible].
[← ಪಾರ. ಅಬರೂ; ಮರಾ. ಅಬ್ರು, ಅಬ್ರೂ]

ಅಬರುಗೇಡಿ, ಅಬರೂಗೇಡಿ, ಅಬ್ರೂಗೇಡಿ (ನಾ). "ಮಾನ ಮರ್ಯಾದೆಯಿಲ್ಲದವನು" [illegible]. **ಅಬರೂಗೇಡಿ**: [illegible]. **ಅಬ್ರೂಗೇಡಿ**: [illegible]. [ಅಬರು + ಕೇಡಿ]

ಅಬರ್ 'ಅವಲ್₁' ನೋ.

ಅಬಲು 'ಅವಲ್₁' ನೋ.

ಅಬಾಗೇಡಿ (ನಾ). ೧. ತಿಳಿಗೇಡಿ. ೨. ಶಕ್ತಿಯಿಲ್ಲದವನು (೬). [?]

ಅಬಾದು (ನಾ). ೧. ಅಭಿವೃದ್ಧಿ; ಉತ್ತಮಸ್ಥಿತಿ; ಸಾಗುವಳಿ: [illegible]. ೨. ಜನವಸತಿ.
[← ಪಾರ. ಮರಾ. ಹಿಂ. ಅಬಾದ್]

ಅಬಾಧಿಕೆ (ನಾ). [ಶಕ್ತ್ಯಾಕಾ] ಯೋಗದಿಂದ ಲಭ್ಯವಾಗುವ ಐದು ಬಗೆಯ ಕ್ಷುದ್ರ ಸಿದ್ಧಿಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: [illegible]. [ಸಂ.]

ಅಬಾಧೆ (ನಾ). ನೋವು. [ಸಂ. ಅಬಾಧಾ]

ಅಬಾಲಗೋಪಾಲ (ಅ). ಮಕ್ಕಳಿಂದ ಹಿಡಿದು ಗೊಲ್ಲರವರೆಗೆ; ಎಲ್ಲ; ಸಮಸ್ತ: [illegible]. P ಇದನ್ನು ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ನಾಮಪದವಾಗಿ ಬಳಸಿದೆ. [ಸಂ. ಆಬಾಲಗೋಪಾಲಂ]

ಅಬಾಲವೃದ್ಧ (ಅ). ಮಕ್ಕಳಿಂದ ಹಿಡಿದು ಮುದುಕರವರೆಗೆ; ಎಲ್ಲ; ಸಮಸ್ತ: [illegible]. [ಸಂ. ಆಬಾಲವೃದ್ಧಂ]

ಅಬಾಸ, ಅಬಾಸು (ನಾ). = ಅಧ್ವಾಸ (ದಕ. ೬). **ಅಬಾಸು** (೬).
[< ಸಂ. ಅಧ್ವಾಸ]

ಅಬಾಸು 'ಅಬಾಸ' ನೋ.

ಅಬುಕಾರಿ 'ಅಬ್ಕಾರಿ' ನೋ.

ಅಬುತ್ರ (ನಾ). ಸೋದರಿಯ ಗಂಡ. [ಸಂ.]

ಅಬೆ (ನಾ). ಅಳೆ (?): [illegible]. [< ಅಳ್ಳ]

ಅಬ್ಕಾರಿ, ಅಬಕಾರಿ, ಅಬುಕಾರಿ, ಅಬ್ಕಾರಿ, ಅಬುಕಾರಿ (ನಾ). ಹೆಂಡ, ಸಾರಾಯಿ ಮುಂತಾದ ಮಾದಕವಸ್ತುಗಳ ತಯಾರಿಕೆ ಮತ್ತು ಮಾರಾಟದ ಮೇಲೆ ಹಾಕುವ ಸುಂಕ, —ತೆರಿಗೆ; ಎಕ್ಸೈಸ್: [illegible]. **ಅಬಕಾರಿ**: [illegible]. **ಅಬುಕಾರಿ** (೬). **ಅಬ್ಕಾರಿ** [illegible]. **ಅಬುಕಾರಿ** (೬).
[← ಮರಾ. ಹಿಂ. ಅಬ್ಕಾರೀ]

ಅಬ್ಜಿಕ (ಗು). ವಾಚಿಕ. 'ವಚಾಗ್ಬಿಕ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅಬ್ರು 'ಅಬರು' ನೋ.

ಅಭರಣ (ನಾ). ೧. ಧರಿಸುವುದು. ೨. ಒಡವೆ: [illegible]. [ಸಂ.]

ಅಭರಿತ (ಗು). ಪೂರ್ಣ ತುಂಬಲ್ಪಟ್ಟ; ತುಂಬಿದ; ಪೂರ್ಣವಾದ: [illegible]. [ಸಂ.]

ಅಭಾರ (ನಾ). (ಉಕ). ಉಪಕಾರ; ಔದಾರ್ಯ: [illegible]. [ಸಂ.]

ಅಭಾರಮನ್ನಣೆ (ನಾ). (ಉಕ). ವಂದನಾರ್ಪಣೆ: [illegible].
[ಅಭಾರ + ಮನ್ನಣೆ]

ಅಭಾರಿ (ನಾ). ಉಪಕೃತ; ಋಣಿ: [illegible]. [ಸಂ. ಆಭಾರಿನ್]

ಅಭಾರ್ಯ (ನಾ). = ಅಧರಣ ೨ : [illegible] [ಸಂ.]

ಅಭಾಷಣ (ನಾ). ೧. ಮಾತನಾಡುವುದು; ಸಂಭಾಷಣೆ. ೨. ಕೂಗುವುದು. [ಸಂ.]

ಅಭಾಸ (ನಾ). ೧. ಕಾಂತಿ; ಪ್ರಕಾಶ. ೨. ತೋರಿಕೊಳ್ಳುವಿಕೆ; ನಿಜವಲ್ಲದ್ದು. 'ವಿರೋಧಾಭಾಸ' ನೋ. ೩. ಸಾದೃಶ್ಯ; ಹೋಲಿಕೆ; ಸಾಮ್ಯ. ೪. ಉದ್ದೇಶ; ತಾತ್ಪರ್ಯ: [illegible]. ೫. ಭ್ರಾಂತಿ; ತಪ್ಪು ತಿಳಿವಳಿಕೆ; ಮಿಥ್ಯಾಜ್ಞಾನ. ೬. ಭ್ರಾಂತಿಯ ವಿಷಯ; ತಪ್ಪಾಗಿ ತಿಳಿಯಲ್ಪಡುವ ವಸ್ತು: [illegible]. 'ಧಾವಾಭಾಸ', 'ರಸಾಭಾಸ' ನೋ.
ಅಭಾಸವಾಗು = ಎಡವಟ್ಟಾಗು; ಕೆಟ್ಟುಹೋಗು. [ಸಂ.]

ಅಭಾಸಾಂಗ (ನಾ). (?); [illegible] [ಸಂ.]

ಅಭಿಚಾರ (ಗು). ೧. ಮರುಳುಗೊಳಿಸುವ; ಅಭಿಚಾರಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ: [illegible]. (ನಾ). ೨. ಮಾಟ; ಮೋಡಿ: [illegible] [ಸಂ.]

ಅಭಿಚಾರವಿದ್ಯೆ (ನಾ). ಅಭಿಚಾರಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟ ವಿದ್ಯೆ; ಮರುಳುಗೊಳಿಸುವ ವಿದ್ಯೆ; ಮಾಟದ ವಿದ್ಯೆ; ಮೋಡಿಯ ವಿದ್ಯೆ: [illegible] [ಅಭಿಚಾರ + ವಿದ್ಯೆ]

ಅಭಿಜಾತ್ಯ (ನಾ). ಸತ್ಕುಲದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟುವಿಕೆ; ಕುಲೀನತೆ: [illegible] [ಸಂ.]

ಅಭಿಯೋಗ್ಯ (ನಾ). [ಜೈನ] ದೇವತೆಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪಂಗಡ. ಸೌಧರ್ಮಾದಿ ಕಲ್ಪಗಳಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟುವ ಸುಖ ಪರಿವಾರಗಳಿಗೆ ವಾಹನಾದಿ ಕರ್ಮಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರವೃತ್ತರಾಗುವ ದಾಸಕುಲ್ಯರಾದ ಸೇವಕದೇವತೆಗಳು: [illegible] [ಸಂ.]

ಅಭೀರ (ನಾ). ೧. ದನಗಾಹಿ; ಗೋಪಾಲಕ; ಗೊಲ್ಲ: [illegible]. ೨. ಒಕ್ಕಲಿಗ: [illegible] [ಸಂ.]

ಅಭೀರಪಳ್ಳಿ (ನಾ). ಗೊಲ್ಲರ ಹಳ್ಳಿ; ತುರುಪಳ್ಳಿ (೧).
[ಅಭೀರ + ಪಳ್ಳಿ]

ಅಭೀರಿ (ನಾ). ಗೊಲ್ಲರ ಹೆಂಗಸು; ಗೊಲ್ಲತಿ. [ಸಂ. ಆಭೀರೀ]

ಅಭೀಲ, ಅಭೀಳ (ಗು). ಹೆದರಿಕೆಯನ್ನುಂಟುಮಾಡುವ; ಭಯಂಕರವಾದ: [illegible] [ಸಂ.]

ಅಭೀಳ 'ಅಭೀಲ' ನೋ.

ಅಭೀಳತೆ (ನಾ). ಭಯಂಕರತೆ; ಉಗ್ರತೆ: [illegible] [ಸಂ. ಅಭೀಲತಾ]

ಅಭೋಗ (ನಾ). ೧. ಸುಖ; ಸಂತೋಷ: [illegible]. ೨. ಪೂರ್ಣವಾಗಿರುವಿಕೆ; ಸಂಪೂರ್ಣತೆ: [illegible]. ೩. ವಿಸ್ತಾರ; ಹರಹು: [illegible]. ೪. ಹಾವಿನ ಹೆಡೆ. ೫. ಪ್ರಯತ್ನ; ಶ್ರಮ. [ಸಂ.]

ಅಮ₁ (ನಾ). ಮಡಕೆಗಳನ್ನು ಸುಡುವ ಒಲೆ; ಆವಿಗೆ (೧).
[illegible]

ಅಮ₂ (ಗು). ೧. ಬೇಯದ; ಪಕ್ವವಾಗದ; ಹಸಿಯ: [illegible]. ೨. ಮಾಗಿಲ್ಲದ; ಹಣ್ಣಾಗದ. ೩. ಮಲಬದ್ಧತೆ; ಅಜೀರ್ಣರೋಗ. ೪. ಆಹಾರವು ಸರಿಯಾಗಿ ಜೀರ್ಣವಾಗದೆ ಜಠರಾಂಗಗಳಲ್ಲಿ ಕಟ್ಟಿ ಉಳಿದು ಉಂಟಾಗುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ದ್ರವ: [illegible]. ೫. ರೋಗ; ವ್ಯಾಧಿ: [illegible]. ೬. ಒಂದು ಗಿಡ: [illegible]
[ಸಂ.]

ಅಮುಂಡ (ನಾ). ಹರಳುಗಿಡ; ಔಡಲಗಿಡ. [?]

ಅಮುಂತಣ (ನಾ). = ಆಮಂತ್ರಣ: [illegible] [< ಸಂ. ಆಮಂತ್ರಣ]

ಅಮಂತ್ರಕ (ನಾ). "(ಸಭೆ ಮೊದಲಾದುವನ್ನು) ಕರೆಯುವವನು, ಸೇರಿಸುವವನು" (Convener. [illegible]). [ಸಂ.]

ಅಮಂತ್ರಣ (ನಾ). ೧. ಆಹ್ವಾನ; ಕರೆ: [illegible] ಅಮಂತ್ರಣವನ್ನು ಸಂತೋಷದಿಂದ ಸ್ವೀಕರಿಸಿದರು ([illegible]). ೨. ಆಹ್ವಾನ ಪತ್ರಿಕೆ; ಕರೆಯೋಲೆ: [illegible] ಅಮಂತ್ರಣ ([illegible]). ೩. ಮನ್ನಣೆ; ಉಪಚಾರ; ಅಭಿವಂದನೆ. ೪. [ವ್ಯಾಕ] ಸಂಬೋಧನ ವಿಭಕ್ತಿ: ಅಮಂತ್ರಣಕೊಳಾದ ಗಳ್ಗಂ ಕಳ್ಗಂ 'ಇರ' ಎಂಬ ಆಗಮುವುಂಟು ([illegible]). ೫. ಔತಣ; ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ್ನ ಭೋಜನದ ಏರ್ಪಾಡು: "[illegible] ಅಮಂತ್ರಣ [illegible]" ([illegible]). ೬. ಬೀಳ್ಕೊಳ್ಳುವುದು (?). ೭. ಸಂಭಾಷಣೆ. 'ನಿಮಂತ್ರಣ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅಮಂತ್ರಣಂಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ಆಹ್ವಾನಿಸು; ಬರಮಾಡು: [illegible] ಗರುತ್ಮಂತನನಾಮಂತ್ರಣಂಗೆಯ್ದು ([illegible]). [ಅಮಂತ್ರಣ + ಗೆಯ್ (< ಕೆಯ್₁)]

ಅಮಂತ್ರಿಸು (ಕ್ರಿ). ಆಹ್ವಾನಿಸು; ಬರಿಸು; ಕರೆ: [illegible] ಮಂತ್ರಿಸಿ ಬರಿಸಿ ಭಕ್ತಿಪೂರ್ವಕಂ ವಿಧಿಯಿಂ ಪೂಜಿಸಿ ([illegible]); [illegible] ಅಮಂತ್ರಿಸಲ್ಪಟ್ಟರು ([illegible]); [illegible] ಅಮಂತ್ರಿಸಿದರು ([illegible]). [ಅಮಂತ್ರಣ + -ಇಸು]

ಅಮಗಂಧ (ನಾ). ಹಸಿಮಾಂಸದ ವಾಸನೆ; ದುರ್ವಾಸನೆ: [illegible] ಮಗಂಧವನು . . . [illegible] ([illegible]). [ಅಮ₁ + ಗಂಧ]

ಅಮಗಂಧಿ (ನಾ). ಕೆಟ್ಟ ವಾಸನೆಯುಳ್ಳ ವಸ್ತು; "ಅಪಕ್ವವಾದ, ವಾಸನೆಯುಳ್ಳ ದ್ರವ್ಯ" ([illegible]). [ಸಂ.]

ಅಮಗಂಧಿಕ (ನಾ). = ಅಮಗಂಧಿ. [ಸಂ.]

ಅಮಳ್ಳ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು (?): [illegible] ([illegible] IV, [illegible]; 750). [< ಅಮಾತ್ಯ ?]

ಅಮದು (ನಾ). ೧. ಬರುವಿಕೆ; ಆದಾಯ. ೨. ಬರಮಾಡಿಕೊಂಡ ಅಥವಾ ತರಿಸಿಕೊಂಡ ವಸ್ತು; ಆಯಾತ: ಹೊರಗಿನಿಂದ ಬರುವ ಸರಕುಗಳಿಗೆ ಅಮದ [ದು] . . . ಅಸ್ತಿತ್ವದಲ್ಲಿದುಂಟು ([illegible]); [illegible] . . . ಅಮದುಮಾಡುವ [illegible] ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಅಗ್ಗವಾಗಿದೆ ([illegible]). 'ರಫ್ತು' ಪರಾ. [← ಮರಾ., ಹಿಂ. ಅಮದ್]

ಅಮದೇವ್ಯಯ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: [illegible] ([illegible] V, [illegible]; 1036). [ಅಮದೇವ + ಅಯ್ಯ₁]

ಅಮನಸ್ಯ (ನಾ). ನೋವು; ಬಾಧೆ. [ಸಂ.]

ಅಮನಿಯನಾಡು (ನಾ). ಒಂದು ನಾಡಿನ ಹೆಸರು: [illegible] × × × [illegible] ([illegible] X, [illegible]). [?]

ಅಮಯ (ನಾ). ೧. ಕಾಯಿಲೆ; ರೋಗ: [illegible] . . . [illegible] ([illegible]); [illegible] ([illegible]); [illegible] ([illegible]).

೨. [ಕಾವ್ಯಮೀ] ಸಂಚಾರಿ ಭಾವಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: [illegible] ಸಂಚಾರಿ ಭಾವಂ ([illegible]); [illegible] . . . [illegible] ಸಂಚಾರಿಭಾವಂಗಳಿಂ ([illegible]). [ಸಂ.]

ಅಮಯಮಂದಿರ (ನಾ). ರೋಗದ ಮನೆ, —ತವರು: [illegible] ([illegible]). [ಅಮಯ + ಮಂದಿರ]

ಅಮಯಾವಿ (ನಾ). "ರೋಗವುಳ್ಳವನು" ([illegible]). [ಸಂ. ಅಮಯಾವಿನ್]

ಅಮರಕ್ತ (ನಾ). ಅಮ ಮತ್ತು ರಕ್ತದಿಂದ ಕೂಡಿದ ಭೇದಿ; ಅಮಕಂಳೆ. (ದಕ. ?). [ಅಮ₁ + ರಕ್ತ]

ಅಮರಣ (ಅ). ಸಾಯುವವರೆಗೆ: ಅಮರಣ ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯ [illegible] ([illegible]). [ಸಂ. ಅಮರಣಂ]

ಅಮರ್ದ (ನಾ). ಹಿಸುಕುವಿಕೆ; ಒತ್ತುವುದು; ಹಿಂಡುವುದು; ಕಿವಿಚುವುದು; ನೋವು. [ಸಂ.]

ಅಮರ್ದನ (ನಾ). = ಅಮರ್ದ (ದಕ. ?). [ಸಂ.]

ಅಮರ್ಷ (ನಾ). ಸೈರಣೆಯುಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ; ಕೋಪ: [illegible] ([illegible]); [illegible] ([illegible]). [ಸಂ. ಅಮರ್ಷ]

ಅಮಲ, ಅಮಳ (ನಾ). = ಅಮಲಕ: 'ಕಲಾಮಲ' ಪರಾ. ಅಮಳ: 'ಕಳಾಮಳ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅಮಲಕ, ಅಮಳಕ (ನಾ). ನೆಲ್ಲೀಗಿಡ, —ಕಾಯಿ: [illegible] ([illegible]); [illegible] ([illegible]); [illegible] 'ಅಮಲಕ,' [illegible] ([illegible]). **ಅಮಳಕ**: [illegible] ([illegible]); [illegible] ([illegible]). [ಸಂ.]

ಅಮಲಕಪ್ರಮಾಣ (ನಾ). ನೆಲ್ಲಿಕಾಯಿಯಗಾತ್ರ: [illegible] ([illegible]). [ಅಮಲಕ + ಪ್ರಮಾಣ]

ಅಮಲಕಿ, ಅಮಳಕಿ (ನಾ). = ಅಮಲಕ. **ಅಮಳಕಿ**: "[illegible] ಅಮಳಕಿ, [illegible]" ([illegible]). [ಸಂ. ಅಮಲಕೀ]

ಅಮಲಿ 'ಅಮಲ್₁' ನೋ.

ಅಮವರೆ 'ಅಂಬೊರೆ' ನೋ.

ಅಮಕಂಳೆ (ನಾ). ಅಮಕೂಡಿದ ಭೇದಿ: [illegible] ([illegible]); ಭೇದಿಯನ್ನು [illegible] ಅಮಕಂಳೆ ಬರುವುದುಂಟು ([illegible]). [ಅಮ₁ + ಕಂಳೆ]

ಅಮಶ್ರಾದ್ಧ (ನಾ). ಹಸಿಯ ಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನು ಉಪಯೋಗಿಸಿ ಮಾಡುವ ಶ್ರಾದ್ಧ: [illegible] (ಮೂ[illegible]. ೬). [ಅಮ + ಶ್ರಾದ್ಧ]

ಅಮಸೋಲು, ಅಮಸೋಲು, ಅಮುಸೊಲು, ಅಮುಸೋಲು (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹುಳಿಯ ಹಣ್ಣು: "[illegible] ಅಮಸೋಲು" ([illegible]). ೨. ಹುಣಿಸೆ ಹಣ್ಣಿಗೆ ಬದಲಾಗಿ ಒಂದು ಹುಳಿ ಹಣ್ಣಿನಿಂದ ಮಾಡಿದ ಹುಳಿಸಾರು. ೩. ಒಣಗಿಸಿದ ಮಾವಿನಕಾಯಿ ಬಾಳಕ. ಅಮಸೋಲು: ೧. (ಮುರುಗಲದ ಹಣ್ಣು) [illegible] ([illegible]). ಅಮುಸೊಲು: ೧. ([illegible]). ಅಮುಸೋಲು: ೧. ([illegible]).

[← ಮರಾ. [illegible]; [illegible]]

ಅಮಳ 'ಅಮಲ' ನೋ.

ಅಮಳಕ 'ಅಮಲಕ' ನೋ.

ಅಮಳಿಕೆ 'ಅಮಲಿಕೆ' ನೋ.

ಅಮಳೆ(ಗು). (ದಳ). [illegible]: [illegible] ([illegible]); [illegible] ([illegible]); [illegible] ([illegible]). [?]

ಅಮಾಹಾರ (ನಾ). = ಅಮಸಂಳೆ: [illegible] ([illegible]).

[ಅಮ + ಅಹಾರ]

ಅಮಾತ್ಯ (ನಾ). ಮಂತ್ರಿ; ಸಚಿವ: [illegible] ([illegible]). [ಸಂ.]

ಅಮಾಶಯ (ನಾ). ೧. ಜೀರ್ಣಿಸಿದ ಆಹಾರ ಹುಳಿಯಾಗಿ ಕೂಡಿ ಕೊಳ್ಳುವ ಆಹಾರ ನಾಳದ ಭಾಗ, —ಕೋಶ. ೨. ಹೊಟ್ಟೆ; ಜಠರ: [illegible] ([illegible]). [ಅಮ + ಆಶಯ]

ಅಮಿಕ್ಷೆ (ನಾ). ಕಾಯಿಸಿದ ಹಾಲಿಗೆ ಹಾಕಿದ ಮೊಸರಿನ ಹೆಪ್ಪು: "ಕುದಿಸಿ ಬಿಸಿಯಾದ ಹಾಲಿನಲ್ಲಿ ಮೊಸರನ್ನು ಸೇರಿಸಿ ಹೆಪ್ಪು ಮಾಡಿದ್ದು" ([illegible]); "ಕಾಯ್ದ ಹಾಲೊಳಗೆ ಮೊಸರು ಹಾಕಿ ಮಾಡಿದ ಹೆಪ್ಪು" ([illegible]).

[ಸಂ. ಆಮಿಕ್ಷಾ]

ಅಮಿಳಿತ, ಅಮಿಳಿತ (ಗು). ಸೇರಿದ; ಕೂಡಿದ; ಒಂದಾದ; ಬೆರೆತ. ಅಮಿಳಿತ: [illegible] ([illegible]). [ಸಂ.]

ಅಮಿಷ (ನಾ). ೧. ಮಾಂಸ; ಬಾಡು: "[illegible] ... ಅಮಿಷಂ ... [illegible]" ([illegible]); [illegible] ([illegible]); [illegible] ([illegible]). ೨. ಭೋಗ್ಯವಸ್ತು; ಸುಖಸಾಮಗ್ರಿ. ೩. ಲಂಚ: "[illegible] ... [illegible]" ([illegible]). ೪. ಲೋಭ; ಬಯಕೆ: [illegible] ([illegible]); [illegible] ([illegible]).

೫. ಪ್ರಲೋಭನ: [illegible] ([illegible]). [ಸಂ.]

ಅಮಿಷಾಶಿ (ಗು). ಮಾಂಸವನ್ನು ತಿನ್ನುವ; ಮಾಂಸಾಹಾರಿಯಾದ [ಸಂ. ಆಮಿಷಾಶಿನ್]

ಅಮಿಸ (ನಾ). = ಅಮಿಷ: "[illegible]" ([illegible]).

[< ಸಂ. ಆಮಿಷ]

ಅಮಿಳಿತ 'ಅಮಿಳಿತ' ನೋ.

ಅಮೀನ (ನಾ). = ಅಮಾನ (೪). [< ಅಮೀನ್]

ಅಮೀರಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹುಳಿಯಾದ ಮಾವಿನ ಕಾಯಿ: ([illegible]). [?]

ಅಮೀಲಿ (ನಾ). ಕಾಲ್ದಾರಿನ ಅಧಿಕಾರವನ್ನು ನೋಡಿಕೊಳ್ಳುವ ಸ್ಥಳೀಯ ಅಧಿಕಾರಿ; ಪಟೇಲ್‍ದಾರ: [illegible] ([illegible]); [illegible] ([illegible]); [illegible] ([illegible]); [illegible] ([illegible]); [illegible] ([illegible]); [illegible] ([illegible]).

[← ಅರ. ಅಮಿಲ್]

ಅಮೀಲನ, ಅಮೀಳನ (ನಾ). ಮುಚ್ಚುವಿಕೆ. ಅಮೀಳನ: [illegible] ([illegible]). [ಸಂ.]

ಅಮೀಲಸಂಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ಮುಚ್ಚು: [illegible] ([illegible]).

[ಅಮೀಲನ + ಗೆಯ್ (< ಕೆಯ್)]

ಅಮೀಳನ 'ಅಮೀಲನ' ನೋ.

ಅಮು (ನಾ). = ಅಮ್ಮು ೪: [illegible] ([illegible]). [< ಅಮ್ಮು]

ಅಮುಕ್ತ (ಗು). ೧. ಬಿಟ್ಟ; ಸಡಿಲಗೊಳಿಸದ; ಎಸೆದ. ೨. ತೊಟ್ಟ; ಧರಿಸಿದ. (ನಾ). ೩. "ಕವಚ ತೊಟ್ಟಿರುವವನು" ([illegible]). ೪. ಯುದ್ಧ ಕವಚ. [ಸಂ.]

ಅಮುಖ (ನಾ). [ನಾಟ್ಯ] ನಾಟಕದ ಒಂದು ಅಂಗ; ಪ್ರಸ್ತಾವನೆ: "[illegible] ... [illegible] 'ಅಮುಖ' ಅಥವಾ 'ಪ್ರಸ್ತಾವನೆ' ಎಂದು ಹೆಸರು" ([illegible]). [ಸಂ.]

ಅಮುಗುರ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: [illegible] ([illegible]). [?]

ಅಮುಷ್ಮಿಕ (ಗು). ೧. ಪರಲೋಕದ; ಬೇರೆ ಲೋಕಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ. (ನಾ). ೨. ಮೋಕ್ಷ; ಪರಲೋಕದ ಗತಿ: [illegible] ([illegible]); [illegible] ([illegible]). [ಸಂ.]

ಅಮುದಿತ (ಗು). ಸಂತೋಷಪಡ್ಡ; ಹರ್ಷಗೊಂಡ; ತೃಪ್ತಿಗೊಂಡಿದ: [illegible] [ಸಂ.]

ಆಮುಷ್ಮಿಕ (ಗು). ೧. ಪರಲೋಕಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ; ಪರಲೋಕದಲ್ಲಿ ಉಂಟಾದ: ಆಮುಷ್ಮಿಕ [illegible] . . . [illegible]. (ನಾ). ೨. ಪರಲೋಕ: [illegible] [ಸಂ.]

ಅಮುಷ್ಯಾಯಣ (ನಾ). ಪ್ರಸಿದ್ಧನಾದವನ ಮಗ: "ಪ್ರಸಿದ್ಧನಪ್ಪ [illegible] ಅಮುಷ್ಯಾಯಣನೆಂಬುದು" ([illegible]). [ಸಂ.]

ಅಮುಸೊಲು 'ಅಮಸೋಲು' ನೋ.

ಅಮುಸೋಲು 'ಅಮಸೋಲು' ನೋ.

ಅಮೂಲ$_1$ (ನಾ). ಹಿಪ್ಪಲಿ: "[illegible]—ಹಿಪ್ಪಲಿ, ಅಮೂಲ, [illegible]" ([illegible]). [ಸಂ.]

ಅಮೂಲ$_2$ (ಅ). ಮೂಲದಿಂದ ಹಿಡಿದು; ಬುಡದಿಂದ ಹಿಡಿದು. ಅಮೂಲಚೂಲಂ = ಬುಡದಿಂದ ತುದಿಯವರೆಗೆ; ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ: [illegible] ([illegible]). [ಸಂ. ಅಮೂಲಂ]

ಅಮೂಲಾಗ್ರ (ಅ) = ಅಮೂಲಾಗ್ರಂ: ಅಮೂಲಾಗ್ರವಾಗಿ [illegible] ([illegible]). [ಸಂ. ಅಮೂಲಾಗ್ರಂ]

ಅಮೂಲಾಗ್ರಂ (ಅ). ಬುಡದಿಂದ ತುದಿಯವರೆಗೆ: [illegible] ([illegible]). [ಸಂ.]

ಅಮೆ$_1$, **ಅವೆ**$_1$ (ನಾ). ಒಂದು ಜಲಚರಪ್ರಾಣಿ; ಕೂರ್ಮ; ಕಮಠ: [illegible] ([illegible]); [illegible] ([illegible]). **ಅವೆ**: "ಕಚ್ಛಪ, ಕಮಠ, ಕೂರ್ಮ — [illegible] ಅವೆ" ([illegible]); [illegible] ([illegible]); [illegible] ([illegible]); [illegible] ([illegible]).

[ದ್ರಾ. [illegible] ಅಮ್ಮ; [illegible]; [illegible]; [illegible]; [illegible]]

ಅಮೆ$_2$ (ನಾ). ಕಚ್ಚಾ ಆಹಾರ ಪದಾರ್ಥಗಳು; ಬೇಯಿಸದ ಪದಾರ್ಥಗಳು: [illegible] ([illegible]); [illegible] ([illegible]); [illegible] ([illegible]). [<ಅಮ್ಮ$_2$]

ಅಮೆದೆಱೆ (ನಾ). ಒಂದು ತೆರಿಗೆ, —ಸುಂಕ; ಅಮೆಯನ್ನು ಹಿಡಿಯುವ ಹಕ್ಕಿಗೆ ಕೊಡಬೇಕಾದ ಸುಂಕ (?): [illegible] (ಎಪಿ. VII, [illegible]; 1031). [ಅಮೆ$_1$? + ತೆಱೆ$_2$]

ಅಮೇಗೆ (ಅ). ತರುವಾಯ; ಅನಂತರ: [illegible] ([illegible]).

[ಅ$_2$ (< ಅದು$_1$) + ಮೇಗೆ]

ಅಮೇಲೆ (ಅ). = ಅಮೇಗೆ: "[illegible]" ([illegible]); [illegible] ([illegible]). [ಅ$_2$ (< ಅದು$_1$) + ಮೇಲೆ]

ಅಮೈತ್ರ (ಗು). ಸ್ನೇಹದಿಂದ ಕೂಡಿದ; ವಿಶ್ವಾಸವುಳ್ಳ: [illegible] ([illegible]). [ಸಂ.]

ಅಮೋದ (ಗು). ೧. ಸಂತೋಷಕರವಾದ; ಸುಖಕರವಾದ: [illegible] . . . [illegible] ([illegible]). (ನಾ). ೨. ಸಂತೋಷ; ಆನಂದ; ಸುಖ: [illegible] ([illegible]). ೩. ಸುವಾಸನೆ; ಪರಿಮಳ: "ಆಮೋದ, ಪರಿಮಳ, ಸೌರಭ್ಯಂ, ಸುಗಂಧ — [illegible]" ([illegible]); [illegible] ([illegible]). [ಸಂ.]

ಅಮೋದಕೇಲಿ (ನಾ). ಸಂತೋಷಕರವಾದ ಅಥವಾ ವಿನೋದದ ಆಟ: [illegible] ([illegible]). [ಅಮೋದ + ಕೇಲಿ]

ಅಮೋದಚಿತ್ತ (ನಾ). ಸಂತೋಷಗೊಂಡ ಮನಸ್ಸು: [illegible] . . . [illegible] ([illegible]). [ಅಮೋದ + ಚಿತ್ತ]

ಅಮೋದಿ (ಗು). ೧. ಸುಖದಿಂದ ಕೂಡಿದ; ಆನಂದವುಳ್ಳ. ೨. ಸುವಾಸನೆಯುಳ್ಳ. (ನಾ). ೩. ಬಾಯಿಗೆ ಹಾಕಿಕೊಳ್ಳುವ ಸುಗಂಧ.

[ಸಂ. ಅಮೋದಿನ್]

ಅಮೋದಿತ (ಗು). ೧. ಸಂತೋಷಗೊಳಿಸಲ್ಪಟ್ಟ. ೨. ಸುವಾಸನೆಯುಂಟುಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟ: [illegible] ([illegible]). [ಸಂ.]

ಅಮೋದಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಸುಖಿಸು; ಸಂತೋಷಪಡು: [illegible] ([illegible]). ೨. ಸುವಾಸನೆ ಕೊಡು: [illegible] ([illegible]); [illegible] ([illegible]). [ಅಮೋದ + -ಇಸು$_1$]

ಅಮ್ನಾಯ (ನಾ). ೧. ಪರಂಪರಾಗತವಾದ ಪದ್ಧತಿ; ಸಂಪ್ರದಾಯ; ವಂಶಾನುಗತ: [illegible] ([illegible]). ೨. ವಂಶ; ಪೀಳಿಗೆ. ೩. ವೇದ: [illegible] . . . [illegible] ([illegible]). [ಸಂ.]

ಅಮ್ನೆ (ನಾ). ಸ್ಮೃತಿಗಳನ್ನು ಮಾಡುವಿಕೆ; ನೆನಪಿಗೆ ಒಳಪಡಿಸುವುದು: [illegible]. [ಸಂ. ಆಮ್ನಾ]

ಅಮ್ಮು (ನಾ). ಒಡೆತನ; ಸ್ವಾಮಿತ್ವ: [illegible] (ಎಪಿ. III, [illegible]). [< ಅಳ್ಕೆ. / ತಮಿ. [illegible]]

ಅಮ್ಮುಳಿಂಜ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: [illegible]. [?]

ಅಮ್ರ₁, ಅಂಬರ, ಅಂಬ್ರ (ನಾ). ಹುಳಿ; ಸಾರು: [illegible]. [< ಸಂ. ಅಮ್ರ]

ಅಮ್ರ₂ (ನಾ). ಮಾವಿನ ಮರ; ಮಾವು: [illegible]. [ಸಂ.]

ಅಮ್ರದಕೊಪ್ಪು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕೊಪ್ಪು ([illegible]). [ಅಮ್ರ₁ + ಕೊಪ್ಪು]

ಅಮ್ರರಸ (ನಾ). ಮಾವಿನ ಹಣ್ಣಿನ ರಸ: [illegible]. [ಅಮ್ರ₂ + ರಸ]

ಅಮ್ರವನ (ನಾ). ಮಾವಿನ ಮರಗಳಿರುವ ವನ; ಮಾವಿನ ತೋಪು: [illegible]. [ಸಂ. ಅಮ್ರವನ (ಅಮ್ರ + ವನ)]

ಅಮ್ರವಲ್ಲಿ (ನಾ). ಮಾವಿನ ಬಳ್ಳಿ: [illegible]. [ಅಮ್ರ₂ + ವಲ್ಲಿ]

ಅಮ್ರಾತಕ (ನಾ). ಅಮಟೆಯ ಮರ, —ಕಾಯಿ: [illegible]. [ಸಂ.]

ಅಮ್ರಾಯ (?) (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹೂವು: [illegible]. [ಸಂ.]

ಅಮ್ರೇಡಿತ (ನಾ). ಹೇಳಿದುದನ್ನು ಮತ್ತೆ ಹೇಳುವುದು; ದ್ವಿರುಕ್ತಿ; ಪುನರುಕ್ತಿ: [illegible]. [ಸಂ.]

ಅಮ್ಲ (ನಾ). ೧. ಹುಳಿ; ಹುಳಿರಸ: "[illegible]" [illegible]. ೨. ಹುಣಿಸೆ. [ಸಂ.]

ಅಮ್ಲಕಾರಕ (ನಾ). ಅಮ್ಲವನ್ನುಂಟುಮಾಡುವುದು. [ಸಂ.]

ಅಮ್ಲಜನಕ (ನಾ). ಪ್ರಾಣವಾಯು; ಆಕ್ಸಿಜನ್: [illegible] (Inorganic) [illegible]. [ಅಮ್ಲ + ಜನಕ]

ಅಮ್ಲದಾಡಿಮ (ನಾ). ದಾಳಿಂಬೆಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ; ಹುಳಿ ದಾಳಿಂಬೆ: ಮಧುರದಾಡಿಮ, ಅಮ್ಲದಾಡಿಮ . . . [illegible]. [ಅಮ್ಲ + ದಾಡಿಮ]

ಅಮ್ಲಪಿತ್ತ (ನಾ). ಒಂದು ರೋಗ: [illegible]. [ಅಮ್ಲ + ಪಿತ್ತ]

ಅಮ್ಲಪೀತ (?) (ನಾ). ಒಂದು ಗಿಡ: "[illegible]" [illegible]. [?]

ಅಮ್ಲವಡಿ (?) (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗಿಡ: "[illegible]" [illegible]. [ಸಂ. [illegible]]

ಅಮ್ಲವೇತಸ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹುಳಿ ಹಣ್ಣಿನ ಗಿಡ. [ಅಮ್ಲ + ವೇತಸ]

ಅಮ್ಲೀಕರಣ (ನಾ). ಹುಳಿಮಾಡುವಿಕೆ (Acidification. [illegible]). [ಸಂ.]

ಅಮ್ಲೀಕರಿಸು (ಕ್ರಿ). ಹುಳಿಯಾಗಿಸು; "[illegible]" (Acidify. [illegible]). [ಅಮ್ಲೀಕರಣ + -ಇಸು]

ಅಮ್ಲಾಯ (?) (ಗು). ಹುಳಿಯಾದ: [illegible]. [ಸಂ.]

ಅಮ್ಲೇಟು (ನಾ). ಮೊಟ್ಟೆಯಿಂದ ಮಾಡಿದ ದೋಸೆ: "[illegible]" [illegible]. [← ಇಂ. Omelette]

ಅಯ್₁, ಅಯ್ದು, ಅಯ್ಯು (ಕ್ರಿ). ೧. ಬಿಡಿಬಿಡಿಯಾಗಿ ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ (ಇದ್ದ) ಇರುವ ಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನು [illegible]; ಆರಿಸು; ಸಂಗ್ರಹಿಸು; [illegible]: "[illegible]" [illegible]. ೨. ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಒಪ್ಪಿದುದನ್ನು ಮಾತ್ರ ಸ್ವೀಕರಿಸು; [illegible]: [illegible].

೩. (ಉತ್ತಮವಾದ ಅಥವಾ ಬೇಕಾದ ವಸ್ತುಗಳ ಜತೆಯಲ್ಲಿ ಬೆರಸಿಕೊಂಡಿರುವ ಬೇಡದ ವಸ್ತುಗಳನ್ನು) ಬೇರ್ಪಡಿಸು: [illegible]. ಆಯ್ಕು: ೧. [illegible]. ೨. [illegible]. ೩. [illegible] (ಊರು). ಆಯ್ಕು₁ : ೧. [illegible] (ಗಾದೆ); [illegible] (ಊರು). ೨. [illegible] (ಊರು). ೩. [illegible] (ಊರು).

ಆಯುಣಿಗ = ಭಿಕ್ಷೆಬೇಡಿ ಜೀವಿಸುವವನು (ದಶ. ೪). [illegible]

[ದೇ. ೬ ತಮಿ. ಮಲ. ಆಯ್; ತುಳು. ಆಯು; ಕೊಡ. ಆಯ್; ತೋಡ. ಆಯ್; ಗೊಂಡಿ. [illegible]; ಕೂ. [illegible]; ಕುವಿ. [illegible]; ಕುರುಖ್. [illegible]; ಮಾಲ್ತೊ. [illegible]]

-ಅಯ್₁ (ಪ್ರ). ಆ ದಿಕ್ಕಿನ, ಆ ಕಡೆಯ ಎಂಬ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ದಿಗ್ವಾಚಕಗಳಿಗೆ ಸೇರುವ ಒಂದು ಪ್ರತ್ಯಯ: [illegible] (ಎಪಿ. X (೪), [illegible]) [illegible] (ಇಪಿ. XVIII, [illegible]). 'ತೆಂಕಾಯ್', 'ಮೂಡಾಯ್' ಇತ್ಯಾ. [ಅಸು₁ ?]

ಆಯ್ಮ₁ (ನಾ). ೧. ಒಳಗು; ಮರ್ಮ; ರಹಸ್ಯ: [illegible]. ೨. ದಕ್ಷತೆ; ಸಂಪತ್ತು: [illegible]. ೩. (ಶರೀರದ) ಮರ್ಮಸ್ಥಾನ; ಅಪಾಯದ ಸ್ಥಳ: [illegible].

೪. ಪ್ರಮಾಣ; ಪರಿಮಿತಿ; ಅಳತೆ: [illegible]. ೫. ಕ್ರಮ; ರೀತಿ; ನೀತಿ: [illegible]. ೬. ಉದ್ದೇಶ; ನಿಶ್ಚಯ; ಅಭಿಪ್ರಾಯ: [illegible]. ೭. ರಚನೆಯ ವಿಧಾನ; ಯೋಜನೆ; ಕಟ್ಟಡದ ನೆಲಗಟ್ಟಿನ ಆಕಾರ ಮುಂತಾದುದು: [illegible]. ೮. ಸೌಕರ್ಯ; ಅನುಕೂಲತೆ: [illegible]. ೯. ಸಮಸ್ಥಿತಿ; ಹಿಡಿತ: [illegible]. ೧೦. ನಿಯಮ; ದೇವಸ್ಥಾನದ ಕಟ್ಟಳೆ (?). ೧೧. ಶರೀರದ ಒಂದು ಭಾಗ (?). ೧೨. ವಿವರ; ತಪಸೀಲು (?). ೧೩. ಅಗಲಕ್ಕಿಂತ ಉದ್ದ ಅಧಿಕವಾಗಿರುವುದು; ದೀರ್ಘಚತುರಶ್ರ.

[ದೇ. ೬ ತಮಿ. ಆಯ್ಮು = ಅಗಲ, ವಿಸ್ತಾರ; ತುಳು. ಆಯ ಅಳತೆ, ಪ್ರಮಾಣ; ತೆಲು. ಆಯಕಮು, ಆಯತ್ತಮು. / ಸಂ. ಆಯ]

ಆಯ್ಮ₂ (ನಾ). = ಆತ: [illegible] (ಎಪಿ. XVIII, [illegible]). [ಆ₂ (< ಅದು) + ಅಯ್ಮ₁]

ಆಯ್ಮ₃ (ನಾ). ಪರಾಕ್ರಮ; ಸಾಮರ್ಥ್ಯ (?): [illegible].

-ಆಯ್ಮ (ಪ್ರ). ಒಂದು ಭಾವನಾಮ ಪ್ರತ್ಯಯ. 'ಉಳಿಪಾಯ', 'ಪೂರಾಯ', 'ಬಂಡಾಯ' ಇತ್ಯಾ.

-ಅಯ್ಯ (ಪ್ರ). ಹೆಂಗಸರ ಹೆಸರುಗಳ ಜತೆಗೆ ಅಮ್ಮ ಎಂಬ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಕೆಲವು ವೇಳೆ ಸೇರುವ ಪ್ರತ್ಯಯ. ಉದಾ: ಅನಲಾಯ, ಕಮಲಾಯ.

ಅಯ (ನಾ). ರಾಗಾಲಾಪನೆಯ ವಿಸ್ತರಣೆ (?): [illegible] [?]

ಅಯ (ನಾ). ೧. ಆದಾಯ; ಹುಟ್ಟುವಳಿ; ವರಮಾನ: [illegible] ೨. ಉಡಾಯ; ಮೂಗೆ: [illegible] ೩. [ಜ್ಯೋತಿ] ಲಗ್ನದಿಂದ ಹನ್ನೊಂದನೆಯ ಸ್ಥಾನ; ಇಷ್ಟಗ್ರಹವಿರುವ ಕಡೆಯಿಂದ ಹನ್ನೊಂದನೆಯ ಸ್ಥಾನ: [illegible] ೪. ಲಾಭ. ೫. ದೇವಸ್ಥಾನ, ಬ್ರಾಹ್ಮಣ ಮುಂತಾದವರಿಗೆ ಕೊಟ್ಟ ಕೊಡುಗೆ: [illegible] ೬. ಒಂದು ಬಗೆಯ ತೆರಿಗೆ; ಸುಂಕ: [illegible] ೭. ಕಂದಾಯ: [illegible] ೮. ಹಳ್ಳಿಗಳಲ್ಲಿ ವಂಶಪರಂಪರೆಯಿಂದ ಸೇವೆ ಸಲ್ಲಿಸಿಕೊಂಡು ಬಂದಿರುವವರಿಗೆ ಕಣದಲ್ಲಿ ಅಳೆದುಕೊಡುವ ಧಾನ್ಯ. —[illegible] ೯. ಅಂತಃಪುರದ ಕಾವಲುಗಾರ. [ಸಂ.]

ಅಯುಂಗಿಡು (ಕ್ರಿ). ಹುರುಳು ಕೆಟ್ಟುಹೋಗು; ಧೈರ್ಯಗೆಡು: [illegible]

[ಅಯ್ಯ + ಕಿಡು (< ಕೆಡು)]

ಅಯುಂಗೆಱೆ (ನಾ). ಒಂದು ಹೆಸರು (?): [illegible] [?]

ಅಯುಂದಪ್ಪು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕೆಚ್ಚುಗುಂದು; ಸಾಮರ್ಥ್ಯ ಕಡಮೆಯಾಗು: [illegible] ೨. ಹೊಳಕಪ್ಪು. [ಅಯ್ಯ + ತಪ್ಪು]

ಅಯುಂಮಾಡು (ಕ್ರಿ). ಆದಾಯವಾಗಿ ಮಾಡು; ಹುಟ್ಟುವಳಿಯಾಗಿ ಕೊಡು, —ಬಿಡು: [illegible]

[ಅಯ್ಯ + ಮಾಡು]

ಅಯುಕಾರ (ನಾ). ಕಬ್ಬಿಣದ ಕವಚ (?): [illegible] [ಸಂ.]

ಅಯುಕೊರಳೆ 'ಅಯುಕ್ಕೊರಳೆ' ನೋಡಿ.

ಅಯುಳ (ನಾ). ಆ ಅಳ್ಳ; ಆ ಹೆಂಗಸು: [illegible] 'ಅಯುಳ' ನೋಡಿ.

[ಅ (< ಅದು) + ಅಳ್ (< ಅಳ್).
ಹೋ. ಅಯುಳ = ಅಳ್. ಪೂರ್ವ]

ಅಯುಕಟ್ಟು (ನಾ). ೧. ಅಚ್ಚುಕಟ್ಟು; ಅನುಕೂಲತೆ; ಸೌಕರ್ಯ; ಹೊಂದಿಕೆ: [illegible] ೨. ಮರ್ಮಸ್ಥಾನ; ಮುಖ್ಯವಾದ ಪ್ರದೇಶ: [illegible] ೩. ರಚನೆ; ಮಾಟ; ಸೌಷ್ಠವ: [illegible] ೪. ಒಂದು ಗ್ರಾಮದ ಎಲ್ಲೆಕಟ್ಟಿಗೆ ಸೇರಿದ ಒಳಗಡೆ ಮುಂತಾದ ಎಲ್ಲಾ ಕ್ಷೇತ್ರಗಳ ಸಮಗ್ರ ವಿಸ್ತೀರ್ಣ. ೫. ಒಂದು ಕೆರೆ ಅಥವಾ ಕಾಲುವೆ ಮುಂತಾದ ಜಲಾಶಯದ ಆಸರೆಯಲ್ಲಿ ನೀರಾವರಿಯನ್ನು ಪಡೆದು ಬೆಳೆಯುವ ಜಮೀನಿನ ಒಟ್ಟು ವಿಸ್ತಾರ [illegible] ೬. ಒಂದು ಜಮೀನಿನ ವಿಸ್ತಾರ (?).

೭. (ಮೈಸೂರು ಸೀಮೆಯಲ್ಲಿ ಚಿಕ್ಕದೇವರಾಜ ಒಡೆಯರು ಏರ್ಪಡಿಸಿದ್ದ ೧೮ ಚಾವಡಿಗಳ) ಪೂರ್ಣವಾದ ಆಯವ್ಯಯದ ಮೇಲ್ವಿಚಾರಣೆಯ ಇಲಾಖೆ : [illegible] (ಮೈಅರಿ. [illegible]). ೮. ದೇವಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಅನುಸರಿಸಬೇಕಾದ ನಿಯಮಾವಳಿ (ದಕ. ೧). [ಅಯ್ಮ₁ + ಕಟ್ಟು₂]

ಅಯುಕಟ್ಟು₃ (ನಾ). ನಿಗದಿಯಾದ ಒಂದು ಹಣದ ಮೊಬಲಗು; ಗೊತ್ತಾದ ಹಣದ ಮೊತ್ತ (೧). [ಅಯ್ಮ₁ + ಕಟ್ಟು₃]

ಅಯುಕಟ್ಟುಗಾರ (ನಾ). ೧. ಕೆಲಸವನ್ನು ಅಚ್ಚುಕಟ್ಟಾಗಿ ಮಾಡುವವನು. ೨. ಕೌಶಲ್ಯದಿಂದ ಕೆಲಸ ನಡೆಸುವವನು (ದಕ. ೧).
[ಅಯುಕಟ್ಟು₁ + -ಗಾರ (< -ಕಾಱ)]

ಅಯುಕಾಱ, ಅಯುಗಾರ₁, ಅಯುಗಾಱ₂ (ನಾ). ಕೆಲಸದ ರಹಸ್ಯವನ್ನು ತಿಳಿದವನು: [illegible] (ಅಸಂ. ೧೧–೧೨; ಶೂಕ್ತಿ. [illegible] ನೋ). **ಅಯುಗಾರ₁** (ದಕ. ೧). **ಅಯುಗಾಱ₂** : ಮೇಲಿನ ಪ್ರಯೋಗದ ಪಾಠಾಂತರವನ್ನು ನೋಡಿ. [ಅಯ್ಮ₁ + -ಕಾಱ]

ಅಯುಗ, ಅಯುಗ (ನಾ). ಕತ್ತಿಯ ಹಿಡಿ (?): [illegible] (ಎಕ. XI, [illegible]); [illegible] (ಕಲ. IV, [illegible]). **ಅಯುಗೆ** : 'ಹೊನ್ನಾಯುಗ' ಪಠಾ.
[< ಸಂ. ಅಯೋಗ]

ಅಯುಗಾಣಿಸು (ಕ್ರಿ). ಮರ್ಮಸ್ಥಾನವನ್ನು ಮುಟ್ಟುವಂತೆ ಮಾಡು, —ಗುರಿಯಾಗಿಸು; ಲಕ್ಷ್ಯವಾಗಿಸು : [illegible] (ತ್ರಿ[illegible]). [ಅಯ್ಮ₁ + ಕಾಣಿಸು]

ಅಯುಗಾಣು (ಕ್ರಿ). ಸಮತೆಯನ್ನು ಕಾಣು; ಸಮಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿರು; ಸೌಕರ್ಯಕಾಣು: "... [illegible] ..." ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತ ಹೇಳುತ್ತ [illegible] (ರಂಗಿ. [illegible]). [ಅಯ್ಮ₁ + ಕಾಣು (< ಕಾಣ್)]

ಅಯುಗಾರ₁ 'ಅಯುಕಾಱ' ನೋ.

ಅಯುಗಾರ₂ 'ಅಯುಗಾಱ₁' ನೋ.

ಅಯುಗಾತಿ (ನಾ). ಉಪಾಯಗಾರಳಾದ ಹೆಂಗಸು; ತಂತ್ರಿ; ಚತುರೆ (ದಕ. ೧). [ಅಯುಗಾರ₁ (< ಅಯುಕಾಱ) + -ತಿ₁]

ಅಯುಗಾಲು (ನಾ). ೧. ವಿಗ್ರಹವನ್ನು ಅಳವಡಿಸುವ ಪೀಠದ ಕಾಲು (?): [illegible] (ಕಂಅರಿ. [illegible]). ೨. ದೇವರನ್ನು ಬಿಜಯಮಾಡಿಸುವವರು ಆಗಾಗ್ಗೆ ವಿಶ್ರಾಂತಿಗಾಗಿ ಅಡ್ಡಣಿಗೆಗೆ ಕೊಡುವ ಊರೆಗೋಲು; ಆಸರೆಗೋಲು. [ಅಯ್ಮ₁ + ಕಾಲು₁ (< ಕಾಲ್₁)]

ಅಯುಗಾಱ₁, ಅಯುಗಾರ₂ (ನಾ). ೧. ವಂಶಪಾರಂಪರ್ಯವಾಗಿ ಗ್ರಾಮಕ್ಕೆ ಸೇವೆ ಸಲ್ಲಿಸುತ್ತಿರುವ ಸೇವಕ; (ತನ್ನ ವೃತ್ತಿಗನುಸಾರವಾಗಿ ಕುಲಕ್ರಮದಿಂದ ಗ್ರಾಮದ ಕೆಲಸಗಳನ್ನು ನಡೆಸಿಕೊಂಡು ಬರುತ್ತಿರುವ ಜನಸೇವಕರಾದ) ಗೌಡ, ಶಾನುಭೋಗ, ಜೋಯಿಸ, ಕಮ್ಮಾರ, ಕುಂಬಾರ, ಬಡಗಿ, ನಾಯಿಂದ ಮೊದಲಾದವರು : [illegible] (ಎಕ. XII, [illegible]; ೧೩೪೪); [illegible] (ಎಕ. XI, [illegible]; ೧೩೪೯); [illegible] (ಇಎ. [illegible]; ?). **ಅಯುಗಾರ₂** : ೧. [illegible] (ಎಕ. XI, [illegible]); [illegible] (ಎಕ. XII, [illegible]; ?); ಅದೇ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಈ ದೊರೆಯು ಅಯಾ ಗ್ರಾಮಗಳಿಗೆ ಗೌಡ, ತಳವಾರ, ದೇ(ದೋ)ಗಾರ ಮೊದಲಾದ ಅಯುಗಾರರನ್ನು ನೇಮಿಸಿದನು ([illegible]). ೨. ಚೇತಗಾರ: [illegible] ([illegible]). ೩. ಊರಿನ ಮುಖ್ಯಸ್ಥರ ಮನೆಗಳಿಂದ ಅನ್ನ ಆಹಾರ ಮುಂತಾದುವುಗಳನ್ನು ಸಾಂಪ್ರದಾಯಿಕವಾಗಿ ಪಡೆದುಕೊಳ್ಳುವವರು (ಎಸಮ್ಮ. XII, [illegible]); [illegible] ([illegible]). [ಅಯ್ಮ₁ + -ಗಾಱ (< -ಕಾಱ)]

ಅಯುಗಾಱ₂ 'ಅಯುಕಾಱ' ನೋ.

ಅಯುಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಆಯವನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊ; ಸುಂಕವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸು : [illegible] (ಎಕ. XI, [illegible]; ೧೩೬೦).
[ಅಯ್ಮ₁ + ಕೊಳ್₁]

ಅಯುತ₁ (ನಾ). ೧. ಉಚಿತವಾದ ಕ್ರಮ; ಯೋಗ್ಯವಾದ ರೀತಿ: [illegible] ([illegible]); [illegible] (ಕ್ರಭೂಗಿ. ೧–೨); [illegible] (ಕೃಮಿ[illegible]. ೧೧–೧). ೨. ಸಿದ್ಧ; ಸನ್ನದ್ಧ : [illegible] ([illegible]); [illegible] ([illegible]); [illegible] ([illegible]). ೩. [ವೀರಶೈ] "ಗುರು ಭಕ್ತನಿಗೆ ಇಷ್ಟಲಿಂಗವನ್ನು ಕೊಡುವ ದೀಕ್ಷೆ" ([illegible]); [illegible] ([illegible]). ೪. ಸುಲಭ; ನಿರಾಯಾಸತೆ; ಅನಾಯಾಸ (೧).(ಗು). ೫. ಅಗತ್ಯವಾದ; ಉಚಿತವಾದ; ಯೋಗ್ಯವಾದ: [illegible] ([illegible]); [illegible] ([illegible]).
[?. / ತೆಲು. ಅಯುತ]

ಆಯತ, ಆಯತ (ಅ). (ಉಳ). ೧. ಸುಲಭವಾಗಿ; ಅನಾಯಾಸವಾಗಿ: [illegible] ಆಯತ: ೧. [illegible] ೨. ಪೂರ್ವಸಿದ್ಧತೆ ಇಲ್ಲದೆ; ನೇರವಾಗಿ, ಗೊತ್ತಾದ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಸರಿಯಾಗಿ: [illegible]

[illegible]

-**ಆಯತ** ' - ಆಯತ ' ನೋಡಿ.

ಆಯತ (ಗು). ೧. ವಿಸ್ತಾರವಾದ; ವಿಶಾಲವಾದ; ಅಗಲವಾದ: [illegible] ೨. ಉದ್ದವಾದ; ನೀಳವಾದ: [illegible] (ನಾ). ೩. ಆಕಾರ; ಹೆಚ್ಚಳ; ಅಧಿಕ್ಯ: [illegible] ೪. ನೆಲೆ; ಆಸರೆ; ವಾಸಸ್ಥಾನ: [illegible] ೫. (ಮಂಗಳಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ) ಸಮ್ಮತವೇ ಎಂದು ಕೇಳುವುದು; ಅನುಜ್ಞೆಯನ್ನು ಕೇಳುವ ಕ್ರಮ: [illegible] ೬. ಅಗಲಕ್ಕಿಂತ ಉದ್ದ ಅಧಿಕವಾಗಿರುವುದು; ದೀರ್ಘಚತುರಶ್ರ. [ಸಂ.]

ಆಯತಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಒರಸು (?); "ಸ್ವೀಕರಿಸು" [illegible]

ಆಯತಕರ (ನಾ). ೧. ನೀಳವಾದ ತೋಳುಗಳುಳ್ಳವನು. ೨. ಉದ್ದವಾದ ಸೊಂಡಿಲುಳ್ಳ ಆನೆ: [illegible]

[illegible]

ಆಯತಕಾಲ (ನಾ). ಸರಿಯಾದ ಸಮಯ; ನಿರ್ಣಾಯಕ ಗಳಿಗೆ; ಕೊನೆಯ ಗಳಿಗೆ: [illegible]

ಆಯತಕೇಶರ (ನಾ). ವಿಸ್ತಾರವಾಗಿ ಹರಡಿದ ಕೇಸರಯುಳ್ಳವನು: [illegible]

ಆಯತತರ (ಗು). ತುಂಬ ವಿಶಾಲವಾದ; ಹೆಚ್ಚು ನೀಳವಾದ: [illegible]

[ಸಂ.]

ಆಯತನ (ನಾ). ೧. ನೆಲೆ; ಆಸರೆ; ಮನೆ; ವಾಸಸ್ಥಾನ: [illegible] ೨. ದೇವಾಲಯ: [illegible] ೩. ಯಜ್ಞದಲ್ಲಿ ಹವನವನ್ನು ಮಾಡುವ ಸ್ಥಳ; ಬಲಿಕೊಡುವ ಸ್ಥಾನ. ೪. [ಬೌದ್ಧ] ಇಂದ್ರಿಯ: [illegible] ೫. [ವೈದ್ಯ] ವ್ಯಾಧಿಯ ಮೂಲ, —ಕಾರಣ. [ಸಂ.]

ಆಯತಬಾಹು (ನಾ). = ಆಯತಕರ ೧: [illegible]

ಆಯತಲಿಂಗ (ನಾ). "ಇಷ್ಟಲಿಂಗ" [illegible]

ಆಯತವಡೆ (ಕ್ರಿ). ಅಭ್ಯಸಿಸು; ಸಿದ್ಧವಾಗು: [illegible]

ಆಯತವರಿ (ಕ್ರಿ). ಕ್ರಮ ರೀತಿ ಮುಂತಾದುವುಗಳನ್ನು ತಿಳಿ: [illegible]

ಆಯತವೃತ್ತ (ನಾ). ದೀರ್ಘವೃತ್ತ; ವಿಸ್ತಾರವೂ ದುಂಡೂ ಆದ ಗೋಳ: [illegible]

ಆಯತಿಸು (ಕ್ರಿ). = ಆಯತವಡೆ: [illegible]

ಅಯತವೇಳೆ, ಅಯತ್ತವೇಳೆ (ನಾ). = ಅಯತಕಾಲ : [illegible] (ಮುಂಗಾಪು. ೧೧೦). **ಅಯತ್ತವೇಳೆ** : "[illegible]" (ಅಮೃ. ೭೩). [ಅಯತ್ತ + ವೇಳೆ]

ಅಯತಹೆಗ್ಗಡೆ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : [illegible] (ಎಕ. XIV, [illegible] ; 1100).
[ಅಯತ ? + ಹೆಗ್ಗಡೆ (< ಪೆರ್ಗಡೆ)]

ಅಯತಾಂಬಕಿ (ನಾ). ಅಗಲವಾದ ಕಣ್ಣುಳ್ಳವಳು : [illegible] ([illegible] ೨೨-೧೩) ; [illegible] (ಶೃಮಾ. ೧೫-೬೧).
[ಸಂ. ಅಯತಾಂಬಕೀ (ಅಯತ + ಅಂಬಕ + -)]

ಅಯತಾಕ್ಷಿ (ನಾ). = ಅಯತಾಂಬಕಿ : [illegible] ([illegible] ೧೪ ೫೩) ; [illegible] (ಶೃಮಾ. ೧೫-೫೫).
[ಸಂ. ಅಯತಾಕ್ಷೀ (ಅಯತ + ಅಕ್ಷಿ + -)]

ಅಯತಿ (ನಾ). ೧. ಮನಸ್ಸಿನ ಸಂಯಮ ; ವಿಷಯಗಳತ್ತ ಮನಸ್ಸು ಹರಿಯದಂತೆ ತಡೆಯುವುದು : [illegible] ([illegible] ೧೩-೧೦). ೨. ಸಾಮರ್ಥ್ಯ ; ಧಾರ್ಷ್ಟ್ಯ : [illegible] (ಎಕ. VI, [illegible] ; ೧೧೨) ; [illegible] ([illegible] ೩-೧೯೪) ; [illegible] ([illegible] ೧೪೯-೪). ೩. ಮಹಿಮೆ ; ಹಿರಿಮೆ ; ಪ್ರಭಾವ : [illegible] ([illegible]) ; [illegible] ([illegible] ೮-೩೪) ; [illegible] ([illegible] ೮-೬೬). ೪. ವಿಸ್ತಾರ ; ವ್ಯಾಪ್ತಿ ; ಹರಹು : [illegible] ([illegible] ೪೪೫). ೫. ಭವಿಷ್ಯ ; ಮುಂದೆ ಆಗಬೇಕಾದುದು : "[illegible]" ([illegible] ೨೦-೧೧೦) ; [illegible] ([illegible] ೬೧೩). ೬. ಆಯ ; ಆದಾಯ ; ಲಾಭ : [illegible] ([illegible]). [ಸಂ.]

ಅಯತಿಕೆ 'ಅಯತಿಕ್ಕೆ' ನೋ.

ಅಯತಿಕೆಗಿಡು 'ಅಯತಿಕೆಗೆಡು' ನೋ.

ಅಯತಿಕೆಗೆಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಗೌರವಕ್ಕೆ ಹಾನಿಯನ್ನು ತರು; ಮರ್ಯಾದೆಯನ್ನು ಕೆಡಿಸು : [illegible] ([illegible] ೪-೨೩).
[ಅಯತಿಕೆಗೆಡು + -ಇಸು]

ಅಯತಿಕೆಗೆಡು, ಅಯತಿಕೆಗಿಡು (ಕ್ರಿ). ಗೌರವವನ್ನು ಕಳೆದುಕೊ; ಸ್ವರೂಪಹಾನಿಹೊಂದು ; ಯೋಗ್ಯತೆಯನ್ನು ಹಾಳುಮಾಡಿಕೊ: [illegible] ([illegible] ೧೪-೬೪) ; [illegible] ([illegible] ೨೬-೬೧). **ಅಯತಿಕೆಗಿಡು** : [illegible] ([illegible] I, ೬೬).
[ಅಯತಿಕೆ (< ಅಯತಿಕ್ಕೆ) + ಕೆಡು]

ಅಯತಿಕೆವಡೆ (ಕ್ರಿ). ಪ್ರಭಾವವನ್ನು ಪಡೆ ; ಘನತೆಯನ್ನು ಹೊಂದು : [illegible] ([illegible] IX-I, ೬೪೩-೪೦ ; 1226).
[ಅಯತಿಕೆ (< ಅಯತಿಕ್ಕೆ) + ಪಡೆ]

ಅಯತಿಕ್ಕೆ, ಅಯತಿಕೆ (ನಾ). ೧. ಪ್ರಭಾವ ; ಘನತೆ : [illegible] ([illegible] ೧೧-೧೬೪) ; [illegible] ([illegible] ೬-೯೩). **ಅಯತಿಕೆ** : ೧. [illegible] ([illegible] ೨೫-೧೦). ೨. ಅತಿಶಯ ; ಆಧಿಕ್ಯ ; ತೀವ್ರತೆ : [illegible] ([illegible]) ; [illegible] ([illegible] ೨-೪೪) ; [illegible] ([illegible] ೩-೨-೭). ೩. ಶ್ರದ್ಧೆ ; ಆಸಕ್ತಿ : [illegible] ([illegible] ೨-೧-೩೩). [ಅಯತಿ + -ಕ್ಕೆ]

ಅಯತಿಗಿಡು 'ಅಯತಿಗೆಡು' ನೋ.

ಅಯತಿಗೆಡು, ಅಯತಿಗಿಡು (ಕ್ರಿ). ಶಕ್ತಿಗುಂದು ; ಅಸಮರ್ಥನಾಗು : [illegible] ([illegible] ೧೨-೫೪) ; [illegible] ([illegible] ೪-೨೩). **ಅಯತಿಗಿಡು** : [illegible] ([illegible] ೪-೫೪). [ಅಯತಿ + ಕೆಡು]

ಅಯತಿದೆಱು (ಕ್ರಿ). ೧. ವಿಸ್ತಾರವಾಗು; ಅಗಲವಾಗು: [illegible]. ೨. ಶ್ರದ್ಧೆಯಿಂದ ಕೂಡು; ಉತ್ಸಾಹಗೊಳ್ಳು; ಆಸಕ್ತಿವಹಿಸು: [illegible]. ೩. ಸಮರ್ಥವಾಗು; ಒಪ್ಪಾಗು: [illegible]. [ಅಯತಿ + ದೆಱು]

ಅಯತುತ್ತು (ನಾ). ಸುಲಭವಾಗಿ ಸಿಕ್ಕುವ ಆಹಾರ (?): [illegible]. [ಅಯ + ತುತ್ತು]

ಅಯತೆ (ನಾ). ಅಸಕ್ತಳು; ಅನುರಕ್ತೆ: [illegible]. [ಸಂ. ಆಯತಾ]

ಅಯತ್ತ 'ಆಯತ್ತ' ನೋ.

ಅಯತ್ತ (ಗು). ೧. ಅಧೀನ; ವಶ: [illegible]. ೨. ಸಾಧ್ಯವಾದ; ಸಳಗಿದ; ಹೇಳಿದಂತೆ ಕೇಳುವ; ವಿಧೇಯವಾದ. (ನಾ). ೩. ಸೇರಿರುವುದು; ಸಂಬಂಧಿಸಿರುವುದು; ಕೂಡಿರುವುದು: [illegible]. ೪. [ಸಂಗೀತ]ದಾಗಾದಾಪನೆಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಅವರೋಹಣ ರೀತಿ: [illegible]. [ಸಂ.]

ಅಯತ್ತಂಮಾಡು (ಕ್ರಿ). ಅಧೀನಗೊಳಿಸು; ವಶಪಡಿಸಿಕೊ: [illegible]. [ಅಯತ್ತ + ಮಾಡು]

ಅಯತ್ತವೇಳೆ 'ಆಯತವೇಳೆ' ನೋ.

ಅಯತ್ತಸಮಯ (ನಾ). = ಅಯತಕಾಲ: [illegible]. [ಅಯತ್ತ (< ಆಯತ) + ಸಮಯ]

ಅಯಪಾಣ (ನಾ). ಅತಿಸಿದ್ಧ; ಅತಿ ಉತ್ಕೃಷ್ಟವಾದುದು: [illegible]. [?]

ಅಯಪ್ರದೇಶ (ನಾ). ಒಂದ್ಯಾತನ ಹೆಸರು: [illegible]. [ಅಯಪ್ರ + ದೇಶ]

ಅಯಮೋರ (ನಾ). ಕೊಯ್ಲಿನ ಒಕ್ಕಣೆಯ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಅಧಿಕಾರಿಗಳಿಗೆ ಮತ್ತು ಸೇವಕರಿಗೆ ಕೊಡುವ ಧಾನ್ಯದ ಭಕ್ಷ್ಯ ([illegible]). [ಅಯ + ?]

ಅಯರ (ನಾ). ಅದರ (?): [illegible]. ಈ ಅದರ ಎಂಬ ಸಂಸ್ಕೃತಶಬ್ದದ ಪ್ರಾಕೃತ ರೂಪವಿರಬಹುದೆ? [< ಸಂ. ಅದರ]

ಅಯರಾಶಿ (ನಾ). [ಜ್ಯೋತಿ]. ಪ್ರಸಕ್ತವಾದ ಲಗ್ನದಿಂದ ಹನ್ನೊಂದನೆಯ ರಾಶಿ: [illegible]. [ಅಯ + ರಾಶಿ]

ಅಯಲ್ಲಳ (ನಾ). ಉಚ್ಚಟವಾದ ಬಯಕೆ; ಉತ್ಸುಕತೆ; ಉತ್ಕಂಠತೆ; ವಿರಹವ್ಯಥೆ: [illegible]. [ಸಂ.]

ಅಯವರಿ 'ಅಯವಱ' ನೋ.

ಅಯವಱ, ಅಯವರಿ (ಕ್ರಿ). ಕ್ರಮಮಾಡಿನವನ್ನು ತಿಳಿ; ಕ್ರಮವನ್ನು ತಿಳಿ: [illegible]. **ಅಯವರಿ:** [illegible]. [ಅಯ + ಅಱ]

ಅಯವಿಡು (ಕ್ರಿ). ಬರು; ಆಗಮಿಸು: [illegible]. [ಅಯ ? + ಇಡು]

ಅಯವಿದ್ಯೆ (ನಾ). ರಹಸ್ಯವಾದ ವಿದ್ಯೆ; ಕಾಪಟ ವಿದ್ಯೆ: [illegible]. [ಅಯ + ವಿದ್ಯೆ]

ಅಯವ್ಯಯಪಟ್ಟಿ (ನಾ). ಆದಾಯ ವೆಚ್ಚಗಳ ವಿವರವನ್ನು ತೋರಿಸುವ ಪಟ್ಟಿಕೆ, —ಪತ್ರ. [ಅಯ + ವ್ಯಯ + ಪಟ್ಟಿ]

ಅಯಸ್ಕೂಲಿಕ, ಅಯಃಶೂಲಿಕ, ಅಯಸ್ಕೂಳಿಕ (ಗು). ೧. ಕಬ್ಬಿಣದ ಶೂಲಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ. (ನಾ). ೨. ಸುಲಭೋಪಾಯದಿಂದ ಸಾಧ್ಯವಾಗುವ ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ತೀಕ್ಷ್ಣವಾದ ಉಪಾಯಗಳನ್ನು ಅವಲಂಬಿಸುವವನು. **ಅಯಃಶೂಲಿಕ** (೩). **ಅಯಸ್ಕೂಳಿಕ**: ೩. ಪ್ರಾಣಬಿಡುವವನು (?): [illegible]. [ಸಂ.]

ಅಯಸ್ಕೂಳಿಕ 'ಅಯಸ್ಕೂಲಿಕ' ನೋ.

ಅಯಸ್ಸ (ನಾ). ಆಯಾಸ; ಬಳಲಿಕೆ; ಶ್ರಮ: [illegible]. [< ಸಂ. ಆಯಾಸ]

ಅಯಸ್ಸ 'ಆಯಾಸ' ನೋ.

ಅಯಸ್ಸ (ಗು). ೧. ಕಬ್ಬಿಣದಿಂದ ಮಾಡಿದ; ಕಬ್ಬಿಣಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ. 'ಅಯಸಕವಚ' ನೋ. (ನಾ). ೨. ಲೋಹದಿಂದ (ಉಕ್ಕಿನಿಂದ) ಮಾಡಿದ ಆಯುಧ: [illegible] [ಸಂ.]

ಅಯಸಂಗಾಣಿಸು (ಕ್ರಿ). ಆಯಾಸ ತೋರುವಂತೆ ಮಾಡು; ಬಳಲಿಕೆಯುಂಟುಮಾಡು: [illegible]. [ಅಯಸ್ಸ + ಕಾಣ್ + -ಇಸು]

ಅಯಸಂಗೊಳ್, ಅಯಸಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಬಳಲು; ಆಯಾಸಹೊಂದು: [illegible]. **ಅಯಸಗೊಳ್**: [illegible]. [ಅಯಸ್ಸ + ಕೊಳ್]

ಅಯಸಂಬಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಆಯಾಸಪಡಿಸು; ಬಳಲಿಸು; ಕಷ್ಟಪಡಿಸು: [illegible]. ೨. ನೆನೆಯಿಸು; ಮುಳುಗಿಸು: [illegible]. [ಅಯಸ್ಸ + ಪಡು + -ಇಸು]

ಅಯಸಕವಚ (ನಾ). ಕಬ್ಬಿಣದ ಕವಚ: [illegible]. [ಅಯಸ್ಸ + ಕವಚ]

ಅಯಸಗೊಳ್ 'ಅಯಸಂಗೊಳ್' ನೋ.

ಅಯಸಪಿಂಡ (ನಾ). ಕಬ್ಬಿಣದ ಗುಂಡು: [illegible]. [ಅಯಸ್ಸ + ಪಿಂಡ]

ಅಯಸಬಡು 'ಅಯಸವಡು' ನೋ.

ಅಯಸವಡು, ಅಯಸಬಡು (ಕ್ರಿ). ಆಯಾಸಪಡು; ಬಳಲು; ನೋಯು: [illegible]. **ಅಯಸಬಡು**: [illegible]. [ಅಯಸ್ಸ + ಪಡು]

ಅಯಸಾಮ್ಯ 'ಅಯಸ್ಸಾಮ್ಯ' ನೋ.

ಅಯಸಾಯ 'ಅಯಸ್ಸಾಮ್ಯ' ನೋ.

ಅಯಸ್ಕರ (ನಾ). ಅಯಸ್ಕಾಂತ; ಸೂಜಿಗಲ್ಲು: [illegible]. [?]

ಅಯಸ್ಸಾಮ್ಯ, ಅಯಸಾಮ್ಯ, ಅಯಸಾಯ (ನಾ). ಹಳ್ಳಿಗಳಲ್ಲಿ ವಂಶಪರಂಪರೆಯಿಂದ ಸೇವೆ ಸಲ್ಲಿಸಿಕೊಂಡು ಬಂದಿರುವವರಿಗೆ ಕಣದಲ್ಲಿ ಅಳೆದು ಕೊಡುವ ಧಾನ್ಯ, —ವೇತನ: [illegible]. **ಅಯಸಾಮ್ಯ** ([illegible]). **ಅಯಸಾಯ** ([illegible]). [ಅಯ + ಸ್ವಾಮ್ಯ]

ಅಯುಸ್ಸು 'ಆಯುಸ್ಸು' ನೋ.

ಅಯಾ (ನಾ). ದಾದಿ; ದಾಸಿ; ಸೇವಕಿ: [illegible]. [← ಹಿಂ. ಆಯಾ]

ಅಯಾತ (ಗು). ೧. ಬಂದು ಸಲಪಿದ; ಬಂದ; ಬರುವ. (ನಾ). ೨. ಬಂದವನು: [illegible]. ೩. ಆಮದು; ಹೊರಗಿನಿಂದ ಬರುವುದು: [illegible]. [ಸಂ.]

ಅಯಾತಪ್ರಯಾತ (ಗು). ಬರುವ ಮತ್ತು ಹೋಗುವ: [illegible]. [ಅಯಾತ + ಪ್ರಯಾತ]

ಅಯಾನ (ನಾ). ೧. ಬರುವುದು; ಬಂದು ಸಲುವುದು. ೨. ಸ್ವಭಾವ; ಪ್ರಕೃತಿ. ೩. ಅಭೇದ್ಯವಾದುದು; ಅನಾಹತ: [illegible]. [ಸಂ.]

ಅಯಾಮ (ನಾ). ೧. ಉದ್ದ; ನೀಳ; ದೀರ್ಘತೆ: [illegible]. ೨. ವಿಸ್ತಾರ; ಹರಹು. ೩. ಸಂಯಮ; ತಡೆದಿರುವುದು; ನಿಯಮನ. [ಸಂ.]

ಅಯಾರ (ನಾ). ಆಹಾರ; ಬಲಿ: [illegible]. [< ಸಂ. ಆಹಾರ]

ಅಯಾಲ 'ಅಯಾಲು' ನೋ.

ಅಯಾಸ (ನಾ). ೧. ಬಳಲಿಕೆ; ಶ್ರಮ; ನೋವು: [illegible]. ೨. ಪ್ರಯತ್ನ: [illegible]. [ಸಂ.]

ಅಯಾಸಂಗೊಳ್, ಅಯಾಸಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ೧. ಬಳಲು; ಶ್ರಮಪಡು; ಕಷ್ಟಕ್ಕೆ ಸಿಕ್ಕು: [illegible]. **ಅಯಾಸಗೊಳ್**: ೧. [illegible]. ೨. ಪ್ರಯತ್ನಿಸು ([illegible]). [ಅಯಾಸ + ಕೊಳ್]

ಅಯಮಂತಂಯುಮ, ಅಯಮಂತಮು (ಕ್ರಿ.). ಕಟ್ಟಿಮಾಡು : ಪ್ರತಿಮಾಗೃಹಮಂ ಕಟ್ಟಿಸಿದಂ; ಭರೀಯಂ ಪ್ರತಿಷ್ಠಾಮಂಟಪಮಂ ಮಾಡಿಸಿದಂ (ಆದಿಪು. ೧೪೬). ಅಯಂ ಧೃತಿಸಮೃದ್ಧಾಯಮಂಯುಂ ಗಿಳಿ ಮಾಡಿಸಿದ್ಯಂಯುಂ ಮಾಡಿಸಿ ಸಾಯಮಂಯುಂ ಪ್ರಾಯಮಂಯುಂ ಪರಿಣಯಮಂಯುಮಪ್ಪ ಶಿಲ್ಪಂ (ಆದಿಪು. ೧೫೨). ಅಯಮಂತಿಸಿದಂ : ಕೃಪೆಮಾಡಿಸಿದ್ದ ಗೆಂದಪ್ಪ ಶಿಲ್ಪಂ ಕೆಲಂ ಮಿಗಿಲ್ಗುಂ ಪಗಲ್ಗುಂ ಪಾಯಮಂಯುಂ ಪ್ರಾಯಮಂಯುಂ ಪರಿಣಯಮಂಯುಮಪ್ಪ (ಆದಿಪು. ೧೫೨). ಅಯಮಂಯಿಸಿಂ' 'ಅಯಮಂಯಿಸಿಂ' ನೋ.

ಅಯಮಂಯಿಪುದು (ಕ್ರಿ.). ಕಟ್ಟಿಮಾಡು : ಬಳಿಯಲೆಕೆ ಮಾಡಿಂ ದಯಿಂ : ಅಯಮಂಯಿಪುದಂತಿರಲಿ (ಆದಿಪು. ೧೪೪). (ಅಯಮಂಯಂ (< ಅಯಮಂಯುಂ) + -ಇಪ್ಪುದು)

ಅಯಮಂಯಿಪಂ 'ಅಯಮಂಯಿಸಿಂ' ನೋ.

ಅಯಮಿಸು (ಪ್ರಾ.). ಕೃಪೆಮಾಡಿಸಿದುದು : ದಯಿದಯಿಂ : ಕಾಣಲ್ಕಲ್ಲಿ ಯಾನಾಗಲಿ ಸಮಸಿಂ ಮಾಣ್ದುಪ್ಪ ಸಾಮಾನ್ಯಂ ಪೊಲಂದು ಸಜ್ಜಿಸಿ ಯಮಿಸಿ ಪರಿಣಾಮ ಪೂರ್ವಕಂ ಪಾಪ್ಪ (ಆದಿಪು. ೨೦೨). (ಅ. ಅಯಮಿಸ್)

ಅಯಮಿಸು (ಕ್ರಿ.). ಕೆ ೧ ಸ ಪ ಪ ಕೆ ಮುಂಜೆಸಿ : ಬಿಂಬಕಂ ಮೊಗಂ ಮೊಗಂ ಬಿಂಬಮಮಂತಿರೆ ಬಿಂಬಕಂ ಮೊಗಂ ಕಿ ೧ ಪ ಪ ಕೆ ಸಿಂಬಮಾಗಿರಲ್ ಮೊಗಂ ಪೆಂಪಿನಿಂದಂ (ಆದಿಪು. ೧೫೦). (ಅಯಂ (< ಅಯಮು) + -ಇಪ್ಪು)

ಅಯ್ಯ 'ಅಯ್ಯ' ನೋ.

ಅಯ್ಯ, (ಪ್ರಾ). ೧. ಅಯ್ಯ : ಸ್ವಗತಂ ಮನಂಬಂದಂ ಕಯ್ಯ ಅಯ್ಯಾಯಂ ಮಂಡಿಸಲ್ (ಧ ೨ ಅ ೧. ೧೮). ೨. ಹೊಗಳಲ್ : ಕೆಕೆಯ ಕೆಯಿರಿಯಲ್ಲಿ (ಅಕ್ಕ. ಅಯಿಬಿಕೆ) ಸೇರಿದರ ಮಯಿ. ಅಯಿ : ಗಂಗಯಿಂ, ಧರೆಯಿಂದಂ, ಪಗಲಿಂದಂ, ಮುಂಗಯಿಂ. ೩. ಅಕ್ಕ ಮಯಿ ಅಯಿ : ಮಿಕ್ಕಿಕ್ಕೆ : ಅಯ್ಯ ಅಯ್ಯ ಅಯ್ಯ ಅಯ್ಯ ಕೆಂಗಲ್ಕಿಸ್ಸಿ, ಬಿಸ್ಸಿ ಸಾಯ ಸಕ್ಕ ಕೆಂಪಾಯಿಸ್ಸಿ, ಬಿಸ್ಸಿ ಸಾಯಂ ಪಾಯ ಸಕ್ಕ ಅಯ್ಯ ಕೆಂಗಲ್ಕಿಸ್ಸಿ, ಬಿಸ್ಸಿ ಸಾಯಂ ಪಾಯ ಸಕ್ಕ ಅಯ್ಯ ಕೆಂಗಲ್ಕಿಸ್ಸಿ (ಅಕ್ಕ. ೨.೨೯).

[ಮೈ. ೧ ಕಿಬಿ. ಅಯ್ಯ, ಅಯಿ, ಅಯಿಕ್, ಅಯಿಕ್ಕ; ಕೋಲಾ. ಅಯಿಕ್ಕ್ – ಕೆಂಗಲ್ಕಿ, ಕೆಂಪಾಗು; ಕೋಲಾ. ಅಯ್ಯ, ಅಯಿಕ್ಕ್ – ಕೆಂಪು, ಕೆಂಪಾಗು; ಕೋಲಾ ೨ ಗೌ. ಅಯಿಕ್ಕ್ – ಕೆಂಪು, ಕೆಂಪಾಗು; ಕೋಲಾ ೩ ಗೌ. ಅಯಿಕ್ಕ್ – ಕೆಂಪು, ಕೆಂಪಾಗು; ಕೋಲಾ ೪ ಗೌ. ಅಯಿಕ್ಕ್ – ಕೆಂಪು, ಕೆಂಪಾಗು; ಕೋಲಾ ೫ ಗೌ. ಅಯಿಕ್ಕ್ – ಕೆಂಪು, ಕೆಂಪಾಗು; ಕೋಲಾ ೬ ಗೌ. ಅಯಿಕ್ಕ್ – ಕೆಂಪು, ಕೆಂಪಾಗು; ಕೋಲಾ ೭ ಗೌ. ಅಯಿಕ್ಕ್ – ಕೆಂಪು, ಕೆಂಪಾಗು; ಕೋಲಾ ೮ ಗೌ. ಅಯಿಕ್ಕ್ – ಕೆಂಪು, ಕೆಂಪಾಗು; ಕೋಲಾ ೯ ಗೌ. ಅಯಿಕ್ಕ್ – ಕೆಂಪು, ಕೆಂಪಾಗು; ಕೋಲಾ ೧೦ ಗೌ. ಅಯಿಕ್ಕ್ – ಕೆಂಪು, ಕೆಂಪಾಗು; ಕೋಲಾ ೧೧ ಗೌ. ಅಯಿಕ್ಕ್ – ಕೆಂಪು, ಕೆಂಪಾಗು; ಕೋಲಾ ೧೨ ಗೌ. ಅಯಿಕ್ಕ್ – ಕೆಂಪು, ಕೆಂಪಾಗು; ಕೋಲಾ ೧೩ ಗೌ. ಅಯಿಕ್ಕ್ – ಕೆಂಪು, ಕೆಂಪಾಗು; ಕೋಲಾ ೧೪ ಗೌ. ಅಯಿಕ್ಕ್ – ಕೆಂಪು, ಕೆಂಪಾಗು; ಕೋಲಾ ೧೫ ಗೌ. ಅಯಿಕ್ಕ್ – ಕೆಂಪು, ಕೆಂಪಾಗು; ಕೋಲಾ ೧೬ ಗೌ. ಅಯಿಕ್ಕ್ – ಕೆಂಪು, ಕೆಂಪಾಗು; ಕೋಲಾ ೧೭ ಗೌ. ಅಯಿಕ್ಕ್ – ಕೆಂಪು, ಕೆಂಪಾಗು; ಕೋಲಾ ೧೮ ಗೌ. ಅಯಿಕ್ಕ್ – ಕೆಂಪು, ಕೆಂಪಾಗು; ಕೋಲಾ ೧೯ ಗೌ. ಅಯಿಕ್ಕ್ – ಕೆಂಪು, ಕೆಂಪಾಗು; ಕೋಲಾ ೨೦ ಗೌ. ಅಯಿಕ್ಕ್ – ಕೆಂಪು, ಕೆಂಪಾಗು; ಕೋಲಾ ೨೧ ಗೌ. ಅಯಿಕ್ಕ್ – ಕೆಂಪು, ಕೆಂಪಾಗು; ಕೋಲಾ ೨೨ ಗೌ. ಅಯಿಕ್ಕ್ – ಕೆಂಪು, ಕೆಂಪಾಗು; ಕೋಲಾ ೨೩ ಗೌ. ಅಯಿಕ್ಕ್ – ಕೆಂಪು, ಕೆಂಪಾಗು; ಕೋಲಾ ೨೪ ಗೌ. ಅಯಿಕ್ಕ್ – ಕೆಂಪು, ಕೆಂಪಾಗು; ಕೋಲಾ ೨೫ ಗೌ. ಅಯಿಕ್ಕ್ – ಕೆಂಪು, ಕೆಂಪಾಗು; ಕೋಲಾ ೨೬ ಗೌ. ಅಯಿಕ್ಕ್ – ಕೆಂಪು, ಕೆಂಪಾಗು; ಕೋಲಾ ೨೭ ಗೌ. ಅಯಿಕ್ಕ್ – ಕೆಂಪು, ಕೆಂಪಾಗು; ಕೋಲಾ ೨೮ ಗೌ. ಅಯಿಕ್ಕ್ – ಕೆಂಪು, ಕೆಂಪಾಗು; ಕೋಲಾ ೨೯ ಗೌ. ಅಯಿಕ್ಕ್ – ಕೆಂಪು, ಕೆಂಪಾಗು; ಕೋಲಾ ೩೦ ಗೌ. ಅಯಿಕ್ಕ್ – ಕೆಂಪು, ಕೆಂಪಾಗು; ಕೋಲಾ ೩೧ ಗೌ. ಅಯಿಕ್ಕ್ – ಕೆಂಪು, ಕೆಂಪಾಗು; ಕೋಲಾ ೩೨ ಗೌ. ಅಯಿಕ್ಕ್ – ಕೆಂಪು, ಕೆಂಪಾಗು; ಕೋಲಾ ೩೩ ಗೌ. ಅಯಿಕ್ಕ್ – ಕೆಂಪು, ಕೆಂಪಾಗು; ಕೋಲಾ ೩೪ ಗೌ. ಅಯಿಕ್ಕ್ – ಕೆಂಪು, ಕೆಂಪಾಗು; ಕೋಲಾ ೩೫ ಗೌ. ಅಯಿಕ್ಕ್ – ಕೆಂಪು, ಕೆಂಪಾಗು; ಕೋಲಾ ೩೬ ಗೌ. ಅಯಿಕ್ಕ್ – ಕೆಂಪು, ಕೆಂಪಾಗು; ಕೋಲಾ ೩೭ ಗೌ. ಅಯಿಕ್ಕ್ – ಕೆಂಪು, ಕೆಂಪಾಗು; ಕೋಲಾ ೩೮ ಗೌ. ಅಯಿಕ್ಕ್ – ಕೆಂಪು, ಕೆಂಪಾಗು; ಕೋಲಾ ೩೯ ಗೌ. ಅಯಿಕ್ಕ್ – ಕೆಂಪು, ಕೆಂಪಾಗು; ಕೋಲಾ ೪೦ ಗೌ. ಅಯಿಕ್ಕ್ – ಕೆಂಪು, ಕೆಂಪಾಗು; ಕೋಲಾ ೪೧ ಗೌ. ಅಯಿಕ್ಕ್ – ಕೆಂಪು, ಕೆಂಪಾಗು; ಕೋಲಾ ೪೨ ಗೌ. ಅಯಿಕ್ಕ್ – ಕೆಂಪು, ಕೆಂಪಾಗು; ಕೋಲಾ ೪೩ ಗೌ. ಅಯಿಕ್ಕ್ – ಕೆಂಪು, ಕೆಂಪಾಗು; ಕೋಲಾ ೪೪ ಗೌ. ಅಯಿಕ್ಕ್ – ಕೆಂಪು, ಕೆಂಪಾಗು; ಕೋಲಾ ೪೫ ಗೌ. ಅಯಿಕ್ಕ್ – ಕೆಂಪು, ಕೆಂಪಾಗು; ಕೋಲಾ ೪೬ ಗೌ. ಅಯಿಕ್ಕ್ – ಕೆಂಪು, ಕೆಂಪಾಗು; ಕೋಲಾ ೪೭ ಗೌ. ಅಯಿಕ್ಕ್ – ಕೆಂಪು, ಕೆಂಪಾಗು; ಕೋಲಾ ೪೮ ಗೌ. ಅಯಿಕ್ಕ್ – ಕೆಂಪು, ಕೆಂಪಾಗು; ಕೋಲಾ ೪೯ ಗೌ. ಅಯಿಕ್ಕ್ – ಕೆಂಪು, ಕೆಂಪಾಗು; ಕೋಲಾ ೫೦ ಗೌ. ಅಯಿಕ್ಕ್ – ಕೆಂಪು, ಕೆಂಪಾಗು; ಕೋಲಾ ೫೧ ಗೌ. ಅಯಿಕ್ಕ್ – ಕೆಂಪು, ಕೆಂಪಾಗು; ಕೋಲಾ ೫೨ ಗೌ. ಅಯಿಕ್ಕ್ – ಕೆಂಪು, ಕೆಂಪಾಗು; ಕೋಲಾ ೫೩ ಗೌ. ಅಯಿಕ್ಕ್ – ಕೆಂಪು, ಕೆಂಪಾಗು; ಕೋಲಾ ೫೪ ಗೌ. ಅಯಿಕ್ಕ್ – ಕೆಂಪು, ಕೆಂಪಾಗು; ಕೋಲಾ ೫೫ ಗೌ. ಅಯಿಕ್ಕ್ – ಕೆಂಪು, ಕೆಂಪಾಗು; ಕೋಲಾ ೫೬ ಗೌ. ಅಯಿಕ್ಕ್ – ಕೆಂಪು, ಕೆಂಪಾಗು; ಕೋಲಾ ೫೭ ಗೌ. ಅಯಿಕ್ಕ್ – ಕೆಂಪು, ಕೆಂಪಾಗು; ಕೋಲಾ ೫೮ ಗೌ. ಅಯಿಕ್ಕ್ – ಕೆಂಪು, ಕೆಂಪಾಗು; ಕೋಲಾ ೫೯ ಗೌ. ಅಯಿಕ್ಕ್ – ಕೆಂಪು, ಕೆಂಪಾಗು; ಕೋಲಾ ೬೦ ಗೌ. ಅಯಿಕ್ಕ್ – ಕೆಂಪು, ಕೆಂಪಾಗು; ಕೋಲಾ ೬೧ ಗೌ. ಅಯಿಕ್ಕ್ – ಕೆಂಪು, ಕೆಂಪಾಗು; ಕೋಲಾ ೬೨ ಗೌ. ಅಯಿಕ್ಕ್ – ಕೆಂಪು, ಕೆಂಪಾಗು; ಕೋಲಾ ೬೩ ಗೌ. ಅಯಿಕ್ಕ್ – ಕೆಂಪು, ಕೆಂಪಾಗು; ಕೋಲಾ ೬೪ ಗೌ. ಅಯಿಕ್ಕ್ – ಕೆಂಪು, ಕೆಂಪಾಗು; ಕೋಲಾ ೬೫ ಗೌ. ಅಯಿಕ್ಕ್ – ಕೆಂಪು, ಕೆಂಪಾಗು; ಕೋಲಾ ೬೬ ಗೌ. ಅಯಿಕ್ಕ್ – ಕೆಂಪು, ಕೆಂಪಾಗು; ಕೋಲಾ ೬೭ ಗೌ. ಅಯಿಕ್ಕ್ – ಕೆಂಪು, ಕೆಂಪಾಗು; ಕೋಲಾ ೬೮ ಗೌ. ಅಯಿಕ್ಕ್ – ಕೆಂಪು, ಕೆಂಪಾಗು; ಕೋಲಾ ೬೯ ಗೌ. ಅಯಿಕ್ಕ್ – ಕೆಂಪು, ಕೆಂಪಾಗು; ಕೋಲಾ ೭೦ ಗೌ. ಅಯಿಕ್ಕ್ – ಕೆಂಪು, ಕೆಂಪಾಗು; ಕೋಲಾ ೭೧ ಗೌ. ಅಯಿಕ್ಕ್ – ಕೆಂಪು, ಕೆಂಪಾಗು; ಕೋಲಾ ೭೨ ಗೌ. ಅಯಿಕ್ಕ್ – ಕೆಂಪು, ಕೆಂಪಾಗು; ಕೋಲಾ ೭೩ ಗೌ. ಅಯಿಕ್ಕ್ – ಕೆಂಪು, ಕೆಂಪಾಗು; ಕೋಲಾ ೭೪ ಗೌ. ಅಯಿಕ್ಕ್ – ಕೆಂಪು, ಕೆಂಪಾಗು; ಕೋಲಾ ೭೫ ಗೌ. ಅಯಿಕ್ಕ್ – ಕೆಂಪು, ಕೆಂಪಾಗು; ಕೋಲಾ ೭೬ ಗೌ. ಅಯಿಕ್ಕ್ – ಕೆಂಪು, ಕೆಂಪಾಗು; ಕೋಲಾ ೭೭ ಗೌ. ಅಯಿಕ್ಕ್ – ಕೆಂಪು, ಕೆಂಪಾಗು; ಕೋಲಾ ೭೮ ಗೌ. ಅಯಿಕ್ಕ್ – ಕೆಂಪು, ಕೆಂಪಾಗು; ಕೋಲಾ ೭೯ ಗೌ. ಅಯಿಕ್ಕ್ – ಕೆಂಪು, ಕೆಂಪಾಗು; ಕೋಲಾ ೮೦ ಗೌ. ಅಯಿಕ್ಕ್ – ಕೆಂಪು, ಕೆಂಪಾಗು; ಕೋಲಾ ೮೧ ಗೌ. ಅಯಿಕ್ಕ್ – ಕೆಂಪು, ಕೆಂಪಾಗು; ಕೋಲಾ ೮೨ ಗೌ. ಅಯಿಕ್ಕ್ – ಕೆಂಪು, ಕೆಂಪಾಗು; ಕೋಲಾ ೮೩ ಗೌ. ಅಯಿಕ್ಕ್ – ಕೆಂಪು, ಕೆಂಪಾಗು; ಕೋಲಾ ೮೪ ಗೌ. ಅಯಿಕ್ಕ್ – ಕೆಂಪು, ಕೆಂಪಾಗು; ಕೋಲಾ ೮೫ ಗೌ. ಅಯಿಕ್ಕ್ – ಕೆಂಪು, ಕೆಂಪಾಗು; ಕೋಲಾ ೮೬ ಗೌ. ಅಯಿಕ್ಕ್ – ಕೆಂಪು, ಕೆಂಪಾಗು; ಕೋಲಾ ೮೭ ಗೌ. ಅಯಿಕ್ಕ್ – ಕೆಂಪು, ಕೆಂಪಾಗು; ಕೋಲಾ ೮೮ ಗೌ. ಅಯಿಕ್ಕ್ – ಕೆಂಪು, ಕೆಂಪಾಗು; ಕೋಲಾ ೮೯ ಗೌ. ಅಯಿಕ್ಕ್ – ಕೆಂಪು, ಕೆಂಪಾಗು; ಕೋಲಾ ೯೦ ಗೌ. ಅಯಿಕ್ಕ್ – ಕೆಂಪು, ಕೆಂಪಾಗು; ಕೋಲಾ ೯೧ ಗೌ. ಅಯಿಕ್ಕ್ – ಕೆಂಪು, ಕೆಂಪಾಗು; ಕೋಲಾ ೯೨ ಗೌ. ಅಯಿಕ್ಕ್ – ಕೆಂಪು, ಕೆಂಪಾಗು; ಕೋಲಾ ೯೩ ಗೌ. ಅಯಿಕ್ಕ್ – ಕೆಂಪು, ಕೆಂಪಾಗು; ಕೋಲಾ ೯೪ ಗೌ. ಅಯಿಕ್ಕ್ – ಕೆಂಪು, ಕೆಂಪಾಗು; ಕೋಲಾ ೯೫ ಗೌ. ಅಯಿಕ್ಕ್ – ಕೆಂಪು, ಕೆಂಪಾಗು; ಕೋಲಾ ೯೬ ಗೌ. ಅಯಿಕ್ಕ್ – ಕೆಂಪು, ಕೆಂಪಾಗು; ಕೋಲಾ ೯೭ ಗೌ. ಅಯಿಕ್ಕ್ – ಕೆಂಪು, ಕೆಂಪಾಗು; ಕೋಲಾ ೯೮ ಗೌ. ಅಯಿಕ್ಕ್ – ಕೆಂಪು, ಕೆಂಪಾಗು; ಕೋಲಾ ೯೯ ಗೌ. ಅಯಿಕ್ಕ್ – ಕೆಂಪು, ಕೆಂಪಾಗು; ಕೋಲಾ ೧೦೦ ಗೌ. ಅಯಿಕ್ಕ್ – ಕೆಂಪು, ಕೆಂಪಾಗು; ಕೋಲಾ ೧೦೧ ಗೌ. ಅಯಿಕ್ಕ್ – ಕೆಂಪು, ಕೆಂಪಾಗು; ಕೋಲಾ ೧೦೨ ಗೌ. ಅಯಿಕ್ಕ್ – ಕೆಂಪು, ಕೆಂಪಾಗು; ಕೋಲಾ ೧೦೩ ಗೌ. ಅಯಿಕ್ಕ್ – ಕೆಂಪು, ಕೆಂಪಾಗು; ಕೋಲಾ ೧೦೪ ಗೌ. ಅಯಿಕ್ಕ್ – ಕೆಂಪು, ಕೆಂಪಾಗು; ಕೋಲಾ ೧೦೫ ಗೌ. ಅಯಿಕ್ಕ್ – ಕೆಂಪು, ಕೆಂಪಾಗು; ಕೋಲಾ ೧೦೬ ಗೌ. ಅಯಿಕ್ಕ್ – ಕೆಂಪು, ಕೆಂಪಾಗು; ಕೋಲಾ ೧೦೭ ಗೌ. ಅಯಿಕ್ಕ್ – ಕೆಂಪು, ಕೆಂಪಾಗು; ಕೋಲಾ ೧೦೮ ಗೌ. ಅಯಿಕ್ಕ್ – ಕೆಂಪು, ಕೆಂಪಾಗು; ಕೋಲಾ ೧೦೯ ಗೌ. ಅಯಿಕ್ಕ್ – ಕೆಂಪು, ಕೆಂಪಾಗು; ಕೋಲಾ ೧೧೦ ಗೌ. ಅಯಿಕ್ಕ್ – ಕೆಂಪು, ಕೆಂಪಾಗು; ಕೋಲಾ ೧೧೧ ಗೌ. ಅಯಿಕ್ಕ್ – ಕೆಂಪು, ಕೆಂಪಾಗು; ಕೋಲಾ ೧೧೨ ಗೌ. ಅಯಿಕ್ಕ್ – ಕೆಂಪು, ಕೆಂಪಾಗು; ಕೋಲಾ ೧೧೩ ಗೌ. ಅಯಿಕ್ಕ್ – ಕೆಂಪು, ಕೆಂಪಾಗು; ಕೋಲಾ ೧೧೪ ಗೌ. ಅಯಿಕ್ಕ್ – ಕೆಂಪು, ಕೆಂಪಾಗು; ಕೋಲಾ ೧೧೫ ಗೌ. ಅಯಿಕ್ಕ್ – ಕೆಂಪು, ಕೆಂಪಾಗು; ಕೋಲಾ ೧೧೬ ಗೌ. ಅಯಿಕ್ಕ್ – ಕೆಂಪು, ಕೆಂಪಾಗು; ಕೋಲಾ ೧೧೭ ಗೌ. ಅಯಿಕ್ಕ್ – ಕೆಂಪು, ಕೆಂಪಾಗು; ಕೋಲಾ ೧೧೮ ಗೌ. ಅಯಿಕ್ಕ್ – ಕೆಂಪು, ಕೆಂಪಾಗು; ಕೋಲಾ ೧೧೯ ಗೌ. ಅಯಿಕ್ಕ್ – ಕೆಂಪು, ಕೆಂಪಾಗು; ಕೋಲಾ ೧೨೦ ಗೌ. ಅಯಿಕ್ಕ್ – ಕೆಂಪು, ಕೆಂಪಾಗು; ಕೋಲಾ ೧೨೧ ಗೌ. ಅಯಿಕ್ಕ್ – ಕೆಂಪು, ಕೆಂಪಾಗು; ಕೋಲಾ ೧೨೨ ಗೌ. ಅಯಿಕ್ಕ್ – ಕೆಂಪು, ಕೆಂಪಾಗು; ಕೋಲಾ ೧೨೩ ಗೌ. ಅಯಿಕ್ಕ್ – ಕೆಂಪು, ಕೆಂಪಾಗು; ಕೋಲಾ ೧೨೪ ಗೌ. ಅಯಿಕ್ಕ್ – ಕೆಂಪು, ಕೆಂಪಾಗು; ಕೋಲಾ ೧೨೫ ಗೌ. ಅಯಿಕ್ಕ್ – ಕೆಂಪು, ಕೆಂಪಾಗು; ಕೋಲಾ ೧೨೬ ಗೌ. ಅಯಿಕ್ಕ್ – ಕೆಂಪು, ಕೆಂಪಾಗು; ಕೋಲಾ ೧೨೭ ಗೌ. ಅಯಿಕ್ಕ್ – ಕೆಂಪು, ಕೆಂಪಾಗು; ಕೋಲಾ ೧೨೮ ಗೌ. ಅಯಿಕ್ಕ್ – ಕೆಂಪು, ಕೆಂಪಾಗು; ಕೋಲಾ ೧೨೯ ಗೌ. ಅಯಿಕ್ಕ್ – ಕೆಂಪು, ಕೆಂಪಾಗು; ಕೋಲಾ ೧೩೦ ಗೌ. ಅಯಿಕ್ಕ್ – ಕೆಂಪು, ಕೆಂಪಾಗು; ಕೋಲಾ ೧೩೧ ಗೌ. ಅಯಿಕ್ಕ್ – ಕೆಂಪು, ಕೆಂಪಾಗು; ಕೋಲಾ ೧೩೨ ಗೌ. ಅಯಿಕ್ಕ್ – ಕೆಂಪು, ಕೆಂಪಾಗು; ಕೋಲಾ ೧೩೩ ಗೌ. ಅಯಿಕ್ಕ್ – ಕೆಂಪು, ಕೆಂಪಾಗು; ಕೋಲಾ ೧೩೪ ಗೌ. ಅಯಿಕ್ಕ್ – ಕೆಂಪು, ಕೆಂಪಾಗು; ಕೋಲಾ ೧೩೫ ಗೌ. ಅಯಿಕ್ಕ್ – ಕೆಂಪು, ಕೆಂಪಾಗು; ಕೋಲಾ ೧೩೬ ಗೌ. ಅಯಿಕ್ಕ್ – ಕೆಂಪು, ಕೆಂಪಾಗು; ಕೋಲಾ ೧೩೭ ಗೌ. ಅಯಿಕ್ಕ್ – ಕೆಂಪು, ಕೆಂಪಾಗು; ಕೋಲಾ ೧೩೮ ಗೌ. ಅಯಿಕ್ಕ್ – ಕೆಂಪು, ಕೆಂಪಾಗು; ಕೋಲಾ ೧೩೯ ಗೌ. ಅಯಿಕ್ಕ್ – ಕೆಂಪು, ಕೆಂಪಾಗು; ಕೋಲಾ ೧೪೦ ಗೌ. ಅಯಿಕ್ಕ್ – ಕೆಂಪು, ಕೆಂಪಾಗು; ಕೋಲಾ ೧೪೧ ಗೌ. ಅಯಿಕ್ಕ್ – ಕೆಂಪು, ಕೆಂಪಾಗು; ಕೋಲಾ ೧೪೨ ಗೌ. ಅಯಿಕ್ಕ್ – ಕೆಂಪು, ಕೆಂಪಾಗು; ಕೋಲಾ ೧೪೩ ಗೌ. ಅಯಿಕ್ಕ್ – ಕೆಂಪು, ಕೆಂಪಾಗು; ಕೋಲಾ ೧೪೪ ಗೌ. ಅಯಿಕ್ಕ್ – ಕೆಂಪು, ಕೆಂಪಾಗು; ಕೋಲಾ ೧೪೫ ಗೌ. ಅಯಿಕ್ಕ್ – ಕೆಂಪು, ಕೆಂಪಾಗು; ಕೋಲಾ ೧೪೬ ಗೌ. ಅಯಿಕ್ಕ್ – ಕೆಂಪು, ಕೆಂಪಾಗು; ಕೋಲಾ ೧೪೭ ಗೌ. ಅಯಿಕ್ಕ್ – ಕೆಂಪು, ಕೆಂಪಾಗು; ಕೋಲಾ ೧೪೮ ಗೌ. ಅಯಿಕ್ಕ್ – ಕೆಂಪು, ಕೆಂಪಾಗು; ಕೋಲಾ ೧೪೯ ಗೌ. ಅಯಿಕ್ಕ್ – ಕೆಂಪು, ಕೆಂಪಾಗು; ಕೋಲಾ ೧೫೦ ಗೌ. ಅಯಿಕ್ಕ್ – ಕೆಂಪು, ಕೆಂಪಾಗು; ಕೋಲಾ ೧೫೧ ಗೌ. ಅಯಿಕ್ಕ್ – ಕೆಂಪು, ಕೆಂಪಾಗು; ಕೋಲಾ ೧೫೨ ಗೌ. ಅಯಿಕ್ಕ್ – ಕೆಂಪು, ಕೆಂಪಾಗು; ಕೋಲಾ ೧೫೩ ಗೌ. ಅಯಿಕ್ಕ್ – ಕೆಂಪು, ಕೆಂಪಾಗು; ಕೋಲಾ ೧೫೪ ಗೌ. ಅಯಿಕ್ಕ್ – ಕೆಂಪು, ಕೆಂಪಾಗು; ಕೋಲಾ ೧೫೫ ಗೌ. ಅಯಿಕ್ಕ್ – ಕೆಂಪು, ಕೆಂಪಾಗು; ಕೋಲಾ ೧೫೬ ಗೌ. ಅಯಿಕ್ಕ್ – ಕೆಂಪು, ಕೆಂಪಾಗು; ಕೋಲಾ ೧೫೭ ಗೌ. ಅಯಿಕ್ಕ್ – ಕೆಂಪು, ಕೆಂಪಾಗು; ಕೋಲಾ ೧೫೮ ಗೌ. ಅಯಿಕ್ಕ್ – ಕೆಂಪು, ಕೆಂಪಾಗು; ಕೋಲಾ ೧೫೯ ಗೌ. ಅಯಿಕ್ಕ್ – ಕೆಂಪು, ಕೆಂಪಾಗು; ಕೋಲಾ ೧೬೦ ಗೌ. ಅಯಿಕ್ಕ್ – ಕೆಂಪು, ಕೆಂಪಾಗು; ಕೋಲಾ ೧೬೧ ಗೌ. ಅಯಿಕ್ಕ್ – ಕೆಂಪು, ಕೆಂಪಾಗು; ಕೋಲಾ ೧೬೨ ಗೌ. ಅಯಿಕ್ಕ್ – ಕೆಂಪು, ಕೆಂಪಾಗು; ಕೋಲಾ ೧೬೩ ಗೌ. ಅಯಿಕ್ಕ್ – ಕೆಂಪು, ಕೆಂಪಾಗು; ಕೋಲಾ ೧೬೪ ಗೌ. ಅಯಿಕ್ಕ್ – ಕೆಂಪು, ಕೆಂಪಾಗು; ಕೋಲಾ ೧೬೫ ಗೌ. ಅಯಿಕ್ಕ್ – ಕೆಂಪು, ಕೆಂಪಾಗು; ಕೋಲಾ ೧೬೬ ಗೌ. ಅಯಿಕ್ಕ್ – ಕೆಂಪು, ಕೆಂಪಾಗು; ಕೋಲಾ ೧೬೭ ಗೌ. ಅಯಿಕ್ಕ್ – ಕೆಂಪು, ಕೆಂಪಾಗು; ಕೋಲಾ ೧೬೮ ಗೌ. ಅಯಿಕ್ಕ್ – ಕೆಂಪು, ಕೆಂಪಾಗು; ಕೋಲಾ ೧೬೯ ಗೌ. ಅಯಿಕ್ಕ್ – ಕೆಂಪು, ಕೆಂಪಾಗು; ಕೋಲಾ ೧೭೦ ಗೌ. ಅಯಿಕ್ಕ್ – ಕೆಂಪು, ಕೆಂಪಾಗು; ಕೋಲಾ ೧೭೧ ಗೌ. ಅಯಿಕ್ಕ್ – ಕೆಂಪು, ಕೆಂಪಾಗು; ಕೋಲಾ ೧೭೨ ಗೌ. ಅಯಿಕ್ಕ್ – ಕೆಂಪು, ಕೆಂಪಾಗು; ಕೋಲಾ ೧೭೩ ಗೌ. ಅಯಿಕ್ಕ್ – ಕೆಂಪು, ಕೆಂಪಾಗು; ಕೋಲಾ ೧೭೪ ಗೌ. ಅಯಿಕ್ಕ್ – ಕೆಂಪು, ಕೆಂಪಾಗು; ಕೋಲಾ ೧೭೫ ಗೌ. ಅಯಿಕ್ಕ್ – ಕೆಂಪು, ಕೆಂಪಾಗು; ಕೋಲಾ ೧೭೬ ಗೌ. ಅಯಿಕ್ಕ್ – ಕೆಂಪು, ಕೆಂಪಾಗು; ಕೋಲಾ ೧೭೭ ಗೌ. ಅಯಿಕ್ಕ್ – ಕೆಂಪು, ಕೆಂಪಾಗು; ಕೋಲಾ ೧೭೮ ಗೌ. ಅಯಿಕ್ಕ್ – ಕೆಂಪು, ಕೆಂಪಾಗು; ಕೋಲಾ ೧೭೯ ಗೌ. ಅಯಿಕ್ಕ್ – ಕೆಂಪು, ಕೆಂಪಾಗು; ಕೋಲಾ ೧೮೦ ಗೌ. ಅಯಿಕ್ಕ್ – ಕೆಂಪು, ಕೆಂಪಾಗು; ಕೋಲಾ ೧೮೧ ಗೌ. ಅಯಿಕ್ಕ್ – ಕೆಂಪು, ಕೆಂಪಾಗು; ಕೋಲಾ ೧೮೨ ಗೌ. ಅಯಿಕ್ಕ್ – ಕೆಂಪು, ಕೆಂಪಾಗು; ಕೋಲಾ ೧೮೩ ಗೌ. ಅಯಿಕ್ಕ್ – ಕೆಂಪು, ಕೆಂಪಾಗು; ಕೋಲಾ ೧೮೪ ಗೌ. ಅಯಿಕ್ಕ್ – ಕೆಂಪು, ಕೆಂಪಾಗು; ಕೋಲಾ ೧೮೫ ಗೌ. ಅಯಿಕ್ಕ್ – ಕೆಂಪು, ಕೆಂಪಾಗು; ಕೋಲಾ ೧೮೬ ಗೌ. ಅಯಿಕ್ಕ್ – ಕೆಂಪು, ಕೆಂಪಾಗು; ಕೋಲಾ ೧೮೭ ಗೌ. ಅಯಿಕ್ಕ್ – ಕೆಂಪು, ಕೆಂಪಾಗು; ಕೋಲಾ ೧೮೮ ಗೌ. ಅಯಿಕ್ಕ್ – ಕೆಂಪು, ಕೆಂಪಾಗು; ಕೋಲಾ ೧೮೯ ಗೌ. ಅಯಿಕ್ಕ್ – ಕೆಂಪು, ಕೆಂಪಾಗು; ಕೋಲಾ ೧೯೦ ಗೌ. ಅಯಿಕ್ಕ್ – ಕೆಂಪು, ಕೆಂಪಾಗು; ಕೋಲಾ ೧೯೧ ಗೌ. ಅಯಿಕ್ಕ್ – ಕೆಂಪು, ಕೆಂಪಾಗು; ಕೋಲಾ ೧೯೨ ಗೌ. ಅಯಿಕ್ಕ್ – ಕೆಂಪು, ಕೆಂಪಾಗು; ಕೋಲಾ ೧೯೩ ಗೌ. ಅಯಿಕ್ಕ್ – ಕೆಂಪು, ಕೆಂಪಾಗು; ಕೋಲಾ ೧೯೪ ಗೌ. ಅಯಿಕ್ಕ್ – ಕೆಂಪು, ಕೆಂಪಾಗು; ಕೋಲಾ ೧೯೫ ಗೌ. ಅಯಿಕ್ಕ್ – ಕೆಂಪು, ಕೆಂಪಾಗು; ಕೋಲಾ ೧೯೬ ಗೌ. ಅಯಿಕ್ಕ್ – ಕೆಂಪು, ಕೆಂಪಾಗು; ಕೋಲಾ ೧೯೭ ಗೌ. ಅಯಿಕ್ಕ್ – ಕೆಂಪು, ಕೆಂಪಾಗು; ಕೋಲಾ ೧೯೮ ಗೌ. ಅಯಿಕ್ಕ್ – ಕೆಂಪು, ಕೆಂಪಾಗು; ಕೋಲಾ ೧೯೯ ಗೌ. ಅಯಿಕ್ಕ್ – ಕೆಂಪು, ಕೆಂಪಾಗು; ಕೋಲಾ ೨೦೦ ಗೌ. ಅಯಿಕ್ಕ್ – ಕೆಂಪು, ಕೆಂಪಾಗು; ಕೋಲಾ ೨೦೧ ಗೌ. ಅಯಿಕ್ಕ್ –

ಆಯಿಸು, ಅಯ್ಸು (ಕ್ರಿ). ಆಯುವಂತೆ ಮಾಡು; (ಕಲ್ಲು, ಕಸ ಮುಂತಾದುವುಗಳನ್ನು) ಬೇರ್ಪಡಿಸುವಂತೆ ವಿಂಗಡಿಸು: ಅವರು ಹೊಲದಲ್ಲಿ ಕಲ್ಲಾಯಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ (ಆಡು). ಅಯ್ಸು: ಮಗುವಿನ ಕಣ್ಣೆಡೆಯ ತೊಂಡಿನ ಜಗಳವನು ತೆಗೆದಣ್ಣನವರ ಮುಂಬಗೆಯನಾಯ್ಸಿದವರ ಕಸುವನು ಯುದ್ಧರಂಗದಲಿ (ಸುಬ್ಬಾಇ. ೮–೬). [ಆಯ್, + -ಇಸು,]

ಆಯು, 'ಆಯ್,' ನೋ.

ಆಯು, (ನಾ). ಜೀವಿತದ ಅವಧಿ; ಆಯುಷ್ಯ: ಕುಂದುವುದಾಯು ವಿನಲ್ಲಿ (ಸಮುಪ. ೫–೬೩); ಅಯ್ಯ ನಿಮ್ಮಲ್ಲಿ ಆಯುವ ಬೇಡುವೆನೆ (ಬಸವ. ೧೧೫); ಶುಭಾಶುಭಂಗಳನಾಯುವಂ ಕೊಟ್ಟು . . . ರಕ್ಷಿಸಂ (ಪಟ್ಟಿಕ. ೧–೫೩): ದೊಡ್ಡವನು ಘಟದುತ್ತ ಆಯುವನು ಸಾಧಿಸೆದೊ (ಮುಂಕುರ. ೬೩೩). [ಸಂ.]

ಆಯುಃಕರ್ಮ 'ಆಯುಷ್ಕರ್ಮ' ನೋ.

ಆಯುಃಪರಿಮಾಣ (ನಾ). ಬದುಕಿರುವ ಅವಧಿ; ಆಯುಷ್ಯಿನ ಪ್ರಮಾಣ, —ಅವಧಿ. [ಸಂ. (ಆಯುಸ್ + ಪರಿಮಾಣ)]

ಆಯುಃಪರಿಮಿತಿ (ನಾ). = ಆಯುಃಪರಿಮಾಣ: ಮನುಷ್ಯನ ಆಯುಃ ಪರಿಮಿತಿ ಸಾಧಾರಣವಾಗಿ ನೂರು ವರ್ಷಗಳು (ಆಡು).
[ಸಂ. (ಆಯುಸ್ + ಪರಿಮಿತಿ)]

ಆಯುಃಪ್ರಮಾಣ (ನಾ). = ಆಯುಃಪರಿಮಾಣ: ಕೆಡಿಸುವೆಯೊ ಕಾಡೊಳಕೆಡಾಯುಃಪ್ರಮಾ(ಣ)ವನುಂ (ಶ್ರೀರಾಮ. ೧೬೦–೪೯೯).
[ಸಂ. (ಆಯುಸ್ + ಪ್ರಮಾಣ)]

ಆಯುಕ್ತ (ಗು). ೧. ನೊಗಕ್ಕೆ ಹೂಡಿದ, —ಜೋಡಿಸಿದ. ೨. ಕೆಲಸಕ್ಕಾಗಿ ನಿಯೋಗಿಸಲ್ಪಟ್ಟ. (ನಾ). ೩. ನಿಯೋಗಿ; ಸಚಿವ; ಪ್ರತಿನಿಧಿ. [ಸಂ.]

ಆಯುಕ್ತಕ (ನಾ). = ಆಯುಕ್ತ. [ಸಂ.]

ಆಯುಗ 'ಆಯಗ' ನೋ.

ಆಯುಧ (ನಾ). ೧. ಹೊಡೆಯುವುದಕ್ಕೆ ಬಳಸುವ ಸಾಧನ; ಕತ್ತಿ, ಗದೆ, ಚಕ್ರ, ಮುಸಲ, ಮುದ್ಗರ ಮೊದಲಾದವುಗಳು: "ಹೇತಿ, ಶಸ್ತ್ರಂ, ಪ್ರಹರಣಂ, ಆಯುಧಂ, ಅಸ್ತ್ರಂ – ಈ ಐದುಂ ಕೈಯ್ದು" (ಅಭಿಧಾನ. ೬೩–೩೦೮); ಒಟ್ಟಿದ ಮೂಡಕತ್ತರದಾಯುಧಂಗಳುಂ ಬೆರಸೊಂಕೆಡೆಯುವ ಕುಲಗಿರಿಗಳೆ ಕಳವಳಿಕೆ ಕಳವರ ಮದಾಂಧಗಂಧಸಿಂಧುರಂಗಳುಮಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೦–೫೫ ವ). ೨. ಕೆಲಸವನ್ನು ಮಾಡಲು ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಹಾರೆ, ಗುದ್ದಲಿ, ಮಚ್ಚು ಮೊದಲಾದ ಸಲಕರಣೆ, —ಸಾಧನ. [ಸಂ.]

ಆಯುಧಧಾರಿ (ನಾ). ಆಯುಧವನ್ನು ಧರಿಸಿದವನು.
[ಸಂ. ಆಯುಧಧಾರಿನ್]

ಆಯುಧಧಾರಿಣಿ (ನಾ). ಆಯುಧವನ್ನು ಧರಿಸಿದವಳು: ಅವಳಿಗೆ ಆಯುಧಧಾರಿಣಿಯಾದ ವಿಶ್ವಕ ರಾಕ್ಷಸಿಯರು ಜಗಲಿಯ ಇರುಳೂ ಕಾವಲಾಗಿದ್ದರು (ಪಳಗಾ. ೪೦೦). [ಸಂ. ಆಯುಧಧಾರಿಣೀ]

ಆಯುಧಪಾಣಿ (ನಾ). ಆಯುಧವನ್ನು ಕೈಯಲ್ಲಿ ಹಿಡಿದಿರುವವನು: ಮಾಡಿದ ಕೋಟೆಯ ಹತ್ತಿರ ಆಯುಧಪಾಣಿಗಳು ಕೂಡಿದ್ದಾರೆಂದು ವರ್ತಮಾನ ಬಂತು (ಬಂಂಜು. ೩೯). [ಆಯುಧ + ಪಾಣಿ]

ಆಯುಧಪೂಜೆ (ನಾ). ಯುದ್ಧೋಪಕರಣಗಳಿಗೂ ಕೆಲಸಮಾಡುವ ಸಲಕರಣೆಗಳಿಗೂ ಮಾಡುವ ಪೂಜೆ; ನವರಾತ್ರಿಯ ಹಬ್ಬದ ಕಾಲದಲ್ಲಿ (ಆಶ್ವಯುಜ ಮಾಸದ ಶುಕ್ಲಪಕ್ಷದ ಮಹಾನವಮಿ ದಿನ) ಮಾಡುವ ಆಯುಧಗಳ ಪೂಜೆಯ ಸಮಾರಂಭ: ಮೈಸೂರರಸರ ಅರಮನೆಯಲ್ಲಿ ಆಯುಧಪೂಜೆಯು ಬಹಳ ವಿಜೃಂಭಣೆಯಿಂದ ಜರುಗುತ್ತದೆ (ಆಡು). [ಆಯುಧ + ಪೂಜೆ]

ಆಯುಧಶಾಲೆ (ನಾ). ಆಯುಧಗಳನ್ನು ಕೂಡಿಸಿ ಜೋಡಿಸಿಟ್ಟಿರುವ ಮನೆ ಅಥವಾ ಕಟ್ಟಡ: ಆಯುಧಶಾಲೆಯೊಳ್ ಚಕ್ರರತ್ನ ಮಿ ಪ್ರವಿಭಾಸಿ ದೇವ ಚಕ್ರಾಯುಧಮುಂದು ಬಂದು ನೆಲಸಿರ್ದುದು (ಶಾಂತಿಪು. ೮–೧೫೩). [ಆಯುಧ + ಶಾಲೆ]

ಆಯುಧಾಗಾರ (ನಾ). = ಆಯುಧಶಾಲೆ: ಆಯುಧಾಗಾರದೊಳ್ ಪುಟ್ಟಿದ ಚಕ್ರಾಸಿದಂಡಚ್ಛತ್ರರತ್ನಂಗಳುಂ (ಆದಿಪು. ೧೫–೬೮).
[ಆಯುಧ + ಅಗಾರ]

ಆಯುಧಾಧ್ಯಕ್ಷ (ನಾ). ಆಯುಧಶಾಲೆಯ ಮುಖ್ಯಾಧಿಕಾರಿ; ಆಯುಧಶಾಲೆಯ ಮೇಲ್ವಿಚಾರಣೆ ನಡೆಸುವವನು: ಒಂದು ದಿವಸ ಓಲಗದೊಳಾಯುಧಾಧ್ಯಕ್ಷಂ ಬಂದು . . . ಇದಿರೊಳ್ ನಿಂದು (ಶಾಂತಿಪು. ೮–೧೫೨). [ಆಯುಧ + ಅಧ್ಯಕ್ಷ]

ಆಯುಧಿಕ (ಗು). ೧. ಆಯುಧಗಳಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ. (ನಾ). ೨. ಸೈನಿಕವೃತ್ತಿಯಿಂದ ಜೀವಿಸುವವನು; ಸಿಪಾಯಿ: "ಶಸ್ತ್ರಾಜೀವ, ಕಾಂಡಪೃಷ್ಠ, ಆಯುಧೀಯ, ಆಯುಧಿಕ – ೪ ಆಯುಧವನ್ನು ಧರಿಸಿ ಜೀವನ ಮಾಡುವವರ ಹೆಸರುಗಳು" (ಹಿಟ್ಟಾಂಶ. ೨೨೦).
[ಸಂ.]

ಆಯುಧೀಯ (ನಾ). = ಆಯುಧಿಕ ೨: "ಶಸ್ತ್ರಾಜೀವ, ಕಾಂಡಪೃಷ್ಠ, ಆಯುಧೀಯ, ಆಯುಧಿಕ – ೪ ಆಯುಧವನ್ನು ಧರಿಸಿ ಜೀವನ ಮಾಡುವವರ ಹೆಸರುಗಳು" (ಹಿಟ್ಟಾಂಶ. ೨೨೦). [ಸಂ.]

ಆಯುರವಧಿ (ನಾ). ಜೀವಿತದ ಕಾಲ; ಬದುಕಿರುವ ಕಾಲದ ಪರಿಮಿತಿ: ಅದರಾರಯುರವಧಿಯಿಂದಿಂತೆ ದಿವಸಂ (ಸುಕುಮಾ. ೫–೨೨ ವ); ನಿಜನಾಯುರವಧಿ ಮುಂಬರಿದಿಸಂ (ಸುಕುಮಾ. ೧೨–೮).
[ಸಂ. (ಆಯುಸ್ + ಅವಧಿ)]

ಆಯುರವಸಾನ (ನಾ). ಜೀವಿತದ ಕಡೆ; ಬದುಕಿನ ಕಡೆಗಾಲ: ಸೂರ್ಯಪ್ರಭನುಮಾಯುರವಸಾನದೊಳ್ . . . ವಿದ್ಯುತ್ಪ್ರಭಂಗೆ . . . ಮಗನಾದೊಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೯–೪೯ ವ, ೫೫ ವ).
[ಸಂ. (ಆಯುಸ್ + ಅವಸಾನ)]

ಆಯುರೇಖೆ (ನಾ). [ಸಾಮುದ್ರಿ] ಜೀವಿತಾವಧಿಯನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಗೆರೆ; ಆಯುಷ್ಯಸೂಚಕವಾದ ಗೆರೆ (ದಳ. ೪).
[ಸಂ. ಆಯುರೇಖಾ (ಆಯುಸ್ + ರೇಖಾ)]

ಆಯುರ್ಜ್ಞಾನ (ನಾ). ಜೀವಿತಾವಧಿಯ ತಿಳಿವಳಿಕೆ; ಆಯುಷ್ಯಿನ ಅರಿವು: ಆಯುರ್ಜ್ಞಾನಮುಂ ಶಕುನಮುಮಲ್ಲದೆ ಮನುಷ್ಯರ್ ಪರಮಾಯುಗಳಪ್ಪುದಂ(ದೆ) ಧರ್ಮಾರ್ಥಕಾಮಂಗಳನೊಡನೊಡನೆ ದೀರ್ಘಕಾಲ ಬಳೆಯಿಸಾಯುದಿಂ ಜೀವಿಸುಗೆ (ಮುದ್ರಾ. ೧–೫೫ ವ).
[ಸಂ. (ಆಯುಸ್ + ಜ್ಞಾನ)]

ಆಯುರ್ದಶೆ (ನಾ). ಆಯುಷ್ಯಿನ ಸ್ಥಿತಿ: ದಶವದನ ಪರಮಾಯುರ್ದಶೆಯಂತಸ್ತಮಿತ ಭಾನುಮಂಡಲದೊಳ್ ದಶವದನನ ಪರ್ಯಂತರ ದಶದಿಗ್ವದನಮುಮರ್ಚಿಸಿರ್ದು ತಮಂ (ಪಂಪರಾ. ೧೧–೧೯೦).
[ಸಂ. ಆಯುರ್ದಶಾ (ಆಯುಸ್ + ದಶಾ)]

ಆಯುರ್ಮಾನ (ನಾ). = ಆಯುರವಧಿ: ಇಂತೀದಿವಸ ನಿನ್ನ ಆಯುರ್ಮಾನ ಪೂರ್ಣವಾಗದಿದ್ದುದರಿಂದ ಹಾಗಾಯಿತೇನೋ (ಕಾಂಕಥಾ. ೩೪೯). [ಸಂ. (ಆಯುಸ್ + ಮಾನ)]

ಆಯುರ್ಮಿತಿ (ನಾ). ಆಯುಷ್ಯಿನ ಮಿತಿ, —ಮೇರೆ: ಅನಿಮಿಷ [illegible] . . . ಪೂರ್ವಕೋಟ್ಯಾಯುಷಾಯುರ್ಮಿತಿ . . . [illegible] (ಜಂಬೂಪು. ೧–೯೩). [ಸಂ. (ಆಯುಸ್ + ಮಿತಿ)]

ಅಯುರ್ವಂತ, ಅಯುವಂತ (ನಾ). ಬಹಳ ಕಾಲ ಬದುಕುವವನು; ದೀರ್ಘವಾದ ಅಯುಷ್ಯವುಳ್ಳವನು: [illegible] (ಅಯುರ್ವಂತರಕ್ಕೆ [illegible]). ಅಯುವಂತ: "[illegible] ಅಯುಷ್ಮಾನ್ – [illegible] ಅಯುವಂತಂ" ([illegible]); [illegible] ([illegible]). [ಸಂ. ಅಯುಷ್ಮತ್]

ಅಯುರ್ವಂತೆ (ನಾ). ಬಹಳ ಕಾಲ ಬದುಕುವವಳು; ದೀರ್ಘವಾದ ಅಯುಷ್ಯವುಳ್ಳವಳು (ದಶ. ೧). [ಅಯುರ್ವಂತ + –ಎ]

ಅಯುರ್ವರ್ಧನ (ಗು). ಅಯುಷ್ಯವನ್ನು ಹೆಚ್ಚಿಸತಕ್ಕ (ದಶ. ೧). [ಸಂ. (ಅಯುಸ್ + ವರ್ಧನ)]

ಅಯುರ್ವೃದ್ಧಿ (ನಾ). ಅಯುಷ್ಯದ ಅಭಿವೃದ್ಧಿ; ಅಯುಷ್ಯ ಹೆಚ್ಚುವುದು (ದಶ. ೧). [ಸಂ. (ಅಯುಸ್ + ವೃದ್ಧಿ)]

ಅಯುರ್ವೇದ (ನಾ). ಒಂದು ಉಪವೇದ; ಅಯುರ್ವೃದ್ಧಿ, ರೋಗ, ನಿದಾನ ಮತ್ತು ಚಿಕಿತ್ಸೆ ಮುಂತಾದುವುಗಳನ್ನು ತಿಳಿಸುವ ಒಂದು ವೇದಭಾಗ; ಭಾರತೀಯ ವೈದ್ಯಶಾಸ್ತ್ರ: [illegible] ([illegible]). [ಸಂ. (ಅಯುಸ್ + ವೇದ)]

ಅಯುರ್ವೇದಿ (ನಾ). ಭಾರತೀಯ ವೈದ್ಯಶಾಸ್ತ್ರವನ್ನು ಅಭ್ಯಾಸ ಮಾಡಿದವನು; ಅಯುರ್ವೇದವನ್ನು ಬಲ್ಲವನು: "[illegible]" ([illegible]). [ಸಂ. ಅಯುರ್ವೇದಿನ್]

ಅಯುರ್ಹೀನ (ಗು). ಪೂರ್ಣಾಯುಷ್ಯವಿಲ್ಲದ; ಸ್ವಲ್ಪಕಾಲ ಮಾತ್ರ ಬದುಕುವ (ದಶ. ೧). [ಸಂ. (ಅಯುಸ್ + ಹೀನ)]

ಅಯುರ್ಹೋಮ (ನಾ). ದೀರ್ಘಾಯುಷ್ಯಕ್ಕಾಗಿ ಮಾಡುವ ಹೋಮ (ದಶ. ೧). [ಸಂ. (ಅಯುಸ್ + ಹೋಮ)]

ಅಯುವಂತ 'ಅಯುರ್ವಂತ' ನೋಡಿ.

ಅಯುವರ್ಧನ (ಗು). ಅಯುಷ್ಯವನ್ನು ಹೆಚ್ಚಿಸತಕ್ಕ: "[illegible]" ([illegible]). [ಅಯುಷ್ಯ + ವರ್ಧನ]

ಅಯುವೊಯ್ (ಕ್ರಿ). ಅಯುಷ್ಯವನ್ನು ಕೊಡು; ಜೀವವನ್ನು ಕುಂದು: [illegible] ([illegible]). [ಅಯುಷ್ಯ + ಪೊಯ್]

ಅಯುಷ್ಕ್ಷತಿ (ನಾ). ಅಯುಷ್ಯದ ನಾಶ; ಅಯುಷ್ಯ ಕಡಮೆಯಾಗುವುದು: [illegible] ([illegible]). [ಸಂ. (ಅಯುಸ್ + ಕ್ಷತಿ)]

ಅಯುಶ್ಶೇಷ (ನಾ). ಕಳೆದು ಉಳಿದ ಅಯುಷ್ಯ: [illegible] ([illegible]). [ಸಂ. (ಅಯುಸ್ + ಶೇಷ)]

ಅಯುಷ (ನಾ). = ಅಯುಷ್ಯ ೨: [illegible] ([illegible]). [< ಸಂ. ಅಯುಷ್ಯ]

ಅಯುಷ್ಕರ್ಮ, ಅಯುಃಕರ್ಮ (ನಾ). ೧. ಕ್ಷೌರವನ್ನು ಮಾಡಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು: ನಮ್ಮ ಕೆಲಸವನ್ನು ಆಗ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು. "ಅಯುಷ್ಕರ್ಮ" ಎಂದು [illegible] ([illegible]). ೨. [ಜ್ಯೋ] ಅಯುಷ್ಯಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾದ ಒಂದು ಕರ್ಮ: [illegible] ([illegible]). ಅಯುಃಕರ್ಮ: ೩. [illegible] ([illegible]). [ಸಂ. (ಅಯುಸ್ + ಕರ್ಮ)]

ಅಯುಷ್ಕರ್ಮಶಾಲೆ (ನಾ). ಕ್ಷೌರದ ಅಂಗಡಿ: ನಮ್ಮ ಮನೆಯ ಮುಂದೆ ಒಂದು ಅಯುಷ್ಕರ್ಮಶಾಲೆ ಇದೆ ([illegible]). [ಅಯುಷ್ಕರ್ಮ + ಶಾಲೆ]

ಅಯುಷ್ಕಾಮ (ನಾ). ದೀರ್ಘಾಯುಷ್ಯವನ್ನು ಬಯಸುವವನು. 'ಅಯುಷ್ಕಾಮಹೋಮ' ನೋಡಿ. [ಸಂ. (ಅಯುಸ್ + ಕಾಮ)]

ಅಯುಷ್ಕಾಮಹೋಮ (ನಾ). ದೀರ್ಘಾಯುಷ್ಯವನ್ನು ಬಯಸುವವನು ಮಾಡುವ ಹೋಮ: [illegible] ([illegible]). [ಅಯುಷ್ಕಾಮ + ಹೋಮ]

ಅಯುಷ್ಮಂತ (ನಾ). ದೀರ್ಘವಾದ ಅಯುಷ್ಯವುಳ್ಳವನು: [illegible] ([illegible]). [ಸಂ. ಅಯುಷ್ಮತ್]

ಅಯುಷ್ಮಂತೆ (ನಾ). ದೀರ್ಘವಾದ ಅಯುಷ್ಯವುಳ್ಳವಳು: (ದಶ. ೧). [ಅಯುಷ್ಮಂತ + –ಎ]

ಅಯುಷ್ಮತಿ (ನಾ). = ಅಯುಷ್ಮಂತೆ. [ಸಂ. ಅಯುಷ್ಮತೀ]

ಅಯುಷ್ಮಾನ್ (ನಾ). [ಜ್ಯೋ] ತಿಂಗಳಲ್ಲಿ ಬರುವ ಇಪ್ಪತ್ತೇಳು ಯೋಗಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: [illegible] ಅಯುಷ್ಮಾನ್ . . . [illegible] ([illegible]). [ಸಂ. ಅಯುಷ್ಮತ್]

ಅಯುಷ್ಯ (ಗು). ೧. ದೀರ್ಘಾಯುಷ್ಯವನ್ನು ಕೊಡತಕ್ಕ; ಅಯುಷ್ಯವನ್ನು ಹೆಚ್ಚಿಸುವ. (ನಾ). ೨. ಅಯುಷ್ಯ; ಬದುಕಿರುವ ಕಾಲ: [illegible] ([illegible]). [ಸಂ.]

ಅಯುಷ್ಯಂಗಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ಅಯುಷ್ಯವನ್ನು ಕಟ್ಟಿಕೊ: [illegible] ([illegible]). [ಅಯುಷ್ಯ + ಕಟ್ಟು]

ಅಯುಷ್ಯರೇಖೆ (ನಾ). = ಅಯುರೇಖೆ: [illegible] ([illegible]). [ಅಯುಷ್ಯ + ರೇಖೆ]

ಅಯುಷ್ಮತ್ ಜೀವನು (ಪು). = ಅಯುಷ್ಮಜೀವನು (ವೈಕ. ೬).
[ಅಯುಷ್ಮತ್ + ಜೀವನು]

ಅಯುಷ್ಮಾನ್ (ಪು). ಆಯುಷ್ಯವುಳ್ಳವನೆಂಬ ಪ್ರಥಮಾಂತ ಸಪ್ತಮ್ಯಂತ ರೂಪ. ಅಯುಷ್ಮಾನ್ + ಅಸ್ಮಿ] ೨

ಅಯುಷ್ಮಾನ್ ಭೂಯಸ್ಕೃತ್ (ಪು). ಅಯುಷ್ಯವು ಹೆಚ್ಚಾಗುವುದು: ಬಹಳಕಾಲ ಜೀವಿಸುವಂತಾಗಲಿ ಎಂಬುದಾಗಿ ಆಶೀರ್ವದಿಸುವ ಒಂದು ಪ್ರಯೋಗ (ಅಯುಷ್ಮಾನ್ + ಭೂಯಸ್ಕೃತ್ + ಅಯುಷ್ಮಾನ್ ಭೂಯಸ್ಕೃತ್ ಇತಿ ಅಯುಷ್ಮಾನ್ ಭೂಯಸ್ಕೃತ್) ೩

ಅಯುಷ್ಮಾನ್ ಭೂಯಾಸಂ (ಪು). ಅಯುಷ್ಯವು ಹೆಚ್ಚಾಗುವುದು: ಬಹಳಕಾಲ ಜೀವಿಸುವಂತಾಗಲಿ ಎಂಬುದಾಗಿ ಆಶೀರ್ವದಿಸುವ ಒಂದು ಪ್ರಯೋಗ (ಅಯುಷ್ಮಾನ್ + ಭೂಯಾಸಂ) ೪

ಅಯುಷ್ಮಾನ್ ಭೂಯಾಸಂ (ಪು). ಅಯುಷ್ಯವು ವೃದ್ಧಿಸಲಿ ಎಂಬುದಾಗಿ ಆಶೀರ್ವದಿಸುವ ಒಂದು ಪ್ರಯೋಗ (ಅಯುಷ್ಮಾನ್ + ಭೂಯಾಸಂ) ೫

ಅಯುಷ್ಮಾನ್ ಭೂಯಾಸಂ ಮೇ ಸೋಮ. [ಅಯುಷ್ಮಾನ್ + ಭೂಯಾಸಂ + ಮೇ + ಸೋಮ] ೬

ಅಯುಷ್ಮಾನ್ ಭೂಯಾಸಂ ಮೇ ಸೋಮ ಇತಿ (ಪು). ಅಯುಷ್ಯವು ವೃದ್ಧಿಸಲಿ ಎಂಬುದಾಗಿ ಆಶೀರ್ವದಿಸುವ ಒಂದು ಪ್ರಯೋಗ (ಅಯುಷ್ಮಾನ್ + ಭೂಯಾಸಂ + ಮೇ + ಸೋಮ + ಇತಿ) ೭

ಅಯುಷ್ಮಾನ್ ಭೂಯಾಸಂ ಮೇ ಸೋಮ ಇತಿ ಪ್ರತಿಗೃಣಾತಿ (ಪು). ಅಯುಷ್ಯವು ವೃದ್ಧಿಸಲಿ ಎಂಬುದಾಗಿ ಆಶೀರ್ವದಿಸುವ ಒಂದು ಪ್ರಯೋಗ (ಅಯುಷ್ಮಾನ್ + ಭೂಯಾಸಂ + ಮೇ + ಸೋಮ + ಇತಿ + ಪ್ರತಿಗೃಣಾತಿ) ೮

ಅಯುಷ್ಮಾನ್ ಭೂಯಾಸಂ ಮೇ ಸೋಮ ಇತಿ ಪ್ರತಿಗೃಣಾತಿ ಪ್ರತಿಗೃಣಾತಿ (ಪು). ಅಯುಷ್ಯವು ವೃದ್ಧಿಸಲಿ ಎಂಬುದಾಗಿ ಆಶೀರ್ವದಿಸುವ ಒಂದು ಪ್ರಯೋಗ (ಅಯುಷ್ಮಾನ್ + ಭೂಯಾಸಂ + ಮೇ + ಸೋಮ + ಇತಿ + ಪ್ರತಿಗೃಣಾತಿ + ಪ್ರತಿಗೃಣಾತಿ) ೯

ಅಯುಷ್ಮಾನ್ ಭೂಯಾಸಂ ಮೇ ಸೋಮ ಇತಿ ಪ್ರತಿಗೃಣಾತಿ ಪ್ರತಿಗೃಣಾತಿ ಪ್ರತಿಗೃಣಾತಿ (ಪು). ಅಯುಷ್ಯವು ವೃದ್ಧಿಸಲಿ ಎಂಬುದಾಗಿ ಆಶೀರ್ವದಿಸುವ ಒಂದು ಪ್ರಯೋಗ (ಅಯುಷ್ಮಾನ್ + ಭೂಯಾಸಂ + ಮೇ + ಸೋಮ + ಇತಿ + ಪ್ರತಿಗೃಣಾತಿ + ಪ್ರತಿಗೃಣಾತಿ + ಪ್ರತಿಗೃಣಾತಿ) ೧೦

ಅಯುಷ್ಮಾನ್ ಭೂಯಾಸಂ ಮೇ ಸೋಮ ಇತಿ ಪ್ರತಿಗೃಣಾತಿ ಪ್ರತಿಗೃಣಾತಿ ಪ್ರತಿಗೃಣಾತಿ ಪ್ರತಿಗೃಣಾತಿ (ಪು). ಅಯುಷ್ಯವು ವೃದ್ಧಿಸಲಿ ಎಂಬುದಾಗಿ ಆಶೀರ್ವದಿಸುವ ಒಂದು ಪ್ರಯೋಗ (ಅಯುಷ್ಮಾನ್ + ಭೂಯಾಸಂ + ಮೇ + ಸೋಮ + ಇತಿ + ಪ್ರತಿಗೃಣಾತಿ + ಪ್ರತಿಗೃಣಾತಿ + ಪ್ರತಿಗೃಣಾತಿ + ಪ್ರತಿಗೃಣಾತಿ) ೧೧

ಅಯುಷ್ಮಾನ್ ಭೂಯಾಸಂ ಮೇ ಸೋಮ ಇತಿ ಪ್ರತಿಗೃಣಾತಿ ಪ್ರತಿಗೃಣಾತಿ ಪ್ರತಿಗೃಣಾತಿ ಪ್ರತಿಗೃಣಾತಿ ಪ್ರತಿಗೃಣಾತಿ (ಪು). ಅಯುಷ್ಯವು ವೃದ್ಧಿಸಲಿ ಎಂಬುದಾಗಿ ಆಶೀರ್ವದಿಸುವ ಒಂದು ಪ್ರಯೋಗ (ಅಯುಷ್ಮಾನ್ + ಭೂಯಾಸಂ + ಮೇ + ಸೋಮ + ಇತಿ + ಪ್ರತಿಗೃಣಾತಿ + ಪ್ರತಿಗೃಣಾತಿ + ಪ್ರತಿಗೃಣಾತಿ + ಪ್ರತಿಗೃಣಾತಿ + ಪ್ರತಿಗೃಣಾತಿ) ೧೨

ಅಯುಷ್ಮಾನ್ ಭೂಯಾಸಂ ಮೇ ಸೋಮ ಇತಿ ಪ್ರತಿಗೃಣಾತಿ ಪ್ರತಿಗೃಣಾತಿ ಪ್ರತಿಗೃಣಾತಿ ಪ್ರತಿಗೃಣಾತಿ ಪ್ರತಿಗೃಣಾತಿ ಪ್ರತಿಗೃಣಾತಿ (ಪು). ಅಯುಷ್ಯವು ವೃದ್ಧಿಸಲಿ ಎಂಬುದಾಗಿ ಆಶೀರ್ವದಿಸುವ ಒಂದು ಪ್ರಯೋಗ (ಅಯುಷ್ಮಾನ್ + ಭೂಯಾಸಂ + ಮೇ + ಸೋಮ + ಇತಿ + ಪ್ರತಿಗೃಣಾತಿ + ಪ್ರತಿಗೃಣಾತಿ + ಪ್ರತಿಗೃಣಾತಿ + ಪ್ರತಿಗೃಣಾತಿ + ಪ್ರತಿಗೃಣಾತಿ + ಪ್ರತಿಗೃಣಾತಿ) ೧೩

ಅಯುಷ್ಮಾನ್ ಭೂಯಾಸಂ ಮೇ ಸೋಮ ಇತಿ ಪ್ರತಿಗೃಣಾತಿ ಪ್ರತಿಗೃಣಾತಿ ಪ್ರತಿಗೃಣಾತಿ ಪ್ರತಿಗೃಣಾತಿ ಪ್ರತಿಗೃಣಾತಿ ಪ್ರತಿಗೃಣಾತಿ ಪ್ರತಿಗೃಣಾತಿ (ಪು). ಅಯುಷ್ಯವು ವೃದ್ಧಿಸಲಿ ಎಂಬುದಾಗಿ ಆಶೀರ್ವದಿಸುವ ಒಂದು ಪ್ರಯೋಗ (ಅಯುಷ್ಮಾನ್ + ಭೂಯಾಸಂ + ಮೇ + ಸೋಮ + ಇತಿ + ಪ್ರತಿಗೃಣಾತಿ + ಪ್ರತಿಗೃಣಾತಿ + ಪ್ರತಿಗೃಣಾತಿ + ಪ್ರತಿಗೃಣಾತಿ + ಪ್ರತಿಗೃಣಾತಿ + ಪ್ರತಿಗೃಣಾತಿ + ಪ್ರತಿಗೃಣಾತಿ) ೧೪

ಅಯುಷ್ಮಾನ್ ಭೂಯಾಸಂ ಮೇ ಸೋಮ ಇತಿ ಪ್ರತಿಗೃಣಾತಿ ಪ್ರತಿಗೃಣಾತಿ ಪ್ರತಿಗೃಣಾತಿ ಪ್ರತಿಗೃಣಾತಿ ಪ್ರತಿಗೃಣಾತಿ ಪ್ರತಿಗೃಣಾತಿ ಪ್ರತಿಗೃಣಾತಿ ಪ್ರತಿಗೃಣಾತಿ (ಪು). ಅಯುಷ್ಯವು ವೃದ್ಧಿಸಲಿ ಎಂಬುದಾಗಿ ಆಶೀರ್ವದಿಸುವ ಒಂದು ಪ್ರಯೋಗ (ಅಯುಷ್ಮಾನ್ + ಭೂಯಾಸಂ + ಮೇ + ಸೋಮ + ಇತಿ + ಪ್ರತಿಗೃಣಾತಿ + ಪ್ರತಿಗೃಣಾತಿ + ಪ್ರತಿಗೃಣಾತಿ + ಪ್ರತಿಗೃಣಾತಿ + ಪ್ರತಿಗೃಣಾತಿ + ಪ್ರತಿಗೃಣಾತಿ + ಪ್ರತಿಗೃಣಾತಿ + ಪ್ರತಿಗೃಣಾತಿ) ೧೫

ಅಯುಷ್ಮಾನ್ ಭೂಯಾಸಂ ಮೇ ಸೋಮ ಇತಿ ಪ್ರತಿಗೃಣಾತಿ ಪ್ರತಿಗೃಣಾತಿ ಪ್ರತಿಗೃಣಾತಿ ಪ್ರತಿಗೃಣಾತಿ ಪ್ರತಿಗೃಣಾತಿ ಪ್ರತಿಗೃಣಾತಿ ಪ್ರತಿಗೃಣಾತಿ ಪ್ರತಿಗೃಣಾತಿ ಪ್ರತಿಗೃಣಾತಿ (ಪು). ಅಯುಷ್ಯವು ವೃದ್ಧಿಸಲಿ ಎಂಬುದಾಗಿ ಆಶೀರ್ವದಿಸುವ ಒಂದು ಪ್ರಯೋಗ (ಅಯುಷ್ಮಾನ್ + ಭೂಯಾಸಂ + ಮೇ + ಸೋಮ + ಇತಿ + ಪ್ರತಿಗೃಣಾತಿ + ಪ್ರತಿಗೃಣಾತಿ + ಪ್ರತಿಗೃಣಾತಿ + ಪ್ರತಿಗೃಣಾತಿ + ಪ್ರತಿಗೃಣಾತಿ + ಪ್ರತಿಗೃಣಾತಿ + ಪ್ರತಿಗೃಣಾತಿ + ಪ್ರತಿಗೃಣಾತಿ) ೧೬

ಅಯುಷ್ಮಾನ್ ಭೂಯಾಸಂ ಮೇ ಸೋಮ ಇತಿ ಪ್ರತಿಗೃಣಾತಿ ಪ್ರತಿಗೃಣಾತಿ ಪ್ರತಿಗೃಣಾತಿ ಪ್ರತಿಗೃಣಾತಿ ಪ್ರತಿಗೃಣಾತಿ ಪ್ರತಿಗೃಣಾತಿ ಪ್ರತಿಗೃಣಾತಿ ಪ್ರತಿಗೃಣಾತಿ ಪ್ರತಿಗೃಣಾತಿ (ಪು). ಅಯುಷ್ಯವು ವೃದ್ಧಿಸಲಿ ಎಂಬುದಾಗಿ ಆಶೀರ್ವದಿಸುವ ಒಂದು ಪ್ರಯೋಗ (ಅಯುಷ್ಮಾನ್ + ಭೂಯಾಸಂ + ಮೇ + ಸೋಮ + ಇತಿ + ಪ್ರತಿಗೃಣಾತಿ + ಪ್ರತಿಗೃಣಾತಿ + ಪ್ರತಿಗೃಣಾತಿ + ಪ್ರತಿಗೃಣಾತಿ + ಪ್ರತಿಗೃಣಾತಿ + ಪ್ರತಿಗೃಣಾತಿ + ಪ್ರತಿಗೃಣಾತಿ + ಪ್ರತಿಗೃಣಾತಿ + ಪ್ರತಿಗೃಣಾತಿ) ೧೭

ಅಯುಷ್ಮಾನ್ ಭೂಯಾಸಂ ಮೇ ಸೋಮ ಇತಿ ಪ್ರತಿಗೃಣಾತಿ ಪ್ರತಿಗೃಣಾತಿ ಪ್ರತಿಗೃಣಾತಿ ಪ್ರತಿಗೃಣಾತಿ ಪ್ರತಿಗೃಣಾತಿ ಪ್ರತಿಗೃಣಾತಿ ಪ್ರತಿಗೃಣಾತಿ ಪ್ರತಿಗೃಣಾತಿ ಪ್ರತಿಗೃಣಾತಿ ಪ್ರತಿಗೃಣಾತಿ (ಪು). ಅಯುಷ್ಯವು ವೃದ್ಧಿಸಲಿ ಎಂಬುದಾಗಿ ಆಶೀರ್ವದಿಸುವ ಒಂದು ಪ್ರಯೋಗ (ಅಯುಷ್ಮಾನ್ + ಭೂಯಾಸಂ + ಮೇ + ಸೋಮ + ಇತಿ + ಪ್ರತಿಗೃಣಾತಿ + ಪ್ರತಿಗೃಣಾತಿ + ಪ್ರತಿಗೃಣಾತಿ + ಪ್ರತಿಗೃಣಾತಿ + ಪ್ರತಿಗೃಣಾತಿ + ಪ್ರತಿಗೃಣಾತಿ + ಪ್ರತಿಗೃಣಾತಿ + ಪ್ರತಿಗೃಣಾತಿ + ಪ್ರತಿಗೃಣಾತಿ) ೧೮

ಅಯುಷ್ಮಾನ್ ಭೂಯಾಸಂ ಮೇ ಸೋಮ ಇತಿ ಪ್ರತಿಗೃಣಾತಿ ಪ್ರತಿಗೃಣಾತಿ ಪ್ರತಿಗೃಣಾತಿ ಪ್ರತಿಗೃಣಾತಿ ಪ್ರತಿಗೃಣಾತಿ ಪ್ರತಿಗೃಣಾತಿ ಪ್ರತಿಗೃಣಾತಿ ಪ್ರತಿಗೃಣಾತಿ ಪ್ರತಿಗೃಣಾತಿ ಪ್ರತಿಗೃಣಾತಿ (ಪು). ಅಯುಷ್ಯವು ವೃದ್ಧಿಸಲಿ ಎಂಬುದಾಗಿ ಆಶೀರ್ವದಿಸುವ ಒಂದು ಪ್ರಯೋಗ (ಅಯುಷ್ಮಾನ್ + ಭೂಯಾಸಂ + ಮೇ + ಸೋಮ + ಇತಿ + ಪ್ರತಿಗೃಣಾತಿ + ಪ್ರತಿಗೃಣಾತಿ + ಪ್ರತಿಗೃಣಾತಿ + ಪ್ರತಿಗೃಣಾತಿ + ಪ್ರತಿಗೃಣಾತಿ + ಪ್ರತಿಗೃಣಾತಿ + ಪ್ರತಿಗೃಣಾತಿ + ಪ್ರತಿಗೃಣಾತಿ + ಪ್ರತಿಗೃಣಾತಿ) ೧೯

ಅಯುಷ್ಮಾನ್ ಭೂಯಾಸಂ ಮೇ ಸೋಮ ಇತಿ ಪ್ರತಿಗೃಣಾತಿ ಪ್ರತಿಗೃಣಾತಿ ಪ್ರತಿಗೃಣಾತಿ ಪ್ರತಿಗೃಣಾತಿ ಪ್ರತಿಗೃಣಾತಿ ಪ್ರತಿಗೃಣಾತಿ ಪ್ರತಿಗೃಣಾತಿ ಪ್ರತಿಗೃಣಾತಿ ಪ್ರತಿಗೃಣಾತಿ ಪ್ರತಿಗೃಣಾತಿ (ಪು). ಅಯುಷ್ಯವು ವೃದ್ಧಿಸಲಿ ಎಂಬುದಾಗಿ ಆಶೀರ್ವದಿಸುವ ಒಂದು ಪ್ರಯೋಗ (ಅಯುಷ್ಮಾನ್ + ಭೂಯಾಸಂ + ಮೇ + ಸೋಮ + ಇತಿ + ಪ್ರತಿಗೃಣಾತಿ + ಪ್ರತಿಗೃಣಾತಿ + ಪ್ರತಿಗೃಣಾತಿ + ಪ್ರತಿಗೃಣಾತಿ + ಪ್ರತಿಗೃಣಾತಿ + ಪ್ರತಿಗೃಣಾತಿ + ಪ್ರತಿಗೃಣಾತಿ + ಪ್ರತಿಗೃಣಾತಿ + ಪ್ರತಿಗೃಣಾತಿ + ಪ್ರತಿಗೃಣಾತಿ) ೨೦

ಅಯುಷ್ಯ (ಪು). ಪರಿಮಾಣಗಳ ಒಂದು ಅಭ್ಯಯ; ಸಾಧಿಸಲಾಗಿ ತೆಕ್ಕೆಪಡಿಸಿ: ಅಭ್ಯಸ್ತ ಅಭ್ಯಸ್ಯ . . . ಅಭ್ಯಸ್ಯಲಂ (ಕಾ೨೦ ೨೦ ಪ್ರಕರಣ). ೨೧

ಅಯುಷ್ಯ (ಗು, ಬೇಳ್ಳಿ, ಅಳಲು, ಅಯುಷ್ಯ (ಪು). ೧. ಆಯುಷ್ಯವುಳ್ಳ ಪ್ರಶಸ್ತವಾದವರು; ಆಯುಷ್ಯವಂತರು ಮೊದಲಾದವರು; ಹೆಚ್ಚು, ಗಣ ಮುಂತಾದ ಸ್ಥಳಗಳಲ್ಲಿ ಆರಿರುವ ಧಾನ್ಯವನ್ನು ಅಂಬ ಪರಿಮಾಣ ಮಿಶ್ರಿ. ೨ ತಿರ್ಯ: ಲಿಪ್ಪಿಲ್ಲ: "ಸಾಂತೆಯ" = ಅಭ್ಯಸ್ಯ = "(ಕಾಲ. ಪಾ. ೨); "ಅಯುಷ್ಯ ಮೊಳಲ್" ಅಭಿಧಾನಿಕ ೧೦೦೦ ಅಭ್ಯಸ್ಯ ಅಳತೆಯ ಪ್ರಮಾಣ ಸಾಮರ್ಥ್ಯ ಕ್ಷ ಪ್ರಮಾಣಯುಕ್ತವಾದ ಅಳತೆಯ ಪರಿಮಾಣ ೩ ಪ್ರಮಾಣಯುಕ್ತವಾದ ಅಳತೆಯ ಪರಿಮಾಣ ೪ ಪ್ರಮಾಣಯುಕ್ತವಾದ ಅಳತೆಯ ಪರಿಮಾಣ ೫ ಪ್ರಮಾಣಯುಕ್ತವಾದ ಅಳತೆಯ ಪರಿಮಾಣ ೬ ಪ್ರಮಾಣಯುಕ್ತವಾದ ಅಳತೆಯ ಪರಿಮಾಣ ೭ ಪ್ರಮಾಣಯುಕ್ತವಾದ ಅಳತೆಯ ಪರಿಮಾಣ ೮ ಪ್ರಮಾಣಯುಕ್ತವಾದ ಅಳತೆಯ ಪರಿಮಾಣ ೯ ಪ್ರಮಾಣಯುಕ್ತವಾದ ಅಳತೆಯ ಪರಿಮಾಣ ೧೦ ಪ್ರಮಾಣಯುಕ್ತವಾದ ಅಳತೆಯ ಪರಿಮಾಣ ೧೧ ಪ್ರಮಾಣಯುಕ್ತವಾದ ಅಳತೆಯ ಪರಿಮಾಣ ೧೨ ಪ್ರಮಾಣಯುಕ್ತವಾದ ಅಳತೆಯ ಪರಿಮಾಣ ೧೩ ಪ್ರಮಾಣಯುಕ್ತವಾದ ಅಳತೆಯ ಪರಿಮಾಣ ೧೪ ಪ್ರಮಾಣಯುಕ್ತವಾದ ಅಳತೆಯ ಪರಿಮಾಣ ೧೫ ಪ್ರಮಾಣಯುಕ್ತವಾದ ಅಳತೆಯ ಪರಿಮಾಣ ೧೬ ಪ್ರಮಾಣಯುಕ್ತವಾದ ಅಳತೆಯ ಪರಿಮಾಣ ೧೭ ಪ್ರಮಾಣಯುಕ್ತವಾದ ಅಳತೆಯ ಪರಿಮಾಣ ೧೮ ಪ್ರಮಾಣಯುಕ್ತವಾದ ಅಳತೆಯ ಪರಿಮಾಣ ೧೯ ಪ್ರಮಾಣಯುಕ್ತವಾದ ಅಳತೆಯ ಪರಿಮಾಣ ೨೦ ಪ್ರಮಾಣಯುಕ್ತವಾದ ಅಳತೆಯ ಪರಿಮಾಣ ೨೧ ಪ್ರಮಾಣಯುಕ್ತವಾದ ಅಳತೆಯ ಪರಿಮಾಣ ೨೨ ಪ್ರಮಾಣಯುಕ್ತವಾದ ಅಳತೆಯ ಪರಿಮಾಣ ೨೩ ಪ್ರಮಾಣಯುಕ್ತವಾದ ಅಳತೆಯ ಪರಿಮಾಣ ೨೪ ಪ್ರಮಾಣಯುಕ್ತವಾದ ಅಳತೆಯ ಪರಿಮಾಣ ೨೫ ಪ್ರಮಾಣಯುಕ್ತವಾದ ಅಳತೆಯ ಪರಿಮಾಣ ೨೬ ಪ್ರಮಾಣಯುಕ್ತವಾದ ಅಳತೆಯ ಪರಿಮಾಣ ೨೭ ಪ್ರಮಾಣಯುಕ್ತವಾದ ಅಳತೆಯ ಪರಿಮಾಣ ೨೮ ಪ್ರಮಾಣಯುಕ್ತವಾದ ಅಳತೆಯ ಪರಿಮಾಣ ೨೯ ಪ್ರಮಾಣಯುಕ್ತವಾದ ಅಳತೆಯ ಪರಿಮಾಣ ೩೦ ಪ್ರಮಾಣಯುಕ್ತವಾದ ಅಳತೆಯ ಪರಿಮಾಣ ೩೧ ಪ್ರಮಾಣಯುಕ್ತವಾದ ಅಳತೆಯ ಪರಿಮಾಣ ೩೨ ಪ್ರಮಾಣಯುಕ್ತವಾದ ಅಳತೆಯ ಪರಿಮಾಣ ೩೩ ಪ್ರಮಾಣಯುಕ್ತವಾದ ಅಳತೆಯ ಪರಿಮಾಣ ೩೪ ಪ್ರಮಾಣಯುಕ್ತವಾದ ಅಳತೆಯ ಪರಿಮಾಣ ೩೫ ಪ್ರಮಾಣಯುಕ್ತವಾದ ಅಳತೆಯ ಪರಿಮಾಣ ೩೬ ಪ್ರಮಾಣಯುಕ್ತವಾದ ಅಳತೆಯ ಪರಿಮಾಣ ೩೭ ಪ್ರಮಾಣಯುಕ್ತವಾದ ಅಳತೆಯ ಪರಿಮಾಣ ೩೮ ಪ್ರಮಾಣಯುಕ್ತವಾದ ಅಳತೆಯ ಪರಿಮಾಣ ೩೯ ಪ್ರಮಾಣಯುಕ್ತವಾದ ಅಳತೆಯ ಪರಿಮಾಣ ೪೦ ಪ್ರಮಾಣಯುಕ್ತವಾದ ಅಳತೆಯ ಪರಿಮಾಣ ೪೧ ಪ್ರಮಾಣಯುಕ್ತವಾದ ಅಳತೆಯ ಪರಿಮಾಣ ೪೨ ಪ್ರಮಾಣಯುಕ್ತವಾದ ಅಳತೆಯ ಪರಿಮಾಣ ೪೩ ಪ್ರಮಾಣಯುಕ್ತವಾದ ಅಳತೆಯ ಪರಿಮಾಣ ೪೪ ಪ್ರಮಾಣಯುಕ್ತವಾದ ಅಳತೆಯ ಪರಿಮಾಣ ೪೫ ಪ್ರಮಾಣಯುಕ್ತವಾದ ಅಳತೆಯ ಪರಿಮಾಣ ೪೬ ಪ್ರಮಾಣಯುಕ್ತವಾದ ಅಳತೆಯ ಪರಿಮಾಣ ೪೭ ಪ್ರಮಾಣಯುಕ್ತವಾದ ಅಳತೆಯ ಪರಿಮಾಣ ೪೮ ಪ್ರಮಾಣಯುಕ್ತವಾದ ಅಳತೆಯ ಪರಿಮಾಣ ೪೯ ಪ್ರಮಾಣಯುಕ್ತವಾದ ಅಳತೆಯ ಪರಿಮಾಣ ೫೦ ಪ್ರಮಾಣಯುಕ್ತವಾದ ಅಳತೆಯ ಪರಿಮಾಣ ೫೧ ಪ್ರಮಾಣಯುಕ್ತವಾದ ಅಳತೆಯ ಪರಿಮಾಣ ೫೨ ಪ್ರಮಾಣಯುಕ್ತವಾದ ಅಳತೆಯ ಪರಿಮಾಣ ೫೩ ಪ್ರಮಾಣಯುಕ್ತವಾದ ಅಳತೆಯ ಪರಿಮಾಣ ೫೪ ಪ್ರಮಾಣಯುಕ್ತವಾದ ಅಳತೆಯ ಪರಿಮಾಣ ೫೫ ಪ್ರಮಾಣಯುಕ್ತವಾದ ಅಳತೆಯ ಪರಿಮಾಣ ೫೬ ಪ್ರಮಾಣಯುಕ್ತವಾದ ಅಳತೆಯ ಪರಿಮಾಣ ೫೭ ಪ್ರಮಾಣಯುಕ್ತವಾದ ಅಳತೆಯ ಪರಿಮಾಣ ೫೮ ಪ್ರಮಾಣಯುಕ್ತವಾದ ಅಳತೆಯ ಪರಿಮಾಣ ೫೯ ಪ್ರಮಾಣಯುಕ್ತವಾದ ಅಳತೆಯ ಪರಿಮಾಣ ೬೦ ಪ್ರಮಾಣಯುಕ್ತವಾದ ಅಳತೆಯ ಪರಿಮಾಣ ೬೧ ಪ್ರಮಾಣಯುಕ್ತವಾದ ಅಳತೆಯ ಪರಿಮಾಣ ೬೨ ಪ್ರಮಾಣಯುಕ್ತವಾದ ಅಳತೆಯ ಪರಿಮಾಣ ೬೩ ಪ್ರಮಾಣಯುಕ್ತವಾದ ಅಳತೆಯ ಪರಿಮಾಣ ೬೪ ಪ್ರಮಾಣಯುಕ್ತವಾದ ಅಳತೆಯ ಪರಿಮಾಣ ೬೫ ಪ್ರಮಾಣಯುಕ್ತವಾದ ಅಳತೆಯ ಪರಿಮಾಣ ೬೬ ಪ್ರಮಾಣಯುಕ್ತವಾದ ಅಳತೆಯ ಪರಿಮಾಣ ೬೭ ಪ್ರಮಾಣಯುಕ್ತವಾದ ಅಳತೆಯ ಪರಿಮಾಣ ೬೮ ಪ್ರಮಾಣಯುಕ್ತವಾದ ಅಳತೆಯ ಪರಿಮಾಣ ೬೯ ಪ್ರಮಾಣಯುಕ್ತವಾದ ಅಳತೆಯ ಪರಿಮಾಣ ೭೦ ಪ್ರಮಾಣಯುಕ್ತವಾದ ಅಳತೆಯ ಪರಿಮಾಣ ೭೧ ಪ್ರಮಾಣಯುಕ್ತವಾದ ಅಳತೆಯ ಪರಿಮಾಣ ೭೨ ಪ್ರಮಾಣಯುಕ್ತವಾದ ಅಳತೆಯ ಪರಿಮಾಣ ೭೩ ಪ್ರಮಾಣಯುಕ್ತವಾದ ಅಳತೆಯ ಪರಿಮಾಣ ೭೪ ಪ್ರಮಾಣಯುಕ್ತವಾದ ಅಳತೆಯ ಪರಿಮಾಣ ೭೫ ಪ್ರಮಾಣಯುಕ್ತವಾದ ಅಳತೆಯ ಪರಿಮಾಣ ೭೬ ಪ್ರಮಾಣಯುಕ್ತವಾದ ಅಳತೆಯ ಪರಿಮಾಣ ೭೭ ಪ್ರಮಾಣಯುಕ್ತವಾದ ಅಳತೆಯ ಪರಿಮಾಣ ೭೮ ಪ್ರಮಾಣಯುಕ್ತವಾದ ಅಳತೆಯ ಪರಿಮಾಣ ೭೯ ಪ್ರಮಾಣಯುಕ್ತವಾದ ಅಳತೆಯ ಪರಿಮಾಣ ೮೦ ಪ್ರಮಾಣಯುಕ್ತವಾದ ಅಳತೆಯ ಪರಿಮಾಣ ೮೧ ಪ್ರಮಾಣಯುಕ್ತವಾದ ಅಳತೆಯ ಪರಿಮಾಣ ೮೨ ಪ್ರಮಾಣಯುಕ್ತವಾದ ಅಳತೆಯ ಪರಿಮಾಣ ೮೩ ಪ್ರಮಾಣಯುಕ್ತವಾದ ಅಳತೆಯ ಪರಿಮಾಣ ೮೪ ಪ್ರಮಾಣಯುಕ್ತವಾದ ಅಳತೆಯ ಪರಿಮಾಣ ೮೫ ಪ್ರಮಾಣಯುಕ್ತವಾದ ಅಳತೆಯ ಪರಿಮಾಣ ೮೬ ಪ್ರಮಾಣಯುಕ್ತವಾದ ಅಳತೆಯ ಪರಿಮಾಣ ೮೭ ಪ್ರಮಾಣಯುಕ್ತವಾದ ಅಳತೆಯ ಪರಿಮಾಣ ೮೮ ಪ್ರಮಾಣಯುಕ್ತವಾದ ಅಳತೆಯ ಪರಿಮಾಣ ೮೯ ಪ್ರಮಾಣಯುಕ್ತವಾದ ಅಳತೆಯ ಪರಿಮಾಣ ೯೦ ಪ್ರಮಾಣಯುಕ್ತವಾದ ಅಳತೆಯ ಪರಿಮಾಣ ೯೧ ಪ್ರಮಾಣಯುಕ್ತವಾದ ಅಳತೆಯ ಪರಿಮಾಣ ೯೨ ಪ್ರಮಾಣಯುಕ್ತವಾದ ಅಳತೆಯ ಪರಿಮಾಣ ೯೩ ಪ್ರಮಾಣಯುಕ್ತವಾದ ಅಳತೆಯ ಪರಿಮಾಣ ೯೪ ಪ್ರಮಾಣಯುಕ್ತವಾದ ಅಳತೆಯ ಪರಿಮಾಣ ೯೫ ಪ್ರಮಾಣಯುಕ್ತವಾದ ಅಳತೆಯ ಪರಿಮಾಣ ೯೬ ಪ್ರಮಾಣಯುಕ್ತವಾದ ಅಳತೆಯ ಪರಿಮಾಣ ೯೭ ಪ್ರಮಾಣಯುಕ್ತವಾದ ಅಳತೆಯ ಪರಿಮಾಣ ೯೮ ಪ್ರಮಾಣಯುಕ್ತವಾದ ಅಳತೆಯ ಪರಿಮಾಣ ೯೯ ಪ್ರಮಾಣಯುಕ್ತವಾದ ಅಳತೆಯ ಪರಿಮಾಣ ೧೦೦ ಪ್ರಮಾಣಯುಕ್ತವಾದ ಅಳತೆಯ ಪರಿಮಾಣ ೧೦೧ ಪ್ರಮಾಣಯುಕ್ತವಾದ ಅಳತೆಯ ಪರಿಮಾಣ ೧೦೨ ಪ್ರಮಾಣಯುಕ್ತವಾದ ಅಳತೆಯ ಪರಿಮಾಣ ೧೦೩ ಪ್ರಮಾಣಯುಕ್ತವಾದ ಅಳತೆಯ ಪರಿಮಾಣ ೧೦೪ ಪ್ರಮಾಣಯುಕ್ತವಾದ ಅಳತೆಯ ಪರಿಮಾಣ ೧೦೫ ಪ್ರಮಾಣಯುಕ್ತವಾದ ಅಳತೆಯ ಪರಿಮಾಣ ೧೦೬ ಪ್ರಮಾಣಯುಕ್ತವಾದ ಅಳತೆಯ ಪರಿಮಾಣ ೧೦೭ ಪ್ರಮಾಣಯುಕ್ತವಾದ ಅಳತೆಯ ಪರಿಮಾಣ ೧೦೮ ಪ್ರಮಾಣಯುಕ್ತವಾದ ಅಳತೆಯ ಪರಿಮಾಣ ೧೦೯ ಪ್ರಮಾಣಯುಕ್ತವಾದ ಅಳತೆಯ ಪರಿಮಾಣ ೧೧೦ ಪ್ರಮಾಣಯುಕ್ತವಾದ ಅಳತೆಯ ಪರಿಮಾಣ ೧೧೧ ಪ್ರಮಾಣಯುಕ್ತವಾದ ಅಳತೆಯ ಪರಿಮಾಣ ೧೧೨ ಪ್ರಮಾಣಯುಕ್ತವಾದ ಅಳತೆಯ ಪರಿಮಾಣ ೧೧೩ ಪ್ರಮಾಣಯುಕ್ತವಾದ ಅಳತೆಯ ಪರಿಮಾಣ ೧೧೪ ಪ್ರಮಾಣಯುಕ್ತವಾದ ಅಳತೆಯ ಪರಿಮಾಣ ೧೧೫ ಪ್ರಮಾಣಯುಕ್ತವಾದ ಅಳತೆಯ ಪರಿಮಾಣ ೧೧೬ ಪ್ರಮಾಣಯುಕ್ತವಾದ ಅಳತೆಯ ಪರಿಮಾಣ ೧೧೭ ಪ್ರಮಾಣಯುಕ್ತವಾದ ಅಳತೆಯ ಪರಿಮಾಣ ೧೧೮ ಪ್ರಮಾಣಯುಕ್ತವಾದ ಅಳತೆಯ ಪರಿಮಾಣ ೧೧೯ ಪ್ರಮಾಣಯುಕ್ತವಾದ ಅಳತೆಯ ಪರಿಮಾಣ ೧೨೦ ಪ್ರಮಾಣಯುಕ್ತವಾದ ಅಳತೆಯ ಪರಿಮಾಣ ೧೨೧ ಪ್ರಮಾಣಯುಕ್ತವಾದ ಅಳತೆಯ ಪರಿಮಾಣ ೧೨೨ ಪ್ರಮಾಣಯುಕ್ತವಾದ ಅಳತೆಯ ಪರಿಮಾಣ ೧೨೩ ಪ್ರಮಾಣಯುಕ್ತವಾದ ಅಳತೆಯ ಪರಿಮಾಣ ೧೨೪ ಪ್ರಮಾಣಯುಕ್ತವಾದ ಅಳತೆಯ ಪರಿಮಾಣ ೧೨೫ ಪ್ರಮಾಣಯುಕ್ತವಾದ ಅಳತೆಯ ಪರಿಮಾಣ ೧೨೬ ಪ್ರಮಾಣಯುಕ್ತವಾದ ಅಳತೆಯ ಪರಿಮಾಣ ೧೨೭ ಪ್ರಮಾಣಯುಕ್ತವಾದ ಅಳತೆಯ ಪರಿಮಾಣ ೧೨೮ ಪ್ರಮಾಣಯುಕ್ತವಾದ ಅಳತೆಯ ಪರಿಮಾಣ ೧೨೯ ಪ್ರಮಾಣಯುಕ್ತವಾದ ಅಳತೆಯ ಪರಿಮಾಣ ೧೩೦ ಪ್ರಮಾಣಯುಕ್ತವಾದ ಅಳತೆಯ ಪರಿಮಾಣ ೧೩೧ ಪ್ರಮಾಣಯುಕ್ತವಾದ ಅಳತೆಯ ಪರಿಮಾ

ಅಯ್ಯೆ, ಅಯುಕೆ (ನಾ). ಅರಿಸುವುದು; ಆಯ್ದುಕೊಳ್ಳುವುದು; ಆಯ್ಕೆ: [illegible] (ದಳ.೩). [ಅಯ್ₓ + -ಕೆ₁]

ಅಯ್ಯೆಗೊಳು 'ಅಯ್ಯೆಗೊಳ್ಳು' ನೋಡಿ.

ಅಯ್ಯೆಗೊಳ್ಳು, ಅಯ್ಯೆಗೊಳು (ಕ್ರಿ). ಆಯ್ಕೆಯಾಗು; ಆಯ್ಕೆ ಮಾಡಿಕೊ: [illegible]. **ಅಯ್ಯೆಗೊಳು**: [illegible]. [ಅಯ್ಯೆ + ಕೊಳ್ಳು (< ಕೊಳ್₁)]

ಅಯ್ಯಗಾವುಂಡ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: [illegible] (ಎಂ. XX, [illegible] ; ೧೦೧೨).
[ಅಯ್ಯ + ಗಾವುಂಡ (< ಗಾವುಂಡ). P ಅಯ್ಯ < ಸಂ. ಆರ್ಯ]

ಅಯ್ಯಚ್ಚಿ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾಕೆಯ ಹೆಸರು: [illegible] (ಎಂ. XI, [illegible]).
[ಅಯ್ಯ + ಅಚ್ಚಿ]

ಅಯ್ಯಯ್ಯ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: [illegible] (ಎಂ. XIV, [illegible]).
[ಅಯ್ಯ + ಅಯ್ಯ]

-ಅಯ್ತ, -ಅಯುತ್ತ, -ಅಯುತ (ಪ್ರ). ಇದನ್ನು ನಡೆಯಿಸುವವನು, ಇದರಲ್ಲಿ ಅಧಿಕಾರವುಳ್ಳವನು ಎಂಬ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ನಾಮವಾಚಕಗಳಿಗೆ ಸೇರುವ ತದ್ಧಿತ ಪ್ರತ್ಯಯ: [illegible]. **-ಅಯುತ್ತ**: 'ಪಸಾಯುತ್' ನೋಡಿ. **-ಅಯುತ**: 'ಪಸಾಯುತ' ನೋಡಿ.

ಅಯ್ತಮಸೆಟ್ಟಿ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: [illegible] (ಎಂ. II, [illegible]). [ಅಯ್ತ + ಸೆಟ್ಟಿ. P ಅಯ್ತ < ಸಂ. ಆರ್ಯ]

ಅಯ್ತಸೆಟ್ಟಿ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: [illegible] (ಎಂ. II, [illegible]).
[ಅಯ್ತ + ಸೆಟ್ಟಿ]

-ಅಯ್ತಿ (ಪ್ರ). ಇದನ್ನು ನಡೆಯಿಸುವವಳು, ಇದರಲ್ಲಿ ಅಧಿಕಾರವುಳ್ಳವಳು ಎಂಬರ್ಥದಲ್ಲಿ ನಾಮವಾಚಕಗಳಿಗೆ ಸೇರುವ ತದ್ಧಿತ ಪ್ರತ್ಯಯ. 'ಪಸಾಯ್ತಿ' ನೋಡಿ. [-ಅಯ್ತ + -ಇ₁]

ಅಯ್ದುಗೆ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: [illegible] (ಎಂ. VII, [illegible]). [?]

ಅಯ್ಯೊಯ್ (ಕ್ರಿ). ಆಯುಸ್ಸನ್ನು ಕುಂದಿಸು(?): [illegible]. [ಅಯ್ಯು ? + ಪೊಯ್₁]

-ಅಯ್ಲು '-ಅಯುಲು' ನೋಡಿ.

ಅಯ್ಯಮುರೊಡೆಯ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: [illegible]. [ಅಯ್ಯಮು + ಒಡೆಯ]

ಅಯ್ಯಪಾಮಿ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: [illegible] (ಎಂ. XV, [illegible]). [ಅಯ್ಯ ? + ಪಾಮಿ]

ಅಯ್ಯಳಿ (ನಾ). ಅರಿವಳಿ; ಕ್ರೌರ್ಯ (?): [illegible].
[ಅಯ್₁ + -ಅಳಿ]

ಅಯ್ಸು 'ಅಯಿಸು' ನೋಡಿ.

ಅರ್₁, ಅರು₁ (ಕ್ರಿ). ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿ ಕೂಗು; ಗರ್ಜಿಸು; ಅರ್ಭಟಿಸು; **ಅರ್ಚು** (ಧಾತುವನ್ನು), **ಅರ** (ಧಾತು): [illegible]. **ಅರು₁**: [illegible].
[ತು. ತಮಿ. ಅರ್; [illegible]]

ಅರ್₂, ಅರು₂ (ಕ್ರಿ). ೧. ಸೃಷ್ಟಿಸು; ತಳೆ: [illegible]. ೨. ಕುಂದು; ಪೂರ್ಣವಾಗು: [illegible]. **ಅರು₂**: ೧. [illegible]. ೨. [illegible].

ಅರ, ಅರಿ = ತೃಪ್ತಿಪಡಲು; ಸಂತೋಷಿಸಲು; ತಣಿಯಲು: [illegible] (ಸುಕುಮಾ. [illegible]); [illegible] (ಜಗನ್ನಾ. [illegible]).

[ದ್ರಾ. ? ತಮಿ. ಅರ್ ; ಮಲ. ತೆಲು. ಅರು ; ಕುಇ. ಸಾರ]

ಅರ್₁₁, ಅರ್ಮ (ನಾ). ೧. ನೊಗವನ್ನು ಹೂಡಿ ದನಗಳನ್ನು ಕಟ್ಟಿದ ನೇಗಿಲು. ೨. ನೊಗ, ನೇಗಿಲು ಮತ್ತು ಎತ್ತುಗಳ ಜೋಡಿ; ಇವುಗಳ ಕೂಟ: "ಅರ್ – ಉಳ್ಳೈತ್ತ್ರ್ಗನ್ (ಅರಯು) [illegible]" (ಶಮುಧಾ); [illegible] (ಪಂಪಭಾ. [illegible]). ಅರ್ಮ: ೩. [illegible] (ಬಸವ. [illegible]); [illegible] (ರಾಜಶೇ. [illegible]); ಗಂಡನು ಅರು [illegible] (ಸಮ್ಮ. ೮). ೩. ಹೋರಿಗಳನ್ನು ಪಳಗಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ನೊಗದಂತೆ ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಮರ.

[ದ್ರಾ. ? ತಮಿ. ಏರ್, ಸೇರ್; ಮಲ. ಏರ್; ತೆಲು. ಏರು; ಕೋಡ. ಸೇರ್; ತುಳು. ಸೆರೆಯಾಕುಲ್; ಗೊಂಡಿ. ಸೇರ್; ಕುಇ. ಸೇರು; ಕುವಿ. ಜೇರು]

ಅರ್₄, ಅರ್ಮ (ನಾ). ಒಂದು ಮರದ ಹೆಸರು; ನಿಚುಳ ವೃಕ್ಷ: "ಅರ್ – ಉಳ್ಳೈತ್ತ್ರ್ಗನ್ (ಅರಯು) [illegible]" (ಶಮುಧಾ). ಅರ್ಮ: "[illegible]" (ಮಂಗರಾ. [illegible]); [illegible] (ರಾಜಶೇ. [illegible]).

[ದ್ರಾ. ? ತಮಿ. ಅರ್, ಅರ್ಮ; ತೆಲು. ಅರಿ. / ಸಂ. ಅಲು]

ಅರ್₅ 'ಅವುದು' ನೋ.

ಅರ್ಮ 'ಅರ್₁' ನೋ.

ಅರ್ಮ (ನಾ). ಹಾರ; ಕಂಠಾಭರಣಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು; ಮಾಲಿಕೆ: "ಅರಮುಂಡು ಹಾರಂ" (ಶಬ್ದ. [illegible]); "ಹಾರಮಾಲಮುನಲ್ಲಿ" ([illegible]); "ಹಾರ, ಅರ" ([illegible]); [illegible] (ಆದಿಪು. [illegible]); [illegible] (ಜಗನ್ನಾ. [illegible]; ೧೮೬೮). [< ಸಂ. ಹಾರ]

ಅರ್ಮ (ನಾ). ೧. ಹಿತ್ತಾಳೆ. ೨. ಲೋಹಾಮ್ಲ; ಕಬ್ಬಿಣಕ್ಕೂ ಆಮ್ಲಜನಕಕ್ಕೂ ಉಂಟಾದ ಸಂಯೋಗದಿಂದ ದೊರೆಯುವ ವಸ್ತು. ೩. ಅಂಗಾರಕ ಗ್ರಹ; ಕುಜ: [illegible] ([illegible]); [illegible] ([illegible]). ೪. ಶನಿಗ್ರಹ. [ಸಂ.]

ಅರ್ಮ (ನಾ). ೧. ಖಡ್ಗ; ಕಠಾರಿ. ೨. "ಚರ್ಮವನ್ನು ಕತ್ತರಿಸುವ ಸಾಧನ" (ಅಮರ. [illegible]). [ಸಂ. ಅರಾ]

ಅರಂಬ₁ (ನಾ). ೧. ಬೇಸಾಯ; ಒಕ್ಕಲುತನ: ಒಂದು [illegible] (ಧರ್ಮಾಮೃ. [illegible]); [illegible] (ಶಬರ. [illegible]); [illegible] (ಕಥಾಮಂ. IV, [illegible]). 'ಕಾಡಾರಂಬ', 'ನೀರಾರಂಬ' ಪರಾ. ೨. ಮೊದಲು; ಪ್ರಾರಂಭ.

[ಸಂ. ಆರಂಭ]

ಅರಂಬಂಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ಬೇಸಾಯಮಾಡು; ಒಕ್ಕಲುತನ ಮಾಡು: [illegible] ([illegible]); [illegible] ([illegible]).

[ಅರಂಬ + ಗೆಯ್ (< ಕೆಯ್₁)]

ಅರಂಬಗಾರ (ನಾ). ಬೇಸಾಯ ಮಾಡುವವನು; ಒಕ್ಕಲಿಗ; ಕೃಷಕ: [illegible] ([illegible]); [illegible] ಅರಂಬಗಾರ ([illegible]).

[ಅರಂಬ + -ಗಾರ (< -ಕಾಱ)]

ಅರಂಬಿಗ (ನಾ). ೧. ಮೊದಲುಮಾಡುವವನು; ಮೊದಲಿಗ: [illegible] ([illegible]). ೨. = ಅರಂಬಗಾರ.

[ಅರಂಬ + -ಇಗ]

ಅರಂಭ (ನಾ). ೧. ಮೊದಲು; ಅದಿ; ಉಪಕ್ರಮ: "ಉಪಕ್ರಮ [illegible]" (ಮಂಗರಾ. [illegible]). ೨. ಉದ್ಯೋಗ; ಕೆಲಸ: [illegible] ([illegible]). ೩. ವ್ಯವಸಾಯ; ಒಕ್ಕಲುತನ; ಬೇಸಾಯ: "ಕೃಷಿಯುಂಬುಆರಂಭ" ([illegible]); [illegible] ([illegible]). ೪. [ಜೈನ] ಹಿಂಸೆಗೆ ಕಾರಣವಾದ ಉದ್ಯೋಗ: [illegible] ([illegible]). [ಸಂ.]

ಅರಂಭಂಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). = ಅರಂಬಂಗೆಯ್: [illegible] ಅರಂಭಂಗೆಯ್ವುದು ([illegible]).

[ಅರಂಭ + ಗೆಯ್ (< ಕೆಯ್₁)]

ಅರಂಭಕ (ನಾ). ೧. ಮೊದಲುಮಾಡುವವನು. ೨. ಒಕ್ಕಲಿಗ; ಕೃಷಕ. ೩. [ಜೈನ] ಹನ್ನೊಂದು ಬಗೆಯ ಶ್ರಾವಕರಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬ: [illegible] ([illegible]). [ಸಂ.]

ಅರಂಭಕಾಱ, ಅರಂಭಗಾರ (ನಾ). ಅರಂಭಮಾಡುವವನು; ಒಕ್ಕಲಿಗ; ಕೃಷಿಕ: [illegible]. **ಅರಂಭಗಾರ**: ಒಕ್ಕಲಿಗ, [illegible] (…). [ಅರಂಭ + -ಕಾಱ]

ಅರಂಭಗಾರ 'ಅರಂಭಕಾಱ' ನೋ.

ಅರಂಭಗಾರಿಕೆ (ನಾ). ಬೇಸಾಯ; ಒಕ್ಕಲುತನ ಮಾಡುವುದು: [illegible] (…). [ಅರಂಭಗಾರ (< ಅರಂಭಕಾಱ) + -ಇಕೆ]

ಅರಂಭಣ (ನಾ). ೧. ಕೈಕೊಳ್ಳುವುದು; ಉದ್ಯೋಗ. ೨. ಹಿಡಿದುಕೊಳ್ಳುವುದು. ೩. ಹಿಡಿದುಕೊಳ್ಳುವ ಸ್ಥಳ; ಹಿಡಿ. ೪. ಉಪಯೋಗಿಸುವುದು; ಬಳಸುವುದು. [ಸಂ.]

ಅರಂಭತ್ಯಾಗ (ನಾ). [ಜೈನ] ಹಿಂಸೆಗೆ ಕಾರಣವಾದ ಸೇವೆ, ಒಕ್ಕಲುತನ, ವ್ಯಾಪಾರ ಮೊದಲಾದುವುಗಳನ್ನು ಬಿಡುವುದು: [illegible] (…). [ಅರಂಭ + ತ್ಯಾಗ]

ಅರಂಭನಿವೃತ್ತ (ನಾ). = ಅರಂಭವಿರತ: [illegible] (…). [ಅರಂಭ + ನಿವೃತ್ತ]

ಅರಂಭಭಾಜನ (ನಾ). ಸಂಭ್ರಮದ ಕಾರ್ಯಾರಂಭದ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ನಡೆಯುವ ಮೊತ್ತಮೊದಲನೆಯ ಭೋಜನ: [illegible] (…). [ಅರಂಭ + ಭೋಜನ]

ಅರಂಭವಿರತ (ನಾ). ೧. ಬೇಸಾಯವನ್ನು ಬಿಟ್ಟವನು. ೨. [ಜೈನ] [illegible] (…). [ಅರಂಭ + ವಿರತ]

ಅರಂಭಶೂರ (ನಾ). ಕೆಲಸವನ್ನು ಮೊದಲುಮಾಡುವುದರಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಗಟ್ಟಿಗ; ಕೆಲಸದ ಮೊದಲಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಶೂರ; ಕೆಲಸವನ್ನು ಕೊನೆ ಮುಟ್ಟಿಸದವನು: [illegible] (…). [ಅರಂಭ + ಶೂರ]

ಅರಂಭಶೂರತನ (ನಾ). ಕೆಲಸವನ್ನು ಪ್ರಾರಂಭಿಸುವುದರಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಗಟ್ಟಿಗತನ: [illegible] (…). [ಅರಂಭಶೂರ + -ತನ]

ಅರಂಭಶೂರತ್ವ (ನಾ). = ಅರಂಭಶೂರತನ: [illegible] (…). [ಸಂ.]

ಅರಂಭಿಗ (ನಾ). ೧. ಮೊದಲುಮಾಡುವವನು; ಮೊದಲಿಗ. ೨. ಬೇಸಾಯಗಾರ; ಒಕ್ಕಲಿಗ; ಕೃಷಿಕ; ಕೆಲಸಗಾರ: [illegible] (…). [ಅರಂಭ + -ಇಗ]

ಅರಂಭಿಸು (ಕ್ರಿ). ಮೊದಲುಮಾಡು; ಶುರುಮಾಡು; ಉದ್ಯೋಗಿಸು: [illegible] (…). [ಅರಂಭ + -ಇಸು]

ಅರಂಭೋತ್ಸವ (ನಾ). (ಸಂಕ್ಷೆಪ್ತ…ಗಳ ಕಾರ್ಯಗಳನ್ನು) ಪ್ರಾರಂಭಿಸುವಾಗ ನಡೆಸುವ ಸಮಾರಂಭ: [illegible] (…). [ಅರಂಭ + ಉತ್ಸವ]

ಅರಕ (ನಾ). [illegible]ಮಾಡುವವನು; ರಕ್ಷಕ; [illegible] (…). [< ಸಂ. [illegible]]

ಅರಕುಟ್ಟಿ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: [illegible] (…). [?]

ಅರಕ್ತ (ಗು). ಪೂರ್ಣ ಕೆಂಪಾದ: [illegible] (…). [ಸಂ.]

ಅರಕ್ತಲೋಚನ (ನಾ). ಪೂರ್ಣಕೆಂಪಾದ ಕಣ್ಣುಳ್ಳವನು: [illegible] (…). [ಅರಕ್ತ + ಲೋಚನ]

ಅರಕ್ಷ (ನಾ). ೧. ರಕ್ಷಣೆ; ಕಾಪು. ೨. ಆನೆಯ ಕುಂಭಸ್ಥಳದ ಕೆಳಗಿನ ಭಾಗ: [illegible] (…). [ಸಂ.]

ಅರಗ (ನಾ). ಒಂದು ರಾಜ್ಯದ ಹೆಸರು: [illegible] (…). [?]

ಅರಗಿ (ನಾ). ಒಂದು ಊರು: [illegible] (…). [?]

ಅರಗ್ವಧ (ನಾ). ಕಕ್ಕೆಗಿಡ: [illegible] (…). [ಸಂ.]

ಅರಚು (ನಾ). ಸಂಕೋಚ; ದಾಕ್ಷಿಣ್ಯ (?): [illegible] (…).
[?. / ತೆಲು. [illegible]]

ಅರಚುಗಾವುಂಡ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: [illegible] (…). [ಅರಚು ? + ಗಾವುಂಡ (< ಗಾವುಂಡ)]

ಅರಟೆ, ಅರಟು (ನಾ). ಹೊರೆ; ಕೆಲಸ; ದಬ್ಬರ. 'ಅರಟೆಗೊಳ್' ನೋ. **ಅರಟು**: 'ಅರಟೆಗೊಳ್' ನೋ.
[?. / ತೆಲು. ಅರಟು, ಅರಟಿ = [illegible]]

ಅರಟಿಗೊಳ್, ಅರಟಿಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಪರೋಪಕಾರಮಾಡು; ಕೊಳ್ಳಿ ಹೊಡೆ; ಸೂರೆಮಾಡು: "[illegible]" ([illegible]). **ಅರಟಿಗೊಳ್**: [illegible] ([illegible]). [ಅರಟಿ + ಕೊಳ್]

ಅರಟಿ 'ಅರಟಿ' ನೋ.

ಅರಟಿಗೊಳ್ 'ಅರಟಿಗೊಳ್' ನೋ.

ಅರಟ್ಟ (ನಾ). ೧. ಕುದುರೆಗಳ ತಳಿಗೆ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ಒಂದು ದೇಶ: [illegible] ([illegible]). ೨. ಅರಟ್ಟದೇಶದ ಕುದುರೆ: [illegible] ([illegible]). P ಇದು ಪಂಜಾಬಿನ ಹೆಸರಾಗಿತ್ತೆ. [ಸಂ.]

ಅರಡಿ 'ಅಡಿ' ನೋ.

ಅರಡಿ 'ಅಡಿ' ನೋ.

ಅರಡಿಗೊಳ್ 'ಅಡಿಗೊಳ್' ನೋ.

ಅರಣ (ನಾ). ೧. ವೇದಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಭಾಗ: [illegible] ([illegible]). ೨. [ಜೈನ] ಒಂದು ಸ್ವರ್ಗದ ಅಥವಾ ಕಲ್ಪದ ಹೆಸರು: [illegible] ([illegible]). [ಸಂ.]

ಅರಣಅರ್ಧ (ನಾ). ಅರುಹಣ ಮತ್ತು ಅರ್ಧ; ಅರುವರೆ ಹಣ: [illegible] (ಎಸಿ. VII, [illegible]; 1758). [ಅರಣ (< [illegible]) + ಅರ್ಧ]

ಅರಣವಿಮಾನ (ನಾ). [ಜೈನ] ಅರಣವೆಂಬ ಕಲ್ಪದ ಇಂದ್ರನ ನಿವಾಸಸ್ಥಾನವಾದ ವಿಮಾನ: [illegible] ([illegible]). [ಅರಣ + ವಿಮಾನ]

ಅರಣೆಯೂರು (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: [illegible] (ಎಸಿ. III, [illegible]). [ಅರಣೆ + ಊರು (< ಊರ್)]

ಅರಣೇಂದ್ರ (ನಾ). [ಜೈನ] ಅರಣವೆಂಬ ಸ್ವರ್ಗದ ಇಂದ್ರ: [illegible] ([illegible]). [ಅರಣ + ಇಂದ್ರ]

ಅರಣ್ಯ (ಗು). ೧. ಅರಣ್ಯಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ; ಕಾಡಿನ. (ನಾ). ೨. ಅರಣ್ಯ; ಕಾಡು: [illegible] ([illegible]); [illegible] ([illegible]); [illegible] ([illegible]). [ಸಂ.]

ಅರಣ್ಯಕ (ಗು). ೧. = ಅರಣ್ಯ ೧: [illegible] ([illegible]). (ನಾ). ೨. ಕಾಡಿನಲ್ಲಿ ವಾಸಮಾಡುವವನು; ಅರಣ್ಯವಾಸಿ: [illegible] ([illegible]). ೩. ಬ್ರಾಹ್ಮಣಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ವೇದದ ಒಂದು ಭಾಗ. 'ಬೃಹದಾರಣ್ಯಕ' ಪದಾ. [ಸಂ.]

ಅರತ (ನಾ). ಸಂಕಟ; ವ್ಯಾಕುಲ: [illegible] ([illegible]); [illegible] ([illegible]). [< ಸಂ. [illegible]]

ಅರತ (ಗು). ೧. ಸಾಧುವಾದ; ಮೃದು ಸ್ವಭಾವದ ([illegible]). ೨. ಆಸಕ್ತನಾದ; ಶ್ರದ್ಧೆಯುಳ್ಳ. [ಸಂ.]

ಅರತಕ್ಷತೆ (ನಾ). ವಧೂವರರನ್ನು ಹಸೆಯ ಮೇಲೆ ಕೂರಿಸಿ ಅಕ್ಷತೆ ಹಾಕಿ ಆರತಿಮಾಡಿ ಆಶೀರ್ವದಿಸುವ ಸಮಾರಂಭ: [illegible] ([illegible]). [ಅರತಿ + ಅಕ್ಷತೆ]

ಅರತಿ, ಅಲತಿ (ನಾ). ೧. ಉತ್ಸವದ ವ್ಯಕ್ತಿಗಳಿಗೆ ಅರಿಸಿನ ಕುಂಕುಮ ಬೆರಸಿದ ನೀರಿನಿಂದ ಕೂಡಿದ ತಟ್ಟೆಯಿಂದ ಎತ್ತುವ ನೀರಾಜನ, —ನೀಲಾಂಜನ. P ಕೆಲವು ವೇಳೆ ತಟ್ಟೆಯ ನಡುವೆ ನೀಲಾಂಜನ ದೀಪಗಳನ್ನು ಇಡುವುದುಂಟು: [illegible] ([illegible]); [illegible] ([illegible]); [illegible] ([illegible]). ೨. ದೇವತಾಮೂರ್ತಿಗೆ ಕರ್ಪೂರ, ದೀಪವನ್ನು ಹತ್ತಿಸಿ ಮಾಡುವ ನೀರಾಜನ: [illegible] ([illegible]). 'ದೀಪಾರತಿ', 'ಮಂಗಳಾರತಿ' ಪದಾ. ೩. ಅರತಿಯನ್ನು ಮಾಡುವ ಉಪಕರಣ: [illegible] ([illegible]); [illegible] ([illegible]). ೪. ಅರತಿಯನ್ನು ಎತ್ತುವಾಗ ಹೇಳುವ ಹಾಡು: [illegible] ([illegible]). ಅಲತಿ: [illegible] ([illegible]). [< ಸಂ. ಆರಾತ್ರಿಕ]

ಅರತಿ (ನಾ). ವಿರಾಮ; ಮುಗಿಯುವಿಕೆ: "[illegible]" ([illegible]). [ಸಂ.]

ಅರನಾಲ, ಅರನಾಳ (ನಾ). ಗಂಜಿ; ಅಂಬಲಿ. ಅರನಾಳ: "[illegible]" ([illegible]); [illegible] ([illegible]). [ಸಂ.]

ಅರತಿಬೆಳಗು (ಕ್ರಿ). ಅರತಿಯನ್ನು ಮಾಡು; ನಿವಾಳಿಸು: [illegible] ([illegible]). [ಅರತಿ + ಬೆಳಗು]

ಅರತಿಯೆತ್ತು (ಕ್ರಿ). ೧. ಅರತಿ ಬೆಳಗು: [illegible] ([illegible]). ೨. (ಅಲಂ). ಅವಮಾನ ಮಾಡು: [illegible] ([illegible]). [ಅರತಿ + ಎತ್ತು]

ಅರನಾಳಕೆ, ಅರನಾಳಕ (ನಾ). = ಅರನಾಲ : "ಗಂಜಿ" ([illegible]). ಅರನಾಳಕೆ ([illegible]). [ಸಂ.]

ಅರನಾಳ 'ಅರನಾಲ' ನೋಡಿ.

ಅರನಾಳಕ 'ಅರನಾಲಕ' ನೋಡಿ.

ಅರನಾಳಂಬು (ನಾ). ೧. ಅಕ್ಕಿ ತೊಳೆದ ನೀರು ; ಅಕ್ಕಿಗಚ್ಚು. ೨. ಗಂಜಿ ; ಅಂಬಲಿ : [illegible] ([illegible]). [ಅರನಾಳ (= ಅರನಾಲ) + ಅಂಬು].

ಅರಪಾರ, ಅರುಪಾರು (ಅ). (ಉಳ). ತುದಿಯಿಂದ ತುದಿಯವರೆಗೆ ತಲೆಯುಳ್ಳದೆ, —ಅವಿಚ್ಛಿನ್ನವಾದ, —ನೇರವಾಗಿ, —ಸ್ವಚ್ಛವಾಗಿ : [illegible]. ಅರುಪಾರು : [illegible] ತುದಿಯಿಂದ ತುದಿವರೆಗೆ ಅರುಪಾರು ([illegible]).

[← [illegible]]

ಅರಬ್ಧ (ಗು). ಮೊದಲುಮಾಡಿದ ; ಆರಂಭಿಸಿದ : [illegible] ([illegible]). [ಸಂ.]

ಅರಭಟಿ (ನಾ). [ಕಾವ್ಯಮೀ] ನಾಲ್ಕು ಬಗೆಯ ವೃತ್ತಿಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು; ಮಾಯೆ, ಛಲಪೂರ್ಣವಾದ ಮಾತುಗಳಿಂದ ರೌದ್ರ, ಭೀಭತ್ಸ ರಸಗಳನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುವ ಅಥವಾ ಅಭಿನಯಿಸಿ ಪ್ರಕಟಿಸುವ ಕ್ರಮ : [illegible] ([illegible]). [ಸಂ. ಆರಭಟೀ]

ಆರಭಟೀವೃತ್ತಿ (ನಾ). = ಅರಭಟಿ : [illegible] ([illegible]). [ಸಂ. (ಆರಭಟೀ + ವೃತ್ತಿ)]

ಅರಭಟಿ 'ಆರ್ಭಟೆ' ನೋಡಿ.

ಅರಭಾರ, ಅರಾಭಾರ (ನಾ). ೧. ಆಡಳಿತ; ಮೇಲ್ವಿಚಾರಣೆ : [illegible] ([illegible]). ೨. "ಮನೆತನದ ಎಲ್ಲ ಖರ್ಚು" ([illegible]) : [illegible] ([illegible]). ಅರಾಭಾರ : ೧. [illegible] ([illegible]). ೨. [illegible] ([illegible]).

[← ಮರಾ. ಅರ್‌ಭಾರ್]

ಅರಭಿ (ನಾ). [ಸಂಗೀತ] ಒಂದು ರಾಗದ ಹೆಸರು : [illegible] . . . ಅರಭಿ . . . [illegible] ([illegible]). [ಸಂ. ?. / ತಮಿ. ಅರಭಿ]

ಅರಮು 'ಅರವೆ' ನೋಡಿ.

ಅರಯ್, ಅರಯು, ಅರಯು, ಅರಯ್ಯು, ಅರ್ಕೆ(ಕ್ಕೆ). ೧. ಹುಡುಕು; ಪತ್ತೆಹಚ್ಚು : [illegible] ([illegible]). ೨. ಯೋಚಿಸು ; ಚಿಂತಿಸು : [illegible] ([illegible]). ೩. ವಿಮರ್ಶಿಸು ; ಪರೀಕ್ಷಿಸು ; ವಿಚಾರಿಸು : [illegible] ([illegible]). ೪. ರಕ್ಷಿಸು; ಕಾಪಾಡು; ಸಲಹು : [illegible] ([illegible]). ಅರಯು : ೩. [illegible] ([illegible]). ೪. [illegible] ([illegible]). ಅರೆಯು : ೧. [illegible] ([illegible]). ಅರಯ್ಯು : ೧. (?). ಅರ್ಕೆ : ೧. [illegible] ([illegible]). ೨. [illegible] ([illegible]). ೩. [illegible] ([illegible]). ೪. [illegible] ([illegible]).

ಅಕ್ಕಿಮಾಳಿಗೆ = ೧. ಮೇಲ್ವಿಚಾರಣೆ ಮಾಡು : [illegible] ([illegible]). ೨. ಸವರಿಕೊಳ್ಳು : [illegible] ([illegible]). ೩. ವಿಚಾರ ಮಾಡಿಕೊ : [illegible] ([illegible]).

[ತೆ. ? ತಮಿ. ಮಲ. ಅರಾಯ್ ; ತುಳು. ಅರಿಮ ; ತೆಲು. ಅರಯು. [illegible]]

ಅರಯಿ 'ಅರಯ್' ನೋ.

ಅರಯಿಳೆ 'ಅರಯ್ಕೆ' ನೋ.

ಅರಯಿಸು, ಅರಯ್ಸು, ಅರ್ಕೆಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ವಿಚಾರ ಮಾಡಿಸು; ವಿಮರ್ಶಿಸುವಂತೆ ಮಾಡು; ಪರೀಕ್ಷೆ ಮಾಡಿಸು: [illegible] ೨. ವಿಚಾರಿಸು; ವಿಮರ್ಶಿಸು: [illegible] ೩. ಆದರಿಸು; ಗೌರವಿಸು: [illegible] ಅರಯ್ಸು: ೧. (೪). ಅರ್ಕೆಸು: ೩. [illegible] [ಅರಯ್ + -ಇಸು]

ಅರಯಿಸು 'ಅರಯ್' ನೋ.

ಅರಯ್ಕೆ, ಅರಯಿಕೆ, ಅರ್ಕೆ (ನಾ). ೧. ವಿಚಾರ ಮಾಡುವುದು; ವಿಮರ್ಶಿಸುವುದು; ಪರೀಕ್ಷೆ; ವಿಮರ್ಶೆ: "[illegible]" [illegible] ೨. ರಕ್ಷಣೆ; ಪೋಷಣೆ; ಶುಶ್ರೂಷೆ: [illegible] **ಅರಯಿಳೆ:** ೧. [illegible] ೨. [illegible] **ಅರ್ಕೆ:** ೧. [illegible] ೨. ಅರ್ಕೆಯ [illegible] ೩. ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಕ್ರಮ (?): [illegible]

೪. ಎಚ್ಚರಿಕೆ, ಪರಾಕು, ಅವಧಾರು ಎಂಬ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಬಳಕೆಯಾಗುವ ಶಬ್ದ: [illegible]

[ಅರಯ್ + -ಕೆ. / ತಮಿ. ಅರ್ಕೆ; ತುಳು. ಅರಿಕೆ, ಅರ್ಕೆ, ಅರೆಕ್ಕೆ; ತೆಲು. ಅರಯಿಕ]

ಅರಯ್ಸು 'ಅರಯ್' ನೋ.

ಅರಯ್ಸು 'ಅರಯಿಸು' ನೋ.

ಅರವ (ನಾ). ಶಬ್ದ; ಧ್ವನಿ; ಕೂಗು: [illegible] [ಸಂ.]

ಅರವಾರ (ನಾ). ಸ್ವಲ್ಪವಾದ ಆಯಾಸ, ಉಪದ್ರವ ಅಥವಾ ನೋವಿಗೆ ಬಹಳವಾಗಿ ಅರ್ಥಟಮಾಡಿ ಕೂಗಿಕೊಳ್ಳುವುದು; ಅಗತ್ಯಮಾಡುವುದು (ದಕ. ೪). [ದೇ. ? ತಮಿ. ತುಳು. ಅರವಾರ]

ಅರವಾರ 'ಅರುವಾರ' ನೋ.

ಅರವೆ, ಅರಮೈ, ಅರಮೈ, ಅರಾಮೆ, ಅರುವೆ (ನಾ). ತೋಟ; ಉದ್ಯಾನವನ; ತೋಪು: "[illegible]" [illegible] **ಅರಮೈ:** [illegible] **ಅರಮೈ:** [illegible] **ಅರಾಮೆ:** [illegible] **ಅರುವೆ:** [illegible] [< ಸಂ. ಆರಾಮ]

ಅರಾಗ್ರ (ನಾ). ೧. ಮೋಟೆಯ ಚರ್ಮ ಕತ್ತರಿಸುವ ಉಳಿಯಂತೆ ಮೊನೆಯುಳ್ಳ ಬಾಣ. ೨. ಚರ್ಮ ಕತ್ತರಿಸುವ ಉಳಿಯ ಬಾಯಿ, —ಅಲಗು. [ಸಂ. (ಅರಾ + ಅಗ್ರ)]

ಅರಾಘಾತ (ನಾ). "ಪರಸ್ಪರ ಅಭಿಮುಖಗಳಾಗಿ ಸಮಾಪದಲ್ಲಿ ಪ್ರಹರಿಸೋಣವೇ ಅರಾಘಾತವೆನಿಸುವುದು" [illegible]

[ಅರಾ ? + ಘಾತ]

ಅರಾಜಿತ (ಗು). ಸಿಂಗರಿಸಿದ; ಅಲಂಕರಿಸಲ್ಪಟ್ಟ (೪). [ಸಂ.]

ಅರಾಜಿತೆ (ನಾ). ಶೃಂಗರಿಸಲ್ಪಟ್ಟವಳು; ಅಲಂಕೃತಳಾದವಳು: [illegible]

[ಸಂ. ಆರಾಜಿತಾ]

ಅರಾಜಿಸು (ಕ್ರಿ). ಪ್ರಕಾಶಿಸು; ರಂಜಿಸು; ಹೊಳೆ: [illegible]

[ಅರಾಜಿತ + -ಇಸು]

ಆರಾಟಿ₁ (ನಾ). ಆರಾಟಿ; ತಿರುಗಾಟ: [illegible] (...). [ಆರ್₁ + ಆಟಿ]

ಆರಾಟಿ₂ 'ಅಆರಾಟಿ' ನೋಡಿ.

ಆರಾಟಿ₃ (ನಾ). ಒಂದು ತೆರಿಗೆ (?): [illegible] (... IX–I, ...; 1197). [?]

ಆರಾತೀಯ (ಗು). = ಆರಾತೀಯ ೧: [illegible] (...). [ಸಂ. ಆರಾತೀಯ]

ಆರಾತೀಯ (ಗು). ೧. ದೂರದ; ಹಿಂದಿನ: [illegible] (...). ೨. ಸಮೀಪದ; ಹತ್ತಿರ. [ಸಂ.]

ಆರಾತೋಂಟಿ (ನಾ). [illegible] (?): [illegible] (ಎಪಿ. IV, ...). [ಆರ ? + ತೋಂಟಿ]

ಆರಾತ್ರಿಕ (ನಾ). = ಆರತಿ: [illegible] (...). [ಸಂ.]

ಆರಾತ್ರಿಕಕ್ರಿಯೆ (ನಾ). ಆರತಿಯೆತ್ತುವ ಕೆಲಸ; ಆರತಿಯೆತ್ತುವುದು: "[illegible]" (...). [ಆರಾತ್ರಿಕ + ಕ್ರಿಯೆ]

ಆರಾಧಕ (ನಾ). ಪೂಜೆಮಾಡುವವನು; ಆರ್ಚಕ: [illegible] (...). [ಸಂ.]

ಆರಾಧಕಿ (ನಾ). ಪೂಜೆಮಾಡುವವಳು; ಆರ್ಚಿಸುವವಳು: [illegible] (ಎಪಿ. XXVIII, ...). [ಸಂ. ಆರಾಧಕೀ]

ಆರಾಧನ (ನಾ). ೧. ಪೂಜೆ; ಉಪಾಸನೆ. ೨. ಸಂತೋಷಪಡಿಸುವುದು; ತೃಪ್ತಿಪಡಿಸುವುದು. ೩. ಸೇವೆ: "[illegible]" (...). ೪. ಸಾಧನೆ. ೫. ಸಿದ್ಧಿ. [ಸಂ.]

ಆರಾಧನೆ (ನಾ). ೧. ಸೇವೆ; ಪೂಜೆ; ಆದರಣೆ: [illegible] (...). ೨. [illegible] — [illegible]: [illegible] (...).

೪. [ಜೈನ] ಸಮ್ಯಗ್ದರ್ಶನ, ಸಮ್ಯಗ್ಜ್ಞಾನ, ಸಮ್ಯಕ್ಚಾರಿತ್ರ, ಸಮ್ಯಕ್ತಪಸ್ಸು ಎಂಬ ನಾಲ್ಕನ್ನು ಸಾಧಿಸುವುದು: [illegible] (ಎಪಿ. II, ...). [ಸಂ. ಆರಾಧನಾ]

ಆರಾಧಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಪೂಜಿಸು; ಮೆಚ್ಚಿಸು; ಒಲ್ಲಿಸು: [illegible] (...). ೨. ಸಾಧಿಸು: [illegible] (...). ೩. ಕಾಪಾಡು; ರಕ್ಷಿಸು: [illegible] (...). [ಆರಾಧನ + -ಇಸು]

ಆರಾಧ್ಯ (ಗು). ೧. ಪೂಜ್ಯನಾದ; ಸೇವೆಗೆ ಅರ್ಹನಾದ; ಒಲ್ಲಿಸಲು ತಕ್ಕ; ಸಂತೋಷಪಡಿಸಬೇಕಾದ: [illegible] (...). (ನಾ). ೨. ಶೈವರಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪಂಗಡ. ☞ ಇವರು ಶಿವದಾರ ಜನಿವಾರ ಎರಡನ್ನೂ ಧರಿಸುತ್ತಾರೆ. [ಸಂ.]

ಆರಾಧ್ಯೆ (ನಾ). ಪೂಜ್ಯಳು; ಸೇವ್ಯಳು: [illegible] (...). [ಸಂ. ಆರಾಧ್ಯಾ]

ಆರಾನುಂ (ಅ). [illegible]: [illegible] (...); [illegible] (... 1134). [ಆರ್₂ (< ಆರುದು) + ಆನುಂ]

ಆರಾಧಾರ 'ಅರಧಾರ' ನೋಡಿ.

ಆರಾಮ₁ (ನಾ). ೧. ಸುಖಕರವಾದುದು; ರಮ್ಯವಾದುದು: [illegible] (...). ೨. ಉದ್ಯಾನವನ; ತೋಟ: "[illegible]" (...). ೩. "ಗೋಣಿ; ಕಾಡುಗೋಣಿಯ ಹಿಂಡು" (...). [ಸಂ.]

ಆರಾಮ₂, ಆರಾಮು (ನಾ). ೧. ವಿಶ್ರಾಂತಿ; ವಿರಾಮ. 'ಆರಾಮ ಕುರ್ಚಿ' ಪದ. ೨. ಸ್ವಸ್ಥತೆ; ಆರೋಗ್ಯ: [illegible] (...). ಆರಾಮು: ೧. [illegible] (...). ೨. [illegible] (...). [← ಹಿಂ. [illegible] / ಸಂ. ಆರಾಮ]

ಅರಾಮಕುರ್ಚಿ (ನಾ). ಸುಖವಾಗಿ ಒರಗಿ ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳಬಹುದಾದ ಕುರ್ಚಿ; ಸುಖಾಸನ; ಈಸಿಚೇರ್: [illegible] (ಸುಂದರಿ. ೧). [ಅರಾಮು₁ + ಕುರ್ಚಿ]

ಅರಾಮಶೀತಲ (ಗು). ೧. ಉಪವನದಂತೆ ತಂಪಾದ. (ನಾ). ೨. ತೋಟಸಾಲೆ ಗಿಡ; "ತೋಟಸಾಲೆ" (ಒಆಂ. ೧೩). [ಅರಾಮು₁ + ಶೀತಲ]

ಅರಾಮು 'ಅರಾಮ್ಮು' ನೋ.

ಅರಾಮು 'ಅರವೆ' ನೋ.

ಅರಾಲಿಕ, ಅರಾಳಿಕ (ನಾ). ಅಡಿಗೆಯವನು; ಬಾಣಸಿಗ. ಅರಾಳಿಕ: "[illegible]" ([illegible]). [ಸಂ.]

ಅರಾವ (ನಾ). ಧ್ವನಿ; ಶಬ್ದ: [illegible] ([illegible]); [illegible] ([illegible]). [ಸಂ.]

ಅರಾಳಿಕ 'ಅರಾಲಿಕ' ನೋ.

ಅರಾಳು (ನಾ). (?): [illegible] ([illegible]). [?]

ಅರಿ 'ಅಲಿ₁' ನೋ.

ಅರಿಂದ, ಅರಿದ (ನಾ). ಒಂದು ಕುಲದ ಹೆಸರು: [illegible] (ಎಕ. I, [illegible]; ೧೧೪೮). **ಅರಿದ**: [illegible] (ಎಕ. VIII, [illegible]). [< ಸಂ. [illegible]]

ಅರಿಕಲ್ಲು 'ಅಲಿಕಲ್' ನೋ.

ಅರಿಕೆ (ನಾ). ಶ್ವೇನಸಂನ್ಯಾಸಿನಿ; ಸಂತಿ: [illegible] ([illegible]); [illegible] ([illegible]); [illegible] ([illegible]). [< ಸಂ. ಆರ್ಯಿಕಾ]

ಅರಿಗೊಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ಸಾಲಾಗಿ ಇರುವಂತೆ ಮಾಡು; ಸಾಲಾಗಿರಿಸು (?): [illegible] ([illegible]). [ಅರಿ₂ (< ಅಲಿ₁) + ಕೊಳ್₁ + -ಇಸು₁]

ಅರಿದ 'ಅರಿಂದ' ನೋ.

ಅರಿದಗೋತ್ರಜ (ನಾ). ಹಾರೀತಗೋತ್ರದವನು: [illegible] (ಎಕ. XXI, [illegible]). [ಅರಿದ (< ಅರಿಂದ) + ಗೋತ್ರಜ]

ಅರಿದಾಳ್ಕೆ (ನಾ). ಒಂದು ನಾಡಿನ ಹೆಸರು: [illegible] (ಎಕ. IV, [illegible]). [?]

ಅರಿದ್ರ 'ಅರಿದ್ರೆ' ನೋ.

ಅರಿದ್ರಹುಳು (ನಾ). ಅರಿದ್ರೆಮಳೆಯಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಕಾಣಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹುಳು. [ಅರಿದ್ರ (< ಅರಿದ್ರೆ) + ಹುಳು (< ಪುಳು)]

ಅರಿದ್ರೆ, ಅರ್ದ್ರೆ₁, ಅರಿದ್ರ, ಅರ್ತಿ₁ (ನಾ). ೧. ಇಪ್ಪತ್ತೇಳು ನಕ್ಷತ್ರ ರಾಶಿಗಳಲ್ಲಿ ಆರನೆಯದು. ೨. ಅರಿದ್ರ ನಕ್ಷತ್ರದ ಹೆಸರಿನ ಮಳೆ: [illegible] (ಗಾದೆ); [illegible] (ಗಾದೆ); [illegible] (ಗಾದೆ). **ಅರ್ದ್ರೆ₁**: ೧. [illegible] ([illegible]). **ಅರಿದ್ರ**: ೨. [illegible] (ಗಾದೆ). **ಅರ್ತಿ₁**: ೨. [illegible] ([illegible]). [< ಸಂ. ಆರ್ದ್ರಾ]

ಅರಿಪಟ್ಟಿ (ನಾ). ಪ್ರತಿ ಕೃತನದ ಹೊಂದಿರುವ ನೇಗಿಲುಗಳ ಲೆಕ್ಕವನ್ನು ತಿಳಿಸುವ ಪಟ್ಟಿ ([illegible]). [ಅರಿ ? + ಪಟ್ಟಿ]

ಅರಿಪುರ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: [illegible] (ಎಕ. III, [illegible]). [ಅರಿ ? + ಪುರ]

ಅರಿಯ, ಅರ್ಯ₁, ಅರೆಯ (ನಾ). ೧. ಆರ್ಯ; ಯೋಗ್ಯ ([illegible]). ೨. ಒಂದು ಜಾತಿ ಅಥವಾ ಕುಲದ ಹೆಸರು: [illegible] (ಎಕ. XV, [illegible]; ೧೩೭೮); [illegible] ([illegible]; ೧೩೩೦); [illegible] (ಎಕ. XII, [illegible]). ೩. (ಕರ್ನಾಟಕದಲ್ಲಿರುವ) ಮರಾಠಾ ಜನಾಂಗ: [illegible] ([illegible]); "[illegible]" ([illegible]) ([illegible]). **ಅರ್ಯ₁**: ೩. [illegible] ([illegible]); [illegible] ([illegible]). **ಅರೆಯ** ೩. (೩). [ಪ್ರಾ. ಅರಿಯ < ಸಂ. ಆರ್ಯ. / ತೆಲು. ಮರಾ. ಅರೆ]

ಅರಿಯಬಳಿ (ನಾ). ವೈಶ್ಯವಂಶ (?): [illegible] ([illegible] IX-ii, [illegible]; ೧೪೪೧). [ಅರಿಯ + ಬಳಿ₁ (< ಬಳ್ಳಿ₁)]

ಅರಿಸು₁ (ಕ್ರಿ). ೧. ಆಯು; (ಒಳ್ಳೆಯದನ್ನು) ಬೇರ್ಪಡಿಸು: [illegible] ([illegible]). ೨. ಕೇಂದ್ರೀಕರಿಸು; ಸಂಗ್ರಹಿಸು; ಹುಡುಕಿ ತೆಗೆ: "[illegible]" ([illegible]); [illegible] ([illegible]). ೩. (ಮತದಾನದಿಂದ) ಚುನಾಯಿಸು: [illegible] ([illegible]). [ಆರ್ ? + -ಇಸು₁]

ಅರಿಸು₂ 'ಅರಸು' ನೋಡಿ.
ಅರು₁ 'ಅರ್₁' ನೋಡಿ.
ಅರು₂ 'ಅರ್₂' ನೋಡಿ.
ಅರು₃ 'ಅರ್' ನೋಡಿ.
ಅರು₄ 'ಅಱು₁' ನೋಡಿ.
ಅರು₅ 'ಅರ್₄' ನೋಡಿ.
ಅರು₆ 'ಅಱು' ನೋಡಿ.
ಅರು₇ (ನಾ). ೧. ಹಂದಿ. ೨. ವಲ್ಲಿ; ಏಡಿ. ೩. ಶಾಸ್ತ್ರ; ಗಡಿಗೆ. [ಸಂ.]
ಅರು₈ 'ಅವುದು' ಪರಾ.
ಅರುಕಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ಉಳುವುದಕ್ಕಾಗಿ ನೇಗಿಲಿಗೆ ಎತ್ತುಗಳನ್ನು ಹೂಡು; ಬೇಸಾಯಕ್ಕೆ ತೊಡಗು: [illegible] (ಮುಕ್ತು. ೮೧). [ಅರು₅ (< ಅರ್₄) + ಕಟ್ಟು₁]
ಅರುಕಾರು, ಅರುಕೋಲು (ನಾ). ನೇಗಿಲು ಮತ್ತು ಅದಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟ ಸಲಕರಣೆ (ಗ್ರಾಂ). ಅರುಕೋಲು ([illegible]). [ಅರು₅ (< ಅರ್₄) + ಕಾರು₄ (< ಕಾಱು₂)]
ಅರುಕೆಲಸ 'ಅರುಗೆಲಸ' ನೋಡಿ.
ಅರುಕೋಲು 'ಅರುಕಾರು' ನೋಡಿ.
ಅರುಗಾಲ (ನಾ). ಅರು ಕುಸುಗಳು: [illegible] (ಗಾದೆ). [ಅರು₆ (< ಅಱು₂) + ಕಾಲ₁]
ಅರುಗೆಲಸ, ಅರುಕೆಲಸ (ನಾ). ವ್ಯವಸಾಯದ ಕೆಲಸ; ಉಳುಮೆ; ಆರಂಬ: [illegible] (ಜಾತ). ಅರುಕೆಲಸ: [illegible] (ಭಾಗ್ವ.) [illegible] (ವೃಷಭ. ೧೦೯). [ಅರು₅ (< ಅರ್₄) + ಕೆಲಸ]
ಅರುಗೋಲು (ನಾ). "ಕೆಸ್ತ ನಡೆಸುವ ಮುಟ್ಟು" ([illegible]); [illegible] ([illegible] ೧೪). [ಅರು ? + ಕೋಲು₁ (< ಕೋಲ್₁)]
ಅರುಜಾರು 'ಅರವಾರ' ನೋಡಿ.
ಅರುಬಟೆ 'ಅಧರಟೆ' ನೋಡಿ.
ಅರುಬಟೆ 'ಅಧರಟೆ' ನೋಡಿ.
ಅರುಧಟೆ 'ಅಧರಟೆ' ನೋಡಿ.
ಅರುಧಟೆ 'ಅಧರಟೆ' ನೋಡಿ.
ಅರುಮೊಗ 'ಅಮೋಗ' ನೋಡಿ.
ಅರುವಸ್ (ನಾ). ನೇಗಿಲ ಮೇಲೆ ಹಾಕುವ ತೆರಿಗೆ (?): [illegible] ... [illegible] (ಸೌಇಇ. IX-ii, ೧೦೧-೮ ; ೧೩೧೨). [ಅರು₅ (< ಅರ್₄) + ಪ್ರೂಸ್ ?]
ಅರುವಾರ, ಅರವಾರ₁ (ನಾ). ಸಾಲಕ್ಕಾಗಿ ಮನೆ, ಜಮೀನು ಮುಂತಾದ ಆಸ್ತಿಯನ್ನು ಭೋಗ್ಯ ಹಾಕುವುದು; ಭೋಗ್ಯ: [illegible] (ಸೌಇಇ. IX-ii, [illegible] ; ೧೪೬೦); [illegible] (ಸೌಇಇ. ೧೧೧-i, ೬-೨೫ ; ೧೫೨೭); [illegible] (ಸೌಇಇ. IX-ii, ೬೬೨-೨೫ ; ೧೫೪೩). ಅರುವಾರ₂ (೪). 'ಅರುವಾರ' ಪರಾ. [← ತುಳು. ಅರವಾರ]
ಅರುವಾರಿ (ನಾ). ಜಮೀನನ್ನು ಭೋಗ್ಯ ಅಥವಾ ಅಧಾರ ಮಾಡಿಕೊಂಡಿರುವವನು: [illegible] ... [illegible] (ಸೌಇಇ. [illegible]; ೧೩೩೧). [ಅರುವಾರ + -ಇ₂]
ಅರುವೆ 'ಅರವೆ' ನೋಡಿ.
ಅರುಷಜ (ನಾ). ಕೊತ್ತಂಬರಿ ಬೀಜ; ಧನಿಯಾ: "[illegible]" ([illegible]). [ಸಂ.]
ಅರುಷ್ಕರ (ಗು). ಗೇರಿನ; ಗೇರುಬೀಜದ. 'ಅರುಷ್ಕರದ್ರವ' ಪರಾ. [ಸಂ.]
ಅರುಷ್ಕರದ್ರವ (ನಾ). ಗೇರುಬೀಜದ ಸಾರ; ಗೇರೆಣ್ಣೆ: [illegible] ... [illegible] ... [illegible] (ಅಭಿ. [illegible]). [ಅರುಷ್ಕರ + ದ್ರವ]
ಅರುಹ (ನಾ). ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿ ಕೂಗಿಕೊಳ್ಳುವುದು; ಕಿರುಚುವುದು (೪). 'ದಾಯಾರುಹ' ಪರಾ. [ಅರು₁ (< ಅರ್₁) + -ಹ₂]
ಅರುಹಕ (ನಾ). ೧. ಕೃಪಣತೆ: [illegible] ([illegible]). ೨. ಕೃಪಣತೆಯವನು; ಕೃಪಣ: [illegible] ([illegible]); [illegible] ([illegible]). [< ಸಂ. ಅರ್ಹಕ]
ಅರೋಹ (ಗು). ೧. ಏರಿದ; ಹತ್ತಿದ. ೨. ಕೂಂಡಿದ; ಸೇರಿದ: [illegible] ([illegible]); [illegible] ([illegible]); [illegible] ... [illegible] ([illegible]). ೩. ಕ್ರಿಕೊಂಡ. 'ಅರೋಹಕತ', 'ಅರೋಹಪ್ರತಿಷ್ಠೆ' ಪರಾ. (ನಾ). ೪. [ತತ್ಸ್ವ] ತತ್ತ್ವಜ್ಞಾನ; ಜೀವನ್ಮುಕ್ತ: "[illegible]" ([illegible]); [illegible] ([illegible]); [illegible] ([illegible]). ೫. [ಜ್ಯೋತಿ] ಏಕಿಕ್ಷ ಕ್ರಮದಿಂದ ಅರೋಹಿತವಾದ ಅಥವಾ ಕಲ್ಪಿತವಾದ ಲಗ್ನ: [illegible] ([illegible]). ೬. ಕುದುರೆ, ಆನೆ ಮುಂತಾದ ವಾಹನಗಳನ್ನು ವಶಕ್ಕೆ ತಂದುಕೊಂಡು ಸವಾರಿ ಮಾಡುವ ಕ್ರಮ. 'ಅರೋಹಣವರ್ಗ' ಪರಾ. [ಸಂ.]
ಅರೋಹಕೋಪ (ನಾ). ಕೋಪಹತ್ತಿದವನು; ರೇಗಿದವನು: [illegible] ([illegible]). [ಅರೋಹ + ಕೋಪ]

ಅರೂಢತಪ (ಗು). ೧. ತಪಸ್ಸಿನ ನೆಲೆಯನ್ನು ಏರಿದ; ತಪಸ್ಸನ್ನು ಕೈಕೊಂಡ. ೨. ಮಾಘಮಾಸವನ್ನು ಹಿಡಿದ. ೧, ೨ : [illegible] . . . [illegible] . . . [illegible] (ಚಂದ್ರ. [illegible]). [ಸಂ. ಅರೂಢತಪಸ್]

ಅರೂಢಪಥ (ನಾ). ಜೀವನ್ಮುಕ್ತನ ದಾರಿ; ತತ್ತ್ವಜ್ಞಾನಿಯ ದಾಳಿನ ಕ್ರಮ: [illegible] . . . [illegible] (ಜ್ಞಾನ. [illegible]). [ಅರೂಢ + ಪಥ]

ಅರೂಢಪದವಿ (ನಾ). ಮುಕ್ತಿಯ ನೆಲೆ, —ಸ್ಥಿತಿ: [illegible] (ಅಜಿತ. [illegible]). [ಅರೂಢ + ಪದವಿ]

ಅರೂಢಪ್ರತಿಜ್ಞ (ನಾ). ಶಪಥವನ್ನು ಕೈಕೊಂಡವನು: ಅರೂಢ ಪ್ರತಿಜ್ಞನಾಗಿ [illegible] (ಪಂಪಭಾ. [illegible]). [ಸಂ. (ಅರೂಢ + ಪ್ರತಿಜ್ಞಾ + -ಅ)]

ಅರೂಢಯೋಗಿ (ನಾ). ಸಿದ್ಧಿಯನ್ನು ಪಡೆದ ಯೋಗಿ; ಸಿದ್ಧ; ಜೀವನ್ಮುಕ್ತ: [illegible] (ಶಬ್ದ. [illegible]). [ಸಂ. ಅರೂಢಯೋಗಿನ್]

ಅರೂಢವಿದ್ಯೆ (ನಾ). ಕುದುರೆ, ಆನೆ ಮೊದಲಾದ ವಾಹನಗಳನ್ನು ವಶಕ್ಕೆ ತಂದುಕೊಂಡು ಸವಾರಿಮಾಡುವ ವಿದ್ಯೆ, —ಜ್ಞಾನ: [illegible] (ಚಂದ್ರ. [illegible]). [ಅರೂಢ + ವಿದ್ಯೆ]

ಅರೂಢಸರ್ವಜ್ಞ (ನಾ). ಕುದುರೆ, ಆನೆ ಮೊದಲಾದ ವಾಹನಗಳನ್ನು ವಶಕ್ಕೆ ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಸವಾರಿಮಾಡುವ ವಿದ್ಯೆಯಲ್ಲಿ ನಿಪುಣತನವಾದವನು, —ಬುದ್ಧಿವಂತ; ಒಂದು ಬಿರುದು: [illegible] . . . [illegible] ; ಅರೂಢಸರ್ವಜ್ಞನಂ [illegible] (ಪಂಪಭಾ. [illegible]). [ಅರೂಢ + ಸರ್ವಜ್ಞ]

ಅರೂಢಸ್ಥಲ (ನಾ). [ವೀರಶೈ] ಜೀವನ್ಮುಕ್ತನ ಸ್ಥಿತಿ; ಸಿದ್ಧನ ಸ್ಥಾನ: [illegible] ಅರೂಢಸ್ಥಲ . . . [illegible] (ಮಹಾದೇ. [illegible]). [ಅರೂಢ + ಸ್ಥಲ]

ಅರೂಢಿದೋಱು (ಕ್ರಿ). ವಿನಯವನ್ನು ತೋಱು; ಸೌಜನ್ಯವನ್ನು ಪ್ರಕಟಿಸು (?): [illegible] (ಧರ್ಮ. [illegible]). [ಅರೂಢಿ + ತೋಱು]

ಅರೂಢೆ (ನಾ). ೧. ಏರಿದವಳು; ಹತ್ತಿದವಳು: [illegible] (ಸುಕುಮಾ. [illegible]). ೨. ಸಿದ್ಧಿಯನ್ನು ಪಡೆದವಳು. [ಸಂ. ಅರೂಢಾ]

ಅರೆ₁ 'ವಾರೆ' ನೋ.

ಅರೆ₂ (ನಾ). ದನಕರು, ಕುದುರೆ ಮುಂತಾದ ಪ್ರಾಣಿಗಳ ಗೊರಸಿನ ಹಿಂಭಾಗದಲ್ಲಿ ಬೆರಳಿನಂತೆ ಬೆಳೆದು ಕಾಣುವ ಭಾಗ; ಕಿರು ಗೊರಸು; ದೆಟ್ಟಿಗೊಳಗು; ಕೋಳಿಯ ಕಾಲಿನ ಹಿಂಭಾಗದ ಕೊಕ್ಕೆ: [illegible] . . . [illegible] ; [illegible] . . . [illegible] (ಯಶೋ. [illegible]).
[ದ್ರಾ. ತಮಿ. ಅರ್ = ಕತ್ತರಿಸು; ಮಲ. ಅರ್ = ಬಿರುಕಿನ ಜೋಡಾದ ಕುಡಿ]

ಅರೆ₃ (ನಾ). ೧. ಚರ್ಮವನ್ನು ಕತ್ತರಿಸುವ (ಮೋಚಿಯ) ಉಳಿ. ೨. ಸಣ್ಣ ಚೂರಿ; ಕಠಾರಿ. ೩. ಅಂಕುಶ. 'ಅರೆಕಾಱ' ನೋ. ೪. ಕೋಳಿ ಕಾಳಗದಲ್ಲಿ ಕೋಳಿಗಳ ಕಾಲುಗಳಿಗೆ ಕಟ್ಟುವ ಸಣ್ಣ ಕತ್ತಿ: [illegible] (ಶಬ್ದ. [illegible]) ; [illegible] . . . [illegible] (ಶಬ್ದ. [illegible]). [ಸಂ. ಆರಾ]

ಅರೆ₄ (ನಾ). ೧. ಗಾಡಿಯ ಚಕ್ರದಲ್ಲಿರುವ ಮರದ ಕಾಲು, —ಕಡ್ಡಿ. ೨. [ಗಣಿತ] ತ್ರಿಜ್ಯ: ಚಕ್ರಾಕೃತಿಯ [illegible] ತ್ರಿಜ್ಯ ಅಥವಾ ಅರೆಗಳ (radii vectors) [illegible] (ಗಣಿತ. ೬೮). [ಸಂ. ಅರ]

ಅರೆ₅ 'ಅರಿಯು' ನೋ.

ಅರೆಕಾರ (ನಾ). ಮರಾಳಿಯುವವನು (?).
[ಅರೆ₅ (< ಅರಿಯು) + -ಕಾರ (< -ಕಾಱ)]

ಅರೆಕಾಱ, ಅರೆಗಾಱ (ನಾ). ಆನೆಯನ್ನು ಪಳೋಟೆಯಲ್ಲಿ ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುವಾಗ ಮುಗ್ಗುಲಲ್ಲಿ ಅರೆಯನ್ನು ಹಿಡಿದು ನಿಂತಿರುವ ಕಾವಲುಗಾರ; "ಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ಸಮರ್ಥ, ಭಟಶ್ರೇಷ್ಠ, ಪರಿಕಾರ, ಕಾವಲುಟ, ಅಂಗರಕ್ಷಕ" (ಪ್ರಭಜ್ಞ): [illegible] (ಪಂಪ. [illegible]); [illegible] . . . [illegible] ; [illegible] (ನೇಮಿ. [illegible]); [illegible] (ಶಬ್ದ. [illegible]); [illegible] ; [illegible] (ಚಂದ್ರ. [illegible]; [illegible] ನೋ). ಅರೆಗಾಱ: [illegible] (ಚಂದ್ರ. [illegible]).
[ಅರೆ₃ + -ಕಾಱ]

ಅರೆಗಟ್ಟಿಗೆ (ನಾ). ೧. ಚೂಪಾದ ಆಯುಧವನ್ನು ತುದಿಗೆ ಅಳವಡಿಸಿದ ಕೋಲು; ಈಟಿ; ಭರ್ಜಿಯ: ಅರೆಗಟ್ಟಿಗೆ [illegible] (...); ಅರೆ[...]ಗಟ್ಟಿಗೆಗಳ [illegible] (...). ೨. ತಾಟಿಕೋಲು. [ಅರೆ₁ (< ಪಾರೆ₁) + ಕಟ್ಟಿಗೆ]

ಅರೆಗಾಲ 'ಅರೆಕಾಲ' ನೋಡಿ.

ಅರೆಗೊಂಬು (ನಾ). = ಅರೆಗಟ್ಟಿಗೆ ೧: [illegible] (...). [ಅರೆ₁ (< ಪಾರೆ₁) + ಕೊಂಬು₁]

ಅರೆಗೋಲು (ನಾ). ಮುಳ್ಳು, ಕುರುಚಲು ಗಿಡಗಳನ್ನು ಸೌದೆಗಾಗಿ ಬಳಸಲು ಕುಟ್ಟಿಕೊಂಡು ಹೊತ್ತು ತರುವ ಕವಲು ಗೋಲು (ದಕ). [ಅರೆ₁ (< ಪಾರೆ₁) + ಕೋಲು₁ (< ಕೋಲ್₁)]

ಅರೆಜ್ಜೆ (ನಾ). ಕಾಯಿಸಿ ಅರಿಸಿದ ಎಜ್ಜೆ (?): "[illegible]" (...). [ಅರು₁ + (< ಅರು₂) + ಎಜ್ಜೆ]

ಅರೆಯ 'ಅರಯ' ನೋಡಿ.

ಅರ್ಕೆ 'ಅರಯ್' ನೋಡಿ.

ಅರ್ಕೆಕೆ 'ಅರಯ್ಕೆ' ನೋಡಿ.

ಅರ್ಕೆಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ವಿಚಾರಿಸಿಕೊ; ಮೇಲ್ವಿಚಾರಣೆ ಮಾಡು: [illegible] (...). [ಅರ್ಕೆ (< ಅರಯ್ಕೆ) + ಕೊಳ್₁]

ಅರ್ಕೆಸು₁ 'ಅರೋಗಿಸು' ನೋಡಿ.

ಅರ್ಕೆಸು₂ 'ಅರಯಿಸು' ನೋಡಿ.

ಅರೊಗಿಸು 'ಅರೋಗಿಸು' ನೋಡಿ.

ಅರೊಗಣ 'ಅರೋಗಣೆ' ನೋಡಿ.

ಅರೊಗಣಂಗೆಯ್ 'ಅರೋಗಣೆಗೆಯ್' ನೋಡಿ.

ಅರೋಗಣೆ, ಅರೋಗಣ (ನಾ). ಊಟ; ಭೋಜನ: [illegible] (...). **ಅರೋಗಣ**: 'ಅರೋಗಣಂಗೆಯ್' ದಡಾ. [ಕೆ. / ತೆಲು. ಅರೋಗಣ. / ಪ್ರಾ. ಅರೋಗ್ಗ; ಹಿಂ. ಅರೋಗನಾ; ಮರಾ. ಅರೋಗಣೆ; ಗುಜ. ಅರೋಗ್ನ]

ಅರೋಗಣೆಗೆಯ್, ಅರೋಗಣಂಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ಊಟಮಾಡು: [illegible] (...). **ಅರೋಗಣಂಗೆಯ್**: [illegible] (...). [ಅರೋಗಣೆ + ಗೆಯ್ (< ಕೆಯ್₁)]

ಅರೋಗಿಸು, ಅರ್ಕೆಸು₁, ಅರೊಗಿಸು (ಕ್ರಿ). ಊಟಮಾಡು; ತಿನ್ನು; ಸೇವಿಸು: [illegible] (...); [illegible] (...); [illegible] (...); [illegible] (...). **ಅರ್ಕೆಸು₁**: [illegible] (...); [illegible] (...). **ಅರೊಗಿಸು**: [illegible] (...); ಅರೊಗಿಸಿದಂ, ಅರೋಗಿಸಿದಂ (...). [ಅರೋಗಣೆ + -ಇಸು. / ತೆಲು. ಆರಗಿಂಚು]

ಅರೋಗ್ಯ (ನಾ). ೧. ರೋಗವಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ಸ್ವಸ್ಥತೆ; ಸೌಖ್ಯ: [illegible] (...). [ಸಂ.]

ಅರೋಗ್ಯಕರ (ಗು). ಅರೋಗ್ಯವನ್ನು ಕೊಡುವ: [illegible] (...). [ಸಂ.]

ಅರೋಗ್ಯಕಾರಕ (ಗು). = ಅರೋಗ್ಯಕರ: [illegible] (...). [ಸಂ.]

ಅರೋಗ್ಯಕೇಂದ್ರ (ನಾ). ಜನತೆಯ ಅರೋಗ್ಯವನ್ನು ನೋಡಿಕೊಳ್ಳುವ ಒಂದು ಸಂಸ್ಥೆ. [ಅರೋಗ್ಯ + ಕೇಂದ್ರ]

ಅರೋಗ್ಯಗೃಹ (ನಾ). ೧. ಔಷಧಿ ಅಂಗಡಿ. ೨. ಔಷಧಶಾಲೆ; ಆಸ್ಪತ್ರೆ: "[illegible]" (...). [ಅರೋಗ್ಯ + ಗೃಹ]

ಅರೋಗ್ಯಗೊಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ಸ್ವಸ್ಥತೆಯನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡು; ಅರೋಗ್ಯವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡು; ಅರೋಗ್ಯವನ್ನು ಒದಗಿಸು: [illegible] (...). [ಅರೋಗ್ಯ + ಕೊಳ್₁ + -ಇಸು]

ಅರೋಗ್ಯಚಕ್ರ (ನಾ). [ಮಂತ್ರಶಾ] ಅರೋಗ್ಯವನ್ನು ಬಯಸುವವರು ನಿತ್ಯವೂ ಪೂಜಿಸಿ ಧರಿಸುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ರೇಖಾಯಂತ್ರ, — ತಾಯಿತಿ: [illegible] (...). [ಅರೋಗ್ಯ + ಚಕ್ರ]

ಅರೋಗ್ಯಧಾಮ (ನಾ). ಅರೋಗ್ಯವನ್ನು ಪಡೆಯುವುದಕ್ಕೆ ಹಿತವಾದ ಸ್ಥಳ: [illegible] (...). [ಅರೋಗ್ಯ + ಧಾಮ]

ಅರೋಗ್ಯಭಾಗ್ಯ (ನಾ). ಅರೋಗ್ಯದ ಸಂಪತ್ತು; ರೋಗವಿಲ್ಲದಿರುವ ಭಾಗ್ಯ: [illegible] (...). [ಅರೋಗ್ಯ + ಭಾಗ್ಯ]

ಆರೋಗ್ಯಮಣಿ (ನಾ). ಅಭಿಷೇಕಮಾಡಿ, ಆ ತೀರ್ಥವನ್ನು ಸೇವಿಸುವುದರಿಂದ ರೋಗವನ್ನು ಪರಿಹಾರಮಾಡುವ ಒಂದು ಮಣಿ: [illegible] ಆರೋಗ್ಯಮಣಿ ([illegible]). [ಆರೋಗ್ಯ + ಮಣಿ]

ಆರೋಗ್ಯಸ್ಥಾನ (ನಾ). = ಆರೋಗ್ಯಧಾಮ. [ಆರೋಗ್ಯ + ಸ್ಥಾನ]

ಆರೋಚಕ (ಗು). ಅರುಚಿಯನ್ನು ಹೋಗಲಾಡಿಸಿ ನಾಲಗೆಗೆ ರುಚಿಯನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸುವ. [ಸಂ.]

ಆರೋಪ (ನಾ). ೧. (ಒಂದು ವಸ್ತುವಿನಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲದ ಗುಣವನ್ನು) ಹೊರಿಸಿ ಹೇಳುವುದು: [illegible] ([illegible]). ೨. ತಪ್ಪು ಹೊರಿಸುವುದು: [illegible] ಆರೋಪ [illegible] ([illegible]); [illegible] ಆರೋಪ [illegible] ([illegible]). ೩. ಸಂಘರ್ಷಣ; ಆಕ್ರಮಣ: [illegible] ಆರೋಪದಿಂದ [illegible] ([illegible]). [ಸಂ.]

ಆರೋಪಣ (ನಾ). ೧. ಮೇಲೆ ಹೊರಿಸುವುದು, —ಏರಿಸುವುದು. ೨. ತಪ್ಪುಹೊರಿಸುವುದು; ಅಪಾದನೆ. 'ಆರೋಪಣಂಗೆಯ್' ನೋ. ೩. ಬಳ್ಳಿಗೆ ಹೆಡೆಯನ್ನು ಏರಿಸುವುದು. [ಸಂ.]

ಆರೋಪಣಂಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ೧. (ಅಕ್ಷತೆ ಮುಂತಾದುವನ್ನು) ಮೇಲೆ ಹಾಕು: [illegible] ([illegible]). ೨. ಅಪಾದಿಸು; ತಪ್ಪುಹೊರಿಸು: [illegible] ([illegible]).
[ಆರೋಪಣ + ಗೆಯ್ (< ಕೆಯ್₁)]

ಆರೋಪಣೆ (ನಾ). = ಆರೋಪಣ ೨: [illegible] ([illegible]). [ಸಂ. ಆರೋಪಣ]

ಆರೋಪಿ (ನಾ). ತಪ್ಪುಹೊರಿಸಲ್ಪಟ್ಟವನು; ಅಪವಾದಕ್ಕೆ ಗುರಿಯಾದವನು: [illegible] ([illegible]). [ಸಂ. ಆರೋಪಿನ್]

ಆರೋಪಿತ (ಗು). ೧. ಏರಿಸಿದ. ೨. ಹೆದೆಯೇರಿಸಿದ: [illegible] ([illegible]). (ನಾ). ೩. ಏರಿಸಿದ್ದು; ಹೊರಿಸಿದ್ದು: "[illegible]" ([illegible]); [illegible] ([illegible]). ೪. [ತತ್ತ್ವ] ಒಂದನ್ನು ಮತ್ತೊಂದನ್ನಾಗಿ ತಿಳಿದಾಗ ಆ ಮತ್ತೊಂದಾಗಿ ತಿಳಿದ ವಸ್ತು: [illegible] ([illegible]). ೫. = ಆರೋಪ. (Accused. [illegible]).
[ಸಂ.]

ಆರೋಪಿಸು (ಕ್ರಿ). ಅಪಾದಿಸು; ಇಲ್ಲದ್ದನ್ನು ಹೊರಿಸು: [illegible] ([illegible]); [illegible] ([illegible]).
[ಆರೋಪಣ + -ಇಸು]

ಆರೋಮಿ (ನಾ). ಚಮರೀಮೃಗ: "[illegible]" ([illegible]). [?]

ಆರೋಹ (ನಾ). ೧. ಹತ್ತುವುದು; ಏರುವುದು. ೨. ಸವಾರ. ೩. ಎತ್ತರ. ೪. ಉದ್ದ: "[illegible]" ([illegible]). ೫. (ಹೆಂಗಸರ) ಸೊಂಟ, —ನಡು: "[illegible]" ([illegible]). ೬. ನಿತಂಬ ಪ್ರದೇಶ; ತೊಡೆ; ಟಿಕ್ರಿ. [ಸಂ.]

ಆರೋಹಕ (ನಾ). ಸವಾರ: [illegible] ([illegible]); [illegible] ([illegible]). [ಸಂ.]

ಆರೋಹಕತನ (ನಾ). ಸವಾರಿ; ಸವಾರನಾಗಿರುವಿಕೆ: [illegible] ([illegible]); [illegible] ([illegible]). [ಆರೋಹಕ + -ತನ]

ಆರೋಹಕೌಶಲ (ನಾ). ವಾಹನವನ್ನು ಹತ್ತಿ ಸವಾರಿ ಮಾಡುವ ಜಾಣತನ; ಸವಾರಿ ಮಾಡುವ ಚಾತುರ್ಯ: [illegible] ([illegible]). [ಆರೋಹಕ + ಕೌಶಲ]

ಆರೋಹಣ (ನಾ). ೧. ಏರುವುದು; ಹತ್ತುವುದು: [illegible] ([illegible]). ೨. ಅವಲಂಬನ: [illegible] ([illegible]). ೩. ಮೆಟ್ಟಿಲು; ಸೋಪಾನ. ೪. ಏಣಿ; ನಿಚ್ಚಣಿಗೆ. ೫. [ಸಂಗೀತ] ಸ್ವರದಲ್ಲಿ ಏರಿಕೆ: [illegible] ([illegible]). [ಸಂ.]

ಆರೋಹಣಂಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ಹತ್ತು; ಏರು: [illegible] ([illegible]).
[ಆರೋಹಣ + ಗೆಯ್ (< ಕೆಯ್₁)]

ಆರೋಹಿ (ನಾ). ೧. ಏರಿದವನು; ಸವಾರ: [illegible] ([illegible]). ೨. [ಜ್ಯೋತಿ] ನೀಚಕ್ಷೇತ್ರದಿಂದ ಉಚ್ಚಕ್ಷೇತ್ರೋನ್ಮುಖವಾದ ಗ್ರಹ: [illegible] ([illegible]); "[illegible]" ([illegible]). [ಸಂ. ಆರೋಹಿನ್]

ಆರೋಹಿಗ್ರಹ (ನಾ). = ಆರೋಹಿ ೨: [illegible] ([illegible]). [ಆರೋಹಿ + ಗ್ರಹ]

ಆರೋಹಿಣಿ (ನಾ). ೧. ಹತ್ತುವವಳು. ೨. [ಜ್ಯೋತಿ] ನೀಚಕ್ಷೇತ್ರದಿಂದ ಉಚ್ಚಕ್ಷೇತ್ರಕ್ಕೆ ಅಭಿಮುಖವಾಗಿ ಸೂರ್ಯಾದಿಗ್ರಹಗಳು ನಡೆಯುವ ದಶೆ: [illegible] ([illegible]). [ಸಂ. ಆರೋಹಿಣೀ]

ಆರೋಹ[illegible] (ನಾ). [ಜ್ಯೋತಿ] ಗ್ರಹಗಳು ನೀಚಕ್ಷೇತ್ರದಿಂದ ಉಚ್ಚಕ್ಷೇತ್ರವನ್ನು [illegible] : [illegible] [ಆರೋಹ + [illegible]]

ಆರೋಹಿಸು (ಕ್ರಿ). ಹತ್ತು ; ಏರು : [illegible] [ಆರೋಹಣ + -ಇಸು]

[illegible] (ನಾ). ಹಡಗು, ವಿಮಾನ ಮುಂತಾದುವುಗಳ ಚಾಲಕ ; [illegible] ([illegible]). [?]

[illegible] (ನಾ). ಮುಂಬ ; ಗುಂಗಿಹುಳ (?). [illegible]

ಆರ್ಕಿ (ನಾ). ೧. ಸೂರ್ಯನ ಮಗ ; ಶನಿ : [illegible]. ೨. ಯಮ : [illegible]. ೩. ಸುಗ್ರೀವ. ೪. [illegible]. [ಸಂ. [illegible]]

ಆರ್ಕ (ಗು). ಶನಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ. 'ಆರ್ಕವಾರ' ನೋಡು. [ಸಂ.]

ಆರ್ಕವಾರ (ನಾ). ಶನಿವಾರ : [illegible] [ಆರ್ಕ + [illegible]]

[illegible] (ನಾ). ಹುಳುಹಾಡಿನವರು ; ಹುಳುವರು (?) : [illegible] [?]

[illegible] (ನಾ). ೧. ಪೂಜಾದ್ರವ್ಯ. ೨. ಅರ್ಘ್ಯ[illegible]. '[illegible]' ನೋಡು. [ಸಂ.]

[illegible] (ಕ್ರಿ). ಪೂಜಾದ್ರವ್ಯವನ್ನು ಹಿಡಿದುಕೊ ; ಅರ್ಘ್ಯ[illegible] ಮುಂತಾದುವನ್ನು ಹಿಡಿದುಕೊ : [illegible] [[illegible]]

ಆರ್ಜನ (ನಾ). = ಆರ್ಜನೆ. 'ದ್ರವ್ಯಾರ್ಜನ' ನೋಡು. [ಸಂ.]

ಆರ್ಜನೆ (ನಾ). ಸಂಪಾದಿಸುವುದು ; [illegible] ; ಗಳಿಕೆ : [illegible] [ಸಂ. ಆರ್ಜನ]

ಆರ್ಜವ (ನಾ). ೧. ಹುಟ್ಟುಸ್ವಭಾವ ; ಪ್ರಾಮಾಣಿಕತೆ ; [illegible] : [illegible]. ೨. ಸುಖದುಃಖಗಳೆರಡರಲ್ಲಿಯೂ ಸಮಚಿತ್ತದಿಂದಿರುವುದು : [illegible]. ೩. [illegible]. ೪. ವಿನಯ ; ನಮ್ರತೆ. ೫. [illegible] ; ಪ್ರಾಮಾಣಿಕ : [illegible]. ೬. ಅನುಸರಣೆ ; [illegible] : [illegible]. [ಸಂ.]

ಆರ್ಜವವೃತ್ತಿ (ನಾ). ವಿಧೇಯನಾಗಿರುವಿಕೆ ; ನಮ್ರತೆ ; ವಿನಯ : [illegible] [ಆರ್ಜವ + ವೃತ್ತಿ]

[illegible] (ನಾ). [illegible] : [illegible] [< ಸಂ. [illegible]]

ಆರ್ಜಿತ (ಗು). ಸಂಪಾದಿಸಿದ ; ಗಳಿಸಿದ : [illegible]. '[illegible]', '[illegible]' ನೋಡು. [ಸಂ.]

ಆರ್ಜಿಸು (ಕ್ರಿ). ಸಂಪಾದಿಸು ; ಗಳಿಸು : [illegible] [ಆರ್ಜನ + -ಇಸು]

ಆರ್ತ₁ '[illegible]' ನೋಡು.

ಆರ್ತ₂ (ನಾ). ೧. [illegible] ಸಿಕ್ಕಿದವನು ; ನೋವಿನಿಂದ ನರಳುವವನು ; ದುಃಖಿತ : [illegible]. ೨. ಬಯಸುವವನು : [illegible]. ೩. [illegible] ; ಆಪತ್ತು ; ವಿಪತ್ತು : [illegible]. ೪. = ಆರ್ತಧ್ವನಿ : [illegible]. ೫. [illegible] : [illegible]. [ಸಂ.]

ಆರ್ತಂಗಿಡು (ಕ್ರಿ). [illegible] ; ನಿರಾಶೆಯಾಗು : [illegible] [ಆರ್ತ₂ + [illegible] (< [illegible])]

ಆರ್ತಂಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ದುಃಖಿತನಾಗು: [illegible] (ಅಸ್ಪತಿ. ೯–೯). [ಆರ್ತ$_2$ + ಕೊಳ್$_1$]

ಆರ್ತಗಲ, ಆರ್ತಗಳ (ನಾ). ಕರಿಯ ಹೂವಿನ ಗೋರಂಟೆ; "ಕರಿಗೋರಟೆ ಗಿಡ" ([illegible]). **ಆರ್ತಗಳ** ([illegible]). [ಸಂ.]

ಆರ್ತಗಳ 'ಆರ್ತಗಲ' ನೋ.

ಆರ್ತಜನ (ನಾ). ದುಃಖಿತಜನ; ಕಷ್ಟಕ್ಕೆ ಸಿಕ್ಕಿದ ಜನ: [illegible] . . . ಆರ್ತಜನದಪ್ಪೆಸ್ತಾ ([illegible]). [ಆರ್ತ$_2$ + ಜನ]

ಆರ್ತಧ್ಯಾನ (ನಾ). [ಜೈನ] ಇಷ್ಟವಲ್ಲದ ವಸ್ತುಗಳಿಂದ ಅಗಲಬೇಕೆಂಬ ಆಕಾಂಕ್ಷೆಯಿಂದಲೂ ಇಷ್ಟವಾಗಿರುವ ವಸ್ತುಗಳು ಬೇಕೆಂಬ ಆಕಾಂಕ್ಷೆಯಿಂದಲೂ ಮನಸ್ಸು ತುಂಬಿ ಅವುಗಳನ್ನೇ ಚಿಂತಿಸುತ್ತಿರುವುದು: [illegible] (ಸಂಪ್ರತಿ. ೧೬–೨೬ ಪ). [ಆರ್ತ$_2$ + ಧ್ಯಾನ]

ಆರ್ತಧ್ವನಿ (ನಾ). ದೀನವಾದ ಧ್ವನಿ; ಸಂಕಟದಿಂದ ಕೂಗಿಕೊಳ್ಳುವ ಸ್ವರ: ಅದು ದಾರುಣ ಸ್ವರದಿಂದ "ಹಾ ಹಿತೆ! ಹಾ ಅಣ್ಣ!" ಎಂದು ಆರ್ತಧ್ವನಿ ಮಾಡಿತು ([illegible]). [ಆರ್ತ$_2$ + ಧ್ವನಿ]

ಆರ್ತನಾದ (ನಾ). = ಆರ್ತಧ್ವನಿ: [illegible] ([illegible]). [ಆರ್ತ$_2$ + ನಾದ]

ಆರ್ತರೌದ್ರ (ನಾ). [ಜೈನ] ತನ್ನ ಕಷ್ಟಕ್ಕೂ ದುಃಖಕ್ಕೂ ಕಾರಣರಾದವರ ಮೇಲೆ ಕೋಪಗೊಂಡು ಮುಯ್ಯಿತೀರಿಸಿಕೊಳ್ಳಲು ಹಂಬಲಿಸುತ್ತಿರುವುದು; ಆರ್ತಧ್ಯಾನ ಮತ್ತು ರೌದ್ರಧ್ಯಾನ: [illegible] ([illegible]). [ಆರ್ತ$_2$ + ರೌದ್ರ]

ಆರ್ತವ (ಗು). ೧. ಋತುಗಳಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ. ೨. ಸ್ತ್ರೀಯರ ಋತುಕಾಲಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ. (ನಾ). ೩. ಮುಟ್ಟು; ಋತುಕಾಲದಲ್ಲಿ ಸ್ರವಿಸುವ ರಕ್ತ, —ರಜಸ್ಸು; "ಮುಟ್ಟು" ([illegible]). [ಸಂ.]

ಆರ್ತಸ್ವರ (ನಾ). = ಆರ್ತಧ್ವನಿ: [illegible] ([illegible]). [ಆರ್ತ$_2$ + ಸ್ವರ]

ಆರ್ತಿ$_1$ 'ಆರತಿ' ನೋ.

ಆರ್ತಿ$_2$ (ನಾ). ೧. ವ್ಯಥೆ; ಕಷ್ಟ; ಸಂಕಟ: [illegible] ([illegible]). ೨. ದೈನ್ಯ. ೩. ಬಿಲ್ಲಿನ ತುದಿ, —ಕೊಪ್ಪು. ೪. ರೋಗ; ಕಾಯಿಲೆ. ೫. ಬಯಕೆ; ಆಸೆ (?). ೬. ನಾಶ. [ಸಂ.]

ಆರ್ತೆ (ನಾ). ಕಷ್ಟಕ್ಕೆ ಗುರಿಯಾದವಳು; ದುಃಖಿತೆ: [illegible] ([illegible]). [ಸಂ. ಆರ್ತಾ]

ಆರ್ತ್ಯ (ಗು). ಬೆಲೆಯುಳ್ಳ; ಶ್ರೀಮಂತವಾದ; ಇಷ್ಟವಾದ (?): [illegible] ([illegible]). [?]

ಆರ್ತ್ವಿಜ್ಯ (ನಾ). ಋತ್ವಿಜನಾಗಿರುವಿಕೆ; ಋತ್ವಿಜನ ಪದವಿ. [ಸಂ.]

ಆರ್ಥಪರಿಚ್ಛೇದ (ನಾ). ದ್ರವ್ಯರೂಪವಾದ ಪರಿಹಾರ: [illegible] ([illegible]). [ಅರ್ಥ$_6$ + ಪರಿಚ್ಛೇದ]

ಆರ್ಥಿಕ (ಗು) ಹಣಕಾಸಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ; ಹಣಕಾಸಿನ: [illegible] ([illegible]). [ಸಂ.]

ಆರ್ಥಿಕಕ್ಷೋಭೆ (ನಾ). ಹಣಕಾಸಿನ ಮುಗ್ಗಟ್ಟು, —ಬಿಕ್ಕಟ್ಟು (Economic crisis [illegible]). [ಆರ್ಥಿಕ + ಕ್ಷೋಭೆ]

ಆರ್ಥಿಕನ್ಯಾಯ (ನಾ). ಹಣಕಾಸಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ನ್ಯಾಯ (Economic law [illegible]). [ಆರ್ಥಿಕ + ನ್ಯಾಯ]

ಆರ್ದವಳ್ಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: [illegible] (ಎಕ. VII, [illegible]); [illegible] (ಎಕ. VII, [illegible]). [ಆರ್ದ ? + ವಳ್ಳಿ]

ಆರ್ದು 'ಅರ್$_1$' ನೋ.

ಆರ್ದ್ರ (ಗು). ೧. ಹಸಿಯಾದ; ಒದ್ದೆಯಾದ; ನೆನೆದ: [illegible] ([illegible]). ೨. ಹೊಸ್ಸ, ಹೊಸದಾದ; ಇದೇ ಈಗ ಆಗಿರುವ; ರಕ್ತವಸ್ತ್ರದ. 'ಆರ್ದ್ರಕ್ಷತ' ನೋ. ೩. ಮೃದುವಾದ; ಕೋಮಲವಾದ. ೪. ಆಸಕ್ತವಾದ; ಮಗ್ನವಾದ: [illegible] ([illegible]). (ನಾ). ೫. ಹಸಿಯ ಶುಂಠಿ; ಅಲ್ಲ. [ಸಂ.]

ಆರ್ದ್ರಕ (ನಾ). ೧. ಹಸಿಯ ಶುಂಠಿ; ಅಲ್ಲ: "[illegible]" ([illegible]); [illegible] ([illegible]). ೨. "ಕಾಗದ, ಬಟ್ಟೆ ಮೊದಲಾದುವನ್ನು ತೇವಮಾಡುವ ಸಲಕರಣೆ; ಆರ್ದ್ರಕ; ತೇವಕಾರಿ" (Damper. [illegible]). [ಸಂ.]

ಆರ್ದ್ರಕ್ಷತ (ನಾ). ಹೊಸಗಾಯ; ಆರದಿರುವ ಗಾಯ: [illegible] ([illegible]). [ಆರ್ದ್ರ + ಕ್ಷತ]

ಆರ್ದ್ರಜಲ (ನಾ). ೧. ಹೊಸನೀರು (?): [illegible] ([illegible]). ೨. ಕಣ್ಣೀರು; ಶೀತೋದಕ. [ಆರ್ದ್ರ + ಜಲ$_1$]

ಆರ್ದ್ರತೆ (ನಾ). ೧. ಒದ್ದೆ; ತೇವ. ೨. ಮೃದುತ್ವ; ಕೋಮಲತೆ: [illegible] ([illegible]). [ಸಂ. ಆರ್ದ್ರತಾ]

ಅರ್ದ್ರತ್ವ (ನಾ). = ಅರ್ದ್ರತೆ ೧: "[illegible] - ಅರ್ದ್ರತ್ವೆ" [illegible]. [ಸಂ.]

ಅರ್ದ್ರಭಾವ (ನಾ). ೧. ಶೀತವಾಗಿರುವಿಕೆ; ನನೆದಿರುವುದು: "[illegible] - ಅರ್ದ್ರಭಾವೆ" [illegible]. ೨. ಮೃದುತ್ವ; ಕೋಮಲತೆ. ೩. ಪ್ರೀತಿಯಿಂದ ಕೂಡಿರುವುದು: [illegible]. [ಅರ್ದ್ರ + ಭಾವ]

ಅರ್ದ್ರಮತಿ (ನಾ). ಮೃದುವಾದ ಮನಸ್ಸು; ಕೋಮಲವಾದ ಮನಸ್ಸು: [illegible]. [ಅರ್ದ್ರ + ಮತಿ]

ಅರ್ದ್ರಹೃದಯ (ನಾ). ೧. ಮೃದುವಾದ ಹೃದಯವುಳ್ಳವನು; ಕೋಮಲವಾದ ಮನಸ್ಸುಳ್ಳವನು: [illegible]. ೨. ಮೃದುವಾದ ಹೃದಯ. [ಅರ್ದ್ರ + ಹೃದಯ]

ಅರ್ದ್ರಾಂತರಂಗ (ನಾ). = ಅರ್ದ್ರಹೃದಯ ೧: [illegible]. [ಅರ್ದ್ರ + ಅಂತರಂಗ]

ಅರ್ದ್ರಾಕ್ಷತೆ (ನಾ). ಹೊಸದಾದ ಅಕ್ಷತೆ; ಹಸಿಯ ಅಕ್ಷತೆ: [illegible]. [ಅರ್ದ್ರ + ಅಕ್ಷತೆ]

ಅರ್ದ್ರಾಶಯ (ನಾ). = ಅರ್ದ್ರಹೃದಯ ೧: [illegible]. [ಅರ್ದ್ರ + ಆಶಯ]

ಅರ್ದ್ರೀಕರಣ (ನಾ). ತೋಯಿಸುವುದು; ನನೆಯಿಸುವುದು; ಶೀತ ಮಾಡುವುದು: "[illegible]" [illegible]. [ಸಂ.]

ಅರ್ದ್ರೀಭೂತ (ಗು). ೧. ನನೆದ; ತೋಯ್ದ. ೨. ಮೃದುವಾದ; ಕೋಮಲವಾದ: [illegible]. [ಸಂ.]

ಅರ್ದ್ರೆ (ನಾ). ಇಪ್ಪತ್ತೇಳು ನಕ್ಷತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಆರನೆಯದು: "[illegible]" [illegible]. [ಸಂ. ಆರ್ದ್ರಾ]

ಅರ್ಪ 'ಅರ್ಪು' ನೋಡಿ.

ಅರ್ಪಳಿ (ಕ್ರಿ). ಶಕ್ತಿಗುಂದು; ಧೈರ್ಯಗೆಡು: [illegible]. [ಅರ್ಪು₁ + ಅಳಿ₁ (< ಅಳ್₁)]

ಅರ್ಪಿಗ (ನಾ). ಸಾಮರ್ಥ್ಯವುಳ್ಳವನು; ಸಾಹಸಿ: [illegible]. [ಅರ್ಪು₁ + -ಇಗ]

ಅರ್ಪು₁, ಅರ್ಪ್ಪು (ನಾ). ೧. ಸಾಮರ್ಥ್ಯ; ಪರಾಕ್ರಮ; ಸಾಹಸ: "[illegible]" [illegible]. ೨. ತೀವ್ರತೆ; ತೀಕ್ಷ್ಣತೆ; ರಭಸ: [illegible]. ೩. ದಯೆ; ಮರೆಹೊಕ್ಕವರನ್ನು ರಕ್ಷಿಸುವ ಸ್ವಭಾವ: [illegible]. ಅರ್ಪ್ಪು: ೧. [illegible]. [ಅರ್ + -ಪು]

ಅರ್ಪು₂ (ನಾ). ಗಟ್ಟಿಯಾದ ಕೂಗು; ಗರ್ಜನೆ: [illegible]. [ಅರ್₁ + -ಪು. / ತೆಲು. ಅರ್ಪು]

ಅರ್ಪುಗುಂದು (ಕ್ರಿ). ಬಲಹೀನವಾಗು; ಶಕ್ತಿಹೀನವಾಗು; ಧೈರ್ಯಗೆಡು: [illegible]. [ಅರ್ಪು₁ + ಕುಂದು₁]

ಅರ್ಪುಗೆಯ್ತ (ನಾ). ಸಾಹಸಕಾರ್ಯ; ದಿಟ್ಟತನದ ಕೆಲಸ: [illegible]. [ಅರ್ಪು₁ + ಗೆಯ್ತ]

ಅರ್ಪ್ಪುರಬ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: [illegible]. [?]

ಅರ್ಬಟೆ 'ಅರ್ಭಟೆ' ನೋಡಿ.

ಅರ್ಬಟಿಸು 'ಅರ್ಭಟಿಸು' ನೋಡಿ.

ಅರ್ಬುಟೆ 'ಅರ್ಭಟೆ' ನೋಡಿ.

ಅರ್ಧಟೆ 'ಅರ್ಭಟೆ' ನೋಡಿ.

ಅರ್ಭಟಿಂಗೊಡು (ಕ್ರಿ). ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿ ಕೂಗು; ಅಬ್ಬರಿಸು: [illegible]. [ಅರ್ಭಟೆ (< ಅರ್ಭಟ) + ಕೊಡು]

ಅರ್ಧಟಿಸು, ಅಬ್ಬಟಿಸು, ಅರ್ಧಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಅಬ್ಬರಿಸು; ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿ ಕೂಗು; ಗರ್ಜಿಸು: [illegible] (ಪಂಪಭಾ. [illegible]); [illegible]. **ಅಬ್ಬಟಿಸು**: [illegible]. **ಅರ್ಧಡಿಸು**: [illegible]. [ಅರ್ಧಟಿ (< ಅರ್ಧಟಿ) + -ಇಸು]

ಅರ್ಧಟಿ, ಅರಧಟಿ, ಅರುಬಟಿ, ಅರುಬಟೆ, ಅರುಭಟಿ, ಅರುಭಟೆ, ಅಬ್ಬಟಿ, ಅಬ್ಬಟೆ, ಅರ್ಧಟೆ (ನಾ). ಗಟ್ಟಿಯಾದ ಕೂಗು; ಗರ್ಜನೆ; ಅಬ್ಬರ: [illegible]. **ಅರಧಟೆ**: [illegible]. **ಅರುಬಟಿ**: [illegible]. **ಅರುಬಟೆ**: [illegible]. **ಅರುಭಟಿ**: [illegible]. **ಅರುಭಟೆ**: [illegible]. **ಅಬ್ಬಟಿ** (?). **ಅಬ್ಬಟೆ**: [illegible]. **ಅರ್ಧಟೆ**: [illegible].

[ಸಂ. ಅರಭಟಿ, ಅರಭಟೀ. / ತಮಿ. ಅಬ್ಬಾರಟಿ; ತುಳು. ಅಬ್ಬಟಿ, ಅರ್ಧಟಿ, ಅರ್ಧಟಿ; ತೆಲು. ಅರ್ಧಟಿ, ಅರ್ಧಟಿ]

ಅರ್ಧಡಿಸು 'ಅರ್ಧಟಿಸು' ನೋ.

ಅರ್ಮ (ನಾ). ೧. ಆಶ್ರಯಸ್ಥಾನ; ನೆಲೆ; ಆಧಾರ: [illegible]. ೨. ಹಿತಕರವಾದುದು; ಶ್ರೇಯಸ್ಕರವಾದುದು: [illegible]. [?]

ಅರ್ಮೊಗ, ಅರುಮೊಗ, ಅಱುಮೊಗ (ನಾ). ೧. ಆರು ಮುಖಗಳ ಸಮುದಾಯ: [illegible]. ೨. ಆರು ಮುಖಗಳುಳ್ಳವನು; ಷಣ್ಮುಖ: [illegible]. **ಅರುಮೊಗ**: ೨. [illegible]. **ಅಱುಮೊಗ**: ೨. [illegible].

[ಅರು (< ಅಱು) + ಮೊಗ]

ಅರ್ಯ (ನಾ). ೧. ಸಾಧು; ಸಜ್ಜನ: "[illegible]" ([illegible]). ೨. [illegible]; ಗೌರವಾರ್ಹ. ೩. ಉತ್ತಮ ಕುಲದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದವನು. ೪. ಬ್ರಾಹ್ಮಣ, ಕ್ಷತ್ರಿಯ ಅಥವಾ ವೈಶ್ಯರಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪಂಗಡಕ್ಕೆ ಸೇರಿದವನು. ೫. ವೈಶ್ಯಕುಲದವನು: "[illegible]" ([illegible]). ೬. ಶಿಷ್ಯ; ಮುನಿ. ೭. ಆಚಾರ್ಯ; ಗುರು. ೮. ಶೈವರಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪಂಗಡ; ಆರಾಧ್ಯ: [illegible]. ೯. ವೈದ್ಯ; ಹಿರಿಯ: [illegible]. ೧೦. ಸೂರ್ಯ. ೧೧. ಗೆಳೆಯ; ಸ್ನೇಹಿತ. ೧೨. ಭೋಗಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದವನು: [illegible]. ೧೩. ಒಂದು ಜನಾಂಗ. ೧೪. ಅಂತಃಪುರದ ಅಧಿಕಾರಿ; ಕಾವಲುಗಾರ; ಕಂಚುಕಿ: "[illegible]" ([illegible]). ೧೫. ಬಳೆಯ ವ್ಯಾಪಾರದವರಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪಂಗಡ (ಎಕ. viii, [illegible]). ೧೬. ಒಂದು ಧಾತು: [illegible]. ೧೭. = ಆರ್ಯ ೪: [illegible]; "[illegible]" ([illegible]). [ಸಂ.]

ಅರ್ಯಕರ್ಮ (ನಾ). ೧. ಉತ್ತಮರಿಗೆ ಯೋಗ್ಯವಾದ ಕೆಲಸ; ಆರ್ಯನ ಕೆಲಸ. ೨. [ಜೈನ] ಶ್ರಾವಕರು ಅನುಸರಿಸಬೇಕಾದ ಆರು ಬಗೆಯ ಕೆಲಸಗಳು: [illegible].

[ಅರ್ಯ + ಕರ್ಮ]

ಆರ್ಯಕೆ (ನಾ). ಜೈನ ಸಂನ್ಯಾಸಿನಿ; ಕಂತಿ: [illegible] [ಸಂ. ಆರ್ಯಕಾ]

ಆರ್ಯಚರಿತ (ನಾ). ಆರ್ಯರ ನಡವಳಿಕೆಯಿಂದ ಕೂಡಿದವನು; ಉತ್ತಮವಾದ ನಡತೆಯುಳ್ಳವನು; ಸದಾಚಾರಿ: [illegible] [ಆರ್ಯ + ಚರಿತ]

ಆರ್ಯಪ್ರಣುತ (ಗು). ಆರ್ಯರಿಂದ ಹೊಗಳಲ್ಪಟ್ಟ: [illegible] [ಆರ್ಯ + ಪ್ರಣುತ]

ಆರ್ಯವಿದೂಷ (ನಾ). ಹಿರಿಯರನ್ನು ಕಂಡರೆ ಕಡೆಗಣಿಸುವವನು, —ಅವಮಾನಮಾಡುವವನು: [illegible] [ಆರ್ಯ + ವಿದೂಷ]

ಆರ್ಯವೇಷ (ನಾ). ಆರ್ಯನಿಗೆ ತಕ್ಕ ವೇಷವುಳ್ಳವನು; ಒಳ್ಳೆಯ ಉಡುಪು ಧರಿಸಿದವನು: [illegible] [ಆರ್ಯ + ವೇಷ]

ಆರ್ಯಶಿಷ್ಟಾಚಾರ (ನಾ). = ಆರ್ಯಕರ್ಮ ೨: [illegible] [ಆರ್ಯ + ಶಿಷ್ಟಾಚಾರ]

ಆರ್ಯಾಗೀತಿ (ನಾ). [ಛಂದ] ಒಂದು ಮಾತ್ರಾವೃತ್ತದ ಹೆಸರು: [illegible] [ಸಂ. (ಆರ್ಯಾ + ಗೀತಿ)]

ಆರ್ಯಾಣಿ (ನಾ). ವೈಶ್ಯಜಾತಿಯ ಹೆಂಗಸು: [illegible] [ಸಂ. ಆರ್ಯಾಣೀ]

ಆರ್ಯಾವರ್ತ (ನಾ). ಪ್ರಾಚೀನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಆರ್ಯರು ನೆಲಸಿದ್ದ ಭೂಮಿ; ಭಾರತದಲ್ಲಿ ಹಿಮಾಲಯ ಮತ್ತು ವಿಂಧ್ಯಪರ್ವತಗಳ ನಡುವೆ ಪೂರ್ವ ಪಶ್ಚಿಮ ಸಮುದ್ರಗಳು ಮೇರೆಯಾದ ಪ್ರದೇಶ: [illegible] [ಸಂ.]

ಆರ್ಯಾವೃತ್ತ (ನಾ). = ಆರ್ಯೆ ೩: [illegible] [ಸಂ. (ಆರ್ಯಾ + ವೃತ್ತ)]

ಆರ್ಯಿಕೆ (ನಾ). ೧. ಗೌರವಾರ್ಹಳು; ಪೂಜ್ಯೆ. ೨. ಜೈನ ಸಂನ್ಯಾಸಿನಿ; ಕಂತಿ: [illegible] [ಸಂ. ಆರ್ಯಕಾ]

ಆರ್ಯೀಕರಣ (ನಾ). ಆರ್ಯರನ್ನಾಗಿ ಮಾಡುವುದು; ಆರ್ಯರ ರೀತಿಗೆ ತಿರುಗಿಸುವುದು: [illegible] [ಸಂ.]

ಆರ್ಯೆ (ನಾ). ೧. ಪೂಜ್ಯಳಾದ ಹೆಂಗಸು: [illegible] ೨. ಪಾರ್ವತಿ. ೩. [ಛಂದ] ಪೂರ್ವಾರ್ಧದಲ್ಲಿ ೩೦ ಮಾತ್ರೆಗಳು ಮತ್ತು ಉತ್ತರಾರ್ಧದಲ್ಲಿ ೨೭ ಮಾತ್ರೆಗಳು ಹೀಗೆ ಒಟ್ಟು ೫೭ ಮಾತ್ರೆಗಳನ್ನುಳ್ಳ ಒಂದು ವೃತ್ತ: [illegible] [ಸಂ. ಆರ್ಯಾ]

ಆರ್ಯೋಕ್ತಿ (ನಾ). ಆರ್ಯರ ನುಡಿ; ಹಿರಿಯರ ಮಾತು: [illegible] [ಆರ್ಯ + ಉಕ್ತಿ]

ಆರ್ಯೋತ್ತಮ (ನಾ). ಆರ್ಯರಲ್ಲಿ ಉತ್ತಮನಾದವನು: [illegible] [ಆರ್ಯ + ಉತ್ತಮ]

ಆರ್ಷ (ಗು). ೧. ಋಷಿಗಳಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ; ಋಷಿಗಳಿಂದ ಬಂದ. ೨. ಪ್ರಾಚೀನವಾದ: [illegible] ೩. ಪವಿತ್ರವಾದ; ಅತಿಮಾನುಷವಾದ. (ನಾ). ೪. ಎಂಟು ವಿಧವಾದ ವಿವಾಹಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು; ತೆರಕೊಟ್ಟು ಕನ್ಯಾದಾನ ಮಾಡಿಕೊಡುವ ಮದುವೆ. [ಸಂ.]

ಆರ್ಷತೆ (ನಾ). ೧. ಋಷಿಗಳಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿರುವಿಕೆ. ೨. ಪ್ರಾಚೀನತೆ. ೩. ಪವಿತ್ರತೆ: [illegible] [ಸಂ. ಆರ್ಷತಾ]

ಆರ್ಷದರ್ಶನ (ನಾ). ಋಷಿಗಳಿಗೆ ಯೋಗಶಕ್ತಿಯಿಂದ ಆಗುವ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರ, —ದರ್ಶನ: [illegible] [ಆರ್ಷ + ದರ್ಶನ]

ಆರ್ಷದೃಷ್ಟಿ (ನಾ). = ಆರ್ಷದರ್ಶನ: [illegible] [ಆರ್ಷ + ದೃಷ್ಟಿ]

ಆರ್ಷಭ್ಯ (ನಾ). ಎತ್ತು ಆಗುವುದಕ್ಕೆ ತಕ್ಕ ವಯಸ್ಸಾದ ಹೋರಿ; ಬೀಜವನ್ನು ಹಿಡಿಮಾಡುವ (ಕಸಿಮಾಡುವ) ವಯಸ್ಸಿಗೆ ಬಂದ ಹೋರಿ: "ಆರ್ಷಭ್ಯಮೆಂಬುದು ಹಿಡಿಯಸಲ್ಲಕ್ಕ ಹೋರಿ" ([illegible]); "ಆರ್ಷಭ್ಯಮೆನಲು ಹಿಡಿಹೋರಿಯಕ್ಕುಂ" ([illegible]). [ಸಂ.]

ಆರ್ಷಮತ (ನಾ). ಋಷಿಗಳ ಅಭಿಪ್ರಾಯ, —ಮತ: [illegible] (ಮುಂಬಳ. [illegible]). [ಆರ್ಷ + ಮತ]

ಆರ್ಷವಾಣಿ (ನಾ). ಋಷಿಗಳ ವಾಣಿ, —ಮಾತು: [illegible] ([illegible]). [ಆರ್ಷ + ವಾಣಿ]

ಆರ್ಷಸಂಪತ್ತು (ನಾ). ಋಷಿಗಳ ಸಂಪತ್ತು; ಪ್ರಾಚೀನ ಸಂಪತ್ತು: [illegible] ([illegible]). [ಆರ್ಷ + ಸಂಪತ್ತು]

ಆರ್ಷಸಂಹಿತೆ (ನಾ). ಋಷಿಗಳು ಹೇಳಿದ ವೇದಮಂತ್ರ: [illegible] ([illegible]). [ಆರ್ಷ + ಸಂಹಿತೆ]

ಆರ್ಷೇಯ (ಗು). ೧. ಋಷಿಗಳಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ, —ಸೇರಿದ: ಸಂಸ್ಕೃತ ಆರ್ಷೇಯ ಭಾಷೆ ([illegible]). ೨. ಪ್ರಾಚೀನವಾದ; ಹಿಂದಿನಿಂದ ಬಂದ: [illegible] ([illegible]). (ನಾ). ೩. ಹಿಂದಿನವನು; ಪ್ರಾಚೀನ: [illegible] ([illegible]). [ಸಂ.]

ಆರ್ಷೇಯಾರ್ಥ (ನಾ). ಋಷಿಗಳು ಅಥವಾ ಪ್ರಾಚೀನರು ಮಾಡಿರುವ ಅರ್ಥ: [illegible] ([illegible]). [ಆರ್ಷೇಯ + ಅರ್ಥ]

ಆರ್ಷಿ (ನಾ). "ಮೋಸ" ([illegible]). [?]

ಆರ್ಹಂತ್ಯ (ಗು). ೧. ಅರ್ಹಂತನಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ. 'ಆರ್ಹಂತ್ಯ ಧರ್ಮ' ನೋಡಿ. (ನಾ). ೨. [ಜೈನ] ಮೋಕ್ಷ; ಅರ್ಹಂತನ ಪದವಿ: [illegible] ([illegible]). ೩. [ಜೈನ] ಐವತ್ತುಮೂರು ಗರ್ಭಾನ್ವಯಕ್ರಿಯೆಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: [illegible] ([illegible]). ೪. ಅರ್ಹತೆ. [ಸಂ.]

ಆರ್ಹಂತ್ಯಕ್ರಿಯೆ (ನಾ). [ಜೈನ] ತೀರ್ಥಂಕರತ್ವ: [illegible] ([illegible]); [illegible] ([illegible]). [ಆರ್ಹಂತ್ಯ + ಕ್ರಿಯೆ]

ಆರ್ಹಂತ್ಯಧರ್ಮ (ನಾ). ಜೈನಧರ್ಮ: [illegible] ([illegible]). [ಆರ್ಹಂತ್ಯ + ಧರ್ಮ]

ಆರ್ಹಂತ್ಯಲಕ್ಷ್ಮಿ (ನಾ). [ಜೈನ] ಮೋಕ್ಷಲಕ್ಷ್ಮಿ; ತೀರ್ಥಂಕರತ್ವದ ವೈಭವ: [illegible] ([illegible]). [ಸಂ. ಆರ್ಹಂತ್ಯಲಕ್ಷ್ಮೀ (ಆರ್ಹಂತ್ಯ + ಲಕ್ಷ್ಮೀ)]

ಆರ್ಹತ (ಗು). ೧. ಜೈನಧರ್ಮಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ; ಜಿನನಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ. (ನಾ). ೨. ಜೈನ. [ಸಂ.]

ಆರ್ಹತಮತ (ನಾ). ಜೈನಮತ: [illegible] "ಆರ್ಹತ್" ಎಂದು. [illegible] ಪ್ರಸಿದ್ಧಿ ಬಂದಿತು ([illegible]). [ಆರ್ಹತ + ಮತ]

ಆಲ್, ಆಲು₁ (ಕ್ರಿ). ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿ ಕೂಗು; ಕಿರುಚು; ಅರಚು: [illegible] ([illegible]); [illegible] ([illegible]). **ಆಲು₁**: [illegible] ([illegible]); [illegible] ([illegible]); [illegible] ([illegible]); [illegible] ([illegible]).

ಆಲಕರೆ = ಕೂಗಿ ಕರೆ; ಅರಚಿ ಕರೆ: [illegible] ([illegible]). ಆರಿಕೊಳ್ = ಕಿರಿಚಿಕೊ: [illegible] ([illegible]). 'ಆರ್₁' ನೋಡಿ.

[ದೇ. ೧ ತಮಿ. ಅಲು, ಅರಿ; ಮಲ. ಅರಿ]

ಆಲ್‌ಅವಲಾದ್ (ನಾ). ವಂಶ; ಸಂತಾನ: [illegible] ([illegible]).

[← ಅರ. ಅಲ್‌ಅವಲಾದ್]

ಆಲ₁ (ನಾ). ಹಾಲುಮರಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು; ನ್ಯಗ್ರೋಧ; ವಟವೃಕ್ಷ: "ನ್ಯಗ್ರೋಧ, [illegible] ಆಲದಮರ" ([illegible]); [illegible] ([illegible]); [illegible] ([illegible]); [illegible] ([illegible]); [illegible] ([illegible]); [illegible] ([illegible]).

ಆಲದಬಿಳಲು = ಆಲದಮರದ ಕೊಂಬೆಗಳಿಂದ ಕೆಳಕ್ಕೆ ಇಳಿಯುವ ಬೇರುಗಳು: [illegible] ([illegible]); [illegible] ([illegible]). ಆಲದಹಣ್ = ಆಲದಮರದ ಹಣ್ಣು: [illegible] ([illegible]); [illegible] ([illegible]).

[ದೇ. ೧ ತಮಿ. ಆಲ್, ಆಲ; ಮಲ. ಆಲ್; ಕೊಡ. ಆಲಿ; ತುಳು. ಬಲ್; ಗೊಂಡಿ. ಅರಿ]

ಅಲ₁ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: [illegible] [?]

ಅಲ₂ (ಗು). ೧. ಅಗಲವಾಗಿರುವ; ವಿಸ್ತಾರವಾಗಿರುವ. (ನಾ). ೨. ವಿಷಪ್ರಾಣಿಗಳು ಬಿಡುವ ದ್ರವ. ೩. ಹೇರಿಯ ಬಣ್ಣದ ಹೂವು; "ಅರದಾಳ" [illegible]. ೪. ಚೇಳಿನ ಬಾಲ, — ಕೊಂಡಿ: [illegible]. ೫. ಕಲೆ; ನೋಡಿ. 'ಅಲಕಾಲ' ಪದ. [ಸಂ.]

ಅಲಂಕಾರಿಕ (ಗು). ೧. ಅಲಂಕಾರದಿಂದ ಕೂಡಿದ; ಅಲಂಕೃತವಾದ. ೨. ಔಪಚಾರಿಕವಾದ; ಶಾಸ್ತ್ರೋಕ್ತವಾದ. (ನಾ). ೩. ಅಲಂಕಾರ ಶಾಸ್ತ್ರವನ್ನು ಬಲ್ಲವನು; ಅಲಂಕಾರ ಶಾಸ್ತ್ರಜ್ಞ: [illegible]. [ಸಂ.]

ಅಲಂಗಿರಿ (ನಾ). ಒಂದು ನಾಣ್ಯ; ಒಂದು ವರಹ: [illegible].
[← ಮರಾ. ಅಲಮ್‌ಗಿರಿ = ಔರಂಗಜೇಬನ ಒಂದು ನಾಣ್ಯ; ಅರ. ಅಲಮ್‌ಗೀರ್ = ಜಗತ್ತನ್ನು ಜಯಿಸಿದವನು]

ಅಲಂಗಿಸು 'ಆಲಿಂಗಿಸು' ನೋಡಿ.

ಅಲಂಕೋರ್, ಅಲಕ್ಕೂರ್ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: [illegible]. **ಅಲಕ್ಕೂರ್**: [illegible]. 'ಅಲಕ್ಕೂರ್' ಪದ. [?]

ಅಲಂಬ, ಅಳಂಬ (ನಾ). = ಅಲಂಬನ ೧: [illegible]. **ಅಳಂಬ**: [illegible]. [ಸಂ.]

ಅಲಂಬನ, ಅಳಂಬನ (ನಾ). ೧. ಆಶ್ರಯ; ಆಧಾರ: [illegible]. ೨. ನೇತಾಡುವುದು; ಮೇಲಿನಿಂದ ಕೆಳಕ್ಕೆ ತೋಲುಬಿದ್ದಿರುವುದು. ೩. ಸಹಾಯ; ನೆರವು. **ಅಳಂಬನ**: ೧. [illegible]. [ಸಂ.]

ಅಲಂಬನಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ೧. ತೂಗುಹಾಕು; ನೇತುಹಾಕು: [illegible]. ೨. ಅವಲಂಬಿಸು.
[ಅಲಂಬನ + ಗೆಯ್ (< ಕೆಯ್₁)]

ಅಲಂಬನವಿಧಾನ (ನಾ). [ಕಾವ್ಯಮೀ] [illegible]. 'ಉದ್ದೀಪನವಿಧಾನ' ಪದ. [ಅಲಂಬನ + ವಿಧಾನ]

ಅಲಂಬಮಾನ (ಗು). ತೋಲಾಡುತ್ತಿರುವ; ನೇತಾಡುತ್ತಿರುವ: [illegible]. [ಸಂ.]

ಅಲಂಬಿತ (ಗು). ೧. ತೋಲುಬಿಟ್ಟ; ಇಳಿಬಿಟ್ಟ; ತೂಗುಹಾಕಿದ: [illegible]. ೨. ಆಧರಿಸಿದ; ಆಶ್ರಯಪಟ್ಟ. [ಸಂ.]

ಅಲಂಬಿತಕೂರ್ಚ (ನಾ). ತೋಲಾಡುವ ಗಡ್ಡ ಉಳ್ಳವನು: [illegible].
[ಅಲಂಬಿತ + ಕೂರ್ಚ]

ಅಲಂಬಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ತೋಲುಬಿಡಿಸು; ನೇತಾಡು: [illegible]. ೨. ನೇತುಹಾಕು; ತೂಗುಬಿಡು: [illegible]. ೩. ಅವಲಂಬಿಸು; ಹಿಡಿ: [illegible]. [ಅಲಂಬನ + -ಇಸು]

ಅಲಂಭ, ಅಳಂಭ (ನಾ). ೧. ಹಿಡಿದುಕೊಳ್ಳುವುದು. ೨. ಕೊಲ್ಲುವುದು. ೩. ಉತ್ಪಾಟನ; ನಿರ್ಮೂಲನ. 'ದುರಾಲಂಭ' ಪದ. **ಅಳಂಭ**: ೨. [illegible]. [ಸಂ.]

ಅಲಂಭನ (ನಾ). = ಅಲಂಭ. 'ಸಮಾಲಂಭನ' ಪದ. [ಸಂ.]

ಅಲಕೆಯ್ 'ಅಲಗೆಯ್' ನೋಡಿ.

ಅಲಕೆರೆ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: [illegible]. [ಅಲ₁ + ಕೆರೆ]

ಅಲಕೊಳ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: [illegible]. [ಅಲ₁ + ಕೊಳ (< ಕೊಳನ್)]

ಅಲಕ್ಕೂಪಾಡಿ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: [illegible]. [? + ಪಾಡಿ]

ಅಲಗಟ್ಟ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: [illegible]. [ಅಲ₁ + ಗಟ್ಟ]

ಅಲಗಾಸಹಳ್ಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಹಳ್ಳಿಯ ಹೆಸರು: [illegible]. [ಅಲಗಾಸ? + ಹಳ್ಳಿ (< ಪಳ್ಳಿ)]

ಅಲಗೆಜ್, ಅಲಕೆಜ್ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: [illegible]. **ಅಲಕೆಜ್**: [illegible] [ಅಲ್ + ಕೆಜ್]

ಅಲಗ್ನ (ಗು). ೧. ಸೇರಿಕೊಂಡ; ಸಿಕ್ಕಿಕೊಂಡ: [illegible]. ೨. ಸೇರಿಸಿ ಕಟ್ಟಿದ. [ಸಂ.]

ಅಲಜಾಲ, ಅಳಜಾಳ (ನಾ). ಮಿಥ್ಯೆಯ ಸಮೂಹ; ಸುಳ್ಳಿನ ಕಂತೆ: [illegible]. **ಅಳಜಾಳ**: [illegible]. [ಅಲ್ + ಜಾಲ]

ಅಲತಿ 'ಅರತಿ' ನೋ.

ಅಲತ್ತೂರ್ 'ಅಲಂತೂರ್' ನೋ.

ಅಲದಾವು (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: [illegible]. [?]

ಅಲಪರಿ 'ಅಲ್ಪರಿ' ನೋ.

ಅಲಪಿಸು 'ಅಲಾಪಿಸು' ನೋ.

ಅಲಪ್ಪ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: [illegible]. [ಅಲ್ + ಅಪ್ಪ]

ಅಲಬೋಯ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: [illegible]. [ಅಲ್ + ಬೋಯ]

ಅಲಮಂಡಲ (ನಾ). ಒಂದು ಕ್ಷೇತ್ರದ ಹೆಸರು: [illegible]. [ಅಲ್ + ಮಂಡಲ]

ಅಲಮಡಜಿ (ನಾ). ಆಲದ ಮರದ ಬಳಿಯ ಕಾಲುವೆಯ ತೂಬು: [illegible]. 'ಮಡವೆ' ನರಾ. [ಅಲ್ + ಮಡಜಿ]

ಅಲಮರ (ನಾ). ಆಲದಮರ; ವಟವೃಕ್ಷ: [illegible]. [ಅಲ್ + ಮರ]

ಅಲಮಾರಾನ್ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: [illegible]. [?]

ಅಲಯ, ಆಳಯ (ನಾ). ವಾಸಸ್ಥಳ; ಮನೆ; ನಿವಾಸ: [illegible]. 'ದೇವಾಲಯ,' 'ಶಿವಾಲಯ' ನರಾ. **ಆಳಯ**: [illegible]. [ಸಂ.]

ಅಲಯಿಸು 'ಅಲಿಸು' ನೋ.

ಅಲಯ್ಯ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: [illegible]. [ಅಲ್ + ಅಯ್ಯ]

ಅಲಯ್ಸು 'ಅಲಿಸು' ನೋ.

ಅಲವಂಟಿಗೆ (ನಾ). = ಅಲವಟ್ಟ: [illegible]. [< ಅಲವಟ್ಟ]

ಅಲವಟ 'ಅಲವಟ್ಟ' ನೋ.

ಅಲವಟ್ಟ, ಅಲವಟ (ನಾ). ಹುಲ್ಲು, ತಾಳೆಗರಿ ಅಥವಾ ಬಟ್ಟೆಯಿಂದ ಮಾಡಿದ ಬೀಸಣಿಗೆ; ಬಿಜ್ಜಣಿಗೆ: [illegible]. **ಅಲವಟ**: [illegible]. [< ಸಂ. ಅಲಾವರ್ತ]

ಅಲವಟ್ಟಲು, ಅಲಿವಟ್ಟಲು (ನಾ). ೧. = ಅಲವಟ್ಟ: [illegible]. ೨. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಛತ್ರಿ —ಕೊಡೆ: [illegible]. **ಅಲಿವಟ್ಟಲು**: ೧. [illegible]. [ಅಲವಟ್ಟ + -ಲು]

ಅಲವಟ್ಟಿಗ (ನಾ). ಬೀಸಣಿಗೆಯಿಂದ ಬೀಸುವವನು: [illegible]. [ಅಲವಟ್ಟ + -ಇಗ]

ಅಲವಣ್ (ನಾ). ಆಲದ ಹಣ್ಣು: [illegible].

ಅಲವಣ್ಣುಮುಟಿ, ಅಲವಣ್ಣುಟಿ = ಆಲದ ಹಣ್ಣಿನಂತೆ ಕೆಂಪಾಗಿರುವ ತುಟಿ: [illegible]. [ಅಲ್ + ಪಣ್]

ಅಲವರಿ 'ಅಲ್ಬರಿ' ನೋಡಿ.

ಅಲವರು 'ಅಲ್ಬರಿ' ನೋಡಿ.

ಅಲವಾಲ, ಆಲವಾಲ (ನಾ). ಮರದ ಬುಡದಲ್ಲಿ ನೀರು ನಿಲ್ಲುವಂತೆ ಸುತ್ತಲೂ ಕಟ್ಟುವ ಕಟ್ಟೆ; ಪಾತಿ; ಮಡಿ: [illegible] **ಆಳವಾಳ**: [illegible] [ಸಂ.]

ಅಲವಾಲಂಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ಪಾತಿಯನ್ನು ಮಾಡು; ಕಟ್ಟೆಕಟ್ಟು: [illegible] [ಅಲವಾಲಂ + ಗೆಯ್ (< ಕೆಯ್)]

ಅಲವಾಲಗಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ಪಾತಿಯನ್ನು ಕಟ್ಟು; ಮಡಿ ಮಾಡು: [illegible] [ಅಲವಾಲ + ಕಟ್ಟು]

ಅಲವಾಲಜಲ (ನಾ). ಪಾತಿಯ ನೀರು: [illegible] [ಅಲವಾಲ + ಜಲ]

ಅಲಸ (ಗು). ೧. ಮಂದವಾದ; ನಿಧಾನವಾದ. (ನಾ). ೨. ಸೋಮಾರಿ; ಜಡ: [illegible] ೩. ಸೋಮಾರಿತನ; ಆಲಸ್ಯ: [illegible] [ಸಂ.]

ಅಲಸಿ, ಅಳಸಿ (ನಾ). = ಅಲಸ: [illegible] **ಅಳಸಿ** (ಉಕ್ತಿ): [illegible] [ಅಲಸ + -ಇ]

ಅಲಸಿಕೆ (ನಾ). ೧. ಆಯಾಸ; ಬಳಲಿಕೆ: [illegible] ೨. ಜಡತೆ; ಆಲಸ್ಯ; [illegible] [ಅಲಸ + -ಇಕೆ]

ಅಲಸ್ಯ (ನಾ). ೧. ಸೋಮಾರಿತನ; ವ್ಯಗ್ರತನ; [illegible] ೨. ಅನಾರೋಗ್ಯ; [illegible] ೩. ಸೋಮಾರಿ; ವ್ಯಗ್ರ: [illegible] ೪. ದಣಿವು; ಬಳಲಿಕೆ [illegible] ೫. ಬೇಸರು; ಬೇಸರ: [illegible]

೬. [ಕಾವ್ಯಮೀ] ಮೂವತ್ತುಮೂರು ಸಂಚಾರೀಭಾವಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: [illegible] [ಸಂ.]

ಅಲಸ್ಯಗಾಣ್ (ಕ್ರಿ). ಉದಾಸೀನತೆಯಿಂದ ನೋಡು; ಅಲಕ್ಷಿಸು: [illegible] [ಅಲಸ್ಯ + ಕಾಣ್]

ಅಲಸ್ಯಗಾರ (ನಾ). ೧. ಸೋಮಾರಿ; ವ್ಯಗ್ರ. ೨. ರೋಗಿ; ಜಡ್ಡಿನವನು [illegible] [ಅಲಸ್ಯ + -ಗಾರ (< -ಕಾರ)]

ಅಲಹಕ್ಕಿ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: [illegible] [?]

ಅಲಾಅಲದಾ (ನಾ). [illegible] [← ಹಿಂ. ಅಲ್‌ಅಲಾ]

ಅಲಾಜೀರಿ 'ಅಲಾಜೋರಿ' ನೋಡಿ.

ಅಲಾಜೋರಿ, ಅಲಾಜರಿ (ನಾ). ೧. ಆಲಸ್ಯ; ಜಡತೆ: [illegible] ೨. "ಅಮಲಿನ ಗುಂಗು" [illegible] ೩. ಸಾವಕಾಶ [illegible] **ಅಲಾಜೀರಿ**: ೪. (ಆಡು) [illegible] [?]

ಅಲಾಟೆ (ನಾ). ಕೂಗುವಿಕೆ; ಅರಚುವಿಕೆ: [illegible] [ಅಲ್ + ಅಟೆ]

ಅಲಾನ, ಆಲಾನ (ನಾ). ಆನೆಯನ್ನು ಕಟ್ಟುವ ಕಂಬ: [illegible] [ಸಂ.]

ಅಲಾನಸ್ತಂಭ, ಆಲಾನಸ್ತಂಭ (ನಾ). = ಅಲಾನ: [illegible] [ಅಲಾನ + ಸ್ತಂಭ]

ಅಲಾಪ, ಆಲಾಪ (ನಾ). ೧. ಮಾತು; ಸಂಭಾಷಣೆ; ಸಲ್ಲಾಪ: [illegible] ೨. [illegible] [ಸಂ.]

ಅಲಾಪನೆ (ನಾ). ೧. ಮಾತನಾಡುವಿಕೆ; ಸಂಭಾಷಣೆ. ೨. [ಸಂಗೀತ] ಸಂಗೀತದ ಪ್ರಾರಂಭದಲ್ಲಿ ರಾಗದ ಛಾಯೆಯನ್ನು ವಿಸ್ತರಿಸಿ ತೋರಿಸುವುದು: ಮಂದ್ರಸ್ಥಾಯಿಯಲ್ಲಿ ಆಲಾಪನೆ ಮಧ್ಯಸ್ಥಾಯಿಯಲ್ಲಿ [illegible] ಒಂದು ಕ್ರಮ (ಸಂಗೀತಸಂ. [illegible]). [ಸಂ. ಆಲಾಪನ]

ಅಲಾಪಿ (ನಾ). ಮಾತನಾಡುವವನು; ಸಂಭಾಷಣಕಾರ: [illegible] (ಬಸವ. [illegible]). [ಸಂ. ಆಲಾಪಿನ್]

ಅಲಾಪಿಸು, ಅಲಪಿಸು, ಅಳವಿಸು, ಅಳಾಪಿಸು, ಅಳ್ಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಮಾತಾಡು; ಸಂಭಾಷಿಸು: [illegible] ಆಲಾಪಿಸುತ್ತಿರುವಾಗ (ಸೌಗಂಧಿ. [illegible]). ೨. ಗಾನಮಾಡು; ರಾಗದ ಛಾಯೆಯನ್ನು ತೋರಿಸು: [illegible] (ಸೌಗಂಧಿ. [illegible]). **ಅಲಪಿಸು**: ೨. [illegible] (ರೀಶಾಚ. [illegible]). **ಅಳವಿಸು**: ೧. [illegible] (ಶಬ್ದಾಶ. [illegible]). **ಅಳಾಪಿಸು**: ೧. [illegible] (ತ್ರಿ [illegible]). ೨. [illegible] (ಭರತ. [illegible]); ಸಪ್ತಸ್ವರಂಗಳನಾಳಾಪಿಸಲು ಕ್ರಮದಿಂದ (ಸೌಂದ. [illegible]). **ಅಳ್ಳಿಸು**: ೧. [illegible] [ಪಾಠಾಂ. ಅಲಯ್ಸು] [illegible] (ಅಭಿಷ. [illegible]). [ಅಲಾಪನ + – ಇಸು]

ಅಲಾಬು (ನಾ). ಸೋರೆಗಿಡ, —ಕಾಯಿ, —ಬುರುಡೆ. [ಸಂ.]

ಅಲಾವರ್ತ (ನಾ). = ಆಲವಟ್ಟ. [ಸಂ.]

ಅಲಾಪ (ನಾ). [ಸಂಗೀತ] ಸಪ್ತಸ್ವರಗಳನ್ನು ಆರೋಹಣ, ಅವರೋಹಣಕ್ರಮದಲ್ಲಿ ವಿವಿಧ ವಿನ್ಯಾಸಮಾಡಿ ಹಾಡುವುದು: [illegible] . . . [illegible] . . . [illegible] (ವಿವೇ. [illegible]). [ಸಂ.]

ಅಲಾಸ್ಯ (ನಾ). ಮೊಸಳೆ. [ಸಂ.]

ಅಲಿ₁, ಅಣೆ₁, ಅರಿ₁ (ನಾ). ಘನೀಭೂತವಾದ ನೀರಿನ ಹನಿಗಳು; ಆಲಿಕಲ್ಲು; ನೀರ್ಗಲ್ಲು: [illegible] (ಚಂದ್ರಪ್ರ. [illegible]); [illegible] (ಅಭಿ [illegible]). 'ಅಲಿಕಲ್' ಪರಾ. ಅಣೆ₁: 'ಅಣೆಕಲ್ಲು' ಪರಾ. ಅರಿ₁: 'ಅರಿಕಲ್ಲು' ಪರಾ.

[ದೇ. ? ತಮಿ. ಮಲ. ತೊಡ. ಕುರುಖ್. ಅಲಿ; ಮಲ್ತೊ. ಅರಿ]

ಅಲಿ₂ (ನಾ). ೧. ಕಣ್ಣಿನ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿರುವ ಕರಿಯ ಗುಡ್ಡೆ; ಕಣ್ಣುಗುಡ್ಡೆ: "[illegible]" (ಪಂಪಭಾ. [illegible]); "[illegible]" (ಮಂಗರಾ. [illegible]); [illegible] (ಪಂಪಭಾ. [illegible]); [illegible] (ಪಂಪಶ. [illegible]); [illegible] (ಬಂಪಶ. [illegible]); [illegible] (ಅಭಿ. [illegible]).

೨. ಕಣ್ಣು: "[illegible]" (ಶಬ್ದಮ. [illegible]); "[illegible]" (ಶಬಸಾ. [illegible]); [illegible] (ಶಾಂತಿ. [illegible]); [illegible] (ಕನ್ನಕಂ. [illegible]); [illegible] (ರುಪ್ಯಾಗ. [illegible]). ೩. ದೃಷ್ಟಿ; ನೋಟ: [illegible] (ಮದಕೇ. [illegible]); [illegible] (ಕುಮಾ. [illegible]). ೪. ಕಣ್ಣುರೆಪ್ಪೆ: [illegible] (ಪಂಪಭಾ. [illegible]). ೫. ಕಣ್ಣಿಬೇನೆ (ಉಕ. [illegible]). [?]

ಅಲಿ₃ (ನಾ). ನೇಯುವುದು; ನೇಯ್ಗೆ: [illegible] (ಕೋ [illegible]); "[illegible]" (ಕೋಲ [illegible]). [?. / ತೆಲು. ಅಲ್ಲು = ನೇಯು]

ಅಲಿ₄, ಅಳಿ₄ (ನಾ). ೧. ಗೆಳತಿ; ಸ್ನೇಹಿತೆ; ಸಖಿ. ೨. ಅಣೆ; ಬಯಿಕೆ. ೩. ಸಾಲು; ಪಂಕ್ತಿ. ೪. ಸಮೂಹ; ಗುಂಪು. ೫. ವಿರಿ; ಸೇತುವೆ. ೬. ದುಂಬಿ. ೭. ಚೇಳು. ಅಳಿ₄: ೧. [illegible] (ಅಗ. [illegible]); [illegible] (ಚಂದ್ರಪ್ರ. [illegible]); [illegible] (ಅಮು. [illegible]). ೪. [illegible] . . . [illegible] (ಅಭಿ. [illegible]); [illegible] (ಸೋಮ. [illegible]). ೫. "[illegible]" (ಕರಾಯು. [illegible]); "[illegible]" (ಮಂಗರಾ. [illegible]); "[illegible]" (ರಾಜಾಶೇ. [illegible]). ೬. ವಂಕ; ಮನೆತನ: [illegible] (ಬಸವ. [illegible]).

[ಸಂ. ಅಲಿ, ಅಲೀ]

ಅಲಿಂಗ (ನಾ). ಅಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳುವುದು; ತಬ್ಬಿಕೊಳ್ಳುವುದು. [ಸಂ.]

ಅಲಿಂಗನ (ನಾ). ಅಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳುವುದು; ತೆಕ್ಕೆ: "[illegible]" (ಶಬ್ದಮ. [illegible]); [illegible] (ತಿರ. [illegible]). [ಸಂ.]

ಅಲಿಂಗನಂಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ಅಪ್ಪಿಕೊ; ತಬ್ಬಿಕೊ: [illegible] (ಅಭಿ. [illegible]); [illegible] (ಗದಾಯು. [illegible]).

[ಆಲಿಂಗನ + ಗೆಯ್ (< ಕೆಯ್₁)]

ಅಲಿಂಗಿತ (ಗು). ಅಪ್ಪಿಕೊಂಡ; ತಬ್ಬಿಕೊಂಡ: [illegible] (ಬಸವ. [illegible]). [ಸಂ.]

ಅಲಿಂಗಿಸು, ಅಲಂಗಿಸು (ಕ್ರಿ). ಅಪ್ಪಿಕೊ; ತಬ್ಬಿಕೊ: [illegible] (ಅಭಿ. [illegible]); [illegible] (ಬಸವ. [illegible]). **ಅಲಂಗಿಸು**: [illegible] (ಸೌಗಂಧಿ. [illegible]); [illegible] (ಅಕ್ಕ. [illegible]). [ಆಲಿಂಗನ + – ಇಸು]

ಅಲಿಂಗ್ಯ (ಗು). ೧. ಅಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳಲು ಯೋಗ್ಯವಾದ; ತಬ್ಬಿಕೊಳ್ಳಲು ಅರ್ಹವಾದ. (ನಾ). ೨. ಚರ್ಮವಾದ್ಯವನ್ನು ನುಡಿಸುವ ಮೂರು ಬಗೆಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: [illegible]. [ಸಂ.]

ಅಲಿಂದ (ನಾ). ಮನೆಯ ಹೊರಬಾಗಿಲಿನ ಮುಂದಿನ ಜಗಲಿ; ಮೊಗಸಾಲೆ. [ಸಂ.]

ಅಲಿಕಲ್, ಆನೆಕಲ್ಲು, ಅಣೆಕಲ್ಲು, ಆಣೆಗಲ್ಲು, ಅರಿಕಲ್ಲು, ಅಲಿಕಲ್ಲು, ಅಲಿಗಲ್ (ನಾ). ಘನೀಭೂತವಾದ ಮಳೆಯ ಹನಿ; ಆಲಿಕಲ್ಲು: [illegible]. **ಅಲಿಕಲ್ಲು**: [illegible]. **ಅಲಿಗಲ್**: [illegible].

[ಅಲಿ + ಕಲ್ [illegible]]

ಅಲಿಕಲ್ಲು 'ಅಲಿಕಲ್' ನೋಡಿ.

ಅಲಿಕೊರಡು 'ಅಲಿಗೊರಡು' ನೋಡಿ.

ಅಲಿಗಣ್ (ನಾ). ಕಣ್ಣು: [illegible]. [ಅಲಿ + ಕಣ್]

ಅಲಿಗಲ್ 'ಅಲಿಕಲ್' ನೋಡಿ.

ಅಲಿಗುಡು (ಕ್ರಿ). ಕಂಬನ್ನು ಒಯುಮಾಡು; ಕಣ್ಣಗಾಗು: [illegible]. [ಅಲಿ + ಕುಡು (< ಕೊಡು)]

ಅಲಿಗೊಂಡೆ (ನಾ). ಒಂದು ಕೊಂಡದ ಹೆಸರು: [illegible]. [ಅಲಿ + ಕೊಂಡೆ]

ಅಲಿಗೋರಡು, **ಅಲಿಕೊರಡು** (ಕ್ರಿ). ಅಲಿಕಲ್ಲಿನಂತೆ ತಣ್ಣಗಾಗು; ಅತಿಶೈತ್ಯವಾಗು: [illegible]. **ಅಲಿಕೊರಡು**: [illegible].

[ಅಲಿ + ಕೊರಡು]

ಅಲಿಚು (ಕ್ರಿ). ಕೊಂಗು; ಒರಲು; ಕೆರಳು: [illegible]. [ಅಲ್ + ಇಚು]

ಅಲಿಚೆಟ್ (ಕ್ರಿ). ಕಣ್ಣು ರೆಪ್ಪೆಯನ್ನು ಕೆರೆ: [illegible].

[ಅಲಿ + ಚೆಟ್]

ಅಲಿನೀರ್, **ಅಲಿನೀರು** (ನಾ). ಕಣ್ಣಿನೆಯ ನೀರು; ಮಂಜಿನ ನೀರು: [illegible]. **ಅಲಿನೀರು**: [illegible]. [ಅಲಿ + ನೀರ್]

ಅಲಿನೀರ್ (ನಾ). ಕಣ್ಣೀರು; ಕಂಬನಿ: [illegible]. [ಅಲಿ + ನೀರ್]

ಅಲಿನೀರು 'ಅಲಿನೀರ್' ನೋಡಿ.

ಅಲಿನೀರ್ವರಿ (ನಾ). ಕಣ್ಣಗಿರುವ ನೀರಿನ ಹನಿ: [illegible].

[ಅಲಿನೀರ್ + ವರಿ]

ಅಲಿಪಿರಿ 'ಅಲ್ಪಿರಿ' ನೋಡಿ.

ಅಲಿಮುಟ್ 'ಅಲಿವಲ್' ನೋಡಿ.

ಅಲಿಯುಕ್ತಾರು (ನಾ). ದೊಡ್ಡ ಅಧಿಕಾರವುಳ್ಳವನು; ಉನ್ನತ ಅಧಿಕಾರಿ: [illegible]. [← [illegible]]

ಅಲಿವಟ್ಟಿಲು 'ಅಲವಟ್ಟಿಲು' ನೋಡಿ.

ಅಲಿವರಲ್, **ಅಲಿವರಲು** (ನಾ). ೧ ಅಲಿಕಲ್: [illegible]. **ಅಲಿವರಲು**: [illegible]. [ಅಲಿ + ವರಲ್]

ಅಲಿವರಳು 'ಅಲಿವರಲ್' ನೋ.

ಅಲಿವೞ್, ಅಲಿಮಲ್ (ನಾ). ಅಲಿಕಲ್ಲು ದೞೆಯುವ ಮಳೆ: [illegible] (ಜಗನ್ನಾ. ೧೪–೯೮). **ಅಲಿಮೞ್**: [illegible] (ಶಾಂತೀಶ. ೬೯೩–೧). [ಅಲಿ₁ + ಮೞ್]

ಅಲಿಬೆಳಗ (ನಾ). ತಂಪಾದ ಕಾಂತಿಯುಳ್ಳವನು; ಚಂದ್ರ: "[illegible] . . . ಅಲಿಬೆಳಗಂ . . . ತಿಂಗಳ್ – ಈ ೨೦ ಚಂದ್ರನ ಪೆಸರ್" (ಅ ನಿ ಶಾ. ೬–೨೩); "ಅಲಿಬೆಳಗನುಮ್ [illegible] ಚಂದ್ರಂ" (ಶಬ್ದಾ. ೯೩). [ಅಲಿ₁ + ಬೆಳಗು₂ + -ಅ₇]

ಅಲಿಷಾಂ (ಗು). ದೊಡ್ಡ ದರ್ಜೆಯ; ಘನವಾದ: [illegible] (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೧೩೧). [← ಅರ. ಅಲೀಶಾನ್]

ಅಲಿಸು₁, ಅಲಯಿಸು, ಅಲಯ್ಸು, ಅಲೈಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಮನಸಿಟ್ಟು ಕೇಳು; ಕಿವಿಗೊಟ್ಟು ಕೇಳು; ಗಮನಿಸು: "ಅಲಿಸು – ಸಂಭಾಷಣೆ, ಆಕರ್ಣನೆ ಚ" (ಕರ್ಣಾ. ೫); [illegible] (ಪಂಪಭಾ. ೧–೧೯೨); [illegible] (ಬಸವ. ೬–೮); [illegible] (ಕೃಷ್ಣರಾ. ೬–೧೦); [illegible] (ರಾಜ್ಯಾಭ್ಯು. ೪–೬೬); [illegible] (ಅಮು ಕೃ. ೯೬). ೨. ಚಿಂತಿಸು; ಆಲೋಚಿಸು: "ಅಲಿಸು – ಸಂಭಾಷಣೆ, ಆಕರ್ಣನೆ ಚ" (ಕರ್ಣಾ. ೫). **ಅಲಯಿಸು**: ೧. [illegible] (ಅನಂ. ೧–೨–೨೬). **ಅಲಯ್ಸು**: ೧. [illegible] (ಸು ಗು ಗ ೬. ೬೮–೨); [illegible] (ಸು ೦ ಬ ಯ. ೮–೨೧). **ಅಲೈಸು**: ೧. [illegible] (ಶೌಗಂಧಿ. ೨೮೨–೯). [ಅಲ್ ? + -ಇಸು. / ತುಳು. ಅಲೈಸು; ತೆಲು. ಆಲಿಂಚು, ಆಲಿಂಚು]

ಅಲಿಸು₂ (ಕ್ರಿ). ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿ ಕೂಗುವಂತೆ ಮಾಡು, —ಕೂಗು (ಅ). [ಅಲ್ + -ಇಸು]

ಅಲಿಸು₃ (ಕ್ರಿ). ನೋಡು; ನಿರೀಕ್ಷಿಸು: [illegible] (ಭರತ. ೬೮–೧೧೬). [ಅಲಿ₂ + -ಇಸು]

ಅಲೀಢ (ಗು). ೧. ರುಚಿನೋಡಿದ; ತಿಂದ: [illegible] (ಸು ಕು ಮಾ. ೧–೬೯ ವ). ೨. ಆವರಿಸಿದ: [illegible] (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೬೮–೮೮; 1172). (ನಾ). ೩. ಯುದ್ಧಮಾಡುವಾಗ ನಿಲ್ಲುವ ಕ್ರಮ: [illegible] . . . [illegible] (ಪಂಪಭಾ. ೧೩–೬೮ ವ). ೪. [ನಾಟ್ಯ] ಮೂವತ್ತೆರಡು ಅಂಗಹಾರಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: [illegible] . . . ಆಲೀಢ . . . [illegible] – ಈ ಮೂವತ್ತೆರಡು ಅಂಗಹಾರಂಗಳ ಪೆಸರು (ಶಾ ಕ್ಷ ರ ೦. ೫–೬ ವ). [ಸಂ.]

ಅಲೀನ (ಗು). ೧. ಕರಗಿಸಿದ. ೨. ಮೇಲೆ ನೆರೆಸಿದ; ಒರಗಿದ. [ಸಂ.]

ಅಲು₁ 'ಅಲ್' ನೋ.

ಅಲು₂ (ನಾ). ೧. ನೀರನ್ನು ಇಡುವ ಸಣ್ಣ ಪಾತ್ರೆ, —ಹೊಕ; "ಅಲ್ಕೆ ತೊಳೆಯುವ ರವಳಿಗೆ" (ಗಂಗಾವ. ೨೮). ೨. [illegible] ಸೊರಗಾದ ಗಡ್ಡೆ. [ಸಂ.]

ಅಲು₃ (ನಾ). ಪಲ್ಯಮಾಡಲು ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗಡ್ಡೆ; ಅಲೂಗಡ್ಡೆ; ಬಟಾಟೆ. [← ಪಾರ. ಹಿಂ. ಮರಾ. ಆಲು]

ಅಲುಕೆ (ನಾ). ೧. ನೀರನ್ನು ಇಡುವ ಸಣ್ಣ ಪಾತ್ರೆ; ಹೊಕ. ೨. ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಕಪ್ಪುಮರ. ೩. ಆದಿಕೀಟ. [ಸಂ.]

ಅಲುಕೆರು (ನಾ). ಒಂದು ಊರು: [illegible] (ಎಕ. XIV, ೨೩೬–೬೦; [illegible]). [?]

ಅಲುಗಡ್ಡೆ, ಅಲೂಗಡ್ಡೆ, ಅಲೂಗೆಡ್ಡೆ (ನಾ). ನೆಲದಲ್ಲಿ ಬೆಳೆಯುವ ಗೆಣಸಿನಂತಹ ಗಡ್ಡೆ; ಉರುಳುಗಡ್ಡೆ: [illegible] (ಪಂಚಾಕ್ಷ. ೨೬೬). **ಅಲೂಗಡ್ಡೆ**: [illegible] (ಸತ್ಯಶಾ. ೨೬). **ಅಲೂಗೆಡ್ಡೆ**: [illegible] (ತಿಕಡ. ೩೭). [ಅಲು₃ + ಗಡ್ಡೆ]

ಅಲುಟೆ (ನಾ). (?): [illegible] (ಗೌಡ. [illegible]; 1366). [?]

ಅಲುಹ (ನಾ). ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿ ಕೂಗಿಕೊಳ್ಳು[illegible], —ಕಿರುಚಿಕೊಳ್ಳುವುದು (ಅ). 'ಅರುಹ' ಪರಾ. [ಅಲು₁ (< ಅಲ್) + -ಹ]

ಅಲೂಗಡ್ಡೆ 'ಅಲುಗಡ್ಡೆ' ನೋ.

ಅಲೂಗೆಡ್ಡೆ 'ಅಲುಗಡ್ಡೆ' ನೋ.

ಅಲೂರ್ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: [illegible] (ಎಕ. IX, ಹಿರಿಯೂ. ೧–೧೬; [illegible]). [ಅಲ್ ? + ಊರ್]

ಅಲೆ₁ (ನಾ). ೧. ಕಬ್ಬಿನಿಂದ ರಸವನ್ನು ತೆಗೆಯುವ ಯಂತ್ರ; ಕಬ್ಬಿನ ಗಾಣ: "[illegible]" (ಮಲ್ಲಿ. ೬೬–೨೬); [illegible] (ಸುಕುಮಾ. ೬೧); [illegible] (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೬೦–೬೮; 1118); [illegible] (ಮೋಹನ. ೨–೫೦); [illegible] (ಗಾದೆ); [illegible] (ಗಾದೆ). ೨. ಗಾಣ: [illegible] (ರಾಜಶ್ರೀ. ೧೦೫–೨೪). [ದೇ. I ತಮಿ. ಅಲೈ; ಮಲ. ಅಲ; ತುಳು. ಅಲೆ]

ಅಲೆ₂ 'ವಾಲೆ' ನೋ.

ಅಲೆದೆಱ್ (ನಾ). ಕಬ್ಬಿನ ಗಾಣದ ಮೇಲೆ ಹಾಕುವ ತೆರಿಗೆ; ಗಾಣದ ತೆರಿಗೆ: [illegible] . . . ಅಲೆದೆಱ್ [illegible] (ಎಕ. XIV, [illegible]. ೧೦೮–೯೧; 1268); [illegible] (ಎಕ. VI, [illegible]. ೯೯–೯೨; 1291); [illegible] . . . [illegible] (ಎಕ. XIV, [illegible]; 1402); [illegible] ಅಲ[ಲೆ]ದೆಱ್ [illegible] (ಎಕ. VII, [illegible]. ೧೩೮–೨೨; 1420). [ಅಲೆ₁ + ತೆಱ್₃]

ಅಲೆಮನೆ, ಅಲೇಮನೆ (ನಾ). ಕಬ್ಬಿನಿಂದ ರಸವನ್ನು ತೆಗೆದು ಬೆಲ್ಲಮಾಡುವ ಸ್ಥಳ: [illegible]. **ಅಲೇಮನೆ**: [illegible]. [ಅಲೆ$_1$ + ಮನೆ]

ಅಲೆಯಾಡು (ಕ್ರಿ). ಕಬ್ಬಿನ ರಸವನ್ನು ಗಾಣದಿಂದ ಹಿಂಡಿ ತೆಗೆ; ಗಾಣವನ್ನಾಡಿಸು: [illegible]. [ಅಲೆ$_1$ + ಆಡು$_1$]

ಅಲೆಹಗ್ಗ (ನಾ). ದನಗಳು ಸುತ್ತಲೂ ತಿರುಗಿ ಮೇಯುವಂತೆ ಹುಲ್ಲುಗಾವಲಿನಲ್ಲಿ ಕಟ್ಟಿಹಾಕುವ ಉದ್ದವಾದ ಹಗ್ಗ ([illegible]). [ಅಲೆ ? + ಹಗ್ಗ (< ಪಗ್ಗ)]

ಅಲೇಜ್ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: [illegible] (?)[illegible]. [?]

ಆಲೇಖ್ಯ (ಗು). ೧. ಬರೆಯಬೇಕಾದ; ಚಿತ್ರಿಸಬೇಕಾದ. (ನಾ). ೨. ಬರಹ; ಚಿತ್ರ; ವರ್ಣಚಿತ್ರ: [illegible]. [ಸಂ.]

ಆಲೇಖ್ಯಗತೆ (ನಾ). ಚಿತ್ರಿಸಲ್ಪಟ್ಟವಳು: [illegible]. [ಸಂ. ಆಲೇಖ್ಯಗತಾ]

ಆಲೇಖ್ಯಕಲ್ಪ (ನಾ). ಚಿತ್ರಕ್ಕೆ ಸದೃಶವಾದುದು, —ಸಮನಾದುದು: [illegible]. [ಸಂ.]

ಆಲೇಖ್ಯಯಂತ್ರ (ನಾ). [ಶಿಂತ್ರ ಶಾ] (ರೋಗಾದವರನ್ನು) ವಶಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಚಿತ್ರರೂಪವಾಗಿ ಬರೆಯುವ ತಗಡಿನ ಕಾಯುವ ಯಂತ್ರ: [illegible]. [ಆಲೇಖ್ಯ + ಯಂತ್ರ]

ಆಲೇಪ (ನಾ). = ಆಲೇಪನ ೧. 'ಆಲೇಪಂಗೆಯ್' ಪದ. [ಸಂ.]

ಆಲೇಪಂಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ಬಳಿ; ಸವರು; ಲೇಪಿಸು: [illegible]. [ಆಲೇಪ + ಗೆಯ್ (< ಕೆಯ್$_1$)]

ಆಲೇಪನ (ನಾ). ೧. ಬಳಿಯುವುದು; ಸವರುವುದು. ೨. ಲೇಪಿಸುವ ದ್ರವ್ಯ: [illegible]. [ಸಂ.]

ಆಲೇಪನಂಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). = ಆಲೇಪಂಗೆಯ್: [illegible]. [ಆಲೇಪನ + ಗೆಯ್ (< ಕೆಯ್$_1$)]

ಆಲೇಪಿಸು (ಕ್ರಿ). ಬಳಿ; ಸವರು; ಲೇಪನಮಾಡು: [illegible]. [ಆಲೇಪನ + -ಇಸು$_1$]

ಅಲೇಮನೆ 'ಅಲೆಮನೆ' ನೋ.

ಅಲ್ಕೆಸು 'ಅಲಿಸು$_1$' ನೋ.

ಆಲೋಕ (ನಾ). ೧. ನೋಡುವುದು; ನೋಟ: [illegible]. ೨. ದೃಷ್ಟಿ; ಕಾಂತಿ; ಬೆಳಕು: [illegible]. ೩. ಜ್ಞಾನ: [illegible]. ೪. ಹೊಗಳಿಕೆ; ಸ್ತುತಿಪಾಠಕರ ಘೋಷಣ. [ಸಂ.]

ಆಲೋಕನ, ಅಲೋಕನ (ನಾ). ೧. ನೋಡುವುದು; ನೋಟ: [illegible]. ೨. ವಿಮರ್ಶೆ; ಪರಿಶೀಲನೆ. **ಆಲೋಕನ**: ೧. 'ಆಲೋಕನಗೆಯ್' ಪದ. [ಸಂ.]

ಆಲೋಕನಂಗೆಯ್, ಅಲೋಕನಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ನೋಡು; ಈಕ್ಷಿಸು: [illegible]. **ಆಲೋಕನಗೆಯ್**: [illegible]. [ಆಲೋಕನ + ಗೆಯ್ (< ಕೆಯ್$_1$)]

ಆಲೋಕನಗೆಯ್ 'ಆಲೋಕನಂಗೆಯ್' ನೋ.

ಆಲೋಕನವೆಸಗು (ಕ್ರಿ). = ಆಲೋಕನಂಗೆಯ್: [illegible]. [ಆಲೋಕನ + ಎಸಗು$_1$]

ಆಲೋಕಿತ (ಗು). ೧. ನೋಡಲ್ಪಟ್ಟ; ನೋಡಿದ. (ನಾ). ೨. [ನಾಟ್ಯ] ಕಣ್ಣಿನ ಎಂಟು ಬಗೆಯ ಚಲನೆಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: [illegible] — 1 [illegible] ... 4 ಆಲೋಕಿತ ([illegible]). [ಸಂ.]

ಆಲೋಕಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ನೋಡು; ಈಕ್ಷಿಸು: [illegible]. ೨. ವಿಮರ್ಶಿಸು; ಪರೀಕ್ಷಿಸು: [illegible]. [ಆಲೋಕನ + -ಇಸು$_1$]

ಆಲೋಚ, ಅಲೋಚ (ನಾ). = ಆಲೋಚನೆ ೨: [illegible]. **ಆಲೋಚ**: 'ಆಲೋಚಂಗೆಯ್', 'ಆಲೋಚಂಬೆರಸು' ಪದ. [ಸಂ.]

ಅಲೋಚನ, ಅಳೋಚನ (ನಾ). = ಅಲೋಚನೆ ೨. **ಅಳೋಚನ:** 'ಅಳೋಚನಂಗೆಯ್' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅಲೋಚನೆ, ಅಳೋಚನೆ (ನಾ). ೧. ನೋಡುವುದು; ಕಾಣುವುದು. ೨. ಯೋಚಿಸುವುದು; ಪರೀಕ್ಷಿಸುವುದು; ಪರಾಮರ್ಶೆ: [illegible]. ೩. ಅಭಿಪ್ರಾಯ; ಉದ್ದೇಶ; ಸಲಹೆ (ಆ). ೪. "[illegible]" ([illegible]). **ಅಳೋಚನೆ:** ೨. [illegible]. [ಸಂ. ಆಲೋಚನ]

ಅಲೋಚಿಸು, ಅಳೋಚಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ವಿಚಾರಿಸು; ಯೋಚಿಸು; ವಿಮರ್ಶಿಸು: [illegible]. **ಅಳೋಚಿಸು:** ೧. [illegible]. ೨. [ಪ್ರೈನ] ಗುರುವಿನ ಹತ್ತಿರ ತಪ್ಪೊಪ್ಪಿಗೆ ಮಾಡು; ಅಪರಾಧವನ್ನು ತಿಳಿಸು: [illegible]. [ಅಲೋಚನ + -ಇಸು]

ಅಲೋಡನ (ನಾ). ೧. ಕಲಕುವುದು; ಕಡೆಯುವುದು; ಮಥನ. 'ಅಲೋಡನಂಗೆಯ್' ಪರಾ. ೨. ಅಲೋಚನೆ. [ಸಂ.]

ಅಲೋಡನಂಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ಕಡೆ; ಮಥಿಸು: [illegible]. [ಅಲೋಡನ + ಗೆಯ್ (< ಕೆಯ್)]

ಅಲೋಡನೆ (ನಾ). ೧. ಬೆರಸುವುದು; ಕಲಸುವುದು; ಮಿಶ್ರಮಾಡುವುದು. ೨. ಕಲಕುವುದು; ಕಡೆಯುವುದು: "[illegible]" ([illegible]). ೩. ಆಳವಾಗಿ ಅಧ್ಯಾಸಮಾಡುವುದು; ಮನನಮಾಡುವುದು. [ಸಂ. ಆಲೋಡನ]

ಅಲೋಡಿತ (ಗು). ಕದಡಿದ; ಕಲಕಿದ: [illegible]. [ಸಂ.]

ಅಲೋಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕಲಕು; ಕದಡು; ಚೆನ್ನಾಗಿ ಹೊಂದಿಕೊಳ್ಳುವಂತೆ ಬೆರಸು: [illegible]. ೨. = ಅಲೋಚಿಸು ೧: [illegible]. [ಅಲೋಡನ + -ಇಸು]

ಅಲೋಲ, ಅಳೋಳ (ಗು). ೧. ಅಲುಗಾಡುವ; ಚಂಚಲವಾದ; ಕಂಪಿಸುವ: [illegible]. ೨. ಹೊರಳುವ; ತಿರುಗುವ. ೩. ಕದಡಿದ; ಕಲಕಿದ. (ನಾ). ೪. ಆಸಕ್ತನಾದವನು: [illegible]. ೫. ಅಸಕ್ತಿ: [illegible]. **ಅಳೋಳ:** ೧. [illegible] ([illegible]). [ಸಂ.]

ಅಲೋಲಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕಡೆ; ಮಥಿಸು: [illegible]. [ಅಲೋಲನ + -ಇಸು]

ಅಲೋಲೇಕ್ಷಣ (ನಾ). ಚಂಚಲವಾದ ಕಣ್ಣು: [illegible]. [ಅಲೋಲ + ಈಕ್ಷಣ]

ಅಲ್ಗಚ್ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: [illegible] (ಎಕ್. XI, [illegible]). P ಈ ಶಬ್ದವನ್ನು ಅಲ್ಗೊರೆ ಎಂದು ಓದಿದೆ. [ಅಲ್ ? + ಕೆರೆ]

ಅಲ್ಗೊಳ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: [illegible] (ಎಕ್. VII, [illegible]); [illegible] (ಎಕ್. XI, [illegible]). [ಅಲ್ ? + ಕೊಳ]

ಅಲ್ಬರಿ, ಅಲಪರಿ, ಅಲಪರೆ, ಅಲವರಿ, ಅಲವರು, ಅಲಿಪರಿ, ಅಲ್ಪರೆ, ಅಲ್ಪರಿ (ಕ್ರಿ). ೧. ಅಲೆದಾಡು; ಆಯಾಸಪಡು; ಕಷ್ಟಪಡು. ೨. ಅಂಗಲಾಚಿ ಬೇಡು; ಮೊರೆಯಿಡು: [illegible]. ೩. ಗೋಳಾಡು; ಕೊರಗು: [illegible]. ೪. ಹಂಬಲಿಸು: [illegible]. **ಅಲಪರೆ:** ೨. [illegible]. **ಅಲಪರೆ:** ೧. [illegible]. **ಅಲವರಿ:** ೨. [illegible]. **ಅಲವರು:** ೨. [illegible]. **ಅಲಿಪರಿ:** ೧. [illegible]. ೪. [illegible]. **ಅಲ್ಪರೆ:** ೨. [illegible]. ೫. ಕೂಗಿ ಕರೆ; ಆಹ್ವಾನಿಸು: [illegible]. **ಅಲ್ಪರಿ:** ೨. [illegible]. ೩. [illegible] ([illegible]). [ಅಲ್ + ಪರಿ]

ಅಲ್ಪರೆ 'ಅಲ್ಬರಿ' ನೋ.

ಅಲ್ವರಿ 'ಅಲ್ಬರಿ' ನೋ.

ಅವ 'ಅವುದು' ಪರಾ.

ಅವಂಟಿಗೆ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: [illegible] (ಶಾಸ. [illegible]; 1000). [?]

ಅವಂತಿ (ಗು). ೧. ಅವಂತಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ. (ನಾ). ೨. [ಕಾವ್ಯವಿದ್ಯಾ] ಕಾವ್ಯದ ಆರು ರೀತಿಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಮತ್ತೆ ಕೆಲವರು 'ಲಾಟಿ' 'ಅವಂತಿ' 'ಮಾಗಧಿ' ಈ ಮೂರನ್ನು ಸೇರಿಸಿ ರೀತಿಗಳು ಆರೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ (ಕೃವಿ. ೨೩೧). [ಸಂ.]

ಅವಕ್ (ನಾ). ಹೊರಗಿನಿಂದ ಬಂದ ಕಾಗದಪತ್ರಗಳ ದಾಖಲೆ ಪುಸ್ತಕ; ಇನ್‌ವರ್ಡ್ ರಿಜಿಸ್ಟರ್ ([illegible]). [← ಮರಾ. ಅವಕ್]

ಅವಗ 'ಅವಗಂ' ನೋ.

ಅವಗಂ, ಅವಗ (ಅ). ೧. ಯಾವಾಗಲೂ; ಎಡೆಬಿಡದೆ; ಬಿಡುವಿಲ್ಲದೆ; ನಿರಂತರವಾಗಿ: [illegible] ೨. ಅತಿಶಯವಾಗಿ; ಬಹಳವಾಗಿ; ಪೂರ್ಣವಾಗಿ: [illegible]. **ಅವಗೆ**: ೧. [illegible]. [?]

ಅವಗಲು 'ಅವಾಗಳುಂ' ನೋ.

ಅವಗೆ, ಅವಿಗೆ, ಅವುಗೆ (ನಾ). ೧. ಹೆಂಚು, ಮಡಕೆ ಮುಂತಾದುವುಗಳನ್ನು ಸುಡುವ ಕುಂಬಾರನ ಒಲೆ; ಆವಿಗೆ: [illegible]. **ಅವಿಗೆ**: [illegible]. **ಅವುಗೆ**: [illegible]. ೨. ಅವಿಗೆಯ ಮೇಲೆ ಹಾಕುವ ತೆರಿಗೆ: [illegible] (ಎ.ಕ. II, [illegible]; 1346). [ಪ್ರಾ. ಆವಾಅ < ಸಂ. ಆಪಾಕ]

ಅವಗೆಗಲ (ನಾ). ಅವಗೆಯಲ್ಲಿ ಸುಟ್ಟ ಮಡಕೆ: [illegible] ([illegible]; 1279). [ಅವಗೆ + ಕಲ]

ಅವಗೆಗಿಚ್ಚು, ಅವಿಗೆಗಿಚ್ಚು, ಅವುಗೆಕಿಚ್ಚು, ಅವುಗೆಗಿಚ್ಚು (ನಾ). ಅವಗೆಯ ಬೆಂಕಿ, —ಉರಿ: [illegible]. **ಅವಿಗೆಗಿಚ್ಚು**: [illegible]. **ಅವುಗೆಕಿಚ್ಚು**: [illegible]. **ಅವುಗೆಗಿಚ್ಚು**: [illegible].

[ಅವಗೆ + ಕಿಚ್ಚು (< ಕಿರ್ಚು)]

ಅವಗೆವೆಳ್ (ನಾ). ಅವಗೆಯಂಥ ತೆಗೆ: [illegible]. [ಅವಗೆ + ಬೆಳ್₁]

ಅವಗೆಯುರಿ (ನಾ). ಅವಿಗೆಯ ಜ್ವಾಲೆ, —ಬೆಂಕಿ: [illegible]. [ಅವಗೆ + ಉರಿ₂]

ಅವಜ 'ಅವುಜ' ನೋ.

ಅವಟಿ₁ (ನಾ). ಅಳತೆ (?): [illegible] (ಎ.ಕ. XV, [illegible]; 1172). 'ಅವಟಿಗೆ' ಹೋ. [?]

ಅವಟಿ₂ 'ಅವುಟಿ' ನೋ.

ಅವಟಿಗೆ (ನಾ). ಧವಸಧಾನ್ಯವನ್ನು ಅಳೆಯುವ ಕಿರುಬಳ್ಳದ [illegible]: [illegible].

[ಅವಟಿ₁ + -ಇಗೆ]

ಅವಡಿ (ನಾ). ಕಷ್ಟ; ತೊಂದರೆ; ಹೋಲಿ. 'ಅವಡಿಗೊಳಿಸು' ಹೋ.

[ಪ್ರಾ. ಆವಇ < ಸಂ. ಆಪದ್]

ಅವಡಿಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಕಷ್ಟಕ್ಕೆ ಗುರಿಯಾಗು; ಹಿಂಸೆಗೆ ಒಳಗಾಗು; ತೊಂದರೆ ಪಡು. 'ಅವಡಿಗೊಳಿಸು' ಹೋ.

[ಅವಡಿ + ಕೊಳ್₁]

ಅವಡಿಗೊಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕಷ್ಟಕ್ಕೆ ಗುರಿಮಾಡು; ಹಿಂಸೆಪಡಿಸು; ತೊಂದರೆಮಾಡು: [illegible]. [ಅವಡಿಗೊಳ್ + -ಇಸು₁]

ಅವಡ್ಡ₁ (ನಾ). ಅಂಗಡಿ: [illegible].

[< ಸಂ. ಆಪಣ]

ಅವಡ್ಡ₂ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: [illegible] ([illegible]; 1057). [?]

ಅವಣಿ (ನಾ). ತಮಿಳು ತಿಂಗಳುಗಳಲ್ಲಿ ಐದನೆಯ ತಿಂಗಳು; ಚಾಂದ್ರಮಾನದ ಆಷಾಢ ಶ್ರಾವಣ: [illegible] ಎಂದರು ([illegible]).
[← ತಮಿ. ಮಲ. ಅವಣಿ < ಸಂ. ಶ್ರಾವಣ]

ಅವತಿ (ನಾ). ಒಂದು ಸೀಮೆಯ ಹೆಸರು: [illegible] (ಎಪಿ. X, [illegible]). [?]

ಅವತ್ತು 'ಅಪೊತ್ತು' ನೋ.

ಅವದಳೆಲ್ (ನಾ). (?): [illegible] (ಎಪಿ. XI, [illegible]). [?]

ಅವದ್ 'ಅವುದು' ವರಾ.

ಅವನಿನಾಡು (ನಾ). ಒಂದು ಸೀಮೆಯ ಹೆಸರು: [illegible] (ಎಪಿ. X, [illegible]); [illegible] (ಎಪಿ. X, [illegible]).
[ಅವನ್ನಿ + ನಾಡು]

ಅವನು 'ಅವುದು' ವರಾ.

ಅವನ್ನ (ನಾ). ಒಂದು ಸ್ಥಳದ ಹೆಸರು: [illegible] (ಎಪಿ. IX, [illegible]); [illegible] (ಎಪಿ. X, [illegible]).
[?]

ಅವಪೇಸ (ನಾ). ೧. ಬೀಜ ಬಿತ್ತುವುದು; ಬಿತ್ತನೆ. ೨. ವಾಕ್ರಿ. [ಸಂ.]

ಅವರ್ 'ಅವುದು' ವರಾ.

ಅವರ 'ಅವರಂ' ನೋ.

ಅವರಂ, ಅವರ (ಅ). ಅಲ್ಲಿಯವರೆಗೆ; ಅವರೆಗೆ: [illegible] (ಗಳೆಂ. [illegible]).
ಅವರೆ ([illegible]). [ಅ (< ಅದು) + -ವರಂ]

ಅವರಕೆ (ನಾ). ಮುಚ್ಚುವ ಅಥವಾ ಮರೆಮಾಡುವ ವಸ್ತು: [illegible].
[ಸಂ.]

ಅವರಣ (ನಾ). ೧. ಮುಚ್ಚುವುದು; ಮರೆಮಾಡುವುದು; ಮುಸುಕು ಹಾಕುವುದು. ೨. ಪ್ರಾಕಾರ; ಸುತ್ತುಗೋಡೆ; ಬೇಲಿ ಅಥವಾ ಕಂಬಿಗಳಿಂದ ಹಾಕುವ ಸುತ್ತುಗಟ್ಟು. ೩. ಹೊದಿಕೆ; ಮರೆ; ಮುಸುಕು: [illegible]; [illegible]. ೪. [ತತ್ತ್ವಶಾ] ಅಜ್ಞಾನ. 'ಅವರಣಭಂಗ' ವರಾ. ೫. ಗುರಾಣಿ; ಹರಿಗೆ: "[illegible]" ([illegible]). ೬. (ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ) ಶತ್ರುವಿನ ಪೆಟ್ಟನ್ನು ತಪ್ಪಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು, —ತಡೆಗಟ್ಟುವುದು. ೭. ಯುದ್ಧಕವಚ. ೮. "ಮರುಳು ಮಾ[illegible] ವಂಥಾದು" ([illegible]). ೯. ಅಗುಳಿ; ತಾಳು. ೧೦. ಎ[illegible] ಕಟ್ಟು; ಪರಿಧಿ; ಪರಿಮಿತಿ: [illegible]; [illegible] ([illegible]). [ಸಂ.]

ಅವರಣಚಿಹ್ನೆ (ನಾ). ಬರೆವಣಿಗೆಯಲ್ಲಿ ಬಳಸುವ '( )' '[ ]' ಮುಂತಾದ ಸಂಕೇತಗಳ ಹೆಸರು: [illegible] ([illegible]). [ಅವರಣ + ಚಿಹ್ನೆ]

ಅವರಣಭಂಗ (ನಾ). ೧. ಅವರಣದ ನಿವಾರಣೆ: [illegible] ([illegible]). ೨. [ತತ್ತ್ವಶಾ] ಅಜ್ಞಾನದ ನಿವೃತ್ತಿ: [illegible] ([illegible]).
[ಅವರಣ + ಭಂಗ]

ಅವರಣಶಕ್ತಿ (ನಾ). ೧. ಮುಚ್ಚಿಕೊಳ್ಳುವ ಶಕ್ತಿ; ಮರೆಮಾಡು[illegible] ಸಾಮರ್ಥ್ಯ: [illegible] ([illegible]). [ಅವರಣ + ಶಕ್ತಿ]

ಅವರಣಿಸು (ಕ್ರಿ). ಮುಚ್ಚು; ಮರೆಮಾಡು: [illegible] ([illegible]). [ಅವರಣ + -ಇಸು]

ಅವರಣೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಯಂತ್ರ (?): "[illegible]" ([illegible]). [?]

ಅವರವೇಂಟೆ (ನಾ). ಮೂರು ಬಗೆಯ ಬೇಟೆಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು (?): [illegible] ([illegible]). ಈ ಶಬ್ದವನ್ನು ಅ + ವ[illegible] ವೇಂಟೆ ಎಂದು ಬಿಡಿಸುವುದೂ ಸಾಧ್ಯ. [ಅವರ + ವೇಂಟೆ]

ಅವರಿ (ನಾ). (?): [illegible] ([illegible]). [?]

ಅವರಿ 'ಅವಿ' ನೋ.

ಅವರಿಕೆ (ನಾ). ತಂಗಡಿ ಗಿಡ; ಗೊಂಚಲು ಗೊಂಚಲಾಗಿ ಹ[illegible] ಹೂವುಗಳು ಬಿಡುವ ಸಣ್ಣ ಕುರುಚಲು ಗಿಡ: [illegible] ([illegible]); [illegible] ([illegible]).
[ದ್ರಾ.] ತಮಿ. [illegible]; ಮಲ. [illegible]; ತೆಲು. [illegible]]

ಅವರಿಗಾಲ್ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು (?): [illegible] ಎಂದು [illegible] (ಎಪಿ. XIV, [illegible]; ?).
[ಅವರಿ + ಕಾಲ್]

ಆವರಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಹರಡು; ವ್ಯಾಪಿಸು: [illegible] ೨. ಸುತ್ತುಗಟ್ಟು; ಆವರಣವಾಗು: [illegible] ೩. ಪಡೆ; ಹೊಂದು: [illegible] ೪. ಮುಚ್ಚು; ಮುತ್ತು; ಕವಿ: [illegible] ೫. ವ್ಯಾಪ್ತವಾಗು; ಸೇರು: [illegible] ೬. ವಿಮರ್ಶಿಸು; ವಿಚಾರಿಸು: [illegible] [ಆವರಣ + -ಇಸು]

ಆವರು 'ಆವೃದು' ನೋಡಿ.

ಆವರೆ (ನಾ). = ಅವರೆಕೆ: [illegible]
[illegible]

ಆವರೆಗೊಂಬು (ನಾ). ತಂಗಡಿಗಿಡದ ರೆಂಬೆ; ಆವರಿಕೆ ಗಿಡದ ಕೊಂಬೆ: [illegible] [ಆವರೆ + ಕೊಂಬು]

ಆವರ್ಜನ (ನಾ). ೧. ಬಾಗುವುದು; ಒರಗುವುದು. ೨. ಕೆಡಹುವುದು. ೩. ಒಲಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು. ೪. ಸಂಪಾದನೆ; ಗಳಿಕೆ. [ಸಂ.]

ಆವರ್ಜಾ, ಆವರ್ಜ (ನಾ). ಜಮಾನು ಮತ್ತು ಕಂದಾಯದ ವಿವರಗಳನ್ನು ತಿಳಿಸುವ ದಾಖಲುಪಟ್ಟಿ; ಪಟ್ಟಿ (೨). ಆವರ್ಜೆ (೨). [← [illegible]]

ಆವರ್ಜೆ 'ಆವರ್ಜಾ' ನೋಡಿ.

ಆವರ್ಜಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಒಲಿಸಿಕೊಳ್ಳು: [illegible] ೨. ಪಡೆ; ಗಳಿಸು; ಸಂಪಾದಿಸು: [illegible] ೩. "ಒಳಕೊಳ್ಳು" [illegible] [ಆವರ್ಜನ + -ಇಸು]

ಆವರ್ಣ (ನಾ). ೧. = ಆವರಣ ೨: [illegible] ೨. = ಆವರಣ ೩: [illegible] [ಸಂ. ಆವರಣ]

ಆವರ್ತ (ನಾ). ೧. ನೀರಿನ ಸುಳಿ; ಸುಳಿ: [illegible] ೨. ಪ್ರಾಣಿಗಳ ಮೈಮೇಲಿನ ಕೂದಲಲ್ಲಿ ಕಾಣಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ಸುಳಿ. 'ಆವರ್ತಯುಕ್ತ' ನೋಡಿ. ೩. ತಿರುಗುವಿಕೆ; ಸುತ್ತುವುದು. [ಸಂ.]

ಆವರ್ತಕೇಶ (ನಾ). ಸುತ್ತಿ ಸುತ್ತಿ ಕಾಣಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ಕೇಶ: [illegible] [ಆವರ್ತ + ಕೇಶ]

ಆವರ್ತದಶಾಂಶ (ನಾ). [ಗಣಿತ] ಪೂರ್ಣಾಂಕವಲ್ಲದ ದಶಾಂಶವೊಡ ಕೊಡುವಾಗ ಪುನಃ ಪುನಃ ಶೇಷ ಉಳಿಯುವ ಅಂಕೆ: [illegible] [ಆವರ್ತ + ದಶಾಂಶ]

ಆವರ್ತನ (ನಾ). ೧. ತಿರುಗುವಿಕೆ; ಸುತ್ತುವುದು: [illegible] ೨. ಮಲ್ಲಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಕ್ರಮ, —ಧ್ವನಿ: [illegible] ೩. ಸುಳಿ. 'ಆವರ್ತನಸಿದ್ಧಿ' ನೋಡಿ. ೪. ಲೋಹಗಳನ್ನು ಒಟ್ಟಿಗೆ ಸೇರಿಸಿ ಕರಗಿಸುವುದು. ೫. ಮತ್ತೆ ಮತ್ತೆ ಅಭ್ಯಾಸ ಮಾಡುವುದು; ಅನುಶೀಲನೆ. [ಸಂ.]

ಆವರ್ತನಸಿದ್ಧಿ (ನಾ). ೧. ಸುಳಿಸುಳಿಯಾಗಿರುವಿಕೆ; ಸುಳಿಯುಂಟಿರುವಿಕೆ. ೨. ಸುಳಿಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿರುವುದು. ೧, ೨: [illegible] [ಆವರ್ತನ + ಸಿದ್ಧಿ]

ಆವರ್ತನಾಭಿ (ನಾ). ೧. ಸುಳಿಯುಂಟಿರುವ ಹೊಕ್ಕುಳುಳ್ಳವಳು. ೨. ಸುಳಿಯೇ ನಾಭಿಯಾಗಿ ಉಳ್ಳವಳು. ೧, ೨: [illegible] [ಆವರ್ತ + ನಾಭಿ]

ಆವರ್ತನಿ (ನಾ). ೧. ಲೋಹಗಳನ್ನು ಕರಗಿಸುವ ಮೂಸೆ. ೨. ಸೌಟು. [ಸಂ. ಆವರ್ತನೀ]

ಅವರ್ತನೆ (ನಾ). = ಅವರ್ತನ ೧ : [illegible] (ಶಾಬ್ದ. ೧೧೪). [ಸಂ. ಆವರ್ತನ]

ಅವರ್ತಪ್ರತಿಮಾರುತ (ನಾ). ವಾಯುಮಂಡಲದಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚು ಒತ್ತಡ ಇರುವ ಪ್ರದೇಶದಿಂದ ಕಡಮೆ ಒತ್ತಡವಿರುವ ಪ್ರದೇಶಕ್ಕೆ ನುಗ್ಗಿ, ಸುತ್ತುತ್ತ ಹೋಗುವ ವಾಯುಸ್ಥಿತಿ; ಅಪಭ್ರಮಣಮಾರುತ: [illegible] (ಭೂವಿಜ್ಞಾ. ೬೬). [ಅವರ್ತ + ಪ್ರತಿಮಾರುತ]

ಅವರ್ತಮಾನ (ಗು). ಸುತ್ತುತ್ತಿರುವ ; ಸುಳಿದಾಡುತ್ತಿರುವ : [illegible] [ಸಂ.]

ಅವರ್ತಮಾರುತ (ನಾ). ಸುಂಟರಗಾಳಿ ; ಸುಳಿಗಾಳಿ ; ನ್ಯೂನತಮ ವಾಯುಭಾರವಿರುವ ಪ್ರದೇಶದ ಕೇಂದ್ರದ ಸುತ್ತಲೂ ಸುತ್ತುವ ಮಾರುತ ಸರಣಿ: ಸಮುದ್ರದಲ್ಲಿ ಚಕ್ರ(ಅವರ್ತ)ಮಾರುತ (Cyclones) [illegible] (ಭೂವಿಜ್ಞಾ. ೨೮೯). [ಅವರ್ತ + ಮಾರುತ]

ಅವರ್ತಯುಕ್ತ (ಗು). ಸುಳಿಯಿಂದ ಕೂಡಿದ: [illegible] [ಅವರ್ತ + ಯುಕ್ತ]

ಅವರ್ತಿ (ನಾ). ೧. ಸುತ್ತುವುದು ; ತಿರುಗುವುದು. ೨. ಬಾರಿ ; ಸಲ; ಸಾರಿ: ಅವನು ಎಷ್ಟಾವರ್ತಿ ಬಂದಿದ್ದ ? (ಆಡು). 'ಅನೇಕಾವರ್ತಿ', 'ಒಂದಾವರ್ತಿ' ಪದಾ. [ಸಂ. ಆವೃತ್ತಿ]

ಅವರ್ತಿನಿ (ನಾ). [ಜೈನ] ಒಂದು ವಿದ್ಯೆ : [illegible] (ಶಾಂತಿಪು. ೨೫೦). [ಸಂ. ಆವರ್ತನೀ]

ಅವರ್ತಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಸುತ್ತಿಕೊಳ್ಳು ; ವ್ಯಾಪಿಸು : [illegible] ೨. ಮರಳಿ ಬರುವಂತೆ ಮಾಡು ; ಪುನಃ ಕರೆಸು : [illegible] ೩. ಮರಳಿ ನೋಡು; ಪುನಃ ವಿಚಾರಿಸು : [illegible] [ಅವರ್ತನ + -ಇಸು]

ಅವರ್ಜಿತ (ಗು). ಕೀಳ್ಪಟ್ಟ ; ನಾಶಮಾಡಿದ : [illegible] [ಸಂ.]

ಅವಲ್, ಅಬಲ್, ಅಬಲು, ಅವಲು (ನಾ). ೧. ತಾವರೆ ಜಾತಿಯ ಒಂದು ಹೂವು ; ಕೆಂದಾವರೆ : [illegible] ಅಬಲ್ : [illegible] ಅಬಲು : [illegible] ಅವಲು : [illegible] (ಗಣೇಶ. ೩೧-೯೦).

[ದೇ. ? ತಮಿ. ಮಲ. ಅಲ್ಲಿ ; ತುಳು. ಅಂಬಲು]

ಅವಲ್₂ (ನಾ). ಇನಾಮತಿ ಗ್ರಾಮಗಳ ಜಮಾನುಗಳ ಮೇಲೆಯನ್ನೂ ಚಕ್ಕುಬಂದಿಯನ್ನೂ ತಿಳಿಸುವ ಲೆಕ್ಕದ ಪಟ್ಟಿ (ಕ್ಯಾಗೆ. IV, ೩೩೩). [← ಹಿಂ. ?]

ಅವಲಲರ್ (ನಾ). ಅವಲದ ಹೂವು ; ಕೆಂದಾವರೆ ಹೂವು : [illegible] [ಅವಲ್₁ + ಅಲರ್₂]

ಅವಲಿ, ಅವಳಿ₁ (ನಾ). ೧. ಸಾಲು ; ಪಂಕ್ತಿ. ೨. ಕುಲ ; ವಂಶ; ಸಂತತಿ. ೩. ಗುಂಪು ; ರಾಶಿ ; ಸಮೂಹ. ೪. [ಜೈನ] ಕಾಲದ ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾದ ಒಂದು ಪ್ರಮಾಣ: [illegible] ಅವಳಿ₁: ೩. [illegible] ೪. [illegible] ೫. [ಸಂಗೀತ] ಶ್ರುತಿಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ: [illegible] ೬. ಕಾಳಾಮುಖ ಶೈವರಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪಂಗಡ. ಈ ಕಾಳಾಮುಖ ಶಾಖೆಯಾದ ಶಕ್ತಿಪರ್ಷೆಯಲ್ಲಿ ಪರ್ವತಾವಳಿ ಮತ್ತು ಭುಜಂಗಾವಳಿ ಎಂಬೆರಡು ಪಂಗಡಗಳಿದ್ದುವು. [ಸಂ.]

ಅವಲಿಕೆ, ಅವಳಿಕ (ನಾ). = ಅವಲಿ ೪ : [illegible] ಅವಳಿಕೆ : [illegible] [ಸಂ.]

ಅವಲಿಪ್ತ (ಗು). ಹೊರಳಿದ; ತಿರುಗಿದ : [illegible] [ಸಂ.]

ಅವಲು 'ಅವಲ್₁' ನೋ.

ಅವಲ್ಗಂಪು (ನಾ). ಅವಲು ಹೂವಿನ ವಾಸನೆ : [illegible] [ಅವಲ್₁ + ಕಂಪು]

ಅವಲ್ಲೊಳೆ (ನಾ). ಅವಲದ ಹೂವುಗಳು ಬೆಳೆದಿರುವ ಕೊಳ: [illegible] (ಪಂಪಭಾ. ೧-೧೧೪); [illegible] (ಜ.ಕಾ.). [ಅವಲ್$_1$ + ಕೊಳ$_2$]

ಅವಶ್ಯ (ಗು). ೧. ಅಗತ್ಯವಾದ; ಕಡ್ಡಾಯವಾಗಿ ಆಗಬೇಕಾದ; ಅನಿವಾರ್ಯವಾದ. ೨. = ಅವಶ್ಯಕ ೨: [illegible] (ಶಬ್ದಮ. ೧೧-೨೨ ವೃ). [ಸಂ.]

ಅವಶ್ಯಕ (ಗು). ೧. ಅಗತ್ಯವಾದ; ಕಡ್ಡಾಯವಾಗಿ ಆಗಬೇಕಾದ; ಅನಿವಾರ್ಯವಾದ: [illegible] ಅವಶ್ಯಕ (ಶ್ರೀಜಿ. ೪). (ನಾ) ೨. [ಜೈನ] ಜೈನಮುನಿ ಪ್ರತಿದಿನವೂ ಮಾಡಬೇಕಾದ ಕರ್ಮಗಳು; ಷಡಾವಶ್ಯಗಳು. ಇ (೧) ಸಾಮಯಿಕ. (೨) ಇಪ್ಪತ್ನಾಲ್ಕು ತೀರ್ಥಂಕರರ ಸ್ತುತಿ. (೩) ಪಂಚ ಪರಮೇಷ್ಠಿಗಳ ವಂದನೆ. (೪) ಪ್ರತಿಕ್ರಮಣ. (೫) ಪ್ರತ್ಯಾಖ್ಯಾನ. (೬) ಕಾಯೋತ್ಸರ್ಗ: [illegible] (ಅಜಿತ. ೧-೫). [ಸಂ.]

ಅವಶ್ಯಕತೆ (ನಾ). ಅಗತ್ಯವಾಗಿರುವಿಕೆ; ಅನಿವಾರ್ಯವಾದುದು: [illegible] (ಅಮೂ. ೫೬). [ಸಂ. ಅವಶ್ಯಕತಾ]

ಅವಸಥ (ನಾ). ವಾಸಸ್ಥಾನ; ಮನೆ; ನೆಲ: "[illegible]" ([illegible]); [illegible] (ಪಂಪಭಾ. ೧-೬೫). [ಸಂ.]

ಅವಸಕ್ಥ (ನಾ). ಹೋಮ ಹವನಗಳಿಗಾಗಿ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಸಂರಕ್ಷಿಸಿಟ್ಟ ಧಾನ್ಯ. 'ಸಂಚಾಗ್ನಿ' ನೋ. [ಸಂ.]

ಅವಸಿತ (ನಾ). ರಾಶ್ಯಾನು ಮಾಡಿದ ಧಾನ್ಯ. [ಸಂ.]

ಅವಹ (ಗು). ೧. ಉಂಟುಮಾಡುವ; ಒದಗಿಸುವ; ತರುವ: [illegible] (ಗದಾಯು. ೧-೪). ೨. ಕೊಡಿದ; ಉಳ್ಳ: [illegible] (ಸುಕುಮಾ. ೧-೬೦). [ಸಂ.]

ಅವಹನ (ನಾ). = ಅವಾಹನ. 'ಅವಹನವಿಧಾನ' ನೋ. [ಸಂ.]

ಅವಹನವಿಧಾನ (ನಾ). ಆವಾಹನದ ಕ್ರಮ; ಬರಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವ ರೀತಿ: [illegible] (ಯಶೋಧ. ೬-೫೪). [ಅವಹನ + ವಿಧಾನ]

ಅವಹಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಆವಾಹನಮಾಡು; ಆಹ್ವಾನಿಸು. ೨. ಕೊಡಿಕೆ: [illegible] (ಅಂಬಿ. ೬೦-೪). [ಅವಹನ + -ಇಸು$_1$]

ಅವಳ್ 'ಅವ್ವರು' ನೋ.

ಅವಳಿ$_1$ 'ಅವಳಿ' ನೋ.

ಅವಳಿ$_2$ (ನಾ). ನೆಲ್ಲಿಯ ಕಾಯಿ, —ಗಳ: "[illegible]" ([illegible]).
[ತಮಿ. ಅಮಲಯು < ಸಂ. ಆಮಲಕ]

ಅವಳಿಕೆ 'ಅವಳಿಕ' ನೋ.

ಅವಳು 'ಅವ್ವರು' ನೋ.

ಅವಳಿಸು 'ಅಗುಳಿಸು' ನೋ.

ಅವಾಂಬಳೆ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: [illegible] (ಎಸಿ. ೫, [illegible]).
[< ಸಂ. [illegible]]

ಅವಾಗ (ಅ). ೧. ಯಾವ ಸಮಯದಲ್ಲಿ; ಯಾವ ವೇಳೆಗೆ: [illegible] ([illegible]); [illegible] ([illegible]). ೨. ಯಾವಾಗಲೂ; ಎಂದೂ; ನಿರಂತರವಾಗಿ: [illegible] ([illegible]); [illegible] ([illegible]). ೩. ಆ ಸಮಯದಲ್ಲಿ; ಆ ವೇಳೆಯಲ್ಲಿ; ಅಂದು: "[illegible]" ([illegible]); [illegible] ([illegible]).
[ಅವ (< ಅವುದು) + ಆಗ$_1$ (< ಆಗು)]

ಅವಾಗಲೂ 'ಅವಾಗಲುಂ' ನೋ.

ಅವಾಗಲು 'ಅವಾಗಲುಂ' ನೋ.

ಅವಾಗಲುಂ, ಅವಗಲು, ಅವಾಗಲೂ, ಅವಾಗಳು, ಅವಾಗಳೂ (ಅ). ಎಲ್ಲಾ ಕಾಲದಲ್ಲೂ; ಸದಾಕಾಲ; ಎಡೆಬಿಡದೆ: [illegible] ([illegible]). **ಅವಗಲು**: [illegible] ([illegible]). **ಅವಾಗಲೂ**: [illegible] ([illegible]); [illegible] ([illegible]). **ಅವಾಗಳು**: [illegible] ([illegible]). **ಅವಾಗಳೂ**: [illegible] ([illegible]); [illegible] ([illegible]).
ಅವಾಗಳೇ = ಆ ಸಮಯದಲ್ಲೇ: [illegible] ([illegible]).
[ಅವ (< ಅವುದು) + ಆಗಳು (< ಆಗು)]

ಅವಾಗಳೂ 'ಅವಾಗಲುಂ' ನೋ.

ಅವಾಗ್ಗೆ, ಅವಾಗ್ಯೆ (ಅ). ೧. ಆ ವೇಳೆಯಲ್ಲಿ; ಆ ಸಮಯದಲ್ಲಿ: [illegible] (ಜಾಪ). ೨. ಆ ಸನ್ನಿವೇಶದಲ್ಲಿ; ಆ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ: [illegible] (ಜಾಪ). **ಅವಾಗ್ಯೆ**: ೧. [illegible] ([illegible]); [illegible] ([illegible]). ೨. [illegible] (ಜಾಪ).
[ಅವ (< ಅವುದು) + ಆಗ್ಗೆ (< ಆಗು)]

ಅವಾಗ್ಯೆ 'ಅವಾಗ್ಗೆ' ನೋ.

ಅವಾಪ (ನಾ). ೧. (ಬೀಜವನ್ನು) ಬಿತ್ತುವುದು. ೨. ಗಿಡದ ಬುಡದಲ್ಲಿ ನೀರು ಹಾಕಲು ಮಾಡಿರುವ ಪಾತಿ; ಕಟ್ಟೆ; ಮಡಿ: [illegible] ... [illegible] (ಆಗದಿ. ೧೨–೬); [illegible] (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೪–೧೪). ೩. ಕೈಬಳೆ; ಕಂಕಣ; ಕೈಕಡಗ: "[illegible] ..." ([illegible]). [ಸಂ.]

ಅವಾಪಕ (ನಾ). = ಅವಾಪ ೩. [ಸಂ.]

ಅವಾರ (ನಾ). ೧. ಆವರಣ; ಅಂಗಳ; ಹೊರಗಿನ ಪ್ರದೇಶ: [illegible] (ಕಾಲಜ್ಞಾ. ೬); [illegible] (ಜಾಬುಜಾ. ೨೧೩). [ಸಂ.]

ಅವಾಲ, ಅವಾಳ (ನಾ). ಮರದ ಬುಡದಲ್ಲಿ ನೀರು ನಿಲ್ಲುವಂತೆ ಸುತ್ತಲೂ ಕಟ್ಟುವ ಕಟ್ಟೆ; ಪಾತಿ; ಮಡಿ: [illegible] ... [illegible] (ಆಗದಿ. ೧–೨೬). ಅವಾಳ: "[illegible]" ([illegible]); [illegible] (ಆಗದಿ. ೨–೪). [ಸಂ.]

ಅವಾಸ (ನಾ). ವಾಸಸ್ಥಾನ; ನೆಲೆ; ಮನೆ: "[illegible] ... ಅವಾಸಂ ... [illegible]" ([illegible]); [illegible] ([illegible]); [illegible] ([illegible]). [ಸಂ.]

ಅವಾಸಿ (ನಾ). ೧. ವಾಸಸ್ಥಾನವನ್ನು ಉಳ್ಳವನು. ೨. ನೆಲಸುವವನು; ಹೊರಗಿನಿಂದ ಬಂದು ನೆಲೆಗೊಂಡವನು. [ಸಂ. ಅವಾಸಿನ್]

ಅವಾಹನ (ನಾ). ವಿಗ್ರಹದಲ್ಲಿ ಅಥವಾ ಬೇರೆಯ ಪ್ರತೀಕದಲ್ಲಿ ಬಂದು ನೆಲೆಗೊಳ್ಳುವಂತೆ ಇಷ್ಟವಾದ ದೇವತೆಯನ್ನು ಮಂತ್ರಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಪ್ರಾರ್ಥಿಸುವುದು, —ಅಹ್ವಾನ: [illegible] ... [illegible] ([illegible]). 'ಅವಾಹನಂಗೆಯ್' ನೋಡಿ. [ಸಂ.]

ಅವಾಹನಂಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ಅವಾಹನಮಾಡು: [illegible] ([illegible]); [illegible] ([illegible]). [ಅವಾಹನ + ಗೆಯ್ (< ಕೆಯ್₁)]

ಅವಾಹನಮುದ್ರೆ (ನಾ). [ಶಕ್ತ್ಯ...] ಇಷ್ಟದೇವತೆಯನ್ನು ಮೂರ್ತಿ ಅಥವಾ ಪ್ರತೀಕದಲ್ಲಿ ಬಂದು ನೆಲಸುವಂತೆ ಪ್ರಾರ್ಥಿಸುವಾಗ ಮಾಡುವ ಹಸ್ತಮುದ್ರೆ: ಹಸ್ತಮುದ್ರೆ ... ಅವಾಹನಮುದ್ರೆಯಿಂದಾ[illegible] ([illegible]). [ಅವಾಹನ + ಮುದ್ರೆ]

ಅವಾಹನೆ (ನಾ). = ಅವಾಹನ: [illegible] ... [illegible] ([illegible]). [ಸಂ. ಅವಾಹನ]

ಅವಾಹನೆಗೆಯ್, ಅವಾಹನೆಗೈ (ಕ್ರಿ). = ಅವಾಹನಂಗೆಯ್: [illegible] ([illegible]). ಅವಾಹನೆಗೈ: [illegible] ([illegible]). [ಅವಾಹನೆ + ಗೆಯ್ (< ಕೆಯ್₁)]

ಅವಾಹನೆಗೈ 'ಅವಾಹನೆಗೆಯ್' ನೋಡಿ.

ಅವಾಹಿಸು (ಕ್ರಿ). = ಅವಾಹನಂಗೆಯ್: [illegible] ([illegible]); [illegible] ([illegible]). [ಅವಾಹನ + -ಇಸು₁]

ಅವಾಳ 'ಅವಾಲ' ನೋಡಿ.

ಅವಿ₁, ಅವರಿ₁, ಅವಿರಿ (ನಾ). ೧. (ನೀರಿನ) ಹಬೆ; ಉಗಿ: [illegible] ([illegible]); [illegible] ([illegible]). ೨. ಸೆಕೆ; ಕಾವು (?). 'ಅವಿಗಲ್ಲು' ನೋಡಿ. ಅವರಿ₂: [illegible] (ಗ್ರಾಂಥಿಕ). ಅವಿರಿ (ಗ್ರಾಂಥಿಕ).

[ದೇ. [illegible]; [illegible]; [illegible]]

ಅವಿ₂, ಅವೆ₂ (ನಾ). = ಅವಗೆ೧: [illegible] ([illegible]). ಅವೆ₂: 'ಅವೆಮಣ್ಣು' ನೋಡಿ.

ಅವೆಯಗುಂಟೆ = ಒಂದು ಕುಂಟೆಯ ಹೆಸರು: [illegible] ([illegible]).

[ದೇ. [illegible]; [illegible] / [illegible]]

ಅವಿ₃ (ನಾ). ಚಿಕ್ಕಟ; ಚಿಕ್ಕಾಡು: "[illegible]" ([illegible]). [ಪ್ರಾ. [illegible]]

ಅವಿಕ (ಗು). ೧. ಕುರಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ. (ನಾ). ೨. ಕಂಬಳಿ; ಶಾಲು: "[illegible] ..." ([illegible]). ೩. ಒಂದು ನರಕ: [illegible] ([illegible]). [ಸಂ.]

ಅವಿಕಲ್ಲು 'ಅವಿಗಲ್ಲು' ನೋಡಿ.

ಅವಿಗಲ್ಲು, ಅವಿಕಲ್ಲು (ನಾ). ಕಾವುಗಲ್ಲು; ಉಷ್ಣದಿಂದ ಕೆಂಪಾದ ಕಲ್ಲು ([illegible]). ಅವಿಕಲ್ಲು (ಗ್ರಾಂಥಿಕ). [ಅವಿ₁ + ಕಲ್ಲು (< ಕಲ್)]

ಅವಿಗೆ 'ಅವಗೆ' ನೋಡಿ.

ಅವಿಗೆಗಿಚ್ಚು 'ಅವಗೆಗಿಚ್ಚು' ನೋಡಿ.

ಅವಿದ್ಧ (ಗು). ೧. ಕೊರೆದ; ರಂಧ್ರಮಾಡಿದ: [illegible] ([illegible]). ೨. ತಿರುಗಿಸಿದ; ನೂಕಿದ: [illegible] ... [illegible] ([illegible]); [illegible] ([illegible]). ೩. ಡೊಂಕಾದ; ಕೊಂಕಿದ: "[illegible] ... ಅವಿದ್ಧಂ ... [illegible]" ([illegible]).

(ಪ್ರ). ೪. [ಪ್ರಷ್ಟ] ಮೂಲಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಭಿನ್ನ; ಮೂಲಕ್ಕೆ ಪ್ರಾಯಿಕವಲ್ಲದ ಒಂದು ಬಗೆ : ಇಂಥ ಒಂದು ಮಾತಿನಲ್ಲಿ 'ಗಾಣ' ಎನ್ನುವುದೂ ಅದರ 'ಅಕ್ಕ' (ಗಾಯಿ ಗಾಣ) ಅದು ಅಚ್ಚಿಕ್ಕ ಪ್ರತಿಮಾಗಳಿಸಿದಂತೆ. ಸಂಸ್ಕೃ. ಈ ಅರ್ಥ ಕಲಿಯಲು ಸಹಾಯವಾಗಿದೆ (ಅಕ್ಕಂ. ೧೯೫೬). [ಹಿಂ. ಕೆಳಗೆ]

ಅರಿಷ್ಟಕ್ಕೆಪೋಗ (ಪ್ರ). [ಪ್ರಷ್ಟ] ಮೂಲಕಪಾಠಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ (ಗಾಣಾಳಿ) ಪ್ರತಿಮಾಗಾಗಿ (ಅಕ್ಕಂ. ೧೯೫೬) ಸಂಸ್ಕೃ. 'ಅಷ್ಟಾಧ್ಯಾಯಿ' ಎಂಬ ಪಾಠಕ್ಕೆ ಪ್ರತಿಮಾಗಾಗಿ ಪಾಠಕ್ಕೆ ಪ್ರತಿಮಾಗಾಗಿ ಎಂಬ ಪ್ರಸಿದ್ಧಿಯಾಗಿದೆ (ಹೊಸಗ. ೨ ಸಂಖ್ಯೆ). [ಅರಿಷ್ಟ + ಪ್ರತಿಮೆಗಳ್]

ಅರಿಷ್ಟಮೊಗಲ್ [ಪ್ರ]. ಮುಂಜಾನೆ ಅಥವಾ ಮುಂಗಡ ಪಾಳಿಗೆ : ಅಂಬಿ. ಸಮಯಾಗಾ. ಬ್ರಾಹ್ಮಣರಾಗಿ ಈ ಪಾಲ್ಕಿ ಅಕ್ಕಿ ಮೊಗಲಾಗಿ (ಅಂಬಿ. ೧೯೫೬). [ಅಕ್ಕಿ + ಮೊಗಲ್]

ಅರಿಸಿ 'ಅಕ್ಕಿ' ನೋಡಿ.

ಅರಿಸಿಕಾಯಿ (ಪ್ರ). ಅಕ್ಕಿಮುಖ; ಅಂಬಿಸಿಕಾಯಿ; ಅಂಬಿಸಿಗಾಯಿ : ಅಂಬಿಸಿಕಾಯಿ ಅಕ್ಕಿಮುಖ ಕೆಂಪು ಬಣ್ಣದಾಗಿರುವ ಪಕ್ಷಿಜಾತಿಯ ಹಕ್ಕಿಯ ಹೆಸರು (ಅಪಾ. ೧೯೫೬) ಪಕ್ಷಿಯಾಗಿರುವಂಥ ಹಕ್ಕಿಯ ಹೆಸರು ಸಂಸ್ಕೃ. ಮೂಲದಲ್ಲಿ ಅಕ್ಕಿಮುಖ ಪಕ್ಷಿ ಹೆಸರಿನಿಂದ ಕರೆಯಲ್ಪಡುವ ಪಕ್ಷಿಯಾಗಿದೆ (ಅಪಾ. ೧೯೫೬). [ಅಕ್ಕಿ + ಕಾಯಿ]

ಅರಿಸಿಕಾಯಿ (ಪ್ರ). ಅಕ್ಕಿಮುಖ; ಅಂಬಿಸಿಕಾಯಿ; ಅಂಬಿಸಿಗಾಯಿ : ಅಂಬಿಸಿಕಾಯಿ ಅಕ್ಕಿಮುಖ ಕೆಂಪು ಬಣ್ಣದಾಗಿರುವ ಪಕ್ಷಿಜಾತಿಯ ಹಕ್ಕಿಯ ಹೆಸರು (ಅಪಾ. ೧೯೫೬) ಪಕ್ಷಿಯಾಗಿರುವಂಥ ಹಕ್ಕಿಯ ಹೆಸರು ಸಂಸ್ಕೃ. ಮೂಲದಲ್ಲಿ ಅಕ್ಕಿಮುಖ ಪಕ್ಷಿ ಹೆಸರಿನಿಂದ ಕರೆಯಲ್ಪಡುವ ಪಕ್ಷಿಯಾಗಿದೆ (ಅಪಾ. ೧೯೫೬). [ಅಕ್ಕಿ + ಕಾಯಿ]

ಅರಿಸಿಗಾಯಿ (ಪ್ರ). ಅಕ್ಕಿಮುಖ; ಅಂಬಿಸಿಕಾಯಿ; ಅಂಬಿಸಿಗಾಯಿ : ಅಂಬಿಸಿಗಾಯಿ ಅಕ್ಕಿಮುಖ ಕೆಂಪು ಬಣ್ಣದಾಗಿರುವ ಪಕ್ಷಿಜಾತಿಯ ಹಕ್ಕಿಯ ಹೆಸರು (ಅಪಾ. ೧೯೫೬) ಪಕ್ಷಿಯಾಗಿರುವಂಥ ಹಕ್ಕಿಯ ಹೆಸರು ಸಂಸ್ಕೃ. ಮೂಲದಲ್ಲಿ ಅಕ್ಕಿಮುಖ ಪಕ್ಷಿ ಹೆಸರಿನಿಂದ ಕರೆಯಲ್ಪಡುವ ಪಕ್ಷಿಯಾಗಿದೆ (ಅಪಾ. ೧೯೫೬). [ಅಕ್ಕಿ + ಕಾಯಿ]

ಅರಿಸಿಗೆ (ಪ್ರ). ಅಕ್ಕಿಮುಖ; ಅಂಬಿಸಿಕಾಯಿ; ಅಂಬಿಸಿಗಾಯಿ : ಅಂಬಿಸಿಗೆ ಅಕ್ಕಿಮುಖ ಕೆಂಪು ಬಣ್ಣದಾಗಿರುವ ಪಕ್ಷಿಜಾತಿಯ ಹಕ್ಕಿಯ ಹೆಸರು (ಅಪಾ. ೧೯೫೬) ಪಕ್ಷಿಯಾಗಿರುವಂಥ ಹಕ್ಕಿಯ ಹೆಸರು ಸಂಸ್ಕೃ. ಮೂಲದಲ್ಲಿ ಅಕ್ಕಿಮುಖ ಪಕ್ಷಿ ಹೆಸರಿನಿಂದ ಕರೆಯಲ್ಪಡುವ ಪಕ್ಷಿಯಾಗಿದೆ (ಅಪಾ. ೧೯೫೬). [ಅಕ್ಕಿ + ಕಾಯಿ]

ಅರಿಸಿಗೆಯಿ (ಪ್ರ). ಅಕ್ಕಿಮುಖ; ಅಂಬಿಸಿಕಾಯಿ; ಅಂಬಿಸಿಗಾಯಿ : ಅಂಬಿಸಿಗೆಯಿ ಅಕ್ಕಿಮುಖ ಕೆಂಪು ಬಣ್ಣದಾಗಿರುವ ಪಕ್ಷಿಜಾತಿಯ ಹಕ್ಕಿಯ ಹೆಸರು (ಅಪಾ. ೧೯೫೬) ಪಕ್ಷಿಯಾಗಿರುವಂಥ ಹಕ್ಕಿಯ ಹೆಸರು ಸಂಸ್ಕೃ. ಮೂಲದಲ್ಲಿ ಅಕ್ಕಿಮುಖ ಪಕ್ಷಿ ಹೆಸರಿನಿಂದ ಕರೆಯಲ್ಪಡುವ ಪಕ್ಷಿಯಾಗಿದೆ (ಅಪಾ. ೧೯೫೬). [ಅಕ್ಕಿ + ಕಾಯಿ]

ಅರಿಸಿಗೆಯಿಕಾಯಿ (ಪ್ರ). ಅಕ್ಕಿಮುಖ; ಅಂಬಿಸಿಕಾಯಿ; ಅಂಬಿಸಿಗಾಯಿ : ಅಂಬಿಸಿಗೆಯಿಕಾಯಿ ಅಕ್ಕಿಮುಖ ಕೆಂಪು ಬಣ್ಣದಾಗಿರುವ ಪಕ್ಷಿಜಾತಿಯ ಹಕ್ಕಿಯ ಹೆಸರು (ಅಪಾ. ೧೯೫೬) ಪಕ್ಷಿಯಾಗಿರುವಂಥ ಹಕ್ಕಿಯ ಹೆಸರು ಸಂಸ್ಕೃ. ಮೂಲದಲ್ಲಿ ಅಕ್ಕಿಮುಖ ಪಕ್ಷಿ ಹೆಸರಿನಿಂದ ಕರೆಯಲ್ಪಡುವ ಪಕ್ಷಿಯಾಗಿದೆ (ಅಪಾ. ೧೯೫೬). [ಅಕ್ಕಿ + ಕಾಯಿ]

ಅರಿಸಿಗೆಯಿಗಾಯಿ (ಪ್ರ). ಅಕ್ಕಿಮುಖ; ಅಂಬಿಸಿಕಾಯಿ; ಅಂಬಿಸಿಗಾಯಿ : ಅಂಬಿಸಿಗೆಯಿಗಾಯಿ ಅಕ್ಕಿಮುಖ ಕೆಂಪು ಬಣ್ಣದಾಗಿರುವ ಪಕ್ಷಿಜಾತಿಯ ಹಕ್ಕಿಯ ಹೆಸರು (ಅಪಾ. ೧೯೫೬) ಪಕ್ಷಿಯಾಗಿರುವಂಥ ಹಕ್ಕಿಯ ಹೆಸರು ಸಂಸ್ಕೃ. ಮೂಲದಲ್ಲಿ ಅಕ್ಕಿಮುಖ ಪಕ್ಷಿ ಹೆಸರಿನಿಂದ ಕರೆಯಲ್ಪಡುವ ಪಕ್ಷಿಯಾಗಿದೆ (ಅಪಾ. ೧೯೫೬). [ಅಕ್ಕಿ + ಕಾಯಿ]

ಅರಿಸಿಗೆಯಿಗೆಯಿ (ಪ್ರ). ಅಕ್ಕಿಮುಖ; ಅಂಬಿಸಿಕಾಯಿ; ಅಂಬಿಸಿಗಾಯಿ : ಅಂಬಿಸಿಗೆಯಿಗೆಯಿ ಅಕ್ಕಿಮುಖ ಕೆಂಪು ಬಣ್ಣದಾಗಿರುವ ಪಕ್ಷಿಜಾತಿಯ ಹಕ್ಕಿಯ ಹೆಸರು (ಅಪಾ. ೧೯೫೬) ಪಕ್ಷಿಯಾಗಿರುವಂಥ ಹಕ್ಕಿಯ ಹೆಸರು ಸಂಸ್ಕೃ. ಮೂಲದಲ್ಲಿ ಅಕ್ಕಿಮುಖ ಪಕ್ಷಿ ಹೆಸರಿನಿಂದ ಕರೆಯಲ್ಪಡುವ ಪಕ್ಷಿಯಾಗಿದೆ (ಅಪಾ. ೧೯೫೬). [ಅಕ್ಕಿ + ಕಾಯಿ]

ಅರಿಸಿಗೆಯಿಗೆಯಿಕಾಯಿ (ಪ್ರ). ಅಕ್ಕಿಮುಖ; ಅಂಬಿಸಿಕಾಯಿ; ಅಂಬಿಸಿಗಾಯಿ : ಅಂಬಿಸಿಗೆಯಿಗೆಯಿಕಾಯಿ ಅಕ್ಕಿಮುಖ ಕೆಂಪು ಬಣ್ಣದಾಗಿರುವ ಪಕ್ಷಿಜಾತಿಯ ಹಕ್ಕಿಯ ಹೆಸರು (ಅಪಾ. ೧೯೫೬) ಪಕ್ಷಿಯಾಗಿರುವಂಥ ಹಕ್ಕಿಯ ಹೆಸರು ಸಂಸ್ಕೃ. ಮೂಲದಲ್ಲಿ ಅಕ್ಕಿಮುಖ ಪಕ್ಷಿ ಹೆಸರಿನಿಂದ ಕರೆಯಲ್ಪಡುವ ಪಕ್ಷಿಯಾಗಿದೆ (ಅಪಾ. ೧೯೫೬). [ಅಕ್ಕಿ + ಕಾಯಿ]

ಅರಿಸಿಗೆಯಿಗೆಯಿಗಾಯಿ (ಪ್ರ). ಅಕ್ಕಿಮುಖ; ಅಂಬಿಸಿಕಾಯಿ; ಅಂಬಿಸಿಗಾಯಿ : ಅಂಬಿಸಿಗೆಯಿಗೆಯಿಗಾಯಿ ಅಕ್ಕಿಮುಖ ಕೆಂಪು ಬಣ್ಣದಾಗಿರುವ ಪಕ್ಷಿಜಾತಿಯ ಹಕ್ಕಿಯ ಹೆಸರು (ಅಪಾ. ೧೯೫೬) ಪಕ್ಷಿಯಾಗಿರುವಂಥ ಹಕ್ಕಿಯ ಹೆಸರು ಸಂಸ್ಕೃ. ಮೂಲದಲ್ಲಿ ಅಕ್ಕಿಮುಖ ಪಕ್ಷಿ ಹೆಸರಿನಿಂದ ಕರೆಯಲ್ಪಡುವ ಪಕ್ಷಿಯಾಗಿದೆ (ಅಪಾ. ೧೯೫೬). [ಅಕ್ಕಿ + ಕಾಯಿ]

ಅರಿಸಿಗೆಯಿಗೆಯಿಗೆಯಿ (ಪ್ರ). ಅಕ್ಕಿಮುಖ; ಅಂಬಿಸಿಕಾಯಿ; ಅಂಬಿಸಿಗಾಯಿ : ಅಂಬಿಸಿಗೆಯಿಗೆಯಿಗೆಯಿ ಅಕ್ಕಿಮುಖ ಕೆಂಪು ಬಣ್ಣದಾಗಿರುವ ಪಕ್ಷಿಜಾತಿಯ ಹಕ್ಕಿಯ ಹೆಸರು (ಅಪಾ. ೧೯೫೬) ಪಕ್ಷಿಯಾಗಿರುವಂಥ ಹಕ್ಕಿಯ ಹೆಸರು ಸಂಸ್ಕೃ. ಮೂಲದಲ್ಲಿ ಅಕ್ಕಿಮುಖ ಪಕ್ಷಿ ಹೆಸರಿನಿಂದ ಕರೆಯಲ್ಪಡುವ ಪಕ್ಷಿಯಾಗಿದೆ (ಅಪಾ. ೧೯೫೬). [ಅಕ್ಕಿ + ಕಾಯಿ]

ಅರಿಸಿಗೆಯಿಗೆಯಿಗೆಯಿಕಾಯಿ (ಪ್ರ). ಅಕ್ಕಿಮುಖ; ಅಂಬಿಸಿಕಾಯಿ; ಅಂಬಿಸಿಗಾಯಿ : ಅಂಬಿಸಿಗೆಯಿಗೆಯಿಗೆಯಿಕಾಯಿ ಅಕ್ಕಿಮುಖ ಕೆಂಪು ಬಣ್ಣದಾಗಿರುವ ಪಕ್ಷಿಜಾತಿಯ ಹಕ್ಕಿಯ ಹೆಸರು (ಅಪಾ. ೧೯೫೬) ಪಕ್ಷಿಯಾಗಿರುವಂಥ ಹಕ್ಕಿಯ ಹೆಸರು ಸಂಸ್ಕೃ. ಮೂಲದಲ್ಲಿ ಅಕ್ಕಿಮುಖ ಪಕ್ಷಿ ಹೆಸರಿನಿಂದ ಕರೆಯಲ್ಪಡುವ ಪಕ್ಷಿಯಾಗಿದೆ (ಅಪಾ. ೧೯೫೬). [ಅಕ್ಕಿ + ಕಾಯಿ]

ಅರಿಸಿಗೆಯಿಗೆಯಿಗೆಯಿಗಾಯಿ (ಪ್ರ). ಅಕ್ಕಿಮುಖ; ಅಂಬಿಸಿಕಾಯಿ; ಅಂಬಿಸಿಗಾಯಿ : ಅಂಬಿಸಿಗೆಯಿಗೆಯಿಗೆಯಿಗಾಯಿ ಅಕ್ಕಿಮುಖ ಕೆಂಪು ಬಣ್ಣದಾಗಿರುವ ಪಕ್ಷಿಜಾತಿಯ ಹಕ್ಕಿಯ ಹೆಸರು (ಅಪಾ. ೧೯೫೬) ಪಕ್ಷಿಯಾಗಿರುವಂಥ ಹಕ್ಕಿಯ ಹೆಸರು ಸಂಸ್ಕೃ. ಮೂಲದಲ್ಲಿ ಅಕ್ಕಿಮುಖ ಪಕ್ಷಿ ಹೆಸರಿನಿಂದ ಕರೆಯಲ್ಪಡುವ ಪಕ್ಷಿಯಾಗಿದೆ (ಅಪಾ. ೧೯೫೬). [ಅಕ್ಕಿ + ಕಾಯಿ]

ಅರಿಸಿಗೆಯಿಗೆಯಿಗೆಯಿಗೆಯಿ (ಪ್ರ). ಅಕ್ಕಿಮುಖ; ಅಂಬಿಸಿಕಾಯಿ; ಅಂಬಿಸಿಗಾಯಿ : ಅಂಬಿಸಿಗೆಯಿಗೆಯಿಗೆಯಿಗೆಯಿ ಅಕ್ಕಿಮುಖ ಕೆಂಪು ಬಣ್ಣದಾಗಿರುವ ಪಕ್ಷಿಜಾತಿಯ ಹಕ್ಕಿಯ ಹೆಸರು (ಅಪಾ. ೧೯೫೬) ಪಕ್ಷಿಯಾಗಿರುವಂಥ ಹಕ್ಕಿಯ ಹೆಸರು ಸಂಸ್ಕೃ. ಮೂಲದಲ್ಲಿ ಅಕ್ಕಿಮುಖ ಪಕ್ಷಿ ಹೆಸರಿನಿಂದ ಕರೆಯಲ್ಪಡುವ ಪಕ್ಷಿಯಾಗಿದೆ (ಅಪಾ. ೧೯೫೬). [ಅಕ್ಕಿ + ಕಾಯಿ]

ಅರಿಸಿಗೆಯಿಗೆಯಿಗೆಯಿಕಾಯಿ (ಪ್ರ). ಅಕ್ಕಿಮುಖ; ಅಂಬಿಸಿಕಾಯಿ; ಅಂಬಿಸಿಗಾಯಿ : ಅಂಬಿಸಿಗೆಯಿಗೆಯಿಗೆಯಿಕಾಯಿ ಅಕ್ಕಿಮುಖ ಕೆಂಪು ಬಣ್ಣದಾಗಿರುವ ಪಕ್ಷಿಜಾತಿಯ ಹಕ್ಕಿಯ ಹೆಸರು (ಅಪಾ. ೧೯೫೬) ಪಕ್ಷಿಯಾಗಿರುವಂಥ ಹಕ್ಕಿಯ ಹೆಸರು ಸಂಸ್ಕೃ. ಮೂಲದಲ್ಲಿ ಅಕ್ಕಿಮುಖ ಪಕ್ಷಿ ಹೆಸರಿನಿಂದ ಕರೆಯಲ್ಪಡುವ ಪಕ್ಷಿಯಾಗಿದೆ (ಅಪಾ. ೧೯೫೬). [ಅಕ್ಕಿ + ಕಾಯಿ]

ಅರಿಸಿಗೆಯಿಗೆಯಿಗೆಯಿಗಾಯಿ (ಪ್ರ). ಅಕ್ಕಿಮುಖ; ಅಂಬಿಸಿಕಾಯಿ; ಅಂಬಿಸಿಗಾಯಿ : ಅಂಬಿಸಿಗೆಯಿಗೆಯಿಗೆಯಿಗಾಯಿ ಅಕ್ಕಿಮುಖ ಕೆಂಪು ಬಣ್ಣದಾಗಿರುವ ಪಕ್ಷಿಜಾತಿಯ ಹಕ್ಕಿಯ ಹೆಸರು (ಅಪಾ. ೧೯೫೬) ಪಕ್ಷಿಯಾಗಿರುವಂಥ ಹಕ್ಕಿಯ ಹೆಸರು ಸಂಸ್ಕೃ. ಮೂಲದಲ್ಲಿ ಅಕ್ಕಿಮುಖ ಪಕ್ಷಿ ಹೆಸರಿನಿಂದ ಕರೆಯಲ್ಪಡುವ ಪಕ್ಷಿಯಾಗಿದೆ (ಅಪಾ. ೧೯೫೬). [ಅಕ್ಕಿ + ಕಾಯಿ]

ಅರಿಸಿಗೆಯಿಗೆಯಿಗೆಯಿಗೆಯಿಕಾಯಿ (ಪ್ರ). ಅಕ್ಕಿಮುಖ; ಅಂಬಿಸಿಕಾಯಿ; ಅಂಬಿಸಿಗಾಯಿ : ಅಂಬಿಸಿಗೆಯಿಗೆಯಿಗೆಯಿಗೆಯಿಕಾಯಿ ಅಕ್ಕಿಮುಖ ಕೆಂಪು ಬಣ್ಣದಾಗಿರುವ ಪಕ್ಷಿಜಾತಿಯ ಹಕ್ಕಿಯ ಹೆಸರು (ಅಪಾ. ೧೯೫೬) ಪಕ್ಷಿಯಾಗಿರುವಂಥ ಹಕ್ಕಿಯ ಹೆಸರು ಸಂಸ್ಕೃ. ಮೂಲದಲ್ಲಿ ಅಕ್ಕಿಮುಖ ಪಕ್ಷಿ ಹೆಸರಿನಿಂದ ಕರೆಯಲ್ಪಡುವ ಪಕ್ಷಿಯಾಗಿದೆ (ಅಪಾ. ೧೯೫೬). [ಅಕ್ಕಿ + ಕಾಯಿ]

ಅರಿಸಿಗೆಯಿಗೆಯಿಗೆಯಿಗೆಯಿಗಾಯಿ (ಪ್ರ). ಅಕ್ಕಿಮುಖ; ಅಂಬಿಸಿಕಾಯಿ; ಅಂಬಿಸಿಗಾಯಿ : ಅಂಬಿಸಿಗೆಯಿಗೆಯಿಗೆಯಿಗೆಯಿಗಾಯಿ ಅಕ್ಕಿಮುಖ ಕೆಂಪು ಬಣ್ಣದಾಗಿರುವ ಪಕ್ಷಿಜಾತಿಯ ಹಕ್ಕಿಯ ಹೆಸರು (ಅಪಾ. ೧೯೫೬) ಪಕ್ಷಿಯಾಗಿರುವಂಥ ಹಕ್ಕಿಯ ಹೆಸರು ಸಂಸ್ಕೃ. ಮೂಲದಲ್ಲಿ ಅಕ್ಕಿಮುಖ ಪಕ್ಷಿ ಹೆಸರಿನಿಂದ ಕರೆಯಲ್ಪಡುವ ಪಕ್ಷಿಯಾಗಿದೆ (ಅಪಾ. ೧೯೫೬). [ಅಕ್ಕಿ + ಕಾಯಿ]

ಅರಿಹರ (ಪ್ರ). ಸೂಚಿದರ್ಜಿ; ಸಾಣ್ಣಿ ಸಾಣಸಿಪ್ಪೆ : ಮೂಲಕಂಬಂ ಅಂ ಅ ಸ್ಯ ಅ ಅ ಅ ಅ ಅ ಯಂ . . . ಅಕ್ಕಿ ಮುಂಡಂಬಂ ಸ್ಯಕಾರಸ್ಯಂ (ಮೂಲಂ. ೧೯೫೬). [ಹಿಂ. ಕೆಳಗೆ]

ಅರಿಹರ್ಜಿ (ಪ್ರ). ೧. ಸಾಣಿಸಿಪ್ಪೆಯಿಲು; ಕತ್ತಿಸಾಣಸಿಪ್ಪೆ. ೨. ಸಾಣಿಸಿಪ್ಪೆಯಿಲು ಕತ್ತಿಸಾಣಸಿಪ್ಪೆ ಅಕ್ಕಿಮುಖ ಕೆಂಪು ಬಣ್ಣದಾಗಿರುವ ಪಕ್ಷಿಜಾತಿಯ ಹಕ್ಕಿಯ ಹೆಸರು (ಅಪಾ. ೧೯೫೬) ಪಕ್ಷಿಯಾಗಿರುವಂಥ ಹಕ್ಕಿಯ ಹೆಸರು ಸಂಸ್ಕೃ. ಮೂಲದಲ್ಲಿ ಅಕ್ಕಿಮುಖ ಪಕ್ಷಿ ಹೆಸರಿನಿಂದ ಕರೆಯಲ್ಪಡುವ ಪಕ್ಷಿಯಾಗಿದೆ (ಅಪಾ. ೧೯೫೬). [ಅಕ್ಕಿ + ಕಾಯಿ]

ಅರಿಹರ್ಜಿಕಾಯಿ (ಪ್ರ). ಅಕ್ಕಿಮುಖ; ಅಂಬಿಸಿಕಾಯಿ; ಅಂಬಿಸಿಗಾಯಿ : ಅಂಬಿಸಿಗೆಯಿಗೆಯಿಗೆಯಿಗೆಯಿಗಾಯಿ ಅಕ್ಕಿಮುಖ ಕೆಂಪು ಬಣ್ಣದಾಗಿರುವ ಪಕ್ಷಿಜಾತಿಯ ಹಕ್ಕಿಯ ಹೆಸರು (ಅಪಾ. ೧೯೫೬) ಪಕ್ಷಿಯಾಗಿರುವಂಥ ಹಕ್ಕಿಯ ಹೆಸರು ಸಂಸ್ಕೃ. ಮೂಲದಲ್ಲಿ ಅಕ್ಕಿಮುಖ ಪಕ್ಷಿ ಹೆಸರಿನಿಂದ ಕರೆಯಲ್ಪಡುವ ಪಕ್ಷಿಯಾಗಿದೆ (ಅಪಾ. ೧೯೫೬). [ಅಕ್ಕಿ + ಕಾಯಿ]

ಅರಿಹರ್ಜಿಗಾಯಿ (ಪ್ರ). ಅಕ್ಕಿಮುಖ; ಅಂಬಿಸಿಕಾಯಿ; ಅಂಬಿಸಿಗಾಯಿ : ಅಂಬಿಸಿಗೆಯಿಗೆಯಿಗೆಯಿಗೆಯಿಗಾಯಿ ಅಕ್ಕಿಮುಖ ಕೆಂಪು ಬಣ್ಣದಾಗಿರುವ ಪಕ್ಷಿಜಾತಿಯ ಹಕ್ಕಿಯ ಹೆಸರು (ಅಪಾ. ೧೯೫೬) ಪಕ್ಷಿಯಾಗಿರುವಂಥ ಹಕ್ಕಿಯ ಹೆಸರು ಸಂಸ್ಕೃ. ಮೂಲದಲ್ಲಿ ಅಕ್ಕಿಮುಖ ಪಕ್ಷಿ ಹೆಸರಿನಿಂದ ಕರೆಯಲ್ಪಡುವ ಪಕ್ಷಿಯಾಗಿದೆ (ಅಪಾ. ೧೯೫೬). [ಅಕ್ಕಿ + ಕಾಯಿ]

ಅರಿಹರ್ಜಿಯಿ (ಪ್ರ). ಅಕ್ಕಿಮುಖ; ಅಂಬಿಸಿಕಾಯಿ; ಅಂಬಿಸಿಗಾಯಿ : ಅಂಬಿಸಿಗೆಯಿಗೆಯಿಗೆಯಿಗೆಯಿಗಾಯಿ ಅಕ್ಕಿಮುಖ ಕೆಂಪು ಬಣ್ಣದಾಗಿರುವ ಪಕ್ಷಿಜಾತಿಯ ಹಕ್ಕಿಯ ಹೆಸರು (ಅಪಾ. ೧೯೫೬) ಪಕ್ಷಿಯಾಗಿರುವಂಥ ಹಕ್ಕಿಯ ಹೆಸರು ಸಂಸ್ಕೃ. ಮೂಲದಲ್ಲಿ ಅಕ್ಕಿಮುಖ ಪಕ್ಷಿ ಹೆಸರಿನಿಂದ ಕರೆಯಲ್ಪಡುವ ಪಕ್ಷಿಯಾಗಿದೆ (ಅಪಾ. ೧೯೫೬). [ಅಕ್ಕಿ + ಕಾಯಿ]

ಅರಿಹರ್ಜಿಯಿಗಾಯಿ (ಪ್ರ). ಅಕ್ಕಿಮುಖ; ಅಂಬಿಸಿಕಾಯಿ; ಅಂಬಿಸಿಗಾಯಿ : ಅಂಬಿಸಿಗೆಯಿಗೆಯಿಗೆಯಿಗೆಯಿಗಾಯಿ ಅಕ್ಕಿಮುಖ ಕೆಂಪು ಬಣ್ಣದಾಗಿರುವ ಪಕ್ಷಿಜಾತಿಯ ಹಕ್ಕಿಯ ಹೆಸರು (ಅಪಾ. ೧೯೫೬) ಪಕ್ಷಿಯಾಗಿರುವಂಥ ಹಕ್ಕಿಯ ಹೆಸರು ಸಂಸ್ಕೃ. ಮೂಲದಲ್ಲಿ ಅಕ್ಕಿಮುಖ ಪಕ್ಷಿ ಹೆಸರಿನಿಂದ ಕರೆಯಲ್ಪಡುವ ಪಕ್ಷಿಯಾಗಿದೆ (ಅಪಾ. ೧೯೫೬). [ಅಕ್ಕಿ + ಕಾಯಿ]

ಅರಿಹರ್ಜಿಯಿಗೆಯಿ (ಪ್ರ). ಅಕ್ಕಿಮುಖ; ಅಂಬಿಸಿಕಾಯಿ; ಅಂಬಿಸಿಗಾಯಿ : ಅಂಬಿಸಿಗೆಯಿಗೆಯಿಗೆಯಿಗೆಯಿಗೆಯಿ ಅಕ್ಕಿಮುಖ ಕೆಂಪು ಬಣ್ಣದಾಗಿರುವ ಪಕ್ಷಿಜಾತಿಯ ಹಕ್ಕಿಯ ಹೆಸರು (ಅಪಾ. ೧೯೫೬) ಪಕ್ಷಿಯಾಗಿರುವಂಥ ಹಕ್ಕಿಯ ಹೆಸರು ಸಂಸ್ಕೃ. ಮೂಲದಲ್ಲಿ ಅಕ್ಕಿಮುಖ ಪಕ್ಷಿ ಹೆಸರಿನಿಂದ ಕರೆಯಲ್ಪಡುವ ಪಕ್ಷಿಯಾಗಿದೆ (ಅಪಾ. ೧೯೫೬). [ಅಕ್ಕಿ + ಕಾಯಿ]

ಅರಿಹರ್ಜಿಯಿಗೆಯಿಗಾಯಿ (ಪ್ರ). ಅಕ್ಕಿಮುಖ; ಅಂಬಿಸಿಕಾಯಿ; ಅಂಬಿಸಿಗಾಯಿ : ಅಂಬಿಸಿಗೆಯಿಗೆಯಿಗೆಯಿಗೆಯಿಗೆಯಿಗಾಯಿ ಅಕ್ಕಿಮುಖ ಕೆಂಪು ಬಣ್ಣದಾಗಿರುವ ಪಕ್ಷಿಜಾತಿಯ ಹಕ್ಕಿಯ ಹೆಸರು (ಅಪಾ. ೧೯೫೬) ಪಕ್ಷಿಯಾಗಿರುವಂಥ ಹಕ್ಕಿಯ ಹೆಸರು ಸಂಸ್ಕೃ. ಮೂಲದಲ್ಲಿ ಅಕ್ಕಿಮುಖ ಪಕ್ಷಿ ಹೆಸರಿನಿಂದ ಕರೆಯಲ್ಪಡುವ ಪಕ್ಷಿಯಾಗಿದೆ (ಅಪಾ. ೧೯೫೬). [ಅಕ್ಕಿ + ಕಾಯಿ]

ಅರಿಹರ್ಜಿಯಿಗೆಯಿಗೆಯಿಗಾಯಿ (ಪ್ರ). ಅಕ್ಕಿಮುಖ; ಅಂಬಿಸಿಕಾಯಿ; ಅಂಬಿಸಿಗಾಯಿ : ಅಂಬಿಸಿಗೆಯಿಗೆಯಿಗೆಯಿಗೆಯಿಗೆಯಿಗಾಯಿ ಅಕ್ಕಿಮುಖ ಕೆಂಪು ಬಣ್ಣದಾಗಿರುವ ಪಕ್ಷಿಜಾತಿಯ ಹಕ್ಕಿಯ ಹೆಸರು (ಅಪಾ. ೧೯೫೬) ಪಕ್ಷಿಯಾಗಿರುವಂಥ ಹಕ್ಕಿಯ ಹೆಸರು ಸಂಸ್ಕೃ. ಮೂಲದಲ್ಲಿ ಅಕ್ಕಿಮುಖ ಪಕ್ಷಿ ಹೆಸರಿನಿಂದ ಕರೆಯಲ್ಪಡುವ ಪಕ್ಷಿಯಾಗಿದೆ (ಅಪಾ. ೧೯೫೬). [ಅಕ್ಕಿ + ಕಾಯಿ]

ಅರಿಹರ್ಜಿಯಿಗೆಯಿಗೆಯಿಗೆಯಿಕಾಯಿ (ಪ್ರ). ಅಕ್ಕಿಮುಖ; ಅಂಬಿಸಿಕಾಯಿ; ಅಂಬಿಸಿಗಾಯಿ : ಅಂಬಿಸಿಗೆಯಿಗೆಯಿಗೆಯಿಗೆಯಿಗೆಯಿಕಾಯಿ ಅಕ್ಕಿಮುಖ ಕೆಂಪು ಬಣ್ಣದಾಗಿರುವ ಪಕ್ಷಿಜಾತಿಯ ಹಕ್ಕಿಯ ಹೆಸರು (ಅಪಾ. ೧೯೫೬) ಪಕ್ಷಿಯಾಗಿರುವಂಥ ಹಕ್ಕಿಯ ಹೆಸರು ಸಂಸ್ಕೃ. ಮೂಲದಲ್ಲಿ ಅಕ್ಕಿಮುಖ ಪಕ್ಷಿ ಹೆಸರಿನಿಂದ ಕರೆಯಲ್ಪಡುವ ಪಕ್ಷಿಯಾಗಿದೆ (ಅಪಾ. ೧೯೫೬). [ಅಕ್ಕಿ + ಕಾಯಿ]

ಅರಿಹರ್ಜಿಯಿಗೆಯಿಗೆಯಿಗೆಯಿಗಾಯಿ (ಪ್ರ). ಅಕ್ಕಿಮುಖ; ಅಂಬಿಸಿಕಾಯಿ; ಅಂಬಿಸಿಗಾಯಿ : ಅಂಬಿಸಿಗೆಯಿಗೆಯಿಗೆಯಿಗೆಯಿಗೆಯಿಗಾಯಿ ಅಕ್ಕಿಮುಖ ಕೆಂಪು ಬಣ್ಣದಾಗಿರುವ ಪಕ್ಷಿಜಾತಿಯ ಹಕ್ಕಿಯ ಹೆಸರು (ಅಪಾ. ೧೯೫೬) ಪಕ್ಷಿಯಾಗಿರುವಂಥ ಹಕ್ಕಿಯ ಹೆಸರು ಸಂಸ್ಕೃ. ಮೂಲದಲ್ಲಿ ಅಕ್ಕಿಮುಖ ಪಕ್ಷಿ ಹೆಸರಿನಿಂದ ಕರೆಯಲ್ಪಡುವ ಪಕ್ಷಿಯಾಗಿದೆ (ಅಪಾ. ೧೯೫೬). [ಅಕ್ಕಿ + ಕಾಯಿ]

ಅರಿಹರ್ಜಿಯಿಗೆಯಿಗೆಯಿಗೆಯಿಗೆಯಿಕಾಯಿ (ಪ್ರ). ಅಕ್ಕಿಮುಖ; ಅಂಬಿಸಿಕಾಯಿ; ಅಂಬಿಸಿಗಾಯಿ : ಅಂಬಿಸಿಗೆಯಿಗೆಯಿಗೆಯಿಗೆಯಿಗೆಯಿಕಾಯಿ ಅಕ್ಕಿಮುಖ ಕೆಂಪು ಬಣ್ಣದಾಗಿರುವ ಪಕ್ಷಿಜಾತಿಯ ಹಕ್ಕಿಯ ಹೆಸರು (ಅಪಾ. ೧೯೫೬) ಪಕ್ಷಿಯಾಗಿರುವಂಥ ಹಕ್ಕಿಯ ಹೆಸರು ಸಂಸ್ಕೃ. ಮೂಲದಲ್ಲಿ ಅಕ್ಕಿಮುಖ ಪಕ್ಷಿ ಹೆಸರಿನಿಂದ ಕರೆಯಲ್ಪಡುವ ಪಕ್ಷಿಯಾಗಿದೆ (ಅಪಾ. ೧೯೫೬). [ಅಕ್ಕಿ + ಕಾಯಿ]

ಅರಿಹರ್ಜಿಯಿಗೆಯಿಗೆಯಿಗೆಯಿಗೆಯಿಗಾಯಿ (ಪ್ರ). ಅಕ್ಕಿಮುಖ; ಅಂಬಿಸಿಕಾಯಿ; ಅಂಬಿಸಿಗಾಯಿ : ಅಂಬಿಸಿಗೆಯಿಗೆಯಿಗೆಯಿಗೆಯಿಗೆಯಿಗಾಯಿ ಅಕ್ಕಿಮುಖ ಕೆಂಪು ಬಣ್ಣದಾಗಿರುವ ಪಕ್ಷಿಜಾತಿಯ ಹಕ್ಕಿಯ ಹೆ

ಅವಿಲ 'ಅವಿಲ' ನೋ.

ಅವೀಕ್ಷಿತ (ಗು). ನೋಡಲ್ಪಟ್ಟ; ನೋಡಿದ: [illegible] . . . [illegible] ([illegible]). [ಸಂ.]

ಅವು (ನಾ). ಹಸು; ಆಕಳು: "[illegible]" ([illegible]); [illegible] ([illegible]); [illegible] ([illegible]); [illegible] ([illegible]); [illegible] ([illegible]).

[illegible] = ಗೋವುಗಳ ಹಳ್ಳಿ; ತುರುಹಟ್ಟಿ: [illegible] ([illegible]).

[ದೇ. [illegible]; [illegible]]

ಅವುಂಡಲಿಗೆ 'ಅವುಂಡಲಗೆ' ನೋ.

ಅವುಂಡಲಿಗೆ 'ಅವುಂಡಲಗೆ' ನೋ.

ಅವುಂಡಿಗೆ (ನಾ). ಕಾಲಿನ ಮಣಿಗಂಟಿಗೆ ಬರುವ ಗಂಟುರೋಗ: [illegible] ([illegible]); [illegible] ([illegible]). [?]

ಅವುಕ (ನಾ). ತಂದೆ; ಜನಕ: "[illegible]" ([illegible]); "[illegible]" ([illegible]); [illegible] ([illegible]). [ಸಂ.]

ಅವುಕ್ಕೆ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು (?): [illegible] ([illegible]). [?]

ಅವುಗೆ 'ಅವಗೆ' ನೋ.

ಅವುಗೆಕಿಚ್ಚು 'ಅವಗೆಗಿಚ್ಚು' ನೋ.

ಅವುಗೆಗಿಚ್ಚು 'ಅವಗೆಗಿಚ್ಚು' ನೋ.

ಅವುಗೆಮನೆ (ನಾ). ಕುಂಬಾರನು ಮಣ್ಣಿನ ಪಾತ್ರೆಗಳನ್ನು ಸುಡುವ ಒಲೆಯಿರುವ ಮನೆ: [illegible] ([illegible]).

[ಅವುಗೆ (< ಅವಗೆ) + ಮನೆ]

ಅವುಜ, ಅವಜ, ಅವುಚ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಚರ್ಮವಾದ್ಯ: "[illegible]" ([illegible]); [illegible] ([illegible]). **ಅವಜ:** [illegible] ([illegible]). **ಅವುಚ:** [illegible] ([illegible]); [illegible] ([illegible]). 'ಅದ್ವಾವುಜ' ನೋ.

[ಪ್ರಾ. [illegible] < ಸಂ. [illegible]]

ಅವುಜಕಾಱ (ನಾ). ಅವುಜವನ್ನು ಬಾರಿಸುವವನು; ಅವುಜ[illegible] [illegible] ([illegible]); [illegible] ([illegible]). [ಅವುಜ + -ಕಾಱ]

ಅವುಜಿಗ (ನಾ). = ಅವುಜಕಾಱ: [illegible] . . . [illegible] ([illegible]); [illegible] ([illegible]); [illegible] . . . [illegible] . . . [illegible] ([illegible]). [ಅವುಜ + -ಇಗ]

ಅವುಜಿಗಿತಿ (ನಾ). ಅವುಜವನ್ನು ಬಾರಿಸುವವಳು: [illegible] ([illegible]). [ಅವುಜಿಗ + -ಇತಿ (< -ಇತ್ತಿ)]

ಅವುಚ 'ಅವುಜ' ನೋ.

ಅವುಟು, ಅವಟು (ನಾ). ಬೂಟಾಟಿಕೆ; ನಟನೆ; ನೆವ: [illegible] ([illegible]); [illegible] ([illegible]); [illegible] ([illegible]). **ಅವಟು:** [illegible] ([illegible]). [?]

ಅವುಟೆಳೆಯು (ಕ್ರಿ). ಸೋಗನ್ನು ಹಾಕು: [illegible] ([illegible]).

[ಅವುಟು + ಎಳೆಯು]

ಅವುತಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಆಯುಧ (?): [illegible] [[illegible]] ([illegible]); [illegible] ([illegible]). [?]

ಅವುದು (ಸ). ರೂಪಗಳು (ಪ್ರು. ಏಕ). [illegible] (ಸ್ತ್ರೀ. ಏಕ). [illegible] (ಬಹುವ) [illegible] (ಏಕ) ಅರ್ಥ: ೧. ಪ್ರಶ್ನಾರ್ಥಕ ಸರ್ವನಾಮ; ಎಂತಹುದು; ಎಲ್ಲಿಯದು; ಏನು: [illegible] ([illegible]); [illegible] ([illegible]); [illegible] ([illegible]); [illegible] ([illegible]); [illegible] ([illegible]). ೨. ಸಂಬಂಧಾರ್ಥಕ ಸರ್ವನಾಮ: [illegible] ([illegible]); [illegible] ([illegible]).

[illegible] (ಎಸ್. IV, [illegible]) ; [illegible] ([illegible]). [illegible] ([illegible]). [illegible] ([illegible]). [illegible] (ಎಸ್. II, [illegible]) ; [illegible] ([illegible]). [illegible] ([illegible] VIII, [illegible]). [illegible] ([illegible]). [illegible] ([illegible]). [illegible] ([illegible] X, [illegible]) ; [illegible] ([illegible]) ; [illegible] ([illegible]). [illegible] ([illegible]) ; [illegible] ([illegible]) ; [illegible] ([illegible]). [illegible] (ಎಸ್. III, [illegible]). [illegible] ([illegible]) ; [illegible] ([illegible]) ; [illegible] ([illegible]). [illegible] ([illegible]) ; [illegible] ([illegible]). [illegible] (ಎಸ್. II, [illegible]) ; [illegible] ([illegible]) ; [illegible] ([illegible]). [illegible] ಯಾವನು ಯಾವನು: [illegible] (ಎಸ್. IX (1), [illegible]). [illegible] ಯಾವುವು: [illegible] ([illegible] XIV, [illegible]). 'ಏನದು', 'ಯಾವುದು' ಪರಾ.

[[illegible]]

ಅವ್ಯುತ್ಪನ್ನ (ಗು). ಬೇರೆ ; ಉತ್ಪನ್ನವಾದ (?) : [illegible] ([illegible] IX-I, [illegible]). ಈ ಶಬ್ದವನ್ನು ಅ + ಉಪನ್ನ ಎಂದು ಬಿಡಿಸಬಹುದು. ಅಲ್ಲಿ ಉತ್ಪನ್ನವಾದ ಎಂದರೆ ಬೇರೆ ಎಂದು ಅರ್ಥವಾಗುತ್ತದೆ. ಉಪನ್ನ < ಸಂ. ಉತ್ಪನ್ನ. [?]

ಅವ್ವು 'ಅವುದು' ಪರಾ.

ಅವ್ಯತ (ಗು). ೧. ಹೊಡಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ; ಮುಚ್ಚಲ್ಪಟ್ಟ : [illegible] ([illegible]).

೨. ಸುತ್ತುವರಿದ ; ವ್ಯಾಪಿಸಿದ ; ಆವರಿಸಿದ : [illegible] ([illegible]). [ಸಂ.]

ಅವೃತಿ (ನಾ). ೧. ಹೊದಿಕೆ ; ಆವರಣ. ೨. ಸುತ್ತುವರಿಯಲ್ಪಡುವುದು ; ವ್ಯಾಪಿಸಲ್ಪಡುವುದು. [ಸಂ.]

ಅವೃತ್ತ (ಗು). ೧. ಸುತ್ತ ತಿರುಗಿದ ; ತಿರುಗಿದ. ೨. ಹಿಂದಿರುಗಿದ ; ಮತ್ತೆ ಬಂದ. (ನಾ). ೩. ಅಗೆಯುವುದರಿಂದ ನೆಲದಲ್ಲಿ ಬರುವ ನೀರು : "[illegible]" ([illegible]). [ಸಂ.]

ಅವೃತ್ತಿ (ನಾ). ೧. ಮತ್ತೆ ಮತ್ತೆ ಬರುವುದು ; ಪುನರಾವೃತ್ತಿ. '[illegible]' ಪರಾ. ೨. ಸುತ್ತುವುದು ; ತಿರುಗುವುದು. ೩. (ಪುಸ್ತಕಗಳ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ) ಮುದ್ರಣ ; ಛಾಪೆ : [illegible] ([illegible]). ೪. [ಕಾವ್ಯಮೀ] ಒಂದು ಕಾವ್ಯಾಲಂಕಾರ : [illegible] ([illegible]). [ಸಂ.]

ಅವೃತ್ತಿದೀಪಕ (ನಾ). [ಕಾವ್ಯಮೀ] ಒಂದು ಕಾವ್ಯಾಲಂಕಾರ : [illegible] ([illegible]). [ಅವೃತ್ತಿ + ದೀಪಕ]

ಅವೆ₁ 'ಅಮ್ಮ' ನೋಡಿ.

ಅವೆ₂ 'ಅವಿ' ನೋಡಿ.

ಅವೆ₃ (ನಾ). "ಸಾಸಿವೆ" ([illegible]). [?. / [illegible]]

ಅವೆಕಲ್ಲು (ನಾ). ಔಷಧಿಗಾಗಿ ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕಲ್ಲು. [ಅವು₁ (< ಅವೆ₁) + ಕಲ್ಲು₁ (< ಕಲ್₁)]

ಅವೆಗೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮೀನು : [illegible] ([illegible]). [?]

ಅವೆಬಿತ್ತು (ನಾ). ಅವೆಯ ಬಿತ್ತು (?).
[ಅವೆ₁ (< ಅವು₁) + ಬಿತ್ತು₁]

ಅವೆಮುಚ್ಚು (ನಾ). [illegible] : [illegible] ([illegible] II, [illegible]) ; [illegible] ([illegible]). [ಅವೆ₁ (< ಅವು₁) + ಮುಚ್ಚು₁ (< ಮುಚ್)]

ಅವೆವೊಂದು (ನಾ). ಅವೆಯ ಬಿತ್ತು (?).
[ಅವೆ₁ (< ಅವು₁) + ಒಂದು₁]

ಅವೇಕೆ (ನಾ). ಆಸೆ ; ತೃಷ್ಣೆ (?) : [illegible] ([illegible]).
[< ಸಂ. ಅವೇಕ್ಷಾ ?]

ಅವೇಗ (ನಾ). ೧. ಸಂಭ್ರಮ ; ಗಡಿಬಿಡಿ ; ತ್ವರೆ : [illegible] ([illegible]) ; [illegible] ([illegible]). ೨. ಉದ್ವೇಗ, ದುಃಖ, ಕೋಪ ಮುಂತಾದ ಭಾವನೆಗಳ ಉತ್ಕಟತೆ. —[illegible] : [illegible] ([illegible]).

೩. [ಕಾವ್ಯವಿಮಾ] ಸಂಚಾರಿ ಭಾವಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: "ಉತ್ಪಾತಾದಿಗಳನ್ನು ನೋಡಿದಾಗ ಉಂಟಾಗುವ ಸಂಭ್ರಮ ಅಥವಾ ಗಡಿಬಿಡಿಗೆ ಅವೇಗವೆಂದು ಹೆಸರು" (ಭಾರತಿ. ೩೯೬); [illegible] ಸಂಚಾರಿಭಾವಂ (ಕಾವ್ಯಾ. ೬೯೫). [ಸಂ.]

ಅವೇಗಿ (ನಾ). "ಅನಂತನನಗೊಂದೇನೊಪ್ಪು" (ಶಬ್ದಾ. ೧೪೬). [ಸಂ. ಅವೇಗಿನ್]

ಅವೇದನ (ನಾ). ೧. ಅರಿಕೆಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವುದು; ನಮ್ರವಾಗಿ ತಿಳಿಸುವುದು; ವರದಿಮಾಡುವುದು. ೨. ಮನವಿ. 'ಅವೇದನಪತ್ರ' ನೋ. [ಸಂ.]

ಅವೇದನಪತ್ರ (ನಾ). ಮನವಿಪತ್ರ: [illegible] ಅವೇದನಪತ್ರ (ಭಾಭಾ. ೫). [ಅವೇದನ + ಪತ್ರ]

ಅವೇಶ (ನಾ). ೧. ರೋಷ; ಆಗ್ರಹ; ಉದ್ವೇಗ: "ಅವೇಶ (ಸಂವೇಗ); ಸಂರಂಭ, ಸಂಭ್ರಮ, [illegible] ಸಂಭ್ರಮಂ" ([illegible]); "[illegible] ಸಂಭ್ರಮಂ" ([illegible]). ೨. ಅಕ್ರಮದಾ; ಹಿಡಿತ; ಪರವಶತೆ: [illegible] (ಕಾವ್ಯಾ. [illegible]); [illegible] ಅವೇಶದಿಂದ [illegible] ([illegible]). ೩. ಉಂಟಾಗುವಿಕೆ; ಆವಿರ್ಭಾವ: [illegible] ([illegible]). ೪. ಭೂತ, ಗ್ರಹ ಮುಂತಾದುವುಗಳು ಮೈಯೊಳಕ್ಕೆ ಸೇರುವುದು: [illegible] ಅವೇಶ ಬಂದಿದೆ ([illegible]). ೫. ಅಂತರಂಗವಾದ ಅನುಭವ; ಅಭಿಪ್ರಾಯ (?): [illegible] ([illegible]). ೬. ಸ್ಫೂರ್ತಿ; ಪ್ರತಿಭೆ. 'ಕಾವ್ಯಾವೇಶ' ನೋ. [ಸಂ.]

ಅವೇಶನ (ನಾ). ೧. ರೋಷ; ಆಗ್ರಹ; ಉದ್ವೇಗ. ೨. ಶಿಲ್ಪಶಾಲೆ; ಕಾರ್ಖಾನೆ: "ಅವೇಶನಂ, ಶಿಲ್ಪಶಾಲೆ — [illegible]" ([illegible]). [ಸಂ.]

ಅವೇಶಭಕ್ತಿ (ನಾ). ಅವೇಶವುಳ್ಳ ಭಕ್ತಿ: [illegible] ಎಂಬುದು ಅವೇಶಭಕ್ತಿ ([illegible]). [ಅವೇಶ + ಭಕ್ತಿ]

ಅವೇಶಿಕ (ನಾ). ಅಭ್ಯಾಗತ; ಅತಿಥಿ: "ಅವೇಶಿಕ, [illegible]" ([illegible]). [ಸಂ.]

ಅವೇಶಿಕೆ (ನಾ). ಆಗಂತುಕಳಾದ ಹೆಂಗಸು; ಅಭ್ಯಾಗತಳು (?). [ಸಂ. ಅವೇಶಿಕೀ]

ಅವೇಷ್ಟಕ (ನಾ). ಬೇಲಿ, ಪ್ರಾಕಾರ, ಗೋಡೆ ಮುಂತಾದ ಆವರಣ: "ಅವೇಷ್ಟಕ, [illegible] ಬೇಲಿ" ([illegible]). [ಸಂ.]

ಅವೇಷ್ಟನ (ನಾ). ೧. ಸುತ್ತುವುದು; ಪುಸ್ತಕ ಮುಂತಾದ ವಸ್ತುಗಳನ್ನು ಕಾಗದ ಮುಂತಾದುವುಗಳಿಂದ ಸುತ್ತಿ ಭದ್ರಪಡಿಸುವುದು; ಗಾಯಕ್ಕೆ ಬಟ್ಟೆ ಸುತ್ತುವುದು. ೨. ಪುಸ್ತಕಗಳ ರಕ್ಷಾಪತ್ರ, —ಹೊದಿಕೆ. ೩. = ಅವೇಷ್ಟಕ. [ಸಂ.]

ಅವೇಷ್ಟಿತ (ಗು). ಸುತ್ತುವರಿದ; ಆವೃತವಾದ: [illegible] ([illegible]). [ಸಂ.]

ಅವೇಷ್ಟಿಸು (ಕ್ರಿ). ಸುತ್ತುಗಟ್ಟಿ ನಿಲ್ಲು; ಆವರಿಸು; ಬಳಸಿ ನಿಲ್ಲು: [illegible] ([illegible]). [ಅವೇಷ್ಟನ + -ಇಸು]

ಅವ್ಪೊಂ 'ಅವುದು' ನೋ.

ಅವ್ಪೊತ್ತು 'ಅಪೊಲ್ತು' ನೋ.

ಅವ್ಪೊಸ್ 'ಅವುದು' ನೋ.

ಅವ್ಪೋಡು (ನಾ). ಆಳವಾದ ನೀರಿನೊಳಗೆ ಬಿದ್ದಿರುವ ಸಾಮಾನುಗಳನ್ನು ಮೇಲಕ್ಕೆ ತೆಗೆಯಲು ಬಳಸುವ ಕೊಕ್ಕೆಯ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಾಧನ; ಪಾತಾಳ ಗರಡಿ; ಪಾತಾಳ ಕ (ಗ್ರ್ಯಾಪ್‌ನೆಲ್). [?]

ಅವ್ಯಾಜ (ಗು). ಅವ್ಯಕ್ತವಾದ; ವ್ಯಾಪಿಸಲ್ಪಟ್ಟ: [illegible] ([illegible]). [ಸಂ.]

ಅಶಂಕಿತ (ಗು). ಶಂಕೆಗೊಂಡ; ಸಂದೇಹಕ್ಕೆ ಸಿಕ್ಕಿದ. 'ಅಶಂಕಿತಹೃದಯ' ನೋ. [ಸಂ.]

ಅಶಂಕಿತಹೃದಯ (ನಾ). ಶಂಕೆಗೆ ಗುರಿಯಾದವನು; ಸಂಶಯಗೊಂಡ ಮನಸ್ಸುಳ್ಳವನು: [illegible] ಹೃದಯನಾಗಿ ([illegible]). [ಅಶಂಕಿತ + ಹೃದಯ]

ಅಶಂಕೆ (ನಾ). ೧. ಸಂದೇಹ; ಸಂಶಯ: [illegible] ([illegible]); [illegible] ಅಶಂಕೆಯನ್ನು ಎತ್ತಿ [illegible] ([illegible]). ೨. ಭಯ; ಅತಂಕ: "[illegible] ಭಯಂ, ಅಶಂಕಾ, [illegible]" ([illegible]); [illegible] ([illegible]). [ಸಂ. ಅಶಂಕಾ]

ಅಶಂಕೆಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಗಾಬರಿಯಾಗು; ದಿಗಿಲುಪಡು: [illegible] ([illegible]). [ಅಶಂಕೆ + ಕೊಳ್$_1$]

ಅಶಂಸನ (ನಾ). ೧. ಹಾರೈಸುವುದು; ಕೋರುವುದು. ೨. ಹೇಳುವುದು; ಉದ್ಘೋಷಿಸುವುದು. [ಸಂ.]

ಅಶಂಸಾರ್ಥ (ನಾ). ೧. ಹೇಳುವ ಅರ್ಥ; ಉದ್ಘೋಷಿತ ಅರ್ಥ. ೨. ಪ್ರಶಂಸೆಮಾಡುವ ಉದ್ದೇಶ. ೩. ಇಷ್ಟಾರ್ಥ. [ಸಂ.]

ಅಶಂಸಿತ್ರ (ನಾ). ಹಾರೈಸುವವನು; ಕೋರುವವನು. [ಸಂ.]

ಅಶಂಸು (ನಾ). = ಅಶಂಸಿತ್ರ. [ಸಂ.]

ಅಶಂಸೆ (ನಾ). ೧. ಹಾರೈಕೆ; ಕೋರಿಕೆ; ಬಯಕೆ. ೨. ಘೋಷಣೆ. 'ಸುಧಾಶಂಸೆ', 'ಹಿತಾಶಂಸೆ' ನೋ. [ಸಂ. ಅಶಂಸಾ]

ಅಶಕ (ನಾ). ಅಸೆಯನ್ನುಂಟುಮಾಡುವವನು; ಅಸೆಯುಂಟುಮಾಡುವವನು: [illegible] ([illegible]); [illegible] ... [illegible] ([illegible]). [ಸಂ. ?]

ಆಶಯ (ನಾ). ೧. ಮನಸ್ಸಿನ ಭಾವ; ಅಭಿಪ್ರಾಯ; ಉದ್ದೇಶ: [illegible]. ೨. ಮನಸ್ಸು; ಹೃದಯ: [illegible]. ೩. ಆಧಾರ; ಆಶ್ರಯ: [illegible]. ೪. ಕೋಶ; ಚೀಲ. 'ಅಂಡಾಶಯ', 'ಅನ್ನಾಶಯ', 'ಆಮಾಶಯ' ಇತ್ಯಾ. ೫. ಸಂಸ್ಕಾರ: [illegible]. ೬. ಏರು. ೭. ಆಸ್ತಿ; ಸ್ವತ್ತು. ೮. ಹಲಸಿನ ಮರ. ೯. ಲೋಭ; ಚಪಲ: [illegible]. [ಸಂ.]

ಆಶರ (ನಾ). ೧. ರಾಕ್ಷಸ. ೨. ಅಗ್ನಿ. [ಸಂ.]

ಆಶಾಂತ (ನಾ). ದಿಕ್ಕಿನ ಕೊನೆ; ದಿಗಂತ: [illegible]. [ಸಂ. (ಆಶಾ + ಅಂತ)]

ಆಶಾಂತರಾಲ, ಆಶಾಂತರಾಳ (ನಾ). ದಿಕ್ಕುಗಳ ಮಧ್ಯಭಾಗ,—ಪ್ರದೇಶ: [illegible]. **ಆಶಾಂತರಾಳ**: [illegible]. [ಸಂ. (ಆಶಾ + ಅಂತರಾಲ)]

ಆಶಾಂತರಾಳ 'ಆಶಾಂತರಾಲ' ನೋಡಿ.

ಆಶಾಂತ್ಯ (ನಾ). = ಆಶಾಂತ: [illegible]. [ಸಂ. (ಆಶಾ + ಅಂತ್ಯ)]

ಆಶಾಂಬರ (ನಾ). ೧. ದಿಕ್ಕುಗಳು ಮತ್ತು ಆಕಾಶ: [illegible]. ೨. ದಿಗಂಬರ; ಜಿನ: [illegible]. ೩. ಶಿವ. [ಸಂ. (ಆಶಾ + ಅಂಬರ)]

ಆಶಾಕರಿ (ನಾ). = ಆಶಾಗಜ ೧. 'ಆಶಾಕರಿಕಲಭ' ಇತ್ಯಾ. [ಸಂ. [illegible]]

ಆಶಾಕರಿಕಂಠ (ನಾ). ದಿಗ್ಗಜದ ಮರಿ: [illegible]. [ಆಶಾಕರಿ + ಕಂಠ]

ಆಶಾಗಜ (ನಾ). ೧. ದಿಗ್ಗಜ: [illegible]. ೨. ಎಂಟು ಎಂಬ ಸಂಖ್ಯೆಗೆ ಒಂದು ಸಂಕೇತ: [illegible]. [ಸಂ. (ಆಶಾ + ಗಜ)]

ಆಶಾಚಕ್ರ (ನಾ). ದಿಕ್ಕುಗಳ ಮಂಡಲ: [illegible]. [ಸಂ. (ಆಶಾ + ಚಕ್ರ)]

ಆಶಾಜನಕ (ಗು). ಆಸೆಯನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುವ; ಭರವಸೆಯನ್ನು ಕೊಡುವ: [illegible]. [ಸಂ. (ಆಶಾ + ಜನಕ)]

ಆಶಾಟ (ನಾ). ಒಂದು ಹೆಸರು (?): [illegible]. [?]

ಆಶಾಟ (ಗು). ಮಸೆದ; ಚೆನ್ನಾಗಿ ಸಾಣೆಹಿಡಿದ; ಹರಿತವಾದ: [illegible]. [ಸಂ.]

ಆಶಾದಂತಿ (ನಾ). = ಆಶಾಗಜ ೧: [illegible]. [ಸಂ. (ಆಶಾ + ದಂತಿ)]

ಆಶಾದೇಶ (ನಾ). ದಿಕ್ಕುಗಳ ಪ್ರದೇಶ: [illegible]. [ಸಂ. (ಆಶಾ + ದೇಶ)]

ಆಶಾಧಿಪ (ನಾ). ದಿಕ್ಕಿನ ಒಡೆಯ; ದಿಕ್ಪಾಲಕ: [illegible]. [ಸಂ. (ಆಶಾ + ಅಧಿಪ)]

ಆಶಾಧೀನ (ಗು). ೧. ಆಸೆಗೆ ಅಧೀನವಾದ. ೨. ದಿಕ್ಕುಗಳನ್ನು ಮುಟ್ಟಿದ; ದಿಕ್ಕುಗಳಿಗೆ ಒಳಪಟ್ಟ: [illegible]. [ಸಂ. (ಆಶಾ + ಅಧೀನ)]

ಆಶಾಪತಿ (ನಾ). = ಆಶಾಧಿಪ: [illegible]. [ಸಂ. (ಆಶಾ + ಪತಿ)]

ಆಶಾಭಂಗ (ನಾ). ಇಚ್ಛೆಯಿಂದ ಆಸೆಗೆ ಭಂಗವಾಗುವುದು; ನಿರೀಕ್ಷೆಗೆ ವಿರುದ್ಧವಾಗಿ ನಡೆಯುವುದು: [illegible]. [ಸಂ. (ಆಶಾ + ಭಂಗ)]

ಆಶಾರದನಿ (ನಾ). = ಆಶಾಗಜ ೧. 'ಆಶಾರದನೇಂದ್ರ' ಇತ್ಯಾ. [ಸಂ. (ಆಶಾ + ರದನ)]

ಆಶಾರದನೇಂದ್ರ (ನಾ). ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ದಿಗ್ಗಜ; ದಿಗ್ಗಜೇಂದ್ರ: [illegible]. [ಸಂ. (ಆಶಾರದನ + ಇಂದ್ರ)]

ಆಶಾಮುಖ (ನಾ). ೧. ದಿಕ್ಕುಗಳಲ್ಲಿ ಹರಡುವ ಸ್ವಭಾವವುಳ್ಳದ್ದು,—ಕಾಂತಿಯುಳ್ಳದ್ದು. ೨. ಆಸೆಯನ್ನು ಹೊಂದಿದವನು; ಆಶ್ರಯವನ್ನು ಉಳ್ಳವನು: ೧, ೨. [illegible]. [ಸಂ. (ಆಶಾ + ಮುಖ)]

ಆಶಾನಗರ (ನಾ). ಆಸೆಗಳ ಗುಂಪು,—ಸಮೂಹ: [illegible]. [ಸಂ. (ಆಶಾ + ನಗರ)]

ಆಶಾವಸನ (ನಾ). ದಿಗಂಬರ; ಜಿನ: [illegible]. [ಸಂ. (ಆಶಾ + ವಸನ)]

ಆಶಾವಳಯಿತ (ಗು). ದಿಕ್ಕುಗಳಿಂದ ಸುತ್ತುವರಿದ: [illegible] (...). [ಸಂ. (ಆಶಾ + ವಲಯಿತ (= ವಲಯಿತ))]

ಆಶಾವಾದ (ನಾ). ಯಾವುದರಲ್ಲಿಯೂ ಒಳ್ಳೆಯದಾಗುತ್ತದೆಂಬ ಭರವಸೆಯನ್ನು ತಾಳುವುದು: [illegible] ಆಶಾವಾದ (...). [ಸಂ. (ಆಶಾ + ವಾದ)]

ಆಶಾವಾದಿ (ನಾ). ಆಶಾವಾದವನ್ನು ಸಮರ್ಥಿಸುವವನು; ಯಾವುದರಲ್ಲೂ ಒಳ್ಳೆಯದಾಗುತ್ತದೆಂಬ ಭರವಸೆಯನ್ನು ಹೊಂದಿದವನು: [illegible] (...). [ಸಂ. ಆಶಾವಾದಿನ್]

ಆಶಾವಾರಣ (ನಾ). = ಆಶಾಗಜ ೧: [illegible] (...). [ಸಂ. (ಆಶಾ + ವಾರಣ)]

ಆಶಾವೇಶ (ನಾ). ಆಸೆಯ ಉತ್ಕಟತೆ; ಆಸೆಯಿಂದ ಉಂಟಾಗುವ ಉದ್ವೇಗ; ತವಕತೆ: (ಆಶಾವೇಶದಿಂದ) ಓಹೋ! (...). [ಸಂ. (ಆಶಾ + ಆವೇಶ)]

ಆಶಾಷ್ಟಕ (ನಾ). ಎಂಟು ದಿಕ್ಕು, —ದೆಸೆ (...). [ಸಂ. (ಆಶಾ + ಅಷ್ಟಕ)]

ಆಶಾಸನ (ನಾ). ಕೋರುವುದು; ಹಾರೈಕೆ; ಹರಸುವುದು. 'ಮಂಗಳಾಶಾಸನ' ನೋಡಿ. [ಸಂ.]

ಆಶಾಳಿ (ನಾ). = ಆಶಾಚಕ್ರ: [illegible] (ಎಕ. VII, ...; 1130). [< ಸಂ. ಆಶಾಲಿ]

ಆಶಿ₁ (ನಾ). ಹಾವಿನ ಹಲ್ಲು: "[illegible]" (...). [ಸಂ. ಆಶೀ]

ಆಶಿ₂ (ನಾ). [ಕಾವ್ಯಮೀ] ಒಂದು ಅರ್ಥಾಲಂಕಾರ: [illegible] (...). ಉದಾ: [illegible] (...). [ಸಂ. ಆಶಿಸ್]

ಆಶಿ₃ (ನಾ). ತಿನ್ನುವವನು. 'ಬಹ್ವಾಶಿ' ನೋಡಿ. [ಸಂ. ಆಶಿನ್]

ಆಶಿತ₁ (ಗು). ತಿನ್ನಲ್ಪಟ್ಟ; ತಿಂದ (೧). [ಸಂ.]

ಆಶಿತ₂ (ನಾ). ಬಯಸಿದ್ದು; ಇಷ್ಟಪಟ್ಟದ್ದು: [illegible] (...); [illegible]? [illegible]? (...). [ಸಂ. ಆಶಾ]

ಆಶಿತಂಗವೀನ (ನಾ). "ಮೊದಲು ಹಸುಗಳನ್ನು ಮೇಯಿಸಿದ ಸ್ಥಳ" (...). [ಸಂ. (ಆಶಿತ + ಗವೀನ)]

ಆಶಿರ (ಗು). ೧. ಹೊಟ್ಟೆಬಾಕನಾದ. (ನಾ). ೨. ಅಗ್ನಿ. ೩. ಸೂರ್ಯ. ೪. ರಾಕ್ಷಸ. [ಸಂ.]

ಆಶಿಷ (ನಾ). ಆಶೀರ್ವಾದ; ಹರಕೆ. 'ಆಶಿಷಂಬೀಱು' ನೋಡಿ. [ಸಂ. ಆಶಿಸ್]

ಆಶಿಷಂಬೀಱು (ಕ್ರಿ). ಆಶೀರ್ವಾದಮಾಡು; ಹರಸು: [illegible] (...). [ಆಶಿಷ + ಬೀಱು]

ಆಶಿಸೆ, ಆಶಿಸ್ಸು (ನಾ). = ಆಶಿಷ: [illegible] (...). ಆಶಿಸ್ಸು: "... [illegible] ..." ಎಂದನು (... VII, ...). [ಸಂ. ಆಶಿಸ್]

ಆಶಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಬಯಸು; ಹಾರೈಸು; ಕೋರು: [illegible] (...); [illegible] ... (...). ೨. ಬಯಸುವಂತೆ ಮಾಡು: [illegible] ... (...). [ಆಶೆ + -ಇಸು]

ಆಶಿಸ್ಸು 'ಆಶಿಷ' ನೋಡಿ.

ಆಶೀರಲಂಕಾರ (ನಾ). [ಕಾವ್ಯಮೀ] ಒಂದು ಬಗೆಯ ಅರ್ಥಾಲಂಕಾರ: ಆಶೀರಲಂಕಾರ ಲಕ್ಷಣಂ (...). [ಸಂ.]

ಆಶೀರ್ನಿನಾದ (ನಾ). ಹರಕೆಮಾಡುವ ಧ್ವನಿ, —ಶಬ್ದ: [illegible] (...). [ಸಂ.]

ಆಶೀರ್ವಚ (ನಾ). ಹರಕೆಯ ಮಾತು; ಆಶೀರ್ವಾದದ ನುಡಿ: "ಆಶೀರ್ವಚಂ ... [illegible]" (...). [ಸಂ.]

ಆಶೀರ್ವಚನ (ನಾ). ೧. ಆಶೀರ್ವಾದ: [illegible] (... XV ...). ೨. [ಕಾವ್ಯಮೀ] ಒಂದು ಅರ್ಥಾಲಂಕಾರ: [illegible] (...). [ಸಂ.]

ಆಶೀರ್ವದಿಸು (ಕ್ರಿ). ಹರಸು; ಆಶೀರ್ವಾದಮಾಡು: [illegible] ಆಶೀರ್ವದಿಸು (...); [illegible] ಆಶೀರ್ವದಿಸಿದರು (...). [ಆಶೀರ್ವಾದ + -ಇಸು]

ಆಶೀರ್ವಾದ (ನಾ). ಹರಕೆ: [illegible] (...); [illegible] (...).

ಆಶೀರ್ವಾದಮಾಡು = ಹರಸು: [illegible] ಆಶೀರ್ವಾದಮಾಡಿ (...). [ಸಂ.]

ಆಶೀರ್ವಾದಂಗೊಡು (ಕ್ರಿ). ಹರಸು; ಆಶೀರ್ವದಿಸು: [illegible] (...). [ಆಶೀರ್ವಾದ + ಕೊಡು]

ಆಶೀರ್ವಾದಪರ (ನಾ). ಮಂಗಳವನ್ನು ಕೋರುವುದೇ ಉದ್ದೇಶವಾಗಿ ಉಳ್ಳವನು; ಆಶೀರ್ವಾದದಲ್ಲಿ ಆಸಕ್ತನಾದವನು: [illegible] (...). [ಸಂ. (ಆಶೀರ್ವಾದ + ಪರ)]

ಆಶೀರ್ವಾದಪ್ರಿಯ (ನಾ). ೧. ಇತರರಿಗೆ ಶುಭವನ್ನು ಕೋರುವುದರಲ್ಲಿ ಪ್ರೀತಿಯುಳ್ಳವನು. ೨. ಹಿರಿಯರ ಆಶೀರ್ವಾದವನ್ನು ಪಡೆಯುವುದರಲ್ಲಿ ಪ್ರೀತಿಯುಳ್ಳವನು: [illegible] ಆಶೀರ್ವಾದಪ್ರಿಯಂ ... (...). [ಆಶೀರ್ವಾದ + ಪ್ರಿಯ]

ಆಶೀರ್ವಾದಸೇಸೆ (ನಾ). ಹರಕೆಯಿಂದ ಕೂಡಿದ ಅಕ್ಷತೆ: [illegible] ಮಂಗಳಾಶೀರ್ವಾದ ಸೇಸೆಯಂ [illegible] (...). [ಆಶೀರ್ವಾದ + ಸೇಸೆ]

ಆಶೀರ್ವಿಷ (ನಾ). ಹಲ್ಲಿನಲ್ಲಿ ವಿಷವುಳ್ಳ ಪ್ರಾಣಿ; ಹಾವು. [ಸಂ.]

ಆಶೀವಿಷ (ನಾ). = ಆಶೀರ್ವಿಷ: "[illegible]" ([illegible]); [illegible] ([illegible]). [ಸಂ.]

ಆಶೀಸ್ತವ (ನಾ). ಮಂಗಳವನ್ನು ಕೋರುವ ಸ್ತೋತ್ರ: [illegible] ([illegible]). [ಸಂ. ಆಶೀಸ್ತವ]

ಆಶು₁ (ನಾ). ೧. ವೇಗ; ತ್ವರೆ: [illegible] ([illegible]). ೨. (ಬೇಗನೆ ಬೆಳೆಯುವ) ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬತ್ತ; "ಕೆಂಬತ್ತ" ([illegible]). [ಸಂ.]

ಆಶು₂ (ಅ). ಬೇಗನೆ; ಜಾಗ್ರತೆ; ವಿಳಂಬವಿಲ್ಲದೆ: "[illegible]" ([illegible]); [illegible] ([illegible]). [ಸಂ.]

ಆಶುಕವಿ (ನಾ). ಸಮಯಸ್ಫೂರ್ತಿಯಿಂದ ಕವನವನ್ನು ರಚಿಸಬಲ್ಲ ಕವಿ: [illegible] ([illegible]); [illegible] ([illegible]). [ಆಶು₁ + ಕವಿ₁]

ಆಶುಕವಿತೆ (ನಾ). ಸಮಯಸ್ಫೂರ್ತಿಯಿಂದ ರಚಿಸಿದ ಕವಿತ್ವ, — ಕವನ: [illegible] ([illegible]). [ಆಶು₁ + ಕವಿತೆ]

ಆಶುಕವಿತ್ವ (ನಾ). = ಆಶುಕವಿತೆ: [illegible] ([illegible]). [ಆಶು₁ + ಕವಿತ್ವ]

ಆಶುಗ (ಗು). ೧. ಬೇಗ ಚಲಿಸುವ; ಜಾಗ್ರತೆಯಾಗಿ ಹೋಗುವ. (ನಾ). ೨. ಗಾಳಿ: [illegible] ([illegible]). ೩. ಬಾಣ; ಅಂಬು: [illegible] ([illegible]). ೪. ಸೂರ್ಯ. [ಸಂ.]

ಆಶುಗತಿ (ನಾ). ಗಾಳಿ. 'ಆಶುಗತಿಮಿತ್ರ' ನೋ. [ಆಶು₁ + ಗತಿ]

ಆಶುಗತಿಮಿತ್ರ (ನಾ). ವಾಯುವಿನ ಸ್ನೇಹಿತ; ಅಗ್ನಿ: [illegible] ([illegible]). [ಆಶುಗತಿ + ಮಿತ್ರ]

ಆಶುಗತ್ವ (ನಾ). ಶೀಘ್ರತೆ; ತೀವ್ರತೆ: [illegible] ([illegible]). [ಸಂ.]

ಆಶುಗಮನ (ನಾ). ಬೇಗ ಚಲಿಸುವುದು; ಬಾಣ: [illegible] ([illegible]). [ಆಶು₁ + ಗಮನ]

ಆಶುಗಸಖ (ನಾ). = ಆಶುಗತಿಮಿತ್ರ: [illegible] ([illegible]). [ಆಶುಗ + ಸಖ]

ಆಶುಗಾಮಿ (ನಾ). ೧. ಜಾಗ್ರತೆ ನಡೆಯುವವನು. ೨. ಸೂರ್ಯ. [ಸಂ. ಆಶುಗಾಮಿನ್]

ಆಶುಗಾಶನ (ನಾ). ಗಾಳಿಯನ್ನೇ ಆಹಾರವಾಗಿ ಉಳ್ಳದ್ದು; ಸರ್ಪ: [illegible] ([illegible]). [ಆಶುಗ + ಅಶನ]

ಆಶುಗಾಸನ (ನಾ). ಬಾಣಾಸನ; ಬಿಲ್ಲು: [illegible] ([illegible]). [ಆಶುಗ + ಅಸನ]

ಆಶುಪತ್ರಿ (ನಾ). ಧೂಪದ ಮರ; ಸಲ್ಲಕಿ ವೃಕ್ಷ (?). [ಸಂ. ಆಶುಪತ್ರಿನ್]

ಆಶುಭಾಷಣ (ನಾ). ಸಮಯಸ್ಫೂರ್ತಿಯಿಂದ ಕೂಡಲೇ ಮಾಡುವ ಭಾಷಣ: [illegible] ([illegible]). [ಆಶು₁ + ಭಾಷಣ]

ಆಶುಭಾಷಣಸ್ಪರ್ಧೆ (ನಾ). ಸಮಯಸ್ಫೂರ್ತಿಯಿಂದ ಕೂಡಲೇ ಮಾಡುವ ಭಾಷಣದ ಸ್ಪರ್ಧೆ: [illegible] ([illegible]). [ಆಶುಭಾಷಣ + ಸ್ಪರ್ಧೆ]

ಆಶುವಂತ (ನಾ). "ಆಯುಷ್ಮಂತ" ([illegible]): [illegible] ([illegible]). [ಸಂ. ಆಯುಷ್ಮತ್]

ಆಶುಶುಕ್ಷಣಿ (ನಾ). ಅಗ್ನಿ; ಬೆಂಕಿ: [illegible] ([illegible]). [ಸಂ.]

ಆಶೆ (ನಾ). ೧. ಆಸೆ; ಬಯಕೆ: [illegible] ([illegible]); [illegible] ([illegible]); [illegible]. ೨. ಭರವಸೆ; ನಂಬಿಕೆ: [illegible] ([illegible]). ೩. ದಿಕ್ಕು: [illegible] ([illegible]). [ಸಂ. ಆಶಾ]

ಆಶೆಗೊಳ್ಳು (ಕ್ರಿ). ಬಯಸು; ಆಶೆಪಡು; ಅಪೇಕ್ಷೆಯನ್ನು ಹೊಂದು. [ಆಶೆ + ಕೊಳ್ಳು (< ಕೊಳ್₁)]

ಆಶೆಪಡು 'ಆಸೆಪಡು' ನೋ.

ಆಶೆಬುರುಕ (ನಾ). ಅತ್ಯಾಶೆಯುಳ್ಳವನು; ದುರಾಸೆಗಾರ: [illegible] ([illegible]). [ಆಶೆ + -ಬುರುಕ]

ಆಶೆಮಾತು (ನಾ). ಭರವಸೆಯ ಮಾತು: [illegible] ([illegible]). [ಆಶೆ + ಮಾತು₁]

ಆಶೆವಂತ (ನಾ). ೧. ಆಸೆಯನ್ನು ಉಳ್ಳವನು. ೨. ಆಸೆಯನ್ನು ನೆರವೇರಿಸಿಕೊಂಡವನು.

ಆಶೆವಂತಳು = ಆಸೆಯನ್ನು ಹೊಂದಿದವಳು: [illegible] ([illegible]). [ಸಂ. ಆಶಾವತ್]

ಆಶೆಪಡು, ಆಸೆಪಡು (ಕ್ರಿ). ಬಯಸು; ಇಚ್ಛಿಸು: [illegible] ([illegible]). **ಆಶೆಪಡು**: [illegible] ([illegible]). [ಆಶೆ + ಪಡು₁]

ಅಕೋಶ್ರ (ನಾ). ಹೆಬ್ಬೆನ ಅಡಿ, —ದಾಕ್ಕಿಕೆ: [illegible] [ಸಂ.]

ಅಕೌಳ (ನಾ). ೧. ಸೂತಕ; ಮೈಲಿಗೆ. ೨. ಅಶುದ್ಧಿ; ಹೊಲಸು. [ಸಂ.]

ಅಶ್ಚರಿಯ (ನಾ). = ಅಶ್ಚರ್ಯ ೧: [illegible] [< ಸಂ. ಆಶ್ಚರ್ಯ]

ಆಶ್ಚರ್ಯ (ನಾ). ೧. ವಿಚಿತ್ರ; ಚೋದ್ಯ; ಸೋಜಿಗ: [illegible]. ೨. ಅದ್ಭುತ; ವಿಸ್ಮಯ. ೩. ಬೆಕ್ಕಸ; ಬೆರಗು: "[illegible]" ([illegible]). [ಸಂ.]

ಆಶ್ಚರ್ಯಂಬಡು. ಆಶ್ಚರ್ಯಪಡು (ಕ್ರಿ). ಆಶ್ಚರ್ಯಗೊಳ್ಳು; ಬೆರಗಾಗು: [illegible]. **ಆಶ್ಚರ್ಯಪಡು**: [illegible] ([illegible]). [ಆಶ್ಚರ್ಯ + ಪಡು]

ಆಶ್ಚರ್ಯಪಡು 'ಆಶ್ಚರ್ಯಂಬಡು' ನೋ.

ಆಶ್ಚರ್ಯಭೂತ (ಗು). ಆಶ್ಚರ್ಯವನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸುವಂಥ; ವಿಸ್ಮಯಕರವಾದ: [illegible] . . . [illegible] . . . [illegible] ([illegible]). [ಸಂ.]

ಆಶ್ಚ್ಯೋತನ (ನಾ). [ವೈದ್ಯಶಾ] ಕಣ್ಣಿಗೆ ಔಷಧಿಯ ಬಿಂದುಗಳನ್ನು ಬಿಡುವುದು: [illegible] ([illegible]). [ಸಂ.]

ಅಶ್ಮ (ಗು). ಕಲ್ಲಿನಿಂದ ತಯಾರಿಸಿದ. [ಸಂ.]

ಅಶ್ಮನ (ಗು). = ಅಶ್ಮ. [ಸಂ.]

ಆಶ್ರಮ (ನಾ). ೧. ಋಷಿಗಳ ವಾಸಸ್ಥಾನ; ತಪಸ್ವಿಗಳ ನಿವಾಸಸ್ಥಳ: "[illegible]" ([illegible]). ೨. ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯ, ಗಾರ್ಹಸ್ಥ್ಯ, ವಾನಪ್ರಸ್ಥ ಮತ್ತು ಸಂನ್ಯಾಸ ಎಂಬ ಜೀವನದ ನಾಲ್ಕು ಘಟ್ಟಗಳು: [illegible] [illegible. ಆಶ್ರಮ, ಆಶ್ರಯ, ಆಶ್ರಯ] [illegible] ([illegible]). ೩. ಪಾಠಶಾಲೆ; ವಿದ್ಯಾಶಾಲೆ. ೪. ವಸತಿ; ವಾಸಗೃಹ. 'ಅನಾಥಾಶ್ರಮ' ಪದಾ. [ಸಂ.]

ಆಶ್ರಮಧರ್ಮ (ನಾ). ಬ್ರಹ್ಮಚಾರಿ, ಗೃಹಸ್ಥ, ವಾನಪ್ರಸ್ಥ ಮತ್ತು ಸಂನ್ಯಾಸಿ ಎಂಬ ನಾಲ್ಕು ಆಶ್ರಮದವರು ಪಾಲಿಸಬೇಕಾದ ಧರ್ಮ: [illegible] ([illegible]). [ಆಶ್ರಮ + ಧರ್ಮ]

ಆಶ್ರಯ (ನಾ). ೧. ಆಸರೆ; ಅವಲಂಬನ; ಆಧಾರ: [illegible] ([illegible]). ೨. ಮೂಲಸ್ಥಾನ; ನಿವಾಸಸ್ಥಾನ; ನೆಲೆ; ಮನೆ: "[illegible]" ([illegible]) "[illegible] . . . [illegible]" ([illegible]). ೩. ರಕ್ಷಣೆ; ಸಹಾಯ. [ಸಂ.]

ಆಶ್ರಯಕೊಡು (ಕ್ರಿ). ಆಸರೆಯನ್ನು ಕೊಡು; ಅವಲಂಬನವಾಗು; ಒತ್ತಾಸೆಯಾಗು: [illegible] ([illegible]). [ಆಶ್ರಯ + ಕೊಡು]

ಆಶ್ರಯಗೊಳ್ಳು (ಕ್ರಿ). ಆಸರೆಯನ್ನು ಪಡೆ; ಆಶ್ರಯಿಸು ([illegible]) [ಆಶ್ರಯ + ಕೊಳ್ಳು (< ಕೊಳ್)]

ಆಶ್ರಯಣ (ನಾ). ೧. ಆಸರೆ; ಆಶ್ರಯ: [illegible] ([illegible]). ೨. ಆಶ್ರಯ ಹೊಂದುವುದು; ಆಶ್ರಯಿಸುವುದು; ಅವಲಂಬಿಸುವುದು. [illegible]

ಆಶ್ರಯದಾತ (ನಾ). ಆಸರೆಯನ್ನು ಕೊಡುವವನು; ಅವಲಂಬನವಾಗುವವನು; ಪೋಷಿಸುವವನು. [ಸಂ. ಆಶ್ರಯದಾತೃ]

ಆಶ್ರಯದಾತೃ (ನಾ). = ಆಶ್ರಯದಾತ: [illegible] ([illegible]). [ಸಂ.]

ಆಶ್ರಯಪೆರೆ (ಕ್ರಿ). ಆಸರೆಯನ್ನು ಬೇಡು; ಸಹಾಯವನ್ನು ಕೋರು: [illegible] ([illegible]). [ಆಶ್ರಯ + ಎರೆ (< [illegible])]

ಆಶ್ರಯಸ್ಥಾನ (ನಾ). ಆಸರೆಯಾದ ಸ್ಥಳ; ನೆಲೆಯಾದ [illegible]: [illegible] ([illegible]). [ಆಶ್ರಯ + ಸ್ಥಾನ]

ಆಶ್ರಯಾಶ (ಗು). ೧. ಆಸರೆಕೊಟ್ಟ ವಸ್ತುವನ್ನು ತಿಂದುಕೊಳ್ಳುವ [illegible] (ನಾ). ೨. ಅಗ್ನಿ. [ಸಂ.]

ಆಶ್ರಯಿ (ಗು). ಆಶ್ರಯಿಸತಕ್ಕ; ಆಸರೆ ಪಡೆದಿರುವ ([illegible]) [ಸಂ. ಆಶ್ರಯಿನ್]

ಆಶ್ರಯಿಸು, ಆಶ್ರಯ್ಸು, ಆಶ್ರೈಸು (ಕ್ರಿ). (ಆಸರೆಗಾಗಿ) [illegible] ಹೋಗಿ ಸೇರು; ಅವಲಂಬಿಸು; ಸಹಾಯಕ್ಕಾಗಿ ಬೇಡು; [illegible] ಪಡೆ: [illegible] ([illegible]). **ಆಶ್ರಯ್ಸು**: [illegible] ([illegible]). [illegible] ([illegible]). [ಆಶ್ರಯ + -ಇಸು]

ಆಶ್ರಯ್ಸು 'ಆಶ್ರಯಿಸು' ನೋ.

ಆಶ್ರವ (ನಾ). ೧. ವಿಧೇಯ; ಆಜ್ಞಾನುವರ್ತಿ; [illegible] ೨. ವಾಗ್ದಾನ. ೩. ತಪ್ಪು; ಅಪರಾಧ. ೪. (ಪ್ರವಾಹ) [illegible] ಹರಿಯುವುದು; ಓಡುವುದು. ೫. ಪ್ರವಾಹ; ನದಿ (ನಿ). ೬. "[illegible]" ([illegible]). ೭. [ಜೈನ] ಸಪ್ತತತ್ತ್ವಗಳಲ್ಲಿ [illegible] ದ್ವಾರವಾದ ರೂಪವಾದ ಕರ್ಮವು ಜೀವನೊಳಕ್ಕೆ [illegible] ವುದು: [illegible] ([illegible]). [ಸಂ.]

ಅಶ್ರಾವಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕಿವಿಯಿಂದ ಕೇಳು: [illegible] (೮ ಮಾ ೩ ೬. ೧೪). ೨. ಕಿವಿಯಿಂದ ಕೇಳಿಸು. [ಅಶ್ರಾವ್ಯ + -ಇಸು]

ಅಶ್ರಿತ (ಗು). ೧. ಆಶ್ರಯಿಸಿದ; ರಕ್ಷಣೆಯಲ್ಲಿರುವ; ಪೋಷಣೆಗೆ ಒಳಪಟ್ಟ: [illegible] (ಮ ಸಂ ಮಾ. ೨-೩೪); [illegible] (ಎಪ. ೪. ಹಾಸನ. ೬೬-೯೭; ೧೧೬೨); [illegible] (೮ ಶ ಪು. ೬೦-೬೬); [illegible] ಅಶ್ರಿತ. [illegible] (ಮ ೦ ಖ ೯. ೮). ೨. ಆಧಾರವಾಗಿ ಹೊಂದಿದ; ಮೂಲವನ್ನಾಗಿ ಉಳ್ಳ: [illegible] (ಕಮಲ. ೧೪). [ಸಂ.]

ಅಶ್ರುತ (ಗು). ೧. ಕೇಳಲ್ಪಟ್ಟ; ಕಿವಿಯಿಂದ ಕೇಳಿದ. ೨. ಅಂಗೀಕರಿಸಲ್ಪಟ್ಟ; ಒಪ್ಪಿಕೊಂಡ. ೩. ಪ್ರತಿಜ್ಞೆ ಮಾಡಿದ; ಮಾತು ಕೊಟ್ಟ. [ಸಂ.]

ಅಶ್ರೈಸು 'ಆಶ್ರಯಿಸು' ನೋಡಿ.

ಅಶ್ಲಿಷ್ಟ (ಗು). ೧. ಆಲಿಂಗಿಸಲ್ಪಟ್ಟ; ಅಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳಲ್ಪಟ್ಟ: [illegible] (ಗದಾಯು. ೧-೭). ೨. ಒಡಗೂಡಿದ; ಕೂಡಿದ: [illegible] (ಗದಾಯು. ೧-೩೩). [ಸಂ.]

ಅಶ್ಲೇಷ (ನಾ). ೧. ಆಲಿಂಗನ; ಅಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳುವುದು; ಅಪ್ಪುಗೆ: "[illegible]" (ಗದಾಯು. ೯೬-೧೧೪); [illegible] (ರಾಜಾ. ೨-೬೨). ೨. ನಿಕಟವಾದ ಸಂಬಂಧ; ಒಡಗೂಡಿರುವುದು. ೩. ಇಪ್ಪತ್ತೇಳು ನಕ್ಷತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಒಂಬತ್ತನೆಯದು. ೪. ಸಂಯೋಗ. ೩, ೪: [illegible] (ಶಾಬಂಪು. ೧೪) ೫. ಸೂರ್ಯನು ಅಶ್ಲೇಷ ನಕ್ಷತ್ರ್ಯದಲ್ಲಿರುವಾಗ ಬರುವ ಮಳೆ: [illegible] (ಗಾದೆ). [ಸಂ.]

ಅಶ್ಲೇಷೆ (ನಾ). = ಅಶ್ಲೇಷ ೩: [illegible] (ಮಾಗಂ. ೧೪-೩). [ಸಂ. ಅಶ್ಲೇಷಾ]

ಅಶ್ವ (ಗು). ೧. ಕುದುರೆಗಳಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ. (ನಾ). ೨. ಕುದುರೆಗಳ ಗುಂಪು. [ಸಂ.]

ಅಶ್ವಯುಜ (ನಾ). ಚಾಂದ್ರಮಾನದಲ್ಲಿ ಏಳನೆಯ ತಿಂಗಳು; ಶರದೃತುವಿನ ಮೊದಲನೆಯ ತಿಂಗಳು. [ಸಂ.]

ಅಶ್ವಾಸ (ನಾ). ೧. ಉಸಿರನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುವುದು; ಉಚ್ಛ್ವಾಸ. ೨. ಸಮಾಧಾನ ಪಡಿಸುವುದು; ಧೈರ್ಯಕೊಡುವುದು. ೩. ಗ್ರಂಥಗಳಲ್ಲಿನ ಅಧ್ಯಾಯ, ಸಂಧಿ ಮುಂತಾದ ಭಾಗ: [illegible] (ಪಂಪಭಾ. ೧-೧೪೯). [ಸಂ.]

ಅಶ್ವಾಸನ (ನಾ). ೧. ದುಃಖಿತರನ್ನು ಸಮಾಧಾನಪಡಿಸುವುದು. 'ಅಶ್ವಾಸನಪರ' ನೋಡಿ. ೨. ಭರವಸೆ: [illegible] (ಪಂಪ. ೧೧೫). [ಸಂ.]

ಅಶ್ವಾಸನಪರ (ಗು). ೧. ಸಮಾಧಾನಗೊಳಿಸುವುದರಲ್ಲಿ ನಿರತವಾದ: [illegible] (ಚಂದ್ರ. ೬-೫೦ ೫). ೨. ಭರವಸೆ ಕೊಡುವ. [ಸಂ.]

ಅಶ್ವಾಸನೆ (ನಾ). ಭರವಸೆ: [illegible] (ಬಾಳಿ). [ಸಂ. ಅಶ್ವಾಸನ]

ಅಶ್ವಾಸನೆಯಾ(ಯ್) (ಕ್ರಿ). ಭರವಸೆಯನ್ನು ಕೊಡು: [illegible] (ಮೋಹನ. ೬೫). [ಅಶ್ವಾಸನೆ + ಈ(ಯ್)]

ಅಶ್ವಾಸಿಸು (ಕ್ರಿ). ಸಮಾಧಾನಗೊಳಿಸು; ಶಾಂತಿಯನ್ನುಂಟು ಮಾಡು; ಉತ್ತೇಜನಗೊಳಿಸು: [illegible] (ಶಾಬಂಪು. ೯೬೪); [illegible] (ರಾಜಶೇ. ೫-೪೪). [ಅಶ್ವಾಸ + -ಇಸು]

ಅಶ್ವಿನ (ನಾ). ೧. ಅಶ್ವಯುಜಮಾಸ: [illegible] (ಸುಂದರ. ೬-೧೧೧). ೨. ಕುದುರೆಯ ಮೇಲೆ ಒಂದು ದಿನ ಪ್ರಯಾಣ ಮಾಡುವಷ್ಟು ಮಾರ್ಗ; ಕುದುರೆಯ ಒಂದು ದಿನದ ನಡಿಗೆ. [ಸಂ.]

ಅಶ್ವಿನೇಯ (ನಾ). ೧. ಅಶ್ವಿನಿದೇವತೆ; ದೇವವೈದ್ಯರ ಜೋಡಿ. ೨. ಪಾಂಡವರಲ್ಲಿ ನಕುಲ ಅಥವಾ ಸಹದೇವ. [ಸಂ.]

ಅಶ್ವೀಜ 'ಅಶ್ವೈಜ' ನೋಡಿ.

ಅಶ್ವೀನ (ನಾ). = ಅಶ್ವಿನ ೨. [ಸಂ.]

ಅಶ್ವೈಜ, ಅಶ್ವೀಜ (ನಾ). = ಅಶ್ವಯುಜ: [illegible] (ಪ್ರಭೋ. ೧೩-೯೭). ಅಶ್ವೀಜ: [illegible] (ಗಾದೆ). [< ಸಂ. ಅಶ್ವಯುಜ]

ಅಷಕೆ (ನಾ). ಪ್ರಿಯ; ನಲ್ಲ: [illegible] (ಅಂಬಿಗ. ೯೪). [← ತೆಲು., ಮಲ. ಅಷಕ್]

ಅಷಡಿ 'ಅಸಡಿ' ನೋಡಿ.

ಅಷಡಿಗೊಳು 'ಅಸಡಿಗೊಳು' ನೋಡಿ.

ಅಷಾಢ (ನಾ). ೧. ಚಾಂದ್ರಮಾನದಲ್ಲಿ ನಾಲ್ಕನೆಯ ತಿಂಗಳು: [illegible] (ಅಜಿತ. ೬-೩೨ ೫). ೨. ವ್ರತಿಗಳು ಬ್ರಹ್ಮಚಾರಿಗಳು ಹಿಡಿದುಕೊಳ್ಳುವ ಮುತ್ತುಗದ ಕೋಲು; ಪಲಾಶದಂಡ: "[illegible]" ([illegible]); [illegible] (ಶಾಬಂಪು. ೨೯೬). ೩. ಮಲಯ ಪರ್ವತ. [ಸಂ.]

ಅಷಾಢಭೂತಿ (ನಾ). ವೇಷಧಾರಿ; ಬೂಟಾಟಿಕೆಯವನು; ಮೋಸಗಾರ; ವಂಚಕ: [illegible] (ಅನಾಥ. ೨೯೬). [ಸಂ.]

ಅಷಾಢಭೂತಿತನ (ನಾ). ವಂಚನೆ; ಮೋಸ; ಬೂಟಾಟಿಕೆ: [illegible] (ಒಬ್ಬ. ೨). [ಅಷಾಢಭೂತಿ + -ತನ]

ಅಷಾಢಮಾಸ (ನಾ). ಚಾಂದ್ರಮಾನದಲ್ಲಿ ನಾಲ್ಕನೆಯ ತಿಂಗಳು : "[illegible]" ([illegible]).
[ಅಷಾಢ + ಮಾಸ]

ಅಷಾಢಿ (ನಾ). ೧. ಅಷಾಢಮಾಸದ ಹುಣ್ಣಿಮೆ. ೨. ಕಹಾವರಿ ಗಿಡ; ಮಳ್ಳಿಗೆ ಗಡ್ಡೆ ; ಸೊರೆಮದ್ದಿನ ಗಿಡ: "[illegible] ... ಅಷಾಢಿ" ([illegible]); ಅಷಾಢಿ - [illegible] ([illegible]).
[ಸಂ. ಅಷಾಢೀ]

ಅಷಾಢಿಬೇರು (ನಾ). ಶತಾವರಿ ಗೆಣಸು ([illegible]).
[ಅಷಾಢಿ + ಬೇರು]

ಅಷೂರ್‌ಖಾನಾ (ನಾ). ಮೊಹರಂ ಹಬ್ಬದಲ್ಲಿ ಮಹಮ್ಮದೀಯರು ಪಂಜ (ಹಸ್ತ)ವನ್ನು ಪ್ರದರ್ಶಿಸಲು ಮೀಸಲಾಗಿಟ್ಟಿರುವ ಚಾವಡಿ ([illegible]). [?]

ಅಸಂಗ (ನಾ). ೧. ಅಸಕ್ತಿ ; ಹವ್ಯಾಸ: [illegible] ([illegible]). ೨. ಸಂಬಂಧ ; ಸಹವಾಸ ; ಜೊತೆ. ೩. ಅಂಟಿಕೊಳ್ಳುವ ಸ್ವಭಾವ. [ಸಂ.]

ಅಸಂಗಿ (ನಾ). ಅಕ್ಕಸಾಲಿಗರು ಒಡವೆ ಅಥವಾ ವಸ್ತುಗಳ ತಗ್ಗನ್ನು ಎತ್ತುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಬಳಸುವ ಸಾಧನ ([illegible]).
[ಸಂ. ಅಸಂಗಿನ್]

ಅಸಂಡ (ನಾ). ಏಷ್ಟು. [ಸಂ.]

ಅಸಂಡಧೀರ (ನಾ). ಏಷ್ಟು ಏನಂತೆ ಧೀರನಾದವನು : [illegible] ([illegible]).
[ಅಸಂಡ + ಧೀರ]

ಅಸಂದಿ (ನಾ). ಒಂದು ಸೀಮೆಯ ಹೆಸರು : [illegible] ([illegible]); [illegible] ([illegible]); [illegible] ([illegible]). [?]

ಅಸಂದಿ (ನಾ). (ಬೆತ್ತದಿಂದ ಮಾಡಿದ) ಆಸನ; ಪೀಠ : "[illegible]" ([illegible]); "[illegible]" ([illegible]); [illegible] ([illegible]). [ಸಂ. ಅಸಂದೀ]

ಅಸಕಳಂ (ಅ). ಸಪರಿವಾರವಾಗಿ ; ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟ ಎಲ್ಲರೊಡನೆ : [illegible] ([illegible]). [ಸಂ. ಅಸಕಲಂ]

ಅಸಕುತ (ನಾ). ಅಸಕ್ತನಾದವನು : "[illegible]" ([illegible]). [< ಸಂ. ಅಸಕ್ತ]

ಅಸಕುತಿ (ನಾ). = ಅಸಕ್ತಿ ೧ : [illegible] ([illegible]); [illegible] ([illegible]). [< ಸಂ. ಅಸಕ್ತಿ]

ಅಸಕ್ತ (ಗು). ೧. ಮಗ್ನವಾದ; ತತ್ಪರವಾದ; ಶ್ರದ್ಧೆಯುಳ್ಳ: [illegible] ([illegible]); [illegible] ([illegible]). ೨. ಸ್ಥಿರವಾದ; ಶಾಶ್ವತವಾದ (?). [ಸಂ.]

ಅಸಕ್ತತೆ (ನಾ). ಅಸಕ್ತವಾಗಿರುವಿಕೆ ; ಅಸಕ್ತಿ. [ಸಂ. ಅಸಕ್ತ]

ಅಸಕ್ತಿ (ನಾ). ೧. ಶ್ರದ್ಧೆ ; ತತ್ಪರತೆ; ಒಂದೇ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಮನಸ್ಸನ್ನಿಟ್ಟಿರುವಿಕೆ: [illegible] ([illegible]). ೨. ಅಂಟಿಕೊಳ್ಳುವ ಸ್ವಭಾವ. ೩. ಮೋಹ. [ಸಂ.]

ಅಸಗಗೆಯ್ (ನಾ). ಅಗಸನ ಗದ್ದೆ, —ಹೊಲ: [illegible] ([illegible]). ಈ ಶಬ್ದ 'ಅಸಗಗೆಯ್' ಎಂಬುದರ ಅಪಲಿಪಿತ. [ಅಸಗ (< ಅಗಸ) + ಕೆಯ್]

ಅಸಡ, ಅಸಾಡ (ನಾ). ಚಾಂದ್ರಮಾನದಲ್ಲಿ ನಾಲ್ಕನೆಯ ತಿಂಗಳು: "[illegible]" ([illegible]); "[illegible]" ([illegible]). ಅಸಾಡ ([illegible]). [< ಸಂ. ಅಷಾಢ]

ಅಸಡಿ, ಅಸಡಿ, ಅಸಾಡಿ, ಅಷಡಿ, ಅಸಾಢಿ (ನಾ). ೧. ಅಷಾಢಮಾಸ : "[illegible]" ([illegible]); [illegible] ([illegible]); [illegible] ([illegible]). ೨. ಶತಾವರಿಗಿಡ; ಸೊರೆಮದ್ದು : "[illegible]" ([illegible]); [illegible] ([illegible]); [illegible] ([illegible]); [illegible] ([illegible]). **ಅಸಡಿ:** ೧. "ಅಷಾಢ – ಅಸಡಿ, ಅಸಡಿ" ([illegible]). ೨. "[illegible] – ಅಸಡಿ" ([illegible]). **ಅಸಾಡಿ :** ೧. [illegible] ([illegible]). **ಅಷಡಿ :** ೨. "[illegible] – ಅಷಡಿ" ([illegible]). **ಅಸಾಢಿ :** ೧. [illegible] ([illegible]); [illegible] ([illegible]). [< ಸಂ. ಅಷಾಢೀ]

ಅಸಡಿಗೆಣಸು, ಅಷಡಿಗೆಣಸು (ನಾ). ಶತಾವರಿಯ ಬೇರು ; ಮಳ್ಳಿಗೆ ಗೆಡ್ಡೆ : [illegible] ([illegible]). **ಅಷಡಿಗೆಣಸು:** [illegible] ([illegible]). [ಅಸಡಿ + ಗೆಣಸು]

ಅಸತ್ತ 'ಅಸಲ್' ನೋಡಿ.

ಅಸತ್ತಿ (ನಾ). [ವ್ಯಾಕರಣ] ಪದಗಳ ನಡುವೆ ವ್ಯವಧಾನವಿಲ್ಲದಿರುವುದು: "[illegible]" ([illegible]); ಪದಗಳ ಅವ್ಯವಧಾನವು ಅಸತ್ತಿ ([illegible]). [ಸಂ.]

ಅಸೆತ್ತು 'ಅಸೆಲ್ಕ್' ನೋ.

ಅಸನ (ನಾ). ೧. ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳುವುದು. ೨. ಪೀಠ; ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳುವುದಕ್ಕಾಗಿ ನೆಲದ ಮೇಲೆ ಇರುವ ಮಣೆ, ಚಾಪೆ, ಕೃಷ್ಣಾಜಿನ, ಕುರ್ಚಿ ಮುಂತಾದ ಸಾಧನ: [illegible]. ೩. [ಯೋಗ] ಅಷ್ಟಾಂಗ ಯೋಗದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಅಂಗ; ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳುವುದರಲ್ಲಿ ಕೆಲವೊಂದು ಕ್ರಮ: [illegible]. ೪. ಶೋಡಶೋಪಚಾರಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: "[illegible]" ([illegible]). ೫. ರಾಜನ ಷಾಡ್ಗುಣ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: "[illegible]" ([illegible]). ೬. ಆನೆಯ ಹೆಗಲು: "[illegible]" ([illegible]). ೭. ಮಲದ್ವಾರ ಪ್ರದೇಶ; ಗುದ: "[illegible]" ([illegible]). 'ಅಸನಕುರು', 'ಅಸನಾಂಕುರ' ನೋ. ೮. ಹೊನ್ನೆಮರ: [illegible] ([illegible]). [ಸಂ.]

ಅಸನಂಮಾಡು (ಕ್ರಿ). ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಉಪೇಕ್ಷಾಭಾವವನ್ನು ಅಥವಾ ತಾಟಸ್ಥ್ಯ ಭಾವವನ್ನು ತೋರಿಸು: [illegible] ([illegible]). [ಅಸನ + ಮಾಡು (< [illegible])]

ಅಸನಕಂಪ (ನಾ). [ಜೈನ] ತೀರ್ಥಂಕರರ ಜನನವೇ ಮುಂತಾದ ವಿಶೇಷ ಪ್ರಸಂಗಗಳಲ್ಲಿ ದೇವೇಂದ್ರನಿಗೆ ಉಂಟಾಗುವ ಪೀಠದ ಅಲುಗಾಟ, —ಕಂಪನ: [illegible] ([illegible]). [ಅಸನ + ಕಂಪ]

ಅಸನಕುರು (ನಾ). ಗುದ ಅಥವಾ ಮಲದ್ವಾರದಲ್ಲಿ ಎದ್ದ ಕುರು ([illegible]). [ಅಸನ + ಕುರು]

ಅಸನಕ್ರಮ (ನಾ). ಯೋಗಾಸನದ ರಚನೆ: [illegible] ([illegible]). [ಅಸನ + ಕ್ರಮ]

ಅಸನಗುರಗಿ (ನಾ). ಒಂದು ವೃಕ್ಷ: [illegible] ([illegible]). [?]

ಅಸನತ್ಯಜತೆ (ನಾ). ಅಸನತ್ಯಾಗ; ಕುಳಿತಿದ್ದ ಪೀಠವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಏಳುವುದು: [illegible] ([illegible]). [ಸಂ. [illegible]]

ಅಸನದ್ವಾರ (ನಾ). ಗುದದ್ವಾರ; ಮಲದ್ವಾರ: [illegible] ([illegible]). [ಅಸನ + ದ್ವಾರ]

ಅಸನದೊತ್ತುಹುಣ್ಣು (ನಾ). ಅಸನದ ಒತ್ತಿನಲ್ಲಿ ದೊಬ್ಬೆ ಎದ್ದು ನವೆಯಿಂದ ಕೂಡಿ ಆಗುವ ಹುಣ್ಣು: [illegible] ([illegible]). [ಅಸನ + [illegible] + ಹುಣ್ಣು (< [illegible])]

ಅಸನಬಂಧನ (ನಾ). ೧. ಯೋಗಾಸನ. ೨. ಯೋಗಾಸನ ಹಾಕಿದವನು: [illegible] ([illegible]). [ಅಸನ + ಬಂಧನ]

ಅಸನಬಾವು (ನಾ). = ಅಸನಕುರು ([illegible]). [ಅಸನ + ಬಾವು]

ಅಸನಯೋಗ (ನಾ). [ಯೋಗಶಾ] ಅಷ್ಟಾಂಗಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು; ಯೋಗಾಭ್ಯಾಸಕ್ಕಾಗಿ ಅಥವಾ ಧ್ಯಾನಕ್ಕಾಗಿ ಉಚಿತವಾದ ಅಸನವನ್ನು ಹಾಕಿ ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳುವುದು: [illegible] ([illegible]). [ಅಸನ + ಯೋಗ]

ಅಸನರೋಗ (ನಾ). ಗುದ ಬಾಯುವ ರೋಗ; ಗುದ ರೋಗ ([illegible]). [ಅಸನ + ರೋಗ]

ಅಸನವಟ್ಟಿಗೆ (ನಾ). ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳುವ ಹಲಗೆ, —ಮಣೆ: ([illegible]). [ಅಸನ + ವಟ್ಟಿಗೆ]

ಅಸನವ್ರಣ (ನಾ). ಮಲದ್ವಾರದ ಬಳಿಯಲ್ಲಿ ಉಂಟಾದ ಗಾಯ, —ಹುಣ್ಣು; ಭಗಂದರ: [illegible] ([illegible]). [ಅಸನ + ವ್ರಣ]

ಅಸನಸ್ಥಾನ (ನಾ). ಯಾವ ಪಕ್ಷಕ್ಕೂ ಸೇರದೆ ಉದಾಸೀನದಿಂದ ಇರುವಿಕೆ (?): [illegible] ([illegible]). 'ಅಸನ ೫' ನೋ. [ಅಸನ + ಸ್ಥಾನ]

ಅಸನಾಂಕುರ (ನಾ). ಮೊಳೆರೋಗ; ಮೂಲವ್ಯಾಧಿ: "[illegible]" ([illegible]). [ಅಸನ + ಅಂಕುರ]

ಅಸನೋಚಿತ (ನಾ). ೧. ಉಚಿತವಾದ ಅಥವಾ ಸಮಯಕ್ಕೆ ತಕ್ಕುದಾದ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಮಂಡಿಸುವುದು. ೨. ಅಸನದ ಔಚಿತ್ಯ: [illegible] ([illegible]). [ಅಸನ + ಉಚಿತ]

ಅಸಕ್ತ (ಗು). ೧. ಹತ್ತಿರವಾದ; ಸಮೀಪವಾದ: [illegible] ([illegible]). (ನಾ). ೨. ಹತ್ತಿರ; ಸಮೀಪ: "[illegible]" ([illegible]). [ಸಂ.]

ಅಸಕ್ತಕಾಲ (ನಾ). ಸಾವು ಸಮೀಪಿಸಿದವನು: [illegible] ([illegible]). [ಅಸಕ್ತ + ಕಾಲ]

ಅಸಕ್ತಗತ (ನಾ). ಹತ್ತಿರ ಬಂದವನು; ಸಮಾಗತನಾದವನು: [illegible] ([illegible]). [ಸಂ.]

ಅಸನ್ನಗಮನ (ನಾ). ಹತ್ತಿರಹೋಗುವುದು : "[illegible] – ಅಸನ್ನಗಮನೇ" (ಶಮಾ). [ಅಸನ್ನ + ಗಮನ]

ಅಸನ್ನತೆ (ನಾ). ಸಮೀಪವಾಗಿರುವಿಕೆ; ಸಾಮೀಪ್ಯ : [illegible] (ಕಾವ್ಯಾ. ೯೯೪). [ಸಂ. ಅಸನ್ನತಾ]

ಅಸನ್ನಪೀಡನ (ನಾ). ಹತ್ತಿರಬಂದು ಹಿಂಸೆಮಾಡುವುದು; ಅಂಡಲೆಯುವುದು : "ಅಂಡಲೆ—ಅಸನ್ನಪೀಡನೇ (ಹೊಂದರೆಪಡು)" (ಶಮಾ). [ಅಸನ್ನ + ಪೀಡನ]

ಅಸನ್ನಪ್ರದೇಶ (ನಾ). ಹತ್ತಿರದ ಜಾಗ; ಸಮೀಪದ ಪ್ರದೇಶ : [illegible] ಅಸನ್ನಪ್ರದೇಶದೊಳ್ [illegible] (ಸುಕುಮಾ. ೬–೯೨ ವ). [ಅಸನ್ನ + ಪ್ರದೇಶ]

ಅಸನ್ನಭವ್ಯ (ನಾ). [ಜೈನ] ಜೈನತತ್ತ್ವೋಪದೇಶವನ್ನು ಶೀಘ್ರದಲ್ಲಿಯೇ ಮನಃಪರಿಪಾಕವನ್ನು ಹೊಂದುವವನು : ಅಸನ್ನಭವ್ಯ [illegible] (ಶಾಂತಿಪು. ೧೨–೩೯); [illegible] ಅಸನ್ನಭವ್ಯ [illegible] (ಸುಕುಮಾ. ೬–೮ ವ). [ಅಸನ್ನ + ಭವ್ಯ]

ಅಸನ್ನಭವ್ಯೆ (ನಾ). ಅಸನ್ನಭವ್ಯತೆಯನ್ನು ಪಡೆದವಳು : ಅಸನ್ನಭವ್ಯೆಯುಂ [illegible] (ಆದಿಪು. ೧–೫೮). [ಸಂ. ಅಸನ್ನಭವ್ಯಾ]

ಅಸನ್ನಮೃತ್ಯು (ನಾ). ಸಮೀಪವಾಗಿರುವ ಸಾವು; ಸಾವಿನ ಸಾಮೀಪ್ಯ : [illegible] ಅಸನ್ನಮೃತ್ಯು [illegible] (ಆದಿಪು. ೭–೧೪ ವ). [ಅಸನ್ನ + ಮೃತ್ಯು]

ಅಸನ್ನವರ್ತಿ (ಗು). ಹತ್ತಿರದಲ್ಲಿರುವ; ಸಮೀಪವರ್ತಿಯಾದ : [illegible] ಅಸನ್ನವರ್ತಿ [illegible] (ಶಾಂತಿಪು. ೨–೨೨ ವ). [ಸಂ. ಅಸನ್ನವರ್ತಿನ್]

ಅಸನ್ನಿಸು (ಕ್ರಿ). ಹತ್ತಿರವಾಗು; ಸಮೀಪಿಸು : [illegible] (ಪ್ರಭುಲಿಂ. ೧೦–೮). [ಅಸನ್ನ + -ಇಸು]

ಅಸಪತ್ರಿ 'ಅಸ್ಪತ್ರೆ' ನೋ.

ಅಸಪಾಕ 'ಅಸ್ಪಾಕ' ನೋ.

ಅಸಪಾಸ 'ಅಸಪಾಸು' ನೋ.

ಅಸಪಾಸು, ಅಸಪಾಸ, ಅಸುಪಾಸು (ನಾ). (ಉಕ; ಕರಾ). ಸುತ್ತುಮುತ್ತು; ಅಕ್ಕಪಕ್ಕ; ನೆರೆಹೊರೆ : [illegible] ಅಸಪಾಸು [illegible] (ಕರ್ನಾ. II, ೬೫೯). **ಅಸಪಾಸ** : [illegible] (ಭೂಗೋ. ೩೩); [illegible] (ಶಂಬಳ. ೨೧). **ಅಸುಪಾಸು** : [illegible] (ಬಾಗು. ೫೩). [← ಮರಾ. ಹಿಂ. ಆಸ್‌ಪಾಸ್]

ಅಸಫು 'ಅಸಫ್' ನೋ.

ಅಸಫ್, ಅಸಫು (ನಾ). (ಬಿವಿನ್ಯೂ ಅಥವಾ ಸೈನ್ಯದ) ಸರಕಾರೀ ಉನ್ನತಾಧಿಕಾರಿ : [illegible] ಅಸಫರ ಅಧಿಕಾರಕ್ಕೆ ಒಳಪಟ್ಟಿದ್ದವು (ಮಹಾದೇ. II, ೨೩); ಕ್ಷೌರದಂಡನೆಯ ಭಯದಿಂದಲೂ ಅವರು [illegible] ಅಸಫರ [illegible] (ಮಹಾದೇ. II, ೩೫). **ಅಸಫು** (ಅಸ್ಫ್). [← ಅರ. ಅಸಫ್]

ಅಸಫಗಿರಿ (ನಾ). ಸ್ಥಳೀಯ ಉನ್ನತಾಧಿಕಾರಿಯ ಅಧಿಕಾರ (ಅಸ್ಫ್). [ಅಸಫ + -ಗಿರಿ]

ಅಸಬದಾರ (ನಾ). ರಾಜದಂಡವನ್ನು ಹಿಡಿದಿರುವವನು : [illegible] ಅಸಬದಾರರೂ [illegible] (ದೇವಿಲ್. ೧೧೩). [← ಅರ. ಅಸಾಬರ್‌ದಾರ್]

ಅಸಮಾನಿ (ನಾ). ಆಕಾಶದ ಬಣ್ಣ; ನೀಲಿಯಬಣ್ಣ (ದಕ. ೪). [← ಹಿಂ. ಅಸಮಾನೀ]

ಅಸರ[1] (ನಾ). ಒಂದು ಸುಗಂಧ ದ್ರವ್ಯ; ಜಾಯಿಪತ್ರೆ : [illegible] (ಮೋಹನತ. ೬–೯). [?]

ಅಸರ[2] 'ಅಸರೆ' ನೋ.

ಅಸರಗೇಡಿ (ನಾ). ಆಸರೆಯಿಲ್ಲದವನು; ನಿರಾಶ್ರಿತ : [illegible] ಅಸರಗೇಡಿ (ಪುರುಷ. ೮೦). [ಅಸರ[2] (< ಅಸರೆ) + ಕೇಡಿ]

ಅಸರಿಕೆ 'ಅಸಡಿಕೆ' ನೋ.

ಅಸರಿಸು[1] (ಕ್ರಿ). ಆಶ್ರಯಕೊಡು : [illegible] (ಶಾಂತಿ. XX, ೧೧೧–೩೧ ; [illegible]). [ಅಸರ[2] (< ಅಸರೆ) + -ಇಸು]

ಅಸರಿಸು[2] (ಕ್ರಿ). ಆಯಾಸಗೊಳಿಸು; ಬಳಲಿಸು : [illegible] (ಸುಕಾಲ. ೧೧೫–೨); [illegible] ಫಲವೇನು? (ಕಲ್ಯಾ. ೧೮–೧೩). [ಅಸರು[1] (< ಅಸಱ್[2]) + -ಇಸು]

ಅಸರು[1] 'ಅಸಱ್[2]' ನೋ.

ಅಸರು[2] 'ಅಸರೆ' ನೋ.

ಅಸರೆ, ಅಸರ[2], **ಅಸರು**[2] (ನಾ). ಅವಲಂಬನ; ಆಶ್ರಯ; ಆಧಾರ; ಊರೆ : [illegible] ಅಸರೆಯೂ [illegible] (ಕ್ಷೇತ್ರ. ೧೯); ಅವನೇ ನನ್ನ ಆಸರೆಯಾಗಿದ್ದ (ನನ್ನ. ೭೩); [illegible] (ಜಾನಪ. ೯೮). **ಅಸರ**[2] : [illegible] (ಕ್ಷೇತ್ರ. ೩೮). **ಅಸರು**[2] : [illegible] (ವ್ಯಾಕ್ತಿ. ೭೨). [< ಸಂ. ಆಶ್ರಯ]

ಅಸರೆಗೊಡು (ಕ್ರಿ). ಆಶ್ರಯವನ್ನು ಕೊಡು; ಆಸರೆಯಾಗು : [illegible] (ನಾಡೋಜ. ೨೦೯). [ಅಸರೆ + ಕೊಡು]

ಅಸರೆಗೊಳ್ಳು (ಕ್ರಿ). ಆಶ್ರಯವನ್ನು ಪಡೆ; ಆಶ್ರಯಿಸು (ದಕ. ೪). [ಅಸರೆ + ಕೊಳ್ಳು (< ಕೊಳ್[1])]

ಅಸೆಗರೆ (ಕ್ರಿ). ಆಯಾಸವನ್ನು ಹೋಗಲಾಡಿಸಿಕೊ; ಬಳಲಿಯನ್ನು ನೀಗು : [illegible] (ಕೃಷ್ಣಕಥಾ. ೬–೮). [ಅಸಱ್[2] + ಕರೆ]

ಅಸೇರ್ (ಗು). ಒಳ್ಳೆಯ; ಉತ್ತಮ: [illegible] ಅಸೇರ್ [illegible]. [← ಅರ. ಅಸೇರ್]

ಅಸೇದ (ನಾ). ೧. ಧಳ್ಳಿಯುಳ್ಳ ಕಪ್ಪುಬಣ್ಣ; ಬಿಸಿಲಿನ ಆಕರ: [illegible] ೨. ಮದ್ಯ; ಸುರೆ: [illegible] ೩. ಮೆಳರಂದ; ಪುಷ್ಪರಸ: [illegible] [ಸಂ.]

ಅಸೇವಾರಿ (ನಾ). ೧. ಕುದುರೆಯ ಸೇವಕ; ರಾವುತ: [illegible] ೨. ಅಶ್ವಾರೋಹಕ; ಸವಾರ; ರಾವುತ: [illegible]

[ಪ್ರಾ. ಅಸವಾರ < ಸಂ. ಅಶ್ವವಾರ]

ಅಸೇವಾಸಕ್ತ (ನಾ). ಮದ್ಯದ ಗೀಳುಳ್ಳವನು; ಮದ್ಯಪಾನದಲ್ಲಿ ಆಸಕ್ತ: [illegible] [ಅಸವ + ಆಸಕ್ತ]

ಅಸೇವಾಸಕ್ತಿ (ನಾ). ೧. ಮಕರಂದದಲ್ಲಿ ಆಸಕ್ತಿ. ೨. ಮದ್ಯದ ಗೀಳು. ೧, ೨: [illegible] [ಅಸವ + ಆಸಕ್ತಿ]

ಅಸೇರ್$_1$, ಅಸಲು$_1$ (ಕ್ರಿ). ಬಳಲು; ಆಯಾಸಪಡು; ದಣಿ; ಅಸತ್ತ, (ಭೂಕೃ), ಅಸತ್ತು (ಭೂಕನ್ನ): [illegible] ೨. ಬೇಸರಗೊಳ್ಳು; ಜುಗುಪ್ಸೆಗೊಳ್ಳು: [illegible] **ಅಸಲು**$_1$: ೦. [illegible]

ಅಸಲುವಿಕೆ = ಆಯಾಸಗೊಳ್ಳು ಮತ್ತು ಬೇಸರಪಡು: [illegible]

[ತೆ. [illegible] ತಮಿ. ಅಸರ್, ಅಯರ್; ಮಲ. ಅಯರ್]

ಅಸೇರ್$_2$, ಅಸಲ್ಪು, ಅಸಲು$_2$ (ನಾ). ೧. ದಣಿವು; ಬಳಲಿಕೆ; ಆಯಾಸ: [illegible]

ಅಸೆಲು$_1$: ೧. [illegible] ೨. ಬಾಯಾರಿಕೆ; ದಾಹ: [illegible] **ಅಸೆಲು**$_2$: ೧. [illegible] ೩. [illegible] ೪. ಆಲಸ್ಯ; ಬೇಸರು: [illegible] ೫. ಅಸೆ; ಬಯಕೆ: [illegible]

ಅಸಲುವಿಕೆ = ಆಯಾಸ ಮತ್ತು ಬೇಸರಿಕೆ: [illegible]

[< ಅಸೇರ್$_1$. / [illegible]]

ಅಸೆಲಾಕೆ, ಅಸಲಿಕೆ (ನಾ). ದಣಿವು; ಆಯಾಸ: [illegible] **ಅಸಲಿಕೆ**: [illegible]

ಅಸಲಿಕೆಯಿಲ್ಲದಿರಿಕೆ = ಆಯಾಸ ಮತ್ತು ಬೇಸರಿಕೆ: [illegible]

[ಅಸೇರ್$_1$ + -ಇಕೆ]

ಅಸಲು$_1$ 'ಅಸೇರ್$_1$' ನೋಡಿ.

ಅಸಲು$_2$ 'ಅಸೇರ್$_2$' ನೋಡಿ.

ಅಸೇಲ್ (ನಾ). (?): [illegible] [?]

ಅಸಾ (ನಾ). ಅಧಿಕಾರ ಸೂಚಕವಾದ ದಂಡ: [illegible] [← ಅರ. [illegible]]

ಅಸಾಗೊಂಡ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು (?): [illegible] [?]

ಅಸಾದ 'ಅಸದ' ನೋಡಿ.

ಅಸಾಡಿ 'ಅಸಡಿ' ನೋ.

ಅಸಾಡಿತಿಂಗಳು (ನಾ). ಆಷಾಢಮಾಸ: [illegible] (ಮದ. ೯); [illegible] (ಅಶಾಕ. ೧೯೯).

[ಅಸಾಡಿ (< ಅಸಡಿ) + ತಿಂಗಳು (< ತಿಂಗಳ್)]

ಅಸಾದನ (ನಾ). ೧. ಮೇರೆ ದಾಳಿಡುವುದು,—ಯುದ್ಧ ಮಾಡುವುದು. ೨. ಹೊಂದುವುದು; ಪಡೆಯುವುದು. ೩. ನೆರವೇರಿಸುವುದು. [ಸಂ.]

ಅಸಾದಿ (ನಾ). ಕೆರೆ ಹೊಲಿಯುವವನು; ಅಟ್ಟೆ ಹೊಲಿಯುವವನು; ತೋಲೆ: [illegible] (ಬಸ್ಸ. ೯–೩೪); [illegible] (ಬಸ್ಸ. ೯–೪೧). [ತೆ. ಕ ತೆಲು. ಅಸಾದಿ]

ಅಸಾದಿತ (ಗು). ಪಡೆದ; ಹೊಂದಿದ: [illegible] ... [illegible] (ಪಂಪಮ. ೧೪–೧೭೩). [ಸಂ.]

ಅಸಾದ್ಯ (ಗು). ಹೊಂದಬಹುದಾದ; ಹೊಂದತಕ್ಕ. [ಸಂ.]

ಅಸಾಧಿತ (ಗು). ಸಾಧಿಸಲ್ಪಟ್ಟ; ಸಾಧಿಸಿದ: [illegible] ... [illegible]. [ಸಂ.]

ಅಸಾಮಿ, ಅಸಾಮಿ (ನಾ). ವ್ಯಕ್ತಿ; ಮನುಷ್ಯ: [illegible] ... [illegible]. **ಅಸಾಮಿ**: [illegible] 'ಅಸಾಮಿ' [illegible]; [illegible] ಅಸಾಮಿ [illegible].

ಅಸಾಮಿ ಜಾರಿ ಹುಂಡಿ = ಯಾರು ತಂದರೆ ಅವರ ಹಸ್ತ, ಹಣ ಕೊಡಬಹುದಾದ ಹುಂಡಿ; ಚೆಕ್ಕು. (Bill payable to bearer. [illegible]). [← ಹಿಂ. ಮರಾ. ಅಸಾಮಿ]

ಅಸಾರ (ನಾ). ೧. ಮಳೆ; ಎಡೆಬಿಡದೆ ಸುರಿಯುವ ಮಳೆ, ಜಡಿಮಳೆ: "[illegible]" ([illegible]); [illegible]. ೨. ಶತ್ರುವಿನ ಮುತ್ತಿಗೆ ಅವರಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು; ಮುತ್ತಿಗೆ ಹಾಕುವುದು. ೩. ಮಿತ್ರಪಕ್ಷಕ್ಕೆ ಸೇರಿದ ರಾಜನ ಅಥವಾ ರಾಜ್ಯದ ಸೈನ್ಯ. ೪. ಆಹಾರ ಸಾಮಗ್ರಿ; ಆಹಾರ. [ಸಂ.]

ಅಸಾರಚಾರಿ (ನಾ). ಜಡಿಮಳೆಯ ನಡುವೆ ನುಸುಳಿ ನಡೆಯುವವನು; ಬಿರುಮಳೆಯಲ್ಲಿ ನಡೆಯುವವನು: [illegible]. [ಸಂ. ಅಸಾರಚಾರಿನ್]

ಅಸಾರಮಹಾಲು (ನಾ). ಒಂದು ಮಹಲಿನ ಹೆಸರು; ವಸ್ತು ಪ್ರದರ್ಶನಾಲಯ: [illegible] ... [illegible].

[← ಅರ. ಅಸಾರ್‌ಮಹಲ್]

ಅಸಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮರ (?): [illegible] (ಎಪಿ. VIII; [illegible]). 'ಅಸು₂' ನೋ. [?]

ಅಸಿನಗೊಟ್ಟೆಮುಳ್ಳು (ನಾ). ಒಂದು ಗಿಡದ ಹೆಸರು ([illegible]). [?]

ಅಸಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕುಳ್ಳಿರು: [illegible] ([illegible]). [ಅಸಿ + - ಇಸು]

ಅಸೀನ (ಗು). ಕುಳಿತುಕೊಂಡ; ನೆಲಸಿದ: [illegible]. [ಸಂ.]

ಅಸು₁ (ಕ್ರಿ). ಮೇಲಿನಿಂದ ಬಿಡು; ಎತ್ತಿಬಿಡು: "[illegible]" ([illegible]); [illegible]. [?]

ಅಸು₂ (ನಾ). ಅಸಿದ ಮರ; ಸಾಲವೃಕ್ಷ; ಸರ್ಜವೃಕ್ಷ: "[illegible]" ([illegible]); [illegible] ... [illegible]. 'ಅಶ₁' ನೋ.

[ತೆ. ಕ ತಮಿ. ಅಚ್ಚ]

ಅಸು₃ (ನಾ). ಅಸ್ತು; ಆ ಪ್ರಮಾಣ: [illegible]. [?]

ಅಸು₄ (ನಾ). ಸಾಧ್ಯ; ಶಕ್ಯ.

ಅಸಲ್ಲ = ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ; ಶಕ್ಯವಿಲ್ಲ: [illegible]. [< ಅಸ್ತು ?]

ಅಸು₅ (ಅ). = ಅಸು₁: "[illegible]" ([illegible]); [illegible]. [< ಸಂ. ಅಸು]

ಅಸುಕರ (ನಾ). ಅಧಿಕ್ಯ; ತೀವ್ರತೆ; ಅತಿಶಯ: [illegible].

[ಪ್ರಾ. ಅಸುಕ್ಕಾರ < ಸಂ. ಅಸುಕರ]

ಅಸುಕರಂ (ಅ). ಅತಿಶಯವಾಗಿ; ಹೆಚ್ಚಾಗಿ: [illegible]. [< ಅಸುಕರ]

ಅಸುಗೆ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: [illegible] (ಎಪಿ. IX-i, [illegible]; 1000). [?]

ಅಸುತಿ (ನಾ). ೧. ಸೋಮಲತೆಯನ್ನು ಹಿಂಡಿ ರಸತೆಗೆಯುವುದು. ೨. ಭಟ್ಟಿಯಿಳಿಸುವುದು. [ಸಂ.]

ಅಸುತೀವಲ, ಅಸುತೀವಳ (ನಾ). ೧. ಯಾಗವನ್ನು ಮಾಡುವವನು; ಯಾಜ್ಞಿಕ. ೨. ಸೋಮರಸವನ್ನು ತೆಗೆಯುವ ಯಾಜಕ. ೩. ಭಟ್ಟಿಯಿಳಿಸುವವನು (?). ೪. ಹುಣ್ಣಿಮೆ ಅಥವಾ ಅಮಾವಾಸ್ಯೆಯ ದಿನ ಯಜ್ಞವನ್ನು ಮಾಡಿಸುವವನು. ೫. ಕಲ್ಪಪಾಲಕ. **ಅಸುತೀವಳ**: ೧. "[illegible] ... [illegible]" ([illegible]). [ಸಂ.]

ಅಸುತೀವಳ 'ಅಸುತೀವಲ' ನೋ.

ಅಸುಹಾಸು 'ಅಸಹಾಸು' ನೋ.

ಅಸುರ (ಗು). ೧. ಭಯಂಕರವಾದ; ಘೋರವಾದ: [illegible] ([illegible]); [illegible] ([illegible]). (ನಾ). ೨. ದೇವರವನ್ನು ಕರುವಂಥ ಸ್ಥಿತಿ; ಜುಗುಪ್ಸೆಯುಂಟುಮಾಡುವ ರೀತಿ; ಬೇಸರ. ೩. ರಭಸ: [illegible] ([illegible]). ೪. ಅತಿಶಯ: "[illegible]" ([illegible]); [illegible] ([illegible]); [illegible] ([illegible]). ೫. ಸೊಕ್ಕು; ಅಹಂಕಾರ: [illegible] ([illegible]); [illegible] ([illegible]). ೬. ಎಂಟು ಬಗೆಯ ವಿವಾಹಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು; ಕೊಂಡುಕೊಂಡು ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವ ಮದುವೆ.

ಅಸುರಂಬುಗು = ಬಹಳವಾಗಿ ಹೆದರು; ಅತಿಶಯವಾಗಿ ಕೋಪಿಸು: [illegible] ([illegible]). ಅಸುರಂಮಾಡು = ದುಷ್ಕೃತವನ್ನು ನಡೆಸು; ಕ್ರೂರವಾಗಿ ನಡೆದುಕೊ: [illegible] ([illegible]). [ಸಂ.]

ಅಸುರಕರ್ಮ (ನಾ). ಕ್ರೂರಕೃತ್ಯ; ದುಷ್ಟವಾದ ಕೆಲಸ. 'ಅಸುರಕರ್ಮಂಗೆಯ್' ನೋ. [ಅಸುರ + ಕರ್ಮ]

ಅಸುರಕರ್ಮಂಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ಕ್ರೂರಕೃತ್ಯವನ್ನು ಮಾಡು; ಹಿಂಸೆಯನ್ನು ಮಾಡು; ಪೀಡಿಸು: [illegible] ([illegible]). [ಅಸುರಕರ್ಮ + ಗೆಯ್ (< ಕೆಯ್)]

ಅಸುರತರ (ಗು). ಅತಿಭಯಂಕರವಾದ; ಬಹಳ ಘೋರವಾದ: [illegible] ([illegible]); [illegible] ([illegible]). [ಸಂ.]

ಅಸುರಾಕ್ರಂದನ (ನಾ). ರೋದನ; ಆಕ್ರೋಶ: [illegible] ([illegible]). [ಅಸುರ + ಆಕ್ರಂದನ]

ಅಸುರಾಕ್ಷ (ನಾ). ಮಂತ್ರಾಕ್ಷರಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ: [illegible] ([illegible]). [ಅಸುರ + ಅಕ್ಷ]

ಅಸುರಿ (ನಾ). ೧. ಕರಿಯ ಸಾಸಿವೆ: "[illegible]" ([illegible]). ೨. ಕತ್ತರಿ ಬಳ್ಳಿ: "[illegible]" ([illegible]). [ಸಂ. ಆಸುರೀ]

ಅಸುರೀವೃತ್ತಿ (ನಾ). ಅಸುರರ ನಡೆವಳಿಕೆ; ದುರ್ಗುಣದಿಂದ ಕೂಡಿದ ವ್ಯವಹಾರ: [illegible] ([illegible]). [ಸಂ. (ಆಸುರೀ + ವೃತ್ತಿ)]

ಅಸುರೀಶಬ್ದ (ನಾ). ಅಸುರ ಸಂಬಂಧವಾದ ಶಬ್ದ: [illegible] 'ಗರ್ಭೋಕ' [illegible] ([illegible]). [ಸಂ. (ಆಸುರೀ + ಶಬ್ದ)]

ಅಸುರೀಸಂಪತ್ತು (ನಾ). ೧. ಅಸುರರಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಗುಣ; ಅಹಂಕಾರ, ಆವೇಶ, ಕಾಮ, ಕ್ರೋಧ, ದರ್ಪ ಮುಂತಾದ ಗುಣಗಳನ್ನು ಪ್ರಕಟಿಸುವ ಸ್ವಭಾವ, —ಪ್ರವೃತ್ತಿ: [illegible] ([illegible]). ೨. ರಾಕ್ಷಸೀವೃತ್ತಿಯಿಂದ ಪಡೆದ ಸಂಪತ್ತು. [ಸಂ. (ಆಸುರೀ + ಸಂಪತ್ತು)]

ಅಸುರಪುರು? (ನಾ). ಒಂದು ತೆರಿಗೆ(?): [illegible] ... [illegible] ... [illegible] ([illegible]). ಈ ಅಸುವರಿ ಮತ್ತು ಕುಮುವರಿ ಎಂಬುವರ ಅಪಭ್ರಂಶ ಇರಬಹುದೇ? [?]

ಅಸ್ಕೆ (ನಾ). ೧. ಬಯಕೆ; ಅಪೇಕ್ಷೆ: [illegible] ([illegible]); [illegible] ... [illegible] ([illegible]); [illegible] ([illegible]); [illegible] ([illegible]). ೨. ಧೈರ್ಯ; ನಂಬಿಕೆ; ನಿರೀಕ್ಷೆ: [illegible] ([illegible]); [illegible] ([illegible]). ೩. ದಿಕ್ಕು: [illegible] ([illegible]). ೪. ಆಸರೆ; ಆಶ್ರಯ; ನೆರವು: [illegible] ([illegible]); [illegible] ([illegible]); [illegible] ([illegible]). ೫. ಜೀನು; ಪಡಿ: [illegible] ... [illegible] ([illegible]); "[illegible]" ([illegible]).

ಅಸೆಮಾಡು = ಬಯಸು; ಅಪೇಕ್ಷಿಸು: [illegible] (ಅಜಿತ. [illegible]) ; [illegible] (ಶಬ್ದಾ. [illegible]).
[< ಸಂ. ಆಶಾ]

ಅಸೆ₁ (ನಾ). ಒಂದು ತೆರಿಗೆ (?): [illegible] (ಎಕ. XXVII. [illegible]; 1114). [?]

ಅಸೆಕದಿರು (ನಾ). ಆಶಾಕಿರಣ; ಆಸೆಯ ಅಥವಾ ಭರವಸೆಯ ಬೆಳಕು: [illegible] (ಗಣೇಶ. [illegible]). [ಅಸೆ₁ + ಕದಿರು (< ಕದಿರ್)]

ಅಸೆಕಾಱ, ಅಸೆಗಾರ, ಅಸೆಗಾಱ (ನಾ). ೧. ಬಯಸುವವನು; ಆಶಿಸುವವನು: [illegible] (ಪಂಪಭಾ. [illegible]). **ಅಸೆಗಾರ**: ೧. [illegible] (ಗಾದೆ). **ಅಸೆಗಾಱ**: ೧. [illegible] (ಶಬ್ದಾ. [illegible]). ೨. ಭರವಸೆಯುಳ್ಳವನು; ನಂಬಿಕೆಯುಳ್ಳವನು: [illegible] . . . [illegible] (ಅಭಿನ. [illegible]).
[ಅಸೆ₁ + -ಕಾಱ]

ಅಸೆಗ (ನಾ). "ಅತಿಸಂತಸವುಳ್ಳವನು" (ಪ್ರಶಬ್ದ). [ಅಸೆ₁ + -ಗ₂]

ಅಸೆಗಾಣ್ (ಕ್ರಿ). ಭರವಸೆಯನ್ನು ಕಾಣು; ಆಸೆಯು ನೆರವೇರುವುದೆಂಬ ವಿಶ್ವಾಸವನ್ನು ಹೊಂದು: [illegible] (ಪಂಪಭಾ. [illegible]).
[ಅಸೆ₁ + ಕಾಣ್]

ಅಸೆಗಾರ 'ಅಸೆಕಾಱ' ನೋಡಿ.

ಅಸೆಗಾತಿ (ನಾ). ತುಂಬ ಆಸೆಯುಳ್ಳವಳು; ದುರಾಸೆಯುಳ್ಳ ಹೆಂಗಸು. (ಆ). [ಅಸೆಗಾಱ (< ಅಸೆಕಾಱ) + -ತಿ]

ಅಸೆಗಾಱ 'ಅಸೆಕಾಱ' ನೋಡಿ.

ಅಸೆಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ೧. ಬಯಸು; ಅಪೇಕ್ಷಿಸು; ಆಸೆಪಡು: [illegible] (ಅಜಿತ. [illegible]) ; [illegible] (ಧರ್ಮಾಮೃ. [illegible]). ೨. ಆಶ್ರಯಿಸು; ಆಸರೆಗೊಳ್ಳು: [illegible] (ಪಂಪಭಾ. [illegible]) ; [illegible] (ಗಿರಿಜಾಕ. [illegible]). ೩. ಆಶ್ರಯಕೊಡು: [illegible] (ಪ್ರಭುಲಿಂ. [illegible]).
[ಅಸೆ₁ + ಗೆಯ್ (< ಕೆಯ್₁)]

ಅಸೆಗೇಡು (ನಾ). ಆಸೆ ಭಂಗವಾಗುವುದು; ನಿರಾಸೆ: [illegible] (ಪ್ರಭುಲಿಂ. [illegible]).
[ಅಸೆ₁ + ಕೇಡು]

ಅಸೆಗೊಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ಆಸೆಯನ್ನುಂಟುಮಾಡು; ಆಸೆಯನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸು (ಆ). [ಅಸೆಗೊಳು (< ಅಸೆಗೊಳ್ಳು) + -ಇಸು]

ಅಸೆಗೊಳು 'ಅಸೆಗೊಳ್ಳು' ನೋಡಿ.

ಅಸೆಗೊಳ್ಳು, ಅಸೆಗೊಳು (ಕ್ರಿ). ಬಯಸು; ಅಪೇಕ್ಷಿಸು: [illegible] (ಜಾನ). **ಅಸೆಗೊಳು**: [illegible] (ಮುಳಿಯ. [illegible]). [ಅಸೆ₁ + ಕೊಳ್ಳು (< ಕೊಳ್₁)]

ಅಸೆತೋಱಿಸು 'ಅಸೆದೋಱಿಸು' ನೋಡಿ.

ಅಸೆದೊಱೆ (ಕ್ರಿ). ಆಸೆಯನ್ನು ಬಿಡು; ನಿರಾಶನಾಗು (ಆ).
[ಅಸೆ₁ + ತೊಱೆ₁]

ಅಸೆದೋಱಿಸು, ಅಸೆತೋಱಿಸು (ಕ್ರಿ). ಆಸೆಯನ್ನುಂಟುಮಾಡು; ಬಯಕೆಯನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸು: [illegible] (ಕಾವ್ಯಾ. [illegible]). **ಅಸೆತೋಱಿಸು**: [illegible] (ಹರಿಭ. [illegible]). [ಅಸೆದೋಱು + -ಇಸು]

ಅಸೆದೋಱು (ಕ್ರಿ). ೧. ಆಸೆಯನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸು; ಅಪೇಕ್ಷೆಯನ್ನುಂಟುಮಾಡು: [illegible] (ಶಾಂತಿಪು. [illegible]). ೨. ಆಸೆಯನ್ನು ತೋಱು; ಬಯಕೆಯನ್ನು ಪ್ರಕಟಪಡಿಸು: [illegible] . . . [illegible] (ಪಂಪಭಾ. [illegible]). ೩. ದಾರಿ ತೋಱಿಸು; ದಿಕ್ಕುಗಾ[illegible]: [illegible] (ಪಂಪಭಾ. [illegible]). [ಅಸೆ₁ + ತೋಱು (< ತೋಱ್)]

ಅಸೆಪಡು 'ಅಸೆವಡು' ನೋಡಿ.

ಅಸೆಪುರುಕ 'ಅಸೆಬುರುಕ' ನೋಡಿ.

ಅಸೆಬಡಕ 'ಅಸೆಬಡಿಕ' ನೋಡಿ.

ಅಸೆಬಡಕತನ (ನಾ). ದುರಾಸೆ; ಲೋಭ (ದಕ. ಆ).
[ಅಸೆಬಡಕ (< ಅಸೆಬಡಿಕ) + -ತನ]

ಅಸೆಬಡಿಕ, ಅಸೆಬಡಕ (ನಾ). = ಅಸೆಬುರುಕ (ಆ). **ಅಸೆಬಡಕ** (ಆ).
[ಅಸೆ₁ + -ಬಡಿಕ]

ಅಸೆಬಡಿತಿ (ನಾ). ದುರಾಸೆಯುಳ್ಳವಳು; ಅಸೆಗಾತಿ (ಆ).
[ಅಸೆಬಡಿಕ + -ಇತಿ₁]

ಅಸೆಬಾಕ (ನಾ). = ಅಸೆಬುರುಕ (ದಕ. ಆ). [ಅಸೆ₁ + ಬಾಕ]

ಅಸೆಬುರಕ 'ಅಸೆಬುರುಕ' ನೋಡಿ.

ಅಸೆಬುರಕತನ 'ಅಸೆಬುರುಕತನ' ನೋಡಿ.

ಅಸೆಬುರುಕ, ಅಸೆಪುರುಕ, ಅಸೆಬುರಕ (ನಾ). ಅತಿ ಆಸೆಯುಳ್ಳವನು; ದುರಾಸೆಗಾರ; ಲೋಭಿ: [illegible] (ಹರಿ. [illegible]). **ಅಸೆಪುರುಕ**: [illegible] (ಗಣೇಶ [illegible]). **ಅಸೆಬುರಕ**: 'ಅಸೆಬುರುಕತನ' ಪದಾ. [ಅಸೆ₁ + -ಪುರುಕ]

ಅಸೆಬುರುಕತನ, ಅಸೆಬುರಕತನ (ನಾ). ಅತಿ ಆಸೆಯಿಂದ ಕೂಡಿದವುದು; ಅತಿಯಾಸೆ; ಲೋಭತನ: [illegible] . . . [illegible] ಅಸೆಬುರುಕತನ ([illegible]. ೧೦೦) ; [illegible] ಅಸೆಬುರುಕತನ ಎಂದು ಅರ್ಥ ([illegible]). **ಅಸೆಬುರಕತನ**: [illegible] ಅಸೆಬುರಕತನದಿಂದ [illegible] ([illegible]). [ಅಸೆಬುರುಕ + -ತನ]

ಆಸೆಬುರುಕಿ (ನಾ). ಅತಿಯಾಸೆಯುಳ್ಳವಳು: [illegible]. [ಆಸೆಬುರುಕ + -ಇ]

ಆಸೆಮಾರಿ (ನಾ). = ಆಸೆಬುರುಕ (ದಕ. ೬). [ಆಸೆ₁ + ಮಾರಿ₂]

ಆಸೆಪಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಆಸೆಪಡುವಂತೆ ಮಾಡು; ಬಯಕೆಯನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸು: [illegible]. [ಆಸೆಪಡು + -ಇಸು]

ಆಸೆಪಡು, ಆಸೆಪಡು (ಕ್ರಿ). ಬಯಸು; ಅಪೇಕ್ಷಿಸು: "ಆಸೆಪಡು— (ಆಸೆ + ಪಡು) [illegible]" [illegible]. [ಆಸೆ₁ + ಪಡು₁]

ಆಸೆಮಾತು (ನಾ). ಆಸೆಯನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸುವ ಮಾತು; ಭರವಸೆಯನ್ನುಂಟುಮಾಡುವ ಮಾತು: [illegible]. [ಆಸೆ₁ + ಮಾತು₁]

ಆಸೆಮಾಸಿ (ನಾ). ಆಶ್ರಯ ಮತ್ತು ಶೇಷೆ: [illegible]. [ಆಸೆ₁ + ಮಾಸಿ₂]

ಆಸೇಚನ (ನಾ). ೧. ಚಿಮುಕಿಸುವುದು; ಸಿಂಪಡಿಸುವುದು. ೨. ಅತ್ಯಂತ ಪ್ರಿಯವಾದುದು; ಎಷ್ಟು ನೋಡಿದರೂ ಮನಸ್ಸನ್ನು ತೃಪ್ತಿಪಡಿಸದ ವಸ್ತು. [ಸಂ.]

ಆಸೇಚನಕ (ನಾ). = ಆಸೇಚನ ೨ (ಶ್ಯಾಂ[illegible]). [ಸಂ.]

ಆಸೇಚಿಸು (ಕ್ರಿ). "ಚಿಮುಕಿಸು, ಎರಚು" (ಶ್ರೀಕ್ಷ). [ಆಸೇಚನ + -ಇಸು]

ಆಸೇವನ (ನಾ). ೧. ಯಾವ ಕೆಲಸವನ್ನಾದರೂ ಶ್ರದ್ಧೆಯಿಂದ ಮಾಡುವುದು, — ಎಡೆಬಿಡದೆ ನಡೆಸುವುದು; ಶ್ರದ್ಧೆಯಿಂದ ಮಾಡುವ ಸೇವೆ. ೨. (ಮತ್ತೆ ಮತ್ತೆ) ಸೇವಿಸುವುದು; ಅನುಭವಿಸುವುದು: [illegible]. [ಸಂ.]

ಆಸೇವಿತ (ಗು). ಸೇವಿಸಲ್ಪಟ್ಟ; ಎಡೆಬಿಡದೆ ಅನುಭವಿಸಲ್ಪಟ್ಟ: [illegible]. [ಸಂ.]

ಆಸೇವೆ (ನಾ). = ಆಸೇವನ ೨: [illegible]. [ಸಂ. ಆಸೇವಾ]

ಆಸೇವೆಗೈ (ಕ್ರಿ). ಎಡೆಬಿಡದೆ ಸೇವೆಮಾಡು; ಅನುಸರಿಸಿ ನಡೆ: [illegible]. [ಆಸೇವೆ + ಗೈ (< ಕೆಯ್₁)]

ಆಸೋದ, ಆಸೋದೆ (ನಾ). ಉಪಾಹಾರ; ಉಪಚಾರ (ಶ್ಯಾಂ[illegible]). ಆಸೋದೆ (ಶ್ಯಾಂ[illegible]).

[illegible] = ಉಪಾಹಾರ ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಉಪಚರಿಸಿಕೊ; ಆಯಾಸ ಪರಿಹಾರಮಾಡಿಕೊ (ಶ್ಯಾಂ[illegible]). [?]

ಆಸೋದಿ (ನಾ). ಪರಿಹಾಸವನ್ನು ಮಾಡುವವನು; ಲೋಕೋಪಕಾರಿ (?): [illegible]. [?]

ಆಸೋದೆ 'ಆಸೋದ' ನೋ.

ಆಸ್ಕಂದ (ನಾ). = ಆಸ್ಕಂದನ. [ಸಂ.]

ಆಸ್ಕಂದನ (ನಾ). ಮೇಲೆ ಬೀಳುವುದು; ಕಾಳಗ; ಯುದ್ಧ [ಸಂ.]

ಆಸ್ಕಂದಿ (ನಾ). ಮೇಲೆ ಬೀಳುವವನು; ಆಕ್ರಮಣ ಮಾಡುವವನು. 'ಪರಾಸ್ಕಂದಿ' ಪದ. [ಸಂ. ಆಸ್ಕಂದಿನ್]

ಆಸ್ಕಂದಿತ (ನಾ). ಕುದುರೆಯ ಐದು ಬಗೆಯ ನಡೆಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: [illegible]. [ಸಂ.]

ಆಸ್ಕರ (ನಾ). ೧. ಆಸ್ಪದ; ಆಶ್ರಯ; ರಕ್ಷಣೆ (?). 'ಆಸ್ಕರಂಗೊಳ್' ಪದ. ೨. ಆಕರ; ಅಧಿಷ್ಠಾನ (?): [illegible].

[< ಸಂ. [illegible]]

ಆಸ್ಕರಂಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಆಸ್ಕರವನ್ನು ಪಡೆ: [illegible]. [ಆಸ್ಕರ + ಕೊಳ್₁]

ಆಸ್ಕರಿಸು (ಕ್ರಿ). ರಕ್ಷಿಸು; ಕಾಪಾಡು; ಕೇಂದ್ರೀಕರಿಸು (?): [illegible]. [ಆಸ್ಕರ + -ಇಸು]

ಆಸ್ತರ (ನಾ). = ಆಸ್ತರಣ (ದಕ. ೬). [ಸಂ.]

ಆಸ್ತರಣ (ನಾ). ೧. ಹರಡುವುದು; ಅಲಂಕಾರ ಮಾಡುವುದು (೬). ೨. ಆಸನ; ಹಾಸಿಗೆ; ನೆಲದ ಮೇಲೆ ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳುವುದಕ್ಕಾಗಲಿ ಅಥವಾ ಮಲಗುವುದಕ್ಕಾಗಲಿ ಹಾಸುವ ರತ್ನಗಂಬಳಿ, ಜಮಖಾನ ಮುಂತಾದುವು: [illegible]. ೩. "ಆನೆಯ ಮೇಲೆ ಹಾಸುವ ಚಿತ್ರದ ಕಂಬಳಿ" [illegible]. ೪. ರಥ, ಗಾಡಿ, ಸಾರೋಟು ಮುಂತಾದ ವಾಹನಗಳ ಮೇಲೆ ಹಾಸುವ ಕಂಬಳಿ ಅಥವಾ ರತ್ನಗಂಬಳಿ (೬). ೫. ಪದರ (೬). [ಸಂ.]

ಆಸ್ತರಣಕ್ರಿಯೆ (ನಾ). ಹಾಸುವುದು: "ಹಾಸು – ಆಸ್ತರಣ ಕ್ರಿಯಾಯಾಂ [illegible]" [illegible]. [ಆಸ್ತರಣ + ಕ್ರಿಯೆ]

ಆಸ್ತರಿಸು (ಕ್ರಿ). "ಹಾಸು" (ಶ್ರೀಕ್ಷ). [ಆಸ್ತರಣ + -ಇಸು]

ಅಸ್ತಾ 'ಅಕ್ತೆ' ನೋ.

ಅಸ್ತಿ (ನಾ). ಸೊತ್ತು; ಸೊವನ್ನು; ಒಬ್ಬರಿಗೆ ಸೇರಿರುವ ಜಮೀನು, ಮನೆ ಮುಂತಾದ ಸಂಪತ್ತು : [illegible] (ಬಂಗಾಸ. ೧೩).

ಅಸ್ತಿಪಾಸ್ತಿ = ಅಸ್ತಿ : [illegible]. [ದೇ. ತಮಿ. ಮಲ. ತುಳು. ತೆಲು. ಅಸ್ತಿ]

ಅಸ್ತಿಕ₁ (ನಾ). ೧. ಪರಲೋಕ, ದೈವ, ಧರ್ಮಗಳಲ್ಲಿ ನಂಬಿಕೆ ಯುಳ್ಳವನು; ಶಾಸ್ತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಶ್ರದ್ಧೆಯುಳ್ಳವನು : [illegible]. ೨. ಒಬ್ಬ ಋಷಿಯ ಹೆಸರು. [ಸಂ.]

ಅಸ್ತಿಕ₂ (ನಾ). ? ಅಸ್ತಿವಂತ. [?]

ಅಸ್ತಿಕತ್ವ (ನಾ). = ಅಸ್ತಿಕ್ಯ : [illegible]. [ಸಂ.]

ಅಸ್ತಿಕ್ಯ (ನಾ). ೧. ಪರಲೋಕ, ದೈವ, ಧರ್ಮಗಳಲ್ಲಿ ನಂಬಿಕೆಯು ಳ್ಳವಿಕೆ; ಶಾಸ್ತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಶ್ರದ್ಧೆಯುಳ್ಳವಿಕೆ : [illegible]. ೨. = ಅಸ್ತಿಕ₁ ೧. [ಸಂ.]

ಅಸ್ತಿಗಾರ (ನಾ). = ಅಸ್ತಿವಂತ (೧).
[ಅಸ್ತಿ + -ಗಾರ (< -ಕಾರ)]

ಅಸ್ತಿಮಿತ (ಗು). ೧. ತೊಯ್ದ; ನೆನೆದ. ೨. ಅಲುಗದ; ಕದಲದ : [illegible]. ೩. ಸೊಗಸಾದ; ಕೋಮಲವಾದ. ೪. ಸಂತೋಷಗೊಂಡ; ಕೃತಾರ್ಥತೆಯನ್ನು ಪಡೆದ (?). [ಸಂ.]

ಅಸ್ತಿವಂತ (ನಾ). ಅಸ್ತಿಯನ್ನು ಉಳ್ಳವನು; ಸಂಪತ್ತುಳ್ಳವನು; ಶ್ರೀಮಂತ. [ಅಸ್ತಿ + -ವಂತ]

ಅಸ್ತೆ₁, ಅಸ್ತಾ (ನಾ). ಅಕ್ಕರೆ; ಪ್ರೀತಿ; ಆಸಕ್ತಿ : [illegible]. ಅಸ್ತಾ : [illegible]. [ಸಂ. ಅಸ್ತಾ]

ಅಸ್ತೆ₂ (ಅ). ಮೆಲುನಡೆಯಿಂದ; ನಿಧಾನವಾಗಿ (ದಕ. ೬).
[← ಹಿಂ. ಅಹಿಸ್ತಾ]

ಅಸ್ಥಾನ (ನಾ). ೧. ಸ್ಥಳ; ಜಾಗ. ೨. ರಾಜಸಭೆ; ದರಬಾರು : [illegible]. ೩. ಸಭೆ. [ಸಂ.]

ಅಸ್ಥಾನಕವಿ (ನಾ). ರಾಜಸಭೆಯ ಕವಿ. [ಅಸ್ಥಾನ + ಕವಿ]

ಅಸ್ಥಾನಗೇಹ (ನಾ). ದರ್ಬಾರು ಮಂಟಪ; ಓಲಗಶಾಲೆ : [illegible] ... ಅಸ್ಥಾನಗೇಹಂ [illegible]
[ಅಸ್ಥಾನ + ಗೇಹ]

ಅಸ್ಥಾನಪಂಡಿತ (ನಾ). ಅಸ್ಥಾನದ ಪಂಡಿತ: [illegible]. [ಅಸ್ಥಾನ + ಪಂಡಿತ]

ಅಸ್ಥಾನಮಂಟಪ (ನಾ). ೧. = ಅಸ್ಥಾನಗೇಹ : [illegible]. ೨. [ಸಂಗೀತ] ಒಂದು ಬಗೆ[illegible] ತಾಳ : ಧ್ರುವ ... ಅಸ್ಥಾನಮಂಟಪ ... [illegible]. [ಅಸ್ಥಾನ + ಮಂಟಪ]

ಅಸ್ಥಾನವಸ್ತುನಾಯಕ (ನಾ). ಅಸ್ಥಾನ ಮಂಟಪದ ಎಲ್ಲ ವಸ್ತು[illegible] ಗಳಿಗೂ ವಿವಾರಿಗಳಿಗೂ ಮುಖ್ಯ ವಿಚಾರಕನಾಗಿರುವವನು[illegible] ದರ್ಬಾರು ಭಕ್ಷಿ: [illegible] (... ೧೮೧–೩೨; 1077). [ಅಸ್ಥಾನ + ವಸ್ತು + ನಾಯಕ]

ಅಸ್ಥಾನವಿದ್ವಾಂಸ, ಅಸ್ಥಾನವಿದ್ವಾನ್ (ನಾ). ರಾಜಾಸ್ಥಾನ[illegible] ವಿದ್ವಾಂಸ —ಪಂಡಿತ : [illegible]. ಅಸ್ಥಾನವಿದ್ವಾನ್ : [illegible].
[ಸಂ. ಅಸ್ಥಾನವಿದ್ವಸ್]

ಅಸ್ಥಾನವಿದ್ವಾನ್ 'ಅಸ್ಥಾನವಿದ್ವಾಂಸ' ನೋ.

ಅಸ್ಥಾನಿ (ನಾ). ಸಭೆ; ಗೋಷ್ಠಿ; ಸಮಿತಿ. [ಸಂ. ಅಸ್ಥಾನೀ]

ಅಸ್ಥಾನಿಕ (ಗು). ೧. ರಾಜಸಭೆಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ; ಅಸ್ಥಾನಕ್ಕೆ ಸೇರಿದ. (ನಾ). ೨. ರಾಜಸಭೆಯ ಸದಸ್ಯ; ಸಭಾಸದ: [illegible]. [ಸಂ.]

ಅಸ್ಥಾಯಿ (ಗು). ಸ್ಥಿರವಾದ; ನೆಲೆಯಾಗಿ ನಿಲ್ಲತಕ್ಕ; ಶಾಶ್ವತವಾದ: [illegible]. [ಸಂ.]

ಅಸ್ಥಾಯಿಕಾಜನ (ನಾ). ಸಭೆಯ ಅಥವಾ ಅಸ್ಥಾನದ ಜನರು: [illegible].
[ಸಂ. (ಅಸ್ಥಾಯಿಕಾ + ಜನ)]

ಅಸ್ಥಾಯಿಕೆ (ನಾ). ರಾಜಸಭೆ; ಅಸ್ಥಾನ: [illegible].
[ಸಂ. ಅಸ್ಥಾಯಿಕಾ]

ಅಸ್ಥಿತ (ಗು). ೧. ನೆಲೆಗೊಂಡ; ಅನುಸರಿಸಿ ನಿಂತುಕೊಂಡ. ೨. ಉದ್ಯುಕ್ತವಾದ; ಅಧ್ಯಾಸಮಾಡುವ. (ನಾ). ೩. ಕೈಗೊಂಡುದು; ಅಂಗೀಕರಿಸಿದುದು : [illegible]. ೪. ಆಕ್ರಮಿಸಲ್ಪಟ್ಟುದು : [illegible].
[ಸಂ.]

ಆಸ್ಥೆ (ನಾ). ೧. ಅಕ್ಕರೆ; ಅಪೇಕ್ಷೆ: ಪಂಡಿತಯಿಂದಾಸ್ಥೆಯೊಳಂ ಸರಿಕ್ಪಿಸಲ್ ಬಲ್ಲೊಡವನ ಪೇಜ್ಪುದೆ ತಕ್ಕಂ (ಆ ಚ್ಚ ಮ. ೧-೩೬); ಭಕ್ತಿಯಿಂದಲ್ಕಂತರಾಸ್ಥೆಯೊಳು ಕೇಳ್ದ ಮಗನೆಯೆನುತೆ (ವೀ ಕೃ ಪು. ೧-೧-೧೭); ಅವಳಿಗೆ ಆನಂದಪ್ರಭಾವಚಕ್ರವನ್ನು ನೋಡಲು ಬಹಳ ಆಸ್ಥೆ (ಮಠ. ೪೭). ೨. ಆಸ್ಥಾನ; ರಾಜಸಭೆ. ೩. ಯತ್ನ; ಪ್ರಯತ್ನ. ೪. ಸ್ಥಿತಿ; ಅವಸ್ಥೆ. ೫. ಶ್ರದ್ಧೆ; ಆಸಕ್ತಿ.

ಆಸ್ಥೆ ಪಡು = ಆಸೆಪಡು; ಶ್ರದ್ಧೆಯನ್ನು ತೋರಿಸು: ಧರ್ಮ ಧರ್ಮ ಎಂದಲ್ಲರೂ ಅಲ್ಪಸ್ವಲ್ಪಾದರೂ ಆ ಸ್ಥೆ ಪಡುತ್ತಿರೆವೆ (ಆರ್ಯಧ. ೧೧).

ಆಸ್ಥೆವಹಿಸು = ಶ್ರದ್ಧೆಯನ್ನು ವಹಿಸು; ಆಸಕ್ತಿಯನ್ನು ಹೊಂದಿರು: ಅವನ ಕುಟ್ಟಾಪೆಯಲ್ಲಿ ಲಕ್ಷಣ ಎಣಿಸಲಾರದಷ್ಟು ಆ ಸ್ಥೆ ವಹಿಸಿದ್ದ (ಪಂಪ. ೧೬೫); ನನ್ನ ಪರವಾಗಿ ಬಹಳ ಆಸ್ಥೆವಹಿಸಿದ್ದರು (ಜೀಜಾಕ್. ೧೦೫). [ಸಂ. ಆಸ್ಥಾ]

ಆಸ್ಫೋಲ್ಯ (ನಾ). ಸೆಡೆತುಕೊಳ್ಳುವುದು; ಸ್ವಲ್ಪಮಟ್ಟಿಗೆ ದಪ್ಪವಾಗುವುದು: "ಸೆಡ – ಆಸ್ಫೋಲ್ಯೇ (ಹೆಚ್ಚು), ರಸಧಾನ್ಯಾರ್ಕಜಿಣ ಪಾತ್ರೇ ಜ" (ಕಮಧಾ). [ಸಂ.]

ಆಸ್ಯಂದನ (ನಾ). ಮಿಡಿಯುವಿಕೆ: ಸುಂದರತೆಯೆನುವುದೇಂ ? ಜನಕೆ ಮೃಷಾದಿಯಾನಂದದಿಂಪಕರಿಸುವನೇ ? ವಿಶ್ವಚೇತನದಾಸ್ಯಂದನವೆ ಸೌಂದರ್ಯವಹುದು ಜೀವನ ಮೂಲ (ಮಂಕುಳ. ೪೪೬). [ಸಂ.]

ಆಸ್ಪತ್ರೆ, ಆಸಪತ್ರಿ (ನಾ). ವೈದ್ಯಶಾಲೆ; ಚಿಕಿತ್ಸಾಲಯ; ದವಾಖಾನೆ: ಆಸ್ಪತ್ರೆಯೊಂದನ್ನು ಸ್ಥಾಪಿಸಲು ಅವರು ಒಂದು ಲಕ್ಷ ರೂಪಾಯಿ ದಾನ ಮಾಡಿದುದರಿಂದ (ರತ್ನಗೀ. ೨); ಅವರಿಗೆ ತರಬೇತು ಕೊಡುತ್ತಿದ್ದ ಆಸ್ಪತ್ರೆಗಳು ಕೂಡ ಸುಸಂಘಟಿತವಾಗಿದ್ದುವು (ಮಾ ಸ ಸಾ. ೩೩).

ಆಸಪತ್ರಿ : ಈ ನಾಲ್ಕು ಗ್ರಾಮಗಳಲ್ಲಿ ಸರಕಾರಿ ಆಸಪತ್ರಿಗಳಿಂಬು (ಕಥಾಗೆ. ೧೧೬); ಇಲ್ಲಿಯೊಂದು ಆಸಪತ್ರಿಯಿದೆ (ಗ್ರೆಟಬ್ರಿ. ೨೯).

[← ಪೋರ್ಚು. ಎಸ್ಪಿಟಲ್, ಎಸ್ಪಿಟಲ್, ಎಸ್ಪಿಟಲ್; ಇಂ. ಹಾಸ್ಪಿಟಲ್. / ತಮಿ. ಆಸ್ಪತ್ರಿ; ತೆಲು. ಆಶಿಪತ್ರಿ, ಹಾಸ್ಪತ್ರಿ; ಹಿಂ. ಅಸ್ಪತಾಲ್]

ಆಸ್ಪದ (ನಾ). ೧. ಅವಕಾಶ; ಸ್ಥಳ; ಕ್ಷೇತ್ರ: ಮಧ್ಯಾಸ್ತದಲಿಂ ತದಂಬರಪರಂ ಪೀಚಾಸ್ತ್ರಮಸ್ತಾವದೊಳ್ ಶಿಲೆ ನೀಚಾಸ್ತ್ರದಿಂದೆ ಬಂದ ನವನೆಂಗಾ ನಾಲ್ಕು ಯೋಗಿಗಂಗಳೊಳ್ (ಜಾತಕ. ೩೩-೩೬); ಮುಳ್ಳು ಮೊನೆಯಷ್ಟು ಆಸ್ಪದ ಕೊಡದವನ ತಳ್ಳಿ ಬೀಡ (ಗಾದಿ). ೨. ಆಶ್ರಯ; ನೆಲೆ: ಪರಮೈಶ್ವರ್ಯಾಸ್ಪದಂ ರತ್ನಿಸುಗೆ ವಸುಧೆಯಂ ಯುದ್ಧರಂಗ ತ್ರಿಕೇತ್ರಂ (ಜಗದ. ೧-೩); ಪೆಗ್ಗಿಜ್ಜವಾರ್ ಕೊಡೊಂಡ ಕಳಿಂಬ ಕೋಡ್ಲನ ಕಾಸ್ಪದಂ (ಸೋಮಗೀ. ೬೭). ೩. ವೃತ್ತಿ; ಉದ್ಯೋಗ. ೪. ಪ್ರತಿಷ್ಠೆ; ಗೌರವ: ಪತಿಯಂ ಪಿರಿಯಂನಂ ಕೌರ್ಯದಿಂ ಮೆಚ್ಚಿಸಿ ಪರಮಮಹಾಸ್ಪದ ಮನೆಯ್ದೆ ಪಡೆದಂ ರೇಚಂ (ಮದಪ. ೧-೪). [ಸಂ.]

ಆಸ್ಪಾಕ, ಆಸಪಾಕ (ನಾ). ಬಾಯಿಯಲ್ಲಾ ಬೆಂದುಹೋದಂತೆ ಹುಣ್ಣಿನಿಂದ ಕೂಡಿರುವ ಒಂದು ರೋಗ; ಬಾಯಿಹುಣ್ಣು : ಆಸ್ಪಾಕವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಮಾತನಾಡಲು ಆಗುವುದಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ). ಆಸಪಾಕ (ತ).

[< ಸಂ. ಆಸ್ಯಪಾಕ]

ಆಸ್ಪೃಷ್ಟ (ಗು). ಮುಟ್ಟಲ್ಪಟ್ಟ; ಮುಟ್ಟಿದ. 'ಆಸ್ಪೃಷ್ಟಕಿಳಿ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಆಸ್ಪೃಷ್ಟಕಿಳಿ (ನಾ). ಕಪಿಲ ವರ್ಣದ ಹಸುವನ್ನು ಮುಟ್ಟದವನು: ಕೃತತ್ಯದಾನವನಾವಿಕ್ಷಿತಕ್ಷುತಾನಾಸ್ಪೃಷ್ಟಕಪಿಳಸೊಯ್ಯನೆ ಸಾದರಂ ಕತಿಪಯ ಪರಿತಪರಿಜನಜಡಗರವಚಿಪ್ರಯತಯ ಚತುರವನರಸಿಯನರಸಂ (ಯಕೋಚ. ೨-೬೬). [ಸಂ. ಆಸ್ಪೃಷ್ಟಕಪಿಲ]

ಆಸ್ಫಾಲ, ಆಸ್ಫಾಳ (ನಾ). = ಆಸ್ಫಾಲನ. **ಆಸ್ಫಾಳ**: ಉನ್ಮದ ಮತಂಗಾಳಿಕೀಲಿತಳಿತ ಜಳಜರಾಸ್ಯಾಳ ಕಲ್ಲೋಳಮಾಳಾನದ ನದ್ಯಂಭಃ ಸ್ಫಾಲಾಂಳಕರಣ್ಯಜಗದವಾಸಮುದ್ರಂ ಸಮುದ್ರಂ (ಇಳ. IV, ೯೭-೪ ; ೧೧೬). [ಸಂ.]

ಆಸ್ಫಾಲನ, ಆಸ್ಫಾಳನ (ನಾ). ಬಡಿಯುವುದು; ತಟ್ಟುವುದು; ಅಪ್ಪಳಿಸುವುದು; ಹೊಡೆತ : ವಾಮದಕ್ಷಿಣಬಾಹ್ಯಾಭ್ಯಂತರಾಸ್ಫಾಲನ ವಿಧೇದಂಗಳೊಳಂ (ಗದಾಯು. ೪-೧ ವ); ಬಂದು ರಂಗಸ್ಥಲದೊಳ್ ನಿಂದರ್ ಭುಜಾಸ್ಫಾಲನರುತಿ ಮಿಗೆ ಚಾಣೂರ ಮುಖ್ಯಾದಿ ಮಲ್ಲರ್ (ಜಗದ. ೬-೪೬). **ಆಸ್ಫಾಳನೆ** : ನಾನಾಜಳಚರ ನಿಕರಾಸ್ಫಾಳನ ಪ್ರೋದ್ಭೂತ ಲಕ್ಷ್ಯಧ್ವನಭೃತ್ಯಭೃತಾಶ್ಚರ್ಯಭರಿತ ಲಹರಿಕಾಸ್ಫಾರರೌದ್ರಂ ಸಮುದ್ರಂ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೭೪ ಕಾದ್ರವ); ಕರತಳಪಲ್ಲವನಂಗಳ್ ಸನದ ಗಜಕುಂಭ ಸ್ಥಳಾಸ್ಫಾಳನ ಕರ್ಕಶಂಗಳಾಹುದು (ಪಂಪಭಾ. ೨-೩೯ ವ).

ಆಸ್ಫಾಲನಮಾಡು = ತಟ್ಟು; ತಿರಿ: ಆಪವಾದಾತೋದ್ಭ್ರಾಸದಂ ವಮುಂಧರೆ ನಿಲ್ಲಸ್ಪೆನರಂ ದಿಕ್ಕಾಕರಟ ಕರ್ಣಾಸ್ಫಾಲನಂ ಮಾಡುಗುಂ (ಪಂಡಾಮಾ. ೬-೧೪೮).

ಆಸ್ಫಾಲನಂಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ಅಪ್ಪಳಿಸು; ತಟ್ಟು; ಬಡಿ: ಕೋಪಮನಿಡೆ ಗೊಂಡು ಆಸ್ಫೋಟಿಸಿ ಬಾಹಾಸ್ಫಾಲನಂಗೆಯ್ದು . . . ಗರ್ಜಿಸಿ (ರಿರಿ. ೬-೩೩ ವ). [ಆಸ್ಫಾಲನ + ಗೆಯ್ (< ಕೆಯ್ಯ್)]

ಆಸ್ಫಾಲಿತ (ಗು). ತಟ್ಟಿದ; ಅಪ್ಪಳಿಸಿದ: ಕನನ್ಮಣಿಪತಿಶಾಸ್ಫಾಲಿತಾಂಶಂ ಲಸದ್ಭೂರಾಂಡೋಳನಜಾತ ಕಂಕಣಝಣತ್ಕಾರಂ ಪುರಸ್ತ್ರೀಜನಂ (ಜಂಪ್ರಪು. ೧೦-೩). [ಸಂ.]

ಆಸ್ಫಾಲಿಸು (ಕ್ರಿ). "ಹೊಡೆ" (ಪ್ರಯೋ). [ಆಸ್ಫಾಲನ + -ಇಸ್ಯು]

ಆಸ್ಫಾಳ 'ಆಸ್ಫಾಲ' ನೋ.

ಆಸ್ಫಾಳನ 'ಆಸ್ಫಾಲನ' ನೋ.

ಆಸ್ಫುಟಿತ (ಗು). ೧. ಅದುರಿದ; ನಡುಗಿದ. ೨. ಮೇಲಕ್ಕೆ ನೆಗೆದ; ಉದ್ಭವಿಸಿದ. ೩. ಪ್ರಕಾಶಿಸಿದ; ಹೊಳೆದ. [ಸಂ.]

ಆಸ್ಫೋಟ (ನಾ). ಸಿಡಿತ; ಹಾರುವುದು: ಸರ್ವತೋಮುಖವೂ ನವನವೋನ್ಮೇಷಶಾಲಿಯುಂ ಕಲ್ಯಾಣಾಕಾಂಕ್ಷಿಯುಂ ಆದ ಕ್ರಾಂತಿ ಆಸ್ಫೋಟಗಳೊಲನುವಾಗುತ್ತಿದೆ (ಸಾಹಿಪ್ರ. IV ಪ್ರಸ್ತಾ). [ಸಂ.]

ಆಸ್ಫೋಟಕ (ನಾ). ೧. ಕೈಚಳಕ್ಕಾಗಿ ತಟ್ಟುವವನು; ಚಿಟಿಕೆ ಹಾಕುವವನು; ಭುಜವನ್ನು ತಟ್ಟುವವನು. ೨. ಸ್ಫೋಟಕವಾಗುವ ವಸ್ತು; ಸ್ಫೋಟಕದ್ರವ್ಯ: ಆಸ್ಫೋಟಕವನ್ನು ಬಾಂಬಿನ ಚಿಪ್ಪುಸೆಳಕಗೆ ತುಂಬಿ ಪರೀಕ್ಷಿಸುವ ಕಾರ್ಯ ಉಳಿಯಿತು (ಆತ್ಮಪ್ರ. ೧೫೮). [ಸಂ.]

ಆಸ್ಫೋಟನ (ನಾ). ೧. ಸಿಡಿತ; ಸಿಡಿದು ಹಾರುವುದು: ಪಿಂಡಾತ್ಮಕ್ಷಣಂ . . . ಸಕಲಲೋಕಾಸ್ಫೋಟನಾಪೇಕ್ಷಣಂ ತವೆ ಕೊಂದಾದಿರಾಹುರೂಪದೊಳ್ ಏಕಣಂದೆತ್ತಿದ್ದೆ (ಜಗದ. ೧-೫೬). ೨. = ಆಸ್ಫಾಲನ. ೩. ಜಟ್ಟಿಗಳು ತೋಳುತಟ್ಟುವುದರಿಂದ ಹುಟ್ಟುವ ಶಬ್ದ : ಆ ಕಣತ್ಕಾರ ರವಕಾಸ್ಫಾಸ್ಫೋಟಿನ ಶ್ರವಣದೊಳ್ (ವೀಕೃತ. ೩-೨-೧). ೪. ಅತ್ತ, ಇತ್ತ ಚಲಿಸುವುದು; ನಡುಗುವುದು; ಅದುರುವುದು (ತ). [ಸಂ.]

ಆಸ್ಫೋಟಿತ (ಗು). ೧. ಬಡಿದ; ಅಪ್ಪಳಿಸಿದ: ತ್ರಿಭುವನ ಮೂಲಸ್ತಂಭ ಸಕಳಕಳಾಧರಲೀಲಾವಲಂಬಿತವದನೇಂದುಸಾಂದ್ರ ಚಂದ್ರಿಕಾಮೃತ ಚ್ಛಟಾಸ್ಫೋಟಿತ ಸುರಾಧರೇಶವೆಸಲ್ ಎಂದುಂದಂ ಕಂಡು (ಕಾಂಕಾವ. ೧೧-೯ ವ). ೨. ಗದಾಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಒಂದು ವರಿಸೆ : ಆಳಂಚಿತಮಸ್ಫೋಟಿತ ಮಾಕ್ಷಿಪ್ತಮುದ್ಯಾಧಿತಂ ಎಂಬೆಂಟುಂತೆಱದ ಪ್ರಹರಣಂಗಳಿಂ (ಗದಾಯು. ೪-೧ ವ). [ಸಂ.]

ಆಸ್ಫೋಟನಿ (ನಾ). ರಂಧ್ರಮಾಡುವ ಸಾಧನ; ಭೈರಿಗೆ.
[ಸಂ. ಆಸ್ಫೋಟನೀ]

ಆಸ್ಫೋಟಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಬಡಿ; ಅಪ್ಪಳಿಸು; ತಟ್ಟು: ಪಿಡಿದಡಸಿಯ ಗುರ್ವು ಪರ್ವೆ ಬೀಸಿ ಗುಣಣೆಯ ಕಂಭಂಗಳೊಳಂ ಕೇರ್ಗಳೊಳಮಾಸ್ಫೋಟಿಸಿ (ಪಂಪಭಾ. ೮–೭೬ ವ); ತೋಳೆರಡುಮನಾಸ್ಫೋಟಿಸಿ ನೀಳಾಬ್ಜದ ಕಾವುವಿಡಿದು ಕುಣಿದಳದೊರ್ವಳ್ (ಜಗವಿ. ೫–೨೨). ೨. ಆರ್ಭಟಿಸು; ಸಿಡಿದೇಳು: ವೃಕೋದರಂ ಮುಳಿದಾಸ್ಫೋಟಿಸಿ (ಪಂಪಭಾ. ೯–೯೦ ವ); ಚತುರಂಗಬಲದ ಭಾರದುರವಣೆಯಂ ತಾರಕಾಸುರಂ ಕಂಡು ಕೋಪಮನೆಡೆಗೊಂಡು ಆಸ್ಫೋಟಿಸಿ (ಗಿರಿಕ. ೬–೬೬ ವ); ಬಸವರಾಜಂ ರುದ್ರಾವತಾರನಿಂತಾಸ್ಫೋಟಿಸೆ (ಬಸರ. ೮–೧೪೧). ೩. ಸಿಡಿದುಹೋಗುವಂತೆ ಮಾಡು: ಖಾಸಗಿ ವಿಮಾನವೊಂದನ್ನು ಬಾಂಬ್ ಇಟ್ಟು ಆಸ್ಫೋಟಿಸಲಾಗಿದೆ (ಪ್ರಜಾವಾ. ೨೧–೩–೬೩, ೧–೬). [ಆಸ್ಫೋಟನ + –ಇಸ್ಕು$_3$]

ಆಸ್ಫೋಟೆ (ನಾ). ೧."ಕಾಡುಮಲ್ಲಿಗೆ" (ಅಮರ. ಟೀಕೆ). ೨."ಸಟ್ಟಗದ ಹಂಬು" (ಅಮರ. ಟೀಕೆ). [ಸಂ. ಆಸ್ಫೋಟಾ]

ಆಸ್ಮಿಕ, ಆಸ್ಮೀಕ (ನಾ). ಆಶ್ಚರ್ಯ: ನೀವು ಈ ಶೂನ್ಯಪೀಠವನಡರಿಸಿದುದಕಾಸ್ಮಿಕವ ತಾಳುತ್ತಿರ್ಪಿರಿ (ಪ್ರಭುಪು. ೯–೪೬). ಆಸ್ಮೀಕ: ಕಾಸ್ಮೀರೆ ಹಂಬಲಿಸಲಿತ್ತ ಕಾಶೀರಾಜನಾಸ್ಮೀಕದಿಂ ಕಾರ್ತವೀರ್ಯನೇ ವರನೆಂದು ಭೀಷ್ಮನೆಂಬನುಜನಂ ಕಳುಹೊಡನೆ ಕರಸಿದಂ (ಪರಶು. ೭ ಸೂ).
[< ಸಂ. ಆಕಸ್ಮಿಕ]

ಆಸ್ಮೀಕ 'ಆಸ್ಮಿಕ' ನೋ.

ಆಸ್ಯ (ನಾ). ೧. ಮುಖ: "ತುಂಡಂ . . . ಆಸ್ಯಂ, ಆನನಂ – ಈ ೭ ಮೊಗಂ" (ಹಲಾಯು. ೮೫–೩೬೪); ಈ ಜಂಬೂದ್ವೀಪ ಮಹೀಭ್ರಾಜಿತ ಭರತಕ್ಕೆ ರತ್ನಪುರಮಾಸ್ಯಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೯–೪೬); ಲಕ್ಷ್ಮೀರಮಣನಾಸ್ಯ ಚಂದ್ರನಾನಂದಮಂ ನಮಗೀಯಲಿ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧–೧). ೨. ಬಾಯಿ: ಅನಿಮೇಷಾಹಿತನಾಸ್ಯಗಹ್ವರ ವಿನಿರ್ಯಲ್ಲೋಹಿತಂ . . . ಬಿಟ್ಟಂ (ಜಗವಿ. ೪–೫೮). [ಸಂ.]

ಆಸ್ಯಪತ್ರ (ನಾ). ತಾವರೆ; ಕಮಲ. [ಆಸ್ಯ + ಪತ್ರ]

ಆಸ್ಯಪಾಕ (ನಾ). ಬಾಯೆಲ್ಲಾ ಬೆಂದುಹೋದಂತೆ ಹುಣ್ಣಿನಿಂದ ಕೂಡಿರುವ ಒಂದು ರೋಗ; ಬಾಯಿಹುಣ್ಣು. [ಸಂ.]

ಆಸ್ಯಲಾಂಗಲ (ನಾ). ೧. ನೇಗಿಲಿನಂತೆ ಮುಖವುಳ್ಳ ಪ್ರಾಣಿ. ೨. ನಾಯಿ. ೩. ಹಂದಿ. [ಆಸ್ಯ + ಲಾಂಗಲ]

ಆಸ್ಯಲೋಮ (ನಾ). ಮುಖದ ಕೂದಲು; ಗಡ್ಡ.
[ಆಸ್ಯ + ಲೋಮ]

ಆಸ್ಯವಿಲಸಿತ (ನಾ). [ನಾಟ್ಯ] ಮುಖಭಂಗಿ; ಮುಖದ ಮೂಲಕ ಭಾವಗಳನ್ನು ಪ್ರಕಟಿಸುವುದು: ಅಕೆಯರ ಚತುರ್ದಶವಿಧಾಸ್ಯವಿಳಸಿತದಿಂ ಶಶಿಬಿಂಬಕದಂಬಕಮಂ ಪಸರಿಸಿದಂತೆಯುಂ . . . ಅತಿ ಮನೋಹರಮಾಗೆ ಎತ್ತೆತ್ತಂ ನರ್ತಿಸೆ (ಚಂದ್ರಪು. ೧೨–೧೯೪ ವ).
[ಆಸ್ಯ + ವಿಳಸಿತ (= ವಿಲಸಿತ)]

ಆಸ್ಯವೈರಸ್ಯ (ನಾ). ಬಾಯಿಗೆ ರುಚಿಯಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ಅರುಚಿ ಎಂಬ ರೋಗ: ಸ್ವಲ್ಪ ಲವಣಬೆರಸಿ ಅಂಬಿಲವನು ಪಾಕವ ಮಾಡಿ ಅದರಿಂದ ಬಾಯ ಉಗುಳಲು ಆಸ್ಯವೈರಸ್ಯ ಶಮನವಹುದು. ಆಸ್ಯವೈರಸ್ಯವೆಂದರೆ ಉಪ್ಪು ಹುಳಿ ಕಹಿ ಮುಕ್ಕುಳಿಸಿ ಒಂದೂ ನಾಲಿಗೆಗೆ ತಿಳಿಯಬಾರದೆ ಇಹುದು (ವೈದ್ಯಸಾ. II, ೧೪೯). [ಆಸ್ಯ + ವೈರಸ್ಯ]

ಆಸ್ಯಾನಿಳ (ನಾ). ಉಸಿರು: ಆಸ್ಯಾನಿಳಂ ಶೀತಶೀತಳಿಕಾಸಖ್ಯಮನೊಲ್ದುದಿಲ್ಲಬಲೆಗೀ ನೋವೇತಱಿಂದಾದುದೋ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೪–೪).
[ಆಸ್ಯ + ಅನಿಳ (= ಅನಿಲ)]

ಆಸ್ರಪ (ನಾ). ೧. ನೆತ್ತರನ್ನು ಕುಡಿಯುವವನು; ರಾಕ್ಷಸ. ೨. ಆಸ್ರಪನು ಅಧಿದೇವತೆಯಾಗಿ ಉಳ್ಳ ನಕ್ಷತ್ರ; ಮೂಲಾನಕ್ಷತ್ರ.
[ಸಂ.]

ಆಸ್ರಯ (ನಾ). ಆಶ್ರಯ: ಶ್ರೀಗಾಸ್ರಯಮೆನೆ ತೇಜಕ್ಕಾಗರವೆನೆ ನೆಗಟ್ದ ಗಂಗವಜ್ರನ ಲೆಂಕ (ಎಕ. II, ೧೩೮–೧; 940).
[< ಸಂ. ಆಶ್ರಯ]

ಆಸ್ರವ (ನಾ). ೧. ಕ್ಲೇಶ; ಕಷ್ಟ. ೨. ಹರಿಯುವಿಕೆ; ಸ್ರಾವ. ೩. ಕುದಿಯುವ ಅನ್ನದ ಮೇಲೆ ಕಾಣುವ ಗಂಜಿಯ ನೊರೆ (ಕ). ೪. [ಜೈನ] ಸಪ್ತತತ್ತ್ವಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು; ಪುಣ್ಯಪಾಪ ರೂಪವಾದ ಕರ್ಮವು ಜೀವದೊಳಕ್ಕೆ ಹರಿಯುವುದು: "ಶುಭಾಶುಭರೂಪ ಮನೋವಾಕ್ಕಾಯ ಪರಿಸ್ಪಂದ ಹೇತುಕಮಾಗಿ ಬರ್ಪ ಕರ್ಮದ ಬರವಾಸ್ರವಮೆಂಬುದು" (ಆದಿಪು. ೧೦–೬೩ ವ); ಮೋಕ್ಷಪದಾರ್ಥಂ ಆಸ್ರವಪದಾರ್ಥಂ ಸಂವರಪದಾರ್ಥಂ ನಿರ್ಜರಪದಾರ್ಥಂ (ಸುಕುಮಾ. ೩–೩೯ ವ); ಶುಭಾಶುಭಕರ್ಮಾಗಮನ ದ್ವಾರರೂಪಂ ಆಸ್ರವಂ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೮). ೫. [ವೈದ್ಯಶಾ] ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹೊಟ್ಟೆಯ ಶೂಲೆ: ಆಸ್ರವವೆಂಬ ಹೊಟ್ಟೆಶೂಲೆ ಹೊಟ್ಟೆಯೊಳಗೆ ಮಲಹೆಚ್ಚಿದ ಶೂಲೆ ××× ಸ್ಪನಕದ ಶೂಲೆ ಮಾಣ್ಗುಂ (ವಿವೈವಿ. ೧೭೯). [ಸಂ.]

ಆಸ್ರವತತ್ತ್ವ (ನಾ). = ಆಸ್ರವ ೪: ಜೀವತತ್ತ್ವಮಜೀವತತ್ತ್ವಮಾಸ್ರವತತ್ತ್ವಂ . . . ಎಂಬ ಸಪ್ತತತ್ತ್ವರೂಪಮುಮಂ (ಸುಕುಮಾ. ೩–೩೯ ವ).
[ಆಸ್ರವ + ತತ್ತ್ವ]

ಆಸ್ರವಪದಾರ್ಥ (ನಾ). = ಆಸ್ರವ ೪: ಜೀವಪದಾರ್ಥಮಜೀವಪದಾರ್ಥಂ ಮೋಕ್ಷಪದಾರ್ಥಂ ಆಸ್ರವಪದಾರ್ಥಂ ಸಂವರಪದಾರ್ಥಂ ನಿರ್ಜರಪದಾರ್ಥಂ . . . ಎಂಬ ನವಪದಾರ್ಥಮುಮಂ (ಸುಕುಮಾ. ೩–೩೯ ವ). [ಆಸ್ರವ + ಪದಾರ್ಥ]

ಆಸ್ವಾದ (ನಾ). ೧. ರುಚಿನೋಡುವುದು; ಸವಿಯುವುದು; ಸುಖವನ್ನು ಅನುಭವಿಸುವುದು: ನಿನಗೆ ಕರಮಾಸ್ವಾದವೇಕೈಯೆನುತ (ಬಸಪು. ೫೯–೧೪); ಚಮತ್ಕಾರ, ಆಸ್ವಾದ, ಆನಂದ, ವಿಶ್ರಾಂತಿ ಇವೆಲ್ಲಕ್ಕೂ ಒಂದೇ ತಾತ್ಪರ್ಯ (ಭಾರಮಾ. ೩೮೮). ೨. ರುಚಿ; ಸವಿ: ಮಲಮಲನೆ ಮಱುಗುತಲವನಿಯೊಳು ತೊಳಲಲೇಕಾಸ್ವಾದದೂಟವನೆಲೆ ಮಗನೆವುಣಲೇತಕೀ ಹಸುವಿಲ್ಲದೂಟದಲಿ (ಬಸಪು. ೧೫–೨೮); ಕಾವ್ಯದ ಆಸ್ವಾದವನ್ನು ಸವಿಯಲು ಯತ್ನಿಸಿದಂತಾಯಿತು (ಸಾಹಿಸ. ೧೬೮).
[ಸಂ.]

ಆಸ್ವಾದನ (ನಾ). ಸವಿಯುವುದು; ಸುಖವನ್ನು ಅನುಭವಿಸುವುದು: ಮಗುಟ್ಟು ಬಂದು ವಿಷಯಸುಖಾಸ್ವಾದನರಸಾಮೃತತತ್ಪರನಾಗಿರೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೭–೩೬ ವ); ರಸದರ್ಶನಾಸ್ವಾದನಂಗೈವ ಸಹಜಕವಿ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೫೭–೧೦೧). [ಸಂ.]

ಆಸ್ವಾದನಂಗೈ (ಕ್ರಿ). = ಆಸ್ವಾದಿಸು: ನಿನ್ನರ್ಧಾಂಗಿ . . . ಒಂದರಲ್ತೆಗೆದು ಗಂಧಾಸ್ವಾದನಂಗೈಯೆ (ವೃಷವಿ. ೧೪–೧೦೩).
[ಆಸ್ವಾದನ + ಗೈ (< ಕೆಯ್$_1$)]

ಆಸ್ವಾದಿಸು (ಕ್ರಿ). ತಿನ್ನು; ರುಚಿನೋಡು; ಸವಿ; ರುಚಿಯನ್ನು ಅನುಭವಿಸು: ಅಂತು ನಿಜಮನೋನಯನ ಕಾಂತಕಾಂತಾವದನ ಸರಸಿಜ ಸೌರಭಮನಾಸ್ವಾದಿಸಿ (ಆದಿಪು. ೭–೩೪ ವ); ರಸರಸಾಯನದಿನಿದನಾಸ್ವಾದಿಸುತ (ಬಸಪು. ೩೩–೧೫); ಬೋಧಿಸಿ ಪೇಳ್ದೊಡೆನ್ನಯ ಮಾತವಿಷವೆಂದಾಸ್ವಾದಿಸಲೊಲ್ಲದೆ ಬಿಸುಟು (ಮೋಹತ. ೮–೨೦); ಇದರ ಅಪೂರ್ವ ಸೌಂದರ್ಯವನ್ನು ಆಸ್ವಾದಿಸುವ ಭಾಗ್ಯ ನನಗೆ ದೊರೆಯಿತು (ಸಮಾಲೋ. ೮೫). [ಆಸ್ವಾದನ + –ಇಸ್ಕು$_3$]

ಆಹ$_1$, ಅಹಾ, ಆಹಾ (ಅ). ಆಶ್ಚರ್ಯ, ಆಕ್ಷೇಪ, ಮೆಚ್ಚಿಗೆ ಕನಿಕರ, ದುಃಖ ಮುಂತಾದುವುಗಳನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಮಾತು. (i) ಆಶ್ಚರ್ಯಕ್ಕೆ: ಆಹ ಬಸವಾ ಲೇಸು ಮಾಡಿದೆ ಸೋಹವಂ ಬಯಸಿದೆಯಲಾ (ಬಸಪು. ೩೭–೫೩). (ii) ಆಕ್ಷೇಪಕ್ಕೆ: ಆಹ ಯಿಳಿಯಿಳಿಗೊರವ ನಿನಗೀ ಚೋಹವೇಕಿನ್ನೆನಗೆ ಸಿಕ್ಕಿದೆ ಮೋಹಿಕೊಂಡಿಲ್ಲಿರ್ದೊಡಂ ನಗೆಯಲ್ಲ ಸೈರಿಸೆನು (ಬಸಪು. ೩೨–೧೫). (iii) ಮೆಚ್ಚಿಗೆಗೆ: ಮಹೇಶನಂ ಪ್ರಿಯದೊಳಪ್ಪಿದವಳ್ ಗಿರಿಜಾತೆಯಾಹ ಚೆಲ್ವೊಡರಿಸಿತಾಹ ದಂಪತಿಗಳಾಹ ಜಗತ್ಪ್ರಭುಗಳ್ ಸುಭಾಗ್ಯರೆನ್ನೊಡೆಯರ್ (ಗಿರಿಕ. ೧೦–೧೦೧). (iv) ದುಃಖ ಅಥವಾ ಕನಿಕರಕ್ಕೆ: ಆಹ ಎಂತಹ ಕೆಲಸವಾಗಿ ಹೋಯಿತು (ರೂಢಿ). ಅಹಾ: (i) (ಮುಂಬಯಿ. ೨–೭ ಕಿ). ಆಹಾ: (i) ಇದು ಭೂಮಿಸ್ಥಾನದಿಂ ಮುಕ್ತಿಗೆ ನಡೆಯಿಪ ನೀಲಾಶ್ಮಸೋಪಾನ ಮಾಹಾ (ಗಿರಿಕ. ೧–೬೭); ಮುಯ್ಯಿಂದೊರ್ವರ್ಗರ್ಮೋರ್ವರ್ ಕೆಲಕೆಲ ತೆಜದಿಂ ಬಣ್ಣಿಸುತ್ತಿರ್ಪರಾಹಾ (ಮೈಸೂಮೆ. ೫–೧೮೭); ಆಹಾ ಈ ಬಾಳೆ ತೋಟ ಎಷ್ಟು ಚೆನ್ನಾಗಿದೆ (ರೂಢಿ). (ii) ಆಹಾ ನಿಶಾಚರಿಯರಲ್ಲವೇ ನರಕಾಸುರನ ಮನೆಯ ಬಾಲಕಿಯರು (ಜೈಮಿಭಾ. ೨–೫೯). (iv) ಆಹಾ ಎಂಥ ದುಃಸ್ಥಿತಿ ಬಂದಿತು (ರೂಢಿ).

ಆಹಾಹ (ದ್ವಿರುಕ್ತಿ): ಆಹಾಹ ಹಸನಾಯ್ತು ಕೊಡಿರೇಕೆ ಪಾತ್ರೆಯಂ (ತಿರುರ. ೧೩). [?]

ಆಹ$_2$ 'ಆಗು$_1$' ಪರಾ.

ಆಹಂಗೆ 'ಅಹಗೆ' ನೋ.

ಆಹಕ (ನಾ). ಮೂಗಿನಲ್ಲಿ ಉಂಟಾಗುವ ಒಂದು ರೋಗ. [ಸಂ.]

ಆಹತ (ಗು). ೧. ಹೊಡೆಯಲ್ಪಟ್ಟ; ಬಡಿದ. ೨. ತಿಳಿದ; ಗೊತ್ತಾದ. ೩. [ಗಣಿತ] ಗುಣಾಕಾರ ಮಾಡಿದ; ಗುಣಿಸಲ್ಪಟ್ಟ. (ನಾ). ೪. ಹೊಡೆತ; ಏಟು; ಪೆಟ್ಟು: ರಾಜ್ಯವಂ ಕಟ್ಟಿದರು ನಮ್ಮವರು ಪರ ಧರ್ಮದಾಹತವ ಬಿಗಿತಡೆದರೆಮ್ಮವರು (ನಾಗರಿ. ೩೯–೩). ೫. "ಬಹು ಅಸಂಭಾವಿತವಾದ ಮಾತು" (ಅಮರ. ಟೀಕೆ). ೬. ಹೊಸಬಟ್ಟೆ; ಒಗೆಯದೆಯಿರುವ ವಸ್ತ್ರ (ಕಿ). ೭. ಮಲ್ಲಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಒಂದು ವರಿಸೆ: ಡೊಕ್ಕರಂ ಪಟ್ಟಸಂ ವಳಯಾವೇಷ್ಟನಮಾಹತಂ ಭುಜಗಬಂಧಂ ತೋರಹತ್ತಂ ಶಿರೋವಳಯಂ ಬಾಹುತಳಂ ಚಮತ್ಕರಿಸೆ ನಾನಾಕೌಶಲಂ ದೋಱಿದರ್ (ಶಬಶಂ. ೪–೭೫). ೮. ನಗಾರಿ, ಮದ್ದಳೆ, ತಮಟೆ ಮುಂತಾದ ವಾದ್ಯ. ೯. [ಸಂಗೀತ] ದೇಶೀಗಮಕಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ: ಕಂಪಿತ . . . ಆಹತವೆಂಬೇಳು ದೇಶೀಗಮಕಂಗಳೆಂತಲೂ (ವಿವೇಕ. ೨೩೨); ವೀಣೆಯ ಕೈಗಿತ್ತು . . . ಜೋಕೆಯಿಂ ಜತಿ ರೀತಿ ತಾಳ ಪ್ರಮಾಣ ಕಂಪಿತ ಮೂರ್ಛೆ ರಸ ಪಾಡು ಬೆಡಗು ಬಿನ್ನಾಣ ಲಯಮಾಹತ ಪ್ರತ್ಯಾಹತ ವ್ಯಾಪ್ತಿಯಱಿದು ಕೇಳಿಸಿದರವರು (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೧–೫೭). [ಸಂ.]

ಆಹತಲಕ್ಷಣ (ನಾ). "ಗುಣಗಳಿಂದ ಪ್ರಸಿದ್ಧನಾದವನು" (ಅಮರ. ಟೀಕೆ). [ಆಹತ + ಲಕ್ಷಣ]

ಆಹತಿ (ನಾ). ಹೊಡೆತ; ಏಟು; ಪೆಟ್ಟು: ಅನಿಲಾಹತಿಯಿಂ ಚಳಿಯಿಕುಮನೋಕಹಾನೀಕಮದ್ರಿ ಚಳಿಯಿಕುಮೇ (ಅಜಿಪು. ೧೦–೪೮). [ಸಂ.]

ಆಹನ (ನಾ). ಕುಲುಮೆ; ಕಮ್ಮಟ (?): ದೇವರಾಯ ಮಹಾರಾಯರು ಯಪ್ಪತ್ತು ನಾಲ್ಕು ಆಹನದ ಪಂಚಾಲಖೆ ಕೊಟ್ಟ ಸಾಹಸದ ಕ್ರಮ (ಸೌಇಇ. IX–ii, ೪೩೯–೭; 1418). [?]

ಆಹಮಿಸು (ಕ್ರಿ). 'ಅಹಂ' ಎಂಬ ಭಾವವನ್ನು ಹೊಂದು, —ಪಡೆ: ದೇಹವಾತ್ಮನ ಯೋಗದಿಂದುಱಿಯಾಹಮಿಸುತೆ ವಿಕಾರಿಯಾಗಿಹುದು (ಶಂಕದಾ. ೩–೬೭). [< ಅಹಮ್ಮಿಸು]

ಆಹರ$_1$ (ನಾ). ಅನ್ನ; ಊಟ; ಭೋಜನ: ಸಲ್ಲಲಿತ ಶಿವಲಿಂಗ ಪೂಜೆಯಂ ಮಾಡಿ ತನ್ನಲ್ಲಿರ್ದ ಕಟ್ಟೋಗರನಾಹರಂ [ಪಾಠಾ. ನುಪಾರಂ, ನುವಾಹ]ರಂ ಗೊಟ್ಟು . . . ಆನಂದದಿಂದಾಡಿ ಪಾಡಿದನು (ಸಿದ್ಧರಾ. ೨–೧೬); ಆಹರಂಬುವ ಬಯಸುವುದು ಕಾರ್ಪಣ್ಯಬಡುತಿಹುದು (ಶಂಕದಾ. ೩–೬೭). [< ಸಂ. ಆಹಾರ]

ಆಹರ$_2$ (ನಾ). ೧. ತರುವುದು; ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಬರುವುದು. ೨. ಉಚ್ಛ್ವಾಸ; ಉಸಿರನ್ನು ಒಳಕ್ಕೆ ಎಳೆದುಕೊಳ್ಳುವುದು. ೩. ಉಚ್ಛ್ವಾಸದ ಗಾಳಿ; ಒಳಕ್ಕೆ ಎಳೆದುಕೊಂಡ ಉಸಿರು. [ಸಂ.]

ಆಹರಣ (ನಾ). ೧. ತರುವುದು; ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಬರುವುದು: ಸಮುದ್ರ ಕೇವಲ ಏಳುತ್ತದೆ; ಕೂಗುತ್ತದೆ. ವ್ಯಾಪಾರದ ಹಡಗುಗಳನ್ನು ತೇಲಿಸುತ್ತದೆ; ಆಹರಣ ಮಾಡುತ್ತದೆ (ನಿಬಂಧ. II, ೪೨೦). ೨. ಅಪಹರಿಸುವುದು; ಬಲಾತ್ಕಾರದಿಂದ ಕಿತ್ತುಕೊಳ್ಳುವುದು. ೩. ಮುಂದಿಡುವದು. ೪. ಯಜ್ಞ ಮುಂತಾದವನ್ನು ನೆರವೇರಿಸುವುದು,—ಆಚರಿಸುವುದು. ೫. ಪ್ರೇರಿಸುವುದು; ಮಾಡಿಸುವುದು. ೬. ಮದುವೆ ಮುಂತಾದ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ವಧೂವರರಿಗೆ ಕೊಡುವ ಉಪಾಯನ. [ಸಂ.]

ಆಹರಿ (ನಾ). [ಸಂಗೀತ] ಒಂದು ರಾಗ; ನಾಟರಾಗದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ: ನಾಟ, ಆಹರಿ, ಸಾಳಗ, ಹಮೀರನಾಟ, ಘೂರ್ಜರನಾಟಯೆಂ ಬಿವೇ ಪಂಚವಿಧನಾಟಗಳು (ವಿವೇಕ. ೨೩೫); ಬಳಿಕ ಸಮಸ್ತರಾಗಂಗಳೊಳಗೆ ರಾಮಕ್ರಿಯೆ, ಭೂಪಾಳಿ, ವಸಂತ, ನಾಟ . . . ಆಹರಿ . . . ಮಧ್ಯಮಾವತಿಯೆಂಬ ಮೂವತ್ತಾಱು ರಾಗಂಗಳ್ (ವಿವೇಕ. ೨೩೪). [< ಸಂ. ಆಭೇರೀ ?]

ಆಹರಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕದಿ; ದೋಚು (ಕಿ). [ಆಹರಣ + –ಇಸು$_3$]

ಆಹವ (ನಾ). ೧. ಯುದ್ಧ; ಕಾಳಗ: "ಕೊಳುಗುಳಮಾಹವಮಳ್ಕೆಯಕ್ಕೆ" (ಚತುನಿ. ೬೫); ಮಹಾಹವ ಜಯದೊಳ್ ಗುಣೋನ್ನತಿಯೊಳಾಹವಮಲ್ಲನೊಳಾಂ ಸಮಾನಮೆಂಬವನಿಪನೇಂ ಯಯಾತಿಯೋ ಭಗೀರಥನೋ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೧೧೮–೯; 1054); ಆಹವಯಜ್ಞ ದೀಕ್ಷಿತನಹೆನು ತಾನೆಂದ (ಕುವ್ಯಾಉ. ೧೦–೧೯). ೨. ಯುದ್ಧ ಅಥವಾ ಕಾಳಗಕ್ಕೆ ಕರೆಯುವುದು. ೩. ಯಾಗ; ಯಜ್ಞ.

ಆಹವಜತ್ತಲಟ್ಟ = ಒಂದು ಬಿರುದು: ಎಸುವರಾದಿತ್ಯನುಂ ಆಹವಜತ್ತಲಟ್ಟನುಂ ವಯಿರಿಘರಟ್ಟನುಂ ಭಯಂಕರನುಂ . . . ಬಂಮರಸದೇವರು (ಎಕ. VI, ತರೀಕೆ. ೬೧–೩೫; 1104); ಆಹವಜತ್ತಲಟ್ಟ ವೈರಿಘರಟ್ಟ ಶರಣಾಗತವಜ್ರಪಂಜರ ವೈರಿದಿಕ್ಕುಂಜರಂ (ಎಕ. VI, ತರೀಕೆ. ೬೨–೧೨; 1104); ಎಸುವರಾದಿತ್ಯನುಂ ಆಹವಜತ್ತಲಟ್ಟನುಂ (ಎಕ. VI, ಕಡೂರು. ೧೫೯–೪೫; 1190). [ಸಂ.]

ಆಹವಂಗೊಡು (ಕ್ರಿ). ಯುದ್ಧವನ್ನು ಆರಂಭಿಸು; ಯುದ್ಧಕ್ಕೆ ಕರೆ: ಕಟ್ಟಿರ್ದ ಕುದುರೆಯಂ ಕಂಡು ಕಾಪಿನ ಭಟರ್ ಧಟ್ಟಿಸಿದೊಡಾ ಪ್ರವೀರಂ ಕೆರಳ್ದೊಡಾಹವಂಗೊಟ್ಟೆನಾರ್ಪೊಡೆ ಬರಲಿ ತನ್ನೊಡನೆ ಕಾಳಗಕೆ ಪಡೆ ಸಹಿತ ಪಾರ್ಥನೆಂದು ತೊಟ್ಟಂ ಶರಾಸನದೊಳಂಬನು (ಜೈಮಿಭಾ. ೮–೨೬). [ಆಹವ + ಕೊಡು]

ಆಹವಕ್ಷಮ (ನಾ). ಯುದ್ಧಮಾಡಲು ಸಮರ್ಥ, —ದಕ್ಷ: ಪ್ರಮದೋದ್ಯಾನದೊಳಾವನಿರ್ದನವನಂ ಕೊಂದಿಕ್ಕಿಮೆಂದಾಹವಕ್ಷಮರಂ ಪೇಱೆ ದಶಾನನಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೧–೧೧೬). [ಆಹವ + ಕ್ಷಮ]

ಆಹವದುರ್ಜಯ (ನಾ). ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಗೆಲ್ಲಲು ಅಸಾಧ್ಯನಾದವನು: ತಾಗಿದನಾಹವದುರ್ಜಯಂ ಮಯಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೪–೧೩೩). [ಆಹವ + ದುರ್ಜಯ]

ಆಹವಧರ್ಮ (ನಾ). ಯುದ್ಧಧರ್ಮ. 'ಆಹವಧರ್ಮಕುಶಲ' ಪರಾ. [ಆಹವ + ಧರ್ಮ]

ಆಹವಧರ್ಮಕುಶಲ (ನಾ). ಯುದ್ಧಧರ್ಮವನ್ನು ಚೆನ್ನಾಗಿ ತಿಳಿದವನು: ನಿರ್ಮಲರು ನೀವೆನ್ನವರಾಹವಧರ್ಮಕುಶಲರು (ಕು ವ್ಯಾ ಗ. ೧೧–೫೬). [ಆಹವಧರ್ಮ + ಕುಶಲ]

ಆಹವನೀಯ (ಗು). ೧. ಯಜ್ಞವಲ್ಲಿ ಅರ್ಪಣೆಗೆ ಯೋಗ್ಯವಾದ; ಹೋಮಮಾಡಲು ತಕ್ಕುದಾದ. (ನಾ). ೨. ತ್ರೇತಾಗ್ನಿಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು; ಕ್ರಿಯಾಸಮಾಪ್ತಿ ಪರ್ಯಂತವೂ ಹೋಮ ಮಾಡತಕ್ಕ ಅಗ್ನಿ: ಗಾರ್ಹಪತ್ಯ ದಕ್ಷಿಣಾಗ್ನ್ಯಾಹವನೀಯಮೆಂಬ ಪೆಸರಂ ಪಡೆದಿಪ್ಪ ತ್ರಯಂಗಳೊಳಂ (ಆ ವಿ ಪು. ೧೫–೧೬ ವ); ವೇದಿಯ ಯಪೊಳಿತ ಸ್ಥಾನಂಗಳೊಳ್. . .ಆಹವನೀಯಮುಮಂ . . . ವಿಧಿ ಮುಖಪರಿಕರಂಗಳುಮಂ ಬೀಜಿಪೇಜೆ ತೋಜಿ (ಜಗನಿ. ೧೭–೭). [ಸಂ.]

ಆಹವಭೀಮ (ಗು). ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಭಯಂಕರನಾದ: ಶ್ರೀಮದೂರ್ಜಿತಧಾಮ ಸುದಯಾನಾಮವಾಹವಭೀಮ ರಥುಳುಲರಾಮ ರಕ್ಷಸು (ಕುವ್ಯಾಳ. ೧–೪). [ಆಹವ + ಭೀಮ]

ಆಹವಭೀಷ್ಮ (ಗು). = ಆಹವಭೀಮ: ಕುರುಕುಲ ಪಿತಾಮಹನುಂ ಆಹವಭೀಷ್ಮನುಮಿಸಿದ ಭೀಷ್ಮನ ಶರಶಯನದೊಳ್ (ಗದಾಯು. ೩–೧೦ ವ). [ಆಹವ + ಭೀಷ್ಮ]

ಆಹವಮಲ್ಲ (ನಾ). ೧. ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಜಟ್ಟಿ,—ಗಟ್ಟಿಗ. ೨. ಚಾಲುಕ್ಯ ಅರಸರ ಒಂದು ಬಿರುದು: ಸಂಗರರಂಗಮಲ್ಲಿಅವಿಡಿಂಗವೆಸರ್ದ ಗಟ್ಟಿ ನೆಗಲ್ದು ಸಂಗರಮಂ ತೀರ್ಪಂ ಗಡ ನೆಗಲ್ಗುಂ ಆಹವಮಲ್ಲಗಂಗಂ ಜಾಕ್ಷತ್ರದೇವಗಂ ಪುಟ್ಟದುದಂ (ಗ ತಾ ಯು. ೧–೬೫); ದಾನಗಳೊಳ ಗಗ್ಗಳದ ದಾನಚಿಂತಾಮಣಿ ಚಕ್ರಿಗಳೊಳಗಾಹವಮಲ್ಲಂ ಮಿಗಿಲಿನಿಕುಂ (ಆಪಪು. ೧–೨೦). [ಆಹವ + ಮಲ್ಲ]

ಆಹವರಂಗ (ನಾ). ಯುದ್ಧರಂಗ; ಕಾಳಗದ ಕಣ: ಆಹವರಂಗ ದೊಳ್ ನೃಪೇಶ್ವರರಱಗುಂ (ಅಚ್ಚಮ. ೫–೧೬). [ಆಹವ + ರಂಗ]

ಆಹವಲಂಪಟ (ನಾ). ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ತುಂಬ ಆಸಕ್ತನಾದವನು; ಯುದ್ಧವ್ಯಸನಿ: ಆಹವಲಂಪಟಂ ಮಗಧಿಪಂ ಜಾಳುಕ್ಯಕುಠೀರವಂ (ಗದಾಯು. ೬–೬೪). [ಆಹವ + ಲಂಪಟ]

ಆಹವವ್ಯಸನ (ನಾ). ಯುದ್ಧಾಸಕ್ತಿ: ಮಂತ್ರಿಸಿಕ್ಕಿಯ ಮೌನ ಹಿಂಬೆಳೆಯಾಯ್ತು ಮೋಹಿದುವಾಹವವ್ಯಸನ (ಕುವ್ಯಾಗ. ೫–೭೩).

[ಆಹವ + ವ್ಯಸನ]

ಆಹವಶೌಂಡ (ನಾ). ರಣಧೀರ; ಯುದ್ಧಸಮರ್ಥ: ಗಾವುಗ್ಗಣಿ ನಿನ್ನಸಹವಶೌಂಡ್ಯಂ ತೊಡ್ಕಂ ತದನ್ವವಾಯನಲೇಯಂ (ಸೌಂದಾ. IX–ii, ೪೬–೧೩ ; ೪೮೦); ಈ ಗದಾದಂಡಮುಮಾಯ್ರಪನ್ನಗ ವಿಘಟಿಷಣಮಾಹವ ಶೌಂಡಮಿಗ ಧನುರ್ದಂಡಮುಂ (ಗದಾಯು. ೧–೬೩).

[ಆಹವ + ಶೌಂಡ]

ಆಹವಸಿಂಹ (ನಾ). ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಸಿಂಹದಂತೆ ಪರಾಕ್ರಮಶಾಲಿಯಾದವನು: ಉದ್ದಾವಭುಜಂ ವಿಜಯಸಿಂಹನಾಹವಸಿಂಹಂ (ಪಂಚಮಾ. ೧೧–೧೨ಳ). [ಆಹವ + ಸಿಂಹ]

ಆಹವಾಗ್ರ (ನಾ). ಯುದ್ಧರಂಗದ ಮುಂಭಾಗ; ಮುಂಚೂಣಿ: ಅಳಿಪಿವೆ ದಾನವರ ಹಿಂಡಿದವಾಹವಾಗ್ರದಲಿ (ಕುವ್ಯಾಳ. ೧–೩೬); ಶಿರಕೆ ಶಿರವನು ರಕ್ತಕೆ ರಕ್ತವನು ಸರಗಡಿದು ಕಾದಿದರು ಸಮರಥರಾಹವಾಗ್ರದಲಿ (ಕುವ್ಯಾಳಿ. ೪–೯೭). [ಆಹವ + ಅಗ್ರ]

ಆಹವಿ (ನಾ). ಯೋಧ; ಯುದ್ಧವೀರ (ದೇಶ. ೬). [ಸಂ. ಆಹವಿನ್]

ಆಹಾ 'ಆಹ್ಃ' ನೋ.

ಆಹಾರ (ನಾ). ೧. ಅನ್ನ; ಕೂಳು: "ಅಂಧಃ . . . ಆಶನಂ, ಆಹಾರಃ —ಈ ೫ ಕುಟ್ಟಾ" (ಹಲಾಯು. ೫೩–೧೬೪). ೨. ಊಟ; ಭೋಜನ: "ವಲ್ಯನಂ . . . ಆಹಾರಃ, ಭೋಜನಂ, ಸ್ವದನಂ – ಈ ೧೧ ಊಟಂ" (ಹಲಾಯು. ೫೪–೧೬೦); ಆಹಾರಾಚ್ಛಾದನಂಗಳಂ ಪಿನ್ನಮ್ ಮೆಟ್ಟಿದೆಡೆಯೊಳ್ ಎಡೆಮಾಡಿಕೊಂಡು ನೀಡಿದಪೆಯಂದಿಂ (ಸುಕುಮಾ. ೨–೫೫ ವ). ೩. ಸಮಿಾಪಕ್ಕೆ ತರುವುದು; ನೇಮಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು. ೪. ಬೇಟೆಯಲ್ಲಿ ಪಿಕಾರಿಯ ಪ್ರಾಣಿ ಏಟಿಗೆ ಸಿಕ್ಕುವಷ್ಟು ದೂರ; ಆಳವು: ಅದು ಗುಂಡಿನ ಆಹಾರದೊಳಕ್ಕೆ ಬಂದ ಕೂಡಲೇ ಆ ಬೇಟಿಗಾರನು ಅದಕ್ಕೆ ಗುಂಡು ಹೊಡೆಯುವನು (ಕಳಾಗಿ. ೬೧). ೫. = ಆಹಾರಕಂ: ಆಪತ್ಯಕಾರಕಯುಗ್ಮಕ್ಕಾಶ್ರಮಕ್ಕೆ ವೈಕೃತ್ಯಮಾಂಕಂ ತಾನಾಹಾರಂ ಪ್ರಮುಕ್ತ ಸಂಯತಕೆದೆಯೊಳ್ (ಸುಕುಮಾ. ೪–೧೧).

ಆಹಾರತೆಗೆದುಕೊ = ಊಟಮಾಡು: ಪೌಷ್ಟಿಕಾಂಶದ ಆಹಾರ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳಬೇಕು (ದೂಷ). [ಸಂ.]

ಆಹಾರಂಗೊಳ್, ಆಹಾರಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಊಟ್ಟಮಾಡು; ಆಹಾರವನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊ: ಕಾರ ದಿನಂ ಕೈಮಿಱಿದ ಬಳಿಕವೆ ನೀರನುಣದ ಬಾದನೆಯಂ ಆಹಾರಂಗೊಳ್ಳಲಾಹಾರಂಗಳನುಂಡಳ್ (ಆ ಯು ಕಾ. ೪–೩೩). ಆಹಾರಗೊಳ್: ದನವ ಸುಡುತಲಿ ಸುಲಿಸುಲಿಯುಣಾಹಾರಗೊಳುತಿರಲಲ್ಲಿ ದನಿಯಾಯ್ತು (ನಳಚ. ೬–೯). [ಆಹಾರ + ಕೊಳ್]

ಆಹಾರಂಬಡೆ (ಕ್ರಿ). ಆಹಾರವನ್ನು ಪಡೆ,—ದೊರಕಿಸಿಕೊ: ಪಲವು ದಿವಸಮಾಹಾರಂಬಡೆಯದೆ ಬಡವಾಗಿ ನಿನ್ನಲ್ಲಿ ಅನೆಪಟ್ಟು ಬಂದೆನೆಂಬುದುಂ (ಪಂಚತಂ. ೪೦–೨೦). [ಆಹಾರ + ಪಡೆ]

ಆಹಾರಕೆ (ನಾ). ೧. [ಜೈನ] ಜೀವರುಗಳಿಗಿರುವ ೨ದು ವಿಧವಾದ ಶರೀರಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: "ಜೀವರುಗಳಿಗೆ ೨ದು ವಿಧ ಶರೀರಗಳಿರುವುವು —ಔದಾರಿಕ, ವೈಕ್ರಿಯಕ, ಆಹಾರಕ, ತೈಜಸ, ಕಾರ್ಮಣ—ಎಂದು" (ಹಿಂದಸಾ. ೯೯); ಅಯ್ದುಳೀದಿವಿನೌದಾರಿಕ ವೈಕ್ರಿಯಂ[ಮಾ]ಹಾರಕ ತೈಜಸ ಕಾರ್ಮಣಂಗಳಿವು ತನು ವೆನಿಸುಂ (ಸುಕುಮಾ. ೪–೧೦). ೨. ಆಹಾರಕಶರೀರವನ್ನುಳ್ಳ ಜೀವಿ: ಆಹಾರಾನುವಾದದಾಹಾರಕರೆಗೆ ಧರ್ಮೋಪದೇಸ್ಯ ಆಹಾರಕರೆಗಂ ಪ್ರತಿಷಯಮುಮಕ್ಕುಂ (ತಸ್ವಾಸ್ಯ. ೧೩). 'ಅನಾಹಾರಕ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಆಹಾರಕಕಾಯ (ನಾ). = ಆಹಾರಕ ೨: ಆಹಾರಕಕಾಯಯೋಗಿಗಳ್ ಅಯ್ವತ್ತುನಾಲ್ವರ್ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೨೩). [ಆಹಾರಕ + ಕಾಯ]

ಆಹಾರಗೊಳ್ 'ಆಹಾರಂಗೊಳ್' ನೋ.

ಆಹಾರದಾನ (ನಾ). ಆಹಾರವನ್ನು ಕೊಡುವುದು: ಒಂದು ದಿವಸಂ . . . ಸುವ್ರತೆಯರೆಂಬಾರ್ವರ್ಮಕ್ಕಳಿಗಂ ನಿಜಿಸಿ ನಿರತಿಶಯ ಭಕ್ತಿಪೂರ್ವಕ ಮಾಹಾರದಾನಮನೀಯೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೪–೬೭ ವ); ತಪೋಧನರ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳಾಹಾರದಾನಕ್ಕಂ (ಕಾಇ. ೨೨–೭–೩೪ ; ೧೦೫). [ಆಹಾರ + ದಾನ]

ಆಹಾರಧಾನಿ (ನಾ). ೧. ಭೋಜನಶಾಲೆ; ಅಡಿಗೆ ಮನೆ (?): ಬಳಸಿದ ದೇವಾಲಯಮುಂ ಪಳಗಿಯುಮಾಹಾರಧಾನಿಯುಂ ಪ್ರಪೆಯುಂ (ಏಷ. XIII, ೩೩೧–೪೦ ; ೩೨೦). ೨. ಆಹಾರವನ್ನು ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುವ ಪಾತ್ರೆ. [ಸಂ. ಆಹಾರಧಾನ]

ಆಹಾರನಾಳ (ನಾ). ಬಾಯಿಂದ ಜಠರಕ್ಕೆ ಆಹಾರವು ಹೋಗುವ ನಾಳ; ಅನ್ನನಾಳ: ಆಹಾರನಳ, ಅನ್ನಮಾರ್ಗ (Alimentary Comal ಶಾಂಬಾ). [ಆಹಾರ + ನಾಳ (= ನಾಲ)]

ಆಹಾರಪಚನ (ನಾ). (ತಿಂದ) ಆಹಾರ ಅರಗುವುದು; ಜೀರ್ಣವಾಗುವುದು: ವಚನ ಕೇಳಿದ್ದರಿಂದ ಆಹಾರಪಚನವಾದೀತೇ (ಗಾದೆ).

[ಆಹಾರ + ಪಚನ]

ಆಹಾರಮುಖ (ನಾ). [ವೀಶೈ] ಜಂಗಮ: ದೇಹಿಗಳೆಲ್ಲ ಅಜೀವರೆ ಗುಹೇಶ್ವರನ ಆಹಾರಮುಖವ (ಅವಚಂ. ೫೬–೨೪೧).
[ಆಹಾರ + ಮುಖ]

ಆಹಾರಶುದ್ಧಿ (ನಾ). ೧. ಆಹಾರದ ಸಾತ್ವಿಕತೆ, —ಪರಿಶುದ್ಧತೆ. ೨. [ಜೈನ] ಮಾಂಸ ಮುಂತಾದ ದೋಷಸಹಿತವಾದ ಆಹಾರವನ್ನು ಬಿಡುವುದು: ಆಹಾರಶುದ್ಧಿಯೆಂಬುದು ಮಾಂಸಾದಿ ಸಾವದ್ಯಾಹಾರವರ್ಜನಂ (ಚಾವುಂಉ. ೨೪೧). [ಆಹಾರ + ಶುದ್ಧಿ]

ಆಹಾರಶೇಖರಣೆ (ನಾ). ಆಹಾರವನ್ನು ಕೂಡಿಡುವುದು; ಆಹಾರದ ದಾಸ್ತಾನು: ಆಹಾರ ಶೇಖರಣೆ (Storage Roots) ಈ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ತಾಯಿಬೇರುಗಳು . . . ಮಾಡುತ್ತವೆ (ಸಸ್ಯಶಾ. ೧೬).
[ಆಹಾರ + ಶೇಖರಣೆ]

ಆಹಾರಿಸು (ಕ್ರಿ). ಅರಿತುಕೊಳ್ಳು; ತಿಳಿ: ಪ್ರತ್ಯಾಹಾರಯೋಗಕ್ರಮಂಗಳಿಂದಾಸನಪ್ರಮಾಣವನಾಹಾರಿಸುವುದು ಪ್ರತ್ಯಾಹಾರಯೋಗ (ಆದವ. ೮೭). [ಆಹಾರ? + –ಇಸ್ಸು$_3$]

ಆಹಾರ್ಯ (ನಾ). [ನಾಟ್ಯ] ನಾಲ್ಕುಬಗೆಯ ಅಭಿನಯಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು; ವೇಷಭೂಷಣಾದಿಗಳಿಂದ ಮಾಡುವ ಅಭಿನಯ: ಅಂಗೋಪಾಂಗಂಗಳೊಳೆಸೆವಾಂಗಿಕಮಂ ಗಾನಪಾಠ್ಯದೊಳ್ ವಾಚಕಮಂ ತುಂಗಕುಚೆ ಮೆಱೆದಳಾ ದಿವಿಜಾಂಗನೆಗಾಹಾರ್ಯ ಸಾತ್ವಿಕಂ ನಿಜಮೆವಲಂ (ಆದಿಪು. ೯–೨೮); ಪ್ರಕಟಾಂಗಿಕ ವಾಚಿಕ ಸಾತ್ವಿಕಮಾಹಾರ್ಯಂಗಳೆಂಬ ನಾಲ್ಕಭಿನಯಮುಂ . . . ರಂಜಕಮಾದುವು ರಂಗಮಧ್ಯದೊಳ್ ಕೌಶಿಕನಾ (ಅಜಿಪು. ೫–೯). [ಸಂ.]

ಆಹಾರ್ಯಕ (ನಾ). = ಆಹಾರ್ಯ: ವಿತತಾಂಗಿಕಮಾಹಾರ್ಯಕ ಮತಿಶಯ ಸಾತ್ವಿಕಮುಮಮರ್ದ ವಾಚಿಕಮೆನಿಪೀ ಚತುರಭಿನಯಮಂ (ರಾಜಶೇ. ೧೨–೭೩); ಅಭಿನಯವು 'ಆಂಗಿಕ' (ಅಂಗಚಲನೆಗಳು), 'ವಾಚಿಕ' (ಮಾತಿಗೆ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟುವು), 'ಆಹಾರ್ಯಕ' (ವೇಷಭೂಷಾದಿಗಳ ರಚನೆ), 'ಸಾತ್ವಿಕ' (ರೋಮಾಂಚಾದಿಗಳ ಪ್ರದರ್ಶನ) — ಎಂದು ನಾಲ್ಕು ವಿಧ (ಕೈಪಿಡಿ. ೨೦೫ ಅಡಿಟಿ). [ಸಂ.]

ಆಹಾವ (ನಾ). ೧. "ಪಶುಗಳು ನೀರುಕುಡಿಯುವ ನೀರುತೊಟ್ಟಿ" (ಅಮರ. ಟೀಕೆ). ೨. ಕೊಳ; ಹೊಂಡ: "ನಿಪಾನಂ, ಉದಪಾನಂ, ವಾಪೀ, ಆಹಾವಃ – ಈ ೪ ಬೆಂಚೆ" (ಹಲಾಯು. ೧೧೩–೬೨); "ಆಹಾವ ಮದುದಪಾನಮೆನಿಸಿಕ್ಕುಮುದ್ವಾಪಿಯೆನೆ ಬೆಂಚೆಗಭಿಧಾನಮಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೨೪–೧೮). [ಸಂ.]

ಆಹಿಕ (ಗು). ೧. ದಿನದ; ದಿನಗಟ್ಟಲೆಯ; ದಿನ ಬಿಟ್ಟು ದಿನ ಬರುವ. (ನಾ). ೨. ಕೇತುಗ್ರಹ. ೩. ಪಾಣಿನಿಯೆಂಬ ಋಷಿ. [ಸಂ.]

ಆಹಿತ (ಗು). ಇಡಲ್ಪಟ್ಟ; ಮಡಗಿದ: "ಆಹಿತಂ, ನಿಹಿತಂ, ನ್ಯಸ್ತಂ, ಆರೋಪಿತಂ — ಈ ೪ ಏಱಿಸಲ್ಪಟ್ಟುದು" (ಹಲಾಯು. ೧೨೩–೬೨).
[ಸಂ.]

ಆಹಿತಪ್ರತಿಮೆ (ನಾ). ಕಲ್ಲು, ಲೋಹ, ಮರ, ಮಣ್ಣು ಮುಂತಾದುವುಗಳಿಂದ ಆದ ದೇವತಾಪ್ರತಿಮೆ, —ವಿಗ್ರಹ: ಆಹಿತಪ್ರತಿಮೆಗಳೆನಿಸುವವು ದೇಹಗೇಹಾಪತ್ಯ ಸತಿ ಧನಲೋಹಕಾಷ್ಠ ಶಿಲಾಮೃದಾತ್ಮಕವಾದ ದ್ರವ್ಯಗಳು (ಹಸಾರ. ೨೪–೧೬). [ಆಹಿತ + ಪ್ರತಿಮೆ]

ಆಹಿತಾಗ್ನಿ (ನಾ). ಅಗ್ನಿಹೋತ್ರಮಾಡುವ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ: ಯಜನಾದಿ ಷಟ್ಕರ್ಮನಿರತನುಂ ಆಹಿತಾಗ್ನಿಯುಮಪ್ಪ ದೇವಶರ್ಮನೆಂಬ ಪಾರ್ವನಿರ್ಪಂ (ಪಂಚತಂ. ೧೮೪–೮). [ಆಹಿತ + ಅಗ್ನಿ]

ಆಹಿತುಂಡಿಕ (ನಾ). ಹಾವಾಡಿಗ: "ವ್ಯಾಳಗ್ರಾಹೀ, ಆಹಿತುಂಡಿಕ —ಈ ೨ ಹಾವಾಡಿಗಂ" (ಹಲಾಯು. ೧೦೦–೪೫೯). [ಸಂ.]

ಆಹಿರ (ನಾ). ಆಭೀರಪಂಗಡಕ್ಕೆ ಸೇರಿದವನು; ಗೊಲ್ಲರವನು; ಗೋಪಾಲಕ. 'ಆಹಿರರಾಯ' ಪರಾ. [< ಸಂ. ಆಭೀರ]

ಆಹಿರಜೈತ (ನಾ). = ಆಹಿರಜೈತುಗಿದೇವ: ಸಂಗರದೊಳತುಳಭುಜಬಳತುಂಗಂಗೆಣೆಯಾರೊ ಪರಮವಿಶ್ವಾಸಿಯೊಳಂ ಭಂಗವಿರಹಿತನು ಬಿರುದರ ಕಂಗಳ ಮುಳ್ಳೆನಿಸಿ ನೆಗಳ್ದನಾಹಿರಜೈತಂ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೨೭೬–೬೭; 1070). [ಆಹಿರ + ಜೈತ]

ಆಹಿರಜೈತುಗಿದೇವ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಅನ್ತು ನೆಗಳ್ದಾಹಿರಜೈತುಗಿದೇವ ಹಿರಿಯ ಬಳ್ಳಿಗಾವೆಯ ನೆಲೆವೀಡಿನೊಳಿರ್ದ್ದು . . . ಚಿಕ್ಕಶಕುನಮಂ ಶ್ರೀಕೋಟಿನಾಥಂಗೆಯಾಹಿರಜೈತುಗಿದೇವಂ ಕೊಟ್ಟು (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೨೭೬–೬೮, ೭೦; 1070).
[ಆಹಿರ + ಜೈತುಗಿ + ದೇವ]

ಆಹಿರರಾಯ (ನಾ). ಆಭೀರರ ದೊರೆ: ಆಹಿರರಾಯ ಶೈಳದಂಭೋಳಿ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೭, ೨೬–೧೫; 1196). [ಆಹಿರ + ರಾಯ]

ಆಹು (ನಾ). ೧. ಧ್ವನಿ. ೨. ಬತ್ತ; ನೆಲ್ಲು. ೩. ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾದುದು; ಅತಿ ಸಣ್ಣದು: "ಸೂಕ್ಷ್ಮಂ ವ್ರೀಹಿರವಂಗಳಾಹುವೆನಿಕುಂ" (ನಾನಾರ. ೮೭). [ಸಂ.]

ಆಹುಗೊಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ಆಗುವಂತೆ ಮಾಡು; ನೆರವೇರಿಸು: ಅಹಿತನಲ್ಲಾತನೇನಾನೊಂದು ಕಾರ್ಯವನುಗ್ರಹಿಸಿಬಂದಿಹನಾಹುಗೊಳಿಸಿರೆನಲು (ಜಿನಮು. ೯–೨೫).
[ಆಹು$_0$ (< ಆಗು$_1$) + ಕೊಳ್$_1$ + –ಇಸ್ಸು$_3$]

ಆಹುತ (ಗು). ೧. ಹೋಮಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟ; ಅರ್ಪಿಸಲ್ಪಟ್ಟ. (ನಾ). ೨. ಆತಿಥ್ಯ; ಸತ್ಕಾರ. ೩. ಪಂಚಮಹಾಯಜ್ಞಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು; ಎಲ್ಲಾ ಜೀವರಾಶಿಗಳಿಗೂ ತೃಪ್ತಿಯಾಗಲೆಂದು ಮಾಡುವ ಒಂದು ಯಜ್ಞ. [ಸಂ.]

ಆಹುತಿ (ನಾ). ೧. ಯಜ್ಞಯಾಗಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ದೇವತೆಗಳಿಗಾಗಿ ಅಗ್ನಿಯಲ್ಲಿ ಅರ್ಪಿಸುವ ಹವಿಸ್ಸು: ಬೀಳುವಾಹುತಿಗಳಂ ನುಂಗಿ ನೊಣೆದೊಡನೊಡನೆ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೧೩–೩೩೩). ೨. ಬಲಿ; ತುತ್ತು: "ಕಬಳಮಾಹುತಿಯೆನಲ್ ತುತ್ತೆನಿಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೬೫–೭); ರಾಹು ನೆಲಸಿದೊಡೆ ಸಪ್ತಮಗೇಹದೊಳೀಕ್ಷಿಪೊಡೆ ಸೂರ್ಯಶಶಿಗಳ್ ಶುಭಸಂದೋಹಂ ಕಾಣದೊಡನಲಂಗಾಹುತಿ ಪನ್ನೆರಡುವರ್ಷದಿಂದವನಕ್ಕುಂ (ಜಾತತಿ. ೬–೩೪). 'ಆಹುತಿಗೊಡು' ಪರಾ.

ಆಹುತಿಮಾಡು=ಬಲಿಯಾಗಿ ಮಾಡು; ಆಹುತಿಯಾಗಿ ಅರ್ಪಿಸು: ವಿರೋಧಿಯಂ ಕೋಪಹುತಾಶನಂಗಾಹುತಿಮಾಡಿ (ಜಗವಿ. ೯–೪೫ ವ). ಆಹುತಿಯಾಗು = ಬಲಿಯಾಗು; ತುತ್ತಾಗು: ಮಹಾತ್ಮ ಗಾಂಧಿಯವರು . . . ಗುಂಡಿಗಾಹುತಿಯಾದರು (ಕಂಬಹು. ೮೭). [ಸಂ.]

ಆಹುತಿಕೊಡು 'ಆಹುತಿಗೊಡು' ನೋ.

ಆಹುತಿಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ೧. ಅಗ್ನಿಯಲ್ಲಿ ಹವಿಸ್ಸನ್ನು ಅರ್ಪಿಸು. ೨. ಬಲಿಕೊಡು; ತುತ್ತಾಗಿ ಮಾಡು: ಅವಯವದ ಸಾರಸರ್ವಸ್ವವನಾಹುತಿಗೆಯ್ದಳಂಗಜಾಗ್ನಿಯೊಳುಱಿದತ್ತವಳೊಳಸುವೊಂದೆ ಸತಿ ಮಾಟ್ಕುವನಾಕುಳ ಕಾಮಶಿಖಿಗೆ ಪೂರ್ಣಾಹುತಿಯಂ (ಜಗವಿ. ೧೧–೨೫).
[ಆಹುತಿ + ಗೆಯ್ (< ಕೆಯ್$_1$)]

ಆಹುತಿಗೊಡು, ಆಹುತಿಕೊಡು (ಕ್ರಿ). = ಆಹುತಿಗೆಯ್ ೨: ಸೌಂದರಾಂಗಿ ಭವಾನಿ ಕಲುಷಿತದಿಂದೊಗೆದು ನೆಗೆದುರಿವುರಿಗೆ ಭರದಿಂದಮಾಹುತಿಗೊಟ್ಟಳಲ್ಲಾ ತನ್ನ ದೇಹವನು (ಬಸಪು. ೬೧–೧೭). **ಆಹುತಿಕೊಡು**: ೨. ಅವನ ರಾಜ್ಯದಲ್ಲಿ ಹಡಗಿನಲ್ಲಿ ಬಂದಿಳಿದ ಜನರನ್ನೆಲ್ಲಾ ಅವನು ದೇವಗಣಕ್ಕೆ ಆಹುತಿಕೊಡುತ್ತಿದ್ದನು (ಮಣಿಸ. ೮೨). [ಆಹುತಿ + ಕೊಡು]

ಆಹುತಿಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಆಹುತಿಯಾಗಿ ತೆಗೆದುಕೊ; ಬಲಿಯಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊ; ನುಂಗು : ಆತನ ಮತಾಪಿಕ್ಕಳಗಳಲ್ಲಮೆಪ್ಪತ್ತೆಳುಕೋಟ ವರುಸಂಬರಂ ಪುಳುಗೊಂಡಡ ನರಕದಲ್ಲಿಕ್ಕಿ ನೀನಾಹುತಿಗೊಳುತ್ತಿರು ಗಂಡಾ ಎಲೆ ಪಾಪವೇ (ಎಸಾ. XXIII, ೩೦–೧೪ ; 1265) ; ಉಬ್ಬು ತುಸರಿಗೆ ಧಗಧಗಿಸುತಮುಗಳೆನಹುತಿಗೊಳುತ್ತಂ . . . ಬರಿಯುರ ಹಬ್ಬುತ (ಬಸವ. ೪೪–೨೧) ; ಅಕ್ಕಸಾಹುತಿಗೊಳಲಿ ಪಾವಕ ನಮ್ಮ ಪಾಂಡವವ (ಕುವ್ಯಾಉ. ೨೦–೭೧). [ಆಹುತಿ + ಕೊಳ್_೧]

ಆಹುದು 'ಆಗು'ವಿ ಪರಾ.

ಆಹೂತ (ಗು). ಕರೆಯಲ್ಪಟ್ಟ; ಆಹ್ವಾನಿಸಿದ : ಭಾವಿತಾರ್ಥಕರ ಪುತ್ಮದೂತಾಹೂತಂ ಪುರುಹೂತಂ ಬಂದು (ಆದಿಪು. ೬–೬೪ ವ) ; ಆಹೂತರಾಗಿದ್ದ ಆತಿಥಿಗಳಲ್ಲಾ ಹೊರಟು ಹೋದರು (ಅಧಿಕಾ. ೧೩). [ಸಂ.]

ಆಹೂತಿ (ನಾ). ೧. ಕರೆಯುವುದು; ಆಹ್ವಾನ. 'ಆಹೂತಿಗೆಯ್' ಪರಾ. ೨. ಬಲಿ; ತುತ್ತು : ಸಪ್ತವಿಧ ಮಂತ್ರತಿನರ್ಹರತ್ಕೂಡಾವಿಶಿಷ್ಟ ಮಪ್ಪ ಕು ಚಿ ಪ್ರ ಸ್ಮಂ ಗಳಿಂ ಕೃತತಿಲಾದಿಗಳನಾಹೂತಿಗಳನಿಕ್ಕುತ್ತಂ (ಚಾವುಅಂ. ೨೩೧). [ಸಂ.]

ಆಹೂತಿಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ಕರೆ; ಬರಮಾಡಿಕೊ; ಆಹ್ವಾನಿಸು : ಅವುರಂ ಶ್ರೀಪುರುಹೂತಾಹುತಿಗೆಯ್ವಂತಿರೆ ಸೊಗ ಯಸುಗುಂ ತೀತುಹತ್ತಂ ಗಳಿಂದಂ (ಅಜಿಪು. ೨–೨೧). [ಆಹೂತಿ + ಗೆಯ್ (< ಕೆಯ್_೨)]

ಆಹ್ಲತ (ಗು). ತರಲ್ಪಟ್ಟ; ತಂದ. 'ಉದಾಹ್ಲತ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಆಹ್ವತಿ (ನಾ). ೧. ತರುವುದು; ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಬರುವುದು : ಶೈತ್ಯಗಂಧಗುಣಾಹ್ವತಿಯಂ ಪೂರ್ವೋಕ್ತ ಜೀವನಿಕಾಯ ಸಮೇತಂ ಮನುಷ್ಯರ್ ಪಲಿಂಗಳಿಂ ಪೊಱಮಟ್ಟು (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೧೫೩). ೨. ಅಪಹರಿಸುವುದು; ಎತ್ತಿಕೊಂಡು ಹೋಗುವುದು : ದಾನವನಾದ ಸುತಾಹ್ವತಿಯೆಳ್ ಪೊದೞ್ದಂ ನಿನ್ನಾಧಿಯನಾಸಧೀಕ್ಷಿಸಿ ಗುಣಪ್ರಣಯಿತ್ವದಿ ಬಂದಿನಲ್ತೆ (ಚಂಪ್ರಶಾ. ೫–೬೦). ೩. ಶೇಖರಿಸುವುದು. [ಸಂ.]

ಆಹೇಯ (ಗು). ೧. ಹಾವುಗಳಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ; ಹಾವಿನ. (ನಾ). ೨. "ಹಾವಿನ ವಿಷ, ಚರ್ಮ ಮುಂತಾದ್ದು" (ಆಮರ. ಟೀಕೆ).

[ಸಂ.]

ಆಹೇರ, **ಆಹೇರಿ**, **ಆಹೇರು** (ನಾ). (ಉಳಿ). (ಮದುವೆ ಮುಂತಾದ ಸಮಾರಂಭಗಳಲ್ಲಿ ಕೊಡುವ) ಉಡುಗೊರೆ; ಮುಯ್ಯಿ : ಆಕೇತನಕ್ಕ ಅಂತ ಬಂದಮ್ಮಾಲೆ ಹಾಂಗಾಲ ಆಹೇರ ಏನು ಕೊಡುತೀರ (ವೈಶಿ. ೧೯೧); ಅವರಿಗೆ ಬೆಳ್ಳಿಯ ತಾಟಾಣ ನಾಟಿಗ ಮುಂತಾದುವುಗಳನ್ನು ಪ್ರೀತಿಯ 'ಆಹೇರ' ಎಂದು ಕೊಟ್ಟರು (ಇತಿಶ್ರೀ. ೧೩). ಆಹೇರಿ : ತಂದೆಯವರು ಅಳಿಯನಿಗೆ ಆಹೇರಿಯಂದು ಏನೂರುರೂಪಾಯಿ ಚೆಕ್ಕು ಳಿಸಿದ್ದರು (ದೀಪಜ್ಯೋ. ೬೨). ಆಹೇರು : ಆಹೇರು ಅಂದ್ರ ಏನುಸಾವರಿಕ್ಕೆ ಬಂತು (ಮುಂಜಾವು. ೬೭); ಮದುವೆಯಲ್ಲಿ ಅವನು ಪಾಂಡುರಂಗನಿಗೆ ಒಂದು ಒಳ್ಳೆಯ ಆಹೇರನ್ನು ತಂದಿದ್ದ (ಸವಾಚೇ. ೯೪೪).

[← ಮರಾ. ಆಹೇರ್ < ಸಂ. ಅಧಿಹಾರ]

ಆಹೇರಿ 'ಆಹೇರ' ನೋ.

ಆಹೇರ್ಯ (ನಾ). [ಸಂಗೀತ] ಒಂದು ಬಗೆಯ ರಾಗ : ಮಾಳವಿಯಾಹೇರ ಕಾಂಭೋಧಿ . . . ಅವನೊಲ್ದು ಪಾಡಿದ (ಕ್ರಿಶಾಚಿ. ೬–೭೦).

[ಸಂ. ಅಧೀರ]

ಆಹೇರು 'ಆಹೇರ' ನೋ.

ಆಹೋದು 'ಆಗು'ವಿ ಪರಾ.

ಆಹೋಪುರುಷಿಕೆ 'ಆಹೋಪುರುಷಿಕೆ' ನೋ.

ಆಹೋಪುರುಷಿಕೆ, **ಆಹೋಪುರುಷಿಕ** (ನಾ). ಒಣಜಂಭ; ದುರಹಂಕಾರ; "ತನ್ನ ಸಮಾನರಿಲ್ಲವೆಂದು ಗರ್ವದಿಂದ ಭಾವಿಸುವಿಕೆ" (ಅಮರ. ಟೀಕೆ). **ಆಹೋಪುರುಷಿಕೆ** : "ಅಹುದಹುದೆನಿಪ್ಪುರು ಮಾಹೋಪುರುಷಿಕೆಮಿನಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೩೬–೪೩).

[ಸಂ. ಅಹೋಪುರುಷಿಕಾ]

ಆಹ್ನಿಕ (ಗು). ೧. ಪ್ರತಿದಿನದ; ದಿನಗಟ್ಟಲೆಯ. (ನಾ). ೨. ಪ್ರತಿ ದಿನವೂ ಕ್ಲುಪ್ತಕಾಲದಲ್ಲಿ ನಡೆಯಬೇಕಾದ ಸಂಧ್ಯಾವಂದನೆಯೇ ಮುಂತಾದ ನಿತ್ಯಕರ್ಮ. ೩. ನಿರಂತರವಾದ ಉದ್ಯೋಗ. ೪. ನಿತ್ಯಆಹಾರ, —ಊಟ. ೫. ಒಂದು ದಿನದಲ್ಲಿ ಓದಬಹುದಾದಷ್ಟು ಗ್ರಂಥದ ಭಾಗ. [ಸಂ.]

ಆಹ್ಲಾದ (ನಾ). ಸಂತೋಷ; ಆನಂದ : ಜನಚಿತ್ತಾಹ್ಲಾದಪಾದಂ ಬೆಳಗುಗೆ ಜಗಮಂ ಗೋಸಮಾರ್ಚಾಂದದೆವಂ (ಜಗವಿ. ೧–೪). [ಸಂ.]

ಆಹ್ಲಾದಕರ (ಗು). ಸಂತೋಷವನ್ನುಂಟುಮಾಡುವ; ಆನಂದ ಜನಕವಾದ: ಬೆಳಗಿಂದಂ ಕಳಿಪುವ ಎಷ್ಟು ಆಹ್ಲಾದಕರವಪ್ಪನಾದೆ (ಧರ್ಮ). [ಸಂ.]

ಆಹ್ಲಾದಕಾರಿ (ಗು). = ಆಹ್ಲಾದಕರ : ಉಚಿತೈಕಾರ್ಥಾಂತರಪಾಚ ಕಲ್ಪುವಿವಭಾಸರೂಪಮಾಹ್ಲಾದಕಾರಿಯಪ್ಪುದದರ್ಥಂ(ಕಾವ್ಯಾವ.೧೩೦).

[ಸಂ. ಆಹ್ಲಾದಕಾರಿನ್]

ಆಹ್ಲಾದನ (ಗು). ಸಂತೋಷಗೊಳಿಸುವ : ಚಂದ್ರನಲ್ಲಿ ಆಹ್ಲಾದನಕಕ್ಕು ಜೀವಾತ್ಮನಲ್ಲಿ ಬುದ್ಧಿಶಕ್ತಿ . . . ಕಾಣುತ್ತೆವೆ (ಕಶ್ರವಿ. ೩೩). [ಸಂ.]

ಆಹ್ಲಾದಿಸು, **ಆಹಲ್ಲಾದಿಸು** (ಕ್ರಿ). ಸಂತೋಷಪಡು; ಆನಂದಿಸು : ಸ್ತ್ರೀಲುಂಪಂಪುಂಕಳ ಜಾತಿಗೊಲ್ದು ಗಣತಿಂಥಿಣಿಯನಾಹ್ಲಾದಿಸಲ್ ಕಣ್ಣಿಂ ತ್ತಾಮಹಂತಕಂಗಳ್. . .ನ್ಯಪತಿ (ಮುದೇಪು. ೨೫–೨೫). **ಆಹಲ್ಲಾದಿಸು** : ಚೇಗೆ ಬಪ್ಪುದೆನತ್ತು ಮೆಯ್ಯಕ್ಕೆ ಗುರುವಹಲ್ಲಾದಿಪ ಮನಬಂದೊಲು (ಹರಿಶ. ೩–೧೩೩). [ಆಹ್ಲಾದ + –ಇಸು_೨]

ಆಹ್ವಯ (ನಾ). ಹೆಸರು; ನಾಮಧೇಯ : ನಿನಗನ್ವರ್ಥಂ ಶ್ರೀಧರ ವಿನುತಾಹ್ವಯನೆಂದು ಪೊಗೞ್ದನಾ ದಿವಿಜನಂ (ಚಂಪ್ರಶಾ. ೪–೬೮).

[ಸಂ.]

ಆಹ್ವಯವಿಡಿ (ಕ್ರಿ). ಹೆಸರನ್ನು ಪಡೆ : ಕಡೆಯ ಶಿಕು ನಾರಾಯಣಾಹ್ವಯವಿಡಿದು ಬೆಳೆವುತಿರಲು (ಪಭಾಗ. ೬–೧೦೬). [ಆಹ್ವಯ + ಪಿಡಿ_೨]

ಆಹ್ವಾನ (ನಾ). ೧. ಕರೆಯುವಿಕೆ; ಕರೆ : "ಆಕಾರಣಂ, ಆಹ್ವಾನಂ, ಆಭಿಮಂತ್ರಣಂ – ಈ ೩ ಕರೆಹ" (ಪಲಾಯು. ೨೫–೧೫೩). 'ಆಹ್ವಾನಂಗೆಯ್' ಪರಾ. ೨. (ಉಳಿ) ಸವಾಲು : ಅಜ್ಜಗನ್ನಡದಲ್ಲಿಯೇ ಕ್ರೌಢವಾದ ಕಾವ್ಯವನ್ನು ಬರೆದು ತೋರಿಸುವನಾಗಿ ಅಂಡಯ್ಯನು ಆಹ್ವಾನವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಿದನು (ಸಾಹಿಸ. ೧೩೬). [ಸಂ.]

ಆಹ್ವಾನಂಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ಕರೆ; ಆಹ್ವಾನಿಸು : ಅಂತು ಕೊಟ್ಟುಯ್ದು ಮಂತ್ರಾಕ್ಷರಂಗಳನಾಹ್ವಾನಂಗೆಯ್ದು (ಪಂಪಭಾ. ೧–೪೯ ವ) ; ಆಹ್ವಾನಂ [ಪಾಣಾಂ. ಅವಾಹನೆ] ಗೆಯ್ಯಿಪಿದೆವರಂ (ಪಂಪಭಾ. ೨–೩).

[ಆಹ್ವಾನ + ಗೆಯ್ (< ಕೆಯ್_೨)]

ಆಹ್ವಾನಪುರುಷ (ನಾ). ಕರೆಯುವುದಕ್ಕೆ ಹೋಗುವವನು; ದೂತ : "ಬಟ್ಟಿ – ಸಂಮರ್ಜನ, ಮಾರ್ಗ, ವಂಶಿಷು, ಆಹ್ವಾನಪುರುಷೇ ಚ" (ಕಮುಧಾ). [ಆಹ್ವಾನ + ಪುರುಷ]

ಆಹ್ವಾನಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕರೆ; ಬರಮಾಡು : ಆದಿತ್ಯಂಗಳ್ಗುಂಡಲೆ ನುತುಂ ಮೇದಿಪಿಗಳಿದಿಯ್ದು ಸುರಪತಿ ಮೊದಲಾದರಲ್ಲರನಾಹ್ವಾನಿಸು ತಾದರಿಂ (ಜಯಭಾ. ೨–೨೬) ; ಬಾ, ಬಾ, ಎಂದು ಅಲೆಗಳಿಂದ ನದಿಯು ರವಿಯನ್ನು ಆಹ್ವಾನಿಸುತ್ತಿತ್ತು (ಸವಾಚೇ. ೭೯) ; ಚಂದ್ರನನ್ನು ಆಹ್ವಾನಿಸಿ (ಕ್ರಿಪ್ರಪ. ೫೩). ೨. (ಉಳಿ) ಆಮಂತ್ರಿಸು. [ಆಹ್ವಾನ + –ಇಸು]

ಆಳ್$_1$, ಆಳು$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಅಧಿಕಾರ ನಡೆಸು; ಪ್ರಭುತ್ವ ಮಾಡು; ನಿ ಯಂ ತ್ರಿ ಸು: ಶ್ರೀಮತ್ಪಾದಂಬಪನ್ವಾಗಸಂಪನ್ನವಲ್ಲಭೇರ[ನಾ] ಅರಿಕಳುತ್ಪಭಟ್ಟೋರನಳಿ ನಂದಿವಾ[ಳಿ] ನಾಡುಳ್ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೬, ೧೩–೨ : 450); ಸ್ವಸ್ತಿಶ್ರೀ ಎಱೆಯಪ್ಪೊರಾ ಪೃಥುವಿರಾಜ್ಯಂಗೆಯೆ ಕೌಶಮಂಡಲೆಯರುಂ ನನ್ನಿ ಮಱಲೂರುಂ ಸಮ್ತೊನಮಾಳ ಕೆಲುವೆಜ್ಜಿಗರಾ ಪನ್ನಿರ್ವರ್ಗ್ಗರೂ (ಎಕ. XIV, ೪೮ು. ೨೫೩–೧ ; ೮೦೦) ; ಅದನೆಲ್ಲ ನಮಿಳಮಱರಪತಿಮಳುಬಿನುಗಳಗರಾಗರಂಚತಚರಣಾಯುಗರಂ... ಆತಿಬಳಿನಂಬಂ (ಅವಿಳು. ೧–೬ ವ) ; ಆ ಪುರಮನಾಳ್ವಂ ವಿಶ್ವಸೇನನೆಂಬ ಮಹಾಮಂಡಳಿಕಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧–೯೦). ೨. ಪಡೆ; ಹೊಂದು: ನೆಗಜ್ಜಂ ಪಂಚಾಪಟ್ಟಗಮಿಳೆಳ್ವನ್ದ ಪುಲಿಗೆಜೆಯೆಸೆಗುಂ (ಎಂ. XIII, ೬೩೧–೩೬ ; 929); ವೈತ್ರಕುಂಚಿಂಗಳಿಂದುದಿರ್ದ ಜಂದಪಡೆಯ್ ತಳ್ ವಾರ್ಸು ಬೆಳ್ಪನಾಳ್ವತ್ತು (ಪಂಪಭಾ. ೫–೧೬); ಆಸುವೆ ಶಿಳಾಪಟ್ಟಕಾಧಿ ಧಾನವನಾಳ್ಪಂ (ಪಸ್ತು ಕೀಲ. ೫೦–೬೨) ; ಪಿತ್ತಜ್ವರಧರತಪ ಬಾಯ್ಬಂಜ ನಾಳ್ವರ್ದ ಪಾಲ್ ಬೀಡಾ ಕಾಯ್ವೊಲ್ ಕೈಪಯಸ್ಪಂಕರೆ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೧–೪೪). ೩. ಅನುಭವಿಸು; ಭೋಗಿಸು: ಒಡಿಸಿ ಗುಣಶಾಸನದಿ ನಾಳ್ಕೈರಿಗನ್ಯಸ್ತಿ ಮತ್ತರಿಪ್ರತ್ಯೆದು ಪಸೆಗೊಂಡಿಂ (ಎಇ. XX, ೬–೨೮ ; 1012). ೪. ರಕ್ಷಿಸು; ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳು; ಕಾಪಾಡು: ಕಾಮಧೇನುರ್ ಮೂಡಿಕೆ ಗೊಡ್ಡಾಕ್ಕಳನಾಳ್ವರೇ (ಸೋಮೇಶ. ೩) ; ಯೀಸ್ಥಾನಮುಂಬಳ್ ಸಹಿತಕ್ಕೊಡೆಯರು ಆಜಾರವಂತನಪ್ಪ ಪೂಜಾರಿಯನಾಳ್ವು ಪೂಜಿಸುವರು (ಸೌಇಇ. IX–i, ೨೭೦–೪೪ ; 1169) ; ಜಾರತ್ವ ಮಾಡೊ ಪತ್ನಿಯ ಕೂಡಿ ಆಳಾರರು (ಭರಂಪ. ೩–೬೦). ಆಳು : ೧. ತುಂಬಿಯ ಮೇಳವದ ಗೀತದ ವಿಸೀದದಲಾಳಿದರು ವನವಾಸ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯವನು ಸೊಗಸಿನಲಿ (ಕುವ್ಯಾಳ. ೧೦–೧) ; ಬಳಿಕ ಸುಧರ್ಮದೇವತೆ ಭೂವರನಾಳುವಿಕೆಯೊಳು ಪರಿಪೂರ್ಣವಾಗಿ... ರಾಜಸುವಳು (ಕಂಪಪು. ೪–೧೦೭); ಅದಿನ ಮೊದಲು ಮೈಸೂರನಾಳಿದರಾ ಯಾವವಕುಲಾವಧಿಗಳಿರಲಿ (ಜಪಬು. ೧–೪). ೨. ಕಾರಿನ ಗೋಳಿಯತ ಸುಳುಮಾರಿಕರ ಸಾವಿರಿಗೆ ಹಂಬಲಿಸೆ ಅಳಿದನು ದುಮ್ಮಾನಿ ವನು (ಕುವ್ಯಾದ್ರಿಪ. ೬ ಸಂ. ೨೩೬); ಕೇಳುತೊಯ್ಯನೆ ಲಲಿಸಿಯರು ನಲವಾಳಿದರು (ಜತಿಧಾ. ೧೫–೨೧) ; ದಿತಿಯು ಮಧ್ಯಾಹ್ನದೊಳ್ ಪಾಸಿ ದಳ್ಗಯಸದರದ ಮೇಲೆ ನಿದ್ರೆಯನಾಳಲು (ವಿ ೦ ಕಾ ಠಾ. ೧–೧೫–೧೦). ೪. ನಿನ್ನನಾಳ್ವೆನೆಂದು ಬಾಣನಿ ಕರಣಳ್ತ ನಿರೂಪಣಂಗೆಯ್ದು (ಪಂಪಭಾ. ೪–೫೪ ವ) ; ಗಂ ಡಕ್ಕೆ ವರು ಮೂಜುಲೋಕದ ಗಂಡರೊಬ್ಬಳನಾಳ್ ಲಾಜಿರಿ (ಕುವ್ಯಾವಿ. ೩–೪೬).

ಆಳ್ವ ; **ಆಳಿದ** = ೧. ಒಡೆಯ ; ಸ್ವಾಮಿ ; ಪ್ರಭು: "ಈಕನೊಳ ಳಾಳ್ವಂ" (ಕರ್ನಾಪ್ರ. ೫೪) ; ಶಲ್ಯ ಶಕುನಿ ದುಶ್ಶಾಸನ ವೃಷಸೇನಾದಿ ಗಳಾಳ್ವನಿ ಮುಂಳಿದ ಮೊಗಮನಿಜುಮಿದು (ಪಂಪಭಾ. ೧೧–೧೧೦ ವ) ; ಆಳ್ವಂ ಎಂತು ನಿರ್ಗರ್ವನಾದೊಡಂ ಗುಣವಂತನಪ್ಪ ಧೃತ್ಯಳ್ವನೆನಿಪುಂ ಕಡೆ ಗಡಿಸಿಪುದೊಪ್ಪುದು (ಪಂಚತಂ. ೩–೧೧) ; ಒಬಂಗಿಬರಂ ಕೊಲ್ಲುವರು ಆಳಿಗಾಳ್ವನಂ ಕೊಲ್ಲರು ತಪ್ಪೆ ತಪ್ಪುವರು (ಸೌಇಇ. IX–i, ೫೯೬–೨೦ ; 1190) ; ಆಳಿಸನಿದುವಾಳ್ವಂಗೆಂದು ನಾಣ್ಚುವಿಯಿಂದ (ಜಯಕೀ. ೧೦–೬೮); ಸುರಾಳ್ವಂ ಮೃಗೇಂದ್ರಸಿಲಿವನೆಂದು ನಡೆತಂದು (ಚಿಬಪು. ೨೦–೪). ೨. ಪತಿ; ಗಂಡ: ವಾನ್ಪ್ರತಿನಾಯುದಂತಸ್ತಾಪವಾಳ್ವನ ಚೆರಣತಿಂತಿ ಯಲಿ (ಭಭಾಗ. ೪–೫–೧೮) ; ಆತಂಕದಿಂದಾಳ್ವನ ಪೆಸರ್ಗೊಂಡಳು ನುತನ ಕಂದರ್ಪರೂಪ ಸೊಡತವಳೊಡನೆ ವಂಚನೆಯೇಡ ಮತ್ತಾಜನಾಥ ಮೆಯ್ದೋಜೆಂದಳಲಲ್ (ಪೋಷತ. ೨೬–೪೭). ಆಳಿದ : ೧. ಏಳನವ ನಿನ್ನೇನಮಾಡಲಿ ಆಳಿದನೆ ಚಿತ್ತವಿಸುಯೆಂದನೆ (ಕಾರಿತ. ೨೪–೮) ; ಆಳಿದ ಧನ ಪದಳೆರಿಗ ಸಿಂದು ಳ್ಳಕಾಳು ಜಯಜಯತೆನುತ (ಗಗಾಶಾ. ೧೫–೪).

ಆಳ್ವ ; **ಆಳಿದ** = ಪ್ರಭುವಿನ ಕೈಯಲ್ಲಿನ ಚಕ್ರಾಯುಧದಂಥವನು; ಒಂದು ಬಿರುದು: ನಿನ್ನನಾರಾಯಣಂ. . .ಸತಿಮಟ್ಟಿಗಣ್ಣನಾಳ್ವನಳಿಳ್ವಂ ಕರ್ಪೂರವಪ್ಪರಂ (ಸೌಇಇ. XI–i, ೫೬–೬೫ ; 1007). ಆಳ್ವನ್, ಆಳ್ವಂ= ಪ್ರಭು ; ಒಡೆಯ ; ಸ್ವಾಮಿ: ಒಡನೆ ದರಿದ್ರೆಲ್ಲಮಳಿಪುಗಾಳ್ವನೊಡ್ಡಿದ ಮಾಳ್ಪಿಣ್ಟೆಯಂ ಸುರಿವನೆರಡ್ವಲ್ಲಮತಪತಿಳಲ್ಲಿಳ್ ಸಲಲಾರ್ಪೊರಂ... ಈ ಯುಗಮೇಕೆ ಕೃಷ್ಣಮ್ಮಮಳ್ಪುದೋ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೪೨೬ ಕೂಪ್ರಶ್ನ); ಶ್ರೀ ಮ ತು ಳಲುಳಲ್ಸನಾಡಾಳ್ಳರು ಚೊಳ ಜಿನಾಲಯಕ್ಕೆ ಮತ್ತಿಕ್ಕೆಯಂ ನಟ್ಟ ಕಲ್ಲ (ಎಳ. IV, ಸಾಗನೂ. ೯೨–೨ ; 1000 ?) ; ನಮ್ಮಳ್ವಂ ಸ್ವಾಮಿ ನರೇಂದ್ರಂ ಮಗಳೆ ಕೂರ್ಮಯಿಂದೆ ನಿನ್ನಂ ನೋಡಲ್ ತಾಮ್ಮನೆಗೆ ಬಂದಂ (ಸುಕುಸಾ. ೧೧–೪); ಮಗಧೆಯೆಂಬುದು ನಾಡಲ್ಲಂ ಉತ್ತರಧರೆಯೆಂಬುದು ಪೊಜಿಲದನಳ್ಕೊಂ ಪ್ರಜಾಪಾಳನೆಂಬನಿರಂ (ಪಡ್ತಾಠಾ. ೭–೧೩) ; ಜಂಬೂದ್ವೀಪದ ದಕ್ಷಿಣಭರತದ ಮಳಿಯದೇಶದ ರತ್ನಪುರಮ ನಾಳ್ವಂ ರತ್ನಸೇನಂ (ಜಾ ೦ ಕತ ಪು. ೬–೮೬ ವ). ಆ ಳಾ ಳಿ ದ ವ = ಅ ನು ಭ ವ ಸ್ಥ ; ವೈದ್ಯ (ಸ್ಯಾಂಡರ್ಸ್). ಆಳ್ವುತ್ತು = ಆಕ್ರಮಿಸಿ ಅದುಮು, —ಅಮುಕು: ಉತ್ತಮಸತ್ವದಿಂ ಪಿಡಿದೆ ಜಾಹಾರನಂ ನೆಲಕಿಕ್ಕಿ ಕೃಷ್ಣನಳ್ಕಿತ್ತಿದೊಡೊತ್ತಿ ಧಾತ್ರಿ ರಸೆಗಂದುವ (ಅರ್ಧನೇ. ೯–೯೩). ಆಳ್ವಂಬರ್ಪರ್ = ಆಕ್ರಮಿಸಿಕೊಂಡು ಆಳುವವರು; ಅನುಭವಿಸುವವರು: ಈ ಧರ್ಮಾತ್ಮರೊರ್ವರಾಳ್ವಂಬಳ್ಪರ್ವರ್ಗ್ಗೆ ವಾರಣಾಸಿಯೊಳಗೆ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರಿಳೆಗ ದೋಷವುಮಿಲ್ಲಂ (ಸೌಇಇ. XI–i, ೬೭–೧೬ ; 1032).

[ದೇ. ‖ ಕಮಿ. ಆಳ್ ; ಮಲ. ಆಳು ; ಕೊಡ. ಆಳ್ ; ತುಳು. ಆಳು ; ತೆಲು. ಏಲು]

ಆಳ್ವ ‘ಆಲ್ವ’ ನೋ.

ಆಳ್$_3$, ಆಣ್, ಆಳ್ಳು (ನಾ). ೧. ಗಂಡಸು ; ಮನುಷ್ಯ ; ಪುರುಷ : ಇಂದವರ್, ನಾಳೆ ನಾನ್, ಏನ್‌ನಾಡೆ ಆಳವಾಣ್, ಬೀಸುವ ಬಯಲ್ ಗಾಳಿ ಪರಿದಡಂಗುವ ನೆಲಿಲರ್ (ಅಶ್ವತ್ಥಾ. ೬–೧೪). ೨. ಸೇವಕ ; ದೂತ : "ಆಜ್ಞೆ – ಜಲಾನಮಜ್ಞನೇ (ಮುಳಗು), ಸೇವಕೇ ಕುಳಂ (ಆಳ್)" (ಕಮಧಾ) ; "ಸೇವಕನಮಜ್ಞನಗರೊಡನಾಳ್" (ಕಬ್ಬಮಂ. ೧೧೩೬) ; ಸ್ವಸ್ತಿಶ್ರೀ ಶ್ರೀವುರುಷಮಹಾರಾಜ ಪೃಥುವಿರಾಜ್ಯಂಗೆಯೆ ಅವರ ಮಗ್ಗುರ್ಂ ವಿಜಯೋದಿತ್ತರ್ ಈ ನಾಡು ಅಳ್ವನ್ನು ಅವರಾ ಚಿಜ್ಞ ವೊರಿಳಿಳ್ ಎಜಮ್ಮನಾಸ್ಸು ಆಳೆ (ಎಳ. VI, ಕಡೂರು. ೧೪೫–೧ ; 750) ; ಆಳೆಯಂ ಬೆಳ್ಳಾಡೊಳ್ ಮನಣಡೊಳ್ ಕೊಂಡು ಪೋಗಿಕ್ಕುಮೆಂದಾಳ್ಗಳ್ಗೆ ಬಿಸನಂ ಪೇಳೊಡ್ಡಿಡೆ (ಪಡ್ತಾಠಾ. ೧೧೨–೪) ; ಅಱಾಣಾಳ್ಯರ್ಯದ ಕೌಯ್ಯದಾಳ್ವಜಯಾಣಾಳ್ಳುಳ್ಕ ರಾಜ್ಯಕ್ಕೆ ಕಾರಣಮಾದಾಳ್ವು ೪ ಲಾಳ್ವನೆಕ್ಕೆ ನಿಜಿದಾಳ್ವಟ್ಟಾಯಂದಾಳ್ (ಎಳ. VII, ತಿಕಾರಿ. ೧೩೬–೧೯ ; 1068). ೩. ಭಟ; ಯೋಧ; ಸೈನಿಕ: ಮಜ್ಜೆಯರಾಳಂತೆ ಕಾದಿಯ ಲಸದೆ (ಪಂಪಭಾ. ೪–೪೬ ವ) ; ಗೆಲಲಾರ್ದೊಡಿಸದು ಗೆಲ್ವುದು ಗೆಲಲಾಜ ದೊಡಜ್ಜೆಸಾವುಂಳ್ಳಿನಿತೆ ಗುಣಂ (ಗಜಯಾಯ. ೨–೩೧) ; ಶತ್ರುಳ್ಳುನಂ ಜಯಿಸುವಾಳಂತೆ ಲೋಕದೊಳ್ (ಜೈಮಭಾ. ೨೦–೩೫) ; ಸಿಡಿಲಾಳ್ ತಡೆಯದೆಡೆಯ ನಡುವೆಟ್ಟುಗಳ್ಗೆ ಕೆಟ್ಟುಬ್ಬರದಿಂ ಬಂದೆಕಗುಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧–೫). ೪. (ಚತುರಂಗ ಸೈನ್ಯವೆದ್ದಲ್ಲಿ) ಪದಾತಿ; ಕಾಲಾಳು : ಅನತಂ ತುರಂಗಬಲಮೊಂದೊಂದಕ್ಕೆ ನೂಱಾಳ್ ತಗುಳ್ದೆ ಬಲ್ಲರ್ ನಡೆ ನೋಡಿ ಕೂಡೆ ಪಡೆದತ್ತಕ್ಷೋಹಿಣೀಸಂಖ್ಯೆಯುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೯–೪೫) ; ಭರದಿಂದಿಭದೊಳಿಭಂ ಹರಿ ಹರಿಯೊಳ್ ತೇರ ತೇರೊಳಾಳೊಳಾಳ್ ಪೊಣರ್ದುದು (ವರ್ಧಪು. ೪–೪೬) ; ಸಾರ್ಥಯೋಜನದೊಳಾಳ್ ಗಜತುರಂಗ ರಥವಿಟ್ಟಣಿಸಿ ನಡೆದುದುತ್ಸಾಹದಿಂ ನರನ ಮೇಲೆ (ಜೈಮಭಾ. ೧೩–೫).

ಆಣ್ : ೧. ಮಱೆಯಲಾಗದಿದನ್ ನಾಮ್ ಪೆಣ್ಗಳೆಂಬುದನ್ ; ಆಣ್ಗಳೊಳ್ ಪೋರಲ್ಕೆ ಪುಟ್ಟಿದವರಲ್ಲ (ಅಂತಿಗೊ. ೩–೫೦) ; ಶ್ರೀರಘು ವರನಯ್ದೆ ಕೊಂಚೆಯೆಣೆಯಾಣ್ಗೆ ಹಲುಂಬಿದಂ (ಗಿಳಿವಿಂ. ೧೦೮–೯). **ಆಳ್$_3$**: ೧. ಗಾಳಿ ಮಣ್ಣುಂಡೆಯೊಳಹೊಕ್ಕು ಹೊರಹೊರಳಲದು ಆಳೆನಿಪುದಂತಾಗದಿರೆ ಬರಿಯ ಹೆಂಟೆ ಬಾಳೇನು ಧೂಳು ಸುಳಿ (ಮಂಕುಕ. ೧೯) ; ಅವರು ಇಂಥ ತಿರುಗಾಟಗಳಿಗೆ ಆಳಲ್ಲ (ಒಂಟಿದ. ೪೬) ; ತೋಳ ಹಳ್ಳಕ್ಕೆ ಬಿದ್ದರೆ ಆಳಿಗೊಂದು ಕಲ್ಲು (ಗಾದೆ). ೨. ಸ್ವಸ್ತಿಶ್ರೀ ರಣಸಾಗರನಾ ಆಳು ವಿಞ್ಜನೆ ಪ್ರಹಾರ ಭೂಷಣನಾ ಮಗನ್ ಕಾಮಕೋಡನ್ (ಎಇ. IX, ೮–೨ ; 710) ; ನೀವೊಡೆಯ ನಾನಾಳು . . . ಉತ್ತಮಂ ನೀನಧಮ ನಾನಯ್ಯ (ಬಸಪು. ೨೨–೬೧) ; ಆಳಾಗಬಲ್ಲವನು ಆಳುವನು ಅರಸಾಗಿ ಆಳಾಗಿ ಬಾಳಲಱಿಯದನು ಕಡೆಯಲ್ಲಿ ಹಾಳಾಗಿ ಹೋಹ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೫೩೮) ; ಆಳಾಗಿ ದುಡಿ ಅರಸಾಗಿ ಉಣ್ಣು (ಗಾದೆ). ೩. ಕೊಱ್ಗುಣಿ ಯರಸರಾ ಆಳು ಎಱಿದು ಸತ್ತೋನ್ (ಮೈಅರಿ. ೧೯೩೯, ೨೩–೨ ; 740) ; ಪೊರೆದಂಕದಾಳಿನಂತೆ ಪತ್ತಿಸಿ ನೋಟ್ಪ ಸೂಳೆಯಂತೆ ಲೇಸಲ್ಲದ ಸುಖಕ್ಕೆ ಪಾಯಿಸಿ ನೋಯಿಸುವಿಂದ್ರಿಯಂಗಳುಮಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೯–೨೩) ; ಪದ್ಮವ್ಯೂಹದಲಿ ಹೊಕ್ಕಾಳು ಮರಳಿದಡಸ್ತ್ರವಿದ್ಯಾಭಾಳಲೋಚನನೆಂಬ ಬಿರುದನು ಬಿಟ್ಟೆ ನಾನೆಂದ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೪–೯) ; ಕಾಳಗಕೆ ಆಳು ಕಟ್ಟಿ ದವನೇ ಅರಸು ಕೂಳು ಇಕ್ಕಿದವನೇ ದಾತ (ಗಾದೆ). ೪. ಬಳಿಕೆರಡು ಥಟ್ಟನೊಳಾಳು ಕುದುರೆಯ ಗಜರಥವ ಭೂಪಾಲರಳಿದುಳಿದವರ ಲೆಕ್ಕವ ನೈದೆ ವಿಸ್ತರಿಸಿ ಕೇಳು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧–೧೭) ; ಆಳ ಕೊಂದನು ಲಕ್ಕವನು ತುರಗಾಳಿಯನು ನಾಲ್ಸಾವಿರವ ಶುಂಡಾಲಘಟೆಗಳ ತುಂಡಿಸಿದನೊಂದೆರಡು ಸಾವಿರವ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೧–೧೬) ; ಆಳು ಕುದುರೆಗಳು ಸಹಿತ . . . ಬಹ ದಾಳಿಯನೇನ ಬಣ್ಣಿಸುವೆ (ಕಂನವಿ. ೧೧–೧೭). ೫. ಶೂರ ; ದಿಟ್ಟ ; ಗಂಡಸುತನ ಉಳ್ಳವನು : ಆಳಹಿರಿ ನಿಮಗಂಜುವೆನು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೫–೭೦) ; ಆಳು ನೀನಹುದೆಲವೊ ಕರ್ಣ ವಿಶಾಲಮತಿ ನೀ ಲೇಸುಮಾಡಿದೆ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೪–೧೪). ೬. (ಚದುರಂಗದಾಟದಲ್ಲಿ) ಪೇದೆ, —ಕಾಯಿ : ಇನ್ನು ಹಿಡಿಯದಿರು ಸಾಕಾಳ ಪನ್ನಗವೇಣಿ ಮುನ್ನಾನೆ ಸಿಕ್ಕಿದುದ ನೋಡಿದಾ ಶಶಿವದನೆ . . . ನಿನ್ನ ಚತುರಂಗಮಂ ಗೆಲ್ದೆನೆಂದೊರ್ವ ನಾಡುತೆ (ಜೈಮಿಭಾ. ೬–೩೦) ; ಪಿಡಿಯಾನೆಗಳನಾಳೊತ್ತು ರಥಕೆ ಕೈದು ಡುಕು ಮಂತ್ರಿಯ ಮೇಲಕೇಱು ಕಡುಗುದುರೆಯ ಸೊಕ್ಕ ಮುಱಿ ಯೆಂದು ಚದುರಂಗದಡಿಯಮೇಲ್ದಾಯ ಪೇಳಿದಳು (ಕಂನವಿ. ೬–೧೨೦). ೭. ಕೆಲಸಗಾರರು ; ಕೂಲಿಯವರು : ನಾಳೆ ಗಾರೆಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಐದಾಳು ಬೇಕಾಗಿದೆ (ರೂಢಿ) ; ಗದ್ದೆಯಲ್ಲಿ ಹತ್ತಾಳು ಕೆಲಸ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಾರೆ (ರೂಢಿ). ೮. ಪುರುಷಪ್ರಮಾಣ ; ಸುಮಾರು ಐದರಿಂದ ಆರು ಅಡಿ : ಸರ್ರೆಂದು ಎರಡು ಆಳು ಕೆಳಕ್ಕೆ ನನ್ನ ದೇಹವು ಬಂದಿತು (ಮೇದಿಮ. ೧೨೩) ; ಬಾವಿ ಎಷ್ಟು ಆಳುದ್ದ ಇದೆ (ರೂಢಿ).

ಆಳಾಗಿಸಿಕೊಳ್ = ವಶಪಡಿಸಿಕೊ ; ಅಧೀನಮಾಡಿಕೊ : ಕೇಳಿದನಾ ಲೇಖನಾರ್ಥವ ಕಂಪಭೂಪಾಲನಿದೊಂದು ನೆವದೊಳು ಆಳಾ ಗಿಸಿಕೊಂಬ ಬಗೆ ನಮ್ಮನಸುರನೆಂದಾಳೋಚಿಸಿದನೆದೆಯೊಳು (ಕುರಾಸಾಂ. ೧೭–೬೮). **ಆಳಾಳ್** = ಆಳಿನ ಆಳು ; ದಾಸಾನುದಾಸ : ಕಾಳನೊ ರಾವಣನೋ ಶಿಶುಪಾಳನೊ ತಾನೆನಿಸಿ ನೆಗಟ್ಟ ನರಗನ ತಲೆ ತನ್ನಾಳಾಳ ಕಯ್ಗೆವಂದುದು ಹೇಳಾಸಾಧ್ಯದೊಳೆ ಗಂಗಚೂಡಾಮಣಿಯಾ (ಎಕ. II, ೫೯–೯೬ ; 974). **ಆಳಿನೇಱಿಕೆ** = ಮಕ್ಕಳು ಒಬ್ಬರ ಮೇಲೊಬ್ಬರು ಕುಳಿತು ಆಡುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಆಟ : ಹೊಱವಳಯದಲಿ ಪುರದ ಆಳಿನೇಱಿಕೆ ಹಿಡಿಗವಡೆ ಗುಱಿಯಾಳು ಚೆಂಡಿನ ಹೊಣಕೆ ಚಿಣಿ ಕೋಲಾಳು ಗೊತ್ತಿನದಂಡೆಯೆನೆ ನಾನಾ ವಿನೋದದಲಿ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೬–೧).

ಆಳುಕಾಳು = ಸೇವಕ ಮೊದಲಾದವರು : ಆಳುಕಾಳಿಂದ ಉಪದೇಶ ಪಡೆಯುವ ಹಂತಕ್ಕೆ ನಾನಿನ್ನೂ ಇಳಿದಿಲ್ಲ (ಹಾಹುತ್ತ. ೩೫) ; ಆಳುಕಾಳು ಇದ್ದವನಾದರೆ ಕಾಳಯಮ ಬಿಟ್ಟಾನೆ (ಗಾದೆ). **ಆಳುಹೋಳು** = ಆಳು ಮೊದಲಾದವರು : ಕಥೆಗಳಲ್ಲಿ ಸಂದರ್ಭಾನುಸಾರವಾಗಿ ಬರುವ ಆಳು ಹೋಳುಗಳ ರೇಖಾಚಿತ್ರಗಳು ಎಳೆದ ಒಂದೆರಡು ಗೆರೆಗಳಿಂದಲೇ ಕತೆ ಗಾರ್ತಿಗಿದ್ದ ಜೀವನದ ಇನ್ನೊಂದು ದಿಕ್ಕನ್ನು ತೋರಿಸುತ್ತವೆ (ತೇಮೋಡ. ೨ ಮುನ್ನು). **ಆಳಿಂಮುನ್ನಿಱಿವ** = ತನ್ನ ಸೈನಿಕರಿಗಿಂತ ಮುಂಚೆ ತಾನೇ ಶತ್ರುವನ್ನು ಇದಿರಿಸಿ ಕೊಲ್ಲುವವನು ; ಒಂದು ಬಿರುದು : ಆಳಿಂಮುನ್ನಿಱಿವಂ ಶೌರ್ಯಮಂ ಮೆಱೆವಂ (ಕಇ. II, ೧೧–೧೭ ; 1092) ; ಮನ್ನೆಯ ವಲ್ಲಭ ಭಯಲೋಭ ದುರ್ಲಭ ಆಳಿಂಮುನ್ನಿಱಿವ ಶೌರ್ಯಮಂ ಮೆಱೆವ (ಎಇ. XXVII, ೧೫–೩೫ ; 1114). **ಆಳ್ಗೆನಲ್ಲಾತ** = ಮನುಷ್ಯರಿಗೆಲ್ಲಾ ಒಳ್ಳೆಯವನು ; ಜನಪ್ರಿಯ : ಕೃತಯುಗಚರಿತ ನಾಳ್ಗೆನಲ್ಲಾತಂ ಗೋತ್ರಪವಿತ್ರ ಸಹಿತ ನಿಕ್ಷತ್ರಂ ತಡವಿಲ್ಲದೀವಂ ಮಱೆ ವುಗೆ ಕಾವಂ (ಸೌಇಇ. IX–i, ೯೨–೭ ; 1054). **ಆಳ್ದಳ್** = ೧. ಯಜ ಮಾನಿ ; ಒಡತಿ : ತತ್ತಸುಖವೇ ಬಾರೆನ್ನ ಮಾತಾಮಹೇ ಬಾರೆನ್ನಾಳ್ದಳೆ ನುತ್ತುಮೊಲ್ದು ಕರೆದಂ ಶರ್ವಾಣಿಯಂ ಶೈಳಪಂ (ಗಿರಿಕ. ೩–೧೦೫). ೨. ಹೆಂಡತಿ ; ಪತ್ನಿ : ನೀಂ ಮುಗ್ಧತೆಯ ಕಳೆದಿಟ್ಟು ಹರುಷವಟ್ಟು ಈ ಮಹಾಸಾಮ್ರಾಜ್ಯದೊಡೆತನವನನುಭವಿಸಿ ಪ್ರೇಮದಿಂದೆನ್ನಾಳ್ದಳೆನಿಪ ಕೀರ್ತಿಯ ಗಳಿಸಿ (ವೆಂಕಾರಾ. ೫–೯–೧೭). **ಆಳ್ದಾನಿವೀರ** = ಸಮರ್ಥ ರಾದ ದಾನಿಗಳಲ್ಲಿ ಶೂರ (?) : ಆಹವ ನಿರ್ಭಯನಭಿಮಾನವಾಮನ ಮಟ್ಟನಚರಿತನಸತೀವಿದೂರನಾಳ್ದಾನಿವೀರಂ ಚಾಳುಕ್ಯಾರ್ಜುನಂ ಚಲಕೆ ಮೊದಲಿಗಂ (ಎಕ. XIV, ಮೈಸೂರು. ೧೨೭–೪ ; 900). **ಆಳಕಟ್ಟಲೆ** = ಆಳುಗಳು ನಡೆದುಕೊಳ್ಳಬೇಕಾದ ನಿಯಮಗಳು ; ಆಳುಗಳಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಕಟ್ಟಳೆಗಳು : ಆ ದಂಣಾಯಕಪುರದ ಗ್ರಾಮ ಒಂದಕ್ಕೆ ಹಿರಿಯರ ಮನೆಯವರು ಆಳಕಟ್ಟಲೆಗೆ ಬರಸಿ ಕೊಟ್ಟಹ ಪ್ರಮಾಣರೇಖೆ (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೭೧–೨೫ ; 1431).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಆಳ್, ಆಣ್ ; ಕೊಡ. ಆಳಿ, ಆಣಿ ; ತುಳು. ಆಳು, ಆಣು ; ಕುರುಖ್. ಆಲ್]

ಆಳ್$_1$ 'ಆಟ' ನೋ.

ಆಳ್$_2$ (ನಾ). ಮೋಸ ; ವಂಚನೆ ; "ಹೆಚ್ಚಾಗಿ" (ಪಂಪಭಾ. ಕೋಶ) ; ಸುಟಿಯದು ಗಾಳಿ ಮೃಗಂ ಕೆಯ್ವಟಿಗಳ ಮೇತದೊಳೆ ತಣಿದಪುವು ಪಂದಿ ಗಳುಂ ಪಟನವಿರಿಕ್ಕಿದುವಾಳಂ ಪಟು ಪರಿದಾಡಲ್ ಕರಂ ಬೆಡಂಗವನಿಪತೀ (ಪಂಪಭಾ. ೫–೩೮) ; ಆಳಮಾಳಮಂತೆ ಠಮಾಳಂ (ಶಮದ. ೨೫). 'ಆಳಮಾಳ', 'ಆಳವಾಡು', 'ಆಳಂಗೊಳ್' ಪರಾ.

[< ಸಂ. ಅಲ]

ಆಳಂಚೆ (ನಾ). ಆಳಿನ ಮೂಲಕ ಕಳುಹಿಸುವ ಟಪ್ಪಾಲು (ರೀವ್).

[ಆಳ್$_3$ (< ಆಳ್$_3$) + ಅಂಚೆ$_1$]

ಆಳಂಬ 'ಆಲಂಬ' ನೋ.

ಆಳಂಬನ 'ಆಲಂಬನ' ನೋ.

ಆಳಂಬಿ 'ಆಳಂಬೆ' ನೋ.

ಆಳಂಬೆ, ಅಣಂಬಿ, ಅಣಂಬೆ, ಅಣಬೆ, ಅಳಂಬೆ, ಆಣಂಬೆ, ಆಳಂಬಿ, ಹಣಬೆ (ನಾ). ಗೊಬ್ಬರದ ಗುಂಡಿ ಅಥವಾ ತಿಪ್ಪೆಗಳಲ್ಲಿ ಮಳೆಗಾಲದಲ್ಲಿ ಇದ್ದಕ್ಕಿದ್ದಂತೆ ಬೆಳೆಯುವ ಕೊಡೆಯಾಕಾರದ ಸಸ್ಯಜಾತಿ ; ಶಿಲೀಂದ್ರ ; ನಾಯಿಕೊಡೆ : ಮತ್ತಂ ಮಧು ಮದ್ಯ ಮಾಂಸಂಗಳುಮಯ್ದು ಪಾಲ್ಮರದ ಪಣ್ಗಳುಮಾಳಂಬೆಯುಂ ಸಣಂಬಿನ ಪೂವುಮೆಂದಿವಂ ಸೇವಿಸುವರುಂ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೨೬–೧೮).

ಆಣಂಬಿ : ಆಣಂಬಿಗರ್ ಮನೆಯೊಳಗೆ ಮೂಡಣದಿಕ್ಕಿನಲ್ಲೇ ಬಲ್ಲ್ ಲೇಸಂ ಪೇಟ್ಟುದು (ಲೋಕೋಪ. ೧೩-೪೪ ಟೀಕೆ). **ಆಣಂಬೆ** : ಇಂದ್ರಾಣಿತ್ಯಗ್ರಹಂಗರ್ ಕಳ್ಳರಗುಂ ಜೇನುಂ ಗಿಣ್ಣಾಂಬೆ ಮೊದಲಾದುವಲ್ಲದೆ ಶುದ್ಧಮಪ್ಪಾಹಾರಮಂ ಕೊಳ್ವವು (ಪ ರ್ಮಾ ಕ್ಯ. ೯-೧೦೧). ಇದಲ್ಲದೆ ರಾಯರ ಕೊಡಿಗರ್ ಗಡಣದೊಳ್ ತಳೆದಣಂಬೆಯು ಕೊಡಿವೋಲ್ ಬೆಳ್ಮೂತಿಗಳಾದುವು (ಕ್ಷತ್ರಕಾ. ೫೦) ; ಸೋರೆಯಂಬೆ ಸೋರಿದಬುದ ಕಾದಿಯೊಳ್ ವಿರತವನು ದರ್ಪಿಕ (ಜಾಗ. ೪೦-೪೩). **ಆಣಬೆ** : ವಿಷವಣಬೆಗೆ ಮೊಸರೆಯೊಳ್ ಭಿಷಗ್ವರರ್ ಹಿಂಗು ತಗಡೆಗುಪವಿಷಮುಕ್ಕುಂ (ಪಾಪು. ೨-೧೧೯). ಕಣಜ ಬತ್ತವು ಅಲ್ಲ ಆಣಬೆ ಸತ್ತಿಗೆಯಲ್ಲ ಕಣಜದ ಕಲ್ಲು ಮಣಿಯಲ್ಲ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೪೧೯) ; ಆಣಬೆ ಇದು ಕೊಳೆಯುಂ ತ್ರಿರುವ ಸಸ್ಯಪರಾಹಗಳ ಮೇಲೆ ಬೆಳೆಯುತ್ತದೆ (ಸ ಸ್ಯ ಶಾ. ೧೧೦). **ಆಳಂಬೆ** : ನಾಳಿವಾಸಿಯಳಂಬೆಯಂತೆ ಅದುರುವೆದೆಯಲಿ ಮೊಳೆವುದು (೧೪೦೨. ೬೬-೬೫). **ಆಣಂಬೆ** : ನೀರಂ ಬೆಸಗೊಳ್ವುದೇನಾಣಂಬಿ[ಬೆ]ಯನವಯವದೆ ಕೀಜ್ಞ ತೆಱದಿಂ ಕಿಜ್ಞೆಯಂಬುಜಲೋಚನನೇಱು ದಿನಂಬರಮಿತ್ತಿರ್ದಂ ಗಿರಿಯಿದಂಬುಜವದನೇ (ಆರ್ಜನೇ. ೮-೨೪); ನಂಬದ ಕುಸುಮಂಗಳನೊಂದುಬರದಂಬಕಮನಂತೆ ನವಪ್ರೀತಿಯ ನಾಣಂಬೆಯ ನನಾರತಂ ಬೆಳ್ಗುಂಬಳಮಂ ಗಿಣ್ಣನಣ್ಣಾರ್ದುರ್ದಮೋಳಂ (ಸು ಕು ಮಾ. ೬-೪೩) ; ಬೆಣ್ಣೆ ಗಿಣ್ಣಾಣಂಬೆ ಮೊದಲಾದುದುಂ ತೊಜೆವುದಂತು (ಶಾಸ್ತ್ರಸಾ. ೫೫-೪). **ಆಳಂಬಿ** : ಆಳಂಬಿ [ಪಾಠಾಂ. ಆಣಂಬಿ] ಮೂಡಿ ವಿಧವಂ (ಲೋ ಕೋ ಪ. ೧೩-೪೪). **ಹಣಬೆ** : ಬಾಣಲೆಗ ಬೊಗಸ್ಕಳ್ಳಿ ಹಣಬೇ ಶತ್ತೇಯಲ್ಲಿ ಬಿಡಿಗಿದ್ದ ಮರಾ ನೆರಳಲ್ಲಾ (ಹುಬ್ಬಿಕ. ೧೦೧).

[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಅಮ್ಪ ; ತುಳು. ಲಾಂಬು, ನಾಂಬು. / ಮರಾ. ಆಳಂಬೆ, ಆಳಂಭ ; ಪ್ರಾ. ಅಂಬು]

ಆಳಂಭ 'ಆಲಂಭ' ನೋ.

ಆಳಕಟ್ಟಿಲೆ 'ಆಳ್ಕ' ಪರಾ.

ಆಳಗನಹಳ್ಳ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು (?) : ಆಳಗನ ಹಳ್ಳ ಎತ್ತುರುಳೆ ನರಿಗನಕೆಟ್ಟಿ ಮತ್ತರವಜೆ ನಿಟಾಯಿಂಗಳು (ಎಳ. VI, ತರೀಕೆ. ೬೬-೧೧ ; ೩೩೫). [ಆಳಗನ್ಯ + ಹಳ್ಳ (< ಪಳ್ಳ)]

ಆಳಗೆ (ನಾ). (?) : ಆಳಗೆ ಮನೆಯೊಳ್ ದೀ(ದಿ)ವಸಮು(ನೋ)ಸೂಳೆಯಿ ನಿಂದಿರಿಸಿ ಕದೆಯನೆತಸುತ ಬಾಸಾಲಿಲೆಯೊಳೆ ನೀರಡೊಕ್ಕೂಡೆಗಾಲಂ ಮೇಲಿ(ಲ)ಪಿತೆ ಸಮಯದೊಳ್ ಮಜ್ಜಿಯಕ್ಕುಂ (ಜಟ್ಟು. ೬-೫). [?]

ಆಳಜಾಳ 'ಆಲಜಾಲ' ನೋ.

ಆಳಟ್ಟು$_1$ (ನಾ). ಒಂದಾಳಿಗೆ ತಿಮ್ಮು ಎಂದು ಹಾಕುವ ತೆರಿಗೆ (?) : ಮತ್ತವಾ ಮಣಿಗುಂದರೆಯಯ್ಯನೂಜಾಲ್ವರುಂ ಬೈತ್ರದ ಪರ್ವದ್ಗೆ ಆಳಟ್ಟಿ ಹಾಗೆ ಪಶಸ್ತರ ಪರ್ವದ್ಗೆ ಆಳಟ್ಟಿ ಹೊಗವನ್ತಪಿತುಮಂ ಜಂದ್ರ ಭೂಷಣದೇವರ ಕಾಲಂ ಕರ್ಟ್ಟಿ ಧಾರಾಪೂರ್ವ್ವಕಂ ಮಾಡಿಕೊಟ್ಟರು (ಕಳುಲ. ೫-೫೦ ; ?). [ಆಳ್ಕ + ಅಟ್ಟು]

ಆಳಟ್ಟು$_2$ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಸ್ವಸ್ತಿಶ್ರೀ ಪಣ್ಣಮಯ್ಯ ಆಳಟ್ಟಿಲ್ಲಿ ಉಳ್ಳನ್ದು (ಎಳ. X, ತಂತ್ರಾಮು. ೬೬-೧ ; 1000). [?]

ಆಳಡಿ (ನಾ). ಆಳವಾದ ತಳಭಾಗ; ಅತ್ಯಂತ ಆಳದ ಭಾಗ : ಪೃಥ್ವಿಯ ಗರ್ಭದ ಆಳಡಿಯಲ್ಲಿ ನಿಸ್ಸಪ್ಪದ ನಿದ್ರೆಯ ತೊಡೆಯಲ್ಲಿ (ಆಕಾ. ೧೭೮-೫). [ಆಳ್ (< ಆಜ) + ಅಡಿ$_1$]

ಆಳಣಿ (ನಾ). ಪದಾತಿಗಳ ಸೈನ್ಯ : ಜೋಳನ ತಟ್ಟು ಮಾಳವನ ಬಿಲ್ಲಣಿ ಪಾಂಡ್ಯನ ವೀರಸೇನೆ ಪಾಂಚಾಳನ ಮೇಕರಂ ಮಗಧ ಭೂಭುಜನಾಳಣಿ ಬಂದು ಸಂಗರಕ್ಕೆಳಸಿಯ್ದೊಡ್ಡಿದತ್ತು (ಪುಣ್ಯಾಸ್ರ. ೪-೩೨).

[ಆಳ್ + ಅಣ್ಕ]

ಆಳಣಿ (ನಾ). ಅನೆಯನ್ನು ಕಟ್ಟುವ ಕಂಭ : ಅತ್ತ ನಿರಂಕುಶಂ ಮದಕಿರದಾಳ [ಪಾಠಾಂ. ೪]ಕೆಯಂ ಮಜ್ಜಿದಂಜನನ್ನನು(?)ನ್ಮತ್ತಮತಂಗಜಂ ಬೊಲಿಸೆದಾ ವಸುದೇವಂ (ಆರ್ಜನೇ. ೫-೫೫) ; ಆ ಕೆಟ್ಟಿನ ಕಂಭಮನಂ ಗಜಗಣಮಾಳಕೆಯಂ ಮುಜುವಂತೆ ಮುಜರಿಂ ಪೊಮಟ್ಟು ಪೋಪ ಕೃಷ್ಣನಂ ಕಂಡು (ಆರ್ಜನೇ. ೬-೪೧ ವ). [< ಸಂ. ಆಲಾನ]

ಆಳತಿ, ಆಣತ್ತಿ (ನಾ). ಹಾಡುವಿಕೆ ; ಗಾಯನ : ಏಳ ಕಂಸಾಳಂಗಳಂ ಪಿಡಿದೊಳಾಯ್ದು ಕಾಂಬನಿಸುತಿರೆ ಆಳಿಯವರೇಳೊಳಿಸುತಮುಂತಾರ್ ಟಂಗೊಟ್ಟು (ಬಸವ. ೧೩-೪೪). **ಆಣತ್ತಿ** : "ಆಣತಿಯೆನೆ ಗಾಣಂ" (ಭಾರತ. ೬೬) ; ಮಲ್ಲಿಗೆನಸೆಗರ್ ಕಾಳೆಳೆಯೊಳಾಣತಿಗೆಯ್ವ ಮದಾಳ (ಪಂಪಭಾ. ೫-೬೫) ; ಬೀಣೆಯ ಸರಂ ಬಿಡದಿಲ್ಲಿಯೆಸಪ್ಪ ಠಾಯೆಯಂ ದಾಣತಿಮಾಡಿ (ಹಂಪ್ರಪು. ೭-೯೬) ; ಈಂಚರದಿನಾತ ಮಾಡಿದುದುನ್ನ ದಾಳ (ಕಮಲ. ೬೮ ಪ್ರಯೋ) ; ಆತತಿಯ ತುಂಬಿಯ ಕಪೋಲದ್ರೋಣಿ ಯೊಜತಿಯ ಮದದ ಕಂಗಳ . . . ನಂದರಿಸಿದನು ಪಾರ್ಥ (ಕುಮ್ಮಾಕ. ೨೦-೪೦). [ಸಂ. ಆಲಾಪ್ತ ?]

ಆಳತಿಗೂಡು (ಕ್ರಿ). ಆಲಾಪನೆಯನ್ನು ಸೇರಿಸು ; ಆಲಾಪನೆಯೊಡನೆ ಕೂಡು : ಬೇಡ ಕರುಣಪಲ್ಲವಿಯನತ್ತಂ ಬೊಬ್ಬಿಡುಕಾರುಕಾಳತಿಗೂಡಿ ತಾರ್ಪೆಸುತ್ತಲುಬ್ಬುತ ಗೀತತಿಗಳಿಗೆ ಹಾಡುತಂ (ಬಸವ. ೧೬-೨೧).

[ಆಳತ + ಕೂಡು]

ಆಳಬಗ್ಗಿಡಿ (ನಾ). ಒಂದು ಪ್ರದೇಶದ ಹೆಸರು (?) : ಕಂಡಳ್ ಮೊರಡಿ ತೆಂಕಾಯ್ ಪೂಲ ಎಲ್ಲೆ ಆಳಬಗ್ಗಿಡಿಯಂ ಬಡಗಾಯೊಟ್ಟಿ ಗೊಳುರನ್ ಮೇ ಆಳ್ತಟೆ ಪುಣಿಸಿಗಾಯ್ (ಮೈಅರಿ. ೧೯೨೪, ೦೦-೧೯ ; 799). [?]

ಆಳಮಾಳ (ನಾ). ಮೋಸ ; ವಂಚನೆ : "ಆಳಮಾಳಮಂತೆ ಕಮಾಳಂ" (ಕಪಾಡ. ೨೫) ; ಸೋಗೆಗಳಾಟದ ಟೀಚ್ಚಿಯಿಂದಣ ಳಳವಳದಾಳಮಾಳದ ವಿಪಾಳ ಕಮಾಳದ ಸೂಳೆವೆಗಳಾಳುಳ ರತಿ ಕಾಮುಕೀಳಯ ವಿಕಾರದ ಭೋಗದೊಳದರಾಗಳುಂ (ಹಮ್ಮೀರ. ೩-೦೯). **'ಆಳಮಾಳವೆಱು'** ಪರಾ. [ಆಳ್ಕ + ಮಾಳ (= ಮೂಲ)]

ಆಳಮಾಳವೆಱು (ಕ್ರಿ). ಮೋಸ ವಂಚನೆಗಳನ್ನು ತಿಳಿ (?) : ರೂಪು ಸ್ವಭಾವಯುತಗೊಳ್ಪದ ಕಾಶಿನಾಂಗ ರೂಪಸ್ವರೂಪಯುತವಲ್ಲದ ಪಾಣ್ಪ ನಿಂದಂ ಕಾಪಾಳಮಾಳವೆಱುಯೆಂದಿನೆಯಳ್ಗೆ ಪೆಟ್ಟಂ ಕಾಪಾಳಟಾಪಾದ ಸರೋಜಭೃಂಗಂ (ಮದಕ. ೪-೩೩).

[ಆಳಮಾಳ + ಅಱು]

ಆಳಮೇಳ (ನಾ). ಸಹವಾಸ ; ಒಡನಾಟ : ಭಂಡರೊಳ್ ಗೋಷ್ಠಿ ಜೂದುಂಗಾಜರೊಳ್ ಮಮತೆ ಪುಂಡರೊಳಗಾಳಮೇಳಂ ಖಳರ ಸಂಗಮಾ ಆಡಿಕಾಜರೊಡನೆ ಬಿನದೊ (ಸಮ್ಮಳ. ೧೧-೧೪).

[ಆಳ್ಕ + ಮೇಳ (= ಮೇಲು)]

ಆಳಯ 'ಆಲಯ' ನೋ.

ಆಳರ್ಪಿಸು (ಕ್ರಿ). ಆಳಾಗಿ ಅರ್ಪಿಸು ; ಕಡೆಗಣಿಸು ; ತಿರಸ್ಕರಿಸು ; "ಪ್ರತಿಭಟಿಪಿಸು" (ಪಂಂಪಾಮಾ. - ಕೋಟಿ) ; ನಯವಂ ನೀಲಕರೋಜಮಂ ಸೆಣಸು ಗುಂ ವಕ್ಷಃಸ್ಥಳಂ ವಜ್ರವೇದಿಯನಾರ್ಪಿಸಲ್ [ಪಾಠಾಂ. ದ]ರ್ಪಿಸುಗುಂ ಮುಖಂ ಕಮಲಮಮಂ ಕಿಟ್ಟಾಡುಗುಂ (ಪಂಂಪಾಮಾ. ೧-೧೫) ; ಸಂಹರಿಪೆ ಮಾಯಾಸ್ತ್ರಪಂಚಂಗಳನದಟಲೆವಂ ಲೋಚನಂ ಕಾಮುನಂ ಪೋ ಬರ ವೇಟ್ಟುಂದಿನ್ನನಾ[ಪಾಠಾಂ. ದ]ರ್ಪಿಸಿ ಪರಮ ತಪೋಗರ್ವದಿಂದೊರ್ವ ನರ್ದಂ (ವಲ್ಲಿಪು. ೧೪-೩೦). "ಸೇವಕ ತನಗೆಲ್ಲಿ ನಿಲ್ಲಿಸು, ಆಜ್ಞೆ ಮಾಡಿ ಕಳುಹಿಸು" (ಪ್ರಭಾಲ್ಲಿ). 'ಆದರ್ಪಿಸು' ಪರಾ.

[ಆಳ್ + ಅರ್ಪಿಸು]

ಆಳವರಿಸು (ಕ್ರಿ). ಶತ್ರುಭಟನನ್ನು ಓಡಿಸು : ತುಜುವ ಮಗುಟ್ಟಿ ಆಳವರಿಸಿ ದಿಟ್ಟ ಮಾರಗವಜೆ (ಎಕ್. XIV, ಎಚಕೊ. ೮೨-೪ ; 1163) ; ಮಾದಿಗವುಣ್ಣಸ ಪಟ್ಟದ ಮಗ ಕೇತಣೋವನ ಸುಭಟ್ಟ ಮಾರಿಂಗಗೆ ಕೊಟಿಯ ಕೊಂಡು ಆಳವರಿಸಿ ದಿಟ್ಟ ಕಲ್ಲು (ಎಕ್. XIV, ಎಚಕೊ. ೮೦-೨ ; 1203). [ಆಳ್ + ಪರಿಸು]

ಆಳವಾಡು (ಕ್ರಿ). ೧. ಮರುಳುಗೊಳಿಸು ; ವಂಚಿಸು ; ಮೋಸಗೊಳಿಸು : ಇಂದಾದಂ ಬೀಜಾರಂ ಮಾಱುಗೊಂಡು ಪೆಗಲೊಳಿಕ್ಕಿ ಪೋಪನಂ ನಾಲ್ವರ್ ಧೂರ್ತರ್ ಕಂಡು ನಾವೀ ಬೈಗನಾಳವಾಡಿಕೊಂಡೀ ಯಾಡಂ ನಾಯಂತಮಾಡಿ ತಿಂಬಂ ಬನ್ನಿಮೆಂದು (ಪಂಚತಂ. ೧೧೬-೧೧) ; ಚೋಳನನಾಳವಾಡುವುದು ಗುಜ್ಜರನಂ ಸಲೆತಜ್ಜರ್ಕುಂ (ಎಇ. XIV, ೫೬೧-೨೧ ; 1173) ; ಕಾಲಗಾಜಿನ ಕೈಯ ದೀಹದಂತೆ ಬಾಲೆಯರ ಮನದ ನೋಲುವೆಯಂತೆ ಇಂತಿವರರ್ನಾ}ಳವಾಡಿ ಸಿಕ್ಕಿಸುವ ಪೊಲಿಗಾಜರಂಗೆಲ್ಲಿಯಡೀ ಸತ್ಯ (ಮೋಮಾ. ೬೫-೨೬೪). ೨. ಮಿಥ್ಯಾದರವನ್ನು ತೋರಿಸು ; ಸುಳ್ಳು ಕಲ್ಪನೆಗಳನ್ನು ಮಾಡು : ತಿವಟಿಂತೆ ತಿವಜ್ಞಾನಿಗಳ ಕಂಡರೆ ಆಳವಾಡಿ ನುಡಿದವರು ಗುಹೇಶ್ವರನನೆಱಯದ ಕರ್ಮಿಗಳಯ್ಯಾ (ಅವಚ. ೨೭೧-೧೨೯) ; ಎಂತಯ್ಯಾ ಆಳವಾಡಿ ಕಳೆವನು ಒಂದು ಜುಗ ಮೇಲೆ ಕೆಡೆದಂತೆ (ಬಸವ. ೬೭೦) ; ಮೌನವ್ರತತಿಯೆಂದೊಡೆ ಸನ್ನೆಯಲ್ಲಿ ಬೇಡಿಸುವೆ ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನಿಯೆಂದೊಡೆ ಅಂಗನೆಯರಿಗೇಸಿಗಸುವೆ ಸಕಳೇಶ್ವರದೇವಾ ಎನ್ನ[ನಾಳ]ವಾಡಿ ಕಾಡುವೆ (ಸಕಾವ. ೧೨-೪೪) ; ಕರವಾಳವಾಡಿ ಪಾಂಡ್ಯಂ ಕರವಾಳಂ ಹೊಯ್ಯಲೇಶಪ್ಪಜಯಲಕ್ಷ್ಮಿ ನೋಡಲ್ ಕರವಾಳ್ದಲ್ತೆ ಕಾದಲ್ಕರವಾಳ್ದಾಯ್ತು ನೋಡಿ ತಿಗುವನ ಪಡೆಯೊಳ್ (ಎಕ್. V, ಬೇಲೂರು. ೧೬೧-೨೧ ; 1160) ; ಸೂಳೆಯ ಕಟ್ಟೂರಿಗೆ ಭೀತಿಸದ ಕಟ್ಟಾಳರು ಬೀಯಗತನದೆ ಆಳವಾಡಿದರಿ ಮತ್ತಿತ ನಲರ್ಗೂಲಿಂದೆ ಭಾಳಾಕ್ಷ ತಪಗೆಟ್ಟನೆಱಯಾ (ವೀಚಿತ. ೩೫-೪೬) ; ಅವರಿರ ಆಳವಾಡುವುದರಿಂದು ಲೋಕದ ನರರಿಗೆ (ತಂಕರಾ. ೯-೭೪).

[ಆಳ್ + ಆಡು]

ಆಳವಾಳ 'ಆಲವಾಲ' ನೋಡಿ.

ಆಳವಿನಿ, ಆನೆವಿನಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ವೀಣೆ : ಆಳಿಸಿ ಕುಚಾಗ್ರದೊಳ್ ಪಿಡಿದಾಳವಿನಿಯ ವನಜಸೂತ್ರತಂತ್ರಿಯವೆರಿಸುಂ ಗಾಳಿಯೂ ಕೋಳಂ ದನಿಪಡೆ ಬಾಳಾರೂಪಳಲ್ಲಮೆ ಬಾಪಶಂತವೊಲೆಸೆಗುಂ (ಶೀಲಾವ. ೧೧-೬೨). **ಆನೆವಿನಿ** : ಬಲ್ಲಿತ್ತಿ ಬಲ್ಲಜಾಗರಿ ಮತ್ತೆ ಪಂಚಮಸ್ವರನ ಪೊಗೆವ ಪ್ರಿಯಾನೆವಿನಿಯಂ ಪೊಸದೇಸೆಯೆನಿಲ್ಲ ಕೋಕಿಲ ಧ್ವನಿಯಂ ನದಿಪಿರಿಯೆನ್ನ ಮನಮುಕ್ಕರಿ ಸಾದಿದೆಂ (ದಶಕು. ೫-೬೯).

[ಪ್ರಾ. ಆಲವಣೀ < ಸಂ. ಆಲಾಪಿನೀ]

ಆಳವಿಸು 'ಆಲಾಪಿಸು' ನೋಡಿ.

ಆಳಸಿ 'ಆಲಸಿ' ನೋಡಿ.

ಆಳಾನ 'ಆಲಾನ' ನೋಡಿ.

ಆಳಾನಸ್ತಂಭ 'ಆಲಾನಸ್ತಂಭ' ನೋಡಿ.

ಆಳಾಪ 'ಆಲಾಪ' ನೋಡಿ.

ಆಳಾಪಂಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). (ಬಾಯಿಗೆಬಂದಂತೆ) ಮಾತಾಡು; ಗಳಹು; ಹರಟು : ಏಕದ ಪುಯ್ಕುಲಂ ಕರವಾಕೋಟಿಸಿ ತಿರ್ದ ಸಂತಸಂಬದಿಗದೆ ಬಿಲ್ಲಾಳ್ಕಸ್ಸರ ಕೊರವಂ ಜಡಿದಾಳಾಪಂಗೆಯ್ದುಂ ಕೆಡಿಸಿದಂ ನೃಪಸುತರೇ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೨-೮೮) ; ಏಳಿಸಿ ಪುಗುಳಾರದು ವೈಕ್ಕಾಲಯಮಂ ಕೃತಕದಿಂದೆ ಮಯಾತಕಮಂ ಮೀಳಿಸಿ ಪೊಕ್ಕಂ ಮಿಕ್ಕಿಂತಾಳಾಪಂಗೆಯ್ದುಂ ಪುಗುನ ಗಂಡರುಮೆಳರೇ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೬-೫೩).

[ಆಳಾಪ (= ಆಲಾಪ) + ಗೆಯ್ (< ಕೆಯ್)]

ಆಳಾಪಂಪೋಡು (ಕ್ರಿ). ಧ್ವನಿಮಾಡು; ಮಾತಾಡು : ಮದಪೊದವು ಮಿಗಲ್ ಕೊಡಿರ್ ಕೋಟ್ಟು ಟ್ಟ ರೌದ್ರಾಭೀಳಚಿತ್ತಂಯಿಮಾಡ್ಪದ್ಯಜ ಪತಿ ರಜನಿಮಧ್ಯದೊಳ್ ಬರ್ಪುದಂ ಕಂಡಾಳಾಪಂದೋಜಿ ಭೈಳ್ಕೆಪಡಿ ಪಡಿಯೆನುತಂದೆಗೀಜಿದಂ (ದಶಕು. ೮-೧೩೦).

[ಆಳಾಪ (= ಆಲಾಪ) + ತೋಜು (< ತೋಱ್)]

ಆಳಾಪಾಳಿ (ನಾ). ಮಾತುಗಳ ಸಮೂಹ, —ಮೊತ್ತ : ಪಿರಿಯರ ಪಿಳವೇಱ್ದಿಮ್ಮಂ ಪೊಕಿವಾಳಾಪಾಳಿಯವರೆಮೆನ್ದೆ ಪತಿಯಂ ಪಿರಿದುಂ ಕೌರ್ಯಾದೆ ಮೆಟ್ಟಿಸಿ ಪರಮಾಪಕಾಪ್ಪದಮನೆಯ್ದೆ ಪಡೆದಂ ರೇಚಂ (ಮುಡಿ. ೧-೪). [ಆಳಾಪ (= ಆಲಾಪ) + ಆಳಿ (= ಆಲಿ)]

ಆಳಾಪಿಕೆ (ನಾ). ಹಾಡುಗಾರರ ತುಂಬುರನಾರದರನುರಾಗಸಮೂಹದಾಳಾಪಿಕೆಗೆ ನಂದಿಮಾಕಾಳರೆಸೆವ ವಾದ್ಯವ್ಯಾಪ್ತಿಗಳವಡಿಸಿಕೊಂಡು ಬಂದ ಸೆನಂಜದೆಡಂದನು (ಸೋಮಚ. ೧-೫೪). [ಸಂ. ಆಲಾಪಿಕಾ]

ಆಳಾಪಿಗ (ನಾ). ಸಂಗೀತಗಾರ; ಗಾಯಕ : ತಾಳಧಾರಗ ಮದ್ದಳಿಗ ನಾಗಸರಮವ್ವರಿಯಾಳಾಪಿಗ ನಟುವಿಗರ ಹೇಳಲಳವೇ (ಕಂಪವಿ. ೬-೫೬).

[ಆಳಾಪ (= ಆಲಾಪ) + ಇಗ]

ಆಳಾಪಿಸು 'ಆಲಾಪಿಸು' ನೋಡಿ.

ಆಳಾಪುರ (ನಾ). ಭಟರ ಪೌರುಷ, —ಪರಾಕ್ರಮ : ಚಂದ್ರಪಿಷ್ಟರು ಳಾರ್ಯಾರ್ಜುನ ಸೃಪತಿ ಕವಿತೆಯೆಲ್ಲದ ವಿದ್ಯತ್ತಾಗುಣಮದೇಂ ಮನಂಗೊಳಿಸುಗುಮೆ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೪೨೬). [ಆಳ್ + ಆಪುರ]

ಆಳಾಳ (ನಾ). ಒಂದು ಕುಲದ ಅಥವಾ ವೃತ್ತಿಯ ಹೆಸರು (?) : ಆಳಾಳರ ನಾಗದೇವಯ್ಯ ಹರದರ ಶಾಂತಯ್ಯ ಮಕ್ಕೆಯರ ಮಾಕಣಯ್ಯ ಳುಬ್ಬರದ ಬಮ್ಮಯ್ಯ ಇಂತೀ ನಾಲ್ವರು (ಎಇ. XVIII, ೧೯೨-೩೬ ; 1184). [?]

ಆಳಿ (ನಾ). ಉಪೇಕ್ಷೆ; ಅಲಕ್ಷ್ಯ; ತಿರಸ್ಕಾರ; ಮೂದಲಿಕೆ (?) : ಅಳಿಸುಳಗಾಯ್ತನ್ನ ಭಕ್ತಿ ಧಾರುಣಿಗೆಸುತ (ತಿರು ರ. ೨೮-೪) ; ಮನಮು ನೊಂದಾಳಿಯಿಂದಳಪನವರೆಲಂಗೆಯ ನಿನಗಾದೆಕಂದೆನೆ (ಮು ನೀ ವಿ. ೧-೪) ; "ನೆವ" (ಮುನೀವಿ. ಟೀಕೆ) ; ಬಾಲನಂಗದನಿಹಸಿಯತಕಿಂದಾಳಿಯನು [ಪಾಣಂ. ದೇಳಿಲವ] ಮಾಡದಿರು (ತೆಂಕರಾ. ೪-೪೬).

[< ಏಳಿದು]

ಆಳ್ಕೆ 'ಆಲ್ಕೆ' ನೋಡಿ.

-ಆಳ್ಕೆ (ಪ್ರ). ಸ್ವಭಾವ, ಪ್ರವೃತ್ತಿ ಉಳ್ಳವನು ಎಂಬ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ನೇರುವ ತದ್ಧಿತ ಪ್ರತ್ಯಯ : ಆ ಪ್ರತ್ಯಯಮಳ್ಕುಂ ಶೀಲಾದ್ಯರ್ಥಗಳಂ ವಿವಕ್ಷಿಸೆ (ಶಾನ್ಮಾ. ೮. ೩೩೨) ; ಉಳ ಕುಳಿ ಯಾಳಿ ಪ್ರತ್ಯಯ ಮಿಕಮುಂ ಶೀಲಾದಿ ವಿಶ್ರುತಾರ್ಥದೊಳ್ . . . ಆಳಿಪ್ರತ್ಯಯಕ್ಕೆ—ಓದಾಳಿ, ಜೂಜಾಳಿ . . . ಸಿಗ್ಗಾಳಿ (ಕವಿದ. ೨೦೩, ಪ್ರಯೋ).

ಆಳ್ಕೆ 'ಆಲ್ಕೆ' ನೋಡಿ.

ಆಳಂದಕಿ (ನಾ). ಅಳಲು (ದಕ. ಕ). [?]

ಆಳಿಕಾರ 'ಆಲುಕಾಲ' ನೋಡಿ.

ಆಳಿಕಾಱಿ, 'ಆಲುಕಾಱಿ ನೋಡಿ.

ಆಳಿಕೆ 'ಆಲ್ಕೆ' ನೋಡಿ.

ಆಳಿಕೆಗೊಡು (ಕ್ರಿ). ಅಧಿಕಾರವನ್ನು ವಹಿಸಿಕೊಡು : ಪುಟ್ಟದೆಡೆಯ ನೆಲೆಬಿಟ್ಟು ತನ್ನಾಳಿಕೆಗೊಟ್ಟು ಶಕಿಗೆ ಕಡೆಗಿಯ್ದು ಕೆಟ್ಟು ಬಾಳುವ ಬಾಳದೇ ಕೆನುತ ರವಿ ತೊಟ್ಟನಿ ದಿಟ್ಟನಿಧ್ದಂಯೊಳು (ಅಂಚಿಪು. ೫೫-೧೦೮).

[ಆಳಿಕೆ (< ಆಳ್ಕೆ) + ಕೊಡು]

ಆಳಿಗ್ (ನಾ). ಕುಟಿಲ; ವಂಚಕ : ಆಪರಾಧ ಕ್ರಮಿಸು ನೃಪನಿಂದೆರಗಿ ಲಾಳಿಗರಲಸು ನಗುತದಕೆ (ಏಜ್ಞಪ್ರ. ೬೬-೧೧). [ಆಳ್ + -ಇಗ]

ಆಳೇಟ್ (ಕ್ರಿ). ಪೌರುಷ ಉಕ್ಕು; ಪರಾಕ್ರಮ ಉಬ್ಬು: ಆಳೆಟ್ಟು ಗರ್ಜಿಪಾಶಾಪಾಳರ ಕಣ್ಮಲರ ಕೆಂಪು ಪರ್ವಿದುದಾ ದಿಕ್ಪಾಳರ ವೀರ ರಸಾಬ್ಧಿಯ ವೇಳಾವಿದ್ರುಮದ ಕೆಂಪೆನಲ್ ತತ್ಸಭೆಯಂ (ಜಗವಿ. ೧೩–೫೭); ವಾರ್ಧಿಗಳುಂ ದ್ವೀಪಂಗಳುಂ ಮೇರೆಯನುರವಣೆಯಿಂ ಮೀಱಲಾಳೆಟ್ಟು [ಪಾಠಾಂ. ಲಾಳ್ದೆಟ್ಟು]ವೋ ಧಾತ್ರಿಗಳೇಟುಂ ತಾಗಿ ತಾಳಂಗುಡಲೊಡರಿಸಿ ಜೀಱೆಟ್ಟುವೋ (ವರ್ಧಪು. ೮–೪೫). [ಆಳ್$_3$ + ಏಟ್$_1$]

ಆಳೈಸು 'ಆಲಾಪಿಸು' ನೋ.

ಆಳೊತ್ತು$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಆಳುಗಳನ್ನು ನೂಕು; ಕಾಲಾಳುಗಳನ್ನು ತಳ್ಳು. ೨. (ಚದುರಂಗದ) ಪೇದೆಯನ್ನು ಹಿಂದಕ್ಕೆ ಅಥವಾ ಮುಂದಕ್ಕೆ ನಡೆಸು: ಪಿಡಿಯಾನೆಗಳನಾಳೊತ್ತು . . . ಕಡುಗುದುರೆಯ ಸೊಕ್ಕಮುಱಿಯೆಂದು ಚದುರಂಗದಡಿಯ ಮೇಲ್ವಾಯ ಪೇಳಿದಳು (ಕಂನವಿ. ೬–೧೨೦). [ಆಳ್$_3$ + ಒತ್ತು$_1$]

ಆಳೊತ್ತು$_2$ (ನಾ). ಅರಸೊತ್ತಿಗೆ: ಬಿಜ್ಜಳನ ಆಳೊತ್ತಿನಲ್ಲಿ ತಾನೆ ಆಳಿರಬೇಕೆಂದು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗುವ ಮೈಳುಗಿಯೂ ಕಂದರನೂ . . . ಅನುಕ್ರಮವಾಗಿ ಆಳಿರಬೇಕು (ಮೂರುಉ. ೯೪). [ಆಳ್$_1$ + ಒತ್ತು$_2$]

ಆಳೋಕನ 'ಆಲೋಕನ' ನೋ.

ಆಳೋಕನರುಚಿ (ನಾ). ನೋಟದ ಕಾಂತಿ: ಆಕೆಯರಷ್ಟವಿಧಾಳೋಕನರುಚಿಯಿಂ ಕುಡುಮಿಂಚಿನೊಳ್ ಕಟ್ಟ ಮೆಱೆದಂತೆಯುಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೧೨–೧೯೪ ವ). [ಆಳೋಕನ (= ಆಲೋಕನ) + ರುಚಿ]

ಆಳೋಚ 'ಆಲೋಚ' ನೋ.

ಆಳೋಚಂಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). = ಆಲೋಚಿಸು: ನಾಳೆಯೊ ನಾಡಿದೊ ಕಾಲನ ಧಾಱಿಯವಂ ನುಂಗಿ ನೊಣೆಗುಗುಂ ಶರಣಾರೆಂದಾಳೋಚಂಗೆಯ್ಯದೆ ದಿಟ ಬಾಱೆಂದುಱೆ ಬೆಱೆತು ಬೀಗುವರ್ಗೇಗೆಯ್ವೆಂ (ಶಬ್ದಾನು. ೪೬೪ ವ್ಯಾಖ್ಯಾ). [ಆಳೋಚ (= ಆಲೋಚ) + ಗೆಯ್ (< ಕೆಯ್$_1$)]

ಆಳೋಚಂಬೆರಸು (ಕ್ರಿ). ಆಲೋಚನೆಯನ್ನು ಹೊಂದು; ಆಲೋಚಿಸು: ಶಾಳಿ ಹರಿನೀಲಮಣಿ ಕಿರಣಾಳಿ ಪೊದಟ್ಟೆಸೆಯೆ ರಾಹುಗೆತ್ತಗಿದಿರ್ದಟ್ಟಾಳಿಕೆಗಳಲ್ಲಿ ನಾಡೆಯುಮಾಳೋಚಂಬೆರಸು ತಡೆದು ನಡೆವಂದಿನಪಂ (ಆದಿಪು. ೬–೧೦೫). [ಆಳೋಚ (= ಆಲೋಚ) + ಬೆರಸು]

ಆಳೋಚನ 'ಆಲೋಚನ' ನೋ.

ಆಳೋಚನಂಗೆಯ್, ಆಳೋಚನೆಗೈ (ಕ್ರಿ).= ಆಲೋಚಿಸು: ಯಾದವರ್ ತಮ್ಮೊಳಾಳೋಚನಂಗೆಯ್ದು (ಜಗವಿ. ೭–೪೪ ವ). **ಆಳೋಚನೆಗೈ**: ಪರಿಮಿತಕಾಗ ತನ್ನಾಪ್ತಖಾನರುಗಳ ಕರಸಿಯಾಳೋಚನೆಗೈದು . . . ಪಿರಿದಿಹ ಕಾರ್ಯವಿದೆಂದ (ಕಂನವಿ. ೧೩–೧೩); (ಕಂನವಿ. ೩–೨೦ ನೋ).

[ಆಳೋಚನ (= ಆಲೋಚನ) + ಗೆಯ್ (< ಕೆಯ್$_1$)]

ಆಳೋಚನೆ 'ಆಲೋಚನೆ' ನೋ.

ಆಳೋಚನೆಗೈ 'ಆಳೋಚನಂಗೆಯ್' ನೋ.

ಆಳೋಚಿಸು 'ಆಲೋಚಿಸು' ನೋ.

ಆಳೋಳ 'ಆಲೋಲ' ನೋ.

ಆಳೋಳಿ (ನಾ). ಆಳುಗಳ ಸಾಲು; ಸೇವಕರ ಗುಂಪು: ಪ್ರಸಿದ್ಧರಖಿಳದ್ವೀಪಾಧಿಪರ್ ಖೇಚರರ್ ನೆರೆದಾಳೋಳಿಗೆವಂದರಾರ್ಗಮಧಿಕಂ ಸೌಮಿತ್ರಿ ಸಾಮರ್ಥ್ಯದೊಳ್ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೨–೬೯); ನಮ್ಮ ನೀವು ಈಯೋಳಿಗೆ ನಿಮ್ಮ ಪನ್ದಲೆಗಳಂ ಬರಲೀಯದೆ ಕಣ್ಡು ಬಾಱ್ವು[ದಾ]ಳೋಳಿಯಳೆಂಬಿನಂ ನೆಗಱ್ದುದೊಟ್ಟಜಿ ಮಣ್ಡಳಿಕ ತ್ರೀಣೇತ್ರನಾ (ಎಕ. II, ೫೯–೮೯; 974); ಶ್ರೀಬಿಜ್ಜಣೋರ್ವಿಪತಿಯೆಸಕದಿನಾ . . . ಚೋಳನಾಳೋಳಿಯೊಳೆ ನಡದನಾರಂಧ್ರನಾಗಿರ್ದ್ದನಂಧ್ರಂ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೨೩೬–೩೩; 1174). [ಆಳ್$_3$ + ಓಳಿ]

ಆಳ್ಕುಡಿ (ನಾ). ಮನುಷ್ಯ ಕುಲ; ಮಾನವ ವಂಶ: ಆಳ್ಕುಡಿಗೆ ತೋಱದನ್ ಆಳ್ ಕುತ್ತಮನಿತಱೊಳ್ ಅಱಿವಿಲ್ಮೆ ತಾನೆನಿತು ಪೆರ್ಗುತ್ತಮೆಂಬುದನ್ (ಅಂತಿಗೊ. ೫೪–೧೧೬೫); ಆಳ್ಕುಡಿಗೆ ನೆರವಾಗಿದ್ದ ಪ್ರಮಿತ್ಯೂಸ್ (ಬದ್ಧಪ್ರ. XV, ಪೀ). [ಆಳ್$_3$ + ಕುಡಿ$_2$]

ಆಳ್ಕೆ, ಆಳಿಕೆ, ಆಳುವಿಕೆ, ಆಳ್ವಿಕೆ (ನಾ). ೧. ರಾಜ್ಯಭಾರ; ರಾಜ್ಯಾಡಳಿತ; ಅಧಿಕಾರ: ಸೇನ್ದ್ರಕ ಮಹಾರಾಜರ್ನಾಯರ್ಖಣ್ಡಮುಂ ಜೆಳುಗೂರಾಳ್ಗೆ[ಳ್ಕೆ]ಯನಾಳುತ್ತು (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೧೫೪–೪; 685); ಅರಸಾಳ್ಕೆ . . . ಸ್ವಸ್ತಿ (ಎಇ. XIV, ೧೬೦–೪೫; 725); ಇನಿತುಂ ಪುರಮೇವುದೊ ಪೌದನಪುರಮೆನಗಾಳ್ಕೆಗಿಂತು ಪೊಱಗೆನಿಪಾಗಳ್ (ಆದಿಪು. ೧೪–೨೮); ಇನ್ತು ನೆಗಱ್ತೆವಡೆದ ಶೌಚರಸರಾಳ್ಕೆಯಲು (ಸೌಇಇ. XI-i, ೧೦೧–೨೪; 1068); ತಲೆದೋಱದುದು ಜಗಮೆಱಗುವಿನಮವಳ್ಗೆ ಮದನಾಳ್ಕೆಯ ಹರೆಯಂ (ವರ್ಧಪು. ೯–೨೮); ಭಾರತದೊಳೊಕ್ಕೂಟದಾಳ್ಕೆ ಬಿಡುತೆಯೊಳಗೆಲ್ಲರಿಗೆ ಬಾಳ್ಕೆ (ಹೊಂಗಳು. ೩೦–೨೨). ೨. (ರಾಜ್ಯದ) ಸೀಮೆ; ಮೇರೆ; ಗಡಿ: ಸ್ವಸ್ತಿ ಶ್ರೀಮತ್ ಬಿನಯಾದಿತ್ಯರಸರ್ ಕೊಱುಕುನ್ದಾಳ್ಕೆ ಮೂನೂಱು ಆಳುತ್ತಿಟ್ಟು (ಎಕ. IX (s), ಹೊಸಕೋ. ೧೯೧–೩; 800). **ಆಳಿಕೆ**: ೧. ಪರಕೀಯ ಆಳಿಕೆಯ ಭದ್ರತೆಗೆ ನೆರವಾಗಬಹುದಾದ, ಇಲ್ಲಿನ ಜನತೆ (ಶಿಕ್ಷದ. ೨೬೭); ಅರಸರ ಆಳಿಕೆಯ ಪರಿಣಾಮವಾಗಿ (ವೀರಬಂ. ೧); ರಾಮಿ ತನ್ನ ಹಿಡಿತ, ಗಂಡನ ಮೇಲಿನ ಮೋಹ, ಶಕ್ತವಾದ ಆಳಿಕೆ . . . ಗಂಡನನ್ನು ಒಳ್ಳೆಯ ದಾರಿಗೆ ತರುವಂತಿದ್ದರೂ (ಹೊಸಕ್ಷಿ. ೬೯). **ಆಳುವಿಕೆ**: ೧. ಬ್ರಿಟಿಷರ ಆಳುವಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಭಾರತ ಒಂದು ಇಡಿ ರಾಷ್ಟ್ರವಾಯಿತು (ರೂಢಿ). **ಆಳ್ವಿಕೆ**: ೧. ಅರಟ್ಟ ತೀರರ್ ಕುಡಲೂರದ ಗೊಟ್ಟೆಮಡಿ ಒಡೆಯೆಂಬರಾಳ್ವಿಕೆಯನೊಕ್ಕಜ ಒಡೆ ಆಗ್ಗದೀಕಡ (ಎಕ. III, ಮೈಸೂರು. ೨೫–೪; 750); ತಮ್ಮ ಆಳ್ವಿಕೆಯ ರಜತಮಹೋತ್ಸವವನ್ನು ಆಚರಿಸಿದಾಗ (ಕನ್ನನು. ೧–೨).

[ಆಳ್$_1$ + –ಕೆ$_1$. / ತಮಿ. ಆಳುಕೈ]

ಆಳ್ಕೆಗಡೆ (ನಾ). ಆಳಿಕೆಯ ಕೊನೆಯ ಭಾಗ; ಅಧಿಕಾರದ ಅಂತ್ಯಕಾಲ: ತಮ್ಮಪ್ಪಾಜಿಯವರ ಆಳ್ಕೆಗಡೆಯಿಂದ ಇಂದಿನವರೆಗೆ ನಡೆದಿರುವ ರಾಜ್ಯದಾಡಳಿತ ಆಯವ್ಯಯದ ಲೆಕ್ಕಪತ್ರಗಳು (ವಿಗಡ. ೧೮–೧).

[ಆಳ್ಕೆ + ಕಡೆ$_2$]

ಆಳ್ಕೆವಾಡ (ನಾ). ಆಳಿಕೆಗೆ ಸೇರಿದ ಗ್ರಾಮ; ಅಧಿಕಾರವ್ಯಾಪ್ತಿಯಲ್ಲಿರುವ ಪ್ರದೇಶ: ಶ್ರೀಮದ್ರಾಜಗುರುಗಳ್ ಮುನಿಚಂದ್ರದೇವರಾಳ್ಕೆವಾಡಂ ಸುಗಂಧವರ್ತಿ ಹಂನೆರಡುಮಂ (ಮುಂಬರಾ. X, ೧೬೯–೫೩; 1229). [ಆಳ್ಕೆ + ವಾಡ]

ಆಳ್ಕೆವೆಱು (ಕ್ರಿ). ಅಧಿಕಾರವನ್ನು ಪಡೆ; ಆಳಿಕೆಯನ್ನು ಹೊಂದು: ಓ ಭೂಮಿತಾಯ್ ಮಬ್ಬುನಾಡೊಳಗಾಳ್ಕೆವೆತ್ತಾ ಓ ಈಶರ್ ಮೇಲೆ ಕಳುಹಿ ಆತನನ್ (ಪಾರಸಿ. ೨೪–೧೨). [ಆಳ್ಕೆ + ಪೆಱು$_1$]

ಆಳ್ಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ಆಳ್ತನಮಾಡು; ಸೇವೆಯನ್ನು ಸಲ್ಲಿಸು; ಚಾಕರಿಮಾಡು: ತನ್ನಂ ಬಳಿಸಂದಾಳ್ಗೆಯ್ವ ಅನುಜರ್ವೆರಸು (ಚಿಕವಿ. ೩–೧೧); ಶೀಲಮೆಂದಾತಂಗಾಳ್ಗೆಯ್ವುದೇ ಒಳ್ಗಜ್ಜಂ (ಚಿಕವಂ. ೨೦–೭).

[ಆಳ್$_3$ + ಕೆಯ್$_1$]

ಆಳ್ಗೆಯ್ತ, ಆಳುಗೆಯ್ತ (ನಾ). ೧. ಆಳಿನ ಕೆಲಸ, —ಚಾಕರಿ, —ಸೇವೆ. ೨. ಶೂರನ ಕೆಲಸ; ಯೋಧನ ಕಾರ್ಯ: ಪಿರಿದಪ್ಪಾಳ್ತನದಿಂದೆ ಕೂರ್ಪವರ ಮಾತಂ ಮೀಱಿದಾಳ್ಗೆಯ್ತದೊಳ್ ನೆರೆದಿಂತೀಗಳೆ ಪೋಗಿ ತಳ್ತಿಱಿವೆನೆಂಬಾ ಮಾತದಂತಿರ್ಕೆ (ಕಬ್ಬಕಾ. ೧೫೯). **ಆಳುಗೆಯ್ತ**: ೧. ಒದವಿದುತ್ಸವದಿಂದಲೋರ್ವಂ ಮುದದೆ ಗುಡಿವಿಡಿದಾಳುಗೆಯ್ತದಿನೆಂದನಿಂತೆಂದು (ಕುಮುರಾ. ೩–೩೬). [ಆಳ್$_3$ + ಕೆಯ್ತ]

೨. ಒದಗಿಸು; ಉಂಟುಮಾಡು: ಸುಸಿಲ ಸೊಕಕ್ಕೆ ಸೊರ್ಕಡರೆ ಮೆಯ್ಯಳವಾಱಿದ ತೋಳತಳ್ಪನಾಳಿಸುವಿರದೊಟ್ಟಮಂ ಸವಿವ . . . ಗೆಯ್ತಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೮–೭೭); ಕಾಮಮನಾರಮನಕ್ಕಮಾಳಿಪಾಗ್ರಹಮನೊಡರ್ಚಲ್ (ಪುಷ್ಪಪು. ೨–೪೨); ನಿನಗೇಕಾಲಮುಂ ಶಾಶ್ವತ ಸುಖಂಗಳನಾಳಿಸುವೆ ನಾ ನಂಬು ನಿಶ್ಚಯವಿದೆನುತ ರಂಭೆ (ಬಸಪು. ೪೧–೧೯).
೩. ನಟನೆಮಾಡು: ಸೂಳೆ ಪಲರ್ವಿಟರೊಳ್ನೆರೆದಿರ್ದಂ[ಪಾಠಾಂ. ರ್ದುಂ] ದಾಳಿಪರೊಲ್ವವೊಲೆಲ್ಲರುಮಂ ಭೂಪಾಲನುಮಂತೆ ನಿಜಾಂಗನೆಯರ್ಗುಂ ಸೂಳೆಗನಾಗೆ ಸುಖಂ ದೊರೆಕೊಳ್ಗುಂ (ಮದತಿ. ೮–೬೦).
[ಆಳ್$_1$? + –ಇಸು$_3$]

ಆಳಿಸು$_3$ 'ಆಱಿಸು' ನೋ.

ಆಳೀಜನ (ನಾ). ಸಖಿಯರು; ಗೆಳತಿಯರು: ಹರಿಣಾಕ್ಷಿಯ ತನುವಂದುಗುಲದಿ ತೊಡೆದಾಳೀಜನವುಡಿಸೆ (ಜಯಕಾ. ೫–೫).
[ಆಳೀ$_0$ (= ಆಲಿ$_4$) + ಜನ]

ಆಳು$_1$ 'ಆಳ್$_1$' ನೋ.

ಆಳು$_2$ 'ಆಱ್' ನೋ.

ಆಳು$_3$ 'ಆಳ್$_3$' ನೋ.

ಆಳುಗಾರ್ತಿ (ನಾ). ಹೆಣ್ಣಾಳುಗಳನ್ನು ಒದಗಿಸಿಕೊಡುವವಳು; ಯಜಮಾನಿ; ಹೆಣ್ಣಾಳು; ಸೇವಕಿ: ಮಣೆಗಾರ್ತಿ, ಆಳುಗಾರ್ತಿ, ಸುಣ್ಣಗಾರ್ತಿ (ಭಾಷಾಭೂ. ೧೯೪ ಉದಾ). [ಆಳುಗಾಜ$_0$ + –ತಿ]

ಆಳುಗೆಯ್ತ 'ಆಳ್ಗೆಯ್ತ' ನೋ.

ಆಳುಗೆಲಸ 'ಆಳ್ಗೆಲಸ' ನೋ.

ಆಳುಗೊಳ್ 'ಆಳ್ಗೊಳ್' ನೋ.

ಆಳುಗೊಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ಸೇವೆಮಾಡಿಸಿಕೊ: ಕೇಳುವ ಕೆಲವು ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳಿಗೆ ವಸ್ತ್ರ ಕೂಳು ವೀಳೆಯವಿತ್ತು ಮುದದಿ ಆಳುಗೊಳಿಸಿ ಪ್ರತಿದಿವಸದಿ ತರ್ವಾಯ ಹೇಳುವ ವಿಬುಧರೊಪ್ಪಿದರು (ಮೋಹತ. ೩–೩೭).
[ಆಳುಗೊಳ್ (< ಆಳ್ಗೊಳ್) + –ಇಸು$_3$]

ಆಳುಗೊಳು 'ಆಳ್ಗೊಳ್' ನೋ.

ಆಳುಗೋಡು (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ದತ್ತಂ ಗ್ರಾಮಮದಾಳುಗೋಡುರಿತಿ ವಿಖ್ಯಾತಂ ಪ್ರಜಾಭಿಃಪುರಂ (ಎಕ. III, ಮಳವ. ೧೨೧–೭೦; 1424). [?]

ಆಳುತನ 'ಆಳ್ತನ' ನೋ.

ಆಳುದೋಟಿ (ನಾ). ಸೇನಾನಾಯಕರ ಒಳಜಗಳ; ಸೈನಿಕರ ಅಂತಃಕಲಹ: ಖೂಳನಿವನನು ಹೊಯ್ದರೊಳಗೊಳಗಾಳುದೋಟಿ ವಿಕಾರಿವಿಪ್ರನ ಕಾಳುಶಾಪದ ಫಲವಲಾ ಸಂಪ್ರಾಪ್ತವಾಯ್ತೆಂದ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೯–೧೨).
[ಆಳು$_3$ (< ಆಳ್$_3$) + ತೋಟಿ$_1$]

ಆಳುದೋಱು 'ಆಳ್ದೋಱು' ನೋ.

ಆಳುದ್ದ (ನಾ). ಒಂದು ಆಳಿನಷ್ಟು ಎತ್ತರ; ಪುರುಷಪ್ರಮಾಣ: ಆತಿವೇಗದೊಳರ್ದು ನಾಲ್ಕೆರಡಾಳುದ್ದದದೊಂದು ಕಾಣಲ್ ಬಪ್ಪ ದಿಣ್ಣೆಯಂ ಗಳಗಳನೇಱಿ (ನಂಬಿರ. ೬–೧೦೫); ಆಳುದ್ದ ಶರೀರವನ್ನು ಗೇಣುದ್ದ ಮಾಡು (ಗಾದೆ). [ಆಳು$_3$ (< ಆಳ್$_3$) + ಉದ್ದ]

ಆಳುಪ, ಆಳ್ಪ (ನಾ). ಒಂದು ರಾಜಮನೆತನದ ಹೆಸರು: ಪ್ರಿಥುವಿ ಸಾಗರ ಶ್ರೀಮದಾಳುಪೇನ್ದ್ರ ದುಷ್ಟ ಭಯಂಕರರ್ಗ್ಗೆ ಇಷ್ಟಮಿತ್ರನಪ್ಪ (ಎಇ. IX, ೨೦–೭; 800). **ಆಳ್ಪ**: ಸ್ವಸ್ತಿಶ್ರೀಮತ್ಪಾಣ್ಡ್ಯ ಚಕ್ರವರ್ತ್ತಿ ಭುಜಬಳವೀರ ಕವಿಯಾಳ್ಪೇಂದ್ರದೇವ (ಸೌಇಇ. IX–i, ೩೯೩–೩; 1155); ಅರಿರಾಯ ಗಜಕೇಸರಿ ವೀರಪಾಂಡ್ಯದೇವಾಳ್ಪೇಂದ್ರದೇವ (ಸೌಇಇ. IX–i, ೩೯೫–೫; 1261). [?]

ಆಳುಭಾಷೆ (ನಾ). ಸೇವಕರ ಭಾಷೆ; ಕೀಳು ಭಾಷೆ: ಜನಭಾಷೆಯನ್ನು ಆಳುಭಾಷೆಯನ್ನಾಗಿ ಕಡೆಗಣಿಸಿ ನಡೆಯುವ (ವಿಚಾಮಂ. ೧೯).
[ಆಳು$_3$ (< ಆಳ್$_3$) + ಭಾಷೆ]

ಆಳುಮಂದಿ 'ಆಳ್ಮಂದಿ' ನೋ.

ಆಳುಮಗ (ನಾ). ಆಳು; ಸೇವಕ; ಜೀತದಾರ: ಆಳುಮಗನಿಗೆ ಕೇಳಲು ಸಹ ಒಬ್ಬರಿಗೂ ಧೈರ್ಯ ಸಾಲಲಿಲ್ಲ (ಹೂಬಿಸಿ. ೧೦); ಆಳುಮಗ ಸಹಿತ ಅಂದು ಬಿಡುವು ತೆಗೆದುಕೊಂಡಿದ್ದಾನೆ (ಗಾಳಿಗು. ೧೬).
ಆಳುಮಕ್ಕಳು (ಬಹುವ): ಬೇಸಾಯ ಬದುಕಿಗೆಂದು ನಾಲ್ಕು ಆಳುಮಕ್ಕಳನ್ನು ಇಟ್ಟುಕೊಂಡಿದ್ದಾರೆ (ಬೆಳುಮ. ೧೪).
[ಆಳು$_3$ (< ಆಳ್$_3$) + ಮಗ. / ತುಳು. ಆಳ್ಮಗ]

ಆಳುಮಟ್ಟ (ನಾ). = ಆಳುದ್ದ: ಭಾವಿಯಲ್ಲಿ ಎರಡು ಆಳುಮಟ್ಟದ ನೀರಿದೆ (ರೂಢಿ).
[ಆಳು$_3$ (< ಆಳ್$_3$) + ಮಟ್ಟ. / ತಮಿ. ಆಳ್‌ಮಟ್ಟ]

ಆಳುಮತ್ಸರ (ನಾ). ಆಳಿನ ಮತ್ಸರ; ವ್ಯಕ್ತಿಗತವಾದ ದ್ವೇಷ (?): ಆಳುಮತ್ಸರದಧಿಕರೋಷದ ಮೇಲುನುಡಿಯಂಕುರಿಸೆ ಕುರುಭೂಪಾಲ ನಿಬ್ಬರ ತೆಗೆದನುಚಿತೋಕ್ತಿಯಲಿ ಸಂತೈಸಿ (ಕುವ್ಯಾವಿ. ೭–೨೦).
[ಆಳು$_3$ (< ಆಳ್$_3$) + ಮತ್ಸರ]

ಆಳುಮನುಷ್ಯ (ನಾ). ಸೇವಕ; ಆರಂಬಮಾಡುವ ಆಳು: ಆ ಮೂಱೂರ ಗ್ರಾಮಾನುಮತದಿಂದ ಆ ಆಳುಮನುಸ್ಯ[ಷ್ಯ]ರಿಂಗುಂ ವ್ರಿತ್ತಿಗಳನು ನಿಧಿ ನಿಕ್ಷೇಪಸಹಿತವಾಗಿ ಸಿದ್ಧಾಯಯೆಸಗೆ (ಎಇ. XXVIII, ೨೮–೬೦; 1256). [ಆಳು$_3$ (< ಆಳ್$_3$) + ಮನುಷ್ಯ]

ಆಳುಮಾಡು 'ಆಳ್ಮಾಡು' ನೋ.

ಆಳುವಖೇಡ (ನಾ). ಆಳುಪ ರಾಜರಿಗೆ ಸೇರಿದ ಸೀಮೆಯ ಹೆಸರು: ಆಳುವಖೇಡಮಱುಸಾಸಿರನುಮಾನ್ ಚಿತ್ರವಾಹನನಾಳುತ್ತುಂ ಬಾಯ್ಕೇಳದಿರೆ ಮುನಿದು (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೧೦–೩; 800).
[ಆಳುವ$_0$ (< ಆಳುಪ) + ಖೇಡ]

ಆಳುವಾರು 'ಆಱ್ವಾರ್' ನೋ.

ಆಳುವಾಸಿ (ನಾ). ಶೌರ್ಯದ ಪಂಥ; ಸಾಮರ್ಥ್ಯದ ಹೆಮ್ಮೆ: ಆಳುವಾಸಿಯ ಕಡುಹು ಕರ್ಣನ ಬೀಳುಕೊಂಡುದು ಪೂತು ಮಝುರೇ ಬಾಲ ಎಂದವನೀಶ ಮೂದಲಿಸಿದನು ತನ್ನವರ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೬–೨೪).
ಆಳುವಾಸಿಯ ತೋಟಿ = ಶೂರನೆಂಬ ಕೀರ್ತಿಗಾಗಿ ಮಾಡುವ ಜಗಳ; ತಾನೇ ಮೇಲಾದ ವೀರನೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ಕೀರ್ತಿಗಾಗಿ ಮಾಡುವ ಜಗಳ: ಕಾಳಗಕೆ ತನ್ನವನೊಡನೆ ನಿಮ್ಮಾಳುತನವನು ತೋಱಿಯೊಳಗೊಳಗಾಳುವಾಸಿಯ ತೋಟಿ ಬೇಡೆಂದರಸ ಮಾಣಿಸಿದ (ಕುವ್ಯಾವಿ. ೭–೨೦). [ಆಳು$_3$ (< ಆಳ್$_3$) + ವಾಸಿ$_4$]

ಆಳುವಿಕೆ 'ಆಳ್ಕೆ' ನೋ.

ಆಳುವೆ (ನಾ). ಆಳಿಕೆಗೆ ಸೇರಿದ ಪ್ರದೇಶ: ಮುಳುಗುಂದದ ಪಂನೆರಡಕ್ಕಂ ತಲೆಯಾಗಿರ್ದ್ದ ವೀರನಾರಾಯಣ ದೇವರ್ಗ್ಗಾಳುವೆ ಪೊಸವೂರುಮ ಸುಖದಿನಾಳುತ್ತಿರೆ (ಸೌಇಇ. XI–ii, ೧೫೨–೨೭; 1103).
[ಆಳು$_1$ (< ಆಳ್$_1$) + –ವೆ]

ಆಳುವೆಸ 'ಆಳ್ವೆಸ' ನೋ.

ಆಳುವೇರಿ 'ಆಳ್ವೇರಿ' ನೋ.

ಆಳೆವರಿ (ಕ್ರಿ). ಸೈನ್ಯಸಹಿತವಾಗಿ ನುಗ್ಗು; ದಾಳಿಡು (?): ತಮ್ಮ ಕೂಸನ ಕಯ್ಯ ಮಾರ್ಕೋಲು ಮಗುಳೆ ಆಳೆವರಿದು ಮಾರ್ಬಲಮನ್ ಕಾದಿಸಿ ತುಱುವಂ ಮಗುರ್ಚ್ಚಿ ತೆಲ್ಲಿಗ ಬರ್ಮ್ಮಣ್ಣ ಸುರಲೋಕ ಪ್ರಾಪ್ತನಾದ (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೩೭–೭; 1140). [ಆಳ್$_3$ + ಪರಿ$_1$]

-ಆಳಿಗ್ಯ (ಪ್ರ). ಇದರಲ್ಲಿ ವ್ಯವಹರಿಸುವವನು ಎಂಬ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಬರುವ ಪ್ರತ್ಯಯ (ಕ). '-ಆಡಿಗ', 'ಕಲಹಾಳಿಗ' ಪರಾ.

[-ಆಳ್ಯ + -ಗ್ಯ]

ಆಳಿಗಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ಸಾಲಾಗಿ ನಿಲ್ಲು; ಪಂಕ್ತಿಯಾಗಿ ನಿಂತುಕೊ: ಪೊನ್ನ ಪೊಚ್ಚಪೊಸವಪ್ಪ ಕೊಡಂಬೆರಸಾಳಿಗಟ್ಟಿ ಭೋರ್ ಭೋರೆನೆ ಪೋಪ ಬರ್ಪಮರಸಂಹತಿ ಪೋಲ್ತುದು...ಜಂಗಮಸೇತುಬಂಧಮಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೦-೪೫). [ಆಳ್ಯ (= ಆಲಿ) + ಕಟ್ಟು]

ಆಳಿಗಳೆ (ಕ್ರಿ). ಉಪೇಕ್ಷಿಸು; ಅಲಕ್ಷಿಸು (?): ಹಸುಳನುಯೆನುತಲಾಳಿಗಳೆ ವುತಲಿರ್ದೆವು (ನವಮೋ. ೨೯-೬೦). [ಆಳ್ಯ + ಕಳೆ]

ಆಳಿಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ರಾಜ್ಯಭಾರವನ್ನು ನಡಸು; ಆಳ್ವಿಕೆ ನಡಸು: ಸ್ವಸ್ತಿಶ್ರೀ ಅಜ್ಜವರ್ಮ್ಮ ಕಾಸರೂರಾಳಿಗೆಯೆ (ಎಕ. IX, ದೇವನ. ೭೪-೨; 780). [ಆಳ್ಯ + ಗೆಯ್ (< ಕೆಯ್)]. P ತಮಿ. ಆಳಿ = ಅರಸು]

ಆಳಿಗೊಳ್$_1$ (ಕ್ರಿ). ಉಪೇಕ್ಷೆಮಾಡು; ತಿರಸ್ಕರಿಸು; ಧಿಕ್ಕರಿಸು; ಅವಮಾನಿಸು: ಆಳಿಗೊಂಡಿಹರೆಂದು ಅಂಜಲೇಕೆ ನಾಸ್ತಿಕವಾಡಿಹರೆಂದು ನಾಚಲದೇಕೆ (ಬಸವ. ೧೭೬); ಆರೂ ಇಲ್ಲದವಳೆಂದು ಆಳಿಗೊಳಲು ಬೇಡ ಕಂಡೆಯಾ (ಮಹಾದೇ. ಕ. ೪೧-೧೦೭); ಸೂಳೆಯರು ಗಡ ಸಾಮಗಾನವನಾಳಿಗೊಂಬರು ಗಡ ದಿನೇಶನ ಮೇಳವನು ಮುದುಗೂಗೆ ಮೆಚ್ಚದು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೨೨-೨೪). [ಆಳ್ಯ + ಕೊಳ್]

ಆಳಿಗೊಳ್$_2$ 'ಆಟಿಗೊಳ್' ನೋ.

ಆಳಿಗೊಳ್$_3$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಜೊತೆಗೂಡು; ಮಿಲನವಾಗು: ರವಿರುಚಿಯನಾಳಿ [ಪಾಠಾಂ ಚಿ]ಗೊಂಡು ಮಿಸುಪ ಮಿಂಚಿನೊಳಗೆ ಸುಳಿವ ಬಣ್ಣಮಂ ಬಳಲ್ಚಿಕೊಂಡು ಚಿತ್ರಕಾಶ ರಾಶಿಯೆನಿಪುದಭವನಿನಿಡುವುದೀ ವಿಭೂತಿ (ವಿಭೂರ. ೪-೫); ಕಟ್ಟಲೆಯಂ ತಲೆವಿಡಿದು ಕಾಳಮನಾಳಿಗೊಳ್ವ ತಮಾಳಲತೆಯ (ಅನಂಪು. ೭-೧೦ವ). ೨. ಸಾಲಾಗಿ ನಿಲ್ಲು: ಇರ್ಕೆಲದ ರತ್ನವೇದಿಕೆಗಳೊಳಾಳಿಗೊಂಡು ಕುಳ್ಳಿರ್ದ ನಾನಾದೇಶಭೂಮೀಶರೊಳ್ (ವರ್ಧಪು. ೯-೪೭ ವ). [ಆಳ್ಯ (= ಆಲಿ) + ಕೊಳ್]

ಆಳಿಗೊಳಿಸು$_1$ (ಕ್ರಿ). ಮೋಸಮಾಡು; ವಂಚಿಸು: ಸೀತೆಯಿಂದ ಕೆಟ್ಟ ರಾವಣ ಬಲಿಗೆ ಬಂಧನವಾಯಿತ್ತು ಪಟ್ಟಕ್ಕೇಱಿದ ವಿಭೀಷಣ ಇದು ಕಾರಣ ಕೂಡಲ ಸಂಗಮದೇವಾ ನೀ ಮಾಡಿದ ಮಾಯೆಯ ಮಾಟವ ದಾರಾರನಾಳಿಗೊಳಿಸಿತು (ಗಣಭಾ. ೪೭ ಬಸವ); ಗಗನಿದೇವಾ ಆಳಿಗೊಳಿಸಿದಿರೇಸನಾದೊಡೆ ಎಱೆದೊಡೀಂಟುವೆನು (ಬಸಪು. ೫೯-೨).

[ಆಳಿಗೊಳ್$_2$ (< ಆಟಿಗೊಳ್) + -ಇಸ್ಯು]

ಆಳಿಗೊಳಿಸು$_2$ (ಕ್ರಿ). ಕೂಡಿಸು; ಹತ್ತಿಸು: ಅರಗಿನ ಮಾಳಿಗೆಯ... ಬಾಳಚಿತ್ರದಿ ರಚಿಸಿ ಬಳಿಕ ನೃಪಾಳನೆಮಗೆಂದಿತ್ತು ಪಾವಕನಾಳಿಗೊಳಿಸಲಿಕಂದು ಕಾದನು ಕೃಷ್ಣ ದಯದಿಂದ (ಕೋಗಯ. ೧೨-೨೪).

[ಆಳಿಗೊಳ್$_3$ + -ಇಸ್ಯು]

ಆಳಿಗೊಳು 'ಆಟಿಗೊಳ್' ನೋ.

ಆಳಿಗೊಳುಹ (ನಾ). ವಂಚಿಸುವುದು; ಮೋಸಗೊಳಿಸುವುದು: "ವ್ಯಾಳಿಕಂ ವಂಚನಂ ವಿಪ್ರತಾರಣಮೆನಲ್ಕಾಳಿಗೊಳುಹಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೩೦-೧೭); ಅಂತಿಂದ್ರಜಾಲಮಂ ಬೀಸಿ ನಿಮ್ಮನಾಳಿಗೊಳುಹಕ್ಕೆ ಕಾರಣವೇಕೆ ಬೇಡಾವು ಹೇಳಿದಂತಿರಬಾರದೇ (ಸಿಂಗಿರಾ. ೩೧-೧೫).

[ಆಳಿಗೊಳು (< ಆಟಿಗೊಳ್) + -ಹ್ಯ]

ಆಳಿಡು (ಕ್ರಿ). ಆಳನ್ನು ಇಡು, —ನೇಮಿಸು: ಆ ಬಟಿಕೆ ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡದೊಳ್ ಪುಟ್ಟಿಪ ದೇವ ಮನುಷ್ಯ ತಿರ್ಯಕ್ಸ್ಥಾವರ ಸೃಷ್ಟಿಗಳನಾಳಿಟ್ಟುಗೆಯ್ಸುವೆನೆಂದು ನಾಲ್ಮೊಗನಂ ಪಡೆದೈ (ಚಿಕಬಿ. ೨೭-೧೩).

[ಆಳ್$_3$ + ಇಡು]

ಆಳಿತ್ತಿ (ನಾ). ಆಳಿನ ಜೀವನಕ್ಕಾಗಿ ಕೊಡುವ ವಸ್ತು (?). 'ಆಳಿತ್ತಿಕಾಳು' ಪರಾ. [ಆಳ್$_3$ + ವೃತ್ತಿ ?]

ಆಳಿತ್ತಿಕಾಳು (ನಾ). ಆಳಿನ ಜೀವನಕ್ಕಾಗಿ ಕೊಡುವ ಭತ್ಯದ ದವಸ (?): ಬಾಣರಾವಿ ಕಸಬೆ ಗ್ರಾಮಾನುಗ್ರಾಮಗಳ ಆಯ ಬೆಳಿಸಿ ಮೆದೆ ಹೊರೆ ಸೊಪೆ ಆಳಿತ್ತಿಕಾಳು ಹಳಿಗಳ ವಳಗೆಯಿದಂತ ಮಾನ್ಯಗಳು (ಎಕ. XI, ಮೊಳಕಾ. ೨೫-೧೨೭; 1665). [ಆಳಿತ್ತಿ + ಕಾಳ್ಯು]

ಆಳಿದ 'ಆಳ್$_1$' ಪರಾ.

ಆಳಿಮಾಡು (ಕ್ರಿ). ವಂಚಿಸು (?): ಚೋಳನನಾಳಮಾಡುವುದು ಗುರ್ಜ್ಜರನಂ ಸಲೆ ತರ್ಜ್ಜಿಕುಂ ಕರಂ ಲಾಳನನಾಳಿಮಾಡುವುದು ಪಾಂಡ್ಯನನಂಡಲೆಗುಂ ತೆಲುಂಗಭೂಪಾಲನನೇಳಿದಿರ್ಕ್ಕೆಯನೆ ಮಾಡುವುದೀ ಕುಱುಗೋಡ ಕೋಟೆ (ಎಇ. XIV, ೨೭೧-೨೧; 1173); ಚೋಳನನಾಳುಮಾಡುವುದು ಗೂರ್ಜ್ಜರರಂ ಸಲೆ ತರ್ದ್ದಿಕುಂ ಕರಂ ಲಾಳನನಾಳಿಮಾಡುವುದು ಪಾಂಡ್ಯನನಂಡಲೆಗುಂ ತೆಲುಂಗಭೂಪಾಲನನೇಳಿದಿಕ್ಕೆಯನೆ ಮಾಡುವುದೀ ಕುಱುಗೋಡ ಕೋಟೆ ತಾಂ (ಸೌಇಇ. IX-i, ೨೯೬-೧೪; 1176).

[ಆಳ್ಯ (< ಆಟಿ$_1$) + ಮಾಡು]

ಆಳಿವಸತಾಯ (ನಾ). ಒಂದು ತೆರಿಗೆ: ಮಂನೆಯ ಸಾಮ್ಯದೊಳ್ ಬಿಟ್ಟ ಮನ್ನಣೆಯೆನ್ತೆನ್ದೊಡೆ ಮನ್ನೆಯದೆಱೆ ಆಳಿವಸತಾಯ ಪೊ[ಗೆ]ವೊಗೆ ತಳಾಱಗೂಲಿ (ಸೌಇಇ. IX-i, ೭೫-೨೧; 1042).

[ಆಳಿವು + ಅಸತು + ಆಯ್ಯ]

ಆಳಿವಾಱು (ನಾ). ಒಂದು ತೆರಿಗೆ; ನಷ್ಟ (?): ಕಾಣಿಕೆ ಕಪ್ಪ ಜೋಡಿ ಬೇಡಿಗೆ ತಳವಾಱಿಕೆ ಆಳಿವಾಱನ್ಯಾಯ ಸಭೆಯ ಸಂಖ್ಯೆಯ ಚಿಲುವಾನ ಸುಂಕ ಸೋಡಿಗೆ ಇವಾ ಮೊದಲು ಸರ್ವ್ವಮಾನ್ಯವಾಗಿ (ಎಕ. V, ಹಾಸನ. ೨-೧೮; 1563). P ಇದನ್ನು ಆಳಿವು ಮತ್ತು ಅನ್ಯಾಯ ಎಂದು ಭಾಷಾಂತರದಲ್ಲಿ ಬಿಡಿಸಲಾಗಿದೆ.

[?. / ತಮಿ. ಆಳ್ವಾರಂ = ಕೆಲಸದ ಆಳುಗಳಿಗೆ ಕೊಡುವ ಭಾಗ]

ಆಳಿವೆಱು (ಕ್ರಿ). ಒಡಗೂಡು; ಜೊತೆಗೂಡು (?): ಜನಕಂ ನಾಗರಸಂ ಪರಾಕ್ರಮಧನಂ ಪೆತ್ತಾವ್ವೆ ಸೀಗಾಳಿ ಮಂಡನ ರಾಜಯ್ವೆ ಸಮನ್ತು × × × ಶ್ರೀಜಗದ್ದೇವ ಭೂಪನಧೀಶಂ ತನಗಾಳಿವ[ವೆ]ತ್ತೆಸುತವಿರ್ದ್ದೊಂದಾಜಿಯೊಳ್ ಪೂಣ್ದು ಮಾಮ್ಮೊನೆಯಂ ತಳ್ತಿಱಿದ (ಎಕ. VIII, ಸಾಗರ. ೯೩-೧೦; 1160). [ಆಳ್ಯ (= ಆಲಿ) + ಪೆಱು]

ಆಳಿಸು$_1$ (ಕ್ರಿ). ಆಳಿಕೆಯನ್ನು ನಡಸು; ಆಳುವಂತೆ ಮಾಡು: ಈ ಕ್ರಮವನೂರಾಳಿಸುವೊನ್ ಇದನಱಿದೊಮ್ಭಾವಿರ ಕವಿಲೆಯುಮ್ವಾರಣಾಸಿಯುಮನಱಿದ ಪಞ್ಚಮಹಾಪಾತಕನಪ್ಪೊ (ಎಕ. III, ಮಂಡ್ಯ. ೧೪-೧೨; 907); ಪಟ್ಟಮಂ ತಡೆಯದೆ ಕಟ್ಟಿ ಭೂತಳಮನಾಳಿಸದಿರ್ದೊಡದರ್ಕೆ ಸೊರ್ಕಿ ನೀಂ ನುಡಿಯದಿರಣ್ಣ (ಪಂಪಭಾ. ೪-೬).

ಆಳಿಸಿಕೊಳು = ಅಧಿಕಾರಕ್ಕೆ ಒಳಪಟ್ಟರು (ದಕ. ಕ).

[ಆಳ್$_1$ + -ಇಸ್ಯು]

ಆಳಿಸ್ಯು (ಕ್ರಿ). ೧. ಜೋಡಿಸು; ಅಳವಡಿಸು; ಧರಿಸು; ತೊಡು: ತಮ್ಮ ರಂಭಾಸ್ತಂಭಾಯಮಾನೂರುಸ್ತಂಭಂಗಳೊಳಾಳಿಸಿಯುಂ (ಆದಿಪು. ೮-೨೪ ವ); ವಿಷಮ ವಿಷಯ ಮದೇಭಮನಾಳಿಸಿ ಕಟ್ಟುವಂತೆ (ಸುಕುಮಾ. ೧೧-೮೩ ವ); ಕವಚಮನಾಳಿಸಿ ಪೆಗಲೊಳ್ತವದೊಣೆಯಂ ಬಿಗಿದು (ಪಂರಾಮಾ. ೯-೫೭); ನೊರೆನೆತ್ತರನೀಂಟಿ... ಬಲುಗಂಡದ ದಂಡೆಯನೊಪ್ಪೆ ಕಟ್ಟಿಕೊಂಡಾಳಿಸಿಯುಟ್ಟು ಪಂದೊವಲನಾಹವದೊಳ್ ನಲಿದಾಡಿ ಪಾಡಿದರ್ (ಎಕ. VIII, ಸಾಗರ. ೧೫-೫೧; 1218); ಅಭೀಳತರಂಗಳೆ ನಿಪ್ಪುವನೊಪ್ಪುವನೇಕ ಕೋಟಿವಾಜಿಗಳಂ ಆಳಿಸಿ ಜೋಡುಂ ಹಕ್ಕರಿಕೆಗಳಂ... ಪೊಜಮಟ್ಟರು ಬಲ್ ರಕ್ಕಸರಾವುತರು (ಕುಮುರಾ. ೮-೨೭).

ಆಳ್ಗೆಲಸ, ಆಳುಗೆಲಸ (ನಾ). ಆಳು ಮಾಡಬೇಕಾದ ಕೆಲಸ, —ಸೇವೆ,—ಚಾಕರಿ : ನಿಮ್ಮಯ ಬಸಿಜಬುವೆವೆಮಗೊರೆವುದಾಳ್ಗೆಲಸಮಂ ಮಾಳ್ಪೆವೆಂದುಸಿರಿ (ಚಿಬಪು. ೨೪–೨೩). **ಆಳುಗೆಲಸ :** ಆಳುಗೆಲಸಕೆ ಕೆಲಬರರಸನ ಖೇಳಮೆಳಕೆಕೆ ಕೆಲುರು (ಕುವ್ಯಾಭ. ೩–೧೪) ; ಗಾಳಿಯಾಹಾರವ ಕೊಂ ಬೆತಿಗಳ ತಂದಾಳುಗೆಲಸಕ್ಕಿ ಕೊಡುವೆ (ಉರಾಸಾಂ. ೩೪–೪೪) ; ಆಳುಗೆಲಸಮಳ್ಪುದಳವಂದಿಸುವುದಭಿಗಡಿಗೆ (ವಿಭಾಗ. ೩–೪೦). [ಆಳ್$_3$ + ಕೆಲಸ]

ಆಳ್ಗೇಡಿ (ಗು). ನಿರ್ದಾನವಾದ ; ನಿರ್ಮಾನುಷವಾದ : ಇಳಿವಗಲ್, ಸುಡುವಿಸಿಲ್, ಆಳ್ಗೇಡಿ ಕಾಡೊಳದಿವ್ವರುಂ ಕರೆಕರೆದು ಹುಡುಕಿದರು ಸೀತೆಯಂ (ಶ್ರೀರಾಮಾಯ. ೨೫೬–೭೪). [ಆಳ್$_3$ + ಕೇಡು + –ಇ]

ಆಳ್ಗೊಳ್, ಆಳುಗೊಳ್, ಆಳುಗೊಳು (ಕ್ರಿ).೧. ಆಳಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳು ; ಶರಣಾನ್ನಾಗಿ ಸ್ವೀಕರಿಸು : ನರಲೋಕದೊಳಾಳಲೀಯಮಲೆ ಜೆಂಡಿಕೆವಿಡಿ ದುದ್ಧರಿಸಲೆಂದಾಕೆ ಗುರುವೆ ಪರಮ ಬಂಧುವೆ ಪ್ರಾಣವೆ (ಬಸರ. ೪–೬೨). ೨. ಅಧೀನಿಸಪಡಿಸಿಕೊ ; ಕರಗತಮಾಡಿಕೊ : ತ್ರಿಜಗವ ನಾಳ್ಪಂತೆನಿವಂಗಱಂ (ಅ ರ್ಜು ವಿ. ೭–೧೩) ; ಕೃಷ್ಣನೊಲಿವಾಳ್ಕೊಂಡ ಇಹಪರದ ಭೈಷಂಗಲ್ಲಂ ಬಿಕೆಯಂತಿತ್ತ (ಹರಿ ಂ ಗ ಳು. ೩೦–೧೬). **ಆಳುಗೊಳ್ :** ೧. ಧರ್ಮಪುತ್ರನನಾಳುಗೊಂಡನು ಮತ್ಸ್ಯ (ಕುವ್ಯಾವಿ. ೧–೧೯) ; ಆಳುಗೊಂಡನು ಕಾರವನು ಪರರಾಳುತನವಿಮನಾಯ್ತು (ಕುವ್ಯಾಭ. ೨–೨೫) ; ಈ ಸರಹುಪತ್ರದಲಾಳುಗೊಂಬ ಗಡನಮ್ಮಪೀ ನರೆದಲೆಯ ಚಾಳಕನೆನುತ್ತ (ಸಾಂದಪು. ೫–೯). **ಆಳುಗೊಳು :** ೧. ಚೋಳರಾಯ ತನ್ನ ಕೆರೆಗೆ ಬಾಳವಾಗಿ ಮಣ್ಣ ಹೊರಿಸಿ ಆಳುಗೊಳಲು ಎನ್ನ ಕಾಡುತಿಹೆಯೊ ಕಾಣೆನು (ಸುಸಾರ. ೭೮–೨). [ಆಳ್$_3$ + ಕೊಳ್$_1$]

ಆಳ್ತನ, ಆಳುತನ (ನಾ). ೧. ಆಳಿನ ಕೆಲಸ, —ಸೇವೆ ; ಸೇವಕತನ ; ಭೃತ್ಯತ್ವೆ : ಅಂತು ದಕ್ಷಿಣದಿಕ್ಪಾಲಪುರಸ್ಸರರವನಿಪತಿಗಳೊಳಾಳ್ತನಮಂ ಪೂಣ್ದು ಸಾರಸರ್ವಸ್ವನಿವೇದನಂಗೆಯ್ದು (ಶಾಂತಪು. ೧೧–೬ ವ) ; ಸನ್ಮಂತ್ರಿಗಾರ್ನ್ಯಧ್ಯನಾನ ಮೊಲ್ಲಿಜರ್ (ಶಾಪಂಉಂ. ೧೧೦) ; ಮಹೇಂದ್ರಪ್ರಸನ್ನಕೀರ್ತಿಗಳ್ ಕಿಷ್ಕಂಧಪುರಕ್ಕೆ ಪೋಗಿ ಬಲನಾ ರಾಯಣರಂ ಕಂಡಾಳ್ತನಮಂ ಕೈಕೊಂಡು (ಪಂರಾಮಾ. ೧೧–೫೬ ವ). ೨. ಪೌರುಷ ; ಶೌರ್ಯ ; ಪರಾಕ್ರಮ : ವಿನಯೈಕಜನ್ಮಗೃಹಮಾಳ್ತನಾಶ್ರಮವೆಳೆನ್ನಾಜಮಾರ್ಪಿನ ಕಣಿಯೆಂದವನಯದಿಂ ಕೊತ್ತಳ ಜಗ ಜ್ಜನಕಾಲಂ ಪೊಗೞ್ ದುರ್ಗಮಯ್ಯಂ ನೆಗಟ್ಟಿಂ (ಪಂಚತಂ. ೯–೧೦) ; ಕಾಳೆಗದೊಳ್ ತಡಂಗಡಿದು . . . ಮೆಟ್ಟಿ ತಿದಾಳ್ತನವಚ್ಚಿಗಂಬಡಿಯಾಯ್ತು ಧಾತ್ರಿಯೊಳ್ (ಎಳ. VI, ೪೦೬. ೪೫–೨೫ ; ೧೧೯೬) ; ನೀಂ ಪೋಗುತು ಮೆಮ್ಮಳ್ಳನದಗ್ಗಳಿಕೆಯನಿಮ್ಮಿ ಪಡೆಯ ಪವನಂಡಿಯರ ಪೊರೆದು (ರಾಮಪ್ರ. ೫೭–೨೩). ೩. ಮನುಷ್ಯತ್ವಾಕಾರ ; ಮನುಷ್ಯನ ರೂಪ : ಬಾನೊಗ್ಗಡೆಗೆದುರಿನಾ ಕಲ್ಲೋಡಿನಗ್ರದೊಳ್ ಕಂಡುದೊಂದಾಳ್ತನಂ ಮೆಯ್ಯೊಂಡ ಗೋಳಿಂಬ ತೆರದಿ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೧೦೪–೧೦೬). ೪. ಯೆಜಮಾನಿಕೆ : ಮನೆವಾರ್ತನದೊಳು ಬಲುಬಲು ದಕ್ಷೆ ಆಳಾಳ್ತನದೊಳಿ ನಸ್ಯಯ ರಕ್ಷೆ (ಗಣಪ. ೬–೫೩). ೫. "ದೊಡ್ಡಸ್ತಿಕೆ" (ಗಂಗಾಮ. ೩೦). **ಆಳುತನ :** ೧. ಒಳ್ಳೆಲಾ ಆಳುತನಂಗೆಯೆ ಆಸೆಯ ಕೊಸ್ತು ಕಾದಿ ×××× ಕೊಣ್ತು ಬಿದ್ದನ್ (ಸೌಶಾ. IX–i, ೧೨–೬ ; ೩೭ಯ ಶತ) ; ಆಳುಗೊಂಡನು ಕಾರವನು ಪರರಾಳುತನವೆವಗಾಯ್ತು ಪರಸೇವಾಲಾಭಸ್ಥಿತರೆನ್ನುನೇತಕೆ ನುಡಿಸಿದಪೆಯೆಂದ (ಕುವ್ಯಾಭ. ೨–೨೫) ; ನಮ್ಮ ಊರಿನಲ್ಲಿ ಮೂರು ಅಂತೆಸ್ತಿನ ಜನರಿದ್ದರೆಂದು ಧಾರಾಳವಾಗಿ ಹೇಳಬಹುದು. ಒಂದು ಯಜಮಾನಿಕೆ, ಎರಡನೆಯದು ಆಳುತನ, ಮೂರನೆಯದು ಇವರೆಬ್ಬರ ದಬ್ಬಾಳಿಕನ. ಆಳುತನದ ಗುಂಪೇ ಹೊಲೆಯರು (ಹುಬ್ಬಹ. ೬೬). ೨. ಆಲಿಕಲುಗಳು ಸಿಡಿಲಮಿಂಗಳ ಮೇಲುವಾಯ್ವುವು ಗಡ ಯುಧಿಷ್ಠಿರನಾಳುತನದಲಿ ನಮ್ಮ ಜಜೆಯನು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೧–೨೬) ; ಆಳುತನವೆನಗಿಲ್ಲ ಸಾಹಸಿಯಲ್ಲ ನಿನ್ನಂತೆ ಒಲಗಸಲಾಜಱಯನೆನ್ನರಸಾಗೊರೆಲೇಕೆ (ಏಭಾಗ. ೩–೯–೧) ; ಗೌರಿರಾವುತರು ಗರ್ಜುರಿರಾವುತರು ಬಂದರಾಳುತನದ ಮಜ್ಜರಿರೊಳು (ಕುರಾಸಾಂ. ೧೧–೨೪).

[ಆಳ್$_3$ + –ತನ]

ಆಳ್ತನಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ೧. ಸೇವೆಯನ್ನು ಕೈಕೊಳ್ಳು ; ಆಳುತನವನ್ನು ಮಾಡು ; ಚಾಕರಿಮಾಡು. ೨. ಮಾನವ ರೂಪವನ್ನು ಧರಿಸು ; ಆಕಾರವನ್ನು ಪಡೆ : ಶಿವನ ಚಿದ್ಚಮ್ಮವೇ ಶರಣಾಳ್ತನಗೊಂಡು ಶಿವತತ್ತ್ವದನುವ ಭೂಮಿಗೆ ಬಿತ್ತಿದ ಶಿವನೆ ಮಾನುಷ್ಯದಿಂ ಮಾಯೆಯನಳಿಕೈದ ಶಿವನ ರೌದ್ರಾವೇಕರಸೊಂದೆ ಕರುಬಾದ (ಅಕಪು. ೪–೧).

[ಆಳ್ತನ + ಕೊಳ್$_1$]

ಆಳ್ದ 'ಆಳ್$_1$' ಪರಾ.

ಆಳ್ಪಟ್ಟು (ನಾ). ಶೂರರ ಸಮೂಹ; ಸೈನಿಕರ ಗುಂಪು (?): ಭೂತಳಕೆಳ್ ಪರವೆಱಂಗೊಂಡು ಬೀಱ್ದಂದ ಭಾಸ್ಕರನಂತಿರ್ದುದು ಸಿಂಹ ಜೂಡನ ಶಿರಂ ಪೊಂಬಟ್ಟಿನಾಳ್ಪಟ್ಟನೊಳ್ (ಅಪಂಪ. ೧೧–೭೫).

[ಆಳ್$_3$ + ತಟ್ಟು$_4$]

ಆಳ್ಪನಿ (ನಾ). ಮನುಷ್ಯರ ಕೂಗು: ಟೆಂಗಣಿಲಿಲ ದಿವ್ಯಪರಿಮಳಕೆಜಗುವ ಭೃಂಗವಿಂಡುಗಳ ಝೇಂಕಾರ ಅಂಗಜವನದುಗರ್ಜಿಸಿ ಮಲ್ತಾರಿಯ ಪೊಗಿದಾಳ್ವಾನಿಗಳಂತಿಹುವು (ಕಂಪ. ೫–೧೦೨). [ಆಳ್$_3$ + ಪನಿ]

ಆಳ್ಬಳ (ನಾ). ಪದಾತಿ ; ಕಾಲಾಳು ; ಸೈನ್ಯ (ಸ್ಯಾಂಡರ್).

[ಆಳ್$_3$ + ದಳ್ಳ (< ದಟ)]

ಆಳ್ವಾರಿ (ನಾ). ಕಾಲುದಾರಿ ; ಮನುಷ್ಯರು ಮಾತ್ರ ನಡೆದುಹೋಗಬಹುದಾದ ದಾರಿ (ದಕ. ಕ). [ಆಳ್$_3$ + ದಾರಿ]

ಆಳ್ವಿಕೆ (ನಾ). ಒಡತಿ ; ಯಜಮಾನಿ : ನೀನಿನಿಗೆ ದೊರಕಿಕೊಂಡೆ ನಿನ್ನ ನೆನ್ನಾಳ್ವಿಕೆಯಲ್ಲಿಗೊಪ್ಪುಸುನಲ್ಲಂಮೇಲೆ ಬಿಡುಗೆ ದಿಬದಿರ್ಕೈ ನಿನಗಾಯಟ್ಟೆಯೊಡೆಯಳೆಂಬುದಂ ಪೇಟ್ಟುದುಂ (ಕಾದಂಉಂ. ೭೪೧).

[ಆಳ್ವ (< ಆಳ್$_1$) + –ಇಕೆ]

ಆಳ್ಮೋಱು, ಆಳ್ಮೋಱು (ಕ್ರಿ). ಪೌರುಷವನ್ನು ತೋರಿಸು ; ಶೌರ್ಯವನ್ನು ಪ್ರಕಟಿಸು : ಆಳ್ಮೋಱೆ ತಮತಮಗೆ ಭೂಪಾಲರ್ಕ್ಕಿದೆ (ಜೈಬಿಭಾ. ೩೭–೧). **ಆಳುದೋಱು :** ಅವನಪತಿಗೆಮ್ಮಾಳುದೋಱಲವ ಸವೆದುಬರಲೇಳಂಬು ಪಡ್ಪವು (ಕಾತಾ. ೯–೧೨).

[ಆಳ್$_1$ + ತೋಱು (< ತೋಱ್)]

ಆಳ್ಮಲ (ನಾ). ಆಳಿಕೆಗೆ ಒಳಪಟ್ಟ ಭೂಮಿ ; ಅಧೀನವಾದ ನೆಲ : ಆಳದಿಗುಂಬವಲ್ಲ ಭುಜಗರ್ವದ ಚೋಳಕ್ಷಿತ್ರಿಪಾಳವಂಶ ತಳ್ಳಲೆಸೆ ತಗುಬ್ಬು ಚೋಳ್ಳಿಲವನಾಳ್ಮಲವಾಗಿರೆ ಮಾಡಿಕೊಂಡ ಹೊಯ್ಸಳನಂ (ಎಳ. XI, ಪಾವನ. ೪೫–೧೩ ; ೧೧೩). [ಆಳ್$_3$ + ನೆಲ]

ಆಳ್ವ 'ಆಳುಪ' ನೋ.

ಆಳ್ವೊತ್ತು (ಕ್ರಿ). (ಚರ್ಮವನ್ನು) ಎತ್ತು, —ಸುಲಿ (?): ಬಡದಡಿದಿಸೆ ಸೆಣಸಿ ಚಿಸ್ಸಂ ನುಡಿವೀ ಮನ್ನೆಯರ ಬೆನ್ನ ಬಾರಂ ಮಿಡಿಯಂ ಪಿಡತಿವೆರ ಮೂಳ್ಪೊತ್ತುವ ಕಳಿಬಪಡಕೀರ್ತಿ ಜೂಜಕುಮಾರಂ (ಎಳ. VII, ೫೫೦. ೩೧೧–೩೦ ; ೧೧೦೬ ; ಶಾಪಮಂ. ೩೩–೧೭೨) ; "ಆಳ್ವತ್ತುವ = ? ಎತ್ತುವ" (ಶಾಪಮಂ. ೬೭೫). [ಆಳ್$_1$ + ಪೊತ್ತು]

ಆಳ್ವಾಳು (ನಾ). ೧. ಮನುಷ್ಯನ ಬಾಳು, —ಜೀವನ (ಸ್ಯಾಂಡರ್) ೨. ಸೇವಕನ ಹೊಲ (ಸ್ಯಾಂಡರ್).

[ಆಳ್$_3$ + ಬಾಳ್ಳು (< ಬಾಜ್ಞು)]

ಅಳ್ಳ್, ಅಣ್ಣ್, ಅಲ್ಲ್ (ನಾ). ಒಡೆಯ; ಯಜಮಾನ; ಗಂಡ; ಪ್ರಭು: ವಾರಾಹೂಪನ್ ಒ ದಿ ಪೊ ದಿ ಸಿ ಅರಮನೆ ಪುಗುವೊರಾ ಅಲ್ಲೆ ಅಳ್ಳನ್ (ಸೌತಿ. IX-i, ೧೬-೧೯ ; ಕನಿಯ ಕತ) ; ಪರ್ವತಪುತ್ರಿಯಾಳ್ಕೆ ನೆಜೆ ರಕ್ತಪಿದೆನ್ನನು (ಉ ಮಾ ಕ. ೨೪) ; ಬಿಲ್ಲಿನೀಜಲು ಗುರುವು ಧನು ರಾಶಿಗೆ ಬರಲು ತಲ್ಲಣವು ಪಿರಿಕ್ಕು ಕಲ್ಲುಮೇಲಲ್ಲ ಬೆಳಕಳ್ಕು ಅಳ್ಳರಿಗೆ ತಲ್ಲಣವು (ಸರಜ್ಞ. ೧೫೮೮). ಆಣ್ಮ: "ಆಣ್ಮಂ, ಎಣೆಯುಂ, ಬಲ್ಲಹಂ —ಈ ೩ ಅರ್ಥಕ್ಕಿಗೆ ಪೆರರ್ " (ಕ ಕ ಸಾ. ೧೬-೬೨೦) ; "ಅಣ್ಮಜಿಯಂ ಬಲ್ಲಹಂ ವಲ್ಲಭ್ಯತಾನದಿಪತಿಗೆ ನಾಮಮಕ್ಕುಂ" (ಕವಿಕಂ. ೧೫೮) ; ನಿನ್ನಾಣ್ಮನುಮಂ ನಿನ್ನ ಮಿತ್ತುನನುಮಂ ನೀನೊಪ್ಪುಗೊಳ್ಳಂಬುದುಂ (ಪಂಚಭಾ. ೬-೩೪ ವ) ; ಜಯವಧುಗಾನ್ಯನಾಗಿಯುಮಸೌಮ್ಯನೆ (ಕಾಂ ಕಿ ಪು. ೧೧-೬೬) ; ನಮ್ಮಾಣ್ಮನ ಬೆಸನದೀ ವನವ ಕಾದಿಹೆವು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೬-೧೬) ; ಸೊಲ್ತೆಣ್ಣನಾಣ್ಮಂ . . . ವಿಡೆ (ಭಾ ನಟಿ. ೧-೬೦) ; ನೆಲದಾಣ್ಮನೊಳ ಪೋಲಗದೊಳೊಪ್ಪಿದನಾ ಬಲವ್ಯರಿಗೆ ಪ ದಿ ಯೆ ನಿ ಸಿ (ಹದಿಬ. ೧೧೧). ಆಟ್ಮ: ಬಯ್ಕೊಂಬೆಯ್ಯ ಅಟ್ಮ (ಎಳ. XVI, ತುಮಕೂ. ೧೩-೨೦ ; ೭೫); ಬಿದ್ದ ಬಗದತ್ತಿ ಆಡಿಗಣ್ಣಾಕದ ಗಣಿ ಪೊಳ್ಳ ಅಟ್ಟಯ ಅಟ್ಮ ಮೆಟ್ಟಿ ನಾರ್ಗ್ಗಣ್ಣ್ (ಎಇ. XXIV, ೨೬-೧೧ ; ೫೬) ; ಶ್ರೀಮುತ್ತರ ಆತಿರಥಗಣ್ಣ ಪೊಸವೆಣ್ಣರಟ್ಟಿರಾಟ್ಟಿ ಬೀ ಸಿ ತ ಪ್ಪ ದೊ ನ್ (ಎಳ. XV, ಅರಮಂ. ೨೧೫-೪; ೫೫). ಪ್ "ಅಲ್ಲಿ" ಇದು 'ಅಳ್ಳ್' ಎಂಬುದರ ಅಪಲಿಖಿತ.

[ಅಳ್ಳ್+ -ಮ. / ಕಮಿ. ಅಳ್ಳ್, ಅಣ್ಣ್ = ಗಂಡ ; ಮಲ. ಅಣ್ಣ.]

ಅಳ್ಳಂದಿ, ಅಳುಮಂದಿ (ನಾ). ಮನುಷ್ಯರ ಸಮೂಹ; ಜನರ ಗುಂಪು; ಸೇವಕ ಜನ: ಮುಪ್ಪುದಲೆಯಂತೆ ಕೊಡಲಿಯು ಹತಿಗೆ ಕಂಪಿಸಿ ಕಾಣದೂ ಬೃಹನ್ನಿಸ್ಸಹಂ ಹಿಸ್ಸಿತಿರಲಾಳ್ಮಂದಿ ಕುಗ್ಗುತಿರಲಾ ಮಲೆಯ ಪೆರ್ಮೆ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೨೫೯-೩೩೬). ಅಳುಮಂದಿ: ಅಳುಮಂದಿಯ ಕಳುಹಿ ಮನದ ವಿಶಾಲ ವಿರಹದ ತಾಪದಲಿ . . . ವಿಧವನ ನುಳಿದಾ ನೃಪತಿ (ಪಳಪ. ೨-೪೮). [ಅಳ್ಳ್ + ಮಂದಿ]

ಅಳ್ಳಾಡು, ಅಳುಮಾಡು (ಕ್ರಿ). ೧. ಅಳಾಗಿ ಮಾಡು; ಸೇವಕನನ್ನಾಗಿ ಮಾಡು: ನಿನ್ನನಾಂ ನಂಬಿಸಿ ನುಡಿದಾಗ್ರಹದಿಂ ತಂದಮ್ಮರ ಸಂಗಾಳ್ಮಾಡಿಡದೆ (ಪಂಚತಂ. ೧೩೪-೧೬). ೨. ಸೇವೆಮಾಡು ; ಸೇವಕನಂತೆ ವರ್ತಿಸು: ಪೊಡರ್ ಮಂಡಳಕಳ ಮನದಂತೆ ಕರಮುಸಿದಾದ ಪರಾಕ್ರಮಾಧಿಪಳ ಮಧ್ಯಪ್ರದೇಶಂ ನಾರಾಯಣಂ ತನ್ನಾಳ್ಮಂಮಾಡಿ ತಾನಾಳ್ಮಾಡಿಯುಂ ತಾನಳ್ಮಾಡಿಯುಂ ಬರ್ದೆಯರ ಮನಮನಳ್ಮಾಡಿಸು ವಂತಾದುದು (ಪಂಪಭಾ. ೭-೬೯ ವ) ; ಜಿನಮುನಿಗಳ ಸಾರಲುಂ . . . ಸದ್ಭಾಷ್ಪಿಗಳಪ್ಪರಾಳ್ಮಾದಲುಂ ಬಯಕೆ ತಿಣ್ಣಮಾಗೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೪-೪). ಅಳುಮಾಡು: ೧. ಬೋಳನನಾಳುಮಾಡುವುದು ಗೂಜ್ಜರರಂ ಸಲೆ ತರ್ದಿರ್ಕುಂ ಕರಂ ಬಳಕನನಳುಮಾಡುವುದು . . . ಕುಜುಗೋಡ ಕೋಟಿ ತಾಂ (ಸೌತಿ. IX-i, ೨೯೬-೧೪ ; ೧೧೭೬). [ಅಳ್ಳ್ + ಮಾಡು]

ಅಳ್ಳಿ, ಅಣ್ಮಿ (ನಾ). ಪೌರುಷ ; ಸಾಮರ್ಥ್ಯ ; ಶಕ್ತಿ : ಅಳಿಬಹೆನು ನಾವದರಿಕೆ ನಿನ್ನನವರಿರ್ದೆಗೆ ತಿಳಿಯಲವರ್ಕ್ಕಳಯಂ ಕೈತವದೊಳವನಿ ಜಾತೆಯನೆಂತುಟಾದೊಡಂ ಕವರ್ದಿಗೊಳ್ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೨೧೫-೧೨೯). ಆಣ್ಮಿತ್ತ: "ಆಣ್ಮಿಯ ಪರಾಕ್ರಮದಿ " (ಕಕಥ. ೧೧).

[ಅಳ್ಳ್+ -ಮಿ. / ಕಮಿ. ಅಣ್ಮಿತ್ತ]

ಅಳ್ಳೂಟ್ಟಿ (ನಾ). ಒಬ್ಬ ಅಳು ಹೊರಬಹುದಾದ ಹೊರೆ ; ಅಳನ ಹೊರೆ (ದಕ. ೬). [ಅಳ್ಳ್ + ಮೊಟ್ಟಿ]

ಅಳ್ಳಡೆ (ನಾ). ಪದಾತಿಸೈನ್ಯ : ಎಡಬಲಗಡೆಗಳೊಳ್ ಅಳ್ಳಡೆ ಕೋಡಿ ವಡೆಗಳಾಟ್ಟು ವಿಭೀಷಣನ ರಕ್ಕಸವಡೆಯಂದು ಪಗೆವಡೆಯಂ ಮುಂ ಗಡೆ ಯೊಳ್ ತಾಂಗೆ (ಅಪ್ಪಚ. ೪೫-೫). [ಅಳ್ಳ್ + ಪಡೆ]

ಅಳ್ಳಿಬ್ಬಿ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾಕೆಯ ಹೆಸರು : ಅಲವಾವುನ ಹೆಣ್ಣಾ ಅಳ್ಳಿಬ್ಬಿ ಕಟ್ಟಿಸಿದ ಕೆಜೆಯಂನ್ (ಎಳ. X, ಚಿಕ್ಕಬ. ೩-೬ ; ೪೩). [ಅಳ್ಳ್ + ಅಬ್ಬಿ]

ಅಳ್ಳಿನ್ 'ಅಳ್ಳ್' ಪರಾ.

ಅಳ್ಳಿರೆ (ನಾ). ೧. ಒಬ್ಬ ರಾಜನ ಹೆಸರು : ಚೀರನಿದೆ ಹನ್ನನೆ ಪಾಜಿ ಮದಂಧ್ರನುಬ್ಬಿಗಂಬುತುವೆ ಕಂದಿದಂ ಕುಸಿದನಾಳ್ವರನಾಲಿಸಿ ಪೊಯ್ದ ಭೇರಿಯಂ (ಎಳ. IV, ಹುಣಸೂ. ೧೩೬-೨೦ ; ೧೧೬೭). ೨. ಆಳುವವರು ; ರಾ ಜ ರು : ಆಳ್ವರನೊಡಹಿಡಾಳ್ವರನಾಳ್ಪಸಗೆಯ್ವುದನಂಗ್ಳಭೂಮಿಪರಂ ಬಾಳ್ವರಿಸಿಯ್ದೆ ಬಾ ಳ್ವ ರ ಸು ಬಾಳ್ವಲೆಗೊಂಡ . . . ಕುನ್ತಳೇಶನೊಳು (ಎಳ. XI, ಬಾವಣ. ೩-೬ ; ೧೧೨١). [?]

ಅಳ್ಳಿರಿ 'ಅಳ್ಳೀರಿ' ನೋ.

ಅಳ್ಳಿರೆ 'ಅಳ್ಳೀರಿ' ನೋ.

ಅಳ್ಳಿಲ (ನಾ). ೧. ಸೈನಿಕರ ಅಥವಾ ಆಳುಗಳ ಬಲ: ಅಳ್ಳಲದ ತೊಳ್ಬಲದ ಗರ್ವದಿಂದಂ ಬಂದಿರ್ದಂ ಮಲೆದ ಗರ್ವತೊಳ್ತಳಬಲ ಮನೆಬ್ಬಿಟ್ಟಿ (ಪುಸ್ವಪ. ೫-೫೧ ವ) ; ಅಳ್ಳಲ, ತೋಳ್ಬಲ (ಕಮದ. ೨೯೮ ಪ್ರಯೋ). ೨. ಚತುರಂಗಬಲದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಭಾಗ ; ಪದಾತಿ ; ಕಾ ಲಾಳು : ಅಳ್ಳಲಮುಳ್ಳತ್ಪಬಲಮಿಲ್ಲ ಭೂಶಕ್ಕಬಲಂಗಳುಳ್ಳಡಂ ತೋಳ್ಬಲಮಿಲ್ಲ ಭೃತ್ಯಹಯದೋರ್ಬ್ಬಲಮುಳ್ಳಡಮೆಲ್ಲರ್ಗಂಗಳಲ್ಲಾಳ್ವ ಸಗೆಯ್ವುದೇಕೆ (ಎಳ. VII, ಕಿಶಾ. ೧೩೬-೩೬ ; ೧೦೬೫). [ಅಳ್ಳ್ + ಬಲ]

ಅಳ್ಳೆಲ್ಮೆ (ನಾ). ಮನುಷ್ಯನ ಸಾಮರ್ಥ್ಯ, —ಶಕ್ತಿ : ಅಳ್ಳೆಲ್ಮೆ, ತೋಳ್ಬಲ್ಮೆ (ಕಮದ. ೬೭ ಪ್ರಯೋ). [ಅಳ್ಳ್ + ಬಲ್ಮೆ]

ಅಳ್ಳಾರ್ 'ಆಲ್ವಾರ್' ನೋ.

ಅಳ್ಳಾರು 'ಆಲ್ವಾರ್' ನೋ.

ಅಳ್ಳಾಟ್ಟಿ (ನಾ). ಆಳಿನ ಬಾಳು ; ಸೇವಕನ ಜೀವನ: ಅಳ್ಳರನಸಿಜಕ ದಿಂದಮೆ ಅಳ್ವಾಟ್ಟಿಗೆ ಬರ್ಬಮೆಂಬ ನಾಟ್ಯಮಿ (ಚಿಕವ. ೩-೨೬೩).

[ಅಳ್ಳ್ + ಬಾಟ್ಟಿ]

ಅಳ್ಳಿಕೆ 'ಅಳ್ಳೆ' ನೋ.

ಅಳ್ಳೆ (ನಾ). ಸೇವಕತನ ; ಕಿಂಕರತ್ವ : ಈ ಬೆಸಕ್ಕಂ ನೀನೆ ಯಾಂ ತಮ್ಮಿಗೆ ನಾ ಳ್ವೆ ಯೆ ನಿ ಗ ಪೊ ದೆ ಜನಿಸಿದಗತ್ತ ಲಗ್ಗಮೆಂದಾಮ್ಮ ಗುಜ್ಜಂದು ನಿಮ್ಮುಡಿಗೆ ಸೂಡದೆಂ ಬೆಸಸೆನ್ನನೆನ್ನಗಂ (ಜಾಂತಿಪು. ೪-೨). [ಅಳ್ಳ್ + -ಎ]

ಅಳ್ಳಿರಿ 'ಆಲ್ವೀರಿ' ನೋ.

ಅಳ್ಳಿರೆ 'ಆಲ್ವೀರಿ' ನೋ.

ಅಳ್ಪೆಸ, ಅಳುವೆಸ (ನಾ). ಆಳಿನ ಕೆಲಸ ; ಊಳಿಗ ; ಸೇವೆ : ವೀರನತಿ ಬಲಂ ನಿನಗಾಳ್ಪಕಂದಿರ್ಗನಲ್ತೆ ಧೃಷ್ಟದ್ಯುಮ್ನಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೧-೫) ; ಕತ್ತುಮಂಡಲಿಕ ಮಂಡಳಿಯಂ . . . ಅಳ್ಪಸಕಂದಂ (ಎಳ. XI, ಬಾವಣ. ೪೭-೧೪ ; ೧೬೭). ಅಳುವೆಸ : ಪಡಕೆಂಗಿದ ಮೋಹನನಾದಿಶ್ವರ ಬೆದೆಂ ದಿರನುತಭಯವನು ಮುದದೀವುತಭಟನು ನೀನಾಳುವೆಸಮಾಡಿ ಹೋಗೆ ನಲು (ತ್ರಿಪುಸಾಂ. ೫೭-೨೫೮). [ಅಳ್ಳ್ + ಪೆಸ]

ಅಳ್ಪೆಸಂಗೆಯ್, ಅಳ್ಪಸಕೆಯ್, ಅಳ್ಪಸಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ಸೇವೆಮಾಡು ; ಊಳಿಗಮಾಡು ; ಚಾಕರಿಮಾಡು : ನರರುಂ ಬೇಡರುಂ ಸುರ ಪ್ರತತಿಯುಂ ಪೂಣ್ಮಾಳ್ಪಸಂಗೆಯ್ದರ್ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೩-೨೩) ; ಆತಂಗ ಗಿದಾವಾಪಾಳ್ಪಸಂಗೆಯ್ವ ಪೆಸಕೆ (ಇಗಂ. ೭-೩೯). ಅ ಳ್ಪ ಸ ಕೆ ಯ್. 'ಅಳ್ಪಸಕೆಯ್ಸು' ಪರಾ. ಅಳ್ಪಸಗೆಯ್ : ತಮಿಸ್ರಗುಹಾಕೂಟಬ್ಧನಿಂ ನೀನೆನ್ನನಳ್ಪುದಾಳ್ಪಸಗೆಯ್ಪುಂ (ಅ ದಿ ಪು. ೧೩-೨೪) ; ಕೇರಳ ಕಳಿಂಗ ಸಿಂಧು ವಿಷಯಾಧಿಪರಾಳ್ಪಸಗೆಯ್ಪು ಧಾತ್ರಿಯಂ ಲೀಲೆಯಿನಾಳ್ದು (ಕಾ. I, ೩೦-೧೨ ; ೧೨೭೨). [ಅಳ್ಪಸ + ಕೆಯ್]

ಆಳ್ವಸಂಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಸೇವೆಯನ್ನು ಕೈಕೊಳ್ಳು; ಊಳಿಗಮಾಡು : ಈ ಸೇಮಂಗಂಡಾಕ್ಷಣದೆ ಬಂದಾಳ್ವಸಂಗೊಂಡು ಬಾಲ್ಬುದೆಂದೊಡೆ ಕೇಳ್ದು ಕೆಳದ್ದರ್ (ಕಾಂಡೀಕ್ಷ. ೧೫-೧೧೫ ವ).

[ಆಳ್ವಸ + ಕೊಳ್1]

ಆಳ್ವಸಕೆಯರ್ 'ಆಳ್ವಸಂಗೆಯರ್' ನೋ.

ಆಳ್ವಸಕೆಯ್ವು, ಆಳ್ವಸಗೆಯ್ವು (ಕ್ರಿ). ಆಳಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊ; ಸೇವೆಯನ್ನು ಮಾಡಿಸು : ಗುಣನಿಧಿ ನಂದಿವರ್ಧನನಣಾಡುವನಾಳ್ವಸಕೆಯ್ದು ವಿಶ್ವಧಾರನೆಯುವವಜ್ಜಿಗೆಯ್ಯದೆ (ಕಾಂಪು. ೯-೧೦೪); ನಮ್ಮನ್ಸೈವರ ನಿನ್ಮಾಳ್ವಸಕೆಯ್ವುಕೊಳ್ವುಜೀಯುಂ . . . ತಾರಕಪೀರನಂ (ಜಗನಿ.೧೮-೩೪). **ಆಳ್ವಸಗೆಯ್ವು** : ಆಳ್ವರೆಂದೊಡಾಳ್ವರ್[ನ]ನಾಳ್ವಸಗೆಯ್ವುದನ್ . . . ಕುನ್ವಳೇಶಕೊಳ್ (ವಿಕ್ರ. XI, ಐವನಂ. ೩-೬ : 1121).

[ಆಳ್ವಸ + ಕೆಯ್ವು]

ಆಳ್ವಸಗೆಯ್ 'ಆಳ್ವಸಂಗೆಯರ್' ನೋ.

ಆಳ್ವಸಗೆಯ್ವು 'ಆಳ್ವಸಕೆಯ್ವು' ನೋ.

ಆಳ್ವೇರಿ, ಆಳುವೇರಿ, ಆಳ್ವರಿ, ಆಳ್ವರೆ, ಆಳ್ವೆರಿ, ಆಳ್ವೆರೆ (ನಾ). ೧. ಕೋಟೆಯ ಸುತ್ತಣ ಗೋಡೆ ; ಕೋಟೆಯ ಎತ್ತರವಾದ ಗೋಡೆ : ಇಂದ್ರಿಯಂಗಳೆಂಬ ಕೊತ್ತಲಂ ಪಾರ್ವಿಸಿ ಆಕೆಯೆಂಬಾಳ್ವೇರಿಯಂ ಸೃಜಿಸಿ (ವಚಭಾ. II, ೧೪೧); ಅಂಬರಂಬರಂ ಬೆಳೆದ ಚಿನ್ನರತ್ನದ ಕೋಟಿಯಿಂ ಪವಳದಾಳ್ವೇರಿಯಿಂ ಮಾಣಿಕ್ಯದ ತೆನೆಗಳಿಂ (ಧ ಮ ಕ. ೧-೪೮ ವ) ; ದೇಶಾಧಿಪ ಕೃಷ್ಣರಾಯರಿಗೆ ಖಳರಿಂದ ಮೋಸವ ಬರಗುಡೆನೆಂದು ಕೆಸ ಮಂಂಡಳಿಂದಂದದಿ ವಜ್ರದಾಳ್ವೇರಿ ಲೇಸಾದುದೇವಣ್ಣೆಸುವೆನು (ಮೋಹಕ. ೩-೮) ; ಆಳ್ವೇರಿ ನೆಲಗಟ್ಟಗುಜ್ಜಳ್ ನಾಗಳುವನದಿಂ ನಾಕ ಲೋಕಂಬರಂ ಬಾಜಿ ಬಳಿದ ಕೋಟೆ! (ಆಕಥ.೪-೧೧). ೨. ಕೋಟೆಯ ತೆನೆಯ ಹಿಂಬದಿಯಲ್ಲಿ ಸುತ್ತಲೂ ಓಡಾಡಲು ಮಾಡಿರುವ ದಾರಿ. **ಆಳುವೇರಿ** : ೧. "ಚಯಂ, ವಪ್ರಃ – ಈ ೨ ಆಳುವೇರಿಯ ಹೆಸರು" (ನಾಚಿರಾ. ೬) ; ಅಂಗಕೆವೇಟ್ಟ ಭುಜ ಆಳುವೇರಿ ತಲೆ ತೆನೆ ಕಣ್ಣು ಅಂಬುಗಂಧಿ ಕಾಡುವ ಅರುಂ ಅಸುರಾಜ (ಕಲ್ಯಾಕಾಂ. ೪೦) ; ಬೀಳತಿರ್ದುವ್ವಗಿರಿಗಳ್ವಟ್ಟಳಿಯಾಳುವೇರಿಯಂ ಮೇಲೆ ತೆತ್ತಿಗ ಸಾಲ ಸರಿಸದ ಸಲಿಲ ನೆಗಹುತ್ತಿದ್ದನಲಸ (ತೆಂಪಂಕ. ೬-೧೬-೪) ; ಊರ ಹೆಬ್ಬಾಗಿಲಿಕ್ಕಿತ್ತು ತಮ್ಮ ಪಡಿಯಾಳುವೇರಿಯು ಹತ್ತಿತ್ತುಬ್ಬಿಸಿಳಿಯ (ಭರಹ. ೫೬-೬೩). **ಆಳ್ವೆರಿ** : ೧. ಪುರವಿಧಿಲತೆಗಳ್ ಕುಡವರಿದವುವೆನೆ ಮುಂದೆ ತೆಜಪುವಡೆಯದೆ ಸುತ್ತುಂ ಪರವಡೆದುದು ಪುರಜನಮಾಳ್ವರಿಗಳ ಕೊತ್ತಳದ ಮದಿಲಮಾಡದೆ ಮೇಲಂ (ವರ್ಧಪು. ೫-೫೩) ; ಅರಿತ್ತೆ ಕೋಟೆಯೊಳಾಳ್ವರಿಯ ಮೇಲೆ ಸೇನೆಯಂ ನೆರೆಯಿಯಿ ಬಳಸುತ (ಬಸವಪು. ೧೬-೧೧) ; ತೊಳಗಿದುದಿಂತು ... ಇಂದ್ರಮಣಿಯಾಳ್ವರಿ ಬಜ್ರಗೊತ್ತಳಂಗಳಗ್ಗಳಿಸಿದರ್ಮೆವೆತ್ತು ಪುರವೈರಿ ಪುರಂ (ಶಬಕಂ. ೧-೫೪). **ಆಳ್ವರೆ** : ೧. ಅರಿಬಲ ಪ್ರಹರಣಾವಾರಂಗಳ್ ಪ್ಪಾಳ್ವರಿಯಂ ತುಱುಗಲಂ (ಶ ಪ್ರ ಪು. ೭-೬೯ ವ). **ಆಳ್ವೆರಿ** : ೧. ಬಗೆಗೊಂಡುಂ ದೇಸಿತ್ತಾಳ್ವೆರಿಯ ತುಱುಗೆರಿ . . . ಕರಮಸಿಗುಂ ವಿಶ್ವಂ ತೋತ್ತುಂಗ ವಪ್ರಂ (ಸುಕುಮಾ. ೧೦-೫೬) ; ಸೊಗಯಿಪಾಳ್ವೆ[ಪಾಠಾಂತರ]ಳ್ತಿಂ ಡೆಂಕಣಿ ಸಾರ ಮಾಗಯ ಗ್ಗೆ ಳಿಯ ವ ಗೋಪುರಂ ಪುಲಿಮೊಗಂ ಮೆಜಿಗುಂ ಪುದರ್ಗೋ (ನಿರಿಕ. ೩-೭೯). **ಆಳ್ವೆರೆ** : ೧. ಪುದಿದರ್ಬಟ್ಟೆಳ್ ಪೆಟ್ಟ ವಾಳ್ವೆಸಿ [ರ್ತ] ಯಗುರ್ವಾಗಿರ್ದರ್ ಮೇಲ್ಕೊತ್ತಳಂ (ವಿಕ್ರ. V, ಅರಿಟ. ೫-೧೧ ; 1194).

[ಆಳ್ವ್ + ಪರಿ. / ತಮಿ. ಆಳ್ವಾರಿ = ಕೆರೆಯ ಏರಿಯ ಒಳಭಾಗದ ದಾರಿ ?]

ಆಳ್ವೇಲಿ (ನಾ). ಮನುಷ್ಯರೇ ನಿಂತುಕೊಂಡಿರುವುದರಿಂದ ಆಗಿರುವ ಬೇಲಿ : ಸಿದ್ಧ ಬೇಡರರೆ ತಾಮಾಳ್ವೇಲಿ[ಪಾಠಾಂ. ರಿ]ಯಾಗಿಂತು ನಿಚ್ಚಲು ಮೋರಂತಿರೆ ಕಾವರೀ ದೊರೆತು ಕಾಪಿ ನಂದನಕ್ಕಿಂದ್ರನಾ (ಪಂಪಭಾ. ೫-೮೧). [ಆಳ್ವ್ + ಬೇಲಿ]

ಆಳ್ವೊಂ 'ಆಳ್ಮಂ' ಪರಾ.

ಆಳ್ವರಿ (ನಾ). ಮನುಷ್ಯನ ಸಂಪತ್ತು : ಆಳ್ವರಿಗೆ ಕಱುಬುವುದು ದೈವಂ (ಅಶ್ವತ್ಥಾ. ೪೧-೨೨). [ಆಳ್ವ್ + ಸಿರಿ]

ಆಱುಂ, ಆಱು, ಆಱ್ಮು (ಕ್ರಿ). ೧. ಸಮರ್ಥವಾಗು; ಶಕ್ತವಾಗು; ಆರ್ತ(ಭೂತಕ್ಕೆ); ಆಪ, ಆರ್ಪ(ಭವಿಷ್ಯ): ಪಾಸುಗಿಯುಮುಱುಯ ಲಾಜದೆ ಬೇಸಱುಗುಂ ದೇಕಿ ಬೇಱತೆಯಪ್ಪುದಱಂ (ಆಪಂಪ. ೧-೪೬) ; ಎನ್ನ ಗೆಲಲ್ ವಜ್ರಗಿರಿಯನಾರ್ಯಮೆ ಪಜ್ರಂ (ಆ ದಿಪು. ೧೪-೨೯) ; ಇಱಿಯಲ್ಕಣ್ಮಾವರೀಯಲಾಜರಿಕುರ್ (ವಿಕ್ರ. II, ೧೩೩-೧೫ ; 982) ; ಗೆಲಲಾಕ್ಷಣಂ ಡಿಜಬುಗೆಲ್ಬುದು ಗೆಲಲಾಜಮೊದಲಿಡಕ್ಕೆ ಸಾವ್ದುದಿಲ್ಲ್ಲನಿತೆ ಗುಣಂ (ಗದಾಯು. ೨-೨೧) ; ಚತುರ್ದಶಿಯೊಳಿಪ್ಪುದುಪವಸಾಮನಾಜಡೊಡೇಕ ಭುಕ್ತಮಂ ಮಾಱ್ಬುದು (ಆಸಂಪ. ೧೧-೭೧) ; ದೇವಮಂಗಱದೆ ಧರ್ಮಯಂ ಬಡಿದರ್ (ಪುಷ್ಪದಂ. ೧೨-೪೬) ; ಕೃಷ್ಣರಾಯನ ಕರುಣಕವಚವನೊಡೆದು ಲಾಪವೆ ಎಮ್ಮ ಕೈದುಗಳು (ಕುಮ್ಮಾಡ್ರೀ. ೪-೪) ೨. ತಾಳಿಕೊಳ್ಳು; ಸೈರಿಸು; ಸಹಿಸು : ಕೀರ್ತಿಕಾಂತಿಯಳ್ವೆ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೬೯ ಕಂದ್ಯಳ್); ಇಲಿಯ ಕಾಟಕ್ಕಾಜದೆ ಮಱವಂ ಬಿಸುಟು ಪೋಗಲೆಂದಂ (ಪಂಚತಂ. ೩೦೩-೨೩) ; ಮಹಾರಥರಿಸುಗೆಯನು ಸೀನಿಂತು ಸೈರಿಸಲಾಪೆ (ಕುಮ್ಮಾಡ್ರೀ. ೪-೩೬). **ಆಱುಂ** : ೧. ಇವಳು ಪ್ರೀತಿಸಿದ ರೀತಿಯನ್ನನುಸಂಧಾನ ಹೇಳಲೇಕೆ ಆರೆ (ನಡದಾ. II, ೯೧೩) ; ಮುಡಿಯುಂ ಆರಂ ನಿಲ್ಲಲು ಆರಱೆ (ಕವಿತೀ. ೫೫-೧೩). **ಆಱ್ಮು** : ೧. "ಆಱು – ಶಕ್ತ್ಯರ್ಥವೇ, ಸಮರ್ಥತ್ವೇ ಚ" (ಕಮದಾ).

ಆರ್ಪಶಕ್ತಿ = ಆದಪ್ಪು ಶಕ್ತಿ; ಶಕ್ತ್ಯನುಸಾರ : ಅಲ್ಲಿಗೆತ್ತಾನುಂ ಬಂದಿರಲ್ಪೊಡೆನ್ನಾರ್ಪಶಕ್ತಿಯಂ ಭಕ್ತಿಗೆಯ್ವೆನೆಂದು ಗೋಲಾಂಗೂಲಂ ಪೀಟ್ಟುಂ ಪೋಪುದುಂ (ಪಂಚತಂ. ೧೧೧೦-೪).

[ದೇ ॥ ತಮು. ಮಲ. ಅಱ್ಮು ; ಕೊಡ. ಆಕ್ ; ತೆಲು. ಅಂತು, ಅತು]

ಅಱಕ್ಕರ (ನಾ). ಅರು ಅಕ್ಷರ; 'ಓಂ ನಮಃ ಶಿವಾಯ' ಎಂಬ ಮಂತ್ರ; ಷಡಕ್ಷರೀ ಮಂತ್ರ : ಭಕ್ತಿಗೆರಡಕ್ಕರವು ಮುಕ್ತಿಗೆರಡಕ್ಕರವು ಭಕ್ತಯಂ ಮುಕ್ತಿ ಪಡೆಯುವರೆ ಬೆಡದೆ ಅಱಕ್ಕರವ ಜೇಳು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೩೦ಪ). [ಅಱು + ಅಕ್ಕರ]

ಅಱಟೆ 'ಅಱಾಟ್ಟೆ' ನೋ.

ಅಱಡಿ, ಆರಡಿ (ನಾ). ೧. ಅರು ಕಾಲುಗಳುಳ್ಳ ಕೀಟ; ದುಂಬಿ; ಗುಂಗಿಹುಳು; ಭೃಮರ : "ಅಱಡಿ – ತುಂಬಿ" (ತಮದ. ಪರಿ. ೨) ; "ಅಱಡಿಯೆಂದು ಪಟ್ಟದಂ" (ಕರ್ಣಾ. ೫೦೯) ; ಕೊಡೆಮಱಕಾನೀಲಂಗಳಂ ಸೊಕರ್ದಾಜಡಿಗೆತ್ತಾಱಡಿ ಸುತ್ತು ತುಂ ಬರೆ ಬನಂ ಬರ್ದಂತೆ ಬಂದಾಕೆಗಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೬-೪೬) ; ಇಡಿಕಿಱಡಿಹ ಪುಷ್ಪದೊಳು ಗಂಧ ವಿರಲಾಜದಿ ತುಡುಕುವುದೆಂದು ನೆಲದ ಸಿಡುವೆಱಱನೆಳಲು ಪರಿಮಳವೆತ್ತು ರಂಜಿಪ ಮುಡಿನಾಳವನರಸಿವೊಪ್ಪಿದುವು (ಮೇಘಕ. ೩-೧೫) ; ವನಜದಲರ ನುಳಿದಾಜಡಿಗೆ ಬೊಬ್ಬುಳಿಯ ಪೂವಿನೊಳ್ ಮಧುವುಂಟೆ (ಜೈವಿಭಾ. ೧೦-೧೩) ; ಅಱಡಿ ಪಾದರಿಯೆಳ್ ಪಾದರಿ ಬನದೊಳ್ಪಲ್ದಿಲ್ಲ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೪-೨). ೨. [ವೀಣೆಯ] ಅರು ಮೆಟ್ಟಿಲು; ಪಟ್ಸ್ಥಲಭಾನ. 'ಆಱಡಿಗೊಳ್ಳ್' ಪರಾ. ಆರಡಿ. : ೧. "ಆರಡಿಯೆಳಲ್ ಭೃಮರ" (ಶಡ. ೧೧) ; ಝಂಕಾರಗರ್ಭೈಗಸನೊಡರಿಂಸುತ್ತಾರಡಿಗಳು (ಕೀಷಕಾ. ೧೬-೧೬). [ಅಱು + ಅಡಿ]

ಅಲಡ್ಡಿ, ಅರಡ್ಡಿ (ನಾ). ೧. ಸುಲಿಗೆ; ದರೋಡೆ (?): ಬ್ಲಿನ್ಯುಯಂ ಕಳಱುಮಾಜ[ದಿ]ಯುಸುಗಳಿದನೆ ಕಾದಿ ತನ್ನ ನಾ ಳ್ವಾತ ಸಯೆ (ಸೌಂದಾ. XI-i, ೧೧-೬ ; ೪೮); ಅಱಡಿ ಬಂದಿ ರಿಕ್ಕು ಕಳವೊಟ್ಟಜೆ ತಾಂ ಪರಿ ಮುಂ-ತು, ಡಾಪರಂ ಸೂಱೆ ನಿರೋಧ ನಿಗ್ರಹಮುಪಪ್ರವಮಾಯಿಲ ಮೆತ್ತು ಜೊತ್ತು ಮೇಲೇೞೆಸಿಗಳಗೇಲಾಂ ದೂಜುಮಜವೊಳ್ಳುಂ ವಂಜತೆ ಯೆಂಬುದಾಯಮಂ ಪಾಱಿಸಿ ಧರ್ಮಮಂ ಪಾಲಿಸವೇಱ್ಪುದು ದೇಕಮಂ ನೃಪಂ (ಸಕಲ್ತಿಸು. ೧೩-೮) ; ಬಱಲಲ್ಲಾಡಿಯಲ್ಲ ಕಳ್ಳರ ಭಯಂ ಮುಸ್ಸಿಲ್ಲ (ಜಾ ಧ ಪು. ೩-೬). ೨. ಬಾಧೆ ; ಹಿಂಸೆ; ಕಾಟ; ತೊಂದರೆ : ಅ ಬ್ಬ ದೊ ಳಾ ಜಿ ದಿ ವರಕುಡಯುಗ್ಮದೊಳಲ್ಲದೆ ಕರಿಣ ವೃತ್ತಿಯಿಲ್ಲ ನಾಡೊಳ್ (ಧರ್ಮಪ. ೧-೩೮) ; ವಿರಹದಿಂಳೀಕೆಗಳ್ಕೆ ವಿಸಱಂ ವಿಸಱಂ . . . ಹಂಸೆ ಹಿಂಸೆ ಮೊದಿನಾಡಡಿಯಾಡಡಿ ತಿಂಗಳಿಂಗಳಂ (೧೦೪. ೪-೧೪೧) ; ಲಂಜಂ ಕವರ್ತೆ ಸೆಜೆ ಕೋೞಿಂಜೆ ಬರಂ ಪಸವು ಮಾರಿ ಬಂದಿೞ್ಗುಹಣಂ ಮಂಜಲ್ ಕಳವಾಡಡಿ ಭಯಸಂಡಯಮೆಂಬವಱ ಪೆಸರುಮಿಲ್ಲಾ ನಾಡೊಳ್ (ಪುಷ್ಪದಂ. ೨-೫) ; ನೆತ್ತಿ ಕಕ್ಕಾಯ್ತು ಧಮತೆಗೆ ನಗೆಯೊತ್ತಿತಾಱಡಿ ಸುಜನಮಾರ್ಗವ ಕೆತ್ತುದಱಬುಟದೇ ಸುಯೋಧನ ಸೌಮನಸ್ಯದಲಿ (ಕುಮಾಸ. ೬.೦೩. ೨೨-೬೯) ; ಜನಪದನಾಡಡಿಯನಾನೆಯ ದೊಂದು ತೊಡ ಗುರುವಿನ ದು ರಾ ಚಾ ರ ಮಂ ಮಾಡಿಸಲ್ಬಲ್ಲರೇ (ಸ್ಮಮಂ. ೨-೬೫) ; ಅಱಡಿಗಳಳಯೊಳು ಜಳದಿ ಭಂಗ ಕಪಿಷ್ಟವಂಗುಲಿ ಗಳೊಳಗಲ್ಲದೆ ಕುಂತಳಭೃಮಿಯೊಳು ಕಾಣಿಸವು (ಕಂಕರಾ. ೧-೨೨) ; ಅವರ ಜಾಜ್ವಾಡಿ ವಿಟಜನಂಗಳಾಜಡಿ (ಭಾಷ್ಯಚ. ೨-೧೪). ೩. ದ್ವೇಷ ; ಹಗೆತನ.'ಅಱಡಿಕಾಜಿ' ಪರಾ. **ಅರಡ್ಡಿ**: ೧. ಹುಸಿ ಕಳವು ದಂಭಳವು ನುಸುಳು ಅರಡಿ ತಳ್ಳಿ (ಸುಸಾರ. ೧೨) ; ಅರಡಿಗಳುಂಟು ಪಗಲುಲಿನಲ್ಲಿ (ರುಕ್ಮಾಂಗ. ೪-೧೯).

[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ತೆಲು. ಅಜಡಿ = ನಿಂದೆ, ಹಾನಿ, ಭಂಗ, ದುಃಖ]

ಅಱಡ್ಡಿ (ನಾ). ಒಂದು ಗೂಗಿಯ ಹೆಸರು (?): ಅರಿವಾರದಲ್ಲೂ ಕಂದಲಯ ಹೊಂಗಳೆಂದನಾಜಡಿ ದೇಸಿಗಾವುಂದನ ಅಳು ಯುಜ್ಯದಲು ತಿವಲೆಗಳಕೆ ಸಂದ (ಸೈಳರಿ. ೧೯೨೪ ; ೪೪-೨ ; ?).

[ಅಜು ? + ಅಡಿ ?]

ಅಱಡಿಕಾಜಿ (ನಾ). ೧. ಹಗೆ ; ಶತ್ರು : "ಪರಿಪಂಥೀ ಪಲು ಅಜಡಿಕಾಜಿ ನಂತೆ" (ರಾಚಾವಾ. ೨೨) ; ಕೊಲೆ ಹೊಲೆಯುಪ್ಪದ ಧರ್ಮವ ಸಲೆ ನೆಗಱ್ದುದು ನರಳ ಹೇತುವೆಂಬರಾ ಕೊಲೆ ಹೊಲೆಯುಳ್ಳವರಂ ಪೊದೆಲೆ ಸುಖ ಹೇತುವೆಂಬರಾಡಿಕಾರ್ (ಸಮುಸ. ೧೩-೩೯) ; ಅಜಡಿಕಾಜ ಕಾರನನ ಬಲವ ಹೊಕ್ಕು ಮಾ ಜಿ ದ ವಿಕ್ರಾಂತದಿಂದ ಮಾಜಾಂತ ಮಂಡಳಿಕರ ಕೊಂದನಾ ಹೆನುಕಜಡಿಯನೆಜಸುವಂದದೊಳು (ಪೆದುಸಂ. ೩೯-೩೯). ೨. ದರೋಡೆಕಾರ ; ಹಿಂಸೆಮಾಡುವವನು : ಅಜಡಿಕಾಜನಾರುಂ ದೂರಿ ದಲ್ ಕೊಂದು ಕುಡಿದು ಬೆಲ್ಲಂತರಲಿಂ ನೂಱು ವಿಗತಾತ್ಮಜನಂ ಮಾಜಂದನಾ ಸುನಕಕೇಷನೆಂಬಾ ಮುನಿಯಂ (ಸಮುಸ. ೧೦-೧೧೯) ; ಸಿರಿಯಿಲ್ಲದವನು ಕುಲಹೀನನವನೀಕೆ ದುಷ್ಕೃತ ನಾಜಡಿಕಾಜ ಭೂ ಭಾರ ಕ ಂ ಪಿಸುಣನುರುತರದ್ರೋಹಿಯನ್ಯಯಕಾಜ ನೆಂದು ನೆಲವೆಲ್ಲ ನುಡಿಯುತ್ತು ಮಿಕುದು (ಸ್ಮಮಂ. ೨-೬೨).

[ಅಜಡ್ಡಿ + -ಕಾಜ]

ಅಱಡಿಗ (ನಾ). ಸುಲಿಗೆ ಮಾಡುವವನು; ದರೋಡೆಕಾರ. 'ಅಱಡಿಗತನ' ಪರಾ. [ಅಜಡ್ಡಿ + -ಗ]

ಅಱಡಿಗತನ (ನಾ). ದರೋಡೆ; ಸೂರೆಮಾಡುವ ಸ್ವಭಾವ : ಧೂರ್ತ ವೃತ್ತಿಗೆ ಮೊಗಂಗುಡಜಾಜಡಿಗೊಂ ಕಾಡುವಾಜಡಿಗತನಂ (ಮುಸ್ಸಾ. ೧೬-೧೩). [ಅಜಡಿಗ + -ತನ]

ಅಱಡಿಗಳ್ಳ (ನಾ). ಸುಲಿಗೆಗಾರ; ದರೋಡೆಮಾಡುವ ಕಳ್ಳ : ಬಿದಿಯೆಂಬಾಜಡಿಗಳ್ಳನೆನ್ನನುಜನಂಗೊಯಿಂದನಂ ಏರ್ತರಿಯುಮುದುಂ (ಅಡಿಪ. ೩-೫೨) ; ಬಿದಿಯೆಂಬಾಜಡಿಗಳ್ಳ [ಪಾತಾಂ. ಗಳ್ಳ]ನಿಂದಮುಟ್ಟಾಯ್ವ ವರ್ಗಂ (ಕಾವ್ಯಾನ. ೨೦೫) ; ಜನವಿಂಬಾಜಡಿಗಳಂ ತವಕದಿನಸುವೆಂಬ ವಸುವನಯ್ಯಡ ಮಾಡಿ (ಧರ್ಮಾಜಾ. ೫-೮೭) ; (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೧೧-೩೭ ನೋ). [ಅಜಡ್ಡಿ + ಕಳ್ಳ]

ಅಱಡಿಗುರುಳ್ (ನಾ). ದುಂಬಿಯಂತೆ ಕಪ್ಪಗಿರುವ ಕುರುಳು; ಭೃಮರಕುಂತಳ : ಅಜಡಿಗುರುಳ್ . . . ಪೀೞಿಯ ನವಲಾವಣ್ಯದ ಸಿರಿಯನದೇನಂ ಬಣ್ಣಿಪೆನು (ಜಯಾಕಾ. ೩-೬೫) ; ಅಜಡಿಗುರುಳ ಮಾಲಾ ಕೇಳು (ಮೇಘಕಾ. ೧೦-೪೦).

ಅಱಡಿಗುರುಳಳ್ = ದುಂಬಿಯಂತೆ ಕಪ್ಪಾದ ಕುರುಳುಳ್ಳವಳು; ಭೃಮರಕುಂತಳೆ : ಅಜಡಿಗುರುಳವನಾಸೆವಟ್ಟಿಲ್ಲರು ಮೋಱೆಯ ಬಾತು ಕೊಂದಿದ್ದು ಪೀೞಿಯೊಟ್ಟುಗೆ ಮಾಲೆಯಿಡೆ ತಮ್ಮ ಲಜ್ಜೆಯ ನೂಱಲಾ ಜಾಲುವರದು ಬದುಳೆ (ಭರಚ. ೫೫-೩೬). [ಅಜಡ್ಡಿ + ಕುರುಳ್]

ಅಱಡಿಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ದುಂಬಿಯನ್ನಾಗಿ ಮಾಡು; ಭೃಮರವಾಗಿಸು : ಬಸನಾದಿ ಪ್ರಮಥರ ಚರಣಸಾರಸಗಳಿಸೆಯಿದೆನ್ನ ಮನವ ನಾಜಡಿಗೆಯ್ದನು (ಕೃಷ. ೪ ಪಲ್ಲವ). [ಅಜಡ್ಡಿ + ಗೆಯ್ (< ಕೆಯ್)]

ಅಱಡಿಗೊಳ್, ಅರಡಿಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ೧. ಹಿಂಸೆಮಾಡು; ಸೂರೆ ಹೊಡೆ : ರಾಗಾದ್ಯೇತಲೋಪಂ ಕಾರಣವಾಗಿ . . . ಅಜಡಿಗೊಳ್ವರುಂ ಕಳ್ವೊರುಂ (ವಡ್ಡಾ ರಾ.೧೩೬-೧೦೬) ; ಧೂರ್ತವೃತ್ತಿಗೆ ನೊಗಂಗುಡಜಾಜಡಿ ಗೊಂಡು ಕಾಡುವಾಜಡಿಗತನಂ (ಮುಸ್ಸಾ. ೧೬-೧೩) ; ಮೋಕ್ಷದ ಬಟ್ಟಿಗಟ್ಟಿ ವಿಚಿವಾಜಡಿಗಳ್ವ ದುರಂತದುಷ್ಕರ್ಮಗಳ್ಗುಳಿಕೊರೆಗ್ಗು ತಸ್ಕರರ (ಚೀವಸಾ. ೨-೫). ೨. ಮೋಸಮಾಡು ; ವಂಚಿಸು: ನಿಂದ ಮಂದಿಗೆ ತೋೞಿ ತೋೞಿ ಅಜಡಿಗೊಳುತೆ ಬಂದರ್ಗೆ ದೊಜಂ ನೆಜಿಸಾಜ ನೋಡಿರಯೆನುತೆ (ತಿರುದ. ೧೩-೧೦೭) ; ಪಸತೆಯಾವಾಜಡಿಗೊಂಡಯಾ ವಿಧಿಯೇ (ಜಸಂ. ೧೨-೩೧ ಡ). ೩. ದೂರು; ನಿಂದಿಸು; ಅಪವಾದಿಸು : ಗಾಲಿಲನಾಗಿ ಚಿಃ ತಿಡಿಸಿ ಚಾರು ಚರಿತ್ರಮಂ ತೊಱೆದಿವ್ಯನಾಜಡಿಗೊಂಡು . . . ಪೊದಿರ್ದ್ಯ ಚಿವಿದೀಕ್ಷೆಯಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೪-೬೬) ; ದೇವರಾರೋಗಣೆ ಮಾಡಿದ ಮೇಲೆ ಮುಂದರ್ ಪರಿಯಾಣಮಂ ತೆಗೆದು ಇಷ್ಟೊಂದು ಪರಿಯಾಣಮಂ ತನ್ನ ಎಂಬ ಕಿಷ್ಟ ನೋಡಾ ಆ ಆಗಲಾಜಡಿಗೊಂಬ ಪಾಪಿಯ ನೋಡಾ (ಜಸ್ಯಚ. ೪೨-೨). ೪. ದ್ವೈಷಿಸು: ಪಾಜಡ ತುಂಬಿಯಂ ಕಜ್ಜೆಯೊಳೊಂದಿರದಿಂದುವಾಂದು ದರ್ಶನಕ್ಕಾಜಡಿಗೞ್ವ ದಂಬುರುಹಮಂ ಬಿಲುಸಾಗದ ರನ್ನಮಂ . . . ಜಡಜಭವಂ . . . ಒಡರ್ಚಿ ದನೆಂದೆನೆ (ರಾಜಕೀ. ೩-೧೫, ೧೬). ೫. ಆತಂಕಪಡು ; ಸಂಕಟಪಡು : ಅಜಿಯ ಮಜವೆಯೆಲ್ಲಿಂದ ಬಂದಿತ್ತೆಂದು ಅಜಡಿಗೊಳಲೆತಕ್ಕ (ಅವರೇ. ೬೪). ೬. ಆರು ಕಾಲುಗಳನ್ನು ಹೊಂದು, —ಪದೆ. ೩, ೬ : ಗೃಹದಂತೆ ಪುಯ್ಯಲಿಡುವರ್ ತುಂಬಿಯಂತಾಜಡಿಗೊಳ್ವರ್ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೩-೮೧). **ಅರಡಿಗೊಳ್** : ೪. ಯದುರಾಜಂ . . . ಪ್ರಜಾನುರಾಗಕ್ಕೆ ಪಾತ್ರನಾಗಿ ರಾಜ್ಯಂಗೆಯ್ಯುತ್ತುಂ ತಮ್ಮೊಳಾರಡಿಗೊಂಡಿೞಂದಿರ ದುರು ಳರಪ್ಪ ಕೆಲಬರಂ ಪಾಳೆಯಗಾರರಂ ಪಾಳೇರಿಂ (ಮುರಾಚ. ೧-೩೭).

[ಅಜಡ್ಡಿ + ಕೊಳ್]

ಅಱಡಿಗೊಳ್, (ಕ್ರಿ). "ರಿ. ಜೀನುಡುಳದಂತೆ ಸಂಗ್ರಹಿಸು. ೨. ಷಟ್ಪ್ರಾಲಗಳಿಂದ ಜ್ಞಾನಾನುಭವ ಸಂಪಾದಿಸಿಕೊಳ್ಳು" (ಸರ್ವಜ್ಞ. ಬೀಳಿ) : ಮೂೞಲಿಂದಲಿ ಹೊಱಗೆ ತೋೞಿರುವದನು ಗುರು ಆಜಱಂನೊಳಗೆ ತೊಱಂದಡೆ ಶಿಷ್ಯ ತಾನಾಜಡಿಗೊಂಬ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೭೧).

[ಅಜಡಿ + ಕೊಳ್]

ಅಱಿಡಿತನ (ನಾ). "ಶತ್ರುಭಾವ" (ಕೈವಲ್ಯ. ಟೀಕು) : ಮೂಜವಕ್ಕೆ ಯಸಿಂಂದುದಿವಡೊಕ್ಕೆದುವ ಹಂಸನಜಿಡಿತನದಚ್ಚರಿಯನು ಕಂಡು (ಕೈವಲ್ಯ. ೨-೧೯-೪). [ಅಜಡ್ಡಿ + -ತನ]

ಅಱಿಡಿದಾಣ (ನಾ). ೧. ದುಂಬಿಗೆ ಸ್ಥಾನವಾದುದು : ಜನದಿಂ ಮದ ಮಳಿನಂ ಧೃತರಜಸಂಬುಮಾತಂಗ ಧ್ವಜ ನಾಜಿ ಡಿ ದಾ ಣಂ . . . ಹೆಸ್ತು ಮೂಱಿನೆಡೆತ್ತಿ ಜವಂ (ಪ್ರಭು. ೬-೬೫). ೨. ಹಿಂಸೆಯ ನೆಲೆ : ಕಡು ನಿಮಿರ್ದ ಕೊಂಬುಕೊಂಬಿನೊಳಡಿಪಿಡದಲರ್ದರ ತೊಂಗಲಿಂ ಪುದಿಂದು ಮಣಂ ಗಡಣದಿನೆಯ್ತಂದೆಱಾಜಡಿಗಾಜಡಿದಾಣಮಾಯ್ತು ಸಂಪಗೆ ಪಲವುಂ (ಕಬ್ಬಿಗ. ೫೯). [ಅಜಡ್ಡಿ$_{1,2}$ + ತಾಣ]

ಅಱಿಡಿದುಂಬಿ (ನಾ). ಹಿಂಸೆಮಾಡುವ ದುಂಬಿ : ಅಜಡಿದುಂಬಿಯು ನೋವದಱೀಕೆ ಪೆತ್ತನೊ ಬಿದಿಯೆಂದು . . . ಅವಳೀಂ ಬೆದಲಾತ್ತುವಿ ರ್ಪಗಿಂ (ಜಗ. ೧೧-೩೭). [ಅಜಡ್ಡಿ + ತುಂಬಿ]

ಅಱಿವಣ್ಣ (ನಾ). ದುಂಬಿಯ ಬಣ್ಣ : ಅಜಡಿವಣ್ಣದಾಗಸಕೆ (ರಾಜಶೇ. ೩-೧೦೧). [ಅಱಿ + ಬಣ್ಣ]

ಅಱಿಡಿಸುಳಿ (ನಾ). = ಅಱಿಡಿವಱಿ : ಮಿಱುಗುವ ಮೆಯ್ಯ ಸೊವಡ ಸೊಗಸಿಂಂಗೆ ಬಂದೆಱಗುವಾಜಡಿವಸುಳಿಗಳ (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೨-೪೬) ; ಪೊಸ ಕಮ್ಮಂಗಳವು ಕೆಸೆಯ ತುದಿಯು . . . ಅಜಡಿವಸುಳಿಗಳು (ಜಯಕಾ. ೧೨-೩೯). [ಅಜಡ್ಡಿ + ಪಸುಳಿ]

ಅಱಿಡಿವಱಿ (ನಾ). ದುಂಬಿಯ ಮರಿ ; ಗುಂಗಿಹುಳುವಿನ ಮರಿ : ಪೊಂದಾವರೆಯ ಬಂಡಸುಂಡುಮ್ಮಾನಂದದಿಂ ಮೈವಱಿವಿದು ಜಸುಗುವ ವಾಜಡಿವಱಿಗಳ ಕಳಕಳವಸಾಲಿಸಿ ವಿರಹಿಗಳು ಸಲೆ ಬೆರ್ತಿ (ಶುಕಾಸಾ. ೪-೪೭). [ಅಜಡ್ಡಿ + ಮಱಿ]

ಅಱಿಡಿವಱಿವೆಡೆ (ನಾ). ದುಂಬಿಯ ಮರಿಗಳಿಂದಾದ ಬಿಲ್ಲಿನ ಹಗ್ಗ ; ಎಳೆಯ ಭೃಮರಗಳಿಂದಾದ ಬಿಲ್ಲಿನ ಹುರಿ : ಅಱಿವಱಿವೆಡೆಯೆಸೆ ಕುಱುಳ್ಳ ಪೊಸವಳದ ಗುಂಬದಂಡಿ ಬಿಲ್ವೆಕೆಯಧರಂ (ಜ ಯ ಕಾ. ೭-೬೦). [ಅಜಡಿವಱಿ + ಹೆಡೆ (< ಪೆಡೆ)]

ಅಱಿಡಿವಿಂಡು (ನಾ). ದುಂಬಿಗಳ ಗುಂಪು, —ಸಮೂಹ : ಅಜಡಿವಿಂಡು ಬಿಲ್ಲಬಿರಲ್ದರ ಪಡೆ (ಕಬ್ಬಿಗ. ೨೦೧). [ಅಜಡ್ಡಿ + ಪಿಂಡು$_{3}$]

ಅಱಿಡಿವೆಣ್ (ನಾ). ಹೆಣ್ಣುದುಂಬಿ : ಅಲಲ ತೊಡಂಬೆವೊಳ್ಪಿಟ್ಟು ಮಜಲಯ ಮೇಲೆ ಮೊರೆವಾಜಡಿವೆಣ್ಣಳಂತೆ (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೨-೪೦).

[ಅಜಡಿ + ಪೆಣ್]

ಅಱಿಡಿವೆಡೆ (ನಾ). ದುಂಬಿಗಳಿಂದಾದ ಬಿಲ್ಲಿನ ಹಗ್ಗ ; ಭೃಮರಗಳಿಂದಾದ ಹೆದೆ : ನಸಿವಿಲ್ಲಾಜಡಿವೆಡೆಯೇಱುವೊಲ್ ವಸಾತಮಣಿಯಂತೊಪ್ಪುವ ರೂಪಿಗೆ ಮಿನುಗುವ ಮಾಱುಂಜವ್ಪನನೇಱಿ ವಿರಾಜಿಸುತಿರೆ (ಜಯಕಾ. ೩-೬೪) ; ವಿಗ್ರಹಕೆ ನಮಸ್ಕಿಱುಚಾಪವಾಜಡಿವೆಡೆ ನಮಸ್ಕುಱುಮಾಸ್ತ್ರಂಗಳಲ್ಲಿ ನೋಡೆಮ್ಮಮೊಂದುಗ್ರಸಾಯಕವ (ಚೈ ಪ ಭಾ. ೭-೬೮). [ಅಜಡಿ + ಹೆಡೆ (< ಪೆಡೆ)]

ಅಱಿಡು (ಕ್ರಿ). "ಬೆಬ್ಬಿಡು, ಒದರು" (ಬಸವ. ಕಾಂಡ) : ಆಕಳ ಕಳ್ಳರು ಕೊಡೊಯ್ದರೆನ್ನದಿರಿ ಭೋ, ನಿಮ್ಮ ಧರ್ಮ ಬೊಬ್ಬಿಡದಿರಿ ಭೋ, ನಿಮ್ಮ ಧರ್ಮ ಅಱಡಿ(ಪಾಠಾಂ. ಅಱಡಿ)ದಿರಿ ಭೋ (ಬ ಸ ವ. ೨೨೯). ℙ ಈ ಶಬ್ದ 'ಅರಿಡು' ಎಂಬುದರ ಅಪಲಿಖಿತ. [?]

ಅಱಿಲೂರಗನ್ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು (?) : ಇಱ್ತು ಇತ್ತಮ್ಮಣ್ಣ ಅಱಿಲೂರ ಗಣವಾಳಿ ಗುಣಸಾಗರ ತಮ್ಮನಿಗೆಳ್ಗೆ ಕೊಟ್ಟ (ಎಕ. IV, ಗುಂಡ್ಲು ೪೯-೭ ; ೭೫೦). [?]

ಅಱುಂಟ್ಟು (ನಾ). ರೋಗದಿಂದ ನರಳುವವನ ವೇದನೆ, —ಕೂಗು ; ನರಳಾಟ (ಕ). [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಅಲಾಟ್ಟು ; ತೆಲು. ಆರಾಟ]

ಅಱುಂಟ್ಟು, ಆರಾಟ್ಟು, ಆಱಟ (ನಾ). ನೀರಾಟ ; ಜಲಕೇಳಿ : ಗುಡು ಗುಡಿಪ ಮೊಜಗಂ . . . ಸಿಂಗದ ದಮಗಿತ್ತು ಬಿಗುರ್ತೊಯ್ದಿ ಕರ್ಮಗುಡುವಿನ ತಡಂಗುಂಡಿಯೆಳೆಡಂಗುವುದೆನೆ ಆಱಾಟಿಕೆಂದು ಯೂಥನಾಥಂ ಮುಂದಿರೆ ಕಳಭಂ ಬಟ್ಟುವರೆ . . . ನೀರ್ದಾಣಮಂ ಪುಗುವಾನೆವಿಂದಿಂದೆಯುಂ (ರಾ ಮಾ ಶ್ವ. ೬-೧೬). ಆರಾಟ್ಟಃ : ರಾಜ್ಯದಲ್ಲಿ ಬೇಟೆ ಗೀಟಿ, ಆಯಸ ಆರಾಟ ಇರಬೇಕೆಂ : ಇವುಗಳ ಮೂಲಕ ಜನಗಳಲ್ಲಿ ಮೈಬಲವು ಬರುತ್ತದೆ (ಕೌಟಿಲ. ೫೧). ಆಱಟಿ (ರೀವ್).

[ಅಱು + ಆಟ. ℙ ತಮಿ. ಅಱ್ + ಪಡಿ]

ಅಱುಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). (?): ನೆರಪಿಯನುರವಣಿಸಿ ಪಾಯ್ದು ಬೀರಿವರಿದಾಜಿ [ಪಾಠಾಂ. ಪಾದಿ]ಗೊಂಡು ಸಿಕ್ಕಿದ ರೂಪಿನ ತಲೆಯೊಳ್ ನಿಳಿಲ್ ನಕ್ಕೆಂದು ತರ್ಗಿ ನುರ್ಗಿ ಕರ್ಚಿ ಕೊಡಹುವ ವಿಚ್ಚಿನ ಗೋವಂ (ಗಿರಿ. ೨-೧೦೫ ವ). "ನಾಗಾಲೋಟ ಓಡು, ರೋಷೋನ್ಮತ್ತವಾಗು, ಹುರಿಯುಗೂಡು" (ಪ್ರ ಧ ಗ್ಲಾ). ℙ ಆಱುಗೊಳ್ಳು = ದಾರಿಬಿಡಿಸಿಕೊ, ಪಕ್ಕಕ್ಕೆ ಸರಿ ಎಂದರ್ಥವಾಗಬಹುದು. ತಮಿ. ಆಱು = ದಾರಿ, ಪಕ್ಕ.

[ಆಱು ? + ಕೊಳ್$_{1}$]

ಅಱುಲ್ 'ಅಱುಲ್$_{1}$' ನೋ.

ಅಱುಸು, ಆರಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. (ದೀಪವನ್ನು) ನಂದಿಸು ; (ಬೆಂಕಿಯನ್ನು) ಆಳಿಸು : ವಿರಹಾಗ್ನಿಯನಾಱಿಸುತೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧-೬) ; ಸಿದಿಲ ಕಿಚ್ಚಿನ ಬೇಗೆಯನಾಱಿಸಲ್ ಜಲಧರಸಂಕುಲಮಪರ ತಾಣಂ (ಶಾಂತಿಜಿ. ೨೧೪) ; ಘನವೀಸಱಹಕಂಕಮಂ ತೊಳೆದು ಪರಿಗಲ್ಕ ಕೋಳಕಿಶಿಯನಾಱಿಸಿ ಮುಖಾಂಬುಜಮಂ ಮುಡಿದಿತ್ತು ತನ್ನವಂಗೆ . . . ಮುದ್ದಿಸಿ (ಅಭಿನ. ೧೧-೧೦೪). ೨. (ದುಃಖ, ಕೋಪ, ಆಯಾಸ ಮುಂತಾದುವನ್ನು) ಶಮನಮಾಡು ; ಶಾಂತಗೊಳಿಸು : ನೇದಿಯನಾಱಿಸಿ ನಾಳೆ ಪೋಕಿಂದೊಡೆ (ವಡ್ಡಾ ರಾ. ೮೪-೩೬) ; ಎಂತಾನುಂ ಮೃದುಸಹನಂಗಳಂ ಮುಳಿಸನಾಱಿಸುತ್ತಿರ್ದನ್ (ಪಂಪಭಾ. ೬-೫೮ ವ) ; ಭವದ್ಭಿರಹದೊರ್ದ ವಲ್ಲಭೆಯನಾಱಿಸು (ಜಗ. ೧೨-೧೧) ; ಏಜ ಸೊರಿಸೊಳಾದ ಶ್ಮಶ್ರು ನಾಱಿಸುವರಿವಳೆವೆ ಸಾಕಿವ ತೋಱದಿರು ತೆಗೆ ತೊಲಗು (ಕು ವ್ಯಾ ಭೀ. ೧೧-೨೬) ; ಬಳಲಿಕೆಯನಾಱಿಸುವ ನೆವದೊಳು (ಚಿಬಿಪು. ೧೧-೧೧). ೩. (ದ್ರವವನ್ನು) ಇಂಗಿಸು ; ಒಣಗಿಸು : ಮಿಂದು ಸಿಂದು ಮುಡಿಯಂ ಬಿಟ್ಟೊಜಱಸುತ್ತರ್ದ ಕಾಮುಕಿಯಂ (ಕಾಂತಿಯ. ೭-೧೩೪) ; ಪಸಿಯ ಕಲ ದೊಳಗೆ ನೆಲ್ಲಿಯ ರಸಮಂ ಮೇಣ್ ಬೆಲಲ ರಸಮನೊರೆಯ ಬಱಿಕ್ಕಾಱಿಸಿ ಪಾಲನಲ್ಲಿ ಪೊಯ್ದೊಡೆ (ಲೀಲಾವತಿ. ೪-೪೯) ; ತಲೆವಾಗಿಲೊಳು ಭೃಮರ ಜಲವಾಜಿಪಸಿಯಳ್ (ಕಂಸವ. ೬-೧೧೫). ೪. ತಣ್ಣಗೆ ಮಾಡು ; ತಂಪು ಮಾಡು : ಬುದ್ಧಿಯೊಡೆಯೊಪ್ಪ ಬಿಯಂಬಲಿಯಂ . . . ಕಿಱಿಸಿ ಕಿಱಿಸಿದ ಆಜಿಸುತ್ತ ಮುಣ್ಮುಂ (ವತ್ಸಾರಾ. ೧೪೧-೧) ; ಬಿಸಿಲೆಸಕಿಂದೆ ಕೊರೆದಿದ ದಿಸೆವೆಣ್ಮಲ್ಲ ಬಿಸುಸೆನಱಿಪಂತಿರೆ ಗಿಳಿಗಳ್ ಪಸುರೆಱಕೆ ಬಾಟಿಯ ಪೊಸ ಬಿಜ್ಜಱಗೆಗಳಿಸಗಿಪುವು ತಣ್ಮೆಲರಂ (ಕಾ ದಂ ಪೂ. ೧೩೦) ; ಕೆಂಡಮಂ ಕೀಳ್ಮೇಲೊಳಿಕ್ಕಿ ಪುಟಮಂ ಮಾಡಿಕೊಂಡಿಳಿಸಿ ತೆಗೆದಾಜಸುತವೆ ಮುಚ್ಚಳ ದೆಗೆದು (ಸಸಹಾರ. ೧-೨೧). ೫. ತೃಪ್ತಿಪಡಿಸು ; ಸಂತೋಷಪಡಿಸು : ಕಪ್ಪುರದ ರಸಂ ಮುಸುಕಿದುದಿಪ ಪುದಿದೆನಱಿಪಿದುದೊ ಪೊಳೆವಮೃತ ಕರಸನಮೃತಕರಂಗಳ್ (ಅದಿಪು. ೧೩-೧೧) ; ಜನಪದ ಕೋಸದ ಬಟ್ಟು ಯೊಳೆ ಜಪಯಿಸಿ ಜನಮಂ ಪ್ರಸಾದರಸವಾಜಸುಗುಂ (ಪುಷ್ಪದ ೯-೬೮). ಆರಿಸುವ್ : ೧. ದೀಪವನ್ನಾರಿಸಿ ಮಲಗಿಕೊ (ರೂಪಿ). ೨. ಸೆತ್ತರ್ ಸೋರ್ವ ಗಾಯಕ್ಕೆ ಮದ್ದಿಕ್ಕಿ ನೋವನಾರಿಸರ್ (ಚಂದ್ರಪ್ರ. ೪೫). ೩. ಗಂಗೆಯು 'ಧಣೀರ' ಅಂತೆಗಳನ್ನು ಆರಿಸಿ ಇಕ್ಕಿ ಮಾಡಿಟ್ಟ ಳು (ವಾಸಹು. ೫). ೪. ಕಾಫಿಯನ್ನು ಆರಿಸಿ ಕುಡಿಯಬೇಕು (ರೂಢಿ). [ಅಱು + -ಇಸು]

ಆಱು, ಆಱು (ಕ್ರಿ). ೧. (ದೀಪ ಮುಂತಾದುವು) ನಂದು ; ಅಳಿಸಿ ಹೋಗು ; ಅಡಗು : ಗುಹಾದ್ವಾರಮಂ ಪೊರ್ವೋಕ್ಕಲ್ಕಮಱೊಳೆ ತೆಱೆದಪಱ ಬಿಂಕಮೊಱಲನ್ನೆಗಂ . . . ಪೊಸಗೆ (ಆ ದಿ ಪು. ೧೩-೬೮ ಸಾ) ; ಆಜದ ಕೋಪಪಾವಕನಿನ್ನಣ ನ್ನೆಯಂಗುಳ್ಗಿ ಮಿಱುವೆಂ (ಪಂಪಭಾ. ೭-೧೧) ; (ಜಾ ವ ಂ ಪು. ೬೦-೨೫೧ ; ಗ ವಾ ಮು. ೪-೩೪ ನೋ ೧). ೨. (ದುಃಖ, ಕೋಪ, ಸಂತಾಪ, ಆಯಾಸ ಮುಂತಾದುವುಗಳು) ಶಮನವಾಗು ; ಶಾಂ ತ ವಾ ಗು : ಧರ್ಮಪುತ್ರನ ಕೋಕಮನಾಜಿ ನುಡಿದು (ಪಂ ಪ ಭಾ. ೧೧-೧೦೮ ವ) ; ಭಯಂಕರಾಟವಿಯೊಳಿನ್ನೆವರಂ ನೆಲಸಿದರ್ ಸೀದೆ ಪೀಂ ಕಳುಹಿಸಿದಾಗಲ್ಲದವರ್ಗಾಱಲು (ಪಂ ಪ ಭಾ. ೪-೪೨) ; ಎನ್ನಟಬಾಜಿದೊಡಾಗದೆಂಬೆನೆ (ಗದಾಯು. ೫-೫೧) ; ನಿನ್ನ ನಕಾರಣಬಾಂಧವನಂ ನೋಡಿಯೆ ಕೋಕವಾಱುದುದು (ಕಾ ದಂ ಪು. ೧೯೩) ; ಶ್ರಮಮಾಱಿ ಬಂದಲ್ಲಿಗಲ್ಲಿಗೆ ವಿಶ್ರಮಿಸುತ್ತುಂ (ಸು ಶು ಮಾ. ೩-೪೪ ವ) ; ಪೊಸಮಾಗಿ ಮದವಾಜಿ [ಪಾಠಾಂ. ವೇಜಿ] ಮಾವಂಕುರಂ ದೋಜಿ (ಹಡಕಾ. ೩-೧೦). ೩. ತಣ್ಣಗಾಗು ; ತಂಪಾಗು : ಬಾಣ ನಿಗಂ ಬಂದು ಬೋಸನೆತ್ತಿ ಯೋಗರನುಜ್ಜಿದಪ್ಪುದೆಂದು ಪೇಱಿಸ್ತಿಡ (ವ ಜ್ಞ ರಾ. ೪-೨೩) ; ಸುಖಸಂನಾದಿದರಾತಿನಾಥರದಗಂ ಸುಪ್ಪಲ್ಲಿ ಕೆನ್ನೆತ್ತರಂ ಕೆನೆಗೊಂಡಾಜಿದ ಪಾಲ್ಲಿ ದೊಂಡೆಗರುಳಂ ಕರ್ದಿಂಗಿ ಲಿಕ್ಕೆ [ಕ್ಕೆ ತಂ]ದು (ಪಂಚಭಾ. ೧೨-೧೬೦) ; ಸುರರ ಹೂಮಳೆಯ ತಂಪಿಂ ನೆಲದ ಬಿಸಿಯಾಱಿತು (ಹಡಕಾ. ೧೦-೨೬) ; ಕೋಮಳನ ಮಸ್ತಕದುಷ್ಣವಾಜಿದರೆ (ಸಂಭವ. ೬-೬). ೪. ಒಣಗು ; ಬತ್ತು : "ಆಱು – ಶರ್ದ್ರವೇ, ಸಮರ್ಥತ್ವೇ ಚ" (ಕಮರಾ) ; ಮೆಯ್ಯೆಯ್ಯೊಳ್ ಜಿಗಿಲ್ತಾಂತ ನಾಯುಕರಂ ಸುಂಟಿಗೆಯಾ[ಪಾಠಾಂ. ಯಾ]ಜದಂತೆ ರ ಥದೊಳ್ ಜೋಲ್ಮಸ್ತೆಗಂ [ಕೋ]ದು (ಪಂಪಭಾ. ೧೨-೨೪) ; ಮುಸಿನಿವಹಮಾಜಲಿತ್ತಿದ ತನುತರ ಕಾಷಾಯವಲ್ಕವನೆಗಳಿಂ (ಕಾದಂಬ. ೨೬೫) ; ಪೊಸಮಿಡಿ ಕಲಾಟು ತಾನದು ಪಸುರಾಜಿದ ಫಳಫಕಾಯಮಕ್ಕುಂ (ವಸ್ತುಕೋ. ೩೧-೯) ; ಅದಱಂ ಮಂಡೆಯ ಮಾಸಾ [ಪಾಠಾಂ. ನಾ] ಜದ ತರುವಲಿ ನಮಗಮರಿ ಯನಾದವನವಲಂ ಪೆಱಗೊಡಾ ಭವನುಂ ಜವನುಂ ಕದನತೊಳಾನಲ್ಲೆ (ಆರ್ಜಿಕ. ೪-೫) ; ವಿರಹಿಗಳ್ ಬಾಯಾಜಿ (ನಿದ್ದ ರಾ. ೪-೬೭) ; ಸ್ರೀದೇ ಗೆದು ಬೆಂಚಿಗಳೊಳ್ ಕೆಸಱಾಜಿ (ಚಚ್ಚಕಾ. ೫೩) ; ಆಜಿಜೋಯಿತೆ ವಿರೆರಸ (ಕುವ್ಯಾಭ. ೮-೨೯) ; ಬಾಡಿತವಳ ಮೊಗ . . . ಅಧರವಾಜಿ ದುದು (ಧರಚ. ೪-೪೪). ಜಿ. ಸಮಾಧಾನಗೊಳ್ಳು ; ತಣಿ ; ಶೈತ್ಯ ಹೊಂದು : ಆದೇಶ ಪ್ರಕಾರ ವಚನ ರಚನೆಗಳಂಗಾತಿಯ ಮನಮಾಜಿ ನುಡಿಯುತ್ತಿರಿಸಂ (ಪಂ ಪ ಭಾ. ೪-೬೯ ವ) ; ಹಿತಮಲ್ಲೀ ಕೋಕ ವೇಗೂ ದ ಯೆ ಮೆ ನಿ ಬಂಧಸತ್ಯಪ್ರತಿಯಿಂದಾಜಿ ಭೂವಿಶ್ರುತನಾಗಳ್ ಮಾಡಿದಂ ಲೌಕಿಕಮನಿತಿ ನುತಂ (ಕೇಪಾಖ. ೩-೧೩೭) ; ಪುಳಕಾಂಕುರಂ ಗಳುಬ್ಬರಿಸೆ ಮ್ಮೆದೂತ್ತಿಂದಮತಿಯಮಂ ಸವಿದಾಜಿ ವಿದರ್ಭಜಾತಕಂ . . . ರಸಪ್ರವಾಹಮಂ ಸುರಿವುದು (ರೀಲಾವ. ೧-೭೬). ೬. (ಗಾಯು) ಮಾಯು (ಕ). **ಆಱು** : ೧. ದೀಪ ಆರುತ್ತಿತ್ತು (ಪುಟ್ಟ ಶ. ೧). ೨. ಹೆದರಿಕೆ ಪಶ್ಚಾತ್ತಾಪ ಎಲ್ಲಾ ಆರಿಹೋದವು (ಗಂಗಾಸಾ. ೪೮) ; ಅವನ ಭಾವೋದ್ರೇಕ ಕೂಡಲೆ ಆರಿಹೋಯಿತು (ಪುಸರು. ೧೭). ೩. ಹಾಲು ತುಂಬಿರಿಸುಗಾಡಿ ಕುಡಿಯಲು ಆರಬೇಕು (ರೂಢಿ). ೪. ಪ್ರಭುವಿನ ನಾಲಿಗೆ ಆರಿಹೋಗಿತ್ತು (ಬೆಟ್ಟಹೊ. ೧೮) ; ಆರಿದ ನೀರಿಗೆ ನೆಲವೇ ಸಾಕ್ಷಿ (ಗಾದೆ). ೬. ಗಾಯು ಆರುತ್ತಾ ಇದೆ (ರೂಢಿ).

[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಆಱು, ಆಱ್ಱು; ಮಲ. ಆಱು ; ತುಳು. ಆರು, ಅಱು; ಅಂತಃಯು ; ತೆಲು. ಅಱು ; ನಾಯ್ಕಿ. ಆರ್ ; ಪರ್ಜಿ. ಏರ್ ; ಗೊಂಡಿ. ಆರಾನಾ ; ಕುಡು. ಅಜ್]

ಆಱು 'ಆಱ್' ನೋ.

ಆಱು, ಆಱ್ಱು (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಸಂಖ್ಯಾವಾಚಕ ; ಏದರ ಮೇಲೊಂದು : "ಆಱು – ಶರ್ದ್ರವೇ, ಸಮರ್ಥತ್ವೇ ಸಂಖ್ಯಾಯಾಂ ಚ" (ಕಮರಾ. ಸಿ) ; ಶ್ರೀ ಪ್ರಿಥುವಿನವಲ್ಲಭ ಮಹಾರಾಜಾಧಿರಾಜ ಪರಮೇಶ್ವರ ಭಟಾರರ ರಾಜ್ಯಂ ಒನ್ನತ್ತರವುಭವೃದ್ಧಿಸಲೆ ಆಜನೆಯಂ ವರ್ಷಮ್ಮುವರ್ತ್ತ ಮಾನಮಾಗೆ (ನೌಇಇ. IX-i, ೫-೫ ; ಇಆ. ೧೬-೧೬) ; ನಾಲ್ಕು ವೇದಮುಂ ಮೂಱಂಗಮುಂ (ಪಡ್ಡಾಣ. ೬೩-೧೫) ; ಆಜನಿಯ ವಿಭಕ್ತಿಯೊಳಂ ಒಳವುಗುರು ಲಘು ಭೇದಂ (ಕವಿರಾ. ೩-೧೫) ; ಸೀನುಂಧರತೆಂಬುಂ ಆಜನಿಯ ಕುಲಧರಂ (ಜಾಪಂಪ. ೧೪-೫) ; ವೇದದಾಲ್ಕುದಱಂಗವಾಜಂ (ಕುವ್ಯಾಭ. ೩-೧೧). ೨. (ಆಲಂ) ಅರಿಷಡ್ವರ್ಗ : ಜಱಂತಂ ತಾನಿನಿತಾ ಕಟ್ಟು ತಯುದಕ್ಕೆಡಾಗದೇ ನಾಲ್ಕು ರಂ ರಜನಂಗೆಯ್ದುದೆ . . . ವಜಪಬ್ಬಹ್ಮದೆ ಮುತ್ತಿಯೇ (ಸೋಮೇಶ. ೧೦೧) ; ಆಜಜಟ್ಟುಗಳೆನು ಮೂಱು ಕಂಟಕ ರನ್ನು ಏಜು ಜವ್ವನವ ತಡೆದಿಹರೆ ಶಿವ ತಾನು ಬೇಜ್ ಇಲ್ಲಿಂದ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೩೦೪). ಆಱ್ಱು : ೧. ಇಪ್ಪತ್ತಾಱನೆ ವರ್ಷದು × × × ಪುಲಿಕೊದಿ (ಎಳ. X, ಕೋಲಾರ. ೭೮-೩ ; ೨೮೨) ; ಪವಿತ್ರಾರೋಪಣಕ್ಕೆ ಪಣವಾರುಮಂ ಪಾರಿ ಖಾಯದಲಿಲು ನಡಸುತ್ತುಂ ಬಪ್ಪರು (ಕೂಲ್ಲಾಶಾ. ೫-೪೧ ; ೧೦೭೬) ; ಆರುಹತ್ತನವಗೆ ಮೂರು ಹತ್ತವರು ಮುಲುಕು ಕಲಿಪಡಂಕೆ (ಗಾದೆ).

ಆಱುಂಗಾಂ = [ರಾಜ್ಯಶಾ] ಸಂಧಿ, ವಿಗ್ರಹ, ಯಾನ, ಆಸನ, ದ್ವೈಧೀಭಾವ, ಸಮಾಶ್ರಯ ಎಂಬ ಆರು ರಾಜನೀತಿಗಳು : ಮಱು ದಿವಸನಮಱವರುಮಾಲುಂಗುಣಂಗಳ್ ಮಹತಿಮುಂತಂಗಳಾದಂತೆ ಮಂತ್ರ ಶಾಲೆಯೂ ಪೊಕ್ಕಿರ್ಪ ಗಾಗಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೯-೧೨ ವ) ; ಆಜುಂಗುಣದೆಜೆ ವಟ್ಟಿಜಾಜುಂ ಮಂಡಲದ ನಾಥ . . . ಆತಂ (ಶಾಂತಿ. ೨-೬೪).

[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಮಲ. ಅಱು ; ಕೊಡ. ಅರ ; ತುಳು. ಅಱ್ಱ ; ತೆಲು. ಅಱು ; ಕೊಲಾ. ಆರ್ ; ಗೊಂಡಿ. ಸಾರುಂಗ್ ; ಕುವಿ. ಸಱ್]

ಆಱ್ಱು (ನಾ). (?) : ಪಡೆಯೆ ಆಱ್ಱೂಡನೂರುಕೊಳ್ (ಎಳ. I ೧-೧೯ ; ೩೬೬). [?]

ಆಱುಗಂಡುಗ (ನಾ). ಆರು ಖಂಡುಗದ ಅಳತೆ : ಕಱು ಪಿಗ್ಗೆರ ಜಿಯಾ ಕೆಱಗೆ ಆಱುಗಣ್ಣುಗಂ (ಎಳ. IV, ಸಾಗಮಂ. ೪೫-೬೮ ; ೭೭೬).

[ಆಱು + ಖಂಡುಗ]

ಆಱುದಲೆ (ನಾ). ೧. ಆರು ತಲೆಗಳು. ೨. ಷಣ್ಮುಖ (ದಕ. ೬).

[ಆಱು + ತಲೆ]

ಆಱುದಳೆ (ನಾ). ೧. ಆರು ಎಸಳುಗಳು. ೨. ಆರು ಎಸಳಿರುವ ಒಂದು ಹೂವು (ಬಸವ. ೬). [ಆಱು + ದಳ (= ದಲ)]

ಆಱುದೆಜೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ತೆರಿಗೆ : ಆ ಗಂಗನ ನಾಡು ನೆರ ದಲಿ ಆ ಗಂಗನ ನಾಡಿಂಗೆ ಆಜ[ಱು]ಜೆಜೆ ಬಂದಲಿ ಕೂಡ ದಲಿಯ (ಎಳ. VII, ಶಿವಮೊ. ೬೯-೨೨ ; ೧೨೦). [ಆಱು + ತೆಜೆ್]

ಆಱುನೆಲೆ (ನಾ). ಆರುಸ್ಥಾನ, —ಅಂತಸ್ಸು : ಆಜುನೆಲೆ ಮಂಟಪದ ಮೂಜು ಕೋಡೆಗಳೊಳಿಗೆ ಬೇಜುಂಬಂದು ಸ್ಥಾನದಲಿ ಲಿಂಗವಿಯದು ಆಲು ನೆಲೆಯನು ದಾಂಟಿ ಮೂಜು ಬಾಗಿಲ ಮುಟ್ಟಿ (ಚನ್ನಸಾ. ೬೩ ಮಂತ್ರಕ್ಕೆ). "ಆಱು ಆಧಾರ ಚಕ್ರಗಳು" (ಚನ್ನಸಾ. ೬೦೩). [ಆಱು + ನೆಲೆ]

ಆಱುಮಡಿ (ನಾ). ಆರಪಜ್ಜು : ನ್ಯಕೇಸರಿಗಾಱುಮಡಿ ಭುಜ ಬಲರ ಭುವನ ಕ್ಷೋಭಳ್ಳತಬಲರ ಕೋಜಾದನು (ತೊರಣ. ೪-೬-೧೫೫).

[ಆಱು + ಮಡಿ]

ಆಱುಮುಖ (ನಾ). ಆರು ಮು ಖ ಗಳು ಳ್ಳ ವ ನು ; ಷಣ್ಮುಖ : ಬೇಱುಸ್ಸು ದೈವಮಲ್ಲೆಂದು ಸಾಜುವಂತಿರ್ದವು ಕೊರಲ ಮೂರೇಟಿಗೆ ಳಾಜುಮುಖದಯ್ಯಂಗೆ (ಕುರಾಸಾಂ. ೬-೧೦೮). [ಆಱು + ಮುಖ]

ಆಲುವಣ (ನಾ). ೧. ಆರುಹಣಗಳಷ್ಟು (?). ೨. ಒಂದು ತೆರಿಗೆ : ಫಲವಾದ ಮಕ್ಕಿಯಾಲುವಣಂ ಎಲೆಯ ಬಳ್ಳಿ ೧೦೦೦ಕ್ಕೆ ಮೂಱು ಗದ್ಯಾಣಂ (ಶಿಶಾ. IX-i, ೭೬-೩೬; 992) ; ಮಾನ್ಯೇಱು ದೇಕಮರ್ಯಾದಾಲವಣಾನ್ಯಾತಂ (ಇಆ. XIX, ೨೪೬-೧೦೬ ; 1208) ; ಸಿದ್ದಾಯ ಸೇರಿ ಆಲುವಣ ಮನೆವಣ ಬಿಟ್ಟ (ವಿಕ್ರ. III, ತಿರುಮ. ೨೬-೪೫ ; 1290). 'ಆಲುವಣ' ಪರಂ. [ಆಲು + ಪಣ್]

ಆಲುಡೆಗೈ (ಕ್ರಿ). ಆರು ಸ್ಥಳಗಳಲ್ಲಿ ತಂಗು, —ವಿಶ್ರಮಿಸು: ಧರಣಿಪನ ಬೀಳ್ಕೊಂಡು.ನಾರ್ಗಾತರದೊಳಾಲಿಡೆಗೈದು [ಶಾಕಾಂ. ಕಾಡಿಡಿಗೈದು] ಹೊಳ್ಳನು ಹರನ ಕರುಣಾಸಿದ್ಧಿ ಸಾಧನವೆಂಬ ಗಿರಿವನೆ (ಕು ವ್ಯಾ ಅ. ೪-೪೧). [ಆಲ್ಯು + ಎಡೈ + ಗೈ (< ಕೆಯ್.)]

ಆಲುಳ್ತು (ನಾ). ಆರು ಎತ್ತುಗಳು (?) : ಪರಿಗೆಯ ಬನ್ನುಗಿಯರ್ ಈ ಊರ್ಗೆ ಬನ್ದು ಅರಿದೊಳ್ ಫಲಮಿನೆ ನಾಲ್ವೆಟ್ಟುನ ಬಳನ ಕಡಿಸಿ ಆಱೆಟ್ಟುಮಾಡಿ (ವಿಕ್ರ. VIII, ಸೂರಲು. ೧೧-೧೨ ; 800).

[ಆಲು + ಎಟ್ಟು]

ಆಲ್, ಆಳ್ಳ, ಆಳ್ಳು (ಕ್ರಿ). ೧. (ನೀರಿನಲ್ಲಿ) ಮುಳುಗು ; ಆಲ್ದ, ಆಲ್ದ (ಭೂತಕೃ) ; ಅದ್ದು, ಅದ್ದು, ಅಲ್ದು (ಭೂತನ್ಯೂ) ; ಆಲ್ವ (ಭವಿಕೃ) : "ಆಱ್ - ಜಲಾವಮಜ್ಜನೇ (ಮುಳುಗು), ಸೇವಳೇ ಶುಂಠ (ಆಳ್)" (ಕಮಧಾ) ; ಕುಮುರೆಯ ಱುರಂಗಳಿಪಸಾಜದೆಯಂ ಚಕ್ರಂ ಗಳರ್ಮಾ ಬಾರದೆಯಂ ರಥಮಿಂತು ಪರಿದುದಂಭೋನಿಧಿಯೊಳ್ (ಆದಿಪು. ೧೨-೮೨) ; ನವಲೋಹಿತವಾರ್ಧಿಯೊಳಾಲ್ದುಬ್ಜನಂ ಕುರುಪತಿ ನೋಡಿ ಕಂಡನಧಿಮನ್ಯುಕುಮಾರನನಾಜವಿರತನಂ (ಗದಾಯು. ೪-೫೩) ; ಜಡುರ ನೆನಿಪ್ಪಂ . . . ಸಂಸಾರಸಮುದ್ರದೊಳಲಿರ ಕಿಡದೆ ಮನ್ನಮೆ ಪಡುಳಗೆ ನಾಗಱಿದು ಪಿಡಿವುದೀ ದರ್ಶನಮಂ (ಧ ಮಾ ಸ್ವ. ೬-೨೦೬) ; ನರಕ ದೊಳಾಲ್ವುದದೇಂ ನೀತಿಯೇ (ಅ ಧ್ಯ ೧೧-೯೦). ೨. (ದುಃಖ, ಕೋಪ, ಚಿಂತೆ, ಸಂತೋಷ ಮುಂತಾದುವುಗಳಲ್ಲಿ) ಮಗ್ನವಾಗು : ಪಿರಿದು ದುಃಖದೊಳ್ಪೆತ್ತಾನುಮುಱಕದುಂಬೆತ್ತ (ಪೇರುವ. ೬-೫೬೨). ೩. ಹೊಳು ; ಒಳಸೇರು : ಮುಡಿಯ ಱುಡಯಗದ ಜಘನದ ಕಡುವಿಲ್ಲಂ ಮಱಮೊಳಲ್ದು ಬರೆ ಮೆಲ್ಲಡಿಗಳ್ (ಸಂಪೂ. ೭-೮೫) ; ಅಪಭಯತಿಯೊಳೆಯ್ದೆ ಗಱಬರಮಱ್ಬಾ ಶರಧಿಶರಂ (ಪೇರುವ. ೧೫-೯೪) ; ಆವಳ ಕಡುಗುನ್ಪನಾಜ್ಞಾ ಪೊರ್ಕುಳೊಳಗಜ್ಜ ಬಗೆಯೆನ್ನಂ ತೆಗೆಯಮೆಂದೆತ್ತಿದ ಕೈಯಂತಿರ್ದ ಬಾಸಯೊಳ್ (ಶಬ್ದಾ. ೭೮). ೪. ಕುಸಿಬೀಳು ; ಕುಸಿ : [ಪಲ್ಲುಂ ಪೊರೆದಂತಪ್ಪ ಶಾಲುಗುರಂ ಒಳಗಬ್ಜ] ಬಸಿಲಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೭-೨೨೫) ; ಬಜ್ಜತಬಾಯುವಮಜ್ಜರೆಗಣ್ಣೆಡುಗಳುಂ (ಜಗವಿ. ೧೭-೬೬). **ಆಳ್ಳ್** : ೧. ಸವದು ಕರಂ ನವರಸದೊಳಾಳುತ್ತುಮಿರ್ಪ ರಸಿಕರ್ ಬಲ್ಲರ್ (ನಿರೀ. ೧-೩೧) ; ಹರ್ಷಾರ್ಣವಧಿಯೊಳಾಳ್ದು (ಪದ್ಮಣ. ೪-೫). ೨. ಕೇಳಲೊಡಂ ಕಿವಿ ಸವಿಯೊಳಗಾಲಲೊಡಂ ತನ್ನಮಂ ಮುಳುಂಗದೊಡಂ . . . ಅದು ಸತ್ಕೃತಿಯೆ (ನಿರೀ. ೧-೨೧) ; ಶರಣ ಪದಪಂಕಜರಜಂ ಗಳೊಳಾಳದಂತು ಶಂಕರ (ರಾಜಶೇ. ೧೬-೧೨೫). **ಆಳ್ತು** : ೧. ಶಿರು ಬಾಪಿಯೊಳಗದ್ದೆ ತೆಗೆವ ಕರುಣೆಯ ಕಾಣೆ (ದೀಕ್ಷಾಬೋ. ೪೯-೬) ; ಉಣ್ಮುವ ಶಿವಾನಂದ ರಸದ ಱೊಪವಿಲೊಳಗೆಯ್ದು (ಬಸರ. ೩-೧೧೪) ; ಅಂಧ ಕಾರದ ಜಲಧಿಯಲಿ ಜಗವದ್ದುದು (ಕುವ್ಯಾಳ. ೩೭-೧೬). ೨. ಬೀಳಾದ ಬೇಳುವೆಯಲಾಳದ ಗುರುಲಿಂಗ ಜಂಗಮದ ಪ್ರಸಾದದ ನೆನಹು (ಅದಪ. ೬೦) ; ಭಕ್ತಿಯೊಳಾಳಲುಬುವುದುಚಿತ (ಹಭಸಾ. ೭೭) ; ಕೋಪದೊಳಾಳಿದನಾ ಸಾತ್ಯಾವ್ಯ (ಕಂಪ. ೧೬-೧೦). ೩. ಲೀಳಾಡುವ ಕರಿ ಕೆಡಪ ಲಂಕುಳವಾಳೆ ನಿತ್ಯಿಯ ನೆಗೆದು (ಕುವ್ಯಾಳ. ೨-೧೬) ; ಕೆಪಿವಡೆಯ ಪದಹತ ಧೂಳಿಗದ್ದುದು ಸಕಲಭುವನತಳಯ (ಕೊರಲಾ. ೪-೬-೧೦).

ಆಲು1

ಆಲಿನಡು = ಪೂರ್ಣವಾಗಿ ನಾಟು ; ಸಮಗ್ರವಾಗಿ ಕೇರಿಸು: ಈ ಕುಚಂ ಚಕ್ರವರ್ತಿಯಿಟ್ಟಬೆರಿಯೊಳಲ್ದಂದೆರಡಂ . . . ಲಕ್ಷಾಂಗಿ ಯೊಟ್ಟಿದರ್ (ಲೀಲಾವ. ೧೩-೧೭). ಆಲಿಪೊಗು, ಆಲಿವುಗು = ಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಒಳಹೋಗು ; ಸಮಗ್ರವಾಗಿ ಮುಳುಗಿ ಮರೆಯಾಗು : ಸೊಪ್ಪಡಿರ್ದರ ಕಾದಲಿನ ತಳ್ಪಿನ ಕಾಳೆಸಗಾಜಿಪೊಕ್ಕೆ ಮಯ್ಯೊಟ್ಟಿ ರೆ (ಲೀಲಾವ. ೧೩-೧೭) ; ಆಲಿಸಿ ಜಕ್ಕವಕ್ಕಿಗಳ್ ಜಲಂಬೆರೆ ಪಕ್ಕದೊಳಾಜಿ ಪೊಕ್ಕು ಜಕ್ಕುಲಿಸಿ ಸದಿಲ್ಲು (ಚಂದ್ರಪ್ರ. ೪-೯೭).

[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಆಲ್ ; ಮಲ. ಆಲು]

ಆಲಿ, ಆಳ್ಳ (ನಾ). ಗಭೀರ ; ಗಾಢತೆ : ವಿನಯ್ಯಕಳನ್ಮಗ್ಯಹಮಾಕ್ಷಸ ಪಾಪ್ಪವಮೊಲ್ಲನಬಮಾಪಿಗಳ ಕಣ (ಪಂಚತಂ. ೯-೪೩) ; ಸಿಂಹದವೊಲ್ ಆಲದೊಳ್ ನರಳ್ದೊಡೆ ನರಲ್ವನ್ (ಅಶ್ವತ್ಥಾ. ೧೪-೨೧). **ಆಳ್ಕೆ** : ಅಂಬು ನಿಧಾನದಾಳವನಱಿಪುವುದೀ ನೋಣಂ (ಬಸವ. ೩೦-೪೩) ; ರೂಪಿದೊಳ್ಕೆಯು ರೇಪೆಯುಚಿತ ಳಳಾಪತಿಹಸನಾಯ್ದು ಬಾಣಸ್ಥಾನಕೆ ಮಿಟ್ಟಿದನು ಮೇಲಣ ತೂಳಾಳವನು (ಕುವ್ಯಾಳ. ೧೧-೪೪) ; ಮಿಂಗಳಾಳದೊಳ್ ಮುಳುಗಿದುವು (ಜೈಮಿಭಾ. ೩೦-೧೦) ; ಮಜಾಸಾಗರದ ಆಳವು ಸರ್ವಕ್ಕಿ ಒಂದೇ ಸಮನಾಗಿಲ್ಲ (ಮುಂಬಯಿ. ೪-೧೦೬) ; ಪರರ ಮಕ್ಕಳನ್ನು ಬಾವಿಗೆ ತಳ್ಳಿ ಆಳ ನೋಡಿದ ಹಾಗೆ (ಗಾಡಿ). ೨. (ಆಲಂ) ಒಳಗು ; ಅಂತರಾಳ ; ಮರ್ಮ : ಆವನ ಆಳವನ್ನೇ ತಿಳಿಯುವುದಕ್ಕಾಗುವುದಿಲ್ಲ (ರಾಢಿ).

ಆಳವಾಗಿ ಅಧ್ಯಾಸಮಾಡು = ಚೆನ್ನಾಗಿ ಕಲಿ ; ಕೂಲಂಕಷವಾಗಿ ತಿಳಿ : ಶಾಸ್ತ್ರಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಗ್ರಂಥಗಳನ್ನು ಬಹುಆಳವಾಗಿ ಅಭ್ಯಾಸ ಮಾಡಿದ್ದರು (ಶಾಕುತ್ತ. ೫). ಆಳವಾದ ಪಾಂಡಿತ್ಯ = ಚೆನ್ನಾಗಿ ತಿಳಿದ ವಿದ್ವತ್ತು : ಅವರು ಆಳವಾದ ಪಾಂಡಿತ್ಯ (ರಾಢಿ).

[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಮಲ. ಆಜ ; ತುಳು. ಆಳ]

ಆಲುವಡು (ಕ್ರಿ). ಆಳನನ್ನು ಹೊಂದು, —ಪಡೆ : ಕಮಳಳುಮದ ಕುವಳಯ ಕಲ್ಲಾರ ಕೋಭತ ನಾಭಾದ್ಯಯನ ಪಯಸಱೊಳಂ ಆಲವಟ್ಟು ದಿಟ್ಟಿಗೊಲವನೋಲಗಿಪ ಲೀಲಾಸರೋವರಮಂ ರಾಜಹಂಸಂ ಲೀಲಾವತೀ ಜನ ಸಮೇತಂ ಪುಗೆ (ಚಂದ್ರಪ್ರ. ೭-೧೧೪ ವ). [ಆಲ + ಪಡು]

ಆಲುವಾಲಿ 'ಆಲ್ಬಾ' ಪರಾ.

ಆಲುವಾಳಿಗೆ (ನಾ). ಮಾಲೆ ; ಹಾರ (?) ; "ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಾಮಾನ್ಯವಾದ ಹೂಮಾಲೆ ; ಹಿಡಿದ ಪಟ್ಟನ್ನು ಬಿಡದಿಪ" (ಕಮಡ. ಮು. ಕೋಶ) ; "ಆಲುವಾಳಿಗಂ ಒಂದು ಸಾ ಮಾನ್ಯ ಮಾಲಾ ಬಂಧಂ" (ಕಮಡ. ಪರಿ. ೧) ; "ಆಲುವಾಳಿಗಂ ಸಾಮಾನ್ಯದಾ ಮಾಲ್ಯ ಬಂಧಮದುಂ" (ಸಂಜೀವ. ೬) ; ಆಲಾಳಿಗೆ (ಕಜ್ಜಾಯ. ೧೪೦ ಪ್ರಯೋ).

[ಆಲು ? + ಆಳಿಗೆ ?]

ಆಲಿ1, ಆಳ್ಳಿ (ನಾ). ೧. ನೋಸೆ ; ವಂಚನೆ : "ಆಲಿಯೆನಲ್ ವಂಚನೆಯೊಳ್" (ಕರ್ಣಾಭ. ೮೧). ೨. ಹಟಮಾರಿತನ ; ಚಂಡಿ ; ಮೊಂಡುತನ ; ಹಿಡಿದಪಟ್ಟನ್ನು ಬಿಡದಿರುವುದು : "ಆಲಿ - ವಂಚನೆ, ಏಕಾಗ್ರಹಿತ್ವಂ(ಸಂಸ್ಕೃತದೊಳ್ ಸಮಿಯಂ, ಸಾಲುಂ ಬರ್ದೆಡೆ ತ್ಪರಂ)" (ಕಮಡ. ಪರಿ. ೧) ; ಆಲಿಯ ಳೇಟುಂ ಏಮ್ಮುಸ್ಮರೀ ಆಲ್ಪಂ ಪುಗತೆಯುಳ್ಳಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೧೨-೧೭). 'ಆಲಿಗೊಳ್' ಪರಾ. **ಆಳ್ಳಿ.** 'ಆಳಿಕಾಲ' ಪರಾ.

ಆಲಾಟ (ದ್ವಿರುಕ್ತಿ) = ಹಠಮಾರಿತನ ; ಅತಿಛಲ : ಆಲಾಟಗೆ ಬಲ್ಲಾಳನ ದಾಬೆಯಂ ದಾವಣಿಯಂ ತುರಗಬಲ ಖುರಹತಿಯಂ ಪೇಟಿ ಪೆರಲಿಲ್ಲವಂತಿರೆ ಪಾಟಾದುವು ವೈರಿರ್ಗಮಿಸಿತೆಹಳವನಿತುಂ (ಯಶೋಧ. ೧-೧೪). [?]

ಆಟ್ಟಿ, ಆಣ್ಟಿ (ನಾ). ೧. ವೃತ್ತಿ; ದುಂಡಾಗಿರುವುದು. ೨. ಚಕ್ರ; ಚಕ್ರಾಯುಧ. **ಆಣ್ಟಿ**: ೨. ಸೂಂಡಿಯ ಉಂಡಿಗೆಯ ಕಂ[ಮ]ಟು ದಾಣಿಗೆ ಸಂದ ಹೊಂನೀ ಸ್ತಾಶಕ ದೋ[ರಿ] ದಳ ಸಲುಗೆ ಹತು ದಳ ಸಲುಗೆಯೆ[ತು]ದಳ ಸನ್ಮಡಿಕೆಕೆ ವೀಕವೀಶ್[ಮಂ] ಲೆಕ್ಕ ವಿಟ್ಟು ಕೊಳ್ಳುದು (ಸೌಇಇ. XI-ii, ೧೫೬-೧೬; 1103).

ಆಣಿಮೆಟ್ಟಣ ಉಂಗುರ = ಕಾಲಿನ ಹೆಬ್ಬೆರಳಿನ ಉಂಗುರ (ಕ).

[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಆಜಿ]

ಆಟಿಕಾಱು, ಆಳಿಕಾಱು, ಆಳಿಕಾರ (ನಾ). ಮೋಸಗಾರ; ವಂಚಕ; ಕಪಟಿ: ಶಿಜನನಾತ್ಮಘಾತಕನುತ್ಸುಕನಂ ಕ್ಷುಮೆಯಿಲ್ಲದಾತನಂ ಜಾಲುವನಂ ಪಲುಂಬುವನನಿತ್ಮಿರನಸ್ಯನನಾಱು ಕಾಜನಂ. . . ನೃಪನಾಳಲಕ್ಕುಮೇ (ಸಿತ್ತಿ.ಸು. ೧೬-೪೫). **ಆಳಿಕಾಜ**: ಆಳಿಕಾಜನಿನೆಗೊಬ್ಬ ಮಗ ಹುಟ್ಟದ ನೆಂದು ಆಳಿಕೆಯ ಕೆಡಲಿಸದೆ ನಡಿಸುವ ನಮ್ಮಯ್ಯ (ಬ ಸ ವ. ೭೮೪); ಹೊಗೆವಲ್ಲಿ ಹುಲ್ಲಾಕ್ಕುವರುಂ ಆಳಿಕಾಜರುಂ ಬಂದಾಜಕಾಜರುಂ (ಎಇ. VIII, ಸೊರಬ. ೨೬೮-೩೧; 1245); ಇನ್ನೇನಾಳಿಕಾಜನ ಬರವು ಹಗೆವರ ಪಾಲಿಸುವ ಭರ ಸಂಧಿಕಾರ್ಯಕೆ ಬಾರದಿರಪೆಂದ (ಕು ವ್ಯಾ ಉ. ೪-೩೬). **ಆಳಿಕಾರ** (ಸ್ಯಾಂಪರಂ). [ಆಜ್ಞಿ + -ಕಾಱ]

ಆಟುಗುಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ಹಟಮಾಡು; ಮೊಂಡುಹಿಡಿ: ಮತ್ತೊಂದು ಸಮಯದೊಳ್ ಪಾಲ್ಬುಡಿಯಲೊಪ್ಪದಾಜಿಗುಟ್ಟುವ ದಾವೇದರನಂ ಯಕೊದೆ ಕೆಂಡು (ಜಗದ. ೩-೫೧ ವ). [ಆಜ್ಞಿ + ಕುಟ್ಟು]

ಆಟುಗೊಳ್, ಆಳಿಗೊಳ್ಳು, ಆಳಿಗೊಳು (ಕ್ರಿ). ೧. ವಂಚಿಸು; ಮೋಸಗೊಳಿಸು: "ವಂಚನಂ, ಆತಿಸಂಧಾನಂ, ಮೃಕೀಕಂ, ಪ್ರತಾರಣಂ – ಈ ೪ ಆಟಿಗೊಳ್ವುದು" (ಹ ಲಾ ಯು. ೧೨೩-೨೩); ಕಮಲಾಧರ್ಷಣಿ ನುಮಂ ಬಳಪಾಟಿಗೊಂಡನೋ (೮ ೯ಶ ವ. ೧-೬೯). ೨. ಮೋಸಿ ಹೋಗು: ಪಿಡುಳುವಿನಂ ಪ್ರಾಣಿಗಳಂ ಮಡಿಪಿಡೂಡಂ ಡೋಷಸಿಲ್ಲ ದೇನಾರ್ಜವಿಯುಳ್ಳೊಡಿ ಶಾಲ್ಬುಮೆಂಬ ಮುನಿಗಳ ನುಡಿಯಂ ಕೇಳ್ಮಾಟಿ ಗೊಳ್ಳದಿರ್ಪರೆ ಚಮರಂ (ಸಮಹ. ೧೪-೫೧). ೩. ಮೊಂಡುಹಿಡಿ; ಹಠಮಾಡು: ಒರ್ವಂ ತನ್ನ ಕಾಂತೆಯೊಳ್ ಕ್ಕೆಯೊಡ ಪೊಲ್ಲಮೆಯ ಳೆಯಲ್ಕುಂಟು ನಲ್ಲಳ ಕಾಲ್ಕೆಜರಿ, ಎಱಕಂ ಚಿತ್ತದೊಳಿಲ್ಲ ಕಾಲ್ಕೆಳೆಯಿಗೆ ನೀನೇ ಆಟಿಗೊಂಡಿರ್ಪೆ (ಜಗದ. ೧೬-೧೩೦ ವ, ೧೩೧); ಇಲ್ಲಿಯ ತಾಯ್ಮಕ್ಕಳ್ ತಾಮೊರ್ವರನಾಟಿಗೊಂಬುದರಿಗ್ಗಿನತಾನುಮಟಮಟಂಗೆಯ್ವುವರ್ (ಆಕವಿ. ೬-೧೫ ವ). **ಆಳಿಗೊಳ್ಳು**: ೧. ಅಧರಾಮೃತವನಿತ್ತಾಳಿಗೊಂಡನು ತನ್ನ ನಾಗಿಗೆ (ನಿಧಾಗ. ೧೧-೪೮-೩೦). ೪. ಹಿಂಸಿಸು; ಕೋಟಲೆಯುಂಟು ಮಾಡು: ಶೀಲಶೀಲವೆಂಬಣ (??) ಲಿಗವಾರ್ತೆಯ ಬೀಳುವೆ ಬಾಲರಾಳಿ ಯಂತೆ ಆಳಿಗೊಂಡಿತ್ತು [ಪಾಶಾಂ. ಗೊಡದು, ಗೊಂಬುದು] ಹೇಳಳೇಳಲಿಲ್ಲದ ವಾಳಾವಳಿಯ ಬಜಿಯ ಶಬ್ದ ಬಯಲ ಹೋರಟೆ (ಅ ಚ ಪಂ. ೭೪-೨೭೬); ಕುಸಿಳ ಮೊಗೆವಾಲಂ ಕುಡಿಯ ಪೋಗಿ ಆಳಿಗೊಳುತ ಬಡಿವರ್ಲ್ಲದೆ ಲಾಲಿಸುವರೇ (ಬ ಸ ಪು. ೧-೨೦); ಓಲಗಿಸಲಾಪಲಿಯೆನ್ನಕ್ಕರ ನಾಳಿಗೊಳಲೇಕೆ (ನಿಧಾಗ. ೩-೯೧). ಆಳಿಗೊಳು: ೦. 'ಆಳಿಗೊಳುಹೆ' ಪರಾ. [ಆಜ್ಞಿ + ಕೊಳ್]

ಆಟುಜನ (ನಾ). ಮೋಸಗಾರ; ವಂಚಕ: ಆರಿಸಮಾಸಂ ಮಾರ್ಗ ದೊಳುಳ್ಳವರ್ಕೆ – ಇರ್ಬಲಂ, ಪೆರ್ಬಲಂ, ಆಜ್ಞಿ[ಪಾತಾಂ. ೪] ಜನಂ (ಕಮಪ. ೧೭೪ ಪ್ರಯೋ). [ಆಜ್ಞಿ + ಜನ]

ಆಟುಸು, ಆಳಿಸ್ಸು (ಕ್ರಿ). ಮುಳುಗಿಸು; ಮಗ್ನವಾಗುವಂತೆ ಮಾಡು: ಆಗಡೆ ನಾಗಲೋಕ ಪಭವಂಗಳಕೊಳಾಟಿಸಿ (ಪಂಪಭಾ. ೪-೧೭); ಮರುತ್ತೇಕೊಯ್ಕ ದಾಯ್ವೊರ್ಮದಲ್ ಜಲಮೇಕಾಜಿಸದಾದುದೋ (ಕಾದಂಬ. ೫೭೪). **ಆಳಿಸ್ಸು**: ಒಬ್ಬರೊಬ್ಬರನೊಬ್ಬರೊಬ್ಬರಾಳಿಸುತ ಮತ್ತೊಬ್ಬರೊಬ್ಬರ ಮೊಗದೆಳಗೆ ಒಬ್ಬರೊಬ್ಬರು ನೀರಟ್ಟಿಲುತಾಡಿದ ರಂದುಬ್ಬಿನಂ ನೀರಾಟವನು (ಶುಕಾಸಾ. ೩೬-೧೦೯); ಕೆಱೆ ಡೊಡಿ ಸಾಕೆವರ ಕಿವಿಯುಮಂ ಮನಮುಮಂ ಕೋಳಿಡಿದೊಡನೆ ನಿರ್ಮಲಿನ ನೆವರಸಮಕಾಡುಗ್ಮವಾರಾಶಿಯೊಳಗೆ ಆಳಿಸದೆ ಬಿಡದೆನ್ನ ಕೃತಿ (ಚ ಪು. ೧-೩೫); ಕುಳ ಮಂ ನೀರೊಳಾಳಿಸಿದ ದುರ್ವಾರಕೆಯ ಬನುಕೊಳು ಜಾತಮಾದುದಕಾನು ಲೋಕಲಂದಳಕನಾದೆ (ವೆಂಕಾಶಾ. ೨-೨೮-೩೧).

[ಆಜ್ಞ್ + -ಇಸ್ಸು]

ಆಟ್ಟುಳಿಗೆ (ನಾ). ಆಡುವುದೇ ಶೀಲವಾಗಿ ಉಳ್ಳವನು: ಮಾಟ್ಟುದು ಶೀಲವಿತಾಂಗೆ ಮಾಟ್ಟುಳಿ. ಏವಂ ಅಟ್ಟುಳಿ, ಪೋಕ್ಕುಳಿಗೆ (ಕಜ್ಜಾಸು. ೫೪೫ ಪ್ರಯೋ). [< ಆಡು + -ಕುಳ್ಳಿ]

ಆಟ್ಟಿ (ನಾ). ಮುಳುಗುವಿಕೆ; ಮಗ್ನವಾಗುವಿಕೆ: ಬಾಟ್ಟಿ, ಆಟ್ಟಿ, ಆಟ್ಟಿ (ಕಜ್ಜಾಸು. ೧೪೦ ವ್ಯಾಖ್ಯಾ). [ಆಟ್ + -ತಿ]

ಆಟ್ಟುಡಲು (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಅಟ್ಟುಡ ತಮ್ಮಡಿಗಳ ಸನ್ಮಸನದಿನತಿಕ್ಕುಜ್ಜಯಾ ನಿಸಿಧಿಗೆ (ಎಇ. II, ೧೫೫-೧; 800).

[ಅಜ್ಞ್ ? + ಉಱಲು ?]

ಆಟ್ಟೆಕೆಲ್ಲಾಡು (ನಾ). ಒಂದು ಸೀಮೆಯ ಹೆಸರು: ಸ್ವಸ್ತಿಶ್ರೀ ಆಟ್ಟೆಕೆಲ್ಲಾಡು ××× ಪುನ್ನಾಡರಸರಾ ಮಗಣ್ಡಾರ್ ಸೀಮಸರ್ರರ್ (ಎಇ. IX, ದೇವಪ. ೪೧-೧; 900). [?]

ಆಟ್ಟ 'ಆಳ್ಳ' ನೋ.

ಆಟ್ಟಿರ್ 'ಆಟ್ವಾರ್' ನೋ.

ಆಟ್ವಾರ್, ಆಳವಾರು, ಆಳ್ವಾರ್, ಆಳ್ವಾರು, ಆಟ್ವರ್ (ನಾ). ಭಗವಂತನ ಭಕ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಮುಳುಗಿದವರು, —ಮಗ್ನರಾದವರು; ದೈವಧ್ಯಾನದಲ್ಲಿ ಲೀನರಾದವರು: ಪೇಟ್ಕಿಂ ಪನ್ನಿರುಮಿಳಾ ಟ್ಟೂರ ಪವಿತ್ರಮಾದ ಚಾರಿತ್ರಮಂ (ದಿ ವ್ಯ ಪ್ರ. ೧-೨೯). **ಆಳುವಾರು**: ಬರೆಯುಮಿದನದಱನೆಸರುಮುಳ್ಳಾಳುವಾರು ತ ದ್ಭು ರು ಕುಲೋದ್ಭವ ಚಿದ್ಭಾಸ್ಯಾರ್ಯರಡಿಗಂಡೆವೈ (ಭಾವಚಂ. ೨-೨೫). **ಆಳ್ವಾರ್**: ಶ್ರೀವಷ್ಣವ ಸಾಯಾಗರಿಂದ ವೈಷ್ಣವಮತವನ್ನು ಪ್ರಚಾರಗೊಳಿಸಿದ ಹನ್ನೆರಡು ಮಂದಿ ಆಳ್ವಾರರಿಂಬ ಭಕ್ತರು ದ್ರವಿಡದೇಶದಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧರಾಗಿದ್ದಾರೆ (ಭಾಇಪ್ರ. ೨೩೯); ಆಳ್ವಾರಿಂದ ವೈಷ್ಣವ ಶಾಖೆಯೂ . . . ಆಳ್ವಪ್ಪರ್ಗಳಿಗೆ ಬಂದವು (ಕಭದಿ. II, ೫). **ಆಳ್ವಾರು**: ಸನ್ಮತದಿಂದಿರುಮಾನಾರು ಹರುಷದೆ ಪನ್ನೆರಡಾಳ್ವಾರುಗಳು ಪನ್ನಗಶಯನಿಗೆ ಕರಕಮಲವ ಮುಗಿದು (ಕಂಪವಿ. ೭-೯೯). **ಆಟ್ವರ್** (ಕ). ☞ ತಮಿಳುನಾಡಿನ ವಿಷ್ಣುಭಕ್ತಿ ಪಂಥದ ಹನ್ನೆರಡು ಮಂದಿ ಆಚಾರ್ಯರ ಹೆಸರು.

ಆಟ್ವರಾನಾರ್ = ಭಕ್ತರಾದವರು; ಭಕ್ತರು: ಸ್ವಸ್ತಿಶ್ರೀ ವಶಾಲಯರ ಅಟ್ವರಾನಾರಡಿ[ಗ]ಗೆ ಕಕ್ಕವಳ್ಳಯೋನ್ ಪುಕ್ಕೊಳ್ಳಿ ಕೊಟ್ಟು (ಎಇ. VI, ಮೂಡಗೆ. ೨೬-೩; 950).

[←ತಮಿ. ಆಟ್ವಾರ್. / ಮಲ. ಆಲವಾರ್, ಆಳ್ವಾರ್; ತೆಲು. ಆಳುವಾರು, ಆಳ್ವಾರು]

ಇ

ಇ$_1$ (ನಾ). ಕನ್ನಡ ವರ್ಣಮಾಲೆಯ ಮೂರನೆಯ ವರ್ಣ; ಇಕಾರ: ಅ ಆ ಇ ಈ . . . ಎಂಬೀ ಪದಿನಾಲ್ಕುಂ ಸ್ವರಂಗಳ್ (ಶಮದ. ೫ ವೃತ್ತಿ).

-ಇ$_2$ (ಪ್ರ). ಸ್ತ್ರೀವಾಚಕ ಪ್ರತ್ಯಯ: ನಿಡುಗಣ್ಣಿ, ನಿಡುವೆರಲಿ, ಸುರ್ಕ್ಕುಂಗುರುಳಿ, ಕರಿಕಿ, ಬಿಳಿಕಿ, ಮುದುಕಿ (ಶಬ್ದಾನು. ೧೯೪ ಪ್ರಯೋ).

-ಇ$_3$ (ಪ್ರ). ಬಹುವ್ರೀಹಿ ಸಮಾಸದ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಸೇರುವ ಪ್ರತ್ಯಯ: ಇತ್ವಕ್ಕೆ – ಕಡುಗೆಲಸಿ, ನಿಡುಮೂಗಿ, ಚಲವಾದಿ, ಕೃತ್ತನಾಸಿ, ಕಡುಚಾಗಿ (ಶಮದ. ೧೮೬ ಪ್ರಯೋ).

ಇ$_4$ (ನಾ). ೧. ಕಾಮನ ಒಂದು ಹೆಸರು. ೨. ನೂರು ಎಂಬ ಸಂಖ್ಯೆಯ ಸಂಕೇತ. [ಸಂ.]

ಇಂ 'ಇನ್' ನೋ.

ಇಂಕರ, ಇಂಕ್ರ (ನಾ). ಸ್ವಲ್ಪ; ಕೊಂಚ: ಸ್ಮರವೀಧಿ ಕತ್ತುರಿಯನು ಇಂಕರ ಸೋಂಕದೆ ಕರುವಿಟ್ಟ ಪುತ್ತಳಿಗಳಿಗೆ (ಚಂಪ್ರಸಾಂ. ೬–೬೧); ಇಂಕರನಾರೂ ಬಾವಣಿಸಬೇಕಲ್ಲ ನನ್ನ ಮಾತಾ? (ಸರ್ವಮಂ. ೧೭). **ಇಂಕ್ರ**: ಔಸ್ದೀಗ್ ಇಂಕ್ರ ಬೇಕಂದ್ರೂನೆ ಔಳ್ತಾವಿಲ್ಲ ಕೋಪ (ರತ್ನಪ. ೫೪); ಇಂಕ್ರಾನೂ ಸಂದೇಹ ಬರಲಿಲ್ಲ ಸೇಠಗೆ (ಚಿಂಗೂಚಿ. ೮೬). [?]

ಇಂಕಾರ್, ಇನ್ಕಾರ್ (ನಾ). ನಿರಾಕರಣೆ; ಅಲ್ಲಗಳೆಯುವಿಕೆ; ತಿರಸ್ಕಾರ. ಇನ್ಕಾರ್ (ಕಿ).

ಇನ್ಕಾರ್‌ಮಾಡು = ನಿರಾಕರಿಸು; ಅಲ್ಲಗಳೆ; ತಿರಸ್ಕರಿಸು: "ವಿಪ್ರಲಂಭ, ವಿಸಂವಾದ . . . ನ್ಯಾಯವನ್ನು ಇನ್ಕಾರ್ (ಇನ್‌ಕಾರ್) ಮಾಡಿ ಮಾತಾಡುವುದರ ಹೆಸರುಗಳು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೬೩).

[← ಮರಾ. ಅರ. ಇನ್‌ಕಾರ್]

ಇಂಕು (ನಾ). ಮಸಿ; ಶಾಯಿ: ಇಂಕಿನಿಂದಲೇ ಸಹಿ ಮಾಡಬೇಕು (ರೂಢಿ). [← ಇಂ. Ink]

ಇಂಕೆ (ನಾ). ಇಂಗುವಿಕೆ; ಆರುವಿಕೆ; ಬತ್ತುವಿಕೆ: "ಇಂಗುವುದ ಕ್ಕಿಂಕೆ" (ಕವಿಕಂ. ೨೫೩). [ಇಂಗು$_1$ + –ಕೆ$_1$]

ಇಂಕೆಂಡಿಕುಂಟೆ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಆಹಾರದಾನಕ್ಕಂ ಸಿಂಘಪರಿಶೆ ಬ್ರಹ್ಮೇಶ್ವರ ಕಾಲ[ಂ] ಕರ್ಚ್ಚೆ ಇಂ[ಕೆಂಡಿ]ಕುಂಟೆಯಂ ಧಾರಾಪೂರ್ವಕಂ ಮಾಡಿಕೊಟ್ಟರ್ (ಕಇಅ. ೨೦–೫–೧೪; 1031).

[ಇಂಕೆಂಡಿ$_0$ + ಕುಂಟೆ$_2$]

ಇಂಕೆವರ್ (ಕ್ರಿ). ಇಂಗಿ ಬರು; ಆರಿಕೆ ಬರು; ಬತ್ತು: ಇಂಕೆ ವಂದೆಯ್ದೆ ಕಂಪಲ್ ಮಸಗುತ್ತುಂ ಬತ್ತೆ ತೆರ್ಪಂಬಡೆದಱುಗೆಱೆಗಳ್ (ಜಗವಿ. ೧೭–೬೨). [ಇಂಕೆ + ಬರ್$_1$]

ಇಂಕ್ರ 'ಇಂಕರ' ನೋ.

ಇಂಗಡ (ನಾ). ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿರುವಿಕೆ: ಆಕೆ ಜನಾನಿಹೆಂಗಸು, ಮರೆಯಾಗಿ ಕೂತುಕೊಳ್ಳಬೇಕು, ಅದಕ್ಕೆ ಬೇರೆ ಇಂಗಡವಾದ ಒಂದು ಕೊಠಡಿಯನ್ನು ಬಿಡಿಸಿದ್ದರೆ ಸಾಕು (ಮುಸುಗ. ೭೨). [< ವಿಂಗಡ]

ಇಂಗಡಲ್, ಇಂಗಡಲು, ಈಂಗಡಲ್ (ನಾ). ಕ್ಷೀರಸಾಗರ; ಹಾಲ್ಗಡಲು: "ಇಂಗಡಲೆಂದು ಪಾಲ್ಗಡಲೊಳಾಯ್ತು" (ಕರ್ಣಾನಿ. ೨೧); ಮಂದರದಿಂ ಕಡೆದಿಂಗಡಲಿಂದುಣ್ಮಿದ ಸುಱಿಯಿದೆನೆ (ಕಾದಂಪೂ. ೫೯೧); ಭಾನುವನಿಂಗಡಲಂ ಮದದಾನೆಯನದಟಲೆವದೊಂದು ಕೇಸರಿಯಂ (ಅರ್ಧನೇ. ೨–೧೮); ಇಂಗಡಲ ಬಿಡದೆ ಕಡೆವಂದು ಪುಟ್ಟಿದ ಪದಾರ್ಥಂಗಳಂ (ಹಚಕಾ. ೩–೨೮); ಇಂಗಡಲೊಡನಾಡಿಯೊ (ರಾಜಶೇ. ೧–೭೧). **ಇಂಗಡಲು**: ಸಿಂಗರದ ಕರುವೊ ಮುಕ್ತಿಯ ಗುರುವೊ ಮೋಹರಸದಿಂಗಡಲೊ ಸುಕೃತದೊಡಲೋ (ಚಿಬಪು. ೧೯–೬); ಇಂಗಡಲಿನ ಮೇಲೆ ಮಲಗಿದ ಕೃಷ್ಣನ ಸಂಗಕೆ ಬಹ ಲಕ್ಷ್ಮಿಯಂತೆ (ಜೀವಂಸಾಂ ೨–೮೪); ಇಂಗಡಲಿಂ ಸೊದೆ ಮೂಡುವ ತೆರದಿ (ಗಣೇಶ. ೧೬–೪೧೩). **ಈಂಗಡಲ್**: ಈಂಗಡಲೊಳಗೋಲಾಡುವ ಮೀಂಗಳ ಬಳಗಂಗಳೆಂಬಿನಂ (ಪಂಠಾಮಾ. ೭–೧೬೩); ಈಂಚರಂ, ಈಂಗಡಲ್, ಈಂಬುಳಿ (ಭಾಷಾಭೂ. ೧೩೮ ಪ್ರಯೋ); ಈಂಗಡಲ್ಗೆ ಫೇನಪಿಂಡಂ (ಉದ್ಭಟ. ೧೦–೩೭ವ); ಈಂಚರಂ, ಈಂಬುಳಿ, ಈಂಗಡಲ್ (ಶಮದ. ೧೮೦ ಪ್ರಯೋ).

ಇಂಗಡಲಕುವರ, ಇಂಗಡಲಗುವರ = ಕ್ಷೀರಸಾಗರದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದವನು; ಚಂದ್ರ: "ಇರುಳರಸನಿಂಗಡಲಕುವರನ್ನೆದಿಲ್ಗೆಳೆಯ . . . ಶಶಿಯ ನಾಮಂ" (ಕಬ್ಬಕೈ. ೪೩); "ಇಂಗಡಲಗುವರಂ ಚಂದ್ರನಕ್ಕು" (ಕಶರ. ೧೪). ಇಂಗಡಲಕುವರಿ = ಕ್ಷೀರಸಾಗರದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದವಳು; ಲಕ್ಷ್ಮಿ: ಇಂಗಡಲಕುವರಿಯರಸಂ (ಶಬ್ದಾನು. ೩೮೩ ಪ್ರಯೋ); ಇಂಗಡಲಕುವರಿ ತಾಂ ಪಡೆದಂಗಜಶಿಶುಗೆಱೆಯಲಿಟ್ಟ ಪಾಲ್ಪೆಣ್ಣೆಯ ವೊಲ್ (ಚಿಕವಿ. ೬–೨೫). ಇಂಗಡಲಕುವರಿಯರಸ, ಇಂಗಡಲಕುವರಿಯೆಱೆಯ = ವಿಷ್ಣು: "ರಕ್ಕಸವಗೆಯಂ ಮುನ್ನೀರ್ವಕ್ಕೆಗನಿಂಗಡಲಕುವರಿಯೆಱೆಯಂ . . . ಹರಿಯಕ್ಕುಂ" (ಚತುನಿ. ೭). ಇಂಗಡಲಣುಗ = ಚಂದ್ರ: ಇಂಗಡಲಣುಗನ ಕೂಡಿದ ಪತಂಗನು ತಾಮಸದಿವಸವ ಮೆಱೆದಂತೆ (ಚಿನ್ನವ. ಕ. ೧೦೭೫). ಇಂಗಡಲಣುಗಿ = ಕ್ಷೀರಸಾಗರದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದವಳು; ಲಕ್ಷ್ಮಿ: "ಇಂಗಡಲಣುಗಿಯು ಸಿರಿ ತಾಂ ಸಂಗತಿಯಿಂ ನೋಡೆಲಕುಮಿ ಲಕ್ಷ್ಮಿಯೆನಿಕ್ಕುಂ" (ಕವಿಕಂ. ೨೬); ಇಂಗಡಲಣುಗಿಗಿಂದಿರೆಗೆ . . . ಎಱಗುವೆನು (ಹದಿಬ. ೨–೨). ಇಂಗಡಲಸುತೆ = ಇಂಗಡಲಕುವರಿ: ಇಂಗಡಲ ಸುತೆಯ ಪೆಂಪಂ ಭಂಗಿಸುವ ವಿಳಾಸಂ (ಎಕ. V, ಅರಸೀ. ೬೨–೩೩; 1277). ಇಂಗಡಲಳಿಯ, ಈಂಗಡಲಳಿಯ = ಕ್ಷೀರಸಾಗರದ ಅಳಿಯ; ವಿಷ್ಣು: "ಇಂಗಡಲಳಿಯನೆನಲದುವುಪೇಂದ್ರಂಗೆ ಪೆಸರ್" (ಕಶರ. ೧೩); "ಅರಲ್ವೊಡೆಯಂ . . . ಈಂಗಡಲಳಿಯಂ, ಸಿರಿಯರಸಂ . . . ಈ ೧೨ವಿಷ್ಣುಗೆ ಪೆಸರ್" (ಕಶಸಾ. ೧–೯). [< ಇನಿದು + ಕಡಲ್$_2$]

ಇಂಗಡಲು 'ಇಂಗಡಲ್' ನೋ.

ಇಂಗಣ$_1$ 'ಇಂಗಳ್$_1$' ನೋ.

ಇಂಗಣ$_2$ (ನಾ). (?): ಇನ್ನುಂ ನರಗನನೆನಾಳುವುದೆನ್ದು ಅನ್ತೆಗೆಯ್ವೆನೆನ್ದು ಪ್ರಸಾದಮೆನ್ದು ಇಙ್ಗಣಮಱಿಯೆ ನರಗನಿಱಿಯೆ ತನ್ನಱಿಯನುಂ ತನ್ನ ಮಕ್ಕಳುಂ . . . ಪೆರ್ಮ್ಮಾಡಿಯ ಬೆಸದೊಳಿಱಿದು ನರಗನೊಳಿಱಿದು ಕಾದಿ ಸತ್ತರ್ (ಎಕ. VI, ಕಡೂರು. ೧೪೭–೬; 972). [?]

ಇಂಗಣೆಯ (ನಾ). ಸವಿಯಾದ (ಮೃದುವಾದ) ಬಾಣಗಳನ್ನುಳ್ಳವನು; ಮನ್ಮಥ: "ಅನಂಗನಿಂಗಣೆಯನೆಂದು" (ಕರ್ಣಾನಿ. ೯೩).

[< ಇನಿದು + ಕಣೆ$_1$ + –ಅ$_7$]

ಇಂಗದಿರ್ (ನಾ). ಅಮೃತಕಿರಣ; ಚಂದ್ರನ ಕಿರಣ: ಇಂಗದಿರಿಂದೆನೆಯ್ದುದೆನಲಪ್ಪ ದುಕೂಲದ ಕಮ್ಮನಪ್ಪ ಬೆಳ್ದಿಂಗಳೆನಲ್ಕೆ ಬರ್ಪ (ವರ್ಧಪು. ೬–೪೯); ನೆಱೆದಿಂಗಳಿಂಗದಿರ ಸೊಂಪತಿನೂತನಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೧–೪೦); ಬಂದು ಇಂಗದಿರ್ಗಳಂ ಕಾಣ್ಕೆಗೊಟ್ಟು (ಕಬ್ಬಕಾ. ೧೪೩); ನೆಱೆದಿಂಗಳಿಂಗದಿರನು ಹರುಷದಲಿ ಹಾರೈಸಿ ಸವಿಯಲೆಯ್ತಪ್ಪ ಬಂಧುರ ಚಕೋರನಂತೆ (ಸೌಂದಪು. ೮–೮೭). [< ಇನಿದು + ಕದಿರ್]

ಇಂಗದಿರ (ನಾ). ಅಮೃತಕಿರಣಗಳುಳ್ಳವನು; ಚಂದ್ರ: ನುಂಗಲೊಡರ್ಚಿದ ರಾಹುವನಿಂಗದಿರಂ ನುಂಗೆ (ಚಿಕವಿ. ೬-೨೯); ಇಂಗೋಲನ ತಾಯಿಗಿಂಗದಿರನ ತಂಗಿಗಿಂಗಡಲಣುಗಿಗಿಂದಿರೆಗೆ . . . ಎಱಗುವೆನು (ಹದಿಬ. ೨-೨). [ಇಂಗದಿರ್ + -ಅ$_7$]

ಇಂಗದಿರುಣಿ (ನಾ). ಬೆಳುದಿಂಗಳನ್ನು ಉಣ್ಣುವ ಹಕ್ಕಿ; ಚಕೋರ. 'ಇಂಗದಿರುಣಿವಱಿ' ಪರಾ. [ಇಂಗದಿರ್ + -ಉಣಿ]

ಇಂಗದಿರುಣಿವಱಿ (ನಾ). ಚಕೋರ ಪಕ್ಷಿಯ ಮರಿ: ಇಂಗದಿರುಣಿವಱಿವಿಂಡಿಂಗೆ ತಾಂ ಘೃಷ್ಟಿ (ಚಿಕವಿ. ೬-೨೭). [ಇಂಗದಿರುಣಿ + ಮಱಿ]

ಇಂಗದಿರ್ಗಲ್ (ನಾ). ಚಂದ್ರಕಾಂತ ಶಿಲೆ. 'ಇಂಗದಿರ್ಗಲ್ವಳಿಕು' ಪರಾ. [ಇಂಗದಿರ್ + ಕಲ್$_2$]

ಇಂಗದಿರ್ಗಲ್ವಳಿಕು (ನಾ). ಚಂದ್ರಕಾಂತ ಶಿಲೆಯ ಹಳುಕು: ದರಹಸಿತ ಜೋತ್ಸ್ನೆಯಿಂ ಈಕ್ಷಿಪ ನೃಪವರರೆರ್ದೆಯೆಂಬ ಇಂಗದಿರ್ಗಲ್ವಳಿಕಂ ಕರಗಿಸಿ (ಜಯಕಾ. ೫-೪೯). [ಇಂಗದಿರ್ಗಲ್ + ಪಳಿಕು]

ಇಂಗದಿರ್ವಕ್ಕಿ (ನಾ). ಚಕೋರಪಕ್ಷಿ: ಇಂದುವಿನ ಲೇಖೆಯಂ ಕಂಡಿಂಗದಿರ್ವಕ್ಕಿಯಂತೆ (ಉದ್ಭಟ. ೩-೪೨ ವ). [ಇಂಗದಿರ್ + ಪಕ್ಕಿ]

ಇಂಗದಿರ್ವಟ್ಟು (ನಾ). ಚಂದ್ರಮಂಡಲ: ಇಂಗದಿರ್ವಟ್ಟಂ ಕಂಡಿಂಗದಿರ್ವಕ್ಕಿಯಂತೆ (ಉದ್ಭಟ. ೧೧-೫೫ ವ). [ಇಂಗದಿರ್ + ಬಟ್ಟು$_1$]

ಇಂಗರೀಜ 'ಇಂಗ್ರಜ' ನೋ.

ಇಂಗರೆಜಿ 'ಇಂಗ್ರೇಜಿ' ನೋ.

ಇಂಗರೆಜಿತಿಂಗಳು (ನಾ). ಇಂಗ್ಲೆಂಡ್ ದೇಶದವರ ಕಾಲಗಣನೆಯ ಪ್ರಕಾರದ ತಿಂಗಳು; ಜನವರಿ, ಫೆಬ್ರವರಿ ಮೊದಲಾದ ತಿಂಗಳು: ಬಹುಧಾಂನ್ಯ ಸಂವತ್ಸರದ ಪುಷ್ಯ ಶುದ್ಧ ೫ ಶುಕ್ರವಾರ ಗುರ್ರೆ ಜನವರಿ ಅರಭ್ಯಾ ಯಿಂಗರೆಜಿತ್ತಿಂಗಳ ಕಾಯದೆ ಮೇರೆಗೆ (ಮೈ ಆರಿ. ೧೯೩೮, ೨೩-೨೯; 1819). [ಇಂಗರೆಜಿ (< ಇಂಗ್ರೇಜಿ) + ತಿಂಗಳು (< ತಿಂಗಳ್)]

ಇಂಗಲ 'ಇಂಗಳ$_1$' ನೋ.

ಇಂಗಲಿಕ 'ಇಂಗುಲಿಕ' ನೋ.

ಇಂಗಲೀಕ 'ಇಂಗುಲಿಕ' ನೋ.

ಇಂಗಲೀಷು 'ಇಂಗ್ಲೀಷು' ನೋ.

ಇಂಗಲು$_1$ 'ಇಂಗಳ$_1$' ನೋ.

ಇಂಗಲು$_2$ (ನಾ). ರಸವು ಬತ್ತಿ ಹೋಗಿರುವ ವಸ್ತು; ಒಣಕಲು: ಈರುಳ್ಳಿ ಇಂಗಲಾಗಿ ಹೋಗಿದೆ (ರೂಢಿ).

[ಇಂಗು$_1$ + -ಅಲು (< -ಅಲ್$_2$)]

ಇಂಗಳ$_1$, ಇಂಗಣ$_1$, ಇಂಗಲ, ಇಂಗಲು$_1$, ಇಂಗಟ (ನಾ). ೧. ಬೆಂಕಿ; ಕೆಂಡ: ಲಲಾಟದಿನಿಂಗಳಗಣ್ಣದೆತ್ತವೋದುದೊ (ಗದಾಯು. ೪-೫೦); ಅತ್ವಕ್ಕಿತ್ವಂ - ಅಂಗಾರ - ಇಂಗಳ (ಶಮದ. ೨೬೯ ಪ್ರಯೋ); ಮಂಗಳದ ಬೆಳೆಗಿಂಗಳದ ಮಳೆ ಸುರಿಮದೆ ಮಹಾದೇವ (ಕುವ್ಯಾ ಆ. ೬-೩೬); ಮಂಗಳದ ಬೆಳೆಗೈಯಲಕಟಕಟಿಂಗಳದ ಮಳೆಗಱೆದ ತೆಱನಾಯ್ತು (ನಿಭಾಗ. ೧೦-೨-೯). ೨. (ಆಲಂ) ಸಂತಾಪ; ಸಂಕಟ: ಸಚರಾಚರಕೆ ಮಂಗಳವಾಯ್ತು ಯಿಂಗಳವಾಯ್ತು ಸುರಪತಿಗೆ (ನಿಭಾಗ. ೫-೩-೧೬). **ಇಂಗಣ$_1$**: ೧. ಕುಣಿದುವಾ ಕುಡಿಮಿಸೆ ಬಿಡದಿಂಗಣವನು ಗುಳಿದುವಕ್ಷಿ (ತೊರಂಗ. ೧-೧೭-೯). **ಇಂಗಲ**: ೧. ಕಂಗಳಲಿ ಕೆಂಗಿಡಿಯು ಮುಖದಲಿ ಯಿಂಗಲಗಳುದುರಿದುವು (ಕೋಗಯ. ೧೦-೨೨). **ಇಂಗಲು$_1$**: ೧. ಪೆಚ್ಚಿದಡವಿಗೆ ಯಿಂಗಲಾವರಿಸಿ ಕಡುಕಾಡುಗಿಚ್ಚು ಕವಿವಂದದೊಳು (ತುರಂಗ. ೬೨-೪). **ಇಂಗಟ**: ೧. ಅಂಗಾರಂ, ಇಂಗಟಂ (ಶಬ್ದಾನು. ೧೪೦ ವ್ಯಾಖ್ಯಾ).

[ಪ್ರಾ. ಇಂಗಾರ, ಇಂಗಾಲ. / ಸಂ. ಅಂಗಾರ]

ಇಂಗಳ$_2$ (ನಾ). ಗಾರೆಗಿಡ; ಇಂಗುದೀವೃಕ್ಷ: ಬಿಲ್ಬಲ್ಲತ್ತಿ ಮುಳ್ಮುತ್ತವಂಕೊಲೆ ಕಾಟ್ಮೆಣಸಿಂಗಳಂ ಕೊಸಗು ಗೇರ್ ಕಕ್ಕೆ ಬಿದಿರ್ಕಮ್ಮರಂ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೩-೨೩); ಮಾವಿಂಗಳಂ ಬೇಲ ಬೊಬ್ಬುಲಿ (ಯಾದಮಾ. ೪-೫೨); ಇಂಗಳದ ಮುಳ್ಳನ್ನು . . . ಹಚ್ಚಿ ಬಂದೋಬಸ್ತು ಮಾಡಬೇಕು (ಕೃಷಿಪ್ರ. ೧೩೨); ಇಂಗಳದ ಹಣ್ಣು ಮತ್ತು ಮಯಣಗಳನ್ನು ಅರೆದು ಕುಡಿಯಲು ರಕ್ತಕಾಸ ಗುಣವಾಗುವುದು (ಸಕವೈ. ೪೩೪).

[< ಸಂ. ಇಂಗುಲ]

ಇಂಗಳಂಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಬೆಂಕಿ ಹತ್ತಿಕೊಳ್ಳು; ಉರಿಯತೊಡಗು: ಮುನ್ನಿನ ಹಾಂಗಿರದೆ ಹೊಗೆ ಛಾಯೆಗೆಟ್ಟೊಡೆ ಇಂಗಳಂಗೊ[ಪಾಠಾಂ.ಕೊ]ಳದಿರ್ದೊಡಂ ಮಿಕ್ಕುರಿವುತಿರ್ದೊಡೆಯು (ಬಸಪು. ೪೪-೨೭).

[ಇಂಗಳ$_1$ + ಕೊಳ್$_1$]

ಇಂಗಳಗಣ್, ಇಂಗಳಗಣ್ಣು (ನಾ). ಬೆಂಕಿಯನ್ನು ಕಾರುವ ಕಣ್ಣು; ಅಗ್ನಿನೇತ್ರ: ದ್ರುಪದಾತ್ಮಜಾತನೋವದೆ ಪುಡಿಯೊಳ್ಪೊರಳ್ಚಿ ತಲೆಯಂ ತೆಗೆವಲ್ಲಿ... ಲಲಾಟದಿನಿಂಗಳಗಣ್ಣದೆತ್ತವೋದುದೊ (ಗದಾಯು. ೪-೫೦). **ಇಂಗಳಗಣ್ಣು**: ಧೂರ್ಜಟಿಯ ಪಣೆಯೊಳ್ ಎರಕವೆನೆ ತೋರುವಿಂಗಳಗಣ್ಣೊ (ವೆಂಕಾರಾ. ೫-೨-೧೮). [ಇಂಗಳ$_1$ + ಕಣ್]

ಇಂಗಳಗಣ್ಣ (ನಾ). ಬೆಂಕಿಯ ಕಣ್ಣುಳ್ಳವನು; ಉರಿಗಣ್ಣ; ಕೆಂಡಗಣ್ಣ; ಶಿವ: "ಗೊರವಂ . . . ಮಾದೇವ ಗನಹನಿಂಗಳಗಣ್ಣ ಕಿಡಿಗಣ್ಣನು" (ಕಬ್ಬಿಕೈ. ೪); "ಇಂಗಳಗಣ್ಣ ಸಾಂತ ಪಂದಲೆವಚ್ಚ ಗಂದರಗಿವಿಯನೀಸರಂ" (ಶಬ್ದಮಂ. ೩). [ಇಂಗಳಗಣ್ + -ಅ$_7$]

ಇಂಗಳಗಣ್ಣು 'ಇಂಗಳಗಣ್' ನೋ.

ಇಂಗಳಗಾಣ್ (ಕ್ರಿ). ಬೆಂಕಿಯನ್ನು ಕಾಣು, —ಸೋಕು: ಅಘಂಗಳ ಪತ್ತಿ ರಾಸಿಗಳು ಇಂಗಳಗಂಡವೊಲಳಿವುದೆನಲ್ಕದೆನ್ನಂಗದೊಳೆರ್ದೆಯೊಳೊಲ್ದಿರ್ಕೆ (ಶತಸಾಂ. ೨-೭). [ಇಂಗಳ$_1$ + ಕಾಣ್]

ಇಂಗಳಗುವರ (ನಾ). ಬೆಂಕಿಯ ಮಗ; ಷಣ್ಮುಖ: "ಆ ಗುಹಂಗಕ್ಕು ಮಿಂಗಳಗುವರನೆಂದು ಪೆಸರ್" (ಕಶರ. ೧೨). [ಇಂಗಳ$_1$ + ಕುವರ$_2$]

ಇಂಗಳಮಗ (ನಾ). = ಇಂಗಳಗುವರ: "ನವಿಲ್ದೇರನಿಂಗಳಮಗಂ . . . ಗುಹನ ಪೆಸರಪ್ಪುದು" (ಶಬ್ದಮಂ. ೫). [ಇಂಗಳ$_1$ + ಮಗ]

ಇಂಗಳಾಂಬಕ (ನಾ). ೧. ಬೆಂಕಿಗಣ್ಣು; ಶಿವನ ಹಣೆಗಣ್ಣು: ಉನ್ನತಮಹಾಕೋಪದಿಂದಿಂಗಳಾಂಬಕವ ತೆರೆಯಲುರಿದಾ ಮಾರನು (ನವಮೋ. ೭-೩೫). ೨. ಬೆಂಕಿಗಣ್ಣು ಉಳ್ಳವನು; ಶಿವ.

[ಇಂಗಳ$_1$ + ಅಂಬಕ]

ಇಂಗಳಿಸರ 'ಇಂಗಳೇಶ್ವರ' ನೋ.

ಇಂಗಳೀಕ 'ಇಂಗುಲಿಕ' ನೋ.

ಇಂಗಳೇಶ್ವರ, ಇಂಗಳಿಸರ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಸುರರಾಜಾರ್ಚಿತನಿಂಗಳೇಶ್ವರಪುರ ಶ್ರೀತೀರ್ಥಚಂದ್ರಪ್ರಭಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೧-೫೨). **ಇಂಗಳಿಸರ**: ಕೃಷ್ಣಬೆರ್ಣೋತ್ತರ ಪಥೇ ಬಾಸುರಿಕೋಡು ಇಂಗಳಿಸರ ಬಾಗೆವಾಡಿ ಸಾಮಳವಾಡಿಗೆ (ಸೌಇಇ. XI-i, ೮-೧೬; 862).

[ಇಂಗಳ$_1$ + ಈಶ್ವರ]

ಇಂಗಟ 'ಇಂಗಳ$_1$' ನೋ.

ಇಂಗಾಲ (ನಾ). ೧. ಇದ್ದಲು. ೨. 'ಕಾರ್ಬನ್' ಎಂಬ ಅಲೋಹ ಮೂಲಧಾತು: ಆಮ್ಲಜನಕದ ಒಂದು ಪರಮಾಣು ಜಲಜನಕ, ಇಂಗಾಲ, ಸಾರಜನಕ ಮುಂತಾದ ಮತ್ತೊಂದು ಪರಮಾಣುವಿನ ಮೇಲೆ ಬಗೆಬಗೆಯಾಗಿ ಪ್ರಭಾವವನ್ನುಂಟುಮಾಡುವುದು ಸಹ ಒಂದು ಮೂಲ ರಹಸ್ಯ ಅಥವಾ ಸಂಬಂಧ (ಜೀವಾತ್ಮ. ೧೦೩).

[ಪ್ರಾ. ಇಂಗಾಲ. / ಸಂ. ಅಂಗಾರ]

ಇಂಗಾಲಾಮ್ಲ (ನಾ). ಒಂದು ಸಂಯುಕ್ತ ಅನಿಲ; "ಒಂದು ಪ್ರಮಾಣದ ಇಂಗಾಲವೂ ಎರಡು ಪ್ರಮಾಣದ ಆಮ್ಲಜನಕವೂ ಕೂಡಿ ಆದ ಸಂಯುಕ್ತ ಅನಿಲ" (Carbon dioxide. ಇಂಶಾ); ಭೂಮಿಯ ಮೇಲಿರುವ ಸಸ್ಯಗಳು ಗಾಳಿಯಲ್ಲಿರುವ ಇಂಗಾಲಾಮ್ಲವನ್ನೂ ನೀರಿನಲ್ಲಿರುವ ಸಸ್ಯಗಳು ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಬೆಸೆತುಕೊಂಡಿರುವ ಇಂಗಾಲಾಮ್ಲವನ್ನೂ ಉಸಯೋಗಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತವೆ (ಸಸ್ಯಶಾ. ೧೧೪).

[ಇಂಗಾಲ + ಆಮ್ಲ]

ಇಂಗಾಲಾಮ್ಲನಾಯು (ನಾ). ಇಂಗಾಲಾಮ್ಲವೆಂಬ ಅನಿಲ: (Carbonic acid. ಇಂಶಾ); (Carbonic acid gas. ಪಾಠಿ. ೧೩).

[ಇಂಗಾಲಾಮ್ಲ + ವಾಯು]

ಇಂಗಿ (ನಾ). ಬೆರಗು; ಗಾಬರಿ (?): ದೇವ ಪಯಣಂಗಳಾವಡೆ ಮತ್ತೆ ದಾರಮೇಲ್ ಮನವಾಯ್ತನುತ ಶಕ್ತಿರಗಂ ಪಿಡಿಯಲು ಇಂಗಿಯಾದನು ಪಾರ್ಥ ನಾರಿ ಕೇಳ್ ಮತ್ತಾವ ಹೆಂಗಳಲಿ ಮನವಿಲ್ಲ ದಿಡು ಶಕ್ತಿರಗೆನುತ (ತುರಂಗ. ೧೫–೨೪).

[< ಸಂ. ಇಂಗ = ಬೆರಗು, ಗಾಬರಿ, ಇಂಗಿತ. P ತುಳು. ಇಂಗಿ = ವಕ್ರ, ಕೊಂಕು]

ಇಂಗಿಣಿಮರಣ 'ಇಂಗಿನೀಮರಣ' ನೋ.

ಇಂಗಿಣೀ (ನಾ). ಒಂದು ನದಿಯ ಹೆಸರು: ಮಾತ್ಯ ಸಂತ ಅರಣ್ಯ ಇಂಗಿಣೀ ಸಂಗಮಾತ್ (ಮುಂಬಾಶಾ. IX, ೧೩೭–೩ ; ?). [ಸಂ.]

ಇಂಗಿಣೀಮರಣ, ಇಂಗಿನಿಮರಣ (ನಾ). [ಜೈನ] ಹೆತ್ತೊಂಬತ್ತು ಬಗೆಯ ಮರಣಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ; ಯತಿಯು ಸಂಧಿವ ನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ವಿಕಾಂತಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಇದ್ದು ಆಹಾರತ್ಯಾಗಮಾಡಿ ತನ್ನ ಉಪಚಾರಗಳನ್ನು ತಾನೇ ಮಾಡಿಕೊಂಡು, ಉಪಸರ್ಗಬಂದಾಗ ಸ್ವೋಪಚಾರವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಸಮತೆಯಿಂದ ಮರಣಹೊಂದುವುದು: ಚುತುರ್ವಿಧಮಪ್ಯಾಹಾರ ಶರೀರಮು ಮಂ ತೋಜಿದಿಂಗಿಣೀ ಮರಣದಿಂ ಕುಭವಕಿಣಾಮದೊಳ್ ಕೂಡಿ (ವ ಜಿಣ್ಣ ಣಾ. ೧೯೨–೧೦) ; ಇಂಗಿಣಿಮರಣವೊಂದು ತಿಂಗಳಿಂ ಸಾಧಿಸಿದೊರ್ (ಕೊಪ್ಪಕಾ. ೭–೧ ; 1010). ಇಂಗಿಣಿಮರಣ: ಕೃಮದಿನ್ದಂ ಕಡುಪಡಿಜ್ಞಾಚಾರ್ಯರ್ ಮುಡಿಪಿದೆಡೆ [ಯೊಳ್] ಬಿಡೆಂಗಂ ಪಡೆದಿರೆ ಮಾಡಿಸಿ ಜಿನೇನ್ದ್ರಾಜ್ಞೆಕ್ಕಾಳಯಮಂ (ಕಾಳ. ೬೨–೪–೧೦ ; 1008).

[ಪ್ರಾ. ಇಂಗಿಣೀಮರಣ. / ಸಂ. ಇಂಗಿಣೀಮರಣ]

ಇಂಗಿತ (ನಾ). ಆಶಯ; ಮನೋಗತ; ಅಭಿಪ್ರಾಯ: ಬಗೆದಿಂಗಿತ ಚೇಷ್ಟಾಕಾರ ಗತಂಗಳನಂತರಂಗದೊಳ್ಕಳಿದುದಂ ಮಿಗೆ ಸೂಚಿಸುವುದು (ಕವಿರಾ. ೩–೧೧೬); ಲಿಂಗದಿಂದುದಿಸಿ ಅಂಗವಿದಿದಿಪ್ಪ ಪುರಾತನರ ಇಂಗಿತ ವನೇನೆಂದು ಬೆಸಗೊಂದಿರಯ್ಯಾ (ಮಹಾದೇ. ೪೯–೧) ; ಉಪಾಧ್ಯಾಯರು ಮಕ್ಕಳಳಿಗೆ ನೀಡುವ ಸಲುಗೆ, ಆದರ ಇಂಗಿತವನ್ನು ಅರಿತ ಬೋಧಪಕ್ರಮ ... ಕಲಿಯಲು ತಕ್ಕ ಸ್ನೇಹವನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿಸುತ್ತವೆ (ಶಿಕ್ಷಪ. ೪೯೧).

[ಸಂ.]

ಇಂಗಿತಕೊಡು 'ಇಂಗಿತಗುಡು' ನೋ.

ಇಂಗಿತಗುಡು, ಇಂಗಿತಕೊಡು (ಕ್ರಿ). ಗುಟ್ಟಾಗಿ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ಕೊಡು, —ಸೂಚಿಸು: (ಹಿಂದಾಗಿ, ಇಂಗಿತಗುಡುವನು) (ಬಟ್ಟಲೆ. ೩೨–೩). ಇಂಗಿತಕೊಡು: ಅವಳು ತನ್ನ ಮನದೊಳಗೇ ನೆನೆದು ಕೊಂಡಳು, 'ಇಂದು ಬೆಳಿಗ್ಗಿಂದಲೇ ನನ್ನ ಮನ ನನಗೆ ಇಂಗಿತಕೊಟ್ಟು ಹೇಳು ತ್ತಿದೆ, ಇಂದು ನನಗೆ ಕಾಗದ ಬಂದೇ ಬರುವುದೆಂದು ..." (ಇಪ್ಪಕ. ೨೮೮). [ಇಂಗಿತ + ಕುಡು (< ಕೊಡು)]

ಇಂಗಿತಜ್ಞ, (ನಾ). ಬೇರೆಯವರ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ಊಹಿಸಿ ತಿಳಿದವನು; ಮನೋಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ಅರಿತವನು: ಶಿಷ್ಟಜಂ ಕೊರ್ವರಾ ನಿಂಗಿತಜ್ಞನೆನಿಸುಂ ಕ್ಲೇಶಕ್ಷತಂ ಕಾಶಿ ... ಸಂದ ಪಿದೂಷಕಂ ಸ್ಮರಕಳಾ ರಾಂಜಿತಂ ಪೂಜಿತಂ (ಸುಚ. ೧೦–೬೯). [ಸಂ.]

ಇಂಗಿತಜ್ಞತೆ (ನಾ). ಇತರರ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ತಿಳಿಯುವಿಕೆ: "... ಅದು ನನಗೂ ಗೊತ್ತಿದೆ" ಎಂದು ... ಇಂಗಿತಜ್ಞತೆಯಿಂದ ಜನರ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಮುಂಜಾನೆಯೇ ಅರಿತುಕೊಳ್ಳುವವನಂತೆ ನಕ್ಕನು (ಪ್ರಸಕು. ೬೪೨). [ಸಂ. ಇಂಗಿತಜ್ಞತಾ]

ಇಂಗಿತಜ್ಞಾನ (ನಾ). ಬೇರೊಬ್ಬರ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿರುವುದನ್ನು ಊಹಿಸಿ ತಿಳಿದು ಕೊಳ್ಳುವುದು: ಇಂಗಿತಜ್ಞಾನವಿಲ್ಲದ ಬಂಧುಪರಿವಾರ ಹಂಗಿನಿಸುವ ಛಲವುಳ್ಳ ಸತಿಪುತ್ರಸಖರು (ಮಂಕುಶ. ೧೭೬).

[ಇಂಗಿತ + ಜ್ಞಾನ]

ಇಂಗಿತವ್ಯಂಗ್ಯ (ನಾ). ಸೂಚ್ಯವಾದ ವ್ಯಂಗ್ಯ; ಮಾತಿನಲ್ಲಿ ಆಡಿಗಿರುವ ವ್ಯಂಗ್ಯ: ಪ್ರತ್ಯುತ್ತರದ ಇಂಗಿತವ್ಯಂಗ್ಯಕೊಂದಿನಿತೆ ನಕ್ಕು (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೫೪೯–೨೫೬). [ಇಂಗಿತ + ವ್ಯಂಗ್ಯ]

ಇಂಗಿತಾಕಾರ (ನಾ). "ಮನೋಭಾವ, ಮನದಿಂಗಿತವನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ರೂಪ" (ಕೊಸೃಸಂ. ಕೋಶ). [ಇಂಗಿತ + ಆಕಾರ]

ಇಂಗಿಲಿಕನಕಟ್ಟೆ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಬಕೆಗಾರ ಕುಲ ಬೀವಾಸಿಟ್ಟಿಗಂ ಬೋಕಚಟ್ಟಿಗಂ ಪುಟ್ಟದಂಗಿಬಮ್ಮಣಂ ಇಂಗಿಲಿಕನಕುಟ್ಟೆಯ ಸಯಂಬು ದೇವನಗೆರೆಬು ಬಟ್ಟಾರ ದೇವಾಲ್ಯವಂ ಮಾಡಿಸಿದಂ(ಎಕ. XIV, ಶ್ರೀರಂಗ. ೩೪–೬ ; 1126). [?]

ಇಂಗಿಲೀಷು 'ಇಂಗ್ಲೀಷು' ನೋ.

ಇಂಗಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಇಂಗಿ ಹೋಗುವಂತೆ ಮಾಡು; ಬತ್ತಿಸು; ಒಣಗಿಸು: ಸೇನಾಪತಿಕ ಪದಹತ ಧೂೀದಿಸರ ವಿಬುಧತರಂಗಿಣಿಯಂ ನಿಂಗಿಸಿತು (ತಿಂಪು. ೩–೬–೧೬); ಕೆಂಗೆಯ ಹಸುಮಂ ಕಿಬುತರಿದಂಗೆಳಸದೆ ವಿಜಯ ಪುರದ ಕಾಹನ ದಬಮಂ ಬೆಂಗೊಂಡು ಬಳದ ದೂಳೆಯೊಳಿಂಗಿಸಿದಂ ಗಡಿಗಳವರ ಸಂಗರಸಮಂ (ಚಳವಿ. ೨–೪೨) ; ಇದೆ ಇಲ್ಲೆಂಬುವ ವಾದವ ಇಂಗಿಸುವ ವಿಚಿತ್ರ (ಪೌಪ್ರ. ೩–೮) ; ಆಕ್ಕುಯನ್ನು ಒಂದೇ ಸಲ ತೊಳೆದು ಇಂಗಿಸುವ ಪದ್ಧತಿ (ಗೃಹಪ. ೫೦). ೨. ಕೆಳೆ; ಹಿಂಗಿಸು; ಹೋಗಲಾಡಿಸು: ನೂರಾರು ಬುಧರು ... ಕೃಷಿಯಂಪಿಂಗಿಸರು (ಇ ಆಪ. ೫೩–೪೪). [ಇಂಗು + –ಇಸು]

ಇಂಗು (ಕ್ರಿ). ೧. ಒಣಗು; ಬತ್ತು: "ತಾನಿಂಗುವುದಕಿಂಕೆ" (ಕವೀಂ. ೨೫೩) ; ಮೈಮ ಮಡಿಯುತ್ತಾತ್ಮಾಹುತಿಗಿತ್ತು (ಗಿ ೦ ೪. ೪–೧೬೨) ; ತೈಲವಿಂಗಿದ ದೀಪ್ತಿಗೆ ಉದಕವಜಡತ ಘನ ತಳಾಕಕ್ಕೆ (ಹಡಕಾ. ೯–೨೪) ; ಆಜದ ಸೇಡಿ ಮಗ್ಗುಲಿಕ್ಕದ ಪುಳಕಂಗಳಿಂಗದ ಬೆವರ್ (ಸಂ ಕೃ ಸು. ೪–೧೬೨) ; ಬೆಟ್ಟೆಯಕಿಕ್ಕಿ ಕಾಸಲುದು ನೀರಿಂಗಿ ಪೊಸಗಿಚ್ಚಿನ ಪರಿಯಾಗಲಂತಲ್ಲಿ (ಸೂಪಶಾ. ೪–೭). ೨. ಆಡಗು; ಹುಗಿದುಹೋಗು; ನಾಶವಾಗು: ಉರುಳ್ಪೆಯೊಳಿಂಗಿದರ್ ಕಂಗಳಂ ಕೊಟ್ಟು ಪಾಲಿಸಿದ ಕರುಣಾ ಸಾಗರ (ಕೂಟುಬು. ೬–೧೪).

ಇಂಗಿಹೋಗು = ಬತ್ತಿಹೋಗು: ನಿನ್ನ ಬಿಟ್ಟು ಅನ್ಯಕೆನ್ನ ಮನ ವೆಳಸಿದ ದಿನ ಈ ಕಣ್ಣು ಕುರುಡಾಗಿ ಹೋಗಲಿ ನಿನ್ನ ತೇಜದಿಂದ ನಿನ್ನ ದಿವ್ಯದರ್ಶನದಿಂದ ಅಲ್ಲಿಯೇ ಇಂಗಿಹೋಗಲಿ (ಜಗದಾ. ೧೩).

[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಇಙ್ಙು; ತುಳು. ಇಂಗು; ತೆಲು. ಇಂಕು, ಇಗುರು, ಇವುರು, ಇಮುರು, ಇನುಕು, ಈಕು]

ಇಂಗ್ಯು (ಕ್ರಿ). ಕೊಡು: ಭಟ್ಟರೇ ಕ್ಷೇಮವೋ ಎಂದರೆ ಎರಡು ದುಡ್ಡು ಇಂಗಿ ಎಂದ (ಗಾದ. ೬). [< ಈಯ್ / ತಮಿ. ಇಗು ; ತೆಲು. ಇಚ್ಚು]

ಇಂಗು$_3$ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಗಿಡದ ಹೆಸರು (ಓಷಧಿ. ೫; ಮೈಔಗಿ. ೩೮-೭೪೮). ೨. (ಅಡಿಗೆಗೂ ಔಷಧಕ್ಕೂ ಉಪಯೋಗವಾಗುವ) ಒಂದು ಮರದ ಹಾಲಿನಿಂದ ದೊರೆಯುವ ವಸ್ತು; ಹಿಂಗು: ಉಪ್ಪಿಲ್ಲಣಿಂಗು ಸಾಸವೆ ತಪ್ಪಿಲ್ಲದ ಮೆಣಸು ಸುಂಟೆ ಪೊಸ ಸುಣ್ಣಮಿವಂ ಚಪ್ಪರಿಸಿ ಬಡಿದು ಮೆಯ್ಯಂ ಸೊಪ್ಪಾಗಿರೆ ಮೋದಿ ಪೂಸುವರ್ ನಿರ್ದಯೆಯಿಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೩-೭೧); ಇಂಗಿನ ಪೆಟ್ಟಿಗೆಗೆ ಇಂಗು ಗದ್ಯಾಣಂ ತೂಕವಾಜು (ಎಇ. XIII, ೨೨-೫೫; 1204); ಕರಿಬೇವು ಬಡಗ ಸಂಡಗೆಯಿಂಗು ಕಡಲೆವಿಟ್ಟರಿಸಿನದ ಹುಡಿ (ಸೂಪಶಾ. ೪-೧); ಗಳಿಲನೆ ಬಡಿಸಲೊಗ್ಗರಣೆಯಿಂಗಿನ ಕಂಪು ಸುಳಿದುದು (ಮೋಹತ. ೩-೫೪); ಹೊಗೇ ಸೊಪ್ಪು ಯಿಂಗು ಜೀರಿಗೆ (ಎಕ. VIII, ತೀರ್ಥಹ. ೭೨-೧೬; 1711); ಇಂಗು ಮೆಣಸ್ಯಾಲಕ್ಕಿ ಮೇಣ ಸಾಂಬ್ರಾಣಿಗಳನು (ಅರ್ಚಾವಿ. ೩೧-೩೪).

ಇಂಗುತಿನ್ನಿಸು = ಮೋಸಮಾಡು. ಇಂಗಿನಎಲೆ = "ಕಾರವಿ, ಬಾಷ್ಪಿಕೆ" (ನಾಚಿರಾ. ೬); ಇಂಗಿನೆಲೆ ಮುಸ್ತೇಯಳಿಲೆ ಲವಂಗಂ ಬಜೆ (ಅಶ್ವಶಾ. ೭-೧೪). ಇಂಗುಹಚ್ಚು = ೧. (ಕಣ್ಣಿಗೆ) ಇಂಗನ್ನು ಬಳಿ, —ಸವರು. ೨. ವಂಚಿಸು; ಮೋಸಮಾಡು. [< ಸಂ. ಹಿಂಗು]

ಇಂಗುಣಮೇಡು (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಬಟಾರರು ಕೊಟ್ಟುದು ಇಜ್ಗುಣಮೇಡಿನೊಳ್ ಒಕುಳಂ ಕಟನಿ ಸರ್ವ್ವಪರಿಹಾರಂ (ಎಕ. X, ಶ್ರೀನಿವಾ. ೨೭-೨೬; 870). [?]

ಇಂಗುಣಿಗೆಱೆ (ನಾ). ಒಂದು ಕೆರೆಯ ಹೆಸರು: ಬಮ್ಮಣವಾಡ ಕುಟುಕವಾಡದ ಮುಗ್ಗುಡ್ಡೆಯ ಇಂಗುಣಿಗೆಱೆಯ ಕೆಳಗೆ ನಟ್ಟಕಲ್ (ಎಇ. XIII, ೩೦-೪೦; 1204). [ಇಂಗುಣ್ಣಿ + ಕೆಱೆ]

ಇಂಗುದ (ನಾ). = ಇಂಗುದಿ: "ಇಂಗುದ, ಇಂಗುದಿ, ತಾಪಸತರು – ಇಂಗುಳದ ಮರ" (ನಾಚಿರಾ. ೬). [ಸಂ.]

ಇಂಗುದಿ (ನಾ). ಗಾರೇಗಿಡ; "ಇಂಗಳದ ಗಿಡ" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೦೭). [ಸಂ. ಇಂಗುದೀ]

ಇಂಗುದೀತೈಲ (ನಾ). ಇಂಗುಳದ ಬೀಜದಿಂದ ತೆಗೆದ ಎಣ್ಣೆ: ಆಶ್ರಮವು ಇಂಗುದೀತೈಲದ ದೀಪಗಳಿಂದ ಬೆಳಗತೊಡಗಿತು (ನಾಗಕಾ. ೮); ಹಾಗಾದರೆ ಆಕೆಯನ್ನು ಜಾಗ್ರತೆಯಾಗಿ ಕಾಪಾಡಿಕೊ. ಇಂಗುದೀತೈಲದಿಂದ ಜಿಡ್ಡಾದ ತಲೆಯುಳ್ಳ ಯಾವನಾದರೂ ಒಬ್ಬ ದರಿದ್ರನಾದ ಕಾಡು ಮನುಷ್ಯನ ಕೈಗೆ ಬಿದ್ದಾಳು (ಶಾಕುಂತ. ೨೫-೧೨). [ಸಂ. (ಇಂಗುದೀ + ತೈಲ)]

ಇಂಗುದೀಫಲ (ನಾ). ಇಂಗುಳದ ಹಣ್ಣು: ಇಂಗುದೀಫಲವಿಭೇದದೆ ನುಣ್ಪಿಡಿದಿರ್ಪ ಕಲ್ಗಳುಂ (ಶಾಕುಂತ. ೧-೧೪). [ಸಂ. (ಇಂಗುದೀ + ಫಲ)]

ಇಂಗುಲಿ (ನಾ). = ಇಂಗುಲಿಕ (ಓಷಧಿ. ೧೩೬). [< ಸಂ. ಹಿಂಗುಲ]

ಇಂಗುಲಿಕ, ಇಂಗಲಿಕ, ಇಂಗಲೀಕ, ಇಂಗಳೀಕ, ಇಂಗುಲೀಕ, ಇಂಗುಳಿಕ, ಇಂಗುಳೀಕ (ನಾ). ೧. ಪಾದರಸದಿಂದ ಆದ ಒಂದು ಅದಿರು; ಹಿಂಗುಳ: ಕರ್ಪೂರತೈಲಾಹ್ವಮಿಂಗುಲಿಕಂ ನಾಗರಮಿಪ್ಪೆ (ಖಮದ. ೬-೮). ೨. ನೀಲಿಯ ಬಣ್ಣದ ಒಂದು ಔಷಧ ದ್ರವ್ಯ (ಕಿ). ೩. ಒಂದು ಬಣ್ಣ; ಕೆಂಪು ಬಣ್ಣ: ದ್ವಿಗುಣಿಸೆ ಪತ್ತಿದಿಂಗುಲಿಕದಿಂ ನಖದೀಧಿತಿ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೫-೨೯). **ಇಂಗಲಿಕ**: ೧. "ಹಿಂಗೂಳಕ – ಇಂಗಲಿಕ" (ಶಬ್ದಾನು. ೧೬೦ ವ್ಯಾಖ್ಯಾ); ಇಂಗಲಿಕವು ಮಣಿಶಿಲೆಯು ಅಂಗಡಿಯೊಳು ಮಾರುತಿಹ ಬೇಹಾರಿಗರು ಕಂಗೊಳಿಸಿದರು (ಅಬ್ಬಲೂ. ೩-೭೬). **ಇಂಗಲೀಕ**: ೧. ಸೌಗಂಧಿಕಂ ಕಪ್ಪಿನೊಡವೆರದ ಕೆಂಪನ್ನು ಕೂಡಿರ್ಪುದಲತಿಗೆಯ ರಸದ ವೊಲಿಂಗಲೀಕ ತನ್ನಿಚ್ಛೆಯೊಳ್ ಬೆಳದ ಚಿತ್ರಮೂಲದ ಪುಷ್ಪ ಕುಂಕುಮಮಂಜಿಷ್ಟೆಯಂತೆ (ರತ್ನಶಾ. ೧೦-೧೦); ಇದಕ್ಕೆ ಇಂಗಲೀಕ (Cinnabar Sulphide of Mercury) ವನ್ನು ಲಿಂಬೆ ಹಣ್ಣಿನ ರಸದಲ್ಲಿ ನುಣ್ಣಗೆ ಅರೆದು ಹಚ್ಚುವುದು (ಮನೆಮ. ೧೦೧). **ಇಂಗಳೀಕ**: ೧. ಪಾರಜ, ಗಂಧಕ . . . ಇವೆರಡುಗಳ ರಸಾಯನ ಮಿಶ್ರಣವಾಗಿ ಇಂಗಳೀಕವೆಂಬ ಮಿಶ್ರಪದಾರ್ಥ ಹುಟ್ಟುತ್ತದೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೬-೮). ೩. ಹರಿದಳ, ಇಂಗಳೀಕ, ಅಭ್ರಕ ಇವೇ ಆಗಿನವರು ಉಪಯೋಗಿಸುತ್ತಿದ್ದ ಬಣ್ಣಗಳು (ಕನ್ನನು. ೧-೯೪). **ಇಂಗುಲೀಕ**: ೧. "ಮ್ಲೇಚ್ಛಂ– ಇಂಗುಲೀಕ" (ಓಷಧಿ. ೧೨೯). **ಇಂಗುಳಿಕ**: ೧. "ಅನ್ಯಮಾರಕಂ– ಇಂಗುಳಿಕ" (ಓಷಧಿ. ೮). ೩. ನಯಮಳವಟ್ಟ ಪಚ್ಚೆ ಸಹಕಾರದೊಳಿಂಗುಳಿಕಂ ತಳಿರ್ತಶೋಕೆಯೊಳರಿದಾಳಮುಳ್ಳಲರ್ದ ಸಂಪಗೆಯೊಳ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೧-೬೪); ಇಂಗುಳಿಕದಣ್ಕೆಯಿಂ ನಯನಂಗಳ್ . . . ರಂಜಿಸೆ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೫-೩೭); ಅಂತು ಬಂದಾ ಚಿತ್ರಿಕ ನಿಜಾಂಗುಳಿಯೊಳ್ ಪೊರೆದಿಂಗುಳಿಕಂ ಕೇಸರಿಯ ಕೆಂಬೊಗರಂ ದ್ವಿಗುಣಿಸೆ (ಧರ್ಮನಾ. ೩-೧೧೩). **ಇಂಗುಳೀಕ**: ೧. (ಕಿ). [< ಸಂ. ಹಿಂಗುಲಿಕಾ]

ಇಂಗುಲೀಕ 'ಇಂಗುಲಿಕ' ನೋ.

ಇಂಗುಳ (ನಾ). ಗಾರೆಗಿಡ; ಇಂಗುದೀವೃಕ್ಷ: ಆಮ್ರಂ ಬೆಳಲಿಂಗುಳಂ ಪನಸು ನಿಂಬಂ ಜಂಬು ಜಂಬೀರಕಂ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೧೦೪೦ ಶೂದ್ರಕ); ಕುರುಟಿಗೆ ಯಿಂಗುಳಂ ತವಸಿಯೆರ್ಕೆಯ ಪಾ(ಲ್ಮೆಣಸ)ಲೆಸೆವಶ್ವಗಂಧಿ ನಾಗರಮಮರೇಂದ್ರ ವಾರುಣಿಯೆನಿಪ್ಪಿವನೆಣ್ಣೆಯೊಳಟ್ಟು ಬಿಟ್ಟೊಡಂ (ಲೋಕೋಪ. ೯-೨೧೪); ಕಮ್ಮರ ದಾರ ಕೇರ ನೇಳಲ ಸಿರಿತಾಳೆ ಯಿಂಗುಳದ ನೆಲ್ಲಿಯ ನೀಪದ ಸೋಲೆಯಾಲದಿಂ (ಲೀಲಾವ. ೬-೨೧); ಇಂಗುಳದ ಬೇರಿನೊಳು ವಂಗವನು ಬೆರಸಿದರೆ ಅಂಗನೆಯು ತನಗೆ ವಶವಕ್ಕು ವೈರಿತಾ ಸಂಗಾತಿಯಕ್ಕು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೯೭೮); ಇಂಗುಳದ ಮೇಣವಂ ನಿಂಬೇಹುಳಿಯಲ್ಲಿ ಅರೆದು ಪೂಸಲು ಸಕಲವಿಧವಾದ ವ್ರಣ ಮಾಣ್ಗುಂ (ವಿವೈವಿ. ೨). [ಸಂ. ಇಂಗುಲ]

ಇಂಗುಳವಡಿ (ನಾ). ಒಂದು ಪ್ರಾಂತದ ಹೆಸರು: ಯಿಂಗುಳವಡಿಯ ಸೀಮೆ (ಎಕ. XIV, ಗುಂಡ್ಲುಪೇ. ೧೪೭-೧; ?). ☞ ಇಂದಿನ 'ಇಂಗಳವಾಡಿ' ಎಂಬ ಊರು. [ಇಂಗುಳ + ವಡ್ಡಿ (< ಪಾಡಿ ?)]

ಇಂಗುಳಿಕ 'ಇಂಗುಲಿಕ' ನೋ.

ಇಂಗುಳೀಕ 'ಇಂಗುಲಿಕ' ನೋ.

ಇಂಗೂಟ (ನಾ). ಸೊಗಸಾದ ಕೂಟ; ಸಂಭೋಗ: ಬಸಮಾದ ಗಂಡರಿಂಗೂಟಮೆ ತೋಟಯೆಂದು (ಲೀಲಾವ. ೧೪-೪೦); ಪೊಂಗುತ್ತಿರೆ ನಾಣ್ಟಾಣಂ ಸೂಳ್ವದದಿಂಗೂಟಂ ಗಡಿಗೆಟ್ಟರಲ್ (ಉದ್ಭದೇ. ೪-೨೮). [< ಇನಿದು + ಕೂಟ$_1$]

ಇಂಗೊರಲ್, ಇಂಗೊರಳ್, ಈಂಗೊರಲ್ (ನಾ). ಇಂಪಾದ ಧ್ವನಿ; ಮಧುರವಾದ ಕಂಠ: ಅಂತೊಂದೆ ಕೊರಲೊಳ್ ಕೊಳೆ ಪಾಡುವ ಬರ್ಬರಕಿರಾತೆಯರಿಂಗೊರಲೊಳೊದವಿ ಬಂದೆರ್ದೆಯನಳ್ಳೆವಿಳ್ಳೆಯಾಗಿ ಪಿಡಿದಲುಗುವಂತಲುಗೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೨-೨೨ ವ); ಎಂಬಿನೆಗಮಿಂಗೊರಲೊಳ್ಕೊಳೆ ಪಾಡಿಯಾಡಿ ರಂಜಿಸಿತೊ ಸಭಾಜನಂಗಳ ಮನಂಗಳನಾ ದಿವಿಜಾಂಗನಾಜನಂ (ಅಜಿಪು. ೫-೩೮); ಒಳದೊಂಡಿನ ಪಾಲ್ಗಳುಮಂ ಪೀರ್ದಿಂಗೊರಲ್ಗಳಾದ ನೀರ್ವ್ವಕ್ಕಿಗಳ ಸುಸಿಲಮಸಕದಿಂಚರಂಗಳುಮಂ (ಕಾದಂಉ. ೫೨೬); ಮಾಂಗಾಯ ಗೊಂಚಲೊಳಗುಳಿದಿಂಗೊರಲಿಂದುಲಿವ ಗಂಡುಗೋಗಿಲೆ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೨೫೦). **ಇಂಗೊರಳ್**: ಅಂಗನೆಯರನು ಪಡಿಯಜತಿಯರು ಸಂಗೊಳಿಸಿ ಜಡಿಕೆಯಿದು ನಿಲಿಸಿದರಿಂಗೊರಳ ನುಣ್ಚರದಿ ಹೊಹೊ ಗಲಭೆ ಬೇಡೆಂದು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೨೦-೨೭). **ಈಂಗೊರಲ್**: ಈಂಗೊರಲ್, ಈಂಚರಂ, ಈಂಗಡಲ್ (ಭಾಷಾಭೂ. ೬-೧೩೮ ಉದಾ). [< ಇನಿದು + ಕೊರಲ್]

ಇಂಗೊರಳ್ 'ಇಂಗೊರಲ್' ನೋ.

ಇಂಗೊಳ್ (ನಾ). ೧. ಸಿಹಿನೀರಿನ ಕೊಳ. ೨. ಅಮೃತ ಸರೋವರ: ಒಗೆದುದೊ ತಿಂಗಳಂಗೊಳದೊಳೀನಸಿತೋತ್ಪಲಂ... ಎಂದಿನಮಾಯ್ತು ಲಾಂಛನಂ (ಚಕ್ರ. ೬-೨೪). [< ಇಂದು + ಕೊಳ್]

ಇಂಗೋಲ್ (ನಾ). ೧. ಸವಿಯಾದ ಕೋಲು; ಕಬ್ಬು: "ಇಂಗೋಲ್ ರಸಾಲಂ" (ಕರ್ಣಾ ೧. ೪೧); ಇಂಗೋಲಂ ನವವಾಡಿಮಾಳಲಮಂ (ಉಷ್ಣ ಟ. ೯-೧೧); ಬೆಳ್ಳುತ್ತಿರಿಂಗೋಲಂ ತೋಂಟಗಂ ಕೊಟ್ಟ ನೆಯರ್ಗಂ (ಕಬ್ಬಕಾ. ೪೮); ಪಾಲ್ಬಡೆಯ ತೆರೆಯ ಬಂಬಲ್ಗಳಂ ಜೇಂಗೊಡದ ಸಾಲ್ಗಳಂ ಮಿಱುಗುವಿಂಗೋಲ್ಗಳಗ್ಗಳಪಾದ ಮೇಲ್ಗಳಂ ಪರಿಕಲಿಪ ಕೀಲ್ಗಳಂ (ವೀಕೃತಿ. ೩-೧೧); ಸಂಜಗೆಗೆ ಕಂಪಿ ಹುದೆ? ಇಂಗೋಲಿರಿಂಗಿಂಪಿಹುದೆ? ಮಳಿಲಿಲ್ಲೆ ಸೊಂಪಿಹುದೆ?... ಇಲ್ಲದಡೆ ಬೇಳು ಪೊಸಸ್ಯಸ್ಟಿ ರಚಿಸುವ ಕವಿಗೆ (ಗಿಂಪಿ. ೨೨-೩೦). ೨. ಕಬ್ಬಿನ ಬಿಲ್ಲು; ಮನ್ಮಥನ ಚಾಪ; "ಇಕ್ಷುಚಾಪ" (ಚಕ್ರ. ೧, ೬ ಟೀ). ೩. ಮನ್ಮಥ ಬಾಣ: ಇಂತಿಂಗೋಲಿಂ ಕೆತ್ತಿದ ನಂದನ ನಂತರದೊಳ್ ಮತ್ತಂ ಚಿಂತಿಸುತಂ ಇಂತಾ ಸವಣಂ ಸಲಿಮಿಲ್ಲದ ಮಾತಂ ತಾನೆಂದಂ ಹಿತಮುಂ ಗುಣಮುಂ (ಸೌಂದ. ೪-೨೨). [< ಇಂದು + ಕೋಲ್+ಲ್]

ಇಂಗೋಲ (ನಾ). ೧. ಮಧುರವಾದ ಬಾಣಗಳನ್ನು ಉಳ್ಳವನು; ಹೂವಿನ ಬಾಣಗಳನ್ನು ಉಳ್ಳವನು; ಮನ್ಮಥ: ಇಸಲೊಡರಿಸುವಿಂ ಗೇಱಲ ಮಿಸುಗುವ ಪೊಸವಿ ಪೆಱೊಡೆಯ ದಿನಯವೊಲ್ (ಕಬ್ಬಕಾ. ೧೬); ಇಂಗೋಲನ ತಾಯಿನಿಂಗದಿರನ ತಂಗಿನಿಂಗಡಲಣುಗಿನಿಂದಿರೆಗೆ (ಪದಿಬ. ೨-೨). ೨. [ಜೈನ] ಕಾಮದೇವನಾದ ಬಾಹುಬಲಿ: ಹೆಂಗಳೆಲ್ಲರು ನನ್ನ ಪಕ್ಷ ಪುರುಷರೆಲ್ಲರಂಗೇಲ ಕೇಳ್ ನಿನ್ನ ಪಕ್ಷ/ಭರತ. ೫೦-೩೬). [ಇಂಗೋಲ್ + -ಅ್]

ಇಂಗೋಲವಿಲ್ 'ಇಂಗೋಲ್ವಿಲ್' ನೋ.

ಇಂಗೋಲ್ವಿಲ್, ಇಂಗೋಲವಿಲ್ (ನಾ). ಕಬ್ಬಿನ ಬಿಲ್ಲು; ಮನ್ಮಥನ ಬಿಲ್ಲು: ಇಂಗೋಲ್ವಿಲ್ಗಿಕ್ಕಿದ ಗವಸಗೆಯ ಭಂಗಿಯುವೊಲ್ ಬಿಳಿದಂ ಪೊದೆಯುತ (ಜಯಂಕ. ೨-೪೦). ಇಂಗೋಲವಿಲ್ : ತೇಸದ ಕೆಂದಾವರೆವೂಗಳಂ ಕೆದಪ್ಪೆ ಪುರಿದಿಂಗೋಲವಿಲ್ಲಂದಮಂ ಕುಡೆ (ಕಬ್ಬಕಾ. ೧೩). [ಇಂಗೋಲ್+ ವಿಲ್ಲ್]

ಇಂಗೋಲ್ವಿಲ್ಲ (ನಾ). ಕಬ್ಬಿನ ಬಿಲ್ಲನ್ನು ಉಳ್ಳವನು; ಮನ್ಮಥ: "ಇಂಗೋಲ್ವಿಲ್ಲನೆಂದು ಕಾಮಂ" (ಕವಿದ. ಪರಿ. ೨); "ಇಂಗೋಲ್ವಿಲ್ಲಂ... ಗಿಳಿದೇರಂ—ಇವುಗಳ್ ಕಾಮದೇವಂಗೆ ಪೆಸರ್" (ಕಕಸಾ. ೨-೧೩); ಜಗಮಂ ಜಕ್ಕುಲಿಸುವಿಂಗೋಲ್ವಿಲ್ಲನ ಬಲ್ಲಾಳನ ಕೈದುಸರಲ್ಳಳೆಯುವ ನೆಂದು (ಆ ಸಂ ಪು. ೨-೨೨ ವ); ಇಂಗೋಲ್ವಿಲ್ಲನಾರ್ದೞ್ದೊಡೆ (ಉಡ್ಡಳ. ೭-೬೧); ಮಿಸುಪ ಸುಲಿಪಲ್ಲಳಗೆಂಬ ಕಾರಮಿಂಚಿಂಗೋಲ್ವಿಲ್ಲನೆಲು ಸೋಗೆಯುಂ ಸೋಲೆಲಿಕ್ಕಯುಂ (ಕಬ್ಬಕಾ. ೧೭೩). [ಇಂಗೋಲ್ವಿಲ್+ -ಅ್]

ಇಂಗ್ಕೆಜ, ಇಂಗರೀಜ, ಇಂಗ್ರೆಜ (ನಾ). ಇಂಗ್ಲೆಂಡ್ ದೇಶದವನು; ಆಂಗ್ಲ: ಅರಬರು ಸಿಂಧುದೇಶವನ್ನು ಒಳಗುಗ್ಗಿದಂದಿಂದ ಇಂಗ್ರಜರು ಈ ದೇಶಕ್ಕೆ ಬರುವವರೆಗೆ (ತೋಟಾಚಾ. ೧). **ಇಂಗರೀಜ** : ಮಂಗಲೂರು ತ್ಯಂಗ ಪರಿಸ್ಪರಣಮಂ ವಶಂಗೆಯ್ದು ಬಳಿಕ್ಕಿಂಗರೇಜಾದ್ಯರಾಗಮನಂ ಗಳುಮಂ ತವಿಸಿ ರಾಜ್ಯಮಂ ಬಾಳಿಸಿದಂ (ಕಳಸ್ಪ. ೭-೮). **ಇಂಗ್ರೆಜ** : (ಮುಂಬುಮ. ೫-೬೩ ಕೆ).

[← ಪೋರ್ತು. ಇಂಗಲೇಜ; ಮರಾ. ಇಂಗರೇಜ]

ಇಂಗ್ರೆಜ 'ಇಂಗ್ಕೆಜ' ನೋ.

ಇಂಗ್ರೆಜಿ 'ಇಂಗ್ಲೀಜ' ನೋ.

ಇಂಗ್ಲಿಜು 'ಇಂಗ್ಲೀಜು' ನೋ.

ಇಂಗ್ಲೀಜಿ, ಇಂಗರೆಜಿ, ಇಂಗ್ರೆಜಿ, ಇಂಗ್ಲಿಜು, ಇಂಗ್ಲೀಜು (ಗು). ೧. ಇಂಗ್ಲೆಂಡ್ ದೇಶಕ್ಕೆ ಅಥವಾ ಜನಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ: ಸುಟ ಗಳಾದಿಂಗ್ಲೀಜ ವಾಙ್ಮಗಳ ಸಾಲುಗಳ್ (ಅರ್ಜಾ೨. ೨೪-೬೧); ಮೊಹಂ ಮದಲ್ಲೀಟಾನರು ಕುಮುಕಿಗೆ ಇಂಗ್ರೀಜ ಬಹಾದೂರ ಸ್ತಂಭರದ ಫೌಜು ಕರಿಸಿಕೊಂಡು (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೯). (ನಾ). ೨. ಇಂಗ್ಲೆಂಡ್ ದೇಶದ ಜನರು ಆಡುವ ಭಾಷೆ; ಆಂಗ್ಲಭಾಷೆ: ಆಕೆ ಬರೆದ ಸಂಸ್ಕೃತ ಮತ್ತು ಇಂಗ್ರೀಜಿಯ ಭಾಷಾಂತರಗಳನ್ನೂ... ತಿದ್ದಿಕೊಡುತ್ತಿದ್ದನು (ಶಾಕ್ತಸ್ವ. ೧೯); ಇಂಗ್ರೀಜ ವಿದ್ಯೆ ಬಂದ ಬಳಿಕ (ಯಕ್ಷಪ್ರ. ೨೩). ೩. (ಕರಾ). ರೋಮನ್ ಕ್ಯಾಥೋಲಿಕರ ಚರ್ಚು; ಇಗರ್ಜಿ (೬). **ಇಂಗರೆಜಿ**: ೧. 'ಇಂಗರೆಜಿತಿಂಗಳು' ಪರಾ. **ಇಂಗ್ರೆಜಿ**: ೨. (ಮುಂಬಯಿ. ೪-೧೫೦ ೬). **ಇಂಗ್ರೆಜು**: ೨. (ದಕ. ೬). **ಇಂಗ್ರೇಜ**: ೨. (ದಕ. ೬).

[← ಪೋರ್ತು. ಇಂಗಲೇಜ; ಮರಾ. ಇಂಗರೇಜ]

ಇಂಗ್ಲೀಜಿಬಿಳಿ (ನಾ). ಇಂಗ್ಲಿಷ್ ಪದ್ಧತಿಯಂತೆ ಅಳತೆ ಮಾಡಿದ ಭೂಮಿಯ ಭಾಗ: ಇಂಗ್ಲೀಜಿಬಿಳಿಳ್ಳೆ ಎರಡು ಮಾಡ ಅಜಮಾಸು ಬೀಜ ಬಿತ್ತುವೇಕು (ಕೃಷಿಪ್ರ. ೬೨).

[ಇಂಗ್ಲೀಜಿ + ಬಿಳಿ. P ಹಿಂ. ಭೀಘಾ]

ಇಂಗ್ಲೀಜು 'ಇಂಗ್ಲೀಜ' ನೋ.

ಇಂಗ್ಲೀಷು, ಇಂಗಲೀಷು, ಇಂಗಿಲೀಷು (ನಾ). = ಇಂಗ್ಲೀಜಿ ೧. ಸಂದಣಿಯ ಬಾಣಳ್ಳಳಗಳ ಪಿಡಿದರ್ಜರಧರಿಂಗ್ಲೀಷು ವಾದ್ಯದವರಾ (ಅರ್ಜಾವಿ. ೨೪-೪೭); ಪಟಿಚ ರಿಂದಮಿ ಧಕ್ಕೆ ಕಡಕೆ ನವಪತ್ತುಗಳು ಸ್ಪಟಿಗಳಿಂದಿಂಗ್ಲೀಷು ವಾದ್ಯಗಳ ಸಾಲುಗಳ್ (ವರ್ಷಾ. ೩-೩೧). ಇಂಗಲೀಷು: ೧. ಯಿಂಗಲೀಷು ಸಂ. ರಜಕಾನಿನು ಕ್ರೀಯಲನ (ಕ್ಯುಲು. ೧೯೨೧; ೩೦-೩; 1885). ಇಂಗಿಲೀಷು ೨. (೬).

[← ಇಂ. English]

ಇಂಫಾರಿಗೆ (ನಾ). ಸಿಹಿಯಾದ ಫಾರಿಗೆ; ಒಂದು ಬಗೆಯ ಭಕ್ಷ್ಯ; ಕಜ್ಜಾಯ: ಇಂಫಾರಿಗೆ, ಕಂಥಾಯಂ, ಅಂಭಿವಣೆ (ಕಬ್ಬಾಸು. ೮೦ ವ್ಯಾಖ್ಯಾ). [< ಇಂದು + ಫಾರಿಗೆ]

ಇಂಚರ[1], **ಇಂಚರ** (ನಾ). ೧. ಇಂಪಾದ ಧ್ವನಿ; ಮಧುರ ಸ್ವರ: "ಇಂಚರಮೆನೆ ಮಧುರನಾದಮನುಕ್ಕುಂ" (ಆದಿಕ. ೬೪); ಜಿನುಗುವ ತುಂಬಿಯಿಂಚರಮೆ ಗಾನರ ಕಾಕಲಿ ಕೂಡೆ ಸೋರ್ವ ಮಾಮಿನಿ ಸೊನೆ ಗಂಧಸಿಂಧುರಮದಂ (ಆದಿಪು. ೧೩-೬); ಅಡಿಯುಡುವ ರವಿಕಿಯರ ನೂಪುರರಣಿತಕ್ಕೆಳಸಿ ಬರ್ಪಂತಿಖಿಂಚರದೊಳಂ (ಶಾಂಪು. ೬೬); ಇಂಚರದಿ ಬಗೆಗೊಳಿಪಂಚಿಯ ನೆರವಿಗಳಂ (ಕಬ್ಬಕಾ. ೪೪); ಇಂಚರದ ಮಜಾಮಂಬಿಗಳ ಮೇಳವದ (ತೀರ್ಥರಾ. ೩-೪೨೦); ಪಂಚಮದಿಂಚರಮಂ ಪಿಡಿದವಗಡಿಸುವ ಮಾತು (ಜಯಂಕ. ೨-೨). ೨. ಇಂಪಾದ ಧ್ವನಿಯುಳ್ಳದ್ದು; ಕೋಗಿಲೆ: "ಇಂಚರಂ – ಕೋಕಿಲಾ" (ಕಬ್ಬಾಸು. ೧೩ ವ್ಯಾಖ್ಯಾ). **ಇಂಚರ್**: ೧. "ಈಂಚರಮೆಂದೆಲ್ಲ ಮಧುರಧ್ವನಿಯೆಳ್" (ಕರ್ಣಾಪ್ರ. ೩೧); ವಿಪಂಚಿಯೊಳಾಂಚರಂ (ಪಲ್ಲವ. ೧೨೪); ಈಂಚರದಿನಾಣತಿ ಮಾಡಿದುದ್ದುದಾಳಿ (ಕವಿದ. ೬೮ ಪ್ರಯೋ).

[< ಇಂದು + ಸರ್ಕ]

ಇಂಚರ್ಕ (ನಾ). ೧. ಮಧುರವಾದ ಬಾಣ: "ಇಂಚರಂ... ಮಧುರಾಸ್ತ್ರಂ ನಾ" (ಕಬ್ಬಾಸು ೧೩ ವ್ಯಾಖ್ಯಾ). ೨. ಮಧುರವಾದ ಬಾಣಗಳನ್ನು ಉಳ್ಳವನು; ಮನ್ಮಥ: "ಇಂಚರಂ ಕೋಕಿಲೋ ಮನ್ಮಥೋ ನಾ" (ಕಬ್ಬಾಸು. ೧೩ ವ್ಯಾಖ್ಯಾ). [< ಇಂದು + ಸರ್ಕ]

ಇಂಚರಂಗಱೆ (ಕ್ರಿ). ಮಧುರವಾದ ಧ್ವನಿಯನ್ನು ಮಾಡು; ಇಂಪಾಗಿ ನುಡಿ: ಸೊಳಗುವ ಮದ್ದಲೆಯ ಮೋಹಿಪಾವುಜದಿಂಚರಂಗಱೆವ ಬಂಚದ ಪಾಂಗಱೆದು ಪಾಡುವ ಸಂಗೀತದ (ರಾಜಶೇ. ೫-೧೯ ವ). [ಇಂಚರ$_1$ + ಕಱೆ$_1$]

ಇಂಚರಮೀ (ಕ್ರಿ). ಮಧುರವಾದ ಧ್ವನಿಯನ್ನು ಕೊಡು; ಇಂಪಾಗಿ ಧ್ವನಿಮಾಡು: ಇಂಚರಮೀವ ನೇವುರಂ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೩೪೦).

[ಇಂಚರ$_1$ + ಈ$_2$]

ಇಂಚರಿ (ನಾ). ಇಂಪಾದ ಸೋನೆ, —ಪ್ರವಾಹ: ಮಗಮಗಿಸುತ್ತೆ ಪಾಯ್ವ ರಸದಿಂಚರಿಯಂ ಸವಿವನ್ನೆಗಂ (ಅಪ್ರತಿ. ೧೧-೭).

[< ಇನಿದು + ಸರ್$_6$]

ಇಂಚಿ (ನಾ). (ಕರಾ) ಏಣಿ; ಮರ ಹತ್ತುವ ಏಣಿ: ತಳೆ ಹಾಕಿ ಮರಹತ್ತಬೇಡಪ್ಪ ಎಲೆಬಳ್ಳಿ ಹಾಳಾಗುತ್ತದೆ. ಇಂಚಿ ಚಾಚಿಕೊಂಡು ಹತ್ತು (ರೂಢಿ). [← ತುಳು. ಎಂಚು]

ಇಂಚಿಲ್ 'ಈಂಚಿಲ್' ನೋ.

ಇಂಚು$_1$ (ಕ್ರಿ). ಕೆಳಕ್ಕೆ ಹಾರು, —ನೆಗೆ (?): ಮಂಚದಿಂದ ರಂಗಭೂಮಿಗಿಂಚಿದ ಕೇಸರಿಯು ಮದ ಅಂಚಿತ ಕರಿಯನು ಕೆಡಹಿದಂತೆ (ಪ್ರಸಭಾ. ೬೫-೭). [?]

ಇಂಚು$_2$ (ನಾ). ಅಂಗುಲ: ಇಟ್ಟಂಗಿಯನ್ನು ಕಡೆಗೆ ತೆಗೆಯಲು ಅದರಲ್ಲಿ ನಾಲ್ಕು ಇಂಚು ಉದ್ದವಾದ ಮೊಳೆಯಿದ್ದಿತು (ತುಬ್ಬಣ್ಣ. ೧೬೨); ರಾತ್ರಿ ಎರಡಿಂಚು ಮಳೆಯಾಗಿದೆ (ರೂಢಿ). [← ಇಂ. Inch]

ಇಂಚುಪಟ್ಟಿ (ನಾ). ರೇಖೆ ಮೊದಲಾದುವನ್ನು ಇಂಚುಗಳಲ್ಲಿ ಅಳೆಯುವುದಕ್ಕೆ ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಮಾಪಕ; ಇಂಚುಗಳನ್ನು ಗುರುತಿಸಿರುವ ಅಳತೆಯ ಪಟ್ಟಿ: ಇಂಚುಪಟ್ಟಿಯ ಹಚ್ಚಿ ನಾಡಿನುದ್ದಗಲಗಳ ಅಳೆಯುವುದು ಬೇಡ ತಮ್ಮಾ (ನೆಲಮು. ೧೮). [ಇಂಚು$_2$ + ಪಟ್ಟಿ$_2$]

ಇಂಚೆ (ನಾ). ಹಿಂಸೆ: ಇಂಚೆಯ ಪಸವಿನ ಬಱದ ಕಳಿಂಚಿನ ಡಾವರದ ಬಾಧೆಯಿಲ್ಲದ ಪದದೊಳ್ ಮುಂಚದೆ ಪಿಂಚದೆ ಬಳೆದು (ಪಂಪಭಾ. ೮-೫೧); ಪಂಚಭೂತಂ ನೆರೆಯೆ ಕಾಯಂ ಪರೆಯೆ ವಾಯ ಇಂಚೆವೋ[ಗಿ]ರೆ[ಪಾತಾಂ. ಇಚ್ಚೆಗೊಳ್ಳದಿರಿ]ಯೆನ್ನ ರೂಪಿದೆಲ್ಲಂ ಹೇಯ (ಕಾರಿರ. ವೇ. ೨೯೦-೧೨); ಎಡರುಂಚಲಿಂಚೆ ಮಂಚಲು ಲಂಚಂ . . . ಇಲ್ಲಾ ನಾಡೊಳ್ (ಶಬ್ದಾನು. ೧೪೦ ವ್ಯಾಖ್ಯಾ). [< ಸಂ. ಹಿಂಸಾ]

ಇಂಚೆವೋಗು 'ಈಂಚುವೋಗು' ನೋ.

ಇಂಜನಮಳೆ (ನಾ). ಭೋರಿಡುವ ಮಳೆ; "ಬೋರಮಳೆ" (ಮಲ್ಲಿಗೆ. ಟಿಪ್ಪಣಿ); ಇಂಜನಮಳೆ[ಳೆ]ಯ ಗಂಧದ ಗೀರ ಇಂದದ್ನಮ ತಂಗೆಮನ ಗಂಡನ ಸದರ (ಮಲ್ಲಿಗೆ. ೭೬). [ಇಂಜನ್ಯ + ಮಳೆ (< ಮಱೆ)]

ಇಂಜನೀಯರು (ನಾ). ಎಂಜಿನುಗಳನ್ನು ರಚಿಸುವವನು; ಯಂತ್ರಶಿಲ್ಪಿ: ವಿದ್ಯುತ್ ಇಲಾಖೆಯ ಮುಖ್ಯ ಇಂಜನೀಯರು (ರೂಢಿ).

[← ಇಂ. Engineer]

ಇಂಜಿನು, ಇಂಜೀನು (ನಾ). ಚಲನಶಕ್ತಿಯನ್ನುಂಟುಮಾಡುವ ಯಂತ್ರಸಾಧನ; ಎಂಜಿನು; ಯಂತ್ರ: ಇಂಜಿನು ಕೂಗಿದ ಕೂಡಲೆ ರೈಲು ಹೊರಡುತ್ತದೆ (ರೂಢಿ). **ಇಂಜೀನು**: ಇಂಜೀನು ಕೂಗಿತು (ಕಎಪು. ೧-೨೪). [← ಇಂ. Engine]

ಇಂಜೀನು 'ಇಂಜಿನು' ನೋ.

ಇಂಜೆಕ್ಷನ್ (ನಾ). ಸೂಜಿಯ ಮೂಲಕ ಶರೀರದೊಳಕ್ಕೆ ಔಷಧಿಯನ್ನು ಕೊಡುವುದು; ಸೂಜಿಮದ್ದು: ಲೇಡಿ ಡಾಕ್ಟರ್ ಬಂದು . . . ಇಂಜೆಕ್ಷನ್ ಕೊಟ್ಟಳು . . . ಹತ್ತು ನಿಮಿಷ ಬಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ಮತ್ತೊಂದು ಇಂಜೆಕ್ಷನ್ ಕೊಟ್ಟಳು (ಮಹಾಗ. ೯೩). [← ಇಂ. Injection]

ಇಂಟರ್‌ವಲ್ಲು (ನಾ). ಮಧ್ಯಂತರ; ವಿರಾಮ; ವಿಶ್ರಾಂತಿ: ಇಂಟರ್‌ವಲ್ಲಿಗೆ ಬೇಕಾದರೆ ಹೊರಟರೆ ಸರಿ (ತುಂಬಿಕೊ. ೪).

[← ಇಂ. Interval]

ಇಂಡಕಿ (ನಾ). (ಉಕ). ಕೂರಿಗೆಯ ಒಂದು ತಾಳಿಗೆ, ಕಾಳು ಬೀಳದಂತೆ ಅದಕ್ಕೆ ಬಿತ್ತುವಾಗ ಹಾಕುವ ಬೂಚು; ಪಿಡ್ಡ: ಇಂಡಕಿ ಹಾಕಿ ಬಿತ್ತಿದೆವು (ರೂಢಿ). [?]

ಇಂಡಲಿ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು (?): × × ಂಡಳೆಸ್ವರಂ ಮಿಂಡರಗಂಡರಿಂಡಲಿ ಹನುಮಂತ ಇವ (ಎಕ. IX (S), ಚನ್ನಪ. ೧೬೮-೫; 1300). [?]

ಇಂಡಾರ್ಸ್, ಇಂಡಾರ್ಸು (ನಾ). ೧. ದಸ್ತಾವೇಜುಗಳ ಅಥವಾ ಪತ್ರಗಳ ಹಿಂಬದಿಯಲ್ಲಿ ಟಿಪ್ಪಣಿಯನ್ನು (ಷರಾ) ಬರೆದು ಸಹಿ ಮಾಡುವುದು; ಹಿಂಬರೆಹ. ೨. ಕಾಗದ ಪತ್ರಗಳ ಮೇಲೆ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟ ಅಧಿಕಾರಿಯು ತನ್ನ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ಸೂಚಿಸಿ ರುಜುಹಾಕುವುದು; ಹುಂಡಿ ಮೊದಲಾದುವುಗಳಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಹಕ್ಕನ್ನು ಮತ್ತೊಬ್ಬರಿಗೆ ಬರೆದುಕೊಟ್ಟು ರುಜುಹಾಕುವುದು: ಸಂಬಳದ ತಃಖ್ತೆಯು ತಾಲ್ಲೂಕಿನಲ್ಲಿ . . . ಪಾವತಿ ಮಾಡುವಂತೆ ಇಂಡಾರ್ಸ್ ಷರಾ ಬರೆದು ಗ್ರಾಮಗಳಿಗೆ ರವಾನಿಸಲ್ಪಡುವದು (ಗ್ರಾಮಾಕ. ೬). **ಇಂಡಾರ್ಸು**: ಇವತ್ತು ನಾಳೆ ಇಂಡಾರ್ಸು ಬರಬಹುದು ಯಜಮಾನರೆ (ಬೈಸರ್ವೆ. ೨). [← ಇಂ. Endorse]

ಇಂಡಾರ್ಸು 'ಇಂಡಾರ್ಸ್' ನೋ.

ಇಂಡಿಗೆ (ನಾ). ಹೂವಿನ ದಂಡೆ: ರೇಕವ್ವೆ ಇಂಡಿಗೆಯಂ ಕಟ್ಟುವ ಕಾಯಕದವಳು (ಕರ್ಣಾಕ. ೧೭೬). [< ಇಂಡೆ$_2$]

ಇಂಡಿಯ (ನಾ). ಹಿಂದೂದೇಶ; ಭಾರತ: ಇಂಡಿಯದಲ್ಲಿ ಹಲವು ಭಾಷೆಗಳನ್ನಾಡುವ ಜನರಿದ್ದಾರೆ (ರೂಢಿ). [← ಇಂ. India]

ಇಂಡು$_1$ (ಕ್ರಿ). ಹೇಳು; ಕೂಗು: ಸೋತ ಹರಿ ಸೋತ ಶಿಶುಪಾಲನೆಂದು ನೆರೆದ ನೋಟಕರಿಂಡುತಿರಲಿತ್ತ ದೇವತತಿ ಬೆರಗಾಗೆ (ತುರಂಗ. ೨೨-೩೮). [?. / ತುಳು. ಈಂಡು = ಜೋರಾಗಿ ಹೇಳು, ಕೂಗು]

ಇಂಡು$_2$ 'ಇಂಡೆ$_1$' ನೋ.

ಇಂಡುಗಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ತೂರಾಡು; ರಾಶಿಹಾಕು (?): ಗಣ್ಡಗಲಿ ಸಂಗರರಂಗದೊಳು ಕೆಣ್ಡಮನಿಣ್ಡುಗಟ್ಟಿದನ್ತೆ ಖಣ್ಡಿಸಿದ ಪಾರೆ ಅಪ್ಪಿನೊಳು ನಿಜವೈರಿಭಟರಂ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೬-೧೦; 1165).

[ಇಂಡು ? + ಕಟ್ಟು$_1$]

ಇಂಡೆ$_1$, ಇಂಡು$_2$ (ನಾ). ೧. ಚೂರು; ತುಣುಕು: ನಾಟಕ ಶಾಲೆಯೊಳೆಯ್ದೆ ರಕ್ತಪುಷ್ಪಾಂಜಳಿಗೆಯ್ದು ಮಾಱ್ಕೆಯವೊಲಿರ್ದುವು ಸೂಸಿದ ಖಂಡದಿಂಡೆಗಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೮-೭೮); ಜುಱ್ತಡಗಿನಿಂಡೆಗಳ ಮಿದುಳಿನ ನಿಱಿಗರುಳ ನೆಣವಸೆಯ ಜಿನಿಯಲಿ ಮೆಱೆದುದಾ ಮರನಲ್ಲಿ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೨೨-೨೯); ಖಂಡದಿಂಡೆಗಳ ತೆಗೆದು ಬಾಯೊಳು ತುಂಬಿಕೊಂಡು ಚಪ್ಪಳೆಯಿಕ್ಕಿ ನಲಿದು ಕೊಂಡಾಡಿ ಭೂಪನ (ಕಂಸವಿ ೧೫-೭೨). ೨. ಹಿಂಡು; ರಾಶಿ; ಒಟ್ಟಿಲು: ನಭಂಬರಂ ಸಿಡಿಲ್ವ ಪಂದಲೆ ಸೂಸುವ ಕಂಡದಿಂಡೆಗಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೧೧-೫೮); ಪೊಸಗಂಡದಿಂಡೆಯಿಂ ಕರುಳ ಪಿಣಿಲ್ಗಳಿಂ ರುಧಿರದಿಂದೆ ಮರುಳ್ವಡೆಗುದ್ಧರಾಗಮಂ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೧೩೮-೩೯; 1145); ನೆಗೆದುದು ಪಾಯ್ದು ಪೊಯ್ದುದೊಡಲಿರ್ಕಡಿಯಾಗಿರೆ ಖಂಡದಿಂಡೆಯಂ ತೆಗೆತೆಗೆದಿಟ್ಟುದು (ರಾಜಶೇ. ೫-೧೧೭). ೩. ಬಿರುಕು; ಸಂದು (ಕಿ). ೪. ಚೆಂಡು. 'ಇಂಡೆಯನಾಡು' ಪರಾ. **ಇಂಡು$_2$**: ೨. ಇನ್ನೊಂದು ಕಡೆಯೊಳಗೆ ಕಾಮಿಗಳಿಂಡು ತಾಪದಿಂದಡಿಗಡಿಗೆ ಚರಿಸೆ ಬೇಮನದಿ (ಸಾನಂಗ. ೪).

ಇಂಡೆಯನಾಡು = ಚೆಂಡಾಡು ; ಎಸೆದಾಡು : ಕೆಂಡದೊಳಿಂಡೆಯನಾಡು ಚುರ್ಚು ಮಾರ್ನುಡಿಯದೆ ಗಾಣದೊಳ್ ಪಿಟಿ (ಸುಕುಮಾ. ೬-೫೨) ; ಸಂಗರದೊಳನೇಕರಂ ತಱಿದು ಖಂಡದೊಳಿಂಡೆಯನಾಡುಗುಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೪-೨೩೭) ; ಖಂಡದೊಳಿಂಡೆಯನಾಡುತಿರ್ದ ಲಕ್ಷ್ಮಣನು (ಕುಮುಠಾ. ೮-೫೦).

[ದೇ ‖ ಮಲ. ಇಂಡ = ಗುಂಪು, ಸಮುದಾಯ./ ಸಂ. ಪಿಂಡ]

ಇಂಡ್ಯೆ (ನಾ). ಹೂವಿನ ಹಾರ ; ಮಾಲಿಕೆ ; ದುಂಡಾದ ಹೂವಿನ ದಂಡೆ : ಸ್ವದೇಹ ಶಿವಪುರದಲ್ಲಿ ವಾಯು ಪೂಜಾರಿಯಾಗಿ ಪರಿಮಳ ದಿಂಡೆಯ ಕಟ್ಟಿ ಪೂಜಿಸುತಿರ್ಪುದು (ಅವಚಂ. ೪೫-೧೯೩೭) ; ಕೆಲಬಲದೊಳೆಸೆವ ಮಾಣಿಕದಿಂಡೆಯಂ ಕಟ್ಟಿ (ಮಾನರ. ದೇ. ೧೬೧-೯) ; ನಾನಾ ಬಂಧವಿಡಿದಿಂಡೆಗಳ ರಚನೆಯಿಂದಿತ್ತರಬಲೆಯರು ಭೂಪ ಮಕರಧ್ವಜನ ಶಿವಪೂಜೆಗೆ (ಹಚಕಾ. ೩-೫೬) ; ಭಕ್ತಾದಿಗಳ್ ಪೂಜೆಗೆಯ್ದಲರಿಂಡೆಯಿಂದೆಸೆವ ವ್ಯೋಮಕೇಶಂ (ನಂದಿಮಾ. ೫-೧೧).

ಇಂಡೆಯವ = ಹೂವಿನ ಹಾರ ದಂಡೆಗಳನ್ನು ಕಟ್ಟಿಕೊಡುವವನು ; ಹೂವಾಡಿಗ : ಆ ಬಾಣಸದ ಅಘ್ಘಣಿಯವರಿಗೆ ಗ ೨೪ ಇಣ್ಡೆಯವರು ೬ ಕ್ಕಂ ಗ ೨೪ (ಎಕ. III, ತಿರುಮ. ೧೦೧-೮೩ ; 1276). ಇಂಡೆಯಹಬ್ಬ = ಹೂವಿನ ದಂಡೆ ಅಥವಾ ಚೆಂಡನ್ನು ಒಬ್ಬರ ಮೇಲೊಬ್ಬರು ಎಸೆದಾಡಿ ಆಡುವ ಹಬ್ಬ : ಹರಿಯ ಲೆಂಕರುಗಳಿಂಡೆಯ ಹಬ್ಬವೆಂದಾಡುವರು (ವೀಶೈಪು. ೩-೧೧-೧೬).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಇಂಡೈ ; ತೆಲು. ಇಂಡೆ]

ಇಂಡೆಗಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ಹೂವಿನ ಮಾಲೆಯನ್ನು ಕಟ್ಟು ; ದಂಡೆಯನ್ನು ಮಾಡು : ಎಡ್ಡವೆನಲಿಂಡೆಗಟ್ಟುವ ಗಡ್ಡುಗೆಗುಡುವೆಡೆಗೆ ನೀರನಡಕುವ ಫಲಮಂ ಬಡ್ಡಿಸಿ ನಿವೇದ್ಯಮಿಾವೀ ಗೊಡ್ಡಾಟದ ಮುಸುಗಳೆಸೆವುವಾ ಮುನಿವನದೊಳ್ (ಜಗವಿ. ೧೬-೫೬) ; ಶಿವಪೂಜೆಯಿಂದಂದದಿಂ[ದಿಂ]ಡೆಗಟ್ಟುತ್ತಿರಲು ಓಜೆಯಿಂ (ಸಾಮಾರ. ೭೮-೧೯) ; ನೀಲೋತ್ಪಲ ಸಹಸ್ರಾದಿಯ . . . ಇಂಡೆಗಟ್ಟ ಬಳಿಕಾ ಮಹಾಪೂಜೆ ಗೋಕಲ್ಪೋಕ್ತದಿ (ಸಿಂಗಿರಾ. ೬-೧೨). [ಇಂಡ್ಯೆ + ಕಟ್ಟು$_1$]

ಇಂಡೆಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಮುದ್ದೆಯಾಗು ; ಉಂಡೆಯಾಗು ; ರಾಶಿಯಾಗು : ಕೂರಸಿ ಕೂರಸಿಯಂ ಪಳಂಚಿ ಥೊಪ್ಪೆನೆ ಕರುಳಿಂಡೆಗೊಂಡಡಗು ಥಿಪ್ಪೆನೆ ಭೋರೆನೆ ರಕ್ತವಾರಿ ಭಾಪ್ಪೆನೆ ಮರುಳಾರ್ದು (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೨೪೨-೨೪ ; 1163) ; ಸವಿಯಿಂಡೆಗೊಂಡಿರ್ಪ ಕದಳೀಫಳಂಗಳಂ (ಇಹರ. ದೇ. ೩೦-೫). [ಇಂಡ್ಯೆ$_1$ + ಕೊಳ್$_1$]

ಇಂಡೆಗೊಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ರಾಶಿಹಾಕು ; ಒಟ್ಟು ; ಒಟ್ಟಿಕೊಳ್ಳು : ಬಸವರಾಜಂ ಪುಳಕದ ಹಿಂಡನಿಂಡೆಗೊಳಿಸುತಂ (ಬಸರ. ೧೨-೬೭).

[ಇಂಡೆಗೊಳ್ + -ಇಸು$_3$]

ಇಂಡೆದಂಡೆ (ನಾ). ಒತ್ತಾಗಿ ಕಟ್ಟಿದ ಹೂವಿನ ದಂಡೆ : ಇಂಡೆದಂಡೆಯ ಹೂವನೊದವಿಸಿ ಕೊಂಡು ಬರಲಾ ಭಕ್ತವರನಂ ಕಂಡು (ಬಸಪು. ೨೨-೩೨) ; ಪರಿಪರಿಯಲಿಂಡೆದಂಡೆಯ ಪೂಜೆ ರಾಜಿಸುತಿರಲ್ ಕಂಡನು (ಸಿಂಗಿರಾ. ೨೦-೧೨) ; ಇಂಡೆದಂಡೆಯ ಕಟ್ಟಿ (ಗುರುಚಾ. ೬-೩೦).

[ಇಂಡ್ಯೆ + ದಂಡ್ಯೆ]

ಇಂಡೆಯಾಡು (ಕ್ರಿ). (ಹೂವಿನ ದಂಡೆಯನ್ನು) ತೂರಾಡು ; ಎಸೆದಾಡು ; ಎಸೆದಾಡಿ ವಿನೋದಿಸು (?) : ಆ ಸತ್ತವರೆತ್ತ ನೀರಿಟಿವರೆತ್ತ ಜನಂ ನೆರೆದಿಂಡೆಯಾಡಿ ಪಾಡುತ್ತೆಸೆದಿರ್ಪರಿಂತು ಮೃತರಾಜವಿಡಂಬನ ಮೇಕೆ ಕಾಣ್ಬೆರೇ (ಅಜಿಪು ೨-೧೦೫) ; ದೆಸೆದೇವತೆಯೆ ಕುಸುಂಬೆಯ ಕುಸುಮಂಗಳಿನಿಂಡೆಯಾಡುವಂತಿರೆ ಕೆಂಗಲ್ಮಸಗಿ ಪರಿತಂದು ಮಾಯದ ಸಿಸುಗಳನೆಟಿದಜಿಯೊಳೊಗೆದನಜಗುಲಿ ಕಂಸಂ (ಅರ್ಧನೇ. ೭-೩೨) ; ಕಂದರಂಗಳಿಡುವಿನೆಡೆಗಳೊಳ್ ಕವಲ್ತು ನಿಲ್ತು ಭೋರೆಂದು ಪಾಯ್ವ ಪಾಲ ಪೊನಲೆ ನೊರೆಯ ಪಿಂಡಲೊಗೆದುವಾ ಮಂದರಂ ತ್ರಿಲೋಕನಾಥನಭಿಷವೋತ್ಸವಕ್ಕೆ ಪೂರ್ಣೇಂದುಮಂಡಲಂಗಳಿಂದಮಿಂಡೆಯಾಡಿತೆಂಬಿನಂ (ಅನಂಪು. ೫-೭೦) ; ಕೆಂಡಮನುಗುಳ್ವ ಕೆಂಪಿನ ತುಟಿ ನಸುನಗೆಯಿಂಡೆಯಾಡುತ ಬಂದಳವಳು (ಭರಚ. ೧೦-೮೯). [ಇಂಡ್ಯೆ + ಆಡು$_1$]

ಇಂಡ್ಲಹಳ್ಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಗ್ರಾಮದ ಹೆಸರು : ಮುಳುವಾಯಿ ಚಾವಡಿಗೆ ಸಲ್ಲುವ ಯಿಂಡ್ಲಹಳ್ಳಿ ಗ್ರಾಮ (ಎಕ. X, ಮುಳಬಾ. ೧೮-೧೨ ; 1234). [ಇಂಡ್ಲ$_0$ + ಹಳ್ಳಿ (< ಪಳ್ಳಿ)]

ಇಂತ 'ಇಂತಪ್ಪ' ನೋ.

ಇಂತಪ್ಪ, ಇಂತ, ಇಂತಹ, ಇಂತಾ, ಇಂಥ, ಇಂಥಾ (ಗು). ಈ ರೀತಿಯ ; ಈ ಬಗೆಯ ; ಈ ಪ್ರಕಾರವಾದ ; ಈ ಮಾದರಿಯ : ಇಂತಪ್ಪ ರೂಪಮಂ ಕೈಕೊಂಡೊಡೆ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೭೪-೩) ; ಇಂತಪ್ಪ ವಿಪ್ರಳಾಪಂಗಳ್ ಶೌರ್ಯಶಾಲಿಗಳ್ಗನುಚಿತಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೩-೫೭ ವ) ; ಇಂತಪ್ಪ ಗಾವಿಲನಂ . . . ಜಡನನಾಂ ಕಾಣೆಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧-೧೦೮) ; ಕೇಳಿದಿರೆ ಇಂತಪ್ಪ ವಿಕ್ರಮಲೋಲ ಸದ್ಭಕ್ತಿಯನವನಿಯೊಳು (ಬಸಪು. ೩೯-೫೮). ಇಂತ : ಅಕಟ್ಟಿಗವಿಲುಕೆ ಸಂತು ಎನೆಬರು ಇಂತ ಶಲ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೧೫-೧೩ ; 690). ಇಂತಹ : ಚೆನ್ನಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಜುನನಿಂತಹ ಸಿತಗನವ್ವಾ (ಮಹಾದೇ. ಬ. ೫೮-೧೪೩) ; ಬಿತ್ತಲಾ ಶಿವಭಕ್ತಿಗಿಂತಹ ಚಿತ್ತವಿಂತಹ ಭೀತಿಯುನ್ನತಿವೆತ್ತ ನಿರ್ಗರ್ವತೆಯಿದಾರಿಂಗುಂಟು (ಬಸಪು. ೨೩-೩೧). ಇಂತಾ : ಇಂತಾ ಹೆಂಗಸರು (ಮುಂಬಯಿ. ೫-೫೫) ; ಇಂತಾ ಅವಸ್ಥೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೫-೫೭). ಇಂಥ : ಇಂಥವರ ದೆಸೆಯಿಂದ ಇಂತು ಟಾದುದೆಂದು ಚಿಂತಿಸುತಿಪ್ಪ (ಸಮಾವ. ೧೨-೪೬). ಇಂಥಾ : ಇಂಥಾ ಹೆಣ್ಣಿನ ನಾನೆಲ್ಲೂ ಕಾಣೆನು (ಪುರಂದ. ೧-೧೩೦ ಪ).

ಇಂತಪ್ಪಂ = ಈ ಬಗೆಯವನು ; ಈ ರೀತಿಯವನು : "ಇನ್ನನು ಮಿಂತಪ್ಪನಿಂತಹಂ ತಾನೆಂದು" (ಕವಿಕಂ. ೨೧೮). ಇಂತಪ್ಪುದು = ಈ ರೀತಿಯದು ; ಹೀಗಾಗತಕ್ಕದ್ದು : ಇಂತಪ್ಪುದಂ ತಪ್ಪಿದಂದು ವಾರಣಾಸಿಗಂ ಕವಿಲೆಗಂ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರ್ಗಂ ತಪ್ಪಿದವ (ಸೌಇಇ. XI-i, ೪೨-೨೦ ; 970). ಇಂತವರು = ಈ ರೀತಿಯವರು : (ಮುಂಬಯಿ. ೪-೪೦, ೫-೪೨ ಕಿ). ಇಂತಹಂ = ಇಂಥವನು : ಅಂತಪ್ಪಂ ಮೊದಲಾದುವಜ ಹಕಾರಕ್ಕೆ- ಅಂತಹಂ, ಇಂತಹಂ, ಉಂತಹಂ, ಎಂತಹಂ (ಶಮದ. ೧೬೦ ಪ್ರಯೋ). ಇಂತಿಂಥದು : ಇಂತಿಂಥಾದ್ದೆಲ್ಲವು ಬರಲಿ ನಿಶ್ಚಿಂತೆಂಬುದು ನಿಜವಾಗಿರಲಿ (ಪುರಂದ. ೩-೮೫ ಪ). ಇಂಥಿಂಥ (ದ್ವಿರುಕ್ತಿ) : ಇಂಥಿಂಥ ಹೊತ್ತಿಗೆ ಇಷ್ಟಿಷ್ಟು ಕೆಲಸಗಳನ್ನು ಮಾಡಬೇಕು (ಮುಂಬಯಿ. ೩-೮೮).

[ಇಂತು + ಅಪ್ಪ$_4$ (< ಆಗು$_1$)]

ಇಂತಹ 'ಇಂತಪ್ಪ' ನೋ.

ಇಂತಾ 'ಇಂತಪ್ಪ' ನೋ.

ಇಂತಿ (ನಾ). ೧. ಹೆಂಗಸು. ೨. ಹೆಂಡತಿ : ಇಂತಪ್ಪ ಪ್ರೀತಿಯಲಿಯಿರಿಸಿ ಕೊಂಡಿರಲಾಗ ಯಿಂತಿಯನು ನೋಡಿಯಿಂತೆಂದುದಾ ಪಕ್ಷಿ (ಯನಳ. ೩೫).

[←ತೆಲು. ಇಂತಿ = ಸ್ತ್ರೀ, ಹೆಂಡತಿ. / ಪ್ರಾ. ಇತ್ಥೀ < ಸಂ. ಸ್ತ್ರೀ]

ಇಂತು, ಇತ್ತು (ಅ). ಹೀಗೆ ; ಈ ಪ್ರಕಾರವಾಗಿ ; ಈ ರೀತಿಯಾಗಿ : ಇನ್ತುಣ್ವೋರುಂ (ಎಕ. VI, ಕೊಪ್ಪ. ೩೭-೫ ; 675) ; ನಿನಗಿಂತು ತೋರ್ಪ ಜವ್ವನದೊಳಗೀ ತಪಕ್ಕೆ ಗುಜಿಮಾಡಿಸಿದುಬ್ಬೆಗಮಾವುದು (ಕಾದಂಪೂ. ೬೮೫) ; ಬಳಿಕಿಂತೆಂದನಾ ದ್ರೋಣ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೪-೭). ಇತ್ತು : ಹೊತ್ತು ಹೊತ್ತಿಗೆ ತಾಪ ವೆಗ್ಗಳಿಸಿ ಕೋಪಬಂದಿತ್ತು ನುಡಿದನು ಮುನಿಪ (ತುರಂಗ. ೧೦-೨೦) ; ಗೊತ್ತುಗೊತ್ತಿಗೆ ನಿತ್ತು ಕಾದಿದರು ಶ್ರಮವಿಲ್ಲದಿತ್ತು ಪಗಲಿರುಳ್ಳೆದು (ತುರಂಗ. ೧೮-೧೯).

ಇಂತಿಂತು (ದ್ವಿರುಕ್ತಿ): ಇಂತಿಂತು ನೋಡುತುಂ ಬರೆ (ಗಿರಿಕ. ೫-೧೪). ಇಂತಿಷ್ಟು = ಈ ಪ್ರಕಾರವಾಗಿ ಇಷ್ಟು; ಈ ಪ್ರಮಾಣದ ಮೇಲೆ: ಇಂತಿಷ್ಟು ತೋಳಗಳ ತಲೆಗಳನ್ನು ತಂದು ಕೊಟ್ಟವರು ಇಂತಿಷ್ಟು ಭೂಮಿಯನ್ನು ಸಾಗುಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು (ಮುಂಬಯಿ. ೨-೧೯). ಇಂತುಪರಿ=ಹೀಗೆ; ಈ ರೀತಿ: ನಾರಿಯೊಂದಿಗೆ ಇಂತುಪರಿ ಮಾತಾಡಲೆಸಗಿದನು (ರಘುವಂ. ೧೬-೫೭).

[ದೇ. ॥ ತುಳು. ಇಂಚ; ತೆಲು. ಇಟು]

ಇಂತುಟ್ಟು₁ (ಗು). ಇಷ್ಟು; ಈ ಪ್ರಮಾಣದ: ಮಹಾದೇವಿಗಿಂತುಟೊಂದು ಬಯಕೆಯಾದುದು (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೬೨-೧೪); ಇಂತುಟೆ ನಿಮ್ಮ ನಿಬರ ವಿಕ್ರಾಂತಮಾದೊಡಂ ಸೈರಿಸಿಮಿನ್ನಿನಿಸಂ (ಆದಿಪು. ೧೨-೯೫); ಇಂತುಟಾನೆ, ಇಂತುಟು ಕುದುರೆ (ಶಮದ. ೧೩೮ ಪ್ರಯೋ); ಬಳಿಕಮಿಂತುಟು ತಾಗಿ ಮೈಮಜ್ಜಿದಿಳೆಯೊಳಂಗನೆಯರಿಗೆಳಸಿ ಪೋಪತಿದುರಾತ್ಮರಿಗೆ (ಬಸಪು. ೪೦-೭೨).

ಇಂತುಟುಂ = ಸ್ವಲ್ಪವೂ; ಒಂದಿಷ್ಟು ಕೂಡ: ಇಂತುಟುಂ ತೆಜಹಿಲ್ಲದಿರಲಾ ಕಂತುಮರ್ದನನಂತತಿಶಯಾಕ್ರಾಂತಮಾನಸನಾಗುತಂ (ಬಸಪು. ೪೯-೨೨). 'ಇನಿತುಟು' ಪರಾ. [< ಇನಿತುಟು]

ಇಂತುಟ್ಟು₂ (ಅ). ಹೀಗೆ; ಈ ಪ್ರಕಾರವಾಗಿ: ಇಂತುಟು ಸಂಸೃತಿ ಧರ್ಮಂ (ಪಂಪಭಾ. ೨-೨೭); ಇದನೇನೆಂದಪುದಿಂತುಟೆಂದುಸಿರಲಾರ್ಗಂ ಬಾರದು (ಕಾದಂಉ. ೨೫೧); ಜಿನತತ್ತ್ವಮನಿಂತುಟೆಂತುಟೆಂದು ಬಾಯ್ಗೆವಂದಂತಣಕಚಣಕಗೆಡೆದು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೪-೩೮); ಸರಸಮೆ ದೇವ ಕಿಂಕರನೊಳಿಂತಿದಜೊಂದಿರವಿಂತುಟೆಂದು ಬಿತ್ತರಿಪುದು (ರಾಜಶೇ. ೧೪-೫೧). [ಇಂತು + -ಟು]

ಇಂತೆ (ಅ). ಹೀಗೆಯೇ; ಈ ಪ್ರಕಾರವೇ: ಇಂತುಟು, ಇಂತೆ, ಇಂತು (ಶಬ್ದಾನು. ೪೩೭ ಪ್ರಯೋ). [ಇಂತು + -ಎ₂]

ಇಂಥ 'ಇಂತಪ್ಪ' ನೋ.

ಇಂಥಾ 'ಇಂತಪ್ಪ' ನೋ.

ಇಂದ (ನಾ). ಒಂದು ಹೆಸರು. 'ಇಂದಭೂಪಾಳಕ' ಪರಾ.

[ಪ್ರಾ. ಇಂದ < ಸಂ. ಇಂದ್ರ]

ಇಂದಗೋಟೆ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಪರಮೇಶ್ವರ ಭಟ್ಟರ ಲಿಖಿತಂ ಚಂದ್ರಾರ್ಕಧರಾರ್ಣವ[ಂ] ನಿ[ಲ್ಕೆ]ಇನ್ದಗೋಟೆಯ ಬೆಸಂ (ಸೌಇಇ. XI-i, ೧೫-೮; 872). [?]

ಇಂದನಕಂದ (ನಾ). ಕೋಳಿಕುಟುವನಗಡ್ಡೆ ಗಿಡ: ಇಂದನಕಂದ ಮನಾಜ್ಯದೊಳೊಂದಿಸಿ ಕಟ್ಟುವುದು ಪುಣ್ಣೊಳಲ್ಲದೊಡಂ ತಾನಂದಿಂದ್ರವಾರುಣಿಯುಮಂ ತಂದಿಕ್ಕಲ್ ಮುಳ್ಳುಸರಲ್ಗಳುಂ ಪೊಱಮಡುಗುಂ (ಖಮದ. ೨-೨೦೪). [ಇಂದ್ರ + ಕಂದ್ರ]

ಇಂದಪ್ಪರಸ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಸ್ವಸ್ತಿಶ್ರೀ ಇನ್ದಪ್ಪರಸನಾಳನಾಂಕ್ಕುಳ್ತಿರೆ ಪುತ್ತೂರತೊ ಭುವನಸಿಂಗಿಯರ ಮಗ (ಎಕ. X, ಕೋಲಾರ. ೨೩೨-೧; 750); ಇನ್ದಪ್ಪರಸಮಗಳ್ ಮಾಣಿಕಬ್ಬೆಯಾ ದೇಗುಲಕ್ಕೆ ಕೊಟ್ಟೊದು (ಎಕ. X (S), ಚಿಕ್ಕಬ. ೧೦೬-೬೨; 850).

[ಇಂದ + ಅಪ್ಪ₁ + ಅರಸ₁]

ಇಂದಭೂಪಾಳಕ (ನಾ). ಒಬ್ಬರಾಜನ ಹೆಸರು: ಖಚರೇಂದ್ರಂ ಗಮೇಂ ಬೆರಲಿಂದಗ್ಗಳಮಿಾವ ಕಾವ ಗುಣಮಂ ಪೂಣ್ದಿಂದಭೂಪಾಳಕ (ಕಇ. II, ೧೨-೩೧; 1114). 'ಇಂದರಸ' ಪರಾ.

[ಇಂದ + ಭೂಪಾಳಕ]

ಇಂದಯುರ 'ಇಂದವೂರ' ನೋ.

ಇಂದಯೂರ 'ಇಂದವೂರ' ನೋ.

ಇಂದರ, ಇಂದಿರ (ನಾ). ೧. = ಇಂದ್ರ೧: "ಇಂದ್ರ-ಇಂದರ" (ಶಮದ. ೨೫೪ ಪ್ರಯೋ). 'ಇಂದರಗಾಮುಂಡ' ಪರಾ. ಇಂದಿರ: ೧. "ಇಂದಿರ ಪಲಗಣ್ಣಂ... ಇಂದ್ರಾಹ್ವಯಂ" (ಕವಿಕಂ. ೩೩); ಬಿದಿಯಂ ಪೊಡೆಯಲರನನಿಂದಿರನನಧಟರಂ ತವಸಿಗಳಂ ನೆಲೆನಟ್ಟು ನೋಯಿಸಿದುದು (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೧೫೭); ಇಂದಿರನ ದೆಸೆಗೆಂಪು ಮೂಡೆ (ಚಿಬಪು. ೪-೭). ೨. ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಕುದುರೆ: ಇಂದಿರನಕ್ಕುಂ ಮೂಷಕವೃಂದಚ್ಛಾಯಾವಿರಾಜಿತಂ (ಅಶ್ವಶಾ. ೨-೨೯). [< ಸಂ. ಇಂದ್ರ]

ಇಂದರಗಾಮುಂಡ, ಇಂದರಗಾವುಂಡ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಮುದುಗುಂಪೆಯ ಇಂದರಗಾಮುಣ್ಡರು ಶ್ರೀದಾಮಗಮುಣ್ಡರುಂ... ಎನೆವ್ವರುಂ ನರಸಾಕ್ಷಿ (ಎಕ. IV, ಎಡತೊ. ೬೦-೭೦; 890). **ಇಂದರಗಾವುಂಡ**: ಇಂದರಗಾವುಣ್ಡನ ಮಗಂ ಬರ್ಮ್ಮಿಸೆಟ್ಟಿಗೆ (ಎಕ. XI, ದಾವಣ. ೧೯-೧೦; 1043). [ಇಂದರ + ಗಾಮುಂಡ]

ಇಂದರಗಾವುಂಡ 'ಇಂದರಗಾಮುಂಡ' ನೋ.

ಇಂದರಬಲ್ಲಹ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಸ್ವಸ್ತಿಶ್ರೀ ಇನ್ದರಬಲ್ಲಹ ರಾಜ್ಯಂಗೆಯ್ಯುತ್ತಿರೆ (ಸೌಇಇ. XX, ೧೬-೨; 920).

[ಇಂದರ + ಬಲ್ಲಹ]

ಇಂದರಸ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಇನ್ದರಸಂ ಜೋದೂರಾಳ್ಗೆ ಆಳೆ ಪೇಸಲ್ಕೊನ್ದಾನ್ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೨೧೮-೧೧; 1080).

[ಇಂದ + ಅರಸ₁]

ಇಂದವೂರ, ಇಂದಯುರ, ಇಂದಯೂರ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಇನ್ದವೂರದ ವಿಟಿಯ್ಯನುಂ (ಎಕ. VI, ಚಿಕ್ಕಮ. ೩-೧೬; 899). **ಇಂದಯುರ**: ಇನ್ದಯುರದ ಬೂವೆಗವುಣ್ಡ (ಮೈಅರಿ. ೧೯೩೨, ೨೧-೯; 1012). **ಇಂದಯೂರ**: ಇನ್ದಯೂರದ ಬೂವೆಗಾವುಣ್ಡ ಹೊಲದ ಬಿದಿರ ಸಂಮ್ಮಂಧದಿ ಕೊಟ್ಟಡೆ (ಎಕ. VI, ಚಿಕ್ಕಮ ೩೮-೯; 1013). [< ಇಂದ್ರಪುರ?]

ಇಂದಾಪಾಯ್ಯ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಇನ್ದಾಪಾಯ್ಯನಾಡಾನಾಳುತ್ತಿರೆ (ಸೌಇಇ. XI-i, ೨೦-೪; 883). [ಇಂದ + ಅಪ್ಪ₁ + ಅಯ್ಯ₁]

ಇಂದಾಳ (ನಾ). (?); "ಹಿಂದುಗಡೆಯಿಂದ ಮೇಲ್ಬೀಳುವುದು" (ಪದ್ಯಸಾ. II, ೧೯೮ ಟಿಪ್ಪಣಿ); ಈಯೊಡಲ್ಮಣಿತಮಿಾಯಿಂದಾಳಮಿಾ ಬೀರಮಿಾಚಳಕಂ (ಚಿಕವಿ. ೪-೧೪೮). [?]

ಇಂದಿಂದಿರ (ನಾ). ದುಂಬಿ; ಗುಂಗೀಹುಳು; ಭ್ರಮರ: ನಂಜುರುಳಿಯಂ ಪೋ ನುಂಗಿದಳ್ ಪೇಱದಬ್ಜಿನಿಯೆಂಬಂತೆವೊಲಾಯ್ತು ಕುಟ್ಮಳಿತಕಂಜಾತೋದರೇಂದಿಂದಿರಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೮-೧೫); ವನಜಮವು ಮುಗಿಯೆ ಗರ್ಭದೆ ಸಿಲ್ಕಿದಿಂದಿಂದಿರಂ ಕರಂ ಚೆಲ್ವಾದುದು (ಚಿಬಪು. ೯-೬).

[ಸಂ.]

ಇಂದಿಂದಿರಾಳಕಿ (ನಾ). ದುಂಬಿಯ ಬಣ್ಣದ ಕುರುಳುಳ್ಳವಳು; ಭ್ರಮರ ಕುಂತಳೆ: ಇಂದೀವರಾಂಬಕಿಯರಿಂದಿಂದಿರಾಳಕಿಯರು (ಉದ್ಭದೇ. ೫-೨೭).

[ಸಂ. ಇಂದಿಂದಿರಾಲಕಾ (ಇಂದಿಂದಿರ + ಅಲಕ್ಕ + -)]

ಇಂದಿಗ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ರಾಜಲಕ್ಷ್ಮೀನಿಳಯಂ ಪ್ರತಾಪನಿಧಿ ಪುಟ್ಟಿದನಿಂದಿಗ ಮಂಡಳೇಶ್ವರ (ಕಇ. II, ೧೨-೨೯; 1114).

[ಇಂದ + -ಇಗ]

ಇಂದಿರ 'ಇಂದರ' ನೋ.

ಇಂದಿರದಿಕ್ಕು (ನಾ). ಇಂದ್ರನ ದಿಕ್ಕು; ಪೂರ್ವದಿಕ್ಕು: ಇಂದಿರದಿಕ್ಕೆಂಬಾಳಿ ತೋರ್ಪಾ ಮುಕುರಮೆನೆ ಕರಂ ಮೂಡಿತಬ್ಜಾರಿಬಿಂಬಂ (ರಾಜಶೇ. ೪-೧೩). [ಇಂದಿರ (< ಇಂದರ) + ದಿಕ್ಕು]

ಇಂದಿರವರಲ್ (ನಾ). ಇಂದ್ರನೀಲರತ್ನ ; ನೀಲಮಣಿ : ಇಂದಿರವರಲ ಬಜ್ರದ ಪದುಮರಾಗದ ತೊಡವಿಮೊಳ್ ಮಿನುಗುತ್ತೆ (ಉದ್ಭವ. ೭-೪).

[ಇಂದಿರ (< ಇಂದರ) + ಪರಲ್]

ಇಂದಿರವಿಲ್ (ನಾ). ಇಂದ್ರಧನುಸ್ಸು ; ಕಾಮನಬಿಲ್ಲು ; ಮಳೆಬಿಲ್ಲು : "ಇಂದಿರವಿಲ್ಲಿನ ಶಕ್ತಿಚಾಪನುಳ್ಕುಂ ಫಿಣಿದಂ" (ಕವಿಕ. ೯೩) ; ಕ್ರಾವಣ ದೊಳೆಸೆಯ ವರುಣನ ದೆಸೆಯೊಳ್ ಇಂದಿರವಿಲ್ ತೋಲಲ್ ಮಜೆ ಸಂದಿಸೆ ಮಾಸತ್ರಯಂಬರಂ ಬಜನಕ್ಕುಂ (ಲೋ ಕೋ ೧ ಪ. ೪-೨೬) ; ತೋರಣಮಿಂದಿರವಿಲ್ (ರಾಜಶೇ. ೪-೧೧೮).

[ಇಂದಿರ (< ಇಂದರ) + ಬಿಲ್ಲ್]

ಇಂದಿರಾಜ (ನಾ). ಲಕ್ಷ್ಮಿಯ ಮಗ ; ಮನ್ಮಥ. 'ಇಂದಿರಾಜಾಸ್ತ್ರ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಇಂದಿರಾಜಾಸ್ತ್ರ (ನಾ). ೧. ಮನ್ಮಥನ ಬಾಣ ; ಕಾ ಮ ಬಾ ಣ. ೨. ಕಮಲ. 'ಇಂದಿರಾಜಾಸ್ತ್ರಾಕ್ಷಿ' ಪರಾ. [ಇಂದಿರಾಜ + ಅಸ್ತ್ರ]

ಇಂದಿರಾಜಾಸ್ತ್ರಾಕ್ಷಿ (ನಾ). ಕಮಲದಂತೆ ಕಣ್ಣುಳ್ಳವಳು : ಇಂದಿರಾಜಾಸ್ತ್ರಾಕ್ಷಿಯರು ಆರವಿಂದಗಂಧಿಯರು (ಬಸವ. ೫-೨೭).

[ಸಂ. ಇಂದಿರಾಜಾಸ್ತ್ರಾಕ್ಷೀ (ಇಂದಿರಾಜಾಸ್ತ್ರ + ಅಕ್ಷಿ+-ಇ)]

ಇಂದಿರಾಪತಿ (ನಾ). ಲಕ್ಷ್ಮಿಯ ಪತಿ ; ವಿಷ್ಣು : ಇಂದಿರಾಪತಿ ಜನಿಸಿದ ನಲಾ ತತ್ತಿತಾಮಹಗೆ (ಬಸವ. ೫೪-೭೧). [ಸಂ. (ಇಂದಿರಾ + ಪತಿ)]

ಇಂದಿರಾಭವ (ನಾ). ಲಕ್ಷ್ಮಿಯ ಮಗ ; ಮನ್ಮಥ : ಇಂದಿರಾಭವನ ವಾಹನಿಯಂತೆ ಬಗೆಗೊಳಿಸುವಿಂದುಮಂಡಲಮುಖಿಯರು (ಉ ದ್ಭ ವ. ೫-೨೬). [ಸಂ. (ಇಂದಿರಾ + ಭವ)]

ಇಂದಿರಾರಮಣ (ನಾ). = ಇಂದಿರಾಪತಿ : ಇಂದಿರಾರಮಣ ಗೋವಿಂದ ನಿನ್ನಯ ಪಾದದ್ವಂದ್ವನೆನಗೆ ಸಾಳೆಯೊ (ಪುರಂದ. ೪೧-೧೬೪ ಪ).

[ಸಂ. (ಇಂದಿರಾ + ರಮಣ)]

ಇಂದಿರಾವರ (ನಾ). = ಇಂ ದಿ ರಾ ಪ ತಿ : ಒಂಡೆಸೊಳೊಡರ್ದಿಂದಿರಾ ವರನೊಂದೆಸೆಯೊಳರವಿಂದಸಂಭವನೊಂದೆಸೆಯೊಳಿಂದ್ರನು ಸುರಾ ವ ಳಿ ಯೊಂದೆಸೆಯೊಳಿರ್ದು (ಬಸವ. ೨-೨೬). [ಸಂ. (ಇಂದಿರಾ + ವರ)]

ಇಂದಿರೆ (ನಾ). ಲಕ್ಷ್ಮಿ : "ಶಾ ವ ರೆ ವ ನೆ ಯ ಕೆಂ ಬ ಹೆಸರಿಂದಿರೆಗೆ" (ಶಬ್ದಮಂ. ೬) ; ಕನಕಳಸಳಲಿದಿಸಿಖಿವೊಂದಿಂದಿರೆಯೆಸೆ ಮೆ ಜ್ಜಿ ದ ಳ್ . . . ರಾಣಿಯದೊರವ್ವರ್ಗ್ (ಅನಂಪು. ೬-೫) ; ಇಂದಿರೆಗಾನಂದರಸಂ . . . ಜನಿಗಳ್ (ರಾಜಶೇ. ೪-೧೧೪). [ಸಂ. ಇಂದಿರಾ]

ಇಂದಿರೆಯರಸು (ನಾ). = ಇ ಂ ದಿ ರಾ ಪ ತಿ : ಇಂದು ನಾನೇನು ಸುಳ್ಳತನ ಮಾಡಿದೆನೊ ಇಂದಿರೆಯರಸು [ಶಾಶಾಂ. ಮಂಗಳಮಹಿಮು] ವೇಂಕಟ ಬಂದ ಮನೆಗೆ (ಪುರಂದ. ೨೯-೧೮೨ ಪ).

[ಇಂದಿರೆ + ಅರಸು (< ಅರಸ್ಯ)]

ಇಂದಿರೇಶ (ನಾ). = ಇಂದಿರಾಪತಿ : ಗಜ ಕೂಗಲು . . . ಇಂದಿರೇಶನಿ ಚಕ್ರದಿಂದ ನೆಗೆಸಿ ಬಾಯ ಸಂದಿಯನು ಸೀಳಿ ಕೈಪಿಯಿಂದ ಸಲಹಿದೆಯೊ (ಪುರಂದ. ಸು. ೧-೧೫೪-೩೬೪). [ಸಂ. (ಇಂದಿರಾ + ಈಶ)]

ಇಂದಿರೆವರ (ನಾ). ೧. ನೀಲಿಯ ನೈದಿಲೆ ; ಕನ್ನೈದಿಲೆ : ಕುಂದ ಮುಚುಕುಂದ ಮಂದಾರೇಂದಿವರ ನಿಂದ್ಯಾರ್ವರ್ . . . ಮಲ್ಲಿಕಾದ್ಯ ನೇಕ ಸುರಭಿ ಕುಸುಮಂಗಳಂ (ಪಂಚತಂ. ೧೧೬-೩) ; ವಂದಿಸುವೆಂ . . . ವಿಮಲೇಂದಿವರ ನೀಲ ಮೇ ಳಿ ಸುಂದರವಪುವಂ (ಪಶ್ವಪಂ. ೧-೧). ೨. ತಾವರೆ. 'ಇಂದೀವರಮಂದಿರೆ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಇಂದಿರವರನಾಥ (ನಾ). ಪದ್ಮನಾಭ ; ವಿಷ್ಣು : ಇಂದಿರವರನಾಥರಿಮ್ಮ ಸಭೆಯಂತೆ . . . ಕೊಳಂ (ಪಶ್ವಪು. ೨-೫೩).

[ಸಂ. (ಇಂದಿರವರ + ನಾಥ + -ಅ)]

ಇಂದಿರವರಮಂದಿರೆ (ನಾ). ತಾವರೆಯನ್ನು ಮನೆಯಾಗಿ ಉಳ್ಳವಳು ಲಕ್ಷ್ಮಿ : ಇಂದುಸೋದರಿಗಿಂದಿರವರಮಂದಿರೆಗಿಂದು ವಂದಿಸನು (ಹರಿಪು. ೪-೨). [ಸಂ. ಇಂದೀವರಮಂದಿರಾ (ಇಂದೀವರ + ಮಂದಿರ + -ಆ)]

ಇಂದಿರವರಮುಕ್ತೆ (ನಾ). ಕಮಲದಂತೆ ಮುಖವುಳ್ಳವಳು ; ಕಮಲ ಮುಖಿ : ವಿಕಚೇಂದಿವರವಕ್ತ್ರ ಸನ್ಮರಕತಶ್ಯಾಯಾಂಗಿ (ಸು ಕು ಮಾ. ೧-೪). [ಸಂ. ಇಂದೀವರವಕ್ತ್ರಾ (ಇಂದೀವರ + ವಕ್ತ್ರ + -ಆ)]

ಇಂದಿವರಾಕ್ಷಿ (ನಾ). ಕನ್ನೈದಿಲೆಯಂತೆ ಕಣ್ಣುಳ್ಳವಳು : ಇಂದಿವರಾಕ್ಷಿಯರ್ ನೋಡಿದರ್ ಕಾತುಳಕಮಿದೆಂದು (ಶೈಲಿಪು. ೬-೨೬) ; ಇಂತೇತಿದೊಡಿಮ್ಮಿಂಗೆ ಇಂದೀ ವಿಕಾರಚಿತ್ತಂ ನಿನಗೆ ಪೇಳಿಸಗೆ, ಇಂದಿವ ರಾಕ್ಷಿ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೭೧-೪೭೭).

[ಸಂ. ಇಂದೀವರಾಕ್ಷೀ (ಇಂದೀವರ + ಅಕ್ಷಿ + -ಈ)]

ಇಂದೀವರಿ (ನಾ). "ಪಿಲ್ಲ ಪಿಚ್ಚೈರ"(ಅಮರ. ಟೀಕ) ; "ಮೆಜ್ಜಿಗೆ ಗಡ್ಡೆ (ಪಂಡಿತ. ೧೪೭೭). [ಸಂ. ಇಂದೀವರೀ]

ಇಂದೀವರೇಕ್ಷಣೆ (ನಾ). = ಇಂದೀವರಾಕ್ಷಿ (ದಕ. ಕ).

[ಸಂ. ಇಂದೀವರೇಕ್ಷಣಾ (ಇಂದೀವರ + ಈಕ್ಷಣ + -ಆ)]

ಇಂದು (ನಾ). ೧. ಈ ದಿನ ; ಈಹೊತ್ತು ; ಈಗ : ನಮಗಿನ್ನೊಬ್ಬರು ಯೆನ್ನು ವಜಿ ಗಿರಿಯಾನ್ಸ್ಯಾಸಮಂ ಯೋಗದೊಳ್ . . . ಖಲಿದಾರ್ (ವಿಕ. II, ಕಜಿ ; 700) ; ಮನೆಗಿಂದು ಬರ್ಕುಮೆಂದು (ಕವಿಪ್ರ. ೨-೬೩); ಅಳ್ಳನವದನಕಮಲಕಳೆನಮ್ಮ ಪೌರುಷಂದು ಹಿಮವಾಯ್ತು (ಕುಮ್ಮಡ್ರಾಗ. ೬-೨೮) ; ಇಂದು ಗುಡಿಗಳಿಗೆ ಬಂದ ಈ ಅವಸ್ಥೆಯನ್ನು ನೋಡಿದರೆ ನನ್ನ ಎದೆಯೇ ಬಿರಿಯುತ್ತದೆ (ಹಚ್ಚುಬ. ೨೮).

ಇಂದುತನಕ = ಈವರೆಗೆ : ನಿನ್ನೊಳು ಪುಟ್ಟದು ಮೊದಲಿಂದುತನ ಕೊಂದದಕೆ ಹಂಗಿನೊಳೊಂದೆನು (ಬಸವ. ೬೧-೫೬). ಇಂದುಮೊದಲ್ = ಇವ್ವೊತ್ತಿನಿಂದ ಮುಂದೆ : ಇಲ್ಲಿ ನೀರ್ಗುಡಿದ ಜೀವಿಗಳೆನ್ನು ಪುಲಿಯಾಗಲಿಂದುಮೊದಲೆಂದು ಮುಖಿ ಕಾಪಿನಿದನು (ಶೈಬಿಪು. ೧೫-೬೨). ಇಂದು ಮೊದಲಾಗಿ = ಈಗಿನಿಂದ ಹಿಡಿದು ; ಇಂದಿನಿಂದ ಹಿಡಿದು ; ಇಂದಿನಿಂದ ಮುಂದೆ : ಪೆಂಡಿರಿಂಬರೆಕಳೆ ಕೂಡುವನಲ್ಲಿನಿಂದುಮೊದಲಾಗಿರೆ ನಿಶ್ಚಯಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೦-೬). ಇಂದುವರಂ = ಈ ದಿನದ ವರೆಗೆ ; ಈ ಹೊತ್ತಿನ ವರೆಗೆ : ಇಂದುವರಂ ದೇವರ ಮನಂ ನೊಂದಪ್ಪುದೆಂದು ಮನಂದೋಡದಿರ್ಪರ್ (ಕಾದಂಪು. ೬೪೪) ; ಅಂದಿಂತೊಟ್ಟು ಇಂದು ವರಮನ್ನಂ ಕರಂ ಮನ್ನಿಸಿ ನಡತ್ತುತ್ತಿರ್ದರ್ (ಪಂಚತಂ. ೯೫-೧೦). ಇಂದುವರೆ = ಇಂದುವರಂ : ಹೇಸರು ಯನುದೂರು ಹಸುಗೂಸುಂಗಿಲೆ ಗೆಂದು ಇಂದುವರೆ ತಿಳಿದಿರ್ದಂ (ಪುಚ್ಚಕಾ. ೫೮-೧೦).

[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಇನ್ನು ; ಮಲ. ಇನ್ನು ; ತುಳು. ಇನಿ ; ಕೊಡ. ಇಂದಿ ; ಕುರುಖ್. ಇನ್ನಾ]

ಇಂದ್ಯು (ನಾ). ಸಿಂಧೂನದಿ. 'ಇಂದುಪ್ಪು' ಪರಾ. [< ಸಂ. ಸಿಂಧು]

ಇಂದ್ಯು (ನಾ). ೧. ಚಂದ್ರ : ಇ ಂದು ಕುಂ ದ ಸೌಂದರತರವರ್ಣಂ (ಆದಿಪು. ೧-೪) ; ಇಂದುಗೆ ಮೇಳಂ ಕವಿದೊಡಾಯ್ದಂ ಲೋಕಕ್ಕೆ ತಜ್ಞ ತಪ್ಪದ ತೆಱದಿಂ (ನಿರಿ. ೯-೬೬) ; ಇಂದುರವಿಜಲಪಹ್ಯಂಯಲ ಪುರಂದರಾದಿ ಸುರೌಘ ಸಾಕ್ಷಿಗಳು (ಕುಮ್ಮಡ್ರಾಗ. ೨-೯). ೨. ಒಂದು ಎಂಬ ಸಂಖ್ಯೆಯ ಸಂಕೇತ : ಶಶಿಯಿಂದು . . . ಧರೆ ಇಳೆ ರೂಪಸಮ್ಮಳವೊಂದಱ ನಾಮಂ (ವೃತ್ತಜಾ. ೯-೧) ; ಉಡುಪೇನಭಿ ನಯುನೇಂದು ಸಂಖ್ಯೆಗ ಳೊಂದು ಶತವರುಷಂಗಳಾಗಲು (ಬಸವ. ೬೧-೯೨). ೩. [ಛಂದ] ಚಂದ್ರ ಗಣ ; ಭಗಣ (-ᴗᴗ) : ಇಂದುಯುಗಳಂ ಪೊಂದುವುದರಂ ಬರೆ ತಾನೆಂದುಮಿದರ್ಕೆ ಪೆಸರ್ ಸೌಂದರಿ ಕೆಳಕುಮಳಂ (ಛಂದೋಂಬು. ೨-೬೩).

[ಸಂ.]

ಇಂದುಕರ (ನಾ). ಚಂದ್ರನ ಕಿರಣ. 'ಇಂದುಕರಾವಳಿ' ಪರಾ. [ಇಂದ್ಯು + ಕರ್ಯ]

ಇಂದುಕರಾವಳಿ (ನಾ). ಚಂದ್ರಕಿರಣಗಳ ಸಮೂಹ: ಹಿಮೋಪಳ ಮೊಸರ್ವವೊಲಿಂದುಕರಾವಳಿಗೆ ತೃಣಗ್ರಾಹಿ ನೀಳಮಣಿಯೊಸರ್ದಪುದೇ (ಚಂದ್ರಪು. ೧-೩೯). [ಇಂದುಕರ + ಆವಳಿ (= ಆವಲಿ)]

ಇಂದುಕಲಾವತಂಸ (ನಾ). ಚಂದ್ರಕಲೆಯನ್ನು (ತಲೆಯ) ಒಡವೆಯಾಗಿ ಉಳ್ಳವನು; ಈಶ್ವರ: ಇಂದುಕಲಾವತಂಸಂ . . . ಗಂಗಾಧರಂ ಬಿಡದೆ ಸಲಹುಗೆ ನಮ್ಮನು (ಜೈಮಿಭಾ. ೧-೨). [ಸಂ. (ಇಂದುಕಲಾ + ಅವತಂಸ)]

ಇಂದುಕಳೆ (ನಾ). ಚಂದ್ರನ ಕಲೆ: ಇಂದುಕಳೆ ಮೆಜೆವ ತಾರಾವೃಂದದ ನಡುವೊಪ್ಪುವಂತೆ (ನಂಬರ. ೬-೧). [ಸಂ. ಇಂದುಕಲಾ (ಇಂದು + ಕಲಾ)]

ಇಂದುಕಾಂತ (ನಾ). ಚಂದ್ರಕಾಂತ ಶಿಲೆ: ಇಂದುಕಾಂತದ ಸಜ್ಜೆಯೋ ಪರಿಯೊಳ್ (ಸೌಂದಪು. ೧೦-೨೯). [ಇಂದ್ಯು + ಕಾಂತ್ಯ]

ಇಂದುಕಾಂತಿ (ನಾ). ಚಂದ್ರನ ಕಾಂತಿ: ಉತ್ಸವಕರಮೆನೆ ಬೆಳಪ ಶರತ್ಸಮಯದೊಳಿಂದುಕಾಂತಿ ದಳವೇಱುವ ವೋಲ್ (ಜಗವಿ. ೧-೧೧). [ಇಂದ್ಯು + ಕಾಂತಿ]

ಇಂದುಕಾಂತೋಪಳ (ನಾ). = ಇಂದುಕಾಂತ: ಸಾಂದ್ರೇಂದುಕಾಂತೋಪಳೋಚ್ಚಳಿತಾಚ್ಛಾಚ್ಛಜಲಪ್ರವಾಹ ಭರದೊಳ್ (ಆದಿಪು. ೧-೬೪). [ಇಂದುಕಾಂತ + ಉಪಳ (= ಉಪಲ)]

ಇಂದುಕಿರಣ (ನಾ). = ಇಂದುಕರ: ಇಂದುಕಿರಣಂಗಳಿಂದಂ . . . ನಂದದು ಪರಿತಾಪಾನಳಂ (ಕವಿರಾ. ೩-೧೬೪). [ಇಂದ್ಯು + ಕಿರಣ]

ಇಂದುಚೂಡ (ನಾ). ಚಂದ್ರಶೇಖರ; ಶಿವ: ಮುಂದೆ ತುತ್ತಂ ಮಾಡಿ ನೀಡಲ್ಕಿಂದುಚೂಡಂ ಕೂರ್ತು ಕೈಕೈಯಿಂದೆ ನೀಡಿಕೊಳುತ್ತವಾರೋಗಿಸಿದನೆಂದೆನುತ (ಬಸಪು. ೩೩-೧೯). [ಸಂ. (ಇಂದ್ಯು + ಚೂಡಾ + -)]

ಇಂದುಜ (ನಾ). ಚಂದ್ರನ ಮಗ; ಬುಧ: ಇಂದುಜನಿಂ ಕಡುಗಾಳಿಯಕ್ಕುಮಿಂದ್ರನ ಗುರುವಿಂದಮೊಳ್ವೆಳಸು (ಜಟ್ಟಮ. ೮-೧೪೩). [ಸಂ.]

ಇಂದುಜನಕ (ನಾ). ೧. ಚಂದ್ರನ ತಂದೆ; ಸಮುದ್ರ. ೨. ಅತ್ರಿ ಮಹರ್ಷಿ. [ಇಂದ್ಯು + ಜನಕ]

ಇಂದುಜೂಟ (ನಾ). = ಇಂದುಚೂಡ: ಇಂದುಜೂಟಂ ಭ್ರೂಣಹತ್ಯಕೆ ಬಂದು ನಿಲುವನೆ (ಬಸಪು. ೧೮-೯೦); ಇಂದುಜೂಟಂ ಮನೋರಮೆಯ ಭಕ್ತ್ಯಾತುರವನೀಕ್ಷಿಪೆನೆನುತ್ತ (ಸೌಂದಪು. ೧೨-೨೫). [ಇಂದ್ಯು + ಜೂಟ]

ಇಂದುಜ್ಯೋತ್ಸ್ನೆ (ನಾ). ಚಂದ್ರನ ಬೆಳಕು; ಬೆಳುದಿಂಗಳು: ಇನನಿಂದುಜ್ಯೋತ್ಸ್ನೆಯಂ ತಾಳ್ದಿದನನಲನವಷ್ಟಂಭಮೋಡಿತ್ತು (ಸುಕುಮಾ. ೪-೧೧). [ಇಂದ್ಯು + ಜ್ಯೋತ್ಸ್ನೆ]

ಇಂದುಟಿ, ಈಂದುಟಿ (ನಾ). ಸವಿಯಾದ ತುಟಿ: ಪವಣಱಿದು ಚುಂಬಿಸುತೆ ಇಂದುಟಿಸುಧೆಯನೊಸೆದೀಂಟಿ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೪-೧೦); ಇಂದುಟಿಯನುಣ್ಬೊಗರಂಗದ ವಾರನಾರಿಯರ್ (ಚಿಕ್ಕದೇ. ೧೨೬). **ಈಂದುಟಿ**: ಈಂಗಡಲ್, ಈಂದೋಳ್, ಈಂದುಟಿ (ಶಮದ. ೧೮೦ ಪ್ರಯೋ). [ಇನಿದು + ತುಟಿ]

ಇಂದುಟಿವೆಱು (ಕ್ರಿ). ಸವಿಯಾದ ತುಟಿಯನ್ನು ಪಡೆ: ಇನಿಗಲೆಯ ಱಿವಳ ಯಿಂದುಟಿವೆತ್ತಳ ತನುವ ತಳ್ಕೈಸುವುದೆಂದು (ಶತಸಾಂ. ೨೮-೪೭). [ಇಂದುಟಿ + ಪೆಱು]

ಇಂದುದೀಧಿತಿ (ನಾ). = ಇಂದುದ್ಯುತಿ: ಸರಸಿರುಹಮಿಂದುದೀಧಿತಿ ಪರಾಜಿತಶ್ರೀವಿಲಾಸಂ (ಕವಿರಾ. ೩-೭೧). [ಇಂದ್ಯು + ದೀಧಿತಿ]

ಇಂದುದ್ಯುತಿ (ನಾ). ಚಂದ್ರನ ಕಾಂತಿ: ನಿನ್ನ ಯಶೋರಾಶಿಯನಿಂದುದ್ಯುತಿನಿಕಾಶಮಂ (ಕವಿರಾ. ೩-೯೪). [ಇಂದ್ಯು + ದ್ಯುತಿ]

ಇಂದುಧರ (ನಾ). ಚಂದ್ರನನ್ನು (ತಲೆಯಲ್ಲಿ) ಧರಿಸಿದವನು; ಶಿವ: "ಇಂದುಧರನಂ ಖಂಡಪರಶುವೆಂಬುದು" (ಮಂಗರಾ. ೫-೧); ಇಂದುಧರಂ ವಟುವೇಷಂದಳೆದೊಡಮಗಜೆಗಾದುದು ಹರುಷಂ (ಗಿರಿಕ. ೯-೯೬). [ಸಂ.]

ಇಂದುನಿಭ (ಗು). ಚಂದ್ರನಿಗೆ ಸಮಾನವಾದ. 'ಇಂದುನಿಭಾಸ್ಯೆ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಇಂದುನಿಭಾಸ್ಯೆ (ನಾ). ಚಂದ್ರನನ್ನು ಹೋಲುವ ಮುಖ ಉಳ್ಳವಳು; ಚಂದ್ರಮುಖಿ: ಮೃದುಸುಗಂಧಮನಿಂದುನಿಭಾಸ್ಯೆ ಸೂಸೆ (ರಾಜಶೇ ೨-೨೫). [ಸಂ. ಇಂದುನಿಭಾಸ್ಯಾ (ಇಂದುನಿಭ + ಆಸ್ಯ + -)]

ಇಂದುಪ್ಪು (ನಾ). ಸೈಂಧವಲವಣ: ಇಂದುಪ್ಪಿನೊಡನೆ ಈ ಔಷಧಿ ಸೇವಿಸಬೇಕು (ರೂಢಿ). [ಇಂದ್ಯು + ಉಪ್ಪು]

ಇಂದುಮಂಡಲ, ಇಂದುಮಂಡಳ (ನಾ). ಚಂದ್ರಮಂಡಲ: "ಇಂದುಮಂಡಲಕಾ ಪೆಸರ್ಪೆಱೆಯೆನಲ್" (ಕಬ್ಬಿಕೈ. ೪೪). **ಇಂದುಮಂಡಳ**: ಸಾರೆ ಚಕೋರಮಿಂದುಮಂಡಳಗಳಿತಾಮೃತಾಸವಮನುಂಡುಸಿರುತ್ತಿರೆ ಚೆಲ್ವು ಶಾರದಂ (ಪಂಪಭಾ. ೭-೭೦). [ಇಂದ್ಯು + ಮಂಡಲ]

ಇಂದುಮಂಡಳ 'ಇಂದುಮಂಡಲ' ನೋ.

ಇಂದುಮಣಿ (ನಾ). ಚಂದ್ರಕಾಂತ ಶಿಲೆ: ಉತ್ಪಲಾವಳಿ ತಿಳಿಜೊನ್ನ ಮೆಂದಲರ್ಗುಮಾ ನಗದಿಂದುಮಣಿಪ್ರಕಾಶಮಂ (ಶಬಶಂ. ೧-೩೮). [ಇಂದ್ಯು + ಮಣ್ಯ]

ಇಂದುಮುಖಿ (ನಾ). ಚಂದ್ರನಂತಿರುವ ಮುಖವುಳ್ಳವಳು; ಚಂದ್ರಮುಖಿ: ಇಂದುಮುಖಿ ಲಿಂಗಾರ್ಚನೆಯನೊಲವಿಂದ ಸಲಿಸಿ (ಬಸಪು. ೨೪-೩೦); ಇಂದುಮುಖಿಯರ ಗುಣವ ತಿಳಿಯಲಸಾಧ್ಯ (ನಳಚ. ೩-೨೨). [ಸಂ. ಇಂದುಮುಖೀ (ಇಂದ್ಯು + ಮುಖ + -)]

ಇಂದುಮೌಲಿ, ಇಂದುಮೌಳಿ (ನಾ). ಶಿವ. **ಇಂದುಮೌಳಿ**: ಇಂದುಮೌಳಿಯ ಬೆಸನದಿಂದವೆ ಬಂದ ನಂದೀಶನು (ಬಸಪು. ೨-೫೬); ಇಂದುಮೌಳಿಯ ಸೇವೆಗಿಂದು ಪುಳಿಂದ ಕಂಟಕನಾದನೇ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೬-೧೮). [ಇಂದು + ಮೌಲಿ]

ಇಂದುಮೌಳಿ 'ಇಂದುಮೌಲಿ' ನೋ.

ಇಂದುರುಚಿ (ನಾ). ಚಂದ್ರನ ಕಾಂತಿ, —ಕಿರಣ: ವಿಳಸಿತ ಶಾರದೇಂದುರುಚಿ ಕೋಮಳಬಾಳಮೃಣಾಳಸೂತ್ರಮಂ (ಶಾಕುಂತ. ೯೦-೧೪೯). [ಇಂದ್ಯು + ರುಚಿ]

ಇಂದುರೇಖೆ (ನಾ). ಚಂದ್ರನ ಕಲೆ. [ಇಂದ್ಯು + ರೇಖೆ]

ಇಂದುರೋಚಿ (ನಾ). = ಇಂದುರುಚಿ: ನಿಜನಾಥನ ಮಾತೆಂಬಿಂದುರೋಚಿ ಕುಡೆ ಹೃತ್ಕುಮುದಶ್ರೀಗೆಂದುಮಿಲ್ಲದ ಮಹೋತ್ಸವಮಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೯-೧೧೨). [ಇಂದ್ಯು + ರೋಚಿ]

ಇಂದುಲಕ್ಷ್ಮಿ (ನಾ). ಚಂದ್ರನ ವೈಭವ, —ಕಾಂತಿ: ಚಂದ್ರಿಕೋಜ್ಜ್ವಳಸಾನ್ನಾಯ್ಯದಿನಿಂದುಲಕ್ಷ್ಮಿಯನುದಂಚದ್ದೀಪದಿಂ ಕಾಂತಿಯಂ . . . ಮಾಡುಗುಂ ಜಿನಪತಿಪದಪಂಕಜಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೦-೫೫, ೫೬). [ಇಂದ್ಯು + ಲಕ್ಷ್ಮಿ]

ಇಂದುಲಾಂಛನ (ನಾ). ೧. ಚಂದ್ರನ ಗುರುತು, —ಕಳಂಕ: ಚಂದ್ರಿಕೆಯೆಂಬ ಪಾಲ್ಗಡಲ್ ಪುತ್ರನನಿಳಾಜನಮಿಕ್ಷಿಸೆ ದೃಷ್ಟಿಪಾತದಿಂ ನವೆದಪನೆಂದು . . . ಪಣಿಗಿಟ್ಟ ಕಜ್ಜಳದ ಬೊಟ್ಟೆನಲೊಪ್ಪಿದುದಿಂದುಲಾಂಛನಂ (ರಾಜಶೇ. ೧೧-೫೮). ೨. ಚಂದ್ರಶೇಖರ (ದಕ. ಕಿ). [ಇಂದ್ಯು + ಲಾಂಛನ]

ಇಂದುಲೇಖಾಚೂಡ (ನಾ). ಚಂದ್ರನ ಕಲೆಯನ್ನು ಜಡೆಯಲ್ಲಿ ಉಳ್ಳವನು; ಶಿವ : ಇಂದುಲೇಖಾಚೂಡ ಮಂತ್ರದ ಲೇಖೆಯಂ ಜಿನ ಮಂತ್ರಲೇಖೆಯನು ಕೂಡೆ ಕಾವೇರಿಯಲಿ ಹಾಯ್ಕುಲು (ಬಸವ. ೫೦–೬೯). [ಸಂ. (ಇಂದ್ಯು + ಲೇಖಾ + ಚೂಡಾ + –]

ಇಂದುಲೇಖೆ (ನಾ). = ಇಂದುರೇಖೆ. 'ಇಂದುಲೇಖಾಚೂಡ' ಪರಾ. [ಸಂ. ಇಂದುಲೇಖಾ]

ಇಂದುವಾರ (ನಾ). ಚಂದ್ರನವಾರ; ಸೋಮವಾರ (ದಕ. ೬). [ಇಂದ್ಯು + ವಾರ್ಯ]

ಇಂದುವ್ರತ (ನಾ). ಚಾಂದ್ರಾಯಣ ವ್ರತ. [ಇಂದ್ಯು + ವ್ರತ]

ಇಂದುಶೇಖರ (ನಾ). ಚಂದ್ರಶೇಖರ; ಶಿವ : ಇಂದುಶೇಖರರಿಂದೆ ಕದಿಸುಗಳಂ ತೆಗೆಸಿ ಹೊಕ್ಕು (ಬಸವ. ೪೪–೧೮). [ಇಂದ್ಯು + ಶೇಖರ]

ಇಂದುಸಂತತಿ (ನಾ). ಚಂದ್ರವಂಶ : ಇಂದುಸಂತತಿಗುಲುವರಲ್ಲಾ ಬಂದರೀನಸರಾಧವೇ (ಕುವ್ವಾಭ. ೧–೨೦). [ಇಂದ್ಯು + ಸಂತತಿ]

ಇಂದುಸೋದರಿ (ನಾ). ಚಂದ್ರನ ಸೋದರಿ: ಲಕ್ಷ್ಮಿ: ಇಂದು ಸೋದರಿಗಿಂದಿರವರಮಂದಿರಿಗಿಂದಿರಿಗಿಂದು ವಂದಿಪೆನು (ಹದಿಬ. ೪–೨). [ಇಂದ್ಯು + ಸೋದರ]

ಇಂದುಹಾಸ (ನಾ). ೧. ಚಂದ್ರನನ್ನು ನಗುವಂತಿರುವವನು. ೨. ಕುಂತಳದೇಶದ ಒಬ್ಬ ಅರಸು; ಚಿಂದ್ರಹಾಸ: ಇಂದುಹಾಸನ ದೂತರುಪಪಾಸವರಬಾರದು (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೯–೨೫). [ಇಂದ್ಯು + ಹಾಸ]

ಇಂದೂದಯ (ನಾ). ಚಂದ್ರೋದಯ: ಇಂದೂದಯಮಂಗಜನ ಜಯಮಮುಸ್ಫಾದಿಪವೊಲ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೧–೯೩). [ಇಂದ್ಯು + ಉದಯ]

ಇಂದೂಪಲಲಿ, ಇಂದೂಪಳೆ (ನಾ). ಚಿಂದ್ರಕಾಂತ ಶಿಲೆ: ಇದು ಇಂದ ನವೇಂದೂಪಲಮಿದಭವನಂ ಪೂಜೆಗೆಯ್ವ ಶೀಕರತಲಂ (ಕಾಪಂಲು. ೨೦೩). ಇಂದೂಪಳೆ: ಪೊಳಿಂದೂಪಳಕಟ್ಟಿಮಕ್ಕಳದೊಳ್ತ್ತಂ ಸೂಸಿ ತೀವಿದರ್ ಕರ್ಪೂರಪಿಂಗಳಿಂ (ರಾಜಶೇ. ೪–೭೩). [ಇಂದ್ಯು + ಉಪಲ]

ಇಂದೂಪಳೆ 'ಇಂದೂಪಲ' ನೋ.

ಇಂದೊಗೆ 'ಇಂದೊಳೆ' ನೋ.

ಇಂದೊಗೆವರ್, ಇಂದೊವರ್ (ನಾ). ಸವಿಯಾದ ಒಗರು; ಸಿಹಿಯಿಂದ ಕೂಡಿದ ಒಗರು: ಇಂ[ಪಾಕಾಂ. ೪೦]ದೊವರೆಸಿದ ತಪ್ಪರಸ ದಿಂದೊವದಿ ನೀಲಪಾಟಲಲಕ್ಷ್ಮಿಯಿಂ ಸುಕ್ಕೆಂದೆಸೆವರೆಗೀಜಲ ಪರ್ಣ (ಪಂಚಮಾ. ೭–೧೫೫). ಇಂದೊವರ್: ಮೇಲಿನ ಪ್ರಯೋಗದ ಪಾಠಾಂತರವನ್ನು ನೋಡಿ. [< ಇಂದು + ತೊವರ್]

ಇಂದೊಳೆ 'ಇಂದೊಳೆ' ನೋ.

ಇಂದೋಳೆ, ಇಂದೊಳೆ (ನಾ). ೧. [ಸಂಗೀತ] ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮೇಳ ರಾಗ; ಆರು ಬಗೆಯ ಪುರುಷರಾಗಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು. ☞ ಭೈರವ, ಶ್ರೀರಾಗ, ಕೌಶಿಕ, ದೀಪಕ, ಮೇಘರಾಗ, ಹಿಂದೋಳ, (= ಇಂದೋಳ) ಎಂಬವು ಆರು ಪುರುಷರಾಗಗಳು. ೨. ಮಧುರವಾದ ಗಾನ; ಗಾಯನದ ಇಂಪು: ಇದು ಲೀಲಾಂದೋಳಮಿಂದೋಳ ಳದ ದಕ್ಷ ನೆಜಿಗೊಳ್ಳಿಸ್ಸೆಗಂ ಪಾಡಲೆಂದೇಜಿ ಜಿಗಂ ತೂಗುತ್ತು ಮಿರ್ದನ್ಯಸಯ ಪರಿಜಿದುವೆ (ಆದಿಪು. ೪–೯); ಪದ್ಮಖಂಡಂಗಳೆಂಳೆತ್ತಂ ಸುತ್ತುಗೊಂದಿರ್ದಳಿಳಮಳಲ್ಲದೇ ಗೇಯದೊಳ್ ಕೂಡಿ ತಳ್ತಿಂದೊಳ ಮಿಂದೋಳಳೆತ್ತಳಂಕಾರದುನೊದಪಿಸುವತ್ತೆತಳಿಲಂ . . . ರಯ್ಯಮೆತ್ತಂ (ಸು ಕು ಮಾ. ೧–೭೧). ಇಂದೋಳೆ: ೨. ಇಂದೋಳದಿನುನ್ನದಪಟ್ಟದ ವೃಂದಮಿಗಳೆಗಳ ಮೊರೆದತ್ತು (ಆದಿಪು. ೧೩–೫೫); ಎಳಮಾವಿನ ಚಿಲ್ಲಿಂ ಪೊಂಬಳಿಗಂಪಿಂ ತೆಂಕಣಿಂದಿಗೆಸರಿಗಳಿಗಿಂದೊಡವಿಂದಂ ತಣಿ ಯಿಪು ದು ಜನಂಗಳ ಪಂಚೇಂದ್ರಿಯಮನಂದು ಬಂದ ವಸಂತಂ (ಕಾಪಂಲು. ೬೬೯); ಬೀಳಲಿದೊಂದೆ ಬಾಯಿನವೆ ಬಾಲಕಿ ಬಾಲಕಿಯರ್ಗೆ ಗಾಡಿಯಿಂ ನೀಳರಿ ಕೆಕ್ಕೆ ಸೋಲ್ವ ಸುತಿಗಿಂದೊಳಮಂ . . . ಬಾಯ ಕಂಪನೆಳದುಂದಿಗೆ ಬೀಱುತಮುಯ್ಕುಲಾದಿದರ್ (ರೇಣಾವ. ೨–೬೯); ಇಂದೊಳಂ, ಇಂದೋಳಂ (ಕಮಪ. ೧೧೪ ಪ್ರಯೋ). [< ಸಂ. ಹಿಂದೋಲ]

ಇಂದ್ರ (ನಾ). ೧. ದೇವತೆಗಳ ಒಡೆಯ; ಸ್ವರ್ಗದ ಅಧಿಪತಿ : "ಇಂದ್ರಃ . . . ಮೇಘವಾಹನಃ –ಈ ೞ ದೇವೇಂದ್ರನ ಪೆಸರ್" (ಹಲಾಯು. ೧೦–೫೨,೫೩,೫೪). ೨. ದ್ವಾದಶಾದಿತ್ಯರಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬನು: ಧಾತಾ, ಅರ್ಯಮಾ, ಮಿತ್ರ, ವರುಣ, ಇಂದ್ರ . . . ವಿಷ್ಣುಗಳೆಂಬರದೇ ಕ್ರಮದಿಂ ದ್ವಾದಶಾದಿತ್ಯರು (ವಿವೇಕ. ೨೬೩). ೩. ಒಡೆಯ; ಯಜಮಾನ : "ಸ್ವಾಮಿ ಪತಿ . . . ನಾಥಶಾಂದ್ರಂ ಕಾಂತಶೀಶ್ವರಂ . . . ಒಡೆಯಂಗೆ ನಾಮಮಱ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೩೭–೬). ೪. ಶ್ರೇಷ್ಠ. 'ಕವೀಂದ್ರ', 'ಮುನೀಂದ್ರ' ಪರಾ. ೫. [ಛಂದ] ಅಕ್ಷರಗಣಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದಾದ ದ್ವಿಪ್ಪಗಣ: (ಸುರಂಧರದ ಗಣ : ವಿಷ್ಣು, ಇಂದ್ರ) (ಕೃಷಿ. ೧೧೪). ೬. ತುಳುನಾಡಿನ ಪುರೋಹಿತವರ್ಗದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪಂಗಡ: ಈ ಜೈನರು ಸೆಟ್ಟಿಗಳು ಮತ್ತು ಪುರೋಹಿತರಾದ ಇಂದ್ರರೊಳಗೆ ಪರಸ್ಪರ ವಿವಾಹಮಾಗುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ (ತುಳುಕಾ. ೧೯೯). ೮. [ಜೈನ] ದೇವಾಲಯದ ಅರ್ಚಕ: ರಾಜಮಾತೆ . . . ದೇವಿಯ ಆಲಯಕ್ಕೆ ಇಷ್ಟುಹೊತ್ತಿಗೆ ಬರುವೆವೆಂದು ಮೊದಲೆ ಇಂದ್ರರಿಗೆ ಹೇಳಿ ಕಳಿಸಿದ್ದರು. ವಾಸಂತಿ ತಾ ದೇವಾಲಯದ ಇಂದ್ರರು ನಾಗರಿಂತಿರು (ಶಾಂತೇಶ. ೨೩). ೯. ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಕುದುರೆ : ಉರಮುಂ ಕಪ್ಪೋಲಮುಂ ಕೇಸರಮುಂ ಮುಷ್ಕ ಪ್ರದೇಶಮುಂ ಲೋಚನಮುಂ ಮುರಮುಮುಧರೋಷ್ಠಮುಂ ಕಡುಕರಿ ದಾಗಿರೆ ಧವಲವರ್ಣವಿಂದಾಶ್ವಹ್ಯಹಯಂ (ಅಶ್ವಶಾ. ೨೦–೨೦). [ಸಂ.]

ಇಂದ್ರಕ (ನಾ). ೧. ಸಭಾಗೃಹ; ಸಭಾಮಂಟಪ. ೨. [ಜೈನ] ನರಕ ಬಿಲಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ : ಆ ವಿಲಂಗಳುಮಿಂದ್ರಕ ಕ್ರೀಡಿಪಬದ್ಧ ಪ್ರತಿಣಾರ್ಣಗಳಂದಮ ಮೂಡುತಿಪ್ಪ (ಆದಿಪು. ೫–೪೨). ೩. [ಜೈನ] ಸೌಧರ್ಮೇಂದ್ರನೇ ಮುಂತಾದವರ ವಿಮಾನಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ: ಅಲ್ಲಿ ಸ್ವರ್ಗಮಿಂದವಂ ಸೌಧರ್ಮಿಕಾದಾದಿಗಳ ನರವಿಮಾನಂ ಗಳಿಂದ್ರಕಶ್ರೇಣಿಬದ್ಧ ಪ್ರಕೀರ್ಣಗಳೆಂದು ಮೂವೆದೇಂ (ಆ ಪ್ರಕ. ೬–೬೨ ವ); ಇಂದ್ರಕಂಗಳ್ ಸೌಧರ್ಮ್ಯಶಾನಲ್ಲದೊಳ್ ಮೂವತ್ತೊಂದು (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೨೦೩). [ಸಂ.]

ಇಂದ್ರಕೆಲೆ (ನಾ). ಮಾಯಾವಿದ್ಯೆ: ದುಃಖವನ್ನು ಅಮೃತವಾಗಿ ಪಲ್ಲಟಿಸಿ ಅದನ್ನು ನಿರಪಾಯಕರವಾಗಿಸುವ ಇಂದ್ರಕಲೆಯೊಂದು ಕುಸುಮಬಾಣಗೆ ಹಸ್ತಗತವಾದಂತೆ ತೋರಿತು (ಸಸುಚೀ. ೧೧೫೧). [ಇಂದ್ರ + ಕಲೆ]

ಇಂದ್ರಕೀಲ (ನಾ). ಒಂದು ಪರ್ವತದ ಹೆಸರು : ಇಂದ್ರಕೀಲ ನಗೇಂದ್ರದ ತಪೋಧನರೆಲ್ಲಂ ನೆರೆದು ಬಂದು (ಪಂಕಭಾ. ೪–೧೨ ವ).

[ಸಂ.]

ಇಂದ್ರಕೇತು (ನಾ). ೧. ಇಂದ್ರನ ಧ್ವಜ, —ಬಾವುಟು. ೨. [ಜೈನ] ಮಹಾಮಂಡಲೇಶ್ವರರು ಮಾಡುವ ಜಿನಪೂಜೆ : ಮಹಾಮಂಡಲೇ ಶ್ವರರ್ ಮಾಜ್ಪುವಿಂದ್ರಕೇತುವೆಂಬ ಪೂಜೆಯುಂ (ಸುಕುಮಾ. ೬–೨೫ ವ).

[ಇಂದ್ರ + ಕೇತು]

ಇಂದ್ರಕೋದಂಡ (ನಾ). = ಇಂದ್ರಧನು : ವಿದ್ಯುಲ್ಲತೆಯ ತಿರುವು ಯ್ವುಂದಿಂದ್ರಕೋದಂಡಮಂ ಕೊಂಡು (ಜಗಪ. ೪–೨೧).

[ಇಂದ್ರ + ಕೋದಂಡ]

ಇಂದ್ರಕೋಶ (ನಾ). ೧. ಸುಖಾಸನ; ಪೀಠ. ೨. ಮಂಚ; ಪಲ್ಲಂಗ. ೩. ವೇದಿಕೆ; ತವಂಗ : "ಇಂದ್ರಕೋಶಃ, ತವಂಗಃ —ಈ ೨ ತವಂಗ" (ಹಲಾಯು. ೪೪–೧೩೯). [ಇಂದ್ರ + ಕೋಶ]

ಇಂದ್ರಗಾಯಕೆ (ನಾ). ಇಂದ್ರನ ಸಂಗೀತಗಾರ: ಪಂಚಮ ಮಾಂಗಲ್ಯದೊಳಿಂದ್ರಗಾಯಕರವೇನಿಂಬಿಂ ನಯಂಬೆತ್ತರೋ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೦-೩೫). [ಇಂದ್ರ + ಗಾಯಕ]

ಇಂದ್ರಗಿರಿ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಕುಲಪರ್ವತ: ಶಂಖಕೂಟ . . . ಇಂದ್ರಗಿರಿ . . . ಎಂಬ ಹದಿನೇಳು ಕುಲಗೋತ್ರಂಗಳೇ (ವಿವೇಕ. ೨೧೬). ೨. ಶ್ರವಣಬೆಳುಗೊಳದ ಒಂದು ಬೆಟ್ಟದ ಹೆಸರು. 'ಚಂದ್ರಗಿರಿ' ಪರಾ. [ಇಂದ್ರ + ಗಿರಿ$_1$]

ಇಂದ್ರಗೋಪ (ನಾ). ೧. ಮಳೆಗಾಲದಲ್ಲಿ ಕಾಣಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕೆಂಪು ಬಣ್ಣದ ಮಿಂಚು ಹುಳು; ಹೊನ್ನೆಹುಳು: "ಅಭ್ರಜ ಮೆನಲ್ಕಿಂದ್ರಗೋಪಮಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೪೯-೧೩); "ಇಂದ್ರಗೋಪ ಕೆಂಬುಟುವಕ್ಕುಂ" (ಕವಿಕಂ. ೯೫); ಬಣ್ಣವುರಂ ತೀವಿದ ಮಾಟ್ಕೆಯಾಯ್ತು ನವಿಲಿಂ ಕುಂದಂಗಳಿಂದಿಂದ್ರಗೋಪವಿಳಾಸಂಗಳಿನಾಲಿಕಲ್ಲಪರ ಕಾರೊಳ್ ಮಹೀಮಂಡಲಂ (ಪಂಪಭಾ. ೭-೨೪); ಎಳದಳಿರಿಂದ್ರ ಗೋಪಂ. . . ಕೀರಮಂಡಳಿಯ ಮುಖಂ ಪ್ರವಾಳಮದಿರ್ಮುತ್ತೆಯ . . . ಚೈತ್ರವಾರ್ಧಿಯ ವಹಿತ್ರಮಿದೆಂದೆನಿಸಿತ್ತು ನಂದನಂ (ರಾಜಶೇ. ೧೦-೪); "ಹಡಗಿನ ಮಂಚ" (ರಾಜಶೇ. ಕೋಶ). ೨. ಕೆಂಪು ಬಣ್ಣ: ಇಂದ್ರ ಗೋಪದ ಬರಹದ ಹೊಂಬಣ್ಣದ . . . ಇಂದ್ರಾಣಿಯ ಸೀರೆಯನುಟ್ಟು ಮೆಱೆದರು ಚಂದ್ರಮುಖಿಯರೋಲಗದೊಳು (ರಾಮವಿ. ೯-೭೯). [ಸಂ.]

ಇಂದ್ರಚಾಪ (ನಾ). ಕಾಮನ ಬಿಲ್ಲು: ರತ್ನಾಭರಣಕಿರಣಜಾಲಂಗಳಿಂದಿಂದ್ರಚಾಪಂಗಳ ತಳ್ಪಿಂದೊಪ್ಪಮಂ ತಾಳ್ದಿದ ಘನಸಮಯಂ ತಾನಿದೆಂ ಬಂದದಿಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೨೬); ಕಟ್ಟಿದ ಪಂಚವಣ್ಣಗೆಯ ಪಟ್ಟಿಯ ತೊಂಗಲೊಳಿಂದ್ರಚಾಪಮಂ ಪುಟ್ಟಿಸಿ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೩-೫೯). [ಇಂದ್ರ + ಚಾಪ$_1$]

ಇಂದ್ರಚಾಪಂಬೆಱು (ಕ್ರಿ). ಕಾಮನಬಿಲ್ಲನ್ನು ಪಡೆ; ಮಳೆಬಿಲ್ಲನ್ನು ಹೊಂದು: ಭೋಂಕನೆ ನೂಂಕಿ ಬರ್ಪ ಮಣಿಮಯಮಾದ ತೇರ್ಗಳಿಂದಿಂದ್ರಚಾಪಂಬೆತ್ತ ನೀರತೇರ್ಗಳಿಳೆಗಿಳಿದು ತಳರ್ವಂತೆಯುಂ (ರಾಜಶೇ. ೧೩-೭೭ ವ). [ಇಂದ್ರಚಾಪ + ಪೆಱು$_1$]

ಇಂದ್ರಚ್ಛಂದ (ನಾ). ಸಾವಿರದೆಂಟು ಎಳೆಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಹಾರ: ಸಿಂಹಾಸನಮುಮನೊಡನೆ ಬೆಳಗೆ ಬೆಳಗಿಂದೆ ಜಗಂ ಬಾಸಣಿಸಿದುದೆನೆ ಸಕಳ ಸುರಾಸುರಪತಿಯುರದೊಳೆಸೆದುದಿಂದ್ರಚ್ಛಂದಂ (ಆದಿಪು. ೯-೭); ಕಂಠದೊಳ್ ಕೌಸ್ತುಭಾದಿರತ್ನಗಳಿಂದೊಡಗೂಡಿದ ಮುತ್ತಿನ ಸಾವಿರದೆಂಟು ಎಳೆಗಳಿಂದೊಡಗೂಡಿದ ಇಂದ್ರಚ್ಛಂದವೆಂಬ ಹಾರವನ್ನಿಟ್ಟು (ಪುರುಚ. ೧೩೬). [ಸಂ.]

ಇಂದ್ರಜ (ನಾ). ೧. ಇಂದ್ರನ ಮಗ; ಅರ್ಜುನ: "ಇಂದ್ರಜಂ . . . ಗಾಂಡೀವಿ . . . ಅರ್ಜುನನೆನಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೭೮-೩). ೨. ಜಯಂತ: ತನು ಸೌಂದರ್ಯದೊಳಿಂದ್ರಜಂ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೧೮೫-೨೨; 1157). ೩. ವಾಲಿ. ೪. ಕಾಕಾಸುರ. [ಸಂ.]

ಇಂದ್ರಜವ, ಇಂದ್ರಜವಿ, ಇಂದ್ರಜೆವಿ (ನಾ). = ಇಂದ್ರಯವ: "ಇಂದ್ರಜವ = ಇಂದ್ರಜವಿ, ಕುರುಟಿಗನ ಬೀಜ" (ಗಂಗಾಮ. ೩೨). ಇಂದ್ರಜವಿ: "ಭದ್ರಯವ = ಇಂದ್ರಜವಿ" (ಗಂಗಾಮ. ೨೪೦). ಇಂದ್ರಜೆವಿ: "ಇಂದ್ರಜೆವಿಯ ಗಿಡ, ಹೆಮ್ಮುಷ್ಟಗೇ ಗಿಡ" (ಗಂಗಾಮ. ೨೮೧). [ಸಂ. ಇಂದ್ರಯವ]

ಇಂದ್ರಜವಿ 'ಇಂದ್ರಜವ' ನೋ.

ಇಂದ್ರಜಾಲ (ನಾ). ೧. ಯಕ್ಷಿಣೀ ವಿದ್ಯೆ; ಗಾರುಡಿ; ಕಣ್ಕಟ್ಟು; ನೋಡಿ: ಇಂದ್ರಜಾಲದ ಸಿರಿಗೇಕೆ ಮೆಟ್ಟಿಡುವಿರಿ (ಗವಾಯು. ೧-೩೫); ಇಂದ್ರಜಾಲ ಮಹೇಂದ್ರಜಾಲವನ್ನರಿತವರೂ . . . ಬಂದು ಕಿಕ್ಕಿರಿದರು (ಶಾಂತಲಾ. ೧೦೦). ೨. ಕಪಟ; ವಂಚನೆ; ಮಾಯಾವಿತನ: ಇದಾರಿಗೆ ಮನವ ಕದ್ದಾಡುವಿರಿ ನಿಜಶಿಷ್ಯನಲಿ ನಾಟಕದಿಂದ್ರಜಾಲವೆ (ಕುವ್ಯಾಉ. ೧-೪೨). ೩. ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಒಂದು ತಂತ್ರ. [ಸಂ.]

ಇಂದ್ರಜಾಲಿಕೆ (ಗು). ೧. ದಿಟವಲ್ಲದ; ಅಸತ್ಯವಾದ. (ನಾ). ೨. ಇಂದ್ರಜಾಲ ಮಾಡುವವನು; ಮಾಯಾವಿ; ಯಕ್ಷಿಣಿಯವನು: ಸುಗ್ಗಿಯಲಿ ಪಜಮೆಯ ಮಱೆಗೆ ಕೆಂಜಾಜಿ ಅರಳುದೋಱಿದ ತೆಱದಿ[ನೃಪ ಮುನಿ]ವರರನಾ ಪರಿ ಸಮವಸರಣದೊಳಿರಿಸಿ ತೋಱಿದನಾ ಧನದನೆಂಬಿಂದ್ರಜಾಲಿಕನು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೪-೧೩); ನಾನೇ ಇಂದ್ರಜಾಲಿಕನಾಗಬೇಕು (ಶಾಲೆಮ. ೧೪೭). [ಸಂ.]

ಇಂದ್ರಜಾಲಿಗ (ನಾ). ೧. = ಇಂದ್ರಜಾಲಿಕ ೨: ಅದಱೊಳಗಿರ್ದ ಇಂದ್ರಜಾಲಿಗರ ಪಾಪೆಗಳುಂ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೯-೧೧); ಬಂದನವನೊರ್ವನ ಪೂರ್ವಿಗನಿಂದ್ರಜಾಲಿಗಂ (ಲೀಲಾವ. ೪-೭೫); ವನಜಾಸ್ತ್ರನೆಂಬಿಂದ್ರಜಾಲಿಗ ನೋಳ್ಪರ ಮನವೆಂಬ ಚೆಂಡಿಟ್ಟು ಮುಚ್ಚಿದ ಕನಕ ಕರಂಡಗಳಂತೆ ಕಂಗೆಸೆದುವು ವನಿತೆಯ ಪೀನಕುಚಗಳು (ತ್ರಿಭುತಿ. ೨೦-೫೧). ೨. ಇಂದ್ರಜಾಲವೆಂಬ ತಂತ್ರಕ್ಕೆ ಒಳಗಾಗಿ ಗಾಯಗೊಂಡವನು: ನೆಱನಂ ನಟ್ಟುರ್ಚಿದುಗ್ರಾಯುಧಾವಲಿಯಿಂದುರ್ವಿಸುವಿಂದ್ರಜಾಲಿಗನವೋಲ್ ಜೋಲ್ದುಂ ನೆಱಲ್ದುಂ ಸಮಾಕುಲಿತರ್ ಮೋಹಿಸಿ ಮೆಚ್ಚುವೋಗೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೭-೮೯). [ಇಂದ್ರಜಾಲ + -ಇಗ]

ಇಂದ್ರಜಾಲಿಗತನ (ನಾ). ಮಾಯಾವಿತನ; ಮಾಯೆ: ಬಿತ್ತರಿಸಿದ ನಿಂದ್ರನಿಂದ್ರಜಾಲಿಗತನಮಂ (ಅಜಿಪು. ೫-೧೮). [ಇಂದ್ರಜಾಲಿಗ + -ತನ]

ಇಂದ್ರಜಿತು, ಇಂದ್ರಜಿತ್ತು (ನಾ). ೧. ಇಂದ್ರನನ್ನು ಜಯಿಸಿದವನು. ೨. ರಾವಣನ ಮಗ; ಮೇಘನಾದ: ರಣಭೂಮಿಗಿಂದ್ರಜಿತು ಪೊಱಮಟ್ಟಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೩-೧೫); ಎತ್ತನೋಡಿದಡಿಂದ್ರಜಿತುವಿನ ಮೊತ್ತವಿರ್ದುದು (ತೊರರಾ. ೬-೪೪-೩೭). ಇಂದ್ರಾರಿ ಹೋ. ಇಂದ್ರಜಿತ್ತು: ೨. ಇಂದ್ರಜಿತ್ತು ಮಹಾಮಾಯಾವಿಯಾಗಿದ್ದನು (ರೂಢಿ). [ಸಂ. ಇಂದ್ರಜಿತ್]

ಇಂದ್ರಜಿತ್ತು 'ಇಂದ್ರಜಿತು' ನೋ.

ಇಂದ್ರಜೆವಿ 'ಇಂದ್ರಜವ' ನೋ.

ಇಂದ್ರತ್ಯಾಗ (ನಾ). [ಜೈನ] ಅಧಿಕಾರವನ್ನು ಬಿಟ್ಟುಕೊಡುವುದು; ರಾಜ್ಯಪದವಿಯ ತ್ಯಾಗ; ಐವತ್ತುಮೂರು ಗರ್ಭಾನ್ವಯ ಕ್ರಿಯೆಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಇಂದ್ರತ್ಯಾಗಮುಂ ಅವತಾರಮುಂ . . . ಅಪ್ಪಯ್ವತ್ತುಮೂಱು ಗರ್ಭಾನ್ವಯ ಕ್ರಿಯೆಯೊಳು (ಚಾವುಂಪು. ೨೩೦); ನಮಗಾದರೋ ಭೋಗಪ್ರಾಪ್ತಿಯು ಮುಗಿಯುವಂಥಾದ್ದಾಯಿತು. ಮುಂದೆ ಜನಿಸುವ ದೇವೇಂದ್ರನಿಗೆ ನೀವು ಅಧೀನರಾಗಿರಿಯೆಂದು ಆಜ್ಞಾಪಿಸಿ ತನ್ನ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯಪದವಿಯಂ ತ್ಯಜಿಸುವುದೇ ಇಂದ್ರತ್ಯಾಗವೆಂಬ ಮೂವತ್ತೇಳನೇ ಕರ್ಮವು (ಪುರುಚ. ೨೧೨); (ಆದಿಪು. ೧೫-೧೫ ವ ನೋ). [ಇಂದ್ರ + ತ್ಯಾಗ]

ಇಂದ್ರತ್ಯಾಗಕ್ರಿಯೆ (ನಾ). = ಇಂದ್ರತ್ಯಾಗ: ನಿಜಾಯುಷ್ಯಾವಸಾನದೊಳು ಸ್ವರ್ಗಾವತರಣಮನಱಿದು ದೇವರ್ಕಳುಮಂತಃಪುರದೊಲ್ಲಭೆಯರುಮಂ ಕರೆದೆನ್ನ ಪರೋಕ್ಷದೊಳೆನ್ನ ಪದವಿಯೋಗದೊಳ್ ನಿಂದಾತಂಗೆ ಬೆಸಕೆಯ್ದು ಬಾಱಿಮೆಂದವರ ಸಾಕ್ಷಿಯೊಳ್ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯಮಂ ತೊಱೆವುದು ಇಂದ್ರತ್ಯಾಗಕ್ರಿಯೆ (ಚಾವುಂಉ. ೨೩೬). [ಇಂದ್ರತ್ಯಾಗ + ಕ್ರಿಯೆ]

ಇಂದ್ರತ್ವ (ನಾ). ಇಂದ್ರಪದವಿ. [ಸಂ.]

ಇಂದ್ರದಿಕ್ಕು (ನಾ). ಇಂದ್ರನ ದಿಕ್ಕು; ಪೂರ್ವದಿಕ್ಕು. [ಸಂ. ಇಂದ್ರದಿಶ್]

ಇಂದ್ರದಿಕ್ತಟ (ನಾ). ಪೂರ್ವದಿಕ್ಕಿನ ಪ್ರದೇಶ; ಮೂಡಲಿನ ಕಡೆ: ಮರುದಿನಂ ಬೆಳಗಾದುದಿಂದ್ರದಿಕ್ತಟದಿ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೩೧-೧೦೨). [ಸಂ. (ಇಂದ್ರದಿಶ್ + ತಟ)]

ಇಂದ್ರದ್ರು (ನಾ). "ಕೆಂಪು ಮತ್ತಿಯ ಮರ; ಅರ್ಜುನ ವೃಕ್ಷ" (ಅಮರ. ಟೀಕೆ). [ಸಂ.]

ಇಂದ್ರದ್ರುಮ (ನಾ). = ಇಂದ್ರದ್ರು (ಪಂಡಿತ. ೧೮೭). [ಇಂದ್ರ + ದ್ರುಮ]

ಇಂದ್ರದ್ವಿಪ (ನಾ). ಇಂದ್ರನ ಆನೆ; ಐರಾವತ: ದೇವರ ದಂಡ ಧಾರರೆರಡುಂ ಪಕ್ಷಂಗಳೊಳ್ ಸಾರೆ . . . ಪೋಯ್ತಾಗಳಿಂದ್ರದ್ವಿಪಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೦-೨೪). [ಇಂದ್ರ + ದ್ವಿಪ]

ಇಂದ್ರಧನು (ನಾ). ಕಾಮನ ಬಿಲ್ಲು: ಭೀಷ್ಮ ಜಲಪಾತದೊಳು ಸ್ಥಿರ ಚಂಚಲೇಂದ್ರಧನು ಎಸೆವ ಪರಿ ಭವದ ಮೇಲಾಡುತಿರುವಂತೆ (ಮಲೆದೇ. ೪೩-೩); ಇಂದ್ರಧನು ಕೈದೋಟಿಕೊಂಕಿಗೆಟಕುವುದೇ (ಮಂಕುಕ. ೬೯೩). [ಸಂ. ಇಂದ್ರಧನುಸ್]

ಇಂದ್ರಧನುಸ್ಸು (ನಾ). = ಇಂದ್ರಧನು. [ಸಂ. ಇಂದ್ರಧನುಸ್]

ಇಂದ್ರಧ್ವಜ (ನಾ). ೧. ಇಂದ್ರನ ಬಾವುಟ. ೨. ಭಾದ್ರಪದ ಶುಕ್ಲ ದ್ವಾದಶಿಯಂದು ರಾಜರು ಪೂಜಿಸುವ ಧ್ವಜ. ೩. ವಜ್ರಾಯುಧ. ೪. [ಜೈನ] ಇಂದ್ರಾದಿಗಳು ಮಾಡುವ ಜಿನಪೂಜೆ: ಇಂದ್ರರ್ ಮಾಟ್ಪ ಇಂದ್ರಧ್ವಜಮುಂ (ಆದಿಪು. ೧೫-೧೩ವ); ಇಂದ್ರಧ್ವಜಮೆಂಬುದು-ಇಂದ್ರಾದಿಗಳ್ ಮಾಟ್ಪ ಪೂಜೆಯಕ್ಕುಂ (ಅಜಿಪು. ೧೨-೧ವ). [ಇಂದ್ರ + ಧ್ವಜ]

ಇಂದ್ರನಂದನ (ನಾ). ೧. ಇಂದ್ರನ ಮಗ; ಅರ್ಜುನ. ೨. ಜಯಂತ: ತೊಳಗಿದನಿಂದ್ರನಂದನನ ಮೈಸಿರಿಯಂ ಜಜ್ಜಿದಾ ಮೃಗಾಂಕನುಜ್ವಳಮನಿಳಿಂಕೆಗೆಯ್ದು ನಳಕೂಬರನಗ್ಗದ ಗಂಡಗಾಡಿಯಂ ಪಳಿದು (ರಾಜಶೇ. ೧೩-೬೦). ೩. ವಾಲಿ. ೪. ಕಾಕಾಸುರ. [ಇಂದ್ರ + ನಂದನ]

ಇಂದ್ರನಗ (ನಾ). ಮೇರುಪರ್ವತ. 'ಇಂದ್ರನಗೇಂದ್ರ' ಪರಾ. [ಇಂದ್ರ + ನಗ]

ಇಂದ್ರನಗೇಂದ್ರ (ನಾ). ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಮೇರುಪರ್ವತ: ಇಂದ್ರಾಳಿ ಸಮೆಯಿಸಿದ ಬೆಳ್ಳಿಯ ಕೋಳೆಯನಾಂತಂತಿರೆಸೆದುದಿಂದ್ರನಗೇಂದ್ರಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೦-೫೦). [ಇಂದ್ರ + ನಗೇಂದ್ರ]

ಇಂದ್ರನಿಲಯ (ನಾ). ೧. ಇಂದ್ರನ ವಾಸಸ್ಥಾನ; ಅಮರಾವತಿ. ೨. [ಛಂದ] ಅಕ್ಷರಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದಾದ (∪∪∪) ನಗಣ: ಧರಣಿ ಜಲಾಗ್ನಿಮರುದ್ವ್ಯೋಮ ರವಿ ಶಶಾಂಕೇಂದ್ರನಿಲಯಮಿವು ಗಣದ ಪೆಸರ್ (ಛಂದೋಂಬು. ೧-೩೭). [ಇಂದ್ರ + ನಿಲಯ]

ಇಂದ್ರನೀಲ (ನಾ). ನೀಲವರ್ಣದ ರತ್ನ: ಸೊಗಯಿಸುಗುಮಿಂದ್ರನೀಲಮಣಿಸನ್ನಿಭದೊಳ್ ಮಿಗೆ ಜಳನಿಧಿಯೊಳಗೆ (ಕವಿರಾ. ೨-೧೪೭); ಇಂದ್ರನೀಲದ ಮಣಿಸ್ತಂಭ ನಿಳಯಂಗಳಂ (ನಂಬರ. ೯-೯೨); ಬಿತ್ತರಿಪ ನಯವು ಕಾಂತಿಯು ರಂಗುಛಾಯೆಯೆಂ[ಯಿಂ] ಬಿತ್ತರದ ಮೈಯೊಳತಿ ನಯಮಾಗಿ ಕೆಲದಲುಂ ಸುತ್ತಲುಂ ಪ್ರಭೆ ತೋರ್ಪ ನೀಲಮದು ತೃಣಗ್ರಾಹಿಯಿಂದ್ರನೀಲಮಯಮೆನಿಪುದು (ರತ್ನಶಾ. ೧೩-೭). [ಇಂದ್ರ + ನೀಲ]

ಇಂದ್ರಪುರ (ನಾ). ೧. ಇಂದ್ರನ ನಗರ; ಅಮರಾವತಿ: ಆ ನಗರಮಿಂದ್ರಪುರಕ್ಕಮುದಾತ್ತಮಗ್ಗಳಂ (ಜಗವಿ. ೨-೩೫). ೨. [ಛಂದ] ಅಕ್ಷರಗಣಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದಾದ (∪∪∪) ನಗಣ: ತ್ರಿದಶಮರುದಿಂದ್ರಪುರಚಂದ್ರ ಸಲಿಲಂಗಳ್ ತುದಿಯೊಳಿರೆ ತಳ್ತು . . . ವಿದಿತಮಿದು . . . ವಿಚಿತ್ರ ಲಲಿತಂ (ಛಂದೋಂಬು. ೨-೧೦೮). [ಇಂದ್ರ + ಪುರ್]

ಇಂದ್ರಪುರೋಹಿತ (ನಾ). ಬೃಹಸ್ಪತಿ; ಗುರು: ಇಂದ್ರಪುರೋಹಿತಂ ಧನುರ್ಧರ ಗೃಹದೊಳ್ . . . ಇರೆ . . . ಸಕಲ ಭೂವಲಯಾಧಿಪನಕ್ಕುಮಾ ನರಂ (ಜಾತತಿ. ೧೨-೧೮). [ಇಂದ್ರ + ಪುರೋಹಿತ]

ಇಂದ್ರಪುಷ್ಪಬಳ್ಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಗಿಡದ ಹೆಸರು (ಮೈಔಗಿ. ೭೪-೧೫೨೩). [ಇಂದ್ರ + ಪುಷ್ಪ + ಬಳ್ಳಿ]

ಇಂದ್ರಪ್ರಹರಣ (ನಾ). ಇಂದ್ರನ ಆಯುಧ; ವಜ್ರಾಯುಧ: "ಪವಿಃ, ಅಶನಿಃ, . . . ಇಂದ್ರಪ್ರಹರಣಂ (ತಥಾ), ಶಂಖಃ — ಈ ೧೨ ಇಂದ್ರನ ವಜ್ರಾಯುಧದ ಪೆಸರ್" (ಹಲಾಯು. ೧೧-೫೬). [ಇಂದ್ರ + ಪ್ರಹರಣ]

ಇಂದ್ರಮಂತ್ರಿ (ನಾ). ಇಂದ್ರನ ಮಂತ್ರಿ; ಬೃಹಸ್ಪತಿ; ಗುರು: ಅಸ್ತದೊಳಿಂದ್ರಮಂತ್ರಿ ಶುಭದಂ (ಜಾತತಿ. ೧೦-೧೧). [ಇಂದ್ರ + ಮಂತ್ರಿ]

ಇಂದ್ರಮಣಿ (ನಾ). = ಇಂದ್ರನೀಲ: ಇಂದ್ರಮಣಿಯಾಳ್ವರಿ ಬಜ್ಜರ ಗೊತ್ತಳಂಗಳಗ್ಗಳಿಸಿರೆ (ಶಬಶಂ. ೧-೫೪). [ಇಂದ್ರ + ಮಣ್ಣಿ]

ಇಂದ್ರಯವ (ನಾ). "ಕೊಡಸಿಗೆ ಬೀಜ" (ಅಮರ. ಟೀಕೆ); "ಕೊಂಡಿರ ಫಾಲಗಿಡ" (ಪಂಡಿತ. ೧೮೭). [ಸಂ.]

ಇಂದ್ರಲುಪ್ತ (ನಾ). (ತಲೆಯ) ಕೂದಲು ಉದುರಿ ಹೋಗಿ ಚರ್ಮ ಕಾಣುವಂತಾಗುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ರೋಗ; ತೆಗಳಿ; ತೆವಳೆ; ಪ್ರತಿಮಂಡೆ ರೋಗ: "ಕೇಶಘ್ನಂ, ಇಂದ್ರಲುಪ್ತಂ — ಈ ೨ ತೇವುಳು" (ಹಲಾಯು. ೯೯-೪೫೧); ಇಂದ್ರಲುಪ್ತ ಎಂಬುದೊಂದು ಮಂಡೆಯ ಚರ್ಮ ಕಾಣಲ್ಪಡುವುದು, ಅದನೇ ಹೇನಕರೆ ಎಂಬರು (ವೈದ್ಯಸಾ. II, ೧೩೦). [ಇಂದ್ರ + ಲುಪ್ತ]

ಇಂದ್ರಲುಪ್ತಕ (ನಾ). ೧. (ತಲೆಯ) ಕೂದಲು ಉದುರಿ ಹೋದವನು; ಬೋಳುದಲೆಯವನು: "ಕಟರಂ ಖಳವ ಶಿಪಿವಿಷ್ಟನಿಂದ್ರಲುಪ್ತಕನಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೧೪-೫). ೨. = ಇಂದ್ರಲುಪ್ತ: "ಇಂದ್ರಲುಪ್ತಕ = ತಲೆಯ ಮೇಲಿನ ಕೂದಲುಗಳು ಇಲ್ಲದ ಹಾಗಾಗುವ ಬೇನೆ, ತೆಗಳಿ ನೆಕ್ಕೋಣ" (ಗಂಗಾಮ. ೩೨). [ಸಂ.]

ಇಂದ್ರಲೋಕ (ನಾ). ಸ್ವರ್ಗ. [ಇಂದ್ರ + ಲೋಕ]

ಇಂದ್ರವಂಶ (ನಾ). [ಛಂದ] (ಅಕ್ಷರ ವೃತ್ತಗಳಲ್ಲಿ) ಒಂದು ಸಮವೃತ್ತದ ಹೆಸರು: ವ್ಯೋಮದ್ವಯಂ ಮುಂತೆ ದಿವಾಕರಾಗ್ನಿಗಳ್ ತಾಮೊಂದೆ ದಿಗ್ದಂತಿಯೊಳಾಗೆ ವಿಶ್ರಮಂ ಶ್ರೀಮಾನಿನೀ ಸಯ್ಯಡಿಯಾತನಿಂತಿದೀ ನಾಮೋಪಮಂ ಮಾಡಿದನಿಂದ್ರವಂಶಮಂ (ಛಂದೋಂಬು. ೨-೭೯). [ಸಂ.]

ಇಂದ್ರವಜ್ರ (ನಾ). [ಛಂದ] (ಅಕ್ಷರ ವೃತ್ತಗಳಲ್ಲಿ) ಒಂದು ಸಮವೃತ್ತದ ಹೆಸರು: ವ್ಯೋಮದ್ವಯಂ ಭಾನುಕಪರ್ದಿಯುಗ್ಮಂ ತಾಮಾಗಿರಲ್ಕೆಂಟಜೊಳಾ ವಿರಾಮಂ ಈ ಮಾಟ್ಕೆಯಿಂದೋದಿದೊಡಿಂದ್ರವಜ್ರಂ (ಛಂದೋಂಬು. ೨-೬೩); ೧೧ನೆಯ ತ್ರಿಷ್ಟುಪ್ಪಿವಿನಲ್ಲಿ . . . ತಾನಿಂದ್ರವಜ್ರಂ ತತಜಂಗಯುಗ್ಮಂ (ಕೈಪಿಡಿ. ೮೦). [ಸಂ.]

ಇಂದ್ರವಧು (ನಾ). ೧. ಇಂದ್ರನಿಂದ ನಿಯಮಿತಳಾದ ದೇವತಾಸ್ತ್ರೀ; ಅಪ್ಸರೆ; ಅಮರಿ: ತಂಬುಲಂದೀವಿದ ಪೊಂಗವಳಿಗೆಯಂ ಪಿಡಿದಂಬಿಕೆ ಗವಟಯ್ಸಿದಳೊರ್ವಳಿಂದ್ರವಧು ತಂಬುಲಮಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೮-೧೮೦). ೨. ಶಚೀದೇವಿ. [ಸಂ. ಇಂದ್ರವಧೂ (ಇಂದ್ರ + ವಧೂ)]

ಇಂದ್ರವರ್ತುಲ (ನಾ). ಮಾಯಾವಲಯ; ಮೋಹದ ಆವರಣ: ಶೀನೂ ಕ್ರಮೇಣ ಆ ನಾಗಿಣಿಯ ಇಂದ್ರವರ್ತುಲದಲ್ಲಿ ಸಿಲುಕಿ ಸುಶೀಲೆಯನ್ನು ಮರೆತುಬಿಟ್ಟದ್ದ (ಸಮಜೀ. ೮೭). [ಇಂದ್ರ + ವರ್ತುಲ]

ಇಂದ್ರವಾರುಣಿ (ನಾ). ಕಾಡುಕವಡೆಕಾಯಿ ಗಿಡ; "ಹಾವುಮೆಕ್ಕೆ" (ಅಮರ. ಟೀಕೆ). [ಸಂ. ಇಂದ್ರವಾರುಣೀ (ಇಂದ್ರ + ವಾರುಣೀ)]

ಇಂದ್ರವಿದ್ವಿಷ (ನಾ). ಇಂದ್ರನ ಹಗೆ; ರಾವಣ: ಪುಷ್ಪಕವಿಮಾನ ವನೇಱಿದನಿಂದ್ರವಿದ್ವಿಷಂ (ಪಂಠಾಮಾ. ೯-೭೪). [ಸಂ. ಇಂದ್ರವಿದ್ವಿಷ್]

ಇಂದ್ರಶೂದ್ರ (ನಾ). ಕುರುಬ ಜಾತಿಗೆ ಸೇರಿದವನು (ಎಸಮೈ. I, ೧). [ಇಂದ್ರ + ಶೂದ್ರ]

ಇಂದ್ರಸಂಜ್ಞಕ (ನಾ). ಇಂದ್ರನ ಹೆಸರನ್ನುಳ್ಳುದು: ಸುತ್ರಾಮ ನಿತ್ತನು ದಿವ್ಯಬಾಣಮನಿಂದ್ರಸಂಜ್ಞಕವ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೭-೭). [ಸಂ.]

ಇಂದ್ರಸರಿತ್ತನಯ (ನಾ). ಗಂಗಾಪುತ್ರ; ಭೀಷ್ಮ: ತತ್ತನಯಂ... ಶೌಚಗುಣೇಂದ್ರಸರಿತ್ತನಯಂ ಬೊಪ್ಪದೇವ ಭೂಪಂ ನೆಗಳ್ದಂ (ಎಕ. XI, ದಾವಣ. ೩೫-೫೮; 1100). [ಸಂ. (ಇಂದ್ರಸರಿತ್ + ತನಯ)]

ಇಂದ್ರಸರಿತ್ತು (ನಾ). ದೇವಗಂಗೆ; ಗಂಗಾನದಿ. 'ಇಂದ್ರಸರಿತ್ತನಯ' ಪರಾ. [ಸಂ. ಇಂದ್ರಸರಿತ್]

ಇಂದ್ರಸಾವರ್ಣಿ (ನಾ). ಹದಿನಾಲ್ಕನೆಯ ಮನು. 'ಇಂದ್ರಸಾವರ್ಣಿಕ' ಪರಾ. [ಇಂದ್ರ + ಸಾವರ್ಣಿ]

ಇಂದ್ರಸಾವರ್ಣಿಕ (ನಾ). ಹದಿನಾಲ್ಕನೆಯ ಮನು: ಸ್ವಾಯಂಭುವ... ರುದ್ರಸಾವರ್ಣಿಕ... ಇಂದ್ರಸಾವರ್ಣಿಕರೆಂಬ ಹದಿನಾಲ್ಕು ಮನುಗಳೊಳಗೆ (ವಿವೇಕ. ೨೦೪). [ಸಂ.]

ಇಂದ್ರಸಿಂಧು (ನಾ). ದೇವಗಂಗೆ; ಗಂಗಾನದಿ: ಅಕೂಪಾರಮನಿಂದ್ರಸಿಂಧು ಪುಗುವಂತೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೬-೨). [ಇಂದ್ರ + ಸಿಂಧು]

ಇಂದ್ರಸಿಂಧುರ (ನಾ). ಇಂದ್ರನ ಆನೆ; ಐರಾವತ: ಮಂತಣಸಾಲೆಗೆ ಬಂದನಿಂದ್ರಸಿಂಧುರಗತಿ ರೇವತೀಧವನುಂ (ಜಗವಿ. ೧೫-೪೬). [ಇಂದ್ರ + ಸಿಂಧುರ]

ಇಂದ್ರಸುರಸ (ನಾ). "ಲಕ್ಕೀಗಿಡ; ನಿರ್ಗುಂಡೀಗಿಡ" (ಅಮರ. ಟೀಕೆ). [ಸಂ. ಇಂದ್ರಸುರಸಾ]

ಇಂದ್ರಾಂಗನೆ (ನಾ). ಇಂದ್ರನ ಹೆಂಡತಿ; ಶಚೀದೇವಿ: ಇಂದ್ರಾಂಗನೆ ನೋಡಿದಳ್... ಜಿನೇಂದ್ರದಾರಕ ರವಿಯಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೦-೬). [ಸಂ. ಇಂದ್ರಾಂಗನಾ]

ಇಂದ್ರಾಣಿ (ನಾ). ೧. ಇಂದ್ರನ ಹೆಂಡತಿ; ಶಚೀದೇವಿ. ೨. ರತಿದೇವಿ. ೩. ಸರಸ್ವತಿ. ೪. ದುರ್ಗಾದೇವಿ; ಭೈರವಿ. ೫. ಐದು ಇಂದ್ರಿಯಗಳು. ೬. ಕಿರಣ; ಕಾಂತಿ. ೭. ಲಕ್ಕೀಗಿಡ; ನಿರ್ಗುಂಡೀಗಿಡ: "ಲೊಕ್ಕಿಯೊಳು ಶಚಿಯೊಳ್ಳೆದಿಂದ್ರಿಯದೊಳಾರತಿಯೊಳಿಂದ್ರಾಣಿಯಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೪೯-೪೭); "ರತಿ ನಿರ್ಗುಂಡಿ ಪುಲೋಮಜಾತೆ ಕಿರಣಂ ಪಂಚೇಂದ್ರಿಯಂ ಚರ್ಚೆ ಭಾರತಿಯಿಂದ್ರಾಣಿಯೆನಿಕ್ಕು" (ನಾನಾರ. ೨೯). [ಸಂ. ಇಂದ್ರಾಣೀ]

ಇಂದ್ರಾಣಿಕೆ (ನಾ). "ಲಕ್ಕೀಗಿಡಿ; ನಿರ್ಗುಂಡಿಗಿಡ" (ಅಮರ. ಟೀಕೆ). [ಸಂ. ಇಂದ್ರಾಣಿಕಾ]

ಇಂದ್ರಾತ್ಮಜ (ನಾ). ಇಂದ್ರನ ಮಗ; ಅರ್ಜುನ: ಇಂದ್ರಾತ್ಮಜನದಟದಟು (ಎಕ. IV, ನಾಗಮಂ. ೭೦-೨೭; 1177). [ಇಂದ್ರ + ಆತ್ಮಜ]

ಇಂದ್ರಾತ್ಮಜಾತ (ನಾ). = ಇಂದ್ರಾತ್ಮಜ: ಬಿಲ್ಲೊಳ್ ಮುನ್ನಂ... ಬಲ್ಲನಿಂದ್ರಾತ್ಮಜಾತಂ (ಎಕ. VI, ಚಿಕ್ಕಮ. ೭೭-೩೩; 1180). [ಇಂದ್ರ + ಆತ್ಮಜಾತ]

ಇಂದ್ರಾನುಜ (ನಾ). ಇಂದ್ರನ ತಮ್ಮ; ಉಪೇಂದ್ರ; ವಿಷ್ಣು: ಇಂದ್ರಾನುಜನೆನಲು ಪುಟ್ಟಿದನದಿತಿಗಂಭೋಜಲೋಚನನು (ಬಸಪು. ೫೪-೩೨). [ಇಂದ್ರ + ಅನುಜ]

ಇಂದ್ರಾನೇಕಪ (ನಾ). ಇಂದ್ರನ ಆನೆ; ಐರಾವತ: ಪೊದಟ್ಟಿಂದ್ರಾನೇಕಪಂ... ಈಗರಿಗಂಗೆ ಮಂಗಳ ಮಹಾಶ್ರೀಯಂ (ಪಂಪಭಾ. ೩-೭೯). [ಇಂದ್ರ + ಅನೇಕಪ]

ಇಂದ್ರಾನೋಕಹ (ನಾ). ಕಲ್ಪವೃಕ್ಷ; ಸುರಭೂಜ: ಇಂದ್ರಾನೋಕಹಂ... ಈಗರಿಗಂಗೆ ಮಂಗಳಮಹಾಶ್ರೀಯಂ ಜಯಶ್ರೀಯುಮಂ (ಪಂಪಭಾ. ೩-೭೯). [ಇಂದ್ರ + ಅನೋಕಹ]

ಇಂದ್ರಾಭಿಷೇಕ (ನಾ). ೧. ಇಂದ್ರನಿಗೆ ನಡೆಯುವ ಅಭಿಷೇಕ. ೨. [ಜೈನ] ಐವತ್ತುಮೂರು ಗರ್ಭಾನ್ವಯ ಕ್ರಿಯೆಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಇಂದ್ರೋಪಪಾದವಂ ಪಡೆದವನು ಜನ್ಮಾಂತರವಂ ತಿಳಿದು ಸಿಂಹಾಸನಾರೂಢನಾಗಿ ದಿವ್ಯಗಾನವಂ ಕೇಳುತ... ಅಭಿಷೇಕವಂ ಪಡೆದು ಕಿರೀಟವಂ ಧರಿಸಿಕೊಂಡು ದೇವಸಮೂಹಗಳಿಂ ಸೇವೆಗೊಳುತಲಿರುವದೇ ಇಂದ್ರಾಭಿಷೇಕವೆಂಬ ೩೪ನೆಯ ಕರ್ಮವು (ಪುರುಚ. ೨೧೨). 'ಇಂದ್ರಾಭಿಷೇಕಕ್ರಿಯೆ' ಪರಾ. [ಇಂದ್ರ + ಅಭಿಷೇಕ]

ಇಂದ್ರಾಭಿಷೇಕಕ್ರಿಯೆ (ನಾ). = ಇಂದ್ರಾಭಿಷೇಕ ೨: ಯೋಗದೊಳ್ ಸಮಾಹಿತನಾಗಿ ಪ್ರಾಣಪರಿತ್ಯಾಗಂಗೆಯ್ದು ತಪೋಬಲದಿನಿಂದ್ರನಾಗಿ ದಿವ್ಯಶಯ್ಯೆಯೊಳ್ಪುಟ್ಟಿ ದಿವ್ಯಗೀತವಾದ್ಯನೃತ್ಯಂಗಳೆಸೆವಿನಮಭಿಷಿಕ್ತನಾಗಿ ದಿವ್ಯಕಿರೀಟಮಂ ತಾಳ್ದಿ ದಿವ್ಯವಿಷ್ಟರಾರೂಢಂ ದೇವರ್ಕಳಿಂ ಪೂಜೆಯನೆಯ್ದುವುದಿಂದ್ರಾಭಿಷೇಕಕ್ರಿಯೆ (ಚಾವುಂಉ. ೨೩೬). [ಇಂದ್ರಾಭಿಷೇಕ + ಕ್ರಿಯೆ]

ಇಂದ್ರಾಯಣಫಲ (ನಾ). ಸುಂದರವಾದ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕಹಿ ಹಣ್ಣು: ಇದು ಅಮೃತಫಲವಲ್ಲ, ಇಂದ್ರಾಯಣಫಲವೆಂದು ಅವರಿಗೆ ಎಚ್ಚರಿಕೆ ಕೊಡಬೇಕು (ಶೇಪ್ರಶ್ನೆ. ೪೨). [ಸಂ.]

ಇಂದ್ರಾಯುಧ (ನಾ). ೧. ಇಂದ್ರನ ಆಯುಧ; ವಜ್ರಾಯುಧ; ಸಿಡಿಲು: "ಶಂಬಮಿಂದ್ರಾಯುಧಂ ದಂಭೋಳಿಯಶನಿ... ವಜ್ರಮೆಂಬುದಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೩-೫); ಅಂತು... ಬಿಟ್ಟಿಂದ್ರಾಯುಧಮಂ ಕಂಡು ಬೆಕ್ಕಸಂಬಟ್ಟು (ಶಾಂತಿಪು. ೬-೨೯ ವ). ೨. ಕಾಮನಬಿಲ್ಲು; ಮಳೆಬಿಲ್ಲು: ಆರ್ಗಿವು ನಿಲ್ಕುಂ ನವಸಾಂಧ್ಯರಾಗಹಿಮರುಂದ್ರೇಂದ್ರಾಯುಧಾಭಾಸಿಗಳ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೭-೮). ೩. ಕಣ್ಣಿನ ಸುತ್ತ ಕಪ್ಪಾಗಿರುವ ಕುದುರೆ: "ಕರಿಯ ಕಣ್ಣಾಗಲಿಂದ್ರಾಯುಧಂ" (ಮಂಗರಾ. ೮೨-೧೫). ೪. ಒಂದು ಕುದುರೆಯ ಹೆಸರು: ಮುಂಗಾಲ್ಗಳಿಂದಂ ಮುಗಿಲಂ ಮುಟ್ಟಿಪ್ಪುದೆಂಬಂತತಿಜವಮಿದಿರೊಳ್ ಬಂದುದಿಂದ್ರಾಯುಧಾಶ್ವಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೪೫೬). [ಇಂದ್ರ + ಆಯುಧ]

ಇಂದ್ರಾರಿ (ನಾ). ೧. ಇಂದ್ರನ ಶತ್ರು; ಗರುಡ: ಇಂದ್ರಾರಿಯಂ ಪಡೆದವಳು ವಿನತೆಯಕ್ಕುರಗಸಂದೋಹಮಂ ಪಡೆದವಳು ಕದ್ರುವಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೮-೨೪). ೨. ಅಸುರ; ದೈತ್ಯ. ೩. ಇಂದ್ರಜಿತು: ಆಹವದೊಳ್ ಚಾಳುಕ್ಯರಾಮಂ ಬೆಸಸೆ ರಿಪುಬಳಕ್ಕೆನ್ನನಿಂದ್ರಾರಿಯನ್ನಂ ಭವನನ್ನಂ ಭದ್ರನನ್ನಂ ಸಿಡಿಲ ಬಳಗದನ್ನಂ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೧೩೬-೨೭; 1068). [ಇಂದ್ರ + ಅರ್ಕಿ]

ಇಂದ್ರಾವಣಿ (ನಾ). = ಇಂದ್ರಾಯಣಫಲ: ಮನೆಯ ಶೃಂಗರಿಸುವರು ಮಕ್ಕಳವಿನಿಯಲಿ ಸಂತೈಸುವರು ಬಹು ದನಕರುವ ಬೋಳ್ಳೈಸುವರು ಧನಧಾನ್ಯ ಬೈಚಿಟ್ಟು ಅನವರತ ಪತಿಸೇವೆ ಸಂಪ್ರತಿ ವಿನಯ ತಾನಿದು ರೂಪುಮಿಕ್ಕಿನ ವನಿತೆಯರ ಸ್ವರೂಪುಯಿಂದ್ರಾವಣಿಯ ತೆರದಿಂದ (ಕಕ್ಕೋಕ. ೪-೧೦). [< ಇಂದ್ರಾಯಣ]

ಇಂದ್ರಾವತಾರ (ನಾ). [ಜೈನ] ಗರ್ಭಾನ್ವಯ ಕ್ರಿಯೆಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಇಂದ್ರತ್ಯಾಗವುಳ್ಳವನು ಆಯುರಂತ್ಯದೊಳ್... ಷೋಡಶಸ್ವಪ್ನಪೂರ್ವಕ ಭೂಮಿಯೊಳ್ ಅವತರಿಸುವುದೇ ಇಂದ್ರಾವತಾರವೆಂಬ ೩೮ನೇ ಕರ್ಮವು (ಪುರುಚ. ೨೧೨). [ಇಂದ್ರ + ಅವತಾರ]

ಇಂದ್ರಾವರಜ (ನಾ). ಇಂದ್ರನ ತಮ್ಮ; ಉಪೇಂದ್ರ; ವಿಷ್ಣು. [ಇಂದ್ರ + ಅವರಜ]

ಇಂದ್ರಾಶೆ(ನಾ). ಇಂದ್ರನ ದಿಕ್ಕು; ಪೂರ್ವದಿಕ್ಕು: ಇಂದ್ರಾಶೆಯೊಳಿಪ್ಪ ಯೆನೆ ಚೆಲ್ವಾಯ್ತು ಶಿತಾಂಕು ಬಿಂಬ (ಕಾಂತಿಪು. ೮-೭೧).

[ಸಂ. ಇಂದ್ರಾಶಾ]

ಇಂದ್ರಿ (ನಾ). ಇಂದ್ರಿಯ (?): ಆವಾ ಜೀವದ ಮೇಲೆ ಆವಾ ಜೀವದ ಇಂದ್ರಿ ಆವಾ ಜೀವದ ಕರ್ಮ ಆವಾ ಜೀವದ ಕ್ರೀಡೆ ಆವಾಜೀವದಿಂದ ಆವಾ ಜೀವಕೆ ಬಂದು (ಮೋಕ್ಷೇ. ೪೦). [?]

ಇಂದ್ರಿಯ (ಗು). ೧. ಇಂದ್ರನಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ. ೨. ಇಂದ್ರನಿಗೆ ಯೋಗ್ಯವಾದ. (ನಾ). ೩. ಶಬ್ದ, ಸ್ಪರ್ಶ, ರೂಪ, ರಸ, ಗಂಧ ಗಳನ್ನು ಗ್ರಹಿಸಲು ಸಹಕಾರಿಯಾಗಿ ಶರೀರದಲ್ಲಿರುವ ಅವಯವ; ನಡೆನುಡಿಗಳಿಗೆ ಸಾಧನವಾಗಿ ಶರೀರದಲ್ಲಿರುವ ಅಂಗವಿಶೇಷ. 'ಕರ್ಮೇಂದ್ರಿಯ','ಜ್ಞಾನೇಂದ್ರಿಯ' ಪರಾ. ೪. ಶುಕ್ಲ; ಧಾತು; ವೀರ್ಯ: ಶುಕ್ಲಂ, ವೀರ್ಯಂ, ಬಲಂ, ಬೀಜಂ, ಇಂದ್ರಿಯಮೆಂದಿತಂ – ಈ ೬ ಇಂದ್ರಿಯಂ" (ಹರಾಮು. ೧೦೫–೧೬). ೫. ಶಕ್ತಿ; ಓಜಸ್ಸು (೪). ೬. ಐದು ಎಂಬ ಸಂಖ್ಯೆಯ ಸಂಕೇತ: ಪುಸಕರ ವಕ್ತ್ರಂ ಪಂಚಂ ಪರಮ ವ್ರತಭೂತಮಿಂದ್ರಿಯಂ ಇಷುಪತ್ರಂ. . . ಐದಜ ನಾಮಂ (ವೃತ್ತಾಸಾ. ೯–೫). [ಸಂ.]

ಇಂದ್ರಿಯಗ್ರಾಮ (ನಾ). ಇಂದ್ರಿಯಗಳ ಸಮೂಹ (೪).

[ಇಂದ್ರಿಯ + ಗ್ರಾಮ]

ಇಂದ್ರಿಯಚಾಪಲ್ಯ (ನಾ). ಇಂದ್ರಿಯಗಳ ಚಾಪಲ್ಯ, —ಲೋಲತೆ: ಅವರೆಗೆ ನನಗೆ ಅನುಭವವಾಗಿದ್ದ ಇಂದ್ರಿಯ ಚಾಪಲ್ಯದ ಪ್ರೇಮವೂ ಇಲ್ಲ (ಮಲಿನಾ. ೧೭೫). [ಇಂದ್ರಿಯ + ಚಾಪಲ್ಯ]

ಇಂದ್ರಿಯಜೀವಿ (ನಾ). ಇಂದ್ರಿಯಗಳಿಗೆ ತೃಪ್ತಿ ಗಾಗಿ ಜೀವಿಸು ವವನು: ಇಂದ್ರಿಯಜೀವಿಯದು ಪ್ರಾಣಾನುಭವ; ಭಾವಜೀವಿಯದು ಕಾವ್ಯಾನುಭವ; ತೇಜೋಜೀವಿಯದು ಶಿವಾನುಭವ (ಸಾಸಮಾ. ೩೯).

[ಸಂ. ಇಂದ್ರಿಯಜೀವಿನ್]

ಇಂದ್ರಿಯದರ್ಪ (ನಾ). ಇಂದ್ರಿಯಗಳ ಸೊಕ್ಕು. —ಪ್ರಾಬಲ್ಯ: ಧನಮೊಂದಿದ್ದಿಯದರ್ಪಮೊಂ. . . ಬೆಳ್ತನಮೊಂದಿಸಿತ್ಪಲಮೆನ್ನನಟು ಯಲ್ಕೆಂದಿರ್ಪವೆ (ಜಿನವಾ. ೪೭–೧೦). [ಇಂದ್ರಿಯ + ದರ್ಪ]

ಇಂದ್ರಿಯದೃಢ (ನಾ). ಇಂದ್ರಿಯಗಳನ್ನು ವಶದಲ್ಲಿ ಇಟ್ಟುಕೊಂಡ ವನು; ಜಿತೇಂದ್ರಿಯ; ಸಂಯಮಿ: "ಇಂದ್ರಿಯದೃಢನು ಕಾಂತಂ ಕ್ರಾಂತನೆಸಿಸಿಕ್ಕೆ" (ಮಂಗಸಾ. ೭೪–೪). [ಇಂದ್ರಿಯ + ದೃಢ]

ಇಂದ್ರಿಯದೋಷ (ನಾ). ಇಂದ್ರಿಯಗಳ ದೋಷ, —ಲೋಪ: ಕಾಚ, ಕಾಮಲಾ ಮೊದಲಾದ ಇಂದ್ರಿಯ ದೋಷಗಳು ದೂರ, ಸೂಕ್ಷ್ಮ ಮೊದಲಾದ ವಸ್ತುದೋಷಗಳು ಅನವಧಾನ, ಶ್ರುತಿ, ಅಲಸ್ಯ ಮೊದಲಾದ ಮನೋದೋಷಗಳು (ಹಿಂದಸಾ. ೧೩೭). [ಇಂದ್ರಿಯ + ದೋಷ]

ಇಂದ್ರಿಯನಿಗ್ರಹ (ನಾ). ಇಂದ್ರಿಯಗಳನ್ನು ಸ್ವೇಚ್ಛೆಯಾಗಿ ಬಿಡದೆ ತಡೆದಿಡುವುದು, —ವಶದಲ್ಲಿಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುವುದು: ಇಂದ್ರಿಯನಿಗ್ರಹ ವೆಂದರೆ ಇಂದ್ರಿಯಗಳನ್ನು ಪಶದಲ್ಲಿ ಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುವುದು (ಆರ್ಯಧ. ೨೨೨).

[ಇಂದ್ರಿಯ + ನಿಗ್ರಹ]

ಇಂದ್ರಿಯನಿಗ್ರಹಿ (ನಾ). ಇಂದ್ರಿಯಗಳನ್ನು ವಶದಲ್ಲಿ ಇಟ್ಟು ಕೊಂಡವನು; ಜಿತೇಂದ್ರಿಯ; ಸಂಯಮಿ (ದಕ. ೬).

[ಸಂ. ಇಂದ್ರಿಯನಿಗ್ರಹಿನ್]

ಇಂದ್ರಿಯಲೌಲ್ಯ (ನಾ). = ಇಂದ್ರಿಯ ಚಾಪಲ್ಯ (ಪಾರಿ. ೨೦).

[ಇಂದ್ರಿಯ + ಲೌಲ್ಯ]

ಇಂದ್ರಿಯವ್ಯಾಪಾರ (ನಾ). ಇಂದ್ರಿಯಗಳ ಕೆಲಸ, —ವ್ಯವಹಾರ (ಪಾರಿ. ೨೦). [ಇಂದ್ರಿಯ + ವ್ಯಾಪಾರ]

ಇಂದ್ರಿಯಸಂಯಮ (ನಾ). ಇಂದ್ರಿಯಗಳನ್ನು ಸ್ವೇ ಚ್ಛೆ ಯಾಗಿ ಬಿಡದೆ ತಡೆದಿಡುವುದು, —ವಶದಲ್ಲಿಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುವುದು: ಸಂಯಮ ಗಳಲ್ಲಿ ಎರಡು ಪ್ರಕಾರಗಳಿವೆ: ಒಂದು ಪ್ರಾಣ ಸಂಯಮ, ಇನ್ನೊಂದು ಇಂದ್ರಿಯ ಸಂಯಮ (ಕ್ರಿಸಕ. ೪೭೧). [ಇಂದ್ರಿಯ + ಸಂಯಮ]

ಇಂದ್ರಿಯಸುಪ್ತಿ (ನಾ). ಇಂದ್ರಿಯಗಳು ಸ್ವಲ್ಪವಾಗಿರುವಿಕೆ, —ಮಲಗಿರುವಿಕೆ: "ಸೋಕಿನ ತಿಳಿವಿಲ್ಲದಿರುವುದು, ಇಂದ್ರಿಯಸುಪ್ತಿ" (Anaesthesia. ೧೦೫೨). [ಇಂದ್ರಿಯ + ಸುಪ್ತಿ]

ಇಂದ್ರಿಯಸೌಖ್ಯ (ನಾ). ಇಂದ್ರಿಯಗಳ ಸುಖ: ತವಲಳ್ಕಿಂದ್ರಿಯ ಸೌಖ್ಯದಿಂ ತಣಿವೊಡೀ ಭೂಲೋಕಪೀಠಂ ನಾಕಮೇಂ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೧೩–೧೨೪). [ಇಂದ್ರಿಯ + ಸೌಖ್ಯ]

ಇಂದ್ರಿಯಾರ್ಥ (ನಾ). "ಇಂದ್ರಿಯಗಳಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ವಿಷಯ" (ಅಮರ. ಟೀಕೆ). [ಇಂದ್ರಿಯ + ಅರ್ಥ]

ಇಂದ್ರಿಯಾನುಗ್ರಹೇಶ್ವಲ (ನಾ). [ವೀಶೈ] ಒಂಬತ್ತು ಬಗೆಯ ಶಿವ ಲಿಂಗಸ್ಥಲಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಕಾರ್ಯಾನುಗ್ರಹೇಶ್ವಲ. . . ಸೇನ್ಯೇಶ್ವಲ– ಈ ೯ ಶಿವಲಿಂಗಸ್ಥಲಗಳು (ಅಖಂಡೇ. ೨೫೧–೭).

[ಇಂದ್ರಿಯ + ಅನುಗ್ರಹ + ಸ್ಥಲ]

ಇಂದ್ರೇಜ್ಯ (ನಾ). ದೇವತೆಗಳ ಗುರು; ಬೃಹಸ್ಪತ್ಯಾಜಾರ್ಯ: ಭಾಪ್ಪುರೆ ಪಾರ್ತ್ಥೇನ್ದ್ರೇಜ್ಯಧೀಮಾಂತಳ ಬಲಿ ಮನು ತಾನೆಂದೊಡಿಂ ಧನ್ಯನಾವಂ (ವಿಕ್ರ. VII, ೨೫ಕಾರಿ. ೨೪೭–೨೬; ೧೦೮೦).

[ಇಂದ್ರ + ಇಜ್ಯ]

ಇಂದ್ರೇಭಿ (ನಾ). ಇಂದ್ರನ ಆನೆ; ಐರಾವತ: ಇಂದ್ರೇಭದಿಂದವನೀ ಭರ್ತೃ. . . ಪುರುಷಸಿಂಹಂ ಪುಟ್ಟುಗುಂ ನಂದನಂ (ಜಗವ. ೨–೮೩).

[ಇಂದ್ರ + ಇಭ]

ಇಂದ್ರೋಪಪಾತ (ನಾ). [ಜೈನ] ಐವತ್ತುಮೂರು ಗರ್ಭಾನ್ವಯ ಕ್ರಿಯೆಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಸಹಜ ಸ್ಪಗ್ಸಾತ್ಮಾಭರಣಗಳಿಂದಲಂಕೃತನಾಗಿ ಪ್ರಭುತ್ವವಂ ಪಡೆದು ಅವಧಿಜ್ಞಾನವಂ ಧರಿಸಿ ತಾನೇ ಅಲೋಕಕ್ಕೆ ಇಂದ್ರನಾಗಿರುವೆನೆಂದು ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳುವುದೇ ಇಂದ್ರೋಪಪಾದ್ಯಕ್ರಿತ್ರಿಯೆಂಬ ಮೂವತ್ತೊಮ್ಮೆಯ ಕರ್ಮವು (ಪುಚಂಪು. ೨೧೧). 'ಇಂದ್ರೋಪಪಾತ ಕ್ರಿಯೆ' ಪರಾ. [ಇಂದ್ರ + ಉಪಪಾತ]

ಇಂದ್ರೋಪಪಾತಕ್ರಿಯೆ (ನಾ). = ಇಂದ್ರೋಪಪಾತ: ಪರಿಪೂರ್ಣ ಯವ್ವನನುಂ. . . ಆತಿಮಾನುಷ್ಯಗುಣಸಂಪನ್ನನುಂ ಆಗಿ ನಿಕಾಯಧಿಯಂ ತನ್ನಂದನುಜಿಪುದಿಂದ್ರೋಪಪಾತಕ್ರಿಯಂ (ಚಾವುಂಉಂ. ೨೩೩).

[ಇಂದ್ರೋಪಪಾತ + ಕ್ರಿಯೆ]

ಇಂದ್ರೋರ್ವೀಜ (ನಾ). ಇಂದ್ರರೋಕದ ಮರ; ಕಲ್ಪವೃಕ್ಷ: ಕೈ ಯಾ ನ್ತ ದೀನಾವಳಿಗಿಂದ್ರೋರ್ವ್ಯಜನಸ್ಯಾಂಗ[ತಿ]ಗೆ ಪ ಪ ನ ಜಂ (ಸೌಇತಿ. XX, ೨೧–೩೨; ೧೦೭). [ಇಂದ್ರ + ಉರ್ವೀಜ]

ಇಂದ್ರೋಕ (ನಾ). ಚಂದ್ರಬಿಂಬದಲ್ಲಿರುವ ಕಪ್ಪು ಕಲೆ: ಇರ್ದುದಿಂದ್ರಂಕ ಕರ್ಬುರಕಾಯಂ ಶಬರೀಚಯಂ ನೆರೆದು ಪಾನಕ್ರೀಡೆಯೊಳ್ ನಾಡೆಯುಂ (ಚಂದ್ರಪ್ರ. ೫–೫೬). [ಇಂದ್ರು + ಅಂಕ]

ಇಂದ್ರರ್ಧ (ನಾ). ಅರ್ಧ ಚಂದ್ರ: ಜಾಪಿಬಪನಳಿನಮ್ಮೊಳಿಕಿಯಂ ಸಾಂಬನಂ ಶಂಭುವಾಂದ್ರರ್ಧಾಂಕಕೋಟೀರನನಳಿನನಾನಂದದಿಂ ತನ್ನ್ಪಶಾಲಂ (ರಾಜಕೀ. ೧೩–೪೭). [ಇಂದ್ರು + ಅರ್ಧ]

ಇಂದ್ರಿಸನಗ್ರಹಣ (ನಾ). ಚಂದ್ರಗ್ರಹಣ ಮತ್ತು ಸೂರ್ಯಗ್ರಹಣ: ಮತ್ತಂ ತೀರ್ಥಂಗಳೊಂದಿಸನಗ್ರಹಣ ತತ್ಕಾಲಂಗಳೊಳ್ ಭಕ್ತಿಯಿಂದಂ ತಾಂ ಕೊಟ್ಟ ಫಲಂ ಮಹಾದ್ವಿಜರ್ಗೆ ಭಾಸ್ವದ್ಭೂಸ್ಪರ್ಶಕ್ಕಂಗಳಂ (ವಿಕ್ರ. VI, ಕಡೂರು. ೯೬–೯೩ ; ೧೧೪೧). [ಇಂದ್ರು + ಇನ + ಗ್ರಹಣ]

ಇಂಧನ (ನಾ). ೧. ಹತ್ತಿಸುವುದು; ಉರಿಸುವುದು. ೨. ಸೌದೆ; ಕಟ್ಟಿಗೆ; ಉರವಲು: "ಏಧಸ್, ತರ್ಪಣಂ, ಇಂಧನಂ, ಏಧಃ, ಸಮಿತ್, ಇಧ್ಮ—ಈ ೭ ಪುಳ್ಳಿ" (ಹಲಾಯು. ೧೩–೬೯); ಎಂತಾನುಂ ನಿಲೆ ಪಿಡಿ [ಯಸು] ಸಂತತಿಯಂ ಸ್ಮರಣಶೋಕ ಶಿಖಿಗಿಂಧನವಪ್ಪಂತೆಸಗಲಾಗದಿವಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೯೩೧); ಹರಿಶ್ಚಂದ್ರರಾಯನ ಕುಮಾರನಿಂಧನಕೆ ಹೋದಲ್ಲಿ ಕಾಳೋರಗಂ ಪಿಡಿಯಲು (ಹಚಕಾ. ೧೨ ಸೂ).

ಇಂಧನಮಾಡಿಸು = ಚಿತೆಯನ್ನು ಏರ್ಪಡಿಸು: ತನಗಿನ್ನಿಂಧನವ ಮಾಡಿಸುವದೈಸಲೆಯೆಂದನಾ ಭೀಮ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೨೨–೩೭). [ಸಂ.]

ಇಂಧನಿ (ನಾ). ಉರುವಲನ್ನು ಒದಗಿಸುವವನು: ಸುರಪನಾಯಕ ನಗ್ನಿಯಿಂಧನಿ ಮರುತ ಬೋವನು ಯಮನು ಗೋವನು . . . ಮನುಜ ರೆನಗಿದಿರೆ (ಕೌಶಿಠಾ. ೧೦–೬೭). [ಸಂ. ಇಂಧನಿನ್]

ಇಂಪಡರ್, ಇಂಪಡರು (ಕ್ರಿ). ರುಚಿಯಾಗು; ಸೊಗಸಾಗು: ಒಡ ನೊಡನೆ ಉಣಲುಣಕಲಿತೆನಿಂಪಡರೆ ವಸ್ತ್ರವನುಡಿಸೆ ದಾಸನೊಳುಡಕಲಿತೆ (ಬಸಪು. ೨೫–೮); ಇಂಪಡರೆ ತೋಳ್ಗೆ ಮೌಕ್ತಿಕದಿಂ ಪುದಿದುರುಬಾಹು ಪೂರಮಂ ಪದೆದಿತ್ತಳ್ (ರಾಜಶೇ. ೮–೨೩). **ಇಂಪಡರು**: ಸೊಗಯಿಸಿ ದನಾ ಸೌಂದರೇಂದ್ರನಿಂಪಡರಿದೊಡ್ಡೋಲಗದೊಳು (ಸೌಂದಪು. ೬–೫೯).

[ಇಂಪು + ಅಡರ್]

ಇಂಪಡರು 'ಇಂಪಡರ್' ನೋ.

ಇಂಪಣ (ನಾ). (ದಕ). ರುಚಿ; ಇಂಪು; ಹಿತ: ಪಾನಕ ತುಂಬಾ ಇಂಪಣವಾಗಿತ್ತು (ರೂಢಿ); ಕಣ್ಣಿಗಿಂಪಣವೋ ಕರುಳಿಗಿಂಪಣವೋ (ಗಾದೆ).

ಇಂಪಣಮಾಡು = ರುಚಿಯಾಗುವಂತೆ ಮಾಡು; ಹಿತಕರವಾಗು ವಂತೆ ಮಾಡು: ಮಡದಿ ಶಿರೋಮಣಿ ಮೆಚ್ಚಿಕೆ ಶಾಕವ ಇಡುವಳು ಇಂಪಣಮಾಡಿ ಭಕ್ತಿಯ ಭಕ್ಷ್ಯವು . . . ಯುಕ್ತಿಯ ಅನ್ನ ಶೋಭಿಸಲಿ (ಶ್ರೀಕೃಪಾ. ೭೭). [ಇಂಪು + –ಅಣ]

ಇಂಪಾಣ (ನಾ). ಇಂಪಾಗಿ ಹಾಡುವವನು: ದೇಸಿಯ ಗೀತಮನಂದು ಪಾಡುವಿಂಪಾಣನನುರ್ವರಾಧಿಪತಿ ಲೀಲೆಯಿನೆಕ್ಕಲಗಾಣನೋರ್ವನಂ ಕೇಳುತ್ತುಮಿರ್ದಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೭–೯೬). [< ಇನಿದು + ಪಾಣ]

ಇಂಪಿಗಿಡ (ನಾ). ಚೀನಾಕಬ್ಬು (ಕಿ). [ಇಂಪ್ಕಿ + ಗಿಡ (< ಗಿಡು)]

ಇಂಪು (ನಾ). ೧. ಸವಿ; ರುಚಿ; ಸೊಗಸು; ಮಾಧುರ್ಯ: "ಇಂಪು ಸೊಗಸಿನೊಳಕ್ಕುಂ...ಮಾಧುರ್ಯಮಿಂಪೆಂದೆನಲ್" (ಕರ್ಣಾನಿ. ೬೨); ಕಬ್ಬದ ಗೇಯದೊಂದು ಸುಸಿಲೊಂದಿಂಪೆಂಬುದೇಗೆಯ್ಯದೋ (ಆದಿಪು. ೧೨–೨೪); ಇನಿಯನೊಡಗೂಡಲೆಂದಿಂಪಿನ ರಮ್ಯಸ್ಥಳಮನಱಸಿ ಬರುತುಂ (ಗಿರಿಕ. ೧–೧೨೬); ಬಗೆಭಾವಧಾತುಮಾತುಗಳಿಂಪು ಸೊಂಪಿನ ಪೊಗಿತೆ ಯನೆಳ್ಳನಿತಱಿಯೆ (ಅಂಜಚ. ೧–೧೦೬); ಕಡುರೂಪು ಕಣ್ಗೆ ಮೈಗಂಪು ಮೂಗಿಗೆ ಮೆಲ್ನುಡಿ ಕೊಡಕೆಗೆ ಹೆಂಗಳೆಱೆವ ಕುಡಿನೀರಿನಿಂಪು ಜಿಹ್ವೆಗೆ ಶೈತ್ಯ ತನುವಿಂಗಿಡಿದು ಬಳಲಿ ಬಂದರಿಗೆ (ಮೋಹತ. ೨–೪೧). ೨. ಹಿತ; ಆನಂದ: ಸೊಂಪುಗೆಟ್ಟುದು ಸಿರಿವದನ ಮನದಿಂಪು ಬೀತುದು ಭಕ್ತ ಮೋಹದಲಂಪು ಮಸುಳಿತು ಬಿಸುಟು ಕಳೆದನು ಹಯದ ವಾಘೆಗಳ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೬–೨೬); ಸಾಹಿತ್ಯರಸ ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಇಂಪಾದಂತೆ ಜೀವಕ್ಕೆ ಸಂಸ್ಕಾರಕಾರಿಯೂ ಆಗುತ್ತದೆ (ಸಾಹಿತ. ೯).

[ಇನಿದು + –ಪ್ಪು. / ತಮಿ. ಇನ್ಪು, ಇನಿಪ್ಪು; ಮಲ. ಇನ್ಪ, ಇನಿಪ್ಪ; ತುಳು. ತೆಲು. ಇಂಪು]

ಇಂಪುಗರ್ಪುರ (ನಾ). ಸುವಾಸನೆಯಿಂದ ಕೂಡಿದ ಕರ್ಪೂರ; ಪಚ್ಚಕರ್ಪೂರ: ಮೃಗನಾಭಿಯಂ ಕುಂಕುಮವನಿಂಪುಗರ್ಪುರವ ನಗುರುಮಂ ಸಾದಂ ಜವಾದಿಯಂ (ಪದ್ಮರಾ. ೮–೭೯).

[ಇಂಪು + ಕರ್ಪುರ]

ಇಂಪುಗಾಣ್ (ಕ್ರಿ). ರುಚಿಯನ್ನು ಕಾಣು, —ಸವಿ: ಕಂಡಂಗಳ ನರ್ವಿಸೆ ಮೆಲ್ದು ಮೆಲ್ದು ಕರ್ಬಿನ ರಸಕ್ಕಮಿನಿಸಿಂಪುಗಾಣೆನೆಂದನಿಲಸುತಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨–೧೫೭). [ಇಂಪು + ಕಾಣ್]

ಇಂಪುಗು (ಕ್ರಿ). ಸೊಗಸನ್ನು ಸೂಸು; ಸಂತೋಷವನ್ನು ಉಂಟು ಮಾಡು: ವಾದ್ಯ ಪ್ರತಿಮಿಳಿತ ಷಡ್ಜಾದಿ ಸಪ್ತಶ್ರುತಿಗಳಿಂಪುಗೆ . . . ಉನ್ನತರಸದೊಳೊಡಗೂಡಿ ಪಾಡುತ (ಬಸಪು. ೧–೪೮).

[ಇಂಪು + ಉಗು$_1$]

ಇಂಪುಗೊಳು (ಕ್ರಿ). ಸಂತೋಷವನ್ನು ಹೊಂದು; ಸುಖಪಡು: ನೆನೆವಳವನ ನೆಱೆ ಸೊಗಸೊಳುವಗೆಗಳ ನೆನೆವಳವನ ಮೈಸಿರಿಯ ನೆನೆವಳ ವನ ನೇಹದೆಸಕದಿರವನಿಂತು ನೆನೆನೆನೆದಿಂಪುಗೊಳುವಳು (ಹದಿಬ. ೭–೫).

[ಇಂಪು + ಕೊಳು (< ಕೊಳ್$_1$)]

ಇಂಪುದಂಬುಲ (ನಾ). ಸೊಗಸಾದ ತಾಂಬೂಲ; ರುಚಿಕರವಾದ ತಾಂಬೂಲ: ನಿರುಪಹತಿಸ್ಥಲಂ ಮೃದುತರಾಸನಮೊಳ್ಳುಣಿಸಿಂಪು ದಂಬುಲಂ . . . ನಿರಂತರ ಗೃಹನಿಶ್ಚಿತಸ್ಥಿತಿ ವಿಚಾರಕ ಸಂಗತಿ ಸತ್ಕಳತ್ರ ಸಾದರತೆಯನುಳ್ಳ ಸತ್ಕವಿಯುಮಿಾಸುವೊಡಾಗದೆ ಕಾವ್ಯವಾರ್ಧಿಯಂ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೧–೭೦). [ಇಂಪು + ತಂಬುಲ]

ಇಂಪುದೋಱು (ಕ್ರಿ). ಸುಖವನ್ನು ಕಾಣಿಸು; ಸವಿದೋರು: ಕೂಟದೊಳಿಂಪುದೋರ್ಪ ಬಿತ್ತೆಗನೆನಿಸಿರ್ಪ . . . ಚೆನ್ನಿಗನೊಲವೆಂಬು ದಂತದು ಪುರಾಕೃತ ಪುಣ್ಯವೆನಿಪ್ಪುದು (ವೀರವಿ. ೬–೧೩೦).

[ಇಂಪು + ತೋಱು (< ತೋಱ್)]

ಇಂಪುನೋಟ (ನಾ). ಸೊಗಸಾದ ನೋಟ; ಮಧುರವಾದ ದೃಶ್ಯ: ಪಶುಗಳೊಳ್ ಪಶುವಾಗಿ ಪಶುಪತಿಗೆ ನೋಟಂ ಕಣ್ಗಿಂಪುನೋಟಂ (ಅಶ್ವತ್ಥಾ. ೨೪–೩೪೬). [ಇಂಪು + ನೋಟ]

ಇಂಪುವಡೆ (ಕ್ರಿ). ಇಂಪನ್ನು ಪಡೆ; ಸೊಗಸಾಗು: ಸೊಂಪೊದವಿದವ ಯವದೊಳಿಂಪುವಡೆದ ಪೂವೆಸೆವ ಕೋಮಲೆಗದೇಕೆ ಕುಸುಮದ ಮಾಲೆ (ಜೈಮಿಭಾ. ೩೧–೭). [ಇಂಪು + ಪಡೆ$_1$]

ಇಂಪುವತಿ (ನಾ). ಒಂದು ಗಿಡದ ಹೆಸರು: "ಇಂಪುವತಿ ಶಂಪೆಯಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೩೫–೧೪). [?]

ಇಂಪುವಾತು (ನಾ). ಇಂಪಾದ ಮಾತು; ಹಿತವಾದ ಮಾತು: ಆಯತಾಕ್ಷಿಯಿಂಪುವಾತು ಕೇಳುತುಂ (ಉದ್ಭಟ. ೧೨–೬೧).

[ಇಂಪು + ಮಾತು$_1$]

ಇಂಪುವಾಳೆ (ನಾ). ಸೊಗಸಾದ ಬಾಳೆ; ರಸಬಾಳೆ: ತಾಳೆಯ ಹೂವಿನೆಸಳೊಯೆನೆ ಸುಲಿದಿಂಪುವಾಳೆಯ ಹಣ್ಣನಾರಾಯ ಲಾಲಿತ ಪ್ರತಿಮೆಯ ಭುಜಮುಟ್ಟ ಮೆದೆಗಟ್ಟ ಢಾಳಿಪಂತಭಿಷೇಕಗೈದಾ (ಭರಚ. ೧೬–೭೪). [ಇಂಪು + ಬಾಳೆ (< ಬಾಟ್ಟೆ$_2$)]

ಇಂಪುವೆಱು (ಕ್ರಿ). ೧. ಇಂಪನ್ನು ಪಡೆ; ಹಿತವನ್ನುಂಟುಮಾಡು: ಇಂಪುವೆತ್ತ ಮಾತುಗಳೊಡನೋದುಗುಂ ಸ್ಮರಧನುರ್ಗುಣಟಂಕೃತಿಗಳ್ (ವರ್ಧಪು. ೯–೩೨); ಮನೋಜ್ಞಮಾದ ಮತ್ತ್ರೇಯಸಿಯಿಂಪುವೆತ್ತ ತುಟಿಯಂ (ಶಾಕುಂತ. ೯೧–೧೫೧). ೨. ಸಂತೋಷಹೊಂದು; ಸುಖಿಸು: ಸತಿಯಾದ ಮಂಗಳೆದೇವಿಯುಂ ತಾನುಮನ್ಯೋನ್ಯರಾಗ ದಿಂದಿಂಪುವೆತ್ತು (ಪದ್ಮರಾ. ೨–೩೩). [ಇಂಪು + ಪೆಱು$_1$]

ಇಂಪೆಸೆ (ಕ್ರಿ). ರಮ್ಯವಾಗು; ಸೊಗಸಾಗು: ಬಹಳ ಘಂಟಾಸಮೇಳನ ಕಂಸತಾಳರವಂಗಳಿಂಪೆಸೆಯೆ (ಬಸಪು. ೪೬–೫೪). [ಇಂಪು + ಎಸೆ$_1$]

ಇಂಪೇಱು (ಕ್ರಿ). ಆನಂದ ಹೊಮ್ಮು; ಹಿತವಾಗು: ಒಲೆಯುತ್ತು ಮರ್ಚಿಸಿಂಪೇಱುತುಮರ್ಚಿಸುನ್ನತಿಯೊಳರ್ಚಿಸು (ಪಂಪಾಶ. ೭೬).

[ಇಂಪು + ಏಱು$_1$]

ಇಂಪೇಟ್ (ಕ್ರಿ). ಆಪ್ಯಾಯನವಾಗು : ಇಂಪೇಟದೆ ನಿಲೆ ಹೃದಯದೊಳಿಂಪೇಟದೆ ಪೋಕುಮೆಂದೆ ಪೇಟ್ಟೆಂ (ಲೀಲಾವ. ೫–೧೨).
[ಇಂಪು + ಏಟು$_1$ (< ಏಟ್)]

ಇಂಬಣ್, ಇಂಬಣ್ಣು (ನಾ). ರುಚಿಯಾದ ಹಣ್ಣು ; ಮಧುರವಾದ ಫಲ : ತುಂಬಿಗಳೆಳಸದರಳ್ ಗಿಳಿ ಚುಂಬಿಸದಿಂಬಣ್ ಪಿಕಸ್ವನಂ ದೆಸೆದೆಸೆಯಂ ತುಂಬದ ನಂದನಮಿಲ್ಲ (ಮಹಾನೇ. ೧–೬೧). ಇಂಬಣ್ಣು : ಪಟಜೋಗಿಗಳ ಸಂಕಲ್ಪಕಲ್ಪದ್ರುಮದೊಳು ಮೆಯ್ದೋಜುವಿಂಬಣ್ಣ . . . ಬಯಸಿ ಬಾಯಿಡುವೆನು (ಕರ್ಣವೃ. ೧–೯) ; ಸಣ್ಣ ಬಣ್ಣದ ಸೀರೆಯ ಪೂಸರವ ಇಂಬಣ್ಣ ಪಲವು ಭಕ್ಷ್ಯಗಳ ಕಣ್ಣುವಿಡಿದುದನು ಕಳುಹಿಸುವುದು ತನ್ನ ಪೆಣ್ಣಿದ್ದ ಮನೆಗೆ ಬೇಸಜದೆ (ಹದಿಬ. ೫–೨೭). [< ಇನಿದು + ಪಣ್$_2$]

ಇಂಬಣ್ಣು 'ಇಂಬಣ್' ನೋ.

ಇಂಬದವಣ್ (ನಾ). ಸೊಗಸಾದ, ಹದಕ್ಕೆ ಬಂದ ಹಣ್ಣು ; ಮಾಗಿದ ಹಣ್ಣು : ಕೆಂಬರಲ್ಗೆಣೆಮಾಡುವರೇಕೆಂಬ ರಸಂಬಡೆದು ರಂಜಿಪೊಳ್ವಿತ್ತಿನ ದಾಳಿಂಬದ ಬನದ ಶುಕಾಳಿಗಳಿಂಬದವಣ್ಗಿಱಗಿ ತುಱುಗಿದುವು ನೋಡಬಲೇ (ಧರ್ಮನಾ. ೪–೫೦). [< ಇನಿದು + ಪದ$_1$ + ಪಣ್$_2$]

ಇಂಬನಿ (ನಾ). ಸವಿಯಾದ ಹನಿ ; ಮಧುರವಾದ ಹನಿ : ಕಿಱುನೊಱನ ಸವಿಜೇನ ಸಜ್ಜಿನಿಂಬನಿಯನೆಱೆದು (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೦೦–೩೦).
[< ಇನಿದು + ಪನ್$_2$]

ಇಂಬಲಸು (ನಾ). ಸವಿಯಾದ ಹಲಸು ; ರುಚಿಕರವಾದ ಹಲಸು : ಫಲವಾಗಲ್ ಪದನಾದ ಕೌಂಗಿನ ಮರಂ ನಾಲ್ಸಾಸಿರಂ ಮತ್ತವಿಂಬಲಸಿ ಮ್ಮಾವೆಳೆವಾಳೆ ತೆಂಗು ಮೊದಲಾಗಿರ್ದ್ದೊಳ್ಮರಂ ಸುತ್ತಲುಂ (ಎಕ. VI, ಕಡೂರು. ೫೧–೬೦ ; 1169). [< ಇನಿದು + ಪಲಸು]

ಇಂಬವಳ (ನಾ). ಸೊಗಸಾದ ಹವಳ : ವಿಧುಬಿಂಬಮಿಂಬವಳಮಂ ಪಡೆದಂದು ತದಗ್ರದಲ್ಲಿ ಭೃಂಗಾವಳಿ ಮೂಡಿದಂದು ಸತಿಯಂಗಮನಾಂ ಪೊಗಳಲ್ಕೆ ಸಾಲ್ದಪೆಂ (ರಾಜಶೇ. ೭–೨೬). [< ಇನಿದು + ಪವಳ]

ಇಂಬಳ 'ಇಂಬುಳ' ನೋ.

ಇಂಬಳು 'ಇಂಬುಳ' ನೋ.

ಇಂಬಱಿ (ಕ್ರಿ). ೧. ಅವಕಾಶ, ಸಮಯ, ಸಂದರ್ಭಗಳನ್ನು ತಿಳಿ ; ಇಂಗಿತವನ್ನು ತಿಳಿ ; ಮರ್ಮವನ್ನು ತಿಳಿ : ಸಮೀರಣೋತ್ಥಿತ ವಿಶಾಳವಿಳೋಳ ತರಂಗರೇಖೆ ಪದ್ಮಾಂತರದಿಂದಮಿಂಬಱಿದು ಮಾನಸ ಹಂಸಿಯನುಯ್ವ ಮಾರ್ಗದಿಂ (ಪಂಪಭಾ. ೩–೫೭) ; ನಂಬಿಯಣ್ಣನಿಂಬಱಿವ ಮಂತ್ರಿಯಪ್ಪ ತುಂಬರನಂ ಕರೆದು (ನಂಬರ. ೧೨–೫) ; ಸುಗತಿದಾಣವನಿಂಬಱಿದು ತಾನೇಱುವಂತೇಱಿದನು ಬಲುಗಂಡ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೫–೪೧) ; ಶಂಭುವಿನ ಮಹಿಮೆ ಸತಿಯರ ಹೃದಯವನಿಂಬಱಿದರಾರು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೬೪೯). ೨. ಆಶ್ರಯವನ್ನು ಕಂಡುಹಿಡಿ ; ನೆಲೆಗಾಣು : ಕೆಱೆಯಾರವೆ ವಾಪಿಕೂಪದಿಂಬಱಿದಳವಟ್ಟು (ಸೌಇಇ. XX, ೭೦–೪ ; 1108) ; ಪಾಣ್ಬನೆಳೆದುಯ್ಯೆ ನಿನ್ನ ಕುಟುಂಬಿನಿಯಂ ಕಾದೆಯಿಲ್ಲ ರಾಮಾಕೃತಿಯಂ ನೀಂಬಱಿಕ ವಾಯುಪುತ್ರಕನಿಂಬಱಿಯಲ್ಕೈದೆ ಪಗೆಯನಿಕ್ಕುವುದರಿದೇ (ಜಗವಿ. ೧೭–೪೦). [ಇಂಬು$_1$ + ಅಱಿ]

ಇಂಬಱಿ (ಕ್ರಿ). ಹದಗೆಡು ; ಅನುಕೂಲತಪ್ಪು ; ನೆಲೆಗೆಟ್ಟು ಹೋಗು ; ಸೋಲು : ಕಾಳೆಗಮಿಮ್ಬಱಿದೊಡೆ (ಎಇ. I, ೩೫೦–೫ ; 700) ; ನಾಗತ್ತರನಂ ದಣ್ಡುವೇಱ್ದೊಡೆ ತುಮ್ಬೆಪಾದಿಯೊಳ್ಕಾದಿ ಕಾಳೆಗಮಿಮ್ಬಱಿದೊಡೆ ಆನೆಯೊಳಾನ್ತಿಱಿದು ಸತ್ತೊಡೆ (ಎಕ. IX, ಬೆಂಗಳೂ. ೮೩–೪ ; 890) ; ಬಾಂಬಾವು ನುಂಗಿ ಮಗುಟ್ದಿನಬಿಂಬಮನಿಳೆಗಿಱಿದೊಡೈದೆ ಪಸುರೇಱಿ ಮಗುಟ್ದಿಂಬಱಿದು ಬೀಟ್ವ ತೆಱದಿಂದಂಬರದಿಂದಿಱಿದುದಿಳೆಗೆ ಗಿಳಿವಿಂಡರಸಾ (ಉದ್ಭಟ. ೬–೧೪). [ಇಂಬು$_1$ + ಅಱಿ$_1$]

ಇಂಬಾಗಿಸು (ಕ್ರಿ). ಆಶ್ರಯ ಕೊಡು ; ಅವಕಾಶ ಉಂಟುಮಾಡು : ಉರ್ಬುವಾಶಾವ್ಯೂಹಕ್ಕಿಂಬಾಗಿಸುತ್ತುಂ ನೆನೆದು ಮಱುಗಿಸುತ್ತುಂ . . . ನುಡಿಗೆಡೆಗುಡದಿರ್ದಪ್ಪುದೊತ್ತಂಬದಿಂದೀ ಮೋಹಂ (ರಕ್ಷಾಶ. ೯).
[ಇಂಬಾಗು$_1$ + –ಇಸು$_3$]

ಇಂಬಾಗು$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಆಶ್ರಯವಾಗು ; ಆಸ್ಪದವಾಗು ; ಅವಕಾಶವಾಗು : ತೊಳಪ ತೋರಮೊಲೆಗಳೆಂಬ ಪೂಗೊಂಚಲ್ ಪೂಸರಲನೆಂಬ ತುಂಬಿಗಿಂಬಾಗಿಯುಂ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೧೨೩) ; ಅಭಿನವ ಚಿತ್ರರೂಪಿನೊಳಸುವು ಪುತ್ಥಳಿಯೊಳಗೆ ಜೀವಂ ಒಸೆದೊಗೆದವೊಲು ವೊಗೆದೆ ಮಗನೇ ಭಕ್ತಿಗಿಂಬಾಗಿ (ಬಸಪು. ೮–೧೮) ; ಮಧುಕರನ ಝೇಂಕಾರ ಕೋಲಾಹಲಕ್ಕಿಂಬಾಗಿ (ಪದ್ಮರಾ. ೩–೩೨). ೨. ಉಚಿತವಾಗು ; ಸರಿಯಾಗು ; ಚೆನ್ನಾಗು : ಸಂಬೋಧನೆ ದೀರ್ಘೋಕ್ತಿಯೊಳಿಂಬಾಗಿರೆ ಬರ್ಕುಂ (ಕವಿರಾ. ೨–೨೩) ; ತನಗೆ ಸೊಗಯಿಸದ ವಸ್ತುಗಳನಿತುಮನಿಂಬಾಗೆ ತೊರೆದು ಪುರುಡಿಸಿ ಪೆಱನಾವನೊ ಪೊಲ್ಲಮೆಂದೊಡಂತಾತನುಮಂ ಕೈಕೊಳ್ಳದಾತನುಂ ಮುನಿಯಲ್ಲಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೫–೮೯). ೩. ಹರವಾಗಿರು ; ವಿಶಾಲವಾಗಿರು ; ಅನುಕೂಲವಾಗಿರು : ಇಂಬಾದೆಡೆಯೊಳ್ ಕಟ್ಟುವುದು ಕಲಿತಯೋಗ್ಯಾಲಯದೊಳ್ (ಅಶ್ವಶಾ. ೭–೭).
[ಇಂಬು$_1$ + ಆಗು$_1$]

ಇಂಬಾಗು$_2$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಸೊಗಸಾಗು ; ಮನೋಹರವಾಗು ; ಚೆನ್ನಾಗು : ರಂಗವಲ್ಲಿಗಳೆ ಬಿಡುಮುತ್ತುಗಳಿನಿಂಬಾಗೆ (ಅಜಿಪು. ೪–೬ ರ) ; ಅತ್ಯನುರಕ್ತೆ ಯಾದೆನಗೆರಡಿಲ್ಲದೆ ಕೂಡಿರ್ಪೆಯೆಂಬುದನಿಂಬಾಗಱಿದೆಂ (ಕಾದಂಉ. ೩೧೨) ; ನಾನಾವರ್ಣದಿಂ ಮುತ್ತೆ ಚಿತ್ತಮನೇಂ ಚಿತ್ತಜ ಚಿತ್ರಶಾಲೆಯೆನೆ ಜಂಬೂದ್ವೀಪಮಿಂಬಾದುದೋ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೧–೬೭) ; ಸಕಳ ಮೃಗರಾಜ ರಾಜ್ಯಲಕ್ಷ್ಮೀವಿಳಾಸ ಭವನ ಮೂಲಸ್ತಂಭಮೆಂಬಿನೆಗಮಿಂಬಾಗಿ . . . ಬೆಡಂಗನಂಗೀಕರಿಸಿ (ವರ್ಧಪು. ೧೦–೫ ವ) ; ತುಂಬುರವಿಡಿದು ಗಾನಾಮೃತವನು ಕಿವಿಗಿಂಬಾಗಿ ಸವಿದೋಱಿಸುತ . . . ಗಾಯಕರು ಪಾಡುವ ಸಂರಂಭವನೇನ ಬಣ್ಣಿಪೆನು (ಕಂನವಿ. ೮–೩೩). ೨. ಅನುಕೂಲವಾಗು ; ಅವಕಾಶವಾಗು : ಬಲ್ಲಾಳ್ತನದಿಂದೆಱೆದುಕೊಳ್ವಂಗೆ ಕಡಂಗೊಟ್ಟರೆಂಬಂತೆ ಪ್ರಾಣಮನಿಕ್ಕಿಯುಂ ಸೆರಗುಮಂ ಬೆರಗುಮಂ ಬಗೆಯದೆ ಸದ್ರತ್ನಮಂ ಕೊಳ್ವೆನೆಂದಿರ್ದೆನಗೆ ಸೆಟ್ಟಿಯ ಪೋಗಿನೊಳಿಂಬಾದುದು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೬–೬೮). [ಇಂಬು$_2$ + ಆಗು$_1$]

ಇಂಬಿ 'ನಿಂಬೆ' ನೋ.

ಇಂಬಿಡಿ (ಕ್ರಿ). ಸೊಗಸಾಗಿ ತುಂಬಿರು ; ಸಮೃದ್ಧವಾಗಿರು : ದಿನಲಕ್ಷ್ಮಿ ನಡೆಯೊಂದು ಸೇದೆಯಿಂ ಬಟಲ್ದು ಪಯಣಂಬರ್ಪ ತನ್ನಿನಿಯನ ನೀರಟ್ಕೆಗೆಂದೇಱೆತ್ತಿ ನೀಡಿದ ತಣ್ಣೀರ ಪೊಸಪೊಂಗಳಸಮಿದೆನೆ ಇಂಬಿಡಿದ ತೆಂಗಾಯಿಂ ಬಾನುದ್ದಂ ಬೆಳೆದೋರಣಮಾಗಿ ತೋರ್ಪ ತೆಂಗಿಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೫೩–೯). [ಇಂಬು$_2$ + ಇಡಿ$_1$]

ಇಂಬಿಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕ್ರಮವಾಗಿ ಇರಿಸು ; ಅಚ್ಚುಕಟ್ಟಾಗಿ ಮಡಗಿಸು : ವರವಸ್ತ್ರಭಸಿತ ರುದ್ರಾಕ್ಷೆ ನಾನಾಕುಸುಮ ಪರಿಮಳ ಸುಗಂಧ ನವಧೂಪ ದೀಪಂಗಳಂ ತರಿಸಿ ತರತರದೊಳಿಂಬಿಡಿಸಿದಳ್ ರಂಭೆ ಶಂಭುವಿನಿದಿರೊಳು (ಚಿಬಪು. ೫೧–೨೦). [ಇಂಬಿಡು$_2$ + –ಇಸು$_3$]

ಇಂಬಿಡು$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಹೊರಚಾಚು ; ಉದ್ದವಾಗಿ ನೀಡು ; ಪ್ರಸರಿಸು : ಪೊರೆದರೊ ನೆತ್ತರಿಂದೆನಿಪ ನಾಲಗೆಯಿಂಬಿಡೆ ಕೀಟ್ತ ಸಿಂಹಕೇಸರದ ವೊಲಿರ್ದ ದಾಡೆಗಳ ಕಾಂತಿಯನಾಂತ ವರಾಹಘಾತಜರ್ಝರ ತನುಗಳ್ ನಿಜಶ್ರಮವನೊಯ್ಯನೆ ನಾಲಗೆಯಿಂದೆ ತೋಱುವಂತಿರೆ ಬಱಿಸಂದುವಾ ಶಬರನಾಯಕನಂ ಕಿಱುನಾಯ ಕುನ್ನಿಗಳ್ (ಕಾದಂಪೂ. ೧೬೭) ; ಕೆಂಬೆಳಗನಿಂಬಿಡುವುನ್ನತದ ಮಾಣಿಕದ ಕಳಸಾಳಿಯಂ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೪–೪೦).

೨. ಆಶ್ರಯ ಕೊಡು ; ನೆಲೆಗೊಡು : ಗಣನಾಥತ್ವಮನುದ್ಭಟಂಗೆ ಪಡೆದಿತ್ತಾತಂ ವಲಂ ತಂದ ಪಟ್ಟಿಣಮಂ ತಟ್ಟಿವಲೆಗಳದಲ್ಲಿ ಬಿಡದೊಲ್ದಿಂ ಬಿಟ್ಟು . . . ಒಪ್ಪಿದಂ ಗುರು ವಿಡುಪಾಕ್ಷಂ (ಉ ದೃ ಟಿ. ೧೨-೧೪೦) ; ಪ್ರಹ್ಲಾದನ್ನ . . . ಇಂಬಿಡದ್ದು ಎಲ್ಲಿ ಕಲಿತೆಯ್ಯಾ (ಪುಂಠಾ. ೧೦೯-೬-೯). [ಇಂಬು + ಇಡು.]

ಇಂಬಿಡ್ಡು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕ್ರಮವಾಗಿ ಇಡು ; ನೆಲೆಗೊಳಿಸು : ಧೀರವನುದಿತ ಮೂವರ ವಾಕ್ಯವ ಕೇಳ್ದ ಮಾರ ಮನ್ಮಥಗೈದನವರ ಓರಂತೆ ಮುಂಜೂಣೆಯಲಿಂಬಿಟ್ಟು ವಿಸ್ತಾರದಿ ತೆರಳ್ದ ಮುಂದೆಸೆಗೆ (ಶೋ ಹ ತ. ೬-೨೪) ; ಆಜಾದನಾಗಿ ಹೆಣ್ಣೊಸಗೆಯೊಂದದನಜಿದಜಿಯದಂತವನ ನಿಂಬಿಟ್ಟು ಹೊಜಸಭೆಯಂಬೂಳಾವಡಿಗೆಯ್ದು ಚೆಲ್ವಲಿಳಶೋಲಾಲ ವಾದ (ಭರತ. ೩೭-೬೪) ; ಇಂದೀಪರಾಕ್ಷಯ ಕುರುಳ ನೆವರಿಸುತಾನಂದದೆ ತೊಡೆಯೊಳಿಂಬಿಟ್ಟು (ಅಂಪವಿ. ೧೦-೩೩) ; ಮಿಗೆ ತಪೋವನದ ಮಹಿಗಳ್ಗೆ ಮುಸಿಪತ್ಯಯಗ್ರಾಯು ಬಿಂದನ ಕುಂಳುಮಾನುಲೇಪನಗಳಂ ಬಗೆ ಬಗೆಯ ದಿವ್ಯಾಂಬರಂಗಳಂ ವಿವಿಧ ಮಣಿಭೂಷಣ ಸುವಸ್ತುಗಳನು ತೆಗೆದು ಕಟ್ಟಿಸಿ ರಥದೊಳಿಂಬಿಟ್ಟು (ಜೈಮಿಳಿ. ೧೯-೩೩). ೨. ಒದಗಿಸಿಡು ; ಒಪ್ಪಿಸು : ಮುದದೊಳಾ ಬನವದೂಡೇಶ್ವರಂ ತದ್ರಾಜಸದನಕ್ಕೆ ಧನಧಾನ್ಯ ಮೊದಲಾದ ಸಂಪದವಿಂಬಿಟ್ಟಾಕ್ಷಣದೊಳು (ಚಿ ಬ ಪು. ೫-೫೫). ೩. ಹಿತವಾಗು ; ನೆಮ್ಮದಿಯನ್ನು ಕೊಡು : ಅಂತಾ ವಿಶೇಷಗುರಂ ತನ್ನ ಮನಕ್ಕೆ ಕಳುನಮಂಬಿಡೆ ಬಂ ಧು ಜ ನ ಂ ಗ ಳೂ ಡಿ ಂ ಬ ಡೆ ಶುಭ ಮುಹೂರ್ತದೊಳ್ ಪೂಜಲಂ ಪೂಜಮಟ್ಟು (ಪ ಚ ತ. ೨೩-೮) ; (ಅರಣ. ೬-೧೩ ; ಭಾಗ್ವಾ. ೧೧-೧೨; ಜೀವಿಂ. ೬-೧೬ ; ವಿಷ್ಣುವಿ. ೧-೧೫ ; ಸರ್ವಜ್ಞ. ೯ ನೋ೯).

ಇಂಬಿಟ್ಟುಕೊಳ್= ಜೈನ್ನಾಗಿ ಇಟ್ಟುಕೊ, —ಕಾಪಾಡು : ಕೂಡಲ ಸಂಗಮದೇವಾ ನಿಮ್ಮ ಚರಣಕಮಲದೊಳಗೆನ್ನನಿಂಬಿಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಯ್ಯಾ (ಬಸವ.ಕ. ೧೫೯೦). [ಇಂಬು + ಇಡು.]

ಇಂಬಿತ್ತು (ನಾ). ಚೆಲುವಾದ ಬೀಜ ; ಸೊಗಸಾದ ಬೀಜ ; ಸವಿಯಾದ ಕಾಳು : ದಶನ ದಾಳಂಬದಿಂಬತ್ತು ಗಳಿಸಿಸುಗುಂ (ರೇಣಾ. ೭-೫೩). [< ಇಂಪು + ಬಿತ್ತು.]

ಇಂಬಿಸು (ಕ್ರಿ). ಆಶ್ರಯಿಸು ; ನೆಲಸು : ಕೋಟ್ಲಿಗಸಜ್ಜಿಳಿಸಜ್ಜಾವಾ ವಾಡಿ ಸೊರ್ಕನಿ ಸೊಡಿಂಗೆ ಮುತ್ತಿ ಮಜಜುಮಂಬಿಗಳಂಬಿಸೆ (ಅರ್ಧನೇ. ೩-೬೫). ℙ ಇದು 'ಅಂಬಿಸು' ಎಂಬ ಶಬ್ದದ ಅಪಲಿಖಿತವಿರಬಹುದು. ಅಂಬಿಸು < ಅಬ್ಬಿಸು < ಅವಿರ್ವಿಸ್ಯ = ಹೆದರಿಸು.

[ಇಂಬು + ಇಸ್ಯು.]

ಇಂಬೀ (ಕ್ರಿ). ಅಪ್ಪದ ಕೊಡು ; ನೆಲೆಗೊಡು : ಈರಾಜುಂ ತಪೋ ಮಾರ್ಗವಿಂಬರಿದಿಂಬಿತ್ತುದು ಶೀಲಮಾಲೆ ಪದುಳಂ ನಿಂದತ್ತು ಮೆಯ್ವಚಿ ಶಾಂತರಸಂ ಕಾಟ್ಟುರಮಾಯ್ತು (ವಲ್ಲಿಶ. ೧-೫) ; ನಂದಿದವರ್ಗಿಂದೀವ ನೆಂದು ಆಶ್ಯತನ ಅಚ್ಚಿರಿಯಾಪೀ ಪೆಂಪಿಟ್ಟಿಗೊಂದು (ಆದ್ಯತ. ೪-೧೬). [ಇಂಬು + ಈ.]

ಇಂಬು (ನಾ). ೧. ಎಡೆ; ಆಶ್ರಯ ; ನೆಲೆ; ಅವಕಾಶ : "ಇಳ್ಕೆ. ಇಂಬು . . . ಆಗರಂ – ಈ ೧೫ ಆಶ್ರಯಕ್ಕೆ ಪೆಸರ್" (ಶಶಾ. ೧೫-೨೯೦) ; "ಇಳ್ಕೆ ಬೆಲಬಲಿಂಬು ತಾಯ್ತನೆ . . . ಎಂದಕ್ಕು ನೆಲೆದಾಣ ಗೊತ್ತು" (ಅವಳಿ. ೧೬೫) ; ಸವಿಂಬಂಗಾ ರತರಾಗದುರುಳಾವೊಲಾಗೆ ಕರಂ ಬೀಗಿ ಬಾಯ್ಮುಳಂ ಬುಂದುಸಿದರ್ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೬೭೭ ಪಠಾ೨) ; ನೆಮ್ಮನಿನ್ನುಂ ಪೊಕ್ಕಿರಲ್ಕಿಂಬುಂ ಮತ್ತೆಸ್ಥಪುರಂ(ಪಂಚಭಾ.೪-೫೦) ; ಮೋಹಕ್ಕೆ ತೆಜಸಿಲ್ಲ . . . ಮತ್ಸರಕ್ಕಿಂಬಿಲ್ಲ (ಬಸರ. ೪-೫೪) ; ಶಾಲೆ – ಕಾಲೇಜುಗಳಲ್ಲಿ . . . ರಾಜ್ಯಿಯಭಾವನಾ ಪೋಷಕ ಯಾವ ಚಟುವಟಿಕೆಗಳಿಗೂ ಇಂಬು ಇರಲಿಲ್ಲ (ಯುತ್ಸಪ್ರ. ೨೩). ೨. ಆಳತೆ ; ಮಿತಿ ; ಮಟ್ಟ : ನಿಸ್ಸಾಂಬನಜಿಯದಾಜಿಯೊಳಿನ್ನೊಂದನೆ ಪೊಣರ್ಕೇಗೆಂದಂ ಬಂದಪೆ (ಪಂಠಾಮಾ. ೧೩-೧೩೮) ; ಕಂಬಳಿಯ ಹೊದಿವ ತನ್ನಿಂಬಿನೊಳಗಿರಬೇಕು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೪೫೪). ೩. ವಿಶಾಲತೆ ; ಅತಿಶಯ : ಪಾದರಿ ಪುತುವ ತೋರಿದುವಾದುವು ಮಲ್ಲಿಗೆಗಳ್ಕೆ ಪಜ್ಜುವ ಮಾಸಿಂ ಬಾದುದು ಪಿಜಾಳ ಮಧುವಿನ ಳೀದಮಿರೇ ಬನದೊಳಾ ತಪಕ್ಕೆಯೆಂಬಿಟ್ಟ (ಆದಿಪು. ೧೧-೭೭) ; ಅಖಿಳವೇದ ಸ್ಮೃತಿ ತತ್ಪಾರಾಣಮೆನಿಪ್ಪವಜಿಳ್ಕ ಸಾರಮಾಂಬಾಗಿ ಬ್ರಹ್ಮತಿಶಯಂ ತಾಂ ಬಲ್ಲಂ (ನಮಪ. ೧-೫೫) ; ಅಂಬು ಬಿಲ್ಲಿಗೆ ಲೇಸು ಇಂಬು ಕೋಣಿಗೆ ಲೇಸು ಸಂಬಾರ ಲೇಸು ಸಾರಿಗೆ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೧೪೧) ; ನೀರು ನೆಲಲಿಜ್ಜ ತನುತಾಪವಿಂಬಾದುದಿದ ಸಹಿಸಲಳವಲ್ಲ (ವೆಂಕಾಠಾ. ೫-೨-೧೫). ೪. ಪ್ರದೇಶ ; ಸ್ಥಳ : ಪಾಮಾಂಗಿಯ ಮುಡಿಯರಳಂ ಹೇಮಾಜಲಂಬಿಂದಿನಲ್ಲಿ ಶಂಕರಶಾಸ್ತ್ರಂ (ಹಮ್ಮೀರ. ೨-೧೫).

[ದೇ. ‖ ತುಳು. ಇಂಬು ; ತೆಲು. ಇಮ್ಮು.]

ಇಂಬ್ಯಂ, ಇನ್ಪ್ಯಂ (ನಾ). ೧. ಇಂಪು ; ಸುಖ ; ಸಂತೋಷ : ಮಾಸೇನರ ಪರಮಪ್ರಭಾವ ರಷಿಯರ್ ಕಟ್ಟುಪ್ಪಿನಾ ವೆಟ್ಟದಲ್ ಶ್ರೀಸಂಗಂಗಳ ಪೇಟ್ಟಿ ನಿದ್ದ ಸಮಯಂ ತಪ್ಪಾದೆ ನೋಪ್ಪಿನಿನ್ . . . ಸ್ವರ್ಗಾಗ್ರಿಯಾ ನೇಱಿದಾರ್ (ವಿಳಿ.II, ೨೬-೧; ೭೦೦) ; ತುಂಬಿಗಿಂ ಪೂಗೊಂಬಳ ಕಾಯ್ದಂ ತಿಗಿದ ಮೂವುಗಳ ಬೆಕೆದ ಳೌಂಗಿನ ಗೊಸೆ ತಳ್ತಡಿಗರೆ ಮಾಡಡೊಳಲ್ಲಿಯೆ ತಿಱಿದುಕಿಳಲ್ಲಿಂದಿನೆಸಳಮೆಸೆದುದು ಪವನಂ (ಪಂಪಭಾ. ೩-೪೧). ೨. ಪ್ರೀತಿ : ಇದರೊಡುವುದುದಿಂಬಿನಿ [ಪಾಠಾ. ವಿಜಾಸಾದಿ] ಪದ್ಮಮುಖೀ (ಭಂದೋಲಂಬು. ೬. ೧೫೪) ; ಪರವನಿತೆಯರೊಳು ಪರಮಸುಖದಿಂ ಮನದಿಂಬು ಬೆಂಬಳಿಗೊಂಡು ನಂದಿಯಣ್ಣನೊಲವಿಂ ಪಲಶೆಲವು ದಿನಮಿರಲ್ (ಪಂಬರ. ೧೨-೨). ೩. ಸೌಕರ್ಯ ; ಅನುಕೂಲತೆ ; ಹಿತ : ಅರಿಗಂ ಬಾಯ್ತಂಬಾದುದು ಮರುತ್ಸುತಂಗೆ . . . ಎಂದು ಧರ್ಮಜಂ ಚಿಂತಿಸಿದಂ (ಗದಾಯು. ೮-೨೯) ; ವನಿತೆಯರುಂ ತಾಯುಂ ಬಂಧುನಿಕಾಯಮುಮಾಣ ತ್ಯಜಿತರುಂ ತಂತಮ್ಮಿಂಬಜಿ ಬಗೆವಂಥಲ್ಲದೆಂತುಂ ತನಗಬ್ಬರೆ ನರಳಗತಿಗೆ ಪೋವವರದೊಳ್ (ಧರ್ಮಾವ್ಯ.೬-೧೧೪). ೪. ಕ್ರಮ; ಸೌಂದರ್ಯ; ಸೊಗಸು ; ಲೇಸು : ಮಳ್ಳಳಿಂದಂ ಮಜಿಯರ ಪಳ್ಳದೊಳೀದಿವುದು ಯೊಗ್ಯರೆಸ್ಸರ್ (ನಮಪ. ೫-೧೧೬) ; ಕೇಶವನಿಂಬಿನೆ ಮಾಡಿಸಿದಂ ಧಿಸಿಷ್ಣ ಮೆನೆ (ಸೌಇ. XX, ೭೦-೨೯ ; 1108) ; ನೀಂ ದೇವಕೀಗರ್ಭದೆ ಶಿಶು ವನಸಂತಾಂಶಮಂ ಳರ್ಷಣಂಗೆಯ್ದುದಿಂದಂ ತತ್ಪಶ್ಚೀ ಜಠರದೊಳಿಂಸು (ಜಗದ. ೨-೫೯) ; ಏಳಿಯ ಧರಿತಿ ತಂತ್ರಿಯುಂದಿಂದಂಬಿದಂಬಿಸಿ (ಜೀವಂಳ. ೯-೧೩). ಇನ್ಪ್ಯ : ೧. ಸುರಲೋಕದ ಮಾರ್ಗದೊಳಿಬ್ಬಿರ್ಪ್ಪಿನಂ (ವಿಳಿ. II, ೧೦೯-೪ ; 700).

[ದೇ.‖ ತಮಿ. ಇನ್ಬು, ಇಂಪ್ಪು ; ಮಲ. ಇನ್ಪ ; ಇಂಪ್ಪ ; ತುಳು. ಇಂಬು ; ತೆಲು. ಇಂಪು, ಇಂಬು]

ಇಂಬುಕೆಯ್ವ್, ಇಂಬುಗೆಯ್, ಇಂಬುಗ್ಗೆ (ಕ್ರಿ). ೧. ಅಂಗೀಕರಿಸು ; ಒಪ್ಪಿಕೊ ; ಸಮ್ಮತಿಸು : "ಆಪ್ತಳೆಂಬ್ಕೆಯಂದಂ, ಇಂಬುಕೆಯ್ದಂದಂ, ಆಂಗೀಕಾರಂ" (ಆಕಾಸಾ. ೨೫-೫೨) ; "ಇಂಬುಕೆಯ್ದನೆನ್ನಲ್ ಮುದದಿಂದೊಪ್ಪಿದನೆಂಬುಧರಂ" (ಆವಳಿ. ೨೧೧) ; ಇವರೆಂಬುದನಿಂಬು ಕೆಯ್ವನೆಂದಿರೂಡದೆ (ವಡ್ಡಾರ. ೯೧-೨) ; ಎಮ್ಮಯ್ದರುಂ ಬಿತಿಯಿಂ ತ್ರಿರ ನೀನೆ ಮೇ ಣರಸುಗೆಯ್ ಸೋದರ್ಯದಿಂದಂ ಧರಿಸಲ್ ಪೊಣರ್ದಂ ಮಂಡಳಿಮಂಬುಳೆಯ್ವುದಿದನಾ ಕೆಯೆಯ್ವಿದೆಂ ಬೀಡಿದೆಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೩-೨೫) ; ಇನ್ನಾನೆಂದದಿನಿಂಬುಳೆಯ್ದು ಪೊಪ್ಪಡೆ ಪಾಂಡವರ ನೊಡಂಬಡಿಸಿ ಸಂಧಿಯಂ ಮಾಡಿ ಪೂರ್ವಕ್ರಮದೊಳ್ ನಡೆವಂತು ಮಾಜ್ಪೆಂ (ಗದಾಯು. ೪-೪೪ ನ) ; ದೇವರೆ ಸಮ್ಮವಾವುಗೆಗಳಂ ಪಿಡಿದೆಂಬುದನಿಂಬುಳೆಯ್ದ ಪಡ್ಡಾವಮೆ ಸಾಲ್ಗುಂ (ಪಂಠಾಮಾ. ೭-೬೮).

೨. ಎಡೆಮಾಡಿಕೊ ; ಅವಕಾಶ ಮಾಡಿಕೊ ; ಒಂದು ಸ್ಥಳವನ್ನು ಆಕ್ರಮಿಸಿ ವಶಪಡಿಸಿಕೊ (?) : "ಇಂಬುಕೆಯ್ —ಸ್ಥಾನಸಂಗ್ರಹೇ (ಸ್ಥಳಮಾಡಿಕೊಳ್ಳು)" (ಶಮಧಾ). ೩. ಅನುಕೂಲವಾಗಿ ನಡೆದುಕೊ ; ವಿಧೇಯನಾಗು ; ಹಿತವನ್ನು ಆಚರಿಸು : ಮುತ್ತರುಂ ಕುರುಡರು ಮೆನ್ನದೆಮ್ಮ ನುಡಿಗೇಳ್ ಮಗನೇ ಬಗೆ ತಂದೆಗಿಂಬುಕೆಯ್ (ಪಂಪಭಾ. ೧೩-೧೨) ; ಅರಲಸರಲ್ಗದಾರ ಮನಮಂ ಗುಱಿಮಾಡದೊ . . . ಒಲ್ವ ಗೆಲ್ವ ಬಸದಾಗಿಪ . . . ಇಂಬುಕೆಯ್ಯುವೊಳಪೊಯ್ಯುವನೇಕ ವಿಚಿತ್ರ ಚೇಷ್ಟೆಗಳ್ (ಪುಷ್ಪಪು. ೨-೨೭). ಇಂಬುಗೆಯ್ : ೪. ಹೊಂದಿಸಿಕೊ ; ಅಚ್ಚುಕಟ್ಟು ಮಾಡಿಕೊ : ಕಪ್ಪುರವೀಳೆಯವನಿಂಬುಗೆಯ್ದು ತಮ್ಮಾ ಚಲ್ಲಗಣ್ಗಡೆಯ ಕುರುಳೆಂಬುರುಳ್ಗಣ್ಣಿಯಲ್ಲಿ ಪಥಿಕಮನೋಮೃಗವನೆಯ್ದೆ ಬೀಱಿ ತಂದಲ್ಲಿ ತಡೆವರ್ (ಪದ್ಮರಾ. ೮-೯) ; ಪುಣುಗುಮಂ ಸೊಗಯಿಸುವ ಪನಿನೀರ್ಗಳಂ ದಶಾಂಗಮನಿಂಬುಗೆಯ್ದವಱ ಯೋಗವಱಿದು ಮಿಗೆ ಕೂಡಿ . . . ಘಟ್ಟವಳ್ತಿಯರರೆದರಾ ಯಕ್ಷಕರ್ದಮಾದಿಗಳನೊಲವಿಂ (ಪದ್ಮರಾ. ೮-೭೯). ಇಂಬುಗೈ : ೫. ಆಧಾರವಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊ : ಪರಿಶ್ರಾಂತನಾಗಿ ಕರ್ಣನ ತೊಡೆಯಂ ತಲೆಗಿಂಬುಗೈದು ಸುಖದಲ್ಲಿ ನಿದ್ರೆಗೆಯ್ವುತಿರ್ಪ ಸಮಯದೊಳ್ (ಭಾರಶಾಂ. ೨).

[ಇಂಬು$_1$ + ಕೆಯ್$_1$]

ಇಂಬುಕೆಯ್$_2$, ಇಂಬುಕೈ (ಕ್ರಿ). ಸಂತೋಷಪಡಿಸು ; ಪ್ರೀತಿಯನ್ನುಂಟುಮಾಡು ; ರುಚಿಸು ; ಹಿತವಾಗು : ಇಚ್ಛೆಯಂ ಸಲಿಸಿ ಮೆಚ್ಚಱಿದೋಲಗಿಸುತ್ತುಮಿರ್ಪರಚ್ಚರಸೆಯರಿಂಬುಕೆಯ್ದೊಲಿಸಿ ಚಿತ್ತದೊಳಗ್ಗಲಿಸುತ್ತುಂ (ಸುಕುಮಾ. ೯-೩೭) ; ವನಿತಾಸಂಕುಳಮಿಂಬುಕೆಯ್ಯೆ ನಿಜತೇಜಂ ದಿಗ್ಜಯಂಗೆಯ್ಯೆ ಭೃತ್ಯನಿಕಾಯಂ ಬೆಸಕೆಯ್ಯೆ . . . ಅರಸುಗೆಯ್ದಂ ಲೀಲೆಯಿಂದಾಹುಕಂ(ಜಗವಿ. ೭-೨); ಧರ್ಮಪರರ್ಗಲ್ಲದೆಮ್ಮಯ ನಿರ್ಮಲಚರಿತ್ರಮಿಂಬುಕೆಯ್ಯದು (ಯಶೋಚ. ೧-೬೪). ಇಂಬುಕೈ : 'ಇಂಬುಕೈಸು' ಪರಾ. [ಇಂಬು$_2$ + ಕೆಯ್$_1$]

ಇಂಬುಕೆಯ್ಸು (ಕ್ರಿ). ಸ್ಥಳಮಾಡಿಕೊಡು ; ಅವಕಾಶಮಾಡಿಕೊಡು : ಕಳಕಳಮಂ ಪೊಂಬೆತ್ತಮನೆತ್ತಿ . . . ನಿವಾರಿಸಿ ಸಮುಚಿತ ಸ್ಥಾನದೊಳಿಂಬುಕೆಯ್ಸುವ ಭೀಮ ಕಂಕಾಳಿಗಳೆಂಬ ವೇತ್ರಧರರಿಂ (ಶಬಶಂ. ೧-೭೯ ವ). [ಇಂಬುಕೆಯ್$_1$ + -ಸು$_1$]

ಇಂಬುಕೈ 'ಇಂಬುಕೆಯ್$_2$' ನೋ.

ಇಂಬುಕೈಸು (ಕ್ರಿ). ಮನಸ್ಸು ಒಪ್ಪುವಂತೆ ಮಾಡು ; ಸಂತೋಷಪಡಿಸು ; ಹಿತವಾಗಿಸು : ಬೇಟದ ಲಲ್ಲೆಯ ಬಲ್ಮೆ ಪತ್ತಿ ಸುತ್ತಿಸೆ ಪುರುಡಿಂಬುಕೈಸೆ ಬಿಯಮಾಱಿಸಿ ಪೊಂದದವಂ ಬೊಜಂಗನೇ (ಆದಿಪು. ೧೨-೧೮). [ಇಂಬುಕೈ (< ಇಂಬುಕೆಯ್$_2$) + -ಸು$_1$]

ಇಂಬುಕೊಡು$_1$ 'ಇಂಬುಗೊಡು$_1$' ನೋ.

ಇಂಬುಕೊಡು$_2$ 'ಇಂಬುಗೊಡು$_2$' ನೋ.

ಇಂಬುಗಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ಆಶ್ರಯಿಸು ; ಅವಲಂಬಿಸು : ಧರ್ಮಜ್ಞಪುತ್ರನ ಬಯಸಿ ಸತಿ ಯಮನ ಇಂಬುಗಟ್ಟಿದಳೊಂದು ಮಂತ್ರವನು (ಸಂಭಪ. ೧೫-೩೮). [ಇಂಬು$_1$ + ಕಟ್ಟು$_1$]

ಇಂಬುಗಾಣ್ (ಕ್ರಿ). ನೆಲೆಯನ್ನು ಕಾಣು ; ಆಶ್ರಯವನ್ನು ಪಡೆ : ಹೆಂದದ ಜನ್ಮದೊಳ್ ತೊಳಲಿ ಬಂದುದಱಿಂದವೆ ಮುಂದುಗೆಟ್ಟು ನಾಂ ನಿಂದಿರಲಿಂಬುಗಾಣದಱಸುತ್ತವೆ ದೈವದ ವೃಂದಮಧ್ಯದೊಳ್ . . . ಮಱೆವೊಕ್ಕೆನು ನಿಮ್ಮನು ದೇವ (ದೀಕ್ಷಾಬೋ. ೮೩-೮).

[ಇಂಬು$_1$ + ಕಾಣ್]

ಇಂಬುಗಿಡು 'ಇಂಬುಗೆಡು' ನೋ.

ಇಂಬುಗುಡು 'ಇಂಬುಗೊಡು$_1$' ನೋ.

ಇಂಬುಗೆಡು, ಇಂಬುಗಿಡು (ಕ್ರಿ). ೧. ಅಂದಕೆಡು ; ಸೌಂದರ್ಯಕುಂದು ; ಸೊಗಸುಗುಂದು. ೨. ಹದಗೆಡು ; ಅಹಿತವಾಗು : ಬೆಂಬಲಕೆ ತಾನೆಂದು ಬಯಲ ವಿಡಂಬದಲಿ ಕಾಳೆಗವ ಮಸೆದರೆ ನಂಬಿ ಕೆಟ್ಟರಿ ಕೃಷ್ಣನನು . . . ಇಂಬುಗೆಟ್ಟುದು ರೀತಿ ರಣಕೆ ತ್ರಿಯಂಬಕನನಮರಾಧಿಪನ ಕೈಕೊಂಬನೇ ಕೌರವನು (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೧-೫೯). ಇಂಬುಗಿಡು : ೧. ಇದು ಸುಱಿಗಾಳಿಯಿಂ ನೆಗೆದು ತೋಱುವ ಕಿಂಶುಕಶುಷ್ಕಪತ್ರಂ . . . ಎಂಬಿನಮಿಂಬುಗೆಟ್ಟು ಕಂದಿದ ಪಱಗಂಚುಗನ್ನಡಿವೊಲೇನಿಳಿದಾದುದೊ ಚಂದ್ರಮಂಡಲಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೯-೫). [ಇಂಬು$_2$ + ಕೆಡು]

ಇಂಬುಗೆಯ್ 'ಇಂಬುಕೆಯ್$_1$' ನೋ.

ಇಂಬುಗೈ 'ಇಂಬುಕೆಯ್$_1$' ನೋ.

ಇಂಬುಗೊಡು$_1$, ಇಂಬುಕೊಡು$_1$, ಇಂಬುಗುಡು (ಕ್ರಿ). ಆಶ್ರಯಕೊಡು ; ಅವಕಾಶಕೊಡು ; ಜಾಗಕೊಡು : ಇರ್ವರುಂ ಪರ್ವಿದ ಹರ್ಷಕ್ಕಿಂಬುಗೊಟ್ಟು ನಲಿನಲಿದು (ಗಿರಿಕ. ೨-೧೦೪ ವ) ; ದೋರ್ದಂಡ ಮನನಘಜಯಶ್ರೀಗೆ ತಾನಿಂಬುಗೊಟ್ಟು (ಕುಸುಮಾ. ೧-೧೯) ; ಹಲವು ಶಬ್ದಕಿಂಬುಗೊಡದ ಸುಳುಹು ಸೂಕ್ಷ್ಮದೊಳಗಣ ಬೆಳಗಿನಿಂದ ನಿಜದ ನಿಲವ ಸ್ಥಲವ ತೋಱಬಪ್ಪುದೆ (ಶಿವಗೀ. ೫೦-೨೪೦) ; ಇನ್ನು ನೀನು ದುಃಖಕ್ಕೆ ಇಂಬುಗೊಡಬೇಡ ; ಶಾಂತಚಿತ್ತಳಾಗು (ಪದ್ಮನ. ೧೦೯). ಇಂಬುಕೊಡು$_1$: ಎನಗೆ ನೀನಿಂಬುಕೊಡುವಲ್ಲಿ ಸಕಲ ಪ್ರಮಾಣಿಸುವುದ ಬಿಟ್ಟು ನಿಃಕಲವಸ್ತುವಾಗು (ಮೋಳಿಮಾ. ೨೭೨-೧೨). ಇಂಬುಗುಡು : ವನಜಲಕೇಳಿಗಿಂಬುಗುಡುವಂತೆ ಪಗಲ್ ಪಿರಿದಾದುದು (ಅನಂಪು. ೬-೮೯). [ಇಂಬು$_1$ + ಕೊಡು]

ಇಂಬುಗೊಡು$_2$, ಇಂಬುಕೊಡು$_2$ (ಕ್ರಿ). ಸೊಗಸನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡು ; ಹಿತವಾಗು : ತುಂಬುಹೊಲವೆಲ್ಲ ಇಂಬುಗೊಡುತಿಹುದು ನೇಹ ರೂಪ ತಳೆದಂತೆ (ವಿಜದ. ೨೦-೫). ಇಂಬುಕೊಡು$_2$: ಅಕೆಯ ಮನೋಹರ ಮುಖಮಂಡಲದತ್ತ ನೋಡಿದೆ. ಅದು ಪಾಟಲಪ್ರಸೂನದಂತೆ ಕೆಂಪಾಗಿತ್ತು. ಆದರೆ ಆ ಕೆಂಪು ಆಕೆಯ ಸೌಂದರ್ಯಕ್ಕೆ ಇಂಬುಕೊಟ್ಟತ್ತು (ಬಾಣಆ. ೧೫೦). [ಇಂಬು$_2$ + ಕೊಡು]

ಇಂಬುಗೊಳ್$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಆಶ್ರಯಿಸು ; ನೆಲಸು ; ವ್ಯಾಪಿಸು : ಎನ್ನಲ್ಲಿ ಏನುಂಟೆಂದು ಕರಸ್ಥಲವನಿಂಬುಗೊಂಡೆ ಹೇಳಾ (ಮಹಾದೇ. ಬ. ೧೩-೯) ; ನಂಬಿದವರನು ಕೊಂದನೆಂಬಪಹಾಸ್ಯ ಜಗದೊಳಗೆ ಇಂಬುಗೊಂಬುದು (ತೊರರಾ. ೪-೩-೨೭) ; ಎಲ್ಲ ಪೆಂಗಳೆದೆಯೊಳೀತನಿಂಬುಗೊಂಡಿಹ ಪರಿಯೇನು (ಭರಚ. ೬-೩೭) ; ಕಿಕ್ಕಿಱಿದಡರ್ದುರವನಿಂಬುಗೊಂಡುರೆ ಬೆಳೆದ ಕಕ್ಕಸದ . . . ಬಲ್ಮೊಲೆ (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೬-೧೧). ೨. ಹಿಡಿಸು ; ಒಳಗೊಳ್ಳು : ಏಸನೀಂಟೆದೊಡಿಂಬುಗೊಂಡುದು ಶರಣನುದರಕೆ ತುಷ್ಟಿಯಿಲ್ಲೆನುತ (ಬಸಪು. ೫೯-೧೭). ೩. ಪಡೆ ; ಹೊಂದು : ಪರಮ ಶ್ರೀ ಶಂಕರಾಚಾರ್ಯರಿಂ ಪಾಶಚ್ಛೇದಮನಿಂಬುಗೊಂಡು ಮೆಱೆದಂ ಶ್ರೀ ಮಾದಿರಾಜಾಹ್ವಯಂ (ಗಿರಿಕ. ೧-೩೬). [ಇಂಬು$_1$ + ಕೊಳ್$_1$]

ಇಂಬುಗೊಳ್$_2$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಸೊಗಸಾಗು ; ಚೆಲುವಾಗು : ಇಂಬುಗೊಂಡಿಟ್ಟೆಡೆಯ ಬಲ್ಮೊಲೆಯ(ಜೈಮಿಭಾ. ೧೧-೯) ; ಇಂಬುಗೊಂಡುತ್ತಮನೀಲಪುತ್ರಿಕೆ (ರಾಜಶೇ. ೮-೨). ೨. ಸಂತೋಷಪಡು ; ಮೆಚ್ಚು : ನಂಬಿದೀತನ ಭಕ್ತಿಯುಂ ಮನದಿಂಬುಗೊಂಡಾತಂಗೆ ಕೂರ್ಪ ತ್ರಿಯಂಬಕನ ಕೂರ್ಮೆಗಳನೀಗಳೆ ನೋಡಿದಹೆನೆನುತ (ಬಸಪು. ೨೬-೨೨); ಅಂಬರಕ್ಕೈನೂಱು ಪ್ರಜೆಗಳು ಇಂಬುಗೊಂಡೈದಿದರು ಪಾರ್ಥನ ಅಂಬು ಕಾದುದದೆನುತ ಹೊಗಳಿದರಂದು ಹರುಷದಲಿ (ಕುವ್ಯಾಆ. ಓರಿಇ. ೩೬-೩೦) ; ಇಂಬುಗೊಂಡು ಜಳಮಂ ರಂಭಾದಿಗಳ್ ಸೇವಿಸುತ್ತಿರೆ (ರಾಜಶೇ. ೨-೪).

[ಇಂಬು$_2$ + ಕೊಳ್$_1$]

ಇಂಬುಗೊಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಹಿಡಿಯಿಸು; ಹೊಂದಿಸು; ಅಳವಡಿಸು: ಬ್ರಹ್ಮಕವಾಲಮಂ ನಿಲಲೀಯದೆ ಪುಣ್ಯಪವಿತ್ರಮಪ್ಪಿಟ್ಟು ಖಡ್ಗಾಂಗಮಂ ಬಡಿಸಿ ಮಾಡುಪಲಮಾಯಿಂಬುಗೊಳಿಸಿ (ಗಿ ೦ಕ. ೧೦–೬೦ ವ); ಬಿಡುವ ನಚ್ಚಡಿಯರಿದಿದ್ದಲ್ಲಾವಿನಿಪ್ಪ ಭಾಸುರದ ಚಲ್ಲಾಳವುದಿ ಕಾಸಿಯಂ ದೇಶಿ ಮಿಗಲೊಣಜಿಯಿಂದಿಂಬುಗೊಳಿಸಿ (ಸೌಂದ. ೭–೩೦); ತುಂಬಿದ ಕಠಯ ಮದ್ದಿನ ಪೊಟ್ಟಣಗಳಪಿಂಬುಗೊಳಿಸು ಕರಾಗ್ರದಲಿ ತುಂಬಿಪ್ಪ ಬಲು ಸುರಂಗಗಳ ದ್ವಾರಗಳಗೆಗಂದಿಂಬ ರಭಸವೊಪ್ಪಿಪ್ಪತಾಗ (ಕಂಠ ವಿ. ೧೪–೭). ೨. ಒದಗಿಸು; ಕೊಡು; ನೀಡು: ಕೃಪಾಂಬುಧಿ ನೀಲಕಂಠಂ ಮೆಚ್ಚಿ ಹಸ್ತಮಂ ಸೃಜಿಸಿ ಕಾಮಿತ ಫಲವನು ಇಂಬುಗೊಳಿಸಿದನು (ಸಾ ೦ದ ಪು. ೧೪–೨೫). [ಇಂಬು+ಗೊಳ್+ –ಇಸು]

ಇಂಬುದಳೆ (ಕ್ರಿ). ಅವಕಾಶವನ್ನು ಪಡೆ; ವಿಸ್ತಾರವಾಗು: ಕೆಂಬರಲ ನೀಲದ ಪಳುಕಿಪ್ಪಂಬದೆ ಮುಖವೊಂದುಯೋಜನದಿಂಬುದಳೆವೊಡ ಲೆಂಟುಯೋಜನಮಾದುದೆಡಿದಿದೆ (ಶಾಳ್ವಭಾ. ೨೧–೫೯). [ಇಂಬು+ ಕಳೆ]

ಇಂಬುದುಂಬು (ಕ್ರಿ). ಚೆನ್ನಾಗಿ ತುಂಬು; ಏಏಬಿಡವಾಗಿ ನೆಲಸು; ಕಿಕ್ಕಿರಿದು ತುಂಬು: ಧರಿದಿ ಮೊಳಗುವ ವಾದ್ಯಗಳ ಸುಳುಬರ ಸೆರವಿಯಂ ದಳದ ಸಂದಣಿ ತರತರದೆ ತತ್ತುರದ ಬೀದಿಯೊಳಿಂಬುದುಂಬಿಹುದು (ಶಾಳ್ವಭಾ. ೨–೭). [ಇಂಬು+ ತುಂಬು1]

ಇಂಬುಮಾಡು (ಕ್ರಿ). ೧. ಎಡೆಕೊಡು; ಅವಕಾಶ ಕಲ್ಪಿಸು: ಲೇಸಾಯಿತ್ತು ಮಜೆ ಲೇಸಾಯಿತ್ತು ಮೇಲುವೊದಿಕೆ ಮುಗಳೆ ಆ ಅಂಗಕ್ಕೆ ಕಿಚ್ಚಪಸಿಕ್ಕಿ ಮನೆಯಪಿಂಬುಮಾಡಿದೆ ಲಿಂಗ ಜಂಗಮಕ್ಕೆ (ಅಪಚಂ.೨೪–೯೯); ಪೊಸವಣ್ಣ ಪಸರದಿನೆಸೆಸಿಯಂಕೊಂಬಪಿಂಬುಮಾಡಿ ಸುಜಾಯ ಗಟಪಯ ವೆಳಗಿಯಿ ಬಳಗಕ್ಕೆ (ಅಭ್ಯಕ್ಷ. ೩೦); ನಂಬಿಕೆಯ ಕೊಟ್ಟಿರೂ ನಂಬದಿರು ಸೂಳೆಯನು ನಂಬಿಸಿ ಒಬ್ಬಗೆ ತಿಳಿಯದಿಸ್ಮೊಬ್ಬಗೆ ಇಂಬುಮಾಡಿಹಳು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೪೪); ಅಂತರ್ಜಾತೀಯ ವಿವಾಹಕ್ಕೂ ಇಂಬುಮಾಡಿ ಕೊಡಬೇಕು (ಎಡಪ. ೧೯೪) ೨. ವಿಸ್ತಾರಗೊಳಿಸು; ವಿಶಾಲವೆನಿಸು: ಈ ನಿಖಿಲಾಮರಗೆ ಜಿನಮಾತ್ರೆಯೆಳಾಗದು ಪಾಜುಗೆಯ್ವ ವಧ್ಯಾನಮನಿಂಬುಮಾಡಿ ನಡೆಯುಪೈನೆನುತ್ತುಮೆ ಶಕ್ರನಿಶ್ಚಿತಂ (ಪುಪ್ಪ. ೧೦–೩೩). [ಇಂಬು+ ಮಾಡು1]

ಇಂಬುಮಾಡ್ಡುಂ (ಕ್ರಿ). ಹದಗೆಡಿಸು; ಕ್ರಮವಪಡಿಸು: ವಸುದೇವಂ ಕನ್ನಯ ಮುಂದನೆಂದೆ ವೀಣೆಯಂ ತಂದಿ ತಂತ್ರಿಯನಿಂಬುಮಾಡಿ... ಚತುರ್ದಶಗುಣಂಗಳೊಳ್ ಕೂಡಿ ಬಾಟಿಸಿದಾಗಳ್ (ಬಂಹಿ. ೫–೩ ವ). [ಇಂಬು+ ಮಾಡ್ಡು1]

ಇಂಬುವಡೆ (ಕ್ರಿ). ಅತಿಶಯವಾಗು; ಮಿಗಿಲಾಗು; ಹಬ್ಬು: ಪದ್ಮಕಾಂಡಪಟಮಂ ತುಂಬಿತ್ತು ಕಲ್ಪಾಂತದುಗ್ರದಂಭೋಧರನಂ ಬೊಲಿಂಬುವಡವಾ ಗಂಭೀರಧೀರೀರವಂ (ರಾಜವಿ. ೬–೧೧). [ಇಂಬು+ ಪಡೆ1]

ಇಂಬುವಡ್ಡೆ (ಕ್ರಿ). ಚೆಲುವನ್ನು ಪಡೆ; ಮನೋಹರವಾಗು; ರಮ್ಯವಾಗು: ತುಜುಗೆಮೆ ನೀಳ್ದ ಪುರ್ವಾ ಪಿಡುಗಣ್... ತೆಳ್ಪಸಿಜ್ ಕರಂ ನೆಱೆದ ನಕಂಬುಮಿಂಬುವಡೆದೊಳ್ಕುಡೆ... ಎಂದು ಧಾತ್ರಿ ಪೊಗಟ್ಕುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧–೧೦೪); ಕಿಂತಿಳಿವನ್ನಾಂತ ಸನ್ನಗೊಂದಿಂದಿಂಬುವಡೆದ ದಾಂಬಂಗಳೆಸಳಂ (ಕಬ್ಬ ಕಾ. ೬೦); ಇಂಬುವಡೆದಾ ರಚತವಾಳುಕಿ ಯೆಂಬ ನದಿಯಪವನದ ಕುಸುಮತೊಡಿಂಬೆಗಳನಾಯ್ಮು (ಶಾಳ್ವ ಭಾ. ೭–೧೧); ಶಂಬರಹರ ಳರಿವರ ಕುಂಭದಿಂಬುವಡೆದುದಿಲ್ಲೇಕೆ... ಮಡಿಗಣ ಸುರುಚಿರತರ ಮೇಖಲಾಕಿರೀಮಾಲಿಕೆಯಿಂ (ರಾಜಶೇ. ೩–೫೪). [ಇಂಬು+ ಪಡೆ1]

ಇಂಬುವರ್ (ಕ್ರಿ). ಅನುಕೂಲವಾಗು; ಹಿತವೆನಿಸು: ಸುಯೋಧನ ನೆಂಬ ಪಾಪಕರ್ಮನಿ ನೆಮಾದಿದನುವರಂ ನಿಮ್ಮನುಬಲದೊಳಮಿರಿಕೆಸರಿಂ ಭುಜಬಲದೊಳೊಮಮಗಿಂಬುವಂದಂದು (ಪಂಪಭಾ. ೯–೧೬ ವ); ಇವ ನಪ್ಪೊಡೆ ಮಹಾಪಾತಕಂ ವಿಶ್ವಾಸಘಾತುಕಂ ತನಗಿಂಬುವರೆ ನಿನಗಂ ತಪ್ಪದಿರ್ಪನೆಲ್ಲಿ ವನಿನದಱಂ ಕೆಡೆನೂಂಕು (ಪಂಚತಂ. ೧೦೮–೩). [ಇಂಬು+ ಬರ್1]

ಇಂಬುವೆರಸು (ಕ್ರಿ). ಹಿತದಿಂದ ಕೂಡು; ಸುಖವಾಗು; ಸೊಗಸಾಗು: ಆಲಂಪುವೆರಸಿದ ನೋಟಕ್ಕೆಮಿಂಬುವೆರಸಿದ ಕೂಟಕ್ಕಂ (ಪಂಪಭಾ. ೪–೧೭ ವ). [ಇಂಬು+ ಬೆರಸು1]

ಇಂಬುವೆಸು (ಕ್ರಿ). ಇಂಪಿನಿಂದ ಕೂಡು; ಸೊಗಸಾಗು: ಮನಂ ನೊಸಲಲ್ಲಿರೆ ಲೋಚನಂಗಳುಳ್ಳರೆಮುಗುಱ್ಪುಂಬುವೆತ್ತಿರೆ... ಸಮನಂದುದಾ ಪರಮಯೋಗಿಗಿ ಯೋಗನಿಯೋಗಭೂವನಂ (ಅರಿಷ. ೧೦–೧೪); ಕೋಮಲಲಾಂಗಳಿಗಳದೇಂ ಬಗೆಯಂ ಬೆದಱಿ ಪುಂಬುವಂಬುಗಳೆಂಬಂತಿಂಬುವೆತ್ತು ವಿಷಮಾಯುಧನಾ (ಪುಷ್ಪವ. ೩–೩೭). [ಇಂಬು+ ಪೆಱ್ಚು]

ಇಂಬುಳ್, ಇಂಬಳ, ಇಂಬಳು (ನಾ). ಜಿಗಳೆ; ಜಿಗಣೆ; ಅಟ್ಟೆ: ಮುಂಗಾರು ಮಳೆಯ ಕಾಲವಾದ್ದರಿಂದ ಕಾಡಿನ ಮಧ್ಯೆ ಹೋಗುತ್ತಿದ್ದಾಗ ಇಂಬುಳಗಳು ನಡೆಯುತ್ತಿದ್ದ ಮಳ್ಳಳ ಕಾಲುಗಳಿಗೆ ಪದೇ ಪದೇ ಹತ್ತಿ ರಕ್ತವನ್ನು ಹೀರುತ್ತಿದ್ದವು (ಪಂಚತಂ. ೧೫). ಇಂಬಳ: ಮಳೆಯ ಏರು ಹನಿಯತೊಡರೆ, ಕಾಡಿನ ದಾರಿ ಇಂಬಳದಿಂದ ತುಂಬಿ ನರಕವಾಗುತ್ತದೆ (ಕುಡಿಕ. ೧೩); ಅಲ್ಲಿಯ ಇಂಬಳ (ಜಿಗಣೆ)ಗಳಿಗೆ ಚಿರಂಜೀವತ್ವ ಲಭಿಸಿತ್ತು (ಕಾನನಂ. ೧೩೮). ಇಂಬಳು: (ಕರಾ). "ಇಂಬಳು–ನೆಲ ಜಿಗಣೆ" (ನಿಂತೇಲೆ); ಆ ಶಿಖರವಾರೋಹಿ ಆ ಅರಣ್ಯದಲ್ಲಿ ಇಂಬುಳು ತುಂಬಿದ ದಾರಿಯಲ್ಲಿ... ಐದಾರು ದಿನಗಳು ರಾತ್ರಿಹಗಲುಗಳನ್ನು ಹೇಗೆ ಕಳೆಯುತೋ ಏನೋ (ಪಂಚಾಸಾ. ೧೪೨). [ಇಂಬು+ ಪುಳ (< ಪುಟು). / ತುಳು. ಉಂಬುರು, ಉಂಬ್ರು]

ಇಂಬುಳಿ, ಈಂಬುಳಿ (ನಾ). ೧. ಇನಿದಾದ ಹುಳಿ; ಮಧುರವಾದ ಹುಳಿ: ಕೋಡಿಬಿದಿಂಬುಳಿಯಂ ಸಂಕೋಧಿಯ ಪುಸ್ಮೂಕ್ಕೆಸ್ಮುಗಳಿಗೆ ಬಿಡುಗೆ ಮಧುಳ್ಯತಮಂ ನಿರ್ವ್ಯಾಧಿ ಹಯಕ್ಕೆಕ್ಕುಂ (ಅಶ್ವಕಾ. ೧೪–೩೪). ಈಂಬುಳಿ: ೧. ಈಂಚರಂ, ಈಂಗಡಲ್, ಈಂಬುಳಿ (ಭಾ ಹಾ ಭಾ. ೧೩೮ ಅಡಿ); ಪದಾದಿಯ ಹ್ರಸ್ವಕ್ಕೆ ದೀರ್ಘ– ಈಂಚರಂ, ಈಂಬುಳಿ, ಈಂಗಡಲ್ (ಕಮದ. ೧೪೦ ಪ್ರಯೋ). ೨. ಸಿಹಿಯಾದ ಕೆತ್ತಲೆ (ಕ). [< ಇಂಪು + ಪುಳಿ]

ಇಂಬೆಳೆಸು (ನಾ). ಸೊಗಸಾದ ಬೆಳಸು; ಸೊಂಪಾದ ಬೆಳೆ: ನಾಡ ಕಾಡ ಬೆಳಸಿಂಬೆಳಸಾ ವಿಷಯಾತರಾಧಲೆದೊಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೧–೫೪). [< ಇಂಪು + ಬೆಳಸು2]

ಇಂಬೊಸರ್ (ನಾ). ಸೊಗಸಾದ ಜಸರು, —ಒರತೆ: ಮುಂಗಾರಿನ್ನೆದಿ ಸುಗ್ಗಿಯೆನ್ನದೆ ಬೇಸಗೆಯೆನ್ನವಾಸಡಿಯೆನ್ನದಿಂಬೊಸರಿಂ ತುಂಬಿ ಪೊನಲ್ವ ರಿವ ಹೊಕ್ಕರೆಯಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೫೩–೯). [ಇಂಬು+ ಒಸರ್2]

–ಇಕ್ (ಪ್ರ). ಇದು ಈ ವ್ಯಕ್ತಿಯ ಶೀಲ ಮುಂತಾದ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ನಾಮವಾಚಕಗಳಿಗೆ ಸೇರುವ ಒಂದು ತದ್ಧಿತ ಪ್ರತ್ಯಯ: ಉಳಕಳಿಯಾಳ್ ಪ್ರತ್ಯಯಮಿಳಮುಂ ಶೀಲಾದಿ ವಿಶ್ರುತಾರ್ಥದೊಳ್... ಅಳ್ತುಂ (ಕಮದ. ೨೦೩); ಇಕ್ ಪ್ರತ್ಯಯಕ್ಕೆ— ಕರಿಕಂ, ಅಸಿಕಂ, ದಸಿಕಂ, ಬಾರಿಕಂ (ಕಮದ. ೨೦೩ ಪ್ರಯೋ).

ಇಕಾರ (ನಾ). = ಇ : ಇಕಾರಕ್ಕೆ: ಕಲಿಯಾರ್ (ಕಮದ. ನ. ೬೩ ಪ್ರಯೋ). [ಸಂ.]

ಇಕಾರಾಂತ (ಗು). [ವ್ಯಾಕ] 'ಇ' ಎಂಬ ವರ್ಣದಿಂದ ಕೊನೆಗೊಳ್ಳುವ (ಶಬ್ದ): ಇಕಾರಾಂತ ವ್ಯಂಜನಾಂತಂಗಳ್ಗೆ ಇದಾಗಮಮಿಲ್ಲದುದರ್ಕೆ (ಶಮದ. ೨೨೧ ಪ್ರಯೋ); ಇತ್ವಾಂತಮುಂ – ಇಕಾರಾಂತ ಶಬ್ದಮುಂ (ಶಮದ. ೮೪ ಟೀಕೆ). [ಇಕಾರ + ಅಂತ$_2$]

ಇಕಿಸು 'ಇಕ್ಕಿಸು$_1$' ನೋ.

ಇಕುಳ 'ಇರ್ಕುಳ$_2$' ನೋ.

-ಇಕೆ, -ಇಕ್ಕೆ$_2$ (ಪ್ರ). ೧. ಭಾವನಾಮಗಳನ್ನು ಸಾಧಿಸುವ ಒಂದು ತದ್ಧಿತ ಪ್ರತ್ಯಯ: "ಪ್ರಕಟಂ ಚೇತನಭಾವದೊಳಿಕೆ ತನ ಮೆಯಕ್ಕುಂ" (ಶಮದ. ೨೧೧); ಆದಮಾನುಮಜ್ಞತಮುಂ ಕುಶಲಿಕೆಯುಂ ನಂಬುಗೆಯುಮಾಗಿ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೬–೨೦); ಆದುದೊಂದು ಮಾನಸಿಕೆ ಮನಂಗೊಳಲ್ಕೆನಗಂ (ಆದಿಪು. ೧೨–೩೯); ಪೆಜರ ವಿಭವಕ್ಕೆ ಬಯಸುವ ಮಜುಗುವ ಗಾವಿಲಿಕೆಯೇಕೆ (ಅಜಿಪು. ೧೧–೪೨); ಇಕೆಗೆ — ಉನ್ನತಿಕೆ, ಉದ್ಧತಿಕೆ, ಆಯತಿಕೆ (ಶಮದ. ೨೧೧ ಪ್ರಯೋ). ೨. ಕೃದಂತಭಾವನಾಮ ಪ್ರತ್ಯಯಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಪೆರ್ಚಿದೆಣಿಕೆಯೊಳ್ ಕೂಡಿದುದು (ಆದಿಪು. ೬–೪೮ ವ); ಬಿಡು ನೀನಂಜಿಕೆಯಂ ಕಪಿಂಜಲಕ ದೋಷಂ ನಿನ್ನದಲ್ತು (ಕಾದಂಉ. ೭೨೪). -ಇಕ್ಕೆ$_2$: ೧. ಕ್ರಿಯಾಕಾರಕ ಸಂಬಂಧದಿಂದಂ ವಖ್ಖಾಣಿಸಿ ತಮ್ಮ ಪಂಡಿತಿಕ್ಕೆಯನಜಿಪಿದೊಡೆ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೪–೨೫); ಇಕೆಗೆ ದ್ವಿತ್ವಮುಂಟು — ಉನ್ನತಿಕ್ಕೆ, ಉದ್ಧತಿಕ್ಕೆ (ಶಮದ. ೨೧೧ ಪ್ರಯೋ).

ಇಕೈಯಿಮನೆ (ನಾ). ಎರಡು ಪಾರ್ಶ್ವಗಳಲ್ಲಿರುವ ಮನೆ; ಎರಡು ಕೈ ಅಳತೆಯುಳ್ಳ ಮನೆ (?): ಸ್ಥಳದ ಮಗಿಲೊಳಗೆ ಅಟುಗಯಿವರ ಮನೆ ಮಗಿಲ ಹೊಜಗೆ ಇಕೈಯಿಮನೆ ಅಕ್ಷೀಣಿ ಅಗಾಮಿ ಸಹಿತ ಸಮಸ್ತ ಬಡ್ಡಿ ಸಹಿತ (ಕಕುಲ. ೫–೭೧; ?). [ಇಕ್ಕೈ$_0$ (< ಇರ್ಕೆಯ್) + ಮನೆ]

ಇಕೊ 'ಇದೆಕೊಳ್' ನೋ.

ಇಕೋ 'ಇದೆಕೊಳ್' ನೋ.

ಇಕ್ಕಂಡುಗ 'ಇರ್ಕಂಡುಗ' ನೋ.

ಇಕ್ಕಂತಿ (ನಾ). ಇಬ್ಬರು ಜೈನ ಸಂನ್ಯಾಸಿನಿಯರು; ಕಂತಿದ್ವಯರು; (?): ಇರ್ಬ್ಬಬ್ರಾಹ್ಮಣನ್ ಇಕ್ಕಂತಿ ಉಣ್ಡ ಧರ್ಮ್ಮ ನೆಲನು ಚಂದ್ರನು ವುಳ್ಳಿನ (ಎಕ. X, ಕೋಲಾರ. ೯–೮; 925).

[ಇರ್$_2$ (< ಎರಡು) + ಕಂತಿ]

ಇಕ್ಕಟಿ (ಗು). ಇಕ್ಕಟ್ಟಾದ; ನಿಬಿಡವಾದ (?): ಅಕ್ಕಜವಿಡಿದಾಡು ವಿಕ್ಕಟಿ ಪೊಗರಿಂದ ಕಕ್ಕದಿಸುವ ಪೆರ್ಮೊಲೆಗಳು (ಭೈರಸೂ. ೩೦೪–೧೨೪).

[?]

ಇಕ್ಕಟ್ಟು 'ಇರ್ಕಟ್ಟು' ನೋ.

ಇಕ್ಕಡಿ 'ಇರ್ಕಡಿ' ನೋ.

ಇಕ್ಕಡಿಗಡಿ (ಕ್ರಿ). ಎರಡು ತುಂಡಾಗಿ ಕತ್ತರಿಸು: ಭಗದತ್ತನ ಧನುವನಿಕ್ಕಡಿಗಡಿಯೆ ಕಂಗನೆ ಕನಲಿ ಗವಸಣೆಗೆಯಿಂದುಗಿದನು ನಿಜಾಯುಧವ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೩–೫೫); ಒಗ್ಗೊಡೆಯದಿರಿ ಆರ್ದೇಸಿಯಿಜಿಯಿಕ್ಕಡಿಗಡಿಯಿಮೆನುತ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೫–೩೩); ಇಕ್ಕಡಿಗಡಿದ ತೊಡೆ (ಉತ್ತರಾ. ೫–೨೫).

[ಇಕ್ಕಡಿ (< ಇರ್ಕಡಿ) + ಕಡಿ$_1$]

ಇಕ್ಕಡಿಗಳೆ (ಕ್ರಿ). ೧. ಎರಡು ತುಂಡು ಮಾಡಿ ಎಸೆ: ಕರವಾಳನಿಕ್ಕಡಿಗಳೆದು ಹಲಗೆಯನೆಂಟುಕಡಿ ಮಾಡಿದನು ಕಲಿಭೀಮ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೩–೩೭); ಧನುವನಿಕ್ಕಡಿಗಳೆದು ರಿಪುಸೂತನ ಶಿರವ ಹಜ್ಜಿಯೆಸಲು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೩–೪೪). ೨. ಎರಡು ತುಂಡಾಗಿ ಕಳಚಿ ಬೀಳು; ಎರಡು ತುಂಡಾಗು: ಸೆಳೆದನಾಕರ್ಣಾಂತಪರಿಯಂತಲಘುಬಲ ರಘುನಾಥನಿಕ್ಕಡಿಗಳೆದುದಾ ಬಲುಬಿಲ್ಲು (ತೊರರಾ. ೧–೧೫–೪೧).

[ಇಕ್ಕಡಿ (< ಇರ್ಕಡಿ) + ಕಳೆ$_1$]

ಇಕ್ಕಡಿಗೈ 'ಇರ್ಕಡಿಗೆಯ್' ನೋ.

ಇಕ್ಕಡಿವಡೆ (ಕ್ರಿ). ಎರಡು ತುಂಡಾಗು, — ಭಾಗವಾಗು: ಇಕ್ಕಡಿವಡೆದ ಕಾರ್ಮುಕವ ನಿವಾರಿಸಿ ತೆಕ್ಕೊಂಡು ಭಾರಿಯ ಹಲವ . . . ಪೇರೊನಕೆಯಿಂದಿಕ್ಕಿದ (ಮೋಹತ. ೩೮–೫೯).

[ಇಕ್ಕಡಿ (< ಇರ್ಕಡಿ) + ಪಡೆ$_1$]

ಇಕ್ಕಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಎರಡು ತುಂಡಾಗು, — ಭಾಗವಾಗು: ಮುರಿವ ರಥಮಿಕ್ಕಡಿಸುವ ಕೇತನಮುರುಳ್ವ ಭಟರ್ (ಮಹಾನೇ. ೧೨–೬೫); ಕೊರಳ್ ನಡುಗಳಿಕ್ಕಡಿಸಲೆಚ್ಚಾಡಿದರ್ ಬಿಲ್ಲ ಬಿನ್ನಣಿಗರಂದು (ಚಿಬಪು. ೪೮–೪೯). [ಇಕ್ಕಡಿ (< ಇರ್ಕಡಿ) + -ಇಸು$_3$]

ಇಕ್ಕಡೆ 'ಇರ್ಕಡೆ' ನೋ.

ಇಕ್ಕಣ್ 'ಇರ್ಕಣ್' ನೋ.

ಇಕ್ಕಣ್ಣಿ (ನಾ). ಎರಡು ಕಣ್ಣಿಗಳು; ಎರಡು ಹುರಿ ಅಥವಾ ಹಗ್ಗ. 'ಇಕ್ಕಣ್ಣಿವಲೆ' ಪರಾ. [ಇರ್$_2$ (< ಎರಡು) + ಕಣ್ಣಿ]

ಇಕ್ಕಣ್ಣಿವಲೆ (ನಾ). ಎರಡು ಹುರಿಗಳಿಂದ ಹೊಸೆದು ಮಾಡಿದ ಬಲೆ: ತಿಣ್ಣವಲೆ ಜೋಡುವಲೆ ಹೊಸೆದಿಕ್ಕಣ್ಣಿವಲೆ ಚಕ್ರವಲೆ ಮಿಗೆ ಮುಕ್ಕಣ್ಣಿವಲೆ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೫–೧೮). [ಇಕ್ಕಣ್ಣಿ + ಬಲೆ$_1$]

ಇಕ್ಕತ್ತಿಗೆ (ನಾ). ಉಭಯಮುಖಿ ಹಸು; ಆಗತಾನೆ ಕರು ಹಾಕುತ್ತಾ ಇದ್ದು ಹಿಂದೊಂದು ಕೊರಳು, ಮುಂದೊಂದು ಕೊರಳು ಕಾಣುವ ಹಸು: ಇ ಧರ್ಮ್ಮವ ಕಿಡಿಸಿದ ಲಿಂಗಭೇದಿ ಇಕ್ಕತ್ತಿಗೆಯ ಕವಿಲೆಯ ಕೊಂದ (ಎಕ. V, ಹಾಸನ. ೧೩೪–೧೩; 1115).

[ಇರ್$_2$ (< ಎರಡು) + ಕತ್ತು + -ಇಗೆ$_0$]

ಇಕ್ಕಪಯ್ಯ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ದಂಡನಾಯಕನಿಕ್ಕಪಯ್ಯನ ಮಗಂ ಕೊನ್ತದ ಗೊಗ್ಗಿ ಊರಟುವಿನೊಳ್ ಸತ್ತಂ (ಎಕ. XI, ಚಳ್ಳಕೆ. ೬–೬; 925). [?]

ಇಕ್ಕಯ್ 'ಇರ್ಕೆಯ್' ನೋ.

ಇಕ್ಕರ$_1$ (ನಾ). ಎರಡು ಕೈ. [ಇರ್$_2$ (< ಎರಡು) + ಕರ$_4$]

ಇಕ್ಕರ$_2$ (ನಾ). (?): ಹೆಗ್ಗಡೆ ಬಾಸಯ್ಯ ಇಕ್ಕರಂ ಮಙ್ಗಳಂ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೫, ೨೬–೧೮; 1029). ℙ 'ಅಕ್ಕರ' ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಅಪಲಿಖಿತ ವಿರಬಹುದು. [?]

ಇಕ್ಕರಿಸು$_1$, ಇಕ್ಕಲಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಎರಡು ಕಡೆಯಲ್ಲಿಯೂ ಸಾಲುಗೊಂಡು ಬರು; ಎರಡು ಸಾಲಾಗು: ಇನಕುಲನ ತೇರನಿಕ್ಕರಿ [ಪಾಠಾಂ. ಲಿ]ಸಿ ಬೆಂಬಳಿವಿಡಿದು ಬನಕೆ ಬರುತಿಹ ರಥದ ಮೇಲೆ (ಹಚಕಾ. ೩–೨೫); ಹೊಕ್ಕನಸುರಾರಾತಿ ಸುರವರರಿಕ್ಕರಿ [ಪಾಠಾಂ. ಲಿ]ಸಲಮರೇಂದ್ರಭವನವನು (ನಿಭಾಗ. ೧೦–೭೦–೯); ಇಕ್ಕರಿಸಿ ಬೆಳದಖಿಳ ವೃಕ್ಷದ ತೆಕ್ಕೆಯಲಿ ಪಂಗಡಿಸಿ ಜಾಜುವ ಸೊಕ್ಕಿದಾನೆಯ (ಅಕ್ರೂಚ. ೫–೧೧). ೨. ಎರಡು ಭಾಗವಾಗು; ಎರಡು ಪಾಲಾಗು, — ಹೋಳಾಗು: ತೆಕ್ಕೆ ಸಡಿಲಿತು ತಜಗೆಲೆಯ ಹೊದಜಿಕ್ಕರಿ [ಪಾಠಾಂ. ಲಿ]ಸಿ ಮೈಮುಜಿಯಲನಿಲಜನೆಕ್ಕತುಳದಲಿ ಮೇಲೆ ಹಾಯ್ದನು ಕಾಣದಹಿಪತಿಯ (ಕುವ್ಯಾಆ. ೧೩–೩೩). ಇಕ್ಕಲಿಸು: ೧. ನೆಲನಿಕ್ಕಲಿಸೆ ಬಿಜುವರಿಗಳಲಿ ತೇರೈಸಿದವು ತೇರುಗಳು (ತೊರರಾ. ೬–೧೩–೨೨). ೨. ಪಟುಭಟರಿಕ್ಕಲಿಸಿ ಬರೆ ಕಂಡು (ನಳಚ. ೯–೨೪). ೩. ಅಗಲಿಸು; ವಿಸ್ತಾರವಾಗಿಸು: ಬಲಿದು ಮಕುಟಾವಳಿಯ ಶೋಣಿತ ಪಳಿಯ ರಕ್ಕಸ ದೇಸಿಯಲಿ ಬಿಗಿದೆಳೆವ ಹಾಹೆಯನೋಜೆಗೊಳಿಸಿಕ್ಕಲಿಸಿ ಪದಯುಗವ ಆಳುಕದಂದು ಹರಾದ್ರಿಯನು ಕಿತ್ತಿಳೆಯನಗಲಿಸುವಂತೆ ಬಾಹಾಲುಳಿತ ಬಲನೆತ್ತಿದನು ನೆಲನೊಲೆದಾಡಲೆಡಬಲಕೆ (ತೊರರಾ. ೧–೧೫–೧೯).

[ಇಕ್ಕರೆ$_1$ + -ಇಸು$_3$]

ಇಕ್ಕರಿಸ್ಯು (ಕ್ರಿ). ರಭಸದಿಂದ ಇಕ್ಕು; ಹೊಡೆ; ಅಪ್ಪಳಿಸು: ಹೆಂಗಸು ಬಗ್ಗಿನಿಂತು ಗುರಿಯಿಟ್ಟು... ಚೆಂಡಿಗೆ ಗೋಲ್ಬಕೋಲಿನಿಂದ ಇಕ್ಕರಿಸಿದಳು (ರಕ್ತಧ್ವ. ೧೩೦); ಪೋಲೀಸರು ಜಗ್ಗಾನನ್ನು ಸುತ್ತುವರಿದು ಕೈಬಡಿಗೆ ಬಂದೂಕುಗಳಿಂದ ಇಕ್ಕರಿಸತೊಡಗಿದರು (ಕಸ್ತೂರಿ. ೧–೩–೧೯೬೫, ೧೨೧); ಡಬ್ಬಿಯನ್ನು ತಂದು ತಾಯಿಯೆದುರು ಇಕ್ಕರಿಸಿದನು (ಗಂಮಾಯಿ. ೪೯).

[?]

ಇಕ್ಕರೆ$_1$ (ನಾ). ಎರಡು ಕರೆ, —ದಡ, —ಅಂಚು: ಗರಗರನೆಯ್ದುವ ಗಂಗಾದೇವಿಗೆ ಧರಣೀದಯಿತೆ ಧವಲಚಾಮರಮಂ ಹರಿಸಮೊದವೆ ಹಲವಂ ಡಾಳಿಸುವಂದದೆ... ಕಾಶಪ್ರಸವಂ... ಬೆಳೆದೊಪ್ಪಿದು ವಾವಿಕ್ಕರೆಗಳೊಳು (ಜಯಕಾ. ೯–೮). [ಇರ್$_2$ (< ಎರಡು) + ಕರೆ$_4$]

ಇಕ್ಕರೆ$_2$ (ನಾ). ಈಚೆಯ ದಡ; ಹತ್ತಿರದ ದಡ (ಸ್ಕಾಂಡರ್).

[ಈ$_5$ (< ಇದು) + ಕರೆ$_4$. / ತಮಿ. ಇಕ್ಕರೈ]

ಇಕ್ಕರ್ತರು 'ಇರ್ಕರ್ತರು' ನೋ.

ಇಕ್ಕಲ 'ಇಕ್ಕಲು$_1$' ನೋ.

ಇಕ್ಕಲಿಸು 'ಇಕ್ಕರಿಸು$_1$' ನೋ.

ಇಕ್ಕಲು$_1$, ಇಕ್ಕಲ (ನಾ). ರಾಶಿ; ಬಣವೆ; ಮೆದೆ: ಗೋದಿಯ ಹುಲ್ಲಿನ ಇಕ್ಕಲನ್ನು ಕಾಯ್ದು (ಬೆಳುಮ. ೧೯೯); ಜೋಳವನ್ನು ಕಿತ್ತಿ ಇಕ್ಕಲು ಹಾಕಿದ್ದನು (ಗ್ರಾಮಾಯ. ೨೧೪). **ಇಕ್ಕಲ**: "ಒಟ್ಟು, ಗುಂಪು, ಗೂಡು, ಇಕ್ಕಲ, ಬಣಬೆ [ಬಣವೆ]" (ಕಂನುಹು. ೮೦): ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಒಟ್ಟಿದ್ದ ಇಕ್ಕಲಗಳಿಗೆ (ಮನೆಬೆ. ೩೧). [ಇಕ್ಕು + –ಅಲು ?]

ಇಕ್ಕಲ್ಯು 'ಇರ್ಕುಟ್$_2$' ನೋ.

ಇಕ್ಕಲ್ಸು (ಕ್ರಿ). ಇಕ್ಕು; ಕೂರಿಸು (?): ತುಜುವನು ಮರಳ್ವಿಯಂ ಮಿರವಿ ಸತ್ತ ಕಲಿ × × ದೇವಕಂನಿಕೆಯರು ವೊಯ್ದು ದೇವರ ವರಾಸನದಲ್ಲಿ ಇಕ್ಕಲ್ಸಿದರು (ಎಕ. XVI, ಚಿಕ್ಕನಾ. ೪೧–೪; 1301). [?]

ಇಕ್ಕವಲು (ನಾ). ಎರಡು ಕವಲು, —ಶಾಖೆ: ಒಂದೇ ರಾಗದಲ್ಲಿ ಇಕ್ಕವಲನ್ನು ನೋಡಿರಿ (ನಾಡೋಜ. ೨೩೧); ಇಕ್ಕವಲಾದ ಸೊನ್ನೆಯ ಬೀದಿಯಲ್ಲಿ ಹರಿದರೂ ಒಂದಾದ ಬಿತ್ತಿನಲ್ಲೇ ಬಂದು ಬಿತ್ತುವುದು (ನಡೆವಾ. I, ೪೩೯). [ಇರ್$_2$ (< ಎರಡು) + ಕವಲ್$_2$]

ಇಕ್ಕಳ್$_1$ 'ಇರ್ಕುಟ್$_2$' ನೋ.

ಇಕ್ಕಳ್$_2$ 'ಇರ್ಕುಳ್$_2$' ನೋ.

ಇಕ್ಕಳು 'ಇರ್ಕುಟ್$_1$' ನೋ.

ಇಕ್ಕಾಟ (ನಾ). ಬಡಿದಾಟ; "ಹಾಕಾಟ; ವಾದ; ವೈರತ್ವ" (ಜಾನಕೋ. ೧೬). [ಇಕ್ಕು$_1$ + ಆಟ]

ಇಕ್ಕಾಲು 'ಇರ್ಕಾಲು' ನೋ.

ಇಕ್ಕಿಡು (ಕ್ರಿ). ಬಿಟ್ಟುಹೋಗು; ಬಿಸಾಡು; ವಿಸರ್ಜಿಸು: ಭೋಜನವ ಮಾಡಿ ಭಾಜನವನಿಕ್ಕಿಟ್ಟು [ಪಾಠಾಂ. ಇಟ್ಟು] ಹೋಹ ಹಿರಿಯಂಗೆ ಭಂಗ ನೋಡಾ (ಅವಚಂ. ೩೯–೧೬೯); ನಳರಾಜ ಬಲ್ಲಿದನೆಂದಡೆ ತನ್ನ ಸತಿಯನಿಕ್ಕಿಟ್ಟು ಹೋಗಲದೇನು (ಚನ್ನವ. ಕ. ೪೮೧). [ಇಕ್ಕು$_1$ + ಇಡು$_1$]

ಇಕ್ಕಿವಿ (ನಾ). ಎರಡು ಕಿವಿಗಳು: ಹೊಂಗಱಿವೂವಿನೆಸಳುಗಳ ವೋಲೆಗಳನಿಕ್ಕಿವಿಯೊಳಿಕ್ಕಿ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೫–೮). [ಇರ್$_2$ (< ಎರಡು) + ಕಿವಿ]

ಇಕ್ಕಿಸು$_1$, ಇಕಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಹಾಕಿಸು; ಇರಿಸು; ಇಡಿಸು; ಸ್ಥಾಪಿಸು: ಅವರಣ್ಣಂ ಕುನ್ದಿಗನಿಕ್ಕಿಸಿದನೀ ಕಲ್ಲಮ್ (ಸೌಇಇ. IX–i, ೨೯೯–೬; 10ನೆಯ ಶತ); ಇವಂ ಪಿಡಿ ಕಂಸ ನಿನ್ನ ಭಂಡಾರದೊಳಿಕ್ಕಿಸೆಂದು ಬಿಸುಟರ್ ನಿಜಹಸ್ತದ ದಂತಯುಗ್ಮಮಂ (ಜಗವಿ. ೬–೬೧); ಗಗನತಲದಿಂ ನೆಲಕ್ಕೆ ಪರ್ಣಲಘುವಿದ್ಯೆಯಿಂ ಯುಧಿಷ್ಠಿರನ ಪಾದೋಪಕಂಠದೊಳಿಕ್ಕಿಸುವುದುಂ (ಮಹಾನೇ. ೧೮–೫೧ ವ); ಕಂಬಳಿಯನಿಕ್ಕಿಸಿಯದಱ ಮೇಲೀಶ್ವರ ಸಮಾರಾಧನೆಗೆ ಕುಳ್ಳಿರ್ದು (ಬಸಪು. ೧೨–೧೬); ಸಲ್ಲದ ಮಾತನಾಡಿದೆನೆಂದು ಕೋಪಿಸಿ ಕಲ್ಲಗಾಣದೊಳಿಕ್ಕಿಸೆನ್ನ (ಮೋಹತ. ೩೭–೨೧). ೨. ಕಟ್ಟಿಸು; ಮಾಡಿಸು: ಹೊಸಕೆರೆಯ ಕಟ್ಟಿಸಿ ತೂಂಬನಿಕ್ಕಿಸಿ ಭೂಮಿಯಂ ತಿಱ್ದಿ ಸೋಮೇಶ್ವರ ದೇವರ ದೇಗುಲವ ಅಳಿವಂ ಸೋದಿಸಿ (ಎಕ X, ಚಿಂತಾಮ. ೩೦–೧೦; 1047); ಶಿವಭವನಮಂ ಮಂಟಪವನಭಿನವವೆಸೆಯೆ ಮಾಡಿಸಿಯದಱ ಸುತ್ತಿವರೆ ಕೋಂಟೆಯನಿಕ್ಕಿಸಿದನಗಳುಗಳ ನಗುಳಿಸಿದನು (ಬಸಪು. ೧೬–೯); ಬಾದಾವಿಯ ದುರ್ಗದ ಕೋಟೆಯನೂಯಿಕ್ಕಿಸಿ... ವೃದ್ಧಿಯಾಗಬೇಕೂಯೆಂದು (ಇಆ. V, ೨೦–೧೪; 1533). ೩. ಮುಚ್ಚಿಸು; ಭದ್ರಪಡಿಸು: ನೀಂ ನಗರಿಯಂ ಪುಗಲುಬೇಡಾ ನಾಳಿನುದಯಕ್ಕೆ ಕೋಂಟೆಯನಿಕ್ಕಿಸಿದ ಬಳಿಕ ಪಾಳೆಯಂ ಸಹಿತ ಬಿಜಯಂಗೆಯ್ವುದು (ಸಮ್ಯಕೌ. ೨–೫೨). ೪. ಊಟಹಾಕಿಸು; ಬಡಿಸು: ತಾಂ ಕುಡುವುದು... ತಾನುಂಬುದು ಮಗುಟ್ಟಿವರ್ಗಿಕ್ಕಿಸುವುದು ಎಂದಿಂತು ಪ್ರೀತಿಯಾಱುತೆಱನಕ್ಕುಂ (ಪಂಚತಂ. ೧೨೫–೧೬); ಸತ್ಯಭಾಮೆ ಸಮಕ್ಷದೊಳಿರ್ದು... ಸಮಸ್ತ ಭಕ್ಷ್ಯಶಾಲ್ಯೋದನ ಸಂಭಾರೋಪದಂಶ ಸಮನ್ವಿತಮಿಕ್ಕಿಸುವುದುಂ (ಮಹಾನೇ. ೬–೧೩೧ ವ); ಪಾಲು ಪೊಂಗಲಿಕ್ಕಿಸಯ್ಯ (ಗೋಹಾಡು. ೧೧೦). **ಇಕಿಸು**: ೨. ಕೆಱೆಯ ಕಟ್ಟ ಕಲ್ಲತುಂಬನಿಕಿಸಿದ ಮಂಗಳ (ಮೈಅರಿ. ೧೯೩೨, ೧೧–೫; 886).

ಇಕ್ಕಿಸಿಕೊಳ್ = ಕೈಕೊಳ್ಳು; ಸ್ವೀಕರಿಸು: ಯತಿಗಳಿಂದೆಱಗಿಸಿಕೊಳುತೆ ಕಾಣ್ಕೆಗಳುಮಂ ವ್ರತಿಗಳಿಂದಿಕ್ಕಿಸಿಕೊಳುತ್ತೆ (ಚಿಬಪು. ೩೫–೧೬).

[ಇಕ್ಕು$_1$ + –ಇಸ್ಯು$_3$]

ಇಕ್ಕಿಸ್ಯು (ಕ್ರಿ). ಮರಳಿಸು; ಹಿಂತಿರುಗುವಂತೆ ಮಾಡು: ಕೇಸರಿ ತೊಱವಾಳ್ಳನಾ ಮಗನ್ ಆಲನ ತೊಱು ಇಕ್ಕಿಸಿ ಬಿಟ್ದೊನ್ (ಎಕ. X (S), ಮುಳಬಾ. ೧೫೬–೬; 8ನೆಯ ಶತ); ನೆಲ್ಲಿಗೆಱೆಯ ತುಱುಗೊಣ್ಡಲ್ಲಿ ತುಱುವನಿಕ್ಕಿಸಿ ರೊಸಗರಲಯನ್ ಪೊಸಮೆಣ್ಡಿ ಸಗಮೇಱಿದನ್ (ಎಕ. IX (S), ಹೊಸಕೋ. ೯–೩; 875); ಪೆರ್ವಯಲ ಕೊಙ್ಗಣಿ ಪುಯ್ಯಲ್ವರಿದು ಬಯಲ್ನಾಡಿನುಳ್ ಕಾದಿ ತುಱುವನಿಕ್ಕಿಸಿ ಬಯಲ್ನಾಡನನೊಡೆ ಕಾದಿ (ಎಕ. IV, ಹೆಗ್ಗಡ. ೧೦೩–೯; 910). [ಇಕ್ಕು ? + –ಇಸ್ಯು$_3$]

ಇಕ್ಕಿಸ್ಯು$_3$ (ಕ್ರಿ). "ಒತ್ತಾಯದಿಂದ ತುಂಬು; ಹಾಕು; ತೋಡಿ ಹಾಕು" (ಜಾನಕೋ. ೧೬). [ಇಕ್ಕು$_1$ + –ಇಸ್ಯು$_3$]

ಇಕ್ಕು (ಕ್ರಿ). ೧. ಇರಿಸು; ಮಡಗು; ಇಡು; ಹಾಕು: ರಾಹುಗೆ ವಾಯುಪಥಾಗ್ರಮೆಂಬ ಪೆರ್ಮಡಕೆಯೊಳಿಕ್ಕಿ ಕೊಟ್ಟ ಪೊಸಬೆಣ್ಣೆವೊಲಿರ್ದುದು ಚಂದ್ರಮಂಡಲಂ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೯೩೮ ಶೂದ್ರಕ); ಒಂಬತ್ತು ತಿಂಗಳ ಗರ್ಭಿಣಿಯಂ ಪೊತ್ತು ಪೋಗಿಯಾಕೆಯನಲ್ಲಿಕ್ಕಿ ಇಂತೆಂದರ್... ಕ್ಷಮಿಯಿಸಿಮರಸನ ಬೆಸದೊಳ್ ತಂದಿಕ್ಕಿದೆಮೆಂದು ನುಡಿದು ಪೋದರ್ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೧೨–೭); ಅವರವರ ಪಡೆದ ಪ್ರತಿಪತ್ತಿಗಳನಱಿದಿಕ್ಕಿದ ಲೋಹಾಸನಂಗಳೊಳಂ (ಪಂಪಭಾ. ೯–೨೮ ವ); ಒದವಿದ ಚಿಂತಾಭಾರದೆ ಕದಪಿನೊಳಿಕ್ಕಿರ್ದ ಮುನಿಯ ಕರನಖರುಚಿಗಳ್... ಬೆಳಗಿದುವು (ಕಾದಂಪೂ. ೮೩೨); ತೆಗೆವೆರಳುಗೋಲಿನ ಕೊಬ್ಬಿನಾಳೆಚ್ಚಾಡಿತಿಕ್ಕಿದ ಮಂಡಿ ಚಂಡಿಸದೆ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೪–೧೨); ಪುರುಷಪ್ರಮಾಣ ಕೇಶವನಡಗಿಸಿ ಸಿರಿದುಱುಬಿಕ್ಕಿ (ಭರಚ. ೬–೪೨). ೨. ಧರಿಸು; ತೊಡು: ತುಱುಂಬಿದ ನವಮೂಲಿಕಾಕುಸುಮಮಿಕ್ಕಿದ ಮುತ್ತಿನ ಲಂಬಣಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೫೮೨); ಕೊರಲೊಳಿಕ್ಕಿದೆಕ್ಕಸರದ ಕೆಂಬಟ್ಟೆಯ ತೊಂಗಲ್ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೪–೯೬); ಅಜಾಂಡಕುಳಜಾಳಮಂ ಮಣಿಮಾಡಿ ಕೊರಲೊಳಿಕ್ಕುವ (ಸಿದ್ಧರಾ. ೧–೨೦). ೩. ಲೇಪಿಸು; ಬಳಿ; ತೊಡೆ: ನೊಸಲೊಳಿಕ್ಕಿದ ಮಂದವಪ್ಪ ಚಂದನದಣ್ಪಿನಿಂ ಪತ್ತಿ ಪಗಿಲ್ತು ಬೆಳ್ಕರಿಸಿದಳಕ ನಿಕರಮುಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೮೯೦); ಪಟಪು = ನರೆಗಿಕ್ಕುವ ಕರ್ಪು (ಶಮದ. ಪರಿ. ೨).

೪. ಮುಡಿಸು; ತೊಡಿಸು : ಜಯಂಗೆ ಜನ್ಮಾಂತರ ಪ್ರೇಮಪ್ರೇರಣೆಯಿಂ ಸ್ವಯಂವರಮಾಲೆಯಿಕ್ಕಿದಳ್ (ಚಾ ವಂ ಪು. ೭೯–೨೦); ಕರಮೆಸೆ ದಿರ್ದುಂ ಚಪಲೆಗೆ ಸಿರಿ ಗಿಕ್ಕಿದ ಶಿಯಮಾಗಮೆನೆ ಭುಜಗಯುಗಂ (ಕಾಂಪೂ. ೬೧); ಗಗನಸ್ತ್ರಂಬೇರಮಕ್ಕಿಕ್ಕಿವ ಮೊಗವಡಮಂ ಪೋಲ್ತು ಕೆನಸ್ತನಾನಂ ಮುಗಿಲಂ ತಳ್ಕೊಯ್ಯೆ (ಮಲ್ಲಿವಿ. ೨–೧೦); ಸೆಳ್ಳುಗುವೆರ್ದ ಲಿಂಗಿ ಮಾಣಿಕದುಂಗುರಿಗಳಕ್ಕಿದರಿ (ಗಿ ಪ ಹ ತ. ೨೬–೪೨); ಮಕ್ಕಳ್ ಕಿಲ್ಲದ ಸಳಲಿಸಿ ಶವಕಿಕ್ಕಿದವುಳಾಭರಣವಿಧ್ವಮ (ತೊರಣ. ೧–೪–೩). ೫. ಸುರಿ; ಸುರಿಸು; ಚೆಲ್ಲು : ಮುಗುಟ್ಟಾ ಸತಿಯಿಕ್ಕಿದ ಕಣ್ಣನೀರ್ ಧಾರೆಗಳೊಳ್ ನಾಂದು (ಪಂಪಭಾ. ೫–೧೦); ಚಿಂತಾಲ್ಪಿ ನಿಮಗ್ಕಾಗಿ ಕಣ್ಣೆರಸಿಕ್ಕುತಿರೆ (ಸುಕುಮಾ. ೨–೨೯); ವನಿತಾಕದಂಬಮಕ್ಕುವ ಧವಳಾಕ್ಷತಂ ಕುಡುವ ಚಂದನಂ (ಜಗದ. ೪–೩). ೬. ತೊರೆ; ಬಿಟ್ಟುಹೋಗು: "ಇಕ್ಕು–ತ್ಯಾಗ, ಹನನಯೋಗ (ಹೊಡೆ)" (ಕಮಭಾ); ನೋಡಿನ್ತು ತನ್ತೈಹಮಿಕ್ಕಿ... ತಿವಪಿಲೆ ಪಡೆದಾನ್ (ಎಳ. II, ೮೪–೩ ; ೭೦೦); ಭೀರುಗಳಂ . . . ಭುಯದುಟ್ಟುವನಿಕ್ಕಿ ನಿಲುವರಂ (ಎಇ. XX, ೧೨–೨೩ ; ೧೧೭); ಸಿಕ್ಕಿದೆಯಲಾ ಸ್ವಾಮಿದ್ರೋಹಿಗಳಕ್ಕಿ ಹೋದರೆ ಭೀಮ ಫಲುಗುಣರು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೧–೫೭). ೭. ಕೆಡಹು; ಒಗೆ; ಬಿಸಾಡು; ಬಿಸಾಕು: ಪಂದದರ್ದಂತದಲ್ಲಿಂದಂ ತನ್ನ ನಿಕ್ಕಿ ಮಲಯಾವತಿ ಶತಖಂಡಮಾಗಿ ಬಿದ್ದು ಸತ್ತತ್ತು (ವಡ್ಡಾರ. ೩೮–೩); ಭುಜಬಲಿ ಸಳಳಾವನಿತಳವಲ್ಲಭನಂ ಭೋಗಕನೆತ್ತಿ ಪೊತ್ತಿರ್ದನಿಳ್ಳಲೊಲ್ಲದ ನೆಲದೊಳ್ (ಅದಿಪು. ೧೪–೧೧೧); ಅಂತು ನೆಲಕ್ಕಿಕ್ಕಿ ಗಂಟಲಂ ಮೆಟ್ಟಿದಾಗಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೪–೨೨ ವ). ೮. (ಹಾಮರ, ಬಿಸಿನಿಗೆ ಮುಂತಾದುವುಗಳೆಂದ) ಬೀಸು; ಉಪಚೆರಿಸು : ಸುದತಿಯರಿಕ್ಕೆ ಚಾಮರಲಮಂ (ಪಂಪಭಾ. ೫–೧೦೫); ಇಕ್ಕುವ ಚೆಂಬೆಸಿನ್ನ ಕಾವ ಚಮರೀರುಹಂಗಳೊಳಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೭–೫೧); ಸೂಳೆ ಱಿರಿಕ್ಕುವ ಚಾಮರಗ್ರಾಹಿಣಿಯರೊಳಂ (ಗಿರಿ. ೩–೧೦೫ ವ); ಚಾಮರದ ಸನತ್ಕುಮಾರ ಮಾಹೇಂದ್ರರಿಕ್ಕುವರು (ಶಾಂತಿಪು. ೭–೫೪). ೯. (ಪಗಡೆ ಹಾಸು, ಬಲೆ, ಬಟ್ಟೆ ಮುಂತಾದುವುಗಳನ್ನು) ಹಾಸು; ಹರಡು; ಹರಿಹು: ಅಂತು ಪೂಡಿಕೊಂಡು ನಾಲವಾಸಗೆಯಿಕ್ಕಲ್ತೆಟ್ಟುದುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೬–೭೧ ವ); ಮುನಿಪವಿಹಮಾಜಲಲಿಕ್ಕಿದ ತನುತರ ಕಾಷಾಯ ವಲ್ಕವಸನಂಗಳಂ (ಕಾಂಪೂ. ೨೬೫); ಎಲೆ ದೀನಾರೇರಿಕ್ಕಿದ್ದೆ ಬಲೆಯಂ ಪೇಱ್ದುಣ್ಮ (ಕಾಂಲಂ. ೭೫೯). ೧೦. ಪ್ರಯೋಗಿಸು; ಉಪಯೋಗಿಸು; ಬಳಸು; ನಿಯೋಗಿಸು : ನೀವೆತ್ತಾನುಂ ಮರುಳ್ಗೊಂದಿರೀ ಮರುಳಕ್ಕಿ ಅಟ್ಟುದನುಂದಿರೀ ಪೇಟುಂ (ಪಂಚತಂ. ೧೪೬–೧೯); ಕುತ್ತಳ್ಕೆ ಮದ್ದಿಕ್ಕಿದೆ ಕುತ್ತಂ ಪೋಗೆಂದೊಡಂತೆ ಪೋಕುಮೆ (ಸ ಪ ಪ. ೧೧–೯೪); ಪೊಸಕನ್ನೆಡಿಂ ಪ್ಯಾವರ್ಗಮುಂ ಸತ್ಕೃತಿಯನೆಂದು ಕನ್ನಡಮುಂ ಟಿಂತಿಸಿ ಕೂಡಲಾಜದಕ್ಕೆಟ ಮಿಸುಕದ ಸಕ್ಕದನಿಕ್ಕುವನವನುಂ ಕವಿಯೇ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧–೪೧); ಕರಗಸ ಗಾಳ ನಿಕ್ಕಣಿಗೆ ದಬ್ಬುಕಮಿಂದವಕ್ಕಿ ಕಾದಿ ನಿತ್ಯರಸದೊಡೊಕ್ಕಿದೊಡಾದ ದೆಕ್ಕಿರಳೆ ಯ (ಸೌ ಇ ಇ. IX–i, ೨೬೬–೨೩ ; ೧೧೩); ಬಿಗಿಯದೆ ಸತ್ಯಕಾಭ್ಯವಹಾರಿಳುಸಿರ್ವರ್ ಗದ್ಯ ಕಾವ್ಯದೊಳ್ ನಿರ್ಬಂಧಂ ಪುಗದೆಂದರೊಡಿಗಳಲಿದಂ ತೆಗಟ್ಟಿಂದಾ ಗದ್ಯ ಪದ್ಯಕಾವ್ಯದೊಳ್ಳರ್ (ಕಮಪ. ೬೦); ವರಿಸನ್ನದಜಾಹೊಳಿದರ ಕಳ್ಳಿರಿಸಿ ಯೋದಿಸದೆ ವಂಡಾಜಂ ಸಂವತ್ಸರದ ಮೇಲೆ ನಮಗುಳ್ಳ ಹರದಿಳೆಯ ವೆಪ ಹಾರದುದ್ಯೋಗಕಿಕ್ಕಿದೇ (ಸತ್ಯಹ. ೧೦–೭). ೧೧. (ಬಾಗಿಲು, ಪೆಟ್ಟಿಗೆ ಮುಂತಾದುವುಗಳನ್ನು) ಮುಚ್ಚು; ಹಚ್ಚು : ಸಲ್ಲಲಿತಾಂಗಿ ಬಾಗಿಲ ನಿಕ್ಕಿಕೊಂಡಾಗ್ಮವಲ್ಲಿ ಗೈದಿರಕೋಜಿಯಿಂದ (ಭರತ. ೧೦–೨೨); ಪೊಳಲ ಪೆರ್ಬಾಗಿಲ್ಗಳಿಕ್ಕುವುವು ಕೋಟಿಕೊತ್ತಳದ ಕಾವಲ್ಗಳಂ ಬಲದರಲ್ಲಲ್ಲಿ (ಜೈಮಭಾ. ೯–೧೬); ಬಾಗಿಲು ಇಕ್ಕಿ ಬಲಳತವನ್ನು ಹಾಕಿ (ಪೊಸಕ. ೧೫೪).

೧೨. ಇರಿಸು; ನಿಕ್ಷೇಪಮಾಡು; ಕಾದಿಡು : ಅನ್ಯಾಯದೊಳ್ ಪಡೆದರ್ಥಂ ನಮುಪಕಾರೋಕ್ಕಿದೊಡಂ ಕಿಡುಗುಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೬–೧೨೮). ೧೩. ನೀಡು; ಕೊಡು; ಉಣಿಸು; ಬಡಿಸು : ಮೆಟ್ಟಿ ಪೊರದ ಪಣ್ಣಿಗಳ ಪಜಿಯಂಲ್ಪಲ್ಲೀ (ಇಳ. XI, ೧೨೬–೯ ; ೪೦೩); ಪರ್ವಸೆಂಯದು ತಣಿಯೆ ಉಣಲಿಕ್ಕಿದೆನೆಂದೊಡೆ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೭೧–೧೩); ಎಂತಪ್ಪೆಂದ ಮೆನಗೆ ಪುರುಷಪಶಿಕ್ಷಮುಮಿಕ್ಕಿಂ (ಪಂ ಪ ಭಾ . ೭–೪೪); ತಾನುಣ್ಣದ ಪೆಜಗಿರ್ಕ್ಕಿದ . . . ಲೋಭಿಯ ಪೊನ್ನಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೫–೭೪); ಕೆನೆ ಮೊಸರ ಒಲಬಿಂದಯಿಕ್ಕಿ (ಇತರ. ದೇ. ೩೦–೪); ಇಕ್ಕುವುದು ಸುಂಕಮಂ ನೀಂ (ಬಂಹರಿ. ೯–೧೫); ಪೊಪ್ಪ ನಿಮ್ಮಡಿಯಂಗಳಿಗಾತ್ಮನಿವೇದ್ಯಮನಿಕ್ಕುವ ನೊರಸಿ ರಿಪುಬಲವ (ಕುವ್ಯಾಮ್ರೋ. ೪–೪೧); ಇಕ್ಕಲಾಜದ ಕೈಯೆಂಜಲು (ಪುರಂದ. ೧೧–೩೨–೧); ಇಕ್ಕಿದಾತನು ಉಂಡು ನಕ್ಕು ಸ್ವರ್ಗಕೆ ಹೋಹ ಇಕ್ಕದನ ಹೋಹ ನರಕಕ್ಕೆ ಲೋಕವೊಳಗಿಳಿಗಳ್ಳಲೆಬೇಕು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೩೨೦). ೧೪. ಹೊಡೆ; ಬಡಿ; ಕೊಲ್ಲು : "ಇಕ್ಕು — ತ್ಯಾಗ, ಹನನಯೋಗ (ಹೊಡೆ)" (ಕಮಭಾ); ಪತಿಯ ಬೆಸದಿಂದ ಮಹಿತರಥಕೆ ಕೋಪದಿಕ್ಕಿ (ಎಇ. X, ೧೫೦–೩ ; ೩೬೨); ಪಲರುಂ ತುಜಿಲಾಳ್ಗಳಿಕ್ಕಿ (ಎಳ. II, ೧೪೮–೧೩ ; ೪೪೦); ಸಂಗರದೊಳ್ ಪಲ್ಲನಿಕ್ಕಿ ಗೆದ್ದಬನಾ ಭೀಮಂ ಗದೆಂ (ಪಂಪಭಾ. ೪–೨); ಎನ್ನಜಾಗದಮ್ಮನಿಕ್ಕಿದನಂ ಪೊರಳ್ದ ಕೊಂದು (ಗದಾಯು. ೧–೧೯); ಬೆದೆಲಿ ಪುಲಿ ಬಾಲಿಯೊಳ್ ಬಿದ್ದುದಪಜಿಡಿದೆ ಗುಂದುಗೊಂದು [ಕೊಂದಿ] [ಪಾಠಾಂ. ಯಿ] ಕ್ಕ[ಕ್ಕು]ಗುಂ (ಸುಕುಮಾ. ೭–೩೭); ಇಕ್ಕಿದರು ಸುರಗಿಯಂಳಿ ಕರಿಗಳ (ಪಳಚ. ೯–೨೪). ೧೫. ಬಲಿ ಕೊಡು; ತೆಳ್ಳು; ನೂಕು : ಹೊಸರ ಮಳ್ಳಕಿಕ್ಕಿ ನೆರೆಯನೆಜಿಳುವುದಳಿ ಯೊಳಗೆನ್ನಲ್ಲಿ ಮಾಳ್ಪರೇ (ಗಿಳಿ. ೩–೬೦); ಇಕ್ಕಿದರಲಾ ರಾಜಪುತ್ರರ ನಕ್ಕಟಕಟಾ ಸ್ವಾಮಿದ್ರೋಹರು ಹೊಕ್ಕ ಮನೆ ಹಾಳಮಯಲಾ (ಕುವ್ಯಾಮ್ರೋ. ೫–೪೦); ನೂಱುಮಳ್ಕಳಿಕ್ಕಿ ಸಾಧಿಸಲಾಜನೇ ಜಯುಸಿರಿ ಯನು (ಕುವ್ಯಾ. ೧–೪).

ಇಕ್ಕಿಕೊಳ್, ಇಕ್ಕಿಕೊಳ್ಳು = ೧. ಇರಿಸಿಕೊ; ಇಟ್ಟುಕೊ; ಮೆಡೆಗಿಕೊ : ಬಲದೇವಂ ಧು ಯೊ ರ್ ಧ ನ ಂ ಗಾ ಯು ಬರ್ಪಂತೆ ಪೆರಲೊಳ್ ಹಲಾಯುಧಮನಿಕ್ಕಿಕೊಂಡು ಜಂಗಮ ಪರ್ವತಮೆ ಬರ್ಪಂತೆ ಬಂದು (ಪಂಪಭಾ. ೧೩–೪೮ ವ); ತದೀಯ ಚರಣಂಗಳಂ ತೊಡೆಯ ಮೇಲಿಕ್ಕಿಕೊಂಡುಂ (ಕಾಪಂಲಂ. ೬೩೧); ಕೀಲಂ ಕೆಳೆದು ನೆಲಕ್ಕೆ ಬೀಟಲಿರಿಯದೆ ನಿಡಿದುಕೊಂದುಂ ತಳದೊಳಕ್ಕಿಕೊಂಡು ನೋಡಿ (ಧ ಪರಾ ಮೃ . ೬–೯೦). ೨. ಧರಿಸು : ಲಲಿತಾಕೃತಿ ವಿಚಿತ್ರಮಕರಧ್ವಜಂ ಮರಕತ ಕುಂಡಲವನಿಕ್ಕಿಕೊಂಡು (ಪಾ ಶ್ವ ಪು. ೪–೬೦ ವ). ೩. ಮುಚ್ಚಿಕ್ಕೊ; ಹಾಕಿಕೊ : ಕೆಕಿವನು ತನ್ನ ಕೋಡಿಯಂನುನ್ನ ಹೊಕ್ಕು ಬಾಗಿಲನ್ನು ಇಕ್ಕಿ ಕೊಂಡನು (ಸಪಚಿ. ೧೨೬). ಇಕ್ಕಿಮೆಟ್ಟು = ಕೆಡಹಿ ತುಳಿ; ಹೊಡೆದು ತುಳಿ; ಆಟಿಗೆ ತಳ್ಳು; ಅಡಗಿಸು : ಸೇನಾಂ ಮಿಕ್ಕೆವದಿಂದಿಕ್ಕಿವೆಟ್ಟು ದರೀ ಕಾಂತೆಯರೀ ಸರೋರುಹದಳಕ್ಷಾತಂಗಳಂ (ಆ ದಿ ಪು. ೬–೫೫); ಮುಸ್ಸಾನಕಳ್ಳುಮನೆಲ್ಲಪಾಕ್ಕಿಮೆಟ್ಟುದುವು ಸಮಸ್ತ ಭಾರತಸಾಮಾಮಾದಿಪುರಾಣ ಮಹಾಪ್ರಬಂಧಮಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೪–೫೯); ಮಗಧೇಶನಿಕ್ಕಿಮೆಟ್ಟಿಪಂ ಲಾಳನ ಗಂಬಲಂ ಮುಜಾದಪಂ (ಸೌ ಇ ಇ. XI–i, ೫೩–೧೪ ; ೧೦೧); ಮುಳ್ಕಣ್ಣನಿಕ್ಕಿ ಮೆಟ್ಟಿ ಬಿಡೆ ತೊಟ್ಟನಿಕೆ ಜಡಿಯಂ ಕಿಬ್ಬು ಬಟಿಯಂ ಪೆಱಿಯಂ ತರ್ಪೆಂ (ಕ ಬೃ ಕಾ. ೧೫೫). ಇಕ್ಕಿರ್ = ಧರಿಸಿರು; ಹಾಕಿಕೊಂಡಿರು : ಮುನ್ನಮು ಕೊರಲಿಳಂಕ್ಕಿದರ್ಕ್ಕಾವಳಿಯುಂ ಕಿವಿಗಳಿಕ್ಕಿದರ್ ಪಾರಿಜಾತ ಕುಸುಮಮಂಜರಿಯುಂ (ಕಾಂಪೂ. ೪೯೦).

[ದೇ. ॥ ತಮು. ಇಕು ; ಮಲ. ಇಳಲ್ ; ತುಳು. ಇಳ್ಳಾವ್ಪು, ಇಳ್ಪು ; ತೆಲು. ಇಚ್ಚು]

ಇಕ್ಕುಂಗೂಟ್ (ನಾ). (ಇತರರು) ಹಾಕುವ ಅನ್ನ ; ಭಕ್ಷಾನ್ನ : ಪೆಜ್ಜನಿಕ್ಕುಂಗೂಟೊಳಂ ಕೀಟಲೊಳಮಳಗಿಟ್ಟಪ್ಪ ನಿಮ್ಮಪ್ಪುರದಕ್ಕಂ ಮಱುಗುತ್ತಿರ್ಪ್ಪೆ, ನೋಡಾದಬಲಂ (ಪಂಪಭಾ. ೮-೭೧) ; ಸಪಕ್ಕಿಯ ರಿಕ್ಕುಂಗೂಱುಂಗೆ ಬಯಸಿ ಪಾರ್ದಿಪ ವಿಷಾದಕ್ಕೆ ಗುಜಿಯಿಪ್ಪ ದುರ್ಯಶಮಕ್ಕುಂ (ಪಂಡಾಮ. ೬-೯೧). [ಇಕ್ಕು + ಕೂಜು]

ಇಕ್ಕುಗುತ್ತೆ (ನಾ). ಇಕ್ಕುಮದ್ದಿನ ಪ್ರಯೋಗದಿಂದ ಉಂಟಾಗುವ ರೋಗ; ಕೈಮುಸಕಿನ ರೋಗ: ತತ್ಪಾಮರ್ಯ್ಯದೊಳಿಕ್ಕುಗುತ್ತಮುಮಲ್ಲಂ ಕಿಡುಗುಂ (ಪಾಮದ. ೧೪-೧೬); ಅದಱಂ ಕಳ್ಳಿಯರಿಂ ಪುಟ್ಟುದಿಕ್ಕುಗುತ್ತಂ ಕಿಡುಗುಂ (ಪಾಮದ. ೧೪-೫೫). [ಇಕ್ಕು + ಕುತ್ತ]

ಇಕ್ಕುಗೋಳು (ನಾ). ಹಾಕುವ ಕೈಕೋಳು, —ಬೇಡಿ (?) : ಕರ್ತಾರನ ಕಮ್ಮಟದಲ್ಲಿ ಚಿಕ್ಕಮಕ್ಕಳ ಇಕ್ಕುಗೋಳಿನೊಳಗಾಯಿತ್ತು ನೋಡಾ ನಿತ್ಯತೃಪ್ತನೆಂಬ ಲಿಂಗ ನಿಕ್ಕುತ್ತಯ್ಯ ಭವದಾಸೆಗೊಡಲಾಗಿ (ನೋಮಾ. ೧೨೬-೧೭೯). [ಇಕ್ಕು + ಕೋಳ ?]

ಇಕ್ಕುತೆಕ್ಕೆ (ನಾ). ಸರಿದೊರೆ ; ಸರಿಸಮಾನ ; ಈಡುಜೋಡು : ವರ ಭೋಗದಿಂದ ಶಚಿಯಲ್ಲಿ . . . ರೋಹಿಣೀದೇವಿಯಲ್ಲಿ ಸುರು ಚಿರ ಕಾಂತಿಯಿಂದಿಕ್ಕುತೆಕ್ಕೆಯಾಗಿರ್ಪಳಾ ಪ್ರಭಚರಿತ್ರಿಯಾಮ್ಪೆ . . . ಸೋಮೆ (ಸಮ್ಮಕಾ. ೬-೧೦). [ಇಕ್ಕು + ತೆಕ್ಕೆ (< ತಜ್ಜಿ)]

ಇಕ್ಕುಪಡು ' ಇಕ್ಕುವಡು ' ನೋ.

ಇಕ್ಕುಮದ್ದು (ನಾ). (ಇತರರಿಗೆ ಕೆಡುಕುಂಟುಮಾಡಲು) ಆಹಾರದಲ್ಲಿ ಸೇರಿಸಿ ಹಾಕುವ ವಿಷ ; ಕೈಮಸಕು : ಎನಗಿಕ್ಕುಮುದ್ದಾದುದಾಸಕ್ತಿ ದಿನದಿನಕೆ ಕೃತಿಯಾದೆನು (ಪರಂಕ. ೨೪-೧೫೫).

[ಇಕ್ಕು + ಮದ್ದು (< ಮರ್ದು)]

ಇಕ್ಕುಮುಡಿಗೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸವಾಲು : ಅವನಂಗಸಂಗದಲ್ಲಿರ್ದಕಾರಣ ಗೆಲವು ಸೋಲಲ್ಕೆ ಇಕ್ಕುಮುಡಿಗೆ ಏಜುಮುಡಿಗೆ ಎಂಬ ಮಕ್ಕರಕ್ಕೆ ಮುಂದುಪಡಿದು ಮುಡುಪಿಹಿಕ್ಕೆ ಕೆಲರಾದುವರನ್ನೆಲ್ಲ ತಮ್ಮ ಮನದಲ್ಲಿ ತಾವೆಱದು ಒಯ್ಯನೆ ತೊಲಗುವರು (ವಚಕಾ. I, ೧೬೪-೧೯). 'ಏಜುಮುಡಿಗೆ' ಪರಾ. [ಇಕ್ಕು + ಮುಡಿಗೆ]

ಇಕ್ಕುವಡು, ಇಕ್ಕುಪಡು (ಕ್ರಿ). ಹೊಡೆಯಲ್ಪಡು ; ಸೋಲು ; ಪರಾಜಿತವಾಗು : ಸೆಜ್ಜಸಿಯೊಳ್ ಮುಯ್ಕುರೀದೊಡಿ ದಾರುಜಮುಪಪ್ರ ದಾಜಕ್ಕುರದಿಕ್ಕುವಪ್ಪಂತೆನಾನುಂ . . . ಅರಿಯಂ ನುಡಿಯದೆ (ಕಾಂಂಉ ೨೦೬) ; ಮೂರ್ಖಾವೇಗದಿಂದಿಕ್ಕುವಪ್ಪನವೋಲ್ ಠಿಮುಂಪಿಸಿ ಜೋಲ್ದುಂ (ಕಾಂಂಉ. ೪೪೪). ಇಕ್ಕುಪಡು : ಮೂರ್ಖಿಬಲಮಿದಲ್ಲ ಮಲ್ಲನಂತಿಕ್ಕುಪಟ್ಟು ಬಾಕುಬಲಪಿಲ್ಲದ ರಾಜಪ್ರತ್ಯನಂತೆ ತತ್ಕುಗೆಟ್ಟು(ಕಾಂತಪು.೪-೬೦೮); ರಾಜಸಿಂಹನೆಂಬರಸನಾತನುಂ . . . ಸುಮಿತ್ರಮೊಳ್ ಪೋರಲೆಂದಾತನ ಪೊಱಲ್ಮನೆಂದು ರಂಗದೊಳ್ ಗೆಲ್ದೊಡಿಕ್ಕುಪಟ್ಟ ಸುಮಿತ್ರಂ ಸಿಗ್ಗಾಗಿರ್ದುರ್ (ಜಾವಂಪು. ೪೬-೪). [ಇಕ್ಕು + ಪಡು,]

ಇಕ್ಕುಹ (ನಾ). ಇಕ್ಕುವಿಕೆ ; ಹಾಕುವುದು : ಭೃಂಕುಟಿ–ಹುಬ್ಬುಗಂಟಿಕ್ಕುಹ, ಮಿಥ್ಯಾಧ್ಯಯೋಗ–ಇಲ್ಲದ ಹೊಲ್ಲೆಹಕ್ಕಿಕ್ಕುಹ (ನಾಚಾಂ. ೪). [ಇಕ್ಕು + –ಹ]

ಇಕ್ಕುಳಿ ' ಇರ್ಕುರ್ಟ್ಟು ' ನೋ.

ಇಕ್ಕುಳ್ಳೆ ' ಇರ್ಕುಳ್ಳೆ ' ನೋ.

ಇಕ್ಕುಳಿವಾಯ್ (ನಾ). ಇಕ್ಕುಳದ ಬಾಯಿ : ಎಳ್ಳರದ ತರುಣ ಅರಸು . . . ಸ್ವಸ್ಥದ ಸತ್ಕಲೋಕದಲ್ಲಿ ತೇಲುಟ್ಟಿದ್ದ ಧರ್ಮೋನ್ನತ್ತನೊಬ್ಬ ದಳವಾಯಿ ; ಈ ನಡುವೆ ಇಕ್ಕುಳವಾಯ್ಗೆ ಸಿಲ್ಕಿ ಜಜ್ಜರಿಪೋಗುತ್ತಿದ್ದ ಪೆಂಡನಾಸ, ಅರಮನೆ, ಪ್ರಜಾವಳಿ (ಬಿಬ್ಬಿಅ. ೨೧೬-೫). [ಇಕ್ಕುಳ್ + (< ಇರ್ಕುರ್ಟ್ಟು) + ಬಾಯ್]

ಇಕ್ಕುಳಿ ' ಇರ್ಕುರ್ಟ್ಟು ' ನೋ.

ಇಕ್ಕುಳಿಕೆ (ನಾ). ಒಂದು ಗಿಡದ ಹೆಸರು : "ಇಕ್ಕುಳಿಕೆ ಹಣಜೆಯಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೩೩-೮) ; "ಇಕ್ಕುಳಿಕೆ – ಇಕ್ಷ್ವಾಲಿಕಾ" (ಕಬ್ಬಕೋ. ೩).

[< ಸಂ. ಇಕ್ಷ್ವಾಲಿಕ]

ಇಕ್ಕುಳಿಗೊಳ್ 'ಇಟ್ಟುಳಿಗೊಳ್' ನೋ.

ಇಕ್ಕುಳು 'ಇರ್ಕುರ್ಟ್ಟು' ನೋ.

ಇಕ್ಕುಟ್ಟಿ, 'ಇರ್ಕುರ್ಟ್ಟು' ನೋ.

ಇಕ್ಕುಟ್ಟಿ 'ಇರ್ಕುರ್ಟ್ಟು' ನೋ.

ಇಕ್ಕುಟ್ಟಿಸು 'ಇರ್ಕುರ್ಟಿಸು' ನೋ.

ಇಕ್ಕೆ, 'ಇಕ್ಕೆ' ನೋ.

–ಇಕ್ಕೆ, '–ಇಕೆ' ನೋ.

ಇಕ್ಕೆಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ನೆಲೆಯನ್ನು ಸೇರು ; ಗೂಡುಸೇರು : ಜಕ್ಕವಕ್ಕಿಗಳಕ್ಕೆಗೊಂಡವು ಪಕ್ಕಗಳು ಗಗನಕ್ಕೆ ಸೆಗೆದುವಿ ಸಿಕ್ಕದಲೆ ಹೊಜವಂಟ ವಜ್ಜಂಗಳ ಬಸುಜಕೊಳದೂರ (ಬಸವ. ೧೩-೪೮).

[ಇಕ್ಕೆ, (< ಇರ್ಕೆ) + ಕೊಳ್,]

ಇಕ್ಕೆಡೆ (ನಾ). ಇಕ್ಕಟ್ಟಾದ ಪ್ರದೇಶ : ಬಿಟ್ಟಗಳ ಸಂದುಗಳಲ್ಲಿ ಇಕ್ಕಿಡದಲ್ಲಿ ಭಾಟಿಮಾರ್ಗಕ್ಕೆ ಪಾರ್ಶ್ವದಲ್ಲಿ . . . ನಿದ್ರೆ ಹೋಗಿಸುತ್ತಿದ್ದನು (ಕೋಚಿಸಂ. ೨೩). [ಇಕ್ಕು ? (< ಇಱುಕು) + ಎಡ, (< ಎಡ್ಡೆ)]

ಇಕ್ಕೆದಾಣ 'ಇರ್ಕೆದಾಣ' ನೋ.

ಇಕ್ಕೆಯ್ 'ಇರ್ಕೆಯ್' ನೋ.

ಇಕ್ಕೆಲ 'ಇರ್ಕೆಲ' ನೋ.

ಇಕ್ಕೆವನೆ 'ಇರ್ಕೆವನೆ' ನೋ.

ಇಕ್ಕೆಹಕ್ಕೆ (ನಾ). ಇರುವ ನೆಲೆ ; ವಾಸಸ್ಥಾನ : ಆತ್ಮತೇಜಕ್ಕೆ ತರ್ಕದಗೆಲ್ಲ ಸೋ ರಲಕ್ಕೆ ಇಕ್ಕೆಹಕ್ಕಿಕ್ಕೆಗೆ ಹಿಕ್ಕುಗೊಡದಿರ್ಪುದೇ ಅಱುವು (ನೋಮಾ. ೧೫-೩೩); ಜಕ್ಕುಲಿಪದನು ಜಲಚರರಾಶಿವನೊಕ್ಕಲಿಕ್ಕೆದನಾ ಕಿಮುಂಗಿಲಿಕ್ಕೆಹಕ್ಕೆಯಕಲಿಸದಾ ಮಕಾರಬಾಧಿಯ (ನಿಭಾಗ. ೩-೮-೨೦). [ಇಕ್ಕೆ, (< ಇರ್ಕೆ) + ಹಕ್ಕೆ (< ಪಜ್ಜಿ)]

ಇಕ್ಕೇರಿವರ 'ಇಕ್ಕೇರಿವರ' ನೋ.

ಇಕ್ಕೇರಿವರಹ, ಇಕ್ಕೆರಿವರ (ನಾ). ಇಕ್ಕೇರಿಯ ನಾಡಿನಲ್ಲಿ ಬಳಕೆಯಿದ್ದ ಒಂದು ನಾಣ್ಯ. ₹ ಈಗಿನ ಐದು ರೂಪಾಯಿಗಳಷ್ಟು ಬೆಲೆಯುಳ್ಳ ನಾಣ್ಯ (*). ಇಕ್ಕೇರಿವರ : ಜೀವಿಯಿಂದ ಇಕ್ಕೇರಿವರಗಳನ್ನು ಪಡೆದರೆಂದೂ ಹೇಳಲಾಗುತ್ತಿದೆ (ಶಂಲಿಪ. ೬೧).

[ಇಕ್ಕೇರಿ + ವರಹ]

ಇಕ್ಕೈ 'ಇರ್ಕೆಯ್' ನೋ.

ಇಕ್ಕೈವರೆ (ನಾ). ಎರಡೂವರೆ ಹಸ್ತದಷ್ಟು : ಬಟ್ಟಿಗೆಂದು ರಾಜಹಸ್ತದ ಯಕ್ಕೈವರೆಯಂ ಕಳೆದು ಮೇಲೆ ನಿವೇಶನವಂ (ಎಇ. XIV, ೨೫-ಹಾ ; 1245). [ಇಕ್ಕೈ (< ಇರ್ಕೆಯ್) + ಅರೈ]

ಇಕ್ಕೊಡೆ 'ಇದೆಕೊಳ್' ನೋ.

ಇಕ್ಕೋ 'ಇದೆಕೊಳ್' ನೋ.

ಇಕ್ಕೊಳೆಗೆ (ನಾ). ಎರಡು ಕೊಳಗ : ದಿನವೊಂದಕ್ಕಕ್ಕೊಳೆಗಿಮ್ಮನ ಜೋಳಂ ಬಿಯಮಾಗಲ್ (ವ್ಯವಹಾ. ೩೧-೩೦).

[ಇರ್ + (< ಎರಡು)+ ಕೊಳಗ್,]

ಇಕ್ಷು (ನಾ). ಕಬ್ಬು : ಕ್ರಿಯಾಮಥನವಿಲ್ಲದೆ ಕಾಣಬಂದುದೆ ಇಕ್ಷುವಿನೊಳಗಣ ಮಧುರ (ವಚಕ. ೯೯) ; ಸಚ್ಚಿದಾನಂದಗಳಾತ್ಮಸ್ವಭಾವದಸಬಚ್ಚಮಾಯದವನು ಜೀವಿತವು ಮಾಯಕತೆ ಇಕ್ಷುವೊಲ್ ಜೀವ, ಗಾಜದವೊಲ್ ಜಗನ್ಮಾಯೆ ನಿಶ್ಚಯವಿಯಾಲಮೆಸಿ (ಮುಕಳಾ. ೧೭೫). [ಸಂ.]

ಇಕ್ಷುಕಾಂಡ (ನಾ). ಕಬ್ಬಿನ ಕೋಲು, —ಜಲ್ಲೆ : ಕಂಡರಿಸಿದೊ ಡಿಕ್ಕುಕಾಂಡಮೆನೆ ಸೀಯನೆ ಸದ್ರಸಮುಣ್ಮಿ ದರ್ದೂಡಂ... ಮನೋಜ್ಞಮ ಕಾವ್ಯಂ (ರಾಜಶೇ. ೧-೫೧). [ಇಕ್ಷು + ಕಾಂಡ]

ಇಕ್ಷುಕಾರ್ಮುಕ (ನಾ). = ಇಕ್ಷುಕೋದಂಡ ೨ : ಇಕ್ಷುಕಾರ್ಮು ಕಾರಿಯ ಗೋಪುರದೆ ತೋಪರ್ ಧರ್ಮಲಕ್ಷಕ ಕಾಣುತ್ (ತ್ರಿಪುತಿ. ೬-೧೨). [ಇಕ್ಷು + ಕಾರ್ಮುಕ]

ಇಕ್ಷುಕೋದಂಡ (ನಾ). ೧. ಕಬ್ಬಿನ ಬಿಲ್ಲು. ೨. ಕಬ್ಬಿನ ಕೋಲನ್ನೇ ಬಿಲ್ಲಾಗಿ ಉಳ್ಳವನು ; ಮನ್ಮಥ : ಇಕ್ಷುಕೊದಂಡ ಬಂದ ಸುರುಚಿರ ನವಗ್ರಹಂಗಳು ಬಂದರು (ಜಜಕಾ. ೧೪-೨). [ಇಕ್ಷು + ಕೋದಂಡ]

ಇಕ್ಷುಖಂಡ (ನಾ). ಕಬ್ಬಿನ ತುಂಡು, —ಚೂರು. [ಇಕ್ಷು + ಖಂಡ]

ಇಕ್ಷುಗಂಧಿ (ನಾ). ೧. ಸಣ್ಣ ನೆಗ್ಗಿಲು ಗಿಡ. ೨. ಕೊಳವಳಿಕೆ ಗಿಡ. ೩. ಬಿಳಿಯ ನೆಲಗುಂಬಳ ಗಿಡ. ೪. "ಕೋಟ ಸಾ ಲೆ ಗಿಡ" (ಅಮರ ಟೀಕೆ). [ಸಂ. ಇಕ್ಷುಗಂಧಾ]

ಇಕ್ಷುಚಾಪ (ನಾ). ೧. ಕಬ್ಬಿನ ಕೋಲಿನಿಂದಾದ ಬಿಲ್ಲು : ಇದು ನಿನ್ನರ್ತಸುವಿಕ್ಕುಚಾಪಂ (ಆದಿಪು. ೧೧-೧೨) ; ಅಂಗಭಾಕ್ಕುಚಾಪಮಂ ಪುಟಿಸಿ (ಕಾಂಪು. ೬-೧೩). ೨. ಕಬ್ಬಿನ ಕೋಲಿನಿಂದಾದ ಬಿಲ್ಲುಳ್ಳ ವನು; ಮನ್ಮಥ : ಅನುದಿನಮಿಕ್ಷುಚಾಪನಿವೆಂದಿರ ಪೆರ್ಮಲೆವೆಟ್ಟನಲ್ಲಿ ನೆಟ್ಟಿನ ನೆಲೆಗೊಂಡು (ರಾಜಶೇ. ೮-೬೯). [ಇಕ್ಷು + ಚಾಪ]

ಇಕ್ಷುಜಂತ್ರ (ನಾ). = ಇಕ್ಷ್ಯಂತ್ರ : ಕ್ರಮು ತಪ್ಪದಿಪಿಂಡಂ ಳುಮ ಯೇತಮಿಗೆಬೊಲ್ ನಿಪಿದಿಕ್ಕುಜಂತ್ರ ಕೂಗುವವೂ (ಶೃಂಶೇ. ೧-೬೦). [ಇಕ್ಷು + ಜಂತ್ರ]

ಇಕ್ಷುದಂಡ (ನಾ). ಕಬ್ಬಿನ ಕೋಲು, —ಜಲ್ಲೆ : ಧನು ಕಾಮಂ ಗಿಕ್ಕುದಂಡಂ (ಆದಿಪು. ೬-೮೪); ತೆಳುದಾಗೊಲೆವ ಮೇಲುಡುಗು ಗುಡಿ... ಪುರಿಕ್ಕುದಂಡ... ಎಸೆದಂತಾ ಸತಿಯರು (ಜಜಕಾ. ೪-೭); ದುಗ್ಗ ಳಾವೇವಿ ಹೊಲಬಸಿಲ್ಲವ ತಿಳಿದು ಮಳಲಕ್ಕಿ ಪಿಡಿಯ ಕಯ್ಯಲಿ ಇಕ್ಕು ದಂಡವೊಂದೇ ಕೊಡಲು (ಪ್ರಾಢ. ೪-೨೬); ದ್ರಾಕ್ಷಿರಸವೇನಪ್ಪ ಜೀವನದ ತಿರುಳಾಗದಮಿಕ್ಕುದಂಡದವೋಲಂ ಕಪ್ಪ ಛೋಡಿಜನದೆ (ಮಂಪು. ೨೩೦). [ಇಕ್ಷು + ದಂಡ]

ಇಕ್ಷುಧನ್ವ (ನಾ). ಕಬ್ಬಿನ ಕೋ ಲ ನ್ನು ಬಿಲ್ಲಾಗಿ ಉಳ್ಳವನು ; ಮನ್ಮಥ. [ಸಂ. ಇಕ್ಷ್ವಧನ್ವನ್]

ಇಕ್ಷುಪಯ (ನಾ). ಕಬ್ಬಿನ ಹಾಲು, —ರಸ. 'ಇಕ್ಷುಪಯೋವಿಕಾರ' ಪರಾ. [ಸಂ. ಇಕ್ಷುಪಯಸ್ (ಇಕ್ಷು + ಪಯಸ್)]

ಇಕ್ಷುಪಯೋವಿಕಾರ (ನಾ). ಕಬ್ಬಿನ ಹಾಲಿನಿಂದಾದ ವಸ್ತು ; ಬೆಲ್ಲ ; ಸಕ್ಕರೆ ; ಕಲ್ಲುಸಕ್ಕರೆ ; ಕಾಕಂಬಿ : ಇಕ್ಷುಪಯೋವಿಕಾರದಿಂ... ಳಕಬುಕ್ಕುಂ... ಮನುಜಂಗೆ ಚಂದ್ರರಕಿಯಪ್ಪಾರೊಡಿಗೆಹಂಗಲ್ಲೊ (ಜಾತಕ. ೯-೧೧). [ಸಂ. (ಇಕ್ಷುಪಯಸ್ + ವಿಕಾರ)]

ಇಕ್ಷುಪುಷ್ಪ (ನಾ). ಕಬ್ಬಿನ ಹೂ ; ಸೂಲಂಗಿ : ಇಕ್ಷುಪುಷ್ಪದವೊಲ್ನಯ ನಿಪ್ಪಲಪುಷ್ಪದರ್ಪಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧-೧೧೬). [ಇಕ್ಷು + ಪುಷ್ಪ]

ಇಕ್ಷುಯಂತ್ರ (ನಾ). ಕಬ್ಬಿನಿಂದ ರಸವನ್ನು ತೆಗೆಯುವ ಯಂತ್ರ ; ಕ ಬ್ಬಿ ನ ಗಾ ಣ : ಹೊರವರ್ಗೊರೊವರಧಕ್ಷುಯಂತ್ರಂಗಳೊಳ್ ಕಬ್ಬಂ ಪಟ್ಟಾವಂತೆ ಪಿಜಾವರುಂ (ಆದಿಪು. ೫-೧೫೨); ಇಕ್ಷುಯಂತ್ರ ನಿವಹಂ ಮೊರೆವಬ್ಬರಮೆಂದುಮುಬ್ಬರಂ (ಪುಪ್ರಕೃ. ೨-೪೯).

[ಇಕ್ಷು + ಯಂತ್ರ]

ಇಕ್ಷುರ (ನಾ). ಕೊಳಗುಳಿಕೆ ; "ಕೊಳವಳಿಕೆ" (ಅಮರ. ಟೀಕೆ). [ಸಂ.]

ಇಕ್ಷುರಕ (ನಾ). =ಇಕ್ಷುರ : "ಕೊಳಗುಳಿಕೆ ಯಕ್ಷುರಕವಳ್ಳು" (ಮಂಗಾ. ೪೦-೨೦). [ಸಂ.]

ಇಕ್ಷುರಸ (ನಾ). ಕಬ್ಬಿನ ರಸ, —ಹಾಲು : ಶೃತ ಕ್ಷೀರ... ಇಕ್ಷುರಸ ಗಂಧೋದಕಾದಿಗಳಿಂ ಮಾಡುವ ಸವನಮುಂ (ಆದಿಪು. ೧೫-೧೩ ವ) ; ನವನಾಳಕೇರ ಜಲಪೂರಿ ನಿತೇಕ್ಷುರಸಪ್ರವಾಹ ಮಾತ್ಮಕಮೆನೆ ಸಂತತಂ ಬೆಳೆಯೆ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೩-೧೬). [ಇಕ್ಷು + ರಸ]

ಇಕ್ಷುವಾಟ (ನಾ). ಕಬ್ಬಿನ ತೋಟ, —ಗದ್ದೆ, —ಕ್ಷೇತ್ರ : ಇಕ್ಷು ವಾಟಂಗಳಲ್ಲಂ ಪುಂಡ್ರೇಕ್ಷುವಾಟಂಗಳಿರಿಸಿಸುವ (ಆ ಪು. ೪-೬೬ ವ) ; ಮೊರೆವುವು ಗಾಣಂಗಳಕ್ಷುವಾಟಾಂತರದೊಳ್ (ಸುಕುಮಾ. ೯-೫೬).

[ಇಕ್ಷು + ವಾಟ್ಯ]

ಇಕ್ಷುವಾಟಿ (ನಾ). = ಇಕ್ಷುವಾಟ : ಇರ್ತತ್ಯುತ್ಸಾಹರಾವಪಿಯವೋಲ್ ಪುಂಡ್ರೇಕ್ಷುವಾಟೀಕುಲಂ (ಜಗದ. ೨-೯). [ಸಂ. ಇಕ್ಷುವಾಟೀ]

ಇಕ್ಷುವಿಶಿಖಾಸನ (ನಾ). ೧. ಕಬ್ಬಿನ ಬಿಲ್ಲು : ಇಕ್ಷುವಿಶಿಖಾಸನಕ್ಕೆ ಯಳಯೊಳಮೆಯಿರ್ಪಿಯವುಧಯ ಕೋಟಿಯಂ[ಕೊಟ್ಟಿಂ]ಗೆಯಳವಡಿಸಿ (ಸವಪೋ. ೬-೪೮). ೨. ಕಬ್ಬಿನ ಬಿಲ್ಲುಳ್ಳವನು ; ಮನ್ಮಥ : ಈಕ ನರ್ಹರಿಂಗಿ ತಾ ಮಜೆಯಾಗೆ ಇಕ್ಷುವಿಶಿಖಾಸನನ [ಶಾಕಾಂ. ಮಧುಕರಪ ರಾಸನನ]ಕರು ಕಾಣಡ ತೆಲಿದಿ ಳೆಯುಹೆ ಸರ್ವೇಶ ತಪಗಳಿಯ್ವುದನುಳಂದರ್ಪಿಂದರ್ ಕಂಡು ಕಾರ್ಮುಳಕಂಬನನುಗೆಯ್ವುನು (ಪ್ರೌಢಶಾ. ೧೧-೧೩).

[ಇಕ್ಷು + ವಿಶಿಖಾಸನ]

ಇಕ್ಷುಶರಾಸನ (ನಾ). = ಇಕ್ಷುವಿಶಿಖಾಸನ. [ಇಕ್ಷು + ಶರಾಸನ]

ಇಕ್ಷುಸಮುದ್ರ (ನಾ). ಸ ಪ್ತ ಸ ಮು ದ್ರ ಗ ಳ ಲ್ಲಿ ಒಂದು ; ಕಬ್ಬಿನ ರಸದ ಸಮುದ್ರ. [ಇಕ್ಷು + ಸಮುದ್ರ]

ಇಕ್ಷುಸಾಗರ (ನಾ). = ಇಕ್ಷುಸಮುದ್ರ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [ಇಕ್ಷು + ಸಾಗರ]

ಇಕ್ಷ್ವಾಕು (ನಾ). ೧. ಸೂರ್ಯವಂಶದಲ್ಲಿ ಮೂಲಪುರುಷನಾದ ಒಬ್ಬ ದೊರೆ : ಇಕ್ಷುಖಂಡಿತಾವಮರ್ದನಸಮುದ್ಭೂತ ರಸಂಗ್ರಹಣ ಪ್ರಯೋಗಮಂ ಪ್ರಜೆಗೆ ತೋಱಿದುದೀಕ್ಷ್ವಾಕ್ಷ್ವಾಕುವಂ (ಚಾವುಂಪು. ೩೪) ; ಆದಿಯುಗದಲ್ಲಿ ವಿಮಲಾದಿತ್ಯವಂಶದೊಳ್ ಮೆಱೆದರಿಕ್ಷ್ವಾಕ್ಷು ಮೊದಲಾದವರ್ (ಕೃವಿಭಾ. ೫-೨೨). ೨. ಕರ್ನೂರೆ ಗಿಡ. [ಸಂ.]

ಇಕ್ಷ್ವಾಲಿಕೆ (ನಾ). ಲಾಳದ ಗಿಡ. [ಸಂ. ಇಕ್ಷ್ವಾಲಿಕಾ]

ಇಚ್ಚುಂಡುಗ 'ಇಕರ್ಂಡುಗ' ನೋ.

-ಇಗ (ಪ್ರ). ಇದನ್ನು ಮಾರುವವನು, ಇದು ಇವನ ಶಿಲ್ಪ, ಇದು ಇವನ ನಿಯೋಗ, ಇದನ್ನು ತಿಳಿದವನು, ಇದನ್ನು ಆಚರಿಸುವ ವನು, ಇಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದವನು ಅಥವಾ ಬಹಳ ಕಾಲ ಇಲ್ಲಿ ಇದ್ದವನು, ಇದರಲ್ಲಿ ವರ್ತಿಸುವವನು ಎಂಬ ಅರ್ಥಗಳಲ್ಲಿ ಬರುವ ಒಂದು ತದ್ಧಿತ ಪ್ರತ್ಯಯ : ಇವು ಪಶ್ಮಮವರ್ಗ ಮೇಣಂತಿವು ಶಿಲ್ಪಂ ಮೇಣ್ ನಿ ಯೋ ಗ ಮಿ ವ ನ ಱಿ ವಂ ಮೇಣವನಾಶರಿಸುವಪೆಂದಿಂಬನಿಟ್ಟಿಗ ಪ್ರತ್ಯಯಂ ಯಥೋಕ್ತಿಯಿನಕ್ಕುಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೬೨೩) ; ಅಣ್ಣಾಯಿಯಾ ಗಾಮಿಗರಿಂ (ಎಳ. VII, ಶಾಸನ ೧೩೪-೧೦ ; ೬೪೨) ; ಕೇಳ್ವಾನಾಡೊಕ್ಕಲಿಗ ಗರೆಲ್ಲಂ ಮಣ್ಣ ಪೇಜಂ ತಂದು (ವಡ್ಡಾಶಾ. ೧೪೮-೧) ; ಯುದ್ಧಕೇಳ್ವಂಯ ಬಗೆಗೊಳಿ ನೋಡಲುಂ ನೆಗಳ್ದ ಮಲ್ಲರುಮಂ ಪಿಡಿದೊತ್ತಿ ಗೆಲ್ದ ಜೆಟ್ಟಿಗರೆಸಿ ಸಂದ ಮಲ್ಲರೆಸೆ (ಆದಿಪು. ೦-೪೪) ; ಅಲ್ಲಿ ಬೇಟದ ತೆತ್ತಿಗನುಂ (ಕಾಂಪು. ೮-೯೪ ವ) ; ಪಜ್ಜೇ-ತಂಬುಲಿಗಂ, ಗಂದಿಗಂ, ದವಸಿಗಂ. ಶಿಲ್ಪೇ-ಸರ ವಂದಿಗಂ, ಪಟ್ಟಿ ಸಾಲಿ ಗಂ, ಚಿಪ್ಪಿಗಂ. ನಿಯೋಗೇ - ಭಂಡಾರಿಗಂ, ಬಾಣಸಿಗಂ, ಕೊಟ್ಟಾರಿಗಂ... ಜೋಯಿಸಿಗಂ, ಗಣಿತಿಗಂ, ಸ್ವಾಂತಿಗಂ ... ಪಡಿಸಣಿಗಂ, ಸುಂಕಿಗಂ (ಭಾಷಾಭೂ. ೧೬೩, ೧೬೭, ೧೬೪ ಉದಾ);

ಪರಿಸಿಮಿಸ ಮಾಜಾಡುವ ದೊರೆವಡಿದ ಏಯೋಗದನ್ನ ತವದಾಕಿತದ ಮಣಡಾಚರಣದ ಶಿಲ್ಪದ ಮೂಲದ ನರವಂ ಪೇಲ್ವಲ್ಲಿ ಮಾಜ್ಕಿ ಗಶ್ರತ್ಕೆಯಮಂ . . . ಮಾಡುವಂಗೆ – ಕಲ್ಪಿಗಂ, ನರವಂದಿಗಂ, ಸಿಂಗರಿಗಂ, ತೋಂಟಗಂ . . . ಮಾಜುವಂಗೆ – ಗಂದಿಗಂ ದೂಸಿಗಂ, ತಂಬುಲಿಗಂ. . . ಏಯೋಗಕ್ಕೆ – ಅಡಸಿಗಂ, ಜಾಮರಿಗಂ, ಕರಹಟಿಗಂ. ಅನ್ಯತಕ್ಕೆ – ಅಟಮಟಿಗಂ, ಮೂಳಿಗಂ, ಪುಸಿಗಂ. ಅಜ್ಞತಕ್ಕೆ – ಜೋಯಿಸಿಗಂ, ಲೆತ್ಕಿಗಂ, ಪೊಲಂಬಿಗಂ. ಮಣಕ್ಕೆ – ಸಾಲಿಗಂ, ಹಂಗಿಗಂ, ಆಚರಣಕ್ಕೆ – ದೇಗುಲಿಗಂ, ಅಕ್ಕರಿಗಂ, ಜಂದಸಿಗಂ. ಶಿಲ್ಪಕ್ಕೆ – ಚಿಪ್ಪಿಗಂ, ಮೂಲಕ್ಕೆ – ಮೂಲಿಗಂ (ಕವಡ. ೧೯೭, ಪ್ರಯೋ).

ಇಗರು[1] (ಕ್ರಿ). = ಇಮರು (೬). [← ತೆಲು. ಇಗುರು]

ಇಗರು[2], ಇಗುರು (ನಾ). ಹಲ್ಲಿನ ಒಸಡು (ದಕ. ೬). **ಇಗುರು** (ದಕ). [?. / ತಮಿ. ಈಟು]

ಇಗರ್ಜಿ, ಈಗರ್ಜ (ನಾ).(ಕರಾ). ಕ್ರೈಸ್ತರದೇವಾಲಯ; ಚರ್ಚ್: ಇಗರ್ಜಿಯ ಗಡಿಯಾರದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಗಂಟೆ ಬಾರಿಸಿತ್ತು (ಇಪ್ಪಕ. ೩೩೧); ಇಗರ್ಜಿಯ ಪೂಜೆಯನ್ನು ಇದೇ ಮುಗಿಸಿಕೊಂಡು ಮೇರಿ ಮಜೆ ಸೇರಿದರು (ತೆರೇಪ. ೧೭೭); ದೇಗುಲ, ಗುಡಿ – ಗುಂಡಾರ, ಮಸೀದಿ ಇಗರ್ಜಿ, . . . ನಮಗೆ ಅಷ್ಟ ಶಿಂಬ್ಲಿ (ಭೂಮಪ. ೧೧೧). **ಈಗರ್ಜಿ**: ನೆಗೆದೆಬ್ಬ ಚಮ್ಮುತಿದಳ್ಳಿ ಪಬ್ಬಣದಲ್ಲಿ, ಗುಡಿ ಮಸಿ ಮಸೀದಿ ಈ ಗ ರ್ಜಿ ಯಲ್ಲಿ (ಚಂದಿಮ. ೧೯).

[← ಹಿಂ. ಇಗರ್ಜಿ, ಇಗಾರ್ಜ; ಬಂಗಾಳಿ. ಗಿರ್ಜಾ. / ತುಳು. ಇಗ್ರೆಜ; ಮಲ. ಇಗ್ರೇಷಿಯಾ. / ಜರ್ಮನ್. ಕಿರ್ಕಾಸ್]

ಇಗಾ 'ಇದೆಕೊಳ್' ನೋ.

ಇಗುತ್ತಿ (ನಾ). "ಇಗುತ್ತಿವೀಳೆಬಿಳ್ಳಿ" (ಮೈಜಾ. ೧೯–೨೪೨). [?]

ಇಗುರು 'ಇಗರು[2]' ನೋ.

ಇಗೂ 'ಇದೆಕೊಳ್' ನೋ.

ಇಗೂಲ 'ಇದೆಕೊಳ್' ನೋ.

ಇಗ್ಗಡೆ 'ಇರ್ದಡೆ' ನೋ.

ಇಗ್ಗರ, ಇಗ್ಗರಿ (ನಾ). (ಉಕ). ಉಪದ್ರವ; ಕಾಟ; ಹಿಂಸೆ: "ಕಾಟ; ಉಪದ್ರ" (ಜಾನಪೀ. ೧೬). ಆತ್ಮಯ ಮನೆಯ ಇಗ್ಗರ ಬಹಳವಾಗಿದೆ (ಸರಜಾ. ೫೦); ಮನೆಯ ಇಗ್ಗರದಲ್ಲಿ ಮೆದುಳೆಲ್ಲಾ ಸಾಯಿರಾರು ಸೂಚಗೇಂದ ಚುಟ್ಟಿ ಚುಟ್ಟಿ ನೋವು ಮಾಡಿದಂತಾಗುತ್ತಿತ್ತು (ಬೆಟ್ಟಹೂ. ೭೫). **ಇಗ್ಗರಿ**: ತಾಯಿ ಹಡೆದಾವತ ಬರಜೇಲ ಅತ್ತಮಾಡಿ ಇಗ್ಗರಿ ಭಾಳ ಇರಲಾರೆ (ಸರಚಿ. ೨೬). [< ತಿಗ್ರಕ]

ಇಗ್ಗರಿ 'ಇಗ್ಗರ' ನೋ.

ಇಗ್ಗಲಿ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಪೆರ್ಮ್ಮಡಿಯು ಎಱಿಯಪ್ಪನು ಪಿಟ್ಟು ಇಗ್ಗಲಿನುಂದುದಿಗೇಱಿಯುಮಂ ಕಲ್ಲಾಱುವಡೆದ ಸ್ತ್ರಿಯಾವುದೆ ನ್ದೊಡೆ (ಎಳ. III, ಸಂಜಪ. ೧೩೯–೩ : ೪೧೨). 'ಇಗ್ಗಾಲಿ' ಪರಾ.

[?]

ಇಗ್ಗಲಿಯೂರ್ (ನಾ).= ಇಗ್ಗಲಿ : ಶಿವಯಗವುಣ್ಣನು ಮುವರುಮಿಮ್ಮು ಇಗ್ಗಲಿಯೂರ ಗವತಿಯವಿಡಿಸಿದರ್ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೦, ೪೦–೬ : ೨೬೮ ಕತ). [ಇಗ್ಗಲಿ + ಊರ್]

ಇಗ್ಗಲೂರು (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ನಲ್ಲೂರು ಕೊಮರಕ್ಕನ್ನು ಇಗ್ಗಲೂರು (ಎಳ. IX, ಬೆಂಗಳೂ. ೮೬–೮ : ೪೫೦). [?]

ಇಗ್ಗಾಲಿ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಇಗ್ಗಾಲಿಯ ಪಾಲಬರೆಯ ಮೇರೆ ಅರಬಟ್ಟು ತಾಯೂರ ಪಡುವಣದೆಸೆಯ ಕೊರಕೊರೆಯ ಪಳ್ಳ (ಎಳ. III, ಸಂಜಪ. ೧೩೯–೧೧೧ : ೪೧೨). 'ಇಗ್ಗಲಿ' ಪರಾ. [?]

ಇಗ್ಗಾಲ್ಕಿ (ನಾ). ಎರಡು ಚಕ್ರಗಳುಳ್ಳದ್ದು; ಬೈಸಿಕಲ್ಲು: "ಕಾಲೊತ್ತಿ ನಿಂದ ನಡೆಸಲಾಗುವ ಎರಡು ಚಕ್ರಗಳ ವಾಹನ. ಇಗ್ಗಾಲಿ, ಕಾಲ್ಗಾಡಿ, ಬೈಸಿಕ್ಲಲ್ಲು" (Bicycle. ಇಂಅಶ); ಹೊರಗೆ ಇಗ್ಗಾಲಿಯ ಸಪ್ಪಳವಾಗಿ ಒಬ್ಬ ಹದಿನಾಲ್ಕು ಹದಿಪ್ಪೈದು ವರುಷದ ತರುಣನು ಬಂದು ನೆಲಮುಟ್ಟಿ ನಮಸ್ಕರಿಸಿ ದೂರದಲ್ಲಿ ಕುಳಿತುಕೊಂಡನು (ಸಸಭಾ. ೪). 'ಓಗ್ಗಾಲಿ' ಪರಾ. [ಇರ್ + (< ಎರಡು) + ಗಾಲಿ]

ಇಗ್ಗಿಲೀಕೆಲ್ಲು (ನಾ). ಗ್ರಾಮದ ಗಡಿಕಲ್ಲು (?): ವಿನಾಯಕನ ಕಟ್ಟ ನಡುವೆ ಹಾಯು ಇಗ್ಗಿಲೀಕಲ್ಲ ತಾಗಿ ಬಡಗ ನಡದು (ಎಳ. III, ಸಂಜಸ. ೧೯೮–೧೫೨ : 1639). 'ಇಗ್ಗಲಿ' ಪರಾ.

[ಇಗ್ಗಲಿ + ಕಲ್ಲು[1] (< ಕಲ್ಲ್)]

ಇಗ್ಗುಂಡು (ನಾ). "ಅಂಗಸಾಧನೆಗಾಗಿ ಕೈಯಲ್ಲಿ ಹಿಡಿದು ಉಪಯೋಗಿಸುವ, ಕೊನೆಗೆಗಳಲ್ಲಿ ಭಾರವಾದ ಗುಂಡು ಗಳುಳ್ಳ ಕಬ್ಬಿಣದ ದಂಡ" (Dumbells. ಇಂಅಶ); ಗೋಡೆಯ ಬೀರುವಿನಲ್ಲಿದ್ದ ಒಂದು ಜೊತೆ ಇಗ್ಗುಂಡಿನ ದಂಡವನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು (ತುಸಮು. ೨೬). [ಇರ್ + (< ಎರಡು) + ಗುಂಡು]

ಇಗ್ಗೆಲಸ (ನಾ). ೧. ಎರಡು ಕೆಲಸ. ೨. ಇಮ್ಮಡಿ ಕೆಲಸ: ಇಗ್ಗೆಲಸ ಮಾಡಿ ಸುಗ್ಗಾದೆ ಮಗಳೇ (ಗಾಪ). ೩. (ಉಕ). ಕೆಟ್ಟುಹೋದ ಕೆಲಸ: ನೀ ಮಾಡೋದೆಲ್ಲಾ ಇಗ್ಗೆಲಸ (ರೂಢಿ).

[ಇರ್ + (< ಎರಡು) + ಕೆಲಸ]

ಇಗ್ಗೇಣ್ 'ಇಗೇಗಾಣ್' ನೋ.

-ಇಚ (ಪ್ರ). ಅಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದವನು ಅಥವಾ ಬೆಳೆದವನು, ಅದರಲ್ಲಿ ವರ್ತಿಸುವವನು ಎಂಬ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಬರುವ ಒಂದು ತದ್ಧಿತ ಪ್ರತ್ಯಯ: "ಅಲ್ಲಿಯ ಪುಟ್ಟದಿಂಂದವಲ್ಲಿಯೆ ತಾಂ ಬೆಳೆದನೆಂದು ಪೇಟ್ಟರ್ಥದೊಳಂತೆಲ್ಲಮಿಚಪ್ರತ್ಯಯಂ" (ಕಾವ್ಯಾ. ೩೩೪); ಪೊಟಲಿಚಂ, ಅಲಂಚಿಚಂ, ಕರಹಡಿಚಂ, ಕಾಲುರಿಚಂ (ಭಾಷಾಭೂ. ೧೩೯ ಪ್ರಯೋ); ಒರೆವಂಡಪ್ರತ್ಯಯಮುಂ ಪಿರಿಮಂ ತದ್ಭವನೊಳ್; ಇಚ ಪ್ರತ್ಯಯಕ್ಕೆ—ಅಲರಿಚಂ ಪೊಟಲಿಚಂ (ಕವಡ. ೨೦೦ ಪ್ರಯೋ); ಕಾಲೂರೊಳಾದಂ ಪುಟ್ಟುದಂ ಮೇಣ್ ಕಾಲುರಿಚಂ. ಏವಂ ಒಳ್ಳರಿಚಂ, ಬಟ್ಟಸಿಚಂ, ಕಲಿಚಂ (ಕಲ್ಹಾಸು. ೪೨೦ ಪ್ರಯೋ).

ಇಚಕೆ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಗಿಡ: ಬರಗಾಲದ ಆಹಾರ: ಎಲೆ, ಬೇರು, ಗಿಡ – ರತ್ನಪುರುಷ, ಇಚಕೆ, ಗಣಜಲಿ (ಕಳಾಗೆ. ೧೧೧). [?]

ಇಚಕೆಲ (ನಾ). ೧. ಕೆಸರು. ೨. ಹೊಂಡ. [ಸಂ.]

ಇಚ್ಚಂಕೆ (ನಾ). ೧. ಮನಸ್ಸಿಗೆ ತೋರಿದ ಸಂಖ್ಯೆ (ಉಕ. ೬). ೨. [ಗಣಿತ] ತ್ರೈರಾಶಿಕದಲ್ಲಿ ಮೂರನೆಯ ರಾಶಿ.

[ಇಚ್ಚೆ + ಅಂಕೆ. / ಮರಾ. ಇಚ್ಛಾಂಕ < ಸಂ. ಇಚ್ಛಾಂಕ]

ಇಚ್ಚಕ್ಕೆ (ನಾ). ೧. ಇತರರ ಇಚ್ಛೆಗನುಸಾರವಾಗಿ ಮಾತನಾಡುವುದು; ಪುಸಲಾಯಿಸುವುದು; ಮುಖಸ್ತುತಿ: ಈ ಯೆಡೆಯಾಗ ಕಾಮಿಂದೆ ಸಂದಿಚ್ಚಕಂ ಪದುಳಂಬಿತ್ತುದು ಮತ್ತಮೀಂ ಭವಸಾಖಂ ಪೆಂಣಾದುದೀ ಬೀದಿಯಂ (ಚಕವ. ೬–೬೫); ಈ ನುಡಿಗಳೊಳೇನಾವುಂ ಇಚ್ಚಕಂ ಬೆರಸಿಪುದೆಂದು ತಿಳಿಯಲ್ಕುಬೇಡಲ್ತು (ಚಕವ. ೧೬೫–೯); ಸಚ್ಚರಿತಸಾಹುದಿಲ್ಲಿ ಬಾಳ್ಕೆ ಇಚ್ಚೆತದ ಮಾತಲ್ಲ ನಮ್ಮುಮ ಮುಚ್ಚರೆಕೆ ಗುಣಳ್ (ಕೂ೯ ಗಯ. ೨೬–೪೪). ೨. ವಿಧೇಯನಾದವನು; ಸೇವಕನಂತೆ ಇಚ್ಚೆಗನುಸಾರವಾಗಿ ನಡೆಯುವವನು: ನಮ್ಮ ಮನೆಯ ದಾಕೈಕೆಳಗೆ ಒಬ್ಬ ಇಚ್ಚಕಳಾದ ಹೆಣ್ಣುಮಗಳು ಬೇಕಾಗಿದ್ದಾಳೆ (ಕೋಮು. ೭೬). ೩. ಪುಸಲಾಯಿಸುವ ಸ್ವಭಾವದವನು; ಮುಖಸ್ತುತಿಗಾರ (೬). ಇಚ್ಚಕಳು ಚಿಕ್ಕವಳಲ್ಲ (ಗಾಪ).

ಇಚ್ಚ ಕವಾದು = ಮುಖಸ್ತುತಿಮಾಡು : ಇಚ್ಚ ಕವಾದದರಿಂದ ಗೆಯವ ಚಿತ್ತವಿಸು (ಗಿತಗೋ. ೨೫-೪೪). ಇಚ್ಚ ಕವಾದಿ ಮುಖಸ್ತುತಿಯಿಂದ ಉಬ್ಬಿಸುವ ಸ್ವಭಾವವುಳ್ಳ ಅಪಜಲಂತ ಕೃಮುಗಿದುಕೊಂಡು ಹೇಳಿದನು (ಕೋಪಿಮಾ. ೩೪). [< ಸಂ. ಇಚ್ಚಕ]

ಇಚ್ಚ ಕತನ (ನಾ). ಪು ಸಲಾಯಿಸುವ ಅಥವಾ ಮುಖಸ್ತುತಿ ಮಾಡುವ ಸ್ವಭಾವ (ದಕ. ಕ). [ಇಚ್ಚಕ + -ತನ]

ಇಚ್ಚ ಕಾಱ 'ಇಚ್ಚೆಕಾಱ' ನೋ.

ಇಚ್ಚ ಕಾಱತನ 'ಇಚ್ಚೆಕಾಱತನ' ನೋ.

ಇಚ್ಚ ಗಾತರಿ 'ಇಚ್ಚೆಕಾರಿ' ನೋ.

ಇಚ್ಚ ಟಿ (ನಾ). ಧೀರ; ಶೂರ; ಗಟ್ಟಿಗ: ಎಚ್ಚರಿಜಾದರು ಹೊಯ್ದು ರಿಟ್ಟರು ಹುಚ್ಚಿದರು ಸೀಳಿದರು ನೂಕಿದರ [ಪಾಠಾಂ. ಶಿ]ಚ್ಚಟರ ಸೀದಿದರು ದಡವಲೆ ಕಚ್ಚವಲೆಗಳಲಿ (ಕುವ್ಯಾ. ೧೯-೪೬). [< ನಿಚ್ಚಟ?]

ಇಚ್ಚ ಟಿವಣಿ 'ಇಚ್ಚೆಟಿವಣಿ' ನೋ.

ಇಚ್ಚ ಡಿ 'ಇರ್ಚವಡಿ' ನೋ.

ಇಚ್ಚ ದಿಬಟ್ಟೆ (ನಾ). ಎರಡು ಪದರಗಳುಳ್ಳ ಬಟ್ಟೆ; ಕೌದಿ; "ಕೌದಿ; ಹಚ್ಚೆದ; ಪದರದಬಿ" (ಜಾನಕೋ. ೧೩).

[ಇಚ್ಚಡಿ (< ಇರ್ಚವಡಿ) + ಬಟ್ಟೆ]

ಇಚ್ಚ ಣಿಗೆ (ನಾ). ಏಣಿ; ನಿಚ್ಚಣಿಗೆ: ಭವವೆಂಬ ಜಾಡಿಯ ದಾಂಟಿಸಲು ಕಡಗು ಸಗ್ಗವಪರರಿಬ್ಬಣಿಗೆ ಬದ್ಧರಂ ಮುಕ್ತರಕ್ಕಿಸುವ ಮಂತ್ರ . . . ಚತುರಾಕ್ಷರಂ (ವೀಕ್ಷಿತ. ೨-೬೩). ಇಚ್ಚಣಿಗೆಯಚೇಲಾತಲೆವರಿಗೆಯ ನಿಕ್ಕಿ ನಚ್ಚಿನ ಭಟರೆಯ್ದು ಬರಲು (ಅಪಂಚ. ೧೮-೬೨).

[< ನಿಚ್ಚಣಿಗೆ?]

ಇಚ್ಚ ಯ್ಸು 'ಇಚ್ಚಿಸು' ನೋ.

ಇಚ್ಚ ರ (ನಾ). ಎರಡು ಎಳೆಯ ಹಾರ, —ಸರ: ಬಿಚ್ಚಿದಕೆ ಪುಲ್ಲ ಗಣ್ಮೊಳೆಯ ನುಚ್ಚುತ್ತುನಳ ಇಚ್ಚರಂ ಕುಡದಿಚ್ಚಿದಿಗೆಳಿಂಳಿಟ್ಟಸುಕಿರೆ (ರಾಘಪ. ೭-೩೩). [ಇರ್ಮ (< ಎರಡು) + ಸರ್ಮ]

ಇಚ್ಚ ವಡಿ 'ಇರ್ಚವಡಿ' ನೋ.

ಇಚ್ಚ ಳ (ನಾ). (?): ಬಲಭಂಡಣೀ ಬ್ಯಹಸ್ಪಳೆಯಂತೆ ಗಿಚ್ಚ್ಯಯಿಚ್ಚಳದ ಬ್ಯಾಹ್ಮ ಣೂ ರ ಕೆ ನಳಯುಮೊಳಗಿರಲಾಗದಿರಲವಳಕ್ಕ ಣಾವಾದೂ (ಜಗದಾ. ೧೪೮). [?]

ಇಚ್ಚ ಳಗಾತಿ (ನಾ). ಪ್ರೀತಿಪಾತ್ರಳು (?): ಅಚ್ಚಕ್ಕಿ ಇದ್ದಾಗ ನುಚ್ಚಕ್ಕಿ ಹಂಗೇನು ಇಚ್ಚಾ[ಚ್ಚ]ಳಗಾತಿ ತಾಯಮ್ಮ ಇದ್ದಾಗೆ ಉಚ್ಚವರ ಸಂಗ ನಮಗೇನು (ಹಳ್ಳಯ. ೯೬). [ಇಚ್ಚಳಗಾಮ್ಯ + -ತಿ (< -ಇತ್ತಿ)]

ಇಚ್ಚಾರಿ (ನಾ). ೧. ಎರಡು ಚಾರಿ; ಎರಡು ಕೈಗಳನ್ನೂ ಅಯಸೋಗಿಸುವಿಕೆ; ಸವ್ಯ ಸಾಚಿತ್ವ : ಕಲಜನರವರಾಗೆ ಅವರೊಳು ತಾಗೆ ಕಾದುವೆನಾಽಚ್ಚಾರಿಯಲಿ (ಕಬ್ಬಿಕ. ೨೮-೧೦). 'ಇಚ್ಚಾರಿ ರಿಗೊಳ್' ಪರಾ. ೨. ಎರಡು ಪಕ್ಕ, —ಮಗ್ಗುಲು : ಇಚ್ಚಾರಿ ಮಳಕತೋರಣ ರತ್ನಕಲಿತಾಽಚ್ಚಳ ಹೊನ್ನ ತೋರಣಾ ಸ್ವಚ್ಛದಿ ಪೊಱ ಮಟ್ಟ ಳು ಪುರ ಲಕ್ಷ್ಮಿಯ ಉಚ್ಚೈವಮಱಿ ತಿಯಂತೆ (ಮೋಹಕ. ೨೪-೨೮).

[ಇರ್ಮ (< ಎರಡು) + ಚಾರಿ]

ಇಚ್ಚಾರಿಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಎರಡು ಬಗೆಯ ಚಾರಿಯನ್ನು ಅನುಸರಿಸು; ಎಡಗೈ ಮತ್ತು ಬಲಗೈ ಎರಡನ್ನೂ ಬಳಸಿ ಶರಸಂಧಾನ ಮಾಡು: ಇಚ್ಚಾರಿಗೊಂಡು ನರಪತ್ಯ ಕೆಂಗಲ್ಗೊಲ . . . ನಿಚ್ಚಳದ ಪಿಡುಸರಳ್ ಪೆಚ್ಚದವು ನಿಮಿಷದೊಳ್ ಮುಚ್ಚಿದವು ಗಗನಮಂ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೩-೧೮); ಏನಿಚ್ಚಾರಿಗೊಂಡೆಸೆದಪೆ? – ಈ ಗಹನನಿಮ್ಮೆಯಂ ನಾನಾಽಕಿ ಬಲ್ಲೆ ನೆಂದೆನಿಸಿದ್ದೆ ! (ಕಬ್ಬಿಕ. ೨೮-೯೫). [ಇಚ್ಚಾರಿ + ಕೊಳ್]

ಇಚ್ಚಾಲು (ನಾ). (ಕರಾ). ಎರಡು ಸಾಲು : ಇಚ್ಚಾಲು ಮಾಡಿದ ಗದ್ದೆಯಲ್ಲಿ ಹಿಡಿವಷ್ಟೆಂದರೆ ಮಣ್ಣೆಲ್ಲ (ಯಾಪ).

[ಇರ್ಮ (< ಎರಡು) + ಸಾಲ್ಮು (< ಸಾಲ್)]

ಇಚ್ಚಿಗೆ 'ಇಚ್ಚೆಗೆ' ನೋ.

ಇಚ್ಚಿಡಿ 'ಇರ್ಚವಡಿ' ನೋ.

ಇಚ್ಚಿಸು, ಇಚ್ಚಯ್ಸು, ಇಚ್ಚೈಸು (ಕ್ರಿ). ಆಸೆಪಡು; ಅಪೇಕ್ಷಿಸು: ಅಯ್ಯಳ ಬೆದೆ ಮಜ್ಜು ಇದಱಚ್ಚಿಸುವಗೆ ಸಲ್ಲದು ಆಕ್ಷಯ (ಮೃಅಂ. ೧೯೪೩, ೧೫-೨೪; ೪೮೨). ಇಚ್ಚಿಸ್ಯೆಯ್ದು : ಮುನ್ನಮೆ ತನ್ನಂಬರಿಸಿ ಕೆನ್ನೆಯಂದಮಂ ವಿಸ್ತರಮಱಿಯಲಿಚ್ಚಿಯ್ದುಯ್ದು [ಪಾಠಾಂ. ಚ್ಚೈಸು]ಕಿರ್ದ ಜನಾರ್ದನನಂ ಮೆಲ್ಲನೆ ಸಾರ್ದರ್ (ವರ್ಧಪು. ೪-೭ ಪ). ಇಚ್ಚಿಪ್ಪೆಸು : ಸಾವ ಪದದೊಳು ಧರ್ಮಕ್ಕಿಚ್ಚಿಪ್ಪುವೆನೆಂಬಾತನಂ ಕಿಚ್ಚಿದ್ದ ಡೆ ಬಾವಿ ತೋಡು ವವನಂ ಪೋಲ್ಮುಂ (ಸ ಮ ಪ. ೬-೪೦); ಭವಸಂತಾಪವಿಲೋಪಮಂ ನಿಯಮದಿಂದಿಚ್ಚಿಪ್ಪವಂ ನಿಚ್ಚಮುಕ್ತವದಿಂ . . . ಭಕ್ತಿರಸಮೆಂಬ ಪರ್ಣಂ ಚಿರಂ ನಚ್ಚಿ ಮೆಚ್ಚಿ ನಲಂ ನರ್ತಿಕೆ (ವರ್ಧಪು. ೧೩-೮೨); ಮುಂದಿಗಳ ಬರವ ನಿಚ್ಚಿಪಸತ ತಾನೊಬ್ಬ ಮುನಿಯಂತೆ ಜಾನಿಸುತಿದ್ದಾ (ಭರಪ. ೬-೩೬).

[ಇಚ್ಚೆ + -ಇಸು]

ಇಚ್ಚು ಮಿನಾ (ನಾ). (ಕರಾ) ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮೀನು.

[ಇಚ್ಚು$_{40}$ + ಮೀನು (< ಮೀನ್)]

ಇಚ್ಚೆ (ನಾ). ೧. ಆಪೇಕ್ಷೆ; ಆಸೆ; ಇಷ್ಟ: ಕಾಮಕಾಂತೆ ಬಲ್ಲಂಯಂ ತನ್ನಿಚ್ಚೆಯಂ ಮೆಚ್ಚ ಬನ್ನವುರಂ ತೀವಿದ ಮಾಱ್ಕೆಯಾಯ್ತು . . . ಕಾರೊಳ್ ಮಹೀಮಂಡಲಂ (ಪಂಪಭಾ. ೭-೨೪); ಎರ್ದೆಯೊಳ್ ಬೈತಿಚ್ಚೆಯೊಳ್ ಕೊರ್ಮೆಯ ತಳ್ತರವಿಂ (ಶಾಂತಿ. ೬-೧೩ಪ); ನೋಡುವೊಂದಿಚ್ಚೆ ಪೆರ್ಚ (ಸುಕುಮಾ. ೭-೪೧) ; ಆ ಕ್ಷಣದೊಳಿಚ್ಚೆಯ ಕೆಲ್ಲಯಲಿ ಕಾದಿದನು (ಕುಮ್ಯಾಕ. ೧೫-೩೪); ಬೆಚ್ಚನಾ ಮನೆಯಾಗಿ ವೆಚ್ಚಕ್ಕೆ ಹೊನ್ನಾಗಿ ಇಚ್ಚೆಯನು ಆಱನ ಸತಿಯಾಗಿ ಸ್ವರ್ಗಕ್ಕೆ ಕಿಚ್ಚು ಹಚ್ಚಿಂದ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೬೧೧); ತನ್ನಿಚ್ಚೆಗೂ ಸಾಕೆತಲೆಗೂ ಮಲ್ಲಿಲ್ಲ (ಗಾಡಿ). ೨. ಬಯಸಿದ ವಸ್ತು ; ಪ್ರೀತಿಪಾತ್ರವಾದ ವಸ್ತು , —ವಿಷಯ : ಶ್ರೀ ಪ್ರಭುವಾಣಿ ಪರಮ ಸುಭಗರ್ ಪಗೆವರ ಗನ್ಹಾಸ್ತಿ ಪಾವ್ಯರ್ಗ ಇಚ್ಚೆ (ವಿ. ೩೮ನೆ. ಸಂಧಿ. ೧೧೫-೨; ೩೩೫ ಕತ); ಸಂತತಂ ಬಂದವಾ ನೃಪತಿ ಮನದಿಚ್ಚೆಗಳು ಬರುತಮಿರ್ದವ್ವ ದೇಶದೆಡದ ಸುವಸ್ತುಗಳು (ಪಂಬಿರ. ೫-೧೩); ಆಕ್ಕ ರಿಗರಭಣಂ ಬುಧರಿಚ್ಚೆಯಚ್ಚು (ಸಂಕ್ತಿಸು. ೧-೨೫). ೩. ಆಂಕೆಯ ಲ್ಲಿರುವ ಅಥವಾ ಅಧೀನವಾದ ವಸ್ತು ಅಥವಾ ವಿಷಯ : ಸಾಜೆ ನಮಂತಿಚ್ಚೆಯೆಸೆ ಪೊಣರ್ದಾವಂ ತಲ್ಲಣಿಂದು ಗೆಲ್ವಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೧-೩೧); ಅರಸುಮಾನೆಯುಂ ತಿರಿಪುವಂಡಚ್ಚಿ (ಪಂಚತಂ. ೯೫-೮); ಮರಣವದು ನಿಶ್ಚಿಚ್ಚೆ ಹೋಗೆಂದ (ಸಂಭಪ. ೧೩-೨೮); ಮದಸೊಕ್ಕಿದಾನೆ ಮಾವುತ ನಿಚ್ಚೆಯಿದ್ದಂತೆ (ನೀ ೯ ಹ. ೨೩-೩೩). ೪. ಮನ ಬಂದ ರೀತಿ; ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ : ಪುಟ್ಟಗೇರಿ ನೋಡುವನೆನ್ನಿಚ್ಚೆಯೊಳೀ ಮುನಿಯವರದ ಮಹಿಮೆಯನಿನುತಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧-೨೦); ಇರದೊಯ್ದುದು ತನ್ನಿಚ್ಚೆಗೆ ವರಯೌವನದಂದು ಪುರುಷನಂ ಪ್ರಕೃತಿ ರಜಂಬೆರಿದು ತಿರು ಪುತ್ತೆ (ಕಾಂದಪು. ೫೩೫); ತೆಂಗಾಳಿ ತನ್ನಿಚ್ಚೆಯಂ ನಡೆತಂದಪ್ಪುದು (ಕಬ್ಬಕಾ. ೫೫). ೫. ಅಭಿಪ್ರಾಯ; ಸಮ್ಮತಿ : ಇಚ್ಚೆಯಣಿಮ್ಮಿಲ್ಲ ದೊಡಂ ತೆಗೆದಳ್ ಕರಂ ಮನಂ ಕಿಡೆ ಪೊಸತಪ್ಪ ದೊಂದು ಪಿಡಿಗಂಕುಶ ಮಿಟ್ಟು ಮರಳ್ವವಂದದಂ (ಕಾಡಂಪು. ೭೬೨); ಅರಸುಗಳ್ . . . ಮಂತ್ರಿಗಳಿಚ್ಚೆಯಂ ಪ್ರತಿಪಾಲಿಸರ್ (ಪಂಚತಂ. ೧೩೮-೫); ಒಡೆಯ ರಿಚ್ಚೆಯನೆಱಪುಚತದೊಳು ನಡೆಯಲಱಯದೆ ಭಕ್ತಿಹೀನಂ ಕೆಡದಿ ಯೆಂದದೆ ಪಾತಕನೊಳೇಂ ಗುಣವಮಿಸಲುಂಟೇ (ಸಾನಂಚ. ೭-೪೬).

೬. [ಗಣಿತ] ತ್ರೈರಾಶಿಕದಲ್ಲಿ ಬಲಗಡೆಯಿಂದ ಎಂದನೆಯ ರಾಶಿ : ಇಚ್ಛೆ ಫಲಂ ಪ್ರಮಾಣಮಿಂದವು ಇಚ್ಛೆಯು ತಾಂ ಮೂಲು ರಾಶಿ (ಸ್ವಕಾ. ಅನು. I, ೧೧–೧೩).

ಇಚ್ಛೆಯರ್ (ಬಹುವ) : ಮತ್ತ ಮೊಂದೆಡೆಯೊಳ್ಗೂರ್ದ ತೊಟ್ಟು ಲಲಿತಾಂಗಂ ಬಂದಿಸಾನ್ನಾತನ ತೋಟಿ ಏಂಗುಸಿವಂ ನೆರೆವನೆಯೊಳಿರ್ದು ಬರ್ಪುದೆಟಱಂಬುದುಂ ತನ್ಮಾಲ್ಪಿಚ್ಛೆಯರಪ್ಪ ಬಧಿರೆಯರ್ಗಂ ಮೆಲ್ಲಜೆ ಪೇಱ್ದುದುಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೨–೪೯). [ಸಂ. ಇಚ್ಛಾ]

ಇಚ್ಛೆ ಕಾರ್ತಿ, ಇಚ್ಛೆ ಗಾರ್ತಿ, ಇಚ್ಛೆ ಗಾತಿ, ಇಚ್ಛೆ ಗಾರ್ತಿ, ಇಚ್ಛೆ ಕಾರ್ತಿ, ಇಚ್ಛೆ ಗಾರ್ತಿ (ನಾ).೧. ಇಷ್ಟಾನುಸಾರ ನಡೆಯುವವಳು; ಪ್ರಿಯೆ; ಮನದನ್ನೆ : ತನ್ನಿಚ್ಛೆ ಕಾರ್ ಗಡ ಕಡುಚಿನ್ನಿದೆಗಡೆ ಪಿಡಿದೊಡೆಳಿಸಿ ಪೇಱ್ದುಮು ಗೆಯ್ಯರ್ನ್ನಳ್ ಗಡ] ದೊರೆಕೊಂಡೊಡೆ ಮುನ್ನಿಸದಿರ್ಪನೆ ಏಚಿತ್ರದೂರಂಜಾರಂ (ಸಮಪ. ೫–೫೬). **ಇಚ್ಛೆ ಗಾರ್ತಿ** : ೨. ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಬಂದಂತೆ ನಡೆಯುವವಳು; ಸ್ವೈರಿಣಿ : ಅಗಿದು ತಿಂದಾ ರಕ್ಕಸಿಯರಾಕಾಶಿಶಾಟಿಯರಿಚ್ಛಗಾರ್ತಿಯರು [ಪಾಠಾಂ. ಚೈತ್ರಾ]ಯರು (ಬಸವ. ೪೦–೫೨).

ಇಚ್ಛೆ ಗಾತಿ : ೨. ಮೇಲಿನ ಪ್ರಯೋಗದ ಪಾಠಾಂತರವನ್ನು ನೋಡಿ. **ಇಚ್ಛೆ ಗಾರ್ತಿ** : ೧. ಬಿಚ್ಚೆತಮಾಡುವಿಚ್ಛಗಾರ್ತಿಯರೊಳ್ (ಅನಂಪು. ೬–೨೮ ವ). ೩. ಮನ್ಮಥನ ಹೆಂಡತಿ; ರತಿದೇವಿ : "ಇಚ್ಛೆ ಗಾರ್ತಿಯೆಂದು ರತಿ" (ಅಹಿಂ. ೨–೧೧); "ಏಱುಂಜನ್ಮನೆಯುಮಿಚ್ಛೆ ಗಾರ್ತಿಯು ರತಿಯೆಳ್ ." (ಅಭಿಂ. ೨೪); ನೆಲೆವೀಡಿನೊಳಿರ್ದಿಚ್ಛೆ ಗಾರ್ತಿ ಕೇಳ್ದು (ಶಬ್ದಾ. ೩೧೨). ೪. ಗೆಳತಿ (ದಕ. ೬). **ಇಚ್ಛೆ ಕಾರ್ತಿ** : ೨. ಲಿಂಗಿಯುಂ ತನ್ನಿಚ್ಛೆ ಕಾರ್ತಿಯುಂ ಸೂಳೆಯುಂ ಮೊದಲಾದವರ್ಗಳಂ ಪೊದೞಲಾಗದು (ಶಾಸ್ತ್ರಟೀ. ೯೫–೬). **ಇಚ್ಛೆ ಗಾರ್ತಿ**: ೩. ನಪಿಯಂಬನು ಶಿವಶಾಪದಿಂದ ಇಚ್ಛೆ ಗಾರ್ತಿಯನ್ನಗಲಿ (ತವಪ. ೧೪೨).

[ಇಚ್ಛೆ ಗಾರ + –ತಿ]

ಇಚ್ಛೆ ಕಾಱಿ, ಇಚ್ಛೆ ಕಾಱಿ, ಇಚ್ಛೆ ಗಾರ, ಇಚ್ಛೆ ಗಾಱಿ (ನಾ). ೧. ಇಷ್ಟ ದಂತೆ ನಡೆಯುವವನು; ಪ್ರಿಯ; ವಿಧೇಯ : "ಯಥಾಕಾಮಿ, ಸ್ವರುಚಿ, ಸ್ವಚ್ಛಂದಿ, ಶರವನ್ಮಹಿ–ಈ ಶಬ್ದಗಳು ಇಚ್ಛೆ ಕಾಱಿಯ" (ಹಲಾಯು. ೬೨–೨೨೪); ಇಚ್ಛೆ ಕಾಱಿರೊಳ್ ಕೂಡಿತೆ ತೋಲ್ಗೆ ಕೊಳ್ಕ್ರಿಕೆ (ಅನಂಪು. ೮–೨೬); ವಿಳಾಸಿನಿಯರುಂ ನಗೆಕಾಱರುಮಿಚ್ಛೆ ಕಾಱರುಂ . . . ನಡೆತಂದರ್ (ಭುಪ್ರಸ. ೮–೪೨); ನಡೆವಳ್ ಕಾಱಂ, ಇಚ್ಛೆ ಕಾಱಂ (ಕವಿದ. ೧೯–೪೦); ಬೀರರಿವರ್ಗಂ ಪ್ರಯೋ). **ಇಚ್ಛೆ ಕಾಱಿ** : ೧. 'ಇಚ್ಛೆ ಕಾಱಿತನ' ಪರಾ. **ಇಚ್ಛೆ ಗಾರ**: ೧. ಭಳುತಂಗಿದ್ದ ಸ್ಯಾತಂಕ್ಕ್ಯ ನಿತಗಿಲ್ಲ ಭಳುತಂಬಿಲ್ಲಿ[ಲ್ಲಿ]ಗಾರ (ತೀರ್ಥಮು. ೧೬೮–೪). **ಇಚ್ಛೆ ಗಾಱಿ** : ೨. ಮನ್ಮಥ; ಕಾಮ : ಎನ್ನ ಇಚ್ಛೆಗಾಱಿನ ಬಿಚ್ಚುಪಚ್ಚೆಯ ಕೈಗೆನ್ನಡಿ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೫೧–೯). ೩. ಗೆಳೆಯ (ದಕ. ೬).

[ಇಚ್ಛೆ + –ಕಾಱ]

ಇಚ್ಛೆ ಕಾಱಿತನ, ಇಚ್ಛೆ ಕಾರ ತನ, ಇಚ್ಛೆ ಕಾರ್ತನ (ನಾ). ೧. ಸ್ವಚ್ಛಂದವೃತ್ತಿ. ೨. ಮುಖದಾಕ್ಷಿಣ್ಯಕ್ಕೆ ಮಾತ್ರನಾಡುವುದು : ಮಂತ್ರಿಗಮಿಚ್ಛೆ [ಪಾಠಾಂ. ಚೈ] ತಾಱತನಮೇ (ನ ದಾಯು. ೫–೪೬ ; ಕಾವ್ಯಸಾ. ೪೩೯). **ಇಚ್ಛೆ ಕಾರ್ತನ** : ಮೇಲಿನ ಪ್ರಯೋಗದ ಪಾಠಾಂತರವನ್ನು ನೋಡಿ. **ಇಚ್ಛೆ ಕಾರ್ತನ** : ೩. ಪ್ರಣಯ; ಪ್ರೀತನ; ಅನುನಯ : ನಗೆ ಸಬ್ದವಂ ಬಿನಮೆಂಬಂತಱಂ ಲಲಿತಾಂಗನಂ ಮನಂ ಗೊಸುವಂಚಿಚ್ಛೆ ಕಾರ್ತನದ ಲಲ್ಲಗಳಂ ನುಡಿದಂತಱಂಬಿನಬ್ದುದಿಗಮನಾ ಲತಾಂಗಿಗೆ ನೃಪಂ ಪಡೆದಂ (ಕಾವ್ಯಾನ. ೧೦೦). [ಇಚ್ಛೆ ಕಾರ + –ತನ]

ಇಚ್ಛೆ ಗ, ಇಚ್ಛೆ ಗ (ನಾ). ೧. ಇಷ್ಟವನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿ ನಡೆಯುವವನು; ವಿಧೇಯ : ನಾನು ವಿಪ್ರನು ಮಿತ್ರರಲಾಚ್ಛೆಗರು ಸಂಧಾನಿಪೆ ವಿಷ್ಣು ತೇಜವನು ಮಾಣಿಗಳ್ತ್ತೆ ರಾಜರು ವ್ಯಂತರೇಂದ್ರರು ನೀನದನುಸರ ಬೇಕೆಂದ(ಭರಚ. ೬೦–೬). ೨. ಮನಸ್ಸನ್ನು ಅರಿತು ಮಾತನಾಡುವವನು; ಹೊಗೞ ನಿಯುವವನು : ರಾಜಾಗಾರನಿ ತೋಟಿ ನುಡಿದಂಬ್ಲುಡಿ ನೀನು ವ್ಯಾಜ್ಯಾಂಗವೊಂದನ್ಗಾಡಿದೆಯಾ ತೇಜಸ್ಸಿಯೇ ಕೊಬ್ಬಗೆಜಾವ ನದು ರಾಜರೋಚೆ ತಾನೆಂದಖಿಲ್ಲಗನು (ಭರಚ. ೪೮–೯). **ಇಚ್ಛೆ ಗ** : ೧. ನರೋತ್ತುಮಪತಿ ನರಪರಿಯಂಕ್ ನರನ ಕೂಡ ಇಚ್ಛೆಗನೆ ನರನಾಥ ನಾರಾಯಣ (ನೇಮಿಪ್ರೀ. ೫೦). ೨. ನನ್ನ ಇಚ್ಛೆಗರು ನನ್ನನ್ನು ಅಳತೆಗೆಟ್ಟು ಹೊಗಳೆ ಜನರಲ್ಲಿ ತ ಪ್ಪು ತಿಳಿವಳಿಕೆಯನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸಕೊಡಗಿದ್ದಾರೆ (ಭೀಪ್ರಬ. ೧೧೫).

[ಇಚ್ಛೆ + –ಗ. / ತೆಲು. ಇಚ್ಛಗ]

ಇಚ್ಛೆ ಗತನ (ನಾ). ಹೊಗೞ ಮಾತನಾಡುವುದು; ಮುಖಸ್ತುತಿಯ ಸ್ವಭಾವ : ನಿನ್ನಿಚ್ಛೆ ಗತನದ ಬಣ್ಣವಣ್ಣಗೆಯ ಮಾತನಾಡುವುದು ನನಗಾ ದುದಿಲ್ಲ (ಸಚ್ಚಂಕಾ. ೧–೪೫); ಇಲ್ಲದ ಗುಣಗಳ ಬಲ್ಲಂಥಿಚ್ಛೆ ಗತನದಲ್ಲಿ ಪೊಗೞ್ ಪೊಂಗಿ ನಲಿವ ಕಲ್ಲೆದೆಗಳು ಕಡುಗಾಂಭರವಾಯೆಳಗಿಲ್ಲನ್ನರರ ಸುಗಳಿಂದ (ಕುರಾಸಾ. ೩೫–೮೫). [ಇಚ್ಛೆ ಗ + –ತನ]

ಇಚ್ಛೆ ಗಾತಿ 'ಇಚ್ಛೆ ಗಾರ್ತಿ' ನೋ.

ಇಚ್ಛೆ ಗಾರ 'ಇಚ್ಛೆ ಕಾಱ' ನೋ.

ಇಚ್ಛೆ ಗಾರ್ತಿ 'ಇಚ್ಛೆ ಕಾರ್ತಿ' ನೋ.

ಇಚ್ಛೆ ಗಾಱಿ 'ಇಚ್ಛೆ ಕಾಱ' ನೋ.

ಇಚ್ಛೆ ಗೆಡು (ಕ್ರಿ). ೧. ಆಸೆಗೆ ಭಂಗವಾಗು; ಬಯಕೆಗೆ ಕೇಡೊದಗು : ನಗೆ ಪೊಗೆ ಮೊಗಮಂ ಪೊದೞ್ದಲರ್ ತಾವರೆಯಂಬ ವಿಷೋಷದಿಂ ಮೊಗಂಬುಗೆಯೊದಮಾ ತಳೋದರಿಯ ಸುಯ್ಯಳ ಬೆಂಕೆಯೊಳ್ಬೆಗೆಟ್ಟು [ಪಾಠಾಂ. ಕಿಟ್ಟುಕೊಟ್ಟು] ತೊಟ್ಟಗೆ ಕೊಳೆ ಮುಂದೆ ಬಿಲ್ಲು . . . ಪಾಱ್ ದುವುನ್ಮದಾಳಿಗಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೫–೧೦). ೨. ಆಪೇಕ್ಷೆ ಕಡಮೆಯಾಗು; ರುಚಿಯಿಲ್ಲವಾಗು : ಕಲ್ಲಾಗಲಿ ಕೆಂಪಾಗಿ . . . ಅನ್ನಪಾನದಲಿಚ್ಛೆಗೆಟ್ಟುಜೆ ಕೋಪಪಾವದಲಿ ಉಣ್ಣಾದುರಿಯುತ್ತ (ಅಮೃತ. ೨–೬೬). ೩. ಎಚ್ಚರ ತಪ್ಪು ; ಸ್ವಾಧೀನ ತಪ್ಪು : ಒದಲುರಿಗುಂ . . . ನುಡಿ ತಡವಕ್ಕುಮಿಚ್ಛೆಗೆಡುಗುಂ ಗಡ ನಲ್ಲರಗಲ್ದೆಗೆ (ಅವಿತ. ೧೨–೪೦); ಬೀರರಿವರ್ಗಂ ಮಿಚ್ಛೆಗೆಟ್ಟು ಮರವಟ್ಟರಿತೆ ಕುತ್ತರದೆ ತಱ್ದು (ಪ್ರೀರಾಮಾ. ೧೨೮–೮೬).

[ಇಚ್ಛೆ + ಕೆಡು]

ಇಚ್ಛೆ ಗೆಯ್, ಇಚ್ಛೆ ಗೈ (ಕ್ರಿ). ೧. ಇಷ್ಟವನ್ನು ನೆರವೇರಿಸು; ಆಸೆಯನ್ನು ಪೂರ್ತಿಗೊಳಿಸು : ಪರಿವಾರಿಸಿ ಪಾಟಮೋದಲಚ್ಚರಿಯಂ ರಾಡಲಚ್ಚರಿಯಿಂದ್ ಮನದಿಚ್ಛೆಯನಿಚ್ಛೆಗೆಯ್ಯಲಚ್ಚರಿಯರಿಂದೊಡೇಪೊಗ ಗಟ್ಟುದೋ ಚಿನಚಂದ್ರವಿಭವತಿಲೀಲೆಯಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೬–೭೫). **ಇಚ್ಛೆ ಗೈ**: ೨. ಇಷ್ಟಪಡು ; ಸಂಕಲ್ಪಿಸು : ಸಳಲದೇವಾತ್ಮಕಂ ನೀಇಚ್ಛೆಗೈದು ದತಿಸುಕರದಿಂದಪ್ಪುದು (ವೆಂಕಾಶಾ. ೫–೧–೪೨).

[ಇಚ್ಛೆ + ಕೆಯ್,]

ಇಚ್ಛೆ ಗೈ 'ಇಚ್ಛೆ ಗೆಯ್' ನೋ.

ಇಚ್ಛೆ ಗೊಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಬಯಕೆಯನ್ನು ನೆರವೇರಿಸು; ಪ್ರೀತಿಯನ್ನು ತೋರಿಸು. ೨. ಮರುಳುಗೊಳಿಸು; ಆ ಕ ಷಿ ಸು : ಆ ಬ ಲೆ ಯ ಮಿ ಇಚ್ಛೆಗೊಳಿಸುವರೆಂದು ಗುಂಪಂ ಬಿಚ್ಚಿ ಗುಂಪಿಸಲ್ಲಿ ಬಿಟ್ಟೊಡೆ ಹೆಚ್ಚು ಪಾಲುವರಾಗಳೇ ಸಾಳುವನ ಪರಿಯಂದ (ಬ ಸ ಪ. ೪೦–೭೬). [ಇಚ್ಛೆ + ಕೊಳ್ + –ಇಸ್ಕು]

ಇಚ್ಛೆಟವಣೆ, ಇಚ್ಚಟವಣಿ (ನಾ). [ಗಣಿತ] ಮನಸ್ಸಿಗೆ ತೋರಿದ ಸಂಖ್ಯೆಗಳನ್ನು ಹಾಕಿಕೊಂಡು ಮೊತ್ತವನ್ನು ಕಂಡುಹಿಡಿಯುವ ಕ್ರಮ: ಉದಯರಾಗಾ ಹೇಳಿಸುವುದು, ಹಲಗೆ ಬರೆಯಿಸುವುದು, ಕೊಟ್ಟ ಕಾಗದ ಓದಿಸುವುದು, ಇಚ್ಛೆಟವಣೆ ಹಾಕಿಸುವುದು ಇದೇ ಸಾಧಾರಣವಾಗಿ ವಿದ್ಯಾಭ್ಯಾಸ ಕ್ರಮವಾಗಿತ್ತು (ಮುಸುಗ. ೪). **ಇಚ್ಛಟವಣಿ** (ದಕ. ಕಿ).
[ಇಚ್ಛೆ + ಟವಣೆ]

ಇಚ್ಛೆಬೋನ (ನಾ). ಇಷ್ಟವಾದ ಭೋಜನ; ಬಯಸಿದ ಊಟ: ನೇಮದ ಮಹಂತರಿಗೆ ಇಚ್ಛೆಬೋನವ ನೀಡಿ ಮಿಂಡಜಂಗಮರೆಲ್ಲ ಬೇಡಿ ದರ್ಥಗಳ ಕೊಡುತ (ಮಡಿಕ್ಯಾ. IV, ೮೨೩ ಬಸಸ್ತೋ).
[ಇಚ್ಛೆ + ಬೋನ]

ಇಚ್ಛೆಯಱಿ (ಕ್ರಿ). ಅಪೇಕ್ಷೆಯನ್ನು ತಿಳಿ; ಇಂಗಿತವನ್ನು ಅರಿ: ಮನವೆಳಸಿದ ಮೋಹವ ತೋಜದೆ ಕಣ್ಗೊನೆಯೊಳಿಟ್ಟಸುತಿಚ್ಛೆಯಱಿತು ಇನಿವಾತಿನಿಂದ ಸೋಲಿಸಿ ಕೂಡಿಯವನಿಂದ ಘನಸುಖವಡೆಯಬೇಕಬಲೆ (ಕಂನವಿ. ೯–೧೫೫). [ಇಚ್ಛೆ + ಅಱಿ]

ಇಚ್ಛೆಯಾಣ್ಮ (ನಾ). ಪ್ರಿಯತಮ; ಪ್ರೀತಿಪಾತ್ರನಾದವನು; ಮನದನ್ನ: ಎಲ್ಲಿದಂ ಸೊಬಗಿನಾಗರಮೆಲ್ಲಿದನಿಚ್ಛೆಯಾಣ್ಮಂ (ಆದಿಪು. ೩–೧೫); ಅಗಳೊರ್ವಳಿಚ್ಛೆಯಾಣ್ಮನೊಳ್ ಬೆಚ್ಚಮನದಾಕೆ (ಜಗವಿ. ೧೬–೧೧೯ ವ). [ಇಚ್ಛೆ + ಅಣ್ಮ (< ಅಳ್ಮ)]

ಇಚ್ಛೆವಡು (ಕ್ರಿ). ಬಯಸು; ಅಪೇಕ್ಷಿಸು: ಇಚ್ಛೆವಟ್ಟೊಡಮೆಗಳ ನಿತ್ತಪೆಂ (ಉದ್ಭಟ. ೧೦–೮೬ ವ). [ಇಚ್ಛೆ + ಪಡು$_1$]

ಇಚ್ಛೆಸಾವು (ನಾ). ತನಗೆ ಮನಸ್ಸು ಬಂದಾಗ ಪಡೆಯುವ ಸಾವು; ಸ್ವೇಚ್ಛಾಮರಣ: ಮಾರಾಣಿಯುಂ ಪತಿಪಾದಮೂಲದೊಳ್ ಪಟ್ಟು ಪೊಂದಿದಳಿರುಳೆ ಇಚ್ಛೆಸಾವಂ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೮೧೬–೧೩೦). [ಇಚ್ಛೆ + ಸಾವು]

ಇಚ್ಛೆಱಗು 'ಇರ್ಚೆಱಂಗು' ನೋ.

ಇಚ್ಛೈಸು 'ಇಚ್ಛಿಸು' ನೋ.

ಇಚ್ಛಕ (ನಾ). ೧. = ಇಚ್ಛಕ (?). ೨. [ಗಣಿತ] ಅಪೇಕ್ಷಿತವಾದ ಮೊತ್ತ, —ಲಬ್ಧ. [ಸಂ.]

ಇಚ್ಛಯಿಸು 'ಇಚ್ಛಿಸು' ನೋ.

ಇಚ್ಛಯ್ಸು 'ಇಚ್ಛಿಸು' ನೋ.

ಇಚ್ಛಾಕಾರ (ನಾ). ಆದರ; ಸತ್ಕಾರ: ಗಂಧೋದಕಮನುಯ್ದು ಕೊಟ್ಟು ರಘುವೀರಂಗಿಚ್ಛಾಕಾರಪೂರ್ವಕಂ ಸರ್ವಾಂಗಪ್ರಣತನಾಗಿ ಕಾಣ್ಬುದುಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೭–೧೩೭ ವ); ಪುರಮಂ ಪೊಕ್ಕು ಲವಾಂಕುಶರಂ ಕಾಣ್ಬುದು ಮವರಿಚ್ಛಾಕಾರಂಗೆಯ್ದು ಮಣಿಮಯಾಸನಮಂ ಕುಡುವುದುಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೬–೬ ವ). [ಸಂ.]

ಇಚ್ಛಾಕಾರಂಗೆಯ್, ಇಚ್ಛಾಕಾರಗೈ (ಕ್ರಿ). ಸತ್ಕರಿಸು; ಆದರಿಸು; ಗೌರವಿಸು: ಅಂತು ಬರ್ಪುದನಪರಾಜಿತಾಮಹಾದೇವಿ ಕಂಡಿದಿರೆಟ್ಟೀಜಲಿಕ್ಕಿ ಬಟಿಯಮಿಚ್ಛಾಕಾರಂಗೆಯ್ವುದುಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೫–೧೩ ವ). ಇಚ್ಛಾಕಾರಗೈ: ಏಕೆ ಕಾಡುವಿರಿ ನಿಮ್ಮಣ್ಣನೊಳ್ನಿಮ್ಮೊಡನೀ ಕನ್ನೆ ನುಡಿದು ಗೆಲ್ವಳೆ ಸಾಕು ಸೈರಿಸಿರೆಂದು ವಿನಯದಿಂದವರಿಗಿಚ್ಛಾಕಾರಗೈದಳಾ ತಾಯಿ (ಧರಚ. ೪೦–೭೮). [ಇಚ್ಛಾಕಾರ + ಕೆಯ್$_1$]

ಇಚ್ಛಾಕಾರಗೈ 'ಇಚ್ಛಾಕಾರಂಗೆಯ್' ನೋ.

ಇಚ್ಛಾದಾಸ್ಯ (ನಾ). ಇಚ್ಛೆಗಳಿಗೆ ದಾಸನಾಗುವುದು; ಸ್ವಂತ ಇಷ್ಟದಿಂದ ದಾಸನಾಗುವುದು: ಸಂಪ್ರದಾಯ ದಾಸ್ಯ, ಇಚ್ಛಾದಾಸ್ಯಕ್ಕಿಂತ ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದದ್ದು (ಪ್ರೇಮಾಶ್ರ. ೧೨೩). [ಸಂ. (ಇಚ್ಛಾ + ದಾಸ್ಯ)]

ಇಚ್ಛಾನುಡಿ (ನಾ). ಇಚ್ಛೆಗನುಸಾರವಾದ ಮಾತು; ತಡೆಯಿಲ್ಲದೆ ಸ್ವೇಚ್ಛೆಯಿಂದ ಹೇಳುವ ಮಾತು (ಉಕ. ಕಿ). [ಇಚ್ಛಾ$_0$ + ನುಡಿ$_2$]

ಇಚ್ಛಾನುಸಾರ (ಅ). ಇಷ್ಟಕ್ಕೆ ಅನುಸಾರವಾಗಿ; ಅಪೇಕ್ಷೆಪಟ್ಟಂತೆ (ಕಿ). [ಸಂ. ಇಚ್ಛಾನುಸಾರಂ]

ಇಚ್ಛಾಪತ್ರ (ನಾ). ತನ್ನ ಇಚ್ಛೆಯಂತೆ ಬರೆದಿಟ್ಟ ಪತ್ರ; ಉಯಿಲು: ಉಯಿಲುಗಳು, ಇಚ್ಛಾಪತ್ರ (ಭಾಧಾನ. ೨೯೩). [ಸಂ.]

ಇಚ್ಛಾಪೂರ್ತಿ (ನಾ). ಬಯಕೆ ಪೂರ್ಣವಾಗಿ ನೆರವೇರುವಿಕೆ; ಇಷ್ಟಸಿದ್ಧಿ. [ಸಂ. (ಇಚ್ಛಾ + ಪೂರ್ತಿ)]

ಇಚ್ಛಾಪ್ರಸವ (ನಾ). ಬಯಕೆ ಹುಟ್ಟುವಿಕೆ; ಆಸೆಯಾಗುವಿಕೆ.
[ಸಂ. (ಇಚ್ಛಾ + ಪ್ರಸವ)]

ಇಚ್ಛಾಬಲ (ನಾ). ದೃಢಸಂಕಲ್ಪದ ಶಕ್ತಿ; ಸಂಕಲ್ಪಶಕ್ತಿ: ಇದನ್ನು ಸಾಧಿಸಲು ಇಚ್ಛಾಬಲವುಬೇಕು (ವಿಚಾಮಂ. ೧೯). [ಸಂ. (ಇಚ್ಛಾ + ಬಲ)]

ಇಚ್ಛಾಭೋಜನ (ನಾ). ಇಷ್ಟವಾದ ಊಟ; ಸಮೃದ್ಧವಾದ ಊಟ: ನಮ್ಮ ಕೂಡಲ ಸಂಗನ ಶರಣರಿಗಲ್ಲದೆ ಬೇಱೆ ಇಚ್ಛಾಭೋಜನವನಿಕ್ಕಿದರೆ ಕಿಚ್ಚನೊಳಗೆ ಉಚ್ಚೆಯ ಹೊಯಿದು ಹವಿಯ ಬೇಳ್ದಂತಾಯಿತ್ತು (ಬಸವ. ೫೯೫); ಚರಮೂರ್ತಿಗಳಿಗೆ . . . ಇಚ್ಛಾಭೋಜನವ ನೀಡಿಸುತ್ತ (ಭೈರಸೂ. ೧೮೪). [ಸಂ. (ಇಚ್ಛಾ + ಭೋಜನ)]

ಇಚ್ಛಾಮರಣ (ನಾ). = ಇಚ್ಛೆಸಾವು. [ಸಂ. (ಇಚ್ಛಾ + ಮರಣ)]

ಇಚ್ಛಾಮರಣಿ (ನಾ). ತನಗೆ ಮನಸ್ಸು ಬಂದಾಗ ಸಾವನ್ನು ಪಡೆಯುವವನು. ಉದಾ: ಭೀಷ್ಮ. [ಸಂ. ಇಚ್ಛಾಮರಣಿನ್]

ಇಚ್ಛಾಮಾತ್ರ (ನಾ). ಸಂಕಲ್ಪಿಸುವಷ್ಟು ಮಾತ್ರ; ಸಂಕಲ್ಪಮಾತ್ರ: ಕೂಡಲಸಂಗನ ಮಹಾಮನೆಯಲು ಅಸ್ತಿಗ್ರಾಹಕನೆಂಬ ಗಣೇಶ್ವರನ ಇಚ್ಛಾಮಾತ್ರದಿಂದೆ ಜಗಜುಗವಯ್ಯಾ (ಬಸವ. ೫೩೫).
[ಸಂ. (ಇಚ್ಛಾ + ಮಾತ್ರ)]

ಇಚ್ಛಾಯಿತ (ಗು). ಬಯಸಿದ; ಆಸೆಪಟ್ಟ (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ಕಿ). ℙ "ಆಶಾ ತೃಷ್ಣಾಪಿಚಾಯತಾ" ಎಂಬುದನ್ನು ಕಿಟೆಲ್ ಅವರು 'ಇಚ್ಛಾಯಿತ' ಎಂದು ತಪ್ಪಾಗಿ ಪದವಿಭಾಗಮಾಡಿಕೊಂಡಂತಿದೆ. [?]

ಇಚ್ಛಾರೂಪಿ (ನಾ). ಬೇಕಾದ ರೂಪವನ್ನು ಧರಿಸಬಲ್ಲವನು; ಕಾಮರೂಪಿ: ಅವರು ಇಚ್ಛಾರೂಪಿಗಳೂ ಅತ್ಯಂತ ಮಾಯಾವಿಗಳೂ ದಯಾಶೂನ್ಯರೂ ಆಗಿದ್ದರು (ತುಳಸಿ. ೫೦); ಸುಳಿಸುಳಿದನಿಚ್ಛಾರೂಪಿ ಸೌಧದಿಂ ಸೌಧಕ್ಕೆ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೪೪೮–೧೦೬). [ಸಂ. ಇಚ್ಛಾರೂಪಿನ್]

ಇಚ್ಛಾವಂತ (ನಾ). ಹಲವು ಆಸೆಗಳುಳ್ಳವನು (ದಕ. ಕಿ).
[ಸಂ. ಇಚ್ಛಾವತ್]

ಇಚ್ಛಾವತಿ (ನಾ). ಆಸೆಯುಳ್ಳವಳು; ಬಯಕೆಗಾತಿ: "ಇಚ್ಛಾವತೀ ಕಾಮುಕಾ-೨ಸ್ರಕ್ಷಂದನ ಪುರುಷಧನಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಬಹಳ ಆಸೆಯುಳ್ಳವಳು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೪೮). [ಸಂ. ಇಚ್ಛಾವತೀ]

ಇಚ್ಛಾವಿಘಾತಿ (ನಾ). ಇಷ್ಟಕ್ಕೆ ಹಾನಿ, —ಕೇಡು: ಸೀತೆಯಂ ರಾಮಂ ಗೊಪ್ಪಿಸುವುದೆ ನೀತಿಯುಂ ನಿರ್ವಾಹಮುಮೆಂದು . . . ವಿಭೀಷಣಂ ಸುಭಾಷಿತಂಗಳಂ ನುಡಿಯೆ ತನಗಿಚ್ಛಾವಿಘಾತಿಯಂ ಮಾಡಿದನೆಂಬನಿತ ಜೊಳಾದನುಜಂ (ಪಂಚತಂ. ೧೬೫–೧೦). [ಸಂ. (ಇಚ್ಛಾ + ವಿಘಾತಿ)]

ಇಚ್ಛಾಶಕ್ತಿ (ನಾ). [ತತ್ತ್ವಶಾ] (ಪರಮೇಶ್ವರನ ಅಥವಾ ವ್ಯಕ್ತಿಯ) ಸಂಕಲ್ಪರೂಪವಾದ ಶಕ್ತಿ: ಪರಮೇಶ್ವರನ ಇಚ್ಛಾಶಕ್ತಿಯಿಂದಲೇ ಮನುಷ್ಯಪ್ರವೃತ್ತಿಯು ಕ್ಷೀರಪ್ರವೃತ್ತಿಯು ಎಂದು ಈಶ್ವರವಾದಿಗಳು ಹೇಳುವರು (ಹಿಂದಸಾ. ೬೨); ಶಕ್ತಿಗಳು —ಇವು ಕ್ರಿಯಾಶಕ್ತಿ, ಜ್ಞಾನಶಕ್ತಿ, ಇಚ್ಛಾಶಕ್ತಿ, ಆದಿಶಕ್ತಿ, ಪರಾಶಕ್ತಿ ಮತ್ತು ಚಿತ್‌ಶಕ್ತಿ ಎಂದು ಆರು ಇರುತ್ತವೆ (ಶಿವಾಕೋ. ೩೭); ಫುಟ್‌ಬಾಲ್ ಆಡಲು ಹೊರಟರೂ ಹಾಗೆಯೇ ಆಟವನ್ನು ನಿಲ್ಲಿಸಿ ಹೊರಕ್ಕೆ ಬರುವ ಇಚ್ಛಾಶಕ್ತಿಯೇ ಇರಲಿಲ್ಲ (ಶಾಲೆಮ. ೬೩). [ಸಂ. (ಇಚ್ಛಾ + ಶಕ್ತಿ)]

ಇಚ್ಛಾಸಿರ 'ಇರ್ಛಾಸಿರ' ನೋ.

ಇಚ್ಛಾಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ (ನಾ). [ತತ್ತ್ವಶಾ] ತನ್ನ ಇಷ್ಟಕ್ಕೆ ಅನುಸಾರವಾಗಿ ನಡೆಯುವ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ; ಸಂಕಲ್ಪಿಸಿ ನಡೆಯುವ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ: ಜೀವನಿಗೆ ಸಂಪೂರ್ಣವಾದ ಇಚ್ಛಾಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯವಿರುತ್ತದೆಂದೂ ಸನಾತನಧರ್ಮವು ಅನ್ನುವುದಿಲ್ಲ (ಗೀತಾಸಂ. ೧೨೦).

[ಸಂ. (ಇಚ್ಛಾ + ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ)]

ಇಚ್ಛಿತ (ಗು). ೧. ಬಯಸಿದ; ಅಪೇಕ್ಷೆಪಟ್ಟ. (ನಾ). ೨. ಬಯಕೆ; ಅಪೇಕ್ಷೆ: ನನ್ನ ಇಚ್ಛಿತವು ಮನೋರಾಜ್ಯದಂತೆ ಕ್ಷಣದಲ್ಲಿ ಭಸ್ಮವಾಗಿದೆ (ಜೀವಮ. ೨). [ಸಂ.]

ಇಚ್ಛಿಸು, ಇಚ್ಛಯಿಸು, ಇಚ್ಛೈಸು (ಕ್ರಿ). ಅಪೇಕ್ಷಿಸು; ಬಯಸು; ಕೋರು: ಶಿರವಾಗಿ[ಗ]ಲಿಚ್ಛಿಸಿ (ಜೀವಂಸಾಂ. ೩–೪೨); ಇಂತಹ ಹತ್ತಿರದ ಹೂ ತನ್ನ ಮನೆಯನ್ನು ಬೆಳಗಬೇಕೆಂದು ಕೇಶವ ಇಚ್ಛಿಸುವುದು ಸ್ವಾಭಾವಿಕ (ಮುಂಗಾಮು. ೬೫); ಮುತ್ತೈದೆಯ ಸಾವಿಚ್ಛಿಪೆನು (ಕವಿಸೋ. ೫೬). ಇಚ್ಛಯಿಸು: ಮೆಚ್ಚಿ ವಸುದೇವನ ಕೊರಳ್ಗೆ ತೊಡರ್ಚಿದಳು ನವರತ್ನಮಾಲೆಯನಿಚ್ಛಯಿಸಿ ಗಂಧರ್ವದತ್ತೆ ವಿವಾಹವಿಧಿಯಿಂದ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೮–೩೬). ಇಚ್ಛೈಸು: ಅಮಳನಭಃಶ್ರೀಗಲಂಕಾರಮಂ ಮಾಳ್ಪೆನೆನುತ್ತಿಚ್ಛೈಸಿ (ರಾಜಶೇ. ೧೧–೧೯); ಅಂಕಾರೋಹಕಿಚ್ಛೈಪ ಮಕ್ಕಳನಿರ್ಕೈಗಳಿನೆತ್ತಿಕೊಂಡು (ಶಾಕುಂತ. ೧೦೫–೧೮೦).

[ಇಚ್ಛೆ + –ಇಸ್ಸು]

ಇಚ್ಛುಕ (ನಾ). ೧. ಬಯಸುವವನು; ಅಪೇಕ್ಷಿಸುವವನು; ಅಭ್ಯರ್ಥಿ; ಉಮೇದುವಾರ. ೨. ಬಯಕೆಯುಳ್ಳುದು; ಅಪೇಕ್ಷಿಸುವುದು: ಆ ಆಕಾಂಕ್ಷೆಗಳೂ ಕಾಮನೆಗಳೂ ಪೂರ್ಣವಾಗುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಇರಲಿಲ್ಲ, ತಳಮಳಕ್ಕಾಗಿ ಮಾತ್ರ ಇದ್ದವು. ಆ ದಾಹ, ಆ ಸಂತೋಷ ಶಾಂತಿಯ ಇಚ್ಛುಕವಾಗಿರಲಿಲ್ಲ (ಪ್ರೇಮಾಶ್ರ. ೮೧). [ಸಂ.]

ಇಚ್ಛೆ (ನಾ). ೧. ಅಪೇಕ್ಷೆ; ಬಯಕೆ: "ಇಚ್ಛಾ, ಕಾಂಕ್ಷಾ, ಸ್ಪೃಹಾ, ವಾಂಛಾ, ಕಾಮಃ, ಈಪ್ಸಾ (ಕಾಮನಾ), ರುಚಿಃ, ಅಶಂಸಾ– ಈ ಲ ಇಚ್ಛೆ" (ಹಲಾಯು. ೧೧೮–೨೫); ಮೇಲೊಂದು ಗರುಡ ಹಾರುತಿಹುದು ಕೆಳಗದರ ನೆರಳು ಓಡುತಿಹುದು ಅದಕೊ ಅದರಿಚ್ಛೆ ಹಾದಿ ಇದಕೊ ಹರಿದತ್ತ ಬೀದಿ (ಗಣೇಶ. ೩೯–೩). ೨. [ಗಣಿತ] ಬಯಸಿದ ಸಂಖ್ಯೆ; ಮೊತ್ತ; ಲಬ್ಧ.

[ಸಂ. ಇಚ್ಛಾ]

ಇಚ್ಛೆಕಾರ್ತಿ 'ಇಚ್ಚೆಕಾರ್ತಿ' ನೋ.

ಇಚ್ಛೆಗ (ನಾ). ಮನಸ್ಸನ್ನು ಅರಿತು ಮಾತನಾಡುವವನು; ಹೊಗಳಿ ನುಡಿಯುವವನು: ದನಿ ಲೇಸು ಮೇಳದ ಜೋಕೆ ಲೇಸಾಳಾಪ ವನುಭವ ಲೇಸು ಮತ್ತಲ್ಲಿ ಜಿನನಾಮ ಕೂಡಿತು ಲೇಸು ಲೇಸೆಂದು ರಾಯನ ಮುಂದೆ ನುಡಿದರಿಚ್ಛೆಗರು (ಭರಚ. ೧–೮೬). [ಇಚ್ಛೆ + –ಗ್ಯ]

ಇಚ್ಛೆಗಾರ್ತಿ 'ಇಚ್ಚೆಕಾರ್ತಿ' ನೋ.

ಇಚ್ಛೈಸು 'ಇಚ್ಛಿಸು' ನೋ.

ಇಛ್ಛಾಸಿರ 'ಇರ್ಛಾಸಿರ' ನೋ.

ಇಜಹರನಾಮೆ 'ಇಜಾರನಾಮ' ನೋ.

ಇಜಾ (ನಾ). ಅಪಾಯ; ತೊಂದರೆ; ಗಾಯ; ಪೆಟ್ಟು.

ಇಜಾಆಗು = ಗಾಯಗೊಳ್ಳು: ಬಾರಿಬಿದ್ದು ಕದ್ದಿಗಳು ಸರಿದು ಎತ್ತುಗಳು ಮನುಷ್ಯರುಗಳು ಇಜಾಆಗುತ್ತಾರೆ (ಕೃಷಿಪ್ರ. ೧೦೮).

[← ಮರಾ. ಹಿಂ. ಪಾರ. ಈಜಾ]

ಇಜಾಫೆ (ನಾ). ಬಡತಿ; ವೃದ್ಧಿ: ಅನೇಕರಿಗೆ ಕಾಲೋಚಿತವಾಗಿ ಇಜಾಫೆಯನ್ನು ಸಹ ಅಪ್ಪಣೆ ದಯಪಾಲಿಸಿದರು (ಮಹಾವಂ. II, ೫೬).

[← ಅರ. ಇಜಾಫಾ]

ಇಜಾರ್$_1$, ಇಜಾರೆ$_1$ (ನಾ). ಗುತ್ತಿಗೆ ಕರಾರು; ಕಂದಾಯದ ಅಥವಾ ಗುತ್ತಿಗೆಯ ಒಪ್ಪಂದ (ರೈಸ್‌ಗೆ. II, ೫೫೦). ಇಜಾರೆ$_1$: ಅದಲ್ಲದೆ ದೇವೀಸಿಂಹನ ಇಜಾರೆ! ಅವನು ಸರ್ಕಾರದ ಹಣವನ್ನು ವಸೂಲ್ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವುದಕ್ಕೆ ಇಜಾರೆ ಮಾಡಿಕೊಂಡಿದ್ದನು (ದೇವೀಚಾ. ೩೧).

[← ಅರ. ಇಜಾರಹ್, ಇಜಾರತ್, ಇಜಾರಾ = ಗುತ್ತಿಗೆ]

ಇಜಾರ್$_2$, ಇಜಾರು (ನಾ). ಷರಾಯಿ; ಚಣ್ಣ; ಪಾಯಿಜಾಮಾ: ಜಾತಿನವರತ್ನದಾಭರಣ ಪೈಠಣೆಯಾಗಿ ಖ್ಯಾತಿವೆತ್ತಂ ಸೂರ್ಯಪುಟ ವಿಜಾರದ ಮೇಲೆ ಶ್ರೀತಕನಕದ ಕಮರಬಂದವದರುಪರಿಯೊಳು ಜವದಾಡೆಯೊಪ್ಪಿ ಮತ್ತಂ (ಪ್ರಭುಪು. ೯–೨೦೬); ಥಾನುಗಟ್ಟಲೆ ಬಟ್ಟೆಯಿಂದ ಇಜಾರ ಹೊಲಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕೆಂದರೆ ಎಷ್ಟು ಹಣವಾಗುತ್ತೆ (ನಾಡಿಗೇ. ೬); ಬಿಜಾಪುರದಲ್ಲಿ ಇಜಾರದವರು ಹಜಾರ್ ಮಂದಿ (ಗಾದೆ). ಇಜಾರು: ನಿಮ್ಮ ಕಿಟ್ಟು ಶಾಲೆಗೆ ಹೋಗುವಾಗ ಇಜಾರು ಹಾಕುತ್ತಾನಲ್ಲ (ಕದಂಬ.೧); ಬಹುಜನರು ಇಜಾರವನ್ನೂ ಉದ್ದಂಗಿಯನ್ನೂ ಹಾಕುವರು (ವಿಜಾಭೂ. ೪೯). [← ಮರಾ. ಇಜಾರ್; ಪಾರ. ಇಝಾರ್, ಇಜಾರ್]

ಇಜಾರನಾಮ, ಇಜಹರನಾಮೆ (ನಾ). ಸರಹದ್ದಿನ ತಕರಾರು; ಗಡಿ ವಿವಾದ; ಜಾಹೀರನಾಮೆ; ಪ್ರಕಟನೆ (?): ಆ ಪೂರ್ವೋತ್ತರ ಯಾವತ್ತೂ ವಿವರವಾಗಿ ಬರದು ಇಜಾರನಾಮಯಂತಾ ಅದರ ಹೆಸರು ಮಡಗಿ, ಆ ಇಜಾರನಾಮೆಯಂನು ತಂಮ ಬಳಿಗೆ ರವಾನೆ ಮಾಡಿ ಇದ್ದೇವೆ (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೧೨೯). ಇಜಹರನಾಮೆ: ಇದರ ಸಂಗಡ ಪೀಲ್ ಸಾಹೇಬರಿಗೆ ಬರದು ಕೊಟ್ಟ ಇಜಹರನಾಮೆ ವಿವರ (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೧೩೦).

[← ಅರ. ಇಜಹಾರ್‌ನಾಮಾ]

ಇಜಾರಾದಾರ 'ಇಜಾರ್ದಾರ್' ನೋ.

ಇಜಾರು 'ಇಜಾರ್$_2$' ನೋ.

ಇಜಾರೆ$_1$ 'ಇಜಾರ್$_1$' ನೋ.

ಇಜಾರೆ$_2$ (ನಾ). ಕಾಯಿಲೆ (?): ವ್ರಜೇಶ್ವರನಿಗೆ ಕೆಲವು ದಿನ ಅವಳೊಂದಿಗೆ ಹೋರಾಡುವುದು ಬಹಳ ಕಷ್ಟವಾಯಿತು. ಆದರೆ ಸಾಗರೆಗೆ ಆಗ ಪೂರಾ ಇಜಾರೆಯಾಗಿದ್ದಿತು (ದೇವೀಚಾ. ೧೧೭). [?]

ಇಜಾರ್ದಾರ್, ಇಜಾರಾದಾರ (ನಾ). ೧. ಜಮೀನನ್ನು ಏಕಾಧಿಕಾರವಾಗಿ ಗುತ್ತಿಗೆಗೆ ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳುವವನು; ಒಟ್ಟು ಗುತ್ತಿಗೆದಾರ. ೨. ಹೆಂಡ, ಸಾರಾಯಿ ಮುಂತಾದ ಮಾದಕದ್ರವ್ಯಗಳ ಅಂಗಡಿಯ ಗುತ್ತಿಗೆದಾರ; ಕಂಟ್ರಾಕ್ಟ್‌ದಾರ (ರೈಸ್‌ಗೆ. II, ೫೫೦). ಇಜಾರಾದಾರ (ದಕ. ಕಿ). [← ಅರ. ಇಜಾರಾದಾರ್]

ಇಜ್ಜತ್, ಇಜ್ಜತು (ನಾ). ಮರ್ಯಾದೆ; ಗೌರವ: ತಮ್ಮ ಇಜ್ಜತ್ ಒಡೆದ ವಿಗ್ರಹದಂತೆ ಬೊಕ್ಕಬೋರಲು ಬಿದ್ದುಹೋಯಿತೆಂದು ಅವರು . . . ಭಾವಿಸಿದ್ದರು (ದಿವಾಬ. ೫೯). ಇಜ್ಜತು: ನಿಮ್ಮ ಪ್ರಾಣ, ಮಾನ, ದೌಲತ್ತು, ಇಜ್ಜತು(ಮರ್ಯಾದೆ)ಮುಂತಾದುವು ಹೆಚ್ಚಾಗಲಿ (ದೇವೀಚಾ. ೮೪). [← ಅರ. ಇಜ್ಜತ್]

ಇಜ್ಜತು 'ಇಜ್ಜತ್' ನೋ.

ಇಜ್ಜತೆ 'ಇಜ್ಜೊತೆ' ನೋ.

ಇಜ್ಜಮರ (ನಾ). ಒಂದು ಮರ: "ಅಷ್ಟಪದಃ – ಚಿನ್ನಉಳ್ಳೆ; ಇಜ್ಜಮರನು" (ಓಷಧಿ. ೬). [?]

ಇಜ್ಜಲ (ನಾ). "ನೀರು ಹಲಸಿನ ಗಿಡ" (ಅಮರ. ಟೀಕೆ). [ಸಂ.]

ಇಜ್ಜಲು 'ಇರ್ದಲ್' ನೋ.

ಇಜ್ಜಾಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಎರಡು ಕಡೆಗೂ ಜಾಡಿಸು, —ಚಾಚು (?): ವೈರಿ ಜಜ್ಜಾರನಾ ಕವಾಟವನು ಜಜ್ಜರಿಮಾಡಲಾಗಳೆ ಕಿಚ್ಚು ಜಿಹ್ವೆಯನಿಜ್ಜಾಡಿಸುತ ಹಬ್ಬಿತೊಡನೆ (ಭರಚ. ೨೯–೭೬). [ಇರ್ಯ್$_2$ (< ಎರಡು) + ಜಾಡಿಸು]

ಇಜ್ಜೊತೆ, ಇಜ್ಜತೆ (ನಾ). ಹೊಂದಿಕೆಯಿಲ್ಲದ ಜೋಡಿ; ಇಜ್ಜೋಡಿ: ಈ ಇಜ್ಜೊತೆಯ ದೆಸೆಯಿಂದ ಆಪಾಂತರವಾಯಿತು (ಕ್ರಯಾಶಿ. ೧೧೩). ಇಜ್ಜತೆ (ದಕ.). [ಇರ್ಯ (< ಎರಡು) + ಜೊತೆ]

ಇಜ್ಜೋಡಿ (ನಾ). = ಇಜ್ಜೊತೆ: ಅವನ ನಾಗರಕತೆಯಲ್ಲಿ ಇಜ್ಜೋಡಿ ಪ್ರಗತಿ ಕಾಣದುತ್ತಿದೆ (ಶಿಪ್ರದ. ೬೨೩). [ಇರ್ಯ (< ಎರಡು) + ಜೋಡಿ]

ಇಜ್ಜೋಡು (ನಾ). = ಇಜ್ಜೊತೆ: ಎಲ್ಲ ಅನುಕೂಲತೆಯಿದ್ದರೂ ಇಜ್ಜೋಡು ದಾಂಪತ್ಯಸುಖವನ್ನು ಹಾಳುಮಾಡುತ್ತದೆ (ರೂಢಿ). [ಇರ್ಯ (< ಎರಡು) + ಜೋಡು]

ಇಜ್ಯಾಕಾಲ (ನಾ). ದೇವರ ಪೂಜೆಯ ಸಮಯ: ಇಜ್ಯಾಕಾಲದೊಳ್ ಪ್ರಸಾದಪ್ರತಿಷ್ಠೆಗೆಯ್ಯುತ್ತೆ ಸಲ ಭಾವಿಪುದು ವಿಷಯೋಪಭೋಗಾಸೆಯಿಪುದು (ಚಳವ. ೧೦೬-೫). [ಸಂ. (ಇಜ್ಯಾ + ಕಾಲ)]

ಇಜ್ಯಾಪುರಸ್ಸರಂ (ಅ). ದಾನಪೂರ್ವಕವಾಗಿ; ಮೊದಲು ದಾನ ಧರ್ಮಗಳನ್ನು ಮಾಡಿ: ರಾಜ್ಯಕ್ಕಂ ತ್ರಿಭುವನಸಾಮ್ರಾಜ್ಯಕ್ಕಂ ಬಗೆಯೆಂಬು ಹುಸುಳಕಾರಮಂ ದಿಙ್ಮಾಪುರಸ್ಸರಂ ಪ್ರತ್ಯಜ್ಞಮನವಯವದೆ ಹಲಧರಂ ಧರಿಯಿಪುದುಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೫-೭). [ಸಂ.]

ಇಜ್ಯಾಶೀಲ (ನಾ). (ಹಲವಾರು) ಯಾಗಗಳನ್ನು ನಡೆಸುವವನು; ಯಾಗಮಾಡುವವನು: ಯಜ್ಞಾ, ಯಜಮಾನಾ . . . ಇಜ್ಯಾಶೀಲಃ, ಯಾಯಜೂಕಃ, ಯ ಜ್ವಾ , ಯಾಸುತೀವಃ – ಈ ೯ ಯಾಗಮಾಡು ವಾತ" (ಹಲಾಯು. ೬೯–೭೬). [ಸಂ. (ಇಜ್ಯಾ + ಶೀಲ)]

ಇಜ್ಜೆ (ನಾ). ೧. ಯಜ್ಞ ; ಯಾಗ. ೨. ದತ್ತಿ; ದಾನ. ೩. ದೇವತಾ ಪೂಜೆ. ೪. [ಜೈನ] ಅರ್ಹಂತಪೂಜೆ: ಇಜ್ಯೆಯುಂ ವಾರ್ತೆಯುಂ ದತ್ತಿಯುಂ ಸ್ವಾಧ್ಯಾಯಮುಂ ಸಂಯಮತಮುಂ ತಪಮುಮೆಂಬೀ ಆರ್ಯ ಷಟ್ಕರ್ಮಂಗಳುಂ ಕ್ರಾವಲಕಜನಕ್ಕೆ ಕುಲಧರ್ಮಂಗಳ್ (ಜಾವಡಿಂಬ. ೨೨೪). [ಸಂ. ಇಜ್ಞಾ]

-ಇಟ (ಪ್ರ). ಒಂದು ಕರ್ಮಿತ ಪ್ರತ್ಯಯ : ಉದಾ:— ಕೊಡಿರ ಬೇಟ ಮನೇಲಿರಿಬಂಸಾಡಿದೆ ನುಡಿಯೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೪-೧೬ ವ).

[?. P ತೆಲುಗು ಕೃತ್ಯತ್ಯರ್ಥಕ -ಟಿ ಅನ್ನು ಹೋಲಿಸಿ. ಇಟ್ಟುಟ ಇತ್ಯಾದಿ]

ಇಟಕೆರೆ 'ಇಡುಕುಟು' ನೋ.

ಇಟುಕು 'ಇಡಂಕು' ನೋ.

ಇಟುಕುಮನೆ (ನಾ). ಇಕ್ಕಟ್ಟಾದ ಮನೆ: ಇಟುಕುಮನೆಯ ವಾಮನನು ಬೆಳೆದ ಹೇಗೋ ವಿಶ್ವಯೋಗಿ ಈ ಪ್ರಕಂಚದೊಡನೊಡನೆ ಸಾಗಿ ವಿಶ್ವಾಕಾರನಾಗಿ (ಅರಳು. ೧೯೮–೧೩). [ಇಟುಕು (< ಇಡಂಕು) + ಮನೆ]

ಇಟ್ಟರ (ನಾ). ೧. ಸ್ವೇಚ್ಛೆಯಿಂದ ಸಂಚರಿಸುವಂತಹದು. ೨. ಬಸವ; "ಗೂಳಿ" (ಅಮರ. ೪೬೪). [ಸಂ.]

ಇಟ್ಟ, (ನಾ). ಇಷ್ಟ : ಧಿಟ್ಟರಂಮಾಡಿ ಭೂಭಾರಮಂ ನಿಳುಹಿ ಕಡಿಗಿಟ್ಟ ವಂಶಿತ್ತ ಕುಂತಿಸುತರಿಗೆ (ತುರಂಗ. ೭೬–೧೨). [< ಸಂ. ಇಷ್ಟ]

ಇಟ್ಟ 'ಇಡು,' ಪರಾ.

ಇಟ್ಟಂಗಿ 'ಇಟ್ಟಗೆ' ನೋ.

ಇಟ್ಟಂಗಿ (ನಾ). = ಇಟ್ಟಮರ (ದಕ. ಕ). [ದೇ.॥ ತಮಿ. ಅಟ್ಟ, ಎಟ್ಟ]

ಇಟ್ಟಗೆ, ಇಟ್ಟಂಗಿ, ಇಟ್ಟಿಗೆ (ನಾ). ೧. ಗೋಡುಮಣ್ಣಿನಿಂದ ತಯಾರಿಸಿದ ಹಸಿಯ ಅಥವಾ ಸುಟ್ಟುಮಣ್ಣಿನ ಆಯಾಕಾರದ ಹೆಂಟೆ: ಪೊಳೆವ ಸಂಜೆಯ ಕೆಂಪು ಸಾಣಿಗೊಡ್ಡಿದಟ್ಟಗೆಯ ರಜಂದಿಲೆಲಂದಿಸೆ ಗಮಸ್ತ ಮಯಕ್ಕಲಂದಂ ದಿವಾಕರಂ (ಪಂ ಪ ಭಾ. ೧೦–೬೫); ಉಣಂ ದೇಗುಲವಂ ಮಾಡಿದೆ ಯಿಟ್ಟಗೆಯ ದೇಗುಲಮಂ ಕಳೆದು (ಎಳ. XI, ಮೋಳಿ. ೨೬–೩ ; ೪೬೭) ಸಾಲಿಗೆ ಶ್ರೀಗಂಧಮಂ ತೇವರಲ್ಲದಿ ಇಟ್ಟ (ಪಾತಾಂ. ಟ್ಟ)ಗೆಯ ಮೇಲೆ ತೇವರೆ (ಅವಚಂ. ೭೧–೩೧೫) ; ಹೂಸಿದಿಟ್ಟಗೆಯ ಹುದಿಯ ಕೆಂಗಣ್ಣಾ (ಸಿದ್ಧರಾ. ೭–೨೭) ; ಜಡನಂ ಗಟ್ಟಿ ನಿದೆನಾಗಲಿಟ್ಟಗೆಯಿಂದ (ದಶಕು. ೧೬–೫೨). ಇಟ್ಟಂಗಿ: (ಉಳ) ೧. ಮನೆ ಕಟ್ಟಲಿಕ್ಕೆ . . . ಇಟ್ಟಂಗಿ, ತೊಲೆ, ಕಂಬ . . . ಮುಂತಾದುವುಗಳು ಬೇಕು (ಮುಂಬು. ೪–೧೫); ೨. ವಿವಿಧಳತೆಯ ಸುಟ್ಟ ಇಟ್ಟಂಗಿಗಚ್ಚುಕಲ್ಲು ಇವುಗಳ ಮನೆಗಳನ್ನು ಕಟ್ಟಿಸುವರು (ಕಳಾಗೆ. ೨೫೭); ಇಟ್ಟಂಗಿ ಗೂಡಿ ಹೋಗಿ ಕಲ್ಲಿನ ಗೋಡೆಯಾಯಿತು (ಫಲಸಂ. ೩೬). ೩. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮೃದುವಾದ ಕೆಂಪು ಕಲ್ಲು; ಜಂಬಿಟ್ಟಗೆ: ಬೆಳಗಾವಿಯ ಹತ್ತರ ನೆಲದೊಳಗೆ ಜಂಬೂರಿ ಇಟ್ಟಂಗಿಯಂಥ ಮಿದುವಾದ ಕಲ್ಲಿನಂಥ ಥರವಿರುತ್ತದೆ. ಈ ಇಟ್ಟಂಗಿಗಳನ್ನು ಅಗಿದು, ಕೆತ್ತಿ, ಕೊರೆದು, ಮನೆಯ ಗೋಡೆಗಳನ್ನು ಕಟ್ಟುತ್ತಾರೆ (ವಿಲಸ. ೬೫). ೩. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯರೋಗ: ಕುಂಕುಮ, ಇಟ್ಟಂಗಿ ಮೊದಲಾದ ರೋಗಗಳು ಹಾಯದೆ (ಕೃಷಿಪ್ರ. ೫೩). ಇಟ್ಟಿಗೆ : ೧. "ಇಷ್ಟಕಾ – ಇಟ್ಟಗೆ" (ತಮಿದ. ೨೪೩ ಪ್ರಯೋ); ಪುರವರೇಶನ ಮಾಡಿದ ಚಿತ್ರಕೃಷ್ಟಿಗೆಗಳ್ ಬರೆ ನೋಡಿ . . . ಒಂದನ ಆಸೆಳ್ ಪೊಲ್ಲಿಟ್ಟಗೆಯಾನೊಡೆ (ಅದಿಪು. ೫–೧೯); ದೇಗುಲದ ತಿಲಾರಮನಡರ್ದೀಜಂ ಒಬ್ಬರ್ದಿಟ್ಟಗೆಯಂ ಕೆಡಜಂ ಯುಂ (ಪಂಚತಂ. ೩೦–೧); ಇಟ್ಟಗೆಯಿಂದಮ್ಬಂ ಕಂಟಿಗಳ್ ಕೆಡಲ್ಯಾದುವು (ಎಳ. II, ೧೪೭–೧೦ ; ೧೩೫); ಸಾಣಿಗೊಡ್ಡಿದ ಪಚ್ಚಟ್ಟಿಗೆಯ ರಜಮಿಂದೆ ಸಂಜೆಯ ಮುಗಿಲರ್ಕಂ ಭೋಂಕೆನಲಪರಜಳಪ್ರಭಿದಿಂದಂ (ಮಹಾಪು. ೧೧–೧೩೨); ಮುಕ್ತಿಗೆ ಮಾರ್ಗವೆಂಬುದ ತೋಟಿಲ್ಸುವಂತೆ ಭವ್ಯರಿಗೆ ಮೂಜಟ್ಟಿಗೆಯ ಮೇಲೆ ಪವಡಿಸುವಂತು ಮಲಗಾಡಿ . . . ಲಲಿತಕೀರ್ತಿ ಮುನಿತೆ (ಗೋಮಟೇ. ೧೫೨); ವೇದಗಳ ಅಂಗಲಲ್ಲಿ ಯಜ್ಞಗಳೆಗಾನಿ ಶಾಲೆಗಳನ್ನೂ ವೇದಿಕೆಗಳನ್ನೂ ಇಟ್ಟಗೆ, ಮರ, ಬೆಂಂಬುಗಳಿಂದ ನಿರ್ಮಿಸಿ ತ್ತಿದ್ದರು (ಕೃವಾಸ್ತು. ೨೨). [< ಸಂ. ಇಷ್ಟಕಾ]

ಇಟ್ಟಣಿಗೆ ನೂರಿನ ಹೆಸರು: ಅಷ್ಟಗೆಜೆ ಇಟ್ಟಗೆ ಪಸುಜ್ಞ ಮುಗುಳಿ . . . ಏತೇಷಾಂ . . . ಮಧ್ಯಸ್ಥಿತೇ (ಇಶ. VII, ೨೨೦–೪೫; ೬೬೫); ಹೆದರಗಟ್ಟುವುಂ ಕಾರಿಂಗೆಜೆಯುಂ ಸಿರಿಂಗೆಜೆಯುಂ ಇಟ್ಟಗೆಯುಮಂತಾ ನಾಲ್ಕಂ ಜಾತಿವುಮಂ (ಎಳ. XI, ಚತ್ರದು. ೭೬–೨೩ ; ೪೪೨); ಈಕಾಷ್ಠದ ದೆಸೆಯೊಳ್ಪಟ್ಟಗೆಯ ಬಟ್ಟೆಯಂ ಬಡಗಲು (ಸೌಇ. XI-i, ೧೧–೧೭ ; ೧೦೪೯); ಇಟ್ಟಗೆಯ ಮಾತ್ರಕಂಡಗೌಡ ವುದುವದ ಚಿಕ್ಕಗವುಡ (ಎಳ. VII, ಜಕ್ಕಿನಿ. ೩೨–೧೫೦ ; ೧೦೮೦ ?) ; ಕಕ್ಕೆಸೆವ ಮಹಾಗ್ರಹಾರ ಮಿಪ್ಪಟ್ಟಿಗೆಯೊಳ್ಕರ ಕಕ್ಕಸಾನ್ವಯಂ ಪಸರಿಸೆ (ಸೌಇಇ. IX-i, ೨೩೩–೩೯ ; ೧೨೧೫). [?]

ಇಟ್ಟಣಿಸೊಣಿ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು (?): ಕಾರ ಆಱೆ ಇಟ್ಟಗೆಸೊಣಿಎ ಬಡಗ್ಗೆ (ಮೈಶಿ. ೧೯೧, ೧೨–೨೦; ೮೧೦); ಬಲಗ್ಗೆ ನಡದು ಕಲ್ಲಲರುಳಿ ಕೊಲಿಗನ್ಮೇಲ ಕಾರಱೆ ಇಟ್ಟಗೆಸೊಣಿಎ ಬಡಗ್ಗೆನಿಟ್ಟುರುಳಿಎ (ಎಳ. IX (S), ಚಕ್ಕಲ. ೭೬–೨೦ ; ೮೫೦). [ಇಟ್ಟಗೆ + ಸೊಣಿ]

ಇಟ್ಟಿಡೆ 'ಇಟ್ಟಿಡೆ' ನೋ.

ಇಟ್ಟಿಣಿ 'ಇಟ್ಟಳ್ಳ' ನೋ.

ಇಟ್ಟಿಣಿ (ನಾ). ಗುಂಪು; ಸಂದಣಿ; ಸಾಂದ್ರತೆ: ಗಿಡಗಳ ಸರುವನ ದರುವಿನ ಪಿಡುಗಲ್ಳಳ ಇಟ್ಟ ಪಟ್ಟಿದಿಟ್ಟಣಿದೊಳ್ ಮುಳ್ಗಡಿದ ಮೆಳಗಳ ಪುಲ್ಮೊದಲ್‌ಡಿಯೊಳ್ ನಡೆತಂದನೋಡಿಸಿಲಂ (ವೃಪರ. ೨೯–೧೧೬). [?]

ಇಟ್ಟಿಣಿ 'ಇಟ್ಟಳ್ಳ' ನೋ.

ಇಟ್ಟಿಣಿ (ನಾ). ಒದೆಯುವ ಹಸುಗಳನ್ನು ಕರೆಯಲು ಅನುಕೂಲವಾಗುವಂತೆ ಏರ್ಪಡಿಸುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮರದ ಉಪಕರಣ; ಒದೆಮರ: ಇಟ್ಟಣಿದೆಕಱಗ್ಗಯಿದಿರಾದ ಗೊಱಗಳಕ್ಕು ಮುಳ್ಳನು . . . ಕಱಿವ ಗೊಲ್ಲರ ಹಣೆ ಇಟ್ಟಿಣಿಸಿಹವಲ್ಲಲ್ಲಿ (ಅಬ್ಬಲಿ. ೬–೪೧). [?]

ಇಟ್ಟಣಂಬಡೆ (ಕ್ರಿ). ಅತಿಶಯವಾಗು; ಸೊಗಸಾಗು: ಮತ್ತಮಾ ಪಟ್ಟಣಮಿಟ್ಟಣಂಬಡೆದು ತುಱಿಸವ ಪೊಂಬೆಸದುಪ್ಪರಿಗೆಯ (ಕಬ್ಬಕಾ. ೪೪).

[ಇಟ್ಟಣ + ಬಡೆ]

ಇಟ್ಟಣಿ 'ಇಟ್ಟಳ್' ನೋ.

ಇಟ್ಟಣಿಕೆ (ನಾ). ನಿರೀಕ್ಷೆ; ಬಯಕೆ: ಅವರ ಇಟ್ಟಣಿಕೆಗಳವಡದಂಗ ಚಿತ್ತಮಂ ಕೊಟ್ಟು (ಉದ್ದಟ. ೩-೬ ವ). [?]

ಇಟ್ಟಣಿಸು, (ಕ್ರಿ). ಮನೋಹರವಾಗು; ಸುಂದರವಾಗು: ದುರ್ಜನರಂ ಪುಟ್ಟಿಸದಂ . . . ಸುಜನರೊಳಿಟ್ಟಣಿಸಿದ ಗುಣವನೆಱಪಲ್ (ಪ್ರತ್ಯುತ್ತ. ೧೫೧); ಇಟ್ಟಣಿಸಿದಲರ್ಗಳಿಸಿದರೆ (ಕಬ್ಬಕಾ. ೧೦೭).

[ಇಟ್ಟಣ + (< ಇಟ್ಟಳ್) + -ಇಸ್ಸು]

ಇಟ್ಟಣಿಸ್ಸು 'ಇಟ್ಟಳಿಸು' ನೋ.

ಇಟ್ಟಣಿಕೆ 'ಇಟ್ಟಳ' ನೋ.

ಇಟ್ಟಲ (ನಾ). ಸುಂಕ; ದೂರು; ನಿಂದೆ (?): ಇಟ್ಟಲಮಿಲ್ಲ ಅಧಿರಾಗಮಿಲ್ಲ (ಕೈಅರಿ. ೧೪೩೬, ೨೬-೪೦ ; ೪೧೭) ; ಮಿಣಕ್ಕಡೆ ಇಪ್ಪರ್ತ ನಾಲ್ಬ[ಡ್ರ]ಮ್ಮ ಇಟ್ಟಲಮಿಲ್ಲ ಅಧ ಆಗಮಿಲ್ಲ ಅಮವಾಸ್ಯಯಂದು (ಕಇಶ. ೭೬-೧೦-೪೦ ; ೪೪೨). [?]

ಇಟ್ಟವಟ್ಟಲ್ (ನಾ). ಸಟ್ಟುಗ; ಸೌಟು: "ದರ್ವಿ – ಸಟ್ಟುಗಂ, ಇಟ್ಟವಟ್ಟಲ್ ಎಂಬೂ ಎಂಬರು" (ಶಾಚಿಕಾ. ೬).

[ಇಟ್ಟು + ಬಟ್ಟಲ್]

ಇಟ್ಟಳ್ಳ, ಇಟ್ಟಣ್ಣ, ಇಟ್ಟಣಿ, ಇಟ್ಟಣಿಕೆ (ನಾ). ೧. ರಾಶಿ; ಮೊತ್ತ; ಸಮೂಹ; ಗುಂಪು; ಇಟ್ಟಳಂ . . . ಗೊಂದಣ (ಆದಿಪು) – ಈ ಳಂ ಸಮೂಹಂ" (ಕಶಾ. ೧೧–೨೨೨); "ಸಂದಣಿಗೆಯಿಟ್ಟಳಮೇಣಜುಬೆಯೆಂದಳ್ಳಂ" (ಕಬ್ಬ ಮಂ. ೫೪); "ಮೊತ್ತವೆಱಪ್ಪುಯಮೊಗ್ಗರವಿಟ್ಟಿಳ್ಳ" (ಕವಿಕಂ. ೧೦೭); ಪುಟ್ಟಲೊಡಂ ನಿನ್ನೆಯೆ ಪೆಸರ್[ರಿ]ಟ್ಟಪರೀ ಜಗದ ಮನುಜರೆಂಬೊಡೆ ಪೆಸರೊಂ ದಿಟ್ಟಳಮಾದಡೆ ಕೊಲ್ಲು ಪಟ್ಟಳೆಗೆಯ ಚಿಣ್ಣನೆಂಬ ಧಯರಸದಿಂದಂ (ಪೈಆರಿ. ೧೯೩೯, ೩೬-೨೦; ೧೦೫೬); ಒಱಗಿಪರ್ ಕಡಕೆಂಗಳಿಲ್ಲದೆಮೆ ಳೆಲ್ಲಾಕಾರಮೋರಂದದಿಂ ಮುಱುಗುತ್ತಿಪ್ಪುವುದಪ್ಪಕ್ಕರ್ಕ ಳಳಮ ಕ್ಷೇತ್ರಂಗಳಾ ಧಾತ್ರಿಯೊಳ್ (ಶಾಂತೀಶ್ವ. ೧-೯೨). ೨. ಆಶ್ರಯ; ವಾಸಸ್ಥಾನ: ಸುರರಿಟ್ಟಳೆ ಸುರರಮಣಂ ಸುರಪುರಂ ನೆಱೆಸಿಯುದುರಜಟಾ ದಾಧರರೆ ಕೊಱಕೆರಿಯಾನೆ ಮೊಡಿಸಿ (ಕುಮುಶಾ. ೨-೬). ೩. ಸಂಭ್ರಮ; ಸಡಗರ; ಆತಿಶಯ: ಸಾಮುದ್ರವಿಜಯಂ ನೃಪ ನಿಟ್ಟಳದಿರ್ಗೊಂಡಿಯ್ದ ವರೆ ಕಂಡಿಟ್ಟಳದಿ ವಸುದೇವನಡರಿಗಂ . . . ಪರಿಸಿದನು ಭೂಪ ಸಾಳ್ವಭಾ. ೯-೯೪). ೪. ಅಪವಾದ; ಕಲಂಕ; ನಿಂದೆ; ಬಯ್ಗಳು; ಪರಿಹಂಸಾಕರವಾದ ಮೊತು: ಎಂತಾಸುಮಿಟ್ಟಳಂಗಳುಮಂ ಪುಸಿಯ ಪೊಟ್ಟಣಂಗಳುಮಂ ಸುಡಿಯೆ (ಬ ೦ ಜ ರಿ. ೮-೭೦ ವ). 'ಇಟ್ಟಳಮಿಡು' ಪರಾ. ೫. ಹಿಂಸೆ; ಅಘಾತ: ಅಹಿತಕಿಟ್ಟಿಳಕಳುಕಿ ಕೆಲದಲಿ ಮಿಹಿರನಂದನ ನೆಚ್ಚಿಡೆ (ಕ ವ್ಯಾ ದ್ಯೆ (. ೧೬-೪೬) ೬. ರಚನೆ; ಕ್ರಮ: ಅದರ ಅಷ್ಟಾಂಗದ ಇಟ್ಟಳವ ಹೇಗಿದೆ ಅದನ್ನು ಪಿಡಿಸಿ ನೋ ಡಬೇ ಕಾಗಿದೆ (ಸಾಹಿಪಂ. ೧೬). ಇಟ್ಟಣ್ಣ : ೫. ಬಸವಪಟ್ಟುದು ಚೆನ್ನಪಟ್ಟಣಂ ಪೊಸ ತಾಂಧ್ರಂಗೆ ಪೊದ್ದುವಿಟ್ಟಣಂ (ಬ ಕ ವಿ. ೩-೭೭). ಇಟ್ಟಣಿ : ೧. ಇಟ್ಟಣಿಯ [ಶಾಕಾಂ. ಇಟ್ಟಣಿಸಿ] ಬೀರಿದಿಗಲಲುಜೆ ಕಂಗೆಟ್ಟು (ತೀರಂಶಾ. ೫-೮-೭೮); ಕ್ಷೇತ್ರಗಳಿಟ್ಟಣಿಯ ನೆಜೆ ಮುಜೆಯು (ಅ ಪ್ಯ ತ. ೧-೩೩). ಇಟ್ಟಣಿಕೆ : ೨. ಧೂರ್ತತೆಯ ಹುತ್ತುವಾಸಿಯ ಗೊತ್ತು ಪಿಸುಣಿಟ್ಟಿಣಿಕೆ ಲಜ್ಜೆಯಡವುಂ ಬಂದಂಗು ತವರು (ಕೃಕರ್ಣ. ೧೪-೨).

[ದೇ.ಗೆ ತಮಿ. ಇಟ್ಟಳ ; ತೆಲು. ಇಟ್ಟಲ]

ಇಟ್ಟಳ್ಳ, ಇಟ್ಟಣ್ಣ (ಗು). ಮನೋಹರವಾದ; ಸುಂದರವಾದ; ಆತಿಶಯವಾದ: ಮೈಲಂದೇವಿಯಯುಮಂತೆ ರೂಪಿಸಂದಿಟ್ಟಳವಾಗಿ (ಎಇ. XVIII, ೨೦೭-೧೦ ; ೧೦೭೬); ಇಟ್ಟಳಮಿಟ್ಟಜಿಮುಳಿಂದಿಟ್ಟಳ್ ಕವಿರಾಜಮಜ್ಜನಂ ಕಡಿಗಣ್ಣಳ್ ನೆಟ್ಟು ಬಜ್ಜಪಿದಿರು ನನೆಗಣೆ ನೆಟ್ಟುಪೊಲಿರೆ ತಳರೊಳಕಡಿಸಿ ತಿವಿದ ನಸಿಯಂ (ಲೀಲಾವ. ೧೩-೧೫೪); ಕುಂಳುಮದಿಂ ಕೆಂಕಮಾದಂಗವಟ್ಟಿದೊಳ್ ಐಂದು ವಿಟ್ಟು ಕಿಱುವಲಿಯ ಜೋಡಂ ತೊಟ್ಟಿಂತಿರಿಟ್ಟಳಮಂಗೆಯುಂ (ಅನಂಪು. ೨-೨೯); ಕಣ್ಗಿಟ್ಟಳಕಪಿಸಿದ ದೈರ್ಯಂ ಬಿಟ್ಟ (ಕಬ್ಬಕಾ. ೨೯೫). ಇಟ್ಟಣ್ಣ: ಕಟ್ಟದ ಗುಡಿಗಳ ಮುಗಿಲಂ ಮುಟ್ಟದ ತೋರಣದ ನೆರೆದು ಸೋಳ್ಕಬಲೆಯರೊಂದೊಟ್ಟಿಹಿಗಳ ಲಾವಣ್ಯ ಮದಿಟ್ಟಣಮೆನಿಸಿತ್ತು ಶಿವನ ಕಣ್ಮಂ ಮನಕಳಂ (ಗಿರಿ. ೧೦–೯೯); ತಿರು ನಾವಲಂಬರೆಂಬುದದು ಪೊಗಳ್ವೊಡಿಟ್ಟಣಂ (ಪಂಬರ. ೧-೯೪).

ಇಟ್ಟಳಮಾಗು = ಮನೋಹರವಾಗು; ಆತಿಶಯವಾಗು : ಆತಿಶಯಮಾಯ್ತು ಕಾಲ್ವಲುಗುಂಠಿಟ್ಟಳಮಾಯ್ತುರಚಲ್ಲ ಕೊಂದು ಕವಿತಾ ಕಟಿಚಲ್ಲ ಸೂಸಳೆದ ನೂಪುರದಟ್ಟುರಮಾದುದುಬ್ಬರಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೬೧).

[?]

ಇಟ್ಟಳಂ (ಅ). ಅತಿಶಯವಾಗಿ; ವಿಶೇಷವಾಗಿ: ಸಂಚಳಿಸುವ ಚಾಮರಂ ಕನಕಪಡ್ಡದ ಸೀಗುರಿ ತೊಟ್ಟು ಮಾಡಿಕಂಗಳ ಬೆಳಗಿಟ್ಟಳಂ ತನಗೊದಗಿಂದುಡೆ (ಪಂಪಭಾ. ೪-೪೦); ಒಳ್ಪಿಟ್ಟಳಮಾಗಿರೆ ವಿಜಿಪದ ದಿಟ್ಟಗೆ ಸೊಗಯಿಸುತು ಮುಂಡೆ ಮುಂದರಡ್ಕೆಳಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೬೯೫); ದಾನಗುಣ ಮಿಟ್ಟಳಮಾಯ್ತು (ಎಇ. VI, ೪೦೬. ೪೫–೫೫ ; ೧೨೬). [< ಇಟ್ಟಳ್ಳ]

ಇಟ್ಟಳಂಗಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ಒತ್ತಾಗಿ ಕಟ್ಟು; ಗುಂಪಾಗು; ಸಂದಣಿಸು: ಸಂಜಗಿಯ ಉಟ್ಟಳಧರಿಟ್ಟಳಂಗಟ್ಟಿ ದಿಟ್ಟಿಗೆಸೆಯ ದಂಡಗಟ್ಟದ ಮಾಲತಿಯ ಮುಗುಳ ವನಮಾಲೆಗಳುಮಂ (ಜಗವ. ೬-೧೬ ವ).

[ಇಟ್ಟಳ್ಳ + ಕಟ್ಟು]

ಇಟ್ಟಳಂಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ನಿಬಿಡವಾಗು; ತುಂಬಿಹೋಗು: ಸುರ ಪತ್ತನಂ ಪಲಬರಿಂ ವೀರಧಟಿರಿಂದಿಟ್ಟಳಂಗೊಂಡುದೇನೆಂದೆನೆ (ತೀಪ್ರಶಾ. ೧೭೧-೧೦೪). [ಇಟ್ಟಳ್ಳ + ಕೊಳ್ಳ್,]

ಇಟ್ಟಳಮಿಡು (ಕ್ರಿ). ಅಪವಾದ ಹೊರಿಸು; ಆಕ್ಷೇಪಿಸು: ರಾಮು ಸ್ವಾಮಿಯ ಭಾರ್ಯೆ ಸೀತಾದೇವಿಯಿಂದೆನಿಸ್ಪಮೇಲೆ ಜನಪದಜನಂ ಪೊಲ್ಲ ನಪ್ಪ ರಾವಣಸುಯ್ದುಳಂ ತಂದು ವಿಜಾರಿಸದೆ ಸುಹಾದೆಂದಿಸಿಟ್ಟಂಗಟ್ಟುವ ದಾವುಚಿತಮೆಂದಿಟ್ಟಳಮಿಟ್ಟ [ಶಾಕಾಂ. ವಿಟ್ಟು] ನುಡಿಯೆ (ಪಂಂರಾಮ. ೧೫-೮೧ ವ). [ಇಟ್ಟಳ್ಳ + ಇಡು,]

ಇಟ್ಟಳಿಸು, ಇಟ್ಟಣಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಗುಂಪಾಗು; ಸಂದಣಿಸು; ಒತ್ತಾಗಿ ನೆರೆ: ಬಲುಮ್ಮಮೆವಡಿಂದರ್ ಮತ್ತಮಾತಂಗವಿಟ್ಟಳಿಪ ಜನಂಗಳಂ ತೂಳ್ದು (ಸೌಂದಪು. ೩-೧೪); ಭಟರು ನಡೆದಿಟ್ಟಳಿಸಿ ನಿಂದರು ಸರಭದಲಿ ರಭುರಾಜ ಸೈನಿಕರ (ತೀರಂಶಾ. ೬-೧೩-೨೧); ಚೆಲುವಲರಿಯ ಭೇದ ಒಡೆದು ಕಾಣಲಿ, ಅಳೀದದ ಕಟ್ಟದವು ಇಟ್ಟಳಿಸಿ ಬರಲಿ (ಉಯ್ಯೂಳ. ೧೫-೧೧). ೨. ಆಕ್ರಮಿಸು; ಮುತ್ತು: ಹಗೆ ಬಂದಿಟ್ಟಳಿಪಲ್ ಪಂದೆಯ ಪೊಲ್ಮೊಟ್ಟು ಕಜಂಗಿದು ವು ಲೋಪಿಯಂತಿರೆ ಮೆಲಿಗಳ್ (ಅನಂಪು. ೧೨-೬೫); ಕಟ್ಟಳಿಯಲಿ ವೈರಿಯಾನನಿಟ್ಟಳಿಸಿ ಮುಟಿಯೆಸುಟ ಬರಲಡಗಿಟ್ಟತಡೆದರು (ಶಾಪ್ಯ. ೧೧-೬೪). ಇಟ್ಟಣಿಸ್ಸು: ೧. ಕಲಗಟ್ಟಣ ಸಲುಂದಾಳುಗಳು ಹೇರಿಟ್ಟುಯಂ ಪಿಡಿದು (ಪಚಕಾ. ೬-೬); ಸಂದಣಿಸು ತಿಟ್ಟಣಿಸಿ ನೆರೆದಿಹ ಮಂದಿಯಲಿ (ಪ್ರಭುಲೀ. ೬-೨೪); ಕೊಲ್ಲಾಲ ಬಂಡಿಗಳ ಮೇಲೆ ಸರಕಿಟ್ಟಣಿಸಿ ನೂಕಿಯುಮು (ಜೈವಿಭಾ. ೬-೫); ಲಾವಣ್ಯಲತೆ ಬೆಳೆವಂತೆ ನೆರುಹರೆಯವಿಟ್ಟಣಿಸಿ ದಿವದಿನಕೆ ಬೆಳೆದು (ಕಪಟಕಾ. ೪-೬); ಕೈತಿಱುಹಂಗಳಿಂದಿಟ್ಟಣಿಸಿ ವನಮಯೆನೊಪ್ಪಿರ್ದುದೋ (ತೀಪ್ರಶಾ. ೧೪-೧೬);

ನಕ್ಷತ್ರಗಳಿಂದ ಇಟ್ಟಣಿಸಿದ ತಾರಾಪುಂಜಗಳ ವಿಶಾಲಕ್ಷೇತ್ರಗಳನ್ನು ಈಕ್ಷಿಸುತ್ತಿರಲು (ಜ್ಯೋತಿರ್ವಿ. ೧೪೪). ೨. ಇಟ್ಟಣಿಸಿದನು ಹಿಂದೆ ಕೃಪನಡಗಟ್ಟಿದನು ಸಮಸಪ್ತಕರು ಸಲೆ ಮುಟ್ಟೆ ಬಂದರು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೪-೨೨); ತೊಟ್ಟನನಿಲಜ ಕೇಳ್ದು ಕೋಪದ ದಿಟ್ಟಿಯಲಿ ಕಿಡಿಗೆದಱಿ ಹರಿತಂದಿಟ್ಟಣಿಸಿ ಬೊಬ್ಬಿಱಿದು ತಿವಿದನು ತಿಣುಕಲಸುರೇಂದ್ರ (ತೊರರಾ. ೬-೨೭-೩೯) ೩. ಒತ್ತಾಗಿ ಇಡು; ಮುದ್ದೆಮಾಡಿ ಇಡು; ಜೋಡಿಸು: ಹಂಚಿ ನೋಳ್ಕಿ ಸುಟ್ಟು ಪರಿಯಣಕೆ ತೆಗೆದು ಇಟ್ಟಣಿಸಿ ಸಲಗೆಯಿಂ ಚುಚ್ಚಿ . . . ಸಕ್ಕರೆಯುಮಂ ತಳಿದು ತೆಗೆದೊಡೆ ಚುಚ್ಚುರೊಟ್ಟಿಯೆಂಬೊಳ್ಪಸರವಡೆದು (ಸೂಪಶಾ. ೧-೧೦); ಒಲೆಯ ಮೇಲೆ ಹಸಿರಾದ ಬಿದಿರ ಹಗಱ[ವ]ನಿಟ್ಟಣಿಸಿ ಹಸರಿಸಿದ ಬಳಿಕವಱ ಮೇಲೆ ಚೆನ್ನಾಗಿ ಪಸರಂ ಮಾಳ್ಪುದು (ಸೂಪಶಾ. ೪-೮೨). ೪. ತುಂಬಿ ಹೋಗು: ತಬ್ಬಿದ ವೇಳೆಯೊಳವಳುಬ್ಬಿದಳು ಮುಂದು ಹೆಬ್ಬಾಗಿಲಿಟ್ಟಣಪಂತೆ (ಭರಚ. ೧೪-೧೬೧). ೫. ಹಿಗ್ಗು: ಮಣಿಮೂರ್ತಿಗಳೆನೆ ವರ ಸತ್ಯಭಾಮೆ ರುಕ್ಮಿಣಿ ವಸಂತಾಪೇಕ್ಷೆಯಲಿ ಫಣಿತಲ್ಪಂಗೆ ಬಿನ್ನೈಸಲು ಮನದೊಳಿಟ್ಟಣಿಸಿದ ಕೇಳಾಯತಾಕ್ಷಿ (ಮೋಹತ. ೧೪-೧೭). ೬. ಮೀರು; ಅತಿಶಯವಾಗು: ಪವನನಂ ಪರಿಭವಿಸುವ ಮನಮುನನು ಗೆಡಿಸುವ ದಿಟ್ಟಗಳನಿಟ್ಟಣಿಸಿ ದಾಂಟುವ ಕಡುವೇಗದಿಂ ಮೞಿದು (೧೦ಕ. ೬-೫೫ವ); ಅಳವಿಗಿಟ್ಟಣಿಸಲು ಶರಾಳಿಯ ತುಳುಕಿಹೊಕ್ಕನು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೨-೪೩). ೭. ಇಡು; ಹೊಂದಿಸು; ಸೇರಿಸು: ಹೊಂಗೈಪಿಡಿ ಗಲ್ಲದೊಳು ಚಂದಳಿಗೆ ಕೈಯನಂಗನೆ ಇಟ್ಟಣಿಸಿದಳು (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೨-೨೯).

[ಇಟ್ಟಳ್$_{1}$ + – ಇಸು$_{3}$]

ಇಟ್ಟಾಟ$_{1}$ (ನಾ). ಎಸೆದಾಟ; ಈಡಾಡುವಿಕೆ; (ಟೋಪಿ ಮೊದಲಾದುವುಗಳನ್ನು ಒಬ್ಬರಿಂದೊಬ್ಬರಿಗೆ ಎಸೆದು ಆಡುವ) ಒಂದು ಬಗೆಯ ಆಟ: ಸಮರವು ಕಡುಬಿನಿಟ್ಟಾಟವೇ (ಕೋಗಯ. ೨೨-೬೧).

[ಇಟ್ಟಾಡು + -ಟ$_{3}$]

ಇಟ್ಟಾಟ$_{2}$ (ನಾ). (ದಕ). ಕಷ್ಟ; ತೊಂದರೆ: ಜೀವನ ಇಟ್ಟಾಟವಾಗಿ ಹೋಯ್ತು (ರೂಢಿ). [ಇಟ್ಟು$_{1}$ + ಆಟ]

ಇಟ್ಟಾಡು (ಕ್ರಿ). ಎಸೆದಾಡು; ಚೆಲ್ಲು: ತುಳ್ಕಾಡಿದರಿಟ್ಟಾಡಿದರೀಸಾಡಿದರಮುರ್ದಾಡಿದರ್ ಸರೋಜಾನನೆಯರ್ (೧೦ಕ. ೪-೬೨); ಮಂದಗಾಮಿನಿಯರೀರ್ವರ್ ಕಂಠಗತಜಲದೊಳೊಂದಿ ತಿಳಿನೀರನಿಟ್ಟಾಡುತ (ಪದ್ಮರಾ. ೮-೪೮); ಕರಸಂಧಾನಗಳ ಶೈಲಗಳ ಸುಭಟನಿಧಾನರಿಟ್ಟಾಡಿದರು ಹರಿಹರಿದಶ್ವರಬ್ಬರಿಸೆ (ತೊರರಾ. ೩-೪-೧೬); ಥಟ್ಟಪಟ್ಟನೆ ತಿವಿದೊಬ್ಬರೊಬ್ಬರ ತೆಗೆದಿಟ್ಟಾಡಿ ಕೆಡೆದರತ್ತಿತ್ತ (ಭರಚ. ೨೧-೪೦); ಹೆಡ್ಗೇಲ್ಹಣ್ಣೂ ಬಂದೊ ಗಡ್ಗೇಲ್ತುಪ್ಪಾ ಬಂದೊ ಇಟ್ಟಾಡಿ ಬಂದೊ ಇಡಗಾಯಿ (ಹುಟ್ಟಹ. ೫೮); ಹಣ್ಣುಹಂಪಲು ಹೂವು ಮೊದಲಾದ ಕಾಣಿಕೆಗಳು ಇಟ್ಟಾಡಿ ಹೋಗುತ್ತಿದ್ದವು (ದಿನಾಂ. ೨). [ಇಟ್ಟು$_{2}$ (< ಇಡು$_{1}$) + ಅಡು$_{1}$]

ಇಟ್ಟಾಣಿ (ನಾ). ಇಕ್ಕಟ್ಟು: ನಾನಾ ಬೆಟ್ಟಗಳಲ್ಲಿ ಇಟ್ಟಾಣಿ ಫಣಿಯಲ್ಲಿ ಇಕ್ಕಿತು ಜೇನು ತನ್ನ ಸುಖಕಾಗಿ (ಪುರಂದ. ೩-೬೭-೩).

[< ಇಟ್ಟಣಿ ?]

ಇಟ್ಟಿ$_{1}$, ಇಟ್ಟೆ$_{1}$ (ನಾ). ಹಳದಿ ಬಣ್ಣದ ಕಹಿಕಾಯಿ ಬಿಡುವ ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮರ; ಕಾಜವಾರದ ಮರ: ಇಟ್ಟಿಯ ಹಣ್ಣಿನಂತೆ ಹೊಱಗೆ ಬಟ್ಟಿತ್ತಾದರೇನಯ್ಯಾ ಒಳಗಣ ಕಹಿ ಕಳೆಯದನ್ನಕ್ಕ (ಆದವ. ೧೭೯); ಅಡವಿಯಲಿ ನಯವೆತ್ತು ಬೆಳೆದಿಟ್ಟಿಯಮರಂಗಳು ಪಿರಿದು ಫಲಮಾಗಿ (ಬಸಪು. ೩೨-೬); ಮುಷ್ಟಿಚೌಡಯ್ಯಗಳು . . . ನಟ್ಟಡವಿಯೊಳ್ ಬರುತ ಯಿಟ್ಟಿಪಣ್ಣುಗಳಿರಲು ಮುಟ್ಟಿಸಲು ಸುರಗಿಯಿಂದಮೃತಫಲಮಂ ಮಾಡಿ ಸಲಿಸಿದನು ಶಿವಲಿಂಗಕೆ (ಲಶಿಚಂ. ೩೬-೬೭); ಪೊಂಗಿದಿಟ್ಟಿಯ ಬೀಜದ ಹೇಱು ನಡೆದವಾ ಭಂಗನೇಮಿಯ ದಂಡಿನೊಡನೆ (ಕುರಾಸಾಂ. ೧೯-೧೦); ಕಣ್ಣುದೃಷ್ಟಿ ಕೆಟ್ಟರೆ– ಅಂಕೋಲೆಯ ಬೇರು, ಇಟ್ಟಿಯ ಬೀಜ, ಈ ೨ ತಂದು ತೇದು ಕಣ್ಣಿಗಿಕ್ಕಲು ಚಳುಕು ತೀರ್ಗುಂ (ವಿನ್ಯವಿ. ೧೫೧); ನಡುವೂರೊಳಗಿರ್ಪಿಟ್ಟಿಯೊಳಡಕಿಲ್ಗೊಂಡೆಸೆವ ಪಣ್ಗೆ ಪಾಸಟಿಯಕ್ಕುಂ (ನೀತಿಮಂ. II, ೩೪೮). ಇಟ್ಟೆ$_{1}$: ಇಟ್ಟೆಯ ಹಣ್ಣ ನರಿ ತಿಂದು ಸೃಷ್ಟಿ ತಿರುಗಿತ್ತೆಂಬಂತೆ (ಬಸವ. ೫೭೮); ಮಾವಣ್ಗಳಂ ಪೀರ್ವ ಕೀರವಿಟ್ಟೆಯ ಪಣ್ಗೆ ಚಿತ್ತಂ ಹಾರಿದಪುದೇ (ಬಸಪು. ೧೧-೧೧); ವಿಸ ಹೊಲ್ಲ ಇಟ್ಟಿಯಾ ಕುಸಿ ಹೊಲ್ಲ ಕಟ್ಟಿಡದ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೧೫೫).

ಇಟ್ಟಿಯಮರ = ಕಾಜಿವಾರದ ಮರ: ಬಟ್ಟೆಯೊತ್ತಿನೊಳಗಿಟ್ಟಿಯ ಮರಂಗಂಡವಱ ಫಲಕೆ ಚಿತ್ತವಿಟ್ಟವು (ಸಿದ್ಧೇಪು. ೧೧-೪೭); ಫಲಭರಿತಮಾಗಿದಿರೊಳಿಟ್ಟಿಯಮರಂಗಳಿಗೆ (ಪಾಸೋಪು. ೪-೭೭). **ಇಟ್ಟಿಯಹಣ್ಣು** = ಇಟ್ಟಿಮರದ ಹಣ್ಣು: ಸೊಡ್ಡಳ ದೇವನ ಶುಭವಪ್ಪ ನೋಟದಿಂದ ಇಟ್ಟಿಯ ಹಣ್ಣುಗಳು ಸಿಹಿಯಾದುವು (ಚೆನ್ನವ. ಕ. ೪೬೭); ಕಲ್ಪತರುವಿನಗ್ರದಲ್ಲಿ ಇಟ್ಟಿಯ ಹಣ್ಣಾಯಿತ್ತು ಯಿಟ್ಟಿಯ ಹಣ್ಣು ತೊಟ್ಟು ಬಿಟ್ಟು ಬಿದ್ದಲ್ಲಿ ಅಮೃತಮಯವಾಯಿತ್ತು (ಅಱಿಮಾ. ೯೯).

[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಅಟ್ಟಿ; ಎಟ್ಟಿ]

ಇಟ್ಟಿ$_{2}$, ಈಂಟಿ, ಈಟಿ (ನಾ). ಮೊನೆಯಾದ ಸಲಾಕೆಯಂತಿರುವ ಒಂದು ಆಯುಧ; ಶಲ್ಯ; ಬರ್ಚಿ; ಬರ್ಜಿ: "ಇಟ್ಟಿ ಮೊದಲಾದುದು ಮುಕ್ತಾಮುಕ್ತಮೆಂಬುದು" (ಹಲಾಯು. ೬೬-೩೦೯); ಕೊಂತಂಗಳಿಂದಮಿಟ್ಟಿಗಳಿಂದಂ ಕರುಳ್ಗಳಂ ಸೋರೆ ಕುತ್ತುವುದುಂ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೯೬-೨೮); ನಡುವ ಸರಲ್ಗೆ ಮೆಯ್ಯೊಳಗಡಂಗುವ ಸಂಕುಗೆ ದಿಂಕುಗೊಳ್ವ ಕಕ್ಕಡೆಗಿದಿರುರ್ಚುವಿಟ್ಟಿಗೆ . . . ನೊಂದು ಬಾಯ್ವಿಡದಿನಿಸಪ್ಪೊಡಂ ಪೆಳಱದಳ್ಕದೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧೦-೯೪); ಕೊಂತಗಾಱರ ತಿಂತಿಣಿಯ ನಡುವೆ ಪಿಡಿದ ವಜ್ರಮುಷ್ಟಿಯ ಮಸೆದಿಟ್ಟಿಯೆಸೆವ ಗಂಡಗತ್ತಿಯ (೧೦ಕ. ೬-೫೫ವ); ತೆತ್ತಿಸಿದರಿಟ್ಟಿಯಲಿ ಭೀಮನ ಮುತ್ತಿ ಕೈಮಾಡಿದರು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೬-೧೬); ಮುಸಲಮುದ್ಗರತತಿಗಳಿಟ್ಟಿಗಳ್ ನುಚ್ಚುನೂಱಾದುವು (ಚಿಬಪು. ೪೪-೧೩). **ಈಂಟಿ**: ಎಮ್ಮಯ್ಯಂ . . . ಪೇೞ್ದಂತೆ ನೆಗೞ್ವೆನೆಂದು ಕಿಱಿಯ ಬಿಲ್ಲುಮೀಂಟಿಯುಮಂ [ಪಾಠಾಂ. ಬಿಲ್ಲಂ ಮೀಂಟಿಯುಮಂ] ಕೊಂಡು ಪೋಗಿ (ಜೀವಸಂ. ೧೩೪-೩೧ವ). **ಈಟಿ**: ಇಟ್ಟಿರೀಟ [ಪಾಠಾಂ. ರಿಟ್ಟಿ]ಯಲೆತ್ತಿದರು (ತೊರರಾ. ೫-೪-೨೦); ಇರಾವಂತನು ರಕ್ತಸಿಕ್ತಾಂಗನಾಗಿಯೂ ವ್ಯಥೆಪಡದೆ ಈಟಿಗಳಿಂದ ತಿವಿಯಲ್ಪಟ್ಟು ಕೆರಳುವ ಮದ್ದಾನೆಯ ತೆರದಿಂದ (ಕೃವಾಭೀ. ೧೩೯); ಹೃದಯಕ್ಕೆ ಈಟಿಯುಟ್ಟಂತಾಯಿತು (ಅಲಹೂ. ೧೧೩).

[< ಸಂ. ಯಷ್ಟಿ. / ತಮಿ. ಮಲ. ಇಟ್ಟಿ]

ಇಟ್ಟಿ$_{3}$ (ನಾ). ಯಾಗ; ಯಜ್ಞ; ಹೋಮ: "ಇಷ್ಟಿಃ – ಇಟ್ಟಿ" (ಶಾಶಕ್ಯ. ೫೭). [< ಸಂ. ಇಷ್ಟಿ]

ಇಟ್ಟಿಗೆ 'ಇಟ್ಟಗೆ$_{1}$' ನೋ.

ಇಟ್ಟಿಗೆಗೂಡು (ನಾ). ಇಟ್ಟಿಗೆಗಳನ್ನು ಸುಡುವ ಗೂಡು: ಇಟ್ಟಿಗೆ ಗೂಡಿನಿಂದ ಇಟ್ಟಿಗೆ ಹೇರಿಸು (ರೂಢಿ).

[ಇಟ್ಟಿಗೆ (< ಇಟ್ಟಗೆ$_{1}$) + ಗೂಡು]

ಇಟ್ಟಿಗೆಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ೧. ಇಟ್ಟಿಗೆಯನ್ನು ಶೇಖರಿಸು. ೨. ಇಟ್ಟಿಗೆಯನ್ನು ಕೊಂಡುಕೊ: ಪುರವರೇಶನ ಮಾಡಿದ ಚೈತ್ಯಕ್ಕಿಟ್ಟಿಗೆಗಳ್ ಬರೆ ನೋಡಿ ಕಲ್ಲುರಿಗನೊಯ್ಯನೆ ಪೂಂಗೆಗೊಟ್ಟೈದಾಜನೆ ಕೊಂಡವನಟ್ಟಿಯಿಂ ದೊರಸಿ ನೋಟ್ಪುದುಮೊಂದವಱೊಳ್ ಪೊನ್ನಿಟ್ಟಿಗೆಯಾದೊಡೆ ರಾಗದಿಂ ಪಿರಿದು ಬಿಟ್ಟಿಯವಂದಿರ ಕೈಯಿಂದಿಟ್ಟಿಗೆಗೊಂಡವನೊಟ್ಟಿದಂ (ಆದಿಪು. ೫-೧೯); ಮತ್ತೊಂದು ದಿವಸಂ ತನ್ನ ಮಗಳ ಕೆಲದೂರ್ಗೆ ಪೋಗುತ್ತುಂ ತನ್ನ ಮಗಂಗಿಟ್ಟಿಗೆಗೊಳ್ವ ಬೆಸನಂ ಪೇೞ್ದೊಡೆ (ಚಾವುಂಪು. ೩೮-೫). [ಇಟ್ಟಿಗೆ (< ಇಟ್ಟಗೆ$_{1}$) + ಕೊಳ್$_{1}$]

ಇಟ್ಟಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಈಟಿಯಿಂದ ಚುಚ್ಚು, —ತಿವಿ: ಬಳಿಕ ಬಲ್ಲಾಳಿಟ್ಟಗೊಂಡಂತೆ ಯಮದಂಡನುಳಿವು ತನಗಿನ್ನಿಲ್ಲ ಕಟ್ಟೊಡೆಯನೇ ಪಿರಿದು ಮುಳಿದನೆನುತಿರಲು ಮಱುದಿನದೊಳವನಂ ಕರಸಿ (ಸಮ್ಯಕೌ. ೨-೪೯).

[ಇಟ್ಟ$_2$ + ಕೊಳ್$_1$]

ಇಟ್ಟಗೋಲು (ನಾ). ಈಟಿಯ ಕೋಲು; ಬರ್ಚಿಕೋಲು: ನೀಲಗಿರೀಂದ್ರನ ತಡೆದರು ಪೊಳೆವಿಟ್ಟಗೋಲ ಮೊನೆಯ ಮುಂದು ಮಾಡಿ (ನಾಗಕು. ೭-೧೧); ಆ ಹುಡುಗಿಯ ಅಂತರ್ಗೃಹಕ್ಕೆ ಅವನ ಗುರಿತನದ ಆ ನಿಡಿದಾದ ಇಟ್ಟಗೋಲನ್ನುಯ್ವುದಾಗದು (ಬೆಟ್ಟಅ. ೧೫-೧೭).

[ಇಟ್ಟ$_2$ + ಕೋಲು$_1$ (< ಕೋಲ್$_1$)]

ಇಟ್ಟದಿರು (ನಾ). ತೀರ ಸಮೀಪ; ಸಮ್ಮುಖ.

ಇಟ್ಟದಿರಾಗು = ತೀರ ಸಮೀಪವಾಗು; ಸಮ್ಮುಖವಾಗು: ಇಟ್ಟದಿರಾಗಿ ತಂದರು ಹೊನ್ನ ಹರಿವಾಣದಿಟ್ಟ ನೈವೇದ್ಯಸಂಕುಲವ (ಮೋಹತ. ೪೨-೪೬). [< ಇಡಿದು + ಇದಿರು (< ಇದಿರ್)]

ಇಟ್ಟಯಾಳು (ನಾ). ಈಟಿಯಿಂದ ಯುದ್ಧಮಾಡುವ ಆಳು; ಈಟಿಯನ್ನು ಹಿಡಿದಿರುವ ಬಂಟ: ಅಟ್ಟಕ್ಕುವಾಕೆಯೊಳು ಬೆಟ್ಟತ್ತು ಹಗೆ ಬೇಡ ಸಟ್ಟುಗದಿ ಗೋಣ ಮುಱಿಯುವಳು ಅಲಗಿಲ್ಲದಿಟ್ಟಯಾಳವಳು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೫೬೧). [ಇಟ್ಟ$_2$ + ಆಳ್$_3$ (< ಆಳ್$_3$)]

ಇಟ್ಟವೀಸು (ಕ್ರಿ). ಈಟಿಯನ್ನು ಬೀಸು: ಲಿಂಗಣ್ಣ:— (ಇಟ್ಟವೀಸುವನು) ಎಲ್ಲರೂ:— (ಕುಳ್ಳಿರುವರು) (ಬೆಟ್ಟಅ. ೨೦೦-೧೩).

[ಇಟ್ಟ$_2$ + ಬೀಸು$_1$]

ಇಟ್ಟಿಸು (ಕ್ರಿ). ದೃಷ್ಟಿಸಿ ನೋಡು; ದಿಟ್ಟಿಸು (?): ಮನದಣಿವನ್ನ ದಾನಮನಿತ್ತು ಭೂಸುರಜನಕೆ ಜನಪ ಪುಳಕಗಳೇಳ್ಗೆ ತನುವನಡರೆ ನಡೆ ತಂದಿಟ್ಟಿಸಿದನು ತನಯನ ಕಣ್ಮನಕಿನಿಯನಾ (ಸೊಬಸೋ. ೪-೨೦); ಕಣ್ಗೊನೆಯೊಳಿಟ್ಟಿಸುತಿಚ್ಛೆಯಱಿತು ಇನಿವಾತಿನಿಂದ ಸೋಲಿಸಿ ಕೂಡಿಯವನಿಂದ ಘನಸುಖವಡೆಯಬೇಕಬಲೆ (ಕಂನವಿ. ೯-೧೫೫); ಕಟ್ಟಿ ಕೆಡಪುವೆನೆನುತ್ತಿಟ್ಟಿಸುತೆ ಬರಲಳ್ಕಿ ನೆಟ್ಟಗವನಿಯೊಳೆ ಕುಂಬಿಟ್ಟು ಬಲವಂದು (ಕೂಟ್ಟೂಬ. ೧೭-೧೮); ಪಥಿಕ ಬೆರಗಿಂದಲಿ[ಪಾಠಾಂ. ದಿ]ಟ್ಟಿಸಿದನು (ವೆಂಕಾರಾ. ೧-೪-೫೬); ಕಷ್ಟಕನುಸರಿಯಾದ ಪಾಂಡವರಿಟ್ಟಿಸಲಿ ನಿಜಸಿರಿಯನೆಂದಡಿಯಿಟ್ಟ . . . ಕುರುರಾಯ (ಜಿನಭಾ. ೪೭-೨೧).

[< ನಿಟ್ಟಿಸು ?]

ಇಟ್ಟು$_1$ (ನಾ). ನಿಬಿಡತೆ; ಸಾಂದ್ರತೆ (ಕಿ).

[?. / ತಮಿ. ಇಟ್ಟಮೈ = ಚಿಕ್ಕದು, ಇಕ್ಕಟ್ಟಾದುದು]

ಇಟ್ಟು$_2$ 'ಇಡು$_1$' ಪರಾ.

ಇಟ್ಟುಗಣೆ (ನಾ). (?): ತಿರುಮಣಿಯನಿಡದವನ ಮುಖವನಾಮಿಕ ಚೆಲ್ವ ತಿರುಮಣಿಯನಿಡದವನ ಹಣೆಯಿಟ್ಟುಗಣೆ ತಿರುಮಣಿಲ್ಲದ ಅಸ್ಯ ಅಪಹಾಸ್ಯವೂ (ತಿರುಶ. ೭-೧೩). [ಇಟ್ಟು ? + ಕಣೆ]

ಇಟ್ಟುಬೀಸು (ಕ್ರಿ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕತ್ತಿವರಸೆ (?): ಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಪೂರ್ವದಹಾಗೆ ನಿಂತು ಶೀಘ್ರಗಮನದ ಮೊದಲಲ್ಲಿ ಬಂಡಿಕೋಲನ್ನು ಮೂರು ಬಾರಿ ತಿರುಗಿಸಿ ತಾನು ತಿರುಗಿ ಮುಂದುಗಡೆಯಲ್ಲಿ ಬಂಡಿಕೋಲನ್ನು ಮೊನೆ ಕೆಳಗಾಗಿ ಮಾಡಿ ಬಲದ ಹಸ್ತದ ಕೆಳಗೆ ದೃಷ್ಟಿಬೀಳುವುದು ಅವದು ಮಾಡಲು ತಕ್ಕಂಥಾದು ಅದರ ಹೆಸರು ಇಟ್ಟುಬೀಸುವುದು (ಖಡ್ಗಟೀ. ೫-೨೫). [< ಇಡು$_1$ + ಬೀಸು$_1$]

ಇಟ್ಟೆ$_1$ 'ಇಟ್ಟಿ$_1$' ನೋ.

ಇಟ್ಟೆ$_2$ (ನಾ). ಬೇಕಾದವಳು; ಇಷ್ಟಳಾದ ಹೆಂಗಸು: ರೊಟ್ಟಿಯಿಲ್ಲದ ಊಟ ಹೊಟ್ಟೆಗಿಲ್ಲದ ಕೂಟ ಇಟ್ಟೆಯರಿಲ್ಲದರಮನೆಯು ಚಂದನವ ಕುಟ್ಟಿ ಕುಡಿದಂತೆ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೭೪೯). [< ಸಂ. ಇಷ್ಟಾ]

ಇಟ್ಟೆಡೆ, ಇಟ್ಟಡೆ (ನಾ). ೧. ಇಕ್ಕಟ್ಟು; ಸ್ಥಳ ಸಾಲದ ಸ್ಥಿತಿ; ಸಂದು: ಪೊಯ್ವ ಪೊಯ್ಗಳಿಂ ನೆಗೆದು ಮುಗಿಲ್ಗಳಿಟ್ಟೆಡೆಗಳೊಳ್ ತಲೆಗಳ್ ತೊಡರ್ದಿರ್ದ ಜೇನ ಪುಟ್ಟಗಳನೆ ಪೋಲ್ತುವು (ಪಂಪಭಾ. ೧೦-೮೦); ಅಟ್ಟೆಯ ಬೆಟ್ಟಘಟ್ಟದಿಟ್ಟೆಡೆಗಳೊಳ್ ನಿಟ್ಟಿಸಿಯುಂ (ಗದಾಯು. ೬-೨೮ ವ); ಗುಡಿ ಗೂಡಾರಂಗಳೊಳಂ ಬೆಟ್ಟಾಗೊಟ್ಟರ್ದ ಪೇಱಿನಿಟ್ಟೆಡೆಗಳೊಳಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೬-೧೦೪); ಎಡೆಗಿಱಿದಬಲೆಯ ಮೊಲೆಯಿಟ್ಟೆಡೆಯೊಳ್ ಕೆಳೆ [ಪಾಠಾಂ. ಕೊಳ]ಗೊಂಡು ನಿಂದುವಲ್ಲದೆ ನುಸುಳಲ್ ಪಡೆಯವು ಮದನಾಸ್ತ್ರಗಳ್ (ಅರ್ಧನೇ. ೩-೨೩); ನಡು ಸಣ್ಣ ಮುಡಿ ತೋರ ತೊಡೆ ನುಣ್ಪು ಮೊಲೆಗಳಿಟ್ಟೆಡೆಯೆಂದರರೆ ಬಾಯಬಿಟ್ಟು (ಭರಚ. ೨-೫೦); ದೀಪಮಾಲಿಕೆ . . . ಈ ಕಗ್ಗಾಡಿನ ಇಟ್ಟೆಡೆಯಲ್ಲಿ ಆರಿಹೋದುದೆಂದರೆ ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಲ್ಲ (ವೀರಬಂ. ೨೧). ೨. ಅನಿವಾರ್ಯತೆ; ಕಷ್ಟ; ಬಾಧೆ; ಬಿಕ್ಕಟ್ಟು: ಅನ್ವಯಾಗತ ನಭೋಗತಿಗಳ್ ಬಿಲ್ಗಂ ಸರಳ್ಗಮಣ್ಮುಗೆಟ್ಟುಮಿಟ್ಟೆಡೆಯುಮಾಗಿ ತೊಟ್ಟನೆ ನೆರೆದುರುಳೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೪-೩೩ ವ); ಬಱಿಕೆ ಗಂಟಲಂ ಮೆಟ್ಟಿದೊಡಿಟ್ಟೆಡೆಯೊಳ್ ಕೊಟ್ಟಂ ಗೆಲ್ಲಂಗುಡುವಂತೆ ನರಂಗೆ ಪಾಶುಪತಮಂ ರುದ್ರಂ (ಗದಾಯು. ೩-೩೯); ಶರಣರಿಟ್ಟೆಡೆಗಳನು ಶರಣರಾಪತ್ತುವನು ಶರಣರಿಗೆ ಮುನಿವ ಕಡುಪಾತಕರನು ಒರಸುವುದು ಕಡಿದು ಕತ್ತರಿಸುವುದು . . . ಶ್ರೀ ಪಂಚಾಕ್ಷರಿ (ಶಿವಗೀ. ೧೫-೫೫). ೩. ಗುಂಪು; ಸಂದಣಿ; ಸಾಂದ್ರತೆ: ವಿಭ್ರಮಂಬಡೆದ ನಿಜಾಸ್ಯಪಂಕ್ತಿಗಳಿನಿಟ್ಟೆಡೆಯಾಗಿರೆ ಪಣ್ಯವೀಥಿಯೊಳ್ ನಡೆದುದು ಪೆಂಡವಾಸಂ (ವರ್ಧಪು. ೫-೩೯); ತೆಂಗಿನತಿಂತಿಣಿಯುಂ ಕದಳಿಯ ಕಂಟಯುಂ ದಾಡಿಮದೊತ್ತರಮುಂ ಈಳೆಯಿಟ್ಟೆಡೆಯುಂ . . . ಅಸುಗೆಯ ಕುತ್ತುಱುಂ ಕ್ರಮುಕದ ಸಮೃದ್ಧಿಯುಂ . . . ಎನಿಸಿದ ದೇವರಮಣೋದ್ಯಾನಮಂ (ಶಾಂತೀಶ್ವ. ೧೦-೭೮ ವ); ಪವನಜನಿಟ್ಟೆ [ಪಾಠಾಂ. ಟ್ಟ]ಡೆಯ ಭಕ್ತಿಯಲಿ ಭಾಳವ ಚಾಚಿದನು ಪದಕೆ (ತೊರರಾ. ೪-೮-೧೬); ಅಬಲೆ ಕಂಡಳು ಮುಂದೆ ಹೊಳೆಹೊಳೆವ ದೃಷ್ಟಿಗಳು ಕೋರವಿಸಲೆಡಬಲದಿಟ್ಟೆಡೆ [ಪಾಠಾಂ. ಟ್ಟಡೆ]ಯ ಕಮಲಜ ಸುರೇಂದ್ರರ ಬಿಟ್ಟ ಬೀದಿಯ ಬಹಳ ತೇಜದ ತೆರಳಿಗೆಯ ಶಿವನ (ನಿಭಾಗ. ೪-೫-೬೨); ಮೆಟ್ಟಾಸೆ ಕಾಲಿಂಗೆ ಹೊಟ್ಟಾಸೆ ಆವಿಂಗೆ ಬೆಟ್ಟಗಳ ಆಸೆ ಮೃಗಗಳಿಗೆ ಹರದಂಗೆ ಇಟ್ಟೆಡೆಗಳಾಸೆ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೪೨೨). ೪. ಸಮೀಪ; ಹತ್ತಿರ: ಒರ್ಮೆ ನನೆಯಂಬಂ ತನ್ನ ಮೇಳದ ಕೆಳೆಯನಪ್ಪ ನಗೆಗಾಱನಂ ಬಱಿಯಟ್ಟ ಬರಿಸಿ ಪಸಾಯ್ತರೆಲ್ಲರುಂ ಬಗೆಯಱಿದಿಟ್ಟೆಡೆಯಂ ತೊಲಗಿ ಪೋಗೆ ಕೆಲಕ್ಕೆ ಕರೆದು (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೭೨); ಇಂತು ಕರಮೊಪ್ಪುವ . . . ಕರ್ಗಲ್ಲ ಕರ್ವೆಟ್ಟಮನಿಟ್ಟೆಡೆಯೊಳ್ ದಿಟ್ಟಿಸಿ ಸುಮಿತ್ರಾತ್ಮಜಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೭೩-೨೩). ಇಟ್ಟೆಡೆ: ೧. ಯಾನಮೇಂ ಕೀಱಿದುದೋ ನಭಃಪ್ರಸೃತಿಗಿಟ್ಟೆಡೆಯಿಟ್ಟೆಡೆಯಾದುದೆಂಬಿನಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೨-೮೨). ೨. ತನಗಿಟ್ಟೆಡೆ [ಪಾಠಾಂ. ಗಿರ್ದೆಡೆ]ಯಾದಡೆ ಸುರಮುನಿಯೊರ್ವಂ ನಾಯಮಾಂಸಮಂ ಪೇಸದೆ ಸೇವನೆ ಮಾಡಿ ತಪಂಗೆಯ್ದಾತನೆ ಪೋದಂ ಮುಕ್ತಿಗೆಂಬರ್ (ಸಮಪ. ೧೦-೧೧೫); ಸರ್ವಾಂಗವಿಟ್ಟೆಡೆಯ ಹೃತ್ಕುಂಭದಿ ಘನಮಾತೆಯವಯವದ ಜಠರಾಗ್ನಿಯಿಂ ಬೇವುತನುಭವಿಪ ದುಃಖಕೋಟಿಗಳ ಸಂತಾಪದಿಂ (ಲಶಿಚಿಂ. ೩೯-೩೯).

ಇಟ್ಟೆಡೆಯಾಗು = ೧. ಕಿಕ್ಕಿರಿ; ತುಂಬಿಹೋಗು: ನಿಲುಕಲಿಟ್ಟೆಡೆಯಾದ ಹೆಣನನು ತುಳಿದು ರಣದಲಿ ಕುಣಿವ ಮುಂಡವನೆಳೆದು (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೪-೩೧). ೨. ಇಕ್ಕಟ್ಟಾಗು; ಸ್ಥಳ ಸಾಲದೆ ಹೋಗು: ಅರಿರಾಯರಿಗೆ ದಿಗುವಳಯವಿಟ್ಟೆಡೆಯಾಗೆ ರಥಹಯ ದಳವುಳಕೆ ಕುರುಸೇನೆ ನಡೆದುದು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧-೪೫).

[< ಇಡಿದು$_2$ + ಎಡೆ$_3$. / ತಮಿ. ಇಟ್ಟಡೈ = ಚಿಕ್ಕದಾಗಿರುವಿಕೆ, ವಿಘ್ನ]

ಇಟ್ಟೆಡೆಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಒತ್ತೊತ್ತಾಗಿರು; ಸಂದಣಿಸು: ತಳರ್ನುಡಿಯದಿಗಡಿಗೊಡನೊಡನಿಟ್ಟೆಡೆಗೊಂಡಿರೆ ನುಡಿದನಾಗಳಾ ಚರಮುಖ್ಯಂ (ರಾಜಶೇ. ೬–೩೩). [ಇಟ್ಟೆಡೆ + ಕೊಳ್$_1$]

ಇಟ್ಟೇವು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗಿಡ: ಇಬ್ಬನೆ, ಪರಲೆ, ಇಟ್ಟೇವು, ಇಸಗ, ಮದರಾಸ್ ಮಲ್ಲಿಗೆ (ಮೈಟಿಗಿ. ೨೩–೪೧೮). [?]

ಇಟ್ಲ (ನಾ). (ಉಕ). ಗೂಳಿಯ ಅಥವಾ ಹೋರಿಯ ಗುಟುರು: ಮುದಿಯೆತ್ತು ಇಟ್ಲಹೊಡೆಯುವುದನ್ನು ಬಿಟ್ಟಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ). [?]

ಇಡಂಕು, ಇಟುಕು, ಇಡುಕ್ಕು$_3$, ಇಡುಗ್ಗು$_2$ (ನಾ). ೧. ಸಂದು; ಬಿರುಕು; ಇಕ್ಕಟ್ಟಾದ ಪ್ರದೇಶ (ಕಿ). **ಇಟುಕು**: ೧. 'ಇಟುಕು ಮನೆ' ಪರಾ. **ಇಡುಕ್ಕು$_3$**: ೧. ರಥಸಂದೋಹದಿಡುಕಿನೊಳ್ ಬೆದಕಿನೋಡಿ (ಚಿಬಪು. ೪೦–೨೮); ಅಂದಿನಂತೆಯೇ ಇಂದೂ ಒಂದು ಹೊಳೆ ಪರ್ವತದ ಇಡುಕಿನಲ್ಲಿ ಕಣ್ಮರೆಯಾಗುತ್ತಿತ್ತು (ಕಾನೂರು. ೩). ೨. ಇಡುವಿಕೆ: ಮುಖದಿ ಬೆಮರಿಡುಕನಾರಿಸುತ (ವೆಂಕಾರಾ. ೫–೬–೪೮). ೩. ದನಕರುಗಳ ಒಂದು ರೋಗ (ಉಕ. ಕಿ). **ಇಡುಗ್ಗು$_2$**: ೧. 'ಇಡುಗುತೊಡಗು' ಪರಾ.

ಇಡಂಕುತೊಡಂಕು, ಇಡುಕುತೊಡಕು = ಕ್ಲೇಶಮಯತೆ; ಕಷ್ಟ ಕಾರ್ಪಣ್ಯ ತುಂಬಿರುವುದು (ದಕ. ಕಿ). ಇಡುಗುಮುಡುಗು = ಕಷ್ಟಕರ: ಆ ಕೆಲಸ ತುಂಬ ಇಡುಗುಮುಡುಗು (ರೂಢಿ).

[← ತಮಿ. ಇಡುಕ್ಕು]

ಇಡಗಂಟು 'ಇಡುಗಂಟು' ನೋ.

ಇಡಗು 'ಇಡುಗ್ಗು$_1$' ನೋ.

ಇಡಪಿಡು (ಕ್ರಿ). ಠೇವಣಿಯನ್ನಿಡು; ಇಡುಗಂಟನ್ನು ಮಡಗು: ಜನರು ಬಾಂಕುಗಳಲ್ಲಿ ಹಣವನ್ನು ಇಡಪಿಡುವರು (ಮತಂಓ. ೫೯).

[ಇಡಪು + ಇಡು$_1$]

ಇಡಪು (ನಾ). ಠೇವಣಿ; ಇಡುಗಂಟು. 'ಇಡಪಿಡು' ಪರಾ.

[< ಇಡು$_1$ + –ಪು]

ಇಡರು$_1$ (ಕ್ರಿ). ಎಡಹು; ಮುಗ್ಗರಿಸು (ಕಿ). 'ಎಡರ್$_1$' ಪರಾ.

[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಮಲ. ಇಡಱು]

ಇಡರು$_2$ (ನಾ). ೧. ಅಡ್ಡಿ; ತಡೆ; ವಿಘ್ನ; ಪ್ರತಿಬಂಧಕ (ಕಿ). ೨. ತೊಂದರೆ; ಕ್ಲೇಶ (ಕಿ). ೩. ಹಗೆತನ; ದ್ವೇಷ (ಉಕ. ಕಿ). 'ಎಡರ್$_2$' ಪರಾ. [ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಮಲ. ಇಡರ್; ತೆಲು. ಎಡರು]

ಇಡರೆತ್ತು (ಕ್ರಿ). (ಬಾಗಿಲನ್ನು) ಮೇಲಕ್ಕೆತ್ತಿ ತೆಗೆ: ಬೆಳಗಿನ ಎಂಟು ಘಂಟೆಯಾದರೂ ಅಳಿಯ ಏಳಲಿಲ್ಲ. ಅದನ್ನು ಕಂಡು ಮಾವನ ಮನೆಯವರು ಕೊಟ್ಟಡಿಯ ಬಾಗಿಲನ್ನು ಇಡರೆತ್ತಿದರು (ನೀತಿಚಿಂ. II, ೭).

[ಇಡರು$_2$ + ಎತ್ತು$_1$]

ಇಡಾವತ್ಸರ (ನಾ). "ಅಶ್ವಿನ್ಯಾದಿ ನಕ್ಷತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಅಶ್ವಿನೀ ನಕ್ಷತ್ರವಾಗಲಿ ಮತ್ತಾವ ನಕ್ಷತ್ರವಾಗಲಿ ೧೨ ಅವರ್ತಿ ಆದರೆ ಒಂದು ವರ್ಷವಾಗುವುದು. ಆ ವರ್ಷಕ್ಕೆ ಇಡಾವತ್ಸರವೆಂದು ಹೆಸರು" (ಹಸಾರ. ೫–೪೦ ಟೀಕು); ಇಡಾವತ್ಸರ, ಅನುವತ್ಸರ, ಪರಿವತ್ಸರ (ಜೀದಾನ. ೭೨).

[ಸಂ. (ಇಡಾ + ವತ್ಸರ)]

ಇಡಿ$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಕುಟ್ಟು; ಪುಡಿಮಾಡು: "ಇಡಿ–ಚೂರ್ಣೇ, ಸಂಕೀರ್ಣೇಚ" (ಶಮಧಾ); ಶುಂಠಿ ಹಿಂಗು ಮುಸ್ತೆಗಳಂ ಕೂಡಿಡಿದಿಟ್ಟದಜ ಕಷಾಯಂ ಕುಡಿದೊಡೆ (ಕಲ್ಯಾಕಾ. ೪–೧೦); ಕಲ್ಲಿನೊರಳೊಳಿಕ್ಕಿಯಿಕ್ಕಿ ಒನಕೆವಿಡಿದು ಇಡಿವರಯ್ಯೋ (ಸಾನಂಚ. ೯೨ ರ); ನೂಱುಮಂದಿಯನಿಡಿವನಾ ಚೂರ್ಣಿಗನ ತೆಱದೊಳಗೆ (ಜಿನಭಾ. ೭–೧೩). ೨. ತಿವಿ; ಕಚ್ಚು; ಹಾಯು; ಚುಚ್ಚು; ಇರಿ: ತುಡೆ ನೂಱಿಸೆ ಸಾಸಿರಮಾ ಪಡೆಯಂ ಕೊಳೆ ಲಕ್ಕೆ ಲೆಕ್ಕಮಾಗುರ್ಚಿದುವಱ್ಡಿಡಿದುವು ಕುಱಿದಱಿದಱಿದುವು ಕಡುಪಿಂದಿಸೆ ವಿಬುಧವನಜವನಕಳಹಂಸಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೪–೨೭); ಕುಸುಂಬೆಯ ಪೂವರಿದಾಳಮರ್ಕಕೀಟದ ಗೃಹಗೋಧೆಯೆಚ್ಚಮಿವನೊಯ್ಕನೆ ತೇಱಿಡಿ(ಱಿ)ದಲ್ಲಿ ಪೂಸೆ ನಿಲ್ಲದು ವಿಷಂ (ಲೋಕೋಪ. ೧೦–೨೭); ಕಡಿದನು ಖಳರೆಚ್ಚ ಕೋಲ್ಗಳ ವಕ್ಷದೊಳಿಡಿದನೆಲ್ಲರಿಗೆ ಕೂರ್ಗಣೆಯ (ಮೋಹತ. ೩೪–೧೧); ಹೊಳೆಗಳುದಕದೆ ತುಂಬಿತುಳುಕುವಾಗಳ್ ದಡದ ನೆಲವನಿಡಿವಂದದಿಂ (ಶ್ರೀರಾಚ. ೨–೫೮); ಇದೇನೋ ನಿಂಗು, ಎತ್ತಿನ ತೊಡೆಯ ಮೇಲೆ ಗಾಯ? ಯಾವುದೋ ಎತ್ತು ಇಡಿದದ್ದು (ಕಾನೂರು. ೧೮).

[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಮಲ. ಇಡಿ]

ಇಡಿ$_2$ (ಕ್ರಿ). ೧. ತುಂಬಿರು; ನಿಬಿಡವಾಗು; ವ್ಯಾಪಿಸು: "ಇಡಿ–ಚೂರ್ಣೇ, ಸಂಕೀರ್ಣೇಚ" (ಶಮಧಾ); ಪುದಿದು ಕವಿದಿಡಿದ ತಮದೊಡ್ಡ ದಿರ್ವಿನಂ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೮೭೦ ಶೂದ್ರಕ); ಇಡಿದಿರೆ ಮಂಜಿನೊಳ್ ತುಱುಗಿ ತೆಂಕಣಗಾಳಿಯೊಳಾದ ಸೋಂಕಿನೊಳ್ ನಡುಗುವಶೋಕವಲ್ಲರಿಯ ಪಲ್ಲವದೊಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೩–೭೫); ಇಡಿದಿರೆ ಗುಹಾಂಧಕಾರಂ (ಅಜಿಪು. ೯–೨೧); ಇಂತಿಡಿದ ಕತ್ತಲೆಯೊಳಭವನೂರಂ ಪೊಕ್ಕು (ಇಳೆರ. ದೇ. ೫೨–೫); ಇಡಿದ ಮೋಡದ ಮುತ್ತಿಗೆಯ ಮೇಲೊಡೆದು ಮೂಡುವ ರವಿಯವೊಲು (ಕುವ್ಯಾಉ. ೯–೨೫); ಕುಡಿನೀರಿನಿಂಪು ಜಿಹ್ವೆಗೆ ಶೈತ್ಯ ತನುವಿಂಗಿಡಿದುದು ಬಳಲಿ ಬಂದರಿಗೆ (ಮೋಹತ. ೨–೩೧); ಮುಳ್ಳಿಡಿದ ಮರನೇಱಿದಂತಾದುದು (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೦–೨೪). ೨. ಅದುಮಿ ತುಂಬು; ಒತ್ತೊತ್ತಿ ತುಂಬು; ಗಿಡಿ: ನವಯೌವನಂ ನೆಱೆಯೆ ನೆಱೆಯೆ ನಿಱಿನಿಱಿಗೊಂಡ ಗುಣಾರ್ಣವನ ತಲೆನವಿರ್ಗಳ್ ಲಾವಣ್ಯರಸಮನಿಡಿದಿಡಿದು ತೀವಿದ ಕಮಲಾಸನನ ಬೆರಲಚ್ಚುಗಳನ್ನವಾದುವು (ಪಂಪಭಾ. ೨–೩೯ ವ).

ಇಡಿದಿಡಿ (ದ್ವಿರುಕ್ತಿ): ರಾಜೀವದಲರಲರ ತುಳಿತುಳಿದಿಡಿದಿಡಿದ ಬಂಡ . . . ಸವಿದು ಸವಿದು (ಜೈಮಿಭಾ. ೩–೩೭); ಕಡುಗೆಂಪಿಡಿದಿಡಿದ ಬೀಜರದನದ ಚೆಲ್ವಂ (ರಾಜಶೇ. ೨–೪೯). [ದೇ ?. / ತಮಿ. ಇಱ್ಱೈ, ಇಱೈ, ಇಯ್ಯೈ]

ಇಡಿ$_3$ 'ಇಡಿದು' ನೋ.

ಇಡಿ$_4$, ಇಡೀ (ಗು). ಸಮಗ್ರ; ಪೂರ್ಣ; ಎಲ್ಲ: ಅರ್ಧಮದ್ದಳೆಯ ತಲೆಯ ಮೇಗಡೆ ನಿಲಿಸಿದಿಡಿಮದ್ದಳೆಯದೆನಲ್ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೧–೫೧); ಒಡನೊಡವೆ ನೆರೆ ಬೆರೆತು ಹೊಸತಾಯ್ತು ಯುಕ್ತಿ ಹೀಗೆ ಇಡಿಯಾಗೋಣ ಸೀಮೆಯನು ದಾಟಿ (ಗರಿ. ೪೨–೧೨); ಲಿಪಿಕಾರರು ಸಮಾಜದ ಅಚ್ಛೇದ್ಯ ಅಂಗವಾಗಿದ್ದು ತಮ್ಮ ಪಾಲಿನ ಕೆಲಸವನ್ನು ಇಡಿ ಸಮಾಜದ ಶ್ರೇಯಸ್ಸಿಗಾಗಿ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದರು (ಕನ್ನಸಂ. ೫೮); ಅರಸಿಗೆ ಅರ್ಧ ರಾಜ್ಯವಾದರೆ ತಿರಿದುಂಬುವಗೆ ಇಡಿ ರಾಜ್ಯ (ಗಾದೆ). **ಇಡೀ**: ದಿವ್ಯವ್ಯಕ್ತಿಯ ಕಣ್ಮರೆಯಿಂದ ಇಡೀ ಜಗತ್ತೇ ಒಬ್ಬ ಶ್ರೇಷ್ಠವಿಜ್ಞಾನಿಯನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಂಡಂತಾಯಿತು (ಸಸ್ಯಕ. ೧೧೦); ರಾಯರಿಗೆ ಇರುವ ಇಡೀ ಆಕಾಂಕ್ಷೆ ಈ ಪ್ರಪಂಚದಲ್ಲಿ ಹೆಸರುಗಳಿಸುವುದು (ರಾಯಕ. ೩೬); ಒಂದೆರಡು ಪ್ರಶ್ನೆಗಳಿಂದ ಇಡೀ ಪಾಠವೇ ಪುನರಾವರ್ತನೆಯಾಗುವಂತಿರಬೇಕು (ಶಿಕ್ಷದ. ೨೭೮); ಇಡೀ ನಗರವೇ ಆ ಬೆಳದಿಂಗಳ ತಕ್ಕೆಯಲ್ಲಿ ಮಲಗಿದಂತಿತ್ತು (ಚಿಂದುಟಿ. ೧೬).

ಇಡಿಯಾಗು = ಸಮಗ್ರವಾಗು; ಅಖಂಡವಾಗು: ಸ್ವಾನುಭವವು ಬಿಡಿಯಾಗಿ ಅಲ್ಲ, ಇಡಿಯಾಗಿ ಅವನ ಕೃತಿಗಳಲ್ಲಿ ಇಂಗಿದ್ದರಿಂದಲೇ ಅವು ಜೀವಂತಸಾಹಿತ್ಯವಾಗಿವೆ (ತವನಿ. ೨೯); ಅಮೋಘ ವಿಚಾರಸರಣಿಯನ್ನು ಇಡಿಯಾಗಿ ಕೊಡಬೇಕೆಂದು ಯತ್ನಿಸಲಾಗಿದೆ (ಧ್ವನ್ಯಾಲೋ. ೧೪ ಅರಿಕೆ). ಇಡೀಧಾನ್ಯ = ತೌಡು ಕಳೆಯದ ಧಾನ್ಯ: ಇಡೀ ಧಾನ್ಯಗಳಿಂದ ಮಾಡಿದ ರೊಟ್ಟಿಪದಾರ್ಥಗಳು . . . ಮುಂತಾದ ಆಹಾರ ಸಾಮಗ್ರಿಗಳನ್ನೂ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳಬೇಕು (ಗೃಹವಿ. ೯೯). [ದೇ. ॥ ಕೊಡ. ತುಳು. ಇಡಿ]

ಇಡಿಂಬ (ನಾ). (?) : ನಾನಲುಮಂ ಬಾನಲುಮಂ ಸಡಿಂಬಮನಿಡಿಂಬಮಂ ಪರಲುಮಂ ಪುರಿವರಲುಮಂ . . . ಕಳೆದು ಪೋಗಿ (ಲೀಲಾವ. ೬–೨೦ವ).
[?]

ಇಡಿಕಾಸು (ನಾ). ಮುರಿಸದಿರುವ ನಾಣ್ಯ ; ಇಡಿ ನಾಣ್ಯ : ಅವನು ಕಥೆ ಹೇಳಿ ಹೇಳಿ ಕೇಳುವವರಿಂದ ಪುಡಿಕಾಸು ಇಡಿಕಾಸು ಕಸೆದು ಕಸೆದು ಅವರಿಗೆ ಕಲಿಯಹಾಗೆ ಯುಗಬಂಧು ಆಗುತ್ತಾನೆ (ಕಂಬಹು. ೩೭).
[ಇಡಿ$_4$ + ಕಾಸು$_2$]

ಇಡಿಕಿಚ್ಚಡಿ (ನಾ). ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿ ಮಾಡಿದ ಕಿಚ್ಚಡಿ (ಉಕ. ಕಿ).
[ಇಡಿ$_3$ (< ಇಡಿದು) + ಕಿಚ್ಚಡಿ]

ಇಡಿಕಿರಿ 'ಇಡಿಕಿಱಿ' ನೋ.

ಇಡಿಕಿಱಿ, ಇಡಿಕಿರಿ, ಇಡಿಗಿರಿ, ಇಡಿಗಿಱಿ, ಇಡುಕಿಱಿ (ಕ್ರಿ). ೧. ತುಂಬಿರು ; ಒತ್ತಾಗಿರು ; ದಟ್ಟೈಸು : ಬಾಗುತೆ ಬಲಿಯುತೆ ಪೊಳೆ ದಿನಿದಾಡುತೆ ದಳವೇಱುತಿಡಿಕಿಱಿದು ಹಿಗ್ಗುತೆ (ಗಿರಿಕ. ೨–೫೦) ; ಪಡಗೋಡು ನಾವೆ ದೋಣಿಗಳಿಡಿಕಿಱಿದ ಬಹಿತ್ರಂ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೨–೨೦) ; ಬಾಯೊಳಿಡಿಕಿಱಿವ ಹುಡಿವೊಯ್ದು ಮಡದಿಂದ ಘಟ್ಟಿಸದೆ ಬಿಡುವುದೇ ನಮ್ಮ ಕೋಪಾ (ವೀಶೈಪು. ೩–೨೨–೧೮) ; ಇಡಿಕಿಱಿದಿಹ ಪುಷ್ಪದೊಳು ಗಂಧವಿರಲಾಜಡಿ ತುಡುಕುವುದೆಂದು (ಮೋಹತ. ೩–೧೬). **ಇಡಿಕಿರಿ** : ೧. ಇಡಿಕಿರಿದ ಫಲಪುಷ್ಪಗಳಿಂದ ಶೋಭಿಸುವ ಮರಗಳಿಂದ ಆಶ್ರಮ ರಮ್ಯವಾಗಿತ್ತು (ಬಿದುರೆ. ೪೪) ; ಜನ್ಮಾಂತರಗಳ ಜಟಿಲವಾದ ಕಥಾನಕ, ಶಬ್ದಾರ್ಥಚಮತ್ಕೃತಿಗಳಿಂದ ಇಡಿಕಿರಿದ ವರ್ಣನೆ . . . ಇವುಳ್ಳ ಕಾದಂಬರಿಯನ್ನು (ಕಸಾಚ. ೧೧೬). **ಇಡಿಗಿರಿ** : ೧. ಹರುಷವು ಇಡಿಗಿರಿವುತಲಿ ಸುಖದ ಕಣ್ಣೀರ್ ಝುಡಿವುತಲಿ (ಜ್ಞಾನಸಿಂ. ೩೨–೧). **ಇಡಿಗಿಱಿ** : ೧. ನಾನಾವಸ್ತುಗಳಿಡಿಗಿಱಿದೈಶ್ವರ್ಯವಡೆದ . . . ಅಂಗಡಿಗಳೊಪ್ಪಿರ್ದುವು (ಮೋಹತ. ೨೦–೧೯). ೨. (ಹಲ್ಲು) ಗಿಟಕು ಹಾಕು, —ಕಚ್ಚಿಕೊಂಡಿರು: ದಡದಡಿಸೆ ಪದಂಗಳ್ ಪಲ್ಲಿಡಿಗಿಱಿದಿರೆ ಬಾಲವಾಲ ಬೀಳಲ ತೆಱದಿಂ ಮಿಡುಕದಿರೆ ಹರಿಣರೋಗಂ ತಡೆಯದೆ ಮಡಿಗುಂ ಚಿಕಿತ್ಸೆಗೆಯ್ಯಲ್ವೇಡಾ(ಡಂ) (ಅಶ್ವಶಾ. ೧೩–೪೨). **ಇಡುಕಿಱಿ** : ೧. (ಕಿ).
[ಇಡಿ$_2$ + ಕಿಱಿ$_1$]

ಇಡಿಕು 'ಇಡುಂಕು' ನೋ.

ಇಡಿಕೆ (ನಾ). ತುಂಬಿರುವಿಕೆ ; ನಿಬಿಡವಾಗಿರುವಿಕೆ. 'ಇಡಿಕೆಗೊಳ್' ಪರಾ. [ಇಡಿ$_3$ + –ಕೆ$_1$]

ಇಡಿಕೆಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ತುಂಬಿರು ; ನಿಬಿಡವಾಗು : ಮುಂದೊಂದೆಡೆಯೊಳಿಡಿಕೆಗೊಂಡು ಕಣ್ಗೊಳಿಪ ಪಣ್ಗೊಂಚಲ ಸಂಚಯದಿಂದಂಚಿತ ಮಾಗಿರ್ದ (ಶಾಂತೀಶ್ವ. ೧೧–೬೮ ವ). [ಇಡಿಕೆ + ಕೊಳ್$_1$]

ಇಡಿಗಂಟು$_1$ 'ಇಡುಗಂಟು' ನೋ.

ಇಡಿಗಂಟು$_2$ (ನಾ). ಇಡಿಯ ಗಂಟು ; ಪೂರ್ತಿ ಗಂಟು : ಒಮ್ಮೆಲೆ ಇಡಿಗಂಟು ಬೇಕಾದರೆ ಹೊಲ ಮಾರದೆ ಗತ್ಯಂತರವಿರಲಿಲ್ಲ (ಗ್ರಾಮಾಯ. ೫೯).
[ಇಡಿ$_4$ + ಗಂಟು]

ಇಡಿಗಟ್ಟಿಗೆ (ನಾ). ತಿವಿಯಲು ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಮೊನಚಾದ ಕೋಲು (?) : ಪಿಡಿದ ಖಂಡೆಯ ಕಟ್ಟ ನೇಲ್ವ ಇಡಿಗಟ್ಟಿಗೆಯ ಬತ್ತಳಿಕೆ ರಾಜಿಸೆ ಬಂದರೊಡನೊಡ್ಡಿಯ ರಾವುತರು (ಕುರಾಸಾಂ. ೧೧–೨೩).
[ಇಡಿ$_1$ + ಕಟ್ಟಿಗೆ]

ಇಡಿಗಟ್ಟು (ನಾ). ಪೂರ್ಣರಚನೆ, —ಸ್ವರೂಪ : ಪುಲಿಗೆರೆಯೇ ಆ ಪುಣ್ಯಭೂಮಿ ಎಂದು ತರ್ಕಿಸಲಿಕ್ಕೆ ಆಡಿಗಟ್ಟೇನೋ ಇದೆ. ಆದರೆ ಆ ಸಿದ್ಧಾಂತದ ಇಡಿಗಟ್ಟು ಇನ್ನೂ ನೆಲೆಗೊಳ್ಳಲಿಲ್ಲ (ನಾಡೋಜ. ೧೫).
[ಇಡಿ$_4$ + ಕಟ್ಟು$_2$]

ಇಡಿಗತ್ತಲೆ (ನಾ). ನಿಬಿಡವಾದ ಕತ್ತಲೆ ; ತುಂಬಿದ ಕತ್ತಲೆ ; ಕಗ್ಗತ್ತಲೆ : ಹಲಬರುಂಟೇ ರವಿಗಳಿಡಿಗತ್ತಲೆಯ ಮೊತ್ತಕೆ (ತೂರರಾ. ೩–೬–೩೧) ; ಇಡು[ಡಿ]ಗತ್ತಲೆಯ ಮೊತ್ತ ರವಿಗಲ್ಪವಹುದಿದು ಸೊಡರ್ಗಳೆಲ್ಲಕೆ ಸ್ವಲ್ಪವಹುದೆ (ಭರಚ. ೨೯–೬೪).
[ಇಡಿ$_3$(< ಇಡಿದು) + ಕತ್ತಲೆ (< ಕಟ್ತಲೆ)]

ಇಡಿಗಪ್ಪು (ನಾ). ನಿಬಿಡವಾದ ಕಪ್ಪು ; ತುಂಬಿದ ಕಪ್ಪು : ಕರ್ಬೊಗೆಯೊಳೊಂದಿದಿಡಿಗಪ್ಪಿಂಗೆ ಹೆದಱಿ ನಾವಮ್ಮೆವಿದನಿಂದು ನೀವುಂಡೊಡೆಯರಾಗಿ . . . ಎಂದರು (ಸಿದ್ಧರಾ. ೫–೧೫).
[ಇಡಿ$_3$ (< ಇಡಿದು) + ಕಪ್ಪು$_4$ (< ಕರ್ಪು$_1$)]

ಇಡಿಗಾಯ್$_1$, ಇಡಿಗಾಯಿ (ನಾ). ೧. ಇಡಿಯಾದ ಕಾಯಿ ; ತುಂಬು ಕಾಯಿ ; ಮುರಿಯದ ಅಥವಾ ಒಡೆಯದ ಕಾಯಿ. ೨. ಉಂಡೆ ಗಾಯಿಯ ಉಪ್ಪಿನಕಾಯಿ. **ಇಡಿಗಾಯಿ** : ೨. ಮೆಂತ್ಯದ ಚಟ್ನಿ, ಕಾರದ ತೊವ್ವೆ, ಇಡಿಗಾಯಿ ಏನೇನೋ ಮಾಡಿದ್ದಾಳೆ (ಬೆಳುಮ. ೯೧).
[ಇಡಿ$_4$ + ಕಾಯ್$_4$]

ಇಡಿಗಾಯ್$_2$ 'ಇಡುಗಾಯ್' ನೋ.

ಇಡಿಗಾಯಿ 'ಇಡಿಗಾಯ್$_1$' ನೋ.

ಇಡಿಗಾಳು (ನಾ). ಪೂರ್ಣವಾದ ಕಾಳು ; ಒಡೆದು ಬೇಳೆಯಾಗದ ಕಾಳು : ಮಾಡದಿರು ಬಾಳನ್ನು ಬೇಳೆಯಂತೆ ಕೂಡಿರಲಿ ಬಾಳು ಇಡಿಗಾಳಿನಂತೆ (ನಾದಲೀ. ೬೬–೧೩) ; ಸಂಶಯದಿಂದ ಇಡಿಗಾಳಿನಂತಹ ಬಾಳನ್ನೇ ಹೋಳಾಗಿಸಿ ಅತೃಪ್ತಿ, ಅಶಾಂತತೆ ತಲೆದೋರುವಂತೆ ಮಾಡುವನು (ಮುಡಿಹೂ. ೩೮). [ಇಡಿ$_4$ + ಕಾಳು$_2$ (< ಕಾಟ್$_2$)]

ಇಡಿಗಿಚ್ಚು (ನಾ). ಹರಡಿದ ಕಿಚ್ಚು ; ವ್ಯಾಪಿಸಿದ ಬೆಂಕಿ : ಮನುಮಥ ನಿಕ್ಕಿದಿಡಿಗಿಚ್ಚಿನಲೆ ತನು ಬೆಂದು (ನಿಭಾಗ. ೧೦–೭೦–೮) ; ಜಗದಿಡಿಗಿಚ್ಚು ಸೈರಿಸಲರಿದು ತಮಗೆಂದುದು ಸುರಸ್ತೋಮ (ನಿಭಾಗ. ೭–೨–೪೯).
[ಇಡಿ$_2$ + ಕಿಚ್ಚು (< ಕಿರ್ಚು)]

ಇಡಿಗಿರಿ 'ಇಡಿಕಿಱಿ' ನೋ.

ಇಡಿಗಿಸು (ಕ್ರಿ). ದಟ್ಟವಾಗಿಸು ; ತುಂಬಿಸು : ಸಿಗಾರೇಟಿನ ಹೊಗೆ ಇಡಿಗಿಸಿ . . . ನನ್ನ ಸಾಹೇಬಕೀಯ ರೈಲುಗಾಡಿಯನ್ನು ಹತ್ತಿ (ಇಪ್ಪಕ. ೧೮೨).
[ಇಡಿಗು (< ಇಡುಗು$_1$) + –ಇಸು$_3$]

ಇಡಿಗಿಱಿ 'ಇಡಿಕಿಱಿ' ನೋ.

ಇಡಿಗು 'ಇಡುಗು$_1$' ನೋ.

ಇಡಿಗುಟ್ಟು$_1$ (ಕ್ರಿ). ಪೂರ್ತಿ ಪುಡಿಯಾಗುವಂತೆ ಕುಟ್ಟು : ಹಗಲ ಹಣೆಯಕ್ಕರಂದೊಡೆದು ಇಡಿಗುಟ್ಟ [ಪಾಠಾಂ. ಯಿಡಿಗುಟ್ಟ] ಕಾಡಿಗೆಯೊಳಗೆ ಕಾರಿರುಳ ತಿರುಳ ರಸಮಂ ಕಲಸಿ ಮೊಗೆದು ಬಳಿದಂತೆ ಬಳವೆತ್ತ ಕತ್ತಲೆ ಸಿದ್ಧರಾಮಂಗೆ ಬೆಳಗಾದುದು (ಸಿದ್ಧರಾ. ೩–೩೧). [ಇಡಿ$_1$ + ಕುಟ್ಟು$_1$]

ಇಡಿಗುಟ್ಟು$_2$ (ನಾ). ಪೂರ್ಣವಾದ ರಹಸ್ಯ : ಒಳಗಿದೆ ಹೂವರಳಿದ ವೊಲು ವಿಶ್ವದ ಇಡಿಗುಟ್ಟು (ಹೃದಸ. ೨–೮). [ಇಡಿ$_4$ + ಗುಟ್ಟು]

ಇಡಿಗೆ 'ಇಡುಗೆ' ನೋ.

ಇಡಿಗೋಡೆ (ನಾ). (ಬಾಗಿಲುಗಳ ಮುಂದುಗಡೆ ಅಥವಾ ಪ್ರವೇಶದ್ವಾರಗಳಲ್ಲಿ) ಮರೆಗಾಗಿ ಅಡ್ಡಲಾಗಿ ಹಾಕಿರುವ ಮೋಟು ಗೋಡೆ ; ಅಡ್ಡಗೋಡೆ (ಉಕ. ಕಿ). [ಇಡಿ$_0$ + ಗೋಡೆ]

ಇಡಿಜಡಿ (ಅ). ಬಿಡದ ಹಾಗೆ ; ಅಲ್ಲಾಡದಂತೆ : ಗುಡಿ ಇದಿರಿಗೆ ಇಡಿಜಡಿ ಕೂತು ಬಿಡಬೇಕು ಅಂತೀನಿ (ಹೊಸಂಸಾ. ೩೯). [ಇಡಿ$_4$ + ಜಡಿ$_1$]

ಇಡಿತನ (ನಾ). ಪೂರ್ಣವಾಗಿರುವಿಕೆ ; ಇಡಿಯಾಗಿರುವಿಕೆ ; ಸಮಷ್ಟಿ : ಬಿಡಿತನದ ಬಿಕ್ಕಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ಇಡಿತನದ ಒಕ್ಕಟ್ಟು ಹುಟ್ಟಿಸುವ ಹುಟ್ಟೇ ಬಳಗ (ವಿಚಾಮಂ. ೬೩). [ಇಡಿ$_4$ + –ತನ]

ಇಡಿತುಂಬು (ಕ್ರಿ.) ಪೂರ್ತಿಯಾಗಿ ತುಂಬು : ಸಾಯುವರ ಚೀರಾಟ, ಗೆದ್ದವರ ಸಿಂಹನಾದಂಗಳಿಡಿತುಂಬಿ (ಪಾರಿಸ. ೧೬–೪).

[ಇಡಿ + ತುಂಬು1]

ಇಡಿತೇಜೆ (ನಾ). ಹಿಡಿದು ನಡುಗಿಸುಹೋಗುವ ಕುದುರೆ : ಇದು . . . ದೇವೇಂದ್ರನಮ್ಮುದಿಂದಲೆರವ ಬಿಳಿಯಾನೆ ನೀಂ ಕೇಳು ಮತ್ತ ದರ ಮುಂಗಡೆ ಪಿಡಿವ ಇಡಿತೇಜಿಯಬ್ಬಾಕ್ಕ ಕುಪ್ಪಳಿಸಿ ಕುಣಿವುತಿರಲು (ಪಪಮೋ. ೨೫–೩೦). [ಇಡ್ಡಿ (< ಪಿಡಿ) + ತೇಜೆ]

ಇಡಿದಡಕು (ನಾ). ಹೆಳ್ಳಕಿಟ್ಟು ; ತಗ್ಗುದಿಣ್ಣೆ : ನೆಲವೂ ಗೋಲಿಯೂ ನುಣುಪಾಗಿದ್ದಷ್ಟೂ ಗೋಲಿಯು ಹೆಚ್ಚು ದೂರ ಹೋಗುವುದು. ಇಡಿದಡಕುಗಳಲ್ಲಿದಿದ್ದರೆ ಗೋಲಿಯು ಒಂಡೇ ನೇರದಲ್ಲಿಯೇ ಜಲಿಸುವುದು (ಛಾತಮಂ. ೨೬). [?]

ಇಡಿದು, ಇಡ್ಡಿ (ಗು). ೧. ದಟ್ಟವಾದ ; ಸಾಂದ್ರವಾದ ; ಒತ್ತಾದ ; ಇಕ್ಕಟ್ಟಾದ. 'ಇಟ್ಟಿಡೆ' ಪರಾ. ಇಡ್ಡಿ : ೧. ಇದು ಸಮೀಸದ ಪೂರ್ವಪದವಾಗಿದ್ದಾಗ ಬರುವ ರೂಪ. 'ಇಡಿಕಿಚ್ಚಿಡಿ' ಪರಾ. (ನಾ). ೨. ಆರಿಗಟ್ಟಿಯಾದ ಮೂಗಿನ ಸಿಂಬಳ, —ಪಾತ್ರೆಗಳಲ್ಲಿ ಅಂಟಿಕೂಂಡಿರುವ ಕೆಮಟ ಅಥವಾ ಅವುಗಳಿಗೆ ಮೆತ್ತುವ ಮೇಣ (೪). [?]

ಇಡಿಪುಡಿ (ನಾ). ಕುಟ್ಟಿದ ಪುಡಿ ; ಚೂರ್ಣ : ಈರಣ್ಣ ಬರುವಾಗ ನೀರೆರಿಯ ಭಾಗಾದೂರ ಗೋರಿಳಕ್ಕೆರಡೂ ಇಡಿಪುಡೀ (ಹಬ್ಬಿಹ. ೪೪).

[ಇಡಿ + ಪುಡಿ]

ಇಡಿಯಪ್ಪ (ನಾ). ಒತ್ತುಸೇವಗೆ ; ಒಂದು ಬಗೆಯ ಭಕ್ಷ್ಯ : ಎಲ್ಲವನ್ನು ಒಟ್ಟಿಗೆ ಕಲಸಿ ಇಡಿಯಪ್ಪದ ಅಚ್ಚಿನ ಮೂಲಕ ಚಪ್ಪಡಿಯಾದ ಅಲ್ಯಮಿನಿಯಂ ತಟ್ಟೆಯಲ್ಲಿ ಎರೆದು ಹಾಗೆಯೇ ಇಡ್ಡಿಬೇಯಿಸುವ ಪಾತ್ರೆಯಲ್ಲಿಟ್ಟು ಬೇಯಿಸುವುದು (ಆಮಾಸೌ. ೯೪).

[ಇಡಿ + ಅಪ್ಪ3 / ತಮಿ. ಮಲ. ಇಡಿಯಪ್ಪಂ]

ಇಡಿಗಿಜ್ಜುಗಟ್ಟಿಗೆ (ನಾ). ಕೊಕ್ಕೆಗೋಲು ; ತುದಿಯಲ್ಲಿ ಕೊಕ್ಕೆಯಿರುವ ಕಡ್ಡಿ ; ಮಾಸು ಹಿಡಿಯುವ ಗಾಳದ ಕಡ್ಡಿ (೬) : ತೋಟೆ ನೇಂಟಿಮಾಡಿಕೆಯನುಜೆಂಗಳಿ ಹಂಚರಗೂಳಿಹಮಾಗಾಗಿ . . . ಪೆಗ್ಗರಿಂ ಕೊಡಂಬೆಯಿರ್ದಿಗ್ಜುಗಟ್ಟಿಗೆಯಿರಿವಂಡ್ಡಿ ಸೂಸು ಗೂಳ್ಳಳಿಂದಿವಂ ಕೊಂಡು (ರಾಜಶೇ. ೫–೧೧೪ ವ). [ಇಡಿಜ್ಜ್ + ಕೆಲುಗಟ್ಟಿಗೆ?]

ಇಡಿವು 'ಇಡುವು' ನೋ.

ಇಡಿಸು1 (ಕ್ರಿ). ೧. ಹಾಕಿಸು ; ಕಟ್ಟಿಸು ; ಸ್ಥಾಪಿಸು : ಇಡಿಸುವ ತೆಂಗಕ್ಕೆ ನೆಲವಾಗೆ ಕೊತ್ತಳದಂಬುಗಂಡಿಯಿಂದುಡುಗದೆ ಪಾಯ್ದು ಕೊಗದಿಸೆ . . . ಅಸ್ಯಯಾರ್ ಗಡಣಿಕೆ ಕಾಡುತಿರ್ದುದು (ಜಂದ್ರಪ್ರ. ೫–೧೩೬). ೨. ತೊಡಿಸು ; ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುವಂತೆ ಮಾಡು ; ಧರಿಸು ವಂತೆ ಮಾಡು : ಮೆಟ್ಟಿ ವಜ್ರಶ್ಯಂಖಲಮೆಂಬ ಕಡಗವ ಕಾಲ್ಗಿಡಿಸದನು (ಮೋಚಕ. ೩೫–೬೭) ; "ದೈವದಲ್ಲಿದ್ದರೆ, ಗಂಡ–ಮೈದುನರ ಕೈಗೆ ಆಕೆ ಮಾಗಲೆ, ಹದಿನಾಲ್ಕು ತೊಲಗೆ ಇಪ್ಪತ್ತು ತೊಲ ಇಡಿಸಿಯಾರು ?" (ಬಟ್ಟಸೊ. ೫೨). [ಇಡು1 + –ಇಸು2]

ಇಡಿಸು2 (ಕ್ರಿ.). ಕುಟ್ಟಿಸು ; ಪುಡಿಮಾಡಿಸು : ಈ ಔಷಧಿ ಸ್ವಲ್ಪ ಇಡಿಸಿ ಕೊಡಪ್ಪ (ರೂಢಿ). [ಇಡಿ + –ಇಸು2]

ಇಡಿಹಾರೆ (ನಾ). ಕುಟ್ಟುವ ಹಾರೆ ; "ಕುಟ್ಟುವ, ಮಿದಿಯುವ ಸಲಕರಣೆ" (Pounder. ೧೦೪೨). [ಇಡಿ + ಹಾರೆ (< ಪಾರೆ)]

ಇಡಿಲ್ (ನಾ). ಬಾಗಿರುವಿಕೆ ; ಕೊಕ್ಕೆಯಂತೆ ಬಗ್ಗಿರುವುದು (೬).

[< ಎಡಲ್3 = ವಕ್ರ]

ಇಡೀ 'ಇಡ್ಡಿ' ನೋ.

ಇಡೀದರೆ (ನಾ). ಒಟ್ಟುವ್ಯಾಪಾರದ ಲೆಕ್ಕ ; ಸಗಟು ವ್ಯಾಪಾರದ ದರ.

ಇಡೀದರದ ಅಂಗಡಿ = ಸಗಟು ವ್ಯಾಪಾರದ ಅಂಗಡಿ ; ಒಟ್ಟು ಗಟ್ಟಿಲೆ ವ್ಯಾಪಾರದ ಅಂಗಡಿ : ಈ ಇಡೀದರದ ಅಂಗಡಿಗಳಿಂದರೆ ಆದರಲ್ಲಿ ಯಾವ ಡೊಂಡು ಸಾಮಾನು ಕೊಳ್ಳುವವಿದ್ದರೂ ದೊಡ್ಡ ಮೊಲಲಿಗಾಗಲಿ ಇಲ್ಲವೆ ದೊಡ್ಡಪ್ರಮಾಣದಲ್ಲಾಗಲಿ ಕೊಳ್ಳಬಹುದು (ತಳ್ಳಕಿ. ೨೧). [ಇಡೀ (< ಇಡ್ಡಿ) + ದರ್ಕ]

ಇಡು1 (ಕ್ರಿ). ೧. ಮಡಗು ; ಇರಿಸು ; ಇಕ್ಕು ; ಇಟ್ಟ್ಯೂ (ಭೂತಕೃ) ; ಇಟ್ಟ್ಯೂ (ಭೂತನ್ಯೂಮ್) : ಪರಿದರೆ ಸಂಧ್ಯಾರಾಗಂ ನೀರಂತರಂ ಗಗನ ವಿವರನೊಟ್ಟಿತ್ತೆಂದಾದರದಿಂ ಪೇಱಲ್ಪಗೆದಂತಿರೆ ಸಂಧ್ಯಾಪದದಿನಡದ ಪೇಟ್ಟುದು ದೋಷಂ (ಆದಿಪು. ೧–೧೦೨) ; ಪಿತೃಗಳಾರ್ಜಿಸಿಟ್ಟ ಸಿರಿ ಜನ್ಮನಡೆಟ್ಟಿಗೆ . . . ರೂಪು ಶಕ್ತಿಗಳಿವಲ್ಲದೆ ಹಾನಿಯ ಬಳ್ಳವಳ್ಳ (ಆದಿಪು. ೫೩೪) ; ಪಾತ್ರೆಯ ಪಿಟ್ಟಿಗೆಯೊಳಿಟ್ಟ ಮುದ್ರಿಸಿ (ತಿರು. ದೇ. ೧೨–೫). ೨. ಹೂಡು ; ಆಣಿಗೊಳಿಸು : ತಿರಿಪಿದೊಡದಕೆ ತಿಣ್ಣನೆ ತಿರಿದುಂ ತಿರುವಮೊಳೆಡೆ ಸುರರ್ ಮೊರೆಯಿಟ್ಟರ್ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨–೧೪೩) ; ಬಿಡು ಮರೀಚಿಯ ತೊಟ್ಟಿಗೆ ಹಜ್ಜಗೊರೆಂಡುವರುಂಟೇ (ಕುಮ್ಮಟ್ರಾಸ. ೪–೩೮). ೩. ಧರಿಸು ; ತೊಡು ; ಉಡು : ಇಟ್ಟ ನಿಶಿಕಂಡದ ಬೆಟ್ಟು (ಆಟ್ಟಕಾ. ೩೧೩) ; ಹಾರದಪಕ ಚೌಳಿಯಂಬಟ್ಟವ ತಮ್ಮ ಕೇರಿಯೊಳಗೆ ಸುಳಿದಾಡೆ (ಆಂಪಾ. ೨–೪೮) ; ನಡೆ ಮಜ್ಜನ ಭೋಜನಕೆ ಶೃಂಗಾರದ ತೊಡವುಗಳಿಂ ಏಳೆ ಬೇಗ (ಕಂಪಾ. ೯–೧೬೩) ; ಇಟ್ಟರೆ ತೆಟ್ಟಲ್ಲರೆ ಪುಟ್ಟಕ್ಕ ಚಂದ (ಗಾಪ). ೪. ಆಯುಧವನ್ನು ಅಥವಾ ಯಾವುದಾದರೂ ವಸ್ತುವನ್ನು ಎಸೆದು ಹೊಡೆ : "ಇಡುಎಳೆದಬೇಡನೇ" (ಕಬುಧಾ) ; ಮುಳಿದು ತನಗಳ್ಕಮೆತ್ತಿದ ತಳಿಗೆಯೊಡೆ ತಿಜ್ಜದ ತಲೆ ಪಜ್ಜದು (ಪಂಪಭಾ. ೬–೬೪) ; ಮಾನವರಿಂ ಮನುಜರಿಟ್ಟಿಯ ಮೋದಿಯುಂ (ಪಾರ್ಶ್ವನಾ. ೪–೬೪) ; ಅವತಂಸಪೀಠೋತ್ಪಲದಿಪಡಿಯೊಡಂ (ಶಾಪ್ತಂಪು. ೪೨–೧೭) ; ಇಂದ್ರನಯಾವನಂ ವಜ್ರದಿಟ್ಟಂ ನಡ (ಸಮಪ್ರ. ೧೦–೧೫೬) ; ಮಹಾಯಧದಲಾ ಕಪಟನಾಟಕ ಸೂತ್ರಧಾರನಿಟ್ಟ ಬೊಂಬೆ ಜಿ ಜ (ತೀರಥಾ. ೧–೧೧–೧೩). ೫. ಎಸೆ ; ದೂರ ಬಿಸಾಡು : ಕಲ್ವಾರ ಕುಟ್ಟಿಲ ಪಾಲೂಕ ಮೃಣಾಳಮಲಮಪಡುತ್ತೀರಾದುಂ (ಆದಿಪು. ೬೩೦) ; ಮುಜುರು ತದುಗಳಿಟ್ಟನ (ಸಳಚ. ೫–೫೫). ೬. ಅನ್ನದಾನ ಮಾಡು ; ಭಿಕ್ಷೆ ಹಾಕು : ಇಡಬೇಕಿದ್ದುಣಬೇಕಿಲ್ಲ (ಸೂನುಚಕ. ೬೯) ನಾನೇ ಭಕ್ಷವನ್ನು ಇಡುತ್ತೇನೆ (ಎಇಬ್ರ. ೩೦೯). ||ಈ ಈ ಧಾತು ಹಲವು ಶಬ್ದಗಳ ಜತೆಗೆ ಸೇರಿ ವಿಶಿಷ್ಟವಾದ ಧಾತುವಾಗಿ ವಿವಿಧವಾದ ಅರ್ಥಗಳಲ್ಲಿ ಬಳಕೆಯಾಗುತ್ತದೆ. ಉದಾ : ಅಡಿಯಿಡು, ಊಳಿಡು, ಎತ್ತಿಡು, ಕಿಡಿಡು, ಕಣ್ಣಿಡು, ಗೋರೆಯಿಡು, ಜತೆಯಿಡು, ದನಿಯಿಡು, ದಾಳಿಯಿಡು, ನೆನಪಿಡು, ಪಡಲಿಡು, ಬಡಿದಿಡು, ಮಡಗಿಡು, ಲಗ್ಗೆಯಿಡು, ಸಾಲಿಡು, ಹೆಸರಿಡು, ಹೊಯ್ದಿಡು ಇತ್ಯಾದಿ.

ಇಡುವರಾದಿತ್ಯ, ಈಡುವರಾದಿತ್ಯ = ಆಯುಧ ಪ್ರಯೋಗಕುಶಲರಲ್ಲಿ ಸೂರ್ಯನಂತೆ ಇರುವವನು ; ಒಂದು ಬಿರುದು : ಇಡುವರಾದಿತ್ಯಂ (ಎಇ. XIX, ೩೨–೬ ; 1135) ; ಇಡುವರಾದಿತ್ಯಂ ರೂಪ ನಾರಾಯಣಂ (ಕೊಲ್ಲಾಶಾ. ೨೪–೬ ; ?) ; ಈಡುವರಾದಿತ್ಯ ಮಾರ್ಬ್ಬಲ ಮಲ್ಲ ಮಜುವಂಕ ಭೈರವ ಅಯ್ಯಣ ಪುತ್ರ (ಎಇ. VIII, ಸೊರಬ. ೪೦೬–೧೧ ; 986). ಇಟ್ಟುಕೊ, ಇಟ್ಟುಕೊ : ೧. ಧರಿಸು : ಕಳ್ಳಿಳ್ ಬೊಟ್ಟನಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ಕೆಲದಗೆರ್ದಲಂ ಬೊಟ್ಟಿಟ್ಟು (ಪಂಪಭಾ. ೪–೮೭ ವ) ; ಭಕ್ತವತೀಪದಿಂ ಶೀಷಮನಾಲ್ಕಾದಾಪೂವರ್ಕಂ ತಲೆಯೊಟ್ಟುಕೊಂಡು (ಜಾತುಂಪು. ೭೪–೧೧). ೨. ತನ್ನ ಅಧೀನದಲ್ಲಿಟ್ಟುಕೊ ; ಬಚ್ಚಿಡು ;

ಮುಚ್ಚಿಡು; ಅವಿತಿರಿಸು: ವೇದತಸ್ಕರನ ತಪ್ಪೊಳಗಿಟ್ಟುಕೊಂಡಪರಾಧಕ್ಕೆ ಪೋಷಮಡಲೊಡನೆ ಮಾಧವ ಕರೆಸಲು ಮರಳಿ ಬಂದಂತಾಗಲಾದುದು ಕಡಲೊಟ್ಟಿ ಭರತ (ಮೋಹತ. ೨-೪); ಪರಾರ್ಥ ಇಟ್ಟುಕೊಂಡೂ ಇಲ್ಲ ಅನ್ನುತ್ತೀಯಲ್ಲ, ನ್ಯಾಯವೇ? (ರಾಷ). ೩. ಉಪಪತಿಯನ್ನಾಗಿಸಿ ಅಥವಾ ಉಪಪತ್ನಿಯನ್ನಾಗಿ ಮಡಗಿಕೊ; ಮರೆಬಾಳು ನಡೆಸು: ಒಬ್ಬಾಕೆನ್ನ ಇಟ್ಟುಕೊಂಡಿದ್ದಾನೆ (ನಾಪುರೀ. ೨೯೯); ಅಳೆ ಒಬ್ಬಾತ ನನ್ನು ಇಟ್ಟುಕೊಂಡಿದ್ದಾಳೆ (ರಂಗ). ೪. ತನ್ನ ಕೈಕೆಳಗೆ ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ನೇಮಿಸಿಕೊ: ನಮ್ಮ ಹುಡುಗನನ್ನು ತಮ್ಮ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಕೆಲಸಕ್ಕಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ಉಪಕಾರ ಮಾಡಿ ಸ್ವಾಮಿ (ರಂಥ); ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಹತ್ತು ಆಳು ಇಟ್ಟುಕೊಂಡಿದ್ದಾರೆ (ರಂಥ). ೫. ಸ್ವಂತಕ್ಕಾಗಿ ಉಳಿಸಿಕೊ: ನೀನೂ ಸ್ವಲ್ಪ ಇಟ್ಟುಕೋ; ಎಲ್ಲಾ ನನಗೇ ಕೊಟ್ಟು ಬಿಟ್ಟರೆ ಹೇಗೆ? (ರಂಥ); ಅವನು ಹತ್ತು ರೂಪಾಯಿ ಇಟ್ಟುಕೊಂಡು ಮಿಕ್ಕದ್ದನ್ನೆಲ್ಲಾ ಕೊಟ್ಟುಬಿಟ್ಟ (ರಂಥ).

[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಮಲ. ಇಡು; ತುಳು. ಇಜ್; ತೆಲು. ಇಡು; ಕೋಲಾ. ಇಡ್]

ಇಡ್ಕು (ನಾ). (ಕರಾ) ಬಿದಿರಿನ ದೆಬ್ಬೆಗಳಿಂದ ಹೆಣೆದು ಮಾಡಿದ ತಟ್ಟೆ; ತಡಿಕೆ: ಬಡವರ ಮನೆಗೆ ಇಡುವೇ ಗೋಡೆ (ರಂಥ).

[< ಇಡು]

ಇಡುಂಕು, ಇಡಿಕು, ಇಡುಕು, ಇಡ್ಕು (ಕ್ರಿ). ೧. ಬಲವಾಗಿ ಎಸೆ; ಚಿಮ್ಮಿಸು; ದೂರ ಬಿಸುಡು; ಬೀಸಿ ಎಸೆ: "ಇಡುಕು, ಇಡುಂಕು-ಗಾಥವೀಪೇಚಸೇ" (ಕಪುಪಾ); "ಇಡುಕಿಸಲ್ ಬಿಸಾಡುವುದಮ್ಮೆದು" (ಕಶರ. ೧೧೪). ೨. ಇಡು; ತುರುಕು; ಸಾಂದ್ರವಾಗಿಸು. 'ಇಡುಕುಂಬನ' ಪರಾ. ಇಡಿಕು: ೧. ಪಡುವಣ ವಾರ್ಧಿಯೊಳ್ ನೊಗಲಂ ಕಟ್ಟುಯೂಂ ಗದ ಮೂಡಣಬ್ಬಿಯಲ್ಲಿ ಸಿಕ್ಕಿಪೆಱಿಂಡೊಯ್ಯನಾಸೆಗದೊಳಾಳುಮುನ್ನೆ ತಗುಳ್ದು ಭದ್ರದೊಂದೆಡೆಯೊಳೆ ಮತ್ತೆ ಬಂದು ಳುಯಿಪ್ಪೊಡೆ ತಾಂ ಳುಯಿಪ್ಪುಮೆಂದೞ ಕೆಟ್ಟೊಡೆ ಬಟ್ಟೆಲ್ಲಯುಂ ಪಡೆಯಬಾರದು ನೆಟ್ಟಿತ್ತೆ ಬೋಧಿದತ್ತಮಂ (ಜಿಪಪಂ. ೧೪೪-೩೪). ೩. ಮೇಲೆ ಬೀಳು; ಬೀಳಿಸು: ಏನೋ ವಿಷಾದ ನೀನಿಂತಿದಾ ಎಂದದಿಂತಿಂತೆಂ ವಿಭುವೆಯೆಂದುಂ (ಪದ್ಮರಾ. ೪-೫೪); ತನ್ನ ಕಾಂತಿಯ ಹಿಮದೊಳಾಜಲವ ಗುಂದಿಸಿದಿಂತಿದನು ಭಾವಿಸದೆ ಭ್ರಮಿತ ತಾರೆಯನು ನಭದಿಂತಿತೆಂತೆಂಬುದಾ ಕ್ರಮಂ (ಪದ್ಮರಾ. ೭-೨೧). **ಇಡುಕ್ಕು**: ೧. ಮುನಿಯ ಕೋಪವ ಬಳಿದು ಮುರರಿಪುವನಧಿಗಿಡುಕಿದನೆನಿಲು ರಥರಥವನುಳಿಸಿ ರೌದ್ರನನು ಹಾಯ್ದುದು ಪಶ್ಚಿಮಾಂಬುಧಿಗೆ (ಶಿಭಾಗ. ೧೦-೫೪-೩೦); ಬಸುರುಗಳ ಹೊಯ್ದುನೋಟ್ಟಗಣ ಸರಂಗಳ ದೆಸೆದೆಸೆಗೆ ಪರಿದಿಡುಕಿ ಹೊರಳುತಂ (ತುರಂಗ. ೪೨-೩೦); ತೊಡದು ಬರೆಬರೆದು ಹಲಗೆಯುಕ್ಕುಡುಕುವ ಕುಳಿವಿಗ್ರಹಕ್ಕೆ ನಗದವ ರೊಳರೇ (ಪಚಿಸಾ. ೪೨). [?]

ಇಡುಕಿಜಿ 'ಇಡಿಕಿಜಿ' ನೋ.

ಇಡುಕ್ಕು 'ಇಡುಂಕು' ನೋ.

ಇಡುಕ್ಯ (ನಾ). ಸ್ವಯಂಪೂರ್ಣವಾದುದು. 'ಇಡುಕುಂಗಬ್ಬ' ಪರಾ. [?]

ಇಡುಕ್ಕು 'ಇಡಂಕು' ನೋ.

ಇಡುಕುಂಗಬ್ಬ (ನಾ). ಅರ್ಥದ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಸ್ವಯಂಪೂರ್ಣವಾದ ಪದ್ಯ, —ಕಾವ್ಯ; ಮುಕ್ತಕ: "ಇಡುಕುಂಗಬ್ಬಂ ಮುಕ್ತಕಂ" (ಕಾವ್ಯಾವ. ೯೫೧); "ಉಳಕಾರಾಂತದೊಳ್ ಗಕಾರಂ ಪರಮಾದುದರ್ಕ್ಕೆ – ಇಳ್ಕುಂಗುಱ್ಱ, 'ಇಡುಕುಂಗಬ್ಬಂ" (ಕಮದ. ೧೬೦ ಪ್ರಯೋ).

[ಇಡುಕ್ಕು + ಕಬ್ಬ]

ಇಡುಕುಂಬನಿ (ನಾ). ದೆಬ್ಬೆವಾಗಿ ಬೀಳುವ ಹೆನಿ: ಳಳ ಳಳನಳ್ಳ ದಿಂದವಿಡುಕುಂಬನಿ ಸೂಸೆ (ಜ ಗ ವಿ. ೪-೧೮); ಮೆಲ್ಲರಿ ತುಂತುರ್ ತುಷಾರವಿಡುಕುಂಬನಿ ತಂದೆಲ್ಲೊನಿ ನೆಟ್ಟ ಬಡಪಮೆನಲ್ಬುರಿದುವು ಮಲ್ಗೆ ಗಳಿರುಂ ಪಗಲಂ ಪಿಡುಕುಂಬನಿ (ಜಗ. ೪-೬೨); ಳಿನಳಿಯಶ್ಮೆಲವೊಳಿಡು ಕುಂಬನುಂ ವಿಡುತಿರ್ಪುದೇಕೆ (ಕುಸುಮಾ. ೩-೪೦); ತಂದೆಲ್ಲನಿಗೆಬ್ಬಡು ವನಿಗಳ್ ಕಡುವನಿಗಳ್ ಸರಿವನಿಗಳಡಿವಿಡುಕುಂಬನಿಗಳ್ (ಶಾಂತೀಶ್ವ. ೧೨-೪೮); ಅಡವಿ ಬಲ್ಲಂ ಬಿರಿವಮಲೆಯೆಡುಕುಂಬಂ ನೆಟ್ಟವಿ ತುಷಾರಂ ಬಡಿಯಂ (ತ್ರಿಪುವಿ. ೪-೬೪). [ಇಡುಕ್ಕು (< ಇಡುಂಕು) + ಪನ್ನಿ]

ಇಡುಕುದೆರೆ (ನಾ). ದೆಬ್ಬವಾದ ಅಲೆ: ಇಡುಕುದೆರೆಯಬ್ಬುದೆರೆ... ಉಲಿದು ಳಳಚಲು (ಸೋಮಚಿ. ೧೯೦).

[ಇಡುಕ್ಕು (<.ಇಡುಂಕು) + ತೆರೆ]

ಇಡುಕುಮುಡುಕು (ನಾ). ಸಂಕೋಚ; ಕುಗ್ಗು: ಆತ್ಮಂತ ಮೈತ್ರಿ ಇರುವ ಕಡೆ ಎಳ್ಳುಮೊನೆಯಷ್ಟು ಅನುಮಾನ ಹುಟ್ಟಲು ಅಪ್ಪದವಾದರೆ ಆ ಸ್ನೇಹದ ಸಮತಳವು ಕೆಟ್ಟು ಇಡುಕುಮುಡುಕಾಗುವುದು (ಅಮೂಚಿ. ೧೬೦). [← ತಮಿ. ಇಡಕ್ಕುಮುಡುಕ್ಕು = ಇಕ್ಕಟ್ಟಾದ ಸ್ಥಳ]

ಇಡುಕುರು 'ಇಡುಕುಱು' ನೋ.

ಇಡುಕುಱು, ಇಟಕರು, ಇಡುಕುರು (ನಾ). ೧. ಇಕ್ಕಟ್ಟಾದ ಎಡೆ; ಸಂದು: ಹಡದ ಹಣ ಹಾಗುಸ್ಥಲಂ ಜಡೆಯದುಱುಬಡಿಸಮಡಗಿ ಮಿಂದಿ ದೊಕ್ತಿರಿಗೀವೀ ತುದುಗುಣಿ ಗೊರವರ ಮೆಚ್ಚಂ ಪೊಡವಿಗೆ ಶಿವಶಕ್ತಿ ತಾನೆ ನೈಷ್ಠಿಕ ಮುನಿಪಂ (ವಿಕ. XII, ಚಕ್ಕತಾ. ೩೦-೨೯; ೧೧೪). ೨. ಗುಂಪು; ಪ್ರೊ ದ ರು; ರಾಶಿ: ಲತೆಗಳಡುಳುಬುವೊಳ್ಳು ಮಲುಸುದಿಯಲಜಿಯಯೋ ಮತಿಗಿಡಿಸಿದಂಜಿಕೆಯೊಳಲಿ ಪಿಯ್ಯಮ್ಮಿಯಳೋ (ಕುಸುಮಾ. ೧೪-೧೮ ರ); ತಳ ವೆಳುಗಿಡಿಗಳಡಿಯಲಿ ನೆಲೆಲ (ಹಚಕಾ. ೨-೭೦); ತರುಲತೆ ಗಿಡುಗಳಡುಕುಂದ ಳಿನಮಾದ ನನಮಂರಕ್ಕಾಯಿಂದಿಸಿಳ್ಳು (ಪುಂಗರಾ. ೪೫-೪೯); ಎಜಗಿ ಮಾಯಾಗುಣವಿಷಯದಿಡುಕುಜನ ಸುಖ ಲೇಕಳ್ಳ ಮತಿಯಮು ತೆಲುವ ಮರ್ಮ್ಮರ ಮಾತದೇಕೆನ್ನು (ಶಿಭಾಗ. ೧೦-೩೫-೨೮). **ಇಟಕೆರ**: ೧. ಕೋಣೆ ತೀರ ಇಟಕರವಾಗಿದೆ (ಚೀನಾಕಾ. ೫೯). **ಇಡುಕುರು**: ೧. ಪ್ರಾಣಾಪಿಡ್ಡದಿಂದ ಎಲ್ಲಿಯೋ ಗಿಡಬಳ್ಳಿಗಳ ಇಡುಕುರಿನಲ್ಲಿ ಅಡಗಿದಿಟ್ಟು (ಆಾಪುರು. ೨೦೦).

[ಇಡುಕು + ಉಱು. / ತಮಿ. ಇಡಂಗರ್]

ಇಡುಕ್ಕೈದು (ನಾ). ಎಸೆಯುವ ಆಯುಧ; ಅಸ್ತ್ರ: ಕುಡುಗೋಲ್ಕತ್ತಿ ಕೊಡಲಿ ಮಚ್ಚು ಪೀರಿಟ್ಟು ಬಡಿಕೊಲಿಂಡುಳ್ಳೆದುಗಳ (ಳು ರಾ ಸಾ ೦. ೨೭-೪೫). [ಇಡು, + ಕೈದು, (< ಕೆಯ್ದು)]

ಇಡುಗಂಟು, ಇಡಗಂಟು, ಇಡಿಗಂಟು, (ನಾ). ೧. ಇಟ್ಟ ಹಣ; ಠೇವಣಿ: ಬ್ಯಾಂಕಿನಲ್ಲಿ ಹಾಕಿಟ್ಟುಕೊಂಡಿದ್ದ ಇಡುಗಂಟನ ಮೇಲೆ ಸಾಲವನ್ನು ತರಹೇಳ ಇಡುಗಂಟಿನ ಪಾಯಿದೆ ಮುಂದಿನ ವರ್ಷ ಮುಗಿ ವಾಗ ಸಾಲವನ್ನು ತೀರಿಸಬಹುದೆಂದು ಸೀತಾರಾಮುವಿಗೆ ಹೇಳಿದಳು (ಮಹಾಗಾ. ೩೦೮). ೨. (ಉಳ). ಬಂಡವಾಳ; ನ್ಯಾಸ; ನಂಬುಗೆಯಿಂದ ಇನ್ನೊಬ್ಬರ ಬಳಿ ಇಟ್ಟ ಒಡವೆ ಮುಂತಾದುದು. **ಇಡಗಂಟು**: ೧. ಬಿಟ್ಟುಗಳೇ ಅವರು ಗಳಿಸಿದ ಇಡಗಂಟು (ಮುಂಅಬು. ೫-೩೦ಒ); ನನ್ನ ಮೇಲೆ ನಿನ್ನ ವಿಶ್ವಾಸವಿಟ್ಟಿದ್ದೆ ಭೀಮಾರ್ಜುನರನ್ನು ಇಡಗಂಟಿನಂತೆ ಬೇಗನೆ ನನಗೆ ಒಪ್ಪಿಸು (ಮಭಾರ. ೬೯); ಮಹಾರಾಜರು ತಮಗೆ ಎರಡು ವರಗಳನ್ನು ಕೊಟ್ಟಿದ್ದು ಅವನ್ನು ನೀವು ಇಡಗಂಟಿನಂತೆ ಅವಳ ಬಳಿಯಲ್ಲಿ ಇಟ್ಟಿರುವಿರಿ (ತುಳಿ. ೧೧೧). **ಇಡಿಗಂಟು**: ೨. "ಠೇವಧಿ—ನಿಧಿ, ಹೂಡಿಟ್ಟ ಹಣ, ಇಡಿಗಂಟು" (ಗಂಗಾಮ. ೩೧೦).

[ಇಡ್ಕು + ಗಂಟು]

ಇಡುಗಟ್ಟಿಗೆ (ನಾ). ಎಸೆಯುವ (ಹೊಡೆಯುವ) ಕೋಲು, — ಬಡಿಗೆ: ಇಡಲಿಡುಗಟ್ಟಿಗೆಯಿಂದ ರಾವುತರದಱೊಡನೆ ಬೀಳ್ವರು (ಕುರಾಸಾಂ. ೧೩-೯೯). [ಇಡು$_1$ + ಕಟ್ಟಿಗೆ]

ಇಡುಗಲ್ (ನಾ). ಹೊಡೆಯುವ ಕಲ್ಲು: ಬಡಿಗೋಲ್ ತುಪಾಕಮಿಡುಗಲ್ಲೆರೆ ಪೆರ್ಬಲೆ ಕೂಳಿಗಾಳಂ (ರಾಜಶೇ. ೫-೫೨). [ಇಡು$_1$ + ಕಲ್$_2$]

ಇಡುಗವಣೆ (ನಾ). ಕಲ್ಲು ಮುಂತಾದುವನ್ನು ಬೀಸಿ ಎಸೆಯುವ ಸಾಧನ; ಕವಣೆ: ಸಿಡಿಗುಂಡು ಬಡಿಕೋಲ್ಗಳುಱುಬೆಯಿಂದಿಱುಬೆಯಿಂದಿಡುಗವಣೆ ನೇಣುರಲ್ಗೊಲೆಗಳಿಂ ಬಲೆಗಳಿಂ (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೮-೪೭). [ಇಡು$_1$ + ಕವಣೆ]

ಇಡುಗಾಣ (ನಾ). ಬೀಸಿ ಎಸೆದು ಮೀನು ಹಿಡಿಯುವ ಕೊಕ್ಕೆ, — ಗಾಳ: ಇಡುಗಾಣಂ ... ಕೀಳ್ದಾಳಿಗೆಯೊಳ್ ನಾಂಟುವ ಪಲವುಂ ಬಗೆಯ ಗಾಣಂಗಳಂ (ರಾಜಶೇ. ೫-೧೧೪ ವ). [ಇಡು$_1$ + ಗಾಣ$_1$ (< ಗಾಳ$_1$)]

ಇಡುಗಾಯ್, ಇಡಿಗಾಯ್$_2$, ಈಡುಗಾಯ್$_2$ (ನಾ). ೧. ದೇವತಾ ವಿಗ್ರಹದ ಅಥವಾ ಬೇರೆ ಯಾರಾದರೊಬ್ಬರ ಮುಂದೆ ನಿವಾಳಿಸಿ ನೆಲಕ್ಕೆ ಬೀಸಿ ಎಸೆಯುವ ತೆಂಗಿನ ಕಾಯಿ. ℙ ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಇಷ್ಟಸಿದ್ಧಿಗಾಗಿ ಹರಸಿಕೊಂಡ ಜನರು ಕೆಲಸ ಕೈಗೂಡಿದ ಮೇಲೆ ದೇವತಾ ವಿಗ್ರಹದ ಮುಂದೆ ಇಡುಗಾಯಿ ಹಾಕುತ್ತಾರೆ. ೨. ಪಂದ್ಯಕ್ಕಾಗಿ ಒಂದರ ಮೇಲೆ ಒಂದನ್ನು ಒಡೆಯುವ ತೆಂಗಿನಕಾಯಿ: ಇಂದು ಇಡುಗಾಯ್ ಆಟದಲ್ಲಿ ಐವತ್ತು ರೂಪಾಯಿ ಗೆದ್ದೆ (ರೂಢಿ). **ಇಡಿಗಾಯ್$_2$**: ೧. ಪುರದ ಬಾಗಿಲಿಗೈತರುವರಿತ್ತೆರದಿ ನಿಂದೂಳಿಗರು ನೀವಳಿಗರೆದುಯಿಡಿಗಾಯ್ಹಾಕಿದರು ಲಕ್ಷೋಪಲಕ್ಷಗಳಾ (ಜಿನಭಾ. ೫೮-೫); ಅತ್ತೆಯ ಮಗಳ ಲೆತ್ತವು ಸರಿಬಂದರೆ ಸುತ್ತಲದೇವರಿಗೆ ಇಡಿಗಾಯ ನಿಡಿಸೇನೆಂದು ಗ್ಯಾನ ಅಪ್ಪಯ್ನ ಮನದಾಗೆ (ನಾಪದ. ೧೨೬-೭). **ಈಡುಗಾಯ್$_2$**: ೧. ದೇವರಿಗೆ ನಾವೇ ಈಡುಗಾಯಿ ಒಡೀತೀವಿ (ನಮ್ಮಳ್ಳಿ. ೫೮). [ಇಡು$_1$ + ಕಾಯ್$_4$]

ಇಡುಗಿಚ್ಚು (ನಾ). ಇಡುವ ಕಿಚ್ಚು; ಹಾಕುವ ಬೆಂಕಿ: ಇನಿತು ಮನ್ನಣೆಯ ಮೇಲಿಡುಗಿಚ್ಚನಿಕ್ಕಬೇಕೆನುತೆ ದಿಟದೂರದಿಂ ಬಂದಂತೆ (ಸೋಮಚ. ೧-೩೭); ಸುಡುಗಾಡಿಡುಗಿಚ್ಚಡುಗೂಱುಡುಗೊಱೆಯುಂ (ಶಮದ. ೧೭೧); ಇಡುಗಿಚ್ಚು ಹೊಕ್ಕಂದದಲಿ ರಥವನು ಬೆಚ್ಚಿ ಬಿಸುಟನು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೨-೭೬). [ಇಡು$_1$ + ಕಿಚ್ಚು (< ಕಿರ್ಚು)]

ಇಡುಗು$_1$, ಇಡಗು, ಇಡಿಗು (ಕ್ರಿ). ವ್ಯಾಪಿಸು; ಹರಡು; ತುಂಬು: ಅದರ ಪಡಿದನಿಯು ಆ ತಪೋವನದಲ್ಲೆಲ್ಲ ಇಡುಗಿದ್ದಿತು (ಶ್ರೀರಾಪ. ೨೯); ಎಲ್ಲಿ ನೋಡಿದಲ್ಲಿ ನಿರಾಶೆಯ ವಾಸನೆಯೇ ಇಡುಗಿತ್ತು (ಅಪನಾ. ೨೨೪); ಊದಬತ್ತಿಯ ಗಮಗಮ ವಾಸನೆಯೆಲ್ಲ ಪಡುಮನೆಯ ತುಂಬ ಇಡುಗಿತ್ತು (ಸಮಜೀ. ೮೦). **ಇಡಗು**: ಹೊರಗಣ ಹವೆ ಬರಲು ಯಾವ ದಾರಿಯಿಲ್ಲದ್ದರಿಂದ ಹೊಲಸು ನಾತವು ಕೋಣೆಯಲ್ಲಿ ಇಡಗಿರುತ್ತಿತ್ತು (ಮೊಪಾಸ. ೮೩). **ಇಡಿಗು**: ವಾಸನೆಯು ಕೋಣೆಯ ತುಂಬ ಇಡಿಗಿತ್ತು (ಕನ್ನಡಿ. ೧೧೨); ತೊಗರೆ ಮತ್ತು ಸಾಸಿವೆಯ ಹೊಲಗಳು ಮತ್ತು ಮುಗಿಲೆಲ್ಲ ಇಡಿಗಿದ ಅವುಗಳ ಕೋಮಲ ಸುಮಧುರ ಗಂಧ . . . ಎಲ್ಲವೂ ನನ್ನ ಮೈಗೆ ಮುಳ್ಳು ತಂದವು (ಇಪ್ಪಕ. ೨೦೭). [< ಇಡಿಕು]

ಇಡುಗು$_2$ 'ಇಡಂಕು' ನೋ.

ಇಡುಗುಂಡು (ನಾ). ಎಸೆಯುವ ಕಲ್ಲುಗುಂಡು: ಇಡುಗುಂಡು ನಾಳಿ ವಿಲ್ಲಂಬು ಡೊಂಕಣಿ ಇಟ್ಟ ಬಿಡವೆ ಬೀಱುವ ಪಾಶ . . . ಕೈಪಾರೆಯ ಕಡುಗಲಿ ಜೋದರೆಯ್ದಿದರು (ಕುರಾಸಾಂ. ೧೯-೨೧); ರಣಾಜಿರದೊಳ್ ಶ್ರೀ ವಿಜಯಾಸ್ತ್ರದಿಂದೆ ಕಡಿಕಂಡಂಗೆಯ್ಸುವೆಂ ಕಂಡದುತ್ಕರದಿಂ ಸೀಳ್ದಿಡುಗುಂಡನಾಡಿಸುವೆನೆಲ್ಲಾ ಭೂತಸಂಘಾತಮಂ (ಶಾಂತೀಶ್ವ. ೫-೨೦೪); ನೆಟ್ಟ ಸಬಳಗಳನಿಡುಗುಂಡುಗಳ ಸಂದಣಿಯ ಸನ್ನಾಹದ ಸ್ಥೂಲಮಾಗಿರ್ದ ತೆನೆಗಳ (ಚಿಬಪು. ೪೨-೨೨). [ಇಡು$_1$ + ಗುಂಡು]

ಇಡುಗುಡ್ಡೆ (ನಾ). ಒಡ್ಡಿದ ಗುಡ್ಡೆ; ಹಾಕಿದ ರಾಶಿ; ದಟ್ಟವಾದ ರಾಶಿ: ಉಂಡಲಿಗೆಗಳ ರಾಶಿ ಹೂರಿಗೆಗಳಿಡುಗುಡ್ಡೆ ಸಣ್ಣ ಸೇವಗೆಯ ಮೆದೆ (ಸಮ್ಮಕೌ. ೭-೨೫); ದಾಂಟುವುದಿಡುಗಡ್ಡೆಗಳ ಗಿರಿಗಳನಿಕ್ಕಿ ದಾಂಟುವ ಡಾಳೆಯಂದದೊಳು (ಭರಚ. ೩೬-೭೫). [ಇಡು$_1$ + ಗುಡ್ಡೆ]

ಇಡುಗುತೊಡಗು (ನಾ). ಅಡ್ಡಿ ಆತಂಕ; ತುಂಬ ತೊಡಕು (?): ರೆಸ್ತೆ, ಕೆಲಸಗಳಂತೆ ತುಂಬ ತೊಡಕಾಗಿರುವಿಕೆ (ದಕ. ಕಿ). [ಇಡುಗು$_2$ (< ಇಡಂಕು) + ತೊಡಗು$_2$]

ಇಡುಗುರು 'ಇಡುಗೂರು' ನೋ.

ಇಡುಗೂರು, ಇಡುಗುರು (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಅತಿ ಶುಭದಲೆನಿಪುದೀಯಿಡುಗೂರು (ಎಕ. XII, ಗುಬ್ಬಿ. ೩೪-೫; 1134). **ಇಡುಗುರು**: ಇಡುಗುರ ಗವುಣ್ಡತನದ ಕಯ್ಯ ಅದ್ದಿಯಾಪಳ್ತಿಯೊಳ್ (ಎಕ. XIV, ನಾಗಮಂ. ೧೧-೨; 961). [?]

ಇಡುಗೆ, ಇಡಿಗೆ (ನಾ). ೧. ಇಡುವಿಕೆ. ೨. "ಆಭರಣ" (ಜಾನಕೋ. ೧೭). 'ತೊಡುಗೆ' ಪರಾ. ೩. ಇಟ್ಟದ್ದು; ಠೇವಣಿ: "ಒಂದು ಬ್ಯಾಂಕಿನಲ್ಲಿ ಇಟ್ಟರುವ ಹಣ; ಠೇವಣಿ; ಠೇವಣಾತಿ; ಇಡುಗೆ" (Deposit. ಇಂಕನಿ). **ಇಡಿಗೆ**: ೨. ಈ ಧರೆಯ ಮೇಲಿರ್ದ ಇಡಿಗೆತೊಡಿಗೆಯು ಕರ್ಪುರಾದಿ ತಾಂಬೂಲ (ವಿವಾಕೃ. ೯೨-೫). [ಇಡು$_1$ + -ಗೆ$_3$]

ಇಡುತೊಡು (ಕ್ರಿ). ಆಭರಣ ಮತ್ತು ವಸ್ತ್ರಗಳನ್ನು ಧರಿಸು (ಉಕ. ಕಿ). [ಇಡು$_1$ + ತೊಡು$_1$]

ಇಡುದಡಿ (ನಾ). = ಇಡುಗಟ್ಟಿಗೆ: ಕಣಿಕಾಲಿಡುದಡಿಯಿಂ ಸೊಣಗು [ಗಂ]ಗಳ ಸೊಣವುತ ಮರುಳ್ವಣಗುಗಳು ಒಣದಲೆಯೋಡ ಹಿಡಿದು ರಕ್ಕಸರುಂಬ ಹೆಣನ ಭಿಕ್ಷವ ಬೇಡುತಿಹರು (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೮-೧೫). [ಇಡು$_1$ + ದಡಿ$_1$]

ಇಡುದಿ (ನಾ). ಇಡುವಿಕೆ; ನ್ಯಾಸ (ಸ್ಕಾಂಡರ್). 'ಇಟ್ಟಿ' ಪರಾ. [ಇಡು$_1$ + -ದಿ]

ಇಡುಮದ್ದು (ನಾ). (ಕರಾ). = ಇಕ್ಕುಮದ್ದು. [ಇಡು$_1$ + ಮದ್ದು (< ಮರ್ದು). / ತಮಿ. ಇಡುಮರುನ್ದು]

ಇಡುಮುಡುಕನೆ (ಅ). ಸಿಡಿಲಿನ ಅಬ್ಬರದಂತೆ; ಚಟಚಟೀರೆಂದು: ಎಡೆವಱದೊಳೆಱಗಿ ಬಱಸಿಡಿಲಿಡುಮುಡುಕನೆ ಪೊಡೆದುದೆನಿಸಿ ಪಾಂಡ್ಯನ ರಥದಚ್ಚುಡಿದಱ್ಗಿ ತಱ್ಗಿ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨-೮೨). [ಇಡುಮುಡುಕು$_1$ + -ಅನೆ$_1$]

ಇಡುಮುಡುಕು$_1$ (ನಾ). ಸಿಡಿಲಿನ ಅಬ್ಬರ; ಚಟಚಟೀರು. 'ಇಡುಮುಡುಕನೆ' ಪರಾ. [ಇಡು$_0$ + ಮುಡುಕು. / ತಮಿ. ಇಡಿಮುಟಕ್ಕಂ = ಸಿಡಿಲಿನ ಮೊಳಗು]

ಇಡುಮುಡುಕು$_2$ (ನಾ). ಬಹಳ ಇಕ್ಕಟ್ಟಾದ ಪ್ರದೇಶ; ಸಂದಿ; ಸಂದು: ಮನೆಮನೆಯ ಹಿತ್ತಿಲುಗಳಿಡುಮುಡುಕಿನೊಳಗೊಬ್ಬನೆ ಸಾರ್ದು (ಬಸಪು. ೩೧-೫); ನಡೆತಪ್ಪೆಡೆಯೊಳಿಡುಮುಡುಕಿನಿಂದೊಬ್ಬ ಮುಂತೆ ಸಂಧಿಸಲೊಡನೆ (ಬಸಪು. ೨೧-೧೩); ಮಡಿವಳ ಮಾಚಿದೇವಯ್ಯನಿಡುಮುಡುಕಿನಲ್ಲಿ ಭವಿಯಂ ಕಂಡು (ಪಾಸೋಪು. ೮-೪೨); ಕಾರ್ಗತ್ತಲೆಯೊಳು ನಡೆದು ಮನೆಯ ಹಿತ್ತಲು ಇ[ಡು]ಮುಡುಕಿನೊಳಗೆ ಒಬ್ಬನೆಯಡಗಿ (ಭೈರಸೂ. ೩೫೦). [ಇಡು ? + ಮುಡುಕು]

ಇಡುವಗೆ (ನಾ). ಬದ್ಧದ್ವೇಷ; ಬಲವಾದ ವೈರ: ತೊಡರ್ದು ಬಿಡಿಂ ಸುಯೋಧನನನೆನ್ನುಮನಾನಿರೆ ಕೌರವಾಧಿಪಂಗಿಡುವಗೆ ಪೇಱಿಮಿಂ ಪೆಱರೊಳಂ ಮುಳಿಸುಂಟೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧೩-೯೧). [ಇಡು$_1$ + ಪಗೆ$_2$]

ಇಡುವರ್ಣ (ನಾ). ದಟ್ಟವಾಗಿ ಬಳಿದ ಬಣ್ಣ : ತೊಡೆವ ಬೆರಸುವ ತೆರಳ್ಚುವಿಡುವರ್ಣದ ತೆಳ್ಚರ್ಣದರ್ಧೋದಕದ ಬಹು ವಿಧದ ವರ್ಣಕ್ರಮಮುಂ (ವರ್ಧಮಾ. ೭-೬ ವ). [ಇಡು$_{0}$ (< ಇಡ್ಕು) + ವರ್ಣ]

ಇಡುವಲೆ (ನಾ). ಬೀಸುವ ಬಲೆ; ಬೀಸಿ ಎಸೆಯುವ ಬಲೆ : ಎಳಯಳ ಕಣ್ಮನಿದೊಗುವ ಗಿಳಿಗಳ ಬೆಂಬತ್ತಿ ಸುತ್ತಿ ಮುತ್ತಿರೆ ತೋರ್ಕುಂ ಪೊಳೆ ವಿಡುವಲೆಯಂತೆಯಳವಸಿಸಲೆಗಾಗಿಸಿದಂತೆ ನೋಳ್ಪ ಪಥಿಕಗಾರ್ಗಳ್ (ರಾಜಶೇ. ೨-೧೯). [ಇಡು$_{1}$ + ಬಲೆ]

ಇಡುವಲ್ಲಿ$_{1}$ (ನಾ). ಇಟ್ಟುಕೊಂಡ ಆಳು; ನೇಮಿಸಿಕೊಂಡ ಸೇವಕ: ಒಡಲಂ ದಂಡಿಸಿ ನಿಯಮದೆ ನಡೆಯದೆ ಪೋಕಂದು ವಾರ್ಧರೆಂದೊಡೆ ಪಾಪಂ ಬಿಡೆ ಪೋಪಂತದು ಪೇಜವರಿಡುವಲ್ಲುಗೋ [ಪಾಶಾಂ. ತುಡುಗು ಗೆಯೊಡ]ತಿರವ ಬದವರೋ ದಿಂಗರದೋ (ಸನುಚ. ೧೧-೯೫).

[ಇಡು + ಬಲ್ಲಿ$_{1}$]

ಇಡುವಲ್ಲಿ$_{2}$ (ನಾ). ಇರಿಸಿದ ಸ್ಥಿತಿ ; ನಿಯಮಿತ ಮಾರ್ಗ : ಮನದಿಡು ವುಬುಯೊಳೆ ವರ್ತಿಕುಮುಕ್ತಿಂದ್ರಿಯಗಣಮುಮದಜಸ್ರಿಳಕ್ಕಿತ್ಕಾತ್ಮಂ (ನ ಸ್ತು ಕೃ. ೭೧-೨೫); ಇಡುವಲ್ಲಿಯೊಳ್ಪರ್ವೋಲ್ ಮೆಟ್ಟಿದಿಸಿದ ನಿಂತೆನ್ನನೆನಿಗೆ ವಸುದೇವನೆನಲ್ ಪೆಡದಲೆಯ ಪಾವು ಸೋಂಕಲ ಕಿಡಿ ನೆಗ್ಗಿನ ಮೃತ್ಯುವಂಪುರೋಡುವ ಗರಳಂ (ಜಗದ. ೫-೬೦).

[ಇಡು + ಬಲ್ಲಿ$_{2}$]

ಇಡುವು, ಇಡಿವು (ನಾ). ೧. ಸಂದುಗೊಂದು ; ಮಧ್ಯಪ್ರದೇಶ; ಇಕ್ಕಟ್ಟು ; ಸಮ್ಯಗ್ದರ್ : ಇಡಿದಿರೆ ಪೂತಮರದುಮದಿಡುವುಗಳೊಳ್ ಬದ್ಧವಣದ ಪುಡಿವೋಲ್ ಬೆನ್ನೊಳ್ ಬಿಡಲೊಗೆ ಕುಸುಮಕುಳಂಳರೆಮದರ್ದುರಿ ಸುರಗಿರಿಯಿಂದಂದ್ರರುಂದ್ರಗಜೇಂದ್ರಂ (ಆದಿಪು. ೭-೭೩); ತಾನುಂ ಹಿಡಿಂಬೆಯುಮವನ ಬಲಿಯ ನರವಿನರಡಗಿದಿಡುವಿನೆಡೆಯ ಕೆನ್ನೆತ್ತ ರೊಳಿಂದರೊಳಿವರ್ಗಂ ತಳ್ಳಲುಮುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨-೧೫೪ ವ); ಅರೆ ದುಜುಗಿರ್ದ ಬಯಲ್ಕಾವರೆಯೆಲೆಗೊಡೆಯಿಡುವಿನಲ್ಲಿ ಸುಖದಿಂ ಕಣ್ಮುರ್ದಿ (ಶಾಂತಂಉ. ೨೮೨); ಒಡವಿದ ಮದಜಲದಿಂ ತೀವಿದ ನಗದಿಡುವು [ಪಾಶಾಂ. ಪು] ಗಳೊಳೆಯ್ದೆ ಮುಟುಗಿರೆ ಯಮುಟುಗಾಹ್ಯದಿರ್ಕೂ ಮುಟುಗಿದವೋಲ್ ತೋಪ್ಪುದು ನೋಟ್ಪುದೆ ನಾಡೆ ಬೆಟ್ಟುವದದು ಕರೀಂದ್ರಂ (ಪಾರ್ಶ್ವಪು. ೪-೧೩೬); ಕಂದರಂಗಳಡುವಿಪೆಗಳ್ಕೊಳ್ ಕವಲ್ದು ನಿಲ್ದು (ಅ ನಂ ವಿ. ೫-೭೦). ೨. ರಾಶಿ ; ಗುಂಪು; ಮೊತ್ತ : ಪೆಣದ ಪಳ್ಳಂಗಳಂ ಪಾಯ್ದುಂ ... ಅಡಗಿಸಿದುವುಗಳಂ ದಾಂಬಿಯುಂ ಪೆಣದ ತಿಂಡಿಗಳುಂ ನೂಂಕಿಯುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೩-೫೬ ವ). ಇಡಿವು: ೧. ಆಗಸಮುನಿವ ಮನೆಗಳ ಪೆಗಂಬದಿಡುವುಗಳೊಳಿರುವಿನಡಿಯುಡಲಿಯಂದೆ ತಾರಾಗಣಮಿಳಿಇದಂತೆ ಪೊಲಾಗಿರ್ಪಂ ಪುರದ ಕಂಚಹಾಸರ ಪಸರಂ (ಲೀಲಾವ. ೬-೧೭).

[ದೇ.] ತಮಿ. ಇಡುಪ್ಪು = ನಡು, ಮಗ್ಗುಲು, ಪಕ್ಕ, ಟಿಂಂ ಕ್ಕೆ

ಇಡುಸೆಂಡು (ನಾ). ಎಸೆಯುವ ಚೆಂಡು : ಮಂದರಾಚಲವ ನಲಿದು ಯುಡುಸೆಂಡ ಮಾಡಿ ಲಗ್ಗೆಗಳ ನಗುತಾಡುತಂ (ಎಕೀರಾಪು. ೨-೬೯).

[ಇಡು$_{1}$ + ಸೆಂಡು]

ಇಡುಸೇಸೆ (ನಾ). ಹಾಕುವ ಅಕ್ಷತೆ: ಕುಸುಮಾಕ್ಷತೆಗಳಿಂದ ಬೆರೆದಿರುವ ಮುತ್ತುಗಳಿಂದ ಇಡುಸೆಸೆಗಳನ್ನು ಬೆಲ್ಲುತ್ತ (ಕೃವಾ. ೧೩೦).

[ಇಡು$_{1}$ + ಸೇಸೆ]

ಇಡೆ$_{1}$ (ನಾ). ಎಡೆ ; ಸ್ಥಳ; ಅವಕಾಶ; ಆಕರ : ಉರ್ಬ್ಯಿಯೊಳ್ಸಕಲ ದೊಳೊರ್ಬ್ಬನೆ ಗಣ್ಣ ಶ್ರೀ ಜನ್ಮಮನಿನ್ನು ಮೊಳ್ದಿಡೆಯನ್ ಗೊನ್ಪಿಸುತಿರಂ ಪರಾಕ್ರಮನ್ ಬಲ್ವಡೆ ಸುಧ್ರನ್ ಪ್ರಳಯ ಧನ ಮುತ್ತಿ ಆಡೆಯೊಂ (ಎಇ. XXIV, ೨೬-೬ ; ೫೫). 'ಎಡೆ' ಪರಾ.

[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಇಡ್ಕೆ ; ಮಲ. ತುಳು. ಇಡೆ]

ಇಡ್ಕೆ (ನಾ). ೧. ಭೂಮಿ. ೨. ಸ್ವರ್ಗ. ೩. ದೇವತೆಗಾಗಲಿ ಮನುಷ್ಯನಿಗಾಗಲಿ ಅರ್ಪಿಸುವ ಆಹಾರ. ೪. ಹಸು. ೫. ದೇಹದ ಎಡಭಾಗ ದಲ್ಲಿರುವ ನಾಡಿಯ ಹೆಸರು : ಮಲ್ಲಾಡಿಯಂ ಪ್ರಾಣಾಯಮುವಂ ಪೂರಿಸುತೆ (ಪಪ್ಪರಾ. ೨-೪೫); ಇಡಿಯಂ ಕುದಿಯ ಸಮಿರರಜಸುವನು (ಯೋಗಾಂವಿ. ೫-೨೩); ಇಡೆ ಪಿಂಗಳೆಬೆರಡು ನಾಡಿಗಳಿಂದೊಡಗೂಡಿ (ವಿವೇಚಿ. ೧೮೬); ಇಡಿಯಂ ರೇಚಕಮೂಡಿಯೊಳ್ಮೆಯುಸಿರಂ ಮತ್ತಂ ತೆಯೇ ಪೂರಕಂಬಡೆಯಂ (ಮೃ ಸಂ ಪಿ. ೫-೧೧೮). ೬. ಮಾತು. ೭. ಬಾಧನ ಹೆಂಡತಿ ; ಮೈತ್ರಾವರುಣಿ. [ಸಂ. ಇಡಾ]

ಇಡೆಯ (ನಾ). ಸ್ನಾನವಾದವನು ; ನೆಲೆಯಾದವನು : ಉರ್ಬ್ಬಿಯೊಳ್ ಸಕಲದೊಳೊರ್ಬ್ಬನೆ ಗಣ್ಣ ಶ್ರೀಜನ್ಮಮನಿನ್ನುಮೊಳ್ದಿಡೆಯನ್ (ಎಇ. XXIV, ೨೬-೬ ; ೫೫); [ಇಡೆ$_{1}$ + -ಅ$_{1}$]

ಇಡೆಯಗಟ್ಟ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಇಡೆಯಗಟ್ಟದೊಳಗೆ ಚಡಿ ಬಾಚಿಯ ಪಡುವಲು ನನೂರು ಕಂಬ ತೋಟ ಮೂಲಸ್ಥಾನಗೇರಿ ಒಳಗೆ ರುದ್ರಭೂಟ್ಟನ ಮನೆಇಂ (ಸೌಇಇ. IX-೫, ೨೯೧-೩೦ ; 12ಪಟ ಕಪ).

[ಇಡೆ ? + ಗಟ್ಟಿ (< ಭಟ್ಟ)]

ಇಡೆಯಾಡು (ಕ್ರಿ). ಅತ್ತಿಂದಿತ್ತ ಓಡಾಡು ; ಎಡೆಯಾಡು ; ಎಡತಾಕು : ಇಡೆಯಾಡಿ ಮುಖ ಬಾಡಿ ನುಡಿಯದಿಗ ಬಡವನೆಂದೊಲವ ತೋಱಬಿಡದೋ ಕಡುದೈನ್ಯದಿ (ಪುಂದ. ೧-೬೪-೫). [ಇಡೆ$_{1}$ + ಆಡು$_{1}$]

ಇಡೆವೆಟ್ಟು (ನಾ). ನಡುವೆ ಇರುವ ಬೆಟ್ಟ : ಮೂಡಣ್ಣಾ ಸೀಮೆ ಇಡೆ ವೆಟ್ಟಣ ವಡಗಣ್ಣಾ ನೀರಿಜಗ (ಎಇ. XXI, ೨೯-೧೩ ; ೪೭ಬ ಕಪ).

[ಇಡೆ + ಬೆಟ್ಟ]

ಇಡ್ಡಲಿ, ಇಡ್ಡಿ (ನಾ). ಅಕ್ಕಿ ಉದ್ದಿನ ಬೇಳೆಗಳನ್ನು ನೆನೆಯಿಸಿ ಕೂಡಿಸಿ ರುಬ್ಬಿ ಸಂಬಾರದ ಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನು ಬೆರೆಸಿ ಹಬೆಯಲ್ಲಿ ಬೇಯಿಸಿ ಸಿದ್ಧಗೊಳಿಸುವ ಆಪ್ಯಾ ರವೆಯನ್ನು ಮಜ್ಜಿಗೆ ಮೊಸರುಗಳಲ್ಲಿ ಕಲಸಿ ಹಬೆಯಲ್ಲಿ ಬೇಯಿಸಿ ಮಾಡುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಭಕ್ಷ್ಯ : ದೋಸೆ, ಇಡ್ಡಲಿ, ಕಾಂಠಾಭಕ್ಷ, ಉಪ್ಪಟ್ಟು, ಬಟಾಣಾವಡಾ . . . ಏನನ್ನೋ ಒಂದೇ ಅಂಶಿನಲ್ಲಿ ತೇಳಿಬಿಟ್ಟನು (ಚಂಂಮು. ೪೦). ಇಡ್ಲಿ : ನಮ್ಮ ತೇಜೋರಾಶಿ ಇಡ್ಡಿಯಂತೆ ಆಥವಾ ಬನ್ನಿಸಹಾಗೆ ಇದೆ ಮಧ್ಯೆ ಉಬ್ಬಾಗಿ ಅಂಚಿನಲ್ಲಿ ತೆಳ್ಳಗೆ ಇದೆ (ಆಶಾಪ್ರ. ೬೩) ; ಮಾಡಿ : – ಏನು ಕೊಡಲಿ ಸಾರ್, ಜಾಮೂನಾ, ಇಡ್ಲಿ (ಮಹಾಸಾ. ೪೬).

[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಮಲ. ಇಟ್ಟಲಿ ; ತೆಲು. ಇಡ್ಡನ]

ಇಡ್ಡಲಿಗೆ, ಇಡ್ಡಿಲಿಗೆ (ನಾ). = ಇಡ್ಡಲಿ : ತುಂಬ್ಮಲಂ ಪೂರಿಗೆ ಯಿಡ್ಡಲಿಗೆ ಸೋದಿಗೆ ಅವಸಿಗೆ ಶ್ಯಕತ್ತುರಂ ಲಂಬಿಗೆ ಮಂಡಗೆ ಪೊದಲಾ ಗೊಡಿಯ ಪದಿನೆಂಟು ತೆಱದ ಭಕ್ಷ್ಯಗಳಂಪಸಂಗಳುಮಂ (ವರ್ಧಮಾ. ೭೮-೧೬) ; ಅರೆದುರಿನ ಬೇಳೆಯನೊಂದರೆ ಮೊಸರಧಿ(ದಿ) ನೀರೊಳಿಂಗು ಜೀರಗೆ ಕೊತ್ತುಂಬರಿ ಮೆಣಸ್ಸಲ್ಲುಮಿವಿನಂ ಬೆರಸಿಡ್ಡಲಿಗೆಯನಜೆಲ್ಲ ಕಂಪಂ ಕುಡುಗುಂ (ಲೋಕೋಪ. ೮-೧೧) ; ಇಡ್ಡಲಿಗೆಯನಜ್ಜೆವಾಲ ಪಾಯಸಂಗಳಂ ನಿಮಿರ್ದ (ವೈಜಯ. ೯೩-೧) ; ಪಾಲೊಳಿಗರ ಬೋನವಿಡ್ಡಲಿಗೆಯಂ ಜೋಗಾಯಿ . . . ಎಣ್ಣೂಂಗೆ ಐಸು ಪೂರಿಗೆ . . . ಭಕ್ಷ್ಯಚಯಮಂ ತಂದಿಕ್ಕಿದರ್ ಕಾಂತಯರ್ (ಧರ್ಮ ಪ. ೨-೫೪) ; ಬಡ್ಡಿಸಿದಿಡ್ಡಲಿಗೆಯ ಮುಂದೆ ಕುಳ್ಳರ್ದು ಗಡ್ಡಮಾಸಿಯ ನೀರ ಬಿಕೆಂಬ ಆತ (ನೀಮಾಸಂ. ೨೬-೨೬ಸಿ). ಇಡ್ಡಿಲಿಗೆ : ಅಡ್ಡಣಿಗೆಗಳ ಮೇಲ್ಕಟ್ಟಿಸಿಯ ಕಂಗೆಡ್ಡವಡ ಪೊಂದಟ್ಟುಗಳೊಳಿವಿಡ್ಡಿಲಿಗೆ ಮಧುಸಾಳ ಮಂಡಗೆ ಛೇಣ (ಮ ದ ವಿ. ೧೬-೨೪) ; ಇಡ್ಡಿಲಿಗೆ ಮುಖಾಪರಿಮಿತ ಭಕ್ಷ್ಯಚಯಂ ಬಡಿಸಿದಳು (ಮತೀಷ. ೨೬-೫),

[ಇಡ್ಡಲಿ + -ಗೆ?. / → ಪ್ರಾ. ಇಡ್ಡರಿಯಾ = ಮಿಷ್ಟಾನ್ನ, ಮಿಠಾಯಿ]

ಇಡ್ಡಲಿಗೆವಡೆ (ನಾ). ಇಡ್ಡಲಿಯಿಂದ ತಯಾರಿಸುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ವಡೆ: ಮೃದು ಪಾಕಿ ಪಾಕವಮಾಡಿಡ್ಡಲಿಗೆಯಂ ಮೆಲ್ಲನುದುರಿಸಿದ ಬಳಿಕ ಮೇಣಸುಳ್ಳ ಕೊತ್ತುಂಬುರಿಯನದಱೊಳಗೆ ಹಾಕಿ ಹೊಜರಿಪ್ಪ ದಿಂದವೆ ಬೆರಸಿ ವಡೆಯಂತೆ ತಟ್ಟಿಕೊಂಡು ಅದಕೆ ಕರ್ಪೂರ ಮೊದಲಾದ ಪರಿಮಳಗಳಲು ಹುದುಗಿ ಕಣಕದ ಬಟ್ಟಲಂ ಮುಟ್ಟಿ ತು ಪ್ಪ ದೊ ಳು ಹದವಾಗಿ ಪಾಕವಾಡಿಡ್ಡಲಿಗೆವಡೆಯಂ ಪೆಸರಂ ಬುಧರು ಕರೆವುದು (ಸೂಪಶಾ. ೧೮-೪೮). [ಇಡ್ಡಲಿಗೆ + ವಡ್ಡೆ (< ಒಡ್ಡೆ)]

ಇಡ್ಡಿಗೌರವ (ನಾ). ವೈದ್ಯಿಯ ಅತಿಶಯ; ಶ್ರೀ ಮಂ ತಿ ಕೆ ಯನು ರ್ಯಾ ದೆ (?): ಇಡ್ಡಿಗಾರವ ಕಾರಣಮಾಗಿ ಮಾಳ್ಪುದುಂ . . . ಹಾಡುತ್ತಂ ಮಾಳ್ಪುದುಮೆಂದುವು ಮೂವತ್ತೇಡು ದೋಷಂಗಳಪ್ಪುವು (ಪಸಾರ. ೬೭೬-೧೯). [ಪ್ರಾ. ಇಡ್ಡಿಗಾರವ < ಸಂ. ಬುದ್ಧಿಗೌರವ]

ಇಡ್ಡಿಲಿಗೆ 'ಇಡ್ಡಲಿಗೆ' ನೋ.

ಇಡ್ಡಿ 'ಇಡ್ಡಲಿ' ನೋ.

ಇಡ್ಡೆರೆ (ನಾ). "ಸ್ತ್ರೀಚ್ಛೆಯಿಂದ ತಿರಿಗ್ಯಾಡುವ ಎತ್ತು, ಗೂಳಿ" (ಗಂಗಾಮ. ೩೩). [ಸಂ.]

ಇಣಕಲು (ನಾ). ಇಣಕಿ ನೋಡುವುದು: ಮುಚ್ಚು ಕದವಿಡೆ; ಬೀಗ ತೆಗೆಯೆ ಗೊಡ್ಡಿಸ; ಬಿಟ್ಟು ತೆರೆಯಾಡಿ ನನ್ನಿಣಕಲಿಲವಲ್ಲ (ಗಿಳಿವಿಂ. ೧೨೦-೨೩). [ಇಣಕು (< ಇಣಕು) + -ಅಲು (< -ಅಲ್ಲ್)]

ಇಣಕು 'ಇಣಿಕು' ನೋ.

ಇಣಗಾ (ನಾ). (ಕರಾ) ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮೀನು. [?]

ಇಣಚಿ (ನಾ). ೧. (ಉಸ್) ಅಳಿಲು: ಅಡವಿಯೊಳಿಗಿನ ಹಕ್ಕಿ, ಇಲಿ, ಇಣಚಿ, ಮೊಲ ಮುಂತಾದ ಸಣ್ಣ ಸಣ್ಣ ಪ್ರಾಣಿಗಳನ್ನು ಕೊಂದು ತಿನ್ನುತ್ತದೆ (ಮುಂಬಯ. ೩-೩೧); ಗಿಳಿ, ಇಣಚಿ ಮೊದಲಾದ ಪ್ರಾಣಿಗಳು . . . ಪಕ್ವವಾದ ಫಲಗಳನ್ನು ಕಡಿಕಡಿದು ಮಧುರವಾದ ರಸವನ್ನು ಹೀರಿ ಹೀರಿ ತೃಪ್ತವಾಗುತ್ತಲಿವೆ (ಋಮುದಿ. ೮೫); ಕೊಲ್ಲಿಸಿದೆ ಇಣಚಿಯನ್ನು ತಲ್ಲಣಿಸಿ ಜೀವನವನ್ನು (ಸಖಿಗೀ. ೧೪-೧೭); ಶಾಸ್ತ್ರಿಗಳ ಸೊಸೆಯು ಮಡಿಯ ನುಸುಳಾಟದಲ್ಲಿ ಇಣಚಿಗಿಂತ ಹೆಚ್ಚಿನ ಚಪಲತೆಯನ್ನು ತೋರಿಬಿಟ್ಟಿದ್ದಳು (ನಿಂಗಳ. ೪೩). ೨. ಬೆಳೆ ಮಗ್ಗದವರಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪಂಗಡ (ಎಸಜ್ಯೂ. VIII, ೯). [?]

ಇಣಿ (ನಾ). ಗೂಳಿ ಎತ್ತು ಮೊದಲಾದ ವುಗಳ ಹಿಣಿಲು, —ಗೋ ಪುರ: ಆಡಿಯಂ ಕೊಡಿತ್ತುತುಂ ಮಾರ್ದನಿಗೆ ಮಸಗುತುಂ ದರ್ಪದಿಂ ಭಾಯೆಯೊಳ್ ಕೊಡಿದುತುಂ ಪೊರ್ದಲ್ಲಿ ಪುಕ್ಕೆತ್ತಿಜಿಗೆಜಿಗೆ ನೆಗಂತಾ ರ್ದೀರ್ಘ್ಯಗಾಗ್ರುದಿಂ ಮಾರ್ದೊಡೆಯುತ್ತುಂ . . . ಬಂದುದು ಮದವಿದಳ್ಭಿಂಗಳಾಕ್ಷಂ ಮಹೋಕ್ಷಂ (ಅರ್ಧನಾ. ೪-೧೪); ಇಣಿಗಿ ದಿಣಯಂ ಕೊಳ್ವಣ್ಗಿಕೊಜ್ಜಳ್ಗಿನೆಯಂ ನೆಲಂ ಬಿರಿಯೆ ಕೆಲೆದು ಮಲೆ ದೊಲೆದಿರಿದರ್ . . . ಆಣಿಯರಮಾಹುವ ಗವೇಂದ್ರನಂ ಸಕಿ ಕಂಡರ್ (ಅಪಂಪು. ೪-೧೧೧); ಹೋರಿಯ ಹೆಗಲ ಮೇಲೆ ಇಣಿ ಉಂಟು. ಆಕಳಿಗೆ ಇಣಿ ಇರುವುದಿಲ್ಲ (ಮುಂಬಯ. ೧-೩೩); ಕೊಂಬು ಕೊಳಗ ಕುದ್ದ ಇಂಬುಳ್ಳ ಇಣಿ ಕುದ್ದ ಬಂಗಾರದಣಿಯಾ ಬಳವಣ್ಣೋ (ಕಣಾಗೀ. ೫೨). [< ಹಿಣಲು ?]

ಇಣಿಕು, ಇಣಕು, ಇಣುಕು (ಕ್ರಿ). ಮರೆಯಲ್ಲಿ ನಿಂತು ನೋಡು; ಹಣಿಕಿ ನೋಡು; ಕಾಣಿಸಿಕೊಳ್ಳು: ಮಳ್ಳಕ ಪಡ್ಯವು ಪಕ್ಕಪುಸ್ತಕ ಗಳಲ್ಲೂ ಮಾ ಸ ಪ ತ್ರಿ ಕೆ ಗ ಳ ಲ್ಲೂ ಇಣಿಕುವುದಕ್ಕೆ ಮೊದಲಾಯಿತು (ಸಮಾಲೋಕ. ೬೧); ಹೊರಗೆ ಇಣಿಕಿ ನೋಡಿದೆ (ಪ್ರತಾಪ. ೫೧). **ಇಣಿಕು**: ಆತನು ಮೆಲ್ಲನೆ ಇಣಕಿ ನೋಡಿದ, ಅದರೆ ಏನೂ ಕಾಣಲಿಲ್ಲ (ಯಾಪ್ರ). **ಇಣುಕು**: ಕೇವಲ ಮಹಾರಾಶ್ರಯೇ ತನ್ನ ವಿದ್ಯುನ್ಮಯಿ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಮಧ್ಯೆ ಮಧ್ಯೆ ಇಣುಕಿ ಆ ಮಹಾತಪಸ್ಸಿಗೆ ಸಾಕ್ಷಿಯಾಗಿತ್ತು (ಭಾಗೀ. ೨೪೩).

ಇಣುಕಿಕ್ಕು = ಹಣಿಕಿ ನೋಡು: ಟೊಂಗೆಗಳ ಕಿಂಡಿಯಿಂದ ಇಣಿಕಿಕ್ಕಿದೆನು (ಬಂಗಾಹ. ೨). ಇಣಿಕಿಣಿಕು, ಇಣುಕಿಣುಕು (ದ್ವಿರುಕ್ತಿ): ದೊಂಬೊಡಿದ ತೆನೆಯ ಗೋಪುರದ ಬಾಗಲಿನ ಕತ್ತಲೆಯೊಳಿಣಿಕಿ ಎರಲೆನ್ನ ಬಗೆ (ಮಲೆಪೇ. ೧೪-೪); ಇಣುಕಿಣುಕಿ ನೋಡಿದ ಒಣಕಲು ಗೌರಿನ (ಗಾಡಿ). [?]

ಇಣಿಕುಗಂಡಿ (ನಾ). ಇಣಿಕಿ ನೋಡಲು ಅನುಕೂಲವಾದ ಸಂದು, —ಕಂಡಿ: ನೋಡುಗಂಡಿ; ಇಣಕುಗಂಡಿ (Kychole. ೨೦೪೨). [ಇಣಕು + ಕಂಡಿ]

ಇಣಿಗಿಡಿ (ಕ್ರಿ.): ಹಿಣಿಲಿನಿಂದ ಅಮುಕು, —ಒತ್ತು (?): ಇಣಿಗಿಡಿ [ಪಾಣಾ. ೨೮]ದಿಣಯಂ ಕೊಳ್ವಣ್[ಕೊಜ್ಜಳ್]ನೆಯಂ ನೆಲಂ ಬಿರಿಯೆ ಕೆಲೆದು . . . ಆಣಿಯರಮಾಹುವ ಗವೇಂದ್ರನಂ ಸಕಿ ಕಂಡರ್ (ಅಪಂಪು. ೪-೧೧೧). [ಇಣಿ + ಗಿಡಿ]

ಇಣಿಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಹಿಣಿಲನ್ನು ಹೊಂದು; ಡುಬ್ಬವನ್ನು ಹೊಂದು: ಇಳಾಂಗದೆ ಕಂ ಂಧದ ಮೆತ್ತಿದುಳ್ಳಂ ಮುಜದಿಣಿ[ಕೊಂಡಂ. ಱು] ಗೊಂಡು ಕೊಡಿದ ಲುಲಾಯದ ಖಂಡದ ಮೂಂಸವ್ವಂದಮಂ ಧರಿಯಿಸಿ ಕೂಡೆ ಬೇಡವಡೆ ತಾಂ ನಡೆಗೊಂಡುದರಣ್ಯಮಾರ್ಗದೊಳ್ (ಕುಸುಮ. ೧೪-೫೪). [ಇಣಿ + ಕೊಳ್]

ಇಣುಕು 'ಇಣಿಕು' ನೋ.

ಇಣುಕುದೀಪ (ನಾ). ಸಣ್ಣ ಬೆಳಕನ್ನುಳ್ಳ ದೀಪ; ಮಿಣುಕುದೀಪ: ಗೋಡೆಗಳಲ್ಲಿ ಸಣ್ಣ ಸಣ್ಣ ಇಣುಕುದೀಪಗಳು — ಇವೆಲ್ಲ ಇರುತ್ತವೆ (ಶಿಪ್ರ. ೪೭೩). [ಇಣುಕು (< ಇಣಕು) + ದೀಪ]

ಇತಃಪರಂ (ಅ). ಇಲ್ಲಿಂದ ಮುಂದಕ್ಕೆ; ಇನ್ನು ಮುಂದೆ: ಇದು ಗೋವಾಣಲದೇವರಾ ದತ್ತಿ ಇತಃಪರಮಿದಾವಾಮಲ್ಲರೊ ಳ ಆಜುನಾಜು ಭೂಮಿ ಅಗ್ರಹಾರವು ವಾರಣಾಸಿಯಮಾಗಲಜಪದೊಡಾ ಲೋಕಕ್ಕೆ ಸಲ್ಲಾರ್ (ಎಇ. XXI, ೫೯-೧೬; ೩೩೮ ಶತ). [ಸಂ.]

ಇತಃಪಾರಿ (ನಾ). ವಿಶ್ವಾಸವನ್ನು; ಶ್ರದ್ಧಾಳುಗಳು; ನಂಬುಗೆಯ ವ್ಯಕ್ತಿ; ಆಪ್ತನಾದವನು: ಈ ಬಗ್ಗೆ ನಿನಗೆ ಇತಬಾರಿ ಆಗಿ ಇರುವಂಥಾ ಮನುಷ್ಯನ ಕರಕೊಂಡು ಬಾ (ರಾಶೇಂದ್ರ. ೪೦); ಇತಬಾರಿ ಆಗಿ ವಳ್ಳೆ ಶಿಸ್ತು ಹೊಡೆಯುವಂಥಾ ಮರಡು ಜನರನು . . . ಳಳುಬಿಸಿದರೆ (ರಾಶೇಂದ್ರ. ೫೫); ನಂಮ ಕಡೀರ ಇತಬಾರ ಕರಚೇಕ ಸುಬ್ಬಯ್ಯನಂನು (ರಾಶೇಂದ್ರ. ೧೩೨). [< ಮರಾ. ಇತಬಾರ; ಅರ. ಇಅತಿಬಾರ್]

ಇತಮಾಮು (ನಾ). ೧. (ಲಾವಾಜಮೆ, ಕಟ್ಟೆ, ದಾಪದಾಸೀಜನ, ಪಲ್ಲಕ್ಕಿ, ಕುದುರೆ, ವಾಹನೆಸೌಕರ್ಯಮುಂತಾದುವುಗಳ) ವ್ಯವಸ್ಥೆ, —ಏರ್ಪಾಡು, —ಬಂದೋಬಸ್ತು: ಆಗಾಗಿಯೆಂಬ ಮಹಿತವದವರು ಶುಚೀವಾರರಾಗಿದ್ದಾಗ ಆವರು ಸ್ವತಂತ್ರ ಸಂಸ್ಥಾನಿಕನ ಜಾಗೆ ಇತಮಾಮು ಇಟ್ಟಿದ್ದರು (ಕಳಾಗೆ. ೬೬೧). ೫. ಗೌರವ; ಠೀವಿ: ಈ ಆಹೇರಿಯ ಪದ್ಧತಿಯಲ್ಲಿ ಊರಿನ ಇತಮಾಮಿನ ಇಚ್ಛೆತ್ತಿನ ಪ್ರಶ್ನೆ ಇರುತ್ತದೆ (ದೀಸಹ. ೧೦೪); ಒಂದಾನೊಂದು ರಾಜ್ಯದ ಶ್ರೀಮಂತರಿಗೆ ಇರುವಷ್ಟು ಇತಮಾಮು ಆಜಾರ್ಯರ ವಿಷಯವಾಗಿ ಕಾಯಲ್ಪಟ್ಟತ್ತು (ಸುಧಾವ. ೨೮೧); ಒಮ್ಮೊಮ್ಮೆ ಅವರ ಪರಿಚ್ಛಿತಿಗೂ ತನ್ನ ಇತಮಾಮಿಗೂ ಇದ್ದ ಮಹದಂತರವನ್ನು ನೆನಪಿಗೆ ತಂದು ಹೆಚ್ಚಿನ ವಿಚಾರವು ತಳ್ಳದ್ದಲ್ಲವೆಂದು ಮನಸ್ಸು ಸಮಾಧಾನ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದನು (ಶ್ರೀಮಮ. ೧೦). [< ಅರ. ಇಹತಿಮಾಮ್; ಮರಾ. ಹಿಂ. ಇತಮಾಮ್]

ಇತರ (ಗು). ೧. ಬೇರೆಯ; ಉಳಿದ: ನೃಪನವ್ಯಗ್ರತೆಯಿನಿತರ ವನಿತೆಯ ರಾಗ್ರಹಮಂ ಬಿಟ್ಟಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧–೭೩); ಇತರ ಚಿಂತೆಯನುಳಿದುಮಾ ಶಿವಕತೆಯೊಳೊಂದರೆವದನ ಕೇಳಿದ (ಮದೇಪು. ೨–೭೪). (ನಾ). ೨. ಸಾಮಾನ್ಯ ಜನ; ನಾಡಾಡಿ; ಚಿಲ್ಲರೆ ಜನ: "ನೀಚನು" (ಅಮರ. ಟೀಕೆ).

ಇತರರ್ (ಬಹುವ) = ಬೇರೆಯವರು: ಈತನಂತಿರಿತರರ್ [ಪಾಠಾಂ. ತದಟರುಂ] ಪತಿಭಕ್ತರುಮಿಾಗಳಾರುಮಿಲ್ಲೆನಿಸಿದ ನಾಗದೇವಂ (ಅಜಿಪು. ೧–೪೩). [ಸಂ.]

ಇತರತೆ (ನಾ). ಬೇರೆಯತನ: ಪರಸತಿಗಳುಪುವಳಿಯಾಸೆ ಈ ಸಿರಿಯ ಸೊರ್ಕಿಗಲ್ಲದೆ ಸಲ್ಲದಿತರತೆಗೆ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೪೨೨–೫೨). [ಸಂ. ಇತರತಾ]

ಇತರತ್ರ (ಅ). ಬೇರೆಯ ಕಡೆ: ದ್ರಾವಿಡ ಜನಾಂಗವು ಹಿಂದುಸ್ಥಾನವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಇತರತ್ರ ಕಂಡುಬರುವುದಿಲ್ಲ (ಭಾಷಾಶಾ. ೬೬); ಇತರತ್ರ ದೊರೆಯದ ಅನೇಕ ಅಂಶಗಳು ಈ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ದೊರೆಯುತ್ತವೆ (ರೂಢಿ). [ಸಂ.]

ಇತರಾರ್ಥ (ನಾ). ೧. ಬೇರೊಂದು ಅರ್ಥ. ೨. ಇತರ ಎಂಬುದರ ಅರ್ಥ. ೩. ಬೇರೊಂದು ಪ್ರಯೋಜನ. ೪. ಬೇರೆಯವರಿಗಾಗಿ ಆದದ್ದು. [ಇತರ + ಅರ್ಥ]

ಇತರಾಲಯ (ನಾ). ಬೇರೆಯ ಮನೆ. 'ಇತರಾಲಯವಿದೂರ' ಪರಾ. [ಇತರ + ಆಲಯ]

ಇತರಾಲಯವಿದೂರ (ನಾ). ಇನ್ನೊಂದು ಮನೆಗೆ ಹೋಗದಿರುವವನು: ಪತಿಹಿತನ ಷಡುರಸವಿಶೇಷಾನ್ವಿತನನಿತರಾಲಯವಿದೂರನ ಪತಿಕರಿಸುವುದು ಸೂಪಕಾರತೆಗೆ (ಕುವ್ಯಾಉ. ೩–೯೨).

[ಇತರಾಲಯ + ವಿದೂರ]

ಇತರೆ (ನಾ). ಸಾಧಾರಣಳಾದ ಹೆಂಗಸು; ಸಾಮಾನ್ಯಳು; ಪಾಮರೆ: ಅರಸನತಿಸಂಭ್ರಮದಿನಿದಿರೇಟ್ಟನ್ನೆಗಮಿತರೆಯಂತಲ್ಪಸಖೀಜನಪರಿವೃತೆಯುಮಪನೀತಾಶೇಷ ರಾಜಚಿಹ್ನೆಯುಮಾಗಿ (ಕಾದಂಉ. ೧೪೯).

[ಸಂ. ಇತರಾ]

ಇತರೇತರ (ಗು). ಪರಸ್ಪರ; ಅನ್ಯೋನ್ಯ: ಪ್ರವಾಹ ಸಹಸ್ರಂಗಳಿಂದ ಮಿತರೇತರ ಹೇಷಾರವಾಕರ್ಣನೋದೀರ್ಣರೋಷಹಯ ಹೂಂಕಾರ ನಿಷ್ಠುರ ದಶನಗ್ರಾಹ ಖಣ ಖಣಾಯಿತ ಖಲೀನಸಂಘಟ್ಟಸ್ಯಂದಮಂ (ಆದಿಪು. ೧೪–೯೫ ವ); ಉಭಯಕುಲ ಸಹಾಯತ್ವಮಿತರೇತರೋಪಕಾರದಿಂ ಸಂಗತದೊಳಾದುದುಮಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೨–೭೭ ವ).

[ಇತರ + ಇತರ]

ಇತರೇತರಕ್ರಿಯೆ (ನಾ). ಪರಸ್ಪರವಾದ ಕ್ರಿಯೆ; ಒಬ್ಬನು ಮಾಡಿದುದಕ್ಕೆ ಪ್ರತಿಯಾಗಿ ಮತ್ತೊಬ್ಬನು ಅದನ್ನೇ ಅವನಿಗೆ ಮಾಡುವುದು: ಇತರೇತರಕ್ರಿಯಾಸಂಹತಮದು ತಾನಾವುದಲ್ಲಿ ಮತ್ತೆ ಬಹುವ್ರೀಹಿತಗುಳ್ಗುಮಾತ್ವವಿಧಿ ಸಂಗತಮಾದಿ ಪದಾಂತ್ಯದಲ್ಲಿ ಚರಮಕ್ಕಿತ್ವಂ . . . ಮುಷ್ಟಾಮುಷ್ಟಿ (ಶಮದ. ೧೮೫, ಪ್ರಯೋ). [ಇತರೇತರ + ಕ್ರಿಯೆ]

ಇತರೇತರೋಕ್ತಿ (ನಾ). ಅನ್ಯೋನ್ಯವಾದ ಮಾತು (?): ಉಪಶಮಮುಂ ತೀವ್ರತೆಯುಂ ವಿಪಕ್ಷಮಿತರೇತರೋಕ್ತಿಯಿಂದವನಾ ಭೂಮಿಪನಾಂತು ಮಧ್ಯಮಂ ಲೋಕಪಾಲನಾದಂ ಗಡಂ ಮಹೀಮಂಡಲದೊಳ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೮–೧೨೪). [ಇತರೇತರ + ಉಕ್ತಿ]

ಇತಸ್ತತ (ಅ). ಇತ್ತ ಅತ್ತ; ಈಕಡೆ ಆಕಡೆ: ಅಹರಹರುಚ್ಚೈರ್ನೀಚೈರ್ಮುಹುರ್ಮುಹುರಿತಸ್ತತಃ . . . ಸಹಸಾದ್ಯವ್ಯಯಂಗಳಸಹಾಯಂಗಳ್ (ಕವಿರಾ. ೧–೫೨); ಮಂದಾರ ಪಾರಿಜಾತಕುಸುಮವರ್ಷಮುಮಿತಸ್ತತಸ್ಸಂಚಲದಮರಕರಪರಿತಾಡ್ಯಮಾನ ಮಹನೀಯದೇವದುಂದುಭಿನಿರ್ಘೋಷ ಲೀಲೆಯುಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೦–೧ ವ). [ಸಂ. ಇತಸ್ತತಃ]

–ಇತಿ₁ '–ಇತ್ತಿ' ನೋ.

ಇತಿ₂ (ಅ). ೧. ಹೀಗೆಂದು; ಇಂತು; ಈ ರೀತಿಯಾಗಿ: ಸ್ಥಿತಿಯನು ಭಾಗ ಮುಂತಾಗಿ ನಾಲ್ದೆಜನುಂಟು ವಿತತ ವಿಸ್ತರವೇಕೆ ಸಾಕು ಇತಿ ಬಂಧ ತತ್ತ್ವವೆಂದಱಿದಿರು ಮುಂದೆ ಕೇಳತುಳಸಂವರೆಯನಾತ್ಮಾರ್ಥಿ (ಭರಚ. ೬೮–೬೨). ೨. ಆದಕಾರಣ. ೩. ಹೆಸರಾದ. ೪. ಮುಕ್ತಾಯ; ಪೂರ್ತಿ: ಇತಿ . . . ನಾನಾರ್ಥಕಾಂಡಂ ಸಮಾಪ್ತಂ (ಮಂಗರಾ. ೧೫೭–೫). 'ಅಥ' ಪರಾ. ℙ ಗ್ರಂಥಾಂತ್ಯದಲ್ಲಿ ಈ ಶಬ್ದವನ್ನು ಮಂಗಳಾರ್ಥವಾಗಿ ಬಳಸುವ ವಾಡಿಕೆಯುಂಟು. ೫. ಇವೇ ಮುಂತಾದ ಎಂಬ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಆದಿಯೆಂಬುದರ ಜೊತೆಗೆ ಕೂಡಿಕೊಂಡು ಬರುವ ಮಾತು. ೬. ನಿಷೇಧ. ೭. ಮಧ್ಯ; ಅಂತರ. ೮. ಕುತೂಹಲ. ೯. ಪ್ರಕಟಾರ್ಥ: "ಇತಿ ಹೇತು ಸಮಾಪ್ತಿಗಳೊಳ್" (ವಸ್ತುಕೋ. ೧೩೬–೧೧೩); "ಇಂತೀಪ್ರಕಾರಮೆಂಬಲ್ಲಿ ಹೇತುವಿನಲ್ಲಿ ಅಂತದಲ್ಲಿ ಇತಿ ಶಬ್ದಮಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೫೫–೬೮); "ಕಾರಣದೊಳ್ ನಿಷೇಧದೊಳ್ ಪೂರ್ಣದೊಳಂತರದೊಳ್ ಪ್ರಕಾರದೊಳ್ ಪೂರಣೆಯೊಳ್ ಕುತೂಹಲದೊಳಂ ಪ್ರಕಟಾರ್ಥದೊಳಿತಿಯೆಂದೆನಿಕ್ಕು" (ನಾನಾರ. ೯೩). [ಸಂ.]

ಇತಿಕರ್ತವ್ಯ (ನಾ). ಅಗತ್ಯವಾಗಿ ಮಾಡಬೇಕಾದ ಕೆಲಸ: ಅವನು ತನ್ನದೇ ಒಲೆ ಹೂಡಿ ಪ್ರಪಂಚ ಸುರುವು ಮಾಡಿದನೆಂದರೆ ತನ್ನ ಇತಿಕರ್ತವ್ಯ ಮುಗಿಯಿತು (ಗಂಪಾಯಿ. ೧). [ಇತ್ಯಿ + ಕರ್ತವ್ಯ]

ಇತಿಕರ್ತವ್ಯತಾಮೂಢ (ನಾ). ಮಾಡಬೇಕಾದ ಕೆಲಸವನ್ನು ಮಾಡಲು ದಿಕ್ಕು ತೋರದವನು: ವೈದ್ಯ ವಾಗೀಶನು ಇತಿಕರ್ತವ್ಯತಾಮೂಢನಾಗಿ ಬಲುಹೊತ್ತು ಯಾವ ಮಾತನ್ನೂ ಆಡದೆ ಕುಳಿತಿದ್ದು (ಬೆನ್ನಬೇ. ೧೮೩). [ಸಂ.]

ಇತಿಗತಿ (ನಾ). ತೀರ್ಮಾನ; ನಿರ್ಣಯ: ಅವಳ ಸಹವಾಸವು 'ಸಖ್ಯ' ರೂಪವಾಗಿದ್ದಿತಲ್ಲದೆ 'ಪ್ರೇಮ'ದ ಮೀಮಾಂಸೆಗೆ ಅಲ್ಲಿ ಸ್ಥಾನವಿದ್ದಿಲ್ಲವೆಂದು ಇತಿಗತಿಯಾಗಿತ್ತು (ಹೇಮಂತ. ೨೫೫). [ಇತ್ಯಿ + ಗತಿ]

ಇತಿಮಿತಿ (ನಾ). ೧. ಇಷ್ಟು ಎಂಬ ಅಳತೆ; ಸ್ವರೂಪ ಮತ್ತು ಪರಿಮಿತಿ: ನಮ್ಮ ಇತಿಮಿತಿಗಳನ್ನರಿತೂ ಚೆನ್ನಬಸವಣ್ಣನಲ್ಲಿ ಅಚಲವಿಶ್ವಾಸವನ್ನಿಟ್ಟು ಈ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಕೈಗೊಂಡೆವು (ಚೆನ್ನಸಾ. ೫ ಮುನ್ನುಡಿ); ಮನೆತನದ ಗಾತ್ರಕ್ಕೆ ತಕ್ಕಂತೆ ಖರ್ಚೂ ದೊಡ್ಡದಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಅದಕ್ಕೊಂದು ಇತಿಮಿತಿ ಇರಬೇಡವೆ (ಮಣ್ಣಿಮ. ೪೮). ೨. (ಉಕ). ಅನುಮಾನ; ಸಂಶಯ; ಸಮಸ್ಯೆ; ಮೀನ ಮೇಷ ನೋಡುವುದು: ನಾನೊಂದ ನೆನೆದರ ನೀನೊಂದ ನೆನೆಯುತಿ, ನನ್ನ ನಗಿಗ್ಯಾಕ ಮುನಿಯುತಿ ಎಂದೆನಗ ಬಿದ್ದಿತು ನೋಡು ಇತಿಮಿತಿ (ನಾದಲೀ. ೫೪–೪). [ಇತ್ಯಿ + ಮಿತಿ]

ಇತಿವೃತ್ತ (ನಾ). ನಡೆದ ಸಂಗತಿ; ಚರಿತ್ರೆ; ಕಥೆ: ಆ ಕುಟುಂಬದ ಇತಿವೃತ್ತವನ್ನೆಲ್ಲಾ ಅರಿತಿದ್ದ ಒಂದು ಆತ್ಮೀಯ ಜೀವದ ಅನುಕಂಪದ ಕಣ್ಣೀರು (ವಾತ್ಸಲ್ಯ. ೫); 'ವಸ್ತು'ವೆಂದರೆ ಕಾವ್ಯದಲ್ಲಿರತಕ್ಕ ಕಥಾಭಾಗ. ಇದಕ್ಕೆ 'ಇತಿವೃತ್ತ'ವೆಂದೂ ಹೆಸರು (ಕೈಪಿಡಿ. ೨೦೫); ಹಿಸ್ಟೀರಿಯಾದಿಂದ ಬಳಲುತ್ತಿದ್ದವಳು, ಉನ್ಮಾದದಲ್ಲಿ ಆತ್ಮಹತ್ಯ ಮಾಡಿಕೊಂಡಿರುವಳೆಂದು ಇತಿವೃತ್ತದಲ್ಲಿ ಕಾಣಿಸಲಾಯಿತು (ಅಲ್ಪವಿ. ೮೦).

[ಇತ್ಯಿ + ವೃತ್ತ]

ಇತಿಶ್ರೀ (ನಾ). ೧. ಕೊನೆ; ಮುಕ್ತಾಯ: ಇತಿಶ್ರೀಯಾಗಿದ್ದರೂ ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಪೂರ್ತಿಯಾಗಲಿಲ್ಲ (ನಾಡೋಜ. ೩೪೩); ಜುಟ್ಟಿನೊಡನೆ ಸಂಧ್ಯಾವಂದನ ಹವನಾದಿಗಳಿಗೂ ಇತಿಶ್ರೀ ಒದಗಿ ಬಂತು (ಕೆಲಕ. ೯೫); ಸತಿ ಗಿಯಾಸಳಿಗೆ ಈಗ ಇಲ್ಲಿಂದ ಕದಲದೆ ಇದ್ದರೆ ಕಳ್ಳರು ತಮ್ಮ ಇತಿಶ್ರೀಯನ್ನು ಮುಗಿಸಿ ಬಿಡುವರೆಂಬ ಹೆದರಿಕೆ (ನೂರಜ. ೫). ೨. (ಉಕ). ಫಜೀತಿ. [ಇತ್ಯಿ + ಶ್ರೀ]

ಇತಿಹಾಸ (ನಾ). ಹೀಗೆ ಇತ್ತಂತೆ, ಹೀಗಂತೆ ಎಂದು ಮುಂತಾಗಿ ತಿಳಿಸುವ ಪೂರ್ವಕಥೆ; ಪ್ರಾಚೀನ ವೃತ್ತಾಂತ; ಚರಿತ್ರೆ: "ಇತಿಹಾಸಃ – ಪೂರ್ವದವರ ವರ್ತಮಾನದ ಪೆಸರು" (ನಾಚಿರಾ. ೯೪); ಕಂಡು ಕೇಳಿದ ಮಾತನ್ನು ಹಾಗೆಯೇ ಹೇಳುವುದು ಸತ್ಯವಲ್ಲ ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಇತಿಹಾಸವೇ ಸಾಕ್ಷಿ (ಬಾಣಅ. ೧೩೩); ಧ್ರುವಬಾಲಕನ ಇತಿಹಾಸವನ್ನು ನೀವು ಮನನ ಮಾಡಿದ್ದೀರಿ (ರಂಗರೋ. ೧೦); ರಾಮಾಯಣ ಮತ್ತು ಮಹಾಭಾರತ ಈ ಎರಡೂ ಭರತಭೂಮಿಯ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ಇತಿಹಾಸಗಳು (ರೂಢಿ). [ಸಂ.]

ಇತಿಹಾಸಕಾರ, ಇತಿಹಾಸಗಾರ (ನಾ). ಇತಿಹಾಸವನ್ನು ಬರೆದವನು; ಚರಿತ್ರಲೇಖಕ: ಇತಿಹಾಸಕಾರನು ಸತ್ಯ ಹುಡುಕುವವ (ಯಕ್ಷಬ. ೮). **ಇತಿಹಾಸಗಾರ** (ದಕ. ಕಿ).

[ಇತಿಹಾಸ + –ಕಾರ$_3$ (< –ಕಾಜ)]

ಇತಿಹಾಸಗಾರ 'ಇತಿಹಾಸಕಾರ' ನೋ.

ಇತಿಹಾಸಜ್ಞ (ನಾ). ಇತಿಹಾಸವನ್ನು ಬಲ್ಲವನು. [ಸಂ.]

ಇತಿಹಾಸೋಪಾಶ್ರಯ (ನಾ). ಇತಿಹಾಸಗಳನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಿರುವಂಥದು, —ಅವಲಂಬಿಸಿರುವದು: ಅತಿಶಯಮಿತಿಹಾಸೋಪಾಶ್ರಯಂ ಮೇಣ್ ಕಥಾವಿಶ್ರುತ ಚತುರವಿ[ಕಾ]ಶೋತ್ಪಾದಿತಾರ್ಥೋತ್ಕರಂ (ಕವಿರಾ. ೩–೨೦೯). [ಇತಿಹಾಸ + ಉಪಾಶ್ರಯ]

ಇತುಬಾರು (ನಾ). ವಿಶ್ವಾಸ; ಮೆಚ್ಚಿಗೆ: ದೊರೆಗಳ ಇತುಬಾರಿಗೆ ಪಾತ್ರರಾಗಿ ನಾಲ್ಕು ವರ್ಷವಿದ್ದು . . . ಬೆಂಗಳೂರಿಗೆ ಹೋದರು (ಮಹಾವಂ. II, ೧೧೩). [← ಮರಾ. ಇತಬಾರ್; ಅರ. ಇಅತಿಬಾರ್]

ಇತೋಪ್ಯತಿಶಯ (ನಾ). ಇದಕ್ಕಿಂತ ವಿಶೇಷ; ಇನ್ನೂ ಹೆಚ್ಚು: ಮಾತೃಋಣವನ್ನೂ ಪಿತೃಋಣವನ್ನೂ ಇತೋಪ್ಯತಿಶಯವಾಗಿ ಅರ್ಪಿಸಿ ಮುಕ್ತರಾದರು (ಜಗಚಂ. ೩). [ಸಂ.]

ಇತ್ತ$_1$ (ನಾ). ೧. ಈ ಕಡೆ; ಈ ದಿಕ್ಕು; ಈ ಭಾಗ; ಇಲ್ಲಿ: ಇತ್ತ ವರ್ಧಮಾನಭಟ್ಟಾರರ್ ಮೋಕ್ಷಕ್ಕೆ ಪೋದಿಂಬಱಿಕ್ಕೆ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೭೩–೨೪); ತಾರದಿರ್ ಮೊಗಮನಿತ್ತೆನುತುಂ ಬೆಜಗಾಗೆ ಕೂಡಿದಳ್ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೯೯೪ ಶೂದ್ರಕ); ಅತ್ತ ಸುರೇಶ್ವರಾವಸಥಮಿತ್ತ ಮಹೀತಳ ಮುತ್ತ ಪನ್ನಗೋದಾತ್ತಸಮಸ್ತಲೋಕಮಱಿದಂತಿರೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧–೭೫); ಕೌರವರಿತ್ತ ಸರಿದರು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧–೧೧); ಅತ್ತಿತ್ತಗಲದೆ ಭಕ್ತರ ಮನೆಯಲಿ ನಿತ್ಯಮಹೋತ್ಸವ ನಿತ್ಯಸುಮಂಗಳ (ಪುರಂದ. ೧–೨೧೧–೩); ಇತ್ತ ದರಿ ಅತ್ತ ಪುಲಿ (ಗಾದೆ). ೨. ಆ ಕಾಲದಿಂದೀಚೆಗೆ; ಆ ಸಮಯದಿಂದೀಚೆಗೆ: ಮುನಿದಿರ್ಪತ್ತೊಂದು ಸೂಱ್ ಕ್ಷತ್ರಿಯರನಜಸಿ ಕೊಂದಿಕ್ಕಿದಾ ರಾಮನಿಂದಿತ್ತ ನರೇಂದ್ರರ್ ಪೊಕ್ಕರಿಲ್ಲೊರ್ಬರುಂ (ಗದಾಯು. ೧–೨೮); ಶಕವರ್ಷದಿನಿತ್ತ ೧೧೦೮ನೆಯ ಪರಾಭವ ಸಂವತ್ಸರದ ಪುಷ್ಯ ಸುದ್ಧ ೧೩ ಬೃಹಸ್ಪತಿವಾರದಂದು (ಸೌಇಇ. IX–i, ೨೭೯–೧೬; 1186).

ಇತ್ತಣ್ = ಈ ಕಡೆ; ಈ ದಿಕ್ಕು: ಅನನುನಯದಿಂದಮಾದರಿಸದಿತ್ತಣಿನಿತ್ತಲೆ ಪೋದೊಡೆ (ಕಾದಂಉ. ೪೫೬); ಪದಿನಾಱುಂ ಕಲ್ಪದೊಳಿರ್ಪ ದೇವರಿತ್ತಣ್ಗೆವರ್ಪರೆಜಗಲ್ಕರ್ಹತ್ಪದಪದ್ಮಕ್ಕೆ (ಅಜಿಪು. ೧೧–೩೦); ನರನಾದ ಬಳಿಕ ಎತ್ತಣದು ಇತ್ತಣ ಬರವು (ನಂಬರ. ೧–೫೮); ಆಯ್ತು ಭೀಷ್ಮಂಗಿತ್ತಣವಧಾನ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧–೨೨). ಇತ್ತಣಂ = ಈ ದಿಕ್ಕಿನವನು; ಈ ಕಡೆಯವನು: "ಅಕಾರಕ್ಕೆ . . . ಪಿಂತಣಂ, ಅತ್ತಣಂ, ಇತ್ತಣಂ" (ಶಮದ. ೧೧೧ ಪ್ರಯೋ). ಇತ್ತಲ್$_1$, ಇತ್ತಲು = ಈಕಡೆ; ಈಪಕ್ಷ: ಇತ್ತಲೆರಡು ಲಕ್ಕೆ ಪೂರ್ವಂ ಪರಮಾಯುಷ್ಯನುಂ ನೂಱು ಬಿಲ್ನಿಡಿಯನುಂ (ಚಾವುಂಪು. ೧೯–೧೯); ಅನ್ನೆಗಮಿತ್ತಲ್ ತಾಂ ಪರ್ವತದ ತಟ್ಟಲೊಳ್ ಬಿಟ್ಟಿರ್ದ . . . ಗೋಪತಿಯಂ (ಪಂಚತಂ. ೧೮೦–೮); ಇತ್ತಲು ದೇಹಂ ಬಿಟ್ಟಿಡೆ ಎತ್ತಿನ ಮಣ್ಣೆಂಬುವಾದುದಂದಿಂದಿತ್ತಲು (ಮೈಅರಿ. ೧೯೨೭, ೩೪–೪; 11ನೆಯ ಶತ); ಧ್ಯಾನವಿತ್ತಲು ರಾಗವತ್ತಲು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೪–೧). ಇತ್ತಲಾಗಿ = ಈ ಕಡೆ; ಈದಿಕ್ಕಿನಲ್ಲಿ; ಈಚೆಗೆ; ಆ ಕಾಲದಿಂದೀಚೆಗೆ: ಇತ್ತಲಾಗಿ (ಈಚೆಗೆ) ಕಟ್ಟಿಯು ಬಿದ್ದುಹೋಗಬಾರದೆಂದು ಅದರ ಸುತ್ತಲು ಕಂಬಗಳನ್ನು ನೆಡಿಸಿ ಸರಪಳಿಯನ್ನು ಬಿಗಿದು, ಒಂದು ಲೇಖದ ಕಲ್ಲನ್ನು ಹುಗಿದಿರುತ್ತಾರೆ (ಅಕ್ಬರ. ೨೩). ಇತ್ತಿತ್ತ (ದ್ವಿರುಕ್ತಿ): ಅಯ್ಯಾ ಪಾತಾಳವಿತ್ತಿತ್ತ ಶ್ರೀಪಾದವತ್ತತ್ತ ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡವಿತ್ತಿತ್ತ (ಮಹಾದೇ. ಬ. ೧೧–೭); ಇತ್ತಿತ್ತ ಬಾ ಅಂದರೆ ಇದ್ದ ಮನೆ ಕಿತ್ತುಕೊಂಡ (ಗಾದೆ); ಇತ್ತಿತ್ತ ಬಾ ಅಂದರೆ ಹೆಗಲಮೇಲೆ ಹತ್ತಿಕೊಂಡ (ಗಾದೆ). ಇತ್ತೀಚೆ = ನೆನ್ನೆಮೊನ್ನೆ; ಈ ಸ್ವಲ್ಪ ದಿನಗಳಿಂದ ಈಚೆಗೆ: "ಇತ್ತೀಚೆ –ನಿನ್ನೆ ಮೊನ್ನೆ" (ಜಾನಕೋ. ೧೭). [?]

ಇತ್ತ$_2$ 'ಈ$_2$' ಪರಾ.

ಇತ್ತಂಡ 'ಇರ್ತಂಡ' ನೋ.

ಇತ್ತಂಡವಾದಿ (ನಾ). ಎರಡು ಪಕ್ಷಗಳ ಕಡೆಗೂ ವಾದಿಸುವವನು: ಇಂಥ ಪ್ರಶ್ನೆಗಳು ಕೆಲವು ಇತ್ತಂಡವಾದಿಗಳನ್ನು ದಿಗಿಲುಗೊಳಿಸದೆ ಇರಲಿಲ್ಲ (ಸಮಜೀ. ೭೧೯). [ಇತ್ತಂಡ (< ಇರ್ತಂಡ) + ವಾದಿ]

ಇತ್ತಕಡೆ (ನಾ). ಈ ಕಡೆ; ಇಲ್ಲಿ: ಇತ್ತಕಡೆ ತಿಲೋತ್ತಮೆ ವಿಮಲೆ ಅಭಿರಾಮಸ್ವಾಮಿ ಮೂವರಿಗೂ ಸಂಬಂಧವಾದರೆ (ಬಂಕಿಮ. ೧೫೩); ಇತ್ತಕಡೆಗೂ ಅತ್ತಕಡೆಗೂ ಒಂದೆರಡುಗಳಿಗೆ ಹಾರಾಡಿ . . . ಮನೆಯ ಹತ್ತಿರ ಬರುತ್ತವೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೩–೧೦೯). [ಇತ್ತ$_1$ + ಕಡೆ$_4$]

ಇತ್ತಟ (ನಾ). ಎರಡೂ ದಡ; ಎರಡೂ ಪಾರ್ಶ್ವ: ಮತ್ತಂ ಭಾಳಸ್ಥಳದ ರುಚಿಯಿತ್ತಟ [ಪಾಠಾಂ. ಯತ್ತಯ] ದಿನುದಿರ್ದ ಭಸಿತರಾಶಿಗಳಂ ತೆಸೆವ ಭುಜಮಂಡಲಂಗಳ (ಬಸರ. ೨–೨೮); ಮನ ತಾನಿತ್ತಟವ [ಪಾಠಾಂ. ಡಿಯ] ಮೆಟ್ಟರಲು ಬೇಡ ಪುನಃ ಪರೀಕ್ಷೆಯಲಿ (ತೊರರಾ. ೪–೨–೪೯); ವಿಪ್ರರನಾರಿಯರೆಸೆದರಿತ್ತಟದೆ (ಕಂನವಿ. ೫–೫೧).

[ಇರ್$_2$ (< ಎರಡು) + ತಟ]

ಇತ್ತಟ್ಟು$_1$ 'ಇರ್ತಟ್ಟು' ನೋ.

ಇತ್ತಟ್ಟು$_2$ (ಅ). ಈ ಕಡೆ: ಇತ್ತಟ್ಟು ಬಾ (ರೂಢಿ).

[ಈ$_4$ (< ಇದು) + ತಟ್ಟು$_5$]

ಇತ್ತಡ (ನಾ). ಎರಡು ದಡ, —ಕಡೆ: ನಡುಗಿದನು ಸೌಮಿತ್ರಿ ತಾನಾನುಡಿಯ ಕೇಳಿದು ಚಿತ್ತದಲಿ ಇ[ಪಾಠಾಂ. ಕಿ]ತ್ತಡಕೆ ಬಿದ್ದುದು ಬುದ್ಧಿ (ತೊರರಾ. ೩–೯–೪). [ಇರ್$_2$ (< ಎರಡು) + ತಡ$_4$]

ಇತ್ತಡಿ 'ಇರ್ತಡಿ' ನೋ.

ಇತ್ತಣಿ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು (?): ಶ್ರೀ ಸ್ವಾಮಿ ದೇವರಂಗಭೋಗಕ್ಕೆ ಕೊಟ್ಟಿತ್ತಣಿಯಲಿರ್ದು ಪನ್ನಾಯದ ಸುಂಕಮಂ (ಸೌಇಇ. IX–i, ೧೬೪–೪೧; 1098). [?]

ಇತ್ತರ 'ಇರ್ತರ' ನೋ.

ಇತ್ತರಂಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಎರಡು ಸಾಲಾಗು: ಮುಂದಣ ರಂಗಮಂಟಪದೊಳಿತ್ತರಂಗೊಂಡೋಲಗವಿತ್ತು ಕುಳ್ಳಿರ್ದ ಪರಮ ಭಕ್ತರ (ಮಲುರ. ೧೭–೨೧). [ಇತ್ತರ (< ಇರ್ತರ) + ಕೊಳ್$_1$]

ಇತ್ತರಂಬಿಡಿ, ಇತ್ತರವಿಡಿ (ಕ್ರಿ). ಎರಡು ಸಾಲಾಗಿರು: ಇತ್ತರಂಬಿಡಿದೊತ್ತರಿಸಿ ಬೆಳೆದಕ್ಷೀಣವೇಣುಕುಂಜ ಮಂಜುಳಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ (ರಾಜಶೇ. ೧–೧೩೩ ವ). ಇತ್ತರವಿಡಿ: ಇತ್ತರವಿಡಿದು ನೋಟಕಜನವಿದ್ದುದು ಮತ್ತೆ ರಾಯನ ಸಮ್ಮುಖದೊಳು (ಭರಚ. ೧೨–೩೫).

[ಇತ್ತರ (< ಇರ್ತರ) + ಪಿಡಿ$_1$]

ಇತ್ತರವಿಡಿ 'ಇತ್ತರಂಬಿಡಿ' ನೋ.

ಇತ್ತಲ್$_1$ 'ಇತ್ತ$_1$' ಪರಾ.

ಇತ್ತಲ್$_2$ (ನಾ). ಅಮೇಧ್ಯ; ಹೇಲು (?): ಇದಾನಱಿತ್ತೊನ್ ಪಂಚಮಹಾಪಾತಕನಾಗಿ ದಿಟ್ಟಗಲುಣ್ಡು ಕೊಟ್ಟ ತೇದು ಅಟ್ಟುವೆಣ್ಣಿತ್ತಲ ಪೂಸುವೋನಕ್ಕು (ಎಕ. III, ನಂಜನ. ೨೬-೬; 810). [?]

ಇತ್ತಲು 'ಇತ್ತ$_1$' ಪರಾ.

ಇತ್ತಲೆ 'ಇರ್ತಲೆ' ನೋ.

ಇತ್ತಲೆಗ (ನಾ). ಎರಡು ತಲೆಯನ್ನು ಉಳ್ಳದ್ದು: "ರಾಜಸರ್ಪಃ - ಇತ್ತಲೆಗ, ಹಸುರು ಹಾವು" (ಓಷಧಿ. ೧೩೮).

[ಇತ್ತಲೆ (< ಇರ್ತಲೆ) + -ಗ$_3$]

ಇತ್ತಲೆಗುಂಡಿ (ನಾ). ಎರಡು ತಲೆಗಳುಳ್ಳ ಗುಂಡಿ: ಚಿನ್ನದ ಇತ್ತಲೆ ಗುಂಡಿಗಳಿಂದ ಕಟ್ಟುಗೊಂಡು ಗಂಜಿಮಾಡಿದ ಶರಟನ ತೋಳ್ತುದಿಯ ಪಟ್ಟಗಳಿಂದ ಆ ಮುಷ್ಟಿಯು ಇಣುಕುತ್ತಿತ್ತು (ಪುನರು. ೨೨೫).

[ಇತ್ತಲೆ (< ಇರ್ತಲೆ) + ಗುಂಡಿ$_2$]

ಇತ್ತಾಪಾರ (ನಾ). ಎಲ್ಲ ಆಸ್ತಿ; ಸರ್ವಸ್ವ: "ಎಲಾ ದುಶ್ಶಾಸನ! ಮೋಸದಿಂದ ನಮ್ಮ ಇತ್ತಾಪಾರವನ್ನು ಗೆದ್ದು ಏನು ಜಂಭ ಹೇಳಿಕೊಳ್ಳುತ್ತೀಯೆ! . . ." (ವಚಭಾ. ೧೦೮). [ಇತ್ತ$_0$ (< ವಿತ್ತ) + ಅಪಾರ ?]

-ಇತ್ತಿ, -ಇತಿ$_1$, -ತಿ$_1$ (ಪ್ರ). ತದ್ಧಿತ ಪ್ರತ್ಯಯ; ಸ್ತ್ರೀವಾಚಕ: ಚಿತ್ತೂರ ಮೋನಿಗುರವಡಿಗಳ ಶಿಷಿತ್ತಿಯರ್ ನಾಗಮತಿಗನ್ತಿಯರ್ (ಎಕ. II, ೨೦-೧; 700). -ಇತಿ$_1$: ನಿಷಾದಿತಿಯೆಂಬ ಬೇಡಿತಿಗಮಯ್ವರ್ ಮಗಂದಿರ್ಗಂ ಉಣಲಿಕ್ಕಿದೊಡೆ (ಪಂಪಭಾ. ೩-೪ ವ); ಮಗ ಮಹದೇವ ನಾಯಕನು ಪದ್ಮವ್ವೆ ನಾಯಕಿತಿಯುಂ ನಿಲಿಸಿದ ವೀರಸಾಸನ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೧೪೪-೧೪; 1181); ಚಾಮರಿಗಿತಿ, ಮದ್ದಳಿಗಿತಿ . . . ಕನ್ನಡಿಗಿತಿ, ಲೇಪಾಳಿಗಿತಿ (ಶಮದ. ೨೦೮ ಪ್ರಯೋ); -ಇತಿ, -ಇತ್ತಿ, ಮೊದಲಾದ ಸ್ತ್ರೀವಾಚಕ ಪ್ರತ್ಯಯಗಳು (ಮಧ್ಯಮ. ೧೨೮). -ತಿ$_1$: ಮಣಿಗಾರ್ತಿ, ಕಂಚಗಾರ್ತಿ . . . ಪೊಲತಿ, ನರತಿ, ಎಡತಿ (ಶಮದ. ೨೦೮ ಪ್ರಯೋ). [← ಪ್ರಾ. ಇತ್ಥೀ < ಸಂ. ಸ್ತ್ರೀ]

ಇತ್ತಿಗ 'ಇರ್ತಿಗ' ನೋ.

ಇತ್ತಿಗೆ 'ಇರ್ತಿಗ' ನೋ.

ಇತ್ತಿಲ್ಲೆ (ನಾ). ಸುದ್ದಿ; ವರದಿ; ಬರೆಹದ ಮೂಲಕ ಸರಕಾರಕ್ಕೆ ಒದಗಿಸುವ ವರದಿ: ಕಾಗದಗಳು, ಕಾಗದದಾಳು, ಇತ್ತಿಲ್ಲೆಗಳು, ರಿಕಾರ್ಡುಗಳು, ಬಾಕಿ ಕ್ರಮಗಳು . . . ಕೆಲಸ ಮಾಡುವುದಕ್ಕೇ ಟೈಮ್ ಇಲ್ಲ (ಕೆಲನೆ. ೨೯೮).

[← ಮರಾ. ಇತಲ್ಲಾ; ಅರ. ಇತ್ತಿಲಾ. / ತಮಿ. ಇತ್ತಿಲಾ]

ಇತ್ತೀಚೆ 'ಇತ್ತ$_1$' ಪರಾ.

ಇತ್ತು$_1$ 'ಇಂತು' ನೋ.

ಇತ್ತು$_2$ 'ಇರ್$_1$' ಪರಾ.

ಇತ್ತುಂಡು (ನಾ). ಎರಡು ತುಂಡು: ಗರ್ಜಿಸುತುಂ ಬಂದ ಜಾತಿ ಜಾಯಿಲಂಗಳನಿತ್ತುಂಡು ಮಾಡುತ್ತೆ (ನಂಬಿರ. ೧೮-೧೬).

[ಇರ್$_2$ (< ಎರಡು) + ತುಂಡು]

ಇತ್ತೆರ 'ಇರ್ತೆಱ' ನೋ.

ಇತ್ತೆರಿಗೆ (ನಾ). ಎರಡು ತೆರಿಗೆ. 'ಇತ್ತೆರಿಗೆ ಸೀಮೆ' ಪರಾ.

[ಇರ್$_2$ (< ಎರಡು) + ತೆರಿಗೆ]

ಇತ್ತೆರಿಗೆಸೀಮೆ (ನಾ). ತೆರಿಗೆಯನ್ನು ವಸೂಲ್ಮಾಡುವ ಸೀಮೆ ಒಂದು, ಅದು ಪಾವತಿಯಾಗುವ ಸೀಮೆ ಬೇರೊಂದು - ಹೀಗೆ ಇಬ್ಬಗೆಯಾದ ಕ್ರಮವುಳ್ಳ ಸೀಮೆ: ಆ ಹೋಬಳಿಗಳನ್ನು ಏಳುಸಾವಿರ ಸೀಮೆಗೆ ಸೇರಿಸಿಕೊಂಡು ಆ ಹೋಬಳಿಗಳಿಂದ ವಸೂಲಾದ ಹಣಗಳನ್ನು ಏಳುಸಾವಿರ ಸೀಮೆ ಪಾರುಪತ್ಯಗಾರನು ದೊಡ್ಡವೀರಪ್ಪ ಒಡೆಯರವರ ಹುಕುಂಪ್ರಕಾರ ಕೊಡುತ್ತ ಇದ್ದನು. ಆದ್ದರಿಂದ ಆ ಏಳೂಸಾವಿರ ಸೀಮೆಗೆ ಇತ್ತೆರಿಗೆ ಸೀಮೆ [ಪಾಠಾಂ. ಶೀಮೆ]ಯೆಂದು ಹೆಸರಾಯಿತು (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೬). [ಇತ್ತೆರಿಗೆ + ಸೀಮೆ]

ಇತ್ಯರ್ಥ (ನಾ). ೧. ಸಾರಾಂಶ; ಫಲಿತಾಂಶ. ೨. ತೀರ್ಮಾನ: ತನಗರಿಯದರ್ಥದಿಂ ಕಾಣ್ಬುದೆಂತಿತ್ಯರ್ಥಮಂ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೨೬೩-೨೬೮).

ಇತ್ಯರ್ಥವಾಗು = ತೀರ್ಮಾನವಾಗು: ನಾಳೆಯ ಸಂಜೆಯ ಒಳಗೆ ಈ ಮಾತಿನ ಇತ್ಯರ್ಥವಾಗಬೇಕು (ರಂಗರೋ. ೧೧).

[ಸಂ. (ಇತಿ + ಅರ್ಥ)]

ಇತ್ಯರ್ಥಪಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ನಿಶ್ಚಯಕ್ಕೆ ತರು; ತೀರ್ಮಾನಿಸು; ನಿರ್ಣಯಿಸು: ಈ ಸಮಸ್ಯೆಗಳನ್ನೆಲ್ಲಾ ಜನಾಂಗದ ಜೀವನತತ್ತ್ವದ ಬೆಳಕಿನಲ್ಲೇ ಇತ್ಯರ್ಥಪಡಿಸಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ (ಶಿಕ್ಷದ. ೫).

[ಇತ್ಯರ್ಥ + ಪಡು$_1$ + -ಇಸು$_3$]

ಇತ್ಯರ್ಥಿಸು (ಕ್ರಿ). = ಇತ್ಯರ್ಥಪಡಿಸು: ಈ ಛಂದಸ್ಸಿಗೆ ಝುಂಪೆ ಎಂಬ ಅನ್ವರ್ಥನಾಮವೇ ನೇರಾಗಿ ಒಪ್ಪುತ್ತದೆ ಎಂದು ಯಥಾವತ್ತಾಗಿ ಇತ್ಯರ್ಥಿಸಬಹುದು (ಗೊಲ್ಲೊಥಾ. X ಮುನ್ನುಡಿ). [ಇತ್ಯರ್ಥ + -ಇಸು$_3$]

ಇತ್ಯಾದಿ (ನಾ). ಇವೇ ಮುಂತಾದುವು: ಸ್ತ್ರೀಲಿಂಗಕ್ಕೆ: ತಾಯಿ . . . ಲಕ್ಷ್ಮಿ, ಗೌರಿ ಇತ್ಯಾದಿ (ಮಧ್ಯಮ. ೩೧). [ಸಂ. (ಇತಿ + ಆದಿ)]

ಇತ್ವ (ನಾ). = ಇಕಾರ: ತನಗತ್ವಂ ಪೆಱಗಿತ್ವಂ ತನಗರಿಪದನಿಲ್ಲ ಕರ್ಮಧಾರಯಮದುವುಂ (ಶಮದ. ೧೬೮). [ಸಂ.]

ಇತ್ವರ (ನಾ). ೧. ಪ್ರಯಾಣಿಕ. ೨. ದೀನ; ದರಿದ್ರ. ೩. ನೀಚ. ೪. ಅಭಾವ; ಕೊರತೆ; ನ್ಯೂನತೆ (ದಕ. ೬). [ಸಂ.]

ಇತ್ವರಿ (ನಾ). ಸ್ವೈರಿಣಿ; ಜಾರೆ: "ಪಾಂಸುಳಾ, ಬಂಧಕೀ . . . ಇತ್ವರೀ . . . ಅಭಿಸಾರಿಕಾ -ಈ ೧೦ ಹಾದರಿಗಿತ್ತಿ" (ಹಲಾಯು. ೮೧-೩೪೨).

[ಸಂ. ಇತ್ವರೀ]

ಇತ್ವರಿಕೆ (ನಾ). = ಇತ್ವರಿ: "ಪರಪುರುಷಗಮನಶೀಲೆ ಇತ್ವರಿಕೆಯೆಂಬಳ್" (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೨೮೧); ಇತ್ವರಿಕೆಯೆಂಬಳು ಬಿಸುಡುಗಾರ್ತಿಯೆಂತೆನೆ ಪುರುಷನುಂಟಾಗಿಯುಂ ಸ್ವೈರಚಾರಿಣಿಯುಂ ಸೂಳೆಯುಂ (ಪಸಾರ. ೬೧೭-೧೯). [ಸಂ. ಇತ್ವರಿಕಾ]

ಇತ್ವವೃತ್ತಿ (ನಾ). ಇಕಾರಕ್ಕೆ ತಿರುಗುವಿಕೆ; ಇಕಾರವಾಗುವಿಕೆ: ಆದಿಯೊಳಿರ್ದತ್ವಕ್ಕುತ್ವಾದೇಶಮುಮಿತ್ವವೃತ್ತಿಯುಂ ಹತ್ವಮುಮಾಪಾದಿತಮಕ್ಕುಂ (ಶಮದ. ೨೬೯). [ಇತ್ವ + ವೃತ್ತಿ]

ಇತ್ವಾಂತ (ನಾ). ಇಕಾರವನ್ನು ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಉಳ್ಳದ್ದು; ಇಕಾರಾಂತ: ಅತ್ವಾಂತಮುಮಿತ್ವಾಂತಮುಮುತ್ವಾಂತಮುಂ (ಶಮದ. ೮೪).

[ಇತ್ವ + ಅಂತ$_2$]

ಇದಂತ (ನಾ). = ಇತ್ವಾಂತ: ಗದಬಜಕಾರಮವಿದಿರಿರೆ ಮೊದಲ ಪದಂತಾಂ ಕೃದಂತಮಾಗಿರೆ ದೊರೆಕೊಳ್ವುದನುಸ್ವಾರಮದಂತದೊಳಿದಂತದೊಳ್ ಕರ್ಮಧಾರಯಂ ಬರೆ ಬಹುಳಂ (ಶಮದ. ೧೭೦). [ಸಂ.]

ಇದಂದೇವ (ನಾ). ಈತನೇ ದೇವ: ಇದಂದೇವ (ಇದಂದೇವನೆಂದೀತನೆ ದೇವನೆಂದರ್ಥಂ) (ಶಮದ. ೮೧ ಪ್ರಯೋ). [ಸಂ.]

ಇದಕೊ 'ಇದೆಕೊಳ್' ನೋ.

ಇದಕೋ 'ಇದೆಕೊಳ್' ನೋ.

ಇದಡು (ನಾ). ಇದಿರು; ಹಗೆ; ಪ್ರತಿಭಟನೆ (?): ಇದಡಿ (ರಿ) ನ ಚೋಳಿಕಂ ಕಳಕವಾರನೆ ಲಾಳನ ಲೀಲೆ ದೂರಮಾದುದು ಮಲೆಪರ್ ಕಡಂಗಿ ತಲೆದೋಜದೆ (ಎಇ. XV, ೧೦೧-೭; 1084).

[< ಇದಿರ್ ? . / ತಮಿ. ಇದಡಿ = ಎಮ್ಮೆ]

ಇದಮಿತ್ಥಂ (ಅ). ಇದು ಹೀಗೆ: ಯಾವುದಾದರೂ ಒಂದು ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಇದಮಿತ್ಥಂ ಎಂದು ಯಾವುದೇ ನಿರ್ಣಯವನ್ನು ಕೊಡಬೇಕಾದರೂ ಪೂರ್ವಾಪರ ವಿವೇಚನೆಯನ್ನು ಮಾಡಬೇಕು (ರೂಢಿ).

[ಸಂ. (ಇದಂ + ಇತ್ಥಂ)]

ಇದಾನೀಂತನ (ಗು). ಈಗಿನ; ಈ ಕಾಲದ: ಜನನಾಥಂ ಜಗದೇಕನಲ್ಲಿ ಕಟಕೋಪಾಧ್ಯಾಯನಾ ನಾಗವರ್ಮನಿದಾನೀಂತನ ಶರ್ವವರ್ಮನೆ ಗಡಂ ಜನ್ನಂಗುಪಾಧ್ಯಾಯಂ (ಅನಂಪು. ೧–೩೪). [ಸಂ.]

ಇದಿಕೊ 'ಇದೆಕೊಳ್' ನೋ.

ಇದಿಗೊ 'ಇದೆಕೊಳ್' ನೋ.

ಇದಿನಿಸು (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ತೆಜುಕಾಹು ಇದಿನಿಸು ಗ್ರಾಮದ (ಸೌಇಎ. ೧೯೪೬, ಭಟ್ಕಲ್. ೩೪೨–೧೦; 1005). [?]

ಇದಿರ್, ಇದಿರು, ಇದುರು (ನಾ). ೧. ಅಭಿಮುಖ; ಸಮ್ಮುಖ; ಎದುರಾಗಿರುವುದು: ಅರ್ಘ್ಯಮ್ಬಿಡಿದು ಬನ್ದಿದಿರ್ಗೊಣ್ಡುಯೆ ವೀರ ಲೋಕಕ್ಕೆ ಸನ್ದೋನ್ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೧೦–೯; 800); ಎಸೆವುದು ಕೈಲಾಸಮೆಂಬುದಾ ನಗಮಿದಿರೊಳ್ (ಕಾದಂಪೂ. ೬೨೭); ಪೆರ್ಮಡು ಗಳೊಳಿದಿರುಂಬಱಿಯುಮಿಸಿಸುತ್ತುಂ (ಅಜಿಪು. ೧೧–೧೦ ವ); ಗಂಗಾ ನಂದನಂಗೀ ಹದನನಱುಹಲು ಬಂದನಿದಿರಾಗಿ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೧–೧೭). ೨. ಪ್ರತಿಭಟನೆ; ತಡೆ; ವಿರೋಧ: ತನಗಿದಿರನದಿರದೊಡ್ಡಿದ ವಿದ್ವಿಷ್ಟ ಬಲಂ ನೋಡೆ ನೋಡೆ ಕರಗುವುದಱಿಂ ವಿದ್ವಿಷ್ಟವಿದ್ರಾವಣನುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೪–೩೭ ವ); ಪರಸೈನ್ಯಾರಣ್ಯದಾವನೆನಿಸಿದ ನಿನಗೊಂದಿದಿರುಂಟೆ ಪೇಳ್ (ಗಿರಿಕ. ೬–೨೭). ಇದಿರು: ೧. ಕೋಲಗುರುವಿನ ಮರಣವಾರ್ತಾ ಕಾಲ ಸರ್ಪನ ತಂದು ಸಂಜಯ ಹೇಳಿಗೆಯನೀಡಾಡಿದನು ಧೃತರಾಷ್ಟ್ರ ನಿದಿರಿನಲಿ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧–೧); ಮಂಗಲೆಯ ಕುವರಿ ನರ್ತಿಸಿದಳಂತಾ ಸರ್ವ ಮಂಗಳೆಯ ಪತಿಯಿದಿರಿನೊಳು (ಸೌಂದಪು. ೮–೧೩); ಗೋಡೆಗೆ ಇದಿರಾಗಿ ನಾಟ್ಯವನಾಡಲು ನೋಡಿ ಸುಖಿಸಬಲ್ಲುದೆ (ಪುರಂದ. ೧–೧೫೬–೩). ೨. ನಿನ್ನಾನೆಗಳಿಗಿದಿರಾವನ್ನೆ ಧೃತರಾಷ್ಟ್ರ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೨–೪೫); ಇಱಿತ ಕಿವರಾರಿದಿರಹರು ನಿನ್ನುರವಣೆಯನಾರಾನುವರು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೧–೨೩); ಕರಿಗಳನು ಮುಱಿದಿಡುವ ಸಿಂಹಕೆ ನರಿಗಳಿದಿರೇ ತಾನು ನಿಮಗಂತರವೆ (ನಳಚ. ೨–೧೮). ೩. ಎದುರಿನಲ್ಲಿರುವ ವ್ಯಕ್ತಿ ಅಥವಾ ವಸ್ತು: ತನ್ನ ವಿಚಾರಿಸಲೊಲ್ಲದು ಇದಿರ ವಿಚಾರಿಸಹೋಹುದೀ ಮನವು (ಬಸವ. ೩೮); ತನ್ನ ಬಣ್ಣಿಸಬೇಡ ಇದಿರ ಹಳಿಯಲುಬೇಡ (ಬಸವ. ೨೩೫); ತನ್ನಿಂದಱಿದೆನೆಂದಡೆ ಸ್ವತಂತ್ರಿಕೆ ಇಲ್ಲ; ಇದಿರಿಂದಱಿದೆನೆಂದಡೆ ಪರತಂತ್ರಿಯಲ್ಲ (ವೋಳಿಮಾ. ೯–೩೧). ಇದುರು: ೧. 'ಇದುರುಬದುರು' ಪರಾ.

ಇದಿರಂನಡೆ, ಇದಿರೆನಡೆ = ಎದುರಾಗಿ ಹೋಗು; ಎದುರಿಸು; ಪ್ರತಿಭಟಿಸು: ವೈರಿ ಬಲಕ್ಕೆ ಇದಿರಂ ನಡೆದು ಸತ್ತು ಯಶವಂ ಪಡೆದಂ (ಎಕ. XI, ಚಳ್ಳಕೆ. ೬–೩; 925); ಬಾಳ್ ಕಿಱ್ತು ಇದಿರೆನಡೆದು ತಱ್ತು ಸತ್ತ (ಸೌಇಇ. IX–i, ೬–೧೧; ೨ನೆಯ ಶತ). ಇದಿರಂನೋಡು = ನಿರೀಕ್ಷಿಸು: ಎಲ್ಲಿವೊಕ್ಕೊಡಂ ಕೊಂಡುಬಂದಪೆನೆಂದು ಬಗೆಯದಿದಿರಂನೋಡುತ್ತಿರಿ ಮೆಂದು (ಪಂಪಭಾ. ೭–೩೭ ವ). ಇದಿರಂಬಗೆ = ವಿರೋಧವನ್ನು ಯೋಚಿಸು. ಇದಿರಂಬರ್ = ಎದುರಾಗಿ ಬಾ: ಮರದ ಕೆಳಗೆ ಬೋನ ಮನೊಡ್ಡಿರ್ದಿದಿರಂ ಬಂದು (ವಡ್ಡಾರಾ. ೮೯–೧೭); ನಾಲ್ಕುಂ ಲಾವಗೆ ಗಳಗ್ನಿಸೂಕ್ತಂಗಳನೋದುತ್ತುಮದಿರದಿದಿರಂ ಬರೆ (ಪಂಪಭಾ. ೫–೧೦ ವ). ಇದಿರಂಬಱಿಯಂ = ಮುಂದೆ ಮತ್ತು ಹಿಂದೆ: ಕೂಟ ಶಾಲ್ಮಲಿಗಳ ನಡರವೇಱ್ದು ಇದಿರಂಬಱಿಯನುರ್ಚುವರುಂ (ಆದಿಪು. ೫–೮೫ ವ); ನೀಡುಮಿದಿರಂಬಱಿಯಂ ಪುದಿದಿರ್ದುಮಂತವಳ್ ಮುನಿದು ನಿಲಲ್ಕೆ ತಾಂ . . . ಎಡೆಯಾಡಿದ ಪಾಂಗಿದೊಂದು (ಜಗವಿ. ೫–೨೯).

ಇದಿರಮನಂ = ಎದುರಿಗಿರುವವನ ಮನಸ್ಸು, —ಅಭಿಪ್ರಾಯ: ಇದಿರ ಮನಮೇನೆಂದಱಿಯದೆಳಸದಿರ್ (ಕಾದಂಉ. ೫೬೭); "ಪರ ಹೃದಯ" (ಕಾದಂಉ. ಅಡಿಟಿ). ಇದಿರಹಱಿ = ಎದುರಿಗಿರುವುದನ್ನು ಕತ್ತರಿಸು, —ಪರಿಹರಿಸು: ತನ್ನ ಮಱೆದು ಇದಿರಹಱಿದು ಇರಬಲ್ಲರೆ ಆತ ಭಕ್ತ (ಅವಚಂ. ೨೧೬–೯೭೭). ಇದಿರುಹಾಕಿಕೊ = ವಿರೋಧ ಕಟ್ಟಿಕೊ: ಯಾರು ಯಾರನ್ನೋ ಇದಿರುಹಾಕಿಕೊಳ್ಳುವುದರಲ್ಲೇ ಜನ್ಮ ನೀಗಿದ ಹುಡುಗಿ ಸಾವಿನಲ್ಲೂ ಯಾರನ್ನೋ ಇದಿರುಹಾಕಿಕೊಂಡಿತ್ತು (ಮೂರುದಾ. ೩೪೪).

[ದೇ ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಎದಿರ್; ತುಳು. ಎದುರು; ಕೊಡ. ಎದಿಕೆ; ತೆಲು. ಎದುರು]

ಇದಿರಪ್ಪು (ಕ್ರಿ). ಎದುರಾಗಿ ನಡೆದು ಆಲಿಂಗಿಸು: ವಂದಿಸಿದೊಡಿ ದಿರಪ್ಪಿದನು ಬಳಿಕೆಂದನವನೊಡನೆ (ಕುವ್ಯಾಆ. ೧೯–೪೬).

[ಇದಿರು (< ಇದಿರ್) + ಅಪ್ಪು$_1$]

ಇದಿರಾಗು (ಕ್ರಿ). ೧. ಎದುರಿಗೆ ಬರು: ದ್ರೋಣನಿದಿರಾಗಿ ಧರಣಿಪನ ಸತ್ಕರಿಸಿ ನೆಲೆಯುಪ್ಪರಿಗೆಗೊಯ್ದನು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೮–೫೬). ೨. ಪ್ರತಿ ಭಟಿಸು: ಮುನಿದಿದಿರಾಗೆ ಶರಣ್ಬುಗೆ (ಎಇ. XIII, ೩೩೦–೧೦; 929); ಅವಂಗಿದಿರಾಗಿ ಬರ್ದುಂಕುವನ್ನರಾರ್ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೪–೨೩೭); ಇದಿರಾದರಿಭೂಪಾಲರ ಮದದಾನೆಯ ಕೊಂಬನುಡಿದು (ಎಕ. V, ಅರಸೀ. ೬೨–೨೧; 1177); ವೃಥಾ ಕಳಕಳಿಸಿ ನುಡಿವರೆ ಮಾನ್ಯರೆನುತಿದಿರಾದನಾ ದ್ರುಪದ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೨–೫೧); ಇದಿರಾಗಲೆನಿತುಂಟು ನೂರು ಯೋಜನ ಮಾತ್ರ (ವೆಂಕಾರಾ. ೫–೧–೧೮). [ಇದಿರ್ + ಆಗು$_1$]

ಇದಿರಾಡು (ಕ್ರಿ). ಪ್ರತಿಭಟಿಸಿ ಮಾತನಾಡು; ವಾದ ಹೂಡು: ಕಟ್ಟಳವಿಯಲಿ ನಿಂದಿದಿರಾಡುವಹಿತನ ಕೊಟ್ಟುದಿಲ್ಲೆಂದು ಚಿಂತಿಸಿದ (ಮೋಹತ. ೨೦–೪೭); ಆಡದಿರು ಮನದನ್ನೆ ಎನಗೆ ಇದಿರಾಡದಿರು (ನಾದಲೀ. ೬೩–೨). [ಇದಿರು (< ಇದಿರ್) + ಆಡು$_1$]

ಇದಿರಾನ್ (ಕ್ರಿ). ವಿರೋಧವಾಗಿ ನಿಲ್ಲು; ಎದುರಿಸು: ಇದಿರಾನ್ತ ವಿರೋಧಿಗೆ ರಾಮಚಂದ್ರನೆಂಬುದು (ಇಎ. XIX, ೧೬೫–೨೮; 692); ಗಜೆಗೊಳೆ ಭೀಮಸೇನನಿದಿರಾಂತು ಬರ್ದುಂಕುವ ವೈರಿಭೂಭುಜಧ್ವಜಿನಿಗಳಿಲ್ಲ (ಪಂಪಭಾ. ೯–೫೨); ತನಗದಿರದಿದಿರಾಂಪರೊರ್ವರುಮಂ ಕಾಣದೆ (ಪಂಚತಂ. ೪೬–೭); ಉಱದಿದಿರಾನ್ತರಂ ತಱಿದ ವೀರಭಟಾಗ್ರಣಿ ಬಿಜ್ಜಿ ಗಂಗೆ (ಎಕ. VIII, ಸಾಗರ. ೧೦೮–೮; 1042); ಎನಗಿದಿರಾಂಪವರಾರ್ ಮೇದಿನಿಯೊಳ್ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೪–೨೫೧); ರಿಪುಚಾತುರಂಗಕಿದಿರಾತು ರಣದೊಳ್ ಗೆಲ್ವೆನಹಿತರಂ (ಜೈಮಿಭಾ. ೨–೩೯). [ಇದಿರ್ + ಆನ್$_1$]

ಇದಿರಿಕ್ಕು (ಕ್ರಿ). ೧. ಪ್ರತಿಕೂಲವಾಗು. ೨. ಎದುರಿಗೆ ಇರು; ಸಮ್ಮುಖವಾಗು. ೧, ೨: ನುಡಿಯೆರಡಿಲ್ಲ ಕೊಡಲು ದಾತನಲ್ಲ ನಿನ್ನೊಡ ನಿದಿರಿಕ್ಕಬೇಡೆಂದು ಒಡತಿಗೆ ಬುದ್ಧಿಯ ಹೇಳಿದಳಾ ನುಡಿ ಕಡುಹಿತವಾ ಯಿತವನಿಗೆ (ಕಂನವಿ. ೬–೧೩೩). ೩. ಮುಂದಿಡು: ಉದುರಿದ ಕಳಿ ವಣ್ಣ ಪೊಟ್ಟಣಂಗಳ ತಂದು ಇದಿರಿಕ್ಕಿದರು (ಮೋಹತ. ೧೯–೭೨).

[ಇದಿರ್ + ಇಕ್ಕು$_1$]

ಇದಿರಿಡು (ಕ್ರಿ). ೧. ಸಮ್ಮುಖವಾಗು; ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಾಗು: ಇಂತು ತನ್ನ ಅಱಿವಿನ ಮುಂದೆ ಇದಿರಿಟ್ಟು ತೋಱುವ ಪರವಸ್ತುವಿನಲ್ಲಿ (ಶೂನ್ಯಸಂ. ೨೩–೧೪); ತೆಱಹಿಲ್ಲದ ನಿಜವು ತನ್ನಲ್ಲಿ ತಾನೇ ವೇದ್ಯವಾಗಿಪ್ಪುದಲ್ಲದೆ ಇದಿರಿಟ್ಟು ತೋಱದೆಂಬ ಅಜ್ಞಾನವಿದೇನೋ (ಶೂನ್ಯಸಂ. ೧೪–೧೯); ತನ್ನ ಸರ್ವಾಂಗದಲ್ಲಿ ನೆಲಸಿರ್ಪ ಇಷ್ಟಮಹಾಲಿಂಗದೇವಂಗೆ ಕೊಟ್ಟು ಕೊಂಬುವಂಥಾದ್ದೇ ಇದಿರಿಟ್ಟು ಜಂಗಮ ಪಾದೋದಕ ಪ್ರಸಾದವ ಕೊಂಬ ಆಚರಣೆಯ ನಿಲುಗಡೆಯು ನೋಡಾ (ಮಹಾದೇ. ೨೯–೬).

೨. ಪ್ರತಿಭಟಿಸು ; ವಿರೋಧಿಸು : ಮುಖೇಂದುವಿಂದುವಿಂಗಿದಿರಿಡೆ ಕಾಂತೆ ಮಿಂಚು ಪೊಳೆದಾಡುವವೊಲ್ ಪೊಳೆದುಯ್ಯಲಾಡಿದಳ್ (ಜಗವಿ. ೧೬-೧೧೩) ; ಇದರಿಂದ ತಪ್ಪಹುದರಸುತನಕತಿಹಾನಿಯಿದನು ನೀನೇ ಬಲ್ಲೆ ಯಿದಿರಿಟ್ಟು ಮಾತಾಡಿ ಬೆದಱಿಸುವೆ ನನ್ನನೆನಬೇಡ (ಸಮ್ಯಕೌ. ೧-೫೦).

[ಇದಿರ್ + ಇಡು$_1$]

ಇದಿರಿಸು (ಕ್ರಿ). ಎದುರಾಗು ; ಪ್ರತಿಭಟಿಸು : ನಿಲ್ಲದಿದಿರಿಸಿಕೊಂಡು ಚೌಪಟಮಲ್ಲ ತಿರುಗಿದ ಸೊಕ್ಕಿದೆನೆನುತ್ತಲ್ಲಿ ಕೀಲಿಸಿ ಶಸ್ತ್ರಶರದಲಿ ಬಲಿಯ ನಮರೇಂದ್ರ (ಕುವ್ಯಾಅ. ಓರಿಇ. ೯-೨೭) ; ಹಿಂದೆ ರುದ್ರದೇವನನ್ನು ಇದಿರಿಸಿದರಸು ಈತನೇ (ರಾವಿಜ. ೧೨೦). [ಇದಿರ್ + -ಇಸು$_3$]

ಇದಿರೀಸು (ಕ್ರಿ). ಪ್ರವಾಹಕ್ಕೆ ಎದುರಾಗಿ ಈಜು : ಎಱೆವ ತೊಱೆಯ ನಿದಿರಿ[ರೀ]ಸುವುದೆಲ್ಲಿಯ ಗಾಂಪು (ಆದಿಪು. ೧೨-೧೦೮) ; ಅಂತಾ ಪ್ರಭಾ ಪೂರದೊಳ್ ಭರದಿಂ ತಾನಿದಿರೀಸುವಂತೆ ನಡೆದಂ ಭೂಪಾಲವಿದ್ಯಾಧರಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೧೦೧೧) ; ಪೆರ್ವೊನಲಿಂಗಿದಿರೀಸುವನುರ್ವರೆಯೊಳು ಬೇಗ ಮೆಂಬ ಗಾಂಪನ ತೆಱದಿಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೫-೨೨೯).

[ಇದಿರ್ + ಈಸು$_1$]

ಇದಿರು 'ಇದಿರ್' ನೋ.

ಇದಿರುಗಟ್ಟು$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಪ್ರತಿಭಟಿಸಿ ನಿಲ್ಲು. ೨. ಎದುರು ಮಾಡಿಕೊ : ಸಣ್ಣಪುಟ್ಟವರನ್ನೆಲ್ಲಾ ಇದಿರುಗಟ್ಟಿಕೊಂಡು ಹೋಗ ಬಾರದು ; ಗೌರವಕ್ಕೆ ಹಾನಿಯಾಗುತ್ತದೆ (ರೂಢಿ).

[ಇದಿರು (< ಇದಿರ್) + ಕಟ್ಟು$_1$]

ಇದಿರುಗಟ್ಟು$_2$ (ನಾ). ೧. ಮನೆಯ ಮುಂಭಾಗದ ಕಟ್ಟಡ, ಮುಂಗಟ್ಟು, ಜಗಲಿ ಮುಂತಾದುದು : ಮುದ್ರಿಕೆಯಂ ಬೊಟ್ಟ ನೊಳಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ಪೋಗಿ ಸತ್ಯವತಿಯಿಪ್ಪರಸನ ಮನೆಯಿದಿರುಗಟ್ಟಿನ ಭದ್ರದ ಮುಂದಣ ಜಗತಿಯ ಮೇಲಾಕೆ ಕುಳ್ಳಿರ್ದಾಗಳ್ (ಪುಣ್ಯಾಸ್ರ. ೬-೧೧ ವ). ೨. (ಕರಾ) ಅಡ್ಡಲಾಗಿರುವುದು : ಇದಿರುಗಟ್ಟಿರುವುದ ರಿಂದ ಆ ಸ್ಥಳ ಮನೆ ಕಟ್ಟಲು ಯೋಗ್ಯವಲ್ಲ (ರೂಢಿ).

[ಇದಿರು (< ಇದಿರ್) + ಕಟ್ಟು$_2$]

ಇದಿರುಗಾಣ್, ಇದಿರುಗಾಣು (ಕ್ರಿ). ೧. ಇದಿರಿನಲ್ಲಿ ಕಾಣು ; ಸಮ್ಮುಖದಲ್ಲಿ ನೋಡು. ೨. ಮುಂದುಗಾಣು : ನರನಿವನು ಮಗ ನಿದಿರುಗಾಣದೆ ಹಿರಿದನೇಱಿಸಿ ನುಡಿದನಿದ ಪತಿಕರಿಸಬೇಹುದು ನಿನ್ನ ಕರುಣವೆ ಹರಣವೆಮಗೆಂದ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೯-೩೧).

[ಇದಿರು (< ಇದಿರ್) + ಕಾಣ್]

ಇದಿರುಗಾಣು 'ಇದಿರುಗಾಣ್' ನೋ.

ಇದಿರುಗಾಯ (ನಾ). ಎದುರಾಗಿ (ಕಣ್ಣಿಗೆ) ಕಾಣುವ ಗಾಯ : ಇದಿರುಗಾಯದೆ ಪೂತ ಮುಳ್ಮುತ್ತುಗದಂತೆ ಕದನದೆ ನಂಜೇಂದ್ರ ಮೆಱೆದ (ಕಂನವಿ. ೧೯-೮೦). [ಇದಿರು (< ಇದಿರ್) + ಗಾಯ]

ಇದಿರುಗೊಯಿಲು (ನಾ). ಎದುರು ಪೆಟ್ಟು ; ಎದುರೇಟು : ಅನಿಮಿಷ ದಿಂದ ಬಹಿರಂಗದ[ವಧಾ]ನ ತಪ್ಪಿ ಇದಿರುಗೊಯಿಲು [ಪಾಠಾಂ. ಗೋಲು, ಗೊಯಿಲೆ] ತಾಗಿ ಪುರ್ಬೊಡೆದು ಕಣ್ಣು ತಱೆದು (ಬಸವ. ಕ. ೧೩೩೪).

[ಇದಿರು (< ಇದಿರ್) + ಕೊಯಿಲು (< ಕೊಯ್ಲು)]

ಇದಿರುಗೊಳ್ 'ಇದಿರ್ಗೊಳ್' ನೋ.

ಇದಿರುಗ್ಗಡಣೆ (ನಾ). ಸಮ್ಮುಖದಲ್ಲಿ ಅಥವಾ ಎದುರಿಗೆ ಕೂಡಿ ಘೋಷಿಸಿ ಹೇಳುವ ಬಿರುದು ಮುಂತಾದುವುಗಳ ಘೋಷಣೆ : ವೀರರಿದಿರುಗ್ಗಡಣೆಗಳ ಕೈವಾರಿಗಳ ಮಾಣಿಸುತಲೈತಹ ನಾರಿಯರ ರತುನಾ ರತಿಯ ತಳಿಗೆಗಳ ನೂಕಿಸುತ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೮-೧೨).

[ಇದಿರು (< ಇದಿರ್) + ಉಗ್ಗಡಣೆ]

ಇದಿರುತ್ತರ (ನಾ). ಎದುರು ಮಾತು ; ಪ್ರತಿಯಾಗಿ ಹೇಳುವ ಮಾತು ; ಪ್ರತಿಭಟನೆಯ ಮಾತು ; ಪ್ರತ್ಯುತ್ತರ : ಗುರುವಿನೊಳಿ ದಿರುತ್ತರವಱಿಯದೆ ತನು ಕರಗಿ ಕೊರಗಿ (ಶಿವಗೀ. ೯೬-೪೬೪) ; ಎಂಬ ಡಿದಿರುತ್ತರವಲೇ ಗರಳಾಂಬುಜದ ಪರಿಮಳಕೆ ಗರುಡನು ತುಂಬಿಯಾದರೆ ಸೇರುವುದಲೇ ಸಾಕದಂತಿರಲಿ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೯-೪೪).

[ಇದಿರು (< ಇದಿರ್) + ಉತ್ತರ]

ಇದಿರುದಂಡು (ನಾ). ವೈರಿಸೇನೆ ; ಪ್ರತಿಸೈನ್ಯ : ಏಳಿಗೆಯ ಭುಜಶಕ್ತಿ ಯಿಂದೆ ದುರ್ಗಕೈತಂದೆ ತೂರ್ಯರವದಿಂದೆ ಇದಿರುದಂಡನು ಬಿಟ್ಟು ಒದಗಿ ಸಮನಾ[ಗಾ]ಳಗದಿ ಕದನವನು ಗೆಲಿದ ಹಮ್ಮೀರ ಭಲರೆ ಮೊನೆ ಗಾರ (ಚಿತ್ರಪಾ. ೫೦). [ಇದಿರು (< ಇದಿರ್) + ದಂಡು]

ಇದಿರುದಲೆ (ನಾ). ೧. ಪ್ರತಿಭಟನೆ ; ವಿರೋಧ. ೨. ಎದುರಾದ ತಲೆ. 'ಇದಿರುದಲೆವಾತು' ಪರಾ. [ಇದಿರು (< ಇದಿರ್) + ತಲೆ$_1$]

ಇದಿರುದಲೆವಾತು (ನಾ). ೧. ಪ್ರತಿಭಟನೆಯ ಮಾತು ; ವಿರೋಧದ ಮಾತು. ೨. ಎದುರಾದ ತಲೆ ಎಂಬ ಮಾತು : ೧,೨. ಅಱೆಮಱೆ ಗಳೆಂಬ ನುಡಿ ನಾಡೆ ಭೂಧರಕುಲಂಗಳೊಳಿದಿರುದಲೆವಾತು ಕನ್ನಡಿಯೊ ಳಲ್ಲದಾ ನಾಡೊಳಿಲ್ಲ (ಭಾವಚಿಂ. ೨-೫).

[ಇದಿರುದಲೆ+ಮಾತು$_1$; ಇದಿರು (< ಇದಿರ್) + ತಲೆ$_1$ + ಮಾತು$_1$]

ಇದಿರುನುಡಿ (ನಾ). (ಕರಾ). ಕರಾರು ; ಪರಸ್ಪರ ಒಪ್ಪಂದದ ಮಾತು ; ಒಡಂಬಡಿಕೆ (ಕಿ). [ಇದಿರು (< ಇದಿರ್) + ನುಡಿ$_2$]

ಇದಿರುಪಾಯ್ (ಕ್ರಿ). ಎದುರಾಗಿ ನುಗ್ಗು : ಕೊಂಗೊಣಿ ಪೃಥುವೀ ರಾಜ್ಯಂಕೆಯೆ ದುರ್ವ್ವಿನೀತೆಱೆ ಅಪ್ಪೊರ್ ಕೊಸರು ಪುಟ್ಕಿಱಿದಿದಿರುಪ [ಪಾ]ಯ್ದಗಿದಿಡಿದಿರುದಱಿನಾಮನ್ದಾದಿಗಳು ಪಗೊಳತ್ತೆಟ್ಟುದಿನ್ವರು (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೦, ೩೬-೫ ; 800).

[ಇದಿರು (< ಇದಿರ್) + ಪಾಯ್]

ಇದಿರುಮಲೆ (ಕ್ರಿ). ಪ್ರತಿಭಟಿಸು : ವೀರಭಕ್ತರಿಗಿದಿರುಮಲೆವವರಾ ರೆನುತ್ತಂ ಗಹಗಹಿಸುತ ಕಠಾರಿಗಳನುದ್ದಕ್ಕೆ ಚಿಮ್ಮುತ್ತೊಡನೆ ತಿರುಹುತ್ತ (ಬಸಪು. ೬೧-೩೨). [ಇದಿರು (< ಇದಿರ್) + ಮಲೆ$_1$]

ಇದಿರುವರ್ 'ಇದಿರ್ವರ್' ನೋ.

ಇದಿರುಹೊಣೆ (ನಾ). ಜಂಟಿ ಜಾಮೀನು,—ಹೊಣೆ (?) : ಒಕ್ಕಲ ಊರುಗಳೂ ಓಡಿದಡೆ ಗಉಡಗಳುಂ ಯಿದಿರುಹೊಣೆಯ ಕೊಡಸಲ್ಲ ಹದಿನೆಂಟು ಸಮೆಯದವರೂ ಹೋಗಿ ಆ ಒಕ್ಕಲು ಊರನೂ ತಂಮ ಅವರು ಇದ ಊರಲ್ಲಿಯಿರಿಸಿ ರಾಜಾರ್ತ್ಥವನೂ ತೀಱಿಸಿ ಕೊಡುವರು (ಸೌಇಇ. IX-ii, ೪೩೩-೬೧ ; 1408).

[ಇದಿರು (< ಇದಿರ್) + ಹೊಣೆ]

ಇದಿರೆಡೆ (ನಾ). ೧. ಎದುರುಗಡೆ ; ಮುಂಭಾಗ : ಅವರೆಚ್ಚ ಕೂರ್ಗಣೆ ಬರಲಿದಿರೆಡೆಯಲ್ಲಿ ಸವಱಿದ ಕೂರ್ಗಣೆಯಿಂದೆ ತೆವರಿದ ಪಟುಭಟರ ಸುವನೆಲ್ಲವ ಕಟ್ಟಿ ಕವರಿ ಕಾಲಗೆ ಸುಮರ್ಪಿಸಿದ (ಮೋಹತ. ೩೪-೮). ೨. ಅವಕಾಶ ; ಪಾತ್ರ : ಇಷ್ಟವನಱಿದು ಉಭಯದ ಗುಟ್ಟು ಕೆಟ್ಟಲ್ಲಿ ಎನ್ನಯ್ಯ ಪ್ರಾಯ ಇಮ್ಮಡಿ ನಿಃಕಳಂಕ ಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಜುನನೆಂಬುದಕ್ಕೆ ಇದಿರೆಡೆ ಇಲ್ಲ (ಮದೇಮ್ಮ. ೨೮೭-೬೭) ; ನಾಣ್ನುಡಿಗೆ ಇದಿರೆಡೆಯಾಗದೆ (ಏಲೇಶ್ವ. ೧೭೨). [ಇದಿರು (< ಇದಿರ್) + ಎಡೆ$_3$]

ಇದಿರೆಡೆಗೆಡು (ಕ್ರಿ). ಅವಕಾಶ ತಪ್ಪು ; ಗುರಿ ಕೆಡು : ಜೀವನೆಂಬ ದೃಷ್ಟ ದಿಂದ ಆತ್ಮನ ಭೇದಿಸಿ ಪರಮಾತ್ಮನೆಂಬ ಸಕೀಲವ ಕಂಡು ಅಱಿವು ಕುಱುಹುಗೊಂಡು ಆ ಅಱಿವು ಇದಿರೆಡೆಗೆಟ್ಟಲ್ಲಿ ಎಣ್ಣೆಬತ್ತಿ ತೀರಿದ ಮತ್ತೆ ಬೆಳಗೆಂಬುದು ನಷ್ಟ ಅದು ಸಾಕಾರದ ಮಾತಿನ ಮಾಲೆಯಲ್ಲಿ ಅದು ಮೂರ್ಚ್ಛೆ ಅಮೂರ್ಚ್ಛೆ (ಮೋಳಿಮಾ. ೧೧೮-೪೬೫). [ಇದಿರೆಡೆ + ಕೆಡು]

ಇದಿರೆತ್ತು (ಕ್ರಿ).೧. ಎದುರಾಗಿ ಹೋಗು; ದಂಡೆತ್ತಿ ಹೋಗು:"ಬಲಮಂ ಪಿಡಯನ್ ಪರಾಭಭೆಣಂಯೇತ್-ಇದಿರೆತ್ತಿಗೆ" (ಪಾಶಿವಾ.೨೯-೫೧); ಆಜಿಗಿದಿರೆತ್ತಿ ಬರೆ ಮಾಯಾಜೀವಿಯನೆಂದು ಕಂಡು ವಾನರಚಿಹ್ನಂ (ಪಂಂಪಾ. ೧೦-೨೦) ; ಇದಿರ್ತ್ತ ಬಲದಿಂ ನಿನ್ನ ಲೋಕಪಾಲ ಮತ್ತೆ ಗೂಳಿಯ ತೆಗೆಸುವೆನು ಕೈಲಾಸವೆಂಬಾಗಿ (ಸಂಂಭಪು. ೨೦-೫೬) ; ಹರಿಗೆ ಮುಳಿದಿರೆತ್ತಿ ಬಹ ವನಕರಿಯ ಪೊಲ ಬರೆ (ಶಾಕೃಭಾ. ೧೨-೬೧). ೨. ಬೇರೆ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಎತ್ತಿ ಪೂಜೆ ನಡಸು : "ಏಕನಾಥಮ್ಮನನ್ನು ಇದಿರೆತ್ತು- ಏಕನಾಥಮ್ಮ ದೇವರ ಹೆಸರಿಂದಂ ಪೂಜೆಮಾಡುವುದು. (ಆ ದೇವರ ಹೆಸರ ಹೇಳಿ ಬೇರೇ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಆ ದೇವರ ಪೂಜೆ ಮಾಡುವುದು)" (ಆಕೃಪಾ. ಕೋಪ್ರ) ; ಮಕ್ಕಳಿಲ್ಲದ ಕಾರಣ ಉಚ್ಚೂರಂಗನ್ನು ದೇವರ ಇದ್ದಿದ್ದಿರೆತ್ತಿ ಸಕಲರೂಂ ದರ್ಶನ ಕಟ್ಟಿಕೊಂಡು (ಆಕೃಪಾ. ೭೫).

[ಇದಿರು (< ಇದಿರ್) + ಎತ್ತು.]

ಇದಿರೆಯ್ತರ್ (ಕ್ರಿ).- ಇದಿರೆತ್ತರ್ : ಬೀಸುವ ಬೆನ್ನಸೀಗುರಿಗಳಿರ್ವರ್ ದೊರ್ ಮಿಳಿದಾಡಿ ನಾಡೆಯುಂ ಗೋಸಣೆವೆತ್ತ ರಾಯರಿದಿರೆಯ್ತರೆ [ಪಾಣಂ. ರೇಬ್ಬ್ರೆ] ತಳರ್ದಂ ನನೆಯಂಬಂ (ಉಬ್ಬಕಾ. ೯೧).

[ಇದಿರ್ + ಎಯ್ತರ್]

ಇದಿರೆತ್ತರ್ (ಕ್ರಿ). ಎದುರಾಗಿ ಬರು; ಅಭಿಮುಖವಾಗಿ ಬಾ: ಬೀಸುವ ಬೆನ್ನಸೀಗುರಿಗಳಿರ್ವರಲೊಳ್ ಮಿಳಿದಾಡಿ ನಾಡೆಯುಂ ಗೋಸಣೆವೆತ್ತ ರಾಯರಿದಿರ್ತ್ತಿರ್ತ್ತರೆ [ಪಾ ಣಂ. ರೇಬ್ಬ್ರೆ] ತಳರ್ದಂ ನನೆಯಂಬಂ (ಉಬ್ಬಕಾ. ೯೧). [ಇದಿರ್ + ಎತ್ತರ್]

ಇದಿರೇಳು 'ಇದಿರೇಳ್' ನೋ.

ಇದಿರೇಳುಹ (ನಾ). ಗೌರವದಿಂದ ಎದುರಾಗಿ ಎದ್ದು ನಿಲ್ಲುವುದು: "ಪ್ರತ್ಯುತ್ಥಾನಮು, ಪ್ರಯೋಗಿ, ಇದಿರೇಳುಹ" (ಪಾಇಠಾ. ೬).

[ಇದಿರೇಳು (< ಇದಿರೇಳ್) + -ಹ್ಕ]

ಇದಿರೇಱಿಸು (ಕ್ರಿ). ಎದುರಾಗಿ ನುಗ್ಗಿಸು : ನಡೆಯಿಪ ಪೊಳಿಯಿಪ ದೂರಾಳಿಪ ಪೊಜಮಡಿಪಿದಿರೇಱಿಪಡ್ಡಂಬರಿಯಿಪ . . . ವಾಹಳತನದೊಳ್ (ರಾಜಶೇ. ೬-೧೧ ಪ) ; ಪರಿಯಿಪ ಪೆಟ್ಟಿನಟ್ಟುವಿದಿರೇಱಿಪ ಪಾಪಚ ಕೇಳ್ದು ದಾಂಟಿಪ . . . ಪರಂಪರಾಧಿರೋಳ್ ಪರಿಕಿರಿಮೋರ್ಜ ವಾಹಳತನಂ (ರಾಜಶೇ. ೧೩-೪೨). [ಇದಿರೇಱು + -ಇಸ್ಪು]

ಇದಿರೇಱು (ಕ್ರಿ).೧. ಎದುರಾಗಿ ನುಗ್ಗು ; ಅಭಿಮುಖವಾಗಿ ನುಗ್ಗು : ಆತಪ್ರಯತ್ನದಿನೊಯ್ದಂ ಕೆಲಬಿಯರಿರಂತಾನುಂ ತೆಗೆದಳಿಪಿದ ಬಂದ ನದಿಯಂಪಿದಿರೇಱುವವೊಲ್ (ಕಾ ದಂ ಪೂ. ೬೮೩) ; ವಾಹಿನೀತಿರವುಂ ಮಿಂಗಳಿದಿರೇಱುದುವು (ಆಪಂಪು. ೯-೧೬ ಬ); ಹೋದಪಪಜಯುವೋಡ ದಿದಿರೇಱಿದಪೆ ಜಯ (ಬಸಪು. ೫೦-೬೪) ; ಕೊಂದದಿರೇಱಿಂದ ಚತುರ್ಬಲ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೪-೧೭). ೨. ಎದುರಾಗಿ ಕಾಡಿಸಿಕೊ ; ಪ್ರಕಟವಾಗು : ನರೆ ತಲೆದೋಱೆ ಮೆಯ್ಯ ಸಿರಿ ಪಾಱೆ ಕಳೇವರಮೆಯ್ದೆ ತಾಱೆ ಮತ್ತೆ ರದಿಪಡಿತೀರ್ದ ಕಾಳದಿರೇಱೆ ತಮೊರಿ ನೋಡಿ ಕಾಱೆ ಬರ್ಪರು ತರಮಪ್ಪ ಮುಪ್ಪದಸದ್ದೆಗಂ (ಪೆ ಮಿ ಪು. ೩-೧೧೧) ; ತೆರೆಮಸಗಲ್ ಸುಪಾಪ್ರುದಿರೇಱಿಂತಿರಲ್ ಪುಳಕಂ ಬೆಮರ್ ಕರಂ ಪರಿಯಿಡೆ(ಪಂಂಪಾ. ೬) ; ನವಮೀಳ ಕಾಂತಿಯಿಂದಿರೇಱಿಂತಿರೆ ಬಾಸೆ (ಬಸರ. ೧-೧೦೮) ; ಮಿಱಿಂ ಮುಗಿಲಿದಿರೇಱೆ ಶಿಖಿ ಹರುಷವೇಱೆ . . . ಕಾರ್ಮುಕವೇಱಿತೆ (ಶಾಳ್ಳಾ. ೧೬-೧೮). [ಇದಿರ್ + ಏಱು]

ಇದಿರೇಱು, ಇದಿರೇಳು (ಕ್ರಿ). ೧. ಎದುರಾಗಿ ಎದ್ದುಬರು ; ಗೌರವದಿಂದ ಅಭಿಮುಖವಾಗಿ ನಿಲ್ಲು : ತ್ರಿದಶಾಸನಗಳಲ್ಲಾದುದು ಜಗದ್ಗುರುಗೆ ಬೇಗಮುಚ್ಚಾಸದಿಂದಿರೇಱುಮೆಂದು ಬೇಟ್ಟವೊಲ್ (ಆದಿಪು. ೬-೪೦); ಮದಲೇಱಿಯ ಬರವಂ ಕಂಡಿದಿರೇಱುಪುಂ (ಕಾಡಂಳು. ೧೦೮) ; ಇದಿರಿಚ್ಚಾಗ್ಯಗತಪೂಜೆಯನೊಡರ್ಚಿ (ಜಗಪ. ೫-೮೨). ಇದಿರೇಳು : ೧. "ಅಭಿಷಾಡಿಃ, ಅಭಿಗ್ರಹಣಂ - ಇದಿರೆದ್ದು ಈಸಿಕೊಳುಹ" (ನಾಚಂ. ೬) ; ಅರಸನನುಜನ ಸಹಿತ ಮುಖಮುಖ್ಯರನು ಬಸವಂ ಘನಹರುಷದಿಂ ಕಾಣ್ಬುದಿರೆದ್ದು ಬಂದು ಸದ್ಭಿನಯಮಂ ನುಡಿದು (ಚಬಪು. ೪-೧೯). ೨. ಎದುರಾಗಿ ದಂಡೆತ್ತಿ ನಡೆ : "ಅಭಿಯೋಗಃ -ಇದಿರೆದ್ದು ಕಾದುಹ" (ಪಾಇಠಾ. ೬). ೩. (ರೋಮಾಂಚದಿಂದ ನವಿರು) ನೆಟ್ಟಿಗೆ ನಿಲ್ಲು : ನವಿರಿದಿರೆದ್ದು ತನುಬನೊಳು ಪರಿಂಜಸಲು (ರಾಚಪ. ೧೭-೬೪).

[ಇದಿರ್ + ಏಱು]

ಇದಿರೊಂದು (ಕ್ರಿ). (ಗೌರವಾದರಗಳಿಂದ) ಎದುರುಗೊಳ್ಳು ; ಪ್ರೀತಿ ಗೌರವಗಳಿಂದ ಅಭಿಮುಖವಾಗಿ ಹತ್ತಿರ ಹೋಗು : ಅಳ್ಳಜಂಂದಿ ರೊಂದಿ [ಪಾಣಂ. ರೇಬ್ಬ್ರೆ] ವರಂದು] ಪದಯುಗಳಕ್ಕೆಜಗೆ (ಬಸಪು. ೫೧-೫೪).

[ಇದಿರು (< ಇದಿರ್) + ಒಂದು.]

ಇದಿರೊಡ್ಡಣ (ನಾ). ಎದುರಿಸಿದ ದಂಡು ; ಶತ್ರುಸೈನ್ಯ : ಕೃತಳ ಸುಗ್ರೀವ ಕೇಸರಿಯುಂತೆ ಗರ್ಜಿಸುತ್ತುಂ ಪರಿಕಂಕುಶ ಮುಟ್ಟಿವಂದಿದಿ ರೊಡ್ಡಣಮಂ (ಪಂಂಪಾ. ೧೦-೧೪). [ಇದಿರ್ + ಒಡ್ಡಣ]

ಇದಿರೊಡ್ಡು (ಕ್ರಿ). ೧. ಎದುರಾಗಿ ನಿಲ್ಲಿಸು ; ಪ್ರತಿಭಟಿಸಿ ನಿಲ್ಲುವಂತೆ ಮಾಡು : ಹಗೆಯನೆನಗಿದಿರೊಡ್ಡಿ ಜುಜುಗಲು ಬಗೆದರೇ (ಕುಮ್ಮಡ್ರ್ರ. ೧೪-೪೬). ೨. ಎದುರಾಗಿ ನಿಲ್ಲು ; ಪ್ರತಿಭಟಿಸಿ ನಿಲ್ಲು ; ವಿಶ್ಲೇವನ್ನುಂಟುಮಾಡು : ಧುರಡೊಳ್ ಬಂದಿದಿರೊಡ್ಡಿ ಕಂಸಹರಕೊಡ್ಡಂ ತುತ್ತುನೆಂ (ಜಗಪ. ೬-೩೭) ; ಉಗ್ಗಡದಿಂ ಬಂದಿದಿರೊಡ್ಡಿ ಬಾಣ್ವರ ನೆಯುಂ ಕೆಂಡದಿಲ್ಲಿಸ್ಸೆಗಂ (ಉಬ್ಬಕಾ. ೧೬೨) ; ತಡೆಯದಿದಿರೊಡ್ಡಿ ಬಲ ವೆರಡೂಡನೆ ಕಾದಿದುದು (ಶಾಳ್ಳಾ. ೧೬-೨). [ಇದಿರ್ + ಒಡ್ಡು.]

ಇದಿರೊಡ್ಡುಣ (ನಾ). ಪ್ರತಿಸೈನ್ಯ ; ಪ್ರತಿವ್ಯೂಹ : ಬಿಲ್ಲಡೆಗೆ ಬಿಲ್ಲಡೆ ವಾಜಿಗೆ ವಾಜಿ ತೇರ್ಗೆ ತೇರಡಿಗಡಿ ಕುಂತವಾಹಿನಿಗೆ ಕುಂತವ ವಾಹಿನಿ ವಾರಣಕ್ಕೆ ವಾರಣವಿದಿರೊಡ್ಡಿದುದು ಯಾದವ ಮಾಗಧ ಸೈನ್ಯ ದಾಜಿಯೊಳ್ (ಜಗಪ. ೬-೫೦). [ಇದಿರ್ + ಒಡ್ಡುಣ]

ಇದಿರೋಕರಿಕೆ (ನಾ). ಮೇಲಿಂದ ಮೇಲೆ ಬರುವ ಓಕರಿಕೆ; ಮತ್ತೆ ಮತ್ತೆ ತಲೆದೋರುವ ವಾಂತಿ : ಇದಿರೋಕರಿಂಗೆಗಾ - ನಿಂದೆಯಂ ಬೀಜ, ಏಲಕ್ಕ, ಎಲೆಯಮುಗುಳು, ಶ್ರೀಗಂಧ, ಪಚ್ಚೆತುತ್ತ, ಖೀರಲ್ಲಿ ಕೊಡಲು ಇದಿರೋಕರಿಕೆ ಮಾಣ್ಗುಂ ಇದಿರೋಕರಿಕೆಗೆ ಇನ್ನೊಂದು ಔಷಧ - ಪೊರಲುಂಬಿಯ ರಸವನ್ನೂ, ಏಲಕ್ಕಿಯನ್ನೂ, ಸಕ್ಕರೆಯನ್ನೂ ಕೊಳ್ಳಲು ಇದಿರೋಕರಿಕೆ ಮಾಣ್ಗುಂ (ವೈದ್ಯಿ. ೭೮). [ಇದಿರ್ + ಓಕರಿಕೆ]

ಇದಿರ್ಗೊಳ್, ಇದಿರುಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಸ್ವಾಗತಿಸು; ಪ್ರೀತಿ ಅಥವಾ ಗೌರವಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಎದುರಿಗೆ ಬರು : ದೇವಗಣಕ್ಕೆ ಯರ್ ಅರ್ಘಂಬಿಡಿದು ಬಂದಿದಿರ್ಗ್ಗೊಂಡುಯೆ ಪೀರಲೋಕಕ್ಕೆ ಸನ್ಮಾನ್ (ವಿಕ್ರ. VIII, ಸೊಪು. ೧೧-೯ ; ೪೦೦) ; ಇದಿರ್ಗೊಳ್ವುದು ಕಾಲ್ಬಳುವುದುಂತಾ ಮಂಪೆಡೆಗೆಯೊಲಿಪುದೆಬಗೆಪುದೆಂಬಿಗಳಿಗೂರು ಕರಕಂಬುದ್ದಿವಡೆವುದು ಪಡೆದಸ್ಪಮನೀವುದೆಂಬ ನವವಿಧಪುಣ್ಯಂ (ಅದಿಪು. ೪-೭೬) ; ತ್ರಿದಶಾರಾಧ್ಯನರ್ಘ್ಯವರ್ಘಿದಿರ್ಗೊಳ್ಳಂತಾಗಿ (ವಿಕ್ರವ. ೧೦-೫೩) ; ಸಕಲ ಸಂಭ್ರಮದಿಂದಿರ್ಗೊಂಡು (ಪದ್ಮಕಾ. ೩-೩೩). ಇದಿರುಗೊಳ್ : ಮುಕ್ತಕ್ಕನ್ನಕೆಯದಿರುಗೊಳುತಿದೆ ಭಕ್ತಕಾಂತಾಕಾಂತರೆ (ಬಸಪು. ೨೪-೪೨).

[ಇದಿರ್ + ಕೊಳ್]

ಇದಿರ್ಗೊಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ಎದುರುಗೊಳ್ಳುವಂತೆ ಮಾಡು : ಪುರದ ಸಿಂಗರದ ಮಂಗಳವಾದ್ಯರವದಬಲೆಯರ ಸೊಡರ್ವೆಳಗಿನಾರತಿಗಳ ಮಹೋತ್ಸವದ ಸಿರಿಯೊಳ್ ಕುಳಿಂದಂ ಕುಮಾರನವನಿದಿರ್ಗೊಳಿಸಿ ಮತ್ತೆ ಕಾಣಿಸಿ ಕೊಂಡನು (ಜೈಮುಭಾ. ೨೯-೧೧೦). [ಇದಿರ್ಗೊಳ್ + -ಇಸ್ಪು]

ಇದಿರ್ಚು (ಕ್ರಿ). ೧. ಎದುರಾಗು; ಪ್ರತಿಭಟಿಸು: ಬಿಲ್ಲಂ ಕೊಂಡು ಗಂಗಾ ಸುತಂಗದಿರದಿರ್ದಿರ್ ನಿಂದಾಗಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೧೦-೫೨ ವ); ಕೆದನದೊಳ್ ದಿರದೆ ಪಗೆವಡಿದಿರ್ದಿ ನಡೆವಾತನಳ್ಳಮಿತ್ರಿಣನವಂ (ವ ಸ್ತು ಕೋ. ೮೬-೧೦); ಕರಂ ಕೆಂಗರ್ ಮಸಗುತ್ತುಂ ಕಡುಪಿಂದೇಱುವ ತೆಱದಿಂ ರಾವ್ತರೇಱುತಿರ್ದಿರ್ದರು (ಜಯಂತ. ೬-೬೪); ಕುಂಜರಕಿದಿರ್ದುವಜ್ರದಂತೆ (ಅ ಪ್ರ ತ. ೬೬-೪). ೨. ಪ್ರೀತಿಯಿಂದ ಅಭಿಮುಖವಾಗು; ಎದುರಿಗೆ ಬರು; ಬಳಿಸಾರು: ಸೆಮ್ಮುಖವಾಗುಂ: ದೈವದಿರ್ದ ಬಂದುದು ಜಗತ್ಪ್ರಯಮಂ ತಳೆ ದೇವ (ಶಾಂತಪು. ೪೨೬); ಉದಯದಿ ನರ್ಕಗಿನಿಸುಡುಪಪ್ಪನಿರ್ದಿರ್ ನಿಂದೊಂದು ನೆಲಸಿ ಮೇಣ್ ಗ್ರಹಯುಗ್ಮಂ . . . ಅರ್ಧಮಿಯುಮ್ಮಿಗಂ ಬಲವಶದಿಂ (ಜಾತಕ. ೧೧-೭).

ಇದಿರ್ದಿದಿರ್ಚು (ದ್ವಿರುಕ್ತಿ): ಮಾರ್ ಮಾರ್, ಇದಿರ್ದಿದಿರ್ಚು, ಅಣ್ಮಣ್ಮು (ಭಾಷಾಭೂ. ೧೯೨ ಪ್ರಯೋ); ಎಲೆ ಎಲೆ ನೀನದಿರದೆ ನಿಲ್ ನಿಲ್ ನೀಲಿದ್ದಿರ್ದಿರ್ದಿನಿತೆ ಜಟಾಯು (ಶಾಕ್ಯಾವ. ೨೮೪).

[ಇದಿರ್ + ಚು]

ಇದಿರ್ನಿಲ್ (ಕ್ರಿ). ಎದುರಾಗಿ ನಿಲ್ಲು; ಪ್ರತಿಭಟಿಸಿ ನಿಲ್ಲು: ಪ್ರತಿಜ್ಞಾ ಗಾಂಗೇಯಂಗದಿರದಿರ್ದಿರ್ಲ್ಯಸ್ಥಳಕೆರೆದೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧-೪೦).

[ಇದಿರ್ + ನಿಲ್]

ಇದಿರ್ನೋಡು (ಕ್ರಿ). ನಿರೀಕ್ಷಿಸು: ಅಂತಿರಲ್, ಸ್ಮೂಹಿಸ್ಸೆ ಸ್ವಾಮಿಯ ಪ್ಪೊನ್ನನ್ ಇದಿರ್ನೋಡಿದೆವಿಬ್ಬುಮೇಂ (ಬಡ್ಡಪ್ಪ. ೪೯-೧೦೬೪).

[ಇದಿರ್ + ನೋಡು]

ಇದಿರ್ವೋಗು 'ಇದಿರ್ವೆ'ಗು' ನೋ.

ಇದಿರ್ನಿ (ನಾ). ಎದುರಾಗಿ ಬೀಳುವ ಹೆನ್ನಿ; ಎದುರುಮುಖದಿಂದ ಬೀಳುವ ಹೆನ್ನಿ: ಒಜ್ಜಿವನಗಳಿರ್ದಿನ್ನಿ ಮುತ್ತಳವನಿ ತೊಜಿವಿನಗಳ್ ನಾಂತು ಬಿಡದೆ ನೆಜೆ ವಿಶ್ವರೂಪಾದಂತೆ ಸಂತತಧಾರೆ ಸುರಿದುದೀಗಳೆ ಯಿಳೆಯೆಳಗೆ (ಮಲ್ಲಿತ. ೪-೩೬). [ಇದಿರ್ + ಪನ್ನಿ]

ಇದಿರ್ವೆರ್, ಇದಿರುವರ್ (ಕ್ರಿ). ೧. (ಪ್ರೀತಿ ಗೌರವಗಳಿಂದ) ಎದುರಿಗೆ ಬರು; ಎದುರುಗೊಳ್ಳು: ತನಗಿದಿರಂದ ಕೊಂತಿಗಸುರಾಂತಕ ನಿದಿರಿ (ಪಂಪಭಾ. ೯-೨೬ ವ); ಇದಿರ್ವರುದು ಪುಷ್ಪಸುಗಂಧಮರುತಂ (ಜಗ ೧. ೬-೧೨); ಮೃಡಭಕ್ತವ್ರಾತವಾನಂದದೊಳಿದಿರ್ವರ್ ಕಂಡು (ಕಬ್ಬಾಕ. ೫೯). ೨. (ವಧೆಯ ಪ್ರವಾಹಕ್ಕೆ) ಎದುರಾಗಿ ನಡೆ: ಪಂಚ ನದಿಗಿದಿರ್ವರಿಂದರಿಶಿವಾಂತ್ಯಪತ್ರವ ನುಂಡ ತೊಜೆಯೊಳು ಹೋಯು ತಾ ಜಿನಮಂತ್ರಪತ್ರವದು (ಬಸಪು. ೫೦-೪೦). ೩. ಪ್ರತಿಭಟಿಸು; ಎದುರಾಗಿ ನುಗ್ಗು; ಆಕ್ರಿಯಿಸು: ಬಲಿನಂದನ ಮುಖ್ಯಬಳರೆಂಬ ಮೃಗ ಬಲ ಚಲಿಸಿ ತನ್ನಿದಿರ್ವರೆ ಪಿಡಿದು ಉಲಿದು ಹೊಯ್ಯುನೆನೆಂಬ ರೌದ್ರಿಂದಂ ಕೋಟಿಯ ಹುಲಿಮೊಗ ಕಕ್ಕೆ ರಂಜಿಸಿತು (ಭೋಜಕ. ೩-೯); ಭೋರಾಕ್ಕೆತ್ತ ವೆತ್ತು ಕಾಲಾಗ್ನಿ ಮುಳಿದು ಹುಂಕಾರದಿಂದಿರ್ವಂದುದಾಗ (ಭೋಜಕ. ೬೬-೫೫). ಇದಿರುವರ್ : ೧. ಆ ಮುಖ್ಯೆಶ್ವರಾದಿರುವಂದಿ[ಪಾತಾಂ. ಗೊಂದಿ] ರಾಮುಜಂದ್ರನ . . . ಸ್ಪರ್ಧಿಸಿ (ತೊರಣ. ೩-೧-೧೩).

[ಇದಿರ್ + ಬರ್]

ಇದಿರ್ವೀಟ್ (ಕ್ರಿ). ಪ್ರತಿಭಟಿಸಿ ನಿಲ್ಲು: ಅದೊಡಂ ಪ್ರಭುಗಳೆ ಇದಿರ್ವಿಟ್ಟು ನಡೆಯಾಜ್ಞೆಗಳ್ ಪಡೆದು ನಾಗ ಬಂದೆಪ್ಪಿ (ಅಂತಿಗ. ೪೯-೬೨).

[ಇದಿರ್ + ಬೀಟ್]

ಇದಿರ್ವೋಗು, ಇದಿರ್ವೋಗು (ಕ್ರಿ). ೧. (ಪ್ರೀತಿ ಗೌರವಗಳಿಂದ) ಎದುರಾಗಿ ಹೋಗು; ಎದುರಾಗಿ ನಡೆ: ಧೃತರಾಷ್ಟ್ರಾದಿ ಕುಲವೃದ್ಧ ರೊಡನೆ ದುರ್ಯೋಧನದಿರ್ವೋಗಿದುರ್ಮಖಪುತ್ರಂಗಳೊಡನೆವಟ್ಟು (ಪಂಪಭಾ. ೬-೬೪ ವ); ಕೊಲಲ್ಬರ್ಪಂಗಿದಿರ್ವೋದದೆಂದುಂತೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೨-೧೯೯); ಕಾದಲಿನಡೆಗೆಯ್ದಿ ಬರ್ಪ ಖಚರೀಂದ್ರರಿದಿರ್ವೋಗಿ (ವರ್ಧಪು. ೪-೭೪). ೨. ಪ್ರತಿಭಟಿಸು; ವಿರೋಧಿಸು: ದೇವಂಗಿದಿರ್ವೋಗಿ ವಂಚಕರೆ ವಂಚರ್ (ಚಂದ್ರಪ್ರ. ೧೧೩). ಇದಿರ್ವೋಗು : ೧. ಅಮುನುವರ್ಗಿ ದಿರ್ವೋಪಕ ಒಸಗೆಯಂ ಮಾತಂ ಕೊಂಡು ಪಂಡಿತೆಯುಬಾಗಲ್ ಬರ್ಪರ್ (ಜಾತಿಂಪು. ೬೨-೧೯). [ಇದಿರ್ + ಪೋಗು]

ಇದಿಗೆ 'ಇದು' ಪರಾ.

ಇದು, ಇದ್ದು (ನ). ರೂಪಗಳು (ಪುಂ. ಏಕ). ಇವ, ಇವಂ, ಇವರ್, ಇವನು, ಈತ, ಈತ (ಸ್ತ್ರೀ. ಏಕ). ಇವಳ್, ಇವಳು, ಈಕೆ (ಪುಂ. ಸ್ತ್ರೀ. ಬಹುವ). ಇವಂದಿರ್, ಇವದಿರು, ಇವರ್, ಇವರು, ಇವರ್ಗಳ್ (ಪುಂ. ಬಹುವ). ಈತಂಗಳ್, ಈತಗಳು (ಸ್ತ್ರೀ. ಬಹುವ). ಇವರ್ದೊಡ್, ಈಕೆಗಳ್ (ನಪುಂ. ಬಹುವ). ಇವು, ಇವುಗಳು (ವಿತೇ). ಈ. ಸಮೀಪದ ವಸ್ತುವನ್ನಾಗಲಿ ವಿಷಯ ವನ್ನಾಗಲಿ ನಿರ್ದೇಶಿಸಲು ಬಳಸುವ ಸರ್ವನಾಮ : ಇದಾನ್ ಪೆಱ ನೋರ್ವನ್ ಕೊಳ್ವೊನೆಯಂ (ಎಳ. VI, ಕೊಪ್ಪ. ೩೬-೧೧; 675) ; ವಸಸ್ತ ಕುಮಾರ ಇದಕ್ಕೆ ಸಕ್ಕ (ಎಳ. VIII, ಸೊಲ. ೫೯-೩೧; 692) ; ಗುಣ ಮಿದು ದೋಷ ಪಿದೆಂದಿ ಏಗಳದನಿತ್ತಜ್ಞಾನುಮಕ್ಕುತಶ್ಚಕ್ಕತಿಜನಂ (ಕವಿರಾ. ೧-೪) ; ಮದುವೆಗಿದು ಪೆತ್ತ ಮಕ್ಕಳಿಗಿದು (ಸಮುಪ. ೫-೯೩) ; ಇದು ವಿನೋದವಲೇ ಮದೀಯಾಳ್ಯುದಯವಿದಲೇ (ಶಾಕ್ಯಾಳ. ೩-೧೮). ಈದುಂ : ಈದವಲಂಡೊಮ್ಮುರಣಿಯುಮಳೆಯುಮಂ ಕವಿಲೆಯುಮು ನಟುದಣ್ಣುಂ (ಎಳ. XIV, ಮಳವ. ೬೪-೧೦ ; ೫೫೨) ; ಮತ್ತಮಲ್ಲಿಯೊಕ್ಕ ಲ್ಲಲ್ಲಮಾದನಱಯೆ (ಎಳ. XXVI, ೪-೧೯ ; ೯೦೬). ಇವ : ವೈರಿಭಟಿಜನ ಮಗುವಲಾ (ಶಾಕ್ಯಾಪ್ರಿಂ. ೫-೩೮) ; ಕೌರವನಿರ್ದ ಸು ಭದ್ರೆ ಯ ನೊಯ್ವನು ಕಾರಣವಗೆ ಮೊಱೆಯುಂಟೆ (ಕುರಾಸಾಂ. ೬-೧೧೩) ; ಇವ ನಮ್ಮ ಮಾತ ಕೇಳದಿ ಪೂರಿಸಾಡ' (ಪುರಂದ. ೩-೧೯ ಪ) ; ಇವ ನರ ಶಿಖರ್ತ' (ಕಂಪರಾ. ೪-೩೬) ; ಯೊರಯ್ವಾ ಇವ ಚೆಲುವಾ (ಗಲಿ. ೪೪-೧). ಇವಂ : ಇವಂ ದೇವರ ತೊಟ್ಟು (ಕಮದ. ೮೪ ಪ್ರಯೋ) ; ಇವಱೊಳವ ವ್ಯವಹರಿಪಲೆಂಬಲ್ಲಿ ಕಾಪ್ರಶ್ನೆಯಮಕ್ಕುಂ (ಕ ಪ್ರದ. ೧೦೦ ವೃತ್ತಿ). ಇ ವರ್ : ಇವನಿರುಳಿಂ ಸಂಸ್ಮರಿಸಲ್ಪೇಱ್ಪುವೆಂದು (ಪಂಪಭಾ. ೮-೭೪ ವ) ; ಇವನಿಧಿಕಪುಣ್ಯಾನೇತನನವಳ್ಳಮೋಲಗಿಸೆ ಕೀರ್ತುಮಧುಮತ ಮಿವಱಂ (ಶಾಕ್ಯಾಪ್ರ. ೧೦೫) ; ನಮ್ಮ ಬೀಡಿಱಲ್ ನುಸುಳ್ವ ನಿಜ್ಜೆ ದಿಗಿ ದಂದು ತುಱುಗಳ್ವಿರ್, ಕಾತಿಲರನ್ ಇವಱಂದೊಡಂ ಇವನೆಂದು (ಅಶ್ವತ್ಥಾ. ೧೪-೧೩). ಇವನು: ನಮ್ಮ ಕೋಪವನಿದಿರುಗೊಂಡವನಿವನೇ (ಶಾಕ್ಯಾಳ. ೨-೧೪) ; ಗತಸಮನುವಿವನೆಂದೆನ್ನ ಹೊಗಿಸರು ಸ್ವರ್ಗವನು ನುರರು (ತೊರಣ. ೧-೪೨) ; ಇವನ ಪಿಡಿದುಕೊಂದು ಹೋಗಲೊಡ ಜೋಗಿ (ಪೊಂದ. ೩-೧೫ ಪ) ; ನಲೆನಿ ನಲಕೂಬರನೊ . . . ಇವನಾರೆಂದು ಬೆದಜಾದಳು (ಪಳಪ. ೩-೩೪). ಈತ್ : ಈತಂ ಬಿರಿನಿಸಿರ್ತಂ ಭೂತಳಕಭಿ ಯೆನಿಸಿದರಿಗಂ (ಪಂಪಭಾ. ೪-೪೪) ; ಈತಂಗೆ ಪೊಜಗೆ ನಾದಿಲ್ಲೊಳಿಗೆ ಭೂಂದಾರಿಯುಪ್ಪ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೨-೧೦೬) ; ಈತ ಸಚರಾಚರದ ಗುರು (ಶಾಮ್ಯಾ. ೩.೦೪. ೯-೫೨) ; ಈತನಾಗಲಿ ಅತನಾಗಲಿ ಮಾತು ಒಂದಿರ ಬೇಕು (ಗಾದೆ). ಇವಳ್ : ಇವಳೀಗಳ್ ಪೆಟ್ಟಂ ಮಾತಾ ಕನಸನವಿತಥಂ ಮಾಲ್ಪ ಮಾತಱಪ್ಪುವ (ಅಂದಾಪು. ೩೮೯) ; ಇವಳೆಲ್ಲಿಗೆ ಪೋದಪಳೆಂಬು ದುದಂ ಬೆನ್ನನೆ ಪೋಗಿ ನೋಡ್ಬೆನೆಂದು (ಸುಉಪ. ೭-೨೧ ವ) ; ಅವಳ್, ಇವಳ್, ಉವಳ್ (ಕಮದ. ೨೦೮ ಪ್ರಯೋ) ; ಇವಳ್ಗೆನ್ನು ವರನಾಗಬೇ ಕೆಂದು (ಜೈಬಾಭಾ. ೨೯-೩೦). ಇವಳು : ಇವಳಿಂದ ಸುಖವಿಲ್ಲ ಇವಳಿಂದ ಫಲವಿಲ್ಲ ಇವರಿಬ್ಬರ ಸಂಗ ಅಧಮಾನ ಭಂಗ (ಪೂರಂ. ೫-೨೪-೩) ; ಒಮ್ಮೆ ಇವಳು ಒಮ್ಮೆ ಅವಳು ಕುಣಿಸುತಿರುವಳು (ಇಂಗಿತ. ೧-೩೩).

ಈಕೆ : ಮನಸಿಜನೀಕೆಗಂಡು ರತಿಯಂ ಬಿಸುಟಂ (ಪಂಪಭಾ. ೪–೮೫) ; ಎನ್ನವಳೀಕೆಯೆಂದು ಭಾವಿಸಿ (ಕಾದಂಪೂ. ೭೯೬) ; ಆನೀಗಳೀಕೆಯಂ ಬಿಡೆ ಜಡಿದೊಡಗೊಂಡುಯ್ದೆನಪ್ಪೊಡೆ . . . ಎನಗೆ ಕಳವು ಪೊರ್ದುಗುಂ (ಸುಕುಮಾ. ೭–೨೧ ವ) ; ಲಲನೆಯಾಕೆಯದಾರೆನಲು (ತೊರರಾ. ೧–೧೨–೨೨). ಇವಂದಿರ್ : ಕೊಂದಪನಿವಂದಿರನೀಗಳೆ ನಿಕ್ಕುವಂ (ಕವಿರಾ. ೧–೧೩೦) ; ಶಶಿವಂಶಮದೀಗಳಿವಂದಿರಿಂದೆ ನಿತ್ತರಿಸುವುದಕ್ಕುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೭–೧೬) ; ಇನ್ನುಮಿವಂದಿರನೀಯಂದದೊಳಿರಿಸಿದೆನಪ್ಪೊಡೆ ಅವಿನೀತರಾಗಿ ಪಗೆವರ್ಗೆ ವಶಗತರಪ್ಪರ್ (ಪಂಚತಂ. ೧೬–೧೧) ; ಈ ದುಶ್ಚರಿತರನಿವಂದಿರಂ ಪರಿಹರಿಸಿಂ (ಸುಕುಮಾ. ೨–೨೭). ಇವದಿರು : ತಲೆಗಳ್ಳರಿವದಿರು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೩–೨೦) ; ಇವದಿರನೊರಸಿ ಬೆನ್ನಿನಲಿ ಕರುಳ ತೆಗೆವೆನೆನುತ್ತ (ನಳಚ. ೯–೨೮). ಇವರ್ : ಅವರಿವರನ್ನರಿನ್ನರೆನ ವೇಡರಿಕೇಸರಿಗಾಂಪನಿಲ್ಲ (ಪಂಪಭಾ. ೨–೮೭) ; ಇವರಾರಾನಾರ್ (ಅಜಿಪು. ೬–೫೬) ; ಅವರಿವರುವರೆನ್ನದೆ ಜಗದವರೆಲ್ಲಂ (ಸಮಪ. ೨–೬). ಇವರು : ಬ್ರಹ್ಮವಿಷ್ಣು ರುದ್ರರಿವರೆಲ್ಲ ಒಂದು ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡದೊಳಗಣ ಬಾಲಕರು (ಆದವ. ೨–೪) ; ಇವರು ಥಟ್ಟನು ನಿಲಿಸಿದರು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧–೪೯) ; ಇವರು ಮೂವರ ಮೇಲೆ ಕೈಕಸೆಗವತರಿಸಿದಳು . . . ಶೂರ್ಪಣಖಿಯೆಂಬವಳು (ತೊರರಾ. ೧–೮–೨೭). ಇವರ್ಗಳ್ : ಇವರ್ಗಳಂ ನೀಮೆಂತು ಪೆತ್ತಿರ್ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೫೫–೨೭). ಈತಂಗಳ್ : ಆತಂಗಳ್, ಈತಂಗಳ್, ಊತಂಗಳ್ (ಶಮದ. ೧೫೦ ಪ್ರಯೋ). ಈತಗಳು : ಹೊಯ್‌ಹೊಯ್ಯೋತಗಳನೆನುತೇಱಿದರು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೨–೮) ; ಈತಗಳು ಕೌಂತೇಯ ಮಾದ್ರೀಜಾತರು (ಸಂಭಪ. ೧೫–೯೯). ಇವಳ್ದಿರ್ : ವಸುಧೆಯನೇನಿವಳ್ದಿರರುಣಾಬ್ಜದಲಂಗಳೊಳಟ್ಟಿಯಿಂದಮರ್ಚಿಸಿದರೊ ಪೇಱಿಮೆಂಬಿನೆಗಂ (ಆದಿಪು. ೭–೨೨) ; ಇವಳ್ದಿರೊಳಿವಂದಿರಂ ವಿಕೃತರೂಪರಂ ಕೂಡುವಂ ತವಶ್ಯಮನುರೂಪರೂಪರನೆ ಕೂಡಲೇಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೯೪) ; ಇವಳ್ದಿರ್, ಇವಂದಿರ್, ಅವಂದಿರ್ (ಶಮದ. ೯೭ ಪ್ರಯೋ). ಈಕೆಗಳ್ : ನೋಡೀಕೆಗಳ ಚಳಿತಲುಳಿತ ಭ್ರೂಕುಟಿಯೇ ಪರಮಸುಖದ ಕೋಟಿಯನೀಗುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೭–೯೪). ಇವು : ಇವು ತಮ್ಮುತ್ತಿರ್ಬ್ಬರ ಕಲ್ಗಳ್ (ಎಇ. VI, ೧೬೧–೫ ; 765) ; ಇವುಮೊದಲಾಗೊಡೆಯ ದುಃಖಂಗಳಂ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೯೦–೩೦) ; ಎರಡು ಪೋಱುಮನಿವೇವುವೆಂದು ಬಿಸುಡೆ (ಪಂಪಭಾ. ೬–೨೬ ವ) ; ಇವು ಸುಜ್ಞಾನದ ಸಲ್ವ ಬಟ್ಟೆಗಳ್ (ಅಜಿಪು. ೧–೪) ; ಕಾತರಿಸದಿರು ಬಾಲಭಾಷೆಗಳೇತಕಿವು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೫–೪೫) ; ಒಳ್ಳೆಯನು ಇರದೂರು ಕಳ್ಳನೊಡನಾಟವು ಸುಳ್ಳನ ಮಾತು ಇವು ಮೂಜು ಕೆಸಱೊಳಗೆ ಮುಳ್ಳು ತುಳಿದಂತೆ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೧೮೬). ಇವುಗಳು : ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಯಾವುದಾದರೂ ಸರಿಯೆ (ರೂಢಿ). ಈ$_5$: ಭಟ್ಟಗ್ಗೀರ್ ಗಟ್ಟಿ ಒಡ್ಡಲಿ ಆ ಪತ್ತೊನ್ದಿವಿಟ್ಟಾರಕರ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೬, ೧೬–೧೬ ; 450) ; ಈ ಪರ್ವ್ವತದುಳ್ಳೆ ನೋನ್ತು ತಾಮ್ (ಎಕ. II, ೧೧೪–೨ ; 700) ; ನಮ್ಮ ನನ್ನಿಗೆ ಬನ್ನಂ ಬರಲೀಯದೀ ಬನದೊಳಿರ್ದೇಂ ಕಾಲಮಂ ಪಾರೆವೇ (ಪಂಪಭಾ. ೭–೩೦) ; ನೀನೀ ಪ್ರಸಾದಮಂ ಶರಣತತಿಗೀಯೆನುತೆ (ಬಸರ. ೧–೩೩) ; ಇಂದಿನೀ ಬಲವೀ ಸಮರಜಯದಂದವೀ ಸೌರಂಭವೀ ಸರಳಂದವೀ ತೆರಳಿಕೆಯದಾವಂಗೆಂದ ನವನೀಶ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೫–೧೭) ; ಈ ಪರಿಯ ಸೊಬಗಾವ ದೇವರಲಿ ನಾ ಕಾಣೆ (ಪುರಂದ. ೨–೧೬೪ ಪ).

ಇದೀಗ = ೧. ದಿಟವಾಗಿ ಇದು ; ಅಪೂರ್ವವಾದ ಇದು : ಇದೀಗ ಗರುಡಧ್ವಜನ ಬಿರುದು (ತೊರರಾ. ೧–೮–೧೪) ; ಇದೀಗ ಲೆಕ್ಕಾಚಾರ (ರೂಢಿ). ೨. ಈಗ ತಾನೆ ; ಇದೇ ಈಗ ; ಈಗಷ್ಟೆ : ಈ ಯಜಮಾನರು ಇದೀಗ ಬಂದರು (ರೂಢಿ). ಇದುಮೇರೆ, ಇದೇಮೇರೆ = ಈ ಮೇರೆಗೆ ; ಈ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ (ಮುಂಬಯಿ. ೨–೩೬ ; ೩–೬೦ ಕಿ). ಇದುವರೆಗೆ, ಇದುವರೆವಿಗೆ = ಈವರೆಗೆ ; ಇಲ್ಲಿಯ ತನಕ (ಮುಂಬಯಿ. ೪–೧೯೮ ಕಿ) ; ಇದುವರೆವಿಗೆ ನಾನು ಅದನ್ನು ನೋಡಿರಲಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ). ಇದೇಈಗ = ಈಗಷ್ಟೆ ; ಈಗ ತಾನೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೪–೧೩೬ ಕಿ). ಇದೇತಾನೆ = ಇದೇಈಗ : ನಾನು ಇದೇತಾನೆ ಊರಿಂದ ಬಂದೆ (ರೂಢಿ).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಇದು ; ತುಳು. ಇಂದು ; ಕೊಡ. ತೆಲು. ಇದಿ]

ಇದುಕಾರಣ (ಅ). ಈ ಕಾರಣದಿಂದ ; ಈ ನಿಮಿತ್ತವಾಗಿ : ಇದುಕಾರಣ ಮೂರ್ತಿಯಾದುದಕ್ಕೆ [ಪಾಠಾಂ. ಇದಕ್ಕಿದು ಮೂರ್ತಿಯಾದ ಕಾರಣ] ಪ್ರಳಯ ತಪ್ಪದು (ಅವಚಂ. ೧೨–೪೭) ; ಇದುಕಾರಣಮಹಂಕರಿಸಲಹುದೇ ಭಕ್ತಿಭಾವನೆ (ಬಸಪು. ೨೬–೭೫). [ಇದು + ಕಾರಣ]

ಇದುಕಾರೆ (ನಾ). ಒಂದು ಔಷಧದ್ರವ್ಯ : ಕಳ್ಳಂಗಡಲೆ, ಬೋಳಗಡಲೆ, ನಾಗಮುತ್ತು, ಪುಲ್ಲಂಗ, ಇದುಕಾರೆ, ಶುಂಠಿ . . . ಇವಂ ಸಮನಾಗಿ ಕಷಾಯವಿಟ್ಟು (ಸಕವೈ. ೧೬೧). [?]

ಇದುಕೊ 'ಇದೆಕೊಳ್' ನೋ.

ಇದುಗೊ 'ಇದೆಕೊಳ್' ನೋ.

ಇದುನಿಮಿತ್ತಂ (ಅ). ಈ ಕಾರಣದಿಂದ : ಇದುನಿಮಿತ್ತಂ ವಿಹಿತಭಕ್ತಿಯೊಳೊದಗಿದುತ್ತಮನಂದನನನಲ್ಲದೆ ಶಿಲಾದನುವೊಲ್ಲೆನೆಂದಹನು (ಬಸಪು. ೨–೯) ; ಇದುನಿಮಿತ್ತಂ ನೋಡಬಂದೆವು (ಬಸಪು. ೩–೨೯).

[ಇದು + ನಿಮಿತ್ತ]

ಇದುರು 'ಇದಿರ್' ನೋ.

ಇದುರುಬದುರು (ನಾ). ಪರಸ್ಪರ ಸಮ್ಮುಖ : ಅವರಿಬ್ಬರೂ ಇದುರುಬದುರಾಗಿ ಸರಿಯುತ್ತಿದ್ದಾಗ (ಮಹಾತ್ಮಾ. ೧೨೧). 'ಎದುರುಬದುರು' ಪರಾ. [ಇದುರು (< ಇದಿರ್) + ಬದುರ್ಯು]

ಇದುರುವಾದಿ (ನಾ). ೧. ವಿರೋಧಿಸಿ ಮಾತನಾಡುವವನು ; ಹೇಳಿದುದನ್ನು ವಿರೋಧಿಸುವವನು. ೨. [ನ್ಯಾಯ] ಪ್ರತಿವಾದಿ.

[ಇದುರು (< ಇದಿರ್) + ವಾದಿ]

ಇದುರುವಾದಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ವಿರೋಧಿಸಿ ಮಾತನಾಡು ; ಪ್ರತಿಭಟಿಸಿ ಮಾತನಾಡು (ಕಿ). ೨. [ನ್ಯಾಯ] ಪ್ರತಿವಾದಿಯಾಗಿ ವಾದಿಸು ; ಪ್ರತಿಪಕ್ಷವನ್ನು ಹಿಡಿದು ಮಾತನಾಡು (ಕಿ).

[ಇದುರು (< ಇದಿರ್) + ವಾದಿಸು]

ಇದುಳೆ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು (?) : ಅರಂಭಲ್ಲವನಿದುಳೆಯ ಬಿಟ ವೃತ್ತಿ ಆಳುತ್ತಿರೆ (ಎಕ. XIV, ನಾಗಮಂ. ೧೩೭–೬ ; 900). [?]

ಇದೆ$_1$ 'ಇರ್$_1$' ಪರಾ.

ಇದೆ$_2$, ಇದೇ, ಇದೊ, ಇದೋ (ಅ). ೧. = ಇದೆಕೊಳ್ : ಇದೆ ಹಂಸೀ ಬೃಂದಮೀಂಟಲ್ಬಗೆದಪುದು . . . ಕೀರ್ತಿಪ್ರಕಾಶಂ (ಎಕ. II, ೧೪೦–೧೨೭ ; 1145) ; ಅಭವನ ಡಿಂಗರಿಗನೈತಂದನಿದೆಯಕ್ಕಂಗಳಿರ (ಬಸಪು. ೨೯–೮) ; ಇದೆ ಕೃಪಾನಿಧಿ ಬಂದನಸುರಾಭ್ಯುದಯಘಾತಕ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೧೪–೫) ; ಹೆಗ್ಗರಡಿಯ ಹಿಂಡಿದೆ ಕಾಳ್ಕೋಣನ ಮೊಗ್ಗರವಿದೆ ಹುಲ್ಲೆಗಳ ಒಗ್ಗಿದೆ ಪಂದಿಯ ಗೊಂದಣವಿದೆಯೆಂದು ಮುಗ್ಗಿ ಕವಿದರು ಶಬರರು (ಕುರಾಸಾಂ. ೨೭–೭೦) ; ಇದೆ ಪಂದಿ ಕೆದಱಿದ ನೆಲಂ ನೋಡಲಿದೆ ದಂತಿ ಕದಡಿದ ಕೊಳಂ (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೮–೪೪). ೨. ಈ ಕ್ಷಣದಲ್ಲಿ ; ಈ ನಿಮಿಷವೇ ; ಈಗಲೇ : ಇವದಿರ ತಿದ್ದಿಬಹೆನಿದೆಯೆನುತ ತೆಗೆದೆಚ್ಚ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೨–೪೪). ಇದೇ : ೧. (ಕಿ). ಇದೊ : ೧. ಇದೊ ಬಂದೇ ಬಂದ ನಮ್ಮ ಜಟ್ಟ (ರೂಢಿ). ಇದೋ : ೧. ಇದೋ ಉಪಾಧ್ಯಾಯರು ಬಂದೇ ಬಿಟ್ಟರು (ರೂಢಿ). [ಇದು + –ಎ$_2$]

ಇದೆಕೊ 'ಇದೆಕೊಳ್' ನೋ.

ಇದೆಕೊಳ್, ಇಕೊ, ಇಕೋ, ಇಕ್ಕೊ, ಇಕ್ಕೋ, ಇಗಾ, ಇಗೊ, ಇಗೋ, ಇದಕೊ, ಇದಕೋ, ಇದಿಕೊ, ಇದಿಗೊ, ಇದುಕೊ, ಇದುಗೊ, ಇದೆಕೊ, ಇದೆಕೋ, ಇದೆಗೋ (ಅ). ಹತ್ತಿರದ ವಸ್ತುವಿನ ಅಥವಾ ವಿಷಯದ ಕಡೆಗೆ ಗಮನ ಸೆಳೆಯಲು ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಮಾತು: ನಿನ್ನೀಯದ್ಭುತರೂಪಮಂ ಕಾಣುತೆ ಇದೆಕೊಳ್! ಮುನಿಗಳೆಲ್ಲರುಂ ಬೆದರ್ಕೆಯಿಂ ನಡುಗುವರ್ (ಅದ್ಭುತ. ೫೨–೧೯). **ಇಕೊ**: ಇಕೊ, ನೋಡು, ಶಾಮೂ, ಈ ಹುಡುಗಿ ಎಷ್ಟು ಹೊಲಸುಕಾಣಿಸುತ್ತದೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೧–೭). **ಇಕೋ**: ಇಕೋ ನೆಲ–ಅಕೋ ಜಲ ಅದರ ಮೇಲೆ ಮರದ ಫಲ (ಸಖೀಗೀ. ೧೦೨–೧). **ಇಕ್ಕೊ**: ಇಕ್ಕೊ ಅಹೋಬಲ ಕಾಳಿ ವೃಷಭಾ (ಶ್ರೀಕೃಪಾ. ೭೨); ಇಕ್ಕೋ ನೋಡ್ರಿ ಇದೇ ನಮ್ಮ ಮನೆ (ರೂಢಿ). **ಇಕ್ಕೋ**: ಇಕ್ಕೋ, ಬೀಗದಕೈ ತಗೊಳ್ಳಿ (ಸುವಸಂ. ೪೨). **ಇಗಾ**: ಇಗಾ ಪ್ರಭು! (ಬೆಟ್ಟಹೊ. ೨೫). **ಇಗೊ**: 'ಇಗೊ ಹಿಡಿ' ಯೆನ್ನುತ ಹೂಗಳನಿನಯನು ತನ್ನಯ ಕೈಯಲಿ ಕೊಡುವಾಗ (ಧ್ವನ್ಯಾಲೋ. ೨೧೯). **ಇಗೋ**: ಇಗೋ ನೋಡು, ನಾನು ಕೆಳಗಿಳಿದು ಬಂದೆನು (ಮುಂಬಯಿ. ೭–೧೯); ಇಗೋ ನೋಡಿರಿ, ಈ ಜನರು ಎಂಥ ತಿಳಿಗೇಡಿಗಳು (ಮುಂಬಯಿ. ೭–೨೧); ಉಷೆ ತಂದಾಳಿಕೋ, ರವಿ ಬಂದಾನಿಗೋ (ಅರಳು. ೧೩೦–೧). **ಇದಕೊ**: ವೀರಖಂಡೆಯವಿದಕೊ (ತೊರರಾ. ೬–೧೨–೨೪). **ಇದಕೋ**: ಭೀಮನೆಂಬ ಮಾನವನ ತಮ್ಮನರ್ಜುನನೀಗ ಬಂದನಿದಕೋ [ಪಾಠಾಂ. ಇದೆಕೋ] (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೬–೨೫). **ಇದಿಕೊ**: ಖಂಡವಿದಿ[ಪಾಠಾಂ. ವಿದೆ]ಕೊ ರಕ್ತ ವಿದಿಕೊ (ಗೋಹಾಡು. ೯೩). **ಇದಿಗೊ**: ಇದಿಗೊ ನೋಡು ಆತನು ಇಲ್ಲೇ ಇದ್ದಾನೆ (ರೂಢಿ). **ಇದುಕೊ**(ಕಿ). **ಇದುಗೊ**(ಕಿ). **ಇದೆಕೊ**: ಪೂರ್ವ ವರಬಲಮಿದೆಕೊ ಮನದಿಷ್ಟಮಪ್ಪುದಿದನೆಸಗೆ (ವೆಂಕಾರಾ. ೨–೫–೧೫). **ಇದೆಕೋ**: ಅರ್ಜುನನೀಗ ಬಂದನಿದೆಕೋ [ಪಾಠಾಂ. ಇದಕೋ] (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೬–೨೫). **ಇದೆಗೋ**: ಇದೆಗೋ ದೇವರೆ, ಏಳನೆಯ ಮಗುವು (ಕವಿಸೋ. ೫೩).

[ಇದ್ದೆ + ಕೊಳ್$_1$]

ಇದೆಕೋ 'ಇದೆಕೊಳ್' ನೋ.

ಇದೆಗೋ 'ಇದೆಕೊಳ್' ನೋ.

ಇದೇ 'ಇದ್ದೆ' ನೋ.

ಇದೊ 'ಇದ್ದೆ' ನೋ.

ಇದೋ 'ಇದ್ದೆ' ನೋ.

ಇದ್ದ 'ಇರ್$_1$' ಪರಾ.

ಇದ್ದಡ (ನಾ). ಎರಡೂ ದಂಡೆ, —ತಡಿ: ಅಸಮಸಾಹಸಿ ನಗುತ ನೋಡಿದ ಶರಧಿಯಿದ್ದಡವ (ಕೌಶಿರಾ. ೧೬–೫).

[ಇರ್$_2$ (< ಎರಡು) + ದಡ]

ಇದ್ದಲಿ 'ಇರ್ದಲ್' ನೋ.

ಇದ್ದಲಿಗ (ನಾ). ಇದ್ದಲು ಸುಡುವವನು; ಇದ್ದಲನ್ನು ತಯಾರಿಸುವವನು: "ಇದ್ದಲುಸುಡುವವನು, ಇದ್ದಲಿಗ" (Charcoal burner. ಇಂಕನಿ). [ಇದ್ದಲು (< ಇರ್ದಲ್) + –ಇಗ]

ಇದ್ದಲಿಯೊಲೆ 'ಇದ್ದಲೊಲೆ' ನೋ.

ಇದ್ದಲು 'ಇರ್ದಲ್' ನೋ.

ಇದ್ದಲೊಲೆ, ಇದ್ದಲಿಯೊಲೆ (ನಾ). ಇದ್ದಲನ್ನು ಉರಿಸಿ, ಅದರ ಕಾವಿನಿಂದ ಅಡಿಗೆ ಮುಂತಾದುವನ್ನು ಮಾಡುವ ಒಲೆ: ಇದ್ದಲೊಲೆಯ ಮೇಲೆ ಹಾಲು ಕುದಿಯುತ್ತಿದೆ, ತೆಗೆದು ಕೆಳಗಿಡು (ರೂಢಿ). **ಇದ್ದಲಿಯೊಲೆ**: ಇದ್ದಲಿಯೊಲೆಯ ಮೇಲೆ ಒಂದು ಚಹದ ಪಾತೇಲಿ ವಿರಾಜಿಸುತ್ತಿತ್ತು (ಅಪನಾ. ೨೬). [ಇದ್ದಲು (< ಇರ್ದಲ್) + ಒಲೆ$_5$]

ಇದ್ದಳಿ (ನಾ). ಗಜಶಿಕ್ಷೆಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ: ಮಿಗೆ ಬಿದಿವಾಳಿದ್ದಳಿ ಕಾಳಗದೇಱಿತವೆಂಬ ನಾಲ್ಕು ಶಿಕ್ಷೆಗಳಂ ಮತ್ತಗಜಾಳಿಗೆ ಭೈ ಭೈರವ ಮೊಗೆಯಲ್ ಶಿಕ್ಷಿಸುತಮಿರ್ದರ್ (ತ್ರಿಪುವಿ. ೧೭–೧೭). [?]

ಇದ್ದಾನೆ 'ಇರ್$_1$' ಪರಾ.

ಇದ್ದಾರೆ 'ಇರ್$_1$' ಪರಾ.

ಇದ್ದಾಳೆ 'ಇರ್$_1$' ಪರಾ.

ಇದ್ದಿರಿಕೆ (ನಾ). ಇದ್ದ ಸ್ಥಿತಿ: ಬಿದ್ದುದೆತ್ತಿದ ಕೈಯ ಚಾಮರವಿದ್ದಿರಿಕೆಯಲಿ ಧರೆಗೆ (ನಿಭಾಗ. ೧೦–೮೭–೨೦).

[ಇದ್ದ (< ಇರ್$_1$) + ಇರಿಕೆ$_1$]

ಇದ್ದಿಲ್ 'ಇರ್ದಲ್' ನೋ.

ಇದ್ದಿಲು 'ಇರ್ದಲ್' ನೋ.

ಇದ್ದು 'ಇರ್$_1$' ಪರಾ.

ಇದ್ದುಗ 'ಇರ್ದುಗ' ನೋ.

ಇದ್ದುಗೆ 'ಇರ್ದುಗ' ನೋ.

ಇದ್ದೆಸೆ 'ಇರ್ದೆಸೆ' ನೋ.

ಇದ್ದೊರೆ 'ಇದ್ದೊಱೆ' ನೋ.

ಇದ್ದೊಱೆ, ಇದ್ದೊರೆ (ನಾ). ಎರಡು ತೊರೆಗಳು, —ಹೊಳೆಗಳು: ಇದ್ದೊಱೆಯೆಂಬ [ಪಾಠಾಂ. ಇದ್ದೊಡಲೆಂಬ] ಪೆದ್ದೊಱೆ ತುಂಬಿಬರೆ (ಬಸಪು. ೩೨–೩೨). **ಇದ್ದೊರೆ**: ಇದ್ದೆಸೆಯಿನಿದ್ದೊರೆಗಳೆದ್ದು ಮುಂಬೆರೆಯೆ (ಗಿಳಿವಿಂ. ೫೮–೩೭). [ಇರ್$_2$ (< ಎರಡು) + ತೊಱೆ$_2$]

ಇದ್ಧ (ಗು). ವೃದ್ಧಿಹೊಂದಿದ; ಪ್ರಖರವಾದ; ಸ್ಫುಟವಾದ: ಪೋಪೋ ವಾದಿ ಪೋಗೆಂದುಲಿವುದು ಶುಭಕೀರ್ತೀದ್ಧ ಕೀರ್ತಿಪ್ರಘೋಷಂ (ಎಕ. II, ೧೪೦–೧೪೮; 1145). [ಸಂ.]

ಇದ್ಧಾನು 'ಇರ್$_1$' ಪರಾ.

ಇದ್ಧಾನೆ 'ಇರ್$_1$' ಪರಾ.

ಇದ್ಧೀ 'ಇರ್$_1$' ಪರಾ.

ಇಧಾನೆ 'ಇರ್$_1$' ಪರಾ.

ಇಧಾರೆ 'ಇರ್$_1$' ಪರಾ.

ಇಧಾಳೆ 'ಇರ್$_1$' ಪರಾ.

ಇಧೆ 'ಇರ್$_1$' ಪರಾ.

ಇಧೇವೆ 'ಇರ್$_1$' ಪರಾ.

ಇಧ್ಮ (ನಾ). ೧. ಸೌದೆ; ಕಟ್ಟಿಗೆ; ಉರುವಲು. ೨. ಶಾಸ್ತ್ರೋಕ್ತವಾದ ಕ್ರಮದಲ್ಲಿ ಹವ್ಯಕವ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಔಪಾಸನಾಗ್ನಿಯಲ್ಲಿ ಹಾಕುವ ಸಮಿತ್ತು, —ಸಮಿತ್ತುಗಳ ಕಟ್ಟು: ಚಂದನ ಕರ್ಪೂರ ಮೃಣಾಳನಾಳಮೆ ಪೊದಟ್ಟಿಧ್ಮಂಗಳಿಂತಾಗೆ ತಾನಿನಿತುಂ ಕಾಮನ ಬೇಳ್ವೆಯೆಂದು ಸುಗಿದಳ್ ತನ್ವಂಗಿ (ಪಂಪಭಾ. ೪–೫೯). [ಸಂ. ಇಧ್ಮನ್]

ಇನ್, ಇಂ, ಇನು, ಇನ್ನು, ಇನ್ನೂ (ಅ). ೧. ಇಲ್ಲಿಂದ ಮುಂದೆ; ಇಷ್ಟರ ಮೇಲೆ; ಇದುವರೆಗೆ: ಈ ಬಳಿಕ ಮುನ್ನೆಗಟ್ಟ ವೇಳೆವಡಿಚರು ಮಿನ್ನಪ್ಪೊರುಂ . . . ನಿನ್ನನ್ನರೆ (ಇಆ. XX, ೭೦–೧೧; ೨ನೆಯ ಶತ); ನಿನ್ನಂ ಪರಿಭವಕ್ಕೆ ತಂದು ನಿನ್ನ ಯಶಮಂ ಕಿಡಿಸಿದೆವಿನ್ ಕೊಂಡೊಡೇವಂದಪುದು (ಪಂಪಭಾ. ೭–೩೨ ವ); ಇನ್ನಿರೆನೆಂದು . . . ಸಿನ್ಧುರದ ಶಿರಾಗ್ರಮಂ ಬಿರಿಯೆ ಪೊಯಿದಂ ಕದನೈಕಸೂದ್ರಕಂ (ಎಕ. III, ಮಂಡ್ಯ. ೪೧–೧೮; 950); ಪುರಕ್ಕಿನ್ ನಡೆತಂದು ದೇವ ಪಡೆ ಪೌರಜನಂಗಳ ಕಣ್ಗೆ ಪರ್ವಮಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೪೪೭). ೨. ಬೇರೆ; ಇದಲ್ಲದೆ; ಮತ್ತೆ: ನರರಾರ್ ನಿನ್ನನ್ನರಿನ್ನೀ ಭುವನ ಭವನದೊಳ್ ಗಂಗಚಕ್ರಾಯುಧಾಂಕಾ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೨೧೫ ಶೂದ್ರಕ); ಇನ್ ಪೆಱತಾವುದು ಸಂಸಾರಸಾರಸರ್ವಸ್ವಫಲಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧–೫೫).

ಇರಿ : ೧. ನಿಮ್ಮಾ ನಾಲ್ವರೊಳ್ಗೊರ್ವರುಮಿಂ ಮಿಡುಕಲ್ಕೆಡೆಡ (ಪಂಪಭಾ. ೬-೨೬); ಆಡೆಡೇನಾಯ್ತು ಪೋದುದಿಂ ಪೋಗಲಿ ಪೆಜಗನೆಕೆಸಲಾಗದು ಮುಂದಕ್ಕೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೨-೨೯). ೨. ಸಂಗರಂ ರೂಪು ಹರಿಯಂ ಜಾಣ್ಮೆ ನಿನಗಲ್ಲದಿಂ [ಪಾಠಾಂ. ದೇಂ]ಗಿಳಿಗಳೊಳಗೆತ್ತಲಾನುಂಟೆ (ಚಿಬಸ. ೪೬-೭).

ಇನು : ೨. ಆವ ಕಣ್ಣಿಂ ನೋಡಿದಡಿಯನು ದೇವುದ್ದೆ ತ್ರೈಪುರವ (ಬಸವ. ೧೪-೪೮). **ಇನ್ನು** : ೧. ಕಾಂತೇಶ್ವರ ರಾಣಿ ಸಂಧಿಗೊಡಂ ಬಡಿನ್ನು ಕೊಳನಂ ಪೊಕ್ಕಳ್ಪುರ್ದೇಂ ತಳ್ಪುದೇ (ಗದಾಯು. ೬-೯); ಇನ್ನೊಬ್ಬರುಂಟೆ ಬಾದೇನೋ ನೀಮುಮಿನ್ನಿತ್ತೊಂದಿದಿರೋದಿದಿರಿಂ ಸುಮ್ಮನಿರೆಂದಿರೇ (ಸುಳಾದಿ. ೨-೩೭); ಇನ್ನೊ ರೆವೆನಾಲಿಸಾದೊಡೆ ಪಾರ್ಥ (ಜೈ ಮಭಾ. ೨೪-೧೧); ಇನ್ನು ನೀನು ಹೊರಡಬಹುದು (ರೂಢಿ). ೨. ಪ್ರಿಯಮಿತ್ತಾನುಜರಲ್ಲವಲ ವಿಧಾತ್ರ ನೀಂ ಕಾಣಿಸಿಯಿನ್ನೆನಂ ಕಾಣಿಸರ್ದಪರೆ (ಗದಾಯು. ೫-೨೯); ನೀನುಜಿದಿನ್ನಾರುಮನಾನೇನೊಂದಂ ಕೇಳ್ದೊಡದುವೆ ನಿನಗಮಾನಂ (ವಸ್ತಕ. ೧೧೧); ಇಂಥ ಕೆಲಸ ಇನ್ನು ಯಾರು ಮಾಡಬಲ್ಲರು? (ರೂಢಿ). **ಇನ್ನೆ** : ಆತನ ಬರವನ್ನು ಇನ್ನೆ ನೀರೀಕ್ಷಿಸುತ್ತಿದ್ದೆನಿ (ರೂಢಿ).

ಇನ್ನಪ್ಪರ್, ಇನ್ನಪ್ಪೆರ್ = ಇನ್ನು ಮುಂದೆ ಹುಟ್ಟುವವರು : ಸುರ ಗಂಧರ್ವ ಸುವರ್ಣ ಕಿನ್ನರ ಖಗ ಸ್ತ್ರೀಜನದ್ದೊಳ್ ಮುನ್ನಮಾದೊರೊಳಿನ್ನಪ್ಪರೊಳೀಗಳುಳ್ಳವರೊಳಿಲ್ಲೀ ಹಾವಭೀ ಭಾವಂ (ಸುಕುಮಾ. ೫-೫೦); ಯಾದವರಾದವರೊಳ್ ಕುನ್ನಾದವರಿನ್ನಪ್ಪರಿವನ ಪಡಿಲ್ಲಿನೆ ಶೌರ್ಯೋದಯದಿಂ ಪಸರಿಸಿದಂ ಮೇದಿನಿಯಂ ವೀರ ವಿಖ್ಯಾವರ್ಧನ ದೇವಂ (ಎಕ. VI, ಕಡೂರು. ೯೬-೧೭ ; 1141) ; ಮುನ್ನೆಗಜ್ಜಂ ವೇಳಿವದಿ ಡರುಮಿನ್ನಪ್ಪೊರುನಿಗರುಳ್ಕೂರುಂ ಬಗೆವೊಡವರ್ ನಿನ್ನನ್ನರೆ ನಿನ್ನನ್ನರೆ ನಿನ್ನನ್ನರೆ ನಿನಗೆ ನೀಡೆ ಡೊರೆಯರ್ಗ ಕಂಭೂ (ಆಆ. XIX, ೭೦-೧೧ ; 900). **ಇನ್ನಷ್ಟು** = ಮತ್ತೆ ಸ್ವಲ್ಪ ; ಇದಕ್ಕೆಂತ ಸ್ವಲ್ಪ ಹೆಚ್ಚಿಗೆ : ದಯ ಮಾಡಿ ಇನ್ನಷ್ಟು ಔಷಧ ಕೊಟ್ಟರೆ ನಿನಗೆ ಪುಣ್ಯ ಬಂದೀತು (ಮುಂಬಯಿ. ೬-೫೯). **ಇನ್ನಾರ್, ಇನ್ನಾರು** = ಬೇರೆ ಯಾರು ; ಮತ್ತೆ ಯಾರು : ಗೆಲಲಿನ್ನಾರಾರ್ಪರ್ (ಕಮದ. ೨೪೫ ಪ್ರಯೋ) ; ಇಂತಹ ಹೊತ್ತಿನಲ್ಲಿ ದೇವರಲ್ಲದೆ ಇನ್ನಾರು ಗತಿ (ರೂಢಿ). **ಇನ್ನಾವ** = ಬೇರೆ ಯಾವ ; ಮತ್ತೆ ಯಾವ : ಕಂದನಾಡುವ ಬಾಲಲೀಲೆಯಂ ನೋಡಿ . . . ಪಂಚೇಂದ್ರಿಯ ಪ್ರೀತಿಯಂ ಪಡವರಿನ್ನಾವ ಕೃತರೋ (ಚೈಬಿಭಾ. ೧೪-೩೦). **ಇನ್ನಿನಿತು** = ಇನ್ನು ಸ್ವಲ್ಪ ; ಮತ್ತಷ್ಟು : ಅದರ ದಂಡೆಯ ದೇವಾಲಯವು ಇನ್ನಿನಿತು ಬೆಳ್ಳಗಾಗಿ ಕೋಧಿನಿಸು (ಜೆಂಬುಚಿ. ೧೬). **ಇನ್ನಂ** = ೧. ಈವ ರೆಗೂ ; ಈಗಲೂ : ಮಹಾಬಲಂ ಇನ್ನಂ ಪಜಭೋಗಾಕಾಂಕ್ಷೆಯನೀಗಂ ಬಿಸುಡಲ್ ಬಗೆದಾರ್ (ಅವಿಪ. ೨-೬೪) ; ಅವರ್ ಪೋದೊಡವರಿಂದ ಕಬ್ಬಮಿನ್ನುಮಿಪ್ಪರುವಿ (ಗದಾಯು. ೧-೪೬) ; ಕನ್ನಮಯ್ಯಂಬರಮಾಗಂ ಸುಳವಿ ಬಗೆವುದಿನ್ನುಂ ಮುನ್ನುಂ (ಪಂಚತಂ. ೫-೯). ೨. ಪ್ರಕೃತ್ಯತ್ಪತ್ತಿತಿಯಲ್ಲಿ; ಸದ್ಯ : ಸಕಿನ್ನುಂ ಕೊಸಕ್ಕೆ (ಪಂಚತಂ. ೧೧೩-೫). ೩. ಈಗಲೂ; ಮುಂದೆಯೂ : ಪೊನ್ನುಳ್ಳವಳೆ ಕುಲೀನಂ . . . ಆದಜ್ಞಂದಿನ್ನುಂ ಪೊನ್ನಗೆ ಪಡೆವುದು (ಶ ಮದ. ೬.೯ ಪ್ರಯೋ). ೪. ಇದಕ್ಕೆಂತಕಲೂ ಹೆಚ್ಚು : ಡೊಳ್ಳುಹೊಟ್ಟಿಗೆ ಸಾಲದಿನ್ನೂ ಕೊಂಬು ಬಾ ಎನುತ (ಬಸವ. ೫೯-೧೧). **ಇನ್ನುಮುಂದೆ** = ಇನ್ನಿಂದ ಮುಂದೆ; ಈ ಕಾಲದಿಂದ ಮುಂದಕ್ಕೆ ; ಈ ಹೊತ್ತಿನಿಂದಾಚೆಗೆ: ನೀವು ಇನ್ನು ಮುಂದೆ ಹೆಚ್ಚು ಶ್ರಮ ತಕ್ಕೊಂಡು ಲಿಯುವೇಕಾಗುವುದು (ಮುಂಬಯಿ. ೫-೧೧). **ಇನ್ನುಮೇಲೆ** = ಇನ್ನು ಮುಂದೆ : ಇನ್ನುಮೇಲೆ ಈ ಮಾತನ್ನು ನಾನು ಮರೆಯುವುದಿಲ್ಲ (ಮುಂಬಯಿ. ೬-೫೮). **ಇನ್ನುವರೆಗೆ, ಇನ್ನೂವರೆಗೆ** = ಈವರೆಗೆ; ಇಲ್ಲಿಯ ತನಕ : ಎನ್ನ ಕಣ್ಣಂ ಹುಟ್ಟಿದುದು ಮೊದಲಿನ್ನುವರೆ [ಪಾಠಾಂ. ಲಿಪ್ಪೆವರ] ರುಜೆಯೆಂದುಮಾಗದು (ಬಸವ. ೧೪-೭೧) ; ಇನ್ನೂವರೆಗೆ ಅಕ್ಕನ ಭಿಟ್ಟಿ ಯಾಗಿದ್ದಿಲ್ಲ (ಸ್ತ್ರೀಜಿಚಿ. ೨೫೬). **ಇನ್ನೆಲ್ಲಿ** = ಬೇರೆ ಯಾವ ಕಡೆ ; ಮತ್ತೆ ಯಾವ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ : ನಿನ್ನಂಥವರನ್ನು ಇನ್ನೆಲ್ಲಿ ಕಾಣೋಣ (ರೂಢಿ). **ಇನ್ನೇನ್, ಇನ್ನೇನು** = ಮತ್ತೆ ಏನು : ಎನಗೆ ತಾನಿನ್ನೇನ ಬಗೆವನೊ (ಬಸವ. ೩೧-೧೫) ; ವರಗುರು ಉಪದೇಶ ನೆರವಾಯತೆನಗೀಗ ಇನ್ನೇ ನಿನ್ನೇನು (ಪುರಂದ. ಸು. ೧೦೫ ಪ). ಇನ್ನೊಂದು = ಬೇರೊಂದು : ಇದಕೆ ನಿಮ್ಮಂ ಮನ್ನಿಸದಿನ್ನೊಂದನವಧರಿಸು (ಬಸವ. ೨೫-೩೩). **ಇನ್ನೊಬ್ಬ, ಇನ್ನೊರ್ವ** = ಬೇರೆ ಒಬ್ಬ : ನನಗೆ ಇನ್ನೊಬ್ಬನ ಸಹಾಯ ಬೇಕಾಗಿದೆ (ರೂಢಿ) ; ಅವನ ತನುಜರ್ ಬ್ಯಹಸ್ಪತಿಯಮಿನ್ನೊರ್ವ ಸಂತರ್ನಿಲಯಂ (ಜೈ ಮಭಾ. ೨೪-೧೧). **ಇನ್ನೊಮ್ಮೆ** = ಮತ್ತೊಂದು ಸಲ ; ಮತ್ತೆ ; ತಿರುಗಿ : ತಾವು ದಯವಿಟ್ಟು ಇನ್ನೊಮ್ಮೆ ಬನ್ನಿ (ರೂಢಿ).

[ಪೋ. ॥ ತಮಿ. ಅನಿ, ಇ ನ್ನ ವರ್, ಇನ್ನುವರ್ ; ಮಲ. ಇನ; ತುಳು. ನಂಞ, ನಾಞ ; ಕೊಡ. ಇನ್ನಿ, ಇನ್ನೂ ; ತೆಲು. ಇಕ, ಇಂಕ ; ಕೋಲಾ. ಇಪಾ = ಮತ್ತು.]

ಇನ್ನ್ ‘ಇನ್ನಂ’ ನೋ.

ಇನ್ನ (ನಾ). ೧. ನೇತಿರು ; ಸೂರ್ಯ : ಇನನಂ ನೋಡಿ . . . ಅಹ್ವಾನಂ ಗೆಯ್ಯಲೊಡಂ ಧರೆಗಿಟ್ಟುದನಂದು ದಶಶತಕಿರಣಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧-೯೧). ೨. ಒಡೆಯ ; ಪ್ರಭು ; ರಾಜ : “ಅಳ್ವನಲ್ಲಿಯುಂ ಇನವೆಂಬುದು” (ಹಲಾಯು. ೧೩೬-೩೮). ೩. ಗಂಡ ; ಪತಿ : ಎನಗಿನ ಸೋಮಭೂಪನರಂ ಭೂಪಜಯೋಗಗೆದೊಳ್ಗಾ ನಿರಂತರಂ ಮನವಳಿಪರ್ಪನಾಕೆಯರಿರಾತನ ಸನ್ನಿಧಿಯಲ್ಲಿ ಸಲ್ವುದಂತೆನಗಿದು ಧರ್ಮಮಲ್ಲದುದಱಿಂ ದೆಸೆಯಂತದೊಳ್ ಪೆರೆದೆಂದು . . . ಯಕೆಗೊಗೆಸೆ (ಕಾಪಮಂ. ೧೪೫-೧೧ ; 1172 ; ಎಇ. XV, ೬೧೫). ೪. ಹಣವಂತ ; ಧನಿಕ : “ಅಳ್ಳಃ, ಸಮೃದ್ಧಃ, ಧನವಾನ್, ಇನಃ . . . ಈಶ್ವರಃ —ಈ ೭ ಧನವಂತಂ” (ಹಲಾಯು. ೫೯-೨೦ಗ). ೫. ಪರಮಾತ್ಮ. ೬. ತಂದೆ. ೭. [ಛಂದ] ಜಗಣ (ು-ು) ಎಂಬ ಅಕ್ಷರಗಣ ; ಸೂರ್ಯಗಣ : ಇನಾಖಾ ದಿಸೇಶ ಮಾರುತ ಪ ಯೋಲ ಗಂಗಳ್ ಬೆಡಂಗನಾಳ್ದು ನಲೆ (ಛಂದೋಂಬು. ೩-೧೧೪) ; “ಪರಮಾತ್ಮಾ, ಭಾನು ಭೂಕಾಂತಕಿರಾಜ್ಯಯಂ” (ನಾ ನಾ ರ. ೧೩೧) ; “ನೃಪ ರವಿ ತಾತಾತ್ಮಂ ಯಾ ನಾಲ್ವೆಸರೀ ತೆಜಸಿನ ಶಬ್ದ” (ನಾನಾಳ. ೧೪೩). [ಸಂ.]

ಇನಂ ‘ಇನ್ನಂ’ ನೋ.

ಇನಕೆರ (ನಾ). = ಇನಕಿರಣ : ಸೋಡಗಮೀನೆಸಗಿಹುದೋ ಇನಕರ ಸಂಸ್ಪರ್ಶಂ (ಮಾಂಪಕ. ೪೨). [ಇನ್ನ + ಕರ್ಪ]

ಇನಕಿರಣ (ನಾ). ಸೂರ್ಯನ ಕಿರಣ ; ಸೂರ್ಯರಶ್ಮಿ : ಪಗಲಂತಿರ್ದಜ್ಜೆವಲ್ಲಿಂಗಳೊಳಿನಕಿರಣಂಪ್ಪೋಲ್ತಿಗೆತ್ತಾಗಳಾಗಳ್ ಮುಗಿದಿರ್ಪಂಭೋಜನೋರೊಂದಲರುದಯದೊಳ್ (ಅವಿಪ. ೧೩-೯). [ಇನ್ನ + ಕಿರಣ]

ಇನಕುಮಾರ (ನಾ). ೧. ಸೂರ್ಯನ ಮಗ. ೨. ಯಮ. ೩. ಶನಿ. ೪. ಸುಗ್ರೀವ. ಆ. ಕರ್ಣ. [ಇನ್ನ + ಕುಮಾರ]

ಇನಕುಲ (ನಾ). ೧. ಸೂರ್ಯವಂಶ. ೨. ಸೂರ್ಯವಂಶದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿ ದವನು : ಧರ್ಮದಾಲಾನಕ್ಕೆ ಳಟ್ಟುಗೊಂದಿನಕುಲರ ಧೈರ್ಯದೈರಾ ವತಂ ಹೋರಾಡುತಿರ್ಪುದಂ ಕಾಣುತೆ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೧೬೯-೪೬೩). [ಇನ್ನ + ಕುಲ]

ಇನಜ (ನಾ). ೧. ಯಮ : ಪುಟ್ಟ ದನಿನಂವಾರ್ಯಸುತೇಜನಿನಿಪನಿನಜನ ತನಯಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧-೧೨೧). ೨. ಶನಿ : ಜನ್ಮನಾಥನಂ . . . ಇನಜಂ ನೋಟ್ಟಂದು . . . ದೀಕ್ಷ್ಯಮಾತ್ರಮಂ ಪೊದುರ್ಗುಂ (ಜಾತಕ. ೧೬-೪). ೩. ಕರ್ಣ : ಇನಜಜ ದಾನ ದಾನಗಳೊಳ್ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೧೫೧-೨೯ ; 1047). ೪. ಸುಗ್ರೀವ. [ಸಂ.]

ಇನಜನ್ಮ (ನಾ). ಸೂರ್ಯಪುತ್ರ; ಶನಿ: ಇನಜನ್ಮಂ ಬಲಹೀನ ಜನ್ಮ ಪತಿಯಂ ನೋಱ್ಪಂದು . . . ದೀಕ್ಷಾಮಾತ್ರಮಂ ಪೊರ್ದುಗುಂ (ಜಾತಕ. ೧೬-೪). [ಸಂ. ಇನಜನ್ಮನ್ (ಇನ್ನ + ಜನ್ಮನ್)]

ಇನಜಾತ (ನಾ). ೧. ಯಮ: "ಯಮಂ . . . ಇನಜಾತಂ ಪಿತ್ಯ ಪ್ರಿಯಂ ಹರ ದಂಡಪಾಣಿ ಕೀನಾಶಂ ಕೃತಾಂತನಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೫-೧೧). ೨. ಸುಗ್ರೀವ. ೩. ಕರ್ಣ. ೪. ಶನಿ. [ಸಂ.]

ಇನತನುಜ (ನಾ). = ಇನಕುಮಾರ (ದಕ. ೬). [ಇನ್ನ + ತನುಜ]

ಇನತನೂಜ (ನಾ). ಸೂರ್ಯನ ಮಗ; ಕರ್ಣ: ಇನತನೂಜನ ಕೂಡೆ ಮೈದುನತನದ ಸರಸವನೆಸಗಿ (ಕುವ್ಯಾಲಿ. ೧೦-೩).

[ಇನ್ನ + ತನೂಜ]

ಇನಮಂಡಲ (ನಾ). ಸೂರ್ಯಬಿಂಬ, —ಮಂಡಲ: ನೆರೆದೆಟ್ಟಿರ್ಪಿನ ಮಂಡಲಂಗಳವು ಬೇಱೆಂಬಂತೆ ಬಂದರ್ (ಪುಷ್ಪಕ. ೧೩-೬೨).

[ಇನ್ನ + ಮಂಡಲ]

ಇನರಶ್ಮಿ (ನಾ). = ಇನಕಿರಣ: ಶಿರಮುನರಶ್ಮಿ ಪದತಳಸರೋಜಮಂ ತಪನತತ್ಪ್ರಶಿಖಾಗ್ನಿ ತೂಣದರಮಂ ಕ್ಟುಧಾನಳಂ ಸುಡೆ ಕರಂ[ಳು]ವಂದರಿಗೆ ಮನಳವಿಪಾಶಾಂ ಪೋಲ್ಪಂ (ಸುಕುಮಾ. ೪-೧೪). [ಇನ್ನ + ರಶ್ಮಿ]

ಇನರೆಪ್ಪು (ನಾ). ಸೂರ್ಯನ ಶತ್ರು; ರಾಹು: "ಇನರಪ್ಪು ವಿಧುಂತುದಂ . . . ಎನೆ ರಾಹು" (ಮಂಗಾಶ. ೧೨-೬). [ಇನ್ನ + ರಿಪು]

ಇನವಾರ (ನಾ). ಭಾನುವಾರ; ಆದಿತ್ಯವಾರ: ಇನವಾರದಂದು ಬಸುರಿಯ ಕೊನೆಯುಂ ಕೊಂಡೆಡದ ಬಳಿಸಿ ಕೆಸಱಿಸಿಳದಂ ಪೂಜ್ಯನಿತಱಿಸಿಳಾ ನರವುಲಿಯಿನಿತನಿತುಮವಿರ್ದಿಡಿಯನಳಾಯದಂತಿರೆ ಪೋಕುಂ (ಲೋಕೋಪ. ೯-೧೩೦). [ಇನ್ನ + ವಾರ]

ಇನವಿರೆಂಚಿ (ನಾ). ೧. ಸೂರ್ಯನನ್ನು ಅಗಲಿದವಳು. ೨. ಗಂಡನನ್ನು ಅಗಲಿರುವವಳು. ೧, ೨: ಇನವಿರೆಂಚಿ ಪದ್ಮಿನಿ ಕಾಂತನಗಲ್ದೆ ಯನಾಂತರಮಿಗೆ ಮುಂಬ ನಿಶಾಕಾಂತನ ಕರಕೆ ಬೆರ್ಚಿ ಮುಚ್ಚಿದಳಿತೆ ಮೊಗವಂ ಮುಗಿವ ಪಂಕಜಂ ಕರಮೆಸೆಗುಂ (ರಾಜಶೇ. ೧೧-೧೦).

[ಇನ್ನ + ವಿರಹಿಣಿ]

ಇನಸುತ (ನಾ). ಸೂರ್ಯನಮಗ; ಯಮ. 'ಇನಸುತಾಂತಕ' ಪರಾ. [ಇನ್ನ + ಸುತ]

ಇನಸುತಾಂತಕ (ನಾ). ಯಮನಿಗೆ ಯಮನಾದವನು; ಶಿವ: ಇನಸುತಾಂತಕನೊಲಿದು ಮಗುವಿ ನಿನ್ನಿ ಷ್ಟಾರ್ಥದನು ವೀಡಿನೆ (ಜೈಶಿಶಂ. ೨೧-೨೮). [ಇನಸುತ + ಅಂತಕ]

ಇನಸೂನು (ನಾ). = ಇನತನೂಜ: ಅರ್ಜುನಸೂನು ಮತ್ತೆ ಪುಟ್ಟಿದ ನಿನಿಪಂತುರಯ್ದಱೆಗನುಸ್ಯತಯಂ ಪೊಗಲಲ್ ಸಮರ್ಥರಾರ್ (ಎಇ. XVI, ೬೦-೧೬ : 1081). [ಇನ್ನ + ಸೂನು]

ಇನಸ್ಪರ್ಧಿ (ನಾ). ಸೂರ್ಯನ ಜತೆಯಲ್ಲಿ ಸ್ಪರ್ಧೆ ಹೂಡಿದವನು, —ಹೋರಾಡುವವನು: ಇನಸ್ಪರ್ಧಿ ಅಂಜನೇಯಂ ಬೇಗ ಬೇಗತೆ ಸಾಗುತಿರೆ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೧೧೬-೩೬೧). [ಸಂ. ಇನಸ್ಪರ್ಧಿನ್]

ಇನಾಂ, ಇನಾಮ, ಇನಾಮು (ನಾ). ಪಾರಿತೋಷಿಕ; ಬಹುಮಾನ; ಬಕ್ಷೀಸು; ಮೆಚ್ಚಿಗೆಯಿಂದ ಕೊಟ್ಟ ವಸ್ತು; ಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಕೊಟ್ಟ ಜಮೀನು: ಅಪರಾಧಿಗಳನ್ನು ಶತ್ರ ಮಾಡಿದವರಿಗೆ ಇನಾಂ ಕೊಟ್ಟು (ಶಾಪೋರೀ. ೧೧೪). ಇನಾಮ: 'ಇನಾಮದಾರ' ಪರಾ. ಇನಾಮು: ಜಮೀನನ್ನು ಯಜಮಾನಿ ನಡಪಿಕೊಂಡು ಬರ್ರುವದ್ದು (ಮೈಆರಿ. ೧೯೨೨, ೪೯-೪; 1813); ಭೂಮಿ ಯಜಮಾನಿ ನಡಪಿಕೊಂಡು ಬರ್ರುವದು (ಮೈಆರಿ. ೧೯೨೦, ೪೨-೧೫; 1822); ವಂದು ಸಾವಿರ ವರಹಗಳನ್ನು ಇನಾಮು ಆಗಿ ಕೊಡುತ್ತೇವೆ (ರಾಚೇಂದ್ರ. ೬೮); ಅವನು ತನ್ನ ಸಹಾಯಕಳಿಗೆ . . . ಹತ್ತು ಕರುಗಳನ್ನು ಇನಾಮಾಗಿ ಕೊಡುತ್ತೇನೆಂದು ಸಾರಿದನು (ಬಂಗಾಚೆ. ೫೯).

[← ಮರಾ. ಇನಾಮ್; ಅರ. ಇನ್‌ಆಮ್]

ಇನಾಂಗ್ರಾಮ (ನಾ). ಬಹುಮಾನವಾಗಿ ಕೊಟ್ಟ ಗ್ರಾಮ; ಜಹಗೀರಿಯಾಗಿ ಬಿಟ್ಟ ಗ್ರಾಮ: ಈಚೆಗೆ ಸರ್ಕಾರದವರು ಇನಾಂಗ್ರಾಮಗಳ ಜೋಡಿ ವಸ್ಗಿರ ಕ್ರಮವನ್ನು ರದ್ದುಮಾಡಿದ್ದಾರೆ (ಬಿಡಿ).

[ಇನಾಂ + ಗ್ರಾಮ]

ಇನಾಂಜಮೀನು (ನಾ). ಜಹಗೀರಿಯ ಜಮೀನು; ಇನಾಮತಿ ಜಮೀನು: ಪೂರಾ ಕಂದಾಯ ಬೀಳುವ ಇನಾಂಜಮೀನನ್ನು ಪಡೆದರೆ ಬೇಕು (ಗ್ರಾಮಾಳ. ೧೨). [ಇನಾಂ + ಜಮೀನು]

ಇನಾಂತಿ, ಇನಾಮತಿ, ಇನಾಮತ್ತಿ (ನಾ). ಕಂದಾಯವಿಲ್ಲದಂತೆ ಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಕೊಟ್ಟ ಕೊಡುಗೆ, —ಕೊಡುಗೆಯ ಜಮೀನು; ಜೋಡಿ: ತೋಟ ಇನಾಂತೀಗೆ ಪಂಗನಾಮ ಹಾಕಲೇಕಾಗುತ್ತೆ ಇನ್ನು (ಸ್ಮೃಳೃ. ೯). ಇನಾಮತಿ: ಕೆಲವು ಇನಾಮತಿಗಳು ಬಿಡುಗಡೆಯಾಯಿವು (ಮಹಾಂಶ. II, ೩೪); ಅದರ ಸಮೇತ ಬಿಟ್ಟುಬಿಡಿ ಇನಾಮತಿ (ಭೂಶಾಚ. ೯೯). ಇನಾಮತ್ತಿ: ಯಾಸಾಮತ್ತಿಯಲ್ಲು ಜಾರಿಯಾಯುವುದು (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೪, ೫೨-೯; 1812). [← ಮರಾ. ಅರ. ಇನಾಮತ್]

ಇನಾಂಠಾಮಜಮೀನು (ನಾ). ಕಂದಾಯವಿಲ್ಲದ ಅಥವಾ ಕಡಮೆ ಕಂದಾಯದ ವಿಶಾಪಿಸಿನಿಂದ ಕೊಡುವ ಮಾನ್ಯದ ಜಮೀನು; ಕೊಡುಗೆಯ ಭೂಮಿ: ಇನಾಂಠಾ ಜಮೀನು ಕುಲವಾಡಿಗಿಗಾಗಿ ಬಿಟ್ಟಿತ್ತು (ಹುಬ್ಳಿಹ. ೬೬). [ಇನಾಂಠಾ + ಜಮೀನು]

ಇನಾಂದಾರ, ಇನಾಮದಾರ, ಇನಾಮುದಾರ (ನಾ). ಇನಾಮನ್ನು ಪಡೆದವನು; ಜಮೀನು, ಗ್ರಾಮ ಮುಂತಾದುವನ್ನು ಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಪಡೆದವನು; ಜೋಡೀದಾರ: ಅವರು ಸರ್ಕಾರದವರಿಗೆ ಮತ್ತು ಇನಾಂದಾರರಿಗೆ ಸೊಪ್ಪೆ ಸೊಪ್ಪು ಒದಗಿಸುವುದು . . . ಇವುಗಳಲ್ಲೇ ಜೀವನವನ್ನು ತೇದು ಬಂದಿದ್ದರು (ಹುಬ್ಳಿಹ. ೬೬). ಇನಾಮದಾರ: ನಮ್ಮ ತಂದೆಯವರು ಅಲ್ಲಿಯ ಇನಾಮದಾರರು (ಅನ್ನ. ೧೯೦); ಊರೊಳಗಿನ ಇನಾಮದಾರರು ಸರಕಾರಕ್ಕೆ ಜೂಡಿಯನ್ನು ಸಹ ಕೊಡುವರಿಲ್ಲ (ಲೋಹಿಶಾ. ೧೧). ಇನಾಮುದಾರ: ಇನಾಮುದಾರರು ಬಾದಾಬಲೂತಿ ಜನರು ತಮಗೆ ಸರಕಾರದಿಂದ ಜಾರಿಯಾಗಿರುವ ಭೂಮಿ ಅಲ್ಲದೆ ಹಾಸ್ತಿ ಭೂಮಿ ಸ್ವಳವರ ಬಂದಳೆಟ್ಟಿನಿಂದ ದಾಖಲು ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಅನುಭವಿಸುತ್ತ ಇರುವಂಥಾದ್ದು (ಮಹಾಂಶ. II, ೬೦).

[← ಮರಾ. ಪಾರ. ಇನಾಮ್‌ದಾರ್]

ಇನಾಕ್ಯುಲೇಷನ್ (ನಾ). ಪ್ಲೇಗು, ಕಾಲರಾ ಮುಂತಾದ ಸಾಂಕ್ರಾಮಿಕ ರೋಗಗಳು ಹರಡುತ್ತಿರುವ ಕಡೆ ಜನರು ಆಥವಾ ದನಕರು ಮುಂತಾದ ಪ್ರಾಣಿಗಳಿಗೆ ಅಂತಹ ರೋಗಗಳು ಅಂಟದಂತೆ ತಡೆಗಟ್ಟಲು ಶರೀರದೊಳಕ್ಕೆ ನಳಕೆಯ ಸೂಜಿಯ ಮೂಲಕ ರೋಗ ನಿರೋಧಕ ಔಷಧವನ್ನು ಸೇರಿಸುವಿಕೆ: ಇನಾಕ್ಯುಲೇಷನ್ ಮಾಡಿಸಿಕೊಂಡರೆ ಬದುಕುತ್ತಾರೆ, ಸಾಯುವುದಿಲ್ಲ (ಹುಬ್ಳಿಹ. ೬೪); ಮುನ್ಸೆಫ್‌ರಿಕೆಯ ಇನಾಕ್ಯುಲೇಷನ್‌ಗಳನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡವರು ರೋಗಗ್ರಸ್ತರಾಗಿ ಬದುಕಿಕೊಳ್ಳುವಂತೆ (ಮಹಾಗ. ೯೪). [← ಇಂ. Inoculation]

ಇನಾನ್ವಯ (ನಾ). ಸೂರ್ಯವಂಶ: ತರುಣಿ ಭವದೀಯ ಪುಣ್ಯೋದರದೊಳ್ ಪುಟ್ಟುಗುಮಿನಾನ್ವಯಾಂಬುಧಿಚಂದ್ರಂ (ರಾಜಶೇ. ೪-೫).

[ಇನ್ನ + ಅನ್ವಯ]

ಇನಾಮ 'ಇನಾಂ' ನೋ.

ಇನಾಮತಿ 'ಇನಾಂತಿ' ನೋ.

ಇನಾಮತ್ತಿ 'ಇನಾಂತಿ' ನೋ.

ಇನಾಮದಾರ 'ಇನಾಂದಾರ' ನೋ.

ಇನಾಮು 'ಇನಾಂ' ನೋ.

ಇನಾಮುದಾರ 'ಇನಾಂದಾರ' ನೋ.

ಇನಾಯತ 'ಇನಾಯತು' ನೋ.

ಇನಾಯತನಾಮ 'ಇನಾಯತುನಾಮೆ' ನೋ.

ಇನಾಯತು, ಇನಾಯತ (ನಾ). ಅನುಗ್ರಹ; ಮೆಚ್ಚಿಗೆಯ ಅಥವಾ ಔದಾರ್ಯದ ಕೊಡುಗೆ. 'ಇ ನಾ ಯ ತು ನಾ ಮೆ' ಪರಾ. ಇನಾಯತ: ಈಗ ತಮ್ಮ ದೊಡ್ಡ ಸರಕಾರದಿಂದಾ ಎಂದು ಶಿವಾನಿ ಇನಾಯತ ಆದರೆ ನಮಗೆ ನಮಗೆ ಹುಲುಮಾನ ಉಂಟೂಂತಾದೀತು (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೧೧೬).

[← ಮರಾ. ಅರ. ಇನಾಯತ್]

ಇನಾಯತುನಾಮೆ, ಇನಾಯತನಾಮ (ನಾ). ಶಿಫಾರಸು ಪತ್ರ; ಸನ್ನದು (ಆ). ಇನಾಯತನಾಮ: ತಂಮ ಇನಾಯತನಾಮ ಬಹಳ ವಳ್ಳೇ ಹೊತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಬಂದು ಮುಟ್ಟಿತು (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೧೦೪).

[← ಮರಾ. ಅರ. ಇನಾಯತ್‌ನಾಮಾ]

ಇನಿ 'ಇನಿದು' ನೋ.

ಇನಿಕೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ರುಚಿಯಾಗು; ಸವಿಯಾಗು: ಸಸಿವು ದೊರೆಕೊಳ್ಳು ಮುಣಸುಗಳಿಕೆಯ್ಯಂ (ಪಂಪಭಾ. ೫-೪೭).

[ಇನ (< ಇನದು) + ಕೆಯ್‌]

ಇನಿಗಂಪು (ನಾ). ಮಧುರವಾದ ವಾಸನೆ; ಸುವಾಸನೆ: ಇನಿಗಂಪು ಸೋಲಮಂ ಪಳಿಲಿಸೆ ಮಾಡೆ ಭೂಭುಜನ ಚಿತ್ತಮನೀಗಳೆ ಸೂಜಿಗೊಳ್ಳೆಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೭-೧೭೯); ಪಾಥದಿಕತಿಯ ತಲ್ಪಿಗಂಪು ಹೊತವಲ್ಲಂಯ ಲರಚ್ಚಿಗಂಪು ಬಗೆಗೊಂಡುದು (ರಾಜಶೇ. ೧೧-೧೯).

[ಇನ (< ಇನದು) + ಕಂಪು]

ಇನಿಗಡಲ್ (ನಾ). ಕ್ಷೀರಸಾಗರ; ಹಾಲ್ಗಡಲು (ಶ್ರಙ್ಗ).

[ಇನ (< ಇನದು) + ಕಡಲ್‌]

ಇನಿಗಣ್ (ನಾ). ಸೊಗಸಾದ ಕಣ್ಣು; ಮನೋಹರವಾದ ಕಣ್ಣು: ನಲ್ಲರಾಗಂಗಳಿಗೆ ಜೇಕಿಸಿ ಕಂಗಳಾಲಿಂಗನಂಗಳಮ್ಮು (ಶ್ರೀ ರಾ ಮಾ. ೭೭-೨೪೦). [ಇನ (< ಇನದು) + ಕಣ್‌]

ಇನಿಗದಿರ್ (ನಾ). ಇಂಪಾದ ಕಿರಣ; ಹಿತವಾದ ಕಿರಣ; ಅಮೃತ ಮಯವಾದ ಕಿರಣ. 'ಇನಿಗದಿರ್ಬಟ್ಟು' ಪರಾ.

[ಇನ (< ಇನದು) + ಕದಿರ್‌]

ಇನಿಗದಿರ್ಬಟ್ಟು (ನಾ). ಚಂದ್ರಬಿಂಬ, —ಮಂ ಡ ಲ: ಇನಿಗದಿರ್ಬಟ್ಟು ಖಂಡಶಕರಮಂಡಲವಾದುದು . . . ಕಾ ಮ ತಾ ಪ ಪರಿ ತ ಪ್ತೆ ಗೆ (ಉಷ್ಣಃ. ೭-೫೯). [ಇನಗದಿರ್ + ಬಟ್ಟು]

ಇನಿಗನ್ನಡ (ನಾ). ಇಂಪಾದ ಕನ್ನಡ; ಮಧುರವಾದ ಕನ್ನಡ: ಬೆಳುನುಡಿ ದೇಶಿ ಗ್ರಾಮ್ಯವಿಗನ್ನಡಮೂ ಸೊಬಗುಂ ವಿಶಾಲಮುಂ . . . ಮೊ ದ ಲಾ ದ ಸಾಸಿರದ ಮೇಲೆರಕ್ಕುಮಮಾನಾದಿಯಾದವಂ (ಕವಿಚಿ. ೪-೪). [ಇನ (< ಇನದು) + ಕನ್ನಡ]

ಇನಿಗಬ್ಬ (ನಾ). ಇಂಪಾದ ಕಾವ್ಯ; ಮಧುರವಾದ ಕಾವ್ಯ: ಪಂಡಾಗರೀಶ್ವರೀ ಪೆಂಪಪರ್ದಿಗಿಗಬ್ಬಕಾಣ್ಮಂ (ಉ ಪ್ರ ಟ. ೧-೧೫); ಹಾಸ್ಯವಿಗಿಗಬ್ಬಮೆಳ್ಳುವಲ್ಲದ ಸೂಳೆನಲೆಯೆ ಬಜಾವಣೆಯಂ (ಉಪ್ಪಟ. ೧೧-೯೩) ; ತಿಳಿಜೊನ್ನವಿಗಮೆನಲೆಸೆದುದು . . . ನೀಮೊಲಿದಿರೊಳಿಗಿಗಬ್ಬವರಸ (ತ್ರಿವಿಕ್ರ. ೫-೨). [ಇನ (< ಇನದು) + ಕಬ್ಬ]

ಇನಿಗೆಲ್ (ನಾ). ಮಧುರವಾದ ವಿದ್ಯೆ; ರತಿಶಾಸ್ತ್ರ; ಕಾಮಶಾಸ್ತ್ರ: ಪೆಣ್ಗಳ್ವಲ್ಲವೆ ಮೋಹನದಿಗಿಗೆಗಳ್ ಬಲ್ಲರುಂಟೀ (ಕುರಾಸಾಂ. ೩೩-೭೧); ಓಪರ ಲೀಲೆಯನಜಿದಿಗಿಗೆಲೆಯ ಕೀಲನೞದು ಕೂಡೆ ಕಾಮಸುಖಾಬ್ಧಿಯೊಳೊಲಾಡಬಹುದೆನುತಿಹರು (ಭರತ. ೪೭-೨೬); ಇಗಗಲೆಯಜ್ಞಪಳ ಇಂದುಟಿವೆತ್ತ ಳ . . . ತನುವ ತಳ್ಳಿ,ಸುವುದೆಂದೊ (ಕಶಸಾಂ. ೨೪-೪೭).

[ಇನ (< ಇನದು) + ಕಲ್ವ]

ಇನಿಗಾಲ (ನಾ). ಇಷ್ಟು ಕಾಲ: ಸಂಸ್ಕೃತಿಯೆನಸಾರಮೊ! ಎನಿವಿರಿಮೊ! ಇನಿಗಾಲಂ ನಮೆದೊಡಂ ಸಮೆಯದೆ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೭೪- ೨೯).

[< ಇನಿತು + ಕಾಲ]

ಇನಿಗೆನ್ನ (ನಾ). ಸೊಗಸಾದ ಕೆಂಪುಬಣ್ಣ; "ಸವಿಯಾದ ಕೆಂಬಣ್ಣ" (ಗಳಿಂ. ಕೋಪ): ಮಲ್ಲಿನಲ್ಲಿ ಮರಸಿ ಯಕ್ಕಜೊಲೊಬ್ಬ ಚೆನ್ನಂ ಹೆಗಲಲ್ಲಿ ಕೊಡವತ್ತಿ ಬಂದನಾ ಕೊಡದಿಂ ಸವಿಯಲೆನಿಗತ್ತಿನೇಂ ದ್ರಾಕ್ಷೆಯಿನಿಗೆನ್ನಂ (ಗಳಿಂ. ೧೨೧-೬೧). [ಇನ (< ಇನದು) + ಕೆನ್ನ ?]

ಇನಿಗೆಯ್ತ (ನಾ). ೧. ಹಿತವಾದ ಕೆಲಸ. ೨. ಸುಖದ ಕೆಲಸ; ರತಿಕ್ರೀಡೆ; ಕಾಮಕ್ರೀಡೆ: ಇನಿಗೆಯ್ತುದೆಕೆಲದೆಬಲ್ಲರದೆ ತನಗೊಲ್ವ ಚಡುರೆಯ ತಾನೊಲ್ವ ಪೆರೆದೊಡೆ (ಚಳವಿ. ೬-೧೫೬).

[ಇನ (< ಇನದು) + ಗೆಯ್ತ (< ಕೆಯ್ತ)]

ಇನಿಗೊಳ್ (ನಾ). ಅಮೃತಸರೋವರ: ಸಗಗಣಿಯಮ ಮೆಯ್ವಳಗೆಂದಿಪ ಗೊಳದೋಲ್ ಮೊದಲೆ ಮಳಿರ್ದ (ಕಬ್ಬಕಾ. ೩೩೧).

[ಇನ (< ಇನದು) + ಕೊಳ್ಳ]

ಇನಿಗೋಲ್ (ನಾ). ಸವಿಯಾದ ಕೋಲು; ಕಬ್ಬು: ಇನಿಗೋಲ್ವಳಳ ಪಟ್ಟು ಜೇತೆಯ್ ರುಮ್ಮೂಸೊಸಲೆರ್ ಪರಿಕಾಲ್ಗೊಂಡುದೆಂದಿನಂ ಪಾಡೆ ತುಂಬುರು ನಾರದರು (ಚ ೧ ರ ಮ. ೧೦-೩೮); ಕಂಗೊಳಿಸುವಿನಿಗೋಲ ರುಚಿಯು ಬೋಡಿಸಿಗುಂಟೆ (ಕವಿಚಿ. III, ೧೫೭. ಪಾಲಿಂಗಕತೆ).

[ಇನ (< ಇನದು) + ಕೋಲ್‌]

ಇನಿಜೇನುತುಪ್ಪ (ನಾ). ಸಿಹಿಯಾದ, ಸೊಗಸಾದ ಜೇನುತುಪ್ಪ: ಪಿದಿರಿಕ್ಕಿ ಯಿಜೇನುತುಪ್ಪ ಕರ್ಬುರ ದ್ರಾಕ್ಷೆ ಬದರಿ ಮುಂತಾದ ಸತ್ಫಲವ ಉದುರಿದ ಕಳವಣ್ಣ ಪೊಟ್ಟಿಗಂಗಳ ತಂದು ಇರಿಕ್ಕಿದರು (ಮೋಹಕ. ೧೯-೭೩). [ಇನ (< ಇನದು) + ಜೇನುತುಪ್ಪ]

ಇನಿತು 'ಇನಿತ್ತು' ನೋ.

ಇನಿತ್ತು, ಇನಿತು, ಇನೆತ್ತು (ನಾ). ೧. ಪರಿಮಾಣಸೂಚಕವಾದ ಶಬ್ದ; ಈ ಅಳತೆ; ಇಷ್ಟು: ಮಜಿಜುಂ ಮಣ್ಣುಂ ಇನಿತ್ತುಂ ಎಱೆಯಲ್ಪ (ವಿಕ್ರ. III, ತಿರುಮ. ೧೧೫-೩ ; ೨೦೦). ೨. ಈ ಸಂಖ್ಯೆಯ ಪರಿಮಿತಿ: ಉದಗ್ರರಥಂಗಳಿನಿತ್ತಿನಿತ್ತಿವೆಂದೊದವಿ ರಾಗಿಂದಿ ಗಣಿಯಸ್ಪನದಾವಂ (ವರ್ಧಮಾ. ೨-೨೮). ಇನಿತು: ೧. "ಅಸಾಕಿನಿತುಮೆನಿ ತೆನಲ್ ತಾಂ ಘನತೆಯೆಳೆಂತಿವ ಪ್ರಮಾಣಸೂಚಕಮಕ್ಕುಂ" (ಕವಿಂ. ೨೧೬) ; ಇನಿತುಂ ರಾಜಾ(ಜ)ಕ್ಕಾವಿತಂ ಮಹಾಜನಮುಂ ನಕ್(ಗ)ರ ಶ್ರಾವಿತಂ (ಇಳ. VIII, ೨೪೬-೫೮ ; ೭೩೨) ; ತನಗಿನಿತಲ ಬೇವಸಮೇಂ (ಕವಿಕಾ. ೧-೧೨) ; ಇನಿತಲಬಲುಮಿನಿತುಂ ಮಲುಳಕುಮುಮಿನಿತು ಮನಃಕ್ಷತ ಮುಮಾವಾಪಾದುದು (ಕಾವ್ಯಾವ. ೬೫೬) ; ಪ್ರಸಾದವನೇವೆವೆಮಗಿನಿತಾ ದೊಡಂ ಕೊಡಲೊಲ್ಲದಿರ್ದಿವೊರು (ಬಸವ. ೫೮-೨೦) ; ಶರಣಾವಿನಿತಲ್ಲದಡೆ ಹೊಳ್ಳಸಬಹುದೆ ನ್ಯಪಥನ! (ಶಬ್ದಾಮೃ. ೬-೪೪). ೨.'ಇನಿತನೆಯೊಂ' ಪರಾ. ೩. ಸ್ವಲ್ಪಮಾತ್ರ; ಕೊಂಚ: ಅವಗುಣಮಿನಿತಾದೊಡಮಾ ಕವಿತಾಬಂಧಮನತೀತಮಂ ದೂಷಿಸುಗುಂ (ಕವಿಂ. ೧-೪೩); ಸೊಗಯಿಪ ಸಕ್ಕರಂ ಬೆರಸಿದಲ್ಲದೆ ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ಕಬ್ಬುನಂ ಬಗೆಗೊಳೆ ಪೇಟಲಾಲಂಗಿನಂ ಸಲೆ ಮುನ್ನಿನ ಪೆಂಪನಾಳ್ದ ಕಬ್ಬಿಗರ್ (ಕಬ್ಬಕಾ. ೧೫); ತನಯನಕಟಾ ಕಡು ಬಳಲಿದನು ಜನಪ ನಾಗಿಸಿ ಸಲಹಬೇಡಾ ಮನಡೊಳಿಕಾಂದಡೆ ಕರುಣಿಬ್ಬಲ್ಲ (ಬಸವ. ೨೪-೬೧) ; ನಾ ಮಾಡಿದ ತಪ್ಪೆಂಬುದಿಂತಿಲ್ಲ (ಮೋಹಕ. ೯-೪).

೪. ಈ ಅವಸ್ಥೆ ; ಈ ಸ್ಥಿತಿ ; ಈ ದಶೆ : ಬಂಧುಮತ್ಪರಿಜೊಳ್ ವೈರಮಂ ಪಡೆದು ಭೀತುಗಾಣಿಸ್ಪಿನಿಕರ್ಕೆ ತಂದ ಪೀಂ ಮರುಳನೆ . . . ತಾಂ ಮರುಳನೊ (ಗದಾಯು. ೪-೪೪). ೫. ಇಷ್ಟೊಂದು ; ಇಷ್ಟು ಹೆಚ್ಚು : ಇಂತೀಂ ಪೇಟಲ್ಕೆ ಚಿಂತಾಂತರಂ (ಪಂಪಭಾ. ೯-೩೩) ; ನೀನಿನಿತು ಚಿಂತಿಸಲ್ಕೇಕೆ ಕಾಳೆಗಕ್ಕೆ ಕಳುಹಿಂದ (ಕುಮಾರವ್ಯಾ. ೪-೩೫); ಮೂಜುದಿವಸದೊಳಗಿನಿತು ಕಾರ್ಯವ ಮಾಡಿ ವೀರನಾದುದು ಜಯಾಂಗನೆಗೆ (ಕಂಪ. ೩-೫೯). **ಇನಿತ್ತೆ** : ೧. ನಾಲ್ಕುಬರಿಸ ಪರಿಯಂತಮು ಏವಾಗೆ ವರಿಸಲದುವಾರಮುಂ ಮೇಣ್ಕಯುಸತ್ಪಿಗಮು ಇನಿತ್ತು ಮಾ[ನ್] ಪ್ರಸಾದಂಗೆಯ್ಯಾರ್ (ನೌಕಾಖ್ಯಾ. IX-೫, ೫೦-೧೭ ; ೨೩ನೆ ಶತ). ೨. ಇಕ್ಷಾತ್ ಮೂರ್ ನೆರೆ ಸಾಸನಮಾಗೆ . . . ಇಜ್ಜು ಇತ್ತ ಮಣ್ಣ (ಎಳ. IV, ಗುಂಡ್ಲು ಪೇ. ೮೮-೬ ; ೭೫೦).

ಇನಿತನೆಯಂ = ಈ ಸಂಖ್ಯಾಕ್ರಮವು ; ಇಷ್ಟುನೆಯ (೫). ಇನಿತ ನೆಯಂ= ಇಷ್ಟುನೆಯವನುಂ : ಅನಿತನೆಯಂ, ಇನಿತನೆಯಂ, ಎನಿತನೆಯಂ . . . ನೂಱನೆಯಂ (ಕವಿಪ. ೨೦೭ ಪ್ರಯೋ). **ಇನಿತಿನಿತು (ದ್ವಿರುಕ್ತಿ)** : ಇನಿತಿನಿತು ಭಯವಿನಿತು ಲಜ್ಜೆಯದಿನಿತಿನಿತು ಮುದವಿನಿತು (ಬಸವ. ೨-೨೪). ಇನಿತುದಿವಸಂ = ಈ ಸಂಖ್ಯಾಪರಿಮಿತಿಯಪ್ಪ ದಿನ ; ಇಷ್ಟು ದಿನ : ಇನಿತುದಿವಸಂ . . . ಈ ಪೊಟ್ಟಲಂ ಕಂಡೆಮಿಲ್ಲ (ಪಜ್ಜಾಠಾ. ೪೯-೨೨). ಇನಿತಾನುಂ = ಸ್ವಲ್ಪವಾದರೂ ; ಇಷ್ಟಾದರೂ : ತರಂಗಿಣೀ ತೀರಮಾ ನಿನಾನುಮೆಯ್ದವರ್ಲ್ಲಿ (ಜಗ. ೮-೯ ಪ). ಇನಿತುವರಂ = ಇಷ್ಟರವರೆಗೂ ; ಇಷ್ಟುಗಟ್ಟಿಗೆ : ಇನಿತುವರಂ ವ್ಯಾಮೋಹಂ ನಿನಗೇಕಾವುದು (ಅವಿಪ. ೫-೨). ಇನಿತುವರಂ ಪರಾಭವಮುಳೇಶಪ್ರಿನ್ನೆಗಾದುದು (ಪಂಪಭಾ. ೧೩-೪೪). ಇನಿತೊಂದು = ೧. ಇಷ್ಟೊಂದು ; ಇಷ್ಟು ಹೆಚ್ಚಿಗೆ ; ಇಂಥ ದೊಂದು : ಅನಿತುಸುಖದನಿತುಭೋಗದ ಮನುಜಯುಗಂ ಪೋಡೆ ನೀಡೆ ತಕ್ಷಣದೊಳ್ ತಾನಿತಕೆಯಿಂ ದೆಸೆಯಿಪ್ಪಿದುದು (ಆ ದಿಪು. ೫-೨೬) ; ಎನಗಿನಿತೊಂದವಸ್ಥೆ ವಿಧಿಯೋಗದಿಪ್ಪಾದುದು (ಪಂಪಭಾ. ೧೩-೧೦೫) ; ಇನಿತೊಂದಾಗ್ರಹಮಂ . . . ಮಾಳ್ಪನಿವಂ ನೀತಿವಿದಂ (ರಾಜಶೇ. ೧೩-೨೭). ೨. ಒಂದು ಸ್ವಲ್ಪ ಮಾತ್ರ ; ಇಷ್ಟು ಮಾತ್ರ : ಬಜಬೊಳಗೆ ಪೋಗಿ ಪೊಸಪೂವಿನ ಗೊಂಡಲಿನಳ್ಕಿ ನಿನಗೆ ತಂದಪ್ಪೆಂ ನೀನಿಸ್ಸಿತೊಂದು ಬೇಗಮುಂ ನಿನ್ನಿಸಿಯನ ಪಳ್ಳದೊಳಿರೆಂದುದು ಸಖಿ ತೊಲಗುವುದುಂ (ಅಜಿತ. ೬-೨೨) ; ತನುವಿನೊಳು ದುರ್ಗಂಧವೆಂಬುದನಿನಿತು ವಿಲ್ಲದಹಂಗೆ (ಬಸವ. ೪೬-೬೦). ಇನಿಬರ್, ಇನಿಬರು, ಇನಿವರ್= ಇಷ್ಟು ಮಂದಿ : ಇನಿಬರ ಸನ್ನಹ ಬರದೊಂ ಶ್ರೀಧರಮ್ಮನ್ (ಎಳ. III, ಮುಂಡ್ಯ. ೧೪-೧೫ ; ೪೧೨) ; ನೆರೆದಿಬರುಮಿವಂ ಲಕ್ಷ್ಮಮಾರದಕ್ಕೆಟ ಸರಿಪೆ ತೆಗೆಯ ಲಾತಿರುಮಿಲ್ಲಾ (ಪಂಪಭಾ. ೨-೫೩) ; ಇನಿಬರಿಗೆ ಪತಿ ದೇವತೀನಂದ ನನು (ಕಬ್ಬಾ ಸ. ೫-೬೫) ; ಯಸ್ತಿನಿವರುವುಭಯಾನ್ಮತದಿಂ ಮಂಗಳೂರ ಸಂಳಕ್ಕಸೇಟಿಬೋವನ ಬರಹ (ಎಂ. XX, ೪-೬೦ ; 1556) ; ನೋಡು ನೋಡಿನಿವರಂ ಕೊಂದುಬಿಸುವ ಗೆದ್ದನೊರ್ವನಿ (ತು ರಂ ಗ. ೫೧-೩೨). ಇನಿಬರುಂ = ಇಷ್ಟು ಮಂದಿಯೊ ; ಎಲ್ಲರೂ : ನಡೆ ನಡೆಯಿಬರುಂ ನೀವು (ಬಸವ. ೪೮-೪೨).

[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಇತ್ತನ್ನೆ, ಇತ್ತುನ್ನೆ ; ಮಲ. ಇತ್ತಿರಿ ; ತುಳು. ಈತ್ ; ತೆಲು. ಇಂತ ; ಕೊಲಾ. ಇತ್ತೆ]

ಇನಿದು, ಇನಿ, ಇನಿಯ (ಗು). ೧. ಸಿಹಿಯಾದ ; ಪ್ರಿಯವಾದ ; ಇಂಪಾದ ; ಮನೋಹರವಾದ. (ನಾ). ೨. ಇಂಪು ; ಸಿಹಿ ; ಮಾಧುರ್ಯ ; ಸವಿ ; ರುಚಿ : "ನಾಧುರ್ಯಮೊಳಿದು" (ಕರ್ಣಾ. ೨೩) ; ಸವಿವೆಣ್ಡೆ ಮಧುರರಸಂಬೊಲ್ ಕವಿಗಿನಿತಾಗಿರ್ಪ ವಚನವಿರಚನೆ ಮಧುರಂ (ಅವಿಪ. ೨-೬೦) ; ಕವಿಗಿನಿದುಂ ನೃಪಂಗೆ ಹಿತಮುಂ ನುಡಿಯೆಲ್ಲಿ ಯುಮಿಲ್ಲ ಕೇಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೭-೪೦) ; ಬಾಜಿಪಣ್ಗೆನಿದಪ್ಪೆಂದುಂ ಸಹಜರಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೪-೨೦) ; ಇನಿದುಂಬಲ ಕೆಯ್ವೆ ಯುತ್ತೊಂದಿನಿಸಾನಂ ಬಯಸುವಂತೆ (ಸಮಭ. ೫-೪೭) ; ರಮಣೀಮಣಿಯಮ್ಮುತಾಧರದಿನಿದಿಗೆ ಸಮನಪ್ಪೆನೆಂದು ಚಿಂತಿಸುತ ಅಮ್ಮತ್ತಾಬ್ಜಿಯೊಳೆಳಲೆಯೊಳುತ್ತೇಳುತ ಭ್ರಮಿಸುತ್ತಿಹುದು ಶಿಷ್ಟಪಿಷ್ಟೆ (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೬-೫೫) ; ಖಂಡಶರ್ಕರೆಯಿನಿದಿದಂ ಮಾಗಿ (ಚಿಬಲ. ೧-೬೫). ೩. ಅಮೃತ ; ಸುಧೆ : "ಅಮರ್ದು, ಸೊದೆ, ಇನಿದು, ಉಣ್ಡ ದರಿಲಿಯ-ಈಳ ಅಮೃತಂ" (ಆಪಸ್ತಂ. ೩-೧೮) ; "ಇನಿದು ಸೊದೆಯುಮರ್ದುವೆನುತಂದನುನಯದಿಂದಿರೆದುಣ್ಡು ದರಿಲಿಯಮೆನಿಲ್ಲೆ . . . ಅಮೃತಾತ್ಮಂ" (ಆದಿಪು. ೧೨-೧೦). ಇನಿ : ೨. ಚೇತನ[ನ]ಯನು ಜಜ್ಞಿದು ಮಧುರ ವಚಿಸೋನುರಾಗದ ಗಿಳಿಗಳನು ಸನ್ಮಾನವು ಸಹಕಾರದಲಿ ತನುವರ್ಣ್ಣ ಭಾರದಲಿ (ಅತ್ತಿಮ. ೧೧-೩೮). **ಇನಿಯ** : ೧. ಇನಿಯ ಕವಿತೆ ಪಂಪನ ಕವಿತೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧೪-೩೮) ; ನಮ್ಮೆಲು ಮೆಯ ನಾಡು ! ನಮ್ಮಿನಿಯನಾಡು (ಜೋಗಳು. ೧೫-೯).

ಇನಿಯಂ= ಪ್ರಿಯನಾದವನು ; ಗಂಡ ; ಪತಿ : "ಕಾದಲಂ, ನಲ್ಲಂ, ಇನಿಯಂ, ಓದಂ, ಮನದನ್ನಂ – ಈ ೫ ಪ್ರಿಯಂಗೆ ಪೆಸರ್" (ಆಕಾಶ. ೧೯-೬೮೯) ; ಇನಿಯನ ಕೆಂದಳಂ ತಳಮನೊಯ್ಯನೆ ನೋಂಕಿ (ಅವಿಪ. ೪-೪೯) ; ಇನಿಯನೆ ಬೆಲ್ಲದಿಂದಿನಿಯಂ (ಶಾಮ್ಯಾಸ. ೫೩) ; ಇನಿಯನಾಡಿದ ನುಡಿಗೆ ಮಾಸಿಗಿ ಕೆನೆಲಿ ನುತಿಪಡಲು (ನಳಚ. ೫-೯). ಇನಿಯಂದು = ಪ್ರಿಯವಾದದ್ದು ; ಇಂಪಾದದ್ದು ; ಸಿಹಿಯಾದದ್ದು : ಇನಿಯಂದೋ ನೋದಿ ನಡೋ ವಿನೊಂದುಮಿಲ್ಲ (ಅಂಕಗಿ. ೧೧-೩). ಇನಿಯರ್ (ಬಹುವ) = ಪ್ರಿಯರು : ತೊಡರ್ದರಿನಿಯ ಕೊಟಮೊಳಿಂಪಿಯರ್ (ಅಂಕ್ಷರ. ೪-೬೯). ಇನಿಯವಳ್, ಇನಿಯರ್ಳ್= ಪ್ರಿಯಳು ; ಹೆಂಡತಿ : ಇನಿಯವಳೊಲಿವನ ನುಡಿಗೇಳ್ವನಿತಣಿಕೊಳಲದರ್ತನ್ನು . . . ಮುಳಿಂದನ ಮನಂ (ವರ್ಧಮಾ. ೪-೧೩) ; ಇನಿಯವಳಂ ಮುನ್ನುಳ್ಳಾದ ನನಿಗೆ (ವರ್ಧಮಾ. ೪-೧೪). "ಇನಿಯರ್ ನಲ್ಲಕ್ಕೆನಿರ್ ಪ್ರಿಯ ತಾಂ ॥" (ಆದಿಕ. ೧೬೨) ; ಇನಿಯಳೆನಿಟ್ಟಿಯಂದೆ ಮೈನಿಮಾದಿ ಮನೋಜಜಿಯಿಳ್ಕೆ ಸೋಲ್ವಲ್ಲಲಂನಿ ನೆರೆಯಲ್ಕೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧-೧೧೧) ; ಇನಿಯಳ ಸೋಂಕಿನಂತೆ . . . ದಬ್ಬಳಿಟ್ಟಿನ ಳಕಿತಾರಸಂ (ಜಗವ. ೧೧-೧೬) ; ಭಾಸ್ಕರಂ ತನ್ನಿನಿಯನಾಡ ಕಮಲಿನಿಯಾವಪತ್ಸ್ಥಿಯೊಳಗಿರ್ಪಂತಿ ಬನ್ನಿಮನುತೆ (ಪದ್ಮಣ. ೯-೬೬). ಇನಿಯವು = ಮಧುರವಾದುವು ; ಪ್ರಿಯವಾದುವು : ಇನಿಯವು ವಿಷಯಸುಖಂ ನಂಜಿನ ಸವಿಯೆಂಬ ತತ್ತ್ವಜ್ಞಂ (ಶಾಮ್ಯಾಸ. ೧೦೨).

[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಇನ್, ಇಳದು ; ಮಲ. ಇನಿಯ]

ಇನಿದುಗಜ್ಜೆ (ಕ್ರಿ). ಐ ಮೈ ತ ವ ನ್ನು ಸು ರಿ ; ಪ್ರಿಯವನ್ನುಂಟು ಮಾಡು ; ಹಿತವಾಗು : ದಿಟ್ಟಿನಿದುಗಜ್ಜಿಯ ಮೆಜ್ಜೆಯ ಕೀಲಿನಿದಂತೆ ತಳ್ತೆಮೆಯಿಡುಳದ ನೋಟಮುಂ (ರಾಜಶೇ. ೧೪-೧೦೬ ಪ).

[ಇನಿ (< ಇನಿದು) + ಕೆಜ್ಜೆ]

ಇನಿದುಟಿ (ನಾ). ಇಂಪಾದ ತುಟಿ ; ಮಧುರವಾದ ಅಧರ : ಗಿಳಿ ತುಂಡಿಸದಾಲದ ಪಕ್ಕೆಳವೆಯನುಳಿಯದ ಚೆಂದಳೆರಿನಿಯಿದುಟಿ ಸೊಗಯಿಸಿತ ನೃಪಸುತೆಗೆ (ಜಯಭಾ. ೩-೪೧).

[ಇನಿದು (< ಇನಿದು) + ತುಟಿ]

ಇನಿದೂಟ (ನಾ). ರುಚಿಯಾದ ಊಟ : ಲಲತ್ಪಿಗಂಧಪದನುಲೇಪ ತನುತಾಪವಿನಿದೂಟ ಕಟು ಕಾಲಕೂಟ (ರಾಘಶೆ. ೧೩-೨೯).

[ಇನಿದು + ಊಟ]

ಇನಿನಲ್ಲ (ನಾ). ಮೆಚ್ಚಿನ ನಲ್ಲ : ಜೀವನ ತತ್ತ್ವದ ದೇಸಿಯ ಸೌಂದರ್ಯಾವನಲೀಲೆಗೊರಲ್ಲಿನಿನಲ್ಲಂ ಅವನೊಡ ಕಲ್ಪಿಗಾತನೆ (ಸಂಪಪ. ೪-೬).

[ಇನಿ (< ಇನಿದು) + ನಲ್ಲ]

ಇನಿನುಡಿ (ನಾ). ಸವಿಯಾದ ಮಾತು; ಇಂಪಾದ ನುಡಿ: ಪೆಣ್ಣಿನಿ ನುಡಿಯಂ ನೆನೆದಪಳಲ್ಲಂ (ಸೌನಂದ. ೮–೩೮).
[ಇನಿ (< ಇನಿದು) + ನುಡಿ$_2$]

ಇನಿಪರಿ (ನಾ). ಈ ರೀತಿ; ಈ ಕ್ರಮ: ಇನಿಯ ಕೇಳೆಲವೊ ನಾ ಮಾಡಿದ ತಪ್ಪೆಂಬುದಿನಿತಿಲ್ಲವೆಂದಿನಂತೆನ್ನ ಸ್ತನವ ಪಿಡಿದು ಮುಂಡಾಡಿ ಮುದ್ದಿಸಲೊಲ್ಲದಿನಿಪರಿಯನು ಪೇಳು ಜೀಯ (ಮೋಹತ. ೯–೪).
[< ಇನಿತು + ಪರಿ$_7$]

ಇನಿಬರ್ 'ಇನಿತ್ತು' ಪರಾ.

ಇನಿಬರು 'ಇನಿತ್ತು' ಪರಾ.

ಇನಿಮಾವು (ನಾ). ಸಿಹಿಯಾದ ಮಾವು: ಸವಿವಣ್ಣಲ್ಲಿನಿಮಾವು ಸರ್ವರಸದೊಳ್ ಶೃಂಗಾರವೇ ಬಲ್ಮೆ (ಸೋಮೇಶ. ೧೩); ಪಾಟಳಿ ಕಪಿತ್ಥಮಿನಿಮಾವು ಮೊದಲಾದ . . . ತರುಸಂತತಿ (ಉದ್ಭಟ. ೨–೪೫); ಆಗಸಕಡರ್ದಿನಿಮಾವು ಫಲ ಸಹ ಸುಮ್ಮಾನದಿಂದೊಪ್ಪಿಹುವು (ಕಂನವಿ. ೨–೪೫). [ಇನಿ (< ಇನಿದು) + ಮಾವು]

ಇನಿಮೆ (ನಾ). ಇಂಪು; ಸವಿ; ಮಾಧುರ್ಯ; ಹಿತ: ಅವರ ಬಯಕೆಯಂತೆ ನಾನು ಹಾಡೆರಡು ಹಾಡಿ ನನ್ನ ಕೊರಳ ಇನಿಮೆಯನ್ನು ಹರಿಯಿಸಬೇಕು (ಪತಿ. ೨); ಕಱುಬಾಸೆ ಸಿಟ್ಟಿನಿಮೆಯಿರದ ಸೊಲ್ ನಾಲ್ಕುಮಂ ತೊಱೆದು ನಡೆದುದೆ ಅಱನ್ (ಕುಱಳ್. ೧–೪–೫).
[ಇನಿ (< ಇನಿದು) + –ಮೆ. / ತಮಿ. ಇನಿಮೈ; ಮಲ. ಇನಿಮ]

ಇನಿಯ 'ಇನಿದು' ನೋ.

ಇನಿಯಂ 'ಇನಿದು' ಪರಾ.

ಇನಿಯದು 'ಇನಿದು' ಪರಾ.

ಇನಿಯರ್ 'ಇನಿದು' ಪರಾ.

ಇನಿಯವಳ್ 'ಇನಿದು' ಪರಾ.

ಇನಿಯವು 'ಇನಿದು' ಪರಾ.

ಇನಿಯಳ್ 'ಇನಿದು' ಪರಾ.

ಇನಿಯಾಣ್ಮ (ನಾ). ಪ್ರಿಯಪತಿ; ಪ್ರೀತಿಪಾತ್ರನಾದ ಗಂಡ: ಕೊಂಚಿವೆಣ್ . . . ಬಿಯದನ ಕೈಗೆ ಸಿಲುಕಿದಿನಿಯಾಣ್ಮನಂ ಕಂಡು ಚೀರ್ದಾರ್ದುದಯ್ (ತ್ರೀರಾಮಾ. ೨–೨೬). [ಇನಿ (< ಇನಿದು) + ಆಣ್ಮ (< ಆಳ್ಮ)]

ಇನಿರಸ (ನಾ). ೧. ಸಿಹಿಯಾದ ರಸ; ಮಧುರ ರಸ: ಆಗರದೊಳು ರಸದಾಳಿ ತೆಂಗಾಳಿಯಿಂ ತಾಗಲೊಂದಱೊಳೊಂದು ಹಳಚಿ ಮೇಗೋಲ್ಗಳೊಡೆದಿನಿರಸದ ಪರಿಯೊಳಿಕ್ಷುಸಾಗರ ತುಂಬಿದಂತಾಯ್ತು (ಮೋಹತ. ೨–೪೮); ಗಿಳಿ ಕರ್ದುಂಕಲು ಸೋರ್ವಿನಿರಸವನು ಸವಿವೆಳೆವೆಂಗಳೊಲಿದು ಚಪ್ಪರಿದು (ಕಂನವಿ. ೫–೭೯). ೨. ಅಮೃತ: ಇನಿರಸವನಿಟ್ಟಿಸಿದ ಬಿಡುಗಣ್ಣ ಕುಳಮೆಂಬೊಲ್ (ವೆಂಕಾರಾ. ೨–೮–೫೪).
[ಇನಿ (< ಇನಿದು) + ರಸ]

ಇನಿರಸಧಾರೆ (ನಾ). ಸಿಹಿಯಾದ ರಸದ ಪ್ರವಾಹ, —ಧಾರೆ: ಗಿಳಿ ಕರ್ದುಂಕಿದೊಡಿನಿರಸಧಾರೆ ಭೂಮಿಗೆ ಚಳೆಯವಾಗೊಪ್ಪಿದುವಾಗ (ಕಂನವಿ. ೨೦–೩೧). [ಇನಿರಸ + ಧಾರೆ]

ಇನಿರಸವಾನ್ (ಕ್ರಿ). ಮಧುರವಾದ ರಸವನ್ನು ಹೊಂದಿರು: ಇನಿರಸವಾಂತ ಕರ್ವಿಲ್ಲಿಗೆ ಭ್ರಮರ ಸಿಂಜಿನಿಗೈದೆಡದ ಹಸ್ತದಲಿ ದನಿಗೆಯ್ಯುತಿರೆ (ಮೋಹತ. ೫–೩೭). [ಇನಿರಸ + ಆನ್$_1$]

ಇನಿವಂಡೀ (ಕ್ರಿ). ಹೂವಿನ ಸಿಹಿಯಾದ ರಸವನ್ನು ಕೊಡು, —ಮಕರಂದವನ್ನು ನೀಡು: ನನ್ನಯ ಮೋಹದೆಱೆಯನ ಕರೆದು ಕಾಣಿಸಲು ಸರಸಿಜದಲರಿನಿವಂಡಿತ್ತು ನಿಮಗತಿಹರುಷವ ಪುಟ್ಟಿಸಿ ಕೊಡುವೆ (ಕಂನವಿ. ೯–೨೦೪). [ಇನಿವಂಡು + ಈ$_2$]

ಇನಿವಂಡು (ನಾ). ಸಿಹಿಯಾದ ಮಕರಂದ, —ಹೂವಿನ ರಸ: ಬಕುಳಂಗಳಿನಿವಂಡಂ ಬರೆಪೀರ್ದು ದನಿಗುಡುವಾರಡಿಗಳ್ (ಮರಾಚ. ೫–೫೩ ವ). [ಇನಿ (< ಇನಿದು) + ಬಂಡು]

ಇನಿವಚನ (ನಾ). ಮಧುರವಾದ ನುಡಿ; ಸವಿಮಾತು: ಚಿತ್ಕಾಂತ ನಿನ್ನ ಇನಿವಚನಾಮೃತವು ಸುರಸ (ನವಮೋ. ೩–೩).
[ಇನಿ (< ಇನಿದು) + ವಚನ]

ಇನಿವಣ್, ಇನಿವಣ್ಣು (ನಾ). ಸಿಹಿಯಾದ ಹಣ್ಣು: ಇನಿವಣ್ಗಳಚ್ಚ ರಸಮಂ ಮೇಣೀಂಟ ಸಲ್ಲೀಲೆಯಿಂದುಲಿವಂಚಚ್ಚುಕಜಾಲದಿಂದೆ (ಉದ್ಭಟ. ೯–೮). ಇನಿವಣ್ಣು: ಗಿಳಿ ನಸುಚುಂಬಿಸದಿನಿವಣ್ಣಿನಂತೆ (ಭರಚ. ೩೭–೯೬). [ಇನಿ (< ಇನಿದು) + ಪಣ್$_3$]

ಇನಿವಣ್ಗೊಂಚಲ್ (ನಾ). ಸಿಹಿಯಾದ ಹಣ್ಣುಗಳ ಗೊಂಚಲು: ಇನಿವಣ್ಗೊಂಚಲಂ ಕಂಡರಗಿಳಿಯಂತೆ (ಉದ್ಭಟ. ೧೦–೧೦೬ ವ).
[ಇನಿವಣ್ + ಗೊಂಚಲ್]

ಇನಿವಣ್ಗೊನೆ (ನಾ). ಸಿಹಿಯಾದ ಹಣ್ಣುಗಳುಳ್ಳ ಗೊನೆ: ನೆಲಕ್ಕೊಕ್ಕಪುದು ರಸವೆಂಬ ಮಾವಿನಿನಿವಣ್ಗೊನೆಗಳಂ (ಚಿಬಪು. ೪೫–೨೯).
[ಇನಿವಣ್ + ಗೊನೆ]

ಇನಿವಣ್ಣು 'ಇನಿವಣ್' ನೋ.

ಇನಿವಣ್ಣುಣ್ (ಕ್ರಿ). ಸಿಹಿಯಾದ ಹಣ್ಣುಗಳನ್ನು ತಿನ್ನು: ಇನಿವಣ್ಣುಂಡು ಗಿಳಿವಿಂಡು ತೊಂಡುಗೆಡೆಯಲೆಳಸಿತು (ಚಿಬಪು. ೪೫–೧೦).
[ಇನಿವಣ್ + ಉಣ್]

ಇನಿವರ್ 'ಇನಿತ್ತು' ಪರಾ.

ಇನಿವಾತು (ನಾ). = ಇನಿವಚನ: ಇನಿವಾತುಗಳಿಂದೆ ನೆರೆದಿರ್ದ ಸದ್ವಿಳಾಸಿನಿಯರ ಹೋಗೆಂದ ನಗುತೆ (ಮೋಹತ. ೧೬–೨೫); ಮನುಜೇಂದ್ರ ಚಂದ್ರ . . . ನಿನ್ನಿನಿವಾತೆರ್ದೆಗಿಂಪನಿತ್ತುದು (ತ್ರಿಥುತಿ. ೮–೨).
[ಇನಿ (< ಇನಿದು) + ಮಾತು$_1$]

ಇನಿವಾಲ್ (ನಾ). ರುಚಿಯಾದ ಹಾಲು: ಅನುದಿನಮಿಂತಾರೋಗಿಪ ನಿನಿವಾಲಂ ಶೂಲಿ (ವೃಷವಿ. ೯–೯೦); ನೀರನಿನಿವಾಲೆಸಗಿದೆನ್ನ (ಗಿಳಿವಿಂ. ೫೮–೩೬). [ಇನಿ (< ಇನಿದು) + ಪಾಲ್$_1$]

ಇನಿವಿರಿದು (ಗು). ೧. ಇಷ್ಟು ಹಿರಿದಾದ, —ದೊಡ್ಡದಾದ, —ಹೆಚ್ಚಿನ: ನಿಮ್ಮ ಪ್ರಸಾದದಿಂದೆನಗಿನಿವಿರಿದು ಶ್ರೀಯುಂ ಸಂಪತ್ತುಮಾದುದು (ವಡ್ಡಾರಾ. ೮೪–೨೩); ಇನಿವಿರಿದು ಸುಖಂ ಮಜ್ಜನನೀಚರದಿವಿಜನಿಂದಮಾಯ್ತು (ಆದಿಪು. ೩–೫೮); ಪಾಪದ ಫಲದಿಂದಿನಿವಿರಿದು ದುಃಖಮಂ ನೆಟ್ಟನೆಯ್ದಿದೈ (ಸುಕುಮಾ. ೫–೨೮); (ಪಂರಾಮಾ. ೧೫–೫೯ ನೋ). (ನಾ). ೨. ಇಷ್ಟು ದೊಡ್ಡದು, —ಹಿರಿದು: ಆತನರಸಿನಿವಿರಿದಿಂದಾದೊಡಮೇನೆನಗೆಂಬ ಮದೋದಯದೊಳ್ ದೇವ ಬಾಹುಬಲಿ ಬಲ್ದಿರ್ದಂ (ಆದಿಪು. ೧೪–೧೮).

ಇನಿವಿರಿಯ = ಇಷ್ಟು ಹಿರಿದಾದ, —ಹೆಚ್ಚಿನ: ಇನಿವಿರಿಯ ಸಿರಿಯುಮಿನಿವಿರಿಯ ನಿಚಿತ ಯೌವನಮುಮಿನಿವಿರಿಯ ಭೋಗಮುಂ (ವರ್ಧಪು. ೨–೩೮). [< ಇನಿತು + ಪಿರಿದು]

ಇನಿವಿರಿದುಂ (ಅ). ಇಷ್ಟು ಹೆಚ್ಚಾಗಿ, —ಅತಿಶಯವಾಗಿ: ಅಂಬುಜದಳನೇತ್ರೆಯ ಮಧ್ಯಂ ಇನಿವಿರಿದುಂ ತಾಂ ಪಳಿಯುತ್ತಿರ್ಪುದತನುವಾಗಿಯೆ ಜನಮಂ ಸಮ್ಮೋಹಿಪ ಮನಸಿಜನಂ (ಜಯಕಾ. ೩–೩೨). [< ಇನಿವಿರಿದು]

ಇನಿವಿಲ್, ಇನಿವಿಲ್ಲು (ನಾ). ಸಿಹಿಯಾದ ಬಿಲ್ಲು; ಕಬ್ಬಿನ ಬಿಲ್ಲು: ಪುರಿದಂತಾದುವು ಪೂವಿನಂಬುವಿನಿವಿಲ್ ನಿಸ್ಸಾರಮಾದತ್ತು (ಪಂರಾಮಾ. ೧–೧೬); ಮನಸಿಜನೆಂಬಂಕದ ಬಿಲ್ಗಾಱಂ . . . ತನ್ನಿನಿವಿಲ್ಲಂ . . . ಇರಿಸಿದ ಕಾಂಚನವನರುಹವಿಷ್ಟರಮೆನೆ . . . ಮೊಗಮೊಪ್ಪಿದುದು (ಜಯಕಾ. ೩–೪೦).

ಇನಿವಿಲ್ಲು : ಇನಿವಿಲ್ಲಿಗ [ಪಾಠಾಂ. ವಿಲ್ಲನ] ರಲಂಬನು . . . ಪೂಡುತ್ತೆಚ್ಚೊಡೆ (ಭಾವಚಿಂ. ೩–೮); ಅಭವನನ್ನೇಮದಿಂ ಪೂಜಿಸಲ್ ಕಾವನಿನಿವಿಲ್ಲಿಗಳಿವೆದೆಯನೇಱಿಸಿದನು (ಚಿಬಪು. ೩೫–೨೧).

[ಇನಿ (< ಇನಿದು) + ಬಿಲ್$_2$]

ಇನಿವಿಲ್ಲ (ನಾ). ಕಬ್ಬಿನ ಬಿಲ್ಲನ್ನುಳ್ಳವನು ; ಮನ್ಮಥ; ಪ್ರದ್ಯುಮ್ನ : ಇನಿವಿಲ್ಲನ ಚಿತ್ರಪಟವಿದು ನಿರ್ಜೀವ ದನಿದೋಜಲಱಿಯದೆಂದೆನುತ (ಮೋಹತ. ೯–೯); ಇಂದ್ರಲೋಕದಲ್ಲಿ ಇನಿವಿಲ್ಲನಯ್ಯನು ಕೇಳುಪೇಂದ್ರಮೂರ್ತಿಯಲಿಹನು (ಲಕ್ಷ್ಮಭಾ. ೨೦–೩). [ಇನಿವಿಲ್ + –ಅ$_7$]

ಇನಿವಿಲ್ಲು 'ಇನಿವಿಲ್' ನೋ.

ಇನಿವೊಱ್ತು (ನಾ). ಇಷ್ಟು ಹೊತ್ತು : ಇನಿವೊಱ್ತುಂ ತಡೆದೆಂ, ತೆತ್ತರೇಂ ಬೈವರೊ ಕಾಣೆನೆಂಬೊಂದು ತಳಮಳದಿಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೭೭–೧೦).

[< ಇನಿತು + ಪೊಱ್ತು]

ಇನಿಸಾನುಂ 'ಇನಿಸು$_1$' ಪರಾ.

ಇನಿಸಾನುಮಂ 'ಇನಿಸು$_1$' ಪರಾ.

ಇನಿಸಾನುವಂ 'ಇನಿಸು$_1$' ಪರಾ.

ಇನಿಸಿನಿಸು 'ಇನಿಸು$_1$' ಪರಾ.

ಇನಿಸು$_1$ (ನಾ). ೧. ಇಷ್ಟು; ಈ ಪ್ರಮಾಣ : "ಇನಿಸೆಂದಿಷ್ಟಜಲ್ಲಾಯ್ತು" (ಕರ್ಣಾನಿ. ೯೧); ಮನಕತದಿಂದೋರೊರ್ವರನಿನಿಸನಗಲ್ದಿರ್ದಿರಿನಿಸೆ ನಿಮಗಂ ತಮಗಂ (ಪಂಪಭಾ. ೯–೩೮); ಅನುಭವಿಸಿದ ಕೋಟಲೆಗಳ ನಿನಿಸೆಂದೆಣಿಸಲ್ಕೆ ಮೌಕ್ತಿಕಾಕ್ಷಾವಳಿಯಂ ವನಜದಳನಯನೆ ಸಮೆದಪಳೆನೆ ಸುರಿದುವು ತರದೆ ತೋರ ಕಣ್ಬನಿದುಱುಗಲ್ (ಕಾದಂಉ. ೨೯೨). ೨. ಸ್ವಲ್ಪ; ಕೊಂಚ; ತುಸು : ಭದ್ರಮಾಗಿದ ಧರ್ಮ್ಮಮನ್ದುವಱಿಕ್ಕೆ ವನ್ದಿನಿಸಳ್ಕಲೋ ವಿದ್ರುಮಾಧರ ಶಾನ್ತಿಸೇನ ಮುನೀಶನಾಕ್ಕಿಎ (ಎಕ. II, ೩೧–೨; 650); ಅವಗುಣದಾ ತಾಣಮದಿನಿಸೆಡೆವೆತ್ತೊಡೆ ಮಾಣದೆ ಪಿಡಿದದನೆ ಕೃತಿಗಳಂ ಕೆಡೆನುಡಿವರ್ (ಕವಿರಾ. ೧–೪೦); ಎರಱ್ದೆಸೆಗಂ ಕಿಸುಱಿನಿಸಾಗದು ಮಗನೆ ನೀನೊಡಂಬಡವೇಱ್ಕುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೯–೮೩); ದೇವರನು ವಂದಿಸಿ ಅಶೋಕೆಯ ಹೊದಱಲಿನಿಸಿರಲು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೬–೧೦).

ಇನಿಸಂ = ಇಷ್ಟುಮಾತ್ರವನ್ನು ; ಕೊಂಚಮಾತ್ರ : ತಾಯೆಂದೆ ಮುಂಕೊಂತಿ ಬಂದಿನಿಸಂ ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಿ ಪೋದಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨–೧೯೬); ವಿಭಾವರಿಯನಿನಿಸನನುಕರಿಸಿರ್ದಳ್ (ಕಾದಂಪೂ. ೪೦). ಇನಿಸಪ್ಪೊಡಂ = ಸ್ವಲ್ಪಮಟ್ಟಿಗಾದರೂ ; ಸ್ವಲ್ಪವಾದರೂ ; ಸ್ವಲ್ಪ ಹೊತ್ತಾದರೂ : ಇನಿಸಪ್ಪೊಡಂ ತಡೆಯದೆನ್ನ ನುಡಿದ ನುಡಿಯೇ ತನಗೆ ಮನಃಕಂಪಮಂ ಪಡೆಯೆ (ಆದಿಪು. ೩–೬೪ ವ); ಮನಮುಮಖಿಳೇಂದ್ರಿಯಂಗಳುಮಿನಿಸಪ್ಪೊಡಮೆನ್ನವಲ್ಲಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೮೭೩). ಇನಿಸಾದೊಡಂ = ಸ್ವಲ್ಪವಾದರೂ : ಇನಿಸಾದೊಡಂ ಕೇಳಿದೊಡೆ ಸಾಕು (ಚಿಬಪು. ೧–೩೫). ಇನಿಸಾನುಂ = ೧. ಸ್ವಲ್ಪ; ಸ್ವಲ್ಪಮಟ್ಟಿಗೆ; ಕೊಂಚ : ಶಿರಃಕಂಪದೊಳಿನಿಸಾನುಮೆಱಗಿದ ಕರ್ಣಪೂರ ಪಾರಿಜಾತಸ್ತಬಕಮನೋಸರಿಸುವ ವಿಳಾಸಮುಮಂ (ಆದಿಪು. ೪–೯ ವ); ಎನಗಿನಿಸಾನುಂ ಏಕಾಂತಮಂ ದೇವರ್ ದಯೆಗೆಯ್ವುದೆಂದೆನಲ್ (ಪಂಚತಂ. ೩೫–೬); ಅನುಮತಿಯೆನಿಕುಂ ಪೂರ್ಣಮೆಯಿನಿಸಾನುಂ ಕುಂದಿ ತೋಱುತಿರೆ ಚಂದ್ರಂ (ವಸ್ತುಕೋ. ೧೬–೯). ೨. ಸ್ವಲ್ಪ ಹೊತ್ತು ; ಕೊಂಚಕಾಲ : ಒಂದು ದಿವಸಂ ಕೈಲಾಸಪರ್ವತದ ಬನದೊಳ್ ಸುಲೋಚನೆಯಂ ಇನಿಸಾನುಮಗಲ್ದು ವಿಹಾರಿಸುವನ್ನೆಗಂ (ಚಾವುಂಪು. ೧೧೭–೧೨); ವಿದ್ಯಾಭ್ಯಾಸಂಗೆಯ್ದು ಬಂದಲ್ಲದೆ ನಿಮ್ಮ ಮೊಗಮಂ ನೋಡೆವೆಂದು ಪೊಡೆವಟ್ಟು ಪೋಪ ಮಾಣಿಗಳನಿನಿಸಾನುಂ ಮಾಣಿಮೆಂದು ಕಾಶ್ಯಪಿಯಿಂತೆಂದಳ್ (ಸುಕುಮಾ. ೨–೩೭ ವ). ೩. ಸ್ವಲ್ಪ ಸ್ವಲ್ಪವಾಗಿ : ರಾಗದ್ವೇಷಂ ತನಗುಂಟಾಗೆ ತಪಂಬಟ್ಟು ನಮೆವನವನಿನಿಸಾನುಂ ರಾಗದ್ವೇಷಂ ತನ್ನಿಂ ಪೋಗೆ ತಪಂಬಟ್ಟು ನಮೆವನವನಿನಿಸಾನುಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೫–೧೧೭); ಅಂತು ಗಿರಿಸಾನುವನಿನಿಸಾನುಮಿಱಿವಲ್ಲಿ (ಜಗವಿ. ೧೬–೩೫ ವ). ಇನಿಸಾನುಂಬೇಗ = ಸ್ವಲ್ಪ ಹೊತ್ತು : ನಿರ್ವರ್ತಿತ ದೇವಾರ್ಚನನಾಗಿ . . . ಪೌಲಸ್ತ್ಯಜಿನಭವನಂಗಳೊಳಿನಿಸಾನುಂ ಬೇಗಮಿರ್ಪನ್ನೆಗಂ (ಆದಿಪು. ೨–೩೨ ವ). ಇನಿಸಾನುಮಂ, ಇನಿಸಾನುವಂ = ಸ್ವಲ್ಪವನ್ನು ; ತುಸವನ್ನು : ಅಸಿಯಳವುಂಕಿ ಕೆಂದಳದೊಳೊತ್ತುವ ನೀರ್ಮೊಗಮಂ ಪಳಂಚೆ ಬಂಚಿಸಲಿನಿಸಾನುಮಂ ಮುಱುಗಿದಾಗಡೆ ಭೋಂಕನೆ ಬಂದು ಬಾಳೆಮೀನ್ ಮುಸುಱಿ ನಿರಂತರಂ ಕರ್ದುಕೆ (ಪಂಪಭಾ. ೫–೬೪); ಧ್ಯಾನದೊಳಭವಂ ನೆಱೆದಿನಿಸಾನುಮನರೆಮುಚ್ಚಿ ಕಣ್ಗಳಂ ನಿಶ್ಚಳಿತಂ ತಾನಿರ್ದು ಮಱೆದು ಕೆಂದಿದ ಮೀನಂತ[ಳ್ತಾ]ಡದಿರ್ದಮಡುವಂ ಪೋಲ್ತಂ (ಪಂಪಭಾ. ೮–೧೩); ತೊಡರ್ ಪಱಿದ ವನ್ಯವಾರಣದ ಮಾಱ್ಕೆಯಿಂದೇಱಿದಂ ತೊಡರ್ಪನಿನಿಸಾನುವಂ ಬಗೆಯದಾ ಕುಭೃತ್ಸಾನುವಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೨–೨೦). ಇನಿಸಿನಿಸಾಗಿ = ಚೂರು ಚೂರಾಗಿ ; ಖಂಡ ಖಂಡವಾಗಿ : ಆ ಪತ್ರವಾನಿಲ್ಲದಿನಿಸಿನಿಸಾಗಿ ಸೀಳಿದೊಡೆ (ಸೌಂದಪು. ೫–೧೧). ಇನಿಸಿನಿಸು (ದ್ವಿರುಕ್ತಿ): ಇನಿಸಿನಿಸಾ ಗರ್ಭಂ ಪ್ರತಿದಿನಮೊಯ್ಯನೆ ಬಳೆಯೆ (ಕಾದಂಪೂ. ೩೮೦); ಇನಿಸಿನಿಸು ಚಿಂತೆಯೊರ್ಮೆಯೆ ತಿನೆ ತವುಗುಮಿದೆಂದು (ಗದಾಯು. ೪–೩೮); ಪೂಜಾಲೀಲೆಯಿಂ ಚರಿಸುತಿನಿಸಿನಿಸು ಬುದ್ಧಿದೋಱೆ (ಪದ್ಮರಾ. ೨–೭೩). ಇನಿಸುಂ = ೧. ಸ್ವಲ್ಪವೂ : ಇನಿಸುಂ ಮಾಣದೆ (ಪಂಪಭಾ. ೮–೮೦); ದೇವಕಾರ್ಯದೊಳಿನಿಸುಂ ನೋಯದೆ ಸುಖಿಯಿಪ ಸವಣರುಪಾಯಮಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧–೧೧೨); ಇನಿಸುಂ ಹೇಸದೆ (ಸೋಮೇಶ. ೫೦). ೨. ಸ್ವಲ್ಪ ಹೊತ್ತು : ಲತಾಂಗಿನೊಂದಿನಿಸುಮಲ್ಲಿರದೆ . . . ಏಱಿದಳ್ ಮಾಡಮಂ (ಕಾದಂಉ. ೯೫). [< ಇನಿತ್ತು]

ಇನಿಸು$_2$ (ಅ). ೧. ಸ್ವಲ್ಪ ಮಟ್ಟಿಗೆ; ಸ್ವಲ್ಪ ಮಾತ್ರ : ಜಿನಸವನಾಂಬುವಿನೊಳ್ ಭೋಂಕೆನೆ ಚಂದ್ರಂ ತೇಂಕಿ ಹಂಸವೃದ್ಧನ ನಿನಿಸಂ ನೆನೆಯಿಸಿ ಕೊಳದೊಳಗಣ ಸಿತವನರುಹಲಕ್ಷ್ಮಿಯುಮನಿನಿಸು ತನಗೊಳಕೊಂಡಂ (ಆದಿಪು. ೭–೯೮); ನಿನ್ನಯ ಕೂರ್ಮೆಯದೆತ್ತವೋಯ್ತು ನೋಯಿಸದಿನಿಸೆಱ್ದು ನೋಡಿ ನುಡಿ (ಕಾದಂಪೂ. ೯೦೩); ಮನಮಱಿಗುಂ ನರೇಂದ್ರಸುತನೆಂದಿನಿಸಳ್ಕೆನೆ (ಕಾದಂಉ. ೭೬); ವದನ ವದನ ಸೋಂಕಿ ಮುತ್ತಕೊಡುವುದು ಲೋಕದೊಳುಂಟು ಭರತಚಕ್ರೇಶ ಇದು ಚಿತ್ರ ಕರಯುಗ ಸೋಂಕಿ ಮುತ್ತೀವುದೆಂದೆದೆಯೊಳಿನಿಸು ನಗಿಸಿದಳು (ಭರಚ. ೫–೫೦); (ಆದಿಪು. ೭–೯೮; ಪಂಪಭಾ. ೩–೮೩; ಕಾದಂಪೂ. ೪೦, ೯೨೨ ನೋ). ೨. ಕೊಂಚ ; ಸ್ವಲ್ಪ : ನಿಲಲಾಜದಲಸಿ ಪೋದೊಡೆ ಪಲವುಂ ಚೆಂಬೊನ್ನ ಪಡಪು ಕೆಟ್ಟಪುದು ಕರಂ ಕಲಿಯಾಗಿ ನಿಂದೆನಪ್ಪೊಡೆ ನಿಲಲಾಜದು ನೀರದೆಸೆಯನುಱಿದಸುವಿನಿಸುಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧–೧೬೧). [< ಇನಿಸು$_1$]

ಇನು 'ಇನ್' ನೋ.

ಇನುಂಗೂರ್ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಸ್ವಸ್ತಿ ಶ್ರೀ ಇನುಙ್ಗೂರಾಮೆಳ್ಳಗವಾಸಗುರವರ್ ಕಟ್ಟಿಪ್ಪ ಬೆಟ್ಟ ಮೇಲ್ಕಾಲಂ ಕೆಯ್ದಾರ್ (ಎಕ. II, ೨೮–೧, 700). [ಇನುಂಗ್ಯು + ಊರ್]

ಇನುಮಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಎರಡರಷ್ಟಾಗು ; ದ್ವಿಗುಣವಾಗು ; ಇಮ್ಮಡಿಸು : ಇನಕುಲಜನಾ ಬಳಿಕ ತನ್ನಂಗನೆಯ ಭಾವವ ಕಂಡು ಸಂತಸವಿನುಮಡಿಸಿ ಕರೆದಪ್ಪಿ ಗಲ್ಲವನಲುಗಿ ಮುದ್ದಿಡುತ (ಅನಂಶಾ. ೭–೨–೭).

[← ತೆಲು. ಇನುಮಡಿಂಚು]

ಇನೆಗ 'ಇನ್ನೆಗಂ' ನೋ.

ಇನೆಗಂ 'ಇನ್ನೆಗಂ' ನೋ.

ಇನೆತ್ತು 'ಇನಿತ್ತು' ನೋ.

ಇನ್ನ (ಗು). ಇಂತಹ ; ಇಂಥ ; ಈ ಪ್ರಕಾರವಾದ.

ಇನ್ನದು = ಇಂಥದು. ಇನ್ನನ್, ಇನ್ನಂ = ಈ ಪ್ರಕಾರದವನು ; ಇಂಥವನು: ಮಚ್ಚರಿಸಭಟಿನಪ್ಪ [ಕಾಕಾ. ನನ್ನ] ನಾವಮೊ ಧರತೀಶ್ವರ ಚಕ್ರವರ್ತಿಗೆ (ಅವಿಪ. ೧೪-೪) ; ತಮುಶಾಂದರ್ಯದಿನನ್ನನಿನ್ನನೆನಲುದ್ಯಾ ಜಾರದಿಂದನ್ನನಿನ್ನನೆನಲ್ ಬೋಧದಿನನ್ನನಿನ್ನನೆನಲ್ . . . ಅಕ್ಕೂಣಿಕ್ಕ ದಿಂದನ್ನನಿನ್ನನೆನಲ್ಬಾರದು ನಿನ್ನನೆ ೧೦ ಪಿರಿಯರೋ ತ್ರೈಲೋಕ್ಯ ರಕ್ಷಾಮಣಿ (ಶಾಂತಿ. ೧-೨೫) ; ಹತವಿಧಿ . . . ಕುಟಿಲತರಂ ಕಡೆ ಯೊಳಾಗರ್ಪುದಿನ್ನಿತೆ ಜಗದೊಳ್ (ವರ್ಧಮಾ. ೪-೭೪). ಇನ್ನರ್ = ಇಂಥ ವರು : ಅವರಿವರನ್ನಿನ್ನಿರೆ ನವೇಡಂಕೆಸರಿಗಾಂಪಪ್ಪಲ್ಲ (ಪಂಪ ಭಾ. ೧೨-೭೭) ; ಇಂದಿನ ನರವಸಿತೆಯರಿನ್ನಿರೊಳಗೆ ರೂಪಿಲ್ಲಿಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೬-೧೨೦) ; ಮನುಜರೊಳಿನ್ನರುಂಟೆ (ಚಕ್ರ. ೪-೧೦೬). ಇನ್ನವರು = ಇಂಥವರು: ಆತ್ಮಯಂತ್ರನ್ನವರು, ಹೂಬಿಲ್ಲ ಹಕ್ಕೈಸೆ (ಹಬ್ಬರೆ. ೬-೧೦೬). ಇನ್ನವು = ಇಂಥವು : ಇನ್ನವು ಸಾಹಸಮುಂ ಸತ್ಯಮುಮಾರ್ಗಮೊಳವೆ (ಪಜಿ ರಾ . ೪೨-೬) ; ಇನ್ನವಪ್ಪ ಬನ್ನವನವರೊಂ ಸೈರಿಸುರ್ (ಕಾದಂಬ. ೭೦). ಇನ್ನೆಗ್ = ಈ ಪ್ರಕಾರದವಳು ; ಇಂಥವಳು : ತತ್ಪ ತ್ನಿಯಂ ಕಂಡು ಸೋಕ್ಕಿವದಿಂದಿನ್ನೆಗೆನ್ನಿಕ್ಕುಮೆ ವರಂ ತಾನೆಂದು . . . ಪೇಟ್ಕಿಂಬುದುಂ (ಪೇಮಿತಿ. ೬-೧೧೧).

[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಮಲ. ಇನ್ನ ; ತೆಲು. ಇಟ್ಟ]

ಇನ್ನಂ, ಇನ್ನ, ಇನಂ (ಅ). ೧. ಈವರೆಗೆ; ಇಲ್ಲಿಯತನಕ: "ಇನ್ನಿ [ನ್ನೆ]ನವರಿನ್ನ ಮಿನ್ನೆಗಂ ಸೀಮಾರ್ಥದೊಳ್" (ಕಪ್ರ ೧೪). ಇನ್ನ : ೨. [ವ್ಯಾಕ] ಸತಿಸಪ್ತಮಿಯ ಪ್ರತ್ಯಯ; ಇರಲು ; ಇರುತ್ತಿರಲು : ಆದಿತ್ಯರುಳ್ಳ ಸಲ್ಲುದು (ಎಳ. VI, ಚಳ್ಳು. ೧೨೯-೯ ; ೪೦೦). ಇನಿಂ : ೨. "ಇನಿಗಂ ಉದುಂ ಅಸ್ಸಂ ಅನ್ನೆಗಂ ಇನಂ ಆಲಿಡಂ ಎಂದಿವು ಸೊನ್ನೆವರಿಪಡಲ್ಪಿದಿರಿವ" (ಕವಿದ. ಸ. ೨೫೭ ವೃತ್ತಿ) ; ಈತಂಗೆ ಬ್ಯಾದಿಗ ಳೆಂದು ಬಗೆದಿರಿಗನಂ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೨೬-೧೭) ; ಕುಳಕ್ಕೆಲಿರಿಗಳ್ ಪದಾಘಾತ ದೊಳಲುಗುವಿನಂ (ಅವಿಪ. ೬-೧೨೦) ; ಸರಸಿಜಪಂಡದ ತೆರಿಗಳ್ ತೆರಲ್ಕಿನಂ (ಶಾಬ್ಯಾವ. ೦೫೯) ; ನೀನಿಂ ಕೇಡವನೆಂಬಭಿಧಾನದೆ ವರ್ತಿಸು ಮುರಾ ಧರೆ ಕೇರ್ತಿಪಿನಂ (ಜಗವ. ೫-೫೧) ; ಚಂದ್ರಾದಿತ್ಯರುಳ್ಳಿನಂ . . . ನಿಜಾಸಿ ದಾನ್ (ಎಇ. XIII, ೧೦೩-೧೦ ; ೪೮೨) ; ಬೆಳಗಿಪ್ಪಿನಂ ಕೇಕಿಸಿದಂ (ಕವಿದ. ೨೪೭ ಪ್ರಯೋ).

[?. P ಕಬ್ಬಾಸು ಸಲಿಲ ರಲ್ಲಿ ಈ ಶಬ್ದವನ್ನು ವಿನಂ ಎಂದು ಹೇಳ ಲಾಗಿದೆ]

ಇನ್ನಂಮಾವು (ನಾ). ಸಿಹಿಮಾವು (?) : ಇನ್ನಂಮಾವು, ಒಳ್ಳಂ ಗನ್ನಡಂ (ಕಬ್ಬಾಸು. ೫೫ ಪ್ರಯೋ). 'ಇಮ್ಮಾವು' ಪರಾ.

[< ಇನಿದು + ಮಾವು ?]

ಇನ್ನಕೆ 'ಇನ್ನೆಗಂ' ನೋ.

ಇನ್ನಗೆ (ನಾ). ಇಂಪಾದ ನಗೆ; ಮನೋಹರವಾದ ನಗು : ಇನಿದು + ನೆಗೆ, ಇನ್ನಗೆ (ಕಬ್ಬಾಸು. ೯೫ ಪ್ರಯೋ). [< ಇನಿದು + ನಗೆ]

ಇನ್ನದು 'ಇನ್ನ' ಪರಾ.

ಇನ್ನನ್ 'ಇನ್ನ' ಪರಾ.

ಇನ್ನನ್ನ (ಅ). ಇನ್ನಾದರೂ (?) : ಇನ್ನನ್ನಾ ಈ ಸ್ನೇಹಾ ಯರವು ಮಾಡಲಿ ಬೇಡ ಸತ್ಯಭಾಮ (ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ. ೧೧೧).

[< ಇನ್ + ಅನ್ನು (< ಅನ್ಮು)]

ಇನ್ನಬರ 'ಇನ್ನೆವರಂ' ನೋ.

ಇನ್ನರ್. 'ಇನ್ನ' ಪರಾ.

ಇನ್ನವರು 'ಇನ್ನ' ಪರಾ.

ಇನ್ನವು 'ಇನ್ನ' ಪರಾ.

ಇನ್ನಹ್ಮು 'ಇನ್ನಾ' ಪರಾ.

ಇನ್ನಳ್ 'ಇನ್ನ' ಪರಾ.

ಇನ್ನಿನಿತು 'ಇನ್ನಾ' ಪರಾ.

ಇನ್ನೀರ್ (ನಾ). ಸಿಹಿಯಾದ ನೀರು; ರುಚಿಯಾದ ನೀರು: ನಾಕಿಳಮಸಿಗುಂ ಳಳಾಳಿಯಂ ನಾರ್[ಕೇಳ] ನೆಗಚ್ತಮ್ಮೆಳಿಪ್ಪು ವಿನ್ನೀರದಾವ ಸಖಿ ನೋಡಿನಿಮೆಂದಣಂ ನೀರದಾವಳಿಗೆ ನೀಡುವಂದದಿಂ (ಧರ್ಮಾನಾ. ೪-೫೭). [< ಇನಿದು + ನೀರ್.]

ಇನ್ನು 'ಇನ್' ನೋ.

ಇನ್ನುಡಿ (ನಾ). ಇಂಪಾದ ಮಾತು ; ಪ್ರಿಯವಾದ ಮಾತು : ತೊಡೆ ವೆಳಗಬ್ಬರದಿನ್ನುಡಿ ಮೊಳಗು ಕಣ್ಣಡಿಯಂಬಿಂ ಕಾರಿಸಿರಿಗೆ ಪಡಿಯಾದ (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೧-೫೫). [< ಇನಿದು + ನುಡಿ.]

ಇನ್ನುಣಿಸು (ನಾ). ರುಚಿಯಾದ ಊಟ; ಮೃಷ್ಟಾನ್ನ : ಇನ್ನುಣಿ ಸೆನಗುತ್ತು . . . ತಣಿಯುಣಲೀವುದೀ ವೆ ರಡನೆ (ಪಂಪಭಾ. ೫-೭೧) ; ಇನ್ನೂವು, ಇನ್ನುಣಿಸು (ಭಾಷಾಭೂ. ೧೩೫ ಅವಾ) ; ಉಗುಳ್ಳಿನ್ನುಣಿ ಸಾದ ದೊರೆ ಮರೆಯಲ್ಕಿಗೈ ಕೇಳ್ವುವು ಕಾಡಪುಲ್ಲಿಗಳ್ (ಚಂದ್ರಪ್ಪ. ೧-೧೧೩). [< ಇನಿದು + ಉಣಿಸ್ಮು]

ಇನ್ನೂ 'ಇನ್' ನೋ.

ಇನ್ನೂರು 'ಇನ್ನೂಱು' ನೋ.

ಇನ್ನೂರ್ವರ್ 'ಇನ್ನೂಱು' ಪರಾ.

ಇನ್ನೂಱು, ಇನ್ನೂರು, ಇರ್ನೂಱು, ಇಟ್ಟೂಱ್ (ನಾ). ಎರಡು ನೂರು : ಪೆಮ್ಮಾಡಿಗೊನ್ಮಲ್ಗೆ ಕೊಟ್ಟ ರಿಜ್ಯಣ್ಣಂ ಇನ್ನೂಱು (ಎಳ. VI, ಚಳ್ಳಮ. ೩-೮ ; ೮೮೨) ; ಆ ಹ ವದೊಳ್ ಳುಸಿದು ಪೆಜಿಲಿಂ ಪೇಱ್ದು ಮಾನಸರೇಣನಿನ್ನೂಱು ವರ್ಷಮಂ ಬಟ್ಟಪರೇ (ಪಂಪಭಾ. ೧೩-೧೭೬) ; ರುಧಿರದೊಳಲ್ದ ರಿನ್ನೂಱರುಸುಮಕ್ಕಳು (ಕವ್ಯಾಳ.೧೧-೨೫). ಇನ್ನೂರು: ಇನ್ನೂರಾ ಅಯ್ವತ್ತು (ಮುಂಬಯಿ. ೪-೧೫೯ ಟಿ) ; ಅವನು ಆ ಹೊಲ ವನ್ನು ಇನ್ನೂರು ರೂಪಾಯಿಗಳಿಗೆ ಕೊಂಡು ಕೊಂಡನು (ರೂಢಿ). ಇರ್ನೂಱು : ಧಿಕ್ಕರಿಸಲ್ ಸಾಲ್ವತ್ತು ನಾನಾ ಫಲ ವಿಲಸನದಿಂ ಕಾಯಿಯೂರಲ್ಲಯ್ [ನ್ನೂ]ವ್ವರಿ ವಿದ್ಯಾಧ್ಯಾಸಮ್ [ನ್ನೂ]ವ್ವರಿ ವಿಲ್ಲ ಸದಾಚಾರ ಸಂಪತ್ತಿ ಯ್[ನ್ನೂ]ವ್ವರ ದಾನೀದಾರಿಯು [ನ್ನೂ]ವ್ವರ ವಿಮಳಯಶಶ್ಶ್ರೀ ವಿಚಿತ್ರಂ ಪವಿತ್ರಂ (ಎಇ. XIII, ೬೩೩-೫೦, ೫೭ ; ೪೩೦). △ ಇಟ್ಟೂಱ್ವುಲ್ : ರವಿಕಯ್ಯ ಮೊದಲಾಗಿ ಇಟ್ಟೂರ್ವೆ(ರ್ವ)ರುಂ ಮಹಜನರ ಕಾಲಂ ಕಜ್ಜಿ (ಇಆ. XII, ೨೧೯-೨೦ ; ೩೧೨) ; ಇಜಿಪೊಡೆ ಇಟ್ಟೂಱ್ವಲ್ಕಿಗೆವತ್ತು ದ್ರಮ್ಮ . . . ಪರದಾರ ಮಾ ಡಿ ದೊಡೆ ಇಟ್ಟೂಱ ಇರ್ವತ್ತ್ನಾಲ್ವು ದ್ರಮ್ಮ (ಕೃಅರಿ. ೧೯೫, ೨೬-೨೭ ; ೪೭೭).

ಇನ್ನೂರ್ವರ್ = ಎರಡು ನೂರು ಮಂದಿ : ಅಂಗಭೋಗದ ಸತಿ ಯರಿನ್ನೂರ್ವರತಾಂಗೆ (ಇಹರ. ವೇ. ೨೮-೧೪).

[ಇರ್ನೂ (< ಎರಡು) + ನೂಱು. / ತಮಿ. ಮಲ. ಇರುನೂಱು ; ಕೊಡ. ಇನ್ನೂರು ; ತುಳು. ಇರ್ನೂಡು ; ತೆಲು. ಇನ್ನೂಱು]

ಇನ್ನೆ (ನಾ). ಇಂದು ; ಈ ದಿನ; ಈ ಹೊತ್ತು (?). 'ಇನ್ನೆವರಂ' ಪರಾ.

ಇನ್ನೆಗೆ = ಈ ದಿನಕ್ಕೆ ; ಇದುವರೆಗೆ (?) : ಏಸರವನೀ ಪಾರ್ಥ ನನ್ನೊಳು ವಾಸಿ ಶಂತವ ಮಾಡಲಿಂದಿಗೆ ಭಾಸುರದ ಚಕ್ರದೊಳು ಇನ್ನೆಗೆ ಸವರೆನೇ ಎಂದ (ಕೋಗಳು. ೧೨-೫೭). [?. / ತಮಿ. ಇನ್ನೆ]

ಇನ್ನೆಗ 'ಇನ್ನೆಗಂ' ನೋ.

ಇನ್ನೆಗಂ, ಇನೆಗ, ಇನೆಗಂ, ಇನ್ನಕ, ಇನ್ನೆಗ (ಅ). ೧. ಇಂದಿನವರೆಗೆ; ಈಗಿನವರೆಗೆ; ಇಷ್ಟುಹೊತ್ತಿನ ವರೆಗೆ: ಭರತ ಯಯಾತಿ ಕುತ್ಸ ಪುರುಕುತ್ಸ ಪುರೂರವರಿಂದಮಿನ್ನೆಗಂ ಪರಿವಿಡಿಯಿಂದೆ ಬಂದ ಶಶಿವಂಶಂ (ಪಂಪಭಾ. ೭–೧೬); ಕಮಲೆಯೆನಿನ್ನೆಗಂ ಕುರುಮಹೀಪತಿಯೊಳ್ ನೆಲಸಿರ್ದೆಂ (ಗದಾಯು. ೯–೪); ಅನಿನ್ನೆಗಂ ಕಂಡ ಸಂಭ್ರಮಂ ಕಡೆಗೆ ಕನಸೋ ನಿರುತವೋ (ಸಿದ್ಧರಾ. ೨–೧). **ಇನೆಗ**: ೧. ದಿವಿಜರ್ ನಡುಗಲ್ಕೊಡರಿಸುವಿನೆಗ ಜಟಾಸುರ ಹಿಡಿಂಬ ಬಕವೈರಿ ಸಿಂಹನಾದಂಗೆಯ್ದಂ (ಗದಾಯು. ೭–೧೬). **ಇನೆಗಂ**: ೨. ಆ ಕಾಲದ ವರೆಗೆ; ಆ ವರೆಗೆ; ಆತನಕ: ಇದಂ . . . ಪಾಲಿಸುಗೆ ವಾರ್ಧಿ ನಗಮುಳ್ಳಿನೆಗಂ (ಇಆ. XVIII, ೨೭೪–೪೦; 994); ಕರಿ . . . ಜಿನನಂ ವಿನುತಂ ಕಾಣ್ಬನೆಗಂ ಕೂಳನೆ ತೊಱೆದುದು (ಸೌಇಇ. XI–i, ೫೨–೨೬; 1007). ೩. ಅಷ್ಟರ ಮಟ್ಟಿಗೆ; ಆ ಮಟ್ಟಿಗೆ: ಗಗನಾಂತರದಲ್ಲಿ ಸೂರ್ಯಯುಗ್ಮೋದಯ ಮೆಂದುಮಿಲ್ಲದುದಿದಾದಪುದೆಂಬಿನೆಗಂ . . . ನಿಮಿರ್ಚಿದುದು ಕಣ್ಗೆ ವಿಯತ್ತಲ ಚಾರಣೋದಯಂ (ಆದಿಪು. ೫–೪೬); ಮೂಳೆಯಂ ದಬ್ಬುಕದಿಂದೆ ನುಗ್ಗುನುಱಿಯಪ್ಪಿನೆಗಂ ಬಿಡೆ ಬೀಸಿ ಪೊಯ್ದು (ಸುಕುಮಾ. ೭–೬); ಬಸಂತರಾಯನುರ್ಕುಂ ಸೊರ್ಕುಂ ಸೋರ್ದು ಬಯಲಪ್ಪಿನೆಗಂ ದಾಱಿಗೆಯ್ದು (ರಾಮಾಶ್ವ. ೫೧–೧೯). ೪. [ವ್ಯಾಕ] ಸತಿಸಪ್ತಮಿಯ ಪ್ರತ್ಯಯ; ಇರಲಾಗಿ; ಇರುತ್ತಿರುವಲ್ಲಿ: "ಇನೆಗಮುದುಮನ್ನ ಮನ್ನೆಗಮಿನಮಲೊಡಂ ಸೊನ್ನೆವೆರಸು ಸತ್ಯರ್ಥದೆ ಕಾರ ನಿಜಸ್ಥಾನದೊಳಪ್ಪುವು" (ಶಮದ. ೨೪೬); ವಿಷಾದವ್ಯಾಪಾದಿತಚಿತ್ತರಾಗಿರ್ಪಿನೆಗಂ . . . ಅಂಬರಚರನವನಿಗವತರಿಸಿ (ಶಾಂತಿಪು. ೬–೩೦ ವ); ಬೆಕ್ಕಂ ಕಂಡಿಲಿಯಂತಿರೆ . . . ಮಾರ್ಕೊಳ್ಳದೆ ಮಾರ್ನುಡಿಯದೆ ಬಿಕ್ಕೆನ್ನದೆ ಮಿಡುಕದಿರ್ದರಂತಿರ್ಪಿನೆಗಂ (ಸುಕುಮಾ. ೨–೨೦). **ಇನ್ನಕ**: ೧. ಮಹೋಪಕಾರಕವಾದುದಿನ್ನಕ ವೈಪರೀತ್ಯವಿದಾಯ್ತು ನಿಮಿಷದಲಿ (ನಿಭಾಗ. ೫–೫–೩೬). **ಇನ್ನೆಗ**: ೧. ಯಜ್ಞವು ಮೀಸಲಳಿಯದೆ ನಡೆದುದಿನ್ನೆಗ ನಿಮ್ಮ ಕರುಣದಲಿ (ಕುವ್ಯಾಸ. ಓರಿಇ. ೧೧–೬); ಅಸುರರಾಜನಂ ಮೀರ್ದ ಕಲಿಗಳನಿನ್ನೆಗರಿಯದೀ ಸೃಷ್ಟಿ ಮೇಣ್ ವಿಧಿಕಲ್ಪನಾ ದೃಷ್ಟಿ! (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೮೧೭–೧೭೨). [ಇನ್ನೆ + –ಗಂ]

ಇನ್ನೆಬರ 'ಇನ್ನೆವರಂ' ನೋ.

ಇನ್ನೆವರಂ, ಇನ್ನಬರ, ಇನ್ನೆಬರ, ಇನ್ನೆವರೆ (ಅ). ಇದುವರೆಗೆ; ಈವರೆಗೆ: "ಇನ್ನೆವರೆಗಮಿನ್ನೆಗಮೆಂದುಂ ಇನ್ನೆವರಮೆಂದು . . . ಕಾಲಪ್ರಮಾಣಂ" (ಕವಿಕಂ. ೨೨೦, ೨೨೧); ಭಯಂಕರಾಟವಿಯೊಳಿನ್ನೆವರಂ ನೆಲಸಿರ್ದ ಸೇದೆ ನೀಂ ಕರುಣಿಸಿದಾಗಳಲ್ಲದವರ್ಗಾಜದು (ಪಂಪಭಾ. ೯–೪೨); ಎಂದಿಂಗೆ ನಿನಗೆ ಸಾವಿಲ್ಲೆಂದಿರ್ದಯ್ ನಿನ್ನ ಮನದೊಳಿನ್ನೆವರಂ (ಗದಾಯು. ೭–೪); ಇವಂಗಿನ್ನೆವರಂ ಸ್ವರಜ್ಞಾನಮೇ ಪುಟ್ಟಿತಿಲ್ಲ (ಅದ್ಭುತ. ೨೭–೨೫). **ಇನ್ನಬರ**: ಕಾಳೆಗಕೆ ಕರ್ಣನ ಕೈದು ಭಂಡಾರಿಸಿದುದಿನ್ನಬರ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧–೨೨); ಇನ್ನಬರ ಸೈರಿಸಿದ ಸೈರಣೆಯುನ್ನತಿಕೆಗಿದು ಮಾರ್ಗವೆ (ತೊರರಾ. ೫–೩–೬೯). **ಇನ್ನೆಬರ**: ಅಱಿಯೆನಾನಿನ್ನೆಬರ ನಿನ್ನಯ ತೆಜನನು (ಪ್ರಭುಲೀ. ೧೯–೩೯); ರಾಜ್ಯವನು ಕೌರವರು ತಾವನು ಭವಿಸುತಿದ್ದರು ನಡೆದುದಿನ್ನೆಬರ (ಕುವ್ಯಾವಿ. ಓರಿಇ. ೧೧–೪೧); ಸೆಱೆಯಲಿ ಸವೆದರಿನ್ನೆಬರ (ತೊರರಾ. ೬–೫೩–೨೦). **ಇನ್ನೆವರೆ**: ಸರಿಯದಾಗಿಯೇ ತೋಱುತಿಹುದಿನ್ನೆವರೆಯುಂ (ವೀಶೈಪು. ೫–೧೮–೩೮).

[ಇನ್ನೆ + ವರಂ. / ತಮಿ. ಇನ್ನೇವರೈಕ್ಕುಂ, ಇನ್ನೇವರೈಯುಂ]

ಇನ್ನೆವರೆ 'ಇನ್ನೆವರಂ' ನೋ.

ಇನ್ನೆವರೆಗಂ (ಅ). = ಇನ್ನೆವರಂ: "ಇನ್ನೆಗಂ, ಇನ್ನೆವರಂ, ಇನ್ನೆವರೆಗಂ . . . ಇವು ಸೀಮಾಪ್ರಮಾಣ ಶಬ್ದಂಗಳ್" (ಕಶಸಾ. ೨೬–೫೪೭); ಇನ್ನೆವರೆಗಂ ಯಾತವ್ಯರುಮಾಜ್ಞಾವಿಧಾನಸ್ಥಾನರುಮಪ್ಪ ನಮ್ಮೊಳ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೨–೩೫ ವ); ಭರತಾನ್ವಯದೊಳಿನ್ನೆವರೆಗಂ ಗೋತ್ರಕಲಹಮೆಂಬುದಾದುದಿಲ್ಲ (ಗದಾಯು. ೫–೪೪ ವ); ಕಠೋರವಾಣಿಗಳಿಂ ಘಾತಿಸುತಿರ್ದೆಮಿನ್ನೆವರೆಗಂ ನಿಮ್ಮಂ (ಸುಕುಮಾ. ೨–೩೩).

[ಇನ್ನೆ + ವರೆಗಂ]

ಇನ್ನೊಂದು 'ಇನ್' ಪರಾ.

ಇನ್ನೊಬ್ಬ 'ಇನ್' ಪರಾ.

ಇನ್ನೊಮ್ಮೆ 'ಇನ್' ಪರಾ.

ಇನ್ನೊರ್ವ 'ಇನ್' ಪರಾ.

ಇನ್ಪರ್ (ನಾ). ಇಷ್ಟುಜನರು (?): ಕಸವಯ್ಯ ಅಳ್ದೋನ ಬೆಸದೊಳ್ ಮಱುವಕ್ಕದ ಮುಱ್ಕಾಡಿನೊಳ್ ಕಾದಿ ಇನ್ಪರಂ ಕೊಂದು ತಾನುಂ ಸಗ್ಗಿಯಾದನ್ (ಎಕ. X, ಮುಳಬಾ. ೨೨೯–೭; 909). ℙ ಈ ಶಬ್ದ 'ಇನಿಬರ್' ಎಂಬುದರ ಅಪಲಿಖಿತ. [< ಇನಿಬರ್]

ಇನ್ಪತೂರ್ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಸಿರಿಊರ ರಾಮಾಗನು ಮಾರಸಿಙ್ಗ ಇನ್ಪತೂರ ತುಱುಗೊಳೆ ಸತನ್ (ಎಕ. IX, ಬೆಂಗಳೂ. ೩೮–೪; 1000). [ಇನ್ಪತ್ಕು + ಊರ್]

ಇನ್ಬು 'ಇಂಬು$_2$' ನೋ.

ಇಪಗೊಂಡ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಇಪಗೊಣ್ಡನ ಒರೆಯ್ಗೆ ಮೆಚ್ಚಿ ಕಟ್ಟದ ಕೊಡಗಿ ಪಳ್ಳಗಟ್ಟೆ ನಾಲ್ಗಣ್ಡುಗ (ಎಕ. IV, ಹುಣಸೂ. ೧೧–೮; 1020). [ಇಪ ? + ಗೊಂಡ$_0$ (< ಗಾವುಂಡ)]

ಇಪ್ಪ 'ಇರ್$_1$' ಪರಾ.

ಇಪ್ಪಕ್ಷ (ನಾ). ಎರಡೂ ಕಡೆ; ಉಭಯ ಪಕ್ಷ: ಲೀಲೆಯಿಂ ನೋಡಿ ಕರ್ಣಾರ್ಜುನರ ಜಗಳಮಂ ಮೇಲೆ ಯಿಪ್ಪಕ್ಷದೊಳಗಿಂದ್ರಸೂರ್ಯಾದಿಗಳಿಗಂ ವಾದಮಾಗಿರ್ದುದು (ತುರಂಗ. ೬೮–೮).

[ಇರ್$_2$ (< ಎರಡು) + ಪಕ್ಷ]

ಇಪ್ಪಟ್ಟು$_1$ (ನಾ). ಇಮ್ಮಡಿ; ಎರಡರಷ್ಟು: ನಿನಗೆ ಒಂದಕ್ಕೆ ಇಪ್ಪಟ್ಟು ಕೊಡುತ್ತೇನೆ (ರೂಢಿ). [ಇರ್$_2$ (< ಎರಡು) + ಪಟ್ಟು$_3$]

ಇಪ್ಪಟ್ಟು$_2$ (ಅ). ಈಗ: ಇಪ್ಪಟ್ಟು ಯಾಕೆ ತಡೀಬೇಕು (ಮುನಿಮಾ. ೬೧); ಇಪ್ಪಟ್ಟೀಗ ಚೆನ್ನಾಯಿತು (ರೂಢಿ). [< ಇದು + ಪಟ್ಟು ?]

ಇಪ್ಪಣ (ನಾ). ಎರಡು ಹಣ: ಕೊಳಗವಾಹಿಯಾಗಿ ಪೊಂಗೆ ವರ್ಷಕ್ಕೆ ಇಪ್ಪಣ ವೃದ್ಧಿಯಲು ಕೊಣ್ಡ ಗದ್ಯಾಣಂ ನೂಱ ಎರ್ಪ್ಪತ್ತಮೂಱು (ಸೌಇಇ. IX–i, ೨೫೮–೨೩; 1153); ಮೂಱು ವರಹನೂ ಯಿಪ್ಪಣ ಹಾಗದ ಭೂಮಿಯನೂ (ಎಕ. VIII, ತೀರ್ಥಹ. ೮೫–೧೮; 1162); ನವರತ್ನಕ್ಕೆ ಬೆಲೆಯ ಗದ್ಯಾಣ ನೂಱಕ್ಕೆ ಇಪ್ಪಣ (ಎಕ. V, ಬೇಲೂರು. ೭೫–೭೯; 1382); ಅಪ್ಪಂತ ಹೆಣ್ಣಾಗಬೇಕು ಇಪ್ಪಣ ಅಡ್ಡ ತೆರವಾಗಬೇಕು (ಗಾಬೆ). [ಇರ್$_2$ (< ಎರಡು) + ಪಣ$_1$]

ಇಪ್ಪತು 'ಇರ್ಪತ್ತು' ನೋ.

ಇಪ್ಪತ್ತು 'ಇರ್ಪತ್ತು' ನೋ.

ಇಪ್ಪದರ (ನಾ). ಎರಡು ಪದರ: ಪ್ರಾಣಿಯು ಇಪ್ಪದರದ ಜೀವಿಯೆ? (ಪ್ರಾಣಿಶಾ. ೧೫). [ಇರ್$_2$ (< ಎರಡು) + ಪದರ]

ಇಪ್ಪದಿಂಬರು 'ಇರ್ಪತ್ತು' ಪರಾ.

ಇಪ್ಪನ್ನಿಕೆ (ನಾ). ಈ ಕಾರ್ಯನಿರ್ವಹಣೆ; ಈ ಸಿದ್ಧತೆ (?): ಇಲ್ಲವೈ ಯಿಪ್ಪನ್ನಿಕೆಯ ಗುಣದಲ್ಲಿ ಧರ್ಮಜಗಿಂದ ಶ್ರೇಷ್ಠರನೆಲ್ಲಿ ತಿಳಿದಿಹೆ ನೀನು (ಜಿನಭಾ. ೧೩–೨೬). [< ಇದು + ಪನ್ನಿಕೆ]

ಇಪ್ಪಯಣ (ನಾ). ಈ ಪ್ರಯಾಣ: ಸಾಲ್ಗೊಳಿಸುತಿಪ್ಪಯಣವನ್ನೆಸಗಿರೆನುತೊಡನೆ (ಪರಶು. ೪–೫೨). [< ಇದು + ಪಯಣ]

ಇಪ್ಪಲ 'ಇರ್ಪಲ' ನೋ.

ಇಪ್ಪಸರ(ನಾ). ಎರಡು ಕೆಡೆ; ಉಭಯ ಪಾರ್ಶ್ವ: ಕುಸುರಿದಅಂದನ ಕಂಭಪಟ್ಟಿಯಪಕ್ಕ್ಕಸರದಲಿ (ಕುಮ್ಮಡ್ರೀ. ೬-೪೦); ಇಪ್ಪಸರದೊಳಳಿವಿಂದು ಮುಸುಳ್ಕಳ್ತಕ್ಕ ಕೆಂಪಸೆವ ಬಂಧಕೆಯು (ನಾಗಕು. ೬೩-೧೦).

[ಇರ್+ (< ಎರಡು) + ಪಸರ]

ಇಪ್ಪಳ್ಳೆ (ನಾ). ಈ ಹಳ್ಳ: ಇಪ್ಪಳ್ಳದಿಂದೆ ಕೆಳಗಣ ಪರಲಾಲ (ಎಇ. x, ೬೬-೮೯; ೪೪೭). [< ಇದು + ಪಳ್ಳ]

ಇಪ್ಪಾನೆ (ನಾ). ಎರಡು ಹಾನೆ; ಒಂದು ಅಳತೆ: ಹಾನೆಯಪ್ಪಾನೆ ಅಕ್ಕಿಯ ನಯವೇದ್ಯಕೆ (ಸೌಇವಿ. ಉಮಪಟ. ೩೧೬-೯; ೧೪೭೨); ಒಪ್ಪಾನೆ ಅಕ್ಕಿಗೆ ಇಪ್ಪಾನೆ ಉಪ್ಪಕ್ಕೀ (ಗಾಪ. ೪೯೦).

[ಇರ್+ (< ಎರಡು) + ಪಾನೆ]

ಇಪ್ಪಾರು (ನಾ). ಎರಡು ಹಾರು, —ಸೂರು: "ಇಪ್ಪಾರು ಜಾವಣೆಯ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿರುವ ಗೋಡೆಯ ತ್ರಿಕೋಣಾಕಾರದ ಭಾಗ; ಜಂದಾಯ" (Gable. ೨೦೪೨). [ಇರ್+ (< ಎರಡು) + ಪಾರ್ಕು]

ಇಪ್ಪಾಲು (ನಾ). ಎರಡು ಪಾಲು; ಇಮ್ಮಡಿ: ತಂದೆಯನ್ನು ಕೊಂದವರ ಮೇಲೆ ಮುಯ್ತ್ತುತೀರಿಕೊಳ್ಳುವ ಪ್ರತಿಪಿಂಸಾನಲವು ಇಪ್ಪಾಲು ಉಜ್ವಳಿಸಿದೆ (ಕೋಹಿಸೂ. ೨೬).

[ಇರ್+ (< ಎರಡು) + ಪಾಲ್ಕು]

ಇಪ್ಪಿಡಿ (ನಾ). ೧. ಎರಡು ಹಿಡಿ, —ಮುಷ್ಟಿ: ಕಪ್ಪದಿಗನಂತಾಡೆ ನೆನುತಜನಪ್ಪಿಡಿಯಲೊತ್ತಿದನು ಬಸುಜನು ನೋಡಿ ಬಿಸುನುಯ್ದು (ನಭಾಗ. ೧೦-೧೩-೮೨). ೨. ಎರಡು ಹಿಡಿ: ಮುಸುಕಿನ ಮನುಷ್ಯನ ಇಪ್ಪಿಡಿಯ ಖಡ್ಗವು . . . ಮೇಲೇರಿ ಕೆಳಗಿಳಿದುದನ್ನು ಇನ್ನೊಂದು ದಡದ ಮೇಲೆ ನಿಂತವರು ಕಂಡರು (ಯೋಧರು. ೧೨೮).

ಇಪ್ಪಿಡಿಯಕತ್ತಿ = ಎರಡು ಹಿಡಿಯುಳ್ಳ ಕತ್ತಿ: "ಎರಡು ಕೈಯಂದಲೂ ಉಪಯೋಗಿಸಬೇಕಾದ ಕತ್ತಿ; ಎರಡು ಹಿಡಿಯ, ಇಪ್ಪಿಡಿಯ, - ಕತ್ತಿ" (Two handed sword. ೨೦೪೨).

[ಇರ್+ (< ಎರಡು) + ಪಿಡಿ]

ಇಪ್ಪಿಡಿವಿಡಿ (ಕ್ರಿ). ಎರಡು ಹಿಡಿಗಳಂದಲೂ ಹಿಡಿ; ಎರಡು ಕೈಗಳಿಂದಲೂ ಹಿಡಿ: ಅಸಿಧಾರೆಗಳಪ್ಪಿಡಿವಿಡಿದು ಜೋಲುತ ದುರಂತಚರಿತ್ರ ರೊಪ್ಪಿದರು (ನಭಾಗ. ೧೦-೬-೧೫). [ಇಪ್ಪಿಡಿ + ಪಿಡಿ$_1$]

ಇಪ್ಪು$_1$ (ಕ್ರಿ). ಕೆಳಚು; ಬಿಚ್ಚು.

ಇಪ್ಪೆತೆಗೆ = ಬಿಚ್ಚೆತೆಗೆ: ವಾಹಕರ ಪಾಣಿಪಲ್ಲವದಿಂ ನೇತ್ರವಪಟ್ಟಿಯ ನೇಣನೊಯ್ಯನಿಪ್ಪೆತೆಗೆದು ಝಂಕಾರದ ಸುಸಿರಿಕೆಯಂ ನೋಡಿ(ಕಾಂಕಾಶ್ವ. ೬-೪೬ ಪ). [< ತೆಲು. ಇಪ್ಪು, ವಿಪ್ಪು]

ಇಪ್ಪು$_2$ (ನಾ). ನೊಣ: "ಇಪ್ಪುನೊಳಮೊಳ್" (ಕರ್ಣಾನಾ. ೫). [ದೇ. ॥ ತಮು. ಈ; ಮಲ. ಈಚ್ಚ; ತೆಲು. ಈಗ]

ಇಪ್ಪುದು 'ಇರ್$_1$' ಪರಾ.

ಇಪ್ಪುರಿ (ನಾ). ೧. ಎರಡು ಹುರಿ, —ಎಳೆ; ಎರಡು ಹುರಿಯುಳ್ಳದ್ದು: ಚಿಟ್ಟುನರಪೋಲವಯಂವಂಗಳಪ್ಪುರಿಯ ನೇಣನವಲಿ ಹೊಲಿವರು (ನಭಾಗ. ೫-೧೧-೪೧); ಇಪ್ಪುವಳ ಬಿಟ್ಟು ತನಗೊಪ್ಪುವಳ ತೆರಿದು ಹರಿ ಇಪ್ಪುರಿನಲಿಯು ಹಜಾಂತೆ ತನ್ನನು ಅಪ್ಪುವಳು ಕೆಡುಗು (ಸರಜ್ಞ. ೧೮೯೯). ೨. ಎರಡು ಭಾಗಗಳ: ತಪ್ಪದಹುದಹುದೆಂದುದಕ್ಕೆ ಮಹಾಪ್ರಸಾದವೆನುತ್ತ ಹಂತಿಯಪ್ಪುರಿಯ ಮಾಡಿದರು ದೇವಾಸುರರು ತಮ್ಮೊಳಗೆ (ನಭಾಗ. ೯-೯-೩೦). 'ಮುಪ್ಪುರಿ' ಪರಾ.

[ಇರ್+ (< ಎರಡು) + ಪುರಿ]

ಇಪ್ಪುರುಷ 'ಇರ್ಪುರುಷ' ನೋ.

ಇಪ್ಪೆ$_1$ 'ಇರ್ಪೆ' ನೋ.

ಇಪ್ಪೆ$_2$ (ನಾ). ಮೆಲುಕು.

ಇಪ್ಪೆಹಾಕು = ಮೆಲುಕು ಹಾಕು: ಕೆಪ್ಪೆ ಹಂದಿದರೆ ಇಪ್ಪೆಹಾಕುವುದು ಬಿಟ್ಟಿತೆ (ಗಾದೆ. ೬). [?]

ಇಪ್ಪೆ$_3$ (ನಾ). ಇರುವಿಕೆ; ಅಸ್ತಿತ್ವ: ಸ್ವಪ್ನದನುಭವದಂತೆ ಸಂಸಾರವಿದು ವ್ಯಸೆ ಹುಟ್ಟುಮುಂಡೆ ಇಪ್ಪೆಯು ಚಂದ್ರಾರ್ಕವೆಯೆಂದು ಯೆಂಬೆಯೆ ಹುಟ್ಟುಮುಂಡೆ (ಚಿದಾಪ. ೨೦-೬).

[ಇರ್, + -ಪೆ?. / ತಮು. ಇರಪ್ಪು; ಮಲ. ಇರಿಪ್ಪು]

ಇಪ್ಪೆಂಡಿರ್ 'ಇರ್ಪೆಂಡಿರ್' ನೋ.

ಇಪ್ಪೆಗಬವೆ (ನಾ). ಇಪ್ಪೆಹೂವಿನ ವಾಸನೆಯುಳ್ಳ ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಛತ್ರ: ನಾನಾಶಾಲಿ ಕಬವೆ ಮಿಣಸಿಗಿ ಕೇಸರಿವೆಸರಿಪ್ಪಿಗಬವೆ ಶಾಲಿ ಏಕೇಷಂ (ಪಳಚಂ. ೬೩೩). [ಇಪ್ಪೆ (< ಇರ್ಪೆ) + ಕಬವೆ]

ಇಪ್ಪೆಜಿಡ್ಡು (ನಾ). ೧. ಇಪ್ಪೆ ಎಣ್ಣೆಯ ಜಿಡ್ಡು. ೨. (ಅಲಂ) ಇಪ್ಪೆಯ ಜಿಡ್ಡಿನಂತೆ ಅಂಟಿಕೊಳ್ಳುವ ಸ್ವಭಾವ (ಉಕ).

[ಇಪ್ಪೆ (< ಇರ್ಪೆ) + ಜಿಡ್ಡು]

ಇಪ್ಪೆಯೆಣ್ಣೆ (ನಾ). ಇಪ್ಪೆಯ ಬೀಜದಿಂದ ತೆಗೆದ ಎಣ್ಣೆ: ಇಪ್ಪೆಯೆಣ್ಣೆ ಚಳಿಗಾಲದಲ್ಲಿ ಹೆತ್ತ ತುಪ್ಪ ಕ್ಕಿಂತಲೂ ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿ ಹೆತ್ತುಕೊಳ್ಳುತ್ತದೆ. ಅದನ್ನು ದೀಪವುರಿಸಲು ಬಳಸುತ್ತಾರೆ (ಉಪ್ರ).

[ಇಪ್ಪೆ (< ಇರ್ಪೆ) + ಎಣ್ಣೆ]

ಇಪ್ಪೆಹಿಂಡಿ (ನಾ). ಇಪ್ಪೆಯ ಬೀಜದಿಂದ ಎಣ್ಣೆ ತೆಗೆದ ಮೇಲೆ ಉಳಿಯುವ ಹಿಂಡಿ: ಇಪ್ಪೆ ಹಿಂಡಿ ಒಳ್ಳೆಯ ಗೊಬ್ಬರವಾಗಿ ಉಪಯೋಗಕ್ಕೆ ಬರುತ್ತದೆ (ಉಪ್ರ). [ಇಪ್ಪೆ (< ಇರ್ಪೆ) + ಹಿಂಡಿ]

ಇಪ್ಪೊತ್ತು 'ಇರ್ಪೊತ್ತು' ನೋ.

ಇಪ್ಪೊಳ್ 'ಇರ್ಪೊಳ್' ನೋ.

ಇಪ್ಪೊಳ್ತು 'ಇರ್ಪೊಳ್' ನೋ.

ಇಪ್ಪೊಳ್ತುಗಳ್ (ಕ್ರಿ). ಎರಡು ಹೋಳಾಗಿ ಸೀಳಿ ಬಿಸುಡು: ಮೇಲೆ ಬಿದ್ದರೆ ಬಿಟಿದೆಂಬಿಪ್ಪೊಳ್ತುಗಳಿವುಗುರುಗಳ ಬಿಂಕದ ಬಾಲೆಯರು (ನಭಾಗ. ೧೦-೨೪-೫). [ಇಪ್ಪೊಳ್ತು (< ಇರ್ಪೊಳ್) + ಕಳ್ಳ್]

ಇಬಟೆ 'ಇಬ್ಬೆಡೆ' ನೋ.

ಇಬಡೆ 'ಇಬ್ಬೆಡೆ' ನೋ.

ಇಬನ್ನೆ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಗಿಡ(ಮೃಚಿಗ. ೧೫-೨೮೩). [?]

ಇಬಿಕೆ(ನಾ). [ಕಾಮಶಾ] ಸ್ತ್ರೀಯ ವರ್ಗೀಕರಣದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ: ಳನಮೆಂಬಸಲುಂಬ ಮೂಗಿನ ಹೊಳ್ಳೆ ಹಣೆ ಗಲ್ಲಯಿಪತಿಗಲಮಾವ ಗಜ ಮದದ ಕಂಪು ಕೊನವರ ತನುಜಲದ ಸುಮ್ಮನಿಸುವಿರಾಜು ಬೆರೆನಿ ಲಜ್ಜೆ ದಾಸದವಳಿಬಿಳೆಯಬಲೆ (ಜ ಪ ಪ. ೩-೨೧); ಪದಬೆಯಿಬಿಳೆ ಹಯಮು ಬೆರಸಿ ಕಡಿಗೆ ವ್ಯಸನು ಯಾಯೆರಡು ನಿದಾಸಿಸುವಡೆ ನೀ ಚರಿತವು ಅಧಮವೂ (ಜಪಪ. ೩-೨೩). [< ಸಂ. ಇಭಕಾ]

ಇಬ್ಬು$_1$ (ನಾ). ಕೆರುಬ: ಹುಲಿಜಾತಿ: ಹುಲಿ, ಹೆಬ್ಬುಲಿ, ಕಿರಬ, ಇಬ್ಬಂದಿ, ದೊಡ್ಡಇಬ್ಬು (ಸಮ್ಮಸಾ. ೨೩೯). [?]

ಇಬ್ಬು$_2$ (ನಾ). ೧. ಹಣವಂತ; ಶ್ರೀಮಂತ: ಇಳಪತಿಯವೇಲಜ ವೈಶ್ಯ ಪ್ರಭು ಪೊಸ್ಮ ರಾಶಿಮಾ ರಾಗದೆ ನೋಡುತ್ತಳಿನತಾನದೆಸೆಯವಗರಳ ನಳಯಂ ತಾಂ ಕಾನದಪತನೊಡೆಯವಪಬ್ಬಂ (ಜಿ ಪ ಸಂ. ೧೦೫-೬೧). ೨. ಒಂದು ಕುಲದ ಹೆಸರು: ತಂತಪ್ಪ ಮೂಜಂ ಕುಲವದಾವಿಂಗೊಳ್ ನೆಗಜ್ಜಿಬ್ಬ ಕುಲದಾತಂ [ಪಾತಾ. ಮೂಜಂ ಪದವಿಗಳೊಳ್ ಇಬ್ಬಪದವಿಯುಳ್ಳಾತಂ] ಸೂರದತ್ತನೆಂಬಂ ಪರದಂ (ಜೀವಸಂ. ೧೦೬-೬೧ ವ).

[< ಸಂ. ಇಭ್ಯ]

ಇಬ್ಬಂದಿ (ನಾ). ೧. ಒಮ್ಮೆ ಆ ಕಡೆ, ಮತ್ತೊಮ್ಮೆ, ಈ ಕಡೆ ಇರುವ ವ್ಯಕ್ತಿ ; ಅತ್ತ ಇತ್ತ ತೂಗಾಡುವವನು : ನಂಬಿರ್ದನು ತಂದೆ ನಂಬಿದನು ಪ್ರಹ್ಲಾದ ನಂಬಿಂದಿರುಬ್ಬಿಂದಿ ನೀನು (ಮಂಕುಳ. ೪೮ಪ). ೨. ಉಭಯ ಲಿಂಗಿ ; ಹೆಣ್ಣು, ಗಂಡು ಎರಡೂ ಚಿಹ್ನೆಗಳಿದ್ದು ಯಾವ ಲಿಂಗಕ್ಕೂ ಸೇರದ ಪ್ರಾಣಿ. ೩. ದಡ್ಡ ; ಮಂಕ ; ಬುದ್ಧಿ ಗೇಡಿ. ೪. ಸಂಕರಜಾತಿ ; ಮಿಶ್ರತಳಿ ; ಭಿನ್ನವಂಶಗಳ ಕೂಟದಿಂದಾದ ಬೆರಕೆಯ ಸಂತತಿ : ಕಳುಣವಿಲ್ಲದೆರೆಮ್ಮವಂಕತ ನೆರೆವಿದಿ ನೀರಲ್ಲಿ ಆಗಿರ್ದುರುತರವು ವಿನಾಯ್ಕ್ಯಯಬ್ಬಂದಿಯರುಗತ್ತ್ಯಗರೆದಿರೋ ಪ್ರೀವೆನು ಪಾಂಡವತರಳರೋ (ಜಿಪಭಾ. ೮೪–೪೧) ; ಇಬ್ಬಂದಿ ಬೆಳಗಳನ್ನು ಯಶಸ್ಸುಯಾಗಿ ಸಾಧಿಸಿ, ರಾಷ್ಟ್ರಸತರಕಾರಿಗಳನ್ನು ಬೆಳಸಿದ್ದಾನೆ (ಮುಡೂಸಂ. ೧೮೪). ೫. ಹುಲಿ ಜಾತಿಗೆ ಸೇರಿದ ಒಂದು ವನ್ಯಮೃಗ : ಕಿರಲು, ಇಬ್ಬಂದಿ, ದೊಡ್ಡ ಇಬ್ಬ (ಪ ಮ್ಮ ಸು. ೨೩೯). ೬. ಉಭಯ ಸಂಕಟ ; ಪೇಚು : ಅವನ ಕೆಲಸ ಇಬ್ಬಂದಿಯಿಟ್ಟುಕೊಂಡಿತು (ರೂಢಿ).

[ದೇ. ಕಮಿ. ಇಬ್ಬಿನ್ನಿ ; ತೆಲು. ಇಬ್ಬಂದಿ]

ಇಬ್ಬಂದಿಕಾರ (ನಾ). ಎರಡು ಕಡೆಯೂ ವರ್ತಿಸುವವನು : ಒಬ್ಬಾಗಬ್ಬಿದಿಗೆ ಇಬ್ಬಾರುತ್ತಾಲುಬುಹುದೆ ಇಬ್ಬಂದಿಕಾರರ ಬಾಣಚಿಗ (ಜಗಗೆ. ೨೬) ; ಬಬ್ಬಳನು ಅಳಿಸಿದ ಒಬ್ಬಳನು ಜಗಿಸಿದ ಇಬ್ಬಂದಿಕಾರ ಜವರಾಯ (ಹಳ್ಳಿಯ. ೧೨೩). [ಇಬ್ಬಂದಿ + ~ಕಾರ (< ~ಕಾಱ)]

ಇಬ್ಬಕುಲ, ಇಬ್ಬಕುಳ (ನಾ). ವರ್ತಕ ವಂಶ ; ವರ್ತಕ ವಂಶದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದವನು (?) : ಇಂತಪ್ಪ ಮೂಲಂ ಕುಲಪದವಿಯೊಳ್ಳಿಗಱ್ದುಬ್ಬಿ ಕುಲದಾತ[ಪ್ರಾಣಂ.ಮೂಲಂ ಪದವಿಗಳೊಳ್ ಇಬ್ಬಪದವಿಯುಳ್ಳಾತಂ] ಸೂರದತ್ತನೆಂಬಂ ಪರದಂ (ೀವಪಸಂ. ೧೧೬–೩೧ ವ). ಇಬ್ಬ ಕುಳ ಕಂಡಿರೆ ಮಸೊಣಭರಣಂ ಕಂಡಿರೆ ಪೆಗಳ್ದಬ್ಬ ಕುಳಸವಿಶಾರ್ಮಸಂ (ಜೀವಪಸಂ. ೧೧೪–೪೭). 'ಇಭ್ಯಕುಲ' ಪರಾ. [< ಸಂ. ಇಭ್ಯಕುಲ]

ಇಬ್ಬಕುಳ 'ಇಬ್ಬಕುಲ' ನೋ.

ಇಬ್ಬಗ್ಗಿ (ಕ್ರಿ). ಎರಡಾಗಿ ಸೀಳು : ಜಗದುಪತಿಯನು ನೋಡಿ ಕೆತ್ತೆಗೆ ತೆಗೆದು ಸಂದೇಹದ ಸರಳಲಿಬ್ಬಗಿವುತಿರೆ (ನಿಭಾಗ. ೪–೫–೨೪).

[ಇಬ್ಬ (< ಎರಡು) + ಬಗ್ಗಿ]

ಇಬ್ಬಗ್ಗಿ 'ಇಬಗಿ' ನೋ.

ಇಬ್ಬಗಿಗಳೆ (ಕ್ರಿ). ಎರಡು ಭಾಗಮಾಡಿ ಧ್ವಂಸಮಾಡು : ಜಲಭಧಿಯನುಜಿ ಕುದಿವ ವಡವಾಳಿಯನ ನುಂಗುವ ನೆಲವಬ್ಬಿಗಗಳಿಸಿವ [ಪಾಶಾ. ೧೪೪] . . . ಬಲಜ್ವಾತಳಭಲಿರ ನಳನಬ್ಬುದವ ತೋಱಿಸಿದ (ತೋರಣ. ೪–೭–೧೯). [ಇಬ್ಬಗ್ಗಿ (< ಇಬಗಿ) + ಕಳ್ಳಿ]

ಇಬ್ಬಗಿಗ್ಗೆ (ಕ್ರಿ). ಎರಡು ಹೋಳು ಮಾಡು, —ತುಂಡಾಗಿಸು : ಅರ್ರಿವಲ್ಲಳನ ತನುವಬ್ಬಿಗಿಗ್ಗೆದು ತಾರಕನ ದೇಹಮಂ ಚನಕಡಿಯ ನರದೆ ಮಾಡಿತು ಕಾಂಭವಾಸ್ತ್ರಂ (ಚಿಬಿಪ. ೪೦–೬೧).

[ಇಬ್ಬಗ್ಗಿ (< ಇಬಗಿ) + ಗ್ಗೆ (< ಕೆಯ್ಗೆ)]

ಇಬ್ಬಗ್ಗೆ 'ಇಬಗ್ಗೆ' ನೋ.

ಇಬ್ಬಗ್ಗೆ 'ಇಬಗ್ಗೆ' ನೋ.

ಇಬ್ಬಗೆಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಎರಡು ಮನಸ್ಸಿನಿಂದ ಕೂಡಿರು ; ಮನಸ್ಸು ಹೆಂಚಿ ಹೋಗಿರು. 'ಇಬ್ಬಗೆಗೊಳಿಸು' ಪರಾ.

[ಇಬ್ಬಗ್ಗೆ (< ಇಬಗ್ಗೆ) + ಕೊಳ್]

ಇಬ್ಬಗೆಗೊಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ಎರಡು ಮನಸ್ಸಾಗುವಂತೆ ಮಾಡು : ತಾಯೊ ತಂಗಿಯೊ ಎಸಕ ಕುಟಿಯ ಸೌಮ್ಯದ ಸೊಬಗು ಪ್ರೇಯಸಿಯು ಕರೆವೊಲಾತುರವಡಿಪ ಬಿಡಗು ಈಯೆರಡು ಸಮದ ರುಚಿ ನಿನ್ನಬ್ಬಿಗೆಗೊಳಿಸೆ ಧೈರ್ಯಂ ನಿನಗಾವುದೆಲೊ (ಮಂಕುಳ. ೪೫೩). [ಇಬ್ಬಗೆಗೊಳ್ + ~ಇಸು]

ಇಬ್ಬಟ್ಟಿ (ನಾ). ಎರಡು ದಾರಿ : ಹರಯೋಗಮಂ ಮಾಡುವಂ ಸ್ಥೂಲ ಸೂಕ್ಷ್ಮದೊಳು ಧರತನಾಗಿ ಶಿವನಿಸಬ್ಬಟ್ಟಿಯಂ [ಪಾಶಾ. ಶಿವಾರ್ಚಬ್ಬಿಯಂ] ಕಟ್ಟಿ ಹರುಷದಿಂ ಧ್ಯಾನಿಸುತಾಪ್ತಾತ್ಮೈಕ್ಯಮಂ ಕೂಡಿ ಶಿವ ತಾನಪ್ಪನು (ಸಿದ್ಧರಾ. ೭–೧೪). [ಇಬ್ಬ (< ಎರಡು) + ಬಟ್ಟಿ]

ಇಬ್ಬಡಗ (ನಾ). = ಇಬ್ಬಡಗಲು : ಕೋಳೂರ ಬಟ್ಟಿಯಂ ಪಡುವ ಮತ್ತರು ೩೦ ಜಱಗ ಪೊಲದಿಂ ತೆಂಕ ಕರುನಮಾಳದ ಇಬ್ಬಡಗದ ಹಾಳ ಮತ್ತರು ೧೧ (ನೌಇಇ. IX–i, ೧೩೬–೩೭ ; ೧೦೯೨). [?]

ಇಬ್ಬಡಗಲು (ನಾ). ಬಡಗಲ ಎರಡೂ ಪಕ್ಕ : ಕೆಱಿಯ ಕೆಳಗೆ ಇಬ್ಬಡಗಲು ಮೊದಲೇರಿಯಲು (ಎಇ. XV, ಅರಿಸಿ. ೨೧೬–೫೮ ; ೧೨೭೦).

ಇಬ್ಬಡಗಲಾಗು = ಬಡಗಲ ಎರಡೂ ಪಕ್ಕ ಪೈಗಳಲ್ಲಿರುರು : ಧಾರಾಪೂರ್ವಕಂ ಮಾಡಿ ಕೊಟ್ಟ ಕೆಯ ತೆಂಕವೊಲದಲ್ಲಿ ಚಿಕ್ಕಡ್ಡದಾರಿಯುಂ ಬಡಗಲಿಬ್ಬಡಗಲಾಗಿ ಹಿರಿಯಕೋಲ ಮತ್ತ (ನೌಇಇ. IX–i, ೨೩೪–೧೪ ; ೧೨೧೨). [ಇಬ್ಬ (< ಎರಡು) + ಬಡಗಲು (< ಬಡಗಲ್)]

ಇಬ್ಬಡಿ (ನಾ). ಎರಡರಷ್ಟು ; ಇಮ್ಮಡಿ : ಬಬ್ಬರದ ಪುಣ್ಯ ಇಬ್ಬಡಿ ಫಲಿಸಿತು ಬಬ್ಬರೀನಜಾವರು ಕಬ್ಬಾಗಾಗೋಡರ ದರ್ಭಕಯನಸಾದ ವಿಜಯ ವಿಠ್ಠಲರೇಯ (೩೧ಧಗಮ. ೨೨೯–೧). [< ಇರ್ಮಡಿ]

ಇಬ್ಬಡ್ಡಿ 'ಇಬ್ಬೀಡೆ' ನೋ.

ಇಬ್ಬಣ್ಣ (ನಾ). ೧. ಎರಡು ಪಂಗಡ, —ಭಾಗ : ಅಧಿಕ್ರಾಯಗಳಲ್ಲಿ ಇಬ್ಬಣವಾದಿತು (ಕುಡಿಕೂ. ೪೦) ; ಇಬ್ಬರೂ ಆಂದ ಮೇಲೆ ಇಬ್ಬಣ ಇದ್ದದ್ದೇ ; ಇನ್ನೇನು ಆ ಇಬ್ಬಣದಲ್ಲಿಯಂ ಸಹಶಾರವಿರಬೇಕು (ಕಮಪ್ರ. ೧೪೬) ; ಧರ್ಮದಲ್ಲಿ ಇಬ್ಬಣ ಮಾಡಿದ್ದೀರಿ (ಗಲಿಪ್ರ. ೫೨). ೨. ಉಭಯ ಸಂಕಟ ; ಪೇಚು : ಅವನು ಇಬ್ಬಣದಲ್ಲಿ ಸಿಕ್ಕಿಕೊಂಡ (ರೂಢಿ). ೩. (ಮದುವೆಯ ಗಂಡು ಹೆಣ್ಣಾಗಳ ಕಡೆಯ) ಎರಡು ಪಂಗಡ ದವರು : ತಿರುಪತಿಯ ವೆಂಕಟೇಶನ ಸಾನ್ನಿಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಮದುವೆ. ಇಬ್ಬಣ ದವರೂ ಅಲ್ಲಿಗೇ ಹೋಗುವುದಾಯಿತು (ಆತ್ಮಿರ. ೧೩).

[ಇರ್ಮ್ಮ (< ಎರಡು) + ಬಣ್ಣ]

ಇಬ್ಬಣ್ಣಿ (ನಾ). ಎರಡು ಬಣವೆ (?) : ಕಡ್ಡೂ ಕಡಲೆ ತಿಂದು ಇಬ್ಬಾಲ್ಬಿಣ ಹುಲ್ಲಿಂದು ಕಡ್ಡೂ ಹೋಗನ್ನೆ ಬಣವಮ್ಮ (ಹಳ್ಳಿ ಚಾ. ೨೯–೧೭). [ಇರ್ಮ್ಮ (< ಎರಡು) + ಬಣ್ಣ (< ಬಣವೆ)]

ಇಬ್ಬತ್ತಿ (ನಾ). ಎರಡು ಬತ್ತಿ. 'ಇಬ್ಬತ್ತಿದೀಪ' ಪರಾ.

[ಇರ್ಮ್ಮ (< ಎರಡು) + ಬತ್ತಿ]

ಇಬ್ಬತ್ತಿದೀಪ (ನಾ). "ಎರಡು ಬತ್ತಿಗಳು ಉರಿಯುವ ದೀಪ" (Duple lamp. ಇಂಇಪ್ರ). [ಇಬ್ಬತ್ತಿ + ದೀಪ]

ಇಬ್ಬದಿ 'ಇಬದಿ' ನೋ.

ಇಬ್ಬನಿ, ಇಬ್ಬನ್ನಿ (ನಾ). ಮಂಜಿನ ನೀರಿನ ಹನಿ ; ಹಿಮ : ಮುಚ್ಚಮುಸುಕಿದಬ್ಬನಿಯ ನುಚ್ಚಾಗಳ್ (ಅಜ್ಜಃ. ೪–೩೧) ; ಬೆರಳದ್ದಮಾದ ನಾರಳ ದಂಟು ಕತ್ತರಿಸಿ ಪಿಡಿದು ಮಳಿಮಳಿಸಿ ತಿರುಪ್ಪಮಂ ಹೊಯಿದು ಕೊಂಡಿರುಳಿಬ್ಬನಿಯೊಳಿರಿ ಫಿಟ್ಟಿಹೆಜ್ಜೆಯಾದುದಂ ತಂದುಕೊಳವೆಗಳಿಸಿ ಡೆದು (ಸಹಕಾ. ೩–೧೨) ; ಸೂರ್ಯನನ್ನು ಕಂಡ ಇಬ್ಬನಿ ಇಂಗುವಂತೆ ನನ್ನ ದುಃಖವೆಲ್ಲಾ ಇಂಗಿಹೋಯಿತು (ಪ್ರಕಾಸ. ೪೪). ಇಬ್ಬನ್ನಿ : ಉಗಿಯು ಮಂಜು ಮೋಡ ಇಬ್ಬನ್ನಿ ಮಳೆ ಇವುಗಳ ರೂಪದಿಂದ ದೈತ್ಯಿಗೋಚರವಾಯಿತೆಂದರೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೩–೬೯) ; ಚಳಿಗಾಲದಲ್ಲಿ ನಾಲ್ಕು ತಿಂಗಳು ಇಬ್ಬನ್ನಿಯ ಸಪಾಯದಿಂದ ಬೆಳೆಯುವಲ್ಲಿ (ಕೃಷಿಪ್ರ. ೧೫೩) ; ಘನವಾದ ಕಾನನದ ಭೂಭಾಗದಲ್ಲಿಬ್ಬನ್ನಿ ಸುರಿವಂತೆ (ರಭುಪಂ. ೧೭೬) ; ಇಬ್ಬನ್ನಿ ತೊಳೆದರೂ ಹಾಲುಮತ್ತಿದಾ ಕವಳೆ ಕಂಟಯಾ ಹಣ್ಣು (ಪಾದರೀ. ೫೮–೧೫೫). [ಈರ್ನ್ನ (< ಪೀರ್) + ಪನ್ನಿ]

ಇಬ್ಬನಿ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಗಿಡ(ಮೃಕಾ. ೩೩–೪೧೪). [?]

ಇಬ್ಬನ್ನಿ 'ಇಬ್ಬನ್ನಿ' ನೋ.

ಇಬ್ಬರ್ 'ಇರ್ವರ್' ನೋ.

ಇಬ್ಬರಿ 'ಇರ್ಬರಿ' ನೋ.

ಇಬ್ಬರು 'ಇರ್ವರ್' ನೋ.

ಇಬ್ಬಳೆ (ನಾ). ಎರಡು ಬಳ್ಳದ ಒಂದು ಆಳತೆ : ತಿಲಂ ಪಸ್ಸ್ಯಲಮಾಗಿರ್ಪೊಡೊಬ್ಬಳ ಮೇಣಬ್ಬಳಮೆನ್ಪೆಯಪ್ಪೊಡೆ (ಲೀಲಾವತಿ. ೪–೫೬); ಎಣ್ಣೆ ಹತ್ತುಕೊಳಗದ ಇಬ್ಬಳ ಪಳವಳಿಗೆಯ ಪಕ್ಕಾಸ್ಸಕ್ಕೆ ಕೊಳಗ ಹತ್ತು ವೆಚ್ಚಕ್ಕಿಬ್ಬಳವಾಗೆ ಕೊಂಡವು ಹೆಚ್ಚುವಡಂ ಜಂಗಮೂವಳಿಗೊಲಿದು ಮಾಡುತ್ತ (ಬಸವ. ೨೯–೯); ಉಪರಿಗೆಯಂಟುನೂಱವೇ ಪಾತ್ರವನಿ ಪಿಬ್ಬಳಂ ದ್ವಿಗುಣಶಕ್ತ್ಯವತ್ತಯೇಳು ಸಾವಿರದ ಅರ್ನೂಱಾದೊಡೂ (ವಿಕ್ಕಿತ. ೭–೧೦–೬೨). [ಇರ್ಮ್ + (< ಎರಡು) + ಬಳ್ (< ಬಳ್ಳ)]

ಇಬ್ಬಳಕ್ಕಿ (ನಾ). ಎರಡು ಬಳ್ಳ ಅಕ್ಕಿ : ಪರಿಜಾರಕಮೊಳ್ಳಿಯಂಗಿಬ್ಬಳಕ್ಕಿಯ ಕೊಳವಿಯಕ್ಕಿಯಂಗಡುಗ ಗದ್ದೆ (ಎಳ. V, ಹಾಸನ. ೬೬–೪೯; ೧೧೭೦).
[ಇಬ್ಬಳ + ಅಕ್ಕಿ]

ಇಬ್ಬಳಮೂಲೆ (ನಾ). ಎರಡು ಬಳ್ಳದ ಮೂಲೆ (?) : ನಾನಾಧಾನ್ಯಯೋಯಾಯ ಪ್ರತಿಬಂಧುಗ ಒಂದಕ್ಕೆ ಇಬ್ಬಳಮೂಲೆಯು ಸ್ವಾಮ್ಯದ ವಿಪರ (ಎಳ. V, ಬೇಲೂರು. ೭೫–೭೪ ; ೧೪೭). [ಇಬ್ಬಳ + ಮೂಲೆ ?]

ಇಬ್ಬಳಿಗೆ (ನಾ). (ದಕ. ಪ್ರಾದೇ) ಎರಡು ಬಳ್ಳದ ಆಳತೆ, —ಪಾತ್ರೆ : ಇಬ್ಬಳಿಗೆ ಭೂಮಿ ಒತ್ತೆ ಕೊಡು (ಡೂಪಿ). [ಇಬ್ಬಳ + -ಇಗೆ]

ಇಬ್ಭಾಗ 'ಇಭಾಗ' ನೋ.

ಇಬ್ಭಾಣಿ (ನಾ). (?) : ಮಳ್ಳಾಹ್ಮ ಮಳೆ ಹೊಯ್ದು ಇಬ್ಭಾಣಿ ಕೆರೆ ತುಂಬಿ ಮಗ್ಗು ಕಸ್ಸೂರಿ ತೆರೆ ಹೋದು (ಹುಬ್ಬಹ. ೪೧). [?]

ಇಬ್ಭಾಯ್ 'ಇರ್ಬಾಯ್' ನೋ.

ಇಬ್ಭಾಯಿ 'ಇರ್ಬಾಯ್'ನೋ.

ಇಬ್ಭಾಯಿಹಕ್ಕಿ (ನಾ). ಎರಡು ಬಾಯಿಗಳುಳ್ಳ ಹಕ್ಕಿ; ಗಂಡ ಭೇರುಂಡ (ಕ). [ಇಬ್ಭಾಯಿ (< ಇರ್ಬಾಯ್) + ಹಕ್ಕಿ (< ಪಕ್ಕಿ)]

ಇಬ್ಭಾರ (ನಾ). ತಿಗಳರ ಭಾಷೆ: ತಿಗಳರು –ಇವರು . . . ತಮಿಳನ್ನು ಹೋಲುವಂಥ ಇಬ್ಭಾರಬೆಂಬ ಭಾಷೆಯನ್ನಾಡುವರು (ಕಭಾಗೆ. ೧೪೪). [?]

ಇಬ್ಭಾಲೆ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮರ : ಸಾಲ ಬಕುಳ ಕರಂಜ ಕಮ್ಮರ ಬೇಲ ಬೇಪಿಬ್ಭಾಲೆ [ಕಾಠಾಂ. ಬೃಡಲೆ, ಪೈಡೆ, ಪೈಡೆ, ಬುಟ್ಟೆ] ತೇಗರುಟಾಳ ತಂಡಸ ತಡಿಸಿ ತಗ್ಗಿಲು ತದಿಕ್ಕು . . . ಮೊದಲಾದ ವನಭೂಷಾಳಿಯಲಿ (ತೊರಣ. ೬–೧೪–೧೦). [?]

ಇಭೈಡ (ನಾ). ಒಂದು ಮರದ ಹೆಸರು : ಇಬ್ಭಿಡದ ಮರದ ತಿಗುಡು, ಮೇಷಶೃಂಗಿಯ ಮರದ ತಿಗುಡು, ಕೆಂಬಲಿಯ ತಿಗಡೆ . . . ಇತ್ಯು ಔಷಧ ಸಮನಾಗಿ ಕೂಡಿ (ವೈದ್ಯ. ೧೫೫). [?]

ಇಬ್ಬಿದಿರು (ನಾ). ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಬೆಳೆಯುವ ಬಿದಿರು; ಲಾಳದಕ್ಕಿಡ್ಡಿ (?) (ವೈಜ್ಞಾ. ೫೪–೧೧೮೨). [< ಈರ್ + ಬಿದಿರು (< ಬಿದಿರ್ತ್ತು)]

ಇಬ್ಬೀಡು (ನಾ). ಎರಡು ಬೀಡು; ಎರಡು ಸಾರಿ ಕಾಯಿ ಬಿಡುವುದು : ಕಬ್ಬುಕ್ಕ (ಕೇ) ಬಾಯು ಬಿಡುತಾವೆ ಇಬ್ಬೀಡ ಗಬ್ಬುದಾ ಹೊಂಬಾಳೆ ನಡುಗ್ಯಾನೆ (ನಾಪಪ. ೧೪). [ಇರ್ಮ್ (< ಎರಡು) + ಬೀಡು]

ಇಬ್ಬೀಡೆ, ಇಬಿಡೆ, ಇಬ್ಬಿಡಿ (ನಾ). ಬೀಟಿಮರ : ಬದಂ ಬೆಳಲಿಬ್ಬೀಡೆ [ಪಾಠಾಂ. ವಿಬ್ಬೀಡೆ] ದಿಗ್ಗುಲಿ ಬದಿರು ಬೆಳಲರುಟಾಳವುವು ನೋಡಿದಿರಿನಲಿ ಬೀ ಜಾಲೆ ಮಹಿಣಿಗಳಲಿರಿಸಿ (ತೊರಣ. ೩–೧–೩೩); ಕಿತ್ತಜೀವ ಮಾವು ಮಾದಳಿನಿಕರ ಬೀಳಲಿಬ್ಬೀಡೆ ಘನ ನೋವೆನರ್ಗ (ರುತ್ನಾಂಗ. ೧೦–೩). ಇಬಿಡೆ: ಜಾಲಿ, ತೇಗು, ಮತ್ತಿ, ಹೊನ್ನೆ, ಇಬಿಡೆ ಮುಂತಾದ ಇಮಾರತಿಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಬರುವ ಮರಗಳು (ಮುಂಬಯಿ. ೬–೨೭೬). ಇಬಡಿ (ತ). ಇಬ್ಬಡ್ಡಿ (ತ). [ದೇ. ॥ ತೆಲು. ಇಬ್ಬಡಿ, ಇಬ್ಬಿಡಿ]

ಇಬ್ಬುಡ್ಲು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸೌತೆ ಅಥವಾ ಕಲ್ಲಂಗಡಿ ಬಳ್ಳಿ (ತ). 'ಇಬ್ಬುಳ್ಳೆ' ಪಠಾ. [← ತುಳು. ಇಬ್ಬುಡ್ಲು]

ಇಬ್ಬುಡ್ಲು ಬಳ್ಳಿ (ನಾ). ಸೌತೆ ಅಥವಾ ಕಲ್ಲಂಗಡಿ ಬಳ್ಳಿ (ತ).
[ಇಬ್ಬುಡ್ಲು + ಬಳ್ಳಿ]

ಇಬ್ಬುಳ್ಳೆ (ನಾ). "ಸಿಹಿಸೌತೆ" (ಬಾಳಗಿ. ಕೋಡಿ); ಮಳೆಗಾಲಕ್ಕೆಂದು ತೆಂಗಿನ ಒಲಿಯಲ್ಲಿ ಸುತ್ತಿ ಅಡ್ಡಬರಿಗಿಗೆ ಕಟ್ಟಿದ್ದ ಸೌತೆ, ಮುಳ್ಳುಸೌತೆ, ಇಬ್ಬುಳ್ಳೆ, ಕುಂಬಳಕಾಯಗಳನ್ನು ಬಿಡುವಂತಿದ್ದಿಲ್ಲ (ಬಾಳಗಿ. ೨೪). [?]

ಇಬ್ಬೆ (ನಾ). ಕುಟುಬ್ಬವಾಗಿ ಒರಳಿಗೆ ಒಂದು ಸಲ ಇಡಿಯುವಷ್ಟು; ಒಬ್ಬೆ : ಒಂಬಿಬ್ಬೆ ಕುಟುಬ್ಬವಾಗಿ ಒಬ್ಬಣ್ಣನುಜಬಂದ . . . ಎರಡಿಬ್ಬೆಮಾಡಿದರೆ ಕಡಿನುಚ್ಚು ಆದಾವು . . . ಒಂದಿಬ್ಬೆ ಮಾಡಿದರೆ ಕುರುಡಕ್ಕಿ (ಪಾಪದ. ೪೯). 'ಒಬ್ಬೆ' ಪಠಾ. [< ಒಬ್ಬೆ ?]

ಇಬ್ಬೆರಳ್ 'ಇರ್ಬೆರಲ್' ನೋ.

ಇಬ್ಬೆರಳು 'ಇರ್ಬೆರಲ್' ನೋ.

ಇಭಾಗ 'ಇರ್ಭಾಗ' ನೋ.

ಇಭ್ಭಾಗಿಸು (ಕ್ರಿ). ಎರಡು ಭಾಗವಾಗಿಸು, —ಹೋಳಾಗಿ ಸೀಳು : ಆಡಕೆಯ ಬಾಗಿನ ಪಡೆ ಇಭ್ಭಾಗಿಸಿ (ಅಯಪ. ೨೮) ; ಮೈ ನರಗಳ್ ಕೆಲ್ಲವೂ ಮಾಂಸವನ್ನು ಇಭ್ಭಾಗಿಸಿಕೊಂಡು ಹೊರಬಂದಂತಾಯ್ತು (ಶಾವೀರಿ. ೩೩).
[ಇಭ್ಭಾಗ (< ಇರ್ಭಾಗ) + -ಇಸ್ಯು]

ಇಭ್ರೀಯ (ನಾ). ಹೀಬ್ರೂ ಜನಾಂಗ, —ಭಾಷೆ. 'ಇಬ್ರೀಯ ಭಾಷೆ' ಪಠಾ. [← ಇಂ. Hebrew]

ಇಭ್ರೀಯಭಾಷೆ (ನಾ). ಹೀಬ್ರೂ ಭಾಷೆ : ಗೊಲ್ಗೊಥಾ (Golgotha) ಎಂಬ ಇಬ್ರೀಯ ಭಾಷೆಯ ಶಬ್ದದ ಅರ್ಥ ತಲೆಬುರುಡೆಯ ಸ್ಥಳ (ಗೊಲ್ಗೊಥಾ. ೧೪೪). [ಇಬ್ರೀಯ + ಭಾಷೆ]

ಇಭ್ಯ (ನಾ). ೧. ಆನೆ; ಗಜ : "ಮಾತಂಗಃ, ದ್ವಿರದಃ, ದ್ವಿರದಃ . . . ಗಜಃ . . . ಇಭ್ಯಃ . . . ನಿಂಧುರಃ – ಈ ೧೮ ಆನೆಯ ಪೆಸರ್" (ಹ ಲಾ ಯು. ೩೬–೬೧); ಎರಡಿಭವುನೇಱಲ್ ಶಾತಕಸ್ಯರಥರಮಂ ಕೆಲದೊಳರೆ ನಿಷಾದಿಗಳ್ (ಸುಕುಮಾ.ಕ್ಷ–೭೬). ೨. [ಕಾವ್ಯಮಿಮಾ] ಒಂದು ಶಬ್ದಾಲಂಕಾರ; ಚಿತ್ರಕಾವ್ಯದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬಂಧ; ಆನೆಯ ಆಕೃತಿಯನ್ನು ಬರೆದು ಆವನ್ನು ತುಂಬುವಂಥ ಪದ್ಯರಚನೆ: ಕರಕಲಂಬಾಪಾ ಪಶ್ಚಾಸಿರೂಪವಿಭರಥ ತುರಂಗ ಪದಗತಪಾಶಂ ಮುರಜಂ ಗೋಮೂತ್ರಿಕೆ ಪುಷ್ಪರಥಮರ್ಧಭ್ರಮಣ ಸರ್ವತೋಭದ್ರಂಗಳ್ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೫೬ಗ). ೩. ಒಬ್ಬ ರಾಕ್ಷಸನ ಹೆಸರು; ಗಜಾಸುರ. 'ಇಭ್ಯೆಡ್ಡೆತ್ಯ' ಪಠಾ. [ಸಂ.]

ಇಭಗತಿ (ನಾ). ೧. ಆನೆಯ ಗತಿ, —ನಡೆ. ೨. ಆನೆಯಂತೆ ನಡೆಯುಳ್ಳ ವ್ಯಕ್ತಿ : ನಳಭರಂಗಳ್ವೆರ್ಚಿಂದಿರೆ ಪಾದದೊಳ್ ಕುಭಳರಂ ಯತಿ ನಿಲ್ಲಿರೆ ರಂಧ್ರದೊಳ್ . . . ಆದುದಿಂದಿಭಗತಿ ದ್ರುತಪೊದವಿಲಿಂದಿರೆ (ಭಂಡೋಬಾ. ೨–೭೫). [ಇಭ + ಗತಿ]

ಇಭಗಮನೆ (ನಾ). ಆನೆಯಂತೆ ನಡೆಯುಳ್ಳವಳು : ಇಭಗಮನೆ ಹರಿಣ ಲೋಚನೆ ಕುಭಲಕ್ಷಣೆ . . . ತ್ರಿಭುವನವರೊಳ್ ಪೋಲ್ವರೊಳರೆ ಲಕ್ಷ್ಮೀ ಮತಿಯಂ (ಎಳ. II, ೧೨೮–೨೩ ; 1121). [ಸಂ. ಇಭಗಮನಾ]

ಇಭಘಟೆ (ನಾ). ೧. ಆನೆಗಳ ಸಮೂಹ. ೨. ಆನೆಗಳ ಪಡೆ; ಗಜ ಸೈನ್ಯ : ಉಳಲ್ಪುಯ್ದಾ ರವದಿಭಘಟೆಯಿಂಪಳಿಲೆಯೊಳ್ . . . ಇಜಲು (ಪಾಂಚಾಖ್ಯ. ೬–೮೨). [ಇಭ + ಘಟೆ]

ಇಭಪತಿ (ನ್ಯಾ). = ಇಭಪುಟಿ ೧ : ಆರಬಲವಾಡಿ ಮುಗ್ಗಿ ಕೆಡೆದುದು ತುರಗ ವಜಿನಿಚಯಾದುದಿಭಪತಿಯುಯುರುಳಿದುವು ಹೊರಳಿದುವು ಹೂಗೆಗಟ್ಟಿ ಸಮರದಲಿ (ಕುಮ್ಮಾಡ್ರಿ. ೬—೫೫). [ಇಭ + ತತಿ.]

ಇಭದೈತ್ಯ (ನಾ). ಗಜಾಸುರ : ಅರರೆ ಸರಭಭದೈತ್ಯನಂ ಸಂಹರಿಸಿ ಸೀಳುವ ಮಾರ್ಗದಿಂದೊಡೆಸೀಳ್ದನಿದ್ದಿನಲಿ (ಬಸವ. ೨೧—೮೩). [ಇಭ + ದೈತ್ಯ]

ಇಭನಗರ (ನಾ). ೧. ಕುರುಕುಲದ ರಾಜಧಾನಿಯಾದ ಹಸ್ತಿನಾವತಿ : ಇಭನಗರದೊಳ್ ಕುಂತಿ ಪಾರ್ಥಂ ಬಿಳ್ದ ದಿನದಿರುಳ್ ಕಂಡಳ್ಕೃತ್ಯಂ ಭೀಕರದ ಕನಸಂ (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೪—೪೬). ೨. ಈಗಿನ ಆನೆಗೊಂದಿ ಎಂಬ ಊರು. [ಇಭ + ನಗರ]

ಇಭಪತಿ (ನಾ). ಆನೆಗಳ ಒಡೆಯ ; ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಆನೆ : ಒಕ್ಕೋಲ್ ಪೊರತಿಗೆ ಬಗೆವೊಡದಿರ್ಕುಂ ನಟ್ಟುಗಿಯ ಗಣಪನಂಬಭಪತಿ ಕುಳ್ಳಿರ್ಕುಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೬—೨೬) ; ಇಭಪತಿಯನೆಜು ವೈಶ್ಯಪ್ರಭು ಪೊನ್ನಂ ರಾಶಿಮಾಡಿ ರಾಗದೆ ಸೋಡುತ್ತೆ (ಜೀವಸಂ. ೧೦೫—೬೧). [ಇಭ + ಪತಿ.]

ಇಭಪುರ (ನಾ).= ಇಭನಗರ ೧ : ರಾಯನಾಹ್ವೆ ಯೊಳಿಭಪುರದ ಹೊಣಗಾಯತದ ಭೂಮಿಯಲಿ ವಾಸ್ತುವಿಧೇಯವೆನಲಳವಡಿಸಿದರು ಹಸ್ತಿರಹಿ ಯೋಜನವ (ಕುಮ್ಮಾ. ೬—೧೩). [ಇಭ + ಪುರ.]

ಇಭಮುಖ (ನಾ). ೧. ಆನೆಯ ಮುಖ. ೨. ಆನೆಯ ಮುಖವುಳ್ಳವನು ; ಗಣಪನನ್ನ ; ವಿಘ್ನೇಶ್ವರ : ಇಭಮುಖಾರ್ಚನೆಯಂ ನವಗ್ರಹದ ಪೂಜೆಯಂ ಏಭವದಿಂ ಮಾಡಿ (ಜೈಮಿಭಾ. ೮—೧೧). [ಇಭ + ಮುಖ]

ಇಭರಿಪು (ನಾ). ಆನೆಯ ಶತ್ರು ; ಸಿಂಹ : ಇಭರಿಪುವಂ ತತ್ಕಳಿವಿಡಿಗಂ ನೊಂದು ನಿಂದು ಕೊಂದುದಿಭೇಂದ್ರಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೨—೧೦೬). [ಇಭ + ರಿಪು]

ಇಭವತ್ತೆ (ನಾ).= ಇಭಮುಖ ೨ : ಇಭವತ್ತಪ್ರತೀಕ್ಷತಿಗಜಸ್ರಂ ಮಾಳ್ಕೆ ನಿರ್ವಿಘ್ನಮಂ (ಕುಶಕಂ. ೧—೬). [ಇಭ + ವತ್ತೆ]

ಇಭವಿದ್ಯೇಷಿ (ನಾ). = ಇಭರಿಪು : ಇಭವಿದ್ಯೇಷಿಗೆ ವಿಶ್ವನಂ ಪರಿದಳ ನ್ಮಂದಾರಪುಷ್ಪಕ್ಕೆ ಸೌರಭ್ಯಂ . . . ಸಾಜಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೧—೯೪). [ಸಂ. ಇಭವಿದ್ವೇಷಿನ್ (ಇಭ + ವಿದ್ವೇಷಿನ್)]

ಇಭವೈರಿ (ನಾ). = ಇಭರಿಪು : ಈರಿಗಳಂ ಗೆಲ್ವ ನಿತ ಜಿಹ್ಮಳಿಭವೈರಿ ಕರಭಮಂ ಗೆಲ್ವ ಪುದೇ (ಪಂಡಾಮಾ. ೧೧—೨೩೪). [ಇಭ + ವೈರಿ]

ಇಭಶಿಕ್ಷಕ (ನಾ). ಆನೆಗಳನ್ನು ಪಳಗಿಸುವವನು ; ಮಾವಟಿಗ : ನೆರೆದಭಿಕ್ಷಕರ್ ಕಲಿಕರೀಪರ್ಸನಂ ಕಲುತಿಪರ್ ಗಂಧವಿಂಧುರಜಯಂ . . . ಒಪ್ಪುಗುಂ (ಜಗಪ. ೨—೧೬). [ಇಭ + ಶಿಕ್ಷಕ]

ಇಭಶಿಬು (ನಾ). ಆನೆಯ ಮರಿ : ಸಲ್ಲಕೀಸಲ್ಲವಮಭಶಿಬುವಂ ಕೊರ್ವಿಸೆ (ಪುಷ್ಪಪು. ೫—೬೯). [ಇಭ + ಶಿಬು]

ಇಭಸ್ಥೂಲತೆ (ನಾ). ಆನೆಯಂತೆ ಸ್ಥೂಲವಾಗಿರುವಿಕೆ : ಇಭಸ್ಥೂಲತೆಯನಾಂತೊಡಂ ಚಕಿತಕರಿಣಾ ಚಲಚ್ಚರಣನೈಖರಿಯಿಂದೆ . . . ಮೆರೆಯುತಿರ್ದನು ನಿಕಾಚರಂ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೪೫೭—೨೨೨). [ಇಭ + ಸ್ಥೂಲತೆ]

ಇಭಹಸ್ತ (ನಾ). ಆನೆಯ ಸೊಂಡಿಲು : "ಇಭಹಸ್ತಂ ಭೀಳ ಶುಂಡಾಂ ಕಿತಂ" (ಪಾರಾಶರ. ೧೩೨). [ಇಭ + ಹಸ್ತ]

ಇಭಾಂತಕ (ನಾ). ಆನೆಗಳನ್ನು ಕೊಲ್ಲುವಂಥದು ; ಸಿಂಹ : ವಿಲಯ ಮೃತ್ಯುವಂತೆ ತವೆಕೊಂದುದು ಕಿಂದುದದೊಂದಿಭಾಂತಕಂ (ರಾ ಜ ಕೇ. ೫—೧೧೯). [ಇಭ + ಅಂತಕ]

ಇಭಾಯಿತೆ (ನಾ). ಹಸ್ತಿನಿ ಜಾತಿಯ ಹೆಂಗಸು : ಹಂಡೆ ಅಶ್ವಿನಿ ಇಭಾಯಿತೆಯರೆಂಬ ಶ್ರಿಥಿಲ ಪರಮಾಣ ಪ್ರಮದೆಯರಿಂ (ವಸಂಚ. ೨೨೯). 'ಇಬಿಕೆ' ಪರಾ. [ಸಂ. ಇಭಾಯಿತಾ]

ಇಭಾರೋಹಕ (ನಾ). ಆನೆಯನ್ನು ಹತ್ತುವವನು; ಆನೆಯ ಸವಾರ: ತಾಮುಂ ಪೊಣ್ದರಿಭಾರೋಹಕರ್ ವಿಳಸದಿ ನಾಗಳ್ (ರಾಜಕೀ. ೧೩—೩೬). [ಇಭ + ಆರೋಹಕ]

ಇಭಾಸುರ (ನಾ). = ಇಭದೈತ್ಯ : ಭಾಸುರೋನ್ನತಭಾಸಯಂತ ಕೋಭಾಸನಾತನ ನೂತನಾಂಗಿಭಾಸುರಾಜಿನವಾಸನಾ ಶ್ರೀಲಾಸವಾಸದಲಿ (ಬಸವ. ೧—೪೩). [ಇಭ + ಅಸುರ]

ಇಭಿ (ನಾ). ಹೆಣ್ಣಾನೆ ; ಪಿಡಿ (ಕ). [ಸಂ. ಇಭ್ಯ]

ಇಭೇಂದ್ರ (ನಾ). ಆನೆಗಳ ಒಡೆಯ ; ಆನೆಯ ಹಿಂಡಿನಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯವಾದುದು ; ಸಲಗ : ಇಭರಿಪುವಂ ತತ್ಕಳಿವಿಡಿಗಂ ನೊಂದು ನಿಂದು ಕೊಂದುದಿಭೇಂದ್ರಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೨—೧೦೬). [ಇಭ + ಇಂದ್ರ]

ಇಭೇಂದ್ರಶಿಕ್ಷೆ (ನಾ). ೧. ದೊಡ್ಡ ಆನೆಗಳನ್ನು ಪಳಗಿಸುವುದು. ೨. ಆನೆಗಳನ್ನು ಪಳಗಿಸುವ ವಿದ್ಯೆ ; ಗಜಶಾಸ್ತ್ರ : ಭರತಾಭ್ಯಾಸದಿ ಭೇಂದ್ರಶಿಕ್ಷೆ . . . ಎಂದಿವನೆಜೊಳಂ ಪಡೆದನಶೇಷಲಮಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೪—೫೯, ೬೦). [ಇಭೇಂದ್ರ + ಶಿಕ್ಷೆ]

ಇಭ್ಯ (ಗು). ೧. ಆನೆಗಳಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ. (ನಾ). ೨. ಆನೆಗಳ ಗುಂಪು : ಬಧಿರ ಸಮಸ್ತದಿಕ್ಪಟಿವಧೂರಿತ ಸರ್ವಿಗಳ್ಳ [ಪಾಠಾಂ. ಭ] ಗರ್ಜಿತರ ಕ್ಷುಭಿತಾಂಭೋನಿಧಿಸಲಿಲಂ ಪರಿದುದು ಧುರಬಿಧಾನ ಪಟು ಪಟಿಹ ಕಹಳೆ ಭೇರೀರವಭಸಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨—೧೭೧). ೩. ವಿಶ್ವರ್ಯವಂತ ; ಶ್ರೀಮಂತ : "ಆಢ್ಯಃ ಸಮೃದ್ಧಃ, ಧನವಾನ್, ಇನಃ, ಇಭ್ಯಃ, ಧನೀ, ಈಶ್ವರಃ —ಈ ೭ ಧನವಂತಂ" (ಹಲಾಯು. ೫೯—೩೦೧). ೪. ವರ್ತಕ ; ವೈಶ್ಯ. 'ಇಭ್ಯಕುಲ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಇಭ್ಯಕುಲ (ನಾ). ವೈಶ್ಯ ಕುಲ ; ವರ್ತಕ ವಂಶ : ಪುಣ್ಯಭಾಜನನನ ಪೂರ್ವಮನಸ್ವಧನಭಳ್ಳಕುಲಾಂಬರತಿಗ್ಮರೋಚಿಯಂ ತನಯನನಂದೆ ಪೆತ್ತ ಪೋಲ್ (ಸು ಕು ಮಾ. ೧೦—೪) ; ಹಾ ವಿಳಸದಿಭ್ಯಕುಲ ಪದವಿಯೊಳ್ ನಿಂದನೇ (ಜೀವಸಂ. ೧೧೯—೬೪ ಶ). [ಇಭ್ಯ + ಕುಲ]

ಇಭ್ಯಾನ್ವಯ (ನಾ). ಇಭ್ಯಕುಲಕ್ಕೆ ಸೇರಿದವನು : ಇಭ್ಯಾನ್ವಯ ನಾಗಿಯುಮತ್ಯುದಾತ್ತ ವಂಶಪ್ರಿಯನಂತಾ ಸೂರಪತ್ತ (ಸು ಕು ಮಾ. ೯—೮೧). [ಇಭ್ಯ + ಅನ್ವಯ]

ಇಮನೆ 'ಇನ್ನೆಮ್ಮೆ' ನೋ.

ಇಮರಿಸು (ಕ್ರಿ). ಇಮರುವಂತೆ ಮಾಡು ; ಆರಿಸು ; ಒಣಗಿಸು (ಕ). [ಇಮರು + -ಇಸು.]

ಇಮರು, ಇಮಿರು, ಇಮುರು (ಕ್ರಿ). ೧. ಒಣಗು ; ಆರು ; ಇಂಗು ; ಬತ್ತು : ಮೊಳಉದ್ದ ನೀರು ಐಂತು ಆ ನೀರು ಅಲ್ಲಿಯೇ ಇಮುರಿ ಕೊಳ್ಳುವುದರಿಂದ (ಕೃಷಿಪ್ರ. ೩೮) ; ಬತ್ತದೆ ಉಳಿದಿದ್ದ ಸ್ವಲ್ಪ ಅಸೆಯೂ ಈ ಸುದ್ದಿಯಿಂದ ಕೀರ ಇಂಗಿತು, ಇಮರಿ ಹೋಯಿತು (ಆಕರಾ. ೩೫೯) ; ಅವರ ಭಯ ಇಮುರಿಹೋಯಿತು (ಸು ಕ ರಾ. ೬). ೨. ಕಳೆಗುಂದು ; ಕ್ಷಯಿಸು (ಉಕ). ಇಮಿರು : ೧. ಕಯು ಗುಡ್ಡೆ ಬೆಲ್ಲಗಾಗುವುದು ಇಲ್ಲವೇ ಒಡೆದು ಕಣ್ಣು ಇಮಿರಿ ಹೋಗುವುದು (ಸಿ ಮ್ಮ ದ್ರ. ೧೧೧). ಇಮುರು : "ಬಣಗು ; ಉಮರು ; ಇಂಗು" (ಆಡಕೋಕ. ೧೬). [ದೇ. ॥ ತೆಲು. ಇವುರು, ಇಮುರು]

ಇಮಾನಿ (ನಾ). ೧. (ಉಕ). ವಿಶ್ವಾಸ ; ನಿಷ್ಠೆ ; ನಂಬಿಕೆ : ಈಟು ವರ್ಷ ಈ ಮನ್ಯಾಗ ಇಮಾನಿಲೆ ನೌಕರಿ ಮಾಡಿದೆ. ಳೆಗೆ ಬಿದ್ದ ಒಂದು ರೊಟ್ಟಿಯೂರು ಸೈತ ತಗೊಂಡಿಲ್ಲರಿ (ಧನಂಜ. ೪೫). ೨. ವಿಶ್ವಾಸಪಾತ್ರ : ಅವನಂತಹ ಸಂಘಾವಿತ ಹಾಗೂ ಇಮಾನ ಸೇವಕನನ್ನು ನಾವಲ್ಲಿಯೂ ನೋಡಿಲ್ಲ (ಹಂಸಾ. ೭೫) ; ಗೂ ಢ ಚ ಜ ಂ ದ್ರ ನು ಬಹಳ ಇಮಾನ (ಅಂಬಿಕೆ. ೧೦೪). [← ಅರ. ಈಮಾನ್]

ಇಮಾರತಿ 'ಇಮಾರತು' ನೋ.

ಇಮಾರತೀಕೆಲಸ (ನಾ). ಕಟ್ಟಡದ ಕೆಲಸ: ಇಮಾರತೀ ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಬರುವ ಮರಗಳು (ಮುಂಬಯಿ. ೬–೨೭೭).

[ಇಮಾರತಿ (< ಇಮಾರತು) + ಕೆಲಸ]

ಇಮಾರತು, ಇಮಾರತಿ (ನಾ). ಭಾರಿ ಕಟ್ಟಡ; ಮಹಲು: ಈ ಶಿಲೆಗಳನ್ನು ಇಮಾರತಿನಲ್ಲಿ ಇದುವರೆಗೆ ಯಾರೂ ಉಪಯೋಗಿಸಿಲ್ಲವೆಂಬುದು ಆಶ್ಚರ್ಯವು (ಕಭಾಗೆ. ೩೦); ವಿಜಾಪುರದೊಳಗಿನ... ದೊಡ್ಡ ದೊಡ್ಡ ನಾಮಾಂಕಿತ ಇಮಾರತುಗಳು ಅವರ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಆದವು (ಮುಂಬಯಿ. ೪–೧೪೨); ಖಾನಾಪುರ ತಾಲೂಕಿನಲ್ಲಿ ದೊರೆಯುವ ಬಿರುಸಾದ ಶೀಣೇ ಕಲ್ಲುಗಳು ಇಮಾರತಿನ ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಬರುತ್ತವೆ (ಬೆಳವ. ೩೫); ಅದೊಂದು ವಿಶಾಲವಾದ ಕಟ್ಟಡ, ಭವ್ಯವಾದ ಇಮಾರತು (ಮುಗಿಮ. ೨೦). **ಇಮಾರತಿ**: ವಾಗಿನಗಟ್ಲೆ ಇಟ್ಟಂಗಿ, ಸುಣ್ಣ, ಇಮಾರತಿಯ ಕಟ್ಟಿಗೆ... ಬರಹತ್ತಿದವು (ಮುಳ್ಳುಬೇ. ೧೭); ಕೆಲವು ಇಮಾರತಿಗಳು (ದೇವಾಲಯಗಳು) ಶಿಲಾಲೇಖಗಳು ಇವುಗಳ ಆಧಾರದಿಂದ... ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿದ್ದಂತೆ ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ (ವಿವರ್ಣ. ೬). [← ಮರಾ. ಅರ. ಇಮಾರತ್]

ಇಮಿರು 'ಇಮರು' ನೋ.

ಇಮುರು 'ಇಮರು' ನೋ.

ಇಮೆ (ನಾ). ಕಣ್ಣಿನ ರೆಪ್ಪೆ: ರಜನಿ ಯಿಮೆಯಿಮೆಯಿಂ ಮಧು ದಿನಾಂತದ ಶಾಂತಿ ಕನವರಿಯುವಂತೆ (ಗಿಳಿವಿಂ. ೩೨–೭). 'ಎಮೆ' ಪರಾ.

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಇಮೈ = ರೆಪ್ಪೆ, ರೆಪ್ಪೆಹೊಡೆ; ಮಲ. ಇಮ; ತುಳು. ಇಮೆ, ಸಿಮೆ]

ಇಮ್ಮಗೆ (ಅ). = ಇಮ್ಮನ್ನೆ₂: ಬಾಯ ಕಂಪನಾವಗಮೆಡೆ ಸೂಜೆಗೊಂಡೆಸಗಿತಿಮ್ಮಗೆ ಕಮ್ಮಗೆ ಮಂದಮಾರುತಂ (ಲೀಲಾವ. ೧೦–೩೯).

[ಇಮ್ಮು + –ಅಗೆ₃]

ಇಮ್ಮಡಲು (ನಾ). ಎರಡು ಮಡಲು; ಉಭಯ ಪಾರ್ಶ್ವ (?): ಬಸದಿಯ ಮುಂತಣ ಇಮ್ಮಡಲು ಬೆದಲೆಯುಮಂ ಬಳ್ಳಿಗಟ್ಟಮುಮಂ (ಎಕ. V, ಹಾಸನ. ೧೧೨–೧೧; 1170 ?).

[ಇರ್ಯ್₂ (< ಎರಡು) + ಮಡಲು (< ಮಡಲ್₁)]

ಇಮ್ಮಡಿ 'ಇರ್ಮಡಿ' ನೋ.

ಇಮ್ಮಡಿಕೆ 'ಇರ್ಮಡಿಕೆ' ನೋ.

ಇಮ್ಮಡಿಸು 'ಇರ್ಮಡಿಸು' ನೋ.

ಇಮ್ಮಣ್ಣಿ (ನಾ). ಸೊಂಟಕ್ಕೆ ಕಟ್ಟಿಕೊಳ್ಳುವ ಉದ್ದನೆಯ ಹಣದ ಚೀಲ; ಥೈಲಿ: ನೆಕ್ಲುದೋವ್ ತನ್ನ ಇಮ್ಮಣ್ಣಿಯಿಂದ ಹಣ ತೆಗೆದು ಮುದುಕನಿಗೆ ನೀಡಿದನು (ಪುನರು. ೫೬೨).

[← ಮರಾ. ಹಮಿಣೀ, ಹಮಿನೀ]

ಇಮ್ಮತ್ತರ್ 'ಇರ್ಮತ್ತರ್' ನೋ.

ಇಮ್ಮತ್ತರು 'ಇರ್ಮತ್ತರ್' ನೋ.

ಇಮ್ಮತ್ತಲು 'ಇರ್ಮತ್ತರ್' ನೋ.

ಇಮ್ಮನ₁ (ನಾ). ೧. ಎರಡು ಮನಸ್ಸು; ದ್ವಿಮುಖವಾದ ಮನಸ್ಸು: ನಿಜ ಜಂಜಡದಲಿಮ್ಮನವಾಗಿ ಭಕ್ತಿಯ ಮಾಡಿ ಸಂಫಲವ ಪಡೆಯಲಿಲ್ಲದೆ ಬಂದು ನೀ... ತೊಡಕಿಕೊಂಡೊಡೆ ಸಿಕ್ಕನಲ್ಲಮ (ಪ್ರಭುಲೀ. ೭–೬೯); ಒಮ್ಮನದಿ ಶಿವಪೂಜೆ ಗುಮ್ಮನೇ ಮಾಡುವದು ಇಮ್ಮನವ ಪಿಡಿದು ಕೆಡಬೇಡ ವಿಧಿವಶವು ಸುಮ್ಮನೆ ಕೆಡುಗು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೬೬). ೨. ಎರಡು ಅಳತೆ: ೧, ೨. ಒಮ್ಮನವಾದರೆ ಒಡನೆ ನುಡಿವನು ಇಮ್ಮನವಾದರೆ ನುಡಿಯನು (ಬಸವ. ೧೧೫).

[ಇರ್ಯ್₂ (< ಎರಡು) + ಮನ; ಇರ್ಯ್₂ (< ಎರಡು) + ಮಾನ]

ಇಮ್ಮನ್ನ₂ 'ಇರ್ಮಾನ' ನೋ.

ಇಮ್ಮನೆ₁, ಇಮನೆ (ನಾ). ಎರಡನೆಯ ಮನೆ; ಎರಡನೆಯ ಸಂಬಂಧ: ಇಮ್ಮನಿ[ನೆ] ವರ ನಾ ಒಲ್ಲೆ ಅಂದುಬಿಟ್ಲು ವಚ್ಚಿ (ವೈನಿ. ೨೧೧); ಒಂದು ವರ ಅಂತ ಸಿಕ್ಕರ ಸಾಕು ಒಮ್ಮನಿ[ನೆ] ಇರ್ಲಿ, ಇಮ್ಮನಿ[ನೆ] ಇರ್ಲಿ, ಮುಮ್ಮನಿ[ನೆ] ಇರ್ಲಿ (ವೈನಿ. ೧೬೮). **ಇಮನೆ**: ಇಮನೇವರಾ ಅಂದರೂ ಏನಡ್ಡಿಯಿಲ್ಲ (ಪಿಡುಗು. ೫೯); ಇಮನೀ[ನೆ]ವರ; ನಾವಾದರೂ ಏಕೆ ಗಟ್ಟಿ ಹಿಡಿಯಬೇಕು? (ಸಮಜೀ. ೨೫೨).

[ಇರ್ಯ್₂ (< ಎರಡು) + ಮನೆ]

ಇಮ್ಮನ್ನೆ₂ (ಅ). ಇಂಪಾಗಿ; ಮಧುರವಾಗಿ; ಸಂತೋಷದಿಂದ; ಸುಖದಿಂದ (?); "ಸುಮ್ಮನೆ" (ಆದಿಪು. ಕೋಶ): ಅಮರಾಂಗನೆಯರ್ ನಿಜವದನವನಿಮ್ಮನೆ ನೋಟ್ಪಿನ[ಪಾಠಾಂ. ವದನಮನಿರ್ಮನ ಮಾರ್ಪಿನ]ಮಚ್ಯುತಂ ಪರಿಚ್ಯುತನಾದಂ (ಆದಿಪು. ೬–೨೦); ಕಂಡು ಕಂಡು ಶಿವ ಮರುಳ್ಗೊಂಡಾಲಿಂಗಮಂ ಸಡಿಲ್ಚಿ ಪುಟಂ ನೆಗದಡ್ಡಂಗೆಡದು ಹೊಮ್ಮಿ ಹೊರಳ್ದು ಇಮ್ಮನೆ [ಪಾಠಾಂ. ಜಮ್ಮನೆ] ಬೆಮರ್ತು ಝೊಮ್ಮಿಟ್ಟು ಜೋಲ್ದು (ಓಹಿರ. ೧೫೩–೩). [ಇಮ್ಮು + –ಅನೆ₁]

ಇಮ್ಮಯ್ (ನಾ). ಸುಂದರವಾದ ಅಥವಾ ಚೆಲುವಾದ ಶರೀರ. 'ಇಮ್ಮಯ್ಯ' ಪರಾ.

[< ಇನಿದು + ಮಯ್ (< ಮೆಯ್)]

ಇಮ್ಮಯ್ಯ (ನಾ). ಸುಂದರವಾದ ಅಥವಾ ಚೆಲುವಾದ ಶರೀರವುಳ್ಳವನು (?): ಸಮ್ಮಂಧ ಸರ್ವದಾಗಮ್ಯ ಹಮ್ಮಿನ ದೈವ ಖಮ್ಮಹಿಯೊಳಗೆ ಅಹಂಮತಿಯವ ನಾನೆ ದಮ್ಮಯ್ಯಾ ಇಮ್ಮಯ್ಯಾ ಲಾಲಿಸು ನಮ್ಮಯ್ಯಾ ನಿಮ್ಮನವಾಗಿ ನಿನಗೆ ನಮ್ಮೊ ನಮೊ ಎಂಬೆ (ತೀರ್ಥಮ. ೧೦೭).

[ಇಮ್ಮಯ್ + –ಅ₇]

ಇಮ್ಮಾತು₁ (ನಾ). ಮಧುರವಾದ ಮಾತು; ಸವಿ ಮಾತು; ಇಂಪಾದ ಮಾತು: ಇಮ್ಮಾತು [ಪಾಠಾಂ. ಇನಿಮಾತು]ಗಳಿಂದಂದೋಹಿಲದೇವಂ ನಲವಿಂ... ಬಿಚ್ಚತದಿಂ ತುತಿಸೆ (ಉದ್ಭದೇ. ೩–೩೯).

[< ಇನಿದು + ಮಾತು₁]

ಇಮ್ಮಾತು₂ (ನಾ). ಎರಡು ಮಾತುಗಳು.

[ಇರ್ಯ್₂ (< ಎರಡು) + ಮಾತು₁]

ಇಮ್ಮಾನ 'ಇರ್ಮಾನ' ನೋ.

ಇಮ್ಮಾವು (ನಾ). ಸಿಹಿಯಾದ ಮಾವು; ಇನಿಮಾವು: "ಮಾಕಂದ ವಿಮ್ಮಾವಿನೊಳ್" (ಕರ್ಣಾನಿ. ೪೫); "ಇಮ್ಮಾವೆನಲ್ ಶೀಮಾವಿನಲ್ಲಿ... ತೋರ್ಕುಂ" (ಕಶರ. ೧೪); ಬೀಯವಲ್ಲಿ ಮಲ್ಲಿಗೆಗಳುಮಿಮ್ಮಾವುಗಳುಮೆಂದೊಡಿಂ ಪೆಱತಾವುದು ಸಂಸಾರಸಾರಸರ್ವಸ್ವಫಲಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧–೫೫); ಕಲ್ಲೆಲ್ಲಂ ಕಿಸುಗಲ್ ಮರನೆಲ್ಲಮವಿಮ್ಮಾವು ಬಳ್ಳಿಯೆಲ್ಲಂ ಲತೆ ಮುಳ್ಳೆಲ್ಲಂ ಕೇದಗೆ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೮೧); ಪರಿಪಕ್ವಫಳದಿಂದ ಮಿಳಿರ್ವ ಕೊನೆಗೊಂಬಿನಿಂದಿಮ್ಮಾವುಗಳ ಬಳಗ ಸೊಗಯಿಸಿದುದು (ಸೌಂದಪು. ೫–೮೮); ಕಱೆದು ಚಂದ್ರನೆ ಜೊನ್ನರಸದಿಂ ಬೆಳಸಿದಿಮ್ಮಾವು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೨–೩). [< ಇನಿದು + ಮಾವು]

ಇಮ್ಮಿತು, ಇಮ್ಮಿದು (ಗು). ಇನಿದಾದ; ಚೆಲುವಾದ. 'ಇಮ್ಮಿದ' ಪರಾ. **ಇಮ್ಮಿದು**: 'ಇಮ್ಮಿದ' ಪರಾ. [?]

ಇಮ್ಮಿದ (ನಾ). ಚೆಲುವ; ಸುಂದರ; ಪ್ರಿಯ; ಮನೋಹರ.

ಇಮ್ಮಿದಳ್ = ಚೆಲುವೆ; ಸುಂದರಿ; ಪ್ರಿಯೆ; ಮನೋಹರಿ: ಇನಿಯಳ್, ಇಮ್ಮಿದಳ್, ಕಮ್ಮಿದಳ್ (ಶಮದ. ೨೦೮ ಪ್ರಯೋ); ಜನ್ಮ ಸಾವಿರ ಬರಲಿ, ನಷ್ಟವದರಿಂದೇನು... ಇಮ್ಮಿದಳ ಸರಸವದು (ಮಂಕುಕ. ೯೧೬). [ಇಮ್ಮಿದು (< ಇಮ್ಮಿತು) + –ಅ₇]

ಇಮ್ಮಿದಳ್ 'ಇಮ್ಮಿದ' ಪರಾ.

ಇಮ್ಮಿದು 'ಇಮ್ಮಿತು' ನೋ.

ಇಮ್ಮು (ನಾ). ಇಂಪು; ಸೊಗಸು: "ಅಮೃತ" (ಚತುನಿ. ಕಿ. I, ೮೨); ರಾಗಿಸದಿಮ್ಮೆನ್ನದೆ ನೆಱೆ ಬೇಗಂ ಕೇಳ್ದಾಗಳಲ್ಲಿ ಸುಖಿಸದೆ (ಕ ವಿ ಚ. II, ೧೭೬); ಭೂತಜಾತದ ವೇದ ತುದಿಕಳಿಸಿ ನಾಲಗೆಗೆ ಇಮ್ಮು ಚಿಮ್ಮಲಿ (ಉಯ್ಯಾಲೆ. ೧೫–೧೨).

ಇಮ್ಮುಮಮ್ಮು = ಸವಿಯಾದ ಆಹಾರ: ಮಾನವಲೋಕವೆಲ್ಲ ಹಸಿದು ನೀರಡಿಸಿರುವುದು ಅಲ್ಲಿಯ ಇಮ್ಮುಮಮ್ಮಿಗಾಗಿ, ಆ ಸೋಮ ರಸಕ್ಕಾಗಿ, ಆ ಅಮೃತಕ್ಕಾಗಿ (ಸಾಹಿವಿ. ೧೩).

[← ತೆಲು. ಇಮ್ಮು = ಸುಖ, ಪ್ರೀತಿ, ಸಂತೋಷ]

ಇಮ್ಮೆ 'ಇರ್ಮೆ' ನೋ.

ಇಮ್ಮೆಯ್ 'ಇರ್ಮೆಯ್' ನೋ.

ಇಮ್ಮೆಯ್ಗಾಣ್ 'ಇರ್ಮೆಯ್ಗಾಣ್' ನೋ.

ಇಮ್ಮೆಯ್ಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಮೈಯಲ್ಲಿ ನಟ್ಟು ಹೊರಬರು; ಆಳವಾಗಿ ಭೇದಿಸು: ಎನ್ನ ಹೊಗಳತೆ ಎನ್ನನಿಮ್ಮೆಯ್ಗೊಂಡಿತ್ತಲ್ಲಾ (ಬಸವ. ೩೮೬); ನೂತನಾಸ್ತ್ರಂಗಳಿಮ್ಮೆಯ್ಗೊಂಡು (ಇಹರ. ದೇ. ೪೩–೬).

[ಇಮ್ಮೆಯ್ (< ಇರ್ಮೆಯ್) + ಕೊಳ್$_1$]

ಇಮ್ಮೆಯ್ಜೋಡು, ಇಮ್ಮೈಜೋಡು (ನಾ). ಮೈಯ ಮುಂಭಾಗ ಹಿಂಭಾಗಳಿಗೆ ಕಟ್ಟುವ ಕವಚ; ಜೋಡಿ ಪದರದ ಕವಚ (?): ಗೋಳಾಯಿಲರೆಲ್ಲ ಇಮ್ಮೆಯ್ಜೋಡನ್ನು . . . ಧರಿಸಬೇಕೆಂದೂ (ಮಂತ್ರಶ. ೯೮–೧೫). ಇಮ್ಮೈಜೋಡು: ಹಱಿದುದಿಮ್ಮೈಜೋಡು ನೆತ್ತರಿ ನೊಱತೆ ನೂಕಿತು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೨೪–೬); ಪರಿದುದಿಮ್ಮೈಜೋಡುಗಳ್ ಸರಳು ಕಾಯದೋಳ್ ಮುರಿದುದು (ತುರಂಗ. ೫೨–೨೭).

[ಇಮ್ಮೆಯ್ (< ಇರ್ಮೆಯ್) + ಜೋಡು]

ಇಮ್ಮೈ 'ಇರ್ಮೆಯ್' ನೋ.

ಇಮ್ಮೈಗನ್ನಡಿ (ನಾ). ಎರಡು ಪಾರ್ಶ್ವಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಪ್ರತಿಬಿಂಬ ಕಾಣುವ ಕನ್ನಡಿ; ಮುಮ್ಮೈ ಮತ್ತು ಹಿಮ್ಮೈ ಎರಡು ಕಡೆಯೂ ಪ್ರತಿಬಿಂಬ ಕಾಣುವ ಕನ್ನಡಿ: ಅನ್ನೆಗಂ ಪಶ್ಚಿಮಾಂಗನೆ ಲೀಲೆಯಿಂ ಪಿಡಿದ ರನ್ನದಿಮ್ಮೈಗನ್ನಡಿಯೊ . . . ಎನಲಸ್ತಗಿರಿಮಸ್ತಕದೊಳಿನಬಿಂಬ ಮೆಸೆದಿರ್ದುದು (ಚಿಬಪು. ೯–೨). [ಇಮ್ಮೈ (< ಇರ್ಮೆಯ್) + ಕನ್ನಡಿ]

ಇಮ್ಮೈಗಾಣ್ 'ಇರ್ಮೆಯ್ಗಾಣ್' ನೋ.

ಇಮ್ಮೈಗಾಣಿಕೆ (ನಾ). ಎರಡು ಪಾರ್ಶ್ವಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಕಾಣಿಸಿ ಕೊಳ್ಳುವಿಕೆ: ಹೂಣಿಕೆಯ ಸಬಳಿಗರೊಳಿಮ್ಮೈಗಾಣಿಕೆಯ ಬಲು ಸೂತ ರಥಿಕರ ಜಾಣತಿಯ ಬಿಲ್ಲವರ ಧಾಳಾಧೂಳಿ ಬಲುಹಾಯ್ತು (ಕುವ್ಯಾಶ. ೨–೧೪). [ಇಮ್ಮೈ (< ಇರ್ಮೆಯ್) + ಕಾಣಿಕೆ (< ಕಾಣ್ಕೆ)]

ಇಮ್ಮೈಜೋಡು 'ಇಮ್ಮೆಯ್ಜೋಡು' ನೋ.

ಇಮ್ಮೈಸಿರಿವಂತ (ನಾ). (ಅಂತರಂಗದ ಮತ್ತು ಬಹಿರಂಗದ) ಎರಡೂ ಬಗೆಯ ಐಶ್ವರ್ಯವುಳ್ಳವನು: ಅಂತರಂಗದ ಸಿರಿ ಬಹಿರಂಗ ಸಂಪದವಿಂತೆರಡೊಡಗೂಡಿದವನಾ ಅಂತಿಂತುಟೆಂದೆನಲಱಿಯೆನಿಮ್ಮೈಸಿರಿ ವಂತನೆಂದೆನಬಲ್ಲೆನನುಜಾ (ಭರಚ. ೬೬–೧೪೯).

[ಇಮ್ಮೈ (< ಇರ್ಮೆಯ್) + ಸಿರಿವಂತ]

ಇಮ್ಮೊಳ 'ಇರ್ಮೊಟ' ನೋ.

ಇಯತ್ತೆ, ಈಯತ್ತೆ (ನಾ). (ಉಕ) ತರಗತಿ: ನಾನು ಕನ್ನಡ ಆರನೆಯ ಇಯತ್ತೆಯವರೆಗೆ ಶಿಕ್ಷಣ ಪಡೆದಿದ್ದೆನು (ಸ್ಕೂಲಮಿ. ೧); ಇಯತ್ತೆ ಇಯತ್ತೆ ಗಳನ್ನು ದಾಟ ಅವನು . . . ಪರೀಕ್ಷೆಯಲ್ಲಿ ಪಾಸಾಗಿಬಿಟ್ಟನು (ತೊಳಿಮು. ೧೯೦); ಆತ ಕನ್ನಡ ನಾಲ್ಕನೆಯ ಇಯತ್ತೆಯಲ್ಲಿದ್ದ (ವೈನಿ. ೩೭).

ಈಯತ್ತೆ: ಕನ್ನಡ ನಾಲ್ಕನೆಯ ಈಯತ್ತೆ ಪಾಸಾಗಿದ್ದೇನೆ! ಎಂದಬಳಿಕ ನನ್ನನ್ನು ಕೇಳುವವರಾರು (ಯಾಹೊಣೆ. ೩). [← ಮರಾ. ಇಯತ್ತಾ]

ಇಯಾಂಡು (ನಾ). ವರ್ಷ; ಸಂವತ್ಸರ: ಇಯಾಣ್ಡು ಒಂಭತ್ತಾವುದ ಱುಳ್ ನುಗುನಾಡ ಒಱೆಯ ಬೆಳತೂರ ಒಡೆದು ಬಿಟ್ಟು ಭೂಮಿಲಬ್ಬ ಮಾಗಿ ಕೆಟ್ಟ ದೇಗುಲಮಂ ಮಾಡಿಸಿ (ಎಕ. IV, ಹೆಗ್ಗಡ. ೧೬–೪; 1021); ಶ್ರೀರಾಜೇನ್ದ್ರಚೋಟದೇವರ್ಕ್ಕು ಇ[ಯಾ]ಣ್ಡು ಪತ್ತಾವುದು (ಸೌಇಇ. IX–i, ೩೦೦–೧; 11ನೆಯ ಶತ).

[← ತಮಿ. ಆಣ್ಡು, ಯಾಣ್ಡು; ಕೊಡ. ಆಂಡೀ; ತುಳು. ಇಯ್ಯೊಡು, ಈಯ್ಯೊಡು = ಈ ವರ್ಷ; ತೆಲು. ಏಡು, ಏಡದಿ; ಪರ್ಜಿ. ಇಯದ್; ಗೊಂಡಿ. ಯೇಂಡ್; ಕೊಂಡ. ಇಯೊಂಡ್]

ಇರ್$_1$, ಇರು$_1$, ಇಱ್ (ಕ್ರಿ). (ಕ್ರಿಯಾರೂಪಗಳು) ಇತ್ತು$_2$, ಇದಾನೆ, ಇದಾರೆ, ಇದಾಳೆ, ಇದೆ, ಇದ್ದಾನೆ, ಇದ್ದಾರೆ, ಇದ್ದಾಳೆ, ಇದ್ದುದು, ಇದ್ಧಾನೆ, ಇದ್ಧಾರೆ, ಇದ್ಧಾಳೆ, ಇದ್ಧೀ, ಇಧಾನೆ, ಇಧಾರೆ, ಇಧಾಳೆ, ಇಧೆ, ಇಧೇವೆ, ಇಪ್ಪುದು, ಇರ್ದತ್ತು, ಇರ್ದುದು, ಇವೆ. (ಕೃದಂತ ರೂಪಗಳು) ಇದ್ದ, ಇದ್ದು, ಇಪ್ಪ, ಇರುವ, ಇರ್ದ, ಇರ್ದು, ಇರ್ಪ, ಇಹ$_1$, ಇಟ್ಟ, ಇಟ್ಟು. (ನಿಷೇಧ ರೂಪಗಳು) ಇರಅದೆ, ಇರದೆ. (ಸತಿಸಪ್ತಮೀ ರೂಪಗಳು) ಇರಲ್, ಇರಲು, ಇರೆ. (ಪಕ್ಷಾರ್ಥಕ ರೂಪಗಳು) ಇದ್ದರೆ, ಇಪ್ಪಡೆ. (ವಿಧ್ಯರ್ಥಕ ರೂಪಗಳು) ಇರಲಿ, ಇರ್ಕೆ. (ಸಂಭಾವನಾ ರೂಪಗಳು. ℙ ಇವು ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಹೊಸ ಗನ್ನಡದಲ್ಲಿ ಬಳಕೆಯಲ್ಲಿವೆ) ಇದ್ದಾತು, ಇದ್ದಾನು, ಇದ್ದಾರು, ಇದ್ದಾವು, ಇದ್ದಾಳು, ಇದ್ದೀತು, ಇದ್ದೀಯೆ, ಇದ್ದೀರಿ, ಇದ್ದೇನು, ಇದ್ದೇವು. (ಕೃಲ್ಲಿಂಗ ರೂಪಗಳು) ಇದ್ದುದು, ಇಪ್ಪುದು, ಇರ್ದುದು, ಇರ್ಪುದು, ಇಹುದು. ೧. ನೆಲೆಗೊಳ್ಳು; ನೆಲಸು: "ಇರ್[ಪಾಠಾಂ. ಇರು]–ಸ್ಥಾಯೀಭಾವೇ" (ಶಮಧಾ); ಅವರ ಪೋದೊಡವಂದಿರ ಕಬ್ಬ ಮಿನ್ನುಮಿರ್ಪುವು (ಗದಾಯು. ೧–೪೭); ಶ್ರೀವಧು ರಾಗದಿಂದಗಲದಾವನ ವಕ್ಷದೊಳಿರ್ಪಳ್ (ಪಂಚತಂ. ೧–೧); ಆಯೆಡೆಯೊಳ್ ಸಂಗತಿಯಿಂ ಶ್ರೀಯೊಡೆಯರ್ ಸಲೆಯಿರ್ಪರ್ (ಭಾಷಾಭೂ. ೨೨ ಪ್ರಯೋ); ಕೆಲಸಾರ್ ಸಿಂಹಳ ಸಂತಮಿರ್ ಮಗಧ (ಕುಸುಮಾ. ೩–೯೪). ೨. ಜೀವಿಸು; ಬದುಕು: ಒಡನಿರಲಿತ್ತುದಿಲ್ಲ ವಿಧಿ ನಮ್ಮ (ಆದಿಪು. ೧೨–೨೫); ಎನ್ನಾಳ್ದನಂ ಕಂಡು ನಿಶ್ಚಿಂತಮಿರ್ಪೆಯಾದೊಡೆ ಎನ್ನೊಡನೆ ಬರ್ಪುದು (ಪಂಚತಂ. ೫೪–೧೯). ೩. ವಾಸಮಾಡು; ಉಳಿ: ಇನ್ನಾವ ಶೈಳದೊ ಳಿರ್ಪೆವಿರ್ಪೆಡೆವೇಟ ನೀಂ ತ್ರಿಪುರಾಂತಕಾ (ಪಂಪಭಾ. ೮–೧೧); ಅಂ ಪದ್ಮನಗರದೊಳಿರ್ಪೆಂ (ಪಂಚತಂ. ೧೧೦–೨೧). ೪. ನಿಲ್ಲು; ತಾಳು; ತಡೆ: ನೀನಿರ್ ಆನೆ ರಿಪುಸೇನೆಗೆ ಸಾಲ್ವೆಂ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೪೧೧ ಶೂದ್ರಕ); ಇರ್ದೆವಿನ್ನೆವರಮಿನ್ನಿರಲಾಗದು ಪೋಪೆವು (ಪಂಪಭಾ. ೩–೨೧); ಇನ್ನಿರೆ ನೆನ್ದು ಸಿಙ್ಗದನ್ತಿರೆ ಹರಿ . . . ಸಿನ್ಧುರದ ಶಿರಾಗ್ರಮಂ ಬಿರಿಯೆ ಪೊಯಿದಂ ಕದನೈಕಸೂದ್ರಕಂ (ಎಕ. III, ಮಂಡ್ಯ. ೪೧–೧೮; 950). ೫. ವರ್ತಿಸು: ಇರೆ ನವಪದ್ಮರಾಗಚಷಕಂ ನಿಜಹಸ್ತತಳಾಗ್ರದೊಳ್ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೯೬೨ ಶೂದ್ರಕ); ರತ್ನಪ್ರದೀಪಂಗಳಿರ್ಪವೊಲಿರ್ಪರ್ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧–೪); ಒದವಿದ ಪೊನ್ನಪ್ಪೊಡೆ ಜೋಳದ ರಾಶಿಯೊಲಿರ್ಪುದಿಲ್ಲಿ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧–೧೨೯); ಮುಕುರಂ ಕೈಯೊಳಿರಲ್ಕೆ ನೀರ ನೆಳಲೇಕೈ (ಸೋಮೇಶ. ೩). ಇರು: ೧. ವಾಗ್ದೇವಿಯೆನ್ನೊಳಗಿರು ತಾಯೆ (ಮೋಹತ. ೧–೧೧). ೨. ಕಟ್ಲೆ ತುಂಬಿದ ಮೇಲೆ ಕ್ಷಣಮಾತ್ರ ಇರಲಿಲ್ಲ (ಪುರಂದ. ೨–೬೧–೫). ೪. ಇರು ಮರುಳೆ ಶುಷ್ಕವೈಯಾಕರಣಂಗಂ . . . ವಿಷಯಮೆ ಕಾವ್ಯರತ್ನಂ (ಆದಿಪು. ೧–೨೪); ಇರು ಪೆಜದೇನನಿಂ ಪೊಗಟುತಿಟ್ಟಪುದು (ಎಕ. II, ೧೩೩–೨೫; 982). ೫. ಬತ್ತಲೆಗರ ಮಾತು ಕೇಳದಿರು (ಆದಿಪು. ೨–೯).

△ ಇಟ್ಟು : ೧. ಸುರಲೋಕದ ಮಾಗರ್ದೋಜ್ಞಂರಿನ್ಸಿಂರಂ (ಎಳ. II, ೧೧೮–೪; 700); ಕಾದಿ ಕೊನ್ದು ಬಿಜಯಂಗೆಯ್ತು ಕಿಟ್ಟು (ಎಳ. III, ಮುಂಡ್ಯ. ೪೧–೪ ; 950) ; ಮಲೆದೋರಂತಿಟ್ಟನೆಯ್ತನ್ದ (ಎಇ. XVIII, ೧೬೨–೫ ; 983). ಇತ್ತು : ಅಣಿಯ ಆಗದೇಕಂಬ ಅಪೇಕ್ಷೆ ನಮಗೆ ಇತ್ತಿಲ್ಲಾ (ರಾಜೇನ್ದ್ರ. ೭೦) ; ಆ ಸಂಕೀರ್ತನಾ ಮಂದಿರವ ಆತನ . . . ದುದಿತರ ಹೆಸ್ಗರುತಾನಿಯೂ ಇತ್ತು (ಸಙ್ಗ. ೧೩೦). ಇದಾನೆ: ಇವ್ಹಾನೆ, ಇವ್ವಾಳೆ, ಇದ್ದೀರೆ, ಇದ್ದೀರಿ, ಇದ್ದೇವೆ – ಎಂಬ ರೂಪಗಳನ್ನು ಇವಾನೆ, ಇವಾಳೆ, ಇವಾರೆ . . . ಇದೇವೆ – ಹೀಗೆ ಸಂಯುಕ್ತಾತ್ತರವಲ್ಲದೆ ಉಪಯೋಗಿಸುವುದೂ ಉಂಟು (ಮ ಸ್ಕ ಮ . ೮೦). ಇದಾರೆ, ಇದಾಳೆ : ಮೇಲಿನ ಪ್ರಯೋಗವನ್ನು ನೋಡಿ. ಇದೆ : ಪಡೆತೆಯೂ ಇವೆ ಬತ್ತಿಯೂ ಇದೆ . . . ಗುರುವಿದ್ಯೆ ಲಿಂಗದಿದೆ ಶಿಷ್ಯನೆ ಸುಜ್ಞಾನವಂಕುರಿಸನ್ನಕ್ಕರ ಭಕ್ತಿಯೆಲ್ಲಿಯದೋ (ಅವಚ. ೧೯–೬೮) ; ಎಂಬತ್ತಂಟು ಕೋಟಿ ಧನ ನಿನ್ನ ನಿಂಕಾಸನದ ಕೆಳಗಿದೆ (ಬಸವ. ೫–೫೭) ; ಇದಿರೋಳಿಪ ಭಾಳನಯನದ ಕದಪು ಕೆಗೆದಿದೆ ಹಿಂದೆ ಮುಂಗುವಡದೆ ಕೃತಾಂತನ ಕೊಂತವರಸನ ಮೂದಲೆಯ ವಶನ (ಕುವ್ವೆಮ್ಪ್ರ. ೬–೨೫) ; ಎಳವೆಲರೆಂಬ ಸೊಕ್ಕಾನೆ ತಾನೆ ತಕ್ಕಿಚ್ಚೆಯಂ ತಿರುಗಿಪಿದೆ (ಜೈಮಭಾ. ೩–೨೪) ; ಕಾಂತಿಗುಂದುತ್ತಿದೆ ನಕ್ಷತ್ರಾಳ್ . . . ಕಂಪು ಮೂಡುತ್ತಿದೆ ಪೂರ್ವಾದ್ರೀನ್ದ್ರದೊಳ್ (ರಾಜಶೇ. ೧೩–೨೫). ಇದ್ದಾನೆ : ಮನೆಯೊಳಗೆ ಮನೆಯೊಡೆಯನಿನ್ದಾನೊ ಇಲ್ಲವೊ (ಬಸವ. ೯೭) ; ನಿಶ್ಚಿತನಲಾ ಕಳ್ಳನಿತನೆ ಆಳ್ಳ ನೋಡಿದ್ಹಾನೆ ಯೆನುತನೆ ನಾಚಿದಳು ತರಳೆ (ನಿಢಾಗ. ೧೧–೨೮–೩೮) ; ಈ ಸೃಷ್ಟಿಯನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಿದ ಕರ್ತನೊಬ್ಬನು ಇದ್ದಾನೆಂದು ನಾವು ನಂಬಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೪–೫೮). ಇದ್ದಾರೆ : ನಮ್ಮ ತಂದೆ ಈಗ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಇದ್ದಾರೆ (ಮಧ್ಯಮ. ೪೦). ಇದ್ದಾಳೆ : ಅವಳು ಮನೆಯಲ್ಲಿಯೆ ಇದ್ದಾಳೆ (ರೂಢಿ). ಇದ್ದುದು : ತೇರಿನ ದಕಕೆ ತಾನೊತ್ತಾಗಿ ರಥದ ಗ್ಗಳೆಯರಿದ್ದುದು (ಕುವ್ವೆಮ್ಪ್ರ. ೪–೧೬) ; ಮೊದಲಿದ್ದುದು ಜೀವಕಳೆ ಹೃದಯದಲಿ (ಕುವ್ಯಾ. ೧–೪). ಇದ್ದಾನೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೩–೨೪, ೭೪ ಕ). ಇದ್ದಾಳೆ (ಕ). ಇದ್ದಾಳೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೩–೬ ಕ). ಇದ್ದಿರೇ : ಹೆಂಗಸಿನಂಥಾ ಸಾಹಸ ವಂತನಾಗಬೇಡಿಂದುಮನ್ನು ತಾಯಿದ್ದೀರೇ (ಶ ಶ . ೧೩). ಇದಾನೆ : ಮೇಲುಗೋಟೆ ದೇವಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಪೂರ್ವಾರಭ್ಯ ನಡದು ಬರುತ್ತಾಯಿದ್ದ ದ್ದನ್ನು ಅಂಚೆ ಶಾ ಮಯ್ಯನು ಅಡ್ಡಿ ಮಾಡಿ ಯಿದಾನಂತ್ತೆ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೬, ೧೮–೫ ; 1783). ಇದಾರೆ : ಬರದವಳಂಯಲ್ಲಿ ಯಿದಾರೆಯಂತ ಗೊತ್ತುಹಾಕಿ ಹಿಡಿಯಲಿಕೆ ಬಂದಲ್ಲಿ (ಎಳ. VIII, ಸಾಗರ. ೪೬–೩೧ ; 1646) ; ಶಿವಾಪ್ಪಿಸಿತವಾಗಿ ಕೊಟ್ಟು ಯಿದಾರೆ (ಎಳ. VII, ಶಿವಮೊ. ೯೯–೭ ; 1738). ಇ ದಾ ಕೆ : ಬೋಜಗಳಿಗೆ ಪುಡುಗರೆ ೧೦ಹ ಕೊಟಿ ಯಿದಾಕೆ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೪, ೪೭–೧೦ ; 1593) ; ನಿಮ್ಮ ವಾಂಛಿತವಂ ಸಲ್ಲಿಸುವೆನೆಂದು ಪ್ರತಿಜ್ಞೆಯಂ ಮಾಡುತ್ತಾ ಇದಾಕೆಂತೆ (ಶಙಸ. ೧೧೯). ಇಭೆ : ಭಕ್ತ್ಯ ಭೋಜ್ಯ ಲೇಹ್ಯ ಪೋಜ್ಯಗಳಿಂಬ ನಾಲ್ಕು ಪ್ರಕಾರವಾದ ಅನ್ನ ಗಳು ಮುಸ್ಸಂದಿಯಾಗಿಭೆ (ಕೃಷ್ಣ. ೬೪೪). ಇಭೆಗೆ : ದಾನಧಾರಾಪೂರ್ವಕ ವಾಗಿ ಶಿವಾರ್ಪಣವಾಗಿ ಬಿಟ್ಟ್ರಭೆಗೆ (ಎಳ. VII, ಶಿವಮೊ. ೮೨–೬೦ ; 1683). ಇ ಪ್ಪುದು : ಜಲದೊಳಾಗಳು ನೆವೆವುತಿರ್ದೊಡೆ ಶಿಲೆಯು ಮೃದುವಾಗಿ ಪ್ಪುದೇ (ಬಸವ. ೪೦೪). ಇರ್ದತ್ತು : ಅತ್ತುಗೆ – ಇರ್ದತ್ತು ; ಪಸರಿಸಿ ದತ್ತು ; ಶಿರಃಕರೋಟಿ ಸಗ್ಗವಂಕಿರ್ದತ್ತು (ಕ ಮ ದ. ೨೨೬ ಪ್ರಯೋ). ಇರ್ದುದು : ಮೂಲೋಕಕ್ಕೆ ಪೆಂಪಿಂದಮುಂದಲೆಯಾಗಿರ್ದುದು ದೇವ ದಂತಿ ರತ್ನಿಸಿ ಸುಂದರಂ ಮಂದರಂ (ಅವಿಷ. ೧–೫೦) ; ಆ ಗಜತಿಲಕ ಮುಂಡಾಸವದಲಿರ್ದುದು (ಕುವ್ವೆಮ್ಪ್ರ. ೩–೫೨) ; ತರುಣಿಯರ ಗುರು ಳುಳ್ಳದಮೇಲುದಂಸೆಳೆದಂತೆ ಗಿರಿಕರದೊಳೆಸೆದಿರ್ದುದು (ಜೈಭಾಸಾ.೫೫–೩). ಇನೆ : ನೀರ್ಗುಡಿಯಲೊಲ್ಲವು ಮೇಯಲೊಲ್ಲುವಿವು ಕುದಿವುತಿವೆ (ಬ ಸ ವ. ೩೦–೨೪) ; ಹೆಮಪದ ಡೆಕಣಿಯ ಕೈಗಳಂಗಳ್ಳಿಯಾಗಿ ತೋಲುತಿವೆ ತನಯ ನೋಡು (ಜೈಮಭಾ. ೩–೨೧) ; ಪುಯ್ಕಂಲಿದುವಂತೆ ಕೂಗುತಿವೆ ಕೋಗಿಲೆಗಳು (ಜೈಮಭಾ. ೩–೨೪). ಇದ್ದ : ಧರೆಯ ಚಿಟಿಗಳಕುಗಳಂ ಬಿಟ್ಟಿವಿದ್ದಂತೆ (ಬಸವ. ೫೯–೫೬) ; ಬಂದನು ಭೀಷ್ಮನಿದ್ದೆಡೆಗೆ (ಕುವ್ಯಾದೌ. ೧–೨೦) ; ಮೋಹನ ಬೀಜಾಯವಪನೊಳಗಿದ್ದ ಹಣವತೆಗೆ (ಕಂಪದಿ. ೬–೧೫೧); ಇದ್ದವರು ಇದ್ದ ಹಾಗೆ ನಿದ್ದಾದೇವಿಗೆ ಸಿಡಿಲು ಬಡಿತು (ಗಾದೆ). ಇದ್ದು : ಇದ್ದ೦ತಿದ್ದು ನಿಜವಪ್ಪುದು ನಿಜಭಕ್ತಿ (ಅ ಪ ವ. ೨೦); ಇರಬೇಕಿದ್ದುಣ ಬೇಕಿಲ್ಲೆ (ನೋಮೇಕ. ೬೯) ; ಆರೋಗ್ಯವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಇತರ ಸೌಖ್ಯಗಳು ಇದ್ದೂ ಇಲ್ಲದ ಹಾಗೇ ಸರಿ (ಮುಂಬಯಿ. ೪–೨೪). ಇಪ್ಪ : ವೃಷಭರಾಜಂ ಹರುಷದಿಂದಿಪ್ಪ ಸನಯದೊಳಿಳು (ಬಸರ. ೧–೨೨) ; ಧನದಪ್ಪಾಲಯಂ ಕೈಲಾಸಮಲ್ತುಂ (ಮಂಗಳಾ. ೧೬–೧೬) ; ತತ್ಪ ಸಾಧಿಪ ನ್ಪಸಹಿಷ್ಣವಿಕಳು ಕೆಡ್ಡ (ಸ ವ ರ್ಜ್ಜ . ೭೭). ಇರುವ : ತುರುಕರ ಪಾಳೆಯಕ್ಕಿದಿ ನೀವದಂರುರಿವವನಲುಪಿ ತಮುಗೆಂದ (ಕಂಪದಿ. ೧೫–೪). ಇರ್ದ : ಕಾವೇರಿಯಿಂದಮೂ ಗೋದಾವರಿವರಮಿರ್ದ ನಾಡು (ಕವಿರಾ. ೧–೫೬) ; ಪಾಂಡು ರಾಜನೆನ್ಪಿರ್ದವನೆನ್ಪ ಮಕ್ಕಳ್ಕಳ್ಜಿಪಿ . . . ಬನ್ನಿಮನೆ (ಪಂಪಭಾ. ೬–೧೭ ಪ) ; ಯಮಪುತ್ರನಿರಿದಿರವ ವಾಯಂಜಾತಿರಿದರ್ (ಗ ದಾ ಯು. ೩–೩೦) ; ಬರೆದು ಕುಂಡಳಿಚಕ್ರಮಂ ಜನ್ಮಕಾಲದೊಳಿರ್ದ ಗ್ರಹಮುಮಂ ಲಗ್ನಸಪೂಹಮುಮಂ ತರದಿಪರಿಸಿ (ಜಾತಕ. ೧೦–೩). ಇರ್ದು : ದೂರ ದೊಳಿರ್ದ ನೋಡೆ ಸೊಗಯಿಪ್ಪುದು (ಕಾವ್ಯಾ. ೪೫೫ ಕೊದ್ಯ); ಪಿಠದು ಬೇಗಂ ನೋಡುತ್ತಿರ್ದಂತೆಂದುದ್ದೇಶಂಗೆಯ್ದೊರ್ (ಪಞ್ಚಾ. ೬೮–೨) ; ಹಂದೆಯೆ ಳೆಯಲ್ಲಿ ಚಂದ್ರಾಯುಧವಿರ್ದ ಭಲವೆನಿಸಿ (ಬಸವ. ೧೦೮) ; ಸುತಪಿರ್ದೇಂ ಮುಪ್ಪಿನಲ್ಲಾಗದಾ (ನೋಮೇಕ. ೧೬) ; ಬಧಿರ ನಂತಂಧನಂತಿರ್ದ (ಕಞ್ಜಾ. ೪). ಇರ್ಪ : ಪೊಸಕಲರ್ದಿ ಬಿಳಿಯ ತಾವರೆ ಯೆಸಱ್ಪಳಿ ನಡುವಿರ್ಪ ಸಿರಿಯುಮಾಕಳೆಯ ಕೆಲದೊಳ್ ನಸುಮುಸುಳ್ಕು ತೊರ್ಪರ್ (ಪಂಪಭಾ. ೧–೪೦) ; ಕೋಪಾನಲನಂ ಪುಸ್ಸಿದಿನ್ಮುಂ ಗಳ ಗಳಿಕ ಸಕೀರ್ತಿಪರ್ವ ತೆಲಿದಿರಿರ್ದ್ದೆರ್ (ಗದಾಯು. ೧–೫೭) ; ಈಗಳ್ ನೀಡಿ ಪಿರ್ದಿನಿರ ಪರಿಯೇರ (ಶಾ ಂ ಪು. ೪೪೧) ; ಒಳಪೊಳ್ಕು ತಿಮಿರಿರ್ಪ್ಪ ವರಂ (ಪಂಚತಂ. ೧೯–೨) ; ನಿಜಾಂಘ್ರಿಗಳ್ಗೆಱಗಿಸುತಿರ್ಪ ಪಶ್ಚಾದೆ (ಎಳ. VII, ಶಿವಮೊ. ೯೭–೩೧ ; 1113). ಇಹ : ಅರಸರಂ ಆರಿಸಿಯರುಂ ಕೂಡಿಹ ಬನ್ನಮಂ ಪ್ರಮಥವನಮೆಂಬುದುಂ (ಹರಿಶ್ಚಂ. ೩೭–೬) ; ಕೆಲಬಲದೊಳಿಹ ಕದನಗಳಿಗಳ ಸೀಲದನು (ಕುವ್ಯಾದೌ. ೫–೪); ನಿಜ ಕರದೊಳಿಹ ಪತ್ರಮಂ ಕೊಟ್ಟಿಂ (ಜೈಮಭಾ. ೩೦–೪೪) ; ಶ್ರೀಭುವನದೊಳಗೆ ಗಿಹ ಭಕುತರಿಗೆ (ಕಂಪದಿ. ೧–೨). △ ಇಟ್ಟ : ಮಂಗಳವಿನಿಸಿಟ್ಟ (ಎಳ. VII, ಶಿವಮೊ. ೬೪–೨೪ ; 1112). △ ಇಟ್ಟು : ಇಲ್ಲಿಯೆ ಹಿರಣ್ಮಗರ್ಭ ಮಿಟ್ಟು (ಇಆ. X, ೧೦೩–೬; 696); ನಾಟ್ಯಾಮ್ಬುನ್ಮುನ್ಪು ನಿಮಿಟ್ಟು ಕೆಪಟ್ಟಿರ್ (ಎಇ. XIV, ೧೯೧–೪೯ ; 725) ; ತಳೆಯೊಳ್ ಕಾಣದೀಡುಗಳಿಟ್ಟು (ಇಆ. XI, ೧೨೬–೯ ; 803) ; ಪೊಗಜ್ಜೆ ಗಂ ನೆಗಟ್ಟೆಗುಮಾಗರಮಾಗಿಟ್ಟು (ಸಾಇಇ. XI–i, ೪೧–೬೯ ; 969) ; ಮುಕಳರನುಮಿಟ್ಟು (ಸಾಇಇ. XX, ೨೬–೧೩ ; 1040). ಇರಿಚಿ : ಬಗೆವೊಡಮಿಸಿಪಿಸಿರಿಚಿ (ಕಮದ. ೬೧ ಪ್ರಯೋ). ಇರದೆ : ಕರುಣಾನಲೋಳಕವೆನ್ಪ ಮೇಲುಂಟಾದರಿದಿಹನು (ಕುವ್ಯಾದೌ.೯. ೯–೫೦) ; ಇರಲಿ ಪೋದಂ, ಇರದೆ ಪೋದಂ (ಕಬ್ಬಾಸು. ೫೭೩ ಪ್ರಯೋ). ಇರಲ್ : ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಿತನ್ನ ಲಿಬಿದಿರಲ್ ಅಂಜಿಕೆಯೇನಂ ಮಾಡುವುದು (ಪಂಚತಂ. ೧೯–೨) ; ಪಾದಪದ್ಮಂಗಳನೊತ್ತು ಶ್ರೀರಲ್ ಕೂರ್ಪ್ರಸ್ಫಸಿತ ಸುಪಾಸೀನನಾಗಿರ್ದನಾಗಳ್ ಬಯ್ದುನ ಕೆಂಬಿಸಲಕಸಲೆ ಸೆಯುವಾಶ್ಚರ್ಯಮತರುಗಳ್–ಎಂಬಿವು ಅಬದ್ಧಂಗಳ್ (ಕಮದ. ೨೪೯ ಪ್ರಯೋ).

ಇರಲು : ಸುಖಸಂಕಥಾವಿನೋದದಿಂ ರಾಜ್ಯಂಗೆಯ್ಯುತ್ತಮಿರಲು (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೯೯–೨೧ ; 1127) ; ಇರಲಿರಲು ಶ್ರೀ ಗರುಡದೇವರ ವರಜನನಿಯೊಳಗೊಮ್ಮೆ ನಾಗರ ನಿರುತಮಾತೆಯು (ಸಂಭಪ. ೫–೪೩). ಇರೆ : ಕೌಸ್ತುಭಜಾತದ್ಯುತಿ ಬಳಸಿ ಕಾಂಡಪಟದಂತಿರೆ (ಕವಿರಾ. ೧–೧) ; ತಲೆಯನುಗುರಿಸುತ್ತುಮಿರೆಯಿರೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧–೧೦೪ ವ) ; ಸ್ವರಮಿದಿರೊಳಿರೆ ವಿಭಕ್ತಿಸ್ವರಕಂ ಪ್ರಕೃತಿ ಸ್ವರಕಂ ಲೋಪಂ (ಶಮದ. ೫೨). ಇದ್ದರೆ: ಆ ಕೆಲಸ ಹಾಗೇ ಇದ್ದರೆ ಇರಲಿ ಬಿಡಿ (ರೂಢಿ). ಇಪ್ಪಡೆ : ತಪ್ಪದಲೆ ತಾ ಬ್ರಹ್ಮನಹ ಪರಿಯಂತರಭ್ಯಾಸ ಇಪ್ಪಡೆಯು ಅವ ಬ್ರಹ್ಮವಾಹನು (ಜ್ಞಾನಸಿಂ. ೩–೩೪). ಇರಲಿ : ಇರಲಿ ಮೇಣ್ ದೂರದಲಿ ಹತ್ತಿರೆಯಿರಲಿ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೨–೬೪). ಇರ್ಕೆ : ಉಡುಪ ಕರಿಗಣ ತತಿಯುಂ ತಾರಕೆಯುಳ್ಳಿನಮಿರ್ಕಿಂತೋರಂತಿರೆ (ಸೌಇಇ. XI–i, ೪೨–೩೧ ; 971) ; ವಾಣಿ ಬಂದು ಸಮಂತಿರ್ಕೆ . . . ಜಿಹ್ವಾಗ್ರದೊಳ್ ರುದ್ರನಾ (ಜಗವಿ. ೧–೬) ; ಪೂಜೆ ಮೆಲ್ಲನೆ ಸಡಿಲ್ಪಾನಂದಮಳ್ಳಾಡುತಿರ್ಕೆಮ (ಪಂಪಾಶ. ೧೧) ; ಉಳಿದ ಸಮಯಿಗಳ ಮಾತಂತಿರ್ಕೆ (ಪದ್ಮರಾ. ೯–೫). ಇದ್ದಾನು (ಕಿ). ಇದ್ದೀತು: ಚಿಂತಾಭರಿತನಾಗಿ, ಆದೀತೋ ಆಗದೋ, ಇದ್ದೀತೋ ಇಲ್ಲವೋ, ಏನೋ ಎಂತೋ ಎಂದು ಚಿಂತಿಸುತ್ತಿಹನು (ವಚಶಾ. II, ೧೨೦). ಇದ್ದುದು: ಇದ್ದುದ ಹೇಳಲಿಲ್ಲ, ಇದ್ದುದ ತೋಜಲಿಲ್ಲ ಹೊದ್ದಿದ ಆಶ್ರಮವದ ನಾನೇನೆಂಬೆನು (ಅವಚಂ. ೧೩೦–೫೯೬) ; ಉದ್ದುರುಟು ಮಾತಾಡಿ ಇದ್ದುದನು ಹೋಗಾಡಿ . . . ತುದಿಗೇಜಿ ತಲೆಯೂಜಿ ಬಿದ್ದು ಸತ್ತಂತೆ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೨೩೩). ಇಪ್ಪುದು : ಶಬ್ದಮನಿತುಮಂ ಕೇಳದಿಪ್ಪುದೆ ನೇಮ (ಬಸಪು. ೫೨–೩೭). ಇರ್ದುದು : ಸಂಧಿ ವಿಷಯಮೆರಡಕ್ಕುಂ . . . ಪ್ರಕೃತಿ ಪ್ರತ್ಯಯ ಮೊದವಿದ ಪದಯುಗದ ಬೆರಕೆ ಬೇಡಿರ್ದುದಜಿಂ (ಶಮದ. ೫೦) ; ಇರ್ದುದನಱಿಯದೆ ನಯದಿಂ ಪೊರ್ದುವುವಾಗಮಂ (ಶಮದ. ೧೬೩). ಇರ್ಪುದು : ಎಮಗಿರ್ಪುದು ಸೂಟಲ್ತೆಂದು . . . ಕೆಲರಲ್ಲಿ ಸುಬಳನಾದುದ ನಾದರ್ (ಸುಕುಮಾ. ೮–೫೫). ಇಹುದು : ತಾನಿಹುದಕ್ಕೆ ಮುನ್ನವೆ ಅವು ಹುಟ್ಟಿದವಾಗಿ (ವಿಲೇಶ್ವ. ೩೯).

ಇರಗೊಡಿಸು = ಇರಲು ಬಿಡು ; ಇರಲು ಅವಕಾಶಕೊಡು : ತನ್ನ ಒಬ್ಬನೇ ಮಗನನ್ನು ದೂರದ ಊರಿನಲ್ಲೆ ಇರಗೊಡಿಸುವುದು ಅವನಿಗೆ ಸಮ್ಮತವಿರಲಿಲ್ಲ (ಒಡ್ಡಿಉ. ೪೩) ; ಕುತೂಹಲ ಅವನನ್ನು ಸುಮ್ಮನೆ ಇರಗೊಡಿಸುವುದಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ). ಇರಗೊಡು = ಇರುವುದಕ್ಕೆ ಅವಕಾಶ ಕೊಡು : ಬಟ್ಟೆಗಳಿಗೆ ಬೆಂಕಿ ಹತ್ತಿದರೆ ಅವುಗಳನ್ನು ಹಾಗೇ ಮೈಮೇಲೆ ಇರಗೊಡಬಾರದು (ಮುಂಬಯಿ. ೪–೬೦). ಇರಮಾಡು = ಇರುವಂತೆ ಮಾಡು : ಆಗ ಕೃಷ್ಣನು . . . ಎಲ್ಲ ಗೋಪಾಲರನ್ನು . . . ಭಾಂಡೀರಕ ಎಂಬ ಆಲದಮರದ ಬುಡದಲ್ಲಿ ಇರಮಾಡಿದನು (ಭಾಮೃತ. ೬೨೧). ಇರಸಲ್ಲ = ಇರುವುದು ಯೋಗ್ಯವಲ್ಲ,—ತಕ್ಕುದಲ್ಲ : ಸೋಮಶಂಭು ಸಂತಾನಮಲ್ಲದ ಪೆಜರ್ಗಿರಸಲ್ಲ (ಸೌಇಇ. IX–i, ೨೯–೨೫ ; 1100) ; ದುಸ್ಸಂಗ ದುರ್ಗೋಷ್ಠಿಯಲ್ಲಿರಸಲ್ಲಿರ್ದೊಡೆ ಹಾನಿಯೈ (ಸೋಮೇಶ. ೨೫). ಇರಹವಂ = ಇರುವವನು : ಇರಹವಂಗೆ ಒಂದು ಬಿಟ್ಟು ಹೋಹವರಿಂಗೆ ಹತ್ತು ಬಟ ಇ ಮರಿಯಾದೆಯ ನಡಸುವಂತಾಗಿ (ಎಕ. IX (S), ಕನಕ. ೬೯–೧೯ ; 1319). ಇಹ್ಯ = ಇರುವ : ಅಲ್ಲಲ್ಲಿಯಿಹ್ಯ ವೈಷ ವೋತ್ತಮರು (ತೀರ್ಥಮ. ೩೭) ; ಈರೆರಡು ದಿಕ್ಕಿನಲಿ ಇಹ್ಯರು (ತೀರ್ಥಮ. ೪೮).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಇರು ; ಮಲ. ಇರಿಕ್ಕು ; ತುಳು. ಇಪ್ಪುನಿ ; ತೆಲು. ಇರವು, ಇರುವು = ಸ್ಥಳ, ನಿವಾಸ]

ಇರ್$_2$, ಇರ್ಪು$_2$, ಈರ್$_3$ (ನಾ). ಸಮಾಸದಲ್ಲಿ ಎರಡು ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಬರುವ ಆದೇಶ. 'ಇರ್ಕಡಿ' ಪರಾ. ಇರ್ಪು$_2$: 'ಇರುಗಳೆ' ಪರಾ. ಈರ್$_3$: 'ಈರಯ್ದು' ಪರಾ. [< ಎರಡು]

ಇರ 'ಇರಂ' ನೋ.

ಇರಅದೆ 'ಇರ್$_1$' ಪರಾ.

ಇರಂ, ಇರ, ಇರವು$_1$, ಇರುವು$_1$, ಇರುಹು, ಇರ್ವು (ನಾ). ೧. ಇರುವಿಕೆ ; ಜೀವನ ; ಬಾಳು : ಈಗಳ್ ಪೆರ್ವಾವುಗಳೊಡನೆ ನೆರೆದಿರಮಾಯ್ತು [ಪಾಠಾಂ. ಪೆರ್ವಾವಾಗಿ ಪುಟ್ಟಿದೊಡನಿರವಾಯ್ತು] (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೪೦–೧). ಇರ : ೨. ವಾಸ ; ನೆಲೆ ; ಆಶ್ರಯ ; ಆಧಾರ : ಬರಿಯ ಧರೆಯಿಂ ವಾಯು ಜಲಗಳೆ ಬೆರೆಯಲಾಯಿತು ಗುಹ್ಯಪಾವಕ ನಿರದಲಾದುದು ಪಾದ (ಅಮೃತ. ೪–೨೩). ೩. ಸ್ಥಿತಿ ; ರೀತಿ : ಮತ್ತಮಿಂತಳವಾಂತ ಕುವರನೊಂದಿರಕ್ಕೆ ಮೆಯ್ವೆರ್ಚಿ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೯೪–೨೬). ಇರವು$_1$: ೧. ಎನ್ನಿರವನಿಂಬುಗೊಂಡನವ್ವಾ (ಮಹಾದೇ. ೪೧–೮೮) ; ಪತಿಯಳಿದ ಸತಿಯಿರವು ನಾಯಕರತುನವಿಲ್ಲದ ಪದಕ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೮–೧೮) ; ತಿರುತಿರುಗಿ ತೊಳಲುವುದು ತಿರಿದನ್ನವುಣ್ಣುವುದು ಮೆರೆದು ಮೈಮರೆಯುವುದು . . . ಕೆರಳುವುದು ನರಳುವುದು ಇರವಿದೇನೊಣರಗಳೆ (ಮಂಕುಕ. ೨೩). ೨. ಆ ದಿವಿಜೇಂದ್ರಲೋಕದಿರವುಂ ಪೆಸರುಂ ತನಗಿಲ್ಲಿ ಬಂದು ಬೇಱಾದುದೆ (ಅದಿಪು. ೩–೧೦) ; ಕಮಳಕ್ಕಾವಗಮಲ್ತು ಲಕ್ಷ್ಮಿಯಿರವಾಸ್ಯಾಬ್ಜಕ್ಕಮುಂಟು (ಅರ್ಧನೇ. ೧–೩೨). ೩. ಮೆಚ್ಚೆನಾನೀ ಧರಣಿಯುಳಿರವಾನೆಂದು . . . ನಂದಿಸೇನಪ್ರವರ ಮುನಿವರನ್ ದೇವಲೋಕಕ್ಕೆ ಸಂದಾನ್ (ಎಕ. II, ೮೮–೩ ; 700) ; ಎನ್ನಯ ದೂಸಱಿನೆನ್ನ ಕರ್ಮದಿಂ ಪಗೆವರಿನಕ್ಕಟಾ ನಿಮಗಮಿಯಿರವಾದುದೆ ಕುಂಭಸಂಭವಾ (ಪಂಪಭಾ. ೧೩–೫೬) ; ದೊರೆ ಯಮಪುತ್ರನಿರ್ದಿರವು ವಾಯುಜನಿರ್ದಿರವಗ್ನಿಪುತ್ರಿಯಿರ್ದಿರವಮಳರ್ಕಳಿರ್ದಿರವು ಮತ್ಸ್ಯನಿವಾಸದೊಳೆಲ್ಲಮಂತೆ ಮೆಯ್ಗರೆದಿರೆ (ಗದಾಯು. ೩–೩೦) ; ಸುರಪತಿ ಬಂದು ಕಂಡಾ ಪುರದಿರವಿಗಚ್ಚರಿವಟ್ಟು ಮೂಗಿನ ಮೇಲೆ ಬೆರಳಿಟ್ಟು (ಭರಚ. ೩–೨೩). ಇರುವು$_1$: ೧. "ನಡೆ, ಇರುವು, ಬಾಳು, ಬದುಕು" (ಕಂನುಹು. ೮೬). ೩. ಆತ್ಮನ ಇರುವು ಘಟಪಟದೊಳಗೆ ಗ್ರಹಿಸಿಪ್ಪ ಬಯಲಿನ ಇರುವಿನಂತೆ ರವಿಯೊಳಗೆ ಸೂಸುವ ಕಿರಣದಂತೆ (ಗಣಭಾ. ೧೩೨–೨) ; ಕರನಖಗಳಲ್ಲೆ ಗಿರಿಚರಕ್ಕಿರುವುಮಾಡಿ (ಸೌಪರಿ. ೧–೩). ಇರುಹು : ೨. ಸ್ವಾಮಿ ಪುಷ್ಕರಿಣಿಯ ಸ್ನಾನವನ್ನು ಮಾಡಿ ಸುತ್ರಾಮಾದಿ ತೀರ್ಥಗಳ ಇರುಹು ತಿಳಿದೂ ನಾಮದ ವಿಚಾರ ಧರಿಸಿ (ತೀರ್ಥಮ. ೯೦) ; ಮನಸು ಮಾಡಲು ಮಣ್ಣಗಾತ್ರವು ಅಗಲಲಾರದೆ ಪ್ರೇಮಪಾತ್ರೆಯು ? ಬಾಳಕಡಲಲಿ ಇದೆ ವಹಿತ್ರವು ಸಾಗಲಿರುಹಿನ ಯಾತ್ರೆಯು ಜನುಮ ಜನುಮದ ಜಾತ್ರೆಯು (ಕರುಶ್ರಾ. ೮೭). ಇರ್ವು : ೩. ತರ್ವಾಯ ನಾರದಮುನೀಶ ಗಣನಾಯಕನ ಯಿರ್ವ ಕಾಣದೆ ವೀರಭದ್ರಂಗೆ ಬಿನ್ನವಿಸಿ ಕರುಣಾಕ್ಷಿಯಿಂದೀಕ್ಷಿಸೆ (ಚೋರಬ. ೬–೮೪). [< ಇರ್$_1$]

ಇರಕಳ 'ಇಱಿಕುಳಿ' ನೋ.

ಇರಕಳಿ 'ಇಱಿಕುಳಿ' ನೋ.

ಇರಕಿಸು 'ಇರುಂಕಿಸು' ನೋ.

ಇರಕು$_1$ 'ಇಱುಂಕು' ನೋ.

ಇರಕು$_2$ 'ಇಱುಕು$_2$' ನೋ.

ಇರಕುಮರ, ಇರ್ಕುಮರ (ನಾ). ಹೊಲಗದ್ದೆಗಳ ಬೇಲಿಗಳಲ್ಲಿ ಮನುಷ್ಯರು ಮಾತ್ರ ಒಬ್ಬೊಬ್ಬರಾಗಿ ನುಸಿದು ದಾಟಿಹೋಗಲಾಗುವಂತೆಯೂ, ದನಕರುಗಳು ನುಸಿಯಲಾಗದಂತೆಯೂ ಕವೆಗೋಲು ನೆಟ್ಟು ಮಾಡಿರುವ ಪ್ರವೇಶಸ್ಥಾನ ; ಕಡಕಲು (ಸ್ಯಾಂಡರ್). ಇರ್ಕುಮರ (ರೀವ್). 'ಅಕ್ಕಳ್ಳೆ$_2$' ಪರಾ.

[ಇರಕು$_1$ (< ಇಱುಂಕು) + ಮರ]

ಇರಕುಳಿ 'ಇಱಿಕುಳಿ' ನೋ.

ಇರಕ್ಷಿಚ್ಚು (ಕ್ರಿ). ಕಾಪಾಡು; ರಕ್ಷಿಸು: ಈ ಧರ್ಮ್ಮಮಾನ್ನಿರಕ್ಷಿಚ್ಚಿ ದೋನ್ನಡಿ ಎನ್ ಮಂಡೆಲೋ (ಎಕ. X, ಕೋಲಾರ. ೬-೧೦; 753).

[ಇರಕ್ಷಣ್ $_0$ + -ಇಸ್ $_3$. P ತಮಿ. ಇರಕ್ಷಣ + ?]

ಇರಚಲು 'ಇಱಿಸಿಲ್ $_1$' ನೋ.

ಇರಚು 'ಇರಸು' ನೋ.

ಇರಬಿ 'ಇಱುಂಪೆ' ನೋ.

ಇರಮ್ಮದ (ನಾ). ೧. ಮಿಂಚು; ಸಿಡಿಲು: "ಮೇಘವಹ್ನಿಃ, ಇರಂಮದಃ, —ಈ ೨ ಮುಗಿಲ ಕಿಚ್ಚು" (ಹಲಾಯು. ೧೩-೭೦); "ವಾರಿವಾಹದ ಕಿಚ್ಚಿ ರಮ್ಮದಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೪-೯೮). ೨. ಸಮುದ್ರದ ಒಡಲಲ್ಲಿರುವ ಅಗ್ನಿ; ಬಡಬಾಗ್ನಿ: ನಿರಾಶ್ರಯದಿಂದಿರಮ್ಮದಾನಿಳನಿರದೆಯ್ದೆ ಬಂದಿಳೆ ಯನಾವರಿಸಿತ್ತೆನೆ (ಕುಸುಮಾ. ೮-೧೧೬). [ಸಂ.]

ಇರವಂತಿ, ಇರುವಂತಿ (ನಾ). ಎರಡುಸುತ್ತು ದಳಗಳಿರುವ ಮಲ್ಲಿಗೆ ಜಾತಿಯ ಒಂದು ಹೂ; ಹೆಜ್ಜಾಜಿ; ನವಮಾಲಿಕೆ: ಇರವಂತಿಯ ಜಾಜಿಯ ಪಾದರಿಯ ಸರೋರುಹದ ಪೂಗಳಿಂದೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೦-೨೨); ಕರಮೊಪ್ಪಿದುವಲ್ಲಿ ಕರವೀರಮದಿರ್ಗಂತಿ ಮರುಗ ಮಲ್ಲಿಗೆ ಇರವಂತಿ (ನೇಮಿಸಂ. ೧-೬೯); ಜಾಜಿ ಶಾವಂತಿ ಯಿರವಂತಿ ಮೊದಲಾದ ಕೆಂಜಾಜಿ ಪಾದರಿ ಪಚ್ಚೆ (ರುಕ್ಮಾಂಗ. ೩-೨೮). **ಇರುವಂತಿ**: "ನವಮಾಳಿಕೆ ಸಂದಿರುವಂತಿ ವರ್ಣಪುಷ್ಪಾಭಿಧಾನಮಮಿಲಾತಂ ದಾಸವಣಂ ಜಪಾಹ್ವಯಂ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೩೮-೩೫); "ಸಪ್ತಳಾ, ನವಮಾಲಿಕಾ – ಈ ೨ ಇರುವಂತಿ" (ಹಲಾಯು. ೩೫-೫೪); ಮಧುಸುಱಿವ ಮಧುವ್ರತಮುಮನಲೆದಪನೆಂಬೀ ಪ್ರತೀತಿಗಿರುವಂತಿಯಂತೆ ನೋಂತಲರೊಳವೇ (ಅದಿಪು. ೧೧-೧೧೧); ಇರುವಂತಿ ಜಾಜಿ ಪಾದರಿ ಸರಸಿರುಹಂ ಸುರಗಿ . . . ಅರಲಿಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೫-೫೭); ಪರಿಮಳದುರುಳಿಯೆನಿಪಿರುವಂತಿಯ ಬಿರಿ ಮುಗುಳನಿಂಬಾಗೆ ತೋರದುಱುಂಬಿನೊಳ್ತುಱುಂಬಿ (ಪಾರ್ಶ್ವಪು. ೧೨-೬ ವ).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಇರುವಾಡಿ, ಇರುವಾಟ್ಟಿ]

ಇರವಂತಿಗೆ, ಇರುವಂತಿಗೆ, ಇರುವತಿಗೆ (ನಾ). = ಇರವಂತಿ: "ಅಜ್ಜುಗವೆಂದಿರವಂತಿಗೆ" (ಕವಿಕಂ. ೭೪); ಸುರಗಿ ಸುರಹೊನ್ನೆ ಮಲ್ಲಿಗೆ ಇರವಂತಿಗೆ (ಉದ್ಭಟ. ೩-೧೨೧); ಇರವಂತಿಗೆ ಜಾಜಿ ಮೊಲ್ಲೆಗಳ್ (ದಶಕು. ೬-೨೧); ಇರವಳಿದಾತನ ಹೆಸರಾಂತು ವನದೊಳಗಿರಲಿರವಂತಿಗೆ ತಱಿದು ಹರತಪಧ್ವಂಸಿಯ ಮಟ್ಟಾಯುಧವೆಂದು ಸುರಗಿಯ ಮುಱಿದಿಕ್ಕಿದಳು (ಮೋಹತ. ೨೪-೬೬). **ಇರುವಂತಿಗೆ**: "ಸಪ್ತಲಾ, ನವಮಲ್ಲಿಕಾ —ಈ ೨ ಇರುವಂತಿಗೆ" (ನಾಚಿರಾ. ೧೦೮); "ದ್ವಿಕರ್ಣ—ಇರುವಂತಿಗೆ" (ಓಷಧಿ. ೭೬). **ಇರುವತಿಗೆ**: ಒಂದರಳು ಯಿರು [ಪಾಠಾಂ. ರ]ವತಿಗೆ ಪಡ್ಡಳಿವೊಂದರಳು ಸೇವತಿಗೆ (ಬಸಪು. ೧೯-೬೫).

[ಇರವಂತಿ + -ಗೆ ?]

ಇರವಳಿ (ಕ್ರಿ). ಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ಕಳೆದುಕೊ; ರೂಪವನ್ನು ಕಳೆದುಕೊ; ರೂಪವಿಲ್ಲವಾಗು.

ಇರವಳಿದಾತ = ರೂಪವನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಂಡವನು; ಮನ್ಮಥ: ಇರವಳಿದಾತನ ಹೆಸರಾಂತು ವನದೊಳಗಿರಲಿರವಂತಿಗೆ ತಱಿದು ಹರತಪಧ್ವಂಸಿಯ ಮಟ್ಟಾಯುಧವೆಂದು ಸುರಗಿಯ ಮುಱಿದಿಕ್ಕಿದಳು (ಮೋಹತ. ೨೪-೬೬). [ಇರವು $_2$ + ಅಳಿ $_1$ (< ಅಱಿ $_1$)]

ಇರವಱಿ (ಕ್ರಿ). ಇರವನ್ನು ತಿಳಿ; ಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ಅರಿತುಕೊ: ಸುಡುದುಪ್ಪವೆಱಿದಿಹರೆ ಕೊಡನೆತ್ತಿ ಹೊಯ್ಯುವರೆ ಬಡವ ನಾನೆಂದು ಎನಬೇಡ ಇರವಱಿದು ಕೊಡುವುದೇ ಲೇಸು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೬೩೮).

[ಇರವು $_1$ + ಅಱಿ]

ಇರವಾರ್ $_1$ 'ಇರ್ವಾರ' ನೋ.

ಇರವಾರ್ $_2$ (ಅ). ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ; ಪೂರ್ತಿ; ತೀರ: ಕೆಲಸ ಇರವಾರ ಕೆಟ್ಟುಹೋಯಿತು (ರೂಢಿ); ಇರವಾರ ಕೆಟ್ಟು ಪುರವಾರ ಸೇರಿದ (ಗಾದೆ).

[ಇರವು + ಆರು $_4$ (< ಅಱು $_1$)]

ಇರವು $_1$ 'ಇರಂ' ನೋ.

ಇರವು $_2$ (ನಾ). ರೂಪು; ಆಕಾರ; ದೇಹ: ಉರಗನ ಹಲು ನಂಜು . . . ದುರ್ಜನರ ಇರವೆಲ್ಲ ನಂಜು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೮೧೫).

[< ಸಂ. ರೂಪ]

ಇರವೆ 'ಇಱುಂಪೆ' ನೋ.

ಇರಸರಿಕೆ 'ಇರುಸರಿಕೆ' ನೋ.

ಇರಸಲು 'ಇಱಿಸಿಲ್ $_2$' ನೋ.

ಇರಸಾಲು, ಇರುಸಾಲು, ಇರ್ಸಾಲ್, ಇರ್ಸಾಲು (ನಾ). ಸರಕಾರಕ್ಕೆ ಸಲ್ಲಬೇಕಾದ ಕಂದಾಯದ ಹಣವನ್ನು ಸಲ್ಲಿಸುವುದು, —ಹಣ ಪಾವತಿಮಾಡುವುದು; ಹಾಗೆ ಪಾವತಿ ಮಾಡುವ ಹಣ: ಸರಕಾರಕ್ಕೆ ಕೂಡಿಬರುವಂತೆಯೂ ಕ್ರಯಮಾಡಿಸಿ ಈ ಬಾಬ್ತು ಐವಜು ಇರಸಾಲುಮಾಡುತ್ತಾ ಬರುವುದು (ಮಹಾವಂ. II, ೭೪); ಗ್ರಾಮದ ಇರಸಾಲು ಪಟ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಈ ಹಣವನ್ನು ವಜಾಮಾಡಿ ಬಾಕಿ ಹಣವನ್ನು ಇರಸಾಲು ಫಾರಖಾವಣೆ ಮಾಡಬೇಕು (ಗ್ರಾಮಾಕ. ೭); ಅವರು ಇರಸಾಲಿಗಾಗಿ ಚಿಕ್ಕನಾಯಕನ ಹಳ್ಳಿಗೆ ಹೋಗಿದ್ದರು (ಅಲೆಮ. ೭೧). **ಇರುಸಾಲು** (ಕ). **ಇರ್ಸಾಲ್**: 'ಇರ್ಸಾಲ್ ಪಟ್ಟಿ' ಪರಾ. **ಇರ್ಸಾಲು**: ಖಜಾನೆಗೆ ಇರ್ಸಾಲಾಗಿ ಬಂದ ಹಣವನ್ನೆಲ್ಲಾ ಖಜಾನೆಯ ಸರಾಫನು ಝುಡ್ತಿಮಾಡಿ . . . ಮೊಹರುಮಾಡುತ್ತಿದ್ದನು (ಮಹಾವಂ. II, ೩೨).

[← ಅರ. ಮರಾ. ಇರ್ಸಾಲ್ = ಹಣ ಅಥವಾ ಪತ್ರವನ್ನು ಕಳಿಸುವುದು, —ರವಾನೆ. / ತಮಿ. ಇರುಚಾಲ್, ಇರುಶಾಲ್; ತೆಲು. ಇರುಸಾಲು, ಇರ್ಸಾಲು]

ಇರಸು, ಇರಚು, ಇರಿಚು, ಇರುಸು, ಇರ್ಚಿ, ಇರ್ಚು (ನಾ). ಬಂಡಿಯ ಅಚ್ಚುಮರ: ಬಂಡಿಯ ಇರಸು ಮುರಿದ್ದಂಗ (ಜಾನಕೋ. ೧೭). **ಇರಚು**: "ಚಕ್ರಸುತ್ತುವ ಅಚ್ಚು. . . ಇರಸು; ಇರಚು" (Axle. ಇಂಕನಿ). **ಇರಿಚು** (ಕ). **ಇರುಸು**: ಒಂದುಮೋಟರು ಯಂತ್ರದ ಇರುಸಿಗೆ ಜೋಡಿಸಲ್ಪಟ್ಟ (ವಿಜ್ಞಾವಿ. ೭೬). **ಇರ್ಚಿ** (ಕ). **ಇರ್ಚು** (ಉಕ. ಕ).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಇರುಚು; ತೆಲು. ಇರುಸು. / ಮರಾ. ಇರಸ್; ಹಿಂ. ಇರಿಸ್]

ಇರಸುಮುರಸು, ಇರುಸುಮುರುಸು (ನಾ). ಹದಗೆಟ್ಟ ಸ್ಥಿತಿ: "ಏಕಮ್ಮಾ ಈವತ್ತು ಮಲಗಿಯೇ ಇದ್ದೀಯೆ? ಏನಾಗಿದೆ" ಎಂದರು. ಶ್ಯಾಮಲೆಯು "ಏನೋ ಇರಸುಮುರಸಾಗಿದೆ ಅಷ್ಟೆ. ನಾಳೆ ಸರಿಹೋಗಬಹುದು" ಎಂದಳು (ಚಿತ್ರಕೂ. ೭೨). **ಇರುಸುಮುರುಸು**: ಆದರೆ ನಿಧಿಯ ಅರ್ಪಣೆಯಿಂದ ಬಹು ಇರುಸುಮುರುಸಾಯಿತು (ದಾದಾನ. ೫೦).

[ಇರಸ್ $_0$ + ಮುರಸ್ $_0$]

ಇರಸ್ತಿಕೆ (ನಾ). (ಉಕ). ಇರುವ ಸ್ಥಿತಿ; ಇರವು (?): "ಈ ಮಕ್ಕಳ ಕಾಟದಿಂದ ಇರಸ್ತಿಕೆಯಿಲ್ಲ. ನನ್ನ ಜೀವ ತಿಂತಾವೆ" ಎಂದು ಗೊಣಗುಟ್ಟಿ ಒಳಗೆ ಹೋದಳು (ಮಧುನ. ೧೬೨); ನಿಮ್ಮಂತಹ ಜನರ ಇರಸ್ತಿಕೆ! ಅದರ ಮೇಲೆ ಅಪಖ್ಯಾತಿ (ಪ್ರಕಾಶ. ೧೧೪).

[ಇರ್ $_1$ + ಅಸ್ತಿಕೆ ?]

ಇರಹ (ನಾ). ಒದ್ದೆ; ತೇವ: ಭೇರಿಯು ಇರಹವಾದಲ್ಲಿ ಅದುರಲ್ಲದೆ ಸುನಾದವಿಲ್ಲ (ಮೋಳಿಮಾ. ೬೪-೨೬೨).

[< ಇರ್ಪು ?. / ತಮಿ. ಮಲ. ಈರ; ತೆಲು. ಈಮಿರಿ]

ಇರಳುಗೆಲಸ (ನಾ). ರಾತ್ರಿಕಾಲದ ಕೆಲಸ (ಕಿ).
[ಇರಳ್ಳು$_0$ (< ಇರುಳ್) + ಕೆಲಸ]

ಇರಾದಿ 'ಇರಾದೆ' ನೋ.

ಇರಾದೆ, ಇರಾದಿ (ನಾ). ಉದ್ದೇಶ; ಸಂಕಲ್ಪ; ಅಭಿಪ್ರಾಯ; ಮನೋಗತ; ಇಚ್ಛೆ: ಈ ಸಲ್ಲಾವಂನು ಹಿಂದುಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಮತ್ತು ಕಾಯಂ ಮಡಗಬೇಕು ಯಂಬುದು ನಮಗೆ ಇರಾದೆ ಇತ್ತು (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೬೬); ಹಾನಿಪಡಿಸಬೇಕೆಂಬ ಇರಾದೆಯಿಂದ ಸರ್ಕಾರ್ ನೌಕರನು ತಪ್ಪು ದಸ್ತೈವಜು ಮಾಡಿದರೆ (ಗ್ರಾಮಾಕ. ೧೮೧); ನಮ್ಮ ಸ್ವಂತ ಇರಾದೆಯಿಂದ ಮಾಡೋ ಕೆಲಸ (ಸರ್ವಮಂ. ೨೮೪). **ಇರಾದಿ**: ನಾವು ಕೇಳೋದು ಕೇಳ್ಬಿಟ್ಟೊ ನಿಮ್ಮಿರಾದಿ ಇದ್ರೆ ನೋಡಿ, ಇಲ್ದೆ ಹೋದ್ರೆ ಬಿಡಿ (ರುದ್ರಿಮ. ೮೫).
[← ಹಿಂ. ಮರಾ. ಇರಾದಾ; ಅರ. ಇರಾದಾ, ಇರಾದತ್]

ಇರಿ$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಜಿನುಗು; ತೊಟ್ಟಿಕ್ಕು. ೨. (ಹಾಲು) ಕರೆ; ಹಿಂಡು: "ಇರಿಯೆಂದು ಕಱೆವುದು" (ಕಶಸಾ. ೭–೧೩೮); "ಕಱೆವುದಕ್ಕಿರಿ" (ಕಬ್ಬಿಕೈ. ೫೯); ಇರಿದೊಂದೆರಡಿರಿಯಿಂ ತೀವಿರೆ ಕಂದಲ್ ತನ್ನ ಬಿಳಿಯ ಕಣ್ಗಳ ಬೆಳಗಿಂ ನೊರೆವಾಲಿಂ ತೀವಿತೆಗೆತ್ತಿರದೆಟ್ಟುವಳಾತ್ಮಪತಿಯನೇಂ ನಗಿಸಿದಳೋ (ಲೀಲಾವ. ೫–೧೨೪). [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಇರಿ]

ಇರಿ$_2$ 'ಇಱಿ$_1$' ನೋ.

ಇರಿ$_3$ (ನಾ). ಕರೆಯುವ ಹಾಲಿನ ಧಾರೆ: ಇರಿದೊಂದೆರಡಿರಿಯಿಂ ತೀವಿರೆ ಕಂದಲ್ (ಲೀಲಾವ. ೫–೧೨೪). 'ಅಂಬಿರಿವಿಡು', 'ಇರಿವಿಡು' ಪರಾ.
[< ಇರಿ$_1$]

ಇರಿಕಿಕೊಳ್ (ಕ್ರಿ). (?): ಪರಿಮಳವನಳಿವಗೆಯ ಬಿರಿಮುಗುಳ ಪೆತ್ತು ವಂತುರುಚಮತ್ಕಾರದಿಂದಾ ಸತಿಯು ಬರಲಣುಗನಿರಿಕಿ[ಪಾಠಾಂ. ಚಿ] ಕೊಂಡೆಸೆಯಲ್ಕೆ ರೋಮಾಂಚಪುಳಕದಿಂದೈತಂದು ಜಮದಗ್ನಿಯ (ಪರಶು. ೧೬–೯). [ಇರಿಕಿ ? + ಕೊಳ್$_1$]

ಇರಿಕಿಸು 'ಇರುಂಕಿಸು' ನೋ.

ಇರಿಕು 'ಇಱುಕ್ಕು$_2$' ನೋ.

ಇರಿಕೆ$_1$ (ನಾ). ೧. ಇರುವ ಸ್ಥಿತಿ, —ರೀತಿ; ಬಾಳು: ತಿಳಿಯಲಱಿಯದೆ ವಿಪ್ರಜಾತಿಯ ಬಳಗದಿರಿಕೆಯನಿಂದು ಕೊಲ್ಲುತ ಬಲುಹುಮಾಡದೆ ಬಂದು ಕಂಡನು ಜಗದ ವಲ್ಲಭನ (ಕುವ್ಯಾಅ. ಓರಿಇ. ೨೬–೬೧); ನಿಂದಿರಿಕೆಯಲಿ ನಿನ್ನನುರುಹುವೆನೆಂದು ನೋಡತ್ರಿಜನ ಬಲುಹನು (ನಿಭಾಗ. ೯–೩–೪೦); ಇದನ್ನು ಕಂಡ ನಮ್ಮಯಿರಿಕೆಗಳು ವ್ಯರ್ಥವೆಂದು ಭಾವಿಸುತ್ತಲಿದ್ದೇವೆ (ಶುಕಸ. ೧೨೫); ಆ ಹೆಂಗಸಿನ ಇರಿಕೆಯನ್ನು ನೋಡಿ ಜುಗುಪ್ಸೆಯಾಯಿತು (ಅನಾಮಿ. ೭೧). ೨. (ಪಾತ್ರೆ ಮುಂತಾದುವನ್ನು) ಇಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಅವುಗಳ ಅಡಿಯಲ್ಲಿ ಇರಿಸುವ ಸಾಧನ; ಸಿಂಬೆ; ಸುರುಳಿ: ಪಾತ್ರೆಗಳನ್ನಿರಿಸುವ ಪೀಠ ಅಥವಾ ಇರಿಕೆ: ಮರದ್ದು, ಲೋಹದ್ದು ಅಥವಾ ತೆಂಗಿನನಾರು ಯಾ ಇತರ ನಾರಿನದು (ಅಡುಸೌ. ೩೫); ಹಾವುಗಳು ನೆಲದ ಮೇಲೆ ಇರಿಕೆ (Coil) ಹಾಕಿಕೊಂಡು . . . ಹಾದಿಯ ಮೇಲೆ ಬಿದ್ದುಕೊಂಡು (ಬಾಲಪ್ರ. II, ೧೦೨೪). [< ಇರ್$_1$ + –ಇಕೆ]

ಇರಿಕೆ$_2$ (ನಾ). ಇರಿಯುವಿಕೆ; ತಿವಿಯುವಿಕೆ; ಹೊಡೆಯುವುದು (ಕಿ).
[ಇರಿ$_3$ (< ಇಱಿ$_1$) + –ಕೆ$_1$]

ಇರಿಕೆಹಾಕು (ಕ್ರಿ). ಸುರುಳಿ ಸುತ್ತು; ಸಿಂಬೆ ಸುತ್ತು: ಸರ್ಪವು ಕೋಪಗೊಂಡು ಇರಿಕೆಹಾಕಿದಂತೆ ಮೈಗಂಟುಕಟ್ಟಿಕೊಂಡಂತೆ ಕಲ್ಪನೆ ಬರುತ್ತದೆ (ಯಕ್ಷಬ. ೧೦೧); ನಾಗನ ಶರೀರ ಕೋಪದ ಅಳತೆಗೆ ಸಮನಾಗಿ ಇರಿಕೆಹಾಕಿಕೊಳ್ಳುತ್ತದಂತೆ (ಸ್ವಪ್ನಹೊ. ೬೭).
[ಇರಿಕೆ$_1$ + ಹಾಕು (< ಪಾಯ್ಕು)]

ಇರಿಗತ್ತಿ (ನಾ). ಇರಿಯುವ ಕತ್ತಿ: (ಇರಿತಕ್ಕೆ ಮಾತ್ರ ಉಪಯೋಗಿಸುವ) ಹಗುರವಾದ ತೆಳುವಾದ ಇಬ್ಬಾಯಿಯ ಚುಚ್ಚುಗತ್ತಿ; ಇರಿಗತ್ತಿ; ಸಣ್ಣಕತ್ತಿ (Rapier. ಇಂಕನಿ). [ಇರಿ$_2$ (< ಇಱಿ$_1$) + ಕತ್ತಿ]

ಇರಿಚು 'ಇರಸು' ನೋ.

ಇರಿಣ (ನಾ). ೧. ಬಂಜರು ಭೂಮಿ; "ಪಾಳು, ಬೆಳೆಯಾಗದ ನೆಲ" (ಅಮರ. ಟೀಕೆ). ೨. ಮರಳುಗಾಡು; ಮರುಭೂಮಿ. [ಸಂ.]

ಇರಿತ 'ಇಱಿತ' ನೋ.

ಇರಿದಿಗೆ (ನಾ). ಒಂದು ನಾಡಿನ ಹೆಸರು: ಇರಿದಿ(? ಡಿ)ಗೆ (? ಪೆ) ವಿಷಯೇ (ಇಅ. IX, ೧೨೮–೩೩; 700). [?]

ಇರಿನುಡಿ (ನಾ). (ಮನಸ್ಸನ್ನು) ಕುಟುಕುವ ಮಾತು; ಚುಚ್ಚು ಮಾತು: (ಒಬ್ಬನನ್ನು ಕುರಿತು ಮಾಡಿದ) ಕಟುಟೀಕೆ; ಇರಿನುಡಿ (Thrust. ಇಂಕನಿ). [ಇರಿ$_2$ (< ಇಱಿ$_1$) + ನುಡಿ$_2$]

ಇರಿಮುರಿಪಳ್ಳ (ನಾ). ನೀರಿನ ತಿರುವನ್ನು (ಸುಳಿಯನ್ನು) ಉಳ್ಳ ಹಳ್ಳ: ಇರಿಮುರಿಪಳ್ಳಂ ತಡಿಸರದೆರದಪ್ಪಿದ ಹಾವು ಪಸಿದ ಪೆಣ್ಬುಲಿಯಿಂದಾ ಕರಡಿ ಕಡುಮುಳಿದ ಸಿಂಹಂ ಸ್ಫುರದನಲನ ಜಾಲೆ ಬಾಲೆ (ಉಸಾರ. ೨೦೨). [ಇರಿ$_0$ (< ನೀರ್) + ಮುರಿ$_3$ + ಪಳ್ಳ]

ಇರಿಮೊಲ್ಲೆ (ನಾ). ಮೊಲ್ಲೆ ಹೂವಿನಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ: ಸಲಿಲೆಯಿರಿ ಮೊಲ್ಲೆ ಮಲ್ಲಿಗೆ ಸಹ ಪುಷ್ಪಕುಳದ ಲೋವೆಯು (ನವಮೋ. ೪–೩೬).
[ಇರಿ ? + ಮೊಲ್ಲೆ]

ಇರಿವಿಡು (ಕ್ರಿ). ತೊಟ್ಟಿಡು; ಸ್ರವಿಸು; ಸುರಿ: ತೋರ ಮೊಲೆಗಳಿನಿರಿವಿಡುತುಂ ಬಂದುವಂದು ಪಯಗಳ್ ಪಲವುಂ (ಲೀಲಾವ. ೫–೧೦೪). 'ಅಂಬಿರಿವಿಡು' ಪರಾ. [ಇರಿ$_3$ + ಬಿಡು]

ಇರಿವೆ 'ಇಱುಂಪೆ' ನೋ.

ಇರಿಸಲು 'ಇಱಿಸಿಲ್$_1$' ನೋ.

ಇರಿಸಿಡು (ಕ್ರಿ). ಇಡು; ಮಡಗು: ಬೆಸಸಿಂ ಮಹಾನುಭಾವನನಿರದೊಯ್ದನಾವನಿರಿಸಿಟ್ಟನದೆಲ್ಲಿ ತದೀಯವಾರ್ತೆಯೇಂ (ಕಾದಂಉ. ೬೦೯); ಮಾವನುಮೆಮ್ಮತ್ತೆವಿರುಂ ದೇವನುಮಿರಿಸಿಟ್ಟುಪೋದರಿನಿಬರುಮಂ ಶೂನ್ಯಾವಾಸದೊಳ್ (ಅಜಿಪು. ೬–೧೨೨); ಕನಕದ ಕಾಯನೊಂದು ದೆವಸಂ ತಿಱಿದಟ್ಟುಱೆ ಸುಣ್ಣದೂಜಲೊಳ್ ದಿನಮಿರಿಸಿಟ್ಟು ಕರ್ಚಿ (ಲೋಕೋಪ. ೮–೩೧). [ಇರಿಸು + ಇಡು$_1$]

ಇರಿಸಿಸು (ಕ್ರಿ). ಇಡಿಸು; ಮಡಗಿಸು; ಏರ್ಪಡಿಸು: ಧರ್ಮದ ಉದಕವನೂ ಇರಿಸಿಸಿ ದೀವಳಿಗೆ ಹಬ್ಬ ಮುಂತಾಗಿ ದೀಪ್ತಿಯನ್ನೂ ಹೊತ್ತಿಸಿ (ಸೌಇಇ. IX–ii, ೪೭೬–೩೨; 1506).
[ಇರಿಸು + –ಇಸು$_3$]

ಇರಿಸು (ಕ್ರಿ). ಇರುವಂತೆ ಮಾಡು; ಇಡು; ಮಡಗು; ಉಳಿಸು; ಕುಳ್ಳಿರಿಸು; ಸ್ಥಾಪಿಸು: ಸಮಂತಿರಿಸುವೆನಂತನಂತಸುಖಸಂಗತ ಮಂಗಳಕಾರಣಂಗಳಂ (ಕವಿರಾ. ೨–೧೦೨); ಸ್ವರ್ಣಪೀಠದೊಳ್ ದಾದಿಯನಿರಿಸಿ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೦೭–೧೯); ಪಡಿಗಳನಮರ್ಚಿ ಬಿಲ್ಲಂ ಕುದುರೆಯಂ ಕಾಲಾಳಂ ನಾಯ್ಗಳುಮಂ ತಿಣ್ಣಮಿರಿಸಿ (ಪಂಪಭಾ. ೫–೪೭ ವ); ಪದೆದೆನ್ನಯ ವೀಣೆಯನಿರಿಪುದು ನಿನ್ನಯ ತೊಡೆಯ ಮೇಲೆ (ಕಾದಂಉ. ೫೯೭); ಗುರುಲಿಂಗದೇವರು ತಮ್ಮ ಹಸ್ತವ ತಂದು ಎನ್ನ ಮಸ್ತಕದ ಮೇಲೆ ಇರಿಸಿದಾಗಳೇ ಎನ್ನ ಭವಂ ನಾಸ್ತಿಯಾಯಿತ್ತು (ಮಹಾದೇ. ೬–೧); ಮೂರ್ಧದೊಳ್ ಕುಸುಮವನಿರಿಸಿ ನಮಸ್ಕರಿಸಿ (ಪದ್ಮರಾ. ೭–೧೪); ಮಾವಿನಕಾಯಿಗಳನ್ನು . . . ಮಣ್ಣಿನ ಪಾತ್ರೆಗಳಲ್ಲಿ ಹಾಕಿ ಜಾಗರೂಕತೆಯಿಂದ ಇರಿಸಿದರೆ ಬೇಕಾದಾಗ ತೆಗೆದು ಉಪಯೋಗಿಸಿಕೊಳ್ಳಬಹುದು (ಅಡುಸೌ. ೧೧೪). [ಇರ್$_1$ + –ಇಸು$_3$]

ಇರಿಸೆಟ್ಟ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಮುಕಂಣ್ಣಜೀಯರು ಸೊರಣ ಜೀಯರು ಯಿರಿಸೆಟ್ಟಯರೊಳಗಾದ ಸಮಸ್ತ ಗವುಡಪ್ರಜೆಗಳು (ಎಕ. X, ಕೋಲಾರ. ೬೭–೧೪ ; ?). [ಇರಿ$_0$ + ಸೆಟ್ಟ]

ಇರಿಸೆಡ್ಲು (ನಾ). ೧. ಮರದ ಸೌಟು. ೨. ಮೊರಸು ಒಕ್ಕಲಿಗರಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪಂಗಡ (ಎಸಮ್ಮೆ. XV, ೪೪). [?]

ಇರು$_1$ 'ಇರ್$_1$' ನೋ.

ಇರು$_2$ 'ಇರ್$_2$' ನೋ.

ಇರುಂಕಿಸು, ಇರಕಿಸು, ಇರಿಕಿಸು, ಇರುಕಿಸು (ಕ್ರಿ). ಒತ್ತಿಹಿಡಿ ; ಒತ್ತಿಕ್ಕು ; ಹಿಡಿಸು ; ಸಿಕ್ಕಿಸು. **ಇರಕಿಸು** : "ಹಾಯು ; ಹಿಚುಕು" (ಜಾನಕೋ. ೧೭). **ಇರಿಕಿಸು** : ಘೂಕ ಭೀಕೃತಿಯಿರಿಕಿಪಯೇಡಿಗಳೆಸೆದು ವೇವೇಳ್ವೆ (ಕಂನವಿ. ೧೮–೪೨) ; ರಾಮಪ್ಪನ್ನ ಬಲವಾಗಿ ಸಿಕ್ಕಿಸಿ ಬಿಡಬೇಕು. ಇಕ್ಕುಳದಲ್ಲಿ ಇರಿಕಿಸಿಕೊಂಡಂಗೆ (ನಮ್ಮಳ್ಳಿ. ೨೭). **ಇರುಕಿಸು** : ಬಾಣ ಪಾತಕ್ಕಗಿದಿರುಕಿಸುತುಂ ಪೃಷ್ಠಮಂ (ಶಾಕುಂತ. ೩–೭).

[ಇರುಂಕು$_0$ (< ಇಱುಂಕು) + –ಇಸು$_3$]

ಇರುಂಗುಣ 'ಇರುಂಗೋಳ' ನೋ.

ಇರುಂಗುಳ 'ಇರುಂಗೋಳ' ನೋ.

ಇರುಂಗೊಣ 'ಇರುಂಗೋಳ' ನೋ.

ಇರುಂಗೊಳ 'ಇರುಂಗೋಳ' ನೋ.

ಇರುಂಗೋಳ, ಇರುಂಗುಣ, ಇರುಂಗುಳ, ಇರುಂಗೊಣ, ಇರುಂಗೊಳ, ಇರುಂಗೋಟ (ನಾ). ಹೇಮಾವತೀ ನಿಡುಗಲ್ಲು ಪ್ರದೇಶಗಳಲ್ಲಿದ್ದ ಚೋಳರ ಬುಡಕಟ್ಟಿಗೆ ಸೇರಿದ್ದ ಕೆಲವು ರಾಜರ ಹೆಸರು : ನೆಗಟ್ದಾ ಕೈಲಾಸಶೈಲಕ್ಕೆ ತಾಂ ಗುರುವಾದಂ ವಿನುತಂಗೆ ರಾಜಿಸು ವಿರುಂಗೋಳಂಗೆ ಲೋಕಕ್ಕೆ ಸದ್ಗುರುವಾದಂ (ಎಕ. II, ೬೬–೯೧; 1176) ; ಇನವಂಶಸಂ[ಭವಂ] ತಾನೆನಿಸಿದಿರುಂಗೋಳ ನೃಪತಿಗೆ (ಸೌಇಇ. IX–i, ೨೯೮–೨೦ ; 1196). **ಇರುಂಗುಣ** : ಇರುಂಗುಣ ಇತಿ ಖ್ಯಾತಃ ತತೋ ಜನಿ ಜನಾಧಿಪಃ (ಎಕ. XII, ಪಾವುಗ. ೫೩–೧೪ ; 1292). **ಇರುಂಗುಳ**: ಪೊಂಗಳನಿಷ್ಟಕರಂಗಳಂ ಸಮಸ್ತಾವನಿಭೃತ್ಸಮಂಗಳನಿರುಂಗುಳನೀವನುದಾತ್ತಮಂಗಳಂ (ಎಇ. XIV, ೨೭೧–೨೭ ; 1173). **ಇರುಂಗೊಣ** : ತಮ್ಮ ತಂದೆ ಯಿರುಂಗೊಣದೇವರ ಶ್ರೀಹಸ್ತವಾಗಿ ಪುನಃಪ್ರತಿಷ್ಠೆಯಾಗಿ (ಎಕ. XII, ಶಿರಾ. ೩೪–೨೩ ; 1262). **ಇರುಂಗೊಳ** : ವಿಕ್ರಮಾಭರಣ ನಿರುಂಗೊಳದೇವನಂಕಕಾಱ ರಣರಂಗಧೀರ (ಎಕ. XII, ಶಿರಾ. ೪೦–೫೭ ; 1040) ; ಇರುಂಗೊಳ ಕುಂತಕದಳವನವಿದಳನ ಕರಾಳಶುಂಡಾಳನುಂ (ಎಕ. V, ಬೇಲೂರು. ೫೮–೫೩ ; 1117). **ಇರುಂಗೋಟ**: ಧಾತ್ರೀವಲ್ಲಭನೆನಿಸಿ ನೆಗಟ್ದಿರುಂಗೋಟನ್ರಿಪ (ಎಕ. XII, ಪಾವುಗ. ೪೩–೧೧ ; 1150).

[← ತಮಿ. ಇರುಙ್ಕೋವೇಳ್]

ಇರುಂಗೋಟ 'ಇರುಂಗೋಳ' ನೋ.

ಇರುಂಬೆ 'ಇಱುಂಪೆ' ನೋ.

ಇರುಕಳ 'ಇಱುಕುಳಿ' ನೋ.

ಇರುಕಿಸು 'ಇರುಂಕಿಸು' ನೋ.

ಇರುಕು$_1$ 'ಇಱುಂಕು' ನೋ.

ಇರುಕು$_2$ 'ಇಱುಕ್ಕು' ನೋ.

ಇರುಗ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಎಱೆಯಪಂ ಮೆಚ್ಚಿ ಇರುಗಙ್ಗೆ ನಾಗತ್ತರವಟ್ಟಂಗಟ್ಟ (ಎಕ. IX, ಬೆಂಗಳೂ. ೮೩–೫ ; 890) ; ಇರುಗಙ್ಗೆ ನಾಗತ್ತರವಟ್ಟಂಗಟ್ಟ (ಎಇ. I, ೩೫೦–೫ ; 900) ; ಪೂಜ್ಯನಂ ರಿಪುನಿಕರ ಭಯಂಕರನನಿರುಗನಂ ಧರೆ ಪೊಗಳ್ಗುಂ (ಎಕ. VII, ಚಿನ್ನಗಿ. ೬೧–೩೪ ; 1125). [?]

ಇರುಗಕಾಱ (ನಾ). (?) : ಭೂಮಿಕಾಱ ಬೀರಗೌಡನ ಹಳ್ಳಿಯ ಅಸಗರ ಗೊರವನು ಹಂದಿಯನಿಱಿದು ಸ್ವರ್ಗಸ್ತನಾದನು ಆ ಇರುಗಕಾಱ ಮಾಡಿಸಿದ ಬೀರಗಲು (ಎಕ. III, ಮಂಡ್ಯ. ೨೨–೭ ; 1144).

[ಇರುಗ ? + –ಕಾಱ ?]

ಇರುಗಡೆ (ನಾ). "ವಿಶ್ರಾಂತಿ" (ಜಾನಕೋ. ೧೭). 'ನಿಲುಗಡೆ' ಪರಾ.

[ಇರು$_1$ (< ಇರ್$_1$) + –ಕಡೆ$_5$]

ಇರುಗಮಯ್ಯ 'ಇರುಗಮ್ಮಯ್ಯ' ನೋ.

ಇರುಗಮ್ಮಯ್ಯ, ಇರುಗಮಯ್ಯ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ವಚ್ಚ ಗೋತ್ರದ ಕಣ್ಣಮ್ಮಯ್ಯನ ಮಗನಿರುಗಮ್ಮಯ್ಯನು . . . ಈ ಧರ್ಮ್ಮಂ ಇರುಗಮ್ಮಯ್ಯಗೊನ್ದು ಮನುಕಮ್ಮಯ್ಯಂಗಂ ಅವ್ವಬ್ಬೆಗಂ ಒನ್ದು ಭಾಗಂ ಸಲ್ವುದು (ಎಕ. X, ಕೋಲಾರ. ೫೭–೮, ೧೫ ; 925). **ಇರುಗಮಯ್ಯ** : ಇರ್ವ್ವುಲಿಯೂರೊಡೆಯ ಇರುಗಮಯ್ಯನ ಮಗಂ ಸಿರಿಯಮಯ್ಯನೆರಡು ಕೆಱೆಯಂ ತೂಂಬನಿಕ್ಕಿ ಮೂಡಣಕೆಱೆಯಂ ಕಟ್ಟಿಸಿ (ಎಕ. IX, ಬೆಂಗಳೂ. ೭೯–೪ ; 870). [ಇರುಗ + ಅಮ್ಮ$_1$ + ಅಯ್ಯ$_1$]

ಇರುಗಳೆ (ನಾ). ಎರಡು ಕಹಳೆ (?) : ಗಂಗಪೆರ್ಮ್ಮಾಡಿದೇವರ್ಮ್ಮೆಚ್ಚಿರುಗಳೆ ಗುಡಿ ಚಾಮರ . . . ರಾಜ್ಯಚಿಹ್ನಂಗಳನಿತ್ತು (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೧೦–೫೦ ; 1085). [ಇರು$_2$ (< ಇರ್$_2$) + ಕಳೆ$_0$ (< ಕಹಳೆ ?)]

ಇರುಗುಂಡಿ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮರ (ದಕ. ಕಿ).

[?. / ತೆಲು. ಇರುಗುಡು, ಇರುವುಡು]

ಇರುಡಿ (ನಾ). ಒಂದು ವೃಕ್ಷದ ಹೆಸರು ; ಸಂಪಿಗೆ ; ಚಂಪಕ : ವಿಕಸಿತ ಪುಷ್ಪದಂತರಳಿ ಕನ್ನಡಿಗರ್ಕರೆವಂತೆ ಬನ್ನಿ ಬಂದಕಿಯರ ನಾಮದಂತೊಗೆದ ಪಾದರಿ ರೋಗಿಗಳಂತೆ ಕಾರಿ ಪಾವಕನ ಶರೀರದಂತಿರುಡಿ [ಪಾಠಾಂ. ತೆ ತರಿ] ಸುಂಕಿಗನಂತಿರೆ ಚೆಲ್ವು ಲಾವಕನ ನಿಯೋಗದಂತೊಗೆದ ಬೊಬ್ಬುಲಿ ಪರ್ವಿದಟವ್ಯಮದ್ಭುತಂ (ಪುಣ್ಯಾಸ್ರ. ೧–೯೪).

[← ತಮಿ. ಇರುಂಡಿ]

ಇರುದಿ (ನಾ). ಮುಕ್ತಾಯ ; ಸಾವು : "ಕಾಡ, ಪೀಡೆ, ಗೋಳು, ಬಳಲಿಕೆ . . . ಇರುಕು, ಇರುದಿ" (ಕಂನುಹು. ೮೧).

[← ತಮಿ. ಇಱುದಿ = ಕೊನೆ, ಸಾವು, ಮೇರೆ]

ಇರುಪು (ನಾ). ಒಂದು ತೆರಿಗೆ (?) : ಸುಂಕಕಾರುಕದಿಂದಿರುಪು ತಜವಾಳಿಕೆಕ್ತ ಅಂತು ೧೨ ॥ ೧ ಅಕ್ಷರದಲೂ ಹನ್ನೆರಡು ಹೊಂನು ಅಱು ಹಣವಿಗಂ ಸಲುವ ಭೂಮಿಯ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೪, ೫೩–೧೩ ; 1405). [?]

ಇರುಬು 'ಇಱುಂಬು' ನೋ.

ಇರುಬೆ 'ಇಱುಂಬು' ನೋ.

ಇರುಮುರಿಗಂಡ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಶ್ರೀ ಸೋಮನಾಥದೇವರು ಶ್ರೀ ಇರುಮುರಿಗಂಡ ಶ್ರೀ ಶ್ರೀ ಶ್ರೀ ಶ್ರೀ (ಎಕ. III, ಮಳವ. ೨೦–೨೨ ; 1388). [ಇರುಮುರಿ$_0$ + ಗಂಡ]

ಇರುವಂತಿ 'ಇರವಂತಿ' ನೋ.

ಇರುವಂತಿಗೆ 'ಇರವಂತಿಗೆ' ನೋ.

ಇರುವತಿಗೆ 'ಇರವಂತಿಗೆ' ನೋ.

ಇರುವತ್ತು 'ಇರ್ಪತ್ತು' ನೋ.

ಇರುವರ್ 'ಇರ್ವರ್' ನೋ.

ಇರುವಳಿಕೆ (ನಾ). ಇರುವ ರೀತಿ : ಬರೆವಣಿಗೆಯಲ್ಲಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲ, ಇವರ ಇರುವಳಿಕೆಯಲ್ಲಿಯೂ ಅದು ಮುದ್ರಿತವಾಗಿದೆ (ವಿಚಾಮಂ. ೧೦೧).

[ಇರು$_1$ (< ಇರ್$_1$) + –ವಳಿಕೆ]

ಇರುವಾಯಿ 'ಇರ್ಬಾಯ್' ನೋ.

ಇರುವಾರ 'ಇರ್ವಾರ' ನೋ.

ಇರುವಿಕೆ (ನಾ). ಇರುವ ಸ್ಥಿತಿ, —ರೀತಿ : ಧುರಧೀರ ರಣಧೂಳಿಖಾನನ ಪೌರುಷದಿರುವಿಕೆಯನು ನೋಡಿ ನಗುತ (ಕಂನವಿ. ೧೨-೪೧) ; ಅದರ ಇರುವಿಕೆಯೆಲ್ಲಾ ಶ್ರೀರಂಗಪಟ್ಟಣದಂತೆಯೇ (ಹುಟ್ಟಹ. ೬) ; ದನಗಳ ಇರುವಿಕೆಯನ್ನು ಕಂಡುಹಿಡಿಯಲು ಅತ್ತಿತ್ತ ನೋಡಿದನು (ಮಣಿಸ. ೯೮).

[ಇರು$_1$ (< ಇರ್$_1$) + -ಇಕೆ]

ಇರುವು$_1$ 'ಇರಂ' ನೋ.

ಇರುವು$_2$ 'ಇಱುಂಪೆ' ನೋ.

ಇರುವೆ$_1$ 'ಇಱುಂಪೆ' ನೋ.

ಇರುವೆ$_2$ (ನಾ). ಜೊಮ್ಮು ; ಮರಗಟ್ಟುವುದು.

ಇರುವೆಬರು = ಜೊಮ್ಮುಹಿಡಿ ; ಕೈಕಾಲು ಮರಗಟ್ಟು : ನಾವು ಒಂದು ಮಗ್ಗುಲಿನಲ್ಲಿ ವಿಶ್ರಮಿಸಿದಾಗ ನಮ್ಮ ಕೈಕಾಲುಗಳು ಮರಗಟ್ಟುವುವು. ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಸೂಜಿ ಚುಚ್ಚಿದಂತೆ ಅನುಭವವಾಗುವುದು ; ಕೆಲವರು ಇದನ್ನು "ಇರುವೆ ಬಂತು" ಎಂದೂ ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ (ಬಾಲಪ್ರ. II, ೧೦೭೫). [?]

ಇರುವೆಬಾಕ (ನಾ). ಇರುವೆಯನ್ನು ತಿನ್ನುವ ಪ್ರಾಣಿ : ಒಂದು ಜಾತಿಯ "ಇರುವೆಬಾಕ" (Ant-eater) ಇದೆ. ಇದು ನೋಟಕ್ಕೆ ನೀಳ ಮೂತಿಯುಳ್ಳ ಮುಂಗುಸಿಯಂತೆ ಕಾಣುವುದು (ಬಾಲಪ್ರ. III, ೧೩೫೪).

[ಇರುವೆ$_1$ (< ಇಱುಂಪೆ) + ಬಾಕ]

ಇರುಸರಿಕೆ, ಇರಸರಿಕೆ (ನಾ). ಇರುವ ರೀತಿ, —ಸ್ಥಿತಿ : ಅವರವರ ಯಿರುಸರಿಕೆಗಳಿಂದಲುಂ . . . ಮನುಷ್ಯರ ಸ್ವರೂಪವಂ ತಿಳಿದು (ಸೌಗಂಧಿ. ೫೯೫-೭). **ಇರಸರಿಕೆ** : ಅವನ ಇರಸರಿಕೆ ಹಾಗಿತ್ತು (ರುದ್ರವೀ. ೭೩).

[ಇರು$_1$ (< ಇರ್$_1$) + ಸರಿಕೆ ?]

ಇರುಸಾಲು 'ಇರಸಾಲು' ನೋ.

ಇರುಸು 'ಇರಸು' ನೋ.

ಇರುಸುಮುರುಸು 'ಇರಸುಮುರಸು' ನೋ.

ಇರುಹ (ನಾ). ಇರುವಿಕೆ : ಸಣ್ಣವಾಗಿರುಹ . . . ಉದ್ದವಾಗಿರುಹ . . . ದಟ್ಟತ್ತಾಗಿರುಹ . . . ಅಗಲವಾಗಿರುಹ (ಲೋಕೋಪ. ೧೧-೭೪ ಟೀಕೆ) ; ಮಗನಿಗೆ ತಂದೆಯಾಗಿರುಹ ತಂದೆಗೆ ಮಗನಾಗಿರುಹ ಹೆಂಡತಿಗೆ ಗಂಡನಾಗಿರುಹ . . . ಮಸಣಕ್ಕೆ ಹೆಣನಾಗಿರುಹ (ಸಮಾವ. ೧೭-೭೦).

[ಇರು$_1$ (< ಇರ್$_1$) + -ಹ$_2$ (< -ಪ$_2$)]

ಇರುಹು 'ಇರಂ' ನೋ.

ಇರುಳ್, ಇರುಳು (ನಾ). ೧. ರಾತ್ರಿ ; ನಿಶೆ : "ವಿಭಾವರಿ ನಕ್ತಮುಷೆ ಯಿರುಳ್ ತಾಂ ತ್ರಿಯಾಮ್ಯೆ ಯಾಮಿನಿಯಕ್ಕುಂ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೧೫-೫) ; ನೆನೆದಿರುಳುಂ ಪಗಲುಂ ನಿನ್ನನೆ ಪೀನಮೊಜಲ್ದು ಮಱುಗಿ ಕಾತರಿಸುತ್ತುಂ (ಕವಿರಾ. ೨-೮೧) ; ಇರುಳುಂ ಪಗಲುಂ ಜಾನಿಸಿ ಸುರತ್ವಮಂ ಕೊಟ್ಟು ಮಗುಟೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೪-೬೯) ; ವಿಧುವಿಲ್ಲದಿರುಳ್ ಕೆಲದೊಳ್ ವಧುವಿಲ್ಲದ ಲೀಲೆ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೪೧). ೨. ಅಜ್ಞಾನ : ದಯೆಯಿಂ ಪೊರೆವ ನೃಪನಣ್ಣನೆನೆ ಮಚ್ಚರಿಸುವರಾರ್ ನಾಕಿಯಿರುಳೊಳೇಂ ಪುಟ್ಟಿದನೇ (ಭಂದೋಂಬು. ೧-೨೭). **ಇರುಳು** : ೧. ಬಹ್ವಾರಂಭಪರಿಗ್ರಹವಿಹ್ವಳ ನಿಂದ್ರಿಯಸುಖಾರ್ಥಿ ಸಂಸಾರಗುಹಾಗಹ್ವರದೊಳಗಿರುಳಿನ ಚಕ್ರಾಹ್ವದ ವೋಲ್ ಮಱುಗದೇಂ ಸುಖಂಬಡೆದಪನೇ (ಆದಿಪು. ೩-೬೮) ; ಇರುಳು ನಾಲ್ಕು ಜಾವ ಲಿಂಗದ ವಿಕಳಾವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿಪ್ಪೆನು (ಮಹಾದೇ. ಬ. ೩೭-೭೯) ; ಇರುಳು ಕಳೆದ ಮೇಲೆ ಹಗಲು ಬರುವುದು (ಹಾಹುತ್ತ. ೫೪) ; ಕುರುಡಗೆ ಹಗಲೇನು ಇರುಳೇನು (ಗಾದೆ) ; ಇರುಳು ಕಂಡ ಬಾವಿಯಲ್ಲಿ ಹಗಲು ಬಿದ್ದ (ಗಾದೆ). ೨. ಮದಹಿಡಿಸಿ ಮರುಳ್ಗೊಳಿಸಿ ಇರುಳುಗವಿಸಿ ಮುಚ್ಚುವಳು ಕಣ್ಣಳಿಸಿ ಮಣ್ಣೊಳವಳು (ಪಾರಸಿ. ೭-೩).

ಇರುಳಕಾಯಿಕ = ರಾತ್ರಿಯ ಕೆಲಸ : ಸಂತೆಕಾಯಿಕ . . . ಕಂತೆಕಾಯಿಕ ಯಿರುಳಕಾಯಿಕವೆಂತವಕೆ ಪೆಸರಿಟ್ಟು (ಬಿಜ್ಜಪು. ೪೮-೫೨).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಇರವು, ಇರ, ಇರಾ, ರಾ = ರಾತ್ರಿ, ಇರುಳ್ = ಕತ್ತಲೆ, ಅಜ್ಞಾನ ; ಮಲ. ಇರವು, ಇರಾ, ರಾ = ರಾತ್ರಿ, ಇರುಟ್ಟು, ಇರಿಟ್ಟು = ಕತ್ತಲೆ ; ತುಳು. ಇರ್ಲ್, ಇರ್ಳ್ ; ತೆಲು. ಇರುಲು ; ಕೊಲಾ. ಚಿರುಮ್ = ಕಗ್ಗತ್ತಲೆ ; ಪರ್ಜಿ. ಚಿರುನ್ = ಇದ್ದಿಲು ; ಕುಇ. ಸ್ರೋಬಿ = ಕಾಡಿಗೆ ; ಕುವಿ. ರೋಯ = ಕಾಡಿಗೆ]

ಇರುಳರಸ (ನಾ). ರಾತ್ರಿಯ ಒಡೆಯ ; ಚಂದ್ರ : "ಇರುಳರಸಂ . . . ತಿಂಗಳ್ - ಈ ೨೦ ಚಂದ್ರನ ಪೆಸರ್" (ಕಶಸಾ. ೨-೨೩) ; "ಚಂದಿರ ನಿರುಳರಸಂ ಬಿದುವೆಂದುಂ. . .ಇಂದುವಿಗಭಿಧಾನಂಗಳ್" (ಕವಿಕಂ.೪೪).

[ಇರುಳ್ + ಅರಸ$_1$]

ಇರುಳಾಣ್ಮ (ನಾ). = ಇರುಳರಸ : "ಇರುಳಾಣ್ಮನೆನೆ ಚಂದ್ರನಕ್ಕು" (ಕಶರ. ೧೧೮). [ಇರುಳ್ + ಅಣ್ಮ (< ಅಳ್ಮ)]

ಇರುಳು 'ಇರುಳ್' ನೋ.

ಇರುಳುಕಳ್ಳ 'ಇರುಳುಗಳ್ಳ' ನೋ.

ಇರುಳುಕುರುಡು (ನಾ). = ಇರುಳುಗಣ್ಣು : ಇರುಳುಕುರುಡು (Night blindness) ಮುಚ್ಚಂಜೆಯಲ್ಲಿ ಮತ್ತು ಕತ್ತಲೆಯಲ್ಲಿ ಕಣ್ಣು ಕಾಣುವುದಿಲ್ಲ (ಗೃಹವಿ. ೨೭). [ಇರುಳು (< ಇರುಳ್) + ಕುರುಡು]

ಇರುಳುಗಣ್ಣ 'ಇರುಳ್ಗಣ್ಣ' ನೋ.

ಇರುಳುಗಣ್ಣು (ನಾ). ಸಂಜೆಯಾದೊಡನೆ ಕಣ್ಣು ಕಾಣದಂತಾಗುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ನೇತ್ರರೋಗ ; ರಾತ್ರಿಯಲ್ಲಿ ಕಣ್ಣು ಕಾಣದಿರುವಿಕೆ : ಅಗಸೇಸೊಪ್ಪಿನ ರಸದಲ್ಲಿ ಗಟ್ಟಿಮೆಣಸಂ ನೆನೆಯಿಕ್ಕಿ ಬಿಸಿಲಲ್ಲಿ ಒಣಗಿಸಿ ಪುನಃ ನೆನೆಯಿಕ್ಕಿ ಒಣಗಿಸುವುದು. ಈ ರೀತಿ ಏಳು ಬಾರಿ ಒಣಗಿಸಿಕೊಂಡು ಆ ರಸದಲ್ಲಿ ತೇದು ಕಣ್ಣಿಗೆಚ್ಚಲು ಇರುಳುಗಣ್ಣು ಮಾಣುವುದು (ವೈದ್ಯಸಾ. II, ೮೫) ; ಇರುಳುಗಣ್ಣಿಗೆ : -ಚಿಟ್ಟವುಡಲದ ಹರಳ ತಿರುಳು ಎಮ್ಮೇಮೊಸರಲ್ಲಿ ತೇದು ಹಚ್ಚಲು ಇರುಳುಗಣ್ಣು ಮಾಣ್ಗುಂ (ವಿವೈವಿ. ೬೨). [ಇರುಳು (< ಇರುಳ್) + ಕಣ್ಣು (< ಕಣ್)]

ಇರುಳುಗನ್ನ (ನಾ). ರಾತ್ರಿಯಹೊತ್ತು ಮನೆಗೆ ಹಾಕುವ ಕನ್ನ, —ಕಳ್ಳತನಕ್ಕಾಗಿ ಗೋಡೆಯನ್ನು ಕೊರೆಯುವುದು : ಇರುಳುಗನ್ನದ [ಪಾಠಾಂ. ಕಳ್ಳನ] ಕೆಲಸ ದಿವದಾಚರಣೆ ಧರ್ಮದ ವಿರಸ ತತ್ಪರಿಸರದ ನಡವಳಿ ನಿನ್ನೊಳಿರೆ ಕೇಳ್ದಱಿದು ನಾವಿದನು (ತೊರರಾ. ೪-೪-೫೨).

[ಇರುಳು (< ಇರುಳ್) + ಕನ್ನ]

ಇರುಳುಗಳ್ಳ, ಇರುಳುಕಳ್ಳ (ನಾ). ರಾತ್ರಿಯಕಾಲದಲ್ಲಿ ಕದಿಯುವ ಕಳ್ಳ : ಇರುಳುಗಳ್ಳನ ಕೂಡೆ ಸೇರಿದ ಮರುಳಿನಂತಿರೆ ನೀವು ರಣದಲಿ ತಱಿಸಿಕೊಂಬಿರಿ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೭-೩೨). **ಇರುಳುಕಳ್ಳ** : ಇರುಳುಕಳ್ಳನ [ಪಾಠಾಂ. ಗನ್ನದ] ಕೆಲಸ ದಿವದಾಚರಣೆ ಧರ್ಮದ ವಿರಸ ತತ್ಪರಿಸರದ ನಡವಳಿ ನಿನ್ನೊಳಿರೆ ಕೇಳ್ದಱಿದು ನಾವಿದನು (ತೊರರಾ. ೪-೪-೫೨).

[ಇರುಳು (< ಇರುಳ್) + ಕಳ್ಳ]

ಇರುಳುಡುಪು (ನಾ). ರಾತ್ರಿ ಧರಿಸುವ ಉಡುಪು : ಸೋಡಾ ಮತ್ತು ಕಾಫಿ ಕುಡಿಯುವುದು, ಇರುಳುಡುಪಿನಲ್ಲಿಯೆ ಕೋಣೆಯಲ್ಲಿ ಅತ್ತಿಂದಿತ್ತ ತಿರುಗಾಡುವುದು (ಪುನರು. ೧೨).

[ಇರುಳು (< ಇರುಳ್) + ಉಡುಪು]

ಇರುಳುದಳವಾಱ (ನಾ). ರಾತ್ರಿಯಲ್ಲಿ ಕಾವಲು ಕಾಯುವ ತಳವಾರ : ಶಿವರಾತ್ರೆ ನೇಮದ ಸಂಕಿದೇವಂ ನಿಮ್ಮ ನಗರಿಯೊಳಿರುಳುದ [ಪಾಠಾಂ. ತ]ಳವಾಱ (ಬಸಪು. ೯-೩೯).

[ಇರುಳು (< ಇರುಳ್) + ತಳವಾಱ]

ಇರುಳುಬವರ (ನಾ). ರಾತ್ರಿಯಲ್ಲಿ ಮಾಡುವ ಯುದ್ಧ ; ರಾತ್ರಿಯ ಕಾಳಗ: ಕರುಬ ಧರ್ಮಜ ಕಲಿಭೀಮೋತ್ಕ ಚಕರುಳುಬವರಿಕೆ ನಿಲಲಿ (ಕುಮಾದ್ರಿರ. ೧೫-೪೩). [ಇರುಳು (< ಇರುಳ್) + ಬವರ].

ಇರುಳುಮುಂಜಾವ (ನಾ). ರಾತ್ರಿಯ ಮೊದಲನೆಯ ಯಾಮ ; ಪ್ರದೋಷಕಾಲ : "ಇರುಳು [ಪಾಠಾಂ. ಳ] ಮುಂಜಾವಂ ಪ್ರದೋಷ ಮಕ್ಕುಂ" (ಮುಂಗಾರು. ೨೮೬). [ಇರುಳು (< ಇರುಳ್) + ಮುಂಜಾವ].

ಇರುಳುಮೆಯ್ (ನಾ). ನಡುರಾತ್ರಿ ; ಕತ್ತಲು (?) : ಪೀಲಶಲಾಕೆಗೆ ಜೀವಂಬೊಯ್ದಂತಿದರ್ ಕೈಕ್ಕನ ಮೂರ್ತಿಯಂ . . . ನಿರ್ಧಾನನೆನಿಕ್ಕಿ ಕೊಳ್ವವೋಲಿರುಳುಮೆಯ್ಯೊಳ್ ಬೆಗಡುಮೆತ್ತಿಕೊಂಡು . . . ನಸುದೇವಂ (ಅರ್ಜುನ. ೭-೪೪ ವ). [ಇರುಳು (< ಇರುಳ್) + ಮೆಯ್].

ಇರುಳೆಲೆ (ನಾ). "ಇಂದಿನಗದ್ದೆ" (ಕೋಡೂರ. ಟೀ) : ಜಲರುಹ ಕಂದಾಸ್ಪತಮುರುಳೆಲೆಯೊಳ್ ಸಲೆ ಕಟ್ಟಿಗಿರಿಯ ಬೂದಿಯ ತಳಿದೂಲೊಂದನೆ ಕುದಿಯಿಸಿ ನಾಂಗುಲಿಳಮನದುಗಾಜ್ಯದಿಂ ರಸಾಯನವಮಳ್ಕುಂ (ಕೋಡೂರ. ೮-೨೯). [?]

ಇರುಳೆಜಿಯ (ನಾ). = ಇರುಳರಸ : ಇರುಳೆಜಿಯನಂ ಪಾಲ್ಗಡಲು ಪಗಡೆವಕ್ಕ ತರಡಸುಯನು ಸರಿಯಹ ನೆನಿವಂತೆ ನೆನಿವಳಾ ತರೆಕೆ ನಿಸ್ಸಂ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೧೪-೨೧) ; ಅರಿವಿಂದದ ಸಿರಿ ಮೇಣರುಳಿರುಳೆಜಿಯನ ಸಿರಿಯೆ ಪಗಲೊಳಳಗುಂ (ರಾಜಶೇ. ೭-೪೭). [ಇರುಳ್ + ಎಜಿಯ].

ಇರುಳೋಲಗ (ನಾ). ರಾತ್ರಿಯ ದರ್ಬಾರು : ಬಂದುದಿರುಳೋಲಗಕೆ ರಾಯನ ಮಂದಿ ದಳಪತಿ ಶಕುಂ ಕೈಕಗಳರುನಂದನಾದಿ ಪ್ರತತಿ (ಕುಮ್ಯಾಕ. ೫-೫). [ಇರುಳ್ + ಓಲಗ].

ಇರುಳ್ಗಣ್ಣ, ಇರುಳುಗಣ್ಣ (ನಾ). ೧. ಚಿಂದ್ರ. ೨. ಗೂಬೆ ; ಗೂಗೆ : ೧, ೨ : ಆ ಪಣೆಜಗೆ ಇರುಳ್ಗಣ್ಣಂಗೆಂತಂತೊವ್ವುವ ಬಟ್ಟ ನುಣ್ಗಣ್ . . . ಇರುಳ್ಗಣ್ಣನೆಂದೊಡೆ ಅವ ಸೈರಿಳ್ಪಂ? . . . ಇರುಳ್ಗಣ್ಣನೆಂದು ಬಿಂದವ ನಕ್ಕುಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೮೯-೨೫). ೩. ರಾತ್ರಿಯ ಹೊತ್ತು ಕಣ್ಣು ಕಾಣದ ವನು. ಇರುಳುಗಣ್ಣ : ೩. ಆತ ಇರುಳುಗಣ್ಣ ; ಸಂಜೆಯಾಯಿತೆಂದರೆ ಅವನಿಗೆ ಕಣ್ಣು ಕಾಣುವುದಿಲ್ಲ (ದಾಪ). [ಇರುಳ್ + ಕಣ್ + –ಅ/ಆ].

ಇರುಳ್ಳಿ (ಕ್ರಿ). ರಾತ್ರಿಯಾಯ್ತು ಕಳೆ : ಅಳುಯ ಮನದನುತಾಪವ ಸಖಿ ನಿವಾರಿಸಿ ಸೊಂದಳಿರುಳ್ಳಿರ್ವುದಕೆ ಬಿಸು ಗದಿರನ ಹುಟ್ಟುಗೆಟ್ಟುದೊ ರೋಮಶಯಜ್ಞ ಕಲ್ಪಕೂಟ ತೀರ್ವನಕ (ನೋಹತ. ೨೬-೬೩). [ಇರುಳ್ + ಳ್ಳಿ (< ಕೞ್ಚು)]

ಇರುಳ್ಳಾಪು (ನಾ). ರಾತ್ರಿಯ ಕಾವಲು : ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಪಡಿಪಡಿಗಳಾಗಿ ತಿರುಗುವ ಇರುಳ್ಳಾಪಿನಾಳ್ಗಳ ಸೊಲ್ಲ ಸುಳಿಪಿಂ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೪೪೭-೩). [ಇರುಳ್ + ಕಾಪ್ಪು].

ಇರುಳ್ಳಾಳ್ಗೆಗ (ನಾ). ರಾತ್ರಿಯ ಯುದ್ಧ ; ರಾತ್ರಿಯಲ್ಲಿ ನಡೆಸುವ ಕಾಳಗ : ಇರುಳ್ಳಾಳ್ಗೆಗೊಳ್ ಕೌತಿಕಂಗಳೊಂದಪ್ಪೊಡಂ ಸತ್ತುವುಂ ನೊಂದುವುಬಲ್ಲಂ (ಪಂಚತಂ. ೨೦೬-೧). [ಇರುಳ್ + ಕಾಳೆಗ].

ಇರೆ (ನಾ). ೧. ಧೂಮಾ. ೨. ನೀರು. ೩. ಸರಸ್ವತಿ. ೪. ಆಹಾರ. ೫. ಮಾತು. [ಸಂ. ಇರಾ]

ಇರ್ದೆ (ನಾ). ಒಂದು ಗಿಡದ ಹೆಸರು (ಮೈಪಾಗಿ. ೧೬-೨೭೬). [?]

ಇರ್ಕಂಡಿ (ನಾ). ಎರಡು ಜೂರು, —ತುಣುಕು, —ತುಂಡು : ಮದಕರಿಗಳನೆರಡಿ ಪೊಯ್ಕೂರ್ಕೆಯಂಡಂ ಮಾಡಿದ [ಪಾಠಾಂ. ಎರಡ್ಕಂಡಿ ಮಾಡಲ್ಕದೆ] ಖಡ್ಗಧರರ ಭುಜಬಲಮದೇಂ ಪಿಮಿರ್ದಿರುದುಮೇ ರಣದೊ ಳದ್ಭುತರಸಮಂ (ಗದಾಯು. ೪-೩೦). [ಇರ್ + (< ಎರಡು) + ಕಂಡ].

ಇರ್ಕಂಡುಗೆ, ಇಕ್ಕುಂಡುಗೆ, ಇಱ್ಪುಂಡುಗೆ (ನಾ). ೧. ಎರಡು ಖಂಡುಗದ ಪ್ರಮಾಣ. ೨. ಎರಡು ಖಂಡುಗ ಬೀಜ ವರಿಯಷ್ಟು : ಶ್ರೀಪುರದ ವಯಲಲ್ಕಮ್ಮಗ್ರಪ್ಪನಲ್ಲಿ ಇಕ್ಕ೯ಂಡುಗಂ ಕಜಪ (ಎಕ. IV, ನಾಗಮಂ. ೪೫–೬೭ ; 786) ; ಪಿರಿಯಕೆಱೆಯ ಕೆೞಗೆ ಕಾಲಜ್ಞಮೊಳಕೆರಂಡುಗಂ ಮಂಜ್ಯ ಕೊಟ್ಟರ್ (ಎಕ. III, ಮಂಡ್ಯ. ೧೧–೧೨ ; 950). ಇಕ್ಕಂಡುಗೆ : ೨. ಪಂಡಮಹಾಪಾತಕನಕ್ಕೆ ಇಕ್ಕಂಡುಗ ಆಯುಧುದ ಪೊಯ್ಕೋದು (ಎಕ. X, ಕೋಲಾರ. ೬–೧೩ ; 753). ಇಪ್ಪುಂಡುಗೆ : ೨. ಗಂಗಮಾರರೇಕಾಯ ಹಡುವಣ ಮಯ ಲಿಪ್ಪುಂಡುಗ ಗದ್ದೆ ಏಮ್ಮತ್ತಂ . . . ಗಂಗವೂರಲೆಯ ಹಡುವಣ ಮಯ ಲಿಪ್ಪುಂಡುಗ ಗರ್ದ್ದೆಯಲುಂ (ಎಕ. V, ಹಾಸನ. ೧೦೨–೨೩ ; 1123). ಇರ್ಪುಂಡುಗೆ : ತ್ರೈಲೋಕ್ಯವೀರಕೆ ಕೊಟ್ಟ ಮಣ್ಣು ಇರ್ಪುಂಡುಗ (ಎಕ. IX, ಶಿಂಗಸಂ. ೪೦–೧೦ ; 830).

[ಇರ್ + (< ಎರಡು) + ಕಂಡುಗ]

ಇರ್ಕಚ್ಚೆ (ನಾ). ಎರಡು ಕಚ್ಚೆ ; ಜೋಡು ಕಚ್ಚೆ : ಕಾಮರಸಂ ಭೋಗಂಕನೆ ಸೂಸೆ ತಾಳ್ದಲಂದಂಗೆಕ್ಕೆಯುಮಂ ಕಟ್ಟದಳ್ (ಪಂಚಭಾ. ೪-೬೮). [ಇರ್ + (< ಎರಡು) + ಕಚ್ಚೆ]

ಇರ್ಕಟ್ ‘ಇಕ್ಕಟ್ಟು’ ನೋ.

ಇರ್ಕಟ್ಟು, ಇಕ್ಕಟ್ಟು, ಇಕ್ಕಟ (ನಾ). ೧. ಎರಡು ಕಡೆಯಲ್ಲಿಯೂ ಕಟ್ಟು ; ಎರಡು ಬಂಧನ : ಇರ್ತರಿ, ಇಕ್ಕಟ್ಟು, ಇತರಿ (ಕಮದ. ೧೪೭ ಪ್ರಯೋ). ಇಕ್ಕೆಟ್ಟು : "ಎರಡು ತರ" (ಗಂಗಾಮಾ. ೬೨). ೨. ಸ್ಥಳ ಸಾಲದೆ ಹೋಗುವಿಕೆ ; ಸ್ಥಳಸಂಕೋಚ : ಸಳಲ ಸುರೌಳ ನೆರೆದುದು ನೋಡಲಾಹವನ ನಳದೊಳಳಿಕ್ಕಟ್ಟಾಯ್ತು (ತೊರಣ. ೪-೪೧) ; ಅವರು ಇಕ್ಕಟ್ಟಾದ ಪರ್ವತಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ಸಿಕ್ಕಿದಾಗ (ಬಂಕಸಂ. ೨೧೧) ; ಇಕ್ಕಟ್ಟಾದ ಗಿಡಗಳ ಗುಂಪಿನಲ್ಲಿ ನಿಂತು (ಬಂಗಾಕ. ೧೧). ೩. (ಆಲಂ) ಕಠಿಣವಾದ ಪ್ರಸಂಗ ; ಸಂಕಟದ ಸ್ಥಿತಿ ; ಬಿಕ್ಕಟ್ಟು : ಇಂಥ ಇಕ್ಕಟ್ಟಿ ದ್ದರೆ ಕೆಲಸ ಮಾಡುವುದು ಬಹಳ ಕಷ್ಟ (ಮುರಾ. ೧೧೩) ; ಒಂದೇ ಆಟ್ಟಿನ ಅಂಗರಚನೆ ತದುವುದರಿಂದ ಇಕ್ಕಟ್ಟು ಮಾಡಿದಂತಾಗುವುದು (ಮಸಂ. ೧೦-೨–೬೫ ; ೨-೬) ; ನಾನು ಇಕ್ಕಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ಸಿಕ್ಕಿಕೊಂಡಿದ್ದೆ (ಅಂಹಿಂ. ೬೩). ಇರ್ಕಟ : ೨. ಸ್ಥಳ ತುಂಬ ಇರ್ಕಟವಾಗಿದೆ ; ಇಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಜೋಗ ಇಡುವುದು (ದಾಪ). ೩. ಅವನು ತುಂಬ ಇರ್ಕಟದಲ್ಲಿ ಸಿಕ್ಕಿದ್ದಾನೆ (ದಾಪ). [ಇರ್ + (< ಎರಡು) + ಕಟ್ಟು]

ಇರ್ಕಟ್ಟುಗಟ್ಟಿ (ಕ್ರಿ). ೧. ಎರಡು ಕಟ್ಟುಗಳನ್ನು ಕಟ್ಟು. ೨. ಇನ್ನೊಡಿಯಾಗಿ ಕಟ್ಟು : ಶರಪುಂಖಿಯುತಂಲಂಬಿಂದಂ ಪಿರಿದಹಿಮಂ ಮಾಜ್ಕಿ ಮೊಳ್ಕಂ ಕದಿ ಬಸಿಎಸ್ ಪರಿವೊಡೆಮೊಸರಂ ಕುದುವುದು ಪರಿ ಭವಿಸಿರ್ಕಟ್ಟುಗಟ್ಟಿದಂತಿರೆ ನಿಲ್ಪುಂ (ಅಶ್ವಶಾ. ೧೧–೬೫). [ಇರ್ಕಟ್ಟು + ಕಟ್ಟು]

ಇರ್ಕಡಿ, ಇಕ್ಕಡಿ (ನಾ). ೧. ಎರಡು ತುಣುಕು, —ಜೂರು : ಬೆನ್ನೊಳ ರ್ಮರ್ದಿದ ಪೊನ್ನಪಲ್ಲಣಂ ಪಕ್ಕರೆ ತೆಱೆಸಾಲಂ ಕುಬರ್ದಿಕ್ಕಿಯೊದುವು ಬಾಳ ಬಾಯೊಳ್ (ಕಬ್ಬಕಾ. ೨೫೦) ; ಪಿಡಿವನೆನ್ನನದಾವಂ ಪೊಡೆದಿರ್ಕಡಿ ಮಾಪ್ಪಿನೆನ್ನ ಖಡ್ಗಿಂ (ದಶಕು. ೪-೨೫೫). ‘ಇರ್ಕಡಿಗೆಯ್’ ಪರಾ. ಇಕ್ಕಡಿ : ೧. ಹೊಯ್ಲಾಕ್ಕಡಿಯಾಗಿ ರಣವೀರನೆಯವರ್ಗಳಂ(ಇಷದ. ದೇ. ೪೧–೬) ; ತದ್ವನುಜೋದ್ಭವ್ಯಾತಮನಿಕ್ಕಡಿಯಾಗಿರೆ . . . ಎಚ್ಚು (ಉದ್ಭಟ. ೪-೯೫) ; ಖಂಡಿಸಿದಿಕ್ಕಡಿಗಳ್ ರಕಾಂಕಿಣಿಯೊಡೊಳಡಿಗೆಡೆಯಲು (ಚಚಪು. ೪೦–೧೮). ೨. ಅನಿಶ್ಚಿತ ಸ್ಥಿತಿ : ಇಕ್ಕಡಿಯ ಮನದ ಸ್ಯಶಾಲ ಹೊಕ್ಕೆನು ನಡುವಿರಯ ನಿಜರಾಜಮಂದಿರವ (ಕುಮ್ಯಾಸ. ೧೩-೧).

ಇಕ್ಕಡಿಮಾಡು = ಇಬ್ಭಾಗಿಸು : ಹೇರಂಬುಗಳನಿಕ್ಕಡಿಮಾಡಿ ತೋಱುದ ಹೊರಪಕ್ಕದಲಿ (ನೋಹತ. ೩೮–೪೭) ; ಕರದ ಕಾರ್ಮುಕವ ನಿಕ್ಕಡಿಮಾಡಿ (ಚಚಪು. ೨೫–೨೫). [ಇರ್ + (< ಎರಡು) + ಕಡಿ]

ಇಕ್ಕಡಿಗೆಯ್ಯ, ಇಕ್ಕುಡಿಗ್ಯೆ, ಇಕ್ಕಡಿಸ್ಯೆ (ಕ್ರಿ). ೧. ಎರಡು ತುಂಡು ಮಾಡು; ಎರಡಾಗಿ ಕತ್ತರಿಸು : ಖಳ ಯತಿನಾಥನಂ ನಿಜಕರಾಸಿಯಿಂ ಇಕ್ಕಡಿಗೆಯ್ದಂ (ದಶಕು. ೧೩-೧೩) ; ಪಗೆಗೋಲಂ ನಡುವಾಂಯೊಳೆ ಇಕ್ಕಡಿಗೆಯ್ದಂ (ಅಜ್ಜಕ. ೪೯-೨೩). ೨. ನಾಶಮಾಡು ; ಭಂಗಿಸು ; ನೀಗು : ರಜಸ್ತಮೋಗುಣಮಪಕ್ಕಡಿಗೆಯ್ದು ಸತ್ತ್ವಮೆ ನಿಜವಿಶ್ವರೂಪಾ ಪುದಿನಲು (ಮೋಕ ೪. ೩-೬೭) ; ಅಂತ್ಕಚೆಯೊದ ಕಾಂತೆಯೊಳ್ಳಲಿ ದೊಡಗೂಡಿ ತನ್ನ ಕುಲಧರ್ಮಮಿಕ್ಕಡಿಗೆಯ್ದಂ (ವೃಷಪ. ೬೯-೬೫). ಇಕ್ಕಡಿಗೆ್ಯ:ಂ. ಅಗಸದೊಳ್ಳಲಿನಂತಿಕ್ಕತ್ತಿ ಸರಳಂ ಸುಧಾಸ್ಪಾಕ್ಕಡಿಗೆದಮ (ಚೈಬಿಗಾ. ೧೩-೪೦). ಇಕ್ಕಡಿಗೆ್ಯ ೧ : ಮುಂಡವನ ಕರದ ಕಾರ್ಮುಳಿ ವನಿಕ್ಕಡಿಗೆ್ಯದನಾ ಕುವರನು (ಚಿಬಪು. ೪೦-೧೩).

[ಇಕ್ಕಡಿ + ಕೆಯ್,]

ಇಕ್ಕಡಿಗ್ಯೆ , ಇಕ್ಕಡಿಗೆಯ್ಯ ' ನೋ.

ಇಕ್ಕಡೆ, ಇಕ್ಕೆಡೆ, ಇಗ್ಗಡೆ (ನಾ). ಎರಡು ಕಡೆ (ಗಂಗಾಮ. ೩೪).

ಇಕ್ಕೆಡೆ : ಇಕ್ಕೆಡೆಯ ಇತರರೂ . . . ನೊಂದು (ಮಲಿಮ. ೪೫೪) ; ಸಂಧಿ ಮುಂದುಹೋದುದಂದ ಇಕ್ಕೆಡೆಯವರೊಳಗೆ ಹೋರಾಟವುಂಟಾಗುವು ದೆಂಬಲ್ಲಿ ಆಗ ಪ್ರಸಂದೇಹವಾಗಿತ್ತು (ಕ ಕ್ಷ ೩. ೧೩೭). **ಇಗ್ಗಡೆ** : ೧. ಅಗ್ಗದಿಸುವ ರಾಜಕೀರ ಆಣ್ವಕ್ಕಿಗಳಿಗ್ಗಡೆಯೊಳು ಮುಂದೆ ಮೆಜೆಯೆ (ಮೋಹಕ. ೭-೨೦). [ಇಕ್ಕ್ + ಎರಡು) + ಕಡೆ,]

ಇಕ್ಕಣ್, ಇಕ್ಕಣ್, ಇಕ್ಕಣ್ಣು (ನಾ). ಎರಡು ಕಣ್ಣು : ಇಕ್ಕಯ್, ಇಕ್ಕಣ್, ಮೂಲೋಕಂ (ಧಾಷಾಧಾ. ೧೨೮ ಅಡಾ) ; ಕರ್ಮಪುರುಷಂಗೆ ಸೊಕ್ಕಂ ನಿಕ್ಕುಮೆಂದರ್ಕಣ್ಣಲ್ಲ (ರಾ ಮಾ ಕ್ಷ. ೧). **ಇಕ್ಕಣ್** : ಮುಕ್ಕಣ್ಣ ದೇವನಿಗೆ ಧಾರುಣಿಯೊಕ್ಕಣ್ಣದೈವಗಳಾರು ಸರಿ (ಬಸವ. ೫೪-೨೫). **ಇಕ್ಕಣ್ಣು** : ಗೆತ್ತಿಮಟ್ಟಿಂದಂಚೆವಱಗಳ್ಳ ಬಲ್ಲೋಲಖಿವ ಚೆರೆವೆಣ್ಣುಗಳ್ ಕಾವರ್ಕಿಣ್ಣುಗಳ್ ಪಡೆತಂದರು (ಅಜ್ಜಕ. ೫-೧೯).

[ಇಕ್ಕ್ (< ಎರಡು) + ಕಣ್]

ಇಕ್ಕಣ್ಣುರುಡೆ, ಇಕ್ಕಣ್ಣುರುಡ (ನಾ). ಎರಡು ಕಣ್ಣುಗಳೂ ಕುರುಡಾದವನು : ಪಠಣತವಮಸರದಿರ್ಕ [ಪಾಠಾಂ. ಮಿಕ್ಕಿಜ್ಯುರು ಡರೆಮಮಿನಂಬುಕೆಯ್ವುದುಚಿತ (ಗದಾಯು. ೪-೩). **ಇಕ್ಕಣ್ಣುರುಡೆ** : ಮೇಲಿನ ಪ್ರಯೋಗದ ಪಾಠಾಂತರವನ್ನು ನೋಡಿ.

[ಇಕ್ಕಣ್ + ಕುರುಡ]

ಇಕ್ಕಣ್ಣು ' **ಇಕ್ಕಣ್** ' ನೋ.

ಇಕ್ಕರ್ತರು, ಇಕ್ಕತ್ತರು (ನಾ). ಎರಡು ಪಕ್ಷಗಳ ಯಜಮಾನರು ; ಉಭಯ ಪಕ್ಷಗಳ ಮುಖಂಬರಂ : ಕೊಳುಕೊಡೆಗಳುತ್ತಮಂ ದೈವಜ್ಞ ರಿಕ್ಕರ್ತರುಂದಿರ್ಪುದೇಕಿನ್ನು ಲಗ್ನ ಸಾಮಾಪ್ತ್ಯದೊಳ್ ನೆಲಸಿರ್ಪುದು (ಪರಮ. ೮-೪). **ಇಕ್ಕತ್ತರು** : ಆ ಸುಬ್ರಹ್ಮಣ್ಯಭಟರು ರಾಮಂಠಗಳು ಆಯಕ್ಕತ್ತರ ಕೈಯಲಿ ಏಕಸ್ಮಾಮ್ಯವಾಗಿ . . ಕೊಂಡಕಾಲೆ (ಎಳ. VIII, ೬೯೫ಕೆ. ೨-೧೪ ; ೧೪೨೩) ; ಎಲೆ ರಮಣಿ ಪೇಳ್ದಂತೆ ತಪವಣ್ಣಳಿಕ್ಕತ್ತರ ರೊಮ್ಮನದಿ ಸವಿದರೆಕೆ (ಪರಮ. ೧೫೫-೧೪) ; ಸತಿಪುರುಷರ್ ಇಕ್ಕತ್ತರಿರೆ ಮಂಚದೊಳ್ (ತು ರಂ ಗ. ೧೪-೩೦) ; ಇಕ್ಕತ್ತರಕಡೆ ವಿಶ್ವಾಸಕ್ಕೊಳ್ಳು ಕೆಟ್ಟು ಕಡಮೆ ಬಾದಂತೆ ನಡದು ಬರುವಂಥಾದಕ್ಕೆ (ರಾಚೇಂದ್ರ. ೩೧).

[ಇಕ್ಕ್ (< ಎರಡು) + ಕತ್ತರು]

ಇಕ್ಕವೆ (ನಾ). ಎರಡು ಕವೆ ; ಎರಡು ಕವಲು. ' **ಇಕ್ಕವೆಗೋಲ್** ' ಪರಾ. [ಇಕ್ಕ್ (< ಎರಡು) + ಕವೆ]

ಇಕ್ಕವೆಗೋಲ್ (ನಾ). ಎರಡು ಕವಲುಳ್ಳ ಕೋಲು : ನೂಂಕಿದ ರಿಕ್ಕವೆಗೋಲಿಂದಂಕಿದಿಲಿದಿಲಾಯಿ ಕೊಂತಂದಂ (ಚಕ್ರ. ೨-೧೧೩). [ಇಕ್ಕವೆ + ಕೋಲ್,]

ಇಕ್ಕಸಿನಿ (ನಾ). ಎರಡು ಗದ್ದೆಗಳು : ಇದಕ್ಕೆ ಕೊಟ್ಟಬಿಕ್ಕಸಿನ ಕಣ್ಣುಗಂ ಕಲಕಣ್ಣುಗಮುಕ್ಕಣ್ಣುಗಂ (ಎಳ. X, ಕೋಪಾಂ. ೮-೮ ; ೭೫೨).

[ಇಕ್ಕ್ (< ಎರಡು) + ಕಸಿನಿ]

ಇಕ್ಕಾಲು, ಇಕ್ಕಾಲು (ನಾ). ಎರಡು ಕಾಲುಗಳು (ಕ). **ಇಕ್ಕಾಲು** : "ದ್ವಿಪದಂ ಚತುಷ್ಪದಂ = ಇಕ್ಕಾಲು, ನಾಲ್ಕುಕಾಲು ಜೀವಂಗಳಂ" (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೩೩೩) ; ಕತ್ತೆಯನು ಹೊದವನು ಮತ್ತೆ ಮಾನವನಲ್ಲ ಕತ್ತೆಗೆ ಕಾಲು ನಾಲ್ಕಂಟು ಇಕ್ಕಾಲ ಕತ್ತೆಯವನೆಂದ (ಸರಾಜ್ಞ. ೧೮೨೦).

[ಇಕ್ಕ್ (< ಎರಡು) + ಕಾಲು (< ಕಾಲ್)]

ಇಕ್ಕಿವಿ (ನಾ). ಎರಡು ಕಿವಿಗಳು ; ಕಿವಿಗಳೆರಡು (ದಕ. ೬).

[ಇಕ್ಕ್ (< ಎರಡು) + ಕಿವಿ]

ಇಕ್ಕುಂ (ನಾ). ಹಿಂಸೆ : "ಗೋಣಚ್ಚಟ್ಟಿ, ಇಕ್ಕುಂ, ಒರಸು – ಈ ೩ ಹಿಂಸೆ" (ಕಪಸಾ. ೧೩-೨೬೦). [△ಇಕ್ಕು ?]

ಇಕ್ಕುಚ (ನಾ). ಎರಡು ಮೊಲೆಗಳು (ಕ).

[ಇಕ್ಕ್ (< ಎರಡು) + ಕುಚ]

ಇಕ್ಕುಮರ ' ಇರಕುಮರ ' ನೋ.

ಇಕ್ಕುಳ್ ' ಇಟ್ಟುಟ್ಟುಸ್ ' ನೋ.

ಇಕ್ಕುಳಿ[1] ' ಇಟ್ಟುಟ್ಟುಸ್[1] ' ನೋ.

ಇಕ್ಕುಳ್[2], ಇಕ್ಕುಳ್, ಇಕ್ಕುಳ್ಳ (ನಾ). ೧. ಎರಡು ಕೊಳಗ ಪ್ರಮಾಣ : ಒಮ್ಮತ್ತಿಗೆ ಇಕ್ಕುಳ ಜೋಳಂ ಕುಡುವುದು (ಇಳ. X, ೧೩೭-೩ ; ೨೭೦ ಕತ್ತ) ; ಪದಿನಯ್ಯುಳ್ ಪಾಟು ಇಕ್ಕುಳ ತಜೆ ಆಲಿ ದೋ (ಸೌಪಾ. ೧೯೩೪, ಪುಂಗನೂ. ೧೬೪-೧೪ ; ?). ೨. ಎರಡು ಕೊಳಗ ಬೀಜವರೆಯ ಜಮಿನು : ಶಾಸನದ ವರ ದೋಜಗೆ ವೃತ್ತಿ ಇಕ್ಕುಳ ಉ[ಥ]ರ್ಮಕೆ ತಪ್ಪದವರು ನರಕಕೆ ಹೋಹರು (ಎಳ. XI, ಮೋಕಾ. ೩೭-೧೪ ; ೧೪೩). **ಇಕ್ಕುಳ್** : ಅಕ್ಕ ಇಕುಳಂ ಕೊಪ್ಪ ಇದ ಪ್ರವಾಹಂ (ಎಳ. VI, ಚಕ್ಕ.ಮ. ೯೫-೧೬ ; ೧೦೭೨). **ಇಕ್ಕೆಳ್** : ೧. ಒಕ್ಕಳ ಕಾಡದ ವೈನೂಱಕ್ಕೆಳ್ ಕಾಡದವು ನೂಱು ಮೂಗಳ ಕಾಣಂ (ವೃಷಪ್ರ. ಪದಪಿಸಸೂತ್ರ). **ಇಕ್ಕುಳ್ಳೆ** : ೧. ಇಕ್ಕುಳ್ ಅಕ್ಕ ಒಮ್ಮಾನ ತುಪ್ಪ ಏವತ್ತು, ಆಡಕೆ ಇಂನೂಱು ಎಲೆ ರಾಮೇಶ್ವರ ದೇವರಿಂಗೆ ನಡವುದು (ಎಳ. VII, ತಿಕಾಂ. ೨೪೫-೩೧ ; ೧೦೭೪) ; ಇಕ್ಕುಳ್ ನೆಲ್ಲಿಂಗಕ್ಕಿಯ ಪೊಕ್ಕೆಳಡೊಳರವನವ ಳಕುಲು ಕೊಡಲುಂ (ವೃಷಪ್ರ. ೧೬-೨೩) ; ಶ್ರೀ ರಂಗನಾಥದೇವರ ತಳಿಗೆ ಒಂದು ಶ್ರೀಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯ ಪರಿವಾಣ ಒಂದು ಉಭಯಂ ಹರಿವಾಣ ಯರಡಕ್ಕೆ ಅಕ್ಕಿ ಇಕ್ಕುಳ ಪರುಪು ಪದಾರ್ಥ ತುಪ್ಪ (ಎಳ. XIV, ಶ್ರೀರಂಗ. ೨-೧೯ ; ೧೨೨೨).

[ಇಕ್ಕ್ (< ಎರಡು) + ಕುಳ್,]

ಇಕ್ಕುಳಿ, **ಇಕ್ಕುಳಿ** ' ನೋ.

ಇಕ್ಕುಳ್[3] (ನಾ). ಇರುವಿಕೆ ; ಇರುವುದು : "ಇಕ್ಕುಳಿಯೆನಲ್ಕಿರುವ ದಕ್ಕುಮಿಂಗಡೆನಲ್ಕಕ್ಕು ಪಾಲ್ಗಡಲು " (ಕಪಸ. ೧೪).

[ಇಕ್ಕ್[1] + ಕುಳ್[3] ?]

ಇಕ್ಕುಳಿಗೊಳ್ ' ಈಟ್ಟುಳಿಗೊಳ್ ' ನೋ.

ಇಕ್ಕುಟ್ಟುಸ್[1] ' ಇಟ್ಟುಟ್ಟುಸ್[1] ' ನೋ.

ಇಕ್ಕುಟ್ಟುಸ್[2] ' ಇಟ್ಟುಟ್ಟುಸ್[2] ' ನೋ.

ಇಕ್ಕುಟುಳ್ ' ಇಟ್ಟುಟ್ಟುಸ್ ' ನೋ.

ಇಕ್ಕುಟ್ಟಿಸು, ಇಕ್ಕುಟ್ಟಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಇಕ್ಕಳದಿಂದ ಹಿಡಿ ; ತಂಡಸದಿಂದ ಹಿಡಿದುಕೊ : ಕರ್ಬುರದ ಸಲಗಿಯೆಳ್ ಬೆಟ್ಟ ನಟ್ಟಿಲ್ಲುಗಳ್ ತೋಲುವಿನಂ ಕಾಯ್ದುಳ್ಳರ್ಗಿರ್ದುಪಿಸೆ [ಪಾ ಆಂ ೦. ಇಕ್ಕುಟ್ಟಿಸೆ] ಕುರವದಿಂ ಕೂಡೆ ನೆತ್ತರ್ ತೆರಳ್ದುಣ್ಮುವಿನಂ (ಸು ಕು ಮಾ. ೬-೩೫).

೨. ಇಕ್ಕಟ್ಟಿಗೆ ಸಿಕ್ಕಿ ಸು; ಅತ್ತಿತ್ತ ಅಲುಗಲವಕಾಶವಿಲ್ಲದಂತೆ ಮಾಡು : ಅಳವಂದು ತಳ್ಪಪೂರ್ತ್ತರವೆರಡಜ ಪಕ್ಷಂಗಳೊಳ್ ಯುತ್ತಜಾಲಂಗಳ್ ಸಾರಾಸಾರಮುಂ ನೋಡಿಸಿ ಕಳೆದಡಸಿಲೊಳ್ ಪೊಟ್ಟಿ ನೊಳ್ಪಟ್ಟಯಂ ಕೂರ್ತೊಳ್ ಕೊಂಡಿರ್ಪೊಟ್ಟಿಂದಂ ತತ್ತ್ವದ ನೆಲೆಯಜಿತಾ ಮಾರ್ಗದಿಂದತ್ತಲಿತ್ತಲ್ ಪೊಳೆದೆತ್ತಂ ಪೋಗದಂತಿರ್ಪುದುಚಿತಂ ಬುಧರಂ ತರ್ಕಿಪುಂ ಚಕ್ಕವರ್ತಿಯಂ (ಅನ್ತ. ೬-೨೪). ಇಕ್ಕುಟ್ಟಿಸು : ೧. ಮೇಲಿನ ಪ್ರಯೋಗದ ಪಾಠಾಂತರವನ್ನು ನೋಡಿ.

[ಇಕ್ಕುಜ್ಜು (< ಇಜ್ಜುಜ್ಜು) + ಇಸು.]

ಇಕ್ಕೂಡು (ನಾ). ಎರಡು ಊರುಗಳು ಅಥವಾ ಪ್ರದೇಶಗಳು ಕೂಡುವ ಸ್ಥಳ : ಕಡಕೊಳ ಮರಿಯಿಸಿ ಎರಡೂರ ಇಕ್ಕೂಡು ಪಡುವ ಪೋಗಿ ಕೆಟಿಯ ತೆಂಕಣ ಪಡುವ ಪೋಗಿ (ವೈ೬೦. ೧೯೩೪, ೩೮-೧೯ ; ೧೦೫೦). [ಇಕ್ಕು (< ಎರಡು) + ಕೂಡು.]

ಇಕ್ಕೆ, ಇಕ್ಕೆ (ನಾ). ೧. ಇರುವ ಸ್ಥಳ; ಹಕ್ಕೆ; ವಾಸಸ್ಥಾನ : ಮೃಗಮಂ ಗಾಳಿಯರ್ಕೆಯಂ ಪಕ್ಕೆಯಂ ಗಣಿದಮಂ . . . ಪೀಂ ಬಲ್ಲೆ (ಪಂಚಥಾ. ೫-೪೬) ; ಬಿಟ್ಟಭೂಮಿಯಂ ಕಿಲಾಪಾನಂ ಬೇಗದಿಂ ಬಂದು ತಮ್ಮಿಕ್ಕೆಗಿ ಪೋಗಲ್ (ಪಂಚತಂ. ೧೩೦-೭). ೨. ಸ್ಥಿತಿ ; ನೆಲೆ ; ಇರವು: ಭಾಗದ ತೋರ್ಕೆಗಂ . . . ಸಿರಿಯ ಸಾರ್ಕೆಗಮಾಯತಿಯರ್ಕೆಗಂ ಪೆಱರಾ ಮೆಗೆಸಿಲ್ಲಿದಂತು ತೆಗೞ್ದುರ್ದುದಲ್ತು (ಶಾಂತಪು. ೧-೬೮) ; ಯಜಕೋಧ್ಯ ನದಿರ್ಕೆ . . . ಎನೆ ಪೆರ್ಮೆಯಂ ತಳೆದಂ (ಎಕ. VIII, ಸಾಗರ. ೧೫೯-೧೨ ; ೧೨೬) ; ತಾವರಿರ್ಕೆಯಾದ ಕೊಳನಂ (ಕಬ್ಬಕಾ. ೦೫೫). ೩. ವಾಸ; ನೆಲ ಸಿರಿ : ಸುರಗಜೇಂದ್ರನ ಪಾರಣಂ ಪಿಡಿವಾಯುಧಂ ವರವಜ್ರಂ . . . ಇರ್ಕಯಂ ಕೋಟಿಯೊಪ್ಪಿರೆ ನೆಗಟ್ಟಿಯಸ್ಸರ್ಗಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೩-೩೬೧) ; ಹರರರ್ಕಿಗೊಂದು ಬೆಲ್ಲಯ ಗಿರಿ ಸಾಲವೆನುತ್ತವೇಳೆ ರಜತಾಚಲಮಂ ಶರಧಿಯಟ್ಟುವ ತೆಱದಿಂ ನೊರೆವಟ್ಟಿಂತಪ್ಪ ತೆರಿಗೆಯೊಪ್ಪಿದುವುರ್ವೀ (ಸಂ ೬ ಸು. ೨-೬). ಇಕ್ಕೆ : ೧. ವಿಶಿದಂಗಜಮಹಿಳುಜಶ್ವಕ್ಕೆಯೊ [ಪಾಠಾಂ. ಇರ್ಕೆಯೆ] ಚಿತ್ರಶಾಲೆಯೊಳ (ಅದಪು. ೫-೧೫) ; ಮಹಂತನ ಪೀಡುಯೆಲಲತೆಗಳಕ್ಕೆ (ಹ ಚ ಕಾ. ೬-೨೬) ; ಸಿಂಗರದಿಕ್ಕೆ ಮಂಗಳದ ಮೆಯ್ಸಿರಿ (ರಾಜಪೀ. ೬-೧೦೨). ೨. ಪಿಡಿಯಂ ಪಕ್ಕಗಳಂ ಮೃಗಕ್ಕೆ ಬಿಡಲೆಯಲ್ಲಂ ನಾಯ್ಕಳಂ . . . ಒಕ್ಕಸಿಯಿಂ ಕಸ್ಸಿಕ್ಕೆಯಂ ಬಾಜ್ಞೆಯ್ಯಂ (ಅರ್ಥಪೀ. ೬-೬೯) ; ನಾಡಿಮಂಡಲಂಗಳ್ ತಾನೆ ಸಾಧಿಸಿ ಕಂಡಖಂಡ ಜ್ಞಾನದಿಕ್ಕೆಯ ಪರಂಪುದಿರಿಟಿಟ್ಟು (ಪ್ರಭುಲೀ. ೧೩-೩) ; ತಿಮಿರದ ತಂದ ದಿಕ್ಕೆಯಂ ಕಿಡಿಸುತನವರತ . . . ಹರಿಯುವವನದ ಮಧ್ಯದ ಮಂಟಪಕ್ಕೆ ನಡೆದ (ಅಕ್ರೂಚ. ೬-೧೧). ೩. ಮನಸಿಜಾತ ಗಂಧದ್ರುಪದಿಕ್ಕೆಗೆ ವಿನಯ ಭೂಮಿಯಾಗಿಪ್ಪರ್ದು ತೋರ್ಕೆಗೆ (ಸುಕುಮಾ. ೧೦-೫೫ ರ) ; ಆನೆಯ ವಾಸವ್ಹ ನೆಲದಮೇಲೆ ಮೊಳೆಯು ಇಕ್ಕೆಯು ಫೀನಲ್ಲಿ (ಪ್ರಾಣಿಪ್ರ. ೯).

ಇರ್ಕೆಮಾಡು = ಮನೆಯಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊ ; ಬಿಡಾರಮಾಡು ; ನೆಲಸು : ಕಿಚ್ಚಿರಗೆಳೆಗಳ್ ಬೆಕೆದಸುಗೆಯ ಬನಮಾರ್ಕೆಮಾಡಿ ಬಿಡ ದೊಳ್ಳ ಪೆಣ್ಮೊಗಲಿಲು ಸರಂಗಳಂ (ಕಬ್ಬಕಾ. ೫೪). [ಇರ್ + ಕೆ.]

ಇರ್ಕೆದಾಣ, ಇಕ್ಕೆದಾಣ (ನಾ). ಇರುವ ಸ್ಥಳ; ಆಶ್ರಯಸ್ಥಾನ; ನೆಲೆ ; ಬಿಡಾರ : ಬಗ್ಗಿಸುವ ಕೋಗಿಲೆ ಕೋಗಿಲೆಯರ್ಕೆದಾಣದೊಳ್ ಜನುಗುವ ತುಂಬಿ (ಅದಪು. ೧-೬೫) ; ಶೀಲದ ತವರ್ಮನೆ ಸದ್ಗುಣರ್ಕಿರ್ಕೆ ದಾಣಮಾಪ್ಪಿನ ಕೆಱೆ (ಸೌಇ. XI-i, ೬೫-೬೮ ; ೧೦೨೨) ; ಅದು ಸಿರಿ ಯರ್ಕೆದಾಣವದು ಭಾಸುರಕೀರ್ತಿಯ ಜನ್ಮಗೇಹ (ಕಾ. IV, ೧೧-೧೫ ; ೧೧೭೧). ಇಕ್ಕೆದಾಣ : ಅರಸಂಗಿಕ್ಕೆದಾಣಮಾವುದೆಂಬು ಕಾದಂಬರಿಯಂ ಬೆಸಗೊಳ್ಳುದುಂ (ಕಾದಂಉ. ೭೩) ; ಶೃಂಗಾರಕ್ಕೆ ಜನ್ಮಭೂಮಿಯುಂ ವಸನ್ತ ಸಮಯಕ್ಕಿಕ್ಕೆದಾಣಮುಮೆನಿಪಿದುದು (ಕಾ. I, ೨೬-೫ ; ೧೬೭) ; ಪುರು[ಷಾ]ರ್ತ್ಥದ ನೆಲೆ ಸತ್ಯದ ಕರು ಪರಹಿತಲಕ್ಷ್ಮಿಗಿಕ್ಕೆದಾಣಂ (ಸೌಇ. XX, ೭೬-೨೭ ; ೧೧೬) ; ಪುಲ್ಲಯ ಹಿಂಡನೊಂದು ಪುಲಿ ಗೆಂಟಲೊಳಿಂ ಯ್ಕೆನೆ ಕಂಡು . . . ನೆತ್ತರಂ ಪಪೆದು ಪಿರ್ದೇಱಲಿಕ್ಕಿದುದಿಕ್ಕೆದಾಣದೊಳ್ (ದಶಕು. ೨-೧೧೩). [ಇರ್ + ಕಾಣ]

ಇರ್ಕೆಯ್, ಇಕ್ಕೆಯ್, ಇಕ್ಕೆಯ್, ಇಕ್ಕೈ, ಇರ್ಕೈ (ನಾ). ೧. ಎರಡು ಕೈ ; ಹಸ್ತಯುಗ್ಮ : ಒಪಿರಿ, ಇರ್ಕಯ್, ಇರ್ಕಱ್ (ಭಾಷಾಭೂ. ೧೨೮ ಕ್ರಯಾ) ; ಧನುರ್ದಾಂಗಳಳಿರ್ಕಯ್ಗಳೊಳ್ ಪಿಡಿದಿರ್ದವಂ (ಅದ್ಭುತ. ೧೩-೩೬). ಇಕ್ಕೆಯೆ : ೧. ಆಗಧರನು ಸಿಡಿಲಪ್ಪಳಿಸಿ ದಂತೆತೂಗಿಳಿಕೊಂಡಾ ಸರ್ವನನು . . . ಇಕ್ಕಯ್ಯಲಿಕೆತಂದ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೧೩-೪೪) ; ಒಕ್ಕಯ್ಯೊಡಗದ ವಿಶಾಲಲೋಚನಯುಗಳಮಿಕ್ಕಯ್ಯೊಡ ಗದ ಕುಚದ್ವಯಂಗಳ್ (ಚಿಸಾ. ೩೪-೭). ಇಕ್ಕೆಯೆ : ೧. ಇಕ್ಕೆಯ್ಯ ಮುಗಿದು ಕಾಕಳಿಬೆಡಹೋಗಿನೆತಿಕಕ್ಕೆಱಿಬೆದೊಪ್ಪುಗೊಳದೆ: ಜೋಷಕ. ೩೪-೩೮). ಇಕ್ಕೈ : ೨. ಎರಡು ತೋಳಿನ ಪ್ರಮಾಣ : ಬಟ್ಟಿಗೆಂದು ರಾಜಹಸ್ತದ ಇಕ್ಕೈವರೆಯಂ ಕಳೆದು ಪುಳದ ವಿವೇಕನವಂ (ಎಕ. XIV, ೨೫-೫೧ ; ೧೨೬೫). ಇರ್ಕೈ : ೧. ಬೆಟ್ಟದ ತಲೆಯದ ಕೆಲಬರ್ಕೈ ಗಳಿಂದಂ ಪಿಡಿದು (ಪಂಚತಂ. ೩೦-೪) ; ಮಕ್ಕಳಿರ್ಕೈಗಳಿನೆತ್ತಿಕೊಂಡು (ಶಾಕುಂತ. ೧೦೫-೧೪೦). ೨. ಇರ್ಕೈಯಂದದ ನೆರೆಹನುದಿರ್ಕೈವರೆ ಪೀಳ್ದಪ್ಪೆದು ಕೈಯಿನದ ತೊಲೆ (ಪೃತಜ್ಞಾ. ೩೭-೬೪).

[ಇರ್ತ್ತು (< ಎರಡು) + ಕೆಯ್ತ್ತ.]

ಇರ್ಕೆರ (ನಾ). ಎರಡು ಕೆರ; ಎಳ್ಳಡಿಗಳ ಜೊತೆ (೧೯೨೯).

[ಇರ್ತ್ತು (< ಎರಡು) + ಕೆರ]

ಇರ್ಕೆಲ, ಇಕ್ಕೆಲ (ನಾ). ಎರಡು ಪಕ್ಷ, —ಪಾರ್ಶ್ವ, —ಮಗ್ಗುಲು : ಕಲ್ಪವಹೀಜದ ಪಕ್ಕಯಿರ್ಕಲಂದಿರಿದು ಮಡಲ್ಲು ತೊಱಲುವ ಲತಾವಳಿ ಗಳ್ಳಕ್ಕೆಯೊಯ್ದು ರಿಜ್ಜೆಯಿಂದಿರಿದು ಖಗೇಂದ್ರನೊಳಗೊಳದ ವಿಳಾಸ ವಿಳಾಸನೀಜನಂ (ಅದಿಪು. ೩-೪) ; ಇರ್ಕಲದ ರತ್ನವೇದಿಕೆಗಳೊಳೋಲೆ ಗೊಂಡು ಕುಳ್ಳಿರ್ದ ನಾನಾವೆಶಭೂಮಿಶರೆಯರ್ (ಧರ್ಮಪ. ೪-೪೩ ಪ) ; ಆ ಭರತಕ್ಷೇತ್ರ ವಿಜಯಾರ್ಜುನವಿರಿಲಯೊಳ್ ಮಿನರ್ದ್ದಜನಾಂಬುಲಿಲ ನೆಲೆವೆಸಡುಂ (ಜಯಾಪಾ. ೧-೬೪). ಇಕ್ಕೆಲ : ಸಿಂಹಾಸನದಿಕ್ಕೆಲದೊಳಂ ಕೆರಿದುನಾಗಿದರ ಮಣಿಮಯಂಭದ್ರಾಸನದೊಳ್ (ಶಾಂತಪು. ೧೦-೨೯ ಪ) ; ತಿರುವೀಧಿಯಕ್ಕೆಲಂಗಳ ಕದುಮಾಡಂಗಳೊಳ್ (ಪಂಭರ. ೧೪-೧೦೧) ; ಹಿಂದೆ ಮುಂದಿಕ್ಕೆಲದ ಸಡಿಯರ ಸಂದಣಿಯ ಮಧ್ಯದಲಿ (ಕು ವ್ಯಾ ವಿ. ೨-೬). [ಇರ್ತ್ತು (< ಎರಡು) + ಕೆಲ]

ಇರ್ಕೆವನೆ, ಇಕ್ಕೆವನೆ (ನಾ). ವಾಸಸ್ಥಾನ; ಇರುವ ಸ್ಥಳ; ಆಶ್ರಯ ಸ್ಥಾನ : ಕಾಮನ ಬಾಣದರ್ಕೆವನೆಯೊಳ್ ಭ್ರಮರಾಳಿಯ ಸತ್ಪಸಾಲೆಯೊ (೧೦೪. ೩-೬೦) ; ಮುಸಿ ಸಲೆ ನಸ್ಯನಿರ್ಕೆವನೆಯೂದುದು (ಕಬ್ಬಕಾ. ೪೭). **ಇಕ್ಕೆವನೆ** : ಕ್ಷಿಸಮಯಂಗಳಿಕ್ಕೆವನೆ ಮಾಗೆಯಿರುಳ್ಗಳ ಬಿಟ್ಟ ಬೀಡು ಚಂದನ ಕುಲಮೊದಿರಂ (ಕಾದಂಉ. ೨೧೭) ; ನಾನಾಭಯಂಕರಶ್ಮಶ್ಮಶಾನ ಯಾವೇದು ಬೊಟ್ಟಿಟ್ಟು ಪೆಳ್ಳಂತೆ ಫೀಡಿಯುತ್ತಿರ್ದುದವಿ (ಹ ಚ ಕಾ. ೫-೨೧) ; ಅಳಿಕುಲಗಳಿಗಿಕ್ಕವನೆಯಹ ಸಿಜ್ಜೆಯ ಖಲಯದೊಳಗೆ (ಕಾಂಶಾಂ. ೨೬-೬೧). [ಇರ್ + ವನೆ]

ಇಕೆವೀಡು (ನಾ). ನೆಲೆವೀಡು : ರಾಜಧಾನಿ ಕಲ್ಯಾಣದಿರ್ಕವೀಡಿ ನೊಳ್ (ಮೈಅರಿ. ೧೯೨೮, ೬೮-೧೬ ; ೧೦೬೧). [ಇರ್ಕೆ + ಬೀಡು]

ಇರ್ಕೆವೆಟ್ಟು (ನಾ). ವಾಸಸ್ಥಾನವಾದ ಬೆಟ್ಟ; ಇರುವ ಪರ್ವತ ಸ್ಥಾನ : ಪೊಗಿಸೊಳ್ ಮೊಗಂ ಬೈಗುವರೆಗಂ ಬೇಟಿವೆಸದಿಸುವರೆ ಯಾಗಿ ತಮ್ಮಿರ್ಕವೆಟ್ಟುಗಳ ಗುಹಾಶಯೆಮ್ಮಿಂದುಜಿ ಸನ್ನೆ ಗೆಯ್ದು (ಚಂದ್ರಪ್ರ. ೦-೪ ಪ). [ಇರ್ಕೆ + ಬೆಟ್ಟು]

ಇರ್ಕೈ 'ಇರ್ಕೆಯ್' ನೋ.

ಇರ್ಕೊಡೆ (ನಾ). ಎರಡು ಕೊಡೆಗಳು; ಜೊತೆ ಛತ್ರಿಗಳು: "ಎಕ್ಕ ಸರಂ, ಒರ್ಪಿಡಿ, ಇರ್ಕೊಡೆ . . . ಇವು ಸಂಖ್ಯಾನಂಗಳ್" (ಕಶಸಾ. ೨೫-೫೩೯). [ಇರ್$_2$ (< ಎರಡು) + ಕೊಡೆ]

ಇರ್ಕೊಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ಸೆಳೆ; ಆಕರ್ಷಿಸು: ಬಗೆಯಿರ್ಕೊಳಿಪ ಸಂಗೀತದಿ ಜಿನೇಂದ್ರನ ಪೂಜಿಸಿದನಿಂದ್ರಂ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೨೧-೭೨). [ಇರ್ಕೊಳ್$_0$ (< ಈಚ್ಕೊಳ್) + -ಇಸು$_3$]

ಇರ್ಕೋಟಿ (ನಾ). ಎರಡು ಕೋಟಿ: "ಇರ್ಕೋಟಿ . . . ಮುಪ್ಪೊಟಲುಂ . . . ತಾಂ ಸಂಖ್ಯಾಪದಂಗಳ್" (ಕವಿಕಂ. ೨೧೩). [ಇರ್$_2$ (< ಎರಡು) + ಕೋಟಿ]

ಇರ್ಕೋಡಿ (ನಾ). ಎರಡು ಕೋಡಿಗಳು; ಕೆರೆಯಿಂದ ಹೆಚ್ಚು ನೀರು ಹರಿದು ಹೋಗುವಂತೆ ಮಾಡಿರುವ ಜೊತೆ ಕೋಡಿಗಳು: ಇರ್ಕೋಡಿಯಿಂ ತೀವಿ ನಾಲ್ದೆಸೆಗಂ ಸೂಸಿ (ಶಮದ. ೬೬ ಪ್ರಯೋ). [ಇರ್$_2$ (< ಎರಡು) + ಕೋಡಿ]

ಇರ್ಕೋದಿ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು (?): ಇರ್ಪ್ಪತ್ತು ಗಣ್ಡುಗಂ ಭಕ್ತಮುಂ ಇರ್ಕೋದಿ ಕೆಜೆಗೋಡು ಪುಟ್ಟಗೆಯುಂ (ಎಕ. XVI, ಗುಬ್ಬಿ. ೭೫-೪೯; 733). [?]

ಇರ್ಖಂಡುಗ 'ಇರ್ಕಂಡುಗ' ನೋ.

ಇರ್ಗರೆ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಇರ್ಗ್ಗರೆ ನದೀಂ ಗತ್ವಾ (ಎಕ. III, ಮಂಡ್ಯ. ೧೧೩-೫೮; 713); ಸಿಂಗವುರ ನಾಯಿಗರುಂ ಮಾವಾಣಿಗರುಂ ಇರ್ಗರೆಯ ಪಾದಪ್ಪಡಿಗಳುಂ (ಎಕ. XVI, ಗುಬ್ಬಿ. ೭೫-೫೫; 733). [?]

ಇರ್ಗೇಣ್, ಇಗ್ಗೇಣ್ (ನಾ). ಎರಡು ಗೇಣು: ಇರ್ಗೇಣಗಲದ ನೆರೆಹ ಮದಿರ್ಗೇಣರೆ ನೀಳದೈದು ಗೇಣಗಲದ ತೊಲೆ (ವ್ಯವಹಾ. ೭೭-೩೫). **ಇಗ್ಗೇಣ್**: ಇರದೊಗ್ಗೇಣುದ್ದವಿಗ್ಗೇಣಗಲದೊಡನೆ ಮೂವತ್ತುಗೇಣ್ ನೀಳದೈವತ್ತೆರಡು ಕಲ್ (ಭಾಸ್ಕರ. ೪೦-೪).

ಇರ್ಗೇಣರೆ = ಎರಡೂವರೆಗೇಣು ಅಳತೆ: ಅಗಲಂ ಗೇಣುದ್ದ ದಿರ್ಗೇಣರೆಯಿನೆ ದಶಗೇಣ್ ನೀಳದೈವತ್ತು ಕಲ್ಲಿಗೆ (ವ್ಯವಹಾ. ೭೩-೧೫). [ಇರ್$_2$ (< ಎರಡು) + ಗೇಣ್$_1$]

ಇರ್ಚವಡಿ, ಇಚ್ಚಡಿ, ಇಚ್ಚವಡಿ, ಇಚ್ಚಿಡಿ (ನಾ). ಎರಡು ಮಡಿಕೆ, —ಪದರ; ಎರಡೊಂದಾಗಿ ಹೊಸೆದ ಹುರಿ, —ನೂಲು: ಇರ್ಚವಡಿ; ಇರ್ಚಾವಡಿ (ಶಬ್ದಾನು. ೯೩ ಪ್ರಯೋ). **ಇಚ್ಚಡಿ**: ಚಳಿಯಬ್ಬರಕೆ ನಡನಡುಗುತಿಚ್ಚಡಿಯ ಹಚ್ಚಡವ ಹೊದೆದು ಮಲಗಿದ್ದೆ (ಕವಿಕಾ. ೪೬-೩). **ಇಚ್ಚವಡಿ**: ನೊಸಲ ತುಂಬಿದ ಭಸಿತ ಥಳಥಳಿಸುವಿಚ್ಚವಡಿ ಮಿಸುನಿಯುಡಿದಾರವರಳೆಲೆ ಬಂದಿ (ಸೌಂದಪು. ೩-೯); ಪೊಸಮಿಸುನಿಯಿಚ್ಚವಡಿಯುಡಿದಾರದಿಂ (ಚೇರಮ. ೩-೪೧). **ಇಚ್ಚಿಡಿ**: ಇಚ್ಚಿಡಿ ಪಂಚೆಯನ್ನು ಇನ್ನಿಚ್ಚಿಡಿಮಾಡಿ ಮೊಣಗಂಟಿಗಿಂತ ಮೇಲೆ ಬಿಗಿಯುವವರೇ ಇಲ್ಲ (ಜಾರುದಾ. ೩೩); ಮಿಂಚಿನ ಬಳ್ಳಿಯಂತೆ ಎದೆಯ ಮೇಲೆ ಇಚ್ಚಿಡಿ ಜನಿವಾರ (ಸ್ವಪ್ನಹೊ. ೬೩). [ಇರ್$_2$ (< ಎರಡು) + ಸವಡಿ]

ಇರ್ಚಾವಡಿ (ನಾ). ಎರಡು ಚಾವಡಿಗಳು: ಇರ್ಚವಡಿ, ಇರ್ಚಾವಡಿ (ಶಬ್ದಾನು. ೯೩ ಪ್ರಯೋ). [ಇರ್$_2$ (< ಎರಡು) + ಚಾವಡಿ]

ಇರ್ಚೆಱಂಗು, ಇಚ್ಚೆಱಗು (ನಾ). ಎರಡು ಸೆರಗು: ಇರ್ಚವಡಿ, ಇರ್ಚಾವಡಿ, ಇರ್ಚೆಱಂಗು (ಶಬ್ದಾನು. ೯೩ ಪ್ರಯೋ). **ಇಚ್ಚೆಱಗು**: ದೂವಟದಿಚ್ಚೆಱಗನು ತೊಡೆಗಳಿಗೆ ಲೀಲಾವಾಸ ಮುಂದಿಳಿವಿಟ್ಟು ಪಾವಡಗಳ ಮೆಟ್ಟ ವಾಘೆಗೆ ಕೈನೀಡಿ ರಾವುತರೊಡೆಯನೊಪ್ಪಿದನು (ಭರಚ. ೨೯-೧೬). [ಇರ್$_2$ (< ಎರಡು) + ಸೆಱಂಗು]

ಇರ್ಚ್ಛಾಸಿರ 'ಇರ್ಛಾಸಿರ' ನೋ.

ಇರ್ಛಾಸಿರ, ಇಚ್ಛಾಸಿರ, ಇರ್ಚ್ಛಾಸಿರ, ಇರ್ಸಾಸಿರ, ಇಟ್ಟಾಸಿರ, ಇಟ್ಛಾಸಿರ (ನಾ). ಎರಡು ಸಾವಿರ; ಎರಡು ಸಹಸ್ರ: ಮಧ್ಯಮಸ್ಥಿತಿ ನಾಲ್ಛಾಸಿರಮಧಮಮಾತ್ರಮಿರ್ಛಾಸಿರಂ ಶರಾಸನಮದು ಕ್ರಮಕ್ರಮದಿಂದಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೬-೧೦೩); ಜಾತ್ಯಶ್ವಂಗಳಿರ್ಛಾಸಿರಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೭೭); ಹತ್ತು ಸಾವಿರ ಹಯವನಿರ್ಛಾಸಿರ ಮಹಾರಥರ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೭-೩೬). **ಇಚ್ಛಾಸಿರ**: ನೆರೆ ಸಂಜೋಗದ ಕುದುರೆಗಳಿಚ್ಛಾಸಿರ ಗಜಘಟೆಯಿನ್ನೂಜವೆರಸಿ (ಜೀವಂಸಾಂ. ೮-೩೧); ಕೊಙ್ಗಳ್ನಾಡಿಛ್ಛಾ(ಚ್ಛಾ)ಸಿರಮು[ಂ] ಆಳೆ (ಇಅ. XIV, ೨೩೨-೫೦; 9ನೆಯ ಶತ). **ಇರ್ಚ್ಛಾಸಿರ**: ಇರ್ಚ್ಛಾಸಿರಂ, ಎಣ್ಛಾಸಿರಂ, ನೂರ್ಚ್ಛಾಸಿರಂ (ಶಮದ. ೧೪ ಪ್ರಯೋ); ಇರ್ಚ್ಛಾಸಿರ ನಾಲಗೆಯಿರ್ದುಮಿಾ ರಾಮರಾಜ್ಯವಂ ಸೇಸಂ ಬಣ್ಣಿಸಲಾರ್ತನಿಲ್ಲಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೮-೩). **ಇರ್ಸಾಸಿರ**: ಎಳೆಯಲಿರ್ಸಾಸಿರ [ಪಾಕಾಂ. ಎಳಸಲಿರ್ಛಾಸಿರ] ಘಟಾವಳಿ ನೆಲಕೆ ದಾಡೆಯ ನೂಱು ಘೀಳಿಟ್ಟಳಿದವು (ತೊರರಾ. ೫-೭-೪). △ **ಇಟ್ಟಾಸಿರ**: ಪನ್ನಿಟ್ಟಾಸಿರ ನಾಡಾಳೆ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೨೨-೨; 800). △ **ಇಟ್ಛಾಸಿರ**: ಬನವಾಸಿ ಪನ್ನಿಟ್ಛಾಸಿರಮನಾಳೆ (ಎಇ. VI, ೨೫೩-೨; 800). [ಇರ್$_2$ (< ಎರಡು) + ಸಾಸಿರ]

ಇರ್ತಂಡ, ಇತ್ತಂಡ (ನಾ). ಎರಡು ತಂಡ, —ಪಕ್ಷ, —ಪಂಗಡ ಅಥವಾ ವಿಭಾಗ, —ಗುಂಪು: ಇರ್ತಂಡದೊಳ್ ಚೂಳಿ ಪೊಯ್ದಾಡಿ ಮಡಿಯೆ (ಚಿಬಪು. ೨೬-೧೭); ಇರ್ತಂಡದ ಕೆನ್ನೀರ ಮುನ್ನೀರೊಂದನೊಂದು ಕೂಡಿದುದು (ಅದ್ಭುತ. ೪೫-೧೫). **ಇತ್ತಂಡ**: ಬಿಲದೊಳಗಣ ಯಿಲಿ ಹುತ್ತದೊಳಗಣ ಹಾವು ಇತ್ತಂಡವು ಕೂಡಿ ಮನೆಯೊಳಗಣ ಬೆಕ್ಕ ಮುಱುಯಿತ್ತು (ಬಿಬ್ಬಬಾ. ೨೦-೪೪); ಧರಣಿಯ ಕದನವಿತ್ತಂಡಕ್ಕೆ ಕಾಮಿತವಲ್ಲ (ಕುವ್ಯಾಉ. ೧೦-೭); ತುಂಡುಗಳೆರಡಾಗಲೊಡಲೊಂದು ನಮ್ಮಿತ್ತಂಡಕ್ಕೆ ಭೇದವೆಲ್ಲಿಯದು (ಮೋಹತ. ೩೧-೪೨). [ಇರ್$_2$ (< ಎರಡು) + ತಂಡ]

ಇರ್ತಟ್ಟು, ಇತ್ತಟ್ಟು$_1$ (ನಾ). ೧. ಎರಡುಕಡೆ, —ಪಕ್ಕ. ೨. ಎರಡು ಕಡೆಯ ಸೈನ್ಯವ್ಯೂಹ: ಎರಡರ್ಕಂ ಯಿರಾದೇಶಂ ದೊರೆಕೊಳ್ಗುಂ — ಇರ್ಕಟ್ಟು, ಇರ್ತಟ್ಟು (ಶಮದ. ಮ. ೧೯೮ ವೃತ್ತಿ, ಪ್ರಯೋ). **ಇತ್ತಟ್ಟು$_1$**: ೧. ಇತ್ತಟ್ಟನೊಳು ಬೆಂದುದಂ ಹಿಡಿದು ತೆಗೆದಿರಿಸಿ (ಸೂಪಶಾ. ೧-೪೯); ಇತ್ತಟ್ಟನ ಪಡೆಗಳೆರಡು ತಾಗಿದುವು (ಸೇಮಿಸಂ. ೨೭-೩೭); ಇತ್ತಟ್ಟನೊಳು ಕಾಣ್ಬ ರನ್ನಗನ್ನಡಿಯಂತೆ ಸುತ್ತಲಱುವು ಕಾಣ್ಕೆಜಿನಗೆ (ಭರಚ. ೬೬-೯೫). ೨. ಬಿದ್ದರು ನೆಲಕಿತ್ತಟ್ಟನ ಯುದ್ಧವಿಶಾರದರು (ಯಾದಮ. ೬೦). [ಇರ್$_2$ (< ಎರಡು) + ತಟ್ಟು$_2$]

ಇರ್ತಡವೆ (ನಾ). ಎರಡು ಸಲ, —ಬಾರಿ: ತಪ್ಪಿಸಯ್ . . . ಇರ್ತಡವೆ ನಾನ್ ಪಯಣಿಸುವುದನ್ (ಬದ್ಧಪ್ರ. ೫೦-೧೦೯೪). [ಇರ್$_2$ (< ಎರಡು) + ತಡವೆ]

ಇರ್ತಡಿ, ಇತ್ತಡಿ (ನಾ). ಎರಡು ತಡಿ, —ದಂಡೆ, —ಅಂಚು: ಸೊಗಯಿಸು ವಿರ್ತಡಿಗಳೊಳಮೊಪ್ಪಂಬೆತ್ತ ವೇತ್ರವತಿಯೆಂಬ ನದಿಯಿಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೧೬); ಪರಿಕಾಲಿರ್ತಡಿಯೊಳ್ ಮಡಲ್ತು ಮುಗುಳಂ ಪೂಗೊಂಚಲಂ ಪುಷ್ಪವಲ್ಲರಿಗಳ್ಪೇಱಿದ ಬಂಡಂ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೨-೩೬); ಅಳವಟ್ಟು ರಂಜಿಪಿರ್ತಡಿಗಳ ಬೆಡಂಗಿನಿಂ (ಉದ್ಭಟ. ೩-೧೦೦). **ಇತ್ತಡಿ**: ಸುಖಜಲಂ ವಿಲೋಚನಂಗಳಿತ್ತಡಿಗಳಿನೊತ್ತಿ ಪರಿದು (ಮಳೆರ. ೧೨೩-೨೦); ಪಂಕಜಮುಖಿಯರಿತ್ತಡಿಯ ಸೋಪಾನದೆ ಮುಂಕೊಂಡು ಮೆಱೆದರರ್ತಿಯಲಿ (ಕಂನವಿ. ೫-೫೨); ಒಂದೊಂದು ಮನಸ್ಸೂ ಇತ್ತಡಿಗಳನ್ನು ಸೇರಲೆತ್ನಿಸುತ್ತದೆ (ಸರಸ. ೭೬). [ಇರ್$_2$ (< ಎರಡು) + ತಡಿ$_2$]

ಇರ್ತಡಿಗಾಲುವೆ (ನಾ). ಎರಡು ದಡಗಳಲ್ಲಿರುವ ಕಾಲುವೆ : ಮಿಸುಪ ನದೀನಾರಿಯ ನಳಿತೋಳೆನಲೆಸೆವಿರ್ತಡಿಗಾಲುವೆಯಿಂದವೆ ನೆಱೆ ಮುಸುಕಿ ಬೆಳೆದ ಚೆಂದೆಂಗು (ಜಯಕಾ. ೧–೩೮).

[ಇರ್ತಡಿ + ಕಾಲುವೆ (< ಕಾಲ್ವಾಯ್)]

ಇರ್ತಡಿವಿಡಿ (ಕ್ರಿ). ಎರಡು ದಡಗಳನ್ನು ಅನುಸರಿಸು, —ಹಿಡಿ : ಒಂದು ದೆಸೆಯೊಳಿರ್ತಡಿವಿಡಿದು ನಟ್ಟ ತಮಾಲದ ತಳಿರ್ಗೊಂಬುಗಳಿಂ ಸಮೆದ ವನಲೇಖೆಗಳುಮಂ (ಕಾದಂಉ. ೨೧೪). [ಇರ್ತಡಿ + ಪಿಡಿ$_1$]

ಇರ್ತರ, ಇತ್ತರ (ನಾ). ಎರಡು ಸಾಲು, —ಕಡೆ, —ಪಾರ್ಶ್ವ : ಇರ್ತರದಿಂದೋಲಗದೊಳ್ ಕುಳ್ಳಿರ್ದ ಜತಿಗಳ್ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೧೬೨). **ಇತ್ತರ** : ಸಮಸ್ತ ದೇವರ್ಕಳ ಶಿರಂಗಳು ಇತ್ತರದಿ ಶಿವಮಾಲೆಗೆಯ್ದಿವೆ (ಗಣಭಾ. ೬೯–೪ ಸೊಡ್ಡಳ); ಇತ್ತರದೊಳೊತ್ತರದಿ ಕುಳ್ಳಿರ್ದ . . . ರಾಜಪುತ್ರರ್ಕಳ (ಬಸರ. ೬–೧೮); ಚಾಮರಗಳಿತ್ತರದಲಾಡಿದುವು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೭೦–೭೧). [ಇರ್$_2$ (< ಎರಡು) + ತರ]

ಇರ್ತಲೆ, ಇತ್ತಲೆ (ನಾ). ೧. ಎರಡು ತಲೆ : ಇರ್ತಲೆ, ಎರಟ್ತಲೆ (ಶಬ್ದಾನು. ೩೫೯ ಪ್ರಯೋ). ೨. ಎರಡು ಕೊನೆ, —ತುದಿ. 'ಇರ್ತ್ತಲೆವೊತ್ತು' ಪರಾ. ೩. ಎರಡು ಕುಲ; ಉಭಯ ಕುಲ : ಕಱೆಮಱೆಗಳೊಳವು ನೋಟ್ಪೊಡೆ ಪೆಱ ಪೆಱರ ಕುಲಕ್ಕೆ ಕೊಂಡ ಕೊಟ್ಟೆಡೆಗಳೊಳಂ ಕಱೆಯಿಲ್ಲ ತೈಲನಲ್ಲದೆ ಪೆಱನಾವೊಂ ಪಿಕ್ಕಿನೋಟ್ಪೊಡಿರ್ತ್ತಲೆಗೋಜಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೨೧೧). **ಇತ್ತಲೆ** : ೧. ಇತ್ತಲೆಯ ಸರ್ಪನಂತೆ (ಮೋಳಿಮಾ. ೪೬–೧೯೦). ೪. (ಆಲಂ). ಎರಡು ತಲೆಯವನು; ಮೋಸಗಾರ : ಇತ್ತಲೆ ಹಾವಿನಂತಹ ಗೋಮುಖವ್ಯಾಘ್ರಗಳನ್ನು ಸಂಹರಿಸಿ (ಪಿಶಾಪ. ೧೪೬). [ಇರ್$_2$ (< ಎರಡು) + ತಲೆ$_1$]

ಇರ್ತಲೆಗುಯ್ಯ (ನಾ). ಎರಡುತಲೆಯ ಹಾವು: "ಅಹೀರಣೆಯೆಂಬುದು ಇರ್ತ್ತಲೆಗುಯ್ಯ" (ಹಲಾಯು. ೧೦೬–೨೧). [ಇರ್ತಲೆ + ಗುಯ್ಯ]

ಇರ್ತ್ತಲೆವೊತ್ತು (ಕ್ರಿ). ಎರಡು ಕಡೆಗಳಿಗೂ ಉರಿ ಹತ್ತಿಕೊಳ್ಳು : ಇರ್ತಲೆವೊತ್ತಿದ ಪುಳ್ಳಿಯ ಪುಟುವೊಲಿರ್ದನತಿಚಕಿತಚಿತ್ತನಪರಾದಿತ್ಯಂ (ಗದಾಯು. ೧–೨೩). [ಇರ್ತ್ತಲೆ + ಪೊತ್ತು$_1$]

ಇರ್ತಲೆಹಾವು (ನಾ). ೧. ಎರಡು ತಲೆ ಹಾವು. ೨. ಕೊಳಕು ಮಂಡಲ ಹಾವು (ಕಿ). [ಇರ್ತಲೆ + ಹಾವು (< ಪಾವು)]

ಇರ್ತಳ (ನಾ). ಎರಡು ಕೈ, —ಅಂಗೈ : ತೀವಿದೊಳ್ರಸದ ಮಾವಿನ ಪಣ್ಗಳನಿರ್ತಳಂಗಳಿಂ ಪೊಸೆದೆರ್ದೆಯಾಱೆ ಪೀರ್ದು ಮಧುವೀರ್ದವರಂ ನಗುಗುಂ ಜಗಜ್ಜನಂ (ಜಗವಿ. ೧೭–೮೨). [ಇರ್$_2$ (< ಎರಡು) + ತಳ$_2$]

ಇರ್ತಿಂಗಳ್ (ನಾ). ಎರಡು ತಿಂಗಳು (ಕಾಲ) : ಇರ್ತಿಂಗಳ ನೋದಿದಂ, ಅರೆಜಾವಮಂ ನಿದ್ದೆಗೆಯ್ದಂ (ಭಾಷಾಭೂ. ೭೭ ಉದಾ).

[ಇರ್$_2$ (< ಎರಡು) + ತಿಂಗಳ್]

ಇರ್ತಿಗ, ಇತ್ತಿಗ, ಇತ್ತಿಗೆ (ನಾ). ಪಗಡೆಯ ಆಟದಲ್ಲಿ ಒಂದು ದಾಯ; ಎರಡು ಮೂರುಗಳು : ನಿರುತದಿಂದಿರ್ತಿಗಂ ಬೀಳೆ ಲಿಂಗತ್ರಯಕೆ ತ್ರಿವಿಧಾರ್ಪಣಮನೆಸಗಲು (ಆರಾಚ. ೮–೫). **ಇತ್ತಿಗ** : ಸಾರಿಗನಂ ಪರಾಕರಿಸಿ ಸುಂಕಿಗನಂತಿರೆ ಹೂಡಿ . . . ಚೌಕ ದುಗನಿದ್ದುಗನಿತ್ತಿಗನೆಂಬ ದಾಯಮಂ ಪೋರಿಸಿ . . . ದಾಳಮಳವಟ್ಟರೆ (ಪುಣ್ಯಾಸ್ರ. ೪–೧೮); ಆಡಿದರು ಖಾಡಾಖಾಡಿಯಲಿ ದುಗ ಬಾರವಿತ್ತಿಗವೆಂಬ ರಭಸದಲಿ (ನಳಚ. ೯–೪೪); ದುಗನ ಹಾಯಿಕು ತನಗೆ ಹಾಯ್ಕಿತ್ತಿಗನನೆಂಬಬ್ಬರದ ಹಾಸಂಗಿಗಳ ಬೊಬ್ಬೆಯ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧೩–೫೦). **ಇತ್ತಿಗೆ** : ಸರಸಲಿಂಗತ್ರಯಕೆ ಮೂಱವಸರದೊಳಂ ತ್ರಿವಿಧಾರ್ಪಣಕ್ರಿಯೆವೆರಸಲಿತ್ತಿಗೆಯೆಂಬ [ಪಾಠಾಂ. ಗವೆಂಬ]ದಾಯವನಾಡುವನು ನೋಡಿ (ಬಸಪು. ೪೩–೫).

[ಇರ್$_2$ (< ಎರಡು) + ತಿಗ$_2$]

ಇರ್ತುಂಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಎರಡಾಗಿ ಕಡಿ; ಎರಡು ಭಾಗಮಾಡು ತರಿದಿರ್ತುಂಡಿಸಿ ಸೀಳ್ದು ಬಾಣತತಿಯಿಂ (ಸಕವೈ. ೩ ಪ್ರಸ್ತಾ).

[ಇರ್$_2$ (< ಎರಡು) + ತುಂಡಿಸು]

ಇರ್ತೆರೆ (ನಾ). ೧. ಎರಡು ಅಲೆ, —ತೆರೆ : ಇರ್ಬೇನೆ, ಇರ್ತೆರೆ, ಇರ್ಕಟ್ಟು (ಶಮದ. ೧೮೭ ಪ್ರಯೋ). [ಇರ್$_2$ (< ಎರಡು) + ತೆರೆ$_2$]

ಇರ್ತೆಱ, ಇತ್ತೆರ, ಇತ್ತೆಱ (ನಾ). ಎರಡು ಬಗೆ, —ವಿಧ : ಸಂಸಾರಿಜೀವಂ ತ್ರಸಸ್ಥಾವರ ವಿಕಲ್ಪದಿಂದಿರ್ತೆಱನಕ್ಕುಂ (ಆದಿಪು. ೧೦–೬೩ ವ); ತೊಱೆದನಂತರಮಂದಿರ್ತೆಱದ ಪರಿಗ್ರಹಮುಮನಂತೆಱೆಯಂ ತಱೆಸಂದನೊಱೆಯನುರ್ಚಿದ ಬಾಳ್ವೋಲ್ (ನೇಮಿಪು. ೧೩–೭೪). **ಇತ್ತೆರ** : ಹಾದಿಯಲ್ಲೆಲ್ಲ ಇತ್ತೆರದಲ್ಲಿಯೂ ಸಾಲುಗೊಂಡು ಸುತ್ತಣ . . . ಉಪ್ಪರಿಗೆಗಳು (ಕರ್ಣಾಜ. ೧೬೦). **ಇತ್ತೆಱ** : ಧರ್ಮದ ಲಕ್ಷಣಮಿಂತುಟಧರ್ಮದ ಲಕ್ಷಣಮದಿಂತುಟೆಂದಿತ್ತೆಱನಂ ನಿರ್ಮಳಮಾಗಿರೆ ತಿಳಿವಡೆ (ಸಮಪ. ೭–೨೪); ಇತ್ತೆಱನನು ಬಿಟ್ಟು ಮಧ್ಯಮ ವಿಧಿಯನು ಚಿತ್ತೈಸು ಸ್ವಾಮಿ ಮಾಡುವೆವು (ಗೋಮಟೇ. ೧೭–೧೦). [ಇರ್$_2$ (< ಎರಡು) + ತೆಱ$_1$]

ಇರ್ತೆಱೆ (ನಾ). ಎರಡು ಪರದೆ, —ಕಾಂಡಪಟ (ಕಿ).

[ಇರ್$_2$ (< ಎರಡು) + ತೆಱೆ]

ಇರ್ದಲ್, ಇಜ್ಜಲು, ಇದ್ದಲಿ, ಇದ್ದಲು, ಇದ್ದಿಲ್, ಇದ್ದಿಲು, ಇರ್ದಿಲ್ (ನಾ). ಕೆಂಡವನ್ನು ಆರಿಸಿದ ಮೇಲೆ ಉಳಿಯುವ ಕರಿಕು: ವಾಸವದಿಕ್ತಟಂ ಸಮೆದ ಮೂಷೆ ತಮಂ ಸುರಿದಿರ್ದಲಬ್ಜಸಂವಾಸಿ ಸಮೀರನೇರಣಿಗನಾಗೆ (ಅಜಿಪು. ೬–೭೦); ಕೋಡು ಕೊಟಗೆಲ್ ತೊಗಲ್ ಕೊಱಡೋಡಿರ್ದಲ್ ಪಲ್ಲಿ ಪಾವು ನವಿಲಾವೋಡೆಂಬಿವು ಕಷ್ಟಂ ಮನೆ ಮಾಡುವ ನೆಲನನಗುಱೆ ಕಾಣ್ಬೊಡುಱುದುವು ಶುಭದಂ (ಲೋಕೋಪ. ೩–೧೫); ಜಳನಿಧಿಯಂ ಕೆಸರ್ಮ್ಮಸಗೆ ಕೂಡೆ ಕಲಂಕುವ ಬಾಡಬಾಗ್ನಿಯನ್ತಳದೊಳಗಿರ್ದ್ದಲಾಗೆ ಪೊಸೆದಿಕ್ಕುವ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೭, ೨೮–೭೭; 1148); ಅರೆಗರಿದಿರ್ದಲಾಗಿ ಕಡುವೆಂದೊಡೆ ಬೂದಿಯುಮಾಗಿ (ಜೀವಸಂ. ೨೨೦–೧೮). **ಇಜ್ಜಲು** : ಇಜ್ಜಲಿನಿಂದ ನಡೆಯುತ್ತಿದ್ದ ಆ ಬಸ್ಸು ಘಂಟೆಗೆ ನಾಲ್ಕು ಮೈಲಿಯಂತೆ ಸಾಗುತ್ತಿತ್ತು (ಕಳಹು. ೧೦೪). **ಇದ್ದಲಿ** : ಅಗ್ನಿಯ ಮುಟ್ಟಿದ ಕಾಷ್ಠ ಇದ್ದಲಿಯಾಯಿತ್ತು (ವಚಶಾ. ೧೧೧–೭); ಇದ್ದಲಿಯನೇ ತಂದು ಹಾಲಿನೊಳದ್ದಿ ತೊಳೆಯಲು ಮಲಿನ ಹೋಹುದೆ (ಜ್ಞಾನಸಿಂ. ೧–೪೪); ತಮ್ಮಾ! ಇದ್ದಲಿಯ ಬಣ್ಣ ಹ್ಯಾಗೆ ಇರುತ್ತದೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೧–೧೧). **ಇದ್ದಲು** : ಚಂದ್ರೋಪಳರಚಿತ ಸೋಪಾನ ರತುನಾವಳಿಯ ರಾಶಿಗಳಿದ್ದಲಾದುವು ಬಿದ್ದ ಕಿಡಿಗಳಲಿ (ಕುವ್ಯಾಆ. ೨೦–೫೪); ಕಾನಕಾನಹಳ್ಳಿಯ ಇದ್ದಲು ಡಿಪೊ (ರೂಢಿ). **ಇದ್ದಿಲ್** : ಒಟ್ಟರ್ದಿಟ್ಟಗೆಯಂ ಕೆದಱಿಯುಂ . . . ಇದ್ದಿಲ ರಾಸಿಯಂ ಸೂಸಿಯುಂ (ಪಂಚತಂ. ೩೦–೨); ಸಿರಿ ಸುರಚಾಪದಂತೆ ಪೊಸಜವ್ವನಮಿದ್ದಿಲ ಬೂದಿಯಂತೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೫–೧೮). **ಇದ್ದಿಲು** : ಅದು ಇದ್ದಿಲು ಶುಭ್ರವಾದ ತೆಱನಂತೆ ಹೊದ್ದದಾಗಿ ಲಕ್ಷಿಸಲುಂಟೆ (ಮೋಳಿಮಾ. ೩–೮); ತಳಿರಿನಗ್ನಿಯ ನಳಿಗಳಿದ್ದಿಲನಳವಡಿಸಿ ಮಂದಾನಿಲನ ತಿದಿಗೊಳಿಸಿ (ಜೀವಂಚ. ೧೬–೯); ತೊಳೆತೊಳೆಯಲಿದ್ದಿಲೇಂ ಸವೆಸವೆವುದಲ್ಲದದು ಬಿಳಿದಪ್ಪುದೇ (ವೀಶೈಪು. ೪–೬–೫೫). **ಇರ್ದಿಲ್** : ಬಱುಗೊಡನೆಣ್ಣೆ ಪಟ್ತು ನುಲಿ ನೇಣ್ ಬಡಿಕೋಲ್ ಬಲೆಯಿರ್ದಿಲೆಲ್ವು . . . ಇದಿರೊಳ್ ಬರೆ ಕಾಣಲುಮಾಗದು (ಲೋಕೋಪ. ೧೨–೧೦); ವಿರಹತಾಪವ್ಯೂಹದೊಳ್ . . . ಕಳವಳಂಗೊಂಡಿರ್ದವಳ್ಗೊರ್ವಳೇವಂದಳೆದು ಬಿಡುಗುಮೆಂದಾತಂ ಪೆಱಳ್ಗೋತನೆಂದಾಂ ತಿಳಿದೆನೆನೆ ಕನಲ್ದಿರ್ದಿಲಂತಿರ್ಮೆಬೆಂದಳ್ (ಚಂದ್ರಪು. ೮–೮೭).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಇರುನ್ದೈ, ಇರುನ್ದು, ಇರುನ್ದಿಲ್; ಮಲ. ಇರುನ್ನಲ್; ಪರ್ಜಿ. ಸಿರುನ್; ಕುಇ. ಸೀಗ್ನಾ; ಕುವಿ. ರೀಂಗ್ಲಾ]

ಇರ್ದಿಲ್ 'ಇರ್ದಲ್' ನೋ.

ಇರ್ದುಗ, ಇದ್ದುಗ, ಇದ್ದುಗೆ (ನಾ). ಪಗಡೆಯಾಟದಲ್ಲಿ ಎರಡು ದುಗಗಳು: ನೆಗಟ್ಟೀರೈದುಜ್ ನೆಟ್ಟೆಯಿರ್ದುಗಮುಮಂ ಚೌಪಂಚಿಯಿರ್ಪಂಚಿಯಿತ್ತಿಗದೊಳ್ಳದ್ರಿಕೆ ಕಚ್ಚೆ ಚೌಕ ದುಗಮಂ ಚೌಪಂಚಿ ಬಾಯೆಂದು . . . ಲೆತ್ತಮನಲಂಪಂಬೆತ್ತು ತಾವಾಡಿದರ್ (ಉದ್ಭಟ. ೧೧–೧೪). **ಇದ್ದುಗ**: ದುಚ್ಚೌಕಮನಾಡುವ . . . ಇದ್ದುಗವಾಡುವನು (ಉದ್ಭದೇ. ೩೧೩). **ಇದ್ದುಗೆ**: ನಿರತವೀರೈದಿಂತು ಬಂದೊಡೆ ಪರವಿಹ ವೆನಿಪ್ಪಿದ್ದುಗೆಯೊಳೀಶ್ವರನ ಭಕ್ತಿಯಲರ್ದುದೆನುತಿದ್ದುಗೆಯನಾಡುವನು (ಬಸಪು. ೪೩–೫). [ಇರ್$_2$ (< ಎರಡು) + ದುಗ]

ಇರ್ದೆಸೆ, ಇದ್ದೆಸೆ (ನಾ). ಎರಡು ದಿಕ್ಕು, —ಕಡೆ: ಕಾಕಿಣೀಮಣಿಸ್ಕಂಧನದಿಂದಮಿರ್ದೆಸೆಯ ಕೇರ್ಗಳೊಳಂ ಬರೆದೊಂದು ಕೇರೊಳಂದಿಂದುವನೊಂದು ಕೇರೊಳಿನನಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೧–೪೬); ಅಸದ್ಗ್ರಹದ್ವಿತಯಮಿರೆ ನಿಶಾನಾಥಂಗಿರ್ದೆಸೆಯೊಳ್ ಮನುಜಂ ಪ್ಲೀಹಶ್ವಸನ ಕ್ಷಯ ಗುಲ್ಮ ವಿದ್ರಧಿವ್ಯಾಧಿಯುತಂ (ಜಾತತಿ. ೨೧–೧೩). **ಇದ್ದೆಸೆ**: ಕಳಸಕನ್ನಡಿವಿಡಿದ ಸತಿಯರಿದ್ದೆಸೆಗಳಲಿ (ಹಚಕಾ. ೧೪–೨೪); ಮುಸುಕಿ ಬರಲಂಜಿದ್ದೆಸೆಗೆ ಖಂಡಿಸಿದವೊಲು ನೀ ಪರಿದೆಯಲ್ಲಾ (ಬಸಪು. ೩೨–೩೪); ಗೊಂದಣದ ಹೆಮ್ಮಕ್ಕಳಿದ್ದೆಸೆಯಂದಣದ ಸಂದಣಿಗಳಲಿ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧೨–೯೯); ಗಱಿಗಟ್ಟುವರೆ ಮೊನೆಯಂಬಿನಿದ್ದೆಸೆಗೆ (ನಿಭಾಗ. ೫–೨–೧೨).

[ಇರ್$_2$ (< ಎರಡು) + ದೆಸೆ$_2$]

ಇರ್ನಯನ (ನಾ). ಎರಡು ಕಣ್ಣು; ಕಣ್ಣುಗಳೆರಡು: ಇರ್ನಯನದೊಳಾನಂದಾಶ್ರುಗಳುಣ್ಮೆ ವರ್ಣಿಸಲರಿದಿಲ್ಲ ಸ್ವಯಸುಖವ (ಶಿವಗೀ. ೧೭೧–೮೩೩). [ಇರ್$_2$ (< ಎರಡು) + ನಯನ]

ಇರ್ಪಂಚಿ (ನಾ). ಪಗಡೆ ಆಟದಲ್ಲಿ ಒಂದು ದಾಯ; ಎರಡು ಐದುಗಳು: ಚೌಪಂಚಿಯಿರ್ಪಂಚಿಯಿತ್ತಿಗದೊಳ್ (ಉದ್ಭಟ. ೧೧–೧೪).

[ಇರ್$_2$ (< ಎರಡು) + ಪಂಚಿ]

ಇರ್ಪತು 'ಇರ್ಪತ್ತು' ನೋ.

ಇರ್ಪತ್ತು, ಇಪ್ಪತು, ಇಪ್ಪತ್ತು, ಇರುವತ್ತು, ಇರ್ಪತು, ಇರ್ಪದು, ಇಟ್ಪಿತ್ತು, ಈಪ್ಪತ್ತು (ನಾ). ಒಂದು ಸಂಖ್ಯೆ; ಎರಡು ಹತ್ತು: ಪ್ರಥಮವಿಜಯಸಂವತ್ಸರಂ ಕಾರ್ತಿಗೆ ಪುಣ್ಣಿಮೆ ಅನ್ದು ತಱಿಕ್ಕಾಡಾ ಇರ್ಪತ್ತಯ್ವರ್ಕಂ (ಎಕ. III, ತಿರುಮ. ೧–೫; 726); ಸ್ಮರಿಯಿಪ ನಿರ್ಪತ್ತಿರ್ಛಾಸಿಠ ಬರಿಸಕ್ಕೊರ್ಮೆ ಮನದೊಳುಣಿಸಂ (ಆದಿಪು. ೬–೧೬); ಇರ್ಪತ್ತು ಕುದುರೆಗವಯ್ನೂರಾಳ್ಗಳನಿತ್ತು (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೧೦–೫೧; 1085). **ಇಪ್ಪತು**: ಖಂಡುಗಕೆ ಕೊಳಗವಿಪ್ಪತು (ವ್ಯವಹಾ. ೫–೧). **ಇಪ್ಪತ್ತು**: ಸ್ವಸ್ತಿ ಶ್ರೀಮನ್ ಕೊಂಗೊಣಿ ಮುತ್ತರಸರ್ಕು ಇಪ್ಪತ್ತಾ ಆರನೇ ವರ್ಷದದು . . . ಪುಲಿ ನೋಡಿ ಅಪ್ತದ ವಾಕ್ಕಿಲುಳ್ (ಎಕ. X, ಕೋಲಾರ. ೭೮–೧; 751); ಇಪ್ಪತ್ತುಗಣ್ಡುಗಂ ಬ್ಬೆದೆ (ಎಕ. IV, ನಾಗಮಂ. ೮೫–೬೯; 776); ಗಂಭೀರಾವರ್ತನಂಗಳೆಂಬಿಪ್ಪತ್ತುನಾಲ್ಕು ಶಂಖಂಗಳಿಂದಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೧–೮೪ ವ); ಇಪ್ಪತ್ತೇಳನೇ ವರಿಷದನ್ದು (ಮೈಅರಿ. ೧೯೪೧, ೧೯–೮; 951); ಜಿನನಾಥರ್ವಿವರಿಪೊಡಿಪ್ಪತ್ತನಾಲ್ವರ್ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೫–೨೩೬). **ಇರುವತ್ತು**: ನೆಗಳ್ದಿಱು[ರು]ವತ್ತಾಜನಮುಂ ಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಜುನವಾಸಾದ್ರಿಗೆ ಪೋಗಿ (ಸೌಇಇ. XX, ೨೪–೨೬; 1034). **ಇರ್ಪತು**: ತಮ್ಮ ಮಾತಾಪಿತೃಗಳಿರ್ಪತೊಂದು ಕುಲದ (ಎಕ. IV, ಗುಂಡ್ಲುಪೇ. ೯೩–೨೩; 1049); ಸ್ಮರಿಯಿಸಿದಂ ಮುಚುಕುಂದಂ . . . ಇರ್ಪತೆಂಟನೆಯ ದ್ವಾಪರದಂತ್ಯದಲ್ಲಿ ಧರೆಯೊಳ್ ಹರಿ ಪುಟ್ಟುಗುಮೆಂಬ ವೃದ್ಧವರ್ಗದ ನುಡಿಯಂ (ಜಗವಿ. ೯–೪೬); ಸ್ಥಾವರಮಿರ್ಪತಯ್ದು ತೆಱನಂತಧಿಕಂಗಳುಮಲ್ಲಿಯಯ್ದು (ಖಮದ. ೨–೨).

ಇರ್ಪದು: ಶ್ರೀಪುರುಷ ಪೃಥುವೀ ರಾಜ್ಯ ವಿಜಯವತ್ಸರ ಇರ್ಪದಾ ಎಣ್ಟನೆಯೊಳ್ (ಎಕ. X, ಕೋಲಾರ. ೬–೨; 753). △ **ಇಟ್ಪಿತ್ತು**: ಎಡೆನಾಡಿಟ್ಪತ್ತಱ ಗಾವುಣ್ಡುಗಳು ಪದಿ ಎಳಱಗಾವುಣ್ಡು × × × ನಕರಮುಂ ಏಱುಪುರಮುಂ ಪಾದಮೂಲಮುಂ ಸಾಕ್ಷಿ (ಎಕ. IV, ಚಾಮರಾ. ೧೮–೧೯; 1000 ?). **ಈಪ್ಪತ್ತು**: ಈಪ್ಪತ್ತು ಕಣ್ಡುಗದೊ[ಳೆ] ಪಡಿಸಲಿಸಿ (ಸೌಇಇ. XI–i, ೩೫–೧೪; 933).

ಇರ್ಪತ್ತೈಗೈ = ಇಪ್ಪತ್ತಯ್ದು ಕೈ (ಪ್ರಮಾಣ): ಮನೆಗೆಣ್ಗಯ್ಯ ಗಲವಿರ್ಪತ್ತೈಗೈ ನೀಳದ ನಿವೇಶನಂ (ಎಇ. XX, ೬–೩೩; 1012). **ಇಪ್ಪತ್ತಅಱವುದು** = ಇಪ್ಪತ್ತಾರನೆಯದು: ಶ್ರೀಮ್ಮುಡಿಗೊಣ್ಡಗಱ್ಗೆ ಗೊಣ್ಡರಾಝೇನ್ದ್ರಚೋಱ ದೇವರಕ್ಕಿಯಾಣ್ಡು ಇಪ್ಪತ್ತಅಱವುದು ಸ್ವಸ್ತಿ (ಎಕ. IV, ಹೆಗ್ಗಡ. ೧೦೪–೪; 1037). **ಇರ್ಪತ್ತಯ್ಗಂಡುಗ** = ಇಪ್ಪತ್ತೈದು ಖಂಡುಗ ಪ್ರಮಾಣ: ರಾಟಣ ಪೂವಿನ್ನಿರ್ಪತ್ತಯ್ಗಣ್ಡುಗಂ ವತ್ತತೆಱುವೊದು (ಎಕ. XIV, ತಿರುಮ. ೨೫೩–೬; 800). **ಇರ್ಪದಿಂಬರ್, ಇಪ್ಪದಿಂಬರು** = ಇಪ್ಪತ್ತು ಮಂದಿ; ಇಪ್ಪತ್ತು ಜನ: ಶ್ರೀಮದು ಜೀವಣಿಯಮಗನ್ ನಿಟ್ಟರಾಮನ್ನೀಕೆಯನ್ನಿರ್ಪದಿಂಬರ್ಗೆ ಕೊಟ್ಟನ್ (ಎಕ. XVI, ಪಾವುಗ. ೧೩–೧; 754); ಸ್ತ್ರೀವೇದದೊಳ್ ಪನ್ನೆರಡುಂ ಇರ್ಪದಿಂಬರುಮಪ್ಪರ್ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೨೩); ಭೀಷಣಾಕಾರರಾದ ಹದಿನಯ್ದಿಪ್ಪದಿಂಬರು ಕೂರಾಳ್ಗಳ – ಹಠಾತ್ತ್ರವೇಶ (ಮಂತ್ರಶ. ೭೬–೧೯).

[ಇರ್$_2$ (< ಎರಡು) + ಪತ್ತು. / ತಮಿ. ಇರುಪತು, ಇರುವತು; **ಮಲ.** ಇರುಪತು; **ಕೊಡ.** ಇರುವರೀ; **ತುಳು.** ಇರ್ವ; **ತೆಲು.** ಇರುವೈ; **ಕೊಲಾ.** ಇರ್ವೆ]

ಇರ್ಪದು 'ಇರ್ಪತ್ತು' ನೋ.

ಇರ್ಪಲ, ಇಪ್ಪಲ (ನಾ). ಎರಡು ಪಲದಷ್ಟು ಪ್ರಮಾಣ; ಎಂಟು ಕರ್ಷದಷ್ಟು ಪ್ರಮಾಣ: ಎಣ್ಣೆಯುಮರಿಸಿನಮುಂ (ಮೇಣೊ)ರ್ಪಲಂ ಸಕ್ಕರೆ ಇರ್ಪಲಂ (ಕಇ. I, ೨–೧೨; 699). **ಇಪ್ಪಲ**: ಸಮುದ್ರಶೋಕೆಯ ತಿರುಳನೊಪ್ಪಲವನೆ ಕೊಂಡು ಕೊಳವಳಿಕೆಯ ಬೀಜವಿಪ್ಪಲ ಮೂವಲ ಬೆಳೆದ ಮರ್ಕಟಿಯಸುಬೀಜ (ಸಾಳ್ವಸಾಂ. ೧೧).

[ಇರ್$_2$ (< ಎರಡು) + ಪಲ]

ಇರ್ಪಱಿ (ಕ್ರಿ). ಹಸಿಯಾರು; ಒಣಗು: ತಿಂಗಳ ತಣ್ಗದಿರ್ಗಳೊಳ [ಮಿರ್ಪ್ಪಱಿಯದ] ಸಿರಿಕಂಡದಣ್ಪೆನೊಳಂ . . . ಆಱಿಸಿದಪ್ಪೆನೆಂದು (ಕಾದಂಉ. ೫೯೮); ಸುಯ್ವೆಂಕೆಯಿಂದಿರ್ಪಱಿದಧರಮವಳ್ಗಿತ್ತುದದೊಂದು ಚೆಲ್ವಂ (ಜಗವಿ. ೧೧–೬); ಇರ್ಪಱಿದು ಬಱವಱಿದ ಬಾಯ್ದೆಱೆಯುಂ (ಕುಸುಮಾ. ೧೩–೪೬ ವ). [ಇರ್ಪು + ಅಱಿ]

ಇರ್ಪಾನಿ (ನಾ). ಎರಡು ವಸ್ತ್ರಗಳು, —ವಲ್ಲಿಗಳು (?): ಇರ್ಪಾನಿ, ಕೀಚ್ಪೊಟ್ಟೆ (ಶಬ್ದಾನು. ೯೦ ಪ್ರಯೋ); ಇರ್ತಡಿ, ಇರ್ಪ್ಪಾನಿ (ಶಬ್ದಾನು. ೧೦೧ ಪ್ರಯೋ). [ಇರ್$_2$ (< ಎರಡು) + ಪಾನಿ]

ಇರ್ಪು (ನಾ). ಹಸಿ; ತೇವ; ದ್ರವ; ರಸ; ಆರ್ದ್ರತೆ: "ಇರ್ಪೇ ದ್ರವಮುವೆಂಬರ್" (ಕವಿಕಂ ೨೦೫); ಮೂಱುತಿಂಗಳ ಬಸಿಱೇಕೆ ಪಾಯ್ವೆಯೆನಗಿರ್ಪಣಮೋಡಿದುದಿಂದು ನೋಡ ಬಾಯಱಿದುದು ತಾರದಿರ್ ಮೊಗಮನಿತ್ತೆನುತುಂ ಬೆಱಗಾಗೆ ಕೂಡಿದಳ್ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೯೯೪ ಶೂದ್ರಕ); ಸೂಡಿದ ಪಾರಿಜಾತದ ನಮೇರುವ ಬಾಸಿಗಮೊಯ್ಯನೊಯ್ಯನಿರ್ಪೋಡಿದುದು (ಆದಿಪು. ೩–೩); ಮುತ್ತಿನಾರಮುತ್ಪಳವವತಂಸಮಿರ್ಪನೊಳಕೆಯ್ದ ಕುರುಳ್ (ಕಾದಂಉ. ೪೫೯); ನಾಲಗೆಯೊಳಿಂಪ[ಳಿರ್ಪ]ರೋಮದೊಳು ಬಲ್ಪನಾರಯ್ದು ಕಾಣದೆ ನೊಂದಳು (ಹಚಕಾ. ೧೨–೨೬).

[< ಈರ್ (< ನೀರ್) + –ಪು. / ತಮಿ. ಈರ್ಪ್ಪಱ್ಣು]

ಇರ್ಪುಗುಂದು (ಕ್ರಿ). ೧. ಒಣಗು; ಬಾಡು; ನಿರ್ದ್ರವವಾಗು: ಬಿಸುಸುಯ್ದಂಗಿಯಿರ್ಪುಗುಂದಿದಧರಂ (ಜಗ. ೩-೮೯); ಕೆರ್ದುಳಿಕೆಯೊಳಿರ್ಪುಗುಂದಿ ನಸುಗೆತ್ತುವ ಮಿನ್ಗಳ ಸೆಡೆಯಿಂದೆ (ಸೂ ಕೃ ಸು. ೩-೪೭); ಇಂದುಟಿ ಚಿಂದಳಿರ್ಪುಗುಂದಿದತ್ತು (ರಾ ಚ ಕಥೆ. ೩-೫೫); ತನುವೆಣಗಿಕಾನನಮಿರ್ಪುಗುಂದಿ ಮಸಿಯರುವೆಯಂತಸಿತಮಾದುದು (ಪಾರ್ಶ್ವನಾಥ. ೫೧-೪). ೨. ಕಳೆಗೆಡು; ಸೊಗಸುಕೆಡು (ಕ).

[ಇರ್ಪು + ಕುಂದು.]

ಇರ್ಪುರುಷ, ಇಪ್ಪುರುಷ (ನಾ). ಎರಡು ಪುರುಷ (ಪ್ರಮಾಣ); ಎರಡಾಳುದ್ದ: ಸೊಗಯಿಪ ನೇಜಾಲಿಂ ಬಡಗ ಮೂಱುಮೊಱ ತರದಿಂದಮಾಗಿ ನೀನಗುಱುಸು(ಸು)... ಇರ್ಪುರುಷಪ್ರಮಾಣದಿಂದೊಗೆದುವು ನೀರಧಾರೆ (ಚಟ್ಟವ. ೧೧-೪). ಇಪ್ಪುರುಷ: ಆಗುಬ್ದಲ್ಲಿಲಿಕೆಯ ಕಲ್ಲಿಂ ತೆಂಕಲಕ್ಕುಮಿಪ್ಪುರುಷನರೆಗಂ ಗುಣ್ಪಾದೊಡೆ ಜಗಕ್ಕೆ ತನಿವನಂ ನೀರಧಾರೆಯುಕ್ಕುಂ (ಚಟ್ಟವ. ೧೧-೧೩); ಆವುದಾದೊಡಮಕ್ಕೆ ಭೂಕಾತವು ವಜಿಯೊಳೆ ಕಪ್ಪೆಯಿರ್ದೊಡೆ ಕೆಳಗೆ ಜೀವನಂ ನಾಲ್ಕುಪುರುಷನರೆಯೊಳಕ್ಕುಮಿಪ್ಪುರುಷದಲ್ಲಿ ಕಾಣ್ಬುರ್ (ಚಟ್ಟವ. ೧೧-೧೫).

[ಸಂಖ್ಯೆ (< ಎರಡು) + ಪುರುಷ]

ಇರ್ಪುವಡೆ (ಕ್ರಿ). ರಸವತ್ತಾಗು; ಆರ್ದ್ರವಾಗು. 'ಇರ್ಪುವಡೆಯಿಸು' ಪರಾ. [ಇರ್ಪು + ಪಡೆ.]

ಇರ್ಪುವಡೆಯಿಸು (ಕ್ರಿ). ಹಸಿಗೊಳಿಸು; ರಸವನ್ನು ಒದಗಿಸು: ಪಡುವಣಿಲಂಬ್ರ ವಡಿಯಿಸಲಡಿಯೊಳಿತ್ತ ಂಬದಿಂದಮುದ್ದಂಬರ್ಗಾ ಸಡಿಯಿಂಮುನ್ನಂ ಬಂದಾಸಡಿಯೊಳ್ ನಳನಕ್ಕಿಸುನೆಳದಳಿಗಳ್ ರಯ್ಯಂ (ಜಗ. ೪-೩).

[ಇರ್ಪುವಡೆ + ಇಸು.]

ಇರ್ಪುವೆಱು (ಕ್ರಿ). ಶೀತಳವಾಗು; ತಣ್ಣಗಿರು: ಮೆಲ್ಲುಣ್ಣಂಗೆಯ್ದು ಹಂಸರಥಾಂಗಗಳಿರ್ಪುವೆತ್ತೆವುಱಲಿಲ್ಲಾಂಗಳಿಂ ಕಳ್ಕೆ ವಂದಿರೆ (ಕಾದಂಬ. ೩೫೯).

[ಇರ್ಪು + ಪೆಱು]

ಇರ್ಪುವೊರೆ (ಕ್ರಿ). ತೇವವಾಗು; ನೆನೆ; ದ್ರವದಿಂದ ವ್ಯಾಪ್ತವಾಗು: ಇರ್ಪುವೊರೆದ ತಾವರೆಯೆಲಗೊಳಿಂ (ಕಾದಂಬ. ೭೭೫); ಪರಿವ ಪರಿಣಾಲ ಪೊಸಲ್ಪರಿಯೊಳಿರ್ಪುವೊರೆದು ತಳ್ಕೆಲಂಕಿದ ಮಡಿವರ್ಗದ ದುಗುಲಂಗಳುಂ (ವರ್ಧಮಾ. ೫-೭೩ ವ).

[ಇರ್ಪು + ಪೊರೆ.]

ಇಱ್ಪೆ, ಇಪ್ಪೆ, ಹಿಪ್ಪೆ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮರ; ಹಿಪ್ಪೆಯ ಮರ; ಮಧೂಕ ವೃಕ್ಷ: ತಕ್ಕುಸೀಮಾನ್ತರಂ ಕೊಣ್ಡಿನ ತೊಱೆಎ ಪೇರಿಪ್ಪೆವಾಣ್ಮಿಕ್ಕುಂ (ವಿಕ್ರ. XVI, ಗದ್ಯ. ೬೫-೫೦ ; ೭೫); ಕೊಡಲ ಮೂಡಗ ಕೆಲಬನ್ದ ಇರ್ಪೆಯ ಕೊಪಕೆ ಪಳ್ಳದೊಳಗಂ ಉಳಿಯಳಿಯಮೇ ಕೊಡಿಯೊಳ ಬೆಳೆನೆ (ಇಳ. XII, ೧೬-೪೩ ; ೭೫) ; ಮೂಡಗೆರಲ್ ಬನ್ದ ಇರ್ಪ್ಪೆಯ ಕೊಪದೆ ಪಳ್ಳದೊಳಗಂ ಉಲಿ ಅಳಿಯೞಿ ಕೊಡಿಯಾಲಿ ಬೆಳೆಗೆ (ಎಳ. XII, ಗದ್ಯ. ೬೧-೪೯ ; ೫೧೭). ಇಪ್ಪೆ : "ಇಪ್ಪೆ ಮಧುಕಂ" (ಮಂಗರಾ. ೪೨-೩೮) ; ತರದಿಂಬಾಗೆಸೆವಿಪ್ಪೆಯಿಂ ಬಡಗ ಪುತ್ತಾದಂದು ವಾಯವ್ಯದೊಳ್ ಕರಪಟ್ಟಾಂತರದಿಂದಮಯಿಪ್ಪುರುಷಂ ಗುಣ್ಪಾದೊಡಂ ತಲ್ಲಿ ನೀರ್ ದೊರೆಕೊಳ್ಳುಂ (ಲೋಕೋಪ. ೫-೨೯) ; ಜಾವುಟೂರಿಂ ದಕ್ಷಿಣ ಕಡಯನ ಕೊರಿವುಂ ಇಪ್ಪೆಯ ಬಾಗು ನ್ಮೆರಿತ್ತಿದೊಳು ವಿದಿರ ಪಳವುಂ (ನೌ ೩ ಇ. IX-i, ೧೩೧-೪೫ ; 1057) ; ಮಲ್ಲಿಗೆಯ ಮುಗುಳಂ ರಾಸಿಗೆಯ್ದಂತೆ ಪೂನನೊಟ್ಟಿದಿಪ್ಪೆಗಳಂ ಇಪ್ಪೆಯ ಕಂಪಿಂಗೆ ಕುರುಳಿದ್ದು ಕರಮುಂ ರುಂ ನೀರಂ ಕಾಣದಂತಿರೆ ಸಾರಂ ಕಜ್ಜಿ ವ ತಳ್ಳಳುಂ (ಲೀಲಾ. ೬-೭೬); ಇಪ್ಪೆಯ ಹಣ್ಣಿದಱ ಹೂ ಮಧುರ ಮಧುವುಂಟು (ಬಸಪ. ೧೪-೧೩); ಅಲೆಯಿಲ್ಲದ ಊರಿಗೆ ಇಪ್ಪೆ ಹೂವೇ ಸಕ್ಕರೆ (ಗಾದೆ).

ಹಿಪ್ಪೆ : ಕಪ್ಪುರವಾಳೆ ಕ್ರಮುಕ ಜಂಬೀರಗಳೊಪ್ಪುವ ಪಲಸ ರಸಾಲ ಹಿಪ್ಪೆ ಯಿಂಗುಳ ಮೊದಲಾದ ನಾನಾ ತರು ತಪ್ಪಲೊಳೆಸೆವುವಾ ಗಿರಿಯ (ಕಂಪಂ. ೩-೩೨); ಪೀಲು ಕೋಡೇ ಹಿಪ್ಪೆಯ ತರಿಸಾಪೋ ಹಿಪ್ಪೆಯ ತೋಪ ತರಿಸಣ್ಣ (ಹುಬ್ಬಳ್ಳಿ. ೩-೩೦).

[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಇಪ್ಪೈ, ಇರುಪ್ಪೈ; ಇಲುಪ್ಪೈ; ಮಲ. ಇರುಪ್ಪು, ಇರುಪ್ಪೆ, ಇಲಿಪ್ಪ; ತುಳು. ಇಪ್ಪೆ, ಇಂಪೆ; ತೆಲು. ಇಪ್ಪ]

ಇರ್ಪೆಂಡಿರ್, ಇಪ್ಪೆಂಡಿರ್ (ನಾ). ಇಬ್ಬರು ಹೆಂಡತಿಯರು: ಊರೊಳ್ ಕುಡ್ಡುಂ ಕಳ್ಳರುಂ ಮನೆಯೊಳ್ಪೆಂಡಿರುಂ ತೊತ್ತುಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೯-೧೦೮); ಇರ್ಪೆಂಡಿರ್, ಇರ್ಬಾಳ್ (ಕ ಮ ಪ. ೧೬೪ ಪ್ರಯೋ); ಒಂದೊಡಲೊಳಿರ್ಪೆಂಡಿರ್ಳ್ ಶಂಕರನೀವುದೆಮಗೆ ಸುಖಮಂ (ಭಾಷ್ಯಾ. ೭-೧). ಇಪ್ಪೆಂಡಿರ್ : ಬಡಗಲು ಇಪ್ಪೆಂಡಿರ ವಾಸುದೇವ ಪೈಸಾರದ ತೋಟು ಮೇರೆ (ಎಂ. XIII, ಇಟ್ಟಗಿ. ೯೧ ; ೧೧೭8).

[ಸಂಖ್ಯೆ (< ಎರಡು) + ಪೆಂಡಿರ್]

ಇರ್ಪೊತ್ತು, ಇಪ್ಪೊತ್ತು (ನಾ). ಎರಡು ಹೊತ್ತು (ಹಗಲು ಮತ್ತು ರಾತ್ರಿ): ಪೂಜಾ ಜನಮೆಲ್ಲಮಿರ್ಪೊತ್ತುಮರ್ಚನೆಯಂ ಕೊಂಡುಬಂದು ಆರ್ಚಕಿ (ನ ಚ್ಚಾ ರಾ. ೪೩-೬); ಇಂಬುದು ಕಬನೆಯ ಕೂಜ್ಡಡ ತಂಬುಲವಿರ್ಪೊತ್ತಿನುಣಿಸು ಮಿಹಂ ಕೇಳ್ಲೆಂಬಿಂತಿಗೆ ಗಡಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧-೧೩೯). ಇಪ್ಪೊತ್ತು : ಇಪ್ಪೊತ್ತು ದೇವರನು ಕಪ್ಪದಲೆ ನೆನೆದಿಹರೆ ತುಪ್ಪ ಬಿಗರವು ಉಣಲುಂಟು (ಸರ ಗ್ರ. ೨೯೩); ಒಪ್ಪೊತ್ತಿಗಿದ್ದರೆ ಇಪ್ಪೊತ್ತಿಗಿಲ್ಲ (ಬಾಳಿ. ೧೩).

[ಸಂಖ್ಯೆ (< ಎರಡು) + ಪೊತ್ತು (< ಪೊಱು).]

ಇರ್ಪೋಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಒಣಗಿಸು; ಹೊಡಿಸಿಸು: ಕುಮುದಾನಂದತೆ ಯಿಂದವೊಂದಿ ಮುನಿಜಂದ್ರಂ ಕತ್ತುಳಭೂಪ್ಪನ್ಬಾಬ್ಬಮಸಿರ್ಪೋಡಿದ ತೇಜದಿಂದೆ ಮಂಡಿಪಂದ್ರಂ (ಮುಂಬಕಾ. X, ೨೬೦-೬ ; 1229).

[ಇರ್ಪೋಡು + ಇಸು.]

ಇರ್ಪೋಡು (ಕ್ರಿ). ದ್ರವವು ಇಂಗಿಹೋಗು; ಒಣಗು; ಬಾಡು; ಶುಷ್ಕವಾಗು: ಪಾರಾಶಾತದ ನಮೆಲಂಬ ಬಾಸಗಮೊಸ್ಸುನೊಯ್ಕ ಇರ್ಪೋಡಿದುದು (ಅರಿಷ್ಟ. ೩-೩); ಇರ್ಪೋಡಿದ ಜಂಬುವಂ ತೆಱೆದೆಲಂಕೆ ನೆಲಲ್ಗಿರೆ ಕಂಠನಾಳಮಂ ನೀಡಿ (ಪಂಡಿತಾಮಾ. ೭-೧೪೭); ಕೊರಲ ಸೆರೆ ಬೀಗಿ ಬೆವರುತ್ತಿರೆ ಕಕ್ಕಜ್ಜನಾಗೆ ಬಾಯಿರ್ಪೋಡುತ್ತಿರೆ... ಕುಡುಕತಿ ಭೀಷ್ಮಂಗೆ ಕೊಸಿ ಕಂಕಿರಿಯೋದಿಂದ (ಬಂಡಿ. ೧೧-೩೨); ಬಾಡಿದಂ ಬಾಯಾಱಲಿ ಮುಖಾರ್ಪೋಡಿದಂ ಯಮನಂದುಂ ಶಿವ ಶಿವ (ಸಾನಂಡ. ೮-೭೮); ಇರ್ಪೋಡಿದ ವಿದ್ರುಮಂ (ಸಳಚಿ. ೧೩೨).

[ಇರ್ಪು + ಓಡು.]

ಇರ್ಪೋಱ್ಱಳ್ 'ಇರ್ಪೋಱ್ಱಲ್' ನೋ.

ಇರ್ಪೋಱ್ಱಲ್, ಇಪ್ಪೊಱ್ಱಳ್, ಇಪ್ಪೊಱ್ಱಲು, ಇರ್ಪೋಱ್ಱಳ್ (ನಾ). ಎರಡು ಹೋಳು, —ಸೀಳು: ಬೀಗಂ ಮಂಡೆಯಂಪರ್ಪೋಱ್ಱಾಗಿರೆ ಕರ್ಘಾದಿ ದಂಳಿಯಂ ಪೊಯ್ದುದುಂ (ಧ ಪರಾ ಮ. ೬-೧೦೮). ಇಪ್ಪೋಱ್ಱಲ್ : ನಾಯಿಗಳ ಹಿಂಡ ತೂಕಯಿಪೊಱ್ಱಾದಿರು (ಸೂ ಬ ಸೂ ೯. ೧೨-೬). ಇಪ್ಪೋಱ್ಱಲು : ತೋರಲವಡೆದೆಳವದಿನಿಸಿನ ಬದನೆಯಂಕಾಯನೋರಂದಿ ನಿಪ್ಪೊಱ್ಱಲು ಮಾಡಿ ಬೇಯಿಸಿ (ಸೂಪಶಾ. ೪-೧೨). ಇರ್ಪೋಱ್ಱಲ್ : ಗಾಲಿಗಳರ್ಪೋಱ್ಱಿಂದೊಂದು ಕವಚಂಗಳ್ ಪಲ್ಲಾದುಂ (ಜಯಾಕಾ. ೨-೪೫).

[ಸಂಖ್ಯೆ (< ಎರಡು) + ಪೋಱ್ಱು.]

ಇಱಗಿ, ಇಱ್ಟಗ್ಗಿ, ಇರ್ಗಿ (ನಾ). ಒಣಗು; ಬಾಡು; —ಭಾಗ: ಹರನೊಳಿಪತ್ತ ತೆತ್ತಿಸಿದ ಚಿತ್ತಮಿಱಗಿಯಗಿಗೆ ಮೋಹಮೊತ್ತರಿಸೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧೩-೬೩); ಉರಮುರ್ಬರಿಗಿಯಗಿರೆ ಪೋಜ್ಜು (ಗದಾಯುದ್ಧ. ೫-೪);

ಕಾಳಿಂದಿಯ ಮಡುವನಿರ್ದಗಿಯಾಗಿ ಪಾಯ್ದು ಕದಡುವಿನಂ ಜಲಕೇಳಿ ಯಾಡಿ (ಪಂಚತಂ. ೪೫-೧೯); ಆಕಾಶಮಂ ಬಗಿದಿರ್ಚಲಿಯಾಗಿ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೫೯); ಧರಾತಳಮಲಿರಿಯಾಗಿ ಪೊಣ್ಮುತ್ತುತ್ತುಟಿಸಿ (ವೃಷಪಿ. ೨೦-೨೨). ಇಬ್ಬಗ್ಗಿ: ಬಸಿಣಾಗಿ ನಿಮಾಡಿ ಕುದಿತ್ತೆಯಂ ಪೊಯ್ದುಂಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೩-೬೩) ; ಕೊೀಪದಿಂ ಏಜಭುಜಾಸಿಯೊಳಿಬ್ಬಗಿಯಾಗಿ ಪೊಯ್ದೆ (ಸೌಇಇ. IX-i, ೨೨೬-೭೪ ; 1132); ಹರಿಯ ಕುಲಿಶದ ಧಾಳಿಯಲಿ ಕುಲಗಿರಿಗಳಿವಲ್ಲಿಯಾದಪೊಲು (ಕುಮ್ಮಡ್ರಾಲ. ೧೨-೧೯); ಹೊಡೆದಡಿಬ್ಬಗಿಯಾಯ್ತು, ಗಡಿಯಲಿ ಕಡಲು ದೆಸೆದಂಡಿಯಂತೆ (ವಿಕ್ರಾಸಿ. ೩-೮-೨೨). ಇವರ್ಗಿ: ಆಗಲದಿಂದುದ್ದಿಂ ಪ್ಪೋಮದಿಂದಿರ್ವ್ವರಿಯಾಗಲ್ ಪೆಬ್ಬೆರ್ (ಪಾರ್ವ. V, ಬೇಲೂರು. ೭೨-೨೮೩ ; 1185).

ಇಬ್ಬಗಿಯಗು = ಎರಡು ಭಾಗವಾಗು, —ಸೀಳಾಗು : ಏಜಿ ವಿಮಾನಮಂ ಕೃತಕಗಾಯಕಿಯರ್ ಧವಳಾಭ್ರಕೂಟದೊಳ್ ತೋಱುವ ಮಿಂಚಿನಂತೆ ಮುಗಿಲೊಡ್ಡೊಡೆದಿಬ್ಬಗಿಯಾಗಿ ನಿರ್ಗರಿಂ ಪಾಡೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೨-೪೨) ; ಇಬ್ಬಗಿಯಾದುದದೆರೆಡ (ಕುಮ್ಮಡ್ರಾಲ. ೩-೭೫).

[ಇರ್ಗ್ಕ (< ಎರಡು) + ಬಗ್ಗಿ]

ಇರಗಿಮಾಡು, ಇಬ್ಬಗಿಮಾಡು, ಇರ್ವಗಿಮಾಡು (ಕ್ರಿ). ಎರಡು ಹೋಳುಮಾಡು ; ಎರಡಾಗಿ ಭಾಗಿಸು : ಏಜಪಿಕೇರ್ದ ಟಿಂಕಗಳಿಂದಂ ತತ್ಪತಾಕಾಧಿಕುಂಜರಶಿರಶ್ಶಿಖಾಪಟ್ಟಕಂಗಳನಿಬ್ಬಗಿಮಾಡಿಸಲ್ಪಡೆ ಯಡೆಯುಮಂ (ಅಂಪ. ೧೪-೧೦೩ ಪ) ; ಪೊಱಲೊಳಗಿರ್ದ ಕುಮತಿಯಂ ಕಾಲಂ ಪಿಡಿದು ತೆಗೆದು ಇರಗಿಮಾಡಿ ಕೊಂದು ಕಿಂದರ್ (ಪಂಚತಂ. ೧೫೭-೧೧) ; ಮತ್ತಶ್ವಮನೊಡೆದಿರ್ಬಗಿಮಾಡೆ (ಪಂಪಭ. ೧೮-೨೧). ಇಬ್ಬಗಿಮಾಡು : ಬಗಿದು ಕುಂಭಸ್ಥಳನಜಾವ್ಯತೆ ವಿದಾರಿಯತೆ ಉಗಿ ವುಬ್ಬಗಿ [ಪಾಠಾಂ. ಉಗಿಬಗಿ]ಮಾಡಿ (ಇತರ. ದೇ. ೪೨-೮) ; ಆಳು ಉದುರೆಯ ಥಟ್ಟಬ್ಬಗಿ ಮಾಡಿ ದಳವಳಿಸಿ (ಕುಮ್ಮಡ್ರಾಲ. ೧೬-೧). ಇರ್ವಗಿಮಾಡು : ಕರ್ಬಲ್ಲರಿಯನಚ್ಚ ಗೊಂಡಡೊಳಗರ್ವಗಿಸೆ ಸೀಳಿಸಿ ಮಾನದಿಳ್ಳೆ ಪೋಚ್ಚಿವರ್ಗಿ ಮಾಡಿತಾಳಿಸೆ ಸುರುಳ್ಪನೆಗಂ ನೆಜೆ ಸಾಯಂ (ಪಾಂತಿಪು. ೭-೯೫). [ಇರ್ಗ್ಕ (< ಎರಡು) + ಬಗ್ಗಿ + ಮಾಡು]

ಇಱಗ್ಗಿ, ಇಬ್ಬಗ್ಗೆ (ಕ್ರಿ). ಎರಡು ಬಿಡಿ ; ದ್ರೋಹವೆನೆಸು. ಇಬ್ಬಗ್ಗೆ: ಉಂಡ ಮನೆಗೆ ಇಬ್ಬಗೆಯಬಾದೆಂದು ನಾನು ಬಲ್ಲೆನು (ಬೆಸ್ಟ ಬೇ. ೨೪) ; ಅವರು ಉಂಡ ಮನೆಗೆ ಇಬ್ಬಗೆಯಾಗರದು (ವಿಜಯವಿ. ೧೪೫).

[ಇರ್ಗ್ಕ (< ಎರಡು) + ಬಗ್ಗಿ]

ಇಱಗ್ಗೆ, ಇಬ್ಬಗ್ಗೆ (ನಾ). ಎರಡು ತೆರ, —ರೀತಿ. ಇಬ್ಬಗ್ಗೆ: ಚತ್ತಾನವೂ ಬೆದಂಡೆಯೂ ಎಂಬ ಇಬ್ಬಗೆಯ ಕನ್ನಡ ಕಾವ್ಯಗಳನ್ನು . . . ಮುಂಚಿನ ಕನ್ನಡ ಕವಿಗಳು ರಚಿಸಿದರು (ಮೂರುಬು. ೧೦೬) ; ಮತ್ತೆ ಮತ್ತೆ ಇಬ್ಬಗೆಯ ಬದುಕನ್ನು ಬಲಾತ್ಕರಿಸುವ ಜಗತ್ತಿನಮೇಲೆ . . . ರೇಚಿಗೆಯಾಗಿತ್ತು (ಹೊಸಕ್ಕ. ೧೨೨). [ಇರ್ಗ್ಕ (< ಎರಡು) + ಬಗ್ಗೆ]

ಇಱಗ್ಗೆ, ಇಬ್ಬಗ್ಗೆ (ನಾ). ಎರಡು ಮನಸ್ಸು,—ಅಭಿಪ್ರಾಯ (ದಶಕ. ೬). ಇಬ್ಬಗ್ಗೆ: 'ಇಬ್ಬಗೆಗೊಳ್' ಪರಾ. [ಇರ್ಗ್ಕ (< ಎರಡು)+ಬಗ್ಗೆ]

ಇಱದಿ, ಇಬ್ಬದಿ (ನಾ). ಎರಡು ಪಕ್ಕ, —ಪಕ್ಕೆ, —ಮಗ್ಗುಲು : ಇಱದಿಯಂ ತುಱಿಸಿ ಕಣ್ಣನೆರೆಮುಚ್ಚಿ ಬಿಸಿಲ್ ಪರ್ದಿರೆ ಕಾಯುತ್ತಿರ್ದುದು . . . ಮರ್ಕಟರಾಜಂ (ದಶಕ. ೨-೪೭). ಇಬ್ಬದಿ: ಕೋಮಾಂಚನಂ ಮೆಯ್ಮೋಳ್ದುದಿಗಂ ಮೂಡಿರೆ (ರಸರ. ೧-೫೨) ; ನದಿಯ ಇಬ್ಬದಿಯ ಮೇಲಾ ಲಾಳದ ಕಿಚ್ಚುಗಳು ಹುಚ್ಚುಹುಚ್ಚಾಗಿ ಬೆಳೆದು ತಲೆದೂಗುತ್ತಿದ್ದುವು (ಮುಗಪೂ. ೪೪). 'ಇಱರಿ' ಪರಾ.

[ಇರ್ಗ್ಕ (< ಎರಡು) + ಬದಿ]

ಇಱರ್ 'ಇನರ್' ನೋ.

ಇಱರಿ, ಇಬ್ಬರಿ (ನಾ). ಎರಡು ಮಗ್ಗುಲು, —ಪಾರ್ಶ್ವ : ಇಱರಿಯೊಳ್ ಸುತ್ತಿಪಾಯತಿಕೆಯಂ ಮಿಗೆ ಗರ್ಜಿಸ. . . ವಾಹಕತನಂ (ರಾಜಶೇ. ೧೩-೮೨). ಇಬ್ಬರಿ : ತೋಳ್ಗಳಂ . . . ವದನವಿಬ್ಬರಿಗಳಂ ಶೀತಲರದಂತೆ ಮೆಲ್ಲನೆ ಕಾಸಿಪೊತ್ತು ತಿರೆ (ಇಳಿಪ. ದೇ. ೫೩-೧೩) ; ಕಶಿದಂಬಂ ರವಿಬಂಬ ಮೆಂಬ ವರಳಂಬಾಯಿಗ್ಗಮಂ . . . ಕಟ್ಟ ನಳಮೆಂಬಬ್ಯಾಪಮಮಬ್ಬ ನೆಗಂ ಪೊಸತಾಗಿಬ್ಬರಿಯಲ್ಲಿ ಬಿಟ್ಟ ತೆಜದಿಂಮೊಂದು ಕ್ಷಣಂ ಶೋಭಿಯಂ (ಭಾಧಪ. ೫-೭). 'ಇಱರಿದಿ' ಪರಾ. [ಇರ್ಗ್ಕ (< ಎರಡು) + ಬರ್ಕ್]

ಇಱರ್ಲ 'ಇರ್ವಲ್' ನೋ.

ಇಱರ್ಯಾಯ್, ಇಬ್ಬಾಯ್, ಇಬ್ಬಾಯಿ, ಇರುವಾಯಿ (ನಾ). ೧. ಎರಡು ಬಾಯಿ. ೨. ಎರಡೂ ಕಡೆಯ ಅಲಗು ; ಹರಿತವಾದ ಎರಡು ಅಂಚು : ಒರೆಯಿಂದಮಿರ್ಬಾಯ ಖಡ್ಗಮನ್ ಪಿಡಿದ(ಅಶ್ವತ್ಥಾ. ೩-೫) ; ಇರ್ಬಾಯ ಖಡ್ಗವನ್ನು ಝಳಪಿಸುತ್ತ (ಸಪತ. ೫೭). ಇಬ್ಬಾಯ್: ೧. 'ಇಬ್ಬಾಯ' ಪರಾ. ಇಬ್ಬಾಯಿ: ೩. (ಆಲಂ) ಎರಡು ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಮಾತನಾಡುವ ಬಾಯಿ; ನಿರ್ಧಾರವಿಲ್ಲದ ಮಾತು : 'ಪ್ರಯತ್ನ ಮಾಡುತ್ತೀನಿ, ಆಗದೆ ಹೋದರೆ ಕ್ಷಮಿಸಬೇಕು' ಎಂಬ ಇಬ್ಬಾಯ ಕಾಗದ ಹಾತಿದ (ಕಿರಾಲ. ೧೫೬) ; ಮೋಸ, ವಂಚನೆ, ಇಬ್ಬಾಯಿ, ಪಿಸುಣ, ಇವುಗಳಿಗೆಲ್ಲ ನನ್ನ ತಿರಸ್ಕಾರವಿರ್ದು (ನಿಷ್ಕಾಮು. ೧೦೪) ; ಇಬ್ಬಾಯಿ ಇದ್ದವನ ಉಬ್ಬಾಟ ಬಹಳ (ಗಾದೆ). ಇರುವಾಯಿ : ೪. ಶರೀರದಲ್ಲಿ ನಡುವಿನಿಂದ (ಸೊಂಟದಿಂದ) ಕೆಳಗಿರುವ ಎರಡು ರಂಧ್ರಗಳು ; ಮೂತ್ರದ್ವಾರ ಮತ್ತು ಮಲದ್ವಾರ (೬).

ಇರುವಾಯಿಕಟ್ಟು = ಮಲ ಮೂತ್ರಗಳು ನಿಂತುಹೋಗುವುದು: ಇರುವಾಯಿಕಟ್ಟಿದ್ದಕ್ಕೆ - ಬೆಳ್ಳುಳ್ಳಿ ಬೇಳೆ ಸುಟ್ಟು ಆ ಬೂದಿ ಅವುಡಿಂದ ಎಣ್ಣೆಯಲ್ಲಿ ಕಲಸಿ ಹೊಟ್ಟೆಗೆ ತೊಡೆಯಲು ಇರುವಾಯಿಕಟ್ಟಿದ್ದು ಮಾಣ್ಗುಂ (ವನ್ಯವಿ. ೧೬೬). [ಇರ್ಗ್ಕ (< ಎರಡು) + ಬಾಯ್]

ಇಱರ್ಯಾಯ್, ಇಬ್ಬಾಯ (ನಾ). ಎರಡು ಬಾಯುಳ್ಳ ಪ್ರಾಣಿ ; ಗಂಡ ಭೇರುಂಡ ಪಕ್ಷಿ (?) : ತೊಂಡಗನುರುಳಗರ್ಬರ್ಯಾಯನುಂ ಜಾತಳಂ . . . ತದ್ವನಾಶಕ್ಕಸ್ತ್ರಮರ್ಬುಂ (ಶುಶಕ. ೩-೩೩). ಇಬ್ಬಾಯ: ಕಾಗೆ ನವಿಲಿಬ್ಬಾಯ ಗುದ್ದು ಪಾಪಿವೆ . . . ಹಕ್ಕಗಳ ಮಳಿಗಱಿಯಂತಾದುದು (ಹಜಕಾ. ೫-೪೩) ; ಲಾವಗೆ ಗೌಜಾಡಿ ಉಳ ಉಳ್ಳ ನಿಬ್ಬಾಯ (ಸೂಬಸೂ. ೧೮-೩೩). [ಇರ್ಬಾಯ್ + ಅಳ್]

ಇರ್ಬಾಳ್ (ನಾ). ಎರಡು ಕತ್ತಿ : ಇರ್ಪಂಡಿರ್, ಇರ್ಬಾಳ್ (ಕಮದ. ೧೬೪ ಪ್ರಯೋ). [ಇರ್ಗ್ಕ (< ಎರಡು) + ಬಾಳ್]

ಇರ್ಬಾಳೆ 'ಇರ್ವಾಳ್' ನೋ.

ಇರ್ಬೆಡಿಯು, ಇರ್ವಿಡಿಯು (ನಾ). ಒಂದು ವೈಕ್ಲ್ಯ; ಒಂದು ಮರದ ಹೆಸರು; ಶಿಂಶಪ ವೈ ಕ್ಷ: "ಇಂಗುದಿ ತಾಪಸಭೂಜವಿಂಗಳಿಂ ಮರ್ದಿರಾದು ಶಿಂಶಪಾಭಿಖ್ಯಂ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೩೫-೧೬). ಇರ್ವಿರಿಡ್ಡು: ಕುಟುಳ್ಕಿಳ್ಕುಯವ ಪಯಣದಂತಿರಿದು ನೃತ್ಯದಂತೆ ತಾಳ್ . . . ಮತ್ತ ಮಹಿಷಾನುಂ ತೆಜದ ಪರದಬೆಲಗಲ್ಲಳೊಳಗೆ (ಬಂಚಿಂ. ೨-೩೮ ಪ). [?]

ಇರ್ಬೆರಲ್, ಇಬ್ಬೆರಳ್, ಇಬ್ಬೆರಳು, ಇವೆರಲು (ನಾ). ಎರಡು ಬೆರಳು ; ಎರಡು ಬೆರಳಿನಷ್ಟು : ಉರ್ವರ್ರರಿಟಿಗಳಿರ್ಬೆರಲಾಗಿ ರಂಜಿಸು ಸುತ್ತಿರೆ (ಅಕ್ಕಶಾ. ೫-೨೩). ಇಬ್ಬೆರಳ್: ಪಜುರಿಬ್ಬೆರಳತಂ ತೊಯ್ದಲಿ (ಜು)ವೆಯನೆ ನ್ನಮಾತ್ರದಿಂದೆ ನಸ್ಯಂಗೆಯ್ ಮೆಯ್ಮಜೆದಿಂದಪ್ಪಂ ತಿಳಿದೆಳ್ದಬುಗುಂ ವಿಷಮಳಿಗುಂ (ಪಾಪು. ೭-೨೧). ಇಬ್ಬೆರಳು : ಸುರುದು ದತವಳೆಯೆಂದುಂ ಕುಲಗಿರಿ ಕರಗುವುದೆ ಮೇಗಜಂಯ ಶಿಲೆಯಿಬ್ಬೆರಳು ನೆನೆವುದೆ ನಾಡ ಹಂತಿಯಳಳುಕುವಜುರನೆ (ಕುವ್ಯಳ. ೪-೨೨) ; ಧರಣೀತಲ ದಲಿಬ್ಬೆರಳುದ್ದವೆನೆ ನೆಜೆ ದರ್ಭೆಯನು ಹರಹಿ (ವಿಕ್ರಾಸಿ. ೪-೧೧-೩).

ಇರ್ವರಿಳು : ನಾಲ್ವರಿಳು ಹಸ್ತಾನಿಗೆ ಮೂವರಿಳು ಚಿತ್ತಾನಿಗೆ ಇರ್ವರಿಳು ಕುಜವುಧ್ಯ ಕಂಬಿನಿಗೆ ಪದ್ಮಾನಿಗೆ ಒರ್ವರಿಳು ನೋಡ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೬೩ಪ).

[ಇರ್ಮ್ (< ಎರಡು) + ಬೆರಲ್]

ಇರ್ಬೇನಿ (ನಾ). ಎರಡು ವೇದನೆಗಳು, ಎರಡು ಬಗೆಯ ನೋವು : ಇರ್ಬೇನಿ, ಇತೆರೆ, ಇಕ್ಕಟ್ಟು (ಕವುದ. ೧೪೭ ಪ್ರಯೋ).

[ಇರ್ಮ್ (< ಎರಡು) + ಬೇನಿ]

ಇರ್ಬೊನ್ (ನಾ). ಕರಿಯಲ್ಲೋಹದ ; ಕಬ್ಬುಣ : ಮಿಳಿ ಪೆಗಲೊಳ್ ಕೈಯೊಳ್ ಸಂಬಳಿಗೊರಿಬ್ಬೊನ್ನ ದಮುಗೆ ಜರ್ಜರಿತದಿಂ ಪೊಳಲ ಜನಂಗಳ್ ಕಿವಿಯೊಳ್ ಬಳಿಯಿಸುತಂ ಬಂದು ನೋಟ್ಪು ಬಹಳಾಗ್ರಹಮಂ (ನುಹಾನೇ. ೪-೨೩).

[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಮಲ. ಇರುಮ್ಬು ; ತೆಲು. ಇನುಮು]

ಇರ್ಭಾಗ, ಇಬ್ಭಾಗ, ಇಬ್ಭಾಗ (ನಾ). ಎರಡು ಭಾಗ, —ಹೋಳು, — ಸೀಳು : ಪೊಡವಿ ಬೆಂಬರ್ಗಮಗಾಗಿತಿರ್ದುದು ಸಪ್ತಜಡಧಿಗಳ್ ತಕಪಕಗಿತೆ ಕುದಿದುಕ್ಕಿ ಬತ್ತಿತರ್ದುವು (ಚಿಂಪ. ೪೬-೨೫). ಇಬ್ಭಾಗೆ : ಧರಣಿತಳಮಿಬ್ಭಾಗಮಾಗಿ ಸಲೆ ಹಿಗ್ಗಿದುದು (ಶೈವಿಳಾ. ೭-೪೬). ಇಬ್ಭಾಗಿ : ಅವುಗಳ ಕೊಳಗುಗಳು ಇಬ್ಭಾಗವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಎಂಥಾ ಬೆಳ್ಳಟ್ಟಿಗಲ್ಲಿ ಯಾದರೂ ಹಾರುವುದಿಲ್ಲ (ಮುಂಬುಬ. ೩-೧೧) ; (ಹಿಂದೂ ದೇಶದ) ಇಬ್ಭಾಗದಿಂದುಂಟಾದ ಶಾಶ್ವತಿಕ ಸಮಸ್ಯೆ (ಹೊಸಾಹ. ೭೧) ; ಆ ಗೊಡಿಯ ಇಬ್ಭಾಗವಾಯಿತು (ಅಂಬಿಕ. ೩೯).

[ಇರ್ಮ್ (< ಎರಡು) + ಭಾಗ]

ಇರ್ಮಡಿ, ಇಮ್ಮಡಿ, ಇರ್ಮಡಿ (ನಾ). ೧. ಎರಡರಷ್ಟು ; ಎರಡು ಪಟ್ಟು ; ದುಪ್ಪಟ್ಟು : ಆನುಬಿಸೆ ಬೆಟಬಾಣ[ಪೊ]ವಿಮರ್ಡಿಯಪ್ಪುದು (ಪಂಪಭಾ. ೪-೧೦೩) ; ಕಪಿಂಜಲನ ಪೋಗಿಂಗೆ ಕೋಕವಿರ್ಮಡಿಯಾಗೆ ಕಂಕತ್ರಿವ್ಯವಹಾಮಥೆಯನಾಗಿ (ಅಂಪಂಭಾ. ೯೪೩) ; ಇರ್ಮಡಿ ಮೂವಡಿ ನಾಲ್ವಡಿಯ್ಯವರ ಸಂತಸದಿಂದೆ ತಂದೆ ಮಗಳಂ ಕರೆದಂ (ಗಿರಿಕ. ೩-೧೦೪). (ಗು). ೨. ಎರಡನೆಯ : ಯಿರ್ಮಡಿ ×××× ರಾಯ ಶ್ರೀಸಮನು ಮಹಾಪ್ರಧಾನಂ (ಎಳ್. VII, ಶಿವಮೊ. ೬೪-೧೦ ; 1291). **ಇಮ್ಮಡಿ** : ೧. ನಿನಗೆ ಮೂಡಿದ ದಾನಮುಂ ಪಾಲುಕ್ಕಿಮ್ಮಡಿಸುವಂ ತಿಮ್ಮಡಿಯಕ್ಕುಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧-೧೩೬) ; ಸಾಸಿರಗಣ್ಣಿಗೆ ಸೊಬಗಿನೊಳಿಮ್ಮಡಿ ಸಾಸಿರ ಗದಿರಿಗೆ ತೇಜಮೊಳ್ಯಮ್ಮಿ (ಜಯಭಾ. ೧೫೦) ; ಮೇಳಗರ್ಜನೆ ಇಮ್ಮಡಿ ಯಾಯಿತು (ಮಗಿಸ. ೫೪). ೨. ಇಮ್ಮಡಿ ಜಕ್ಕ ಮನ್ನೆಯನು (ಅಂಪಂರಾ. ೬-೬೩) ; ಈ ಇಮ್ಮಡಿ ಕೃಷ್ಣರಾಜ ಪಡೆಯರವರು ಸಕಲವಿದ್ಯಾಪಾರಂಗತ ರಾಗಿ . . . ಧರ್ಮದಿಂದ ರಾಜ್ಯ ಪರಿಪಾಲನೆ ಮಾಡುತ್ತಿರುವ ಸಮಯದಲ್ಲಿ (ಮಹಾವಂ. I, ೧೬೪). ಇವರ್ಡಿ : ೧. 'ಇರ್ವಡಿಚಾಗಿ' ಪರಾ.

[ಇರ್ಮ್ (< ಎರಡು) + ಮಡ್ಡಿ]

ಇರ್ಮಡಿಕೆ, ಇಮ್ಮಡಿಕೆ (ನಾ). ಎರಡು ಮಡಿಕೆ, —ಪದರ ; ಜೋಡುಪದರ : ಸಜಿಜಾಂಬೊಳೊಯಂ ಬಾಸೊಳ್ ಬಿಸುಟುಂ ಬಿಡದಾಜೆ ದೊವಲಿರ್ಮಡಿಕೆಯೊಳೊಂದಿ ಪೊದೆವ . . . ಗಿರಿಂ ಮೆ ಜಿ ವಂ (ರಾಜಶೇ. ೯-೧೫೫) ; ಧವಳವಸ್ತ್ರಮಿರ್ಮಡಿಕೆಯಿಂ ಮುಸುಂಕಿ (ವ್ಯಷಾ. ೪-೭೧ ವ). ಇಮ್ಮಡಿಕೆ (ಕ).

[ಇರ್ಮ್ (< ಎರಡು) + ಮಡಿಕೆ]

ಇರ್ಮಡಿಸು, ಇಮ್ಮಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಎರಡರಷ್ಟಾಗು ; ದ್ವಿಗುಣವಾಗು ; ಎರಡು ಪಟ್ಟಾಗು : ಮಗನಜಲೋಳ್ ಕರಂ ಮಜುಗಿರ್ಪಿ ನಮೆನ್ನ ತನೂಜನಾಳ್ ಸಾಮಿಗಮಟ್ಟಿವಾಗೆ ಪೋಕರಸಮರ್ಮಡಿಸಿತ್ತು (ಪಂಪಭಾ. ೧೩-೧೦೬) ; ದರಹಾಸೋಲ್ಲಾಸದಿಂದಿರ್ಮಡಿಸೆ ದಕನದಿರಿಪ್ತ ವ್ರಜಂ (ಆ ಸು ಮಾ. ೩-೯೮) ; ನೇಹಪಿರ್ಮಡಿಸಿ ಕಿವಿವೇಟವಗ್ಗಳಿಸಿ (ಪದ್ಮರಾ. ೫-೩೬). ೨. ಎರಡರಷ್ಟು ಮಾಡು ; ಎರಡರಷ್ಟಾಗಿಸು ; ಎರಡು ಪಟ್ಟಾಗಿಸು ; ದ್ವಿಗುಣಿಸು : ಶಿಖಮಂಕುಟಮಕುಟಮಂಡಿರೀಟಯಿನ ಜನ ಪದಾಂಬುಜದ ಕೆಂಪಿನರ್ಮಡಿಸಿ (ಆ ದಿ ಪು. ೪-೬೩) ; ನಿಜೇಕ್ಷಣಾ ಮೃತಾಸಾರದೆ ದೆಳ್ಪನಿರ್ಮಡಿಸಿ ನಿರ್ಮಲ ಮುಕ್ತಿಕಾಕ್ಷತಾ ಸಾರವನೆಂದು ಸೂಸಿದುದುಪೆಂದ್ರನ ಮೇಲೆ ಪುರಾಂಗನಾಜನಂ (ಜಗದ. ೪-೭೬) ; ಓರಿಮರ್ಮೆ ಪಲ್ಲವಾಸ್ತ್ರರಣದೊಳ್ ಮೆಯ್ಯ ಪೀಡಾದಿ ಮನಸಿಜನ ಸರಲ ಕೆಂಗಜಿಯ ಸೋಂಕಿನಿರ್ಮಡಿಪರ್ (ವರ್ಧಮಾ. ೪-೫೭ ವ). ೩. ಎರಡಾಗಿ ಮಡಿತಿಕೋ ; ಎರಡು ಮಡಿಕೆಯಾಗು : ತನುವಲ್ಲಕ್ಕಂ ಬಳ್ಳೆ ದೆನ್ನಿರ್ಮಡಿಸೆ. . .ಕೆಂಂಠನಾದಂಬೊಣ್ಮಿಸುತ್ತುಂ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೬೬). ೪. ಎರಡಾಗಿ ಮಾಡು, —ಮಡಿಸು ; ಎರಡುಪದರವಾಗಿಮಾಡು : ಕುಡತಕ್ಕುದೆನತದನೆ ಇರ್ಮಡಿಸಿ ಕುಡಲ್ಕುದುಸೆ ಕೊಂಬಳೀತಿದಿರ್ಗಂದಂ (ಚಳವಿ. ೬-೫೬). **ಇಮ್ಮಡಿಸು** : ೧. ನಿನಗೆ ಮಾಡಿದ ದಾನಮುಂ ಪಾಲುಕ್ಕಿಮ್ಮಡಿಸುವಂತಿಮ್ಮಡಿಯಕ್ಕುಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧-೧೩೬) ; ಪಂಚಾಕ್ಷರಿಯಮ್ಮನಿಸಿದಂತಿರ್ ಹಸ್ತಾಂಗುಲಿಗಳ್ (ಬಸರ. ೨-೩೧) ; ಭೂಪತಿ ನಲವಿಂದಮ್ಮಡಿಸಿದಂ ಪುಳಕಂ ಗುಡಿಗಟ್ಟಿ (ಕುಸುಮಾ. ೫-೫೧) ; ರೋಷ ವಿಜೃಂಭಿಸಲು . . . ನಂದಿರಕ್ತ ತಿಂದು ಬೊಬ್ಬಿಜ್ಜಿದ (ಮೂ ಆ ಪ. ೩೮-೩೪) ; ನಮ್ಮಭಯ ಇಮ್ಮಡಿಸುತು (ಪ್ರಸಾ. ೧೧೩). ೨. ಶೀಲ್ವ ವಿಲೋಚನಾಂಬುವಾ ತಿಲಕದ ಬೆಲ್ಲಾನಿಮ್ಮಡಿಸೆ (ಕುಸುಮಾ. ೧೧-೧೪೨) ; ಹರವ ರಥದುರುವಣೆಗೆ ನೆಲೆಯಮು ಧರಣಿಯೆಂದಂಭೋಜ ಭವನೀ ಧರೆಯ ನಿಮ್ಮಡಿಸದೊ ನೆನಲು (ಕುವ್ವಳಿ. ೪-೪೪). ೩. ನೀವಿಲ್ಲಿಂದಿತ್ತ ಬೀಯಂ ಕಂಬಳಿಯುಂ ಪೊದೆದಿಮ್ಮುಡಿಗಡ ಸೀರೆಯನುಟ್ಟು ಕುಂಚಮುಂ ಕಟಿಯೊ ಳಡಂಗಿಸಿ . . . ಬರ್ಪಿರಂ (ಪೊಣ್ಮ್ಪ. ೪-೧೪ ವ). ೪. ಹಕ್ಕಪಕ್ಷರಗಲದಲ್ಲಿ ಲತೆಯಿಲಿಮು ಅವಕೆ ಹುದಿಕ್ಕು ಸಕ್ಕರೆಯಿಕ್ಕಿವೊಂದನಿಮ್ಮಡಿಸಿ ತುಪ್ಪ ದೊಳಡಲು ಅವು ಕರಂಜಿಗೆ (ಸೂಪಶಾ. ೧-೯೪).

ಇರ್ಮಡಿಸಿಕೊಳ್ಳು = ಎರಡು ಪಾರಿ ಕೊಳ್ಳು ; ಎರಡು ಸಲ ಸಾಯಿಸು : ಅವಂ ಮುನಿದು ಇರ್ಮಡಿಸಿ ಕೊಂದಪೆಸೋ ಭಯ ಮೇಕೆನಗಿಲ್ಲಿ (ಪಂಚತಂ. ೪೪-೭). ಇಮ್ಮಡಿಸಿಬರು = ಎರಡು ಸಾರಿ ಬರು : ಅಳವು ತನಗಿಮ್ಮಡಿಸಿ ಬಾರದು ನೆಲೆಯನುಸುರಿದೆ ಹಿಂಗು ಹಿಂದಳೆ (ಪೊಕರ. ೩-೪೭).

[ಇರ್ಮಡಿ + -ಇಸ್ಕು]

ಇರ್ಮಣಿ (ನಾ). (?) : ತತ್ಪುಳಿ ತನ್ನಂಗವನು ಸುತ್ತಿ ಹವಿರ್ಮಣಿಯು ಗುಳುವ ಹಾಂಗೆಳೆ ರಕ್ತಾಕ್ಷನ ಕರಣೇಂದ್ರಿಯ ಪಥದಿಂ (ಕಲ್ಯಾಣ. ೧೪೪). [ಇರ್ಮ್ (< ಎರಡು) + ಮಣ್ಣಿ]

ಇರ್ಮತ್ತೆರ್, ಇಮ್ಮತ್ತೆರ್, ಇಮ್ಮತ್ತರು, ಇಮ್ಮತ್ತೆಲು (ನಾ). ಎರಡು ಮತ್ತರು ; ಎರಡು ಮತ್ತರಷ್ಟು ವಿಸ್ತಾರ : ಕಣ್ಣವಂಗಲದ ರಾಮೇಶ್ವರ ದೇವನೆ ಈಗಿರ್ಮತ್ತೆರ್ ನುಣ್ಣ ಬಿಟ್ಟು (ಎಳ್. VI, ತಿರಿಕ. ೬೬-೬ ; ೮೮೫) ; ಇರ್ಮತ್ತೆರ್ ಕೆಯ್ಯಂ ದೇವರೆರ ಬಿಟ್ಟಂ (ಎಳ್. VIII, ಸೊರಬ. ೪೬-೨೧ ; ೪೪) ; ರಣಜವೊಟಲ ಬಯಲ. . . ಮಣ್ಮೊಳ ಗಿರ್ಮತ್ತೆರ್ ಕೆಯ್ಯುಮಂ . . . ದೇವಭೋಗಗಮ್ಮಡಿ ಕೆಷಟ್ಟಿನ್ (ಎಳ್. XI, ಹೊಳ್ಳೆ. ೨೩-೪ ; ೯೮). **ಇಮ್ಮತ್ತೆರ್** : ಮನೆ ತಾಣಮುಮತ್ತ ರ್ದುರ್ಗ್ಗಾದೇವಿಯ ಮನೆಯಂ (ಕಾ. II, ೫-೬ ; ೪೨೨). **ಇಮ್ಮತ್ತೆರು**: ಖಂಡಸ್ಫುಟಿತ ಜೀರ್ಣೋದ್ಧಾರ[ಕ್ಕ]ವಾಗಿ ಮುಂ ನಿ ನಾ ಲು ಮತ್ತಲು ಕೆಯ್ಯೊಳಿಂಮತ್ತರು ಕೆಯ್ಯುಮಂ (ನಾಇಾ. XI-i, ೫೦-೨೯ ; ೧೧೫೦). **ಇಮ್ಮತ್ತಲು** : ಕೆಜಿಯ ಕೆಳಗೆ ಮೂಗಣ್ಣುಗ ಬೆದ್ದಲೆ ಇಂಮ್ಮತ್ತಲು ದೇಗುಲದ ಮೂಡಲೆರೆಂನ್ನ ಕೆಜಿ ಯು ಮಂ (ಎಳ್. VI, ಕಡೂರು. ೧೦೩-೨೪ ; ೧೧೪೧). [ಇರ್ಮ್ (< ಎರಡು) + ಮತ್ತರ್]

ಇರ್ಮಾನ, ಇಮ್ಮಾನ್ಯ, ಇಮ್ಮಾನ (ನಾ). ಎರಡು ಮಾನ (ಪ್ರಮಾಣ), —ಮಾನದಷ್ಟು : ಇರ್ಮಾನ (ಮೆಚ್ಚಿಯು) ಮುಮರಿ ನಿನಮುಂ ಮೇಣೊಪ್ಪರಲಂ ಸಕ್ಕರೆ (ಕಾ. I, ೨-೧೧ ; 699). **ಇಮ್ಮಾನ್ಯ**: ಇಮ್ಮಾನವರೆ ಮೂಜಿಸಿಂಗಂ ಪೊಮ್ಮಿಯ ಜಗವೊಂದು ಜಾಗವ್ಯವಸಾನಕ್ಕಂ (ವ್ಯವಹಾ. ಅನುಬಂ. I, ೧೬-೮) ; ಇಮ್ಮಾನ ಸಕ್ಕರೆಗೊಪ್ಪಣವಾಗಲ್ ಳಿದು ನಂಟ್ಟುತ್ತು ಖಂಡುಗದಯ್ಯೊಗಂ... ತಿರಿಯೆ ಪೇಟ (ವ್ಯವಹಾ. ಅನುಬಂ. I, ೩೫-೫೯). **ಇಮ್ಮಾನ್**: ಪಾವು ಕೊಂಡ ಹೊಂಗೆ ಇಮ್ಮಾನಿಕ್ಕಳ ಂ ಪಬ್ಬಿರು (ಎಕ್ಷ. VII (S), ಶಿಕಾಂ. ೩೩-೨೮ ; 1100) ; ದವಸದ ರಾಶಿಗೆ ಯಿಂಮಾನ ಳತ್ತ ಂ (ಎಕ್ಷ. VI, ತರೀಕೆ. ೯೦-೩೦ ; 1278) ; ಇಮ್ಮಾನ ಎಕ್ಕೆಯಲ್ಲಿ ಪಾಕವ ಮಾಡಿ (ವಿದ್ಯೆ ಂ. ೧೦೧).

ಇಮ್ಮಾನಕ್ಕೆ = ಎರಡು ಮಾನ ಅಕ್ಕಿ : ಮಾಲೆಗಾಱಂಗೆ ಯಿಮ್ಮಾನ ಕ್ಕಿಯ ಪ್ರಸಾದ ಪಡಿ ಸಲುವುದು (ಎಕ್ಷ. VI, ಕಡೂರು. ೪೪-೬೪ ; 1291).

[ಇರ್ಂ (< ಎರಡು) + ಮಾನ್]

ಇರ್ಮೆ, ಇಮ್ಮೆ (ಅ). ಎರಡು ಬಾರಿ, —ಸಲ : "ದ್ವಿವಾರದಲ್ಲಿರ್ಮೆ" (ಕರ್ನಾಏ. ೦೫೫) ; ಬೆಸನಿರ್ಮೆ ಕೇಳ್ದೆಯಂ ಪೊಡಿಗೆ ಕಳುಪಿ (ಆ ದಿ ಪು. ೧೩-೮೦ ವ) ; ಇರ್ಮೆ ನೀಂ ಮರ್ತ್ಯಲೋಕದೊಳ್ ಪುಟ್ಟಿನುತ್ತೆ ಕಾಪಂ ಗೊಟ್ಟಂ (ಕಾಂಡಂ. ೬೧೩) ; ಅವು ನರಬಹ್ಮರ್ಮೆ ಮಱಿಯಂ ಪಡೆವುದು (ಪಂಡತಂ. ೧೪೬-೩) ; ಒರ್ಮೆಯೊಂ ಮೇಣರ್ಮೆಯೊ ಮೂರ್ಮೆಯೋ ಕುರುಳುಳ್ ಪ್ಯಾರ್ದ್ದು ದುರ್ವ್ಯತ್ಕ್ರಕಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೬೪೯). **ಇಮ್ಮೆ** : ಕಲಿಗೆ ತಾಮ್ಮೆ ಸಾವುಂಟೆ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೭೧೩) ; ಒಮ್ಮೆ ಕರೆದರೆ ಕೇಳದಿಮ್ಮೆ ಕರೆದರೆ ಕೆರೆಳೆ ಹಮ್ಮಿಸಲಿ ಉಲಿವ ಸತಿಯಿಂದ ಹೊಡೆದೊಯ್ವ ಹೆಮ್ಮಾಂ ಲೇಸು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೭೫೦).

ಇಮ್ಮಿಮ್ಮೆ (ದ್ವಿರುಕ್ತಿ) : ಯೋಚಿಸು ಬಜ್ಜಿಕ್ಕಿಮ್ಮೆಮ್ಮೆ ಪೇಟ್ಟಂತಿದಂ (ಬಸವ. ೪-೩೭). [ಇರ್ಂ (< ಎರಡು) + -ಮ್ಮೆ]

ಇರ್ಮೆಯ್, ಇಮ್ಮೆಯ್, ಇಮ್ಮೆಳ್, ಇರ್ಮೈ (ನಾ). ೧. ಎರಡು ಮೈ, —ಶರೀರ, —ರೂಪ, —ಜನ್ಮ ; ಇಹ ಮತ್ತು ಪರ : ಇರ್ಮಯ್, ಇವರ್ಕ್ಕಂ, ಈರಯ್ದುಂ (ಛಾ ಪಾ ಭೂ. ೧೫೪ ಪ್ರಯೋ) ; ಇರ್ಮಯ್ಯಂ ಹಿತಮುಂ ಜಿನಧರ್ಮವಿಸ್ತಾರಮಾಗಿ ತಿಳಿದು ನಿಗಜ್ಜಂಗಳ್ಕುಂ ಸ್ವರ್ಮೋಕ್ಷಸಿದ್ಧಿ (ಕಾ ವ್ಯಾ ವಿ. ೨೬೦) ; ಗೋಧಿಂದನುಮುದಿಸಿವಂದ ರ್ಮಯ್ಯಂದಂ (ಅಪ್ಪಣಿ. ೧-೧೨). ೨. ಎರಡು ಮಗ್ಗುಲು, —ಕಡೆ ; ಒಳವೈ ಮತ್ತು ಹೊರವೈ ; ಮುಂದುಗಡೆ ಮತ್ತು ಹಿಂದುಗಡೆ ; ಎದೆಯ ಕಡೆ ಮತ್ತು ಬೆನ್ನಿನ ಕಡೆ. 'ಇರ್ಮಯ್ಯಾಣಿಸ' ಪರಾ. **ಇಮ್ಮೆಯ್ಯೆ** : ೨. ಚಿಮ್ಮುವ ಕನಕದಂಡದ ಚಪರದ ಬೇಡಂಪ್ಪಿಯ್ಯೊಡ ಕೊಡವಿತೆಂಗಿನ್ಗರಿ (ತೋಟಕ. ೧೧-೧೧) ; ಇಮ್ಮೆಯ್ಯ ಕಿಟಿಕ ಬಾಗಿಲು ಗಳನ್ನು ತೆರೆದು (ಪುಷ್ಪರಾಗಿಣಿ). ೩. ಎರಡು ಪದರ. 'ಇಮ್ಮೆಯ್ಯೊಗ್ಗಿಡು' ಪರಾ. **ಇಮ್ಮೆಳ್** : ೨. "ಇಮ್ಮೆಳ – ಎರಡು ಮಗ್ಗುಲು" (ಜಾತಕೋಪ. ೧೬) ; ನವಪಕ್ಷಮಂ ಕೆತೆಯುಮಂ ಬೆರಸಿ ಕಣಿಕಮಂ ಸವೆಸಂತೆ ಕುಟ್ಟಿ ಬಟ್ಟೆಲಂ ಮಾಡಿ ಹಕ್ಕೆಳದ ಸಪುನಾಗಿ ಪೊತ್ತ ಇಮ್ಮೆಗೆ ಬೆಟ್ಟೆಯ ತೊಡಿದು (ಸೂಪಕಾ. ೧-೧೨) ; ಅವ ಪೂಜಿಸುವ ಪೂಜೆ ಶಿವನ ಇಮ್ಮೆಗಳಲು ತವೆ ಯಲಿಗಿಂದಂ ಇಜರಿಂದಂತೆಯಹುದು (ಗುರುಚೇರ. ೧೩-೧೩೫) ; ಇಮ್ಮೆಳ ಯೊಡ್ಡ ಮೈದನರ ಬೀಳ್ಕೊಟ್ಟಿಸ್ಸು ಳ್ಳಮ್ಮನೆ ಬಿಜಯಮಾಡೆಂದ (ಭರತ. ೪೪-೧೦). 'ಇಮ್ಮೆಳ್ಗಗೆನ್ನಡೆ' ಪರಾ. ೪. ಎರಡೆರಮ್ಮ : ಬೊಮ್ಮದ ಮನೆಯ ಕೊಡೆಡಯೊಳ್ಪು ಗೊರವತಿ ಇಮ್ಮೆಯ್ಯ ಸಿರಿಯ ಮಾಳಿಗೆ ಯೊಗೆ ಹಮ್ಮಿಸಿಹಳು (ತಿರಗ. ೧೭೬-೪೪೪). 'ಇಮ್ಮೆಳ್ಗಸಿರಿವಂತ' ಪರಾ. **ಇರ್ಮೈ** : ೨. "ಉಭಯತಃ – ಇರ್ಮೈಯಿಂ" (ನೀತಿವಾ. ೨೯-೬೮). [ಇರ್ಂ (< ಎರಡು) + ಮೆಯ್]

ಇರ್ಮೆಯ್ಯಾಣ್, ಇಮ್ಮೆಯ್ಯಾಣ್, ಇಮ್ಮೆಳ್ಳಗಾಣ್ (ಕ್ರಿ). ಎರಡು ಮಗ್ಗುಲನ್ನೂ ಕಾಣು ; ಮುಂದೆ ಮತ್ತು ಹಿಂದೆ ಎರಡು ಕಡೆಯೂ ಕಾಣು ; ಎದೆ ಮತ್ತು ಬೆನ್ನು ಎರಡನ್ನೂ ದಾಟಿ ಕಾಣು ; ಎದೆಯಲ್ಲಿ ನಟ್ಟು ಬೆನ್ನಲ್ಲಿ ಹೊರಬೀಳು : ಇರ್ಮಯ್ಯಾಣ್ಪನಮಾಂತರ ನೊರ್ವೊದಲೊಳೆ ಕಕ್ಕಗಳರ್ಚ ಪೆಣನಂ ಪಕ್ಕಲ್ (ಪಂಂಪಾ. ೯-೬೬). **ಇಮ್ಮೆಯ್ಯಾಣ್** : ನೂಕನಾಸ್ತ್ರಂಗಳಿಮ್ಮೆಯ್ಯಂಂದು ಸೂಸುತಿರೆ (ಇಕರ. ದೇ. ೪೩-೬). **ಇಮ್ಮೆಳ್ಳಗಾಣ್** : ಪೀಂ ಬಿಜ್ಜಳರಾಯಸಿರ ಮಂಗಳ ವಾಡಳ್ಕೆ ಪೋಗು ಎಂಬ ನುಡಿಯೊಡನೆ ಕನಸನ ಮಾತು ಮನವಮ್ಮೆಳ್ಳಗಂದು ನಿದ್ರೆ ತಿಳಿದು ಕಣ್ಣಲ್ತೆರದು (ಬಸರ. ೪-೩೪). 'ಇಮ್ಮೆಳ್ಳಗಾಣಿಕೆ' ಪರಾ. [ಇರ್ಂಯ್ + ಕಾಣ್]

ಇರ್ಮೆಯ್ಯಾಣಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಎದೆ ಮತ್ತು ಬೆನ್ನು ಎರಡನ್ನೂ ತೋರಿಸು ; ಎರಡು ಮಗ್ಗುಲನ್ನೂ ಕಾಣಿಸು. ೨. ಎದೆಯಲ್ಲಿ ನಾಟಿ ಬೆನ್ನಿನಲ್ಲಿ ಮೂಡುವಂತೆ ಮಾಡು : ಕಾಮನ ಬಾಣಕ್ಕೆ ಕಂಪಿಸ ಕಿತ್ತುಂ ಕಾಮಿಗಳರ್ಮಯ್ಯಾಣಿಸುತ್ತುಂ (ನಿರೀ. ೬-೪೨ ವ).

[ಇರ್ಮಯ್ಯಾಣ್ + -ಇಸು]

ಇರ್ಮೆಯ್ವಡೆ (ನಾ). ಎರಡು ಶರೀರವನ್ನು ಪಡೆ, —ರೂಪವನ್ನು ಹೊಂದು : ಆ ರಾಜಪ್ರಭುನಂ ಜಾರು ಚಕೋರಿಯೋಡನೆ ಸೌಂದರಿಯುಂ ಪಿರಿದಾರೂಢಿಯುಂ ಪೊಂದಿಸುವಿಂಗರ್ಯಯ್ದೆಡಂದಿದನೊಪ್ಪಿದರು (ಜಯಕಾ. ೩-೯). [ಇರ್ಮೆಯ್ + ಪಡೆ]

ಇರ್ಮೈ 'ಇರ್ಮೆಯ್' ನೋ.

ಇರ್ಮೊನೆ (ನಾ). ಎರಡು ಮೊನೆ, —ತುದಿ : ಮಸಿದು ಮುಮ್ಮೊನೆ ಯೋದ ಲೋಹದ ದಸಿಯನಗ್ನಿಯೊಳಿಕ್ಕಿ ಕಾಯಿಸಿ ಮಸಗಿ ಪಾಶರ ಕಿವಿ ಯೊರ್ವೊರ್ವನೆ ಮೊಳೆಯಲುಱಿ ನಾಂಟ (ಸಾಕಂಚ. ೮-೧೯) ; ಇರ್ಗಳ್, ಇರ್ಮೊನೆ (ಕಬ್ಬಾಪು. ೯೨ ಪ್ರಯೋ). 'ಇರ್ಮೊನೆಗಾಣ್' ಪರಾ.

[ಇರ್ಂ (< ಎರಡು) + ಮೊನೆ]

ಇರ್ಮೊನೆಗಾಣ್ (ಕ್ರಿ). ಎರಡು ತುದಿಯಲ್ಲೂ ಕಾಣು ; ಎರಡು ತುದಿಯೂ ಕಾಣು ; ಬಳಗೆ ನೆಟ್ಟು ಹೊರಹಾಯು ; ಆಳವಾಗಿ, ಬಲವಾಗಿ ನಾಟು : ಭಂಡಿವಳಕ್ಕಿಮೊನೆಗಾಣ್ಪ ಕಕ್ಕಚಿಗೆ ಬಿದ್ದಂ ಬೀಜ್ಜ ಕೊಂಕಳ್ಕೆ ಸುತ್ತುವ ... ನಾಂಟನ ಗೇಕ್ಕಿಂದಸಮಾದುದಭ್ಯಸವಶಕ್ತ ವ್ಯೂಹದುಗ್ರಾಸವೊಲ (ಚಂದ್ರಪ್ರ. ೧೦-೪೦). [ಇರ್ಂಾಣ್ + ಕಾಣ್]

ಇರ್ಮೆಱಿ, ಇಮ್ಮೊಳಿ (ನಾ). ಎರಡು ಮೊಳ, —ಮೊಳದಷ್ಟು ಪ್ರಮಾಣ : ತತ್ ಕ್ಷೇತ್ರಪ್ರಮಾಣ ಬಲಪ್ರಕಾಶ ವಿಶ್ಯಯಾಶರೀರನಂ ಇರ್ಮಱಿ ಪಡಿಯನುಂ (ಜಾವಂಂಂ. II, ೧೧). **ಇಮ್ಮೊಳಿ** : "ಹತ್ತ ದ್ಯರ್ಮೊದಯಾನ್–ಇಮ್ಮೊಳನುದಯಮನುಳ್ಳ " (ಪ್ರಭಲಿ. ೧೫-೧೪) ; ಎಲೆ ಮರುಳಭೂಸುರರೆ ಯೆನ್ನಯ ಪೊಳಲಗ್ಗೆತಂದಿಲ್ಲಿ ನೀವಿಮ್ಮೊಳ ಭೂಮಿಯ ಬೇಡಿರಿ (ಸಂಭಪ. ೧೦-೨೩) ; ಪರಧನವ ಮನ್ಮಂತೆ ಭೂತ ವ್ರಾತವನು ತನ್ನಂತೆ ಕಾಂಬೆನೆನಲ್ಕೆ ಫಲವೇಂಬುದು ಯಿಮ್ಮೊಳನ (ಕುಮ್ಯಾ. ೬೦೩. ೪-೩೯). [ಇರ್ಂ (< ಎರಡು) + ಮೊಱ]

ಇರ್ವಕ್ಕ (ನಾ). ೧. ಎರಡು ಪಕ್ಷ (ಶುಕ್ಲ ಪಕ್ಷ ಮತ್ತು ಕೃಷ್ಣ ಪಕ್ಷ) : ಸದನ್ಮಗ್ರಹಮಲ್ಲದಂದು ಳ್ಳಗಜಂಗಿರ್ವಕ್ಕ್ (ಪಾಂಂ. ರಿರ್ಜಿಕ್ಕ್)ದೊಳ್ ಕೂಡದಂದುಂ (ಜಾತಕ. ೨೧-೩). ೨. ಎರಡು ಮಗ್ಗುಲು, —ಪಾರ್ಶ್ವ : ಇರ್ಕಕ್ಕಳೊಳಂ ವಿಯಚ್ಚರ ಕುಲಪ್ರಭುಗಳ್ ಬರೆ (ಪಂಂಪಾ. ೧೫-೬) ; ಸೋದರರಾ ವಿಜಯ ಜಯಂತರ್ ತನ್ನಿರ್ವಕ್ಕದೊಳೆಯ್ತರಲು (ಜಯಕಾ. ೩-೭೯). [ಇರ್ಂ (< ಎರಡು) + ಪಕ್ಕ]

ಇರ್ವಗಿ 'ಇಱಗಿ' ನೋ.

ಇರ್ವಗಿಮಾಡು 'ಇಱಗಿಮಾಡು' ನೋ.

ಇರ್ವಡಿ 'ಇರ್ಮಡಿ' ನೋ.

ಇರ್ವಡಿಚಾಗಿ (ನಾ). ಎರಡರಷ್ಟು ತ್ಯಾಗಶೀಲ; ಒಂದಕ್ಕೆ ಎರಡಾಗಿ ಕೊಡತಕ್ಕವನು; ಒಂದು ಬಿರುದು: ನೊಬಿಮ್ಬದೊಡ್ಡರುವಿರ್ವ್ವಡಿ ಚಾಗಿಗಳು ಮಹಾದೇವರ ದೇಗುಲಮಂ ಮಾಡಿಸಿ (ಸೌಇಇ. IX–i, ೧೭–೧೬; 850). [ಇರ್ವಡಿ (< ಇರ್ಮಡಿ) + ಚಾಗಿ]

ಇರ್ವರ್, ಇಬ್ಬರ್, ಇಬ್ಬರು, ಇರುವರ್, ಇರ್ಬರ್, ಇರ್ವರು, ಇರ್ವೊರ್ (ನಾ). ಎರಡು ವ್ಯಕ್ತಿಗಳು, —ಜನ: ಮೃಗೇಶ ನಾಗಾಹ್ವಯರಿರ್ವರಾ . . . ಇರ್ವ್ವರುಂ ಸಟ್ಬಜ್ಜಾದರ್ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೬, ೧೬–೫; 450); ಇರ್ವರುಂ . . . ಒರ್ವರನೊರ್ವರೆಚ್ಚು (ಪಂಪಭಾ. ೧–೭೯); ಮುಂಡಾಡಲಿರ್ವರ ಪರಿತೋಷ ಪೂರ್ವದಿಜ್ಮಂಡಲವನು ರಾಗಿಸಿತು (ವೋಹತ. ೨೯–೫೮). **ಇಬ್ಬರ್**: ಮಾವನಂ ಕೊನ್ದವಂ ಕಣ್ಡವ ಕಾದಿ ಇಬ್ಬರಂ ಕೊನ್ದು (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೫೨೯–೪; 985); ಉದಗಯನದೊಳಿರೆ ರಜನಿಕರ ದಿವಾಕರರಿಬ್ಬರುಂ (ಜಾತತಿ. ೨–೧೦). **ಇಬ್ಬರು**: ಅವರಿಬ್ಬರಿಗಂ ನಂದನನವಯವ ಸಂಪೂರ್ಣಮೂರ್ತ್ತಿ ಮನುಜಮನೋಜಂ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೦, ೧–೩೩; 1173); ನರನ ತಡೆದರು ಸುಬಲಸುತರಿಬ್ಬರು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೩–೭೭); ಇಬ್ಬರ ಜಗಳ ಮೂರನೆಯವನಿಗೆ ಲಾಭ (ಗಾದೆ). **ಇರುವರ್**: ಪರಮ ಸಂತೋಷದಲಿ ಮುನಿಪತಿವೆರಸಿ ಸುರುಚಿರ ರಾಮಲಕ್ಷ್ಮಣರಿರುವರನು ಕೂಡುತ್ತೆ ತೆರಳಿದನರಮನೆಗೆ ತಾನು (ರಾಮಾಸಂ. ೧–೪–೩೪). **ಇರ್ಬರ್**: ಶ್ರೀ ಸೆಬ್ಬೆನಾಣ್ನಾಡ ಮಾಜನ ಮುವತ್ತಿರ್ಬ್ಬ[ರ್ಬ]ರ ಆಳ್ತೊಡೂಗೆಯನ್ (ಎಕ. X (S), ಮುಳಬಾ. ೧೫೬–೩; 8ನೆಯ ಶತ); ನಿಜಪನ ಮಗ ಅಣ್ಣಿಗ ಇರ್ಬ್ಬರರಸುಗಳಲ್ಲಿ ಪಡೆದು ದೇವಭೋಗ (ಎಕ. IX, ಬೆಂಗಳೂ. ೪೦–೬; 820); ಇರ್ಬರುಂ . . . ನಿಂದು (ಆದಿಪು. ೧೪–೧೦೪ ವ); ಇರ್ಬರೊಳೊಬ್ಬ ಮುನಿಕುಮಾರಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೮೧೧); ಇರ್ಬರ್ ಕರ್ತೃಗಳ್ಗೆ ನಿಮಿತ್ತಮಪ್ಪ ಸತಿಸಪ್ತಮಿಗೆ ಎಕಾರಮಕ್ಕುಂ (ಶಮದ. ೨೪೯ ವೃತ್ತಿ). **ಇರ್ವರು**: ಭೋಗಿ ಭೂಷಣ ಕಾಲಭೈರವರಿರ್ವರು ರಾಗದೆ ಪುರವ ಕಾದಿಹರು (ಕಂನವಿ. ೨–೧೧೧). **ಇರ್ವೊರ್**: ಇನ್ತಿ ಇರ್ವ್ವೊರ್ಗಂ ಏಕೋಭಾಗಃ (ಇಆ. XVIII, ೩೬೭–೧೬; 750). [ಇರ್$_2$ (< ಎರಡು) + –ಅರ್$_0$]

ಇರ್ವರು 'ಇರ್ವರ್' ನೋ.

ಇರ್ವಲ, ಇರ್ಬಲ (ನಾ). ಎರಡು ಕಡೆಯ ಸೈನ್ಯ; ಉಭಯ ಬಲ: ಇರ್ವ [ಪಾಠಾಂ. ರ್ಬ]ಲದ ಬಿಲ್ಲಣಿಗಳ್ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೩–೪೮); ತಲೆಯ ಕೊಣ್ಡುಂ ಇರ್ವ್ವಲಮುಂ ಮೆಚ್ಚೆ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೪೬೯–೧೧; 1112); ಇರ್ವಲದ ರಾಜಕುವರರು ಬಣ್ಣಿಸೆ ಬಿಲ್ಲ ಬಿನ್ನಣ ದೋಱಿದನು ನೃಪತಿ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೮–೭೧). **ಇರ್ಬಲ**: ಅರಿಸಮಾಸಂ . . . ಮಾರ್ಗದೊಳುಳ್ಳವರ್ಕೆ – ಕಡುರಾಗಂ . . . ಕೂರಸಿ, ಮಾರ್ಬಲಂ, ಇರ್ಬಲಂ (ಶಮದ. ೧೭೪ ಪ್ರಯೋ); ಅತ್ತಲ್ ಖಳಂ ಸರ್ಪಭೂಷಣನ ಬಲಕಿದಿರಾಗಿ ನಡೆತರಲ್ ಕಾಣಿಸಿದುವಿರ್ಬಲಗಳು (ಚಿಬಪು. ೨೬–೧೨). [ಇರ್$_2$ (< ಎರಡು) + ಬಲ]

ಇರ್ವಳೆ 'ಇರ್ವಾಳ್' ನೋ.

ಇರ್ವಳಿ (ನಾ). ಎರಡು ವಂಶ: ಇರ್ವಳಿಯನುದ್ಧರಿಪ ಕಲ್ಪತರು (ಕವಿಕಾ. ೨೫–೨೨). [ಇರ್$_2$ (< ಎರಡು) + ಬಳ್$_3$ (< ಬಳ್ಳಿ$_2$)]

ಇರ್ವಾರ, ಇರವಾರ$_1$, ಇರುವಾರ (ನಾ). ಬಟಾಯಿ ಪದ್ಧತಿಯಂತೆ ರೈತರಿಗೆ ವ್ಯವಸಾಯಕ್ಕಾಗಿ ವಹಿಸಿದ ಜಮೀನಿನಲ್ಲಿ ಉತ್ಪತ್ತಿಯನ್ನು ವಿಭಾಗಮಾಡುವುದಕ್ಕೆ ಮುಂಚೆ ಆದ ಜಮೀನಿನ ಒಟ್ಟು ಉತ್ಪತ್ತಿ: ಅರಮನೇ ಚಾಕರರಲ್ಲದವರು ಅನೇಕರು ಸರ್ಕಾರದ ಬಟಾಯಿ ಭೂಮಿಗಳನ್ನು ವ್ಯವಸಾಯ ಮಾಡುತಾ ಇರ್ವಾರ ಬಂದ ದವಸದಲ್ಲಿ ರಾಜಪಾಲನ್ನು ಕೊಟ್ಟು ಕುಳಪಾಲನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಸುಖವಾಗಿ ಜೀವಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದರು (ಸುಮಚ. ೨). **ಇರವಾರ$_1$** (ಕಸಂಗ್ಲಾ. ೧೪೦). **ಇರುವಾರ** (ಕ). [ಇರ್$_2$ (< ಎರಡು) + ವಾರ]

ಇರ್ವಾಳ್, ಇರ್ಬಾಳೆ, ಇರ್ವಳ (ನಾ). ಎರಡು ಉಳುಮೆ; ಎರಡು ಸಲ ವ್ಯವಸಾಯ: ಇರ್ವಾಳ್ ಮೂವಾಳಿಕ್ಕಿರ್ದುರ್ವರೆಯೊಳ್ ಬೆದೆಗೆ ಸಾರೆ ಕೊಳೆ ಪದವಱೆಗಳ್ ಕರ್ವಿನ ಮಡಲಂತೆ ಕವಲ್ತುರ್ವಿದ ಕೆಯ್ವೊಲಗಳೆಸೆಗುಮೋರೊಂದೆಡೆಯೊಳ್ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೨೦೭). **ಇರ್ಬಾಳೆ**: "ಶಂಬಾಕೃತಂ, ದ್ವಿಸೀತ್ಯಂ – ಈ ೨ ಯಿರ್ಬಾಳೆ" (ಹಲಾಯು. ೯೪–೪೨೨). **ಇರ್ವಳೆ**: ಕೋಣಗಳು ನೇಗಿಲನ್ನು ಎಳೆದುಕೊಂಡು ಹೋದುವು. ಉದ್ದಕ್ಕೆ ಒರ್ವಳ ಹೂಡಿದ; ಅಡ್ಡಕ್ಕೆ ಇರ್ವಳ ಮಾಡಿದ. ಹೀಗೆ ೨–೩ ದಿನ ಮಾಡಿದಾಗ ಬೈಲುಗದ್ದೆ ಕೆಸರಿನ ರಸಾಯನವಾದಂತಾಯಿತು (ಬಾಳಿಗಿ. ೧೦೬). [ಇರ್$_2$ (< ಎರಡು) + ಬಾಳ್$_3$. P ತಮಿ. ವಾಳ್ = ನೇಗಿಲ ಕುಳ < ಸಂ. ಪಾಳ]

ಇರ್ವೀಡು$_1$ 'ಇರ್ಬೀಡು' ನೋ.

ಇರ್ವೀಡು$_2$ (ನಾ). ೧. ಎರಡು ಬೀಡು. ೨. ಎರಡು ಸಲ ಫಲ ಬಿಡುವುದು. ೩. ಎರಡು ಬಿಡಾರ. ೪. ಶಿಂಶುಪ ಎಂಬ ಮರ. ೧, ೨: ಒಂದು ಮಹಾರಣ್ಯಮನೆಯ್ದಿ ನೋಟ್ಪನಲ್ಲಿ ಭೂಮಿ ಪರ್ವಿದಂತೆ ಸೀಗೆ . . . ಕುಱುಕಲ್ಕಿಕ್ಕುವ ಪಯಣದಂತಿರ್ವೀಡು ನೃತ್ಯದಂತೆ ತಾಳ . . . ಮತ್ತಮೆನಿತಾನುಂ ತೆಱದ ಮರದುಱುಗಲ್ಗಳೊಳಗೆ (ಬಂಹರಿ. ೨–೩೮). [ಇರ್$_2$ (< ಎರಡು) + ಬೀಡು]

ಇರ್ವು 'ಇರಂ' ನೋ

ಇರ್ವುಲಿಯೂರ್ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಇರ್ವ್ವುಲಿಯೂರೊಡೆಯ ಇರುಗಮಯ್ಯನ ಮಗಂ ಸಿರಿಯಮಯ್ಯಂ (ಎಕ. IX, ಬೆಂಗಳೂ. ೭೯–೪; 870). [ಇರ್ವುಲಿ + ಊರ್]

ಇರ್ವೆರಳು 'ಇರ್ಬೆರಲ್' ನೋ.

ಇರ್ವೊರ್ 'ಇರ್ವರ್' ನೋ.

ಇರ್ಸಾಲ್ 'ಇರಸಾಲು' ನೋ.

ಇರ್ಸಾಲ್‌ಪಟ್ಟಿ (ನಾ). ಖಜಾನೆಗೆ ಜಮಾಕಟ್ಟಿದ ಹಣದ ವಿವರದ ತಖ್ತೆ, —ಪಟ್ಟಿ (ಮೈಗೆಜೆ. IV, 772). [ಇರ್ಸಾಲ್ (< ಇರಸಾಲು) + ಪಟ್ಟಿ$_2$]

ಇರ್ಸಾಲು 'ಇರಸಾಲು' ನೋ.

ಇರ್ಸಾಸಿರ 'ಇರ್ಛಾಸಿರ' ನೋ.

ಇಲ್$_1$ (ಕ್ರಿ). (ರೂಪಗಳು) ಇಲ್ಲ$_1$, ಇಲ್ಲಂ, ಇಲ್ಲಾಂ, ಇಲ್ಲೆ ೧. ಇರದು, ಅಭಾವವಾಗಿದೆ ಇತ್ಯಾದಿನಿಷೇಧಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಬಳಕೆಯಿರುವ ಇಲ್ಲ ಎಂಬ ಕ್ರಿಯಾತ್ಮಕಾವ್ಯಯದ ಮೂಲರೂಪ: "ಸೊಲ್ಲೊಳ್ ಕ್ರಿಯಾತ್ಮಕಾವ್ಯಯಮಿಲ್ಲೆಂಬುದು" (ಶಮದ. ೩೦೧); ಕಱೆಇಲ್ನಲ್ತಪ ಧರ್ಮ್ಮದಾ ಸಸಿಮತಿ ಶ್ರೀಗನ್ತಿಯರ್ (ಎಕ. II, ೭೬–೬೨; 700); ಅಱಿವು ಧರ್ಮ್ಮಮುಂ ಜಕ್ಕ ನಿನಗಲ್ಲದಿಲ್ಲ ಭುವನದೊಳ್ (ಎಕ. VIII, ನಗರ. ೬೨–೧; 800); ಕಿವಿಗಿನಿದುಂ ನೃಪಂಗೆ ಹಿತಮುಂ ನುಡಿಯೆಲ್ಲಿಯುಮಿಲ್ಲ (ಪಂಪಭಾ. ೭–೪೦); ಅರಸಿಯರು ದೋಸವೇನುವನಿಲ್ಲಿ ಮಾಡಿದುದಿಲ್ಲ (ಬಸಪು. ೨೪–೭೮); ತಾಯಿಗಿಂತ ಹಿತವರಿಲ್ಲ, ಸಕ್ಕರೆಗಿಂತ ಸವಿಯಿಲ್ಲ (ಗಾದೆ); ಉಪ್ಪಿಗಿಂತ ರುಚಿಯಿಲ್ಲ, ತಾಯಿಗಿಂತ ಬಂಧುವಿಲ್ಲ (ಗಾದೆ). ೨. ಅಥವಾ; ಹಾಗಲ್ಲವಾದರೆ: ಯಾ ಧರ್ಮಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಬಳ್ಳಾಳರಿಗೆ ಅನಾಯ ಸನಾಯ ಸಲ್ಲದು ಇಲ್ಲ ಆ ಸ್ಥಳ(ಗ)ದಲು ಇದ್ದ ವೊಕ್ಕಲಿಗೆ ಬಿಟ್ಟ ಬಿಡಾರ ಸಲ್ಲದು (ಎಇ. XX, ೮–೫೩; 1556); ನೀನು, ಹೇಳಿದಂತೆ ಕೇಳಬೇಕು, ಇಲ್ಲ ಮನೆಬಿಟ್ಟು ಹೊರಡಬೇಕು (ರೂಢಿ).

ಇಲ್ಲಂ : ೧. ಅಲ್ಲಂ, ಇಲ್ಲಂ (ಶಬ್ದಾನು. ೨೦ ಪ್ರಯೋ) ; ಇನನಿಲ್ಲವಿಂದು ಬಾರಂ . . . ಅಕಟ ನೇಹಮದಿಲ್ಲಂ (ರಾಜಶೇ. ೧೧–೩೨) ; ಕಾಲಪುರುಷಂಗೆ ಗುಣಮಣಮಿಲ್ಲಂ ಗಡ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧–೧). ಇಲ್ಲಾಂ : ೧. ಕೂಡಲೂರ್ಪಾಡಿ ಒಡೆಯ ನನ್ನಿಕಾಡವಾ ಎಜನಾಗನಾ ವ್ಯವಹಾರದನ್ತರಂ ಸಾಲಮಿಲ್ಲಾಂ (ಎಕ. X, ಕೋಲಾರ. ೭–೪ ; 760). ಇಲ್ಲೆ : ಇಲ್ಲೆ[ಪಾಠಾಂ. ಲ್ಲಿ]ಯೊ ಪೇಟೆಂದು ಮಹೀವಲ್ಲಭ ದೂತಂಗೆ ನುಡಿದು (ಆದಿಪು. ೧೪–೫೦) ; ಮೇಣ್ ಕುಲಮಿಲ್ಲೆಯೋ ನಮಗೆ ದಾಯಿಗರಲ್ಲರೊ ಶಸ್ತ್ರವಿದ್ಯೆಯೊಳ್ ಪೂಣ್ಕೆಗಳಿಲ್ಲೆಯೋ (ಪಂಪಭಾ. ೨–೯೧) ; ಎನ್ನುಮತರ್ಕ್ಯ ವಿಕ್ರಮಂ ಮೃಗಪತಿಗಲ್ಲದಿಲ್ಲೆ ಗಡ ಸನ್ಧಗಭೀರತೆ ವಾರ್ಧಿಗಲ್ಲದಿಲ್ಲೆ ಗಡ (ಎಕ. II, ೧೩೩–೩೨ ; 982).

ಇಲ್ಲದ = ಇರದ ; ಅಭಾವವಾದ : ಮೇಗಿಲ್ಲದ ಬಲ್ಲಾಳ್ತನದಾಗರ ಮೆನೆ (ಪಂಪಭಾ. ೬–೬೭) ; ಪಟಿಯೆಡೆಯಿಲ್ಲದೊಳ್ಪು (ಎಕ. II, ೧೩೪–೩೩ ; 982) ; ಹೊಲ್ಲದ ನೃಪರಿಗಿಲ್ಲದ ಗುಣಗಳನಿಟ್ಟು ಸೊಲ್ಲಿಪ ಕೃತಿಮಾರ್ಗವಲ್ಲ (ಭರಚ. ೧–೨೨). ಇಲ್ಲದಂತೆಮಾಡು = ಅಭಾವವನ್ನು ತರು ; ನಾಶಮಾಡು ; ಹಾಳುಮಾಡು : ಹಣವಿಲ್ಲದಂತೆ ಮಾಡಬೇಡ (ರೂಢಿ). ಇಲ್ಲದಂದು = ಅಭಾವದ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿ : ಪರಲೋಕಮಿಲ್ಲದಂದು ತಲ್ಲೋಕಸುಖಾನುಭವಾಪೇಕ್ಷೆಯಿನೈಹಿಕ ಸುಖವಿಮುಖನಾಗಿ (ಆದಿಪು. ೨–೯ ವ). ಇಲ್ಲದತನ = ೧. ಇಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ ; ಅಭಾವ : ಚರಾಚರವೆಂಬೆರಡರ ಇಲ್ಲದತನವನ್ನು ಯೆಯ್ದಿದ ಭೇದವು (ಕೈವಟೀ. ೬೦). ೨. ಬಡತನ (ಕಿ). "ಹೀನತೆ – ಇಲ್ಲದತನ, ಬಡತನ" (ಗಂಗಾಮ. ೩೫೦). ಇಲ್ಲದವನು, ಇಲ್ಲದೊನ್ = ೧. ಪಡೆಯದವನು : ಜ್ಞಾನವಿಲ್ಲದವನ ಬಜಿಯೊಡಲು ಹಾಳೂರ ಸ್ಥಾನದಂತಿಕ್ಕು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೪೨೭) ; ಸಂಕ್ಲೇಶ ಪರಿಣಾಮಮಿಲ್ಲದೊನಾಗಿ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೭೬–೩) ; ಆಗಮಮನಜಿದುಪಯೋಗಮಿಲ್ಲದೊನ್ ಆಗಮದ್ರವ್ಯಜೀವನೆಂಬಂ (ತಸೂವೃ. ೬). ೨. ದರಿದ್ರ ; ನಿರ್ಗತಿಕ : ಇಲ್ಲದವನು ತಲ್ಲಣಿಸನು (ಗಾದೆ). ಇಲ್ಲದ ಹಾಗೆಆಗು = ನಾಶವಾಗು ; ಹಾಳಾಗು : ಅವರಿಗೆ ಬೇಕಾದಷ್ಟು ಆಸ್ತಿ ಇತ್ತು, ಈಗ ಏನೂ ಇಲ್ಲದ ಹಾಗೆ ಆಗಿದೆ (ರೂಢಿ). ಇಲ್ಲದಳ್, ಇಲ್ಲದೊಳ್ (ಸ್ತ್ರೀ). ಇಲ್ಲದರ್, ಇಲ್ಲದವರು, ಇಲ್ಲದೊರ್ (ಬಹುವ) : ಜನನಿ ಸತ್ತೊಡೆ ದುಃಖವಿಲ್ಲದರಾರು ಲೋಕದಲಿ (ಬಸಪು. ೧೫–೨) ; ಇಲ್ಲದವರ ಕಷ್ಟ ಇರುವವರಿಗೇನು ಗೊತ್ತು ? (ರೂಢಿ) ; ಸಪ್ತಧಾತುಗಳುಮೆಂದಿವು ಮೊದಲಾಗೊಡೆಯವಿಲ್ಲದೊರ್ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೮–೧೧). ಇಲ್ಲದಾಗು = ಅಭಾವವುಂಟಾಗು ; ಇರದೆ ಹೋಗು : ರತಿಗೆ ಸೇವಕರಿಲ್ಲದಾದುದು ಹೇಳಲೇನೆಂದ (ತೊರರಾ. ೧–೫–೪೬). ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೆ = ೧. ಅಥವಾ : ನೀನೋ ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ರಾಮನೋ ಬಂದರೆ ಒಳ್ಳೆಯದು (ರೂಢಿ). ೨. ವಿರೋಧವಾಗಿ ನಡೆದ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ : ನಾನು ಹೇಳಿದಂತೆ ನಡೆಯಬೇಕು ; ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ತುಂಬ ಕಷ್ಟಕ್ಕೆ ಗುರಿಯಾಗುತ್ತೀಯೆ (ರೂಢಿ). ಇಲ್ಲದುದು, ಇಲ್ಲದ್ದು = ೧. ರಹಿತವಾದುದು ; ಅಭಾವಕ್ಕೆ ಗುರಿಯಾದದ್ದು : ಕ್ರಿಯೆಯಂ ನುಡಿಯದುದು ವಿಭಕ್ತಿಯನಿಲ್ಲದುದರ್ಥಮುಳ್ಳುದಂತದು ಲಿಂಗಂ (ಶಮದ. ೭೨). ೨. ಸುಳ್ಳು ; ಅಪಲಾಪ : ಉಂಟಾದ್ದು ಹೇಳಿ ಇಲ್ಲದ್ದನ್ನು ಕೇಳುವುದು (ಗಾದೆ). ಇಲ್ಲದೆ, ಇಲ್ಲಾದೆ = ೧. ಅಭಾವವಾಗಿ ; ಇಲ್ಲದಂತೆ ; ಇರದೆ : ಇದನ್ ವಕ್ರಮಿಲ್ಲಾದೆ ಕಾದು ಸಲಿಪೊನ್ (ಎಇ. IX, ೨೧–೧೩ ; 600) ; ಆಡಿ ದಿಗಂಗನಾ ನಟಿಯರೊಳ್ ತಣಿವಿಲ್ಲದೆ (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೯೭–೨೫ ; 1113) ; ಅವಧಿಯಿಲ್ಲದೆ ಶರವ ನೆಜ್ ತುಳುಕಿ ಮೆತ್ತಿದುವು ಶರವಿಭದ ಮೆಯ್ಯಲಿ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೩–೩೯). ೨. ಉಂಟಾಗದ ಹಾಗೆ : ಪಟಿಯಿಲ್ಲದೆ ಪೂಣ್ದು ಸಂದ ವೈರಿಗಳನೆ ಕೊಂದು (ಪಂಪಭಾ. ೧೩–೧೦೩). ಇಲ್ಲಾಗು, ಇಲ್ಲವಾಗು = ಅಭಾವವುಂಟಾಗು ; ಮರೆಯಾಗು : ಗಂಟು ಬರಿದಾಯಿತು ನಂಟು ಇಲ್ಲವಾಯಿತು (ರೂಢಿ) ; ಸಿದ್ಧರ್ಗೆ ಭೇದ ವ್ಯವಹಾರಮಿಲ್ಲಾಗಿಯುಂ ಕಥಂಚಿದ್ಭೇದಮನಜಿಪಲುವೇಡಿ (ತಸೂವೃ. ೩೩೦) ; ಗಗನಂ ಕೆಟ್ಟುದು . . . ದಿಕ್ಚಕ್ರಮಿಲ್ಲಾಯ್ತು (ಗಿರಿಕ. ೯–೫೫) ; ಅರ್ಥಘಟನೆಯಿಲ್ಲಾಗಿಯುಂ ಯಮಕಲಕ್ಷಣಮಿಲ್ಲ (ಶಮದ. ೧೯ ವೃತ್ತಿ). ಇಲ್ಲವ್ವೆ = ಬೇರೊಂದು ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ; ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೆ : ಇಲ್ಲಿಯಭವಂ ಮೂಜುದಿನತನಕಿಲ್ಲವೇ ಸತ್ತಿರ್ದನೋ ತಾನುಳ್ಳಡಿಹಿಗೇಕಾದುದೆನುತ (ಬಸಪು. ೪೯–೧೮) ; ನಿನಗೆ ಏನಾದರೂ ನೋವು ಆದಾಗ ಇಲ್ಲವೆ ಬೇನೆ ಬಂದಾಗ (ಮುಂಬಯಿ. ೧–೨೫) ; ನಾನು ನಿನ್ನ ಕಾಲು ಮುರಿದರೆ, ಇಲ್ಲವೆ ನಿನ್ನ ಕೈಯೊಳಗೆ ಒಂದು ಮೊಳೆ ಚುಚ್ಚಿದರೆ ನಿನಗೆ ನೋವು ಆದೀತೋ ಇಲ್ಲವೋ (ಮುಂಬಯಿ. ೨–೩೫) ; ಒಂದು ತೆಂಗಿನಕಾಯಿ ಇಲ್ಲವೆ ಒಂದು ಚಿಪ್ಪು ಬಾಳೆಯಹಣ್ಣು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಬಾರಪ್ಪಾ (ರೂಢಿ).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಇಲ್, ಇಲ್ಲೈ ; ಮಲ. ಇಲ್ಲ ; ಕೊಡ. ಇಲ್ಲೆ ; ತುಳು. ಇಜ್ಜಿ ; ತೆಲು. ಲೇ, ಲೇದು]

ಇಲ್$_2$, ಇಲು$_1$ (ನಾ). ನೆಲೆ ; ವಾಸಸ್ಥಳ ; ಮನೆ : ಎಂತುಂ ಪಾತ್ರನುದಾರನೆಂದುಸುರುತುಂ ತಮ್ಮಿಲ್ಗೆ ಪೋದರ್ ಜನರ್ (ಮೈಸೂಮೆ. ೬–೧೫೨) ; ಬಲ್ಪಿಲ್ಲದಾದ ಬೀಳ್ವಿಲ್ಗೆ ತಾಂಗುಕಂಭಂಬೊಲಾರಯೆ ಊಟಂ ಮಾಡಲ್ತಕ್ಕುದಕ್ಕುಂ ಒಡಲೂಡುವುದರ್ಕೆಯೇ (ಸೌನಂದ. ೧೪–೧೫). ಇಲು$_1$: ಪೂಜರಿಗಿಲುಮಟ (ಕೊಲ್ಹಾಶಾ. ೬–೧೩ ; ?). 'ಇಲುಮಟ' ಪರಾ. 'ಕೀಟಿಲ್', 'ಪಿಂತಿಲ್', 'ಪೊಸಂತಿಲ್' ಪರಾ.

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಇಲ್ ; ತುಳು. ಇಲ್ಲ್ ; ತೆಲು. ಇಲ್ಲು]

–ಇಲ್$_3$, –ಇಲು$_2$ (ಪ್ರ). ಕೃದಂತ ಭಾವನಾಮ ಪ್ರತ್ಯಯ : ರಸಭಾವಾಭಿನಯಂಗಳ್ ಪೊಸವೆ ಪುಗಿಲ್ ಪೊಸವೆ ಚೆಲ್ಲಿಗಳ್ ಪೊಸವೆ (ಆದಿಪು. ೯–೨೫) ; ಯಾತ್ರೆಗವನೀತಲಪತಿಯಂ ಪ್ರೇರಿಸಿತ್ತು ಪುಗಿಲೊಳ್ ಶರದಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೯–೧೪೧) ; ಇನಿತ್ತಱ ಪುಡಿಯಂ ಚೆಲ್ಲನೆ ಮೂಗಿನೊಳೂಡಿದೊಡೆಲ್ಲಾ ಪಾವಿನ ವಿಷಕ್ಕೆ ತವಿಲದೆ ಸಾಲ್ಗುಂ (ಖಮದ. ೭–೫೩). –ಇಲು$_2$: ಒಣಗಿಲುಗಿಡಿಯ ಹಬ್ಬುಗೆ ಹೊಜಗೆ ಮಸಗಿತು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೯–೪೮). [ದೇ. ‖ ತಮಿ. –ಇಲ್]

–ಇಲ (ಪ್ರ). ೧. ಇದರಲ್ಲಿ ಈತನು ವರ್ತಿಸುತ್ತಾನೆ ಎಂಬ ಅರ್ಥವನ್ನು ಸೂಚಿಸಲು ಬರುವ ತದ್ಧಿತ ಪ್ರತ್ಯಯ : ಪೀನಂ ತದ್ವರ್ತನಗತ ಮಾನವನೊಳ್ ತಿಳಿಗೆ ಮತ್ತಿಲ ಪ್ರತ್ಯಯಮಂ . . . ಅದಜೊಳೀತಂ ವರ್ತಿಪನೆಂಬಲ್ಲಿ ಇಲ ಪ್ರತ್ಯಯಮಕ್ಕುಂ . . . ಪಡೆಯಿಲಂ ಗಾವಿಲಂ (ಶಮದ. ೨೦೫, ವೃತ್ತಿ, ಪ್ರಯೋ). ೨. ಇಲ್ಲದವನು ಅಥವಾ ಇಲ್ಲದುದು ಎಂಬರ್ಥ ಕೊಡುವ ತದ್ಧಿತ ಪ್ರತ್ಯಯ. 'ಬರ್ದಿಲ' ಪರಾ. [?]

ಇಲವಂಗ (ನಾ). ಸರಸ (?) : ತಟ್ಟೀಲೀಳ್ಯಾವ ಹಿಡಿದಾಳೆ (ಹಿಡಿದು) ಏನೆಂದಳೆ ನಂಜಪ್ಪಗೂ ನಮಗು ಇಲವಂಗ – ಇಲವಂಗ ನಂಜಪ್ಪ ಚಾಮುಂಡಿ ಇಲವಂಗನಾಡುವಾಗ ದೇವೀರು ಕೇಳ್ಯಾರೆ ಶಕುನವ (ನಾಡಪ. ೧೦೨–೧೫, ೧೬). [?. / ತಮಿ. ನಲಂಗು]

ಇಲವಿಂದ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ವನಸ್ಪತಿ : ಇಲವಿಂದದ ಚಿಗುರು, ಯಷ್ಟಿಮಧುಕ . . . ಜೀರಿಗೆ ಇವುಗಳನ್ನು ಕಷಾಯವಂ ಮಾಡಿ ಸೇವಿಸೆ ಅಂತರ್ದಾಹ ಪರಿಹಾರವಾಗುವುದು (ಸಕವೈ. ೮೪). [?]

ಇಲಾಖಾ 'ಇಲಾಖೆ' ನೋ.

ಇಲಾಖೆ, ಇಲಾಖಾ (ನಾ). ೧. ಆಡಳಿತ ಶಾಖೆ : ಇಲಾಖೆಗಳು ಸಿಬ್ಬಂದಿಗಳು ಬಡಾಯಿಸಿದುವು (ಮಹಾವಂ. II, ೧೧೧) ; ಇವರು . . . ಅಠಾರಾಕಚೇರಿಯನ್ನು ಸ್ಥಾಪಿಸಿ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಇಲಾಖೆಗಳನ್ನು ನಿರ್ಮಾಣಮಾಡಿದರು (ಮೈವಾಸ್ತು. ೧೭) ; ವ್ಯವಸಾಯ ಇಲಾಖೆ, ತೋಟಗಳ ಇಲಾಖೆಯೊಂದಿಗೆ ವ್ಯವಹಾರ ನಡೆಸುವುದರಿಂದ (ತರಬೆ. ೧೩).

೨. ಆಡಳಿತಕ್ಕೆ ಒಳಪಟ್ಟ ಸೀಮೆ, —ಪ್ರಾಂತ, — ಆಧಿಪತ್ಯ: ಟಪ್ಪೂಸುಲ್ತಾನರ ಇಲಾಖೆ ಅರಕಲಗೋಡು ಕೊಣನೂರು ಶೀಮೆ ಲೂಠಿ ಮಾಡುತ್ತಾ ಇದ್ದಲ್ಲಿ (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೨೮); ಬ್ರಿಟಿಷ್ ಇಂಡಿಯಾದಲ್ಲಿ (೧) ಮುಂಬಯಿ ಇಲಾಖೆ (೨) ಮದ್ರಾಸ್ ಇಲಾಖೆ (೩) ಬಂಗಾಲ ಇಲಾಖೆ . . . (೭) ಆಸಾಮ ಪ್ರಾಂತ ಎಂಬವು ಏಳು ಮುಖ್ಯ ರಾಜಕೀಯ ವಿಭಾಗಗಳು (ಮುಂಬಯಿ. ೪–೧೧೩). **ಇಲಾಖಾ**: ೧. ಇದಲ್ಲದೆ ಆ ಗ್ರಾಮಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟ ಇತರ ಇಲಾಖಾ ಗೌರ್ನಮೆಂಟ್ ಆಫೀಸರುಗಳಿಗೂ ಸಹಾಯಮಾಡಬೇಕು (ಗ್ರಾಮಾಕ. ೪).

[← ಅರ. ಇಲಾಕಾ, ಇಲಾಖಾ; ಮರಾ. ಇಲಾಖಾ; ಹಿಂ. ಇಲಾಕಾ]

ಇಲಾಚಿ, ಇಲಾಯಿಚಿ (ನಾ). ಏಲಕ್ಕಿ; ಯಾಲಕ್ಕಿ (ಕಿ). **ಇಲಾಯಿಚಿ** (ಕಿ). [← ಮರಾ. ಇಲಾಚೀ, ಇಲಾಯಚೀ; ಹಿಂ. ಇಲಾಯಚೀ]

ಇಲಾಜು (ನಾ). ಉಪಚಾರ; ಚಿಕಿತ್ಸೆ; ಹಂಚಿಕೆ; ಉಪಾಯ: ನಾಲ್ಕು ಗಂಟೆಗೆ ಡಾಕ್ಟರು ಬಂದು ನೋಡಿ, ಇನ್ನೇನು ಇಲಾಜು ಬೇಕಿಲ್ಲ . . . ಅಂದನು (ಮಲ್ಲಿ. ೨೩೨); ಅದಕ್ಕೆ ಏನೋ ಇಲಾಜು ಮಾಡಿದ (ಅಲೆಮ. ೯೦); ಅವಯ್ಯನ ಕಾಯ್ಲೇಲಿ ಇವ್ಳು ಆಗೋಹೊತ್ತಿಗೆ ಇಂಕರಾನು ಮ್ವಾರೆ ಸೊಟ್ಟಗೆ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳದೆ ಇಲಾಜು ಮಾಡಿದ್ಲು (ಸರ್ವಮಂ. ೫೦). [← ಅರ. ಹಿಂ. ಇಲಾಜ್]

ಇಲಾಯಿಚಿ 'ಇಲಾಚಿ' ನೋ.

ಇಲಾಲ್ 'ಹಿಲಾಲು' ನೋ.

ಇಲಾಲಿ 'ಹಿಲಾಲು' ನೋ.

ಇಲಾಲು 'ಹಿಲಾಲು' ನೋ.

ಇಲಿ$_1$ (ನಾ). ಹೆಗ್ಗಣ ಮುಂತಾದ ಪ್ರಾಣಿಗಳ ಜಾತಿಗೆ ಸೇರಿದ ಒಂದು ಸಣ್ಣ ಪ್ರಾಣಿ; ಮೂಷಕ; ಮೂಷಿಕ: "ಖನಕೋಂದುರು ಮೂಷಿಕಮಾಖು ನಾಮಮಿಲಿ" (ವಸ್ತು ಕೋ. ೪೧–೮); ಕಪ್ಪೆಗಳು ಮೆಸಡುಗಳುಮಿಲಿಗಳುಮೊಂತಿಗಳುಂ ಮೊದಲಾಗೊಡೆಯ ಜೀವರಾಶಿಗಳಂ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೪೦–೪); ಬೆಕ್ಕಂ ಕಂಡಿಲಿಯಂತಿರೆ ಉಸಿರ್ಕುಸಿದು ಕುನುಂಗಿ (ಸುಕುಮಾ. ೨–೨೦); ಕಲಿತನದಿಂದಂ ಲೋಗರ್ ಪುಲಿಯಂ ಪಿಡಿದೊಡಮದೇಂ ಬಿಡೆಂಬರ್ ತಾವೊಂದಿಲಿಯಂ ಪಿಡಿದೊಡಮದು ಪೆರ್ಬುಲಿಯೆಂಬರ್ ದುರ್ಜನರ್ಗೆ ತಾನಿದು ಸಹಜಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧–೧೭೩); ಇಲಿಗೆ ಹೆದರಿ ಹುಲಿಯ ಬಾಯಲ್ಲಿ ಬಿದ್ದ (ಗಾದೆ); ಬರುವಾಗ ಹುಲಿಯ ಹಾಗೆ, ಹೋಗುವಾಗ ಇಲಿಯ ಹಾಗೆ (ಗಾದೆ); ಬೆಕ್ಕಿಗೆ ಚಲ್ಲಾಟ ಇಲಿಗೆ ಪ್ರಾಣಸಂಕಟ (ಗಾದೆ). 'ಚುಂಚಿಲಿ', 'ಮೂಗಿಲಿ', 'ಸುಂಡಿಲಿ' ಪರಾ.

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಕೊಡ. ಎಲಿ; ತುಳು. ಇಲಿ, ಎಲಿ; ತೆಲು. ಎಲಿಕ, ಎಲುಕ; ಕೋಲಾ. ನಾಯ್ಕಿ. ಎಲ್ಕ; ಪರ್ಜಿ. ಎಲ್; ಗೊಂಡಿ. ಅಲ್ಲೀ, ಎಲ್ಲಿ; ಬ್ರಾಹೂಇ. ಹಲ್]

ಇಲ್ಲಿ$_2$ 'ಇಲ್ಲಿ' ನೋ.

-ಇಲ್ಲಿ$_3$ (ಪ್ರ). ಇದು ಇಲ್ಲದ ವಸ್ತು, ಸ್ಥಳ ಅಥವಾ ವ್ಯಕ್ತಿ ಎಂಬುದನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ತದ್ಧಿತ ಪ್ರತ್ಯಯ: "ಬಹುವ್ರೀಹೌ ಇಲ್ಲ ಶಬ್ದಸ್ಯ ಇಲಿರಾದೇಶೋ ಭವತಿ" (ಭಾಷಾಭೂ. ೧೫೧ ವೃತ್ತಿ); ಆ ನರೆಪಂ ನರೆಬಂದ ಪೊಂಗಳಂ ಸುರಿವೊಡಮಾರೊ ಸೈರಿಸುವರಾತನ ಪಲ್ಲಿಲಿವಾಯನಾತಮಂ (ಪಂಪಭಾ. ೪–೧೦೦); ಸೊಗಯಿಸುಗುಮೆ ಪಲ್ಲಿಲಿವಾಯಗಿಲಿಲಿಗಂಧಂ ಸಮಂತು ಕೂರಿಲಿ ಕುಡುಗೋಲ್ ಮಿಗೆ ನಾಣಿಲಿಯೆನಿಸುವ ವಧು ನಗೆಗೆಡೆಯಕ್ಕುಂ ಸಮಸ್ತ ಜಗತೀತಳದೊಳ್ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೨೫೭).

[< ಇಲ್ಲ]

ಇಲ್ಲಿ$_4$ (ನಾ). ಆಯುಧ; ದೊಣ್ಣೆ, ಕತ್ತಿ ಮುಂತಾದ ಆಯುಧ: "ಶಸ್ತ್ರವಿಶೇಷ" (ಗಂಗಾಮ. ೩೫). [ಸಂ. ಇಲೀ, ಈಲಿ]

ಇಲಿಕತ್ತರಿ (ನಾ). ಇಲಿಗಳನ್ನು ಹಿಡಿಯಲು ಬಳಸುವ ಕತ್ತರಿಯಂತಹ ಒಂದು ಸಾಧನ; ಸಿಡಿ (ದಕ. ಕಿ). [ಇಲಿ$_1$ + ಕತ್ತರಿ]

ಇಲಿಕಿವಿ, ಇಲಿಗಿವಿ (ನಾ). ಇಲಿಯ ಕಿವಿಯ ಆಕಾರದ ಎಲೆಗಳುಳ್ಳ ಒಂದು ಗಿಡ; ಒಂದೆಲಗನ ಗಿಡ: "ಶಬರೀ, ಇಲಿವಾಲ, ಇಲಿಕಿವಿ, ಆಡಸೋಗೆ" (ಓಷಧಿ. ೧೫೯); "ಚಿತ್ರಾ=ಇಲಿಕಿವಿ" (ವಿವೈವಿ. ೫೯ ಟೀಕೆ); ಇಲಿಕಿವಿಯ ಸೊಪ್ಪ ತಂದು ಆಡಿಸಿ ಅಕ್ಕಿಯ ಹಿಟ್ಟು ಸಹಿತ ಅರೆದು ರೊಟ್ಟಿಯ ತಟ್ಟಕೊಡುವುದು (ವೈದ್ಯಸಾ. I, ೪೦೧). **ಇಲಿಗಿವಿ**: "ಮೂಷಿಕಶ್ರವಣ, ಮೂಷಿಕಕರ್ಣೀ, ಈ ಎರಡುಂ ಇಲಿಗಿವಿ" (ಓಷಧಿ. ೧೨೭).

[ಇಲಿ$_1$ + ಕಿವಿ. / ತಮಿ. ಮಲ. ಎಲಿಚ್ಚೆವಿ; ತೆಲು. ಎಲುಕಚೆವಿ]

ಇಲಿಕಿವಿಗ, ಇಲಿಗಿವಿಗ (ನಾ). = ಇಲಿಕಿವಿ: "ವೃಷ್ಯಕರ್ಣೀ – ಇಲಿಕಿಲಿವಿಗ[ಕಿವಿಗ]ನು" (ಓಷಧಿ. ೧೫೭). **ಇಲಿಗಿವಿಗ**: "ಮೂಷಿಕನಾಮಪರ್ಣೀ – ಇಲಿಗಿವಿಗ(ನು)" (ಓಷಧಿ. ೧೨೭). [ಇಲಿಕಿವಿ + –ಗ]

ಇಲಿಕು (ಕ್ರಿ). ಕಿವಿಚಿಹೋಗು; ಹಿಂಡಿಹೋಗು; ಇಕ್ಕಟ್ಟಿಗೆ ಸಿಕ್ಕಿಕೊ (ಉಕ. ಕಿ). 'ಇಱುಕು' ಪರಾ. [< ಇಲುಕು?]

ಇಲಿಕುಡೆಗ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಔಷಧದ್ರವ್ಯ: ಜಾಯಿಕಾಯಿ, . . . ಇಲಿಕುಡೆಗ ಪಟ್ಟ ಸ್ವರಸ ಇವುಗಳನ್ನರೆದು ಮೊಸರಿನಲ್ಲಿ ಕೊಡುವುದರಿಂದ ಪ್ರದರರೋಗ ಗುಣವಾಗುವುದು (ಸಕವೈ. ೪೩೧ ಪರಿ). [?]

ಇಲಿಕೆ (ನಾ). ಒಂದು ಅಳತೆ (?): ಅಗುಟ್ಟಲ್ಲಿಲಿಕೆಯ ಕಲ್ಲಿಂ ತೆಂಕಲಕ್ಕುಮಿಪ್ಪುರುಷವರೆಗಂ ಗುಣ್ಪಾದೊಡೆ ಜಗಕ್ಕೆ ತಣಿವಿನಂ ನೀರಧಾರೆಯಕ್ಕುಂ (ಅಟ್ಟಮ. ೧೧–೧೩). [?. / ತಮಿ. ಇಲೀಕ್ಕೈ = ಒಂದು ಅಳತೆ]

ಇಲಿಗಿವಿ 'ಇಲಿಕಿವಿ' ನೋ.

ಇಲಿಗಿವಿಗ 'ಇಲಿಕಿವಿಗ' ನೋ.

ಇಲಿಗಿವಿಯ (ನಾ). = ಇಲಿಕಿವಿ: "ಚುಂಚುಕ(ಪ)ರ್ಣೀ=ಇಲಿಗಿವಿಯ" (ಓಷಧಿ. ೫೭). [< ಇಲಿಕಿವಿ]

ಇಲಿಗುಲಿ (ನಾ). ಇಲಿಯನ್ನು ಕೊಲ್ಲುವ ಪ್ರಾಣಿ; ಬೆಕ್ಕು: ಮೀನಂ ಕೊಲ್ವಂ ಮೀಂಗುಲಿ ಏವಂ ಪಾವುಗುಲಿ, ಇಲಿಗುಲಿ, ಅನೆಗುಲಿ (ಶಬ್ದಾನು. ೫೪೭ ಪ್ರಯೋ). [ಇಲಿ$_1$ + –ಕುಲಿ]

ಇಲಿದೇರ (ನಾ). ಇಲಿಯನ್ನು ವಾಹನವನ್ನಾಗಿ ಉಳ್ಳವನು; ಗಣಪತಿ: "ಕರಿಮೊಗಂ, ಇಲಿದೇರಂ . . . –ಈ ೭ ವಿನಾಯಕಂಗೆ ಪೆಸರ್" (ಕಶಸಾ. ೧–೪); "ವಿಘ್ನೇಶಗಿಲಿದೇರನೆಂದಕ್ಕು" (ಕಶರ. ೧೨); ಮೂಗೊಂಕುಮೂಗಿನ ಪೇರೊಡಲ ಇಲಿದೇರ ಬೆನಕ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೮೮–೨೧). [ಇಲಿ$_1$ + ತೇರ್ + –ಅ$_7$]

ಇಲಿನಂಜು (ನಾ). ಇಲಿಯ ವಿಷ; ಇಲಿ ಕಚ್ಚುವುದರಿಂದುಂಟಾಗುವ ವಿಷ: ವಟಕಂಗಳನಾಗಿಸಿ ಗುಂಜಿಯಂತಿರೊಂದಲ್ಲದೊಡೆರಟ್ಟಲ ಮನೀಕ್ಷಿಸಿಕೊಳ್ಳಿಲಿನಂಜು ಮಗ್ಗುಗುಂ (ಖಮದ. ೧೨–೨೬).

[ಇಲಿ$_1$ + ನಂಜು]

ಇಲಿಪಾಷಾಣ (ನಾ). ಇಲಿಗಳನ್ನು ಕೊಲ್ಲುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಬಳಸುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ವಿಷ; ಶಂಖಪಾಷಾಣ: "ಆಖುಪಾಷಾಣ – ಇಲಿಪಾಷಾಣ" (ಓಷಧಿ. ೧೩); ಬಿಳುಗಾರ, ಮಸ್ತಕಿ, ಇಲಿಪಾಷಾಣ, . . . ಚಂದ್ರ, ಇಷ್ಟನ್ನೂ ಸಮಾನ ತೂಕ ವಸ್ತ್ರಗಾಳಿತವಂ ಮಾಡಿ (ವಿವೈವಿ. ೬೮). [ಇಲಿ$_1$ + ಪಾಷಾಣ. / ತಮಿ. ಎಲಿಪಾಷಾಣ]

ಇಲಿಬಲೆ (ನಾ). ಇಲಿಯನ್ನು ಹಿಡಿಯುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಮಾಡಿದ ಬೋನು (ಕಿ). [ಇಲಿ$_1$ + ಬಲೆ]

ಇಲಿಬೋನು (ನಾ). ಇಲಿಯನ್ನು ಹಿಡಿಯಲು ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಬೋನು (ಕಿ). [ಇಲಿ$_1$ + ಬೋನು. / ತಮಿ. ಎಲಿಪ್ಪೋನ್]

ಇಲಿಮಿಂಚಿ, ಇಲಿಮಿಚ್ಚಿ, ಇಲುಮಚಿ, ಇಲುಮುಚ್ಚೆ (ನಾ). ನಿಂಬೆ ಗಿಡ; ನಿಂಬೆಹಣ್ಣು: "ಲಕುಚ - ಇಲಿಮಿಂಚಿ" (ಓಷಧಿ. ೧೪೧); ತದ್ದುರ್ಗಳಟಿಗುಂ ಬಱಟಯೊಳುರ್ದ್ದಿ ನೆಲಾವರೆಯ ಬೇರನಾ ಮಳಕಮುಮಂ ಬರ್ದ್ದಿಲಿಮಿಂಚಿಯ ರಸದೊಳ್ ನಿರ್ದ್ದಯೆಯಿಂದೊರಸಿ ಪೂಸೆ ದಿನಪಂಚಕದೊಳ್ (ಶಮದ. ೨೬೧ ಪ್ರಯೋ). **ಇಲಿಮಿಚ್ಚಿ**: ರಾಸಭ ಗೋ ಮಹಿಷ್ಯಜ ನೃಮೂತ್ರದೊಳಂತಿಲಿಮಿಚ್ಚಿ ನೆಲ್ಲಿಯೆಂಬೀ ಸುಲಭಂಗಳಪ್ಪ ಕುಜಪಕ್ವಫಲಸ್ಥ ರಸಪ್ರಯುಕ್ತಮಂ ಕಾಸುವುದು (ಖಮದ. ೬-೪೦). **ಇಲುಮಚಿ**: ಇಲುಮಚಿಯ ಹಣ್ಣಂದದೊಳು ಮಾಡಿಯಡಲೊಂದು ತೆಜನು (ಸೂಪಶಾ. ೧-೭೭); ಬಲಿದ ಕುಂಬಳಕಾಯ ಸಿಪ್ಪೆಯಂ ಕಡಿದಿರಿಸಿಯಿಲುಮಚಿಯ ಹಣ್ಣ ತೋರದೊಳು ಕತ್ತರಿಸಿ (ಸೂಪಶಾ. ೫-೧೨). **ಇಲುಮುಚ್ಚೆ**: ಇಂದ್ರವಾರುಣಿಯಂ ಮುಂಕೊಂಡಿಲು(ಲಿ)ಮುಚ್ಚೆಯ ರಸದಿಂ ಕೊಂಡೊಡೆ ಕಳೆಗುಂ ಝುಷಂ ಕರ್ದುಂಕಿದ ವಿಷಮುಂ (ಖಮದ. ೧೩-೯೮). 'ಎಲುಮುಂಚಿ' ಪರಾ.

[ದೇ ॥ ತಮಿ. ಎಲುಮಿಚ್ಚೈ; ಮಲ. ಎಲುಮಿಚ್ಚ]

ಇಲಿಮಿಚ್ಚಿ 'ಇಲಿಮಿಂಚಿ' ನೋ.

ಇಲಿಮುಖ (ನಾ). ಒಂದು ಹಕ್ಕಿ; ಬಾವಲಿ (?): ಇಲಿಮುಖ ಕೇಕಿ ಘೂಕನು ಸಾಳ್ವ ಗಿಡುಗಂಗಳಲಿ ಗಿರಿರಾಜನೋಲಗವು (ಅಮುಸಾಂ. ೧-೪೨). [ಇಲಿ$_1$ + ಮುಖ]

ಇಲಿಯಿಂದೆ (ನಾ). ಒಂದು ಮರ: ಕಡವಿನ ಕೂಂಟೆಯಿಂ ಪಡುವ ಮುನ್ದಾಗಿ ಬನ್ದು ಇಲಿಯಿನ್ದೆಯ ಮರನುಂ ಪುತ್ತುಂ ಮೇರೆ (ಸೌಇಇ. IX-i, ೧೧೯-೪೮; 1057). [?]

ಇಲಿವಾಲ, ಇಲಿವಾಳ (ನಾ). ಒಂದು ಗಿಡ; ಇಲಿಕಿವಿಗಿಡ: "ನ್ಯಗ್ರೋಧಾಹ್ವಾ - ಇಲಿವಾಲ" (ಓಷಧಿ. ೮೫); ಇಲಿವಾಲದ ವಿಷಮಂತದು ತಿಳಿಗುಂ ದಂತಿಯುಮನಣಿಲೆಯಂ ಕುಡೆ (ಖಮದ. ೨-೫೦). **ಇಲಿವಾಳ**: "ಇಲಿವಾಳಮದು ಸೋಮಘಂಟಾನಾಮಮಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೪೪-೪೬). [?]

ಇಲಿವಾಳ 'ಇಲಿವಾಲ' ನೋ.

ಇಲು$_1$ 'ಇಲ್$_2$' ನೋ.

-ಇಲು$_2$, '-ಇಲ್$_3$' ನೋ.

ಇಲುಕು (ನಾ). ೧. ಎಳೆತ; ಸೆಳೆತ; ಉಳುಕು; ನೋವು; ವಾಯುವಿನಿಂದ ಮೈಯಲ್ಲಿ ಯಾವುದಾದರೂ ಅಂಗವು ಹಿಡಿದುಕೊಳ್ಳುವುದು (ಕಿ). ೨. ಹಿಡಿತ; ಅಧೀನತೆ: ಇಂತಹರ ಸಂಗಡ ಆಚರಿಸುವಾಗ ಇಲ್ಲವೆ ಇಂತಹರ ಇಲುಕಿನಲ್ಲಿ ಸಿಲುಕಿದಾಗ ಮಾರಾಟಗಾರನಿಗೆ ತುಂಬಾ ತಾಳ್ಮೆ ಬೇಕು (ತಕ್ಕಡಿ. ೩೩).

[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಇಜಿಪ್ಪು, ಇಜಿವ; ತೆಲು. ಇಲುಕು]

ಇಲುಗು (ನಾ). ೧. ಮೂಳೆ; ಎಲುವು: "ಇಲುಗಿನ ಚೂರು ಅಂತಾ ಕಾಣ್ತದೆ" ಎಂದು ಗುತ್ತಿ ಹುಸಿನುಡಿದು (ಮಲೆಮ. ೨೩); ಇಲುಗು ತೊಗಲು ಆಗಿ ಬಿದ್ದುಕುಂಡಾನಂತೇ (ಮಲೆಮ. ೬೩೮). ೨. ಅಂಶ; ದಳ; ಚೂರು. 'ಇಲುವು' ಪರಾ. [< ಎಲ್ವು]

ಇಲುಮಚಿ 'ಇಲಿಮಿಂಚಿ' ನೋ.

ಇಲುಮಟ (ನಾ). ಮನೆ ಮತ್ತು ಮಠ: ದೇವರ ನಿವೇದಕ್ಕೆ ತಗ್ಗಿಯ ಮಾನ್ಯದೊಳಗೆ ಕೊಟ್ಟ ಮತ್ತರು ೧೬ ತೋಟ ಮತ್ತರು ೧ ಪೂಜರಿಗಿಲು ಮಟ ೧ ಇ ಧಮ್ಮವ ಊರೊಡೆಯ ಪ್ರಮುಖ ಮಹಾಜನಂಗಳು ಪ್ರತಿಪಾಳಿಸುವರು (ಕೊಲ್ಹಾಶಾ. ೬-೧೩; 1127). [ಇಲು$_1$ (< ಇಲ್$_2$) + ಮಟ]

ಇಲುಮುಚ್ಚೆ 'ಇಲಿಮಿಂಚಿ' ನೋ.

ಇಲುವು (ನಾ). = ಇಲುಗು: "ನೊಸಲ ಇಲುವು (ಲಲಾಟಾಸ್ಥಿ, ಶಂಖ)" (ನಾಚಿರಾ. ಕಿ). 'ಇಲುಗು' ಪರಾ. [< ಎಲ್ವು]

ಇಲ್ಲ$_1$ 'ಇಲ್$_1$' ಪರಾ.

ಇಲ್ಲ$_2$ (ನಾ). ನಾಪಿತ; ಕ್ಷೌರಿಕ (?): ರಜಕನು, ನಟನು, ಗಾರಡಿಗನು, ಇಲ್ಲನು . . . ಇವರೆಲ್ಲಾ ದಿವಾಕೀರ್ತಿ ಸಮರು (ಶುಕಸ. ೨೩).

[ಪ್ರಾ. ದೇ. ಇಲ್ಲೊ = ದರಿದ್ರ; ಕೋಮಲ; ಪ್ರತಿಹಾರ; ಕುಡುಗೋಲು; ಕೃಷ್ಣವರ್ಣ]

ಇಲ್ಲಂ 'ಇಲ್$_1$' ಪರಾ.

ಇಲ್ಲಣ (ನಾ). ೧. ಜೇಡನ ಬಲೆ, —ನೂಲು. ೨. ಹೊಗೆ (ಮಸಿ) ಹಿಡಿದ ಜೇಡರಹುಳವಿನ ನೂಲಿನ ಗುದಿ; ಗೃಹಧೂಮ: ಉಪ್ಪಿಲ್ಲಣಿಂಗು ಸಾಸವೆ ತಪ್ಪಿಲ್ಲದ ಮೆಣಸು ಸುಂಟಿ ಪೊಸಸುಣ್ಣಮಿವಂ ಚಪ್ಪರಿಸಿ ಬಡಿದು ಮೆಯ್ಯಂ ಸೊಪ್ಪಾಗಿರೆ ಮೋದಿ ಪೂಸುವರ್ ನಿರ್ದಯೆಯಿಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೩-೭೧); ನೆಲ್ಲಿ ಬೆಳುಹೂಲಿಗಳ ಬೇರಿಲ್ಲಣ ಮುಳುಗೊಗ್ಗಿಯೆಂಬಿನಿತ್ತಱ ಪುಡಿಯಂ ಚೆಲ್ಲನೆ ಮೂಗಿನೊಳೂಡಿದೊಡೆಲ್ಲಾ ಪಾವಿನ ವಿಷಕ್ಕೆ ತವಿಲದೆ ಸಾಲ್ಗುಂ (ಖಮದ. ೭-೫೩); ರಾಸ್ಮೆ ಇಲ್ಲಣ ಇವಿಷ್ಟನು ಸಮಾಂಶವಾಗಿ ಜೇನುತುಪ್ಪದಿಂದ ಅರೆದು ಕಲ್ಕವ ಮಾಡಿ ಕಟವಾಯಿಗೆ ಉಜ್ಜಿಸಲು ಗಲಶುಂಠಿ ಎಂಬ ತಾಲುರೋಗ ಶಮನವಹುದು (ವೈದ್ಯಸಾ. II, ೧೧೬); ಮೂಲೆ ಮೂಲೆಗಳಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲಣದ ಪರದೆಯು ಅಸಹ್ಯವಾಗಿ ಹಬ್ಬಿತ್ತು (ಚಿವರಿ. ೪೩). [ದೇ.?. / ತಮಿ. ಇಲ್ಲಡೈ]

ಇಲ್ಲತೆ (ನಾ). ಅಭಾವ; ಇಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ: ಬಲ್ಲಹನೆ ತೋರ್ಪ ಜಗದಿಲ್ಲತೆ [ಪಾಠಾಂ. ದುಳ್ಳತೆಯ] ಕಳಿದುಳುಮೆಯಲ್ಲಿ ತೋಱಿದ ನನ್ನ ಮರಳಿ ಮತ್ತೆ (ಮನೋವಿ. ೯-೧). [ಇಲ$_1$ (< ಇಲ್$_1$) + -ತೆ]

ಇಲ್ಲದೊನ್ 'ಇಲ್$_1$' ಪರಾ.

ಇಲ್ಲಮೆ, ಇಲ್ಲವೆ (ನಾ). ೧. ಇಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ; ಅಭಾವ: ಅನಯದಿನಪ್ಪ ಸಂಪದದಿನಿಲ್ಲಮೆ ನಾಡೆಯುಮಿಂಬುವೆತ್ತುದು (ಪಂರಾಮಾ. ೭-೧೮); ಈಶನಿಲ್ಲಮೆಯೊಳಿನ್ನಾರಿಹರಿಲ್ಲಿ (ಭರಚ. ೭೪-೪೯); ಇಲ್ಲಮೆಗಳ ಉರುಳು ನನ್ನ ಬಾಳ ಬಿಗಿಯುತಿರುವುದು (ಭಾರಂಗ. ೧೬). ೨. ಬಡತನ; ದುಃಸ್ಥಿತಿ: "ಸದೈವ ದುಃಸ್ಥಿತಾನಾಂ ಕೋನಾಮ ಬಂಧುಃ - ಎಲ್ಲಾ ಕಾಲಮಿಲ್ಲಮೆಯಾಗಿರ್ಪಂಗಾರುಮಿಲ್ಲೆಂಬುದು ತಾತ್ಪರ್ಯಂ" (ನೀತಿವಾ. ೨೩). **ಇಲ್ಲವೆ**: ೧. ಇಲ್ಲವೆಯ ಮೇಲೊಂದು ಉಂಟೆಂಬ ಪರಿಭಾವ (ಅವಚಂ. ೮೫-೩೭೮). ೨. ಇಲ್ಲವೆಯ ಮೇಲೆ ಕಂಚೊಡೆದಂತೆ ಬಡಮನವೆನ್ನ ಕಾಡಿತ್ತಯ್ಯಾ (ಬಸವ. ೨೫೬); ಇಲ್ಲದ ಜಗದ ಇಲ್ಲವೆಯಿಂದ ತೋಱುವುದು ಅಡಗುವುದು (ಆದವ. ೨೫). ೩. ಮುಗಿಯುವಿಕೆ; ನಿಶ್ಶೇಷವಾಗುವಿಕೆ: "ಕುಸುಮ ಸಂಕೋಚನಗಳಿಲ್ಲವೆಯೊಳಂ ಮುಗಿಯೆನಿಸುಗು" (ಶಬ್ದಮಂ. ೮೧). [ಇಲ್$_1$ + -ಅಮೆ]

ಇಲ್ಲವೆ$_1$ 'ಇಲ್ಲಮೆ' ನೋ.

ಇಲ್ಲವೆ$_2$ 'ಇಲ್$_1$' ಪರಾ.

ಇಲ್ಲಾಂ 'ಇಲ್$_1$' ಪರಾ.

ಇಲ್ಲಾಮಲ್ಲಿ (ನಾ). ೧. ಚಾಡಿ. ೨. ಚಾಡಿಹೇಳುವ ವ್ಯಕ್ತಿ. 'ಇಲ್ಲಾಮಲ್ಲಿತನ' ಪರಾ. [? / ತೆಲು. ಇಲ್ಲಾಮಲ್ಲಿ]

ಇಲ್ಲಾಮಲ್ಲಿತನ (ನಾ). ಚಾಡಿಕೋರತನ; ಪಿಶುನತ್ವ (ಕಿ).

[ಇಲ್ಲಾಮಲ್ಲಿ + -ತನ]

ಇಲ್ಲಾರ (ನಾ). = ಇಲ್ಲಣ (ಸ್ಯಾಂಡರ್, ಗ್ಯಾರೆಟ್).

ಇಲ್ಲಾರಕಟ್ಟು=ಹೊಗೆಹಿಡಿ; ಇಲ್ಲಣಕಟ್ಟು; ಇಲ್ಲಣ ತುಂಬಿಕೊ; ಕಾಡಿಗೆಕಟ್ಟು (ರೀವ್). [?]

ಇಲ್ಲಾರಖಂಡಿ (ನಾ). ಹೊಗೆಕಂಡಿ ; ಚಿಮಣಿ ; ಹೊಗೆ ಹೋಗಲು ಮಾಡಿರುವ ಕೊಳವೆ ಅಥವಾ ರಂಧ್ರ (ರೀವ್).
[ಇಲ್ಲಾರ + ಖಂಡಿ$_1$ (< ಕಂಡಿ$_1$)]

ಇಲ್ಲಿ, ಇಲ್ಲಿ$_2$ (ನಾ). ಈ ಸ್ಥಳ ; ಈಯೆಡೆ : ತುಂಗೋಚ್ಚಭಕ್ತಿವಶದಿಂ ಕೊಜ್ಜೆದಿಲ್ಲಿ ದೇಹಂ (ಎಕ. II, ೧೦೫–೨ ; 700) ; ಪುರಾಕೃತಮಿಲ್ಲಿ ಸಂಧಿಕ್ಕುಂ (ಇಅ. X, ೬೧–೮ ; 700) ; ಇಲ್ಲಿಗಿದು ತಕ್ಕುದಿಲ್ಲಿಗೆ ಪೊಲ್ಲದಿದೆಂದಱಿದು (ಕವಿರಾ. ೨–೪) ; ಇಲ್ಲಿಯ ಪುರದ ಒಕ್ಕಲಿವರು (ಎಕ. III, ನಂಜನ. ೧೩೯–೭ ; 915) ; ಇಲ್ಲಿ ಸಲ್ಲುವರು ಅಲ್ಲಿಯೂ ಸಲ್ಲುವರಯ್ಯ (ಬಸವ. ೧೫೫). ಇಲ್ಲಿ$_2$: ಆರಿಲಿಗೆ ಬಂದವರು ಕೇಳೆನೆ ಕಾರಣವ (ನಿಭಾಗ. ೯–೨–೧೬).

ಇಲ್ಲಿಂಮುನ್ನಂ = ಇದಕ್ಕಿಂತ ಹಿಂದೆ ; ಇದಕ್ಕಿಂತ ಮೊದಲು : ಇಲ್ಲಿಂಮುನ್ನಮೆ ತಿಳಕಿಸದಿರ್ಕುಮೆ ಮನೋಜವಿಜಯ ಗಜೇಂದ್ರಂ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೫–೧೭). ಇಲಿತನಕ, ಇಲ್ಲಿತನಕ = ೧. ಈವರೆಗೆ : ಇಲಿತನಕ ಸಮಬಲರ ಕಾಣದೆ ಕಲಹ ನೆಜ್ಜೆ ಭಂಡಾರಿಸಿರ್ದುದು (ತೊರರಾ. ೬–೬–೫೯) ; ಇಲ್ಲಿತನಕ ಏನುಮಾಡುತ್ತಿದ್ದೆ, ಯಾಕೆ ಸುಮ್ಮನಿದ್ದೆ ? (ರೂಢಿ); ತಾವು ದಯವಿಟ್ಟು ಇಲ್ಲಿತನಕ ಬಂದಿರಿ (ರೂಢಿ). ಇಲ್ಲಿವರಂ = ಇಲ್ಲಿತನಕ ; ಈ ಸ್ಥಳದವರೆಗೆ ; ಈಮಟ್ಟಿಗೆ : ಬೇಡವೇಟ್ಟುದೇ ಮಜ್ಜನಕನನಿಲ್ಲಿವರಮಿಂತಿದಾವುದು ಗಹನಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೬–೧೧೬).
[?]

ಇಲ್ಲಿದ (ನಾ). ಈ ಸ್ಥಳದವನು ; ಇಲ್ಲಿಯವನು ; ಇಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದವನು : ಅಲ್ಲಿದಂ, ಇಲ್ಲಿದಂ, ಎಲ್ಲಿದಂ (ಶಮದ. ೧೧೧ ಪ್ರಯೋ) ; ಇಲ್ಲಿಯಣಂ, ಇಲ್ಲಿದಂ (ಶಬ್ದಾನು. ೪೨೨ ಪ್ರಯೋ) ; ನೆನೆವರೇಂ ಮರೆವರೇನಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲಿದರಂ (ಗಿಳಿವಿಂ. ೬೯–೧೭). [ಇಲ್ಲಿ + –ದ]

ಇಲ್ಲಿಯಣ (ನಾ). = ಇಲ್ಲಿದ : ಅಲ್ಲಿ ಅದಂ ಮೇಣ್ ಪುಟ್ಟಿದಂ ಅಲ್ಲಿಯಣಂ ಅಲ್ಲಿದಂ ಏವಂ ಇಲ್ಲಿಯಣಂ, ಇಲ್ಲಿದಂ (ಶಬ್ದಾನು. ೪೨೨ ಪ್ರಯೋ). [ಇಲ್ಲಿ + –ಅಣ]

ಇಲ್ಲೆ 'ಇಲ್$_1$' ಪರಾ.

ಇಲ್ವಲ (ನಾ). ೧. ಮೃಗಶಿರಾ ನಕ್ಷತ್ರದ ಅಗ್ರಭಾಗದಲ್ಲಿರುವ ತಾರೆಗಳು : "ಮೃಗಶೀರ್ಷಮಗ್ರಹಾಯಣಿ ಮೃಗಶಿರದ ಪೆಸರ್ ತದಗ್ರ್ಯ ದೇಶಸ್ಥಿತ ತಾರೆಗಳಿಲ್ವಲಂಗಳೆನಿಕುಂ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೧೪–೮೦). ೨. ಒಬ್ಬ ರಾಕ್ಷಸ ; ವಾತಾಪಿಯ ಅಣ್ಣ. [ಸಂ.]

ಇವ 'ಇದು' ಪರಾ.

ಇವಂ 'ಇದು' ಪರಾ.

ಇವಂದಿರ್ 'ಇದು' ಪರಾ.

ಇವತ್ತು 'ಈಪೊಟ್ಟು' ನೋ.

ಇವದಿರು 'ಇದು' ಪರಾ.

ಇವನ್ 'ಇದು' ಪರಾ.

ಇವನು 'ಇದು' ಪರಾ.

ಇವಳ್ 'ಇದು' ಪರಾ.

ಇವಳು 'ಇದು' ಪರಾ.

ಇವು 'ಇದು' ಪರಾ.

ಇವುಟ (?) (ನಾ). ಎರಡು ಕೊಳಗ (?) : ನೇಱಲೆಯಂ ಮಾಯೊತ್ತಿಂ ನಡಪ್ಪಳ್ಳಿ ಮೂಳಾಣಂ ನಡಲು ಎರ್ಪ್ಪಳ್ಳಿದತ್ತಿಟ್ಟೆ ಕಿಱಿಯ ಒರಲ್ಗೋಡು ಇವುಟೂ ಬತ್ತ ಇಕು ಅಕ್ಕಿ ಇಕುಳಂ ತುಪ್ಪ ಇದು ಪ್ರವಾಹಂ (ಎಕ. VI, ಚಿಕ್ಕಮ. ೯೫–೧೬ ; 1025). [< ಇರ್ವಳ್ಳ ?]

ಇವೆ 'ಇರ್$_1$' ಪರಾ.

ಇವೊತ್ತು 'ಈಪೊಟ್ಟು' ನೋ.

ಇಶಾಡೀಮಾವು 'ಇಷಾಢೀಮಾವು' ನೋ.

ಇಷ (ನಾ). ೧. ಆಶ್ವಯುಜ ಮಾಸ : ತನಗರಸುವೆರಸು ಪುರಜನ ಮನಿತುಮಿಷಂ ಚೈತ್ರಮೆಂಬ ತಿಂಗಳೊಳಖಿಳಾರ್ಚನೆವೆರಸು ಜಾತ್ರೆ ನೆರೆಯ ದೊಡನಿತುಮನೊರ್ಮೊದಲೆ ವಿಳಯದೊಳ್ ನೆರವಿಸುಗುಂ (ಯಶೋಚ. ೧–೩೫). ೨. ರಸವುಳ್ಳುದು ; ಶಕ್ತಿಯುತವಾದುದು. [ಸಂ.]

ಇಷಾಢಿ 'ಈಸಾಡ' ನೋ.

ಇಷಾಢೀಮಾವು, ಇಶಾಡೀಮಾವು (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮಾವು : ಮನೆಯೊಳಗಿಂದ ಮೂರು ದೊಡ್ಡ ಇಷಾಢೀಮಾವಿನ ಹಣ್ಣುಗಳನ್ನು ಒಯ್ಯಲೂ ಮರೆಯಲಿಲ್ಲ (ಅಬೋಲೀ. ೮೦). ಇಶಾಡೀಮಾವು (ಉಕ). [ಇಷಾಢಿ (< ಈಸಾಡ) + ಮಾವು]

ಇಷಾರೆ, ಹಿಷಾರೆ (ನಾ). ಸಂಕೇತ ; ಸನ್ನೆ ; ಸೂಚನೆ ; ಎಚ್ಚರಿಕೆ : ಇಲ್ಲಿ ಈಗ ಎಂತಹ ಗದ್ದಲವೂ ಆಗಕೂಡದು . . . ಎಂದು ಡಾಕ್ಟರರು ಕೊಟ್ಟ ಇಷಾರೆಯನ್ನು . . . ಜನರಿಗೆ ತಿಳಿಸಿ (ಮೂರುದಾ. ೩೧೨). ಹಿಷಾರೆ : ಕಪಿತಾನ್ ಮಾವಿನಿ ಸಾಹೇಬರಿಗೆ ಹಿಷಾರೆ ಮಾಡಿ ಇದ್ದೇವೆ (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೧೦೭) ; ನನಗೆ ಹಿಷಾರೆ ಕೊಡುವಂತೆ ಹೇಳಿದರು (ಕೆಲನೆ. ೨೪೫) ; ಕುದುರೆಗೆ ಹಿಷಾರೆ ಕತ್ತೆಗೆ ಲತ್ತೆ ಎಂಬ ಗಾದೆ ಕೇಳಿಬಲ್ಲೆಯಾ (ವಾಗ್ದೇವಿ. ೫೧).
[← ಅರ. ಮರಾ. ಇಶಾರತ್, ಇಶಾರಾ ; ಹಿಂ. ಇಶಾರಾ]

ಇಷೀಕಾಸ್ತ್ರ (ನಾ). (ಅತಿಶಯ ಶಕ್ತಿಯುಳ್ಳ) ಒಂದು ಬಗೆಯ ಅಸ್ತ್ರ : ಧರ್ಮಮಂ ಕಾವುದರಿನಾನಿಷೀಕಾಸ್ತ್ರಮದೆಂದಪೆಂ (ಸೌನಂದ. ೧೨–೩೮). [ಸಂ.]

ಇಷೀಕೆ (ನಾ). ೧. ಆನೆಯ ಕಣ್ಣುಗುಡ್ಡೆ. ೨. ಕಾಶ ಎಂಬ ಹುಲ್ಲು ; ಕಾಗಬ್ಬು : "ಇಷೀಕಾ, ಕಾಶಃ – ಈ ೨ ಕಾಗಬ್ಬು" (ಹಲಾಯು. ೩೨–೩೭). ೩. ಚಿತ್ರಕಾರನ ಕುಂಚ. ೪. ಚಿನಿವಾರರು (ಅಕ್ಕಸಾಲಿಗರು) ಚಿನ್ನವು ಮೂಸೆಯಲ್ಲಿ ಕರಗಿದೆಯೋ ಇಲ್ಲವೋ ಎಂದು ಪರೀಕ್ಷಿಸಲು ಬಳಸುವ ಕಬ್ಬಿಣದ ಅಥವಾ ಮರದ ಕಡ್ಡಿ.
[ಸಂ. ಇಷೀಕಾ]

ಇಷು (ನಾ). ೧. ಅಂಬು ; ಬಾಣ. ೨. ಐದು ಎಂಬ ಸಂಖ್ಯೆಯ ಸಂಕೇತ : ಇಷುಪತ್ರಂ . . . ಐದಱ ನಾಮಂ (ವ್ಯವಹಾ. ೯–೫).
[ಸಂ.]

ಇಷುಗತಿ (ನಾ). ಬಿಲ್ಲಿನಿಂದ ಬಿಟ್ಟ ಬಾಣದ ನಡೆ ; ನೇರವಾದ ನಡೆ : ನಿರ್ಮುಕ್ತ ಬಾಣದಂತೆ ಋಜುವಪ್ಪ ಇಷುಗತಿಯುಂ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೧೦೧).
[ಇಷು + ಗತಿ]

ಇಷುಧಿ (ನಾ). ಬಾಣಗಳನ್ನಿಡುವ ಚೀಲ ; ಬತ್ತಳಿಕೆ : "ತೂಣೀರಂ, . . . ಇಷುಧಿಃ, ಬಾಣಾಶ್ರಯಃ, ಕಾಳಾಪಃ – ಈ ೮ ಮೂಡಿಗೆ" (ಹಲಾಯು. ೭೬–೩೧೧). [ಸಂ.]

ಇಷುಯೋಗ (ನಾ). [ಜ್ಯೋತಿ] ಜನನಕಾಲದಲ್ಲಿ ಗ್ರಹಸ್ಥಾನದಿಂದ ಉಂಟಾಗುವ ಯೋಗಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : ಜನನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲ ಗ್ರಹಗಳೂ ಲಗ್ನದಿಂದ . . . ನಾಲ್ಕನೆಯ ಸ್ಥಾನದಿಂದ ನಾಲ್ಕು ಸ್ಥಾನಗಳೊಳಗೆ (ಏಳನೆಯ ಸ್ಥಾನಪೂರ್ತಿ) ಇದ್ದರೆ ಇಷುಯೋಗ (ಜಾತತಿ. ೧೩–೭ ಟೀಕೆ). [ಇಷು + ಯೋಗ]

ಇಷುವಿದ್ಯೆ (ನಾ). ಬಾಣಗಳನ್ನು ಪ್ರಯೋಗಿಸುವ ವಿದ್ಯೆ ; ಧನುರ್ವಿದ್ಯೆ : ದ್ರೋಣಂ ಗಡಮಿಷುವಿದ್ಯೆಗೆ ಜಾಣಂ ಗಡಮೆಂದು ಕೇಳ್ದು ಕೌರವರ್ಗೆಲ್ಲಂ ಪ್ರಾಣಂಬರ್ಪಾಕೃತಿಯೊಳೆ ಬಾಣಾಸನ ಬಾಣಪಾಣಿ ಕರ್ಣಂ ಬಂದಂ (ಪಂಪಭಾ. ೨–೫೭).

ಇಷುವಿದ್ಯಾಶಾರಗ = ಬಾಣಪ್ರಯೋಗದಲ್ಲಿ ನಿಪುಣ : ಅಷುವಿದ್ಯಾ ಪಾರಗನೆನಿಸಿದುದು ಬಲ್ಲ ವೈಕರ್ತನನ (ಪಂಪಭಾ. ೧–೧೦೪).
[ಇಷು + ವಿದ್ಯೆ]

ಇಷೂದ್ಭವ (ನಾ). [ಜ್ಯೋತಿ] ಇಷುಯೋಗದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದ ವ್ಯಕ್ತಿ : ಅತಿಶಯದಾನಿ ಯೊಪಜಜಿತಶ ವಧಕೀರಲಮಹೂದ್ಭವಂ(ಜಾತಕ.೧೩–೧೪).
[ಇಷು + ಉದ್ಭವ]

ಇಷ್ಟ (ಗು). ೧. ಅಪೇಕ್ಷಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ; ಬಯಸಲ್ಪಟ್ಟ. ೨. ಹಿತವಾದ ; ಸುಖಕರವಾದ ; ಪ್ರಿಯವಾದ : ಚಂದ್ರನಂತೆನ್ನ ಕಾವ್ಯದ ರಸಂ ಸುಮನಸಗೆ ಇಷ್ಟಮಾಗದೆ ಮಾಡದು (ಜೈ ಮಿ ಭಾ. ೧–೯). (ನಾ). ೩. ಪ್ರೀತಿಪಾತ್ರ ; ಬೇಕಾದವನು : ನಂಟರಿಷ್ಟರೊಡನೆ ಕಲೆತು ಅವರು ಸುಖವಾಗಿ ಕಾಲಕಳೆದರು (ರಂಗಾ). ೪. ಬಯಕೆ; ಅಪೇಕ್ಷೆ: ಅನುಕೂಲಪವನಾಂ ಜೀವನಪ್ರದಿಂ. . . ಶಬ್ದಬ್ರಹ್ಮಂ ಇಷ್ಟಾಯುಸುಗುಂ (ಕಬಡ. ೨) ; ಇಷ್ಟವಂ ಮಾಳ್ಪ ದೈವಂ ದಯಾಖ್ಯವೆನಿಪ್ಪಂ (ಮುಂಗಾರಾ. ೪–೨೬).
[ಸಂ.]

ಇಷ್ಟ (ಗು). ೧. ಹೋಮಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟ ; ಯ ಜ್ಞ ಮಾ ಡ ಲ್ಪ ಟ್ಟ. (ನಾ). ೨. "ಯಜ್ಞ ಕರ್ಮ" (ಅಮರ. ಟೀಕ) : "ಇಷ್ಟಂ ಯಾಗಾರ್ಥ ದೊಳ್" (ವಸ್ತುಕೋಶ. ೧೧–೪೩) ; ಇಷ್ಟವೆಂದರೆ ಆಗ್ನಿಹೋತ್ರಾದಿಗಳು (ಬ್ರಹ್ಮಭಾ. ೪೩).
[ಸಂ.]

ಇಷ್ಟಕಾಚಯನ (ನಾ). ೧. ಇಟ್ಟಿಗೆಗಳನ್ನು ಸಂಗ್ರಹಿಸುವುದು, —ರಾಶಿ ಹಾಕುವುದು ; ಇಟ್ಟಿಗೆಗಳಿಂದ ವೇದಿಕೆಯನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸುವುದು. ೨. ಇಟ್ಟಿಗೆಗಳ ರಾಶಿ ; ಇಟ್ಟಿಗೆಗಳಿಂದ ರಚಿತವಾದ ಆವರಣ ಅಥವಾ ವೇದಿಕೆ ; ಯಜ್ಞವೇದಿಕೆ : ಅಧ್ವರೋಪಕ್ರಮಕೆ ವಿನುತ ಸಂಕಲ್ಪಮಂ ಪೂಡಿ ರಚಿಸಿದಂಪ್ಪ ಕಾಚಯನಮಂ ಕ್ರಮದಿಂದೊಳು (ಜೈಮಿಭಾ. ೩೩–೩೬). [ಸಂ. (ಇಷ್ಟಕಾ + ಚಯನ)]

ಇಷ್ಟಕಾಪಥ (ನಾ). ಲಾಮಂಚದ ಬೇರು : "ಕರೀಬಾಳದ ಬೇರು" (ಗಂಗಾಮ. ೩೫).
[ಸಂ.]

ಇಷ್ಟಕಾರಿ (ನಾ). ಪ್ರಿಯವನ್ನುಂಟುಮಾಡುವವನು ; ಬೇಕಾದ ದ್ದನ್ನು ನಡಸಿಕೊಡುವವನು : "ಕ್ಷೇಮಂಗೈವವನಿಷ್ಟಕಾರಿಯಪಿಕಿಳ್ಳಂ" (ಮುಂಗಾರಾ. ೬೮–೪).
[< ಸಂ. ಇಷ್ಟಕಾರಿನ್]

ಇಷ್ಟಕೆ (ನಾ). ಇಟ್ಟಿಗೆ (ಕ).
[ಸಂ. ಇಷ್ಟಕಾ]

ಇಷ್ಟಗಂಧ (ನಾ). ೧. ಹಿತವಾದ ವಾಸನೆ; ಸುಗಂಧ. ೨. ಸುವಾಸನೆಯುಳ್ಳ ವಸ್ತು.
[ಇಷ್ಟ + ಗಂಧ]

ಇಷ್ಟಗಂಧಾಧಿವಾಸ (ನಾ). ಮೈಗೆ ಸುಗಂಧವಸ್ತುವನ್ನು ಲೇಪಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು : "ಅಂಗವಿಲೇಪನ . . . ಇಷ್ಟಗಂಧಾಧಿವಾಸಮದು ಸಂಸ್ಕಾರಂ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೭೬–೮).
[ಇಷ್ಟಗಂಧ + ಅಧಿವಾಸ]

ಇಷ್ಟಗುಣ (ನಾ). ಬಯಸುವಂಥ ಗುಣವುಳ್ಳವಳು ; ಪ್ರಿಯವಾದ, ಹಿತವಾದ ಗುಣಗಳುಳ್ಳವಳು : ಇಷ್ಟಗುಣಿಯರೆಲ್ಲರು ಮತ್ತೆ ರಾಣಿಯ ರಪ್ಪೆಲ್ಲರ್ಯ ಲಕ್ಷ್ಮಿಯರು (ಹಡಬ. ೧–೧೫).
[ಸಂ. ಇಷ್ಟಗುಣಾ]

ಇಷ್ಟಗೋಷ್ಠಿ (ನಾ). ೧. ಬೇಕಾದವರ ಸಹವಾಸ ; ಪ್ರೀತಿಪಾತ್ರರ ಕೂಟ. ೨. ಪ್ರೀತಿಪಾತ್ರರ ಅಥವಾ ಬೇಕಾದವರ ಸಹವಾಸದ ಲ್ಲಿರುವವನು : ನಿಮ್ಮಂಥಾ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರೊಡನೆ ಇಷ್ಟಗೋಷ್ಠಿಗಳಾಗಿರುವ ಭಾಗ್ಯವನ್ನ ಎಂದಿಗಾಗುವುದೊ (ಕೃವಾ. ೬).
[ಇಷ್ಟ + ಗೋಷ್ಠಿ]

ಇಷ್ಟತ್ವ (ನಾ). [ತತ್ತ್ವಶಾ] ಎಲ್ಲ ವಸ್ತುಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಇರುವ ಏದು ಧರ್ಮಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : ಲೋಕವಲ್ಲಿ ಸಮಸ್ತ ವಸ್ತುಗಳಲ್ಲೂ ಅಸ್ತಿತ್ವ, ಪ್ರಕಾಶ, ಇಷ್ಟತ್ವ, ನಾಮ, ರೂಪ – ಈ ಏದು ಅಂಶಗಳು ವ್ಯಪಹರಿಸಲ್ಪಡುವುವು (ಶಿಂದಾಸಾ. ೨೨೫).
[ಸಂ.]

ಇಷ್ಟದಾನಿ (ನಾ). ಬಯಸಿದ್ದನ್ನು ಕೊಡುವವನು : ಪಲ್ಲಪಸಲ್ಲದೊ ನಿಷ್ಟದಾನಿಯೇ (ಶಾಂತಿತ. ೧–೪೮). [< ಸಂ. ಇಷ್ಟದಾನಿನ್]

ಇಷ್ಟದೇವತೆ (ನಾ). ಇಷ್ಟವಾದ ದೇವತೆ ; ತನಗೆ ಅತ್ಯಂತ ಪ್ರಿಯವಾದ ಆರಾಧ್ಯದೈವ : ಮಾನನರ್ಗೈದೆ ಸೌಖ್ಯಂ ಪರ್ಜಲಿಂದೆಮ್ಮ ತಾನಿಷ್ಟದೇವತೆಯ ಬೇಡಿಕೊಂಡಿರ್ದಡೆ (ಜೈ ಮಿ ಭಾ. ೩–೨೨) ; ಶ್ರೀಮಜ್ಜಗನ್ನಾಥದಾಸರಾಯರವರ ಕುಲದೈವವೂ ಇಷ್ಟದೈವವೂ ಶ್ರೀ ಲಕ್ಷ್ಮೀ ನೃಸಿಂಹರೂಪವು (ಹರಾಸ. ೧–೧ ಬೀಳಿ).
[ಸಂ. ಇಷ್ಟದೇವತಾ (ಇಷ್ಟ + ದೇವತಾ)]

ಇಷ್ಟದೈವ (ನಾ). = ಇಷ್ಟದೇವತೆ : ಇಂದುಧರಿಷ್ಟದೈವಂ ತಂದೆ ಗುಣಾಂಭೋಧಿ ಕೇತನಂ (ಸೌಇಾ. XX, ೪೯–೪೩ ; ೧೦೭೬) ; ಉದಯ ಕಾಲದೊಳ್ಮೊದಲಿಷ್ಟದೈವದ ಪದಗಳ ಪಾಡುವಂದದೊಳು (ಹಡಬ. ೩–೧೫೫).
[ಇಷ್ಟ + ದೈವ]

ಇಷ್ಟಪಡು (ಕ್ರಿ). ಅಪೇಕ್ಷಿಸು ; ಒಪ್ಪು ; ಸಮ್ಮತಿಸು : ಆತನ ಜತೆಗೆ ಹೋಗಲು ನಾನು ಇಷ್ಟಪಡುವುದಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ) ; ಅವನೇಕೋ ಈ ಹೆಣ್ಣನ್ನು ಮದುವೆಯಾಗಲು ಇಷ್ಟಪಡುವುದಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ).
[ಇಷ್ಟ + ಪಡು]

ಇಷ್ಟಪ್ರಾಪ್ತಿ (ನಾ). ಬಯಸಿದ್ದರ ಲಾಭ; ಬಯಸಿದ್ದು ದೊರೆಯುವಿಕೆ : ಇಷ್ಟಪ್ರಾಪ್ತಿ ಅನಿಷ್ಟನಿವೃತ್ತಿ ಈ ಎರಡೂ ಸುಖಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾದ ವಿಷಯಗಳು (ರೂಢಿ).
[ಇಷ್ಟ + ಪ್ರಾಪ್ತಿ]

ಇಷ್ಟಫಲ (ನಾ). ಬಯಸಿದ ಫಲ; ಅಪೇಕ್ಷಿಸಿದ ಪ್ರಯೋಜನ; ವರ : ಕುಲದೇವತೆಯೆಂತು ಕೊರ್ತುರ ತಂತಮ್ಮಿಷ್ಟಫಲವ ಪಡೆದಳ್ಕಿಂದ (ಹಡಬ. ೧–೪೧).
[ಇಷ್ಟ + ಫಲ]

ಇಷ್ಟಮಧುಳಿ (ನಾ). ಅತಿಮಧುರವೆಂಬ ಮೂಲಿಕೆ; ಜ್ಯೇಷ್ಠ ಮಧು (ಕ).
[< ಸಂ. ಯಷ್ಟಿಮಧುಳಿ]

ಇಷ್ಟಯೋಗ (ನಾ). ಪ್ರಿಯರ ಅಥವಾ ಪ್ರಿಯವಾದ ವಸ್ತುವಿನ ಸಮಾಗಮ : ಎಣಿಸಿಷ್ಟಯೋಗದೊಳ್ ಸುಖಮನಿತೆ ಮನೋದುಃಖ ಮದೞಗಲ್ಕಯೊಳಿಂದಲ್ತೆ ನಿವೃತ್ತಿಯೊಳೆಸೆವರ ಸಜ್ಜನರ್ (ಆ೦ಧ್ರ ಶ. ೩–೩೮).
[ಇಷ್ಟ + ಯೋಗ]

ಇಷ್ಟಲಿಂಗ (ನಾ). ೧. [ವೀಶೈ] ದೀಕ್ಷದ ಮೇಲೆ ಧರಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ದೀಕ್ಷಾಕಾಲದಲ್ಲಿ ಗುರು ಕೊಡುವ ಲಿಂಗ: "ಶ್ರೀ ಗುರು ತಿವದೀಕ್ಷೆಯಂ ದಿತ್ತುದೇ ಯಿಷ್ಟಲಿಂಗವಿನಿಸುವದು" (ವಿವೇಚಿ. ೧೧೬) ; ಲಿಂಗವು ಸ್ಥಾವರ, ಇಷ್ಟ ಎಂದು ಎರಡು ವಿಧ (ಭಾಗವ. ೩೪೯). 'ಪ್ರಾಣಲಿಂಗ', 'ಭಾವಲಿಂಗ' ಪರಾ. ೨. [ವ್ಯಾಕ] ವಿಶೇಷ್ಯ ವಿಶೇಷಣಗಳಲ್ಲಿ ಪರಸ್ಪರ ಅನುಸಾರವಾದ ಲಿಂಗ: ನಿಲಿಸರ್ ವಿಶೇಷಣದಿಷ್ಟಲಿಂಗಮನುಪಾಲುಂ ವಿಶೇಷ್ಯಂ (ಕವಭ. ೧೫೩).
[ಇಷ್ಟ + ಲಿಂಗ]

ಇಷ್ಟವಯಸ್ಕೆ (ನಾ). ನಟ್ಟಿನ ಗೆಳತಿ ; ಪ್ರಿಯಸಖಿ : ಸವತಿಯರ್ ಕೊಂಕಿಪ್ಪವಯಸ್ಕೆಯಂದದಿಂದರು (ಶಾಕುಂತ. ೫೬–೯೬).
[ಸಂ. ಇಷ್ಟವಯಸ್ಕಾ]

ಇಷ್ಟವರಣ (ನಾ). ತನಗೆ ಬೇಕಾದುದನ್ನು ಆಯುವಿಕೆ ; ಚುನಾವಣೆ : ಅದು ಮುಮ್ಮುನಾಗಿ ಪ್ರಜೆಗಳು ಸ್ವತಂತ್ರವಾಗಿ ನಡೆಸುವ ಇಷ್ಟವರಣ ಅಥವಾ ಚುನಾವಣೆ (ಎಲೆಕ್ಷನ್) (ರಾಜ್ಯಶಾ. ೫೨).
[ಇಷ್ಟ + ವರಣ]

ಇಷ್ಟವಿಯೋಗ (ನಾ). ಪ್ರೀತಿಪಾತ್ರರಾದವರ ಅಗಲಿಕೆ; ಪ್ರಿಯ ವಸ್ತುವನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಳ್ಳುವುದು : ಸಮುಪಸ್ಥಿತಸ್ಪೃಸಂಯೋಗಮು ನಿಷ್ಟವಿಯೋಗಮಂ ಚತುರ್ಗತಿಗಳೊಳಂ ಭ್ರಮಯಿಸಿ ಕೈಕೊಳ್ಳುಂ ತಾನೆ ಮತ್ತೆ ನೆರಮಿಲ್ಲ ದೇಹಿಗಂತೇಕಶ್ವಂ (ಮಲ್ಲಿತ. ೧೮–೬೭).
[ಇಷ್ಟ + ವಿಯೋಗ]

ಇಷ್ಟವಿರಹ (ನಾ). = ಇಷ್ಟವಿಯೋಗ: ಇಷ್ಟವಿರಹಕೆ ಮಿಗಿಲ್ ಸಂಕಟದ ಶಿಕ್ಷೆಯಂ ಸೃಜಿಸಬಲ್ಲನೆ ನರಕಶಿಕ್ಷಾಚಾರ್ಯನಾದೊಡಂ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೧೬೩–೩೧೮). [ಇಷ್ಟ1 + ವಿರಹ]

ಇಷ್ಟಸಿದ್ಧಿ (ನಾ). ಬಯಸಿದ್ದು ಕೈಗೂಡುವಿಕೆ; ಮನೋರಥವು ನೆರವೇರುವುದು: ಜನಮಂಗೀಕರಿಪುದು ನೆಟ್ಟನೆ . . . ಇಷ್ಟಸಿದ್ಧಿಗಳ್ ನೆಲಸಿನಿಂದ ಕಾರಣದೆ ಶಬ್ದಮಣಿದರ್ಪಣಮಂ (ಶಮದ. ನ. ೬); ನಿಮ್ಮಿಷ್ಟಸಿದ್ಧಿಯ ಬೆಳಸು ಫಲವಾಯ್ತೇಕೆ ನೋವಿನ್ನು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೬–೧೪); ಆ ತಾಯಿ ಬಂದಿಷ್ಟಸಿದ್ಧಿಯಂ ಕೊಡೆ ಪಡೆದನು (ವೀಶೈಪು. ೮–೬–೨೭). [ಇಷ್ಟ1 + ಸಿದ್ಧಿ]

ಇಷ್ಟಾಪೂರ್ತ (ನಾ). ಇಷ್ಟಕರ್ಮ ಮತ್ತು ಪೂರ್ತಕರ್ಮ. ℙ ಇಷ್ಟಕರ್ಮವೆಂದರೆ ಯಜ್ಞಯಾಗಾದಿಗಳು, ಪೂರ್ತಕರ್ಮವೆಂದರೆ ಕೆರೆ, ಕಟ್ಟೆ, ಬಾವಿ, ತೋಪು ಮುಂತಾದುವುಗಳ ರಚನೆಯ ರೂಪವಾದ ಧರ್ಮಕಾರ್ಯ: ಯಿಷ್ಟಾಪೂರ್ತಫಲಂ (ಎಇ. IV, ೩೧೭–೨೩; 1075). [ಸಂ.]

ಇಷ್ಟಾಪೂರ್ತಿ (ನಾ). = ಇಷ್ಟಸಿದ್ಧಿ: ಅವನಂತೂ ಇಷ್ಟಾಪೂರ್ತಿಯಾಗಿ ನಲಿಯುತ್ತಿದ್ದಾನೆ (ರೂಢಿ). [ಸಂ. (ಇಷ್ಟ + ಪೂರ್ತಿ)]

ಇಷ್ಟಾರ್ಥ (ನಾ). ಬೇಡಿದ ಫಲ; ಅಪೇಕ್ಷಿಸಿದ ಪ್ರಯೋಜನ; ಬಯಸಿದ್ದು: ಇಂದ್ರಾದಿಗಳನವರ್ ಮುದದೊಳಿಷ್ಟಾರ್ಥಮಂ ಸಲಿಸಿದರ್ (ಜೈಮಿಭಾ. ೫–೪೭); ಇಷ್ಟಾರ್ಥಮಂ ಸಂಪಾದಿಸಲ್ಕೆ ಪೂಣ್ದೆಡೆಯೊಳನಿಷ್ಟಮಾದರ್ಥಂ ಲಭಿಸಿತೆಂದು ಪೇಳ್ವುದುಂ ವಿಷಮಾಲಂಕಾರಂ (ಅಪ್ರತಿ. ೮೬–೧೨); ಅವನ ಇಷ್ಟಾರ್ಥ ಕೈಗೂಡಿತು (ರೂಢಿ). [ಇಷ್ಟ1 + ಅರ್ಥ]

ಇಷ್ಟಾರ್ಥಕರ (ಗು). ಬಯಸಿದ್ದನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುವ, —ಕೈಗೂಡಿಸುವ: ಸಿದ್ಧಂ ನಮಾದ್ಯಕ್ಷರಂಗಳನಿಷ್ಟಾರ್ಥಕರಂಗಳಂ (ಸುಕುಮಾ. ೨–೫೭). [ಸಂ.]

ಇಷ್ಟಾರ್ಥಗೊಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಬಯಸಿದ್ದನ್ನು ಕೊಡಿಸು: ಭುವನದ ಬಡವರ ಬಿನ್ನಹವನು ತಂದವನೀಶ್ವರರಿಗೆ ಪೇಳಿ ತವಕದೆ ಕಾಣಿಸಿ ಯಿಷ್ಟಾರ್ಥಗೊಡಿಸುತಿರ್ಪವರ ಕೇರಿಗಳೊಪ್ಪುತಿಹುವು (ಕಂನವಿ ೬–೪೬). [ಇಷ್ಟಾರ್ಥ + ಕೊಡಿಸು]

ಇಷ್ಟಾರ್ಥಪ್ರಕಟನ (ನಾ). ಮನಸ್ಸಿನ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ಹೊರಗೆಡಹುವುದು: ಪ್ರಕರಣದಿಂ ಶಬ್ದಾಂತರದ ಕೂಟದಿಂದಭಿನಯಂಗಳಿಂ ದಿಷ್ಟಾರ್ಥಪ್ರಕಟನಮಕ್ಕುಮನೇಕ ಪ್ರಕಾರಮರ್ಥಂ ಪದಕ್ಕೆ ಸಂಭವಿಸುವೊಡಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೪೩೧). [ಇಷ್ಟಾರ್ಥ + ಪ್ರಕಟನ]

ಇಷ್ಟಾರ್ಥಸಿದ್ಧಿ (ನಾ). ಬಯಕೆ ಈಡೇರುವುದು: ಅರಸುಗಳಿಗಾದರೋ ಇಷ್ಟಾರ್ಥಸಿದ್ಧಿಯ ಸಂಗಡಲೇ ದುಃಖ ತೊಡಗಿರುವುದು (ಶಾಕುಂತ. ೬೨–೨೪). [ಇಷ್ಟಾರ್ಥ + ಸಿದ್ಧಿ]

ಇಷ್ಟಾಲಾಪ (ನಾ). ಪ್ರೀತಿಯ ಮಾತು, —ಸಂಭಾಷಣೆ: ದೈವವು ಅನುಕೂಲವಾದರೆ ಶ್ರೇಯಸ್ಸಿನ ಮೇಲೆ ಶ್ರೇಯಸ್ಸು ಎಂದು ಇಷ್ಟಾಲಾಪಗಳನಾಡಿಕೊಳುತ ಶುಕನಾಸನ ಕೈಯ ಹಿಡಿದುಕೊಂಡು (ವಚಕಾ ೫). [ಇಷ್ಟ + ಆಲಾಪ]

ಇಷ್ಟಾವಾಪ್ತಿ (ನಾ). ಇಷ್ಟಾರ್ಥವನ್ನು ಪಡೆಯುವುದು; ಬಯಕೆ ಈಡೇರುವಿಕೆ: ಮುನ್ನಂ ನೆರಪಿದ ಸುಕೃತಂ ಪಕ್ವಮಾದಲ್ಲದಂದಾವುದು ಮಿಷ್ಟಾವಾಪ್ತಿಯಿಲ್ಲ (ಪುಷ್ಪಪು. ೩–೧೦೧). [ಇಷ್ಟ + ಆವಾಪ್ತಿ]

ಇಷ್ಟಿ (ನಾ). ೧. ಯಾಗ; ಯಜ್ಞ. ೨. ಪೂಜೆ: ಇಷ್ಟಿಯೆಂದರೆ ಪೂಜೆಯಾ ಪೂಜೆಯಲ್ಲಿ ಮನ ನಟ್ಟಿಹುದೆ ಇಷ್ಟವು (ಲಶಿಚಿಂ. ೪೯–೪). ೩. ಮನಸ್ಸಿನ ಇಚ್ಛೆ; ಬಯಕೆ; ಕೋರಿಕೆ: "ಇಷ್ಟಿ ಮಖೇಚ್ಛಾವಚನಂ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೧೩೦–೭೨). [ಸಂ.]

ಇಷ್ಟಿಕೆ (ನಾ). ಇಟ್ಟಿಗೆ (ದಕ. ಕಿ). [ಸಂ. ಇಷ್ಟಿಕಾ]

ಇಷ್ಟು, ಈಟ್ಕು (ನಾ). ೧. ಈ ಪರಿಮಾಣ; ಈ ಅಳತೆ: ಯಿಂತೀ ಯಿಷ್ಟಱ ಕ್ರಿಯಲ್ಲಿ ಸಂತತ ವ್ರತವಿರಬೇಕು (ಎಲೇಶ್ವ. ೮೧); ಧಾರೆಣ್ನೆ ಗಾಣಕ್ಕರಸೊಲೆಗೆ ಮೇಟಿಗೊಳಗ ಇಷ್ಟುವನೂ . . . ಕೊಟ್ಟರು (ಸೌಇಇ. IX–i, ೩೮೭–೨೧; 1297); ಇಷ್ಟು ದೊರಕಿದರೆ ಮತ್ತಿಷ್ಟು ಬೇಕೆಂಬಾಸೆ (ಪುರಂದ. ೨–೧೫೧–೩); ಇಷ್ಟ ನೀ ಕೀರ್ತಿಸಲಾತನ ಮೇಲೊಂದು ಕಷ್ಟವನೆನೆದು ಪೂಸರಳ ವೃಷ್ಟಿಯ ತೋಱುವೆ (ಮೋಹತ. ೬–೧೨). (ಗು). ೨. ಕೊಂಚ; ತುಸು; ಸ್ವಲ್ಪ: ಸಕಲ ಲಕ್ಷಣವು ವಸ್ತುಕಕೆ ವರ್ಣಕಕಿಷ್ಟು ವಿಕಳವಾದರು ದೋಷವಿಲ್ಲ (ಭರಚ. ೧–೯). ಈಟ್ಕು: ೧. ದೊಡ್ಡವಿರಲಿಲ್ಲ ಅವು ಈಟು ಈಟು (ಗಂಗಾತ. ೨೮–೧೩); ಏಳೊನ್ನಿನ ಸೀರೆ ನೆರಿಗ್ಯಾಳೆ – ಅಕ್ಕಯ್ಯ ಯಾರುಡಿಸಿದರೇಳೆ ನನಗೀಟ (ಗೌರಪ. ೧೭–೨); ಯಾರು ಎಂದು ಕೇಳಿದ್ದಕ್ಕೇ ಈಟೆಲ್ಲಾ ಸಿಟ್ಟು ಮಾಡ್ಬೇಕೆ (ದೇಶಧು. ೧೯); ಒಂದು ಈಟ ನಿಲ್ಲರಿ (ಬಾಬಲ. ೧೯).

ಈಟೊಂದು = ಇಷ್ಟೊಂದು: ಈಸ್ವಾಮಿ ಎದುರಿದ್ದಾಗಲೇ ಈಟೊಂದು ದಿಮಾಕು ನಡೆಸ್ತಾನಲ್ಲ (ಮರಳಿ. ೧೪). ಈಟೀಟು (ದ್ವಿರುಕ್ತಿ) ಕ್ರಿಮಿ – ಕೀಟ ತುಂಬಿ ಈಟೀಟು ತುಂಬಿ ದನಿಮೀಟು ತುಂಬಿ ತುಂಬಿ (ಗಂಗಾತ. ೧೦೮–೧೩). ಇಷ್ಟರು = ಇಷ್ಟು ಜನ, —ಮಂದಿ: ಪುಂಸ್ತ್ರೀ ಬಹುವಚನದಲ್ಲಿ ಅಷ್ಟರು, ಇಷ್ಟರು ಎಂಬ ಕಾರಕರೂಪಗಳನ್ನು ಉಪಯೋಗಿಸುವುದುಂಟು (ಮಧ್ಯಮ. ೪೬). ಇಷ್ಟಷ್ಟು = ಈ ಪರಿಮಾಣ, —ಆ ಪರಿಮಾಣ ಎಂದು ಹೇಳುವಷ್ಟು: ಅವನ ಕಷ್ಟ ಇಷ್ಟಷ್ಟಲ್ಲ (ರೂಢಿ). ಇಷ್ಟಿಷ್ಟು (ದ್ವಿರುಕ್ತಿ): ಸೃಷ್ಟೀಶ ಪುರಂದರವಿಟ್ಠಲರಾಯನೆ ಇಷ್ಟಿಷ್ಟು ಬೆಣ್ಣೆಯ ಕೊಟ್ಟೇನೊ ರಂಗಯ್ಯ (ಪುರಂದ. ೨–೧೧೦–೩); ಇಂಥಿಂಥ ಇಷ್ಟಿಷ್ಟು ಕೆಲಸಗಳನ್ನು ಮಾಡಬೇಕು (ಮುಂಬಯಿ. ೩–೮೮); ಅವರಿಗೆಲ್ಲಾ ಇಷ್ಟಿಷ್ಟು ಕೊಡಬೇಕು (ರೂಢಿ). ಇಷ್ಟರಲ್ಲಿ = ಇನ್ನು ಸ್ವಲ್ಪವೇ ಹೊತ್ತಿನಲ್ಲಿ: ಇಷ್ಟರಲ್ಲೇ ಅವನು ಇಲ್ಲಿ ಬರುತ್ತಾನೆ (ರೂಢಿ). [ಈಸ್ಕು + -ಟು ?]

ಇಷ್ಟೆ (ನಾ). ಪ್ರಿಯಳು; ಪ್ರೀತಿಪಾತ್ರಳು: "ಇಷ್ಟೆ – ಪ್ರಾಣಕಾಂತಳ್" (ಧನಂಜ. ಟೀಕೆ). [< ಸಂ. ಇಷ್ಟಾ]

ಇಷ್ವಾಕಾರ (ನಾ). ಬಾಣದ ಆಕಾರ; ಅಂಬಿನ ಆಕಾರ: ನಾಲ್ಕು ಇಷ್ವಾಕಾರಪರ್ವತಂಗಳುಂ ಸಹಸ್ರಯೋಜನ ವಿಸ್ತಾರಂಗಳುಂ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೧೫೦). [ಇಷು + ಆಕಾರ್ಯ]

ಇಷ್ವಾಸ (ನಾ). ೧. ಬಾಣವನ್ನು ಬಿಡುವ ಸಾಧನ; ಬಿಲ್ಲು: "ಅಸ್ತ್ರಂ, ಧನುಃ, ಇಷ್ವಾಸಃ . . . ದ್ರುಣಾ – ಈ ೯ ಬಿಲ್ಲು" (ಹಲಾಯು. ೭೬–೩೧೦). ೨. ಬಾಣವನ್ನು ಬಿಡುವವನು; ಬಿಲ್ಲುಗಾರ. [ಸಂ.]

ಇಸಂ, ಇಸಮು (ನಾ). ೧. ಆಸಾಮಿ; ವ್ಯಕ್ತಿ: ಪಾವೆಲ್ ಕಡೆಗೆ ಕೈ ಬೀಸುತ್ತಾ "ಈತನೇ ಆ ಇಸಂ" ಎಂದು ಹೇಳಿದ (ತಾಯಿ. ೭೨); ದಡೂತಿಯಾಗಿದ್ದಾನೆ ಇಸಂ (ರೂಢಿ). ಇಸಮು: ೧. ಬೇರೆ ಆಳನ್ನು ಒದಗಿಸಿ ಇಸಮು ಭರ್ತಿಯಾಗುವಂತೆ ನಿಯಾಮಕವಾಗಿತ್ತು (ಮಹಾವಂ. II, ೩೦); ನಿನ್ನ ಭಾವ ಸಾಮಾನ್ಯ ಇಸಮು ಅಲ್ಲ (ಮನೆಬೆ. ೪). ೨. ಬಾಬು; ಅಂಶ; ವಿಷಯ (ಮೈಗಜೆ. IV, ೭೭೨).

ಇಸಂವಾರ್, ಇಸಂವಾರು = ೧. ಹೆಸರುಗಳ ಅನುಕ್ರಮದಲ್ಲಿ. ೨. ಖಾತೆ ಅಥವಾ ಬಾಬಿನ ಮೇರೆಗೆ (ಮೈಗಜೆ. IV, ೭೭೨). [← ಮರಾ. ಇಸಮ್; ಅರ. ಇಸ್ಮ್]

ಇಸಂಗೋಲು 'ಇಸಬುಗೋಲು' ನೋ.

ಇಸಕಯ್ಯ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಶ್ರೀ ಇಸಕಯ್ಯ (ಎಕ. II, ೫೩; 1050). [?]

ಇಸಕೊಳ್ಳು 'ಈಸ್ಯು' ಪರಾ.

ಇಸಗೊಳ್ಳು 'ಈಸ್ಯು' ಪರಾ.

ಇಸದಿ (ನಾ). ಒಂದು ಹೆಸರು (?): ಶ್ರೀಕವಿಲರ ಮಗಳ್ದಿರ್ ಸರ್ವಸಜರ ಇಸದಿಗಳ್ಗೆ ಕೊಟ್ಟೊದು ಎಜ್ಜೆತಿಮಸ ಕೊಟ್ಟೊದು ಪೂರ್ವಸಾಲೆ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೪೫-೬೩ ; 890). [?]

ಇಸಬಗೋಲು 'ಇಸಬುಗೋಲು' ನೋ.

ಇಸಬು, ಇಸುಬು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಚರ್ಮರೋಗ: ಸಣ್ಣ ಮಕ್ಕಳಿಗೆ ಹಲ್ಲು ಬರುವಾಗ್ಗೆ, ಜಂತಿನ ಉಪದ್ರವವಾದಾಗ್ಗೆ ಇಲ್ಲವೆ ತಾಯಿಯ ಹಾಲು ಕೆಟ್ಟಾಗ್ಗೆ ಇಸಬು ಹುಟ್ಟುವುದುಂಟು (ಗೃಹವೈ. ೬೪); ಕಜ್ಜಿ, ತಿಮರು, ಇಸಬು, ಗಜಕರ್ಣ—ಇಂಥ ರೋಗಗಳು ಆಗುವವಲ್ಲದೆ (ಕೃಷಿಪ್ರ. ೨೬೯). **ಇಸುಬು**: ಮತ್ತರಾಣಿಯಂ ಸಮೂಲವಂ ಸುಟ್ಟ ಬೂದಿ, ಬಿಳಿಯ ಸಜ್ಜರಸ, ಗೇರಹರಳ ಸುಟ್ಟ ಬೂದಿ, ಇಷ್ಟನ್ನೂ ಪುಡಿ ಮಾಡಿ, ಉಮ್ಮತ್ತದ ಸೊಪ್ಪಿನ ರಸ, ಹಾಗಲ ಸೊಪ್ಪಿನ ರಸ, ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಮರ್ದಿಸಿ, ನೆಳಲಲ್ಲಿ ಇಕ್ಕಿ ಒಣಗಿಸಿ, ಹಸುವಿನ ಬೆಣ್ಣೆಯಲ್ಲಿ ಮರ್ದಿಸಿ ಇಕ್ಕಲು ಇಸುಬಿನ ಹುಣ್ಣು ಮಾಣ್ಗುಂ (ವಿವೈವಿ. ೬೧).

[ಪ್ರಾ. ವಿಸಪ್ಪ (< ಸಂ. ವಿಸರ್ಪ). / ಮರಾ. ಇಸಪ, ಇಸಬ]

ಇಸಬುಗೋಲು, ಇಸಂಗೋಲು, ಇಸಬಗೋಲು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಔಷಧಿ ಗಿಡದ ಬೀಜ. ℙ ಇದು ಹಿಂದೆ ಪರ್ಷಿಯಾ ದೇಶದಲ್ಲಿ ಬೆಳೆಯುತ್ತಿದ್ದು, ಈಗ ಔಷಧಿಗಾಗಿ ಹಿಂದುಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಹೇರಳವಾಗಿ ಬೆಳೆಸಲ್ಪಡುತ್ತದೆ. ಇದು ವಾರ್ಷಿಕ ಪೈರು. **ಇಸಂಗೋಲು** (ಮೈಔಗಿ. ೬೨-೧೨೬೬). **ಇಸಬಗೋಲು**: ಮಕ್ಕಳ ಅಮಶಂಖೆ (ಸಿಂಬಳ ಹೊರೆಕಡೆ)ಗೆ-... ಅರ್ಧತೊಲೆ ಇಸಬಗೋಲನ್ನು ಎರಡು ತೊಲೆ ನೀರಲ್ಲಿ ನೆನೆಹಾಕಿ ಅದು ನೆನೆದು ಕೂಡಿಕೊಂಡಮೇಲೆ ಅರ್ಧ ತೊಲೆ ಕಲ್ಲುಸಕ್ಕರೆ ಪುಡಿ ಬೆರೆಸಿ ಕೊಡುವುದು (ಮನೆಮ. ೧೪).

[ಅನ್ಯದೇ. ತಮಿ. ಇಸಬಗೋಲ್ ; ತೆಲು. ಇಸಬ್ಗೋಲು. / ಮರಾ. ಇಸಬ್‌ಗೋಲ್ ; ಪಾರ. ಇಸ್ಬ್‌ಷೂಲ್ ; ಹಿಂ. ಇಸಬ್‌ಗೋಲ್]

ಇಸಮು 'ಇಸಂ' ನೋ.

ಇಸವಿ, ಇಸ್ವಿ (ನಾ). ಕ್ರೈಸ್ತ ಶಕದ ವರ್ಷ: ೧೮೧೨ ನೆ ಇಸವಿ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೪, ೫೨-೧೮ ; 1812) ; ಮುಖ್ಯವಾದ ಅಂಶಗಳನ್ನು, ಘಟನೆಗಳನ್ನು, ಇಸವಿಗಳನ್ನು, ... ಸೂಚಿಸಬಹುದು (ಶಿಕ್ಷದ. ೨೮೯) ; ೧೮೮೯ನೇ ಇಸವಿ ೧ನೇ ಅಕ್ಟ್ ಪ್ರಕಾರ (ಗ್ರಾಮಾಕ. ೨). **ಇಸ್ವಿ** (ಮೈಗಜೆ. IV, ೭೭ ; ರೈಸ್‌ಗೆ. ೫೫೦). [← ಅರ. ಈಸ್‌ವೀ]

ಇಸವಿಸನ್ (ನಾ). (ಉಕ). = ಇಸವಿ: ಈ ಶಕಕ್ಕೆ (ಕ್ರಿಸ್ತಶಕ) ನಮ್ಮ ದೇಶದಲ್ಲಿ ಇಸವಿಸನ್ (ಯೇಸುವಿನ ವರ್ಷ ಎಂದೆನ್ನುವರು) (ಮುಂಬಯಿ. ೫-೨೭). [← ಮರಾ. ಇಸವೀಸನ್ ; ಹಿಂ. ಈಸಮೀಸನ್]

ಇಸಿ$_1$, ಇಸ್ಸಿ$_1$ (ನಾ). (ಮಕ್ಕಳ ಮಾತಿನಲ್ಲಿ) ಹೇಸಿಗೆ; ಮಲ: ಹುಸಿಯ ಪೇಳ್ವುದರಿಂದ ಹಸಿದು ಸಾವುದು ಲೇಸು ಹುಸಿದು ಮೆಜ್ಜೆಯುವನ ಬದುಕಿಂದ ಹಂದಿಯ ಇಸಿಯು ಲೇಸೆಂದ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೧೮೧). **ಇಸ್ಸಿ$_1$**: ಮನೆಯ ಮುಂದುಗಡೆ ಯಾವುದೋ ಮಗು ಇಸ್ಸಿ ಮಾಡಿತ್ತು (ರಂಗವ. ೩೦). [< ಸಂ. ವಿಷಾ. / ಮರಾ. ಇಶೀ]

ಇಸ್ಸಿ 'ಇಸ್ಸೀ' ನೋ.

ಇಸಿಕೊಳ್ 'ಈಸ್ಯು' ಪರಾ.

ಇಸಿಸು (ಕ್ರಿ). ಬಾಣಪ್ರಯೋಗಮಾಡಿಸು; ಅಂಬಿನಿಂದ ಹೊಡೆಯಿಸು: ಛಾಯಾಲಕ್ಷ್ಯಮನೊಡ್ಡಿಯುಮಾಯದ ನೀರೊಳಗೆ ತನ್ನನಡಸಿದ ನೆಗಟಂ ಬಾಯಱಿವಿನಮಿಸಿಸಿಯುಮರೆ ಹೋ ಯಜ ಬಾಪೆಂದು ಹರಿಗನಂ ಗುರು ಪೊಗಟ್ಟಂ (ಪಂಪಭಾ. ೨-೬೦). [ಇಸು$_1$ + -ಇಸು$_3$]

ಇಸು$_1$ (ಕ್ರಿ). ಎಚ್ಚ (ಭೂತಕೃ) ೧. ಬಾಣಪ್ರಯೋಗಮಾಡು; ಅಂಬನ್ನು ಎಸೆ: "ಇಸು - ಶರವಿಮೋಚನೇ" (ಶಮಧಾ) ; ಆನೆಯೂರ್ ತಾಗಿ ಎಚ್ಚು ಎಱಿದು ಆನೆಯಾ... ಕಾದು ಸತ್ತ (ಎಕ. X, ಶ್ರೀನಿವಾ. ೩೦-೧೧ ; 800) ; ಇವರಾ ಬಲದಿನಗಲ್ದರನೆಚ್ಚಾ ತ್ರಿಲೋಕಮಂ ಕಂತು ಬಸಕೆ ಬರಿಸುವಂ (ಕವಿರಾ. ೩-೧೨೨) ; ಪುಂಖಾನುಪುಂಖಮಿಸುತ್ತಿರ್ಪೆಡೆಯೊಳ್ (ಆದಿಪು. ೧೩-೬೧) ; ವಾನರಪತಾಕನ ರಥವ ಹಿಂದಕೆ ಮುರಿಯಲಿಸುವೆನು (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೧-೪೧) ; ಬೇಡರ ಬಿಲ್ಗೋಲಿಂದಲಿಸುವ ಕೈವಾಡವ ಕಂಡು (ಮೋಹತ. ೧೯-೩೧). ೨. ಅದುಮು; ಒತ್ತು: ಶರಣನ ಪಾದಮಂ ಪಿಡಿದು ಸುರಧೇನುವಿನ ಪಯೋಧರಮನಿಸುವಂತೆ ಉಂಗುಟದ ಮೊನೆಯನಿಸಲೊಡಂ... ಹಾಲಹಳ್ಳವೋಲಗದ ನಡುವೆ ಮಡುಗಟ್ಟಿ ಪರಿದು ಪೊಱಸೂಸೆ (ಬಸರ. ೧೦-೬೬). ೩. ಜೀರ್ಕೊಳವೆಯಿಂದ ಪೀಚು, —ಎಸೆ, —ಸೂಸು: ಬೆಳ್ಳಿಜೀರ್ಕೊಳವಿಯಿಂದೆಚ್ಚ ನೀರೆಂದು ಕೆಂದಳವನೊಡ್ಡೆ (ಪದ್ಮರಾ. ೮-೪೬). 'ಎಸು' ಪರಾ.

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಎಯ್, ಏಚು ; ಮಲ. ತುಳು. ಎಯ್ಯು ; ತೆಲು. ಎಗುಚು]

ಇಸ್ಯು 'ಈಸ್ಯು' ನೋ.

-ಇಸ್ಯು$_3$ (ಪ್ರ). ೧. ಪ್ರೇರಣಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಧಾತುಗಳ ಮೇಲೆ ಹತ್ತುವ ಪ್ರತ್ಯಯ: "ಧಾತುಗಿಸು ಕನ್ನಡಕ್ಕಾ ಹೇತುವಿನೊಳ್ ಸ್ವಪರಕರ್ತೃವೊಳ್" (ಶಮದ. ೨೩೧) ; ಪೊಲೆಕೇಸಿ ಅರಸರ... ಮಾಡಿಸಿದ ದೇಗುಲ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೧೦-೩ ; 640) ; ದೋಸಮೇನಾನುಂ ಸ್ವಲ್ಪಮಾದೊಡಂ ಮಾಸಿಸಿರ್ಕುಮಣಂ ಕೃತಿವಧುವಂ ಪೇಸದೆ ದುರ್ಜನದೊಳಾದ ಪರಿಚಯಂ ಮಾಸಿಸಿ ಕೆಡಿಸುವವೊಲೊಪ್ಪುವ ಕುಲವಧುವಂ (ಕವಿರಾ. ೧-೧೧೧) ; ಇನಿತಾನುಂ ವಸ್ತುವಂ ತಾಂ ತರಿಸಿದನಧಿಕ ಪ್ರೀತಿಯಿಂ ವಜ್ರದಂತಂ (ಆದಿಪು. ೪-೫೪). ೨. ಸ್ವಯಂಕರ್ತೃಕವಾದ ಕಡೆಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಕನ್ನಡ, ತದ್ಭವ, ಸಂಸ್ಕೃತ, ಅನ್ಯದೇಶ್ಯ ಶಬ್ದಗಳ ನಾಮವಾಚಕಾದಿಗಳಿಂದ ಧಾತುಗಳನ್ನು ಸಾಧಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದಕ್ಕೆ ಈ ಪ್ರತ್ಯಯ ಬಳಕೆಯಾಗಿದೆ. ಉದಾ:—ಅಚ್ಚರಿಸು, ಕಳವಳಿಸು, ಕುಸುಮಿಸು, ತಡವಡಿಸು, ಭಾವಿಸು, ಭ್ರಾಂತಿಸು, ಮಚ್ಚರಿಸು: ಸಾಧಿಸಿ ಸ್ವರ್ಗಲೋಕ ಸುಖಚಿತ್ತಂ (ಎಕ. II, ೧೦೬-೪ ; 700) ; ದೇವರನರ್ಚಿಸಿ ನಂದೀಶ್ವರಂಗೆಯ್ದೆ ಬಂದಿಸಿ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೧೦-೧೮) ; ಭರತ ತ್ರಿಖಂಡದೊಳ್ ಪಸರಿಸು ನಿನ್ನ ಗೋಸಹೆಯಂ (ಪಂಠಾಮಾ. ೯-೧೬೭). [?]

ಇಸ್ಯು$_4$ (ನಾ). ಬಾಣ; ಅಂಬು: ಇಸುಗಳ ಮಳೆಗಳ ಕೋಪಾಟೋಪದಿಂದೆಸೆಯಲಂಬರ ತುಂಬುವಂತೆ (ಜ್ಞಾನಚ. ೩೭-೨೫). [< ಸಂ. ಇಷು]

-ಇಸ್ಯು$_5$ (ಪ್ರ). ಧಾತುಗಳಿಂದ ನಾಮವಾಚಕಗಳನ್ನು ಸಾಧಿಸಿಕೊಳ್ಳಲು ಬಳಕೆಯಾಗುವ ಒಂದು ಪ್ರತ್ಯಯ. ಉದಾ—ಉಣಿಸು, ತಿನಿಸು: ಸ್ಮರಿಯಿಪನಿರ್ಪತ್ತಿರ್ಬ್ಬಾಸಿರ ಬರಿಸಕ್ಕೊರ್ಮೆ ಮನದೊಳುಣಿಸಂ (ಆದಿಪು. ೬-೧೬) ; ತಿನಿಸು, ತಿನಿಸುಗಳ್ (ಶಬ್ದಾನು. ೫೭೮ ಪ್ರಯೋ). [?]

ಇಸುಕಲ್ (ನಾ). ಒಂದು ಪ್ರದೇಶದ ಹೆಸರು (?): ಪಶ್ಚಿಮಾಭಿಮುಖಮಾಗಿ ಬನ್ದ ನೆತ್ತಿದೊಱ್ ಮೇರೆಯಾಗಿ ಸುರಲೂರ ಇಸುಕಲ್ಲ ಮುಗ್ಗುಡ್ಡೆಯೊಳ್ ಭೀಮರಾಸಿ ಕಟ್ಟಿದಾ ಕೆಱ್ ಮೇರೆಯಾಗಿ (ಸೌಇಇ. IX-i, ೧೧೯-೪೬ ; 1057). [?]

ಇಸುಕೊಳ್ 'ಈಸ್ಯು' ಪರಾ.

ಇಸುಕೊಳ್ಳು 'ಈಸ್ಯು' ಪರಾ.

ಇಸುಗೆ (ನಾ). ಎಸೆತ ; ಎಸೆಯುವಿಕೆ ; ಬಾಣಪ್ರಯೋಗ ; ಅಂಬಿನ ಹೊಡೆತ: ಅಚಲಶಿವನಂ ಕಾಮನಿಸುಗೆ ಕೈಕೊಂಡಪುದೇ (ಗಿರಿಕ. ೮-೩೯). 'ಎಸುಗೆ' ಪರಾ. [ಇಸು$_1$ + -ಗೆ$_1$]

ಇಸುಬು 'ಇಸಬು' ನೋ.

ಇಸುವೆಸ (ನಾ). ಸೇವಾವೃತ್ತಿ; ಊಳಿಗ: ಪೆಜವುಮಿಸುವೆಸಂಗಳನ ವರವರ್ಗೆ ತಕ್ಕುವಂ ತಕ್ಕಂದದಿಂ ಪೇಳ್ದೂಗಳ್ (ಆದಿಪು. ೭-೨೧ ವ); ಸಮಸ್ತಲೋಕಾಂಬಿಕೆ ನಿಮ್ಮೊಳಾದಿಸುವೆಸಕ್ಕೆ ಸುಮಿತ್ರೆಯೆ ಸಾಲ್ವಳ್ (ಪಂರಾಮಾ. ೬-೧೭೪); ಒಲಿಯದ ಮಲೆಪರನಿಸುವೆಸಕೆ ಬೆಸಸಿದಂ ಲಕ್ಷ್ಮನೃಪಂ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೧೩೬-೨೫; 1068); ಮಾಲೆಗಟ್ಟುವ ಮಡಿವಳತಿವೊಲು ಸತಿಗೆ ಸಗ್ಗದ ಮಡಿಯ ನಡಯಿಸುವಿಸುವೆಸನೆಯೆವೆ ದೆಱೆದ ಹೆಂಗಳಲಿ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೨೦-೩೨). [ಇಸು$_0$ + ಬೆಸ]

ಇಸುವೆಸಕೆಯ್, ಇಸುವೆಸಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ಸೇವೆಮಾಡು; ಉಪಚರಿಸು; ಊಳಿಗಮಾಡು. 'ಇಸುವೆಸಕೆಯ್ಸು' ಪರಾ. **ಇಸುವೆಸಗೆಯ್**: ಇವರಂ ನಾಕಪತಿ ನಿಯೋಜಿಸಿದಂ ವಿಷ್ಟಪತ್ರಯಾಧೀಶ ಜನನಿಗಿಸುವೆಸಗೆಯ್ಯಲ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೯-೧೭೫). [ಇಸುವೆಸ + ಕೆಯ್$_1$]

ಇಸುವೆಸಕೆಯ್ಸು (ಕ್ರಿ). ಊಳಿಗಕ್ಕೆ ತೊಡಗಿಸು; ಸೇವೆಗೆ ಇಟ್ಟುಕೊ; ಸೇವೆ ಮಾಡಿಸಿಕೊ: ಇಸುವೆಸಕೆಯ್ಸು [ಪಾಠಾಂ. ಕೈಸು] ಖೇಚರಪುರಂಧ್ರಿಯರಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೯-೧೬೭).

[ಇಸುವೆಸಕೆಯ್ + -ಸು$_1$]

ಇಸುವೆಸಗೆಯ್ 'ಇಸುವೆಸಕೆಯ್' ನೋ.

ಇಸ್ತಕಪಾಲು 'ಇಸ್ತಕಬಾಲು' ನೋ.

ಇಸ್ತಕಬಾಲ 'ಇಸ್ತಕಬಾಲು' ನೋ.

ಇಸ್ತಕಬಾಲಯಿಲಾಖೆ (ನಾ). ದೊರೆಗಳ ಅಥವಾ ಹಿರಿಯ ಅಧಿಕಾರಿಗಳ ಭೇಟಿಗೆ ಏರ್ಪಡಿಸುವ ಅಥವಾ ಅದಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ವ್ಯವಸ್ಥೆ ಮಾಡುವ ಅಧಿಕಾರ ಶಾಖೆ: ಪಾರುಪತ್ಯಗಾರಾನೆ ಹಾಲಯಿಸ್ತಕಬಾಲಯಿಲಾಖೆ ಮೂಲಕ ಮೈಸೂರ ಬರ್ಸ ಕಳುಹಿಸ್ತ ನಿರೂಪ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೮, ೧೯-೩; 1811); ಹಾಲಯಿಸ್ತಕಬಾಲ ಮಕದ್ದಮಾನಿ ಮುಜಾರಿಯಾನಿ ತಾಲೂಕೆ ಮದ್ದಗಿರಿ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೨೯, ೯೪-೧; 1813).

[ಇಸ್ತಕಬಾಲ (< ಇಸ್ತಕಬಾಲು) + ಇಲಾಖೆ]

ಇಸ್ತಕಬಾಲು, ಇಸ್ತಕಪಾಲು, ಇಸ್ತಕಬಾಲ (ನಾ). ರಾಜನ ಅಥವಾ ಹಿರಿಯ ಅಧಿಕಾರಿಯ ಭೇಟಿ; ಭೇಟಿಗಾಗಿ ಬಂದವರನ್ನು ಸ್ವಾಗತಿಸುವುದು (ಕಿ). **ಇಸ್ತಕಪಾಲು**: ಲಾರ್ಡ್ ವೆಲೆನಷಿಯಾ ಸಾಹೇಬರು ಮೈಸೂರಿಗೆ ಬರುವಾಗ ಮಾಮೂಲಿನಂತೆ ಇಸ್ತಕಪಾಲಿನ ಸ್ಥಳಕ್ಕೆ ಉಚಿತ ಮರ್ಯಾದೆಗಳೊಡನೆ . . . ಹೋಗಿ (ಮಹಾವಂ. II, ೩೫); ಅಲ್ಲಿ ಕಂಪನಿಯ ಬಹದರರವರಾದ ರೆಸಿಡೆಂಟರು ಕಲೆಕ್ಟರು ಮೊದಲಾದ ಸರದಾರರು ದೊರೆಗಳಿಗೆ ಇಸ್ತಕಪಾಲು ಬರಲು ದೊರೆಗಳವರು ಅವರೆಲ್ಲರಿಗೂ ವಸ್ತ್ರಾಭರಣಗಳನ್ನು ಕೊಟ್ಟು (ಮಹಾವಂ. II, ೧೫೦); ಮಹಾರಾಜರ ಸವಾರಿ ಮೈಸೂರಿಗೆ ದಯಮಾಡಿಸಿದಾಗ ಪುರಪ್ರಮುಖರು ಅವರನ್ನು ಇಸ್ತಕಪಾಲಿನ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಕನ್ನಡಿ ಕಳಶ ಪೂರ್ಣಕುಂಭ . . . ಇದಿರ್ಗೊಂಡು (ಕೃಷ್ಣಭೂ. ೧೩೯). **ಇಸ್ತಕಬಾಲ**: 'ಇಸ್ತಕಬಾಲಯಿಲಾಖೆ' ಪರಾ. [← ಅರಬಿ. ಇಸ್ತಿಕ್ಬಾಲ್; ಹಿಂ. ಇಸ್ತಕ್ಬಾಲ್]

ಇಸ್ತಿಹಾರ್ 'ಇಸ್ತಿಹಾರು' ನೋ.

ಇಸ್ತಿಹಾರು, ಇಸ್ತಿಹಾರ್ (ನಾ). ಪ್ರಸಿದ್ಧಪತ್ರಿಕೆ; ಘೋಷಣೆ; ಜಾಹೀರುನಾಮೆ; ಲಿಖಿತಮೂಲಕವಾದ ಪ್ರಕಟನೆ, —ನೋಟೀಸು, —ಜಾಹಿರಾತು: ಸರ್ಕಾರದವರು ಆಗಿಂದಾಗ ಸರ್ಕಾರೀ ಗೆಜೆಟ್ಟನಲ್ಲಿ ಇಸ್ತಿಹಾರನ್ನು ಪ್ರಕಟಿಸುವುದರ ಮೂಲಕ (ಗ್ರಾಮಾಕ. ೧೫); ಮಾರನೆಯ ದಿನ ಹರಾಜು ಎಂದು ಇಸ್ತಿಹಾರು ಆಗಿಬಿಟ್ಟಿದ್ದಿತು (ಸಣ್ಣಕ. VI, ೩೫). **ಇಸ್ತಿಹಾರ್** (ಕಿ).

[← ಅರ. ಇಶ್ತಿಹಾರ್; ಮರಾ. ಹಿಂ. ಇಸ್ತಿಹಾರ್]

ಇಸ್ತಿಹಾರ್ನಾಮೆ (ನಾ). ಪ್ರಕಟನ ಪತ್ರಿಕೆ; ಜಾಹಿರಾತು ಪತ್ರ: ಯಾವತ್ತು ಸರಕಾರದವರಿಗೂ ವಳ್ಳೆದು ಇದೆಯೆಂಬುದಾಗಿ ಮೊಕರರು ಮಾಡಿದ್ದಂಥಾ ಇಸ್ತಿಹಾರನಾಮೆ[ರ್ನಾಮೆ] ನಕಲು . . . ತಮಗೆ ತೋರಿಸುವ ಬಗ್ಯೆ (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೭೮); ಒಂದು ಇಸ್ತಿಹಾರ್ನಾಮೆಯನ್ನು ಸಾದರ್ಮಾಡಿದರು (ಮಹಾವಂ. II, ೧೧೬); ಮೈಸೂರು ಚೀಫ್ ಕಮ್ಮಿಷನರವರಿಂದ ಕೊಡೋಣಾದ ಇಸ್ತಿಹಾರ್‌ನಾಮೆಗಳು —ಜನರಲ್ ಇಸ್ತಿಹಾರನಾ[ರ್ನಾ]ಮೆ (ಗ್ರಾಮಾಕ. ೪ ಪೀಠಿಕೆ).

[← ಅರ. ಇತ್ತಿಹಾರ್ನಾಮಾ]

ಇಸ್ತ್ರಿ, ಇಸ್ತ್ರೀ (ನಾ). ಶಾಖವಾಗಿರುವ ಉಕ್ಕಿನ ಉಜ್ಜುಮಣೆಯಿಂದ ಬಟ್ಟೆಗಳನ್ನು ತೀಡಿ ಅಚ್ಚುಕಟ್ಟಾಗಿ ಗರಿಯಾಗಿರುವಂತೆ (ನಾಜೂಕು) ಮಾಡುವುದು; 'ಐರನ್' ಮಾಡುವುದು: ಇವಲ್ಲದೆ ಗಂಡನ ಅರಿವೆಗಳನ್ನು ಸ್ವತಃ ಒಗೆದುಹಾಕಿ ತಾನೇ ಮನೆಯಲ್ಲಿಯೇ ಇಸ್ತ್ರಿಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಳು (ಅಪನಾ. ೨೫೫); ಇಸ್ತ್ರಿಮಾಡಿದ್ದು ಮಾಡಿಟ್ಟ ಹಾಗೆಯೇ ಇದ್ದಿತು (ರಂಗಕ. ೨೨). **ಇಸ್ತ್ರೀ**: ಈಗಿನ ಸೇವಕರು ಇಸ್ತ್ರೀ ಮಾಡಿದ ಸುಂದರವಾದ ಬಿಳೇವಸ್ತ್ರಗಳನ್ನು ಹಾಕಿಕೊಂಡು (ಮೋಹೀನಿ. ೭೫).

[← ಪೋರ್ಚು. ಎಸ್ತಿರರ್; ಮರಾ. ಇಸ್ತರಿ, ಇಸ್ತ್ರೀ; ಹಿಂದಿ. ಇಸ್ತಿರೀ. / ತೆಲು. ಇಸ್ತಿರಿ]

ಇಸ್ತ್ರಿಎಲೆ (ನಾ). (ದಕ). ಊಟದ ಎಲೆ; ಆಲ, ಮುತ್ತುಗ ಮುಂತಾದ ಮರಗಳ ಬಿಡಿ ಎಲೆಗಳನ್ನು ಹಚ್ಚಿ ತಯಾರಿಸಿದ ಊಟದೆಲೆ; ಪತ್ರಾವಳಿ.

[← ತೆಲು. ವಿಸ್ತರಿ, ವಿಸ್ತರ, ವಿಸ್ತರಾಕು (< ಸಂ. ವಿಸ್ತರ?)]

ಇಸ್ತ್ರಿಪೆಟ್ಟಿಗೆ (ನಾ). ಇಸ್ತ್ರಿಮಾಡುವ ಲೋಹದ ಸಾಧನ: ಸುಮಾರು ಬೆಚ್ಚಗಿರುವ ಇಸ್ತ್ರಿಪೆಟ್ಟಿಗೆಯಿಂದ ಇಸ್ತ್ರಿ ಮಾಡಬೇಕು (ಗೃಹವಿ. ೭೧).

[ಇಸ್ತ್ರಿ + ಪೆಟ್ಟಿಗೆ]

ಇಸ್ತ್ರೀ 'ಇಸ್ತ್ರಿ' ನೋ.

ಇಸ್ಪಾನೆಯುಲ್ (ನಾ). ೧. ಸ್ಪೇನ್ ದೇಶೀಯ; ಸ್ಪ್ಯಾನಿಷ್ ಜಾತಿಯವನು: ಫರಾಶೀಸರ ಸರಕಾರಕ್ಕೂ ಅದರ ಸಂಗಡ ಇರುವ ಇಸ್ಪಾನೆಯುಲ್ ಅವರ ಜಾತಿಯವರಿಗೂ (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೧೫೦). ೨. (ಸ್ಪೇನ್ ದೇಶದ) ಒಂದು ಜಾತಿಯ ನಾಯಿ.

[← ಇಂ. Spaniel ?]

ಇಸ್ಪೀಟು, ಇಸ್ಪೇಟು (ನಾ). ೧. ವಿವಿಧಾಕಾರದ ಚಿತ್ರಗಳಿಂದ ಹಾಗೂ ಸಂಖ್ಯೆಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಕಾಗದದ ಎಲೆಗಳಿಂದ ಆಡುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಆಟ; ಗಂಜೀಪು ಆಟ: ಇಂಥ ಹೊಂದಿಕೊಳ್ಳುವಿಕೆಯ ಸ್ವಭಾವಕ್ಕೆ ಆಧಾರಗಳೂ ಇಲ್ಲದಿಲ್ಲ. ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯವಾದುದು ಅವನ ಇಸ್ಪೀಟು ಆಟದ ಪ್ರೇಮ (ಭ್ರಮಾನ. ೩); ಇಸ್ಪೀಟು ಆಟದಲ್ಲಿಯೂ ಬಲು ನಿಪುಣ (ಸಸ್ಕಕ. ೬೨); ಅವರು ಕೊನೆಕೊನೆಗೆ ಹಗಲೂ ರಾತ್ರಿ ಬಿದ್ದಿರುವುದೇ ಕ್ಲಬ್ಬಿನಲ್ಲಿ ಬೆಳಗಿಂದ ಸಂಜೆಯತನಕವೂ ಇಸ್ಪೀಟು (ಸರಸ. ೨೪). ೨. ಇಸ್ಪೀಟು ಎಲೆಗಳಲ್ಲಿ ಅರಳಿಯೆಲೆಯಾಕಾರದ ಗುರುತುಳ್ಳ ಕರಿಯ ಚಿತ್ರಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಎಲೆ (Spades). ℙ ಇಸ್ಪೀಟಿನ ಎಲೆಗಳಲ್ಲಿ ಡೈಮಂಡ್, ಆಠೀನು, ಕಳಾವರ, ಇಸ್ಪೀಟು - ಎಂದು ನಾಲ್ಕು ಜಾತಿಯ ಗುರುತಿನ ಎಲೆಗಳಿವೆ. **ಇಸ್ಪೇಟು**: ೧. ಪಗಡಿ, ಇಸ್ಪೇಟು, ಚದುರಂಗ . . . ಮೊದಲಾದ ಆಟದ ಸಾಮಾನುಗಳು (ಕುರಿಹಿಂ. ೧); ಕೊಂಪೆಯವರೆಲ್ಲರೂ ನಿದ್ರಿಸುವತನಕ ಕೊಲೆಗಾರರು ಇಸ್ಪೇಟಿನ ನಾಟಕ ಹೂಡಿದ್ದರು (ದೇವಸಾ. ೨೩).

[← ಮರಾ. ಇಸ್ಪೀಟ್ < ಇಂ. Spades]

ಇಸ್ಪೇಟು 'ಇಸ್ಪೀಟು' ನೋ.

ಇಸ್ಕಿಸಾಲು (ನಾ). ಕೇಸನ್ನು ವಜಾಮಾಡುವುದು: ಈ ಹಾಳು ಕುಂಪಿಣಿ ಕೋರ್ಟು ಕಚೇರಿಗಳಲ್ಲಿ ಮೂಲ, ಅಪೀಲು, ಇಸ್ಕಿಸಾಲು ಎಂತ ಮಾಡಿ ಮಾಡಿ ಅವ ಕೊಡ ಯಾರಿಗೂ ಇಲ್ಲದೆ ಹೋಯಿತು (ಪಳಮೆ.೧೯).
[← ಇಂ. Dismissal]

ಇಸ್ರಾಜ್ (ನಾ). ಸಾರಂಗಿಯಂತಿರುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ವಾದ್ಯ: ಆನಂತರ ಸ್ವಾನಪ್ಪ ಸಾರಂಗಿ, ಬಿಲ್ಯಾಣ, ಇಸ್ರಾಜ್ ಮೊದಲಾದುವು ಗಳಿಗೆ ಸೇರುವುದು (ಬಾಲಭ್ಯ. II, ೧೧೦೭). [← ಹಿಂ. ಇಸರಾಜ್]

ಇಸ್ಲಾಂ (ನಾ). ಒಂದು ಮತದ ಹೆಸರು; ಮಹಮ್ಮದೀಯ ಮತ: ಪ್ರಸಂಜದ ದೊಡ್ಡ ಸಂಸ್ಕೃತಿಗಳಲ್ಲಿ ಇಸ್ಲಾಂಸಂಸ್ಕೃತಿಯೂ ಒಂದಾಗಿದೆ (ಇಸ್ಲಾಂಸಂ. ೧). [← ಅರ. ಮರಾ. ಇಸ್ಲಾಮ್; ಹಿಂ. ಇಸಲಾಮ್]

ಇಸ್ವಿ 'ಇಸವಿ' ನೋ.

ಇಸ್ಸಿ, 'ಇಸಿ,' ನೋ.

ಇಸ್ಸೀ 'ಇಸ್ಸೀ' ನೋ.

ಇಸ್ಸೀರಿ, ಇಸ್ಸಿ, ಇಸ್ಸಿ (ಅ). ಬೇಸರ, ಅಸಮಾಧಾನ, ತಿರಸ್ಕಾರ, ಜುಗುಪ್ಸೆ ಮುಂತಾದುವನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಅವ್ಯಯ: "ಟಿ ಇಸ್ಸೀ ಗಳ್ ತಾವೊಗೆದು ಜುಗುಪ್ಸನಾರ್ಥದೊಳ್ ವರ್ತಿಸುಗುಂ" (ಕವಿರ. ೩೧ಅ); ಪೀಲರಿಂಜಲ ಕಿಂದೆರ್ಗೊಯ್ಯುಕೊಳ್ತಳಿಸ್ಸೀ ಸುದು ಸೂಳೆಯೆಂಬ ಬವಳ (ಅವ್ಯ.ಸಾ. ೧೦೦೨); ಇಸ್ಸೀ ಸುದು ನಾಣಲೆತನವಿದು (ಅದ್ಭರೀ. ೬-೭೨). ಇಸ್ಸಿ: ಇಸಿ ಸುವ್ವಮ್ಗೆ ಕುಕ್ಕತುಕೊ (ರೂಢಿ). ಇಸ್ಸಿ: "ಇಸ್ಸಿ (ಇಸ್ಸಿಸ್ಸಿ) ಧಿಕ್ಕಾರ" (ಜಾನಕೀ. ೧೮೫); ಈಯದೆ ಇಜಿಯದೆ ನಸ್ಸಿನುಡಿಯದೆ ನಣ್ಣದೇವಂಗಱಬಿಸ ಮುಯ್ವನ್ನುಡೆದೊಂಗಳ ಅಲೆದೊಂ (ವಿಸಾ. XXIV, ೨೬-೧೩ ; ೪೫); ಇಸ್ಸಿ ಇನಜಿಸಿಗಿನಜ್ಜಱಜ್ಜಿಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೪-೨೦); ಇಸ್ಸಿ ವಾಣಿಯೇ, ನೀನು ಹುಟ್ಟುವುದಕ್ಕೆ ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿಯೇ ತಿಮಿಂಗಿಲ ಗಿಲಿದಿಲವಾಗಿ ವಿಜಾಂಬುಪತ್ತಿರುವ ನಾನು ಸಪ್ತ ಸಮುದ್ರ ಗಳಿಗೂ ಅಧಿಪ್ಪಂ (ಮಂತ್ರಶ. ೫೩-೨೦). [ದೇ. ಕಿ ಮಲ. ತೆಲು. ಇಸ್ಸಿ]

ಇಹ್ಕ 'ಇರ್ಕ್' ಪರಾ.

ಇಹ್ಯ (ನಾ). ಇರುವಿಕೆ; ಸ್ಥಿತಿ: "ಆರಯ್ದು ಎದ್ದಿಹ (ಪ್ರತಿಜ್ಞಾರಥ, ಅಪೇಕ್ಷೆ)" (ನಾಚಿರಾ. ೩). [< ಇರ್+ಇ-ಹ್ಯ]

ಇಹ್ಯ (ನಾ). ಈ ಲೋಕ, —ಭೂಮಿ, —ಪ್ರಪಂಚ: ಕೃತಘ್ನರಾದುದು ನಮಗಿಹಂಪರಮುಂಟೇ (ಸುಕುಮಾ. ೨-೬೭); ಮುದವಿಸಿಕದಲಿ ಕೊಡುವುದಕ್ಕುತದವ ಪರಮೆಳಿಗಿವುದುದು ಇಗಮದು ರಹಸ್ಯ (ತೊರಣ. ೧-೧-೧೫); ಇಹ ನಂದಿ ಪರ ಮರೆತ (ಗಾದೆ). [ಸಂ.]

ಇಹಂಗೆ 'ಇಹಗೆ' ನೋ.

ಇಹಗೆ, ಇಹಂಗೆ, ಇಹಿಂಗೆ, ಇಹಿಗೆ, ಹೀಂಗೆ, ಹೀಗೆ (ಅ). ಈ ರೀತಿಯಾಗಿ; ಈ ಕ್ರಮದಲ್ಲಿ; ಇಂತು: ಹಸಿದು ಮಱೆದುಣ್ಣನೇ ಪೀಗುರಿ ಯನೇ ಇಹಗೊಮ್ಮೆ ನೋಳ್ಪೆನೆಂದಾ ಮುದ್ದಗೌಡನು (ಸಿದ್ಧರಾ. ೨-೧೩); ಇಹಗಲ್ಲದೆ ಏನಿಗೆ ಮೃಡನೊಲಿಯನೇ (ಬಸವ. ೪೪-೯). ಇಹಂಗೆ: ಇಹಂಗೆ [ಪಾಠಾಂ. ಗ] ಕೆಣ್ಣಳ್ ಕಂಗಳವು ಮತ್ತೆ (ಬ ಸವ. ೪೦-೫೯); (ಬಸವ. ೨೪-೪೪ ; ೨೫-೬ ನೋ). ಇಹಿಂಗೆ: ಈ [ಇ]ಹಿಂಗೆ ಕಂಡ ಕಂಡವರ ಹಿಂದೆ ಹರಿದಾಡುವ ಚಾಂಡಾಲರುಂ (ಬಸವ. ೪೪-೨). ಇಹಿಗೆ: ಕೆಲವು ದಿನಗಳು ಇಹಿ [ಪಾಠಾಂ. ಮಹ] ಗೆ ನಡೆಯಲು ಮಹಿತ ಭಕ್ತಯ... ಮೆಚ್ಚಿಯಿಸುವೆನೆಂದು (ಬಸವ. ೧೫-೧೭); ಆಹುದಹುದು ಸಂಸಾರದುದ್ಧಮನಿಹಿಗಲು ಬೇಡಾ (ಪದ್ಮರು. ೧-೨೪); ನೀನಜವಿ ದಿಹಿಗೆ (ವೀಭೃಶ. ೬-೨೬). ಹೀಂಗೆ: ಹೀಂಗೆ ಆನಾದಿವಿದು ಬಂದ ಗುರು (ಸಿದ್ಧನ. ೮); ಹೊಗೆ ಹೊಗುವ ನೀನು ಹೀಂಗಿರು ಕೆಡೆಗೆ (ಕರಲೀ. ೧೦೨-೧೩); ಹೀಂಗೆ ಬಾಗಿಲ ತೆರೆದಿರಬೇಡಿ, ಅವ್ವ (ಮಂತ್ರಶ. ೩೦-೧೩).

ಹೀಗೆ: ಹೀಗಜಾದು ಇಂತೀ ಉಭಯದಲ್ಲಿ ಜೋಡ್ಯನಾಗಿ ಸಜ್ಯೋ ಜಾತಲಿಂಗನ ಕೂಡಬೇಳು (ಆವರೇ. ೫೬); ಹೀಗಿಂದು ಕಪ್ಪವ ದೊಡ್ಡಗ (ಮರೇಪ. ೧೯-೧೨); ಹೀಗೆ ನಾನಾ ಭಾವಗಳಿಗೊಳ್ತ (ಜಿಸಮು. ೬-೬೨).

ಇಹಗಿಹಗೆ (ದ್ವಿರುಕ್ತಿ): ಇಹಗಿಹಗೆ ರಾಘವನಿಗೆ ಸೀತೆಯೊಳ್ ಪ್ರೀತಿಯುಂ ಲಕ್ಷ್ಮಣನೊಳ್ ಕಾರುಣ್ಯಮುಂ... ಇರ್ದುವು (ಅದ್ಭುತ. ೬೪-೨). [ಈ+ ಪಾಂಗು + ಎ]

ಇಹಣ (ನಾ). ಇರುವಿಕೆ; ಇರುವುದು; ಅಸ್ತಿತ್ವ: ಪಾದ್ಯಂಗಳೆಂ... ನುಡಿದರೂ... ಧ್ವನಿಯಾಗದೆ ಇಹಣ (ಶಂಸ. ೩೧೨); ಬೆವರ್ಗಳ್ದೆ ಇಹಣ ಮಲಬದಲ್ ಇವು ಅಂತರ್ಗತಜ್ಞರಲ ಲಕ್ಷಣ (ವೈದ್ಯಸಾ. I, ೪೫); ನಾಲಿಗೆ ಗಂಟಲುಗಳು ಪ್ರವಲಿದ್ದರೆ ಇಹಣ... ತ್ಯಜಿ ಸ್ದಲ್ಲದೇ ಇಹಣ (ವೈದ್ಯಸಾ. I, ೨೬೭). [ಇರು + -ಅಣ (< -ಪಣ)]

ಇಹತನ (ನಾ). = ಇಹಣ: ಆಹುದು ದರ್ಪಣ ಮೂಜಜಿಹತನದೊಳಂ ತಾದುದಹಗಲ್ಲ ವಿದ್ಯೆಯೊಂದಲ್ಲಿ ಜೀವಂ ಎಹಗೆ ಮೂಜಪ್ಪರದ ಸಹ ಮಾಡದೆಂಕೆಯದು ಮಹಿವನೊಳ್ ಬಿಸ್ಸೈಸಲಿಂತೆಂದನು (ಮ ಪೋ ವಿ. ೬-೩). [ಇಹ (< ಇರ್+) + -ತನ]

ಇಹತ್ತೈ (ನಾ). ಈ ಲೋಕ; ಇಹಲೋಕ: ಮಗನಿಸಿಪಂಗೆ ಮಾತ್ಯ ಪಿತೃಳಕ್ಕೆಯ ಕೃತ್ಯಮಿಹತ್ತೈಗಂ ಪರತ್ತೈಗಮುಪಕಾರಂ (ಪಂಚಾ ಮಾ. ೬-೧೧೨); ಗುರುವುಂ ದೈವಮುಮಾಪ್ತನಿ ಪರ ರತ್ರೆ ಗಂ ತತಗಿಹತ್ತೈಗಂ ಪಿಜನೊರ್ವಂ ತನಗಿಲ್ಲ ದೈವಮಿಲ್ಲೆನೆ ಧರೆಗೆಸೆದೊಂ (ಎಳ. V, ಬೆಲೂರು. ೧೧೨-೩೯ ; ೧೨೫). [ಸಂ. ಇಹತ್ರ]

ಇಹತ್ತೈ (ಅ). ಈ ಲೋಕದಲ್ಲಿ: ಈ ಜನ್ಮದಲ್ಲಿ: ನ್ಯಾಯದೊಳೆ ನಡೆಯೆ ಕೀರ್ತಿಶ್ರೀಯಂಶ್ಚುಮಿಹತ್ತೈಯನ್ಯಭವದೊಳ್ ಮುಕ್ತಶ್ರೀಯಕ್ಕುಂ(ಜಟ್ಟಮ. ೧-೪). [ಸಂ. ಇಹತ್ರ]

ಇಹಪರ (ನಾ). ಈ ಲೋಕ ಮತ್ತು ಪರಲೋಕ: ಅಲಸಿ ಸಂಪಾದಿಪುದಿಹಪರಗಳನು (ಜಿದಬ. ೫-೪೬); ನಾಲಗೆಯಿಂದಲೆ ಇಹಪರ ವೆನುವರು ನಾಲಗೆ ಪುಣ್ಯದ ತವರು (ಇ ಚಾ ಪ. ೯೪-೬೦); ಅವಗಿಗೆ ಇಹ ಪರಯೂವೂ ಇಲ್ಲ (ರೂಢಿ). [ಇಹ + ಪರ]

ಇಹಪರಗತಿ (ನಾ). ಈ ಲೋಕದ ಮತ್ತು ಪರಲೋಕದ ಸೌಖ್ಯ, —ಹಿತ; ಇಲ್ಲಿನ ಈಗಿನ ಶ್ರೇಯಸ್ಸು ಮತ್ತು ಮರಣಾನಂತರದ ಶ್ರೇಯಸ್ಸು: ಪತಿಯ ಪಾಪಾಬ್ಧಳಕ್ತಿಯಂ ತನುಗಿಹಪರಗತಿಯೆಂದು ಕಳುಹಿದಿವರ್ ಸತಿಯರು (ಜಟಪು. ೩-೧೫). [ಇಹಪರ + ಗತಿ]

ಇಹಪರಸೌಖ್ಯ (ನಾ). ಈ ಲೋಕ ಮತ್ತು ಪರಲೋಕಗಳ ಸುಖ: ಇಹಪರಸೌಖ್ಯಮೆಂಬರಿಯುಮಿಲ್ಲದ ನಾಸ್ತಿಕರ್ಧರ್ಮದಿಂದಂ (ಪಾಪ್ರಪು. ೧-೯). [ಇಹಪರ + ಸೌಖ್ಯ]

ಇಹಭವ (ಗು). ಇಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟುವ: ಇಹಭವ ಶಿವಿ ಕರ್ಣ ರಘೂದ್ವಹ ಶರಿರಂಭು ಗುಪ್ತ ಚಾರುಗುಪ್ತ ಗುಣಂ ವ್ಯಕ್ತಿಹ ಯಶಂ... ಆ ಜಿನಚಂದ್ರಂ (ಜಾಂತಿಪು. ೧-೩೭). [ಇಹ + ಭವ]

ಇಹಲೋಕ (ನಾ). ಈ ಲೋಕ; ಭೂಲೋಕ: ಏಕೆ ಹುಟ್ಟುಸಿದೆ ಇಹ ಲೋಕದುಃಖಿಯ ಪರಲೋಕದೂರನ (ಬಸವ. ೬೪). [ಇತ್ಯ + ಲೋಕ]

ಇಹಸಂಸಾರ (ನಾ). ಈ ಲೋಕದ ಸಂಸಾರ; ಈ ಲೋಕದ ಜನ್ಮಾವೇಶ: ನಮಗೆ ಇಹಸಂಸಾರದಲ್ಲಿ ಎಷ್ಟು ಸಾವಿರ ತಾಯಿತಂದೆ ಗಳಾಗಿ ಹೋದರೋ, ಎಷ್ಟು ನೂರು ಹೆಂಡತಿಮಕ್ಕಳಾಗಿ ಹೋದರೋ! (ಪಪಥಾ. ೩೨೨). [ಇಹತ್ಯ + ಸಂಸಾರ]

ಇಹಾರ್ಥ (ಅ). ಇಲ್ಲಿಗೋಸ್ಕರ; ಇಲ್ಲಿಯ ಸಲುವಾಗಿ: ತದ್ಧ್ಯಾಹರಂ ಇಹಾರ್ಥಮುಂ ಅತ್ಯರ್ಥಮುಂ ಆಗಿ ನಿರೂಪಿಸಿ ಪಟ್ಟ ದಜಂ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೫೫).
[ಸಂ.]

ಇಹಿಂಗೆ 'ಇಹಗೆ' ನೋ.

ಇಹಿಗೆ 'ಇಹಗೆ' ನೋ.

ಇಹುದು 'ಇರ್$_1$' ಪರಾ.

ಇಳಂಜಿ (ನಾ). ಬೋರೆಗಿಡ : ಬೋರೆ ; (ಬೋರ) ಇಳಂಜಿ ; ತೋಟದ ಬೋರೆಹಣ್ಣು ಬಹಳ ರುಚಿ (ಕಭಾಗೆ. ೪೬). 'ಎಲಚಿ' ಪರಾ. [?]

ಇಳಕಲ 'ಇಳಕಲು' ನೋ.

ಇಳಕಲು, ಇಳಕಲ, ಇಳುಕಲು (ನಾ). ೧. ಇಳಿಜಾರಾದ ಪ್ರದೇಶ : ಸಹ್ಯಾದ್ರಿಯ ನೆತ್ತಿಯಿಂದ ಪೂರ್ವದ ಇಳಕಲನ್ನು ಇಳಿಯುತ್ತಾ ಬಂದ ಹಾಗೆ ಈ ಪ್ರದೇಶವು ಪೂರ್ವಕ್ಕೆ ಇಳಕಲಾಗಿದೆ (ಕಭಾಗೆ. I, ೫) ; ದೊಡ್ಡದೊಂದು ಮಳೆ ಬಿತ್ತೆಂದರೆ ಬೀದಿಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಇಳಕಲುಗಳಲ್ಲಿಯೂ . . . ಸಣ್ಣ ಸಣ್ಣ ಪ್ರವಾಹಗಳು ಹರಿಯಹತ್ತುತ್ತವೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೪–೧೬೫). ೨. (ಉಕ). ಹಸುವಿನ ಬೆನ್ನಿನ ಕಡೆಯ (ಬಾಲದ ಬುಡದಲ್ಲಿನ) ಇಳಿಜಾರಾದ ಪ್ರದೇಶ. **ಇಳಕಲ** : ೧. ಕಾಡುಗುದುರೆಗಳು . . . ಇಳಕಲ ಬೈಲೊಳಗೆ ಇರುತ್ತವೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೩–೫೬) ; ಈಗ ನಾ ತೋರಿಸಿದ ಜಾಗೇ ಸಮಮಾಡು, ಹೋಗು . . . ಈ ಬಾಜು ಇಳಕಲ ಆಗೊ ಹಾಂಗ (ಕಮ್ಮಟ. ೨೯). **ಇಳುಕಲು** : ೧. ಹಿಮಾಲಯದ ಇಳುಕಲಿನ ಸೀಮೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೪–೧೧೧) ; ಕಷ್ಟಗಳಿಲ್ಲದ ಸುಖವೆಂಬುದೊಂದುಂಟೆ ನಷ್ಟವಿಲ್ಲದ ಲಾಭವುಂಟೆ ಇಳುಕಲು ಇಲ್ಲದ ಗುಡ್ಡವೆನ್ನುವುದುಂಟೆ (ಇಂಚಾಪ. ೨೦೭–೨೩). [ಇಟ್$_1$ + –ಕಲ್$_4$]

ಇಳಕು 'ಇಳುಕು' ನೋ.

ಇಳಕೊಳ್ಳು 'ಇಟ್' ಪರಾ.

ಇಳಮ್ಪಟುವ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ತ್ವಷ್ಟಕಾರಸ್ಯ ಇಳಮ್ಪಟುವಸ್ಯಪುತ್ರೇಣ ಪೆರೆರನ್ನಾಮಲಿಖಿತಾಂ ಪಟ್ಟಿಕಾ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೮, ೧–೩೯ ; 570). [?]

ಇಳಲೆ 'ಇಳಿಲೆ' ನೋ.

ಇಳವರಿ 'ಇಳಿವರಿ' ನೋ.

ಇಳವಾರೆ (ನಾ). "ಇಳಕಲು" (ಜಾನಕೋ. ೧೮). [< ಇಟ್ + ಓರೆ ?]

ಇಳಾಕಾಂತ (ನಾ). ಭೂಮಿಯ ಒಡೆಯ ; ರಾಜ : ಪಲವು ಬಿನದಂಗಳ ಸಂತಸದಿನಿಳಾಕಾಂತಂ ನೋಡುತ್ತುಂ (ಉದ್ಭದೇ. ೪–೪೫).
[ಸಂ. ಇಲಾಕಾಂತ (ಇಲಾ + ಕಾಂತ)]

ಇಳಾಗ್ರ (ನಾ). ಭೂಮಿಯ ಮೇಲ್ಭಾಗ : ಪುರಾಣಚೂಡಾಮಣಿಯಂ ನಿಮಿರ್ಚಿದಳಿಳಾಗ್ರದೊಳಿಂತು ಜಸಕ್ಕೆ ನೋಂತರಾರ್ (ಶಾಂತಿಪು. ಪರಿ. ೧–೧). [ಸಂ. ಇಲಾಗ್ರ (ಇಲಾ + ಅಗ್ರ)]

ಇಳಾಚಕ್ರ (ನಾ). ಭೂಮಂಡಲ : ನಿಚ್ಚಂ ಪೊಗಟ್ಟಿಸಿದನಿಳಾಚಕ್ರದಿಂ ಶಕ್ರಲೀಲಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೨–೭೧).
[ಸಂ. ಇಲಾಚಕ್ರ (ಇಲಾ + ಚಕ್ರ)]

ಇಳಾತಳ (ನಾ). ಭೂಮಿ ; ಭೂಮಿಯ ಮೇಲ್ಭಾಗ : ಇಳಾತಳನಾಥನ ಮಧ್ಯಸ್ಥಿತೆಯಳವಿಯಂ . . . ಗೋಸನೆಗೊಳುಗುಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೯–೧೫೨).
[ಸಂ. ಇಲಾತಲ (ಇಲಾ + ತಲ)]

ಇಳಾಧಿಪ (ನಾ). ಭೂಮಿಯ ಒಡೆಯ ; ದೊರೆ : ಅರ್ಧರಾಜ್ಯವನೊಲಿದು ಹಚ್ಚಿಕೊಟ್ಟಂ ನೃಪಂ ವರ್ಧನಪ್ರಭು ನಂಬಿಯಣ್ಣಂಗಿಳಾಧಿಪಂ (ನಂಬಿರ. ೩–೫೦) ; ಇತ್ತಂ ಕಾಣ್ಕೆಯನಿಳಾಧಿಪಂಗೆ ಪುಳಿಂದಂ (ರಾಜಶೇ. ೫–೨೫). [ಸಂ. ಇಲಾಧಿಪ (ಇಲಾ + ಅಧಿಪ)]

ಇಳಾಧೀಶ (ನಾ). = ಇಳಾಧಿಪ : ಬಂಧುಗಳನಾಪ್ತರುಗಳನಿಳಾಧೀಶನು ಕರೆಸಿ ತಾನವರಿಗಿಂತೆಂದ (ಬಸಪು. ೫–೪).
[ಸಂ. ಇಲಾಧೀಶ (ಇಲಾ + ಅಧೀಶ)]

ಇಳಾಭೃತ್ತು (ನಾ). ೧. ರಾಜ. ೨. ಪರ್ವತ ; ಬೆಟ್ಟ : ಮಹದಿಳಾಭೃದ್ರಾಜನಾಗಿ ಶಶಿಕಾಂತಕುಲದಿಂದೆ ಪಾಂಡವನುಮಾಗಿ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೦–೨). [ಸಂ. ಇಲಾಭೃತ್ (ಇಲಾ + ಭೃತ್)]

ಇಳಾಭೃತ್ಸುತ (ನಾ). ದೊರೆಯ ಮಗ ; ರಾಜಪುತ್ರ : ಮೆಱೆದನಿಳಾಭೃತ್ಸುತಂ ಪಟ್ಟಬದ್ಧಂ (ರಾಜಶೇ. ೪–೧೧೯).
[ಸಂ. ಇಲಾಭೃತ್ಸುತ (ಇಲಾಭೃತ್ + ಸುತ)]

ಇಳಾಮರ (ನಾ). ಭೂಸುರ ; ಬ್ರಾಹ್ಮಣ : ಉದಿಯಿಸಿದನಿಳಾಮರಜನನಯನಕುಮುದಚಂದ್ರಂ ಚಂದಂ (ಸೌಇಇ. XI–ii, ೧೪೭–೪೭ ; 1099).
[ಸಂ. ಇಲಾಮರ (ಇಲಾ + ಅಮರ$_3$)]

ಇಳಾಲು (ನಾ). ಇಳಿಜಾರು (?) : ದಾರಿಯಲ್ಲಿ ಚಡಾವು, ಉತಾರು, ಇಳಾಲು ಬಹಳ ಜಾಸ್ತಿ (ಬೈಸರ್ವೆ. ೧೨೦). [< ಇಟ್ + –ಅಲು]

ಇಳಾವರ (ನಾ). ೧. ದೊರೆ ; ರಾಜ. ೨. ಇಳಾ ಎಂಬಾಕೆಯ ಗಂಡ ; ಬುಧ. ೧,೨ : ಬುಧನಂತಿಳಾವರಂ ವಾರಿಧಿಯಂತೆ ವಿಕ್ಷೀಣಂ . . . ಬಲ್ಲಾಳಂ (ಎಕ. V, ಅರಸೀ. ೭೭–೧೨ ; 1219).
[ಸಂ. ಇಲಾವರ (ಇಲಾ + ವರ)]

ಇಳಾವಲ್ಲಭ (ನಾ). = ಇಳಾಧಿಪ : ಮೆಱೆವ ಮಧುಪಶ್ರೇಣೀರಾವದ ಘೋಷಣೆ ಕಳೆದುದಿಳಾವಲ್ಲಭಸುತನ ಪಡೆಯ ಮದನಶ್ರೀಯಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೮–೬). [ಸಂ. ಇಲಾವಲ್ಲಭ (ಇಲಾ + ವಲ್ಲಭ)]

ಇಳಾವಳಯ (ನಾ). ಭೂಮಂಡಲ : ಇಳಾವಳಯೇಶ್ವರನಮರ್ದಿನ ಕಡಲೊಳಗಿರ್ಪಂತಿರ್ದಂ (ಆದಿಪು. ೧೧–೨೮).
[ಸಂ. ಇಲಾವಲಯ (ಇಲಾ + ವಲಯ)]

ಇಳಾವೃಂದಾರಕ (ನಾ). = ಇಳಾಮರ : ಸಾರಮೇಯವನೋದಿಸನೆ . . . ವೇದವನಿಳಾವೃಂದಾರಕರೊಡನೆ ವಾದಿಸಿ ಮಹಾಕಾಳಿದೇವಂ (ಬಸಪು. ೫೫–೫೪). [ಸಂ. ಇಲಾವೃಂದಾರಕ (ಇಲಾ + ವೃಂದಾರಕ)]

ಇಳಿ$_1$ 'ಇಟ್' ನೋ.

ಇಳಿ$_2$ (ನಾ). ೧. ಎಣ್ಣೆ, ತುಪ್ಪ ಮುಂತಾದುವುಗಳ ಅಳತೆಯಲ್ಲಿ ಅಳತೆಯ ಪಾತ್ರೆಯ ಬಾಯಿಂದ ಕೆಳಕ್ಕೆ ಹರಿಯುವಂತೆ ಬಿಡುವಿಕೆ. ೨. ಕಾಗುಣಿತದಲ್ಲಿ ಆಕಾರವನ್ನು ಸೂಚಿಸಲು ಬಳಸುವ ಚಿಹ್ನೆ : ಇಳಿಗುಡಿಸು ಕೊಂಬು ವಟ್ಟಸುಳಿಯಳವಡಲೇತ್ವೈತ್ವವೋತ್ವವೌತ್ವಗಳೆಂಬೀ ದಳಸರದಿಂ ಕಾಗುಣಿತದಿ ತಿಳಿವಿಕೆಗೊಂದೆರಡು ಸೊನ್ನೆ ತೋರುವುದದರೊಳ್ (ಸಂಶೋಧ. ೨೦).

ಇಳಿಬಿಡು = ಎಣ್ಣೆ ಹರಿಯುವಂತೆ ಬಿಡು : ಸೇರು ಸರಿಯಾಗಿ ತುಂಬಿ ಇಳಿಬಿಡು, ಅಳತೆಯಲ್ಲಿ ಏಕೆ ಕಡಮೆಮಾಡುತ್ತೀಯೆ (ರೂಢಿ).
[< ಇಟ್$_1$]

ಇಳಿ$_3$ (ನಾ). ರವೆಯಷ್ಟು ; ಸ್ವಲ್ಪ : ಒಂದೇ ಒಂದು ಇಳಿಯಷ್ಟಾದರೂ ತಪ್ಪದೆ ಅನುಸರಿಸುವುದರಿಂದ (ಗೊಲ್ಗಥಾ. X, ಮುನ್ನುಡಿ) ; ಅದಕ್ಕೆ ನೀವು ಇಳಿಯಷ್ಟಾದರೂ ಯೋಚನೆಯನ್ನು ದಯವಿಟ್ಟು ಮಾಡಬೇಡಿ (ಮುಳ್ಳಿಹಾ. ೪೫). [< ಇಳಿದು]

ಇಳಿ$_4$ (ಅ). ಪೂರ್ತಿಯಾಗಿ ; ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ. 'ಇಳಿಮುಳುಗು' ಪರಾ. [< ಇಡಿ]

ಇಳಿಂಕೆ, ಇಳಿಕೆ (ನಾ). ತಿರಸ್ಕಾರ ; ತಾತ್ಸಾರ ; ಧಿಕ್ಕಾರ. 'ಇಳಿಂಕೆಗೆಯ್' ಪರಾ. ಇಳಿಕೆ : "ಅವಜ್ಞಾಯಾಂ—ಇಳಿಕೆಯಂ" (ನೀತಿವಾ. ೩೧–೪೩) ; ರಾಘವಂ ಪೋಗೆ ಕಣ್ಗಂ ಬಗೆಗಮಿಳಿಕೆಯಾದತ್ತಾ ಸಭಾಚಕ್ರವಾಲಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೬–೧೫೬) ; ಉಮ್ಮಳಿಸಿ ಮಗಳಲ್ಲಿಗಟ್ಟಿದ ನಿಳಿಕೆಯ ನಿಃಸಾರಮಪ್ಪ ವಸ್ತುವನಾಗಳ್ (ನೇಮಿಪು. ೪–೬೧) ; ತನ್ನ ಪತಿಯಲ್ಲಿ ಮನಸ್ಸು ಇಳಿಕೆಯಾಯಿತು (ಕಾವ್ಯಸ. ೬೧). [< ಇಳಿದು + –ಕೆ$_1$]

ಇಳಿಂಕೆಗೆಯ್, ಇಳಿಕೆಗೆಯ್, ಇಳಿಕೆಗೈ (ಕ್ರಿ). ೧. ಕೀಳಾಗಿ ಕಾಣು; ಕಡೆಗಣಿಸು; ಮೀರು; ಧಿಕ್ಕರಿಸು: ತೊಳಗಿದಂ . . . ಆ ಮೃಗಾಂ ಕನುಜ್ವಳಮನಿಳಿಂಕೆಗೆಯ್ದು (ರಾಜಶೇ. ೧೩-೬೦). **ಇಳಿಕೆಗೆಯ್**: ೧. "ನ್ಯಕ್ಕಾರ – ಇಳಿಕೆಗೆಯ್ವುದು" (ನೀತಿವಾ. ೫-೯೧); ಮುಖ ಮಂಡಲಂ ಚಂದ್ರಮಂಡಲಮನಿಳಿಕೆಗೆಯ್ಯೆ (ಗಿರಿಕ. ೨-೧೦೫ ಪ); ದನು ಜಾಮಾತ್ಯಂ ಸ್ವಕಾರ್ಯಕ್ಷಯಸ್ಥಿತಿ ವಿಜ್ಞಾನವಿಹೀನನೆಂದಿಳಿಕೆಗೆಯ್ವಂ ತನ್ನ ತರ್ಕೋಕ್ತಿ ಚಿತ್ತತೆಯಿಂದಂ (ಶಾಂತೀಶ್ವ. ೧-೨೩); ಪೂವಿಲ್ಲ ಗುಣ ಧ್ವನಿಯನಿಳಿಕೆಗೆಯ್ದು (ದಶಕು. ೫-೩೦); ಮಿಕ್ಕ ಮುನೀಶ್ವರರಂತೆ ವೊಲಕ್ಕಟ ಕಂಡೆನ್ನನಿಳಿಕೆಗೆಯ್ದೈ (ವಿಷ್ಣುಪು. ೧-೨-೧೧೯). ೨. ತಗ್ಗಿಸು; ಕೆಳಕ್ಕೆಮಾಡು: ಆತನುಂ ಮೋರೆಯನಿಳಿಕೆಗೆಯ್ಯೆ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೧೬೬-೩೯೦). **ಇಳಿಕೆಗೈ**: ೧. ನಾವಿಳಿಕೆಗೈಯದ ಮುನ್ನ ನಿನ್ನಿಂದಳಿದ ತಾಂಡವನ ಬಳಿಗೆ ಕೊಂಡೊಯ್ದಿರಿಸು (ತೊರರಾ. ೨-೫-೨೫); ಹರಿಹರ ವಿರಿಂಚಿ ಶಕ್ರಾದಿಗಳನಿಳಿಕೆಗೈದು ತಪನೇಂದು ಮನ್ಮಥ ವಸಂತರ್ಕಳಂ ಜಱೆದನು (ಜೈಮಿಭಾ. ೯-೪); ಈ ಪುರುಷಾರ್ಥಗಳಲ್ಲಿ ಯಾವುದನ್ನೂ ಇಳಿಕೆಗೈಯುವ ಹಾಗಿಲ್ಲ (ಭಾಗ್ಯಶಿ. ೧. ಮುನ್ನುಡಿ). [ಇಳಿಂಕೆ + ಕೆಯ್$_1$]

ಇಳಿಂಕೆಗೊಳ್, ಇಳಿಕೆಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಕಡೆಗಣಿಸು; ಅಪಹಾಸ್ಯ ಮಾಡು; ಧಿಕ್ಕರಿಸು: ಗುರುವೃದ್ಧರ ಪೇಟ್ದ ಹಿತೋಪದೇಶಮಂ ಮನದೊಳಿಳಿಂಕೆಗೊಂಡನಿಲನಂದನವೈರದೆ ನಿಮ್ಮನಿಂದ್ರನಂದನನೊಡನಾನೆ ಕಾದಿಸಿದೆಂ (ಗದಾಯು. ೫-೪೦). **ಇಳಿಕೆಗೊಳ್**: ಜಲಜಸಂಭವನಾಜ್ಞೆಗಳ ತಾನಿಳಿಕೆಗೊಂಡನು (ಸಂಭಪ. ೩೩-೧೭); ಧರ್ಮಜನು ಹಿರಿತಾಯ್ಬಳಿಗೆ ಬರುತಿರೆ ಕಂಡು ಭರತಾನ್ವಯದ ನಾರಿಯರೂ ಇಳಿಕೆಗೊಂಡಾಡುತ್ತ ಶೋಕದ ಕಳವಳದಿ ಪೇಳಿದರು (ತಿಮ್ಮಸ್ತ್ರೀ. ೨-೫೯); ಅರ್ಜುನಾದಿಗಳಿಳಿಕೆಗೊಂಡಾಡಿದರ್ ತಮ್ಮ ಸಾಸಮಂ (ಜೈಮಿಭಾ. ೭-೬೩).

[ಇಳಿಂಕೆ + ಕೊಳ್$_1$]

ಇಳಿಕೆಯ್ 'ಇಳಿಕೆಯ್$_1$' ನೋ.

ಇಳಿಕೆ 'ಇಳಿಂಕೆ' ನೋ.

ಇಳಿಕೆಗಾಣ್ (ಕ್ರಿ). ಕೀಳಾಗಿ ಕಾಣು; ಉದಾಸೀನಮಾಡು; ಧಿಕ್ಕರಿಸು; ಕಡೆಗಣಿಸು: ತಲೆಯಮೇಲಿಱಿದವನನೊಗ್ಗಿಸಿ ಸಲಹುವರು ಪುರುಷಾರ್ಥಜೀವರನಿಳಿಕೆಗಾಂಬರು ಸ್ವಾಮಿದ್ರೋಹರನೊಲಿದು ನಂಬುವರು (ಕುವ್ಯಾಸ. ಓರಿಇ. ೧-೧೦೮); ಕಲಸರಘಸಂಹತಿಯ ಸುಜನರನಿಳಿಕೆಗಾಣರಸೂಯೆಯಲಿ ಮನವೆಳಸರಲ್ಲಿಯ . . . ಅಖಿಳಜನ (ತೊರರಾ. ೧-೩-೨೯); ಅಸುರನನಿಳಿಕೆಗಂ[ಪಾಠಾಂ. ಗೊಂ]ಡುದು ಚಾಪ ಚಪ್ಪರಿಸಿತು ಚಡಾಳಿಕೆಯ (ತೊರರಾ. ೧-೧೫-೨೩). [ಇಳಿಕೆ (< ಇಳಿಂಕೆ) + ಕಾಣ್]

ಇಳಿಕೆಗೆಯ್ 'ಇಳಿಂಕೆಗೆಯ್' ನೋ.

ಇಳಿಕೆಗೈ 'ಇಳಿಂಕೆಗೆಯ್' ನೋ.

ಇಳಿಕೆಗೊಳ್ 'ಇಳಿಂಕೆಗೊಳ್' ನೋ.

ಇಳಿಕೆಯ್$_1$, ಇಳಿಕಯ್, ಇಳಿಕೈ (ಕ್ರಿ). ೧. ಕೀಳಾಗಿ ಕಾಣು; ಅಲಕ್ಷ್ಯಮಾಡು; ಕಡೆಗಣಿಸು; ತಿರಸ್ಕರಿಸು; ಕೀಳುಮಾಡು; ಮೀರು; ಧಿಕ್ಕರಿಸು: ಮೊದಲೊಳ್ ಸಂಭಾಷಣಂಗೆಯ್ವುದೆ ವಲಮಿಳಿಕೆಯ್ವಂದಂ (ಕಾದಂಉ. ೧೧೨); ಎನಿತೊಳ್ಳಿತಾದೊಡಂ ಕಾಜಿನ ಮಣಿಗಳ್ ಪೊನ್ನತೊಡವನಿಳಿಕೆಯ್ಗುಮೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೮-೮೪); ಇಳಿಕೆಯ್ವಳೀ ಮಹಾಸತಿ ಮಹದೇವಮಂತ್ರಿಯ ಮನಃಪ್ರಿಯೆ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೧೪೦-೬೯; 1198); ಮುಖಲಕ್ಷ್ಮಿ ಪೂರ್ಣಚಂದ್ರನನಿಳಿಕೆಯ್ದು ನಿಲ್ವಿನೆಗಂ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೮-೪೦೫); ಮನಸಿಜನನಿಳಿಕೆಯ್ವ [ಪಾಠಾಂ. ನಿಳಯಕ್ಕೆ] ಸಿಂಗರಂ ಮಾಡುತುಂ (ನಂಬಿರ. ೧೩-೧೦೭). ೨. ಬಿಡು; ತೊರೆ: ಎಡರಡಸಿರ್ದೊಡಂ . . . ಮಹಾವ್ಯಸನದೊಳ್ ತೊಡರ್ದಿರ್ದೊಡಮನ್ಯ ದೇಶಮಾದೊಡಮಿಳಿಕೆಯ್ಯದೊಂದೆತನುವೆಂಬವೊಲಾಪ್ತಸಹಾಯನಂಕರಂ ಬಿಡದೊಡನಿರ್ಪವಂ ಸುಜನಮಿತ್ರನವಂ (ದಶಕು. ೧೧-೬೩); ಪಾಲಂ ಕೊಂಡು ಪಯಮನಿಳಿಕೆಯ್ವ ಮರಾಳಂಬೊಲು (ಜಯಕಾ. ೧-೨೨). **ಇಳಿಕಯ್**: ೧. ಕೊಂಕಿದೊಡೇಂ ಸ್ಮರಚಾಪಮನಿಳಿಕಯ್ವ [ಪಾಠಾಂ ಕೆಯ್ವ]ರೆ (ಯಶೋಚ. ೨-೪೨); ದೇವ ಕನಸಿದು ಕರಂ ದೋಷಾವಹ ಮಿಳಿಕ [ಪಾಠಾಂ. ಕೆ]ಯ್ಯಲಾಗ (ಯಶೋಚ. ೩-೧೨). **ಇಳಿಕೈ**: ೨. ನಳನೃಪನ ಚೆಲ್ವು ಮುಂದಿನ್ನಿಳಿಕೈದಪುದೆಂದನಂಗತೆಯ ಮುನ್ನಮೆ ತಾಂ ತಳೆದನೆನೆ ಕುಸುಮಶರಂ (ದಮಸ್ವ. ೧-೧೨). [< ಇಳಿದು + ಕೆಯ್$_1$]

ಇಳಿಕೆಯ್$_2$ (ಕ್ರಿ). ಕುಂದು; ಕುಗ್ಗು; ಕಡಮೆಯಾಗು: ಸಳನೆಂಬಯದುಕುಲಜನೊರ್ವಂ ತನಗೆ ಭಾಗ್ಯಮಿಳಿಕೆಯ್ಯೆ ದೇಶಾಂತರಪ್ರಾಪ್ತನಾಗಿ (ಪದ್ಮರಾ. ೩-೧೫). [ಇಳಿ$_1$ (< ಇಱಿ)+ ಕೆಯ್$_1$]

ಇಳಿಕೆವಡೆ (ಕ್ರಿ). ತಿರಸ್ಕಾರವನ್ನು ಪಡೆ; ಉಪೇಕ್ಷೆಗೆ ಗುರಿಯಾಗು: ಸಿಂಗದ ಮುಪ್ಪುಂ ನೆಗಟ್ದೀ ಗಾಂಗೇಯರ ಮುಪ್ಪುಮಿಳಿಕೆವಡೆಗುಮೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧೦-೧೯). [ಇಳಿಕೆ (< ಇಳಿಂಕೆ) + ಪಡೆ$_1$]

ಇಳಿಕೈ 'ಇಳಿಕೆಯ್$_1$' ನೋ.

ಇಳಿಕೋರೆ (ನಾ). = ಇಳಿಜಾರು: ಪರ್ವತದ ಇಳಿಕೋರೆಯ ತೋಡುದಾರಿಯಲ್ಲಿ ರೈಲು ಓಡುತ್ತಿದ್ದಾಗ (ಪುನರು. ೪೬೭).

[ಇಳಿಕು (< ಇಱಿಕು) + ಓರೆ]

ಇಳಿಗ 'ಈಡಿಗ' ನೋ.

ಇಳಿಗಡೆ, ಇಳುಗಡೆ (ನಾ). ೧. ಇಳಿಯುವ ಕಡೆ; (ನದಿಯ) ಕೆಳಗಡೆ; ನದಿ ಹರಿಯುವ ಕಡೆ, —ಇಳಿಜಾರು, —ಹಳ್ಳ: ಪವಣಿಕೆಯೊಳಿರ್ದ ನಂತಿಳಿಗಡೆಯ ಲಿಂಗಮಂ (ಪರಶು. ೧೪-೧೯). ೨. ಇಳಿಯುವಿಕೆ; ಕಡಮೆಯಾಗುವಿಕೆ: ನದಿಯಲ್ಲಿ ಪ್ರವಾಹ ಇಳಿಗಡೆಯಾಗಿದೆ (ರೂಢಿ). **ಇಳುಗಡೆ**: ೧. ಮನೆಯ ಸಾರುವೆವೆಂದು ಮಂದಿ ತನತನಗುಲಿದೆಯ್ದಿ ತಿಳುಗಡೆಯೊಳು ಪೋಪ ಹೊನಲೆನೆ ತಡೆಯದುಚ್ಚಳಿಸಿ (ಭರಚ. ೪೪-೫೬). 'ಏರ್ಗಡೆ' ಪರಾ. [ಇಳಿ$_1$ (< ಇಱಿ) + ಕಡೆ$_3$]

ಇಳಿಗಾಲ (ನಾ). ಏಳಿಗೆ ತಪ್ಪಿದ ಕಾಲ; ನಷ್ಟದ ಕಾಲ; ಅವನತಿಯ ಸಮಯ: ಜೈನಸಮಾಜಕ್ಕೆ ಇಳಿಗಾಲವು ಬಂದಿತೆಂದೂ ಇತಿಹಾಸದಿಂದ ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ (ತವನಿ. ೯೬). [ಇಳಿ$_1$ (< ಇಱಿ) + ಕಾಲ$_1$]

ಇಳಿಗಾವು (ನಾ). ಕಡಮೆಯಾದ ಶಾಖ; ಕಡಮೆ ಕಾವು; ತಕ್ಕಷ್ಟಿಲ್ಲದ ಶಾಖ: ಸ್ವಲ್ಪ ಹೆಚ್ಚಾದರೆ ಏರುಗಾವು ಕೊಂಚ ಕಡಿಮೆಯಾದರೆ ಇಳಿಗಾವು (ದಾಬುತ್ತಿ. ೧೪). [ಇಳಿ$_1$ (< ಇಱಿ) + ಕಾವು$_1$]

ಇಳಿಗಾಱ (ನಾ). ಹೀಯಾಳಿಸುವವನು; ತಿರಸ್ಕರಿಸಿ ಮಾತನಾಡುವವನು: ಪರಿಭಾವಿಸೆ ಪೂರ್ವಾಪರ ವಿರೋಧಮಿಲ್ಲದುದೆ ತಾಂ ಪುರಾಣಮದಂ ಮಾಂಕರಿಸುವೊಡೇನಿಱಿ[ಳಿ] [ಪಾಠಾಂ. ಗಿಱಿ]ಗಾಱರ ಪರಪಿದ ಮಾತುಂ ಪುರಾಣಮಕ್ಕೆಮಗೇನೋ (ಅರ್ಧನೇ. ೧-೨೯); "ಕಡೆಗಣಿಸುವವರು" (ಅರ್ಧನೇ. ಕೋಶ); "ನಿಕೃಷ್ಟನು, ಮೂಢನು, ಅಜ್ಞಾನಿ, ನಿಂದಕ" (ಪ್ರಭಣ್ಣ). [< ಇಳಿ$_0$ (ಇಳಿದು) + -ಗಾಱ (< -ಕಾಱ)]

ಇಳಿಗಿಣ್ಪು (ನಾ). ಕಾಲಿನ ಹರಡು; ಹಿಮ್ಮಡಿಯ ಗಿಣ್ಣು (?): ಬಳ್ಕೆ ಮಧ್ಯಂ ಕಚಂ ಬಿಟ್ಟಿಳಿಗಿಣ್ಪಂ [ಪಾಠಾಂ. ಟ್ಟಾಳಿಗಿಣ್ಪಂ, ಟ್ಟಾಳುಮಿಣ್ಪಂ, ಟ್ಟಳ್‌ಗಿಣ್ಪು, ಟ್ಟಳ್‌ವಿಣ್ಣು, ಟ್ಟಳುವಿಣ್ಪು] ಸಾರೆ (ಅರ್ಧನೇ. ೫-೬೩). [ಇಳಿ$_1$ (< ಇಱಿ) + ಗಿಣ್ಪು (< ಸಂ. ಗುಲ್ಫ)]

ಇಳಿಗಿವಿ (ನಾ). ೧. ಕಿವಿ ಜೋಲುಬಿದ್ದಿರುವುದು; ಜೋಲುಬಿದ್ದ ಕಿವಿ. ೨. (ಆಲಂ) ಚಾಡಿಮಾತನ್ನು ಕೇಳುವವನು: ಅವನೊಬ್ಬ ಇಳಿಗಿವಿ ಮನುಷ್ಯ (ರೂಢಿ). [ಇಳಿ$_1$ (< ಇಱಿ) + ಕಿವಿ]

ಇಳಿಗು 'ಇಳುಕು' ನೋ.

ಇಳಿಗೂದಲು (ನಾ). (ಕಟ್ಟದೆ) ಇಳಿಬಿಟ್ಟ ಕೂದಲು: ಕೈ ಮೈ ಬೀಸಾಡಿ ಇಳಿಗೂದಲೀಸಾಡಿ ಬೆವರ್ಹನಿ ಸೂಸಾಡಿ ಕುಣಿಯೋಣುಬಾರ ಕುಣಿಯೋಣುಬಾ (ಗರಿ. ೧೨೪–೧೫).

[ಇಳಿ$_1$ (< ಇಱಿ) + ಕೂದಲು (< ಕೂಂದಲ್)]

ಇಳಿಗೆ (ನಾ). = ಇಳಿಗಾಲ: ಇಳಿಗೆಯಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲವೂ ದೂರವಾಗುವುದು ಮತ್ತು ನೆರವಿಗೆ ಯಾರೂ ಬರುವುದಿಲ್ಲ (ವಾಬುತ್ತಿ. ೨೨).

[ಇಳಿ$_1$ (< ಇಱಿ) + –ಗೆ$_1$]

ಇಳಿಗೊಂಬು (ನಾ). ೧. ಕೆಳಕ್ಕೆ ಬಾಗಿರುವ ಕೊಂಬು. ೨. ತಗ್ಗಿರುವ, ಇಳಿಬಿದ್ದಿರುವ ಕೊಂಬೆ. [ಇಳಿ$_1$ (< ಇಱಿ) + ಕೊಂಬು$_2$]

ಇಳಿಜಾರು, ಇಳುಜಾರು (ನಾ). ಎತ್ತರದ ಕಡೆಯಿಂದ ಕ್ರಮವಾಗಿ ತಗ್ಗಾಗುತ್ತಾ ಬಂದ ಪ್ರದೇಶ; ಇಳಿಕಲು: ಸಿಂಧು ನದಿಯ ಮೈದಾನ–ಇದು ಉತ್ತರದಿಂದ ದಕ್ಷಿಣಕ್ಕೆ ಇಳಿಜಾರಾಗಿದೆ (ಭೂಗೋಳ. ೩೨); ಕೆರೆಯ ಕೋಡಿ ಬಳಿ ಬಂದಾಗ ರಸ್ತೆ ಬಹಳ ಇಳಿಜಾರಾಗಿದ್ದುದು ಕಂಡಿತು (ರಂಗಕ. ೨೬); ಈ ಪ್ರದೇಶ ಸಮನೆಲವಾಗಿಲ್ಲ. ಉತ್ತರದಿಂದ ದಕ್ಷಿಣದ ಕಡೆಗೆ ಇಳಿಜಾರಾಗಿದೆ (ರೂಢಿ). **ಇಳುಜಾರು**: ಇದರಲ್ಲಿ ಮೊದಲಿನದಕ್ಕಿಂತಲೂ ದೊಡ್ಡ ಪ್ರವಾಹವು ಒಂದು ಇಳುಜಾರಾದ ಸಂಕುಚಿತ ಪ್ರದೇಶದೊಳಗಿಂದ ಅಬ್ಬರಿಸುತ್ತ . . . ಕೆಳಗೆ ಬಿದ್ದು . . . ಒಂದು ಗವಿಯೊಳಗೆ ಸೇರುತ್ತದೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೧–೭೦). [ಇಳಿ$_1$ (< ಇಱಿ) + ಜಾರು$_2$ (< ಜಾಱು$_2$)]

ಇಳಿತ 'ಇಱಿತ' ನೋ.

ಇಳಿತರ್ 'ಇಱಿತರ್' ನೋ.

ಇಳಿತರ (ನಾ). ಕಡಮೆ; ಕೆಳಮುಖ: ಈಗ ನಿರಾಶೆಯು ಇಳಿತರವಾಗಿದೆ ತೆರೆಗಳ ಗಾಳಿಯ ಹದ ತೋರಿ (ಇಂಗೀತೆ. ೮೦–೪); ಈಗ ಧಾರಣೆವಾಸಿ ಇಳಿತರಕ್ಕೆ ಬಂದಿದೆ (ರೂಢಿ).

ಇಳಿತರಮಾಡು = ಅಲಕ್ಷ್ಯಮಾಡು; ಕಡೆಗಣಿಸು: ಇಳೆಯ ವಲ್ಲಭ ಕೇಳು ಎನ್ನ ಮಾತಾ ಇಳಿಥರ [ತರ] ಮಾಡದೆ (ವಿಸಾಸು. ೫೦–೩).

[ಇಳಿ$_1$ (< ಇಱಿ) + –ತರ]

ಇಳಿತಾಯ (ನಾ). ಇಳಿಯುವಿಕೆ; ಕಡಮೆಯಾಗುವಿಕೆ; ಕುಗ್ಗುವುದು: ರಾಷ್ಟ್ರಗಳು ವಿನಿಮಯದರ ಇಳಿತಾಯವನ್ನು (Competitive exchange depreciation) ಮಾಡುವುದರಲ್ಲಿ ಪೈಪೋಟಿ ನಡೆಸದಂತೆಯೂ ನೋಡಿಕೊಳ್ಳುವುದು (ಅಂತಸಂ. ೬೦). [ಇಳಿತ + –ಆಯ್$_4$]

ಇಳಿತೆಗೆ 'ಇಳಿದೆಗೆ' ನೋ.

ಇಳಿದನಿ (ನಾ). ಕುಗ್ಗಿದ ಧ್ವನಿ; ತಗ್ಗಿದ ಸ್ವರ: "ನಾನು ಒಲ್ಲೆ"–ಕೊತವಾಲನು ಇಳಿದನಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ (ಕೊತಕಾ. ೨); ಸ್ವಲ್ಪ ಹೊತ್ತು ಮೌನವಾಗಿದ್ದಮೇಲೆ ಅವಳು ನಿಟ್ಟುಸಿರು ಬಿಟ್ಟು ಇಳಿದನಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದಳು (ಬಾಣಅ. ೨೪೪); "ಜನರು ಇದನ್ನು ಮುಂದೆಮಾಡಿಕೊಂಡು ಟೀಕೆಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಾರೆ" ಇಳಿದನಿಯಲ್ಲಿ ಎಂದಳು (ಜಮೀನ್ದಾ. ೩೧).

[ಇಳಿ$_1$ (< ಇಱಿ) + ದನಿ]

ಇಳಿದಾಣ (ನಾ). ೧. ವಿಮಾನಗಳು ಕೆಳಕ್ಕೆ ಇಳಿಯಲು ಅನುಕೂಲವಾಗುವಂತೆ ಏರ್ಪಡಿಸಿರುವ ಸ್ಥಳ, —ಪ್ರದೇಶ: ಹಾಸನದ ಬಳಿ ವಿಮಾನ ಇಳಿದಾಣವೊಂದನ್ನು ರಚಿಸಲಾಗುತ್ತಿದೆ (ರೂಢಿ). ೨. ಹಡಗಿನಿಂದ ಸಾಮಾನು ಹಾಗು ಜನರನ್ನು ಇಳಿಸಲು ಅನುಕೂಲವಾಗುವಂತೆ ನಿರ್ಮಿಸಿರುವ ಸ್ಥಳ: "ಕಲ್ಲಿನಿಂದ ಕಟ್ಟಿದ, ಸಮುದ್ರದಲ್ಲಿ ಜಾಚಿಕೊಂಡುಹೋಗಿರುವ, ಹಡಗಿನ ಇಳಿದಾಣ, ಅಲೆತಡೆ; ಅಥವಾ ನೀರಿನಿಂದ ಪ್ರತ್ಯೇಕಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಎರಡು ಭೂಭಾಗಗಳನ್ನು ಕೂಡಿಸುವ ಸೇರುವೆ; ಕೃತಕ ಬಂದರು" (Mole. ಇಂಕನಿ). [ಇಳಿ$_1$(< ಇಱಿ) + ತಾಣ]

ಇಳಿದಾರವಾರ 'ಇಱಿ' ಪರಾ.

ಇಳಿದು (ಗು). ೧. ಕಡಮೆಯಾದ; ಕೀಳಾದ; ಕಳಪೆಯಾದ; ಕ್ಷೀಣವಾದ: ಅಂದಿನಂಗರುಚಿ ಕಣ್ಗಿಳಿದಾಯ್ತು (ಆದಿಪು. ೩–೩); ರಘೂದ್ವಹ ಸನ್ನಿಧಿಯಿಂದದೃಶ್ಯಮಪ್ಪುದುಮಿಳಿದಾಯ್ತು ಚಾಪಲತೆ (ಪಂರಾಮಾ. ೫–೮೬); ಸತ್ತ್ವನಿಧಿಯ ಶೈಶವಮಿಳಿದೇ (ಜಗವಿ. ೧೬–೧೩); ಬೇವಂ ಮೆಚ್ಚಿದ ಕಾಗೆಗೆ ಮಾವಿಳಿದಪ್ಪಂತೆ ಪತಿಯೊಳಿಳಿದಾಯ್ತು ಮನಂ (ಯಶೋಚ. ೨–೪೫). ೨. ಸುಲಭವಾದ; ಸುಕರವಾದ; ಸಾಧ್ಯವಾದ: ಇದೆರಡಜೊಳಂ ನೆಗಱಲಾವುದರಿದು ನೆಗಱಲಾವುದಿಳಿದೆಂಬುದಂ ಭಾವಕರಪ್ಪವರ್ ವಿಚಾರಿಸಿ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೭–೮೧ ಅಡಿಟಿ); ಅದಲ್ಲದೊಡೆ ನಿನ್ನನೊಲಿಸುವುದಿಳಿದೇ (ಲೀಲಾವ. ೫–೮); ಇಳಿದಲ್ತು ಕೆಳಲೋಕದಿಂ ಬೆಳಕ ಮುಟ್ಟುವುದು (ಪಾರಸಿ. ೨೬–೯). ೩. ಬಡವಾದ; ಕೃಶವಾದ: ನಮೆಯುತ್ತ ಸಮೆಯುತ್ತ ಪೆಣ್ ಸೊರಗಿ ಸೊರಗಿ ಇಳಿದಾಯ್ತು ಪರ್ಸವೇ ಕರಗಿ ಕರಗಿ (ಪಾರಸಿ. ೮–೪). 'ಏಳಿದ' ಪರಾ.

ಇಳಿದಾಗು = ಮ್ಲಾನವಾಗು; ಕಳೆಗುಂದು: ಕಂದಿದ ಪಱಗನ್ನಡಿ ವೊಲೇನಿಳಿದಾದುದೊ ಚಂದ್ರಮಂಡಲಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೯–೫).

[< ಏಳಿದು. / ತಮಿ. ಎಳಿದು; ಮಲ. ಎಳುದು; ತುಳು. ಎಳ್ಯ; ತೆಲು. ಎಲ್ಲಿದ]

ಇಳಿದೆಗೆ, ಇಳಿತೆಗೆ (ಕ್ರಿ). ನಿವಾಳಿಸು; ದೃಷ್ಟಿದೋಷ ಮುಂತಾದುವುಗಳ ಪರಿಹಾರಕ್ಕಾಗಿ ಪೊರಕೆಕಡ್ಡಿ ಮುಂತಾದುವುಗಳನ್ನು ಹೊತ್ತಿಸಿ ನಿವಾಳಿಸು. **ಇಳಿತೆಗೆ**: ಮಗುವಿಗೆ ದೃಷ್ಟಿಯಾಗಿದೆ; ಇಳಿತೆಗೆ (ರೂಢಿ).

ಇಳಿಯತೆಗೆ = ಇಳಿದೆಗೆ: ಪದುಮಾಕ್ಷಿ ಶಿರಸಿನಿಂ ಪಾದಗಳವರಿಗು ಹದದಿ ಮೂಱಾವರ್ತಿಯಂ ಇಳಿಯತೆಗೆದು (ಸೌಗಂಧಿ. ೪೯–೬).

[ಇಳಿ$_1$ (< ಇಱಿ) + ತೆಗೆ$_1$]

ಇಳಿದೆರೆ (ನಾ). ಇಳಿಬಿಟ್ಟಿರುವ ತೆರೆ.

[ಇಳಿ$_1$ (< ಇಱಿ) + ತೆರೆ$_2$ (< ತೆಱೆ$_2$)]

ಇಳಿನೀರು (ನಾ). ೧. "ಉಬ್ಬರ, ಹರಿವಿಲ್ಲದ ನೀರು (ಇರುವ ಕಾಲ); ಇಳಿನೀರು (ಕಾಲ)" (Slack Water. ಇಂಕನಿ). ೨. ಇಳಿಯುವ ನೀರು. ೩. ಕಡಮೆಯಾಗುತ್ತಿರುವ ನೀರು.

[ಇಳಿ$_1$ (< ಇಱಿ) + ನೀರು (< ನೀರ್$_1$)]

ಇಳಿನೇಸರು (ನಾ). ಇಳಿಯುವ ಸೂರ್ಯ; ಮುಳುಗುವ ಸೂರ್ಯ; ಇಳಿಹೊತ್ತಿನ ಸೂರ್ಯ: ಇಳಿನೇಸರಿಳಿಯೆ ಬೈಗಿನ ಕೆಂಪು ಪರ್ವಿ ತೆರಚಿತು ಚೆಲ್ಲಿತುರಿನೀರಿನೋಕುಳಿಯ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೨೫೬–೭೫೫).

[ಇಳಿ$_1$ (< ಇಱಿ) + ನೇಸರು (< ನೇಸಱ್)]

ಇಳಿಪಾಟು (ನಾ). = ಇಳಿತರ (ಕಿ). [ಇಳಿ$_1$ (< ಇಱಿ) + –ಪಾಟು]

ಇಳಿಪಿಸು (ಕ್ರಿ). ಇಳಿಸು; ಕಡಮೆಮಾಡು (?): ಗಳಂತಿಗೆಯಲು . . . ಪೊನ್ನವಣ ಚಿ(ಂ)ನ್ನಮನಾಯ್ದುಕಳೆದುನಿನ್ದನ್ತಪ್ಪ ಚೂರ್ಣ್ಣಭಂಗಾರಮಂ ಪತ್ತೆಂಟನಿಳಿಪಿಸಲ್ ಕೊಟ್ಟಾಚಂದ್ರಾರ್ಕ್ಕತಾರಂಬರಂ ಸುಖಮುಣ್ಬರು (ಸೌಇಇ. IX–i, ೧೬೪–೨೯; 1098). [ಇಳಿಪು$_1$ (< ಇಱಿಪು) + –ಇಸು$_3$]

ಇಳಿಪು$_1$ 'ಇಱಿಪು' ನೋ.

ಇಳಿಪು$_2$, ಇಳುಹು$_2$ (ಕ್ರಿ). ಕೀಳುಮಾಡು; ಹೀಯಾಳಿಸು; ಧಿಕ್ಕರಿಸು: ಉದಾರನಪ್ಪನಂ ಗಱಪನೆಂದಿಳಿಪಳ್ (ಕಾದಂಪೂ. ೫೪೯); ಆ ಹಂಸನನಿಳಿಪಿದನಾ ರಾಜಹಂಸನಬಳಾಳಿಯುತಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೭–೧೪೭). **ಇಳುಹು$_2$**: ಹೊಳೆವಸಿ ತ್ರಿಶೂಲ . . . ಕಾಂತಿಗಳಿಳುಹಿದುವು ಖದ್ಯೋತ ದೀಧಿತಿಯ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೨–೯). [ಇಳಿ$_0$ (< ಇಳಿದು) + –ಪು$_1$]

ಇಳಿಪ್ರಾಯ (ನಾ). ಪ್ರಾಯ ತಗ್ಗಿದ ಸಮಯ; ಇಳಿವಯಸ್ಸು; ಯೌವನ ಕಡಮೆಯಾಗುತ್ತಿರುವ ಕಾಲ: ಈರ ಆ ಇಳಿಪ್ರಾಯದಲ್ಲಿ ಸ್ಫೂರ್ತಿಗೊಂಡ (ಮುಂಗಾಮು. ೭೨). [ಇಳಿ$_1$ (< ಇಱಿ) + ಪ್ರಾಯ]

ಇಳಿಬಾವಿ (ನಾ). ಇಳಿಯಲು ಹತ್ತಲು ಆಗುವ ಬಾವಿ; ಇಳಿಯುವ ಬಾವಿ: ತೋಟದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಇಳಿಬಾವಿ ತೆಗೆಸಿದ್ದಾರೆ (ರೂಢಿ).
[ಇಳಿ$_1$ (< ಇಱಿ) + ಬಾವಿ]

ಇಳಿಬಿಡು 'ಇಳಿವಿಡು' ನೋ.

ಇಳಿಬಿಸಿಲು (ನಾ). ಇಳಿಹೊತ್ತಿನ ಬಿಸಿಲು; ಸಂಜೆಯ ಹೊತ್ತಿನ ಬಿಸಿಲು: ಇಳಿಬಿಸಿಲು ಮೋರೆಯನ್ನು ಅಡರುತ್ತಿತ್ತು (ಕಮನೆ. ೬).
[ಇಳಿ$_1$ (< ಇಱಿ) + ಬಿಸಿಲು (< ಬಿಸಿಲ್)]

ಇಳಿಬೀಳು 'ಇಳಿವೀಳ್' ನೋ.

ಇಳಿಬೆಲೆ (ನಾ). ಕಡಮೆಬೆಲೆ; ಅಗ್ಗದ ಬೆಲೆ: ಇಳಿಬೆಲೆಗೆ ಮಾರಿಯಂ ಸಲೆಮಾಜುಗೊಂಡಡಂ ಯೊಲೊಮನೆಯೊಳಿರ್ದ ಸತಿಸುತಾದಿಗಳ ನೊಂದುಳಿಯದೆ ತಿಂಬ ತೆಱದಂತೆ (ಗುರುಬೋ. ೨೭–೧೦೬).
[ಇಳಿ$_1$ (< ಇಱಿ) + ಬೆಲೆ]

ಇಳಿಬೆಳಕು (ನಾ). ಇಳಿದು ಬರುವ ಬೆಳಕು, —ಪ್ರಭೆ: ನಿನ್ನ ಕೃಪೆಯ ಇಳಿಬೆಳಕಿನಲ್ಲಿ ಸುಳಿಯೇರಿ ಬಂತು ಪ್ರೀತಿ (ಹೃದಸ. ೬೧–೧೩).
[ಇಳಿ$_1$ (<ಇಱಿ) + ಬೆಳಕ್ಕು$_2$ (< ಬೆಳಗ್ಕು$_2$)]

ಇಳಿಭೋಗ್ಯ (ನಾ). ಲೇವಾದೇವಿಯಲ್ಲಿ ಜಮೀನನ್ನು ಭೋಗ್ಯಕ್ಕೆ ಹಾಕಿಕೊಂಡು ಅಸಲು ಬಡ್ಡಿ ಎರಡೂ ತೀರುವ ತನಕ ಉತ್ಪತ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಕಟಾಯಿಸಿಕೊಂಡು ಅನುಭವಿಸುತ್ತಾ ಬರುವ ಕ್ರಮ: ಅವನು ಹೊಲವನ್ನು ಎಂಟು ವರ್ಷಕ್ಕೆ ಇಳಿಭೋಗ್ಯ ಹಾಕಿದ್ದಾನೆ (ರೂಢಿ). ℙ ಈ ಕ್ರಮದಲ್ಲಿ ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಜಮೀನಿನ ವಾರ್ಷಿಕ ವರಮಾನ ಭೋಗ್ಯದ ಹಣದ ಬಡ್ಡಿಗಿಂತ ಹೆಚ್ಚಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಬಡ್ಡಿ ಕಳೆದು ಉಳಿದ ಮೊಬಲಗನ್ನು ಅಸಲಿಗಾಗಿ ಕಟಾಯಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾ ಬರುತ್ತಾರೆ. [ಇಳಿ$_1$ (< ಇಱಿ) + ಭೋಗ್ಯ]

ಇಳಿಮೀನು (ನಾ). ಇಳಿಯುವ ಮೀನು; ನುಗ್ಗುವ ಮೀನು: ವಿಧಿವಂಚನೆಯ ಕೂಣಿಗಿಳಿಮೀನಿನೋಲಂತೆ ಮಂಥರೆಯ ಮಾತಿನಗ್ನಿಯ ಮೋಹಕೊಳಗಾಗಿ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೧೧೬–೧೩೩).
[ಇಳಿ$_1$ (< ಇಱಿ) + ಮೀನು (< ಮೀನ್)]

ಇಳಿಮುಖ (ನಾ). ೧. ತಗ್ಗುವುದು; ಕಡಮೆಯಾಗುವುದು; ಇಳಿಯುವ ಸ್ಥಿತಿ: ಕಾವೇರಿಯ ಪ್ರವಾಹ ಇಳಿಮುಖವಾಗಿದೆ (ರೂಢಿ). ೨. ಜೋಲುಮುಖ; ಉತ್ಸಾಹವಿಲ್ಲದ, ಖಿನ್ನವಾದ ಮುಖ: ದೇವರ ಜಗುಲಿಯ ಮುಂದೆ ಇಳಿಮುಖಮಾಡಿಕೊಂಡು "ಗುಮ್ಮನೆ" ಕುಳಿತಿದ್ದಳು (ಮೊಗ್ಗು. ೨೮). 'ಇಳಿಮೋಱೆ' ಪರಾ.

ಇಳಿಮುಖವಾಗು = ಕಡಮೆಯಾಗು; ಅವನತಿಗೆ ಬರು; ಏಳಿಗೆ ಕುಂದು: ಮಾನಸಿಕ ಶಕ್ತಿ . . . ಮೊದಲು ನಿಧಾನವಾಗಿಯೂ, ಆಮೇಲೆ ವೇಗವಾಗಿಯೂ, ಇಳಿಮುಖವಾಗುವುದು (ಶಿಕ್ಷದ. ೬೦೩); ಊರ್ಜಿತ ಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿದ್ದುದು ಈಗೆರಡು ವರ್ಷಗಳಿಂದ ತುಸು ಇಳಿಮುಖವಾಗಿದೆ (ತೇಮೋಡ. ೨); ಸೂರ್ಯ ಇಳಿಮುಖವಾಗುವ ಹೊತ್ತಿಗೆ ಅವನು . . . ಏದುಸುರು ಕರೆಯುತ್ತಾ ಬಿದ್ದುಕೊಂಡನು (ಯೋಧಪು. ೭೯).
[ಇಳಿ$_1$ (< ಇಱಿ) + ಮುಖ]

ಇಳಿಮುಳುಗು (ಕ್ರಿ). ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಮುಳುಗು: ಇಳಿಮುಳುಗಿದವನಿಗೆ ಚಳಿಯೇನು ಮಳೆಯೇನು (ಗಾದೆ).
[ಇಳಿ$_3$ + ಮುಳುಗು (< ಮುಱುಂಗು)]

ಇಳಿಮೇಜು (ನಾ). ಇಳಿಜಾರಾದ ಮೇಜು; ಡೆಸ್ಕು: "ಮೊಳಕಾಲೂರಿ ನಮಸ್ಕಾರ ಮಾಡುವುದಕ್ಕೆ ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಇಳಿಮೇಜು; 'ಲಿಟನಿ' ಎಂಬ ಪ್ರಾರ್ಥನೆಯನ್ನು ಹೇಳುವಾಗ ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಇಳಿಮೇಜು" (Faldstool. ಇಂಕನಿ). [ಇಳಿ$_1$ (< ಇಱಿ) + ಮೇಜು]

ಇಳಿಮೇಡು (ನಾ). ಸಮನೆಲವಿಲ್ಲದೆ ಏರುತಗ್ಗಾಗಿರುವಿಕೆ; ಒಂದು ಕಡೆ ಎತ್ತರ, ಒಂದು ಕಡೆ ತಗ್ಗಾಗಿರುವಿಕೆ, —ಅಂತಹ ಪ್ರದೇಶ: "ಜಲಾನಯನ ಪ್ರದೇಶ (ನದಿಗೆ ಬರುವ ಮಳೆನೀರು ಬಿದ್ದ ಪ್ರದೇಶ) ಇಳಿಮೇಡು" (Catchment. ಇಂಕನಿ). [ಇಳಿ$_1$ (< ಇಱಿ) + ಮೇಡು]

ಇಳಿಮೊಗ (ನಾ). = ಇಳಿಮುಖ ೧: ಹತ್ತನೆಯ ಆಶ್ವಾಸದಲ್ಲಿ ಕತೆಯ ಕಾವು ಇಳಿಮೊಗವಾಗುತ್ತದೆ. ಇಲ್ಲಿಗೆ ಮುಕ್ತಾಯವಾಗಿದ್ದರೂ ಕಾವ್ಯದ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಉಚಿತವಾಗಿರುತ್ತಿತ್ತು (ನಂಜುಂಡ. ೬೦).
[ಇಳಿ$_1$ (< ಇಱಿ) + ಮೊಗ]

ಇಳಿಮೋರೆ (ನಾ). = ಇಳಿಮುಖ ೨: "ವಾಸಿಯೇನ್ರಿ ಜಯರಾಮುಗೆ? ಈಗ ಹೇಗಿದೆ?" ಎಂತ ಆಗ ಕೇಳಿದ. ಲಲಿತಾ ಇಳಿಮೋರೆಯಿಂದ "ಹಾಗೇ ಇದೇಪಾ" ಎಂದಳು (ಕಣ್ಮಣಿ. ೨೩); "ವರ್ಗವಾದಲ್ಲಿ ಏನಾದರೂ ಮಾಡಬಹುದು. ಇದೇನೋ ಸರಿ" ಕೊತವಾಲನು ಇಳಿಮೋರೆಯಿಂದ ಎಂದ (ಕೊತಕಾ. ೪೨). [ಇಳಿ$_1$ (< ಇಱಿ) + ಮೋರೆ (< ಮೋಱೆ)]

ಇಳಿಯ (ನಾ). ದುರ್ಬಲ; ನಿಕೃಷ್ಟ; ಕೆಳಮಟ್ಟದವನು; ಅಲ್ಪ; ಬಡವ: ಇಳಿಯನಪ್ಪನಂ ಕೊಱಚಾಡಿ ಕಾಡುವರರಿಯನಂ ಪೊರ್ದಲೀಯದವನೊಲ್ಲರ್ ಜಲಜವದನೆಯರ್ಪಿರಿದ ಪಿರಿದನೀವನಾತನಂ ತವೆ ಕೊಂಡು ಕಂಡಿಪರದರಿಂದಿಳಿಯನಳಿ[ರಿ]ಯನೆಂಬೆರಡು ಭೇದದೊಳಿಪ್ಪುದವಳೊಲ್ದ ಡೆಗೆನರಿಯದಿನಿತಿನಿತಂ ಪಱಿಯಲೀಯದಂತೀವುದು ಮನಮಂ ಕಾಣ್ವುದು ವಿಟಂ (ಮದತಿ. ೧೦–೮೬). [ಇಳಿದು + –ಅ$_7$]

ಇಳಿಯಂಬು (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮೀನು; ಮೀನುಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ: ಬಿಳಿಚ ಚಿಪ್ಪಲು ಮಲಗು ಹೆಮ್ಮಲಗು ಬಿಳಿಯಾನೆ ಮಳಲಿ ಕೂಡಿಲು ಚಕ್ರಗೆಂಡೆಯಾವೆಗ ನವಿಲುಯಿಳಿಯಂಬು ಕುಱಿದಲೆಗ ಹೆಮ್ಮೀನು (ಹಚಕಾ. ೫–೪೬). [ಇಳಿ$_1$ (< ಇಱಿ) + ಅಂಬು$_3$?]

ಇಳಿಯಿಕ್ಕು (ಕ್ರಿ). ನೇಲುವಂತೆ ಬಿಡು: ಕೊರಳಿಂದೆ ಇಳಿಯಿಕ್ಕಿದ ಜನಿವಾರವು ನಿವೀತ (ನಾಚಿರಾ. ೬). [ಇಳಿ$_1$ (< ಇಱಿ) + ಇಕ್ಕು]

ಇಳಿಲ್$_1$ (ನಾ). ನೇಲುವ ವಸ್ತು; ಜೋಲಾಡುವ ವಸ್ತು.

ಇಳಿಲ್‌ಹಾಕು = ಜೋಲುವಂತೆ ಹಾಕು: ಜಾತ್ರೆಗೆ ತಕ್ಕ ಜೋತು ರುಟ್ಟಿದ್ದಾರೆ ಜಾತಿಮುತ್ತುಗಳನಿಳಿಲ್ಹಾಕಿ (ಕನ್ನನು. I, ೨).
[ಇಳಿ$_1$ (< ಇಱಿ) + –ಇಲ್$_3$]

ಇಳಿಲ್$_2$ (ನಾ). ಶೋಭೆ; ಚೆಲುವು. 'ಇಳಿಲೆ' ಪರಾ.
[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಎಱಿಲ್]

ಇಳಿಲೆ, ಇಳಲೆ (ನಾ). ೧. ಹೆಂಗಸು; ಸುಂದರಿ: ಆಕೆಯ ಚರಣಾಂಗುಳಿಗಳಮರ್ಕೆಯಿನಪ್ಪಿದ ಸುರದಂಪತಿಗಳ ಪೋಲ್ವೆಯನೊಪ್ಪಿದವಿಳಿಲೆಯ ಪದಯುಗನಖವಾಕೃತಿಗಳ್ ಕುಳಿಶಾಭ್ರಕ ನಿಕುರುಂಬಾಕೃತಿಗಳ್ (ಸುಕುಮಾ. ೫–೫೦ ರ); ಧರೆಯೆಂಬಿಳಿಲೆಯ ವರಕುಚಯುಗವೆನೆ ವರಸುರಭೂಧರಯುಗಲಾ (ಚಂದ್ರಸಾಂ. ೧–೯೭); ನೀನನ್ಯಭೃತಕ್ಕಾಮ್ರದ ಕೊನರ್ಗುಡು ಸಾನಂದದಿನೆನುತಿಳಿಲೆಯ ಬಳಸಿನ ಮಾನಿನಿಯರ್ ಜಾಣ್ಣುಡಿದೊಯ್ಯನೆ ಮನೆಯಿಂ ಜಾಱಿದರತ್ತ (ಜಯಕಾ. ೮–೪೨). ೨. ಹೆಂಡತಿ; ಸತಿ: "ಇಳಿಲೆ ಸತಿ" (ಶಮದ. ನ. ೩೭ ಅಡಿಟಿ). ಇಳಲೆ: ೨. ರಾವಣಗೆ ನೀನಿಳಲೆಯಾಗು (ರಾಮವಿ. ೧೩–೧೩); (ರಾಮವಿ. ೧೪–೧೩೦; ೧೪–೧೭೩; ೧೫–೮೬; ೧೬–೧೩ ನೋ). [ಇಳಿಲ್$_2$ + –ಎ$_4$]

ಇಳಿವಯಸ್ಸು (ನಾ). ಯೌವನ ಕಡಮೆಯಾದ ಕಾಲ; ಮುಪ್ಪು: ಮಹಾರಾಜರು ಇಳಿವಯಸ್ಸಿಗೆ ಬರುವುದರೊಳಗೆ ಈ ನಾಡ ಭಾರವನ್ನು ಹೊರುವ ಒಬ್ಬ ಮಗನು ಬೇಕಲ್ಲ (ಸವತಿ. ೧೦); ಈ ಗ್ರಂಥ ದಾಸರ ಇಳಿವಯಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ರಚಿತವಾದುದು (ಜಗದಾ. ೨೫೭).
[ಇಳಿ$_1$ (< ಇಱಿ) + ವಯಸ್ಸು]

ಇಳಿವರಿ, ಇಳವರಿ (ನಾ). ಕಡಮೆ ಬೀಳುವಿಕೆ ; ತಗ್ಗುವಿಕೆ ; ಕುಗ್ಗುವಿಕೆ : ಇಳಿವರಿ ಸೇರಿ ಆಡಿಕೆ ಒಟ್ಟು ೯ ಮಣವಿತ್ತು (ಅವತಂ. ೮೫) ; ಆಮೇಲೆ ಆ ದಂಡ ಜೀವಾವಧಿಯ ಕಠಿನಶಿಕ್ಷೆಯಾಗಿ ಇಳಿವರಿಯಾಯಿತು (ಪುನರು. ೫೦೬). **ಇಳವರಿ** : ಕಡಲೇಕಾಯಿ ಒಣಗಿದ ಮೇಲೆ ಬಹಳ ಇಳವರಿ ಬರುತ್ತೆ (ರೂಢಿ). [ಇಳಿ$_1$ (< ಇಱಿ) + –ವರ್$_2$]

ಇಳಿವಾಯ್ಕು (ಕ್ರಿ). ಇಳಿಬಿಡು ; ಕೆಳಗೆ ಬಿಸಾಡು : ಉರಿವರಿವೆಣ್ಣೆ ಪಂದಿದಲೆ ಪೆರ್ದೊಲೆ . . . ಸುರಿದಿಳಿವಾಯ್ಕಿ ನೂಂಕಿ (ರಾಜಶೇ. ೬–೧೧೬). [ಇಳಿ$_1$ (< ಇಱಿ$_1$) + ಪಾಯ್ಕು]

ಇಳಿವಿಡಿ (ಕ್ರಿ). ಇಳಿಯ ಹಾಕು ; ನೇತುಹಾಕು ; ಜೋಲುವಂತೆ ಹಿಡಿ : ಕಡುಕ ನೇವಳ ಲುಳಿಬಳೆ ಮೊದಲಾದಚ್ಚದೊಡಿಗೆಯನಾ ಪ್ರಜೆತಣಿಯೆ ನಡೆದಾಡಿ ಕಲ್ಪವೃಕ್ಷಗಳೆ ಮೇಲಿಂದಿಳಿವಿಡಿದಂತೆ ಸುರಿದರಾನೃಪರು (ಭರಚ. ೭೩–೧೧೬). [ಇಳಿ$_1$ (< ಇಱಿ) + ಪಿಡಿ$_1$]

ಇಳಿವಿಡು, ಇಳಿಬಿಡು (ಕ್ರಿ). ೧. ನೇತುಬಿಡು ; ತೂಗುಹಾಕು ; ಜೋಲಾಡುವಂತೆ ಬಿಡು ; ಇಳಿಯುವಂತೆ ಬಿಡು, —ಸುರಿ : ತೊಟ್ಟಳೆಸೆವ ವಿಭೂಷಣವನಿಳಿವಿಟ್ಟು ಸರ್ವಾಂಗದಲಿ (ನಿಭಾಗ. ೪–೫–೨೯) ; ಉಟ್ಟ ಪೀತಾಂಬರದಮೇಲಿಳಿವಿಟ್ಟ ಮಣಿಮೇಖಲೆಯ (ನಿಭಾಗ. ೬–೯–೨೩) ; ಕೃಶಾನುವೊಳ್ ಬೆರಸಿದ ಪುಲ್ಲದೊಂದೆ ಪೆಟಲುಪ್ಪಿನ ಪೆರ್ದಿಡಿ ಮರ್ದಿವೆಂಬಿವಂ . . . ಇಳಿವಿಟ್ಟು ಸೂಸೆ ಪೊಯ್ದು (ರಾಜಶೇ. ೬–೧೧೬). **ಇಳಿಬಿಡು** : ೧. ಅವನು ಬಂದೂಕನ್ನು ಹೆಗಲಿಗೆ ಇಳಿಬಿಟ್ಟನು (ಬಂಗಾಹೆ. ೬೨). ೨. ಕಳಚಿಬಿಡು ; ಸಡಿಲಬಿಡು ; ದೂರನೂಕು : ಬಿಟ್ಟಡಾನೆನ್ನುವನು ತಾನಿಳಿಬಿಟ್ಟುದಿಲ್ಲೆಲೆ ಭೂಪ (ನಿಭಾಗ. ೫–೮–೩೨) ; ಗಾಳಿಯು ಅನುಕೂಲಿಸಿದಾಗ ಒಮ್ಮೆ ಪಟವನ್ನು ಇಳಿಬಿಟ್ಟರೆ ತೀರಿತು. ಅದು ತೀವ್ರದಿಂದ ನಡೆಯುತ್ತದೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೪–೧೫೭). [ಇಳಿ$_1$ (< ಇಱಿ) + ಬಿಡು$_1$]

ಇಳಿವೀಳ್, ಇಳಿಬೀಳು, ಇಳಿವೀಳು (ಕ್ರಿ). ೧. ಗೋಡೆ ಹಾರಿ ಒಳಕ್ಕೆ ಇಳಿ : ಗುಡುಗುಡಿಸುತ್ತೆ ಕಲ್ದಡಿಗಳಂ ತಳೆದಾರ್ದಿಳಿವೀಳ್ದು ಪೌಳಿಯಂ ನಡೆ ನಡೆ ಕೇರ್ಗಳಂ ಕೆಡಪು ಬಲ್ವಡಿಯಂ ಮುಱಿ . . . ಎನುತುರ್ಬಿ ಬೊಬ್ಬಿಱಿದು ಮುತ್ತಿದರಾ ಗೃಹಮಂ (ವೃಷವಿ. ೩೯–೮). **ಇಳಿಬೀಳು** : ೨. ನೇತುಬೀಳು ; ತೂಗಾಡು : ರಾಯರ ಮನೆಯ ಮುಂದಿರುವ ಒಂದು ಬೋರ್ಡಿನ ಜತೆಗೆ ಇನ್ನೊಂದು ಬೋರ್ಡು ಇಳಿಬೀಳಬೇಕೆಂದು ರಾಜಮ್ಮನ ಹೆಬ್ಬಯಕೆ (ರಾಯಕ. ೮೫). **ಇಳಿವೀಳು** : ೩. ಕೆಳಕ್ಕೆ ಬೀಳು : ಚಕ್ರಗಳಾಱೀಳ ಮುಂಗಟ್ಟ ನಭಕಿಟ್ಟು ವಕ್ರಿಸದಶ್ವವೋಡುತಿರೆ ವಿಕ್ರಾಂತ ಖಂಡೆಯದೊಳು ಪೋಣಿಸಿದನಿಳಾಚಕ್ರಕೊಂದಿಳಿವೀಳದಂತೆ (ಭರಚ. ೩೦–೭೬). [ಇಳಿ$_1$ (< ಇಱಿ) + ಬೀಳ್ (< ಬೀಱ್)]

ಇಳಿವೀಳು 'ಇಳಿವೀಳ್' ನೋ.

ಇಳಿಶಿಂಗಿ (ನಾ). ಒಂದು ಗಿಡದ ಹೆಸರು (ಮೈಔಗಿ. ೭೫–1529). [?]

ಇಳಿಸು$_1$ (ಕ್ರಿ). ಕೀಳುಮಾಡು ; ಧಿಕ್ಕರಿಸು ; ಹೀಯಾಳಿಸು ; ಮೀರು : ಬೆಳಗುವ ಸೊಡರ್ಗಳ ಬೆಳಗುಮನಿಳಿಸಿ ತಟತ್ತಱಿಸಿ ಪೊಳೆಯೆ ತಮ್ಮಯ ಬೆಳಗಗ್ಗಳಿಸಿ ತಟತಱಿಸಿ ವಿದ್ಯುದ್ವಿಳಸಿತಮೆನಿಸಿದುವು ನರನ ದಿವ್ಯಾಸ್ತ್ರಂಗಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೧೦–೪೭); ಇಳಿಸಲಿಳಿಸಲ್ ಮಾರ್ಕೊಳ್ ಮಾರ್ಕೊಳ್ ಪುಗಲ್ ಪುಗಲೆಂದು ಸಂಗಳಿಸಿ ಶರದಿಂ ಕೊಳ್ ಕೊಳ್ಳೆಂದೆಚ್ಚೊಡೆಚ್ಚ ಶರಂಗಳಂ ಮುಳಿದು ಕಡಿದುಂ ಸೀಳ್ದುಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೪–೨೪) ; ಇಳಿಸಲಕ್ಕುಮೆ ಗಾಂಡಿವಿಯಂ ಸುಯೋಧನಾ (ಗದಾಯು. ೨–೩೭) ; ಆವನ ತುದಿಕೋಡೊಳ್ ಸಕಲಾವನಿ ಕೇದಗೆಯ ಮುಗುಳ ತುದಿಗೆಱಗಿದ ಭೃಂಗೀವಪುವನಿಳಿಸಿ ಸೊಗಯಿಕುಮಾವಿಷ್ಣುವರಾಹಮೂರ್ತಿ ದಯೆಗೆಯ್ಗೊಳ್ಪಂ (ಎಇ. XII, ೨೭೮–೧೧೧ ; 1077) ; ಊರುದಂಡಂ ರಂಭಗಳ ಸೊಬಗನಿಳಿಸುತಿರೆ (ಬಸರ. ೧–೧೦೬). 'ಏಳಿಸು' ಪರಾ. [ಇಳಿ$_1$ (< ಇಱಿ) + –ಸು$_1$]

ಇಳಿಸು$_2$ 'ಇಱಿಸು' ನೋ.

ಇಳಿಹು 'ಇಱಿಪು' ನೋ.

ಇಳಿಹೊತ್ತು (ನಾ). ನಡುಹಗಲಿನಿಂದ ಸಂಜೆಯವರೆಗೆ ಇರುವ ಕಾಲ ; ಹೊತ್ತು ಮುಳುಗುವ ಸಮಯ : ಸಜ್ಜನರ ಸ್ನೇಹವು ಇಳಿಹೊತ್ತಿನನೆರಳಿನಂತೆ ಹೆಚ್ಚಾಗುತ್ತದೆ. ಕೀಳರ ಸ್ನೇಹವು ಏರುಹೊತ್ತಿನ ನೆರಳಿನಂತೆ ಕಡಿಮೆ ಆಗುತ್ತದೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೨–೧೬) ; ಇಳಿಹೊತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಕಂಡ ದುಃಖದ ಪ್ರತಿಮೆಯಾದ ರೂಪಾ ರಾತ್ರಿಯಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ಖಂಡಸ್ವಪ್ನಗಳನ್ನು ಕಂಡು ಬಹಳಸಾರೆ ಬಡಬಡಿಸಿದಳು (ಜಯಂತ. ೪೦೮) ; ಅಯ್ಯೋ, ಅಯ್ಯೋ, ಇನ್ನೇನುಮಾಡಲಿ ? ಇಳಿಹೊತ್ತಾಯಿತು. ಸಂಜೆ ಸಮೀಪಿಸಿತು (ಅಂತರಾ. ೨೪). [ಇಳಿ$_1$ (< ಇಱಿ) + ಹೊತ್ತು$_2$ (< ಪೊಱ್ತು)]

ಇಳುಕಲು 'ಇಳಕಲು' ನೋ.

ಇಳುಕು, ಇಳಕು, ಇಳಿಗು, ಇಳುಗು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕೆಳಕ್ಕೆ ಬರುವಂತೆ ಮಾಡು ; ಕೆಳಕ್ಕೆ ತರು : ಬಸ್ರೀ ಮರದ ಕೆಳಗೆ ಮೃತದೇಹವನ್ನಿಳುಕಿ ಮುಂದುಗಡೆ ಹೊರುತ್ತಿದ್ದವರು ಹಿಂದುಗಡೆಗೂ ಹಿಂದುಗಡೆಯವರು ಮುಂದುಗಡೆಗೂ ಬದಲಾಯಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದರು (ಹುಟ್ಟಹ. ೬೭). **ಇಳಕು** : ಜೇನು ಇಳಕುವವನು ಕೈ ನೆಕ್ಕದೇ ಬಿಡುವನೆ (ಹುಟ್ಟಹ. ೧೧೩) ; ಅವರು ಮಾವಿನಮರದಿಂದ ಕಾಯಿ ಇಳಕುತ್ತಿದ್ದರು (ರೂಢಿ). **ಇಳಿಗು** : ಚಹಾ ಮಾಡಿ ಇಳಿಗಿ ರೊಟ್ಟಿಗಳನ್ನು ಸುಡಲು ಆತ ತವೆ ಹಚ್ಚಿದ್ದ (ಧೂಮಮ. ೯೮). **ಇಳುಗು** : ೨. ಕರೆ ; ಕೊಡು : ಅರ್ಧಸಿದ್ದೆ ಹಾಲನ್ನು ಒಂದು ದನ ಇಳುಗಿಯೇ ಇಳುಗುತ್ತದೆ (ಮರಮ. ೭). 'ಇಳುಹು' ಪರಾ. [< ಇಱಿ + –ಕು. / ಮಲ. ಇಱಿಕ್ಕ]

ಇಳುಗಡೆ 'ಇಳಿಗಡೆ' ನೋ.

ಇಳುಗು 'ಇಳುಕು' ನೋ.

ಇಳುಜಾರು 'ಇಳಿಜಾರು' ನೋ.

ಇಳುಪು 'ಇಱಿಪು' ನೋ.

ಇಳುವು 'ಇಱಿಪು' ನೋ.

ಇಳುಹಿಸು (ಕ್ರಿ). ಇಳಿಸುವಂತೆ ಮಾಡು: ಹೊರೆಯನ್ನು ಇಳುಹಿಸಿ ಸುಧಾರಿಸಿಕೊಳ್ಳುವಂತೆ ಹೇಳು (ರೂಢಿ). [ಇಳುಹು$_1$ (< ಇಱಿಪು) + –ಇಸು$_3$]

ಇಳುಹು$_1$ 'ಇಱಿಪು' ನೋ.

ಇಳುಹು$_2$ 'ಇಳಿಪು$_2$' ನೋ.

ಇಳೆ (ನಾ). ೧. ಭೂಮಿ. ೨. ಹಸು ; ಗೋವು ; ಆಕಳು. ೩. ವಾಕ್ಕು ; ಭಾಷೆ ; ಶಬ್ದ ; ವಾಣಿ. ೪. ಶರೀರದ ಬಲಗಡೆಯಲ್ಲಿರುವ ಒಂದು ನಾಡಿ ; ಧಮನಿ. ೫. ಮನುವಿನ ಮಗಳು ; ಬುಧನ ಹೆಂಡತಿ : ಮನುಪುತ್ರಿಯಾದ ಇಳೆಯಲ್ಲಿ ಚಂದ್ರನ ಮಗನಾದ ಬುಧನಿಂದ ಪುರೂರವಸ್ಸು ಹುಟ್ಟಿದನು (ಭಾರದ. ೯೮). ೬. ವಿಷಮಾರ್ಥ. ೭. ಅನ್ನ. ೮. ನೀರು. ೯. ರಸಮಯವಾದ ವಸ್ತುಗಳ ಸಮೂಹ. ೧೦. ಉತ್ತಮ ಸ್ಥಿತಿ. ೧೧. [ಗಣಿತ] ಒಂದು ಎಂಬ ಸಂಖ್ಯೆಯ ಸಂಕೇತ : "ರಸೆ ಧರೆ ಇಳೆ ರೂಪವೈಕಮೊಂದಱ ನಾಮಂ" (ವ್ಯವಹಾ. ೯–೧). **ಇಳೆ** : "ಭೂಮಿ ವಿಷಮಾರ್ಥಂ ಶಬ್ದಮನ್ನಂ ಜಲಂ ರಸವಸ್ತೂತ್ಕಾರಮಿಂತಿಳಾಹ್ವಯ" (ನಾನಾರ. ೧೫೯) ; "ವಿಷಮಾರ್ಥದೊಳು ಶಬ್ದದಲ್ಲಿಳಾಖ್ಯವದೆನಿಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೪೩–೨೪).

ಇಳೆಯಪಿರಿಯ = ಬ್ರಾಹ್ಮಣ : "ಇಳೆಯಪಿರಿಯರ್... ತಳೆದಿರ್ಪರಾದ್ವಿಜರ್ ನೆಲದಮರ್ದುಣಿವೆಸರಂ" (ಕಬ್ಬಿಕೈ. ೩೩) ; "ಇಳೆಯಪಿರಿಯರೆನೆ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರ್ಗಹುದು" (ಕಶರ. ೧೩). **ಇಳೆಯಾಳ್ದ** = ಭೂಮಿಯ ಒಡೆಯ ; ಅರಸ : ಇಳೆಯಾಳ್ದ ಕೇಳೊಂದು ಪಕ್ಷ ಅವಧಿಯೊಳಾನು ತಳುವದಿದಕುತ್ತರವ ತಹೆನು (ಪ್ರೌಢರಾ. ೧–೫೧). [ಸಂ. ಇಲಾ]

ಇಳೆಗೊಯ್ಲು (ನಾ). ಬೆಳೆದಿರುವ ಪೈರಿನ ಕೊಯ್ಲು (?): ಮಣಿ ಮಳುಬದಿಳೆಗೊಯ್ಲು [ಪಾಠಾಂ. ದೆಲೆಮೊಯಿಲ] ನೆಲದಾನತೆಯೊ ಗಗನಾರ್ಣವದ ಪಾಡು ಗಣವೊ ಳ್ ತಾಳಿ ಕವಿಸಿಲೆಬ್ಬಾದಿ ದರು ಬಿಲ್ಲವರು (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೪-೧೬). ಈ ಶಬ್ದ 'ತಲೆಗೊಯಿಲು' ಎಂಬುದರ ಆಪ ಲಿಖಿತವಿರಬಹುದೆ ? [ಇಳೆ + ಕೊಯ್ಲು] 5

ಇಳೆಬೆಳ್ಳಂಡೂರು (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು (?): ಇದಕ್ಕೆ ಸಕಲೆಬೆಳ್ಳುಸ್ಮೂರುಂ ಕಿಲುಬೆಳ್ಳುಸ್ಮೂರುಂ ಸತ್ತಿಯೂರುಂ ಸಿಂಗೂರು ನಗರಲ ಪನ್ನೆವ್ವರು (ಎಶ. III, ಸಂಡಿತ. ೧೫೫-೬ ; ೧೪೦). [?]

ಇಳೆಯಾಣ್ಮ್(ನಾ). ಭೂಪತಿ ; ರಾಜ : ಇಳೆಯಾಣ್ಮಂ ತನಗಲ್ತ ವೆಗ್ಗಳ ನೆನಿಸ್ಕುಂ ಪಾರುಪತ್ಯಂಗಳಂ ಪಳಗಿಸಿಯಲ್ [ಸೋಮೇಶ. ೬೪] ; ಸಾಲು ಗೊಂದಿಣ ತಳತಳಿಪಾಲವಟ್ಟಗಳ ನೆಳೆಲೆಳಲ್ . . . ಇಳೆಯಾಣ್ಮ ನಗುತ್ತೆ ತಂದ (ಕಂಪ. ೧೨-೨೯). [ಇಳೆ + ಆಣ್ಮ (< ಆಳ್ಮ)] 10

ಇಳೆಯೆರೆಯ (ನಾ).= ಇಳೆಯಾಣ್ಮ : ಆ ಪುವ್ವೆಗಳಮದರ ಮಸ್ತ ಕದಿ ಬೆಳೆ ಪಿಡಿಪೆರೊಯ್ದು ಮುಳೆವೆಯ್ಯಿರೆಯಂಗೊಪ್ಪಿಸಲು ತವೆ ತಲೆಯ ಪೊಡಮಿದಂ (ಸಪಾಣ. ೩೬-೧೯). [ಇಳೆ + ಎರೆಯ (< ಎಱೆಯ)] 15

ಇಳೆಸೋಂಕು (ನಾ). ಭೂಮಿಯ ಸ್ಪರ್ಶ ; ಭೂಸ್ಪರ್ಶ ; ನೆಲದ ಸೋಂಕು : ಆ ಮುಗಿಲ ಬಿಸಿಯಾಹ ತಿರೆಗಳಿಗೆಸೋಂಕ ತಂದು ಕತ್ತಲ ಕಳಿವ ಬಭಳಲ್ಲಗಳನು (ಮಲಿಪೇ. ೪೮-೫). [ಇಳೆ + ಸೋಂಕ್ಯು]

ಇಳೇಜ್ಯ(ಗು). ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಪೂಜೆಗೆ ಪಾತ್ರವಾದ ; ಜಗತ್ಪೂಜ್ಯ ವಾದ : ಜಗದ್ವಿಜಿಗೀಷುವೃತ್ತಿ ಭೂಭುವನಪೂಜೆಳೆಕ್ಕ ಲಾಪನಿಮಂಗೆನೆ ನಿಂದಾಳೇಜ್ಯ ರಾಜ್ಯದೊಳ್ (ಎಶ. XI, ದಾವಣ. ೪೨-೧೪ ; ೧೬೧). [ಸಂ. ಇಳೇಜ್ಯ (ಇಲಾ + ಇಜ್ಯ)] 20

ಇಳೇಶ (ನಾ). ಭೂಮಿಯ ಒಡೆಯ ; ರಾಜ : ಆ ಶಂಖಲಿಖಿತರೆಂದ ಪೊಲಾತನಿರ್ದಪಜಳೇಶ ಕೇಳವನಿದಿನ್ಮೊಂದು ಕಟ್ಟಳೆಯಂ (ಶೈಮುಖಾ. ೧೦-೪೬). [ಸಂ. ಇಳೇಶ (ಇಲಾ + ಈಶ)] 25

ಇಳೇಶ್ವರ (ನಾ). = ಇಳೇಶ : ಪಾಡಿ ಮನೆಂಗೊಂದಳೇಶ್ವರಂ (ಆದಿಪು. ೧೧-೫೬) ; ವಿಷಮತಿಳವ ನೆಗಳ್ದಇಳೇಶ್ವರಂ (ಹರಿವಂ. ೨-೬ ಪ). [ಸಂ. ಇಳೇಶ್ವರ (ಇಲಾ + ಈಶ್ವರ)]

ಇಳ್ಕುಳಿ 'ಈಟ್ಕುಳಿ' ನೋ.

ಇಳ್ಕುಳಿಗೊಳ್ 'ಈಟ್ಕುಳಿಗೊಳ್' ನೋ.

ಇಳ್ಕುಳ್ಕೊಳ್ 'ಈಟ್ಸ್' ಪರಾ.

ಇಳ್ಪೆಡೆ (ನಾ). ಒಂದು ಸ್ಥಳದ ಹೆಸರು (?): ಬೆಳ್ವೆಡಂ ಬರೆದಂ ಇಳ್ಪೆಡೆ ಮಲ್ಲಾಜಿರಿ (ಎಶ. XIV, ಎಚಪಿ. ೪೪-೪೫ ; ೯೧೦). [?]

ಇಳ್ಳೆ 'ಈಳೆ' ನೋ

ಇಱು 'ಇಱುಂಬು' ನೋ.

ಇಱುಸಲ್ 'ಇಱುಸಿಲ್' ನೋ.

ಇಱ್ಜಿ1, ಇಱ್ಜಿ (ಕ್ರಿ). ೧. ಹೊಡೆ ; ನೋಯಿಸು ; ಗಾಯಗೊಳಿಸು ; ಮೊನಚಾದ ಸಾಧನದಿಂದ ತಿವಿ ; ಚುಚ್ಚು ; ಹಾಯಿ : "ಇಱ್ಜಿ – ಘಾತನೇ" (ಕಉಪ್ರಾ) ; ರಾಮುಧೆವನು ಹೆ × × ಜನ್ ಇಱ್ಜಿದು(ಇಳ. VII, ೧೬೬-೬೫ ; 486) ; ಕೆಲಬೆದಂಡೇಲಿ ಪಗೆಯಂ ಪಱ್ಜಿಪಡೆ ಕಿಡಿಪೆಡೊಡೆ ಪೆತ್ತು ಕಾಲದ ಬಲಮಂ ನೆಲೆದಿಱ್ಜಿಗುಂ (ಕ ವಿ ರಾ. ೩-೧೪೪) ; ಭಂಗುರ ತುಂಗ ತರಂಗಮೂಲಿಯಂ ಖರ ರವಿರಾಗ್ರದಿಂದಿಱಿಯೆ ಮುತ್ತು ಗಳಂತಿರೆ ಸೂಸಿ ಪಾಯ್ದ ಶೀಕರದೊಳೆ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೭೮ ಕೂಪ್ರಕ್ಷ) ; ಪಚ್ಚೊಲೆಯಂ ಗಿಳಿವಿಂದು ಕೊಂಡುವಿಂದಿಱಿಪಡೆ (ಎಶ. XIII, ೩೩೧-೨೯ ; ೪೨೨) ; ನಿಶ್ಚಾಣನನು ನಿಬ್ಬರದ ನುಡಿಗಳಿಲಾದಿರ್ದ ಕರ್ಣ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೧೩-೩೬) ; ಕೇಲ್ದು ಇಱ್ಜಿದಂತುಂ ಳ ಲ ಂ ಳು ವ ಗೆ ಯೊ ಳ್ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೮೫-೧೬).

೨. ಯುದ್ಧಮಾಡು ; ಹೋರಾಡು : ಆರ್ ಕಱುಳೆಯ್ದು ಪಾಂಡವ ರೊಳಾಂತುಳಿಯರ್ ನೆಲೆವನ್ನರ್ (ಪಂಪಭಾ. ೯-೫೦) ; ಪರಿವರಿಜಿಯ ಲಾಜಿಪೆ ಳೆಳ್ದು ತುಱುಗೊಣ್ಡು (ಎಶ. IV, ಹುಣಸೂ. ೧೧-೫ ; 1070 ?) ; ಇಱಿದ ನೆಲಂಗಳಾತನರ ನೆತ್ತರನಕ್ಕಿಸಲಾಜದಿಗಳುಂ ದುಜಿತೋಜಿ ಯುತ್ತಿರ್ದ್ದಪ್ಪುವು (ಎಶ. V, ಬೇಲೂರು ೧೬೧-೧೫ ; 1160) ; ಇಜಿ ಯಲ್ ಬಲ್ಲೊಡೆ ವೀರನಾಗು (ಸೋಮೇಶ. ೭೭) ; ಡ್ಯೂಗಲ ಮಪಗೊಂ ಡಿಜಿವಡಂಬುಜಪಾಣಿಯುದಿರೇ (ಕವ್ಯಾಡ್ಯೂರ. ೪-೩). ೩. ಕೊಲ್ಲು ; ಸಂಹರಿಸು ; ನಿಗ್ರಹಿಸು : ತೀರ್ಥದ ಪೊದಲೊಳ್ ಮೆಟ್ಟಿಕ್ಕ ಪೊರದ ಪನ್ನಿಗಳಪಜಿಯಲ್ಲರ್ ಬಂದಲ್ಲಿ (ಇಳ. XI, ೧೩೬-೧೦ ; ೪೦೬) ; ಕರ್ಮ ವೈಕ್ಷಮಂ ಳೇದಿಸಿ ವೈರಿಮೀಹರವನಡುತಿಜಿಂಬುನ್ನಿತಿತ್ತ ಮೋಕ್ಷ ಲಕ್ಷ್ಮೀದಯತೇಲಸನಾ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೫೫-೬೪). ೪. [ಗಣಿತ] ಗುಣಿಸು ; ಗುಣಾಕಾರಮಾಡು : "ಇಜಿ, ಆಣಿ . . . ಹತಿಸು, ಗುಣಿಸು . . . ಇಂತಿವಮಂ ಗುಣಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಹೆಸರು " (ವ್ಯವಹಾ. ೧೧) ; ಮನೆಯಗಲ ದಿಂದೆ ಗುಣಿಯ ಸು ಏೀಳಮಂ ಪಡವಿಸಿಕ್ಕುಮದನಂತೆ ಬಜಕ್ಕೆಸಲ ನೊಳಿಜಿದಿಭದಿಂ ತೆಗೆಯೆ ನಿಂದುವಕ್ಕುಂ ಧೃಷ್ಟಕಾದಿಗ್ರಹದಾಂಗಳ್ (ಶೋಕೋಸಾ. ೬-೨೦) ; ಆಕಾಶಂ ಪೂರ್ವಾಪರಗ್ಗುಹವುನೇಲಜಿಂದಿಜಿದುಂ ಮಾಡಿ ನವದಾನವಿಕೋಲ್ಲಾಸಮಂ ಸಪ್ತಾಂಬರಶಿಯಿತ್ತು ಗವಕೇಷಮಪ್ಪಿರೇ ಪ್ರಮುಖಕ್ಷ್ಮಂ (ಜಾತಕ. ೩೪-೨೫). ೫. ಹೆ. ಲಿಪಿಯನ್ನು ಕೊರೆ, — ಕೆತ್ತು : ಈ ಕಲ್ಲಂ ಬಳೆ (೦)ಣ್ಮ × × × ಯಂ ಪೊದಿರಯಮ್ಮ ಮಾಡಿಸಿ ದೊಸ್ × × ಇದು × × ಇಱಿವಡೆ (ಸೌಇಇ. XI-೧, ೧೧೦-೬೫ ; 864) ; ಸಂಗತಗಣ ಗೋವಿಯೆಜಿದ ಸಾಸನಲಿಪಿಯಂ (ಎಶ. XVI, ಚಕ್ಕನಾ. ೯೮-೬೫ ; 1169). 'ಏಜ್ಜಿಜಲ್' ಪರಾ. ೬. ಹಾಕು ; ಎಸೆ ; ಬಿಸುಡು : (೫). ೬. ಕತ್ತರಿಸು ; ತುಂಡಾಗುವಂತೆ ಹೊಡೆ : ಆಪಿಪಳಿಗಳಂ ಮುಳಿದು ಪೊ ಆ ಮ ಡೆ ಪೌದನಪುರಾಧಿಪನಾತನೆರಡುಖಂಡಮಾಗಿಜಿ ವುದುಂ (ಜಾವಿಂಪು. ೫೭-೩). ಇಱ್ಕಿ : ೧. ರಾಜಣ್ಣ ಆನಂದನನ್ನು ಇರಿಯುವಂತೆ ಸೂಡುತ್ತ ಕೇಳಿದ (ಪಾಠ. ೨೪). ; ಆನನ ವಾನಸೆ ಯನ್ನು ತಿಳಿದು ಆ ಹೋರಿಯು ಅವನಿಗೆ ಇರಿಯಲು ಓಡಿ ಬಂತು (ಮಚಿಸ. ೯೩) ; ಆದರೀಗ ಆದರ ತಿಳಿವು ಎಡೆಯನೆಂತು ಇರಿವುದು ! (ಮಾಂಡಲ್. ೧೫೫).

ಇರಿದುಹಾಕು = ತಿವಿದು ಕೊಲ್ಲು : ತಮ್ಮ ಕೈಯೊಳಗಿನ ಕತ್ತಗತ್ತಿ ಯಿಂದ ಇವರನ್ನು ಇರಿದುಹಾಕಿ (ಮುಂಬಯಿ. ೩-೯೪). ಇಱಿದಾಡು= ಪರಸ್ಪರವಾಗಿ ತಿವಿದಾಡು ; ಗುದ್ದಾಡು ; ಹೊಡೆದಾಡು : ತುಱು ಪಳ್ಳಿಯ ಗೊಡ್ಡುಳಗಡೊಳ್ ತೋಟಿಗೆಯ್ದುಱಿದಾಡುವ ಬೀಡಿನೆರ್ಮಗಳಂ ಪಿಡಿತಂದರಸರ್ಗೊಪ್ಪಿಸುವುದುಂ (ಸು ಕು ಮಾ. ೭-೩೫ ಪ) ; ಕಂಗಳನು ಕಾರಿರುಳು ರಕ್ಕಸಿ ನುಂಗಿದಳು ನಾಪೇನನುಸುರುವೆನಂಗನಿಸಿ ಕಡುಗಲಿ ಗಳಿಬಾಡದಿರು ತಮ್ಮೊಳಿಗೆ (ಕುವ್ಯಾಡ್ಯೂರ. ೧೬-೬). ಇಱಿದೋಡಿಸು = ಹೊಡೆದೋಡಿಸು : ಕೇಡಱಕವೆಂಬಂ ಸುಯೋಧನನ ದಂಡೆಪ್ಪವಣಿಜಿ ದೋಡಿಸಿಬಂದು ವಿರಾಟನಂ ಕಂಡು(ಪಂಪಭಾ. ೮-೫೮ ವ). ಇಱಿವಳಕ್ಕನ್ನ = ಇರಿಯುವುದರಲ್ಲಿ ಕೃತ್ಪತ್ತನೆಂತಿರುವವನು ; ಒಂದು ಬರುದು : ಆತನ ಮಗನಭಿವಾದ್ಯವಪದಪಜಿವಳಕ್ಕನ್ನರಂ ಧರ್ಮಪರಂ (ಎಶ. XI, ಚಕ್ಕರು. ೪೪-೬೧ ; 942). ಇಱಿವನೊಬಂಬ = ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ನೊಳಿಂಬನಂತಿರು ವವನು ; ಒಂದು ಬರುದು : ಸ್ವಸ್ತಿಶ್ರೀ ಇಱಿವನೊಬಂಬಂಗಸಪ್ಪಂ ಗಟ್ಟಿದ ಇರ್ಪ್ಪತ್ತೆನೆಯ ವರಿಸದನ್ನು (ಎಶ.IX, (೫). ಕೊಸಕೊ. ೨೦೬-೧ ; 900) ; ಇಱಿವ ನೊಬಂಬನೇಳವಾಱ್ಮ ಶ್ರೀಮತ್ತ ದಿಲೀಪರಸ ಪ್ರತಿಬಿ ರಾಜ್ಜಜ್ಜಿಯ್ಯುತ್ತಿರೆ (ಎಶ. IX-i, ೨೫-೪ ; 948) ; ಕಾಳ್ದಲ್ಲಿಪೆರಿವರ ಮೇಶ್ವರಂ ಶ್ರೀಮದಿಜಿವನೊಬಂಬ್ಬನ್ (ಮೈಂರಿ. ೧೯೩೨, ೪೮-೪ ; 960).

ಇಜ್ಜವಿಡೆಂಗ = ಯುದ್ಧ ಮಾಡುವುದರಲ್ಲಿ ವಿಶಿಷ್ಟವಾದ ಬೆಡಗುಳ್ಳವನು; ರನ್ನಕವಿಗೆ ಆಶ್ರಯದಾತನಾದ ಚಾಲುಕ್ಯಚಕ್ರವರ್ತಿಯ ಹೆಸರು; ಒಂದು ಬಿರುದು : ನೂರ್ಮಡಿ ತೈಲಸಿಸಿದಾಹವಮಲ್ಲ ವಲ್ಲಭ ನಾತನ ಮಗಸಿಜ್ಜವವಿಡೆಂಗಂ ಸಾಹಸಮಲ್ಲಂ (ಬೊಂಕಶಾ. ೧೯೬೪, ಇಂಡಿ. ೫೯–೬೦ ; ೪೩೬) ; ರುವ್ವನಿವಕಾರಜಿಜವ ಬೆಡಂಗಂ (ಗದಾಯು. ೧–೧೪೪) ; ಸತ್ಯಾಶ್ರಯಕುಲತಿಲಕಸಕಲಕಲಂಕಪರಿತಂ ಶ್ರೀವಾದಿಜಿಜವಿಡೆಂಗಡೆವರ ರಾಜ್ಯಂ (ಸೌಇಇ. XI–i, ೪೮–೨ ; 1002). ಇಜ್ಜವಿಕ್ರಗಂಡ = ಯುದ್ಧ ಪ್ರಿಯನಾದ ಶೂರ; ಒಂದು ಬಿರುದು: ಬರಿದರಗಜ್ಜನಾಳಮ್ಮಿಜ್ಜಿ ಸಿಜಿಜವಿಕ್ರಗಣ್ಣಂ (ಸೌಇಇ. XI–i, ೧೦೫–೬ ; 1047). ಇಜ್ಜಾವ್ಗ = ಯುದ್ಧದ ಬಂಟ : ಇಜ್ಜಾವ್ಗ ರಣಕ್ಕೆ ತುಟಾಲ್ಗ ಕೆಟ್ಟಾಯದೊಳ್ (ಗದಾಯು. ೫–೬೫). [P ಈ ಧಾತು ಹಲವು ಶಬ್ದಗಳ ಕೊನೆಗೆ ಸೇರಿ ವಿಶಿಷ್ಟವಾದ ಅರ್ಥಗಳನ್ನು ಕೊಡುತ್ತದೆ. ಉದಾ : —ಅಚ್ಚಿಜ್ಜಿ, ಅಳ್ಳಿಜ್ಜಿ, ಇಡಿಕಿಜ್ಜಿ, ಈಡಿಜ್ಜಿ, ಕೂಡಿಜ್ಜಿ, ತೂಪಿಜ್ಜಿ ಇತ್ಯಾದಿ. 'ಎಜ್ಜಿ' ಪರಾ.

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಎಜ್ಜಿ ; ತೆಲು. ಜೆಮ್ಮು]

ಇಜ್ಜಿ (ಕ್ರಿ). ಸಡಿಲವಾಗು; ಬಿಚ್ಚು; ಹರಡು; ಚೆದುರು (?) : ಇಜ್ಜವ ಪಿಣಲ್ ತೆರಕ್ಕೊಜ್ಜವ ಕಜ್ಜಾ ಮಾಣದೆ ಮೋದೆ ಕೋಳ ದಚ್ಚಿಜ್ಜಿದವೊಲಿರ್ ಪಾಸುಬಿನೊಳಜ್ಜು (ಪಂಪಭಾ. ೧೪–೫).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಎಜ್ಜಿ = ಹರಡು]

ಇಜ್ಜಿ (ನಾ). (?) : ಇಜಂಯೆಂಬುವು ಬೇಂಟದ ಸೂಳೆಯ ಮುಡುಪಿ ನೊಳಲ್ಲದೆ ನಾಡೊಳಗಿಲ್ಲ (ಶಮುರಾ. ಪಿ. ೫೮). [?]

ಇಜ್ಜಿ (ನಾ). ಇಜತ ; ಹೊಡೆತ ; ಕೊರಲೆ ; ಯುದ್ಧ. 'ಇಜ್ಜಿಗಾಜಿ' ಪರಾ. [< ಇಜ್ಜಿ]

ಇಜ್ಜಿ (ನಾ). ಜಿಂಕೆ ; ಮೃಗ.

ಇಜ್ಜಿಯತ್ತುರಿ = ಮೃಗಮದ ; ಕಸ್ತೂರಿ : ಇಜಿಯಳ ಕರ್ಜ ಪೂರಿದೊಂಱಿಯ ಕತ್ತುರಿರತ ನಾಮೊನೆಯಿಂದ ಲೇಖಿಸಿದ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೬–೧). [ದೇ. ‖ ತೆಲು. ಇಜ್ಜಿ, ಇಜ್ಜಿ]

ಇಜ್ಜಿಕಿಲ್ (ನಾ). ಇರುಕಿಸಲ್ಪಟ್ಟುದು; ಅದುಮಲ್ಪಟ್ಟುದು (?) : ನಿಜಿ ಜಿಜಿಲು ಪಿಜಿಲಿನಿತ ಹೆಮ್ಮಲ ಮುಜಿದುದಾತನ ರೋಮ ಸೋಂಕಿ ನಲಿಜಿಕಿಲಾದುದು ಧರಣಿಯಿಪಲಜ ಮುಜಿದ ಮಗ್ಗುಲಲಿ (ಆ ವ್ಯಾ ಅ. ೬೧೩. ೧೧–೧೪). [ಇಜಿಳು (< ಇಜುಂಳು) + –ಇಲ್ಗ್]

ಇಜ್ಜಿಕು 'ಇಜುಂಕು' ನೋ.

ಇಜ್ಜಿಕುಳಿ, ಇರಕಳ, ಇರಕಳಿ, ಇರಕುಳಿ, ಇರುಕಳಿ (ನಾ). ಇರಿಯುವ ಸ್ವಭಾವವುಳ್ಳುದು; ಹೋರಿ ಮುಂತಾದ ಕೊಂಬಿನ ಪ್ರಾಣಿ : ಕುಳಿ ಶ್ರತ್ಯಯಕ್ಕೆ–ಪೋರ್ಪಂಗಿ, ಓಡುಕುಳಿ . . . ಇಜ್ಜಿಜಿಳು ಕುಳಿ (ಶಮುದ. ೨೦೩ ಪ್ರಯೋ). ಇರಕಳಿ : ಇರಕಳಿ ದನವ್ದಾಂಗಂ ಅಡ್ಡ ಹಾಯುತಿಯುಲ್ಲದೇ (ಗ್ರಾಮಾಯ. ೧೯೬) ; ಹೋರಿ ಇರಿನಾಡತಾವು . . . ತಂತಂ ಹೆಂಡಿರ್ಗಿನ್ನ ಆಳುವಿನಾಗ ಇಟ್ಟುಗೋಳಾರದೆ ಇರಕಳ ಹಾಕಿ ಗಂಡಸು(ಳ್ಮು.ಟಿ.೧೯). ಇರಕಳಿ : ಒಂದು ಇರಕಳಿಮುಂದೆ ಹಾಯುಸಿ [ಸಿ] ಗೊಡುವದಿಲ್ಲ (ದೇಪಾಸ. ೧೬೬). ಇರಕುಳಿ : ಕಾಡಾಕಳು ಕಾಡಿನ್ನು ಇರಕುಳಿ ಇರುತ್ತವೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೩–೧೯). ಇರುಕಳಿ : "ಇರುಕಳ ದನಾ . . . ನೋಡಿರಿ" (ರಕ್ಷಪ್ರ. ೩೮೯) ; ಇರುಕಳಿ ಅಂತ ಗೊತ್ತಿದ್ದೂ ಅದರ ಬಡ್ಯಾಗ ಯಾಕ ಹೋಗಿದ್ದಿ (ಬಾಬಲ. ೯). [ಇಜ್ಜಿ + –ಕುಳ್ಳಿ]

ಇಜ್ಜಿಗೆಲ್ಲಾಡಿ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಶಿರ್ಗನ್ವಜಾಡು ಮುನೂರುಱು ಇಜ್ಜಿಗೆಲ್ಲಾಡಿ ಮೂಱ ನೂಱು ಗ ಂ ಗವ್ಗ ರ ಮೂವತ್ತು (ಎಳ. XI, ಶಳ್ಳಕ. ೬೪–೧೨ ; ೫೫). [?]

ಇಜ್ಜಿಗಾಜಿ (ನಾ). ಯುದ್ಧ ಮಾಡುವವನು; ಶೂರ : ಹಿಡಿ ಹಮವ ಏಜಿಗಾಜ ಸಾರಥಿ ನುಡಿವವು ನಾವ್ ಹಗೆಗಳೇ (ಉವ್ಯಾವಿ. ೬–೧೧) ; ಮಜಿಮಜಿಯಲಿಜಿಗಾಜನುರುತ ಮುಜಿದನಿಂಬರು (ಆ ವ್ಯಾ ಜ್ರ. ೧. ೧೪–೧೬) ; ಹಜಿಗಾಜನಲ್ಲಿ ಪಜಿಗಾಜನಿನುತವೆ ಬೆಜಗಾಗಿ ನಾಡ ಮನ್ನೆಯರು. . . ಬಿಜಿಸುವಿಕೆಯಿದಿರರು (ಕೇಪಾಸಂ. ೧೨–೪೪). [ಇಜ್ಜಿ + –ಕಾಜಿ]

ಇಜ್ಜಿಗೂಳ್ಳಿ (ನಾ). ಮಿಾನು ಹಿಡಿಯುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಬಳಸುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕೂಳ್ಳಿ, —ಕುಕ್ಕೆ, —ಬುಟ್ಟಿ : ಸಾಳುವನ ಬೇಂಟಿಯಂ ನೋಡಿ ನಡಿಪಾಗಲಿಜಿಳ್ಳಂಗೂಳಿಳ ಹೆಮ್ಮಳಿ ಕಿಜುಗೂಳಿಯಂ ಮೂತಿಜದ ಗಾಳಂಗಳಿಂ ಗೋರಿಪವಲೆಗಳಿಂ . . . ಮಾನ್ಸಳಿಂ ತವಿಸುತಿಹ ಬೇಡರಂ ನೋಡಿದಂ ಭೂನಾಥನು (ಹಚಳಾ. ೫–೪೪). [ಇಜ್ಜಿ + ಕೂಳ್ಳಿ]

ಇಜ್ಜಿಗೂಳ್ಳಿ (ನಾ). ಇಜಿಯುವ ಗೂಳಿ (ಒ). [ಇಜ್ಜಿ + ಗೂಳಿ]

ಇಜ್ಜಿಗೆಲಸ (ನಾ). ಇರಿಯುವ ಕೆಲಸ ; ಯುದ್ಧಮಾಡುವುದು ; ನೋಯಿಸುವುದು : ಆಜಾವ ತಲೆಕೆಳಗಾಯ್ತು . . . ಮಜವ ಗಜಾ ಗಟ್ಟಿತು ಮನೋಭವನಜಿಗೆಲಸ ಬಲುಹಾಯ್ತು (ಉವ್ಯಾವಿ. ೨–೧೨) ; ಬಜಿಯ ಬೊಬ್ಬಾಟವೂ ಕರಾವಳಿಯಜಿಗೆಲಸವೇನುಂಟೂ (ಉವ್ಯಾಶ. ೨–೫೩). [ಇಜ್ಜಿ + ಕೆಲಸ]

ಇಜ್ಜಿತ, ಇರಿತ (ನಾ). ೧. ತಿವಿತ; ಹೊಡೆತ; ಯುದ್ಧ : ಇಜಿತ ಮುನ್ನವೊ ಸುಭಟರಿಗೆ ಬೆದ್ದಿಜಿತ ಮುನ್ನವೊ (ಆ ವ್ಯಾ ಶ. ೧೧–೪೬) ; ಆ ಜಿಸಿದ ನು ಹನುಮಂತನ ಸರಳಿಜಿತವನು ಸೈರಿಸುತ (ತೋರಾ. ೬–೧೫–೪೬) ; ಇಜಿತ ಮುಜಿತಡೊಳಿಂತುಬರಲಿದ ಸುಭಟರೊಳ್ ಆ ಜಿದಿಜಿ ಯ ಲಜಿ ಜೋಲ್ಲ ಖಂಡಗಳ ಮುಂಡಗಳ (ಜಿಬಿಪ. ೨೬–೧೯). ೨. ಚುಚ್ಚುವಿಕೆ ; ಇರಿದಂತಾಗುವಿಕೆ ; ಚುಚ್ಚು ನೋವು: ಉಯ್ಯಾಲೆಯು ಹಾಗೆ ದಂತಗಳು ತೂಗಲಾಡುವವು . . . ನೋಟ ಇಜಿತ ತಂಗಳು ಉಂಟಾಗಿಹವು. ಈರೀತಿಯಲ್ಲಿದ್ದರೆ ಜಲದಂತ ಎಪಿಸಿಕೊಂಬುದು (ವೈದ್ಯಸಾ. II, ೧೭೩). ಇರಿತ : ೨. ನಸಗೆ ಆಯ್ಕಾರು ದಿನಗಳಿಂದಲೂ ಹಲ್ಲಿರತ (ರೂಢಿ). [ಇಜ್ಜಿ + –ತ್ಗ]

ಇಜ್ಜಿತಕಾಜಿ, ಇಜ್ಜಿತಗಾಜಿ (ನಾ). ೧. ತಿವಿಯುವವನು; ಕೊಲ್ಲುವವನು (ತ). ೨. ಯುದ್ಧಮಾಡುವವನು; ಯೋಧ; ವೀರ : ಹರಿಗಿಖಡ್ಗ ಕರಾ ಕಂತಜಿಜಿತಕಾಜರು ಹೊಕ್ಕರಭರ ರೋಕಿಳಾಡಿದ ವಂಬು (ತೋರಾ. ೬–೬–೧೫). ಇಜಿತಗಾಜಿ : ೨. ನೀ ಕಟ್ಟುಜಾತ ಗಾಜಿಸ ರಾ ಯರಿ ದೆ ಸಕಲಗುಣಯುತರು (ಉವ್ಯಾಸ. ೮–೪೫) ; ಎಜ್ಜಿಜಿಯರಿಯಂ ಇಜಿತಗಾಜರಿಜಿಯಂ ಬಲ್ಲಿದರ ಬಲ್ಲಹನೆಂದುವು ಮೊದಲಾದ ಪಲವುಂ ದಿರುದಂ ಕೇಳ್ದು (ಚಳವಂ. ೬೬–೧೧).

[ಇಜ್ಜಿತ + –ಕಾಜಿ]

ಇಜ್ಜಿತಗಾಜಿ 'ಇಜ್ಜಿತಕಾಜಿ' ನೋ.

ಇಜ್ಜಿನೋವು (ನಾ). (ಮನಸ್ಸನ್ನು) ಚುಚ್ಚುವ ನೋವು,—ಬಾಧಿಸುವ ನೋವು: ಆ ಬರ್ದಿಲಾಳ್ಳ ಪೊಸಂಬನಸ ರಾಜಸನ್ಯಿಂದೆ ಬಾಳ್ದಮರ್ ಪಡೆದು ಇಜ್ಜಿನೋವಿನಿಂದಿಂಕು ಬಹುಮಾನಿಸಿರ್ದನ್(ಬಿಪ್ರಶ್ರ.೧೩೬–೩೬೬). [ಇಜ್ಜಿ + ನೋವು]

ಇಜ್ಜಿಮುಜು (ನಾ). ಜೂರುಜೂರು; ಹರಿಹಂಚು; ತುಂಡು ತುಂಡು: ಧರ್ಮಜಾದಿಗಳೆಚ್ಚತ್ತಿರೆಯರ್ ಕಣ್ಮಯಾವೊಳಾದೆಸೆಯೊಳಿ ಮುಜಿಯಾಗಿ ಕೆಡೆದುಪಟ್ಟರೂಪಾವುದೇನಸ್ಮೈಗಂ ನೆಗೆಟ್ಟ್ಹಿಯೆತ್ತೆ (ಬಂಚರಿ. ೧೧–೧೧ ವ) ; ಜವನೆಂಬ ಪಾತಕನಾಯುರವಸಾನಂಬರಬುರಲೇಯಬೆಡೆ ಯೊಳಿಜಿಮುಜಿಮುಜಿಯಯ್ತುಂ (ಜೀವಸಂ. ೬–೩ ವ).

[ಇಜ್ಜಿ + ಮುಜಿ. P ತಮಿ. ಇಮುಮುಜಿ = ಲೇ ವಾ ದೇ ವಿ ಯ ವೈವಹಾರ ಮುಗಿದು ಹರಿದು ಹಾಕಿದ ಪತ್ರ.]

ಇಱಿಯಿಸು, ಇಱುಸು (ಕ್ರಿ). ಯುದ್ಧವನ್ನು ಮಾಡಿಸು ; ತಿವಿಸು ; ಕೊಲ್ಲಿಸು : ಇಱಿಯುವಂತೆ ತಂದೆಮಕ್ಕಳ್ಗಱಿಪಿಯುವಂತೆ ಸೋದರರ್ಕಳಂ ತಮ್ಮೊಳ್ ತಲ್ಲಣಿಯುವಂತೆ ಗುರುಶಿಷ್ಯರನೆಗುಳಿ ನಿನ್ನಿಂ ನಿಕ್ಕಿಪ್ಪ ರಾದರು ಮೊಳರೇ (ಗದಾಯು. ೯-೬). ಇಱಿಪಿಸು : ನಾಡೆಲ್ಲ ಪಾಱಾಡೊಡಂ . . . ಇಱಿಪಿನೆನ್ದೞ್ದಿಗೆವ್ಪಱ್ಕುಂ ತುಱುವನಿಕ್ಕಿಸ ಸತ್ತಂ (ಎಳ. IX, ದೇವನ ೪೨-೧೨ ; ೪೦೦) ; ಬಾಂಧವರಿಪಜಿಸಿ ಸರಿಸಿಬಾಂಧವತನಯನು ಮನಿನ್ನ ತಮ್ಮನುಮಂ ನಮ್ಮಂಧನರೀಂದ್ರನ ಮೊಗಮುಂ ಗಾಂಧಾರಿಯ ಮೊಗಮುನಾವಮೊಗದೆಱಿ ನೋಡ್ಪ್ಪಿಂ (ಗ ದಾ ಯು. ೩-೭೦) ; ಛಲದಿಂ ದಿರದೊರ್ವರಿಂದಮೊರ್ವರಿಪಜಿಸುತ್ತೆ ಕೂಡಿಜಾಡು ಬೊಬ್ಬಿಜಾಡುವಂ (ದರ್ಮಾವ್ಯ. ೨-೪೨) ; ಸುರಗಿಯ ಕತ್ತಿಪಜಿಸಿಕೊಳ್ವ ತೆಱನಂ ಪೊಲ್ಲಂ (ಸಮಪ. ೫-೬೬). [ಇಱ್ಱಿ + -ಇಸು]

ಇಱಿವಾಳ್ (ನಾ). ಇರಿಯುವುದಕ್ಕೆ ಅವಶ್ಯವಾದ ಕತ್ತಿ ; ಇರಿಯುವ ಕತ್ತಿ : ಅಲುಮೊಗಂ ಘಮರ್ದಿಸುತ್ತಿರಿರಾಗೆ ಕಂಡಿಂದ್ರನಜಿವಾಳನೇ ಬೇಹಿಗಟ್ಟಿದಂತೆಯೆ ತನಗುಱಿವ ವಜ್ರಾಯುಧವನಾಲ್ಕು ತಿರು ಪುತ್ತಿಟ್ಟನು (ವಿಕ್ರಿಮ. ೩-೨೧-೨೨). [ಇಱಿ + ವಾಳ್]

ಇಱಿವಿಟ್ಟಿ (ನಾ). ಸೊತೆ ರಾಜನು ಗೆದ್ದ ರಾಜನಿಗೆ ಮಾಡಬೇಕಾದ ಮೂರು ಬಗೆಯ ಬಿಟ್ಟಿಯ ಕೆಲಸಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ; ಯುದ್ಧವೊದಗಿದಾಗ ಸೇನೆಯೊಡನೆ ಸಹಾಯಕ್ಕೆ ಬಂದು ಹೋರಾಡುವುದು : ಬಿಟ್ಟಿಗನ್ಪಾಕಱೊಳಿಲಂಬಿಟ್ಟಿಗೆವಂದರುಗಳೆಗಳಂ ರಣದೊಳ್ ತಳ್ಪಟ್ಟ ಪಿಡಿದಾನೆಯಂಪಿಸುವಂತೆ ಪಿಡಿದಾನೆಯಂ ಪಿಸುವಿಟ್ಟಿಯಂ ತಂದನಸಾಹಸತುಂಗಂ (ಮು ಂ ಬ ಾ. XI, ೨೪೦-೩೩ ; 1060) ; ಗಂಡುಗೆಯ್ಮಂದಿಱವಿಟ್ಟಿಗೆ ಜಟ್ಟಿಗನಾಗಿ ಬಾಜ್ಪುದತ್ಯುತ್ಪಮಿ ಪಕ್ಷಂ (ಪ ರಾ ಮಾ. ೪-೩೩) ; ಕುಡುವುದು ನಿನಗುಳ್ಳುದುಮಂ ಪಡೆವುದು ದಯಮಂ ವಿಧೇಯರಪ್ಪುದು ನಿಶ್ಚಂ ನಡೆವುದಱವಿಟ್ಟಿಗೆಂದಡೆ ಬಿಡೆ ಕೈಕೊಂಡುದು ಪಿಯಶ್ಚರಾಧಿಪ ರೆಪ್ಪಂ (ಪುಣ್ಯಾಸ್ರ. ೧-೫೫). [ಇಱ್ಱಿ + ಬಿಟ್ಟಿ]

ಇಱಿವೆ 'ಇಱುಂಬೆ' ನೋ.

ಇಱಿಸಿಲ್ 'ಇಱಿಸಿಲ್ಲ್' ನೋ.

ಇಱಿಸಿಲ್, ಇಱಿಚಲು, ಇರಿಸಲು (ನಾ). ೧. ಎರಚುತ್ತಾ ಬೀಳುವ ಮಳೆ : ತಂಬೆಲರ್ ಸೋಂಕೆ ಬಳ್ಳುವ ಲತಾಂಗವಿದಱಿಸಿಲಂ ಬೀಜಿಸೆ ತಡೆದುಂಟೆ (ಶ್ರೀಧಾ. ೩-೫೩) ; ಬೀಸುದೀಸ್ಪಱಿಸಲಂ ಸೂಸುವ ಸೋಕಿಯಂ ಸೈರಿಪದೆ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೩-೨೬). ೨. ಶೈತ್ಯೋಪಚಾರಕ್ಕಾಗಿ ನೀರು ಅಥವಾ ಪನ್ನೀರನ್ನು ಚಿಮುಕಿಸುವ ಬೀಸಣಿಗೆ, —ಅದರ ಗಾಳಿ : ತಳಿಗಳ ಕೆಂಪಪಟಂ [ಪಾಠಾಂ. ವಡಂ]ಗಳ್ ತಳಿಗಳ ಪಾಸುಗಳ್ ತಳಿಗಳೋವಣಿಗೆ ಕೆಂದಳಿಗಳ್ ಪೊಳೆವಿಜ್ಸಿ[ಱ್ಱಿಸಿಲ್ಲಿಗೆ [ಪಾಠಾಂ. ಳೆಳಸಿ ಪೊಳೆವಿಜ್ಸಿಲ್ಲಿಗೆ] ವಿಳಾಸವಂ ಮೆಜ್ಪಿದರಲ್ಲಿ ಕೆಲದ [ಪಾಠಾಂ. ರೆ] ಬಲಿಯರೊಳ್ (ಅವಿಮ. ೧೧-೬೯) ; ಮಳಯುಡುಹದ ಕರ್ಪೂರದ ಪಳಿಕದ ಪಸಾರಿ ಕದಲಿದಳಿಪಿಸಿಲ ತಣ್ಗಳಪದ ತಿಳಿಪೀಗಳ ಕಿತಳಕೆಯಿಂವನಿವ ಪನನಾಪ್ತರುಜ್ಜಿಸಿದರ್ (ಅಪಂಪ. ೧೧-೬೪). ಇರಚಿಲು : ೧. (ಕ).

ಇರಿಸಲು : ೧. ಗಾಳಿಯಂದ ಅಡ್ಡಲಾಗಿ ಬೀರುವ ಬಿರುಮಳೆಯ ಇರಿಸಲು 'ಸಾಸ'ದ ಜಗುಲಿಯನ್ನು ಪೂರ್ಣ ತೋಯಿಸುತ್ತಿತ್ತು (ಒಡ್ಡಿಲು. ೩). [< ಎಱಚು + -ಇಲ್ಸ್]

ಇಱಿಸಿಲ್ಲ್, ಇರಿಸಲು, ಇಱಿಸಲ್, ಇಱಿಸಲ್, ಇಱಿಸಿಲು, ಇಱಿಸಲ್ (ನಾ). ಮೃಗಗಳನ್ನು ಕೆಡಹುವ ಕುಳಿ ; ಕವ್ವಲು ; ಕವ್ವು ; ಶಗ್ಗು : "ಇಱಿಸಿಲ್—ಮಿಗಮಂ ಕೆಡಪುವ ಗುಟಿ" (ಕಮಿಪ.ಪಂ.೨) ; ಇಱಿಸಿಲ್ಗಟ್ಟಿ ಸಹಿಂ ಮತ್ತರಯ್ದುವ (ಎಸ XIII, ೨೧-೪೨ ; 1204). ಇರಿಸೆಲು : "ಇರಿಸಲುಮನೆಲ್ಲ ಮೃಗದೀಳಿಯಮ ಕಂದಕಿದ ಕಿಸರ" (ಕಕರ. ೧೩). ಇಱಿಸೆಲ್ : "ಇಱಸಲೆನೆ ಮಿಗಗೆಡಪ ಎಡೆ" (ಕಬ್ಬ ಮಂ. ೬೨). ಇಱಿಸೆಲ್ : "ಇಱಿಸಲೆಸಲ್ ಮೃಗಂ ಕೆಡೆವ ತಾಣಮೆ" (ಕರ್ಣಾವಿ. ೫೯). ಇಱಿಪಿಸಿಲು : ಬಿಟ್ಟ ಭೂಮಿಯ ಸ್ಥಳಪರಿಸಿಲು ಗೊರಟಿನಾಕಾರದ ಮತ್ತರ ಹಸ್ಸೊಂದುಂ (ಸೌಂಇ. XI-ii, ೧೫೫-೯೭ ; 1104) ; ಇಱಿಸಿಲು ಗಾವಿಗ ಮತ್ತರುಮಾಮುಮಂ (ಸೌಇ. XX, ೧೯೯-೯೯ ; 1227). ಇಱಿಸಲ್ ಸೆಲ್ : "ಇಱುಸಲೆಸಲೊಡಪಿನೆ ಮಿಗಮುಂ ಕೆಡವುವೆಡೆ" (ಕಬ್ಬಕೃ.೩೦). [?]

ಇಱಿಸಿಲು 'ಇಱುಸಿಲ್' ನೋ.

ಇಱಿಸುಸ 'ಇಱುಸಿಲು' ನೋ.

ಇಱಿಹಿಡಿ (ನಾ). ಹೊಡೆತ ; ಕೊಲೆ : ಇಱಿಹಂ ದಾಯ [ಪಾ ಠಾಂ. ದಾಯಗ್ರ]ದೊಳಱ್ಪಗ್ಗಿಮುಖದೊಳ್ ಯುದ್ಧಂ ದಿಟಂ ಮಳ್ಗರೊಳ್ . . . ಅಲ್ಲದಿಲ್ಲ (ಪುಣ್ಯಾಸ್ರ. ೧೧-೧೧೪). [ಇಱ್ಱಿ + -ಹಿಡ್ಡಿ]

ಇಱು 'ಇಱುಂಬು' ನೋ.

ಇಱುಂಕು, ಇರಕ್ಕು, ಇರುಂಕು, ಇರುಕ್ಕು, ಇಱುಕು, ಇಱುಕ್ಕು (ಕ್ರಿ). ೧. (ಕಂಕುಳು ತೊಡೆ ಮುಂತಾದ ಪ್ರದೇಶಗಳಲ್ಲಿ) ಆದುಮಿ ಭದ್ರವಾಗಿ ಹಿಸುಕಿ ಹಿಡಿ ; ಒತ್ತಿ ಹಿಡಿ ; ಆಡಕಮಾಡಿ ಹಿಡಿ : "ಇಱುಕು, ಇಱುಂಕು – ನಿಗ್ರಹಗ್ರಹಣೇ" (ಕಮಧಾ) ; ದೇಸಿಯನಾಂತು ವಿಳಾದಿಂದಿಱುಂಕಿದ ನಿಜಿ (ಪಂಚಭಾ. ೪-೩೫) ; ಒಂದು ಬೀಸ . . . ಬಂದು ಎಸಡಿಯಂತಿಂದೆನೆಂದು ಕೊಂಡುಯ್ಯುತ್ತಿರಲಾಯೆಡಿ ತನ್ನ ಗೋಣ್ತಾಜಱುಂಕಿ ಕೊಂಡುದು (ಪಂಚತಂ. ೪೬-೩) ; ಸಳಲ ಸಾಮರ್ತ್ಯಮಂ ಕಂಕುಳೊಳಱುಂಕುವಂತಿರಲಿಸಿ (ಸಂಬಪ. ೪-೬೫) ; ವಿಳಲ್ದಿಂದುಗಿ – ಕದಿಯು, ಕದಿಪು . . . ಇಱುಂಕಿದಂ, ಇಱುಕಿದಂ (ಕಮದ. ೩೬ ಪ್ರಯೋ) ; ಜನನ ದಾಡೆಗಳಂತಱುಂಕಿ ಬೇಗದಿ ಕೊಲ್ಲುವೆಂ (ವೇಮಸಂ. ೧೫-೧೦೦) ; ಗಱುಡಜೀಯದ ಕಿಱುವಱಿಗಳಾಱುಂಕಿ ಪಕ್ಷಪೊಳ್ ಪಾ ಱ ಜಾ ಜ ದಿ (ರಾಜಶೇ. ೪-೪೪) ; ಮುಗಿಲಱುಂಕುಳವ ಪೆರ್ಮರಂಗಳ್ (ರಾ ಮಾ ಕೃ. ೩೦-೨೧). ಇರಕ್ಕು : ೧. ಹೊಲಸು ಕೊಡಿಯತೆ ರೋಷಿತದೊಳಿಡ ಗಲಿಸಿಹುದು ಸುಟ್ಟ ರಕ್ತ ವುದು ಪ್ರಜ್ವಲಿಪುದೊಂದಲ್ಲಿ ನವುಮಿರ್ದಿಡೆ ಕೆಟ್ಟು ನಾರುವುದು (ಕಂಇರಾ. ೧೪-೨೮). ಇರುಂಕು : ೧. ಪಿಗದರಕ್ಷಸಿರಿನ ತಡಿಯಲು ಬಗಲೊಳವರಿರುಂಕಿಯೊಂಕಿಯೆ ಬಗೆಯದಾರುಮಂ (ರಾ ಮಾ ಸಂ. ೬-೩-೩೩). ಇರುಕ್ಕು : ೧. ವಿಭ್ರಮದಿಂದಂ ತಾನೇ ಇರುಳಲ್ ಬಗೆದಂ ಕಾಯ್ದುನ ಪಾವಂ (ಸೌಂದ. ೪-೧೪) ; ಬಿಂದಿಗೆಯನ್ನು ಕಂಕುಳಲ್ಲಿರುಕಿಕೊಂಡು ನೀರು ತಂದಳು (ಡೂಢಿ). ೨. ಸಣ್ಣ ದಾಗು ; ಕಿರಿದಾಗು ; ಇಕ್ಕಟ್ಟಾಗು : ಈ ವಿಭಜನೆಗೆ ಮೊದಲು ಬೀಜ ಉದ್ದನಾಗಿ ಕಿಡಿ, ಕೃದಯದ ಮಧ್ಯಭಾಗದಲ್ಲಿ ಇರುಕಿ ಎರಡುಭಾಗಗಳಾಗಿ ಒಡೆಯುತ್ತದೆ (ಸ್ವಾಚರಿ. ೩೪). ಇಱುಕಿದಂ : ನೆಜಿಯದಾಯ್ದಾಕಾಶ ಗಿರಿಗಳ ಹೊಱೆಗೆವಾಳರ ಹೆಮ್ಮರಂಗಳನಿಱುಕಿದಿತಮನದತಳಬಲರು ತ್ತಾಳಗಮನದಲಿ (ತೊರಣ. ೬-೬೨ಂ). ಇಱುಕು : ೧. "ಇಱುಕು, ಇಱುಂಕು – ನಿಗ್ರಹಗ್ರಹಣೇ" (ಕಮಧಾ) ; ಇಱುಕಿ ತೊಡೆಯೊಳ್ನೆಂಪ ಪಱಾದಿಜಕೆಗಳಿಂದೆ ಮುಟ್ಟು (ಕಾದಂಪೂ. ೧೫೩) ; ಭುಜ ಹತ್ತುದೆಸೆಗಳಂ ಕಂಕುಳೊಳಗಿಱುಕುತಿರೆ (ಕಾಂದ. ೨೯೨) ; ತುಱುಬು ಬಲದೊಳಗೊಕ ಮೊನೆಮುಂಜೆಸಗದಳವಡೆ ಸಿಕ್ಕಿ ಸುತ್ತಿ ನೊಳಿಱುಕಿ (ಶು ನ್ಯಾ ದ್ಯೋ. ೧೬-೧೯) ; ನಿಜಿಯನೂಗಸರಿಸುತ್ತೆ ಪೇಲಬದಿಸಲು [ಪಾಠಾಂ. ನಿಜ]ಕುತಿಡ ಗೈದುದಿಯಲಿ (ತೊರಣ. ೬-೪೦) ; ಇಱುಂಕು, ಇಱುಕು (ಕಜ್ಜಾಯ. ೦೦ ಪ್ರಯೋ) ; ಕಾಂಕುಬರ್ಬೋ ಕುಱಿಯೊಂದನ್ ಇಱುಕಿ (ಅಶ್ವತ್ಥಾ. ೩-೨೫). ೩. ನಡುವೆ ಸಿಕ್ಕಿಸಿಕೊ : ಇಱುಕಿದರು ಗ್ರಹದಂತೆ ಮಿಗೆ ಮುತ್ತುಱುಂಕಿದರು ಮುನಿಲಂತೆ (ಅವ್ವಾಗ. ೭-೩).

[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಮಲ. ಇಱುಗು, ಇಱುಕ್ಕು ; ತೆಲು. ಇಱುಕು]

ಇಱುಂಪು 'ಇಱುಂಬೆ' ನೋ.

ಇಱುಂಬೆ, ಇರವೆ, ಇರಿವೆ, ಇರುಂಬೆ, ಇರುವ್ವು, ಇರುವೆ, ಇಱ್ವೆ, ಇಱುವು, ಇಱುವೆ, ಇಱುವು, ಇಱುವೆ, ಇಱುಹು, ಇಱುಹೆ (ನಾ). ಯಾವಾಗಲೂ ಗುಂಪು ಗುಂಪಾಗಿಯೇ ಇದ್ದು ಜೀವಿಸುವ, ಸಂತತವಾಗಿ ಉದ್ಯೋಗಶೀಲವಾದ ಒಂದು ಸಣ್ಣ ಪ್ರಾಣಿ; ಚೀಮೆ; ಪಿಪೀಲಿಕೆ. ℙ ಇದರಲ್ಲಿ ಹಲವು ಜಾತಿಗಳುಂಟು. ಉದಾ: ಕೆಟ್ಟಿರುವೆ, ಕಪ್ಪಿರುವೆ, ಕೆಂಬಿರುವೆ, ಕೆಂಪಿರುವೆ: ಬಟ್ಟಿಗೆಂಪಿಗೆ ದೇಗುಲಕ್ಕೊಳ್ ಪಟ್ಟಿಗೆಯೊಳ್ ಬೀದಿಯೆಡೆಯೊಳಜವಟ್ಟಿಗೆಯೊಳ್ ಪೆಟ್ಟಿಗೆಯಿಱುಂಪೆಯೊಳ್ ಕೆಟ್ಟಿಪುದೂರ್ (ಶೋಕೋಪ ೧೨-೪೩); ಕರಿ ಕರಿ ಗಜ್ಜಿದಿಱುಂಪೆಗೆ ಪರಿವುದೆ (ಯಕರೋಪ. ೩-೫೪); ಕೆಂಡಮಱಿಱುಂಪಗಳ್ ಬಂದಂಡಲೆವುದಿದರಿದು (ಅಜ್ಜಟ. ೪-೨೪); ವಿಕಲ್ಪ ಬಿಂದುಗಿ - ಕದಂಪು, ಕದವು... ಇಱುಂಪೆ, ಇಱುಪೆ (ಕವಿದ. ೩೬ ಪ್ರಯೋಗ). ಇರವೆ: ಬೆಲ್ಲಕ್ಕೆ ಇರವೆಗಳು ಮುತ್ತಿಕೊಂಡಿವೆ (ರೂಢಿ). ಇರಿವೆ: ಇರಿವೆಗಳು ತೀರ ಸಣ್ಣ ವಿದ್ಯಾರ್ಥ್ಯೂ ಬಹಳ ಉದ್ಯೋಗಮಾಡುವ ಪ್ರಾಣಿಗಳು (ಮು ೦ ಬಯ. ೨-೧೫). ಇರುಂಬೆ: ಗಳಸುವುದು ದಿಸಿ ದಿಸಮೊಳ್ ಮಳೆಗಾಲಂ ಬರಲಿ ರುಂಬೆ ಭುಂಜಕು ಸುಖದಿಂ (ನೀಪೋ. IX, ೨೮). ಇರುವ್ವೂ: ಗಜ ಇರುವು ಮಿಕ್ಕ ಜನನದೋಷಾದಿಯಲಿ ಮನುಜದೇಹತೆತ್ತು ಸಂಚರಿಸಿದೆನೋ (ವಿಸಾಸ. ೯೬-೧); ಒಂದು ಇರುವು ಒಂದು ಕತ್ತಲೆ ಹಣ್ಣಿನಮೇಲೆ ತಪ್ಪದೇ ಒಂದೇ ಮುಖವಾಗಿ ನಡೆದರೆ (ಭೂಗೋಳ. ೧). ಇರುವೆ: ಇರುವೆಗಳು ಕೂಡ ಸಂಚರಿಸದೆ ಇರುವುದೂ ನೋಡಿ (ಸೌಗಂ. ೩೬೧-೪); ಕೆಂಡಕ್ಕೆ ಇರುವೆ ಮುತ್ತಿತೇನೆ (ಗಾಣ); ಇರುವೆ ಏಣಲ್ಲಿರುಯೂ ಇರುವೆ (ರೂಢಿ). ಇಱಿಲೆ: ಜಂಗಮಪ್ರಸಾದ ಸೋಂಕಿನಿಂದ ಇಱಿಲೆಗೆ ರುದ್ರ ಪದವಾಯತ್ತು (ಗಣಭಾ. ೨೪೨-೩). ಇಱುಂಪು: "ಇಱುಹೆ ಇಱುಂಪೆಪಿಪೀಲಿಕಾಹ್ವಯಮಕ್ಕುಂ" (ಕವಿಲಿ. ೧೯೪). ಇಱುಹೆ: ರಿಸಿಯರೊಂದಿಱುಪೆಗಪ್ಪುದಂ ಪೊಟ್ಟದಂ ಬಗೆಯದವರ್ (ವಡ್ಡಾರ. ೧೭೬-೩೫); ಇಱುಪೆಗೆಜಂಳೆ ಮೂಡಿದವೊಲಾದಪೆ ೨೯೦ (ಪಾರ್ಶ್ವ. ೨-೭೩). ಇಱುವು: ದೇಶಕೊಡ್ಪೆಂಬ ಕೆಱೆ ಬಾಸಿ ಉದಕವಾಪೋಪಂತೆ ಮಾಡಿ ತೊಡೆ ಇಱುವು (ಪುರಂದ. ೨-೧೯-೪). ಇಱುವೆ: ಇಱುವೆ ಒಂದಾನೆಯ ನುಂಗಿತ್ತು (ಅವಪ. ೧೦೨); ಇಱುವೆ ಮೊದಲು ಮಾಡಿ ಆನೆ ಕಡೆಯ ಮಾಡಿ ಬಱಿಸಿನಲ್ಲಿ ಮರೆ ಮರೆ ಹುಟ್ಟಿ (ಪುರಂದ. ೧೧-೧೬೬-೪). ಇಱುಹು: ನಾಯಿಗಳಟ್ಟಿಕೊಂಡು ಬಂದವು ಇಱುಹು ಕಟ್ಟಿಕೊಂಡು ಬಿಡವು (ಲಿಂಗಪ. ೧೪-೫೩); ನೃಪನ ತೆಳ್ಪಿಸಿಜನ ಈಱುಹೋಗುವಿಯ ಕಂಡು ಇಱುಹಿನ ಸಾಲಿಂದು ತೊಡೆದೆನದಳೆ ಡಾಯುಮರೆ ನಕ್ಕ (ಭರಚ. ೬-೬೩); ಬಂದಗುಳ ನಿಱುಹು [ಪಾಠಾಂ. ನಿಱುವೆ] ಪೊರೆಯಳೆ ಕಟ್ಟಿಕೊಂಡು ನಡೆತಂದುದಂ ಬಸವೇಶ ಕಂಡು (ಪ್ರೌಢರಾ. ೧೯-೬). ಇಱುಹೆ: "ಇಱುಹೆಯಱುಂಪೆಪಿಪೀಲಿಕಾಹ್ವಯಂ" (ಕವಿಲಿ. ೧೯೪); ನಾಗಿಣಿಯ ಬಯಲಂಯಾ ಇಱುಹೆಯ ಬಯಲಂಯಾ (ಎಳ. VIII, ಸಗರ. ೪೦-೫೧; ೧೦೭೭); ಹದಿನಾಲ್ಕು ಲೋಕವನೊಂದಿಱುಹೆ ನುಂಗಿತ್ತ್ ಕಂಡೆ (ಅಷಟಂ. ೯೬-೪೩೧); ಪರುಷೆ ಯೊಳಗೆ ಮಾತಂಗ ಮೊದಲಿಱುಹೆ ಕಡೆಯೆನೆ ನೋಯಿಸದೆ ದಯಾಸಂಗಿಗಳು (ನಿಡ್ಡಾ. ೨-೪೧).

[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಇಱುಮ್ಬು, ಎಱುಮ್ಬು, ಎಱುಮ್ಮು, ಉಱಿಪಿ; ಮಲ. ಇಱುಮ್ಬು, ಉಱುಮ್ಬು, ಎಱುಮ್ಬು; ಕೊಡ. ಉರುಬಿಲೆ]

ಇಱುಂಬು 'ಇಱುಂಬು' ನೋ.

ಇಱುಂಬು, ಇರುಬು, ಇರುಬೆ, ಇಱಿ, ಇಱು, ಇ ಱು ೧ ಬ, ಇಱುಬ್ಬು, ಇಱುಬೆ (ನಾ). ೧. ಇಕ್ಕಟ್ಟು; ಇರುಕು; ಇಕ್ಕಟ್ಟಾದ ಮಧ್ಯಪ್ರದೇಶ; ಸಂದು: ಬಲ್ಲೊಲೆಯಂಬೆರಡುಂ ಬೆಟ್ಟದ ತಪ್ಪಲ ನಡುವಣಱುಂಬಿನೊಳಡಗಿ (ಜಯಭಾ. ೪-೧೧). ೨. ಗುಂಪು; ಸಂದಣಿ; ದಟ್ಟವಾಗಿರುವಿಕೆ: ರೋ ಮ ಲ ತೆ ಬಟ್ಟೆ ನಿತಂಬಮಱುಂಬು ನಾಭಿ ಋತ್ತುಱುಗುಳ್ . . . ಆಗೆ ಮದನಾವಿಯಂತೆವೊಲ್ಪೊಪ್ಪ ತೋಱಿದಳ್ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೬೧೭ ಕಜ್ಜಕ್ಕ); ತಳರ್ಗಳಿಱುಂದಿನಲ್ಲಿ . . . ನಿಳಿಗಳ ಬಿಂದುಗಳ್ ನೆರೆದು ಕೂಡಿಯುಂ (ಅಂದಂಪು. ೧೨೬); ಅಳಿಗೊಂಬುಗಳ ಪತ್ರದಿಱುಂದಿನ ಲೀಡ ಲೀಡದೊಳ್ (ಕುಸುಮಾ. ೯-೨೨); ಅಂತಿಱುಂದಿನದಱಿಯ ಲಿಯ ಮರಂಗಳಿಂ (ಪಾರ್ಶ್ವ. ೧೧-೬೨ ವ); ನವಾಮ್ಬುದಿಱುಂಬರನೀಲ್ ಲಾಗದಂ . . . ಅಲ್ಲಿ ಕರಂ ಮರ್ಮೋಹರಂ (ಸೂತ್ರ. ೫-೬೭). ೩. ಕರ್ಕಶತೆ; ಕಾಠಿನ್ಯ: "ಇಱುಂಬೆಂದು ಕರ್ಕಶತೆ" (ಶಕಸಾ. ೨೬-೪೧). ಇರುಬು: ೧. ಮರೆತೆಯೆನು ನಿನ್ನ ಪಾದ, ಮಲೆಯ ದೂರದಿರುದಿನಲ್ಲಿ ಅಪ್ಪ ನಿನ್ನ ಅಂಶ ದೆಸೆಯ (ಇ ೦ ಗಿ ತ. ೯-೧೦). ೪. ತೊಡರು; ಬಿಕ್ಕಟ್ಟು; ಹಗೆಯಂದ ಚಿತ್ತಾಂಬಿ ಭಂಬರಂ ಕಳುಬಿ ಎಳೆದು ಹಾಕಿಸಿ ದರೋ ಇರುಬು ಇಟ್ಟಿಡೆಗೆ (ಸಾರಂಗ. ೩೫). ೫. ಹೆಳ್ಳು; ಕುಳಿ; ತಗ್ಗು; ಬೆಡ್ಡ: ಬಾವಿಯಿರುಬಿನೊಳು ದಿವ್ಯಾಂಬುವಂ ಕಂಡು (ತುರಂಗ. ೪-೨೪); ಇರುಬಿನೊಳು ಏಣಿಹುದೆನೆಣಿಸದೆ . . . ನಾಲ್ಕಂ ಪರಿಧಿಯೊಳು ಮುಳು ಮುಳುಗಿ (ರಾಮಾಪಂ. ೬-೨-೫೯). ಇರುಬೆ: ೨. "ಸಂದಣಿಗೆಯಿಟ್ಟಳ್ ಮೇಣಿರುಬೆಯೆಂದಕ್ಕುಂ" (ಶಬ್ದಮಂ. ೫೪); "ಇರುಬೆಯಿಟ್ಟಳ್ಳಿಸಮೆನೆಂಬ ತ್ತಾದುದಕ್ಕುಂ" (ಶಕಸ. ೧೩). ೫೮೫: ೧. "ಇಱುವೆ (ಇಱಮ) ಎಂದು ಸಂದಣಿ" (ಕಮದ. ಸ. ೩೪೩ ಪ್ರಯೋ). ಇಱು: "ಇಱು ಸಂದಣಿಯೊಳ್" (ಕರ್ನಾ. ೭೦). ಇಱುಂಬು: ೧. ಪಡಿಗದ್ದಿಯರ್ ಬೆಟ್ಟಬ್ಬಿಡೆ ಮಟ್ಟು ಮಿಱುಂಬುಮೆಂಬಿವಂ ಸಜ್ಜಿಸಿ ಸಾರ್ವೆಡೆ ನಡೆವ ದಂಡರತ್ನಂ ಪಡಿಪಳ್ಳನ ಮುಂದೆ ನಡೆಯೆ ನಡೆದಂ ಭರತಂ (ಅದಿಪು. ೧೧-೪೭). ಇಱುಬ್ಬು: ೧. ಎಡೆಗಿಟ್ಟು ಕಾಳಾಹಿ ತಳರ್ದುರ ಮೊಲೆಪಿಟ್ಟಿಗಳಿಱುಬಿನೊಳು ಪೊಕ್ಕ ಪುದೊ ಎನೆ ಬಾಸೆ ದಳವೇಱಿತು (ಸೋಮಪ. ೧೦-೭೧); ಕುಚಚ್ಚಿದಂಗಳಿ ಱುಬಂ ನೆಜೆ ಪೊಕ್ಕ ತಮಿಸ್ರಮಲ್ಲಿಯ್ತಾಡೆ (ಶಾಂತಿಕ್ಕ. ೧೧-೩೯); ತರು ಲತೆಗಳಿಱುಬಿನಿಂ ಕಂಜಾಕರದ ತಡಿಯಲಿ ನಿಂದು (ಅವ್ವಾಗ. ೪-೬೦). ೨. ಇಱುಬಿನೊಳಗದೆ ಕುತ್ತು ಹೆಮ್ಮಾರದುಱುಗಲೊಳಗದೆ ತೊಡಱು ಬಾಣವ (ಅವ್ವಾಗ. ೨೩-೧೦); ಅಱಸಿದರು ತಾವಿಬ್ಬ ತಾಜದ ತೆಱವುಗಳ ತರುಗಲ್ಲಿಱುಬಿಕೆಗಳಂ ಬಂದಿಸಿದರ್ (ತೀರಥಾ. ೩-೧೧-೩೧). ೩. "ಇಱುಬು ಕರ್ಕಶತೆಯಕ್ಕುಂ" (ಕವಿಲಿ. ೧೯೪); ಜವನಱಲು ಮೃತ್ಯುವಿನ ತಾಳಿಗೆ ಬವರ ಭೈರವನಮಱು ಕಂಠಿರವನ ದಾಡೆಗಳಱುಬು ಭುಜಗನ ನಾಲಗೆಯ ದಿಱುಬು (ಕುಮ್ಮಾಜ್ಞೀ. ೬೦೫. ಪರಿ. ೨೬೬). ೪. ಹಿಂದೆ ನಾನಾಪಕಾರ ದಿಱುಬಿನ ಬಂಧನವ ಬಿಡಿಸಿದೆಯಲ್ತೆ ಗೋವಿಂದ ಕರಕಾನಂದಕಂದ ಮುಕುಂದ (ಕುಮ್ಮಾಕ. ೧೬-೨೫); ಗಟ್ಟದಲಿ ಬೆಟ್ಟದಲಿ ಇಟ್ಟಿಡೆಯ ಇಱುಬಿನಲಿ ಕೆಟ್ಟುಳಿದು ಬಂಡಿನಬೇಡ ವಿಧಿ ಕಾಣದಕ್ಕೆಯ್ಕುಂಟೆ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೮೭೫). ೫. ಇಱುಬಿನಲಿ ಕೆಡಹಿದ ಕರಿಯವೋಲ್ ರಿಪುಜನಪ ರಕ್ಕುದಯದ ವಿಸಾಹವನಿಸಗಬೇಕು (ಕು ವ್ಯಾ. ೪-೫೩); ಮುದಿದ ಪೂವಿನ ತೊಱುಬು ಮೃಡಗಂಧಗಳದಿಱುಬು ನಡೆಯ ಸೊಬನಿತ ಸೊಂಪು ಚಂದ್ರಚೂಡನಲಂಪು (ಚಿಬಪು. ೩೭-೨೨); ಬಲ್ಮೊಲೆಯೆಂಬ ಹೆಬ್ಬೆಟ್ಟಿದೆಡೆಯಱುಬಿನೊಳ್ ಕೆದಪುತಿಹಪಲ್ಲಿ ಏಟಿರಕ್ಕಿಮ್ಮಗಳಂವನು (ಚೈ ಬ ಭಾ. ೬-೧೭). ಇಱುಬೆ: ೨. ಸಳಲ ಸಂಪದದಿಂ ಬಿಗಾಗರಂ ತಾನು (ಮಹಾವಿ. ೧-೫೯). ೫. ಬಿಗುಮ್ಮಗಸ್ತಾತಮಂ ಪಾತಮಂ ಮಾಡಿದರ್ ಕೂಡೆ ಕೂಡೆ ಸಿಡಿಗುಂಡು ಬಡಿಕೊಲ್ಲಳುಬುಬೆಯಂದಿಬುಬೆಯಂದಿದು ಗವಣೆ ನೀಱಾರಲೆಗ್ಗಿಗಳಂ ಬಲಿಗಳಂ (ಜೈಮುಭಾ. ೨೮-೪೮).

[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಇಱುಮ್ಬು; ತೆಲು. ಇಱುಮು]

ಇಱುಂಬುಗೊಳ್, ಇಱುಬುಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ೧. ಸಂದುಗೊಂದುಗಳಲ್ಲಿ ಹೋಗಿ ಸೇರು : ಸಿಲ್ಕದ ವಿರೋಧಿಕುಟುಂಬಮಿಱುಂಬುಗೊಂಡಡಂಗದ ಖಳರನ್ಯಮಂಡಲದೊಳಿಲ್ಲ ಕುಮಾರನಿದೇನುದಗ್ರನೋ (ಪುಷ್ಪಪು. ೫-೫೫). ಇಱುಬುಗೊಳ್. ೨. ಹಳ್ಳಕ್ಕೆ ಬೀಳು; ಮೃಗಗಳನ್ನು ಕೆಡಹುವ ಕುಳಿಗೆ ಬೀಳು : ಸೋವೋವ ಸೋವೋವ ಎಂದೆನುತ್ತ ಎತ್ತಿದ ಮೃಗವು ಇಱುಬುಗೊಂಡಿತ್ತು ಇಱುಬಿನ ಕುಳಿಯೊಳಗೆ ಕೊಲ್ಲದೆ ಕೊಂದನಲ್ಲಾ ಮೃಗವನು (ಅವಚಂ. ೨೫೯-೧೧೮೦).

[ಇಱುಂಬು + ಕೊಳ್$_1$]

ಇಱುಕು$_1$ 'ಇಱುಂಕು' ನೋ.

ಇಱುಕ್ಕು$_2$, ಇರಕ್ಕು$_2$, ಇರಿಕು, ಇರುಕ್ಕು$_2$ (ನಾ). ಇಕ್ಕಟ್ಟಾದ ಪ್ರದೇಶ; ಸಂದು; ಇಕ್ಕಟ್ಟು : ಮಱಿಗಳಿಗೆ ಮೊಲೆಗೊಡುತಿಱುಕಿನಲಿ ಹುದುಗಿದುವು ಹುಲ್ಲೆಗಳು (ಕುವ್ಯಾಅ. ೧೩-೨೯). ಇರಕ್ಕು$_2$: ನನ್ನ ಪರಿಸ್ಥಿತಿ ಎಂಥಾ ಇರಕು ಗೊತ್ತೆ ? (ಬದುಜ. ೪೯). ಇರಿಕು : ಹೀಗೆ ಇರಿಕಿನಲ್ಲಿ ಬುದ್ಧಿಯನ್ನು ತುರುಕುವುದು ಹೆಚ್ಚಿನ ಸಾಯೋ ಆಟ (ಹುಜ್ಜಾಟ. ೮೩). ಇರುಕ್ಕು$_2$: ಆತ ಈಗ ಒಂದು ಇರುಕಿನಲ್ಲಿ ಸಿಕ್ಕಿಕೊಂಡಿದ್ದಾನೆ (ರೂಢಿ).

ಇರಕುದಾರಿ = ಇಕ್ಕಟ್ಟಾದ ದಾರಿ (ಕಿ). [< ಇಱುಕ್ಕು$_1$]

ಇಱುಕುವಾತು (ನಾ). ಇಕ್ಕಟ್ಟಿನ ಮಾತು; ತಕರಾರಿನ ಅಥವಾ ತೊಡಕಿನ ಮಾತು : ಕಿಱಿಯ ತನುಜೆ ಮಾದ್ರಿಯನು ಕೊಟ್ಟಲ್ಲದೆ ಬಱಿದೆ ಕೊಂತಿಯನೊಲ್ಲೆನೆಂಬ ಇಱುಕುವಾತಾಡಲದನು ಕೇಳಿಯಾ ನಾಡೆಱಿಯನಂತೆಗೆಯ್ವೆನೆನಲು (ನೇಮಿಸಂ. ೬-೭).

[ಇಱುಕ್ಕು$_2$ + ಮಾತು$_1$]

ಇಱುಕುಳಿ (ನಾ). ನಾಲಗೆಯ ಮೊದಲು, —ಬುಡ (?): "ಇಱುಕುಳಿ – ನಾಲಗೆ ಮೊದಲು" (ಶಮದ. ನ. ೩೭ ಅಡಿಟಿ); ಆಳಿಸಿದಂ ಪೇಳಿಸಿದಂ . . . ತಾಳಿಗೆಯೊಳಿಗೆಯಿಱುಕುಳಿಯಿವಾದಿಯಾಗಱಿ ಕುಳನಂ (ಶಮದ ೨೭); ಇಱುಕುಳಿಯೋಕುಳಿಗಳುಂ ಕುಳಂ (ಸಂಜೀವ. ೨೬). [?]

ಇಱುಪೆ 'ಇಱುಂಪೆ' ನೋ.

ಇಱುಬು$_1$ (ಕ್ರಿ). ತಿವಿ; ಚುಚ್ಚು : ಹೇರೀಟಿಯಿಂದಿಱುಬುವ ಅಂಕುಶದೊಳೆತ್ತುವಲಗಿಂದಿಱುವ ಕತ್ತರಿಗಳಿಂ ಕತ್ತರಿಸುವ . . . ರೌರವದ ನರಕಂ ಭಯಂಕರವಾದುದು (ಸಿದ್ಧರಾ. ೮-೨೮). [< ಇಱಿ$_1$]

ಇಱುಬು$_2$ 'ಇಱುಂಬು' ನೋ.

ಇಱುಬುಗೊಳ್ 'ಇಱುಂಬುಗೊಳ್' ನೋ.

ಇಱುಬುದಲಯ (ನಾ). ಒಬ್ಬ ವ್ಯಕ್ತಿಯ ಹೆಸರು (?): ವೀರನೊಟಮ್ಬ ಪೃಥ್ವೀರಾಜ್ಯಂಗೆಯುತ್ತಿರೆ ಇಱುಬುದಲಯ (ಎಕ. X, ಗೋರೀಬಿ. ೧೧-೨; 970). [?]

ಇಱುಬೆ 'ಇಱುಂಬು' ನೋ.

ಇಱು[ರು]ಮುಱಿ[ರಿ]ದೊಱೆ (ನಾ). = ಇರಿಮುರಿಪಳ್ಳ : ಅದಲ್ಲದೆಯುಮಿಱು[ರು]ಮುಱಿ[ರಿ]ದೊಱೆಗಿದಿರಿ[ರೀ]ಸಿದರೆಂಬಂತೆ ನಿನ್ನುಮಂ ಮುಳಿಯಿಸಿ ಬರ್ದುಂಕಲ್ಬಾರದಾದೊಡಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೩-೭೨ ವ). [ಇರುಮುರಿ$_0$ (< ಇರಿಮುರಿ) + ತೊಱೆ$_2$]

ಇಱುವಾದಳೆ (ನಾ). (?) : ಸಾನ್ತಳಿಗೆ ಸಾಯಿರದರಸನೊಡ್ಡಮ್ಮನರ ನಿಱುವಾದಳೆ ಪೆಣ್ಡರುದೆಟ್ವಿಯ ತುಱು ಪರಿಯೆಯು . . . ಕಟ್ಟಿ ಸತ್ತು ಸುರಲೋಕಕ್ಕೋದ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೧೯೫-೪; 1007). [?]

ಇಱುವು 'ಇಱುಂಪೆ' ನೋ.

ಇಱುವೆ 'ಇಱುಂಪೆ' ನೋ.

ಇಱುಸಲ್ 'ಇಱಿಸಿಲ್$_2$' ನೋ.

ಇಱುಹು 'ಇಱುಂಪೆ' ನೋ.

ಇಱುಹೆ 'ಇಱುಂಪೆ' ನೋ.

ಇಱುಹೆಗ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು (?): ಊರಿಂ ಪಡುವಲಿಱುಹೆಗನ ಬಾಗಿಂ ಬಡಗಲು ಕೋಗಳಿ ಗಡಿಂಬದಲುತ್ಕ್ರಿಷ್ಟವಪ್ಪೆರೆಯ ಕೆಯಿ ಮತ್ತರು (ಸೌಇಇ. IX-i, ೨೪೮-೨೩; 1147). [ಇಱುಹೆ + -ಗ ?]

ಇಱುಳಚೋರ (ನಾ). ನೊಳಂಬಪಲ್ಲವರಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬರಾಜನ ಹೆಸರು : ಶ್ರೀ ಪೃಥ್ವೀವಲ್ಲಭಪಲ್ಲವಕುಲತಿಲಕಂ ಶ್ರೀಮದಿಱುಳಚೋರ × × ನ್ನಿಷ್ಕಂಟಕಂ × × ರಾಜ್ಯಂಗೆಯ್ಯುತ್ತಿರೆ (ಸೌಇಇ. IX-i, ೨೩-೪೦; 929).

[ಇಱುಳ್$_0$ + ಚೋರ]

ಇಱೆಯಪ್ಪ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಕೊಙ್ಗಲ್ನಾಡೆಣ್ಬಾಸಿರಮನಿಱೆಯಪ್ಪನಾಳುತ್ತಿರೆ (ಎಕ. IV, ಹುಣಸೂ. ೯೨-೪; 920). [< ಎಱೆಯಪ್ಪ]

ಇಱ್ 'ಇರ್$_1$' ನೋ.

ಇಱಿ, ಇಳಿ (ಕ್ರಿ). ೧. ಕೆಳಕ್ಕೆ ಬರು, —ಹೋಗು : "ಇಱಿ-ನಿಮ್ನಾವತರಣೇ" (ಶಮಧಾ); ಇಱಿದು ಕೆನ್ಬರೆಯೆ (ಎಕ. I, ೧-೨೯; 466); ಸತಿ ಶಶಿಯಂ ಕಚ್ಚಿ ನೆಲಕ್ಕಿಱಿದ ರಾಹುವಂ ನೆಱೆ ಪೋಲ್ತಳ್ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೯೬೬ ಶಾದ್ರಕ); ವಾಹನದಿಂದಿಱಿದು ಬಲಗೊಂಡು ಬಂದು (ವಡ್ಡಾರಾ. ೭೯-೧೪); ರಥದಿಂದಮಿಱಿದು ಮಣಿಮಯ ಪೀಠದೊಳ್ ಕುಳ್ಳಿರ್ದು (ಪಂಪಭಾ. ೯-೨೭ ವ); ಮನದೆಱಕದಿಂದೇಱಲುಮಿಱಿಯಲುಂ ನೋಡಿ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೭-೨೫); ನೀರಿಱಿಯದ ಗಂಟಲೊಳ್ ಕಡುಬಂ ತುಱುಕಿದಂತಾಯ್ತು (ರಾಮಾಶ್ವ. ೬-೮). ೨. ಬೀಳು; ದುಮುಕು : ಕಳಿಪಂ ಕಳ್ವಂ . . . ಕಳ್ಳುಣಿಯುಂ ಘುಳುಮ್ಮನಿಱಿಗುಂ ಶ್ವಭ್ರಾಂತಮಂ ತಾಪಿನಂ (ಆದಿಪು. ೫-೮೧); ಉರದೊಳ್ ನಟ್ಟ ಸುರಗಿ ಬೆನ್ನೊಳ್ಮೂಡಿ ಸತ್ತು ನರಕಕ್ಕಿಱಿದಂ (ಚಾವುಂಪು. ೨೧-೧); ಅಧರ್ಮಮಂ ಸೇವಿಸಿ ದುರ್ಗತಿಗಿಱಿದು (ಅಜಿಪು. ೨-೫೮); ಇಱಿದ ಕೌರವಂ ರೌರವಮಂ (ಪಂಚತಂ. ೧೭೩-೨); ಆಱಿಪಿ ಪರವಧುಗಧೋಗತಿಗಿಱಿವುದನಭಿನಯಿಸುವಂತೆ ಸೀತೆಯ ಸಾರಣ್ಗಿಱಿದಂ ನಭದಿಂ ಖಚರಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೯-೧೦೦). ೩. ಸುರಿ; ಸೋರು; ಒಸರು : ಕಡುವೆಂಕಿಯಿಂ ಕಟಾಕ್ಷಂಬಿಡಿದಿಱಿವ ಲಲಾಟಕುಂಕುಮಸ್ವೇದಜಳಂ (ಆದಿಪು. ೧೧-೫೪); ಪೊಳೆವಲರ್ಗಂಗಳಿಂ ಮಿಳಿರ್ವ ಬೆಳ್ಪು ರಸಾತ್ಮಕಮಾಗಿ ಗಂಡಮಂಡಳತಳದಿಂದಮಂದಿಱಿಯುತಿರ್ದುದೆನಲ್ (ಕಾದಂಪೂ. ೬೯೯). ೪. ಕಡಮೆಯಾಗು; ಕುಂದು; ಕುಗ್ಗು; ಕುಸಿ; ಕೃಶವಾಗು; ಬಡವಾಗು; ಸೊರಗು : "ಇಱಿದಂ – ಮೆಯ್ಗುಂದಿದಂ, ಕೆಳಗಣ್ಗೆವಂದಂ" (ಶಮದ. ಪರಿ. ೧); ಪತ್ತುವರಮಾಯಂಬಿಲಮನುಂಡು ಮುನ್ನಮೇಱಿದಂದದೊಳಿಱಿಯೆ ಮುನ್ನಿನಂದದೊಳುಪವಾಸಂಗೆಯ್ದು (ಚಾವುಂಪು. ೪೮-೧೪); ಕೆಳಗೆಲ್ಲಂ ಪಱಿದು ಬಿರ್ದ ಶುಕಸಂತತಿಯಂ ಗಳಗಳಿಸಿ ಕಟ್ಟಿ ನಡುಬೆನ್ನಿಱಿವಿನೆಗಂ ಪೊತ್ತು ಪೋದನಾ ಮುದುಬೇಡಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೧೮೮); ಕುಸಿಗೊರಲಿಱಿದೆರ್ದೆ ಪೊಱಂಟ ಬೆನ್ ಬಾತ ಬಸಿಱಡಂಗಿದ ಜಘನಂ (ಯಶೋಚ. ೨-೩೮); ಉಱಿಯದು ವಿಭವಂ, ಜವ್ವನಮಿಱಿಯದು (ಶಮದ. ೨೪೪ ಪ್ರಯೋ); ತಲೆ ಬಿರಿದ, ಕೀಲ್ ಮುಱಿದ, ಕಣ್ಣಿಱಿದ, ಸೂಲದ ಮೊನೆಯೊಳೇಱಿದ ಕಲ್ಲಾಲೆಯ ಬಸುಱೊಳ್ ಸಿಲ್ಕಿದ . . . ಪಾಪಾತ್ಮರ ಬಾಳ್ವನೆಯೆನಿಪ್ಪ ಯಮಲೋಕಮಂ ಮುಟ್ಟಿಯಿಸಿ ಬರ್ಪುದುಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೦೫-೨೩). ೫. ಜೋಲಬೀಳು; ನೇಲು; ತೂಗಾಡು : ಬಾಹುಯುದ್ಧಸನ್ನದ್ಧನಾಗಿ ಕಲಿಗಂಟಿಕ್ಕಿ ಗಂಡುಡೆಯುಮನುಟ್ಟು ಮೇಲುದನಿಱಿಯೆ ಮುಸುಕಿಟ್ಟು ಪೋಗಿ (ಪಂಪಭಾ. ೮-೭೩ ವ); ಮುಯ್ಪಿಂ ಯಜ್ಞೋಪವೀತಮದೊಯ್ಯನಂದಿಱಿಯೆ (ಕಾದಂಉ. ೭೧೫); ಜನ್ನವಿರಮಂ ಬಲಂದೊಡುವುದು ಉಪವೀತಮೆಂಬುದು; . . ಕೊರಲೊಳಗೆ ಇಱಿಯಲಿಕ್ಕುವುದು ನಿವೀತಮೆಂಬುದು (ಹಲಾಯು. ೬೭-೨೫೩).

೬. ಅವತರಿಸಿ ಬರು; ಸಂತತಿಯಾಗಿ ಬರು: ಬ್ರಹ್ಮನೀ ಬಳಗಮಿಱಿದತ್ತು (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೩-೧೬). ೭. (ವಿಷ, ಶಾಪ, ಆಮಲು ,ಉಷ್ಣ, ಸಂತಾಪ ಮುಂತಾದುವು) ಪರಿಹಾರವಾಗು; ಕಡಮೆಯಾಗು: ಯುಕ್ತಮೆನೆ ಹಸ್ತಮಂ ಪೂರ್ವೋಕ್ತಕ್ರಿಜಂತಾಕ್ಷಮಾಗೆ ನುಂತ್ರಿಸಿ ಮೂಮೆ ಸದುಕ್ಕಂ ಜಲಛಾಂಡದೊಳಂ ವ್ಯಕ್ತಂ ವಿಷಮಿಱದು ತೋರ್ಕುಮೇಂ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಂ (ಮಹಪು. ೧೪-೨೫). ೮. ಬಲಹೊಗು; ಮುಳುಗು: ಅಭಷೇಕಕ್ಕೆ ಬಂದಿಱಿದ ಪುಂಂಡರಾಜಸುಂದರಿಯರ ನೆಲೆವೊಲೆಯ ಸಿಂಕಂಡದಕ್ಕಸಿಂ ಪೊದಿದು ಬೆರ್ಪರ್ಗಳಾಂತ ತೆರಿಗಳೊಳಂ (ಆ ದಂ ಪೂ. ೧೧೬). ೯. ಬಾಗು; ಬಗ್ಗು; ವಂದಿಸು: "ಪ್ರಣಾಮಮಿಱಿದಂ" (ಕರ್ಣಾಸಿ. ೬.೨). ಇಳಿ: ೧. ಅತಿಯಾಗಿದು ತಾಂ ಬೋಳಕಾಲನು ಕಾಲ್ವಡೆಯೊಳ್ ನಿರ್ದಯಂ (ಬಸವ. ೫-೧೭); ಕಾರವನನುಜರನು ಕೆಡಿಹೊಯ್ದು ಗರ್ವದಿಗಿರಿಯಾಗಿಯೆನುತ (ಕುಮ್ಮಡ್ರ್ರಿ. ೧೩-೮); ತಗ್ಗು ಸೋಪಾನದೊಳಿಳಿವಾಗ ಮುನಿಗಳ್ಗೆ ಬೊಗ್ಗಿಸೆ ಕೈಲಾಗುಸೊದುವ (ಧರಣಿ. ೩-೬೪); ಏರಿದವ ಇಳಿದಾನು (ಗಾದೆ). ೨. ಶಾಸನಮಿದಲ್ಲಿಯ ಶಾಸನಮಾಕ್ರತ್ರೆಕೆಕೆ ಸಲಿಸುವೆ ನಾನೀ ಶಾಸನನೆಂಬಾ ಭಾತಕನಾರುತರ ರೌರವಕೆ ಗಳಗಳ ನಿಳಿಸುಂ (ಮೈ ಆರಿ. ೧೯೩೫, ೪೯-೧೩೧ ; ೧೫ನೆಯ ಕತ್ತ); ಪಾತಕನಜಿ ದೀಗಕೊಳಿಸುಮವನಧೋಗತಿಗಿಳಿಗುಂ[೦] (ಕಬ್ಬಾ ಕಾ. ೩-೪೭ ; ೧೦೭೯); ಕಂಠುತಾತಿನಧಿಪಮಿಲ್ಲಿಂದಂ ಮೂಢಧರ್ಮ್ಯಾಂತಿಯಿಂದುಲಿದು ನರಕಕ್ಕಿಳಿವರೇ (ಪದ್ಮಣಿ. ೧೦-೬೧); ಸುಣ್ಣಕಲ್ಲುಂದಿಗಟ್ಟಿ ಮಡುವಿನೊಳಿದಂತೆ ಬಣ್ಣಗುಂದಿದೆ ಳೇಳು ತಾಯೇ (ಮೇಷಕ. ೪-೯೦). ೩. ಇಳಿವಜ್ರಾಜಲಕೆ ಪೊರುದಿಯತೆ ನಡೆತ್ತೊಡಂತು (ಬಸವ. ೩-೧೪೮); ಕಣ್ಣಕೊಳಂ ಗಳಗಳಿನಿ ಬಾಷ್ಪಂಗಳಿಡೊಗುತಿರೆ (ಶಾಸಂಚ. ೧-೬೫); ಧರಣಿಯಳತೆಯಂ ಹರಿಯ ನೆಗಹಿನ ಚರಣದ ಗ್ರಹಣೆಳಿವ ಘನ ನಿರ್ಘಾದವೊಲಾ (ಕುಮ್ಮಡ್ರ್ರಿ. ೬-೮); ಚಂದ್ರಸುರಧೀಶರ ಕೂರ್ತುರ ಚಕ್ಕೀರವರ್ತ್ತಗಳ ಮೊಲೆಗೊಡಲು ಪೂರಿಸಿ ಕಡಿವಾಯೊಳಿಳವ ತಣ್ಪಾಲಿಸೆ ಸೋರಿತು ಬೆಲ್ಲಂ ಗಳಂತೆ (ಮೇಷಕ. ೧೬-೫೫). ೪. ಬಸವರಾಜಾ . . . ಸಂಸಾರದ ಭಾರವಿಳಿದು ನಲಿವಿದಿಯಾ (ಬಸವ. ೨-೨); ಹೊಳೆಯಲ್ಲಿ ಈಗ ಪ್ರವಾಹ ಇಳಿದಿದೆ (ರೂಢಿ). ೫. ಕೊರೆಯಿಂದೆ ಇಳಿಯು ಕ್ಕಿದ ಜನವಾರವು – ನವೀತ (ಶಾಚಂರಾ. ೬); ತಳತ ಸೆರೆಗಳ ತಾಜಿದಾನವಿಳಿಪ ಹುಲ್ಲಿನ ಹುದಿಕಳ್ಳಗಳ ಚಲಿತವದನದ ವೃದ್ಧರಿಂ ತೋಱಿಸಿದಿಂ ಮುನಿಸುತರಿಗೆ (ಕುಮ್ಮಡ. ೧೫-೧೦); ತೊಡಗಿಳಿವ ಳಪಿಸೂರ್ತ್ತುಮಂ ಮುಜಿರಿದಿಱತ್ತಂದುಗಿಗಳಪಲ್ಲದೀ ಪಾಡಿ ಪಿಡು ಮುಡಿಯ ಳ್ಬಿದೆ . . . ಬರ್ಪಳ್ (ಚಿಬಸ. ೫-೧೧). ೬. ಶರೀಫರ ತತ್ವಪದಗಳು ಇರೇ ನೂರಿರಯ ಪದಗಳು. ಅದರೆ ಅವು ಜನಪದ ಭಾಷೆಯಲ್ಲಿ ಇಳಿದುಬಂದಿವೆ (ಶರೀಫ. ೧). ೭. ಅವರ ಮಂತ್ರದಿಂದ ಹಾವಿನ ವಿಷ ಇಳಿದುಹೋಯಿತು (ರೂಢಿ). ೮. ಇಳಿದಂ ಭೋಧಿಯ ಬಾಳ್ವನೇ ತಮಸನಂದಾಮ್ನಾಯವಂ ಕದ್ದು (ಸೋಮೇಶ. ೪೨); ಉದಧಿಯುದರೊಳಗಿದು ತೆರಿಗಳ ನೊಡಿದ ಮಂದರಧರಂತೆ (ಕುಮ್ಮಡ್ರ್ರಿ. ೧೭-೨೫); ಪಶ್ಚಿಮಾಂಬುಧಿನನಂದಿಳಿದನು ಕೀರ್ತ್ಯದಿಂದ (ಕಂಪ. ೯-೧೬೫). ೧೦. (ಕಷಾಯ, ಅರ್ಕ, ಅಡಿಗೆ ಮುಂತಾದುವು) ಸಿದ್ಧವಾಗು; ಹದಕ್ಕೆ ಬರು: ಪಾಕ ಚೆನ್ನಾಗಿ ಇಳಿದಿದೆ (ರೂಢಿ). ೧೧. ತಂಗು; ಬಿಡಾರಮಾಡು; ಬೀಡುಮಾಡು: "ಇನೀಶ, ಶಿವರಂ – ಈ ೩ ಕಂಡು ಇಳಿದಿದ್ದ ಸ್ಥಳಕ್ಕೆ ಪೆಸರುಗಳು" (ಪಿತ್ತಾಂತಿ. ೨೧೧); ಆ ಮನೆಗೆ ಒಬ್ಬ ಬ್ರಾಹ್ಮಣನು ಅತಿಥಿಯಾಗಿ ಬಂದು ಇಳಿದುಕೊಂಡನು (ವಚನಾ. ೪೨). ೧೨. (ಹೆಣ್ಣು)ಅತಿಪಕ್ವವಾಗಿ ಕೊಳೆಯುವ ಸ್ಥಿತಿಗೆ ಬರು: ಮಾವಿನ ಹೆಣ್ಣು ಇಳಿದಿದೆ (ರೂಢಿ). ೧೩. ತೆಗೆದುಕೊಯ್ಯಗು: ನಿಮ್ಮ ಮಗ ಗೂಂದಿಂದನ . . . ಪರೀಕ್ಷೆಯು ಇಳಿಯತಂತೆ (ಎಂ. ವಿ. ೧).

ಇಳಿದಾಡು = ಕೆಳಮಟ್ಟಕ್ಕೆ ಇಳಿ: ದಟ್ಟಡವಿಗೆ ಸಾರ್ವಭೌಮನಾಗಿ ಕಟ್ಟಾಳುತ್ತಿರುವ ಕಚ್ಚೇರವನು ಕಾರ್ಯತಃ . . . ಕಾರ್ಯತಃ . . . ಕಾರ್ಯತಃ ಗ್ರಾಮಸಿಂಹನ ಅವಜಾಬಿಪೂಟಗಳ್ಗೆಳಂದಂ . . . ಜೀವಿಸಿ ಕೊಳ್ವುದೇನು? (ಬೆಟ್ಟ ಆ. ೭೫-೪). ಇಳಿದಾರವಾರ = ಇಳಿಭೋಗ್ಯ (ಕ). ಇಳಿದುಕೊಳ್ಳು = ತಂಗು; ಬೀಡುಬಿಡು: ಅಮೇಲೆ ಪಾಂಡವರೆಲ್ಲಾ . . . ಕಾಶಿಲಯಿಂಕೊಂಡಿದ್ದ ಮನೆಗೆ ಬಂದರು (ಪಾಷಿಂ. ೧, ೧೨೦). ಇಳಿದುಬರು = ಅವತರಿಸು: ಇಳಿದು ಬಾ ತಾಯಿ ಇಳಿದು ಬಾ ಹರನ ಜಡೆಯಿಂದ ಹರಿಯ ಅಡಿಯಿಂದ ಮುಷಿಯ ತೊಡೆಯಿಂದ (ಗಂಗಾತ. ೩). ಇಳಿಯನು ಂಗು = ಹೊಟ್ಟೆಗೆ ಇಳಿದುಹೋಗುವಂತೆ ನುಂಗು; ಪೂರ್ತಿಯಾಗಿ ನುಂಗು: ಜಾಲಾಗರನು ಬಲಿಯ ಬೀಸಲಿಂ ಬಂದುದಾ ಸ್ಮರನ ಯಿಳಿಯನುಂಗಿದ ಮಿನು ಬಾಲಳೂರ್ಯಾನ ಪೊಲ್ಲ ಮೈವಳಗಿದಂ ಪೊಳೆವುತೆ (ಪಪುರಾ. ೧೨-೫). ಇಳಿಯಬಿಡು = ೧. ಮೆಲ್ಲನೆ ಕೆಳಕ್ಕೆ ಬಿಡು; ಸುರಿ: ತಿಳಿನೀರನದಲ ನಾಲ್ಕಾದಿ ಳಿಯುವಿನೆಮ್ಮೆಯ ಹಾಲೊಳಗೆಜೆಡೊಲೆಯೊಳಗೆಗಿತ್ತಿ ಯೆಂಬಜೊಳಗೊಂದುಮಡಿ ಬಿಳುಪಾದ ಬೆಲ್ಲಕ್ಕಿಯಂ ತಳಿಸಿ ತೊಡೆದಜೊಳಗಿಳಿಗಳಿಯಂ ಬಿಟ್ಟು ತಿಳಿಸಿ (ಸಸಪಶಾ. ೩-೬); ಕುಟ್ಟಿ ಕಣಕವನು ಹಪ್ಪಳದಂತೆ ಲತೆಯುಜುದು ಬಟ್ಟವಾಲ್ ಕಾದ ಸಮಯದೊಳದಂ ತಂದಿಳಿಯಬಿಟ್ಟು ಬೇಯಿಸಿ ತೆಗೆದು ಮಡಿಸಿ ದುದು ಹಾಲಂಗರವಳಗೆಯೆನಿಸಿಕೊಂಬುದು (ಸೂ ಪ ಶಾ. ೧-೧೧). ೨. ಬರಲು ಅವಕಾಶ ಕೊಡು: ಕೈದುವ ಕೊಳ್ಳ ಏಪ್ರಯಿಸಿಯಿಯ ಬಿಡಬೇಡಿಂದು ಸೇನೆಗೆ ಸಾಱಿದನು ಪಾರ್ಥ (ಕು ವ್ಯಾ ದ್ರೋ. ೧೬-೬). ೩. ಕೈಬಿಡು: ಮುನ್ನಿನ ಸುಕೃತ ಉಂಟಾಗಿ ನಿನ್ನು ಪಾದ ದೊರ ಕೊಂಡಿತ್ತು ಇನ್ನು ನಮ್ಮನಿಳಿಯದಿಡದೆ ಎನ್ನವನು ಇವನೆಂದು . . . ನಿನ್ನತ್ತತೆಗೆ ಕರುಣಿ (ಅಪಚಂ. ೨೪೦-೧೦೯೯). ಇಳಿಯಬೀಳು = ೧. ಜೋತಾಡು ಬೀಳು; ನೇಲುತ್ತಾ ಕೆಳಗಿಳಿ: ಕಳ್ಳ ಹೊಚ್ಚಿಬಿಟ್ಟು ಸೂರಿನಿಂದ ಮೆಲ್ಲಗೆ ಒಳಕ್ಕೆ ಇಳಿಯ ಬಿದ್ದಾನೆ (ರೂಢಿ). ೨. ಕೆಳಕ್ಕೆ ಬೀಳು: ಅಳವಿಗೆದೆ ಧುಮ್ಮಿಕ್ಕಿ ರಭಸದಿಂಲಿಯಬಿದ್ದರು ಭಯದಿ ತೇಜಿಯುಕ್ಕಿಳಿದು ರಾತ್ರಿಯ ಳಿರವ ಮುಗಿದರು ಕೊರಲ ಸಲಹಿತಳ್ (ಕುಮ್ಮಡ್ರ್ರಿ. ೫-೧೪). ೩. ಓಡಿಹೋಗು; ಜಾರಿಕೊ; ಮರೆಯಾಗು (ಕ). ಇಳಿಯಮುಳುಗು = ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಮುಳುಗು; ತೀರ ಒಳಕ್ಕೆ ಹೋಗು: ಇಳಿಯ ಮುಳುಗಿದವನಿಗೆ ಚಳಿಯೇನು ಮಳೆಯೇನು? (ಗಾದೆ). ಇಳಿಯಂ ವೇಳ್ = ಕೆಳಕ್ಕೆ ಬರುವಂತೆ ಹೇಳು : ಗುರುಭಕ್ತನಂ ಮಂಡವನಿಯಂ ವೇಳ್ದು (ಬಸವ. ೨೯-೪೬). ಇಳಿಯಿಳಿ (ದ್ವಿರುಕ್ತಿ) : ಅಹುಂಕಿಯಿಳಿ ಗೊರವ ನಿನಗೀ ಬೋಡನವೇಕೆ (ಬಸವ. ೩೨-೧೫). ಇಳುಬಾಡು= ವಿನೋದದಿಂದ ವಿಹಾರಕ್ಕಾಗಿ ಇಳಿ; ಇಳಿಯುತ್ತಲೂ ಹತ್ತುತ್ತಲೂ (ಮತ್ತೆ ಇಳಿಯುತ್ತಲೂ) ಆಟವಾಡು, —ವಿಹರಿಸು: ಪಿರಿದಪ್ಪಾಕ್ಷರ್ಯಪರಂಪರೆ ಸಮಪಾಸಲರ್ರಿಶಿಖರದಿಂದಿಬ್ಬಾಡುತ್ತಿರಯರಿ ನಿಚೇಟ್ಟಿಯಂ ಕಸ್ತುರಿಯುಗನವನಪಹಾಸಂತಿಳಂಬಿಗಂ (ಕಾದಂಬ. ೬೧೬). ಇಳುಬಾಯಿಡು = ನೇಲುವಂತೆ ಬಿಡು; ಜೋಲಾಡುವಂತೆ ಬಿಡು; ತೂಗಹಾಕು: ಕುಮುದವತೀ ವಿರಹಸಂತಾಪದಿಂದಿಬ್ಬಯವಿಟ್ಟ ಕುಮುದಿಸಿಟ್ಟಿಯಂತ ಧವಳೋತ್ತಂಗತೋರಣಮಂ ಬೆಲ್ಲಂಗಳ ಬೆಗಿನ ಬಳಗನೊಳಗಿರಿಕೆ (ಕಾದಂಬ. ೪೨೯). ಇಳುಯುಂಬೊಟ್ಟು = ಇಳಿ ಹೊತ್ತು: ಪೂರ್ವಾಹ್ಣಂ ಮಧ್ಯಾಹ್ನಮುಂಬೆರೆದುಂ ಪೊಟ್ಟು ಗಳಂ ಕಳೆದಿಬ್ಬಯುಂಬೊಟ್ಟಜೊಳ್ ವೈಶ್ಯಕ್ಕಿಯಯುಂ ಬೆಜ್ಜಂ ದೋಷರಕ್ತಮಂ ಕಳೆವಂತೆ (ಜೀವನ. ೧೬೩-೨೦ ನ); ಇತಾರಾಂತಮೊಳ್ – ಸಿಡಿಯುಂದಲೆ, ಇಳಿಯುಂಬೊಟ್ಟು (ಕಮದ. ೧೬೦ ಪ್ರಯೋ). ಇಳಿಯಮೆಂತಿಸು = ವಿಷವು ಇಳಿದುಹೋಗಿ ಪರಿಹಾರವಾಗುವಂತೆ ಮಂತ್ರಹಾಕು:

ಮಸ್ತಕಮಂ ಮುಟ್ಟಿ ಇಟಿಯೆಮಂತ್ರಿಸುವುದು (ಜಿಮದ. ೧೪-೨೪ ವ).
ಇಟಿಯೆಮುಸುಕಿದು = ಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಮುಸುಕು ಹಾಕಿಕೊ : ಇಟಿಯೆಮುಸುಕಿಟ್ಟು ಬಾಗಿಲ ಬಜಿಯಂತೆ ಪರತಂದು . . . ಮಲಿಯಂ ಬಿಸಗೊಂಡೊಡಳ್ಕು ಮಿದು ಪೊಂದು ಮತಂ (ಆಚ್ಚಿಮ. ೧೦-೬೯).

[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಮಲ. ಇಟಿ ; ಕೊಡ. ಇಳಿ ; ತುಳು. ಇಲಿ, ಇರಿ ; ಪರ್ಜ. ಇಟಿ]

ಇಟಿಂಪು 'ಇಟಿಪು' ನೋ.

ಇಟಿಗೋಡೆ (ನಾ). ಇಳಿಬಿದ್ದ ಕೊಂಬುಳ್ಳ ಪ್ರಾಣಿ : ಒಳ್ಗಿಡಂ ಪೊಕ್ಕೊಡೆ ರಾಜ್ಯಹಾನಿಯುಂಟುಗೊಡಂ ಸಾರೆ ಸಾವಂತರ ಕೆಡಕ್ಕುಂ ಕರಿಯೆಬ್ಬುನಂ ಕಡೆ ಫಲಂ ಕೆಂದಂ ಪುಗಲ್ ಸಕ್ಕಲಂ (ಆಚ್ಚಿಮ. ೪-೭).

[ಇಟಿ + ಕೋಡು, + -ಅ್ಕ]

ಇಟಿತ, ಇಳಿತ (ನಾ). ೧. ಇಳಿಯುವಿಕೆ ; ಅವನತಿ. 'ಇಟಿತವಿಲಿ' ಪರಾ. ಇಳಿತೆ : ೨. ಕಡಮೈಯಾಗುವಿಕೆ ; ಕುಗ್ಗುವಿಕೆ : ಇಳಿತದೀ ನುದ್ದವೆನಾಸನದಲ್ಲಿ ಚಿಕ್ಕಳವೆನು ಗದ್ದುಗೆಯೇನು (ಭಾಪ್ರ. ೪೨-೬೯).

ಇಳಿತದಿಂ ಭರತದಿಂದೆಸೆವ ಕಾಳಿದಿಪಕಳಭಧಿ (ಚಂಪ್ರಸಾಂ. ೧-೯೬).

ಬೆಲೆಗಳ ಏರಿಳಿತಕ್ಕನುಸಾರವಾಗಿ ಜೀವನಕ್ರಮವೂ ವ್ಯತ್ಯಾಸವಾಗುತ್ತದೆ (ರಂಭಿ).

[ಇಟಿ + -ತ್ತ್ಕ]

ಇಟಿತರ್, ಇಳಿತರ್ (ಕ್ರಿ). ಇಳಿದುಬರು; ಕೆಳಕ್ಕೆ ಬರು: ಕುಂದೇಂದು ಯಶಂ ರಥದಿಂದಿಟಿತಂದೆಜಿಗಿದನಿಗ್ರಜನ್ಮಪದಸರಿಜಪೊಳ್ (ಪಂಚಭಾ. ೯-೨) ; ಮಿಸುಗುವ ಚಿಂದ್ರಮಂಡಲದಿನಂದಿಟಿತಂದನ ದಿವ್ಯವಾಣಿಯುಂ ಪುಸಿಯೊಸಿತ್ತು ಮಾಯ್ಕೆನಗೆ ಪಾಪಿಗೆ (ಕಾದಂಂಬ. ೫೬೫). ಇಳಿತರ್ : ನಭದಿಂದಿಳಿತಂದುಂ (ಗಿರಿಕ. ೯-೮೨) ; ಮೋಡದಿಂದಿಳಿತಪ್ಪ ಸಿಡಿಲಿವೊಲಿಳಿದನಾ ಪುರಿಗೆ (ಹರಿಹರ. ೬-೧೦-೨೫) ; ಗಗನಪಥದಿಂ ಭಾಸುರಪ್ರಭೆಯೊಳಾ ಮಂಡಪಕಳತಂದೆಸೆದಂ (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೯-೧೦).

[ಇಟಿ + ತರ್]

ಇಟಿತವಿಲಿ (ನಾ). ಕ್ಷಯವಿಲ್ಲದವನು ; ಕುಂದುವಿಕೆಯಿಲ್ಲದವನು : ಅಮರ್ದುಗೊರಲಿಸರಂ ಮೆಯ್ಯಮರ್ದುಲಲ್ಲಿಜಟ್ಟಿದಲಿ ತಣ್ಣಿದಿಂ . . . ಬಿಕಡೀವೇಂದ್ರಂ (ಅಪ್ರತಿ. ೪೩-೧೯).

[ಇಟಿತ + -ಇಲ್ಲಿ]

ಇಟಿನೇಹ (ನಾ). ೧. ಕಡಮೆಯಾಗುತ್ತಿರುವ ಸ್ನೇಹ ಅಥವಾ ಪ್ರೀತಿ. ೨. ಕಡಮೆಯಾಗುತ್ತಿರುವ ಎಣ್ಣೆ. ೧, ೨ : ಅಟಿಗಬ್ಬಂ ಬೆಳ್ಳಕ್ಕಿರಗೊಳ್ ಇಟಿನೇಹಂ ತಾಡದೀವಿಗೆಯೊಳ್ . . . ಅಲ್ಲದಿಲ್ಲಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೭-೨೫).

[ಇಟಿ + ನೇಹ]

ಇಟಿಪು, ಇಳಿಪು, ಇಳಿಪು, ಇಳುವು, ಇಳುಪು, ಇಳಿಪು, ಇಟಿಂಪು, ಇಟಿಪ್ಪು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕೆಳಕ್ಕೆ ತರು, —ತಂದಿರಿಸು ; ಇಳಿಯುವಂತೆ ಮಾಡು ; ಮಡಗು ; ಇರಿಸು : "ಇಟಿಪು - ಆಧಾ ಸ್ಥಾನನಯನೇ " (ಕಮಧಾ) ; ಪುಳ್ಳಿಯ ಪೊಜೆಯಂಗಳಿಟಿ (ವ ಡ್ಡಾ ರಾ. ೬೬-೨೫) ; ನಿನ್ನಂ ತಂದೆನ್ನ ತೊಡೆಯ ಮೇಲಿಟಿಪುವುದುಂ (ಪಂಚಭಾ. ೬-೬೦) ; ಈ ಯ್ದಂಬಿಪಿದ ತುಪ್ಪಂ ಕೋಡುವ ಕಲಲ್ಲದೆ ದಿವ್ಯಕ್ಕೆ ಭೋಜನಂ ಪೆಜತಂಂಟೇ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೨೪೧) ; ಬೆಗಲೊಳಿರ್ದ ಭಾಗಲಮಂ ಭೂಭಾಗದೊಳಿಟಿಪಿ (ಪಂಚತಂ. ೧೪೬-೧೦). ೨. ಕೆಳೆದುಕೊಳ್ಳು ; ನೀಗು ; ತೊರೆ : ಮಹಾಬಳ ಖಜರೆಂದ್ರಂ ಪ್ರಾಯೋಪಗಮನವಿಧಿಯಿಂದಮಾತ್ಮೀಯ ಶರೀರ ಭಾರಮನಿಟಿಪಿ (ಆದಿಪು. ೨-೬೧ ವ).

ಇಳಿಪು: ೧. ಲಿಂಗ ಶರಣಿತುಗ್ಯವಣಿಯನೊಲವಿಂದಿಳಿಪಿ ಸಂಗಮೇಶ್ವರನ ಕತ್ತಿಲೆ ಹದುಳದಿಂದಿಳಿಪಿ (ಬಸ. ೩-೪೧) ; ಕಾದಿಳಿಯಯ್ದಾದ ಬಟ್ಟ ವಾಲಿನಂತೆ (ಸೂ ಪ ಕಾ. ೧-೬) ; ಇಳಿಗಿಳಪಟೀಕಿಂದು ಬಾಗಿದೊಂದಂಗಗ ಮೆತೆ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೯-೬) ; ತತ್ಖಟೆ ಘಟಿಮಂಡಿಳಿಪಿ (ರಾಜಪ್ರ. ೧೩-೧೦೧).

೩. ಕಡಮೆಮಾಡು ; ಕುಗ್ಗಿಸು ; ಕುಂದಿಸು : ಭೂಭಾರಮಂಡಿಳಿಪೆಂ (ಇಕಾ. ದೇ. ೪೦-೨) ; ಬಳೆದ ಸಂತಾಪವ ಪಲವು ಪೀಡಿಗಂದಿಳಿಪುವೆ ವೆಂದೆಳಿಪಿದರು (ಕ ಗ ಗ್ಯ . ೨-೯).

೪. (ಮದ, ವಿಷ, ಅಮಲು ಮುಂತಾದುವನ್ನು) ಹೋಗಲಾಡಿಸು. ೫. ಮೂಲವಸ್ತುವಿನಿಂತೆ ತದ್ವತ್ತಾಗಿ ಬೇರೊಂದನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸು, —ಚಿತ್ರಿಸು. ಇಳಿಪು : ೧. ಅಯ್ತನು ಹೊನ್ನಂ ಅರಮನೆಯಂ ಸಿದ್ಧಾಯಕ್ಕೆ ಅವಲಂಬನಮಾಗಿ ಇಳಿಪಿ ಶ್ರೀ ಬೂಚೇಶ್ವರ ದೇವರಿಗೆ ಧಾರಾಪೂರ್ವಕಂ ಮಾಡಿಕೊಟ್ಟ ದತ್ತಿ (ಎಕ. V, ಹಾಸನ. ೭೧-೫೦ ; ೧೨೨) ; ಚಳಗತಿಯಾ ವಾಜಿಗಳು ಕೊಂಬೊಯ್ಯಲ್ಕೆ [ಪಾಠಾಂ. ಳು] ಹಿಡವು ತಮುಸೆಯಲಿ (ತೆಂರಾಂ. ೨-೪೮).

ಇಳುವು : ೨. ಮಿಳಿರ್ವ ತಿವೆಗೊಗಿಯಂ ಕಂಡು ಕಾವಂ ಬಿಲ್ಲಿಳುಪಿದೆ (ಪ ದ್ಮ ರಾ. ೫-೬೧) ; ಕಬ್ಬಿನ ಬಿಲ್ಲಿಳುಪಿ ಬಂದಂಗಳವನಂ ಗೆಲಿದು ಸೌಂದರಗಣೇಶನೊಪ್ಪುತ್ತಿರ್ದನಂ (ಸೌಂದರ. ೧೦-೨೫) ; ಬಿಟ್ಟು ಬಾಲಿ ನಂದನವರಸಿಳುಪಿಟ್ಟು [ಪಾಠಾಂ. ಳಿಪಿಟ್ಟು, ಳುಪಿಟ್ಟು] ಬಂದೆ ರಾಜಪುತ್ರರ ನಟ್ಟಡವಿಯಲಿ (ತೆಂರಾರಾ. ೨-೫೪). ೩. ಕಷಾಯವನ್ನು ಇಳಿಸು ; ಬಟ್ಟೆಯಿಳಿಪು : ನೆಲಬೇವು ಮುಸ್ಕೆ ಪರ್ಪಾಟಕಂ ಕುದಿದಳಿಪಿ ಳಿಟುಳ ರೋಪಿಸಿದವದಜೀವಗಿರೆ (ಳಲ್ಳಾಕಾ. ೩-೬೨). ಇಳುವು : ೧. ತಂದ ಗಂಟನ್ನು ಇಳುವಿ ಬೆವರು ಒರೆಸಿಕೊಂಡು (ಮು ಂ ಬಯ. ೫-೨೬೮). ಇಳುಹು : ೧. ನಾ ಹಿಂದೆ ಮಾಡಿದ ಪೀಡನಂಗಳಿಲ್ಲದ ತಂದು ಮುಂದಿಳು ಹಲು ನಿಮಗೆ ಹಾನಿಯೆ (ಮ ಹಾ ದೀ. ೨೫-೬) ; ಗಜಮುಖನಸೆನೊಯ್ದು ನೇಹದ ಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಜುನನ ಕೆಲದೆಡೆಯೊಳಿಸಿದೆ (ಸಿದ್ಧ ರಾ. ೫-೧೧) ; ಮೇಟಿದುರೆದಲಿ ಕಾಸ್ಪುಧರ ಮಣಿಮಾಲೆಯಂ ನಿಳುಕಿದವೊಲು ಬೆಳಿಗನ ತುಲುಗಲಿಂ ತೂಗಾಡುತಿಮ್ಮಿದುದು ಕೈದು ತೊಡವಾಗಿ (ಕು ವ್ಯಾ ದ್ರೌ. ೬-೬೧). ೨. ಕೈಯ ಕೈದುವನಳಿಪಿ ಬಾಯಲಿ ಬೆರಳಿಟ್ಟಿದ್ದು ವೈರಿ ಪಾಯದಳ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೌ. ೫-೧೪) ; ಸಾಯಲಂಜುವಪ್ಪಿಡಿಳುಕು ಧನು ವನು ನೋಯಿಸೆನು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೧-೪೭). ೫. ಹಸರ ಈ ಕಂಬಳಿಯ ಹಸಿರ ಗಂಗನ್ನ ಹಾಸ್ . . . ಆದರ ಮ್ಯಾಗ ಬಸರ ಹರಿಪವನ ಇಳುವಿರೆ (ಲೋಕಗಿ. ೧೬-೨) ; ಕೆಳಕ್ಕೆ ಹರಿಯುವಂತೆ ಮಾಡು ; ಸುರಿಸು : ತನಿ ಹೊಳೆವ ಸಲಿಲದ ಬಹಳ ಧಾರೆಗಳ ಇಳುಹಿದನು ಸರಳಿಂದ ವದನದ ಬಳಿಗೆ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೧೦-೨೬). ೮. ಜೋತು ಬಿಡು ; ನೇತಾಡಿಸು ; ತೂಗು ಬಿಡು : ಮುದದಿ ಹಗ್ಗವನುಳಿಪಿ ಏನ್ನನು ಸೇದಿ ತಹೆ ಬಳಿಗೆ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೭-೬೨). ೯. ಕೆಡಹು ; ಬೀಳಿಸು : ಹೆಜ್ಜೆಯಂಬಿಂದ ಕಡಿದು ಹಿದನು ಪಾಂಚಾಲಾಧಿಪನ ತಿರವ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೌ. ೧೬-೬೮) ; ಹೊಂಬಿರಿಹ ದಸ್ತ್ರದಲಿಳುಪಿದನು ರಕ್ಕಸನ ಮಸ್ತಕವ (ತೆಂರಾರಾ. ೬-೧೧೦) ; ಖಳನನು ಜಾತೆ ಕಾಮನೋಟಿತಳಾಗಿ ಜಡಪತಿಯ ಮೆಟ್ಟಿಸಲ್ಕೆಯ್ತರಲ್ ನಾಸಿಕವ ನಿಳುಹಿದಂ ಸೌಮಿತ್ರಿಯುಂ (ತಂಕಾರಾ. ೧೨-೬೭). ೧೦. ಒಳಗೆ ಬಿಡು ; ಹಾಕು: ಳಕಡ ಬಾಳಿಯ ಹಣ್ಣಂ . . . ಹುಣಿಸೆಣ್ಣೊಳಗಿಳಿಪಿ ಕೆಲವ ಜೀರಿಸ್ಕೊಳ್ಳಗೆ ಮತ್ತೆ ಕೆಲವ ಇಳುಹುವುದು (ಸಪಕಾ. ೪-೪೪). ೧೧. ವಿಸರ್ಜಿಸು ; ಕಳ್ಚಿಪು : ಬೇಕಾದರೆ ಪೂಜೆಯನ್ನು ಇಳುಪಿದ ಮೇಲೆ ಮತ್ತೆ ಬಂದು ನೋಡಬಹುದು (ಸ ವ ಸಂ. ೬೫). **ಇಟಿಂಪಿಪು** : ೨. ಬಹಿರಂತರಂಗದ ಪರಿಗ್ರಹಶಾಖೆಯವೆಂದು ಶಂತಿಸಾಗರಯತಿಯಂ ಪರಿಹರಿಪಿದಂ (ಅಭಿಷೇ. ೪-೯). **ಇಟಿಪ್ಪು** : ೧. ಇರಿಯಿಳಿಟ್ಟುವಲ್ಲಿ ಳುದುವಲ್ಲಿ ಕೆಲರ್ ಮನದಿಂದೆ ಮುಂಚುವರ್ (ಪುಷ್ಪದಂ. ೧೧-೧೯).

ಇಳುಟಿಬು ೧. ಇಳಿಸಿ ಮಡಗು ; ಕೆಳಗೆ ಇರಿಸು. ೨. ನೂಕಿ ಬಿಡು ; ಹಾಕಿಬಿಡು ; ಎಸೆ : ಗಗನವಾಸಿಯೆಯಜ್ಜಾದಲ್ಲಿ ಪಸರಿಸಿದ ನಕ್ಷತ್ರಕಳವಡಿಕೆಗಳೆಡೆಯೊಳೆಳಿಪಿಟ್ಟ [ಪಾಠಾಂ. ಳಿಪಟ್ಟ, ಳಿಪಟಿಂ] ರಜತದ ಹಲ್ಲೆಯೊ (ಸೋಮಚ. ೨-೧೨).

[ಇಟಿ + -ಪ್ಪು]

ಇಬಿಪ್ಪು ‘ಇಬ್ಪು’ ನೋ.

ಇಬಿವಿಟಿಳಿ (ನಾ). ಕೇಡು; ನಾಶ; ಹಾನಿ (?) : ಬಡವರ್ ಬಲ್ಲದ ರೆಂಬ ದೇಶಭಾಷೆಯುಂ ಅ ಯು ಲ ಬಿ ಪಿ ಬಿ ಬಿ ಯುಂ ಕುತ್ತದ ಮಲುಳದ ಚಿತ್ತನ್ವತ್ತಿ ಯುಮಸುಮ್ಮತ್ಯುವಿನ ಸತ್ಪಬಾಧೆಯ ಗಂಧಾಗಂಧ ಮುಮಿಲ್ಲ (ಶಾಂತಿಪು. ೬-೧೦೨ ವ).

[?. / ಕಮಿ. ಇಬಿ = ಕೇಡು. ಹಾನಿ; ವಿಬಿ = ಜ್ಞಾನ, ಅರಿತ]

ಇಬಿವು (ನಾ). ಇಳಿಯುವಿಕೆ; ಸುರಿಯುವಿಕೆ; ಬೀಳುವಿಕೆ: ದಕ್ಷಿಣಾಪೆಸೆಗೆಲ್ಲಂ ತೊಟ್ಟಿಪ ಅನ್ನೆಬನ್ನು ಪಶ್ಚಿಮಾಪೆಸೆಗೆಲ್ಲಂ ಮತ್ತಂ ತೊಟ್ಟಿಪ ಅನ್ನೆಬನ್ನು ಉತ್ತರಸ್ಯಾಶಾಸಿ ಕೊಟ್ಟುಗೂಡಲೆ ಅನ್ನೆಬನ್ನು ಮೂಡಾಯಾಶ್ಯಾಲ್ಬನ್ನ ನೀರಿಬವಿಲೆ (ಮೈಅರಿ. ೧೯೩೬, ೫೩-೨೮ ; 550 ?);

ಗಱಗಱ ಸುರವಪ್ಪುವ ಕೊರಲಿಬಿಬಗಮಿಗಮಿಲ್ಲದಲ್ಲ ಮೊಬಗಿಂಗಂ ಪೊಂಪುಬಿಬುಸಿದಿಪ್ಪತ್ತಿರಂದಿಗಮಬಲ್ಲಮಿಂದ್ರನುಮಬೇಂದ್ರನುಂ ಪದ ನಾದರ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೬-೯೯). [ಇಬಿ + -ವು / ಕಮಿ. ಇಬಿವು]

ಇಬಿವೊಲ (ನಾ). ಇಳಿಜಾರಾದ ಭೂಮಿ : ಬಾಲಕನಂತೆ ಪೊಲ್ಲಮಂ ಪಿಡಿಯದೆ ಜಿಜ್ಞೆಯಂ ಅಟ್ಟಗೆಯಂತೆ ಖಳರ ನುಡಿಗಳ್ಗಾದದೆ ಇಬಿವೊಲಲ ನೀರಂತೆ ಕುಪಪಳ್ಳಕ್ಕೆ ಆಗದೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೫-೯೯). [ಇಬಿ + ಪೊಲ]

ಇಬಿವೋಗು (ಕ್ರಿ). ಇಳಿದುಹೋಗು, —ಹರಿ : ಅವಂ ಮುಳಿಯಿಸೆ ಕೆಮ್ಮುಳಿಯೆ ಮುಖಪತಿಯಂ ಕಣ್ಣಳಿಯಿಬಿವೋದುವು ತೀದಿ ಕೋಪರಸದ ಪೊಸಲ್ಗಳ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೬-೬೧). [ಇಬಿ + ಪೋಗು]

ಇಬಿಸು, ಇಳಿಸ್ಯು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕೆಳಕ್ಕೆ ಬರುವಂತೆ ಮಾಡು; ಕೆಳಕ್ಕೆ ತರು; (ಹೊತ್ತ ಹೊರೆ ಮುಂತಾದುವನ್ನು) ಮೇಲಿನಿಂದ ತೆಗೆದು ಕೆಳಗಿಡು. ೨. ತಗ್ಗಿಸು; ಕುಗ್ಗಿಸು; ಬಗ್ಗಿಸು : ಉಬುದವರಾರಾತನ ಮಸಪ ಮಸಕದಿಸಮಮಬುಪರ್ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೨೩೯ ಪದ್ಯಪ್ರ); ಈ ಜಗದೊಳ್ ಬಡ್ಡಗನಸ್ಸನಾವಪಬುಳಂ ಭೂಕ್ಕೆಯೊಟ್ಟಿಯಂ ಕೊಟ್ಟುಯಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧-೨೭). ಇಳಿಸ್ಯು : ೧. ತಟ್ಟನ್ನು ನಿಧಾನವಾಗಿ ಆ ಕಡೆವೆ ಯಲ್ಲಿ ಇಳಿಸಿಕೊಂಡು ಬರುತ್ತಿದ್ದರು (ಕಳಹ. ೧); ಗೊಸಿ ಇಳಿಸಿ ಕೊಂಡ ಕೂಡಲೆ ಬಾಳೀಗಡಸಿನ ಕಡಿದು (ಮುಂಬಯು. ೨-೩೭); ಚಂಡಾಲನು ಎತ್ತಿತ್ತ ಕೈಯನ್ನು ಇಳಿಸಿದನು (ರಾಏಜ. ೧೧). ೩. ಸೊಕ್ಕಿಸ್ಯು ಇಳಿಪಿದ್ದಿರೆ (ಮುಂಬಯು. ೫-೬೧). ೩. ನೀಗು; ನಿವಾರಿಸು; ಸಾಗಿಸು : ಹ್ಯಾಗೂ ಸರಿ, ಈ ವರ್ಷ ತಂಗಿಯನ್ನು ಮನೆಯಿಂದ ಇಳಿಸ ಲೇಬೇಕು. ಇಟ್ಟಿದಿದ್ದರೆ ನನಗೆ ಶಾಂತಿಯಿಲ್ಲ (ಮಸಕೂ. ೧೦). ೪. ಬೀಡು ಬಿಡುವಂತೆ ಮಾಡು; ತಂಗುವಂತೆ ಮಾಡು; ನೆಗಳ ಇಳಿಸು; ಕೊರಳು ಹರಿ(ಉಸಕ): ಎತ್ತಿಲ್ಲ ಇಳಿದು ಬುತ್ತಿಲ್ಲ ಉಂಡಿರಿ (ಲೋಕಾಗ. ೨೪-೭). ೫. ಹೊಡೆ; ಪೆಟ್ಟುಹಾಕು : ಬಾರುಕೋಲು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಎತ್ತಿಗೆ ಒಂದೆರಡು ಇಳಿಪಬೇಕೆಂದನು (ಬಾಬಲ. ೩೭). ೬. (ಕವಾಯ ಮುಂತಾದವುಗಳನ್ನು) ಸಿದ್ಧಗೊಳಿಸು; ಸಾರವನ್ನು ಉದ್ದುರಿಸಿ ತೆಗೆ. ‘ಕವಾಯವಿಳಿಸು’, ‘ಬಟ್ಟೆಯಿಳಿಸು’ ಪರಾ.

ಇಳಿಸಿಕೊಳ್ಳು = ತಂಗುವಂತೆ ಮಾಡು : ಇವರನಾ ಮುಖಾಯಪ ಚೆರಿಸಿದನು ವಿವಧಸತ್ಕಾರದಲಿ ತಿಂಗಳುದಿವಸಪರಿಯಂತಿಳಿಸಿಕೊಂಡಿ [ಪಾಠಾಂ. ತಿರಿಸಿ ಬಳಕ್ಕಿಲ್ಲಲನ ಸಂಗತಿಯಂ . . . ಕೇಳ್ದು (ತೊರಾ. ೩-೧೦೯); ವಿಸಯಾದಿತ್ಯನು ತೊರೆಮಾರ್ವೆತ್ತಿದ ಚಿತ್ರಸೇದುಗ್ರಾಮದಲ್ಲಿ ದಂಡನ್ನು ಇಳಿಸಿಕೊಂಡಿರುವಾಗ (ತುಳಾನಾ. ೬೭). [ಇಬು + -ಸ್ಯು]

ಇಬಿಸುನ್ನೊಂಕು (ಕ್ರಿ). ಅಡ್ಡಬರು; ಭಂಗಪಡಿಸು; ಇದಿರಪ್ಪಳಿಸು; ವಿರೋಧಿಸು (ಕಪಾಸಾ. ೪). [ಇಬಿಸು + ನೊಂಕು ?]

ಇಬಿಹೆ (ನಾ). ಇಳಿಯುವಿಕೆ; ಕೆಳಗೆ ಬರುವಿಕೆ. ‘ನೀರಿಳಿಹೆ’ ಪರಾ. [ಇಬಿ + -ಹೆ]

ಇಬ್ಬುಚ್ಚೆ

ಇಬ್ಬುಳಿ ‘ಈಬ್ಬುಳಿ’ ನೋ.

ಇಬ್ಬುಳಿಗೊಳ್ ‘ಈಬ್ಬುಳಿಗೊಳ್’ ನೋ.

ಇಬ್ಬುಬ್ಬುಲ್, ಇಕ್ಕುಳು, ಇಕ್ಕುಬ್ಬುಲ್, ಇಕ್ಕುಲ್ಬ್ಬು (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಬಗೆಯ ರೋಗ; ಬಿಕ್ಕುಳಿಕೆ (?) : ‘ರುಜೋದ್ರೇಕ ಸಂದಂಶದೊಳ ಮಿಬ್ಬುಲಕ್ಕುಂ’ (ಸಂಜೀವ. ೧೫). ಇಕ್ಕಳಿಬ್ಬು : ೨. ಮನಃಕ್ಲೇಶ; ಸಿಟ್ಟು; ಕೋಪ. ಇಕ್ಕುಲ್ಬ್ಬು : ೧. “ಇಕ್ಕುಲ್ಬ್ಬು = ವ್ಯಾಧಿವಿಕಾರಂ; ಸಂದಂಶಂ; ತಂಡಸಂ” (ಕವಿದ. ಪರಿ. ೧). ಇಕ್ಕುಲ್ಬ್ಬುಲ್ : ಮೋದ ಕದಿಂ ಮಧುಪಿಲಿಯ ಬೂದಿ ಕಕಾರ್ಚೂರ್ಣಮೆಂದಿವಂ ತಿನೆ ರುಜೆಯಂದಾದಿಂದಿರಬುಮೂರ್ಧ್ವಶ್ವಾಸೋದಯಮುಂ ಕಂಠರೋಗಮುಂ ಪ್ರಕಮಿಸುಗುಂ (ಲೋಕೋಪ. ೯-೩೨).

ಇಕ್ಕಳಿಹತ್ತಿಸು = ರೇಗಿಸು; ಸಿಟ್ಟಿಗೆಬ್ಬಿಸು; ಮನಃಕ್ಲೇಶವನ್ನು ತರು : ನೋಡಪ್ಪ ನನಗೆ ಇಕ್ಕಳಿಹತ್ತಿಸಬೇಡ ಇನ್ನು; ನಾನು ಸುಮ್ಮು ನಿರುವುದಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ); ಸುಮ್ಮನೆ ಇಕ್ಕಳಿಹತ್ತಿಸುತ್ತಾನೆ ನನಗೆ (ರೂಢಿ).

[?]

ಇಬ್ಬುಬ್ಬುಲ್, ಇಕ್ಕಳು, ಇಕ್ಕಳ್ಬ್ಬು, ಇಕ್ಕುಳಿ, ಇಕ್ಕುಳಿ, ಇಕ್ಕುಳು, ಇಕ್ಕುಬ್ಬುಲ್, ಇಕ್ಕುಲ್ಬ್ಬು, ಇಕ್ಕುಟಿ, ಇಕ್ಕುಟಿಗ, ಇಬ್ಬುಬ್ಬು (ನಾ). ೧. ವಸ್ತುಗಳನ್ನು ಬಿಗಿಯಾಗಿ ಹಿಡಿಯಲು ಬಳಸುವ, ಕತ್ತರಿಯಂತೆ ನಡುವೆ ಕೀಲಿಸಲ್ಪಟ್ಟು, ಹಿಗ್ಗಿಲಿಸಲು ಅನುಕೂಲಿಸುವಂತೆ ಅಳವಡಿಸಿರುವ ಎರಡು ಕವಲುಗಳುಳ್ಳ ಲೋಹದ ಸಾಧನ; ಪಟಕಾರ; ಸಂದಂಶ; ತಂಡಸ: ‘ರುಜೋದ್ರೇಕ ಸಂದಂಶದೊಳ ಮಿಬ್ಬುಲಕ್ಕುಂ” (ಸಂಜೀವ. ೧೫). ಇಕ್ಕಲ್ಬ್ಬು : ೨. (ಅಲಂ) ಸಂದಿಗ್ಧ ಪರಿಸ್ಥಿತಿ; ಇಕ್ಕಟ್ಟು : ರಕ್ಕಸುವರಾರು ನಮ್ಮನು ದುಃಖದಿಳ್ಳಲಿ [ಪಾಠಾಂ. ದಿಕ್ಕುದಿಕ್ಕಿಂಗೆ] ವಕವ ಮಾಡುವರೆ (ರಾ ಧ ಚ. ೬-೧೧೩). ಇಕ್ಕಳ್ತ : ೧. ಹದವಾಗಿ ಬೇಯಲಿಳ್ಳಕದಲ್ಲಿಯದ ತೆಗೆವ (ಸೂಪಕಾ. ೧-೩೨) ; ಪಗಡೆ ದಾಳಗಳು ಅಂಕುಶಗಳಂತೆಯೂ ಇಕ್ಕಳಗಳಂತೆಯೂ ದ್ಯೂತಕಾರರಿಗೂ ಅವನ ಸಂಸಾರಕ್ಕೂ ದುಃಖವನ್ನು ಕೊಡುತ್ತವೆ (ಜುಕ್ಕಾಸ. ೩೦೮). ಇಕ್ಕುಳ್ : ೧. ಗರಳಧರನೇಕಶಿಖಿಯ ಪಟ್ಟುಯಂ ಕೊಂಡು ಹರನ ಭುಜಭಕ್ತಿಯೆಂದಿಕ್ಕುವಿದಿ ಪಿಡಿಕೊಂಡು (ಇಜಾರಿ. ದೇ. ೧೦೬-೨೦); ಕೆಂಗಲಿಸುವಿಕ್ಕುಳದೆವರ ನಾಲಿಗೆಗೆಳಂ ಕೀಲುವರು ಯಮ ದೂತರು (ವೀಪ್ರತಿ. ೪-೧೯-೪೮). ಇಕ್ಕುಳಿ : ೧. ತಮ್ಮ ರೂಪದ, ರೂಢಿ ದಿಂದ ಅವರು ಇಕ್ಕುಳಿಯಿಂದ ಎಳೆಯದ ಜೆಣ್ ಕೂಸು ಇರಲಿಲ್ಲ (ಕಪಕ. ೩೬). ಇಕ್ಕುಳು: ೧. ಪ್ರಳಯಾಗಲಿದಂ ಕಾಯಿಸಿ ರಾಹುವ ಕೆತ್ತವ ಬಲಿದಿಕ್ಕುಳಿಂ ತೆಗೆದು (ವೀರೇಶ. ೨-೯); ಸಕ್ಕಿ ಸುರಿಗಯೆಳಸಿವ ಖಂಡವ ನಿಕ್ಕುಳಿಸೊಳೊಡೆಯವಟ ಕೊಯ್ (ಕುವ್ಯಾಳ. ೧೫-೩೬). ಇಕ್ಕುಬ್ಬುಲ್ : ೧. “ಇಕ್ಕುಲ್ಬ್ಬು = ವ್ಯಾಧಿ ವಿಕಾರಂ; ಸಂದಂಶಂ; ತಂಡಸಂ” (ಕವಿದ. ಪರಿ. ೧); ಕೆಲಬರ್ ಕುಸಿವರ್ ನಾಲಗೆಯನಿಕ್ಕುಬ್ಬುಲ್ (ಅವಿಮ. ೫-೮೬); ಕುಡು ಕೊಂಡೊಡಮೆಯಕ್ಕಾಗಲೆ ಕುಡಿದರ್ದೊಡಿಕ್ಕಿ ಮುಬ್ಬಿವಿಕ್ಕುಬ್ಬುಲ್ ಕೈಯ್ಯಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೩-೨೨೯); ಅರಿವುದು ಮೂಗಿನಿಕ್ಕುಬ್ಬುಲಿಳೆ ಕೀಲ್ವುದು ಪಲ್ಲಳಂ(ಸೂಕ್ತಿಸು. ೪-೩೭). ಇಕ್ಕುಲ್ಬ್ಬು : ೧. ಅಳ್ಳಯಂ ಕುತ್ತೆಯುಮಿಕ್ಕುಲ್ಬ್ಬುಕೊತ್ತೆಯುಂ (ಅಪಭ. ೧೧೧-೧೦ ವ) ; ಸಿಟ್ಟಿಲ್ಲು ಗಳ್ ತೋಱುವಿನಂ ಕಾಯ್ದುಕ್ಕುಲಂದಿಕ್ಕುಳಿ (ಸುಳುನಾ. ೭-೩೫). ಇಕ್ಕುಲಿ : ೧. ಕನ್ನಡೊಳ್ ಸಂಧಿಸಿದ ಕಲ್ಲಂ ತೆಗೆವಿಕ್ಕುವಂ ಮತ್ತ ಮನೇಕ ಚೌರ್ಯಸಾಧನಂಗಳಂ ಕೊಂಡು (ದಶಕು. ೪-೫೪ ವ) ; ಸುತ್ತಿಗೆ ಯಿಡಿಗಲ್ಲುಕ್ಕುಲ ಬೆಂಕಿಪ್ಪರ್ ಮೊದಲಾದುವ ಸಡಕರಿ ಕಾರಣಂ(ಚಳವ. ೧೦). ಇಕ್ಕುಲಿಬ್ಬಿ : ೧. ಕರ್ಟೂನ್ನದಂತೆ ಇಕ್ಕುಲಿಬ್ಬಿಗಂದು(ಧರ್ಮಾಮೃ. ೬-೭೭) ; ಇಕ್ಕುಲಿಬ್ಬಿಯ ತಂಡಸದ ಕತ್ತರಿಯ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೦೬-೧೫).

ಇಟ್ಕುಟು : ೧. ಉನ್ನತ ಮಸ್ತಕಸ್ಥಳದೊಳಂಬುಗಳಟ್ಟುಡಿದಿರ್ದೊಡತ್ತ ಮಿತ್ತನ್ನೆಜಿತಂದು ಬಲ್ಲಡಿಗರಿಟ್ಕುಟೊನೊಳ್ ಕಿಟಿ ನೊಂದೆನೆನ್ನದೆ ಎನ್ನದೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧೧–೩).

[< ಈಟ್ + ಕುಟ್$_2$. / ತುಳು. ಇಕ್ಕುಳಿ, ಇಕ್ಕುಳು]

ಇಟ್ಕುಟು 'ಇಟ್ಕುಟ್$_2$' ನೋ.

ಇಟ್ಕೊಳ್ 'ಈಟ್ಕೊಳ್' ನೋ.

△ **ಇಟ್ಕ್ಹಾಸಿರ** 'ಇರ್ಛಾಸಿರ' ನೋ.

△ **ಇಟ್ಕ್ಹಾಸಿರ** 'ಇರ್ಛಾಸಿರ' ನೋ.

ಇಟ್ತಿವಯಿಲ (ನಾ). ಒಂದು ಪ್ರದೇಶದ ಹೆಸರು (?): ಮತ್ತಪ್ಪ ಒಸಗೆ ಉತ್ಸಾಹಂಗಳ್ಗೆ ಇಟ್ತಿವಯಿಲಮುಂ ಪೆತ್ತವೀ ವಯಿಲಮುಂ ಸೊವ ಗೆಯಾ ಮರ್ಯಾಯ್ಕದೆ (ಎಇ. XIV, ೧೯೧–೩೨ ; 725). [?]

ಇಟ್ಟಿ (ನಾ). ಕಸಿದು ಕೊಳ್ಳುವಿಕೆ; ಸುಲಿಗೆ; ಕೊಳ್ಳೆ: ಕಳ್ಳ ರಾಯಿಲಮಜಿಯೇಱು ಮಾರಿ ಪಸವಿಟ್ಟು ಬಜಂ ಪೆಜವುಂ ಭಯಂಗಳಾ ಕುಲಿತೆಗಳಿಲ್ಲ (ಅದಿಪು. ೧–೫೨); ಚೋರ ಡಾಮರಾಕ್ರಾಂತಿಯುಮಿಟ್ಟಿಯ ಪಸವಿನ ಪೆಸರ್ವೆಸರುಂ . . . ಇಲ್ಲ (ಶಾಂತಿಪು. ೬–೧೦೨ ವ); ಎಂದು ಮಿಳಾತಳಂ ಬೆಳೆಯುತಿರ್ಕೊಳ್ಗಾಲಮಕ್ಕಿಟ್ಟಿಯುಂ ಬಜನುಂ ಪಿಂಗುಗೆ (ಭಂದೋಂಬು. ೬–೧೩); ಪಗಲೊಳ್ ಕಟ್ಟಲೆ ಪೊಣ್ಮೆ . . . ಪುಟ್ಟುಗುಂ ಅನ್ಯಾಯಮುಮಿಟ್ಟಿಯುಂ ಕಲಹಮುಂ ದುರ್ಭಿಕ್ಷಮುಂ ಕುತ್ತಮುಂ (ಲೋಕೋಪ. ೪–೧೦); "ಈತಿಬಾಧೆಗಳ್" (ಲೋಕೋಪ. ಟೀಕೆ); ಪದವಟಿಯಾದುದಿಟ್ಟಿಯನಿತುಂ ಲಯಮಾದುದಕ್ಕಪ್ಪಪಚ್ಯಮಾದುದು ಧರೆ (ಅನಂಪು. ೬–೬೬); ಉರಗನ ನಿಂದ ತಾರೆ ಮುಖದೊಳ್‌ನಿಲೆ ಮೂಱು ಸಿರಕ್ಕೆ ಮೂಱು . . . ಆವರಿಸುಗುವಿಟ್ಟಿಯೆಂದಱಿದು ಬಿತ್ತಿಸು ರಾಹು ಚಕ್ರದೊಳ್ (ಅಟ್ಟಮ. ೯–೨). [ಇಟ್$_0$ (< ಈಟ್) + –ದಿ]

ಇಟ್ಟಿಲ್ಗೊಲ್ಲಿ (ನಾ). ಒಂದು ಕೊಲ್ಲಿಯ ಹೆಸರು; ಒಂದು ಪ್ರದೇಶದ ಹೆಸರು: ಮೂಡಾಯ್ ನೋಡಿ ನಡೆದು ಇಟ್ಟಿಲ್ಗೊಲ್ಲಿಯೆ (ಎಕ. IV, ಹೆಗ್ಗಡ. ೪–೯ ; 750). [?]

ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ 'ಈಟ್' ಪರಾ.

△ **ಇಟ್ಮೂರ್** 'ಇನ್ನೂಱು' ನೋ.

△ **ಇಟ್ಪತ್ತು** 'ಇರ್ಪತ್ತು' ನೋ.

△ **ಇಟ್ಪಾಱು** (ನಾ). ಎರಡು ಪಾಱು; ಒಂದು ಅಳತೆ: ನೊಱಂಬನ ಬೆಸದೊಳೆ ಪರ್ಬೆಣ್ಣೆಯ ಪೂರ್ಬಸಿದ್ದಾಯ ಪತ್ತು ಗದ್ಯಾಣ ಪೊನ್ನು ಇಟ್ಪಾಱು ಭತ್ತವುಂ ತಿಱುವನ್ತಗೆ ಕಾದಿಯಣ್ಣುಂ ಕೊಟ್ಟಂ (ಎಕ. X, ಮುಳಬಾ. ೨೦೮–೩೨ ; 1000). [ಇಟ್$_0$ (< ಇರ್$_2$) + ಪಾಱ್$_2$]

△ **ಇಟ್ಮೂಱು** (ನಾ). ಎರಡು ಮೂರು; ಆರು ಕೊಳಗ ಬೀಜ ವರಿಯ ಗದ್ದೆ: ಎರಿಯೂರ ಕಾಡಿಗಾವುಣ್ಡ ತನ್ನೂರ ತುಱುಗೊಳೊಳ್ ತುಱುವರ್ರಕ್ಷಿಸಿ ಕಾದಿ ಸತ್ತ ಸಿರಿವನ್ತಗಾಳೊಳ ಇಟ್ಮೂಱು ಭತ್ತದ ಮಣ್ಣು ಮಹಾದೇವರ್ಗ್ಗೆ ಬಿಟ್ಟಂ (ಎಕ. IV, ಗುಂಡ್ಲುಪೇ. ೧೪–೮ ; 995).

[ಇಟ್$_0$ (< ಇರ್$_2$) + ಮೂಱ್$_2$]

ಈ

ಈ$_1$ (ನಾ). ಕನ್ನಡ ವರ್ಣಮಾಲೆಯ ನಾಲ್ಕನೆಯ ವರ್ಣ ; ಈಕಾರ : ಅ, ಆ, ಇ, ಈ . . . ಎಂಬೀ ಪದಿನಾಲ್ಕುಂ ಸ್ವರಂಗಳ್ (ಶಮದ. ೬ ವೃತ್ತಿ).

ಈ$_2$, ಈಯು$_1$ (ಕ್ರಿ). ಇತ್ತ$_3$ (ಭೂತಕೃ) ; ಇತ್ತು (ಭೂತನ್ಯೂ). ೧. ಕೊಡು ; ದಾನಮಾಡು : "ಈ—ಪ್ರದಾನೇ" (ಶಮಧಾ) ; ಇಟ್ಟು ಇತ್ತ ಮಣ್ಣು ಆಜಲೂಜಗನಾವಟಿ ಗುಣಸಾಗರತಮ್ಮಡಿಗಳ್ಗೆ ಕೊಟ್ಟಿದಾ (ಎಕ. IV, ಗುಂಡ್ಲುಪೇ. ೮೮–೭ ; 750) ; ಒಳಗಿರ್ದ ವೈರಿಗಳ್ ಮೊಕ್ಕಳ ಮಿಾಯರ್ ಪೆರ್ಚಲಧಿಕವಿಭವರ್ಕಳುಮಂ (ಕವಿರಾ. ೩–೧೫೦) ; ಅನುಂ ನಿಮಗೆ ಬೇಡಿದ ವರವನೀವೆನೆಂದು (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೦೭–೨೮) ; ವಿರಾಟನಂದು ಕೆಯ್ನಾರೆಜ್ಜಿದೀಯೆ ಗೆಯ್ದರಭಿಮನ್ಯುಗಮುತ್ತರೆಗಂ ವಿವಾಹಮಂ (ಪಂಪಭಾ. ೯–೯) ; ನಿನಗೀವುದನೇಂ ನುಡಿದನೆ ಏ ಅದು ಕಯ್ಯದು (ಎಕ. II, ೫೯–೯೭ ; 974) ; ಎಲ್ಲಿ ಸುಳಿದಡೆ ಅಲ್ಲಿ ಉಪಾಧಿ ಬಿಡದಯ್ಯ ಈ ಉಪಾಧಿಗೆ ಅಪಾಯವನಿತ್ತು ನಿರುಪಾಧಿಯಲ್ಲಿ ನಿಲಿಸಯ್ಯ (ಆದವ. ೨೭) ; ವಿಪ್ರರ ಮಂದಿಗಿತ್ತರು ಗೋ ಹಿರಣ್ಯ ಸಮಸ್ತವಸ್ತುಗಳ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೨–೯). ೨. ಅವಕಾಶವನ್ನು ಕೊಡು ; ಎಡೆಗೊಡು : ಪರಿಯಾಲೀಯದೆ (ಮೈಎರಿ. ೧೯೩೨, ೧೯೬–೭ ; 9ನೆಯ ಶತ) ; ಮಣಿಮಾಳಿಯಲ್ಲದುಟಿದರಾರುಮಂ ಸಾರಲೀಯದೆ ಭಂಡಾರಮಂ ಕಾದುಕೊಂಡಿರ್ಪುದುಂ (ಆದಿಪು. ೨–೧೫ ಪ) ; ಅಭಿಮನ್ಯುವಿನ ವಧೆ ಬಾಳಲೀವುದೆ ನಿನ್ನನು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೪–೪೧) ; ನೀರ ಹರಿಯಲ್ ಈಯದೆ ಕಟ್ಟಿದ ಕಟ್ಟೆ ಆಧಾರ (ನಾಚಿರಾ. ೬). **ಈಯು$_1$** : ೧. ನಲಿವಿನಿಂದವಗನ್ನವ ನೀಯುವೆನೆಂದು ಕೆಲದೊಳು ಕುಳ್ಳಿರಿಸಿದಳು (ಹದಿಬ. ೨–೩೭).

ಈಯಗಾಣು = ಕೊಡಲು ಏನನ್ನಾದರೂ ಕಾಣು : ಮಧ್ಯಾಹ್ನ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಅತಿಥಿಗಳಿಗೆ ಅನ್ನಮೆದ್ದೆನೆಂದರೆ ಈಯಗಾಣೆ (ಕಭವಿ. II, ೩೭೯). ಈಯಾಂ = ಕೊಡಬೇಡ : ರಾಚಮಲ್ಲಙ್ಗಲ್ಲದೆ ರಾಜ್ಯಮಂಗೆಯಲೀಯಾಮೆನ್ದು ಭುವನಾಯ್ತನಮಾಗ್ದುಣಿಯೊಳ್ ಕಾದಿದನ್ದು (ಎಕ. IV, ಹೆಗ್ಗಡ. ೧೧೬–೮ ; 930).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಈ ; ತೆಲು. ಈ, ಇಚ್ಚು ; ಕೊಂಡ. ನಾಯ್ಕಿ. ಸೀ ; ಪರ್ಜಿ. ಚೀ ; ಗೊಂಡಿ. ಸೀಯಾನಾ ; ಕುಇ. ಸೀವ]

ಈ$_3$ 'ಈನ್' ನೋ.

ಈ$_4$ (ಅ). ಇದೋ, ಇಗೋ ಎಂಬ ಅರ್ಥಗಳಲ್ಲಿ ಬರುವ ನಿರ್ದೇಶಕ ಅವ್ಯಯ: ಬಳ್ಳಿಗವುಂಗಂ ತಳ್ತೆಲೆವಳ್ಳಿಯ ಕಟ್ಟಲೆಯನಲೆವ ಸೊಡರ್ಗುಡಿಗಳನೀಯಳ್ಳಿಱಿದಲೆವುವು (ಆದಿಪು. ೧೧–೬೭) ; ಪರಿಯಿಟ್ಟೇಬಪ್ಪನೀಬಪ್ಪನೆ ಕಡುಮುಳಿಸಿಂ ಗಂಗಪೆರ್ಮ್ಮಾಡಿರಾಯಂ ನಿರುತಂ ತಾನೆಂದು ಚೋಳಂ ಮದಮನುಡುಗಿದಂ (ಸೌಇಇ. IX–i, ೧೧೮–೧೮ ; 1057) ; ಚಲದಿಂದೀ ಬಂದಪಂ ಕೆಮ್ಮನಂಡಲೆಯಲ್ ಶ್ರೀಗುಣಚಂದ್ರದೇವಂ (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೫೭–೨೪ ; 1115) ; ಮೆಚ್ಚಿಸಿಕೊಡುವೆನೀಬಹೆನೆಂದು ಮುರಹರನೊಡನೆ ಮುದದಲಿ ರಥಕೆ ಬಂದನು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೨–೧೭).

ಈ$_5$ 'ಇದು' ಪರಾ.

ಈಂಗಡಲ್ 'ಇಂಗಡಲ್' ನೋ.

ಈಂಗೊರಲ್ 'ಇಂಗೊರಲ್' ನೋ.

ಈಂಚರ 'ಇಂಚರ$_1$' ನೋ.

ಈಂಚಿಲ್, ಇಂಚಿಲ್, ಈಚ, ಈಚಲ್$_1$, ಈಚಲ, ಈಚಲು$_1$, ಈಚಿಲ್, ಈಚೆಲ (ನಾ). ತಾಳೆಯ ಜಾತಿಗೆ ಸೇರಿದ ಮರ ; ಹೆಂಡದ ಮರ : ತದೀಯ ತಟಂಗಳಲ್ಲಿಯಿಂಚಿಲ [ಪಾಠಾಂ. ಯಿಂಚಿಲ, ಯಿಾಚಲ] ಕಡೆಗೊಂಬುಗಳ್ ತುಱುಗಿ ಬಿರ್ದವೊಲಿರ್ದುವು . . . ಮೊಸಳೆಗಳ್ (ಕುಸುಮಾ. ೭–೧೮). **ಇಂಚಿಲ್** : ಇಂಚಿಲ [ಪಾಠಾಂ. ಈಚಿಲ] ಕರಿಬೇವಿನಂಬಟೆಯ ತಾಱೆಯ ತಂಡಸಿನಾಸಿನ (ಲೀಲಾವ. ೬–೨೬). **ಈಚೆ** : ಕಲ್ಲುಹಳ್ಳಿಯ ಒಳಗೆರೆಯ ಈಚದ ತಾಳೊತ್ತಿನ ನಟ್ಟ ಕಲು (ಎಕ. XIV, ಮಂಡ್ಯ. ೧೧೫–೯೬ ; 1516). **ಈಚಲ್$_1$** : "ಮಧುಪೂರಮೆನಲೀಚಲ್" (ಮಂಗರಾ. ೩೫–೧೫). **ಈಚಲ** : ಯಿಾ [ಈ] ಚಲ ಪೈರು (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೯, ೪೨–೯೪ ; 1825) ; ಡಾಕಿನಿಯು ಆಗ ಒಂದು ಈಚಲಗರಿಯಿಂದ ಕಟ್ಟಿಯನ್ನು ಉಡುಗುತ್ತಿದ್ದಳು (ಕುರಿಹಿಂ. ೬೮). **ಈಚಲು$_1$** : ಸುರೆ ಬಗಿನಿಯಿಾಚಲೋಲೆಯ ಮರಗಳ್ (ಚಿಬಪು. ೪೭–೪೫). **ಈಚಿಲ್** : ಗೋಣಿಯಾಲದೀಚಿಲ [ಪಾಠಾಂ. ಇಂಚಿಲ] ಕರಿಬೇವಿನಂಬಟೆಯ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೩–೨೪ ; ಲೀಲಾವ. ೬–೨೬). **ಈಚೆಲ** : ಖರ್ಜೂರ ತರುವೆಂದು ಅಱಿಯದೆ ಸಾಕಲು ಊರ್ಜಿತವಾಗಿ ಈಚೆಲವ ಪ್ರಜ್ವಲಿಪ ಹಣ್ಣು ಕಂಡು ಮರುಗುವಂತೆ (ಬಿಜ್ಜರಾ. ೧೧–೮).

ಈಚಲನೀರು = ಹೆಂಡ ; ಮದ್ಯ ; ಕಳ್ಳು : ನೀಚನ ಸಂಗವೂ ಈಚಲನೀರೂ ನಾಚಿಗೆಕೆಡಿಸುವುದು (ಗಾದೆ). ಈಚಲಮರ = ಈಂಚಿಲ್ : ಅಂಣಗಳ ಕುಂಟೆವೊಳಗಣ ಯಿಾಚಲಮರನೂ ಬಿಟ್ಟುಕೊಟ್ಟೆಉ (ಸೌಇಇ. IX–ii, ೬೭೦–೨೯ ; 1159) ; ಈಚಲಮರದ ಕೆಳಗೆ ಮಜ್ಜಿಗೆ ಕುಡಿದ ಹಾಗೆ (ಗಾದೆ). ಈಚಲಮರದಮ್ಮ = ಮದ್ಯದ ಅಧಿದೇವತೆ : ಈಚಲಮರದಮ್ಮನ ಪರಸಾದ ಗಡದ್ದ ತಗೊಂಡ ಬಂದ್ಹಾಂಗ ಕಾಣತೈತಿ (ಹೊಸಂಸಾ. ೫೯).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಈಣ್ಟು, ಈಞ್ಚು, ಈಚ್ಚ ; ಮಲ. ಈನ್ತಲ್, ಈನ್ತು, ಈತ್ತ ; ತುಳು. ಈಂಚಿಲ್, ಈಚಿಲ್ ; ತೆಲು. ಈತ ; ಪರ್ಜಿ. ಚೀಂದ್ ; ಗೊಂಡಿ. ಈಂಡಿ ; ಕುಇ. ಸೀತ]

ಈಂಚು, ಈಚು$_1$ (ನಾ). ಕಂದುವಿಕೆ ; ಒಣಗುವಿಕೆ ; ಮಾಸುವಿಕೆ ; ನೀರಸವಾಗುವಿಕೆ. 'ಈಂಚುವೋಗು' ಪರಾ. **ಈಚು$_1$**. 'ಈಚುವೋಗು' ಪರಾ.

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಇಞ್ಚು = ಅರಿಹೋಗು, ಇಂಗಿಹೋಗು, ಅವಿಯಾಗಿ ಹೋಗು ; ತೆಲು. ಈಚು]

ಈಂಚುವೋಗು, ಇಂಚೆವೋಗು, ಈಚುವೋಗು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕಂದು ; ಕಳೆಗುಂದು ; ಬಾಡು ; ಒಣಗು ; ರಸಹೀನವಾಗು : ಪೊಳಪೀಂಚುವೋಯ್ತು [ಪಾಠಾಂ. ಪಿಂಚೆವೋಯ್ತು, ಪಿಂಬುವೋಯ್ತು] ತಾರಗೆ ಬೆಳಗುಱಿದುವು (ಲೀಲಾವ. ೩–೫). **ಇಂಚೆವೋಗು** : ೧. ಇಂಚೆವೋದಾ ಕೆಯಿಗಳೊಳಗೆ ಈತಂ ಮಲಗಲು (ಅಱಿರ. ೧೭೪–೫). **ಈಚುವೋಗು** : ೨. ನೀಗು ; ಹೋಗು ; ತೊಲಗು : ತೃಣಧಾನ್ಯಗಳ ಕಾವು ನಾಲ . . . ಎನಿಸುಗು, ಅದು ಈಚುವೋದ ಕಾವಾದರೆ ಪಲಾಲವೆನಿಸುಗು, ಈಚುವೋದ ಧಾನ್ಯದ ಹೆಸರೆಂದೂ ಎಂಬರು (ನಾಚಿರಾ. ೬) ; ಅದುಕಾರಣ ನಡೆದೆನು ಆಕೆಯ ಕರುಣದ ಬೆಳೆಯಿಾಚುವೋಗದವೊಲು (ಸೊಬಸೋ. ೧೮–೬೩) ; ಮನದ ಸಂಚಲವೀಚುವೋದುದು ಕಲಿ ಧನಂಜಯನ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೪–೪೨). [ಈಂಚು + ಪೋಗು$_1$]

ಈಂಟಿ 'ಇಟ್ಟಿ$_2$' ನೋ.

ಈಂಟಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕುಡಿಯುವಂತೆ ಮಾಡು; ಕುಡಿಸು: ಕಿವಿಯಿಂ ದೀಂಟಿಸುವರ್ ಸಮಸ್ತ ರಸಮಂ (ಲೀಲಾವ. ೧–೧೨); ಉಚಿತದಗ್ಗವಣಿಗಳನೀಂಟಿಸಲಚಲ ಭಕ್ತಿಯನಱಿವನಾತನು (ಪ್ರಭುಲೀ. ೧೬–೨೦); ಎತ್ತುಗಳ ಪೇರ್ಗಳಂ ನೂಂಕಿಬಿಡು ಸಬರಮಂ ಜೀವಧನಕೆ ನೀರ್ಗಳ ನೀಂಟಿಸು (ಚಿಬಪು. ೪೮–೩೦). [ಈಂಟು + –ಇಸ್ಸು]

ಈಂಟು (ಕ್ರಿ). ಕುಡಿ; ಹೀರು; ಪಾನಮಾಡು: "ಈಂಟು—ಪಾನೇ" (ಶಮಧಾ); ವಿಧುಮುಖಿ ಮೆಲ್ಲಮೆಲ್ಲನೆ ಮಧುದ್ರವಮಂ ಸವಿದೀಂಟುವಲ್ಲಿ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೯೬೩ ಶೂದ್ರಕ); ಈಗಳೀಂಟುವೆನೊ ದಾಂಟುವೆನೋ ಲವಣಾಂಬುರಾಶಿಯಂ (ಆದಿಪು. ೧೨–೭೧); ನೀರಡಸಿ ವಿಷವನೀಂಟಬಹುದೆ (ಬಸವ. ೧೨೦); ಮೊಲೆವಾಲನೀಂಟುತಂ (ಮಾನರ. ೧೬೩–೯); ಚರಣವದನವ ತೊಳೆದು ನಿರ್ಮಳತರ ವರಾಂಬುವನೀಂಟದರು (ಕುವ್ಯಾಗ. ೪–೪೩). [?]

ಈಂಟುಜಳಧಿ (ನಾ). (ಕುಡಿನೀರಿನ ಎಂದರೆ) ಸಿಹಿನೀರಿನ ಸಮುದ್ರ (?): ಈಂಟುಜಳಧಿಯೆನಿಪಗಱ ನೀಳ್ಪಿನಿಂ ನೆಗೆದು ಸೊಗಯಿಸುವ ಕೋಂಟೆಯೊಳ್ಪಿನಿಂ (ಪಂಪಭಾ. ೩–೨೨). [ಈಂಟು + ಜಳಧಿ (= ಜಲಧಿ)]

ಈಂತ, ಈತ್ತ (ನಾ). ಈನುವುದು; ಮರಿಹಾಕುವುದು; ಸೂಲು: ಈಂತಂ, ಈಂತಂಗಳ್; ಈಂತಂ, ಈಂಪುದು (ಶಬ್ದಾನು. ೫೭೯ ವ್ಯಾಖ್ಯಾ; ೫೫೩ ಪ್ರಯೋ). **ಈತ್ತ**: ಇದು ಎಷ್ಟನೆಯ ಈತ? (ರೂಢಿ).
[ಈನ್ + – ತ್ತ. / ತಮಿ. ಮಲ. ಈಱ್ಱು; ತೆಲು. ಈತ]

ಈಂದ 'ಈನ್' ಪರಾ.

ಈಂದನಿ (ನಾ). ಸವಿಯಾದ ಧ್ವನಿ; ಮಧುರವಾದ ಸ್ವರ: ಈಂದನಿಯಿಂದೆ ದೇವಗಣಿಕಾತತಿಯಾತನ ಗೀತಮಂ ನಿಜಾನಂದದೆ ಪಾಡೆ (ಚಂದ್ರಪು. ೧೧–೮೭). [< ಇನಿದು + ದನಿ]

ಈಂದು 'ಈನ್' ಪರಾ.

ಈಂದುಟಿ 'ಇಂದುಟಿ' ನೋ.

ಈಂದೋಳ್ (ನಾ). ಅಂದವಾದ ತೋಳು: ಬಹುಳದಿಂ ವ್ಯಂಜನ ಪರಮಾದಲ್ಲಿಯುಂ ದೀರ್ಘಮಾಯ್ತು . . . ಈಂಚರಂ, ಈಂಬುಳಿ, ಈಂಗಡಲ್, ಈಂದೋಳ್, ಈಂದುಟಿ (ಶಮದ. ೧೮೦ ಪ್ರಯೋ).
[< ಇನಿದು + ತೋಳ್]

ಈಂಬುಳಿ 'ಇಂಬುಳಿ' ನೋ.

ಈಕಾರ (ನಾ). [ವ್ಯಾಕ] = ಈ$_1$: ಅ ಆಕಾರಗಳ ಮುಂದೆ ಇ ಈ ಕಾರಗಳು ಇದ್ದರೆ ಏ ಕಾರವೂ ಉ ಊ ಕಾರಗಳಿದ್ದರೆ ಓ ಕಾರವೂ . . . ಆ ಎರಡು ಸ್ವರಗಳಿಗೂ ಆದೇಶವಾಗಿ ಬರುವುವು (ಶಬ್ದಾದ. ೬). [ಸಂ.]

ಈಕಾರಾಂತ (ಗು). [ವ್ಯಾಕ] 'ಈ' ಎಂಬ ವರ್ಣದಿಂದ ಕೊನೆಗೊಳ್ಳುವ (ಶಬ್ದ): ಈಕಾರಾಂತಕ್ಕೆ—ಲಕ್ಷ್ಮೀ, ಗೌರೀ, ಸರಸ್ವತೀ (ಶಮದ. ೮೩ ಪ್ರಯೋ). [ಈಕಾರ + ಅಂತ್ತ]

ಈಕೆ 'ಇದು' ಪರಾ.

ಈಕೆಗಾಳ್ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು(?): ಮರಗಲ್ಲಗಾಮುಣ್ಡನ ಮಗ ದಮೋದೆಱಿ ಮಣ್ಣುಲೋರಮೀಕೆಗಾಳೊಳ್ಕಾದಿ ಪುಳಗಣ್ಣೊಳು ಸತ್ತು ಸಗ್ಗಿಯಾದಂ (ಎಕ. X (S), ಮುಳಬಾ. ೧೮೭–೧೧೧; 830). [?]

ಈಕ್ಷಕ (ನಾ). ನೋಡುವವನು; ಗಮನಿಸುವವನು. 'ಪರೀಕ್ಷಕ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಈಕ್ಷಣ (ನಾ). ೧. ಕಣ್ಣು: ಆ ಪೀನಕುಚಂಗಳಾಕ್ಷಣದೊಳೀಕ್ಷಣಮಂ ಸೆಱೆಗೆಯ್ಯೆ ಕೃಷ್ಣನಾ ಮಾನಿನಿಗಿತ್ತು ತನ್ನ ಮನಮಂ ಮರವಾನಸನಂತೆ ತೋಱಿದಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೭–೧೦೯); ಗರಗರಿಕೆ ಕೊರಲೊಳೀಕ್ಷಣದೊಳ್ ವಾರ್ಬಿಂದು ಮಿಡುಕೆರ್ದೆಯೊಳೊದವೆ (ಯಶೋಚ. ೨–೪೧). ೨. ನೋಡುವಿಕೆ; ನೋಟ. 'ಈಕ್ಷಣಭದ್ರ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಈಕ್ಷಣಭದ್ರ (ಗು). ನೋಡಲು ಮಂಗಳಕರವಾದ: ಧಾತಕೀಷಂಡ ಮೀಕ್ಷಣಭದ್ರಂ ಸಸಮುದ್ರಮಂ ಬಳಸಿ ಜಂಬೂದ್ವೀಪ ವಿನ್ಯಾಸಮಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೧–೭೨). [ಈಕ್ಷಣ + ಭದ್ರ]

ಈಕ್ಷಣಾಕರ್ಷಣ (ನಾ). ನೋಟವನ್ನು ಸೆಳೆಯುವಿಕೆ; ಕಣ್ಣನ್ನು ಆಕರ್ಷಿಸುವುದು: ಸ್ಫುರದ್ರತ್ನಕಳಾಪೋನ್ಮುಖ ಮಯೂಖಮಂಡಳಿ ಬೇಱೊಂದಕೃತಕ ಚಿತ್ರಚ್ಛತ್ರಪ್ರಕಾರದಿಂ ಮೆಱೆದುದೀಕ್ಷಣಾಕರ್ಷಣಮಂ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೮–೧೨೨). [ಈಕ್ಷಣ + ಆಕರ್ಷಣ]

ಈಕ್ಷಣಿಕ (ನಾ). ಭವಿಷ್ಯವನ್ನು ಹೇಳುವವನು; ಕಣಿಹೇಳುವವನು. [ಸಂ.]

ಈಕ್ಷಣಿಕೆ (ನಾ). ಭವಿಷ್ಯವನ್ನು ಹೇಳುವವಳು; ಕಣಿಹೇಳುವವಳು: "ಕಣಿ ಶಕುನ ಮುಂತಾದುವನ್ನು ಹೇಳುವವಳು" (ಅಮರ. ಟೀಕೆ). [ಸಂ. ಈಕ್ಷಣಿಕಾ]

ಈಕ್ಷಿತ (ಗು). ನೋಡಲ್ಪಟ್ಟ; ಕಂಡ. [ಸಂ.]

ಈಕ್ಷಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ನೋಡು; ಕಾಣು: ಒಂದೊಂದಱ ಸೌಂದರ್ಯಮನೊಂದೊಂದೀಕ್ಷಿಸಲೊಡರ್ಚಿ ನಾಸಿಕಮಡ್ಡಂಬಂದಂದಮನೀಕ್ಷಿಸಿ (ಕವಿರಾ. ೩–೨೩೪); ಚಿತ್ತದೊಳು ಪೂಜೆ ಪುಟ್ಟರ್ದಂತೆ ಈಕ್ಷಿಸುತೆ (ಬಸರ. ೩–೬೦); ಭೀಮನ ಕೋಲ ಕೋಳಾಹಳವನೀಕ್ಷಿಸುತಲ್ಲಿಗೈತಂದ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೩–೧). ೨. ನೋಡುತ್ತಿರು; ನಿರೀಕ್ಷಿಸು: ಕನೀಯನನ್ದನನ ರಾಜ್ಯಮನೀಕ್ಷಿಸುಗಾಪ ಕಾಲಮುಂ (ಎಕ. X, ಮುಳಬಾ. ೩೮–೩೩; 890). ೩. ಭಾವಿಸಿ ನೋಡು; ಯೋಚಿಸಿ ನೋಡು: ಬೆಟ್ಟಗಳ ಚೂರ್ಣಂಮಾಡಲಕ್ಕೀಕ್ಷಿಸಲ್ ಸತಿಯಾ ಚಿತ್ತವಭೇದ್ಯವೈ (ಸೋಮೇಶ. ೮೦); ಈಕ್ಷಿಸಲ್ ದೊರೆಗಳ್ಗೆತ್ತಣ ನೀತಿಯೈ (ಸೋಮೇಶ. ೬೦); ಒಳಗೀಕ್ಷಿಸೆ ಶ್ರೀಭೃತನಾತ್ಮ ತೋಱುವನು (ಭರಚ. ೨–೭೩).
[ಈಕ್ಷಣ + –ಇಸ್ಸು]

ಈಕ್ಷ್ಯ (ಗು). ನೋಡಬಹುದಾದ; ಕಾಣಬಹುದಾದ. [ಸಂ.]

ಈಕ್ಷ್ಯಕೃತಿ (ನಾ). "ಕಾಣಬಹುದಾದ ಕೆಲಸ" (ಮಂಕುಕ. ಕೋಶ): ವಾಯುವಂ ಕಾಣ್ಬನಾರ್? ತತ್ಕ್ರಿಯೆಯ ಕಾಣನಾರ್? ಮಾಯೆಯಂತ ಪರೀಕ್ಷ್ಯಸತ್ತ್ವದೀಕ್ಷ್ಯಕೃತಿ (ಮಂಕುಕ. ೧೪೪). [ಈಕ್ಷ್ಯ + ಕೃತಿ]

ಈಗ 'ಈಗಡು' ನೋ.

ಈಗಡ 'ಈಗಡು' ನೋ.

ಈಗಡು, ಈಗ, ಈಗಡ, ಈಗಲ್, ಈಗಲು, ಈಗಳ್, ಈಗಳು, ಈಗ್ಗೆ, ಈಗ್ಯೆ (ಅ). ಈ ಸಮಯದಲ್ಲಿ; ಈ ಹೊತ್ತಿನಲ್ಲಿ; ಈ ಗಳಿಗೆಯಲ್ಲಿ; ಈ ಕ್ಷಣದಲ್ಲಿ: "ತಳೆಗುಂ ಕಾಲಾರ್ಥಮನಾಗಳೀಗಳೆಂಬಾಗಡೀಗಡೆಂಬಿವು" (ಶಮದ. ೩೨೧); ಕನ್ನಡದೊಳ್ ಚತ್ತಾಣಮುಂ ಬೆದಂಡೆಯುಮೆಂದೀಗಡಿನ ನೆಗೞ್ತೆಯ ಕಬ್ಬದೊಳೊಡಂಬಡಂ ಮಾಡಿದರ್ ಪುರಾತನ ಕವಿಗಳ್ (ಕವಿರಾ. ೧–೩೨); ಈಗಡೆ ಬಾರಿಸು ನೀಂ ನಿನ್ನ ಮಗನ ನಂಧನರೇಂದ್ರಾ (ಪಂಪಭಾ. ೭–೧); ಮತ್ತವರಂ ಪೆಸರ್ಗೊಣ್ಡದೆನ್ತು ಪೋಲಿಸುವುದೊ ಪೇೞಿಮಿಾಗಡಿನ ರಾಜತನೂಜರೊಳಿನ್ದ್ರರಾಜನಂ (ಎಕ. II, ೧೩೩–೫೧; 982). **ಈಗ**: ಗತಿಗೆಟ್ಟು ಕೇಶಿ ಸಮರಕ್ಷಿತಿಯೊಳ್ ಕೆಡೆ ದಿರ್ದುವೀಗ ಮುನ್ನಿಲ್ಲದುದೊಂದತಿಶಯಸುಗತಿಯನೊಳಕೊಂಡು ತರಣಿ ಮಂಡಲಮನೆಯ್ದಿದಂ (ಜಗವಿ. ೫–೫೦); ಈ ನಾಲಗೆಯ ಸಾಲವನೀಗ ಕೈಯಲಿ ತಿದ್ದಿ ಕೊಡುವರೆ ಹೋಗದೇ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೨–೧೯); ಆಗ ಬಾ ಈಗ ಬಾ ಹೋಗಿ ಬಾ ಎನ್ನದಲೆ ಆಗಲೇ ಕರೆದು ಕೊಡುವವನ ಧರ್ಮ ಹೊನ್ನಾಗದೆ ಬಿಡದು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೬೨೨). **ಈಗಡ**: ಆಗಡ ಈಗಡ ಪೊಟ್ಟಡ . . . ಇತಿ ಅಣಮಾದಿರಾಕೃತಿಗಣಃ (ಶಬ್ದಾನು. ೨೦ ವ್ಯಾಖ್ಯಾ). **ಈಗಲ್**: "ಈಗಲ್, ಈಗಲು, ಈಗಳ್, ಈಗಳು = ಈಗ" (ಗಂಗಾಮ. ೩೬).

ಈಗಲು : ಈಗಲೀ ಕದನದಲಿ ವಜ್ರಕೆ ಬೇಗಡೆಯ ಮಾಡಿದನದಾವನು (ಕುವ್ಯಾಪ್ರೋ. ೧–೧೦). **ಈಗಳ್** : ನೆರೆದು ಬಂದಪರವರ್ ಸಯಲಾ ಬಲಮೆಲ್ಲಮೆಟ್ಟರದೆ ಕೊಂದಪನಿವಂದಿರ ನೀಗಳೆ ನಿಕ್ಕುವಂ (ಕವಿರಾ. ೧–೧೩೦); ಈಗಳಿನೆಮ್ಮ ಪೋಗು ಗೆಂಟನಿತೆಡೆಯಂ ತಗುಳ್ದು ಬರಲಾರ್ಪಿರೆ ನಿಮ್ಮ ವಿಳಾಸಯಾನದಿಂ (ಆದಿಪು. ೧೧–೧೩೮); ಈ ನೆಲದೊಳ್ ಮಲ್ಲಪನ ಸಮಾನರ್ ನರರೀಗಳಿಲ್ಲ (ಶಾಂತಿಪು. ೧–೪೯). **ಈಗಳು** : ಪರಿಕಿಪೊಡೀಗಳೀಗಳಿನ ಕಾಳ್ಸತಿಯರ್ಕ್ಕಳನೆನ್ತು ಪೋಲಿಪೆಂ ಪರಮ ಪವಿತ್ರೆ × × × ಕಮಳನೇತ್ರೆಯ (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೫–೩೬ ; 1218); ಈಪರಿ ಜೀವಭಾವದೊಳೆಸಗುವರು ನೀವ್ ಪಶುಗಳೀಗಳು ನಿಮ್ಮ ರಕ್ಷಣವ ಪಸರಿಸುವ ಪರಮಾತ್ಮ ತಾನು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೬–೩೦). **ಈಗ್ಗೆ** : ಇಷ್ಟುದಿನ ವಿಲ್ಲದೆ ಈಗ್ಗೇ ಧಾರಣಿ ಬಂದ ಹಾಗಿದೆ (ದಾಸಹು. ೬೫). **ಈಗ್ಯೆ** : ಈಗ್ಯೆ ಸುಮಾರು ೫೦ ವರ್ಷಗಳ ಹಿಂದೆ ವಾಹನಸೌಕರ್ಯ ಅಷ್ಟಾಗಿ ಇರಲಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ).

ಈಗಣ = ಇಂದಿನ ; ಈಗಿನ : ಅವುಗಳನ್ನೆಲ್ಲ ವಿಚಾರಿಸಿ ಈಗಣ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ತಿದ್ದಿ ಉತ್ತಮಪಡಿಸುವ ಮಾರ್ಗವನ್ನು ಆಲೋಚಿಸುವುದು ನಮಗೆಲ್ಲ ಕರ್ತವ್ಯವಾಗಿದೆ (ಸಾಹಿಶ. ೫೮); ನಮ್ಮ ನಾಡಿನ ಈಗಣ ಜೀವನದ ಜೀವಾಳವೇ ಕ್ರಾಂತಿಮಯವಾಗಿದೆ (ಸಾಹಿವಿ ೨೫). ಈಗಳೆ, ಈಗಲೆ = ಕೂಡಲೆ : ಉತ್ತಮ ಪಾತ್ರದಾನದಿಂ ಕನಕಲಾಭಮುಂ ಪೂಜಾ ಲಾಭಮುಂ ಈಗಳೆ ನಿನಗಾದಪುವು (ಚಾವುಂಪು. ೩೫–೨೧) ; ನಾನು ಈಗಲೆ ಬಂದು ಬಿಡುತ್ತೇನೆ (ರೂಢಿ). ಈಗಳೀಗಳ್ (ದ್ವಿರುಕ್ತಿ) : ಎಳವಿಸಿಲೀಗಳೀಗಳೆ ಮುದಿರ್ದುದು ಚೂತ ಕುಜಾತಮಿಾಗಳೀಗಳೆ ನನೆದೋಱಿತು (ಆದಿಪು. ೧೩–೫). [?]

ಈಗರ್ಜಿ 'ಇಗರ್ಜಿ' ನೋ.

ಈಗಲ್ 'ಈಗಡು' ನೋ.

ಈಗಲು 'ಈಗಡು' ನೋ.

ಈಗಳ್ 'ಈಗಡು' ನೋ.

ಈಗಳು 'ಈಗಡು' ನೋ.

ಈಗ್ಗೆ 'ಈಗಡು' ನೋ.

ಈಗ್ಯೆ 'ಈಗಡು' ನೋ.

ಈಚ 'ಈಂಚಿಲ್' ನೋ.

ಈಚಲ್$_1$ 'ಈಂಚಿಲ್' ನೋ.

ಈಚಲ್$_2$, ಈಚಲ್ಲು$_2$ (ನಾ). ಮಳೆಗಾಲದಲ್ಲಿ ದೀಪಕ್ಕೆ ಮುತ್ತುವ ರೆಕ್ಕೆಯಿರುವ ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಹುಳು (ಕಿ). **ಈಚಲ್ಲು$_2$** : 'ಈಚಲಹುಳು' ಪರಾ.

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಈಚಲ್, ಈಯಲ್ ; ಮಲ. ಈಯಲ್ ; ತೆಲು. ಇಸುಳ್ಲು, ಉಸುಳ್ಲು]

ಈಚಲ 'ಈಂಚಿಲ್' ನೋ.

ಈಚಲದಾಳಗ್ರಾಮ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಆತನ ಭೂಮಿ ಯಿಾಚಲದಾಳಗ್ರಾಮದಲಿ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೧, ೧೦–೧೦ ; 1585).

[ಈಚಲದಾಳ$_0$ + ಗ್ರಾಮ]

ಈಚಲ್ಲು$_1$ 'ಈಂಚಿಲ್' ನೋ.

ಈಚಲ್ಲು$_2$ 'ಈಚಲ್$_2$' ನೋ.

ಈಚಲುಹುಳ 'ಈಚಲ್ವುಟು' ನೋ.

ಈಚಲುಹುಳು 'ಈಚಲ್ವುಟು' ನೋ.

ಈಚಲ್ವುಟು, ಈಚಲುಹುಳ, ಈಚಲುಹುಳು (ನಾ). (ದೀಪಕ್ಕೆ ಮುತ್ತುವುದರಿಂದ ರೆಕ್ಕೆ ಉದುರಿಹೋಗುವ) ದೀಪದ ಹುಳು ; ರೆಕ್ಕೆಹುಳು : ಪುರಿದಿರಿಸಿದೀಚಲ್ವುಟು ಕೆಂಜಿಗೆಗಳ ಲಾಜಾಕ್ಷತೆಗಳಿಂ (ಚಿಕವಂ. ೮–೮). **ಈಚಲುಹುಳ** : "ಪತಂಗಿಕಾ, ಪುತ್ತಿಕಾ – ಈ ೨ ಹೆಣ್ಣುಪತಂಗದ ಹುಳುವಿಗೂ ಈಚಲುಹುಳಕ್ಕೂ ದೊಡ್ಡ ಜೇನು ನೊಣಕ್ಕೂ ಹೆಸರುಗಳು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೪೧). **ಈಚಲುಹುಳು** : ದೀಪದಹುಳು, ಪತಂಗ ; ಈಚಲುಹುಳು (Moth. ಇಂಕನಿ) ; ಮಳೆ ಬಂದ ಮೇಲೆ ಈಚಲು ಹುಳುಗಳು ಏಳುತ್ತವೆ (ರೂಢಿ).

[ಈಚಲ್$_2$ + ಪುಟು. / ಮಲ. ಈಯಾಮ್ಪಾಱ್ಟ]

ಈಚಿಲ್ 'ಈಂಚಿಲ್' ನೋ.

ಈಚು$_1$ 'ಈಂಚು' ನೋ.

ಈಚು$_2$ (ಕ್ರಿ). ೧. "ದೀಕು ; ಮುಂಗೈಯಲೆ ಸವರು" (ಜಾನಕೋ. ೧೮). ೨. (ಉಕ). ಚಿಮ್ಮು : ಚಿಣ್ಣಿಯನ್ನು ಕೋಲಿನಿಂದ ಈಚು (ರೂಢಿ).

[?. / ತೆಲು. ಈಚು = ಒಣಗು, ಬತ್ತು]

ಈಚು$_3$ 'ಈಸ್ಕು$_6$' ನೋ.

ಈಚುಕೈ (ನಾ). ಉಳುವಾಗ ಕೈಯಲ್ಲಿ ಹಿಡಿದು ಒತ್ತುವ ನೇಗಿಲಿನ ಭಾಗ ; ನೇಗಿಲಿನ ಹಿಡಿ ; ಮೇಣಿ ; ಹಿಡಿಕಾಯಿ (ಕಿಸಂಗ್ಲಾ. ೮).

[ಈಚು$_3$ (< ಈಸ್ಕು$_6$) + ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$)]

ಈಚುಕೋಲು (ನಾ). ಈಚಿಗೆ ಹಾಕುವ ಕೋಲು ; ಹಲದಂಡ : "ಹಲದಂಡ – ಈಚುಕೋಲು" (ನಾನಾರ. ೮ ಟೀಕೆ).

[ಈಚು$_3$ (< ಈಸ್ಕು$_6$) + ಕೋಲು$_1$ (< ಕೋಲ್$_1$)]

ಈಚುವೋಗು 'ಈಂಚುವೋಗು' ನೋ.

ಈಚೆ (ಅ). ೧. ಈಕಡೆಯ ; ಈ ಮಗ್ಗುಲಿನ ; ಇತ್ತಕಡೆಯ : ಮತ್ತೆ ಈಚೆಯಲ್ಲಿ ಕಡನ ಕೊಡಲಾಗಿ (ಮೋಳಿಮಾ. ೪೮) ; ಸುಶರ್ಮಸುಬಾಹು ಶಕುನಿಗಳುರವಣಿಸಿತೀಚೆಯಲಿ ಶಲ್ಯನ ಬೆರಳ ಸನ್ನೆಯಲಿ (ಕುವ್ಯಾಶ. ೨–೧೭) ; ಈಚೆಯೊಳೀ ಕುಶಂ ಪೋಗದಿರಿ . . . ಲವನಂ ಬಿಟ್ಟು ನಡೆಯಿ ನೀವೆನುತೆಚ್ಚನು (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೦–೨೪) ; ಆಚೆ ಬೀದಿಯಲ್ಲಿ ಅವಮಾನವಾದರೆ ಈಚೆ ಬೀದಿಯಲ್ಲಿ ಹೊಸ ಆಳು (ಗಾದೆ).

ಈಚಿಗೆ = ೧. ಈ ಕಡೆಗೆ ; ಹೊರಗೆ ; ಈ ಮಗ್ಗಲಿಗೆ : "ವಾರ್ತಃ, ನಿರಾಮಯಃ, ಕಲ್ಯಃ, ಉಲ್ಲಾಪಃ – ಈ ೪ ರೋಗದ ದೆಸೆಯಿಂದ ಈಚಿಗೆ ಬಂದವನು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೬೧). ೨. ಅನಂತರ ; ಇತ್ತೀಚೆ : ಈ ಕಟ್ಟಡ ನೂರುವರ್ಷಗಳಿಂದ ಈಚಿಗೆ ಕಟ್ಟಿದ್ದು (ರೂಢಿ). ಈಚೀಚಿಗೆ (ದ್ವಿರುಕ್ತಿ) : ನೂಲುವ ನೇಯುವ ಯಂತ್ರಗಳು ನಮ್ಮಲ್ಲಿ ಬಂದುದು ಈಚೀಚಿಗೆ (ರೂಢಿ). ಈಚೆಕಡೆ = ಈ ಕಡೆ ; ಈ ಪಕ್ಕ : ಅವಾರ = ಹೊಳೆ ಹಳ್ಳ ಮುಂತಾದವುಗಳ ಈಚೆಕಡೆಯ ದಂಡೆ (ಗಂಗಾಮ. ೧೮). ಈಚೆಗೆ = ಈ ಕಾಲದ ಅನಂತರ ; ಇಲ್ಲಿಂದ ತರುವಾಯ : ಈಚೆಗೆ ಎಪ್ಪತ್ತು ಎಂಬತ್ತು ವರ್ಷದಿಂದ ಇಂಗ್ಲಂಡದೇಶದಲ್ಲಿ ಯಂತ್ರಗಳಿಂದ ನೂಲಿನ ಬಟ್ಟೆಯನ್ನು ಮಾಡ ಹತ್ತಿದ್ದಾರೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೪–೨೮). ಈಚೆದಂಡೆ = ಈಚೆದಡ ; ಈ ಕಡೆಯ ದಡ ; ಈ ಭಾಗದ ತೀರ (ಕಿ). [?]

ಈಚೆಲ 'ಈಂಚಿಲ್' ನೋ.

ಈಚ್ಚಱಿ (ಕ್ರಿ). ಧಾರಾಪೂರ್ವಕ ದಾನಮಾಡು (?) : ದಣ್ಡನಾಯಕ ಮಾರಮಯ್ಯನು ಸನ್ದಿವಿಗ್ರಹಿ ಕಾಳಿದಾಸಭಟ್ಟರು ಅರಸರ್ಗ್ಗೆ ಬಿನ್ನಪಂಗೆಯ್ದರು ರಾವಿಘಟ್ಟವಂ ಬಿಡುವದೆಂದೊಡರಸರು ಈಚ್ಚಱಿದರ್ (ಸೌಇಇ. IX–i, ೧೨೬–೩೫ ; 1064). ℙ 'ಈಚ್ಚೆಱಿ' ಎಂಬುದರ ಅಪಲಿಖಿತ ವಿರಬಹುದೇ ? [ಈಚ್ಚು$_0$ (< ಈ$_2$) + ಎಱಿ$_1$]

ಈಜಾಟ 'ಈಸಾಟ' ನೋ.

ಈಜಾಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಈಜುವಂತೆ ಮಾಡು (ಕಿ).

[ಈಜಾಡು (< ಈಸಾಡು) + –ಇಸ್ಕು$_3$]

ಈಜಾಡು 'ಈಸಾಡು' ನೋ.

ಈಜಿ (ನಾ). ಒಂದು ಮರ; ಬಾಚಣಿಗೆಯನ್ನು ಮಾಡುವ ಮರ: ಈಜಿಗಿಡ . . . ಬಾಚಣಿಗೆಮರ (ಮೈಔಗಿ. ೬೪–೧೩೦೦). [?]

ಈಜಿಮುಳ್ಳು (ನಾ). ಒಂದು ಗಿಡದ ಹೆಸರು: ಕೊಮ್ಮೆ, ಗನಿಜಲೆ, ಈಜಿಮುಳ್ಳು, ಕೊಂಬೆ, ನಲ್ಲಗನ್ನೆ (ಮೈಔಗಿ ೧೫–೨೭೧).
[ಈಜಿ + ಮುಳ್ಳು (< ಮುಳ್ಳ್$_2$)]

ಈಜಿಸು 'ಈಸಿಸು' ನೋ.

ಈಜು$_1$ 'ಈಸು$_1$' ನೋ.

ಈಜು$_2$ 'ಈಸು$_4$' ನೋ.

ಈಜು$_3$ 'ಈಸು$_6$' ನೋ.

ಈಜುಗಾಯಿ 'ಈಸುಗಾಯಿ' ನೋ.

ಈಜುಬುರುಡೆ (ನಾ). ಈಜುವಾಗ ಮುಳುಗದಂತೆ ಕಟ್ಟಿಕೊಳ್ಳುವ ಒಣಗಿದ ಸೋರೆಕಾಯಿ (ಕಿ). [ಈಜು$_1$ (< ಈಸು$_1$) + ಬುರುಡೆ)]

ಈಜುರೆಕ್ಕೆ (ನಾ). ಈಜಲು ಸಹಾಯವಾದ ರೆಕ್ಕೆ: ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮೀನಿನ ಬೆನ್ನ ಬಳಿಯ ಈಜುರೆಕ್ಕೆ (Sail. ಇಂಕನಿ).
[ಈಜು$_1$ (< ಈಸು$_1$) + ರೆಕ್ಕೆ (< ಎಱಂಕೆ)]

ಈಜ್ಯೆ (ನಾ). ಪೂಜೆ; ಅರ್ಚನೆ: "ಅರ್ಹತ್ಪೂಜಾಲಕ್ಷಣಮಪ್ಪವು ಈಜ್ಯೆಯುಮೆಂಬುದು" (ಶ್ರಾವಕಾ. ೧೬೧–೧೪); ಜೈನಗೃಹಸ್ಥರು ಈಜ್ಯೆ, ವಾರ್ತೆ, ದತ್ತಿ, ಸ್ವಾಧ್ಯಾಯ, ಸಂಯಮ, ತಪಗಳೆಂಬ ಅರುಕರ್ಮಗಳನ್ನು ನಿತ್ಯವೂ ಆಚರಿಸಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ (ಜೈನಪ. ೫೭೪). [< ಸಂ. ಇಜ್ಯಾ]

ಈಟ್ (ನಾ). (ಕರಾ). "ಸತ್ವ" (ಬಾಳಿಗಿ. ಕೋಶ); "ಸಸ್ಯಸಾರ" (ಸಿರಿಕೋ): ಎಲ್ಲ ಈ ಮಣ್ಣಿನ ಗುಣ, ಬಹಳ ಈಟ್ ಉಂಟು ಈ ಮಣ್ಣಿನಲ್ಲಿ ಬರೇ ಮಣ್ಣು ಕೆದರಿ, ಬೀಜ ಬಿತ್ತಿದ್ದಕ್ಕೆ ಇಷ್ಟಾಗಿದೆ (ಬಾಳಿಗಿ. ೮೧). [← ತುಳು. ಈಟ್ = ಗೊಬ್ಬರ]

ಈಟಂಗಿ (ನಾ). ಇಟ್ಟಿಮರ (ಕಿ). [?]

ಈಟಿ 'ಇಟ್ಟ್$_2$' ನೋ.

ಈಟಿಗಣೆ (ನಾ). ಭರ್ಜಿಯ ಕೋಲು: "ಇಟ್ಟ – ಈಟೀಗಣೆ, ಬಾಲೆ" (ಗಂಗಾಮ. ೩೩). [ಈಟಿ (< ಇಟ್ಟ್$_2$) + ಗಣೆ]

ಈಟು$_1$ (ನಾ). ಕುಡಿಯುವಿಕೆ; ಕುಡಿತ: ಊಟದೊಳ್ ಮಿಗಹದಲಿ ವೈದ್ಯನಲಿ ಕುಡಿನೀರಿನೀಟನಲಿ ಬಾಣಸಿನ ಮನೆಗಳಲಿ ವ್ಯವಹಾರದಾಟ ನೋಟಂಗಳಲಿ ಬೇಸರಂ ಮಾಡದಿರು ಎಚ್ಚರಿಕೆಯಿರಲಿ (ತುರಂಗ. ೯೨–೩೯). [< ಈಂಟು]

ಈಟು$_2$ (ನಾ). ಸಮಾನ; ಈಡು (?): ಈಟಾದ ಗೆಣೆಯರ ಕೂಟಾದರೂ ಪೋಗಿ ತಿವಿದಾಟನಾ ಪಡಿಪಾಟಾನಾ (ಕರ್ಣಾಕಾ. ೧೭). [?]

ಈಟು$_3$ (ನಾ). ಹೊಡೆತ; ತಾಗುವಿಕೆ (?): ರೇಣುಕಾಸುತನ ಸರಳೋಟಗಳನೀಟುಗಳನೇನೆಂಬೆ ಸುಭಟರನ್ನಾಟದವು (ಪರಶು. ೩೦–೪).
[< ಈಡು$_1$ (< ಇಡು$_1$)]

ಈಟು$_4$ 'ಇಷ್ಟು' ನೋ.

ಈಡ 'ಈಡೆ$_1$' ನೋ.

ಈಡಳಿ (ಕ್ರಿ). ಜೋಡಿಯಿಲ್ಲವಾಗು; ಜೊತೆಯಿಲ್ಲವಾಗು (?): ಈಡಳಿದ ನ್ಯಗ್ರೋಧಪತ್ರವ ನೋಡಿ ಮನದಲಿ ವಂದನೆಯ ತಾ ಮಾಡುತಿಹನು (ಕುಚೇಲೋ. ೪೬–೯). [ಈಡು$_2$ + ಅಳಿ$_1$ (< ಅಱು$_1$)]

ಈಡಾಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಎಸೆಯುವಂತೆ ಮಾಡು; ಬಿಸುಡುವಂತೆ ಮಾಡು: ವಿಷವೃಕ್ಷಮದಂ ಕಡಿದು ಕಳೆಯಿಮೆಂದು ಕಡಿದೀಡಾಡಿಸಿ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೨–೨೦೪); ಅರಿ ಹಿಮಕೂಟನನಡಗಿಸಿ ಜಾಜಿಯ ಬಿರುದನೀಡಾಡಿಸಿ ನಗುತ (ಕಂನವಿ. ೯–೭). [ಈಡಾಡು + –ಇಸ್ಕು]

ಈಡಾಡು (ಕ್ರಿ). ೧. (ಪ್ರಮಾದದಿಂದಾಗಲಿ ಆವೇಶದಿಂದಾಗಲಿ) ಕಿತ್ತುಒಗೆ; ಚೆಲ್ಲಾಡು; ತೂರಾಡು: "ಈಡಾಡು – ಪ್ರಮಾದತ್ಯಜನೇ" (ಶಮಧಾ); ಕೊಂದಾರುಮಱಿಯದಂತಿರೆ ಶ್ಮಶಾನದೊಳೀಡಾಡಿದೊರ್ [ಪಾಠಾಂ. ಡಿಸಿದೊರ್] (ವಡ್ಡಾರಾ. ೬೩–೧೩); ಬಿಸುಟಿಂ ಬಿಲ್ಲನ ದೇವುದೆಂದು ಕಡುಪಿಂದೀಡಾಡಿ (ಪಂಪಭಾ. ೧೦–೧೨೩); ಕೋಲಗುರುವಿನ ಮರಣವಾರ್ತಾ ಕಾಲಸರ್ಪನ ತಂದು ಸಂಜಯ ಹೇಳಿಗೆಯನೀಡಾಡಿದನು ಧೃತರಾಷ್ಟ್ರನಿದಿರಿನಲಿ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧–೧). ೨. ಕಳೆ; ಹೋಗಲಾಡಿಸು; ನೀಗು: ಈಶ್ವರನನ್ನು ಬೇಡಿದರೆ ಎಲ್ಲ ಆಡಚಣೆಗಳನ್ನು ಆತ ಈಡಾಡುತ್ತಾನೆ (ರೂಢಿ). ೩. ವಿಸರ್ಜಿಸು. [ಈಡು$_1$ + ಆಡು$_1$]

ಈಡಿ (ನಾ). ಹೆಂಡ; ಮದ್ಯ (ಕಿ). [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಈಱಂ]

ಈಡಿಗ, ಇಳಿಗ, ಈಳಿಗ (ನಾ). ೧. ಹೆಂಡ ತೆಗೆಯುವವನು, —ಮಾರುವವನು. ೨. ಒಂದು ಜಾತಿ: ಮೊಣಕಾಲು ಈಡಿಗ, ಕಣಕಾಲು ಸಮ್ಮಗಾರ . . . ಹದಿನೆಂಟು ಜಾತಿ (ವಚಶಾ. I, ೩೬೨). ಇಳಿಗ: ೧. (ಎಸಮೈ, XVIII ೧). ಈಳಿಗ: ೧. ಈಡಿಗನಿಗೆ ಈಳಿಗನೆಂದೇ ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ (ರೂಢಿ).
[ಈಡಿ + –ಗ್$_2$. / ತಮಿ. ಮಲ. ಈಱವ, ಈಱುವ; ತೆಲು. ಈಡಿಗ, ಈಂಡ್ರ]

ಈಡಿಗಿತಿ 'ಈಡಿಗಿತ್ತಿ' ನೋ.

ಈಡಿಗಿತ್ತಿ, ಈಡಿಗಿತಿ (ನಾ). ಈಡಿಗ ಜಾತಿಯ ಹೆಂಗಸು (ಜಾನಕೋ. ೧೮). ಈಡಿಗಿತಿ (ಕಿ). [ಈಡಿಗ + –ಇತ್ತಿ. / ತೆಲು. ಈಂಡ್ರದಿ]

ಈಡಿಗ್ಗೌಡ (ನಾ). ಈಡಿಗರ ಜಾತಿಗೆ ಸೇರಿದ ಗೌಡ: ನಾಡಪ್ರಜೆಗಳಲ್ಲಿ ಗಂಗಡಿಕಾರಗೌಡ, ಈಡಿಗ್ಗೌಡ, ಉಪ್ಪಾರಗೌಡ, ಕುಡೇಸಾಲು ಒಕ್ಕಲಿಗ, ಬೆಳ್ಳಾಳು ಒಕ್ಕಲಿಗ, ಸಪ್ಪೇ (ಮಾಂಸವರ್ಜಿತ) ಒಕ್ಕಲಿಗ – ಮುಂತಾದ ಒಳಭೇದಗಳಿದ್ದುವು (ಹುಟ್ಟಹ. ೨೩). [ಈಡಿಗ + ಗೌಡ (< ಗಾಮುಂಡ)]

ಈಡಿತ (ಗು). ಹೊಗಳಲ್ಪಟ್ಟ; ಪ್ರಶಂಸಿಸಲ್ಪಟ್ಟ; ಸ್ತುತ್ಯವಾದ: ಮಾಡಿಸಿದೆನಾನೆ ಸಾಲೆಯನೀಡಿತ ದನ್ತಿಪ್ರಿಯಾವನೀಶನವೋಲ್ (ಎಇ. IV, ೬೪–೧೦; 945); ದಂಪತಿಪ್ರಸರಮೆ ನಾಡೆಮೂಡಿಮುಱುಗಾಡುವು ದೀಡಿತಭೋಗಭೂಮಿಯೊಳ್ (ಚಂದ್ರಪು. ೩–೩೭). [ಸಂ.]

ಈಡಿರಿ 'ಈಡಿಱು' ನೋ.

ಈಡಿಱು, ಈಡಿರಿ (ಕ್ರಿ). ೧. ಕೊಂಬಿನಿಂದ ಉಜ್ಜು; ಬಲವಾಗಿ ತಿವಿ; ಹೊಡೆ: "ಈಡಿಱು – ಶೃಂಗಸಂಕರ್ಷಣೇ (ಕೊಂಬಿನಿಂದ ಉಜ್ಜು, ಚಿಮ್ಮು)" (ಶಮಧಾ); ಮೃಗಾವಳಿ ಕೋಡ ತೀಂಟಿಗೀಡಿಱುವುದು (ಚಂದ್ರಪು. ೧೧–೨೦); ದರಿಯಂ ದಂತಾಗ್ರದಿಂದೀಡಿಱುದು ಕೆಡಪುತಂ (ಗಿರಿಕ. ೧–೧೧೨); ಮೊನೆಗಣೆಗಳೀಡಿಱುದವು ರಥಾಗ್ರದಲಿ (ಕುವ್ಯಾಗ. ೨–೨೯); ಈಡಿಱುದನಂಬಿನಿಂ ಪಾರ್ಥನ ವರೂಥಮಂ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೪–೧೨). ೨. ಕಿಕ್ಕಿರಿ; ನಿಬಿಡವಾಗು; ಸಾಂದ್ರವಾಗು: ಕೋಪಂ . . . ನಿಟಲೇಕ್ಷಣದೊಳ್ ಕೂಡೆ ಬೆಳೆಬೆಳೆದು ಸುಳಿಸುಳಿದೀಡಿಱುದೊಳಗೊಳಗೆ ಘುಳುಘುಳಿಸಿ (ಗಿರಿಕ. ೮–೪೬); ಕಂಬನಿಗಳಾಲಿಯೊಳೀಡಿಱುದು ಸೋರಿದವು ಸೊಂಪಡಗಿತು ಮುಖಾಂಬುಜದ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೪–೧೦); ಹೂಡಿದ ಬಂಡಿಗಳೊಳಗೆ ಪಿರಂಗಿಗಳೀಡಿಱುದಗಣಿತವಾಗಿ ಕೂಡೆ ಖಾನನದಂಡಿನೊಳಗೈದಿ ಬರುವ ನಿರೂಢಿಯನೇನ ಬಣ್ಣಿಸುವೆ (ಕಂನವಿ. ೧೧–೩೫); ಈಡಿಱುವ ಪುಳಕದಲಿ ಮುನಿಗಳ ನೋಡಿ ಕರಗಳ ಮುಗಿದು (ಉತ್ತರಾ. ೧–೩೪). ೩. ವ್ಯಾಪಿಸು; ತುಂಬು; ತೀವು: ಲಗ್ಗೆಯಬ್ಬರವೀಡಿಱುದುದು ದಿಗಂತವನು (ಕುವ್ಯಾಆ. ೧೫–೪೩); ಆಡಿದಳು ಪರಿವಾರಗಣ ಸಹಿತೀಡಿಱುವ ತೃಪ್ತಿಯಲಿ (ನಿಭಾಗ. ೫–೬–೩೪); ಈಡಿಱುವ ಸಂತೋಷರಸ ತುಳುಕಾಡೆ ನಾರದನಭ್ರದಲಿ ನಲಿನಲಿದಾಡುತಿರ್ದನು (ಉತ್ತರಾ. ೧೩–೪೮).

೪. [ಗಣಿತ] ಗುಣಿಸು : ವರ್ತಿಸು, ವರ್ಗಿಸು, ಈಡಿಱಿಯೊತ್ತರದಿಂ ಸೆಳೆದು ಸೆಂದುವೋಜೆಯ ಗುಣಿಸ್ಯೆ ಮತ್ತಂ ಕಾದಿಸು ಪೂಜಿಸು ಉತ್ತಮದಿಂ ಪೇಟೆ ಮೊದಲ ಗುಣಕಾರಂಗಳ್ (ವ್ಯವಹಾ. ೧೦–೧೧). ಈಡಿರಿ : ೩. ತಂಪಿನಿಂದೀಡಿಱಿದು ತುಳ್ಕುತಿಹ ಕೊಳಗಳಿಂ (ಪರಶು. ೨೧–೨೮); ಈಡಿರಿವ ಹರುಷದಲಿ ತೇಜೋವತಿಯನೊಳಪೊಕ್ಕು (ಅಂಬಿಕಾ. ೮–೧೫).

ಈಡಿಱಿದಾಡು = ಎಳೆದಾಡು ; ತಿವಿದಾಡು : ದರಿಗೊಂಡೀಡಿಱಿದಾಡುತುಂ ಕೊಣಕುತುಂ ಬಾರುತ್ತುಂ (ಜಗವಿ. ೪–೨೫) ; ಕುಚಾಗ್ರದೊಳ್ ಪೊರಳ್ದು ಹಾರಮನೀಡಿಱಿದಾಡಿ ಪೀರ್ದು ಬಾಯ್ದೆಱಿಯಂ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೪–೪೨) ; ಹಾಱುವ ಸಲಗನೀಡಿಱಿ [ಪಾಠಾಂ. ನಳ್ಳಿಱಿ]ದಾಡು ತಿರ್ದುವು ಹಿಂಡುಹಿಂಡಿನಲಿ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೧೭–೩೭). [ಈಡು$_1$ + ಇಱಿ$_1$]

ಈಡು$_1$ (ನಾ). ೧. ಬಾಣದ ಅಥವಾ ಗುಂಡಿನ ಪ್ರಯೋಗ ; ಹೊಡೆತ; ಎಸೆತ : ದೀರ್ಘಕ್ಕೆ– ಈಡು, ಬೀಡು, ಸೂಡು (ಶಮದ. ೨೧೩ ಪ್ರಯೋ) ; ನೋಡದ ಪೆಣ್ಗಳನಱಿಯೆ ಹೆಣ್ಗಳ ಕಣ್ಣಿನೀಡಿಗೆ ಗುಱಿಯಾದೊಡಿವನ ಕೂಡಾಗ ಮನದನುಭವರತಿಯೊಳಗೋಲಾಡದ ನಾರಿಯರುಂಟೆ (ಕಂನವಿ. ೯–೧೩೫) ; ತನ್ನ ಈಡಿಗೆ ಬಂಟ್ರಪ್ಪ ಹಿಗ್ಗಿ ಹಾರಾಡಿದ (ಕುಡಿಕೂ. ೩೫೦) ; ಕಾಡಿನಲ್ಲಿ ಹೊಡೆದ ಈಡಿನ ಸದ್ದು ಪಟೇಲ ಸಿದ್ದಪ್ಪನವರ ಕಿವಿಯ ಮೇಲೆ ಬಿದ್ದಿತ್ತು (ಮಗಮಾಂ. ೨೭) ; ಒಂದು ಈಡಿಗೆ ಸಾಕಾಗುವಷ್ಟು ಮದ್ದು ಇದೆ (ರೂಢಿ). ೨. ಹೊಡೆಯಬೇಕಾದ ವಸ್ತು ; ಗುರಿಯಿಡಬೇಕಾದ ವಸ್ತು ; ಗುರಿ ; ಲಕ್ಷ್ಯ : ಬೇಡನಂತೀಡಿಂಗೆವಂದು ಬಿಲ್ಗಾಱನಂತೆ ಬಿಟ್ಟೇಱಿಂಗೆವಂದು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೩–೭೭). ೩. ಒಂದು ಸಲ ಇಡುವಿಕೆ, —ಇಟ್ಟಪದಾರ್ಥ ; ಒಬ್ಬೆ : ನೀಡಗಲದ ಗಗನದ ನಟ್ಟನಡುವೆ ಮುಚ್ಚೋಡಿಯ ನಿಡುಚೀಲದಂತೆ ಕೂಡಿ ಗಾಳಿಗಳು ಮೂಱಿಹುವದಱೊಳು ತುಂಬಿದೀಡಿನಂತಿಹುವಾಱು ವಸ್ತು (ಭರಚ. ೬೭–೬೯). ೪. ಕಾರಣ ; ಉದ್ದೇಶ : ನಾನು ಇಲ್ಲಿಗೆ ಬಂದಿರುವುದು ಗುಣವಂತನನ್ನು ಹುಡುಕಿಕೊಂಡು. ಪ್ರತಾಪ ಕುಮಾರಿಯನ್ನು ಹೊತ್ತುಕೊಂಡು ಹೋದನಲ್ಲಾ ಅದರ ಈಡನ್ನು ಕೇಳುವುದಕ್ಕೆ (ಅರ್ಯಕ. ೬). ೫. ಇಕ್ಕಟ್ಟು ; ಪೊದೆ : ಕಿಡಿಗಣ್ಣ ತೆಱೆಯದಂದದೊಳುಱೆ ಮುದ್ರಿಸಿ ಜಡೆಯಾಡಿನೊಳಿದ್ದ ಹೆಱೆಯ ಬಿಡಿಸುವಂದದಿ . . . ಪುಷ್ಪಂಗಳ ಮುಡಿಸಿದ ಶಿವನ ಮಸ್ತಕದಿ (ಮೋಹತ. ೨೧–೨೯). ೬. ಹೊಣೆ ; ಜಾಮೀನು ; ಒತ್ತೆ : ಈಡು ಇಟ್ಟರೆ ನಾಡು ನಂಬುವುದು (ಗಾದೆ). ೭. ಲೇಪ ; ಬಳಿಯುವಿಕೆ : ಬೇಡಿಕೊಳ್ಳುತ ಕಾಲ್ವಿಡಿದಿರಬೇಕೊಂದೀಡಿನಿಂದವ ಸೋತು ನಿನಗೆ (ಕುರಾಸಾಂ. ೨೫–೬೧). ೮. ಉಪಾಯ ; ಹಾದಿ ; ಮಾರ್ಗ : ತನುವಿನಿಂದ ಕಂಡನೆಂದಡೆ ರೂಪಿನ ಜಡ . . . ಘನದಿಂದಿರುತ್ತಿಹೆನೆಂದಡೆ ನಿರಾಳದ ಬಯಲು ಇದನಱಿದ ಅಱಿವಿನ ಈಡೆನಗೆ (ಮೋಳಿಮಾ. ೯೮–೩೮೮). ೯. ಮರಗೆಲಸ ಮಾಡುವಾಗ ಉಳಿಯಾಗಲಿ ಗರಗಸವಾಗಲಿ ನೆಲಕ್ಕೆ ತಾಗದಂತೆ ಮರದ ತುಂಡನ್ನು ಎತ್ತರಿಸಲು ಅಡಿಗೆ ಕೊಡುವ ಆನಿಕೆ.

ಈಡಾಗು = ಗುರಿಯಾಗು ; ತುತ್ತಾಗು ; ಬಲಿಯಾಗು : ತ್ರಿಜಗಾಧೀಶ್ವರನೊಳ್ ಮನೋಜಕಲಹಂದಾಳ್ದಗ್ನಿಗೀಡಾದ (ಸೋಮೇಶ. ೪೫) ; ತಾಱಿತಂತಃಕರಣ ಕಾಮನ ಕೂರುಗಣೆಗೀಡಾಯ್ತು (ಕುವ್ಯಾವಿ. ಓರಿಇ. ೨–೧೬). ಈಡಿನಹಣ = ಆಧಾರಮಾಡಿಕೊಂಡು ಸಾಲವಾಗಿ ಕೊಟ್ಟ ಹಣ : ಈಡಿನ ಹಣಕ್ಕೆ ಅಡವಿನ ಭೂಮಿ ಹರಾಜಾದರೆ ಅದನ್ನೇ ಅವರು ಕೊಳ್ಳುವವರು (ಕರುಕ. ೬). ಈಡುಮಾಡು = ೧. ಗುರಿಮಾಡು ; ಒಳಪಡಿಸು : ತನ್ನಂಗದಲ್ಲಿ ಆದ ಲಿಂಗದೇಹಿಯ ಮುಂದಕ್ಕೆ ಭವಿಸಂಗಕ್ಕೆ ಈಡುಮಾಡುವ ವ್ರತಭಂಗಿತವ ಕಂಡು (ಏಲೇಶ್ವ. ೭೧) ; ಭುಜಂಗರಂ ಮದನಬಾಣಕ್ಕೀಡುಮಾಡುತ್ತೆ (ಚಿಕ್ಕದೇ. ೧೨೭) ; ನಮ್ಮ ತಂದೆಯನ್ನೂ ನನ್ನನ್ನೂ ಈ ದುರವಸ್ಥೆಗೆ ಈಡುಮಾಡಿದ ರಾಜ ಒಡೆಯರಿಗೆ ತಕ್ಕ ಶಾಸ್ತಿ ಮಾಡಿದ್ದಲ್ಲದೆ ನನ್ನ ಅಂತರಾತ್ಮವು ತೃಪ್ತಿ ಹೊಂದುವುದಿಲ್ಲ (ಶ್ರೀರಾಯ. ೧೨೭). ೨. ಅಧೀನಪಡಿಸು ; ವಶವಡಿಸು : ಬಾಲೆಯೊಡಲ ಸಂತಾಪವ ತಟ್ಟನೆ ತಱಿದು . . . ನೆಟ್ಟನೆ ತನಗೀಡ[ಡು] ಮಾಡೆಂದು (ಮೋಹತ. ೧೦–೧೮).

[< ಇಡು$_1$. / ತಮಿ. ಮಲ. ತೆಲು. ಈಡು]

ಈಡು$_2$ (ನಾ). ೧. ಒಂದಾಗುವಿಕೆ ; ಒಕ್ಕೂಟ ; ಸೇರುವೆ (ಕಿ). ೨. ಸರಿ ; ಸಮಾನ ; ಸಾಮ್ಯ ; ಹೊಂದಿಕೆ : ಸರ್ವಾಂಗಲಿಂಗಿಗೆ ಬೇಱೆ ಐದು ಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಅರ್ಪಿತವ ಮಾಡಬೇಕೆಂಬುದಿಲ್ಲ ಇಷ್ಟಕ್ಕೂ ಪ್ರಾಣಕ್ಕೂ ಕಟ್ಟಿದ ಈಡ ನೋಡಯ್ಯಾ (ಮೋಳಿಮಾ. ೬೯–೨೭೭) ; ಸುಪರ್ಣಂಗೀಡೆ ಕಾಕಾಳಿ (ಸೋಮೇಶ. ೧೦) ; ನಾಡಾಡಿಯಂತೆಯೇ ಮಾಡಿಬಿಟ್ಟರು ಇವಗೆ ನಾಡೆಲ್ಲ ಹುಡುಕಿದರು ಈಡಾರ ಕಾಣೆ (ಪುರಂದ. ೧–೨೧೫–೧೬) ; ತನ್ನ ಭಾಗ್ಯಕೆ ಮೇದಿನಿಯೊಳೀಡಿಲ್ಲವೆಂದು (ರತ್ನಾಕ. ೧೯) ; ಆ ಹೆಣ್ಣಿಗೂ ಆ ಗಂಡಿಗೂ ಈಡೇ ಇಲ್ಲ (ಮಾಮರಾ. ೧೩೬) ; ಈ ಹಳ್ಳ ಆ ಕಳ್ಳಗೆ ಈಡೇ (ಗಾದೆ). ೩. ಅವಕಾಶ ; ಆಸ್ಪದ : ನಿರ್ಧನಿಕರು ನಡೆನುಡಿಗಳಿಂದ ತಾಕುಸೋಂಕು ಬರಲಾಗಿ ಒಳಹೊಱಗು ಎಂಬ ಸಂದೇಹಕ್ಕೆ ಈಡನಿಕ್ಕಿ ಕಂಡರೆ ನಡೆಯದೆ ಬಂದರೆ ಕರೆಯದೆ ಇಪ್ಪವರ ನೋಡಾ (ಏಲೇಶ್ವ. ೪೦) ೪. ಗಾತ್ರ ; ತೋರ ; ದಪ್ಪ : ಫಳವೊಳಗೆ ಕೊಳೆತು ಹೊಱಗೆ ಈಡಾದರೆ ಮೆಲುವರಿಗೆ ಅಡಹೆ (ಸುಂಕಬಂ. ೫೯) ; ಈ ಮರದ ಕಾಯಿ ತುಂಬ ಈಡಾಗಿದೆ (ರೂಢಿ). ೫. ಸಮೃದ್ಧಿ ; ಹೆಚ್ಚು ; ಪುಷ್ಟಿ : ರೊಕ್ಕ ಈಡಾಗಿದೆ (ಕಿ) ; ಹಳೆಯ ಅಕ್ಕಿಯ ಅನ್ನ ಈಡಾಗುತ್ತದೆ (ರೂಢಿ). ೬. ತಡೆದುಕೊಳ್ಳಲು ಸಮರ್ಥವಾದುದು ; ಪ್ರತಿಭಟಿಸಲು ಶಕ್ತವಾದುದು : ಎನ್ನ ಬಲ್ಲಿದತನಕ್ಕೆ ನೀನೀಡಲ್ಲವೆಂದನಾ ಕುವರನಾ ವೃದ್ಧನ (ಸೌಂದಪು. ೪–೩೯) ; ರೂಢಿಸಿದೀ ದ್ವಿರದವ ಕೊಂದಗೆ ಮಲ್ಲರೀಡೆಯೆಂದೆಲ್ಲರುಲಿಯಲು (ನೇಮಿಸಂ. ೧೬–೧೦೮) ; ಕದಾ ತಿನ್ನುವವನಿಗೆ ಹಪ್ಪಳ ಈಡೆ ? (ಗಾದೆ).

ಈಡಾಗು = ೧. ಸಮನಾಗು ; ಸಾಕಾಗು ; ಸಾಲು : ಕಿಱಿದಾಗಿರ್ದೊಡದೇನುಪಾಯಪರನೊರ್ವಂ ಕೋಟಿಗೀಡಕ್ಕು (ಸೋಮೇಶ. ೭೬) ; ಯಾವ ಹಣವೂ ಈಡಾಗಲೊಲ್ಲದು (ಬೆಟ್ಟಹೊ. ೫೯). ೨. ಆಸ್ಪದವಾಗು ; ಆಶ್ರಯವಾಗು : ಎಲೆ ಮತ್ತ ನೀನಿಂತು ನಗೆಗೀಡಾದ ನುಡಿಗಳಂ ನುಡಿಯುತ್ತಂ (ಕಾದಂಉ. ೫೭೬) ; ಒಳ್ಪಿಂಗೀಡಾದರುಣೋತ್ಪಲೋರು ಮುಕುಳಂಗಳವೋಲ್ (ಉದ್ಭಟ. ೧೦–೨೦). ೩. ತೊಡಗು ; ಉದ್ಯೋಗಿಸು : ಅತಿಭಕ್ತಿಯೊಳಂತಲ್ಲಿ ಸುಖಸ್ಥಳಮುಂಟಾದಲ್ಲಿ ವಿರೂಪಾಕ್ಷಪೂಜೆಗೀಡಾಗಿರ್ಪಳ್ (ಗಿರಿಕ. ೩–೧೦೧) ; ಗುರುಚೂಡಾಮಣಿಯ ಸೇವೆಗೀಡಾಗಿ ಸುಖಮಿರ್ದಳು (ಕೊಟ್ಟೂಬ. ೧೫–೬೯). ಈಡುಜೋಡು = ಸರಿಸಮಾನ : ಮನೆವಾಳ್ತೆಯನು ಮಾಡುವುದವರ ಸಮ್ಮತದಿಂದ ಸತಿಯೊಳಗೀಡು ಜೋಡಿಲ್ಲೆನಿಸುವುದು (ಹದಿಬ. ೪–೧೩). ಈಡುಪಾಡು = ಸರಿಯಾಗಿರುವಿಕೆ; ಹೊಂದಾಣಿಕೆ (ಕಿ). ಈಡುಮಾಡು = ಸರಿಹೊಂದಿಸು ; ಪೂರೈಸು ; ಒದಗಿಸು : ಆಗ ಅಪ್ಪ ಹ್ಯಾಂಗ ನಮಗೆಲ್ಲಾ ಈಡು ಮಾಡ್ತಿದ್ನೋ ಅಂತನಸ್ತದ (ತಿಡುಗು. ೨೩).

[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಮಲ. ತುಳು. ತೆಲು. ಈಡು]

ಈಡು$_3$ (ನಾ). ಚಿತೆ : ಕಾಡಲ್ಲೆ ಸತ್ತವನ ಈಡೀಗೆ ಹಾಕದಿರಿ ಎಂದು ಕಾಗದ ಬರಸೀದ ಸುವ್ವಿ ಅಡವೀಲಿ ಸತ್ತವನ ಈಡೀಗೆ ಹಾಕದಿರಿ ಎಂದು ಓಲೇಯ ಬರಸೀದ ಸುವ್ವಿ (ಜಗೀತೆ. ೧೦೭) ; ಹಾರುವರ ಹೆಣ್ಣು ಈಡೀಗೆ ಬೀಳುವಳು ನೋಡಾನ ಬಾರೆ ಎಲೆ ಗೌರಿ (ಜಗೀತೆ. ೧೧೭).

[? . / ತಮಿ. ಈಱು = ಅಂತ್ಯ]

ಈಡು$_{1}$ (ನಾ). ನೆಲೆ; ವಾಸಸ್ಥಾನ: ದುರ್ಗಾಡಂಗಗಳ ಕೇಡು ಸೌಖ್ಯ ಪಿಡಿಯ (ಚೀರಪು. ೨-೪); ಳೆಲ್ಲಾಜಪುರಕಱಿಲೆ ಸೌಭಾಗ್ಯಬಿಡುಬಿಡು ಶಿವ ಧರ್ಮದಿಡು (ಪಡಿಲ. ೪-೬೫); ಹಾಲು ಹಳ್ಳದೊಳೆನ್ನಾ ಮನೆಯುಂಟು ಆನಂತ ಶಾಲೆಯೊಳಗೆ ಈಡುವುಂಟು ಸಟಿಗಳಲ್ಲಾ (ಶ್ರೀಕೃಪಾ. ೬೩). [?]

ಈಡುಕಾರ 'ಈಡುಗಾರ' ನೋ.

ಈಡುಗಡಿ (ಕ್ರಿ). ಬುಡಮುಟ್ಟಿ ಕಡಿ; ಪೂರ್ತಿ ಕತ್ತರಿಸು: ಆರಿ ಸ್ಯಪರಂ ತತಂಗಡಿದು ಬೀಲಿಯಪ್ಪಿಕ್ಕ ಪಟ್ಟುಪ್ರತಾಪವುರ್ಬ್ಬಿರೆ ತಳಕಾಡ ಪೀಡುಗಡಿದಳ್ಕುಳ್ಕು[ಱ್ಕ]ಱೆ ಸುಟ್ಟು ತುರಂಗದಂಳ್ಪಿ ಸಂಚರಿಸಾದಿನುತ್ತು (ಎಳ. IV, ನಾಗಮಂ. ೩.೨-೩೪; ೧೧೫೦). [ಈಡು$_{1}$ + ಕಡಿ$_{1}$]

ಈಡುಗಾಣು (ಕ್ರಿ). ಸಮಾನರನ್ನು ಕಾಣು: ರೂಢಿಯೊಳಗಿನ್ನೀಡು ಗಾಣದ ನಾಡಸತಿಯೊಳ್ಕೂಡಿ (ಕುಮಾರ. ೩೦).

[ಈಡು + ಕಾಣು (< ಕಾಣ್)]

ಈಡುಗಾಯಿ$_{1}$ (ನಾ). ದಪ್ಪವಾದ ಕಾಯಿ: ಆ ಮರದ ತುಂಬಾ ಈಡುಗಾಯಿಗೇ ತುಂಬವೆ (ರೂಢಿ). [ಈಡು$_{3}$ + ಕಾಯಿ$_{4}$ (< ಕಾಯ್$_{4}$)]

ಈಡುಗಾಯಿ$_{2}$ **'ಇಡುಗಾಯ್' ನೋ.**

ಈಡುಗಾರ, ಈಡುಕಾರ (ನಾ). ಗುರಿಗೆ ಸರಿಯಾಗಿ ಹೊಡೆಯುವುದರಲ್ಲಿ ಗಟ್ಟಿಗನಾದವನು: ಅವನು ಒಳ್ಳೆಯ ಈಡುಗಾರನೂ ಹೌದು. ಅವಚಿಟ್ಟ ಗುರಿ ತಪ್ಪದು ಎಂದು ಹಕ್ಕಯವರಿಗೆಲ್ಲ ತಿಳಿದುಹೋಗಿತ್ತು (ಕಾಸೂರು. ೧೬); ಹುರಿ ಈಡುಗಾರ ಏತುವನ್ನು ಕಲಿಸಿತ್ತು (ಪಡಿದಾ. II, ೧೨೫೯). **ಈಡುಕಾರ** (ಜಾಪೆಕೋ.೧೪೪). [ಈಡು$_{1}$ + -ಕಾರ (<-ಕಾಱ)]

ಈಡುಗೂರು (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಹಠಯ ಮಾಕರ್ಮಿಳುವ ದಳವ ಬೆಂಕೆಳುವ ಈಡುಗೂರ ದೇವೀಲಬುಧವರಪ್ರಸಾದ (ಎಳ. XII, ತಿಪಪ್ರ. ೧೦೪-೨೦; ೧೧೩೦). [?]

ಈಡೆ$_{1}$, **ಈಡ** (ನಾ). ದೇಹದ ಬಲಭಾಗದಲ್ಲಿರುವ ಒಂದು ನಾಡಿ: ಈಡೆ ಪಿಂಗಳ ವರಸುಷುಮ್ನಾನಾಡಿಗಳು ಬಲಿದು (ಪ್ರಭುಲಿ. ೨೧-೧೬); ಈಡೆ ಪಿಂಗಳಗಳಿಪಿರೆಡರ ನಾಡಿಯ ತುದಿಯೋಡಾಡುತ್ತಲಿರ್ದುರ್ (ಕೃಕವ. ೩-೬). **ಈಡೆ**: ಈಡೆ ಪಿಂಗಳ ಎಂಬ ಹೊಡಿಸಿ ಸುಷುಮ್ನೆಯೊಡಿ ಆಜಿಪಿದ ನೆನೆಲು ಕೊಯ್ವನು ಮೂಗು ಕೂಡಲಳಂಗಮುದೇವಯ್ಯನು (ಸಿದ್ಧಪು. ೩೮-೫). [< ಸಂ. ಇಡಾ]

ಈಡೆ$_{2}$ (ನಾ). ಸ್ತ್ರೋತ್ರ; ಹೊಗಳಿಕೆ. [ಸಂ. ಈಡಾ]

ಈಡೇರಿಸು 'ಈಡೇಱಿಸು' ನೋ.

ಈಡೇರು 'ಈಡೇಱು' ನೋ.

ಈಡೇಳು (ಕ್ರಿ). ಗುರಿಯ ಕಡೆ ಹಾರು; ಗುಂಡುಹಾರು: ಬಲ್ಲುದು ಪಸಿದ ಪುಲಿ, ಮುಂದೆ ಕೊರ್ದಿದೆಯೆಂಬ ಕಂಡದಂ ಕೊಳ್ವಂಪಿಂದೆ ಹೊಂಚಿ ಮುಂಬರಿಯುತಿರಲೀಡೇಳುವುದು ಕೋವಿ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೩೧೨-೨೮೫). [ಈಡು$_{1}$ + ಏಳು$_{1}$ (< ಏಱ್)]

ಈಡೇಱಿಸು, ಈಡೇರಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕೈಗೂಡಿಸು; ನೆರವೇರಿಸು; ಪೂರೈಸು; ನಡಸು: ಇಬ್ಬರ ಲೆಸವೀಡೇಱಿಸಬೇಕೆಂದು ಗರ್ಭದ ಶಿರವ ಬಾಚಿದನು (ವೀರೇತ. ೩೧-೫೮); ಶರಣಾಗತರೊಳಗವಗುಣಗಳಂ ನೋಡದೆ ದೀಡೇಱಿಸುವ ದೃಢಮೊಪ್ಪುವ ಪರಿಜನಂಗಳೊಳಮಳ ದಯೆ (ಚಿಬಪ. ೮-೧೬); **ಈಡೇರಿಸು**: ದೊರೆಯ ಆಜ್ಞೆ ಎತ್ತೇ ಆಶ್ಚರ್ಯವಾಗಿದ್ದರೂ ಅದನ್ನು ಈಡೇರಿಸುವುದು ತನ್ನ ಕರ್ತವ್ಯವೆಂದು ಅವನು ಬಗೆದ (ಹಾಹುತ್ತ. ೪೫). [ಈಡೇಱು + -ಇಸ್ಯು]

ಈಡೇಱು, ಈಡೇರು (ಕ್ರಿ). ಕೈಗೂಡು; ನೆರವೇರು; ಪೂರ್ಣವಾಗು; ಸಫಲವಾಗು: ಮಧುರೇಕಂ ಕಡುದಿಟ್ಟನಾಗಲು ಬಳಿಕ್ಕಿಡೇ ಱಿತೇ ದ್ವಾರಕಾಪದಂ ಪಾರ್ಥಿಯ ಕೂಡದೇ (ಸೋ ಮೆ ಶ. ೩೭); ಹತ್ತು ದಿನದೆಡೆ ಸಂದಿನ ರಾತ್ರಿ ಖನ ಜೋಪಾನದೋಡೇಱಬೇಕೆಂದು ವಜಜಾತ್ಮಿ ಮಗ್ಗುಲಿಕ್ಕಿದಳು (ಮೋಹನ. ೪-೭೭). **ಈಡೇರು**: ವಿಜಯ ನಗರದ ಚಕ್ರಾಧಿಪತಿನ್ನು ಭೇಟಿಮಾಡಿ ಮುಂದೆ ಮಹಾಯಾತ್ರೆ ಹೊರಡ ಬೇಕೆಂದು ಸಂಕಲ್ಪಿಸಿದನು. ಅದೂ ಈಡೇರಲಿಲ್ಲ (ಶ್ರೀರಾಮಾ.೧೨೪); ಬಹು ದಿನದ ಬಯಕೆ ನಾಳೆ ಈಡೇರುತ್ತದೆ (ತೇಜೋಚ. ೮೬). [ಈಡು$_{1}$ + ಏಱು$_{1}$]

ಈಡೊಡ್ಡಣೆ (ನಾ). ಚಿತೆಯನ್ನು ಒಡ್ಡುವಿಕೆ: ಆರೂಢತೆಯ ಮಾಡ್ಕ ವರು ರುದ್ರಭೂಮಿಯೊಳಿಳಿಪಿ ಇಂಧನವಿಧಾನಗೈವ ಈ ಡೊಡ್ಡಣೆಯ ಸಮಯದೊಳಾ (ಸಂಗಿರಾ. ೫-೨೦). [ಈಡು$_{1}$ + ಒಡ್ಡಣೆ]

ಈಡೊರಸು (ಕ್ರಿ). (ಕೊಂಬಿನಿಂದ) ಚೆನ್ನಾಗಿ ತಿಕ್ಕು; —ಒರಸು: ಮೈಯ ತೀರ್ ಮಸೆದೊಡೆ ಕೋಡೊಳೀಡೊರಸಿ (ಪಾಣಾಂ. ಕಿಟ್ಟೂರಸಿ) ಏಳಗೆಗಳಸದೊಡೆ ತಂದು ಏರಿನಡಾಡಿಸಿ (ಜಂಧ್ರವ್ಯ. ೫-೬೨).

[ಈಡು$_{1}$ + ಒರಸು$_{1}$]

ಈತ್ಯ 'ಇದು' ಪರಾ.

ಈತ್ಯ (ನಾ). ಕೊಡುವಿಕೆ; ದಾನ: ಈತಂ, ಈತಂಗಳ್; ಈತಂ, ಈವುದು (ಕಬ್ಬಾನು. ೫೫೩ ಪ್ರಯೋ; ೫೬೯ ವ್ಯಾಖ್ಯಾ). [ಈ$_{3}$ + -ತ್ಯ]

ಈತ್ಯ 'ಈಂತ' ನೋ.

ಈತಿ$_{1}$ (ಅ). ೧. ಮುಕ್ತಾಯ; ಪೂರ್ತಿ. ೨. ಕಾರಣ ಮುಂತಾದ ಅರ್ಥಗಳಲ್ಲಿ ಬಳಸುವ ಅವ್ಯಯ: "ಕಡೆಯೂಂ ಕಾರಣಮಾತಿಯಳ್ಕುಂ" (ಜಾಪಾರಾ. ೧೫೯). [< ಸಂ. ಇತಿ]

ಈತಿ$_{2}$ (ನಾ). = ಈತಿಬಾಧೆ: ಅವರ ಅಶ್ರಮದ ಸಮಿಾಪಕ್ಕೆ ಹೋಗಲು, ಈತಿ, ಭೀತಿ, ತ್ರಿವಿಧ ತಾಪ, ದುರ್ಧರ, ಗ್ರಹಪೀಡೆ ಇವುಗಳಿಂದ ಪೀಡಿತ ರಾದ ಪ್ರಜೆಗಳು . . . ಸುರಾಜ್ಯದಲ್ಲಿ ಹೋಗಿ ಸುಖಿಗಳಾಗುವಂತೆ ಭರತನ ಸ್ಥಿತಿಯಾಯಿತು (ತುಳಿಸಿ. ೧೮೩). [ಸಂ.]

ಈತಿಬಾಧೆ (ನಾ). ತೊಂದರೆ; ಬಾಧೆ: ಈತಿಬಾಧೆಯನ್ನು ಹೋಗಲಾ ಡಿಸುವುದಕ್ಕೂ ಏರ್ವಿಸ್ಸೆ ನಾಗಿ ರಾಜಕಾರ್ಯಗಳು ನಡೆಯುವುದಕ್ಕೂ ತಕ್ಕಂತೆ ಆಲೋಚಿಸಿ ಅವ್ಯಸೆ ಕೊಡಿಸಿದ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯಿಂದ (ಮಹಾವಂ. II, ೩೮); ಆ ನೆಪವು ಅತಿಶಗೆ ಏಡಿಟ್ಟಿದ್ದುದಿಲ್ಲ ಈತಿಬಾಧೆಯು ಪರಲೋಟ (ವಿಕ್ರಾಂಗಿ ೮೮). ☞ ಅತಿವೃಷ್ಟಿ, ಅನಾವೃಷ್ಟಿ, ಇಲಿ ಹೆಗ್ಗಣಗಳ ಕಾಟ, ಮಿಡತೆಗಳ ಹಾವಳಿ, ಗಿಳಿಗಳ ಹಾವಳಿ, ರಾಜರದಂಡ ಯಾತ್ರೆ ಎಂಬ ಆರು ಈತಿಬಾಧೆಗಳು ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದುವು.

[ಈತಿ + ಬಾಧೆ]

ಈದ್ (ನಾ). (ಮುಸಲ್ಮಾನರ) ಹಬ್ಬ. [← ಅರ. ಈದ್]

ಈದ್‌ಮಿಲಾದ್ (ನಾ). ಮಿಲಾದ್ ಹಬ್ಬ.

[← ಅರ. ಈದ್‌ಮಿಲಾದ್]

ಈದ 'ಈನ್ಯ್' ಪರಾ.

ಈದಲೆ (ನಾ). ಇತ್ತ್ಯ; ಈಕಡೆ: ಅದಲೆ ನೀರ್ ಗುಂಡಿತ್ತೆಂದಿದಲೆ ಯೊಳ ನಿಂದು (ಪಂಚಭಾ. ೫-೬೨). [ಈ$_{3}$ (< ಇದು) + -ಲೆ$_{3}$]

ಈದ್ಯು 'ಇದು' ನೋ.

ಈದ್ಯು 'ಈನ್' ಪರಾ.

ಈಡೊರೆತು (ಗು). ಇಂಥ; ಈರೀತಿಯ; ಈ ಪ್ರಕಾರದ; ಈ ಸಮಾನವೆ: ಚಾಗಳ್ದಡ್ಡಿ ನ್ಯಾಯ ದಿರದಸ್ಸಿ ಮಾಡೊರೆತೆ ಬಣ್ಣಿಸ ಲ್ಕೆಜೆವರಾರಳವಂ ಚಲದಂಕಳಾಜ (ಎಳ. II, ೧೩೩-೨೯; ೯೪೭); ಈ ಡೊರೆತು ಶೌರ್ಯಗಳಂಗಳಿಸಿ ನಾಗದೇವನ (ಸೌಇ. XI-i, ೫೨-೧೬; 1007); ಸುಧಾಂಶುಲೇಖೆ ಕರ್ಪೂರಶಲಾಕೆ ನೇತ್ರಸುಖದಾಯಕವಾ ಡೊರೆತ್ತುದೀಕೃಂಗಾರಸಮುದ್ರಮಂ ಕಡೆಯೆ ಹೃದ್ಯವನುದ್ಭವಿಯಾದಳ್ (ಪಂಂಭಾ. ೯-೮೨). [ಈ$_{3}$ (< ಇದು) + ಮೊರೆತು]

ಈದೊರೆಯ (ನಾ). ಇಂಥವನು: ಈದೊರೆಯನೆಂದು ತೋಱಲ್ ಮೇದಿನಿಯೊಳಗಾತನಲ್ಲದಿಲ್ಲೆನೆ (ಯಶೋಚ. ೨-೩೭).

[ಈದೊರೆತು + -ಅ$_7$]

ಈನ್, ಈ$_3$, ಈನು, ಈಯ್ಯು$_2$ (ಕ್ರಿ). ಈಂದ, ಈದ$_1$ (ಭೂತಕೃ); ಈಂದು, ಈದ್ಯು$_2$ (ಭೂತನ್ಯೂ). ೧. (ಪ್ರಾಣಿಗಳು) ಮರಿಹಾಕು; ಪ್ರಸವಿಸು; (ಮನುಷ್ಯರ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ವ್ಯಂಗ್ಯವಾಗಿ) ಹೆರು: "ಈನ್ - ತಿರ್ಯಕ್ಪ್ರಸವೇ" (ಶಮಧಾ); ಶರಸಂಧಾನದ ಬೇಗಮಂಬುಗಳನಂಬೀಂಬಂತೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧೧-೪೦); ಈಂದಿರ್ದ ಗೋವು ಮಾಸಂತಿಂದೊಡೆ ಕಲಸಿಕ್ಕುಗೆ ಸೂಸಲಂ ಬೆಲ್ಲಮುಮಂ (ಲೋಕೋಪ. ೯-೧೯೩); ಅಂಬಂಬಂ ಬಿಡೆ ಕಾಱುತಿರ್ಪ ತೆಱನಾಯ್ತಂಬಂಬನೀಂಬಂತುಟಾಯ್ತು (ಜಗವಿ. ೭-೭೯); ಆಗಸಮೀಂದಂತೆಯುಂ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೨೫೭); ಈಂದ ಪುಲಿಯಾವೊಲಿರ್ದಳ್ (ಶಮದ. ೧೧೮ ಪ್ರಯೋ). ಈ$_3$: ೧. ನಚ್ಚಿದೆಮ್ಮೆ ಕೋಣನನೀದತ್ತೆಂಬಂತೆ ಮಾಡಿದೈ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೨-೧೦೩); ಕಱೆವ ಕಾಮಧೇನುವೊಂದು ಕಱುವನೀದು ಕಱೆಯದೆ ಹೋಯಿತ್ತು (ಸಗಬೊ. ೮೧); ಬಗೆಯಲರಿದಿದು ಗರ್ಭ ಬಲಿಯದೆ ಹಗಲನೀದುದೊ ರಾತ್ರಿ ಕುಡಿ ಕುಡಿದುಗುಳುತಿರ್ದುವು ತಿಮಿರವನು ಕರದೀಪ್ತಿಕಾಳಿಗಳು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೫-೩೪); ಗಗನಮೀದುದೊ ನೆಲಂ ಬೆಸಲೆಯಾದುದೊ (ಚಿಬಪು. ೪೭-೩೩). ಈನು: ೧. ಹುಟ್ಟುಬಂಜೆಯ ಮಗನೊಬ್ಬ ಈನದೆಮ್ಮೆಯ ಗಿಣ್ಣ ಬೇಡಿದನು (ಅವಚಂ. ೧೮೪-೮೨೭); ನಮ್ಮ ಪಾಲಿಗಿದುವೇ ಸುರಧೇನು ಎರಡೇ ದಿನ ಈನುವುದಿನ್ನೇನು (ಗಣೇಶ. ೭೬-೧೮). ಈಯ್ಯು$_2$: ೧. ಎತ್ತೀಯಿತೆಂದೊಡೆ ಮೂಲೆಯಲಿ ಕಟ್ಟಿಸುವುದೆಂಬನ ಚಾಳಿಯೇತಕೆ (ಬಸಪು. ೨೮-೩೫); ಈಯ್ಯದೆಯಿರುವ ಕಡಸು (ಸೌಗಂಧಿ. ೨೮೩-೬); ನಿನ್ನೆ ಮಧ್ಯರಾತ್ರಿಯ ಸುಮಾರಕ್ಕೆ ಅದು ಈಯಿತು (ಮುಂಬಯಿ. ೪-೫೨); ಕೋಣ ಈಯಿತು ಎಂದರೆ ಕೊಟ್ಟಿಗೆಯಲ್ಲಿ ಕಟ್ಟು ಎಂದನಂತೆ (ಗಾದೆ). ೨. ಫಲಕೊಡು: ಹಚ್ಚಿದ ವರ್ಷಕ್ಕೆ ಬಾಳೆ ಈಯುತ್ತದೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೨-೪೬).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಈನ್; ತೆಲು. ಈನು; ಪರ್ಜಿ. ಈನ್ = ಬೀಜ ಮೊಳೆಯುವುದು]

ಈನಿಸು, ಈಯಿಸ್ಯು$_2$ (ಕ್ರಿ). ೧. (ಪ್ರಾಣಿಗಳ) ಪ್ರಸವಕ್ಕೆ ಸಹಾಯ ಮಾಡು: ದಯವಿಟ್ಟು ನಮ್ಮ ಎಮ್ಮೆಯನ್ನು ಈನಿಸಿಕೊಡಿ (ರೂಢಿ). ೨. ಒದಗಿಸು: ರಿಪುಬಲದ ಸಂಭ್ರಮವೀನಿಸುತ್ತಿದೆ ಕಂಗಳಲಿ [ಪಾಠಾಂಳಿಗೆ] ಕಾಹುರದ ಕೌತುಕವ (ತೊರರಾ. ೬-೨೦-೫೩). ಈಯಿಸ್ಯು$_2$: ೨. (ಕಿ). [ಈನ್ + -ಇಸ್ಯು$_3$]

ಈನು 'ಈನ್' ನೋ.

ಈಪರಿ (ನಾ). ಈರೀತಿ; ಈತರಹ; ಹೀಗೆ: ಅದುದೀಪರಿ . . . ಹಯಸಪ್ತತಂತು ನಿರಂತರಾಯದಲಿ (ತೊರರಾ. ೧-೭-೫೩); ಈಪರಿಯ ಸೊಬಗಾವ ದೇವರಲಿ ನಾ ಕಾಣೆ (ಪುರಂದ ೨-೧೬೪ ಪ).

[ಈ$_5$ (< ಇದು) + ಪರಿ$_7$]

ಈಪಾಟ (ಗು). ೧. ಇಷ್ಟು; ಇಷ್ಟೊಂದು; ತುಂಬ: ಈಪೌಜ ಕಣ್ಣಿನಿಂದ ನೋಡಲಾರಿಗೆ ಶಕ್ಯಮಿಪರಿಯ ರೌದ್ರರಸವನ್ನೆಂತು ಸಹಿಸಬಹುದೀಪಾಟಿ ಯಶ್ವಗಳ ವೇಗದೊಳ್ಮೇಲೆಂತುಧೈರ್ಯದಿಂ (ವರ್ಷವ. ೩-೫೬); ಈಪಾಟ ಹಣ್ಣು ಎಲ್ಲಿಯೂ ನಾನು ನೋಡಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ). ೨. ಈ ರೀತಿ; ಹೀಗೆ: ನಾವೀಪಾಟ ಸುಖಕೆ ಸಿಕ್ಕುವುದು ಗೋಪರ ನಡೆ (ಭರಡ. ೬೯-೫).

[ಈ$_5$ (< ಇದು) + ಪಾಟ$_1$]

ಈಪಿ (ನಾ). ೧. ನೊಣಗಳ ಹಿಕ್ಕೆ (ಕಿ). ೨. ಹೇನಿನ ಮೊಟ್ಟೆ (ಕಿ).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಈರ್ಪಿ; ತೆಲು. ಈಪಿ]

ಈಪೊಟ್ಟು, ಇವತ್ತು, ಇವೊತ್ತು, ಈವತ್ತು, ಈವೊತ್ತು, ಈಹೊತ್ತು (ನಾ). ಇಂದು; ಈದಿನ: ಪ್ರತಿಜ್ಞೆಯಂ ನೆರಪಿದೆ ಒಳ್ಳಿತ್ತಾಯ್ತಾಪೊಟ್ಟು ಪೊಲ್ಲದು (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೬-೨೦); ನಿನಗೀಪೊಟ್ಟು ಜೊಳಿತ್ತ ಬರ್ಪದಟನಿಂತಾರಿತ್ತರ್ (ಪಂಪಭಾ. ೩-೩೪). ಇವತ್ತು: ಇದೇನು ನಾಳೆ ಬರುತ್ತೇನೆಂದವನು ಇವತ್ತೇ ಬಂದುಬಿಟ್ಟೆ (ರಾಮಾನೆ. ೧೦೭). ಇವೊತ್ತು: ಇವೊತ್ತು ಅದರ ಬೆಲೆ . . . ಹೆಚ್ಚಾಗಿ (ಆಕಾಶ. ೬); ಪತ್ರ ಉದ್ದವಾಯ್ತೇನೋ. ಸಾಕು ಇವೊತ್ತಿಗೆ (ಸುವಸಂ. ೧೬). ಈವತ್ತು: ಈವತ್ತು ಕಾಲೇಜಿಲ್ಲವೇ? (ನಿರಾತೆ. ೭೭). ಈವೊತ್ತು: ಈವೊತ್ತಿನ ಈ ಭಾವನೆ. . .ಸಾಕ್ಷಿಯಾಗಿದೆ (ಭಾರದ. ೩೦೦). ಈಹೊತ್ತು: ಹೊಸಮಸೆಯಡಾಯ್ದದ ಸಾಲಸಂದಣಿಯ ಸದರವೀಹೊತ್ತೆನುತ ಗೆಲವಿನ ಕುದುಕುಳಿಗಳುರವಣಿಸೆ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೦-೩೦).

[ಈ$_5$ (< ಇದು) + ಪೊಟ್ಟು]

ಈಪ್ಪತ್ತು 'ಇರ್ಪತ್ತು' ನೋ.

ಈಪ್ಸಿತ (ಗು). ೧. ಆಸೆಪಟ್ಟ; ಬಯಸಿದ; ಬೇಡಿದ: ಮದೀಪ್ಸಿತ ತಪಮುಮಿಂದೆಯ್ದಿತ್ತು (ವಿಷ್ಣುಪು. ೩-೧೩೫). (ನಾ). ೨. ಆಸೆ; ಬಯಕೆ: "ಇಚ್ಛೆ ಕಾಂಕ್ಷೆ ಸ್ಪೃಹೆ ಆಶಂಸೆ ರುಚಿ ಕಾಮ ವಾಂಛೆ ಯೀಪ್ಸಿತಮೆನಲು ಬಯಕೆ" (ಮಂಗರಾ. ೧೨೮-೧೧); ನಿನಗೆ ವೈಭವಬೇಕು, ವಿಲಾಸಬೇಕು, ಮನಸ್ಸಿನ ನೂರೆಂಟು ಈಪ್ಸಿತಗಳಿಗೆ ಸಂತೃಪ್ತಿಬೇಕು (ಶನಿಸಂ. ೨೪೬). [ಸಂ.]

ಈಪ್ಸಿತಾರ್ಥ (ನಾ). ಬಯಸಿದ ವಸ್ತು, —ದ್ರವ್ಯ: ನೃಪಂ ವನಜಳ ಕೇಳಿ ನಿಮಿತ್ತದಿನರ್ಥಿಗೀಪ್ಸಿತಾರ್ಥಮನಿತ್ತಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೭-೧೫೨); ಈಪ್ಸಿತಾರ್ಥವನೀವುತಿಹ . . . ಕಲ್ಪಲತೆಯಂತೆ (ಪ್ರಭುಲೀ. ೯-೫).

[ಈಪ್ಸಿತ + ಅರ್ಥ]

ಈಪ್ಸಿಸು (ಕ್ರಿ). ಬಯಸು; ಆಸೆಪಡು: ವಿಷಯಾಭಿಲಾಷೆಯ ಬಿಸಿಲ ಹೊಳೆಯೊಳಗಾಡಲೆಂದೀಪ್ಸಿಸಿ ಪರಿಭ್ರಮಿಸುವನು ಮಾಯಾಮೂಢಮತಿ (ನಿಭಾಗ. ೫-೮-೫). [ಈಪ್ಸೆ + -ಇಸ್ಯು$_3$]

ಈಪ್ಸೆ (ನಾ). ಆಸೆ; ಬಯಕೆ: ಪಡೆಗುಮವರ್ ನಿರಂತರಂ ಮತ್ಪ್ರಸಾದದಿಂದೀಪ್ಸೆಗಳಂ (ವಿಷ್ಣುಪು. ೫-೧-೧೦೦). [ಸಂ. ಈಪ್ಸಾ]

ಈಮಿತಿ (ಅ). ೧. ಇಂದಿನವರೆಗೆ; ಇಲ್ಲಿಯವರೆಗೆ: ಈಮಿತಿಗೆ ಎಲ್ಲ ಲೆಕ್ಕವೂ ಚೊಕ್ಕಾಗಿದೆ (ರೂಢಿ). ೨. ಈ ದಿವಸ; ಈದಿನ: ಇವೂ ಅರ್ವಾಚೀನವಲ್ಲ. ಅವನಿಗೆ ಬೇಕು 'ಈಮಿತಿ'ಯ (up-to-date) ವಸ್ತುಗಳು (ದೇವದೂ. ೨೭೬). [ಈ$_5$ (< ಇದು) + ಮಿತಿ]

ಈಯತ (ನಾ). (?): ಈಯತದೊಳೈದಿದೆಂದಾನಂದಗೊಳಲು ಸರಿರಾಯರಾಣ್ಯರ ಕಳುಹಿದಾಗ ಸಂಧ್ಯಾಕಾಲಕ್ರೀಯಕನುವಾದನು (ಜಿನಮು. ೯-೩೫). [?]

ಈಯತ್ತೆ 'ಇಯತ್ತೆ' ನೋ.

ಈಯಲು (ನಾ). ಈನುವ ಸ್ಥಿತಿ; ಕರು ಹಾಕುವುದು: ಹೆಣ್ಣು ತೋಳವು ಈಯಲಾದ ಕೂಡಲೆ ಅಡವಿಯೊಳಗೆ ಬೇರೆ ಒತ್ತಟ್ಟಿಗೆ ಸ್ಥಳವನ್ನು ನೋಡಿ (ಮುಂಬಯಿ. ೩-೮೪).

[ಈಯ್ಯು$_3$ (< ಈನ್) + -ಅಲು (< -ಅಲ್$_2$)]

ಈಯಿಸು$_1$ (ಕ್ರಿ). ಕೊಡಿಸು; ಕೊಡುವಂತೆ ಮಾಡು: ಈಯಿಸಿದಂ, ತೇಯಿಸಿದಂ (ಶಮದ. ೧೩೧ ಪ್ರಯೋ).

ಈಯಿಸಿಕೊಳ್ಳು = ಈಸಿಕೊ; ತೆಗೆದುಕೊ: "ಸಂಪ್ರದಾನವೆಂದಾವುದಾನೊಂದು ವಸ್ತುವನೀಯಿಸಿಕೊಂಬ [ಪಾಠಾಂ. ವಸ್ತುವನೀಸಿಕೊಂಬ] ಪಾತ್ರಂ" (ಶಮದ. ೧೩೦ ವೃತ್ತಿ); ಓಲೆಯನ್ನೀಯಿಸಿಕೊಂಡು (ಬೆಟ್ಟಅ. ೭೭-೨೫). [ಈ$_2$ + -ಇಸ್ಯು$_3$]

ಈಯಿಸ್ಯೊ 'ಈನಿಸು' ನೋ.

ಈಯ್ಯು[1] 'ಈ' ನೋ.

ಈಯ್ಯೂ 'ಈನ್' ನೋ.

ಈರ್[1], ಈರು[1] (ತ್ರಿ). ೧. ಎಳೆ; ಜಗ್ಗು; ಸೆಳೆ. ೨. (ಹೇಸಿನ ಮೊಟ್ಟೆಯನ್ನು) ಬಾಡು; ಸೀರು. 'ಈರಣಿಗೆ' ಪರಾ. ಈರು[1] (ಕ್ರಿ).

[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಈರ್; ಮಲ. ಈರ್ = ಸೀರು; ತೆಲು. ಈರ್ಚು, ಈರುಡು = ಸೀರು, ಬಾಡು]

ಈರ್[2], ಈರು[2] (ನಾ). ಹೇಸಿನ ಮೊಟ್ಟೆ; ಸೀರು (ಕ್ರಿ). ಈರ್ಮು: 'ಈರುದಲೆ' ಪರಾ.

[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಮಲ. ಈರ್; ತುಳು. ಕೀರ್, ಸೀರ್; ಕೊಡ. ಚೀರಿ; ತೆಲು. ಈರು; ಕೋಲಾ. ಸೀರ್; ನಾಯ್ಕಿ. ಕೀರ್; ಗೊಂಡಿ. ಸೀರ್; ಕುರು. ಹೀರು; ಕುರುಖ್. ಚೀರ್]

ಈರ್[3], 'ಇರ್[3]' ನೋ.

ಈರ್[4], ಈರ (ನಾ). ತೇವ; ಒದ್ದೆ; ಹಸಿ. 'ಈರುಳ್ಳಿ' ಪರಾ. ಈರ: 'ಈರಪಲಸು' ಪರಾ.

[< ಐರ್. / ತಮಿ. ಈರ್, ಈರ; ಮಲ. ಈರ, ಈಜ; ತೆಲು. ಈಮಿರಿ]

ಈರ 'ಈರ್[4]' ನೋ.

ಈರಡಿ (ನಾ). ೧. ಎರಡುಪಾದ, —ಹೆಜ್ಜೆ: ನಡೆವುದೀರಡಿಯಿಂದೆ ಧರ್ಮಂದಿಡದೆ ತದ್ಧಾಪರಧ್ಯಕರದೊಳ್ (ಭಾಸ್ಕ. ೨–೫). ೨. ಎರಡು ಅಡಿ. ೩. ಎರಡು ಪಾದಗಳುಳ್ಳ ಪ್ರಾಣಿ.

ಈರಡಿಮಾಡು = ಎರಡುಹೆಜ್ಜೆಮಾಡು: ಧರಣಿಯನು ಮಿಟ್ಟಿ ಈರಡಿಮಾಡಿದ ಕೊಲೆಗಡುಕನ (ಪುರಂದ. ೧–೧೦೧–೨); ಪೊಡವಿಯ ಈರಡಿಮಾಡಿ ಜಡಜಭವಾಂಡ ಮೀ ಲ್ಯಾಗವ ಲಿಱಿಯಿಂದೊಡಿದ ಕ್ರಿವಿಕ್ರಮುಪೀಠ (ಮೋಹನ. ೩೭–೨೬). [ಈರ್[3] (< ಇರ್[4]) + ಅಡಿ.]

ಈರಣ (ನಾ). ೧. ಚಲನ; ಅಲುಗಾಟ; ಅಲುಗಾಡಿಸುವಿಕೆ: ಮಲಯಸಮಾರೇಱಿರಂ ಚಲಿತ್ತ ರು ಶಾಖೆಗಳ್ (ಅವಿಧ. ೧೧–೬೬). ೨. ಚರ್ಮವಾದ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ; ಮೃದಂಗ: ಸುತಿ, ಮೌರಿ, ಡೋಲು, ತಂಬಟಿ, ಈರಣ, ಡಕ್ಕೆ . . . ಮದ್ದಳೆ ಮುಂತಾಪ್ಪ ಬದ್ಧವಣಂಗಳ ಬಿಜುಪರಂ (ಅಭ್ಯ. ೩.೨–೧೦). ೩. [ಜೈನ] ಜೈನಸಂನ್ಯಾಸಿಗಳ ಪರ್ಯಟನ; ಸಂಚಾರ; ಜೀವಹಿಂಸೆಯಾಗದಂತೆ ಮುಂದೆ ನಾಲ್ಕು ಮೊಳ ನೋಡಿ ನಡೆಯುವಿಕೆ: ಈರಣಮುಂ ಈರ್ಯಯುಂ ಯೋಗಗತಿಯುಂ ಎಂಬೊಡೆ ಏಕಾರ್ಥಂ ತದ್ಧಾರಕಮಪ್ಪ ಕರ್ಮಂ ಈರ್ಯಾಪಥಂ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೨೫೫). [ಸಂ.]

ಈರಣಿಗೆ (ನಾ). ಸೀರನ್ನು ಬಾಚಿ ತೆಗೆಯಲು ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಉಪಕರಣ; ಸೀರಣಿಗೆ (ದಕ. ಕ). [ಈರ್[2] + ಅಣಿಗೆ.]

ಈರಪಲಸು (ನಾ). ಹಸಿಯ, ಎಳೆಯ ಹಲಸಿನ ಕಾಯಿ; ಹೊಸದಾಗಿರುವ (ಆಗತಾನೆ ಕೆತ್ತಿ) ಎಳೆಯ ಹಲಸಿನ ಕಾಯಿ: ಕತ್ತರಿಸಿ ದೀರಪಲಸಿನ ಕಾಯ ತುಪ್ಪದೊಳಗಿತ್ತು ತಾಳಿ (ಸೂ ಪ ಕಾ. ೫–೬೭); ಮೆತ್ತನುಳ್ಳಿಸಿಕೊಂಡೀ [ಪಾಠಾಂ. ದಿರಿ]ರಪಲಸಿನ ಕಾಯನೊತ್ತಿ ಹಿಳಿದವನು ಕದುಕಿಲಿದು ಕಿಜಕಿಜಿಲಾಗಿ ಕತ್ತರಿಸಿ (ಸೂಪಕಾ. ೫–೬೩).

[ಈರ (< ಈರ್[4]) + ಪಲಸು]

ಈರಯ್ದುಂ, ಈರೈದುಂ (ನಾ). ಎರಡು ಐದು; ಹತ್ತು: ಈರಯ್ದುಂ ಈಡೊಳ್ಳಿದರ್ (ಭಾಷಾಭೂ. ೧೫೪ ಪ್ರಯೋ); ಕನ್ನಡ ಸ ಮಾ ಸ ಕ್ಕೆ: ತೆಂಗಾಳಿ . . . ಇನ್ನೂಱೈ ಈರಯ್ದು (ಕವಿರಾ. ಸ. ೮೨ ಪ್ರಯೋ); ಆಯ್ದು ಕ್ಷಮಿಸಿರಯ್ದೆಲಗರ್ಗಳನಾರಯ್ದೊಲವಿಂ ಮೇಳಿಸುತ (ಅಭ್ಯುದಯ. ೩–೯).

ಈರೈದು: ನಡುಗಣ್ಣ ಪಂಚಾಸ್ಯದೀರೈದು ಭುಜದ (ಸಿದ್ಧರಾ. ೨–೨೬); ತೋರ್ಪಿರೈದುಂ ತಲೆಗಳ ಬೈತಿರಿಸಿ (ಪೊ ಕ ರಾ. ೩–೮–೧೩); ಈರೈದು ದಿಕ್ಕನು ಮೂಜುಲೋಕವನೊಂದೆಬಾರಿ ತುಂಬುವ ಘನಸುಹಿಮ (ಭರತ. ೨೬–೧೦೬).

ಈರೈವರು = ಹತ್ತ್ತುಜನ: ಮತ್ತೆ ಕೂರನ ರಾಣಿ ಮಾಲಿಕೆ ಹೆತ್ತ ಈರೈವರನು ಸನ್ನತಿಪುತ್ರರನು (ನಿಘಂಟು. ೯–೩೫–೫).

[ಈರ್[3] (< ಇರ್[4]) + ಐಯ್ದು[1]]

ಈರಯ್ದುಭುಜ (ನಾ). ೧. ಹತ್ತು ತೋಳು: ನಡುಗಣ್ಣ ಪಂಚಾಸ್ಯ ದೀರೈದು ಭುಜದ (ಸಿದ್ಧರಾ. ೨–೨೬). ೨. ಹತ್ತು ತೋಳುಗಳುಳ್ಳವನು; ಶಿವ (ಕ್ರಿ). [ಈರಯ್ದು + ಭುಜ]

ಈರಯ್ದುಮೊಗ, ಈರೈದುಮೊಗ (ನಾ). ೧. ಹತ್ತು ಮುಖ. ೨. ಹತ್ತು ಮುಖಗಳುಳ್ಳವನು; ರಾವಣ. ಈರೈದುಮೊಗ: "ಹತ್ತುಮೋರೆಯವ; ರಾವಣ" (ಗಂಗಾಮು. ೨೨).

[ಈರಯ್ದು + ಮೊಗ]

ಈರಯ್ಮೊಗ, ಈರೈಮೊಗ (ನಾ). = ಈರಯ್ದುಮೊಗ ೨. (ಕ್ರಿ). ಈರೈಮೊಗೆ: ರಕ್ಕಸರೊಳ್ ಸಂದ ಈರೈಮೊಗಂ ರಾವಣಂ (ಅಭ್ಯು. ೨೮–೨೩). [< ಈರಯ್ದು + ಮೊಗ]

ಈರರಿಲ್ (ನಾ). ಎರಡು ನಕ್ಷತ್ರ: ತಳೆದು ತೋರಮುತ್ತಿನ ಕುಂಡಲ ದ್ವಯವನು ಶ್ರವಿಷ್ಠೆಮನಲಕ್ಕತ್ತ ಮೂಡಿದಿರಂಶ ಪಾರ್ಶ್ವಕಂದ್ರನಂ ಧಿಕ್ಕರಿಸುವ ವದನನರ್ಧವಿಳಿತ ಜಪಾಸುಮದ ಶೋಭೆಯಂ ಪಳಿವ ಲೆಂದುಟಿಯಂದದುಮುಳ್ಳವನನು (ಕೇಷವ. ೧೫೧–೨೨).

[ಈರ್[3] (< ಇರ್[4]) + ಅರಿಲ್ (< ಅಱಲ್[1])]

ಈರರೆ (ನಾ). ಎರಡು ಅರ್ಧ: ಅನಮ್ಮೂನ್ಯಿನೊಂದ್ಯುಯು ಕೊಟ್ಟ ಈರರೆಯುಂ ನಿನ್ನತು ಇತರೆ ಅಱಿಯೊಪ್ಪೆನ್ನಪ್ಪುಮಕಾರತಕ್ಕಂ ಇತರೆ ಕಾವೋರ್ ಪಾಕತಲೆ ಮೇಗಣ (ಎಳ. IX, ಹೊಸಕ್ಕ. ೧೨–೬ ; ೪೦).

[ಈರ್[3] (< ಇರ್[4]) + ಅರೆ[1]]

ಈರಲು[1] (ನಾ). ಚೀಕಲು; ಚೀಳು; ಮರದ ನೆರಳಿನಿಂದ ಬಿಸಿಲು ಬೀಳದೆ ಬೆಳೆ ಸರಿಯಾಗಿ ಬರದಿರುವಿಕೆ: ಈ ಮಳದ ನೆರಳಿಂದ ಹೊಲದ ಸೈರಲ್ಲಾ ಈರಲಾಯತು (ಕೂಡ). [?]

ಈರಲು[2], ಈರಲಿ (ನಾ). ಮುಟ್ಟು ಅಥವಾ ಮೈಲಿಗೆಯ ಸೋಂಕಿನಿಂದ ಮಕ್ಕಳಿಗೆ ಬರುವ ಶೀತಭೇದಿ: ಮಗುವಿಗೆ ಈರಲಾಗಿದೆ (ಕೂಡ). ಈರಿಲು: ಆ ಮಗುವಿಂಗೆ ಈರಿಲು ಗಾಳಿ ಭೂತ ಸೋಂಕಿ ತೆಂದು ಕಸಿಯರ ಛೇಷ್ಟೆಕರ ಬೆಸಗೊಂಡು ಮಾತುವ ಭಕ್ತಂಗಳ್ ಗುರುವಿಲ್ಲ ಲಿಂಗವಿಲ್ಲ ಜಂಗಮವಿಲ್ಲ (ಚಿಕ್ಕವ. ೪. ೮೫೯).

[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಮಲ. ಈರಲ್ = ಪತ್ತಜನಕಾಂಗ]

ಈರಳ್ಳೆ (ನಾ). ಎರಡು ಅಳ್ಳೆ; —ಪಕ್ಕೆ: ಮಗಧಾಧೀಶನ ನೆತ್ತಿಯ ಳ್ಬುೞ್ದ ಕೂರ್ಮಾಕ್ಷೀಳಕರಳ್ಳೆ ಬಿಟ್ಟಗೆಗೋದ್ರಾಲುಬ್ಧಿನಿಂದ ಸಬಳಂ ನೇಪಾಳನ ಬಾಯೊಳಾಯುಗವಜ್ರಂ ಏಲೆ ನಟ್ಟಳಟ್ಟಿದಲಾದಂ . . . ಸಮಸ್ತವಂ ತಳೆದಮರ್ದ್ರಾಜಕ್ರಮಂ ವಿಶ್ವ ಮಂ (ಎಳ. XI, ದಾವನ. ೩೫–೧೭ ; ೧೬೦); ಬಟ್ಟಬ್ಬಾಡದ ಬರಿಯಾಯೊಳಪೊಕ್ಕಿರಳ್ಳೆಯುಂ ಬಿಗಿದ ಬೆನ್ನ ಬೀಳುಂ (ರಲಾವ. ೬–೧೧೨).

[ಈರ್[3] (< ಇರ್[4]) + ಅಳ್ಳೆ[1]]

ಈರಾಟಿಕೆ (ನಾ). ಹೊಡೆದಾಟ; ಹೋರಾಟ: ತಮ್ಮ ಕೈಯಲ್ಲಿ ಒಂದೊಂದು ಗಿಡದ ಟೊಂಗೆಗಳನ್ನು ಹಿಡಿದು ಕಾಡಿಯ ಜನರೊಡನೆ ಈರಾಟಿಕೆಗೆ ನಿಂತರು (ಗೌಂಪಾಂ. ೧೦೦).

[< ಏಱಾಟಿಕೆ?]

ಈರಾಳು (ನಾ). ಎರಡು ಆರು; ಹನ್ನೆರಡು: ಆಜುಂಗುಣದೆಱಿಪಟ್ಟರ ನಾಲು ಮಂಡಲದ ನಾಡ ಪಡ್ಪಲದ ಬಲಂ ಮೂಱುಂ ಪಿಡ್ಡಿಯ ಪೆಲ್ದ ನಿಲೆ (ಕಾಂತಿವು. ೨-೪೬); ಪೊಳೆವ ಪೊಸಪೊನ್ನನೀರಾಳುಸಾವರಮನುಜ್ಞಳ ಪರ್ಷದಿಂ ತರಿಸಿ (ಪದ್ಮರಾ. ೫-೪೦); ಆ ನುಡಿಯಂ ತಾನುಂ ಕೇಳ್ದಾ ಭವಸೇನಂ ಸೋದರಮಾವನೊಳಿಂದಂ ನಾಲ್ಕಾರಾಳು ಬರಿಸ ಪರಿಯಂತಂ ಪರದೆಕಿಕ್ಕಿಯ್ದು (ಜಯಂತಿ. ೧೨-೫೬).

[ಈರ್ಕೈ (< ಇರ್ಪ್ಪತ್ತು) + ಆಳು]

ಈರಿ 'ಈರೆ' ನೋ.

ಈರಿ (ನಾ). ಬೆಲದ ಮರ: "ಈರಿಯೆನೆ ಬೆಲಂ" (ಮಂಗರಾ. ೬೫-೧೫). [?]

ಈರಿಣ (ನಾ). ೧. ಜೌಳುಭೂಮಿ; ಊಷರಕ್ಷೇತ್ರ: "ಈರಿಣಮೂಷರಂ ಸೌನಸ್ಯಕ್ಷೇಲಸಕ್ಷ್ಯ" (ಮಂಗಾರ. ೨೮-೨). ೨. ಮರುಭೂಮಿ. [ಸಂ.]

ಈರಿತ (ಗು). ೧. ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟ; ಹೇಳಿದ. ೨. ಎಸೆಯಲ್ಪಟ್ಟ; ಅಟ್ಟಲ್ಪಟ್ಟ; ಕಳಿಸಲ್ಪಟ್ಟ. (ನಾ). ೩. ಹೇಳಿದ ಮಾತು: ಅನುರೂಪ ಮಾದುದಕರೀರಸಹೋತ್ಕಿಗೆ ನಾದದೀರಿತಂ (ಜಗದ. ೨-೫೧).

[ಸಂ.]

ಈರಿಸೆ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು (?): ಮೆನ್ನಮರಸರ ಬಾಸಪೆಡೆ ×××ಈರಿಸನ್ ಆಱೆ ×××ಪೊಲವ ಮಾಡಿಸಿ (ಎಳ. X, ಶ್ರೀನಿವಾ. ೫೯-೧೦; ೫೩೦). [?]

ಈರಿರುಳು (ನಾ). ಎರಡು ರಾತ್ರಿ: ಕಾಮಕರಕೆ ಎದೆಗೊಡದು ದೇವರ ಕೃಪೆಯಿಮ್ಮೊಡೆ ಚಡುರಧರಿರುಗಿಳಯ್ದುಪಸು (ಕಂಪ. ೯-೧೫೭).

[ಈರ್ಕೈ (< ಇರ್ಪ್ಪ) + ಇರುಳು (< ಇರುಳ್)]

ಈರಿಲು 'ಈರಲು' ನೋ.

ಈರು 'ಈರ್' ನೋ.

ಈರ್ಕು 'ಈರ್' ನೋ.

ಈರುಗಾರು (ನಾ). ಎರಡರಷ್ಟು ಆಯಾಸ(?): ಏವೂರ ಹೊಲದಲ್ಲಿ ಕೆಟ್ಟಪಶುವನು ಆರೂರ ಹೊಳ್ಳ ಆಪಸಹಿತೆಂದು ಹೋದರೆ ಮೂಱೇ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಈರುಗಾರಾಗಲಾಗಿ ಆಪಸಬಂದ ಅಯ್ಯಗಳು ಆಸಱ್ತು ಹೋದರಲ್ಲಾ (ಸಿದ್ಧೇ ೧೮. ೩೬೧); "ಈರುಗಾರಾಗುವುದು ಎನಲು ವಶರಾಗುವುದು" (ಸಿದ್ಧೇಸ. ಬೀಳಿ). ಈರು (< ಇರ್ಪ್ಪ) + ಗಾರು]

ಈರುದಲೆ (ನಾ). ಸೀರಿನಿಂದ ತುಂಬಿದ ತಲೆ(ಕ).

[ಈರು (< ಈರ್ಪ್ಪ) + ತಲೆ]

ಈರುಳ್ಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗೆಡ್ಡೆ; ಉಳ್ಳಗೆಡ್ಡೆ; ಪಲಾಂಡು: ಹುಳಿ ಮೂಲಂಗಿಯುಳ್ಳಿ ತಿಂಬುವನೆ ಮೋಡಿ (ಪುರಂದ. ೨-೩೯-೩); ಕೆಂಪು ಮತ್ತು ಬಿಳಿಯ ಬಣ್ಣದ ಈರುಳ್ಳಿಯಿವೆ (ತರಪ. ೩೧); ಈರುಳ್ಳಿ ಮುಂತಾದ ವಾಸನೆಯ ವಸ್ತುಗಳು ಅವಧಾನಿ ಸೇರಿದ್ದ (ಕೃಗಂಬ. ೧೧೩). 'ನೀರುಳ್ಳಿ' ಪರಾ. [ಈರ್ + ಉಳ್ಳಿ. / ತಮಿ. ಮಲ. ಈರುಳ್ಳಿ]

ಈರೆ, ಈರಿ (ನಾ). ಪಿತ್ತಕೋಶ; ಗುಲ್ಮ (?): ನೆಣದೊಟ್ಟಿದ ಪಾರೆಯು ಮಿರಿಯುಂ ತುತ್ತಿ ನುಂಗಿ ಮಿದುಳಂ ತಡಪಿಂ ಪುಳದೇಗದೆದೇಗುತ್ತು ಮಿರ್ಪುವದಱಿಂ ರಜಪೀಡಕರೆಱಿಬಗೆಳ್ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೪೨೫). **ಈರಿ**: ಮೂಳವನ್ಕೆದ್ದುಳ್ಳಿ ಖಚಪ್ಪನರಿಗೆ ಪಾಂಡ್ಯನ ಕಾಳಿಜಕ್ಕೆ ನೇಪಾಳನ ಬೆನ್ನ ಸೂಟಗೆಗೆ (ಎಳ. IV, ಹುಣಸೂ. ೧೩೭-೧೬ : 1162); ಹಳೇಕಾಲದ ಲೊಡ್ಡುಮರ ಆದು. ಮರ ಏರಿ, ಹರೆ ಮುರಿದು ಕೆಳಗೆ ಬಿದ್ದು, ಈರಿ ಒಡೆದು ಕೋಬೇಕು; ಇಲ್ಲ ಕೈಕಾಲು ಮುರಿದುಕೋಬೇಕು (ಬೆಳುಮು. ೧೬೩).

[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಮಲ. ಈರಲ್ = ಪಿತ್ತಕೋಶ, ಗುಲ್ಮ ಮುಂತಾದ ಆಂಗ]

ಈರೆಂಟು (ನಾ). ಎರಡು ಎಂಟು; ಹದಿನಾರು: ನರಮೂತಂಗ ತುರಂಗಗೆ ಸೈನ್ಯಮಿದಿರಾಂತಿರೆಂಟು ಲಕ್ಷಂಬರಂ ಕರಿಗಿತ್ತೆನ್ನ ಏಕಾತಪತ್ರಿತ ಹತಿಯಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨-೧೩); ಮುಸ್ಕಕೊಂದು . . . ಈರೆಂಟುಂ ಭುಜಬಾಹುಳಕದೊಳು ಬಾರುಶತಾರ್ಧಗಳು ಪೆದುರದೊಳು ದೀಕ್ಷಾಟೋ. ೧೧೩-೧೭); ಕಳೆಗಳಿರೆಂಟು ತುಂಬಿದ ಪೂರ್ಣಚಂದ್ರ ಮಂಡಲದಂತಿರ್ದ (ಸಾಂದಿವು. ೪-೬). [ಈರ್ಕೈ (< ಇರ್ಪ್ಪ) + ಎಂಟು]

ಈರೆರಡು (ನಾ). ಎರಡು ಎರಡು; ನಾಲ್ಕು: ಏಗಳ್ ಬಿಡದಾರ್ ಜಾತಿನಿ ಸಂಸ್ಕೃತಿಪರವರ್ಗಿರೆರಡುಂ ಸಂಪದಮುಂ ಧೂರ್ಜಟಿಯಿವಂ (ಉಭ್ಯರೇ. ೪-೪೮). [ಈರ್ಕೈ (< ಇರ್ಪ್ಪ) + ಎರಡು]

ಈರೆಲೆ (ನಾ). ಎರಡು ಎಲೆ. 'ಈರೆಲೆವೋಗು' ಪರಾ.

[ಈರ್ಕೈ (< ಇರ್ಪ್ಪ) + ಎಲೆ. / ತಮಿ. ಈರಿಲ್ಲ]

ಈರೆಲೆವೋಗು (ಕ್ರಿ). ಬೀಜ ಮೊಳೆಯಾಗಿ ಎರಡು ಎಲೆ ಬಿಡು; ಎರಡೆಲೆಯಾಗು; ಚಿಗುರು; ಬೆಳೆ; ಅಭಿವೃದ್ಧಿಹೊಂದು: ಬಳಸುವ ಬೇಟದೊಳ್ ಮೊಳೆದ ಗೊಟ್ಟಯೋರೆಲೆವೋದ ಲುಂದಿಸೊಳ್ ಬಳೆದ . . . ಬೇಟವೆಂಬೆಲತೆ (ಆದಿಪು. ೧೨-೨೧); ಈರೆಲೆವೋದತನುವ ಕೇರೇರಂಭಾಕಾಂಡಮೆಸಕ ನಾಸಾವಂಶಂ ಭೃಂಗರೀಷಾಶಾಖೆಗಳಂ ರಾಗಾಪಲ್ಲವದಬಲೆ ಮನುಜ ಕಂಠೀರವನಾ (ವರ್ಧಪು. ೪-೨೦). [ಈರಲೆ + ಪೋಗು]

ಈರೆಳೆ (ನಾ). (ನೆಯ್ಗೆಯಲ್ಲಿ) ಎರಡು ಎಳೆ,— ನೂಲುಗಳು: ತಾವರೆ ಗಾವೊಳಾಗಿಸಿದ ಬಿಲ್ಲುದಱಿರೆರೆಯೇಱಿಸುತ್ತ ... ಗೆಂಟನೊಳಿಟ್ಟು ಪಾಱಿ ಪರ (ರಾಜಶೇ. ೩-೧೬). [ಈರ್ಕೈ (< ಇರ್ಪ್ಪ) + ಎಳೆ (< ಎೞ್)]

ಈರೆಟ್ಟತ್ತು (ನಾ). ಎರಡು ಎಪ್ಪತ್ತು; ಒಂದುನೂರನಲವತ್ತು: ಇವಾನ್ಮೊಳೆ ಈರೆಟ್ಟತ್ತುಱಂ ಒಕ್ಕಲ್ತನಂ ಕೆಯ್ವಾನಾ ವಿತ್ತದಲ್ಲಿ ವೆಳೆಯಾದೆ ಕೆದುಗೆ (ಎಳ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೧೫೪-೧೫; ಸು. 685).

[ಈರ್ಕೈ (< ಇರ್ಪ್ಪ) + ಎಱ್ಪತ್ತು]

ಈರೇಳು 'ಈರೆಲೆವೋಗು' ನೋ.

ಈರೇಟ್ಟು 'ಈರೆಟ್ಟತ್ತು' ನೋ.

ಈರೇಱು, ಈರೇಳು, ಈರೇಟು (ನಾ). ಎರಡು ಏಳು; ಹದಿನಾಲ್ಕು: ಈರೇಱುಪೀಠಾಗಮಂ ದೊರೆವೆತ್ತು ತತ್ಪುಭೋಗದೊಳ್ ತಡಪಿದಂ ಭೂಪೋತ್ತಮಂ (ಪಂಚತಂ. ೬-೧೩). **ಈರೇಳು**: ಸಂಗರದೊಳೀರೇಳು ಲೋಕದರಸುಗಳ ಸಪ್ತಾಂಗಮುಂ ಕೊಂಬ ನಿನ್ನ ನುಡಿಯ ತೊಡತನ ಬೆಡಂಗಿಸಂ ಸೋಲಿಸಿ (ಹಚಹ. ೧೧೧-೧೩); ಆವ ತಾಯಿಗೆ ಈರೇಳು ಜಗತೋಱಿಂದ (ಪುರಂದ.೧೧-೧೪೦-೪). **ಈರೇಟು**: ಗುಣಜ್ಞಾಪನಕ್ಕರೀರೇಟುಂ ಭುವನಂಗಳೆಯ್ದುವೆಪಪಂ ಸಾಹಿತ್ಯವಿದ್ಯಾಧರಂ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೨-೮೦).

ಈರೇಳುಭುವನ, ಈರೇಳುಲೋಕ = ಹದಿನಾಲ್ಕು ಲೋಕ. ॥ ಭೂಲೋಕ, ಭುವರ್ಲೋಕ, ಸುವರ್ಲೋಕ, ಮಹರ್ಲೋಕ, ಜನರ್ಲೋಕ, ತಪೋಲೋಕ, ಸತ್ಯಲೋಕ, ಪಾತಾಳ, ಮಹಾತಳ, ರಸಾತಳ, ತಳಾತಳ, ಸುತಳ, ವಿತಳ, ಅತಳ: ಕಾಂತಿಯಂ ಈರೇಳು ಭುವನಮಂ ಬೆಳಗುವ ದಿವ್ಯಸ್ವರೂಪನಂ ಕಂಡೆ (ಮಹಾದೇ. ೪೩-೧೩); ತಂದೆ ಈರೇದೇಳುಲೋಕದ ತಂದೆಯಂ ಭಜಿಸದೆ . . . ನಿನ್ನೊಡಲಂ ಭವಾಳಿಗೆ ತಂದೆ (ಬಸಪು. ೩-೮೧). [ಈರ್ಕೈ (< ಇರ್ಪ್ಪ) + ಎೞ್ತು]

ಈರೇಱು 'ಈರೇಟ್ಟು' ನೋ.

ಈರೇಱ್ಪಾಲ್ಪ (ನಾ). ಹದಿನಾಲ್ಕು ವರ್ಷ: ಮುನ್ನಮೆಳರೆಯದೊ ಈರೇಱ್ಪಾಲಂ ವನಂಬೊಕ್ಕು (ರಾಮಾಶ್ವ. ೨೯-೧೪); ಎಮಗೆ ಪೊದೋಱೆ ದಂತಾಯ್ತುಡವಿ . . . ಈರೇಱ್ಪಾಲಮೆಱ್ಱಿರಲ್ಪಟ್ಟಗೆಯೆನೆ (ಶ್ರೀರಾ ಮಾ. ೫-೧೨). [ಈರೇಟ್ಟು + ಕಾಲ್]

ಈರ್ಕೈದು 'ಈರಯ್ದು' ನೋ.

ಈರ್ಕೈದುಮೊಗ 'ಈರಯ್ದುಮೊಗ' ನೋ.

ಈರೈದೋಳು (ನಾ). ಹತ್ತು ತೋಳು; ದಶಭುಜ: ಪುಲಿಸನ್ಮು ದುಡಿಯುರೈದೋಳ್ಗಳಂ ಪಾವುದೊಡವದಿಯ ತೊಡರುಲಿಯುಗವ್ಗಳಗ ಬೆಳಗಿಂ ಶಿವಂ ಸಿಂಂಪವಿಪ್ಪರ್ಗ್ರಮೊಳಿದನಿ (ಸಂದಿಮಾ. ೫–೬).

[ಈರೈದು (< ಈರಯ್ದು) + ತೋಳು (<ತೋಳ್)]

ಈರೈನೂಱು (ನಾ). ಎರಡು ಏನೂರು; ಒಂದು ಸಾವಿರ: ಜಡಿವ ಕಡೆಯದ ಕಾಲ ರಭಸಕೆ ಹೆಡೆಗಳರೈನೂಱನಾಂತನಂತನಳವಿಡುವ (ನಳಾಗ. ೬–೮೧೦). [ಈರ್ನೂ (< ಇರ್ನೂ) + ಏನೂಱು (< ಆಯ್ನೂಱು)]

ಈಸೈಮೊಗ 'ಈರಯ್ಮೊಗ' ನೋ.

ಈಕೊಂಬತು (ನಾ). ಎರಡು ಒಂಬತ್ತು; ಹದಿನೆಂಟು: ಮಂದಾರ ಮಂಜರಿವಿಡಿದ ಹದಿಮೂಱು ಳಳವಿಂತೀರೊಂಬತ್ತುಳಿದ ವಿಭವನೀ ಪರಿಯಿಂದ ನೇಮದಿಂ ನಡಸಿಂದಳು (ಸಿದ್ಧರಾ. ೫–೭).

ಈಕೊಂಬತಿಂಂಟು = ಹದಿನೆಂಟು ಜನರು: ಚಂದ್ರಾಸ್ಯಯರಂ ಮನದೊಳಾಪೇಂದ್ರಂಗೀರೊಂಬತಿಂಂಬರಂ ಶರ್ಜಿಸಡೆಸೇಂದ್ರನಿಂಂದ್ರಗಜಕೆಯರಿ ನಂಕದ ಚಂದ್ರಧ್ವಜನಲ್ಲಿ ಕಪ್ಪಮಿನಪೆಂಗಿಸ್ತಂ (ಪಂಂಡಾಮ. ೫–೧೦೫). [ಈರ್ನೂ (< ಇರ್ನೂ) + ಒಂಬತು (< ಒಂಬತ್ತು)]

ಈರೊಡೆಲ್ (ನಾ). ಎರಡು ಒಡಲು, —ಶರೀರ: ಆತಿಡಿಯೊಳಮಾಸೆ ಗಾತಿನೆನೆ ತೊಟ್ಟಿನಿ ಪೋಪುವು ನಲ್ಲರಿರ್ವರೀರೊಡೆಲೊಳಿಗರ್ ಜೀವಂ (ಪಂಪಭಾ. ೪–೧೦೪). [ಈರ್ನೂ (< ಇರ್ನೂ) + ಒಡಲ್]

ಈರೊಡ್ಡು (ನಾ). ಎರಡು ಒಡ್ಡು, —ಸೈನ್ಯ: ತಿಱಪುವಡೆದೀರೊಡ್ಡಿನ [ಪಾಶಾ. ದಿದಿರೊಡ್ಡಿನ] ತೇರೊಡ್ಡುಗಳ್ ಕೂರಸಾರಥಿ ಪ್ರೇರಣದಿಂದೋ ರೊಂದಂ ಪತ್ತೆ ಸಾರ್ದಿರಂಗಳ್ (ಚಂದ್ರಪ್ರ. ೧೦–೬೪ ವ); ಈರೊಡ್ಡಿನಾನಿ [ಪಾಶಾ.ಆರ್ದೊಡ್ಡಿನಾನಿ]ಗಳೊರೊಂದಱೊಳೊಂದು ತಾಗಿ (ಚಂದ್ರವಿ. ೧೦–೩೩). [ಈರ್ನೂ (< ಇರ್ನೂ) + ಒಡ್ಡು]

ಈರೊತ್ತೆ (ನಾ). ಎರಡು ಒತ್ತೆ; ಜೂಜಿನಲ್ಲಿ ಪಣವಾಗಿ ಕಟ್ಟುವ ಎರಡು ಒಡ್ಡುಗಳು, —ಬಾಜಿಗಳು: ಈದ್ದೆಯು, ಈರೊತ್ತೆ (ಕಮಪ. ೧೪೦ ಪ್ರಯೋ). [ಈರ್ನೂ (< ಇರ್ನೂ) + ಒತ್ತೆ]

ಈಳ್ಕುಳಿ 'ಈಟ್ಯುಳಿ' ನೋ.

ಈರ್ಗಳ್ (ನಾ). ಇಬ್ಬರು (?): ಇಗುರಿಣವದ್ಮವಿಸರ್ಗಗೊಳದಂತ್ತ ವೇಷಿಗುರ್ದಡೆಕೋಳ್ಕ್ರವಿರ್ವರ್ಗುರ್ ಸಂಮತವ ನಾವೀರ್ಗಳುಂ ಯಿನ್ನಿ ಸಲದರ್ಗುಣವಿಹುದೂ ಹಿತವರಿದಂ ಕೇಳಿಂದನು (ಜಿಪಮು. ೧೪–೮). [ಈರ್ನೂ (< ಇರ್ನೂ) + -ಕಳ್ಗಳ್]

ಈರ್ಜಾಚಣಿಗೆ (ನಾ). = ಈರಣಿಗೆ (ದಕ. ೨). [ಈರ್ನೂ + ಜಾಚಣಿಗೆ]

ಈರ್ಮ (ನಾ). ವ್ರಣ; ಹುಣ್ಣು; ಗಾಯ: "ಕ್ಷತಂ, ಈರ್ಮಂ – ಈ ೨ ಪಲು" (ಹಲಾಯು. ೧೦೪–೪). [ಸಂ.]

ಈರ್ಮಕಾಱ (ನಾ). ತಿಂದರೆಯವನು; ಬೆಸ್ತ: "ಈರ್ಮಕಾಱಂ ಕೀಲಿಗನೆಕಿಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗಾರಾ. ೧೧೩–೬). [ಈರ್ಮ + -ಕಾಱ]

ಈರ್ಯಾಪಥ (ನಾ). [ಜೈನ] ಪರ್ಯಟನದ ದಾರಿ, —ಮಾರ್ಗ: ಈರಣಮುಂ ಈರ್ಯೆಯುಂ ಯೋಗಗತಿಯುಂ ಎಂದೊಡೆ ಏಕಾರ್ಥಂ ಕರ್ತೃರಕಮಪ್ಪ ಕರ್ಮಂ ಈರ್ಯಾಪಥಂ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೨೫೫).

[ಸಂ. (ಈರ್ಯಾ + ಪಥ)]

ಈರ್ಯಾಪಥಕುದ್ಧಿ (ನಾ). [ಜೈನ] ನೆಲವನ್ನು ನಾಲ್ಕು ಮೊಳ ಗಳಷ್ಟು ಮುಂದೆ ನೋಡುತ್ತಾ ನಡೆಯುವುದು; ಹೀಗೆ ನಡೆಯು ವಲ್ಲಿ ಆಗುವ ಜೀವಹಿಂಸಾದಿ ದೋಷಗಳನ್ನು ತಪ್ಪಿಸುವ್ರಿಗೆಯಿಂದ ಹೋಗಲಾಡಿಸುವುದು: ವಾಸವನಕ್ಕೃತ್ರಿಮಚ್ಛತ್ರಾಲಯಮಂ ಪುಗು ವಂತೆಪೊಕ್ಕೀರ್ಯಾಪಥಕುದ್ಧಿಯಂ ಮಾಡಿ ಕ್ರಿಯಾಪೂರ್ವಕಮಭಿವಂದಿಸಿ (ಚಂದ್ರಪ್ರ. ೮–೧೦೫ ವ). [ಈರ್ಯಾಪಥ + ಕುದ್ಧಿ]

ಈರ್ಯಾಮಾರ್ಗ (ನಾ). = ಈರ್ಯಾಪಥ: ಈರ್ಯಾಮಾರ್ಗ ಪರ್ಯವಲೋಕನ ಪುಂಜ ಮಂದಗಮನ ನಿರತರ್ (ಶಾಂಂಪು. ೬–೭೦ ವ).

[ಸಂ. (ಈರ್ಯಾ + ಮಾರ್ಗ)]

ಈರ್ಯಾವಿಶುದ್ಧಿ (ನಾ). = ಈರ್ಯಾಪಥಶುದ್ಧಿ: ಯುಗಮಾತ್ರ ಕ್ಷೇತ್ರಮಂ ಕಣ್ಬನಿಕೆಸಿ ನಡೆದೀರ್ಯಾವಿಶುದ್ಧಿಶ್ರಿಕ್ಕಮಂ ಕೈಮಿಗೆ (ಮಲ್ಲಿಷ. ೧೩–೧೯೬). [ಸಂ. (ಈರ್ಯಾ + ವಿಶುದ್ಧಿ)]

ಈರ್ಯಾಶುದ್ಧಿ (ನಾ). = ಈರ್ಯಾಪಥಶುದ್ಧಿ: ಈರ್ಯಾಶುದ್ಧಿ ಕರೆಗುಗುಣಪರ್ಯಾಯವಿಶುದ್ಧಿಯೆಂಬುವಂ ಬಗೆವೀ ತಾತ್ಪರ್ಯದಿ ನೇಸುಂ ಬಗೆಯುತೆ (ಸುಳುಮಾ. ೧೩–೧೭). [ಸಂ. (ಈರ್ಯಾ + ಶುದ್ಧಿ)]

ಈರ್ಯಾಸಮಿತಿ (ನಾ). [ಜೈನ] ಪಂಚಸಮಿತಿಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: "ಈರ್ಯಾಸಮಿತಿ (ಹಗಲು ಲಕ್ಷ್ಯಪೂರ್ವಕ ಮುಂದಿನ ನಾಲ್ಕುಮೊಳ ದಾರಿಯನ್ನು ನೋಡುತ್ತ ನಡೆಯುವುದು)" (ಜೈನಪ. ೪೯೭); ಪ್ರಾಸುಕ ಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ದಿವಸದೊಳ್ ಸ್ವಶಕ್ತಿಯಪೇಕ್ಷೆಯಂ ಉತ್ಸುಕತೆಯಂ ಅನ್ಯಮನಸ್ಕತೆಯಂ ಆಗದೆ ಮುಂದಂ ನೋಡಿ ಸೂಕ್ಷ್ಮಜಾಡರ ಪ್ರಾಣಿಗಳಂ ಪರಿಹರಿಸಿ ಸುಕ್ರಮಯುಕ್ತಂದಿಂ ನಡೆವುದು ಈರ್ಯಾಸಮಿತಿ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೨೨೫).

[ಸಂ. (ಈರ್ಯಾ + ಸಮಿತಿ)]

ಈರ್ಯೆ (ನಾ). [ಜೈನ] ಸಂನ್ಯಾಸಿಗಳ ಪರ್ಯಟನ, —ಸಂಚಾರ; ಜೀವಹಿಂಸೆಯಾಗದಂತೆ ಮುಂದೆ ನಾಲ್ಕುಮೊಳ ನೋಡಿ ನಡೆಯುವಿಕೆ: ಈರೆಣಮುಂ ಈರ್ಯೆಯುಂ ಯೋಗಗತಿಯುಂ ಎಂದೊಡೆ ಏಕಾರ್ಥಂ ತದ್ಭಾವಕಮಪ್ಪ ಕರ್ಮಂ ಈರ್ಯಾಪಥಂ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೨೫೫). [ಸಂ. ಈರ್ಯಾ]

ಈವಾರು (ನಾ). ಸೌತೆಕಾಯಿಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ. [ಸಂ.]

ಈರ್ಷೆ (ನಾ).= ಈರ್ಷ್ಯೆ: ಪದಬಿಂದಂ ತಾಳ್ದಿ ತಿಂದಳ್ ಗಗನದಿ ಮಹಾಕಾಳ ದೇವೋತ್ತಮಾಂಗಾರ್ಗಳೊಳೊಂದೊಂದೀರ್ಷೆಯಿಂದಂ (ಕಾಂದಂಪು. ೬೦೦).

[ಸಂ. ಈರ್ಷಾ]

ಈರ್ಷ್ಯೆ (ನಾ). ಹೊಟ್ಟೆಕಿಚ್ಚು; ಅಸೂಯೆ; ಮಾತ್ಸರ್ಯ; ಹಗೆತನ: ರಾಮನ ಲಕ್ಷ್ಮಣನ ಭರತ ಶತ್ರುಘ್ನರ ವಿದ್ಯಾಮಹಿಮೆ ಹಸುಪ್ಪಷ್ಟಿಳಲಾ ಮಹಿತರ ಮನದೊಳೀರ್ಷ್ಯೆಯಂ ಪುಟ್ಟಿಸುಗುಂ (ಪಂಂಡಾಮ. ೩–೧೪೮).

[ಸಂ. ಈರ್ಷ್ಯಾ]

ಈಲಾಗು (ಕ್ರಿ). ಗಟ್ಟವಾಗು: ಹಸು ಈಲಾಗಿದೆ (ರೂಢಿ).

[ಈಲ್ಲು + ಆಗು.]

ಈಲಾಗ್ಮೂ (ಕ್ರಿ). ಒಳಗಾಗು; ವಶವಾಗು; ಪಳಗು; ಸಲಿಗೆಯಾಗು: ಗಂಡಆನ ಸ್ಥೂಲ ಇದ್ಯಾಗ್ಮೂ ಕಾಲಲಿ ಬಡು ಹಗುರ ಇರು ತ್ತ ದೆ. ಆದು ಜಾತ್ಯಾ ಸಿಟ್ಟಿನದಲ್ಲ; ಆದಾಗ್ಮೂ ಮನುಷ್ಯರ ಈಲಾಗುವುದ್ಲ್ಲ (ಮುಂಬಯಿ. ೪–೪೭); ಆಡವೀಳುರಿಗಳು ಮನುಷ್ಯರಿಗೆ ಮೊದಲು ಹೆದರಿದರೂ ಬರಬರುತ್ತ ಈಲಾಗುತ್ತವೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೩–೧೧); ರನ್ನಿಯು ರಾಜಮಂದ್ರಿಗಿಂತ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಚಾವುಂಡರಾಯನ ಈ ಆಲಾಗಿರಬೇಕು (ಮೂರುಕ್ಷ. ೩೬); ಯಾವಾಗಲೂ ವಶ್ಯವಾಗಿರುತ್ತಿದ್ದ ಮನೆಯ ಎರಡು ಎತ್ತು... ಭಾಗೀರಥಿಗೆ ಈಲಾಗಿದ್ದುವು (ಕೆಡಿಹಾ. ೬೮).

[ಈಲ್ಲು + ಆಗು.]

ಈಲಿ, ಈಳಿ (ನಾ). = ಈಳಿಗೆ: "ಕೃಪಾಣೀ, ಈಲೀ, ಕರ್ತರೀ — ಈ ೩ ಕಡಿವ ಕತ್ತಿಗೆ ಎಂದರ್ಥವು" (ಹಲಾಯು. ೧೭–೪೪೧ ಅಪಟಿ). ಈಳಿ: "ಈಳೀ[ಪಾಶಾ. ಈಳಿಕೆ] ಕರವಾಳಿಕಾ — ಈ ೨ ತುಳುವ ಕತ್ತಿ, ಮೊಟಲು ಕತ್ತಿ, ಗುಜ್ಜುಕತ್ತಿ, ಈಟಿಕತ್ತಿ, ಈಗೆಕತ್ತಿ" (ಸಿದ್ಧಾಂ. ೩೨೮).

[< ಸಂ. ಈಲೀ]

ಈಲಿಕೆ (ನಾ). = ಈಳಿಗೆ (ದಕ. ೨). [?]

ಈಲಿತ (ಗು). = ಈಡಿತ (೬). [ಸಂ.]

ಈಲು$_1$ (ನಾ). ಗಬ್ಬು. 'ಈಲಾಗು.' ಪರಾ. [< ಈನ್]

ಈಲ್ಮು$_1$ (ನಾ). ಸಲಿಗೆ; ಪಳಕ; "ಸಭ್ಯತನ, ವಿಹವಾಟಿಕೆ, ಪರಿಚಯ, ವಶ" (ಜಾಣಕೋ. ೧೪೫); ಅ ನಾಯಿ ನಿನಗೆ ಈಲು ಆವೆ (ತೊಲು. ೨೬); ಎತ್ತು ಕುದುರೆ ಮುಂತಾದ ಪಶುಗಳನ್ನು ಈಲುಮಾಡಿ ತಮ್ಮ ದೇಸಾಯರ ಕೆಯ್ಯಿಗೆ ಹೂಡಿಕೊಳ್ಳುವುದೇ ಆ ಕೊಡ (ಮೂವಾದ. ೨೬). [ದೇ. ಗಮಿ. ಇಯರ್ = ಸ್ವಭಾವ, ಗುಣ ಇತ್ಯಾದಿ; ತೆಲು. ಈಲುವು ?]

ಈವತ್ತು 'ಈಪೊತ್ತು' ನೋ.

ಈವರಂ (ಅ). ಇದುವರೆಗೂ; ಇಲ್ಲಿಯವರೆಗೂ: ಏನ್ನ ಸೂರ್ಯ ತಪಕಭಿನ್ನಮಾತ್ಮಾಕ್ಕಶಕ್ಕ ಕಾದುಪೈ ನಮ್ಮನೀವರಮೇಳಂಗಿತಿ (ಆ ಮ ತ ೦. ೪೫—೮). [ಇದು + —ವರಂ]

ಈವರು 'ಈವತ್ತು' ನೋ.

ಈವಱು, ಈವರು (ನಾ). ಇತ್ತೀಚೆಗೆ; ಸ್ವಲ್ಪ ಮುಂಚಿನಕಾಲ: ವಿವರಭಿವೀವಱು ಮೊನೆಯೇಡವ್ವ ಕಂಬಡಮ್ಮಳ ಭೂತಕಾಲದ್ವಯದೊಳ್; ಈವಱೋಂಬುದು ಅಷಮದೃಶ್ಯತಕಾಲಂ (ಕಾಯದ. ೩.೩೨, ವೃತ್ತಿ). **ಈವರು**: ಏನ್ನ ಈ ವರಿನ ಸಮುಖದ ಒಳವಾಗಿಲ ಗುರಿಕಾರತನಗಳು ಸರ್ವಥಾ ತ್ಪತ್ತಿಕರವಾಗಿರಲಿಲ್ಲ (ಬೆಟ್ಟ. ೪೬—೫). [?]

ಈವಾಗೆ (ಅ). ಈಗ; ಸದ್ಯಕ್ಕೆ: "ಈವಾಗ ಕೇಳಿತೇ ? ಇವತ್ತು ನಾವು ನಿನೇಮ ನೋಡುವುದಕ್ಕೆ ಹೋಗುತ್ತೇವೆ" ಎಂದಳು (ಪರಿಣೀ. ೧೫೫). [ಈ$_4$ (< ಇದು) + ಆಗ (< ಆಗಡು)]

ಈವಿ (ನಾ). ಕೊಡುಗೆ; ದಾನ: "ದಾಕನಂ, ದಾಕಪೀಯಂ, ದಾಕ್ಕಂ —ಈ ೩ ಈವಿ" (ಶಾಕಕ್ಕ. ೧೫೪). [ಈ$_3$ + —ವಿ]

ಈವೊತ್ತು 'ಈಪೊತ್ತು' ನೋ.

ಈಶ (ನಾ). ೧. ಒಡೆಯ; ಪ್ರಭು; ಧಣಿ; ಸ್ವಾಮಿ: ಪೊಯ್ದು ಕರ್ಣಮಂ ಲೀಲೆಯಿನೀಶ ನಿನ್ನ ಗಜರಾಜಗೆಟ್ಟಪುವಲ್ಲ ಸೆಚ್ಚೆಯಂ (ಕಾಂಚಿಪು. ೫—೯೧); ಪೃಥುರೋಮೀಶ ತಮಿಂಗಿಲಂ ತಮಿಯ ನೂಂಗಲ್ ಸಿಂಧು ತಾನಳ್ಳುದೇ (ಸೋಮೇಶ. ೦೮). ೨. **ಈಶ್ವರ**; ಶಿವ: "ಹರ ನುಗ್ರನೀಶಂ ಪೃಷಧ್ವಜಂ ಶಂಭು . . . ಎನಲು ರುದ್ರಂ" (ಮಂಗಶಾ. ೪—೧೧); ಈಶಂಗತ್ಪಲತತ್ವತ್ವಲಂ ಮತ್ತತ್ವು ಸದಾಶಿವನ ಮೇಲಣ ತತ್ತ್ವ ತ್ರಿವಲ್ಲಿ (ಬಸವ. ೬೧—೫೩). ೩. ಏಕಾದಶ ರುದ್ರರಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬ. ೪. ಈಶಾನ್ಯ ದಿಕ್ಕಿಗೆ ಒಡೆಯ. ೫. [ಛಂದ] ಗುರು ಅಕ್ಷರಕ್ಕೆ ಒಂದು ಸಂಕೇತ: ತೇಜಮರ್ಕವೀಶಂ ಗುರುವೆಂಬೆನಿತ್ತು ಖಂಡೋಡ (ಛಂದೋಂಬು. ೨—೩೫). [ಸಂ.]

ಈಶಕೆ (ನಾ). ಈಶತ್ವ: ಕರುಣವೀ ದಂಡಾಂತಿತ ಪ್ರಭುತ್ವಕೆ ಮೇಲು . . . ಪರಮೇಶ್ವರೀಶಕೆಯು ಸಾಮ್ಯವದಕೆ (ಕವಿಪ. ೫೩). [ಸಂ. ಈಶತಾ]

ಈಶತ್ವ (ನಾ). ಒಡೆತನ; ಪ್ರಭುತ್ವ; ಸ್ವಾಮಿತ್ವ: ಆ ಪರಬ್ರಹ್ಮನಲಿ ತ್ರಿಜಗದ್ಧ್ಯಾಪಕತ್ವ ಐಯಾಮಕತ್ವ ಸ್ಥಾಪಕತ್ವ ವಶತ್ವ ಈಶತ್ವಾದಿ ಗುಣಗಳಿಗೆ ಕೋಷವಿಲ್ಲ (ಹಸಾರ. ೧೬—೩೬). [ಸಂ.]

ಈಶಶಾಸನ (ನಾ). ಒಡೆಯನ ಆಪ್ಪಣೆ; ಪ್ರಭುವಿನ ಆಜ್ಞೆ: ಬರ್ಬುರ ದೆಂಬೀಶಕಾಸನಮಂ ನೆತ್ತಿಯೊಳಾಂತು ಬನ್ದಿಮಜಗಿಂ ಚಕ್ರೇಶ ಪಾದಾಬ್ಜ ದೊಳ್ (ಆದಿಪು. ೧೪—೪೬). [ಈಶ + ಶಾಸನ]

ಈಶಾನ (ನಾ). ೧. ಈಶ್ವರ; ಶಿವ: ಐಯ್ಯನಿ [ಸುತ್ತಂ] ಸೂನಿದೀಶಾನನ ಜಡೆಗವೆಲ್ಲಾಯ್ದು ಪ್ಪೊಗೆಗವಿಲ್ಲಂನಿನ [ಪೆಂಪಂ] ನಿಂಪಿಸುತ್ತಿರ್ದ ಹಿಮರುಚಿಗಳಂ ತಿಗ್ಮರುಜ್ಜಾಲಿದಿಂಬಂ (ಆದಿಂಬು. ೩೭). ೨. ಶಿವನ ಪಂಚಮುಖಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು. ೩. ಈ ಶಾ ನ್ಯ ದಿಕ್ಕಿನ ಪಾಲಕ. ೪. ಏಕಾದಶರುದ್ರರಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬ. ೫. ಸೂರ್ಯ. ೬. [ಜೈನ] ಒಂದು ಸ್ವರ್ಗದ ಹೆಸರು. 'ಈಶಾನಕಲ್ಪ' ಪರಾ. ೭. [ಛಂದ] ರುದ್ರಗಣ: ಮುನ್ನಂ ಭೂಮಿಮದ್ದಂದ್ಯಾಕಾಂಶಂ ಸುರುಭರ ಗಣಗತಿ ತತಿಯಾರಿ ಬಱಕ್ಕಿ ಸ್ಪತ್ಯಂ ವೈಕಂಠೇಶಾನರ್ . . . ಮತ್ತಾಕ್ರೀಡಾಪ್ಪತಿಯಂ (ಛಂದೋಂಬು. ೨—೧೩೮). ೮. [ಛಂದ] ಗುರು ಅಕ್ಷರದ ಸಂಕೇತ: ಪಿಂತುವರ್ಗಿ ಯುಗ್ಮಂಗಳ್ ಬರ್ಬರಮಂಶಕೀಶಾನದ್ವಂದ್ವಂ ಪಲ್ಕುಂ . . . ವಿದ್ಯುನ್ಮಾಲಾ ವೃತ್ತಂ (ಛಂದೋಂಬು. ೩—೪೨). [ಸಂ.]

ಈಶಾನಕಲ್ಪ (ನಾ). [ಜೈನ] ಹದಿನಾರು ಜೈನ ಸ್ವರ್ಗಗಳಲ್ಲಿ ಎರಡನೆಯದು: ಆಸ್ಮೆಗಮಾಶಾನಕಲ್ಪದೊಳಾ ಶ್ರೀ ಪ್ರಭವಿಮಾನದೊಳ್ (ಆದಿಪು. ೩—೧೨೪); ಆಮಲ್ಕಲ್ಪ ನೋಂತು ಮುಡಿಪಿದ ಸಮಯದೊಳ್ ಈಶಾನಕಲ್ಪದೊಳ್ ಜನಿಯಿಸಿದರ್ (ಯಶೋಧ. ೪—೭೮).

[ಈಶಾನ + ಕಲ್ಪ]

ಈಶಾನಿ (ನಾ). ದುರ್ಗೆ; ಪಾರ್ವತಿ. [ಸಂ. ಈಶಾನೀ]

ಈಶಾನೇಂದ್ರ (ನಾ). [ಜೈನ] ಈಶಾನಕಲ್ಪದ ಇಂದ್ರ: ಆಗಳಾ ಸೌಧರ್ಮೇಂದ್ರನುಮಾಶಾನೇಂದ್ರನುಂ ಸಿಂಹಾಸನದಿರಟ್ಟಿಲಿಬೊಳೊಂ (ಅರಿಷ್ಟ. ೭—೭೬ ವ). [ಈಶಾನ + ಇಂದ್ರ]

ಈಶಾನ್ಯ (ನಾ). ೧. ಉತ್ತರದಿಕ್ಕಿಗೂ ಪೂರ್ವದಿಕ್ಕಿಗೂ ಮಧ್ಯೆ ಇರುವ ದಿಕ್ಕು. ೨. ಈಶಾನ್ಯದಿಕ್ಕಿನ ಒಡೆಯ. ೩. ಈಶ್ವರ. [ಸಂ.]

ಈಶಿತ್ವ (ನಾ). ಒಡೆಯ; ಪ್ರಭು. [ಸಂ.]

ಈಶಿತ್ವ (ನಾ). = ಈಶತ್ವ. [ಸಂ.]

ಈಶ್ವರ (ನಾ). ೧. ಒಡೆಯ; ಪ್ರಭು; ರಾಜ. ೨. ಶಿವ. ೩. ಏಕಾದಶ ರುದ್ರರಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬ. ೪. ಲಿಂಗ: ಅಱ್ಮತಂಗತ್ವತ್ವಲತ್ವಲ ರುದ್ರನಾ ರುದ್ರಂಗೆ ಈಶ್ವರನು ಅತ್ತಲು (ಬಸವ. ೬೧—೫೩). ೫. ಪ್ರಭವಾದಿ ಅರುವತ್ತು ಸಂವತ್ಸರಗಳಲ್ಲಿ ಹನ್ನೊಂದನೆಯದು. ೬. ಪರಮಾತ್ಮ: ಅಭೋಕ್ತಾಕಿಂತ ಬೇರೆಯಾಗಿ ಸರ್ವಜ್ಞನೂ ಸರ್ವಕರ್ತನೂ ಆಗಿರುವ ಈಶ್ವರನೊಬ್ಬನು ಇರುತ್ತಾನೆಂದು ಕೆಲವರು ಅಭಿಪ್ರಾಯಪಡುತ್ತಾರೆ (ಬ್ರಹ್ಮಭಾ. ೧೫); ಈಶ್ವರಗಿಂತ ಗಡಬಡೇಶ್ವರ ದೊಡ್ಡವನೇ (ಗಾಡಿ). ೭. ಒಂದು ಔಷಧಿ ಬೇರು; ಈಶ್ವರೀಬೇರು: "ಪ್ಯಾಳಗಂಧಾ—ಈಶ್ವರ" (ಒಷಧಿ. ೧೫೨). ೮. ಧನವಂತ; ಶ್ರೀಮಂತ: ಅಳ್ಳಱ, ಸಮೃದ್ಧಳ . . . ಈಶ್ವರಂ—ಈ ೩ ಧನವಂತಂ" (ಹಲಾಯು. ೫೯—೨೦೧). [ಸಂ.]

ಈಶ್ವರಗಣ (ನಾ). ೧. ಶಿವನ ಗಣ; ಈಶ್ವರನ ಸೇವಕರ ಸಮೂಹ; ಪ್ರಮಥಗಣ. ೨. [ಛಂದ] ರುದ್ರಗಣ: ಹುದುಯೋಶ್ವರಗಣವೆಂದ ವಿರೆ ಪದಮೆಲ್ಲಂ ಮದಗಜಗಮನೆ . . . ಚತ್ವಲತೆಯಕ್ಕುಂ (ಛಂದೋಂಬು. ೫—೧೩).

[ಈಶ್ವರ + ಗಣ]

ಈಶ್ವರತ್ವ (ನಾ). = ಈ ಶ ತ್ವ: "ಸ್ವೇಚ್ಛಾಮಾತ್ರದಿಂ ಗತ್ಯುತ್ಪತ್ತಾದಿ ಕೃತ್ಯ ಕರಣಮಂ ನೂರ್ಯಾದಿಗಳಂ ಪ್ರೇರಿಸುವ ತನದೇ ಈಶ್ವರತ್ವ" (ಪರಮಾ. ೫೩). [ಸಂ.]

ಈಶ್ವರಬಳ್ಳಿ (ನಾ). = ಈಶ್ವರಿ ೨. (೬). [ಈಶ್ವರ + ಬಳ್ಳಿ]

ಈಶ್ವರಬೇರು (ನಾ). = ಈಶ್ವರಿ ೨. (೬). [ಈಶ್ವರ + ಬೇರು]

ಈಶ್ವರಯ್ಯ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಈಶ್ವರಯ್ಯಗೆ ಕಾಲಂ ಕಱ್ಟುಂ ಕೊಟ್ಟಂ (ಎಕ್ಷ. VIII, ಸೊರಬ. ೭೦—೨೦ ; ೨೨೨). [ಈಶ್ವರ + ಅಯ್ಯ$_1$]

ಈಶ್ವರವಲ್ಲಿ (ನಾ).=ಈಶ್ವರಿ ೨: "ಆಸುರಂಯೆಲ್ಲ ಯಾಶ್ವರವಲ್ಲಿಯಕ್ಕುಂ" (ಮುಂಗಶಾ. ೪೫—೪೮). [ಈಶ್ವರ + ವಲ್ಲಿ]

ಈಶ್ವರವಿರಹ (ನಾ). ಒಡೆಯನ ಆಗಲಿಕೆ; ಸ್ವಾಮಿ ವಿರಹ: ಈಶ್ವರ ವಿರಹದಿ ಕೋಕಾಕುಲಂ ವಿಶೀಷಾಪತ್ತಜನಂ (ಆದಿಪು. ೩—೩೧).

[ಈಶ್ವರ + ವಿರಹ]

ಈಶ್ವರಶೈಲ (ನಾ). ಕೈಲಾಸ ಪರ್ವತ: ತರುಣೋತ್ತುಂಗ ಶಶಾಂಕ ಖಂಡಮೆ ಸುಧಾಬೀಜಂ ಭುಜಂಗೇಂದ್ರನಂಕುರಮುನ್ಮೀಲಿತಮಟ್ಟ ಹಾಸಮೆ ದಳಾನೀಕಂ ವೃಷಂ ಪುಷ್ಪಮೀಶ್ವರಶೈಲಂ ಫಲಮಾಗೆ ಕೋಮಲ ಮುಖೀಗೌರೀಲತಾಶ್ಲಿಷ್ಟಶಂಕರಕಲ್ಪದ್ರುಮನೀಗಭೀಷ್ಟಫಲಮಂಜಾಳುಕ್ಕ ನಾರಾಯಣಂ (ಗದಾಯು. ೧–೨). [ಈಶ್ವರ + ಶೈಲ]

ಈಶ್ವರಸದ್ಮ (ನಾ). ಶಿವಾಲಯ; ದೇವಸ್ಥಾನ (ಕಿ).
[ಸಂ. ಈಶ್ವರಸದ್ಮನ್ (ಈಶ್ವರ + ಸದ್ಮನ್)]

ಈಶ್ವರಾಂಶಜ (ನಾ). ಈಶ್ವರನ ಅಂಶದಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದವನು; ವೀರ ಭದ್ರ ಮುಂತಾದವರು: ಈಶ್ವರಾಂಶಜನಲ್ಲದೇ ಇಳೆಯನ್ನಾಳಲಾರನು (ಗಾದೆ. ಕಿ). [ಸಂ.]

ಈಶ್ವರಿ (ನಾ). ೧. ಪಾರ್ವತಿ; ಶಿವೆ. ೨. ಹಾವಿನ ವಿಷಕ್ಕೆ ಔಷಧಿಯಾಗುವ ಒಂದು ಮೂಲಿಕೆ: ಬೆರಸಮರ್ದುವಳ್ಳಿಯೊಳಗೀಶ್ವರಿಯಂ ಕಾಳ್ಪೆಸರನೀ ಕಷಾಯಂ ಕೆಡಿಕುಂ ಜ್ವರಮಂ (ಕಲ್ಯಾಕಾ. ೩–೨೮); "ಅಹಿಮಾರ—ಈಶ್ವರಿ" (ಓಷಧಿ. ೫). [ಸಂ. ಈಶ್ವರೀ]

ಈಶ್ವರಿಬೇರು 'ಈಶ್ವರೀಬೇರು' ನೋ.

ಈಶ್ವರಿವಳ್ಳಿ (ನಾ). = ಈಶ್ವರಿ ೨ (ಕಿ). [ಈಶ್ವರಿ + ಬಳ್ಳಿ]

ಈಶ್ವರೀಬೇರು, ಈಶ್ವರಿಬೇರು (ನಾ). = ಈಶ್ವರಿ ೨: "ಈಶ್ವರೀಬೇರು, ತೊಪ್ಪಲು, ಗೋಪಾಲಪುಟ್ಟತೊಪ್ಪಲು" (ಮೈಔಗಿ. ೯–೧೫೩). **ಈಶ್ವರಿಬೇರು** (ಕಿ). [ಈಶ್ವರಿ + ಬೇರು]

ಈಷಣ$_1$, ಈಷಣೆ (ನಾ). ಆಸೆ; ಇಚ್ಛೆ; ಬಯಕೆ: ತರಿದೀಷಣಂಗಳಂ ನಿರ್ಮಮತೆಯಿಂ ತಪವ ವಿರಚಿಸುವ ಪುರುಷನೊರ್ವಂ (ವೆಂಕಾರಾ. ೨–೨೧–೨೨); ಮುಪ್ಪಿನೊಂದಿಗೆ ಈಷಣ ಬೆಳೆದು ಜಗದ್ಗುರುವಾದರೂ . . . ಹೆಣ್ಣುಮಕ್ಕಳೊಂದಿಗೆ ಎಂದಿಗಿಂತ ಹೆಚ್ಚಿನ ಸಲಿಗೆಯಿಂದ ಚೆಲ್ಲಾಟವಾಡಿದನು (ಸಣ್ಣಕ. VIII, ೬೫). **ಈಷಣೆ**: ಮನಸ್ವಿ ಬಿಸುಡುವುದಶೇಷ ವಿಷಯೇಷಣೆಯಂ (ಉಸಾರ. ೧೮೦). [< ಸಂ. ಏಷಣಾ]

ಈಷಣ$_2$ (ನಾ). ತ್ವರೆ; ಆತುರ. [ಸಂ.]

ಈಷಣತ್ರಯ (ನಾ). ಮಕ್ಕಳು, ಹೆಂಡತಿ, ಹಣ ಎಂಬ ಮೂರು ವಸ್ತುಗಳ ಮೇಲಿನ ಮೋಹ: ಪುತ್ರೇಷಣ ವಿತ್ತೇಷಣ ದಾರೇಷಣಂ ಗಳೆಂಬ ಈಷಣತ್ರಯವನುಳಿದು (ಆದವ. ೧೫೧); ಈಕ್ಷಿಸು ಯೀಷಣತ್ರಯ ದೂರ ಕಲ್ಕಿಯುಪೇಕ್ಷಿಸದೊಲು ಸರ್ವೇಶ (ಶತಸಾಂ. ೬೪–೨೩); ಈಷಣತ್ರಯದೂರ ಕರುಣಾರ್ದ್ರಲೋಚನಂ ದೋಷಪ್ರಣಾಶನುಂ (ಗುರುಚಾ. ೩–೮೨). [ಈಷಣ$_1$ + ತ್ರಯ]

ಈಷಣೆ 'ಈಷಣ$_1$' ನೋ.

ಈಷತು 'ಈಷತ್ತು' ನೋ.

ಈಷತ್ಖಂಡನ (ನಾ). ಸಣ್ಣ ಚೂರಾಗಿ ಕತ್ತರಿಸುವುದು; ಸ್ವಲ್ಪ ಮುಕ್ಕು ಮುಕ್ಕು ಮಾಡುವುದು.
[ಸಂ. (ಈಷತ್ + ಖಂಡನ)]

ಈಷತ್ತು, ಈಷತು (ಅ). ಸ್ವಲ್ಪ; ಅಲ್ಪ; ಕೊಂಚ: ಅಂಥ ಯೋಚನೆಯ ಕಲೆ ಈಷತ್ತು ಕಂಡರೂ ಅರಮನೆಯ ಗೌರವಸಂಪತ್ತಿಗೆ ಕುಂದಕ (ಚಿಕರಾ. ೨೨೪). **ಈಷತು**: ಸರಿಸಿಯೆಡಗಾಲನ್ನು ಹಿಂದಕ್ಕಿರಿಸಿ ಬಲಗಾಲನ್ನು ಮುಂದಕ್ಕೆಯುರವನೀಷತು ಮುಂದುಚಾಚಿದ (ರಘುವಂ. ೨೧೯).
[< ಸಂ. ಈಷತ್]

ಈಷತ್ಪಾಂಡು (ನಾ). ಸ್ವಲ್ಪಮಾತ್ರ ಬಿಳಿದಾಗಿರುವುದು; ಬೂದು ಬಣ್ಣ. [ಸಂ. (ಈಷತ್ + ಪಾಂಡು)]

ಈಷದಪಿ (ಅ). ಸ್ವಲ್ಪವಾದರೂ: ಅವನಿಗೆ ಈಷದಪಿ ಲಜ್ಜೆಯಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ).
[ಸಂ.]

ಈಷದಾವಲಿತ (ಗು). ೧. ಸ್ವಲ್ಪ ತಿರುಗಿದ, —ಬಾಗಿದ. ೨. ಸ್ವಲ್ಪ ತಿರುಗಿಸಿದ,—ಬಾಗಿಸಿದ: ಜಾಬಾಲಿಮುನೀಂದ್ರನಾ ಮಾತಂ ಕೇಳ್ದೀಷದಾವಲಿತ [ಪಾಠಾಂ. ಶಾಕ್ವರ] ಕಂಧರನಿದೆತ್ತಣಿಂ ಬಂದುದೆಂದು ಪುಣ್ಯ ಜಲದಿಂ ಪ್ರಕ್ಷಾಳಿಸುವಂತೆ . . . ನೋಡಿ (ಕಾದಂಪೂ. ೨೬೪).
[ಸಂ. (ಈಷತ್ + ಆವಲಿತ)]

ಈಷಾವಿದೂರ (ನಾ). ಆಸೆಯಿಂದ ದೂರವಿರುವವನು, —ಮುಕ್ತನಾದವನು: ಈಷಾವಿದೂರನೆ ಪರಬ್ರಹ್ಮವಾ ಪ್ರಣಮವೇಷಿಯೇ (ವೀಶೈಪು. ೬–೫–೩). [ಸಂ. (ಈಷಾ + ವಿದೂರ)]

ಈಷೆ (ನಾ). = ಈಸ್ಯು. [ಸಂ. ಈಷಾ]

ಈಸ (ನಾ). ಈಶ್ವರ; ಶಿವ: "ಎಣ್ಮಯ್ಯಂ . . . ಈಸಂ, ಗೊರವಂ, ಚಳಿವೆಟ್ಟಳಿಯಂ, ಸಸಿದಲೆಯಂ, ಗನಹಂ, ಐಮೊಗಂ – ಈ ೩೩ ಈಶ್ವರಂಗೆ ಪೆಸರ್" (ಕಶಸಾ. ೧–೧); ಪೆಜದೆಗೆಯದೀಸನೊರ್ವನೆ ನಿಂದಂ (ಕಬ್ಬಕಾ. ೨೯೫); ಈಸನನಾಯಸಂಬಡೆದು ಮೆಚ್ಚಿಸಿ (ಉದ್ಭಟ. ೧೧–೧೩೨). [< ಸಂ. ಈಶ]

ಈಸಗುಂಬಳ (ನಾ). = ಈಸುಗಾಯಿ: ಈಸಗುಂಬಳ ಜೊತೆಯು ಬೇಕು ಈಸುವರೆ, ಪಾತಾಳಕೊಯ್ಯುವಾ ಕಲ್ಲನರಸುವರೇ? (ಉಯ್ಯಾಲೆ. ೮೩–೪). [< ಈಸು$_1$ + ಕುಂಬಳ]

ಈಸಗುಂಬಳಕಾಯಿ 'ಈಸುಗುಂಬಳಕಾಯಿ' ನೋ.

ಈಸರ, ಈಸ್ವರ (ನಾ). ೧. ಈಶ್ವರ; ಶಿವ: "ಈಶ್ವರ—ಈಸರ" (ಶಮದ. ೨೮೧ ಪ್ರಯೋ); ಅಮರ್ದುಗೊರಲೀಸರಂ ಮೆಯ್ಯಮರ್ದ ಮರಲ್ವಿಲ್ಲನಿಱಿತವಿಲಿ ತಣ್ಗದಿರಂ (ಅಪ್ರತಿ. ೪೩–೨); ಈಸರನಡಿಗೆ ಸಲೆ ಸಮರ್ಪಣವಾಗಲಿ (ಮಲ್ಲಚ. ೧–೧೦). **ಈಸ್ವರ**: ೨. ಒಡೆಯ; ಪ್ರಭು: ಶ್ರೀಮನ್ಮಹಾಮಂಡಳೇಸ್ವರಂ ದ್ವಾರಾವತೀಪುರವರಾಧೀಸ್ವರಂ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೪, ೧೨–೧; 1117). [< ಸಂ. ಈಶ್ವರ]

ಈಸರಯ್ಯ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಇದಾರ್ಕ್ಕೆ ಸಾಕ್ಷಿ ಚದುರಾಂಗರನಯ್ಗ ಮಾರಸಿಙ್ಗ ನಾಯ್ಗ ಈಸರಯ್ಯ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೪೨, ೪೭–೨೮; 790); ಶ್ರೀ ಪರವೆಣ್ಡೆರಣ್ಣನೀಸರಯ್ಯ (ಎಕ. II, ೪೪೮–೧; 900).
[ಈಸರ + ಅಯ್ಯ$_1$]

ಈಸವೂರು (ನಾ). ಒಂದು ಪ್ರದೇಶದ ಹೆಸರು: ಶ್ರೀಮಾರಂ ಈಸವೂರಂ ಕೊಟ್ಟು (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೨೮೩–೫; 830). [?]

ಈಸಾಟ, ಈಜಾಟ (ನಾ). ಈಜು; ಈಜುವಿಕೆ (ಕಿ). **ಈಜಾಟ**: ಹೊಳೆಯಲ್ಲಿ ಸುಳಿಯ ಬಳಿ ಈಜಾಟ ಅಪಾಯಕರ (ರೂಢಿ). [ಈಸು$_1$ + ಆಟ]

ಈಸಾಡ, ಇಷಾಢಿ, ಈಸಾಡಿ (ನಾ). (ಕರಾ) (ಉಕ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮಾವಿನ ಹಣ್ಣು. ℙ ಕರಾವಳಿ ಪ್ರಾಂತದಲ್ಲಿ ಬೆಳೆಯುವ ಶ್ರೇಷ್ಠಜಾತಿಯ, ಸ್ವಾದಿಷ್ಠವಾದ, ಹೆಚ್ಚು ರಸವುಳ್ಳ ಒಂದು ಬಗೆಯಮಾವಿನ ಹಣ್ಣಿನ ಹೆಸರು. ಈ ಮಾವನ್ನು ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಸೀಕರಣೆಗಾಗಿ ಉಪಯೋಗಿಸುತ್ತಾರೆ: ಈಸಾಡ ಹಣ್ಣು ಬಿಸಾಡಿದವರುಂಟೆ (ರೂಢಿ). **ಇಷಾಢಿ**: 'ಇಷಾಢೀಮಾವು' ಪರಾ. **ಈಸಾಡಿ**: ಅವರ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಈವೊತ್ತು ಈಸಾಡಿ ಹಣ್ಣಿನ ಸೀಕರಣೆ (ರೂಢಿ).
[← ಮರಾ. ಇಶಾಡ್, ಇಸಾಡ್]

ಈಸಾಡಿ 'ಈಸಾಡ' ನೋ.

ಈಸಾಡು, ಈಜಾಡು (ಕ್ರಿ). ಈಜು; ಅಂಗಚಲನೆಯಿಂದ ನೀರಿನಲ್ಲಿ ತೇಲುತ್ತಾ ಚಲಿಸು: "ಈಸಾಡು — ಜಲೋತ್ತರಣೇ" (ಶಮಧಾ); ತೊಱೆಯನೀಸಾಡಲಾಜದ ನಿಶ್ಶಕ್ತರ ಕಾಲಂ ಪಿಡಿದಂತಾಗೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೯–೧೨೭); ಗೀತಗೋಷ್ಠಿರಸತರಂಗಿಣಿಯೊಳು ಬೆಳಗಪ್ಪನ್ನವೀಸಾಡಿ ಪರಿಣಾಮದ ತಡಿಗೆ ಸಾರ್ದು (ಬಸರ. ೬–೪೯);

ಈಸು ಭವಸಾಗರವನೀಸಾಡುತ್ತಿರಲಾಜಿ ಭಾಸಿಮಾಡುವ ದೇಹ ಹೇಸಿಕೆಗೆ ನಾನಾಜಿ (ದೀಕ್ಷಾಬೋ. ೨೫–೧೩); ಹೊಡೆಗೆಡದ ದಿಂಡಿಗಳು ರಕ್ತದ ಕಡಲೊಳೀಸಾಡಿದುವು (ಶುಚ್ಯಾದ್ರಿ.೧೦–೧೦): ಆರಗೆಜ್ಜೆಯೊಳೀಸಾಡುತಿರ್ದ ಚೈತನ್ಯಿಯೊಂ ಎನೆ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೪–೬೮); ಕೈ ಮೈ ಬೀಸಾಡಿ ಇಳಿಗೂದಲೀಸಾಡಿ ಬೆವರ್ದ್ದಿನಿ ಸೂಸಾಡಿ (ಗರ. ೧೩೪–೧೧). ಈಜಾಡು : ರಕ್ತಸಮುದ್ರದಲ್ಲಿ ಈಜಾಡಿ. . . ಭಾರತಕ್ಕೆ ಸಿಂಹಾಸನದ ಮೇಲೆ ಕುಳಿತನು(ಕೋಹಸೂ.೫). [ಈಸು + ಅಡು.]

ಈಸಾಯಿ, ಈಸಾಯಿ (ನಾ). ಕ್ರೈಸ್ತಸಮತವನ್ನು ಅನುಸರಿಸುವವನು : ರೋಮಕರ ಆಳ್ವಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಈಸಾಯಿ (Christians) ಗಳು ಚಿತ್ರಹಿಂಸೆಗೆ ಗುರಿಯಾಗುತ್ತಿದ್ದರು (ಭಾಇಪ್ರ. ೧೯೮); ಅಲ್ಲಿ ನೋಡು ! . . . ಆ ಈಸಾಯಿಯೂ ಆ ಸಿಖ್ಖನೂ ಕೈಕುಲುಕುತಿರುವರು (ಕೃಲಾಕ. ೬೫); ಕನಿಯೆಂದು ದೇಸಾಯಿ ಹುಸಿಯೆಂದು ಈಸಾಯಿ (ಜಪಾಶಾ. ೫೮). **ಈಸಾಯಿಣಿ** : ಮನುಷ್ಯನಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಆತ್ಮತತ್ತ್ವವನ್ನು ಒಪ್ಪುವ ಈಸಾಯಿ—ಇಸ್ಲಾಮಿ ಮತದವರ ಯಂತ್ರಿಗಳವು (ಜೀವಾತ್ಮ. ೧೯೩).

[← ಪಾರ. ಹಿಂ. ಈಸಾಯಿ]

ಈಸಾಯಿವಾ 'ಈಸಾಯಿ' ನೋಡಿ.

ಈಸಿಸು, ಈಜಿಸು (ಕ್ರಿ). ಈಜುವಂತೆ ಮಾಡು : ಅಸುರಕುಮಾರ ವಿಕ್ರಿಯಾಸಮುದ್ಭೂತ ಸಿಯದ್ಯೆ ಸುತರೇಗತರಂಗಿಣಿಯ ಪೆರ್ಮಡುಗಳೊಳ್ ದಿರುಂ ಬಜಿಯುಮಿಸಿಸುತ್ತುಂ[ಪಾಶಾ. ಯುಂ ಪಿಸಿಸುತ್ತುಂ] (ಅಜಪು. ೧೧–೧೦ ಪ). ಈಜಿಸು : (ಕ). [ಈಸು + ಇಸು.]

ಈಸು$_1$, **ಈಜು**$_1$ (ಕ್ರಿ). ನೀರಿನ ಮೇಲೆ ತೇಲುತ್ತ ಹೋಗು ; ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಚಲಿಸು : "ಈಸು-ಜಲೋತ್ಪತ್ತಿಕ್ಷೀರ, ಶಕಲಾಂಗೇಷ (ಇಚಿ)" (ಶಮಂಥ) ; ವ್ಯಾಸಮುನೀಂದ್ರರುಂದ್ರಪಥಸಾಮ್ಯತಸಾರ್ಥಯಾನಿಯಮಿಂ ಕವಿವ್ಯಾಸನೆನಿಂಬ ಗರ್ವಮೆನಿಗಿಲ್ಲ (ಪಂಪಭಾ. ೧–೧೩) ; ಬಯಲ್ಮೊಜ್ಜಿ ಯಂಗಿಸುತಿರ್ದಂ ಗುರುವೆ (ಪಾನೀರ. ಪ್ರ. ೨೩೦–೨೧) ; ಅರುಣವಾರಿಯ ತೊಜಿಯೊಳಿಸಿದರು (ಕಾಶ್ಯಾಭ. ೯–೧೫) ; ಈಸಬೇಕು ಇದ್ದು ಜೈಸಬೇಕು (ಪುರಂದ. ೧–೧೨ ಪ) ; ಅವು ನೀರಿನೊಳಗೆ ಜನ್ಮಾಗಿ ಈಸುತ್ತವೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೨–೬೧) ; ಈಸುವವರಿಗೆ ಮಿಸಿ ಭಾರವೇ (ಗಾದೆ). **ಈಜು** : ಮರಾಸುಮುದ್ರವಲೀಜುವನಿತೆ ಕರ ಕಾಲು ಅಡುವನ್ನಕ್ಕ ಜೀವನ ಧ್ರುವ (ತುಲುಗಾ. ೬೯) ; ಈಜಲಜಿಯದವನೊಂದಾಗಿ ಹೊಳೆಯ ಹಾಯ್ದುಹೆನಂ (ಮೋಕಾಸಾ. ೧೦೨–೪೦೬) ; ಪಾರುಡ್ಡಿಯಜಿಜುವನಂತೆ (ವಿಲೇಕ್ಷ. ೬೯) ; ಯುದ್ಧಸಮುದ್ರವನ್ನು ಈಜಿ ದಡವನ್ನು ಪರುತ್ತಲಿ ಳೆಗೆ (ಕೃವಾಭಾ. ೧೯೧) ; ಮನ್ನ ಮಾಡಿನ ಮಂಗಿ ಯಾಜುವುದನ್ನು ಕಲಿಸುವರಾರು (ಜಸಭಾ. ೩೨–೨೩) ; ಕಿಜುಮುಗಿಲೆಂಬಂತಿರೆ ನೆರೆದುರ್ಬಿ ಪರ್ದ ಪಜ್ಜೆವಿಡಿದಿರೆ (ಶಾಮಾಶ್ವ. ೧೦೧–೧೧).

ಈಜದೀಳು = ಈಜು ; ಈಜುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಬೀಳು (ಕ). **ಈಸಗಲೆ** = ಈಜುವುದನ್ನು ಕಲಿ : ಕೆಲವು ದಿವಸ ಹೊಳೆಯಲ್ಲಿ ಈಸಗಲಿರ (ಮುಂಬಯಿ. ೪–೩೭). **ಈಸಗಲಿಸು** = ಈಜುವುದನ್ನು ಕಲಿಸು : (ಮುಂಬಯಿ. ೫–೧೩ಗ ಕ). **ಈಸಗಾಯಿ, ಈಸೋಕಾಯಿ**= ಈಸುಗಾಯಿ : ತೇಲಿಸಬೇಕಾದರು ಈಸಗಾಯಿಯಲ್ಲದೆ ತೇಲಿಸುವದೇ ಕಲ್ಲು ಕಟ್ಟಿಕೊಳಲು (ವಿಸಾಸು. ೯–೧) ; ಈಸಲಾಜದೆ ಮುಳುಗಿದ್ದು ಅಹಾ ಈಸೋಕಾಯನೆ ಬಿಟ್ಟು ದೀಸೊಳಲ್ಲಿನೆ ಕಟ್ಟಿ ಈಸುವ ತೆಪ್ಪಿ ಈ ಭೂಸುರರಾ ಪ್ರವೃತ್ತಿ (ಪುರಂದ. ೧–೧೪–೨). **ಈಸಬೇಳು** = ಈಜಬೇಳು : ದತ್ತನೂ ಅವನೊಡನೆ ಈಸಬಿದ್ದು ಹೊಳೆಯನ್ನು ದಾಟುವನು (ಸಣ್ಣಕ. VII, ೨೨).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಈಲು. ನೀನ್ದು ; ಕೊಡ. ಮಾಂದ್ ; ಕುಳು. ಈಜು, ಈಜು ; ತೆಲು. ಈದು ; ಕೋಲಾ. ಈಂದ್]

ಈಸ್ಯು, ಇಸ್ಯು (ಕ್ರಿ).೧. ಕೊಡಿಸು ; ಕೊಡುವಂತೆ ಮಾಡು : ಅಂಜದರು ಅಳುಕದರು ಪರದ್ಯವಕ್ಕೆಜಗದರು ; ಕೊಡಲಳಂಗನ ಕೈಯಲು ಈಸುವ ದೆನ್ನ ಭಾರ (ಬಸವ. ೬೨೨) ; ದೀಪಾರವಂ ಬೀಸಾಗಿ ಕೊಟ್ಟಿಪಗೆ ಸೋಸಸ್ಯ ರೆಂಗಳಂನ್ಯಸರನು ಕೊಟ್ಟು ಬೆಂಕಿಯ ಕೊಡದೆ ಮೇಲಾಳ್ದರೀಸಿಯವರೀಪ ಮಾಡುತ್ತಿಹರನೆಂಬುದರ್ ಕಾಪಾಲಂಗಳಂ ಕಂಡಿಲ್ಲಿಯರಿಯರ್ (ತುರಂಗ. ೩೨–೧೪). ೨. ಕೊಡು : ಕನ್ನೆಳೆ ಕಿಲ್ಕಾಳಜ? ಗೆಯ್ದು ದತ್ತಮಂ ಕೊಟ್ಟರ್ ಕಳ್ಳರೆನ್ನದೆ ಈಸುವಾರಿಲ್ಲೊರಂ (ಮೈ ಆರಿ. ೧೯೩೩, ೩೮–೧೫ ; ೪೧). ೩. ತೆಗೆದುಕೊ : ಅವರ ವಿದ್ಯಾಧ್ಯಯನಸಂಪತ್ತನ್ನು ಅವರಿಂದ ಬಗೆದು ನಾವವನ ಬೆರೆಳಿನಿದೆನೊ (ಹಬ್ಬಿರ. ೪೦–೧೦). ೪. ಅವಕಾಶ ಕೊಡು : ಜನಪತಿಮತದಿಂದಂ ಯೋಗಸಿರೋಧಂ ತನ್ನೊಳೆಸಲು ಕರ್ಮಾಸ್ರವಮಂ ಜನಿಯಿಸಲೀಸದೆ ಸದ್ಭುಣದಿಂತಂತಮಂ ತಗೆವುದದುವೆ ಸಂವರಮಕ್ಕುಂ (ಸುಳುಮಾ. ೪–೬೩) ; ಕಾಳಕೋಣನ ಮುಖದಲ್ಲಿ ಕತ್ತಲೆ ಕಾಣಲೀಸದು (ಪ್ರಭುವ. ೨೩೦) ; ಎಚ್ಚೆ ಕೊಡಲ್ಕಳ ಸೆರಲೀಸದೆ ಕಡಿದು (ಭೋ ಜ ತ. ೩೪–೨೬); ಮನೆಯಂದ ಹೊರಡಲೀಸುವ ಹೆಜ್ಜೆ ನಾನು (ಕಂಪಿ.೩–೧೩೬). **ಇಸ್ಯು** : ತೆ. ಪು ೨೦೦. . . ಯಿಸುಕೊಂಡು ಮಾಗ ಬಹುಳ ಮಂಗಳ ವಾದದ ೧೦ ಯಲ್ಲಾ (ವೆಳ. VII, ಶಿವವೆ. ೯೩–೧೪ ; ?) ; –ಮೂಡಿಪಯ ನಿಸಕೊಂಡು ಬೆಳೆದು (ಗುರುಚಾ. ೪–೨೫).

ಈಸಿಕೊಡು = ತೆಗೆದುಕೊಡು ; ಕೊಡಿಸು : ವಿದ್ಯಾಧರಗೆರ್ಲ್ಲ ಮುಡಲುಂ ತುಡಲು ಮಿಸಿಕೊಟ್ಟು ಕೆಲವು ದಿವಸಕ್ಕೆಲ್ಲರಂ ಕಳುಪಿ (ಪುಣ್ಯಾಸ್ರ. ೧–೪೯ಪ) ; ನಿನಗಿಂದೀಸಿಕೊಡುವೆನು ಕಪ್ಪಿಕೆಯ (ಸಂ ಭ ಪ. ೧೯–೪೫) ; ತನ್ನಯ ಕೊಸಿಗಾ ತನಿವನ್ನ ಪತಿಯಿಂದೀಸಿಕೊಡೆ (ಮಧ್ವಪು. ೫–೧೪) ; ನಾನು ಅರಮನೆಯಲ್ಲಿ ಅಡಪ್ಪೆಲ್ಲ ನಿನಗೆ ಈಸಿಕೊಡುತ್ತೇನೆ (ಕಾಶಾ. ೪೪). **ಈಸಿಕೊಳ್, ಇಸಿಕೊಳ್, ಇಸಗೊಳ್ಳು, ಇಸಿಕೊಳ್, ಇಸುಕೊಳ್, ಇಸುಕೊಳ್ಳು, ಈಸಿಕೊಳ್ಳು, ಈಸುಕೊಳ್ಳು, ಈಸುಕೊಳ್ಳು**= ತೆಗೆದುಕೊ; ಸ್ವೀಕರಿಸು: "ಗೃಹೀತಾರ್ಥ-ಈಸಿಕೊಳ್ಳವರ್ಗಳ್"[ಪಾಶಾ. ಈಸಿಕೊಂಬವರ್ಗಳ್]" (ನೀತಿವಾ. ೧೫೪) ; ಜಾಗಮಪ್ರೀಸಿಕೊಳ್ಳದ ವಪ್ರಕ ಕರಿಲ್ಲ (ವೆಳ. VII, ತಿಂಸಾ. ೧೦೩–೨೨ ; ೧೪೨) ; ಅವರು ಒಳ್ಳದಾರಿಸಿ ಕೊಂಡು ತನ್ನ ಕೃತ್ಯದ ನೇಮ ತಪ್ಪದೆ (ಮೋಕಾಸಾ. ೨೨–೦೮) ; ನಿಮ್ಮ ಪ್ರಮಾಣಪತ್ರವಂ ತೋಜಿಸಿಕೊಂಡು (ಪಂಪಭಾ. ೬–೧೫ಪ) ; ನಿಜತನೂಜನನ್ನೀಸುಸಿಕೊಂಡು ಭೂಪತಿ ತನ್ನ ಭುಜತುಂಬಲಮರ್ದಿಸು ಕೊಂಡ (ಭಜಪ. ೨೬–೨೬) ; ಎಲ್ಲಿಯಾದರೂ ನಾಳ್ವೃದು ರೂಪಾಯಿಗಳನ್ನು ಸಾಲವಾಗಿ ಈಸಿಕೊಂಡು ಬರಬೇಕೆಂದು ಮನಸ್ಸಾಯಿತು (ಮಗಮಾಂ. ೫೨) ; ಇಸಕೊಂಡ ಹಣ ಕೊಡದೆ ಗಂಟುಳಳ್ಳತನ ಮಾಡಾ ಇದ್ದಾನೆ ಅಂಜನಪ್ಪ (ಮಠಳ. ೧೯೪) ; ಓದಿಯಾದ ಮೇಲೆ ಆ ಕಾಗದವನ್ನು ಕೈ ಸ್ಪರ್ಶ ಕೆಳಕ್ಕೆ ಒಡ್ಡಿ ರಂಗಮ್ಮ ಇಸುಕೊಂಡರು (ರಂಗವಿ. ೧೯೫) ; ಕೆಲವು ಹಣವನ್ನು ಕೊಟ್ಟು ಪಾವತಿ ಇಸಗೊಂಡರು (ಬೆಟ್ಟಹಿ. ೬೮) ; ಅವರು ರೂಪಾಯಿಗಳನ್ನು ಇಸಗೊಳ್ಳಲಿಲ್ಲ (ಫಲಸಂ. ೩೩) ; ಬಮ್ಮದೇವರಸರ ಕೈಯ್ಯಲು ಸುಗ್ಗಲದೇವಿಯರಿಸಿಕೊಂಡು ಹಾಲ ಹೊಳೆಯ ಹಳ್ಳದೊಳಗೆಗೆ . . . ಕೊಟ್ಟಿ (ಇ XII, ೯೭–೩೫ ; ೧೪೭) ; ಆಗ ಕೊಟ್ಟಿ ದುವ ಇಸುಕೊಂಡು ಹೋಗುವಿರಂತೆ (ರಜ ಪ ಸಂ. ೪೦) ; ತಾಂ ಕುಡುವುದು ಮಗುಜ್ಜನರ ಕೈಯಲೀಸುಕೊಂಬುದು (ಪಂಚತಂ. ೧೨೫–೧೫) ; ಬೀಸಣಿಗೆಯನ್ನು ಈಸುಕೊಂಡನು (ದಾ ಬ ಪ್ರ. ೧೫) ; **ಈಸುವಾರ್** = ಕೊಡುವವರು : ಕಳ್ಳರೆನ್ನದೆ ಈಸುವಾರೆಲ್ಲೊರಂ (ಮೈ ಆರಿ. ೧೯೩೩, ೩೮–೧೫ ; ೪೧).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಈ ; ತೆಲು. ಇಚ್ಚು ; ಕೊಂಡ. ನಾಯ್ಮಿ. ಸೀ ; ಪರ್ಜಿ. ಚೀ ; ಗದಬ. ಸೀ ; ಗೊಂಡಿ. ಸೀಯಾನಾ ; ಕುಇ. ಶೀವ]

ಈಸು$_3$ (ಕ್ರಿ). ಸೆಳೆ; ಎಳೆ; ಕರೆ: ಅವಂ ಪಯಃಶ್ರೇಣೀಕಾರಣಮಾಕಳ ಸ್ತನಮುಮಂ ಮಾಣ್ದೀಸುವಂ ಶೃಂಗಮಂ (ಬಾಧಪು. ೫–೬೩). [?]

ಈಸು$_4$, ಈಜು$_2$ (ನಾ). ನೀರಿನಲ್ಲಿ ತೇಲುತ್ತಾ ಚಲಿಸುವುದು; ಈಜುವುದು; ಈಜುವಿಕೆ: ಓಸು ಬರುತ್ತದೆ ಈಸು ಬರಲ್ಲವೆ (ಗಾದೆ); ನಾನು ಈಸು ಕಲಿಯುವುದಕ್ಕೆ ಹೋಗಿದ್ದೆ (ರೂಢಿ). **ಈಜು$_2$**: ಮೀನಿನ ಮರಿಗೆ ಈಜು ಕಲಿಸಬೇಕೆ? (ಗಾದೆ). [< ಈಸು$_1$]

ಈಸು$_5$ (ನಾ). ಇಷ್ಟು; ಈ ಪ್ರಮಾಣ; ಈ ಸಂಖ್ಯೆ: ಈಸಕ್ಕಿಯ ಆಸೆ ನಿಮಗೇಕೆ ಈಶ್ವರನೊಪ್ಪ (ಶೂನ್ಯಸಂ. ೨೨೬–೧೪); ಎನಗೇಕೆ ಈಸು ಸತ್ಕಾರ ಸಂಭ್ರಮ ಗುರುವೆ (ದೀಕ್ಷಾಬೋ. ೧೪೪–೮); ಬೇಸಜಾಯಿತೆ ಧೃತಿಗೆ ಕಲಿತನಕೀಸು ಮೊಲೆಗಳು ಮೂಡಿದವಲಾ ಪಾರ್ಥ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೨೬–೩೧); ನಾವೀಸುದಿನಂಬರ ನಿನ್ನ ಈಸು ವಿವೇಕಿಯೆಂದಜಿಯೆವು (ಕುರಾಸಾಂ. ೧–೪೪); ಈಸಜಿಂದಿನ್ನು ಕಾಡುವುದೊಳ್ಳಿತಲ್ಲೆಂದು (ಮೋಹತ. ೨೭–೬೫); ಈ ವನವನೀಸು ದಿನವಗಲದೆ ನಾವು ಕಾದುದು ಸಫಲವಾದುದು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೬–೧೬).

ಈಸರು = ಇಷ್ಟು ಜನರು: ಓಸರಿಸುತೈತಂದು ಬಲರಾಮ ಕೃತ ವರ್ಮರೀಸರನು ಕಂಡು (ತುರಂಗ. ೩೯–೧೭); ಈಸರೊಳಗೊರ್ವನಾದರು ನರನ ತೋರಿಸಲ್ಕೇಸೂರನಾದರುಂ ಪಾಲಿಸುವೆ (ತುರಂಗ. ೬೧–೨). ಈಸೀಸು (ದ್ವಿರುಕ್ತಿ): ಈಸೀಸಗಲ ದೋಸೆ ಏಸೇಸು ಮೆದ್ದೀ (ಗಾದೆ); ಒಂದೊಂದು ದೋಸೆ ಈಸೀಸಗಲ (ಗಾದೆ). ಈಸೈಸು = ಇಷ್ಟು ಅಷ್ಟು: ಎಣಿಸಬಹುದೇ ಭೋಜನದ ಸಂದಣಿಯನೀಸೈಸೆಂದು (ಕುವ್ಯಾಸ. ೭–೩೫). ಈಸೊಂದು = ಇಷ್ಟೊಂದು; ಇಷ್ಟು ಹೆಚ್ಚು: ಇದಕೇಕೆ ಈಸೊಂದು ಕಾಲ ಬಳಲುವರೆ (ಸೋಮಾರ. ೭೯–೮). [?]

ಈಸು$_6$, ಈಚು$_3$, ಈಜು$_3$ (ನಾ). ೧. ಇರ್ಚಿಮರ; ಮೂಕು: "ಈಸು–ಜಲೋತ್ತರಣೇ, ಶಕಟಾಂಗೇ ಚ(ಇರ್ಚಿ)" (ಶಮಧಾ); "ಕೂಬರ ಮೆನಲ್ಕೀಸು" (ಮಂಗರಾ. ೮೪–೨೫); ಉಡಿದಿರ್ದಚ್ಚಟಿದೀಸು ತಟ್ಟಿದ ನೊಗಂ ಜೀಜಿಟ್ಟ ಚಕ್ರಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೦–೯೧); ಕದನದೊಳಾರ್ದು ಸಾರ್ದಿಸೆ ಮಹಾರಥದಚ್ಚು ಸಿಡಿಲ್ದುದೀಸು ಸೂಸಿದುದರಗೀಲ್ ಕೆಟಲ್ದುದು (ಪಂರಾಮಾ. ೧೩–೬೯); ಮಡಿಗೆಗೆ ಸಂದ ಕೂಜಿಗೆಯ ಭಗ್ನತೆಯಿಂ ನಿಜ ಗೋತ್ರಹಾನಿ ಯಾಸುಡಿದೊಡೆ ಕಾಂತೆಗಕ್ಕೆ ಫಲಕಕ್ಕೆ ಲಯಂ (ಜಟ್ಟಮ. ೯–೩೧); ತುರಗದಲಿ ರಥಚಕ್ರದಲಿ ಕೂಬರದೊಳೀಸಿನಲಚ್ಚಿನಲಿ ದುರ್ಧರ ಶಿಳೀಮುಖಜಾಳವನು ಜೋಡಿಸಿದನಾ ಪಾರ್ಥ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೪–೧೮); ನಿರಂಜನನ ರೆಂಟೆಯ ತೋಳು ಮುರಿದಿದ್ದಿತು. ಪ್ರಭಾಕರನ ಬಂಡಿಯ ಈಸಿಗೆ ಹುಳುಹತ್ತಿದ್ದಿತು (ವಾಸನಾ. ೨೨). **ಈಚು$_3$**: ೧. "ಕೂಬರಃ, ಯುಗಂಧರಃ – ಈ ೨ ಈಚು" (ನಾಚಿರಾ. ೧೩೪); ಲವವೆಂದು ನುಡಿಸಿ ಕೊಂಬ ಆ ಕಾಲವೀಚುಗಳು ಸಿಂಗರಂಬಡೆದ ಲಸದಾಕಾಶವೇ ರಥದ ಮೇಲುಭಾಗಂ ಕಣಾ (ವೀಶೈಪು. ೨–೧೦–೧೦). ೨. ನೇಗಿಲಿಗೆ ಜೋಡಿಸುವ ಈಚು. 'ಈಚುಕೋಲು' ಪರಾ. **ಈಜು$_3$**: ೧. ಧರೆಯೆ ರಥವಾಯ್ತು ಮತ್ತುರುತಾರೆಯಾಜಾಯಿತು ಕನಕಾಚಲವೇ ಚಕ್ರದಿರಮಾಯಿತು ಮಿಕ್ಕಿ ಗಿರಿಗಳೇ ಸುತ್ತುವಲಗೆ ಹಾಸಾಯಿತು ವಾರುಧಿಯೆ ವಸ್ತ್ರ (ಲಕ್ಷ್ಮಭಾ. ೮–೧–೩೪).

[ಪ್ರಾ. ಈಸಾ (< ಸಂ. ಈಷಾ). / ಮರಾ. ಗುಜ. ಈಸ್]

ಈಸುಕಾಯಿ 'ಈಸುಗಾಯಿ' ನೋ.

ಈಸುಕುಂಬಳಕಾಯಿ 'ಈಸುಗುಂಬಳಕಾಯಿ' ನೋ.

ಈಸುಕೊಳ್ 'ಈಸು$_2$' ಪರಾ.

ಈಸುಗಾಯಿ, ಈಜುಗಾಯಿ, ಈಸುಕಾಯಿ (ನಾ). ಈಜುವಾಗ ಕಟ್ಟಿಕೊಳ್ಳುವ ಒಣಗಿದ ಸೋರೆಕಾಯಿ (ಕಿ). **ಈಜುಗಾಯಿ** (ಕಿ). **ಈಸುಕಾಯಿ**: ಹರುವ ಹೆದ್ದೊರೆಯೊಳುಕ್ಕಾಸು ಈಸುಕಾಯಿ ಹರಗೋಲು ತಪ್ಪಿ ಕೈಸೋತು ಕಡಿಗೆ ಬರುವ ಮನುಜ ನಡುವೆ ಮುಣುಗುವ ಪರಿಯಂತೆ (ಮೋಕ್ಷದೀ. ೨೦–೧). [ಈಸು$_1$ + ಕಾಯ್ಯ$_4$ (< ಕಾಯ್ಯ್$_4$)]

ಈಸುಗಾಯಿಬಳ್ಳಿ (ನಾ). ಸೋರೆಯ ಬಳ್ಳಿ (ಮೈಔಗಿ. ೪೯–೯೭೨). [ಈಸುಗಾಯಿ + ಬಳ್ಳಿ]

ಈಸುಗುಂಬಳಕಾಯಿ, ಈಸಗುಂಬಳಕಾಯಿ, ಈಸುಕುಂಬಳಕಾಯಿ (ನಾ). = ಈಸುಗಾಯಿ: ದಾಸರಿಗೆ ಶಬ್ದಸಾಹಿತ್ಯವು, ಈಸ ಬಲ್ಲವನು ಲೀಲೆಗಾಗಿ ಕಟ್ಟಿಕೊಂಡ ಈಸುಗುಂಬಳಕಾಯಂತೆ (ಸಾಹಿಸಂ. ೬೯). **ಈಸಗುಂಬಳಕಾಯಿ**: ಒಬ್ಬ ಸಾಲೇಹುಡುಗನು ಈಸಗುಂಬಳಕಾಯಿಯ ಸಂಗಡಿಯನ್ನು ನಡುವಿಗೆ ಕಟ್ಟಿಕೊಂಡು (ಮುಂಬಯಿ. ೪–೩೭). **ಈಸುಕುಂಬಳಕಾಯಿ** (ಕಿ). [ಈಸು$_1$ + ಕುಂಬಳಕಾಯಿ]

ಈಸುಟ್ (ನಾ). ರೆಕ್ಕೆ ಇರುವ ಗೆದ್ದಲುಹುಳು: ಸಾಟಿಗೆ, ಏಟಿಗೆ, ಈಸುಟ್, ಬಾಸುಟ್, ತಿಪ್ಪುಟ್ (ಶಬ್ದಾನು. ೧೪೦ ವ್ಯಾಖ್ಯಾ). [?]

ಈಸೂಟ್ (ನಾ). ೧. ನಡೆಯುತ್ತಿರುವ ವರ್ಷ; ಈ ವರ್ಷ: ಈಸೂಟ್ = ವರ್ತಮಾನ ವರುಷಂ (ಶಮದ. ಪರಿ. ೧). ೨. ಈ ಬಾರಿ; ಈ ಸಾರಿ; ಈ ಸಲ. ೩. ಈ ಸರದಿ. [ಈ$_5$ (< ಇದು) + ಸೂಟ್]

ಈಸ್ವರ 'ಈಸರ' ನೋ.

ಈಹ$_1$ (ನಾ). ಕೊಡುವಿಕೆ. 'ಬೆನ್ನೀಹ' ಪರಾ. [ಈ$_2$ + –ಹ$_2$]

ಈಹ$_2$ (ನಾ). (?): ಈಶಾನ್ಯದ ಹೆಬ್ಬಳ್ಳದ ಈಹದ ತಾಳತಿಟ್ಟನಲ್ಲಿ ನಟ್ಟ ಕಲ್ಲು (ಎಕ. XIV, ಮಂಡ್ಯ. ೧೧೫–೮೭; 1516). [?]

ಈಹಲೋಕ (ನಾ). ಇಹಲೋಕ: ದೇಹ ದೇಹ ಸಂಬಂಧ ಮೋಹ ಮಮತೆಗಳೆಲ್ಲ ಈಹಲೋಕದಲ್ಲಿ ಬಂದು ಚರಿಸುವ ಪರಿಯಂತ (ಮೋಕ್ಷದೀ. ೫೬–೪). [< ಸಂ. ಇಹಲೋಕ]

ಈಹಾಮೃಗ (ನಾ). ೧. ತೋಳ: "ಕೋಕಮಿಹಾಮೃಗಂ ವೃಕವೆನಲು ತೋಳನಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೪೮–೮); ಈಹಾಮೃಗ ಶೃಗಾಲಾಚ್ಛಭಲ್ಲ ಶಾರ್ದೂಲ ಗೋಲಾಂಗೂಲ ಮೃಗವರಾಹಾದಿಗಳವೋಲ್ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೧೪೩). ೨. [ನಾಟ್ಯ] ದೃಶ್ಯಕಾವ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ; ಹತ್ತು ವಿಧವಾದ ರೂಪಕಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು; ದಿವ್ಯಸ್ತ್ರೀಯನ್ನು ಅವಳ ಇಚ್ಛೆಗೆ ವಿರುದ್ಧವಾಗಿ ಹೊತ್ತುಕೊಂಡು ಹೋಗುವ ಕಥೆಯಿಂದ ಕೂಡಿ, ಧೀರೋದ್ಧತನಾಯಕ ಪ್ರತಿನಾಯಕರನ್ನೊಳಗೊಂಡು, ನಾಲ್ಕು ಅಂಕಗಳು ಮೂರು ಸಂಧಿಗಳುಳ್ಳದ್ದಾಗಿ, ಶೃಂಗಾರಾಭಾಸ ರಸದಿಂದ ಕೂಡಿದ ಒಂದು ರೂಪಕಭೇದ: "ಜಿಂಕೆ (ಮೃಗ) ಯಂತೆ ಅಲಭ್ಯಳಾದ ನಾಯಿಕೆಗಾಗಿ ಇಚ್ಛಿಸು(ಈಹಾ)ತ್ತಾನೆ ಎಂಬ ಕಾರಣದಿಂದ 'ಈಹಾಮೃಗ' ಎಂಬ ಹೆಸರು" (ದಶರೂ. ೧೯೧); ಅಭಿನಯದ ಸಹಾಯದಿಂದ ಪ್ರದರ್ಶಿಸಲ್ಪಡಬಹುದಾದ ಕಾವ್ಯಗಳಿಗೆ ದೃಶ್ಯ (ಎಂದರೆ ನೋಡಬಹುದಾದ) ಕಾವ್ಯಗಳೆಂದೂ ರೂಪಕಗಳೆಂದೂ ಹೆಸರು. ಇವು ೧. ನಾಟಕ . . . ೯. ಅಂಕ, ೧೦. ಈಹಾಮೃಗ–ಎಂದು ಹತ್ತುವಿಧ (ಕೈಪಿಡಿ. ೨೦೫). [ಸಂ.]

ಈಹೆ (ನಾ). ೧. ಆಸೆ; ಹೆಚ್ಚಾದ ಬಯಕೆ: ಅವಗ್ರಹಗೃಹೀತಾರ್ಥದೊಳ್ ತದ್ವಿಶೇಷಾಕಾಂಕ್ಷಣಂ ಈಹೆ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೫೬). ೨. ಪ್ರಯತ್ನ. ೩. ಚೇಷ್ಟೆ; ವ್ಯಾಪಾರ. [ಸಂ. ಈಹಾ]

ಈಹೊತ್ತು 'ಈಪೊಟ್ತು' ನೋ.

ಈಳ್ 'ಈಟ್' ನೋ.

ಈಳ$_1$ (ನಾ). ಸಿಂಹಳದ್ವೀಪ: ಕಾಪಾಲಿವೊಲಿವ ಶರಣಂ ತನ್ನ ನಲುಮೆಯಿಂ ಈಳದೊಳು ಪುಟ್ಟಿ (ಏನಾರ. ದೇ. ೧೧೫–೧೧). [← ತಮಿ. ಈಟ < ಪಾಲಿ. ಸೀಹಲ]

ಈಳ್ತ (ನಾ). ಕೀಳು (?) : ಕೀಳಲಾಗದು ಅವರ ಮಾತನು ಹೇಗದಂಥ ಕುಲುಹು ಹುಸಿಯೆ ಕೀಳುವುನುಕರು ಕೂಗಿ ಬಾಯೊಳು ಈಳರಾಗುವರು (ಕಾಲಜ್ಞ. ೩೫–೨೦). [?]

ಈಳಿನ (ನಾ). ಹೊ ಗ ಳಿ ಕೆ ; ಸ್ತುತಿ : ಮಹಾತ್ಮರ ಯಾಳನಂಗಳಂ ಅಂಗವಿಸುತ್ತಲಿನ್ನ ನುತಿವೊಲ್ತಿ ವೊಲ್ದು ವೃಷಾಧಿನಾಯಕಂ (ಹ ತಿ ಲ. ೧–೧೪). [< ಸಂ. ಈಡನ]

ಈಳಿ 'ಈಲಿ' ನೋ.

ಈಳಿಗ 'ಈಡಿಗ' ನೋ.

ಈಳಿಗೆ (ನಾ). ತರಕಾರಿಯನ್ನು ಕತ್ತರಿಸುವ ಮಣೆಗೆ ಜೋಡಿಸಿರುವ ಕತ್ತಿ ; ತರಕಾರಿಯನ್ನು ಹೆಚ್ಚುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಬಳಸುವ ಹರಿತವಾದ ಅಲಗುಳ್ಳ ಲೋಹದ ಕತ್ತಿ ; ಮೆಟ್ಟುಗತ್ತಿ : "ಈಳಗೆ ಕೊಯ್ಗುತ್ತಿಯಕ್ಕುಂ" (ಕ ವಿ ೪೦. ೨೦೯) ; ಕೊಡಕಾಜುರಂ ಆಡಳಿಯ ಸುಲಿದ ಮೊತ್ತಮುಂ ಈಳಿಗೆಗೆ ಬಿಳಿಪೂಳಿಗದಿರೆಯಂ ಬಿಟ್ಟರು (ಎಳ್. VI, ಕಡೂರು. ೯೫–೬೭ ; ೧೨೭೪) ; ಳಳಪಳಮಾ ಮಿಮ್ಮಿಳಂ ಕಾಳಗಿಯಾಳಗಿಯಿಟ್ಟು ಕುಳಿಯವಾದಿಯಾಗಲಿಟ್ಟ ಕುಳನಂ (ಶಮದ. ೨೭) ; ಕುಡುಗೋಲು ಈಳಿಗೆ ಸುರಿ . . . ಮೂಡಲಾಯುಧಂಗಳಂ (ಶಾಸ್ತ್ರಪ್ರ. ೫೬–೫) ; ಈಳಿಗೆಯಿಂದ ಹೆಚ್ಚಿ ಹೋಳುಮಾಡಿ ಅದನ್ನು ನಾವಿಬ್ಬರೂ ತಿನ್ನುವ (ಮು ಂ ಬ ಯ. ೧–೧೬). [< ಸಂ. ಈಲಿಕಾ]

ಈಳಿಗೆತ್ತಿ (ನಾ). = ಈಳಿಗೆ : ಈಳಿ . . . ಮೊಟಕುಕತ್ತಿ, ಗುಜ್ಜುಕತ್ತಿ, ಈಟಕತ್ತಿ, ಈಳಿಗೆತ್ತಿ (ನಿಘಂ೩. ೨೨೮). [ಈಳಿಗೆ + ಕತ್ತಿ]

ಈಳಿಗೆಮಣೆ (ನಾ). = ಈಳಿಗೆ : ತರಕಾರಿ ಹೆಚ್ಚಲು ಈಳಿಗೆಮಣೆ ಬೇಕು (ಡಂಡಿ). [ಈಳಿಗೆ + ಮಣೆ]

ಈಳಿಲು (ನಾ). ಕೀಳು ; ಕಡೆ : ಈ ಲಪಡ್ಡರ್ಮ ಪ್ರತಿಕೂಲರ ಅಧಮರು ಭೂಲಲನೆಗೆ ಭಾರರಕರವು ಹೇಳಲೇನವರ ಜನ್ಮಾಳಿಗ ತರುಲತೆಗಿಲಿಲು ನಿರಯದ ಪಾಲವರು (ಪ್ರಸಞ್ಞಾ. ೬೪–೧೦). [< ಏಳಿಲು]

ಈಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ಸ್ತುತಿಸು ; ಹೊಗಳು : ಸ್ಮರಿಸುತ್ತ್ರೈಸುತೀಳಿಸುತ್ತ ಯಜಿಸುತ್ತಾನಂದದಿಂ ಭಕ್ತ್ಯಾಕಾರಂ (ಶತಕ. ೧೩೬–೯೫).

[ಈಳನ + –ಇಸು]

ಈಳು (ಕ್ರಿ). ಸ್ತುತಿಸು ; ಹೊಗಳು ; "ನೆಳೆ, ತೆಗೆ" (ಭಾವಚಂ. ಕೋಶ) ; ಏಳುತಲೆಗಳು ಗುಣವರ್ಣಂಗಳಂ ಸತಿ ನಿಂದಳು (ಭಾವಚಂ. ೯–೩೯).

[< ಸಂ. ಈಡ್]

ಈಳೆ, ಇಳ್ಳೆ (ನಾ). ೧. ಕಿತ್ತಳೆ, ಹೇರಿಳೆ ಮೊದಲಾದ ವರ್ಗಕ್ಕೆ ಸೇರಿದ ಮರ : ಬಾಳೆಯ ಮಾವಿನ ಕಮ್ಮರದೀಳೆಯ ತಣಿವಣ್ಣಕಿಂದಮರ್ಚಿ ಸಿದಂ (ಪಂಂಪಾಸಾ. ೧೨–೬) ; ಬಾಳೆ ಸುಂಬೆ ಮಾದುಫಲವಾಳೆ ಬಿಡಂ ಗೆನ್ನಿನಿರ್ದ್ದ ಮಾವು ಕಂಚೀಳೆ ಕವುಂಗು ತೆಂಗು ಪಲಸು (ಸೌಇಇ. IX–i, ೨೪೯–೨೫ ; ೧೧೪೭) ; ಈಳೆಯ ಬಾಳೆಯ ಬನವೊಳು (ಎಳ್. VIII, ಸೊರಬ. ೧೩೫–೨೬ ; ೧೨೧೭) ; ಮಾಳಿಗೆಯ ಮನೆ ಲೇಸು ಗೂಂಪಕಬುವು ಲೇಸು ಈಳೆಯ ಹಿತ್ತಲಿರಲೇಸು ಪತಿವ್ರತೆಯ ಬಾಳು ಲೇಸು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೨೯ಗ) ; ಸುಬ್ಬಾವಾಚಿ ತಾಲೆ ಯೀಳೆಯ ಕೆಲುನಾರಂಗಡ ಕಜವೆಯ ಪೊಸತೋಂ ಟಂಗಳ್ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೩೦–೧೬) ; ಬಾಳೆ, ಈಳೆ, ನಾರಿಕೇಳ, ನಾರಂಗ, ನಿಂಬೆ ಮೊದಲಾದ ಫಲಗಳನ್ನೂ ಹಿಡಿದು ನಡೆಯುತ್ತಿದ್ದ ದಾಸಿಯರು (ನಿಂಜ. ೧೩೪). ೨. ಕಿತ್ತಳೆ ಹಣ್ಣು ; ನಾರಂಗ : "ಈಳೆಯೆನ್ನಲದು ನಾರಂಗಂ" (ಕವಿಂಂ. ೬೫) ; ಈಳೆಯ ಪಣ್ಣಿದೊಂದು ರುಚಿ ಮಾವಿನ ಪಣ್ಣೊಳಗುಂಟೆ (ಧ ಪ್ರ ಮ್ಯ. ೪–೧೩೭) ; ಈಳೆ ನಿಂಬೆ ಮಾವು ಮಾದಲಕ್ಕೆ ಹುಳಿಕಾರವೇಕವರಾಯ್ಕೆ (ಮಹಾದೇ. ೧–೧) ; ಈಳೆಯಂ ತೆರದವರು ಹೂವೆ ಕಣ್ಣಾಕ ತೆರದಿ ಮಾತೊಡನೆ ಮಾಟವಿದೆ (ಪಟ್ಟಿರ. ೭–೮).

೩. ನಿಂಬೆಯ ಹಣ್ಣು : "ಈಳೆ ಲಿಂಬೆ" (ಶತಕ. ೧೫೫) ; ಎಳಮಾವಿನ ಮಿಡಿ ಮಾಗುಳಿ ಮೆಱಸಿನ ಕರೆ ಬಿತ್ತಿಲಟ್ಟಿಯೂಳಯ ಗಿಲಲೆಯಂದಳ ವಟ್ಟಿರೆ ಲಾವಣಕಂಗಳಭಿಕ್ಕಿದರ್ (ಸುಕುಮಾ. ೧೧–೩೦). 'ಕಂಚೀಳೆ,' 'ಕಿತ್ತೀಳೆ,' 'ದೊಡ್ಡಿಳೆ,' 'ಪೇರಿಳೆ' ಪರಾ. ಇಳ್ಳೆ (೪).

[ದೇ. ॥ ತೆಲು. ಈಡೆ = ಕಿತ್ತಳೆ. / ಮರಾ. ಈಡ್]

ಈಳೆಸಾಂದು (ನಾ). ಈಳೆಯ ಗಂಧ, —ಅನುಲೇಪನ : ನಲುಸುಯ್ಯ ಕಂಪುಗಳ್ ಬೆರಸುವಿನಂ ಕದಳ್ಕದಿಸಿ ಪೆರ್ಮೂಲೆಗಳ್ ಬಳಮದರನಂಗ ಜಂಗರೆವವೊಲೀಳಸಾಂದರೆವರಿಂಬಳವಟ್ಟಿರೆ ಘಟ್ಟವಲ್ಕಯರ್ (ಪಲ್ಲವ. ೩–೬೦). [ಈಳೆ + ಸಾಂದು]

ಈಳ್ಮುಳಿ 'ಈಟ್ಮುಳಿ' ನೋ.

ಈಳ್ಮುಳಿಗೊಳ್ 'ಈಟ್ಮುಳಿಗೊಳ್' ನೋ.

ಈಳ್ಮೊಳ್ 'ಈಟ್ಮೊಳ್' ನೋ.

ಈಳ್ಳಿಡಿ (ನಾ). ಉದ್ದವಾದ ಕೆಡಿ ; ನಿಡಿದಾದ ಕೆಡಿ : ಪರಿಗಿಡಿ ತುಡುಗಿಡಿ ಬಳಲ್ಗಿಡಿಗಳ್ಗಿಡಿ . . . ಗುಂಡುಡಿಗಿಡಿ ಗಡರ್ದುವ ನಳ್ದಡೊಳ್ (ಹಂರ್ಪಭಾ. ೫–೮೨). [ಈಳ್ + ಕಿಡಿ]

ಈಳ್ತು (ಕ್ರಿ). ಏಳೆ ; ನೆಳೆ : ಒಂದು ಲಂಘಿಪೊಳೆಡೆಗೈದಿ ಪಿಡಿದು ಘನ ಕೊಬರಡೊಳು ಆ ಶತಾಂಗನಪ್ಪಿ ಳ್ತಿ ಘೋರ್ಷಸರ್ (ಕೇಷಾ. ೨೧೬–೧೭). [< ಈಱ್]

ಈಳ್ತುಳಿಳ್ಳ್ 'ಈಟ್ಟುಳ್' ಪರಾ.

ಈಱಲ್ 'ಈಱಿಲ್ತ' ನೋ.

ಈಱಿಲ್ 'ಈಱಿಲ್ತ' ನೋ.

ಈಱಿಲ್ತ, ಈಱಲ್, ಈಱಿಲು (ನಾ). ೧. ಪ್ರಸವ ; ಪ್ರಸೂತಿ ; ಹೆರಿಗೆ. ೨. ಹೆರಿಗೆಯ ಹನ್ನೊಂದು ಅಥವಾ ಹನ್ನೆರಡನೆಯ ದಿನ ಮಾಡಿಸುವ ಮಂಗಳಸ್ನಾನ : ಒಡನೆಯ ಱಕ್ತವಾಕ್ ಪೊಸವಾಣಿ ಕೋಗಿಲೆಯಾ [ವಾಕಾ. ಯಕ್ಷಿಣಂ ಲಿಂಬಂದ ಕೇಳ್ದಡ ಗಿಳಿವಣ್ಣ ಪಿತ್ತಿನೊಳ ಗೆಯ್ದ ನವಿಲ್ ಮನೆದೀವಿ ಪುಕ್ಕಳಂ ಪಡೆದುರು (ಅರ್ಜಪ. ೧–೯೪) ; ಹನ್ನೆರಡ್ದಿವಸಕ್ಕೆ ಪುಣ್ಯಾವಾರ್ಚನೆಯಿಂದ ಚಿನ್ನಾಗಿ ಯ್ಯಿಯಾಜಲ ಮಾಡಿ (ಕಂಂಪಾಸಾ. ಪಾಂಂಚಾಳ. ೧–೫೫) ; ದಾನಧರ್ಮದಲಿ ಭೂಸುರರ ದಣಿಸಿದಾನು ಆನಂದವಾಳುತೊತ್ತಿವರಿದಿ ಮಾ ನಿ ಯಾರು ಸಂತಸದಿ ಯಾಱಲಮಾಡಿ ನಾಮಏಟ್ಟರು ಶಾಟನೆಂದೂ (ಕಂಂಪಾಸಾ. ಪಾಂಂಚಾಳ. ೧–೪೨) ; "ಕೂಸಿಗೆ ಹೆಸರಿನ್ನಿಡುವ ಕಾರ್ಯಂ" (ಪ್ರಳಣ್ಣ). **ಈಱಿಲ್ತ್** : ೨. ಗೃಹಪುಣ್ಯಾವಾರ್ಚನೆಯ ಯಾಜಲಂ ವೈದಿಕದ ರಡಣೆಯಂ ದುರೆ ತೀರ್ದ (ಪಶಮ. ೧೫–೪೨). ೩. ಮಂಗಳ ಸ್ನಾನ : ಪಾಲ್ಗಡಲ ನೀರ ಪಂಪ ಪೊಸಲ್ಗಳ್ ಸುರಿಗಿಯ ಪಿರಿಯ ನೀರಾಣಿಯ ತಾಱಲ್ಕಡಿದಿಳ್ (ದಂ)ದೇ[ದಿ]ಜಲ್ಗಳಿಗುವಾ ಜಿನೇಂದ್ರ ಸವನೀತ್ಯವರ್ಮಳ್ (ಕಾಂತಿಪು. ೧೦–೫೧) ; ಆಸವತ್ತಿಗಂಗಲಕ್ಕೆ ತಿಲವಾಗಿರೆಗಚ್ಚನೆ ನೋಡಲೀ ಜಲಿಂಗೊಳಗೆಗೆ . . . ಪೂಜೆವಸಕದ ಪಾಂಬರೊಳ್ ನೆರೆವರಂ ಳುಲಾನರಿಯಾ ರೆಂಬುದೇ (ಮುಬಸಾ. X, ೨೬೫–೪೬ ; 1229). **ಈಱಿಲು** : ೨. ಈಱಲು ಮೂವಟ್ಟಲು ಹಸಿಹಂದರ ತೊಂಡಿಲು ಬಾಸಿಂಗ . . . ಈ ಪಱಿಯಂ ಮಾಡು ವನೆ ಶಿವಭಕ್ತ (ಚಿಸ್ತವ. ೪. ೨೬೮) ; ಬಳಿಕ ಮೂವಟ್ಟಿಲೀಜಲಂ ಕೈಯಲು ಸುರ್ವಿ ಬಜ್ಜಿಬಾಯನ ತರ್ಪಣ ಜವಾ . . . ಶಾಂತಿಯ ಮಾಡಿದರಾಗ (ಸೂಬಸೋ. ೪–೨೨). ಈಲರ್ಪ್ಪು, ಈರ್ಲೆಣ್ಣೆ, ಬಾರನ ಹೋ.

[ಈಱ್ + –ಇಲ್ತ]

ಈಱಿಲ್ತ್ (ನಾ). ಹೆರಿಗೆಯ ಮನೆ ; ಸೂತಿಕಾಗೃಹ : ಅಚ್ಚಿದಾದಿ ಪರಿಚಾರಕರೀಲಾಲ ಕಾವು ಕಾಪೆ ಕೂರ್ಪಿಟ್ಟವರಾತ್ಮ ಪುಣ್ಯಮಿ ವಿಪುಣ್ಯರ ನೋಳಿಯೆ ಕಾವು ಕಾಗುಮೇ (ಶಾಂಪ. ೬–೧೦೬).

[ಈಱ್ + ಇಲ್ತ್]

ಈಜಲು ‘ಈಜುಲ್’ನೋ.

ಈಜು, ಈಳ್ (ಕ್ರಿ). ಸೆಳೆ; ಎಳೆ; ಬಲಾತ್ಕಾರವಾಗಿ ತೆಗೆದುಕೊ; ಕಿತ್ತುಕೊ; ಅಪಹರಿಸು: “ಈಜ್ವನೆಂದು ಸೆಳೆದಂ” (ಕಮಪ. ಪರ್ವ. ೧); “ಈಜ್ವುದನೆ ಕವಿವರಿಂ ಸೆಳದುಕೊಂಡರ್ಥಮದು” (ಕವಿಕಂ. ೧೯೭); ನಿನ್ನಾಜ್ಞೆ ಮಣಿಕಿರೀಟಂಗಳನಿಳ್ಪೊಡೆದುರುಳೆ ನೂಂಕಿ ಕುಳ್ಳಿರ್ದುದುಂ ಪೆಟ್ಟಿಯಮೇಲೆ ಸಕಲಭೂಪಾಲಕರಾ(ಯಶೋಚ. ೩-೫); ದಿವ್ಯಾಶ್ವಂಗಳು ಪೂಡಿ ವಾಗಿಯಂ ಕಲ್ಪೊಳೀಜ್ವು ತಾನಡರದೊಯ್ಯನೆ ದೇವಿಯರ ಕನ್ನೆ ಮಾಡದ ಕಟ್ಟಿದರಿಳಿರಿಸಿ (ಅಜಿತ. ೨೪-೧೫). ಈಳ್: ತಚ್ಚೈಲಕಿಂ ಪ್ರಳಯ ತತ್ಪಟಕಮಂ ಕಡುಪಿಸಿಂ ನೆಱೆಸೂಱೆಗೊಣ್ಮ ದೋಣ್ಮಾಳ ಕಲಂಗವಂ ಮುಱುದು ಭಂಗಿಸಿದಾತ್ಮಭುಜಪ್ರತಾಪಮಂ (ವಿಕ್ರ. VII, ಶಿವನೊ. ೬೪-೧೨; ೧೧೭); ದಕ್ಷಕಂಬನದಲ್ಲಿಯಿ ಪರಾಕ್ರಮದಿ ಲಂಕಾಧಿಪರನು ಆ ಕುಬೇರನ ಕೈಯಲೀಳ್ದುಕೊಂಡು (ಸೌಂದಪು. ೬-೩೭); ಪಾರ್ಥನ ಕರದ ಚಾಪಮಂ ಸಸಿದಲೆಯನೀಳ್ದುಕೊಳಲಂಜನಸಡಾಯುಧದೆ ಮಗಿಗಿ ತಿಯಲ್ಲದಂ ಕೊಳೆ (ಚಿಟಪ. ೫೬-೫೦); ಹರಭಕ್ತವೇಷದಿಂ ಬಸವರಸನ ಮನೆಯೊಳ್ಕು ಧರನಾಗಲ್ಕಪೆಸನಂ ಪುದವಿ ಪೊಸ ಚೋರರಂತಿರೆ ತಳೆದರ್ ಮಿಸುಪ ಭವಭೂಷ್ಕಲಾಂಛನದಿರವಂ (ವೃಷಪ. ೬-೩); ಉಡುಗೆಯನೆ ಧರದಿಗ್ಗಳಿಗನಿದನ್ (ಬಾಲಭಾ. ೭-೭೬).

ಈಟ್ಟುಕೊಳ್, ಇಳ್ಳುಕೊಳ್, ಇಟ್ಟುಕೊಳ್, ಈಳ್ಳುಕೊಳ್ = ಎಳೆದುಕೊ; ಸೆಳೆದುಕೊ; ಅಪಹರಿಸು; ಆಕರ್ಷಿಸು: ಈಟ್ಟುಕೊಂಡುವಳಿಗಳ್ ಸುಮನೋಮಳರಂದಗಂಧಮಂ(ಅಜಿಪು. ೬-೬೯); ಸಂವರಿಸಿ ದಲ್ಲಿಯೆ ರಾಜ್ಯನಿಲಯಲ್ಲಿಯೆ ದಲ್ಲಿಯೆ ಬೆಸಕೆಯ್ದುವೆಂದಿರದೆ ಸಾರ ಧನಂಗಳನಿಟ್ಟು ಮುಟ್ಟಿ (ಸೂಕ್ತಿ. ೧೭-೧೯). ಇಳ್ಳುಕೊಳ್: ತದೀಯ ಪ್ರಾಜ್ಯಸಾಮ್ರಾಜ್ಯಲಕ್ಷ್ಮಿಯಂ ಬಾಹಾವಳೇಪದಿಳಿಳ್ದುಕೊಂಡು (ವಿಕ್ರ. XI, ಪ್ರಾಸ. ೪೨-೧೧; ಸು. ೧೧೬೨). ಇಟ್ಟುಕೊಳ್: ತರುಣೀರತ್ನಮಿಟ್ಟುಕೊಳ್ಳ ಸಮರ್ಥಬ್ಬಿಂದಬ್ಬಿದಂ ಪೇಚ್ಚರಂ(ಕಂಂಾಮ.೫-೬೮).ಈಳ್ಳುಕೊಳ್: ಬಾಯೊಳೋರಂತೆಲೆಳೆಗಳಿಗೆಯ ಕಚ್ಚಿ ಕಾಂತೆಯ ಬಾಯ್ಗೂದಲವಳೀಳ್ದು ಕೊಂಡೊಂದು ಸಂತೋಷವ ಪಾಟಿತು ಸುರರ (ಧರಚ. ೪೧-೧೭); ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟರಿಂದ ಅಪಹೃತವಾದ ವಿಶ್ವಧರಣಿತಳವನ್ನು ಈಳ್ದುಕೊಂಡು . . . ತೈಲಪನು ಪ್ರತಾಪಕ್ಕೆಲನಾಗಿ ಮೆರೆದನು (ಕರ್ನ. ೧೬). ಈಳ್ದುರುಳಿಸು = ಎಳೆದು ಬೀಳಿಸು; ಸೆಳೆದು ಕೆಡಹು: ಈಳ್ದುರುಳಿಸಿಕೊಂಡು ಒಡೆದು ಒಳ್ಳಲಿಕ್ಕೆ ರಾಜ್ಯವನ್ನು ನಿಷ್ಕಂಟಿಕೆ ಮಾಡಿ (ಬಿಟ್ಟಿಂ. ೩೩-೩೫).

[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಮಲ. ಇಟು; ತುಳು. ಇಗ್ಗು; ಕೊಲಾ. ಈಡುಚು, ಈಡ್ಚು]

ಈಜಿತ (ನಾ). ಹೊಗಳಿಕೆ; ಸ್ತುತಿ: “ಈಡಿತಂ-ಈಜಿತಂ” (ಕಬ್ಬಾನು. ೧೪೦ ವ್ಯಾಖ್ಯಾ). [< ಸಂ. ಈಡಿತ]

ಈಟ್ಟುಳಿ, ಇಳ್ಳುಳಿ, ಇಟ್ಟುಳಿ, ಇಳ್ಳುಳಿ, ಈರ್ಕುಳಿ, ಈಳ್ಳುಳಿ, (ನಾ): ಸೆಳೆಯುವಿಕೆ; ಎಳೆಯುವಿಕೆ; ಆಕರ್ಷಣ. ‘ಈಟ್ಟುಳಿಗೊಳ್’ ಪರಾ. ಇರ್ಕುಳಿ: “ಇರ್ಕುಳಿಗೆಯ ಳಳ್ಕುಳಿಯ ಳ್ಳುಳಿ” (ಕಬ್ಬಮಂ. ೬೩). ಇಳ್ಳುಳಿ: ‘ಇಳ್ಳುಳಿಗೊಳ್’ ಪರಾ. ಇಟ್ಟುಳಿ: ‘ಇಟ್ಟುಳಿಗೊಳ್’ ಪರಾ. ಈರ್ಕುಳಿ: “ಎಳಕುಳಿಗೆ ಈರ್ಕುಳಿಯಳ್ಕು” (ಕಬ್ಬಕ್ಕ. ೪೮). ಈಳ್ಳುಳಿ: ‘ಈಳ್ಳುಳಿಗೊಳ್’ ಪರಾ.

[ಈಟ್ಟ್ + -ಉಳಿ]

ಈಟ್ಟುಳಿಗೊಳ್, ಇರ್ಕುಳಿಗೊಳ್, ಇಳ್ಳುಳಿಗೊಳ್, ಇಟ್ಟುಳಿಗೊಳ್, ಈಳ್ಳುಳಿಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಸೆಳೆದುಕೊಳ್ಳು; ಎಳೆದುಕೊಳ್ಳು; ವಶ ಪಡಿಸಿಕೊಳ್ಳು: ಚಿತ್ರಕಲೂಂ ತನ್ನನಾಲಿಗಲ್ಲಿ ಪೊಯ್ದೊಡೆ ಪೆಱತೆ ನೊ ಸಂಪಗೆಯ ಗಂಧಮನಿಟ್ಟುಳಿಕೊಗೊಳ್ಳುಮಾ ಮೊಸರ (ಯೋಗಿನಾ. ೪-೪೮); ಜಾತಳ ಹರಿಚಿದಿಲೋಳಕವಮಿಟ್ಟುಳಿಗೊಂಡಳಕಳ್ಕೆ ಗಾಳು ಗರ್ಗ ಪೊಳೆಯೆ (ಅರ್ಧನಾ. ೩-೬೨); ನಿನ್ನಂಗಂ ರತಿಯಾರ್ಪ ನಿಟ್ಟುಳಿಗೊಳಲಲ್ ನೀಂ ಲೇಸಱೇ ನೆಯ್ದೆ (ದಶಕು. ೧೦-೭೩). ಇರ್ಕುಳಿಗೊಳ್: ಧರದಿಂದಂ ತುಳುಕಿದ ನೀರುರಮೊಳಾ ಹಾರಾಂಕುರುಚಿಯ ನಿರ್ಕುಳಿಗೊಳೆ (ಅ ದಿವ. ೧೪-೧೦೦); ಮನಮನಿರ್ಕುಳಿಗೊಳ್ವುದು ನೋಟಿಸ್ಪೊಡೀ ಬನಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೨-೧೪೪); ನಾಡುಮಂ ಮುಪ್ಪಿಂ ದಿರ್ಕ್ಕುಳಿಗೊಳ್ವುದೆಂಬುದ ವಿನೇನಿಂ ತಂ(ತ)ನ್ನೊಳಿರ್ಪಂದಂ(ಇಳ. IX, ೯೬-೧೫; 1169); ಬಳವದ್ಭುಜಬಲದಿಂದಿರ್ಕುಳಿಗೊಂಡಂ ನರಕನದಿತ ದೇವಿಯ ಮಣಿಕುಂಡಲಮಂ (ಜಗನ. ೧೧-೮೫); ತನ್ನ ಸುತಾಸ್ತ್ರಯಂ ವರಕ್ಕುವಿಂ ಪೂರದಂ ಕರೆಸಿ ಲಜ್ಜೆಯರ್ಕುಳಿಗೊಂಡಂ (ಸಕಥ. ೪೧೬); ಕಣ್ಣ ಮನವನಿರ್ಕುಳಿಗೊಳ್ಳ ಕಡುಜಾಣವೆಣ್ಣುಗಳಧಿದೇವಿ ಕೇಳು (ಮೋಹಕ. ೪-೨); ಉಚಾಧ್ಯಾಯನತ್ತಣಿಂ ವಿದ್ಯೆಯರ್ಕುಳಿಗೊಂಡಂ (ಕಬ್ಬಾನು. ೨೩೧ ಪ್ರಯೋ); ಪೊಡೆಯೋರೇಱಲ್ಲಾಗಂ ನೀಯಯಿಂದರ್ಕುಳಿಗೊಗೊಂಡು (ಚಕ್ರ. ೩-೫೪). ಇಳ್ಳುಳಿಗೊಳ್: ಅಂಗಯ್ಯಳವಡಿಸಿ ಲೊಕ್ಕಿ ಗುಂದಿವರಂ ದೇಶಂಗಳಿಂಗಳ್ಳುಳಿಗೊಂದ ನ್ಯಸಿಂಗಂ (ಎಳ. II, ೬೮೪-೧೧; 1135); ತೋಂಟದಾರ್ಯನುಸಿದರಿಂ ಬುಧರ ಮನವನಿಳ್ಳುಳಿಗೊಳ್ವನಂ (ಪ್ರಸಾಪು. ೧-೧೫). ಇಟ್ಟುಳಿಗೊಳ್: ನಗೆಮೊಗದೊಳ್ ಪರಿಲಸಿದ ಕಾಡಿಗೆವರಿಕೆಕೇರಿ ತಾಯ ಮನಮನಿಟ್ಟುಳಿಗೊಂಡಂ (ಪಂಪಭಾ. ೨-೮); ಎನ್ನನಾರ್ದಾರಿಪರೆಂದು ಗೋವುಮನನಾಕುಲಮಿಟ್ಟುಳಿಗೊಂಡುಪೋದನೇ ಕಾರಣದಿಂದ ಪೇಳ್ದಪೆನಗೆ (ಸುಕುಮಾ. ೬-೬೨). ಈಳ್ಳುಳಿಗೊಳ್: “ಈ ಳ್ಳುಳಿಗೊಂಡು ದು ಕವರ್ದುದಿಟ್ಟುದೆನೆ . . . ಸೆಳೆದುಕೊಂಡರ್ಥಮದು” (ಕವಿಕಂ. ೧೯೭); ಬಿತ್ತರದ ತೋಂಟಿನಿಂ ಬಗೆಯಿಳ್ಳುಳಿಗೊಂಡು ಬೆಲ್ಲಾಯ್ತು (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೯೩-೫೦). [ಈಟ್ಟುಳಿ + ಕೊಳ್]

ಈಟ್ಟುಳ್ಳಿಗೊಳ್, ಇಟ್ಟುಳ್ಳಿಗೊ, ಈಳ್ಳುಳ್ಳಿಗೊ (ಕ್ರಿ). ಸೆಳೆದುಕೊ; ಎಳೆದುಕೊ; ಅಪಹರಿಸು; ಆಕರ್ಷಿಸು: ಖಚರೀಜನಾನನ ನವಾಂಭೋಜ ಜಂಗಳಿಳ್ಳ ಕಂಪಿಟ್ಟುಳ್ಳುತುಂ ಲಲಿಸಿದಂ (ಅದಿಪು. ೧-೪೪); ಪರಭೂಪರಂ ಕವರ್ದುರ ಕಸ್ತಮಭೀಟ್ಟುಳ್ಳಿಲೆಯಿದು ನಿಂದನೆಂಬೆನಿ (ಶಾಂತಂಾ. ೪೬); ಒಂದುಂ ಕಾರಣಮಿಲ್ಲದೆನ್ನ ಧನಮಂ . . . ದೇವರೆಯ್ತಂದೀಟ್ಟುಳ್ಳಿಂದುದ ನೆನ್ನ ಪುಯ್ಯಲಿನದಂ ನೀಂ ಧೂರ್ಧರಂಗೆಯ್ದು ಪೇರ್ ಪ್ರಾ (ಸೂಕ್ತಿ. ೨-೩೬). ಇಟ್ಟುಳ್ಳಿಗೊಳ್: ಸುದತೀಜನ ಚಿತ್ತಮನಿಳ್ಳೊಟ್ಟುಳ್ಳಿಗೊಳ್ಳಲ್ಕೆ ಸಾಲ್ವವಯವ ಕೋಶ (ವಿಕ್ರ. IV, ಪ್ರಾಸ. ೧೫-೨೬; 1179); ಪದಿನಾಲ್ಕುಂ ಲೋಕಮಂ ದೈತ್ಯನಾಜ್ಞೆ ಯೊಳಿಟ್ಟುಳ್ಳಿಂದಿರೆ (ಜಗನ. ೧೦-೬೮). ಈಳ್ಳೊಳ್: ಆ ದಿವ್ಯ ದಾಯಾದ್ಯರೆಲ್ಲರಂ ಪೆನ್ನಬಡಿದೀಳ್ಕೊಳ್ಳಲಾಜ್ಞರೇ ನೀವು (ವೀಕ್ಷಕ. ೩-೧೦-೧೧). [ಈಟ್ಟ್ + ಕೊಳ್ಳ್]

ಈಟ್ಟಲೆ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು (?): ಶ್ರೀಕಣ್ಣಿಂ ಮಾರಾಜರ ಸ್ಥಿಪಿರಿಯಾಜ್ಞಂಕೆಯ ಪೆರ್ಮ್ಮನಿಡಿಗಳ್ ಆರಿಸಿಂ ಬೆಸಕಿ ಪೆಮೊಗೆಯನಳೆದೊ ವದುವಿನ ಈಟ್ಟಲೆ ಪತ್ತೊಪ್ಪಿವಿಟ್ಟರ್ (ಎಳ. XIV, ತಿರುಮ. ೨೩೪-೭ ; ಸು. ೩೦೦). [?]

ಉ

ಉ$_1$ (ನಾ). ಕನ್ನಡ ವರ್ಣಮಾಲೆಯ ಐದನೆಯ ವರ್ಣ ; ಉಕಾರ : ಅಅ, ಇಈ, ಉಊ, ಋಋ . . . ಎಂಬೀ ಪದಿನಾಲ್ಕುಂ ಸ್ವರಂಗಳ್ (ಶಮದ. ೬ ವೃತ್ತಿ).

ಉ$_2$, ಊ$_2$ (ಅ). ಅಸಹ್ಯತೆ (ಜುಗುಪ್ಸೆ)ಯನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ನಿಪಾತಾವ್ಯಯ : "ಉ, ಊ – ಅಸಹ್ಯಾರ್ಥೌ" (ಶಬ್ದಾನು. ೨೧ ಪ್ರಯೋ). **ಊ$_2$** : ಮೇಲಿನ ಪ್ರಯೋಗವನ್ನು ನೋಡಿ.

ಉ$_3$ 'ಉಂ$_1$' ನೋ.

-ಉ$_4$ (ಪ್ರ). ಕೆಲವು ನಾಮವಾಚಕಗಳಿಂದ ಭಾವನಾಮಗಳನ್ನು ಸಾಧಿಸಿಕೊಳ್ಳಲು ಸೇರಿಸುವ ಪ್ರತ್ಯಯ. ಉದಾ :—ಕಿವುಡು, ಕುರುಡು, ತಳಾಱು, ಪರದು : ನಾನುಮಿಾ ಪೊಟಲೊಳ್ ತಳಾಱುಗೆಯ್ವೆಂ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೨೯–೧೭) ; ನಂದಿಮಿತ್ರನೆಂಬೊಂ ಸೆಟ್ಟ . . . ಪರದಿಂಗೆ ಪೋಗುತ್ತಿರ್ದು (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೬೩–೨೩) ; ಒಳ್ಳಿತ್ತುಪಾಯಮಂ ಪಿಡಿವಂದೀತನೆ ವಂದಿ ಕುರುಡು ಕುಂಟೆಂದಲಸದಱಿದು (ಪಂಪಭಾ. ೫–೪೬) ; ಉಕಾರಕ್ಕೆ – ಉಗ್ಗು, ಸಿಗ್ಗು, ಎಗ್ಗು, ಕಿವುಡು, ಕೆಂಚು (ಶಮದ. ೨೧೧ ಪ್ರಯೋ).

ಉ$_5$ (ಅ). ಕೋಗಿಲೆಯ ಕೂಗಿನ ಅನುಕರಣ ಶಬ್ದ : ಅನುಕರಣ ವಿಸಂಧಿಗೆ – ಕವಕ್ಕವ ಎಲೆ ಎಲೆ ಉ ಊ [ಪಾಠಾಂ. ಊ, ಊ] ಪುಗಲ್ ಪುಗಲೆಂದೊಚ್ಚತಮೂಳ್ವ ಕೋಗಿಲೆಯುಂ (ಶಮದ. ೬೧ ಪ್ರಯೋ).

ಉಂ$_1$, ಉ$_3$, ಉನ್ನು, ಊ$_3$, ಊಂ (ಅ). ೧. ಸಮುಚ್ಚಯಾರ್ಥ ಸೂಚಕವಾದ ಒಂದು ಅವ್ಯಯ : ಅಮುಮೆಂಬಿವೆರಡುಮಮರ್ಗುಂ ಸಮುಚ್ಚಯಾರ್ಥದೊಳ್ (ಶಮದ. ೩೧೪) ; ಪಲ್ಮಡಿ ಉಂ ಮೂಱುವಳ್ಳಿ ಉಂ ಕೊಟ್ಟಾರ್ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೬, ೧೬–೧೨ ; 450) ; ಮಹಾಜನಕ್ಕುಂ ನಗರಕ್ಕುಂ ಪದಿನೆಂಟುಂ ಪ್ರಕೃತಿಗಳ್ಗುಂ ಕೊಟ್ಟ ಆಚಾರವ್ಯವಸ್ಥೆ (ಎಇ. XIV, ೧೯೦–೩ ; 725) ; ಜಲದದ ನೆಟಲುಂ ಪರಪುಂ ವಿಲಾಸಮುಂ ಬೆಳಗುವುದಿತವಿದ್ಯುಲ್ಲತೆಯುಂ (ಕವಿರಾ. ೩–೯೭) ; ಸೌಧರ್ಮೇಂದ್ರನು ಮಿಾಶಾನೇಂದ್ರನುಮೆರಡುಂ ದೆಸೆಯೊಳ್ (ಆದಿಪು. ೭–೮೧ ವ) ; ಅವ ಶಬ್ದಾರ್ಥಮುಮನಾದೊಡೆ ಭಾವಿಸಲು ನಿನಗಱಿಪಿ ನಿನ್ನಾತ್ಮದೊಳಗಲ ದಿರ್ದು ನಾವು ರಚಿಸುವೆವು (ಬಸಪು. ೧–೧೫). ೨. ಆದರೂಕೂಡ : ಅಲಘುಭುಜನಾಗಿಯುಂ ನಿಶ್ಚಲನಾಗಿಯುಮಖಿಳ ಭೂಭೃದುತ್ತಂಗತೆಯೊಳ್ ನೆಲಸಿಯುಮೆಯ್ದದು ನಿನ್ನಾ ವಿಲಸಿತಮಂ ಮೇರು ಕಠಿನಭೋಗಾಧಾರಂ (ಕವಿರಾ. ೩–೪೩) ; ಮಿಾಂಗುಲಿಗನೆನಾಗಿಯುಮಣಮಾಂ ಗುಣಮನೆ ಬಿಸುಟೆನಿಲ್ಲ (ಪಂಪಭಾ. ೯–೮೫) ; ಪೆತ್ತುಂ ತೆಳ್ಪಱಿಯದ ನಡುಮುತ್ತುಂಬೀಱದ ಪಯೋಧರಂ ಮುನಿದುಂ ಚೆಲ್ವೊತ್ತರಿಪ ನಗೆಮೊಗಂ ಮೆಯ್ವೆತ್ತಿರೆ ಕರಮೊಪ್ಪಿದಪ್ಪರಲ್ಲಿಯ ಪೆಂಡಿರ್ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೭೪೪) ; ಅದು ಖರವಿಷಾಣದವೊಲ್ ಉಂಟಾಗಿಯುಂ ಅಭಾವಮೆ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೫). **ಉ$_3$** : ೧. ಎಲ್ಲಿಯು ಸ್ವೋನ್ನತೆ ಪುಗೆ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೯, ೨೩–೧೩ ; 740) ; ದಶಮಿಯು ಸೋಮವಾರವುಂ ಸ್ವಾತಿನಕ್ಷತ್ರಮುಮಾಗೆ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೯, ೬೫–೯ ; 975) ; ಶಿವದಾಸಯ್ಯ ದಿಕ್ಕುಂ ದೆಸೆಯು ಗತಿಯುಂ ನೀವೆ ನಮಗೆನುತ (ಬಸಪು. ೨೩–೨೯) ; ನಮಗೆಯು ನಿಮಗೆಯು ಸೊಮ್ಮು ಸಂಬಂಧವಿಲ್ಲ ನಮಗೆ ನಿಮಗೆ ಭಾವಭೇದಗಳಿಲ್ಲ (ಸಿಂಗಿರಾ. ೯–೪೪ ವ). **ಉನ್ನು** : ೧. ಮನಕೆ ಬಂದ ವಡವೆ ವಸ್ತು ಅನುನಯದಿ ಸಖಿಗೆ ಕೊಟ್ಟುವನಿತೆ ತಾನುನ್ನು ಅಳವಡಿಸುತ ಮನದಿ ಸಂತೋಷಪಡುತ (ಬಾಣಾಕ. ೫). **ಊ$_3$** : ಪೂಲಿಯೂ ಕೊಜ್ಗೆಯೂ ಕಾಲಿಯಮ್ಮನೂ ಇಟ್ಟುಕೊಟ್ಟರ್ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೨೨–೧೧ ; 800) ; ಸತ್ಯನೂ ನಿತ್ಯನೂ ಕರ್ತನೂ ದೇವನೂ ತಾನೆಯಾಗಿ (ಆದವ. ೧೫). **ಊಂ** : ಸೊರ್ಕಗಾಮುಣ್ಡರೂಂ ಎಡೆಯ ಗಾಮುಣ್ಡರೂಂ ಮೊಳೆಜರಾಮಣಿಯ ಗಾಮುಣ್ಡರೂಂ ನಾವಳ್ಳಿಯರುಂ ಅಣ್ಡುಗಿಯಾಗಾಮಿಗರೂಂ (ಇಆ. XIX, ೧೪೪–೮ ; 696) ; ಗಡುಗೆಯ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರಿಗೆವೂಂ ಆಚಾರಿಯರಿಗೆ ವೂಂ (ಎಕ. III, ತಿರುಮ. ೧೦೧–೩೨ ; 1276). [ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಉಮ್ ; ತೆಲು. ಉ]

ಉಂಕಿ, ಉಂಕೆ, ಊಂಕೆ, ಊಕಿ, ಊಕೆ$_1$ (ನಾ). ನೆಯ್ಗೆಯ ಮಗ್ಗದಲ್ಲಿ ಉದ್ದುದ್ದವಾಗಿ ಹಾಸಿದ ನೂಲಿನ ಹಾಸು : ಉಂಕಿಯ ನಿಗುಚಿ ಸರಿಗೆಯ ಸಮಗೊಳಿಸಿ ಸಮಗಾಲನಿಕ್ಕಿ ಆಣಿಯೊಳು ಏಳ ಮೆಟ್ಟದೆ ಹಿಡಿದ ಲಾಳಿಯ ಮುಳ್ಳು ಕಂಡಿಕೆಯ ನುಂಗಿತ್ತು ಈ ಸೀರೆಯ ನೆಯ್ದವ ನಾನೋ ನೀನೋ ರಾಮನಾಥ (ದೇದಾಪ್ರ. ೫) ; ಮಗ್ಗದಲ್ಲಿ ಎಳೆಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿಸಿ ಹಾಕುವದೂ, ಅದರಲ್ಲಿ ಲಾಳಿಯನ್ನು ಒಗೆಯುವದೂ, ಉಂಕಿಯನ್ನು ಎತ್ತೆತ್ತಿ ಇಳಿಸುವದೂ ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಸಾವಿರಾರು ವರ್ಷಗಳಾದರೂ ಯಾವ ಸುಧಾರಣೆಯೂ ಆದಂತೆ ತೋರುವದಿಲ್ಲ (ಖಾದಿಶಾ. ೯). **ಉಂಕೆ** : ಆಕೆಯನು ಕಂಡು ಮನೆಯಾಕೆಯನು ಮಱೆದಿಹರೆ ಹಾಕಿದ ಉಂಕೆ ಹರಿದಂತೆ ಮನೆಯೊಳಿದ್ದಾಕೆ ತಾ ಕೆಡುಗು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೭೮೮) ; ಜೇಡರ ಬಸವಲಿಂಗಪ್ಪನೆಂಬ ಘನಶೀಲ ತಾನೊಂದುದಿನ ವುಂಕೆಯಂ ಮಾಳ್ಪಾಗ . . . ಮೈದುನನುಂಕೆಯಂ ತೆಗೆಯಹೇಳಲಾಲಸ್ಯಮಂ ಮಾಡುತಿರೆ (ಗುರುಚಾ. ೧೫–೬೯). **ಊಂಕೆ** : (ದಕ. ಕಿ). **ಊಕಿ** : "ಊಕಿ, ಊಕು, ಊಕೆ = ಬೇಡರ ಊಂಕಿ" (ಗಂಗಾಮ. ೪೭). **ಊಕೆ$_1$** : "ನೆಯ್ಗೆಮಧ್ಯನಾರಿಯೊಳಗೂಕೆ ಶಬ್ದಂ" (ಶಬ್ದಮಂ. ೭೮) ; ಎಱ್ತೆಂದು ಗೂಳಿಯುಂ ಅನಡುಹುಂ [ಅನಡ್ವಮುಂ] ಹೊರಸಿನ ನೆಯ್ಗೆಯ ಊಕೆಯ [ಉಂಕೆಯ]ನುಲಿಯುಮಕ್ಕುಂ (ಶಮದ. ಕಿ. ೨೩ ವೃತ್ತಿ). [ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಊಡೈ. ಮಲ. ಊಡ]

ಉಂಕಿಸು 'ಊಂಕಿಸು' ನೋ.

ಉಂಕೆ 'ಉಂಕಿ' ನೋ.

ಉಂಗಟು 'ಉಂಗುಟ' ನೋ.

ಉಂಗರ 'ಉಂಗುರ' ನೋ.

ಉಂಗುಟ, ಉಂಗಟು, ಉಂಗುಟ್ಟ, ಉಂಗುಷ್ಟ, ಉಂಗುಷ್ಠ (ನಾ). ೧. ಕಾಲಿನ ಅಥವಾ ಕೈಯ ಹೆಬ್ಬೆರಳು : ನೊಸಲಂ ಸುಟ್ಟ ತೋರ್ಪನ್ನವಪ್ಪುಂಗುಟಂಗಳೊಳ್ ಮಿಂಚಂ ಕೀಲಿಸಿದಂತೆ ತೊಳಗಿ ಪೊಳೆವ ಪ್ರಚಂಡಮಾರ್ತಾಂಡನ ಪಾದನಖಂಗಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೨–೩೯ ವ) ; ಜಳರಾಶಿಯನುಂಗುಟದನಿತೊಳನೊರ್ವನಗಸ್ತ್ಯನೆಯ್ದೆ ಕುಡಿದನೆನುತ್ತುಂ ಗಳಪುತ್ತಿರ್ಪರ ನುಡಿಯೊಳ್ (ಸಮಪ. ೧೦–೧೦೭) ; ಗುಣದೊಳ್ ಸಲೆ ಮಾಳಿಯವ್ವೆಯುಂಗುಟಕೆಣೆಯಾಗರೆಂದೊಡಿತರಾಂಗನೆಯರ್ (ಮುಂಬರಾ. X, ೨೬೫–೪೨ ; 1229) ; ಮೇಜಿನ ಅಂಚಿನಲ್ಲಿ ಎರಡೂ ಉಂಗುಟಗಳನ್ನಿಟ್ಟು ಖುರ್ಚಿಯ ಬೆನ್ನಿಗೆ ತನ್ನ ಬೆನ್ನನ್ನು ಹತ್ತಿಕ್ಕಿ (ಪ್ರೇಮತ. ೧). ೨. ಎಕ್ಕಡದಲ್ಲಿ ಕಾಲಿನ ಹೆಬ್ಬೆರಳನ್ನು ತೂರಿಸಿ ಅಳವಡಿಸಿಕೊಳ್ಳಲು ಮಾಡಿರುವ ಉಂಗುರದಂತಹ ರಚನೆ : ಕಟ್ಟದೆ ಘಟದಟ್ಟೆಯ ಹೊಲಿದು ಇಕ್ಕಿದೆ ಚತುರ್ವಿಧದ ನಾಲ್ಕುಂಗುಟವ ಬಲದುಂಗುಟದ ದ್ವಾರದಲ್ಲಿ ಉಭಯ ಸಂಚದ ಬಾರ ತೆಗೆದು (ಮಾದೂಳ. ೫೧).

ಉಂಗುಟು : ೨. ಹೇಗೇಕಾಲ್ಕಾರಿಗೆ ಉಂಗುಟು ಹಟ್ಟಿದ್ದಕ್ಕಾಗಿ ಮೂರು ಬಿಲ್ಲ ಮಾತ್ರ ಬಂದವು (ಪಪನ. ೨) **ಉಂಗುಟ್ಟಿ** : ೧. "ಪಕಾರಕ್ಕೆ ಬಿತ್ತ್ಯಂ ಆಂಗುಷ್ಠ — ಉಂಗುಟ್ಟಿ, ಉಂ ಗು ಟ" (ಕವಿದ. ೨೮೩ ಪ್ರಯೋ). **ಉಂಗುಷ್ಟ** : ೧. ಸಹಿತದಿಯ ಮಡಮುಟ್ಟಿದೆ ಉಂಗುಷ್ಠ ಊಜದೆ ದಾಟಬೇಕು (ಮೋಭಾ. ೧೫೦–೫೬) "ತತ್ಪಕ್ಕುತ್ವಂ – ಆಂಗುಷ್ಠಂ = ಉಂಗುಟಂ (ಉಂಗುಷ್ಠಂ)" (ಕವಿದ. ೬. ೨೬೯ ಪ್ರಯೋ). ೨. ಉಂಗುಷ್ಠ ಕೆತ್ತ ಜಡಾವು ಬರಲರ ಎಳೆದುಕೊಂಡು ನಡೆದೆ (ಪಡಿಪಾ. II, ೧೩೬) ; ಎಳ್ತಜಿದ ಉಂಗುಷ್ಠ ಕಿತ್ತುಹೋಗಿದೆ ಸ್ಥಲ್ಲ ಹಾಕಿಕೊಡಪ್ಪ (ರೂಢಿ). **ಉಂಗುಷ್ಟೆ** : ೧. ಉಂಗುಷ್ಠಗಳೆರಡಂಚಿಯೊಗೆರ್ಗ್ಗಣಾಗಿರೆ (ಸುಳುಸಾ. ೮–೫೯) ; ಶಿರಸ್ಸಿನಿಂದ ಉಂಗುಷ್ಠದವರೆಗೂ ನೋಡಿದ (ಇಬಿಪು. ೧೧೬).

[< ಸಂ. ಅಂಗುಷ್ಠ]

ಉಂಗುಟದುದಿ (ನಾ). ಹೆಬ್ಬೆರಳಿನ ತುದಿ : ತುರಗಮೇಧದ ರಾಜಸೂಯದ ವರ ಮಹಾಕ್ರತುಶತಾವರೋಧಯ ಚರಣದುಂಗುಟದುದಿಯ ಕಾಂಬರೆ (ಕುವ್ಯಾಳ. ೮–೮) ; ಏಸೆ ಮತ್ತೇನೆನುತಲಾ ಭೂಮಿಶತನುಂಗುಟದುದಿಯ ಲೆಲುಗಳು ಸೂಸಲೊಡೆದವು ನಗುತ ದಶರೋಜಸಮಿತಾನಿಗೆ (ತೊರಾ. ೪–೨–೪೪).

[ಉಂಗುಟ + ತುದಿ]

ಉಂಗುಟವಿಡಿ (ಕ್ರಿ). ಕಾಲಿನ ಹೆಬ್ಬೆರಳನ್ನು ಹಿಡಿ, —ಹೆಬ್ಬೆರಳಿನಿಂದ ಮೊದಲಾಗು : ಉಂಗುಟವಿಡಿದು ಮತ್ಸ್ಯಕಪಿಯಂತ ಮನಂಗೊಳಿಸುವ ಭೂಪಜಗಗಳ ಹಿಂಗದಿತ್ತವನ ದಂಟಿಸಿ (ಕಂಪವಿ. ೨–೧೦೧).

[ಉಂಗುಟ + ಪಿಡಿ]

ಉಂಗುಟವಿಡು (ಕ್ರಿ). ಕಾಲಿನ ಹೆಬ್ಬೆರಳನ್ನು ಇಡು : ಬಿಟ್ಟಸೂತಿ ಯೊಳೀಜ ಕುದುರೆಗಳ್ಪಿದ್ದುವು ಕಿವಿಗೊಂಕಿದುಂಗುಟವಿಟ್ಟ ಸನ್ನೆಯೊಳೊಲೆದು ಕವಿದುವು ಸೊಕ್ಕಿದಾನೆಗಳು (ಕುವ್ಯಾದ್ಯೋ. ೧–೫೧).

[ಉಂಗುಟ + ಇಡು]

ಉಂಗುಟ್ಟಿ 'ಉಂಗುಟ' ನೋ.

ಉಂಗುರ, ಉಂಗರ, ಉಂಗ್ರ (ನಾ). ಬೆರಳಿಗೆ ಇಡುವ ಆಭರಣ ; ಅಂಗುಳಿಯಕ: "ಅಂಗುಲಿಯಕಂ, ಉಮರ್ಮಿಕಾ – ಈ ತ್ರಿಉಂಗುರಂ" (ಹಲಾಯು. ೪೨–೪೦೫) ; "ಉಂಗುರಮೂರ್ಮಿಕೆಯುಮಂಗುಳೀಯಕ ಮಕ್ಕುಂ" (ವ ಸ್ಯ ಕೊ ೭. ೭೫–೫) ; "ಊರ್ಮಿಕಾಭಿಧಾನವುಂಗುರ ಮೆಂಬಕ್ಕು" (ಮಂಗಾಗ. ೧೦೦–೩೬) ; ತಾಮರೆಗಿಜೆಯೊಳುಂಗುರಂ ಬಿಜ್ಜತ್ತು (ವಡ್ಡಾರಾ. ೫–೪) ; ಅಂಗದಮಂ ವಿರಚಿಸಿಯೊಡುಂಗುರಮುಂ ತಾಳ್ದುವಂದದಿಂ ತಾಳ್ದಿದನುತ್ತುಂಗಭುಜಂ (ಶಾಂಪು. ೬–೫೧) ; ಬೆರಳಿನಿಂದುಂಗುರವ ಕೊರೆಯಿದ ಸರದ ಮುತ್ತುಗಳೊಲೆ ಕದಪಿಂದಿರದೆ ಮೆಱೆದುವು (ತೊರಾ. ೧–೧೪–೧೩) ; ಬೆರಳುಗಳಿಗೆ ಪುಟ್ಟು ಉಂಗುರ ಗಳನ್ನು ಇರಿಸಿದಳು (ಹಾಹೊತ್ತ. ೪೦). **ಉಂಗರ** : "ಅಂಗುಳೀಯಕ:, ಉಮರ್ಮಿಕಾ — ಈ ೨ ಉಂಗರದ ಹೆಸರು" (ಸಿದ್ಧಾಂತ. ೧೬೪) ; ಉಂಗರ ದೊಡ್ಡದಾದರೆ ಗಂಗರವಾದೀತೆ (ಗಾಪ. ೬). **ಉಂಗ್ರ** : ಬಳವಯ್ಯ ನಂದಿಯುಂಗ್ರಕೆ ಕೆಯ್ಯ ಮುಗಿದನು (ಶರಣೀ. ೩೧೬–೩) ; ಕಾಲುಂಗ್ರ ಕಿಲುಪಿಲ್ಲಿ ವೀರಮುದ್ರಿತೆಗಳು (ನಾದೀಕೀ. ೧–೪೬).

[< ಸಂ. ಅಂಗುಲೀಯಕ. / ತುಳು. ಉಂಗಿರೊ ; ತೆಲು. ಉಂಗರ, ಉಂಗ್ರ ; ಕೋಡಗ. ಒಂಗರ]

ಉಂಗುರಕೊಡಲು 'ಉಂಗುರ್ಗೊಡಲು' ನೋ.

ಉಂಗುರಗಚ್ಚು (ಕ್ರಿ). ಉಂಗುರವನ್ನು ಹಲ್ಲಿನಿಂದ ಹಿಡಿ : ಶಿರವ ನುಳಿಸಿ ಮೂಗಿಗಯಬೇಡಿಟಿಯಲಿಲ್ಲದು ಜೀವವ ಕೊಳ್ಳೆನುತ ಚರಣಕೆ ಮಣಿದುಂಗುರಗಚ್ಚದರಪುಕರವಾರೆಸೆದುದಾ ರಣದೆ (ಕಂಪವಿ. ೧೫–೯೯).

[ಉಂಗುರ + ಕಚ್ಚು$_{1}$ (< ಕಚ್ಚು$_{1}$)]

ಉಂಗುರಗುರುಳ್, ಉಂಗುರಗುರುಳು (ನಾ). ಉಂಗುರದಂತೆ ಗುಂಡು ಗುಂಡಾಗಿ ಸುರುಳಿಯಾದ ಮುಂಗೂದಲು : ಸುಳಿಗುರುಳ ವರುಂಗುರಗುರುಳವರು ಬಾಲಳಾಗುರುಳವರು ನುಣ್ಣುರುಳ ತಳತ ಲೀಲದ ಕುರುಳವರಾ ಕುವರಿಯ ಬಳಿವಿಡಿದ್ದಿರಿನ್ಗಿನಲಿ (ಮೋ ಚಿ ಸ. ೨೪–೧೧).

ಉಂಗುರಗುರುಳು : ಕೆಲವಾಗಳ ಮುಖಗಳಿಗೆ ಗಡ್ಡ ಬವರಿ ಮಿಸೆ ಜುಲ್ಪಿ ಹಣೆಯ ಉಂಗುರಗುರುಳು . . . ಇದ್ದರೆಯೇ ಸಲಕ್ಷಣಸೌಂದರ್ಯ (ಮಂತ್ರಪ್ರ. ೯–೨).

[ಉಂಗುರ + ಕುರುಳ್]

ಉಂಗುರಗುರುಳು 'ಉಂಗುರಗುರುಳ್' ನೋ.

ಉಂಗುರಗೂದಲು, ಉಂಗುರಕೂದಲು, ಉಂಗ್ರಗೂದಲು (ನಾ).= ಉಂಗುರಗುರುಳ್ : "ಅಲಕ –ಉಂಗುರಗೂದಲು" (ಗಂಗಾಮ. ೧೫).

ಉಂಗುರಕೂದಲು : "ಧ್ರಮರಕ – ಮುಂದಲೆಯ ಉಂಗುರ ಕೂದಲುಗಳು" (ಗಂಗಾಮ. ೨೪೫). **ಉಂಗ್ರಗೂದಲು** (ಪ).

[ಉಂಗುರ + ಕೂದಲು (< ಕೂದಲ್)]

ಉಂಗುರಚಿನ್ನ (ನಾ). ಉಂಗುರವನ್ನು ಮಾಡಿಸುವುದಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಕೊಟ್ಟ ಚಿನ್ನ : ಉಂಗುರಕ್ಕೆ ಚಿನ್ನಂ, ಉಂಗುರಚಿನ್ನಂ (ಕಬ್ಬಾಸು. ೩೦೨ ಪ್ರಯೋ).

[ಉಂಗುರ + ಚಿನ್ನ]

ಉಂಗುರಬೆರಳು 'ಉಂಗುರವೆರಲ್' ನೋ.

ಉಂಗುರವಿಡಿ (ನಾ). ಉಂಗುರದೊಳಗೆ ಹಿಡಿಸಬಹುದಾದುದು : ಉಂಗುರವಿಡಿಯ ನಡುವಿನ ನೀಜಿಕೆ (ಕುವ್ಯಾದಿ. ೩–೯) ; ಕಂಗೆಳಸುತ ಹೊಪ್ಪಿದಿನಡುವಿನ ಬೆಲ್ಲಿನುಂಗುರವಿಡಿಯ ನಡುವಿನ ಸಿಂಗಾರದ ಸೆಳೆನಡು ವಿನ ಬಲುಮೋಹನಾಂಗಿಯರ್ಕೈತಂದರಾಗ (ಕಂಪವಿ. ೪–೮೧).

[ಉಂಗುರ + ವಿಡಿ$_{3}$]

ಉಂಗುರವಿಡಿನಡು (ನಾ). ಉಂಗುರದೊಳಗೆ ಹಿಡಿಸಬಹುದಾದ ಸೊಂಟ ; ಬಲು ತೆಳ್ಳಗಿರುವ ಸೊಂಟ ; ಆಸಿನಡು : ಉಂಗುರವಿಡಿ ನಡುವೆಸ್ಪಿತಾ ಕೋಮಲಿಗೆಗೆ (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೪–೪೩) ; ಉಂಗುರವಿಡಿನಡು ವಿನ ಪೊಸಜವ್ವನೆಯರೆಯ್ದಿದರು (ಶಂಪಾಶಾ. ೨೧–೪೫) ; ಮುಡಿ ತೋರ ಮೊಲೆಯ ಭಾರಗಳಿಂದಲುಂಗುರವಿಡಿನಡು ಬಳಕುವಂತಿಹರು (ಸೋಹಶ. ೩–೪೨).

[ಉಂಗುರವಿಡಿ + ನಡು$_{1}$]

ಉಂಗುರವಿಡು(ಕ್ರಿ). ಮದುವೆಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಲು ನಿಶ್ಚಯಿಸಿ ಉಂಗುರ ವನ್ನು ತೊಡಿಸು ; ನಿಶ್ಚಿತಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಉಂಗುರವನ್ನು ತೊಡಿಸು : ತನಗೆ ಈಪ್ರಿಯಂದುಂಗುರವಿಟ್ಟ ಸಾಲ್ವಲ ನೆಂ ಬ ರ ಸ ನ ಲ್ಲಿ ಗೆ ಪೋಗಿ (ಪಂಪಭಾ. ೧–೭೫) ; ರುಕ್ಮಿ ಮಾಜ್ಪ ಕೈವಾರದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಾ ರವುಗಳುಂಗುರವಿಟ್ಟ ವಿವಾಹಕ್ಕಗ್ಗಮಂ ಪಾರುತುಮಿರ್ದರಂ (ಜಗವಿ. ೧೦–೫೦).

[ಉಂಗುರ + ಇಡು$_{1}$]

ಉಂಗುರವುಡಿಕೆ, ಉಂಗುರುಡಿಕೆ, ಉಂಗುರುಡಿಗೆ, ಉಂಗುರುಡುಕೆ, ಉಂಗುರ್ಮುಡಿಕೆ (ನಾ). ಮದುವೆ ನಿಶ್ಚಿತವಾದದಮೇಲೆ ವರನು ಅದರ ಗುರುತಾಗಿ ವಧುವಿಗೆ ಕೊಡುವ ಉಂಗುರ, ಮಿಂಚು, ಹೊಸ ಉಡಿಗೆ, ತಾಳಿ, ಬಂದಿ ಮುಂತಾದುದು ; ಅದನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸುವ ಸಮಾರಂಭ : ಬರಿಸಿರ್ಪ ಭಾಷೆಯನು ದೇವಾಸುರರ ಸಾಕ್ಷಿಯೊಳಾಯ್ದು ಕರ್ಣನ ಕೊರಳಿಗೆನ್ನಯ ಬಾಣಕುಂಗುರವುಡಿಕೆ (ಪಾಕಾಂ. ಉಂಗುರ ಕುಡಿಕೆ)ಯಂದಿನಲಿ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧೫–೬೯). **ಉಂಗುರುಡಿಕೆ** : ಆ ಸಪ್ತ ಮಹಿಷರರ್ ಗಿರಿಜೆಗಂದಾ ಘನವಿಲಾಸದಿಂದುಂಗುರುಡಿಕೆಯ ಮಾಡಿ ಬಳಿಕಾ ಮಹಾಸಭೆಗೆ ನಿಶ್ಚತಾಂಬೂಲಮಂ ಸಾ ಗಿ ಸಿ ದರು (ಚಿಬಿವ. ೩೬–೨೩). **ಉಂಗುರುಡಿಗೆ** : ದೊಡ್ಡ ದೊಡ್ಡ ವರೆಯ್ದಂಬುಂಗುರುಡಿಗೆ ಮಾಡಿ ದೊಡ್ಡಿತಾಗಿರೆ ಹೆಣ್ಣಕೊಡದೆ ಅಡ್ಡಯ ಹೊಱೆಯಂತೆ ಕೊಂಡೆಯ್ದು ಕೊ ಡು ವಾ ಗ ಕಡ್ಡಾಯವೊಡದೆವೆಯೆಯಿಂದಾ (ಧ ರ ಚ. ೩೮–೧೩೬).

ಉಂಗುರುಡುಕೆ : ಉಂಗುರುಡುಕೆ [ಪಾಠಾಂ. ಟಿಯ] ಮಾಳ್ದವಂ ಗಡಾ ನೀನೊ ಶೈವಾಂಗರಿಂದಲೆವಿಡಿಸಿದನೊ (ಮದೇಪು. ೮–೧೭). **ಉಂಗ್ರುಡಿಕೆ**: ಅಲ್ಲಿ ವಧುವಿಗೆ ಮಂಗಳಸ್ನಾನ ಮಾಡಿಸಿ ಅಲಂಕಾರಮಂ ಮಾಡಿ ಹಸೆಯಮೇಲೆ ಕುಳ್ಳಿರಿಸಿರಬೇಕು. ಬಳಿಕ ವಧುವಿಗೆ ತಕ್ಕ ವಸ್ತ್ರಾಭರಣಾದಿ ಮಂಗಳದ್ರವ್ಯದಿಂದೊಡಗೂಡಿದ ಉಂಗ್ರುಡಿಕೆಯೆಂಬ ತಟ್ಟೆಗಳಂ ವರನ ಗೃಹದಿಂ ತೆಗೆದುಕ್ಕೊಂಡು ಬಂಧುವರ್ಗಗಳೊಡಗೂಡಿ ವರನಂ ಸಹಾ ಕರೆದುಕೊಂಡು ಮಂಗಳಗಾನವಾದ್ಯಪುರಸ್ಸರವಿಭವದಿಂ ಕನ್ಯಾಗೃಹವಂ ಪ್ರವೇಶಿಸಬೇಕು (ಪುರುಚ. ೨೦೭). [ಉಂಗುರ + ಉಡಿಕೆ]

ಉಂಗುರವೆರಲ್, ಉಂಗುರಬೆರಳು (ನಾ). ಉಂಗುರ ಹಾಕಿಕೊಳ್ಳುವ ಬೆರಳು; ಪವಿತ್ರದ ಬೆರಳು; ಕಿರುಬೆರಳ ಪಕ್ಕದ ಬೆರಳು; ಅನಾಮಿಕೆ: ಘನಕಾಂತಿವೆತ್ತ ಮಾಣಿಕ್ಯದುಂಗುರವೆರಲ್ಮಿನುಗಿನ ಸೊಡರೊಪ್ಪಿದುವು (ಮೋಹತ. ೧೫–೮). **ಉಂಗುರಬೆರಳು** (ಕಿ).
[ಉಂಗುರ + ಬೆರಲ್]

ಉಂಗುರಿಸು (ಕ್ರಿ). ಉಂಗುರದಂತೆ ಗುಂಡಾಗು; ಗುಂಗುರು ಗುಂಗುರಾಗು; ಸುಳಿಸುಳಿಯಾಗು: ಪೆಣ್ದುಂಬಿಗಳಂತೆ ಲಲಾಟರಂಗದೊಳುಂಗುರಿಸಿ ಸಿಂಗರಿಸಿ ಸಂಗಡದಿಂ ಕುಣಿವ ನೀಳಾಳಕಂಗಳ (ಬಸರ. ೧೨–೮೦); ಕುರುಳ್ಗಳೊಂದೆರಡು ಮುಂದಲೆಯೊಳುಂಗುರಿಸುತಿರೆ[ಪಾಠಾಂ. ಯಲಂಕರಿಸುತಿರೆ] (ಇಹರ. ದೇ. ೩೨–೮). [ಉಂಗುರ + –ಇಸ್ಯು]

ಉಂಗುರುಡಿಕೆ 'ಉಂಗುರವುಡಿಕೆ' ನೋ.

ಉಂಗುರುಡಿಗೆ 'ಉಂಗುರವುಡಿಕೆ' ನೋ.

ಉಂಗುರುಡುಕೆ 'ಉಂಗುರವುಡಿಕೆ' ನೋ.

ಉಂಗುಷ್ಟ 'ಉಂಗುಟ' ನೋ.

ಉಂಗುಷ್ಠ 'ಉಂಗುಟ' ನೋ.

ಉಂಗ್ರ 'ಉಂಗುರ' ನೋ.

ಉಂಗ್ರಗೂದಲು 'ಉಂಗುರಗೂದಲು' ನೋ.

ಉಂಗ್ರುಡಿಕೆ 'ಉಂಗುರವುಡಿಕೆ' ನೋ.

ಉಂಚ$_1$ (ನಾ). ಕೋಳಿ, ಬಾತು ಮುಂತಾದುವುಗಳು ತಪ್ಪಿಸಿಕೊಂಡು ಹೋಗದಂತೆ ಮೇಲೆ ಕವಿಸುವ, ತೂತುಗಳಿರುವ ಬಿದಿರಿನ ಕುಕ್ಕೆ, —ತೂತುಮಂಕರಿ: "ಉಂಚ – ಕೋಳಿ ಮುಚ್ಚುವ ಬಿದಿರುಬುಟ್ಟಿ" (ಜಾನಕೋ. ೧೯). [?]

ಉಂಚ$_2$ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಗಾಮುಣ್ಡುಗಳು × × × ಉಂಚ ಬೆಳ್ಳಾಳ ಮೊದಲಾಗಿ ನೂ[ಱ]ಪ್ಪದಿಂಬರ್ಮ್ಮಹಾಜನಮುಂ (ಸೌಇಇ. XI–i, ೯೭–೨೬; 1062). [?]

ಉಂಚ$_3$, ಊಂಚ, ಊಂಚು, ಊಚ, ಊಚ್ಯು$_2$ (ಗು). ೧. ಎತ್ತರವಾದ; ಉದ್ದವಾದ; ಉನ್ನತವಾದ; ನೀಳವಾದ: "ಉಂಚಮೆಂದು ಉದ್ದಂ" (ಕಶಸಾ. ೨೫–೫೨೫); "ಉಂಚವೆಂದೊಡೆಯುದ್ದ" (ಶಬ್ದಮಂ. ೬೫); ತಣ್ಣೆಬಲಕೆಳಗೆ ಸಂಚಿದುಂಚಮಾದ ಮಂಚಿಕೆಗಳ ಮೇಲೆ(ಧರ್ಮನಾ. ೨–೨೯ ವ). ೨. ಉತ್ಕೃಷ್ಟವಾದ; ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ; ಉತ್ತಮವಾದ: ಕುಸುಮಾಸ್ತ್ರನ ಗಾಡಿ ಮನೋಜನುಂಚ ಪಟ್ಟದ ಕರಿ . . . ಕರ್ಬುವಿಲ್ಲ ನಭ್ಯುದಯಮೆನಲ್ಕೆ ಕಣ್ಗೆಸೆದಳಾ ಕಮಲಾನನೆ (ಉದ್ಭಟ. ೬–೧೧೫); ಕುಂಚಗಳೆಸೆದುವು ಹಸ್ತಪದ್ಮಕೆ ಬಂದುಂಚಮಧುಪಗಳೆಂಬಂತೆ (ಜ್ಞಾನಚ. ೩೪–೧೧೯). (ನಾ). ೩. ಎತ್ತರ; ಉನ್ನತಿ; ನೀಳ: "ಉಂಚಮೆನೆ ನೀಳವು" (ಕಶರ. ೧೫); ಪೊಣರ್ವ ಪುಂಛಗಳುಂಚದಿಂ ಕೆದಱ ಮುದದಿಂದೆ ದಣುವಿಲ್ಲದೊಲ್ದು ಕುಣಿವಚ್ಚಕೇಳಿಕೆಗಳಿಂ[ಕೇಕಿಗಳಿಂ] (ಉದ್ಭಟ. ೩–೯೮); ಅಡಕದೊಳುಂಚದೊಳೇಱಿಯಾ ಹಯವನು ತೊಡೆಮಡಕೊಳಗುಮಾಡಿದನು (ನಾಗಕು. ೮–೩೦). ೪. ಎತ್ತರವಾದ ಧ್ವನಿ; ತಾರಸ್ವರ: ಉಂಚದಿಂದೆತ್ತುವಳಡಕದಿಂದಡಗಿಸಿ ಮಿಂಚಿನಂತೊಡನೇಳಿಸುವಳು . . . ರಾಗದ ಸಂಚುಗಾಣಿಸಿ ತೋಱುತಿಹಳು (ಭರಚ. ೧೧–೧೭); ಮಿಂಚುಕವಿಗಳ ಪಲವು ರಸಗಬ್ಬವನು ಗಮಕದಲಿ ಉಂಚದಲಿ ಮೆಱೆದೋದಿ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೨೦–೨೯); ಕೂಗಲುಂಚದೊಳ್ ಕೋಳಿಗಳ್ (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೬–೨೪). ೫. ಶ್ರೇಷ್ಠನಾದವನು; ಮಹಾಜನ: ವಿಕ್ರಮಾದಿತ್ಯರ್ಕೊಟ್ಟೊದು [ಪ]ನ್ನೆಸೆ ಉಞ್ಚರು ತಾಱೆಱೆಯರ್ಗೆ ಎರೆಕಾಡು ಇರ್ಪ್ಪತ್ತೈ ಮತ್ತರು . . . ಮೂವತ್ತರ್ಮಡಿ ಕಾಡುಂ ಉಞ್ಚರ್ತ್ತಮ್ಮಾ ಕೆಱೆಯಾ ಕಿಟಗೆ ಮತ್ತರ್ಕೆಯ್ಯುಂ (ಸೌಇಇ. IX–i, ೪೭–೬; ?); ಸಂಚು ಸಂದೇಹ ಸಾಹಸ ಸಟೆಗಳನುಳಿದುಂಚರಪಾದವ ತೊಳೆದು (ಅಮುಸಾಂ. ೪–೩೨). **ಊಂಚ** (ಕಿ). **ಊಂಚು** (ಕಿ). **ಊಚ**: ೧. ಊಚನಾಗಿ ಬೆಳೆದು ಹರಿಯ ನೆನಸಿದರಿಲ್ಲ (ಮೋಕ್ಷದೀ. ೨೧೭–೨); ೨. ಈಚಲದ ಮರದವ್ವ ಊಚಮೊಲೆವಾಲುಣಿಸಿ ನೀಚರುಜೆಗಳನು ನೀಗಿಸಲು ನಿನ್ನಂಗಲಾಚಿ ಕರೆದಿಹಳು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೩೦೨); ಆಕಿ ನಿಮ್ಮಂಗೆ ಊಚ ಕುಲವಾಕಿ (ಗ್ರಾಮಾಯ. ೨೪೮); ಊಚವಾದದ್ದು ನೀಚವೆಂತ ಹೇಳಬಾರದು (ಗಾದೆ). **ಊಚ್ಯು**$_2$: ೫. ಲಿಂಗಸಂಧಾನಿಗಳಾದ ಮಹಾನುಭಾವಿಗಳು ಊಚು, ಉಳಿದವರು ನೀಚು (ಚಿನ್ನವ. ೬೪–೫); ಊಚು ನೀಚಾಗುತ್ತದೆ, ನೀಚು ಊಚಾಗುತ್ತದೆ (ಬೀರಬ. ೨೪); ಊಚು ಸೀರೆಗಳನ್ನು ಬಿಸಿಲಿಗೆ ಹಾಕಿ ಒಣಗಿಸಿ (ವಾಗ್ದೇವಿ. ೪೮). [< ಸಂ. ಉಚ್ಚ]

ಉಂಚ$_4$ (ನಾ). = ಉಂಛ. 'ಉಂಚಜೀವಿ' ಪರಾ. [< ಸಂ. ಉಂಛ]

ಉಂಚಗೆಱೆ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಕೆಱೆಗೊಟ್ಟಂ ಎ[ರ್ಮ್ಮಾ]ತಿಟ್ಟಯ [ದತಿ] ಸತ್ರಾಂಗಳತ್ತಂ ಒ[ಡೆ]ಗೆಱೆಯ ತೆಣ್ಕಣಂ ಕಲ್ಗು[ಣ್ಡಂ] [ಉ]ಞ್ಚಗೆಱೆಯಂ (ಸೌಇಇ. XI–i, ೯–೩೩; 962).
[ಉಂಚ ? + ಕೆಱೆ]

ಉಂಚಜೀವಿ (ನಾ). ಉಂಛವೃತ್ತಿಯವನು; ಹಕ್ಕಲಾರಿಸಿಕೊಂಡು ಜೀವಿಸುವವನು: ದೇಗುಲ[ದ]ಸ್ತಿತಿಮನಱಿಜರ್ಗ್ಗೆ ಉಞ್ಚಜೀವಿ (ಕಇಅ. ೩೯–೫೬–೪; ?). [ಉಂಚ$_4$ + ಜೀವಿ]

ಉಂಚತೆ (ನಾ). ಉತ್ಕೃಷ್ಟತೆ; ಔನ್ನತ್ಯ: ಅಂಚೆದುಪ್ಪುಳಿನ ಮೆದುವಳಿವಣ್ಣ ನೀಳದೊಳ್ಮಿಂಚ ಬರ್ಹಿಯ ಬರ್ಹದುಂಚತೆಗಳೊಂದಿ ರಾಯಂಚೆ ಗಮನೆಯ . . . ನಿಡುಗುರುಳು ರಾಜಿಸಿದವು (ಮದೇಪು. ೧೮–೨೩).
[< ಸಂ. ಉಚ್ಚತಾ]

ಉಂಚಲ್ (ನಾ). ಸುಲಿಗೆ; ಕಸಿದುಕೊಳ್ಳುವುದು (?): ದಟವುಟವಾಜಡಿ ಸೆಱೆಯದವಟಲಟಲೆಡರುಂಚಲಿಂಚೆ ಮಂಚಲು ಲಂಚಂ ಕಳವು ಪಿಸುಣ್ ಪಸವು ಬಜಂ ಪಟುವಟುವಲಸೊಲಸು ಕುತ್ತುಮಿಲ್ಲಾನಾಡೊಳ್ (ಶಬ್ದಾನು. ೧೪೦ ವ್ಯಾಖ್ಯಾ).
[ಉಂಚು (<ಉರ್ಚು)+ –ಅಲ್$_2$./ ತೆಲು. ಉಂಚು=ನಿರೋಧಿಸು]

ಉಂಚಾಯಿಸು (ಕ್ರಿ). = ಉಚಾಯಿಸು (?): ಬಾಕಿ ಸೀಮೆಯಂನು ಆಕ್ರಮಿಸಿಕೊಳ್ಳತಕ್ಕ ಬಗ್ಗೆ ಉಂಚಾಯಿಸಿ [ಪಾಠಾಂ. ಲುಟಾಯಿಸಿ]ದಲ್ಲಿ (ರಾಜೇಂದ್ರ.೬). [ಉಂಚ್ಯಾ$_0$+ –ಇಸ್ಯು. P ಉಂಚಾ <ಹಿಂ. ಉಂಚಾನಾ]

ಉಂಚು (ಕ್ರಿ). ಇರಿಸು; ರಕ್ಷಿಸು; ಕಾಪಾಡು: ಇದಾ ಅಱುವರು ಗಾಮುಣ್ಡಗಳುಗಿಪ್ಪತ್ತು ಅಯ್ವರ್ಮ್ಮಹಾಜನಮು ಉಞ್ಚನೀರ ಸಲಿಪುದು ಇ[ದ]ನಱಿದಾತ ವಾರಣಾಸಿಯುಮ ಕವಿಲೆಯುಮನಱಿದ ಪಾತಕನಕ್ಕು (ಸೌಇಇ. IX–i, ೫೪–೧೬; 9ನೆಯ ಶತ). [?. / ತೆಲು. ಉಂಚು]

ಉಂಛ (ನಾ). ೧. ಹಕ್ಕಲಾರಿಸುವುದು; ಅಂಗಡಿ, ಹೊಲ, ಗದ್ದೆ, ಬೀದಿಗಳಲ್ಲಿ ಬಿದ್ದಿರುವ ಕಾಳುಗಳನ್ನು ಆರಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು: 'ಉಂಛವೃತ್ತಿ', 'ಉಂಛಶಿಲ' ಪರಾ. ೨. ಹಕ್ಕಲನ್ನು ಆರಿಸಿಕೊಳ್ಳುವವರು ಕೊಡಬೇಕಾದ ತೆರಿಗೆ. [ಸಂ.]

ಉಂಛವೃತ್ತಿ (ನಾ). ಬಿದ್ದಿರುವ ಕಾಳುಗಳನ್ನು ಆರಿಸಿಕೊಂಡು, ಅದರಿಂದ ಜೀವನ ನಡಸುವ ಕ್ರಮ: "ಊರು ಕೇರಿಗಳಲ್ಲಿ ಬಿದ್ದಿರುವ ಕಾಳನ್ನು ಆರಿಸಿಕೊಂಡು ಬದುಕುವುದಕ್ಕೆ ಉಂಛವೃತ್ತಿಯೆಂದು ಪೆಸರು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೨೩೫); ಎಲೈ ರಾಜರೆ, ಈ ಯಜ್ಞವು ಹಿಂದೆ ಆ ಉಂಛವೃತ್ತಿಯ ಬ್ರಾಹ್ಮಣನು ಮಾಡಿದ ಒಂದು ಸೇರು ಹಿಟ್ಟಿನ ದಾನಕ್ಕೆ ಸಮನಲ್ಲ (ವಚಭಾ. ೩೬೫); ಉಂಛವೃತ್ತಿಯಿಂದಲೂ ಶಿಲವೃತ್ತಿಯಿಂದಲೂ ಜೀವಿಸುವುದು ಸರ್ವೋತ್ತಮವಾದುದು (ಆರ್ಯಧ. ೮೪).

[ಉಂಛ + ವೃತ್ತಿ]

ಉಂಛಶಿಲ (ನಾ). ೧. ಹಕ್ಕಲುಗಳಲ್ಲಿ ಬಿದ್ದಿರುವ ತೆನೆ ಹಾಗೂ ಕಾಳುಗಳನ್ನು ಆರಿಸಿಕೊಳ್ಳುವಿಕೆ. ೨. ಹೀಗೆ ಆರಿಸಿಕೊಂಡು ಜೀವಿಸುವಿಕೆ. [ಉಂಛ + ಶಿಲ]

ಉಂಜಲು (ನಾ). ೧. ಉಯ್ಯಾಲೆ ಮಣೆ. ೨. ಮದುವೆಯ ಸಮಾರಂಭದಲ್ಲಿ ವಧೂವರರನ್ನು ಉಯ್ಯಾಲೆಮಣೆಯಲ್ಲಿ ಕುಳ್ಳಿರಿಸಿ ತೂಗುವ ಸಮಾರಂಭ: ಉಂಜಲು ನಡೆಯುವಾಗ ಹೊಸ ದಂಪತಿಗಳಲ್ಲದೆ ಮತ್ತೊಂದು ಜತೆ ಉಂಜಲಿನಮೇಲೆ ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳುವುದು ವಾಡಿಕೆ (ನಮ್ಮೂರ. ೧೧೫).

ಉಂಜಲುತ್ಸವ = ದೇವತಾವಿಗ್ರಹವನ್ನು ಉಯ್ಯಾಲೆಯ ಮೇಲೆ ಕುಳ್ಳಿರಿಸಿ ನಡಸುವ ಉತ್ಸವ; ಡೋಲೋತ್ಸವ: ಈ ದಿನ ಗ್ರಾಮದೇವತೆಯ ಉಂಜಲುತ್ಸವವಿದೆ (ರೂಢಿ).

[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಉಞ್ಜಲ್; ಊಞ್ಜಲ್; ಮಲ. ಊಞ್ಜಲ್]

ಉಂಟಕ್ಕುಂ 'ಉಂಟು$_1$' ಪರಾ.

ಉಂಟಾಗು 'ಉಂಟು$_1$' ಪರಾ.

ಉಂಟು$_1$, ಉಂಡು (ಅ). ಇದೆ, ಅಸ್ತಿ ಎಂಬರ್ಥದ ಒಂದು ಅವ್ಯಯ. ℙ 'ಉಳ್' ಧಾತುವಿನ ಪ್ರಥಮ ಪುರುಷ ರೂಪವಿದು; ಎಲ್ಲ ಲಿಂಗ, ವಚನಗಳಲ್ಲೂ ಬಳಕೆಯುಂಟು: ಅರಸನ ಮುಂದೀತಂಗ ಮೆನಗಂ ಮಾತುಂಟು (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೨೫–೧೨); ಕುಲಮೆಂಬುದುಂಟೆ ಬೀರಮೆ ಕುಲಮಲ್ಲದೆ ಕುಲಮನಿಂತು ಪಿಕ್ಕದಿರಿಂ (ಪಂಪಭಾ. ೨–೮೩); ನೀನುಳ್ಳೊಡುಂಟು ರಾಜ್ಯಂ ನೀನುಳ್ಳೊಡೆ ಪಟ್ಟಮುಂಟು (ಗದಾಯು. ೫–೨೦); ಕಡಲೆಗಳಂ ತಿಂಬ ಮೊಗ್ಗು ಕಲ್ಗಳೊಳುಂಟೇ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧–೧೭೫); ಪಾರ್ಥಿವ ಜಾತಿಯಲಿ ರಣದಿಟ್ಟರುಂಟೇ ನಿಮ್ಮ ಹೋಲಿಸಲು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೪–೧೧); ಉರಗಗಳುಕಿ ಪೂಜಿಪರಲ್ಲದೆ ಮತ್ತೆ ಗರುಡನಿಗಂಜುವರುಂಟೆ (ಕಂನವಿ. ೧–೧೪); ತಾನುಂಟೊ ಮೂರು ಲೋಕವುಂಟೊ (ಗಾದೆ). **ಉಂಡು**: ಉಣ್ಡು [ಚತು]ರಂಗಬಲಮೆನೆ ಗುಣ್ಡಮುಣ್ಡು ಮಹಾದುರ್ಗ್ಗಮುಣ್ಡು ಭುಜಬಲಮೆನ್ದಾರೆ[ಂ]ಟುಣ್ಡುಣಿಸಿದೊಡಂ ನಿಲೆಯಿಂ . . . ನೆಗಟ್ದ ಕನ್ನನ ಬಣ್ಟಂ (ಸೌಇಇ. XI–i, ೪೮–೨೨; 1002).

ಉಂಟುಂಟು (ದ್ವಿರುಕ್ತಿ): ಉಂಟುಂಟವರೆ ಭಕ್ತರಿವರೆ ಪಿರಿಯರ್ ಧರೆಗೆ ಉಂಟುಂಟವರೆ ಮಾನ್ಯರಾಗಿರರೆ ನಿಮ್ಮೊಳಗೆ (ತಿರುರ. ದೇ. ೧೬–೧೦); ಬಲ್ಲೆನುಂಟುಂಟಖಿಳ ವೀರರೊಳಿಲ್ಲ ಸರಿದೊರೆ ನಿನಗೆ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೫–೫೩). ಉಂಟಕ್ಕುಂ = ಇದ್ದಿರಬೇಕು; ಇರಬೇಕು: ಚಿತ್ತಕ್ಕತಿ ಪ್ರೀತಿತೊಟ್ಟಗೆ ಕೈಗಣ್ಮುವುದೇಕೆ ಪೂರ್ವಭವದೊಳ್ ಬಂಧುತ್ವಮುಂಟಕ್ಕುಂ (ಆದಿಪು. ೫–೪೭); ಪಾದರದೊಳ್ ಸಂಸಾರಸರ್ವಸ್ವಮಂ ಗೆಲೆವಂದಿಂಪಿನ ಲಂಪನಾಳ್ದ ಸವಿಯುಂಟಕ್ಕುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೪–೮೪); ನಿಮ್ಮೊಳೆಮಗತಿ ಸ್ನೇಹಮಾಯ್ತು ಆ ಪೋದ ಭವದೊಳ್ ಬಂಧುತ್ವಮುಂಟಕ್ಕುಂ (ಚಾವುಂಪು. ೩೯–೨೪). ಉಂಟಾಗಿ = ಕಾಣುವಹಾಗೆ; ಹೆಚ್ಚಾಗಿ: ಸಂಭಾರವನಿಟ್ಟೆರಡುಣಿಸಿ ತುಂಬಿಯುಂಟಾ [ಪಾಠಾಂ. ಡಾ]ಗಿ ತುಪ್ಪಮಂ ಬಿಟ್ಟು ಪೊಡ್ಡಣಿಗೆಗೊಡೆ ತುಪ್ಪಗಾಯಾಯಿತಂತು (ಸೂಪಶಾ. ೪–೧೩).

ಉಂಟಾಗಿಸು = ಒದಗಿಸು; ಹುಟ್ಟಿಸು: ಅವರ ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಸಂದೇಹ ಉಂಟಾಗಿಸಬೇಕು (ರೂಢಿ). ಉಂಟಾಗು ೧. = ಒದಗು; ಹುಟ್ಟು; ಸಂಭವಿಸು: ಸೋಮೇಶ್ವರನ ಕೃಪೆಯುಂಟಾದುದಕೆ ಫಲವು ವಿಪುಳವಾಯಿತ್ತೆನಗೆ (ಬಸಪು. ೪೩–೫೮); ಕೃಷ್ಣನ ನೆಳಲು ದಿಟವುಂಟಾದೊಡೊಳಗಾಗರು ವಿರೋಧಿಗಳು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೨–೬೨); ಪತಿವಚನಕೆ ಮಾರ್ನುಡಿವುದುಂಟಾದೊಡಾ ಸತಿಗೆ ನಿಷ್ಕೃತಿಯಿಲ್ಲ (ಮೋಹತ. ೬–೪). ೨. ಇರು; ಇರುವುದಾಗು: ನೀ ಕಲಿತ ಬಿಲುವಿದ್ಯಾತಿಶಯ ಉಂಟಾದೊಡೆಮ್ಮೊಳು ತೋಜು ಕೈಗುಣವ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೫–೪೫); ಎಮ್ಮೊಳಗುಂಟಾದ ಸವಿಯ ನಿಮಿಷರು ಈಂಟುವ ಸುಧೆಯೊಳಿಲ್ಲ (ಕಂನವಿ. ೨–೪೬). ಉಂಟಾದವನು = ಶ್ರೀಮಂತ; ಹಣಗಾರ: ಅವರು ಒಳ್ಳೆ ಉಂಟಾದವರು. ನೆಮ್ಮದಿಯಾಗಿದ್ದಾರೆ (ರೂಢಿ). ಉಂಟುಮಾಡು = ೧. ಒದಗಿಸು; ಹುಟ್ಟಿಸು; ಆಗಿಸು; ನಡಸು: ವಜ್ರನಾಭಿಗತಿಪ್ರೀತಿಯನುಂಟುಮಾಡಿದರವರ್ ಜನ್ಮಾಂತರ ಸ್ನೇಹದಿಂ (ಆದಿಪು. ೬–೨೨); ಗಂಡರಳ್ಳೆರ್ದೆಗಳಂ ತುಱುವೋಜೆಯನುಂಟುಮಾಡುವಂದದೆ ನಿಡುಗಣ್ಗಳೊಳ್ನಡೆ ಮನೋಭವನೊಡ್ಡಣದಂತೆ . . . ಪರಿತಂದು ಸೂಸಿದುದು ಸೇಸೆಯನಂದು ಪುರಾಂಗನಾಜನಂ (ಪಂಪಭಾ. ೪–೩೫); ಭರತಜರೊಳ್ ಮುನ್ನಿಲ್ಲದ ಪರಿಭಾಷೆಯನುಂಟುಮಾಡಿ ಪೆಱಗಡಿಯಿಟ್ಟಂ ಕುರುರಾಜಂ (ಗದಾಯು. ೬–೩೯); ಉಂಟುಮಾಡಿದ ದೇವರು ಊಟಕೊಡಲಾರನೇ (ಗಾದೆ). ೨. ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸು; ತೋರಿಸು: ಎಳವಿದಿರಂದಮಂ ತನು. . . ಮಿಸುಪಾಲದ ಪಣ್ಣಿನಂದಮಂ ಪೊಳೆವಧರಂ ಕರಂ ನೆಱೆಯೆ ಪೋಲ್ವುದಱಿಂದರವಿಂದವಕ್ತ್ರೆ ಕೋಮಳೆ ಕಡುಗಾಡಿಕಾರ್ತಿ ಮರವಾನಿಸೆಯೆಂಬುದನುಂಟುಮಾಡಿದೌ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೩–೧೮೦). ಉಂಟೊಡತಾಗೆ = ಬಹಳ ದೃಢವಾಗಿ: ಕಱೆಗೊರಲಾತನಾತ್ಮವಿಟತತ್ತ್ವಮನುಂಟೊಡೆತಾಗೆ ಮಾಡಿ (ಪಂಪಭಾ. ೭–೭೫); ಪುಸಿಯೆನೆ ಸಾಮಮಂ ನುಡಿದು ಭೇದಮನುಂಟೊಡತಾಗೆ ಮಾಡಿ ಛಿದ್ರಿಸಲೊಳಪೊಕ್ಕು . . . ಬಂಚಿಸಿ (ಪಂಪಭಾ. ೯–೪೮).

[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಮಲ. ತುಳು. ತೆಲು. ಉಂಡು]

ಉಂಟು$_2$ 'ಉರುಟು$_1$' ನೋ.

ಉಂಟುಮಾಡು 'ಉಂಟು$_1$' ಪರಾ.

ಉಂಟುವಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು (?): ಯಿಪ್ಪತ್ತನಾಲ್ಕು ತೀರ್ಥಕ[ರ]ರಿಗೆ ಬಿಟ್ಟುದು ಉಂಟುವಳಿಯ ಕಾಮಿಸೆಟ್ಟೇ ತಂಗಿ ಅಂತಕನೂ ಮನೆ ಮುಂದಣ ಭೂಮಿ ೫೬ (ಎಕ. VI, ಕೊಪ್ಪ. ೫೦–೬೨; 1598).

[?]

ಉಂಡಗೆ (ನಾ). = ಉಂಡೆ: ಆ ಜಯಶೀಲನ ಧರೆ ವಸ್ತ್ರಕಿಡುವಂದು ಜಾಜಿನ ರಸದೊಳುಂಡಗೆಯವೋಜೆಗೆ ಬಂದುದಾ ರಕ್ತರಂಜಿತ ಶಿರಾಂಭೋಜ ವಿದ್ಯಾಧರನೃಪನಾ (ವರ್ಧಚ. ೭–೩೮). [?]

ಉಂಡಲಿಗೆ, ಉಂಡಿಲಿಗೆ, ಉಂಡೆಲೆಗ್ಗೆ (ನಾ). ೧. ಅಕ್ಕಿಯ ಹಿಟ್ಟಿನ ಬೇಯಿಸಿದ ಮುದ್ದೆ, —ಕಡುಬು: ಬೆಣ್ಣೆಯ ಬೆನಕಂಗೆ ಕೆಂಡದುಂಡಲಿಗೆಯ ಮಾಡಿ ಚಲ್ಲವಾಡಿದರೆ ಹಲ್ಲುಹೋಹುದು (ಬಸವ. ೬೬೧); ಮಂಡಗೆ ಮೇಣ್ ಹೂರಿಗೆ ಮೇಣುಂಡಲಿಗೆಗಳಕ್ಕಿ ಕಣಿಕದಿಂದೈಮಾನಂ ಗೊಂಡಿಪ್ಪತ್ತೆಂಟಾಗಿರೆ ಖಂಡಿಸಿ ಕೊಡುವುದು ದೃಢವ್ರತಂಗಂತದಱೊಳ್ (ಅನಂಪು. ೧೦–೭೭); ಬೆನಕಂಗುಂಡಲಿಗೆಯಟ್ಟು (ಶಬ್ದಾನು. ೨೧೪ ಪ್ರಯೋ); ಉಂಡಲಿಗೆಯು ಕರಿಗಡುಬು ರಾಜಿಪ ಕಟ್ಟುಮಂಡಿಗೆ ಬಿಸಿಯ ದೋಸೆಗಳ (ಕಂನವಿ. ೮–೮೯); ಶಿತಿಕಂಠ ಶರಣರಿಗೆ ಎಡೆಯ ಮಾಡಿದರು ದೋಸೆಯು ಉಂಡಲಿಗೆ ಬಿಸಿಯ ಗಾರಿಗೆಯು (ಶರಲೀ. ೫೦೯–೬). **ಉಂಡಿಲಿಗೆ**: ೧. ಉದ್ದೀನ್ಹೊಲದಲ್ಲಿ ದೊಡ್ಹೋಟ್ಟೇಬೆನವಣ್ಣ ಉದ್ದೀನುಂಡಿಲಿಗೇ ಎರೆದುಪ್ಪಾ ಕೊಡುವೇವೂ (ಹುಟ್ಟಿಹ. ೧೪೬).

ಉಂಡೆಲೆಗ್ಗೆ : ೧. ಖಂಡಶರ್ಕರೆ ಕಬ್ಬು ಉಂಡೆಲೆಗ್ಗೆಯು ಲಾಡುವುಂಡೆಗಳೆಲ್ಲವನ್ನು ತಂಡದಿಂ ಕೊಡುವೆ (ಹಮಚ. ೧೪೨). 'ಉಂಡೆ' ಪರಾ.

[ದೇ. ?. / ಶುಳು. ಉಂಡುಳುಗ, ಉಂಡ್ಲುಗ; ತೆಲು. ಉಂಡ್ರ, ಉಂಡ್ರಾಯಿ. / ಸಂ. ಉಂಡೇರಕ]

ಉಂಡಳೆ (ನಾ). (ಕರಾ). ಮುದ್ದೆ; ಉಂಡೆ (?) : ನಿಮ್ಮ ಶುಕ್ರಾಚಾರ್ಯರ ರಕ್ತಕುದಿದು ಉಂಡಳೆಯಾಗಿಬಿಟ್ಟಿದೆ (ಕೋದಂಡ. ೫೪). [?]

ಉಂಡಾಡಿ$_1$ (ನಾ). ಒಂದು ಪ್ರದೇಶದ ಹೆಸರು : ಹಳ್ಳಿಸಹಿತ ಬಳ್ಳವಿನಾಡ ಹಡಿಯಜ ಪೊಳಲು ಉಣ್ಣಾಡಿ ಜಲಗರಮಾನಿಗೊಡಗಜವಳಿಕೆಜಗಲೂರು (ಎಕ. V, ಬೇಲೂರು. ೭೧–೨೩೫ ; 1117). [?]

ಉಂಡಾಡಿ$_2$ (ನಾ). (ಕೆಲಸಮಾಡದೆ ಸುಮ್ಮನೆ) ಉಂಡು ತಿರುಗುವವನು ; ಉಡಾಳ; ಸೋಮಾರಿ ; ನಿಷ್ಪ್ರಯೋಜಕ : ಅಲ್ಲಿರ್ಪರ್ ಸೊಗಸೊಂದನೆಂದುಮಜಿಯರ್ ಕೂರಾಳ್ಗಳುಂಡಾಡಿಗರ್ (ಮೈಸೂಮೆ. ೫–೧೮೬) ; ಮಗ ವಿದ್ಯಾವಂತನಾಗಿ, ಬುದ್ಧಿವಂತನಾಗಿ, ಆರೋಗ್ಯವಂತನಾಗಿ, ಗುಣವಂತನಾಗಲಿ ಎಂಬ ಹರಕೆ ವಾರವಾರಕ್ಕೂ ತನ್ನ ತಲೆಗೆ ತಪ್ಪದೆ ಬೀಳುತ್ತಿದ್ದ ಎಣ್ಣೆಯ ಜತೆಗೆ ಬೀಳುತ್ತಿದ್ದರೂ ತಾನು ಉಂಡಾಡಿಯಾಗಿದ್ದ (ಏಳಜೀ. ೬೩) [ಉಂಡಾಡು + –ಇ$_2$]

ಉಂಡಾಡಿಗ (ನಾ). = ಉಂಡಾಡಿ$_2$: ಓಣಿ ಓಣಿ ತಿರುಗುವ ಉಂಡಾಡಿಗನಂತಲ್ಲ (ನಿರಾಭ. ೧೬) ; ಉಪಮನ್ಯುವೆಂಬ ಉಂಡಾಡಿಗ ಶಿಷ್ಯನಿದ್ದನು (ನೀಗಟ್ಟು. ೪೧) ; ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳೆಲ್ಲ ಉಂಡಾಡಿಗರಾಗಹತ್ತಿದ್ದಾರೆಂದು ಊರಿಗೆ ಊರೇ ಬೊಬ್ಬೆ ಇಡಹತ್ತಿದೆ (ರಂಗರೋ. ೮೦).

[ಉಂಡಾಡು + –ಇಗ]

ಉಂಡಾಡಿಗತನ (ನಾ). (ಕೆಲಸವನ್ನು ಮಾಡದೆ) ಉಂಡು ತಿರುಗುತ್ತಿರುವುದು ; ಉಡಾಳತನ ; ಸೋಮಾರಿತನ : "... ಅವರಲ್ಲಿ ನಿಮ್ಮಂತೆ ಉಂಡಾಡಿಗತನವಾಗಲಿ, ಬಂಡುಖೋರ ಮನೋವೃತ್ತಿಯಾಗಲಿ ಇರುವದಿಲ್ಲ" (ಮಣ್ಣಿಮ. ೨೦೦). [ಉಂಡಾಡಿಗ + –ತನ]

ಉಂಡಾಡಿಗದ್ದೆ (ನಾ). ಒಂದು ಗದ್ದೆಯ ಹೆಸರು (?) : ವಿಜಯ ಸಂವತ್ಸರದ ಚೈತ್ರ ಸುದ್ಧ ಏಕಾದಸಿಯಾದಿವಾರದಲು ಬಳ್ಳವಿನಾಡಂ × × ಲೆವುದುಗಿನುಂಡಾಡಿಗದ್ದೆಗೆ ದೇವಂ ಬೆಸಸಿದನಿತು ಹೊಂನಂ ಕೊಟ್ಟು (ಎಕ. V, ಬೇಲೂರು. ೨೫–೮ ; 1173). [ಉಂಡಾಡಿ$_1$ + ಗದ್ದೆ (< ಗಟ್ಟೆ)]

ಉಂಡಾಡಿಗುಂಡ (ನಾ). = ಉಂಡಾಡಿ : ಹೀಗೆ ಉಂಡಾಡಿಗುಂಡನಾಗಿ ಆಲೆದರೆ ನೀನು ಪರೀಕ್ಷೆಯಲ್ಲಿ ಪಾಸಾಗುವುದು ಹೇಗೆ ? (ರೂಢಿ).

[ಉಂಡಾಡಿ$_2$ + ಗುಂಡ]

ಉಂಡಾಡಿಭಟ್ಟ (ನಾ). (ಕೆಲಸಮಾಡದೆ) ಊಟದಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ನಿರತನಾದ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ ; ನಿಷ್ಪ್ರಯೋಜಕವ್ಯಕ್ತಿ : ಮುನ್ನಿನ ಜೌವನದ ಬಲ ಮಸುಳಿತಾವುಂಡಾಡಿಭಟ್ಟರು ನೃಪತಿ ಕೇಳೆಂದ (ಕುವ್ಯಾಉ. ೧–೩೯) ; ದಂಡ ತಪ್ಪಿಸುತ ಪಿಂಡ ಗಳಿಸಿ ಉಂಡಾಡಿಭಟ್ಟನಾಗಿ (ಅರಳು. ೨೩೯–೫).

[ಉಂಡಾಡಿ$_2$ + ಭಟ್ಟ]

ಉಂಡಾಡು 'ಉಣ್' ಪರಾ.

ಉಂಡಿ (ನಾ). (?) : ದೂಪದ ಮರ—ಬೀಜಗಳಿಂದ ಹೊರಡುವ ಯೆಣೇ ಉಂಡಿಯು ವಾತಶೂಲೆಗೆ ಮೇಲಾದ ಔಷಧ (ಕಭಾಗೆ .೪೨). [?]

ಉಂಡಿಗ (ನಾ). ಉಂಡಾಡಿ ; ತಬ್ಬಲಿ ; ತುಂಟ (?) : ಆತ್ಮಾರಾಮನು ಉಂಡಿಗನೆಂಬುವದು ನಿನಗೆ ಗೊತ್ತೇ ಇದೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೪–೧೯೬) ; ಅವನು ಹೀಗೆ ಉಂಡಿಗನಾಗುವುದನ್ನು ನೋಡಿ, ನಾನಾಸಾಹೇಬ ಪೇಶ್ವೆಯ ಕಕ್ಕನ ಮಗನಾದ ಸದಾಶಿವರಾಯ (ಚರಿಸಂ. ೭೬). [ಉಂಡು ? + –ಇಗ]

ಉಂಡಿಗೆ$_1$ (ನಾ). = ಉಂಡೆ : ಅಮರ್ದಿನುಂಡಿಗೆಗಳೆನಿಸುವ ಪಾಲುಂಡೆಗಳುಮಂ ... ತವರಾಜ ಬಂಧದೊಳಂದಂಬೆತ್ತ ಲಡ್ಡುಗೆಗಳುಮಂ ... ಬಡ್ಡಿಸಿದಾಗಳ್ (ಸುಕುಮಾ. ೧೧–೨೯ ವ) ; ಒಡೆಯರಿಗೆ ಉಂಡಿಗೆ [ಪಾಠಾಂ. ಉಂಡಲಿಗೆ]ಯ ಮುಜುದಿಕ್ಕಿದಂತೆ (ಬಸವ. ೨೨೫).

[ಉಂಡೆ + –ಇಗೆ]

ಉಂಡಿಗೆ$_2$ (ನಾ). "ಗಂಟಲು" (ಪಂರಾಮಾ. ಕೋಶ) : ಉದಬಿಂದುಗೆತ್ತು ಗಿರಿಸಾನುದೇಶದೊಳ್ ಕಾಯ್ದ ಬಿದಿರ ಪೊಸಮುತ್ತಂ ನುಂಗಿದ ಸೋಗೆ ವಿಂಡಣಂ ಮಜುಗಿದುವುಂಡಿಗೆ ಬೇಯೆ ಕೆಂಡಮಂ ನುಂಗಿದವೋಲ್ (ಪಂರಾಮಾ. ೭–೯೬). [?]

ಉಂಡಿಗೆ$_3$, ಉಂಡುಗೆ (ನಾ). ೧. ಮುದ್ರೆ ; ಮೊಹರು : ಉಂಡಿಗೆಯ ಕಂಮಟದಲು ತಿಂಗಳಿಗೆ ಸ ೧ ಬಿಡಿಗಮ್ಮಟದಲು ತಿಂಗಳಿಗೆ ಹ ೧ (ಎಕ. XII, ಸಿರಾ. ೩೭–೧೮ ; 948 ?) ; ಎನ್ನ ಹೃದಯದಲ್ಲಿ ನಿಮ್ಮ ಚರಣದುಂಡಿಗೆಯನೊತ್ತಯ್ಯಾ (ಬಸವ. ೪೯೯) ; ಲಿಂಗದ ಉಂಡಿಗೆಯ ಪಶುವಾನಯ್ಯಾ (ಬಸವ. ೮೫) ; ಸ್ಮರನೊತ್ತಿದನುಂಡಿಗೆಯಂ ಬಿರುದಿಂಗೀಧರೆಯ ಬೆನ್ನೊಳೆನಿಸಿರ್ಪುವು (ವರ್ಧಪು. ೪–೫೮) ; ನಂದಿಯುಂಡಿಗೆಯ ಮಿಸುನಿಯ ಪೊಂಗಳುಂ (ಬಸರ. ೧೨–೬೪) ; ಶ್ರೀವಿರೂಪಾಕ್ಷನ ಉಂಡಿಗೆಯ ಪಶು ನಾನು (ತುಂಗಭ. ೭). ೨. ರಹದಾರಿ ; ಅಪ್ಪಣೆಚೀಟಿ ; ಪರವಾನಿಗೆ : ಕಲಿದಲಿವಂ ಜವನಲ್ಲಿಯುಂಡಿಗೆದಂದನೊ (ಶಮದ. ೬೯ ಪ್ರಯೋ) ; ದಂಡಿಗಿಲ್ಲದ ಹಾಡು ಉಂಡಿಗಿಲ್ಲದ ಸುಂಕ ಹೆಂಡರಿಲ್ಲದವನ ಮನೆವಾರ್ತೆ ತಲೆಹೋದ ಮುಂಡದಂತಿಕ್ಕು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೬೮೧); ಸುಭೆದಾರ ಮಾದೈಯನ ಸಂಗಡಹೇಳಿ ಉಂಡಿಗೆ ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಗರವಲೆಗೆ ಹೋದನು (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೧೪೩). ೩. ತೆರಿಗೆ ; ಸುಂಕ : ಹೊಯ್ಸಳ ಸೆಟ್ಟಿಯರು ಆಯ್ಯಾವೊಳೆಯಯುಂಡಿಗೆಯ ದಮ್ಮಿಸೆಟ್ಟಿಯ ಮಗಂ ಮಲಿಸೆಟ್ಟಿಗೆ (ಎಕ. II, ೧೫೯–೧೧; 1130) ; ಸಲುವುದು ಪಟ್ಟಣಕೇರಿಯಲ್ಲಿ ತಪುತವುಡಿದಂಡವುಂಡಿಗೆ (ಎಕ. IX, ಬೆಂಗಳೂ. ೬೧–೨೧ ; 1332) ; ಅಂತು ಗ್ರಾಮ ಕ್ಕೆಗ ಕ್ಕಳಂ ಮುಂನೂರುನಾಲ್ವತ್ತು ವರಹಕ್ಕೆ ಉಂಡಿಗೆ ವಿವರ (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೨–೮೬ ; 1641). **ಉಂಡುಗೆ** : ಕಟ್ಟು ಮಾಡಿಕೊಣ್ಡು ಶಿದಂಡ ಉಂಡುಗೆ ಕೊ (ಎಕ. XIV, ಎಳಂದೂ. ೮೩–೬ ; ?).

ಉಂಡಿಗೆಸಾಧ್ಯ = ಆಜ್ಞೆಗೆ ಒಳಪಟ್ಟುದು ; ಅಧೀನವಾದುದು : ಸಮಸಿದ್ಧಿಯೆ ಸಿದ್ಧಿಯಾಗೆ ತದ್ಭೂಪತಿ ಕೊಂಡನನ್ಯಮಹಿಕಾಂಡಮನುಂಡಿಗೆಸಾಧ್ಯಮಪ್ಪಿನಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೦–೧೧೩) ; ರಾಮದೋಃಪರಿಘಕ್ಕುಂಡಿಗೆಸಾಧ್ಯಮಾದುದೆ ವಲಂ ಷಟ್ಖಂಡಭೂಮಂಡಲಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೧–೩೫) ; ಈ ಭರತ ತ್ರಿಖಂಡಧರೆಯುಣ್ಡಿಗೆಸಾಧ್ಯಮಸಾಧ್ಯಮಪ್ಪ ತದ್ದೇವನಿಕಾಯ (ನೇಮಿಪು. ೧೧–೪೬). ಉಂಡಿಗೆಸಾಧ್ಯಂಮಾಡು = ಆಜ್ಞೆಗೆ ಒಳಗಾಗುವಂತೆ ಮಾಡು; ಅಧೀನಕ್ಕೊಳಪಡಿಸು : ಅಖಂಡಭೂಮಂಡಳಮಂ ನಿಜಭುಜದಣ್ಡಮಣ್ಡಿತಮಣ್ಡಳಾಗ್ರದಿನುಂಡಿಗೆ ಸಾಧ್ಯಂ ಮಾಡಿ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೫. ೪೯–೬೪; 10ನೆಯ ಶತ) ; ಆ ನಾಡನೊಂದೆ ಬಿಲ್ಲೊಳುಂಡಿಗೆಸಾಧ್ಯಂ ಮಾಡಿ (ಪಂಪಭಾ. ೪–೩೧ ವ) ; ಭುಜಬಳದಿಂದಿಳ್ದುಕೊಂಡುಂಡಿಗೆ ಸಾಧ್ಯಂ ಮಾಡಿ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೧೪೦–೧೨ ; 1198); ಸಕಳೋರ್ಬ್ಬಿಯನುಂಡಿಗೆಸಾಧ್ಯಂ ಮಾಡಿದಂ (ಕಇ. I, ೩೦–೧೬ ; 1222) ; ಪ್ರಪಂಚವನ್ನೆಲ್ಲ ತಮ್ಮ ಉಂಡಿಗೆಸಾಧ್ಯಂಮಾಡಿದ (ನಾಡೋಜ. ೩೩೯) ; (ಆದಿಪು. ೧೫–೩ ವ ; ಎಕ. II, ೨೪೦–೨೯ ; 1175 ; ಪಾರ್ಶ್ವಪು. ೧೧–೩೭ ವ ನೋ). [?]

ಉಂಡಿಗೆ$_4$ (ನಾ). ಹಣ್ಣು ಹಂಪಲುಗಳಲ್ಲಿ ಪರೀಕ್ಷಾರ್ಥವಾಗಿ ಚಿಕ್ಕದಾಗಿ ಕೊರೆದು ಮಾಡುವ ರಂಧ್ರ ; ಹಾಗೆ ರಂಧ್ರಮಾಡಿ ತೆಗೆಯುವ ಬಿಲ್ಲೆ : ಹಲಸಿನ ಹಣ್ಣಿಗೆ ಉಂಡಿಗೆ ಹಾಕಿದರೆ ಆದರ ಬಣ್ಣ ಗೊತ್ತಾಗುತ್ತದೆ (ರೂಢಿ) ; ಕರಬೂಜವನ್ನು ಉಂಡಿಗೆ ಹಾಕಿ ನೋಡಿ ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಬಾ (ರೂಢಿ). [?]

ಉಂಡಿಗೆಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ರಹದಾರಿಯನ್ನು ಪಡೆ ; ಅಧಿಕಾರಪತ್ರವನ್ನು ಹೊಂದು : ಏಂ ಮಿಟ್ಟುವಿನುಂಡಿಗೆಗೊಂಡಯ್ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೯೨–೧). [ಉಂಡಿಗೆ$_3$ + ಕೊಳ್$_1$]

ಉಂಡಿಗೆಗೋಲ್ (ನಾ). ಮುದ್ರೆಯೊತ್ತುವ ಕೋಲು : ಕೆಯ್ಯಾಜಿ ತಾನೆತ್ತುವುಂಡಿಗೆಗೋಲಂತೆಸೆದಿರ್ದುದಾಂಕಿಜಿವ ಕುಂತಂ ಧಾರಿಣೀ ಕಾಂತನಾ (ಧರ್ಮನಾ. ೩–೪). [ಉಂಡಿಗೆ$_3$ + ಕೋಲ್$_1$]

ಉಂಡಿಗೆದರ್ (ಕ್ರಿ). ಆಜ್ಞಾಪತ್ರವನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಬಾ, —ಪರವಾನಗಿಯನ್ನು ಪಡೆದು ಬಾ : ಪುಲಿಗಳ ಮೀಸೆಯನುಯ್ಯಲಾಡಲೆ ನಂಜನೆಂಜಲಿಸಲುಮಟ್ಟಿಯೆ ಕಾಳಕೂಟಮನೆನ್ನ ದೋರ್ವಲಮನತಿಕ್ರಮಿಸಲ್ಕಮಾಟಿಸಿ ಬಂದನೊಳ್ಗಲಿ ದಲಿವಂ ಜವನಲ್ಲಿಯುಂಡಿಗೆದಂದನೋ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೮೨). [ಉಂಡಿಗೆ$_3$ + ತರ್]

ಉಂಡಿಗೆಯೊತ್ತು (ಕ್ರಿ). ೧. ಮುದ್ರೆಯನ್ನು ಒತ್ತು : ಮತ್ತಂ ಪೆಜರ ಪಲವುಂ ಜೀವಧನಂಗಳನರಸರ ಕಾಪಿನ ಪೊಲನಂ ಪೊಕ್ಕುವೆಂದುಂಡಿಗೆಯೊತ್ತಿ ಕೊಳುತ್ತುಂ (ಸುಕುಮಾ. ೭–೩೫ ವ); ಮೂದಲಿಸಿ ಬಂದ ಮನ್ನೆಯ ರಾವುತರಂ ಬಲ್ಲೆಯದ ಪಟ್ಟಸದೊಳುಂಡಿಗೆಯೊತ್ತಿಬಿಟ್ಟು (ಮಳೆರ. ೪೫–೧೦); ಉಂಡಿಗೆಯೊತ್ತಿ ತೋಱಿದನಿವಳ್ಪಿರನಂಗಜಂ (ಅನಂಪು. ೭–೩೦). ೨. ಮುದ್ರೆಯನ್ನು ಒತ್ತಿಸಿಕೊ : ತಗಯಲ್ ಜೈಮಿನಿ ತಿಪ್ಪಿಕೊಣ್ಡು ಪರಿಯಲ್ ವೈಶೇಷಿಕಂ ಪೋಗದುಂಡಿಗೆಯೊತ್ತಲ್ ಸುಗತಂ ಕಡಂಗಿ ಬಳೆಗೋಯಲ್ಕಕ್ಷಪಾದಂ (ಎಕ. II, ೬೯–೪೩; 1093). [ಉಂಡಿಗೆ$_3$ + ಒತ್ತು$_1$]

ಉಂಡಿಗೆವಾದರ್ (ನಾ). (?) : ಎಂದು ತಮ್ಮ ತಕ್ಕಿನ ಮೂಱುಂ ತಕ್ಕುಗಳುಮನಡರಿಯುಂ ತೊಡರಿಯುಂ ನುಡಿದಂತೆ ತಂತಮ್ಮಾನೆಯೊಳ್ತನ ಮುಮಂ ಬಿನ್ನಣಮುಮಂ ಮೆಱೆದಾನೆವಾರುಗಳೊಳಮುಂಡಿಗೆವಾದರೊಳಂ ಪುಗದೆ ಸಲೆ ಬರ್ದ ಗಜವಿಜಯಿಗಳಿಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೩–೨೭ ವ). [?]

ಉಂಡಿಲಿಗೆ 'ಉಂಡಲಿಗೆ' ನೋ.

ಉಂಡಿವು (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಸ್ವಸ್ತಿಶ್ರೀ ಕಾನಿಯದ ಜಕ್ಕಗಾವುಣ್ಡನ ಮಗ ಬಿರಯ್ಯನುಂಡಿವಿನಲ್ ಸತ್ತಡೆ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೨, ೫೨–೯; 1064). [?]

ಉಂಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಉಂಡೆಯಾಗಿ ಮಾಡು : ಉತ್ತರೀಯದ ಸೆರಗನ್ನು ಹರಿದುಕೊಂಡು ಅದನ್ನುಂಡಿಸಿ ಆತನ ಬಾಯ್ಗೆ ಗಿಡಿಯ ಹೋಗುವನು (ಬೆಟ್ಟಅ. ೧೯೫–೧೭). [ಉಂಡೆ + – ಇಸು$_3$]

ಉಂಡು 'ಉಂಟು$_1$' ನೋ.

ಉಂಡುಕ (ನಾ). "ಉಂಡುಕವೆಂದರೆ ರಕ್ತದ ಕಿಟ್ಟವು" (ಬಾಹಟೀ. ೨–೩–೧೩ ವ). [ಸಂ.]

ಉಂಡುಗೆ 'ಉಂಡಿಗೆ$_3$' ನೋ.

ಉಂಡೆ (ನಾ). ೧. ದುಂಡನೆಯ ಆಕಾರವುಳ್ಳ ಮುದ್ದೆ (ಯಾವುದಾದರೂ ವಸ್ತುವಿನ ಉರುಟಾದ ರೂಪದ ಸ್ಥಿತಿ) : ದಿನ್ಯೌಷಧಿಗಳಿಂದಂ ಮಾಡಿದುಂಡೆಗಳಂ ಪಿಟ್ಟನೊಳ್ . . . ಮರ್ದನೂಡಿದಂ ಮತ್ತಂ ಪೊಟಲೊಳಗೆಲ್ಲಂ ಉಂಡೆಯ ಪರ್ವಮಂ ಮಾಡಿಸಿದಂ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೭೧–೨೪); ತುಱುವೆಯ ಬೇರನಿಕ್ಕಿ ತಱುಪೆರ್ಮೆಯ ಪಾಲುಮಮರ್ದ್ಧಮಪ್ಪಿನಂ ಮಱುಗಿಸಿ . . . ಕಮ್ಮಿತಾಗೆ ಪಾಂಗಱಿದಮೃತೋಪಮಾನಮಿದು ತಾನೆನೆ ಮಾಟ್ಪುದು ಕ್ಷೀರದುಂಡೆಯಂ (ಲೋಕೋಪ. ೮–೧೦); ಕಿಱುನಾಯ್ಗಳ ಬಾಯ್ಗಳಿಂದೆ ನೂಲುಂಡೆಯನಿಟ್ಟವೋಲ್ ಮಿಡುಕುತುಂ ಪರಿವಾಡಿದುದೊಂದು ಪೆರ್ಮೊಲಂ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೩–೧೨೧); ಒಂದು ದೆವಸಂ ಭೈಕ್ಷಕ್ಕೆ ಪೋದಲ್ಲಿ ಬಱಿಯ ತವುಡಂ ಪಡೆದು ಬಂದದಂ ಪುರಿದು ಸಣ್ಣಮಾಗಿ ಪಿಟ್ಟುಗುಟ್ಟಿ . . . ಮೂಱುಂಡೆಯಂ ಮಾಡಿಟ್ಟು (ಜೀವಸಂ. ೨೨೫–೩೦ ವ); ನಾರುವದನಾದ ಕಣಿಕವನು ನಿಂಬೆಯಕಾಯ ತೋರದುಂಡೆಯ ಮಾಡಿ (ಸೂಪಶಾ. ೧–೨೬); ಅರಿಶಿನದುಂಡೆ ಧಾನ್ಯದ ಕುಪ್ಪೆ (ವರ್ಧಸಾಂ. ೫–೪೭); ಅಫೀಮಿನ ಉಂಡೆಯು ಹೇಗೋ ಗಂಟಲಿನಿಂದ ಒಳಕ್ಕೆ ಇಳಿದುಹೋಯಿತು (ಕಮಕ. ೧೩೮). ೨. ಪೂರ್ಣವಾದ ವಸ್ತು ; ಮುರಿಯದುದು : ಸತ್ಯದಡಿಕಿಲು ನಿತ್ಯದುಂಡೆಗಳು ರುದ್ರಾಕ್ಷಿ ಅತ್ಯನುಪಮಾನಂದದುಂಡೆಗಳು ರುದ್ರಾಕ್ಷಿ (ರುದ್ರಾರ. ೬೦–೩); ಉಂಡೆಗುಂಬಳಕಾಯ ಮೇಲಣ ಹಸುರ ಕೆತ್ತಿಕೊಂಡು (ಸೂಪಶಾ. ೫–೨೩); ಉಂಡೆಯಾದ ಒಂದು ಕಥೆಯನ್ನು ಆತನ ಮುಂದೆ ಓದಿ ಆತನಿಗೆ ಇನ್ನೂ ಆಶ್ಚರ್ಯ ಹೆಚ್ಚಾಗುವಂತೆ ಮಾಡಬೇಕೆಂದು ಆಗ್ಗೆ ಸುಮ್ಮನಾದನು (ಸುಮಚ. ೪೨); ಹಲಸಿನ ಉಂಡೆಗಾಯನ್ನೇ ಕೊಟ್ಟರು (ರೂಢಿ).

ಉಂಡುಂಡೆ (ದ್ವಿರುಕ್ತಿ) : ಮಾವಿನ ಹಣ್ಣನ್ನು ಉಂಡುಂಡೆಯಾಗಿಯೇ ಊಟಕ್ಕೆ ಬಡಿಸಿದರು (ರೂಢಿ).

[ದೇ ॥ ತಮಿ. ಉರುಣ್ಡೈ, ಉಣ್ಡೈ; ಮಲ. ಉಣ್ಡ; ತುಳು. ಉಂಡೆ; ತೆಲು. ಉಂಡ ; ಗೊಂಡಿ. ಉಂದಾ]

ಉಂಡೆಕಟ್ಟು 'ಉಂಡೆಗಟ್ಟು' ನೋ.

ಉಂಡೆಕ್ಕಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ತೆರನಾದ ಜೂಜಿನ ಆಟ : "ಉಂಡೆಕ್ಕಳಿ" ಯೆಂಬ ಜುಗಾರಾಟದಲ್ಲಿ ಭಾಗವಹಿಸಿ ದರ್ಪ ಠೀವಿ ತೋರಿಸಿ ಹಣ ಕಳೆಯುವುದು ಇವರ ಪ್ರಮುಖ ವ್ಯಾಪಾರ (ಭ್ರಾಂತಿಸು. ೭೦). [← ಮಲ. ಉಂಡೆಕ್ಕಳಿ]

ಉಂಡೆಗಟ್ಟು, ಉಂಡೆಕಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ೧. ಮುದ್ದೆಯಾಗು ; ಉಂಡೆಯಾಗಿ ಹೋಗು : ನೀರು ಚಿಮುಕಿಸುವಾಗ ಹಿಟ್ಟು ಉಂಡೆಗಟ್ಟದರೆ ಉಂಡೆಗಳನ್ನು ಸೌಟಿನಿಂದ ತಿಕ್ಕಿ ಪುಡಿಮಾಡಬೇಕು (ಅಡುಸೌ. ೯೪); ತಲೆಯ ಕೂದಲೆಲ್ಲಾ ಉಂಡೆಗಟ್ಟದೆ (ರೂಢಿ). ೨. ಉಂಡೆಯಾಗಿ ಮಾಡು ; ಗುಂಡಾಗಿಸು (ಕಿ). **ಉಂಡೆಕಟ್ಟು** : ೨. ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಲಾಡು ಉಂಡೆಕಟ್ಟುತ್ತಿದ್ದಾರೆ (ರೂಢಿ). [ಉಂಡೆ + ಕಟ್ಟು$_1$]

ಉಂಡೆಗಡುಬು (ನಾ). ಉಂಡೆಯ ಆಕಾರಕ್ಕೆ ಮಾಡಿದ ಕಡುಬು : ಹುರಿಯಕ್ಕಿ ಹೋಳಿಗೆ ಹೂರಣಗಡುಬು ಕಡಲೀಪಚ್ಚಡಿ ಕಟ್ಟನಾಂಬರಾ ಉಂಡಿ [ಡೆ] ಗಡುಬು ಪುಂಡಿಯ ಪಲ್ಲೆ (ಶರೀಫ. ೩೭–೧); ಬೆಂಡಲ್ಲ ಬೆನಕಲ್ಲ ಉಂಡೆಗಡುಬು ತಂದು ಉಡಿಯಲ್ಲಿ ಹಾಕುತ್ತಿದ್ದರು (ಗಾದೆ). [ಉಂಡೆ + ಕಡುಬು]

ಉಂಡೆದಲೆ (ನಾ). ದುಂಡಾದ ತಲೆ ; ಬೋಳಿಸಿದ ತಲೆ. 'ಉಂಡೆದಲೆಯೋತಿ' ಪರಾ. [ಉಂಡೆ + ತಲೆ$_1$]

ಉಂಡೆದಲೆಯೋತಿ (ನಾ). ೧. ದುಂಡಾದ ಅಥವಾ ಬೋಳಾದ ತಲೆಯಿಂದ ಕೂಡಿದ ಓತಿಕೇತ, —ಓತಿಕಾಟ. ೨. (ಆಲಂ). ಓತಿಯಂತೆ ಬೋಳುತಲೆಯುಳ್ಳ ವ್ಯಕ್ತಿ. ೧, ೨ : ಉಂಡೆದಲೆಯೋತಿಗಳು ಬಱುವಾಯ ಬಳ್ಳುಗಳು ಗುಂಡಿಗೆಯ ಚಂಡಿಗಳು . . . ನೆಱೆದುದು ನಾಡ ಮಲಧಾರಿಗಳ ಮೊತ್ತ ಸುಲಿವಡೆದಮಲ್ಲರಂತೆ (ಸೋಮಚ. ೪–೪೦). [ಉಂಡೆದಲೆ + ಓತಿ$_1$]

ಉಂಡೆಲೆಗ್ಗೆ 'ಉಂಡಲಿಗೆ' ನೋ.

ಉಂಡೆಸುತ್ತು (ಕ್ರಿ). ಉಂಡೆಯಾಗುವಂತೆ ಸುತ್ತು ; ಗುಂಡಾಗಿ ಮಾಡು : ಉಂಡೆಸುತ್ತಿ ಮೇಲುದನಾಗಳ್ ತಲೆಗಿಂಬುಮಾಡಿ ನೃಪಕುಲತಿಲಕಂ ಪಟ್ಟಿರ್ದಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೬೫೦). [ಉಂಡೆ + ಸುತ್ತು$_1$]

ಉಂಡ್ಲ (ನಾ). ಹರಳು ; ಔಡಲ : ಉಂಡ್ಲ ಅಥವಾ ಹೊಯಿನಗೀ ಹೊಂಗೆ ಬೀಜ—ಈ ಬೀಜಗಳನ್ನು ಗಾಣದೊಳಗೆ ಹಾಕಿ ಎಣ್ಣೆ ತೆಗೆಯುವರು (ಮುಂಬಯಿ. ೫–೨೧೧). [< ಅವುಂಡಲ]

ಉಂತಪ್ಪ, ಉಂತಹ (ಗು). ಈ ನಡುವಣ ರೀತಿಯ: ಅಂತಪ್ಪಂ ಇಂತಪ್ಪಂ ಉಂತಪ್ಪಂ ಎಂತಪ್ಪಂ (ಶಮದ. ೧೬೦ ವೃತ್ತಿ); ಅಹುದಹುದು ಅರಸ ಕೇಳ್ಬಹುದದುಂತಪ್ಪುದೈ ಅಹುದು ನಾನಿಲ್ಲಿ ಅನುದಿನವು ಕದ್ದವನು ಅಹುದೆಂದರೇಕೆ ಬೆಸಗೊಂಬೆ (ಗುರುಬೋ. ೬೩–೨೨). **ಉಂತಹ:** ಅಂತಪ್ಪಂ ಮೊದಲಾದುವಱ ಹಕಾರಕ್ಕೆ—ಅಂತಹಂ, ಇಂತಹಂ, ಉಂತಹಂ, ಎಂತಹಂ (ಶಮದ. ೧೬೦ ಪ್ರಯೋ).

ಉಂತಪ್ಪನ್ = ಈ ನಡುವಣ ರೀತಿಯವನು: ಉನ್ನಮುಂತಪ್ಪ ನುಂತಹನೆನ್ನುತ್ತಂತೆಂದು ಪೋಲ್ವೊಲೆನೆ ಪೋಲ್ವೆ ವಲಂ" (ಕವಿಕಂ. ೨೧೮). [ಉಂತು + ಅಪ್ಪ$_4$ (< ಅಗು$_1$)]

ಉಂತಹ 'ಉಂತಪ್ಪ' ನೋ.

ಉಂತು (ಅ). ೧. ಈ ನಡುವಣ ಪ್ರಕಾರವಾಗಿ; ಹೀಗೆ: ಬಲ್ಲಿತ್ತಱ ಕೋಡು ಕೂರಿತದನಂತಿಂತುಂತೆ [ಪಾಠಾಂ. ತಂದೆ]ನಲ್ಬರ್ಕುಮೇ (ಆದಿಪು. ೧–೨೫); ವಿಚಿತ್ರಮಿದನಂತಿಂತುಂತೆನಲ್ಬರ್ಕುಮೇ (ಕಾದಂಉ. ೩೦೯); ಅದ್ಯಂತಂ ಜೈನಾಗಮಮನದಂತಿಂತುಂತೆಂದೆನಲ್ಕದೇಂ ಬಂದಪುದೇ (ಸಮಪ. ೪–೨೩). ೨. ಸುಮ್ಮನೆ; ನಿಷ್ಕಾರಣವಾಗಿ: ಬಱಿಕ್ಕದುವೆ ಕಾರಣಮಾಗುಱಿದಿರ್ದನಂಧರಾಣ್ನಂದನನಲ್ಲದುಂತು ತಲೆಯುರ್ಚುಗುಮೇ ರಣರಂಗಭೂಮಿಯೊಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೧೩–೭೫); ಸತ್ತ ಭೂಪರ ಪೆಂಡಿರ್ ಬಿಸುಸುಯ್ಯೆ ನೀಳ್ವ ಶಿಖಿ ತಂನಂ ಮುಟ್ಟಿ ನೊಂದಿಂದು ನಿತ್ತರಿ ಸಲ್ತಾನಣಮಾಱದೀಶ್ವರ ಜಟಾಜೂಟಾಟವೀಸಿಂಧುಸೀವರಮಂ ಸೇವಿಸಲಿರ್ದ್ದನುಂತು × ಶಿಗಂ ದೇವಂಗಮೇ ಸಂಮದಂ (ಎಕ. VIII, ಸಾಗರ. ೧೦೯–೩೫; 1042). ೩. ಇನ್ನು: ಪ್ರಾಗ್ಜನ್ಮಕಥಾವಳಿಯೆಲ್ಲಮಂ ಬಗೆದು ನೋವೆನಗಾದುದು ನೋವಂತುಂತೆನಗಾವುದು ಬೇವಸಂ (ಆದಿಪು. ೩–೩೩); ಅಂದಿನೆಸಕಕ್ಕುಂತಾವಳುಂ ನೋಂತಳೇ (ಪುಷ್ಪಪು. ೧೧–೬೧).

ಉಂತಾಗು = ಈ ನಡುವಣ ರೀತಿಯಂತಾಗು: ಇಂತಾದರೆ ಗತಿ? ಅಂತಾದರೆ ಗತಿ? ಉಂತಾದರೆ ಗತಿ? ಎನುತಿದೆ ಮನಸು (ಸುನೀತ. ೭೦); ಅಳೆದ ಮನ ಅಂತಾಯ್ತೆ ಯುಗವೆ ಕ್ಷಣ ಅಹುದು; ಉಂತಾಯ್ತೆ ಕ್ಷಣ ಒಂದು ಯುಗ ಆಗಬಹುದು (ಸುನೀತ. ೭೯). [?]

ಉಂತುಟು (ಗು). ಈ (ನಡುವಣ) ಪ್ರಕಾರವಾಗಿ: ಅಂತುಟಿದಿಂತುಟು ಮತ್ತಿನ್ನುಂತುಟದೆಂಬಂತುಟಲ್ತು ಜೈನಾಗಮಂ (ಸಮಪ. ೩–೨೪); ಉಂತುಟು, ಉಂತೆ, ಉಂತು – ಇತ್ಥಮಿತ್ಯರ್ಥಃ (ಶಬ್ದಾನು. ೪೩೭ ವ್ಯಾಖ್ಯಾ). [ಉಂತು + –ಟು]

ಉಂತೆ (ಅ). ೧. ಏನೂ ಮಾಡದೆ; ಸುಮ್ಮನೆ; ನಿಷ್ಕ್ರಿಯವಾಗಿ: ಮಾನಧನಾ ಪೊಗಱಿಸಲೇಂ ದಾನಿಯೆ ನೀನುಂತೆ [ಪಾಠಾಂ. ನಿನ್ನಂತೆ] ನಿನ್ನ ಕಸವರಮೆಂತುಂ ದೀನಾನಾಥರ ಕೆಯ್ಯದು ದಾನಿಯದೆಂತೆಂಬುದಿಂತು ಹೇತ್ವಾಕ್ಷೇಪಂ (ಕವಿರಾ. ೩–೧೦೬); ನೀಮಿಲ್ಲಿರ್ದುಂತೆ ನೋಡುತ್ತುಮಿರಿಂ ಪೋಱಲೊಳಗೆ ಪೊಗೆಯನಿಕ್ಕಿ ಪಾವಂ ಪೊಱಮಡಿಸಿ ಕಳ್ದುಕೊಂಡೊಡವೆಯಂ ಕುಡುವೆಂ (ಪಂಚತಂ. ೧೭೭–೧೫); ಉಂತೆ ಇತಿ ತೂಷ್ಣೀಮರ್ಥಮಖಂಡಮವ್ಯಯಮಪ್ಯಸ್ತಿ (ಶಬ್ದಾನು. ೪೩೭ ವ್ಯಾಖ್ಯಾ). ೨. ಹಾಗೆ; ಅಷ್ಟರಮಟ್ಟಿಗೆ: ನಿನಗಾಜಿರಂಗದೊಳ್ ಸಾರಥಿಯಪ್ಪೊಡಪ್ಪುದು ಶಿಖಂಡಿಯೆ ನಿನ್ನೊರೆಗುಂತೆ ಗಂಡರಾರ್ (ಪಂಪಭಾ. ೮–೯೭); ತಲೆಯಂ ಮೂಗುಮನೊತ್ತೆಯಿಟ್ಟು ನೆರೆವಂತುಂತೇನವರ್ ಗಾಂಪರೇ (ಪಂಪಭಾ. ೪–೮೪). ೩. ನಿಷ್ಕಾರಣವಾಗಿ; ಸುಮ್ಮಸುಮ್ಮನೆ: ಉಂತೆ ನಡುಗುವ ಬಡನಡುಗಳ್ಗೆ ನಡುಕಮುಮನುಂತೆ . . . ಸೊಗಯಿಸುವ ಬೆಳರ್ವಾಯ್ಗಳ್ಗೆ ತನಿಗೆತ್ತುಮನುಂತೆ ಪೊಳೆವ ನಿಡಿಯಲರ್ಗಣ್ಗಳ್ಗೆ ಮಳಮಳಿಪ ನೋಟಮುಮನುಂತೆ ತೊದಳಿಸುವ ನುಡಿವ ನುಡಿಗಳ್ಗೆ ತೊದಳುಮಂ (ಪಂಪಭಾ. ೭–೮೧ ವ); ಬಂದೆರೆದಂಗೆ ಕೊಟ್ಟು ಸಲೆ ವೈರಿಗೆ ಬೆಂಗುಡನೆಂದುವೆಂಬಿದಾವಂದಮೊತನ್ನೊಳಿಲ್ಲ ಭಯವಾಭಯಮಂ ಪಗೆಗೀವನುಂತೆ ಚಿತ್ರಂ ದಲೆನುತ್ತು ಮತ್ತಂ ಪೊಗಳ್ಗುಂ ವಸುಧಾತಳವರ್ಕಱಿಂದೆ ನಿರ್ಗುಂದದ ಚಟ್ಟನಂ (ಎಕ. VI, ಕಡೂರು. ೩೬–೨೭; 1203). [ಉಂತು + –ಎ$_3$]

ಉಂದ, ಉಂದಾ (ಗು). ೧. ಮರ್ಯಾದೆಗೆ ಯೋಗ್ಯನಾದ: ಯಾರೋ ದೊಡ್ಡ ಉಂದ ಮನುಷ್ಯನೆಂದು ತಿಳಿದು ಜನರು ಇವನಿಗೆ ಮರ್ಯಾದೆ ಮಾಡಿ ಹತ್ತರ ಕೂರಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದರು (ಮುಸುಗ. ೬೬). (ನಾ). ೨. ಗೌರವಸ್ಥ. **ಉಂದಾ:** ಹೈದರಾಬಾದು ಸರ್ಕಾರದವರು ಕೆಲವು ಮುಸಲ್ಮಾನ್ ಉಂದಾಗಳಿಗೆ ಕೊಟ್ಟಿರುವ ಚಿಕ್ಕ ಸಂಸ್ಥಾನಗಳೂ ಜಹಗೀರುಗಳೂ ಸಹ ಇವೆ (ಪಾಳಗಾ. ೧೭). [← ಅರ. ಉಮ್ದಾ; ಮರಾ. ಉಮದಾ]

ಉಂದಲ್ (ನಾ). ಸಮೂಹ; ಗುಂಪು: "ಬಂಬಲ್, ತುಱುಗಲ್ . . . ಗುಮ್ಮಿ, ಗೊಂದಣಿ (ಉಂದಲ್) – ಈ ೪೦ ಸಮೂಹಂ" (ಕಶಸಾ. ೧೧–೩೩೩); "ಉಂದವು[ಲೊ]ಟ್ಟಿಲು ಗುಣ್ಪು ತೋಮ ಗಡಣ ಜಾಳಿಗೆ ತೊಂಬೆಯೆನೆ ಶ್ರೇಣಿಕಾಖ್ಯಂ" (ಶಬ್ದಮಂ. ೫೪). [?]

ಉಂದಾ 'ಉಂದ' ನೋ.

ಉಂದು (ಅ). ಈ ನಡುವಿನ ದಿನ; ಈ ಮಧ್ಯಕಾಲ: ಕಾಲಾರ್ಥಂ ಪತ್ತುವುದಂದಿಂದುಂದೆಂದೆತ್ತಂ ನುಡಿವವ್ಯಯಂಗಳೊಳ್ ವಾಗ್ವಿದರಿಂ (ಶಮದ. ೩೧); ಅಂದು, ಇಂದು, ಉಂದು (ಶಬ್ದಾನು. ೪೩೮ ಪ್ರಯೋ); ಅಲೆದಿಂದಿನಂದಿನುಂದಿನ ಪಲವು ಕವಿತ್ವಗಳಿವೆಂದು ಪಿಂಜುತೆ (ಸಂಸಪ. ೬–೧೨). [?]

ಉಂದುರ, ಉಂದುರು (ನಾ). ಇಲಿ; ಹೆಗ್ಗಣ; ಮೂಷಿಕ: "ಉಂದುರಃ, ಖನಕಃ – ಈ ೨ ಹೆಗ್ಗಣಂ" (ಹಲಾಯು. ೩೯–೬೨); ನೀವೆಂದಂತೆ ಪವನನಿಂದಾವೆ ಬಲ್ಲಿದರಪ್ಪೆವಾದೊಡಮೆಮಗಂ ಉಂದುರಂಗಳ್ ಬಲ್ಲಿದುವೆಂದೊಡವರಂ ವಿಸರ್ಜಿಸಿ ಮುನಿಮುಖ್ಯಂ ಮೂಷಿಕಮುಖ್ಯನಂ ಬರಿಸಿ ನೀನೀ ಕನ್ನೆಯಂ ಪರಿಗ್ರಹಿಸೆಂಬುದುಂ (ಪಂಚತಂ. ೨೫೯–೧೩). **ಉಂದುರು:** "ಖನಕಮುಂದುರುವೆನಲು ಪೆಗ್ಗಣಂ" (ಮಂಗರಾ. ೪೯–೧೨); "ಉಂದುರುಃ, ಮೂಷಿಕಃ, ಆಖುಃ – ಈ ೩ ಇಲಿಯ ಹೆಸರು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೩೭). [ಸಂ.]

ಉಂದುರು 'ಉಂದುರ' ನೋ.

ಉಂಬ (ನಾ). = ಉಂಬಳಿ (?): ಕೊಟ್ಟ ಧರ್ಮಸದನ ಚತ್ತಾರು ಉಂಬವೆಂತೆಂದರೆ ಕೋಳಾಲ ಸೀಮೆಯೊಳಗಣ ಕೊತನೂರು ಪಟ್ಟಡೆ ಸ್ಥಳದ ಕೆಂದಟ್ಟುಗ್ರಾಮ (ಎಕ. X (S), ಕೋಲಾರ. ೩೦೪–೧೧; ಸು. 17ನೆಯ ಶತ). [?]

ಉಂಬರ (ನಾ). ಅತ್ತಿಮರ: ಅತ್ತಿ (ಉಂಬರ, ರುಮಡಿ) ಪ್ರಸಿದ್ಧ (ಮರ) (ಕಭಾಗೆ. ೩೫). [← ಮರಾ. ಉಂಬರ್ < ಸಂ. ಉದುಂಬರ]

ಉಂಬಲ್ತಿ (ನಾ). (ಕರಾ). ಒಂದು ದೆವ್ವದ ಹೆಸರು: ಅದು ನಿಜಕ್ಕೂ ಉಂಬಲ್ತಿಯ ಸೋಂಕು. ಅಷ್ಟು ಜೋರು ಜ್ವರ ಸುಮ್ಮನೆ ಬರಲಿಕ್ಕಿಲ್ಲ (ಔದಾಉ. ೪೬). [?]

ಉಂಬಳ (ನಾ). ಒಳ ಆಡಳಿತದ ವಿಶೇಷ ರೀತಿಯ ಖರ್ಚು ವೆಚ್ಚಕ್ಕಾಗಿ ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ತೆಗೆದಿರಿಸಿದ ದ್ರವ್ಯ: ಬಿಟ್ಟುಬಿಯ ಮುಂಬಳಮುಂಬಳಿದಾಯಮಾದಿಯಾಗಿ (ಎಇ. XV, ೩೪೧–೩೯; 1071). [ಉಳ್ + ಬಳ ?]

ಉಂಬಳಕೊಡಿಗೆ (ನಾ). ಉಂಬಳಕ್ಕಾಗಿ ಕೊಟ್ಟ ಕೊಡುಗೆ: ಧಾರಾಪೂರ್ವಕಂ ಮಾಡಿಕೊಟ್ಟ ಸಾಸನಮೆನ್ತೆಂದೊಡೆ ಅದಕ[ಅಕಕ ೧]ಪ ೧ ಊಂ[ಉಂ]ಬಳಕೊಡಿಗೆಗೆ ಪ ೧ ಕುದುರೆಗೆ ಪ ೧ (ಕಇಅ. ೧೦೩–೮–೨೬; 1076). [ಉಂಬಳ + ಕೊಡಿಗೆ]

ಉಂಬಳಿ, ಉಂಬುಳಿ, ಉಮ್ಮಳಿ (ನಾ). ಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಕೊಡುವ ಭೂಮಿ, ಗ್ರಾಮ ಮುಂತಾದುವು; ಕಂದಾಯ ಕೊಡಬೇಕಾಗಿಲ್ಲದೆ ಅನುಭವಿಸುವಂತೆ ಕೊಟ್ಟ ಭೂಮಿ, —ಕೊಡುಗೆ; ಜಹಗೀರು: ಸನ್ತೋಷಮಾಗೆ ದೇವ[ರ್ಗ್ಗೆ]ನ್ದಮತಿಬಲ್ಲಹನುಂಬಳಿಯಂ . . . ಕೊಟ್ಟ ನನಘ[ಧನಂ] (ಸೌಇಇ. XI-i, ೪೫-೩೬; 980); ಪನ್ನಿರ್ವ್ವರ್ಗ್ಗಾವುಣ್ಡ[ು] ಗಳ್ಗೆ ದಯೆಗೆಯ್ದುಂಬಳಿಯಾಗಿ ಕೊಟ್ಟ ಮತ್ತರ್ ನೂಜಪನ್ನೊಂದು (ಇಅ. XVIII, ೪೦-೩೬; 999); ಮಾಧವ ಬಾರೈ ನಿನ್ನಣ್ಣಗುಂಬಳಿಯ ಕೊಟ್ಟೀ ಧರಣಿಯನಾಳು ನೀನು (ಧರಚ. ೩೫-೨೨); ಉಂಬಳಿಯು ಇದ್ದವರು ಕಂಬಳಿಯ ಹೊದೆಯುವರೆ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೨೨೩); ಆಯಾ ದೊರೆಗಳ ಆಳಿಕೆಗಳಲ್ಲಿ ಉಂಬಳಿಯಾಗಿಯೂ ಇನಾಮಾಗಿಯೂ ಹೆಚ್ಚಾದ ಭೂಪ್ರದೇಶವನ್ನು ಸಂಪಾದಿಸಿದವರು (ಪಾಳಗಾ. ೧೦); 'ಕಮ್ಮೆನ' ಗ್ರಾಮವನ್ನು ನಿಮಗೆ ಉಂಬಳಿಯಾಗಿ ಕೊಟ್ಟದ್ದೇವೆ (ಶಾಂತಲಾ. ೧೨೪). **ಉಂಬುಳಿ**: ಮೊದಲು ವೇಕಾಂತರಾಮಾನುಜೀಯರಿಗೆ ಉಂಬುಳಿಯ ಕೊಡುವದಕೆ ಮೊದಲು ಸಲುವಂತಾ ದೇವದಾಯ (ಎಕ. XIV, ಶ್ರೀರಂಗ. ೧೪೯-೧೫; 1563). **ಉಮ್ಮಳಿ**: ಜಕ್ಕಣಾಚಾರ್ಯರಿಗೆ ರತ್ನಭರಣಗಳಂ ತ್ರಿಸರರುದ್ರಕಂಕಣವ ದಿವ್ಯವಸನಗಳ ವಾಹನವೈದುಗ್ರಾಮಗಳವುಮ್ಮಳಿ [ಪಾಠಾಂ. ಉಂಬಳಿಯ] ಕೊಟ್ಟು (ಪ್ರೌಢರಾ. ೨೧-೩೩); ನಡುಗದಿರು ನಿನಗುಮ್ಮಳಿಯ ನಾ ಕೊಡುವೆ (ಜಿನಭಾ. ೧೫-೩೧).

[ಪ್ರಾ. ಉಬ್ಬಲಿ <ಸಂ. ಉದ್ಬಲಿ. / ತಮಿ. ಉಮ್ಬಳ, ಉಮ್ಬಿಳಿಕ್ಕೈ; ತುಳು. ಉಂಬೊಲಿ; ತೆಲು. ಉಂಬಳ, ಉಂಬಳಿ, ಉಂಬಳಿಕ]

ಉಂಬಳಿಕಾಱ 'ಉಂಬಳಿಗಾಱ' ನೋ.

ಉಂಬಳಿಗಾಱ, ಉಂಬಳಿಕಾಱ (ನಾ). ಉಂಬಳಿಯನ್ನು ಪಡೆದವನು; ಮಾನ್ಯದಾರ; ಜಾಗೀರುದಾರ (ಕಿ). **ಉಂಬಳಿಕಾಱ**: ಇವರೆಲ್ಲರೂ ಆಡುವ ಅಂದಣಗಿತ್ತಿಯ ಮನೆಯ ಉಂಬಳಿಕಾಱರಾದರು (ಮೋಳಿಮಾ. ೧೫೯-೫೯೬). [ಉಂಬಳಿ + -ಕಾಱ]

ಉಂಬಳಿಗೆ (ನಾ). = ಉಂಬಳಿ: ಆ ಮಕ್ಕಳಿಗೆ ಬಗೆ ಮುಟ್ಟ ಒಪ್ಪಿಸಿ ಕೊಟ್ಟರುವ ಈ ಉಂಬಳಿಗೆಯನ್ನು . . . ಪಾರಂಪರ್ಯವಾಗಿ ಅನುಭವಿಸಿ ಕೊಂಡು ಬರುವ (ಮಂತ್ರಶ. ೧೮-೧). [ಉಂಬಳಿ + -ಗೆ]

ಉಂಬಳಿಗೆಲಸ (ನಾ). ಉಂಬಳಿಗಾಗಿ ಮಾಡುವ ಕೆಲಸ: ಇಷ್ಟು ಮಾಂನ್ಯ ನಂಮ ಸರುಚಿಯಿಂದ ವೊಡಂಬಟ್ಟು ಕಲ್ಲನೆಟ್ಟು ಕೊಟ್ಟೆಉ ತೂಬು ಹೊಡೆವೊಡೆಯಾದರೆ ಗೂಳಿಯೋಜ ಮಾಡುವ ಉಂಬಳಿಗೆಲಸವ ನಾಉ ಕೊಡುವೆಉ (ಎಕ. IX, ಕಾನಕಾ. ೯೭-೩೮; 1400).

[ಉಂಬಳಿ + ಕೆಲಸ]

ಉಂಬಳಿತ (ನಾ). = ಉಂಬಳಿ: ಮಲ್ಲರಸಯ್ಯನವರು ಆ ಮಾದರಸಯ್ಯಗೆ ಉಂಬಳಿತಕ್ಕೆ ಸೆಲವಾಗಿ ಪಾಲಿಸಿದ ಹಳಿಯ ಚತುಃಸೀಮೆಯ ವಿವರ (ಎಕ. XIV, ಎಳಂದೂ. ೧೮೭-೯; 1530). [ಉಂಬಳಿ + -ತ್ವ]

ಉಂಬಳಿದಾರ (ನಾ). ಉಂಬಳಿಯನ್ನು ಪಡೆದಿರುವವನು (ರೈಸ್‌ಗೆ. ೫೬೩). [ಉಂಬಳಿ + -ದಾರ್ಯ]

ಉಂಬಳಿಬಿಡು (ಕ್ರಿ). ಉಂಬಳಿಯನ್ನು ಬಿಡು; ದತ್ತಿಯನ್ನು ಬಿಡು: ಕಿರುಕಾಗಾಮಾಸಿ ಗ್ರಾಮವನ್ನು ಆಲೂಪ ಆರಸನ ಅಪೇಕ್ಷೆ ಪ್ರಕಾರ ವಿನಯಾದಿತ್ಯನು ಉಂಬಳಿಬಿಟ್ಟನೆಂದೂ ಇದೆ (ತುಳುನಾ. ೬೭).

[ಉಂಬಳಿ + ಬಿಡು]

ಉಂಬುದಾರ (ನಾ). ಊಟ ಮಾಡುವಾಗ (ಜನಿವಾರದಂತೆ) ಕೊರಳಿಗೆ ಹಾಕಿಕೊಳ್ಳುವ ದಾರ: ಅದಕ್ಕೆ ವರ್ಸಾ ನೂಲಹುಣ್ವೇದಿನಾ ಉಪಾದ್ದೇನ್ನ ಕರತಂದು ನಮ್ಮ ಜೀವಪ್ಪನವರ ಕೊಳ್ಳಿಗೆ ಉಂಬುದಾರಾ ತೊಡಕಸತಾಳ (ಪವಶೀ. ೧೮). [< ಉಣ್ + ದಾರ್ಯ]

ಉಂಬುರಾಡು (ಕ್ರಿ). (?): ರತಿಯಂ ನಿಷ್ಠುರದಿಂ ಪೊಣರ್ಚಿ ಕಡು ಪಿಂದಂ ಬೈದು ಮೈಯೆಲ್ಲಮಂ ಸತತಂ ಸಿಂಗರಿಸುತುಂಬುರಾಡಿ [ಪಾಠಾಂ. ಸಿಟ್ಟುಸಿರುಂ] ಗಡುವಂ ಸುರ್ಗೊಪ್ಪಿನಂ ಪೊಯ್ದು ತೀವ್ರತೆಯಿಂ ಕಿಂಕಳೆ ಮಾಡಿ ನಿರ್ದಯತೆಯಿಂದಂ ಚುಂಬನಂಗೆಯ್ದು ಮಾರುತ ಧಾತುಸ್ಥಿತಿಯಪ್ಪಳಂ ಬಸದೆ ಮಾಡಲ್ ಬಲ್ಲವಂ ಬಲ್ಲವಂ (ಮದತಿ. ೫-೬). ℙ ಈ ಶಬ್ದವನ್ನು ಸಿಂಗರಿಸಿ ತುಂಬುರಾಡಿ ಎಂದೂ ಬಿಡಿಸಿ, ತುಂಬುರಾಡು ಎನ್ನುವುದಕ್ಕೆ ಭೋಗಿಸು ಎಂದು ಅರ್ಥಮಾಡಬಹುದು. ತಮಿ. ತುಪ್ಪುರವು = ಇಂದ್ರಿಯ ಭೋಗ, ತೃಪ್ತಿ. [?]

ಉಂಬುಳಿ 'ಉಂಬಳಿ' ನೋ.

ಉಃ, ಉಹು, ಉಹೂಂ, ಊಃ, ಊಹು (ಅ). ೧. ಅವಜ್ಞೆ, ತಿರಸ್ಕಾರ ಮತ್ತು ಅಸಮ್ಮತಿಯನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಅವ್ಯಯ: "ಉಃ = ಉಃ ಎಂಬ ನಿಪಾತಂ, ಅವಜ್ಞಾಯಾಂ = ಅವಜ್ಞಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ವರ್ತಿಕುಂ" (ಭಾಷಾಭೂ. ೨೬೫ ಟೀಕೆ); ಉಃ ಪೋಕೆ ಬಾಟ್ಗೆಟ್ಟ ಮಕ್ಕಳಾರಾದೊಡಮೇಂ? ಸಾಲ್ಗುಮಿಾ ಪಾಟ್ಗತೆ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೪೮-೧೫). ೨. ವ್ಯಥೆಯನ್ನೂ ದುಃಖವನ್ನೂ ಸೂಚಿಸುವ ಅವ್ಯಯ: ಉಃ, ಊಃ ವ್ಯಥಾರ್ಥೌ (ಶಬ್ದಾನು. ೨೧ ವ್ಯಾಖ್ಯಾ); ಉಃ ಕಷ್ಟಮಾಯ್ತು (ಶಬ್ದಾನು. ೮೧ ಪ್ರಯೋ). **ಉಹು**: ೧. "ಉಹ್ಞು! ಏನೂ ಬೇಡಿ" ಪ್ರಮಿಾಲ ತಟಕ್ಕನೆ ಹೇಳಿದಳು (ಮರಳಿ. ೧೪೩). **ಉಹೂಂ**: ೧. ಊಟ ಅಂದರೆ ಹೂಂ, ಓಟ ಅಂದರೆ ಉಹೂಂ (ಗಾದೆ). **ಊಃ**: ಉಃ, ಊಃ; ಉ, ಊ; ಎ, ಏ; ಹೋ, ಅಹೋ . . . ಇತಿ ಎಮಾದಿರಾಕೃತಿಗಣಃ (ಶಬ್ದಾನು. ೨೧ ಪ್ರಯೋ). **ಊಹು**: ೧. ಮಗಳೆ ಬಿಡಾತನಂ ಬಿಡೆಂ . . . ಬೇಡ ಬೇಳ್ಪುದೊತ್ತೆಗೆ ನಡೆವೂಹು (ಗಿರಿಕ. ೪-೧೫೫).

ಉಃಪ್, ಉಫ್ (ಅ). ೧. ಕಷ್ಟವನ್ನೂ, ಆಯಾಸವನ್ನೂ ಸೂಚಿಸುವ ಅನುಕರಣ ಅವ್ಯಯ: ದೆಸೆವೆಣ್ಗಳ್ ಬಿಸುವಿಸಿಲಿಂ ಬಸವಳಿ ದುಃಪೆಂದು [ಪಾಠಾಂ. ದುಪ್ಪೆಂದು] ಸುಯ್ದ ಬಿಸುಸುಯ್ಯೆಲರೆಂಬೆಸಕಮನೊಡರ್ಚಿ (ರಾಜಶೇ. ೫-೩೨). ೨. ಗಾಳಿಯನ್ನು ಊದುವಾಗ ಉಂಟಾಗುವ ಶಬ್ದ: ತರಳ ಕೇಳ್ ಸಂಶಯವನುಃಪ್ಪೆಂದುರುಹಿದೊಡೆ ಮನವಿಲ್ಲವದ ಸಂಸ್ಕರಿಸಿ ಪೇಳುವೆವು (ಸ್ವರೂಪಾ. ೧-೨೬); ಉಃಪ್ ಎಂದು ಒಲೆ ಊದುತ್ತಿದ್ದನು (ರೂಢಿ). **ಉಫ್**: ೧. (ಕಿ). [?]

ಉಃಶಾಪ (ನಾ). ಶಾಪದ ನಿವೃತ್ತಿ; ಶಾಪವನ್ನು ನಿವಾರಿಸುವವರ: ಸಿಡಿದು ಪೂರ್ವವೈಭವವು ಉಃಶಾಪ ಕೋರುವ ಕಲ್ಲು (ಉಯ್ಯಾಲೆ. ೨೭-೯). [< ಸಂ. ಉಚ್ಛಾಪ]

ಉಃಸಿ (ಅ). ಆಶ್ಚರ್ಯಸೂಚಕಾವ್ಯಯ: ಜಕ್ಕುಲಿಪಂ ಜವನಂ ನಿಚ್ಚಟಗಲಿ ಉಃಸಿ ವೋವೊ ವೀರ ವಿಕ್ರಮಭೂಪಂ (ಎಇ. XX, ೧೨-೭; 1187).

[?]

-ಉಕ '-ಉಗ' ನೋ.

ಉಕಾರ (ನಾ). [ವ್ಯಾಕ] ಉ ಎಂಬ ಅಕ್ಷರ: ಒಂದೆಂಬುದರ್ಕೆ ರೇಫಂ ಸಂಧಿಸುಗುಂ ಕಡೆಯೊಳೆರಡೆನಿಪ್ಪುದಜೊಳ್ ತಾನೊಂದಿ ನೆಲಸುಗುಮಿರಾದೇಶಂ ದಲ್ ಮೇಣ್ಮೇಣುಕಾರಲೋಪಮದಕ್ಕುಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೫೭).

[ಸಂ.]

ಉಕಾರಾಂತ (ಗು). [ವ್ಯಾಕ] 'ಉ' ಎಂಬ ವರ್ಣದಿಂದ ಕೊನೆಗೊಳ್ಳುವ (ಶಬ್ದ): ಅಕಾರಾಂತಮುಮಿಕಾರಾಂತಮುಮುಕಾರಾಂತಮುಂ ಯಕಾರಾಂತಮುಂ ಸ್ವಭಾವದಿಂ ಲಿಂಗಮಪ್ಪುವು . . . ಉಕಾರಾಂತಕ್ಕೆ – ಪಶು, ಶಿಶು, ರಿಪು, ಭಾನು (ಶಮದ. ೮೪ ವೃತ್ತಿ, ಪ್ರಯೋ); ಕೆಲವು ಶಬ್ದಗಳು ಮಾತ್ರ ಮೊದಲಿನಿಂದಲೂ ಉಕಾರಾಂತಗಳಾಗಿಯೇ ಇವೆ – ಕಱು, ತುಱು, ಪುಱು ಇತ್ಯಾದಿ (ಕೈಪಿಡಿ. ೬). [ಉಕಾರ + ಅಂತ್ವ]

ಉಕಾಲ್ (ನಾ). ವಾಂತಿ. 'ಉಕಾಲ್ ಜುಲಾಬ್' ಪರಾ.
[← ಹಿಂ. ಉಕಲಾಈ = ವಾಂತಿ, ಓಕರಿಕೆ]

ಉಕಾಲ್‌ಜುಲಾಬ್ (ನಾ). ವಾಂತಿಭೇದಿ; ಕಾಲರಾ (ಕಿ).
[ಉಕಾಲ್ + ಜುಲಾಬ್]

ಉಕುತಿ (ನಾ). = ಉಕ್ತಿ: ಅಲ್ಲೆನಬಹುದೆ ನಿನ್ನುಕುತಿಗಳನೆಂದನು ನಹುಷನರಸಂಗೆ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೧೩–೬೦). [< ಸಂ. ಉಕ್ತಿ]

ಉಕುತಿಚಾಪಳ (ನಾ). ಮಾತನಾಡುವ ಬಯಕೆ; ಮಾತಿನ ಚಾಪಲ್ಯ: ಶಿಖಂಡಿ ನಿಲು ಸಾಯಕದ ಮೊನೆಯಲಿ ಮಾತನಾಡುವು ದುಕುತಿಚಾಪಳವೇಕೆನುತ ಕಣೆಗೆದಱಿದನು ದ್ರೋಣ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೨–೪೦). [ಉಕುತಿ + ಚಾಪಳ]

ಉಕುತಿಸು (ಕ್ರಿ). ಹೇಳು; ವರ್ಣಿಸು: ಸಕಲ ಬಲವ ಕೂಡಿಕೊಂಡು ವಿಭೀಷಣ ಕಕುಭಪತಿಗಳೊಡಗೂಡಿ ಅಕಲಂಕಚರಿತ ನಡದು ಪೋದುದ ನಿನ್ನುಯುಕುತಿಸಲೆನ್ನಳವಲ್ಲ (ಅಂಜಚ. ೬–೬೭). [ಉಕುತಿ + –ಇಸು$_3$]

ಉಕ್ಕಂದ$_1$ (ನಾ). ೧. ತುಂಬಿ ತುಳುಕಾಡುವಂತಹ ಸ್ಥಿತಿ; ಅತಿಶಯ; ಹೆಚ್ಚಳ; ಉಕ್ಕುವಿಕೆ: ಬಂದಮರ್ದಿನ ತಾಯ್ಗಡಲೆಂಬಂದ ಮನುಕ್ಕಂದಮಾಗಿ ತಳೆದೆಸೆದಿರ್ಕುಂ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೨–೭೧); ಕಂದಂಗಳ್ . . . ತನಿರಸದುಕ್ಕಂದಂಗಳ್ (ಗಿರಿಕ. ೧–೧೨); ಇಕ್ಕಿದನಾಜಿಯೊಳಾ ರಾಮನ ಶೌರ್ಯದುಕ್ಕಂದವನೇನನೆಂಬೆ (ಕುರಾಸಾಂ. ೧೬–೪೫); ಕಲಿತನದೊಳುಕ್ಕಂದದಾತ ನೀನೇಕಂದವಳಿದೆ ರಣದೊಳಗೆ ಕಂದ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೩–೫೫); ಉಕ್ಕಂದವಾಗಿ ತುಂಬಿದ ಗಾನರಸವನು ದಿಕ್ಕು ದಿಕ್ಕಿಗೆ ಚಿಮ್ಮುವಂತೆ (ಭರಚ. ೫–೬೨); ಈ ಯುಗದಲ್ಲಿ ಭಕ್ತಿರಸವು ಉಕ್ಕಂದವಾಗಿ ಹರಿಯಿತು (ಕಸಾಚ. ೧೪೮). ೨. ಉತ್ಸಾಹ; ಹುಮ್ಮಸ್ಸು; ಹುರುಪು: ಉಕ್ಕಂದದರಸುಗುವರರಾಸೆವಟ್ಟು ಕಣ್ಣಿಕ್ಕಿ ದಾರಿಯ ನೋಡಲೆಯ್ದಿ ಸೊಕ್ಕುಜವ್ವನೆ ಚಾಂಗು ಭಲ ಜಯಯೆನಲು ಪಲ್ಲಕ್ಕಿಯಿಂದಿಳಿದಳಾ ನೀಱೆ (ಭರಚ. ೫೫–೭೫); ಪೆಕ್ಕಳಿಸಿದುಕ್ಕಂದದ ದಟಂದೆ ಸುರಥನಱಸಿದನಚ್ಯುತಾರ್ಜುನರನು (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೪–೬); ಕುಕ್ಕುಟಗಳ . . . ಉಕ್ಕಂದದೆ ಕಾದಿಪರಸುಮಕ್ಕಳ ಮೊತ್ತ ಕಿಕ್ಕಿರಿದೆಸೆ ದುದರ್ತಿಯೊಳು (ಕಂನವಿ. ೭–೧೨); ಎಲ್ಲರೂ ಅಂದಿನ ಉಕ್ಕಂದವನ್ನು ನೋಡಿ ಆಶ್ಚರ್ಯಚಕಿತರಾದರು (ಅನ್ನ. ೬೯).
[ಉಕ್ಕು$_1$ (< ಉರ್ಕು$_1$) + ಅಂದ]

ಉಕ್ಕಂದ$_2$ (ನಾ). ಉಕ್ಕಿನ ರೀತಿ; ಬಲವುಳ್ಳುದು; ಶಕ್ತಿಯುತ ವಾದುದು: ಶ್ರೀಚಂನಕೇಶವನಾಥದೇವರ ಶುಕನಾಸಿಕೆಯ ಮತ್ಸಕಲ್ಲುಗಳ ಜೀರ್ಣಕ್ಕೆ ಕೊಟ್ಟ ಉಕ್ಕಂದದ ನಾಲ್ಕು ಕಂಬವನು ನಿಲ್ಸಿ (ಎಕ. V, ಬೇಲೂರು. ೫೨–೧೬; 1381 ?). [ಉಕ್ಕು$_3$ (< ಉರ್ಕು$_3$) + ಅಂದ]

ಉಕ್ಕಂದ$_3$ (ನಾ). ಎರಡು ತೊಲೆಗಳಿಗಾಗಲಿ, ಜಂತೆಗಳಿಗಾಗಲಿ ನಡುವೆ ಬಟ್ಟೆ ಹರಹಲು ಜೋಡಿಸಿದ ಗಳು ಅಥವಾ ಮರದ ಪಟ್ಟಿ, —ಬೊಂಬಿನ ತುಂಡು (ಕಿ). [?]

ಉಕ್ಕಂದಿ (ನಾ). ಉಕ್ಕಂದವನ್ನುಳ್ಳವನು; ಅತಿಶಯವನ್ನುಳ್ಳವನು; "ಆಧಾರವಸ್ತು; ಆಶ್ರಯ; ಊರೆ" (ಉದ್ಭದೇ. ಕೋಶ); ಭಜಿಸುವೆಂ ನಂದಿಯಂ ಸಂತತಾನಂದಿಯಂ ವಿನುತರುಕ್ಕಂದಿಯಂ ಶಿವ ನಂದಿಯಂ (ಉದ್ಭದೇ. ೧–೧೧). [ಉಕ್ಕಂದ$_1$ + –ಇ$_2$]

ಉಕ್ಕಡ$_1$, ಉಕ್ಕಳ, ಊಕಡ (ನಾ). ೧. ಊರಿನ ಅಥವಾ ನಗರದ ಗಡಿ,—ಎಲ್ಲೆ: ಗರಟಗೆಯುಕ್ಕಡದ ವಿಯಚ್ಚರರಂ ಪೇಸೇಱೆಕೊಂದರೋ (ಶಾಂತಿಪು. ೩–೧೦೦); ಅಳರದಿರ್ದ ತಲೆಗಾಪಿನಾಳುಕ್ಕಡವಾಳ ಮೇಲಿಕ್ಕಿ ಉಕ್ಕಡದಾಳ್ ಪುರವಟ್ಟಗೆಯಾಳ ಮೇಲಿಕ್ಕಿ (ಗದಾಯು. ೯–೩೨ ವ); ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಉಕ್ಕಡಗಳನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸಿ ಅಲ್ಲಿ . . . ಸೈನ್ಯಗಳನ್ನಿಟ್ಟು (ಕೃವಾಉ. ೨೪೧). ೨. ಮುಂಗಾವಲು ಪಡೆಯ ನೆಲೆ; ಪಹರೆಯ ನೆಲೆ; ತಂಗುವ ಜಾಗ: ಎಸೆವ ಪಂಚಾಕ್ಷರಿಯೆ ಪರಮನರಮನೆ ನೋಡ ಪಸರಿಸುವ ಪುಣ್ಯಂಗಳೊಪ್ಪುವ ಮುಗಿಲ್ನೋಡ ಸತ್ಯಂಗಳುಕ್ಕಡಂ ಸರ್ವನರಮನೆ ಯೊಳಗೆ ಸತ್ಯಂಗಳೆಚ್ಚಱಿಕೆ ಶಂಕರನ ಸಭೆಯೊಳಗೆ (ತಿರುರ. ದೇ. ೩–೬); ಹೃದಯಪ್ರಿಯರಂತೊಱಗಿದ ಪದದೊಳ್ ಗರಟಗೆಯ ಜಾವದುಕ್ಕಡ ದುಲಿ ಮಱ್ಗಿದ ಪೊತ್ತು ಸೂಱ್ಗೆ ಕರುಮಾಡದ ಪಕ್ಕದೊಳಿರ್ದ ಪಟ್ಟ ದಾನೆಯ ಬದಗಂ (ಯಶೋಚ. ೨–೨೭); ಒಳಗೆ ತೊಳಲಿಕೆಯುಕ್ಕಡಕೆ ಕಳವಳಿಸಿ ಹಾಯಿದರೊಮ್ಮೆ ಮತ್ತಂ ತಲೆಮಿಡುಕದಾಲಿಸಿ ನಿಧಾನಿಸಿ ಸಾರಿ ದರು ಮರನ (ಕುವ್ಯಾಗ. ೯–೩); ಲಕ್ಕುಂದಿಯ ಬೊಮ್ಮ ಬೊಕ್ಕಸ ದೌಬಳ ಮಿಕ್ಕಮನದ ಚೆನ್ನ ಚಿಕ್ಕ ಉಕ್ಕಡದಲ್ಲಿ ಹರಿದಿಱುವ ನಾಗಣನೆಂಬ ಮಿಕ್ಕ ಭಟರ ಕಳುಪಿದನು (ಕುರಾಸಾಂ. ೧೯–೯೬). ೩. ಸುಂಕದ ಕಟ್ಟೆ; ಗಡಿಯಲ್ಲಿ ತೆರಿಗೆಯನ್ನು ವಸೂಲ್ಮಾಡುವ ಸ್ಥಳ: ಸರಹದ್ದಿನ ಉಕ್ಕಡ ಮಾರ್ಗಗಳಲ್ಲು (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೯೦); ಗುರುಗಳು ಸ್ವಲ್ಪದೂರ ಸವಾರಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಊರ ಉಕ್ಕಡದ ಹತ್ತಿರ ಬರಲು, ಅಲ್ಲಿದ್ದ ಸುಂಕದವನು ಇವರುಗಳನ್ನು ಕಂಡು ಓಡಿಬಂದು ಅಡ್ಡಹಾಕಿದನು (ನಗೆಗ. ೫೩); ಭಾರತದ ಮೂರು ಉಕ್ಕಡಗಳು ಪಾಕಿಸ್ಥಾನಕ್ಕೆ ಕೊಡಲ್ಪಟ್ಟುವು (ನವಭಾ. ೨೦–೧೧–೧೯೫೯). **ಉಕ್ಕಳ**: ೨. ಕಡೆಯ ಮಾತೇಕಿನ್ನು ಸರ್ವಬಲವ ಕೂಡಿ ನಡೆದು ಸಾಂಬಳ್ಳಿಯ ಮುತ್ತಿಬಿಡದೆ ಸೆಳೆದು ಭಂಗಿಸಿ ದಲ್ಲದೆ ನಮ್ಮ ಪೊಡವಿಗುಕ್ಕಳವಿಲ್ಲೆಂದ (ಕಂನವಿ. ೧೭–೬೮). **ಊಕಡ**: (ರೈಸ್‌ಗೆ. ೫೬೯).
[ಊರ್ + ಕಡ./ ತಮಿ. ಮಲ. ಉಕ್ಕಳಂ = ರಾತ್ರಿಯ ಕಾವಲು; ತುಳು. ಉಕ್ಕಡ, ಉಕ್ಕುಡ; ತೆಲು. ಉಕ್ಕಳ = ಗಡಿಕಾವಲು. / ಸಂ. ಉದ್ಘಾಟ]

ಉಕ್ಕಡ$_2$ (ನಾ). ಬಾವಿಯ ಹಗ್ಗದ ತುದಿಗೆ ಕಟ್ಟುವ ತಲೆಕಣ್ಣಿ; ಹಗ್ಗದ ಕುಣಿಕೆ: ಮೂಡಲಸೀಮಿಂದ ನೂರು ಜಂಗಮರ ಕರಸಿ ಉಕ್ಕಡ ಮೂಗ್ದಾರ ಹಾಕ್ಸೇನು ಹಗ್ಗಕೊಟ್ಟು ಕಳ್ಳ ಬಸವನ ಕಟ್ಟಿಸ್ಯೇನು (ಹಳ್ಳಿಬಾ. ೨೯–೧೩); ಕೊಡಕ್ಕೆ ಕಟ್ಟಬೇಕಾದ ಉಕ್ಕಡವನ್ನು ಅವಳು ತನ್ನ ಕೊರಳಿಗೆ ಕಟ್ಟಿಕೊಂಡಳು (ನಿರಾಭ. ೪೬). 'ಉಗ್ಗ$_3$' ಪರಾ.
[< ಸಂ. ಉದ್ಘಾಟಕ = ನೀರೆತ್ತುವ ಕಪಿಲೆ]

ಉಕ್ಕಡ$_3$, ಉಕ್ಕುಡ (ಗು). ಅತಿಶಯವಾದ; ಹೆಚ್ಚಾದ: ಎಕ್ಕಡ ಮೆಟ್ಟಹ ಎಕ್ಕಲ ಬಂಟರು ಉಕ್ಕಡ ಗಾತ್ರದ ಉಕ್ಕಡದವರು ಕಕ್ಕಡ ಹೊತ್ತಿಸಿ (ಗರಿ. ೬೬–೩). **ಉಕ್ಕುಡ**: 'ಉಕ್ಕುಡಿಸು' ಪರಾ.
[< ಸಂ. ಉತ್ಕಟ ?]

ಉಕ್ಕಡಗಹಳೆ, ಉಕ್ಕಡಗಾಳೆ (ನಾ). ಉಕ್ಕಡದವರು ಊದುವ ಕಹಳೆ; ಕಾವಲಿನವರು ಎಚ್ಚರಿಕೆಗಾಗಿ ಜಾವದ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಊದುವ ಕಹಳೆ: ತಿರುಗುವ ಲಗ್ಗೆ ಉರುವ ಉಕ್ಕಡಗಹಳೆ ಬಿಡದೆ ಚೀರುವ ಹೆಗ್ಗಾಳೆ (ಕುಮಾಸಾಂ. ೩೧೮). **ಉಕ್ಕಡಗಾಳೆ**: ಮನಸಿಜನುಕ್ಕಡ ಗಾಳೆಗಳಿಂಚರವೆನೆ ಕೂಗಿದವು ಕೋಗಿಲೆಗಳು (ಸೊಬಸೋ. ೩–೧೭); ಹೆಕ್ಕಳ ದಿಂದೊದಱುವ ಕೊಂಚೆಗಳ ದನಿಯುಕ್ಕಡಗಾಳೆ ಸೊಲ್ಲಿಸುವ ಜಕ್ಕವಕ್ಕಿ ಗಳಿಂಚರದ ಪಿರಿಯ ನಾದ (ಮೋಹತ. ೬–೧೬).
[ಉಕ್ಕಡ$_1$ + ಕಹಳೆ]

ಉಕ್ಕಡಗಾಳೆ 'ಉಕ್ಕಡಗಹಳೆ' ನೋ.

ಉಕ್ಕಡಗೊಳ್ಳ (ನಾ). ಉಕ್ಕಡದ ಹತ್ತಿರದ ಕೊಳ್ಳ: ಉಕ್ಕಡಗೊಳ್ಳ ಇಪೂ ಆಚಂದ್ರಾರ್ಕ್ಕಸ್ತಾಇ ಮಂಗಳ ಮಹಾಶ್ರೀ (ಎಕ. XIV, ಮಳವ. ೧೩೫–೮; 1405). [ಉಕ್ಕಡ$_1$ + ಕೊಳ್ಳ]

ಉಕ್ಕಡಬಾಗಲು 'ಉಕ್ಕಡಬಾಗಿಲು' ನೋ.

ಉಕ್ಕಡಬಾಗಿಲು, ಉಕ್ಕಡಬಾಗಲು (ನಾ). ಊರಿನ ಗಡಿಯಲ್ಲಿರುವ ಬಾಗಿಲು: ಆ ಪಟ್ಟಣವು ಉಕ್ಕಡಬಾಗಿಲು ಪೇಟೆಯ ಬಾಗಿಲು ಕೋಟೆಯ ಬಾಗಿಲು (ಕೃವಾಅ. ೨೦೭). **ಉಕ್ಕಡಬಾಗಲು** (ಕಿ).
[ಉಕ್ಕಡ$_1$ + ಬಾಗಿಲು (< ಬಾಗಿಲ್)]

ಉಕ್ಕಡಮನೆ (ನಾ). ಉಕ್ಕಡದಲ್ಲಿರುವ ಮನೆ; ಸುಂಕದ ಕಟ್ಟೆ (ಉಕ. ಕಿ). [ಉಕ್ಕಡ$_1$ + ಮನೆ]

ಉಕ್ಕಡಹೊಲ (ನಾ). ಊರಿನ ಎಲ್ಲೆಕಟ್ಟಿನ ಹೊಲ (ಉಕ. ಕಿ).
[ಉಕ್ಕಡ$_1$ + ಹೊಲ (< ಪೊಲ)]

ಉಕ್ಕರಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಬಾಡಿಸು; ತಾಳಿಸು; ಹುರಿ: ಮೊದಲು ತುಪ್ಪದೊಳುಕ್ಕರಿಸಿ ಸವಿಯುಮಂ ಹಡೆದ ಬದನೆಯೆಳಗಾಯ ಹೋಳಂ ಹಾಕಿಕೊಂಡು ತುಪ್ಪದೊಳು ಪರಿಮಳವಿಕ್ಕಿ (ಸೂಪಶಾ. ೪-೬); ಉಕ್ಕರಿಸಿಕೊಂಡ ಬದನೆಯ ಕಾಯ್ಗೆ ಮೆಣಸುಪ್ಪನಿಕ್ಕಿ ಪಲಬಗೆಯ ಭಾಗೆಯ ಮಾಡಿ (ಸೂಪಶಾ. ೪-೩). ೨. ಕುದಿಸು; ಕುಚ್ಚು; ಬೇಯಿಸು: ತನಿವಾಲೊಳುಕ್ಕರಿಸಿದಕ್ಕಿ ತಣ್ಣೀರೊಳಗೆ ನನೆದಕ್ಕಿಯಿವನು ಸರಿಗೂಡಿ ಹಾಲೊಳಗರೆದದನು ಹರಿಯಣಕೆ ತಡಹಿ (ಸೂಪಶಾ. ೧-೬೧); ಉತ್ತಮದ ಸೊಜ್ಜಿಗೆಯ ನನೆಹಿ ನೀರಂ ಹಿಂಡಿ . . . ಹಾಲೊಳಗುಕ್ಕರಿಸಿದಕ್ಕಿಯವೊತ್ತಿ ಹಾಲಿಂದೆಱೆದು (ಸೂಪಶಾ. ೧-೨೨). [? + -ಇಸ್ಸು$_3$]

ಉಕ್ಕಲ್, ಉಕ್ಕಲು (ನಾ). ಉಕ್ಕುವಿಕೆ; ಹೆಚ್ಚಿಗೆ; ಅತಿಶಯ; ವೃದ್ಧಿ. 'ಉಕ್ಕಲಿಸು$_1$' ಪರಾ. **ಉಕ್ಕಲು**: ಬೆಳೆ ಉಕ್ಕಲಾಡತಾವು (ಜಾನಕೋ. ೧೯). [ಉಕ್ಕು$_1$ (< ಉರ್ಕು$_1$) + -ಅಲ್$_2$]

ಉಕ್ಕಲ (ನಾ). (?): ಕಡಿಯಾಣದುಕ್ಕಲದ ಮೊಗಮುಟ್ಟು ಮುಂತಾದ ಸಂಜೋಗಕಿಕ್ಕಿರ್ದ ಕಳಿಗೆಗಳೊಳೆಡವಿಡದೆ ಕೀಲಿಸಿದ ಮುಕ್ಕಣ್ಣ ರುದ್ರಾಕ್ಷೆಯಿಂ (ಚೀರಮ. ೧೧-೪೩). [?]

ಉಕ್ಕಲಿಕೆ (ನಾ). ಉಕ್ಕುವಿಕೆ; ಉಬ್ಬು: ವಿಧುವನು ಕಂಡುಕ್ಕಲಿಕೆಯನಾ ಜಲನಿಧಿ ಪಡೆದಂತೆ ಪಡೆದುದು (ಗೋಮಟೇ. ೯-೧೦೯).
[ಉಕ್ಕಲ್ + -ಇಕೆ]

ಉಕ್ಕಲಿಸು$_1$, ಉಕ್ಕಳಿಸು$_1$ (ಕ್ರಿ). ಉಬ್ಬು; ಕೊಬ್ಬು; ಕೈಮೀರು; ಹೆಚ್ಚು: ತಕ್ಕನ ತೆಱದಿಂ ನೀನುಱದುಕ್ಕಲಿಸಿದೆಯಕ್ಕುಮಾದೊಡಿನ್ನುಂ . . . ಪೊಕ್ಕಿರ್ದಮರೇಂದ್ರನ ಮಱೆವೊಕ್ಕೊಡಮಾಂ ಕೊಲಿಪೆನೆನ್ನ ಮುಳಿಸನೆ ಸಲಿಪೆಂ (ಬಂಹರಿ. ೮-೬೭); ಕೆಡಹಿಕೊಳ್ಳಿನ್ನೀತನಾಳ್ದನ ಜಡಿದು ನುಡಿದುಕ್ಕಲಿಸಿ [ಪಾಠಾಂ. ದಿಕ್ಕರಿಸಿ] ಹೋಹನೆ (ಪ್ರಭುಲೀ. ೧೩-೧೪). **ಉಕ್ಕಳಿಸು$_1$**: ರಸದಿಂದುಕ್ಕಳಿಸಿ ಪಾಯ್ವ ಪೆರ್ದೊಱೆಗಕ್ಕುಮೆ ತಡೆ ಪಳ್ಳದಿಂಟೆ ಕಿಱುದೊಱೆಗೆಱೆಗಳ್ (ಚಿಕವಿ. ೧-೧೫). [ಉಕ್ಕಲ್ + -ಇಸ್ಸು$_3$]

ಉಕ್ಕಲಿಸು$_2$, ಉಕ್ಕಳಿಸು$_2$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಸಡಿಲವಾಗು; ತಪ್ಪಿಸಿಕೊ; ಕಳಚಿಕೊ: ನಾಸಿಕದೊಳ್ ಧೊಕ್ಕನೆ ಪನಿಸುಗೆ ವಿಷದಿಂದುಕ್ಕಲಿಕುಂ ಸರ್ಪದಷ್ಟಂ (ಖಮದ. ೭-೫೨); ಅಲಕಿ ಮುಂದೈದಡರೆ ರವಿಯುಕ್ಕಲಿಸುವನೆ . . . ಶಶಿರಾಜನೆಂದಾನುಳುಹಿದೆನು . . . ಎಂಬವೊಲು ಕತ್ತಲೆ ಜಗಂಗಳ ತೀವಿದುದು (ಜೀವಂಚ. ೧೭-೧೫). ೨. ಮರೆಮಾಚು; ಬಚ್ಚಿಡು: ಎಲೆ ತರುವಲಿ ಬಟ್ಟಲ ಪಾಲ್ ನೆಲಕೊಕ್ಕುದೊ ನೀನೆ ಪೀರ್ದೆಯೋ ಪೇಳಿದನುಕ್ಕಲಿಸದೆ (ವೃಷವಿ. ೯-೮೮). ೩. ಸಡಿಲು; ಬಿಟ್ಟು ಹೋಗು: ಎಕ್ಕೆಯ ಪಾಲ್ಗಳ ವಿಷಮಂದುಕ್ಕಲಿಕುಂ ತೈಲಟಂಕಣಾಂಬುಗಳಿಂದಂ (ಖಮದ. ೨-೫೨). **ಉಕ್ಕಳಿಸು$_2$**: ೧. ಹೊಲೆಯೊಡಲ ಮಮತಾಭಿಮಾನದ ಬಲೆಗೆ ಸಿಕ್ಕಿರ್ದಿಂದಿನಲಿವುಕ್ಕಳಿಸಿ ಬದುಕಿದೆನೆನುತ ಪಿಂಗಳೆ ತೂಗಿದಳು ಶಿರವ (ನಿಭಾಗ. ೧೧-೧೫-೧೯). [ಉಕ್ಕಲ ? + -ಇಸ್ಸು$_3$]

ಉಕ್ಕಲು 'ಉಕ್ಕಲ್' ನೋ.

ಉಕ್ಕಳ 'ಉಕ್ಕಡ$_1$' ನೋ.

ಉಕ್ಕಳಂ (ಅ). ಅತಿಶಯವಾಗಿ; ಹೆಚ್ಚಾಗಿ: ದಿಕ್ಕುದಿಕ್ಕಿನ ನೃಪಾಲಕರಿತ್ತ ಕರಿತುರಗ ಕಿಕ್ಕಿಂಧಮಾಗಿರಲ್ ಗಜನಗರವೆಂಬ ಪೆಸರುಕ್ಕಳಂ ಸೊಬಗಾದುದಾ ಭೀಮಪಾರ್ಥರ ಪರಾಕ್ರಮದೊಳು (ಲಕ್ಷ್ಮಭಾ. ೧-೩೨-೫). [< ಸಂ. ಉತ್ಕಟಂ]

ಉಕ್ಕಳಿಕೆ (ನಾ). ಮೊಗ್ಗು: ನುಣ್ಗಳಿ ಕರ್ದುಂಕದ ರಸವೊಸರ್ವ ರಸಾಲದೊಲ್ ಪಿಕವು ಬಳಸದುಕ್ಕಳಿಕೆ [ಪಾಠಾಂ. ತ್ಕಳಿಕೆ]ಯೊಲು . . . ಮೀಸಲ್ದಳೆದ (ಮದೇಪು. ೭-೫೧). [< ಸಂ. ಉತ್ಕಲಿಕಾ]

ಉಕ್ಕಳಿಸು$_1$ 'ಉಕ್ಕಲಿಸು$_1$' ನೋ.

ಉಕ್ಕಳಿಸು$_2$ 'ಉಕ್ಕಲಿಸು$_2$' ನೋ.

ಉಕ್ಕಾಡು (ಕ್ರಿ). ಉಕ್ಕಿಹರಿ; ಪ್ರವಹಿಸು: ಊಡುತವೆ ಮೊಲೆಗಳನು ತೃಪ್ತಿಯ ಮಾಡದಾ ನಿಜಜನನಿ ಹಾಲುಕ್ಕಾಡಿ [ಪಾಠಾಂ. ಅಕ್ಕಾಡಿ] ತೊಲೆಯಲೆನುತ್ತ ಹೋಗಲು ಹರಿ ಕನಲ್ದಳುತ (ನಿಭಾಗ. ೧೦-೯-೨೭).
[ಉಕ್ಕು$_1$ (< ಉರ್ಕು$_1$) + ಆಡು$_1$]

ಉಕ್ಕಾಸು (ನಾ). ನೀರಿನ ಮೇಲೆ ತೇಲಿಬರುವ ಸಾಧನ; ತೆಪ್ಪ (?): ಹರುವ ಹೆದ್ದೊರೆಯೊಳುಕ್ಕಾಸು ಈಸುಕಾಯಿ ಹರಗೋಲು ತಪ್ಪಿ ಕೈಸೋತು ಕಡಿಗೆ ಬರುವ ಮನುಜ ನಡುವೆ ಮುಣಗುವ ಪರಿಯಂತೆ (ಮೋಕ್ಷದೀ. ೨೦-೧). [?]

ಉಕ್ಕಿಸು (ಕ್ರಿ). ಉಕ್ಕುವಂತೆಮಾಡು; ಹೊರಸೂಸು: ನನ್ನಯ ಹರುಷಜಲಧಿಯನುಕ್ಕಿಸಲು ಬೇಕೆನಲು ಕೇಳಿದು ಭೀಷ್ಮನಿಂತೆಂದ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೧-೨೨); ಅಕ್ಕನಿಲ್ಲಿ ಕರೆಯಲಿಲ್ಲ ಮಕ್ಕಳನ್ನು ಪಡೆಯಲಿಲ್ಲ ದುಃಖಗೊಂಡು ಕಣ್ಣೀರನು ಉಕ್ಕಿಸಿದರೆ ಬಿಡನು ಯಮನು (ಪುರಂದ. ೨-೪೯-೨); ಹಾಲುಕ್ಕಿಸುವ ಶಾಸ್ತ್ರ ಮಾಡಬೇಕು (ರೂಢಿ).
[ಉಕ್ಕು$_1$ (< ಉರ್ಕು$_1$) + -ಇಸ್ಸು$_3$]

ಉಕ್ಕಿಱಿ (ಕ್ರಿ). ಉಕ್ಕಿ ಹರಿ; ಅತಿಶಯವಾಗು: ರಕುತದ ರಸದ ರಂಜಣಿಗೆಗಳದೊಂದೆಸೆಯ ನಿಱಿಗರುಳ ಹೂದಂಡೆಗಳಲುಕ್ಕಿಱಿವ ಕಳುಗೊಡನೆಡೆಗಳಲಿ ಕುಕಿಲಿಱಿದು ಕುಣಿವಸುರೆಯರ ಕಂಡುಗುಳಿದನು ಕಲಿಹನುಮ (ತೊರರಾ. ೫-೨-೩೫); ಉಕ್ಕಿಱಿವ ಕೋಪಾಗ್ನಿ ದಳ್ಳಿಸಿ ದಿಕ್ಕುಗಳನಳ್ಳಿಱಿಯೆ ಲಕ್ಷ್ಮಣನೆಕ್ಕತುಳದಲಿ ಬಂದನು (ತೊರರಾ. ೨-೩-೧೦). [ಉಕ್ಕು$_1$ (< ಉರ್ಕು$_1$) + ಇಱಿ$_1$]

ಉಕ್ಕು$_1$ 'ಉರ್ಕು$_1$' ನೋ.

ಉಕ್ಕು$_2$ 'ಉರ್ಕು$_2$' ನೋ.

ಉಕ್ಕು$_3$ 'ಉರ್ಕು$_3$' ನೋ.

ಉಕ್ಕುಂದೊಱೆ 'ಉರ್ಕುಂದೊಱೆ' ನೋ.

ಉಕ್ಕುಟೊಪ್ಪಿಗೆ (ನಾ). ಉಕ್ಕಿನಿಂದ ಮಾಡಿದ ಟೊಪ್ಪಿಗೆ: "ಉಕ್ಕುಟೊಪ್ಪಿಗೆ; ಸೀಸಕ; ಶಿರಸ್ತ್ರಾಣ" (Helm. ಇಂಕನಿ.).
[ಉಕ್ಕು$_3$ (< ಉರ್ಕು$_3$) + ಟೊಪ್ಪಿಗೆ]

ಉಕ್ಕುಡ 'ಉಕ್ಕಡ$_3$' ನೋ.

ಉಕ್ಕುಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಅತಿಶಯವಾಗು; ಪ್ರಬಲವಾಗು: ಈ ಧರ್ಮವು ಅರ್ಥಕಾಮಗಳನ್ನೂ ಪುರುಷಾರ್ಥಗಳನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿಬಿಡುತ್ತದೆ . . . ಆದರೆ, ಧರ್ಮದಲ್ಲುಕ್ಕುಡಿಸಿ ಕಾಮದಲ್ಲಿ ಅಣೆಗಟ್ಟುವಡೆದ ಆ ತ್ರಿವರ್ಗದ ಹೊನಲು ಮತ್ತೇನಾಗಬೇಕು? (ನಾಡೋಜ. ೩೫೪); ಶ್ರೀಮಧ್ವಾಚಾರ್ಯರಿಂದ ಉಕ್ಕುಡಿಸಿದ ದ್ವೈತಮತ (ತುಳುನಾ. ೨೪೧).
[ಉಕ್ಕುಡ (< ಉಕ್ಕಡ$_3$) + -ಇಸ್ಸು$_3$]

ಉಕ್ಕುಬಾವಿ (ನಾ). ಚಿಲುಮೆಯಂತೆ ಮೇಲೆ ನೀರು ಚಿಮ್ಮಿತುಂಬುವ ಬಾವಿ: ಉಕ್ಕುಬಾವಿ (Artesian Wells. ಪಾರಿನಿ. ೬).
[ಉಕ್ಕು$_1$ (< ಉರ್ಕು$_1$) + ಬಾವಿ]

ಉಕ್ಕುಲ (ನಾ). ಉತ್ಕೃಷ್ಟವಾದ ಕುಲ: ಕೃತಾಂತನ ಪಾಳೆಯಕೆ ಹೋಹಾಗಲುಕ್ಕುಲವುಂಟೆ (ಪ್ರಹ್ಲಾಚ. ೮–೬೦).

[< ಸಂ. ಉತ್ಕುಲ]

ಉಕ್ಕುಸುಣ್ಣ (ನಾ). ಕುದಿಯುವ ಸುಣ್ಣ: "ಉಕ್ಕುಸುಣ್ಣ – ಕುದಿಯುವ ಸುಣ್ಣ" (ಜಾನಕೋ. ೧೯). 'ಕುದಿಸುಣ್ಣ' ಪರಾ.

[ಉಕ್ಕು$_1$ (< ಉರ್ಕು$_1$) + ಸುಣ್ಣ]

ಉಕ್ಕುಸೊಕ್ಕು (ನಾ). ಅತ್ಯಧಿಕವಾದ ಗರ್ವ; ಉಕ್ಕಿ ಹರಿಯುವ ಸೊಕ್ಕು: ನಕ್ಕರೊಬ್ಬರನೊಬ್ಬರೀಕ್ಷಿಸುತಕ್ಕಟೀ ಸತಿಗೇಕೆಯವ್ವನದುಕ್ಕು ಸೊಕ್ಕಿನ ಹರೆಯವೇಕೀ ತೇಜವೀ ರೂಪು (ನಿಭಾಗ. ೧೦–೩೭–೩೧).

[ಉಕ್ಕು$_1$ (< ಉರ್ಕು$_1$) + ಸೊಕ್ಕು$_3$ (< ಸೊರ್ಕು$_2$)]

ಉಕ್ಕುಳ್ಕು (ಕ್ರಿ). ಸೊಕ್ಕು ಅಡಗು; ಶಕ್ತಿಗುಂದು: ಜಿನಧರ್ಮಾಂಭೋಧಿ ಪೆರ್ಚುತ್ತಿರೆ ಕುಸಮಯ ನೀರೇಜಮುಕ್ಕುಳ್ಕೆ ವಿದ್ವಜ್ಜನಭಾಸ್ವತ್ಕೈರವಕ್ಕಭ್ಯುದಯಮೊದವೆ (ಎಕ. VIII (5), ಸೊರಬ. ೫೮೭–೪೮; 1207).

ℙ ಈ ಶಬ್ದ ಉಕ್ಕಳ್ಕು ಎಂಬುದರ ಅಪಲಿಖಿತವಿರಬಹುದೆ?

[ಉಕ್ಕು$_2$ (< ಉರ್ಕು$_2$) + ಉಳ್ಕು$_0$]

ಉಕ್ಕೆ 'ಉಟ್ಕೆ' ನೋ.

ಉಕ್ಕೆಲ (ನಾ). (?): ಉಕ್ಕೆಲರಂತೆ ಪೆಣಗುತ ತೆಕ್ಕೆಯೊಳ್ ಬಿದ್ದು ಚೂರಿ ಬಾಕುಗಳಿಂದ ಸಿಕ್ಕಸಿಕ್ಕಲ್ಲಿಱಿದಾಡಿ (ಬಿಜ್ಜರಾ. ೧೨–೫೫). [?]

ಉಕ್ಕೆವ$_1$, ಉರ್ಕೆವ (ನಾ). ೧. ಮೋಸ; ಕಪಟ; ಠಕ್ಕು: "ಉಕ್ಕೆವಮೆಂದು ಠಕ್ಕು" (ಶಮದ. ನ. ೩೪೩ ಪ್ರಯೋ); ಗುರುಗಳ್ಗೆ ತಮ್ಮುಕ್ಕೆವದಿಂ ತಪಂಬಟ್ಟುದನಾಳೋಚಿಸಿ ಪ್ರಾಯಶ್ಚಿತ್ತಂಗೊಂಡು ಪಡಿಕಮಣಂಗೆಯ್ದು (ವಡ್ಡಾರಾ. ೬–೨೭); ಜೂದಿನೊಳುಕ್ಕೆವದಿಂದೆ ಗೆಲ್ದ ನಿನ್ನವನಿತಳಂ (ಪಂಪಭಾ. ೭–೪೦); ನೀನೆನಗೆ ಬುದ್ಧಿವೇಱದೊಡಾನಱಿಯೆನೆ ವಾಮಯರ್ಕಳುಕ್ಕೆವಮಂ (ಪಂಚತಂ. ೧೫೬–೧೦). ೨. ಮೋಸಗಾರ; ವಂಚಕ; ಠಕ್ಕ: ಕುಡಿಯಲೊಲ್ಲದು ಪಾಲನೆಂದೊಡೆ ಕೂಸನೊಲ್ಲದೆ ನೊಂದು ತಾಯ್ ಬಿಡುವಳೇ ಮುನಿಸಿಂ ಧರಿತ್ರಿಯೊಳಂತೆ ನೋಡ ವಿವೇಕಿಯುಂ ಜಡರನುಕ್ಕೆವರಂ ಮಹಾದುರಿತಾನ್ವಿತರ್ಕಳನೊಳ್ಳಿತಂ ನುಡಿದು ಬೇಸಱದೆಯ್ದೆ ತಿರ್ದುಗು ಧರ್ಮಮಂ ತಿಳಿವನ್ನೆಗಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೭–೧೩೦). **ಉರ್ಕೆವ**: ೧. ವಿಜಯನೆಂಬ ಮಂತ್ರಿಯುರ್ಕೆವದಿಂದವರ ಪೇಟ್ದ ಮದವಕ್ಕಳಂ ನಿರಾಕರಿಸಿ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೪೦–೨೪); ಅದನೆಲ್ಲಂ ನೆಱೆ ಪೋಗಿ ಬಿಜ್ಜಣ ಮಹೀಪಾಲಂಗೆ ಜೈನರ್ಕಳುರ್ಕೆವದಿಂ ಪೇಳ್ದು ವಿರೋಧವಾಗೆ ಪಿರಿದುಂ ದೂಱುತ್ತಿರಲು (ಎಇ. V, ೨೪೮–೪೬; 1200).

[ದೇ. ‖ ತೆಲು. ಉಕ್ಕಿವ = ಮೋಸ; ಉಕ್ಕಿವುಡು = ಮೋಸಗಾರ]

ಉಕ್ಕೆವ$_2$ (ನಾ). ೧. ಉತ್ಸಾಹ; ಸಡಗರ: ಅಮ್ಮನ ಭಕ್ತನುಂ ಗುಣಗಣಾಶ್ರಯನಾತನ ತಮ್ಮನಪ್ಪ ಪುನ್ನಮನುಮಱ್ತಿಯಿಂ ಗುರುಸಮಕ್ಷ ಪರೋಕ್ಷ ವಿನೇಯ ವೃತ್ತಿಯಿಂದಮ್ಮನದುಕ್ಕೆವಂ ತಗುಳೆ ನಿರ್ವಹಣಸ್ಥಿತಿಗುಯ್ದರ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೨–೬೧); ಉರಿಯಂ ಕಾಱುವ ಕೆಂಡಮಂ ಕಱೆವ ಬಿಲ್ಲಂ ಕಂಡೆವಿಲ್ಲುಕ್ಕೆವಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೫–೭೮); ದಿಕ್ಕುಗಳೆಲ್ಲಮಂ ನೆಱೆಯೆ ಸಾಧಿಸಿ ಕಪ್ಪಮನೆಯ್ದೆ ಕೊಂಬೆನೆಂದುಕ್ಕೆವದಿಂದೆ ಪೋಪ ನರನಾಥನ ಸೇನೆಯ (ಬಾಧಪು. ೨–೧೬); ಉಕ್ಕೆವದಿಂ ತಟಂಬಿಡಿದು ಕಾಂತೆ ಬರುತ್ತಿರೆ (ನಳಚಂ. ೧೪೫). ೨. ಉತ್ಸವ; ಸಮಾರಂಭ: ಕಾಮದೇವ [ನುಕ್ಕೆವದಲ್ಲಿ]ಮುನ್ನಮೆ ಕಟ್ಟಿದ ಮಾಂದಳಿರ ತೋರಣಂಗಳೊಳಂ (ಕಾದಂಉ. ೭೮೩); ನಿಚ್ಚದ ಜಾತ್ರೆಯುಕ್ಕೆವಂಗಳನೊಡರ್ಚಿ (ಚಿಕವಂ. ೬೦–೧೫); ಪೇರುಕ್ಕೆವದ ಅಱ್ತಿಗೆಂದು ಬೊಮ್ಮನೆತ್ತಿದ ಬಾಂದಱೆಯ ಪೊಂಗಾವೆನೆ . . . ಪೊಂಬೆಟ್ಟಂ . . . ಕಣ್ಗೊಳಿಕುಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೭–೨). ೩. ಗರ್ವ; ಅಹಂಕಾರ; ದರ್ಪ: "ಪುಗ್ಗುಮುಕ್ಕೆವಮೆನ್ನಲ್ ಗಮ್ಮನೆ ಗರ್ವಮದಕ್ಕುಂ" (ಕವಿಕಂ. ೧೧೩). ೪. ಸಂಶಯ; ಸಂದೇಹ: ಲೆಕ್ಕವಿಲ್ಲದ ಸೇನೆಯನು ಹೊಕ್ಕು ತಿವಿದು ಕಲಕುವನೆ ಕುವರನ ನೀನುಕ್ಕೆವವನು ಬಿಟ್ಟು ಕಳುಪು (ಕುರಾಸಾಂ. ೧೭–೭೪). [?]

ಉಕ್ಕೆವಗುದುರೆ (ನಾ). ಮೋಸದ ಕುದುರೆ: ಪುರೋಪವನಮೆಲ್ಲಮಂ ತುಱಿದು ಪಲರ್ ಬಾಯ್ದೆಱೆದು ಪುಯ್ಯಲಿಡೆ ಕಡುಕೆಯ್ದುಕ್ಕೆವಗುದುರೆ ಪೊಱಲನಱಲಿಸಿತಾಗಳ್ (ಪಂರಾಮಾ. ೪–೧೦೬). [ಉಕ್ಕೆವ$_1$ + ಕುದುರೆ]

ಉಕ್ಕೆವಗೆಯ್ತ (ನಾ). ಮೋಸದ ಕೆಲಸ; ವಂಚನೆಯ ವ್ಯವಹಾರ: ಆಸೆಗಮಾಸೆಯಂ . . . ಉಕ್ಕೆವಕುಕ್ಕೆವಗೆಯ್ತಮಂ ಪೊಣರ್ಚುತ್ತುಮು ಪಾಯದಿಂ ಕಳಿಯೆ ಕೂಡುವನಂ ವಿಭು ಕಂಡು ಮೆಚ್ಚಿದಂ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೯೮೫ ಶೂದ್ರಕ); ಇನಿಯನೆ ಬೆಲ್ಲದಿಂದಿನಿಯನೀವನೆ ಆಃ ಪಿರಿದೀವನಿತ್ತುದಂ ನೆನೆವನೆ ಚಿಃ ಅದಂ ನೆನೆಯನುಕ್ಕೆವಗೆಯ್ತದ ಗಾಳುಗೆಯ್ದೆ ಕೂರ್ಪನೆ ಕಳೆ ಕೂರಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೫೨); ಪಾತಕಿಯ ಉಕ್ಕೆವಗೆಯ್ತಕ್ಕಗಿಯದೆ ಯಿನಿಸುಂ ಚೊಕ್ಕಳಿಕೆಯ ದೀವಸಮೋಸರಿಸದೆ ತಕ್ಕಳಿಯದೆ ತದ್ಧೀರೋದಾತ್ತಂ ಮೇರುವಿನಂತಿರ್ದಂ (ಜಯಕಾ. ೧೬–೧೫).

[ಉಕ್ಕೆವ$_1$ + ಗೆಯ್ತ (< ಕೆಯ್ತ)]

ಉಕ್ಕೆವಚಾಮರ (ನಾ). ಉತ್ಸವ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಬೀಸುವ ಚಾಮರ: ಕುಟಿಲಾಲಕಮಂ ಪಿಡಿದೀಱ್ದು ತಂದು ಮಂಡೋದರಿಯಂ ಮದೀಯ ಪಿತೃಗುಕ್ಕೆವಚಾಮರಮಿಕ್ಕಲುಯ್ದಪೆಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೪–೧೦೩).

[ಉಕ್ಕೆವ$_2$ + ಚಾಮರ]

ಉಕ್ಕೆವತನ (ನಾ). ವಂಚಕತನ; ನಿಜವನ್ನು ಮರೆಮಾಚಿದ ವರ್ತನೆ: ತನ್ನುಕ್ಕೆವತನದಿನೋದಿಸಿದ ವೃತ್ತಾಂತಮನಾದ್ಯಂತಮಱಿಯೆ ಪೇಱ್ದು (ಸುಕುಮಾ. ೨–೬೨ವ). [ಉಕ್ಕೆವ$_1$ + –ತನ]

ಉಕ್ಕೆವತಪ (ನಾ). ಮೋಸದ ತಪಸ್ಸು; ಕೃತಕವಾದ ತಪಸ್ಸು: ಸಂಸಾರಭೋಗ ವೈರಾಗ್ಯಪರಾಯಣನುಮಾಗಿ ಎಮ್ಮು[ಕ್ಕೆವ] [ಪಾಠಾಂ. ಯೆಂ ಮುಕ್ಕೆಯ್ವ, ಎಮ್ಮುಕಿವ] ತಪದಿಂದಮನಂತಸುಖಕ್ಕೆ ಕಾರಣಮಪ್ಪ ಸನ್ಮಾರ್ಗಮಂ ಪೆತ್ತೆನೆಂದು (ವಡ್ಡಾರಾ. ೬–೨೪). [ಉಕ್ಕೆವ$_1$ + ತಪ]

ಉಕ್ಕೆವಿಸು (ಕ್ರಿ). ಮೋಸಗೊಳಿಸು: ಎನ್ನನುಕ್ಕೆವಿಸಿ ನೆಲನಂ ಕೊಂಡೈ ಪುಣ್ಯಮಂ ಕೊಳಲ್ತೀರದೆಂದಣ್ಣನ ನನ್ನಿಯಂ ಸಲಿಸಲ್ ಪೇಱ್ವುದೆಂದು ಪೊಱಲಿಂ ಪೊಱಮಟ್ಟು ಪೋದರ್ (ಬಂಹರಿ. ೧೧–೨೩ ವ).

[ಉಕ್ಕೆವ$_1$ + –ಇಸ್ಸು$_3$]

ಉಕ್ಕೆಸರಾಡು (ಕ್ರಿ). "ಉಕ್ಕಿ ಎಸರಿಟ್ಟಂತೆ ಕುದಿ" (ಮೋಹತ. ಅಡಿಟಿ); ತಕ್ಕೆಗೊಂಡೆನ್ನ ಪೀಡಿಸಬೇಡ ಕಡುಶೈತ್ಯವಕ್ಕೆಯೊಳಿರಿಸು ಮೆಯ್ಯೊಳಗೆ ಉಕ್ಕೆಸರಾಡುವ ಮಹದಾದಿಜ್ವರ ಮರಣಕ್ಕೆ ಕಾರಣವೆಂದಳಳುತೆ (ಮೋಹತ. ೨೭–೫೯). [ಉಕ್ಕೆಸರು + ಆಡು$_1$]

ಉಕ್ಕೆಸರು (ನಾ). ಕುದಿದು ಉಕ್ಕುವ ಎಸರು,— ನೀರು. 'ಉಕ್ಕೆಸರಾಡು' ಪರಾ. [ಉಕ್ಕು$_1$ (< ಉರ್ಕು$_1$) + ಎಸರು (< ಎಸರ್)]

ಉಕ್ಕೇರು (ಕ್ರಿ). ಉತ್ಸಾಹ ಹೆಚ್ಚು; ಹುರುಪು ಹೊಮ್ಮು: ಮಾರಯ್ಯ ತಾ ಕಂಡ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ ನಿರಂಜನ ಪರಂಜ್ಯೋತಿಯನ್ನು ಉಕ್ಕೇರಿ ಕೊಂಡಾಡಿ ತನ್ನ ತಾ ಮರೆದ (ಮೋಳಿಮಾ. ೭೫ ಪ್ರಸ್ತಾ).

[ಉಕ್ಕು$_1$ (< ಉರ್ಕು$_1$) + ಏರು$_1$ (< ಏಱು$_1$)]

ಉಕ್ಖಾರ (ನಾ). ಕತ್ತಿಯನ್ನು ಚಾಲಿಸುವ ಒಂದು ವಿಧಾನ; ಒರೆಯಿಂದ ಕತ್ತಿಯನ್ನು ಕಿತ್ತು ಮೇಲ್ಮುಖವಾಗಿ ಹಿಡಿಯುವುದು: ಖಡುಗದ ಪಾರಗದಲುಚ್ಚಟದಲುಳಿಯುಕ್ಖಾರದೊಡ್ಡಿನ ಹೊಯ್ಲ ಹೋರಟೆಗಳ ಸುರೇಖೆಗಳ ಸಾರತರಶ್ರಮರೊದಗಿದರು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೯–೩೫).

[ಪ್ರಾ. ಉಕ್ಖಾಲ; ಹಿಂ. ಉಖಾರನಾ]

ಉಕ್ತ (ಗು). ೧. ಹೇಳಿದ; ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟ : ಇದು ಶಾಸ್ತ್ರೋಕ್ತವಾದ ಕ್ರಮವಲ್ಲ(ರಾಮಾ). (ನಾ). ೨. ಮಾತು; ವಚನ : ಈಗ ದೃಷ್ಟಪ್ರತ್ಯಯಗಳನ್ನಾಗಮೋಕ್ತದಿ ತೋಱುವೆಂ (ಜಸವ. ೫೧–೫೨). [ಸಂ.]

ಉಕ್ತಪೂರ್ವಕಂ (ಅ). ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ: ತದೀಯ ನರ್ತನೀಯಭಕ್ತಿಪಟ್ಟ ತಜ್ಞನಲ್ಲಿ ಬಭೋತ್ತಮರುತ್ತ [ಪಾ.ಭಾಂ. ೬೬] ಪೂರ್ವಕಂ (ಕವಿರಾ. ೨-೧೯). [ಸಂ.]

ಉಕ್ತಲೇಖಕ (ನಾ). ಹೇಳಿದುದನ್ನು ಬರೆದುಕೊಳ್ಳುವವನು : "ಹೇಳುತ್ತ ಹೋಗುವುದನ್ನು ಬರೆದುಕೊಳ್ಳುತ್ತ ಹೋ ಗು ವ ವ ನು : ಉಕ್ತಲೇಖಕ. . ." (Amanuensis. ಇಂಇ).

[ಉಕ್ತ + ಲೇಖಕ]

ಉಕ್ತಲೇಖನ (ನಾ). ಹೇಳಿದುದನ್ನು ಬರೆದುಕೊಳ್ಳುವುದು : ಉಕ್ತ ಲೇಖನದಲ್ಲಿ ಆಕೀಕರು ತಪ್ಪುಗಳಲ್ಲದೆ ಬರೆದರು (ರಂಗಸ. ೧೧೩).

[ಉಕ್ತ + ಲೇಖನ]

ಉಕ್ತಿ (ನಾ). ಮಾತು ; ಹೇಳಿಕೆ : ವಿತರ್ಕಮದಿಂದರ್ಥಾಂತರಮಂ ಸಮಸಿಸುವೊಂದುಕ್ತಿ ಭಾವಮನೆ ಪೆಸರ್ದಿಹುಂ (ಕಾ ವ್ಯಾ ವ. ೬೧೩); ಮಱೆದುದೀ ಯುಕ್ತಿಯೆಂದಿರದೆ ಬಲ್ಲರು ತಿದ್ದಿ ಮೞೆವುದೀ ಕೃತಿ ತಮ್ಮ ದೆಂದು (ಭೃಂಪರಿ. ೧-೧೫); ಇಂತೊರೆದ ರಾಮುಮತ್ತಂಯಂ ಕೇಳ್ದು (ಅಮೃತ. ೯-೧೦). [ಸಂ.]

ಉಕ್ತಿಪ್ರೌಢ (ನಾ). ಮಾತಿನಲ್ಲಿ ನಿಪುಣ; ವಾ ಕ್ಪ ಟು ರ : ಗೋಪ ವೇಷದಿ ಬಂದಂ ತದ್ರಮಣಿಯರ ಪೊಗೞ್ದಮ್ಯತದ್ರವಾಭವೇಣಾಪಸದನುಕ್ತಿ ಪ್ರೌಢಂ (ಜಗದ. ೪-೪೯); ಉಕ್ತಿಪ್ರೌಢರಂ ಭಾವತತ್ವರರಂ ನೀತಿವಿದರ್ಕಳಂ ರಸಿಕರಂ ಸಾಹಿತ್ಯದೊಳ್ ನಂದ ಜಾಣರಂ (ಕು ಸು ಮಾ. ೧-೬).

[ಉಕ್ತಿ + ಪ್ರೌಢ]

ಉಕ್ತಿಭಂಗಿ (ನಾ). ಮಾತಿನ ವಿಶಿಷ್ಟ ರೀತಿ : ಯಾವ ಭಾಷೆಗೂ ಆದರದೇ ಉಕ್ತಿಭಂಗಿ ಉಂಟು. ಒಂದು ಭಾಷೆಯ ಉಕ್ತಿಭಂಗಿ ಬೇರೆ ಯಡದಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲ (ಸಮ್ಮಸ. ೨೬೧). [ಉಕ್ತಿ + ಭಂಗಿ]

ಉಕ್ತಿವಕ್ರಿಮ (ನಾ). ಮಾತಿನ ಕೊಂಕು, —ಸೊಗಸು : ಅವಳುಕ್ತಿ ವಕ್ರಿಮಕ್ಕೆ ಸೂಕ್ತರತ್ನಾಕರಂ ಮನದೊಳ್ ಮೆಚ್ಚಿ (ಚಂದ್ರಸ. ೮-೬೯ ವ).

[< ಸಂ. ಉಕ್ತಿವಕ್ರಿಮನ್]

ಉಕ್ತಿಸು (ಕ್ರಿ). ಹೇಳು : ಆ ಬುಧರುತ್ತಿಸಲು ಶಾ ಶ್ವ ತ ವೆ ನಿ ಸಿ ದು ಪಾರ್ವತೀಶ್ವರನು (ಬಸವ. ೧೪-೯೭); ಮುಕ್ತರೆಂದೆಂದು ಮುಕ್ತಿಯೊಳೆ ಇದ್ದವರಲ್ಲ ಉಕ್ತಿಸಿ ಭವದೊಳಾದ್ದವರು . . . ಮುಕ್ತಿಗೇಱಿದರಹುದು (ಭ�ಿಡ. ೬೮-೧೧). [ಉಕ್ತ + -ಇಸು]

ಉಕ್ತೆ (ನಾ).[ಛಂದ] ಅಕ್ಷರ ಛಂದಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಮೊದಲನೆಯ ಛಂದಸ್ಸು; ಒಂದು ಪಾದದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಅಕ್ಷರ ವಿರುವ ಸಮವೃತ್ತಗಳಲ್ಲಿ ಛಂದಸ್ಸು : ಉಕ್ತೆಯೆಂಬ ಛಂದದೊಳಾಂದಕ್ಕರಂ ಪಾದಮಾಗಿ ಪುಟ್ಟುವ ೨ ವೃತ್ತಂಗಳೊಳಗೆ–ಶ್ರೀವೃತ್ತಂ–ಶ್ರೀ ೧ ಶಂ ಕಾಂ ೨ ತೇ (ಛಂದೋಂಬು. ೨–೨); ಪ್ರತಿಪಾದದ ಅಕ್ಷರಸಂಖ್ಯೆಯನ್ನನುಸರಿಸಿ ಸ ಮ ವೃ ತ್ತ ಗ ಳು ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಇಪ್ಪತ್ತಾರು ಗುಂಪುಗಳಾಗಿ ಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟವೆ. ಈ ಗುಂಪಿಗೂ ಛಂದಸ್ಸು ಎಂದು ಹೆಸರು. ಈ ಛಂದಸ್ಸುಗಳಿಗೆ ಕ್ರಮವಾಗಿ ೧ ಉಕ್ತೆ, ೨ ಅತ್ಯುಕ್ತೆ. . . .೨೬ ಉತ್ಕೃತಿ ಎಂಬಿವು ಸಂಜ್ಞೆಗಳು (ಕೃಷಿ. ೭೮).

[ಸಂ. ಉಕ್ತಾ]

ಉಕ್ಷ (ನಾ). ೧. ಎತ್ತು; ಹೋರಿ; ಗೂಳಿ : "ಉಕ್ಷಂ ವೃಷಂ ಕಕುದ್ಮಂ ಸೌರಭೇಯಂ . . . ಮಹಭಗ ಗೋವಾಚಿಯೆಂಬುದೆಸೆಯೆತ್ತೆ ನಿಸ್ಕಂ ೨" (ಮಂಗಾ. ೫೩–೧). ೨. [ಜ್ಯೋತಿ] ವೃ ಷ ಭ ರಾ ಶಿ. 'ಉಕ್ಷೋದ್ಭವ' ಪರಾ. [< ಸಂ. ಉಕ್ಷನ್]

ಉಕ್ಷಕೇತ (ನಾ). ಎತ್ತಿನ ಗುರುತನ್ನು ಬಾವುಟದಲ್ಲಿ ಉಳ್ಳವನು; ವೃಷಭಧ್ವಜ; ಶಿವ : ಭವನನುತ್ಸಕೇತನಂ ಮಂದರಧಾಮೇತನಂಗೆಯ್ದು ವಿಖ್ಯಾತನಂ ನತಪಾರಿಜಾತನಂ ದೇವಕಳಬಾತನಂ (ಅಭ್ಯರ. ೬–೧೪).

[ಉಕ್ಷ + ಕೇತ]

ಉಕ್ಷಗ (ನಾ). ಎತ್ತಿನ ಮೇಲೆ ಹೋಗುವವನು; ಶಿವ : ಉಕ್ಷಗನ ಯಜಿಸುಪಿರಿಸಿ ತದ್ಪುಟಿಯನೊಳಗೆ ಲಕ್ಷಿಸಿ ಶಿವಾವಧಾನದೆ ಕೊಂಡು ದನ್ಮಯತವು (ಪದ್ಮರಾ. ೧೧–೧೨೯). [ಸಂ.]

ಉಕ್ಷಗಮನ (ನಾ). = ಉಕ್ಷಗ : ಆಪೇಕ್ಷಿಸುವ ಪದದೀ ಕ್ಷಿತಿಯೊಳಕ್ಷು ದುಕ್ಷಗಮನಸದ್ಮಕ್ಷನಹ ಬಸವಾಕ್ಷರತ್ರಯದಿ (ಬಸವ. ೬೧–೭೩).

[ಉಕ್ಷ + ಗಮನ]

ಉಕ್ಷಣ (ನಾ). ಚಿಮುಕಿಸುವುದು ; ಸಿಂಪಡಿಸುವುದು ; ಪ್ರೋಕ್ಷಿಸುವುದು. [ಸಂ.]

ಉಕ್ಷತರ (ನಾ). ದೊಡ್ಡ ಎತ್ತು ಅಥವಾ ಗೂಳಿ : "ಉಕ್ಷತರನಾ ಮಹೋತ್ಸವಂ ಬಲ್ಪಿನೆತ್ತು" (ಮಂಗಾರಾ. ೫೩–೧). [ಸಂ.]

ಉಕ್ಷಧ್ವಜ (ನಾ). = ಉಕ್ಷಕೇತ : ಆ ಕ್ಷಣದೊಳುತ್ಸ ಧ್ವಜನನ್ಯಾಕ್ಷ್ಯನಂ ಮೆಚ್ಚಿಸಿ ತದೀಯ ಸಮಕ್ಷದೊಳು ಪದೆಂ ಪ್ರಸಾದವನಾದಿಱಂದೀಶ (ಬಸವ. ೫೮–೨೩). [ಉಕ್ಷ + ಧ್ವಜ]

ಉಕ್ಷಪತಿ (ನಾ). ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಎತ್ತು ; ವೃಷಭರಾಜ ; ನಂದಿ : ಮುನಿವರೇಣ್ಯನು ನಡೆಯಲಾಯಮ್ಯನ ಸಮಕ್ಷದೊಳುಕ್ಷಪತಿ ಧೋರಣಿ ನಡೆಯೆ ಚಾವುಂಡರಾಯನು ಹೋಗುತಿರೆ ಮುಂದೆ (ಬ ಸವ. ೬೨–೩೧).

[ಉಕ್ಷ + ಪತಿ]

ಉಕ್ಷರಾಜ (ನಾ). = ಉಕ್ಷಪತಿ : ಸಾಕ್ಷಾಮುತ್ಪರಾಜಸದೃಕ್ಷ . . . ಬಸವ ಸೂಕ್ಷ್ಮ ಅಕ್ಷಯ ರಕ್ಷಿಸೆಮ್ಮನು (ಬಸವ. ೬೧–೯೩).

[ಉಕ್ಷ + ರಾಜ]

ಉಕ್ಷವಾಹನ (ನಾ). ಎತ್ತನ್ನೇ ವಾಹನವಾಗಿ ಉಳ್ಳವನು; ಶಿವ : ಉಕ್ಷವಾಹನಲಕ್ಷನೋಪೇತಂ (ಬಸವ. ೪೩–೫೩). [ಉಕ್ಷ + ವಾಹನ]

ಉಕ್ಷಸೆಲಕ್ಷ (ನಾ). (ತನ್ನ ಬಾವುಟದಲ್ಲಿ) ಎತ್ತಿನ ಗುರುತುಳ್ಳವನು; ಶಿವ : ಭೃಂಗೀಶ ವಾರಣವದನ ಶರಜನ್ಮಮುಖ್ಯ ಗಣಕುಲವರಿಸಿ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ ನಾದನುಕ್ಷಸೆಲಕ್ಷನು (ರಾಘಶ. ೧೯–೧೪). [ಸಂ.]

ಉಕ್ಷಾಸನ (ನಾ). = ಉಕ್ಷವಾಹನ : ಶ್ರೀ ವಾಣೀಗಿರಜಾಧಿಪಗಿರಿಜಾ ಹಂಸೋಕ್ಷಾಸನರ್ (ಎಳ. VII, ೨೬೩೦. ೧೧೮–೧ ; ೧೦೭೨).

[ಉಕ್ಷ + ಆಸನ]

ಉಕ್ಷಿತ (ಗು). ಚಿಮುಕಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ; ಪ್ರೋಕ್ಷಿಸಲ್ಪಟ್ಟ. [ಸಂ.]

ಉಕ್ಷೇಕ್ಷುರ (ನಾ). = ಉಕ್ಷಪತಿ : ಬಲವದುತ್ಸೇಕ್ಷುರನ ರೂಪಗ್ಗಳಿಪ ಬಲ್ಲಿತ್ತುಗಳನಿ ಹೆಗಲ್ಕೊಳಿಸಿ ಬಂದಿಯೊಳಗ್ರದಲಿ ಕೇಳಿಕೆಗಳೊಡಗೂಡಿ (ಬಸವ. ೫೬–೬). [ಉಕ್ಷ + ಈಕ್ಷುರ]

ಉಕ್ಷೋದ್ಭವ (ನಾ). [ಜ್ಯೋತಿ] ವೃಷಭರಾಶಿಯಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದವನು : ಸ್ಥಿರಮಿತ್ರನುಚ್ಚಕಳುದಂ ಕ್ಷೇತ್ರಾತ್ಮಕ್ಕುನುಕ್ಷೋದ್ಭವಂ (ಜಾತಕ. ೧೬–೨). [ಉಕ್ಷ + ಉದ್ಭವ]

ಉಖೆ (ನಾ). ಮಡಕೆ : "ಉಖೆ ಪಿಠರಮಾಸ್ಥಾಲಿ ಭಾಂಡಂ ಮಡಕೆ ಯೆಂದೆನಿಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೬೩–೩೨). 'ಉಖ್ಯ' ಪರಾ.

[ಸಂ. ಉಖಾ]

ಉಖ್ಯ (ನಾ). ಮಡಕೆಯಲ್ಲಿ ಬೇಯಿಸಿದ ಮಾಂಸ : "ತಾಳಿಪಡಗು ಭರೂಟಕಮಂಬುದು ಅಟ್ಟಡಗು ಉಖ್ಯಮೆಂಬುದು" (ಹ ಲಾ ಯು. ೫೪–೧೬೮) ; "ಬಂಗಿಂಡಮೆಳು ಸುಟ್ಟಡಗು ಬಲಿಂಕೆಯಿಕ್ಕಿದಂ ಭಾಂಡದೊಳಡಲ್ಕೆ ಉಖ್ಯಮಪ್ಪಿಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೬೪–೪). [ಸಂ.]

-ಉಗ, -ಉಕ (ಪ್ರ). ಇದರಲ್ಲಿ ವ್ಯವಹರಿಸುವವನು, ವರ್ತಿಸುವವನು ಎಂಬ ಅರ್ಥವನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಒಂದು ತದ್ಧಿತಪ್ರತ್ಯಯ: ವ್ಯವಹರಣ ತದಾಚರಣ ಪ್ರವಣನೊಳಕ್ಕುಂ ಸಮಂತುಗ ಪ್ರತ್ಯಯಂ . . . ವ್ಯವಹರಿಸುವನೊಳಂ ಅಲ್ಲಿ ವರ್ತಿಸುವನೊಳಂ ಉಗ ಪ್ರತ್ಯಯಮಕ್ಕುಂ . . . ಉಗ ಪ್ರತ್ಯಯಕ್ಕೆ – ನಾರುಗಂ, ಬೇರುಗಂ, ಊರುಗಂ, ಕಾಱುಗಂ, ನೇಣುಗಂ, ಹೆಣ್ಣುಗಂ (ಶಮದ. ೨೦೪, ವೃತ್ತಿ, ಪ್ರಯೋ). **-ಉಕ**: ಶೀಲಾದಿ ನಿಖಿಲಾರ್ಥಂಗಳೊಳ್ ಉಕ ಪ್ರತ್ಯಯಮುಂ . . . ಉಕಪ್ರತ್ಯಯಕ್ಕೆ – ಕಟ್ಟುಕಂ . . . ಸಣ್ಣುಕಂ, ಬೊಂದುಕಂ, ದಿಂಡುಕಂ (ಶಮದ. ೨೦೩ ವೃತಿ, ಪ್ರಯೋ). [?]

ಉಗಮ (ನಾ). ೧. ಹುಟ್ಟುವ ಸ್ಥಳ; ಮೂಲಸ್ಥಾನ: ಇದರ ಉದ್ದಳತೆ ಉಗಮದಿಂದ ಮುಖದವರೆಗೆ ಸುಮಾರು ೧೩೦ ಮೈಲು (ಕಭಾಗೆ. ೧೧); ಉಗಮದಿಂದ ಮುಖದವರೆಗೆ ಇದರ ಉದ್ದಳತೆಯು ೭೦೦ ಮೈಲಿಗಿಂತ ಹೆಚ್ಚು ಇರುತ್ತದೆ (ಬೆಳವ. ೧೪). ೨. ಹುಟ್ಟು; ಆವಿರ್ಭಾವ: ವಚನಸಾಹಿತ್ಯದ ಉಗಮವೂ ೧೦ನೆಯ ಶತಮಾನದಲ್ಲಿಯೇ (ಸಾಹಿಸ. ೩೬). [< ಸಂ. ಉದ್ಗಮ]

ಉಗರಿಸು (ಕ್ರಿ). ಏದು; ಕಷ್ಟಪಟ್ಟು ಉಸಿರಾಡು (ಕಿ).
[ದೇ. ॥ ತೆಲು. ಒಗರಿಂಚು]

ಉಗಳು 'ಉಗುಳ್$_1$' ನೋ.

ಉಗಾದಿ (ನಾ). ಯುಗಾದಿ; ಚಾಂದ್ರಮಾನ ಅಥವಾ ಸೌರಮಾನ ವರ್ಷದ ಪ್ರಾರಂಭದ ದಿನ; ಚೈತ್ರಮಾಸದ ಶುಕ್ಲಪಕ್ಷದ ಪಾಡ್ಯ ಅಥವಾ ಮೇಷಮಾಸದ ಪ್ರಾರಂಭದ ದಿನ: ಶ್ರೀ ವಿಠಲದೇವರು ನಂಮ ತೋಟದ ವೊಳಗಣ ಪರಾಂಕುಶ ಮಂಟಪಕೆ ಚಿತ್ತೈಸುವ ದಿನಗಳು . . . ಮಹರ್ನವಮಿ ವಿಜಯದಶಮಿ ೧೦ ಉಗಾದಿ ದಿನ ೨ ದೀಪಾವಳಿ ದಿನ ೩ (ಸೌಇಇ. IX–ii, ೬೬೮–೪; 1559); ಬಂದಪುದುಗಾದಿ ದೀವಳಿಗೆ ಸಂಕ್ರಮಣಂಗಳೆಂದು ಪಬ್ಬವನೆಸಗಿ ಮಿಂದುಂಡು ಸುಖಿಯಪ್ಪೆನೆಂದು ಬಯಸುವನಲ್ಲದಾಯುಷ್ಯ ಪೋದಪುದೆನುತ್ತ ತಿಳಿಯಂ ಮಾನವಂ (ವೆಂಕಾರಾ. ೨–೩೩–೧೭); ಉಂಡದ್ದೇ ಉಗಾದಿ, ಮಿಂದದ್ದೇ ದೀವಳಿಗೆ, ಹೊಟ್ಟೆಗಿಲ್ಲದ್ದೇ ಏಕಾದಶಿ (ಗಾದೆ). [< ಸಂ. ಯುಗಾದಿ]

ಉಗಾಭೋಗ (ನಾ). ಎಲ್ಲ ರಾಗ ತಾಳಗಳಲ್ಲಿ ಹಾಡಬಹುದಾದ ಸ್ವರಪ್ರಧಾನವಾದ ಹಾಡು: ನಿನ್ನ ಮೈತ್ರಿಯ ಉಗಾಭೋಗ ಉಸಿರು ಈ ಹಕ್ಕಿಯಲಿ (ಉಯ್ಯಾಲೆ. ೨೮–೨); ಪದ, ಸುಳಾದಿ, ಉಗಾಭೋಗ ಈ ರೂಪಗಳಲ್ಲಿ ಅದು ಹೊರಹೊಮ್ಮಿ ಕರ್ಣಾಟಕ ಸಂಗೀತವನ್ನು ಜನಪ್ರಿಯಗೊಳಿಸಿತು (ಕಸಾಚ. ೨೪೪). [ಉಗ್ಯಾ (< ಉದ್ಗ್ರಾಹ) + ಆಭೋಗ]

ಉಗಿ$_1$ (ಕ್ರಿ). ಹೊರಕ್ಕೆ ತೆಗೆ; ಸೆಳೆ; ಸುಲಿ: "ಉಗಿ – ಆಕರ್ಷಣೇ (ಎಳೆಯು), ನಖಕ್ಷತೇ ಚ (ಉಗುರಿನಿಂದ ಸೀಳು)" (ಶಮಧಾ); ಪಿಱಿತಿನಿಗಳ್ ಬೇಯುತ್ತುಮಿರ್ದ ಪೆಣನಂ ನಾಯುಗಿವಂತುಗಿದು ತಿಂದುವೋರೊಂದೆಡೆಯೊಳ್ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೫೩೬ ಶೂದ್ರಕ); ತನ್ನ ಸಹಜ ಕವಚಮಂ ನೆತ್ತರ್ ಪನಪನ ಪರಿಯೆ ತಿದಿಯುಗಿವಂತುಗಿದು ಕೊಟ್ಟೊಡೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧–೧೦೨ ವ); ಪಾಯುಜನ ಜಠರದಲಿ ತೆಗೆಯೊ ಜೀಯ ನಿನ್ನನುಜರನು ಪಾರ್ಥನ ಬಾಯಲುಗಿ ಸೂತಜನನೆಂದರು ಜಱಿದು ಕುರುಪತಿಯ (ಕುವ್ಯಾಶ.೧–೧೧). ೨. ಹೋಗಲಾಡಿಸು; ಕಳೆ; ವಿಸರ್ಜಿಸು: ಮಗಳಂ ನಾನಿತ್ತುದಱಿಂ ಜಗದಧಿಪತಿಯಾದನಾ ಮರುಳ್ಗಳ ಗುರು ಬೆಳ್ನಗೆಯಿಂದೆನ್ನಯ ಲಜ್ಜೆಯನುಗಿದಿರ್ದನದಕ್ಕೆ ತಕ್ಕುದಂ ನಾಂ ಮಾಳ್ಪೆಂ (ವೀರವಿ. ೬–೫೮). ೩. ಬಿಚ್ಚಿಹೋಗು; ಕಳಚಿಹೋಗು; ಸಡಿಲವಾಗು: ಯುಧಿಷ್ಠಿರನೃಪನ ಹರಳುಂಗುರ ವಿಘಾತಿಯಲುಗಿದು ಬಿದ್ದುದಗಾಧ ಕೂಪದಲಿ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೧೭–೯೮). ೪. ಚಿಮ್ಮು; ನೆಗೆ; ಹೊರಬೀಳು: ನೆಗೆಯೆ ಪೊದಟ್ಟು ಬೊಬ್ಬುಳಿಕೆಗಳ್ ನೆಗೆದಂತೆರಡುಂ ಕೆಲಕ್ಕೆ ನೀರುಗಿಯೆ . . . ಭೀಮಭುಜಮಂದರಘಟ್ಟನೆಯಿಂದಮಲ್ಲಿ ತೊಟ್ಟಗೆ ಕೊಳೆ ಕಾಳ ಕೂಟಮೊಗೆವಂತೊಗೆದಂ ಫಣಿರಾಜಕೇತನಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೩–೮೨); ಮಹಾಜ್ಞಾನವಪ್ಪ ಅಱಿವು ನಾನಾ ವಿಷಯಂಗಳಲ್ಲಿ ನೆನೆದು ಉಗಿದು ಹಾವಸೆಯಾಯಿತ್ತು (ಮೋಳಿಮಾ. ೫–೧೭); ಕರುಳುಗಿಯೆ ತಲೆ ಸಿಡಿಯೆ ನಿಟ್ಟೆಲು ಮುರಿಯೆ ಮೂಳೆಗಳುದಿರೆ ಶೋಣಿತ ಸುರಿಯೆ ಕಾಳಿಜ ಕೆದಱಿ ತುಂಡಿಸಿ ಖಂಡ ಬೆಂಡೇಳೆ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೪–೨೮). ೫. [ಗಣಿತ] ಭಾಗಿಸು: ತವಿಸು, ಭಾಗಿಸು, ಉಗಿ, ಎತ್ತು, ಕೊಡು, ಕೊಳು . . . ಇಂತಿನಿತುಂ ಭಾಗಂಗೊಂಬುದಕ್ಕೆ ಪೆಸರು (ವ್ಯವಹಾ. ೧೨–೨).

[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಉಗು = ಚೆಲ್ಲು, ಉದಿರು, ನುಗ್ಗಿಹರಿ; ಮಲ. ಊಕ್ಕ = ಚೆಲ್ಲು; ತೆಲು. ಊಚು = (ಕಾಯಿಲೆಯಿಂದ) ತಲೆಕೂದಲು ಉದುರು]

ಉಗಿ$_2$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಉಗುಳು; (ಬಾಯಿಂದ) ಹೊರಚೆಲ್ಲು: ಉಗಿದು [ಪಾಠಾಂ. ಗುಟ್ಟ]ವು ಪೀರ್ದ ಕಟ್ಟಲೆಯನಟ್ಕುಸಲಾಜದೆ ಕಾಜುವಂತೆ ಕಾಡಿಗೆಗಳನಾಗಳೋಪವರ ಕೇಳಿಗಳಂ ತಲೆಯೆತ್ತಿ ನೋಡುವಂತೆ (ಕಾವ್ಯಾಸಾ. ೧೦೧೭); ಉಗಿದರೆ ತುಪ್ಪ ಕೆಡುತ್ತದೆ, ನುಂಗಿದರೆ ಗಂಟಲು ಸುಡುತ್ತದೆ (ಗಾದೆ). ೨. (ಆಲಂ) ಚೆಲ್ಲು; ಸೂಸು: ವಿಗಡವಾಗಿದೆ ನಿನ್ನ ಪಯಣಕ್ಕೆಯೆನ್ನದೆ ದಿಗಿಲಾಂತುದೀ ಗಳಿಗೆಯೊಳು ಅಗಲಿದೊಡೆಂತು ಬಿಸುಸುಯ್ಯನುಗಿದಳು ದಳ್ಳುರಿವೆರಸಿ (ಮೋಹತ. ೨೮–೩೯); ಸಮಸಾವು ಸತ್ತರ್, ನಣ್ಪುನೆತ್ತರನುಗಿದು, ಓರೊರ್ವರಾ ಕಯ್ಯಿನೊರ್‌ಪಗಲ್ ಕೊಲೆಯಿನ್ (ಅಂತಿಗೊ. ೩–೪೬).

[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಉಮಿ; ಮಲ. ಉಮಿ, ಉಮಿಯು; ತುಳು. ಉಬ್ಬಿ, ಉಗಿ; ತೆಲು. ಉಮಿ]

ಉಗಿ$_3$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಚುಚ್ಚು; ತಿವಿ; ಇರಿ: ಮನಮೆಂಬಂಕುಸದಿಂದಯ್ದಿಂದ್ರಿಯಗಜಮನುಗಿದು (ಸೌಇಇ. IX–i, ೯೭–೩೪; 1062); ಕಾಮನಂಬುಗಳುಗಿದವೆದೆಯಲಿ (ಕುವ್ಯಾವಿ. ೨–೯); ಸರಲುಗಿಯಲು ಸರಿಗಣೆಯಂ ಮುಱಿಯುತ ಮರಳಿ ಮರಳಿಯಾಳಾಳೊಳೊಡರ್ಚುತ್ತ (ಜಯಕಾ. ೬–೩೨). ೨. ಉಗುರಿನಿಂದ ಸೀಳು; ಬಗಿ: "ಉಗಿ – ಆಕರ್ಷಣೇ (ಎಳೆಯು) ನಖಕ್ಷತೇ ಚ (ಉಗುರಿನಿಂದ ಸೀಳು)" (ಶಮಧಾ); ಕುರುಧರೆಯಂ ನಿಜೋಗ್ರಗದೆಯೇರ್ಗಳಿನುತ್ತುಗಿಯುತ್ತೆ (ಗದಾಯು. ೧೦–೪); ನೆತ್ತಿಯೊಳ್ ನಟ್ಟುಗುರುಗಿಯೆ ನಿಶಾತಾಂಕುಶ ಶ್ರೀಯಿನುದ್ಯತ್ಕರಿಯಂ ಪಾಯ್ದೇಱಿ (ಲೀಲಾವ. ೮–೨೪); ಪಂದಿಯ ಬಳಿಯೊಳ್ ನೊಪ್ಪು ನೆಗೆದುರ್ಬಿ ಪಾಯುತೆ ಚಪ್ಪರಿಸುತ್ತುಗಿದು ಬಗಿದು ತೆಗೆದುವು ನಾಯ್ಗಳ್ (ಗಿರಿಕ. ೧–೧೦೩); ಉಗುರೊಳಸುರನ ಕರುಳ ದಂಡೆಯನುಗಿದು ಕೊರಳಲಿ ಹಾಯ್ಕಿ ದೈತ್ಯನ ಮಗನ ಪತಿಕರಿಸಿದನು (ಕುವ್ಯಾಸ. ೯–೪೪). [?]

ಉಗಿ$_4$ (ಕ್ರಿ). ಕುಗ್ಗಿಸು; ಕಡಮೆ ಮಾಡು: ನೀರಂ ಸೇದಿಕೊಂಡು ಬಂದು ಕುಡಿಯಲೆಱಿಯೆ ಕುಡಿಯೆ ಕುಡಿಯೆ ಕರಗದವಾರೆಯನುಗಿದು ಕೊಂಡೊಡರಸನಾಕೆಯ ಮೊಗಮಂ ನೋಡಿ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೧೧–೪). [?]

ಉಗಿ$_5$ (ಕ್ರಿ). ಅಂಜು; ಹೆದರು; ಭಯಗೊಳ್ಳು (?): "ಸೆಡೆದನೆಂದುಂ . . . ಉಗಿದನೆಂದುಂ (ಅಗಿದನೆಂದುಂ) ಅಳ್ಕಿದನೆಂದುಂ ತೆಮರ್ತನೆಂದುಂ – ಈ ಲ ಭಯಂಗೊಂಡವಂ" (ಕಶಸಾ. ೧೨–೨೨೫); ನರರದಿರ್ದರು ದಿರ್ದರಂಬರಚರರಗಿದರ್ ದಿಗಧಿನಾಥರುಗಿದರ್ ದನುಜರ್ (ನೇಮಿಪು. ೬–೧೨೦); ಸ್ಮರನ ಸಮಾ × × × ಕಳ್ಳಭೂರುಹಂ ಧರೆಯೊಳ್ ಕಲ್ಕಿಗಂದುಗಿದು ತಾಂ ಯತಿಯಾದನೊ (ಸೌಇಇ. IX–i, ೩೪೩–೬೯; 1226).

[?]

ಉಗ್ಗಿ6, **ಉಗ್ಗೆ** (ನಾ). ನೀರಿನ ಹೆಬ್ಬೆ; ಆವಿ : ಸವಿವ ಬಾಯುಗಿಯಡಗೆ ಮೈ ಬಿಗರೆ ಸೂಳೆಸರಸಿಗೆ ಕೆಡಿಪಿದ ಜವಕೊಂತ್ರದ ಬೊಂಬೆಯೆನಲಿ ವರ್ರು ಮಟ್ಟಿದರಿಯಿಡಲ (ಸ್ಮಶಾನ. ೪-೩೬) ; ಉಗಿಯಿಂದ ಬೆಂದ ಬಿಸಿ ಬಿಸಿ ಅನ್ನವೊ . . . ಹಗುರು ಇರುತ್ತದೆ (ಆ ಪ್ಯಾಂಗ. ೧೩೦-೨೯) ; ಕಾಫಿಯ ಉಗಿ ಹಾಗೆ ಹಾಗೆಯೆ ಮೇಲೆ ಮೇಲೇರಿ ಮಾಯವಾಗುತ್ತಿತ್ತು (ಫಲಾಂ. ೮೪). **ಉಗ್ಗೆ** : ಸೂರ್ಯನ ಬಿಸಿಲಿಗೆ ಆ ನೀರು ಕಾದು ಉಗೆಯಾಗಿ ಮೇಲಕ್ಕೆ ಹೋಗುತ್ತದೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೨-೫೯) ; ಹಣ್ಣೆಲೆಯು ಹಾರುತಿರೆ ನೀರಿನಗೆಯಾಗುತಿರೆ (ಅಯೋಧ್ಯೆ. ೪೭-೧). [ದೇ. ॥ ತುಳು. ಉಬ್ಬೆ; ಉಬೆ; ತೆಲು. ಉಕ್ಕೆ]

ಉಗಿ7 (ನಾ). ೧. ಸೀಳಿಹೋದ ಸ್ಥಿತಿ : ಅಂತೊಂದೆ ಕೊರಲೊಳ್ ಕೊಳೆ ಪಾಡುವ ಬರ್ಬರ ಕಿರಾತಯರಿಂಗೆರಲೊಳಿಂದವಿ ಬಂದೆರ್ದ್ ಯನೆಳ್ಳಿವಿಳ್ಳಯಾಗಿ ಪಿಡಿದಲುಗುವಂತಲುಗೆ ತೊಳ್ತುಳಿಯುಮುಗಿಯುಂ ಬಗಿಯುಂಮಾಡಿ ಮನವನುಜ್ ಸೆಜ್ಜಿವಿಡಿದ ಸೀಯನಪ್ಪ ಗೇಯಯಸಾಬ್ಬಿ ಪೂರದೊಳ್ (ಜಾಂಬವ. ೨-೨೨ ವ). 'ಉಗಿಬಗಿ' ಪರಾ. ೨. ಇರಿತ ; ತಿವಿತ. 'ಉಗಿಗೊಳ್' ಪರಾ. [< ಉಗ್ಗಿ]

ಉಗಿಕಾವು (ನಾ). ಆವಿಯಿಂದ ಉಂಟಾಗುವ ಶಾಖ ; ಹಬೆಯಿಂದ ಶಾಖವಿಕೊಡುವುದು : "ಉಗಿಕಾವು – ಉಗಿಯಿಂದ ಬೆಚ್ಚಗೆ ಮಾಡುವುದು" (ಜಾನಕೋ. ೧೯). [ಉಗ್ಗಿ + ಕಾವು (< ಕಾಯ್ವು)]

ಉಗಿಕಾಸು (ಕ್ರಿ). ಆವಿಯಿಂದ ಶಾಖವನ್ನು ಕೊಡು : "ಉಗಿಕಾಸು–ಉಗಿಯಿಂದ ಬೆಚ್ಚಗೆಮಾಡು" (ಜಾನಕೋ. ೧೯).
[ಉಗ್ಗಿ + ಕಾಸು (< ಕಾಯಿಸು)]

ಉಗಿಕೊಡು (ಕ್ರಿ). "ಉಗಿಕಾಸು" (ಜಾನಕೋ. ೧೯).
[ಉಗ್ಗಿ + ಕೊಡು]

ಉಗಿಗೊಳ್ (ನಾ). ೧. ತಿವಿತಕ್ಕೆ ಒಳಗಾಗು. ೨. ಉಗುರಿನಿಂದ ಗಾಯಮಾಡಿಂದು. ೧, ೨ : ಬಡಿದೊಡೆ ಪೊಂಗಿ ಪಂದೊವಲಪೊಲ್ಮೊಱೆ ಯೆಜುವ ಸೊರ್ಕದಾನೆವೋಲ್ ಪಿಡಿದುಗಿಗೊಡೊಡ್ಡಗೆಪ ಬಗ್ಗಿಸಿ ಪೊಯ್ಯೊಡೆ ಬೂತಿನಂತೆ ಪಾಯ್ದು . . . ಬದಂಗಿ (ರೀಲಾವ. ೨-೬೦).
[ಉಗ್ಗಿ + ಕೊಳ್ಳ್]

ಉಗಿಪಟ (ನಾ). ಸುಲಿಗೆ. 'ಉಗಿಪಟಂಗೊಳ್' ಪರಾ.
[ಉಗ್ಗಿ + ಪಟ]

ಉಗಿಪಟಂಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ೧. ಸುಲಿದುಕೊ ; ಸೆಳೆದುಕೊ : ಕುರು ವ್ಯಂದಮಂ . . . ಸಮ್ಮೋಹನಾಸ್ತ್ರದಿಂ ಮೋಹಿಸಿ ಮೂರ್ದಾಭಿಷಿಕ್ತರ ಮುಡಿಗಟ್ಟಿನ ಪಟ್ಟಿಗಳುಗಿಪಟಂಗೊಂಡು ತಲೆಗಾದು ಕಳಿಪಿ (ಜ ಗ ನಿ. ೧೫-೫ ವ). ೨. ಹೊಗೆಗೆಲಂಡಿಸು ; ತೊಲಿಗಿಸು : ಬೆಸಗೊಳೆ ದಕ್ಷನ ದ್ಯುತಿ ದಿಸೆದಿಸೆಯ ತಮಃಪಟಮನುಗಿಪಟಂಗೊಳೆ (ಕಾಂತಿಪು. ೪-೬೫).
[ಉಗಿಪಟ + ಕೊಳ್ಳ್]

ಉಗಿಪಡ[ಡು]ಹ (ನಾ). ಸುಲಿಗೆ : "ಉಗಿಪಡ[ಡು]ಹಮೆನೆಳ್ ಸುಲಿಹದೊಳ್ ತಳೆದಿರ್ಕುಂ" (ಕರ್ಣಾಪ. ೨೫). 'ಉಗಿಪದ' ಪರಾ.
[ಉಗ್ಗಿ + ಪಡು + -ಹ್ಮ]

ಉಗಿಪದ (ನಾ). ಸುಲಿಗೆ : "ಉಗಿಪದಂ [ವಾಕಾಂ. ಕಿ. ಉಲಿಪದಂ] ಸುಲಿಹಂ" (ಶಮದ. ಪರಿ. ೨). ☞ ಈ ಶಬ್ದ 'ಉಗಿಪಟ' ಎಂಬುದರ ಅಪಲಿಖಿತರೂಪವಾಗಿರಬಹುದೇ ? [< ಉಗಿಪಟ ?]

ಉಗಿಬಂಡಿ (ನಾ). ಹೆಬ್ಬೆಯಿಂದ ಓಡುವ ಗಾಡಿ ; ರೈಲುಬಂಡಿ : ಉಗಿಬಂಡಿಯ ಜೊತೆಗೆ ಎತ್ತಿನ ಬಂಡಿ ಓಡುವುದು ಸಾಧ್ಯವುಂಟೆ (ಸ್ಮಶಾಮ. ೧೪) ; ಉಗಿಬಂಡಿಯುಂಣ ಮತ್ತಿಗೆ ಸಾಲುಗಳಿಲ್ಲ (ಪಶಾವ. ೧೩). [ಉಗ್ಗಿ + ಬಂಡಿ]

ಉಗಿಬಗ್ಗಿ (ಕ್ರಿ). ಹರಿದು ಚೂರು ಚೂರು ಮಾಡು : ಆಡಗಿನ ಕಡು ವೆಸಗಿನಿನ್ನಡಗಂ ನಿನ್ನಡಿಗಗೆಂದು ಪೇಸೇಱ್ಪುನೆಗಂ ಸಿಡಿಬಂದಂಗೊಂಡುಗಿ ಬಗಿದಿಡ್[ದಿ]ದಿಡೆವಿಡದೆ ಕೂಜುಗೊಳ್ವ್ತ್ ಬಾಯೊಳ್ (ಸು ಕು ಮಾ. ೧೧-೪೨). [ಉಗ್ಗಿ + ಬಗ್ಗಿ]

ಉಗಿಬಗ್ಗಿ (ನಾ). ಸೀಳಿಹೋಗಿ ಚೂರುಚೂರಾಗಿರುವುದು ; ಶೂನ್ಯ ಪ್ರಾಯ : ಪಗರಣಮಣ್ಮಮೆಚ್ಚು . . . ಗಣ್ಣಾವಾತುಗಿಬಗಿ ಕೀರ್ತ್ಯಿಕುಪ್ಪ ಳುಜಮುತ್ತರಮೂಡಲೆ ಪೊಳ ವಿಶ್ವಮಂ ಭಗವತಿಯೀಜು ಶೌಚಗುಣ ಮತ್ತಿಯ ಪಕ್ಷಪಪೇಳಪುಣ್ಮರಂ ತೆಗಳ್ದುದುದಾರಣರುಚಿತಪ್ಪಭೆಯಂ ಪಡೆವಳ್ಳ ತ್ಯಲನ (ಪೌಇತಿ. XI–i, ೫೩–೬೬ ; 1007) ; ಮರ್ದಿನುಬ್ಬುಗಿ ಬಗಿಯಾಗೆ ಬೆಳಪ್ಪು ಪೆಗೆತಂದು (ಜಗನಿ. ೧೬–೧೦೬).

ಉಗಿಬಾಯಿಮಾಡು = ೧. ಸೀಳಿ ಚೂರುಮಾಡು ; ಛಿದ್ರಗೊಳಿಸು ; ಭೇದಿಸು : ಆರಗಿಳಿಯನೊಂದು ಗಿಡುಗನೆಡೆಗೊಂಡು ಜಗುನಿಯಂ ಪಾಯ್ವಾಗಳುಗಿಬಗಿಮಾಡಿದಾಗಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೧-೬೮ ವ) ; ಮಟ್ಟೆ ಛೋ ಛೋರೆಂದೊಡಕೊರಾತ್ರಮುಮುಡುಗದೆ ಕೊಳ್ಳಲ್ಲಿ ಪೋಟಲ್ಗಂ ಕಂಡವ್ವ ಳಿಸುತ್ತುಂ ಬಂದು ಪೆರ್ದಾವುಗಳುಗಿಬಗಿಮಾಟ್ಟಲ್ಲಿ (ಸುಳುವಾ. ೪-೯) ; ಮತ್ತಮುದು ಮನದ ಬಿಸದಕ್ಕೆ ವನಮ್ಮಗಳುನುಗಿಬಗಿಮಾಡಿದಿಡವೆಡೆ ಯೊಳ್ (ವಡ್ಡಾಪು. ೧೦-೫ ವ) ; ಅಟ್ಟುಯನಟ್ಟಿ ಗಂಡುಗೊಂಡುಗಿಬಗಿ ಮಾಡಿ ಮಾರ್ಮಲೆತ ವೀರಕಿರಾತರರಿಸ್ಕಳಿಕ್ಕು (ರಾಜಶೇ. ೫-೧೧೭). ೨. ಕಲಕು ; ಕದಡು ; ಮಿಶ್ರಮಾಡು : ಮಗನುಗಿಸುವ ನವಮ್ಮಗ ಮದದಗಯವ ಮಳಯಜದ ಕಂಪುಮಂ ಸೂಡಿದ ಬಾಸಗದ ಪೊಸ ಗಂಪುಮಂ ನೆಱೆದುಗಿಬಗಿಮಾಡಿದುವು ಚಮರರುಹಪವನಂಗಳ್ (ಅದಿಪು. ೯-೪). ೩. ಪರವರಗೊಳಿಸು ; ಕಠ್ಯಾಬಿಕ್ಕೆಯಾಗಿಸು ; ಅಸ್ತವ್ಯಸ್ತ ವಾಗಿಸು : ಅಳೋಕನಮಾತ್ರದೊಳ್ ಮನವನುಗಿಬಗಿಮಾಡಿ ಮಸೆದ ಮದನಶಿಲಾಗಿಳಗಳಿಂತ ಕಣ್ಣೊಳಸಿ ಬಳಸಿ ಬಂದರ್ ಪಾಟಪಾಟದ ಮುದ್ದಿನ ಬರ್ದಿನ ಪರಿವಾರದೇವಿಯರುಮಂ (ಆದಿಪು. ೨-೬೫ ವ) ; ಜಗುನೆಯ ಕಡಲೊಳ್ ತಾರಾಮ್ಯಗಧರಮಂಡಲದ ಕಾಂತಿ ಮಾರ್ಪೊಳೆದ ವೋಲೆಸಸಿಬಿಸಮಾಮ್ಬುವೊ ಪೆರಿಂದಿ ಬಗೆಯಂ ಕೃಷ್ಣನ ವಿಜೋಲಿಲಾಡಣ ರುಚಿಗಳ್ (ಅಪಂಪು. ೧೨-೯೧) ; ಕರವಿಪುಮುಖದಿಂ ಪರಪ್ರತಿಯರಸುಗಿ ಬಗಿಮಾಡಿರೆ ಕಿರೀಟಿಂಗಳನಾತುರದಿಂದುಗಿಬಗಿವುವು . . . ಅಸಿಪತ್ರಂಗಳ್ (ಕಾಂತಿಕ್ಕ. ೯-೯೮). ಉಗಿಬಗಿಯಾಗು= ೧. ಹೊಯ್ದಾಡು ; ಅಸ್ಥಿರ ವಾಗು ; ಕಠ್ಯಾಬಿಕ್ಕೆಯಾಗು : ಬಗೆವ ಪೊಗಲಲ್ ಪರಮನನಗಲ್ವು ಪೋಗಲ್ವಮಾಜನಂತಂತೆ ಮನಕ್ಕುಗಿಬಗಿಯಾಗಿರೆ ಪೊಗಟ್ಟಲ್ ಬಗೆದು ಮನಂ ಮಗುಜ್ಜು ಮುಗುಳ್ ನೋಡಿದಂ ಬಂ ದಂ ನಗುತಿವೆ ಕೋಕಿಲ್ಯಯಂ ರತಿಕ್ಲೇಶನಿಸುವಿಂದುಗಿಬಗಿ ಯಾಗುತ್ತಿವೆ(ಗಿರಿಪ. ೪-೧೧೨) ; ಉಗಿಬಗಿಯಾದ್ದುಳಿ ಶಿಖಿಲಶರಬಿಧಿಕಿಶರಂ ಬರೆಗಂ (ಮಹಾಪು. ೧೪-೧೦೬). ೨. ಆತುರರೊಳ್ಳುಳ್ ; ಪ್ರಚಲಿಯಾಯಿ : ಉಗಿಬಗಿಯಾಗಿ ಬಾಗಿ ಕೊಳಲಿಂದು ಕಡಂಗುವಲೆಚಿಪ ದೇವಕೋಟಿಗಳ್ (ಅಪಂಪು. ೫-೬೮). [ಉಗ್ಗಿ + ಬಗ್ಗಿ]

ಉಗಿಬಿಗಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕಲಕು ; ಕದಡು ; ಭೇದಿಸು : ಮೃಗಮದಗಂಧಿಯ ಮನವನು ಉಗಿಬಗಿಸಿದಂ (ಕಂದಪ. ೨೦೧). [ಉಗಿಬಗ್ಗಿ + -ಇಸು]

ಉಗಿವಡಗ (ನಾ). ಉಗುಳುವ ಪಾತ್ರೆ ; ಪೀಕದಾನಿ : "ಕಾಳಂಜ–ಉಗಿವಡಗ (ಉಗುಳುವ ಪಾತ್ರೆ) (ಪ್ರಸಕೋ. ೨೧ ಅಡಿಟಿ).
[ಉಗ್ಗಿ + ಪಡಗ]

ಉಗಿವಡೆ (ಕ್ರಿ). ಕೆರೆಯಲ್ಪಡು ; ಗಾ ಯ ಹೊಂ ದು : ಸಮರಕೇಸರಿ ಯುಗುರಿಂದುಗಿವಡೆದ ಸತಿಯ ಘನಕುಚಯುಗಳಮೆ ಮಲಸಿರಿಭಕುಂಭ ಮಪ್ಪುದು ಪುಸಿಯೇ (ರೀಲಾವ. ೧೩-೨೪). [ಉಗ್ಗಿ + ಪಡ್ಕ್]

ಉಗಿಸು, (ಕ್ರಿ). ಬೆಲ್ಲಿಸು; ಸುರಿಸು; ಚಿಮುಕಿಸು: ಇತ್ತ ಪುರುಷೋತ್ತಮನುಮಾ ಪತ್ರನೊಡಲಿಳಿಪ ಕಳ್ಳೆಲ್ಲಮಂ ಪಕ್ಕೀಷಮೊಯ್ದಂಗಗಳ ಕಲ್ಲು ದೋಣಗಳೊಳುಗಿಸಿ (ನೀಮಪು. ೧೪-೪೬ ವ); ವೀರಾಗ್ರಣಿಯೆ ಬಳಲಿದೆಯೆಂದು ಮೊನ್ನಂ ಹಕಿಯುಮೀಲು[ಪಾಠಾಂ. ಲೊ] ಗಿಸಿದನು ಪನ್ನೀರನಲಿ ಮೇದಿಸಿದ ಕಸುರಿಗೆಯ ಕುಸುಮಗಳ (ತೊರಣ. ೬-೩೦-೪೩).

[ಉಗು + -ಇಸ್ಸು]

ಉಗಿಸ್ಸು (ಕ್ರಿ). ಹೊರಬೀಳಿಸು; ಉಗುಳುವಂತೆ ಮಾಡು (?): ಹುಗಿಸಿದೆ ಮನೆಗಿರ ಪಾಕವನಗಿಸಿದೆನೆ ಲಿಂಗಪ್ರಸಾದವನಗಳಿಸಿದೆನೆ ಕಲಹವಂ ಮಾಡಿಪ್ಪ ಶಿಪ್ಪರನು (ಬಸಪು. ೪೫-೧೯). [ಉಗ್ಗಿ + -ಇಸ್ಸು]

ಉಗಿಹಡಗ (ನಾ). ಹಬೆಯಿಂದ ನಡೆಯುವ ಹಡಗು: ಈ ಹೊಸ ಹಾದಿಯ ಹೊಸ ಉಗಿಹಡಗಕ್ಕೆ ಏಜೆಂಟ್ರನಾದ ವ್ಯಪಸ್ಥಾಪಕ ಅಧಿಕಾರಿಯು ಅಲ್ಪವಯಸ್ಕ (ಇಪ್ಪಕ. ೧೦೦). [ಉಗಿ + ಹಡಗ (< ಪಡಗು)]

ಉಗು, (ಕ್ರಿ). ಒಕ್ಕೆ(ಭೂತಕೃ); ಒಕ್ಕು(ಭೂತನ್ಯೂ). ೧. ಬೆಲ್ಲು; ಸ್ರವಿಸು; ತೊಟ್ಟಿಕ್ಕು; ಉಳಕ್ಕು: ಫಣಿಶೇತನಂ ನೆತ್ತಿಯಿಂದೋಜೆ ದುಗು ನೆತ್ತರ ಧಾರೆಯುಂ ಮೆತ್ತಿದ ಕಣ್ಣಳಲಿನತ್ತ ಬದಿಂ ತೆಜೆದುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೩-೧೨೪ ವ); ಮದಗಜವರೆಡಱ ಬಾಲದ ಮೊದಲಂ ಪಿಡಿದಿತ್ತಿತ್ತಿ ಸುರ್ಗುತ್ತಿರೆಯಾಸ್ಯದಿನುಗುವ ರಕ್ತ ಮುರಿಯೆ ತಿದಿಯತ್ತುವ ಕಮ್ಮಣಂಬೆಗಿದರ್ಂ ಧಿಗುಂ (ಭಾಷಾಭೂ. ೧೯೭ ಉದಾ); ಸೊಂದಿಗೊತಡಗಂಗಳ್ ಕಾಲಾಬಿದಿರಲ್ಲೊಳ್ಕಳಿಲಿನುರ್ದಿರ್ ದೂಳಿಗಳನ ಮರ್ಚಿಯುಂ (ಶಬ್ದಾ. ೫೪); ಮತ್ತಹಸ್ತಿಗಳ ಮಸ್ತಕದಿಂ ಬಿದಿರಿಂ ಫಣಿರಾಯ್ದೊಸ್ತ್ರಮೊಗದಿನಿರುತಿಪ್ಪ ಪದಿಯ ಕೊಟ್ಟಿಲಿಂ ಮುತ್ತಿಂ ಕ್ಕುವ (ಕಮದ. ೧೧೬ ಪ್ರಯೋ); ಪಿಡಿಯಂ ಲಜ್ಜಿಸಿಯಲ್ಲಿಂ ತೆರಳ್ದು ಪೋಪಲ್ಲಿಯೊಂದು ವಲ್ಮೀಕದ ಮೇಲಿರದಿಂದ್ರಿಯವುಗೆಯದಲಿಸೊಳ್ ನಿರುತಂ ವಾಲ್ಮೀಕಿಯಂಬು ಮುಖನುದದಯಿಂದಂ (ಧರ್ಮಾಪ. ೩-೭೧); ನೆಗೳ್ದ ಪೊಂಬಾಳಿಗ ಚವರದಿಂ ಪೂತು ಕಂಪುಗುವ ನ್ಯೆಗಾಳಿಯು ಗುದಿಯಂ (ಪದ್ಮರಾ. ೮-೨೩); ಮೊಲೆವಾಲು ತೊರೆದುಗುತವೆಕೊ (ಮೇಕಪ. ೪-೮೧). ತಿ. ಹೊರಬೀಳುವಂತೆ ಮಾಡು; ಬಿಸಾಡು; ಸುರಿ: "ಉಗು–ಶಿಸಱನೇ" (ಕಪುಶಾ); ಭಂಡಾರದ ಮನೆಯೊಳ್ ಕನ್ನಮಿಕ್ಕಿಸಿ ಭಂಡಾರದ ಪುಡುಕೆಗಳಂ ಪೋಲ್ದು [ಡ್ರ]ಮ್ಮಮುಂ ಪೊನ್ನಂ ತುಡುಗೆಗಳುಮಂ ಸಾಲಿಟ್ಟಂಕರಿಯುಗುತ್ತಂ ಕಡುದಿರಲ್ ಕೊಂಡುಪೋಗಿ (ವ ಜೈಮಿ ಭಾ. ೧೨೬-೫); ವಾರವ ಧೂಜನಕೈ ಮುದುಗೂಂಟಿಣ ಹೇಮಮನಾವ ಮಾಜ್ಕೆಯಂ ಪ್ರೇರಿಸುತಿರ್ದಾಗಲುಗೆಯುಂ ಕೆದುಗಂ ಕಡುಗೂರ್ಮೆ (ಮಪಪು. ೧೧-೬೨); ಲೆಕ್ಕವಿಲ್ಲದ ಹೊಣಗಳನು ಗಕ್ಕನೆ ಕುನಕ ಸೈನಾಳಿಗಳ ತಂಮೊಕ್ಕುವು ಹೊಳೆಯು ನೀರಿನಲಿ (ಕಂಪಪು. ೧೫-೧೨೨).

[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಉಗು; ಮಲ. ಉಳ್ಕ; ತೆಲು. ಊಡು]

ಉಗು, (ನಾ). ಬಿದಿ ಬಿಡಿಯಾಗಿರುವಿಕೆ. 'ಉಗುಬೆಲ್ಲ' ಪರಾ. [?]

ಉಗುಚು 'ಉಗುಳ್ಚು' ನೋ.

ಉಗುತೆರ್ (ಕ್ರಿ). ಉಕ್ಕಿಬರು; ಸ್ರವಿಸು; ಸುರಿ: ಒಗೆದ ಶರಸ್ತಂಬದೊಳಿರಿಗಯಾಗಿ ಮನೋಜಭಂಗರಸಮುಗುತರೆ ತೊಟ್ಟಿಗೆ ಬಿಸುಟು ಬಿಲ್ಲನಂಬುಮನಗಲ್ವಪಾಶ್ರಮದಿನುದಿತ ಲಜ್ಜಾವಶದಿಂ (ಪಂಪಭಾ. ೨-೬೬); ಮಸೋಕಶಸೀತ್ಕಾರಶಿತ್ಕಪುವಿಲ್ಲ ಹರ್ಷದಿಂದಿರದುಗುತರ್ಪ ಬಾಷ್ಪಮೆನಗೆಂದು ಲತಾಂಗಿಯಱಲ್ದು ಬಾಡಿದಳ್ (ಕಾದಂಉ. ೫೩); ಉಗುತರೆ ಕೋಲ್ಮಲುದುಳ್ದರಸು ಮಸ್ತಕಪಿಣ್ಡದ ಮೌಕ್ತಿಕೋತ್ತರಂ (ಪಂಡಾಮ. ೧೩-೬೪); ಧರದಿಂ ದೈತ್ಯರನಾರಿಸುತಿರೆ ರುದ್ರನ ಬಾಣ ಹತಿಯಿನುಗುತುರಿರೆ ದೈತ್ಯರ ನೆತ್ತರ ಹಾಯಿಗಳ್ (ಸಮಪ. ೧೦-೬೮).

[ಉಗು + ತರ್]

ಉಗುನಿ, ಉಗುನೆ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬಳ್ಳಿ: "ಮೋದಿರ್ – ಅಱವೊದಲ, ಮದ್ಗ, ಉಗುನಿ, ಪಿಟ್ಟಳಿಕೆ" (ಒಷಧಿ. ೧೫೧); ಉಗುನಿಯ (Ipomea) ಹೂವಿನಲ್ಲಿ ದಳವಲಯವು ಗಂಟೆಯಂತಿದೆ (ಸಸ್ಯಶಾ. ೫೭). ೨. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮರ; ಪೀಲುವೃಕ್ಷ: ಉಗುನಿಯ [ಪಾಠಾಂ. ಪೊಗುಣಿಯ] ಮಂಥಾದಿಕಾನ್ಯಕ್ಕಿದಿಗ್ಬಾಗೆಯೋ ಫಲ್ಗುನಿಯ ಪಡುವ ಲಯ್ಯೆಯ್ಯಂತರಂಬೋಗಿ ಕೆಯ್ಯೊಂಡಗುಬಿ ಪುರುಷಪಟ್ಟಾಕಾರದೊಳ್ ತೋಲಮಕ್ಕುಂ(ಲೋಕಾಪ. ೫-೩೨). **ಉಗುನೆ**: ೧. ಮಡುವಾಗಲ್ ನೀಲಿಪಾತಾಳ ಗರುಡ...ಉಗುನೆಯೊಲ್ತ್ರತಿಮಾಪತ್ತು ನೂಂ ಕೂಡಿಹುಂ ದೀರಾಂಬುವಿಂ ಲೇಪಿಸಿ ಬರ್ದುಳಿಗುಗುಮಾ ಕಾಲದಪ್ಪಂ (ಪಾಪು. ೪-೩೭). ಉಗುನಿಯಂಹಂಬು = ಉಗುನಿ ಬಳ್ಳಿಯ ಹಂಬು: ಕುದುರೆಯ ಬಾಲದ ಕೆಳಕ್ಕೆ ಸಿಕ್ಕಿಸುವ ಹಗ್ಗವು ಕಿತ್ತು ಹೋಗಿದ್ದುದರಿಂದ ಅವರು ಅದಕ್ಕೆ ಪ್ರತಿಯಾಗಿ ಉಗುನಿಯ ಹಂಬನ್ನು ಹೊಸೆದು ಕಟ್ಟಿದರು (ಪಗಗ. ೫೧).

[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಉಗ್ಗಾ, ಉಪ್ಪಾ, ಉವಾ, ಉಗಾಯ, ಉವಾಯ್, ಉಗ್ಗೆ; ಮಲ. ಉಗ; ತೆಲು. ಉವ್ವ]

ಉಗುನಿನೆ 'ಉಗುನಿ' ನೋ.

ಉಗುಬೆಲ್ಲ (ನಾ). ಪುಡಿಬೆಲ್ಲ; ಅಡಿಗೆ ಬೆಲ್ಲ: ಬೆನವನವುಂಡೆ ದಿನವುಂಡೆ ತೂಗುವಾಗ ಉಗುಬೆಲ್ಲ ಶನಿವಾರದ ವುಂಡೆ ಬಂದಿಗೆ ಕಜ್ಜಿನ ಹಾಲು ಅಯದ ಬೆಲ್ಲಮಂ ಮನೆ ವಂದಿಕೆ ಪ್ರತಿಕಲದಲು ಕೊಡಬೇಕು (ಎಳ. XI, ಹೊಲ್ಕೆ. ೭-೪೨; ೧೬೭). [ಉಗ್ಗು + ಬೆಲ್ಲ]

ಉಗುರ್, ಉಗುರು (ನಾ). ಬೆರಳುಗಳ ಮೇಲ್ಬಾಗದ ತುದಿಯಲ್ಲಿ ರಕ್ಷಣೆಗಾಗಿ ಇರುವ ಗಟ್ಟಿಯಾದ ಮೊದಿಕೆ; ನಖ; ಪಂಜ: "ಕಾಮಾಂಕುಶಾ, ಕರರುಹಾ (ಪುನರ್ವಾಚ್ಯ), ಪಾಣಿಶಾ, ನಖಾ, ನಖರಾ – ಈ ೫ (೬ ?) ಉಗುರ್" (ಹಲಾಯು. ೨೪-೬೫); ಇಂತಿವೆಡೆಗ್ಯಂ ಕೈದುವಗರ ಶಾಲದ ನಚ್ಚಿನ ಕೈದುವೆಟ್ಟುದೇ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೪೧೧ ಪೂರ್ವಪ್ರ); ರಣರಂಗದೊಳುಳ್ಳರೆಲ್ಲರುಂ ಮಡಿದೊಡಮುಳುಗಿಂಂದ ದುಗುರಂತೆರಡುಂ ಕಡೆ ತಪ್ಪ ಕೊರೆನೋಗದಿಸದೆ . . . ಬಂದವಿದೇಂ ಲಲಿಯೋ ಸುಯೋಧನಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨-೦೩); ಉಗುರಿಗಳ ಕಾಂತಿಯಿಂದಳಕಲ್ಲಿಗೆ ನೀದಿರಳಿಂತೆ (ಪಂಡಾಮ. ೫-೪೩); ಪೊಯ್ದಟ್ಟಾಸುರದಿಂ ನಟ್ಟುಗುರಿಗಳಂ ಮಸ್ತಕಮನೊಡೆದಿರ್ದಗಿಮಾಡ (ಸಂಬರ. ೧೪-೨೧); ನರಸಿಂಹನವಾತರ ಹಿರಿದಾದ ಅದ್ಭುತವು ಶರಭಮಗುರಿಂದ ಕೊಲಿಪಾಗ ಹರಿಯೂರನರಿಯಂದವಾದ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೩೧೪). **ಉಗುರು**: "ಪುನರ್ಭವಃ, ಕರರುಹಃ, ನಖಃ, ನಖರಃ – ಈ ೪ ಉಗುರು" (ಶಾಚಂ. ೧೨೧); ಅದಜೊಳಗೆರಿದು ತಲೆ ಮಜದುಪ್ಪೊಂದು ತಲೆಯೆಚ್ಚತ್ತು ಹಡ್ಡಿನ ಕೊಳ್ಳ ತಪ್ಪ ಕಾಲುಗರ ಹೆಜ್ಜೆಯ ಗಾಯ ತಪ್ಪಿ (ಅಜಿಮಾ. ೨೦–೫೮); ಕಂಬಪಯನುಗುರಲಿ ಮಿಡಿದು ನೊಂದನು ಪಾರ್ಥ ಹೃದಯದಲಿ (ಕವ್ಯಾಭ. ೬–೨೬); ಕಾಲುಗುರು ಕೆಯ್ಯುಗುರು ತಲೆವರಿಯ ಹಾವಿನ ಹೆರೆ ಬಳ್ಳಿಯ ಸಾಸವ ಬೇವಿನಲೆ ಯಿವಂ ಸಮಂಗೊಂಡು ಕೂಸಿಂಗೆ ಧೂಪಪಿಶ್ಯವುದು (ಬಾಲಚಿ. ೧೨೫–೨೨); ಉಗುರಲ್ಲಿ ಹೋಗುವುದಕ್ಕೆ ಕೊಡಲಿಯೇ (ಗಾದೆ).

ಉಗುರಡಿಟ್ಟ = ಉಗುರಿನ ಮೇಲಿನ ದೃಷ್ಟಿ; ಕೆಳಗಿನ ನೋಟ; ತಲೆಯೆನ್ನು ಬಗ್ಗಿಸಿ ನೋಡುವುದು: ಬಿಸಲು ಹಬ್ಬಿ ಗಾಳಿಯು ಹರಡಿ ಮುಗುಳುನಗೀ ಅರಳಿಸಲೊಲ್ಲಿ ಎತ್ತಯಕ್ಕಳದೆ ದಿಟ್ಟಿಸಿದರೂ ಉಗುರಡಿಟ್ಟು ಇಟ್ಟು ನಡೆದಿ (ಮೂರ್ತಿಗಾ. ೬೭–೭).

[ದೇ. ॥ತಮಿ. ಮಲ. ಉಗರ್; ತುಳು. ಉಗರು; ತೆಲು. ಗೊರು; ಕೋರಾ. ನಾಯ್ಕು. ಗೊರ್; ಪರ್ಜಿ. ಗೆರ್; ಕುಇ. ಗೊರ; ಕುವಿ. ಗೋರೂ; ಮಲ್ತೊ. ಒರ್ಗ; ಬ್ರಾಹುಇ. ಹೊರ್]

ಉಗುರ್ಮ (ನಾ). ವೀಳೆಯದೆಲೆಯನ್ನು ಕೊಯ್ಯುವವನು; ಒಂದು ಕಸಬುವನು.

ಉಗುರಮೂನೂರ್ವರ್ = ವೀಳೆಯದೆಲೆಯನ್ನು ಕೊಯ್ಯುವವರ ಸಂಘ, —ಶ್ರೀಣಿ : ಈ ಧರ್ಮಮಂ . . . ಉಗುರಮೂನೂರ್ವರುಂ ತಂಬುಲಿಗ ಸಾ ನಿ ವ ರ್ ರುಂ ಮೂಱುಂನಾಡ ಸುಂಕಗೆರುವಿನ್ವಿಱಪರುಂ ದಾತಾರರಾಗಿ ಪ್ರತಿಪಾಳಿಸುವರ್ (ಎಇ. XVI, ೮೫–೩೭ ; 1067); ಉಗುರ ಮೂನೂರ್ವರು ಒಕ್ಕಲಲ್ಲಿ ಬೈಕ್ಕಳ್ತಿ ಪಾಗ ೧ (ಇಆ. XI, ೨೭–೩೭ ; 1080) ; ಶ್ರೀಮದ್ಭಂಡಾರದಿತ್ಯನ ಹೊಳಲ ನೂಱಿಪ್ಪತ್ತಿಂಬರ ಶ್ರೀಣಾದಾ ರಾಧಕರುಮಪ್ಪ ಉಗುರಮೂನೂರ್ವರ್ಕ ಕೋಯ್ಲೂಳದೇವಂ (ಸೌಇಇ. IX–i, ೨೮೬–೨೪ ; 1190); ಉಗುರಮೂನೂರ್ವರ ನೆಗರ್ತೆ ಎಂತಂನೊಡೆ (ಸೌಇಇ. XI–ii, ೧೬೨–೪೨ ; 1121). [< ಉಗುರ್+].

ಉಗುರಂಟು (ನಾ). ಉಗುರಿಗೆ ಬಳಿಯುವ ಲೇಪನ, —ಬಣ್ಣ ; ಮದರಂಗಿ : ಬೆರಲುಗುರಿಗೆ ತುಟಿಗಳಿಡುತಿರುವಾ ಉಗುರಂಟಿ [ಟು] ಗಳಿಂದ (ರಾಕ್ತಿಪಾ. ೧೧–೧೭). [ಉಗುರು (< ಉಗುರ್+) + ಅಂಟು+].

ಉಗುರಡ್ಡಿಗೆ (ನಾ). ೧. ಉಗುರಿನ ಆಕಾರದಿಂದ ಕೂಡಿದ ರಚನೆ ಯುಳ್ಳ ಆಡ್ಡಿಗೆ ಅಥವಾ ಕಂಠಾಭರಣ (ಕ). ೨. ಹುಲಿಯುಗುರಿಗೆ ಚಿನ್ನದ ಚೌಕಟ್ಟಿನ್ನು ಸೇರಿಸಿ ಮಾಡಿದ ಆಭರಣ.

[ಉಗುರು (< ಉಗುರ್+) + ಆಡ್ಡಿಗೆ]

ಉಗುರಿಸು, ಊಗುರಿಸು (ಕ್ರಿ). ಉಗುರಿನಿಂದ ಬಾಚು; ಕೆರೆ; ನೇವರಿಸು: ಅರಸನ ತಲೆಯಂ ತನ್ನ ತೊಡೆಯ ಮೇಲಿಟ್ಟುಗುರಿಸುತಿರ್ದಾಕೆ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೧೭–೧೦) ; ಗುರುಗೆ ಪಿಡ್ತಾಳ್ಪಳಿಪಾತಮಳ್ಕುಮೆಂದು ತಲೆಯನುಗುರಿಸುತ್ತುಮಿರೆಯಿರೆ (ಪ ೦ ಪ ಭಾ. ೧–೧೦೪ ವ) ; ಉಗುರಿಸಿ ಬೆಂಗೆ ಬಿಟ್ಟ ಪಿಡಿಲ್ (ಲೀಲಾವ. ೪–೨೫) ; ಬೆರಂಟುವು ಪೊಕ್ಕುಬಸು ಗುರಿಸಿದುವು ತುಸುಂಬ (ಕಮದ. ೨೪೧ ಪ್ರಯೋ) ; ನಾರಿಯನು ಬರಸೆಳೆದು ಸ್ಪರ್ಶ . . . ಉಗುರಿಸಿದಕೆಲದಳಕ್ಕಿಗಳ (ತೆಪರಾ. ೨–೨–೪) ; ತೊಳ ತೊಳಕಿಲಂಬಿನಮುಂ ಕಾರ್ಮುಗಿಲೊಳಕ್ಕೊಳ್ಳನಲಿದಾಡುವಂತೆ ಲಲತೆಯ ತಲೆಯುಗುರಿಸ ಕೋಮಲೆಯ ಕೈಯ ಪೊಳೆವು ಗು ವೆ ೯ ಗೊ ಪ್ಪಿದು ವು (ಶ್ರೀಪಾಲಾ.೧೧–೨೨). **ಊಗುರಿಸು** : ಉಗುರ್ಗೊನೆಯಿಂದಲೂಗುರಿಸು ವೋಜೆ ತರಂತರಿಂದ ರಿಂಗಣಮಂ ನಿಗಪುವ ಭಂಗಿ (ಜಗದ. ೧೦–೯೯).

[ಉಗುರು (< ಉಗುರ್+) + –ಇಸ್ಸು]

ಉಗುರು 'ಉಗುರ್+' ನೋ.

ಉಗುರುಕೆಣ್ಣು (ನಾ). ಉಗುರಿಗೂ ಬೆರಳಿನ ತುದಿಗೂ ನಡುವೆ ಇರುವ ವೃದುವಾದ ಭಾಗ: ಉಗುರುಕಣ್ಣಿಗೆ ಸೂಜಿ ಚುಚ್ಚಿದ ಹಾಗೆ (ರೂಢಿ). [ಉಗುರು (< ಉಗುರ್+) + ಕಣ್ಣು (< ಕಣ್)]

ಉಗುರುಗೊನೆ 'ಉಗುರುಗೊನೆ' ನೋ.

ಉಗುರುನಂಜು (ನಾ). ಉ ಗು ರು ಸೋಕುವುದರಿಂದಾಗಲಿ, ಜಿಗುಟುವುದರಿಂದಾಗಲಿ ರಕ್ತದಲ್ಲಿ ಸೇರುವ ವಿಷ (ಕ).

[ಉಗುರು (< ಉಗುರ್+) + ನಂಜು]

ಉಗುರುಬಿಸಿ 'ಉಗುರ್ವಿಸಿ' ನೋ.

ಉಗುರುಬೆಚ್ಚಗೆ (ಅ).–ಉಗುರ್ವೆಚ್ಚಗೆ: ಉಗುರುಬೆಚ್ಚಗಿರುವ ಪ್ರೀತಿ ದರೆ ಸಾಕು ಸ್ವಾಸಕ್ಕೆ (ರೂಢಿ). [ಉಗುರು (< ಉಗುರ್+) + ಬೆಚ್ಚಗೆ]

ಉಗುರುವೆರಸು (ಕ್ರಿ). ಉಗುರಿನ ಜೊತೆಗೆ ಸೇರು; ಉಗುರಿನ ಕೂಡ ಕೂಡು : ಉಗಿದ ಬಾಣವ್ಯತೆಯ ಕರ್ಣಧ್ವಾನಚೇತನವದ ಸೊಗಸು ಮಿಗೆ ದ್ರೌಪದಿಯ ತುದಿದೆರಳುಗುರುವೆರಸಿದ ಸಿರಿಮುಡಿಯ ಬಲುದುಗುಡ ಧರದಲಿ ಕುಸಿದ ಭೂಪನ ಕೆಂಪಿನ ಪಾರ್ಥ (ಕುವ್ಯಾಳ. ೧೬–೬೩).

[ಉಗುರು (< ಉಗುರ್+) + ಬೆರಸು]

ಉಗುರುಸುತ್ತು (ನಾ). ಉಗುರಿನ ಸುತ್ತಲೂ ಊದಿಕೊಂಡು ನೋವುಂಟುಮಾಡುವ ಒಂದು ಬಾವು,—ಬೇನೆ : ಉಗುರುಸುತ್ತು ಯೆನ್ನಾವನ ನಖಕೆಯೊಳಗೆ ಹೊಡದ ತೆರದಿ (ಜಪಕ. ೧೦೧) ; ಉಗುರು ಸುತ್ತಿನ ಮೇಲೆ ಒನಕೆ ಪೆಟ್ಟು (ಗಾಪ).

[ಉಗುರು (< ಉಗುರ್+) + ಸುತ್ತು]

ಉಗುರುಸುತ್ತುಬಳ್ಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಳ್ಳಿಯ ಹೆಸರು: ಜುಟ್ಟುವೆ ಬಳ್ಳಿ, ತಳವಾನ ಬಳ್ಳಿ, ಉಗುರುಸುತ್ತು ಬಳ್ಳಿ, ಹಾಲುಕೊಡಬಳ್ಳಿ, ಕುಂಟಗ (ಮೈಪಿಗ. ೭೦–೧೨೫). [ಉಗುರುಸುತ್ತು + ಬಳ್ಳಿ]

ಉಗುರುಳಿ (ನಾ). ೧. ವೀಳೆಯದೆಲೆಯನ್ನು ಬಡಿಸಲು ಹೆ ಬ್ಬೆ ರ ಳಿ ಗೆ ಹಾಕುವ ಉಗುರಿನ ಆಕಾರದ ಅಲಗುಳ್ಳ ಸಾಧನ. ೨. (ಕುಸುರಿ ಕೆಲಸಗಳಲ್ಲೂ ಶಸ್ತ್ರಚಿಕಿತ್ಸೆಗಳಲ್ಲೂ ಉಪಯೋಗಿಸುವ) ಒಳಗಡೆಗಿ ಬಾಗಿರುವ ಅಲುಗುಳ್ಳ ಉಳಿ : ತಿಕ್ಕಿದರದಲಿರ್ಪ ? ಕತ್ತಿಮನುರುಳಿ ಯೊಪ್ಪತ್ತ ಮಣಲೆಲ್ಲಿ ? (ಗಿಶಿಂ. ೩೦–೭೩).

[ಉಗುರು (< ಉಗುರ್+) + ಉಳ್ಳಿ]

ಉಗುರೆಣ್ಣೆ (ನಾ). ಉಗುರಿನಿಂದ ಎಣ್ಣೆಶಾಸ್ತ್ರ ಮಾಡುವುದು : ಇನ್ನೂ ಮಲಗಪ್ಪ ಮದುವಣ್ಣ ಎದೆಮೇಲೆ ಸನ್ನೇಣಾದವೆ ಉಗುರೆಣ್ಣೆ ಉಗುರೆಣ್ಣೆ ಹೋಗಿ ಗಗನಕೆ ಕೇಡ್ಕಾಯ್ವ (ಹುಟ್ಟಿಹ. ೧೧೪) ; ಉಗುರೆಣ್ಣೆ ಗಗನಕೆ ಸೇರಿರೆ ಮಗನ ಮಂಡೆಲಿ ಒರಗಿವೆ (ಹಕ್ಕಿಬಾ. ೫೫–೩).

[ಉಗುರು (< ಉಗುರ್+) + ಎಣ್ಣೆ]

ಉಗುರೆವಾಡಿ (ನಾ). ಒಂದು ನಾಡಿನ ಹೆಸರು : ಒಜ್ಜಿಕೋಡಿಸ ಕೊಮರಿಮಂಗಲದ ಉಗುರೆವಾಡಿಯ ಶ್ರಿಸ್ಥಿ (ಇಆ. VIII, ೨೧೩–೫೪ ; 10ನೆಯ ಶತ). [ಉಗುರ್+ವಾಡಿ]

ಉಗುರೊತ್ತಿ (ನಾ). ೧. ಉಗುರಿನ ಒತ್ತು ವಿಕೆ ; ಉಗುರಿನ ಚುಚ್ಚುವಿಕೆಯಿಂದ ಉಂಟಾದ ಗಾಯ; ನಖಕ್ಷತ : ಪೊಸವಲ್ಲ ಕರ್ದುಕನಿಗುರೊತ್ತುಗಳನು ಮಾಣ್ಮಾಜೆಲ್ಲ್ ಕೈಗೊಳಿ ಎಲ್ಲೆಗೈದು (ಚೈ ಮಿ ಭಾ. ೧೧–೨೨) ; ಮುಗ್ಧೆ ತಾನರಿಯದು ನಲ್ಲ ತನ್ನೆದೆಯೊಳು ಮೂಡಿಸಿದುಗುರೊತ್ತು ಗಳನು (ಗಾಶಾಸ. ೪–೩೩). ೨. ಗೋಧಿ ಅಥವಾ ಅಕ್ಕಿ ಹಿಟ್ಟಿನ್ನು ಕಲಸಿ ಉಗುರಿತ್ತಿ ಮಾಡಿದ ಗವುಲಿ ; ಅಂತಹ ಗವುಲಿಯಲ್ಲಿ ಮಾಡಿದ ಪಾಯಸ (ಉಕೆ).

ಉಗುರೊತ್ತಿನಹುಗ್ಗಿ = ಉಗುರೊತ್ತಿನಿಂದ ಮಾಡಿದ ಹುಗ್ಗಿ (ಕ).

[ಉಗುರು (< ಉಗುರ್+) + ಒತ್ತು]

ಉಗುರ್ಗಲೆ (ನಾ). ಉಗುರಿನಿಂದ ಆದ ಗುರುತು, —ಕಲೆ : ಮುದ್ರೆ ಯ ನಿ ಡು ವ ಂ ದ ದಿ ಹಂತದಿನುರ್ಗಲೆಯಿಟ್ಟುನರಸಿಂಗನಾಗ ನುರತಮೊಳು (ಜಯಭಾ. ೮–೪೯) ; ಹಲಬರು ವಿಟರೊಡನಾಡಿ ಮತ್ತವರು ಗುರ್ಗಲೆ ದಂತಹತಿಗಳ ತಾಳ್ದ ಬೆಲೆವೆಣ್ಣ್ಣನಂಗದಂತೆಸವುದೀ ಗಿರಿಯಿಂದು ನಲೆ ವಿದೂಷಕ ನಗಿಸಿದನು (ಭರಡ. ೩೩–೮೩).

[ಉಗುರು (< ಉಗುರ್+) + ಕಲ್ಲ]

ಉಗುರ್ಗೊನೆ, ಉಗುರುಗೊನೆ (ನಾ). ಉ ಗು ರಿ ನ ಕೊನೆ ; ನಖಾಗ್ರ : ಉ ಗು ರ್ ಗೊ ನೆ ಯಿಂ ವಿಕೀರ್ಣಕಚಮಂ ಮಿಗೆ ತಿದಿ (ಅಧ್ಯಟ. ೧೦–೧೧೬) ; ಎಳದುಪ್ಪಟಿಮಂ ಸೂದಿಪಲರನುತೆಯರ್ಳ್ ಕೆಲು ವೆರಲುಗುರ್ಗೊನೆಯಿಂ ಕರ್ದುಕುತಿರೆ (ಜಯಭಾ. ೧–೬೧) ; ಆ ಕಮಲ ಭವನಿಯತಿರುತ್ತ ಹಂಕರಿಸೆ ರುದ್ರಂ ನಗುತ್ತವನ ತಲೆಯಂ ಚಿವುಟಿದನು ಗುರ್ಗೊನೆಯೊರ್ ! (ಚಿಬಪ. ೪೭–೨೫). **ಉಗುರುಗೊನೆ** : ಮೃಗರಾಜ ಪೀಠದೊಳಿರಿಸಿಯಂಗನೆಯನು ಉಗುರುಗೊನೆಯೊಳಳಕವನು ಸುಗುಣ ಯರಾರಿಸಿಯುಗುರುಧೂಪವಶಕ್ಕಿ ವಿಗದೆಯರಂದು ಕಟ್ಟಿದರು (ಅಂಚಪ. ೪–೫೫).

[ಉಗುರು (< ಉಗುರ್+) + ಕೊನೆ]

ಉಗುರ್ಚು (ಕ್ರಿ). = ಉಗುರಿಸು : ತರತರದ ಪುಷ್ಪಲತಿಕೋತ್ಕರವಂ ನೋಡುತ್ತವಂತಿಸೌಂದರಿ ವೇಣೀಭರವನುಗರ್ಚಲ್ ಬಿಂಬಾಧರೆಯರ್ ಪುಷ್ಪಾಪಚಯವನಿಸಗಿದರಾಗಲ್ (ದಶಕು. ೬–೬೬). [ಉಗುರ್+ಚು]

ಉಗುರ್ವಲ್ಲಿ (ನಾ). ಒಂದು ಗಿಡದ ಹೆಸರು : ಮಿಗಿಲಿಸುವ ಪೊಸ ಸುಣ್ಣದೊಳಗುರ್ವಲ್ಲಿಯ ಬೇರಿಪ್ಪಕ್ಕಿ ಗರ್ಬಗಿನಿ ಕೊಡೆಯಂ ತೆಗಪ ಪುಳಿಯಡುಗೆ ಮೇಣ್ ಸಂಡಗೆಯಂಡುಗಾ ತೊಡನಿವಜ್ಜ ಬೀಜಂಗಳುಮಂ (ಲೋಕೋಪ. ೮–೨೪) ; ತೆಗಪ ಪೊಸಸುಣ್ಣಾದೊಳ್ ಮುನ್ನುಗುರ್ವಲ್ಲಿ [ಪಾಂಂ. ವೇ೯] ಯಸಕೆಯ ಪುಣಕೆಯೆಲಗಳವುಂಡಗೆಯಂ ಮುತ್ತದ ಹೂವಂ ಬಗೆದಂದಾ ಬಾಡನಡುಗೆ ಬಜ್ಜಕಂತವಜ್ಜೊಳ್ (ಲೋಕೋಪ. ೮–೨೧) ; "ಬೆಳ್ಳಡಕಲ" (ಲೋಕೋಪ. ೬೬೫). [ಉಗುರ್ + ವಲ್ಲಿ]

ಉಗುವಿಸಿ, ಉಗುರುಬಿಸಿ (ನಾ). ಉಗುರು ತಡೆದುಕೊಳ್ಳುವಷ್ಟು ಬೆಚ್ಚಗಿರುವುದು ; ಕವೊಗಷ್ಟ ; ಸುಖೋಷ್ಣ : ಉಗುರ್ವಿಸಿಯಪ್ಪು ಪೊರ್ ಪುಗೆವಾರುಂಡಾಕಳವಾರಿ ಸುಯ್ಯ ಬೆಂಕೆಗಳೊಳೆ ಪೊಳ್ಳ ನಂದನವನಂ ಕೊಜಿಗಿರ್ಪವು . . . ಮದೀಯ ವಿಯೋಗದೊಳೆನ್ನ ನಲ್ಲಳಾ (ಶಾಂತಿ. ೮–೫೫). **ಉಗುರುಬಿಸಿ** : ನೀರು ಉಗುರುಬಿಸಿಯಾಗಿದ್ದರೆ ಸಾಕು ಸ್ನಾನಕ್ಕೆ (ಡಂತಿ). [ಉಗುರ್ + ಬಿಸಿ]

ಉಗುರ್ವೆಚ್ಚನೆ (ಅ). ಉಗುರು ತಡೆದುಕೊಳ್ಳುವಷ್ಟು ಬೆಚ್ಚಗೆ : ಇಸಗುಗುರ್ವೆಚ್ಚನಪ್ಪುಗಿಸು ಕುಂಕುಮದಕ್ಕೆ ಕದಂಬದಂಬುಲಂ . . . ಅಂಚೆವಾಸುಗಳೊಳೊಪಕ ಪೆರ್ವೆರಲೆವೆಂಕೆಯಿಂದದೇಂ ತನತನಗಿಕ್ಕಿ ಮೆಟ್ಟಿದುದೊ ಭೋಗಿಜನಂ ಶಿಶಿರಾಕರೀಕಮಂ (ಜಗದಿ. ೧೪–೧೯).

[ಉಗುರ್ + ಬೆಚ್ಚನೆ]

ಉಗುರ್ವೆಳಗು (ನಾ). ಉಗುರಿನ ಹೊಳಪು, —ಕಾಂತಿ ; ನಖಕಾಂತಿ : ಕೈಯಾರೆ ಭಕ್ತನ ನೀಡಿ ಮುಖವನೀಕ್ಷಿಸದೆ ಕಣ್ಮೊರೆದಿಯಂ ಪ್ರತಿಕೃತಿಯಂತುಗುರ್ವಳಗಿನೊಳ್ ಕಂಡು ಮೋಹಿಸಿದರಾಕ್ಷಣದೊಳು (ಚಿಬಪ. ೨೦–೧೭). [ಉಗುರ್ + ಬೆಳಗ್ಕು]

ಉಗುರ್ವೆಳ್ಪು (ನಾ). ಉಗುರಿನ ಬಿಳಿಯ ಹೊಳಪು ; ನಖದ ಬೆಳುಪು : ವಸುಧೆಯಂ ಪಾಪಾಬ್ಧರಾಗಮುಗುರ್ವೆಳ್ಪುಗಳ್ ಪಸದನಂ ಗೆಯ್ಕು ನೂರುರ ಕಂಕಣಸ್ವನಂ ದೆಸಗಿಸೆಗಳ್ ಪೊಣ್ಮೆ (ಚಿಬಪ. ೫–೧೩).

[ಉಗುರ್ + ಬೆಳ್ಪು]

ಉಗುರ್ವೋಯ್ದು (ನಾ). ಉಗುರಿರಿಂದಾದ ಪೆಟ್ಟು, —ಹೊಡೆತ, —ಗಾಯು ; ನಖಕ್ಷತ : ಉಗುರ್ವೋಯ್ದಾತನ ಮೆಯ್ಯೀ ಪುಲಿಯ ಪೊಯ್ದಂದಾದುದೆಂದೆಱೆಪವರ್ ಬಗೆವಂತೆ (ಜಗದಿ. ೧೬–೨೦) ; ತಾಂಬೂಲಮಂ ಜೆಜೆ ಮೆಲ್ವುವುಗುರ್ವೋಯ್ದುನಂದುವ ಸೆಜ್ಜಂಗಿಂ ಬೀಸುತ್ತಿ ರ್ಪೋರಲಬ್ಜಜಲಂಪಗಸೆಯರ್ಗಿ ರಾಗಮನದೀಂ ಮಾಡುತ್ತಿ ರತ್ಕಂತದೊಳ್ (ವರ್ಧಮಾ. ೬–೫೩). [ಉಗುರ್ + ಪೊಯ್ದು]

ಉಗುಳಿಕೆ (ನಾ). ಉಗುಳುವಿಕೆ ; ಉಗಿಯುವಿಕೆ : ಕುದ್ದವಾಜ ಅಕ್ಕಿಯೊಡನೆ ವರ್ಣಪ್ರಮಾಣಗಳಿಂದೊಂದಿ ಕಲ್ಲುಹರಳುಗಳೂ ಸೇರಂದಿಡುವ ದುಂಟು . . . ಊಟದಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಕಟ್ಟಿಕ್ಕಂಡು ಉಗುಳಿಕೆಯ ಮನ್ನಿಕೆ ಗೊಳ್ಳುವವುಗಳೂ ಇದ್ದಾವೆ (ವಿರಬಂ. ೩೦).

[ಉಗುಳು$_1$ (< ಉಗುಳ್$^{-}$) + ಇಕೆ]

ಉಗುಳಿಚು 'ಉಗುಳ್ಚು' ನೋ.

ಉಗುಳಿಸು 'ಉಗುಟ್ಟಿಸು' ನೋ.

ಉಗುಳು$_1$ 'ಉಗುಟ್ಟ್' ನೋ.

ಉಗುಳು$_2$ 'ಉಗುಟ್ಟ್' ನೋ.

ಉಗುಳುಧೂಪ (ನಾ). ಧೂಪದ ಮರ : (ಸೈಜಿ. ೭೬–೧೫೭೬). [ಉಗುಳು$_1$ (< ಉಗುಳ್$^{-}$) + ಧೂಪ]

ಉಗುಳುನೀರು 'ಉಗುಳ್ನೀರು' ನೋ.

ಉಗುಳುನುಂಗು (ಕ್ರಿ). ೧. ಉಗುಳನ್ನು ನುಂಗು : ಕಣ್ಣು ಪಿಳಿಸಬಾರದು, ಉಗುಳು ನುಂಗಬಾರದು (ಋಂಶಿಂ. ೩೭). ೨. (ಆಲಂ). ಹಿಂದೆ ಮುಂದೆ ನೋಡು; ಅನುಮಾನಿಸು; ಅಧೈರ್ಯಪಡು : ಎಲ್ಲ ಸಾವುಕಾರನ್ನೂ ಆವರಿಸಿ ಭಯಗಳ ಮಸೆಗೆ ಳಕಯಿಂದ ಮೇಲೆ, ಕೈಗಡತೊಟ್ಟವರು ತಮ್ಮುದೇನಿಂದು ಉಗುಳುನುಂಗುತ್ತ ಕೇಳಿಕೊಂಡರು (ಬೆಟ್ಟಹೊ. ೬೧). [ಉಗುಳ್ಕು (< ಉಗುಳ್$^{-}$) + ನುಂಗು]

ಉಗುಳುಬಡುಕ (ನಾ). ಉಗುಳುವ ಸ್ವಭಾವದವನು ; ತುಚ್ಛೀಕಾರಮಾಡಿ ಮಾತನಾಡುವವನು ; ಬೆದರಿಸಿ ಮಾತಾಡುವವನು : ಕಳ್ಳರನ್ನೂ ಹುಲ್ಲಹುಲ್ಲಗೆ ಮಾಡುವ ಸದ್ದಿನ-ಸಾವಧಾನಗಳಾದ ಉಗುಳು ಬಡುಕರ ಬಗ್ಗೆಯೂ ಬರೆಯಲು ಇದು ಸ್ಥಳವಲ್ಲ (ನಿಠಾಧ. ೧೫೬).

[ಉಗುಳು$_1$ (< ಉಗುಳ್$^{-}$) + ಬಡುಕ (< ಬಡಿಕೆ)]

ಉಗುಳ್ಗುಪ್ಪೆ 'ಉಗುಟ್ಟುಪ್ಪೆ' ನೋ.

ಉಗುಳ್ಚು, ಉಗುಚು, ಉಗುಳಿಚು (ಕ್ರಿ). ೧. ಉಗುಳುವಂತೆ ಮಾಡು; ಕಕ್ಕಿಸು; ಕಾರಿಸು : ಅತ್ಯಮತಕೋಪದಿಂ ಜಾಪದಿಂದಾಕಾಶ ಚಕ್ರಮೆಲ್ಲಂ ಪೂರ್ಣವಪ್ಪಂತೆ ಚಿತ್ರದಿಂದಂದದಿನಂಭೋಧ್ಯಧಿಯನು ವಿಶ್ವಮಂ ದೊಳಾ ಖಳನುಗುಳ್ವಲ್ಲ್ (ಚಿಬಪ. ೪೬–೬) ; ಬಿಡುಗಣ್ಣರಸಸಿಕ್ಕಂಬು ಗಳಾ ದೈತ್ಯನಡೆಯೊಳೇ ಸಂಹರಿಸಿ ಪುನರಪಿ ಶರಂಗಳಂ ಕೊಡಿಸಿ ಕರು ವಿಂದುಗುಳ್ವಲ್ (ಚಿಬಪ. ೪೬–೮೪). **ಉಗುಚು** : ೨. ನೆಗೆ ; ಚಿಮ್ಮು ; ಹೊರಬರು : ಮಾರುತ ತಂದ ಮಜ್ಜನ ಪರಮಮಂತ್ರವ ಜಪಿಸಿ ಬೇಗದಿ ವರಸುಷೇಣಮು ತೆರಿದು ಲಕ್ಷ್ಮಣನೆಲುಸಿಗೆಚಿಮು ಉರುವ ಕೂಲವು ಉಗುಚಿ ಬಿದ್ದುದು (ಕೌತಾರ. ೩೭–೪೯) ; ಮತ್ತೊಂದು ಬಾಣವಂ ತೆಗದಿಸಲ್ ಫಲುಗುಣನ ಹಸ್ತದಿಂದುಗುಚಿ ಭೋಗ್ಗರವುಣಾಭರ್ಟನಿ ಳ್ದಗತ್ತನ ತಿರಸ್ಸ ಕಡಿದುರುಳಿಸಿತು (ತುರಂಗ. ೪೪–೬೨). ೩. ಹೊರಕ್ಕೆ ಎಳೆದು ತೆಗೆ : ಹೊಮಯಂ ರಜಮಯಮಮ್ಮಾಗಲ್ಕೆ ನಿಂಮ ದಿನಮಿಡಿ ಸುತಮ್ಮೆಚ್ಚರ್ತುರ್ ನೋಡಿದಂ ಸರ್ವಾಂಗ ಕೆಕೆಮಯಮ್ಮಾಗಿರಲ್ಕುಯಿ ದಂತುಗಿ [ಗು]ಚ ಕೋಪಾಟೋಪಮಂ ತಾಳ್ದನು (ತುರಂಗ. ೬೯–೬೩). ೪. ನೆಳೆ ; ಬಿಚ್ಚು ; ಕಳಚು : ಗಾರುಗೊಳುತಯ್ಯಂಯ್ಕೆ ರಯದಳೆಮಾರಿ ಬಡಿಯತ್ತಕಟ ನೋಡಿಂದ್ರಿರಿಗೆಳನುಗುಜುವರ ನೋಡಿದ್ದೆಲ್ಲಿ ನಗುತಿರಲೂ (ಪಾರಮಾ. ೨೧೦–೬೦) ; ಬ್ರಹ್ಮಳಿಟ್ಟಿದ ಕಂಕಣ ಉಗುಚಿಂದು ಸಮ್ಮಂದ ಆದಿತೇ (ಭಲಾಸು. ೨೦೦). **ಉಗುಳಿಚು** : ೩. ಶ್ರೀಕಾಂತ ಸಲಹಸೆ ಮುಪಿಳುಮಾರಕನ ಉಗುಳಿಚಿದಲಾ ಮೃತ್ಯು ವಿನ ತಾಳಿಗೆಯೊಂದು (ಶಮ್ಮಾಳ. ೩–೨೯). [ಉಗುಳ್$^{-}$ (< ಉಗುಟ್ಟ್$_1$) + ಚು]

ಉಗುಳ್ನೀರು, ಉಗುಳುನೀರು (ನಾ). ೧. ಬಾಯಿ ತುಂಬುವಷ್ಟು ನೀರು; ಗುಟುಕು ನೀರು : ಹಂಗಿದೆಯುದ್ದ ಬೊಮ್ಮನಿಗುಗುಳ್ನೀರು ಕಂಳರದ ಮುಗುನಿಸಿಕೊಂಡಿಹುದು ಗರುವ ಪಿಜ್ಞೀ ಲಾವಣ್ಯನದಿಯಿದ ನಿರದೆ ಬಾಟುವ ವೀರಪಿನಲೆ (ಶಂಶಾಖ. ೩೪–೭೪). ೨. ಬಾಯಿಗೆ ಹೊಕ್ಕು ಉಗುಳಲೆಕೆಕಾಗುವಂತಹ ನೀರು, —ಅದರ ಮಟ್ಟ : ಆಲದೆಲೆಯೊಳ್ ಮಲಿಗೊಮ್ಮೆ ಮುಳುಗುತ್ತೊಡನೆ ತೇಲುತೊವರೆಗೆ ಯುಗುಳ್ನೀರನುಗುಳುತ್ತೆ ಕಣ್ಣಾಲಿಗಳ್ ಮರಲಲ್ (ಚಿಬಪ. ೪೬–೩೧). ೩. (ಕರಾ). ಜೊಲ್ಲು. **ಉಗುಳುನೀರು** : ೧. ಮುಂದಿನ ಪ್ರಯೋಗ ವನ್ನು ನೋಡಿ.

ಉಗುಳುನೀರೆಱಸು = ಆಸಾಧ್ಯವಾಗು : ಹೊಗಳಲಜಿಯೆನು ದೇವ ರಾಯರಿಗುಗುಳುನೀರೆಱಸಿದ್ ನಿಜ ಬಾಹು ಗಳನಾಶ್ರಯಿಸಿದರಲ್ಲಿ ಸುರಲೋಕ ಪಾಲಕರು (ನಿಧಾಗ. ೧೧೦–೪೪).

[ಉಗುಳು$_1$ (< ಉಗುಳ್$^{-}$) + ನೀರು (< ನೀರ್)]

ಉಗುಜ್[1], ಉಗುಳು, ಉಗುಳ್ಳು (ಕ್ರಿ) ೧. ಉಗಿ ; ಬಾಯಿಂದ ಹೊರಕ್ಕೆ ಚೆಲ್ಲು; ಮುಕ್ಕುಳಿಸು: ಆಗ್ಸ್ಟ್‌ಂಳಕ್ಕುಡಿಯುತ್ತುಂಡ್ಜಾಂಳಟ್ಟಿ ಪಟ್ಟಿಜ್ಜಿದಿನ್ತಪ್ಪರು ಪೆಂಪಸ್ತಾಳ್ಳಿತನ್ನನ್ತಪ್ಪಅಯರೆ ಲವಕಾಂಭೋಧಿಯಂ **ಪೋಲಿಸಲ್ಪೇಡಿದುವೆತ್ತಾನೆತ್ತಲೆಂಬನ್ತತಿಬಹಳ ಜಳ್ಳಿನ್ತೀವಲಬ್ಬಾ ಸಮುದ್ರಂ** (ಎಳ.ಸ. ಮುಳು. ೩೯-೧೪; ೪೪೦); ಸುಳುಮಾರಶ್ಶಾಮಿ ಅರ್ಧಾಹಾರಮಂ ನುಂಗುಗುಮರ್ಧಾಹಾರಮನುಗುಳ್ಳುಮಲಂ ನೋಡಿ ಇದುವುದೆಂಬುದು ಕುತ್ತಂ ಆಹಾರದ ಮೇಗರುಚಿಯೆಂದು ಬಗೆದು (ವಡ್ಡಾರಾ. ೨೬-೨೫); ವಿಷಧರ ನೀಂ ವಿಷರಹಿತನಾದೆ ಬೇಗಂ ವಿಷಮಾಮಿಷವಿಷಮನುಗುಳ್ಳು ನಿರ್ವಿಷನಾಗಾ (ಅದಿಪು. ೨-೧೭); ಕರಚರಣವದನ ಪ್ರಸ್ಫಾಲನಂಗೆಯ್ದು ಮುಳ್ಳಳಿಯುಗುಜ್ಜಾಚಮನಕ್ರಿಯೆಗಳಂ ಮಾಡಿ (ಗದಾಯು. ೬-೧೬ ವ).

೨. (ಆಲಂ) ಹೊರಸೂಸು ; ಚೆಲ್ಲು ; ಚಿಮ್ಮಿಸು : ಕಣ್ಣನೀರಂ ಪಿಡಿದ ನುತ್ತ್ ಕುಂಕುಮದೊಳ್ದಿರೆ ಬಾಳಿಗಳನ್ನವಾಗಿ ಕೆಂಪಡರ್ದಲರ್ಗಣ್ಗಳಂ ದುಗುಜ್ಜು ನೋಡಿದುದಂ ನೆನೆವೇಗ ಮ್ಮಗಾಕ್ಷಿಯಾ (ಆದಿಪು. ೧೨-೫೫).

ಉಗಳ್[1] : ೧. ಮಂಥನದ ಬೆಣ್ಣೆ ನುಂಗಿತ್ತು ಬೆಣ್ಣೆಯ ಮಡಕೆಯ ನೊಣ ನುಂಗಿತ್ತು, ನುಂಗಿದ ನೊಣವ ಹಿಂಡೆ ಹಿಡಿಯಲಾಗಿ ಉಗಳದು ಬೆಣ್ಣೆಯ ಕೊಡದು ಮಡಕೆಯು (ನೋಳಮಾ. ೨೧೬-೬೮೦). **ಉಗುಳು** : ೧. ಎತ್ತ ಬಿಟ್ಟಟ್ಟು ಸತ್ತನೊಳಕೊಂಡಿತ್ತು ಮುತ್ತನುಗುಳಿ ಹೋಯಿತ್ತು (ಅದಪ. ೧೦೧); ಸರ್ಪವು . . . ಒಂಬತ್ತು ಹೆಡೆಗಳನ್ನಿತ್ತಿ ಫೂತ್ಕಾರ ಮಾಡಿತು. ಆ ಹೆಡೆಗಳು ವಿಷವನ್ನುಗುಳುತಿದ್ದುವು (ಮಣಿಸ. ೯೦). ೨. ನೋಡುತಂ ಬೆಡಾಗಾಗುತ್ತಿ ಬಳವಜ್ಜಾರೆ ಕೂಡೆ ಲೆಕ್ಕದ ಸಂಭ್ರಮಂ ಸಿರಿಯನುಗುಳುತಿರೆ (ಬಸರ. ೫-೬೮).

[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಉಮಿ, ಉಮಿಲ್ ; ಮಲ. ಉಮಿ, ಉಮಿಕ್ಕ, ಉಮಿಚಿಕ್ಕ ; ತುಳು. ಉಲ್ಪು ; ತೆಲು. ಉಮಿಯು]

ಉಗುಜ್ಜು, ಉಗುಳ್ಳು (ನಾ). ೧. ಜೊಲ್ಲು ; ಲಾಲಾರಸ ; ಎಂಜಲು ನೀರು : ಭಟ್ಟಾರರವರೆಡೆಯನೆ ನುಡಿವಾಗಳುಗುಟ ಸೀಕರಂಗಳ್ ತಮ್ಮ ಮುಂಗೆಯ್ಯ ಮೆಗೆ ಬೆಳ್ದೊಡ್ಡಿ (ನ ಡ್ಡಾ ರಾ. ೬೯-೨೫); ಉಗುಟುಂ ಪೇಲುಂ ನಿಂಬುಳಮಗಲಿರ್ದವನೆನೆಯ್ದೆ ನೋಡಿ ಪೇಸುವರ್ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೬-೧೪೪); ಉಗುಟುಂ ಶ್ವಾಸಂ ಕಾಸನ್ಗೆಗಟ್ಟುಂ ಶ್ಲೇಷ್ಮಜ್ವರಕ್ಕೆ (ಕಲ್ಯಾಕಾ. ೬-೧೩); ವಿಕೇಷಹಾಯಮುಷ್ಮಯಾಲಿದಾವಿಷರಿರುಗುಜಂ ಮಾಣದೆ ಪಿಟಿಯಿಪ್ಪರಾಸಿಯಿಂದಂ ಮಾಳ್ಪರ್ (ಸಮಷ. ೧೩-೩೧). **ಉಗುಳ್ಳು** : ಲಿಂಗವಿಲ್ಲದೆ ಉಗುಳ ನುಂಗದೆ ಅಂದಂದಿಗೆ ಕಿಲ್ಬಿಷ (ಚಿನ್ನವ. ಳ. ೩೬೬-೫೧೨); ವೇದವನೋದುವಲ್ಲಿ ಚಿಮ್ಮಿದವುಗಳು ಬ್ರಹ್ಮ ದಿಂದಂ ಎಸಿಸುಗ (ಪಾ ಚ ರಾ. ೧೨೪); ಉಗುಳ್ ಉಗುಳಿ ರೋಗ, ಬೊಗುಳಿ ಬೊಗುಳಿ ರಾಗ (ಗಾಡಿ); ಭಟ್ಟರಿಗೆ ಮಂತ್ರ ಸ್ವಲ್ಪ ಉಗುಳು ಬಹಳ (ಗಾಡಿ).

ಉಗುಳದಾಟು = ಮಾತನ್ನು ಮಿಾರು ; ಅವಿಧೇಯನಾಗು ; ಹೆದ್ದುಮಿಾರು : ಜಗಳಾಡುವರಲ್ಲಿ ಕೆಲರು ಮಾತಿಯರಿಕ್ಕಿದುಗುಳ ದಾಟಿದರಂದು ಕೆಲರು (ಮೇಶತ. ೧೪-೪೦). ಉಗುಳುಹಾಕಿದಾಟು = ಕಡೆಗಣಿಸು ; ಮಿಾರು : ಇಂತಹ ಹುಡುಗಿ ಸಿಕ್ಕುವುದು ಕಠಿನ. ನನ್ನ ಮಾತನ್ನು ಉಗುಳುಹಾಕಿ ದಾಟುವುದಿಲ್ಲ (ಜಯಾಪಾ. ೧೪೭).

[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಉಮಿವು ; ಉಮಿಟ್ಟು ; ಮಲ. ಉಮಿ, ಉಮಿಟು ; ತುಳು. ಉಲ್ಪು ; ತೆಲು. ಉಮ್ಮು]

ಉಗುಜಿಸು, ಉಗುಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಉಗುಳುವಂತೆ ಮಾಡು ; ಕಕ್ಕಿಸು; ಕಾರಿಸು : ಎನ್ನೊಡಮೆಯನುಗುಳಿಸದೆ ಮಾಣೆಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೨-೨೧); ಉಗುಳಿಪ ಪುಃಗಂ ಮುಟ್ಟಿಪ ಮೊಗಮಂ ಮೂದಿರಿಕೆವಾಗಿ ಪುದ್ಗಾರಮನಾವಗಮೊಗೆಯಿಪ ಬೀಡರ ಪಳ್ಳಿಗಳಂ (ಲೀಲಾವ. ೬-೪೨).

ಉಗುಳಿಸು : ೨. (ಆಲಂ) ಚಿಮ್ಮಿಸು ; ಸೂಸು : ಬಿಗಿದ ಹೊದಿಗಳ ಹೊಯ್ದು ಬಿಲ್ಲಿಂದುಗುಳಿಸಿದನಂಬುಗಳನಿವಗೆ ತೆಗೆದು ಪಾಂಡವ ಬಲವ ಬೆಂಬತ್ತಿದನು (ಕುಮ್ಮಭೀ. ೯-೬); ಜಲಬಿಂದುಗಳ ಬಿಡದುಗುಳಿಸದನೆತ್ತಿಯಲಿ (ತೊರಾ. ೩-೧೨೬). ೩. ಬಯ್ಯಿಸು ; ಛೀಯೆನ್ನಿಸು : ಮತ್ತಾಲ ನೆಂದು ನಿರ್ವಿಸಿ ನಿನ್ನಂ ಬಿಡುವುನುಗುಳಿಸಿದಂ (ನಿಷ್ಟೂಷು. ೩-೨೦); ನೆರೆಹೊರೆಯ ಅಕ್ಕಗಳು ನೆರೆದು ನ್ಯಾಯ ಹೇಳಲಿಕ್ಕೆ ಬರುವರು. ಅವರ ಕಡೆಯಿಂದ ನನಗೆ ಉಗುಳಿಸುವಲು (ಚಿಟ್ಟಪೊ. ೭೩).

ಉಗುಳಿಸಿಕ್ಕೋ = ಉಗುಳುವಂತೆ ಮಾಡಿತೊ ; ಇತರರಿಂದ ಬಯ್ಯಿಸಿಕೊ : ಏನು ದಾರೀ ಬಿಡು, ನಾನೇ ಉಗುಳಿಸಿಕೊಳ್ಳುವೆನು ಅಂದ ನಂತೆ (ಹುಟ್ಟಹ. ೧೧೬). [ಉಗುಜ್ಜು[1] + ಇಸು[3]]

ಉಗುಜ್ಜುಕ್ಕೆ, ಉಗುಳ್ಳುಕ್ಕೆ (ನಾ). ಉಗುಳಿನ ಕುಪ್ಪೆ ; ಶ್ಲೇಷ್ಮದ ಮೊತ್ತ : ಅಡಿಗಡಿಗೆಳ್ಳರುಂ ಪೊರಳ್ವ ಮಲ್ಲು ಗೆವಾಸುಗುಜ್ಜುಕ್ಕೆಯಾದ ಮೆಯ್ ಬಿಡದಿರದಿಂತು ಸೂಳೆಯರ ಸಂಗವನೊಲ್ಲರೊ ಖಡಿ ಮಾನವರ್ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೧೦೦೪). **ಉಗುಳ್ಳುಪ್ಪೆ** : ನಾನು ರೂಪಾಜೆವೆ, ಸೂಳೆ, ಬೆಲವೆಣ್ಣು, ವಾರವಿಲಾಸಿನಿ ; ಹೊಸ್ಮತ್ತರೆ, ಉಗುಳ್ವ ಪುರುಷಶ್ರಾಪದಗಳಿಗೆಲ್ಲ ಈ ನನ್ನ ಬೆಡಂಗಿನ ತನುಸಂಪತ್ತಿಯು ಸೌನ್ದರ್ಯಸೌಭಾಗ್ಯವೆಳಲಾದ್ಯಿಯು, ಯವ್ವನದ ವೇಗವು, ಪೆಣ್ಣಿನ ರಂಗವು – ಕಾಳಾಂಬಿ ಉಗುಳ್ಳುಪ್ಪೆಯು ಮಾತ್ರ (ಮಂತ್ರಕ. ೩೬-೨೪). [ಉಗುಜ್ಜು + ಉಪ್ಪೆ]

ಉಗುಜ್ಜುರ್ (ಕ್ರಿ). ಹೊರಹೊಮ್ಮಿಸು, —ಸೂಸು : ಅಲರ್ ಪದಕ್ಕೆ ಬಂದಲೆವ ತಂಬೆಲರಿಪ್ಪದೆ ಮಾಜ್ದ ಪಲ್ಲಿಕೋಜ್ಜಲಮುಳಕಳ್ಕಮಾದ ಪೊಸಗಂಸನುಗುಜ್ಜರೆಲರ್ದಿ ರಾಗದಿಂ ನಲಿವ ಮದಾಳಿಯಿಜ್ಜಲಿದಿಸಂ ತಡೆದಂತರಿಸರ್ದ ಪದ್ಮಕುಟ್ಟಿಲವಿಘಕ್ಕೆಮೇಂ ದೊರೆಗೆವಂದುದೊ ಯೌವನ ದೆಜ್ಜಿ ತ್ತನ್ನೆಯಂ (ಅದಿಪು. ೩-೧೪). [ಉಗುಜ್ಜು[1] + ತರ್]

ಉಗ್ಗಿ[1] 'ಉಗ್ಗಿ' ನೋ.

ಉಗ್ಗೆ 'ಉಕ್ಕೆ' ನೋ.

ಉಗ್ಗೆವಾಡ (ನಾ). ಮೋಡ; ಹಬೆಯ ಮಾಡ : ಬಗೆಯ ನಗೆಯಲಿಸುಲಿವ ಉಗ್ಗೆವಾಡದಲಿ ಜಗವ ಗೆಲ್ಲಲು ನಸುಕಿನಲಿ ಆಜೆ ದರಬಳಕ ಕಮಲ ಕೊರಳ ದಂತೆ ಬಾಯ್ದೆರೆದ ಚಿನ್ನೆ (ಗಂ. ೨೯-೧). [ಉಗ್ಗೆ (< ಉಗ್ಗಿ) + ಮಾಡ]

ಉಗ್ಗ್[1] (ನಾ). ತೊದಲುವವನು ; ಬಕ್ಕರಿಸುವವನು: ಉಗ್ಗಂ ಉಗ್ಗಿ, ಸುಗ್ಗಂ ಸುಗ್ಗಿ (ಕಮದ. ೩೩ ಪ್ರಯೋ); ಉಗ್ಗನಾದವನ ಮಾತು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿರುವುದಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ). [ಉಗುಜ್ಜು[1] + ಅರ್]

ಉಗ್ಗ್[2] (ನಾ). ಪಾತ್ರೆಗಳನ್ನು ಸುಲಭವಾಗಿ ಹಿಡಿದು ಕೊಂಡು ಹೋಗಲು ಅವುಗಳ ಬಾಯಿಗೆ ಕಟ್ಟುವ ಹಗ್ಗ, —ಹುರಿ: "ಉಗ್ಗ-ಉಳ್ಳಕ್ಕ" (ಜಾನಕೋ. ೧೯); ವೀಸ ಕೆಲಸವ ಮಾಡದಿರೋದಿಯು ಕೊನೆಗೆ ಅವ್ರ ಹಗ್ಗ ಚಿತಿ ಉಗ್ಗಂಗಳತು ತರುವುವು (ಅರುಣ. ೪೯); ಎಣ್ಣೆಚೆಂಬು ಹಿಡಿದು ತರಲು ಉಗ್ಗವಿಜ್ಜರೆ ಚಿನ್ನ (ರೂಢಿ).

ಉಗ್ಗ ಹಾಕು = (ಆಲಂ) (ಕೊರಳಿಗೆ) ಉರುವಾಯವಾಗಿ ಹಗ್ಗ ಹಾಕು ; ಉರುಳು ಹಾಕು : ಯಾರಾರೂ ಉಗ್ಗಹಾಕಿ ಪತ್ತಿಪ್ಪತ್ತು ಸಾವಿರ ರೂಪಾಯಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡು . . . ಸಾವ್ಕಾರ ಅಂತಾನೆ ಆರೆಯ ಬೇಕಂತೆ (ಚಳುಮ. ೧೦೨).

[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಉಳ್ಳಂ ; ತುಳು. ಒಗ್ಗಿ ; ತೆಲು. ಉಗ್ಗು]

ಉಗ್ಗಟಿ 'ಉಗ್ಗಡ' ನೋ.

ಉಗ್ಗಡ[1], ಉಗ್ಗಟ (ಗು). ೧. ಅತಿಶಯವಾದ ; ಹೆಚ್ಚಾದ ; ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ : ಉಗ್ಗಡದ ಕಾವ್ಯದ ಕವಿಗಳಿರಿದೊಳು (ಜಪಕಾ. ೧-೨೧); ಉಗ್ಗಡದ ಬೆಡಂಗನಾಂತು ಪರಂಜಸಿ ಪಾರ್ವತಿಗ್ಕೆದೆ ಮೋದದಿಂ ಕಡುಮಿಲು ಪುತ್ತ ಮಾಂಬರವನರ್ಪಿಸಿದಂ ನೃಪರಾಜಕುಂಜರಂ (ಉದ್ಭಟ. ೩-೧೧೬).

(ನಾ). ೨. ಉತ್ಕಟತೆ; ಹೆಚ್ಚಿಗೆ; ಅತಿಶಯ: "ಉಗ್ಗಡಮೆನಲುತ್ಕಟದೊಳ್" (ಕರ್ಣಾನಿ. ೪೬); ಇದು ಮನೆಯಂದಮಲ್ತುರಿವ ದಳ್ಳುರಿಯುಗ್ಗಡದಂದಮಾಗಿ ತೋಱಿದಪುದು (ಪಂಪಭಾ. ೩-೪); ಸೇದೆಯೊಂದುಗ್ಗಡದಿಂದಂ ಸುಯ್ಪೊದಬ್ದುಣ್ಮಿದಪುದು ನಡುಗುತ್ತಿರ್ದುವೀ ಕಣ್ಮಲರ್ (ಕಾದಂಪೂ. ೨೧೦); ಉಗ್ಗಡದಿಂ ತೀಡಿದುದೊಂದು ಘೋರಪವನಂ (ದಶಕು. ೫-೭೧); ಪೊಡಕರಿಪ ಗಂಡಗುಣದುಗ್ಗಡಮೆಂತು [ಟೊ] ಬಿಡದೆ ಜಡಿಯೆ ಜಯವಧುವತ್ತಿತ್ತ[ಡಿ]ಯಿಡದೆ. . .ಶ್ರೀ ದೇವರಾಯ ಭೂವಲ್ಲಭನ (ಸೌಇಇ. IV, ೨೬೭-೨೯; 1380); ಉಗ್ಗಡದಲೆಱಗಿದನುಂಡ ಕೂಳಿನ ಕಡುಹ ತೋಱೆಂದು (ಕುವ್ಯಾಅ. ಓರಿಇ. ೨೩-೮೨). **ಉಗ್ಗಟ**: "ಉತ್ಕಟ—ಉಗ್ಗಟ" (ಶಮದ. ೨೭೭ ಪ್ರಯೋ). [< ಸಂ. ಉತ್ಕಟ]

ಉಗ್ಗಡ$_2$, ಉಗ್ಗಡೆ (ನಾ). = ಉಗ್ಗಡಣೆ: ನೆರೆದ ವೇದಂಗಳುಗ್ಗಡವುಪ ನಿಷತ್ತುಗಳ ಗರವಟಗೆಯಣಿಮಾದಿಗಳ ಬೊಬ್ಬೆ ಧರ್ಮದಬ್ಬರ (ಹಚಕಾ. ೫-೬೧); ಸಾಱುವ ಡೌಡೆಯೆಂಬ ತೆಱದಿಂದಂ ಬಗ್ಗಿಸುತ್ತಿರ್ದುವುಗ್ಗಡದಿಂ ಕೋಗಿಲೆ (ಕಬ್ಬಕಾ. ೫೫); ಕಟ್ಟಗೆಕಾಱರುಗ್ಗಡದೆ ಹೊಗಳ್ದರು ಹರಿಯ (ಮೋಹತ. ೪೨-೪೩); ದೂರದಲ್ಲಿ ನಗಾರೆಯ ಉಗ್ಗಡ (ಕ್ರೌಂಚಧ್ವ. ೫೫). **ಉಗ್ಗಡೆ**: ಗಟ್ಟಿ ಚಿನ್ನದ ಬೆಳ್ಳಿಯ ಗುದಿಗೆಯ ಕೆಯ್ಯ ಜಟ್ಟಿಗಳ್ ನಿಖಿಳ ಬೋಳಕರ ಕಟ್ಟಗೆಗಾಱರನೇಕವುಗ್ಗಡೆ ಬೊಬ್ಬಿಟ್ಟುದು ರಾಯನೇಳ್ಗೆಯಲಿ (ಮೋಹತ. ೨೧-೫೮). [< ಸಂ. ಉದ್ಘುಷ್ಟ]

ಉಗ್ಗಡಣಿಸು (ಕ್ರಿ). (ಕಾಲಿನಲ್ಲಿ ನೆಲವನ್ನು ಕುಟ್ಟುತ್ತ) ಕೂಗಿ ಹೇಳು; ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿ ಹೇಳಿ ತಿಳಿಸು; ಉದ್ಘೋಷಿಸು: ಬಿಡದೆ ಶಿಶಿರೋಪಚಾರಮನೊಡರ್ಚುತುಂ ತತ್ಕುಮಾರಿಕೆಯ ವಾರ್ತೆಯನುಗ್ಗಡಣಿಸುತೆ ನೃಪವಿರಹಮನಡಗಿಸಿ ನರ್ಮಸಚಿವಸುತನಂದೆಸೆದಿರ್ದಂ (ಉದ್ಭಟ. ೭-೩). [ಉಗ್ಗಡಣೆ + -ಇಸು$_3$]

ಉಗ್ಗಡಣೆ, ಉಗ್ಘಡಣೆ (ನಾ). ಗಟ್ಟಿಯಾದ ಕೂಗು; ಘೋಷ; ಬಿರುದಾವಳಿಯ ಹೊಗಳಿಕೆ; ವಂದಿ ಮಾಗಧರ ಕೊಂಡಾಟದ ಕೂಗು: ಕವಿದ ಚಿತ್ರಾವಳಿಯ ದಡ್ಡಿಯ ವಿವಿಧ ಭಟರುಗ್ಗಡಣೆಯಲಿ ವರಯುವತಿ ಬಂದಳು (ಕುವ್ಯಾಉ. ೬-೧೮); ಇಡಿದಿರ್ದ ವೇದ ವೇದಾಂತ ಮಂತ್ರಂಗಳುಗ್ಗಡಣೆಯ ಮಹಾಪ್ರಣಮದಂತೆ ಹರಿ ಮೊದಲಾದ ಬಿಡು ಗಣ್ಣರೋಲಗದ ನಡುವೆ ಜಸವೆತ್ತ ದೇವರದೇವನಿರೆ ಕಂಡನು (ಚಿಬಪು. ೩೦-೯). **ಉಗ್ಘಡಣೆ**: ತಾಳ ಸಮೇಳ ಸದ್ಗತಿಯಿಂದಲುಗ್ಘಡಣೆಯ ಗಡಾವಣೆಯಿಂದಲಲ್ಲಮನು (ಪ್ರಭುಲೀ. ೫-೯); ವರಸುಧಾಮನ ಕೈವಿಡಿದು ಬಳಿಕರಸನುಘ್ಘ[ಗ್ಘ]ಡಣೆಯ ನಿನಾದದಲರಸುಹಂತಿಯ ನೋಡುತವರ ವರುಚಿತವೃತ್ತಿಯಲಿ (ತೊರರಾ. ೧-೧೪-೭); ಪೊಡವಿಯಮರರ ಮಂತ್ರರವದುಗ್ಘಡಣೆಗಳ (ನಿಭಾಗ. ೪-೫-೬೫); ಮತ್ತೊಮ್ಮೆ ಕಟ್ಟಗೆಯವರಿಂದ ದೊರೆಗಳ ಬಿರುದಾವಳಿ ಉಗ್ಗಡಣೆಯಾಯಿತು (ರಾಜಯೋ. ೩೯). [< ಸಂ. ಉದ್ಘೋಷಣ]

ಉಗ್ಗಡರಾವುತ (ನಾ). ಶೂರನಾದ ಸವಾರ; ಪ್ರಬಲನಾದ ಕುದುರೆ ಸವಾರ: ಬಾವುಲಿಯ ಕಾಲ ತೊಡರ ಮಹಾವೀರರ್ ಚೂಣಿಬವರಮಂ ಕೆಣಕಲ್ ಕೋಪಾವಿಷ್ಟರಾಗಿಯುಗ್ಗಡರಾವುತರುರವಣಿಸಿ ಕುದುರೆಯಂ ಪೊಳೆಯಿಸಿದರ್ (ದಶಕು. ೨-೧೬). [ಉಗ್ಗಡ$_1$ + ರಾವುತ]

ಉಗ್ಗಡಿಸು, ಉಗ್ಗಳಿಸು, ಉಗ್ಘಡಿಸು, ಉಗ್ಘಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿ ಕೂಗಿಹೇಳು; ಉದ್ಘೋಷಿಸು: ಮಾಣಿಸಿದೊಡೆ ಮಾಣದೆ ರಪಣಮಂ ತೋಱಿಯುಮೊತ್ತೆಯನುಗ್ಗಡಿಸಿಯುಮಾಡಿಮೆನೆ ಪೆಱತೇನು ಮುಪಾಯಮಿಲ್ಲದೆಮ್ಮಾಳ್ವ ನೆಲನೊತ್ತೆಯೆಂದೊಡೆ (ಪಂಪಭಾ. ೭-೩ ವ); ಶುಕನಿಕರಂಗಳುಗ್ಗಡಿಸೆ (ಗಿರಿಕ. ೯-೪೭); ಭೀಷ್ಮದ್ರೋಣಕೃಪಾದಿಗಳೆದುರಾಗಿ . . . ಪಾಂಡವರು ಪಟ್ಟಂಥ ಕಷ್ಟಗಳನ್ನು ಉಗ್ಗಡಿಸಿ (ಕೃವಾಉ. ೬). ೨. ಕೊಂಡಾಡು; ಹೊಗಳು: ಕುಲಮನೆ ಮುನ್ನಮುಗ್ಗಡಿಸಿರೇಂ ಗಳ (ಪಂಪಭಾ. ೧೦-೨೧); ಆದಮುಗ್ಗಡಿಸುವ ಪುಣ್ಯಪಾಠಕರ್ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೧೬-೯); ಪ್ರಬಂಧಗಳನ್ನುಗ್ಗಡಿಸುವ ವಂದಿಮಾಗಧ ಸೂತರ ಸ್ತುತಿಗಳೂ (ಕೃವಾವಿ. ೧೩೦). **ಉಗ್ಗಳಿಸು**: ೧. ವೇತ್ರಂಗಳಿಂ ಸಲುವಾಳರಾ ನಂದಿಮಾಕಾಳರುಗ್ಗಳಿಸುತಿರ್ದರ್ ಸಭಾಂತರದೊಳು (ಕೊಟ್ಟೂಬ. ೧-೬೪). **ಉಗ್ಘಡಿಸು**: ೧. ಓರೊರ್ವರ ನೆಱಂಗಳುಮನನ್ಯೋನ್ಯ ವೈರ ಕಾರಣಂಗಳುಮನುಗ್ಘಡಿಸುತ್ತುಂ (ಆದಿಪು. ೫-೮೫ ವ). ೨. ಬಸವಣ್ಣನ ಮುಂದಣೆಚ್ಚರಿಕೆಗುಂದದಂತೆ ಉಗ್ಘಡಿಸುತ್ತಿರ್ದೆನು (ಬಸಹೆ. ೩೩). **ಉಗ್ಘಳಿಸು**: ೧. ವಿಚಿತ್ರ ವಚನಗಳನ್ನು ಉಗ್ಘಳಿಸುತ್ತಾ . . . ಬರೀ ಮಾತುಗಳ ಕೌಶಲವನ್ನು ತೋರಿಸಿ (ಕೃವಾವಿ.೭೮). [ಉಗ್ಗಡ$_2$+-ಇಸು$_3$]

ಉಗ್ಗಡೆ 'ಉಗ್ಗಡ$_2$' ನೋ.

ಉಗ್ಗರ (ನಾ). ಉಗ್ರತೆ: ಫಣಿ ತನ್ನ ಗರಳದುಗ್ಗರ ಹಾಱಿತೆಂದೀಸೆಣಿಸದೆ ನೃಪನನೆಯ್ದಿದುದು (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೧೧-೬೫). [< ಸಂ. ಉಗ್ರ]

ಉಗ್ಗಳಿಸು 'ಉಗ್ಗಡಿಸು' ನೋ.

ಉಗ್ಗಾರ 'ಉದ್ಗರ' ನೋ.

ಉಗ್ಗಾರು 'ಉದ್ಗರ' ನೋ.

ಉಗ್ಗಿ$_1$ 'ಉಟ್ಗಿ' ನೋ.

ಉಗ್ಗಿ$_2$ (ನಾ). ಉಗ್ಗುವವಳು; ಬಿಕ್ಕುವವಳು; ತೊದಲುವವಳು: ಉಗ್ಗಂ, ಉಗ್ಗಿ (ಶಮದ. ೩೬ ಪ್ರಯೋ). [ಉಗ್ಗ$_1$ + -ಇ$_2$]

ಉಗ್ಗು$_1$ (ಕ್ರಿ). ತೊದಲು; ಬಿಕ್ಕು: "ಉಗ್ಗು – ವಚನವಿರೋಧೇ (ಬಿಕ್ಕಿಮಾತಾಡು)" (ಶಮಧಾ); ಬಣ್ಣ ಬಳಕೊಂಡು ಹಿಂಗೆ ಉಗ್ಗಿದರೆ ಹೆಂಗಪಾ (ಮಾಮನೆ. ೨೩); ಮಾತುಗೂಳಿ ಜಿಹ್ವೆಯಿದ್ದು ಇಲ್ಲದಂತೆ ಉಗ್ಗುತಿರುವನು (ಚಿಂತನ. ೩೧). [ದೇ. ‖ ತುಳು. ಉಗ್ಗು]

ಉಗ್ಗು$_2$ (ಕ್ರಿ). ೧. (ನೀರು) ಚೆಲ್ಲು; ಸಿಂಪಡಿಸು; ಎರಚು: ಜಲ ಬಿಂದುಗಳ ರಾಶಿಯು ಮುಗಿಲಿಗೆ ಉಗ್ಗಿದ ಮುತ್ತುಗಳ ಹಾಗೆ ಹಾರುತ್ತಿವೆ (ಇಪ್ಪಕ. ೧೪೫); ದುರ್ಗಂಧವಾದ ನೀರು ತುಂಬಿ ತಂದು . . . ಉಗ್ಗಿ ಬಿಟ್ಟನು (ಮುಂಬಯಿ. ೪-೧೮೨); ಅವನು ಸಿಟ್ಟಿಗೆದ್ದು ಹುಸೇನನಿಗೆ ಗಟಾರದ ನೀರನ್ನು ತಂದು ಉಗ್ಗಿದನು (ರಂಗರೋ. ೪೮). ೨. ಉಕ್ಕಿಬರು; ನುಗ್ಗಿಬರು: ಬೆಟ್ಟದೆದೆಯನು ಬಿರಿದು ಬಾಳ ಹಿಗ್ಗಿನ ಬುಗ್ಗೆ ಉಗ್ಗಿಬಹದದು (ಉಯ್ಯಾಲೆ. ೫೬-೮); ಅಟ್ಟಹಾಸದ ಬುಗ್ಗೆ ಉಗ್ಗಿಬರ ಹತ್ತಿತು (ಇಪ್ಪಕ. ೩೮೩). [ದೇ. ?. / ತುಳು. ಉಗ್ಗು = ಸ್ರವಿಸು]

ಉಗ್ಗು$_3$ (ನಾ). ತೊದಲುವಿಕೆ; ಬಿಕ್ಕುವಿಕೆ: ಉಗ್ಗು, ಸಿಗ್ಗು, ಎಗ್ಗು (ಶಮದ. ೨೧೧ ಪ್ರಯೋ); ರಂಗಮ್ಮ ಇದ್ದಾಳಲ್ಲಾ ಏನಾಗಿದಾಳೆ? ಸ್ವಲ್ಪ ಬಾಯಿ ಉಗ್ಗಾದರೆ ಏನಂತೆ? (ಕಾನೂರು. ೪೦೭). [< ಉಗ್ಗು$_1$]

ಉಗ್ಗು$_4$ (ನಾ). ಹೆಚ್ಚಳ; ಉಕ್ಕೇರುವಿಕೆ: ಹಸುಗಳ ಓಡಾಟ, ಹಕ್ಕಿಗಳ ಹಾರಾಟ, ಇವೆಲ್ಲ ಆ ಹೊಸಬಲದ ಹಿಗ್ಗಿನ ಉಗ್ಗು (ವಿಚಾಮಂ. ೬೬). [< ಉರ್ಕು$_1$]

ಉಗ್ಗು$_5$ (ನಾ). (ಮಕ್ಕಳ ಮಾತಿನಲ್ಲಿ) ಹಾಲು ಅಥವಾ ನೀರು: ಉಗ್ಗುಗಳನಾಗಾಗ ಬಯಸಲು ಹಿಗ್ಗುವಳು ಮುದ್ದಾಡುವಳು ಮುಸುಡೊಡ್ಡಿ ಮುದ್ದಂ ಬೇಡುವಳು (ಬಸಪು. ೧೫-೧೪). [?]

ಉಗ್ಗುಮಾತು 'ಉಗ್ಗುವಾತು' ನೋ.

ಉಗ್ಗುವಾತು, ಉಗ್ಗುಮಾತು (ನಾ). ತೊದಲುಮಾತು; ಬಿಕ್ಕಲುಮಾತು: ಕಟ್ಟುಬ್ಬಸದ ಕಿಳ್ದನಿಯ ಉಗ್ಗುವಾತುಗಳಿಂದ ಬೇಹುಗುಡುವನು (ಮಂತ್ರಶ. ೧೦೭-೨೨). **ಉಗ್ಗುಮಾತು**: ಚಿಕ್ಕಪ್ಪನ ಉಗ್ಗುಮಾತನ್ನು ಅಣಕಿಸಿ ಅಣಕಿಸಿ ಇಬ್ಬರಿಗೂ ಉಗ್ಗು ಆಗಿಬಿಟ್ಟಿದ್ದಿತು (ತುಟಮಿಾ. ೫೫). [ಉಗ್ಗು$_3$ + ಮಾತು$_1$]

ಉಗ್ಘಡಣೆ 'ಉಗ್ಗಡಣೆ' ನೋ.

ಉಗ್ಘಡಿಯಂತ್ರ (ನಾ). ನೀರನ್ನು ಎತ್ತುವ ಯಂತ್ರ; ಏತ; ಕಪಿಲೆ: ನಿರುತಂ ತುಂಬುವ ಕೆಡಪುವ ಪಿರಿದುಗ್ಘಡಿಯಂತ್ರದಂತೆ ಭವಮಾಲೆಯೊಳಂ ತಿರುಗುತ್ತಿರ್ಪೆನ್ನುಮನುದ್ಧರಿಪುದು ಸದ್ಗುರುವೆ (ತ್ರಿಪುವಿ. ೩೦–೧೧). [< ಸಂ. ಉದ್ಘಟೀಯಂತ್ರ]

ಉಗ್ಘಡಿಸು 'ಉಗ್ಗಡಿಸು' ನೋ.

ಉಗ್ಘಳಿಸು 'ಉಗ್ಗಡಿಸು' ನೋ.

ಉಗ್ರ (ಗು). ೧. ಭಯಂಕರವಾದ; ತೀವ್ರವಾದ; ಘೋರವಾದ; ತೀಕ್ಷ್ಣವಾದ: ಉಗ್ರಸಂಗ್ರಾಮೋಗ್ರನಪ್ಪೆನಗೆ ಗೋನಿಯೋಗದಂಡ ಧರನೊಳ್ ದಂಡವಪಹಾಸ್ಯಮಪ್ಪುದು (ಜಗವಿ. ೫–೬೧ ವ); ಕಡುನೇಮ ವಿಡಿದು ಕಕ್ಕಸಗೊಂಡು ಮುನಿವರರೊಡರಿಸುವುಗ್ರತಪಗಳು (ಹ ದಿ ಬ. ೨–೨೮). (ನಾ). ೨. ಪ್ರಚಂಡತೆ; ಘೋರತೆ: ಅಡವೀಸಿಂಗವ ತಿದ್ದಲಕ್ಕು ಕಜ್ಜಿಯಲ್‌ಬಕ್ಕುಗ್ರದ ವ್ಯಾಘ್ರಮಂ (ಸೋಮೇಶ. ೪೯). ೩. ಕೋಪಿಷ್ಠ. ೪. ಕ್ರೂರನಾದನು; ನಿರ್ದಯನಾದವನು: ಬಂದಿರೆ ಕುಂಭೋದಯದೊಳ್ ತೊಬಲ್ಪನಧನಂ ದುಃಖಾರ್ತನುಗ್ರಂ ಶಠಂ (ಜಾತತಿ. ೧೭–೨೦). ೫. ಶಿವ: "ಹರನುಗ್ರನೀಶಂ ವೃಷಧ್ವಜಂ" (ಮಂಗರಾ. ೪–೧೧); ದುಷ್ಟಜನಶಿಕ್ಷಕನಾಗಿರ್ಪುದರಿಂದ ಉಗ್ರನೆಂದು ಪೆಸರ್ (ಭಾರಶಾಂ. ೪೩). ೬. ಮಂತ್ರಿನರಕಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಉಗ್ರ, ವೃಕಾಸ್ಯ, ಗ್ರಾಹ, ಕುಂಭಿ, ನಕ್ರವೆಂಬೈದು ಮಂತ್ರಿನರಕಂಗಳಿಂದೊಡ ಗೂಡಿ ಪ್ರಚಂಡವೆಂಬರಸುನರಕವಿಹುದು (ವಿವೇಕ. ೧೮೦). ೭. ತಂದೆ ಕ್ಷತ್ರಿಯ, ತಾಯಿ ಶೂದ್ರಳಾಗಿರುವ ಸಂಕರ ಜಾತಿಯವನು. ೮. = ಉಗ್ರತೆ ೨: ಚಂಡತ್ವಮೆ ಉಗ್ರಂ (ರಸರ. ೪–೨೩೭ ವ). [ಸಂ.]

ಉಗ್ರಕರ (ನಾ). ತೀಕ್ಷ್ಣವಾದ ಕಿರಣಗಳನ್ನು ಉಳ್ಳವನು; ಸೂರ್ಯ: ಉಗ್ರಕರನತುಳ ವನಸ್ಪತಿ ಸಂಕೀರ್ಣವೆನಿಪ್ಪೀ ವಿತತಾಟವಿಯಲ್ಲಿ ಸಲಿಸನೆಂದುಂ ಕರಮಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೫–೫೧). [ಉಗ್ರ + ಕರ್ಮ]

ಉಗ್ರಕರ್ಮ (ನಾ). ಕ್ರೂರವಾದ ಕೆಲಸ: ಉಗ್ರಕರ್ಮವ ನೆನೆಯ ಬೇಡ ವ್ಯಗ್ರದಲಿ ಸಾಧಿಸಿದೆವವಧಿಸಮಗ್ರವನು ಸಾಕಿನ್ನು ಬಿಡಿಸು ವಿರಾಟ ಭೂಪತಿಯ (ಕುವ್ಯಾವಿ. ೪–೫೭). [ಉಗ್ರ + ಕರ್ಮ]

ಉಗ್ರಗಂಧ (ನಾ). ಕಟುವಾದ ವಾಸನೆಯುಳ್ಳದ್ದು; ಬೆಳ್ಳುಳ್ಳಿ, ಬಜೆ, ಅಜವಾನ ಮೊದಲಾದುವು: "ಬಜೆ; ಅಜವಾನ" (ಗಂಗಾಮ. ೩೮). [ಸಂ.]

ಉಗ್ರಗಂಧಿ (ನಾ). = ಉಗ್ರಗಂಧ: "ಉಗ್ರಗಂಧಿಯೆನೆ ವಜೆಬಜೆಯೆನಿಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೪೧–೩೪). [< ಸಂ. ಉಗ್ರಗಂಧಿನ್]

ಉಗ್ರಗಂಧೆ (ನಾ). = ಉಗ್ರಗಂಧ (ಕಿ). [ಸಂ. ಉಗ್ರಗಂಧಾ]

ಉಗ್ರಗಾಮಿ (ನಾ). ರಭಸದಿಂದ (ಮುಂದೆ) ನುಗ್ಗುವವನು; ತೀಕ್ಷ್ಣವಾಗಿ ಮುಂದುವರಿಯುವವನು: ಮಧ್ಯಮಮಾರ್ಗಗಾಮಿಯಾದ ಅವನು ನರೋದ್ನಿಕ್ ಪಂಥದ ಉಗ್ರಗಾಮಿಯಾದನು (ಪುನರು. ೫೩೬). [< ಸಂ. ಉಗ್ರಗಾಮಿನ್]

ಉಗ್ರಘೋಷ (ನಾ). ಭಯಂಕರವಾದ ಧ್ವನಿ: ಆಕಾಶಮಾಶಾಂತರದಿಂದಂ ಪತ್ತುವಿಟ್ಟೀ ಧರೆಗೆ ಕೆಡೆದುದೆಂಬಂತುಮಾಶಂಕೆ ಪೊಣ್ಮುತಿರೆ ಪೆರ್ಚಿತ್ತುಗ್ರಘೋಷಂ ಪ್ರಳಯಘನಘಟಾಟೋಪಗಂಭೀರಘೋಷಂ (ಆದಿಪು. ೧೩–೩೬). [ಉಗ್ರ + ಘೋಷ]

ಉಗ್ರಣ 'ಉಗ್ರಾಣ' ನೋ.

ಉಗ್ರತಿಮಿ (ನಾ). ಸಮುದ್ರದಲ್ಲಿರುವ ಭಯಂಕರವಾದ ಅತಿದೊಡ್ಡ ಮೀನು: ಉದನ್ವದುಗ್ರತಿಮಿಯಂ ಸಲೆ ತದ್ರುಚಿಯೆಂದು ಬೆರ್ಚುವಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೭–೩೪). [ಉಗ್ರ + ತಿಮಿ]

ಉಗ್ರತೆ (ನಾ). ೧. ಕ್ರೌರ್ಯ; ರೌದ್ರತೆ; ಭಯಂಕರತೆ: ಪ್ರಳಯರುದ್ರನುಗ್ರತೆಯಂತೆ (ಭಾವಚಿಂ. ೫–೨೦). ೨. [ಕಾವ್ಯಮೀ] ಮೂವತ್ತುಮೂರು ಸಂಚಾರಿಭಾವಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಸಂಚಾರಿಭಾವಗಳು ಮೂವತ್ತುಮೂರು: – ೧ ನಿರ್ವೇದ . . . ೨೭ ಉಗ್ರತೆ (ದುಷ್ಟರ ಅಪರಾಧಾದಿಗಳಿಂದ ರೇಗುವುದು) (ಕೈಪಿಡಿ. ೧೮೮); ಅತಿಕ್ರೌರ್ಯವೇ ಉಗ್ರತೆ (ಭಾರಮೀ. ೩೪೭). [ಸಂ. ಉಗ್ರತಾ]

ಉಗ್ರತೇಜ (ನಾ). ತೀಕ್ಷ್ಣವಾದ ತೇಜಸ್ಸು: ಉಗ್ರತೇಜಂ ಕಿಡುತಿರ್ಪಿನಂ (ಗದಾಯು. ೯–೩೫). [ಸಂ. ಉಗ್ರತೇಜಸ್ (ಉಗ್ರ + ತೇಜಸ್)]

ಉಗ್ರದಂಡ (ನಾ). ೧. ಕ್ರೂರವಾದ ಶಿಕ್ಷೆ; ನಿರ್ದಯವಾದ ಶಿಕ್ಷೆ: ಕಾಲನುದ್ದಂಡೋಗ್ರದಂಡ ಕರಾಳಬಾಧೆಗೆ ಬಿದ್ದೆಯಲ್ಲಾ (ಬಸಪು. ೪೯–೧೦). ೨. ಕ್ರೂರವಾಗಿ ಶಿಕ್ಷಿಸುವ ಸ್ವಭಾವದವನು. [ಉಗ್ರ + ದಂಡ]

ಉಗ್ರಧನ್ವ (ನಾ). ೧. ಪ್ರಬಲನಾದ ಬಿಲ್ಗಾರ. ೨. ಇಂದ್ರ: "ಪುರಂದರನುಗ್ರಧನ್ವ[ನ್ವ]" (ಮಂಗರಾ. ೧೨–೧). [ಸಂ. ಉಗ್ರಧನ್ವತ್]

ಉಗ್ರನಖ (ನಾ). ಹರಿತವಾದ ಉಗುರುಳ್ಳ ಪ್ರಾಣಿ: ಸಮದೇಭಕುಂಭಭೇದನ ಸಮಯೋಗ್ರನಖಂಗೆ ಹರಿಗೆ ಮೃಗರಿಪುವೆಸರುತ್ತಮಿಕೆಯೆ (ಗದಾಯು. ೨–೨). [ಉಗ್ರ + ನಖ]

ಉಗ್ರನರಸಿಂಹ (ನಾ). ೧. ರೌದ್ರರೂಪದಿಂದ ಕೂಡಿದ ನರಸಿಂಹ: ಹಂಪೆಯ ಉಗ್ರನರಸಿಂಹ (ರೂಢಿ). ೨. (ಆಲಂ) ಅತಿ ರೋಷಾವೇಶವುಳ್ಳವನು: ಅಪ್ಪ ಉಗ್ರನರಸಿಂಹನಾಗಬಹುದೆಂದು ತೋರಿದ್ದು ನನಗೆ ಮೊನ್ನೆರಾತ್ರಿ ಮಾತ್ರ (ವಾತ್ಸಲ್ಯ. ೨೯೯). [ಉಗ್ರ + ನರಸಿಂಹ]

ಉಗ್ರಪಕ್ಷ (ನಾ). ತೀವ್ರಗಾಮಿಯಾದ ಪಕ್ಷ: "ಅತಿಯಾಗಿ ಹೋಗುವ ಗುಣ, ಸ್ಥಿತಿ; ಅತಿಪಕ್ಷ; ಉಗ್ರಪಕ್ಷ" (Extremism. ಇಂಕನಿ). [ಉಗ್ರ + ಪಕ್ಷ]

ಉಗ್ರಪಾಣಿ (ನಾ). ಭಯಂಕರವಾದ ಕೈಯುಳ್ಳವನು: ನಾನಾವಿಧಾಯುಧ ವ್ಯಗ್ರಪಾಣಿಗಳುಮುದಾರವೀರರಸ ರಭಸೋಗ್ರಪಾಣಿಗಳು ಮಾಗಿ ಮಗಧನ ಮುಂದೆ ಬಂದು ನಿಂದು (ಆದಿಪು. ೧೨–೯೨ ವ). [ಉಗ್ರ + ಪಾಣಿ]

ಉಗ್ರಪ್ರತಿಗ್ರಹ (ನಾ). ಎಳ್ಳು, ಎಮ್ಮೆ, ಮೊಸರು ಮೊದಲಾದುವುಗಳನ್ನು ಪ್ರತಿಗ್ರಹಿಸುವುದು, —ದಾನತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುವುದು: ಅತ್ಯಶನ, ಅತಿಪಾನ, ಉಗ್ರಪ್ರತಿಗ್ರಹ, ಉಚ್ಛಿಷ್ಟ, ಪರ್ಯುಷಿತ, ನಿಷಿದ್ಧದ್ರವ್ಯಂಗಳಂ ವರ್ಜಿಸುವುದು (ವಿವೇಕ. ೧೩೮). [ಉಗ್ರ + ಪ್ರತಿಗ್ರಹ]

ಉಗ್ರಬಲ (ನಾ). ಭಯಂಕರವಾದ ಬಲವನ್ನು ಉಳ್ಳವನು: ಬಲದೇವ ವಾಸುದೇವರೊಳಲಂಘ್ಯಬಲನೊರ್ವನುಗ್ರಬಲನೊರ್ವನವರ್ ಕೆಲದೊಳಿರೆ ಚಂದ್ರರವಿಮಂಡಲ ಮಧ್ಯದ ಕನಕಗಿರಿಗೆ ನೃಪನೆಣೆಯಾದಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧–೮೦). [ಉಗ್ರ + ಬಲ]

ಉಗ್ರಲೋಚನ (ನಾ). ತೀಕ್ಷ್ಣವಾದ ಕಣ್ಣುಗಳನ್ನು ಉಳ್ಳವನು; ಅಗ್ನಿನೇತ್ರ; ಶಿವ: ಉಗ್ರಲೋಚನನಚಳಭಕ್ತ ಗುಣಾಗ್ರಗಣ್ಯನು ಭಕ್ತಿಪುಣ್ಯನು ನಿಗ್ರಹಾನುಗ್ರಹ ಸಮಗ್ರೋದಗ್ರಬಲಶೌರ್ಯ (ಬಸಪು. ೫೩–೨). [ಉಗ್ರ + ಲೋಚನ]

ಉಗ್ರವಾದಿ (ನಾ). = ಉಗ್ರಗಾಮಿ: ಹಿಂಸಾಮಾರ್ಗದಿಂದ ಮಾತ್ರ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯವನ್ನು ಗಳಿಸಬಹುದೆಂದು ಉಗ್ರವಾದಿಗಳು ಭಾವಿಸಿದ್ದರು (ರೂಢಿ). [< ಸಂ. ಉಗ್ರವಾದಿನ್]

ಉಗ್ರಶಾಸನ (ನಾ). ೧. ಕಟ್ಟುನಿಟ್ಟಾದ ಆಜ್ಞೆಯಿಂದ ಕೂಡಿದವನು; ಅಪ್ಪಣೆ ಮೀರಿದವರನ್ನು ಕ್ರೂರವಾಗಿ ದಂಡಿಸುವವನು (ಕಿ). ೨. ಕಟ್ಟಪ್ಪಣೆ (ಕಿ). [ಉಗ್ರ + ಶಾಸನ]

ಉಗ್ರಸತ್ವ (ನಾ). ೧. ತೀವ್ರವಾದ ಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಉಳ್ಳದು; ಮಿಗಿಲಾದುದು: ಮನವುಗ್ರಸತ್ವವಾ ಹರಿಣಾಂ ಮರುತಸ್ಥಿಂ ಸರಳಿನಿಂ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂ ಮನದಿಂ ರಥಾಶ್ವ ಮಿಗಿಲು (ಹರಿಶ. ೬-೩೩). ೨. ಭಯಂಕರವಾದ ಪ್ರಾಣಿ, —ಜೀವ: ಅತ್ಯುಗ್ರಸತ್ವಂಗಳಿಂದರ್ವಿಸುವಿ ದುರ್ವಾರಿ ಕಾಂತಾರಮನಬಲೆಯ ನಿಶ್ಯಂಕೆಯಿಂದೆಂತು ಪೊಕ್ಕೆ (ಪಂಕಾಮಾ. ೯-೩೯). ೩. ತೀಕ್ಷ್ಣವಾದ ಶಕ್ತಿ. [ಉಗ್ರ + ಸತ್ವ]

ಉಗ್ರಾಂಬಕ (ನಾ). = ಉಗ್ರಲೋಚನ: ಅನಿಷೆ ತಳುವಿಲಕೆಂದು ರೋಷಪ್ರತಿಕಗದ್ಗದಕಂಠನೊದಿದೆದ್ದನು ಮಹೀಮಂಡಲವನುಗ್ರಾಂಬಕನ ಡೊಂದಿನಲೆ (ಕುಮಾಸಂ. ೯-೧೯); ಉಗ್ರಾಂಬಕನಂ ಗರಳಗ್ರೀವನ ದೇವಕುಲಾಗ್ರಣಿಯಂ (ಅಧ್ಯದೇ. ೧-೫). [ಉಗ್ರ + ಅಂಬಕ]

ಉಗ್ರಾಕ್ಷ (ನಾ). = ಉಗ್ರಲೋಚನ: ಆತ್ಮಜರೊಳಳುಕ್ಷಧ್ವಜನನುಗ್ರಾಕ್ಷನಂ ಮೆಚ್ಚಿಸಿ (ಬಸವ. ೫೮-೨೬). [ಸಂ. (ಉಗ್ರ + ಅಕ್ಷಿ + -ಎ)]

ಉಗ್ರಾಣ, ಉಗ್ರಣ (ನಾ). ಧಾನ್ಯ ಮೊದಲಾದ ಸಾಮಾನುಗಳನ್ನು ತುಂಬುವ ಮನೆ; ದಾಸ್ತಾನು ಕೋಣೆ: ಅಕ್ಕಿ ಕಣಕವ ರಾಸಿ ಮಾಡಿದರು ಮಹಮನೆಯ ಉಗ್ರಾಣಕೆ (ಸಿದ್ಧರಾ. ೮-೫೦); ಆ ರಾಜಕ್ಕಶಾಂತಿಸ ಬಳಕೆಯ ಭಂಡಾರಂ ಮೃತ್ಯುಮಹಾದೇವತೆಯುಗ್ರಾಣಂ (ಜಯಾಕಾ. ೬-೨೦); ಆನಂತರ ಆ ಕೊಠಡಿ . . . ಉಗ್ರಾಣವಾಗಿ ಮಾರ್ಪಟ್ಟಿತು (ವಿಕಾಂಗಿ. ೨೦). **ಉಗ್ರಿಣ:** ಉಗ್ರಣದ ಮನೆಯೊಳಗೆ ಬಹುವಿಧ ವೆಗ್ಗಳಗಿಯೆ ಸರುಳು ತುಂಬಿರೆ ದಿಗ್ಸಸ್ಥಿಲವ ತೆರಹು ಮಾಡಲು ಬರಿಯ ಬಯಲಿಹುದು (ಜ್ಞಾನಸಿಂ. ೪-೧೪೮).

[< ಸಂ. ಉದ್ಗ್ರಹಣ. / ತಮಿ. ಉಕ್ಕಿರಾಣ; ಮಲ. ತುಳು. ತೆಲು. ಉಗ್ರಾಣ]

ಉಗ್ರಾಣತೆ (ನಾ). ಬಹಳವಾಗಿ ಹೊಮ್ಮಿದ್ದು: "ಉಗ್ರಾಣತೆಯೆಸೆ ಬಹಳಮಾಗಿ ಪೊಣ್ಮೆದುದಳ್ಳಂ" (ಭಾರತ. ೬೩). [?]

ಉಗ್ರಾಣಿ (ನಾ). ೧. ಉಗ್ರಾಣದ ಮೇಲ್ವಿಚಾರಕ, —ಅಧಿಕಾರಿ: ಉಗ್ರಾಣಿ ನಾರಣಪೈಗ್ಗೆಯ ಗಿರಿಪಯ್ಯ (ಪೌಇಇ. IX-i, ೬೪೯; ೧೨೮೭). ಪಡಸಾಲೆಗಳ ಮೇಲೆ ಉಗ್ರಾಣಿಗಳೂ ಕಾಲಕೊಂಡೂ ತಮ್ಮ ತಮ್ಮ ಅಂತಸ್ತಿಗೆ ಅನುಗುಣವಾದ ಅಸನಗಳಲ್ಲಿ ಕುಳಿತು ಅಧಿಕಾರಗಳನ್ನು ಚಲಾಯಿಸುತ್ತಿದ್ದರು (ಶ್ರೀರಾಯು. ೪೪); ನಾನು ಆ ದೇವರ ಉಗ್ರಾಣಿ ಆದರ ಮೇಲ್ವಿಚಾರಣೆಯ ಭಾರ ಮಾತ್ರ ನನ್ನದು (ರಾಜ್ಯೋದ. ೫). ೨. ಉಗ್ರಾಣದ ಸೇವಕ (ಕ). ೩. (ಕರಾ). ಗ್ರಾಮದ ಉದ್ಯೋಗಸ್ಥರ (ಪಟೇಲ ಶಾನುಭೋಗರ) ಸೇವಕ: ರಿಕಾರ್ಡು ಪಕ್ಷರಗಳನ್ನು ಹೊತ್ತುಕೊಂಡು ಉಗ್ರಾಣಿ ಮತ್ತು ಭಟ್ಟರ ಈವರಿ ಕೂಲಿಗಳು (ಮಣ್ಣಸಂ. ೧೭). [ಉಗ್ರಾಣ + -ಇ]

ಉಗ್ರಾಣಿಕೆ (ನಾ). = ಉಗ್ರಾಣಿ (೫). [ಉಗ್ರಾಣ + -ಇಕೆ]

ಉಗ್ರಾಣಿಸು (ಕ್ರಿ). ಉಗ್ರಾಣದಲ್ಲಿ ಕೂಡಿಡು: ಕಾಣಿಗೆ ಕಾಣಿಯ ನರ್ಚಿಕೆ ಕೇಣಂ ಮಾಡ್ಪೆಗಳುಳ್ಳ ತನ್ನರ್ಥಮನುಗ್ರಾಣಿಸದಿತ್ತಪರ ಬಿನ್ನಾಣಮುಮಾ ಡರ್ಮರಭ್ಹಿತ್ತೆಯ ಬಲಮಲ್ತೇ (ದಶಕು. ೮-೧೯೧). [ಉಗ್ರಾಣ + -ಇಸು]

ಉಗ್ರಿ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ವಿಷಮೂಲಿಕೆಯ ಬೇರು (೬). ೨. ಉಗ್ರ ಜಾತಿಯ ಹೆಂಗಸು (೬). [ಸಂ. ಉಗ್ರಾ]

ಉಘೆ 'ಉಘೇ' ನೋ.

ಉಘೇ, ಉಗ್ಘೆ, ಉಘೆ (ಅ). ಜಯಘೋಷ; ಕೊಂಡಾಟದ ಅನುಕರಣ ಶಬ್ದ; ಭಳಿರೆ: ಕಟ್ಟಿಗೆಗಾಱುಘೇಯುಘೇಯೆನುತ್ತಿರೆ (ಧರ್ಮಾಭ್ಯು. ೬-೧೫೮); ನೆರೆದ ಜನವೆಲ್ಲುಘೇ ಜಾಂಗು ಬೊಲ್ತೆನು ತಿರಲು (ನಂಬರ. ೫-೬೫); ಜಗವೆಲ್ಲೆಯೆಂದುದು (ಕುಮ್ಮಾಕ. ೬-೩೨); ಶತಸಹಸ್ರ ಕಂಠಗಳು ಏಕಕಂಠವಾಗಿ ಉಘೇ, ಹೊಯಿಸಳೇಶ್ವರ ಉಘೇ ಉಘೇ ಎಂದು ಬೊಬ್ಬಿರಿದುವು (ಶಾಂತಲಾ. ೧೧೬). **ಉಗ್ಘೆ:** ಉಗ್ಘೆ ಜಾಂಗು ಬಲಯೆಂದು ನೆಗೆದ ರಭಸಂಗಳೊಳು (ದೀಪ್ತಾಬೋ. ೧೦೬-೭). **ಉಘೆ:** ಕಾಶೀನಯಣ ವಿಶ್ವಸಾಥಂ ಏಜವ ತೋಜಿಂದನು ಜನರುಘೆಯೆಸೆ (ಪಚಕಾ. ೧೩-೧೯); ಉಘೆಯೆಂಬ ಶಬ್ದಸಂಭ್ರಮದಿಂದೆ ಬಹಳ ನಂಬುಗೆಯ ಸೇವಕರು ಕಂಚುಕಿಯು ಉಘೆಯೆನಲಜ್ಜು ಗಡೊಳು ರತ್ನಮಯದ ಹಾಸ್ಯಗೆ ಮೆಟ್ಟಿಸಿದರಜ್ಜುತ್ಕಗೆ (ತೋಡಕತ. ೪೨-೩೬). [?]

ಉಚಕೊರಡು 'ಉಜ್ಜುಗೊರಡು' ನೋ.

ಉಚಟಿಗೆ (ನಾ). ಒಂದು ಔಷಧಿಗಿಡ: "ಡಕ್ಕಲಾ—ಉಚಟಿಗೆ (?) " (ಓಷಧಿ. ೫೩). [?]

ಉಚಾಪತಿ, ಉಚ್ಚಾಪತಿ (ನಾ). (ಉಕ). ಸಾಲವಾಗಿ ಸಾಮಾನುಗಳನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುವುದು: ಕಿರಾಣಿ ಅಂಗಡಿಯವರಿಗೆ ತಮ್ಮ ಉದ್ದಿಂ ಉಚಾಪತಿಯ ಹಣದ ಚಿಂತೆಯಿಲ್ಲವೆ? (ತುಬ್ಬಣ್ಣ. ೨೦೫); ನಮ್ಮದೂ ಅವರದೂ ಮೂವತ್ತು ವರ್ಷದ ಉ ಚಾ ಪ ತಿ (ರೂಢಿ). **ಉಚ್ಚಾಪ್ಪತಿ:** (೬).

[← ಮರಾ. ಉಚಾಪತೆ; ಹಿಂ. ಉಚಾಪತ್]

ಉಚಾಯಿಸು, ಉಚ್ಚಾಯಿಸು, ಉಛಾಯಿಸು (ಕ್ರಿ). ಮಿಠಾಯಿ, ಹಪ್ಪುಮಿಠಾಯಿ, ಉಪ್ಪಿಟ್ಟು ಮೊದಲಾದವನ್ನು ಬಿಸಿಯಾದ ಎಣ್ಣೆಯಲ್ಲಿ ಕರಿಯುವುದು: ಅವಿಧೇಯನಾಗು: ಸುಮ್ಮನೇ ಮಾತು ಯಾಕೆ ಉಚಾಯಿಸುತ್ತೀರಿ (ಸಾವಿನ. ೭೬); ಮಾತು ಗಳು ಉಚಾಯಿಸಿ ಮುಂದೆ ಬಂದಿದ್ದುವು (ಮುಖವಾ. ೩೬); ನರಸಿಂಹನೂ ಹೀಗೆ ಉಚಾಯಿಸಿ ಯಜಮಾನರ ಮುಖ ನೋಡಿಯುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ (ಮಾಮನೆ. ೩೫). **ಉಚ್ಚಾಯಿಸು** (೬). **ಉಛಾಯಿಸು:** ತಾಳೋ, ಆಪ್ಪು ಉಛಾಯಿಸಿ ಮಾತಾಡಬಾರದು (ಚಂಗಳಿ. ೪೫); ರಾಳು ಮನೆಗೆ ಬಂದಾಗ ಸೊಸೆಯನ್ನು ತಪ್ಪಿಸಿ ಕೆಲವು ವೇಳೆ ಮಾತುಗಳನ್ನು ಉಛಾಯಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. ಕೋಳಿ ಎನ್ನುತ್ತಿದ್ದರು (ಮೂಲಾಪ. ೧೪೩).

[ಉಚ್ಚಾ + -ಇಸು. P ಉಚಾ ← ಹಿಂದಿ. ಉಚಾನಾ]

ಉಚಿತ (ಗು). ೧. ಸರಿಯಾದ; ಯೋಗ್ಯವಾದ; ತಕ್ಕುದಾದ: ಆತಿಕಯಮೂವಳೊಡಪಡೀತಿಮಾಗೊರ್ಗೀತಿಗತಿ ಛಾವಿತ ಹೂ ಗರ್ಗ ಕಿಂ ಕೃಯರ್ಹಂ (ಕವಿರಾ. ೨-೧೫೧); ಮನದನ್ನನ ಸೇವೆಗುಚಿತ ವಸ್ತುಗಳಕ್ಕೆ ಚಿಂತಿಪುದು (ಜ ದಿ ಬ. ೩-೧೯). ೨. ಸುಖಕರವಾದ; ಸಂತೋಷದಾಯಕವಾದ. ೩. ಪಳಗಿದ; ಬಳಕೆಯ; ಚೆನ್ನಾಗಿ ತಿಳಿದಿರುವ. (ನಾ). ೪. ಕಾಣಿಕೆ; ಬಹುಮಾನ; ಕೊಟ್ಟಿವಸ್ತು: ಅರಸು ತಾಂ ಕೊಡುತಿಪ್ಪ ವರವುಚಿತಮಂ ನಲಿಸಿ (ಪ್ರಾಥರಾ. ೧-೫೦); ತರತರ ಉಚಿತಗಳನ್ನು ಮಹಾಕವಿಗಿತ್ತು ಮನ್ನಿಸಿದರು (ಶಾಮೀಚ. ೨೧೮). ೫. ಹಣ ಕೊಡದಿರುವುದು; ಪುಕ್ಕಟೆಯಾದುದು: ಉಚಿತ ವಾಚನಾಲಯ (ರೂಢಿ); ಉಚಿತ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿನಿಲಯ (ರೂಢಿ). ೬. ಸಂದರ್ಭಕ್ಕೆ ತಕ್ಕ ರೀತಿ; ಕ್ರಮ; ಔಚಿತ್ಯ: ಕನ್ನಡೊಳಗೇಕೆ ಬಹುತ್ವಂ ದ್ವಿವಚನ ಮುಚಿತದೆ ಬರ್ಕುಂ (ಕವಿರ. ೯೪). [ಸಂ.]

ಉಚಿತಜ್ಞ (ನಾ). ಯೋಗ್ಯತೆಯನ್ನು ತಿಳಿದವನು; ತಕ್ಕುದನ್ನು ಬಲ್ಲವನು; ಔಚಿತ್ಯವನ್ನು ಅರಿತವನು: ಪ್ರಚುರತರಮಿಂ ಬಹು ವಚನಂಗಳಕವೇಶವಚನ ಕೃತಲಿಂಗಂಗಳ್ ನಿಚಿತವಿಸರ್ಗಮನುಚ್ಚರಿಂದು ಚಿತಜ್ಞರ್ತಿಳಿವುದಿನದುರಾಪ್ಯತಿಮುಖದಿಂ (ಕವಿರ. ೧೭). [ಸಂ.]

ಉಚಿತವರ್ಣ (ನಾ). ಸಂದರ್ಭಕ್ಕೆ ತಕ್ಕಂತೆ ಹೊಂದುವ ಅಕ್ಷರ: ತತ್ಪುರುಷಸಮಾಸದೊಳುದ್ಭವಾದರ್ಸದಾಂತ್ಯಲೋಪಸಮುತ್ಥಂ ಪ್ರಯತ್ನಂ ವೈತ್ಪಾದಿಸಲ್ಕೆ ಪಡೆಗುಂ ತತ್ಪರದೊಳ್ಪಲ್ಲಿಯಮುಚಿತವರ್ಣಾಗಮಮುಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೨೪೭). [ಉಚಿತ + ವರ್ಣ]

ಉಚಿತವಲ್ಲಿ (ನಾ). ಯೋಗ್ಯತೆಯನ್ನು ತಿಳಿ; ಕ್ರಮವನ್ನು ತಿಳಿ: ನೇರುದುದಥಧಿಕಾರತ ಪೃಥ್ವೀಶ್ವರರು ಬಳಿಕನರುಚಿತವಲ್ಲಿದಾದರಿಸಿ ಹರಿವಿಷ್ಟರಗಳಲಿ ಸತ್ಕರಿಸಿದನು ಭೂಪ (ತೆಲರಾ. ೧-೧೪-೪).

[ಉಚಿತ + ಅಲ್ಲಿ]

ಉಚಿತವಿಧಿ (ನಾ). ಸಂದರ್ಭಕ್ಕೆ ತಕ್ಕ ಕ್ರಮ; ಯೋಗ್ಯವಾದ ರೀತಿ: ದರ ದಾರ ಬಾರಮಳ್ಳುಂ ಪರದಾ ದ್ವಾರಕ್ಕೆ ಪೂರ್ವದೊಳ್ ತದ್ವನಮಾಗಿರೆ ಸಿರಿಯ ವಂಕಿಪಾಣಿಯ ಮಿರೆ ಕಂಟಿಯಮುಚಿತವಿಧಿವಿಕಲ್ಪವಿಧಾನಂ (ಕಮದ. ೨೯ಒ).

[ಸಂ.]

ಉಚಿತವೆಡಂಗಿ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾಕೆಯ ಬಿರುದು: ಲಕ್ಷ್ಮೀನೊಲಂಬಂ ನಣುಗಿ ಉಚಿತವೆಡಂಗಿ ಶ್ರೀಮದ್ವೀವಲಿದೇವಿ (ಸೌಇಇ. IX–i, ೧೧೦–೧೭ ; 1036).

[ಉಚಿತ + ಬೆಡಂಗಿ]

ಉಚಿತಾಕ್ಷರ (ನಾ). = ಉಚಿತವರ್ಣ : ಕರಮರ್ಥಾಳರಮುಚಿತಾಕ್ಷರ ಮವಲಂಬಿ ಪ್ರಸನ್ನಮತಿ ಮಧುರವಿಮಲಂಕರಣಯುತಮೆಸಿ (ಅಂದೋಂಬು. ೧-೯).

[ಉಚಿತ + ಅಕ್ಷರ]

ಉಚಿತೋಕ್ತಿ (ನಾ). ಯೋಗ್ಯವಾದ ಮಾತು; ಸಂದರ್ಭಕ್ಕೆ ತಕ್ಕ ಸರಿಯಾದ ಮಾತು: ಇತಿರ್ಥದೃಷ್ಟಿಯೆಲ್ಲಿ ಪಿಹಿಚಿತೋಕ್ತಿಯಲ್ಲ (ಅಪಪು. ೧೩–೩೯).

[ಉಚಿತ + ಉಕ್ತಿ]

ಉಚು (ನಾ). ಆಲೋಚಿಸಿ ಮಾಡಲಾರದವನು (?): ಕವಿಸಂಘದ ಸದಸ್ಯರೆಲ್ಲರೂ ಆಪಾಲಬ್ರಹ್ಮಚಾರಿಗಳಾದ ಕಾರಣ ಅವರೆಲ್ಲರನ್ನೂ ಹಿಂದು ಮುಂದು ನೋಡದೆ, ಮೇಲೆ ಕೆಳಗೆ ಹಾರದೆ ಉಚುಗಳಂತೆ ಸುಮ್ಮನೆ ಮಲುವೆಯಂಗಡಿಲೇ (ಕಾಚಂದ. ೧೨).

[?. / ಮಲ. ಉಚ್ಚು = ತಲೆಕೆಟ್ಟವನು]

ಉಚ್ಚ (ಗು). ೧. ಮೇಲಾದ; ಉನ್ನತವಾದ. 'ಉಚ್ಚಸ್ಥಿತಿ' ಪರಾ. (ನಾ). ೨. ಎತ್ತರ; ಮೇಲಿನ ಮಟ್ಟ: ಸಿರಿಯ ಪೊನ್ನ ತಳಿಗೆಯು ಮುಚ್ಚಮಪ್ಪತ್ಪಡಿಗೆಯುಮಪಟ್ಟಿ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೭೮–೧೩). ೩. ಉದ್ದ : "ಉಚ್ಚಮುದ್ದುಮಕ್ಕುಂ" (ಕವಿಕಂ.೨೦೬). ೪. ಮುಖವನ್ನೆತ್ತಿ ನಡೆಯುವ ವವನು: "ಉಚ್ಚನೆನೆ ಮುಖವೆತ್ತಿನಡೆವವರ " (ಮಂಗರಾ. ೭೨–೩೩). ೫. ಶ್ರೇಷ್ಠತೆ; ಉನ್ನತಿ. ೬. [ಜ್ಯೋತಿ] ಏರಿಕೆಯ ಸ್ಥಾನ; ಶಿಖರ ಸ್ಥಾನ: ಉಚ್ಚದೊಳ್ ವೀಕ್ಷಿಸದೆ ಶುಭವಿವಹಂ (ಜಾತಕ. ೬–೧೧). [ಸಂ.]

ಉಚ್ಚಂಗಿ (ನಾ). ಒಂದು ದುರ್ಗದ ಹೆಸರು: ಕೆಂಪಿನಮಚ್ಚಂಗಿಯ ಕೋಟಿಯಂ ಜಗಮಸುಂಗೊಳೆ ಕೊಣ್ಣಂ ನೆಗಚ್ತಿ... ಗುತ್ತಿಯ ಗಂಗ ಭೂಪನಾ (ಎಕ. II, ೫೯–೬೨ ; 974).

ಉಚ್ಚಂಗಿಗೊಂಡ = ಉಚ್ಚಂಗಿಯನ್ನು ಗೆದ್ದುಕೊಂಡವನು; ಒಂದು ಬಿರುದು : ಬನವಾಸಿ ಹಲಸಿಗೆ ಹಾನುಂಗಲ್ಲುಚ್ಚಂಗಿಗೊಂಡ ಹೊಯ್ಸಳ ವೀರಬಲ್ಲಾಳದೇವರ ರಾಜ್ಯದ (ಎಕ. X, ಗೋರಂಬ. ೪೧–೩ ; 1180). ಉಚ್ಚಂಗಿಯಬೆಟ್ಟ = ಒಬ್ಬಾಕೆಯ ಹೆಸರು : ಲಲಿಯುಗಡೆಗೊಳ್ ಉಚ್ಚಂಗಿಯಬೆಟ್ಟಿಯೆಂಬಳು ಮೊದಲಾಗಿ ಮೂವರುಬ್ರಾಹ್ಮಣ ಕನ್ನಿಕೆಯರು ತಮಗಿಷ್ಟೈಶ್ವರದಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಾದಿಂ ದೀವತ್ತಮಂ ಪಡೆದರದಱಿಂದಂ ಚ್ಚಂಗಿಯಾ ಪರ್ವತಮೆಂಬುದು (ಸೌಇಇ. IX–i, ೧೨೬–೨೬ ; 1064).

[< ಸಂ. ಉಚ್ಚೈಶ್ಚಂಗಿ]

ಉಚ್ಚಂಡ (ಗು). ೧. ತೀವ್ರವಾದ; ತೀಕ್ಷ್ಣವಾದ; ಉಗ್ರವಾದ: ಉಚ್ಚಂಡಪ್ರತಾಪೋದಯಮರಿಕುಮುದಾಭೋಗವಿಧ್ವಂಸಿಯಾಗಿರ್ಪನಂ ... ಬೆಳಗುಗೆ ಜಗಮಂ ಗೋಪಪರ್ವತಾದಿತ್ಯನಂದೆವಂ (ಜಗರಾ. ೧–೪). (ನಾ). ೨. ಮೇಲೆ ಎತ್ತಿಕಟ್ಟಿದುದು: "ಉಚ್ಚಂಡಂ, ಅಪ್ರಲಂಬಂ–ಈ ವಜೆಕಟ್ಟಿದುದು " (ಹಲಾಯು.೧೪೯–೯೮) ; "ಉಚ್ಚಂಡಮುಮಾಪ್ರಲಂಬಮೆನೆಲೇಜಕಟ್ಟಿದುದೆ ನಾಮಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೩೫–೩೬). [ಸಂ.]

ಉಚ್ಚಂಡಕೆರ (ನಾ). ೧. ತೀಕ್ಷ್ಣವಾದ ಕೆರಣ. ೨. ಸಾಮರ್ಥ್ಯ ಉಳ್ಳ ಕೈ. ೧, ೨ : ಅನತಜನಕ್ಕಾನಂದಮಂ ಮಾಡ್ಕಿ ಮಂಗಳ ಮುಚ್ಚಂಡಕೆರಂ ಮಹೀತಳಕಯಂದೊಳ್ ಜಾಳುಕ್ಕಮಾರ್ತಂಡನಾ (ಗದಾಯು. ೧–೪). [ಉಚ್ಚಂಡ + ಕರ್ನ]

ಉಚ್ಚಂಬರಿ (ಕ್ರಿ). ಮೇಲೆ ಬೀಳು; ಮೇಲೆ ಹಾರು: ವಸುದೇವ ನೆಂದನೆನ್ನ ಮೀಳಕರೆಂ ಳಿವಿಕಾರನಮಳುರ ದುಚ್ಚಂಬರಿಯುದೆ ತದೀಯ ಪದಸ್ಪರ್ಶದೊಳೆ ಪತಿತಮಾಗಿರ್ದಪುದು (ಸೇದುಪು. ೫–೬೦ ವ).

[ಉಚ್ಚ + ಪರಿ]

ಉಚ್ಚಕೆಕುದ (ನಾ). ಎತ್ತರವಾದ ಹೆಗಲುಳ್ಳವನು: ಸ್ಥಿರಮಿತ್ರನುಚ್ಚ ಕೆಕುದಂ ಕ್ಲೇಶ್ಯಾತ್ಮಯಕ್ಕೊಡ್ಡವಂ (ಜಾತಕ. ೧೭–೨). [ಉಚ್ಚ+ಕೆಕುದ]

ಉಚ್ಚಗೋತ್ರಕರ್ಮ (ನಾ). [ಜೈನ] ಕರ್ಮಪ್ರಕೃತಿಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: "ಉಚ್ಚಗೋತ್ರಕರ್ಮಂ, ನೀಚಗೋತ್ರಕರ್ಮಂ, ಇವೆರಡು ಗೋತ್ರಕರ್ಮ ಪ್ರಕೃತಿಗಳು. ಇವುಗಳ ಉದಯದಿಂದ ಉಚ್ಚ ಜಾಗೂ ನೀಚ ಕುಲಗಳಲ್ಲಿ ಜೀವದ ಜನ್ಮವಾಗುವುದು" (ಕ್ಷನಸ. ೩೭೬).

[ಉಚ್ಚ + ಗೋತ್ರ + ಕರ್ಮ]

ಉಚ್ಚಜ್ಞಾಣ (ನಾ). ಎತ್ತರವಾದ ಮೂಗುಳ್ಳವನು ; ಮುಂದೆ ಚಾಚಿದ ಮೂಗನ್ನು ಉಳ್ಳವನು(?) : ಲಲನಾವಕ್ಷ ಸುದ್ಭುಷ್ಟಿ ಪೀನ ಶಿರಮುಚ್ಚನ್ಯಾಣಸುದ್ಭೃತ್ಯಳಾಲಯಂ . . . ಮಿಸಾಲಯಪ್ರೋದ್ಭವಂ (ಜಾತಕ. ೧೭–೧೩). [ಸಂ.]

ಉಚ್ಚಟಿಗೆ (ನಾ). ಒಂದು ಔಷಧಿ ಗಿಡ : "ಹೂಡಾಲ – ನಾಗರಮುಸ್ತೆ ಉಚ್ಚಟಿಗೆ " (ಒಷಧಿ. ೫೮). [< ಸಂ. ಉಚ್ಚಟಿಕಾ]

ಉಚ್ಚಟಿ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸುವಾಸನೆಯ ಹುಲ್ಲು; ಭದ್ರ ಮುಸ್ತೆ ; ಕೊಡಸಾಂಗಿಡ್ಡಿ. ೨. ಗುಲಗಂಜಿಯ ಗಿಡ. ೩. ಕೆರು ನೆಲ್ಲಿಯ ಗಿಡ. [ಸಂ. ಉಚ್ಚಟಾ]

ಉಚ್ಚಪುಚ್ಚ (ನಾ). (ಪುಕ್ಕವು ಉದ್ದವಾಗಿರುವ) ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹಕ್ಕಿ ; ಉಲಿವ ಎಂಬ ಹಕ್ಕಿ : "ಉ ಚ್ಚ ಪು ಚ್ಚ ಮಾ ಮ್ಮಾ ನ ಮೆಸಲುಲಿವಮ್ಮಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೩೨–೪). [ಸಂ.]

ಉಚ್ಚಯ (ನಾ). ೧. ಸಮೂಹ; ರಾಶಿ; ಗುಂಪು. ೨. ಉಡಿಯನ್ನು ಬಿಗಿಗೊಳಿಸಿ ನಿರಿಯನ್ನು ಸಿಕ್ಕಿಸುವ ಗಂಟು ; ಬಾಳೆಕಾಯಿ : "ನೀವಿಲೆ, ಉಚ್ಚಯಂ – ಈ ತ ಕೆಯಂ" (ಶ ಶಾ ಯು. ೧೧–೬೯). [ಸಂ.]

ಉಚ್ಚರಣ (ನಾ). ೧. ಉಚ್ಚಾರ ಮಾಡುವುದು; ಹೇಳುವುದು; ನುಡಿಯುವುದು. ೨. ಮೇಲೆ ಅಥವಾ ಹೊರಗೆ ಹೋಗುವುದು. [ಸಂ.]

ಉಚ್ಚರಣೆ (ನಾ). ೧. = ಉಚ್ಚರಣ ೧ : ನೋಡುವೊಡೊಂದಕ್ಕರಮದು ಮಾಡುವೊಡುಚ್ಚರಣೆಗದುರು ಮೂಡುಂ ತೆಱನಂ ಕೂಡೆ ಕವಿತತಿ ವಿಚಾರಿಸ ಲೀಡಪಡಜಂ ಅಜಿಳುಳ್ಳಳಂಗಳಿಪದಲಿಸಿಳಲ್ (ನಿರಳ. ೧–೬೨) ; ಮಂತ್ರ ದುಚ್ಚರಣೆ ಸಹಿತ (ಭಾವಚಂ. ೪–೬೫) ; ಸಮ್ಯೋಹನವನಿಚ್ಛಿಸ್ಪಿದರು ತಾಳದಡಿಗಳ ಗಣಿತ ಶಬ್ದದುಚ್ಚರಣೆ ಸೊಗಸಾಗಲು (ಸೌಂದ. ೮–೫). ೨. = ಉಚ್ಚರಣ ೨. (ಕ). 'ಉಚ್ಚಾರಣೆ' ಪರಾ. [ಸಂ. ಉಚ್ಚರಣ]

ಉಚ್ಚರಿತ (ಗು). ಉಚ್ಚಾರಮಾಡಿದ; ಹೇಳಿದ (ಕ). [ಸಂ.]

ಉಚ್ಚರಿಸು (ಕ್ರಿ). ಉಚ್ಚಾರಮಾಡು; ನುಡಿ; ಹೇಳು : ತಾನೆ ನರಂಗೆ ಕಿರೀಟಿ ನಾಮಮಂ ಸರಸದಿನಾಗಳುಚ್ಚರಿಸಿ ಸಾಹಸಮಂ ಪೊಗಜ್ಜಂ ಸುರಾಧಿಪಂ (ಪಂಪಭಾ. ೫–೧೦೬) ; ಬರೆಪಂಬೊಳ್ಳುಚ್ಚರಿಸಲ್ಬಾದುವಕ್ಷರ ಮಲ್ಲವ ಘನಸ್ವನಾದಿ ಧ್ವನಿಗಳ್ (ಕಮದ. ೨) ; ಅಂಗಟೆಪೈಯ್ದಲೆ ಪದ್ಯದ ಅಕ್ಷರಗಳನ್ನು ಒತ್ತಿ ಉಚ್ಚರಿಸುವುದರಿಂದಲೇ ತಾಳದ ನೆಲೆಯನ್ನು ತೋರಿಸಿಬಹುದು (ಸಮಾಶೋಧ. ೧೯೧). [ಉಚ್ಚರಣ + –ಇಸು]

ಉಚ್ಚಲ (ಗು). ಮೇಲಕ್ಕೆ ಚಲಿಸುವ, —ಚಿಮ್ಮುವ; ಚಂಚಲ ಸ್ವಭಾವದ (ಕಿ). [ಸಂ.]

ಉಚ್ಚಲಾಟ (ನಾ). ಅತಿಸಾರ; ಭೇದಿ: ಕಾಲುಧೂಳಾಗಿ ಅವನಿಗೆ ಉಚ್ಚಲಾಟ ಹತ್ತಿದೆ (ರೂಢಿ). [ಉಚ್ಚಲು + ಆಟ]

ಉಚ್ಚಲಿತ, ಉಚ್ಚಳಿತ (ನಾ). ಮೇಲಕ್ಕೆ ಎದ್ದ; ಚಲಿತವಾದ (ಕಿ). **ಉಚ್ಚಳಿತ**: ಗಂಗೆಗೆ ಶಫರೋಚ್ಚಳಿತ ತರತ್ತರಂಗೆಗೊರ್ವಳೆ ಬಂದಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೧-೯೦). [ಸಂ.]

ಉಚ್ಚಲಿಸು, ಉಚ್ಚಳಿಸು, ಉಚ್ಛಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಹೊರಹೊಮ್ಮು; ಹೊರಬೀಳು: ಆ ಬಿಂದುವಿರದೆ ಚಲಿಪಾಗ ವಾಯುವುಚ್ಚಲಿಸಿಯಮಳಿ ಮಕ್ಕಳಯ[ಹ]ರು (ನವಮೋ. ೧೪-೪೮); ನರ್ತಕಿ ರಂಜಿಸಿ ಕಬ್ಬಿನ ಬಿಲ್ಲಿಂದುಚ್ಚಲಿಸಿ ಬಂದ ಮಸೆದ ಮದನನ ಹೂಗಣೆ ಎನ್ನಿಸಿ ಸರ್ರನೆ ಜನಾಂತರಂಗವನ್ನೂ ರಂಗಭೂಮಿಯನ್ನೂ ಒಡನೆಯೇ ಹೊಕ್ಕಳು (ಕುಂಕುಮ. ೩೪). **ಉಚ್ಚಳಿಸು**: ೧. "ಉಚ್ಚಳಿಸಿದುದೆನುತ್ತಂ . . . ಪೊಜಪೊಣ್ಮಿದುದಕ್ಕು" (ಕವಿಕಂ. ೨೪೫); ತಿಸುಳದೊಳುಚ್ಚಳಿಪ್ಪ ಪೊಸ ನೆತ್ತರೆ ಕೆಂದಳಿರಾಗೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧-೬); ಬಾತುದುಂ ಮುಳ್ಳು ಸಿಗುರ್ಗಳುಂ ಪೊಜಗಮುಚ್ಚಳಿಕುಂ ವಿಭುಮಂಗನುಕ್ತಿಯಿಂ (ಖಮದ. ೨-೨೦೦); ಸಂತಸಮೊರ್ಮೆಗೊರ್ಮೆ ತಣ್ಣನೆ ತಣವನ್ನಮುಚ್ಚಳಿಸು [ಪಾಠಾಂ. ಉಚ್ಚರಿಸು] ತಿರ್ದುದು ಚಿತ್ತದೊಳಾ ಮೃಗೇಂದ್ರನಾ (ವರ್ಧಪು. ೧೧-೧೦೬). ೨. ಮೇಲೆನೆಗೆ; ಚಿಮ್ಮು; ಸಿಡಿ: ಸಿಂಹಲಂಘನದಿಂ ಮೇಲೆ ನೆಗೆದು ವಜ್ರ ಸಮಾನಮಪ್ಪ ಕೈಯಿಂದಂ . . . ತಿವಿದೊಡಾತನಲ್ಲಿ . . . ಮೇಗುಚ್ಚಳಿಸಿ ಬಿಟ್ಟಾಗಡೆ ಮಡಿದಂ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೫೯-೩೦); ಕಂಧರಸಂಧಿಯನೆಯ್ದೆ ನೋಡಿ ತೊಟ್ಟನೆ ನರನೆಚ್ಚೊಡುಚ್ಚಳಿಸಿ ಬಿಟ್ಟುದು ವೈರಿಶಿರಸ್ಸರೋರುಹಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨-೧೬೮); ಒದೆದ ಭರದಿಂದಮುಚ್ಚಳಿಸಿದ ದುರ್ಯೋಧನನ ಮಕುಟಮಣಿಗಣವೆತ್ತಂ ಕೆದಱಿದುವಿಱಿವಬೆಡಂಗನ ಪೊದಟ್ಟ ಕೋಪಾಗ್ನಿದಹನದಾಳ್ಕಿಡಿಗಳವೋಲ್ (ಗದಾಯು. ೮-೪೦); ಆಧಾರ, ಸ್ವಾಧಿಷ್ಠಾನ, ಮಣಿಪೂರಕ, ಅನಾಹತ, ವಿಶುದ್ಧಿ, ಆಜ್ಞೆ ಎಂಬ ಷಡಾಧಾರ ಬಳಿವಿಡಿದು ನೆತ್ತಿಯಿಂದುತ್ತರಕ್ಕೆ ಉಚ್ಚಳಿಸಿ ಹಾಯ್ದು ನಡುನೆತ್ತಿ ತೂತಾದರೂ ಲಿಂಗಸಾಹಿತ್ಯವಿಲ್ಲ (ಅದವ. ೨೧); ಘೃತಧಾರೆಗಳಿಗುಚ್ಚಳಿಸಿದುವು ಹರಹಿನಲಿ ನಾಲಗೆ ಹವ್ಯವಾಹನನ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧೧-೨). ೩. ಎಲ್ಲೆಮೀರು; ಆಕ್ರಮಿಸು; ಆವರಿಸು: ಮಚ್ಚರದಿನೊರ್ವರೊರ್ವರನುಚ್ಚಳಿಸಿ ತಗುಳ್ದು ಗೋವರಾರ್ದಿಸೆ ಕೀಟಂ ಕರ್ಚಿ ಪುಡಿಯೊಳ್ ಪೊರಳ್ದುವು ನಚ್ಚಿನ ಕಾಂಭೋಜವಾಜಿಗಳ್ ಕೆಲವಾಗಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೮-೯೪); ಎಚ್ಚೊಡೆ ತಪೋಮರೀಚಿಯನುಚ್ಚಳಿಸಲ್ಕಾಜದಿತ್ತ ತಿರುಗಿದ ಶರಮಂ ಚೆಚ್ಚರ ದೀಕ್ಷಿಸಿ ಛಲದಿಂದೆಚ್ಚಂ ಪಂಚೇಷು ಮದನಶರದಿಂದಾಗಳ್ (ಗಿರಿಕ. ೮-೧೮); ತಟವನುಚ್ಚಳಿಸಿತು ಕಡಲು ಮಂತಿಟ್ಟರೆ ಘಟದ ಮೊಸರು ಚೆಲ್ಲುವಂತೆ (ಭರಚ. ೨೪-೩೬). ೪. ದಾಟು: ಉಳಿದ ಜಪತಪ ನಿಯಮ ಹೋಮಂಗಳಲಿ ಸಂಸಾರಾರ್ಣವವನುಚ್ಚಳಿಸಬಹುದೇ ರಾಯ (ಕುವ್ಯಾಉ. ೩-೧೨೩). ೫. ಕೊರೆ; ಸೀಳು; ಭೇದಿಸು: ಬಲುಬಿದಿರನುಚ್ಚಳಿಸುವಳಿ ಮುಖಕೆಳೆಯಕಬ್ಬಾನುವುದೆ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೫-೨೮); ಎಚ್ಚೊಡುಚ್ಚಳಿಸಿದ ಬಾಳ ಹೆಬ್ಬಿದಿರ್ಗಳ ಕೊಚ್ಚಲು ವನಲಕ್ಷ್ಮಿ ಭಟರ್ಗೆ ಮೆಚ್ಚಿ ಕೊಟ್ಟಂತೆ ಮುತ್ತುಗಳುದುರಿತು (ಮೋಹತ. ೧೯-೨೩); ಸರಳ್ ನೆತ್ತಿಯೊಳಗುಚ್ಚಳಿಸಿದುದು (ಚಿಬಪು. ೩೨-೩೫). ೬. ಪ್ರಕಾಶಿಸು; ಬೆಳಗು: ಎಳೆಗೆ ಗುಣರುಚಿಯಿನೊಳ್ಪಗ್ಗಳಿಸಿರೆ ಗುಣರುಚಿ ವಿಕಾಶವಾಗ್ರಶ್ಮಿಯಿನುಚ್ಚಳಿಸೆ ವದನೇಂದು ಪೆಂಪಂ ತಳೆದಂ ಗುಣನನ್ದಿದೇವ (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೪-೫೩; 1122); ಬಳಸಿ ತಾರಗೆಯ ನಡುವುಚ್ಚಳಿಪ ಚಂದ್ರಮನಂತೆ ಕಂಸನ ಲಲನೆ ಜೀವಂಜಸೆ ವಧೂತತಿವೆರಸು ರಂಜಿಸಲು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೧೨-೫೪). **ಉಚ್ಚಳಿಸು**: ೨. ನೀರ್ಗುಡಿದವೊಲಾದುದುಚ್ಚಳಿಸಿ ಸೂಸುವ ಕಣ್ಬನಿ ಕಂಜವಕ್ತ್ರೆಯಾ (ಅದಿಪು. ೧೨-೨೬); ಮಿಂಚು ಬೆಳಗುಚ್ಚಳಿಸದಂತೆ ದಟ್ಟಯ್ಸಿಬರೆ ಸಂಚಳಿಪ ಮನಕೆ ಮಿಕ್ಕಲ್ತೆಜಪನೀಯದಿರೆ (ಇಳೆರ. ೫೨-೩); ಉದರದ ಗುಂಡಿಗೆಯನೊಡೆದುಚ್ಚಳಿಸಿದುದು ಕೋಪಶಿಖಿ ಮುಖದ (ತೊರರಾ. ೫-೬-೩). [ಉಚ್ಚಲನ್ + -ಇಸ್ತು]

ಉಚ್ಚಲು (ನಾ). ೧. ಅತಿಸಾರ; ಭೇದಿ. ೨. ನೀರಾದ ಮಲ: ತಲೆ ಪಾಗೆಲ್ಲಾ ಉಚ್ಚಲು ಲದ್ದಿಯಿಂದ ಕಲ್ಮಶವಾಗಿರುವುದನ್ನು ನೋಡಿ . . . ರೇಗಿಕೊಂಡರು (ನಗೆಗ. ೬೫). [ಉಚ್ಚು$_1$ (< ಉರ್ಚು) + -ಅಲ್$_2$]

ಉಚ್ಚವ (ನಾ). ೧. ಸಡಗರ; ಸಂತೋಷ; ಉತ್ಸವ: ಭವಸಂತಾಪ ವಿಲೋಪಮಂ ನಿಯಮದಿಂದಿಚ್ಛೈಪವಂ ನಿಚ್ಚಮುಚ್ಚವ[ಪಾಠಾಂ. ತ್ಸವ]ದಿಂ ತ್ವಚ್ಚರಣೋಚ್ಚಭಕ್ತಿರಮೆಯಾ ಪೆರ್ಚಂ ಚಿರಂನಚ್ಚಿ ಮೆಚ್ಚಿ ವಲಂ ವರ್ತಿಕೆ (ವರ್ಧಪು. ೧೬-೮೨); ಅಮರ್ದುಚ್ಚವದಿಂದರ್ಘ್ಯಪಾದ್ಯಮಂ ವಿರಚಿಸಿ (ಉದ್ಭಟ. ೨-೨೩); ವಿಟರ್ಕಳೊಳ್ ಸಟಿಹೇಱಿ ನೇಮಮಂ ನೆಗಟ್ಟಿ ಮೆಚ್ಚಿದಳಂತೆ ಮೈಮಱೆದು ಮೈವೊಳಗೆ ಸಂದಿಚ್ಛೆಯಱಿದುಚ್ಚವದಿಂದುಳ್ಳೊಡಮೆಯಂ ಕವರ್ದುಕೊಂಡು (ಉದ್ಭಟ. ೧೦-೬೬ ವ); ತನಯನೊಗೆದ ಪನ್ನೆರಡುದಿನ ಮಣಿದೊಟ್ಟಲುಚ್ಚವದೊಳೆಸಗಿ (ಭಾವಚಿಂ. ೪-೬); ಉಚ್ಚವದೊಳಗಿತ್ತ ನವರತ್ನಭೂಷಣ ಪೆಚ್ಚಿ ಬಂದಿವೆ ನೋಡೇಳು (ಕಂನವಿ ೨೨-೪೬); ಎಚ್ಚಂಬು ಪಟುಭಟರ ರಥಹಯಗಳನ್ನು ನಭಕುಚ್ಛ[ಚ್ಚ]ವದಿ ಪಾರಿಸಿತು (ತುರಂಗ. ೫೦-೪೫). ೨. ಉತ್ಸವದ ಮೆರೆವಣಿಗೆ. 'ಉಚ್ಚವಮೂರುತಿ' ಪರಾ. [< ಸಂ. ಉತ್ಸವ]

ಉಚ್ಚವಮೂರುತಿ (ನಾ). ಉತ್ಸವಮೂರ್ತಿ; ಮೆರವಣಿಗೆಗೆ ಮೀಸಲಾದ ವಿಗ್ರಹ: ಇಚ್ಚಾರಿ ಮಕರತೋರಣ ರತ್ನಕೀಲಿತ ನಿಚ್ಚಳ ಹೊನ್ನ ತೋರಣದಿ ಸ್ವಚ್ಛದಿ ಪೊಱಮಟ್ಟಳು ಪುರಲಕ್ಷ್ಮಿಯ ಉಚ್ಚವ ಮೂರುತಿಯಂತೆ (ಮೋಹತ. ೨೪-೨೮). [ಉಚ್ಚವ + ಮೂರುತಿ]

ಉಚ್ಚವವಡೆ (ಕ್ರಿ). ಉತ್ಸಾಹವನ್ನು ಹೊಂದು; ಸಂಭ್ರಮವನ್ನು ಪಡೆ: ಪಚ್ಚೆಯ ಪಾವುಗೆಯವಧಾರು ಜೀಯಯೆಂದೆಚ್ಚಱು ಪೇಳ್ದ ಪೇಳ್ದನಿಗೆ ಉಚ್ಚವವಡೆದು ಬಾಣಾಸುರ ಹೊಕ್ಕನು ಸ್ವಚ್ಛದಿ ಮಣಿಸೆಜ್ಜೆವನೆಯ (ಮೋಹತ. ೨೨-೬). [ಉಚ್ಚವ + ಪಡೆ$_1$]

ಉಚ್ಚವಿಸು, ಉಚ್ಛವಿಸು (ಕ್ರಿ). ಉತ್ಸಾಹಗೊಳ್ಳು; ಸಂತೋಷ ಪಡು: ಅಚ್ಚ ಕಪಿಲವರ್ಣದ ಪಶು. . .ಬಂದಿರೆ ಪುಚ್ಛವ ನೋಡಿಯುಚ್ಚವಿಸಿದ ಬಾಣಾಸುರನು (ಮೋಹತ. ೨೨-೩೮); ಮನದೊಳುಚ್ಚವಿಸಿ . . . ಸಂತಸದಿ ಪರಮ ಗೋಪ್ಯದೊಳು (ನವಮೋ. ೨೬-೬೬). **ಉಚ್ಛವಿಸು**: ಸ್ವಚ್ಛದೊಳಿದಿರ್ಗೊಳ್ಳಬೇಕೆಂದು ಪೇಳಿದೊಡುಚ್ಛವಿಸಿದಳಂಬುಜಾಕ್ಷಿ (ಮೋಹತ. ೩೧-೩೪). [ಉಚ್ಚವ + -ಇಸ್ತು$_3$]

ಉಚ್ಚವೇಣಿ (ನಾ). ೧. ಉದ್ದವಾದ ತಲೆಯ ಕೂದಲನ್ನು ಉಳ್ಳವಳು. ೨. ಎತ್ತಿ ಕಟ್ಟಿದ ಎಣೆಗಂಟು ಉಳ್ಳವಳು: ಅಬ್ಜಸಂಭವನ ರಾಣಿಯ ಬಲಗೊಂಬೆನೊಲಿದುರುವೀಣಾಪಾಣಿಯನುಚ್ಚ [ಪಾಠಾಂ. ಉಶ್ಚವೇಣಿ]ಯನು (ಕುರಾಸಾಂ. ೧-೨೨). [ಸಂ. ಉಚ್ಚವೇಣೀ]

ಉಚ್ಚಸ್ತನಿ (ನಾ). ಉನ್ನತವಾದ ಮೊಲೆಗಳನ್ನು ಉಳ್ಳವಳು: [ಪು]ಚ್ಚವಣಂ ನೋಡುವೆನೆನ್ನಿಚ್ಚೆಯೊಳೀ ಮುನಿಯ ವರದ ಮಹಿಮೆಯನೆನುತಂದುಚ್ಚಸ್ತನಿ ಗಂಗೆಗೆ ಶಫರೋಚ್ಚಳಿತ ತರತ್ತರಂಗೆಗೊರ್ವಳೆ ಬಂದಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೧-೯೦). [ಸಂ. ಉಚ್ಚಸ್ತನೀ (ಉಚ್ಚ + ಸ್ತನ + -)]

ಉಚ್ಚಸ್ಥಿತಿ (ನಾ). ಮೇಲಿನ ಸ್ಥಾನ; ಉನ್ನತಸ್ಥಾನ: ಇಲ್ಲಿ ಅಂಡಾಶಯವು ಉಳಿದ ಎಲ್ಲ ಭಾಗಗಳಿಗಿಂತಲೂ ಉನ್ನತಸ್ಥಾನ ಪಡೆದಿರುವುದು. ಇಂಥಸ್ಥಿತಿಗೆ ಉಚ್ಚಸ್ಥಿತಿಯ ಅಂಡಾಶಯವೆಂದು (Superior Ovary) ಹೆಸರು (ಸಸ್ಯಶಾ. ೫೫). [ಉಚ್ಚ + ಸ್ಥಿತಿ]

ಉಚ್ಚಹ, ಉಚ್ಚಾಹ, ಉಚ್ಛಾಹ (ನಾ). ಉತ್ಸಾಹ; ಸಂತೋಷ: ಸಿರಿಯಾಯಿತ್ತೆಂದು ಉಚ್ಚಹದಿಂದುಬ್ಬದೆ (ವಚಶಾ. ೧೪೦–೧೦); ಕೆಳದಿಯರ ನಡುವೆ ಮನಂದಣಿವುಚ್ಚಹದಿಂದೆಯ್ತಂದು (ಜಯಕಾ. ೫–೪೨); ಸಂಜೆದಾರಕೆ ಮೂಡಿಯುಚ್ಚಹವನು ಬೀಱಿದುವು (ಕಂನವಿ. ೯–೧೬೬); ಎಚ್ಚತ್ತ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ ಹೆಚ್ಚಿ ಸಂತೋಷದಿ ಉಚ್ಚಹದೇಳ್ಗೆಯನಾಂತು (ಅಬ್ಬಲೂ. ೨–೩೨). **ಉಚ್ಚಾಹ**: ಉಚ್ಚಾಹ ಶಿವಭಕ್ತಿಯಚ್ಚಳಿಯದಿರಬೇಕು ನಿಚ್ಚಟದ ನಿಷ್ಠೆ ದೃಢ ಕೆಚ್ಚುಗೊಂಡಿರಬೇಕು (ಕವಿಚ. I, ೨೭೮ ದೀಕ್ಷಾಬೋ). **ಉಚ್ಛಾಹ**: ಸತ್ಕಳೆಗಳೆ ಪುರುಷಾಕಾರಮಂ ತಾಳ್ದುವೋ ಭೂಸುರರುಚ್ಛಾಹಂ ಶರೀರಂ ಪಡೆದುದೋ ದಿಟಮೆಂಬಂದದಿಂ ರಾಜಿಪಂ ಸಂಗರಧೀರಂ ಚಾಮರಾಜಂ (ಎಕ. XI, ದಾವಣ. ೨೯–೨೩; 1424).

[< ಸಂ. ಉತ್ಸಾಹ]

ಉಚ್ಚಳಿತ 'ಉಚ್ಚಲಿತ' ನೋ.

ಉಚ್ಚಳಿಸು 'ಉಚ್ಚಲಿಸು' ನೋ.

ಉಚ್ಚಾಟನ (ನಾ). ಓಡಿಸುವಿಕೆ; ಅಟ್ಟುವುದು; ತೊಲಗಿಸುವುದು: ಓಂ ಕುರುಕುಲ್ಲೆ (ಳೆ) ಸ್ವಾಹಾಳಂಕೃತಮುರಗಾರಿವೆರಸು ಕೇರೊಳ್ ಬರೆ ದಾಱುಂ ಕೋಣೆಯ ಕ್ರಮಮುರಗಯುಗಾಂಕಿತಮದು ಮಾಱ್ಕುಮಹಿಗಣೋಚ್ಚಾಟನಮಂ (ಲೋಕೋಪ. ೧೦–೧೯); ಸ್ಮೃತಿ ಪುರಾಣ ಷಡಂಗ ವಿಂದ್ರನ ಸುತನ ದೆಸೆಯುಚ್ಚಾಟನಸ್ತಂಭಾದಿ ವಿದ್ಯೆಗಳು ಈ ದೆಸೆಯಾಗಿ ನಿಂದವು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೨೨–೫); ಯಕ್ಷರಾಕ್ಷಸ ಭೂತ ಪಿಶಾಚಾದಿಗಳಿಗೆ ಉಚ್ಚಾಟನಮಕ್ಕುಂ (ಸಕವೈ. ೬೨). [ಸಂ.]

ಉಚ್ಚಾಟನಂಗೆಯ್, ಉಚ್ಚಾಟನಂಗೈ (ಕ್ರಿ). ಅಟ್ಟು; ಓಡಿಸು; ತೊಲಗಿಸು: ಮದವಾರಣಂ ಬರೆ . . . ಮೇಲ್ವರಿಯೆ ಹೋ ಹೋ ಬಾರದಿರು ಕೆಡೆಕೆಡೆಯೆನುತ್ತುಚ್ಚಾಟನಂಗೆಯ್ದು (ಬಸಪು. ೨೨–೩೦). **ಉಚ್ಚಾಟನಂಗೈ**: ಮೇಘಾಗಮೋಚ್ಚಾಟನಂಗೈದು ಕರಂ ಕಾಂತೌಘ ಸಂಮೋಹಮನೊದವಿ (ರಾಜಶೇ. ೯–೮).

[ಉಚ್ಚಾಟನ + ಗೆಯ್ (<ಕೆಯ್$_1$)]

ಉಚ್ಚಾಟನಂಗೈ 'ಉಚ್ಚಾಟನಂಗೆಯ್' ನೋ.

ಉಚ್ಚಾಟನಮುದ್ರೆ (ನಾ). [ತಂತ್ರಶಾ] ಮುದ್ರೆಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಚಕ್ರಮುದ್ರೆ, ಮಹಾಮುದ್ರೆ . . . ಯೋನಿಮುದ್ರೆ, ಉಚ್ಚಾಟನಮುದ್ರೆ . . . ಯೆಂಬಾದಿಯಾಗಿ ಸಕಲ ಮುದ್ರೋಪಮುದ್ರಾಬಂಧ ಲಕ್ಷಣಗಳ ಗುರುಮುಖದಿಂದಱಿತು (ವಿವೇಕ. ೧೦೩). [ಉಚ್ಚಾಟನ + ಮುದ್ರೆ]

ಉಚ್ಚಾಟನೆ (ನಾ). ೧. = ಉಚ್ಚಾಟನ: ಕಾವ್ಯ ಸುಳ್ಳನ್ನು ಹೇಳುತ್ತದೆ; ಕೆಟ್ಟದ್ದನ್ನು ಬೋಧಿಸುತ್ತದೆ; ಅಶ್ಲೀಲವನ್ನು ವರ್ಣಿಸುತ್ತದೆ. ಇವಿಷ್ಟೂ ದಿಟವಾದರೆ ಕಾವ್ಯವನ್ನು ಉಚ್ಚಾಟನೆ ಮಾಡಬೇಕಾದ್ದೇ ಸರಿ (ಭಾರಮಾ. ೨೧೩); ಹೋಟಲಿನಿಂದಲೂ ಉಚ್ಚಾಟನೆಯಾಯಿತು (ಮುನಿಮಾ. ೯೫). ೨. (ಉಕ) ಕಾಟ; ತೊಂದರೆ; ಉಪದ್ರವ: ನೆರೆಹೊರೆಯವರ ಉಚ್ಚಾಟನೆ ಹೆಚ್ಚಾಗಿದೆ (ರೂಢಿ). [ಸಂ. ಉಚ್ಚಾಟನ]

ಉಚ್ಚಾಟಿತ (ಗು). ಅಟ್ಟಿದ; ಓಡಿಸಿದ; ಬಿಟ್ಟುಹೋಗುವಂತೆ ಮಾಡಿದ: ಸೈನ್ಯದಂತಿಕರೋಚ್ಚಾಟಿತ ಸಲ್ಲಕೀ ಕಿಸಲಯಂ (ಆದಿಪು. ೧೩–೫೫). [ಸಂ.]

ಉಚ್ಚಾಟಿಸು, ಉರ್ಚಾಟಿಸು (ಕ್ರಿ). ಅಟ್ಟು; ಓಡಿಸು; ಬಿಟ್ಟುಹೋಗುವಂತೆ ಮಾಡು: ಕೆಲರನುದ್ಧತಾಪ್ರತಿಮಹಿತರ್ಮಾಡಿ ಕೆಲರನುಚ್ಚಾಟಿಸಿ ಸರ್ವಹರಣಂಗೆಯ್ದು (ಪಂಪಭಾ. ೬–೩೦ ವ); ಎಳಬಿಂದು ಶ್ರೀಯನುಚ್ಚಾಟಿಸಿ ರತಿರಭಸಕ್ಲಾಂತಕಾಂತಾನುಲೇಪಂಗಳ ಕಂಪಂಪೊತ್ತು (ಪುಷ್ಪಪು. ೯–೧೦೩); ಗೋವಿಂದರಾಜನ ಬೋಧನೆಗೊಳಗಾಗಿ ಆ ವಿಜಯಾದಿತ್ಯನನ್ನುಚ್ಚಾಟಿಸಬೇಕೆಂದು ಹವಣಿಸುತ್ತಿದ್ದ (ನಾಡೋಜ. ೧೭೭).

△ **ಉರ್ಚಾಟಿಸು**: ಸೆಂಡಿನ ತೆಱದಿಂ ನಿಜದೋರ್ದ್ದಂಡದಿನುರ್ಚ್ಚಾಟಿಸಿ ಪೊಳೆಯಲುಚ್ಚಂಗಿಯನಾಖಂಡಳವಿಭವಂ ಕ್ಷಣದಿಂ ಕೊಂಡಂ (ಎಕ. V, ಬೇಲೂರು. ೧೭–೫; 1136 ?). [ಉಚ್ಚಾಟನ + –ಇಸ್ಸು$_3$]

ಉಚ್ಚಾಪತಿ 'ಉಚಾಪತಿ' ನೋ.

ಉಚ್ಚಾಯಿಸು 'ಉಚಾಯಿಸು' ನೋ.

ಉಚ್ಚಾರ (ನಾ). ೧. ಉಚ್ಚಾರಣೆ; ಹೇಳುವಿಕೆ: ವರ್ಣದ ಉಚ್ಚಾರ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿರಬೇಕು (ರೂಢಿ). ೨. ಮಲ; ಹೇಲು; ಸಗಣಿ; ಲದ್ದಿ: "ವರ್ಚಃ, ಉತ್ಸರ್ಗಃ, ಉಚ್ಚಾರಃ . . . ಮಲಂ – ಈ ೧೩ ವಿಷ್ಠೆ" (ಹಲಾಯು. ೧೦೫–೧೫). [ಸಂ.]

ಉಚ್ಚಾರಕ (ಗು). ೧. ಹೇಳುವ; ಶಬ್ದಮಾಡುವ; ಸಾರುವ; ಘೋಷಣೆಮಾಡುವ. (ನಾ). ೨. ಹೇಳುವವನು; ಸಾರುವವನು. ೩. ಹೊರಗೆ ಹೋಗುವಂತೆ ಮಾಡುವವನು; ಬಾಗಿಲುಕಾಯುವವನು; ಪ್ರತೀಹಾರ: "ವೇತ್ರಧರನುತ್ಸಾರಕಂ [ಪಾಠಾಂ. ಉಚ್ಚಾರಕಂ] ದಂಡಿಯಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೭೯–೪). [ಸಂ.]

ಉಚ್ಚಾರಣ (ನಾ). ಉಚ್ಚಾರಮಾಡುವುದು; ಹೇಳುವುದು; ನುಡಿಯುವುದು: ಸ್ವರಪರದೊಳಿರ್ಪ ತೆಱದಿಂದುರುಮುಖ್ಯೋಚ್ಚಾರಣಕ್ಕೆ ಬಾರದ ಕತದಿಂ (ಶಮದ. ೧೨). [ಸಂ.]

ಉಚ್ಚಾರಣೆ (ನಾ). = ಉಚ್ಚಾರಣ: ಉಚ್ಚರಿಸಲ್ ಬಾರದುವು = ಉಚ್ಚಾರಣೆಗೆ ಬಾರದುವು (ಶಮದ. ೨ ಟೀಕೆ); ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲೇ ಓದುವುದನ್ನು ಪರೀಕ್ಷಿಸುವಾಗ ಉಚ್ಚಾರಣೆಯನ್ನು ಪರೀಕ್ಷಿಸುವಂತಿಲ್ಲ (ಶಿಕ್ಷದ. ೩೫೯).

[ಸಂ. ಉಚ್ಚಾರಣ]

ಉಚ್ಚಾರಿತ (ಗು). ಉಚ್ಚರಿಸಿದ; ಹೇಳಿದ: ಕಾರಕದೋಷಮುಂ ವಚನದೋಷಮುಮಾ ಗುರುದೋಷಮುಂ ಲಘೂಚ್ಚಾರಿತ ಶಬ್ದದೋಷಮುಮದಂತೆ . . . ದೋಷಮುಮನೀ ತೆಱದಿಂ ತಱಿಸಲ್ಗೆ ಪಂಡಿತರ್ (ಕವಿಠಾ. ೧–೧೧೨). [ಸಂ.]

ಉಚ್ಚಾರಿಸು (ಕ್ರಿ). ಹೇಳು; ನುಡಿ; ಧ್ವನಿಗೊಡು: ಪಂಚನಮಸ್ಕಾರಮನೋದುತ್ತಮುಚ್ಚಾರಿಸುವುದಂ ಕೇಳುತ್ತಮಿರಿ [ಪಾಠಾಂ. ಮನದೊಳೋದುತ್ತಿರಿ] ಮೆಂದು ಕಲ್ಪಿಸಿ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೮೩–೨). [ಉಚ್ಚಾರಣ + –ಇಸ್ಸು$_3$]

ಉಚ್ಚಾವಚ (ನಾ). ಮೇಲು ಮತ್ತು ಕೀಳು; ವಿವಿಧ; ಸಂಕೀರ್ಣ: ಆ ವಿಪುಲ ನಾದದೊಡನೆ ರಣಾವೇಶದಿನೊಗೆದ ಮುರಚತುರ್ವಲತುಮುಲೋಚ್ಚಾವಚನಾದದಿನಾದಂ ತೀವಿದ ಕುಪ್ಪಿಗೆವೊಲಾದುದಬ್ಬಭವಾಂಡಂ (ಜಗವಿ. ೧೨–೯). [ಉಚ್ಚ + ಅವಚ]

ಉಚ್ಚಾಸನ (ನಾ). ಉನ್ನತವಾದ ಆಸನ; ಎತ್ತರವಾದ ಪೀಠ: ತ್ರಿದಶಾಸನಂಗಳಲ್ಲಾಡಿದುವು ಜಗದ್ಗುರುಗೆ ಬೇಗಮುಚ್ಚಾಸನದಿಂದಿದಿರೇ ಱಿಮೆಂದು ಪೇೞ್ವವೊಲದೇಂ ಕರಂ ತೀರ್ಥಕರರ ಪುಣ್ಯಂ ಪಿರಿದೋ (ಆದಿಪು. ೬–೪೦). [ಉಚ್ಚ + ಆಸನ]

ಉಚ್ಚಾಹ 'ಉಚ್ಚಹ' ನೋ.

ಉಚ್ಚಿ$_1$ (ಅ). ನಾಯಿಗಳನ್ನು ಕರೆಯಲು ಬಳಸುವ ಅನುಕರಣ ಶಬ್ದ; 'ಕುರ್ರೋ ಕುರ್ರೋ' ಎಂಬಂತೆ: ಜಾಯಿಲವನಾಗಳೆ ಚಿಟುಕಿಡುತ ಕರೆದು ಉಚ್ಚಲಿಂಗೋಚ್ಛಿಷ್ಟಭೋಗಿಯ ಉಚ್ಚಿ ಓಂಕಾರಾಂಕಯೋಗಿಯ ಉಚ್ಚಿರೇ ದಿವ್ಯಾಂಗನಪುನರ್ಜಾತನುಚ್ಚುಚ್ಚಿ ಎನುತ ಕರೆಯಲು ತಕ್ಷಣದೊಳಾ ಶುನಕವೈತಂದುದುಬ್ಬಿ ಕಲಿದೇವನವರಡಿಗಳಿಗೆಱಗಿ ನಿಲಲು (ಬಸಪು. ೫೫–೪೬). [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಉಚ್ಚಿ = ನಾಯಿ]

ಉಚ್ಚಿ$_2$ (ನಾ). ತಲೆಯ ಮೇಲ್ಭಾಗ; ನೆತ್ತಿ (ಕಿ).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ತೆಲು. ಉಚ್ಚಿ]

ಉಚ್ಚಿಸು 'ಉರ್ಚಿಸು' ನೋ.

ಉಚ್ಚಿಷ್ಟ (ನಾ). ಎಂಜಲು ; ತಿಂದುಮಿಕ್ಕದ್ದು : ಬಡಗಿ ಮಾಚಲ ದೇವಿಯ ಕುಲಜೆಯ ಮಾಡಿಹೆನೆಂದು ಹೊನ್ನ ಕಪಿಲೆಯ ರಾವಣಶಾಖ ದುಚ್ಚಿಷ್ಟದ ಹಾಲಿನಿಂದ ಕೂಳನಟ್ಟುಂಬವರನೇನೆಂಬೆ (ಬಸವ. ೫೮೪) ; ಸ್ವಲ್ಪ ದೂರದಲ್ಲಿ ಒಂದೆರಡು ಕಾಗೆಗಳು ಉಚ್ಚಿಷ್ಟಕ್ಕಾಗಿ ಕಾದಿದ್ದವು (ಎಳೆಕ. ೩೬). [< ಸಂ. ಉಚ್ಛಿಷ್ಟ]

ಉಚ್ಚು$_1$ 'ಉರ್ಚು' ನೋ.

ಉಚ್ಚು$_2$ 'ಉಚ್ಚೆ' ನೋ.

ಉಚ್ಚುಕ (ನಾ). ೧. ಉತ್ಸುಕನಾದವನು. ೨. ಉತ್ಸುಕತೆ : ಎಱಗನಾಸೆಗೆ ಸಲ್ಲನಿಚ್ಚೆಗುಚ್ಚು[ಪಾಠಾಂ. ತ್ಸು]ಕನಾಗನೆಂತಪ್ಪ ಲಾಭಂಗಳೆಲ್ಲಿಯಿಂದಾದೊಡಂ (ಅರಿರ. ದೇ. ೧೭೩–೧೨) ; ಮಾನದಿಂ ಲೀನದಿಂ ಮನ್ನಿಸೆಡೆ ಕುಳ್ಳಿರಿಸಲಸುರಾಂತಕುಚ್ಚುಕದಲಿ (ಜಿನಮು. ೩೦–೪೮). [< ಸಂ. ಉತ್ಸುಕ]

ಉಚ್ಚುಕೊರಡು 'ಉಜ್ಜುಗೊರಡು' ನೋ.

ಉಚ್ಚುಗಂಟು (ನಾ). ಬಿಚ್ಚಲು ಸುಲಭವಾದ ಗಂಟು (ಕಿ). [ಉಚ್ಚು$_1$ (< ಉರ್ಚು) + ಗಂಟು]

ಉಚ್ಚುಗಂಟುಹೊಡೆ (ಕ್ರಿ). ತಪ್ಪಿಸಿಕೊ (ಉಕ. ಕಿ). [ಉಚ್ಚುಗಂಟು + ಹೊಡೆ$_1$ (< ಪೊಡೆ$_1$)]

ಉಚ್ಚೂಡ (ನಾ). ಬಾವುಟದ ತುದಿಗೆ ಕಟ್ಟುವ ಕುಂಚ : "ಉಚ್ಚೂಡಾ, ಅವಚೂಡಾ—ಈ ೨ (ಪರಿವಿಡಿಯಿಂ) ಹಳಯಿಗೆಯ ಮೇ(ಎ)ಲೆ ಮೊಗದ ಕೆಳಗೆ ಕಟ್ಟಿದ ಕುಂಚಂ" (ಹಲಾಯು. ೭೫–೩೦೪) ; "ಕೇತನಂ ಹಳವಿಗೆಯೆನಿಕ್ಕು ಮುಚ್ಚೂಡಮೆನಲಾ ತುದಿಯ ಸಡಕಮಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೮೫–೨೬). [< ಸಂ. ಉಚ್ಚೂಡಾ]

ಉಚ್ಚೂಲ (ನಾ). = ಉಚ್ಚೂಡ (ಕಿ). [ಸಂ.]

ಉಚ್ಚೆ, ಉಚ್ಚು$_2$ (ನಾ). ಮೂತ್ರ : ಸುರಿತಪ್ಪ ಕವಿಲೆಯುಚ್ಚೆಯನಿರದೊಯ್ಯನೆ ತಳಿದು ತಮ್ಮ ತಲೆಯೊಳ್ (ಸಮಪ. ೯–೭೦) ; ಅಪ್ಪುಲವಣವಬಿಟ್ಟು ಸಪ್ಪೆಯ ಕೊಂಡಲ್ಲಿ ಉಚ್ಚೆಯ ಬಚ್ಚಲ ಮುಟ್ಟಲಾಗದು (ಏಲೇಶ್ವ. ೧೨) ; ಉಚ್ಚೆಯ ಕುಣಿಗೆ ಮೋಹಿಸಿ ಮುಕ್ತಿಗಾಣದೆ ಹುಚ್ಚರು ಬಾಳುವರೈಸೆ (ಭರಚ. ೬೫–೩೪) ; ಉಚ್ಚೆ ಕುಡಿಯಲಿಕ್ಕೆ ಉಪ್ಪು ಕೇಳಿದ (ಗಾದೆ) ; ಕನಸಿನಲ್ಲಿ ಬಾಳೆಹಣ್ಣು ತಿಂದದ್ದು ಸುಳ್ಳು ; ಉಚ್ಚೆ ಹೊಯ್ದದ್ದು ನಿಜ (ಗಾದೆ). **ಉಚ್ಚು**$_2$: (ಕರಾ) ಮಗು ಉಚ್ಚುಮಾಡಿದೆ (ರೂಢಿ). [ದೇ. ‖ ಕೊಡ. ಉಚ್ಚೆ ; ತೆಲು. ಉಚ್ಚ ; ಗೊಂಡಿ. ಉರ್ಕ್]

ಉಚ್ಚೆಕಟ್ಟು (ನಾ). ಮೂತ್ರ ವಿಸರ್ಜನೆಯಾಗದಂತೆ ತಡೆಯಾಗುವ ಒಂದು ರೋಗ ; ಮೂತ್ರದ ತಡೆ (ಕಿ). [ಉಚ್ಚೆ + ಕಟ್ಟು$_2$]

ಉಚ್ಚೆಕಾಯಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕಾಯಿ : ಉಚ್ಚೆಕಾಯಿ, ನೀರುಕಾಯಿ (ಮೈಔಗಿ. ೭೧–೧೪೫೮). [?]

ಉಚ್ಚೆಗುಣಿ (ನಾ). ಮೂತ್ರದ ಗುಳಿ (ಕಿ). [ಉಚ್ಚೆ + ಕುಣ್ಣಿ$_2$ (< ಕುಳ್ಳಿ$_2$)]

ಉಚ್ಚೆಚೀಲ (ನಾ). ೧. ಮೂತ್ರಕೋಶ (ಕಿ). ೨. ಭ್ರೂಣದ ಮೇಲಿನ ಮೊದಲನೆಯ ಪೊರೆ ; ಗರ್ಭವೇಷ್ಟನೆ (ಉಕ. ಕಿ). [ಉಚ್ಚೆ + ಚೀಲ]

ಉಚ್ಚೆಪೀಡೆ (ನಾ). ಮೂತ್ರರೋಗ (ಕಿ). [ಉಚ್ಚೆ + ಪೀಡೆ]

ಉಚ್ಚೆಬುರುಕ (ನಾ). ಮೂತ್ರವನ್ನು ತಡೆಯಲಾರದವನು ; ಹಲವು ಬಾರಿ ಮೂತ್ರವಿಸರ್ಜನೆ ಮಾಡುವವನು (ಕಿ). [ಉಚ್ಚೆ + –ಪುರುಕ]

ಉಚ್ಚೆಬುರುಕಿ (ನಾ). ಮೂತ್ರವನ್ನು ತಡೆಯಲಾರದವಳು ; ಹಲವು ಸಾರಿ ಮೂತ್ರವಿಸರ್ಜನೆ ಮಾಡುವವಳು (ಕಿ). [ಉಚ್ಚೆಬುರುಕ + –ಇ$_3$]

ಉಚ್ಚೆಬುರುಡೆ (ನಾ). ಉಚ್ಚೆಚೀಲ (ಕಿ). [ಉಚ್ಚೆ + ಬುರುಡೆ]

ಉಚ್ಚೆಮಲ್ಲಿ (ನಾ). = ಉಚ್ಚೆಬುರುಕಿ (ಕಿ). [ಉಚ್ಚೆ + ಮಲ್ಲಿ]

ಉಚ್ಚೆಮೂಳಿ (ನಾ). = ಉಚ್ಚೆಬುರುಕಿ (ಕಿ). [ಉಚ್ಚೆ + ಮೂಳಿ]

ಉಚ್ಚೆರೋಗ (ನಾ). ಮೂತ್ರರೋಗ (ಕಿ). [ಉಚ್ಚೆ + ರೋಗ]

ಉಚ್ಚೈರ್ಗೋತ್ರ (ನಾ). ೧. [ಜೈನ] ಎರಡು ವಿಧವಾದ ಗೋತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು. ℙ ಈ ಕರ್ಮದಿಂದ ಉತ್ಕೃಷ್ಟ ವಂಶದಲ್ಲಿ ಜನ್ಮವಾಗುತ್ತದೆ : ಉಚ್ಚೈರ್ಗೋತ್ರ ನೀಚೈರ್ಗೋತ್ರಭೇದದಿಂ ದ್ವಿವಿಧಮಪ್ಪ ಗೋತ್ರಮುಮಂ (ಸುಕುಮಾ. ೩–೩೯ ವ). ೨. ಹದಿಮೂರು ಪ್ರಕೃತಿಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : ಬಾದರಯಶಸ್ಕೀರ್ತಿರುಚ್ಚೈರ್ಗೋತ್ರ ತೀರ್ಥಕರ ನಾಮಂಗಳೆಂಬ ಪದಿಮೂಜುಂ ಪ್ರಕೃತಿಗಳುಮಂ ನಿರ್ಮೂಲಂ ಕಿಡಿಸಿ (ಆದಿಪು. ೧೬–೪೯ ವ). [ಸಂ.]

ಉಚ್ಚೈರ್ಘುಷ್ಟ (ನಾ). ಗಟ್ಟಿಯಾದ ಕೂಗು ; ಗರ್ಜನೆ. [ಸಂ.]

ಉಚ್ಚೈರ್ಘೋಷ (ನಾ). = ಉಚ್ಚೈರ್ಘುಷ್ಟ. [ಸಂ.]

ಉಚ್ಚೈರ್ಧ್ವನಿ (ನಾ). = ಉಚ್ಚೈರ್ಘುಷ್ಟ. [ಸಂ.]

ಉಚ್ಚೈರ್ಧ್ವಾನ (ನಾ). = ಉಚ್ಚೈರ್ಘುಷ್ಟ : ಬಹಿರುದ್ಯಾನಾಂತರದೊಳ್ ಸಹಸೋದಿತ ಮತ್ತಕೋಕಿಲೋಚ್ಚೈರ್ಧ್ವಾನಂ ಮುಹುರಾಕರ್ಣಿಸೆ (ಕವಿರಾ. ೧–೫೫). [ಸಂ.]

ಉಚ್ಚೈಶ್ರವ (ನಾ). = ಉಚ್ಚೈಶ್ರವಸ್ಸು : "ಉಚ್ಚೈಶ್ರವಂ ಸುರಹಯಮೆನಲ್ಕಿಂದ್ರನಶ್ವಮೆನಿಸಿಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೩–೨). [< ಸಂ. ಉಚ್ಚೈಃಶ್ರವಸ್]

ಉಚ್ಚೈಶ್ರವತ್ವ (ನಾ). ನೆಟ್ಟಗಿರುವ ಕಿವಿಗಳಿಂದ ಕೂಡಿರುವಿಕೆ : ಆ ವಾಜಿಯ ಹೇಷಾರವಮಾ ವಾಸವನಶ್ವಕರ್ಣಮಂ ಪುಗೆ ಭಯಮುತ್ತೇ ವೇಳ್ವೆನಿನ್ನುಮದನೇ ಭಾವಿಸುತುಚ್ಚೈಶ್ರವತ್ವಮಾಳ್ದದು ತೋರ್ಕುಂ (ರಾಜಶೇ. ೧೩–೭೯). [ಸಂ. ಉಚ್ಚೈಃಶ್ರವತ್ವ]

ಉಚ್ಚೈಶ್ರವಸ್ಸು (ನಾ). ೧. ನೆಟ್ಟನೆಯ ಕಿವಿಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದುದು. ೨. ಇಂದ್ರನ ಕುದುರೆ. [< ಸಂ. ಉಚ್ಚೈಃಶ್ರವಸ್]

ಉಚ್ಚೈಸು (ಕ್ರಿ). (ದೂಳಿನಂತೆ) ಮೇಲಕ್ಕೆ ಚಿಮ್ಮು, —ನೆಗೆ : ಹಸ್ತಿಹಯ ಜನ್ಮಿಸದ ಮಲೆ ಬಿಲ ನರ್ತನದಿನುಚ್ಚೈಸದಿಳೆ ಜಲ ಮುತ್ತುಮಣಿ ಜನಿಯಿಸದ ರೋಹಾಚಳ . . . ಇಲ್ಲಾ ಪ್ರದೇಶದಲಿ (ಜೀವಂಚ. ೨–೭). [ಉಚ್ಚ + –ಇಸು$_3$]

ಉಚ್ಚೈಸ್ತರ (ಗು). ಎತ್ತರವಾದ, ಗಟ್ಟಿಯಾದ (ಧ್ವನಿ). [ಸಂ.]

ಉಚ್ಛವಿಸು 'ಉಚ್ಚವಿಸು' ನೋ.

ಉಚ್ಛಳಿಸು 'ಉಚ್ಚಲಿಸು' ನೋ.

ಉಚ್ಛಾದನ (ನಾ). ೧. ಸುಗಂಧದ್ರವ್ಯಗಳಿಂದ ಮೈಯನ್ನು ತೀಡಿ ಚೊಕ್ಕಟಗೊಳಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು (ಕಿ). ೨. ಮರೆಯನ್ನು ತೆಗೆಯುವುದು ; ಅನಾಚ್ಛಾದನ. [ಸಂ.]

ಉಚ್ಛಾಪ (ನಾ). ಶಾಪ ಪರಿಹಾರ ; ವಿಶಾಪ : ಇದೇ ನನ್ನ ಕೊನೆಯ ಸಂದೇಶ, ಗಾಯಿತ್ರಿಯ ಸತೀತ್ವರಕ್ಷಣೆಯೇ ಇದಕ್ಕೆ ಉಚ್ಛಾಪ (ಪ್ರೇಮಾಶ್ರ. ೨೧೦). [ಸಂ.]

ಉಚ್ಛಾಸಿ (ನಾ). ತೂರುವುದು : "ಉಚ್ಛಾಸಿ [ಪಾಠಾಂ. ಉತ್ಸಾಸಿ, ಉತ್ಸಾಹಿ]ಯೆನೆ ತೂರ್ವುದಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೦೯–೩). [ಸಂ. ಉಚ್ಛಾಸಿನ್ ?]

ಉಚ್ಛಾಹ 'ಉಚ್ಚಹ' ನೋ.

ಉಚ್ಛಾಹಿಸು (ಕ್ರಿ). ಉತ್ಸಾಹಗೊಳ್ಳು ; ಸಂತೋಷಪಡು : ಮದುವೆಯಲ್ಲುಚ್ಛಾಹಿಸಿ (ಲಿಂಗಪು. ೧೭–೧೩). [ಉಚ್ಛಾಹ (< ಉಚ್ಚಹ) + –ಇಸು$_3$]

ಉಚ್ಚಿತ್ತಿ (ನಾ). ತುಂಡರಿಸುವುದು; ನಾಶಮಾಡುವುದು: ಮೂಲೋತ್ಪಾಟನ ಭೇದ ಧ್ವನ್ಯರ್ಥಸ್ಫುರಕೃತಿಗಳ ನಿರ್ಮಾಣಕೋಚ್ಚಿತ್ತಿನೋಕ್ತಮೆಂಬುದು (ಅವಿಮ. ೧೧-೬೧ ಪ); ಆಸಲಾಧಾರೆಯಂ ಕಿಲ್ಪಿಪನ್ತಾತ ಕಳಂ ಕೋಚ್ಚಿತ್ತಿಯಂ ಸಂತತ ಜಿನಸವನೋದ್ಯತ್ತಪಯೋಧಾರೆಯಂ ಮಾಡಿ ಕರಂ ಪ್ರಕ್ಷಾಳಿಪೆವ್ಕಂ (ಚಂದ್ರಪ್ರ. ೪-೪೮). [ಸಂ.]

ಉಚ್ಚಿಷ್ಟ (ನಾ). ಎಂಜಲು; ತಿಂದು ಮಿಕ್ಕದ್ದು: "ಭುಕ್ತೋಚ್ಚಿಷ್ಟಂ, ಭೋಜನಾಗ್ರೀ – ಈ ೨ ಮಡಗೂಲು" (ಕಲಾಯು. ೫೪-೧೬೧); "ಭೋಜನಕ್ಕಾಗಿ ಮಿಕ್ಕು ದು ವಿಶೇಷವುಂಟೆಂಬಲ್ಲಿ ಭೋಜನದೊಳಗೆ ಭೋಜ್ಯಮಲ್ಲದ ಮೆಲಿಸಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೬೫-೭); ಉಚ್ಚಿಷ್ಟವಾಗಲು ಮೃಷ್ಟಾನ್ನವು ಸರ್ವಕಾಮ್ಯ ಧನಮುಂ . . . ಉಣ್ಣಂದೆ ಪೋಪುದೆ (ಸೋಮೇಶ. ೯೧); ಸ್ವತಂತ್ರವಾದ ರಾಜ್ಯವನ್ನು ಪಡೆದರೂ ನಾವು ಅವರಿಗೆ ತಿಂಕರರಾದರೆ, ಆಕ್ಕಿಯನ್ನು ಕೊಟ್ಟು ಉಚ್ಚಿಷ್ಟವನ್ನು ತಿಂದಂತೆ ಹೀನಾಯವಾಗುತ್ತದೆ (ಶಕಾರ. ೩೦೧). [ಸಂ.]

ಉಚ್ಚಿಷ್ಟಪಕ್ಕೆ (ನಾ). ತಿಂದು ಬಿಟ್ಟ ಹಣ್ಣು; ಎಂಜಲು ಹಣ್ಣು: ಬಟ್ಟನೇಜಲಲ ಚಿಂಗಾರಿಯ ಮೆಲ್ವುಗುಬ್ಬ ಸಹಕಾರೋಚ್ಚಿಷ್ಟಪಕ್ಕಂಗಳಂ (ಸುಕುಮಾ. ೪-೩೭). [ಉಚ್ಚಿಷ್ಟ + ಪಕ್ಕ]

ಉಚ್ಚಿಷ್ಟಸೂತಕ (ನಾ). ಎಂಜಲಿನಿಂದ ಆದ ಮೈಲಿಗೆ;—ಸೂತಕ: ಜಾತಿಸೂತಕ, ಜನನಸೂತಕ, ಪ್ರೇತಸೂತಕ, ಉಚ್ಚಿಷ್ಟ ಸೂತಕ, ರಜಃ [ಪಾಠಾಂ. ಪ್ರಜಾ] ಸೂತಕವೆಂಬ ಪಂಚಸೂತಕಗಳನೀಡಾತನಾಗಿ (೨೪೬. ೧೧೦); ಎಡೆಗೊಡದೆ ಮಲಮೂತ್ರ ವರ್ಜಿಸುವ ಕಾಲದೊಳು ಪಡುರಾಸ್ಪಾನ ನಮಂಬ ಉಚ್ಚಿಷ್ಟಸೂತಕದ ಗೊಡವೆಯಿಲ್ಲಂ ಸದಾ ಶುಚಿಯೆಂದು ನುಡಿವವಪ್ಪ ಚರಣಾಂಬುಜಕ್ಕೆ ಶರಣು (ಲಕಿಂಪ. ೪೩-೧೫೫). [ಉಚ್ಚಿಷ್ಟ + ಸೂತಕ]

ಉಚ್ಚೈರ್ಷಕೆ (ಗು). ೧. ತಲೆ ಎತ್ತಿಕೊಂಡಿರುವ. (ನಾ). ೨. ತಲೆ ದಿಂಬು. [ಸಂ.]

ಉಚ್ಚೈಂಖಿಲ, ಉಚ್ಚೈಂಖಿಲ (ಗು). ಸಂಕೋಲೆ ಇಲ್ಲದ; ಕಟ್ಟುಪಾಡಿಗೆ ಒಳಪಡದ; ಸ್ವೈರವೃತ್ತಿಯುಳ್ಳ; ನಿಯಮವನ್ನು ಮೀರಿದ: ದೇವ ಬಲಿಂಬಧರೋಚ್ಚೈಂಖಲಾಕಾರ ಜಯ ದೇವ ದಶಕಂಠಕಂಠಶಮ್ಮಕಾರಜಯ (ಜಗದ. ೫-೧೧೨ ಶ). **ಉಚ್ಚೈಂಖಲೆ**: ಹಿಮವಚ್ಛೈಶಾಂಖವಂ ಮಿಣ್ಪ ದಿಗ್ಯಾತ್ರೆಯೊಳ್ ನಿಲು ವಿಧಾಗಣಾಯಿಸಿ ಸಿತು ಚ್ಚೈಂಖಲಂ ರಾಮನಂದಿತ್ತಿಪ್ಪಿದಮ್ಮುಖೀಂದ್ರ ನಿರ್ಮಳಯಶಶ್ಶ್ರೀ ಕುಳ್ಯತಾವಿಧ್ಯಮಂ (ಚಂದ್ರಪ್ರ. ೧-೬೩). [ಸಂ.]

ಉಚ್ಚೈಂಖಲಿತನ (ನಾ). ಮನ ಬಂದಂತೆ ನಡೆಯುವಿಕೆ; ಸ್ವೈರವೃತ್ತಿ: ಒಮ್ಮೆ ವಿವಾಹವಾಯಿತೆಂದರೆ ಮುಂದೆ ಬೇಕಾದಂಥ ಉಚ್ಚೈಂಖಲತನದಿಂದ ನಡೆದರೂ ಸಾಗಿತು (ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞೀ. ೪). [ಉಚ್ಚೈಂಖಲ + -ತನ]

ಉಚ್ಚೈಂಖಲೆ (ನಾ). ಹಿಡಿತಕ್ಕೆ ಸಿಕ್ಕದವಳು, —ಮೀರಿದವಳು; ತಪ್ಪುಸಿಕೊಂಡವಳು: ವಧ್ಯಕಿತೋಚ್ಚೈಂಖಲೆಯಾಗಿ ದುರ್ಗಿ ನುಡಿದಳ್ (ಜಗದ. ೩-೧೯). [ಸಂ. ಉಚ್ಚೈಂಖಲಾ]

ಉಚ್ಚೈಂಖಲೆ 'ಉಚ್ಚೈಂಖಲ' ನೋ.

ಉಚ್ಚೈದ (ನಾ). ಕತ್ತರಿಸುವಿಕೆ; ನಾಶ: ಮಧುಕೈಟರ್ವತ್ತಗೆ ತಾನು ಕೈಹಚ್ಚಗೊಡುವುದಿಲ್ಲ, ಆವನ ಉಚ್ಚೈದವಾಗಗೊಡುವುದಿಲ್ಲ (ಇಪ್ಪಕ. ೧೧೪). [ಸಂ.]

ಉಚ್ಚೈದನ (ನಾ). ಕತ್ತರಿಸಿ ಹಾಕುವುದು; ಧ್ವಂಸಗೊಳಿಸುವುದು: ಅಂತುದಿರ್ಗೋಚ್ಚೈದನಮುಂ ನಿರಾತಂಕಮು ಮಾಗಿ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೧-೪೪ ವ). [ಸಂ.]

ಉಚ್ಚೈದ್ಯಶತ್ರು (ನಾ). ನಾಶಗೊಳಿಸಬಹುದಾದ ಶತ್ರು: ಬಲಂಗ ಕೊಂದುಮಿಲ್ಲದ ಕಾರಣದಿಂ ನಿಮ್ಮಡಿ ಗುಪ್ತಾ ಹ ಶ ಕ್ಕೆ ಸಾಧಾರಣಂ ಅದಱಿಂ ನಾವುಮುಚ್ಚೈದ್ಯಶತ್ರುಗಳಾರ್ದೆಮೆಂದು (ಪಂಚತಂ. ೨೧೬-೯). [ಸಂ. (ಉಚ್ಚೈದ್ಯ + ಶತ್ರು)]

ಉಚ್ಚೈರ್ಯ (ನಾ). = ಉಚ್ಚಾರ್ಯ. [ಸಂ.]

ಉಚ್ಚಾರ್ಯ (ನಾ). ಅಭಿವೃದ್ಧಿ; ಏಳಿಗೆ; ಹೆಚ್ಚಳ: ಉಟುಂಬದ ಉಚ್ಚಾರ್ಯಕ್ಕಾಗಿ ಹಣವನ್ನು ಸಂಗ್ರಹಿಸಿದಲೇಬೇಕೆಂಬುದು ಶ್ಯಾಮರಾಯನಿಗೆ ಛಾವಣಿಂದಲೂ ತಂದೆಯವರಿಂದಲೂ ಉಪದೇಶ ಕೇಳಿ ಕೇಳಿ ಹೊದ್ದಿಸಿತು (ಶಕುಳಾ. ೧೪೨); ಕರ್ನಾಟಕದ ಇತಿಹಾಸದಲ್ಲೇ ೧೦ನೆಯ ಶತಮಾನವು ಬಹುಮಹತ್ವದ ಕಾಲವು. ಕರ್ನಾಟಕಸಾಮ್ರಾಜ್ಯದ ಉಚ್ಚಾರ್ಯದ ಕಾಲವೆಂದು ಅದಕ್ಕೆ ಕರೆಯಬಹುದು (ಸಾಹಿಸ. ೩). [ಸಂ.]

ಉಚ್ಚಾರ್ಯಸ್ಥಿತಿ (ನಾ). ಅಭಿವೃದ್ಧಿಯ ಸ್ಥಿತಿ; ಏಳಿಗೆ: ಚಕ್ಕ ದೇವರಾಜರು . . . ರಾಜ್ಯವಾಳಿದರು. ಇವರ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಮೈಸೂರು ರಾಜ್ಯವು ಅತ್ಯಂತ ಉಚ್ಚಾರ್ಯಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿತ್ತು (ಮೈಚಾಸ್ತ್ರ. ೧೬). [ಉಚ್ಚಾರ್ಯ + ಸ್ಥಿತಿ]

ಉಚ್ಚೈರ್ಹಿತ (ಗು). ೧. ಮೇಲೆತ್ತಿದ; ಮೇಲೆ ಎತ್ತಿ ಹಿಡಿದ: ಉಚ್ಚೈರ್ಹಿತ ಸಮಾಚೀನ ಚಿನಧ್ವಜವಿತಾನವಾಗಿರಿಸಿದಮುಂ (ಚಂದ್ರಪ್ರ. ೬-೮೪ ವ). ೨. ಉನ್ನತವಾದ; ವೃದ್ಧಿಹೊಂದಿದ; ಬೆಳೆದ. [ಸಂ.]

ಉಚ್ಚೈರ್ಹಿತಿ (ನಾ). = ಉಚ್ಚಾರ್ಯ: ಅನ್ಯವರಮಿರಿಯದಿಹ ತನ್ನ ಮ್ಮುಖ ಯುಚ್ಚೈರ್ಹಿತ್ಯಕ್ಕೆ ರತ್ನಮೊಳು ಕಾಣುತ್ತ ನಲಿವುದನಕ್ಕರಣ (ಮಲಪದೇ. ೨೮-೧). [ಸಂ.]

ಉಚ್ಚೈಸಿತ (ಗು). ೧. ಉಬ್ಬಿದ; ಮೇಲಾಕ್ಕೆ ಎದ್ದ; ಹೆಚ್ಚಾದ: ಪಾಳುಕೊರೆಲ್ ಬಂಡೆಯಂ ವಕ್ರಮಾಗಿರ್ಪ ಮೊರಡು ದಡದಂತಿರ್ದಪ್ಪ ಮೆಯ್ಯನುಚ್ಚೈಸಿತ ಹರ್ಷೋನ್ಮಾಲಾ ಸಮೂಹದಿಂದವ್ವಳಿಸಿ ಮುಚ್ಚಿ (ತ್ರಿಲೋಮಾ. ೨೭-೬೦ಸಿ). (ನಾ). ೨. ಉಸಿರಾಟ. [ಸಂ.]

ಉಚ್ಛ್ವಾಸ (ನಾ). ೧. ಉಸಿರನ್ನು ಹೊರಗೆ ಬಿಡುವಿಕೆ. 'ಶ್ವಾಸೋಚ್ಛ್ವಾಸ' ಪಾಠ. ೨. ಹೊರಗೆ ಬಿಟ್ಟಿಲು ಉಸಿರು; ನಿಶ್ವಾಸ: ಎನುತುಂ ಬಂದು ವಿಷಣ್ಣನಪ್ಪಿಯಂ ಮಾರ್ಗಾವಲಗ್ಗನೇತ್ತಿಯನುಚ್ಛ್ವಾಸ ನಿಶಿತಾಧರಧರಚಿಯಂ ಮನುಷ್ಯೇತರಾಗ್ರಗಣಿಯನೆಯ್ದಿಕಂಠಿಂತೆಂದಳ್ (ಯಶೋಧ. ೨-೩೫). ೩. ಉಸಿರನ್ನು ಒಳಕ್ಕೆ ಎಳೆದುಕೊಳ್ಳುವಿಕೆ: "ಉಚ್ಛ್ವಾಸ ವೆಂದರೆ ಗಾಳಿಯನ್ನು ಒಳಗೆ ತೆಕ್ಕದುಕೊಳ್ಳುವುದು" (ಪ್ರಸಾರ. ೧-೩೫ೀ). ೪. ಗ್ರಂಥದ ಅಧ್ಯಾಯ; ಆಶ್ವಾಸ. ೫. ಉಬ್ಬುವಿಕೆ; ಏರುವಿಕೆ: ಜಲೋಚ್ಛ್ವಾಸದಿಂ ಪರಿವಾದಾ ವಿಸ್ತೃತಜಲರಾಶಿ (ತ್ರಿಲೋಮಾ. ೭೭-೬೨ಬ). ೬. ಸಾವು; ಮರಣ. ೭. [ಚೈನ] ಕಾಲವನ್ನು ಅಳೆಯುವ ಒಂದು ಪ್ರಮಾಣ: "ಒಂದು ಪರಮಾಣುವು ಮಂದಗತಿಯಿಂದ, ಒಂದು ಆಕಾಶಪ್ರದೇಶದಿಂದ ಇನ್ನೊಂದು ಆಕಾಶಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಪ್ರವೇಶಿಸಲಿಕ್ಕೆ ಹತ್ತುವ ವೇಳೆಗೆ ಸಮಯ ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ . . . ಅಸಂಖ್ಯಾತ (ಜಘನ್ಯ ಯುಕ್ತ ಅಸಂಖ್ಯಾತ ಪ್ರಮಾಣ) ಸಮಯಗಳಿಂದ ಒಂದು ಆವಲಿ ಆಗುತ್ತದೆ. ಸಂಖ್ಯಾತ ಆವಲಿಗಳಿಂದ ಒಂದು ಉಚ್ಛ್ವಾಸ (ಪ್ರಾಣ) ಆಗುತ್ತದೆ" (ಜೈಪಪ. ೩೦೫); ವ್ಯವಹಾರಕಾಲಮೆಂಬುದು . . . ಸಮಯಾವಳಿ ಕೋಚ್ಛ್ವಾಸನಿಮೇಷನಾಳಿಕಾ ಮುಹೂರ್ತದಿವಸ . . . ಸಂವತ್ಸರಾದಿ ಗಣನಾಸಂಕ್ರಮಿದಿಂದಂ ಪೆರ್ಚದೆಣೆಕೊಳ್ಳೆ ಕೂಡಿದುದು (ಅವಿವ. ೬-೪೪ ವ). [ಸಂ.]

ಉಚ್ಛ್ವಾಸಿಸು (ಕ್ರಿ). ಗಾಳಿಯನ್ನು ಒಳಕ್ಕೆ ತೆಗೆದುಕೋ; ಉಸಿರಾಡು: ಪಾಪ, ಆ ನಿರ್ಜಾಪ್ರಾಣಿಗಳು ಆ ಭಯಂಕರ ಗಾಳಿಯನ್ನು ತಾನೆ ಉಚ್ಛ್ವಾಸಿಸಬೇಕು (ವಿಕಾಸ. ೭೪). [ಉಚ್ಛ್ವಾಸ + -ಇಸು]

ಉಛಾಯಿಸು 'ಉಚ್ಚಾಯಿಸು' ನೋ.

ಉಛಾಹವಿಗ್ರಹ (ನಾ). ಉತ್ಸವ ವಿಗ್ರಹ; ಮೆರವಣಿಗೆಯ ಮೂರ್ತಿ: ನಮಸಿತಾಯನು ಯಿಗುರಿಯನು ಕಟಿಸಿ ಕಾಶಿಲಿಂಗವ ತಂದು ಚಂದ್ರ ಮೌಳೀಶ್ವರದೇವರು ವಿಶ್ವೇಶ್ವರ ನಂದಿಕೇಶ್ವರ ಉಛಾಹವಿಗ್ರಹ ಈ ದೇವರುಗಳನು ಪ್ರತಿಷ್ಠೆಯನು ಮಾಡಿದ ಮಹಾಜನಂಗಳಿಗೆ ದಿನ್ನಹಂ ಮಾಡಲಾಗಿ (ಎಳ. X (೬), ಬಿಂಗಳೂ. ೬೧–೫; ೧೫೨).

[< ಸಂ. ಉತ್ಸವವಿಗ್ರಹ]

ಉಜಕರ್ಣಿ (ನಾ). ಒಂದು ಔಷಧಿ ಗಿಡದ ಹೆಸರು: "ಛಾಗಪರ್ಣ–ಉಜಕರ್ಣಿ" (ಒಷಧಿ. ೫೯). [< ಸಂ. ಅಜಕರ್ಣೀ ?]

ಉಜರಿಡು (ಕ್ರಿ). ಆಕ್ಷೇಪಣೆಯನ್ನು ಲೆಕ್ಕಿಸು: ಈ ಸುಬ್ಬಣ್ಣನ ಉಜರಿದದೇ ಕಾರ್ಯಸಾಧನೆ ಮಾಡಿ ತೋರಿಸುವೆನೆಂದು ಆತ ಮನೇ ನಿರ್ಧರ ಮಾಡಿದನು (ತುಬ್ಬಣ್ಣ. ೨೬). [ಉಜರು + ಇಡು]

ಉಜರು, ಉಜೂರು (ನಾ). ಆಕ್ಷೇಪ; ವಿರೋಧ; ಬಾಧೆ; ಅಡ್ಡಿ. 'ಉಜರಿಡು' ಪರಾ. **ಉಜೂರಿರು** : ವರುಷಂಪ್ರತಿಯಲ್ಲೂ ತಾಜಾ ಸನದಿನ ಉಜೂರು ಮಾಡದೆ ಯಾ ಸನದಿನ ಸಲಕ ಲೆಖ್ಕಿ ಬರತಿ ಆಸಲ ಸನದಿನ ಹಿಂದಕ್ಕೆ ಕೊಡುವದು (ಮೈಶಾ. ೧೯೨೯, ೪೫–೪೦; ೧೮೨).

[< ಮರಾ. ಉಜರ್, ಉಜರಾ, ಉಜೂರ್ ; ಅರ. ಉಝ್ರ್ = ಕಾರಣ]

ಉಜಳಣೆ (ನಾ). (ಉಳ). ಮತ್ತೆಮತ್ತೆ ಹೇಳುವಿಕೆ; ಪುನರಾವರ್ತನೆ; ಪುನರುಕ್ತಿ : "ಈ ಉಜಳಣೆ ಈಗೆಕೆ ಚಿನ್ನಯ್ಯನವರೇ ಅವು ಹೇಗೆ ಬಂದುವು ನೀವು ಹೇಗೆ ಕೊಟ್ಟಿರಿ ಎಂಬುದನ್ನು ಉಳಯುತ್ತರೂಪ ಬಲ್ಲವು" (ಜೋಂಮು. ೬೪೦); ಪೋಲಿಸರು ಇತ್ಯೊತ್ತಾ ಈ ಉಜಳಣೆಯನ್ನು ಳೇಳುತ್ತಲೇ ಇದ್ದಳು (ಮೂರಾಕಾ. ೨). [< ಮರಾ. ಉಜಳಣೆ]

ಉಜಾಡ (ಗು). ನಿರ್ಜನವಾದ; ಹಾಳುಬಿದ್ದ. 'ಉಜಾಡಲೇಳು' ಪರಾ. [< ಮರಾ. ಹಿಂ. ಉಜಾಡ್]

ಉಜಾಡಲೇಳು (ಕ್ರಿ). ಹಾಳಾಗು; ನಿರ್ಜನವಾಗಿರು : ಮಾಗಡಿಯಲ್ಲೇ ಹುಟ್ಟಿ ಬೆಳು ಒಂದೇ ವರ್ಷದಲ್ಲಿ ಉಜಾಡಮಾಡಿ ಹೋಗಿದ್ದ 'ಮನೇ ರಮಾ ನಾಟಕ ಸಭೆ'ಯಲ್ಲೂ ಅವನ ಕೈವಾಡವಿಲ್ಲದೆ ಇರಲಿಲ್ಲ (ರಾಗಿಡಿ. ೫೬). [ಉಜಾಡ + ಏಳು (< ಏರ್ಲ್)]

ಉಜೂರು 'ಉಜರು' ನೋ.

ಉಜ್ಜ್ವಸಿತ (ಗು). ಉತ್ಪನ್ನವಾದ; ಉಂಟಾದ : ವಿಮತ ಜೀವನ್ಮುಕ್ತಿ ಕಾರಣವಿಪಸ ರಿಂಗರಹಿತ್ಯತ್ವೋತ್ಪ್ಲವಿತ [ಪ್ರತಾಂ. ಜ್ವಲಿತ]ಸೂಕ್ತಿಗಳಂ ತಿಳುಪಿ (ಬಸವ. ೪೯–೬೫). [ಸಂ.]

ಉಜ್ಜ್ವಲಿಸು 'ಉಜ್ಜ್ವಲಿಸು' ನೋ.

ಉಜ್ಜ್ವಲನ (ನಾ). ೧. ವ್ರತವನ್ನು ಪೂರ್ಣಗೊಳಿಸುವ ಕರ್ಮ; ವ್ರತಸಮಾಪ್ತಿ : ಒಂದಕ್ಕೋಹಿಣಿಬಲುಮೆಂಬುದುಂ ದೆಸೆಯೊಳಮುಬ್ಬಿದುದು ವಸಿತ ಧಾರತಮೆಮಂಗಿಯ್ದಂಜಿಜ್ವಲನ ವಲೆದದಟಿಂದಂತ್ಯವ್ರತಾಗಳೆ ಕಾದಿದರ್ ಕಟ್ಟಾಳ್ಗಳ್ (ಪಂಚಭೂ. ೧೩–೩೬); ದ್ವಿತೀಯಾಕ್ಷರ ದೀರ್ಘತ್ವೆ ಹ್ರಸ್ವಂ–ಆಮಾವಾಸ್ಯಾ–ಅವಸೆ; ಉತ್ಸಾಪನ–ಉಜ್ಜ್ವಲನ (ಕಾಮದ. ೨೮೩ ಪ್ರಯೋ); ಸೋಂಪುಯುಜ್ಜ್ವಲನೆಯ ಕ್ರಮಮಿಂತೆಂದೊಡೆ (ನಾಗಕು. ೨೮–೧೧ ವ). ೨. ನೆರವೇರುವಿಕೆ; ಕೊನೆ; ಸಮಾಪ್ತಿ : ಬಲದೇವಂ ಬಲದೇವನಜ್ಜ್ವಲನೆಯೊಳ್ ಮುಂದಾದರಂ ಕೆಂಪಂ ಮಿಯ್ಯಲಿ ತಮ್ಮಂ ಸಯೆ (ಕಾಂಕಥ. ೪–೧೦೪); ಮುಸ್ಸಮೋ ದಿನ್ನವಿಸಲೆಂದಿದರ್ ಕಜ್ಜ ಮುಜ್ಜ್ವಲನೆಗೆ ವ್ಯಮಾನಿಯ ನುದಿ ಸಕಾಯಮಾದುದು (ವ್ಯಕವ. ೧–೯೧ ವ); ಗುರುದಕ್ಷಿತೆಯ ತವುಗೆ ತೆತ್ತಿಲ್ಲವೆಂದೆ ನನ್ನಯ ವಿದ್ಯೆಯುಜ್ಜ್ವಲನೆಯೊಗಿಲ್ಲ ವೆಂದೆ (ಕಬ್ಬೇ. ೬೦–೧೦). [< ಸಂ. ಉದ್ಯಾಪನ]

ಉಜ್ಜ್ವಲನೆವಡೆ (ಕ್ರಿ). ಮುಕ್ತಾಯಗೊಳಿಸು : ಅವಳ್ ವನಿತಾಪ್ತಾದ ನಳ್ಳಜ್ಜ್ವಲನೆವಡೆದಳೋ ಪದ್ಮಜಂತೆ (ರೇಲಾವ. ೪–೬೧).

[ಉಜ್ಜ್ವಲನ + ಪಡೆ]

ಉಜ್ಜ್ವಲಿಸು, ಉಜ್ಜ್ವಲಿಸು (ಕ್ರಿ). ಉದ್ಯಾಪನೆಯನ್ನು ಮಾಡು; ವ್ರತವನ್ನು ಮುಕ್ತಾಯಗೊಳಿಸು : ಸಂಗ್ರಿಯ ಪುರಿಲೊಳ್ ಮುಂಕೊಂಡುಗ್ರಿಯನುಜ್ಜ್ವಲಿಸಿದಂತೆ ನೋಸಮನುಜಾದೇಂ ಬಗ್ಗಿಸಿದುವೊ ಳೋಗಿಲೆಗಳ್ ಸೊಗ್ಗಸ್ಪ ವಿಯೊಗಿಯಂ ಪುಗಲ್ಪುಗಲೆನುತುಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೧೯೨). **ಉಜ್ಜ್ವಲಿಸು** : ಮನಸಿಜನ ×××ಗನಾ ಅರಸಿ ಬೆನೆ ಎತ್ತಿ ನೋಸಮುಜ್ಜ್ವಲಿಸುವಲ್ಲಿ ಕೊಟ್ಟುದು (ಎಳ. II, ೬೫–೫; ಸು. ೫೦೦). [ಉಜ್ಜ್ವಲನೆ + ಇಸ್ಸು]

ಉಜ್ಜ್ವಳ 'ಉಜ್ಜ್ವಲ' ನೋ.

ಉಜ್ಜ್ವಳಿಕೆ, ಉಜ್ಜ್ವಳಿಕ್ಕೆ (ನಾ). ತೀವ್ರವಾದ ಹೊಳಪು, —ತೇಜಸ್ಸು, —ಪ್ರಕಾಶ : ಅದೇಂ ಬಟಿಕೆ ದಿಂಬದುಜ್ಜ್ವಳಿಕೆಯೇ ಸುಧಾಸೂತಿಯಾ (ಅವಿಳ. ೧೨–೬); ತೊಡವಿನೊಳಗುಜ್ಜಳಿಕೆ ಸಿರಿಯೊಳ್ ಮುಡಿ ಕುಲದೊಳ್ ಗಳ್ಳಿಕೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೯–೧೦೮) ; ಬಳೆವೆಲ್ಲಂಗಳ ಬಳೆದುಜ್ಜಳಿಕೆಯಿದೇಂ ಕರಮೆ ಕೂರ್ಮಿ ಕಣ್ಣಾಜದಗಲಂ ಪೊಳಪಿನೊಳಕಸುವನೆ ತಳಾವಳಕಂ ಮಾಡಿದುದು (ರೇಲಾವ. ೩–೨೫). **ಉಜ್ಜ್ವಳಿಕ್ಕೆ** : ಮನೆಗಿಜನ ಬಿಲ್ಲ ಬಲ್ಮೆ, ಪೂರ್ಣೇಂದುವಿನುಜ್ಜ್ವಳಿಕ್ಕೆ ಮಧುಮಾಸದ ಗೋಸನೆ (ಕಾಂಲಂ. ೫೫೬); ಉಜ್ಜ್ವಳಿಕ್ಕೆಯಂ ವನಜವಿರೋಧಿಯೆಂದು ನಿಜ ಕಾಂತಿ . . . ತೋಱಲಾಗಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೩–೧೧). [ಉಜ್ಜ್ವಳ + ಇಕೆ]

ಉಜ್ಜ್ವಳಿಕೆವಡೆ (ಕ್ರಿ). ತೀವ್ರವಾದ ಪ್ರಕಾಶವನ್ನು ಪಡೆ; ತೇಜಸ್ಸನ್ನು ಹೊಂದು: ಸಜ್ಜನ ಜೊಡಾಮಸಗೆ ತಮ್ಮುಜ್ಜಂಗಂ ಪುಣ್ಯಾದಿಂದಲೆ ಸಾನಿರ್ದಿಯಾಗುಜ್ಜಳಿಕೆವಡೆದ ಪೆರ್ಮೆಯನುಜ್ಜ್ವಲಿಸೆಂಬರಸುಗೆಯ್ದು ಪಾಲಿಸು ತಿರ್ದರ್ (ಯಶೋಧ. ೪–೪೩). [ಉಜ್ಜ್ವಳಿಕೆ + ಪಡೆ]

ಉಜ್ಜ್ವಳಿಕ್ಕೆ 'ಉಜ್ಜ್ವಳಿಕೆ' ನೋ.

ಉಜ್ಜ್ವಳಿಸು 'ಉಜ್ಜ್ವಲಿಸು' ನೋ.

ಉಜ್ಜಾಣ (ನಾ). = ಉದ್ಯಾನ : ರಾಜಸಿಯ್ದು ಮರ್ದಿಸಂತೆ ತೋಳ್ಗುಮಿಯಯುಜ್ಜಾಣಂ (ನಿತ್ಯಗೋ. ೪೧). [ಪ್ರಾ. ಉಜ್ಜಾಣ < ಸಂ. ಉದ್ಯಾನ]

ಉಜ್ಜಾಯಿ (ನಾ). (?) : ಬಾಧಿಸು ಮೊದಲೊಳು ರಸನವ ನಾಡೀ ಕೋಧನೆಯನು ತದನಂತರವಸುಸರಿಸಾಧರಿಸುವುದುಜ್ಜಾಯಿಯು ಬಿಡದೆ ಕುಮಾರಳ ಭಕ್ತಿಯನು (ಕಲ್ಯಾಕೇ. ೬೨) ; ಬೇಗದಿ ಹರಿ ಶಿತತಿಳಿಯಂ ಪೈತ್ಯದ ರೋಗವನುಜ್ಜಾಯಿಯ ವಜ್ರಾಸ್ತ್ರವ ಲಾಗಿಸಿ ಝಳಪಿಸಿ ಜಡಿದನುವಿಂ ಬಹುವಿಧ ವೆಸಕುವ ವಾತ ರೋಗಾದ್ರಿಯ ಹೊಡೆ (ಕಲ್ಯಾಗೇ. ೩೩). [?]

ಉಜ್ಜಾರಿ (ನಾ). = ಉಜ್ಜುಗೊರಿ : ಉಜ್ಜಾರಿಯಿಂದ ಹುಬ್ಬನ್ನು ಕೆತ್ತಿ ತಂದರು (ರೂಪಿ). [ಉಜ್ಜು (< ಉರ್ದು.) + ಆರಿ ?]

ಉಜ್ಜಾಸನ (ನಾ). ಕೊಲ್ಲುವಿಕೆ; ಕೊಲೆ. [ಸಂ.]

ಉಜ್ಜೀವನ (ನಾ). ಬದುಕಿಸುವುದು; ಚೈತನ್ಯವನ್ನು ತುಂಬುವುದು; ಚೇತರಿಸುವಂತೆ ಮಾಡುವುದು. 'ಉಜ್ಜೀವಿಸು' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಉಜ್ಜೀವಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಬದುಕುವಂತೆ ಮಾಡು; ಚೈತನ್ಯವನ್ನು ಕೊಡು : ಒಲಿದವರನುಜ್ಜೀವಿಸುವ ಬಗೆ ಬಲುಹು ಸುರ ಮ ಧ ನಂ ಗೆ (ಕುಮಾಳು. ೧೦–೧); ಈಸ್ಯುಲೇಷಿಯಸ್ ಯಾವನೋ ಒಬ್ಬ ಮೃತನನ್ನು ತನ್ನ ದಿವ್ಯವಾದ ವಿದ್ಯೆಯಿಂದ ಉಜ್ಜೀವಿಸಿದನಂತೆ (ಕಲ್ಲೂಕಾ. ೧೪). ೨. ತಿರುಗಿ ಜೀವನವನ್ನು ಪಡೆ; ಉಳಿ; ಬದುಕು : ಸಂಸ್ಕೃತವು ಈಗ ಎಷ್ಟೋ ಮಟ್ಟಿಗೆ ದೇಶಭಾಷೆಗಳಲ್ಲೂ, ದೇಶ್ಯ ವಾಙ್ಮಯಗಳಲ್ಲೂ ಉಜ್ಜೀವಿಸಿದೆಯೆಂಬುದನ್ನು ಆಗಲೆ ಗಮನಿಸಿದ್ದೆವು (ಸಮಾಲೋ. ೧೪೨).

[ಉಜ್ಜೀವನ + ಇಸ್ಸು]

ಉಜ್ಜು 'ಉರ್ದು$_1$' ನೋ.

ಉಜ್ಜುಕಂಬಳಿ 'ಉಜ್ಜುಗಂಬಳಿ' ನೋ.

ಉಜ್ಜುಕಲ್ಲು 'ಉಜ್ಜುಗಲ್ಲು' ನೋ.

ಉಜ್ಜುಗ (ನಾ). ೧. ಪ್ರಯತ್ನ; ಉದ್ಯೋಗ; ಕಾರ್ಯ; ಕೆಲಸ: "ದಕಾರದೊಳ್ ಬೆರಸಿದ ಯತ್ವಕ್ಕೆ ದ್ವಿತ್ವ ಜಕಾರಂ — ಉದ್ಯೋಗ — ಉಜ್ಜುಗ" (ಶಮದ. ೨೫೯ ಪ್ರಯೋ); ಪಡೆವೆಂ ಶಾಶ್ವತಶ್ರೀಯನೆಂ ಬುಜ್ಜುಗದೊಳ್ ಚಿತ್ತಂ ಕರಂ ಕಣ್ಮಲೆಯೆ ನೆಜಿಯೆ ನಿಶ್ಚಯಿಸಿದಂ ಸಾರ್ವಭೌಮಂ (ಆದಿಪು. ೬-೨೬); ಉದರಶಿಖಿಜ್ವಾಲೆಯಿಂದತ್ತಮಿತ್ತಂ ಕುಸಿಯುತ್ತುಂ ಪುಟ್ಟುವೊಂದುಜ್ಜುಗದೊಳೆ ಮರಣಾವಸ್ಥೆಯಂ ತಾಳ್ದಿ (ರಕ್ಷಾಕ. ೩); ಉಜ್ಜುಗದತ್ತಣಿಂ ಸಿರಿ ಕಿಚ್ಚಿನತ್ತಣಿಂ ಪೊಗೆ (ಶಬ್ದಾನು. ೨೨೦ ಪ್ರಯೋ); ಸುಂದರದ ರಸ ನೂರು; ಸಾರವದರೊಳು ಮೂರು ಹೊಂದಿಪ್ಪುವವು ಮೋಹ ಕರುಣೆ ಶಾಂತಿಗಳ ಒಂದರಿಂದೊಂದು ಬೆಳೆಯಾದಂದು ಜೀವನವು ಚೆಂದಗೊಂಡುಜ್ಜುಗವೊ (ಮಂಕುಕ. ೪೫೫). ೨. ಆರಂಭ: "ಉಜ್ಜುಗಮುಪಕ್ರಮಮದು" (ಕಶರ. ೧೧೮); ಸಮಸಂದೊಂದಿದ ಲಜ್ಜೆಯುಜ್ಜುಗಮೆ ಲಜ್ಜಾಭಾವಮಂ . . . ನೆಜಿಯೆ ಕಲ್ತಂತಾದುದಾ ಕನ್ನೆಯೊಳ್ (ಕಾದಂಉ. ೨೯೩). ೩. ಉದ್ದೇಶ; ಆಲೋಚನೆ: ನಿನ್ನುಜ್ಜುಗಮೇನೋ ಪೇಟಿನೆ ಕರಂ ನಾಣ್ಚೆರ್ಪುದುಂ ದೇವಿ ಪೇಟದಿರಲ್ ಕಾರಣವೇಂ ಮಗಂಗೆ ಪಿರಿದುಂ ನೀಂ ಕೂರ್ಪುದಿಲ್ಲಾಗದೇ (ಕಾದಂಉ. ೪೧೬); ವಂಚಿಪುಜ್ಜುಗದಿಂದಂ ಪಿಡಿದೊಂದು ಪೆರ್ಬುಲಿಯನೊರ್ವಂ (ಜಗವಿ. ೧೬-೨೦); ಏನುಜ್ಜ[ಜ್ಜು]ಗದಿಂದಲೀತನ ನೆಜಿ ಸಂಧಾನವ ಮಾಡಿ ನನ್ನೆಡೆಗೆ ನೀನ್ಯೆದಿಸುವೆಯಾ ಬಗೆಯ ಪೇಳೆನಲಾ ಮಾನಿನಿ ನುಡಿದಳಿಂತೆಂದು (ಕಂನವಿ. ೯-೧೩೯). [< ಸಂ. ಉದ್ಯೋಗ]

ಉಜ್ಜುಗಂಗೆಯ್, ಉಜ್ಜುಗಗೈ (ಕ್ರಿ). ೧. ಪ್ರಯತ್ನಿಸು: ಅಂತು ನುಡಿಯೆ ಮಹಾಶ್ವೇತೆ ಮತ್ತಮಾಗ್ರಹಿಸೆ ತಂಬುಲಂಗೊಡಲುಜ್ಜುಗಂಗೆಯ್ದು (ಕಾದಂಉ. ೫೬). ೨. ಆಲೋಚಿಸು: ತಂದೆಯಿಂ ತಾನಿರದಾವಂಗೆನ್ನನೀಯಲ್ಬಗೆದು ಮನದೊಳಂತುಜ್ಜುಗಂಗೆಯ್ದೊಡಂ ಚೆಚ್ಚರಮೆನ್ನೀ ಪ್ರಾಣಮಂ ತಾಂ ಬಿಡದಿರೆನೆನುತುಂ ನಿಶ್ಚಯಂಗೆಯ್ದಳಾಗಳ್ (ಕಾದಂಪೂ. ೯೭೮); ಲಿಂಗಪತಿ ಶರಣ ಸತಿಯೆಂಬೀ ಮಾತಂ ದಿಟಂಮಾಡಿ ತೋರ್ಪೆಂ ಮಾಯಿದೇವಿಯರನೊಲ್ಲೆವೆಂದ ಬಳಿಕ್ಕ – ಎಂದು ಬಸವರಾಜಂ ಶರಣ ಜನಲೀಲಾಶೀಲಂ ಮನದೊಳುಜ್ಜುಗಂಗೆಯ್ವುತ್ತಿರಲು (ಬಸರ. ೧೨-೧೨೯). **ಉಜ್ಜುಗಗೈ**: ೩. ಕೆಲಸಮಾಡು: ಸೆಜ್ಜೆವನೆಯ ಸೇವೆಯೊಂದನುಳಿದು ಮಿಕ್ಕುಜ್ಜುಗಗೈವ ವೇಳೆಯೊಳು ಸಜ್ಜಾತಿ ಸತಿಯರಿನಿಯರ ಸನ್ನಿಧಿಯೊಳು ಲಜ್ಜೆವರಸಿ ರಂಜಿಪುದು (ಹದಿಬ. ೩-೩೯).

[ಉಜ್ಜುಗ + ಗೆಯ್ (< ಕೆಯ್$_1$)]

ಉಜ್ಜುಗಂದಳೆ (ಕ್ರಿ). ಉದ್ಯೋಗಿಸು; ಪ್ರಯತ್ನಿಸು: ಶಶಾಂಕನೊಲವಿಂದಂ ರಾಜಯಕ್ಷ್ಮಕ್ಕೆ ಮಾಡಿದ ಮರ್ದಂ ಪಡೆವುಜ್ಜುಗಂದಳೆವರಂತಾ ಸೆಟ್ಟಗುತ್ತರ್ಕಳೊಳ್ (ದಶಕು. ೧-೩೯). [ಉಜ್ಜುಗ + ತಳೆ$_1$]

ಉಜ್ಜುಗಂಬಳಿ, ಉಜ್ಜುಕಂಬಳಿ (ನಾ). ಬಿಸಿನೀರಿನಲ್ಲಿ ನೆನಸಿ ಉಜ್ಜಿ ತಯಾರಿಸಿದ ಕಂಬಳಿ: ಚಿತ್ರಮರ್ಗದ ಉಜ್ಜುಗಂಬಳಿ ಬಹಳ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದುದು (ರೂಢಿ). **ಉಜ್ಜುಕಂಬಳಿ**: ರಲ್ಲಕಃ, ಕಂಬಳಃ — ಈ ೨ ಕಂಬಳಿ ಹೆಸರು. ರತ್ನಕಂಬಳಿ, ಉಜ್ಜುಕಂಬಳಿ, ಸಣ್ಣಕಂಬಳಿ ಮುಂತಾದದ್ದು (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೨೭). [ಉಜ್ಜು (< ಉರ್ದು$_1$) + ಕಂಬಳಿ]

ಉಜ್ಜುಗಗೈ 'ಉಜ್ಜುಗಂಗೆಯ್' ನೋ.

ಉಜ್ಜುಗಲ್ಲು, ಉಜ್ಜುಕಲ್ಲು (ನಾ). ಹೊಸದಾಗಿ ಗಾರೆ ಹಾಕಿದ ನೆಲವನ್ನು ಉಜ್ಜಿ ನುಣುಪುಗೊಳಿಸುವ ಕಲ್ಲು; ಗಾರೆಕಲ್ಲು. **ಉಜ್ಜುಕಲ್ಲು** (ಕಿ). [ಉಜ್ಜು (< ಉರ್ದು$_1$) + ಕಲ್ಲು (< ಕಲ್$_2$)]

ಉಜ್ಜುಗವೆಣ್ (ನಾ). ಕೆಲಸಗಾತಿ; ಸೇವಕಿ: ಬಿಜ್ಜೋದರಿಯರ ತೊಂಡಿಲು ಜವಕೆಯ ಪಜ್ಜಳದೊಡಿಗೆಯೊಳ್ ಕಿಱಿದಾ ಸೆಜ್ಜೆವನೆಯ ಪಟ್ಟಶಾಲೆಯೊಳ್ ಸೆಳೆಕೊಂಡರುಜ್ಜುಗವೆಂಗಳರ್ತಿಯೊಳು (ಭರಚ. ೩೧-೧೦೦). [ಉಜ್ಜುಗ + ಪೆಣ್]

ಉಜ್ಜುಗವೆಱು (ಕ್ರಿ). ಪ್ರಯತ್ನಿಸು; ತೊಡಗು: ಕಟ್ಟಲುಜ್ಜುಗವೆತ್ತ ಪೂಚೆಂಡು ಪನ್ನೀರ ಪೊಟ್ಟಣ ಯಕ್ಷಕರ್ದಮವ ಬಟ್ಟ ಕಂತುಕದಿಂದೆ ಬಲ್ಮೊಲೆ ಬಿದಿರುವಂತಿಟ್ಟಾಡಿದುದು ಸಖಿನಿವಹ (ಮೋಹತ. ೧೪-೮೭); ವಜ್ರದುಂಬಿಗಳು ಹೆಬ್ಬಿದಿರನು ಕೊಜಿವೊಡೆಯುಜ್ಜುಗವೆತ್ತ ರೀತಿಯಲಿ ನಿರ್ಜರವೈರಿಯ ನಿಡಿದೋಳ ಶಿಳೀಮುಖ ವೆಜ್ಜವಮಾಡಿತೋಱಿದುದು (ಮೋಹತ. ೩೫-೪೦). [ಉಜ್ಜುಗ + ಪೆಱು$_1$]

ಉಜ್ಜುಗಸ್ಥ (ನಾ). ಕೆಲಸವನ್ನು ಹೊಂದಿರುವವನು; ಉದ್ಯೋಗಸ್ಥ: ಆಕೆಯ ಅಪ್ತೇಷ್ಟರು ದೊಡ್ಡ ದೊಡ್ಡ ಉಜ್ಜುಗಸ್ಥರಾದರು (ಮೋಬಾದ. ೮೫). [< ಸಂ. ಉದ್ಯೋಗಸ್ಥ]

ಉಜ್ಜುಗಾಯ (ನಾ). (ಯಾವುದಾದರೂ ವಸ್ತು) ಉಜ್ಜುವುದರಿಂದ ಉಂಟಾಗುವ ಗಾಯ, — ತೀಡಿದುದರಿಂದ ಉಂಟಾದ ಗಾಯ: "ಘರ್ಷಣ; ಮಸೆತ; ಉಜ್ಜುಗಾಯ" (Chafe. ಇಂಕನಿ.).

[ಉಜ್ಜು (< ಉರ್ದು$_1$) + ಗಾಯ]

ಉಜ್ಜುಗಾರ್ತ (ನಾ). ಉದ್ಯೋಗದ ತವಕ: ಶೂರ್ಪನಖಿಯೆಂಬಸುರೆ ಬಂದಳು ವನವಿಹಾರವ್ಯಸನದಲಿ ನರಮಾಂಸಭೋಜನದುಜ್ಜುಗಾರ್ತದಲಿ (ತೊರರಾ. ೩-೪-೧). [ಉಜ್ಜುಗ + ಆರ್ತ]

ಉಜ್ಜುಗಿಸು, ಉರ್ಜುಗಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಉದ್ಯೋಗಿಸು; ಪ್ರಯತ್ನಿಸು; ತೊಡಗು: ಭೂಭುಜಂ ಭೂನುತನಾಗಳುಜ್ಜುಗಿಸೆ ತದ್ವಿಜಯಾವರಜಂ ಪ್ರತಾಪಪಂಚಾನನನಿಂತು ಬಿನ್ನವಿಸಿದಂ (ವರ್ಧಪು. ೩-೩೭); ಓದಲುಜ್ಜುಗಿಸಿ ಪುಸ್ತಕವನಾಂತೊರ್ವ ತಳೋದರಿ ಕುಳಿತಳಿದಿರೊಳು (ಭರಚ. ೬-೧೦); ವಾಹನದಿಂದ ಕೆಳಗಿಳಿಯಲು ಆಚಾರ್ಯರು ಉಜ್ಜುಗಿಸುತ್ತಿದ್ದರು (ಕಾಲಯಾ. ೧೫). △ **ಉರ್ಜುಗಿಸು**: ೨. ಪ್ರಯೋಗಿಸು; ಸಂಸ್ಕಾರ ಮಾಡು (?): ಅಚಲಗಳನೂರ್ಜಿಸಿದ ಲಕ್ಷಕೋಟಾಕೋಟಿಗರಿ ಮೂಡಿ ಹಾರುವಂತೆತ್ತೆತ್ತಲುಮಾರ್ಜಿಸಲ್ಕವನಿಚರರಲುಗಿದರ್ ಮಸ್ತಕದೊಳುರ್ಜುಗಿಪವೆನುತಲಾ ಭೀಕರಕರೇಣು ಭೀತೊಜ್ರದಿಂದಿಟ್ಟ ಕುಲಿಶಾಸ್ತ್ರದಿಂದನಲ ಶಿಖಿಯಂತೆ ವಿಸ್ಮಯಗೊಳಿಸಲು (ಜಿನಮು. ೨೯-೪೨); ಸರ್ಜುಕದ ಪಂಚಧಾರೆಯನೆಜದು ಪರಿಮಳದೊಳುರ್ಜುಗಿಸಿ ಪಚನದಿಂ ಚೆಲ್ವಾಗಿ ರಸಬಸಿವ (ಲಿಂಗಪು. ೮-೪). [ಉಜ್ಜುಗ + -ಇಸ್ಸು$_3$]

ಉಜ್ಜುಗೊರಡ 'ಉಜ್ಜುಗೊರಡು' ನೋ.

ಉಜ್ಜುಗೊರಡು, ಉಚಕೊರಡು, ಉಚ್ಚುಕೊರಡು, ಉಜ್ಜುಗೊರಡ (ನಾ). ಮರವನ್ನು ಉಜ್ಜಿ ನಯಮಾಡಲು ಬಳಸುವ ಕಬ್ಬಿಣದ ಅಲಗನ್ನು ಜೋಡಿಸಿದ ಉಪಕರಣ; ಹತ್ತರಿ; ತೋಪಡ: ಉಜ್ಜುಗೊರಡು ಆಡಿಸಿ ಆ ಹಲಗೆಗಳನ್ನು ನುಣುಪುಮಾಡಿ ಚೌಕಟ್ಟನೊಳಗೆ ಕೂಡ್ರಿಸುವರು (ಮುಂಬಯಿ. ೩-೫೭); ಮರವನ್ನು ಉಜ್ಜುಗೊರಡಿನಿಂದ ತಿಕ್ಕುವಾಗ ಹೊರಡುವ ಹಾಳೆಯಂತೆ ಸಾಬೂನಿನ ಹಾಳೆಗಳನ್ನು ಹೊರಡಿಸಿ ಅವನ್ನು ಬಿಸಿಲಿನಲ್ಲಿ ಒಣಗಿಸುವರು (ಬಾಲಪ್ರ. III, ೧೪೯೬). **ಉಚಕೊರಡು**: ಆ ಕರೇ ಕೂದಲಿನ ಗ್ರಹಣಚಕ್ರವನ್ನು ಉಚಕೊರಡು ಹೊಡೆದು ಬಿಡಲಿಕ್ಕೆ ಹಜಾಮನಿಗೆ ಬಿನ್ನವಿಸಬೇಕೆಂದು ಯೋಚನೆ ಬಂದು ಹೋಯಿತು (ದೀಪಹ. ೭೪); "ಉಚಕೊರಡು — ಉಜ್ಜುಗೊರಡು" (ಜಾನಕೋ. ೧೯). **ಉಚ್ಚುಕೊರಡು**: (ಉಕ. ಕಿ). **ಉಜ್ಜುಗೊರಡ**: ಉಜ್ಜುಗೊರಡದಿಂದ ಹಲಗೆಗಳನ್ನು ಸಮಮಾಡಿದನು (ಕಪಪು. ೪-೫). [ಉಜ್ಜು (< ಉರ್ದು$_1$) + ಕೊರಡು]

ಉಜ್ಜುಗೋರಿ (ನಾ). ನೆಲದ ಹುಲ್ಲನ್ನು ಉಜ್ಜುವ ಒಂದು ಸಲಕರಣೆ; ಉಜ್ಜಾರಿ: ಉಜ್ಜುಗೋರಿಯಿಂದ ಹುಲ್ಲು ಉಜ್ಜುತ್ತಾರೆ(ಮೂಡಿ). [ಉಜ್ಜು (< ಉರ್ದು$_1$) + ಗೋರಿ$_1$]

ಉಜ್ಜುಗೋಲು (ನಾ). (ಅಡಿಕೆ). = ಉಜ್ಜುಗೊರಡು. [ಉಜ್ಜು (< ಉರ್ದು$_1$) + ಕೋಲು, (< ಕೋಲ್$_1$)]

ಉಜ್ಜುತೈಲ(ನಾ). "ರೋಗ ಭಾಗವನ್ನು ಉಜ್ಜುವುದಕ್ಕಾಗಿ, ನೀವು ವುದಕ್ಕಾಗಿ, ಉಪಯೋಗಿಸುವ ತೈಲ, ದ್ರವ: ಉಜ್ಜುತೈಲ" (Embrocation. ಇಂಆಡ). [ಉಜ್ಜು (< ಉರ್ದು$_1$) + ತೈಲ]

ಉಜ್ಜೃಂಭಿತ(ಗು). ೧. ಬಾಯನ್ನು ಅಗಲಿಸಿದ: ಆಕಳಿಸಿದ; ಆಗುಳಿಸಿದ. ೨. ಅಧಿಕವಾದ; ತೀವ್ರಗೊಂಡ; ಪ್ರಬಲವಾದ: ಪಶ್ಚಿಮಾಶಾನಿಳ ಪಾತೋಜ್ಜೃಂಭಿತಂ ಬಂದುದು . . . ಉಗ್ರಾನಲನೆಂಬಂ ತಬ್ಜ ಕಾಲಂ (ಚಂದ್ರಪ್ರ. ೪-೨೪). (ನಾ). ೩. ಆಗುಳಿಕೆ; ಆಕಳಿಕೆ. [ಸಂ.]

ಉಜ್ಜೃಂಭಿಸು (ಕ್ರಿ). ಪ್ರಬಲವಾಗು; ಅಭಿವೃದ್ಧಿಹೊಂದು: ಪಾಠಾನಾದಮೊ ವೀಚಿಕಾನ್ತಾಜಸಮುಜ್ಜೃಂಭಿಸೆ ಬಂದಂ ವಿಹಂಗಾಧಿಪಂ (ಜಗ ೧. ೧೩-೨೭); ಧರ್ಮಕ್ಕೆ ವಿರುದ್ಧವಾದ ಪ್ರಸಂಗವೊದಗಿದರೆ ಈಗಲೂ ಬೂದಿಮುಚ್ಚಿದ ಕೆಂಡದಂತೆ ಅಡಗಿರುವ ಧರ್ಮವೀರತ್ವವು ಉಜ್ಜೃಂಭಿಸುತ್ತದೆ (ಅರುಂಧ ೧). [ಉಜ್ಜೃಂಭಣ್ + -ಇಸು]

ಉಜ್ಜ್ವಲ, ಉಜ್ಜ್ವಳ, ಉಜ್ಜ್ವಲ್ಲ, ಉಜ್ಜುಲ (ಗು). ೧. ಚೆನ್ನಾಗಿ ಉರಿಯುತ್ತಿರುವ. ೨. ಹೊಳೆಯುವ; ಪ್ರಕಾಶಮಾನವಾದ: ಸಂವಾರ್ಜಿತೋಜ್ಜ್ವಲದಶನಪಙ್ಕಿಯ ತಾಂಬೂಲರಜ್ಜನಿಧರಿತ ಕಪೋಲದುಂ ಗೋಧಾಯೋಗದಂಧರಧರುಮಾಗಿ (ಜಗ. ೪-೨೦ ವ . ೩. ಶ್ಲಾಘ್ಯೆ; ಶ್ರೇಷ್ಠ; ಸ್ಪಷ್ಟ; ಶುದ್ಧ; ಭವ್ಯ. (ನಾ). ೪. ಪ್ರೇಮ. ೫. ತೇಜಸ್ಸು; ಪ್ರಕಾಶ; ಕಾಂತಿ. **ಉಜ್ಜ್ವಳ**: ೧. "ಉಜ್ಜ್ವಲ-ಉಜ್ಜ್ವಳ" (ಕಮದ. ೨೬೬ ಪ್ರಯೋಗ); ಉಜ್ಜ್ವಲಸಮುಂಗತಂಗತಿಸದ್ಭಕ್ತಿಯಿಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧-೨). **ಉಜ್ಜ್ವಳೆ**: ೨. 'ಉಜ್ಜ್ವಳೆಕೇಶ' ಪರಾ. **ಉಜ್ಜುಲ**: ೧. ಉಜ್ಜುಲ ಲಸನ್ಮೈತ್ರನಂ ಸುಪ್ರಸನ್ನಾನನಂ ಕೋಛಭಿಮವಮಲಗಾತ್ರನಂ ಕಂದು (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೨೬೬-೪೪೬). ೫. ಕುಮರಲು . . . ಅಮಯನ ತುಂದಿ ಪುಳಕವಿಂತರಜ್ಜನ ಭುವನತ್ರಯಾಜ್ಯಾಭ್ಯುದಿಜ್ಜಲಳೆ (ಭಥಪ. ೪೫-೩). ೩. [ಛಂದ್] ಅಕ್ಷರ ಛಂದಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಇಪ್ಪತ್ತೈದನೆಯ ಛಂದದಲ್ಲಿ ಒಂದು ವೃತ್ತ: ಭತ್ರಯಮುಂ ಮಸಣಂ ಲಗಮೊಪ್ಪಲ್ ತೊಳ್ದುದು ವೃತ್ತಪದುಜ್ಜಲಂ (ಕೃವಿ. ೪೭). [ಸಂ.]

ಉಜ್ಜ್ವಲತೆ, ಉಜ್ಜ್ವಲತೆ (ನಾ). ೧. ಪ್ರಕಾಶಮಾನವಾಗಿರುವಿಕೆ; ಚೆನ್ನಾಗಿ ಉರಿಯುವಿಕೆ; ದಿಪ್ತಿ: ರೌದ್ರನೇ ತೊದಲಾ ರಸಗಳು ಅತಿಶಯವಾದ ದೀಪ್ತಿ ಆಥವಾ ಉಜ್ಜ್ವಲತೆಯನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುತ್ತವೆ (ವ್ಯಕ್ತಾಲೋ. ೭೧). ೨. ಶುದ್ಧತೆ; ಶ್ರೇಷ್ಠತೆ; ಸ್ಪಷ್ಟತೆ. **ಉಜ್ಜ್ವಲತೆ**: ೧. 'ಉಜ್ಜ್ವಲತೆಗುಂದು' ಪರಾ. [< ಸಂ. ಉಜ್ಜ್ವಲತಾ]

ಉಜ್ಜ್ವಲಿತ, ಉಜ್ಜ್ವಳಿತ (ಗು). ಪ್ರಕಾಶಮಾನವಾದ; ದೀಪ್ತವಾದ; ಚೆನ್ನಾಗಿ ಉರಿಯುವ: ಉಜ್ಜ್ವಲಿತ ಭಕ್ತಿಯಲಿ ಬಹಳೆ ವಿಶೇಷಿಯಲಿ ಮೂಢಾತ್ಮಲಿಂಕ್ಕಿದ ಹಜ್ಜೆಯಿದು (ಕುವ್ಯಾಉ.೪-೨೦). **ಉಜ್ಜ್ವಳಿತ**: ದಿನಕರಂ ಬಂದುದಯನಾದಮೊ ಧನವರಂ ಬೈಚಿಟ್ಟ ಧಿಧಿಯೋ ಕನಕಗಿರಿ ನೂಡಿದುಮೆಯೆನಲಜ್ಜ್ವಳಿತವಾಗಿರಲು (ಜಸವ. ೫-೫೮). [ಸಂ.]

ಉಜ್ಜ್ವಲಿಸು, ಉಜ್ಜ್ವಳಿಸು, ಉಜ್ಜ್ವಲ್ಲಿಸು, ಉಜ್ಜುಲಿಸು, ಉಜ್ಜ್ವಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ಪ್ರಕಾಶಿಸು; ಬೆಳಗು; ಹೊಳೆ: ಶಶಿಕಾಂತ ಶಿಲಾತಳಮೊಂ ದುಜ್ಜ್ವಲಿಸಿತಾ ಲತಾಮಂಟಪದೊಳ್ (ಕಾದಂಉ. ೪೪೨); ಉಜ್ಜ್ವಲಿಸಿ ಬೆಳೆವ ಮಣಿದೀಪದವೋಲ್ (ಆಪಪು. ೩-೧೯); ಸುಲಲಿತಾಧರದಲಿ ದಿಂದುಜ್ಜ್ವಲಿಸಿದುವು ಮಾಣಿಕ್ಯಚಯ (ತೀರಾರಾ. ೧೧೪-೧೬). [ಉಜ್ಜ್ವಲ + -ಇಸು]

ಉಜ್ಜ್ವಳೆ 'ಉಜ್ಜ್ವಲ' ನೋ.

ಉಜ್ಜ್ವಳಂಮಾಡು (ಕ್ರಿ). ಪ್ರಕಾಶಿಸುವಂತೆ ಮಾಡು; ಬೆಳಗು: ಅವಂರಗಣಿಕೆಯರಂ ಪೆಸರ್ವಸರೊಳ್ ಕರೆದು ಪಲುಣಿಕೆಯಂ ಜಿಜ ಜನಪಯ ಸಿಜ್ಜೆಯನುಜ್ಜ್ವಳಂಮಾಡಲಂ ಆಂದ್ರಿಕೆಯಂ ಚಂದ್ರಕಾಂತದ ಕರಗಮಂ ತೀವಲುಂ . . . ಪೇಟ್ಟಾಗಳ್ (ಅವಪು. ೭-೨೧ ವ). [ಉಜ್ಜ್ವಳ (= ಉಜ್ಜ್ವಲ) + ಮಾಡು]

ಉಜ್ಜ್ವಳಕೇತ (ನಾ). ಹೊಳೆಯುವ ಕೂದಲನ್ನುಳ್ಳವನು: ಇಂದಿಂದಿರೇಜ್ಜ್ವಳಕೇತಂ ಧರಣೀಶ ಸೂಮ ತಳೆದಂ ಸಾಶ್ಚರ್ಯ ಸೌಂದರ್ಯಮುಂ (ಚಂದ್ರರಾ. ೪-೭). [ಉಜ್ಜ್ವಳ (=ಉಜ್ಜ್ವಲ) + ಕೇತ]

ಉಜ್ಜ್ವಳಬೇರ (ನಾ). ಹೊಳೆಯುವ ಬಿಳಿಯ ಕುದುರೆ: ನವಪಾಟಲ ಸದ್ಮಕಂ ಕುಂಕುಮವೇರಂ ಬೆಳ್ಪುಮಿಕ್ಕುಜ್ಜ್ವಳಬೇರಂ ಪವಳಾಂಗ ತನುಚ್ಛವಿ ಬೆಳ್ಪವಿರಳ್ಮಾದಂಪು ನೋಡೆ ಪುಂಗಳಬೇರಂ (ಅಕ್ಷಕಾ. ೩-೧೩). [ಉಜ್ಜ್ವಳ (= ಉಜ್ಜ್ವಲ) + ಬೇರ]

ಉಜ್ಜ್ವಳಿಸು 'ಉಜ್ಜ್ವಲಿಸು' ನೋ.

ಉಜ್ಜ್ವಳೀಕೃತ (ಗು). ಪ್ರಕಾಶಗೊಳಿಸಲ್ಪಟ್ಟ: ಅಂಬುಕಣರಾಜಿ ಕರ್ಣಾಂತಕೋಜ್ಜ್ವಳೀಕೃತ ವಸಂತಮಂಜರಿಯಂನೆಯ್ದೆ ಪೊಲ್ದಿರ್ಪಿನಂ (ಕಾಂತಿತಿ. ೮-೩೨). [ಸಂ. ಉಜ್ಜ್ವಲೀಕೃತ]

ಉಜ್ಜಿತ (ಗು). ಬಡಲ್ಪಟ್ಟ; ತ್ಯಜಿಸಲ್ಪಟ್ಟ. [ಸಂ.]

ಉಜ್ಜಿತಲಶ್ಲಾಘ್ಯ (ಗು). ಕಳಂಕರಹಿತವಾದ; ದೋಷವಿಲ್ಲದ: ಅತಿಶುದ್ಧಮಾಯ್ತು ಸತಿಯಾಕ್ಯತೆ ದಿವ್ಯದ್ರವ್ಯ ಗರ್ಭಕೋದ್ಗದನಂದಂದುಜ್ಜಿತ ಲಶ್ಲಾಘ್ಯವೆನಿಸಿ (ಚಂದ್ರಪು. ೧೧-೧೪೮). [ಸಂ. ಉಜ್ಜಿತಲಶ್ಲಾಘ್ಯಾ (ಉಜ್ಜಿತ + ಲಶ್ಲಾಘ್ಯಾ)]

ಉಜ್ಜಿತಸುಖ (ನಾ). ಸುಖವನ್ನು ಅನುಭವಿಸುವ ಪ್ರಾಪ್ತಿಯಿಲ್ಲದವನು: ಸಿಂಹದೊಳ್ ಕೂಡಿದಂದಸಹತ್ವಂ ಬಹುವಿತ್ತನುಜ್ಜಿತಸುಖಂ ಕಷ್ಟಾತ್ಮನಕ್ಕುಂ ನರಂ (ಜಾತಕ. ೧೭-೩೪). [ಉಜ್ಜಿತ + ಸುಖ]

ಉಜ್ಜುಲ 'ಉಜ್ಜ್ವಲ' ನೋ.

ಉಜ್ಜುಲತೆ 'ಉಜ್ಜ್ವಲತೆ' ನೋ.

ಉಜ್ಜುಲತೆಗುಂದು (ಕ್ರಿ). ಕಾಂತಿಹೀನವೆಗಾಗು; ಪ್ರಕಾಶಗುಂದು: ರಾಹುವಿನ ಎಳತಿದ ಶಶಿಲೇಖೆಯೆಂತುತಜ್ಜುಲತೆಗುಂದಿದ ಮುಖದ ಕಾಂತಿಯು ಹಳಹಳಿಕೆ ಹಳುವಾದ ಕೈತಿಯಂ ಕಂದನಾ ಭೂಪ (ತೀರಾರಾ. ೨-೨೨). [ಉಜ್ಜುಲತೆ (= ಉಜ್ಜ್ವಲತೆ) + ಕುಂದು$_4$]

ಉಜ್ವಲವೃತ್ತ (ನಾ). ೧. ಒಳ್ಳೆಯ ನಡತೆ; ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಚಾರಿತ್ರ: ಕುಲವಿಭೂಷಿಯೊಳ್ ಮನೋಜ್ಞ ಸುಖಮಂ ಮಾಜ್ಯಂಗೆ ಪೆಂಪೆಯ್ದು ದುಜ್ಜಲವೃತ್ತಂ ಕಿಡುಗುಂ ಪರಕ್ಕೆಯಱಗುಂ ಕೊಡಂ ಕಿಲುಂಬಳ್ಕುಂ (ಮಡಿಕಿ.೧-೧೧). ೨. = ಉಜ್ಜ್ವಲ೬. [ಉಜ್ವಲ (=ಉಜ್ಜ್ವಲ)+ವೃತ್ತ]

ಉಜ್ವಲಿಸು 'ಉಜ್ಜ್ವಲಿಸು' ನೋ.

ಉಜ್ವಳಾಂಗಿ (ನಾ). ಪ್ರಕಾಶಮಾನವಾದ ಶರೀರವನ್ನು ಉಳ್ಳವಳು: ಸೊಗಯಿಸವೆಂದು ಪೃಥಿವ್ಯಾದಿಗಳಿಸಿಯುವ ಪಂಚಭೂತಮೆಯ್ದಿವ ನುರ್ಬಾವಗಮುಚ್ಚಳಂಗಳಂ ಧವಳಗುಣದಿ ನಿರ್ಮಿಸಿದಸಾಗವೇಟ್ಟುಂ ಧಾತ್ರಂ (ಕಾದಂಪು. ೬೬೧). [ಸಂ. ಉಜ್ಜ್ವಲಾಂಗೀ (ಉಜ್ಜ್ವಲ + ಅಂಗ + –ಿ)]

ಉಜ್ವಳಿಕೆ (ನಾ). ಪ್ರಕಾಶ; ಕಾಂತಿ; ಹೊಳಪು: ಖರತರಕಿರಣಳ ಕಾಯ್ವಿನ ಖರತನದಿಂ ಚಂದ್ರಕಿರಣದುಜ್ವಳಿಕೆಯಿನಾ ಭರತನ ಮುಳಿಸೊ ಸಗೆಯುನಸುಳಕಿಸಿದುದೇಂ ಜಕ್ಕವರ್ತಿ ವೃತ್ತವೆ ಶರದಂ (ಆದಿಪು. ೧೧–೬). [ಉಜ್ವಲ್ (= ಉಜ್ಜ್ವಲ) + –ಇಕೆ]

ಉಜ್ವಲಿಸು 'ಉಜ್ಜ್ವಲಿಸು' ನೋ.

ಉಜ್ವಾಲ (ನಾ). ಪ್ರಜ್ವಲಿಸುವ ಅಗ್ನಿ: ಕಾಲ ಕರ್ಪಾರಿನ್ಮಾದಹನೋ ಜ್ವಾಲ ಮಾಯಾಮಾಲ ಪಟುಳಂದ್ದಾಲ ನಿಜ ಸಮಯಾನುಪಾಲಾಲ ಬಸವ ಶರಣಾಗಂ (ಬಸಪು. ೨೧–೨). [ಸಂ.]

ಉಟಜ (ನಾ). ೧. ಎಲೆಗಳಿಂದ ಕಟ್ಟಿದ ಮನೆ; ಪರ್ಣಶಾಲೆ: ಉಟಜ ಕುಟ್ಟಿವಾಗ್ಧಹಂಬಸಿಬರ್ವಂ ತವಸಿ ಳೌರಿಶಾತ್ಮಂ(ಶಾಂತಿಪು. ೬–೪೩). 'ಉಟಜಾಂಗಣ' ಪರಾ. ೨. ಮನೆ: "ಉಟಜಂ, ಗೇಹಂ, ಕುಟಂ . . . ಆಲಯಃ – ಈ ೩೧ ಮನೆ" (ತ್ರಿಲಾಯು. ೪೯–೧೩೬); "ಉಟಜಂ ಮಂದಿರಂ ಧಾಮಮನಿತಂ . . . ಮನೆಗೆ ಪೆಸರ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೫೮–೬). [ಸಂ.]

ಉಟಜಾಂಗಣ (ನಾ). ಪರ್ಣಶಾಲೆಯ ಅಂಗಳ; ಮನೆಯ ಮುಂಭಾಗ: ವಿರಹದಿ ರಾಮಬಾಣದುಟಜಾಂಗಣರಮ್ಯಶಿಲಾತಲಂಗ ಳೊಳ್ ಬರೆಯೆ ವಿಚಿತ್ರಮಾಗಿಸಿವ ಸೀತೆಯ ಚಿತ್ರಪಟಂ (ಕಾದಂಪು. ೧೧೪). [ಉಟಜ + ಅಂಗಣ]

ಉಟಾಯಿಸು (ಕ್ರಿ). ಮೇಲಕ್ಕೆ ಎತ್ತು; ಎತ್ತರಿಸು.

[ಉಟ್ಟು + –ಇಸು, P ಉಟಾ ← ಹಿಂ. ಉಠಾನಾ]

ಉಟಿ (ಅ). ಸಂಭ್ರಮ ಸಡಗರ ಮುಂತಾದುವನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಅನ್ವಯ: ತರುಣಿಗತ್ತಿಯನ ಭೂವರನಿ ಸುರರುಟಿ ಉಟಿಯಿನಿ ಭರದಿ ಪುಷ್ಪಕವೊಗರಿಸಿ ಸೋಪಿಶ ಕೈಲಾಸಪ್ಪರಕೊಯ್ದು (ಮಾಡಿಕ್ಕಾ. IV, ೧೦೫೫; ಜೀವೇಶಾಜಿ ಸಾಂಗತ್ಯ). [?]

ಉಟಿಹಬ್ಬ (ನಾ). ದೀವಳಿಗೆ ಶ್ರೀಗಂಧ, ಪಚ್ಚಕರ್ಪೂರ ಮುಂತಾದುವುಗಳಿಂದ ಮಾಡಿದ ಲೇಪನವನ್ನು ಬಳಿಯುವ ಹಬ್ಬ, —ಉತ್ಪತ್ತಿ: ಶ್ರೀರಾ[ಮ]ಚಂದ್ರನೇವರಿಗೆ ಚತುರ್ದಶಿಯ ರಥೋತ್ಸವ ತದಂಗವಾಗಿ ಉತ್ಸವಗಳು ಉಟಿಯಿಂತಬ್ಬ ಸಂಕ್ರಾಂತಿ ಯ ಕಠಿಯ ಬೀಟಿ . . . ಉಟಿಹ[ಬ್ಬ]ದ ಗದುಬಾರೋಹಣ (ಸೌಇತಿ. IV, ೨೫೦–೬; ೨೨೧). [ಉಟ್ಟಿ + ಹಬ್ಬ (< ಪರ್ಬ). / ಮರಾ. ಉಟೀ = ಸುಗಂಧದ್ರವ್ಯ ಗಳನ್ನು ಲೇಪಿಸುವುದು]

ಉಟ್ಟಗೆ 'ಉಟ್ಟಗೆ' ನೋ.

ಉಟ್ಟರ, ಉಟ್ಟರ (ನಾ). ೧. = ಉಡಿಗಂಟು; "ಸಿರೆಯನ್ನು ಬಿಗಿ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವಾಗ ಸೊಂಟದಲ್ಲಿ ಹಾಕಿಕೊಳ್ಳುವ ಗಂಟು" (ಕಸ್ತೂ.ಕೋ. ೯೯). **ಉಟ್ಟರ**: ೨. ಉಡಿ; ಮಡಿಲು: ಸಣ್ಣ ಸಣ್ಣ ಮಕ್ಕಳು ತಮ್ಮ ತಾಯಂದಿರೂ ಅಜ್ಜಿಯರೂ ಉಟ್ಟರದಲ್ಲಿ ಕಟ್ಟಿಕೊಂಡು ಬಂದ ಹಲಸಂದಿ —ಹೆಸರಕಾಯಿಗೂ, ಬೋರೆಯ ಬೇಲದಹಣ್ಣಿಗೂ ಕೈಹಾಕಿ ರುಚಿತ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದರು (ಬಿವಾಬು. ೩೭).

[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಉಟ್ಟುರೈ = ಒಳಪಾಡಿಕೆ, ನೆರಿಗೆ]

ಉಟ್ಟುಗಗಂಟು (ನಾ). (ಉಕ) = ಉಡಿಗಂಟು. [ಉಟ್ಟರ + ಗಂಟು]

ಉಟ್ಟುಸಾಮಂತಡೆಜೆ (ನಾ). ಒಂದು ವಿಧವಾದ ತೆರಿಗೆ: ಕನಕಸೆನ ಭಟರಗ್ಗೆ ತಿಪ್ಪೆಯೂರೊಳಾದ ಅಟ್ಟಡೆಜೆಯುಂ ಕುಲುಡೆಜೆಯುಮುಟ್ಟು ಸಾಮಂತಡೆಜೆಯೆಲ್ಲವಮಿಟ್ಟಿಂ (ವಿಕ್ರ. III, ಮಳವ. ೩೦–೧೧; ೨೦೨). [ಉಟ್ಟು + ಸಾಮಂತ + ಡೆಜೆ]

ಉಟ್ಟುಳಿಗೆ (ನಾ). = ಉಡುಗೊರೆ (?): ಪಟ್ಟಿ ಚೀನಾಂಬರದ ಸೀರೆ ಕಂಡುಕಿಯಾದಿಯುಟ್ಟುಳಿಗೆಯಸಗಪ್ಪಜಂಗಲವ ಜಯನ್ಪಸಗೆ ಕೊಟ್ಟ ವೀಳ್ಕೆಗಳವಿನಾಯಕಳಿಗಿತ್ತುಂ (ಪಾಪು. ೩–೨೪). 'ಪುಟ್ಟುಳಿಗೆ' ಪರಾ. [< ಉಡು, + ಪಳಗೆ (< ಪಱಗೆ)]

ಉಟ್ಟಾಡಿ (ನಾ). ವಸ್ತ್ರಾದಿ ಅಲಂಕಾರಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರೀತಿಯುಳ್ಳ ನೃತ್ಯಕ್ತಿ; ಉಡುಗೆಯನ್ನು ಧರಿಸಿಕೊಂಡು ಮೆರೆಯುವ ವ್ಯಕ್ತಿ: ಪಟ್ಟಡರಾಚಿ ರುಕ್ಮಿಣಿ ದೇವಿ ಬಲದಲ್ಲಿ ಕಟ್ಟಾಯವತ್ತು ನಿಂದಿರಲು ಉಟ್ಟಾಡಿ ಸತ್ರಾಜಿತು ಳನ್ನಿ ಸೊಬಗಳವಟ್ಟದರ್ಕಳಿದರ ಭಾಗದಲಿ (ಮೋಹತ. ೩೩–೫). 'ಉಂಡಾಡಿ' ಪರಾ. [< ಉಂಡು + ಆಡು + –ತ್ತಿ]

ಉಟ್ಟಾವಳಿ (ನಾ). "ಉಡುವ ಬಟ್ಟೆ" (ನಾಪದ. ಕೋಶ): ಜೋಗಿಗಳ ಹೊವೋ ಚಿಟಿದಟ್ಟಿ ಸಂತೆಕಣ್ಣಾಟೇ ಕೊಡತೆ ಗೂಡಾರಗಳು ಉಟ್ಟಾವಳಿಯು ಪಟ್ಟಾವಳಿಯು ಪಟ್ಟೇಪಾಂಚಕೊಳ್ಳುವ ಶಾಲು ಸಲಕಾತಿ (ನಾಪದ. ೧೪೨). [< ಉಡು, + ಪಳ್ಳ (< ಪಱ್ಱು)]

ಉಟ್ಟಿ, (ನಾ). ೧. ಹಗ್ಗ ಅಥವಾ ಹುರಿಗಳಿಂದ ಮಾಡಿದ ಬಲೆ, —ಕಲ್ಲಿ; "ಗಡಿಗೆ ಮಡಕೆಗಳನ್ನು ಬಿಗಿಯುವ ಕಲ್ಲಿ" (ಹಾಕಥೋ. ೧೯); "ಕಾಂಚಿತಂ, ಕಿಙ್ಕಿತಂ–ತಿ ಉಟ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಡಲ್ಪಟ್ಟಿದ್ದು" (ವಿದ್ಯಾಂಕ. ೩೯೮). ೨. ತೊಟ್ಟಿಲನ್ನು ತೂಗಹಾಕಲು ಸಹಾಯವಾಗುವ ಆದರ ಜೌಕಟ್ಟು ದಲ್ಲರಿಯ ಬಳೆ (?).

[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಮಲ. ತೆಲು. ಉಟ್ಟಿ]

ಉಟ್ಟಿಸು (ನಾ). ಜೇನುಗೂಡು (?): ಲಿಂಗಕ್ಕೆ ನಂದ ಸವಿಯ ಹಿಂದೆ ಮುಂದೆ ಇದ್ದವರು ಕೇಳುವಂತೆ ಲಿಂಗಾರ್ಚನೆ ಉಟ್ಟಿ ಳ್ಳವರೊಡಂದ ಕುಸುಮದಂತೆ ವರ್ಣವ ಕೊಂಡ ಕರಿನದಂತೆ ವಾರಿಕೊಂಡ ಸಾರದಂತೆ ತನ್ನಲ್ಲಿಯೇ ರೀಸ (ಮೋಹಮಾ. ೬೮–೨೬೪). [< ಪುಟ್ಟಿ ?]

ಉಟ್ಟಿಗೆ, ಉಟ್ಟಗೆ (ನಾ). ಬಟ್ಟೆ; ವಸ್ತ್ರ: ಪೀನ ಕುಚಂ ದೆಸೆಯುಟ್ಟಿಗೆ ಯಾಂತುದೊ ವಿಸ್ತಾರಂಕಿತ ಕೇಳಿಗೆ ಬಗೆಬಗೆದುಡೊ (ಅಭ್ಯುದ. ೩–೧೬); ಕರ್ಬುಗಿದೊವಲವಟ್ಟಿಗೆಯ ಮೆರೆತಂತಿರೆ (ಪಂದಿಮಾ. ೨೧–೫೭); ಬಳ್ಳಿ ಉಡಿಗೆ ಉಡುವ ಉಟ್ಟಿಗೆ ಪಟ್ಟಾಯ (ವಿಕಾಸು. ೫೮–೩). **ಉಟ್ಟಿಗೆ**: ತರುಣಿಯಬ್ಬಿಗೆಯ ಕಳಿದೊಳಸೆರಂಗಂ ನೋಡೆ (ಕಬಿಮೂಲ. ೧–೧೧). 'ಪುಟ್ಟಿಗೆ' ಪರಾ. [< ಉಡು + –ಗೆ]

ಉಟ್ಟಿರ 'ಉಟ್ಟರ' ನೋ.

ಉಣಾವನೆ (ನಾ). ಎತ್ತುವುದು; ಎತ್ತರಿಸುವುದು: ಕೆರೆಯ ವರಿಯ ಉಣಾವನೆ ನಡೆದಿದೆ (ರಜಪ). 'ಬಡಾವನೆ' ಪರಾ.

[← ಮರಾ. ಉಣಾವನೇ]

ಉಣಾವುಶಿ (ನಾ). ರಭಸ; ತೀವ್ರತೆ: ಆರಸ ಕೇಳ್ಕೆ ಬೊಬ್ಬಿಜೆದು ಚಕ್ಕರಿಸಿ ತೇಜಿಯ ನೂಕಿದನು ಮುರಹರನು ವುಣಾವುಶಿ [ಪಾಠಾಂ. ಸೂಣಾ ಸೂಶಿ] ಯಿಸುಗೆಯಲಿ ಕೈದೋಲಿದನು ಸಾಳರ (ಛುತ್ವಾಳ. ೨೩–೧೨). [← ಮರಾ. ಉಣಾವುರೇ]

ಉಣಾವೆ (ನಾ). ೧. ಎತ್ತುವಿಕೆ. ೨. ಬೇಡಿಕೆ. [← ಮರಾ. ಉಣಾವ]

ಉಠಿ (ಕ್ರಿ). ಏಳು : ನಂದನದಂತೋಲಗಮಿರ್ದು ದೂಠಿವುಠಿ ಮಾಗಾಬೈಸ . . . ಪ್ರಾತಿಹಾರ್ಯಸ್ವನಂ (ಅನಂಪು. ೨–೩೨).

[← ಮರಾ. ಉಠ. / ಪ್ರಾ. ಉಟ್ಠ < ಸಂ. ಉತ್ಥಾ]

ಉಡ 'ಉಡ್ಡು$_2$' ನೋ.

ಉಡಂಗ (ನಾ). (ದಕ). (ಬಯಲಾಟದ ಕುಣಿತದಲ್ಲಿ) ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹಾರಿಕೆ ; ನೆಗೆತ.

[← ಹಿಂ. ಉಡಂಕೂ. / ಸಂ. ಉಟ್ಟಂಕ = ಕಾಲುಗಳನ್ನು ಮೇಲಕ್ಕೆ ತೂರುವಿಕೆ]

ಉಡಮೊಗ 'ಉಡುಮೊಗ' ನೋ.

ಉಡಯಾರ್ (ನಾ). ಒಡೆಯರು : ಸ್ವಸ್ತಿಶ್ರೀ ಗಂಗೆಯುಂ ಕಡಾರಮುಂ ಪೂರ್ವ ದೇಸಮುಂ ಕೊಣ್ಡ ಉಡಯಾರ್ ಶ್ರೀ ರಾಜೇನ್ದ್ರಚೋಳ (ಎಕ. X, ಕೋಲಾರ. ೧೪–೨ ; 1035). [← ತಮಿ. ಉಡೈಯಾರ್]

ಉಡಲು 'ಉಡಿಲು' ನೋ.

ಉಡವಣಿ (ನಾ). ಹಿಂದೆ ಪ್ರಚಾರದಲ್ಲಿದ್ದ ಹದಿನಾರು ಬಗೆಯ ರೂಪಾಯಿ ನಾಣ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : ಉಡವಣಿ (ಕಭಾಗೆ. ೨೮೧). [?]

ಉಡವಾಱ್ (ಕ್ರಿ). ಜೊತೆಯಾಗಿ ಬಾಳು ; ಅನುಭವಿಸು : ಅದಾನ ಱಿಪ್ಪಾನ್ಪಞ್ಚಮಹಪತಕನಪ್ಪೋ ಅದನುಡವ[ವಾ]ಱ್ವಾನ್ಪಞ್ಚಮಹಾಪತಕನಪ್ಪೋನ್ (ಎಕ. X, ಚಿಂತಾಮ. ೧೨೬ಬಿ–೫ ; 800).

[ಉಡ್$_0$ (< ಒಡನೆ) + ಬಾಱ್$_1$. / ತಮಿ. ಉಡನ್‌ವಾಱ್]

ಉಡಸಾರಣೆ 'ಉಡುಸಾರಣೆ' ನೋ.

ಉಡಾನ್ (ನಾ). ಧ್ವನಿಯೆತ್ತಿ ಹೇಳುವ ಲಾವಣಿಯ ಒಂದು ಮಟ್ಟು : "ಜೈ ರಾಜರಾಜೇಶ್ವರೀ" ಅಂತೇಳಿ ಎತ್ತಿದ ನೋಡು ಲಾವಣೀನ . . . ಉಡಾನ್ ಎತ್ತಿದ್ರೆ, ಕೇಚ್ರಕ್ಕೆ ಮುಟ್ತು (ದೆಯ್ಯಮ. ೨೪).

[← ಹಿಂ. ಉಡಾನ್ = ಹಾರುವಿಕೆ]

ಉಡಾಪಿಸು (ಕ್ರಿ).=ಉಡಾಯಿಸು ೨: ಸಂಮೋದದಿಂದೊಪ್ಪಿಸುತೆ ಗುರುಪಾದಕಂ ಜನಪನಾಗಳ್ ಟೋಪುಗಳನುಡಾಪಿಸಿದ ಬಳಿಕನುನಯಂ ಚರಣಗಣದ ತಿಂಥಿಣಿ (ಮಹಾವಿ. ೨೨–೮೨). [ಉಡಾಪು$_0$ + –ಇಸು$_3$]

ಉಡಾಪೆ 'ಉಡಾಫೆ' ನೋ.

ಉಡಾಫೆ,ಉಡಾಪೆ (ನಾ). ಅಸಡ್ಡೆ ; ಪಾಲುಮಾರಿಕೆ ; ಉದಾಸೀನತೆ ; ಬಡಾಯಿ ; ಸುಳ್ಳು ; ಧೋರಣೆ : ಲಕ್ಷ್ಮಣರಾಂಬರು ಮಗಳಿಗೆ ಬರಿ ೧೬ ವರ್ಷವೆಂದು ಉಡಾಫೆ ಹೊಡೆದಿದ್ದರು (ಅಸ್ಥಿಪಂ. ೧೪೪) ; ಹಾಗೆ ಮಾಡೋಣ ಎಂಬ ಉಡಾಫೆಯಲ್ಲೆ ಕಾಲ ತಳ್ಳಿಹೋಯಿತು (ನಡೆದಾ. II, ೧೦೧೦); ವಿಷಯ ಚೆನ್ನಾಗಿ ಗೊತ್ತಿದ್ದರೆ ಮಾತ್ರ ಉತ್ತರ ಸರಿಯಾಗುವುದು. ಉಡಾಫೆ ಹೊಡೆಯುವಂತೆಯೇಇಲ್ಲ (ಶಿಕ್ಷದ. ೩೫೩). **ಉಡಾಪೆ**: ಇದೆಲ್ಲಾ ಉಡಾಪೆ ಅನ್ಕೋಬೇಡಾಣ್ಣ (ಶಕಾರ. ೧೬೨). [← ಮರಾ. ಉಡಾಫೂ]

ಉಡಾಯಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ತಿರಸ್ಕಾರದಿಂದ ತಳ್ಳಿಬಿಡು ; ಕೈಬಿಡು (ಕಿ). ೨. ಹಾರಿಸು ; ಎಸೆ ; ಚಿಮ್ಮುವಂತೆ ಮಾಡು : "ತುಂಬಾ ಕಷ್ಟಸಾರ್ ಈ ಕಲ್ಲು ಕೀಳಬೇಕಾದ್ರೆ . . . ಇದಕ್ಕೆ ಡೈನಾಮೇಟ ಇಟ್ಟು ಉಡಾಯಿಸೋ ಹಾಗಿಲ್ಲ (ಹೊಸಮೇ. ೩೨) ; ಎಲ್ಲ ಬಳಗ ಮಿತ್ರ ಸಮೂಹವೂ ಇದನ್ನುಮರುದಿನವೇ ಸ್ವೀಕರಿಸಿ ಒಬ್ಬೊಬ್ಬರೂ ಒಂದೊಂದು ಮಾತು ಉಡಾಯಿಸಿ ಟೀಕಿಸಿದರು (ಮಾಮನೆ. ೨೦೬). ೩. (ಆಲಂ) ದುಂದುಮಾಡು ; ಪೋಲುಮಾಡು : ತುಂಬ ಹಣ ಸಂಪಾದಿಸಿ ಭೋಗದಲ್ಲಿ ಅದನ್ನು ಉಡಾಯಿಸಿ ಬಿಟ್ಟರೆ (ನಿಬಂಧ. II, ೨೭೮).

[ಉಡ್ಡಾ$_0$ + –ಇಸ್ಕು$_3$. P ಉಡಾ ← ಹಿಂ. ಉಡಾನಾ ; ಮರಾ. ಉಡವಿಣೇ]

ಉಡಾಸ್‌ಪಾವಡ 'ಉಡಾಸಪಾವಡ' ನೋ.

ಉಡಾಸಪಾವಡ, ಉಡಾಸ್‌ಪಾವಡ (ನಾ). (ಉಕ) : "ಮಂಗಲ ಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ಬೀಸಣಿಗೆಯಂತೆ ಉಪಯೋಗಿಸುವ ವಸ್ತ್ರ" (ಜಾನಕೋ. ೧೯). **ಉಡಾಸ್‌ಪಾವಡ** : ಸಾಧಾರಣ ಬಿರುದುಗಳು . . . ನೃಸಿಂಹ ಮುಖ, ಉಡಾಸ್‌ಪಾವಡ, ಮಾಯಾಮಸ್ತಕ, ಘತಾರ, ಜಯ ಘಂಟೆ (ಗುರುದ. ೧೧). [ಉಡಾಸ್$_0$ + ಪಾವಡ (< ಪಾವುಡ)]

ಉಡಾಸರುಮಾಲ (ನಾ). (ಉಕ). = ಉಡಾಸ ಪಾವಡ : "ಸೀಗುರಿ . . . ಉಡಾಸರುಮಾಲ" (ಗಂಗಾಮ. ೩೨೯). [ಉಡಾಸ್$_0$ + ರುಮಾಲ]

ಉಡಾಳ (ನಾ).(ಉಕ). ಸ್ವೇಚ್ಛಾಚಾರಿ ; ಸೋಮಾರಿ ; ಉಂಡಾಡಿ; ಹೊಣೆಗೇಡಿ : ಹುಡುಗರನ್ನು ಉಡಾಳರನ್ನಾಗಿ ಮಾಡುವುದಕ್ಕೆ ನೀವು ಶಿಕ್ಷಣವೆನ್ನುತ್ತೀರೇನು ? (ರಂಗರೋ. ೧೨೪) ; ನನ್ನ ಮಗಳ ಬಾಳನ್ನು ಹೀಗೆ ಹಿಚುಕಬೇಕೆಂದು ಬಲೆಯನ್ನು ಬೀಸಿದ ನಿನ್ನ ಮಗನು ಉಡಾಳನಾಗಿದ್ದಾನೆ (ಬೆವರಿ. ೧೪೩). [← ಮರಾ. ಉಡಾಳ್]

ಉಡಾಳಟಪ್ಪು (ನಾ). (ಉಕ). ನಿಷ್ಪ್ರಯೋಜಕ ; ಮೈಗಳ್ಳ ; ಉಂಡಾಡಿ : ಹದಿನೆಂಟು ಹತ್ತೊಂಬತ್ತು ವರ್ಷದವನಾಗುವತನಕ ಕೇಶವನು ಹೀಗೆಯೇ 'ಉಡಾಳ–ಟಪ್ಪು' ಆಗಿ ಬೆಳೆದ (ಸಮಜೀ. ೨೫).

[← ಮರಾ. ಉಡಾಣಟಪ್ಪೂ]

ಉಡಾಳತನ (ನಾ). (ಉಕ). ಸ್ವೈರವೃತ್ತಿ ; ಬೇಜವಾಬ್ದಾರಿ ವರ್ತನೆ : ನಿಷೇಧದ ಗೆರೆದಾಟಿ ಉಡಾಳತನದಿಂದಲೂ ಹಟಮಾರಿತನದಿಂದಲೂ ತನ್ನ ಬಾಲಪ್ರತಾಪವನ್ನು ತೋರಿಸಿ ಗೆಲ್ಲುವ ಸುಖವನ್ನು ಅವನೆಂದೂ ಹೊಂದಿಲ್ಲ (ಇಪ್ಪಕ. ೩೦೩). [ಉಡಾಳ + –ತನ]

ಉಡಾಳಪೋರ (ನಾ). (ಉಕ). ಉಡಾಳನಾದ ಹುಡುಗ ; ಪೋಲಿ ; ಪೋಕರಿ : ಅಂಬಿಕೆ, ನೀನು ಆ ನಿನ್ನ ಪ್ರೀತಿಪಾತ್ರ – ಉಡಾಳಪೋರ – ಭೀಮನನ್ನು ಎಲ್ಲಿಯವರೆಗೆ ಮರೆಯುವುದಿಲ್ಲವೋ ಅಲ್ಲಿಯವರೆಗೂ ನನ್ನ ಹಿತವಚನಗಳು ರುಚಿಸಲಾರವು (ಅಂಬಿಕೆ. ೩೧). [ಉಡಾಳ + ಪೋರ]

ಉಡಿ$_1$ (ಕ್ರಿ). ಮುರಿ ; ತುಂಡಾಗು ; ಒಡೆ ; ಭಂಗಹೊಂದು : "ಉಡಿ–ಮೋಟನೇ (ಮುರಿ) ರೋಗಭೇದೇ ಚ" (ಶಮಧಾ) ; ಆದಿತ್ಯನಸ್ತಮಾನಕ್ಕೆ ಸಲ್ವುದಂ . . . ಕಲ್ಪವೃಕ್ಷದ ಕೋಡುಡಿದುದುಮಂ ಕಂಡುದಱಿಂ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೮೬–೭) ; ದುರ್ಯೋಧನಂ ದಾಡೆಗಳೆದ ಕುಳಿಕನಂತೆಯುಂ ಕೋಡುಡಿದ ಮದಹಸ್ತಿಯಂತೆಯುಂ ನಖಮುಡಿದ ಸಿಂಹದಂತೆಯುಂ ಗಳಿತಗರ್ವನಾಗಿ (ಪಂಪಭಾ. ೭–೩೯ ವ) ; ತಗುರ್ಚಿದೊಡೆಯೆ ಘರಿಯಲ್ಲೆ ನಲ್ಕೆ ತೋಳುಡಿದು ನೆಲಕ್ಕೆವಿಱ್ದು(ರ್)ದೆಡೆವೆತ್ತು ಕಱುತ್ತಿರದಟ್ಟ ಮುಟ್ಟೆ ನಟ್ಟೊಡೆ (ಸೌ ಇ ಇ. IX–i, ೧೬೩–೧೪ ; 1093) ; ಉಡಿದಡೇಱಿದ ಕೊಂಬು ಬೀಳುತ ಹಿಡಿದರಾ ಕೊಂಬುಡಿದರಾರಿನ್ನೊಡೆಯರೀ ಶಿಶುವಿಂಗೆ (ನಿಭಾಗ. ೫–೫–೪೫). ೨. ಭಂಗಿಸು ; ಮುರಿದು ಹಾಕು ; ತುಂಡುಮಾಡು : ಕಡಿ ಕಟಿವಮನುಡಿ ತೊಡೆಯಂ ನಡನಡ ನಡುಗುವಿನಮಡಸಿ ತಡೆಯದೆ ಖಳನಂ ಪಿಡಿದುಡಿಯೆ ಕಟ್ಟು ಮಿಡಮಿಡಮಿಡುಕುವಿನಂ ಬಡಿಯೊಳೊಡೆಯೆ ಪೊಡೆ ಪೆಡತಲೆಯಂ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೨೭–೫) ; ಪೊಕ್ಕುಡಿವೆಂ ಪಿಂಗಾಕ್ಷನೂರುದ್ವಯಮನುರುಗದಾಘಾತದಿಂ (ಪಂಪಭಾ. ೬–೧೩) ; ಒಡೆಯ ದುರಿಯೋಧನನ ತೊಡೆಗಳನುಡಿವೆ ದುಶ್ಶಾಸನನ ರಕುತವ ಕುಡಿವೆ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೩–೬೨). ೩. ವಾಸಿಮಾಡು ; ಮಾಯಿಸು (?) : ನೊಂದ ತಮ್ಮಣುಗಾಳ್ಗಳ ಕೊಂಡಾಟದಾನೆಗಳ ನಚ್ಚಿನ ಕುದುರೆಗಳಪುಣ್ಗಳನುಡಿಯಲುಮೋವಲುಂ ಮರ್ದು ಬೆಜ್ಜರುಮನಟ್ಟುತ್ತುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೧–೨ ವ). 'ಉಡಿಯಿಸು' ಪರಾ.

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಉಡೈ, ಒಡಿ ; ಮಲ. ಉಡ, ಉಡೆ, ಒಡಿ ; ತುಳು. ಉಡೆ, ಒಡಿ, ಒಡೆ ; ಕೊಡ. ಒಡ, ಒಡೆ ; ತೆಲು. ಓಟಾಜು ; ಕೊ.ಲಾ. ಓಡ್ ; ನಾಯ್ಕಿ. ಓಟ್, ಓಡ್ ; ಪರ್ಜಿ. ಓಡ್]

ಉಡಿ$_2$ (ಕ್ರಿ). ಹೊಸೆ; ಹುರಿಮಾಡು: "ಉಡಿ – ಬಿಚ್ಚಿಹೊಸೆ (ಹಗ್ಗವನ್ನುಡಿಯುವುದು) ಹುರಿಹಾಕು" (ಜಾನಕೋ. ೨೦); ಒಂದು ಬಳ್ಳಿಯನ್ನು ಉಗಿದು ಅದರ ಎರಡು ಮೂರು ಎಳೆಯನ್ನು ಉಡಿದು ಹಗ್ಗ ಮಾಡಿದನು (ಮಲೆಮ. ೬೭). 'ಉಡಿಗಲ್ಲಿ' ಪರಾ. [?]

ಉಡಿ$_3$ (ಕ್ರಿ). ಬೆಳಗು; ಪ್ರಕಾಶಿಸು: ಇ[ದ]ಕಾದುಡಿದೋ[ಂ]ಗೆ ವಾರಣಾಸಿಯೊಳ್ಸಾಸಿರ ಕವಿಲೆಯ[ಂ]ಕೋಡುಂ ಕೊಳಗುಮಂ ಪೊನ್ನೊಳ್ಕಟ್ಟಿಸಿ ದಾನಂಗೊಟ್ಟ [ಫ]ಲಮಕ್ಕು (ಸೌಇಇ. XI–i, ೩೪–೧೮; 925).

[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಒಡಿ = ಪ್ರಕಾಶಿಸು; ಮಲ. ಒಳಿ = ಪ್ರಕಾಶ]

ಉಡಿ$_4$ (ಕ್ರಿ). ಚಿಗುರು; ಮೊಳಕೆಯೊಡೆ: ಬೇಂಟೆಯನೊರ್ವಂ ಬಂದು ಪೊಡೆವಟ್ಟು ಕಂಡಿಂತೆಂದಂ ಪೊಲನುಡುಗಿ ಬಂದುದುಡಿದುದು ಪುಲ್ ಕಾಡುಂ ದಲೆಲೆಯಿಕ್ಕಿ ಘಳಿಲೆನೆ ನಿಂದುವು (ಪಂಪಭಾ. ೫–೩೬, ೩೭). 'ಒಡೆ$_1$' ಪರಾ. [?]

ಉಡಿ$_5$ 'ಉಡೆ$_1$' ನೋ.

ಉಡಿ$_6$ (ನಾ). (ಮುರಿದ) ಚೂರು; ತುಂಡು; ಮುರುಕು: ಎಲ್ವಂ ನಟ್ಟುಡಿದ ಬಾಳ ಕಕ್ಕಡೆಯುಡಿಗಳುಮನಯಸ್ಕಾಂತಮಂ ತೋಱಿ ತೆಗೆಯಿಸುತ್ತುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೧–೨ ವ); ಸಿಡಿಲ ಕಿಡಿಯಂತೆಸೆವ ಕಣ್ಣು ಬ್ರಹ್ಮಾಸ್ತ್ರ ದೆರಡುಡಿಯ ನಿರುಕಿಸಿದ ತೆಜದ ದಾಡೆ (ಹಚಕಾ. ೬–೪). 'ಒಡೆ$_2$' ಪರಾ.

[< ಉಡಿ$_1$]

ಉಡಿ$_7$ (ನಾ). ಒಂದು ರೋಗ; ಹುಣ್ಣು: "ಉಡಿ–ಮೋಟನೇ (ಮುರಿ), ರೋಗಭೇದೇ ಚ" (ಶಮಧಾ). "ಉಡುಚು" ಪರಾ.

[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಒಡು = ಕೀವು ಹುಣ್ಣು, ವ್ರಣ; ಮಲ. ತುಳು. ಒಡಿ; ತೆಲು. ಒಡಿಸೆಗಡ್ಡ]

ಉಡಿ$_8$ (ನಾ). ಒಂದು ಮರದ ಹೆಸರು: ಮರಗಳು: ಹೆಸವ . . . ತುಪರ, ಉಡಿ, ಬಿಕ್ಕೆ, ಕರಾಚಿ (ನಮ್ಮನು. ೨೩೬). [ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಮಲ. ಉದಿ, ಒದಿ]

ಉಡಿ$_9$ (ನಾ). ಮೊಳಕೆ: ಅಡಿಕೆ ಉಡಿಯಲ್ಲಿ ಹಾಕಬಹುದು ಮರವಾದ ಮೇಲೆ ಕೂಡದು (ಗಾದೆ). [< ಉಡಿ$_4$]

ಉಡಿಕೆ$_1$ 'ಉಡುಕೆ$_1$' ನೋ.

ಉಡಿಕೆ$_2$ (ನಾ). (ದಕ. ಪ್ರಾದೇ). ಈಚಲು ಗರಿಯಿಂದ ಮಾಡಿದ ಚೀಲ; ಸಂಬಳಿಗೆ: ನಿನ್ನ ಉಡಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಚೂರು ಎಲೆ ಇದ್ರೆ ಕೊಡು (ರೂಢಿ). [?]

ಉಡಿಕೆ$_3$ 'ಉಡುಗೆ$_1$' ನೋ.

ಉಡಿಕೆ$_4$ (ನಾ). ಮಲ; ಹೇಲು: ಮಱೆಯಿಲ್ಲದಿರೆ ಅರ್ಚಿಸಿ ನೋಡಲ್ ಶ್ವಾನಂ ಉಡಿಕೆಯಾಗಲ್ ಅಲ್ಲಾ ಮೂತ್ರಿಸಲ್ . . . ಸುವೃಷ್ಟಿಯಪ್ಪುದು (ಲೋಕೋಪ. ೧೨–೨೬ ಟೀಕೆ). 'ಉಡಿಸ್ಸು' ಪರಾ. [< ಉಡಿಸ್ಸು$_2$]

ಉಡಿಕೆಗಂಡ (ನಾ). ಉಡಿಕೆಮಾಡಿಕೊಂಡ ಗಂಡ; ವಿಧವೆಯನ್ನು ಕೂಡುವಳಿಯಿಂದ ವಿವಾಹ ಮಾಡಿಕೊಂಡವನು: ಉಡಿಕೆಗಂಡನ ಉಪದ್ರ ಬಹಳ (ಗಾದೆ). [ಉಡಿಕೆ$_1$ (< ಉಡುಕೆ$_1$) + ಗಂಡ$_1$]

ಉಡಿಕೆಮನೆತನ (ನಾ). ಕೂಡುವಳಿಯಿಂದ ಬೆಳೆದ ಮನೆತನ: ನಮ್ಮ ಗಡಿವಾಡದ 'ಉಡಿಕೆ' ಮನೆತನಗಳ ಹೆಸರೆಲ್ಲಾ ಇದೆಯಂತೆ (ಬೆಳುಮ. ೨೮). [ಉಡಿಕೆ$_1$ (< ಉಡುಕೆ$_1$) + ಮನೆತನ]

ಉಡಿಕೆಹೆಂಡತಿ (ನಾ). ಉಡಿಕೆ ಮಾಡಿಕೊಂಡ ಹೆಂಡತಿ; ಕೂಡುವಳಿಯಾದವಳು (ಕಿ).

[ಉಡಿಕೆ$_1$ + (< ಉಡುಕೆ$_1$) ಹೆಂಡತಿ (< ಪೆಂಡತಿ)]

ಉಡಿಗಂಟು (ನಾ). (ಹೆಂಗಸರು) ಸೀರೆ ಉಡುವಾಗ ಸೊಂಟದಲ್ಲಿ ಕಟ್ಟಿಕೊಳ್ಳುವ ಗಂಟು: ಕೆಲವರು ಹುಡುಗಿಯರು ಉಡಿಗಂಟಿಲ್ಲದೆ ಸೀರೆ ಉಡುತ್ತಾರೆ (ರೂಢಿ). [ಉಡಿ$_5$ (< ಉಡೆ$_1$) + ಗಂಟು]

ಉಡಿಗಂಟೆ 'ಉಡೆಗಂಟೆ' ನೋ.

ಉಡಿಗಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ಜೋಡಿಸಿ ಕಟ್ಟು; ಹೊರೆ ಕಟ್ಟು; ಬಿಗಿದು ಕಟ್ಟು (?): ಸೆಂಡುಗೋಲನುಡಿಗಟ್ಟುವ ಪೀಲಿಗಳಿಂ ತರಂಗಮಂ ಪೊಸೆಯಿಪ ಬೆತ್ತಗಣ್ಣಿವಲೆಯಂ ಸಮಕಟ್ಟುವ ಬೆಟ್ಟುಗೂಂಟಮಂ ಬಸಿವ ಪುಳಿಂದ ಸಂಕುಳದ ಪರ್ಕಣದಿಂದೆಸೆದತ್ತು ಪಕ್ಕಣಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೫–೫೪); ಬೆಂಕಿಯೊಳೊಡ್ಡಿ ಕಾಸಿಕೊಂಡಾಳಿಸಿ ಸಂದು ಕೋಲನುಡಿಗಟ್ಟುವ ಕೆಂಗಱಿಯಂ ಸರಂಗಳೊಳ್ ಮೇಳಿಸಿ ಸುತ್ತುಮಿರ್ಪ ಶಬರರ್ಕಳಿನೊಪ್ಪಿದುದೊಂದು ಪಕ್ಕಣಂ (ಕುಸುಮಾ. ೧೦–೧೪೭). [ಉಡಿ ? + ಕಟ್ಟು$_1$]

ಉಡಿಗಲ್ಲಿ (ನಾ). ಒಂದು ತೆರನಾದ ಹೊಸೆದ ಬಲೆ ಅಥವಾ ಚೀಲ: ಇಡುವಲೆ ದೀಹದೇಣನುಡಿಗಲ್ಲಿ [ಪಾಠಾಂ. ಉಡಿಯಲ್ಲಿ] ಯಡಾಯುಧ ಮಡ್ಡಣಂ ಸೊಡರ್ ಗಿಡಗಮೆನಿಪ್ಪಿವಂ ಪಿಡಿದು ಬೇಂಟೆಗೆ ಸಂದ ಪುಳಿಂದರೆಯ್ದಿದರ್ (ರಾಜಶೇ. ೫–೫೨). [ಉಡಿ$_2$ + ಕಲ್ಲಿ$_1$]

ಉಡಿಗೂಸು (ನಾ). ಸೊಂಟದಲ್ಲಿರುವ ಮಗು; ಮಡಿಲಲ್ಲಿರುವ ಮಗು: "ಉಡಿಗೂಸು – ಬಗಲಗೂಸು" (ಜಾನಕೋ. ೨೦).

[ಉಡಿ$_5$ (< ಉಡೆ$_1$) + ಕೂಸು]

ಉಡಿಗೆ$_1$ 'ಉಡುಗೆ' ನೋ.

ಉಡಿಗೆ$_2$ (ನಾ). "ಭಟ್ಟ; ಶರೆ" (ರುದ್ರನಿ. ೮೦). [?]

ಉಡಿಗೆಜ್ಜೆ (ನಾ). ಮಕ್ಕಳ ಸೊಂಟಕ್ಕೆ ಕಟ್ಟುವ ಗೆಜ್ಜೆಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಒಂದು ಆಭರಣ: ಉಟ್ಟ ಪೀತಾಂಬರ ಉಡಿಗೆಜ್ಜೆ ವಡ್ಯಾಣ ತೊಟ್ಟ ಕೌಸ್ತುಭಹಾರ ಪದಕಗಳಿಟ್ಟ ಕೊರಳೂ (ವಾದಿಕೀ. I, ೪೧).

[ಉಡಿ$_5$ (< ಉಡೆ$_1$) + ಗೆಜ್ಜೆ]

ಉಡಿಘಂಟೆ 'ಉಡೆಗಂಟೆ' ನೋ.

ಉಡಿಜಲ್ಲಿ 'ಉಡಿಝಲ್ಲಿ' ನೋ.

ಉಡಿಝಲ್ಲಿ, ಉಡಿಜಲ್ಲಿ (ನಾ). ಸೊಂಟಕ್ಕೆ ಕಟ್ಟಿಕೊಳ್ಳುವ ಗೊಂಡೆ; ಕುಚ್ಚು: ಉಡಿಝಲ್ಲಿ ಕಟ್ಟಿದ ಸುರಗಿ ಕೈಪೊಡೆ ಪೊಂದೊಡಹದಂಬಿನ ಬತ್ತಳಿಕೆ ಪಡಿವೆದೆ ಪಿಡಿದ ಬಿಲ್ಲೆಸೆಯೆ ಬಿಲ್ಲವರಲ್ಲಿ ಬಿಡದೆ ಮೆಱೆದರೊಗ್ಗಿನಲಿ (ಕುರಾಸಾಂ. ೨೭–೨೭). **ಉಡಿಜಲ್ಲಿ**: ಪಿಡಿದ ಸಬಳ ಕೈಕತ್ತಿ ಪೂಸಿದ ಗಂಧ ನಡುವಿನ ಬಂಕು ಪೆರ್ದುಱುಬು ಉಡಿಜಲ್ಲಿಯುಟ್ಟಕಾಶೆಯ ಸಬಳಿಗರಂದು ನಡೆದು ಬಂದರು ನಲವಿಂದ (ಕುರಾಸಾಂ. ೧೧–೩೬).

[ಉಡಿ$_5$ (< ಉಡೆ$_1$) + ಝಲ್ಲಿ]

ಉಡಿತ (ನಾ). ಭಂಗ; ಮುರಿಯುವಿಕೆ; ಮುರಿತ: ಜಡತೆ ವಾರಿಯೊಳುಗ್ರವೀಶನೊಳುಡಿತ ರಂಭಾವನದಿ ಸಂತತ ಹೊಡಹು ವಾದ್ಯದ ರವದೊಳಲ್ಲದೆ ನಾಡೊಳಿಲ್ಲೆಂದ (ಜೀವಂಚ. ೨–೧೩).

[ಉಡಿ$_1$ + –ತ$_2$]

ಉಡಿತಿಱ್ದು (ಕ್ರಿ). (?): ಸಿಙ್ಗಪೋತರಸರು ಪೊನ್ನೇಱರಸರು ಧರ್ಮ್ಮ ಮಹಾದೇವಿಯರುಡಿತಿಱ್ದು ಪೊನ್ನೇಱದೊಡ್ಡರೆನ್ದು ಕಡಗಮಿಟ್ಟರ್ (ಸೌಇಇ. IX–i, ೧೭–೧೩; 9ನೆಯ ಶತ). [?]

ಉಡಿತುಂಬಿಸು (ಕ್ರಿ). ಮಡಿಲು ತುಂಬಿಸು: "ನನ್ನ ಗೆಳತಿ ಶಾರದಾ ಇಲ್ಲಿದ್ದಾಳೆ, ಚೊಚ್ಚಲು ಬಸುರಿ, ಉಡಿತುಂಬಿಸಿ ಕಳುಹಿಸಬೇಕು ಬರ ಹೇಳುತ್ತೇನೆ" (ರೂಪಸಂ. ೧೬). [ಉಡಿತುಂಬು + –ಇಸ್ಸು$_3$]

ಉಡಿತುಂಬು (ಕ್ರಿ). ಮಡಿಲು ತುಂಬು; ಸೋಗಿಲಿಕ್ಕು: ತಂದ ಸುಫಲಾವಳಿಯನುಡಿತುಂಬಿ (ನವಮೋ. ೧೫–೩೫); ಅಕ್ಕಿಯ ಹಾಸೆಯ ಮತ್ಯಾರು ಹೊಯ್ದಾರ ಸತ್ಯಕ್ಕನೆಂಬ ಮುತ್ತೋದಿ ಉಡಿತುಂಬಿ ಅಕ್ಕಿ ಹಾಸೆಯ ಹೊಯ್ದಾಳ (ಲೋಕಗೀ. ೧೬–೧೦); ತಿಂಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದೆರಡು ಬಾರಿಯಾದರೂ ಸುವಾಸಿನಿಯರನ್ನು ಮನೆಗೆ ಬರಮಾಡಿಕೊಂಡು ಉಡಿತುಂಬಿ ಕಳಿಸುತ್ತಿದ್ದಳು (ರಂಗರೋ. ೭೧). [ಉಡಿ$_5$ (< ಉಡೆ$_1$) + ತುಂಬು$_1$]

ಉಡಿದಲ್ಲಿ (ನಾ). ಒಂದು ಔಷಧಿ ಗಿಡದ ಹೆಸರು (ಮೈಔಗಿ.೫೩–೧೦೬೭). [?]

ಉಡಿದಾರ 'ಉಡೆದಾರ' ನೋ.

ಉಡಿದೊವಲ್ 'ಉಡೆದೊವಲ್' ನೋ.

ಉಡಿನೂಲ್ 'ಉಡೆನೂಲ್' ನೋ.

ಉಡಿನೂಲು 'ಉಡೆನೂಲ್' ನೋ.

ಉಡಿಪ (ನಾ). ಮುರಿಯುವಿಕೆ; ಭೇದನ: ಕೇಕಿಧ್ವಜವಂದುಡಿದುದು ಸಹಸ್ರಭುಜವನದುಡಿಪಕ್ಕಿದು ಸಂಚಕರಮೆನಲ್ ಬಲಿಸುತನಾ (ಜಗವಿ. ೧೮–೮). [ಉಡಿ$_1$ + –ಪ$_2$]

ಉಡಿಪ್ಪೆಬಳ್ಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಔಷಧಿ ಗಿಡದ ಹೆಸರು: ಉಡಿಪ್ಪೆಬಳ್ಳಿ, ಕರಕಿ (ಮೈಔಗಿ. ೪೧–೮೦೫). [ಉಡಿಪ್ಪೆ$_0$ + ಬಳ್ಳಿ]

ಉಡಿಪ್ಪೆಮರ (ನಾ). ಒಂದು ಔಷಧಿ ಗಿಡದ ಹೆಸರು: ಉಡಿಪ್ಪೆಮರ (ಮೈಔಗಿ. ೪೦–೭೯೮). [ಉಡಿಪ್ಪೆ$_0$ + ಮರ]

ಉಡಿಮಣಿ 'ಉಡೆವಣಿ' ನೋ.

ಉಡಿಮರ, ಉಡಿವರ (ನಾ). ಒಂದು ಔಷಧಿ ಗಿಡದ ಹೆಸರು: ಉಡಿಮರ, ಗೊಡ್ಡ, ಊದಿಮರ, ಸಿಂಟಿಮರ, ಗೊಗಲ್, ಹೆಣ್ಣುಗೊಡ್ಡ (ಮೈಔಗಿ ೫೭–೧೧೫೦). **ಉಡಿವರ**: ಪಂಚಪೃಥ್ವಿಯ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಉಡಿ [ಪಾಠಾಂ. ಡು]ವರದ ಗಿಡು ಹುಟ್ಟಿತ್ತು (ಕೋಲಶಾಂ. ೧೭). [ಉಡಿ$_3$ + ಮರ]

ಉಡಿಯಕ್ಕಿ (ನಾ). ಉಡಿಯಲ್ಲಿ ಹಾಕುವ ಅಕ್ಕಿ; ಮಡಿಲಕ್ಕಿ: ಖಡಕೀಲೆ ಉಡಿಯಕ್ಕಿ ಹಾಕಿದರವ್ವಾ ಒಳ್ಳೆ ದುಡಿಕೀಲೆ ಮುಂದಕ್ಕೆ ನೂಕಿದರವ್ವಾ (ಶರೀಫ. ೨೧); ಮುತ್ತೈದೆಯರು ಮರಳಿನ ಉಡಿಯಕ್ಕಿಯನ್ನು ತುಂಬಿಕೊಂಡರು (ಸುವಸಂ. ೩೦). [ಉಡಿ$_5$ (< ಉಡೆ$_1$) + ಅಕ್ಕಿ$_1$]

ಉಡಿಯಿಸು (ಕ್ರಿ). ನಾಶಮಾಡು; ಮಾಯಿಸು: ನೊಂದು ಬಿಟ್ಟಿರ್ದ ಕುಮಾರನುಮಂ ಕಂಡು ಒಸೆದಾತನನೆತ್ತಿಕೊಂಡು ಪುಣ್ಣನುಡಿಯಿಸಿ ಕೆಲವಾನುಂ ದೆವಸದಿಂ ಕುಮಾರಂಗಾಸೆಯಾದೊಡೆ ಬೀಡಿನ ಪ್ರಭುಗಳೆಲ್ಲರುಮಂ ನೆರೆಸಿ ಸೆಟ್ಟಿಯಿಂತೆಂದಂ (ಜೀವಸಂ. ೫೯–೪೧). [ಉಡಿ$_1$ + –ಇಸು$_3$]

ಉಡಿಲು, ಉಡಲು (ನಾ). ಮಡಿಲು; ಸೋಗಿಲು: ಭೇದವನಱಿಯದೆ ಲಿಂಗವ ಧರಿಸಿದರೆ ಉಡಿಲಲ್ಲಿ ಕಲ್ಲ ಕಟ್ಟಿಕೊಂಡು ಕಡಲ ಬಿದ್ದಂತಾಯಿತು (ಅಖಂಡೇ. ೧೮–೫). **ಉಡಲು**: (ಕಿ).

ಉಡಲುತುಂಬು = ಒಡಲು ತುಂಬು; ಮಡಿಲು ತುಂಬು: "ಶೋಭನದ ಮದುಮಗಳ ಅಥವಾ ಚೊಚ್ಚಲಬಸಿರಿಯ ಸೆರಗಿಗೆ ಅಕ್ಕಿ, ಕಾಯಿ, ಬಾಳೆಯಹಣ್ಣು, ರವಿಕೆಕಣ, ತಂಬಿಟ್ಟು, ಚಿಗಳಿ ಇತ್ಯಾದಿಗಳನ್ನು ಹಾಕು" (ಕರಾ).

[ಉಡಿ$_5$ (< ಉಡೆ$_1$) + –ಇಲ್$_3$]

ಉಡಿಲೇವಳ (ನಾ). ನಡುವಿಗೆ ಕಟ್ಟುವ ಒಂದು ಆಭರಣ: ತೊಟ್ಟ ಮಣಿಭೂಷಣದ ಕನಕದ ಕಟ್ಟಿದುಡಿಲೇವಳದ ಹೊಸ ಹೊಂಬಟ್ಟೆಯುಡಿಗೆಯ (ನಿಭಾಗ. ೧೦–೨೧–೨೦).

[ಉಡಿ$_5$ (< ಉಡೆ$_1$) + ಲೇವಳ (< ನೇವಳ)]

ಉಡಿವಣಿ 'ಉಡೆವಣಿ' ನೋ.

ಉಡಿವರ 'ಉಡಿಮರ' ನೋ.

ಉಡಿವಸನ (ನಾ). ನಡುವಿಗೆ ಸುತ್ತುವ ಬಟ್ಟೆ; ಸೊಂಟಕ್ಕೆ ಸುತ್ತುವ ವಸ್ತ್ರ: ಚೆಂಬಾವುಡೆಯುಡಿವಸನವು ತೋಯ್ದು ನಿತಂಬವು ದೃಶ್ಯವಡೆದು ಪೊಂಬಾಳೆದೊಡೆ ತೋಳು ನುಣ್ಮೊಲೆ ಮೆಱೆಯೆ ಪೀತಾಂಬರ ನೋಡಿ ಹಿಗ್ಗಿದನು (ಮೋಹತ. ೧೪–೫೮).

[ಉಡಿ$_5$ (< ಉಡೆ$_1$) + ವಸನ]

ಉಡಿಸು$_1$ (ಕ್ರಿ). ಉಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುವಂತೆ ಮಾಡು; ಧರಿಸುವಂತೆ ಮಾಡು: ನುಡಿಸಿದನೆನ್ನಂ ನಲ್ಲಂ ಬಿಡಿಸಿದನೆನ್ನಂತರಂಗದನುತಾಪಮನೊಲ್ದುಡಿಸಿದನೊಳ್ಳುಳ್ಳುಡೆಯಂ ತುಡಿಸಿದನೆನಗಱಿಕೆಯಪ್ಪ ಮಣಿಭೂಷಣಮಂ (ಕವಿರಾ. ೩–೨೩೪); ಉಡಿಸಿಯುಮೂಡಿಯುಮಟ್ಟಿಯಿನೆಡೆಯುಡುಗದೆ ಸಲಿಸಿ ಪಲವು ಕಾಲಂ ಪುದುವಾಟ್ದೊಡಲಾತ್ಮನೊಡನೆ ಪೋಗದೆ ಕಡೆಗಣಿಸುವುದೆಂದೊಡುಱಿದರಂ ನಂಬುವುದೇ (ಆದಿಪು. ೩–೬೧); ನೆಲದ ಬೊಂಬೆಯ ಮಾಡಿ ಜಲದ ಬಣ್ಣವನುಡಿಸಿ ಹಲವು ಪರಿಯಾಶ್ರಮದಲ್ಲಿ ಉಲಿವ ಗೆಜ್ಜೆಯ ಕಟ್ಟಿ (ಅವಚಂ. ೫–೧೬); ಉಡಕಲಿಸಿಯುಂ ಉಡಿಸಿಯುಂ ತೊಡಿಸಿಯುಂ ತಣಿಯ (ಅನೀರ. ೮೫); ಹೊಸ ಅರಿವೆಗಳನ್ನು ಹಾಕದೆ ಸ್ವಚ್ಛವಾದುವುಗಳನ್ನು ಉಡಿಸಿ ತೊಡಿಸಿ (ಮುಂಬಯಿ. ೩–೩೨). [ಉಡು$_1$ + –ಇಸು$_3$]

ಉಡಿಸು$_2$ (ಕ್ರಿ). ಮಲವಿಸರ್ಜನೆ ಮಾಡು: ಉಡಿಸೆ ಮೂತ್ರಿಸೆ ನಕ್ಕಿ ಪೊರ್ಕುಱ ತಾಣಮಂ ಬಲಚೇಷ್ಟೆಯಂ ಕುಡೆ ಬಲಾಶ್ರಿತನಾಗೆ ಪೆಣ್ಣೊಡಗುಂಡೆಯೇ ಸಮರದಲ್ಲಿ ಕಾಲಿಡೆ ಪೊದಟ್ಟಿರದೇಟ್ ಸುಸ್ವರದೊಳೆ ಪೆರ್ಮಟ್ ಕೊಳ್ಗುಂ (ಲೋಕೋಪ. ೧೨–೨೬). 'ಉಡಿಕೆ' ಪರಾ.

[ಉಡಿ$_0$ + –ಇಸು$_3$. / ತಮಿ. ಉಡಿ = ಮಲವಿಸರ್ಜನೆ ಮಾಡು]

ಉಡಿಸು$_3$ (ಕ್ರಿ). ಒಡೆಯಿಸು; ತುಂಡುಮಾಡಿಸು.

[ಉಡಿ$_1$ + –ಇಸು$_3$]

ಉಡಿಸುತ್ತು (ಕ್ರಿ). ಸೊಂಟಕ್ಕೆ ಸುತ್ತು; ನಡುವಿಗೆ ಕಟ್ಟು: ಬೆಡಗು ಬಿನ್ನಣ ಬೇಱೆ ಹೊದೆದ ದುಕೂಲವ ಉಡಿಸುತ್ತಿ ನಡೆದನಾ ರಾಯ (ಭರಚ. ೩–೫); ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಮೂಲಿಕಾವಿಶೇಷಗಳಂ ಸಹ ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ತಂಡ ತಂಡವಾಗಿ ಬಂದು ಉಡಿಸುತ್ತಿ ವೋಲಗಶಾಲೆಯಂ ಪೊಕ್ಕುದೂರದೊಳ್ ರಾಜೇಂದ್ರನಂ ಕಂಡು ನಮಸ್ಕರಿಸಿ (ಪುರುಚ. ೧೪೧).

[ಉಡಿ$_5$ (< ಉಡೆ$_1$) + ಸುತ್ತು$_1$]

ಉಡಿಸುರಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ತೆರಿಗೆ: ಮೊಟ್ಟೆಕಾಱರು ತಂದು ಮಾಱಿದ ಭತ್ತ ಧಾನ್ಯವೊಳಗಾಗಿ ಹೊಂಗೆ ಮಾನವೊಂದು ಮತ್ತವಂಗಡಿಯರೆಯಂಗಡಿ ಮಾನ್ಯದಂಗಡಿಯೆಂನದುಡಿಸುರಿಯಂ ಕೊಂಡು ಹಸರಂಗೆಯ್ದು (ಕಇ. II, ೨೧–೨೪; 1147). [?]

ಉಡು$_1$ (ಕ್ರಿ). ಉಟ್ಟ (ಭೂತಕೃ), ಉಟ್ಟು (ಭೂತನ್ಯೂ); (ಪಂಚೆ ಸೀರೆ ಮುಂತಾದುವನ್ನು) ಧರಿಸು; ತೊಡು: "ಉಡು – ವಸ್ತ್ರ ಪ್ರವೇಷ್ಟನೇ ಮೃಗವಿಶೇಷೇ ಚ" (ಶಮಧಾ); "ಉಡು – ವಸ್ತ್ರಧಾರಣೇ ಗೋಧಾಯಾಂ ಚ" (ಶಬ್ದಾನು. ೧೨ ವ್ಯಾಖ್ಯಾ); ಮೋದದಾನುಡುವ ಸೀರೆಗಂ (ಕವಿರಾ. ೧–೧೨೭); ನಂದಿಮಿತ್ರನೆಂದನಯ್ಯಾ ಎನಗುಡಲಿಲ್ಲೇನುಮೊಂದು ದಮ್ಮಕ್ಕಾದೊಡಂ ಸೀರೆಯಂ ಕೊಂಡೀಯಿಮೆಂದೊಡೆ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೭೭–೧೧); ನಾನು ಸೀರೆಯನುಡುವುದಕ್ಕೆ ಮುನ್ನವೇ ಜಂಗಮಕ್ಕೆ ದೇವಾಂಗವನುಡಿಸುವೆ (ಮಹಾದೇ. ೨೭–೧); ಉಡಲಿಲ್ಲ ಉಣಲಿಲ್ಲ ಮಾಡಿಲ್ಲ ಹರಿಸೇವೆ ಕೂಡಿಲ್ಲ ಸಾಧುಸಜ್ಜನರೊಡನೆ (ಪುರಂದ. ೧–೧೫೩–೩); ಉಟ್ಟದ್ದು ಹರಿಯದಿದ್ದರೆ ನಷ್ಟವೇನು (ಗಾದೆ).

ಉಟ್ಟಿರು = ಧರಿಸಿರು; ತೊಟ್ಟಿರು: ಪೆಣ್ಣುಡೆಯುಟ್ಟರೆ ಪುತ್ತನೇಱೆ ಕೊಲ್ಲದ ತುಱಿಲಾಳ್ತನಕ್ಕೆ ಸಮನಾವನೊ ಸಾಹಸಭೀಮ ಭೂಪನೊಳ್ (ಗದಾಯು. ೧–೨೨). ಉಟ್ಟುದನಿಕ್ಕು, ಉಟ್ಟುದಿಕ್ಕು = ಉಟ್ಟ ವಸ್ತ್ರವನ್ನು ಕಳಚಿ ಬಿಸುಡು; ಬತ್ತಲೆಯಾಗು: ಭೀರುಗಳಂ ಶರಣ್ಬುಗುವರಂ ಭಯದುಟ್ಟುದನಿಕ್ಕಿ ನಿಲುವರಂ ವಾರುವಂದಿಳಾತಳಕೆವಪ್ಪರನಾಂ ತಿಱಿಯಲ್ಕೆ ಪೇಸಿ (ಎಇ. XX, ೧೨–೨೩; 1167); ಕಡುಕೆಯ್ದುಟ್ಟುದನಿಕ್ಕಿಯುಂ ಸುಭಟನೈ (ಲೀಲಾವ. ೩–೮೭); ತಲೆವಱಿದುಟ್ಟುದಿಕ್ಕಿ ಸುರಲೋಕ ಸುಖಂಗಳನುಣ್ಬೆವೆಂಬ ಬತ್ತಲೆಗರ ಮಾತುಗೇಳದಿರು (ಆದಿಪು. ೨–೯).

ಉಟ್ಟುದು = ಧರಿಸಿಕೊಂಡದ್ದು; ವಸ್ತ್ರ, ಸೀರೆ ಮುಂತಾದುವು: "ಪರಿಧಾನಂ ನಿವಸನ್ತಮಂತರೀಯಮೆಂದಿಂತಿವುಟ್ಟುದರ್ಕೆ ಪೆಸರ್" (ವಸ್ತುಕೋ. ೭೮-೨೦); ಉಟ್ಟುದಂ ಕಳೆಯದಿರಿಂದು ಬೇನೆ ತಳರ್ದಪ್ಪುದು (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೯೯೪ ಶಾಪ್ರಕ); ಉಟ್ಟುದುವರಂ ಕೆಯ್ದಂದು ದುಶ್ಶಾಸನಂ ತನಗಂ ಮೆಲ್ಲನೆ ಮೃತ್ಯು ಸಾರೆ ತೆಗೆದಂ ಧಮ್ಮಿಲ್ಲಮಂ ಕೃಷ್ಣೆಯಾ (ಪಂಪಭಾ. ೭-೫); ಉಟ್ಟುದು ಚಳಿ ತೊಟ್ಟುದು ಚಳಿ ಮೆಟ್ಟತು ಚಳಿ ಮುಟ್ಟತೆಲ್ಲ ಚಳಿ ಪೊಸ ಚಳಿಯೊಳ್ (ಗಿರಿಕ. ೯-೮೨). ಉಡಕಲ್, ಉಡಕಲಿ = ಉಡುವುದನ್ನು ಕಲಿತುಕೋ: ಉಡೆ ಬಾಳಕಿಯರ ಪಜಿಕೈದುಡುಕಿಂದಂ ಪಜಿದ ಮುಂಜಿ ಬಾಕುಳೆಯರ ಬಾಯ್ಕಡಿವಡೆದ ಸೆಳೆದು ಬದ್ದೆಯರುಡಿಸಿದೊಡುಡಕಲ್ತ ಕೊವರನಭಿನವ ಮದನಂ (ಅನಂಪು. ೧-೫೮); ಉಡಿಗೆಯನುಡಕಲಿತನು ರತ್ನಖಚಿತದ ತೊಡಿಗೆಯ ತೊಡಲೊಡಂಬಟ್ಟ (ಮೋಹತ. ೧೭-೭೭). ಉಡಕೊಡಿಸು = ಉಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುವುದಕ್ಕೆ ಕೊಡಿಸು; ಉಡುಗೊರೆ ಕೊಡಿಸು: ಎನ್ನ ಭಂಡಾರಕ್ಕೆ ಬರೆಯಿಸುವೆನೀತನಂ ಉನ್ನತಜ್ಞಾನಯುತಗಣಕವಿಖ್ಯಾತನಂ ಎಂದು ಉಡಕೊಡಿಸಿ ಜೀವಿತವನಾಗಳೆ ಮಾಡಿ (ಬಸರ. ೫-೧೦೩). ಉಡಕೊಡು = ಉಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಲು ವಸ್ತ್ರವನ್ನು ನೀಡು: ಉಣಲಿಕ್ಕುಗು ಮುಡಕೊಡುಗುಂ ಗುಣಮುಳ್ಳ ವಿನೇಯನಿಕರಂ (ಸಮಪ. ೪-೬೦); ತನ್ನ ಮಹಮನೆಗೆ ತಂದಾನೆಯಿಂದಿಳಿಪಿ ಗದ್ದುಗೆಯನಿತ್ತು ಮೈತೀವಲುಡ ಕೊಟ್ಟು ಮನಂ ತೀವಲಾರಾಧಿಸುತ್ತವರಂ ಕಳುಪಿ (ಬಸರ. ೧೦-೮೫); ಮಾತನೆ ಉಣಕೊಟ್ಟು ಮಾತನೆ ಉಡಕೊಟ್ಟು ಮಾತಿನ ಮುತ್ತ ತೊಡ ಕೊಟ್ಟು ಬೆಳಗೆ ಹೋದಾತನೇ ಜಾಣ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೯೩೦). ಉಡಲಿಕ್ಕು = ಉಡಕೊಡು: ತಟತಟ ತೊಳಗುವ ಕಳಧೌತ ಕಳಶಂಗಳೊಳ್ ತೆಕ್ಕನೆ ತೀವಿ ತಂದ ವಾರವನಿತಾಜನಕ್ಕಂ ಸಾಮಂತ ಚಕ್ರಕ್ಕ ಮುಡಲಿಕ್ಕಿ (ಪಂಪಭಾ. ೧೪-೧೭ ವ). ಉಡಹಡೆ = ಉಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಹೊಂದು: ಕುಲಜಾತಿಗೆಟ್ಟು ಕೂಳುಣಲುಡಹಡೆಯದೆ ಹೊಲೆಗೆಟ್ಟು (ಪ್ರಭಂಜ. ೩-೨).

[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಮಲ. ಉಡು; ಕೊಡ. ಉಡಿ]

ಉಡು$_2$, ಉಡ (ನಾ). ಹಲ್ಲಿಯ ಜಾತಿಗೆ ಸೇರಿದ ಒಂದು ದೊಡ್ಡ ಪ್ರಾಣಿ; ಗೋಧ: "ಉಡು – ವಸ್ತ್ರಪ್ರವೇಷ್ಟನೇ, ಮೃಗಭೇದೇ ಚ" (ಶಮಧಾ); "ಗೋಧಾ ಮುಸಲಿಕಾಖ್ಯಮೆನಲುಡುವೆನಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೪೮-೧೧); ಕುದುರೆ ನಾಯೊಟ್ಟೆಯುಮುಡುವುಂ ಪಾವುಮಿಲಿಯುಂ ಬೆರ್ಕು ಮೊಂತಿಯುಂ ಕಪ್ಪೆಯುಂ ಮುಂಗುರಿಯುಂ ಮೊದಲಾಗೊಡೆಯ ಸ್ಥಲಚರಂ ಗಳುಂ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೯೭-೫); ಉಡುವಿನ ನಾಲಗೆಯಂತಿರೆ ದೃಢವ್ರತಗೊಂ ದಲ್ಲದೆರಡು ನಾಲಗೆಯೊಳವೇ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೩-೨೭೧; ಉಡುವಿನ[ಪಾಠಾಂ ಉಡುಹಿನ] ನಾಲಗೆಯಂತೆ ಎರಡಾದರೆ ಕೂಡಲ ಸಂಗಯ್ಯ ಮೆಚ್ಚುವನೆ (ಬಸವ. ೧೦೨); ತುಂಬಿದ ಮನೆಗೆ ಉಡು ಸೇರಿದ ಹಾಗೆ (ಗಾದೆ). ಉಡ: "ನೋಡು ಪುಟ್ಟಾ, ನಾನು ಬಂದೆ; ಅಷ್ಟರಲ್ಲೇ ಒಂದು ಉಡ ನುಗ್ಗಿಬಿಡ್ತು ಈ ದೊಗರಿಗೆ . . ." (ಮಗಮಾಂ. ೩೭).

ಉಡದಹಿಡಿತ, ಉಡುವಹಿಡಿತ = ಉಡು ಹಿಡಿಯುವ ಹಿಡಿತ; ಭದ್ರವಾದ ಹಿಡಿತ: ಷಣ್ಮುಖನೂ ಅಷ್ಟಿಷ್ಟರವನಲ್ಲ ತುಂಬಾ ಹಟಮಾರಿ; ಉಡದ ಹಿಡಿತ ಅವನದು (ಭೂಮಿತಾ. ೪೨); ಅಮಮ ಈತನ ಛಲವೊ ಉಡುವ ಹಿಡಿತವೊ! ನೋಡ, ಮರಗುದುರೆಯಲಿ ಮರವ ಮರೆತು ಮಕ್ಕಳು ಕುದುರೆಯಾಡುವೊಲು ಕೆಲಸವಲ್ಲದೆ ನುಡಿಯನರಿಯಂ (ಹೆಬ್ಬೆರ. ೭-೨).

[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಮಲ. ಉಡುಮ್ಬು; ತುಳು. ಉಡು, ಒಡು, ಒಡ್ಡು; ಕೊಡ. ಉಡುಂಬಿ; ಕೋಲಾ. ಉಡುಗೈ; ತೆಲು. ಉಡು]

ಉಡು$_3$ (ನಾ). ಶಿರೀಷ ಪುಷ್ಪ. 'ಉಡುಮೊಗ' ಪರಾ.

[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಉಡು]

ಉಡು$_4$ (ನಾ). ೧. ನಕ್ಷತ್ರ; ಚಿಕ್ಕೆ; ತಾರಗೆ: "ಸಂದುದು ತಾರಗೆಯ ಜಿಲೆನಲಿಂದುಡುಸಂತತಿಗೆ ನಾಮಂ" (ಕವಿಕಂ. ೪೫); ಕಡಲ ತಡಿವಿಡಿ ದುಡುಗಡಣದೊಡೆಯನೊಡಲೊಡಕು ನಡನಡುಗಿ ಬಡಕರಿಸಿ ಮಿಡು ಮಿಡುಕಲು (ಹಡಕಾ. ೧-೨); ಪೊಸಗಂಧರ್ವ ಕಿನ್ನರಿಯರುಡುಗಳನು ಪೊಸಮುತ್ತೆಂದು ತಿವಿಯೆ ಕೈನೀಡುವರ್ (ರುಕ್ಮಾಂಗ. ೨-೬). ೨. ನೀರು.

[ಸಂ.]

ಉಡುಕೆ$_1$ (ನಾ). ಕುಂದುವಿಕೆ; ಕ್ಷಯವಾಗುವಿಕೆ: ಪಿಂಗದೆ ಬೆಳಗುವ ಗುಣಮದು ಪಿಂಗಲೊಡಂ ಜ್ಯೋತಿರಂಗ ಭೂಜಂಗಳ ತೇಜಂಗಳ್ ಮಸು ಳ್ದುವು ದಾನಗುಣಂಗಳ್ ಕಿಡೆ ತೇಜದುಡುಕಮೇಂ ಪಿರಿದಾಯ್ತೇ (ಆದಿಪು. ೬-೫೧); ಭಾವದೊಳ್ ಕಪ್ರತ್ಯಯಮುಂಟು -ಉಡುಕಂ, ನಡುಕಂ ಎಂಬಂತೆ (ಶಮದ. ೨೧೨ ಪ್ರಯೋ). [ಉಡುಗು$_1$ + -ಕ$_3$]

ಉಡುಕೆ$_2$ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಎಡವಲಗೆಜಿಯ ಮೊದ ಲೇರಿಯ ತೋಟಮುಂ ಯಾಜು ಸಲಗೆಗದ್ದೆಯುಂ ಉಡುಕರ ಮನೆಯ ಮುಂದಣ ಕೆಜಿಯ ಕೆಳಗಣ ಬೆದ್ದಲೆ ಕೊಳಗ ೧೦ ನಗರ ಜಿನಾಲಯದ ಬಡಗಣ ಕೇತಿಸೆಟ್ಟಿಯ ಕೇರಿ (ಎಕ. II, ೩೩೫-೫೪; 1195). [?]

ಉಡುಕರ (ನಾ). ನಕ್ಷತ್ರದ ಕಿರಣ: ಪುಸಿಯ ನೀಂ ಪುಸಿಗೈದು ದಿಟವ ಕಾಣ್ಬವೊಲೆಸಗೆ ಮುಸುಕ ತಳೆದಿಹನು ಪರಬೊಮ್ಮನೆನ್ನುವೊಡೆ ಒಸೆದೇತಕ ವನೀಯನೆಮಗೊಂದು ನಿಜಕುರುಹ ನಿಶೆಯೊಳುಡುಕರದವೊಲು? (ಮಂಕುಕ. ೩೯). [ಉಡು$_4$ + ಕರ$_3$]

ಉಡುಕಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ನೇರಮಾಡು; ನೆಟ್ಟಗೆ ಮಾಡು (ಕಿ). ೨. ಒತ್ತು; ಅದುಮು; ಬಿಗಿ (ಕಿ). ೩. ಹಿಡಿತದಲ್ಲಿಡು; ಹತೋ ಟೆಯಲ್ಲಿಡು (ಕಿ). ೪. ಕೋಟಲೆಗೊಳಿಸು; ಹಿಂಸಿಸು; ಕಾಡು (ಕಿ); "ತೊಡಗಿಸು; ಸಿಗಿಸು; ಸೇರಿಸು" (ಜಾನಕೋ. ೨೦).

[ಉಡುಕ್ಕು$_0$ + -ಇಸು$_3$]

ಉಡುಕ್ಕು$_1$ (ಕ್ರಿ). "ಕಚ್ಚು" (ತ್ರಿಪುವಿ. ಕೋಶ): ಕದಳೀದಳಮಂ ಕಡು ವೇಗದಿ ಕೊಯ್ಯಲ್ಕೆಂದು ನೀಡಿದಾ ಕರತಳಮಂ ಮದಮುಖದಹಿ ಪಿಡಿ ದುಡು[ಪಾಠಾಂ. ದಿಡಿ]ಕಲ್ ಮದನಾರಿಯ ಭಕ್ತನಣುಗನಿಳೆಯೊಳ್ ಕೆಡೆದಂ (ತ್ರಿಪುವಿ. ೮-೫೮).

[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಮುಡುಕ್ಕು = ರಭಸದಿಂದ ಕಚ್ಚು]

ಉಡುಕ್ಕು$_2$ (ನಾ). ಆಧಿಕ್ಯ; ಹೆಚ್ಚಳ (?): ಎನ್ನ ಚತುರಂಗಬಲಮನಿ ದನ್ನರರಾರಾಂಪನ್ನರೆಂಬ ನಿಮ್ಮರಸನ ಗರ್ವೋನ್ನತಿಯುಡುಕುಮನಿನಿ ಸಾನುನ್ನೋಡಿಂ ಧರ್ಮಯುದ್ಧಮಕ್ಕೆಮ ಬಟಿಯಂ (ಆದಿಪು. ೧೪-೧೦೩).

[?]

ಉಡುಕ್ಕು$_3$ (ನಾ). ಡಮರುವಿನಾಕಾರದ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಚರ್ಮ ವಾದ್ಯ: ಹಸ್ತಿವಾವುಜ ವೀಣೆ ಮದ್ದಳೆ ರಾವಣಹಸ್ತ ಕಿನ್ನರಿ ಜಂತ್ರವುಡುಕು ದುಸ್ತರ ಸ್ವರಮಂಡಲ ಮುಖ್ಯ ಸಕಲ ವಿದ್ಯಾಸ್ತ್ರೀಯರಿರ್ದರಿಕ್ಕೆಲದಿ (ಮೋಹತ. ೧೮-೪೬); ಕಡುಜಾಣೆ ರತಿಯ ನರ್ತಿಸಿ ಲಾಗತಿವಟ್ಟಗುಡುವ ಕಾಮನ ಕೆಯ್ಯ ಹೊನ್ನ ಉಡುಕಿನ ಮಧ್ಯಕಿಂದತಿಶಯಮಹ ಸಣ್ಣನಡು ವಿರಾಜಿಸುತಿರ್ದುದವಳ (ಮೋಹತ. ೨೩-೧೮); ಧಡಧಡಿಸಿ ಬಹ ಶತಾಂಗ ಗಳ ಕೋಳಾಹಳಗಳುಡುಕು ತಂಬಟ[ಪಾಠಾಂ. ಕೋಳಾಹಳದಿ ಗುಡುಗು ತಿಹ ಭಟ] ದುಂದುಭೀರವದಲೆಣ್ದೆಸೆಗೆಳೊಡನೆ ಶಬ್ದಬ್ರಹ್ಮಮಯವಾಗಿ ಕಂಗೊಳಿಸಿತುಗ್ಗಡಿಸಲೆಂತಪ್ಪುದೊ (ವೆಂಕಾರಾ. ೧-೨೦-೨೨). 'ಹುಡುಕ್ಕ' ಪರಾ. [< ಸಂ. ಹುಡುಕ್ಕ]

ಉಡುಕುವಾದ್ಯ (ನಾ). = ಉಡುಕ್ಕು$_3$: (ಸಾಧಾರಣ ಬಿರುದುಗಳು)– ಉಡುಕುವಾದ್ಯ, ಭೃಂಗಿ ನರ್ತನ, ದುಂದುಭಿ, ಭೇರಿ (ಗುರುದ. ೧೧).

[ಉಡುಕ್ಕು$_3$ + ವಾದ್ಯ]

ಉಡುಕುಳಿ (ನಾ). ೧. ಉಡಿಯುವುದೇ ಎಂದರೆ ಭಂಗಿಸುವುದೇ ಶೀಲವಾಗಿರುವವನು; ನಾಶಮಾಡುವವನು. ೨. ನೀಚ; ಹೀನ; ಕ್ಷುದ್ರ: ಉಡುಕುಳಿಗಳಂ ರಿಟಿಂ ಗಡ ದೈವಮಿಂದಿರ್ದ (ವೀರಕ. ೧೯೬) ; ಹರಿಗಿ ಸುರಪತಿ ಗಿಡಕಿ ಮೊದಲಾದುಡುಕುಳಿದೇವರನವೀಕರು ಮೊದಲಿಸಿದ ಭವಿಗಳನು (ವೀರೇಶ. ೧-೯) ; ಕೊಂಡೆಯ ಪುಂಜ ಹಂಭಟ್ಟ ರೊಳಗಾದ ಉಡುಕುಳ್ಗಳಾಕಾಂ. ಕದುಳಿ, ಉಡುಕುದಿ] ಗಳಾದ್ಯರೊಳ ಗಾದರಿಲು (ಸಿಂಗಿರಾ. ೧೪-೩).

[< ಉಡಿ + –ಕುಳ್ಳಿ]

ಉಡುಕೆ, ಉಡಿಕೆ, (ನಾ). ವಿಧವೆಯರು ನೂಡಾಕಿಕೊಳ್ಳುವ ಪುನ ರ್ವಿವಾಹ; ಕೂಡಿಕೆ ; ಕೂಡುವೆಳೆ : ಉಡುಕೆಯ ಕುರಿತು ನಾಲಿಗೆ ಯನ್ನೇ ಎತ್ತಿಸಕೊಡುವುದಿಲ್ಲ (ಗಂಗಾಗೌ. ೬೪). **ಉಡಿಕೆ** : ಮೊದಲು ಇಲ್ಲಿ ಶಿಕ್ಷಕಿಯಾಗಿ ಇದ್ದವಳು . . . ಗೌಡರ ಮಗನೊಂದಿಗೆ ಉಡಿಕೆಮಾಡಿ ಕೊಂಡದ್ದು ಪಾವಂದರಿಗೆ ಗೊತ್ತಿದ್ದ ವಿಷಯ (ಜಪಚೀ. ೫೯) ; ಹಿಂದೆ ವಿಧವೆಯೊಬ್ಬಳನ್ನು ಉಡಿಕೆ ಮಾಡಿಕೊಂಡಿದ್ದರಂತೆ (ಬೆಳಮ. ೨೬) ; ಉಡಿಕೆ ಗಂಡನಜ್ಜ, ಗುಳ್ಳನ್ನ ದೇವರಜ್ಜ (ಗಾಜ). 'ಉಡಿಕೆಗೆಂಡ', 'ಉಡಿಕೆಹೆಂಡತಿ' ಪರಾ.

ಉಡಿಕೆಮಾಡು = ಕೂಡುವಳೆಯಿಂದ ಮದುವೆಯಾಗು ; ವಿಧವೆ ಯನ್ನು ಹೆಂಡತಿಯನ್ನಾಗಿ ವರಿಸು (ಕ). ಉಡಿಕೆಯವಳು = ಉಡಿಕೆ ಮಾಡಿಕೊಂಡವಳು ; ಕೂಡುವಳೆಯಾದವಳು (ಕ).

[< ಉಡು + –ಕೆ]

ಉಡುಕ್ಕೆ 'ಉಡುಗೆ' ನೋ.

ಉಡುಗಣ (ನಾ). ನಕ್ಷತ್ರಗಳ ಸಮೂಹ; ತಾರೆಗೆಗಳ ಗುಂಪು: ನೀನು ಉಡುಗಣದ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಮೆರೆಯುವ ಚಂದ್ರಮಂಡಲದಂತೆ ವಿರಾ ಜಿಸುವಿ (ತೊಳಮು. ೨೬೨).

ಉಡುಗಣದೊಡೆಯ = ಚಂದ್ರ : ಉಡುಗಣದೊಡೆಯನ ನಗೆ ಇದ ಹೋಲ್ಮುದೆ ? ಈ ಬಗೆ ಜಲಜತೆ ಆದಳೆಲ್ಲಿ ? ನೋಡದ ಮಿಂಡನು ಕೋಲುದುಪೆಸಲೆ ? (ಮಾಂಡಿ. ೧೩). [ಉಡು + ಗಣ]

ಉಡುಗರೆ 'ಉಡುಗೊಜ್ಜೆ' ನೋ.

ಉಡುಗಜ್ಜೆ 'ಉಡುಗೊಜ್ಜೆ' ನೋ.

ಉಡುಗಿ[ಗೆ]ಗಳ್ಳೆ (ನಾ). ಉಡುಗೆಗಳನ್ನು ಕದಿಯುವವನು; ಬಟ್ಟೆ ಬರೆಗಳನ್ನು ಕದಿಯುವವನು; ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ : ಮಡುವಿನೊಳಗೆ ಇದ್ದ ಮಡದೆರೆ . . . ಮೂವನಕೊಂಡ ಉಡುಗಿ[ಗೆ]ಗಳ್ಳನ ಕೆಂಡ ಎಡೆಯೆಂಜ ಲುಂಡವನೆ (ಮೋಕ್ಷದೀ. ೬೧-೩) . [ಉಡುಗೆ + ಕಳ್ಳ]

ಉಡುಗಿಸು (ಕ್ರಿ). ತಗ್ಗಿಸು ; ಕಡಮೆಮಾಡು ; ಅಡಗಿಸು: ಸೀಮಾಧಿ ವಾದಿಂ ತದ್ಭೂಬಜರೆಕೋರ್ವೊರಂ ಪಳಂಚಲೆವೆಡೆಯೊಳ್ ಸೀಮೆಗಳ ತೊಡರನುಡುಗಿಸಿ ಸೀಮಂಕರನೆಂಬುದೊಂದು ಪೆಸರಂ ಪಡೆದಂ (ಅದಿಪು. ೬-೫೬) ; ಕೈತಕಜೆರಡೂಪಸುಡುಗಿಸಿ . . . ಪೂರ್ವ ಸ್ವರೂಪ ಮಂ ಕೈಕೊಂಡು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೫-೨೪೮) ; ಕರುಣಾಕರಂ ನರೋಧ್ಧಮನುಡು ಗಿಸಲ್ [ಪಾಠಾಂ. ನುಡಿಗೆಲ್] ಶಿವನೆ ಎಂದು ಸೌಂದರಲ್ಲಿ ಶಿವದಿಂ ತ್ತಿರೆ ಕರಂ (ಸಂಬಂ. ೧೫೫) ; ತಡೆದಪಕ್ಕತ್ಯಾಮ ಭಗವನ ಕಡುಹಣ ಸಹದೇವ ನಕುಲರನಡಗಿಸಿದನುಡುಗಿಸಿದನಾಟೋಪವನು ಪವನಜನ (ಕುವ್ಯಾಶ. ೬-೧೩) ; ಒರಸಿ ತಮನುಡುಗಿಸಿ ಖಳರಂ (ಅಪ್ರತಿ. ೬೮-೧೬). [ಉಡುಗು + –ಇಸು]

ಉಡುಗಿಸು (ಕ್ರಿ). ಗುಡಿಸುವಂತೆ ಮಾಡು : ಬೀರಿಯೊಳಾದ ಕಸವು ಮೊದಲಾದಮೆಧ್ಯಮೆಲ್ಲಪನುಡುಗಿಸಿ ಕಳೆಯಿಸಿದಿಂಬಲ್ಯಿಯಂ (ಜೀವನಂ. ೧೬೬-೨೯ ವ). [ಉಡುಗು + –ಇಸು]

ಉಡುಗು, (ಕ್ರಿ). ೧. ಸಂಕೋಚಹೊಂದು ; ಕಡಮೆಯಾಗು ; ಕುಗ್ಗು ; ತಗ್ಗು : "ಉಡುಗಂ – ಸಂಕೋಚನೇ" (ಕಮಧಾ) ; ತುದು ಪಾಕುಪಕಮನೆನೆ ನರಡೆಡೆನುಡೆಗಡೆ ತುಡೆ ದಿಶಾಳೆ ನಡುಗಿದುದು ಸುರು ಳ್ಳುಡುಗಿದುದು ವಿಯತ್ತಳಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೧-೧೫೨) ; ಏಗೆಟ್ಟಲ್ತೆನ್ನದೆ ಮನಮೋಗದಿಸದೆ ತೀರದಾಜಿನೆಂದುಡುಗದೆ ನಿರ್ವಿಗಂ ಚಿತ್ತದೊಳಗ ಖಿನ್ನಿಸಾಗದೆ ಕಾಂ ಮೂಜ್ಜುದನ್ನಮಾನಸಜಿಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೪-೫೯) ; ಇರ್ಪ ಭಕ್ತನ ಕೋಪದತ್ಯುಗ್ರಮಂ ಕಂಡು ಕುಪಿರ್ದುಗಲಿಂದುಧರ ನಾಜ್ಞೆಯಂ ಕೈಕೊಂದು (ತಿರುದೇ. ೨೩-೧೩) ; ಮನನೊಂದುಮತಿ ಯುಡುಗಿ ಧೃತಿಗೆಟ್ಟು ಮರವಟ್ಟು (ಹಜಕಾ. ೧೧-೨) . ೨. ಒಳಹೊಗು ; ಒಳಸೇರು ; ಅಡಗು : ನಾಳೆ ದಿನೇಶನಸ್ತದತ್ತುಡುಗದ ಮುನ್ನ ಸ್ಯೆಧವನಿರ್ಗುವಿಸೆ ಕೆಲ್ಲಲಿಸೆನೆಂ ಗಾಂದನಂದಿಬಿಡಸೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧೧-೧೨೨) ; ನಾ ಗೋಸಕಿನಾಥಪಲ್ಲಿಕ್ಕರ ಲಿಂಗದಲ್ಲಿಯ ಉಡುಗುವೆನು (ತುಜಾಗ. ೧೦-೪೫) ; ೩. ಸ್ತ್ರಬ್ಧವಾಗು ; ನಿಂತುಹೋಗು : ಕಡೆಪ ಮುಡುಗಿದಂಬುಧಿಯಂಬಲದಿನಡವಿ ಮೂಗುವಟ್ಟು ರ್ಮ ಮೆ ಬೇಱೆ ಯೊಳಾದ ಕಳಕಳಂ ಬಿಂಗುವಿಸಲ್ (ಕಾಪಂಭಾ. ೧೬೨). ೪. ಬಿಡು; ತ್ಯಜಿಸು : ಬಿಡದಬಲ್ಲ ಬಂಧುಜನದೊಬ್ಬುಡಿಯದ ಕಣ್ಣೀರ ಪೂರಮಾ ಪ್ರೇತಮನೊಗೆದಿಸದೆ ಸುಡುವುದು ಗಡಬಿನ್ನುಡುಗುವುದೀಕೋಕಮಂ ಸರೋಜದಳಾಕ್ಷೀ (ಪಂಪಭಾ. ೨-೨೪) ; ಟೋಳೀಂ ಮದವನುಡುಗಿದಂ ಗೌಳಿಗಳ್ಳಾದಿದಂ ಬರ್ಬ್ಬರರಾಜಂ ಗರ್ಬ್ಬಮಂ ತಾನುಳಿದನಗಿದನಂದ್ರಂ (ಸೌಇಇ. IX–i, ೧೧೮–೧೪ ; 1057) ; ತಡೆಯದೆ ವಿದ್ಯಗಳಿಂದಾಗಡೆ ತಗುಳಿಯ ನಿಜಪಯಂ ನೋಡಿಂಗಳನೊಪ್ಪಂಬಡೆದಿರ್ದ ಪಸಿಯ ಪುಲ್ಲಳ ನುಡುಗದೆ ತಾಂ ಪಡೆದು ಪಲವುಮಂ ತತ್‌ಕ್ಷಣದೊಳ್ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೫-೧೬೬). ೫. ಹಿಂದಕ್ಕೆ ತೆಗೆದುಕೊ; ಉಪಸಂಹಾರಮಾಡು : ತತ್ಕಮಳಕಾನನ ಕಂಟಳಲಂಗ್ಳ ಪಾದವಾದವೊಲುಡುಗುತ್ತುಮಾತ್ಮಕರಮಂ ರವಿ ಪೊರ್ದಿರದನಸ್ಸಲ್ಕಲಮಂ (ಪಂಪಭಾ. ೪-೪೬) ; ಉಡುಗಿಂ ಪಾದಮು ನಿಂದೆಯೊರ್ದಲ್ಕ ನಿಮಗಿಂತೀ ಕ್ಷುದ್ರನೊಳ್ ರೌದ್ರಮೇಂ(ನ್ಪ)ದಿಪು. ೫-೩೪) ; ಎಲೆ ಮಱು ಕುಂದಾ ಉಡುಗುಡುಗುಂ ವೈಷ್ಣವಾಸ್ತ್ರಮುಂ ಎನೆ ಖುನನ ವ್ಯಾಪಾರನಾ ಮ ಹಾ ಸ್ತ್ರ ಮುನು ಸಂ ಹರಿಸಿ (ಜಗನ. ೪-೫೩ ವ). ೬. ಮುಡಿಸು ; ಮುಡುರು ; ಕುಗ್ಗಿಸು ; ತಗ್ಗಿಸು : ಕೈಯುಂ ಕಾಲ್ಗಳು ಮನಮುಡುಗದೆ ನೀಡದೆ ಬಾಜ್ಞಾಶ್ಲೇಗಂ ಪಟ್ಟಬರ್ ಪಂಚಶಮಸ್ಕಾರಮಂ ಮನದೊಳೋದುತ್ತಿರಮೆಂದು ಕಲ್ಪಿಸಿ (ವರ್ಧಮಾಶಾ. ೨೬-೧೧) ; ಪಡೆಯ ಪೊಜೆ ಗೆಗದು ಶೇಷಂ ಪಿಡೆಗೆಳನುಡುಗುವುದುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೧-೬೦) ; ಆ ಸಿಂಗಂ ಮುಸ್ಸಿಪರ್ಪಂದಮಲ್ಲದೆ ಶಿಲಾತಳದ ಮೇಲೆ ಇಳಂಬಲ ಬಲ ಮುಮನುಡುಗಿಯದೊಡಂಗಿಸಿ (ಪಂಚತಂ. ೧೩೬-೧೧) ; ಮೌನದಿಂ ಮೈ ಯ್ಯುಡುಗಿ ನೊಂದೆಳೆತಬಿಕೆ ಬಿದ್ದ ವಾನರಕ್ಕಿಷ್ಟಕ್ಕರಂ ಕಂದಿತ್ತು ಚರಣದೊಳ್ ಸೂನುಗಳ್ ಪೊಡಮದಲ್ಕೆ (ಜೈಮಿಭಾ. ೩೧-೪೧).

ಉಡುಗುಡುಗುಂ (ದ್ವಿರುಕ್ತಿ) = ತಡೆ ತಡೆ: ಆಕರ್ಣಾಂತಂ ತೆಗೆ ನೆಜ್ದಾದ ಕರ್ಣಪಲ್ಲೆ ಬಗೆದೊಡಂಡುಗುಡುಗಿಲೀ ಭಕಳರ ಬಾಣಮನಾದ ವೀಕೆಕಿದುರದೆಡೆಗೆ ತುಡದೆ ತಲೆಗೆಯೆ ತುಡುವಾ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨-೧೯೪). ಉಡುಗಿಹೋಗು = ನಾಶವಾಗು ; ಕ್ಷಯಿಸು : ಆ ರರ್ಜನಿ ಳೇಲೆಯೇ ವೆಂಕಟಿರಮಣ ಅರ್ಧ ಜಂಘಾಬಲ ಉಡುಗಿಹೋಯಿತು (ಮೂಲಾಶಾ. ೧೬೭) ; ಮಾಸ್ತರರ ಇದ್ದ ಬಿದ್ದ ಧೈರ್ಯವೂ ಉಡುಗಿ ಹೋಯಿತು (ಮೂಲಾಶಾ. ೭೫) ; ಅವನ ಸತ್ವವೆಲ್ಲ ಉಡುಗಿಹೋಗುತ್ತಿದೆ (ಕಾತ್ಯಸ.ಗಾ).

[ದೇ. ಕಿ ತಮಿ. ಒಡುಙ್ಕು ; ಮಲ. ಒಡುಙ್ಙು ; ಒಡುಕ್ಕು ; ಒಡುಕ್ಕಂ= ಕೊನೆಗೊಳ್ಳು, ಸಾಯು; ತೆಲು. ಉಡುಕು, ಉಡುಗು, ಉಡುವು; ಕೋಲಾ. ಒಡಿಂಗ್]

ಉಡುಗ್ಚು (ಕ್ರಿ). ೧. (ಕಸವನ್ನು) ಗುಡಿಸು ; ಬಳೆ : ತಮ್ಮ ಪತ್ರದ ಜೋರ್ನಾಮೆಲ್ಲಮುಮನುಡುಗುತಂ (ಸಂಬಂದ. ೭–೯೦) ; ಕಸವನುಡುಗುವಾಗ . . . ಉಡುಗಿ ಪಿಪ್ಪೆಗೆ ಬಿಸುಟು (ಭೈರಣ. ೩೪೪) ; ವನಮೂಲಾ ಎಲ್ಲವನ್ನು ಉಡುಗಿ ಕಸವನ್ನು ಒಂದು ಮೂಲೆಯಲ್ಲಿ ಒಟ್ಟಿದಳು. (ಜಯಂತ. ೧೩೫). ೨. (ಕಾಳು ಕಡ್ಡಿಗಳನ್ನು) ಒಂದೆಡೆ ಕೂಡಿಸು ; ರಾಶಿಹಾಕು : ತೋಟಿ ಳಲಬಾಕಾಂತಂಗಳಪ್ಪಾಹಿಗಳಂ ಸ್ತಂಬಕೆಯಾದಿ ನಾನಾವಿಧ ಧಾನ್ಯಂಗಳಂ ಪದನೆಲಂಡುಡುಗುವ ಕಣಂ ಮಾಡುವೊಕ್ಕು ವಡಳು ಬಯ್ದುಡುವಕ್ಕುಮಾಡುವ . . . ತೆಜಸುಮನಜಿಯೆ ಪೇಜ್ಜು (ಅದಿಪು. ೬–೭೬ ವ) ; ಕೊಡಸ ತುಂಬಿದ ಹಾಲ ಕೆಡಿಸಿ ಉಡುಗಲೆನ್ನಳವೆ (ಬಸವ. ೨೪೭).

ಉಡುಗುಸಾರಕಕ್ಕೆ = ಗುಡಿಸುವುದು ಮತ್ತು ಸಾರಿಸುವುದು : ಕಸ – ಮುಸುರೆ, ಉಡುಗುಸಾರಣೆ, ಪಾತ್ರೆ ತೊಳೆಯುವುದು – ಇಂತಹ ಮನೆಗಿಲಸಗಳನ್ನೆಲ್ಲ ಮಾಡಿ . . . ಬಂದಳು (ಶಿಪ್ರಕ್ಷೆ. ೨೪೨).

[ದೇ. ॥ ತುಳು. ಅಡಿಪು ; ಕೊಡ. ಒಡಿಕ್, ಒಡಿಕ್ ; ತೆಲು. ಊಡುಚು, ಊರುಚು ; ಗೊಂಡಿ. ಊರ್ನಾನಾ]

ಉಡುಗ್ಚು (ನಾ). (ಕಸ) ಗುಡಿಸುವಿಕೆ ; ಬಳಿಯುವಿಕೆ.

[< ಉಡುಗ್ಚು]

ಉಡುಗ್ಚು (ನಾ). ಒಂದು ಗಿಡದ ಹೆಸರು : "ಮುಸಲಿಕ – ಉಡುಗು, ಕಾಡಸಾವೆ" (ಓಷಧಿ. ೧೨೬). [?]

ಉಡುಗುಣಿ (ನಾ). (ಉಳಿ). ಹೆಣ್ಣು ಮಕ್ಕಳ ಒಂದು ಆಭರಣ ; ಒಡ್ಯಾಣ : ರನ್ನದುಡುಗುಣಿ ಚಿನ್ನದ ಕೊಂಡಿ ಹೊನ್ನಿನ ಡಾಬಾ ಇಟ್ಟದಲ (ಮಲ್ಲಿಗೆ. ೭೬) ; ಕಾಡಿ ಜವುಜಾಪ್ಕೊತ್ತಿ ಕಂಬಳಿಯ ಕೆರಿಯೊತ್ತಿ ಅಂಗುರುಡುಗೂರ್ಗುಣಿ ಪಡೆಯೊತ್ತಿ ಸತಿಯಳ ಮುರುವೆತ್ತಿ ನಿದ್ದಿ ಬಾರದ (ಗರಡಿ. ೬೯). [ಉಡು ? + ಗುಣಿ ?]

ಉಡುಗೆ, ಉಡಿಕ್ಕೆ, ಉಡಿಗೆ, ಉಡುಕ್ಕೆ (ನಾ). ಉಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುವ ಬಟ್ಟೆ ; ಧರಿಸುವ ವಸ್ತ್ರ : "ಸಾಜಿಗೆ (ಜಾಜಿಗೆ)—ಉಡುಗೆ" (ಕಪಡ. ಪಂ. ೧) ; ಪಿಡಿದ ಜವನಿಕೆಯ ಮಜ್ಜಿಯೊಳ್ ತೊಡವುಮನುಡುಗೆಯುಂ ಮಡಂಗದಿಂ ಪಿಂಗಿಸಿ ಮುಂ ಬಡಗನೊಗದಿಂದಿದೆ ಮೂಜಗದೊಡೆಯಂ ಕುಳ್ಳಿರ್ದನೆಸೆಯೆ ಸುಸ್ಥಾನದಿಂ (ವರ್ಧಪು. ೧೫–೬) ; ಕಪಿಯಂಲಿಕ್ಕಿದ ಬಳಪದೋಲೆ ಹಳದಿಯ ಉಡುಗೆ ಸವೆಯದೊಡಂದವ ಕೊಳಲು ಮೈಯ ತವರದ ಕೊಡಿಗೆ ಎನೆವುಕಿರೆ ಬಂದು ಮಹನುತೆಯ ಗೋವಳವಲ್ಲಿ . . . ಬಸವಂಗೆ ಬಿಸ್ಸೆಸಿದಂ (ಬ ಸರ. ೯–೧೦೧) ; ತೆಳುದೊಗಲ ನಿಡುಸೋಗೆಯುಡುಗೆಯವಳಿಗಳ . . . ಕೊಡಗೂಸು ಪೂತಕನಿಳರವೊಪ್ಪಿದವು (ಕುನ್ಮಾಭ. ೫–೬೪). **ಉಡಿಕ್ಕೆ** : ಬಜ್ಜರ ಬಗ್ಗದೊಪಲುಡಿಕೆಗೆ ರಂಜಿಸುವಚ್ಚ ಕಜ್ಜೆಗೊರಲ . . . ರಕ್ಷಿಸಕ್ಕಲೊಳಿಮ್ಮುವ (ಮದಪು. ೧–೩) ; ಇವರ ಉಡಿಕೆತೊಡಿಕೆ ಆಚಾರವಿಚಾರಂಗಳ್ವಲ್ಲ ಬಹುತರವಾಗಿ ಚಿತ್ರಕಾವರನಂತೆ (ಕಥಾಗ. ೭೯). **ಉಡಿಗೆ** : "ಮತ್ತಾವುದಿಗೆ ಪರಧಾನವಿಂತಂಗಿರಯಮೆಯ ನಿಕ್ಕು" (ಮಂಗಲ. ೧೧೧–೭೯) ; ನಡುವಿಂಗಕಿತಾಢದುಡಿಗೆ . . . ಸೊಗಯಿಸುತ್ತು ಪಂಕಜಮುಖಿಯೊರ್ವಳ್ (೧೦೪. ೩–೨೨) ; ಏಸಲ್ವಲರುಟ್ಟುಡಿಗೆಗಳನು ಪಿಡಿದೊದವಳಿನವಪರಿಯಾವುದೆಂದಳಕಿ (ಹ ಜ ಕಾ. ೪–೪೯) ; ಅಳ್ಳರಂಗಳಮೋದುವನುಕ್ರಮಂ ಕಡಲುಡಿಗೆ [ಪಾಠಾಂ. ಕಡಲುಜಡೆ] ಯಾದ ಪೊಡವಿಯೊಳ್ ಪ್ರಸಿದ್ಧಂ (ಕಮಪು. ೪ ವ್ಯತ್ಯ) ; ಉಡಿಗೆಯನುಡ ಕಲಿತನು ರತ್ನಖಚಿತದ ತೊಡಿಗೆಯ ತೊಡಲೊಡಂಬಟ್ಟ (ತೋ ಪ ತ. ೧೬–೬೭). **ಉಡುಕ್ಕೆ** : ಬಿಡುಮುತ್ತಿನ ಪೇಲ್ದಂಗಳ ತಡೆಯದೆ ಕರ್ಪುರದ ಪಿರಿಯ ಮಲಿವಗಳಂ ತಂದಿರು ಮಾಡಿಳಂದಾರದ ಪುಡಿಕೆಗಳಂ ಮಂಗಳಕ್ಕೆ ತಕ್ಕುದುಡಿಗಂ (ಸುಳುಮ. ೧೦–೯೧).

ಉಡುಗಿತೊಡಿಗೆ, ಉಡುಗಿತುಡುಗೆ = ಉಡುವ ಬಟ್ಟೆ ಮತ್ತು ತೊಡುವ ಆಭರಣ ; ವಸ್ತ್ರಾಭರಣ : ಆಟಪಾಠಗಳಲ್ಲಿ, ಉಡುಗಿತೊಡಿಗೆಗಳಲ್ಲಿ ಈತನಿಗೂ ಇತರರಿಗೂ ಯಾವ ಭೇದಭಾವನೆ ಇರುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ (ಸಸ್ಯಕ. ೯೪) ; "ಪರದೇಶದ ಭಯವು ಭಾಷೆಯು ಉಡುಗೆತೊಡುಗೆಗಳು ಆಚಾರವಿಚಾರಗಳು ಮತವು ನಾಡುಗಳಿಗಳು ವಿದ್ಯಾಕ್ರಮವು ಎಲ್ಲಿ ನೆಲೆಗೊಂಡಾಳುತ್ತಿರುವುದೋ ಆ ನಿರ್ಜಾಗೃತೇತಿಯಂಗಿಗೆ ಸ್ವತಂತ್ರತೆಯೆಂಬುದು ಅಪವಾದ ವಿಡಂಬನ ಹೃತ್ಕಂತಾಪಗಳ ಸ್ವರೂಪವು ಮಾತ್ರ . . ." ಎಂದು ಭಾಷಣ ಮಾಡಿ (ಸಂಸಚ. ೧೩೧).

[ಉಡು + –ಗೆ. / ತಮಿ. ಉಡುಕ್ಕೈ]

ಉಡುಗೆರೆ 'ಉಡುಗೊಜ್ಜೆ' ನೋ.

ಉಡುಗೂರೆ 'ಉಡುಗೊಜ್ಜೆ' ನೋ.

ಉಡುಗೊಜ್ಜೆ, ಉಡುಗರೆ, ಉಡುಗಜ್ಜೆ, ಉಡುಗೆರೆ, ಉಡುಗೂರೆ (ನಾ). ಮದುವೆ ಮುಂತಾದ ವಿಶೇಷ ಸಂದರ್ಭಗಳಲ್ಲಿ ನೆಂಟರಿಷ್ಟರಿಗೆ ಕಾಣಿಕೆಯಾಗಿ ಪ್ರೀತಿಯಿಂದ ಕೊಡುವ ಬಟ್ಟೆಬರೆ ಮುಂತಾದುವು ; ಪ್ರೀತಿಯಿಂದ ಕೊಡುವ ಬಹುಮಾನ, —ಬಳುವಳಿ : "ಪಸಾಯಮುಮನೆಲಲುಡುಗೊಜ್ಜೆ" (ಕವಿಕಂ. ೧೫೧) ; ಶ್ರೀ ವಿಜಯಂ ಸುತಾರೆಯೊಳ್ ನೆರೆದಿಂಬಲಿಳಿಸುಳಂಕಾಬಾರಸಾರನನೇಕ ಪಸದನ ದುಡುಗೊಜ್ಜೆ ಸಹಿತಂ ಳಳಿದೆ (ಕಾಂತಿ. ೬–೩೩ ವ) ; ಆತನ ಸಮಸ್ತವಿತ್ತಂ ನಿನ್ನದೆಲೆ ಬಸವ ಎಂದು ಪಟ್ಟಾವಳಿಯನಿಲ್ಲಿ ಉಡುಗೊಜ್ಜೆಯಿತ್ತು (ಬಸರ. ೫–೧೭೧) ; ಮೆಚ್ಚಿ ಕೊಟ್ಟಪಣ ತಂದ ದೂತರಿಗುಡುಗೊಜ್ಜೆಯಂ (ಕಾಂತೀಶ. ೬–೨೦) ; ಬರೆದವೋಲಿಗಳಲಿಳೆ ಭೂಮಿಶ್ವರರಿಗುಡುಗೊಜ್ಜೆ ಸಹಿತ ದೂತರ ಕರ ಹರದುಕ್ಕುತ್ತ . . . ಪೃಥ್ವಿಮಂಗಳಿಗೆ (ಕುನ್ಮಾಳ. ೧೧–೧೫) ; ತೋರ ಹಸ್ತದೊಳುಡುಗೊಜ್ಜೆಯಿತ್ತನು (ಧರಪು. ೨–೯೮). **ಉಡುಗರೆ**: ಪ್ರಕಿತಿಪಟ್ಟಗಳು ಆವ ದೇಸಕ್ಕೆ ಬಂದರೆಯೂ ಕೊಡದಣ ವೀಳೆಯ ಉಡುಗರೆ ಪಡ × × × ಯಪ್ಪ ಕೊಟ್ಟು (ಎಳ. XII, ಶಿಕಾ. ೭೬–೯ ; 1379) ; ಹೆಜ್ಜುಂಕೆದ ವರ್ತನೆಯ ಉಡುಗರೆಯನು ಪೂರ್ವ ಮರಿಯಾದೆಯ ಆಚಂದ್ರಾರ್ಕಸ್ಥಾಯಿಯಾಗಿ (ಎಳ. IX, ಬೆಂಗಳೂ. ೯–೧೯ ; 1440) ; ಬಲಂಗಳಿಗೆ ಉಡುಗರೆಯನ್ನು ಕೊಟ್ಟು (ಕುನಾ. ೮). **ಉಡುಗೆಜ್ಜೆ** : ಅರಿವ್ ಮಜ್ಜನಂಳಿನಲ್ಲಿಗೆ ಪೋಗಿ ಉಡುಗಜ್ಜೆಯ ಮನೋಲೆಯ ಮಂಮುಂದಿಟ್ಟು ಪೊಡಮಡಿ (ಭೂವಾಲ. ೬೧). **ಉಡುಗೆರೆ** : ಭೂಸುರಾತಿ ಸದ್ಗಜನಂಗಳಗಂ ಉಡುಗರೆ ಉತ್ಸವಾದಿ ಆಶೀಳ ಸನ್ಮಾನಂ ಮಾಡಿ ಕಳುಹಿಸಿದನ್ (ಸೌಗಂ ಧಿ. ೧೩೪–೨) ; ಹಬ್ಬದುಡುಗೆರೆಗಳನು ತಂದು ನಮ್ಮಯ ಮನೆಗತ್ತಿಗೆ ಬಂದು ಅತ್ತಾಮಗಂವಲ್ಲಿ ಹುಡಿಯಂ ಕೀಳುವಳಾಳೆಗೆ ಪೇಳಂದು (೧೯೦. ೧೪–೬೧). **ಉಡುಗೊರೆ** : ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಪಾಂಡವರಿಗೆ ಮದುವೆಯ ಉಡುಗೊರೆಯಾಗಿ ಮುತ್ತುರತ್ನ ಕೆತ್ತಿದ ಆಭರಣಗಳನ್ನೂ . . . ಳಳಹಿಸಿಕೊಟ್ಟನು (ವಚಭಾ. ೬೧) ; ದೇಶದ ಪ್ರಜೆಗಳಿಗೆಲ್ಲ ಮಾನ ಮರ್ಯಾದೆಗಳನ್ನು ಮಾಡಿಸಿ, ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಉಡುಗೊರೆಗಳನ್ನು ಕೊಟ್ಟನು (ಪಂಚಾಮೃ. ೭೧). [ಉಡು,+ ಕೊಜ್ಜೆ. / ತುಳು. ಉಡಿಗೆರೆ, ಉಡುಗೆರೆ]

ಉಡುಗೊಜ್ಜಿದರ್ (ಕ್ರಿ). ಉಡುಗೊರೆಯನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಬಾ: ಭಾವ ವಿಜಯಂಗೆಯಿರಿಲ್ಲಿ ಈ ದೇವತೆಯು ಮೈವೆಚಿದಳುಡಗೆಗೆ ಏವುದುಡುಗೊಜ್ಜಿದಂಬುದೀ ಚಿತ್ತಲೆಯೆಯಿದನುಡಲಿ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೧೧–೬).

[ಉಡುಗೊಜ್ಜೆ + ತರ್]

ಉಡುಗೊಜ್ಜೊಯಾ (ಕ್ರಿ). ಉಡುಗೊರೆಯನ್ನು ಕೊಡು : ಉತ್ತರದಿಗೂರಿಲೆಯುಡುಗೊಜ್ಜೆಯತ್ತು ದೂತರ ಕಳುಹು (ಕುನ್ಮಾಸ. ೨–೫೨) ; ಉಡುಗೊಜ್ಜೆಯತ್ತು ಸಂತಸದಿಂದೆ ಏಳ್ಕೊಂಡು (ವೇಣಭಾ. ೧೬–೫೬).

[ಉಡುಗೊಜ್ಜೆ + ಈ]

ಉಡುಗೋಲು (ನಾ). ಉಡುಗುವ ಕೋಲು; ಕಸಪೊರಕೆ: "ಅಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲಿಯಾದರೂ ಉಡುಗೋಲು ಬಿದ್ದಿರಬಹುದು ಹುಡುಕಿಕೊಂಡು ಬಾ!" (ಮಣ್ಣಿನ ಮಒ). [ಉಡುಗು + ಕೋಲು (< ಕೋಲ್)].

ಉಡುಚು (ನಾ). ತೊಡೆವಾಳ್: "ಒದ್ದೆಯ ಹುಣ್ಣಾ" (ಜಾನಕೋ. ಗ್ರಾ); "ವೇಷದ ಗ್ರಂಥಿಗಳಿಂದ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ (ಮು. ಕಂಕುಳಲ್ಲಿಯೂ ತೊಡೆಯ ಸಂದಿಯಲ್ಲಿಯೂ) ಏಳುವ ಗೆಡ್ಡೆ; ತೊಡೆವಾಳ; ಉಡುಜು" (Bubo. ಇಂಆಸ); ಹಕ್ಕೆಗಿನೆ ತೆರಿಬಲ್ಲದೊಸರುವ ಭಗಂದರಗಳುಂಟುಮಾಡುವ ಕಿರಿಯ ಸೊಸೆಗಡಿಸಿದರು (ಮಲ್ಲಣ. ೧೧–೨೫). [ಉಡ್ಡಿ ? ಪರಾ.

[< ಉಡ್ಡಿ + –ಚು ?]

ಉಡುತ (ನಾ). ಉಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುವಿಕೆ (೫). [ಉಡು + –ತ].

ಉಡುತಡಿ (ನಾ). ನಕ್ಷತ್ರಗಳ ಸಮೂಹ: ಕೊಳನಂ ಗಗನಂ ನೀರ್ಗಳ್ ನಿರಂತರಿಸಿ ನಕ್ಷತ್ರಮೆಲ್ಲಂಗಳ ದೆಳ್ಳಿಸೆ (ಅಜಪು. ೬-೪೪).

[ಉಡು + ತಡಿ]

ಉಡುತೆ (ನಾ). ಅಳಲು; ಇಂಜಿಕೆ (೫).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಉಲುತ್ತ್ತಿ; ತೆಲು. ಉಜಿತ, ಉಡುತ]

ಉಡುತೊವಲ್ (ನಾ). ಉಡುವಿನ ಚರ್ಮದ್ ಬಿಗಿವಿದಿದ ದಿಲ್ಲ ಕಯ್ಯರ್ ಬಿಗಿದುಡುತೊವಲಿಂದೆ ಪುದಿದ ಕಯ್ದೊಳಕ್ಕುಳ್ ಪೊಸಂದ. ೧-೬೫).

[ಉಡು + ತೊವಲ್]

ಉಡುದಾರ 'ಉಡಿದಾರ' ನೋ.

ಉಡುನಾಥ (ನಾ). ನಕ್ಷತ್ರಗಳ ಒಡೆಯ; ಚಂದ್ರ: ಉಡುನಾಥಂ ಪಾಶಗ್ರಹದೊಡನಿರ್ದಿರದಿಯಂತ್ಯ ಸಪ್ತಮಾಪ್ತಮದೊಳ್ ನಿಂ ದೊಡೆ ಸೌಮ್ಯರ್ ಕೇಂದ್ರದೋರೆರೊಡಗದರ್ ಕಾಣದೊಡೆ ಕಾಣರಾ ಬಾಲಕನಂ (ಜಾತಕ. ೬-೪೭). [ಉಡು + ನಾಥ]

ಉಡುಪ್ಪ, ಉಡುಹ್ಕ (ನಾ). ೧. ಅಂಗಹೀನ; ಕೈಕಾಲುಗಳಿಲ್ಲದವನು: ವರು ಣಾ ಯ ಬಾಯ್ದುಜರೀಗೆ ತರುಣಿಯ ಬಾಯ್ದುಜಿಯ ಬೆಲ್ವನೆಂದೀ ಬೆಲ್ವಂ ನೆರೆದೀಕನುಡುಪಾನದಂ ಪರಿಕಿಸುವಂದದಮರರೊಳಗೆ ಕುಂಬರುಮೊಳರೇ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೩-೧೩೦). **ಉಡುಹ್ಕ** : ೨. (ಆಲಂ) ಶ ಕ್ತಿ ಗುಂ ದಿ ದ ವ ನು: ಮುಡಿಯ ಫಲವೆನಿನ್ನು ಸಾರಥಿ ಮಡಿದ ನಿನ್ನಿನ ಬವರದಲಿ ನಾನುಡುಹ [ಪಾಠಾಂ. ತಾಮುಡುಹ] ನಾದೆನು ಶಿವ ಶಿವಾ (ಕುವ್ಯಾಂ. ೫-೨೪). [ಉಡು (< ಉಡಿ) + –ಪ್ಪ]

ಉಡುಪ್ಪೆ (ನಾ). ೧. = ಉಡುನಾಥ: ಉಡುಪ ವಿರಹ ದುಸ್ಸಹವಾಸರಂಗಳಂ ಕಳಪಲ್ಕೆ ಕುಮುದಿಧಿಯರ್ಪ ತಾಣಂ (ಕಾಡಅಬು. ೨೧೮) ; ಉಡುಪ ತನ್ನ ಕಳೆಯ ತಾ ಕಾಣಿಕೊಂಬಂತೆ ಸೂರ್ಯ ತನ್ನ ಬೆಳಗ ತಾನೆಲ್ಲಿಪುವಂತೆ (ಪೋಮಾ. ೯-೩೧). ೩. ತೆಪ್ಪ; ದೋಣಿ: ಉಡುಪಮಂ ತರುಸುನದಿಯಂತಶಿಸಲೇಳ್ಕುಮೆಂಬೊಡೆಯ ನೀಮಂಗೈದನೆ ಹಸಾದಮೆನುತ್ತ ನಡದು (ತೀಕಾರಾ. ೩-೧೬-೩೩); ದಕ್ಷಣ ತಟಿಂ ಮುಟ್ಟಲಾ ಉಡುಪದಿಂದಿಧಿಯ ಯ ಮು ನಾ ವ ನಂ ಬೊ ಕ್ಕರ (ತ್ರಿಕಾಮಾ. ೧೩೯–೬೯೯). ೩. ಹಾವು; ಸರ್ಪ. ೪. ವಾತಶಪಕ್ಷಿ. ೫. ವರುಣ. ೬. (ಮುಖ್ಯವಾಗಿ) ಜ್ಯೋತಿಷ್ಯವನ್ನು ಬಲ್ಲ ಒಂದುಗುಂಪಿನ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರ ಹೆಸರು (ಕರಾ): ಬಾಜಂಗ ಉಡುಪರ ಮೊಮಗ ಪಾಸುದೇವ ಉಡುಪನ ಕಯ್ಯಲು (ಸೌಇಇ. IX-ii, ೫೧೬-೪ ; ೧೨೨೬) ; ಕೇಶವ ಉಡುಪನ ಸಾಗುಮು ೫‖ ೦ (ಎಕ. VIII, ೬೯ಶಿಗ. ೧೪೦–೪೧ ; ೧೪೮೭) ; "ಉಗರ ಸುಧಾಕರಂ ತರಣಿ ಜಾತಕಿಯುಂತುಡುಪಾಪ್ತಯಂ" (ವಾಪಾಗ. ೭೩). [ಸಂ.]

ಉಡುಪಖಂಡ (ನಾ). ಚಂದ್ರನ ಅಂಶ; ಚಂದ್ರಕಲೆ: 'ಉಡುಪ ಖಂಡಶಿಖಂಡ' ಪರಾ. [ಉಡುಪ್ಪ + ಖಂಡ]

ಉಡುಪಖಂಡಶಿಖಂಡ (ನಾ). ಚಂದ್ರಕಲೆಯೆನ್ನು ತಲೆಯಲ್ಲಿ ಧರಿಸಿದವನು; ಶಿವ: ವಿಶ್ವವಲ್ಲಭನುಡುಪಖಂಡಶಿಖಂಡಮೊರ್ಬನೆಯೆಂದು ಸುರಲೊಲ್ಲ (ಬಸವ. ೫೭–೨೬). [ಉಡುಪಖಂಡ + ಶಿಖಂಡ]

ಉಡುಪತಿ (ನಾ). = ಉಡುನಾಥ: ಜಡಿಗಳಂ ಕಪ್ಪಿಸವ ಪೊಸಕುಂತಳಂ ಮಾಡಿ ಉಡುಪತಿ ಸುರಾಸಗೆಗಳಂ ತಂದಿದ ಪೂಮಾಡಿ (ಇಕರ. ೩೧–೧೪).

[ಉಡು + ಪತ್ತಿ]

ಉಡುಪತಿಜೂಟ (ನಾ). ಚಂದ್ರನನ್ನು ಜಡೆಯಲ್ಲಿ ಹೊಂದಿರುವವನು; ಶಿವ: ಮೀಟಕನ್ಮದ ಕರ್ಷಸುಡುಪತಿಜೂಟನಪ್ಪದಕ್ಕೆ ದೃಷ್ಟದ ಪಾಟಯಲ್ಲಾ (ಬಸವ. ೫೪–೧೬). [ಉಡುಪತಿ + ಜೂಟ]

ಉಡುಪತಿಶುತ (ನಾ). ಚಂದ್ರನ ಮಗ; ಬುಧ: ಕುಂಭದೊಳುಡುಪತಿ ಸುತನುಂ ಕುಂಭೇಂದ್ರಾದಿಯೊಳೆ ನೆಲಸಿ ಬೆಳೆಗುಂ ಗ್ರೀಷ್ಮಂ (ಜಬ್ಬಲಿ. ೪–೧೪೦). [ಉಡುಪತಿ + ಸುತ]

ಉಡುಪಪಥ (ನಾ). ನಕ್ಷತ್ರಮಾರ್ಗ; ಆಕಾಶ: ಪೊಣ್ಮಿದುವಾಯುಡುಪಥಂಗಳಾವರಿಸಿಕ್ಕಂ (ಏಷ್ಟುತಿ. ೧–೧೧೦).

[ಸಂ. ಉಡುಪಥ (ಉಡು + ಪಥಿನ್ + –)]

ಉಡುಪಮುಖಿ (ನಾ). ಚಂದ್ರನಂತೆ ಮುಖವುಳ್ಳವಳು: ಸುನನ ಬಯಸುಶಕ್ತಿಪರ ಉಡುಪಮುಖಿ ರುದ್ರಾಣಿ (ನಸನೀಲ. ೩೩–೪೬).

[ಸಂ. ಉಡುಪಮುಖೀ (ಉಡುಪ + ಮುಖ + –)]

ಉಡುಪು (ನಾ). ಉಡುವ ಬಟ್ಟೆ ಮೊದಲಾದುವು; ಉಡಿಗೆ: ಕೂಡಲೆ ಜ್ಞಾನಾಂಬೆ ತನ್ನ ಕೋಣೆಗೆ ಗಂಡಸಿನ ಉಡುವ ಧರಿಸಿಕೊಂಡು ಬಂದಳು (ಪ್ರಕಾಶ. ೨೮) ; ಅವರ ಉಡುಪಿನಲ್ಲಿ ಒಂದು ಸಣ್ಣ ಕೆಂಪೆಂದು ಹೇಳಲಾಗದ, ಪೈ ಮುಚ್ಚದಂತಹ ಬಟ್ಟೆಯಿದ್ದಿತು (ಪಾಣಿ. ೯೭).

[ಉಡು + –ಪು / ತಮಿ. ಮಲ. ಉಡುಪ್ಪು; ತೆಲು. ಉಡುಪು]

ಉಡುಪುಗಾರ (ನಾ). ಉಡುಪನ್ನು ಮಾಡುವವನು.

[ಉಡುಪು + –ಕಾರ (< –ಕಾಱ)]

ಉಡುಪುತೊಡಪು (ನಾ). ಉಡಿಗೆ ಮತ್ತು ತೊಡಿಗೆ: ಆ ಮುದುಕನ ಉಡುವ ತೊಡವ ನೋಡಿದರೆ ಆವರೂ ಎಲ್ಲಿಯೂ ಕಣ್ಣಾಕೋಲಿಕ್ಕೆಯೆ ಹೋಪಬಾರ ಅಂತ ಕಾಣಿಸದ (ಅಕ್ಷಮೇ. ೬). [ಉಡುಪು + ತೊಡಪು]

ಉಡುಪೆಂಗಿಬೆಂಗಿಚೆ (ನಾ). ಬತ್ತಿದ ಹೊಂದ; ಸಣ್ಣಕೊಳ: ಕರಗಿ ಪಂದ ಸರಿಯ ಶರಧಿಗಳುಡುಪೆಂಗಿಬೆಂಗಿಚೆ ಸರಿಯೆ (ಮೋಸಾ. ೪–೬೪).

[< ಉಡುಗು + –ಬೆಂಚೆ ?]

ಉಡುಬೆ 'ಉಡುವೆ' ನೋ.

ಉಡುಮಾರ್ಗ (ನಾ). = ಉಡುಪಥ: ಮೃಡನುಂ . . . ಉಡುಮಾರ್ಗಂ ಬಿಡದೆಯ್ದುದಂ ನಿಜಾವಾಸಕ್ಕಾಗಿಳಾನಂದದಿಂ (ದಿವ್ಯಸೂ. ೬–೧೫೫).

[ಉಡು + ಮಾರ್ಗ]

ಉಡುಮೊಗ, ಉಡಮೊಗ (ನಾ). ಶಿರೀಷದ ಹೂವಿನಂತೆ ಕೋಮಲ ವಾಗಿರುವ ಮುಖ (?): ಪಿಡುಬೆನ್, ಉಡುಮೊಗಂ (ಪಾಠಾಂ. ಉಡು ಮೊಲಂ) (ಭಾಷಾಭಿ. ೩೦೦ ಅಡಾ); ಬಂದರ್ ನಗೆಮೊಗದುಡುಮೊಗದ ಮುದ್ದು ಮೊಗದಂಗನೆಯರ್ (ಜಗನ. ೪–೧೦೩). **ಉಡುಮೊಗ**: ಉಡಮೊಗನೆಂಬ ಚಾವರೆಯ ಪ್ರಕೃಷ್ಟಸಖ್ಯ ಮಜ್ಜದುಂಬಿ ಪಾಯ್ದೊಡಂ ಬಡನೊಳಕೊಂಡು ಕಣ್ಮಲರ ಬೆಳ್ಳುಗಳಾಲಿಯ ಕಲ್ಪಿಸೊಳ್ ಪೊದಬ್ಬಿಂಡ ನೊಡನೊಡುವಟ್ಟಿನಗೆ ಸಂತಸವುಂ ಮಜ್ಜುಳಕ್ಕೆ ಮಾತ್ಸೊಡೀ ನಡಿಗಿಡ ಸತ್ವಮಂ ತಮಮುಮವುಂ ಕಡೆಗಣ್ಣೊಳ್ ಕಂಡೆನೊಪಳಾ (ಸಂಪಭಾ. ೪–೭೪). [ಉಡು + ಮೊಗ]

ಉಡುರಾಜ (ನಾ). ಚಂದ್ರ: ಉಡುರಾಜಂ ಕಳಗುಂದಿ ಪೆರ್ಚದಿಹನೇ (ಸೋಮೇಶ. ೩೫). [ಉಡು + ರಾಜ]

ಉಡುರಾಜಧರ (ನಾ). ಚಂದ್ರನನ್ನು ಧರಿಸಿದವನು; ಶಿವ: ಉಡು ರಾಜಧರನೊಲಿದು ಸತಿಪತಿಗೀರ್ವರಿಗು ಬಿಡದೆ ಕೈಲಾಸಕ್ಕೆ ಕೊಂಡೊಯ್ದ (ಪ್ರಾಕೃತ. ೮-೯೯). [ಸಂ.]

ಉಡುರಾಜಾಸನೆ (ನಾ). ಚಂದ್ರನಂತೆ ಮುಖವುಳ್ಳವಳು: ಉಡುರಾ ಜಾಸನೆ ರಾಜಕೇಸರನೊವರ್ಳ್ ಕೂರ್ಮಯಿಂ ನೋಡಿದಳ್ (ರಾಜಕೇ. ೬-೧೩). [ಸಂ. ಉಡುರಾಜಾಸನ (ಉಡುರಾಜ + ಆಸನ + –)]

ಉಡುರು (ನಾ). (ಗೂಳಿಯ) ಗುಟುರು: "ಉಡುರು – ಡುರುಕಿ" (ಜಾತಕಕೋ. ೨೦).

ಉಡುರುಹಾಕು = ಗುಟುರುಹಾಕು. [?]

ಉಡುವರ (ನಾ). ಚಂದ್ರ: ಉಡುವರಂ ಹಿಮವುಡುಗಿದಡೆ ರವಿ ಪಡುವ ಲುದಯಂಗೆಯ್ವುದಂ (ಜಿನಪ. ೧೧-೧೩); ಉಡುವರಂ ದಕ್ಷ ಸುತೆಯರ ಮದುವೆಯಾಗಿ ಬರ್ದಿಡೆಯೊಳ್ (ಭಾಷೋ. ೧-೨೫). [ಉಡು + ವರ್]

ಉಡುವಲಿ (ನಾ). = ಉಡುಗೊಜ್ಜೆ: ಇಂತು ಮದುವೆ ಮಾಡಿಯುದು ವಲಿಯನು ಕೊಟ್ಟು ಕೊಂತಿ ಮಾದ್ರಿಯರುರು ಳಕುಹೆ (ಕೇದಿಪು. ೬-೯).

[ಉಡು + ವಲ್ಲಿ (< ಪಜ್ಜಿ)]

ಉಡುವಸನ (ನಾ). ಉಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುವ ಬಟ್ಟೆ: ಉಡುವಸನಂಗಳು ತೋಯ್ದು ಕೆಂಬಣ್ಣಕಿಮ್ಮುದಿ ರು ಚಿ ದೋ ಱು ತ ಲಿ ರಲು (ಸೋಹಕ. ೧೪-೯೧). [ಉಡು + ವಸನ]

ಉಡುವಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಳ್ಳಿ; ಶಂಖುಪುಷ್ಪ (?): ರಂಜಿಸುವುದು ವಳ್ಳಿಯ ಪೂವಂದಂ ಭುಂಜಿಸಲೆನುತೊಳಗಡೆ ಸಿಂದಾ ಳ್ಳಂಗ ಜನಿಗಲ್ ಬಲ್ಲವರಂ ಬಗೆಗೊಳಿತು ನಂದನವನಿತೆ . . . ಕಂಜಾಸ್ತ್ರನ ಸುಂದರೂಪುವ ಶಂಖಭ್ಪನಿಯೆಂಬಂದದೊಳು (ಜಯಶಾ. ೧೧-೨); ಬಾಗಿಯನಿತ್ತಿ ಹಿಡಿದ ಕುಂದಂ ಕ್ಷಸ್ಥಾನಗರುಬಿದಿಡುಬುವಳ್ಳಿಗಳಿಂದಾ ಪೂಗಳೆಯನ ಜಯನಾಲ ಯವೆನೆ ವನವತಿಪಾವನವಾಯ್ತು (ಜಯಶಾ. ೧೫-೪೪).

[ಉಡು + ಬಳ್ಳಿ]

ಉಡುವೆ,, ಉಡುಬೆ (ನಾ). ಪೊದೆಗಳಿಂದ ತುಂಬಿದ ಪ್ರದೇಶ: ಇಂತಪ್ಪ ಕಾನನದುಡುವೆಯೊಳಗೆಯಂಗೆರಂತಹ ಪಾಲುಪರೆಯನು ಕಂತು ಸ್ಪಿಳ್ ನರಸೇಂದ್ರ ಸೆಳೆದ ಬಲು ಪಂಥವನೇನ ಬಣ್ಣಿಪೆನು (ಶಂಸವಿ. ೧೯-೪೮). **ಉಡುಬೆ**: ಮಾರೀ ದಂಡೂ ಬಂಡೂ ಊರ್ಮುಂದಿಂದಾಪಾಡೆ ಸೇರಿಕೊಳ್ಳಗ್ಗ ಉಡುಬೆಯಂ, ರಾಜ್ಯಕ್ಕೆ ಕೇಡೂಗಾಲಾ ಬಂದು ಕವಿದಾವೆ (ಹುಟ್ಟಹ. ೫೬). [?]

ಉಡುವ್ಯ (ನಾ). ಅಳಲಿನ ಜಾತಿಗೆ ಸೇರಿದ ಒಂದು ಪ್ರಾಣಿ: ಅಳಲು, ಕೆಂದಳಲು, ಉಡುವೆ (ಸಮ್ಮಸಾ. ೨೩೯). [?]

ಉಡುಸಾರಣೆ, ಉಡಸಾರಣೆ (ನಾ). (ಸಗಣಿಯಿಂದ) ನೆಲವನ್ನು ಸಾರಿಸುವುದು: ರಮಾಣಾಯರು ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಮುಗಿಸಿ ಉಡುಸಾರಣೆ ಮಾಡಿ ಮಲಗಿದಿಬ್ಬರು (ಸಮಚಿ. ೧೧). **ಉಡಸಾರಣೆ**: ಊಟ, ಉಡ ಸಾರಣೆ, ಉಪಕರಣೆಗಳು, ಉದ್ಯಕ್ಕೆ ಸಾಗಿದವು (ಶಾಕಾ. ೫೭) ; ರಮಾ ಬಾಯಿಯವರು ತಮ್ಮ ಊಟ ಮುಗಿಸಿ ಉಡಸಾರಣೆ ಸಡಿಯಿಸಿದ್ದರು (ಧರ್ಮಸಿ. ೯೨). [< ಉಡುಗ್ಯ + ಸಾರಣೆ]

ಉಡುಸೀರೆ (ನಾ). ಉಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುವ ಸೀರೆ: "ಉಡುಸೀರೆ ಕೋವಣಗ ಳೊಳ್ ಕಚ್ಚೆ" (ಕಬ್ಬಮಂ. ೮೨); ಮುಡಿವ ತೊಡವು ಉಡುಸೀರೆ ಪಡಿಗೆವರೆಗಾಳಿಯರೆಯ್ದಿ ಸುಡಿಸಲಣ್ಣೆದೆ ಸಾರಿದರು (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೨-೩೦).

[ಉಡುಕು + ಸೀರೆ]

ಉಡುಹ, 'ಉಡುಪ್ಪ' ನೋ.

ಉಡುಹ್ಮ (ನಾ). (?) "ಉಡುಪಿನಲ್ಲಿ ಪ್ರೀತಿಯುಳ್ಳವ; ವೇಷಧಾರಿ" (?) (ಬಸವ. ಕೋಶ): ಸುಡಲೀ ಮನವನ್ನೆನುಡುಹನ [ಪಾಠಾಂ. ನುಡಿಹೀನ, ಉಡಹನ್ನ ಹುಡಿಗನ್ನ] ಮಾಡಿತ್ತು ನಡೆವಲ್ಲಿ ನುಡಿವಲ್ಲಿ ಅಧಿಕನೆಂದೆನಿಸಿತ್ತು (ಬಸವ. ೪೦).

[?]

ಉಡುಹು (ಕ್ರಿ). (ಪದ) ವಿಭಾಗಮಾಡು; ಮುರಿ; ಬಿಡೆ: ಉಳ್ಳಡೆ ಬಿಳ್ಳಡೆ ಲಿಬಿಯಂ ನಳ್ಳಡೆ ತಡವರಿಸಡೆಹಡುಹುಡಿಡೆ ಪದವಿಚ್ಛೆ ದಬಣಿತೆಯೊಕೋದುವಡೆಳ್ಕುರಿಗರ ಮಾರ್ಗವಲ್ತೆ ಹೂಡಾರಣ್ಮಾ (ನೀತಿಸಾ. ೩೧). [< ಉಡಿ + –ಹು (< –ಪು)]

ಉಡ್ಡಿ, ಉಡ್ಡಿ (ನಾ). ೧. ಸೊಂಟ; ಬೊಂಕ; ನಡು; ಕಟಿ: ಅಂಜನ ಮಲ್ಲದ ಕಣ್ಣಳೋಲೆಯಲ್ಲದ ಕಿವಿ ಕಾಂಚಿಯಲ್ಲದಡೆ ನೊಪುರವಲ್ಲದ ಪಾದ ಪಲ್ಲವಂ (ಕೃಷ್ಣಸಿ. VIII, ೧೦-೪೯ ; ೧೦೬೨) ; ಕನಕಳತಿಸೂತ್ರವಸರದಮರಿ ಸಿದನುಡ್ಡೆಯೊಳು (ಕುರಾಸಾ. ೨೯-೩೬) ; ರತ್ನಾಕರ ನೆಲವಣ್ಣಿನುಡಿಯ ಮೇಖಲೆಯಂದದೆ ಪರಿವೇಷ್ಟಿಸಿರ್ದುದು (ಮೋಹಕ. ೨-೪). **ಉಡ್ಡಿ**: ೧. ಅಡಿಯಂ ಕೆಲಂದೊಡೆಯಂ ಪರ್ದೊಡೆಯಂ ಪೊಜವಾಸನುಡಿಯನು ರೆವಂ ಮುಯ್ವುಂ (ಗದಾಯು. ೪-೧೫); ಹೊಳೆಯಲ್ಲಿ ತೇಲುವನ ಉಡಿಯ ಹಿಡಿಯ ಹೊಡೆಹಂತೆ (ಮೋಕಮಾ. ೨೫-೧೪೮); ಉಡಿಯ ಗೆಜ್ಜೆಯಲಿವ ಪುಲಿಯ ಚರ್ಮಾಧರ ನಮಃಶಿವಾಯ (ಪಮಚ. ೬-೨೧); ಅಲರುಣಿಯ ನಳೆಯೆಂಬರು ಉಡಿಯೆಂಬರುರುತಾಂಬೂರ್ದ್ವ್ಯವಂ (ಚಿಬಪ. ೬-೪೪). ೨. ಮಡಿಲು; ನೋಗಿಲು: ನಿಮ್ಮ ಒಳ್ಳಂದ ಮಿಕ್ಕುದ ಉಡಿಯಲ್ಲಿ ಕಟ್ಟಿಕೊಂಡಿಪ್ಪರು ಗೂರ್ಜಿಕ್ಕರ (ಅಪಚಂ. ೫೮-೨೫೦); ಬಡವಾದಿರೆಸ ಕಾಲೊಳ್ ಸಡಿಪಬಿರೊಡಿಸಾರುಮಿಲ್ಲ ಕಡಲೆಗಳೇಂ ನಿಮ್ಮುಡಿಯೊಳಿಗೆ (ಕಮಚ. ೧೦೨ ಪ್ರಯೋ) ; ಉಡಿಯಲ್ಲಿ ಕೆಂಡವ ಕಟ್ಟಿಕೊಂಡರೆ ಸುಡದಲೆ ಬಿಡುವುದೇನಣ್ಣ (ಪುರಂದ. ೧೮೧೦-೨) ; ಬೆಳ್ಳಗೆ ಬೆಗಾಗಿ ಬೆಳ್ಳ ಮೂಡ ಲವಾಗಿ ಒಳ್ಳೂಳ್ಳೆ ಮಾನು ಗರಿತಿಗೆದು ಅಡ್ಡಾವು ಗರಿತಿ ಗಂಗಮ್ಮನ ಉಡಿಯಾಗೆ (ಹೊಸಕ. ೨೨-೬). [ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಉಡ್ಡೆ ; ಮಲ. ಉಡ]

ಉಡ್ಡೆ (ನಾ). ಉಡುಗೆ; ಬಟ್ಟೆ; ವಸ್ತ್ರ: "ಉಡೆಯುಟ್ಟು ಸೀರೆ" (ಕಕರ. ೧೫೫); ಕಾಲೂಗಳಗ ಗಂದರ ಪೊಂಬಿರ ನಡೆಯುಡೆಯ ನುಡಿಯ ಮುಡಿಯ ಗಾಂಪಿಂಗೆ ಮುಗುಳ್ನಗೆ ನಗುತ್ತುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೩-೯೬ ವ); ತಡವರುಸು ತ್ತಿರಲ್ಕೆ ತೊಡೆ ಜೋಲೆ ಸಡಿಲ್ದುಂಡೆ ಬಿಜ್ಜಂ ಮೇಲುದಂ (ಅಪಂಂಗು. ೧೩೬); ತರಕರಿದನೆಸೆ ಳರೆಗೆಳ್ಕರಿದ ಪೊಸದುಗಿಲದುಡೆಯುವಮಡೆಪ್ಪುವ ಪೊಂಜುರಿಗೆಯಂ (ಸುಳುವಾ. ೧೦-೯೭); ತೊಳೆಮ ಕೈಕಾಲು ಮೆಗಸಗಳ ಉಳಿದಂಗವನು ನನೆದುಡೆಯೊಳು ತೊಳೆವುದು (ಹದಿಬ. ೮೨-೩೨).

[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಉಡ್ಡೆ ; ಮಲ. ಉಡ]

ಉಡ್ಡೆ (ನಾ). ಒಡೆಯ: ಪುತ್ತಾರುಡೆ ಶಿವಮಾರಯ್ಯಂ ದುಣ್ಣಿಗೆಗ್ಗ೦ ನಲ್ಲಕ್ಕೂರೊಡೆ ಒಗ್ಗ ಮನೆ ಬಳಿಗಮುಂ (ಎಳ. X, ಕೋಲಾರ. ೨೩೧-೩ ; ಸು. ೪೦೦). [ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಉಡ್ಡೆಯಾರ್]

ಉಡೆಗಂಟೆ, ಉಡಿಗಂಟೆ, ಉಡಿಪಿಂಟೆ (ನಾ). (ಮತ್ಕಳಗೆ) ಸೊಂಟಕ್ಕೆ ಕಟ್ಟುವ ಗಂಟೆಯ ಆಕಾರದ ಆಭರಣ: ಮತ್ತಮಾ ಹಂಗೆಕಾಜಂಬಕ್ಕೆಲ ದೊಳ್ ಕೋಡಕೆಯ್ಯೊಳುಟ್ಟು ಮ ಲ್ಲ ಗ ಂ ಟೆ ನ ತೊಡಲೆರದುಡೆಗಂಟೆಯು ಕರ್ಗಟ್ಟಿನ ಸುರಿಯು ಕಟ್ಟಿದ ಬಿಂದಿಯು ತೊಟ್ಟ ಕಂಚುಳಿಕೆಯು (ಗಿರಿಕ. ೬-೫೫ ವ). **ಉಡಿಗಂಟೆ**: ಉಡಿಗಂಟೆ ಮುರಿವ ಮಾಗಾಯ್ ಸೊಡ ರ್ವಕ್ಕಿಯ ಬೊಟ್ಟು ಪೊಳೆವ ಕಜ್ಜುಡಿಮುಜುಗರ್ ಸಡಗರದ ಗೆಜ್ಜೆಯಂದುಗೆ ಕಡು ಜೆಲ್ವಾಗಿಪ್ಪ ಸುತನದಂಗಿದನರಿಸಾ (ದಶಕು. ೫-೬೫); ಉಡಿಗಂಟೆಗಳ ಗೆಜ್ಜೆಗಳ ರವಂ ದಿಕ್ಕಟಮನೆಡೆವಡೆ ಮಾರ್ದಲಿಗಳಂ ಕೊ ಡಿ ಸು ತಿ ರೆ (ಆರಾಚ. ೯-೪೦). **ಉಡಿಪಿಂಟೆ**: ಉಡಿಪಿಂಟೆ ಘಣಘಣಿ ಎಂದುಲಿವ ತಿರಲು (ಬಸವ. ೧೬-೧೭); ಉಂಗುರ ಉಡಿದಾರ ಉಡಿಪಿಂಟೆ ನಾ ಕಂಡೆ (ಪ್ರಮಕ. ೮೪). [ಉಡ್ಡಿ + ಗಂಟೆ]

ಉಡೆದಾರ, ಉಡಿದಾರ, ಉಡುದಾರ (ನಾ). ೧. ಸೊಂಟಕ್ಕೆ ಕಟ್ಟಿಕೊಳ್ಳುವ ದಾರ; ನಡುವಿಗೆ ಕಟ್ಟುವ ಒಂದು ತೆರನ ಆಭರಣ: ಕಾಲಂದುಗೆ ಕಿಱುಗೆಜ್ಜೆ ಪಜ್ಜಳಿಸುವ ಮೇಲು ಮಿಸುನಿಯುಡೆದಾರ ಬಾಲ ಶಶಾಂಕನಂದದ ಪುಲಿಯುಗುರನು ಢಾಳಿಪ ಬಂದಿ ರಂಜಿಸಿತು (ಅಂಜಚ. ೪–೪೪). **ಉಡಿದಾರ:** ೧. ಬೆಂಡೋಲೆ ಮುಱಿಹು ಮಾಗಾಯ್‌ಪೆಂಡೆಯ ಮರಳೆಲೆಯೆಟಲ್ವ ಕಿಱುಪುಲಿಯುಗುರ್ಗಳ್ ಗೊಂಡೆಯದುಡಿದಾರಂ ಭೂಮಂಡಲಪತಿಯಾತ್ಮಜಂಗೆ ರಂಜಿಸುತಿರ್ಕುಂ (ದಶಕು. ೨–೭೩); ಹೊನ್ನುಂ ಗುರುಡಿದಾರ ಹೊಳೆವ ಪೀತಾಂಬರ ಚೆನ್ನಾಗಿ ನಡುವಿಲಿಟ್ಟ ಜಾಹ್ನವಿ ಜನಕನ(ಪುರಂದ. ೨–೬೬–೨); ರಕ್ಕೆವಣಿ ಪುಲಿಯುಗುರ್ ಗೆಜ್ಜೆಮಾಗಾಯ್ ಮುತ್ತಿನೆಕ್ಕಸರಮುಡಿದಾರ ಕಾಲಕಡಗಂ ಪಣೆಯೊಳಿಕ್ಕಿದ ಸುಭಸಿತ ಮರಳೆಲೆಯೆನಿಪ ಪರಿಪರಿಯ ಬಾಲದೊಡಿಗೆಗಳನಾಂತು (ಚಿಬಪು. ೫–೩೬). ೨. ಒಡ್ಯಾಣ; ಡಾಬು; ಮೇಖಲೆ: "ರಸನೆ ಮೇಖಲೆ ಕಾಂಚಿ ಸಪ್ತಕಿ ಕಳಾಪಿ ಸಾರಸನಮೆನಲುಡಿದಾರಮಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೦೧–೩೦); ಮಡದಿರನ್ನೆಯರುಡಿದಾರ ಕಿಂಕಿಣಿಯಿಂದೆ ನಡೆದರು ರಾಜವೀಧಿಯಲಿ (ಮೋಹತ. ೨೪–೭); ಸಿರಿಯುಡಿದಾರ ನೇವುರದ ಸೊಬಗಿನಿಂದ ಸರಸಿಜಾಕ್ಷಿಯರೊಪ್ಪಿದರು (ಕಂನವಿ. ೨–೯೧); ಕಾಲಂದಿಗೆ ಪಿಲ್ಲಿ ಮೇಲೆ ಹೊನ್ನುಡಿದಾರ . . . ಕಡಗ ಬಳೆಗಳನಿಟ್ಟು ಸೂಳೆಯರಾಳಿನಿಂದಿಹರು (ಸೌಂದಕಾ. ೩–೩೯). **ಉಡುದಾರ:** ೧. ಉಡುಗೆ ಪೀತಾಂಬರ ನಡುಗೆ ಹೊನ್ನುಡುದಾರ ಕಡಗ ಕಂಕಣವಿಟ್ಟವನಾರಮ್ಮ (ಪುರಂದ. ೨–೭೦–೨); ಗೆಜ್ಜೆಯ ಉಡುದಾರವನ್ನು ಅವನು ನಿರೀಕ್ಷಿಸಿದನು (ಬಾಬಲ. ೨). [ಉಡೆ$_1$ + ದಾರ$_1$]

ಉಡೆದೊವಲ್, ಉಡಿದೊವಲ್, ಉಡೆದೋಲ್ (ನಾ). ನಡುವಿಗೆ ಸುತ್ತುವಚರ್ಮ, —ಉಟ್ಟಿರುವಚರ್ಮ: ಮಣಿಯುಡೆದೊವಲುಂ ಪೀಲಿಯ ಪಣೆಗಟ್ಟುಂ (ಶಮದ. ೬೫ ಪ್ರಯೋ); ಉಡೆದೊವಲನುಟ್ಟು ಪಸುರಂಗಿಯಂ ತೊಟ್ಟು ಕಪ್ಪಿಡಿದ ಚಿಂದಿಯ ಸುತ್ತಿ (ಸೌಂದಪು. ೧೮–೩೪). **ಉಡಿದೊವಲ್:** ಕಣ್ಣಿಱವಿ, ಉಡಿದೊವಲ್ (ಶಬ್ದಾನು. ೮೯ ಪ್ರಯೋ). **ಉಡೆದೋಲ್:** ಒಲವಿಂದೀವೊಡೆ ಗೋವಂಗಲಗೆ ಕೊಟಲ್ ಕೋಡ ಕಾಳೆ ಕೋಲುಡೆದೋಲ್ ಕಂಬಲ ಕಲ್ಲಿ ಚೆಲ್ಲಿ ಪೀಲಿಯ ತಲೆಸುತ್ತಲ್ಲದೆ ಮಹಾಗ್ರಪೂಜೆ ವಿರುದ್ಧಂ (ಜಗವಿ. ೧೭–೨೨). [ಉಡೆ$_1$ + ತೊವಲ್]

ಉಡೆದೋಲ್ 'ಉಡೆದೊವಲ್' ನೋ.

ಉಡೆನಿಱಿ (ನಾ). ಉಟ್ಟಿರುವ ವಸ್ತ್ರದ ನಿರಿಗೆ; ಸೀರೆಯ ಒಡಲಿನ ನಿರಿ: ಉಡೆನಿಱಿಗುತ್ತಮ ಮೇಖಲೆಯಂ ಕೇಸಡಿದಳಕೊಪ್ಪುವಲಕ್ತಕ ರಸಮಂ ಸಡಗರದಿಂ ಸಿಂಗರಿಸುವ ಸುದತೀಜನಮೊಪ್ಪಿದುದಲ್ಲಿ (ಜಯಕಾ. ೧೪–೩೦). [ಉಡೆ$_1$ + ನಿಱಿ]

ಉಡೆನೂಲ್, ಉಡಿನೂಲ್, ಉಡಿನೂಲು, ಉಡೆನೂಲು (ನಾ). ಸೊಂಟಕ್ಕೆ ಕಟ್ಟಿಕೊಳ್ಳುವ ದಾರ; ನಡುವಿಗೆ ಕಟ್ಟುವ ಒಂದು ತೆರನ ಆಭರಣ: ಉಡೆನೂಲ್ ಸಡಿಲ್ದು ಮೇಗಾಲ್ದುಡಿಗೆಯ ಕುಸುರಿಯೊಳೆ ತೊಡರೆ (ಕಾದಂಉ. ೧೩೪); ಇಂಬಿಂ ಮಾಡಿ ಮಂಜೀರಹಾರದ ಕೇಯೂರದ ಕರ್ಣಪೂರದುಡೆನೂಲುತ್ತಂಸದೊಳ್ವಚ್ಛಮಂ ಮದನಂ ಮೋಹನ ಬಾಣಮಂ ತುಡುವಿನಂ ತೊಟ್ಟರ್ ಲತಾತನ್ವಿಯರ್ (ಜಗವಿ. ೧೪–೮೬). **ಉಡಿನೂಲ್:** ಊರುಯುಗಸ್ತಂಭೋದ್ಗತ ತೋರಣಮೆಂಬಂತೆ ಮಿಸುಗುವುದಿನೂಲಿಂದೇಂಕಾರಣದಿಂ ಕಟ್ಟದು ನೀರೇರುಹದಳನಯನೆ ನಿಜ ನಿತಂಬಸ್ಥಳದೊಳ್ (ಕಾದಂಪೂ. ೩೩೪); ನುಡಿವೊಡೆ ನಾಚಿಕೆ ಗಡ ನಿನಗುಡಿನೂಲ್ಬಿಗಿವಿನೆಗಮಿಾ ವಳಿತ್ರಯಮಿಾಗಳ್ ಕಿಡುತಿರ್ಪುದು (ಕಾದಂಪೂ. ೪೦೫). **ಉಡಿನೂಲು:** ಅರಳೆಲೆ ಮಾಗಾಯಿ ಪುಲಿಯುಗುರುಡಿ [ಪಾಠಾಂ. ಡೆ] ನೂಲು ಚರಣದಂದುಗೆ ತಾತಿ ಘಂಟೆ ಬೆರಳುಂಗುರ ದಿಟ್ಟೆದಂಡೆ ಮೆಱೆಯಲಾ ತರುಣನೆಸೆದನು ಲೀಲೆಯೊಳು (ಕುರಾಸಾಂ. ೮–೭೭). **ಉಡೆನೂಲು:** ಹರಿಯಿಪ್ಪ ಸೆಜ್ಜೆವನೆ ರತ್ನರಾಶಿಯ ಮರ್ದಿನ ನಿಧಾನ ವೆಳೆವೆಣ್ಣುಡೆನೂಲು ಎನಿಪಂಭೋನಿಧಿ ಸುತ್ತುಮೊಪ್ಪೆ[ಪ್ಪು]ತಿರೆ (ಕಇ. I, ೨೫–೯; 1186); ಕಡುಸೊಗಯಿಪುದು ಮಹಾಲವಣಾಂಬುಧಿ ಪೊಡವಿ ಪೆಣ್ಣುಡೆನೂಲಂತೆ (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೧–೨೭); ಮೆರೆದುದು ನಗರಲಕ್ಷ್ಮಿಯ . . . ಉಡೆನೂಲಿನಂತೆ ಕೋಂಟೆಯ ಸುತ್ತು (ಶೇಷರಾ. ೭–೪).

[ಉಡೆ$_1$ + ನೂಲ್$_2$]

ಉಡೆನೂಲು 'ಉಡೆನೂಲ್' ನೋ.

ಉಡೆನೇಣ್ (ನಾ). = ಉಡೆನೂಲ್: ಅರೆಜಾಱಿದ ಮೇಲುದುಮಂ ಸಮಂ ನೇವರಿಸುತುಂ ಪತ್ತೆವಿಡಿದುಡೆನೇಣನೊತ್ತುಸೇರಿಸುತುಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೪೮–೨೭). [ಉಡೆ$_1$ + ನೇಣ್]

ಉಡೆಮಣಿ 'ಉಡೆವಣಿ' ನೋ.

ಉಡೆಯ (ನಾ). ಪ್ರಭು; ಯಜಮಾನ; ಸ್ವಾಮಿ: ಈಶಾನ ಈಶ್ವರ ಮುಡೆಯ × × ಮೂಲಸ್ಥಾನಮುಡೆಯರ್ಗೆ ಆರುವಮುಡೆಗೆ ಕೊಟ್ಟದ್ದ ಶ್ರೀಯೂರ (ಎಕ. III, ನಂಜನ. ೧೬೪–೧೧; 1092). 'ಒಡೆಯ' ಪರಾ.

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಉಡೈಯಾನ್; ಮಲ. ಉಡಯಾನ್; ತುಳು. ಒಡಯೆ, ಒಡೆಯೆ; ಕೊಡ. ಒಡಯೆ, ಒಡವೆ; ತೆಲು. ಒಡಯಡು, ಒಡಯುಡು]

ಉಡೆಯುಱ್ಚು (ಕ್ರಿ). ಉಟ್ಟಿರುವುದನ್ನು ಸೆಳೆ; ಉಟ್ಟಿರುವ ಬಟ್ಟೆಯನ್ನು ಸುಲಿ: ಮಾಗರಯ್ಯಂ ಪಣ್ಣಿ ಪೆಣ್ಡಿರನುಡೆಯುಱ್ಚಲುಮೆಱ್ತಿನ ತುಱುಗೊಳೊಳುಮಱ್ಮಿಸತ್ತನ್ (ಎಕ. X, ಮುಳಬಾ. ೧೬೧–೨; ಸು. 950).

[ಉಡೆ$_3$ + ಉಱ್ಚು (< ಉರ್ಚು)]

ಉಡೆವಣಿ, ಉಡಿಮಣಿ, ಉಡಿವಣಿ, ಉಡೆಮಣಿ (ನಾ). ನಡುವಿಗೆ ಕಟ್ಟುವ ಗೆಜ್ಜೆಯ ದಾರ: ಉಡೆವಣಿ [ಪ]ಱಿಯದ ಮುನ್ನಮೆ ತೊಡಗಿ ಚಲಂ ನೆಗಱೆ ರಿಪುಬಲಂಗಳನೆ ಪಡಲ್ವಡಿಸಿ ಪರಬಲದನೆತ್ತರ ಕಡಲೊಳಗಣ ಜಿಗುಳೆ ಬಳೆವ ತೆಱದೊಳೆ ಬಳೆದಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧–೪೬); ಮಾಗಾಯ್ಗಳ ಮಲ್ಲಳಿಗಾಱಂ ಹೊಂಗಡಗದ ಲಿಂಗವಂತಂ ಉಡೆವಣಿಯ ದಿಗಂಬರಂ ಗೆಜ್ಜೆಯ ಸಜ್ಜನನೆನಿಪ ಸಿದ್ಧರಸಂ ಬಸವಣ್ಣನ ತೊಡೆಯಮೇಲಿರ್ದು (ಬಸರ. ೧೦–೧೧೫); ಉಡೆವಣಿ ನಡುವಿನ ಚಿಂತಾಕು ಮೆಱೆಯಲಾ ಮಡದಿ ಸಿಂಗರಿಸಿ ಮೆಱೆದಳು (ಕುರಾಸಾಂ. ೨೯–೯೯). **ಉಡಿಮಣಿ:** ಅರಳೆಲೆ ಮಾಗಾಯಿ ಸಿಂಗದುಗುರು ಕೈಯ ವರ ಕಂಕಣವುಡಿಮಣಿಯ ನಿರುಪಮ ಪದನೂಪುರ ಕಾಲಂದಿಗೆ ಕರಮೆಸೆದಿರೆ (ಅನಂಚ. ೬–೧೩೭). **ಉಡಿವಣಿ:** ಉಡಿವಣಿಯ ಘಂಟೆಯಾಗಿರ್ದುದಾ ಪ್ರಣವ (ಲಶಿಚಿಂ. ೩೦–೩೪); ಉಡಿವಣಿಗೆ ತನ್ನ ಲಿಂಗವ ತಡೆಯದೆ ಯೇರಣಿಸಿ ಕಟ್ಟಿ (ಸಾಳ್ವಸಾಂ. ೧೧). **ಉಡೆಮಣಿ:** ಮಣಿಯೇಜಂ ಚೆಂಬೊನ್ನುಡೆಮಣಿಯುಲಿ ಗೆಲೆ ಗೆಲ್ದ ನಂಗರುಚಿಯಿಂದೈರಾವಣಮಂ ಕುಮಾರಚೂಡಾಮಣಿ ಲಾಲಾಜಲದೊಳಂ ಚತುರ್ದಂತದೊಳಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೩–೧೩೦).

[ಉಡೆ$_1$ + ಮಣಿ$_3$]

ಉಡೆವಣಿಗಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ನಡುವಿಗೆ ಗೆಜ್ಜೆಯುಡಿದಾರವನ್ನು ಕಟ್ಟು: ಮಣಿಯದರಿನೃಪರ ಚೂಡಾಮಣಿಯುಮನಾ ನೃಪರ ಕುಂಭಿಕುಂಭೋತ್ಥಲಸನ್ಮಣಿಯುಮನಣಿಯರಮವನುಡೆವಣಿಗಟ್ಟಲ್ ಬಗೆವನಾತ್ಮಶೈಶಪ ದಶೆಯೊಳ್ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೧೦೦–೧೮; 1129); ಉಡೆವಣಿಗಟ್ಟುವಂದೆ ರಿಪುದಂತಿಘಟಂ ಮದವೆತ್ತಿಕಟ್ಟೆ . . . ಜಗಕ್ಕೆ ಬಾಲ್ಯದೊಳೆ ಸೂಚಿಸಿದಂ ಶಿಶು ತೀವ್ರತೇಜಮಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೪–೫೧). [ಉಡೆವಣಿ + ಕಟ್ಟು$_1$]

ಉಡೆವಣಿಗಳೆ (ಕ್ರಿ). ಉಡಿದಾರವನ್ನು ಬಿಚ್ಚು: ಉಡೆವಣಿಗಳೆದುದೆ ಮೊದಲಾಗೆಡೆವಱಿಯದ ವಿಷ್ಣುಭಕ್ತಿಯಾರ್ಜ್ಜಿತಧನಮಂ ಕುಡುವಾರ್ಪು (ಎಕ. XIV, ನಾಗಮಂ. ೧೪೦–೫೬; 1225). [ಉಡೆವಣಿ + ಕಳೆ$_1$]

ಉಡಿಸುತ್ತು (ಕ್ರಿ). ಸೊಂಟಕ್ಕೆ ಸುತ್ತಿ ಬಿಗಿ: ಕಿನಸ ಸಭೆಗೆ ಮುಂಚೆ ದುಗುಲವನುಡಿಸುತ್ತಿ ತನುಜರುವರೆಗಿ ನಡೆದನು (ಭರತ. ೪೪-೬೭).
[ಉಡಿ+ ಉಡಿಸುತ್ತು]

ಉಡಿಹೀನ(ನಾ). ಉಡುಪಿನಲ್ಲಿ ಮಿತವಾಗಿರುವಿಕೆ: ಉಡು-[ಡಿ]ಹೀನ ಮೂಡಲು ನುಡಿಸಿನ ಬಡಗಲು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೬೧೫). [ಉಡಿ + ಹೀನ]

ಉಡ್ಡಾಡಿಸು(ಕ್ರಿ).ಉರುಳಾಡಿಸು; ಓಡಾಡಿಸು: ಆದಕ್ಕೆ ಏನ್ನನ್ನ ಮುಂಡು ಮುದ್ದೆ ಮೆಡುದು ಮದ್ಯಾರಾ ಅಂತ ಉಡ್ಡುದ್ದವಾಗಿ ಕರದು ಉಡ್ಡಾಡಿ ನೋದು ನಿಮ್ಮ ಏನೀರು (ನಮ್ಮ ಭೈ. ೬೩). [ಉಡ್ಡಾಡು + -ಇಸು]

ಉಡ್ಡಾಡು (ಕ್ರಿ). ಅತ್ತಿತ್ತ ಚಲಿಸು; ಹೊರಳಾಡು; ಉರುಳಾಡು: ಬಿಡ್ಡರಿಕು ಸಿಡಿಲ್ಲು ಬೋನ್ಸಳಂ ಬಲಿವುತಂ ಗುಡ್ಡಗಂ ಹರಿಗೊಳ್ಳಿಡಿ ದಂಡುಗೋಲ್ಗಳಂ ಉಡ್ಡಾಡಿ ಚಲಿಸುತ್ತಿ ವ್ಯಾಧರ್ಕಳುಬ್ಬರಿದು ಬಿಲ್ಲಗಂ ಜೀಗ್ಗೆಯಿತೆ (ಪರಿಶ. ೨೧-೩೦). [< ಉಡುಡಾಡು]

ಉಡ್ಡಾಣ, ಉಡ್ಡಾಣ, ಉಡ್ಡಾಯನ (ನಾ). ಆಕಾಶದಲ್ಲಿ ಸಂಚರಿಸುವಿಕೆ; ಗಗನದಲ್ಲಿ ಹಾರುವಿಕೆ: —ನೆಗೆಯುವಿಕೆ: ಸಿಂಹನಾದದು ಪದ್ಮನಯನೆಯನ್ನು ಬ ಲಾ ತ್ಕಾ ರ ದಿಂ ದ ಹರಣಮಾಡಿ ಆಕಾಶದಲ್ಲಿ ಉಡ್ಡಾಣ ಮಾಡಿದನು (ಪದ್ಮನ. ೯೭). ಒಂದೆರಡು ಸಾರಸಮಭುನಗಳು ಕೊಳದ ಕಳ್ಳಡದಲ್ಲಿ ಜೀತರುಮಾಡ್ದಿದ್ದವು... ಆ ಜೋಡಿನ ಉಡ್ಡಾಣ ನೋಡಿ ಕವುಲೆ ಗೂಡಿಂದರು ಮಂದಹಾಸ ಲರಿದರು (ರಕ್ತರ್ಷ. ೨೫೩). **ಉಡ್ಡಾಣ:** ಇದೇ ಬಗೆಯಲ್ಲಿ 'ಹಕ್ಕಿ ಹಾರುತಿದೆ' ಎಂಬ ಅವರ ಸುಪ್ರಸಿದ್ಧರಾದ ಕವನದಲ್ಲಿ ಯಾವ ಊಹೆಯು ಉಡ್ಡಾಣ, ಕಾಲಮಾನದ ಪೃಥಕ್ಕರಣ ಇವು ಕಾಣುವುದೋ ಅವನ್ನು 'ಶಾಂತಕವಿಗಳ ಕಾಲ' 'ಇಂದಿನ ವಾತ್ಸಾಯನ ಹಾರಿ' ಈ ಸಿಂಹಾವಲೋಕನದ ಲೇಖನಗಳಲ್ಲಿ ಕಾಣ ಬಹುದು (ಸಾಹಿಸಾ. ೩ ಮುಖ್ಯ ೩). **ಉಡ್ಡಾಣ:** ಪಾಯುಪಥದಲ್ಲಿ ಹಾರಿ ಉಚ್ಚೈನವದ ಉಡ್ಡಾಣವನ್ನು ಅನುಭವಿಸಿದ ಕುಸುಮಾಸ ದುಃಖ ಸುಶೀಲಾನ ದುಃಖಿತ್ಕಂ ಇವುದ್ದಿಯಾಗಿತ್ತು (ಸಮಚಿ. ೧೭೩).
[ಪ್ರಾ. ಉಡ್ಡಾಣ < ಸಂ. ಉಡ್ಡಯನ]

ಉಡ್ಡಾಣಗೈ (ಕ್ರಿ). ಹಾರು; ನೆಗೆ: ವೃಷಸೇನನು ಗ ದೆ ಯ ನ್ನು ತಕ್ಕೊಂಡು ರಥದಿಂದ ಕೆಳಗೆ ಉಡ್ಡಾಣಗೈದನು (ಮುಂಬಯಿ. ೬-೧೬೦).
[ಉಡ್ಡಾಣ + ಗೈ (< ಕೆಯ್)]

ಉಡ್ಡಾಣಮಾಡು (ಕ್ರಿ). ಆಕಾಶದಲ್ಲಿ ಸಂಚರಿಸು, —ಹಾರಾಡು: ರಾಯಗಡದ ಹೆಬ್ಬಾಗಿಲ ಮೇಲೆ ಉಡ್ಡಾಣಮಾಡುತ್ತಿರುವ ಸ್ವರಾಜ್ಯದ ಅಭಿಮಾನದ ಹಿಂದುಗಳ ಗೌರವದ ಭಗವಿಧ್ವಜವೂ... ದಿಲ್ಲಿಯ ಬಾದಶಹನನ್ನು ಭಯಗೊಳಿಸಿದ್ದವು (ಅಮಾಶಾ. ೧೧); ಅವರಿಗೆ ಇನ್ನೊಂದು ಹೊಸ ಪ್ರಯೋಗಕ್ಕೆ ಅವಕಾಶ ಸಿಕ್ಕಿದ್ದರಿಂದ ಅವರ ಕೆಲ್ಲ ನಾಶ್ಯ ವು ಉಡ್ಡಾಣಮಾಡತೊಡಗಿತು (ರಂಗರೊಸ. ೧೩೦). [ಉಡ್ಡಾಣ + ಮಾಡು]

ಉಡ್ಡಿ, (ನಾ). ರಾತ್ರಿ; ಗುದ್ದೆ; ವಿಶೇಷವಾಗಿ (ಗೋಲಿ, ಬೀಜ, ಹಣ್ಣು ಮೊ ದ ಲಾ ದು ವು ಗ ಳ) ಮೂರರ ಗುಂಪಿನ ಮೇಲೆ ಮತ್ತೊಂದನ್ನು ಇಟ್ಟಿರುವ ಗುದ್ದೆ, —ಕುಪ್ಪೆ (ತ). 'ಒಡ್ಡಿ' ಪರಾ. [ದೇ. ॥ ತುಳು. ಉಡ್ಡಿ; ತೆಲು. ಉಡ್ಡೆ]

ಉಡ್ಡಿ (ನಾ). ಒಂದು ಗಿಡದ ಹೆಸರು: ಉಡ್ಡಿ, ವುಡಿಗೆ, ಗೂಡು ಮ್ಯೂ ಚಿತ್ರಾಡೆ, ಉಡುರೆ (ಮೈಪ್ರಾಗಿ. ೬೨-೬೧೧). [?]

ಉಡ್ಡಿಗ (ನಾ). ಆಡಕೆಯ ಕಾಯಿ: "ಈ ಅಡಿಕೆಯ ಫಲವು ಉಡ್ಡಿಗ ಮೆಸುಗು" (ತಾಚಿಂ. ೧೧೩). [?]

ಉಡ್ಡಿಗಬುಗೆ (ನಾ). ಮೂರು ಗಜ್ಜುಗಗಳ ಮೇಲೆ ನಾಲ್ಕನೆಯದನ್ನು ಪೇರಿಸಿ ಇಟ್ಟಿರುವ ಗಜ್ಜುಗದ ರಾಶಿ (ತ). 'ಒಡ್ಡಿಗಬುಗ' ಪರಾ.
[ಉಡ್ಡಿ + ಗಜುಗ]

ಉಡ್ಡಿಯಾಣ (ನಾ). [ಯೋಗ] ಹಠಯೋಗದ ಮೂರು ಬಂಧ ಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು. 'ಉಡ್ಡಿಯಾಣಬಂಧ' ಪರಾ. [ಸಂ. ಉಡ್ಡಿಯಾಣ]

ಉಡ್ಡಿಯಾಣಬಂಧ (ನಾ). [ಯೋಗ] ಹಠಯೋಗದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬಂಧ: ವರನಾಡಿ ಕಂದದೆಡೆಯ ನಾಭಿಚಕ್ರದುಪರಿಕೆಳಗೆಬೆರೆ ಡೆಯನು ಬಂಧಿಪುದಿದ್ದುಡಿಯಾಣಬಂಧವಕಡುದಲು ಜರೆ ಮರಣ ವನು ಕೆಡಿಸುತಿರ್ಕುರ್ (ಕೈವಲ್ಯ. ೫-೧೫-೨). [ಉಡ್ಡಿಯಾಣ + ಬಂಧ]

ಉಡ್ಡಿಣ (ನಾ). ಮೇಲೆಹಾರುವುದು; ನೆಗೆಯುವುದು: ಉಡ್ಡಿಣ ಪ್ರೌಡ್ಡೀಸದಿಂದು ಹೊಕೆಹೊಳೆದು... ಉಟ್ಟುಂಗತುಂಗದ ಸತ್ವದಿಂ ರಾಗಿ... ಘರ್ಜಿಸುತ ಪಲ್ಮಡ್ಡಿರೆಯಲು (ಜಪಮು. ೨೭-೯).
[ಸಂ. ಉಡ್ಡಿನ]

ಉಡ್ಡಿನ (ಗು). ೧. ಆಕಾಶದಲ್ಲಿ ಸಂಚರಿಸುವ, —ಹಾರುವ; ಮೇಲೆರುವ: ಉದ್ಯಾ೨ತಧ್ವಮರಮುಂ ಉಡ್ಡಿನ ಹಂಸಾರ್ಥಮುಂ (ಕಾವಂಉ. ೫೩೯). (ನಾ). ೨. ಪಕ್ಷಿಗಳ ಹಾರಾಟದ ಎಂಟು ವಿಧ ಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಉಡ್ಡಿನ ನಡತೆಯ ತರ್ಯಾನ್ಮೋಹ್ಯನಾವಡೆನ ಪ್ರಕೃತಿ ಗರುಡನೇಂ ವಿಷ್ಣುಯಂ ಸೌಭವೇಗಂ (ಜಗಂ. ೧೯-೯೪). [ಸಂ.]

ಉಡ್ಡು (ಕ್ರಿ). ಪ್ರತಿಭಟಿಸು; ಎ ದು ರಿ ಸು: ಬೊಳಿಂ ತನ್ನ ಜಾತಿಬ್ಬರ್ಲಲಿಂ ಬಂದುಡ್ಡೆ ಪನ್ನಡ್ಡಿಪಳಿಬಿಧೇಂದ್ರಾರಿ ಪೊಕ್ಕಂತೆ (ಕಾಇ. ೨-೨-೫೧; ೧೦೭೬). 'ಒಡ್ಡು' ಪರಾ.
[ದೇ. ॥ ತುಳು. ತೆಲು. ಒಡ್ಡು]

ಉಡ್ಡಾಣ 'ಉಡ್ಡಾಣ' ನೋ.

ಉಡ್ಡಾಣಚೇಷ್ಟೆ (ನಾ). ಆರವತ್ತುನಾಲ್ಕು ವಿದ್ಯೆಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು; ಆಕಾಶದಲ್ಲಿ ಸಂಚರಿಸುವ ವಿದ್ಯೆ: ಅಕ್ಷರ ಲಿಕ್ಕ ಗಂಧರ್ವ... ಇಂದ್ರಜಾಲ ಮಹೇಂದ್ರಜಾಲ ಉಡ್ಡಾಣಚೇಷ್ಟೆ ಪರಕಾಯಪ್ರವೇಶ ... ಇವೆಲ್ಲವ ಕಲಿತೊಡೇನೋ ಜೌಷಪ್ಪಿವಿದ್ಯಾಳವಿದನೆನಿಸಿಕೊಂಬ ನಲ್ಲದೆ ಲಿಂಗವಂತನೆನಿಸಿಕೊಂಬುದಿಲ್ಲ (ಮಡಿಮಾ. ೬೧).
[ಉಡ್ಡಾಣ (< ಉಡ್ಡಾಣ) + ಚೇಷ್ಟೆ]

ಉಡ್ಡಾಯನ 'ಉಡ್ಡಾಣ' ನೋ.

ಉಣ್, ಉಣು, ಉಣ್ಣು (ಕ್ರಿ). ಉಂಡ (ಭೂತಕೃ); ಉಂಡು (ಭೂತ ನ್ಯೂ). ೧. (ಆಹಾರಪದಾರ್ಥ ಮೊದಲಾದುವನ್ನು) ತಿನ್ನು; ಊಟಮಾಡು; ಸೇವಿಸು; ಮೆಲ್ಲು: ದೇವಾಸ್ಯೇನ ಪರಿಜನವುಲ್ಲಾಡಿ ಪೆಜಸೊವರ್ಗಾರುಮುಂಜ್ಯಮೆಂಬ್ಕಂ (ಎಳ. VI, ಕೊಪ್ಪ ೬೬-೪; ಸು. 675); ಉಣಾಧ್ಯಾಯಂಗಳ್ ಕಲಮೆಯ ಕೂಟುಂ ತುಪ್ಪಮುಂ ತೊವೆಯುವನುಣಲೆಯ್ದಿಬ್ಬು (ಪ ಚ್ಚಾ ರಾ. ೭೫-೧೫೫); ಎನ್ನಟ್ಟಿಡುಗೆಯನುಂಡೊಡೆ ಬಿನ್ನಣಮೇನರಸ ನರೆಗಳಾಗವು (ಪಂಪಭಾ. ೪-೫೪); ಉಡುವಲ್ಲಿ ಉಂಬಲ್ಲಿ ಸಂಗ ಶರಣೆಂದನುತೆ (ಬಸರ. ೩-೧೩೪); ಬಂಧುಗಳ ಗುರುಗಳ ಸಹೋದರರ ಕೋಲಮೆನಿಯರ ಕೊಂಡು ನೆತ್ತರೊಣಸುಂಬವೊಲಿಬೆರಡಾಜ್ಯದ ಮೇಲೆ ಸೊಗಸುವ ಸಿರಿಯನೊಲ್ದಿನು (ಕುಮ್ಮಾಭಾ. ೩-೪೩); ದುಂಡರೆಳ್ದಡೆಲೆ ಭಕ್ಷ್ಯಕ್ಕೆಗಳ ಬಡ್ಡಿಸಿಕೊಳುತುಂಡರು ನೆಜಿಸಿ ಸೊಕ್ಕುವನಕೆ (ಮೇಚಿಪ. ೧೯-೨೭). ೨. (ಹಾಲು, ನೀರು, ಮಕರಂದ ಮೊದಲಾದ ದ್ರವಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನು) ಕುಡಿ; ಹೀರು; ಪಾನಮಾಡು: ಆಲರು ನೋಯಿಸದೊಯ್ಯ ನೊಯ್ಯನಳಿಗಳ್ ಬಂಡು ಣ್ಬುವ (ಪಂಪಭಾ. ೫-೧೧); ಎನ್ನ ಪಂಚೇಂದ್ರಿಯಂಗಳು ಕಬ್ಬುನ ಲಿಂಡ ನೀರಿನಂತೆ ಪಿಮ್ಮಲ್ಲಿ ಬೆರಸುಗೆ ಜನ್ಮಮಲ್ಲಿ ಕಾರ್ಪಾನಯ್ಯ (ಮ ಹಾ ದೇ. ೧೪-೧); ಕಪಿಲಾಲನುಂಡು ಬಳಿವರಿಗಳಿಗುರ್ಕಿನಿಂ (ತೆರಪ. ೨-೧೧); ತುರುಕರು ಕರೆದರೆ ಉಣಬಹುದಣ್ಣ (ಪುರಂದ. ೧-೧೯ ಪಲ್ಲವಿ); ಉಳ್ಳ ತಿಹ ಕಾಯ ಮೇಲೆವಾಲುಣುತೆ ನೋಗಿಲೊಳ್ ನಕ್ಕಾಡುತುಂ (ಚಿಬಿ. ೫-೬೬).

೩. ಅನುಭವಿಸು: ಸರ್ಗ್ಗದ ಭೋಗಮನುಣ್ಣಪವರ್ಗ್ಗಕ್ಕಿದಿಯೆಟ್ಟುನ್ (ಧಾ. X, ೧೫೩–೫೫; ೯೧೩); ಸುರೋಕ ಸುಖಂಗಳನುಣ್ಬೆವೆಂದು (ಅವಿಧ. ೩–೯); ಬಾರದ ಭವಂಗಳನುಂಡೆನುಂಡೆ (ಮಹಾದೇ. ೩–೫); ಜನಪತಿ ಮನವಲ್ಲದ ಮನಮೊಳಕೊಂಡಬಟ್ಟು ಬಂದು ತಾಯೊಡನುಣೆ ನಂಜಿನ ಲಡ್ಡುಗೆಯಂ ಮಾಡಿದುದ ನುಣ್ ಮಹಾರಾಜಯೆಂದಿನಂ ನವಿದುಂಡಂ (ಯಶೋಧ. ೩–೩೨). ಉಣಿಸು : ೧. ಹರುಷದಿಂದುಣವನು ತಂಗಿ ಬಡಿಸುವರು ಭರದಿಂದಾರೋಗಿಸುವಾ ಮರಳೆ ಬಡಿಸುತಿಹಳುಣುತಿಹ ನಿಂತು ಮಂದಿರದಶರವಲ್ಲಿ ಸವಿದಾ (ಜೀವ ಸಾಂ. ೭–೨೪); ಬೆಳಗ್ಗೆ ತಾವು ರಾಣಿಯವರನ್ನು ಕಾಣದೆ ಉಣ್ಣುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ಹಟಹಿಡಿದಿದ್ದರು (ಶಾಕುತ್ತ. ೭೫). ೩. ಉಣದಿರ್ಪಾ ಧನಮುರ್ದೊಡೇನು ಸುತರಿರ್ದೇಂ ಮುಪ್ಪಿನಲ್ಲಾಗದಾ (ಸೋದೇಶ. ೧೫); ದಿವದೊಳ್ವಿಷ್ಣುಸುಖವನುಣ್ಬುತಿಂದಿನ ದಿವದೊಳ್ ನಿನ್ನನೆ ನೋಡುವೆನೆನುತತಿವಕಲಿದೆಯ್ದುದೆಂ (ಜ ಯ ಕಾ. ೩–೬೯); ಹಾರದೆ ಸಾರದೆ ಹೊಱಪೊಱಗಾಡಿ ಸಂಸಾರ ದುಃಖವ ನುಣುತಿಹರು (ಧರಣ. ೧೧–೧೦೨). ಉಣ್ಣಿಸು : ೧. ಹರ ಕರುಣಿಸುತ್ತಾ ವೊಬ್ಬ ರುಣ್ಣಿಸೆನೆ ಹರನ ಭಕ್ತರು ಸಪಂತಿಯಲುಣ್ಣವೇಳ್ಕುಮೆನೆ (ಇಳಿ. ದೇ. ೫೫–೫); ಎವೆಯಿಕ್ಕದಮಿಕಿಕ್ಕದುಣ್ಣದ ಜಿತೇಂದ್ರಿಯತ್ವವ ತಳೆದ (ಸಿದ್ಧರಾ. ೧–೩೬); ಉಣ್ಣುವ ಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನು ಅಗಾಗ್ಗೆ ಬದಲು ಮಾಡುತ್ತಿರಬೇಕು (ಮುಂಬಯಿ. ೪–೨೫); ಕರೆದರೆ ಉಣ್ಣಾ, ತೆರೆದರೆ ಮುಚ್ಚು, ಸೇರಿದ ಒಡೆಯಗೆ ಎರೆದು ಬಗೆಯ ದೇಡ (ಗಾದೆ); ಮಾಡಿದವನುಂಡಾನು ಮಾಡಿಯಂಥ ಕಡುಬು (ಗಾದೆ). ೩. ಪೆಲಸನಗೆದು ಮಱುಗದಿರಾ . . . ಉಣ್ಣಾದೆ ಹೋಗದಿರಾ (ಬಸವ. ೨೦೧); ತಾನು ಉಣ್ಣಾದ ಪ್ರಬ್ಧ ತಾಳ್ಮುದ್ದ ಇದ್ದ ರೇನು (ಪುರಂದ. ೧–೧೪೯); ಉಣ್ಣಾಲಾದವ ಇಕ್ಕಲಾರ (ಗಾದೆ).

ಉಂಡವರಮನೆಗೆರಡುಸಲ = ಊಟಮಾಡಿದ ಮನೆಗೆ ದ್ರೋಹ ಮಾಡು, —ಕೇಡುಬಗೆ : ಉಂಡಮನೆಗೆರಡುಬಗೆದ ಮಹಾಪಾತಕ ಬರದಿದ್ದಿತೆ? (ಕಬುಕಾ. ೧೧೯). ಉಂಡುಡು = ಊಟಮಾಡಿ ಬಟ್ಟೆಯನ್ನು ಧರಿಸು; ಸುಖವಾಗಿ ಜೀವನ ನಡೆಸು : ಪಡೆಪಗೆಡ[ಲ]ಬ್ಬೆಯೊಡವುಟ್ಟದ ಮಾವನ ಮನೆಯೊಳುಂಡುಟ್ಟುಂ ಕೀಮೊದೆದೊಡೆಗೆಯ್ಯೆಯೊ ನಾಯುಣ್ದಾದ ದೋಷಮೆಯೊಳಾದಿದೊಂಗೆ ಪಡಪುದನೆ ಕರಂ (ಸುಕುಮಾ. ೫–೬೯); ಉಂಡುಟ್ಟು ತೊಟ್ಟ ನಂಬರ ತಂಡಂ ತನಗಾಗಿ (ಸಮಚಿ. ೫–೧೪೬); ಉಂಡುಟ್ಟು ಬಾಳ್ ನರರಂ ಕಂಡರೆ ಸೈರಿಸದ ಜಂಡವೇಗನ ಕಥೆಗೆ (ಧರ್ಮಾಜ. ೪–೯). ಉಣಕಳ್ = ಊಟಮಾಡಲು ಕಲಿ : ಉಣಕಲ್ಲಲ್ಲಿಯೆ ಹುಸಾಡುದು (ಪಾರ್ಶ್ವ. ೫–೪). ಉಣ ಕೊಡು = ಊಟಮಾಡುವುದಕ್ಕೆ ಕೊಡು : ಮಾತನೆ ಉಣ ಕೊಟ್ಟು ಮಾತನೆ ಉಡಕೊಟ್ಟು ಮಾತಿನ ಮುತ್ತ ತೊಡಕೊಟ್ಟು ಬೆಳಗೆ ಹೋದಾತನೇ ಜಾಣ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೯೩೦). ಉಣಸಿಡು = ಊಟಕ್ಕೆ ಬಡಿಸು; ಊಟಕ್ಕೆ ಇಕ್ಕು : ರಂಗಾರು ಅವಾಲ ಉಂಬುಡುವ ಕುಲವಲ್ಲ ಕುಂಬಳೆಯಂಗಗೆ ಉಣಸಿಡದೆ (ಲೋಕೋಗ. ೧೫೮–೩೬). ಉಣಬಡಿಸು = ಉಣಸಿಡು : ತಾಮಸನ ತಡಗಡಿದು ಭೂತಕ್ಕೊಮ್ಮೆಉಣಬಡಿಸುವೆನು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೨–೧೭); ಊರಲ್ಲಿ ನಂಟರು ಉಣಬಡಿಸುವರೆ ಕಾಣೆ (ಪುರಂದ. ೧–೬೪ ಪಲ್ಲವಿ). ಉಣಬರು = ಊಟಮಾಡುವುದಕ್ಕೆ ಬರು, — ಆಗಮಿಸು : ಉಣಬಂದ ಜಂಗಮಕೆ ಉಣಬಡಿಸಲೊಲ್ಲದಲೆ ಉಣದಿರ್ಪ ಲಿಂಗಕುಣಬಡಿಸಿ ಕೈಮುನಿವ ಬಣಗುಗಳ ನೋಡ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೨೦೦). ಉಣಲಿಕ್ಕಿಸು = ಊಟಕ್ಕೆ ಬಡಿಸುವಂತೆ ಮಾಡು; ಊಟಹಾಕಿಸು : ತನ್ನ ಪಂತಿಯೊಳುಣಲಿಕ್ಕಿಸಿ ಕಪ್ಪುರಂಬೆರಸು ತಂಬುಲವಂ ಕೊಟ್ಟು (ಸುಕುಮಾ. ೨–೫೯ ವ). ಉಣಲಿಕ್ಕು = ಉಣಿಸಿಡು : ಅಂದನ ಪೊಸೆಯಲುಣಲಿಕ್ಕುವೆನು ರಣಭೂತಕ್ಕೆ ನಿನ್ನಿಷ್ಟಲ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೌ.೧೧–೫೫); ದೃಢಭಕ್ತಿಯಿಂದಲಿ ಉಣಲಿಕ್ಕಿದವರಿಗೆ ಪಡುರಸಾನ್ನವೇ ಸಾಕ್ಷಿ (ಪುರಂದ. ೨–೧೭–೧). ಉಣಲಿಡು = ಉಣಸಿಡು : ಭೂಸುತೆಯ ಅನಸರವಱಯದಾ ತಾಂ ಸ್ನಾನನನು ಮಾಡಿಸುವಮರ್ದಿನಬೋನವನು ಸವರ್ತಿಯಿಂದೆಡೆ ಮಾಡುವುಣಲಿಡುವಾ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೨೦–೩೧). ಉಣಲುಳ್ಳಂ = ಊಟ ಮಾಡಲು ಹೊಂದಿರುವವನು; ತಕ್ಕುಷ್ಟು ಆಸ್ತಿ ಇರುವವನು : ಕಳ್ಳನುಣ [ಹಾಕಾ. ನವೆ]ಉಳ್ಳಂ ಬುದ್ಧಿವಂತಂ ಧನೇಶ್ವರನುವೀರಪತಿ (ಜಾತಕ. ೧೪–೧೩). ಉಣಲ್ಕೆ = ಉಣಿಸಿಡು : ಮರುಬಾಣಕದಲಿಕಾಂ ಬರಲೊದಿಂದಿಸುಗಿಲ್ಕೆಬ್ಬಲಿರೇಜಂಗಳಳ ಶರದಂ ಭೋಜನಕ್ಕೆ ದ್ವಿಜನವರಂಗಾತಿಥ್ಯಸತ್ಕಾರಮಂ (ರಾಜಕ. ೬–೧೦). ಉಣಲ್ತಡೆ = ಊಟಮಾಡುವ ಅದೃಷ್ಟವನ್ನು ಹೊಂದಿರು : ತಡಿಯದೆ ಮುದದಿಂದಮ್ಮಕಂಬಡೆದುಮುಣಲ್ತಡೆಯಂ ನಾಞ್ಮಾದಿಯೆನ್ನೊಳ್ ದೃಢ ಮಾದುದು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೫–೧೫೪). ಉಣವೇಟ್ಕುಂ = ಊಟಮಾಡ ಬೇಕು; ಅನುಭವಿಸಬೇಕು : ತಂತಮ್ಮ ಮಾಡಿದುದಂ ತಾಮುಣ ವೇಟ್ಕುಂ (ಅಂದಂಧಂ. ೬೨೮). ಉಣಲೆಯೊಡಂ = (ಇನ್ನೊಬ್ಬರಿಗೆ) ಅನುಭೋಗಿಸಲು ಕೊಡು : ಇನ್ನುಹ್ಯೋರುಂ ಉಣಲೆಯೊಡು ವೋನುವರ್ (ವಿಕ್ರ. VI, ಕೊಪ್ಪ. ೩೭–೫; ಸು. 675). ಉಣ್ಣಾದರ್, ಉಣ್ಣಾದವರು = ಊಟಾದವನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳದಿರುವವರು; ದೇವತೆಗಳು : "ಅಮರ್ದುಣಿಸಿಗಳುಣ್ಣಾದರೆನಿ ದೇವವ್ರಾತಕಮರ್ದ ನಾಮಮಿ ವಕ್ಕುಂ" (ಕವಿಕಾಂ. ೬೩); ಉಣ್ಣಾದುಣ್ಬಮರ್ದ ಮರ್ದಮರ್ದ ಪೊಂಬಾಬೆಯೊರೋಂಟಿದೊಡಿತ್ತಿನ ಪೆಸರುಹ್ಮದಿಂ (ರಾ ಮಾ ಕೃ. ೬೫–೨೮); ಹಣ್ಣಾಗದೆದಿಯ ವೀರನಿಗಿ ವನಿಗೆ ನೋಡಲುಣ್ಣಾದವರು ಪಾಸಟಿಯೆ (ಕುರಾ ಸಾಂ. ೩೬–೯). ಉಣ್ಣಾದರಬೀಯಂ = ದೇವತೆಗಳ ಆಹಾರ; ಅಮೃತ : "ಇರದೆಯುಣ್ದಾದರೀಯಮೆನಲ್ಕುಸಿಕಂರದೆ ಕವಿಗಳ್ ಮನಮೊಲಿದಮ್ಮತಾಮ್ಮಮೆಂದು" (ಕವಿಕಂ. ೧೦). ಉಣ್ಣಾದೂರು = ಊಟವನ್ನು ಮಾಡದ ಊರು; ಸ್ವರ್ಗ : ಬಣ್ಣಾಯ್ದೆರೆಯ ಜಾಲಯರು ಬಣ್ಣಿಸಿ ಜಮರದ ಡಾಳ್ಕಯುತ ಬಂದರುಣ್ದೂರೊಬಲೆಯರಂತೆ (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೧೩–೧೪೭). ಉಣ್ಣಾಹಾರ = ಊಟ ಮಾಡದೆ ಮಲಗು; ಉಪವಾಸ ಮಲಗು : ಪಸಿದುಣ್ಣಪಟ್ಟು ದರಿರ್ದರ್ (ಅವಿಧ. ೧೪–೬೮).

[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಮಲ. ಉಣ್; ತುಳು. ಉಣ್, ಉಣು; ಕೊಡ. ಉಣ್; ಕೋಲಾ. ಉಣ್ = ಉಂಡಿ, ಹಿರು; ಪರ್ಜಿ. ಗದಬ. ಉಸ್ = ಕುಡಿ; ಗೊಂಡಿ. ಉಂಡಾನಾ = ಕುಡಿ; ಕುಈ. ಉಚ್ಚ್ = ಕುಡಿ; ಕುಯಿ. ಊಂಡೆ = ಕುಡಿ]

ಉಣ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು (?) : ಸೀತೆಯಂ ರಾವಣನುಯ ಜಟಾಯು ಕಾದಿ ಸತ್ತಲ್ಲಿ ರಾಮಪ್ರತಿಷ್ಠೆಗೆಯ್ದಲ್ಲಿ ಉಣಂ ದೇಗುಲವಂ ಮಾಡಿದಡೆ (ಎಳ. XI, ಮೊಳಾ. ೨೬–೩ ; ೪೬೭). [?]

ಉಣಬಟ್ಟೆ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ದೊಡ್ಡ ಮಾನು : "ಉಲಿಪುಟಿ, ಶಿಶುಕಂ – ೨ ಶಿಶುವಿನ ಹಾಗೆ ಚಿಕಲವಾದ ಉಣಟ ಮಾನಿನ ಹೆಸರು ಗಳು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೭೩). ℙ ಈ ಮಾನಿಗೆ ಕಡಲುಹಂದಿ ಎಂಬ ಹೆಸರೂ ಉಂಟು. [ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಉಳುವ್ಪ; ತೆಲು. ಉಡುಬು]

ಉಣಬೆ (ನಾ). (ರಾಗಿ, ಜೋಳ ಮುಂತಾದ ಧಾನ್ಯದ) ತೆನೆಗಳ ಬುಡ; ತೆನೆಯ ತೊಟ್ಟಿನಂತಹ ಕಡ್ಡಿ; "ತೆನೆಯ ಹಿಂದಿನ ಗಣೆ" (ಜಾತಕಕಥಾ. ೨೦) : ತೆನೆಗಳನ್ನು ತುಳಿಸುವಾಗ ಅವು (ಉಣಬೆಗಳು) ದವಗಳ ಕಾಲೊಳಗೆ ಸಿಕ್ಕು ನೋವು ಮಾಡುವುವು (ಕಸಾಪ. I, ೧೬೧).

[?]

ಉಣಾಮಿಣಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗಿಡ : ಉಣಾಮಿಣ ಗಿಡ; ಕರೀಬ್ಳಿ (ಮೈಶಾ. ೭೬–೧೫೬೭). [?]

-ಉಣಿ (ಪ್ರ). ಇದನ್ನು ತಿನ್ನುವುದು, ತಿನ್ನುವವನು ಎಂಬ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಸೇರುವ ತದ್ಧಿತಪ್ರತ್ಯಯ: ಉಣಿ ಪ್ರತ್ಯಯಮೊದವುಗುಮನ್ವಿತ ದಿನುಣ್ಬನಿದನೆಂಬೆಡೆಯೊಳ್ . . . ಉಣಿಪ್ರತ್ಯಯಕ್ಕೆ – ಅಮರ್ದುಣಿ, ಕಳ್ಳುಣಿ, ತುಡುಗುಣಿ (ಶಮದ. ೨೦೨, ಪ್ರಯೋ); ಅಮರ್ದುಂಬರೆಲರುಣಿಗಳಿಗಿದಿರಾಗಿ ಮಾತಾಡೆ ರಮಣಿ ಗಂಗೆಗೆ ತನ್ನ ತೊಡವಿತ್ತನಾಣ್ಮನೆಂದುಮೆ ಕಿನಿಸೆ (ವೀಶೈಪು. ೩-೫-೧). [ಉಣ್ + -ಇ₃]

ಉಣಿಕೆ (ನಾ). (ದನಗಳ ಮೈಯಲ್ಲಿರುವ) ಉಣ್ಣೆ ಎಂಬ ಕೀಟ: ಹರಿಹರ ಪಂಕಜಭವನುಂ ನರ ಸುರ ಪನ್ನಗ ಖಚರ ಮುನಿಗಳುಂ ನೆರಲ ನಿರ್ಪರ್ಸರಗಾಡುವ ಪಶುಗಳೊಳೊಸೆದಿರಲೇನುಣಿಕಗಳೊ [ಪಾಠಾಂ. ತಾನೆಂತೊ] ತೊನಸೆಗಳೊ ನೊಣವುಗಳೊ (ಸಮಪ. ೯-೬೦).

[ದೇ. ‖ ತುಳು. ಉಣುಂಗು]

ಉಣಿಕೆ (ನಾ). ಊಟವನ್ನು ಮಾಡುವಿಕೆ (ಕಿ). [ಉಣ್ + -ಇಕೆ]

-ಉಣಿಗ (ಪ್ರ) = -ಉಣಿ (ಕಿ). 'ಆದುಣಿಗ', 'ಎಲರುಣಿಗ' ಪರಾ.

[ಉಣ್ + -ಇಗ]

ಉಣಿಸು₁, ಉಣ್ಣಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಉಣ್ಣುವಂತೆ ಮಾಡು; ಊಟ ಮಾಡಿಸು; ತಿನ್ನಿಸು: ಬಾರದ ಭವಂಗಳಲ್ಲಿ ಬರಿಸಿ ಉಣ್ಣದ ಊಟವನುಣಿಸಿ ವಿಧಿಯೊಳಗಾಗಿಸುವ ಕೇಳಿರಣ್ಣ (ಮಹಾದೇ. ೨೪-೨); ನೇಸರ್ಪಡುವುದುಂ ರಾತ್ರಿಯೊಳ್ ಮತ್ತಮುಣಿಸಲೆಬ್ಬಿಸಿದೊಡೆ [ಪಾಠಾಂ. ಉಣಲ್ ಎಬ್ಬಿಸಲ್ಕೆ] ಅನೊಲ್ಲದಿರೆ (ಧರ್ಮಪ. ೯-೨೩ ವ); ಧನದನನು ದೊರೆಗೆಡಿಸಿದನೀಶಾನ ನನಿಳೆಯೊಳು ತಿರಿದುಣಿಸಿದನದಟಂದ (ತ್ರಿಪುಸಾಂ. ೬-೬೬); ವಿಷವಿಕ್ಕಿದವಗೆ ಷಡ್ರಸವನುಣಿಸಲುಬೇಕು (ಪುರಂದ. ೨-೭೫-೧). ೨. ಕುಡಿಸು; ಪಾನಮಾಡಿಸು: ಮೊಲೆಯನುಣಿಸಿದ ಪೂತನಿಯ ಪಿಡಿದಸುವನಪಹರಿಸಿ (ಹಭಸಾ. ೩೦); ಉಣಿಸಿದಳ್ ಕೂಸನಬ್ಬೆ (ಶಬ್ದಾನು. ೫೩೬ ಪ್ರಯೋ). ೩. ಅನುಭವಿಸುವಂತೆ ಮಾಡು: ಉಣ್ಣು [ಚತು]ರಂಗಬಲಮೆನೆ ಗುಣ್ಡಮುಣ್ಡು ಮಹಾದುರ್ಗ್ಗಮುಣ್ಡು ಭುಜಬಲ ಮೆನ್ದಾರೆ[ಂ]ಟುಣ್ಡುಣಿಸಿದೊಡಂ ನಿಲೆಯಿಂ × × × ನೆಗಟ್ಟಿ ಕನ್ನನಬಣ್ಟಂ (ಸೌಇಇ. XI-i, ೪೮-೨೩; 1007); ಕ್ಷಿತಿಯೊಳು ಸತಿಯ ಕಾಲಿಗೆ ಪತಿಯೆಜಗಲಾ ಸತಿಗೆ ಮಹಾಂಧನರಕಮಂ ಪ್ರತಿ ಜನ್ಮಜನ್ಮದೊಳುಣಿಸದೆ ಬಿಡದೆಂದು ಮಡಿವಂತರೆಯ್ದೆ ಪೇಳುವರು (ಅಂಜಚ. ೮-೧೦೨). **ಉಣ್ಣಿಸು**: ೧. ನಿನಗುಣ್ಣಿಸಿದ ಬೋನವನದುಣ್ಣದೆ ಹೋದೊಡೆನ್ನಾಣೆ (ಬಸಪು ೨೪-೭೫). ೨. ಮಲಹರಂಗುಣ್ಣಿಸದ ಪಾಲಂ ನಲಿದು ನಿಚ್ಚಂ ಕುಡಿದ ಪಾತಕಿ (ಬಸಪು. ೧೪-೩೦). [ಉಣ್ + -ಇಸ್ಸು₃]

ಉಣಿಸು₂ (ನಾ). ಊಟ; ತಿಂಡಿ; ಆಹಾರ: ನಾನಾಪ್ರಕಾರದುಣಿಸಂ ಸುಗಂಧಪುಷ್ಪ ದಿವ್ಯಾಹಾರಮನಾಕಂಠಪ್ರಮಾಣಂಬರೆಗಂ ತಣಿಯುಂಡು (ವಡ್ಡಾರಾ. ೭೮-೨೨); ಪಸಿವು ದೊರೆಕೊಳ್ಗುಮುಣಿಸುಗಳಿನಿಕೆಯ್ಗುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೫-೪೭); ವಿಧುವಿಲ್ಲದಿರುಳ್ ಕೆಲದೊಳ್ ವಧುವಿಲ್ಲದ ಲೀಲೆ ಮಧುರಮಧುವಿಲ್ಲದ ಪೂ ದಧಿಯಿಲ್ಲದುಣಿಸದೇವುದೊ ಬುಧರಿಲ್ಲದ ಸಭೆ ಸರಸ್ವತೀಮಣಿಹಾರಾ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೪೧); ಅತಿವೇಳೆಯಾಯ್ತಿಂದು ನಮ್ಮ ಪಂತಿಯೊಳೆಲ್ಲ ಸತಿಯರಿಗುಣಿಸಾಗಲೆಂದು ಕ್ಷಿತಿಪನೆಲ್ಲರಿಗೆ ಕುಳ್ಳಿರಲಿಡಿಸಿದನು (ಭರಚ. ೪-೧೭); ನಿನ್ನ ನಗೆಯ ಬೆಳಕಿನಲ್ಲಿ ಜಗಕೆ ಬೇರೆ ಬಣ್ಣವು ಬರಲು; ನನ್ನ ಜೀವ ನಯನ ಬೇರೆ ಉಣಿಸನುಣ್ಣವು (ಅರಳು. ೨೩-೧೮). [ಉಣ್ + -ಇಸ್ಯು. / ತುಳು. ಉಣಸು, ಒಣಸು]

ಉಣು 'ಉಣ್' ನೋ.

ಉಣುಗು (ನಾ). "ದನಕರುಗಳಿಗೆ ಮತ್ತು ನಾಯಿಗಳಿಗೆ ಹತ್ತಿಕೊಳ್ಳುವ ಒಂದು ಕೀಟ; ಉಣ್ಣಿ" (ಸಿರಿಕೋ). 'ಉಣಿಕ' ಪರಾ.

[← ತುಳು. ಉಣುಂಗು]

ಉಣುಗೋಲ್, ಉಣುಗೋಲು (ನಾ). ಮರದ ದಿಮ್ಮಿ ಅಥವಾ ಹಲಗೆಗೆ ರಂಧ್ರವನ್ನು ಮಾಡಿ ಆಕಡೆ ಈಕಡೆ ಸರಿದಾಡಿಸಲು ಬರುವಂತೆ ಸೇರಿಸಿದ ಗಳು: ತಡಿಕೆ ಗೋಡೆಯನಿಟ್ಟು, ಬೆಳಕಂಡಿಯಂ ಬಿಟ್ಟು ಹುತ್ತದೆರೆಯಂ ಮೆತ್ತಿ, ಕಣೆನೆಯ್ದ ಬಾಗಿಲಂ ಬಲಿದು, ಸುತ್ತೆತ್ತಲುಂ ಮುಳ್ಳೊಡ್ಡನಡಕಿ, ಮೇಣ್ ತಡಬೆಯುಣುಗೋಲ್ಗಳಂಮಾಡಿ, ವಿರಚಿಸಿದರಾಶ್ರಮವನತಿಶ್ಲಾಘ್ಯಮಂ ವನಭೋಗ್ಯಮಂ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೧೯೬-೬೬). **ಉಣುಗೋಲು**: ಬೇಲಿಯೊಡ್ಡಿಗೆ ಹಾಕಿದ್ದ ಉಣುಗೋಲನ್ನೂ ಸರಿಸಿ (ಮಲೆಮ. ೨೩೦); ಮನೆಯ ಉಣುಗೋಲು ದಾಟುವಾಗ (ಬಾಳಿವೈ. ೯೭). [ಉಣ್ಣು₀ + ಕೋಲ್₁]

ಉಣುಗೋಲು 'ಉಣುಗೋಲ್' ನೋ.

ಉಣುಮನೆ (ನಾ). ಊಟದ ಮನೆ: ಬಂದನನಿತರೊಳ್ ಸಾರಣಂ ರಣವಾರ್ತೆಯಂ ತಂದ ಚಾರನಂ ತರವೇಳ್ದನುಣುಮನೆಗೆ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೬೫೫-೩೪೪). [ಉಣು (< ಉಣ್) + ಮನೆ]

ಉಣೆ (ನಾ). ಋಣಚಿಹ್ನೆ (-).

[← ಮರಾ. ಉಣೇ < ಪ್ರಾ. ಊಣ < ಸಂ. ಊನ]

ಉಣ್ಣಗುಳಿ (ನಾ). ಊಟಮಾಡುವುದನ್ನೇ ಅಭ್ಯಾಸವಾಗಿ ಉಳ್ಳವನು; ಹೊಟ್ಟೆ ಬಾಕ: ಉಪವಾಸ ವನವಾಸಗಳಿಂದ ತೊಳಲುತ್ತ ಬಳಲುತ್ತ ಮರುಗುವ ಮಾನವ ಬಾಂಧವರನು ಧ್ಯಾನಿಸದೆ, ಮನ್ನಿಸದೆ, ಅಟ್ಟುಂಬ ಉಣ್ಣಗುಳಿ ನಾನೆತ್ತ (ಅಂತರಾ. ೪). [ಉಣ್ + -ಕುಳಿ₃]

ಉಣ್ಣವಳಿ (ನಾ). ನ್ಯೂನತೆಯಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ಹಿರಿದು; ದೊಡ್ಡದು: "ಉಣ್ಣವಳಿಯೆಂದು ಪಿರಿದು" (ಶಮದ. ನ.ಪರಿ.೨); "ನೀಡು ಸೋಡಂಬಾಡ ಮೆಂದುಣ್ಣವಳಿಯೆಂದೆನೆ ಪಿರಿದೆನಿಪ್ಪರ್ಥಮಕ್ಕುಂ" (ಕಬ್ಬಿಕೈ. ೮೮). [?]

ಉಣ್ಣಿ, ಉಣ್ಣೆ₁ (ನಾ). ದನಗಳ ಮೈಗೆ ಅಂಟಿಕೊಂಡು ರಕ್ತವನ್ನು ಹೀರಿ ಜೀವಿಸುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕೀಟ: "ವ್ರಣಾಶನಮೆನಲ್ಕುಣ್ಣಿ" (ಮಂಗರಾ. ೪೯-೧೪); ಉಣ್ಣಿ ಕೆಚ್ಚಲು ಹತ್ತಿ ಉಂಬುದೇ ನೊರೆವಾಲ ಪುಣ್ಯಕ್ಷೇತ್ರದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿ ಉಣ್ಣದವನು ಆ ಉಣ್ಣಿಯಿಂದ ಕರಕಷ್ಟ ರಾಮನಾಥ (ದೇದಾವ. ೪೧-೭೯); ಕೆಚ್ಚಲು ಕಚ್ಚಿದ ಉಣ್ಣಿ ಬಲ್ಲುದೇ ಕ್ಷೀರದ ರುಚಿಯನು (ಮಡಿಮಾ. ೧೩-೧೬). **ಉಣ್ಣೆ₁**: ಉಣ್ಣೆ [ಪಾಠಾಂ. ಉಣ್ಣಿ] ಕೆಚ್ಚಲೊಳಿರ್ದು ಉಣ್ಣದದು ನೊರೆವಾಲ ಪುಣ್ಯವ ಮಾಡಿ ಉಣಲ್ಲೊಲದವನಿರವು ಉಣ್ಣೆ [ಪಾಠಾಂ. ಉಣ್ಣಿ] ಗೂ ಕಷ್ಟ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೬೬೦); ಕರುವಿಗೆ ಮೈತುಂಬ ಉಣ್ಣೆ ಹತ್ತಿಬಿಟ್ಟಿದೆ (ರೂಢಿ).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಉಣ್ಣಿ; ತೆಲು. ಉನ್ನಿ; ಕೋಲಾ. ಉಣಿ]

ಉಣ್ಣಿಸು 'ಉಣಿಸು₁' ನೋ.

ಉಣ್ಣೀಮೆಳೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗಿಡ; ಲಂಟಾನ: ನಮ್ಮೂರ ಬೇಲಿಗಳಲ್ಲಿ ಉಣ್ಣೀಮೆಳೆ (ಲೆಂಟಾನ್) ವಿಶೇಷವಾಗಿದ್ದು ಅದರಲ್ಲಿ ನಾನಾ ಬಣ್ಣದ ಹೂವು ಬಿಡುತ್ತಿತ್ತು (ಹುಟ್ಟಿಹ. ೧೨೭). [ಉಣ್ಣಿ₀ + ಮೆಳೆ]

ಉಣ್ಣು 'ಉಣ್' ನೋ.

ಉಣ್ಣೆ₁ 'ಉಣ್ಣಿ' ನೋ.

ಉಣ್ಣೆ₂ (ನಾ). ಕುರಿಗಳ ಮೈಮೇಲಿನ ಕೂದಲು; ತುಪ್ಪಟ: ಪೊಳೆಪಳವಟ್ಟು ತೋರ್ಪ ಕುಱಿಯುಣ್ಣೆಯ ಪೆಂಡೆರವೆಂಬಿವೊಂದಿ ಗೊಂದಳಿಸಿರೆ ಬಾಲವಂದದ ತೆರಳ್ಕೆಯಿನಚ್ಯುತನಾದಮೊಪ್ಪಿದಂ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೭-೭೫); ಕುಱಿಯುಣ್ಣೆಯನುಗ್ರಾಗ್ನಿಯೊಳುಱೆ ಸುಟ್ಟಾ ಬೂದಿಯೊಳಗೆ ನವಘೃತಮಂ ತಂದೆಱೆದಿಕ್ಕೆ (ಅಶ್ವಶಾ. ೧೧-೩೯); ಹತ್ತಿಯು ಉಣ್ಣೆಯ ಹಾಗೆ ಮೆದುವಿರುತ್ತದೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೪-೨೬); ತಾನು ಜಾರಿ ಬಿದ್ದು ಉಣ್ಣೆಯಂತಹ ನೆಲ ಅಂದ (ಗಾದೆ); ಉಣ್ಣೆಬಟ್ಟೆ ಬಣ್ಣಕ್ಕಾದೀತೆ (ಗಾದೆ).

[< ಸಂ. ಊರ್ಣಾ]

ಉಣ್ಮೇವ (ನಾ). ಊಟದ ಅಧಿದೇವತೆ; ಆಹಾರದ ದೇವತೆ: ರಾಜಾಮನಸೆಂಗನು ತಟ್ಟಿಯ ಮುಂದೆ ಕುಳಿತು ಉಣ್ಮೇವನಗೆ ಆಹುತಿಯನ್ನು ಕೊಟ್ಟು (ಅಕ್ಕರ. ೯೯). [ಉಣ್ + ದೇವ]

ಉಣ್ಬು (ನಾ). ಊಟಮಾಡುವುದು; ಉಣಿಸು: ನಡೆವುದು ಕುಳ್ಬುದುಮ್ಬುಂ ಕುಡಿವುದು ಗೈವುದುಮಾತುಯಾದೊಡೆಯಂ ಲೋಪಿಸಿದೊಡೆಯುಂ ಮೆಯ್ಗೆ ಕೆಡುಕುಂಟಾಗುವುದರಿಯಲ್ ಪಡುಗುಂ ಮತ್ತೇ ತರ್ದಿರೆ ಒಡಲಲ್ಲತ್ಯಧಿಮಾನಂ ನಿನಗೆ (ಸೌಂದ. ೯-೭); ತಿಣ್ಣಂ ಪೊರಲ್ ಬಂದಿಮುಟ್ಟಿಗೆಟ್ಟಯಂ ಬಳಸಂತೆವೊಲ್ ಪ್ರಾಣಧಾರಣೆಗುಸ್ಸೆಂದು ತಿಂಗುಂ ತಿಳಿದನಾಸುಂ (ಸೌಂದ. ೧೪-೧೩).

[ಉಣ್ + –ಪ್ಪು. / ತುಳು. ಉಣ್ಪು, ಉಂಪು, ನುಪ್ಪು = ಅನ್ನ]

ಉಣ್ಮಿಸು, ಉಮ್ಮಿಸು (ಕ್ರಿ). ಹೊರ ಹೊ ಮ್ಮು ವಂತೆ ಮಾಡು; ಹೊಮ್ಮಿಸು: ಪಸಿಯಲ್ಲಲ್ಲಿಂಬುಳಕಾಂಕ್ಷೆಯಂ ಕೆಡಿಸುತಂ ಕೋಕಂಗಳೊಳ್ ರಾಗಮಂ ನನೆವೊಯ್ಯುತ್ತಿಸುತುಂ . . . ಒರಂತೆ ಮಿಯ್ದೆರ್ಚಿ ತತ್ಕಾನೆ ತೀಡಿತ್ತೆನಸುಂ ಪ್ರಭಾತಸಮಯಪ್ರೌರ್ಢ್ಯಮಂ ಶೀತಾಸ್ಪಾಲಂ (ಕುಸುಮಾ. ೧-೫೭); ಮಗುದುಬಿಯುನುಣ್ಮಿಸುವ ಮಡಿ ಚಿಗುರು (ಮಂಕುಳ. ೪೩೮). [ಉಣ್ಮು + –ಇಸು]

ಉಮ್ಮಿಸು: ಗಮ್ಮುಸುತ ತಮ್ಮುಸುಳಮ್ಮಿಸುತ ಪಜಸ್ಯಾಂತಕಿಮ್ಮೆಟ್ಟಿದಂತೆ (ಜಸಮು. ೩೪-೫೪). [ಉಣ್ಮು + –ಇಸು]

ಉಣ್ಮು, ಉಮ್ಮು[1] (ಕ್ರಿ). ೧. ಮೇಲೇಳು; ಹೊರಸೂಸು; ಹೊಮ್ಮು; ಉಕ್ಕಿಬರು: "ಉಣ್ಮು — ಉದ್ಭತಾ" (ಕಮಧಾ); ಸೊಗಯಿಸೆ ತೊಟ್ಟಿ ಪೂದುಡುಗೆ ಮೆಲ್ದೆರ್ದೆಯೊಳ್ ತಡಮಾಡೆ ಗಾಡಿ ದಿಟ್ಟಿಗಳೊಳನಂಗಾಗರಸಮುಣ್ಮುವಿನಂ ನಡೆಪೋದಂ (ಪಂಪಭಾ. ೨-೧೦೮); ಅಗಳೊಗೆದುವು ಘಂಟೆಗಳ ಧಣ್ಗಣಿಸ್ತಾರ ಆಗಳುಣ್ಮಿದವು ಕಾಶಿಕಲ ಫಳತ್ಕಾರ (ಬಸರ. ೭-೧೦೪); ಕೃಕಪಾಕು ನಿನದಂ ದಿಡದುಣ್ಮುತಿರಲ್ಕೆ ಕೆಯ್ಯ ಬಾಳ್ ಬೀಳ್ತ್ತ ಹೊಯ್ಯುದೆಂಬ ಪಂದೆಯಂ ಪಾನರ್ಡರ್ಪಕಾಗಿರೆ ಯಕೋಧರಂ ಬೆಚಿಗಾದಂ (ಯಶೋಧ. ೩-೩೬); ಬೀಸುವ ನೊತ್ತಡಲರ ಬೀ ಸ ಣ ಗೆ ಯೊ ಳು ಣ್ಮು ವ ತನಿಗಂಪಿನ ಗಾಳಿ (ಜಯಚಾ. ೪-೪೧); ಒಚ್ಚತಮುಣ್ಮುವ ಕಾಮಿಯರ್ ಕಂಠರುತಿಯ ಹೂಂಕೃತಿಯುಪಶಾಂತ ನಾಗೆ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೬೦-೧೩). ೨. ಹಿಗ್ಗು; ಉಬ್ಬು: ಸಂದ ತಿರಿಕಂಗೆ ತೊವೆ ತುಪ್ಪಂ ದೊರೆಕೊಳಲುಣ್ಮಿ ನಲಿವ ತೆಱದಿಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೯-೩೦).

ಉಮ್ಮುಂ[1]: ೧. ಹಂಸಾವಿರ್ಭಕ್ತಿಗಂದಿಂದುಮ್ಮುವ ಹಂಸನಂತೀಂಟಿ ದಣವನು (ಧರಚ. ೨-೨೯); ಇಮ್ಮುಮುತಿಹುದು ಸರ್ವಾಂಗದೊಳೆಲ್ಲಿಯು ಉಮ್ಮುತಿಹುದು ಸುಖವೊಳಗೆ (ಧರಚ. ೮-೧೧೬). [?]

ಉಣ್ಮೆ (ನಾ). ಇರುವಿಕೆ: ಅಸ್ತಿತ್ವ: ಕರಮರಿದಪ್ಪ ಬಾಧೆಗಳೊಡವೆನಿ ಕೂಗಿರೆ ಬೆರ್ಚಿ ಕಂಪಿಸುತ್ತಿರೆ ಪಿಡಿದೊತ್ತಿ ಕಟ್ಟಿ ಬಿಡದೊಯ್ಯಂತಿ ಕೊಲ್ವರ ಪೆಯ್ತ ಕಂಡೊಡೊಸರಿಸದೆ ಕಪ್ಪಕ್ಕೀ ಖಳನ ಮುನ್ನಿನ ಸಂಚಿತ ಪಾಪ ಮೆಂದು ಕೊಳ್ಳರಿಸುವ ಲೋಕದೊಂದೊಲಿಪಿನಂದಿ ಭೂಪತಿ ಪಾಪದುಣ್ಮೆಯಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೯-೫೬).

[< ಉಳ್, ಗ + –ಮೈ. / ತಮಿ. ಉಣ್ಮೈ = ಸತ್ಯ ; ಮಲ. ಉಣ್ಮ]

ಉತ (ಗು). ನೇಯಲ್ಪಟ್ಟ; ಹೆಣೆಯಲ್ಪಟ್ಟ; "ನೂಲಿನಿಂದ ಹೆಣೆಯಲ್ಪಟ್ಟದ್ದು" (ಗಂಗಾಮ. ೬೯). [< ಸಂ. ಊತ]

ಉತಳಿಗಿ (ನಾ). (ಉತ್) (ಕಣದಲ್ಲಿ) ಕಾಳನ್ನು ತೂರುವ ಬುಟ್ಟಿ: ಉತಳಗಿ ತುಂಂಬಿಕೊಡು (ರೂಢಿ). [?]

ಉತಳಪುಲ್ಲರ (ನಾ). ಜೋಳದಲ್ಲಿ ಒಂದು ವಿಧ: ಈ ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ ಒಟ್ಟಿಗೆ ೧೮ ಜಾತಿಯ ಜೋಳ ಬೆಳೆಯುವುದು . . . ೧೩ ಜಾತಿಗಳು ಮುಂಗಾರಿಯ ಪೈರುಗಳವು. ಅವುಗಳ ಹೆಸರುಗಳು . . . ಉತಳಪುಲ್ಲರ, ಬೆಣಕರ, ಕಾಗಿಡೋಳ (ಕಳಾಗ. ೩೬೧). [?]

ಉತಾರ್‌ಪತ್ರಿಕೆ (ನಾ). ಕೆರೆಯ ಕೆಳಗಿರುವ ಒಂದು ನಿರ್ದಿಷ್ಟ ಜಮಿನಾ ಆ ಕೆರೆಯ ನೀರಿನಿಂದ ಅಥವಾ ಬೇರೆಯ ಮೂಲ ಗಳಿಂದ ವ್ಯವಸಾಯಕ್ಕೆ ಒಳಪಡಬಲ್ಲುದೇ ಇಲ್ಲವೇ ಎಂಬುದನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಮೋಜಣಿ ಪತ್ರ, —ದಾಖಲೆ (ಮೈಗಚ. IV, ೭೮೮).

[ಉತಾರ್ + (< ಉತಾರು) + ಪತ್ರಿಕೆ]

ಉತಾರಿಸು (ಕ್ರಿ). ಪ್ರತಿ ಇಳಿಸು; ನಕಲುಮಾಡು: ಪ್ರಬದ್ಧವಾಗಿ ಇರುವಹಾಗದವು ಯಥಾರ್ಥವಾಗಿ ಇರುವ ನಕಲು ನಮಗೆ ಬಂದು ಸೇರಿತು. ಆದರೆ ನಕಲು ಘಾರ್ಪ ಬರಹದಲ್ಲಿಯು ಉತಾರಿಸಿ, ಈ ಹಾಗದದ ನಂಗಡ ಳಕುಹುತ್ತಾ ಇದ್ದೇವೆ (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೧೬೦). [ಉತಾರು + –ಇಸು]

ಉತಾರು (ನಾ). ೧. ಇಳಿಜಾರು: ದಾರಿಯಲ್ಲಿ ಜಡಾವು ಉತಾರು ಇಳಾಲು ಬಹಳ ಜಾಸ್ತಿ (ಚೈಸರ. ೧೦). ೨. "ಕೆಳಗಿಳಿಯುವುದು; ರೋಗಕ್ಕೆ ಪ್ರತಿ ಔಷಧಿ" (ಜಾತಕೋ. ೨೦). ೩. ನಕಲು; ಪ್ರತಿ: ಆಗ ಕಮ್ಮಿಶನರ ಸಾಹೇಬರು ಆ ಪತ್ರಿಕೆಗಳ ಉತಾರುಗಳನ್ನೂ ಈ ಮನವಿಯನ್ನೂ ದ್ವಾರಕಾನಾಥನ ಕೈಯಲ್ಲಿ ಕೊಟ್ಟು "ಇವರ ಅಭಿಪ್ರಾಯ ವೇನು?" ಎಂದು ಕೇಳಿದರು (ವಿಕೃ. ೧೩೬).

[← ಮರಾ. ಹಿಂ. ಉತಾರ್]

ಉತಾವಳೆ, ಉತಾವಿಳೆ (ಗು). ೧. (ಉಳ) ದುಡುಕಿನ; ಕುತೂಹಲದ; ಆತುರದ; ಗಡಿಬಿಡಿಯ: ಕೂಡಲೆ ಉತಾವಳೆ ಸ್ವಭಾವದ ತಿರು ವೆಂಕಟನು ಅವರನ್ನು ಕುರಿತು (ಮಾಧವ. ೨೩೬); ಗಂಡಸರ ಮುಂಗೈ ಹಿಡಿದು ಕೇಳುವ ಉತಾವಳೆ ಸ್ವಭಾವದವರಾಗಿರಲ್ಲಿ (ಹಂಸಾ. ೬೪); ಸಣ್ಣ ಹುಡುಗಿ, ಉತಾವಳೇ ಸ್ವಭಾವ (ಗ ಮಾ ಯಿ. ೧೦೯). (ನಾ). ೨. ದುಡುಕು; ಗಡಿಬಿಡಿ; ಆತುರತೆ: ಅಲಸ್ಯವೆ ವಿಷವೊ ಅಥವಾ ಉತಾವಳೆ ಹಾಸ್ಯವೊ ಕಾಲಾನುಸಾರ ನಾ ಕಂಡು ಕಾ ಣ ದಿ ರ ಲೋ ಕಾಶನ್ನವೆ ಮಾಡುತಿರಲೇ (ಶ್ರೀಕೃಪಾ. ೯); ಉತಾವಳೆಯಿಂದ ಮಾಡಿದ ಕೆಲಸವು ಎಂದೂ ಪೂರ್ಣವಾಗ.ವುದಿಲ್ಲ (ಮಂಜುಳ. ೧೧೪). **ಉತಾವಿಳೆ**: ೧. ಆದರೆ ರಾವಚಿಯವರು, ಕೂಸಿನ ಅಜ್ಜಿ, ಅರ್ಧಳಕನ ಪ್ರಥಮದೋದನ ಶ್ರವಣಾತುರರಾಗಿ ಬಾಣಂತಿಯ ಕೋಣೆಯ ಹೊರಬದಿಗೇ ಉತಾವಳೆಯರಾಗಿ ನಿಂತಿದ್ದರು (ದೀಪಜ್ಯೋ. ೪). 'ಉತ್ತ್ವಳೆ' ಪರಾ.

[← ಮರಾ. ಉತಾವಳಾ, ಉತಾವಿಳಾ, ಉತಾವೀಳ್ ; ಪ್ರಾ. ಉತ್ತಾವಲ]

ಉತಾವಳೆತನ (ನಾ). ದುಡುಕುವಿಕೆ; ಗಡಿಬಿಡಿಮಾಡುವಿಕೆ: "ಏನು? ಏನು? ಏನೆನ್ನುವಿರಿ, ನರಸಿಂಗರಾಯರೇ?" ಮನೋಹರನು ಉತಾವಳೆತನದಿಂದ ಮಾತನಾಡಿದನು (ಶಬ್ದಾಕ್ಷ. ೪೮); ಉತಾವಳೆತನ ದಿಂದ ಯಾವ ಲಾಭವಿಲ್ಲೆಂಬುದು ನಿನಗರಿಯದೇ (ನೋಡೀವ. ೬).

[ಉತಾವಳೆ + –ತನ]

ಉತಾವಿಳೆ 'ಉತಾವಳೆ' ನೋಡಿ.

ಉತುಕೋಟಿ (ನಾ). ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿ ಕೂಗುವುದು; ಉಗ್ಗ್ರಡಣೆ: ಹಿತವ ಬಂದನು ಹಿರಿಯ ಮಂತ್ರೀಶ ಬಂದನು . . . ಪರಮ ವಿಶ್ವಾಸಿ ಧಂರಾ ಬಂದನೆಂದು ಉತುಕೋಟಿ ಮಾತುಗಳಾದುತ್ತಿದೇನು ನಿನ್ನಿರೀಕ್ಷ ಧಂ ಡಾ ರ ನ ಸೆಯ ಕನ್ನವ ಕೊಲೆದ ಪತಿತ ತಸ್ಕರನ ಸತ್ಕರಿ ಸಿ ಮಗುಳಿಮ್ಮರ್ಗಳಿತ್ತು ಬಿಡುವರ್ಥವೇನೆನ್ನೆ (ಸಿಂಗಿರಾ. ೧೭-೧೫).

[< ಸಂ. ಉತ್ಕೋಷ]

ಉತುಕೋಟಿ (ನಾ). ವ ಕ್ರ ನಾ ದ ವೆನು; ಎಡವಟ್ಟಾದವನು: ಅಂತಿಂತು ಪ್ರತಿವಾದಮಂ ಮಾಡಿಕೊಂಡಿಹಾಳ್ಮಂತರವೀಯಂದಿಹಿಮಂ ಉತುಕೋಟಿಗಳ ವಿಕ್ಲವ ದಿಂದನಾಥಯೆಂದು ಅಂತರಾಂತರದ ಭೂಪರ ಕೆಳೆ (ಸಿಂಗಿರಾ. ೩೩-೧೧). [< ಸಂ. ಉತ್ಕೋಟಿನ್]

ಉತುಪತಿ (ನಾ). ೧. = ಉತ್ಪತ್ತಿ ೧: ಅಶ್ವರ್ಯದಾಕಾರಂಗಳಂ ಧರಿಪಿಯುತುಪತಿ ಸ್ಥಿತಿ ಲಯಂ ಸಮುದ್ರದೊಳ್ (ವಿಕ್ರಮೋ. ೨-೩೮). ೨. ಉತ್ಪತ್ತಿಯಾದ ವಸ್ತು: ಸುತ ವಿಶ್ವನೇ ಭೂತತತಿಗಳಿಂದುತು ಪತಿಗಳಖಿಲತನುವಾ ತನುನನೆ ಪಕಲರುಸುತಲ್ಲಿ ಪೊಂರತನಾಗಿ ದೇಹಹಂಕೃತಿ ವೆತ್ತನಂ ವಿಶ್ವನೆನೆಲಾಗದೇ (ಮಹೀನಾ. ೬-೨೬).

[< ಸಂ. ಉತ್ಪತ್ತಿ]

ಉತುಪಾತ (ನಾ). = ಉತ್ಪಾತ ೩,೬: ಬಂದವೇಕುತುಪಾತ ನೀವೆನಗೊಂದು ಬಾರಿದನಿಪಲೇಕು (ಪ್ರಹ್ಲಾಚ. ೧೩-೨೯). [< ಸಂ. ಉತ್ಪಾತ]

ಉತ್ತ (ಗು). ಕುತೂಹಲದಿಂದ ಕೂಡಿದ; ಉತ್ಸುಕವಾದ: ಉತ್ತ ಶಿವಂಠಿತಾಂಡವ ಮಹೋಹರಮುಜ್ಜ್ವಲರತ್ನರಾಜಿರಾಜತ್ಕುಟಕಂ (ಅದಿಪು. ೧-೬೩); ಪೊರ್ದಿದನಬ್ಜಖಂಡಸಂಭಸ್ಪನುಮನುತ್ತ (ಪಾರ್ಶಾ. ಉದ್ಯ) ಹಂಸ ಮಧುರಸ್ವನಮಂ ಬನಮಂ ರಭಿಯದ್ದಿಸಿ (ಪಂಠಾಮಾ. ೦-೨).

[ಸಂ.]

ಉತ್ಕಂಠ (ಗು). ೧. ಮೇಲಕ್ಕೆತ್ತಿದ ಕತ್ತುಳ್ಳ. ೨. ವಿಶೇಷವಾದ ಆತುರದಿಂದ ಕೂಡಿದ; ತೀವ್ರವಾದ ಬಯಕೆಯುಳ್ಳ: ಅಂತುತ್ಕಂಠ ನಾಗಿರ್ದುಂ (ಕಾಂತಾವ. ೭-೬೧ ವ); ಅಂತು ಮೆಚ್ಚುಗೊಟ್ಟು ಚಿತ್ರಪಟಮಂ ನೋಡಲುತ್ಕಂಠರಾದ ಸಭಾಜನಕ್ಕೆ ನೀಡುವುದುಂ (ಮಲ್ಲಿನಾ. ೫-೪೫). (ನಾ). ೩. ಎತ್ತರವಾದ ಧ್ವನಿ; ಗಟ್ಟಿಯಾದ ಧ್ವನಿ: ಈಚೆಗೆ ಭಾರತದಲ್ಲಿ 'ಛಾವ್ಯಕ್ಕತೆ'ಯ ಅಗತ್ಯವನ್ನು ಕುರಿತು ನಾಯಕರು ಉತ್ಕಂಠದಲ್ಲಿ ಸಾಂತ್ವಿರುವರು (ಶಿಕ್ಷಣ. ೬೪೩). [ಸಂ.]

ಉತ್ಕಂಠತೆ (ನಾ). ೧. ಕತ್ತನ್ನೆತ್ತುವುದು. ೨. ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿ ಕೂಗುವುದು. ೩. ಆತುರ; ತವಕ: ಮತ್ಕುಲ ವಿಜಯನಾಟ್ಯಚಮತ್ಕೃತಿಯಂ ನೋಡಿ ಕಣ್ಣಳಂ ತಣಿಪುವೆನೆಂಬುತ್ಕಂಠತೆಯಿಂದ . . . ಇನಮಂಡಲಿಸಿದಂ (ಪಂಠಾಮಾ. ೧೩-೧೧೩). ೨, ೩: ಉತ್ಕಂಠತೆ ಮಯೂರಂಗಳೊಳ್ . . . ಪಂಕ್ತಭೇದಂ ಲಿವಿಗಳೊಳ್ ಆಕ್ಯುಮುಲ್ಲದೆ ಜನಪದದ ಜನಂಗಳೊಳ್ಲ (ಜಗ. ೨-೧೨ ವ). [ಸಂ. ಉತ್ಕಂಠತಾ]

ಉತ್ಕಂಠಿತ (ಗು). ೧. ಆತಿಯಾದ ಕುತೂಹಲದಿಂದ ಕೂಡಿದ, —ಆಸಕ್ತಿಯಿಂದ ಕೂಡಿದ; ಉತ್ಸುಕ: ಬಂದ ಶರತ್ಕಾಲಶ್ರೀಯ ಸುತ್ಕಂಠಿತಹೃದಯನಾಗಿ ಮೆಟ್ಟಿ ನೋಡುತ್ತುಂ (ಪಂಠಾಮಾ. ೭-೬೧ ವ); ಸೌಮಿತ್ರಿಯೋಲಂತೆ ರಾಮಸೀತಾಪುಣ್ಯಂಗಮನಂಗಳ ತುಂಗ ಶೃಂಗವನ ರಂಗಮಂ ಚರಿಸಲಾನುತ್ಕಂಠಿತಂ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೧೨೫-೬). ೨. ಚಿಂತೆಯಿಂದ ಕೂಡಿದ; ಕಳವಳದಿಂದ ಕೂಡಿದ: ಉತ್ಕಂಠಿತಳಾಗಿ ನಾಲಗೆಯನ್ನು ತಡೆಹಿಡಿಯುವುದಾಗದೆ ಪ್ರಮಿಳೆ ಕೇಳಿದಳು "ವಿಷ್ಣು ಆರೋಗ್ಯವಾಗಿದ್ದಾನೇನು?" (ಸಮಚಿ. ೧೨೭೯). (ನಾ). ೩. ಲವ ಲವಿಕೆಯಿಂದ ಕೂಡಿದವನು: "ಉತ್ಕಂಠಿತಂ ಲವಲವಿಕೆಯುಳ್ಳನ ನಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗಾ. ೬೨-೨೧). [ಸಂ.]

ಉತ್ಕಂಠೆ (ನಾ). ೧. ಆತಿಯಾದ ಉತ್ಸುಕತೆ: ವಿಜ್ಞಾಪನೋತ್ಕಂಠೆಯಿಂ ಬರುತ್ತಿರ್ದಳ್ ಪ್ರತೀಹಾರಿ (ಕಾದಂ ಪೂ. ೨೩). ೨. ವಿಯೋಗದಿಂದ ಉಂಟಾಗುವ ದುಃಖ, —ಉದ್ವಿಗ್ನತೆ: "ಉತ್ಕಂಠೆಕೆ ರಸರಸಕಮಾ ಯಲ್ಲಕಂ ವಿರಹಮುತ್ಕಂಠೆ ರತಿವಿಯೋಗಂ ಮನೋಲೇಖನಂ ಹೃತ್ಕಂಪ ಮೆನಲಾತರಂ" (ಮಂಗಾ. ೧೩-೨೪). ೩. ಉತ್ಸುಕತೆಯುಳ್ಳವಳು: ಕಾಱುಗೊಡೆತ್ತ ರಡೊಳ್ದ ಪುಲ್ಲನೆಯೊಳ್ದು ಸೀತಾದೇವಿ ತಾನುತ್ಕಂಠೆ, ನೋಡುತಿರ್ಪಳ್ ತರಂಗೋಲ್ಲಾಸಮಂ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೩೩೧-೬). [ಸಂ. ಉತ್ಕಂಠಾ]

ಉತ್ಕಂಪ (ನಾ). ನಡುಕ; ಅಲುಗಾಟ: ಉತ್ಕಂಪ ದರಿದ್ರಮಧ್ಯಂ . . . ಗಾಡಿಯುಪೀಯ ಸೌಂದರಿಯರ್ (ಆದಿಪು. ೮-೭೦). [ಸಂ.]

ಉತ್ಕಂಪಿತ (ಗು). ನಡುಗುವ; ಅಲ್ಲಾಡುವ: ಮರನಂ ಕಿಬ್ಬು ನಗಿಗಳಂ ನೆಗಸಿ ರೌದ್ರಾಕಾರದಿಂ ಬರ್ಪ ವಾನರರಂ ಕಂಡು . . . ಶುದ್ಧಾಂತ ಕಾಂತಾಜನಂಬೆರಸುತ್ಕಂಪಿತನೋಡಿ ದಿವ್ಯ ಮು ಖ ಪಾದಾಂ ಭೋಜಮಂ ಪೊದಿದಂ (ಪಂಠಾಮಾ. ೧೦-೧೧೯); ಕಳಹಂಸಿಯಾನ ಮುತ್ಕಂಪಿತಕುಚಭಭರಸಂವ್ಯಾನಮೀಕ್ಷಿಸಲ್ಕಿಬ್ಬೆಗೊಂದ್ಯಾನಂ (ಅಂಪ್ರಶ. ೬-೧೭). [ಸಂ.]

ಉತ್ಕಟ (ಗು). ನೆಟ್ಟಗೆ ನಿಂತ ತಲೆಕೂದಲಿನ; ಕೆದರಿದ ಕೂದಲುಳ್ಳ: ಸೃಷ್ಟಸ್ಪಂಗಳ್ ಕೋಟಿಗಡಿತದಿಂದುಜುವಿನಮಾರ್ದುತ್ಕಟ ದಿತಿಜನನಜದೆ ಘಟ್ಟಿಸಿತ್ತಿಜಗಂ ಬಿಟ್ಟು ಮಹರ್ಷಿಯೋಪಿನಮೆಚ್ಚಿಂ (ಪಂಠಾಮಾ. ೧೧-೮).

[ಸಂ.]

ಉತ್ಕಟ (ಗು). ೧. ಹೆಚ್ಚಾದ; ಪ್ರಬಲವಾದ: ಭವದೀಯ ರೂಪ ಲಂಪಟ ವಿಟರಂ ಮರುಳ್ಮಾಳ್ಪಿತುತ್ಕಟ ಮೋಹತಮಃಪಟಂ ಪಟಿಂ (ಅವಿಪ. ೬-೯೦); ಶಾಂತಲೆಯ ಕಥೆಯನ್ನು ಬರೆಯುವ ಇಚ್ಛೆ ಉತ್ಕಟವಾಯಿತು (ಶಾಂತಲಾ. ೪ ಅಂಕ). ೨. ಉತ್ಕೃಷ್ಟವಾದ; ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ. ೩. ಆತ್ಯುಗ್ರವಾದ. ೪. ಸೊಕ್ಕಿದ; ಮದಿಸಿದ. ೫. ಉಲ್ಬಣವಾದ; ವಿಷಮವಾದ: ಕಾಯಿಲೆ ಉತ್ಕಟವಾಗಿದೆ (ರಂಡಿ). (ನಾ). ೬. ಆಧಿಕ್ಯ; ಪ್ರಾಬಲ್ಯ: ಆಪಿಠಯ: ಇದೆಲ್ಲಯುತ್ಕಟದ ಕಂಪು (ಸಂಬರ. ೧೨-೧೦೬); ಸಮಸ್ತ ಜನರುತ್ಕಟದಿಸುತಂ ಹೊಗಳುತ (ಬಸವ. ೫೧-೬೨); ರೋಗಾದಿಗಳು ಹೊದ್ದದ ಉತ್ಕಟದ ವರಪೀಯಲೀಕೆಸೆ (ಕಾ ಖಂಠಾ. ೪೪-೬೪); ವಾದಿಠೋಳಾಹಳನು ಶಿವತತ್ತಾದಿ ಕೋವಿದ ವಕ್ತೃಶಾದ ಗಣಾಧಿನಾಯಕ ಜಪಿಸಿದಂ ಪರಮಯಾಯುತ್ಕಟವ (ಕಂಕಾವಾ. ೧೧ ಸಂಚಿ). ೭. ಉಗ್ರತೆ: ಅರ್ಥಭಿನ ನೂಕಿವ ಸಾರಥಿಯನಾ ಧ್ವಜಿಪತಾಕೆಗಳ ಲಟಕಟನ ಲಳಿಯೆಸಲಾ ತೀಯುತ್ಕಟವ ತೋಲಿದನು (ತೂರಾ. ೩-೬೪ಳ). ೮. "ಲವಂಗಪಟ್ಟೆ (ದಾಲ್ಚಿನ್ನಿ)" (ಅಮರ. ೪೭೬). ೯. ಪ್ರಬಲವಾದ ಇಚ್ಛೆ (ಕ). ೧೦. ಹೆಚ್ಚಿನ ದುಃಖ (ತ). [ಸಂ.]

ಉತ್ಕಟತೆ (ನಾ). ೧. ಹೆಚ್ಚುಳಿಕೆ; ಆಧಿಕ್ಯ: 'ಮಲ್ಲಿನಾಥಪುರಾಣ'ಕ್ಕಿಂತ 'ಪಂಠರಾಮಾಯಣ'ದಲ್ಲಿ ಮಹಾಕಾವ್ಯದ ಉತ್ಕಟತೆಗಳು ಹೆಚ್ಚು ತೋರಿವೆ (ಕಸಾಚ. ೧೩೦). ೨. ಪ್ರಬಲವಾದ ಇಚ್ಛೆ; ತೀವ್ರವಾದ ಆಸೆ: ಕಲಿಯಬೇಕೆಂಬ ಉತ್ಕಟತೆಯು ನಿನ್ನಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲವೆ? ಅನುಕೂಲತೆಯ ಮೇಲೆ ನಿನ್ನ ಉತ್ಕಟತೆಯನ್ನು ಅಳೆಯಬೇಕಲ್ಲವೇ? (ಜಯಂತ. ೮೯). [ಸಂ. ಉತ್ಕಟತಾ]

ಉತ್ಕಟತ್ವ (ನಾ). ಆತಿಯಾದ ಪ್ರಯಾಸ, —ಕಷ್ಟ: ಲಬ್ಧಚೇತನ ನೆಂದಾತನ ಪಕ್ಕದಿಂಪರಿದರ್ಪನಾಗಳೇತಾನಮೊಂದು ನೆವಂ ಮಾಡಿ ಮಹೋತ್ಕಟತ್ವದೆ ದಿಟಂ ಬಂದೆಂ ಚಕೋರೇಕ್ಷಣೇ (ಕಾದಂಪೂ. ೪೬೨). [ಸಂ.]

ಉತ್ಕಟವೃತ್ತಿ (ನಾ). ತೀವ್ರತೆಯನ್ನು ಪಡೆದ ಸ್ಥಿತಿ: ಮೃದುಪದ ಬಂಧಮುಂ ಸುರುಚಿರಾರ್ಥಮುಮುತ್ಕಟವೃತ್ತಿಯಾಗಿ ತೀವಿದ ರಸಮುಂ ಮನಂಗೊಳಿಪ ಭಾವಮುಂ (ಪುಷ್ಪವು. ೧-೯೦).

[ಉತ್ಕಟ + ವೃತ್ತಿ]

ಉತ್ಕಟಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ತೀವ್ರತೆಯನ್ನು ಪಡೆ; ಹೆಚ್ಚಾಗು: ಪಟುತರದ ಬಾಹುಶ್ಮತಾಪದ ಪುಟಿವತೆಕ್ಕೆದ ಮಾಣನೆಲಸುತ್ಕಟಿಸುತಿರ್ದು ರೌದ್ರ ವೀರಾಭ್ಯುದಯ ಸ್ಪಾಷ್ಟ (ಕುಸ್ಕಾದ್ರೀಚ. ೧೯-೧೧); ಚಟಚಟ ನಿಸ್ಪನಂ ನಿಮಿರೆ ಕೊಂದಿ ಸೂಸೆ ಪೊದಲ್ದು ಪೊಣ್ಮುತುತ್ಕಟಿಸಿ ಕಡಂಗಿ ಪೊಂಬೆಳಗ ನಾಳ್ದುನಿಮಾಲೆಯನಪ್ಪ (ವೃಷಪ. ೧೩-೪೬). ೨. ಉದ್ರೇಕಗೊಳ್ಳು: ಸಹದೇವನುತ್ಕಟಿಸಿ (ಗದಾಯು. ೭-೩ ವ).

[ಉತ್ಕಟ + -ಇಸ್ಕು]

ಉತ್ಕರ (ನಾ). ೧. ರಾಶಿ; ಸಮೂಹ; ಗುಂಪು: ಪಿಂಡಂ ದೃಷ್ಟತರ ಮುಷ್ಟಿಯ ಭರದಿಂ ಮುನ್ನುಂಡ ಸೀರನುಗ್ಗುಬ್ಬುಪುದೆಂಬಂತರಳಿರಮುತ್ಕಳ ಮುಚ್ಚಿತ್ಕರದಿಂ ಶರಮಿಸುವಂತಾ ನೃಪಾಲಕ್ಕಯಣಂ (ಕಾದಂಬ. ೧೨); ತಿಮಿತಿಮಿಂಗಿಳಿತೋತ್ಕರ ಜಳಜಕಜ್ಜಳಕೋಲಾಹಳಧ್ವಾನವೆಸೆದಿ ಜಲಧಿ ಮೆಜಸಿದುದು (ಹರಿಶ. ೧-೬೩); ಕದಲಿ ಸಮುದಯಂ ನಾಳಿಕೇರಾವಳಿ ಭೂಪಾಳರಂ ಜೂತಿತೋತ್ಕರಂ ರಾಡಿಮುತಿ ಪನಸಶ್ರೇಣಿ ಜಂಬಿರಶಾಳ (ಪು ಪ್ರ ಪು. ೯-೧೫೫). ೨. ಸೀಳುವುದು; ಗರಗಸ ಮೊದಲಾದುವು ಗಳಿಂದ ಕಟ್ಟಿಗೆ ಮೊದಲಾದುವುಗಳನ್ನು ಕತ್ತರಿಸುವುದು: ಉತ್ಕರ ಜೂರ್ಣಖಂಡ ಜೂರ್ಣಕಾಶ್ಮರ ಅನುಚಿತವಿಳಲ್ಪದಿಂ ಭೇದಂ ಪಡ್ಡಿದಂ . . . ಅಲ್ಲಿ ಕರಪತ್ರಾದಿಕೃತಕಾಷ್ಠಾದಿವಿದಾರಣಮುತ್ಕರಂ (ತ ತ್ತ್ವ ಪ್ರ. ೩೪೪). ೩. ಒಂದು ಮರದ ಹೆಸರು: ವದುಣನ ಕುಂತದುತ್ಕರದ ಕೇತುವ ಕೇತು ವಿಳಾಸದರ್ಪಕೊದರೆಯಂ (ರಾಜಶೇ. ೫-೫೭); "ಉತ್ಕರದ —ದೊಡ್ಡದರ (ಮಕ್ಷತವೆಂಬ)" (ರಾಜಾಜ. ಟೀಕೆ). [ಸಂ.]

ಉತ್ಕರಣ (ನಾ). ಕೆತ್ತನೆ ಕೆಲಸ: ಇಂದ್ರಜಾಲಮೆಜಳಂ ಲೆಪ್ಪಂ ಶಿಲಾ ಕರ್ಮಮುತ್ಕರಣಂ ಚಿತ್ರವಿದ್ಯೆ ವಾಸ್ತು ಶಕುನಜ್ಞಾನಂ ರಥಾರೋಹಣಂ . . . ಅಖಿಲವ್ಯೂಹೋತ್ಕರಮೆಂಬಿತಷ್ಟಕಲಿಕಲ ಬಲ್ಲರ್ಲ್ಲರುಂ ಮೆಚ್ಚಿ ಪಡೆದ ನತಿಶಾಶಲಮಂ (ಇಪ್ಪತ್ತು. ೪-೫೯, ೬೦). [ಸಂ.]

ಉತ್ಕರುಷೆ (ನಾ). = ಉತ್ಕರ್ಷೆ ೧: ಪರಚಿತಿತು ಪಟ್ಟಾಭಿಷೇಕೊತ್ಕರುಷ ಮಂತ್ರಾಕ್ಷತೆಯ ಮಳಗಳ ಕರಿದರವಣಿಸುರಿಯ (ಉವ್ಯಾಕ. ೧-೨೯). [< ಸಂ. ಉತ್ಕರ್ಷ]

ಉತ್ಕರ್ಷ (ನಾ). ೧. ಹೆಚ್ಚಳ; ಮೇಲ್ಮೈ: ಸೂರಿದತ್ತನಾತ್ಮೀಯೋತ್ಕ ಜನ ಜನ್ಮೋತ್ಸವಾರ್ಜನಗಳೊಳಕೃಂತ ಹರ್ಷೋತ್ಕರ್ಷಾಂಕರಮಿಗನಾಗಿ ರಾನಿಸಿ (ಸು ಕು ಮಾ. ೧೧-೨೬ ವ); ಶೀಘ್ರಾಧರಂ ಧರಿಗುತ್ಕರ್ಷ ವಿಳಾಸದ ಭೂಪರು . . . ರಾಜಪುರಂ (ಯಶೋಧ. ೧-೨೬); ಅವ್ವ ಕೈವಲ ಉತ್ಕರ್ಷವನ್ನು ಕೊಡತಕ್ಕುವು (ಭಾರಮಾ. ೧೩೭). ೨. ಏಳಿಗೆ; ಅಭಿವೃದ್ಧಿ: ಪೃಥ್ವಿಯೇ ವಿಶ್ವದ ಕೇಂದ್ರವೆಂದೂ ಮಾನವನ ಉತ್ಕರ್ಷವೇ ಸೃಷ್ಟಿಯ ಗುರಿಯೆಂದೂ ಅವರು ಭಾವಿಸಿದರು (ಜಿಜ್ಞಾಸ. ೫ ಪೀಠಿಕೆ); ಯಂತ್ರಿಕೋದ್ಭವ-ಗಳ ಉತ್ಕರ್ಷವನ್ನು ಟೀಕಿಸಿ ಸರೋವರಶ್ರಾಂತ ದಲ್ಲಿಯ ಕೈಗಾರಿಕೆಗಳನ್ನು ಪ್ರೋತ್ಸಾಹಿಸಲು ರಸ್ಕಿನ್ನಸು ಶಕ್ತಿಮಾರಿ ಹವಣಿಸಿದ್ದ (ಸಮಚೇ. ೧೦೬೯). [ಯೋಗ] ಸಪ್ತವ್ಯಾಹೃತಿಯಾಮು ಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಪ್ರಾಕೃತ ವೈಕೃತವೆಂದು ದ್ವಿವಿಧಮಾದ ರೇಚಕ ಪೂರಕ ಕುಂಭಕ ಉತ್ಕರ್ಷ ಅಪಕರ್ಷ ಶೂನ್ಯ ಉತ್ಕ್ರಾಂತಿಯೆಂಬ ಸಪ್ತ ಪ್ರಾಣಾಯಾಮ ಲಕ್ಷಣಂಗಳಿ (ವಸಿಕ. ೧೫೧). [ಸಂ.]

ಉತ್ಕರ್ಷಣ (ನಾ). = ಉತ್ಕರ್ಷ ೨: ಒಜ್ಜೆ ರೂಢಿಸಿದ ಯಾವ ವರ್ತನೆಯೇ ಆಗಲಿ ಜೀವನದಲ್ಲಿ ನಿತ್ಯ ಉತ್ಕರ್ಷಣವಾಗುತ್ತ ಹೋಗಬೇಕು (ಶಿಕ್ಷಣ. ೪೩೫). [ಸಂ.]

ಉತ್ಕರ್ಷಣೆ (ನಾ). = ಉತ್ಕರ್ಷ ೨: ತಾಂತ್ರಿಕ ಮತ್ತು ವೈಜ್ಞಾನಿಕ ಶಿಕ್ಷಣದ ಉತ್ಕರ್ಷಣೆ . . . ಗಣಾಲಯ ಪ್ರಗತಿ ಸಾಧಿಸಿದೆ (ಶಿಕ್ಷಣ. VIII, ಮುನ್ನುಡಿ). [ಸಂ. ಉತ್ಕರ್ಷಣ]

ಉತ್ಕರ್ಷತೆ (ನಾ). ಶ್ರೇಷ್ಠತೆ; ಏಳಿಗೆ; "ಉತ್ಕಾಹ" (ಪಂಪಭಾ. ೯೭೮) : ಸಂಕರ್ಷಣಾನಾತನ ಮನದುತ್ಕರ್ಷತೆಯನಱಿದು (ಪಂಪಭಾ. ೧೩-೯೦ ವ). [ಸಂ. ಉತ್ಕರ್ಷತಾ]

ಉತ್ಕಲ (ನಾ). ೧. ಒರಿಸ್ಸಾದೇಶ. ೨. ಒರಿಸ್ಸಾ ದೇಶದ ನಿವಾಸಿ. ೩. ಬಾಗಿಲು ಕಾಯುವವನು. ೪. ಕೂಲಿಯ ಆಳು; ಮೂಟೆ ಯನ್ನು ಹೊರುವವನು. ೫. ಹಕ್ಕಿಗಳನ್ನು ಬೇಟೆಯಾಡುವವನು. [ಸಂ.]

ಉತ್ಕಲಿ (ನಾ). ಅಶ್ರಿತ್ವ ಚೆಲ್ಲಿದ ಹುಲ್ಲನ್ನು ಶೇಖರಿಸಲು ಬಳಸುವ ಕೊಳ್ಳಿಗೋಲು; ಮೆರೆಗೋಲು: "ಉತ್ಕ್ಕಿಯೆನಲು ಮಜ್ಜಿಗೋಲು" (ಮಂಗರಾ. ೧೦೯-೬). [ಸಂ.]

ಉತ್ಕಲಿಕಾಪ್ರಾಯ (ನಾ). [ಕಾವ್ಯಮಿಮಾ] ಸಮಾಸಗಳಿಂದ ತುಂಬಿ ಜಟಿಲವಾದ ಗದ್ಯಶೈಲಿ: "ಸುಲಳವಾದ ಗದ್ಯಶೈಲಿಗೆ 'ಜೂರ್ಣ' ನೆಂದು ಹೆಸರು . . . ಇದಕ್ಕೆ ವಿರುದ್ಧವಾಗಿ ಸಮಾಸಗಳಿಂದ ತುಂಬಿ ಗಂಟು ಗಂಟಾಗಿರುವುದು ಉತ್ಕಲಿಕಾಪ್ರಾಯ" (ಕೃಪಿ. ೧೭೮). [ಸಂ.]

ಉತ್ಕಲಿಕೆ, ಉತ್ಕಳಿಕೆ (ನಾ). ೧. ಉತ್ಕಂಠೆ. ೨. ಬಯಕೆ; ಆಶೆ; ಉತ್ಕ್ಕುಟನಾದ ಇಚ್ಛೆ; ಕುತೂಹಲ: ಶಿಜಸ್ಮದಯಾಂತರದುತ್ಕಲಿಕೆ ಯನೆ ತೋಱುವಂತೆವೊಲೆಸೆದರ್ (ಕಾದಂಬ. ೧೩೨); ಅಗಲಲಸಹ್ಯ ಮೆಂದು ಪೆಜಗೀ ಬಜಸಲ್ಕಳಿ ಮುಂದೆ ಬಂದಳೀ ತಗೆವೊಡೆ ಚಿತ್ತದುತ್ಕಲಿ ಕೆಯಂ ನಳಕೀ ಪೇಗೆಡಿಂದರ್ (ಕಾಪಂಳಾ. ೧೮). ೩. ಆಗಲುವಿಕೆಯಿಂದ ಉಂಟಾಗುವ ಉತ್ಸುಕತೆ; ವಿರಹಾತರತೆ. ೪. ಚಿಗುರುತ್ತಿರುವ ಕುಡಿ; ಮೊಗ್ಗು: ೩,೪. ತಳಿದುತ್ಕಲಿಕೆಯನಾದಂ ಬೆಕರ್ಗ ಳದು ಬೆಲಿಗೊಂಡಳಿತೆವೆ ನ್ಯಾನಿಂತುಯೋಕ್ತಿಸಿ ನಾಂ ಪಾಟಲವರ್ಣಂಗೈವೆ ನಂದು ದೇವಿಯ ಮೆಗಮಂ (ಧ್ವನ್ಯಾಲೋ. ೪ಟಿ). ೫. ಭಯ; ಆತುರ; ಗಡಿಬಿಡಿ. ೬. ಕಮಂಡಲು. ೭. ಕದಲೆ. ೮. ಬಳ್ಳಿ; ಲತೆ. ೯. ಅಲೆ; ನೀರಿನ ತೆರೆ: "ಜಲಭಂಗಂ ಲಿತರಂ ಕಮಂಡಲು ಜಡಂಗಂ ಉತ್ಕಲಿಕಾವಲ್ಲಿ ಯುತ್ಕಲಿಕಾಖ್ಯಂ" (ಶಾಸಾಲ. ೧೦೩). **ಉತ್ಕಳಿಕೆ**: ೨. ನವವಧೂನ ನೋಡುವುಳ್ಕಳಿಕೆಯನೇಂ ಯವತಿಯ ಕಣ್ಣಂ ಮನಮುಂ ಜವಳಿಕೆಯಂ ಕನ್ನಮಿಕ್ಕಲದಹಡಿಸಿದುದೋ (ಆನಂಭ. ೬-೫೬). ೩. "ಉತ್ಕಳಿಕೆ ರೆಣ ರೆಣಕಮಾಯಲ್ಲಕಂ ವಿರಹಮುತ್ಕಂಠೆ ರತಿಯೋಗಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೬೨-೨೪). ೩, ೯: ಮಿಂಗಳ ಬಳಗದಿನಾಗಮಂ ರಸ್ಸಂಗಳ ತುಜುಗಲಿ ನನುರಾಗಮನುತ್ಪುಂಗೊತ್ಕಳಿಕೆಯಾನದಂ ಆ ಮಾತಿಗೆ ಯನು ಜಿ ಪೊಲ್ಲಜದೆ ಕಂಗೊಳಿಪುದು ಮುನ್ನಿರ್ (ಅಭ್ಯುದೀ. ೩-೪). ೪. ವಸಂತದ ತರುಣ ಮಾಕಂದದಂತೆ ಬಹುಳಿಕೊತ್ಕಳಿಕೆಯಿಂದ (ಸೌಂದಪು. ೧-೨೪). ೯. ಶಮಯಾಂತಂ ಮುಹೂರ್ತಮಪಿ ಚೇತಸಿ ಕಿಂಚಿದಪ್ಯ ಸಂಕಲ್ಪಿತಮುತ್ಕಳಿಕೆ ಯಿಂಗೆಯಿಂ (ತರ್ಕಕೌ. ೩-೬೦); "ಭಯದಿಲೊಳಾರೆಯೊಳ ತರೆಂಗಮೊಳು ಮೊಗ್ಗಿ ಯೊಳು ನಿಯತದಿಂದುತ್ಕಳಿಕೆಯಳ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೪೫-೬೬). [ಸಂ. ಉತ್ಕಲಿಕಾ]

ಉತ್ಕಲ್ಲೋಲ, ಉತ್ಕಲ್ಲೋಳ (ಗು). ಮೇಲೆದ್ದ ದೊಡ್ಡ ತೆರೆಗಳುಳ್ಳ. **ಉತ್ಕಲ್ಲೋಳ**: ಪಾಱುದ್ದಂ ಒಂದಮುತ್ಕಲ್ಲೋಳಮಕ್ಕುಂಧಂ ಕಾಱುದಂ ಬರಿವಿಸಿಗಂ ತಾಳಂ ತಟ್ಟುಂಬೊಯ್ದರ್ (ಪಂಲಾಮಾ. ೧೩-೬೪). [ಸಂ.]

ಉತ್ಕಲ್ಲೋಳಿಕೆ 'ಉತ್ಕಲ್ಲೋಳ' ನೋ.

ಉತ್ಕಳಿಕಾಪ್ರಪಂಚ (ನಾ). ವಿರಹದ ಹೆಚ್ಚಳ; (ಪ್ರೀತಿಪಾತ್ರರ) ಸಹವಾಸದ ಉತ್ಕಟವಾದ ಅಪೇಕ್ಷೆ: ಉದಯಸಿದಂ ಪ್ರತಾಪವಿಧಿ ಬಿಜ್ಜಳದೇವದರಾಧಿನಾಥನಂತದಯಸೆ ಯೌವನೋದ್ಭತ ತ ಧಿತತ ಗುತ್ಕಳಿಕಾಪ್ರಪಂಚ ಮತ್ತುದಯಸೆ . . . ಬಾಂಧವಕ್ತಿಶಿತಳೇಲ್ದರಸಂತತಿ ಗುತ್ಪವೋತ್ಕವಂ (ಎಳ. XI, ಪಾವನ. ೪೨-೩೬; ಸು. 1162).

[ಸಂ. ಉತ್ಕಲಿಕಾಪ್ರಪಂಚ (ಉತ್ಕಲಿಕಾ + ಪ್ರಪಂಚ)]

ಉತ್ಕಳಿಕಾವಿಳಾಸ (ನಾ). ೧. ಹೊಸಿನ ಮೊಗ್ಗೆಗಳ ವೈಭವ. ೨. ಕಾತರತೆಯ ಹೆಚ್ಚಳ. ೧, ೨: ಪುರುಷನೇಷದ ರಾಜತನೂಜೆ ಕಂತು ಮೋಹನ ಶರಮರ್ಜಿ ಘರ್ಮಜಲಶಟ್ಟಲಮುಂ ಪುಳಕೋದ್ಭ ಮಂಗಳುಂ ತನುಲತೆ ಯೊಳ್ ಪೊದಲಿಟ್ಟುದೆವೆ ತಾಳ್ದಿದಳುತ್ಕಳಿಕಾವಿಳಾಸಮಂ (ಪ ರಾ ಮಾ. ೬-೧೦೬). [ಸಂ. ಉತ್ಕಲಿಕಾವಿಲಾಸ (ಉತ್ಕಲಿಕಾ + ವಿಲಾಸ)]

ಉತ್ಕಳಿಕೆ 'ಉತ್ಕಲಿಕೆ' ನೋ.

ಉತ್ಕಳಿಕೆಯೋಟು (ಕ್ರಿ). ಮೊಗ್ಗುತೋರು; ಮೊಗ್ಗೆಯೊಡೆ: ಮೊಳೆತುದಾ ಮನುವಿಂ ವಿಕುಕ್ಷಿಯೊಳೆಳೆಸಿಯನ್ನೆದಿತು . . . ಅಜಪುತ್ರನಿಂದುತ್ಕಳಿಕೆಯೋಟುದು ರಾಮ ನಿನ್ನಲಿ ಫಲಿತಾಗ್ರದ ಸತ್ಕತರುವೆಂದನು ಮಹಿಷ್ಮಮುನಿ : ತೊರ್ದಾ. ೨-೬೨೪). [ಉತ್ಕಳಿಕೆ (= ಉತ್ತಳಿಕೆ) + ತೋಟು]

ಉತ್ಕಾರ (ನಾ). ೧. ಕಾಳನ್ನು ತೂರುವುದು. ೨. ತೂರಿದ ಕಾಳನ್ನು ರಾಶಿಹಾಕುವುದು, —ಗುಡ್ಡೆಮಾಡುವುದು (೬). [ಸಂ.].

ಉತ್ಕೀರ್ಣ (ಗು). ೧. ರಾಶಿಹಾಕಿದ; ಗುಡ್ಡೆಹಾಕಿದ. ೨. ಮೇಲಕ್ಕೆ ಚೆಲ್ಲಿದ; ಹರಡಿದ; ಕೆದರಿದ : ಕುಂಗಿರಿ ಶರಣ್ಯಾನಮುತ್ಕೀರ್ಣಫೇನಂ ಬಳವದ್ರೀಚೀ ವಿತಾನಂ ಪ್ರಬಳಶುಂಭಾಶುಂಭಧ್ವಾನಮಂಭೋಧಾನಂ (ಜಗ೦. ೧-೨೩) ; ಪ್ರಬುದ್ಧಶುಂಭಬಾಹುಲಿಕನುತ್ಕೀರ್ಣ ಘರ್ಮಾಂಬು ಭೃತ್ಸಾನನಸಂದೃತ್ಕಣಸೆಂಬಂತಂ ಬಿಡುದು . . . ಧೀವರಂ ಭೋಂಕನೆ ಬಂದಂ (ರಾಜಶೇ. ೪-೧೨೦). ೩. ಕಂಡರಿಸಲ್ಪಟ್ಟ; ಕೊರೆಯಲ್ಪಟ್ಟ; ಕೆತ್ತಲ್ಪಟ್ಟ : ವೃಷಭಾಚಳಧನಿಯಿಂಗಳೊಳಂ ಅಪ್ರತಿಹತ ದಿಗ್ವಿಜಯ ಪ್ರಶಸ್ತಿಯಂ ಟಂಕೋತ್ಕೀರ್ಣಂ ಮಾಡಿ (ಅದಿಪು. ೧೪-೫೯). [ಸಂ.]

ಉತ್ಕೀರ್ಣಿಸು (ಕ್ರಿ). (ಅಕ್ಷರಗಳನ್ನು) ಕೆತ್ತು; ಕೊರೆ : ತಾಮ್ರದ ಪಟ್ಟಗಳ ಮೇಲೆ ಅಕ್ಷರಗಳನ್ನು ಉತ್ಕೀರ್ಣಿಸುವ ಹಾಗೆ ಮರದ ಪಟ್ಟಗಳ ಮೇಲೂ ಕೊರೆಯಬಹುದು (ಕನ್ನ.ಸಂ.೩೩). [ಉತ್ಕೀರ್ಣ + -ಇಸು]

ಉತ್ಕೀಲಿಸು (ಕ್ರಿ). ಚೆನ್ನಾಗಿ ನೆಡು; ಭದ್ರವಾಗಿ ನಾಟು : ಭಾಸುರಾಮಲ ಶೂಲಶಲ್ಯಮುತ್ಕೀಲಿಸಲು (ಮಲ್ಲಾ೦. ೧೦-೩೭).
[ಉತ್ಕೀಲನ + -ಇಸು]

ಉತ್ಖುಣ (ನಾ). ೧. ತಗುಣ; ತಿಗಣೆ. ೨. ಹೇನು. [ಸಂ.]

ಉತ್ಖೂಟ (ನಾ). ೧. ಉನ್ನತವಾದ ಶೃಂಗ ; ಎತ್ತರವಾದ ತಿಕುರ : ಕುರು ರಾಜ ರತ್ನಮಕುಟತೀಕ್ಷ್ಣಾಗ್ರಾಂಶುಸಂಘಟ್ಟಸಂಗರನೆಂದೆಂದಭಿವರ್ಣಿಪಿಂ ರಣಯಶಶ್ಚಿರಾರಾಮನಂ ಭೀಮನಂ (ಗದಾಯು. ೧-೫೨). ೨. ಕೊಡೆ; ಛತ್ರಿ. [ಸಂ.]

ಉತ್ಖೃತಿ (ನಾ). [ಛಂದ] ಅಕ್ಷರ ಛಂದಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಇಪ್ಪತ್ತಾರನೆಯ ಛಂದಸ್ಸಿನ ಹೆಸರು; ಒಂದು ಪಾದದಲ್ಲಿ ೨೬ ಅಕ್ಷರಗಳಿರುವ ಸಮವೃತ್ತಗಳ ಸಮುದಾಯ : ೧ ಉಕೃತಿ, ೨ ಅಕೃತಿ . . . ೨೦ ಕೃತಿ, ೨೧ ಪ್ರಕೃತಿ, ೨೨ ಆಕೃತಿ, ೨೩ ವಿಕೃತಿ, ೨೪ ಸಂಕೃತಿ, ೨೫ ಅಭಿಕೃತಿ, ೨೬ ಉತ್ಕೃತಿ — ಎಂದಿಪ್ಪತ್ತಾಱುಂ ಛಂದಂಗಳಕ್ಕುಂ (ಛಂದೋಂಬು. ೧-೫೫ ನ); ಈ ಛಂದಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಉಕೃತಿ . . . ಉತ್ಕೃತಿ ಎಂಬ ಸಂಜ್ಞೆ ಗಳಿವೆ (ಛಂದೋನು. ೪೮). [ಸಂ.]

ಉತ್ಕೃಷ್ಟ (ಗು). ೧. ಮೇಲಕ್ಕೆ ಸೆಳೆಯಲ್ಪಟ್ಟ; ಹೊರಕ್ಕೆ ತೆಗೆಯಲ್ಪಟ್ಟ. ೨. ಅತ್ಯುತ್ತಮವಾದ; ಮೇಲಾದ; ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ. (ನಾ). ೩. ಬಾಣವನ್ನು ಎಳೆದು ಬಿಡುವುದು, —ಪ್ರಯೋಗ : ಹಸಮರ್ಮುದೆಮ್ಮಿಕ್ಕಗಾಯಿತು ಬಲುದಿನಕಿಂದು ಕುಸುಮಶರನುತ್ಕೃಷ್ಟ ಭಾವಿ ಭಳರೆಂದ್ಯದೆ ನಸುಗಳ್ಳ ತಮ ತಮಗೆ ಕೇಳಿದರ್ ಜಾಜಿಯರ್ (ಪರಿ. ೬-೨೨). [ಸಂ.]

ಉತ್ಕೃಷ್ಟತೆ (ನಾ). ಉತ್ತಮವಾಗಿರುವಿಕೆ; ಮೇಲ್ಮೈ; ಅತಿಶಯ; ಶ್ರೇಷ್ಠತೆ. [ಸಂ. ಉತ್ಕೃಷ್ಟತಾ]

ಉತ್ಕೈ (ನಾ). ಉತ್ಕುಂಠತೆ; ಹಂಬಲ; ಹಾರೈಕೆ; ಕುತೂಹಲ : ಉನ್ನನಮೆ ಮಾಲ್ಯಮುತ್ಕೈಯನುನ್ನದಬರ್ಹಿಣಿಯಿಂದಿ ಕೇಕಾವಿರುತಂ ತನ್ನಧರ್ಮಜ್ಞನಿಯಂ ಜಳಭ್ರಮ್ಮಿಕ್ಕಿಳಿಸಿದಾಮೊದವೆ ದಿಸೆದಿಸೆಗೆಸಗುಂ (ಕಾವ್ಯಾನ. ೪೬೦). [ಸಂ. ಉತ್ಕ]

ಉತ್ಕ್ಕೈ (ನಾ). ಉತ್ಕುಂಠತೆಯುಳ್ಳವಳು; ಪ್ರಿಯನಿಗಾಗಿ ಹಂಬಲಿಸುವವಳು. [ಸಂ. ಉತ್ಕಾ]

ಉತ್ಕೈತ (ನಾ). ಮೇಲಕ್ಕೆತ್ತಲ್ಪಟ್ಟ ಧ್ವಜ; ಎತ್ತರವಾದ ಧ್ವಜ : ಸಾಕೇತಮುತ್ಕೈತ ಬಾಹುಗಳಿಂದಂ ಕರೆವಂತದೇನಿಸಿದುದೋ ಸರ್ವಾರ್ಥ ಸಿದ್ಧಿಕರಂ (ಅವಿಷ. ೬-೨). [ಸಂ.]

ಉತ್ಕೋಚ (ನಾ). ೧. ಮೇಲಕ್ಕೆ ಬಾಗುವುದು; ಮೇಲೆ ವ್ಯಾಪಿಸುವುದು : ಥಳಥಳಿಸುವಾನನದೆ ಸತ್ಕ್ಷೋಣ್ಯಲ್ಲಿತ ಚಿತ್ತದ ಸುಪ್ರಭಾವದ ಬಳವಿಗೆಯಲುತ್ಕೋಚಮಂ ತಪ ಧನಂಜಯನಯ (ಕುಮಾಳ. ೫-೯). ೨. ಲಂಚ : ವಿವಿಧಾಧಿಕಾರಿಗಳುತ್ಕೋಚ ವಂಚನಾದಿಗಳಿಂದೆಡೆಗೆಡೆಗೆ ಗಿರ್ಮದಿಸುವ ತೆಱಗೆ . . . ಅಟ್ಟುಳಿಯಂ ಪ್ರಜೆಗಳಂ ಕಿಡಿಪರ್ (ಚಳವ. ೬-೪) ; ತನ್ನ ಕಾರ್ಯಗಳಿಗೆ ಪ್ರತಿಬಂಧಗಳನ್ನು ಮಾಡದಿರಲೆಂದು ಅಧಿಕಾರಿಗಳಿಗೆ ಕೊಡುವುದು ಉತ್ಕೋಚ (ಅಂದರೆ ಲಂಚ)ಕ್ಕೂ . . . ಉದಾಹರಣೆಗಳು (ಅರ್ಥಾ. ೪೯). ೩. ವಕ್ರತೆ; ಮೋಸ : ನೀತಿಕನಿದಿಂದರಸರ್ದಲ್ಲಮ್ಮ ಧನವನುತ್ಕೋಚದಿಂ ತಕ್ಕುದಿಸಿ (ನಿಂಗಾ. ೩೨-೯). ೪. ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿ ಕೂಗುವುದು; ಉಗ್ಗಡಣೆ. [ಸಂ.]

ಉತ್ಕೋಚಿ (ನಾ). ೧. ಲಂಚಗುಳಿ. ೨. ವಕ್ರನಾದವನು; ಎಡವಟ್ಟು : ವಾಚಸ್ಪತಿ ವೇದಾರ್ಥಶಿಷಯವನಾಚಂಸದಾಲಸ್ಯ ದಿಂದುತ್ಕೋಚಿಯಪ್ಪ [ಪಾಶಾಂ. ಚನ್ನಾ]ಗಿ ಪರಾನ್ನದೊಳು ಸಂಪುಷ್ಟನುವಾದ ನೀಚನಹ ಭೂಸುರನ ಕರುಳನು ಬಾಚುವಳಲ್ಲಮ್ಮ ಮೃತ್ಯು (ಕುವಾಳು. ೬೧೩. ೪-೯೭). [< ಸಂ. ಉತ್ಕೋಚನ]

ಉತ್ಕ್ರಮ (ನಾ). ೧. ಮೇಲಕ್ಕೆ ಹೋಗುವಿಕೆ; ಏರುವಿಕೆ. ೨. ಕ್ರಮತಪ್ಪಿ ನಡೆಯುವಿಕೆ; ವಿಪರೀತ ಕ್ರಮ : ಕೃಮದಿಂ ಬರ್ಪಂ ವರ್ಗೋತ್ತಮಾಶ ಪಜ ಪರಗ್ಯಹಂಗಳೊಳ್ ಪುಟ್ಟಂ ಮಧ್ಯ ಮನಲ್ಲಂ ಶುಭಪಲಮುತ್ಕ್ರಮದಿಂದಂ ಬರ್ಪಮುಭಭಪಲಮಂತಪಾಜೀಳ್ (ಜಾತಕ. ೨೦-೨೫). [ಸಂ.]

ಉತ್ಕ್ರಮಣ (ನಾ). ಅಂತ್ಯಕಾಲ; ಸಾಯುವ ಹೊತ್ತು : ರಣದಿಪ್ಪಾ ಸೈನ್ಯಪತಿ ಸಿದ್ಧಿಯುತ್ಕ್ರಮಣದೊಣಗುಬಾಯಿಗೆ ನೀರನೊಡ್ಡಲ್ ಅದನವನು ತನಗಿಂತ ಕೆಲದ ಭಟಗದು ಸಲ್ಲುದಿಂದಿತ್ತು ತಕವನಾಂಕುದ ನೆಡೆಯೊ (ಮಂಕುಳ. ೯೧೧). [ಸಂ.]

ಉತ್ಕ್ರಮಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಮರಣ ಹೊಂದು; ಸಾಯು : ವೇದಾಂತ ವಾಕ್ಯಗಳ ಪಮಳಾನುವಾಕಗಳ ಕೇದಾರಗಳಾ ಮಣಿರಂಗಾರಭಿಗಳ ನಾದಂಗಳಲಿ ಪಾನವ ಬೆರೆಸಿ ನೀನುತ್ಕ್ರಮಿಸೆ ಸಾಧನವೊ ಮುತ್ತಿಗದು (ಮಂಕುಳ. ೯೩೧). ೨. ಅತಿಕ್ರಮಿಸು; ಮೀರು. [ಉತ್ಕ್ರಮಣ + -ಇಸು]

ಉತ್ಕ್ರಾಂತಿ (ನಾ). ೧. ಬಟ್ಟುಹೋಗುವಿಕೆ; ಹೊರಟುಹೋಗುವಿಕೆ; ನಿರ್ಗಮಿಸುವಿಕೆ : ಕೂರದ ದಾಯಾದರ ಮಕ್ಕ ಪಂಡರೆಗಳಂ ಕಣ್ಣಾರೆ ಕಂಡನ್ಸ ಚಿತ್ತದೊಳೊಂದುಂ ತೊದಳ್ಪದನ್ನಸ.ಗಳಕ್ಕುತ್ಕ್ರಾಂತಿಯಂ ಮಾಡುವೆಂ (ಗದಾಯು. ೯-೭೯). ೨. [ದೈವ್ರತಿ] ಮೋಕ್ಷದ ನಾಲ್ಕು ಪರ್ವಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : ಇದರಿಂದ ಬದುವ ಮೋಕ್ಷ ಕರ್ಮಕ್ಷಯ, ಉತ್ಕ್ರಾಂತಿ, ಮಾರ್ಗ, ಭೋಗ ಎಂಬ ನಾಲ್ಕು ಪರ್ವಗಳುಳ್ಳದ್ದು . . . ಉತ್ಕ್ರಾಂತಿಯೆಂದರೆ ದೇಹಾವಸಾನ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮನಾಡಿದ್ವಾರಾ ಬಹಿರ್ಗಮನವು (ಹಿಂದಸಾ. ೨೯೩). ೩. ಕ್ರಮವಾಗಿ ಮಾಪಡುವುದು; ಕ್ರಮವಿಕಾಸ : ಖುರಗಳಕ್ಕೋ . . . ಚರ್ಮವಕ್ಕೋ ಬೆಳೆಸಿಕೊಂಡು ಬದಲಿಸಿಕೊಂಡು ಪ್ರಾಣಿಗಳ ಹೊರಬದುಕಿಗೆ ತಾನು ಸರಿ ಹೋಗುವ ವರ್ತಾಂ ಮಾಡಿಕೊಂಡಿತು. ಆದರೆ ಮಾನವನಲ್ಲಿ ಈ ಉತ್ಕ್ರಾಂತಿ ಒಮ್ಮೆಲೇ ಕ್ರಾಂತಿಯ ರೂಪ ತಾಳತು (ವಿಜ್ಞಾನ. ೯). ೪. [ಯೋಗ] ಸಪ್ತಪ್ರಾಣಾಯಾಮಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ : ಪ್ರಾಕೃತ ವೈಕೃತವೆಂದು ದ್ವಿವಿಧಮಾದ ರೇಚಕ . . . ಉತ್ಕ್ರಾಂತಿ ಎಂಬ ಸಪ್ತ ಪ್ರಾಣಾಯಾಮ ಲಕ್ಷಣಂಗಳಂ (ವಿವೇಕ. ೧೫೧). [ಸಂ.]

ಉತ್ಕ್ರಾಂತಿತತ್ತ್ವ (ನಾ). ಕ್ರಮವಾಗಿ ಮಾರ್ಪಡುವ ನೀತಿ. — ವಿಕಾಸಕ್ರಮ : ಉತ್ಕ್ರಾಂತಿತತ್ತ್ವ (Evolution) ಭಾರತೀಯರಿಗೆ ಹೊಸದಲ್ಲ (ವಿಜ್ಞಾಮಂ. ೯೭). [ಉತ್ಕ್ರಾಂತಿ + ತತ್ತ್ವ]

ಉತ್ಕ್ರೋಶಕ (ನಾ). ೧. ಗಟ್ಟಿಯಾದ ಕೂಗು ; ಬೊಬ್ಬೆ. ೨. ಕುರರ ವೆಂಬ ಹಕ್ಕಿ ; ಮರಕುಟಿಕ : "ಕುರರಮುತ್ಕ್ರೋಶಕಮಲಬ ಮರಕುಟ ವಕ್ಕಿ" (ಮಂಗಾಜ. ೫೧-೫). [ಸಂ.]

ಉತ್ಖಾತ (ಗು). ೧. ಅಗೆದ ; ಬೇರುಸಹಿತ ಕಿತ್ತುಹಾಕಿದ ; ಹಾಳು ಮಾಡಿದ. ೨. ಹೊರಕ್ಕೆ ತೆಗೆದ ; ಸೆಳೆದ : ಕನಕದಂಡಾಗ್ರಮಂಡಿತ ಮಾಗಿ ಬಿಳಗುವ ಮಂಗಳಪ್ರದಿಪಮಂಗಳಾಕ್ಷತಾಸಿಲತಾಸನಾಥ ಪಾಣಿಗಳಪ್ಪ ರಕ್ಷಾವ್ಯಧಿಷಧೋಳಂ (ಶಾಪುಂ. ೪೧೩) ; ಗಂಡುಗುಡಾ ವೀರಶ್ರೀ ಗಾದ ದು ಸ್ಪರವಿರಭುಜೋತ್ಖಾತಖಡ್ಗಧಾರಾಪ್ರಯದಿಂ (ಮಲ್ಲಿತ. ೩-೧೩). [ಸಂ.]

ಉತ್ತ (ನಾ). ನಡುವಣ ಸ್ಥಳ ; ಮಧ್ಯಸ್ಥಳ : ಅತ್ತ ಸುರೇತ್ಯರಾವಸಥ ಮಿತ್ತ ಮುಕ್ತಿಕಮುತ್ತ ಪನ್ನಗೋದಾತ್ತ ಸಮುತ್ಪೋಳಮಜಿರಂತರಿ ಪೂರ್ತ್ಯನಗಾಗದಂಗೋತ್ಪತ್ತಿಸ್ಥಿತಿಕ್ಕೆ ಸೋಲಲ್ (ಪಂಪಭಾ. ೧-೭೫). [ಉತ್ತಣ = ನಡುವಣ : ಅತ್ತಣಂ, ಇತ್ತಣಂ, ಉತ್ತಣಂ (ಕವಿದ. ೧೧೦ ಪ್ರಯೋ). ಉತ್ತಲ್ = ನಡುವೆ ; ಇತ್ತಲುಂ ಅತ್ತಲುಂ ಅಲ್ಲದ ನಡುವಣ ಜಾಗದಲ್ಲಿ : ಅತ್ತಲ್ ದೇವೇಂದ್ರಂ ಪುಟ್ಟಿತ್ತಲ್ ಭುಜಗೇಂದ್ರ ನುತ್ತಲಾಶಾಧಿಪರೊಳ್ ಮುಕ್ತಿರೆ ಭೀರೀಧ್ವನಿ ಪರ್ವಿತ್ತೆಲುಮಂತಿ ಭೂಷಣಶಿಕ್ಷಾದಕ್ಷಂ (ಶ ಮ ದ. ೧೧೯ ಪ್ರಯೋ) ; ಅತ್ತಿತ್ತಮುತ್ತಲೆತ್ತಂ ಬಳಸಿಬೆಜ್ಜಮುಂ (ಸಂಸಪ್ರ. ೩೦-೧). [ದೇ.]

ಉತ್ತ್ಯ 'ಉಲು' ಪರಾ.

ಉತ್ತ್ಯ 'ಉಲ್ಲ್' ಪರಾ.

ಉತ್ತಂ(ಅ). ನಡುವಣ ಕಡೆಗೆ ; ಮಧ್ಯದ ಕಡೆಗೆ : ಅತ್ತಿತ್ತುತ್ತಪಿಕ್ಕಂ ನಡೆದುದು ಕಟಕಂ (ಜಗದ. ೯-೩೬). [< ಉತ್ತ] [ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಉತ್ತಣ್ಣಂ, ಉತ್ತಣ್ಣಮನೆ ; ತೆಲು. ಉತ್ತಂಡ]

ಉತ್ತಂಡಿತ (ನಾ). ಎತ್ತಿ ಹಿಡಿಯಲ್ಪಟ್ಟ ; ಮೇಲಕ್ಕೆ ಎತ್ತಿದ : ಪೌರನಾರೀ ಜನಂಗಳ್ ನಿರ್ವಾಣಕಂಠಿಯಿನುತ್ತಂಡಿತಪತ್ಪಪಾಳವದನರ್ (ಶಾಂಪು. ೪-೬೨ ವ) ; ಅಂಭೋಜನಾಥಪಿಂದುತ್ತಂಡಿತಮಾದೊಂದುದಗ್ರ ಗೋವರ್ಧನಮುಚ್ಚಯಿಂಪಿನಿರದಿಂದು (ಜಗದ. ೪-೫೫). [ಉತ್ತ + ತಂಡಿತ]

ಉತ್ತಂಸ (ನಾ). ತಲೆಯಲ್ಲಿ ಧರಿಸುವ ಆಭರಣ ; ಶಿರೋಭೂಷಣ : ಪದೆದುತ್ತಂಸವತಂಸಭೀಗೆ ಭವದಬ್ಜಾಕಪ್ರವಾಳೋಲ್ಲಸನ್ನೃದುಪುಷ್ಪ ಸ್ರಬಕಂಗಳಂ (ಅವಿತ. ೧೧-೧೬೪) ; ಸಿಗದವೋಲ್ ಕಾಂಚನಪೀಠದಿಂ ಪುರಂ ಬಳ್ಳನಪುರನುತ್ತಂಸಕಿರೀಟೇಶರಿಪೆಜ್ಜಂ (ಪಂಚಾಮಿ. ೬-೧೬೫ ವ). ೨. ಆಭರಣ ; ಕಿವಿಯ ಓಲೆ ; ಕರ್ಣಪೂರ. ೩. (ಆಲಂ) ಶ್ರೇಷ್ಠ ನಾದವನು ; ಉತ್ಕೃಷ್ಟ : ಸೌಂದರಿಯರೇಕಚ್ಛತ್ರರಾಜ್ಯಾಭಿಷೇಕಮದೆಂ ಬಂತಿರೆ ಮಜ್ಜನಂಬುಗಿಸಿದರ್ ಪನ್ನಸ್ತ್ರಿಯೋತ್ತಂಸಂ (ಅವಿತ. ೮-೬೦). [ಸಂ.]

ಉತ್ತಂಸಕ (ನಾ). ಶ್ರೇಷ್ಠ ನಾದವನು : ಮಂಜುಲನಾವಾಮ್ಯತಮುಷ್ಟಿ ಬಾಜಿಪದಿನಾ ಗೋಪಾಲಕೋತ್ತಂಸಕಂ (ವಿಷ್ಣುಪು. ೫-೨-೬೪). [ಸಂ.]

ಉತ್ತಂಸಿತ (ಗು). ಶೋಭಿಸುವ ; ಅಲಂಕರಿಸಿದ : ದಿಕ್ಕರಿಕರಾಮಾ ಕಾರಿಕರಸರಿಭೋತ್ತಂಸಿತ ತೋರ ರಣೀಕೃತ ರೌದ್ರಗಾವಾದಂಡನುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೩-೮೨ ವ). [ಸಂ.]

ಉತ್ತಡ (ನಾ). (?) : "ಉತ್ಪಟ – ಉತ್ತಡ" (ಕರ್ನಾಸಂ. ೧೬೦ ಪ್ರಯೋ). [< ಸಂ. ಉತ್ಪಟ]

ಉತ್ತಣ 'ಉತ್ತ' ಪರಾ.

ಉತ್ತತ್ತಿ 'ಉತ್ಪತ್ತಿ' ನೋ.

ಉತ್ತನೂರ್ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಪೂರ್ವಾಯಾನ್ಮಾದಿಕಿ ಕೊಳಕ್ಕೂರ ಉತ್ತನೂರ ಮುಕಳ್ಳಿಲ ಅರುಣೂನಿನ್ನತಭೂಮಿ ಸಮೀಪೆ (ಮೈಅರಿ. ೧೯೨೫, ೧೦೫-೬೯ ; ೬೩೪) ; ಸೊಳಂಬಪಟ್ಟಿ ಉತ್ತನೂರ ಮಹಾಜನಂ (ಎಇ. X, ಮುಳಬಾ. ೧೨೨-೬ ; ೪೬೨). [ಉತ್ತನ ? + ಊರ್]

ಉತ್ತಪ್ತ (ಗು). ಚೆನ್ನಾಗಿ ಕಾಯಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ; ಉತ್ತಪ್ತ ಜಾಂಬೂನದ ಕುಸುಮಪ್ರಾಮಂಗಳಂದುದ್ಯೋಷಿತ ರತ್ನಪ್ರದೀಪಂಗಳಿಂದಂ (ಆದಿಪು. ೨-೬೨ ವ). [ಸಂ.]

ಉತ್ತಪ್ಪ, ಉತಪ್ಪ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ದೋಸೆ ; ಉಬ್ಬು ದೋಸೆ : ಉತ್ತಪ್ಪ ತಿನ್ನುವುದಕ್ಕೆ ಬಹಳ ರುಚಿಯಾಗಿರುತ್ತದೆ (ಡೂಢಿ). **ಉತಪ್ಪ** : ನಮ್ಮ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಇವತ್ತು ಉತಪ್ಪ ಮಾಡಿದ್ದರು (ಡೂಢಿ). [← ತಮಿ. ಮಲ. ಉತ್ತಪ್ಪಂ]

ಉತ್ತಮ (ಗು). ೧. ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ; ಅನ್ಯತವಾದ ; ಮೇಲಾದ : ಉತ್ತಮದ ಲಿಂಗಪ್ರಸಾದಿಗೆ (ಬಸವ. ೬೦-೯). (ನಾ). ೨. ಒಳ್ಳೆಯವನು ; ಶ್ರೇಷ್ಠನಾದವನು ; ಮೇಲಾದವನು : ಉತ್ತಮರು ತಪ್ಪ ನಡೆದಿರಲೆ ಲೋಕ ತಾಪತ್ರಸಾರುವುದು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೨೫೯) ; ಉತ್ತಮನು ಎತ್ತಹೋದರೂ ಕುಭವೇ (ಗಾದೆ). ೩. ಹದಿನಾಲ್ಕು ಮನುಗಳಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬ : ಪ್ರಕಂಚಿಮೊಳು ಸಕಲ ಕುಲಪರ್ವ ಪದ್ಮತಿಪ್ರವರ್ತಕರಾಗಿ ಶಿವಪ್ರಸಾದದಿಂ ಲೋಕಾಧಿಪತ್ಯಂಗೈದು ಸ್ವಾಯಂಭುವ ಸ್ಥಾರೋಚಿಷ ಉತ್ತಮ . . . ಇಂದ್ರಸಾವರ್ಣರೆಂಬ ಹದಿನಾಲ್ಕು ಪುಪುರುಷರೆಳಗೆ (ವಿಷ್ಣೇಳ. ೩೦೪). ೪. ಬಿಳೀವಮಗ್ಗದ ಜಾತಿಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪಂಗಡ : (ಎಸಸ್ಯೆ. VIII, ೧೦).

ಉತ್ತಮೋತ್ತಮ (ದ್ವಿರುಕ್ತಿ) : ಉತ್ತಮೋತ್ತಮ ಭಕ್ತಿ ಯ ಲಿನುತಿಸಿತ್ತ ಬಸವಚಿರತ್ವನಂ ಭಕ್ತೋತ್ತಮರ ಕೈಯಂದ ಕೇಳಿದ ಮಾಳ್ಪ ಯಿಂದೆನ್ನ ಚಿತ್ತದೊಲವಂ ತಪ್ಪದೊರೆದನು (ಬಸವ. ೬೧-೬೬) ; ಮೆಸ್ಸೆನಾನು ಒಬಿದ ಗ್ರಂಥ ಉತ್ತಮೋತ್ತಮವಾಗಿತ್ತು (ಡೂಢಿ). [ಸಂ.]

ಉತ್ತಮಗಳ್ಳ, ಉತ್ತವಗಳ್ಳ (ನಾ). ಒಂದು ಬಿರುದು : ಉತ್ತಮಗಳ್ಳ ಸಮ್ಯಾನ್ಯರ್ವರಹಟಕ ಸಕಳ ದೇಶಂ ಭೋಗ್ಯಾ (ಮೈಅರಿ. ೧೯೩೫, ೪೦-೧೫ ; ೪೮೧ ?) ; ಎಱೆವೆ ಮಹಾಸಾವನ್ತಸುತ್ತಮಗಳ್ಳಗೊಪ್ಪ ಪುಟ್ಟು ದೊಪಿರಗ್ರಹಾರಂ (ಇಆ. X, ೧೦೯-೫ ; ?). **ಉತ್ತವಗಳ್ಳ** : ಸ್ವಸ್ತಿ ಶ್ರೀ ಗೊಗ್ಗಿಯ ಮನೆಮಗಡ ಬೋಚಗ ಧರ್ಮಸೆಟ್ಟಿ ಉತ್ತವಗಳ್ಳಂ (ಮೈಅರಿ. ೧೯೩೬, ೪೦-೨ ; ಸು ೪೦೦). [ಉತ್ತಮ + ಕಳ್ಳ]

ಉತ್ತಮಗಾಮುಂಡ, ಉತ್ತಮಗಾವುಂಡ (ನಾ). ಒಬ್ಬ ಪ್ರತಿತ ನಿಹೆಸರು : ಪೆರ್ಬ್ಬಣಿ ಉತ್ತಮಗಾಮುಂಡ್ಗರುಂ ಕುನ್ನಗಾಮುಂಡ್ಗರುಂ (ಎಇ. IV, ಶ್ರೀರಂಗ. ೧೬೦-೩೦, ೩೧ ; ೪೦೦). **ಉತ್ತಮಗಾವುಂಡ** : ಎಱೆಪ್ಪರಸರ ಗೋವಿನ್ತರಸರು ಉತ್ತಮಗಾವುನ್ನ ಕೆಱೆಗೆ ಕೊಟ್ಟ ಸ್ಥಿತಿ (ಎಇ. V, ಚಿಕ್ಕನಾ. ೨೫೧-೪ ; ೨೭೨). [ಉತ್ತಮ + ಗಾಮುಂಡ]

ಉತ್ತಮಗಾವುಂಡ 'ಉತ್ತಮಗಾಮುಂಡ' ನೋ.

ಉತ್ತಮತಪ (ನಾ). ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ತಪಸ್ಸು : ಉತ್ತಮತಪಂಗಳಂದ ತ್ತುತ್ತಮದೇಹರ್ ಪರೆದಾದರವ್ಯದಲಂ ಮೆಯ್ವೆತ್ತನ್ಯರ್ಥತೆಯಂ ತಾಳ್ದಿತ್ತು ಪರೆದೇಹಂ ವಿದೇಹಮೆಂಬೀ ಪೆಸರಂ (ಆದಿಪು. ೧-೫೩). [ಉತ್ತಮ + ತಪ]

ಉತ್ತಮದಾನ (ನಾ). ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ದಾನ : ಪಂಚಾಶ್ಚರ್ಯಂಗಳ್ ಸುರಿಂಚರಿಪೊಡೆಸ್ಪೆ ಯೆ] ನೆಗಳ್ದು[ದು]ತ್ತಮದಾನಂ ಸಂಚಿತಸುಕೃತಕ್ಕೆ ಯಂಗಳ ದಸಂ ಚಿತಸುಕೃತಂಗಳ್ ಬಯಸಿ ಸಮಾಹಿತವಪ್ಪುದೇ (ಶಾಂತಿಪು ೯-೨೨).

[ಉತ್ತಮ + ದಾನ]

ಉತ್ತಮಪಾತ್ರ (ನಾ). ೧. ದಾನತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳಲು ಯೋಗ್ಯವ್ಯಕ್ತಿ; ಶ್ರೇಷ್ಠನೆನಿಸಿದ ವ್ಯಕ್ತಿ: ಆಂತ ತಮ್ಮನಿಂದಿದ ವಜ್ರಜಂಘಂಗಂ ಶ್ರೀಮತಿಗಮಾ ಶಿಂಶಿಂಗಳ್ಗಮುತ್ತಮಪಾತ್ರದಾನಾನುಮೋದದ ಪುಣ್ಯಬಲದಿಂದಂ . . . ಉತ್ತರಕುರುವೆಂಬುತ್ತಮಭೋಗಭೂಮಿಯ ಜನ್ಮಭೂಮಿಯಾದುದು (ಅದಿಪು. ೫-೨೪ ವ). ತಮ್ಮಿಂದನೊಡನೆ ಸಮುಕುಭಪರಿಣಾಮ ದೊಳ್ ನಿಗಳಿ ಪರಮ ಪವಿತ್ರೋತ್ತಮಪಾತ್ರಕ್ಕೆ ಶ್ರೀಷೇಣಂ (ಕಾಂತಿಪು. ೬-೭೨ ವ). ೨. (ನಾಟಿಕದ) ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಪಾತ್ರ: ರಂಗಸ್ಥಲದಲ್ಲಿ ಅಭಿನಯಯೋಗ್ಯನಾಗಿರಬಹುದು . . . ಉತ್ತಮಪಾತ್ರಗಳನ್ನು ಕುರಿತಿರಬಹುದು (ಧ್ವನ್ಯಾಲೋ. ೧೩೯). [ಉತ್ತಮ + ಪಾತ್ರ]

ಉತ್ತಮಪುರುಷ (ನಾ). ೧. ಶ್ರೇಷ್ಠನಾದ ವ್ಯಕ್ತಿ: ಮಾನವಕುಲದ ಉದ್ಧಾರಕ್ಕೆ ಶ್ರಮಿಸುವುದೇ ಉತ್ತಮಪುರುಷರ ಜೀವನದ ಗುರಿ (ಕೂಡಿ). ೨.[ವ್ಯಾಕ] ಪುರುಷವಾಚಕ ಸರ್ವನಾಮಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು; ತನ್ನನ್ನು ನಿರ್ದೇಶಿಸಿಕೊಳ್ಳುವಾಗ ವ್ಯಕ್ತಿ ಬಳಸುವ ಶಬ್ದ: ಉದಾ—ಆನ್, ಆವು, ನಾನು, ನಾವು: ಉತ್ತಮಪುರುಷ ಬಹುವಚನದಲ್ಲಿ ಧಾತುವಿಗೆ ಓಂಪಂಬ ಪ್ರತ್ಯಯ ಸೇರುತ್ತದೆ (ಮಧ್ಯಮ. ೯೧). ೩. [ವ್ಯಾಕ] ನಾನು, ನಾವು ಎಂಬ ಸರ್ವನಾಮಗಳ ಸಂಬಂಧದಲ್ಲಿ ಧಾತುವಿನ ಮೇಲೆ ಬಳಸುವ (ಎನ್, ಎವು) ಮುಂತಾದ ಆಖ್ಯಾತ ವಿಭಕ್ತಿಗಳಿಗೆ ಇಟ್ಟುಗುವ ಸಂಕೇತ: ಆಖ್ಯಾತದೊಳ್ ವರ್ತಿಸ ಪ್ರಥಮ ಮಧ್ಯಮೋತ್ತಮ ಪುರುಷಂಗಳ್ಗೆ ಆಸುರ್, ಅರ್, ಆಯ್, ಇರ್, ಎನ್, ಎವು—ಎಂಬಾಜು ವಿಭಕ್ತಿಗಳ್ . . . ಪತ್ತುವುವು (ಕಮದ. ೫೧೬ ವೃತ್ತಿ).

[ಉತ್ತಮ + ಪುರುಷ]

ಉತ್ತಮಬಿಸಿಗೆ 'ಉತ್ತಮಬಿಸಿಗೆ' ನೋ.

ಉತ್ತಮಬಿಸಿಗೆ, ಉತ್ತಮುಬಿಸಿಗೆ (ನಾ). ಆರವತ್ತು ಸಂವತ್ಸರಗಳಲ್ಲಿ (ಪ್ರಭವದಿಂದ ವ್ಯಯವರೆಗಿನ) ಮೊದಲಿನಯ ಇಪ್ಪತ್ತು ಸಂವತ್ಸರಗಳ ಗುಂಪು. 'ಅಧಮಬಿಸಿಗೆ', 'ಮಧ್ಯಮಬಿಸಿಗೆ' ಪರಾ. ಉತ್ತಮಬಿಸಿಗೆ: (ದಕ). [ಉತ್ತಮ + ಬಿಸಿಗೆ]

ಉತ್ತಮಬಿಸಿ (ನಾ). ಮೊದಲ ಇಪ್ಪತ್ತು. [ಉತ್ತಮ + ಬಿಸಿ]

ಉತ್ತಮಭಗಣ (ನಾ). ಶುಭ ನಕ್ಷತ್ರಗಳ ಗುಂಪು; ಒಳ್ಳೆಯ ನಕ್ಷತ್ರಗಳ ಸಮೂಹ: ಪ್ರಪಠಿತಂಗಮತಿಳಲಚತ್ವರ್ತಿಪಟ್ಟಕ್ಕೆ ಯೋಗ್ಯನಂ ಮಾಡಿ ಮಹೋತ್ಸವದಿಂ ಮಾಡುವುದಭಷೇಕನಮತ್ತಮ ಭಗಣಬಿನಿಪತ ಲಗ್ನೋದಯದೊಳ್ (ಪಂಚತಂ. ೨೨೩-೩೨೨).

[ಉತ್ತಮ + ಭಗಣ]

ಉತ್ತಮಮೆಂಡಿ (ನಾ). ಒಂದು ಜಮಿಾನಿನ ಹೆಸರು: ಪೂರ್ವಜರಾ ಪಡೆದೊದು ಉತ್ತಮಮೆಂಡ್ಡಿ ಎನ್ನು ಕಜಪ ಶಾಮಿಯಂಗಿ ಸರ್ವಪಾಪ ಪರಿಹಾರಂ ಆಗೆ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೧೯, ೧೨-೬ : ೭೦೦). [ಉತ್ತಮ + ಮೆಂಡಿ]

ಉತ್ತಮರ್ಣ (ನಾ). ಸಾಲವನ್ನು ಕೊಟ್ಟುವನು: "ಉತ್ತಮರ್ಣ ನೆಂದರೆ ಸಾಲ ಕೊಟ್ಟವನು, ಅಧಮರ್ಣನೆಂದರೆ ಸಾಲ ತೆಗೆದುಕೊಂಡವನು" (ಸಿದ್ಧಾಂತ. ೨೩೬). [ಸಂ.]

ಉತ್ತಮಶ್ಲೋಕ (ನಾ). ೧. ಉತ್ತಮವಾದ ಶ್ಲೋಕ. ೨. ಪ್ರಸಿದ್ಧಿಯನ್ನು ಪಡೆದ ಶ್ರೇಷ್ಠಪುರುಷ; ಕೀರ್ತಿಶಾಲಿ.

[ಉತ್ತಮ + ಶ್ಲೋಕ]

ಉತ್ತಮಾಂಗ (ನಾ). ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಅಂಗ; ತಲೆ; ಶಿರಸ್ಸು: ತತ್ಪಾದ ಪವಿತ್ರೋದಕಗಳನಿಸಿರಿ-ಮುತ್ತಮಾಂಗದೊಳ್ ತಳಿದುಕೊಂಡಿರ್ದಾಗಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೬-೫೯ ವ.; ತನ್ನುತ್ತಮಾಂಗಕೆ ಕರ ಮುಗಿವ ಚಾಜುತ್ತ ಬಿನ್ನಹವಾಡಿದನು ಸಾಂಜಾಲನಂದನಿಗೆ (ಕವ್ಯಾಸ. ೧೪-೪೯).

[ಉತ್ತಮ + ಅಂಗ್ಯ]

ಉತ್ತಮಾಗ್ರ (ನಾ). ಒಳ್ಳೆಯ ಊಟ; ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಆತಿಥ್ಯ: ಅಲ್ಲಿ ಯೆರ್ವರ್ ಪ್ರಧಾನರಕ್ಕವರ್ಗಕ್ಕ ಉತ್ತಮಾಗ್ರಂ[ಂ] ನಡೆಯಿಸುವ[ರ್] (ಎಂ. XVII, ೯-೨೫ : ೧೦೬). [ಉತ್ತಮ + ಅಗ್ರ]

ಉತ್ತಮಿಕೆ (ನಾ). ಮೇಲ್ಮೈ; ದೊಡ್ಡಸ್ತಿಕೆ; ಹಿರಿಮೆ: ಸಮಚೇಳ ಕುಂಭಳಿಗೆಯನ ಸಮಯೋಗ್ಯಸಖಂಗಳ ಹಿರಿಗೆ ಮ್ಮಗಂಭವಸಿರುತ್ತ ಮಿಕೆಯ (ಗದಾಯು. ೩-೨); ಮೂಢಪೆನ್ನೆವಗುಣವನುಳಿದು ನಿಮ್ಮುತ್ತಮಿಕೆಯಂ ಮೇಣಿರು (ಜಚಕಾ. ೧೧-೨೮); ಮತ್ತಿಂದಿಪಸಿ ಮೆಯ್ಯ ಭಿಕ್ಷವನು ಹೊತ್ತ ಳ್ಕೆಯಿವ ದಿಸುಬಿ ಕಳಪಜನುತ್ತಮಿಕೆಗಳ ಮೆ ಲಿ ದರಿಂದ ನು ಕಾರವರಿ ರಾಯ (ಶುವ್ಯಾಳ. ೧-೩೨). [ಉತ್ತಮ + -ಇಕೆ]

ಉತ್ತಮೆ (ನಾ). ೧. ಒಳ್ಳೆಯ ಹೆಂಗಸು. ೨. [ಕಾವ್ಯಮಿಾ] ನಾಯಿಕೆಯರಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬಳು: ಉತ್ತಮೆ ಮಧ್ಯಮೆ ಅಧಮೆಯೆಂಬ ತ್ರಿವಿಧಕೆಗಳ ಪ್ರಸಾದ ಸಮಲಕ್ಷಣ ಲಕ್ಷಿತಯರಿಂ ಕನ್ನೆ ಊಢೆಯರೆಂಬೆರಡು ಪ್ರಕಾರಮಾದ ನಾಯಕಿಯರಿಂ (ವಿದೇಶ. ೩೨೮). [ಸಂ. ಉತ್ತಮಾ]

ಉತ್ತರ (ಗು). ೧. ಮೇಲಿನ; ಮೇಲುಭಾಗದ. ೩. ಮೇಲ್ಮುಗತಿಯ; ಉತ್ತಮವಾದ; ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ; ಒಳ್ಳೆಯ: ಕೊಂತಿಮಾದೇವಿಗನೆಯಂತುತ್ತರಮಾದಳ್ ಕರ್ಣಂಬಿತ್ತಳ್ಕಳೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨-೧೨೫); ಉತ್ತರಮಾಗಿ ಹಸ್ತಮಜ್ಜಾವಿವಿಡಿಯೊಳ್ಳಯಲಕ್ಷ್ಮಿ ಲಕ್ಷ್ಮಿ ಲೋಕೋತ್ತರ ಮಾಗಿರಲ್ಕುಡಿವ ಲಕ್ಷ್ಮಣಮಂಪಶಯಾನ್ವಿತಳಲ್ಲದಂಜಿತ್ತು (ಎಳ. V, ಹಾಸನ. ೬೬-೪೦; ೧೧೦). ೩. ಅಧಿಕವಾದ; ಹೆಚ್ಚಾದ. 'ಅಪ್ಪೋತ್ತರತರಶತ' ಪರಾ. ೪. ತರುವಾಯದ; ಅನಂತರದ: ಆ ತತ್ಪುಮಂ ಇದೆಂಬುದಂ ಪೇಟ್ಟುದುತ್ತರಕೂತ್ರಂ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೮). (ನಾ). ೫. ಮುಂದಿನುದು; ಮುಂ ಭಾಗ: ಪತ್ತರ್ಕೆ ಪನ್ನಿರುಕ್ಕುಮಡುತ್ತರಕೊಂದಿರಲು ನೆಲಸಿ (ಕಮದ. ೧೯೨). ೬. ವಾಮಭಾಗ; ಎಡಭಾಗ. ೭. ಮುಂದಾಗುವ ಪರಿಣಾಮ: "ಉತ್ತರಮುದರ್ಕಮಿನಿ ಮೇಲಪ್ಪ ಫಲಮಕ್ಕು" (ಮಂಗಣ. ೨೨-೧೩). ೮. ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಪೂರಕವಾಗಿ ಹೇಳುವ ಮಾತು; ಮರುನುಡಿ; ಜವಾಬು: ಮರುಳಾಗದೆನ್ನ ನುಡಿಗಳತ್ತರಮಂ ಮುನ್ನುತ್ತು ತುಡಿಯೆ ಕಣ್ಮಂ ನಿನಗುತ್ತರಿಸಗುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೮-೪೬); ಎನಗುತ್ತರಮಂ ಕೂಡೆ (ಕಮದ. ೧೨೫ ಪ್ರಯೋ); ನುಡಿದ ನುಡಿಗುತ್ತರವನಿಂತುಂ ಕೊಡದ ಭಾಷೆಯಂತಾಂತು ಸಲಿಸುವನಾಗಿ (ಬ ಸಪು. ೬೧-೧೦); ಇವನುತ್ತರವ ಕೇಳುವವೆಂಬು ದಾರ್ಹರ ನುಡಿಸದು ನಗುತ (ಶುವ್ಯಾಡ್ರೂ. ೧. ೬-೬೩). ೯. ಉತ್ತರ ದೇಶದವನು; ಆರ್ಯ: "ಕನ್ನಡಿಗ ಕರ್ಣಾಟಕಪ್ಪಿಕಳು ಪಿಳಿನೆಲಲು ಕೊಂಳಗ ನಾರ್ಯಮತ್ತರನು" (ಮಂಗಣಾ. ೧೧೨-೬). ೧೦. ಸಂತೋಷ; ತೃಪ್ತಿ: "ಅಹ್ಲಾದ ವಿರಾಜಿಯುಕ್ಕಿನುಡಿ ದಿನ್ನಿರಂಗಳೊಳುತ್ತರಾಹ್ಯಯಂ" (ಜಾನಾರಾ. ೭೬); ಆನೆ ಸೋಲ್ವಪೆನಿರಲೆ ಗೆಲುಗೆ ಎನಗುತ್ತರಂ (ಪಾಶಾ. ಮಂ) (ತಿಮರಿ. ೧೯-೧೯). ೧೧. ವಿರಾಟರಾಯನ ಮಗನ ಹೆಸರು: ಸಾರಥಿಮಾಡು ಮತ್ಸ್ಯಸುತನುತ್ತರನಂ (ಪಂಪಭಾ. ೪-೯೭); ಉತ್ತರನ ಪೌದುಕ ಒಲಿಮುಂದೆ (ಗಾದೆ). ೧೨. [ಕಾವ್ಯಮಿಾ] ಒಂದು ಅರ್ಥಾಲಂಕಾರ; ಪ್ರಶ್ನೆಗಳಿಗೆ ತಕ್ಕಂತೆ ಉತ್ತರವು ಕ್ರಮವಾಗಿ ಸರಸವಾಗಿ ನಿರೂಪಿಸಲ್ಪಡುವ ಒಂದು ಅಲಂಕಾರ: ಪ್ರಶ್ನಾರ್ಥ ದೊಳ್ಕೋರಂತಮಗುರ್ಜಣಮಾಗೆ ಪೇಟ್ಟುದುತ್ತರಮಿಕುಂ . . . ಉತ್ತರಕ್ಕೆ – ಮರಣಮೆಂಪಿಪ್ಪೆವಾವುದು ದಂ ಪ್ರತ್ತೆ ಪತ್ತಿದ ಕುತ್ತವಾವುದಂತರಿದಿಂದ ಚಿಂತೆ ಸುಖಮಾವುದು ಪುತ್ರಮುಖಾವಲೋಕನಂ (ಕಾವ್ಯಾದ. ೭೦೪, ೭೦೭). ೧೩. [ಶಾಮಶಾ] ಚುಂಬನದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ: ಅಧರ ವೃತ್ಯಯಮೆದನಿಪಿಯಾನಿಪ್ಪಶ್ವಸನಮಂ ಬರೆದೀಪುದಿವಳ ಮೇಲ್ಬುಟ ವಕ್ಕಿಸಿ ಹೆದುರಂ ಸತಿ ಚುಂದಿಪಂದವುತ್ತರಿಪಭಿಕಂ (ಮಧ್ಯಮ. ೧೩-೫).

೧೪. ಅಭಿವೃದ್ಧಿ: ಅಂತಾಗಳೊಂದುತ್ತರಂ ಬಳೆಯೆ (ಪಂಪಭಾ. ೬-೨ ಪ. ೧೫೫. ದಾಟುವಿಕೆ; ಅತಿಕ್ರಮಣ. ೧೬. ಉತ್ತರದಿಕ್ಕು; ಬಡಗಲು: "ಕಾಶೀನರ, ಉತ್ತರ, ಅರಿದೀಕ್ಷ-ಈಕ್ಷ ಬಡಗಣ ದೆಸೆ" (ಹರಿಹರ ಯು. ೧೬-೧೦೧); "ಕಾಶೀರಿಯುತ್ತರಮುದಿಚಿಯೆನೆ ಬಡಗಲಕ್ಕುಂ" (ಮುಂಗರಾ. ೧೬-೧೧). ೧೬. [ಜ್ಯೋತಿ] ಹೆತ್ತನೆಯ ಸ್ಥಾನ: "ಪೂರ್ವ – ಲಗ್ನ, ದಕ್ಷಿಣ – ಚತುರ್ಥ, ಪಶ್ಚಿಮ – ಸಪ್ತಮ, ಉತ್ತರ – ದಶಮಕ್ಷೇತ್ರಗಳು" (ಜಾತಕ. ೩-೯ ಟೀಕೆ). [ಸಂ.]

ಉತ್ತರಂಗ (ನಾ). ಬಾಗಿಲ ಚೌಕಟ್ಟಿನ ಮೇಲ್ಭಾಗ: "ಉತ್ತರಾಂಗ ವೆಂಬುದು ಉತ್ತರಂಗಂ" (ಹಲಾಯು. ೫೦-೧೪೫); "ಉತ್ತರಂಗಮೆನಲ್ಕೆ ನೆಗಳ್ದುತ್ತರಾಸವೆಸಕ್ಕುಂ" (ಮುಂಗರಾ. ೫೯-೧೨). [ಸಂ.]

ಉತ್ತರಂಗುಡು 'ಉತ್ತರಂಗೊಡು' ನೋ.

ಉತ್ತರಂಗೆಡು (ಕ್ರಿ). ಮರುನುಡಿಯನ್ನು ಆಡಲು ಅಸಮರ್ಥನಾಗು; ನಿರುತ್ತರನಾಗು: ಉತ್ತರಂಗೆಟ್ಟರ್ ವಾದಿಗಳತ್ತ ನೋಡುತ್ತಾ ನರೇಂದ್ರೋನ್ಮತ್ತನುಂ ತಾನಹಗೆ ಲಜ್ಜಿಸಿ ದರ್ಪವಡಗಿದನು (ಬ ಸಾ ಪು. ೫೪-೮೨). [ಉತ್ತರ + ಕೆಡು]

ಉತ್ತರಂಗೊಡು, ಉತ್ತರಂಗುಡು, ಉತ್ತರಕೊಡು, ಉತ್ತರಗೊಡು (ಕ್ರಿ). ೧. ಮರುಮಾತನ್ನು ಆಡು; ಪ್ರತಿ ಹೇಳು; ಜವಾಬು ನೀಡು: ಬಂಧಕ್ಕಿಯಂತೆಂದುತ್ತರಂಗೊಟ್ಟಿಯಾಗ (ಪ್ರ ಭಂ ಜ. ೩-೭೫). **ಉತ್ತರಂಗುಡು:** ೨. ಪ್ರತಿಯಾಗಿ ಮಾತಾಡು; ನಿರಾಕರಿಸು: ಎಮಗುತ್ತರಂಗುಡದೊಡಾಂಬಂಬು (ಅನಂಪು. ೬-೧೧). **ಉತ್ತರಕೊಡು:** ೧. ನೀನು ನನಗೆ ಸಂಯಾಗಿ ಉತ್ತರಕೊಡುತ್ತಿಲ್ಲ (ಪು ಸರ. ೧೯೫). **ಉತ್ತರಗೊಡು:** ೧. ಉತ್ತರಗೊಡದಲೆಯದವಧಿಜೆಗೆ ಕಂಗಳ ಕುಡು ಕುಡಿಸುವಲ್ಲಿಗಲಿವಳಿಗೆ ಬಾಗಿದನು ಶಿರವ (ತೊರವ. ೬-೯೪). [ಉತ್ತರ + ಕೊಡು]

ಉತ್ತರಕರ್ಮ (ನಾ). = ಉತ್ತರಕ್ರಿಯೆ ೧. 'ಅಪರಕರ್ಮ' ಪರಾ. [ಉತ್ತರ + ಕರ್ಮ]

ಉತ್ತರಕಾಲ (ನಾ). ಅನಂತರ; ಆಮೇಲೆ: ತರ್ಜ್ಯಾಹಕಪ್ರಮಾಣ ಮಿಲ್ಲದುದೆಂದ ಪೂರ್ವಕಾಲಭಾವಿ ವಿಜ್ಞಾನಮುತ್ತರಕಾಲಾದಿಗಳೊಳ್ . . . ಪಿಲ್ಲದೆಂದಂದಂ (ಕಂಂತಿಪ. ೮-೧೪೨ ಪ). [ಉತ್ತರ + ಕಾಲ್]

ಉತ್ತರಕುಮಾರ (ನಾ). ೧. ವಿರಾಟನ ಮಗ. ೨. (ಆಲಂ) ಹೇಡಿ; ಹೆಣ್ಣಿಗ; "ಹೆಂಗುಳಿಬಂಟ" (ಜಾಪಕೋ. ೨೦). [ಉತ್ತರ + ಕುಮಾರ]

ಉತ್ತರಕುರು (ನಾ). ಕುರುದೇಶದ ಉತ್ತರಭಾಗ: ಪಿನ್ನ ಗಗನ ಗಾಮಿಸೀಧವಿದ್ಯೆಯುತ್ತರಕುರುವನೆದ್ದುಸು (ಅದಿಪ. ೨-೧೪೫ ಪ). [ಉತ್ತರ + ಕುರು]

ಉತ್ತರಕೊಡು 'ಉತ್ತರಂಗೊಡು' ನೋ.

ಉತ್ತರಕ್ರಿಯೆ (ನಾ). ೧. ಸತ್ತವರಿಗೆ ಮಾಡುವ ಸಂಸ್ಕಾರ: ಸತ್ತವರಿಗೆ ಶವಸಂಸ್ಕಾರದೇ ಮೊದಲಾದ ಉತ್ತರಕ್ರಿಯೆಗಳನ್ನು ಮಾಡುವುದು ದೊಡ್ಡ ಧರ್ಮವಾಗಿತ್ತು (ಸೋಕ್ರಮ. ೧೭); ಅಳಿದ ಜೊಂಬಗೆ ಉತ್ತರಕ್ರಿಯೆಗಳನು ಬಂಗರು ಮಾಡಿಸಿ (ಕವಿಚ. ೪೧). ೨. ಮುಂದಿನ ಕೆಲಸ: ಪತ್ತಂದೆಡೆ ಪತ್ತಿದಿರು ಚತ್ತ ಕೈಕ್ಕೆ ವಿರೋಧಮಾಯ್ತು ನಿನಗಿದು ಮೇಲಿನ್ನು ತ್ಮಮಕಾರ್ಯಾಸ್ಪದವಾತ್ಮಪಸಂಬವಿನುತ್ತರಕ್ರಿಯೆಗಿಲ್ಲ (ಪಳಚಂ. ೬೦೬). ೩. [ಜೈನ] ಗರ್ಭದಿಗೆ ನಿಳನೆಯೆ ತಿಂಗಳಲ್ಲಿ ಗರ್ಭವೃದ್ಧಿ ನಿಮಿತ್ತವಾಗಿ ನಡೆಸುವ ಮಂಗಳಕಾರ್ಯ: "ಏಳನೆಯ ತಿಂಗಳೊಳು ಪೂರ್ವಸ್ಥಿತಿಯಾನಾದರಂಬೆರಸು ಗರ್ಭವೃದ್ಧಿನಿಮಿತ್ತಮವ್ಯಗ್ರಚಿತ್ತರಪ್ಪ ಗೃಹವೇದಿಗಳಂ ಪ್ರಯೋಗಿಸುವುದುತ್ತರಕ್ರಿಯೆ" (ಚಾವಂಪು. ೨೩೧). [ಉತ್ತರ + ಕ್ರಿಯೆ]

ಉತ್ತರಕ್ಷಣ (ನಾ). ಮುಂದಿನ ಗಳಿಗೆ; ಮರುಗಳಿಗೆ: ಶರೀರೇಂದ್ರಿಯಬುದ್ಧಿಗಳೇಕಕ್ಷಣಾಂತರವರ್ತಿಗಳುತ್ತರಕ್ಷಣವ್ಯಪಾಯಿಗಳ್ (ಕಾಂತಿಪ. ೮-೧೪೨ ಪ). [ಉತ್ತರ + ಕ್ಷಣ]

ಉತ್ತರಗೊಡು 'ಉತ್ತರಂಗೊಡು' ನೋ.

ಉತ್ತರಜ್ಞಾನಿ (ನಾ). ಭವಿಷ್ಯವನ್ನು ಬಲ್ಲವನು; ಕಾಲಜ್ಞಾನವನ್ನು ತಿಳಿದವನು: ಭಕ್ತಜ್ಞಾನ ವೈರಾಗ್ಯವ ಎಲ್ಲಮಪ್ರಭುವಿನ ವರ್ಗಕ್ಕೆಲ್ಲದೆ ಅಳವಡದೆಂದು ಉತ್ತರಜ್ಞಾನಿಗಳು ನುಡಿವುತಿಪ್ಪರು (ಭಸವ. ೧೯-೧೭). [< ಸಂ. ಉತ್ತರಜ್ಞಾನಿ]

ಉತ್ತರದೊಕ್ಕರ (ನಾ). ಮಲ್ಲಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಪಟ್ಟು, —ಬನ್ನಣ: ಕೊಂತಮೂರಿಯು ಲಾಬ ಕಾಳೊಡಂತೆ ವೃತ್ತರದೊಕ್ಕರವು ಜೆಜಿಕೊಂತಮಾರವು ಲಾಬಿದೊಕ್ಕರ ಪೋಗಲು ಬಾಣಗಳು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೧೨-೬೨). [ಉತ್ತರ? + ದೊಕ್ಕರ]

ಉತ್ತರಣ (ನಾ). ದಾಟುವುದು: ಸೋಣಾನ ಪಡ್ಡತಿಗಳೊಳ್ ಗಿರಿಯಾರ್ಗಾ ರೋಹಣಮುಮಂ ದ್ರೋಣಿಯಾನಾರಾತ್ರಿಯಿಗಳೊಳ್ ಜಲಪಯಣೋತ್ತರಣಮುಮನುಷಪಡೆಕಂಗಯ್ದು (ಆದಿಪು. ೬-೬೨ ಪ). [ಸಂ.]

ಉತ್ತರಣಿ 'ಉತ್ತರಣಿ' ನೋ.

ಉತ್ತರತಣಿ (ನಾ). ಒಂದು ಸ್ಥಳದ ಹೆಸರು: ಉತ್ತರಣಿಯ ಗವ್ಯೂತಿ ಕೊಕ್ಕೆಸರ ಭೂತಗೋಣಿ ಲಿಕ್ಷಪದಿಪ್ಪೆಗೆಯ್ದು ಮಾಡಿಸಿದ ದೇಗುಲಂ (ವೀಶ. VII, ಶಿತಾಂ. ೬೧-೭; ೧೧೭ ?). [?]

ಉತ್ತರಣಿ, ಉತ್ತರಣಿ, ಉತ್ತರಾಣಿ, ಉತ್ತರೆಣಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗಿಡ; ಅವಾಮಾರ್ಗದ ಗಿಡ: "ಉತ್ತರಣಿಯಪಾಮಾರ್ಗಂ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೬೯-೬೬); ಎರಡೊಂದಿಪ್ಪನಮಂಬಾಗಿರೆ ಕಾಲಂ ಕಾಮಿ ಬಜಿಳೆ ಮತ್ತದಜಿಳಿಆಳಗುತ್ತರಣಿಯ ಪುದಿವರಿಕ್ಕುಗೆ (ಧೋಕೋಪ. ೮-೪೩); ಕಿಡುಗುಮಾಹುಗಳ ವಿಷಂ ಆಳಿಯೊಂದುತ್ತರಣಿಯ ಬೇರ್ಗಳುಮಂ ಮೇಣ್ ಕುಡಿಸಿಯುಂ (ಪಾಪು. ೧೨-೨೧); ಪಿಪ್ಪಲಿಯುತ್ತರಣಿಗಳನಕ್ಕೆ ಗಚ್ಚಿಂದಿರದೆಸೆವೆದುದು ರಕ್ತಪಿತ್ತದಾಹೋಪಶಮಂ (ಕಲ್ಯಾಕಾ. ೫-೧೪). **ಉತ್ತರಣಿ:** ಕತ್ತಿಗಿವಿ ಸಡದೆಂದಿ ಮತ್ತತ್ತುನಾಲಗೆಯು ಉತ್ತರಣಿವೆರಸು ತಿಳಿಕವಿಡೆ ಬೊಳಕ ತನ್ನತ್ತ ಸಾದುವುದು (ಸರಜ್ಞ. ೧೯೦). **ಉತ್ತರಾಣಿ:** ಉತ್ತರಾಣಿಯ ಬೀಜಗಳನ್ನು ಮುಷ್ಟಿಯಿಂದ ಕುಟ್ಟಿ, ಮಾಡಿದ ಅಕ್ಕಿಯಿಂದ ಉತ್ತಮವಾದ ಅನ್ನವನ್ನು ಮಾಡಿದನು (ವೇಂಪಾಹಾ. ೧೧೧). **ಉತ್ತರೆಣಿ:** (ಎಸಮ್ಮ. XV, ೪೫).

[ದೇ. ॥ ತುಳು. ಉತ್ತರಣಿ; ತೆಲು. ಉತ್ತರೇನು]

ಉತ್ತರತಪ (ನಾ). [ಜೈನ] ಹನ್ನೆರಡು ವಿಧವಾದ ತಪಸ್ಸುಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಬಾಹ್ಯತಪದೊಳಸಹ್ಯಮಾನ ಸಾಹಸನಾಗಿ ಮತ್ತಮುತ್ತರತಪ ದೊಳುತ್ತರೋತ್ತರಂ ನಿಗಚ್ಚು (ಸುಕುಮಾ. ೪-೧೪ ಪ). [ಉತ್ತರ + ತಪ]

ಉತ್ತರದಾತ (ನಾ). ಉತ್ತರಕೊಡುವವನು; ಹೊಣೆಗಾರ; ಜವಾಬ್ದಾರ: ಮಾನವನು ಕರ್ಮಯೋಗಿ. ಅವನು ತನ್ನ ಕರ್ಮಗಳಿಗೆ ಉತ್ತರದಾತನು ನಿಜ (ಜೀವಾತ್ಮ. ೨೩೪). [ಉತ್ತರ + ದಾತ]

ಉತ್ತರದಾಯಿ (ನಾ). = ಉತ್ತರದಾತ: ಪಶುಗಳು ತಮ್ಮ ಕರ್ಮಗಳಿಗೆ ಉತ್ತರದಾಯಿಗಳಲ್ಲ. ಮಾನವನು ಮಾತ್ರ ಉತ್ತರದಾಯಿಯೆಂಬ ವ್ಯಕ್ತಿ ಏಕೆ? (ಜೀವಾತ್ಮ. ೨೩೩). [< ಸಂ. ಉತ್ತರದಾಯಿನ್]

ಉತ್ತರದಾಯಿತ್ವ (ನಾ). ಹೊಣೆಗಾರಿಕೆ: ಎರಡು ತಿಂಗಳ ಮಗುವಿಗೆ ಧರ್ಮಾಧರ್ಮದ ಉತ್ತರದಾಯಿತ್ವವಿತ್ತವೇ ಇಲ್ಲ (ಜೀವಾತ್ಮ. ೨೦೯). [ಸಂ.]

ಉತ್ತರದಿಗ್ಪರ (ನಾ). ಉತ್ತರದಿಕ್ಕಿನ ಒಡೆಯ; ಕುಬೇರ: "ಯಕ್ಷಂ . . . ಉತ್ತರದಿಗ್ಪರಂ ರಾಜರಾಜಂ . . . ಶಾಕ್ಷಸದ್ಮಿಸೆನೆ ಕುಬೇರನೆನಿಸಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೬-೧೫). [ಸಂ. (ಉತ್ತರದಿಶ್ + ವರ)]

ಉತ್ತರಧ್ರುವ (ನಾ). ಭೂಮಿಯ ಅಕ್ಷದ ಉತ್ತರದಿಕ್ಕಿನ ಕೊನೆಯ ಪ್ರದೇಶ; ಉತ್ತರಮೇರು: "ಉತ್ತರ ಕಡೆಗೆ ಇರುವ ಧ್ರುವವನ್ನು ಉತ್ತರಧ್ರುವವೆಂದೂ ದಕ್ಷಿಣದ ಕಡೆ ಇರುವ ಧ್ರುವವನ್ನು ದಕ್ಷಿಣಧ್ರುವ ವೆಂದೂ ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ" (ಭಾಸವಿ. ೩೧೦); ಉತ್ತರಧ್ರುವದಿಂ ದಕ್ಷಿಣ ಧ್ರುವಕಳು ಜುಂಬಳಗಾಳಿಯು ಬೀಸುತಿತೆದೆ (ಸಾದರೀ. ೫೦-೧). 'ದಕ್ಷಿಣ ಧ್ರುವ' ಪರಾ. [ಉತ್ತರ + ಧ್ರುವ]

ಉತ್ತರಪಕ್ಷ (ನಾ). ೧. ಪ್ರತಿವಾದ; ಪ್ರತಿಪಕ್ಷ. ೨. ವಾದಕ್ಕೆ ಪ್ರತಿಯಾದ ವಾದದಲ್ಲಿ ಸೇರಿದ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಆಕ್ಷೇಪಣೆ. ೩. ತಿಂಗಳ ಎರಡನೆಯ ಭಾಗ; ಪೂರ್ಣಿಮೆಯಿಂದ ಅಮಾವಾಸ್ಯೆಯವರೆಗಿನ ಕಾಲ; ಕೃಷ್ಣಪಕ್ಷ. 'ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ' ಪರಾ. [ಉತ್ತರ + ಪಕ್ಷ]

ಉತ್ತರಪದ (ನಾ). [ವ್ಯಾಕ] ಸಮಾಸದಲ್ಲಿ ಸೇರಿದ ಪದಗಳಲ್ಲಿ ಎರಡನೆಯದು: ಉತ್ತರಪದಂ ವಿಶೇಷ್ಯಮೊಳಕೊಂಡಿರಿಗೆ ಪೂರ್ವಪದಮು ಪಾಠಕ್ಕಸ್ಕರದಿಂದಿತ್ತಿರ್ದುವರ್ಕೆ ಬೋಷಂ ಮತ್ತಮಿಕಾರಲ್ಕೆ ಬಹುಳಮಕ್ಕು ಮೆಕಾರಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೨೧೬). ; ಉತ್ತರ ಪದದ ಅರ್ಥವು ಪ್ರಧಾನವಾಗಿ, ಪೂರ್ವಪದವು ಕೃತೀಯಾದಿವಿಭಕ್ತ್ಯರ್ಥಂದ ಕೂಡಿ ಆಗುವ ಸಮಾಸವು ಕತ್ಪುರುಷ (ಕೃವಿ. ೨೧). 'ಪೂರ್ವಪದ' ಪರಾ.

[ಉತ್ತರ + ಪದ್ಯ]

ಉತ್ತರಪಾಣಿ (ನಾ). [ಸಂಗೀತ] ತಾಳಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ: ಉತ್ತರ ಪಾಣಿ, ಪಂಚಪಾಣಿ, . . . ಜಯೂಳವೆಂಬುವು ಮೊದಲಾದ ನೂಱೆಂಟು ತಾಳಂಗಳುಂ (ವಿವೇಕ. ೨೩೮). [ಉತ್ತರ + ಪಾಣಿ]

ಉತ್ತರಪೂಜೆ (ನಾ). ದೇವತಾರಾಧನೆಯಲ್ಲಿ ಮುಕ್ತಾಯವಪೂಜೆ (೬).

[ಉತ್ತರ + ಪೂಜೆ]

ಉತ್ತರಫಲ್ಗುನಿ (ನಾ). ಇಪ್ಪತ್ತೈಳು ನಕ್ಷತ್ರ ರಾಶಿಗಳಲ್ಲಿ ಹನ್ನೆರಡನೆಯದು. [ಸಂ. ಉತ್ತರಫಲ್ಗುನಿ]

ಉತ್ತರಭಾಗ (ನಾ). ಎರಡನೆಯ ಭಾಗ: ವೇದದಲ್ಲಿ ಪೂರ್ವಭಾಗ, ಉತ್ತರಭಾಗ ಎಂದು ಎರಡು ವಿಭಾಗ . . . ಉತ್ತರಭಾಗದಲ್ಲಿ ಪರಮೇಶ್ವರನ ಸ್ವರೂಪ ಸ್ವಭಾವ ಮೊದಲಾದುವು ಹೇಳಲ್ಪಡುವುವು (ಶಿಂಪಸಾ. ೨೪೩). [ಉತ್ತರ + ಭಾಗ]

ಉತ್ತರಭಾದ್ರಪದೆ (ನಾ). ಇಪ್ಪತ್ತೈಳು ನಕ್ಷತ್ರ ರಾಶಿಗಳಲ್ಲಿ ಇಪ್ಪತ್ತಾರನೆಯದು. [ಸಂ. ಉತ್ತರಭಾದ್ರಪದಾ]

ಉತ್ತರಭಾರ (ನಾ). ಹೊಣೆಗಾರಿಕೆ: ರಾಜ್ಯಕ್ಕೆಮದ ಉತ್ತರಭಾರವು ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬನ ಮೇಲೂ ಹೊತ್ತುಬಿವಾಗ, ಆ ಜವಾಬ್ದಾರಿಗೆ ತಕ್ಕ ಸಾಮರ್ಥ್ಯ ವನ್ನು ಸಂಪಾದಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು. . . ಮೊದಲನೆಯ ಕರ್ತವ್ಯ (ಸಾಹಿತ. ೧೧).

[ಉತ್ತರ + ಭಾರ]

ಉತ್ತರಭಾರವಾಹಿ (ನಾ). ಹೊಣೆಗಾರ; ಜವಾಬ್ದಾರ: ಎಲ್ಲ ಕಾರ್ಯ ನಿರ್ವಾಹದಲ್ಲಿಯೂ ಜವಾಬ್ದಾರರು (ಉತ್ತರ ಭಾರವಾಹಿ) ಒಬ್ಬರಿರಬೇಕು (ರಾಜ್ಯಶಾ. ೬೩). [< ಸಂ. ಉತ್ತರಭಾರವಾಹಿನ್]

ಉತ್ತರಮಾರ್ಗ (ನಾ). ೧. ದಾಟುವ ಹಾದಿ; ಉತ್ತರಿಸುವ ಮಾರ್ಗ: ಈ ಪೂಜೆಯಿಂದ ಪ್ರಸನ್ನಳಾದ ಶಾವೇರಿಯು ನಿನಗೆ ಉತ್ತರ ಮಾರ್ಗವನ್ನು ಕೊಡುವಳು (ಆಳಸಾ. ೧೧೧). ೨. [ಕಾವ್ಯಮಾ] ಶೈಲಿಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ವಿಧ; ವಕ್ರೋಕ್ತಿಯಿಂದ ಕೂಡಿದ ಗೌಡೀ ರೀತಿಯ ಕಾವ್ಯಶೈಲಿಗೆ: ಸಮುಪಾಧುರ ಶಬಿಡ ಶಾಂತ ಸುಕುಮಾರ ಸುಸಮಾಹಿತಪ್ರಸನ್ನೋದಾರಪ್ರಮತಗ್ರಾಮ್ಯೋಜಸ್ಕೃತ್ಯಮದಿಂ ದಶಧೇದಮಲ್ಲಿ ದಕ್ಷಿಣಮಾರ್ಗಂ ಅವಱ ವಿಶಯಯವೃತ್ತಿ ಪ್ರವಿಭಕ್ತ ವಿಕಲ್ಪಮಕ್ಕು ಮುತ್ತರನಾರ್ಗಂ (ಕವಾ. ೨-೫೩, ೫೬). 'ದಕ್ಷಿಣಮಾರ್ಗ' ಪರಾ.

[ಉತ್ತರ + ಮಾರ್ಗ]

ಉತ್ತರಮಿಮಾಂಸೆ (ನಾ). ವೇದಾಂತಶಾಸ್ತ್ರ; ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಗಳು: ಉತ್ತರಮೀಮಾಂಸೆಯು ಸಕ್ಕೋಷಭಾಷ್ಯಪ್ರತಿಪಾದಕಳೂಮಾ ವೇದಾಂತ ಶಾಸ್ತ್ರವೆಂತಲೂ ಬ್ರಹ್ಮಮೀಮಾಂಸೆಯೆಂತಲೂ . . . ಅಭಿಮತಮಾಗಿರ್ಕುಂ (ವಿವೇಕ. ೧೦); ಬಾದರಾಯಣ ಸೂತ್ರಕ್ಕೆ ಉತ್ತರಮೀಮಾಂಸೆ, ಬ್ರಹ್ಮ ಮೀಮಾಂಸೆಯೆಂಬೂ ವ್ಯವಹಾರ (ಹಂಧರ್ಮ. ೧೯೪). 'ಪೂರ್ವ ಮೀಮಾಂಸೆ' ಪರಾ. [ಉತ್ತರ + ಮೀಮಾಂಸೆ]

ಉತ್ತರಮುಖಿ (ನಾ). ಯಾವಾಗಲೂ ಉತ್ತರ ದಿಕ್ಕನ್ನೇ ತೋರಿಸುವ ಯಂತ್ರ, —ಸಾಧನ; ದಿಕ್ಸೂಚಿ: ಕಾಣ್ಬುದಸದಳಮಲಾ ಮನುಜನುನದುತ್ತರಮುಖಿಗೆ ಬಿದಿಯ ಚರಿತ್ರೆ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೭೮-೧೦); ನಾವಿಕರಿಗೆ ದಿಕ್ಕನ್ನು ತಿಳಿಯಲು ಆತ್ಯಂತ ಉಪಯೋಗಕರವಾಗಿ ದಿಕ್ಸೂಚಿ ಅಥವಾ ಉತ್ತರಮುಖಿ (Compass) ಎಂಬ ಹೆಸರಿನಿಂದ ಈ ಉಪ ಕರಣವು . . . ಬಳಕೆಯಲ್ಲಿದ್ದಿ (ಭೌತಿ. ೨೦೦).

[ಸಂ. ಉತ್ತರಮುಖೀ (ಉತ್ತರ + ಮುಖ + -ಇ)]

ಉತ್ತರಮೇರು (ನಾ). ೧. = ಉತ್ತರಧ್ರುವ: ಉತ್ತರಮೇರು (ಧ್ರುವ) ಪ್ರಾಂತದಲ್ಲಿ ಅಹಲವಾಗಿ ನೆಲಸಿರುವ ಈ ನಕ್ಷತ್ರವು (ಜ್ಯೋತಿವಿ. ೨೮). ೨. [ಜೈನ] ಮೇರುಪರ್ವತದ ಉತ್ತರ ಭಾಗ; ವಿದೇಹಕ್ಷೇತ್ರ. 'ದಕ್ಷಿಣಮೇರು' ಪರಾ. [ಉತ್ತರ + ಮೇರು]

ಉತ್ತರರಕ್ಷೆ (ನಾ). "ಉತ್ತರಭಾಗ; ವೇದಾಂತ" (ಕಂಅರಾ. ಕೋಶ): ಅಕ್ಷರಂಗಳ ಕಲಿಸಿ . . . ಶಾಲೆಳ ಶಿಕ್ಷಕಯಂತರ [ಶಾಶಾಂ. ಉತ್ತರ] ಶಾಸ್ತ್ರಮುತ್ತರರಕ್ಷೆಯಂ ಬೋಧಿಸಿದಾ ಶಿವದಾಸಿಯಾತ್ಮಜಗೆ (ಕಂಅರಾ. ೧೬-೩೩). [ಉತ್ತರ + ರಕ್ಷೆ]

ಉತ್ತರವಯಸ್ಸು (ನಾ). ಐವತ್ತಕಿಂದಾಚೆಯ ವಯಸ್ಸು; ಇಳಿವಯಸ್ಸು; ಆಪರವಯಸ್ಸು. 'ಪೂರ್ವವಯಸ್ಸು' ಪರಾ.

[ಉತ್ತರ + ವಯಸ್ಸು]

ಉತ್ತರವಾದಿ (ನಾ). ಉತ್ತರವನ್ನು ಹೇಳಕಶ್ಕವನು; ಜವಾಬ್ದಾರ; ಹೊಣೆಗಾರ: ಅದು ಯಾರ ಕಣ್ಣಿಗೂ ಬೀಳುವುದಿಲ್ಲ; ಆದ್ದರಿಂದ ಅದರ ಬಗ್ಗೆ ನಾನು ಇಂದು ಯಾರಿಗೂ ಉತ್ತರವಾದಿಯಾಗಬೇಕಾಗಿಲ್ಲ (ಬಿಬಂಧ. II, ೯೨). [< ಸಂ. ಉತ್ತರವಾದಿನ್]

ಉತ್ತರವಾದಿತ್ವ (ನಾ). ಉತ್ತರವನ್ನು ಹೇಳುವ ಹೊಣೆ; ಜವಾಬ್ದಾರಿ: ಇದನ್ನು ಸ್ವಪ್ರಯತ್ನದಿಂದ ಅಭಿವೃದ್ಧಿಪಡಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ಉತ್ತರವಾದಿತ್ವ ಜೀವಾತ್ಮನದು (ಭಾಪದ. ೨೧೫). [ಸಂ.]

ಉತ್ತರವಿಲೇ (ಕ್ರಿ). ಉತ್ತರವನ್ನು ಕೊಡು: ಆಭವನೆನಿಂದೆಂಡಯುತ್ತರ ವೀಯದಿರೆ . . . ಶಿವನೇಯದಿವನಿಂದಯುಣ್ಣದಿರ್ದಂಭವೇ (ಬಸವ. ೧೩-೧೪).

[ಉತ್ತರ + ಕ್ಕು]

ಉತ್ತರಶ್ರೇಣಿ (ನಾ). ಉತ್ತರಭಾಗದ ಸಾಲು, —ಪಂಕ್ತಿ: ವಿಜಯಾರ್ಧದುತ್ತರಶ್ರೇಣಿಯ ಕಾಂಚನಪುರವೆಂಬ ಪೊಜಲರಸಂ ಮಹೇಂದ್ರ ನೆಂಬೂಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೯-೧೧). 'ದಕ್ಷಿಣಶ್ರೇಣಿ' ಪರಾ.

[ಉತ್ತರ + ಶ್ರೇಣಿ]

ಉತ್ತರಸ 'ಉತ್ತರಾಸ' ನೋ.

ಉತ್ತರಸಾಗರ (ನಾ). [ಭೂಗೋಳ] ಉತ್ತರದಲ್ಲಿರುವ ಸಾಗರ; ಭೂಮಿಯ ಉತ್ತರಧ್ರುವ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿನ ಸಾಗರ: (Arctic ocean. ಪಾಂಪ್ರ. ೬). 'ದಕ್ಷಿಣಸಾಗರ' ಪರಾ.

[ಉತ್ತರ + ಸಾಗರ]

ಉತ್ತರಸಾಧಕ (ನಾ). ೧. ಮುಂದಿನ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಸಾಧಿಸುವವನು: ಧರ್ಮೋಪದೇಶಂಗೆಯ್ದು ಪರಲೋಕಕ್ಕುತ್ತರಸಾಧಕನಾಗಿ ನಡೆವೆಂ (ಪಂಚತಂ. ೧೩೬-೪). ೨. ಸಹಾಯಕ: ಸಮಸ್ತಪುರುಷಾರ್ಥಕ್ಕೆಲ್ಲಂ ಮಿತ್ರನುತ್ತರಸಾಧಕಂ (ಪಂಚತಂ. ೨೯೭-೧೧). ೩. ಮೇಲನ್ನು ಸಾಧಿಸುವಂತಹದು; ಶ್ರೇಷ್ಠತೆಯನ್ನು ಸಾಧಿಸುವಂತಹದು: ಕಾಯದಿಂದ ಗುರುವ ಕಂಡೆ ಕಾಯದಿಂದ ಲಿಂಗವ ಕಂಡೆ . . . ಕಾಯದಿಂದ ಸಕಳೇಶ್ವರದೇವರ ಪೂಜಿಸುವಲ್ಲಿ ಉತ್ತರಸಾಧಕನಾದೆಯಲ್ಲಾ ಎಲೆ ಕಾಯವೆ (ಸಮಾವ. ೫೧). [ಉತ್ತರ + ಸಾಧಕ]

ಉತ್ತರಳ (ಗು). ೧. ತುಂಬ ಚಂಚಲವಾದ; ಬಹಳವಾಗಿ ಕಂಪಿಸುವ. ೨. ಬಹಳ ಹೊಳೆಯುವ, —ಮಿಂಚುವ: ದೋಃಕಂಡೂಯನಮಂ ಕಟಿಲ್ಲಲೆಡೆಯಾಯ್ತೆನುತ್ತುಮುತ್ತರಳ ತಾಮ್ರಲೋಚನನಾದಂ (ಪಂಠಾಮಾ. ೧೩-೩). [ಸಂ. ಉತ್ತರಲ]

ಉತ್ತರಾಂಗ (ನಾ). ೧. = ಉತ್ತರಾಸ ೧: "ಉತ್ತರಾಂಗಮೆಂಬುದು ಉತ್ತರಂಗಂ" (ಹಲಾಯು. ೫೦-೧೪೫). ೨. ಮುಂದಿನ ಅಂಗ; ಆಮೇಲಿನ ಅಥವಾ ಅನಂತರ ಬರುವ ಭಾಗ: ಇತರ ಶಾಸ್ತ್ರಾಭ್ಯಾಸದೊಡನೆ ಉತ್ತರಾಂಗಗಳಾದ ಪ್ರತ್ಯಾಹಾರಾದಿ ಯೋಗಾಂಗಗಳನ್ನು ಅಭ್ಯಾಸಮಾಡಬೇಕು (ಭಾರದ. ೧೫೮). [ಉತ್ತರ + ಅಂಗ್ಯ]

ಉತ್ತರಾಜಿ (ನಾ). ೧. ಉತ್ತರದಿಕ್ಕಿಗೆ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟದ್ದು; ಬಡಗಣದ್ದು. ೨. ಒಂದು ಸ್ಥಳದ ಹೆಸರು (?): ಬಾಗಣ ಗವುಡರು ಉತ್ತರಾಜಿ ಬಸವಪ್ಪನ (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೨೧-೩; ?). [< ಉತ್ತರಾದಿ]

ಉತ್ತರಾಜಿಮಠ (ನಾ). = ಉತ್ತರಾದಿಮಠ (ಕಿ). [ಉತ್ತರಾಜಿ+ಮಠ]

ಉತ್ತರಾಣಿ 'ಉತ್ತರಣೆ' ನೋ.

ಉತ್ತರಾದಿ (ನಾ). ಪುರೋಹಿತವರ್ಗದವರಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪಂಗಡ: ಪುರೋಹಿತವರ್ಗ (Priests) (ಬ್ರಾಹ್ಮಣರೂ ಇತರರೂ). . . ಶ್ರೀವೈಷ್ಣವ, ತೌಲವ, ಉತ್ತರಾದಿ, ವಡಮ, ವೈದಿಕ, ವತ್ತಿಮನ್, ಜಂಗಮ್, ಕಾಜಿ, ಪಿದಾರನ್ (ತುಳುನಾ. ೧೭೧). [?]

ಉತ್ತರಾದಿಮಠ (ನಾ). ಮಾಧ್ವ ಸಂಪ್ರದಾಯದ ಒಂದು ಮಠ. [ಉತ್ತರಾದಿ + ಮಠ]

ಉತ್ತರಾಧಿ (ನಾ). ಉತ್ತರಾಧಿಕಾರಿ: ತನ್ನ ಗಂಡನನ್ನು ಶ್ರೀಮಂತನ ಪುತ್ರನೆಂದೂ, ವಿಪುಲವಾದ ಭೂಸಂಪತ್ತಿಗೆ ಉತ್ತರಾಧಿಯೆಂದೂ ಹೇಗೆ ತಾನೆ ಬಲ್ಲವಳಾದಳು? (ಬೆನ್ನಬೇ. ೪೦). [< ಸಂ. ಉತ್ತರಾಧಿಕಾರಿನ್]

ಉತ್ತರಾಧಿಕಾರ (ನಾ). ಮುಂದಿನ ಹಕ್ಕುದಾರಿಕೆ, —ಅಧಿಕಾರ; ಬಾಧ್ಯತೆ: ಅದಕ್ಕೆ ಶಾಶ್ವತ ಉತ್ತರಾಧಿಕಾರವೂ ಒಂದು ಸಾಮಾನ್ಯ ಮುದ್ರೆಯೂ ಇರತಕ್ಕುದು (ಭಾಧಾನ. ೨೬೧). [ಉತ್ತರ + ಅಧಿಕಾರ]

ಉತ್ತರಾಧಿಕಾರಿ (ನಾ). ಮುಂದಿನ ಹಕ್ಕುದಾರ, —ವಾರಸುದಾರ: ಎಲ್ಲ ಅಧಿಕಾರಗಳು, ದಾಯಿತ್ವಗಳು ಮತ್ತು ಆಭಾರಗಳ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಅದಕ್ಕೆ ಸಂವಾದಿಯಾದ ಭಾರತೀಯ ಸಂಸ್ಥಾನದ ಸರ್ಕಾರದ ಉತ್ತರಾಧಿಕಾರಿಯಾಗಿರತಕ್ಕುದು (ಭಾಧಾನ. ೧೭೦); ಉದಯಾದಿತ್ಯನ ಮಗ ಎರೆಯಂಗ ಕುಮಾರನು ರಾಜ್ಯದ ಉತ್ತರಾಧಿಕಾರಿಯೆಂದೆನ್ನಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದನು (ಸವತಿ. V, ಪ್ರಸ್ತಾ). [< ಸಂ. ಉತ್ತರಾಧಿಕಾರಿನ್]

ಉತ್ತರಾಪಥ (ನಾ). ೧. ವಿಂಧ್ಯಪರ್ವತದಿಂದ ಉತ್ತರಕ್ಕಿರುವ ದೇಶ; ಉತ್ತರದೇಶ: ವೃದ್ಧಪರಾಶರಮುನೀಂದ್ರನುತ್ತರಾಪಥಕ್ಕೆ ಪೋಗುತ್ತುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧-೬೮). ೨. = ಉತ್ತರಮಾರ್ಗ ೨: ಜಲನಿಧಿ ಮೇಖಲಾವಲಯಿತಾಂಗಿ ಕರಂ ಸೊಗಯಿಪ್ಪುದಾಯ್ತು ಭೂಲಲನೆ ವಿಶಾಲಲಕ್ಷ್ಮಿಯನನಾಕುಳಮೆಂಬುದಿದುತ್ತರಾಪಥಂ (ಕವಿರಾ. ೨-೧೦೮). 'ದಕ್ಷಿಣಾಪಥ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಉತ್ತರಾಫಲ್ಗುನಿ (ನಾ). = ಉತ್ತರ ಫಲ್ಗುನಿ. [ಸಂ. ಉತ್ತರಫಲ್ಗುನೀ]

ಉತ್ತರಾಭಾದ್ರಪದ (ನಾ). = ಉತ್ತರಾಭಾದ್ರೆ. [ಸಂ. ಉತ್ತರಭಾದ್ರಪದಾ]

ಉತ್ತರಾಭಾದ್ರೆ (ನಾ). ಇಪ್ಪತ್ತೇಳು ನಕ್ಷತ್ರರಾಶಿಗಳಲ್ಲಿ ಇಪ್ಪತ್ತಾರನೆಯದು: ಅಶ್ವಿನಿ . . . ಉತ್ತರಾಭಾದ್ರೆ ರೇವತಿಗಳೆಂಬಿಪ್ಪತ್ತೇಳು ತಾರೆಗಳು (ವಿವೇಕ. ೨೫೮). [ಸಂ. ಉತ್ತರಭಾದ್ರಾ]

ಉತ್ತರಾಭಾಸ (ನಾ). ಮೇಲುನೋಟಕ್ಕೆ ಸರಿಯೆಂದು ಕಾಣುವ ಉತ್ತರ; ತಪ್ಪಾದ ಉತ್ತರ; ಅಸಂಬದ್ಧವಾದ ಉತ್ತರ (ಕಿ). [ಉತ್ತರ + ಅಭಾಸ]

ಉತ್ತರಾಭಿಮುಖ (ನಾ). ಉತ್ತರದ ಕಡೆಗೆ ತಿರುಗಿಕೊಂಡಿರುವುದು: ಉತ್ತರಾಭಿಮುಖನಾಗಿ ಸಿದ್ಧಭಕ್ತಿಪೂರ್ವಕಂ ತ್ರಿಜಗದ್ಗುರುವೇ ಗುರುವೆಂದು ತತ್ಪದಸರಸಿಜಧ್ಯಾನಪರಾಯಣನಾಗಿ (ಆದಿಪು. ೧೬-೭೨ ವ). [ಉತ್ತರ + ಅಭಿಮುಖ]

ಉತ್ತರಾಯಣ (ನಾ). ಸೂರ್ಯನು ಉತ್ತರದ ಕಡೆಗೆ ಓಲುತ್ತ ನಡೆಯುವ ಕಾಲ; ಮಕರಸಂಕ್ರಾಂತಿಯಿಂದ ಕರ್ಕಾಟಕ ಸಂಕ್ರಾಂತಿಯವರೆಗಿನ (ಆರು ತಿಂಗಳ) ಕಾಲ: ಅಂತು ವಸಂತ ಕಾಲಾದಿತ್ಯನಂತೆ ಲೋಕೈಕಮಿತ್ರನುತ್ತರಾಯಣಪ್ರವೃತ್ತನಾಗಿ (ಪುಷ್ಪಪು. ೫-೫೯ ವ); ಸೂರ್ಯನು ಉತ್ತರದಲ್ಲಿರುವಾಗ ಉತ್ತರಾಯಣ. ಆಗ ನಮಗೆ ಬೇಸಗೆ (ಕಿಂಕಥೆ. ೨). 'ದಕ್ಷಿಣಾಯನ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಉತ್ತರಾಯಿ (ನಾ). ಬೇರೆಯವ; ಪರಕೀಯ (?): ನಮಗೆ ನಿಮ್ಮಯ ಸಂಗವಳವಡದು ನಿಮಗೆ ನಾವಿನ್ನುತ್ತರಾಯಿಗಳೆಮಗೆ ಬಂಧನ ಬಿಟ್ಟುದೆನುತಾ ಕ್ರಮದಲುಟ್ಟುಡುಗೆಯನು ತೊಡಿಗೆಯನಿತ್ತಳರಸಂಗೆ (ಪ್ರಭುಲೀ. ೧೦-೨೪); ಕೆತ್ತುಕೊಂಡಿರಲೇಕೆ ನೀವಿನ್ನುತ್ತರಾಯಿಗಳೆಮ್ಮ ಭಾಗ್ಯದ ಬಿತ್ತು ಹುರಿದರೆ ಬಿರುದ ಭಟರಿದ್ದೇನ ಮಾಡುವರು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧-೨೧); ನಗಧರನು ನೀತಿಯನು ಭಾವಿಸುತ ಖೂಳನಾ ಕೆಡುನುಡಿಗಳಂ ಗುಣಿಸುತ್ತೆ ಮುನ್ನಮವನ ಮಾತೆಗಿತ್ತಾ ಭಾಷೆಗುತ್ತರಾಯಿಗಳೆಂದು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೧೫-೩೩). [< ಸಂ. ಉತ್ತರಯಾಯಿನ್?]

ಉತ್ತರಾರಣಿ (ನಾ). ಕಡೆದು ಬೆಂಕಿಮಾಡುವ ಮರದ ಕೊರಡುಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಅರಣಿಯಿಲ್ಲದಿದ್ದರೆ, ಅರಣಿಪೋತಕವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೆ, ಅರಣಿಯತ್ನಕವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಉತ್ತರಾರಣಿಯಿಲ್ಲದಿದ್ದರೆ . . . ಅಗ್ನಿ ಹುಟ್ಟುವುದೆ? (ಬುದ್ಧಪ. ೭೪). [ಉತ್ತರ + ಅರಣಿ]

ಉತ್ತರಾರ್ಥ (ನಾ). ಮುಂದಿನ ಅರ್ಥ; ಪರಲೋಕದ ಪ್ರಯೋಜನ: ತದ್ಗ್ರಹಣಂ ಇಹಾರ್ಥಮುಂ ಉತ್ತರಾರ್ಥಮುಂ ಆಗಿ ನಿರೂಪಿಸೆಪಟ್ಟುದಜಿಂ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೫೫). [ಉತ್ತರ + ಅರ್ಥ]

ಉತ್ತರಾರ್ಧ (ನಾ). ೧. ಕೊನೆಯ ಅರ್ಧ; ಮುಂದಿನ ಅರ್ಧ: ಪುನರ್ವ್ಯವಸ್ಥಿತ ಮಾಧ್ಯಮಿಕಶಾಲೆ ಸೆಕೆಂಡರೀ ಶಿಕ್ಷಣದ ಪೂರ್ವಾರ್ಧದಂತಿದ್ದರೆ, ಪ್ರೌಢಶಾಲೆ ಉತ್ತರಾರ್ಧದಂತಿದೆ (ಶಿಕ್ಷದ. ೧೯೧). 'ಪೂರ್ವಾರ್ಧ' ಪರಾ. ೨. [ಜೈನ] ಒಂದು ಪರ್ವತದ ಹೆಸರು: ವಿಜಯಾರ್ಧ ಜಯವಿದೆನಗಾವ ಜಯಂ ನೆಗಟ್ಟುತ್ತರಾರ್ಧ ಜಯಮೆ ಜಯಂ (ಆದಿಪು. ೧೩-೧೯). [ಉತ್ತರ + ಅರ್ಧ]

ಉತ್ತರಾಶಾಧಿಪತಿ (ನಾ). ಉತ್ತರ ದಿಕ್ಕಿನ ಒಡೆಯ; ಕುಬೇರ. [ಸಂ. (ಉತ್ತರಾಶಾ + ಅಧಿಪತಿ)]

ಉತ್ತರಾಷಾಢ (ನಾ). ಇಪ್ಪತ್ತೇಳು ನಕ್ಷತ್ರರಾಶಿಗಳಲ್ಲಿ ಇಪ್ಪತ್ತೊಂದನೆಯದು: ಅಶ್ವಿನಿ . . . ಉತ್ತರಾಷಾಢ . . . ರೇವತಿಗಳೆಂಬಿಪ್ಪತ್ತೇಳು ತಾರೆಗಳಾದ (ವಿವೇಕ. ೨೫೮). [ಸಂ. ಉತ್ತರಾಷಾಢಾ]

ಉತ್ತರಾಸ, ಉತ್ತರಸ (ನಾ). ೧. ಬಾಗಿಲ ಚೌಕಟ್ಟಿನ ಮೇಲು ಭಾಗ; ಬಾಗಿಲ ಮೇಲುಭಾಗದಲ್ಲಿ ಅಳವಡಿಸಿರುವ ಅಡ್ಡಪಟ್ಟಿ; ಗಂಧವಟ್ಟಿಗೆ: "ನಾಶಾ ಉತ್ತರಾಸದ ಹೆಸರು" (ನಾಚಿರಾ. ೧೦೪); "ಉತ್ತರಂಗಮೆನಲ್ಕೆ ನೆಗಳ್ದುತ್ತರಾಸಮೆನಿಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೫೯–೧೨); ಸಂಬಳಿಗೋಲ ಮುಂಜೂರೊಳಗೆ ಸಮಂತಿಟ್ಟು ಕೈವುಳಿಗತ್ತಿಗಳನುತ್ತರಾಸದೊಳ್ ಸಸಿನೆ ಮಡಗಿ ಸೊಗಸಿನಿಂ ಪಾದಂಗಳಂತೊಳೆದು (ಆರಾಚ.೭–೧೩). ೨. ಬಾಗಿಲು ಚೌಕಟ್ಟಿನ ಕೆಳಪಟ್ಟಿ; ಹೊಸ್ತಿಲು (ದಕ. ಪ್ರಾದೇ): ನಮ್ಮ ಮನೆ ಉತ್ತರಾಸ ತುಳಿದೀಯೇ ಜೋಕೆ! (ರೂಢಿ). ೩. ಮೇಲ್ಛಾವಣಿಯ ಎರಡು ತೊಲೆಗಳಿಗೆ ಭದ್ರವಾಗಿ ಸೇರಿಸಿ ಇಳಿಯಬಿಟ್ಟಿರುವ ಹಲಗೆ ಅಥವಾ ಬೊಂಬು; ಈ ಹಲಗೆಗಳು ಒಂದರ ಕೆಳಗೆ ಒಂದು ಇದ್ದರೆ ಅರೆಯಾಗಿ ಉಪಯೋಗಕ್ಕೆ ಬರುತ್ತವೆ (ಕಿ). **ಉತ್ತರಸ**: ೧. ಒಳಪೊಗುತಿರಲು ಉತ್ತರಸದಾ ಹಲಗೆ ತಲೆಯಂ ತಾಗೆ (ಪ್ರಭುಪು. ೭–೧೩೬, ೧೩೭). [?]

ಉತ್ತರಾಸಂಗ (ನಾ). ಉತ್ತರೀಯ; ಮೇಲುಹೊದಿಕೆ: "ವೈಕಕ್ಷ್ಯಂ, ಉತ್ತರಾಸಂಗಃ, ಬೃಹತಿಕಾ – (ಈ ೩) ಉತ್ತರಾಸಂಗಂ" (ಹಲಾಯು. ೬೮–೨೫೬); "ಶಾಟ ವೈಕಕ್ಷ್ಯಮಾ ಪೊದೆವವುತ್ತರಾಸಂಗಮಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೭೬–೯). [ಸಂ.]

ಉತ್ತರಿ (ನಾ). ೧. = ಉತ್ತರಾಸಂಗ (ಚತುನಿ. ಕಿ. I, ೭೬). ೨. ಒಂದು ಗಿಡದ ಹೆಸರು: "ಹುಲುವಲುತ್ತರಿ [ಪಾಠಾಂ. ರೆ]ಯೆನಿಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೩೬–೧೯). [ಸಂ. ಉತ್ತರೀಯ]

ಉತ್ತರಿಕೆ 'ಉತ್ತರಿಗೆ' ನೋ.

ಉತ್ತರಿಗೆ, ಉತ್ತರಿಕೆ, ಉತ್ರಿಗೆ (ನಾ). = ಉತ್ತರಾಸಂಗ: "ಉತ್ತರೀಯಕ – ಉತ್ತರಿಗೆ" (ಶಮದ. ೨೮೬ ಪ್ರಯೋ); ಬೆಳಪ ಸಪುರಪ್ರಕರದುತ್ತರಿಗೆಯುಮ [ಪಾಠಾಂ. ಕೆಯುಮ, ಗೆಯುವ, ಯುಮುಮ] ನಿಕ್ಕಿ ಮಂಗಳ ವಿಳಾಸಮಂ ಮಾಡಿ (ನಂಬರ. ೫–೬೪); ಜೋಲುವುತ್ತರಿಗೆಗಳ ಸರಪಳಿ ಜಾಳದಾಭರಣಂಗಳಂ ಧರಿಸೋಳಿಯಿಂದವೆ ಹಳಚುವಚ್ಚಾಳುಗಳನುಂ ಕಳೆದು (ಬಸಪು. ೬೧–೨೭); ಕಡೆಯ ಪೆಂಡೆಯ ವಡ್ಡಿ ವಾಣುತ್ತರಿಗೆಲುಳಿ ಹಿಡಿದ ಕಾಸೆಯ ಹೊನ್ನ ಹರಿಗೆ (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೧೩–೭೨); ಕವೋಷ್ಣ ಬಾಷ್ಪವಾರಿಯಂ ತನ್ನುತ್ತರಿಗೆಯ ಕಿಟ್ಸೆಜಂಗಿನಿಂ ತೊಡೆದುಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೨೦–೧೪); ಉತ್ತರಿಗೆಯ ಸೆರಗಿನಲ್ಲಿ ಮುಖವನ್ನು ಮುಚ್ಚಿಕೊಂಡು (ಬೆಟ್ಟಅ. ೯೪–೨೫). **ಉತ್ತರಿಕೆ**: ಕರಿಚರ್ಮಮಂ ಮೇಲೆ ವುತ್ತರಿಕೆಯಂ ಮಾಡಿ (ಇಹರ. ೩೧–೨೫); ಕಿತ್ತಳೆಗಾವಿಯ ಸೀರೆಯ ಕೀಲಣಿಯುತ್ತರಿಕೆಯ ಕೆಂಬರಲವುತ್ತಮದೋಲೆಯ ಕುಂಕುಮದಣ್ಪಿನುನ್ಮತ್ತ ಯವ್ವನೆಯರು (ಕುರಾಸಾಂ. ೩೪–೨೦). **ಉತ್ರಿಗೆ**: ನವಪೀತದುತ್ರಿಗೆಗಳಂ . . . ಕೊಟ್ಟು (ಪರಶು. ೬–೮).

ಉತ್ತರಿಗೆಜನ್ನಿವರ = ಕೊರಳನ್ನು ಬಳಸಿ ಬಲದ ತೋಳಿನ ಅಡಿಯಲ್ಲಿ ಹಾಯುವಂತೆ ಧರಿಸಿದ ಜನಿವಾರ; ಉತ್ತರೀಯವಾಗಿ (ಉಪವೀತವಾಗಿ) ಧರಿಸಿದ ಜನಿವಾರ: ವರಕಮಂಡಲಮೊಪ್ಪೆ ಹಸ್ತದೊಳೋಜೆವೆತ್ತಿರೆ ಬೆಳ್ಳಿಯುತ್ತರಿಗೆಜನ್ನಿವರಂ ಬೆಡಂಗಳವಟ್ಟು ಬಾಲದಿನೇಶನಂತಿರೆ ತನುಚ್ಛವಿ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೫–೨೦೬).

[< ಸಂ. ಉತ್ತರೀಯಕ]

ಉತ್ತರಿಸು$_1$ (ಕ್ರಿ). ಪ್ರತಿಯಾಗಿ ಹೇಳು; ಮರುನುಡಿ; ಉತ್ತರ ಹೇಳು: ಸ್ತ್ರೀಮತವನುತ್ತರಿಸಲಾಗದೆ ಧರ್ಮಶಾಸ್ತ್ರದೊಳು (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧೪–೮೧); ತಮ್ಮನನ್ನು ಏನನ್ನೋ ಕೇಳಿದೆ; ಅವನು ಬೇರೆ ಸರಿಯಾಗಿ ಉತ್ತರಿಸಲಿಲ್ಲ (ಚಿಂದುಟಿ. ೧೦).

[ಉತ್ತರ + –ಇಸ್ಯು]

ಉತ್ತರಿಸು$_2$ (ಕ್ರಿ). ೧. ದಾಟು; ಮೀರು; ಅತಿಕ್ರಮಿಸು: ಬಲಂಬೆರಸು ನಟ್ಟಿರುಳೆಟ್ಟು ಪೋಗಿ ಮೇಖಲಾತರಂಗಿಣಿಯನುತ್ತರಿಸಿ (ಪಂರಾಮಾ. ೭–೧೧೨ ವ); ನಂಜಿನ ಮಂಜನುತ್ತರಿಸಿ ನಡೆದಂ (ಸಿದ್ಧರಾ. ೩–೯); ಆನಂದದಿಂದಂ ಗೋದಾವರಿಯನುತ್ತರಿಸಿ ಬರೆವರೆ (ಉದ್ಭಟ. ೩–೩ ವ); ಪಾಂಡವರು ವಿಪಿನವನುತ್ತರಿಸಿಯಜ್ಞಾತವಾಸಕೆ ಗುಪ್ತದಲಿ ತಾವಿಪ್ಪರಲ್ಲಿ (ಕುವ್ಯಾವಿ. ಓರಿಇ. ೪–೫); ಆ ಮೂವರೊಂದುವರೆಯೋಜನವನುತ್ತರಿಸಿ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೩೧–೮೭). ೨. ಫಲಿಸು; ನೆರವೇರು; ಕೈಗೂಡು: ಮರುಳಾಗದೆನ್ನನುಡಿಗುತ್ತರಮಂಮುನ್ನಿತ್ತು ಕುಡಿಯೆ ಕಜ್ಜಂ ನಿನಗುತ್ತರಿಸುಗುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೮–೪೭). ೩. ನಡಸು; ನೆರವೇರಿಸು: ಎನ್ನ ಭಾಷೆಯನು ನಾನುತ್ತರಿಸಬೇಕು (ಪ್ರಭುಲೀ. ೭–೮೩). ೪. ಉದ್ಧರಿಸು; ಏಳಿಗೆ ಹೊಂದಿಸು: ಉತ್ತರಿಪಂ ಜಸಲತೆಯಂ ಬಿತ್ತರಿಪಂ ಸದ್ಗುಣಂಗಳಂ ಬುಧತತಿಯೊಳ್ ಕತ್ತರಿಪಂ ಭಯಲೋಭಮನುತ್ತಮಪುರುಷಂ (ಎಕ. V, ಚಿನ್ನರಾ. ೧೮೬–೨೬; 1142); ಸತ್ಯಲೋಕನಿವಾಸಿ ರಸಕಾತರಂ ಮೌನಿನನ್ನನುತ್ತರಿಸಲೀ ಭಾವಗಳ ತಂದ (ಮಲೆದೇ. ೪೭–೪). ೫. (ಸಾಲವನ್ನು) ತೀರಿಸು; ಸಲ್ಲಿಸು: ಕಾಶಿಯ ನಿವಾಸದೊಳು ಸತಿಸುತರ ಮಾಱಿ ತಾಂ ಹೇಸದೆಯನಾಮಿಕಂಗಾಳಾಗಿ ಋಣವನುತ್ತರಿಸಿದ ಹರಿಶ್ಚಂದ್ರನು (ಹಚಕಾ. ೧೧ ಸೂಚನೆ); ಅರಮನೆಯಿಂದ ಬಂದ ಉತ್ತಾರ ಬಂದಡೆ ಕುಳಸರದಿಯಲಿ ಉತ್ತರಿಸಿಕೊಂಬೆಉ (ಸೌಇಇ. IX–ii, ೪೩೩–೫೨; 1408); ಹೊಂನನೂ ಬತ್ತವನೂ ಉತ್ತರಿಸಿಕೊಂಡು (ಸೌಇಎ. ೧೯೩೧, ಮಂಗಳೂ. ೩೫೦–೧೦; ?); ಪಿತೃದೇವತೆಗಳ ಋಣವನುತ್ತರಿಸದೆ ರಾಯಕುವರರೆಲ್ಲ ರಣಭೂಮಿಯೊಳಡಗಿದರು (ಕರ್ಣವೃ. ೮–೨೦). ೬. ತಂಗು; ನಿಲ್ಲು: ಲಿಂಗವು ಪ್ರಾಣವು ಅವಿರಳಾತ್ಮಕವಾಗಿ ಅಮಳಸೋಂಕು ತುಳುಕಿ ಬಾಹ್ಯಕ್ರೀಯಾಗಿ ಕರಸ್ಥಲಕ್ಕೆ ಬಂದುತ್ತರಿಸೆ (ಉರಿವ. ೪೦). ೭. ಎತ್ತಿ ಹಿಡಿ: ಮತ್ತೆರಡು ಕೈಯಲ್ಲಿ ಶಂಖಚಕ್ರವ ಧರಿಸಿ ಬಿತ್ತರದಮಳಕರದೊಳಗೆ ಕೈತಾಳಮನ್ನುತ್ತರಿಸಿ (ಲಕ್ಷ್ಮಭಾ. ೩–೨೩–೨೦). ೮. (ಸವಾರನು) ಇಳಿ; ಅವತರಿಸು: ಉತ್ತರಿಸಿದ ಕುದುರೆಯಂತೆ ಮೋಱೆಯಂ ನೆಗಪುತ್ತುಂ . . . ಪರವಶಮಾದರಂತೆ ಜಡನಾಗುತ್ತುಮಿರಲಾಗದು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೫–೧೩೬).

ಉತ್ತರಿಸವೇಳು = ದಾಟಿಕೊಳ್ಳುವಂತೆ ಹೇಳು: ಮುರಿವ ಬಿಡಿಸುವ ಢಗೆಯ ಸೈರಿಸಿ ತೆರಳಿಚುವ ತಳಮೇಲುಗಳಲುತ್ತರಿಸವೇಳುವ ಬೀಳ್ವ . . . ಸತ್ವೋತ್ಕರುಷ ಸರಿಯೆನೆ ಶಂಭು ಶಿಷ್ಯಗೆ ಪರಿವಿಡಿಯ ತೋಱಿಸುವೊಲಿದ್ದನು (ಕುವ್ಯಾಅ. ೬–೩೦). [ಉತ್ತರಣ + –ಇಸ್ಯು]

ಉತ್ತರಿಸು$_3$ (ಕ್ರಿ). ಕತ್ತರಿಸು; ಚೂರುಮಾಡು: ಕಂಗಳ ಕಳೆದು ಜಿಹ್ವೆಯ ಕೊಯ್ದು ಶಿರವನರಿದು ಹಸ್ತವನುತ್ತರಿಸಿತ್ತರೂ ಲಿಂಗಸಾಹಿತ್ಯವಿಲ್ಲ (ಆದವ. ೨೧); ಉತ್ತಮದ ಸೇವಗೆಯ ತೆಱದಿ ಬಾಳೆಯ ದಿಂಡನುತ್ತರಿಸಿ (ಸೂಪಶಾ. ೪–೬೭); ಎರಡು ತೋಳ್ಗಳಂ ಕೂರ್ಗಣೆಯೊಳುತ್ತರಿಸೆ (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೦–೨೮). [?]

ಉತ್ತರಿಳ್ಳಗ (ನಾ). ಒಂದು ಹೆಸರು: ಶ್ರೀಮತ್ ಪೆರ್ಮನಡಿಗಳ ಪಟ್ಟಂಗಟ್ಟದ ಇಪ್ಪತ್ತೆರಡನೆ ವರಿಷ ಉತ್ತರಿಳ್ಳಗರ ಕೋಟೆಯೊಳ್ (ಎಕ. III, ನಂಜನ. ೧೩೯–೩; ಸು. 915). [?]

ಉತ್ತರೀಯ (ನಾ). ಮೇಲುಹೊದಿಕೆ; ಹೊದೆದುಕೊಳ್ಳುವ ಬಟ್ಟೆ: ಗಂಗಾತರಂಗತರಳದುಕೂಲವಸನಾಂತರೀಯೋತ್ತರೀಯಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೭–೧೩ ವ); ಎಲೆ ಪಾರ್ವ ನಿಮಗೆ ಕುಶಾಕ್ಷಮಾಲಾಯಜ್ಞೋಪವೀತೋತ್ತರೀಯಾದಿ ಚಿಹ್ನೆಂಗಳೆತ್ತಲೀ ನಾಯಂ ಪೊತ್ತು ಪೋಪುದೆತ್ತಲ್ (ಪಂಚತಂ. ೧೪೭–೮); ಕೌರವಸೇನೆ ಬೊಬ್ಬಿರಿದು ಉತ್ತರೀಯವನ್ನು ಬೀಸತೊಡಗಿತು (ಭಾಮಣಿ. ೩೩). [ಸಂ.]

ಉತ್ತರೀಯಕೆ (ನಾ). = ಉತ್ತರೀಯ. [ಸಂ.]

ಉತ್ತರೀಯಾಂಶುಕ (ನಾ). ಮೇಲುಹೊದಿಕೆಯ ಬಟ್ಟೆ : ಶಿಷ್ಟೀತ್ತ ರೀಯಾಂಶುಕಮನಿ ಮಹೋತ್ತವಧ್ವಜಮಂ ಮಾಡಿ (ಆದಿಪು. ೪-೬೦ ವ). [ಉತ್ತರೀಯ + ಅಂಶುಕ]

ಉತ್ತರೆ (ನಾ). ೧. ಇಪ್ಪತ್ತೈದು ನಕ್ಷತ್ರ ರಾಶಿಗಳಲ್ಲಿ ಹನ್ನೆರಡನೆ ಯದು : ಖಗೋಳ ಆದಲ್ಲಿ . . . ಆಶ್ಲಿಷಾ . . . ಉತ್ತರೆ . . . ರೇವತಿ ಗಳಿಂಬಿಪ್ಪತ್ತೇಳು ತಾರೆಗಳು (ವಡೇಕ. ೩೫೮). ೨. ಉತ್ತರಾನಕ್ಷತ್ರದ ಮೊಳೆ : ಉತ್ತರೆಯು ಬರತಹರೆ ಹತ್ತ ತಾಯ್ತೊಜೆದಿಹರೆ ಉತ್ತಮರು ತಪ್ಪಿ ನಡೆದಿಹರೆ ಲೋಕ ತಾನೆತ್ತ ಸಾಯ್ತುವದು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೩೫೯); ಉತ್ತರೆ ಬೀಳದಿದ್ದರೆ ಹೆತ್ತವ್ವ ತೊರೆದಂತೆ (ಗಾಜ). ೩. ವಿರಾಟರಾಜನ ಮಗಳು ; ಅಭಿಮನ್ಯುವಿನ ಹೆಂಡತಿ : ಇತ್ತಲರ್ಜುನದೇವ ಸಾರಿದ ನುತ್ತರೆಯ ಭವನವನು (ಕುಮ್ಯಾ. ೯-೬೨). ೪. ಒಂದು ಗಿಡಮೂಲಿಕೆ: "ಆಗಾದ – ಮಗ್ಗಾರೆ, ಉತ್ತರೆ" (ಒಷಧಿ. ೧೦). [ಸಂ. ಉತ್ತರಾ]

ಉತ್ತರೆಣೆ 'ಉತ್ತರಣೆ' ನೋ.

ಉತ್ತರೋತ್ತರ (ನಾ). ೧. ಹೆಚ್ಚು ಹೆಚ್ಚಾದ ಅಭಿವೃದ್ಧಿ, —ಏಳಿಗೆ; ಶ್ರೇಯಸ್ಸು : ವಿಶ್ವಮಾಜಗನಂ ಕುಬೇರಂ ಕಪ್ಪಂ ಗೊಳಲ್ ಸಮರ್ಪಿಸುವಂತೆ ಉತ್ತರೋತ್ತರಮಾಗಲುತ್ತರದಿಶಾಭಾಗಕ್ಕೆ ಪೇಟ್ಟಾಲಗಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೬-೨೪ ವ); ಮೃತ್ಯು ನಿನಗೊರೆದಿಹಳು ಬಳಿಕಿನ್ನುತ್ತರೋತ್ತರೆವಲ್ಲಿಯಮು (ಕುವ್ಯಾದ್ಯರ. ೧-೨). ೨. ಭವಿಷ್ಯ ; ಮುಂದು : ಈ ರಾಜ್ಯದ ಉತ್ತರೋತ್ತರ ರಕ್ಷಣಾಭಿವೃದ್ಧಿಗಳಿಗೆ ದಕ್ಷರಾದವರು ದೇಶಾಗುವರೆಂಬುದನ್ನು ನಾನರಿಯೆನೆ ? (ಶಾಂತಲಾ. ೨೮). ೩. ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದುದು ; ಅತ್ಯುಂತ ಶ್ಲಾಘ್ಯವಾದುದು : ಪಿರಿಯಂ ಚಿತ್ತಾನ್ವಿತನಲಬಲ ಸಂಗತವುತ್ತರೋತ್ತರಂ ತಾನೆನಲಬ್ಜ್ಯರಿ ತಣಿಯಲ್ಪೈಂ × × ಗಜಿಪುದು ಜಟ್ಟಿಯಂತ ಹಸ್ತವಿಶಿಷ್ಟಂ (ವಿಕ್ರ. ೪, ಪೀಲಾದು. ೧೯೬-೬೪ ; ೧೧೬೦). ೪. ತುಂಬ ಉತ್ತರದ್ದು : ಸುರತಾಸನೇನೆವಾನ ಸನಾತನಸುಖಮಿದಿಂದ ರಿಪ್ಪೆನಸುರಾಗದಿನೆಂಬುದಿದುತ್ತರೋತ್ತರಂ (ಕವಿರಾ. ೩-೧೦೪).

ಉತ್ತರೋತ್ತರವಾಗಿ = ಮುಂದೆ ಮುಂದೆ; ಹೆಚ್ಚು ಹೆಚ್ಚು ; ಒಂದಾದಮೇಲೊಂದರಂತೆ : ನಿನ್ನ ವಂಶವು ಉತ್ತರೋತ್ತರವಾಗಿ ಬೆಳೆಯುವದು (ಸಮಚಾ. ೪೨). [ಉತ್ತರ + ಉತ್ತರ]

ಉತ್ತರೋತ್ತರತೆ (ನಾ). ಮೇಲು ಮೇಲಿನ ಅಭಿವೃದ್ಧಿ, —ಏಳಿಗೆ; ಮೇಲ್ಮೆ: ಇಂದ್ರ ಶ್ಚಿರಮಚಿಕ್ಕಂಗೊಡೆಯುಂಗಮಮ ಮೊಳಯಂ ಕಿರದೊಳ್ ತ್ಕಾಲ್ದನುತ್ತರೋತ್ತರತೆಯಂ ಶ್ರೀವರ್ಮ ಭೂಪಾತ್ಮರಂ (ಚಂದ್ರಪ ೪-೨೫). [ಸಂ. ಉತ್ತರೋತ್ತರತಾ]

ಉತ್ತರೋತ್ತರಸಿದ್ಧಿ (ನಾ). ಮುಂದು ಮುಂದಿನ ಅಭಿವೃದ್ಧಿ, —ಏಳಿಗೆ; ಪುರೋಭಿವೃದ್ಧಿ : ಸತ್ಕತರಸರಿಗೋರೆಲೆಯುಡುಗೊಡೆ ಯುತ್ತು ದುತರ ಕಳುಹು ಬಳಿಕೊಡುಗುತ್ತರೋತ್ತರಸಿದ್ಧಿ ನಿನಗಹುದೆಂದ ನಸುರಾರಿ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೨-೫೨). [ಉತ್ತರೋತ್ತರ + ಸಿದ್ಧಿ]

ಉತ್ತರೋತ್ತರಾಭಿವೃದ್ಧಿ (ನಾ). ಮೇಲೆ ಮೇಲೆ ಉಂಟಾಗುವ ಏಳಿಗೆ; ಒಂದಾದಮೇಲೊಂದರಂತಾಗುವ ಅಭಿವೃದ್ಧಿ: ಶ್ರೀ ಕರ್ನ್ನರ ದೇವರ ರಾಜ್ಯಮುತ್ತರೋತ್ತರಾಭಿವೃದ್ಧಿಗೆ ಸಲುತ್ತಿರೆ (ವಿ. VII, ಶಿತಾಂ. ೨೧೯-೬ ; ೩೧೮). [ಉತ್ತರೋತ್ತರ + ಅಭಿವೃದ್ಧಿ]

ಉತ್ತರ್ಯ (ಗು). ವಿರಾಜಸುವ. 'ಉತ್ತರ್ಯದುಕೂಲ' ಪರಾ. [< ಸಂ. ಉತ್ತರ]

ಉತ್ತರ್ಯದುಕೂಲ (ನಾ). ವಿರಾಜಿಸುವ ರೇಷ್ಮೆಬಟ್ಟೆ : ಚಕ್ರಯುಂ . . . ಪವಡಿಸಿ ತನ್ನುತ್ತರ್ಯದುಕೂಲ ವಿಶದಶಯ್ಯಾತಳದೊಳ್ (ಶಾಂತಪು. ೯-೧೦೬). [ಉತ್ತರ್ಯ + ದುಕೂಲ]

ಉತ್ತಲ್ 'ಉತ್ತ' ಪರಾ.

ಉತ್ತವಗಳ್ಳೆ 'ಉತ್ತಮಗಳ್ಳೆ' ನೋ.

ಉತ್ತವಳೆ (ನಾ). ಕಾತರತೆ ; ಆತುರ; ತವಕ : ಮನಂ ಪಟಬದ್ರದ ಪೆಣ್ಣರೂಪ ವೈಭವದೊಳಲಂಪುವೆತ್ತುದು ಕರಂ ನೆಲೆಗೊಂಡುದು ಸಟ್ಟು ನಿಂದುದುತ್ತವಳದಿನೊಂದಿ ಸಂದುದೊಳಪೊಕ್ಕು ದಧರಕ್ತಪಿಪಾ ಕ್ಷಣಾರ್ದೊಳ್ (ಋಸುಮಾ. ೯-೬೮). ೨. ಕಾತರದಿಂದಿರುವವನು; ಆತುರ ಗಾರ : "ನಿಂತ್ತಲಂ ಕರಮುನ್ನಸನುತ್ತಂ ವಿಮನಸ್ಕಮಗ್ರನುತ್ತಳವ ನವನಕ್ಕುಂ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೧೧೪-೩೩) ; ಅರಸಂ . . . ನಾಗದತ್ತನಿಷ್ಟೆಯ ಳ್ಳಿಗೆ ಕೂಸಂ ಬೇಡಿಯಟ್ಟಿಯುತ್ತವಳನಾಗಿಯವರ ಬಱಯನಿತಾಸುಂ ನಾಗದತ್ತನ ಮನೆಗೆ ಪೋಗಿ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೩೩-೨೨) ; ಅನ್ತು ಸಿದಿ ಬಲೆಯು ಸಿದಿ[ಲೇಳ್ಗೆ]ಯುಮಿಪ್ಪಂತಿದರ್ ಕುಂಭಯಂಗಳಿರದ ಕಲಿಗೊಡಗೆ ಳಲಿಗಳಂಶಯಂ ಕಾಮದೇವನಿಕ್ಕೆಯುತ್ತವಳನಾಗಿಪ್ಪುದುಂ (ಸೂಇ. XX, ೧೩೬-೫ ; ೧೧೬). 'ಉತಾವಳ್' ಪರಾ.

[ಪ್ರಾ. ಉತ್ತಾವಲ ಆಕುಲ, ಶೀಘ್ರಕಾರಿ]

ಉತ್ತವಳೆತನ (ನಾ). ಕಾತರತೆ ; ಆತುರತೆ ; ಔತ್ಸುಕ್ಯ : ಮತ್ತೊ ರ್ವಳ್ಳರ್ವರೆಬಿಗ್ಗಾರ್ತಿ ಕಲಿಅಡಿಗೊಳಿದರಬಿಡಿಗಳನೋಲಗಕ್ಕಲಂಕರಿಸಿ ಕಳುಹಿಸಿ ಚಿತ್ತದುತ್ಸವಳತನಮಂ ತನ್ನ ಮನದನ್ನಳಪ್ಪ ಕೆಳದಿಗಿಂತೆಂದಳ್ (ಆಪಂಪು. ೮-೧೫ ವ). [ಉತ್ತವಳ + -ತನ]

ಉತ್ತವಳೆಕೆ (ನಾ). ಕಾತರತೆ; ವಿಮನಸ್ಕತೆ : ಸತ್ಪವರೇಜ್ಯರ ಪೇಟ್ಟೊಡಸತ್ಪರ ತಮ್ಮಲಿಗಳವಿಯಂ ಮಟ್ಟಾಸಲೆಂದುತ್ತವಳೆಕೆಯೊಳೆ ಸಾರ್ವಸರ್ತ್ಪವರವಾರ್ಗಾರ ಹಿತಮಾಡಲರಿಯವರೋ (ಕಾಂಪಪು. ೯೬೧). [ಉತ್ತವಳೆ + -ಇಕೆ]

ಉತ್ತವಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕಾತರಗೊಳ್ಳು ; ಆತುರಪಡು ; ತವಕಿಸು : ಕೃಷ್ಣಾಹಾಯನಯನದಿಂ ಬಱಿಳಮಾನುಂಡಪ್ಪೆಂ ಎಂದೆಕ್ಷಿ ನಚಿಯಲುತ್ತ ವಳಿಪದ ಸಮುಯೊದೊಳ್ (ಆಪಂಪು. ೧೧-೬೧ ವ) ; ಕಣ್ಗಳ್ ಬಱಿಯೊಳುತ್ತವಳಿಸಿ ಪರಿವ ಚಿತ್ತಮಂ ನಿಲಿಸಲೆಯ್ದುವಂತೆ ನಿಮಿರ್ವ ಸುಯ್ದುಳಂ (ವರ್ಧಮಾ. ೬-೧೨ ವ). [ಉತ್ತವಳೆ + -ಇಸು]

ಉತ್ತವಳ್ಳೆ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಸ್ವಪ್ನಶ್ರೀ ಮತ್ತು ಗಳನ ಎಡವಯ ಕಾಳೆಗ ದೇವಳೂರ ಮೇಲಾವೇಗ ಉತ್ತವಳ್ಳಂಗಾ (ಎಕ. III, ಮೈನೂರು. ೪೫-೨ ; ಸು. ೨೦೦). [?]

ಉತ್ತಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ಚಿಮುಕಿಸು; ಸಾರಿಸು : ಅವಂಗಿಕೆಯಂ ಲವಂಗ ಪಲ್ಲವ ರಸದೊಳೆ ವಿಳಾಸಾವಾಸಭವನಮನುತ್ತಳಿಸ [ಜಾತಾ. ಅತ್ತಳಿಸ ಉತ್ತಿಸ]ಲುಂ . . . ಪೇಟ್ಟಾಗ್ಗಳ್ (ಆದಿಪು. ೬-೨೧ ವ).

[ಉತ್ತಳ್ + -ಇಸು]

ಉತ್ತಾಡಿತ (ಗು). ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಹೊಡೆಯಲ್ಪಟ್ಟ; ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ತೀಡಿದ್ದ : ಸುರಭೀ ಜಲಶಿ ಚಾಸುರೋತ್ತಾಡಿತ ಪಾವನ ಜಟಾಗ್ರಗಂಗಾ ಜಲೋತ್ಥಿತ ಶೀಕರಾವಲಿಗಳೇ ವೃಷ್ಟಿಯಂಗೈ (ಪಪ್ಪಶಾ. ೧-೧). [ಸಂ.]

ಉತ್ತಾನ (ಗು). ೧. ಮೇಲಕ್ಕೆ ಎದ್ದ ; ಉಬ್ಬಿದ್ದಾದ : ದೇವಾಪಗಾ ಜಲಮಂ ತೊಟ್ಟಿನೆ ಸೇತುಗಟ್ಟಿ ತಡೆದತ್ತು ತ್ಸಾನಸೀನಾರಂಭ (ಮಲ್ಲಿಷ. ೪-೧೪೪). ೨. ಮೇಲುಮುಖವಾದ: ವಿಾನಾಬ್ಜಕಂಖಚಕ್ಷ್ಯವಿತಾನಾಂಕಿತ ದಕ್ಷಿಣಾಂಘ್ರಿತಲಪಲ್ಲವಮುತ್ತಾನಂ ರತ್ನಾಕರದವೋಲೆಸಮು ದುರದೊಳಾರ್ವಭೌಮಗಗನೇಶರನಾ (ಶಾಂಪ. ೩-೪೮). ೩. ಅಂಗೆತ್ತ ನಾದ. 'ಉತ್ತಾನಶಯ' ಪರಾ. (ನಾ). ೪. ಅತಿಸ್ಪಷ್ಟವಾದುದು ; ಅತಿರೇಕ : ಗುಣವರ್ಮನ ಶೃಂಗಾರಿಕ ವರ್ಣನೆಗಳಲ್ಲಿ ಉತ್ತಾನವನ್ನು ಪಟ್ಟು ಬಿಡುಬಗೆಯಿದೆ (ಕೆಸಾಚ. ೫೧) ; ಕೆಲವು ಕಡೆ ಇಂಥ ಹಾಡುಗಳ ಶೃಂಗಾರ ಉತ್ತಾನಶೈಯಾತ್ಮದೆ (ಕೆಸಾಚ. ೨೦೫).

ಉತ್ತಾನವಾಗಿ = ಉತ್ಸವವಾಗಿ; ಅತಿರೇಕವಾಗಿ: ಮೋಹಿನಿಯು ದೇಹ ಆತನ ಚಿತ್ತವನ್ನೆಲ್ಲ ಸೂರೆಗೊಂಡಿತ್ತು. ಆ ಬಳಿಕವು ದೇಹವನ್ನು ಉತ್ತಾನವಾಗಿ ಬಯಸುತ್ತಿತ್ತು (ಕಮಲಿ. ೧೯೪). [ಸಂ.]

ಉತ್ತಾನಕ (ನಾ). ಮಲ್ಲಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಭಂಗಿ, —ವರಸೆ: ಸಾರಥಿಗಳಿ ನುಣ್ಣುವ ಮಲ್ಲನಸೊಂಟ ಪಿಡಿದು ಸುತ್ತಿ ಮುತ್ತಿ ಸೆಳಿದಿಕ್ಕಿ ಸೀಸಕದೊಳ್ ಪೊಕ್ಕು ಭುಜದೊಳಸೆದುರದೊಳ್ ತೇದು ಉತ್ತಾನಕ ದೊಳ್ ನಿಂದು (ಗಿರಿಕ. ೨-೧೦೫ ವ). [ಸಂ.]

ಉತ್ತಾನಗಾನ (ನಾ). ಉಚ್ಚಸ್ವರದಲ್ಲಿ ಹೇಳುವ ಹಾಡು: ಪ್ರತ್ಯಂತ ರಾಜಾತ್ಮಜ ವಿಭವಸಮೂಳಕೀರ್ತನೋತ್ತಾನಗಾನಧ್ವನಿಯಿಂ (ಚಂದ್ರಪ್ರ. ೧೧-೧೩೧); ಗತಿಸ್ತಂಭವಂ ಖೇಚರಾಧಿಕತಮೂಜಂಗಿತ್ತುದಾ ಕನ್ನಿಕೆಯ ಮಧುರ ಸಪ್ತಸ್ವರೋತ್ತಾನಗಾನಂ (ಪಂಠಾಮಾ. ೧೦—೧೧೨). [ಉತ್ತಾನ + ಗಾನ]

ಉತ್ತಾನಕೆ (ನಾ). ಉನ್ನತಿ; ಆಧಿಕ್ಯ (?); "(ಸೋತು) ಬಿದ್ದಿರುವಿಕೆ" (ಸುಬ್ಬಣ್ಣ. ಕಿಷ್ಕಿ): ಇಂಥ ಸಂತೋಷದ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಅಂಥ ಸಂತೋಷವಿಲ್ಲದ ಮನುಷ್ಯನಿಗೆ ತನ್ನಸ್ಥೇ ಅರಿಯದ ಒಂದು ಉತ್ತಾನಕೆ ಬರುತ್ತದೆ. ಈ ಉತ್ತಾನಕೆ ಸುಬ್ಬಣ್ಣನವರ ಆ ಗಾನದಲ್ಲಿ ಮಿಂಚಿನ ಬಳ್ಳಿಯಂತೆ ರೂಪವನ್ನು ತಳೆದುಬು (ಸುಬ್ಬಣ್ಣ. ೫೭). [ಸಂ. ಉತ್ತಾನತಾ]

ಉತ್ತಾನಕಯ (ಗು). ೧. ಅಂಗಕ್ಕವಾಗಿ ಮಲಗಿರುವ. (ನಾ). ೨. (ಅಂಗತ್ವವಾಗಿ ಮಲಗಿರುವ) ಸಣ್ಣ ಮಗು; ಹಾಲಹಸುಳೆ. [ಉತ್ತಾನ + ಶಯ]

ಉತ್ತಾನಕಯನ (ನಾ). ಅಂಗತ್ವವಾಗಿ ಮಲಗುವಿಕೆ: ಆನಮಿತ್ತ ದರಿಮ್ಮತದಿಂ... ಆಕಾರಣಾನಂದನದಿಂದುತ್ತಾನಕಯನದಿಂ ಹರಿಯೆಸೆದಂ (ಜಗದಿ. ೩-೨೪). [ಉತ್ತಾನ + ಶಯನ]

ಉತ್ತಾನಕಯ್ಯೆ (ನಾ). = ಉತ್ತಾನಕಯನ: ಆವರ್ಕ ಪುಟ್ಟದ ಯುಗಳಂಗಳ್ ವಿಟುದಿವಸಮುಂ... ಉತ್ತಾನಕಯ್ಯೆಯೊಳು ಕಳ್ [ಪಾಣಾಂ. ೪ಬ] ಪಿ (ಅದಿಪು. ೫-೪೧ ವ); ಅನಪೇಕ್ಷಿತ ಸಕಳವಿಳೋಷನದಿಂದುತ್ತಾನಕಯ್ಯೆಯೊಳ್ಮಕ್ಕೆಯಂ (ಬಲ್ಲಹ. ೧೨-೫೪). [ಉತ್ತಾನ + ಶಯ]

ಉತ್ತಾನಿತ (ಗು). ಮೇಲಕ್ಕೆ ಎತ್ತಿದ: ಸಕಲ ಕ್ಷತ್ರ ಕಿರೀಟತಾಡಿತ ಪದಾಂಭೋಜಾತಸಾನ್ನಾನವೆದಿಕೆಗುತ್ತಾನಿತ ಚಿತ್ರವೇತ್ರಲತನೊರ್ವ... ಬಂದಂ ಪ್ರತೀಹಾರಕಂ (ಪಂಠಾಮಾ. ೨-೨). [ಉತ್ತಾನ + ಕೃತ]

ಉತ್ತಾಪ (ನಾ). ೧. ವಿಶೇಷವಾದ ತಾಪ. ೨. ಉದ್ವೇಗ; ಹಂಬಲ; ತೀವ್ರತೆ: ಶಾಸನದ ನಿಯಮಗಳಲ್ಲಿ ಮನುಷ್ಯ ಹೃದಯದ ಉತ್ತಾಪ ಇರದು (ಇಪ್ಪಕ. ೧೦೨). ೩. ಆತಂಕ; ತವಕ. [ಸಂ.]

ಉತ್ತಾಯಕೆ (ನಾ). ಸಹಾಯಕ; ಬೆಂಬಲಿಗ (?): ಅಗಳ್ ಧರ್ಮನಂದನಂ ಮುಕುಂದಂಗೆ ಬಜಿಯಪಟ್ಟು ಬರಿಸಿ ನಮ್ಮ ಸೇನಾನಾಯಕನು ತ್ಯಾಯಕನಾಗಿ ಗಾಂಗೇಯಂರಿಂದಮಜೇಯನಾದಿಪ್ಪನ್ನಗ್ರೆ ವೀರಪಟ್ಟಮಂ ಕಟ್ಟುವಂ ಪೇಟುಮೆನೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧೧-೪ ವ); ಪಾಂಡವಬಲದ ನಾಯಕರುತ್ತಾಯಕರಾಗಿ ತಂತಮ್ಮ ಚತುರ್ಬಲಂಗಳಕೊಂದುಮಾಡಿ ಕೊಂಡು ಕಾಳಾಗ್ನಿಯಂ ಕಿಡಿ ಸುತ್ತುವಂತೆ ಕರ್ಣನಂ ಸುತ್ತಿ ಮುತ್ತಿ ಕೊಂಡು (ಪಂಪಭಾ. ೧೨-೧೧೪ ವ). 'ಉತ್ತಾಯಕ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಉತ್ತಾರ (ನಾ). ೧. ಪರಿಹಾರ: ಅಯ್ಯ ತನುವರ್ದಂತೆ ಮರೀಚಿಕೋಳ್ ಭಯಂಗಳು ಎಂತುತ್ತಾರವಱವೆಂದರೆ ಏನಯ್ಯ (ಆದಪ. ೩೫); ಜೀವಿತದಿಂ ಉತ್ತಾರವಮಾಡಿ (ಸೌಪ್ರಾ. ೧೯೬೧, ಮಂಗಳೂ. ೩೪೯—೩೨; ೧೨೪). ೨. ವಿನಿಮಯ; ಪ್ರತಿವಸ್ತು: ಯಾಕಾಣವಿಗೆ ಉತ್ತಾರವಾಗಿ ನೆಲವಂಗಲ ಸ್ಥಳದ ದಾಖಾನಯ್ಯನ ಹಳ್ಳಿ ಗ್ರಾಮದ ಹುಟ್ಟುವಳಿ (ಎಳ. IX, ನೆಲಮಂ. ೯-೯ ; ೧೭೬). ೩. ಸಲುವಳಿ; ಸಂದಾಯ; ಹಿಂತಿರುಗಿಸಿದ್ದು: ಓರಂತೆ ಯಜ್ಞಾದಿ ಸತ್ಕರ್ಮ ಕೋಟಿಯ ಸಾರಂಗತನವಿಗೆ ಮಾಡಿ ಧಾರಾ ಮುಖದೆ ಕೊಟ್ಟರೆ ನಮ್ಮಂರಿಗ ವುತ್ತಾರವಾಗದು ಮಾನಾಧಿಯೆ (ಸೋಹಪ. ೬೨—೬೯); ತುರಗಮಂ ಬಿಡಿಸಿಕೊಂಡಗಧರನ ಸಮ್ಮುಖಕೆ ತಂದು ನಲಿಸಿ ದಶ್ವತ್ಥ ಛಾಷಗುತ್ತಾರಮಾಗಿ (ಜೈಮಿಭಾ. ೬-೬೬); ಮಂಡಲೇಶ್ವರರೇ ಈ ಮಲ್ಲಸಹಿಂಗಳೆಲ್ಲವುಂ ಮೈಸೂರಿನವು ಇವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಂದೆಱೆ; ಚಕ್ರೇಶ್ವರರಿಗೆ ಸಲ್ಲಬೇಕಾದ ಹದಿನಾರು ಸಾವಿರ ವರಹಗಳಿಗೆ ಉತ್ತಾರ ಹಾಕಿ ಕೊಳ್ಳಬೇಕು (ಶ್ರೀರಾಯ. ೨೬). ೪. ಎತ್ತರವಾದ ಧ್ವನಿ; ಉಚ್ಚ ಸ್ವರ: ಪಾಱಬಂದುದಿದೆ ನಾನಾಸಾರಸೋತ್ತಾರ ಸಂಪದ ಕೋಳಾಹಳಂ (ಶಾಂಠಾ. ೧೫೬); ಪೊಣ್ಮುವ ಹಂಸಸಾರಥರಥಾಂಗೋತ್ತಾರ [ಪಾಣಾ. ಉತ್ತಾನ] ತೋಲಾಹಲಂ (ಪಂಠಾಮಾ. ೧೧—೧೪೬). 'ಉತ್ತಾರರಾಗ' ಪರಾ. ಜಿ. ಸೋಡಿ; ರಿಯಾಯಿತಿ (ರೈತಾಗ. ೫೬೪): ತಾವು ದೊಡ್ಡ ಮನಸ್ಸು ಮಾಡಿ ಬಡ್ಡಿಯಲ್ಲಿ ಸ್ವಲ್ಪ ಉತ್ತಾರ ಕೊಡಿರಿ (೧೮೨). ೬. ಉಂಬಳಿ; ದಾನ; ದತ್ತಿ: ಹರಿಹರ ಮಹಾರಾಯರು ಶೃಂಗೇರಿ ಶ್ರೀಮಠಕ್ಕೆ ಕೂಡುವಳ್ಳಿ ಗ್ರಾಮವನ್ನು ಉತ್ತಾರವಾಗಿ ಬಿಟ್ಟುಕೊಟ್ಟದ್ದರಿಂದ (ಮೈಆರ. ೧೯೨೯, ೧೪—೨ ; ೧೪೭); ಯೀವಲಿಗೆ ಉತ್ತಾರಕೊಟ್ಟ ಸ್ವಾಮ್ಯಿಗೆ ಶಾಸನವ ಬರಸಿ ಕೊಡಬೇಕೆಂದು (ಎಳ. VII, ಶಿವಮೂ. ೨೯—೧೨ ; 1712) ; ಶೃಂಗಪುರಮಠಕ್ಕೂರುಗಂಡ ತನ್ನ ಭಕ್ತಿಯಂ ಬೇರೆ ಮುನ್ನೂರ್ವ ರಹದ ಭೂಸ್ಥಾಸ್ಥೆಯಂ ಶಿಕಾಪೂರ್ತವಾಗಿ ಉತ್ತಾರಮಂ ಮಾಡಿಸಿ (ಕೆಳಸ್ಥ. ೧೨-೪ ವ); ಆ ದೇವಸ್ಥಾನದ ವೆಚ್ಚದ ಬಗ್ಗೆ . . . ಕೆಲು ಭೂಮಿಯುಂಬು ಉತ್ತಾರಬಿಟ್ಟು ಕೊಟ್ಟರು (ರಾಚೇಂದ್ರ. ೪); ವಿಜಯನಗರದ ರಾಯರು ಅಲ್ಲಿಯ ದೇವಸ್ಥಾನಗಳಿಗೆ ಉತ್ತಾರಗಳನ್ನು ಕೊಟ್ಟು ಪ್ರೋತ್ಸಾಹಿಸಿದರು (ದಕಚಿ. ೩೮). ೭. ಎದಿಕೆ; ಲೆಕ್ಕ (?): ಹತ್ತುಮಾನಗದೂಳಿಂಥ ತ್ತೆಂದು ತನ್ನ ಮಜಿವುತ್ತೆಗಳಿಗೊಂಬನಂತಲ್ಲಮೂರ್ಯ ಕತ್ತಪ್ಪ ತನ್ನ ಮಜಿದಿತ್ತು ಮಾಡಿಕಳಿಸುವುತ್ತಾರ[ಪಾಣಾಂ. ಉತ್ತಾರ]ದಂತೆ ಮನ ವಿಡಿದ ಮಜಿವೆ (ಮಜಿಪೀವಿ. ೮-೬). [ಸಂ.]

ಉತ್ತಾರಂಗೆಯ್ಯು, ಉತ್ತಾರಗೆಯ್ಯು (ಕ್ರಿ). ಉಂಬಳಿ ಬಿಡು: ಇಂತು ತಂಬಳದ ಸಿದ್ಧೇಶ್ವರದೇವರ್ಗ್ ಭೂಸ್ಥಾಸ್ಥೆಯನುತ್ತಾರಂಗೆಯ್ದು ಸುಖದಿಂ ರಾಜ್ಯಮಾಳ್ತಿರಲ್ (ಕೆಳಸ್ಥ. ೧೧-೬೨). **ಉತ್ತಾರಗೆಯ್ಯು**: ಮೆರೆವ ತಂಬಳದ ಸಿದ್ಧೇಶ್ವರಗಂ ವಿಲಸದ್ಭೋಜ್ಯವಾದ್ಯಾಭರಣೋತ್ಕೃಷ್ಟಗಳ್ ನಡೆವಂತಿರೆ ಸದ್ಭರಣಿಯನುತ್ತಾರಗೆಯ್ದುದಂ ತದಮ್ಮಪಂ (ಕೆಳಸ್ಥ.೧೧-೬೧). [ಉತ್ತಾರ + ಗೆಯ್ [< ಕೆಯ್ಯ್] + -ಸು]

ಉತ್ತಾರಕೆ (ಗು). ೧. ದಡವನ್ನು ಮುಟ್ಟಿಸುವ; ಸಾಗಿಸುವ. (ನಾ). ೨. ರಕ್ಷಕ; ಕಷ್ಟದಿಂದ ಪಾರುಮಾಡುವವನು: ಉಳಕೊಮಟ್ಟು ಬಂಧುಗಳು ಮುಕ್ತರಪ್ಪರೆ ಭವಂಗಳ ಬೇರೆ ಕೀಲುವಡೆ ನಾಲ್ಕುವಿಧ ಮೋಕ್ಷದಮೊಳು ಪೋಗ ಬಯಸಿದಡೆ ಸಂಸಾರದಾರ್ಣವಗುತ್ತಾರಕಂವಪ್ಪಡೆ (ತಿಮಪ. ೬—೧೫). ೩. ಕಷ್ಟದಿಂದ ಬಿಡುಗಡೆ ಹೊಂದಿಸುವ ಉಪಾಯ, —ಸಾಧನ. [ಸಂ.]

ಉತ್ತಾರಗೆಯ್ದು, 'ಉತ್ತಾರಂಗೆಯ್ದು' ನೋ.

ಉತ್ತಾರಣ (ಗು). ೧. ದಾಟಿಸುವ; ತೀರಕ್ಕೆ ಒಯ್ಯುವ; ಪಾರು ಮಾಡುವ: ಚತುರ್ದಶ ವಿದ್ಯೇಗಳ್ಗಂ ಕಾರಣನೆಂಬವೊಲ್ ನೆಗಳ್ದು ಕಟ್ಟಿಗಹಾರಪಟ್ಟಮಂ ಭವೋತ್ತಾರಣ ಪಂಡವಕ್ಕೆ ನೆನೆದಂ ಕನಕಾದ್ರಿಯೊಳು (ರಾಚೇಪ. ೩—೧೦೯). ೨. ದಾಟುವುದು; ದಂಡೆ ಮುಟ್ಟುವುದು; ಪಾರಾಗುವುದು: ಅವನ ಉತ್ತರಾಧಿಕಾರಿಯ ಆಯೋಗ್ಯತೆಯಿಂದ ಅದು ಕೂಡ ಸಾಧ್ಯವಾಗದೆ ಹೋಯಿತು; ಉತ್ತಾರಣವು ಮನುಷ್ಯ ಪ್ರಯತ್ನವನ್ನು ಮೀರಿತು (ಅರುಪ್ರ. ೧೧೦೯). ೩. ದಡಕ್ಕೆ ಮುಟ್ಟಿಸುವುದು; ದಾಟಿಸುವುದು. [ಸಂ.]

ಉತ್ತಾರಣೆ (ನಾ). = ಉತ್ತಾರಣ ೨ : ಅಂದರಮನು ಏಪ್ಪೆಯಲ್ಲಡಿಯೇ ಭೂಮ್ಯಾಕಾಶಗಳನ್ನು ಚಂತಿಸಿ ನೋಡಿದನು. ಆವ ಬಗೆಯಿಂದಲೂ ಆತನಿಗೆ ಉತ್ತಾರಣೆಯ ಮಾರ್ಗವೇ ಕಂಡು ಬರಲಿಲ್ಲ (ಬಿ ಹಾ ಪ. ೧೫೩.); ನಿಮ್ಮಿಬ್ಬರನ್ನೂ ಪ್ರಬಲವಾದ ಇಕ್ಕಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ಸಿಕ್ಕಿಸಿ ನಾನು ಹೇಗಾದರೂ ಮಾಡಿ ತಪ್ಪಿಸಿಕೊಳ್ಳುವೆನು. ನಿಮಗೆ ಮಟ್ಟಿಗೆ ಉತ್ತಾರಣೆಯೆಂಬುದೇ ಇಲ್ಲ (ಬೆನ್ನಬೇ. ೫೬). [ಸಂ. ಉತ್ತಾರಣ]

ಉತ್ತಾರಪಗುದಿ (ನಾ). ಕೊಟ್ಟಿರುವ ಉಂಬಳಿಯಿಂದ ತೆಗೆದು ಕೊಳ್ಳುವ ಪೊಗದಿ ; ಕಪ್ಪ : ಆಕಾಲಕ್ಕದ್ದೊಳ್ ಕೊಳುತಿರ್ದುತ್ತಾರ [ಪಾಣಂ. ಆರಮನಿಗೆ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುವ ವುತ್ತಾರ] ಪಗುದಿಯಂ ಪಡಿಸಿ (ಕೆಳತ್ಯ. ೧೨-೯ ಪ). [ಉತ್ತಾರ + ಪಗುದಿ]

ಉತ್ತಾರರಾಗ (ನಾ). ಉಚ್ಚವಾದ ಸ್ವರ ಸಮ್ಮೇಳನವುಳ್ಳ ರಾಗ: ದಿನ್ನಾಹಗಳೆಳಕ್ ಧೀರಂಕಟ್ಟುವೆಂಬಂತೆನಲಪಥದೊಳಾರ್ವರಿಸುತ್ತಿರ್ದು ದೆಂಬಂತೊಗೆದತ್ತುತ್ತಾ[ರರಾಗಂ] [ಪಾಣಂ. ಉತ್ತಾರರಾಗಂ] ತ್ರಿಭುವನ ಭಯನೋದ್ಭೈದಿ ಶಂಖಧ್ವನಾದಂ (ಕಾದಂಅಂ. ೪೨೪). [ಉತ್ತಾರ + ರಾಗ]

ಉತ್ತಾರಿತ (ಗು). ೧. ದಾಟಿದ. ೨. ವಿಕಾಸಹೊಂದಿದ; ಅರಳಿದ : ಎಂದು ಮುನ್ನ ಬಿತ್ತವಿಚಿತ್ರ ವಿದ್ಯಾಶೌಲಮತಿಕುತೂಹಲಕೋತ್ಸಾರಿತ ಲೋಚನನಾಗಿ ಪಿಡುಂ ಭಾವಿಸಿ ನೋಡಿ (ಅವಿಮ. ೪-೪ ವ). [ಸಂ.]

ಉತ್ತಾಲ, ಉತ್ತಾಳ (ಗು). ೧. ಎತ್ತರವಾದ; ಉನ್ನತವಾದ; ಪ್ರಬಲವಾದ; ಶ್ರೇಷ್ಠ ವಾದ. ೩. ಗೆಲ್ಲಲು ಕಷ್ಟವಾದ ; ದುರ್ಜಯವಾದ : ಕೂರಿಭಕ್ಕ ಸಕೀಲಸುಕ್ಕತೋತ್ತಾಲ (ಜಸಪು. ೩೮-೬೮). **ಉತ್ತಾಳೆ** : ರಿ. ಉತ್ತಾಳಕ್ಕುತ್ತಾಳ ದಕ್ಷಿಣಕೀಲಮ್ ಮೂರ್ತಿಗೊಂಡು ಪೇರೊಲಂಗನೊಪ್ಪಿ ಬಳಕ್ಕಲ್ಲರಂ ಬೀಳ್ಕೊಳಿಸಿ (ಪದ್ಮಚ. ೪-೩೨). (ನಾ). ೩. ಚುರುಕಾದ ನಡಿಗೆಯುಳ್ಳವನು; ವೇಗಶಾಲಿ : "ಉದ್ದಿತಜಲ್ಲಿಯಂ ಉತ್ತಾಳುಂಬುದು" (ಹಲಾಯು. ೧೩೩-೧೪). [ಸಂ.]

ಉತ್ತಾಳ 'ಉತ್ತಾಲ' ನೋ.

ಉತ್ತಾಳಗಮನ (ನಾ). ಚುರು ಕಾ ಗಿ ಮುಂದುವರಿಯುವುದು; ವೇಗದ ನಡಿಗೆ : ಆಱಿದನಿವುತ್ತಾಳಗಮನದ ತೆಱನಾ ಮುಂ ವಿಷ್ಣುವಿನ ಮೈಮಱೆಯಂ ಮಾಯಾನಾಟಕದ ಭೂಭಾರಥಂಜನಿಯ (ತೊರಾ. ೪-೧೧-೨). [ಉತ್ತಾಳ (= ಉತ್ತಾಲ) + ಗಮನ]

ಉತ್ತಾಳತೆ (ನಾ). ಆತಿ ಎತ್ತರವಾಗಿರುವಿಕೆ; ದೀರ್ಘವಾಗಿರುವಿಕೆ : ಕಾಳಾಂಜನಮೆಂಬುದಿರುಗೋಳನ ನಿರಿದುರ್ಗವಂತದಭ್ರಂಕಷಣಾಭೀಳ ತರಚಿಹಳವದಱುತ್ತಾಳತೆಯನೆ ನೋಡಿ ಧಾತ್ರಿ ಪಿಡುಗಲ್ದಂಗಂ (ಎಳ. XII, ಪಾತಾಗ. ೫೨-೪೩ ; ೧೨೨). [ಸಂ. ಉತ್ತಾಲತಾ]

ಉತ್ತಾಂಖೀಲ್ (ನಾ). (ಆನೆಯ ಕುಂಭಸ್ಥಳದ ಮೇಲಿರುವ) ಚುಕ್ಕಿ, —ಬಿಂದು(?): ಬಿಡ್ಡಿ ಕಡಿದಂದದೊಳಿಳಿಯೂಂದಿದ ಕುಂಭಕೂಟದುತ್ತಾಂಖೀಲ ನೇಕಮಮನ್ನತಿಯದಾನಲಿವಾನೆಯೊಳಲ್ಲಮೆಲ್ಲಿಯುಂ (ಕಂದ್ರಚಂ. ೯-೬೩). [?]

ಉತ್ತಿಗ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ತುಜಾದಿಕ್ಕಿದನಾತ್ಮಕೃಷ್ಟಿಯ ನಾಯಕಗಣ್ಣಂ ಳ್ಳಬ್ಬಸೆಯಲ್ಲನಂ ಕಡುಗಟ್ಟಿಗನುತ್ತಿಗನೊಲಿಪನಂ ಚಟ್ಟ ಗನಂ (ಎಳ. XV, ಅರಸಿ. ೨೩೭-೧೩ ; ೪೧) ; ಎಜಿಗನುತ್ತಿಗವೀಜದ ಮತ್ಸಹ್ಯನಾರೋಹಕನಾಗಿ (ಎಳ. XII. ಶಿಶಾ. ೨೩-೩ ; ೪೦ ?). [?]

ಉತ್ತಿಣ್ಣ (ನಾ). ೧. ದಾಟಿದವನು ; ತೇರ್ಗಡೆ ಹೊಂದಿದವನು : ಕಡೆಯ ಪರೀಕ್ಷೆಯೊಳುತ್ತೀರ್ಣನಾದನು (ಇಂ ಹಾ ಪ. ೧೪-೫೮). ೨. ಹಂಗಿನಿಂದ ಬಿಡುಗಡೆ ಹೊಂದಿದವನು. [ಸಂ.]

ಉತ್ತು ' ಉಱು' ಪರಾ.

ಉತ್ತೂ 'ಉಱು' ಪರಾ.

ಉತ್ತುಂಗ (ಗು). ೧. ಉನ್ನತವಾದ; ಎತ್ತರವಾದ : ಕೈತಳಗಿರಿ ಶಿಖರಂಗಳಿಂ ಗಿರಿದುರ್ಗಂಗಳಿಂ ಗಿರಿಚರಂಗಳಿಂ ಪಾಯಿಸುಯಂ (ಆದಿಪು. ೪-೪೧ ಪ). ೨. ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ; ಉತ್ತಮವಾದ : ತರುಕೋತ್ತುಂಗಶಾಂಕುಂಡಮೆ ಸುಧಾಪದಿಜಂ (ಗದಾಯು. ೧-೨); ಉತ್ತುಂಗಗ ಮಾಱಕದ ಬಿತ್ತು ಸುಂಬಿಪಡೊಳಗೆ ನಿಕ್ಕ ನಿರ್ಕ್ಕಲ ಶಿಖಾಗಂಧ ಶಿವಂಗೊಗಿ ಗೆತ್ತಣದು ಸಾವು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೫೫೩.) ; ಮಂಗಳಗುಣಗಣಾಧಿಗೆ ನಿರ್ಮಲ ಗುತ್ತುಂಗಮಹಿಮೆಗೆ ಮಾಧವೆ . . . ಎಱಗುವೆನು (ಹರಿಪು. ೩-೧). ೩. ಅತಿ ಉದ್ಧವಾದ : "ಉತ್ತುಂಗಮುಚ್ಚೈಂಬಳಿಮನಿಗರಿಮ ದಾಯಂತ್ರಿತಂ ಮಿಱಿಪುದಲ್ತುಮೆಯ್ದಂ" (ಮುಂಗಂ. ೧೩-೩೩). [ಸಂ.]

ಉತ್ತುಂಗಕುಚೆ (ನಾ). ಉಬ್ಬಿದ ಮೊಲೆಗಳನ್ನುಳ್ಳವಳು : ಸಂಗೀತ ಕದಿಂ ಕಾವ್ಯರಸಂಗಳಿತಿಚತುರ ವಿಬುಧರೋತ್ಕಿಗಳಿಂದುತ್ತುಂಗಕುಚೆ ತಡೆದುದೀ ಪ್ರಜಸಂಗತಿಯಂ ಪೊಲ್ತು ಪೋದುದರೆಗಳೆಗೆಯವೊಲೆ(ಮಲ್ಲಿಪ. ೪-೯೩). [ಸಂ. ಉತ್ತುಂಗಕುಚಾ (ಉತ್ತುಂಗ + ಕುಚ + -ಆ)]

ಉತ್ತುಂಗಜೂಡ (ನಾ). ಎತ್ತರವಾದ ಶಿಖರವುಳ್ಳದ್ದು: ರಂಜಿಸಿರ್ಪಂ ಕರುಮಾಡಂ ಕಾಂತಿಕೀಡಂ ಮಣಿಮುಮಳಕಳಕಾಟಕಮುತ್ತುಂಗ ಜೂಡಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೯-೨೯). [ಸಂ. (ಉತ್ತುಂಗ + ಜೂಡಾ + -ಅ)]

ಉತ್ತುಂಗಭೃಂಗ (ನಾ). ೧. ಉನ್ನತವಾದ ಆಲೆ; ದೊಡ್ಡ ಆಲೆ: ೨. ಉನ್ನತವಾದ ಸೊಲಲು; ಆತಿಶಯವಾದ ಆಪಮಾನ, —ಹಾನಿ. ೧, ೨ : ಉತ್ತುಂಗಭೃಂಗ ಕಡಲೊಳ್ ಪಿಶ್ಚಾಪಭಾತಂ ವನದ್ರುಮಾಳದ ದೊಳ್ . . . ಪಂಕ್ತಿಭೇದಂ ಲಿಪಿಗಳೊಳಳ್ಳುಮಲ್ಲದೆ ಜನಪದದ ಜನಂಗಳ್ ಕೊಳ್ಳ (ಜಗದ. ೩-೧೦ ಪ). [ಉತ್ತುಂಗ + ಭೃಂಗ]

ಉತ್ತುಂಗಭುಜ (ನಾ). ಎತ್ತರವಾದ ಹೆಗಲುಳ್ಳವನು: ಅಂಗದಮಂ ವಿರಚನೆಯಾದುಂಗುದಮಂ ತಾಳ್ದುವಂದದಿಂ ತಾಳ್ದಿದನಿತ್ತುಂಗಭುಜಂ ದಕ್ಷಿಣಭುಜದಿಂ ಗೆಲ್ದು ವಿರೋಧಿ ಮಂಡಲಾಧಿಪತ್ಯರಂ (ಶಾಂ ಪಿ ಪು. ೬-೫೧). [ಉತ್ತುಂಗ + ಭುಜ]

ಉತ್ತುತ್ತ 'ಉತ್ತುತ್ತೆ' ನೋ.

ಉತ್ತುತ್ತೆ 'ಉತ್ತುತ್ತೆ' ನೋ.

ಉತ್ತುತ್ತೆ, ಉತ್ತುತ್ತಿ, ಉತ್ತುತ್ತೆ, ಉತ್ತುತ್ತ (ನಾ). ಖರ್ಜೂರ; ಖರ್ಜೂರದ ಮರ : "ಖರ್ಜೂರರೆನೆಲುತ್ತುತ್ತೆಯಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೪೩-೪೩). ; ಮಧುರರಾಶಾಮು ಅಮ್ಲರಾಶಾಮು ಜಟಾಖರ್ಜೂರ ಉತ್ತುತ್ತೆ ಬೇಲ ಕತ್ತಳೆ . . . ಫಲಂಗಳಳ್ಳ ತರುಪಿಕರಂಗಳಂ (ವಿಕೇಶ. ೩೧೧) ; ಸಜ್ಜಕಿ ಬನ್ನಿ ಹೊಸ್ಕೆಯುತ್ತುತ್ತೆ ಶೀರೀಷವಿರಂಗಳವರಿಂಜ್ಜವೆಗಳ್ಳಲ ಸಿಗ್ಗು ಗುಗ್ಗುಳಂ (ಕಳಚಿ. ೭೧) ; ಕಾಡು ಹೊಬರಿಂವುತರಿಕ್ಕುತ್ತೆ ಬೆಲ್ಲ ಕಲ್ಲಿನ ವಿದಳ ಬೂಸ ಮುಂತಾದ ಜಿನಸುಗಳ (ಮೈಶಿ. ೧೯೩೩, ೪೩-೫೩ ; ೧೭೦೩). **ಉತ್ತುತ್ತಿ** : ಉತ್ತುತ್ತಿಯ ಮೇಲೆ ಕಡಿದರೆ ಸಪಾ ತಟ್ಟುತ್ತಿಪ್ಪುದಲ್ಲದೆ, ಒಳಗೆ ಕಡಿದರೆ ಮಕಾಕಂಠನಾಗಿ ತೋರಿಪ ಹಾಗೆ (ವಜಸಾ. II, ೨೫೦-೧೩ ಅರ್ಥ) ; ಸುಂಟಿ ಹೇರು ಮೆಣಸಿನ್ಹೇರು . . . ಸಗಟು ತುಂಬ್ಯಾ ನೆರಿಸು ಸೂಡಿ ಉತ್ತುತ್ತಿ ಹೇರ (ಧೋಳಗ. ೧೩೯-೮); ಉತ್ತುತ್ತಿ, ತೆಂಗಿನ ಕಾಯಿ, ಮಂಗಳಾಕ್ಷತೆಗಳಿಂದ ಉಡಿ ತುಂಬಿದರು (ಮುಕ್ತೈದೆ. ೨೬೬) ; ಉತ್ತುತ್ತಿಗಳ ಚೀಲಗಳು ಎಲ್ಲ ಅಂಗಡಿಗಳಲ್ಲಿ ಬಾಯತೆರೆದು ನಿಂತಿದಿಟ್ಟವು (ಹಬ್ಬಬ. ೭೩). **ಉತ್ತುತ್ತೆ** : ಉತ್ತು ತೆ ಖರ್ಜೂರಿಯಂಗು ಜೀರಿಗೆ ಮೆಂಥ್ಯ ಶೀರುಳಿ ಬೆಲ್ಲಳಿ ಅರಿಸಿನ ಕುಂಬಿ ಮುಂತಾದ (ಮೈಶಿ. ೧೯೩೩, ೨೬-೩೭ ; ೧೭೦೩). **ಉತ್ತುತ್ತೆ** : ಉತ್ತು ತ್ತ ನಾಲ್ಕು ತೂಕ, ಕಪ್ಪಲಿ ನಾಲ್ಕು ತೂಕ . . . ಮೊಲೆಯ ಜಾಲಲ್ಲಿ ತೇದು ಹಚ್ಚಲು ಪಟಲಗಣ್ಣು ಮಾಣ್ಗುಂ (ವೈದ್ಯ ೮೯).

[?. / ತುಳು. ಉಕ್ಕುತ್ತಿ. / ಮರಾ. ಉತೋತಿ, ಉತೋತೀ]

ಉತ್ತೇಜಕ (ಗು). ೧. ಉದ್ರೇಕಗೊಳಿಸುವ. ೨. ಹುರಿದುಂಬಿಸುವ; ಪ್ರೋತ್ಸಾಹಿಸುವ. [ಸಂ.]

ಉತ್ತೇಜನ (ನಾ). ೧. ಹುರಿದುಂಬಿಸುವುದು; ಪ್ರೋತ್ಸಾಹಿಸುವುದು; ಪ್ರೋತ್ಸಾಹ: ಸಾಮಾಜಿಕ ಮತ್ತು ನೈತಿಕ ಸಮಸ್ಯೆಗಳನ್ನೂ ಅಷ್ಟೇ ಧೈರ್ಯದಿಂದ ವಿಮರ್ಶಿಸಲು ಅವರಿಗೆ ಉತ್ತೇಜನ ತುಂಬಬೇಕು (ಶಿಕ್ಷದ. ೧೯). ೨. ಉದ್ರೇಕಗೊಳಿಸುವಿಕೆ. [ಸಂ.]

ಉತ್ತೇಜನಗೊಳ್ಳು (ಕ್ರಿ). ಪ್ರೋತ್ಸಾಹವನ್ನು ಹೊಂದು: ಜನರನ್ನು ಮತಾಂತರಗೊಳಿಸಿ ತಮ್ಮ ಮತಕ್ಕೆ ಸೇರಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ಉದ್ದೇಶದಿಂದ ಉತ್ತೇಜನಗೊಂಡೇ ಮುಂದಿನ ಉಪದೇಶಕರು ದಕ್ಷಿಣಭಾರತದ ಕಡೆ ವಲಸೆ ಹೊರಟು ಬಂದರು (ದಭಾಇ. ೪೪).

[ಉತ್ತೇಜನ + ಕೊಳ್ಳು (< ಕೊಳ್$_1$)]

ಉತ್ತೇಜಿತ (ಗು). ೧. ಹುರುಪುಗೊಂಡ; ಹುರಿದುಂಬಿದ: ಪ್ರಕೃತಿಯ ಆ ಸೌಂದರ್ಯದಿಂದ ಉತ್ತೇಜಿತನಾಗಿ ಅವನು ಮೆಲ್ಲನೆ ಹಾಡಲು ಮೊದಲುಮಾಡಿದನು (ಕಳಹು. ೩). (ನಾ). ೨. ಕುದುರೆಯ ನಡಿಗೆಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ವಿಧ. 'ಪಂಚಧಾರೆ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಉತ್ತೇಜಿಸು (ಕ್ರಿ). ಹುರಿದುಂಬಿಸು; ಪ್ರೋತ್ಸಾಹಿಸು: ಮನು ಅವರುಗಳನ್ನೂ ತಮ್ಮ ಮನಬಿಚ್ಚಿ ಮಾತನಾಡುವಂತೆ ಉತ್ತೇಜಿಸಿದಳು (ಝಾರಾಣಿ. ೬೦); ಅದೇ ಮೇರೆಗೆ "ಶಹಬ್ಬಾಸ್ ಮಗೂ" ಎಂಬ ಹೃದಯಸ್ಥ ಪರಮಾತ್ಮನ ಶಬ್ದ ನಮ್ಮನ್ನು ಉತ್ತೇಜಿಸುತ್ತದೆ (ಶಾಂಪಜೀ. ೪೦).

[ಉತ್ತೇಜನ + -ಇಸು$_3$]

ಉತ್ತೇರಿತ (ನಾ). ಕುದುರೆಯ ನಡಿಗೆಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ವಿಧ. 'ಪಂಚಧಾರೆ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಉತ್ತೋಯ (ನಾ). ಮೇಲಕ್ಕೆ ಚಿಮ್ಮುವ ನೀರು: ರವವತ್ಸ್ರೋತಃ ಪಥೋತ್ತೋಯಮನಿಭಪತಿನಾಗಾಂಗನಾಂಗಂಗಳೊಳ್ ಸೂಸುವವೋಲ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೮-೩೧). [ಸಂ.]

ಉತ್ತೋರಣ (ಗು). ಉನ್ನತವಾದ ತೋರಣದಿಂದ ಕೂಡಿದ: ಅದೇಂ ಸೊಗಯಿಸಿರ್ದುದೊ ತತ್ಪುರಮುತ್ಪತಾಕಮುತ್ತೋರಣಮುದ್ವಿಳಾಸ ರಸಮುತ್ಪಟಹಸ್ವನಮುತ್ಸವಾನಕಂ (ಆದಿಪು. ೮-೫೦).

[ಸಂ.]

ಉತ್ಥ (ಗು). ಮೇಲಕ್ಕೆ ಎದ್ದ: ಗುಹಾನೀಕ ಸುಪ್ತೋತ್ಥಸಿಂಹಪ್ರಕರ ಪ್ರೋನ್ನಾದದಿಂ ತಳ್ತು ಪಗತ ವನದೇವೀಚಯಸ್ವಾಂತಸಂತ್ರಾಸಕರಂ ಪೊಣ್ಮೆತ್ತು . . . ಕೈರಾತಘೋಷಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೧೫೨). [ಸಂ.]

ಉತ್ಥಾನ (ನಾ). ೧. ಮೇಲಕ್ಕೆ ಏಳುವುದು; ಎದ್ದು ನಿಲ್ಲುವುದು. ೨. ಉದಯ; ಹುಟ್ಟಿ ಮೇಲಕ್ಕೆ ಬರುವುದು. ೩. ಶ್ರದ್ಧೆಯಿಂದ ಕೂಡಿದ ಪ್ರಯತ್ನ; ಮನುಷ್ಯ ಪ್ರಯತ್ನ. ೪. ಪೌರುಷ; ಶೌರ್ಯ. ೫. ಸೈನ್ಯ. ೬. ಯುದ್ಧ; ಕಾಳಗ. ೭. ಅಂಗಳ. ೮. ಸಂತೋಷ. ೯. ಪುಸ್ತಕ. ೧೦. ಮಲವಿಸರ್ಜನೆ. ೧೧. ತಂತ್ರ. ೧೨. ಪುನರುಜ್ಜೀವನ; ಮತ್ತೆ ಬದುಕುವುದು. [ಸಂ.]

ಉತ್ಥಾನದ್ವಾದಶಿ (ನಾ). ಕಾರ್ತಿಕಮಾಸದ ಶುಕ್ಲಪಕ್ಷದ ಹನ್ನೆರಡನೆಯ ದಿನ; ಆ ದಿನ ಆಚರಿಸುವ ಹಬ್ಬ.

[ಉತ್ಥಾನ + ದ್ವಾದಶಿ]

ಉತ್ಥಾಪಕ (ನಾ). ಮೇಲೆ ಎತ್ತುವವನು; ರಕ್ಷಕ: ನಾನಾನು ಚಿಕ್ಕ ಹುಡುಗನು, ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಉತ್ಥಾಪಕರಾರೂ ಇದ್ದಿಲ್ಲ (ಚರಿಸಂ. ೭೮).

[ಸಂ.]

ಉತ್ಥಾಪನ (ನಾ). ಮೇಲೆ ಎತ್ತುವುದು, —ಎಬ್ಬಿಸುವುದು; ನಿಲ್ಲುವಂತೆ ಮಾಡುವುದು. [ಸಂ.]

ಉತ್ಥಾಪನೆ (ನಾ). = ಉತ್ಥಾಪನ: ವಿಕ್ರಮರಾಜನು ಉತ್ಥಾಪನೆ ಮಾಡಿದ ಭೀತಿಭೂತಕ್ಕೆ ಬಲಿಯಾಗಿ ಬೊಮ್ಮರಸನು ಮಹಾರಾಜರಿಗೆ ವಿಷ ಕೊಡುತ್ತಾನೆ (ಸಂಸಕ. ೧೦೬). [ಸಂ. ಉತ್ಥಾಪನ]

ಉತ್ಥಾಪಿತ (ಗು). ಮೇಲಕ್ಕೆ ಎಬ್ಬಿಸಿದ; ಎಬ್ಬಿಸಿ ನಿಲ್ಲಿಸಿದ. [ಸಂ.]

ಉತ್ಥಿತ (ಗು). ೧. ಮೇಲಕ್ಕೆ ಎದ್ದ: ಸದ್ಭ್ರಾಂತ ಸಮೀರಣೋತ್ಥಿತ ವಿಶಾಲ ವಿಳೋಳ ತರಂಗರೇಖೆ ಪದ್ಮಾಂತರದಿಂದಮಿಂಬಱಿದು ಮಾನಸ ಹಂಸಿಯನುಯ್ವ ಮಾರ್ಗದಿಂ (ಪಂಪಭಾ. ೩-೫೭); ಗಂಗಾಜಲೋತ್ಥಿತ ಸೀಕರಾಲಿಗಳೇ ವೃಷ್ಟಿಯಾಗೆ (ಪದ್ಮರಾ. ೧-೧). ೨. ಉಂಟಾದ; ಉತ್ಪನ್ನವಾದ: ಯುಗಪದುತ್ಥಿತ ಮಂಗಳಮೃದಂಗ . . . ರವದೊಡನೆ (ಚಂದ್ರಪು. ೩-೯೪ ವ). ೩. ಏಳಿಗೆಯನ್ನು ಹೊಂದಿದ; ಹೆಚ್ಚಿದ. ೪. ಉದ್ಯೋಗಶೀಲನಾದ; ಕಾರ್ಯತತ್ಪರನಾದ. [ಸಂ.]

ಉತ್ಪಟ (ನಾ). ೧. ಬೇರುಸಹಿತ ಕಿತ್ತು ಮೇಲೆಮಾಡುವಿಕೆ. ೨. ಮರಗಳ ಪೊಟರೆಗಳಿಂದಲೂ ಬಿರುಕುಗಳಿಂದಲೂ ಒಸರುವ ರಸ; ಗೋಂದು; ಅಂಟು; ಮೇಣ. [ಸಂ.]

ಉತ್ಪತಾಕ (ನಾ). ಮೇಲೆ ಏರಿಸಿದ ಬಾವುಟ: ತತ್ಪುರಮುತ್ಪತಾಕಮುತ್ತೋರಣಮುದ್ವಿಳಾಸರಸಮುತ್ಪಟಹಸ್ವನಮುತ್ಸವಾನಕಂ (ಆದಿಪು. ೮-೫೦). [ಸಂ.]

ಉತ್ಪತಿ (ನಾ). = ಉತ್ಪತ್ತಿ ೧: ಉತ್ಪತಿಗೆ ಬೊಮ್ಮ ಗಡ ಸ್ಥಿತಿಗೆ ತಾ ವಿಷ್ಣುಗಡ ಹತವಗೈವುದಕೆ ರುದ್ರ ಗಡ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೨೦೯).

[< ಸಂ. ಉತ್ಪತ್ತಿ]

ಉತ್ಪತಿಷ್ಣು (ನಾ). ಮೇಲಕ್ಕೆ ಹಾರಲು ಬಯಸುವವನು. [ಸಂ.]

ಉತ್ಪತ್ತಿ (ನಾ). ೧. ಹುಟ್ಟುವಿಕೆ; ಜನ್ಮ; ಜನನ: ಆರಯಲವರುತ್ಪತ್ತಿಗೆ ಕಾರಣಮೆನಿಸಿರ್ದ ಜನಕನಂ ದಶರಥನಂ ಮಾರಣಮಂ ಪೊರ್ದಿಸುವೆಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೩-೨೪). ೨. ಮೂಲ. 'ಉತ್ಪತ್ತಿಸ್ಥಾನ' ಪರಾ. ೩. ಲಾಭ; ಹುಟ್ಟುವಳಿ; ಬೆಳೆ. [ಸಂ.]

ಉತ್ಪತ್ತಿಸಾಧನ (ನಾ). ತಯಾರಿಸುವ ಸಲಕರಣೆ.

[ಉತ್ಪತ್ತಿ + ಸಾಧನ]

ಉತ್ಪತ್ತಿಸ್ಥಾನ (ನಾ). ಹುಟ್ಟಿಬರುವ ಸ್ಥಳ; ಜನ್ಮಭೂಮಿ: ಬಲದೇವ ವಾಸುದೇವರ್ . . . ಸೌಭಾಗ್ಯಕ್ಕೆ ಜನ್ಮಭೂಮಿಯುಂ ಸೌಶೀಲ್ಯಕ್ಕುತ್ಪತ್ತಿಸ್ಥಾನಮುಮಾಗಿ (ಶಾಂತಿಪು. ೧-೮೦ ವ). [ಉತ್ಪತ್ತಿ + ಸ್ಥಾನ]

ಉತ್ಪಥ (ನಾ). ೧. ತಪ್ಪುದಾರಿ; ಮಾರ್ಗವಲ್ಲದ್ದು; ಅಮಾರ್ಗ. ೨. ಆಕಾಶ (ಕಿ). [ಸಂ.]

ಉತ್ಪನ್ನ (ಗು). ೧. ಹುಟ್ಟಿದ; ಉಂಟಾದ: ಜಿನಪದಾಂಭೋಜ ವರಪ್ರಸಾದೋತ್ಪನ್ನ ಪ್ರಸನ್ನ ಗಂಭೀರ ವಚನ ರಚನ ಚತುರ ಕವಿತಾ ಗುಣಾರ್ಣವ ವಿರಚಿತಮಪ್ಪ (ಪಂಪಭಾ. ೧-೧೪೯ ವ). (ನಾ). ೨. ಗಳಿಕೆ; ಸಂಪಾದನೆ; ಆದಾಯ: ವರ ಚಿಕ್ಕವ, ರೂಪವಂತನು, ಉತ್ಪನ್ನವಿದೆ, ಮನೆತನ ಒಳ್ಳೆಯದು (ಜಯಂತ. ೧೭೮); ಅತ್ತ ಕೊತವಾಲನ ಉತ್ಪನ್ನವು ನಿಂತಿತು (ಕೊತಕಾ. ೪೫).

ಉತ್ಪನ್ನಮಾಡು = ಉತ್ಪತ್ತಿಮಾಡು. [ಸಂ.]

ಉತ್ಪನ್ನತೆ (ನಾ). = ಉತ್ಪತ್ತಿ ೨: ತನ್ನುವಂ ಜಗವಂ ನೆನಪಿನುತ್ಪನ್ನತೆಯ ನಾಲೋಕನಂಗಳನುನ್ನತಾಂತರ್ಬಾಹಿರಾಚರಣಂಗಳಂ ಮಱೆದು (ಬಸಪು. ೩೫-೭). [ಸಂ. ಉತ್ಪನ್ನತಾ]

ಉತ್ಪನ್ನದಾರ (ನಾ). ಆದಾಯವಿರುವವನು; ಹಣವಂತ: ಉತ್ಪನ್ನದಾರರಾದ ಶ್ರೀಮಂತರು ಇದನ್ನು ಬಂಗಾರ ಬೆಳ್ಳಿ ತಗಡುಗಳಿಗೆ ಅಂಟಿಸಿ ದೇವರಮನೆಯಲ್ಲಿ ಇಡಬಹುದು (ನಿರಾಭ. ೧೬೪).

[ಉತ್ಪನ್ನ + -ದಾರ್$_4$]

ಉತ್ಪಲ, ಉತ್ಪಳ(ನ್ನಾ). ೧. ನೈದಿಲೆ; ಕನ್ನೈದಿಲೆ; ಕರಿಯ ಕಮಲ; ಇಂದೀವರ: "ಉತ್ಪಲಂ ಇಂದೀವರಾಖ್ಯಮೆನೆ ನೈದಿಲೆಗೆ ನಾಮಮಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೩೪-೧೬); ಉತ್ಪಲವನಂಬೊಲಿರ್ದುದು ಗಗನಂ (ಜಗಾ. ೪-೫೯). ೨. ಆವಲು; ನೀರುಹೂ. ೩. [ಛಂದ] ಅಕ್ಷರ ಛಂದಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ಇಪ್ಪತ್ತಾರು ಛಂದಸ್ಸುಗಳಲ್ಲಿ ಇಪ್ಪತ್ತನೆಯ ಕೃತಿ ಯೆಂಬ ಛಂದಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಒಂದು ವೃತ್ತ; ಉತ್ಪಲಮಾಲೆ: ಗುರುವೊಂ ದಾದಿಯೊಳುತ್ಪಲಂ (ಛಂದೋಂಬು. ೬. ೩೬). ೪. ನಕ್ಷತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ವಿಧ: ಕಂಚಸಬುಯೋಗ ಜ್ಯಂಬ್ಯುಯೋಗ ಅರ್ಧ ಜಂಬ್ರಮಂಡಲ ಮಯೂರಪ್ಲುತ ಶಕಪ್ಲುತ ಉತ್ಪಲವೆಂಬ ಸಪ್ತವಿಧನಮೋಽಕ್ಷತ ವಿಹತರಿಂ (ವಿಕೇಶ. ೩೬೨). **ಉತ್ಪಳೆ**: ೧. "ಇಂದೀವರಂ, ಉತ್ಪಲಂ— ಈ ೩ ನೆಯ್ದಿಲಾ" (ಕಲಾಯು. ೧೧೨-೫೯); ಕಂದಜೆಂದು ನೋಡಳು ಕ್ಕಳದ ಸಿರಿಯಳಿದುದೆಂದೆ ಸುಗೆಂಬೊಡ್ಡು ಸತಿ ನುಡಿದಳು (ಜ ಚ ಚಾ. ೪-೧೯). ೫. ವಿಠಲವಾಗಿರಲ್ಕೆದುಗುರನೊಪ್ಪಿ ಮೆಲೆಯುನಾಡರವೆಕ್ಕೆಡೆಯ ಬೆನ್ನಲೆಕೆಯಲಡುವೆ ಸುರದಿಸಿಸಲಾಗಿ ಗೋಡಲಿರುವದರಿಂದಾಯುತು ತರಳೆ ಯುತ್ಪಳೆಮೆಂಬು ಸುರತಮೊಳಗೆ (ಜಪಮ. ೫-೪೨). [ಸಂ.]

ಉತ್ಪಲಲಪ್ರಿಯ (ನಾ). ನೈದಿಲೆಗೆ ಪ್ರಿಯನಾದವನು; ಚಂದ್ರ: ಜಲಜಪ್ರಿಯ ರವಿಜ ಕುಜೋತ್ಪಲಪ್ರಿಯರ್ ನಿಧನ ಧನ ರಿಪು ವ್ಯಯಗೃಹದೊಳ್ ನೆಲಿಸಿರೆ ದೊರೆಕೊಂಡಿರೆಯೊಳ್ ಬಲವದ್ಗ್ರಹದಭಿಷಜದೋಷದಿಂ ಕಣ್ಗೆಡುಗುಂ (ಜಾತಕ. ೨೧-೧೬). [ಉತ್ಪಲ + ಪ್ರಿಯ]

ಉತ್ಪಲಮಾಲೆ (ನಾ). = ಉತ್ಪಲ ೩: ಸಾತಶಯೋತ್ಪ್ರಯಂದಿದು ವಿರಾಜಿಸುಗುಂ ಕವಿರಾಜಹಂಸಗಂ ಭೂತಳದೊಳ್ ನೆಗಟ್ಟಿವಡೆದುತ್ಪಲ ಮಾಲೆ ವಿಲೋಲ ಲೋಚನೆಗೆ (ಛಂದೋಂಬು. ೨-೧೩೭); ಉತ್ಪಲಮಾಲೆ ಯಪ್ಪುದು ಭರಂನಭಭರ ರಲಗಂ ಪೆಗಜ್ಜುರಲ್ (ಕೃವಿ. ೮೬). [ಉತ್ಪಲ + ಮಾಲೆ]

ಉತ್ಪಲಶಾರಿಬೆ (ನಾ). ಸೊಗದೆ ಬೇಂಡ್ರ ಬಳ್ಳಿ; ಸುಗಂಧಪಾಲ. [ಸಂ. ಉತ್ಪಲಶಾರಿಣಾ]

ಉತ್ಪಲಾಪ್ತ (ನಾ). = ಉತ್ಪಲಪ್ರಿಯ (೬). [ಉತ್ಪಲ + ಆಪ್ತ]

ಉತ್ಪಲಿನಿ (ನಾ). ೧. ಉತ್ಪಲಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದುದು; ಸರೋವರ: ಇನನಸ್ತಂಗತಸಾಯಿಯತ್ಪಲಿಣಿ ಪೆಱ್ದುಂ ಲಕ್ಷ್ಮಿಯುಂಟಿಂಬುದರ್ಕ್ಕಗಂ ತಪ್ಪದು ರಾಜಬಾಧೆ (ಜಂದ್ರಪ್ರ. ೯-೧೫). ೨. ನೈದಿಲೆಯ ಬಳ್ಳಿ. [ಸಂ. ಉತ್ಪಲಿನೀ]

ಉತ್ಪವನ (ನಾ). ಪವಿತ್ರಗೊಳಿಸುವುದು; ಶುದ್ಧಿಗೊಳಿಸುವುದು. [ಸಂ.]

ಉತ್ಪಲೆ 'ಉತ್ಪಲ' ನೋ.

ಉತ್ಪಾಟ (ನಾ). ನಿರ್ಮೂಲಮಾಡುವವನು: ಜೀತಾಕ್ಷ ಗರಭಕ್ಷ ಕಾಲ ಕ್ಷಿತಿರುಹೋತ್ಪಾಟ [ಬಾಹಾಂ. ಹೊಸಕ್ಷ] ತಕ್ಷಾಕ್ಷಯ (ಉಪೃದೇ. ೩-೫೧). [ಸಂ.]

ಉತ್ಪಾಟನ (ನಾ). ಕೀಳುವುದು; ನಾಶಗೊಳಿಸುವುದು: ಸಕಳ ರಾಜ್ಯ ಕಂಟಕೋತ್ಪಾಟನ ಪ್ರಚಂಡ ದೋರ್ದಂಡಮಂ (ಕ ಚ ಅ. ೫-೨೧೪; 1038); ಖಾತವತದಂತಿದಂತೋತ್ಪಾಟನ ಪಟುಬಾಹುಪರಿಘರುಮಪ್ಪವೀಳ ವಿರವಾನಸೇನಾಗ್ರಣಿಗಳಂ ವಿರರಸಮಂ . . . ನೆಗಟ್ಟುತ್ತುಮಿರೆಯರೆ (ಜಗಾ. ೨-೬೯ ಪ). [ಸಂ.]

ಉತ್ಪಾಟಿತ (ಗು). ಕಿತ್ತುಹಾಕಿದ: ಆಗಳ್ ತದುತ್ಪಾಟಿತ ವಿಸಿಳ ಕುಟಿಲ ಕುಂತಳಂಗಳಕಮರತರುಕುಸುಮದಾಮೋದದಾಮ ರಜೋರಂಜಕತಂಗಳ ನನರ್ಘ್ಯರತ್ನಮಯ ಪಟಲಳಿಯೊಳಾಂತು ಕೊಂಡು ಪೋಗಿ (ಆ ರಾ. ೯-೬೯ ವ). [ಸಂ.]

ಉತ್ಪಾಟಿನಿ (ನಾ). ಒಂದು ವಿದ್ಯೆ: ಮತ್ತೊಂದು ದಿವಸಂ ಪ್ರಜ್ಞಪ್ತಿ ಕಾಮರೂಪಿನಿ . . . ಉತ್ಪಾಟಿನಿ . . . ಎಂಬವು ಮೊದಲಾಗಿ ಕುಲದಿಕ್ಕೆ ಜಾತಿವಿದ್ಯೆಗಳೊಳ್ (ಹಾವಂಸ. ೨೧೦). [ಸಂ. ಉತ್ಪಾಟಿನೀ]

ಉತ್ಪಾತ (ನಾ). ೧. ಮೇಲಕ್ಕೆ ಹಾರುವುದು; ಮೇಲಕ್ಕೆ ನೆಗೆಯು ವುದು. ೨. (ಭೂಕಂಪ, ಉಲ್ಕಾಪಾತ ಮುಂತಾದ) ಆಕಸ್ಮಿಕವಾದ ಘಟನೆ; ವಿನಾಶಸೂಚಕ ವಸ್ತು: ಒಳಗೊಳಗೆ ನೆಲ ನುರಿವುತಿರೆ ವೆಗ್ಗಳಿಸಿ ಗಾಳಿಯು ಧೂಳ ನೆಗೆವುತ್ಕೆಲೆಯೋಲಿರಿಯುಂದ ಉತ್ಪಾತಂಗಳಾಗಿರಲು (ಜಸಪು. ೫-೨೪); ಮಧುಮಾಸವಲ್ಲ ವಸಂತ ಬಂದಿದೆ ನೋಡಿ ವಿಧುವು ಮೂಡಿತು ರಾತ್ರಿಯಲ್ಲಿ ಇದು ಮಂದಹಾಸ್ಯಾತ ವೆಂದು ಮುನೀಂದ್ರರು ವರ್ಧಮಳವರ್ದಿಸಿದರು (ನೋಡಕ. ೭-೧೩). ೩. ಅಪಶಕುನ; ಅಶುಭ ಸೂಚಕ ಚಿಹ್ನೆ: ಈತನಿ ನಮ್ಮ ಕುಲಕ್ಕೂ ಕೇತುವಲಾನಲ್ಪನೆಯಲ್ಪದಂತೀತಿನುತ್ಪಾತಂ ತೋರ್ಪುದು ಬಿಸುಡುವ ದಿತನ ಪೆಜಗುಟಿದ ಸುಖರೆ ಸಂತತಿಗಳ್ಗರ್ (ಪಂಪಭಾ. ೧೧೧೬); ಜಯವು ಜೋದಿನಲಜಯವಿದು ಸಂಶಯದ ಸುಳಿವುತ್ಪಾತತತಿಯು ಲಯದ ಪಿರಿವು ಭೀಷ್ಮ ಚಿತ್ತವಿಸಿಂದನಾ ದ್ರೋಣ (ಕುವಾಪಾ. ೬-೧೧); ಪಗಲೊಳ್ ಉಲ್ಕಾಪಾತಂಗಳಾಗೆ ಧೂಮಕೇತುಗಳ್ ದಿಕ್ಕಿನೆಗೆ ಮುಸುಂಕೆ ನೆತ್ತರ ಸರಿ ಸುರಿಯೆ ಅಗಳಾಗಳ್ ಪೊಡವಿ ನಡುಗೆ ರಾಯನ ಸೇನೆಯೊಳ್ ಕುತ್ತಂ ಕುಜುಬಿಡೆ ಕುದುರೆ ಕಣ್ಮರೆದಿಡೆ ಗಜಂ ಮಜ್ಜಂಗೂರೆ ತೇರ್ ಮಜ್ಜಿಯೆ ಉತ್ಪಾತ ಮಮಾಯ್ತು (ರಾಮಾಶ್ವ. ೬೬-೧೧).

ಉತ್ಪಾತವಾಗು = ಅನಿರೀಕ್ಷಿತ ಘಟನೆಯುಂಟಾಗು: ಪಾತೋದ್ಭವ್ಯಟ್ಟಣಿಂದಪಡಿದರಿ ಕೇತಕಳಾಗಳ್ಕತಂದು ಈ ತರುಣಿ ಗರೆದೆರೆಯಲಿ ತಾಗಿ ನಡಲುತ್ಪಾತವಾದುದು ತಪ್ಪೀವನದಿ (ಮೇ ಚ ಚ. ೭-೧೪). [ಸಂ.]

ಉತ್ಪಾತಕ (ನಾ). ೧. (ಭೂಕಂಪ, ಉಲ್ಕಾಪಾತ ಮುಂತಾದ) ಆಕಸ್ಮಿಕವಾದ ಘಟನೆ. ೨. ವಿಕೃತವಾದ ಮನೋಧರ್ಮವುಳ್ಳವನು; ವಿರುದ್ಧವಾದ ಮನೋಧರ್ಮವುಳ್ಳವನು (೬). [ಸಂ.]

ಉತ್ಪಾತಕೇತು (ನಾ). ಅಶುಭವನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಗ್ರಹ; ಧೂಮ ಕೇತು: ಎನ್ನ ಜಾತಿಗಮುತ್ಪಾತಕೇತುವಾದನೆಂದು ತನ್ನಂ ತಾನೆ ನಿಂದಿಸಿ ಕೊಂಡು ವಾಯುಸಂ ಪೋದುದು (ಪಂಚತಂ. ೨೩೫-೯). [ಉತ್ಪಾತ + ಕೇತು]

ಉತ್ಪಾತಸ್ಥತೆಂತ್ರ (ನಾ). ಉತ್ಪಾತದಂತೆ ಸ್ವತಂತ್ರನಾದವನು; ಅತಿಸ್ವತಂತ್ರನಾದವನು; ಯಾರ ಅಂಕೆಗೂ ಒಳಗಾಗದವನು (?): ದೇವಾ ದೇವರ ಕುಮಾರನಪ್ಪ ಸೌಂದರಪರುಮಾಳ್ ತರಳನುತ್ಪಾತ ಸ್ವತಂತ್ರನಪ್ಪ ಕಾರಣದಿಂ ನಿಮ್ಮಡಿಗಳಾಜ್ಞೆಯಿಂದೊಂದುವಂ ಳುಂದ ನುಡಿಯಲುಮ್ಮೆವು (ಪಂಬಿರ. ೧೩-೬). [ಉತ್ಪಾತ + ಸ್ವತಂತ್ರ]

ಉತ್ಪಾದ (ನಾ). ೧. = ಉತ್ಪತ್ತಿ ೧: ಉತ್ಪಾದ ವ್ಯಯ ಧ್ರೌವ್ಯಾತ್ಮಕನುಂ . . . ಜೀವನುಂಟೆಂದು ಶತಮುಕಿವರುಂ . . . ತಿಳಿವ (ಅದಿಪು. ೩-೧೦ ವ); "ಉತ್ಪಾದ – ಉತ್ಪತ್ತಿಯುಂ, ವ್ಯಯ – ವಿಪತ್ತಿಯುಂ ಧ್ರೌವ್ಯ – ಧ್ರುವತ್ವಮುಂ" (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೨೪೬). ೨. ಉಂಟುಮಾಡುವುದು; ಸೃಷ್ಟಿಸುವುದು. ೩. ಕಾರಣ (೬). [ಸಂ.]

ಉತ್ಪಾದಕೆ (ಗು). ಸೃಷ್ಟಿಮಾಡುವ; ತಯಾರಿಸುವ: ಸಸಾರಜನಕ ಮತ್ತು ಕೊಬ್ಬುಗಳೂ ಶಕ್ತಿಯುತ್ಪಾದಕಗಳು (ಆಯುಸಾ. ೫೬); ಉತ್ಪಾದಕ ಸಹಕಾರ ಸಂಘಗಳನ್ನು ಸ್ಥಾಪಿಸಿ (ಭಾಸರ. ೫೨೫). [ಸಂ.]

ಉತ್ಪಾದನ (ನಾ). ಸೃಷ್ಟಿಸುವಿಕೆ; ತಯಾರಿಸುವಿಕೆ; ನಿರ್ಮಾಣ. 'ಉತ್ಪಾದನಶಕ್ತಿ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಉತ್ಪಾದನಶುಲ್ಕ (ನಾ). ತಯಾರಿಸಿದ ವಸ್ತುವಿನ ಮೇಲೆ ಹಾಕುವ ಸುಂಕ : ಸಾಮಗ್ರಿಗಳ ಮೇಲಿನ ಉತ್ಪಾದನಶುಲ್ಕಗಳನ್ನು ಭಾರತ ಸರ್ಕಾರವು ವಿಧಿಸತೊಡಗಿತು (ಭಾಶಾಸ. ೧೫೬).

[ಉತ್ಪಾದನ + ಶುಲ್ಕ]

ಉತ್ಪಾದನೆ (ನಾ). = ಉತ್ಪಾದನ : ಶರೀರಕ್ಕೆ ಬೇಕಾದ ಶಕ್ತಿಯನ್ನೊದಗಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಪಿಷ್ಟ ಮತ್ತು ಸಕ್ಕರೆ ಶಕ್ತಿಯ ಉತ್ಪಾದನೆಗೆ ಕಾರಣವಾಗಿವೆ (ಆಯುಸಾ. ೫೬). [ಸಂ. ಉತ್ಪಾದನ]

ಉತ್ಪಾದಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಉಂಟುಮಾಡು ; ಹುಟ್ಟಿಸು : ಸೋದರರೊಳ್ ಸೋದರರಂ ಕಾದಿಸುವುದು ಸುತನ ತಂದೆಯೆಡೆಯೊಳ್ ಬಿಡದುತ್ಪಾದಿಸುವುದು ಕೋಪಮನಳವೀ ದೊರೆತನಿ ತೊದವ್ವದಿಂತು ರಾಜ್ಯಶ್ರೀಯೊಳ್ (ಆದಿಪು. ೧೪-೧೩೨) ; ಸುಡಿಯಲು ಜ್ವಾಗಮಂ ಲಜ್ಜೆ ಮಾಣಿಸೆ ಮುಖಸೌಂಭಕ್ಕೆಯಾಗುವ ಮಱಿಯಾರಿಂಬುಗಳಿಂ ಮೇಲೆ ದೂಡಸುತ್ಪಾದಿಸಿಯುಂ (ಕಾದಂಂಬ. ೬೬) ; ಕೆಲರುತ್ಪಾದಿಸುವರ್ ಸ್ವಾಮಿದ್ರೋಹದಮಭೀದಜೆ ಚತುರ್ಥಿಯಂ ಷಷ್ಠಿಯುಮುಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೧೩೦) ; ದಿಙ್ಮೋಹರಂ ಪೇೞ್ದ ಪೇೞ್ದ ಸಂಭ್ರಮದಿಂ ಮೆಯ್ಮೊಳ್ಕುತ್ಪಾದಿಸುವರ್ (ಕವಿರ. ೧೧೭) ; ಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಉತ್ಪಾದಿಸಲು ಕಲ್ಲಿದ್ದಲು ಪೆಟ್ರೋಲುಗಳ ಅಗತ್ಯವೇ ಉಳಿಯಲಿಲ್ಲ (ಕಾಲಯಾ. ೪೧). [ಉತ್ಪಾದನ + ಇಸು]

ಉತ್ಪಾದ್ಯ (ಗು). ಹುಟ್ಟಿಸಲ್ಪಡುವ ; ಹೊಸದಾಗಿ ನಿರ್ಮಿತವಾದ : 'ಉತ್ಪಾದ್ಯ'ವಾಗಿ – ಎಂದರೆ ಕವಿಯಿಂದ ಹೊಸದಾಗಿ ಕಲ್ಪಿತವಾಗಿ ಇರಬಹುದು (ಕೃ ವಿ ಡಿ. ೨೦೬) ; ಹಾಲು ಸೊಸರಂದದ ವಿಕಾತ್ಮನು ಕೇಳು ಸ್ವರ್ಗದವೋಲು ಸ್ಪಾತ್ಮನು ಹೊಲೆಲೇಸುತ್ಪಾದ್ಯ ಘಟದಂದದಲಿ ದ್ವಿಜನಂತೆ ಮೇಲೆ ಸಂಸ್ಕಾರ್ಯನುಮಿಸನವ (ಅಮೃತ. ೬-೨೧). [ಸಂ.]

ಉತ್ಪಿಂಜ (ಗು). ಕ್ರಮ ತಪ್ಪಿದ ; ಗೊಂದಲಗೊಂಡ ; ಅಸ್ತವ್ಯಸ್ತವಾದ. [ಸಂ.]

ಉತ್ಪಿಂಜಲ (ಗು). = ಉತ್ಪಿಂಜ (೫). [ಸಂ.]

ಉತ್ಪುಂಜ್ಯಮಾನ (ಗು). ಗುಂಪಾಗಿ ಏಳುತ್ತಿರುವ ; ಒಟ್ಟಾಗಿ ಏಳುತ್ತಿರುವ : ಅಂತರ್ಗುಸ್ತಮುತ್ಪುಂಜ್ಯಮಾನ ಪುಲಕಾಕರಿಯುಂ . . . ಮುಕುಳಾಯಮಾನ ನಯನಯುಗಳಿಯುಮಾಗಿ (ಕಾದಂಂಬ. ೬೦೧). [ಸಂ.]

ಉತ್ಪುಲಕೆ, **ಉತ್ಪುಳಕ** (ನಾ). ಮೇಲಕ್ಕೆ ಎದ್ದಿರುವ ಥೋಮಾಂಜೆ ; ನೆಟ್ಟಗೆ ನಿಂತಿರುವ ಮೈಕೂದಲು : ಭರತ ಸರಸಾನಂದಕೋಜನ ಶರಧಿ ಮೇಲ್ತಂದೆಱ್ತ ಪಸರಿಸೆ ನಿರತ ಗಡ್ಡದ ಕಂಠಮಿಸೆಯಲುಮುತ್ಪುಲ [ಪಾಠಾಂ. ಳ]ಕರಾಜ ನೆರೆಧ್ರು (ಬಸವ. ೬೧-೬೧). **ಉತ್ಪುಳಕ** : ಕೇಳ್ದು ಮಾಡಯ್ಯಂ ಹರುಷಮಂ ತಾಳ್ದು ಮನದೊಳುಮುತ್ಪುಳಕಜಯವಲೇಳ್ದು ಸರ್ವಾಂಗದೊಳಗಾನನದೊಳು ಹಸನನೆಸೆಯೆ (ಬಸವ. ೩೭-೨೪). [ಸಂ.]

ಉತ್ಪುಳಕ 'ಉತ್ಪುಲಕ' ನೋ.

ಉತ್ಪೃಥ (ಗು). ವಿಶೇಷವಾದ ಕಾಂತಿಯುಳ್ಳ : ಉಪಶಮಿಸಿದುದುತ್ಪೃಥ ದಂಡಧರಹತ ಸಂಭೂತಧೂರಿ ಪರಿತಾಪಮಾಲುತಿಂಗಳೊಳಗದಾ (ಕಾಂಕಿತಿ. ೧೧-೪೫). [ಸಂ.]

ಉತ್ಪಾಸ (ನಾ). ೧. ದೂರ ಎಸೆಯುವಿಕೆ. ೨. ಅಟ್ಟಹಾಸ ; ಗಟ್ಟಿಯಾದ ನಗೆ. ೩. ಹೆಚ್ಚಿಗೆ ; ಅತಿಶಯ. [ಸಂ.]

ಉತ್ಪೇಕ್ಷಣ (ನಾ). ೧. ಗಮನವಿಟ್ಟು ನೋಡುವುದು ; ಪರಿಶೀಲನೆ. 'ಉತ್ಪೇಕ್ಷಿಸು' ಪ್ರಥಾ. ೨. ಉತ್ಪೇಕ್ಷೆಮಾಡಿ ಹೇಳುವುದು. [ಸಂ.]

ಉತ್ಪೇಕ್ಷಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಗಮನವಿಟ್ಟು ನೋಡು ; ಪರಿಶೀಲಿಸು : ಅದಸುತ್ಪೇಕ್ಷಿಸಿ ನೋಡುತ್ತುಂ ಪೋಗಿ (ಶಾಂತಿಪು. ೯-೧೦೬ ಕ). ೨. [ಕಾವ್ಯಮಿಾ] ಒಂದು ವಸ್ತುವನ್ನು ಮತ್ತೊಂದಾಗಿ ಸಂಭಾವಿಸು : ಹಂಡಾಲವಿದ್ಕೆಯಂಬ ಇನ್ನೋರ್ವ ಕವಿಯಿಶ್ರಿಯು ಹಾಲು ಬೆಲ್ಲದಂತೆ ದಿವ್ಯ ಬೆಳಿದಿಂಗಳನ್ನು ಕಂಡು ಹಗಲಿನ ಕಾರ್ಯಗಳಿಂದ ದಣಿದ ಜಗತ್ತು ಕ್ಷೀರಸಾಗರದಲ್ಲಿ ಮುಳುಗಿದೆ ಎಂದು ಉತ್ಪೇಕ್ಷಿಸುವಳು (ಸಂಕವಿ. ೬). ೩. ಅತಿಶಯವಾಗಿ, ಅಧಿಕವಾಗಿ ವರ್ಣಿಸು.

[ಉತ್ಪೇಕ್ಷಣ + ಇಸು]

ಉತ್ಪ್ರೇಕ್ಷೆ (ನಾ). ೧. ಕಡೆಗಣಿಸುವುದು ; ಅಲಕ್ಷ್ಯ ; ಔದಾಸೀನ್ಯ. ೨. [ಕಾವ್ಯಮಿಾ] ಕಾವ್ಯಾಲಂಕಾರಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : "ಒಂದಾನೊಂದು ಪದಾರ್ಥವನ್ನು ಮತ್ತೊಂದು ಪದಾರ್ಥವನ್ನಾಗಿ ಸಂಭಾವನೆ ಮಾಡುವುದೇ ಉತ್ಪ್ರೇಕ್ಷೆಯೆನ್ನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು" (ಕೃವಿಡಿ. ೨೬೬) ; ತಱಿಸಂಯ ಪಲುವೆ ತೆಱದಿಂ ತೆಱದಿರೆ ನೆಗೞ್ದರ್ದದೊಂದು ವಸ್ತುಸ್ಥಿತಿಯಂ ಮಱಸಿ ಹೊಸತೊಂದು ಮಾಱ್ಕೆಯನೆಪುವುದುತ್ಪ್ರೇಕ್ಷೆಯೆಂಬುದಿಂತಱಜ ತೆಱಂ (ಕವಿರಾ. ೩-೧೧೪). ೩. ಅಧಿಕವಾಗಿ ವರ್ಣಿಸುವುದು; ಅತಿಶಯವಾದ ಮಾತು. [ಸಂ. ಉತ್ಪ್ರೇಕ್ಷಾ]

ಉತ್ಪ್ಲವನ (ನಾ). ೧. ಮೇಲೆ ನೆಗೆಯುವುದು; ಕುಪ್ಪಳಿಸುವುದು; ಹಾರುವುದು. ೨. ಎಣ್ಣೆ, ತುಪ್ಪ ಮುಂತಾದವುಗಳ ಮೇಲಿನ ಕಸವನ್ನು ದರ್ಭೆಯಿಂದ ತೆಗೆದಹಾಕುವುದು. [ಸಂ.]

ಉತ್ಪ್ಲುತ (ನಾ). ಬಲವಾದ ನೆಗೆತ; ಎತ್ತರಕ್ಕೆ ಹಾರುವಿಕೆ: ನಿಕೆಗಂಗಳ್ ನಿಜವಸ್ತುಮುತ್ಪ್ಲುತದಿನಾಯುಃಪ್ರಾಣಮಂ ದಿವ್ಯತೇಜಸ್ಸಿನಿಂ ದೋಡಿಯವ ಕಾಲಮುಂಬೆರೆಯಂ ಬೆಂಬತ್ತಿ ಬೀಳ್ಪಂತೆ ದೇಹಸಮಾಹಿತಗಳ್ ಕೊಳವುದಂ ನೆನೆದು ಮೋಹಂಗೆಯ್ದತೆಱದಿಂ ಭಾವಿಸಿದಂ ದೇಹವಸ್ತುಮಪ್ಪ ಫಲವಂ ಸಾಹಿತ್ಯವಿದ್ಯಾಧರಂ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೪-೭೬). [ಸಂ.]

ಉತ್ಪ್ಲುತಿತ (ಗು). ಮೇಲೆ ಎತ್ತಿದ ಹೆಡೆಯನ್ನುಳ್ಳ; ಹೆಡೆಯೆತ್ತಿದ: ಉತ್ಪ್ಲುತಾಹಿಶೀರ್ಷರತ್ನಜಳ್ಳಿಜಾಲುಲಿ (ರಾಜಶೇ. ೪-೧೦೮). [ಸಂ.]

ಉತ್ಪ್ಲುಲ (ಗು). ೧. ವಿಕಾಸವಾದ; ಬಿರಿದ; ಅರಳಿದ. (ನಾ). ೨. ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಹೆಜ್ಜು. [ಸಂ.]

ಉತ್ಪುಲ್ಲ (ಗು). ವಿಕಾಸಹೊಂದಿದ; ಚೆನ್ನಾಗಿ ಅರಳಿದ: ಹೊಗಮುತ್ತುಲ್ಲ ಸರೋವಜಹಾಸಿ ನಯನಂ ನೀರಾಂಬುಜಸ್ಪರ್ಧಿ (ಅಪಚಿ. ೧-೭೪) ; ವಿಶ್ವಯೋತ್ಪುಲ್ಲಮಾಗಲ್ಕೆ ರುಚಿರಾನನಾ ರಾಮದಯಿತೆಯಾ ಮಂದರೀಕ್ಷಣಂ (ಕ್ರೀರಾಮಾ. ೨೬೨-೧೧೪). [ಸಂ.]

ಉತ್ಪ್ರಿಗೆ 'ಉತ್ತರಿಗೆ' ನೋ.

ಉತ್ತ (ನಾ). [ವ್ಯಾಕ] ಉಕಾರ: ಇತ್ತದೊಳುತ್ತದೊಳ ಪ್ರಸ್ತೈತ್ತ ದೊಳೊಂದಿದ ವಕಾರಮಕ್ಕುಂ (ಕಮದ. ೨೧೦). [ಸಂ.]

ಉತ್ತಾಂತ (ನಾ). [ವ್ಯಾಕ] ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಉಕಾರವುಳ್ಳ (ಶಬ್ದ): ಅತ್ತಾಂತಮುಮುತ್ತಾಂತಮುಮುತ್ತಾಂತಮುಂ (ಕಮದ. ೮೪). [ಉತ್ತ + ಅಂತ್ಯ]

ಉತ್ತ (ನಾ). (ನೀರಿನ) ಚಿಲುಮೆ ; ಬುಗ್ಗೆ ; ಒರತೆ : "ಉತ್ತಃ, ಪ್ರಸ್ರವಣಂ – ಈ ೩ ಉರ್ಪರಂ" (ಪಲಾಯು. ೧೧೨-೨೫) ; ಉಕ್ಕುಮಿದು ಕೊಳವಲ್ಲಿ ನಿರ್ಝರಂ ಸರಯುವಲ್ಲಿ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೩-೫೫). [ಸಂ.]

ಉತ್ಪಂಗ (ನಾ). ೧. ಸಮ್ಮೇಳನ ; ಸಮಾಗಮ. ೨. ತೊಡೆ : "ಕೂಡಂ, ಅಂಕಃ, ಉತ್ಸಂಗಃ – ಈ ೩ ಮುಂದಣ ಮೆರ್ಯ" (ಹ ಲಾಯು. ೨೭-೨೬೨) ; ತೆಗೆದುತ್ಸಂಗದೊಳ್ಪಿಟ್ಟಿಯ್ಯಗೆ ಮೊಗವಂ ನೋಡಿ ಕರ್ಚ ಕಡಪಂ ನುಡಿದಂ ಜಗದಧಿಪತಿ (ಅದಿಪು. ೯-೫೭). ೩. ಪಕ್ಕ ; ಮಗ್ಗುಲು. ೨. ೩. ಸುರಕ್ಷಿಲೋತ್ಸಂಗದೊಳಂ ಸುರೇಂದ್ರರಥಾರೋಢ ಸುಂದರೋತ್ಸಂಗದೊಳಂ ಸುರಭೂಜತರಸಿಖರನಿಷದನಿಳ್ಪಂ ಮಿಗೆ ತಾನಜಿತನಯಂ ಸಂಗತವಾದಂ (ಅಜಿತ. ೫-೩೪). ೪. ನಡು ; ಟೊಂಕ ; ಸೊಂಟ. [ಸಂ.]

ಉತ್ಸಂಗಸ್ಥೆ (ನಾ). ತೊಡೆಯಮೇಲೆ ಕುಳಿತವಳು: ಕ್ಷತಪಟಸುತೆ ನೀನೇ ಮಹಿಪತಿಯುತ್ಸಂಗಸ್ಥೆಯಾಗಿ ವಾತಾಯನ ಪದ್ಮತಿವಿಡಿದು ನೋಡು ಮಾಪಿಷ್ಮತಿಗೆ ಕಟಿಸಮಸ್ತಮಾದ ರೇಸಾನದಿಯಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೫–೧೨೪). [ಸಂ. ಉತ್ಸಂಗಸ್ಥಾ.]

ಉತ್ಕಲ (ಗು). ನ್ಯೂನನವಾದ; ಕಡಮೆಯಾದ (?): ಶಕವರ್ಷದ ಸಾವಿರದ ನೂಱೆಜೆಗೊಟ್ಟಕಲ್ [ಪಾಠಾಂ. ನಾನೊಱೆಜೆಗೊಳ್ಕಲ] ವಾದಾಬು ವತ್ಸರದ ಪ್ರಕಟಿತ ಪುತ್ರವರುಷ ಮಾಘಶುದ್ಧದಿಯಕಲಂಳ್ ಸಾಷ್ಟ ದೊಳಾಯ್ತು (ತ್ರಿತಿಪಾಂ. ೨೪–೨೪೨). [< ಸಂ. ಉತ್ಕಲ ?]

ಉತ್ಕೃಷ್ಟ (ಗು). ೧. ಶಿಥಿಲವಾದ; ನಪ್ಪವಾದ; ನಿರುಪಯೋಗವಾದ; ಬೇರುಸಹಿತ ಕಿತ್ತುಹಾಕಿದ. ೨. ಮೇಲಕ್ಕೆ ಎದ್ದ. [ಸಂ.]

ಉತ್ಕೃಷ್ಟಶರೀರೆ (ನಾ). ನಪ್ಪವಾದ ಶರೀರವುಳ್ಳವಳು; ದೇಹವನ್ನು ತೊರೆದವಳು: ಗುರುಪಂಚಕಮಂ ನೆನೆಸುುತ್ತೆ ಭೋಂಕನುತ್ಕೃಷ್ಟಶರೀರೆ ಯಾಗಿ ದಿವದಿಂದಿಳಿದಳ್ (ಅದಿಪು. ೩–೧೭). [ಸಂ. ಉತ್ಕೃಷ್ಟಶರೀರಾ (ಉತ್ಕೃಷ್ಟ + ಶರೀರ + –)]

ಉತ್ಕೃರ್ಗ (ನಾ). ೧. ವಿಸರ್ಜನೆಯುವುದು; ಬಿಡುವುದು; ಹೊರ ದೂಡುವುದು. ೨. ತ್ಯಾಗ; ದಾನ: "ದಾನಮುತ್ಕರ್ಗಂ" (ಮಂಗರಾ. ೭೭–೧೪). ೩. ಮಲಮೂತ್ರಾದಿಗಳನ್ನು ಬಿಡುವುದು. ೪. ಮಲ; ವಿಷ್ಠೆ: "ವರ್ಜಸ್ಯೋತ್ಸರ್ಗಂ ಮಲಂ ಪುರೀಷಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೧೭–೫೩). ೫. ಸಾಮಾನ್ಯವಾದ ನಿಯಮ; ಕಟ್ಟಳೆ: ಒಂದು ಕಡೆ ಉತ್ಸರ್ಗ ವಿರುತ್ತದೆ ಮತ್ತೊಂದು ಕಡೆ ಅಪವಾದವಿರುತ್ತದೆ (ಆದ್ಯಭಿ. ೭೩). ೬. [ಜೈನ] ಐದು ವಿಧವಾದ ಸಮಿತಿಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಆಕಾಶದಂತೆ ಯೋಗೀಶ್ವರಂ ತ್ರಿಕಾಲದೊಳಮಿಯರ್ಯಾಸಮಿತಿಯುಂ . . . ಆ ದಾಸ ನಿಕ್ಷೇಪಕಾಸಮಿತಿಯುಂ ಉತ್ಸರ್ಗಸಮಿತಿಯುಮೆಂಬ ಪಂಚಸಮಿತಿ ಯೊಳಂ (ಅಜಿಪು. ೧೨–೪ ವ); ನಡೆವ ನುಡಿವುನ್ನ ಕೊಡ್ಡುವೆಡೆಯೊಳಂ ಮುತ್ಸರ್ಗ[ಪಾಠಾಂ.ಉತ್ಸರ್ಗ]ದೆಡೆಯೊಳಂ ಪ್ರಾಣಿಗಳಂ ತೊಡದಬ್ಬಿ ಯದ ಸಮಿತಿಗಳ್ಕೊಡ್ಡಗೊರಿ ಪುಗುವ ಪಾಪರಜಮಂ ತೆಗೆಗುಂ (ಚಿಪು. ೧೫೬–೭). ೭. [ಜೈನ] ಆರು ವಿಧವಾದ ಆಭ್ಯಂತರ ತಪಸ್ಸುಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಅಭ್ಯಂತರ ತಪಃಪ್ರಭೃದೊಳಂ ಪ್ರಾಯಶ್ಚಿತ್ತ ವಿನಯ ವೈಯಾವೃತ್ಯ ಸ್ವಾಧ್ಯಾಯ ಧ್ಯಾನವ್ಯುತ್ಸರ್ಗಂಗಳಂ ಕೈಕೊಂಡು (ಅದಿಪು. ೬–೬೬ ವ). 'ಕಾಯೋತ್ಸರ್ಗ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಉತ್ಕೃರ್ಜನ (ನಾ). ೧. ತ್ಯಜಿಸುವುದು; ಬಿಡುವುದು. ೨. ವಿರೇಚ, ಮಲ, ಮೂತ್ರ ಮೊದಲಾದುವನ್ನು ಹೊರದೂಡುವುದು, —ವಿಸರ್ಜಿಸುವುದು: ತತ್ಪವೇಕಾಂಗಾರ ಕಿಡಿಗಳು ಉತ್ಸರ್ಜಿಗಳುತ್ಸರ್ಜನವು ಪುರುಷೋತ್ತಮನಿಗವಜಾನವೆನೆ ಕೈ ಕೊಂಡು ಮನ್ನಿಸುವ (ಹರಾರ. ೬–೩). ೩. ದಾನಮಾಡುವುದು; ದತ್ತಿಕೊಡುವುದು. [ಸಂ.]

ಉತ್ಕೃರ್ಜನಂಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ತ್ಯಜಿಸು; ಬಿಡು; ವಿಸರ್ಜಿಸು: ಪಱೆಪ್ಪ ಬಂ ಧು ಭೃತ್ಯ ಸಘಾಸಮುತ್ಸರ್ಜನಂಗೆಯ್ದು ತಪದೊಳ್ ನೆಗೞ್ದೊಡೆ ದಿವ್ಯವಿಜಯ ಪರಮಾನುಪರರು ಸಘಾಪತಿಯಳ್ಕುಂ (ಜಾವುಂಪು. ೨೫೦). [ಉತ್ಸರ್ಜನ + ಗೆಯ್ (< ಕೆಯ್ಯ್)]

ಉತ್ಸರ್ಜಿತೆ (ಗು). ತ್ಯಾಗಮಾಡಿದ; ಬಿಟ್ಟಿ; ಹೊರಕ್ಕೆ ಬಿಟ್ಟಿ. [ಸಂ.]

ಉತ್ಕೃರ್ಜಿಸು (ಕ್ರಿ). = ಉತ್ಸರ್ಜನಂಗೆಯ್: ಕಾಸನ ಸಂಕ್ಷಯ ಅಧಿಕ ಮತದಿಂದ ಅವಿಶ್ವಾಸ ಸೂಚಕವೋ ಅಪಜಯವೋ ಆದಾಗ ಮಂತ್ರಿ ಸಂಪುಟವು ಅಧಿಕಾರ ಭಾರವನ್ನು (ರಾಜಿನಾಮೆಕೊಡು) ಉತ್ಸರ್ಜಿಸು ವುದಕ್ಕು . . . ಸಿದ್ಧತೆ (ರಾಜ್ಯಶಾ. ೯೦). [ಉತ್ಸರ್ಜನ + –ಇಸು]

ಉತ್ಕೃರ್ಷಣ (ನಾ). ೧. ಮೇಲೆ ಏರುವಿಕೆ. ೨. ಸಮಾಪಕ್ಕೆ ಬರುವುದು; ಹತ್ತಿರಕ್ಕೆ ಬರುವುದು. ೩. ಹರಡಿಕೊಳ್ಳುವುದು; ಊದಿಕೊಳ್ಳುವುದು. ೪. ನಿಟ್ಟುಸಿರು ಬಿಡುವುದು. ೫. [ಜೈನ] = ಉತ್ಸರ್ಪಿಣಿ: ತನು ಭೋಗಾಯುಷ್ಯಂಗಳ್ ಮನುಷ್ಯರೊಳ್ ಪೆರ್ಚುವಪರಿಯ ಮುತ್ಸರ್ಪಣದೊಳ್ ತನು ಭೋಗಾಯುಷ್ಯಂಗಳ್ ಮನುಷ್ಯರೊಳ್ ಕುಂದುವವರಿಗುವವಸರ್ಪಣದೊಳ್ (ಪಂಚಾಮಿ. ೧೦೫). [ಸಂ.]

ಉತ್ಸರ್ಪಿಣಿ (ನಾ). [ಜೈನ] ಕಾಲದ ಒಂದುಭಾಗ; ಮನುಷ್ಯರ ದೇಹಪ್ರಮಾಣ, ಶರೀರಬಲ, ಆಯುಸ್ಸು, ಸುಖ ಮುಂತಾದುವು ಗೆಳು ಕ್ರಮವಾಗಿ ಏರುವ ಕಾಲ: ಆದು ಶರೀರಾಯುರ್ಬಲಾದಿಗಳ ಪ್ರಮಾಣೋಪಚಯಾಪಚಯ ಹೆತುತ್ವದಿಂದಮುತ್ಸರ್ಪಿಣಿಯವಸರ್ಪಿಣಿ ನಾಮಮಂ ಪಡೆದುದು (ಅದಿಪು. ೬–೪೪ ವ); ಅವಸರ್ಪಿಣಿಯಲ್ಲು ಕಾಲ ಮುತ್ಸರ್ಪಿಣಿಯೆಂಬಲಾಯ್ತು ದಾನತಿರಾಶಾಮಣಿಯಾಂ (ಅಜಿಪು. ೧–೬೨). 'ಅವಸರ್ಪಿಣಿ' ಪರಾ. [ಸಂ. ಉತ್ಸರ್ಪಿಣೀ]

ಉತ್ಸವ (ನಾ). ೧. ಹಬ್ಬ; ಜಾತ್ರೆ; ಸಮಾರಂಭ: ಮನೆ ಮನೆಗಳಿಳು ತುಮಾರಗಣ ಮದುವೆಯು ಮಾತು ಜನಜನಿಸಂಗಳ ಮೆತ್ತಡೊಳ ಗುತ್ಸವದ ಮಾತು (ಪಂಬಭಾ. ೫–೧೩); ಪೃಥಿವಿಂ ಗುರುಗಳೂ ಕುರುಹೊರೆದ ನಡೆಗುತ್ಸವಭಪೇಕಮತ್ಸವಕೆ (ತ್ರಿಲೋಪಾಂ. ೫೪–೧೧೨). ೨. ಸಂಭ್ರಮ; ಸಡಗರ; ಸಂತೋಷ; ಉತ್ಸಾಹ: ಪ್ರಿಯ ಕೇಳುತ್ಸವ ವಾರ್ತೆಯಂ (ಜಗಪು. ೩–೨೩); ಇರವರಿಂ ವಿನಯದಿಂ ಸಧೆಗೆತ್ತಿವಪಂ ನಿಮಿರ್ದರ್ (ಶಾಸ್ತ್ರಸಾ. ೪–೭೩). ೩. ಮೆರವಣಿಗೆ: ಉತ್ಸವ, ಸ್ನಾಪನ, ಬಲಿಗಾಗಿ ಬೇಕಾದ ಮೂರ್ತಿಗಳು ಮತ್ತು ಲೋಹದಿಂದ ನಿರ್ಮಿತವಾಗುವುದು (ಭಾರದ. ಸಂಗ್ರ. ೪). ೪. [ಛಂದ] ಆಕ್ಷರ ಛಂದಸ್ಸಿನ ಆತಿಶಕ್ವರಿಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಸಮವೃತ್ತ: ೧೫ನೆಯ ಅತಿಶಕ್ವರಿಯಲ್ಲಿ . . . ರಂಜರಂಜರಂ ಬರಲ್ ವಿರಾಜಿಪುರ್ದುತ್ಸವಂ (ಶೈಪಿ. ೮೪).

ಉತ್ಸವಂಬೆರಸು = ಉತ್ಸಾಹದಿಂದ ಕೂಡಿ; ಸಂಭ್ರಮದಿಂದ ಕೂಡಿ: ಅವನ ಪಾಥಸರೋಜದೊಳ್ ವಚಿತ್ರಿತವರುನುತ್ಸವಂಬೆರಸು ಪುಟ್ಟಿ ದನಾತಶಕೀಷವೈತ್ಯ ವಿವ್ರಾವಣಕ್ಕಾಗಿ . . . ಸೌಖ್ಯಕೋಟಿಯಂ (ಪಂಚತಂ. ೧–೩). [ಸಂ.]

ಉತ್ಸವಕರ (ಗು). ಉತ್ಸವವನ್ನುಂಟುಮಾಡುವ: ಉತ್ಸವಕರಮಪ್ಪ ಬೆಳಿಪ ಕರಪ್ಪಮಯದೊಳಿಂದುಕಾಂತಿ ದಳವೇಲುವವೋಲ್ (ಜ ಗ ವಿ. ೧–೧೧). [ಸಂ.]

ಉತ್ಸವಪಡು (ಕ್ರಿ). ಸಂತೋಷಪಡು; ಸಡಗರಿಸು: ಕವಿದ ಚಿಂತೆಯು ಬಿಡು ನನ್ನಾಕೆಯನೆ ಮಹೋತ್ಸವಬಟ್ಟನಾ ಮೇಘರಾಜ (ಧರಪ.ಹಸ–೬೪). [ಉತ್ಸವ + ಪಡು.]

ಉತ್ಸವವಿಹೀನ (ನಾ). ಸಂತೋಷವಿಲ್ಲದವನು; ಉತ್ಸಾಹವಿಲ್ಲದವನು; ನಿರುತ್ಸಾಹಿಯಾದವನು: ಇವರು ಕಳುಹಿಸಿಕೊಂಡರಾ ನ್ಸಪಭವನಲಿರಲಾಪನು ಹೊಸವಂಟುರೊಡನುತ್ಸವವಿಹೀನರು ವಿದುರ ಭೀಷ್ಮ ದ್ರೋಣ ಗೌತಮರು (ಕುಪಾ.ಸ. ೧೬–೬೫). [ಉತ್ಸವ + ವಿಹೀನ]

ಉತ್ಸವಶೀಲ (ನಾ). ಸಂತೋಷಚಿತ್ತನಾದವನು; ಸಂತೋಷ ಸ್ವಭಾವದವನು: ಸೂಲ್ಲಾಪ ಸೂಕ್ತ್ಯ ಕೃತಜ್ಞನುತ್ಸವಶೀಲನಕ್ಕೀಗಳ್ಗಿ . . . ಮಂತ್ರಿಯಂಟೀ ರಾಯ ನಿಸಗಂ (ಕುಪಾ.ಉ. ೩–೨೬). [ಉತ್ಸವ+ಶೀಲ]

ಉತ್ಸವಾನಕ (ಗು). ೧. ಸಂತೋಷ ಸೂಚಕವಾದ ವಾದ್ಯಧ್ವನಿ ಗೆಳಿಂದ ಕೂಡಿದ: ಅದೇಂ ಸೊಗಯಿಸುರ್ದೊ ತತ್ಪುರಮುತ್ಸವಾನಕ ಮುತ್ತೋರಣಮುದ್ಭಿಳಾಸರಸಮುತ್ಪಟಕಸ್ತನಮುತ್ಸವಾನಕಂ [ಪಾಠಾಂ. ವಾಳರಂ] (ಅದಿಪು. ೮–೫೦). (ನಾ). ೨. ಸಂತೋಷ ಸಮಾರಂಭ ಸಮಯದ ವಾದ್ಯ. [ಉತ್ಸವ + ಆನಕ]

ಉತ್ಸವಿಸು (ಕ್ರಿ). ಸಂತೋಷಪಡು ; ಉತ್ಸಾಹಗೊಳ್ಳು : ಮದುವೆಯ ಸಂಭ್ರಮದ ಜನದ ಸಂಭ್ರಮಮುತ್ಸವಿಪಿತಾ ಳು ಮಾ ರ ಳಂ ಗೊ ದ ವಿ ದ ಸಂಭ್ರಮಂ (ಸಂಬಂ. ೫ ವೃತ್ತ) ; ಹಸ್ತ ಮುಗಿದು ಸೌಂದರಂ ಪೊಸಳು ತ್ತಿರ್ದ ಜನಜಾಜಕರುತ್ಸವಿಸುತಿರಲು (ಸೌಂದ. ೬-೪೧) ; ಬೆಳಗಾದುದು ನವಿಲುಗಳುತ್ಸವಿಸೆ (ಮೋಹಕ. ೫೭-೪). [ಉತ್ಸವ + -ಇಸು] 5

ಉತ್ಸಹ (ನಾ). ೧. ಸುಖ ; ಸಂತೋಷ : ಎರಡನೆಯ ಯುಗಕೆ ದ ಮೊದಲಾಂಗಿರವತ್ಸರಮಾದಿಯಾಗಲಂತ್ಯೋದ್ಭವಮವುಂ ಕರ ಮೊ ಳ್ಪ ದುವು ಸುಭಕ್ಷರು ಧರೆಗೆ ಧರಾಮರರಗೆರ್ಲ್ಲಮುತ್ಸಹಮಕ್ಕುಂ (ಜಿಮ್ಮ. ೭-೬) ; ಮಹಿಷಿಪಟ್ಟವಸಿಸೆದು ವಿಮಳೋತ್ಪಹಜೋಳಾ ಗಂಧರ್ವದತ್ತೆಗೆ ವಹಿಸಿ (ಜೀವಂಧ. ೧೫-೫೩) ; ಆಹುದೆ ಸಾಹಸಿಗರಾ ನಿಮ್ಮ ಮನಸಿನುತ್ಸಹವ ನಾವಲ್ಲಿ ನಲೆಕೆ (ಭರತ. ೬೩-೧೨) ; ಮತ್ಪರನನು ಅಳಿದು ಶ್ರೀವಿಂಕೆ ಟೇಶನ ಯಾತ್ರೆ ಉತ್ಸಹದಿಂದ ಮಾಡೆ ವಿಜಯವಿಠ್ಠಲ ವೊಲಿವಾ (ತೀರ್ಥಮು. ೯೨). ೨. ಸಮಾರಂಭ ; ಉತ್ಸವ : ಆ ಪತಿತೋತ್ಸವದಲ್ಲಿ . . . ಜೀರ್ಣೋಳವಿಂಬಂದ ವೋಕುಳಿಯಾಡಿ . . . ಉತ್ಸಹವನ್ನು ನಡಿಸಿದನು (ಕೃವಾಲ. ೯೫). [< ಸಂ. ಉತ್ಸಾಹ] 10 15

ಉತ್ಸಹಿಸು (ಕ್ರಿ). ಹುರುಪುಗೊಳ್ಳು ; ಉತ್ಸಾಹಗೊಳ್ಳು : ಬೊಮ್ಮಣೇ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಕಟ್ಟಳೆಗೊಂಡುತ್ಸಹಿಸೆ ಸುಮ್ಮನಿರೆಜಿನರಿದೆ ಪ್ರಕೃತಿ ತೊದ ಗುತಿರೆ ಜನ್ಮ ಸಾಕೆನುವುದೇಂ? (ಮಂಗಳ. ೨೬೨).

[ಉತ್ಸಹ + -ಇಸು]

ಉತ್ಸಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ಮೇಲೆ ನೆಗೆ ; ಹೊರಹೊಮ್ಮು ; ಪುಟಿ : ಇಳಿದನ ಬುಧಿಗೆ ಖರಮುಕಾಗ್ರಾದಳಿತ ಭಗವಾನನ ಮೇಲುತ್ಸಳಿತಮರವ್ರಾತ ಕ್ರತುಳದಿಂದುಳ್ಳೀಯೆನಿಲು (ನಿಘಾಂ. ೩-೯-೫೫) ; ಶರಧಿ ಪಾತಾಠ್ರಿ ಯೊಳಡಂಗಿದ ಮಹಾಧ್ಯಾಂತ ಕರಿಯ ಖಡ್ಗೊತ ಕೇಸರಿಯರಿಗೆ ಬಿರಿದು ಬಿದುರೆದರಿಂದುತ್ಸಳಿಸಿ ಪತ್ತದರ್ಶ ಕ್ಷಕರಾಗುಣವೋ (ಪಂಂದು. ೧೯-೧೧). 'ಉಚ್ಚಳಿಸು' ಪರಾ. [< ಉಚ್ಚಳಿಸು] 20 25

ಉತ್ಸಾದನ (ನಾ). ೧. ಮಗುಚುವುದು ; ಉತ್ಸಾಟನ ಮಾಡುವುದು. ೨. ಎರೆಯ ಸಲ ಉಳುವುದು. ೩. ಮೈಗೆ ಸುಗಂಧ ದ್ರವ್ಯ ಗಳನ್ನು ಲೇಪಿಸುವುದು : "ಅರ್ದ್ವತನಂ, ಉತ್ಸಾದನಂ – ಉರುಬೆಱೆ ಯಿಡುವುದಕ್ಕೆ ಹೆಸರು ; ಬಣ್ಣದ ಪುಡಿ ; ಮೈಗೆ ಉಜ್ಜಿ ತೊಳೆಯುವ ಪುಡಿ" (ನಿಘಂಟು. ೧೬೬). [ಸಂ.] 30

ಉತ್ಸಾಯಕ (ನಾ). ಬಾಣಗಳನ್ನು ಸಜ್ಜುಮಾಡಿಕೊಂಡು ಎತ್ತಿ ಹಿಡಿದವನು : ಪಿಸರನಾಯಕರುತ್ಸಾಯಕರಾಗಿ ನಡೆದರ್ (ಪಂಂಭಾ. ೧೩-೨೩ ವ). [ಸಂ.]

ಉತ್ಸಾರಕ (ನಾ). ೧. ಆಟ್ಟುವುದು ; ಹೊರ ದೂ ಡು ವು ದು. ೨. ಬಾಗಿಲು ಕಾಯುವವನು ; ದ್ವಾರಪಾಲಕ : "ದ್ವಾಸ್ಥ . . . ಉತ್ಸಾರಕಃ, ದ್ವಾರಪಾಲಃ, ಪ್ರತೀಹಾರಃ — ಈ ಒ ಪಡ(ಯ) ಹಾಜಂ" (ಜಲಾಯು. ೭೦-೭೬). ೩. ಜನರನ್ನು ಚೆದುರಿಸುವವನು. [ಸಂ.]

ಉತ್ಸಾರಿತ (ಗು). ೧. ಒತ್ತಟ್ಟಿಗಿಟ್ಟ ; ಒಂದೆಡೆ ಬಿಟ್ಟ ; ತ್ಯಜಿಸಿದ : ಓರ್ವಂ ರಾಜಕುಮಾರಂ ದೂರೋತ್ಸಾರಿತವಾಹನಂ ಸಸಂಭ್ರಮೋಪಗತ ಪರಿಚಾರಕ್ಕಂಭವಿನ್ಯಸ್ತನಾಮಕನ್ನನಾಗಿ (ಅವಿಯ. ೩-೯೦ ವ). ೨. ಹೊರ ದೂಡಲ್ಪಟ್ಟ ; ದೂರಕ್ಕೆ ಅಟ್ಟಿದ ; ನಿವಾರಿಸಿದ : ವಿದಿತಾಗಮಲೀಳಕ್ಕೆ ವೈತ್ಸನುತ್ಸಾರಿತಮತ್ಸರಂ ಸಜ್ಜನವತ್ಸಲನೆಲ್ಲಿ ಯುಮಿತನೆಂದು ಕೆಮ್ಮಾ ರಿದೆ ಬಣ್ಣಿಕುಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೪೯೭). [ಸಂ.]

ಉತ್ಸಾಸ (ನಾ). ಮೇಲುಸುರು ; ಉಬ್ಬಸ : ಬೀಸಿ ವತ್ಸಾಸರನನಸು ವನು ಘಾಸಿಮಾಡಿ ಬಕಾಸುರನನುತ್ಸಾಸದಲಿ ಸೇರಿಸಿ ಪ್ರಲಂಬನ ತಂಬಲನು ಬಿಡಿಸಿ (ನಿಘಾಂ. ೨-೩-೨೦). [ಸಂ. ಉಚ್ಛ್ವಾಸ ?]

ಉತ್ಸಾಸಿ (ನಾ). ತೊರುವುದು : "ಇಧಿಯೆನಲು ರಾಶಿಯುತ್ಸಾಸಿಯೆನಿ ತೊರ್ವುದಕ್ಕುಂ [ಪಾಠಾಂ. ಉತ್ಸಾಹಿಯೆನಿ ತಕ್ಕಾಯಾಸಂ] " (ಮಂಗರಾ. ೧೦೯-೬). [< ಸಂ. ಉಚ್ಚಾಸಿನ್]

ಉತ್ಸಾಹ (ನಾ). ೧. ಶಕ್ತಿ ; ಬಲ. ೨. ಒಲವು ; ಆಸಕ್ತಿ ; ಹುರುಪು. ೩. ಕಷ್ಟತರವಾದ ಪ್ರಯತ್ನ ; ಹುರುಪಿನಿಂದ ಕೆಲಸಮಾಡುವಿಕೆ : "ಉತ್ಸಾಹಮೆನೆ ಸಜ್ಜಮೆನಲದುಮ್ಮೋಗಮಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೩೩-೨೦). ೪. ಪರಾಕ್ರಮ ; ಶೌರ್ಯ. ೫. ಸುಖ ; ಸಂತೋಷ : ಮುದಮಂ ಗಂಡಸ್ಯಕೋದರಿಣ್ಣ ಕಂಡಪೊಸಂ ಸೇದಿಸಿ ತುಂದಿಗಳ್ ತಡಬುವೇಸು ತ್ಸಾಹಮಂ ಮಾಡಿದಪುದ್ದೆ ಸನ್ಮಾರ್ಗದೊಳಂ ಕ್ರಮವಾಳಿಕೊಳುದ್ಯಾವ ಸಂಪ್ರಾಪ್ತಿಯಂ (ತ್ರಿಷ. ೧೦-೧೧). ೬. [ರಾಜಶ್ರೀ] ರಾಜರ ಮೂರು ಶಕ್ತಿಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : ಆರಂಭಗೆಯ್ಯತಂತೆ ಆರಂಭಸಂಪನ್ನನೆಂ ಪ್ರಭು ಮಂತ್ರೋತ್ಸಾಹಕ ಕ್ತಿಯುಕ್ತನುಮಾಗಿ ನೆಗಟಿಲೆವೇಟ್ಟುಂ (ಪ ಂ ಚ ತಂ. ೨೧೪-೬). 'ಶಕ್ತಿತ್ರಯ' ಪರಾ. ೭. [ಕಾವ್ಯಮಿತಾ] ನ್ಯಾಯಾಭಾವ ಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : ವಿರಲಸಂ ಬವರಿಸುಗುಮಂದಾರಿತ್ಸಾಹ ಪ್ರವೃತ್ತಿ ತಾರಣಕಾರ್ಯಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೪೧೬) ; ಆಕಾಯಾಹೇತುವಂ ಪರಿಹರಿಪಿಡೆ ಯೆಳಿತ್ಸಾಹಂ ಮಾಜ್ಪುದುತ್ಸಾಹಂ (ರಸರ. ೨-೧೭೬) ; ರೌದ್ರಕ್ಕೆ ಸ್ಥಾಯ ಕೊಕ್ತಿಳ್ದ, ವೀರಕ್ಕೆ ಸ್ಥಾಯಿ ಉತ್ಸಾಹ (ಛಾಂದಸ. ೪೧೦). ೮. [ಛಂದ] ಒಂದು ಮಾತ್ರಾವೃತ್ತದ ಹೆಸರು : "ಪ್ರತಿ ಪಾದದಲ್ಲಿಯುಂ ತ್ರಿಮಾತ್ರಾಗಣವೇಳಂ, ಒಂದು ಗುರುವೂ ಇರುವ ನಾಲ್ಕು ಪಾದಗಳುಳ್ಳದ್ದು" (ಕೃಛಂ. ೯೩) ; ಅಜನಗ್ಗಣಮವೆಯ್ದೆ ಸಪ್ತಸಂಧೀಕ ಮತ್ತಲೊಂದೆ ಗುರು ಬೆಡಂಗಾಳ್ಪುನಿಲೆ ಲಯುಗ್ರಾಹಿಯಾಗಿ ಮಧುರವಚನ ರಚಿತವೆತ್ತಂಬಲಿ ಡುತ್ತಾಹಮಂಬ ಪೆಸರೊಳಿರೆವುದು (ಛಂಬೋಲಂ. ೫-೧೯) ; ಮದನ ವತಿಯಕ್ಕರಂ ಚಾಪದಿ ಗೀತಿಕೆಯೆಳೆ ತಿವದಿಯುತ್ಸಾಹಂ ಪಟ್ಟದಿಯಕ್ಕಕ್ಕರಿಕೆ ಳಕ್ಕಂ ಚಲಿಪ್ಪೊದವಿದ ಛಂದೋಲ್ಲಕ್ಷಣಮಬ್ಬುದಳ್ಳಾತ್ಮೀ (ಛಂ ದೋ ೧೦೬. ೧-೫೬). ೯. [ಛಂದ] = ಉತ್ಸಾಹ ರಗಳೆ : ಮಂದಾಕ್ಷಲಲಿತೋತ್ಸಹ [ಪಾಠಾಂ. ಪ] ವೆಂದೇ ರಗಳೆಗಳ ನಾಮಮಕ್ಕುಂ (ಛಂಬೋಲಂ. ೩-೨೦) ; ಉತ್ಸಾಹ, ಮಂದಾಕ್ಷಲಲಿತ ಲಲಿತ ಎಂದು ಮೂರುವಿಧವಾದ ರಗಳೆಗಳು ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿದುವುವು (ಕೃಛಂ. ೯೭).

ಉತ್ಸಾಹಂಬೆರಸು = ಸಡಗರದಿಂದ ಕೂಡಿ ; ಸಂತೋಷದಿಂದ ಕೂಡಿ : ಲಾಭಂಬೆತ್ತ ಪರದನಂತುತ್ಸಾಹಂಬೆರಸು ಪಂದೆಯಂತು ನೋವಿಂ ಗರ್ಭದೆ (ಭರಾಮ್ಯು. ೧-೧೩೫). [ಸಂ.]

ಉತ್ಸಾಹ್ಯ (ನಾ). ೧. ಉತ್ಸವ ; ಮೆರವಣಿಗೆ (?) : ಅನ್ಯಪ್ಪ ಒಸಗೆ ಉತ್ಸಾಹಂಗಳ್ಗೆ ಒಳ್ಳಲ್ ಪಳುವನ್ ಪಣವುಮ್ ಕಣಿಕ್ಕರ್ ಅಯ್ವುವ್ (ಎಇ. XIV, ೧೯೧-೧೭ ; ೭೭) ; ದೀಪಾರಾಧನೆವುತ್ಸಾಹ ಚರವು ಸಹಾ (ಮೈಆರ. ೧೪೪೩, ೫೦-೭೭ ; ೧೬೭೭). [< ಉತ್ಸವ]

ಉತ್ಸಾಹಂಗುಂದು (ಕ್ರಿ). ಹುರುಪು ಗೆಡು ; ಉತ್ಸಾಹ ಕುಗ್ಗು : ಒಹೋ ಉನ್ಮದ ಮದನ ಸಮೋಹನ ಸಂಶಾಪಂ ವಶೀಕರಣಾತ್ಪ ಮ್ಮೊಹಂ ವ್ಯರ್ಥಮಿದೆಂದುತ್ಸಾಹಂಗುಂದುತ್ತೆ ಮನಮೊಳಂದಿಂತೆಂದಂ (ಗಿರಿಕ. ೮-೬೫). [ಉತ್ಸಾಹ + ಕುಂದು.]

ಉತ್ಸಾಹನೆ (ನಾ). ೧. ಪ್ರಯತ್ನ ; ಹಿಡಿದ ಕೆಲಸವನ್ನು ಬಿಡದೆ ನಡಸುವುದು. ೨. ಉತ್ಸಾಹವನ್ನು ಕೊಡುವಿಕೆ ; ಹುರಿದುಂಬಿಸುವಿಕೆ. [ಸಂ.]

ಉತ್ಸಾಹಪೂರ್ವಕ (ಅ). ಸಡಗರದಿಂದ ಕೂಡಿ ; ಸಂಭ್ರಮಯುಕ್ತ ವಾಗಿ : "ಆದೇ ಧರ್ಮ, ನ್ಯಾಯ, ನಮಗೆ ಬೇಕಾದದ್ದು ಆದೇಯ" ಎಂದು ರೈತರು ಉತ್ಸಾಹಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಮಾತಾಡಿದರು (ಪೂಸರು. ೨೦೬). [ಸಂ.]

ಉತ್ಸಾಹಭಂಗ (ನಾ). ಹುರುಪು ಕಡಮೆಯಾಗುವುದು; ಸಂತೋಷ ಕುಗ್ಗುವುದು: ಆದರೆ ವಸಂತನ ಬೇಸರದಲ್ಲಿ ನಿರಾಶೆಗಿಂತಲೂ ಉತ್ಸಾಹ ಭಂಗ ಹೆಚ್ಚಾಗಿತ್ತು (ಕಮನೆ. ೧). [ಉತ್ಸಾಹ$_1$ + ಭಂಗ]

ಉತ್ಸಾಹರಗಳೆ (ನಾ). ರಗಳೆಯೆಂಬ ಪದ್ಯಜಾತಿಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ: "ಪಾದವೊಂದಕ್ಕೆ ತ್ರಿಮಾತ್ರೆಯ ನಾಲ್ಕು ಗಣಗಳಾಗಲಿ, ಮೂರು ಗಣಗಳೂ ಒಂದು ಗುರುವೂ ಆಗಲಿ ಇರಲು ಅದು ಉತ್ಸಾಹರಗಳೆಯೆನಿಸುವುದು" (ಕೈಪಿಡಿ. ೯೭). [ಉತ್ಸಾಹ$_1$ + ರಗಳೆ]

ಉತ್ಸಾಹಲಯ (ನಾ). [ಛಂದ] ಮೂರು ಮಾತ್ರೆಯ ನಾಲ್ಕು ಗಣಗಳನ್ನುಳ್ಳ ರಗಳೆಯ ಕ್ರಮದ ಲಯ: ಗಂಡಸರ ಹಾಡುಗಳಲ್ಲಿ ಉತ್ಸಾಹಲಯವೂ ಪುನಃ ಪುನಃ ತೋರಿ ಬರುತ್ತದೆ (ಛಂದೋವಿ. ೨೪೭). [ಉತ್ಸಾಹ$_1$ + ಲಯ]

ಉತ್ಸಾಹವರ್ಧನ (ನಾ). ಉತ್ಸಾಹವನ್ನು ಹೆಚ್ಚಿಸುವುದು; ವೀರರಸ. [ಉತ್ಸಾಹ$_1$ + ವರ್ಧನ]

ಉತ್ಸಾಹವೃತ್ತ (ನಾ). [ಛಂದ] ಒಂದು ಮಾತ್ರಾವೃತ್ತದ ಹೆಸರು: ಉತ್ಸಾಹಕ್ಕೆ ಲಕ್ಷಣಮಂ ಪೇಳ್ವೆಂ –ಉತ್ಸಾಹವೃತ್ತಂ (ಛಂದೋಂಬು. ೫–೧೯). [ಉತ್ಸಾಹ$_1$ + ವೃತ್ತ]

ಉತ್ಸಾಹಶಕ್ತಿ (ನಾ). ೧. ಸಂಕಲ್ಪಬಲ. ೨. [ರಾಜನೀ] (ರಾಜರುಗಳಲ್ಲಿರಬೇಕಾದ) ಸಂಕಲ್ಪಬಲ. 'ಪ್ರಭುಶಕ್ತಿ', 'ಮಂತ್ರಶಕ್ತಿ' ಪರಾ. [ಉತ್ಸಾಹ$_1$ + ಶಕ್ತಿ]

ಉತ್ಸಾಹಸದ್ಮ (ನಾ). ಸಂತೋಷದ ಮನೆ; ವೀರರಸದ ನಿಧಿ: ನೃಪಕುಳತಿಲಕಂ ಪದ್ಮನುತ್ಸಾಹಸದ್ಮಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೨–೯೬). [ಉತ್ಸಾಹ$_1$ + ಸದ್ಮ]

ಉತ್ಸಾಹಿ (ನಾ). ೧. ಹುರುಪುಳ್ಳವನು; ಚಟುವಟಿಕೆಯಿಂದ ಕೂಡಿದವನು; ಉದ್ಯಮಶೀಲ. ೨. ಸಂತೋಷದಿಂದ ಕೂಡಿದವನು: "ಸಂತೋಷಿಯುತ್ಸಾಹಿಯಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೬೯–೧೧). [< ಸಂ. ಉತ್ಸಾಹಿನ್]

ಉತ್ಸಾಹಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಹುರುಪುಗೊಳಿಸು; ಹುರಿದುಂಬಿಸು; ಪ್ರೋತ್ಸಾಹಕೊಡು: ಸಯಂಬರಕೆ ನೆರೆದರಸುಮಕ್ಕಳೆಲ್ಲರನುತ್ಸಾಹಿಸಿ [ಪಾಠಾಂ. ಉತ್ಪಾಟಿಸಿ] ನೋಡೆ ನೋಡೆ (ಪಂಪಭಾ: ೩–೬೬ ವ); ೨. ಹುರುಪುಗೊಳ್ಳು; ಉತ್ಸಾಹಗೊಳ್ಳು: ಇನ್ನಾ ಕಾದಂಬರಿಯುಮನೆನ್ನಯ ಕೆಳೆಯನುಮನೆಂ[ತುಮಾಂ ಕಂಡೆನೆನು] ತ್ತುಂ ನೃಪತನೂಜನಾಗಳ್ ತನ್ನೊಳೆ ಬಗೆಯುತ್ತಮೆನಸುಮುತ್ಸಾಹಿಸಿದಂ (ಕಾದಂಉ. ೫೦೦); ಶ್ರುತಾಯುಧನಿಜಿಯಲುತ್ಸಾಹಿಸಿದನು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೦–೧೨); ಮುನಿಗಳುತ್ಸಾಹಿಸಿದರು . . . ಸೂಸಿದರು ಸುಮ್ಮಾನದಲಿ ಪೂಮಳೆಯ (ತೊರರಾ. ೧–೧೧–೨೩). [ಉತ್ಸಾಹ$_1$ + – ಇಸ್ಸು$_3$]

ಉತ್ಸಿಕ್ತ (ಗು). ೧. ಚಿಮುಕಿಸಲ್ಪಟ್ಟ; ನೆನೆದ; ತೊಯ್ದ: ಸಮುದಿತಮಕರಂದೋತ್ಸಿಕ್ತ ಪಾದಾಂಬುಜಾತೇ (ರಾಜಶೇ. ೧–೧೩೬). ೨. ಗರ್ವದಿಂದ ಕೂಡಿದ; ಕೊಬ್ಬಿದ. ೩. ಉದ್ವಿಗ್ನಗೊಂಡ; ಕಳವಳಗೊಂಡ. [ಸಂ.]

ಉತ್ಸುಕ (ಗು). ೧. ಕುತೂಹಲದಿಂದ ಕೂಡಿದ: ಜಿನೇಂದ್ರ ದ್ವಿತೀಯ ಕಲ್ಯಾಣೋತ್ಸುಕರಾಗಿ ಬರೆವರೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೦–೩ ವ); ನಂದಗೋಪಂ ನಂದನಮುಖಾಲೋಕನೋತ್ಸುಕಂ ಗೋಕುಲಕ್ಕೆ ಪೋಗಿ (ಜಗವಿ. ೩–೨೩ ವ). ೨. ಅಗಲಿಕೆಯಿಂದ ಕಾತರವಾದ; ವಿರಹದಿಂದ ಹಂಬಲಿಸುವ. ೩. ಶಾಂತಿಯಿಲ್ಲದ; ಸ್ತಿಮಿತವಿಲ್ಲದ. (ನಾ). ೪. ವೇಗಶಾಲಿ; ಚಟುವಟಿಕೆಯುಳ್ಳವನು: "ಪ್ರತೂರ್ಣಃ, ತ್ವರಿತಃ, ತೂರ್ಣಃ, ಉತ್ಸುಕಃ, ಪ್ರಸೃತಃ —ಈ ೫ ಚೆಚ್ಚರಿಗಂ" (ಹಲಾಯು. ೫೮–೧೯೮). ೫. [ಕಾವ್ಯಮೀ] ಮೂವತ್ತು ಮೂರು ಸಂಚಾರಿ ಭಾವಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು; ಔತ್ಸುಕ್ಯ: ದೈನ್ಯೋತ್ಸುಕ ರತಿ . . . ಇಂತೆಯ್ದೆ ಸಂಚಾರಿ ಭಾವಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೭೯೫). ೬. [ಛಂದ] ಅಕ್ಷರ ಛಂದಸ್ಸಿನ ಬೃಹತಿಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ: ಇಂದುಯುಗಂಗಳ ಮುಂದೆ ಬಂದೊಂದಿರೆ ವಹ್ನಿ ಪದಾಂತದೊಳ್ ಸುಂದರಿ ನಾಕಿಗನಿಷ್ಟದಿಂ ಸಂದುದಿದುತ್ಸುಕನಾಮದಿ (ಕ)ಂ (ಛಂದೋಂಬು. ೨–೪೮). [ಸಂ.]

ಉತ್ಸುಕಚಿತ್ತ (ನಾ). ಕುತೂಹಲದಿಂದ ಕೂಡಿದ ಮನಸ್ಸುಳ್ಳವನು; ಕಾತರನಾದವನು: ಸುಯೋಧನ ವಧಕ್ಕೇಗೆಯ್ವೆನೆಂತಕ್ಕುಮೆಂಬುದನುತ್ಸುಕಚಿತ್ತನುಮ್ಮಳಿಸಿದಂ ಭೀಮಂ ಭವತ್ಕಾರ್ಯಮಂ (ಗದಾಯು. ೬–೧೬). [ಉತ್ಸುಕ + ಚಿತ್ತ]

ಉತ್ಸುಕತನ (ನಾ). ೧. ಉತ್ಸಾಹ; ಕುತೂಹಲ: ಉತ್ಸುಕತನದಿಂ ಪೆಟ್ಟುವೆರ್ಚಿ ಕಡುವೆಸನಂ ಮಾಟ್ಪ ಸೊಸೆ ಮಾವನ ಮಂಡೆಯಂ ಬೋಳಿಸಿದಳೆಂಬಂತೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೬–೫೪). ೨. ಕಾತರ; ಉತ್ಕಂಠತೆ. [ಉತ್ಸುಕ + –ತನ]

ಉತ್ಸುಕತೆ (ನಾ). ೧. ಕುತೂಹಲ; ಬಯಕೆ; ಔತ್ಸುಕ್ಯ: ಆ ಹರಿಣಲೋಚನೆಯ ಲೋಚನದೊಳಳಿಪಂ ಮನದೊಳುತ್ಸುಕತೆಯಂ ತನುಲತೆಯೊಳ್ ಪುಳಕಾಂಕುರಮನೊದವಿಸುತ್ತುಮಿರೆ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೬–೮೮); ನನ್ನ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಆಚಾರ್ಯ ಭಟ್ಟನಿಯರ ನಡುವೆ ಆದ ಮಾತುಕತೆಯನ್ನು ಕೇಳಲು ಉತ್ಸುಕತೆಯಿತ್ತು (ಬಾಣಆ. ೧೨೦). ೨. ಆಸಕ್ತಿ; ಪ್ರೀತಿ; ಭಕ್ತಿ. ೩. ವಿಷಾದ; ವ್ಯಸನ; ಪಶ್ಚಾತ್ತಾಪ. [ಸಂ. ಉತ್ಸುಕತಾ]

ಉತ್ಸುಕತ್ವ (ನಾ). = ಉತ್ಸುಕತೆ ೧: ಅನ್ನೆಗಂಸೌಧರ್ಮೇಂದ್ರಸಮೇತಂ ಚತುರ್ವಿಧವಿಬುಧನಿಕಾಯಂ ತೃತೀಯ ಕಲ್ಯಾಣಕರಣೋತ್ಸುಕತ್ವದಿಂ ಬಂದು ಭಗವತ್ಪಾದಪಯೋರುಹಕ್ಕೆಜಗೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೮–೧೧೯ ವ). [ಸಂ.]

ಉತ್ಸುಕಿಸು (ಕ್ರಿ). ಔತ್ಸುಕ್ಯವನ್ನು ಹೊಂದು, ಉತ್ಸಾಹಗೊಳ್ಳು; ಉತ್ಕಂಠವಾಗು; ಹಂಬಲಿಸು: ಉತ್ಸುಕಿಸಿಹೆ, ಕಾತರಿಸಿಹೆ, ಭಾವುಕಕತಮೇನ್ನೆ (ಮಾಂದಳಿ. ೫೦). [ಉತ್ಸುಕ + –ಇಸ್ಸು$_3$]

ಉತ್ಸುಖ (ನಾ). ಉತ್ತಮಸುಖ; ಶ್ರೇಷ್ಠಸುಖ: ಅಖಿಳ ಸುಜನಾಳಿಗಳ್ಗೆ ಉತ್ಸುಖಂ ಪೆರ್ಚಿದುದು (ಕೊಟ್ಟೂಬ. ೨–೨). [ಸಂ.]

ಉತ್ಸೃಷ್ಟ (ಗು). ಬಿಡಲ್ಪಟ್ಟ; ತ್ಯಜಿಸಲ್ಪಟ್ಟ: ಅತಿಮನೋಹರಮಾದ ಲತಾಗಹನದೊಳುತ್ಸೃಷ್ಟಸಕಲವ್ಯಾಪಾರನುಂ ವಿಗತನಿಮೇಷನುಮೆನಿಸಿ ಬರೆದನಂತೆಯುಂ ಕಂಡರಿಸಿದನಂತೆಯುಂ . . . ಇರ್ದಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೮೨೮). [ಸಂ.]

ಉತ್ಸೃಷ್ಟಭವ (ನಾ). ಸಂಸಾರವನ್ನು ತ್ಯಜಿಸಿದವನು; ಭವವನ್ನು ಅತಿಕ್ರಮಿಸಿದವನು: ಸಂಸ್ಪೃಷ್ಟ ದೇವಾಂಶುಸಿಕ್ತರೀ ಭಕ್ತಜನ ಆತ್ಮಸಂದರ್ಶನೋತ್ಸೃಷ್ಟಭವರು (ಮಲೆದೇ. ೩೬–೨). [ಉತ್ಸೃಷ್ಟ + ಭವ]

ಉತ್ಸೇಕ (ನಾ). ೧. ಚಿಮುಕಿಸುವುದು; ಪ್ರೋಕ್ಷಣ. ೨. ನೊರೆಗೂಡುವಿಕೆ; ನೊರೆಗಟ್ಟುವಿಕೆ. ೩. ಗರ್ವ; ದರ್ಪ; ಅಹಂಕಾರ: ಇದು ಗಂಗಾಪೂರಪೂತಂ ನಡೆವಳಿಯಿದು ವಿಕ್ರಾಂತವುತ್ಸೇಕವೆಂದುಂ ಪದನಂ ಪೋಲಾಳ್ವದಂಡಾಧಿಪ ಪಡೆಯದು ನಿನ್ನಲ್ಲಿ (ಎಕ. XI, ದಾವಣ. ೨೫–೬೫; 1224). [ಸಂ.]

ಉತ್ಸೇಕಸಂಹರ (ನಾ). ಗರ್ವವನ್ನು ಕಳೆಯುವವನು; ದರ್ಪವನ್ನು ಅಪಹರಿಸುವವನು: ಉತ್ಸೇಕಸಂಹರ ವಿಯತ್‌ಸರಿನ್ಮಸ್ತಕ . . . ಜಯ ಜಗತ್ಸೇವ್ಯ ವಿಶ್ವನಾಥಾ (ಪದ್ಮರಾ. ೯–೧). [ಉತ್ಸೇಕ + ಸಂಹರ]

ಉತ್ಪೇಧ (ನಾ). ೧. ಎತ್ತರ; ಔನ್ನತ್ಯ: ಅದು ಜಿನಮತದೊಳ್ ದ್ರಿಸಲ್ಕರಜ್ಜೂತ್ಪೇಧಂ (ಅದಿಪು. ೧-೪೪). ೨. ಉದ್ದ; ದೀರ್ಘ: ಜನಪ ಕೇಳುತ್ಪೇಧ[ಪಾಠಾಂ. ವಿಸ್ತೀರ್ಣ] ಶತಯೋಜನ ತದರ್ಧದೊಳಗದಲಿ ಯಿದಿಪುದಿಂದ್ರಸ್ಥಾನ (ಕುಮ್ಯಸ. ೬.೦೩. ೧-೧೧೬). ೩. ಉತ್ತ್ಯಮವಾದ ಕೆಲಸ; ಒಳ್ಳೆಯ ಕಾರ್ಯ: "ಉನ್ನತಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ಉತ್ಪೇಧ ಮೆಂಬುದು" (ಮಂಗರಾ. ೧೪೦-೯). ೪. ಪ್ರಯೋಜನ; ಲಾಭ. ೫. ದೇಹ; ಶರೀರ: "ಕಾಯದಲ್ಲಿಯುಂ ಉತ್ಪೇಧಮೆಂಬುದು" (ಹಲಾಯು. ೧೩೮-೧೬). ೬. ಕೊಲ್ಲುವುದು; ವಧಿಸುವುದು: "ವಧಂ ಪ್ರಯೋಜನ ಮಹೌನ್ನತ್ಯಂಗಳುತ್ಪೇಧವಕ್ಕುಂ" (ನಾಸಾರ. ೧೩೩).

[ಸಂ.]

ಉದ (ನಾ). ನೀರು; ಜಲ: ಅವಪಿಂಡತಂ ಗಿರಿಸಾನು ದೇಹದೊಳ್ ಕಾಯ್ದು ಬಿದಿರ ಪೊಸಮುತ್ತಂ ನುಂಗಿದ ಸೋಗೆವಿಂಡತಂ ಮ ಜು ಗಿದು ವುದಿಗೆ ಬೇಯ್ದ ಕೆಂಡಮಂ ನುಂಗಿದವೋಲ್ (ಪ ಂ ಪಾ ಮಾ. ೬-೯೬). "ಉದಕುಂಭ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಉದಂಕ (ನಾ). ೧. ಎಣ್ಣೆಯನ್ನು ಹಾಕುವ ಚರ್ಮದ ಚೀಲ; ಬುದ್ದಲಿ. ೨. ಒಬ್ಬ ಮಹಿಷಿಯ ಹೆಸರು. [ಸಂ.]

ಉದಂಚ (ಗು). ೧. ಚೆನ್ನಾಗಿ ಮುಂದುವರಿಯುವ; (ಬಾಣದಂತೆ) ನೇರವಾಗಿ ಗುರಿಯನ್ನು ಮುಟ್ಟುವ: ಇನ್ನಂಜೆನಂಜೆನಾಹಾ ಉನ್ನತ ಬಲಾಢ್ಯೆನುತ್ತಿ ವಿಭ್ರಮಬಳಸಂಪನ್ನಂ ಕಾಮಂ ತೆಗೆದಂ ತನ್ನಗ್ಗ ದುದಂಚಪಂಚಬಾಣಮನಾಗಳ್ (ಗಿರಿಜೆ. ೪-೪೩). ೨. ಗದಾಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಕ್ರಮ, —ಭಂಗಿ: ಅವಜೆ ಲಕರಯುದಂಚಿತ ನವಪ್ರವಣ ಲಘುವಿನ್ಯಸ್ತವೆಂದೇ ನಿವರದಲಿ ಕಾದಿದರು ಕೌತುಕವನಿಲು ಸುರನಿಕರ (ಕುವಾಗ. ೬-೨೫). [ಸಂ. ?]

ಉದಂಚತ್ತೋರಣ (ನಾ). ಎತ್ತಿಕಟ್ಟಿರುವ ತೋರಣ: ಉದಂಚತ್ತೋರಣಂ ಚಿತ್ರತಳಿತ ಲತಾಮಂಟಪವೆಂದಿಲ್ಲದ ಜಿನಾಗಾರಂಗಳಿಲ್ಲೆಲ್ಲಿಯುಂ (ಪುಪ್ಪತ. ೨-೭೩). [ಸಂ. (ಉದಂಚತ್ + ತೋರಣ)]

ಉದಂಚನ (ನಾ). ೧. ಮೇಲಕ್ಕೆ ಏಳುವುದು. ೨. (ಬಾವಿಯಿಂದ) ನೀರನ್ನು ಮೇಲಕ್ಕೆ ಎತ್ತುವ ತೊಟ್ಟಿ; ಬಾವಿ. ೩. ಮುಚ್ಚಳ; ಮೇಲೆ ಮುಚ್ಚುವ ಸಾಧನ: "ಎಸರ್ಮುಚ್ಚೆಯಟಿಧಾನವದುದಂಚನ ಮೆಂಬಳ್ಳ" (ಮಂಗರಾ. ೬೨-೨೩). [ಸಂ.]

ಉದಂಚಿತ (ಗು). ೧. ಮೇಲಕ್ಕೆ ಎತ್ತಿರುವ; ಎದ್ದು ಕಾಣುವ; ಹೊಮ್ಮುವ: ಉರ್ಚ ಸೊಕೆರ ದಶಕಂಠನುದಂಚಿತಕಂಠನಾಗಿ ಬಿಟ್ಟಟ್ಟದೆ ಬಿಟ್ಟಟ್ಟವನ್ನುಸಿರದೆ ಬೊಡರಿದರಪುದೆ ಕಾಳೆಗಂ (ಪಂಚಾಮಾ. ೧೧-೨೩); ಕ್ರಮೋದಂಚಿತ ನಿರವಧಿ ಗಾಂಗೇಯಕಂ . . . ರಕ್ಷಿಸುಗೆ ವಸುಧೆಯಂ ಯುದ್ಧರಂಗಕ್ಕಿತ್ತೆತ್ತಂ (ಜ ಗ ವಿ. ೧-೩). ೨. ಜರ್ಜನುದಂಚಿತರಾಗದೆ ಸೌರಾಷ್ಟ್ರ ಪುರಕ್ಕೆಳ್ತಂದೊಲವಾಂತು (ಅಜ್ಜಪ್ಪ. ೩-೩೩). ೨. ಉಬ್ಬಿರುವ; ಒಡಗೂಡಿದ; ಮೈ ಲೆದ್ದ: ಪ್ರಮೋದೋದಂಚಿತ ರೋಮಾಂಚಕಂಚುಕಿತ ಶರೀರನಾದಂ (ಶಾಂಕವಿ. ೩-೧೧ ವ); ರಾಜ್ಞೀನಿವಾಸದಂತೆ ಜರತ್ಕಂಚುಕಿಶತೋದಂಚಿತಮುಂ (ಹಂವ್ಯಪ್ರ. ೫-೫೨ ವ). [ಸಂ.]

ಉದಂಚಿತತರ್ಜನಿ (ನಾ). ಮೇಲೆ ಎತ್ತಿದ ತೋರುಬೆರಳು: ಪ್ರತಿಹಾರ ವೃತ್ತಿಯಂ ಸುಪಪಾದೇನಾಸುರರ ಪೆಗಲ್ಮಜ ಕಳಕಳಮನುದಂಚಿತತರ್ಜನಿಯಿಂ ನಿಯಮಿಸಿ ಹಿತಪರಿಜರ್ಯೋಪಚಾರ ಪರಿಣತಿತ್ತಂ (ನಲ್ಲಿಪು. ೧೩-೧೮೨). [ಉದಂಚಿತ + ತರ್ಜನಿ]

ಉದಂಚಿತಭ್ರುಕುಟಿ (ನಾ). ಮೇಲೆತ್ತಿದ ಹುಬ್ಬುಗಂಟನ್ನುಳ್ಳವನು: ಸೌಮಿತ್ರಿ ಸುಗ್ರೀವಂಗೆಂದನುದಂಚಿತಭ್ರುಕುಟಿ ಗಂಡೋದ್ಯಾಗಿಪರ್ಕೊಳ್ಳೇ ದಕಂ (ಪಂಪಾಮಾ. ೧೧-೧೭೩). [ಉದಂಚಿತ + ಭ್ರುಕುಟಿ]

ಉದಂಚು (ನಾ). ಮೇಲ್ಮುಖವಾದುದು; ಊರ್ಧ್ವ ಮುಖವಾದುದು: ಮಾಣಿಕ ಕೆರ್ಗಪೊರೆದುದಂಚಿನೊಬ್ಬುಳಿವೆಳೆಗು ನುಣ್ಮೋ ಲುಗಳ ನಿರುವಣ್ಣ ಮುಂಚಿ ಮುಪ್ಪುರಿಯಾಗಿ ಪಸರಿಸಿ ಸಂಚರಿಸಿದುದು ದೇವಸದವರಿ ಪಂಚಮುಖಸಂಗಶ್ವಭಾಪರಿಘೂರ್ಣಮಾದಂತೆ (ಶಂಕರಾ. ೨-೪೫). [< ಸಂ. ಉದಂಚತ್]

ಉದಂಡ್ಡಿ (ಗು). (ಉಕ). ದೀರ್ಘವಾದ: ತಮ್ಮಾ, ನಿನಗೆ ಉದಂಡ ಆಯುಷ್ಯವಿರಲಿ (ಮುಂಬಯಿ-ಕ-೨೧೧). [< ಸಂ. ಉದ್ದಂಡ]

ಉದಂಡ್ಡಿ (ಅ).(ಉಕ). ದೀರ್ಘವಾಗಿ; ಬಹುಕಾಲದವರೆಗೆ: ಇನ್ನು ತಾವೇ ಇವರ ತಂದೆ ತಾಯಿಗಳು ಎಂದು ಹೇಳಿ ಮಕ್ಕಳನ್ನು ಉದಂಡವಾಗಿ ಆಶೀರ್ವದಿಸಿ ಅವರನ್ನು ಮಹಿಸಿಗೆಗೆ ಒಪ್ಪಿಸಿದನು (ತುಳಸಿ. ೬೨). [< ಉದ್ದಂಡ್ಡ]

ಉದಂತ್ಕ (ನಾ). ವೃತ್ತಾಂತ; ಸುದ್ದಿ; ಸಮಾಚಾರ: ಆಗಳ್ ಪರಿಹಿತಾಪ್ತವನಂತರ್ದಿ ವಾಸವನಂ ದುರ್ದಂತವನೀಶರೋದಂತಂಗಳಿನಾ ಜುಸುಟ್ಟಿರ್ದುದುಮಾಂ ಮೆಲ್ಲನಲ್ಲಿಗೆ ಪೋಗಿ (ಅದಿಪು. ೩-೪೪ ವ); ಇಂದೆ ನಿನ್ನ ಚಿಂತಾಪರಿಹಾರಕ್ರಮಪ್ಪುದೊದಂತಮಂ ಕೇ ೯ (ಪ ಪ್ಪ ಪು. ೩-೧೦೨ ವ). [ಸಂ.]

ಉದಂತ್ಯ (ನಾ). ಉ ಎಂಬ ವರ್ಣದಿಂದ ಕೊನೆಗೊಳ್ಳುವ ಶಬ್ದ: ಇನಯಿಯುದುದಂತ ಕೃತ್ಯವರ್ಣನಾಮ ಗುಣವಚನ ಸಂಜ್ಞೆಗಳ್ (ಕ ಮ ದ. ೧೧೦). [ಸಂ.]

ಉದಂಕು (ನಾ). ಮೇಲೆ ಎದ್ದ ಕೆರಣ; ಮೇಲ್ಮುಖವಾಗಿ ಹರಡಿದ ಕೆರಣ: ಪ ದಿ ನಾ ಲ್ ಸಾ ಸಿ ರ ನಾಯಕರದಂಕುಮಣಿಮಯಬಿಕರಣ ಮೊದನಂಬರಮಂ ಪುದಿನಮೊಡಪೆಟ್ಟಾರ್ ಬಿಂಜದಡವಿಯಂ ಬೆ ೯ ಬಳಸಿದತ್ತೆಂಬನಿಗಂ (ಪಂಂಪಾಮಾ. ೯-೫೩). [ಸಂ.]

ಉದಕೆ, (ನಾ). (ದಕ). ಸೊಪ್ಪಿನಿಂದ ಮಾಡಿದ ತಿಳಿ ಸಾರು; ಎಸರು: ಈ ತೋಟಿಯಲಿ ಏನನ್ನಾದರೂ ಮುಟ್ಟಿ ಮಡಗಿದ್ದಾರು—ಎನ್ನುತ ಹುಡುಕಿನೋಡಿದವು; ಉದಕದ ಅಲಸೂಂದೆಗೂವೆ ಒಂದು ಕಾಸಿಲ್ಲ! (ವಗಡ. ೬೪); ಹೆಸರನಲ್ಲಿ ಗಿತ್ತಾ ನುಗ್ತು ಬೆರಳ ಸೊಪ್ಪಿನ ಉದಕದ ರುಚಿ, ಊಟಮಾಡಿದರೆ ಗೊತ್ತಾ ಗುತ್ತೂ (ಬಡ್ತಿಮ. ೮೩). [?]

ಉದಕ್ಕ (ನಾ). ನೀರು; ಜಲ; ಪಂಚಭೂತಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಹೃದಯದ ಕಳಕಳಿಲ್ಲದೋರಂತೆ ನಾನಿನಬ್ಬುದಕಮಂ ಕುಡಿಕುಡಿದು (ತಖಣಾ. ೩-೬೧). [ಸಂ.]

ಉದಕ್ಕದೀವು (ಕ್ರಿ). ನೀರನ್ನು ತುಂಬು: ಸರಸಿಜಪಾಣಿಯೊಳೊರ್ಮೆ ಯುದಕದೀವಿ ಪರಿಘೂರ್ಣಿಸಿ ಬಂದುವದನೆಯ ಸರಸಕೇಳಿಗೆ ಬಂದು ಸೋತಾಗ ಹಿಂದಕೆ ತೆರೆದಿದೇನ ಬಣ್ಣಿಸುವೆ (ಕಂಪಾರಾ. ೩೫-೧೩೫). [ಉದಕ್ಕ + ತೀವು]

ಉದಕೆಬುದ್ಬುದ (ನಾ). ನೀರಿನ ಗುಳ್ಳೆ: ನದಿಯ ತೆರೆಯವೊಲುರುಳಿ ಹೊರಳುತಿರುವುದು ಜೀವ ಮೊದಲಿಲ್ಲ ಮುಗಿವಲ್ಲ ನಿಲುವಿಲ್ಲವದಕೆ ಬದುಕೇನು ಸಾವೇನು ಸೊದೆಯೇನು ಪಿಪ್ಪಲೆನು? ಉದಕಬುದ್ಬುದವಲ್ಲ (ಮುಂಕುಶ. ೧೪). [ಉದಕ್ಕ + ಬುದ್ಬುದ]

ಉದಕಮಂತ್ರ (ನಾ). ೧. [ತಂತ್ರಶಾ] ಒಂದು ಯಂತ್ರದ ಹೆಸರು: "ಅನುಕ್ರಮದಿಂ ಅಜಳ್ಳರಂಗಳಂ ಬರೆವುದು ಇದು ಯಂತ್ರವಿಧಾನಂ ಉದಕಮಂತ್ರಮೆಂಬುದಿರೇಯಂತ್ರದ ಪೆಸರು ಕಲಶಸ್ಥಾಪನೆಗಂ . . . ಪ್ರಶಸ್ತಂ" (ಪ್ರತಿಷ್ಠಾ ೧೦-೫೧). ೨. ಜಲಸ್ಪರ್ಶನೆ ಮಂತ್ರ: ಪಸಿದುಣ್ಣಪಟ್ಟು ದರ್ದಿರ್ದರ್ ಸಮುದ್ರದ ತಡಿಯಕಂಡದಕಮಂತ್ರದ ಬಲದಿಂ ನುಸುಳ್ದೊಡ್ಡಿ ಜಳಧಿಯಂ ಕಂಡಣಿಸಿ ಕೊಟ್ಟರ್ ಧನಮನಂಜಿಷ್ಟರಿರಿವಿಜರ್ (ಅದಿಪು. ೧೯-೬೪). [ಉದಕ್ಕ + ಮಂತ್ರ]

ಉದಕವಾಸಿ (ನಾ). ನೀರಿನಲ್ಲಿ ವಾಸಮಾಡುವ ಪ್ರಾಣಿ; ಜಲಚರ ಪ್ರಾಣಿ: ನೀರ್ನಾಸರಂತೆ ನೀರೊಳ್ ನೆಲಸಿರ್ದರ್ದಕವಾಸಿಗಳುಮಂ . . . ನೋಡುತಿರ್ದ ರಾಜಕುಮಾರನಂ ಅಲ್ಲಿರ್ದಿದ್ದೊಂದು ರಾಜಕೀರಂ ಕಂಡು (ಪಂಚತಂ. ೧೧೯–೧೩). [< ಸಂ. ಉದಕವಾಸಿನ್]

ಉದಕಶಾಂತಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಶಾಂತಿಕರ್ಮ; ಕೆಲವು ಶುಭಕಾರ್ಯಗಳ ಮೊದಲಲ್ಲಿ ತೀರ್ಥಕಳಸವನ್ನು ವಿಧ್ಯುಕ್ತವಾಗಿ ಆರ್ಚಿಸಿ ಅಭಿಮಂತ್ರಿಸಿ ಆ ಕಳಸದ ಉದಕದಿಂದ ಪ್ರೋಕ್ಷಣೆ ಮಾಡಿಸುವುದು: ಉದಕಶಾಂತಿ ಮುಗಿದ ಮೇಲೆ ಮುಂದಣ ಕಾರ್ಯ (ರಾಷಿ). ☞ ಜೌಲ, ಉಪನಯನ, ಗರ್ಭಾಧಾನ, ಸೀಮಂತ, ಪುಂಸವನ ಮೊದಲಾದ ಸಂದರ್ಭಗಳಲ್ಲಿ ಕಲಶದಲ್ಲಿ ವರುಣನನ್ನು ಆವಾಹನೆಮಾಡಿ ಪೂಜೆಮಾಡಿ ಅನಂತರ ಆ ಕಲಶದ ಉದಕವನ್ನು ಮಂತ್ರಿಸಿ ಪ್ರೋಕ್ಷಣೆ ಮಾಡುವುದು. ವ್ಯಾಧಿಗ್ರಸ್ತರಿಗೆ (ಭಾಯಾಭಿಷೇಕ—ಪ್ರೋಕ್ಷಣೆ ಮಾಡಿ) ತೀರ್ಥವನ್ನು ಪ್ರಾಶನಮಾಡಿಸುವುದು. ಗೃಹಪೀಡಾಸಂದರ್ಭಗಳಲ್ಲೂ ಇದನ್ನು ಮಾಡಿಸುತ್ತಾರೆ. [ಉದಕ್ಯ + ಶಾಂತಿ]

ಉದಕಸದ್ಮ (ನಾ). ನೀರಿನ ಆಶ್ರಯ; ಜಲಾಶಯ; ಸಮುದ್ರ: ಇರಾವತಂಗಳೇಳ್ ದಿಶೆಗಳುಚ್ಚರಿಸಿ ಚಕ್ರಾಕಾರದೊಳ್ ಪಿಂದು ಸೊಂಡಿಲ್ಲ್ ಕಂದಾಂತುವೊಂದುದಕಸದ್ಮದಿಂ ಮೂಡಿದುಂದಮ್ಮತರುಚಿಯಂಬುಜದ ಮುತ್ತುಳಮಂ (ಶ್ರೀಧರಾ. ೬೬೦–೬೪). [ಉದಕ್ಯ + ಸದ್ಮ]

ಉದಕಸ್ತಂಭಿನಿ (ನಾ). ಒಂದು ವಿದ್ಯೆ; ಜಲಸ್ತಂಭನ ವಿದ್ಯೆ: ಮತ್ತೊಂದು ದಿವಸಂ ಪ್ರಜ್ಞಪ್ತಿ ಕಾಸರೂಪಿನ ಅಗ್ನಿಸ್ತಂಭನಿ ಉದಕಸ್ತಂಭನಿ . . . ಎಂಬವು ಮೊದಲಾಗಿ ಕುಲವಿದ್ಯೆ ಜಾತವಿದ್ಯೆಗಳೆಲ್ಲ (ಜಾವಂಬಿ. ೨೧೦). [ಸಂ. ಉದಕಸ್ತಂಭನೀ]

ಉದಕಾರ್ಗಳ (ನಾ). [ಜ್ಯೋ.] ಸುಲಭವಾಗಿ ನೀರಿನ ನೆಲೆಯನ್ನು ಗುರುತಿಸುವ ಶಾಸ್ತ್ರ; ಜಲಶಿಲ್ಪ: ಧರೆ ಪೊಗಜೆ ಮಜೆಯ ಕಂಜಿಪಂ ವರಹಿತಮಂ ಜೆಟ್ಟಿಯ ಪೆಟ್ಟಿಸುದಕಾರ್ಗಳಮಂ (ಜಟ್ಟಮು ೧೧–೧). [ಉದಕ್ಯ + ಅರ್ಗಳ]

ಉದಕಂಭಲ್ (ನಾ). ನೀರಿನ ಗಡಿಗೆ, —ಕೊಡ; ಬಿಂದಿಗೆ; ನೀರು ತುಂಬುವ ಪಾತ್ರೆ: ಜುಲ್ಲಿ ಪೇಱಿಸಿ ಕಂಡಿಸಿ ಉಪಸ್ಕರ ಉದಕಂಭ ಎಂಬೈದು ಗೃಹೋಪಕರಣಂಗಳ . . . ಉದಕಂಭ ನೀರುತುಂಬುವ ಪಾತ್ರೆ (ಆರ್ಯಭ. ೧೫೭). [ಸಂ.]

ಉದಕ್ಕು (ನಾ). ಉತ್ತರ ದಿಕ್ಕು (ತ). [< ಸಂ. ಉದಚ್]

ಉದಕ್ಕೆ (ನಾ). ಮುಟ್ಟಾವದಲು; ಸ್ನಾನಮಾಡಿ ಶುದ್ಧಳಾಗಬೇಕಾದವಳು; ರಜಸ್ವಲೆ. [ಸಂ. ಉದಕ್ಯಾ]

ಉದಗಯನ (ನಾ). ಉತ್ತರಾಯಣ: ಉದಗಯನಕ್ಕಲ್ ಶಿಶಿರಂ ಮೊದಲಾಗರೆ ಮೂಱು ಋತುಗಳ್ (ಜಾತಕ ೨೪–೪). [ಸಂ. (ಉದಚ್ + ಅಯನ)]

ಉದಗಲಿಸು 'ಉದ್ಗರಿಸು' ನೋ.

ಉದಗ್ಗತಿ (ನಾ). (ಸೂರ್ಯನ) ಉತ್ತರ ದಿಕ್ಕಿನಲ್ಲಿಯ ಗಮನ; ಉತ್ತರಾಯಣ: "ಉದಗ್ಗತಿ – ಉತ್ತರಾಯಣ" (ನಿಘಂಟು. ೩೭). [ಸಂ. (ಉದಚ್ + ಗತಿ)]

ಉದಗ್ಭವ (ನಾ). ಉತ್ತರ ದಿಕ್ಕಿನಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದುದು: "ಉದಕ್ಪ್ರತೀನಂ — (ಉದಗ್ಭವಂ) ಬಡಗಲಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದ್ದು" (ನಿಘಂಟು. ೨೬). [ಸಂ.]

ಉದಗ್ಭೂಮ (ನಾ). ೧. ಉತ್ತರದಕ್ಕೆ ಆಥವಾ ಮೇಲುಭಾಗಕ್ಕೆ ತಿರುವಿಹಾಕಿದ ಮಣ್ಣು. ೨. ಬಿಳಿಯ ಮಣ್ಣಿನ ನೆಲ: "ಪಾಂಡುಭೂ(ಮು)ಮಿಃ, ಉದಗ್ಭೂ(ಮು)ಮಿಃ, —ಈ ೨ ಮೊಗೆಯ ಭೂಮಿ" (ಅಲಾಯು ೨೬–೫); "ಸುಸಭೂದಗ್ಭೂಮಿ ಪಾಂಡುಮಹಿಯ ಯೆಪಿಸಿಕ್ಕು" (ಮಂಗಾರಾ. ೨೪–೩). ☞. ಫಲವತ್ತಾದ ಮಣ್ಣು. [ಸಂ.]

ಉದಗ್ಭೂಮಿ (ನಾ). = ಉದಗ್ಭೂಮ: "ಪಾಂಡುಭೂ (ಮು) ಮಿಃ, ಉದಗ್ಭೂ(ಮು)ಮಿಃ — ಈ ೨ ಮೊಗೆಯ ಭೂಮಿ" (ಅಲಾಯು. ೨೬–೫).

[ಸಂ.]

ಉದಗ್ಗ (ಗು). ೧. ಮೇಲೆ ಮುಖಮಾಡಿದ; ಎತ್ತರವಾದ: ಅಭ್ರಂಕಷಶಿಖರಿ ಶಿಖರಿಯಲ್ಲುಂಕ್ಕುಮಪ್ಪ ಗಿರಿಯಗಲದ ಪೆಂಪುಮಂ ಉದಗ್ಗ ತರುಗಹನರುಷ್ಯವೇಶಮಪ್ಪ ವನದುಗ್ಗದುನ್ನತ್ಯಮುಮಂ ಒಳಕೊಂಡು (ಅರಿಪು. ೧೩–೫೭ ಪ); ಉದಗ್ಗ ಮಂದಿರ ಶಿಖರಿ ಶಿಖರದೊಳ್ ಪ್ರತಿಮಾ ಯೋಗಂ ಪಿಂದು (ಸುಳುಮಾ. ೯–೧ ಪ). ೨. ಹೆಚ್ಚಾದ; ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ: ಸಮುಧಿಕರಸ್ವಶಕ್ತಿಬಲದೊಳ್ ದೃಢಕಾಯದೊಡಗೂಡಿ ವಿಶ್ರಮದೊಳ್ ನಂತವಿರ್ದ್ದದೊಳತೇಕವಿಧಪ್ರಭೃಥನಂಗಳೊಳ್ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೪–೧೫೬); ಬೆರಳ ತೂಗಿದನಡಿಗಡಿಗೆ ಹಲಧರನುದಗ್ಗನಾಭಿಧಾನಕೆ ಶಿರವನೊಲೆದನು ಕೌರ ಮಿಗೆ ಮೆಟ್ಟಿದನು ಯಮುನೂನನು (ಕುವ್ಯಾಗ. ೭–೫೫). (ನಾ). ೩. ವೀರ; ಶೂರ; ಪರಾಕ್ರಮಿ: ಎಱಗದುದ್ಗಗ್ರಲ್ಲೊಂ ಜೀಯ ಬಾಯೊಳೆ ನೇಲದ ರಾಯರಿಲ್ಲ ಕಂಡುಬು ಸೆಱೆಗೊಟ್ಟು ತೊಟ್ಟು ವೆಸ ಗೆಯ್ದ ಮಂಡಳಾಧಿಪರಿಲ್ಲ (ಎಇ. XIII, ೪೧; ೧೧೨). [ಸಂ.]

ಉದಗ್ಗಚರಿತ (ನಾ). ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಚಾರಿತ್ರ್ಯವುಳ್ಳವನು: ನಿಗ್ರಹ ಸಲೀಕಕಟ ಕುರುಕುಲದಗ್ರಿಯನನೆಂದಮಿಳಿಸಚರದುದ್ಗಚರಿತರು ಮುಂದು ಮುಡಿದರು ಕೀರ್ತಿವಧನರಲಿ (ಕುವ್ಯಾಗ. ೧೩–೪೩).

[ಉದಗ್ಗ + ಚರಿತ]

ಉದಗ್ರಪೀಡೆ (ನಾ). ಅತಿಶಯವಾದ ಹಿಂಸೆ; ಉಪದ್ರವ; ತೀವ್ರವಾದ ಕಷ್ಟ: ಉದಗ್ರಪೀಡೆಗೆಡೆಯೊದ ಮಾನವಂಗಾಪಭವಕೊಂ ಸುಖಮುಂಟೆಗೆ (ಪಕ್ಷತ. ೧೩–೬೨). [ಉದಗ್ರ + ಪೀಡೆ]

ಉದಗ್ರಮೂರ್ತಿ (ನಾ). ಉನ್ನತವಾದ ಮೂರ್ತಿ: ಆಪೂರಿತಲೋಚನ ಪ್ರಳಟಿಭೀಕರ ನೇತ್ರನುದಗ್ರಮೂರ್ತಿ ಗಂಧರಿಧನಾದನಾನುಮಿತಜಂಟಲ ವಾಲಧಿ ತನ್ನೊಳಪ್ಪೆ ಕಂಠೀರವನಾಮ್ಯು (ಪಂಚತಂ. ೩೬೧–೧೯).

[ಉದಗ್ರ + ಮೂರ್ತಿ]

ಉದಗ್ರಾನನಿಜ (ನಾ). ಶ್ರೇಷ್ಠನಾದ ರಾಜ: ನುಡಿದುದನೆ ಮಜ್ಜಿದು ಜೆಜಕಂ ನುಡಿಯೆ ಕೆಲರ್ ಪಾವರ್ದರ್ವೊಲಿರೆ ಕೆಲಕೊಮ್ಮನೆ ತುಡುಗೆ ಯಸೋರಸರಿಸೆ ಕೆಲರುದಗ್ರಾನಜರ್ (ಪಂಚಭಾ. ೩–೫೦).

[ಉದಗ್ರ + ಆನಜ]

ಉದಜ್ಮುಖ (ಗು). ಉತ್ತರ ದಿಕ್ಕಿಗೆ ಅಭಿಮುಖವಾಗಿರುವ; ಉತ್ತರಕ್ಕೆ ಮುಖಮಾಡಿಕೊಂಡ: ತದಿಜಯಾವಾಸಾನದೊಳ್ ಜೈನ ಶಾಸನಜಾಡಾಮಣಿಯಂದಕ್ಕುಖನಾಗಿ ಪಶುಯಂ ಬರೆವರೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೧–೭೫ ಪ). [ಸಂ.]

ಉದಜ್ಯ (ನಾ). ದನಕರುಗಳನ್ನು ಮುಂದಕ್ಕೆ ಅಟ್ಟುವುದು: "ಉದಜ್ಯಾ—ಹಸುಬ್ಬಿರಂದಂ—ದನಗಳನ್ನು ಗಮುನಾದಿ ಕಾರ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರೇರಿಸುವಿಕೆ" (ನಿಘಂಟು. ೩೧೬). [ಸಂ.]

ಉದಜ್ಯ (ಗು). ೧. ನೀರಿನಿಂದ ಆಥವಾ ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದ (ತ). (ನಾ). ೨. ಕಮಲ; ತಾವರೆ: 'ಉದಜಲೋಚನೆ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಉದಜಲೋಚನೆ (ನಾ). ಕಮಲದಂತೆ ಕಣ್ಣುಳ್ಳವಳು: ಇವಕೆ ಕಾರಣವಾವುದುಸುರಲ್ಲದೊಡೆ ನಾನಾಯತ್ತು ನೀನಾಯ್ತುದಜಲೋಚನೆ ನಿನ್ನನೆಂತುಂ ಹೋಗಲಿಡೆನೆನುತ ಗದಬುತ (ಬಾಸಪ. ೪೦–೩೦).

[ಸಂ. ಉದಜಲೋಚನಾ (ಉದಜ + ಲೋಚನ + –)]

ಉದಧಿ (ನಾ). ನೀರು ನಿಲ್ಲುವ ಸ್ಥಳ; ಸಮುದ್ರ; ಕಡಲು: ಉದಧಿ ತರಂಗ ತಾಟ[ಪಾಠಾಂ. ತಿ]ತ ಧರಾತಳಮಂ ಪಿನಗಿತ್ತು (ಪಂಪ ಭಾ ೧೩-೬); ಉದಧಿಯೆಳಗದ್ದಂತೆಯರ್ದುದು ರಾಯನಾಸ್ಥಾನ (ಕುವ್ಯಾಉ. ೯-೬). [ಸಂ.]

ಉದಧಿಜ (ನಾ). ಸಮುದ್ರರಾಜ: ತಮಗಿದಿರ್ಪಂದದಿಂ ಪಥಿತ್ವಮಳವ ಮನಿನ್ನಜಡ ಕಲ್ಪ ಕುಜ ಮಿತ್ರ ಮಹಾಸುಮನಃಪುಂಜದಿ ಹರಿಗರ್ಳ್ಕ ಮಘಿತ್ರರ್ ಜಯಜಯೋನ್ಮಾತರ ಬ್ರಹ್ಮಾದ್ಯರ್ (ಜಗವ. ೧-೫೨). [ಸಂ.]

ಉದನ್ಮುಖ (ನಾ). = ಉದಙ್ಮುಖ: ಉದನ್ಮುಖನೊಲ್ಪ ಪುರುಷನು ಉದಯ ಮುಖನೊಳ್ಪ ಪುರುಷನು (ಬಸವ. ೯೫೫).
[< ಉದಙ್ಮುಖ]

ಉದನ್ಯೆ (ನಾ). ನೀರಡಿಕೆ; ಬಾಯಾರಿಕೆ. [ಸಂ. ಉದನ್ಯಾ]

ಉದನ್ವಂತ (ನಾ). ಸಮುದ್ರ; ಕಡಲು: ಪ್ರತಿಸ್ಪರ್ಧಿ ಮಲೆತುರಿದಿನ್ ಮುಂದೆ ಗತಿಯೇನಿಂದೊರ್ವಳ್ತೋಲ್ ಉದ್ವೇಗಗೊಂಡಾ ಉದನ್ವಂತನಂ ಕೇಳ್ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೫೪೦-೨೦). [ಸಂ. ಉದನ್ವತ್]

ಉದನ್ವದಂತಕ್ಕೆ (ಗು). ಸಮುದ್ರದ ಒಳಗಿರುವ: ಸುರಕ್ಕೆಲಂ ಪೂಲ್ವ ಪೊಂಗಟ್ಟಿ ವೊಲಿರೆ ಸಳಲೋದನ್ವದಂತಕ್ಕೆ ಕೂರ್ಮೋಕ್ಕರಮುರೀ ಚಕ್ರಮಂ ಕಾಳ್ಗಿದ ಕಮಠನವೋಲೊಪ್ಪೆ (ಚಂದ್ರಪ್ರ. ೧೦-೬೩).
[ಸಂ. (ಉದನ್ವತ್ + ಅಂತಕ್ಕ)]

ಉದನ್ವದ್ವೀಚಿ (ನಾ). ಸಮುದ್ರದ ಅಲೆ: ಉದನ್ವದ್ವೀಚಿಯೊಳ್ ಸ್ವಾಚ್ಛಮುಂ ಪಿರಿದು ಗೌರವಮುಂ ಬೆಡಂಗಿದುದು ಕೋಪೋರ್ಮಿಯಂದದಿಂ (ಚಂದ್ರಪ್ರ. ೩-೨೭). [ಸಂ. (ಉದನ್ವತ್ + ವೀಚಿ)]

ಉದಪಾನ (ನಾ). ನೆಣ್ಣಂಕೊಳ; ಸರೋವರ: "ಪಿಪಾನಂ, ಉದಪಾನಂ ಪಾಪೀ, ಆಹಾವಃ— ತೀಳ ಬೆಂಬೆ" (ಕಲಾಯು. ೧೧೩-೬೨); "ಆಹಾವ ಮದುದಪಾನಮುಪಿಕ್ಕು" (ಮಂಗಾಶ. ೧೨೪-೧೪). [ಸಂ.]

ಉದಬಿಂದು (ನಾ). ನೀರಿನ ಹನಿ: ಜಲದ ಕಣ: ಕೊಂತಿಯ ದಿವ್ಯ ಗರ್ಭೋದರಮಂಬ ಕುಕ್ಷಿಪುಟೋದರದೊಳ್ ತನ್ನ ದಿವ್ಯಾಂಶಮಂಬ ಮುಕ್ತಾಫಲಂ[ದ] [ಪಾಠಾಂ. ಪ] ಬಿಂದುವಪ್ಪಂದ್ರಂ ಸಂಕ್ರಮಿಸಿ ನಿಜ ನಿವಾಸಕ್ಕೆ ಪೋದಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧-೧೩೯ ವ). [ಸಂ.]

ಉದಮದ 'ಉದುಮದ' ನೋ.

ಉದಮೆ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು(?): ಮುದಿಯಪ್ಪ ನಾಯಕ ಭಕ್ತಿಯಿಂ ಹಟ್ಟಣದಲಿ ಮಟವ ಕೊಟ್ಟಿ ಉದಮೆಯಲಿ ಹೊಲಮಂ (ಎಳ. XVI, ತಿಮ್ಮ. ೧೦೨-೬ ; ೧೬೭).
[?]

ಉದಯ (ನಾ). ೧. ಸೃಷ್ಟಿ; ಹುಟ್ಟು; ಜನನ; ಮೂಡುವಿಕೆ: ಉದಯ ಸ್ಥಿತಿ ಸಂಹಾರಪ್ರದಾ ಜಗತ್ಪಿತ ಕರುಹರನಾಮದ ಪುರುಷಾತಾರತ್ರಯಂ (ಜಗವ. ೩-೧೦೪); ಇಂದುಮಂಡಲಮುದಯ ವಾಯ್ದಂದು ನಸುಮುಗಿವ ಬಿಜಜಂಗಳಂ (ಪದ್ಮಕಾ. ೮-೪೩). ೨. ಸೂರ್ಯನು ಹುಟ್ಟುವ ದಿಕ್ಕಿನ ಪರ್ವತ; ಪೂರ್ವಪರ್ವತ. ೩. ಅಭಿವೃದ್ಧಿ; ಶ್ರೇಯಸ್ಸು: ಉದಿತೋದಿತಸ್ಸಿ ನೀ ನಿನಗುದಯಂ ಮೇಲುದಯಮೆಂದು ನೆಗಳ್ದಾರಿಗಂಗಳ್ಳುದಯಮನಜಿಪುವ ತೆಱದಿಂದುದಯ ಜಳ ಜಯಂ ದಿವಂ ಬನಸಯಮಿದಂ(ಪಂಪಭಾ. ೨-೪೩). ೪. ಕಾಂತಿ; ಹೊಳಪು; ಪ್ರಕಾಶ. "ತಳಕತಳ" (ಚಪ್ರಾ. I, ೨೩ ೬). ೫. ಚಿಮ್ಮಿಬರುವುದು; ಮುಂದೆಬರುವುದು; ದೃಷ್ಟಿಗೆ ಗೋಚರ ವಾಗುವುದು (೬). ೬. ಲಾಭ; ಆದಾಯ (೮). ೭. [ಜ್ಯೋ] ಕರ್ಮಪ್ರಕೃತಿಯ ಹತ್ತು ಅವಸ್ಥೆಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಕರ್ಮಪ್ರಕೃತಿ ಗಳೆಲ್ಲ ವಿಶ್ವದಲ್ಲಿ ಬಂಧಿ (ಅಕ್ಕನಿಗೆ ಕಟ್ಟಿದ್ದು) . . . ಉದಯ (ಫಲ ಕೊಡುವ ಕಾಲ) . . . ಹತ್ತು ಅವಸ್ಥೆಗಳಲ್ಲಿರುತ್ತವೆ (ಕ್ರಿಸ. ೩೬೯).

೮. [ಛಂದ] ಆಕ್ಷರಛಂದಸ್ಸಿನ ಬೃಹತಿಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ವೃತ್ತ: ಕೋಕನದ ವೈರಿ ದಿನಪಂಗಾ ಕಡೆಗೆ ಪಾಯು ಬರೆ ಕೇಳಾ ಕಮಲಲೋಚನಿ ಪೆಸರ್ ನಾಕೆಗಭಾನಾದುದುದಯಂ (ಛಂದೋಂಬು. ೨-೫೦).

ಉದಯಂವಾಗು = ೧. (ಹೊತ್ತು) ಹುಟ್ಟು; ಬೆಳಗಾಗು: ಉದಯಂವಾಗದ ಮುನ್ನ ಬವರವ ಹಿಡಿಯಬೇಕುದು (ಕುವ್ಯಾಚಮ್ರಾ. ೧-೩೪). ೨. ಏಳಿಗೆಹೊಂದು; ಅಭಿವೃದ್ಧಿ ಹೊಂದು: ಉದಯವಾ ಗಲಿ ನಮ್ಮ ತಲಿಬ ಕನ್ನಡನಾಡು (ಕನ್ನಬಾ. ೧೦೧). [ಸಂ.]

ಉದಯಂಗೆಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ಹುಟ್ಟು; ಮೂಡು: ಆಳುವ ದವಾಗ್ನಿಯಯೊ ಲರ್ಕನುದಯಂಗೆಯ್ದಂ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೮೭೧ ಕೊಪ್ಪಳ); ಉದಯಾಚಳ ಗುಹೆಯಂ ಲಸತ್ಕಿರಣಕೇಸರಮಂ ಪರಪ್ಪತ್ತು ಮಾಗಳಾಗಳಿಳಿಸುವ ಬಾಯ ಕೆಂಪಸುದಯಂಗೆಯೆ ಪೊಣ್ಮುವ ಕೆಂಪಪೊಳ್ಪಿನಂಲ ತಳರೆ ಬೆಡಂಗಿನೊಳ್ ಪುದಿದುದೆಲ್ಲ ರಮುದ್ಯತ್ಸಹಜಾದ್ರಿಸಿಂಧವ (ಅರಿಷ. ೧೨-೫೫); ರವಿ ಪಡು ವಲುದಯಂಗೆಯ್ದೊಡಂ ಕೇಳ್ ಮೃಡನ ಭಕ್ತರು ಪರಧನಕೆ ಕೈದುಂಡು ವರೆ ಭೂಪ (ಬಸವ. ೧೦-೧೩).
[ಉದಯ + ಗೆಯ್ (< ಕೆಯ್ಯ್)]

ಉದಯಕಾಲ (ನಾ). ಸೂರ್ಯನು ಹುಟ್ಟುವ ಕಾಲ; ಪ್ರಾತಃಕಾಲ: ಉದಯಕಾಲದೊಳೆದ್ದು ಗೊಲ್ಲನು ನದಿಯ ಸ್ನಾನ ಮಾಡಿಕೊಂಡು (ಗೋಪಾಡು. ೩೪). [ಉದಯ + ಕಾಲ]

ಉದಯಕೆಳ್ದರ (ನಾ). = ಉದಯಗಿರಿ: ದಿನಕರೋದಯಸಮಯ ಕಲ್ಲದವನಿಪೊಳಕೊಪ್ಪದುದಯಕಳ್ದರದೊಳ್ಪಿನತಂ (ಬಸವ. ೧೯-೨೮).
[ಉದಯ + ಕಳ್ದರ]

ಉದಯಗಿರಿ (ನಾ). ಸೂರ್ಯನು ಹುಟ್ಟುವ ಪರ್ವತ; ಪೂರ್ವ ದಿಕ್ಕಿನ ಪರ್ವತ; ಮೂಡುಬೆಟ್ಟ: ಉದಯಂಗಿರಿ ತಮಿಪೊಳದಯಮು ವದಿತಿಪ್ರಿಯಸುಪುತ್ರನಲ್ಲದಿತ್ತೊರ್ವಂ ಭಾನು ದಲಿಗೆ ದಿನೆಪ ತೇಜದ ಪೊದಱ್ಕಿಯಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೩-೫೩). [ಉದಯ + ಗಿರಿ]

ಉದಯತಾಳದ್ಯುಮ (ನಾ). = ಉದಯತಾಳು: ಉದಯತಾಳ ದ್ಯುಮವದೇಜಿಂ (ರಗಣ. ೧೧೯-೨೩).
[ಉದಯ + ತಾಳ್ + ದ್ಯುಮ]

ಉದಯತಾಳು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ತಾಳೆಯಮರ; ಸೂರ್ಯ ತಾಳೆ: ಉದಯತಾಳನ ಮೋಹಿಗಳಾಗದ . . . ತಾಣಂಗಳಂ ತೊಱಿಂದ ಭೈರವಂ (ಸಿದ್ಧಾಶಿ. ೩-೧); ಉದಯತಾಳನೆಱುತ್ತ ಪಾಸಿಯ ಕೊಸ ನೆತ್ತುತ್ತ (ಸಿದ್ಧಾಶಿ. ೩-೮). ℙ "ಇದು ಒಂದು ಬಗೆಯ ತಾಳೆಯಮರ. ಸೂರ್ಯ ಹುಟ್ಟುವಾಗ ಹುಟ್ಟಿ, ನಡುನೆತ್ತಿಗೆ ಬಂದಾಗ ಅಲ್ಲಿಯ ವರೆಗೂ ಬೆಳೆದು, ಮು ಳು ಗಿ ದಾ ಗ ಪೂರ್ತಿ ಅದೃಶ್ಯವಾಗುವ ಅಶ್ಚರ್ಯಕರವಾದ ವೃಕ್ಷ ಇದು. ಇದರ ಮೇಲೆ ಸಾಧಕರು ಕುಳಿತುಕೊಂಡು ಸೂರ್ಯಮಂಡಲವನ್ನು ಭೇದಿಸಿ ಹೊಕ್ಕುತಿರುವಿ ಕೆಳಕ್ಕಿಳಿದು ಬರಬಹುದು. ಇದರ ಬೆಳವಣಿಗೆ ಸೂರ್ಯನ ಗತಿಯನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿರುವುದರಿಂದ ಇದಕ್ಕೆ ಸೂರ್ಯತಾಳ ಎಂಬ ಹೆಸರೂ ಉಂಟು" (ಸಿದ್ಧಾಶಿ. ೧೬೬ ಟೀಕೆ).
[?]

ಉದಯಪುರ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು; ಈಗಿನ ಉಡುಪಿಯ ಬಳಿಯ ಉದ್ಯಾವರ: ಉದಯಪುರವರ್ಸ್ ಪೊಗುವಲ್ಲಿ (ಎಇ. IX, ೧೯-೧೩ ; ೪೦೦).
[ಉದಯ + ಪುರ]

ಉದಯಮಾನ (ಗು). ೧. ಉದಯವಾಗುತ್ತಿರುವ; ಹುಟ್ಟುತ್ತಿರುವ; ಏಳುತ್ತಿರುವ (ನಾ). ೨. ಸೂರ್ಯೋದಯ; ಬೆಳಗು: ಅಯತ್ತ ಉದಯಮಾನ ಹೋಯತ್ತೆ ಅಸ್ತಮಾನ (ಅವಚಂ. ೧೦-೪೧).
[ಸಂ.]

ಉದಯಮುಖ (ಗು). ಹುಟ್ಟುತ್ತಿರುವ; ಏಳಿಗೆಯನ್ನು ಹೊಂದುತ್ತಿರುವ : ಉದಯ್ಮುಖಕ್ಕೆ ಬಂದ ಪುರುಷನು ಉದಯಮುಖನೊಬ್ಬ ಪುರುಷನು ವಿರಾಜಿಪನನೊಬ್ಬ ಪುರುಷನು ವಿರಾಜಪುರುಷನೊಬ್ಬ ಪುರುಷನು (ಬಸವ. ೯೫೫). [ಉದಯ + ಮುಖ]

ಉದಯರವಿ (ನಾ). ಹುಟ್ಟುತ್ತಿರುವ ಸೂರ್ಯ. 'ಉದಯರವಿ ಚಂದ್ರಿಕೆ' ಪರಾ. [ಉದಯ + ರವಿ]

ಉದಯರವಿಚಂದ್ರಿಕೆ (ನಾ). ಹುಟ್ಟುತ್ತಿರುವ ಸೂರ್ಯನ ಕಾಂತಿ, —ಬೆಸಿಲು : ಬಾಲಭಾಸ್ಕರನು ಪೂರ್ವಾಕಾಶದಲ್ಲಿ ಮಹಾಬಿಂಬವಾಗಿ ಉದಯಿಸುತ್ತಿದ್ದಾನೆ. ಇಂತಹ ಉದಯರವಿಚಂದ್ರಿಕೆಯನ್ನು ಕಾಂತಳ ಹಿಂದೆಯೂ ಅನುಭವಿಸಿರಲಿಲ್ಲ (ಶಾಂತಲಾ. ೪೦). [ಉದಯರವಿ + ಚಂದ್ರಿಕೆ]

ಉದಯರಾಗ (ನಾ). ೧. ಬೆಳಗಿನ ಕೆಂಪು; ಸೂರ್ಯೋದಯವಾಗುವ ಮುನ್ನ ಕಾಣುವ ಕೆಂಪು; ಅರುಣಕಾಂತಿ. ೨. ಬೆಳಗಿನ ಜಾವದ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಹಾಡುವ ಒಂದು ರಾಗ, —ಹಾಡು : ಆಗಲೇ ಗೊಗ್ಗರ ಧ್ವನಿಯ ಸನಾದಿ ಬಜಂತ್ರಿಗಳ ಉದಯರಾಗ ಆರಂಭವಾಗಿತ್ತು (ವೈಶಾ. ೯). ೩. (ಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲಿ) ಹುಟ್ಟಿದ ಪ್ರೀತಿ; ಅನುರಾಗ : ಸುಧಿಯ ಸುಧೆಯನು ಸವಿದು ಮುದದ ಮಂತ್ರವ ನೆಪದಿ ಉದಯ ರಾಗದೊಳು ನಿಂದಿರ್ದ ಶಿವಯೋಗಿ ಸಿಧಿಪುರುಷ ಕಾಣೊ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೫೪೮). [ಉದಯ + ರಾಗ]

ಉದಯಶೈಲ (ನಾ). ಪೂರ್ವದಿಕ್ಕಿನ ಪರ್ವತ; ಮೂಡಣ ಬೆಟ್ಟ : ಉದಯಶೈಲಮನೇಱಿದನಂಬುಜಿನಿಯಂ (ಪುಷ್ಪದ. ೧೩–೬೦). [ಉದಯ + ಶೈಲ]

ಉದಯಸ್ಥ (ಗು). ಹುಟ್ಟುವ ಸ್ಥಿತಿಯ; ಮೂಡುತ್ತಿರುವ : ಶಾಂತಿನಾಥ ಮುಖಚಪದ್ಮ ಬಿಂಬತ ಬಿಂಬದಿಂದೆ ದಿಗ್ಜಂತಿಯ ಜೂಳ ಚಾಮರಛಿಭ ಶಶಿಬಂದುದಯಸ್ಥವಿದ್ದುದೊಂ (ಶಾಂತಿನಾ. ೧೦–೧೫೪). [ಸಂ.]

ಉದಯಾಚಲ, ಉದಯಾಚಳ (ನಾ). = ಉದಯಶೈಲ : ಆ ನಿರವಿಗಂ ಮಹಿಪತಿ ಗತ್ಯಾಗಮನ ವಿಕ್ಷಯಮಾನ ವಿಕ್ಷಯಾವಧಿಜ್ಞಾನಮನವನಯವದಿಂ ಮೆಱಿದಾನಂದಾಮೃತಕರೋದಯಾಚಲಮಾದಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೯–೧೫); ಮಹಾಪದ್ಮಾವಸಿಕ್ಷರಂ ತಾಂ ಕರುಮಾಡಮನೇಱಿದನಿನು ಯದಿಂ ಕಮಳಪ್ರಿಯನೆಱುವಂತಿರುದಯಾಚಲಮಾ (ಪುಷ್ಪದ. ೪–೪೨). ಉದಯಾಚಳ [ಉದಯ + ಅಚಲ]

ಉದಯಾಚಳ 'ಉದಯಾಚಲ' ನೋ.

ಉದಯಾದಿತ್ಯ (ನಾ). ೧. ಹುಟ್ಟುತ್ತಿರುವ ಸೂರ್ಯ; ಮೂಡುತ್ತಿರುವ ಸೂರ್ಯ. ೨. ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಅಂಭೋಧಿಧರಿಯಿಂ ತಾನುಂ ಗಂಭೀರಧಿಸಮನುದಯಾದಿತ್ಯಂ (ಶಮದ. ೧೪೪ ಪ್ರಯೋ). ೩. ಉದಯಾದಿತ್ಯಾಲಂಕಾರ ಎಂಬ ಗ್ರಂಥದ ಕರ್ತೃವಿನ ಹೆಸರು. [ಉದಯ + ಆದಿತ್ಯ]

ಉದಯಾದ್ರಿ (ನಾ). = ಉದಯಶೈಲ : ಉದಯಾದ್ರಿಯಮಸ್ತಾದ್ರಿಯುಮುದಗ್ರಕೋಪೋತ್ಕರಂಗಳಿರ್ವರಿಂದೆ ಪೀಳ್ದೊಡವಿದರುನ್ನತ ಮೊತಿರ್ಗಳೆಂದವಿ ನದಾಯುಧದೆ ಛಲವುಜುಗಧ್ವಜರುಂ (ಗದಾಯು. ೪–೬); ಜಗತಿಯೊಡೆಯನು ತಿರಸುವಿಲ್ಲದ ಬಿಗಿದ ಹೆಜ್ಜನ ಕಂಡನುದಯಾದ್ರಿಗೆ ತರಣಿ ಬಜ ಸಮುದಯದಲಿ (ಬಸಪು. ೬೧–೧೨). [ಉದಯ + ಅದ್ರಿ]

ಉದಯೋರೂಢ (ನಾ). ೧. ಪೂರ್ವದಿಕ್ಕಿನ ಪರ್ವತವನ್ನು ಏರಿದವನು. ೨. ಏಳಿಗೆಯನ್ನು ಪಡೆಯುತ್ತಿರುವವನು : ಉದಯೋರೂಢಂ ಕಾಂತ್ಯಾಸ್ಪದನುರಾತ್ಮತ್ಯಮಂಡಲಂ ಕುಮುದಕರಂ ವ್ಯವಹಾರಕರಂಗಳಿಂದತಿಮುದಮಂ ಲೋಕಕ್ಕೆ ಪಡಿಗುಮಿಂತೀ ರಾಜಂ (ಕವಿರಾ. ೩–೧೧೯). [ಉದಯ + ಆರೂಢ]

ಉದಯಿಸು, ಉದಿಸು, ಉದೈಸು (ಕ್ರಿ). ಹುಟ್ಟು; ಕಾಣಿಸಿಕೊಳ್ಳು; ಉದಯವಾಗು : ತನ್ನ ಸುತನಲಬೊಳಲಾನೆನಿನ್ನುದಯಮನಿಂದೆ ಪಾರ್ಥ ಪಗೆವರ ಬೇರೊಳ್ ಬ್ಬಿನ್ನರಿಪೇಱದಿರನದಾನ್ಮೋದುನೆನಿಂಬ ತೆಱದಿನಿನುದಯಿಸಿದಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೧–೧೬೨); ಎಱಿಯಂತ ಮಗನೆಱೆಯಂಗನಾಕಾಂಬಂದುದಯಿಸಿದಂ ಶ್ರೀವಲ್ಲಭಂ (ಎಳ. VII, ಶಿವವಿ. ೪–೪೪, 1122); ಅಮೃತಮಥನಂ ಮಾಡುತಿರಲುದಯಿಸಿದವಂದು ಕೃಪದಿಂದ ವಿಂದು ಸುಧೆ ಲಕ್ಷ್ಮೀಶ್ವಾಸ್ಯಳಲ್ಲವಂದು (ಪಂಬರ. ೧–೫೩); ಇದು ಮರಾರಿಯ ಲೀಲೆಗಿನ್ನೊಂದು ಅವತಾರದ ಜಗವು (ಕುವ್ಯಾದ್ರಿ. ೮–೬೨); ಅಲ್ಲಿಗೆ ಹೋಗುವಾಗ ಸೂರ್ಯನು ಕಂಡಿದನು ಚಂದ್ರನು ಉದಯಿಸಿದ್ದನು (ಮಣಿಸ. ೮೫). **ಉದಿಸು** : ದಿನಕರಮರೀಚಿಯಿಂದಿದಾದಪ್ಪರಸೆಯೊಳದಿಸದ ೧೧ ರಿಂ ಗಂಧರ್ವರೊಳಾಧಿಪತಿಯಪ್ಪ ಹಂಸಗಂಗ ಮಗಳಾಗಿ ಮಹಾಶ್ವೇತೆಯೆಂಬ ಪೆಸರಂ ನೆಗಟ್ಟಿವೆತ್ತಳ್ (ಕಾದಂ ಪೂ. ೭೯೪); ಅಳಿದ ಗುರುಹತ್ಯಾಮಹಾಪಾತಕಕೆ ತಂದೆಯ ಮನವ ಭರತ ಪ್ರಕಟಿಕುಲ ಪರಿಷ್ಕೃಲಕಕೆ ಪೀಡಿಸಿಲ್ಲದಿರಲಿ (ಕುವ್ಯಾಕಾ. ೧೬–೫); ಹದಿನಾಲು ಬಣ್ಣದ ಸೊಸ್ಸೆಯರು ಸರಳ್ಗಳ ಕುಬಿಗಾಸಿ ಪೀಡಿಸಿಳಿಟ್ಟಂತೆ ಉದಿಸುತು ಳುಳು ಳುಳು ಳುಳು ಧ್ವನಿತಂಗೊಳದೊಳು ತನುತಾಪದಿಂದೆ (ಮೋಹತ. ೪–೪೨). **ಉದೈಸು** : ಶಿಲೆಯೊಳಗದಗಿದ್ದ ಪಾವಕ ಉದೈಸಿ ಸುಡದೆ ಮಹಾರಣ್ಯನ (ಮೋಹವಿ. ೧೩–೩೭೦); ನೀನೆ ಜನಸಲ್ವೆಳ್ಳಲ್ಲದಲ್ಲದೊಡಾ ವುದ್ಯಸಲ್ವೆಳ್ಯು (ಬಸವ. ೨–೪೮). [ಉದಯ + –ಇಸು]

ಉದಯೋನ್ಮುಖ (ಗು). ಏಳಿಗೆಯಾಗುತ್ತಿರುವ; ಆಗತಾನೆ ಅಭಿವೃದ್ಧಿಹೊಂದುತ್ತಿರುವ. [ಉದಯ + ಉನ್ಮುಖ]

ಉದರ (ನಾ). ೧. ಹೊಟ್ಟೆ; ಜಠರ : ವಾರಣಾಸಿಯಂ ಹೊಕ್ಕುನುತ್ತಮ ಸ್ಯಸರ ಪರಮಪ್ರಸಾದದೊಳಿಂದ ಸದ್ಯಕ್ಕಸುದರನು ಪುಗುವಂತಾಗಗಳು (ಹಚಶಾ. ೧೦–೩೩); ಕೆಲಪಿಸ್ತ್ರೀಯುದರದಲ್ಲಿ ವಿಂಧ್ಯಕೊಳಿಗೆದಂ (ಯಶೋಧ. ೩–೩೪). ೨. (ಹೊಟ್ಟೆಗೆ ಬೇಕಾದದ್ದು.) ಆಹಾರ : ಸುಖ ವಜ್ರನೆಂಬುವನೆಸಗೆ ತಂದೀವನುದರಮಂ ಬರ್ದುಕಿಹೆಸ್ ಮುಂದೆ ಬರ್ದುಕಿಹುದೆಂಬುವಾಸೆಯಂ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೬೪೯–೬೪೨). ೩. ಮಧ್ಯಭಾಗ; ನಡುವೆ. [ಸಂ.]

ಉದರಂಭರಣ, ಉದರಭರಣ (ನಾ). ಹೊಟ್ಟೆಹೊರೆಯುವುದು; ಹೊಟ್ಟೆ ತುಂಬಿಕೊಳ್ಳುವುದು : ಶಿವಮೂರ್ತಿಸ್ವಾಮಿಗಳಿಗೆ ಉದರಂಭರಣಕ್ಕೆ ಕಷ್ಟವಿಸಿರಲಿಲ್ಲ (ಜಯಂತ. ೧೧). **ಉದರಭರಣ** : ಉದರಭರಣಮಾತ್ರಮಪ್ಪಂತೆ ರಾಜಾನುಸೇವನಂಗೆಯ್ವುದೆವ ಎನೆ (ಪಂಚತಂ. ೩೦–೧೧). [ಉದರ + ಭರಣ]

ಉದರಂಭರಿ (ನಾ). ತನ್ನ ಹೊಟ್ಟೆಯನ್ನು ಮಾತ್ರ ಹೊರೆದುಕೊಳ್ಳುವವನು; ಸ್ವಾರ್ಥಿ : ಇವರುದರಂಭರಿಯರಲ್ಲಲ್ಲಿ ಸ್ಪರಿಡೆಯೊಳು (ವೆಂಕಾಂಡ. ೪–೧೩–೩೩). [ಸಂ.]

ಉದರನಿರ್ವಾಹ (ನಾ). = ಉದರಂಭರಣ : ಉದರನಿರ್ವಾಹಕ್ಕಾಗಿ ಯಾವುದಾದರೂ ಕೆಲಸ ಮಾಡಲೇಬೇಕು (ಜಾಹಿ). [ಉದರ + ನಿರ್ವಾಹ]

ಉದರಪೂರ (ಅ). ಹೊಟ್ಟೆ ತುಂಬ; ಹೊಟ್ಟೆತುಂಬುವಷ್ಟು. [< ಸಂ. ಉದರಪೂರಂ]

ಉದರಪೂರ್ತಿ (ನಾ). ಹೊಟ್ಟೆತುಂಬುವುದು : ನಳದ ನೀರು ಕುಡಿದು ಎರಡು ಹಗಲು, ಮೂರು ರಾತ್ರಿ ಕಳೆದಿರುವೆ. ನನಗೆ ಒಂದು ಆಶ್ರಯ ಸಿಕ್ಕಿತು. ಅದು ಉದರಪೂರ್ತಿಯಮಟ್ಟಿಗೆ ಅಷ್ಟೇ (ಜಯಂತ. ೪೨೫).
[ಉದರ + ಪೂರ್ತಿ]

ಉದರಪೋಷಕ (ನಾ). = ಉದರಂಭರಿ : ವೇಷಧಾರಿಯಾನು ಉದರ ಪೋಷಕ ನಾನಯ್ಯಾ (ಬ ಸ ವ. ೮೫); ಯೋಗಮಾರ್ಗವನೊಲ್ಲದವ ನುದರಪೋಷಕಂ ನಿಜವೆಂಬರು (ವೀಶ್ಚಿಪು. ೨-೮-೧೩).
[ಉದರ + ಪೋಷಕ]

ಉದರಪೋಷಣೆ (ನಾ). = ಉದರಂಭರಣ.
ಉದರಪೋಷಣೆಯರ್ = ಹೊಟ್ಟೆ ಹೊರೆದುಕೊಳ್ಳುವವರು ; ತನ್ನ ಹೊಟ್ಟೆಹೊರೆದುಕೊಳ್ಳುವುದರಲ್ಲೇ ನಿರತರಾದವರು : ಕೃತ್ರಿಮದ ರೂಪುಗಳು ಬಾಹಿರಗಿತ್ತಿಯರು ಮೊಱೆಯಿಲ್ಲದೊಂದುವ ಮಿತ್ತು ಗಳುದರಪೋಷಣೆಯರುಂ ಗೋಣಗೊಯ್ಕೆಯರು (ಬಸಪು. ೪೦-೫೫).
[ಉದರ + ಪೋಷಣೆ]

ಉದರಬಂಧ (ನಾ). ನಡುಪಟ್ಟಿ ; ಒಂದು ಆಭರಣ : ಪೊಳೆವ ಮಣಿ ಮಕುಟಮೆಕ್ಕಾವಳಿಹಾರಂ ಕಟಕಮುದರಬಂಧಂ ಮಣಿಮೇಖಳೆ ಮಕರ ಕುಂಡಳಂ ತೋಳ್ವಳೆಯೆಂಬಿವನವರ್ಗೆ ಭೂಷಣಾಂಗಂ ಕುಡುಗುಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೬-೧೧೦). [ಉದರ + ಬಂಧ]

ಉದರಭರಣ 'ಉದರಂಭರಣ' ನೋ.

ಉದರಯಾತ್ರೆ (ನಾ). ಹೊಟ್ಟೆ ಪಾಡಿಗಾಗಿ ನಡೆಯುವುದು, —ವ್ಯವಹರಿಸುವುದು. [ಉದರ + ಯಾತ್ರೆ]

ಉದರವೈರಾಗ್ಯ (ನಾ). ಹೊಟ್ಟೆಯ ಪಾಡಿಗಾಗಿ ತಾಳುವ ವೈರಾಗ್ಯ ; ತೋರಿಕೆಯ ವಿರಕ್ತಿ : ಉದರವೈರಾಗ್ಯವಿದು ನಮ್ಮ ಪದುಮನಾಭನಲ್ಲಿ ಲೇಶ ಭಕುತಿಯಿಲ್ಲ (ಪುರಂದ. ೨-೨೫-೧). [ಉದರ + ವೈರಾಗ್ಯ]

ಉದರಶಿಖಿ (ನಾ). = ಉದರಾಗ್ನಿ : ಉದರಶಿಖಿಯೊಂದುಕಡೆ, ಹೃದಯ ಶಿಖಿಯೊಂದುಕಡೆ ಕುದಿಸದಿರೆ ಜೀವಶಿಲೆ ಮೃದುವಪ್ಪುದೆಂತು ? (ಮಂಕುಕ. ೬೦೫). [ಉದರ + ಶಿಖಿ]

ಉದರಶೂಲೆ (ನಾ). ಹೊಟ್ಟೆಯ ನೋವು : ಫಲವು ಆಯಿತು ತೀರ್ಥ ಯಾತ್ರೆಯಲಿ ಮಲವಿಸರ್ಜನೆ ಕೆಮ್ಮು ವುಬ್ಬುಸ ಜ್ವರ ವುದರಶೂಲೆ (ಜ್ಞಾನಸಿಂ. ೨೨-೩೧). [ಉದರ + ಶೂಲೆ]

ಉದರಾಂತ (ನಾ). ಹೊಟ್ಟೆಯ ಒಳಭಾಗ : "ಉದರಾಂತಂ – ಒಳ ಹೊಟ್ಟೆ" (ನಾನಾರ. ೧೨೭ ಟೀಕು). [ಉದರ + ಅಂತ್ಯ]

ಉದರಾಗ್ನಿ (ನಾ). ಜಠರಾಗ್ನಿ ; ಐದು ಅಗ್ನಿಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : ಗ್ರೀಷ್ಮಾದಿರೂಪ ಕಾಲಾಗ್ನಿ, ಅತಪರೂಪ ಸೂರ್ಯಾಗ್ನಿ . . . ದೇಹಾಂ ತರ್ಗತ ಉದರಾಗ್ನಿಗಳೆಂಬ ಪಂಚಾಗ್ನಿಗಳನುಂ (ವಿವೇಕ. ೧೪೪).
[ಉದರ + ಅಗ್ನಿ]

ಉದರಾರ್ಥಿ (ನಾ). ಹೊಟ್ಟೆಗಾಗಿ ಬೇಡುವವನು ; ಹೊಟ್ಟೆಯ ಪಾಡಿಗಾಗಿ ಪ್ರಯತ್ನಿಸುವವನು : ಮಡದಿಯರೊಳೆನ್ನಂ ವಿಚಾರಿಸಿ ನುಡಿದೊಡಾನುದರಾರ್ಥಿಯಲ್ಲೈ (ಬಸಪು. ೪೦-೩೭).
[ಸಂ. ಉದರಾರ್ಥಿನ್]

ಉದರಿ (ನಾ). ದೊಡ್ಡಹೊಟ್ಟೆಯುಳ್ಳವನು. [< ಸಂ. ಉದರಿನ್]

ಉದರೆ 'ಉದ್ದರಿ' ನೋ.

ಉದರ್ಕ (ನಾ). ಮುಂದಾಗುವ ಫಲ, —ಪ್ರಯೋಜನ : ಕರ್ಕಶ ಮನಂ ಸುರಾರಿ ಕುತರ್ಕೋಕ್ತಿಯನಿಂತು ಪೂಣ್ದು ಬೆಸವೇಟ್ಟನದಂ ಮಾರ್ಕೊಂಡುಪಾಂಶುವೆನ್ನದುದರ್ಕಪರಿಜ್ಞಾನದಾನಪತಿ ಕೈಕೊಂಡಂ (ಜಗವಿ. ೫-೬೫). [ಸಂ.]

ಉದಲಾವಣಿಕ (ನಾ). ಉಪ್ಪುಹಾಕಿ ಬೇಯಿಸಿದ ಕಾಯಿಪಲ್ಯ ಮುಂತಾದುವು. [ಸಂ.]

ಉದವಸಿತ (ನಾ). ವಾಸಸ್ಥಾನ ; ಮನೆ. [ಸಂ.]

ಉದವಾಸ (ನಾ). ನೀರಿನಲ್ಲಿ ವಾಸಮಾಡುವುದು : ತದಪತ್ಯಂ ನಹುಷಂ ಚತುರುದಧಿವರಂ ವಸುಧೆಯಂ ನಿಮಿರ್ಚಿ ಭುಜಾಗರ್ವದ ಗುರ್ವಿಂ ಮಾಣ್ದನೆ ಚತುರುದಧಿಯೊಳುದವಾಸಮಿರಿಸಿದಂ ರಿಪುನೃಪರಂ (ಪಂಠಾಮಾ. ೨-೫೯). ೨. ನದಿಯ ಅಥವಾ ಕೆರೆಯ ದಡದಲ್ಲಿರುವ ಮನೆ : ಎಸೆಯಲ್ ಜಾಳಕ ಜಾಳಕಂ ದೃಢಕವಾಟಂ ದ್ವಾರ ಶಾಖಾಳಿ ಬಾಣಸು ಕೊಟ್ಟಾರ ಉದಗ್ರವಪ್ರಮುದವಾಸಂ ವಾಸುದೇವಾಖ್ಯತೀರ್ಥ ಸರಂ . . . ಮಾಡಿಸಿದನೀ ಬಲ್ಲಾಳ ಭೂಪಾಳಕಂ (ಎಕ. V, ಬೇಲೂರು. ೭೨-೨೭೯ ; ಸು. 1185). ೩. ನೀರಿರುವ ಎಡೆ ; ಕಂದಕ ; ಅಗಳು.
[ಸಂ.]

ಉದವಾಸವ್ರತ (ನಾ). ನೀರಿನಲ್ಲಿ ವಾಸಿಸುವ ವ್ರತ : ಉದವಾಸ ವ್ರತಮಂ ಜಿನೇಂದ್ರಸಹಜಾಮೋದಕ್ಕೆ ಸೋಲ್ತೇವದಿಂ ತ್ರಿದಶಾವಾಸ ದೊಳುಳ್ಳ ದಿವ್ಯ ಸುರಭಿದ್ರವ್ಯಂಗಳುಂ ಪಾರಿಜಾತದ ಮಂದಾರದ ಪೂಗಳುಂ ತಳೆದುವೆಂಬಂತಾಗೆ ತಳ್ಳಂಕುಗುಟ್ಟಿದುವಿಂದ್ರಂ ಜಿನನಾಥನಂ ಮಿಸಿಸೆ ತತ್ಪುಣ್ಯಾಂಬುಪೂರಂಗಳೊಳ್ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೧೨-೧೫೯).
[ಉದವಾಸ + ವ್ರತ]

ಉದ[ಡ]ವೀಟ್ (ಕ್ರಿ). ಜೊತೆಯಲ್ಲಿ ಬೀಳು ; ಒಡನೆ ಸಾಯಿ : ಸ್ವಸ್ತಿಶ್ರೀ ಅರಕೆಲ್ಲ ಮಗದಿ ಮಾಘರನ್ ಎಱೆಯರಾಮಸದೆವಲ್ಲವರಸ ರೊಟ್ಟ ಎಱೆದಾರ್ ವಿಗೆ ಊರುಳ್ಳ ಅವರೊದು[ಡು] ಉದ[ಡ]ವಿಟ್ಟೂರ್ ಮಣಲ್ಕೊದು ಆ ಊಕಾಳಿರಾಶಿಕರ್ (ಎಕ. XVI, ಗುಬ್ಬಿ. ೬೩-೩ ; ಸು. 950). [ಉದ್ಯ (< ಉಡ) + ಬೀಟ್]

ಉದವು (ನಾ). ಅಭಿವೃದ್ಧಿ ; ಏಳಿಗೆ ; ಆಧಿಕ್ಯ ; ಹೆಚ್ಚಳ : ಎಟ್ಟುದವೆ ತಮ್ಮ ಕ್ಷೇಮಕ್ಕಿರದಟ್ಟು ಮೆಚ್ಚಿರ ತಾಟ್ವದು ಪರತ್ರೆಯ ಪೆದೇವುದೇರೂ ಮಹಾಪ್ರಭು ಗೋವಪಯ್ಯಂ (ಎಕ. III, ಮೈಸೂರು. ೬-೩ ; ಸು. 750). 'ಒದವ್ವು' ಪರಾ. [< ಒದವ್ವು]

ಉದವೆ (ನಾ). ಕಾಫಿತೋಟವನ್ನು ಮಾಡಲು ಯೋಗ್ಯವಾಗಿರುವ ಅರಣ್ಯಪ್ರದೇಶ (ರೈಸ್‌ಗೆ. II, ೫೬೩). [?]

ಉದಶ್ರು (ನಾ). ಉಕ್ಕಿಬರುವ ಕಣ್ಣೀರು : ನೇಸಱಂದೊಳಗಾಂ ದಿನ ಕರಸುತನನಿಕ್ಕಿ ಬಂದಲ್ಲದೆ ಕಾಣೆಂ ದಲ್ ಭವತ್ಪದಾಬ್ಜಮನೆಂದೆಟ್ಟನು ದಶ್ರುಜಳಲವಾರ್ದ್ರಕಪೋಳಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨-೧೩೪). [ಸಂ.]

ಉದಶ್ವಿತ್ತು (ನಾ). ಸಮಪ್ರಮಾಣದ ನೀರಿನಿಂದ ಕೂಡಿದ ಮಜ್ಜಿಗೆ.
[ಸಂ. ಉದಶ್ವಿತ್]

ಉದಸ್ತ (ಗು). ಮೇಲಕ್ಕೆ ಎಸೆಯಲ್ಪಟ್ಟ ; ಮೇಲಕ್ಕೆ ಪ್ರಸರಿಸಿದ : ಸುರಭಿ ಕುಸುಮಹಾಮಂ ಬಾಡಿ ನೀರೋಡೆ ದಿವ್ಯಾಭರಣರುಚಿಗಳಸ್ತೋ ದಸ್ತ ಸೂರ್ಯಾಂಶುಗಳ್ವೋಲಿರೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೭-೩೮). [ಸಂ.]

ಉದಹರಿಸು 'ಉದಾಹರಿಸು' ನೋ.

ಉದಾಕಟಿ (ನಾ). ನೀರು ಕಟ್ಟಿ ಮಾಡುವ ಬೇಸಾಯ ; ನೀರಾವರಿ (?) : ಮತ್ತಂ ಕಾರುಗಾಲ ಬಾಳಿಂಗೆ ಉದಾಕಟಿಯ ಬಾಳಿಂಗೆ ಉ × × × ಲು ಅಕ್ಕಿದೇವಸ್ವದ ಹಾಳಿ ಸಂನ್ಯಸಿಗ ವ್ರಿತ್ತಿ (ಕಇ. I, ೫೫-೨೨ ; 1433). [?]

ಉದಾಗಸ (ನಾ). ಎದ್ದುಕಾಣುವ ತಪ್ಪು, —ಅಪರಾಧ : ನೀಗಿ ತೋರ್ದುದನೆಲ್ಲ ಬಿತ್ತರಿಸವೇಳ್ಕಾನುದಾಗಸವ ಚಿತ್ತದೊಳಗಿಡದೆ ಸಂತತಿ ಗಧಿಕಮಾಗಿ ಶುಭಮೊದಗುವಂತಾಳೋಚನಂಗೈವುದೆನುತ ಮೌನದೊಳಿ ರ್ದನು (ವೆಂಕಾರಾ. ೪-೧೩-೩೦). [ಸಂ. ಉದಾಗಸ್ ?]

ಉದಾತ್ತ (ಗು). ೧. ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ; ಉನ್ನತವಾದ; ಉತ್ತಮವಾದ: ಉದಾತ್ತನಾರಾಯಣನಾದ ದೇವನೆಮಗೀಗರಿಕೇಸರಿ ಸೌಖ್ಯಕೋಟಿಯಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧–೧). ೨. ಔದಾರ್ಯವುಳ್ಳ; ವಿಶಾಲಹೃದಯದ. (ನಾ). ೩. ನಾಲ್ಕುಸ್ವರಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು; ತಾಲು ಮುಂತಾದ ವರ್ಣೋಚ್ಚಾರಣಸ್ಥಾನಗಳ ಮೇಲುಭಾಗದಲ್ಲಿ ಉಚ್ಚರಿಸಲ್ಪಡುವ ಸ್ವರ: ವೇದದಲ್ಲಿ ಹೇಳಲ್ಪಡುವ ಉದಾತ್ತಾನುದಾತ್ತ ಸ್ವರಿತ ಪ್ರಚಯಗಳೆಂಬ ಸ್ವರಗಳು ಬ್ರಹ್ಮಯಜ್ಞದಲ್ಲಿ ವೇದಜಪಕ್ಕೆ ಉಪಯೋಗವೇ ಹೊರತು ಅರ್ಥಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಉಪಯೋಗವಿಲ್ಲವೆಂದು ನಿರ್ಣಯಿಸಿದ್ದಾರೆ (ಹಿಂದಸಾ. ೧೪೯). ೪. [ಕಾವ್ಯಮೀ] ಕಾವ್ಯಾಲಂಕಾರಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಹೃದಯದ ವಿಭವದ ಮಹಿಮೆಯದುದಾತ್ತಮಾಂತೊಡೆ ಧರಿತ್ರಿ ಕೈಯಾಂತೊಡೆ ಪೂಣ್ದುದೆಗನುಱದೀವ ಗುಣದಿಂ ಸದರ್ಥಮೇಂ ಮನದ ಧನದ ಪೆಂಪತಿಶಯಮೋ (ಉದಯಾ. ೧೧). ೫. [ಕಾವ್ಯಮೀ] ಕಾವ್ಯನಾಟಕಗಳಲ್ಲಿ ಉತ್ತಮಗುಣಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ನಾಯಕರಲ್ಲಿ ಒಂದು ಭೇದ: ರಾಮಾದಿಗಳನ್ನು ಉದಾತ್ತರೆನ್ನುತ್ತೇವೆ (ದಶರೂ. ೮೫). ೬. [ಛಂದ] ಅಕ್ಷರಛಂದಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಏಳನೆಯ ಛಂದಸ್ಸಾದ ಗಾಯತ್ರಿಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಭೇದದ ಹೆಸರು: ನಯಗಣದಿಂದಂ ನಿಯತಮಿದಕ್ಕುಂ ಪ್ರಿಯಲಲನೇ ಕೇಳ್ ನಯದಿನುದಾತ್ತಂ (ಛಂದೋಂಬು. ೨–೨೫). [ಸಂ.]

ಉದಾತ್ತಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಉತ್ತಮವಾಗು; ಮೇಲಾಗು. 'ಉದಾತ್ತಗೊಳಿಸು' ಪರಾ. [ಉದಾತ್ತ + ಕೊಳ್$_1$]

ಉದಾತ್ತಗೊಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ಉತ್ತಮವಾಗುವಂತೆ ಮಾಡು; ಶ್ರೇಷ್ಠವಾಗುವಂತೆ ಮಾಡು: ನಿತ್ಯಜೀವನದಲ್ಲಿ ಹೇಗೆ ಹೊರಗಡೆ ಬಾಳುತ್ತಿರುವರೋ ಅಂಥ ಸನ್ನಿವೇಶಗಳನ್ನು ಉದಾತ್ತಗೊಳಿಸಿ, ಶಾಲೆಯಲ್ಲೂ ಅಳವಡಿಸಿದರೆ, ಆನಂದದಿಂದ ಅದು ತಮ್ಮ ಜೀವನಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ್ದೆಂಬ ಅಸ್ತಿಯಿಂದ ಕಲಿತಾರು (ಶಿಕ್ಷದ. ೬೯). [ಉದಾತ್ತಗೊಳ್ + –ಇಸ್ಕು$_3$]

ಉದಾತ್ತಚರಿತ (ನಾ). ಉತ್ತಮವಾದ ಗುಣಗಳನ್ನು ಉಳ್ಳವನು; ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ನಡವಳಿಕೆಯುಳ್ಳವನು: ಕಲಕೇತ ಬೊಮ್ಮಗುಣೋತ್ತಮಂ ಮೆಜೆವಾದಿಭಕ್ತನುದಾತ್ತಚರಿತಂ ಸಿತಯಶಂ ಜಂಗಮದ ವಿಶ್ವಾಸಿ (ಬಸಪು. ೨೯–೧). [ಉದಾತ್ತ + ಚರಿತ]

ಉದಾತ್ತತೆ (ನಾ). ದೊಡ್ಡತನ; ವಿಶಾಲಮನೋಭಾವ: ಹೋರು ಧೀರತೆಯಿಂದ ಮೊಂಡುತನದಿಂ ಬೇಡ ವೈರ ಹಗೆತನ ಬೇಡ, ಹಿರಿನಿಯಮ ವಿರಲಿ ವೈರಾಗ್ಯ ಕಾರುಣ್ಯ ಮೇಳನವೆ ಧೀರತನ ಹೋರುದಾತ್ತತೆಯಿಂದ (ಮಂಕುಕ. ೫೭೪). [ಸಂ. ಉದಾತ್ತತಾ]

ಉದಾತ್ತನಾಯಕ (ನಾ). = ಉದಾತ್ತ ೫: ಆದುದರಿಂದಲೇ ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ಪ್ರಖ್ಯಾತವಾದ ವಸ್ತುವೂ ಪ್ರಖ್ಯಾತನಾದ ಉದಾತ್ತನಾಯಕನೂ ಅವಶ್ಯವಾಗಿ ಇರಬೇಕೆಂದು ಭರತನು ವಿಧಿಸಿರುವುದು (ಧ್ವನ್ಯಾಲೋ. ೧೪೭). [ಉದಾತ್ತ + ನಾಯಕ]

ಉದಾತ್ತಮತಿ (ನಾ). ಉತ್ತಮವಾದ ಜ್ಞಾನವುಳ್ಳವನು; ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ತಿಳಿವಳಿಕೆಯುಳ್ಳವನು: ಬಳವತ್ಸೈನ್ಯಮನವನೀತಳಪತಿ ಬಿಸುಟಂ ಪಯೋಧಿ ದೂರಾರ್ಜಿತಮಾಳಾವಿಳಸದ್ವಸನವಿಮುಕ್ತಮನಿಳಾನ್ವಿತಂ ಬರೆವುದಾತ್ತಮತಿ ಬಿಸುಡುವವೊಲ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೧–೧೪). [ಉದಾತ್ತ + ಮತಿ]

ಉದಾತ್ತಯಶ (ನಾ). ಉತ್ತಮವಾದ ಕೀರ್ತಿಯನ್ನು ಉಳ್ಳವನು: ಪರಹಿತರೆಂದುದಾತ್ತಯಶರೆಂದು ಜಿತೇಂದ್ರಿಯರೆಂದು . . . ಮಲಯಾಳತಪೋನಿಧಿ ದೇವ ಸಿಂಗಿಜೀಯರ ಪದಯುಗ್ಮಮಂ ಪಡೆದು ಕಚ್ಚಿದರರ್ತ್ಥಿಯೆ ಪುಣ್ಯಮೂರ್ತಿಗಳ್ (ಸೌಇಇ. XX, ೪೯–೫೭; ಸು. 1076). [ಉದಾತ್ತ + ಯಶ]

ಉದಾತ್ತವಿಷ್ಟರ (ನಾ). ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಆಸನ; ಉನ್ನತವಾದ ಪೀಠ: ಇದಿರೆಟ್ಟು ಕೈಗಳಂ ಮುಗಿದುದಾತ್ತವಿಷ್ಟರದೊಳಿರಿಸಿ ಪಾದ್ಯಮನಿತ್ತಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೬–೯). [ಉದಾತ್ತ + ವಿಷ್ಟರ]

ಉದಾತ್ತವೃತ್ತ (ನಾ). = ಉದಾತ್ತಚರಿತ: ಈ ಫಣಿ ಪ್ರಭುಗಮೆತ್ತ ಮತ್ತಳಗಮಲ್ತೆ ರೂಪಸ್ತವಂ ಗುಣಸ್ತವಮುದಾತ್ತವೃತ್ತ ಭವದೀಯ ವಸ್ತುಸ್ತವಂ (ಆದಿಪು. ೧೩–೯೦). [ಉದಾತ್ತ + ವೃತ್ತ]

ಉದಾತ್ತವೃತ್ತಿ (ನಾ). ಉತ್ತಮವಾದ ವ್ಯವಹಾರ; ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಕಾರ್ಯ: ತಂತ್ರನಿಯಂತ್ರಣಂ ಬಿನದಮೋಲಗಮಕ್ಕರಗೊಟ್ಟ ಕಾರ್ಯಸನ್ಮಂತ್ರಮುದಾತ್ತವೃತ್ತಿ . . . ಎಂಬಿವನಾಗಳುಮೊಂದೆ ಕೀಲೆ ದಲ್ ಜಂತ್ರದ ಪಾಪೆಯಂತೊಡನೊಡರ್ಚುವನಿಂದ್ರನುಮಾಪ್ರತೀಂದ್ರನುಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೭–೧೧೦). [ಉದಾತ್ತ + ವೃತ್ತಿ]

ಉದಾತ್ತಸತ್ತ್ವ (ನಾ). ೧. ಉತ್ತಮವಾದ ಸತ್ತ್ವಗುಣದಿಂದ ಕೂಡಿದ ವ್ಯಕ್ತಿ ಅಥವಾ ವಸ್ತು. ೨. ಹಿರಿದಾದ ಪ್ರಾಣಿವಿಶೇಷಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ್ದು. ೧, ೨: ಆ ಮಹಾರ್ಣವಂ ಸಮುದ್ರಮಾಗಿಯುಂ ಅಪಾರವಿಸ್ತಾರಿಯುಂ . . . ಜಡಪ್ರಕೃತಿಯಾಗಿಯುಮುದಾತ್ತಸತ್ತ್ವಮುಂ . . . ಎನಿಸಿದುದು (ಜಗವಿ. ೧–೪೪ ವ). ೩. ಉತ್ತಮವಾದ ಶಕ್ತಿ. [ಉದಾತ್ತ + ಸತ್ತ್ವ]

ಉದಾತ್ತಾಲಂಕಾರ (ನಾ). [ಕಾವ್ಯಮೀ] ಅರ್ಥಾಲಂಕಾರಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಮಿಗೆ ಮನದ ಪೆಂಪುಮಂ ಕೈಮಿಗೆ ವಿಭವದ ಪೆಂಪುಮಂ ವಿಶೇಷಿಸಿ ಪೇಟಲ್ಪಗೆವುದುದಾತ್ತಾಲಂಕಾರ ಗುಣೋದಯಮದಱದಿಂತು ಸದುದಾಹರಣಂ (ಕವಿರಾ. ೩–೧೭೩); ಉತ್ತಮಮಾದ ಸಂಪತ್ತನಾದೊಡಂ ಚರಿತ್ರಮನಾದೊಡಂ ಪೆಱತೊಂದರ್ಕಂಗಮಾಗಿ ಬಣ್ಣಿಸೆಯದು ಉದಾತ್ತಾಲಂಕಾರಂ (ಅಪ್ರತಿ. ೧೩೪–೧೨). 'ಉದಾತ್ತ' ಪರಾ. [ಉದಾತ್ತ + ಅಲಂಕಾರ]

ಉದಾತ್ತೀಕರಣ (ನಾ). ಉನ್ನತಗೊಳಿಸುವುದು: ಸಾಹಿತ್ಯವು ಮಾನವೀಯ ವ್ಯಕ್ತಿತ್ವದ ಮೂಲದ್ರವ್ಯದ ಉದಾತ್ತೀಕರಣ ಇಲ್ಲವೆ ಊರ್ಧ್ವಮುಖತೆಯ ಕಡೆಗೇ ತನ್ನ ಲಕ್ಷ್ಯವನ್ನು ಪೂರೈಸಬೇಕು (ನವ್ಯಕಾ. ೧೯). [ಸಂ.]

ಉದಾನ (ನಾ). ೧. ಉಸಿರಾಡುವಿಕೆ. ೨. ಪಂಚಪ್ರಾಣವಾಯುಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು; ಕಂಠಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಊರ್ಧ್ವಮುಖವಾಗಿ ಆಡುವ ಒಂದು ಪ್ರಾಣವಾಯು: ರಜೋಗುಣ ಪ್ರಧಾನವಾದ ಪಂಚಭೂತಾದಿಗಳಿಂದ ಹಸ್ತಾದಿ ಪಂಚಕರ್ಮೇಂದ್ರಿಯಗಳ ಸಮುದಾಯದಿಂದ ಪ್ರಾಣಾಪಾನ ವ್ಯಾನೋದಾನ ಸಮಾನಗಳೆಂಬ ಪಂಚಪ್ರಾಣಗಳು ಹುಟ್ಟುವುವು (ಹಿಂದಸಾ. ೧೯೬). ೩. ಹೊಕ್ಕುಳು. ೪. ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಹಾವು. ೫. ಕಣ್ಣುರೆಪ್ಪೆ. [ಸಂ.]

ಉದಾನವಾಯು (ನಾ). = ಉದಾನ ೨: ಹೃದಯದಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಣವಾಯು ಕಂಠದಲ್ಲಿ ಉದಾನವಾಯು (ಚಿನ್ನವ. ೬೬–೧೩); ವಾಯುವಾಯುವ ಬೆರಸಿದಲ್ಲಿ ಉದಾನವಾಯುವಿನ ಜನನ (ಸಿದ್ಧೇವ. ೭೪). [ಉದಾನ + ವಾಯು]

ಉದಾರ (ಗು). ೧. ಧಾರಾಳಸ್ವಭಾವದ; ತ್ಯಾಗಶೀಲನಾದ; ಕೊಡುಗೈಯ. ೨. ಘನವಾದ; ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ; ಗಂಭೀರವಾದ: ಚತುರ್ವಿಧಾಮರರುದಾರರ್ ಸ್ತೋಮದೊಳ್ ಕೂಡೆ (ಪುಷ್ಪಪು. ೧೦–೧೩); ಅಬ್ಜಗಂಧಿಗುತ್ತಮ ಮದಭೃಂಗಕುಂತಳಮುದಾರಶುಕೀಮೃದುವಾಣಿಗೆ (ರಾಜಶೇ. ೭–೬೯). ೩. ವಿಸ್ತಾರವಾದ; ದೊಡ್ಡದಾದ: ವೀರರಿಪು ಕದಳೀವನಕೆ ಮದವಾರಣನು ಫಲುಗುಣನ ತನಯನುದಾರ ಪದ್ಮವ್ಯೂಹದಲಿ ಗೆಲಿದನು ಕುಮಾರಕರ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೫ ಸೂಚನೆ).

೪. ಪ್ರಾಮಾಣಿಕವಾದ; ನ್ಯಾಯಸಮ್ಮತವಾದ (ಕಿ). (ನಾ). ೫. [ಕಾವ್ಯಮೀ] ಹತ್ತು ವಿಧವಾದ ಕಾವ್ಯಗುಣಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಮಿಗೆ ವಸ್ತುಗತ ಸ್ಥಿತಿಯಂ ಬಗೆದಗ್ಗಳಮಾಗೆ ಪೇಳ್ದೊಡಕ್ಕುಮುದಾರಂ (ಕವಿರಾ. ೨-೭೭); ಲೋಕೋತ್ತರವರ್ಣನಂ ವಿಶೇಷಣ ಪರಪ್ರಕರ್ಷೋಕ್ತಿಯುಕ್ತಮಪ್ಪುದುದಾರಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೫೧೫).

ಉದಾರಮಹೇಶ್ವರ = ಉದಾರರಿಗೆಲ್ಲ ಹಿರಿಯ ಒಡೆಯ; ಒಂದು ಬಿರುದು: ನೆಗಳ್ದುದಾರಮಹೇಶ್ವರನೀಗೆ ಭೋಗಮಂ(ಪಂಪಭಾ. ೧-೨); ಸಮಧಿಗತ ಪಂಚಮಹಾಶಬ್ದ ಮಹಾಮಣ್ಡಳೇಶ್ವರನುದಾರಮಹೇಶ್ವರಂ ಚಲಕೆ ಬಲ್ಗಣ್ಡಂ . . . ಲಕ್ಷ್ಮರಸರ್ ಪುರಿಗೆಜೆ ಮೂನೂಜುಮನ್ತೆರಡಜು ನೂಜುಮಂ ಸುಖದಿನಾಳುತ್ತಮಿರೆ (ಸೌಇಇ. XX, ೪೭-೭; 1072).

[ಸಂ.]

ಉದಾರಚರಿತ (ನಾ). ಉತ್ತಮವಾದ ಚಾರಿತ್ರ್ಯವುಳ್ಳವನು; ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ನಡವಳಿಕೆಯುಳ್ಳವನು: ಅಪೇತದೋಷನನುದಾರ ಚರಿತೋದಯನಂ (ಕವಿರಾ. ೨-೧೬). [ಉದಾರ + ಚರಿತ]

ಉದಾರತೆ (ನಾ). ಔದಾರ್ಯ; ಧಾರಾಳವಾಗಿ ಕೊಡುವ ಸ್ವಭಾವ: ಶ್ರೀಯುತನೊಳುದಾರತೆ ವಾಕ್ಶ್ರೀಯುತನೊಳಮತ್ಸರತ್ವಮಾಗದು (ಗದಾಯು. ೧-೪೯); ವೀರ ನಕುಲನ ಸಾತ್ಯಕಿಯ ಬಲು ಕೂರಸಿಯ ಸಹದೇವ ಮತ್ಸ್ಯರುದಾರತೆಯ ನಿಮ್ಮರಸ ನೆನೆದಿಹುದೆಂದನಾ ಪಾರ್ಥ (ಕುವ್ಯಾಉ. ೫-೧೦). ೨. ಅತಿಶಯ; ಹೆಚ್ಚಿಗೆ; ವಿಶೇಷ; ದೊಡ್ಡಸ್ತಿಕೆ: ಅಂತಾ ರಾತ್ರಿಚರಂ ಪಗಲೊಳುದಾರತೆಯಿಂ [ಪಾಠಾಂ. ಳುತಾರಾತ್ರೆಯೊಳ್]ಚರಿಯಿಸುತ್ತುಮಿರೆ ಪಾಟಕ್ಕುಂ(ಲೋಕೋಪ.೪-೬೨). ೩. = ಉದಾರ ೫: ವಾಮನನ ಲಕ್ಷಣದಂತೆ ಉದಾರತೆಯೆಂಬ ಗುಣದ ಸ್ವಭಾವವನ್ನು ನೋಡೋಣ (ಭಾರಮೀ. ೩೭). [ಸಂ. ಉದಾರತಾ]

ಉದಾರತೇಜ (ನಾ). ಅತಿಶಯವಾದ ತೇಜಸ್ಸನ್ನುಳ್ಳವನು: ಪದೆದುದಯಿಸಲೆಂದುರ ಕಾಲದೊಳಲ್ಲದುದಾರತೇಜನರ್ಕನುಮಲ್ಲಂ ಸದುದಿತಗುಣನದಱಿಂ ನಯವಿದನಪ್ಪಂ ಕಾಲಮಂ ನೆರಂ ತೋರ್ಕೆ ನೃಪಂ (ಕವಿರಾ. ೩-೧೪೬). [ಸಂ. ಉದಾರತೇಜಸ್]

ಉದಾರತ್ವ (ನಾ). ೧. ಔದಾರ್ಯ; ದೊಡ್ಡಸ್ತಿಕೆ; ಹಿರಿಮೆ: ೨. = ಉದಾರ ೫: "ಉದಾರತ್ವ – ಅಶ್ಲೀಲ ಅಥವಾ ಗ್ರಾಮ್ಯವಾದ ವಿಷಯಗಳನ್ನು ಗಂಭೀರವಾಗಿ ಹೇಳುವುದು" (ಕೃಪಿಡಿ. ೨೩೬); ಶ್ಲೇಷ ಪ್ರಸಾದ ಸಮತೆ ಮಾಧುರ್ಯ ಸುಕುಮಾರತೆ ಅರ್ಥವ್ಯಕ್ತಿ ಉದಾರತ್ವ ಓಜಸ್ಸು ಕಾಂತಿಗಳೆಂಬ ದಶಪ್ರಾಣವಿಡಿದು (ಏವೇಕ. ೨೨೬). [ಸಂ.]

ಉದಾರಮತಿ (ನಾ). ವಿಶೇಷವಾದ ಜ್ಞಾನವುಳ್ಳವನು; ವಿಶಾಲಮನೋಧರ್ಮವುಳ್ಳವನು: ಪರಸಂತಾಪದಮಂ ಪರಗತಿವಿಲಯಾಸ್ಪದಮಂ ಕಾರ್ಯಮನುದಾರಮತಿ ನೆಗಳ್ದಪನೇ (ರಾಜಶೇ. ೧೩-೧೨).

[ಉದಾರ + ಮತಿ]

ಉದಾರಶೀಲ (ನಾ). ಧಾರಾಳವೇ ಶೀಲವಾದವನು; ವಿಶಾಲಮನಸ್ಸಿನ ಸ್ವಭಾವದವನು (ಕಿ). [ಉದಾರ + ಶೀಲ]

ಉದಾರಸಮರ (ನಾ). ಅತಿಶಯವಾದ ಯುದ್ಧ; ದೊಡ್ಡಯುದ್ಧ: ರೋಷವಹ್ನಿಯ ಕೆದಱೆ ಕವಿವ ಮಹೀಶರನು ಮಾಣಿಸಿದನವನೀವಾಸವನು ವಾಸವನ ಮೊಮ್ಮನುದಾರಸಮರದಲಿ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೫-೭೫).

[ಉದಾರ + ಸಮರ]

ಉದಾರಿ (ನಾ). ದಾನಶೀಲ; ಉದಾರಶೀಲ: ಸಮಂತುದಾರಿಯನೆನ್ನುವಂ ನೀ ಬೇಡು ಬೇಡಿದುದ ಅಂತರಿಸದೀವೆನು (ಬಸಪು. ೯-೪೯); ದೀನರು ಏನು ಕೇಳಿದಾಗ್ಯೂ ನಿಜವಾದ ಉದಾರಿಗಳು ಕೊಟ್ಟುಬಿಡುವರು (ನೀತಿಚಿಂ. XIV, ೧೩). [ಉದಾರ + -ಇ]

ಉದಾಸ (ಗು). ೧. (ಉಕ). ದುಃಖಿತ; ವ್ಯಸನಗ್ರಸ್ತ; ಬೇಸರಗೊಂಡ: "ಖಾವಿಂದ, ನಿಮ್ಮಿಂದ ಅನೇಕ ವಿಧದ ಪ್ರೋತ್ಸಾಹನೆ ಹೊಂದಿದವರಾದ ನಮ್ಮಿಂದ ನಿಮ್ಮ ಒಂದೆರಡು ಕೆಲಸಗಳು ನೆರವೇರದ್ದಕ್ಕಾಗಿ ಮನಸ್ಸು ಉದಾಸವಾಗಿದೆ" (ಸ್ಕೂಲಮಿ. ೨೨); ಆಟವನ್ನು ಹೂಡಿದಾಗಿನಿಂದಲೇ ಅವಳು ಅತ್ಯಂತ ಉದಾಸಳಾಗಿದ್ದಳು (ಪರಿಣೀ. ೨೦). (ನಾ). ೨. ಉದಾಸೀನತೆ; ಬೇಸರಿಕೆ: ಕಾಲದಿಂದೆ ಕಡೆಮುಟ್ಟುಮಾಡಿದ ಲೇಸು ಒಂದು ದಿನ ಉದಾಸವ [ಪಾಠಾಂ. ಉದಾಸೀನವ, ಉಪಾಸವ] ಮಾಡಿದರೆ ಅದೆಲ್ಲವು ವ್ಯರ್ಥವಾಗಿ ಹೋಹುದು ಕೇಳಯ್ಯ (ಶೂನ್ಯಸಂ.೩೪೬-೭೨). ೩. ದೂರವಾಗಿ, ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳುವಿಕೆ. [ಸಂ.]

ಉದಾಸಕಳೆ (ನಾ). ಬೇಸರದ ಕಳೆ; ಚಿಂತೆಯ ಲಕ್ಷಣ; ಬೇಸರ: ಇದುವರೆಗಿನ ಅವಳ ಮುಖದ ಮೇಲಿನ ಮ್ಲಾನ ಹಾಗು ಉದಾಸಕಳೆಯು ಕಡಿಮೆಯಾಗಿ, ಅಲ್ಲಿ ತುಸು ಚಾಂಚಲ್ಯವು ಕಾಣತೊಡಗಿತು (ಅಂಬಿಕೆ. ೩೦). [ಉದಾಸ + ಕಳೆ]

ಉದಾಸಭಾವ (ನಾ). ೧. ಉದಾಸೀನತೆ: ವಿವಾಹದ ವರ್ತಮಾನವು ತಿಳಿದು, ಅವನನ್ನು ನಾನಾವಿಧವಾಗಿ ಹಾಸ್ಯಮಾಡತೊಡಗಿದರು. ಕೃಷ್ಣಕಾಂತನು ಉದಾಸಭಾವದಿಂದಿದ್ದನು (ಕಮಕು. ೬೮). ೨. ವಿಷಣ್ಣತೆ; ಖಿನ್ನತೆ; ನಿರುತ್ಸಾಹ: "ಮುಳ್ಳುಮುರಿದ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಹೊತ್ತುಕೊಂಡು ಹೇಗೆ ಬದುಕಲಿ? ಇದಕ್ಕಾಗಿ ತಳಮಳಿಸುವೆ" ಎಂದು ಉದಾಸಭಾವದಿಂದ ನುಡಿದಳು (ಸಂಜೀವಿ. ೧೬೫). [ಉದಾಸ + ಭಾವ]

ಉದಾಸಮುದ್ರೆ (ನಾ). ಉದಾಸೀನತೆಯಿಂದ ಕೂಡಿದ ಮುಖಭಾವ: ದುರ್ಬಲದೇಹದ, ಉದಾಸಮುದ್ರೆಯ ತನ್ನ ತಾಯಿಯ ನೆನಪೂ ಅವಳಿಗಿತ್ತು (ಆಶ್ರಮ. ೪೭). [ಉದಾಸ + ಮುದ್ರೆ]

ಉದಾಸಿನ (ನಾ). = ಉದಾಸೀನ: ಹರಭಕ್ತೆಯಿತ್ತ ಬರದಿರಿಯೆನ ಉದಾಸಿನದಿ ಬಿಜುನುಡಿಗಳಿಂ ನೀರ ಹರವಿಗಳ ಹೊತ್ತು ಬಂದಿವಳೆಮ್ಮ ಹಳಿದಳೆಂದು ದೊರೆಗಱುಹೆ (ಗುರುಚಾ. ೮-೩೫). [ಸಂ. ಉದಾಸೀನ]

ಉದಾಸಿಸು (ಕ್ರಿ). ಉದಾಸೀನಮಾಡು; ಅಲಕ್ಷಿಸು: ಧರ್ಮಹೀನರನುದಾಸಿಪುದು ನಿರುಪಮ ಜಾತಿಧರ್ಮಂಗಳಂ ತಪ್ಪದಂತೆ ನಡೆಸುವುದು ನೃಪಧರ್ಮದ ರಹಸ್ಯಮಿದು ತಪ್ಪದವನೀಪಾಲತಿಲಕ ನೀಂ ಕೇಳೆಂದನು (ಚೆಬಪು. ೮-೮); ಅದುಕಾರಣದಿಂಮಿದನುದಾಸಿಸುವುದು ಲೇಸಿಲ್ಲೆಂದು ಕಿಱುನುಡಿ (ಸೊಬಸೋ. ೭-೨೨); ಕುಸುಮಶರನೆಂದುದಾಸಿಸಬೇಡ ಮತ್ತಾತನಸಮದಾಣನೆಂಬುದಂ ಕೇಳಿ ಬಲ್ಲೆ (ನವಮೋ. ೨೯-೪೩).

[ಉದಾಸ + -ಇಸ್ಸು]

ಉದಾಸೀನ (ಗು). ೧. ಮಧ್ಯಸ್ಥವಾದ; ಯಾವ ಪಕ್ಷಕ್ಕೂ ಸೇರದ; ತಟಸ್ಥವಾದ; ಬೇಸತ್ತ: ಕುಸಿದು ಪೊಡಮಟ್ಟನ್ನು ಹೋಹೆನ್ನೆ ತಂದೆ ಸಂತಸವೆ ನಿಮಗೆನಲಡ್ಡಮೋಱೆಯೊಳುದಾಸೀನಮಸಕದಿಂ ಹೋಗೆಂದು ಹೋಗಬಿಟ್ಟಳುಪಿ ಮತ್ತಾಕೈಯಲೇ ಕರೆದನು (ಹಚಕಾ. ೮-೫೧). (ನಾ). ೨. ದೂರ ಕುಳಿತವನು; ಯಾವ ವಿವಾದಕ್ಕೂ ಸೇರದವನು; ಬೇರೆ ಕುಳಿತವನು; ಬೇಸತ್ತವನು: "ಉದಾಸೀನ – ಬೇಸತ್ತವ" (ಗಂಗಾಮ. ೪೧); ಉದಾಸೀನನಾಗಿರ್ದೆಯಾದೊಡೆ ಸೂಜಿಯ ಬಟಿಯ ದಾರದಂತೆ ದೋಷದ ಬಟಿಯನೆ ಪಾಪಂ ತಗುಳ್ದುಬರ್ಕುಂ (ಜೀವಸಂ. ೩೪-೧೪ ವ). ೩. ಕಡೆಗಣಿಸುವಿಕೆ; ತಿರಸ್ಕಾರ: "ಅಪಹಸಿತಮನಾದೃತಮವಜ್ಞಾತಮೆನಲಂದುದಾಸೀನಮಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೨೮-೧೦). ೪. ಕೆಟ್ಟ ನಡತೆಯುಳ್ಳವನು; ದುರಾಚಾರಿ: "ದುರ್ವೃತ್ತನುದಾಸೀನನಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೭೫-೬). ೫. ಅಶ್ರದ್ಧೆ; ಅಲಕ್ಷ್ಯ; ಅನಾಸಕ್ತಿ; ಔದಾಸೀನ್ಯ: ಉದಾಶೀ[ಸೀ]ನವಿಡಿದು ಶರಣೆನ್ನೆನು (ಬಸವ. ೬೯೪); ಅಹಂಕಾರಕ್ಕೆ ಉದಾಸೀನವೇ ಮದ್ದು (ಗಾದೆ).

೬. [ಸಾಂಖ್ಯ]ವ್ಯಾವಹಾರಿಕ ವಸ್ತುವಿನ ನಾಲ್ಕು ಪ್ರಕಾರಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : ವ್ಯಾವಹಾರಿಕವಸ್ತು ಪ್ರಕೃತಿ ವಿಕೃತಿ ವಿಕೃತಿ. ಉದಾಸೀನವೆಂದು ಸಾಂಖ್ಯರು ಹೇಳುವಂತೆ ನಾಲ್ಕು ಪ್ರಕಾರ . . . ಉದಾಸೀನವೆಂದರೆ, ಗುಣ ಕರ್ಮ ಸಾಮಾನ್ಯ ಸಂಖ್ಯಾಶಕ್ತಿ ಮೊದಲಾದುವು (ಹಿಂದಣ. ೧೯೪).

ಉದಾಸೀನಮಾಡು = ಕಡೆಗಣಿಸು; ಅಲಕ್ಷ್ಯಮಾಡು : ದೇವಾಲಯದ ಕೆಲಸ, ಪೂಜೆ ಪುನಸ್ಕಾರದಲ್ಲಿ ಉದಾಸೀನ ಮಾಡುವಂತಿಲ್ಲ (ದೇವಕಂ. ೫೧೨); ಕಿರಿಯರು ಯಾವಾಗಲೂ ಹಿರಿಯರ ಮಾತನ್ನು ಉದಾಸೀನಮಾಡುವಾರದು (ರಾಮಾ). [ಸಂ.]

ಉದಾಸೀನಮಾನಸ (ನಾ). ಅಲಕ್ಷ್ಯದಿಂದ ಅಥವಾ ಅನಾಸಕ್ತಿಯಿಂದ ಕೂಡಿದ ಮನಸ್ಸುಳ್ಳವನು : ಅಂತಃಪಾತಿನಮಾನಸಂ ಮಸಕಮಿಲ್ಲದ ಸಾರ್ವಭೌಮಂ ಪೇಡ್ಡಮಾಗಿ ಕೆಲದ ಚಕ್ರಾಯುಧಶೌರ್ಯಮಂ ತನ್ನಂಗಬಾಹ್ಯವಸ್ತುವಂ ಪರಿತಂ ಮಾಡುತ್ತಿರೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೦-೧೧೬ವ). [ಉದಾಸೀನ + ಮಾನಸ]

ಉದಾಸ್ಥಿತ (ನಾ). ೧. ಅಧ್ಯಕ್ಷ; ಮೇಲ್ವಿಚಾರಕ. ೨. ದ್ವಾರಪಾಲಕ; ದಾಗಿಲು ಕಾಯುವವನು. ೩. ಗೂಢಚಾರ; (ಸಂನ್ಯಾಸಿಯ ವೇಷದಲ್ಲಿದ್ದುಕೊಂಡು ರಾಜನಿಗಾಗಿ) ಬೇಹುಗಾರಿಕೆ ನಡಿಸುವವನು. [ಸಂ.]

ಉದಾಹರಣ (ನಾ). ೧. ಹೇಳಿಕೆ; ಎತ್ತಿ ಹೇಳಿದ ನುಡಿ. ೨. ದೃಷ್ಟಾಂತ; ಲಕ್ಷ್ಯ; ಪ್ರಯೋಗಗಳ : ಎಸಿದುದಾಹರಣಮೊಳ್ಪಿನ ದಾಹರಣಮುಮಾಗೆ ಗುಣಾಢ್ಯನಿವನ ಶರಪರಿಣತಿಯಿಂದೆ ಕುಲಕ್ಷಿಲಂ ಬೀಜ್ಯಂತೆ ನೆಲವರಿ ಬಿಜ್ಜಾಗರ್ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨-೨೧ಸಿ); ಈ ಕವಿಗಳಾದಿಯಾದ ಮತ್ತಂ ಪಲಂಬರ್ ಪ್ರಸಿದ್ಧಕವಿಗಳುದಾಹರಣಂಗಳಿಲ್ಲ ಜೋಳಿಪವು (ಕಮದ. ೫ ವೃತ್ತಿ). ೩. ಆದರ್ಶ; ಮಾದರಿ. ೪. [ತರ್ಕಶಾ] ಅನುಮಾನ ಪ್ರಮಾಣದಲ್ಲಿ ಬಳಸುವ ಐದು ನ್ಯಾಯವಾಕ್ಯಗಳಲ್ಲೊಂದು : ನ್ಯಾಯವಾಕ್ಯಗಳಾವ ಪ್ರತಿಜ್ಞಾ ಹೇತು ಉದಾಹರಣೋಪನಯ ನಿಗಮನಗಳಲ್ಲಿ ಐದೂ ಅವಶ್ಯಕವಿಪ್ಪ (ಹಿಂದಣ. ೨೦೨). [ಸಂ.]

ಉದಾಹರಣೆ (ನಾ). ೧. ಹೇಳಿಕೆ : ಲಕ್ಷ್ಯಂ-ಉದಾಹರಣೆಗಳ್ (ಕಮದ. ೫ ಟೀಕೆ). ೨. ದೃಷ್ಟಾಂತ; ಲಕ್ಷ್ಯ : ಹೇತು ಅನುಮಾನ. ಉದಾಹರಣೆ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ. ಉಪಸಮ ಉಪಮಾನ ಇವುಗಳ ಸಮಷ್ಟಿ ನಿಗಮನ (ಹಿಂದಣ. ೧೯೨). ೩. ಆದರ್ಶ; ಮಾದರಿ : ಗಾಂಧೀಜಿಯವರು ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಉದಾಹರಣೆಯಾಗಿದ್ದರು (ರಾಷ್ಟ್ರ). [ಸಂ. ಉದಾಹರಣ]

ಉದಾಹರಣೆಗಾರ (ನಾ). ನ್ಯಾಯದಿಂದ ತಪ್ಪಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಇಲ್ಲದ ತರ್ಕವನ್ನು ಬಳಸಿ ವೇಸಮಾಡುವವನು; ಧರ್ಮವಿರುದ್ಧವಾಗಿ ತರ್ಕಮಾಡುವವನು; ಕುತರ್ಕಮಾಡುವವನು; ವಿತಂಡವಾದಿ (ಕ). [ಉದಾಹರಣೆ + -ಗಾರ]

ಉದಾಹರಿಸು, ಉದಹರಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಹೇಳು; ನಿರೂಪಿಸು : "ಉದಾಹರಿಸು-ಕಥನಕ್ಕೆ" (ಕಮದಾ). ೨. ದೃಷ್ಟಾಂತವನ್ನು ಕೊಡು; ಉಲ್ಲೇಖಿಸು; ಎತ್ತಿ ಹೇಳು; ವಿವರಿಸು; ಮಾದರಿಯನ್ನು ತಿಳಿಸು : ಅಂತು ಬೃಹದ್ಗಳೆಯಾಗಿ . . . ವಿಠಾಪತಿ ಮಗಳ್ಪೆತ್ತರೆ ಮೊದಲಾಗೆ ಪಲವುಂ ಪಾತ್ರಂಗಳ್ ನಾಡಿಸುತ್ತುಂ ಮಹಾಭಾರತತಾಡಿದೊಳ್ಪ ಸಂಗ್ರಾಮರಂಗಮೆಂಬಿಳಗಾತ್ರಾನಾಯಕರ ಕಬಂಧಪಾತ್ರಂಗಳಾಡಿಸುವುದನು ದಾಹರಿಸುವಂತಿರ್ದಂ (ಪಂಪಭಾ. ೮-೫೮ ವ); ಪರಲೋಕಾಲೋಕನಮಂ ಪರಿಕರಿಸಿದವೆ ನೋಡಿಮೆಂದಿಗಳಿದಾಹರಿಸುವ ತೆದಂ ಪಿಡಿ ಯಿದರರಸುಗಳೆಡೆವಿಡದೆ ಮೇಳ್ತಡಂಬರತತಿಯಂ (ಕಾಡಂಪು. ೫೫೫); ವೈದಿಕಳೆ ನಾವಾಕೆವಾಳರು ತಪ್ಪಿ ನಡೆದರೆ ಧ್ವಮಿಸುವರು ಬುಧರು ಲೋಕ ನಮ್ಮನುದಾಹರಿಸುವುದು ಕಾಕನೇ ಬಳಸುವುದು (ಕುವ್ಯಾದ್ರಿರಾ.೧೮-೫೬). **ಉದಹರಿಸು** : ೨. ಮೇಲೆ ಮೂರುಪ್ರಶ್ನೆಗಳನ್ನು ಉದಹರಿಸಿದೆ (ಶಿಕ್ಷಣ. ೩೫೬). [ಉದಾಹರಣ + -ಇಸ್ನು]

ಉದಾಹಾರ (ನಾ). = ಉದಾಹರಣೆ (ಕ). [ಸಂ.]

ಉದಾಹೃತ (ಗು). ೧. ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟ; ದೃಷ್ಟಾಂತಕೊಟ್ಟ; ಮಾದರಿ ತೋರಿದ; ಹೆಸರಿಸಿದ. (ನಾ). ೨. = ಉದಾಹರಣ ೨ : ಇದು ದಲ್ಗರ್ಣಪ್ರಾಸಕ್ಕುದಾಹೃತಂ (ಭಂಡೋಲಂ. ೧-೫೨). [ಸಂ.]

ಉದಿಚೇದು (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಆದಜ ಪೊಲ ಮೀರೆ ಮುಡಣ ದಿಸೆ ಪೆಣ್ಣಲ್ಚಿನ್ನಿ ಪುಲ್ಲೇಡು ಉದಿಚೇದು ಚೀರಳಚಿನ್ನಿ ತೆಜ್ಜಣ ದಿಸೆ ನುಡ್ಡಿಗಲ್ಲು (ಎಳ್. XII, ತಿರು. ೩೮-೩೩; ೩೭೮). [ಉದಿ ? + ಚೇದು ?]

ಉದಿತ್ಕ (ಗು) ೧. ಹುಟ್ಟಿದ; ಉಂಟಾದ; ಉತ್ಪನ್ನವಾದ : ದುಸ್ತರ ವಿಪತ್ಪ್ರಾಪ್ತ ನಂ ದುರ್ವಿವೇಕೋದಿತನಂ [ಪಾಠಾಂ. ದುರ್ಧರ್ಷ ನೋಡ್ದ] ದುರ್ಬೋಧನಂ ರಕ್ಷಿಪುದೆಲೆ ಕ್ಷತ್ರಿಯರ್ಗೆ ಕೃತಯಿಂತಂ ವಿರೂಪಾಕ್ಷರಿಂಗಂ (ಪಂಚಾಕ. ೧೩); ಇದಿರು ಬಂದರು ಮಂತ್ರಿಗಳು ವರಸುದತಿಯರು ಸೂಸಿದರು ಸೇರಿಸಿ ನುದಿತ ಮಂಗಳಘೋಷಪಾಠ್ಯವಿತಾನರಭಸದಲಿ (ಕು ಸ್ವಾ ೨. ೯-೨೪). ೨. ಏಳಿಗೆಯನ್ನು ಹೊಂದಿದ; ಅಭಿವೃದ್ಧಿಯನ್ನು ಪಡೆದ. 'ಉದಿತಕೀರ್ತಿ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಉದಿತ್ಕ (ಗು). ಹೇಳಿದ; ಉಕ್ತ : ಬುಧಸಮೂಹಮಿದಂ ಪೇಟ್ಟಿಂದೊಡೆ ಪೇಟಲ್ಕಾಂ ಬಗೆದಂದಿದನ್ನಿಳವೆ ಗಣಭದೋದಿತ ಚರಿತಂ (ಅದಪು.೧-೬೪). [ಸಂ.]

ಉದಿತಕೀರ್ತಿ. (ನಾ). ವೃದ್ಧಿಯನ್ನು ಹೊಂದಿದವನು; ಕೀರ್ತಿಯುಳ್ಳವನು : ಶ್ರೀವಧುವಂ ನಿಜಭುಜಶೌರ್ಯಾವಷ್ಟಂಭದೊಡೆಳೆ ಕೈಗೆ ಮಾಡಳ್ ಜಯಲಕ್ಷ್ಮಿವಲ್ಲಭ ಧನದಂ ಪೃಥ್ವೀವಲ್ಲಭನುದಿತಕೀರ್ತಿ ಸಾಹಸಧನೀಮಂ (ಗದಾಯು. ೬-೧). [ಉದಿತ್ + ಕೀರ್ತಿ]

ಉದಿತಪರಾರ್ಧ (ನಾ). ಇತರರಿಗೆ ಹಿತವನ್ನುಂಟುಮಾಡುವವನು; ಪರೋಪಕಾರಿ : ವೇದವಿಹಿತ ಧರ್ಮಂಗಳೊಳಾರೋಹಿತಮತಿಗಳೆಂದಿನಿ ತಾಪಾನುಗ್ರಹ ಸಮರ್ಥರುದಿತಪರಾರ್ಥರ್ (ಸೌಇ. XI-ii, ೧೪೭-೨೯; 1093). [ಉದಿತ್ + ಪರಾರ್ಥ]

ಉದಿತರಾಗ(ಗು). ೧. ಕೆಂಪುಬಣ್ಣ ಹುಟ್ಟಿದ. (ನಾ). ೨. ಅನುರಾಗ ಹುಟ್ಟಿದವನು : ೧, ೨. ದಿನನಾಯಕನಕರದಿಂಗಳಿವೆಱೆ ನೆರೆಯದಿತ ರಾಗನಾದಂ ಪೀನಂ (ಕವಿಂಪ. ೩-೪೬). [ಉದಿತ್ + ರಾಗ]

ಉದಿತಸ್ಮೇರ (ನಾ). ಮುಗುಳುನಗೆಯವನು; ಮುಗುಳುನಗೆಯಿಂದ ಕೂಡಿದವನು : ಉದಿತಸ್ಮೇರಭಿಠಿಪ್ರಯೆಕ್ಕೆ ನಯದಿಂ ಕೈಪಿಡಿ ಗೋಮುಖ್ಕ ಬಲ್ಲಿದಿರೇ ಸಂತಸಮೇ ಕರಂ ಕುಶಲಮೇ ಶ್ರೀಮಾಂಗನಮೇ (ಪಂಚತಂ. ೫೬-೧೧೦). [ಉದಿತ್ + ಸ್ಮೇರ]

ಉದಿತಾರ್ಥ (ನಾ). ಉಂಟಾದ ಭಾವ : ಕರವಿಠಂಟನಿಯ ಕಥೆಯಂ ಕೇೞದಾ ಕ್ಷಣಂ ಮುಂಡೆ ಮುದದೊಳಾ ಚಕ್ರದಾನ ಸ್ಥರೂಪಂತುವೆಂದು ದಿತಾರ್ಥಳಕ್ಕಮಟ್ಟು ಮೆಱೆವ ಹಕ್ಕೂಂಳ್ತನೆಯ ಲೀಲೆಯಂ ಪೇೞ್ದನು (ವೀಕ್ಷಿತ. ೩-೧೬-೩). [ಉದಿತ್ + ಅರ್ಥ]

ಉದಿತೋದಿತ (ನಾ). ಸಂತತವಾದ ಏಳಿಗೆಯುಳ್ಳವನು; ನಿರಂತರವಾದ ಅಭಿವೃದ್ಧಿಯುಳ್ಳವನು; ಉತ್ತರೋತ್ತರಾಭಿವೃದ್ಧಿಯುಳ್ಳವನು : ಉದಿತೋದಿತನೆನ್ನ ನೀಂ ನಿನಗುದಯದ ಮೇಲುದಯವೆಂದು ನೆಗೞ್ದಿಂಗಗಳ್ಳುದಯಮನಲುಪುವ ತೆಱದಿಂದುದಯಾಚಳಶುಂದಿದಿಂಬ ನಿನಯದಯಿನೀಂ (ಪಂಚಭಾ. ೨-೯೩). ೨. ಶಾಶ್ವತಗಳಲ್ಲಿ ಪರಿಣತನಾದವನು. [ಉದಿತ್ + ಉದಿತ]

ಉದಿತೋದಿತವೇಳೆ (ನಾ). ಏಳಿಗೆಯ ಕಾಲ; ಅಭಿವೃದ್ಧಿಯ ಸಮಯ; ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಸಮಯ; ಶುಭಕಾಲ: ದಸಮುಯೊಳಾರ್ಕ್ಕ ವಾರದುದಿತೋದಿತವೇಳೆಯೊಳಣ್ಮ ಭಕ್ತಿಯಂ ಬಸದಿಗೆವನ್ದು (ವಿಕ್ರ. VII, ಶಿಕಾ. ೨೧೯–೨೮; ೧೧೫). [ಉದಿತೋದಿತ + ವೇಳೆ]

ಉದಿಯಮರ (ನಾ). ಒಂದು ಔಷಧಿ ಮರದ ಹೆಸರು: "ಆಜ್ಯಂಗಿಱ –ಉದಿಯಮರ? ಕುರುಬಿಗೆ" (ಓಷಧಿ. ೬); "ಮೇಷಕ್ಕಂಗಿಱ–ಉದಿಯ ಮರ" (ಓಷಧಿ. ೧೨೪); "ವರ್ತಿಕಾ–ಉದಿಯಮರ" (ಓಷಧಿ. ೧೪೪). [ಉದಿಯ? + ಮರ]

ಉದಿರ್, ಉದಿರು, ಉದುರ್, ಉದುರು, (ಕ್ರಿ). (ಮೇಲಿಂದ) ಕೆಳಗೆ ಬೀಳು; ಕಳಚಿ ಬೀಳು: "ಉದಿರ್–ಪತನೇ" (ಕಮಧಾ); ಪ್ರಣತಾಂಗ ತ್ಪ್ರಚುತಮುತ್ತಾಗುಣಗಣನೋತ್ತಂಸದಿಂ ಕಲ್ಬುದಿರೆ [ಪಾಶಾ. ಕಳಲ್ವು ದುರೆ] ಸಭಾಂಗಣಮೊಪ್ಪಿ ವೀರನಾರಾಯಣಾನಾ ತಾರಕಿತ ನಥದವೊಲ್ ಸೊಗಯಿಸುಗುಂ (ಶಾಂತಿ. ೩–೧೦೦); ಭೀಮಸೇನಂ ಮರೆನಂ ಪಿಡಿದಲ್ಲಿ ಪಣ್ಮೊಲಲಿರುಮುದಿರ್ದರ್ (ಪಂಪಭಾ. ೨–೩೧); ಮತ್ತಂ ಭಾಳ್ದೃಶದ ರುಚಿಯಿತ್ತುವಿದಿನುರಿರ್ದ ಭಿಸತಾಕ್ಷಿಗಳಂತೆಸೆವ ಭುಜ ಮಂಡಲಂಗಳ್ (ಜಸರ. ೩–೨೪). **ಉದಿರು**: ಸಜ್ಜಿಮಿಂದವೆಣ್ಣಂ ಕೊರಲ ಹಾರದ ಮುತ್ತು ಪಜ್ಜಿದುದಿರುವ ಮಣಿಪಿಡಿಯ ಬಿಲುವಳಿಯೊಳಗಾಲಿಕಲ್ಲುಗಳಂ ದರಿ ತುಜುಗಿರ್ದುದುಯ್ಯಲೆಯುದಿಯು (ಮೇಚಕ. ೧೪–೯೦). **ಉದುರ್**: ತಾರಕಾಸಂಕುಳಂ ತೋಳ್ಗಳೊಡಂದೆಳ್ದುಸ್ಫೋಳ ಪೂವಲರಿವೊಲು ದುರ್ವಿನಂ (ಅದಿಪು. ೭–೧೨೧); ಕೊರಲೊಳ್ ಕಟ್ಟುಗೆ ಕುಸಗಳ ಕಿರಿಮಂ ಪಿರಮಂ ಮೇರ್ ಬ್ರಹ್ಮಜಂಡೆಯಂ ತೆಳ್ಳಬುಯಿಂದರಿದಿಜಂ ಬಜಿಯಂ ತೊಡೆ ಗೆರಡುಂ ಶೃಂಗಮುಮುನುದುರ್ಗಮಾಗೆ ಪುಟುರ್ಗರ್ (ಲೋ ೯ ಕೃ ೧ ಪ. ೯–೨೧). **ಉದುರು**: ಅಶ್ವಿಚರ್ಯಂಗಳು ಸಂಚ ತಪ್ಪಿ ನೆಲಕ್ಕೆ ಉದುರಲು ಮನ ಸಂಚಲತ್ವವನ್ಪಿದಿ ಅನುತಾಪಂಬಟ್ಟ ಪ್ರಸ್ತಾವದ ವಚನ (ಶೂ ಸ್ಯ ಸಂ. ೧೩–೨೫); ಒದಜಿದರೆ ಪರ್ವತದ ಶಿಖರದಲುದುರಿದವು ಹೆಗ್ಕುಂಡುಗಳು ಮುರಿದೊಡೆಯೆ ಬಿದ್ದುವು ಬೇರು ಸಹಿತ ಮಹಾದ್ರುಮಾಳಿಗಳು (ಕುವ್ಯಾಳ. ೧೦–೪); ಮುಂಗಳಕಿರೆ ನಾಗಲಾಂದಿಳೆದು ಮಗ್ಗುಲಂ ಸಿಂಗರಿಸಿ ತೋರ್ಪ ಶಿಶುವಂ ಕಂಡು ಹರುಷಾಶ್ರು ಪಿಂಗದೊಡನುದುರೆ ಮಗನಂ ಗಿರಿಜೆ ತೆಗೆದಪ್ಪಿಕೊಂಡಳ್ತನ್ಪುದೊಳು (ಚಿಬಷ. ೫–೩೬); ಏನು ಮಾಡಿದರೂ ಕೋಟಿಚಿನ್ನಯರ ತಲೆಕೆಳಕಾದಲು ಉದುರಲಿಲ್ಲ (ಕಗಪ್ರ. ೭೦). ಉದಿರದೆಗೆ = ಉದುರುವಂತೆ ಮಾಡಿ ತೆಗೆದುಕೊ; ಬಹಳವಾಗಿ ಶೇಖರಿಸು: ಜಡುರಂಗಳಾಯಿದ ಜಾಣಿಂದರ್ವನ ಪದು ಮಾಕ್ಷಿ ಪಿಡಿದೆಕೊಯ್ದು ಮದಜಗಮದೊಳು ಮಗ್ಗಿಸಿ ಹೊಗಳಿನುದಿರದೆಗೆದಳವ ನಿಂದ (ಕಂಚಿ. ೨–೯೭). [ದೇ. ॥ ಕಮು. ಮಲ. ಉದರ್; ತುಳು. ಉದರು, ಉದುರು]

ಉದಿರಿಸು, ಉದುರಿಸು (ಕ್ರಿ). (ಕೆಳಗೆ) ಬೀಳುವಂತೆ ಮಾಡು; ಕೆಡಹು; ಕಳಚು; ಮೇಲೆ ಚಿಮುಕಿಸು; ಚೆಲ್ಲು; ಸೂಸು: ಪಸುಳೆ ದಳ ಪಾಸಿನ ಮೇರೋಜಗಿಸಿ ಪೊಸಗಪ್ಪುರವಳಿಕಂ ಪೊಸೆದುದಿರಿಸಿ ಸಸಿಯಿಂದೊಸವರ್ಪ್ಪಿಂದಪಲಲ ಜಲಮಂ ತನುಲತೆಯೊಳ್ಳೆರದು (ಜಯಭಾ. ೪–೬೯); ಕಡಿ ಉದಿರಿಸಿ ಸಿಡಿವಿರಿಗೋ ನೆರೆಳಗೆ ಬಡದಾಡಿ (ಆರಳು. ೧೦೨–೪). **ಉದುರಿಸು**: ಆಟ್ಟಕೊಲವನೆ ಜನವನ್ಮತ್ಯುವ ನಿಟ್ಟಿಲುವಣು ದುರಿಸು ವೆನೆಸುತೊದಲ್ದಿಸನು ಕಲಿಭೀಮ (ಕುವ್ಯಾಳ. ೩೩–೨೬); ರೋಷ ರೋಷಕ್ಕೆ ಕೋಟಿಲಿಂಗವುದುರಿಸದ ಭೀಮನ ನೆನೆದರೆ ಬಿಟ್ಟು ಹೋಗದೆ ಪಾಪ (ಪುರಂದ. ೧೧–೨೩–೧); ಅಲರ್ದ ಪಾವರೆವಂದನುದುರಿಸಿ ಕೊಳನ ಹೊದರೆಯೆತ್ತಿ ಮಿಂದೇಳಲೆಯವಾಳೆಯ ಕರ್ಪುರದ ಬೂಳಾಟಿಗಳನಾಡಿ (ಶಾಳ್ಳಳಾ. ೨–೫). [ಉದಿರ್ + –ಇಸು]

ಉದಿರು 'ಉದಿರ್' ನೋ.

ಉದಿರ್ಚು, ಉದುರಿಚ್ಚು, ಉದುರ್ಚು (ಕ್ರಿ). = ಉದಿರಿಸು: "ಉದಿರ್ಚು–ಅಧಃಪತನೇ" (ಕಮಧಾ); ಕದರುತ್ತುಂ ಘನಪಟಲ ಮನುದಿರ್ಚುತುಂ ತಾರಕಳಂಕಂ ಬೆದಲುಮುದಂ ತ್ರಿದಶೌಘಮನುಗ್ರ ಗ್ರಹಮಲಿದೊಂದು ಬರ್ದಂತೆ ಬಂದುದಾ ಗದೆ ನಥದಿಂ (ಜಗವಿ. ೧೩–೪೬); ಚಂದ್ರಾದಿತ್ಯರಂ ಪೊಂಬುಟ್ಟಿಪರ್ದುಯಂತಾನಮನಾರ್ದರಿರ್ಚುವ ಗಣಂಗಳ್ ಬಂದರಾನಂದದಿಂ (ಗಿರಿಕ. ೧೦–೭೨); ಕೆಲಬರಪತಯವೆಂಗಳಂ ದೆಸೆದೆಸೆಗುದಿರ್ಚಿ ಕೆಲಬರಧರದೆ ಕೋಡ್ಗಳಿಂದಿಱದು... ಪುಂಗವಂ ಭಂಗವಂ ಮಾಡುತ್ತೆತರುತಿರ್ದನು (ಚಪು. ೪೪–೧೯). **ಉದುರಿಚು**: ಭುಜದಲಿ ಶಿರದಲಂಲಕ್ಕಡದ ಮಣ್ಣನು ದೆಕಲುಬುದುರಿಚ ಬಾಳುಗಿದುದರಿ ನೆನೆದು ನಿಂಬಜೆಯ (ಉಪ್ಪಾಳ. ೧೯–೪೧). **ಉದುರ್ಚು**: ಕರಣ ರೊಡನಸತ್ಯವಪ್ರಯೋಗಳುದುರ್ದ ನಾಲಗೆಗಳಕೊಬಲಲೊಡಲಂಸಂಕತಬಾಲಿ ಕೀಳ್ದು ಬಳ್ಳಾಲಿಗೆಳನುದುರ್ಚಿದುರ್ದ ಹಲ್ಲಿನುದಿರೊಳಕ್ಕಿ ಕಾಲೊಳ ಕೊರಿಸಿ ಮತ್ತೆ (ಸಾಸಂಕ. ೬–೩೧ ರಗಳೆ); ಕಿರದಿ ಪತ್ರೆಯನುದುರ್ಚಿ [ಪಾಶಾ. ಉದರ್ಚಿ] ಜೊತ್ತೆಯೊಳಂರಿಸಿ ತಂದಾ ಮೂಂಗವರಿಸಿ ನಿರುತಿಂದ ಕಣ್ಣಪ್ಪದೇವಂ ಭಜಿಸುತಿರೆಯಂ (ಜಸವ. ೧೪–೬೩). [ಉದಿರ್ + –ಚು]

ಉದಿರ್ಪು (ಕ್ರಿ). = ಉದಿರಿಸು: ಕಾಯಕ್ಕೆಱದಿನಡವಿಯ ಕಾಯಂ ಪಣ್ಮುಮನುದಿರ್ಪಿದಿರಿತಿಂದಿಗಲಡೆ ನಿಂದಿ ಯಮಕರಾವ ತೆಱಂ ನೋಡು ಸಕ್ಕೆ ನಿನ್ನ ನನ್ನಾತಾಜ ಮನಮಂ (ಪಂಪಭಾ. ೭–೪೨); ಉದಿರ್ಪ್ಪಿಕರ್ ಕುಸುಮದುಪ್ಪಿಯೊಳ್ಪೊಸಲೊರ್ ಕಳಲ್ವ ಕಪ್ಪುರದ ಪುಜಲ್ (ವರ್ಧಮಾ. ೪–೭೧). [ಉದಿರ್ + –ಪು]

ಉದಿಸು 'ಉದಯಿಸು' ನೋ.

ಉದಿತೆ (ನಾ). ಉತ್ತರದಿಕ್ಕು. [ಸಂ. ಉದೀಚೀ]

ಉದೀಚೀನ (ಗು). ಉತ್ತರದಿಕ್ಕಿನ; ಬಡಗಣ. [ಸಂ.]

ಉದೀಚೀಭವ (ಗು). ಉತ್ತರದಿಕ್ಕಿನಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದ: ಅಲಿಮದುದೀಚೀ ಭವಂ ಶಿತವಾತಂ (ಪುಸ್ತಕ. ೬–೩೬). [ಸಂ.]

ಉದೀಚ್ಯ (ಗು). ವಿ. ಉತ್ತರದಿಕ್ಕಿನ: ಇದು ದಾಕ್ಷಿಣಾತ್ಯ ಕವಿಮಾರ್ಗ ದುದಾರಪದುದೀಚ್ಯರುದುಪಶೇಷಣಯುತವು ಪ್ಪುದನೊಲ್ಲಂದಿಂತು ಹೇಮಾಂಗದ ಲೀಲಾಂಬುಜ ವಿಚಿತ್ರ ಚಿತ್ರಾಧಿಕಮಂ (ಶವಿಾ. ೩–೭೯). (ನಾ). ೨. ಸರಸ್ವತೀನದಿಯ ವಾಯವ್ಯದಿಕ್ಕಿಗಿರುವ ಪ್ರದೇಶ; ಉತ್ತರದೇಶ. ೩. ಉತ್ತರದಿಕ್ಕಿನವನು; ಔತ್ತರೇಯ: ಧನದ ಹರಿಧಳುಮುಖಂ ವಿಧು ಜಿನಜಂದ್ರಂ ನಜಿದುದೀಚ್ಯಕರಂ ಕಪ್ಪಂಗೊಂಡಿ ನಮತ್ತರಾಯಣಜೊಳನುದಿನಂ ರಸಜ್ಞಾ ನಿ ನೀರನೆಸಗೆವಂತೊಸೆದಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೧–೨೫). [ಸಂ.]

ಉದೀಚ್ಯಮಾರ್ಗ (ನಾ). ಕಾವ್ಯರಚನೆಯಲ್ಲಿ ಉತ್ತರ ದೇಶದವರು ಅನುಸರಿಸುವ ದಾರಿ, —ರೀತಿ; ಉತ್ತರಮಾರ್ಗ: ಇವು ನಿಯತಂ ದಕ್ಷಿಣದೇಶವರ್ತಿ ಕವಿರಾಜಮಾರ್ಗದೊಳ್ ನೆಗೞ್ದಂ ಮತ್ತವಲ ವಿಪರ್ಯಯ ವೃತ್ತಿ ಯಿ ಬವರಿಸುಗುಮುದೀಚ್ಯಮಾರ್ಗದೊಳ್ ಪ್ರಶುರ ತೆಯಿಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೫೨೧). [ಉದೀಚ್ಯ + ಮಾರ್ಗ]

ಉದೀಚ್ಯವಾಚಕ (ನಾ). ಉತ್ತರದವರು ಬಳಸುವ ಶಬ್ದ: ಘನದೊಳಗಾಗಳುಂ ನಿಜಸದನ ಮುಳಸಂ ಗತರಾಗನೊಡಹನೊಯ್ಯನೆ ಮುಖನಾಥನೆಂಬ ವಜನಾತರಮುಮಿಂತಿದು ದಾಕ್ಷಿಣಾತ್ಯಕಂ ಮನದೊಳಗಾಗಳುಂ ನಿಜಸದೊಯ್ಯನೆ ಮೋಹನಂತರಾಗಮುಂ ಮುಖನುಮನೆಲ್ಲಲದಂ ಮುಖಸನೆಂಬುದಿಕ್ಕುಮುದೀಚ್ಯವಾಚಕಂ (ಕವಿರಾ. ೩–೧೦೬).

[ಉದೀಚ್ಯ + ವಾಚಕ]

ಉದೀರಣ (ನಾ). ೧. ಪ್ರೇರಣೆ : ಬಾಹ್ಯಾಭ್ಯಂತರಹೇತೂದೀರಣವಶದಿಂ ಉದ್ರಿಕ್ತಪ್ರಕರಾಮಂ ತೀವ್ರಭಾವಂ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೨೫೭). ೨.ಹೇಳುವಿಕೆ: "ಅಭಧಾನಂ, ವ್ಯಾಹಾರಃ, ಉದೀರಣಂ, ಕಥನಂ — ಈ ೪ ಮೊದಲಾಗುಳ್ಳುವ ನುಡಿಯ ಭೇದಂಗಳ್" (ಜಲಯಾ. ೩೬–೧೬೬). ೩. ಮುಂದಕ್ಕೆ ದೂಡುವುದು; ಮೇಲೆಸೆಯುವುದು. [ಸಂ.]

ಉದೀರಿತ (ಗು). ಹೇಳಿದ; ನುಡಿದ : ಕಾರೀರಂ ಮಾನಸಂ ಕ್ಷೇತ್ರಜಂ ಪರಸ್ಪರೋದೀರಿತಂ ಸಂಕ್ಲಿಷ್ಟಾಸುರೋದೀರಿತಂಗಳೆಂಬ ಪಂಚಪ್ರಕಾರ ದುಃಖಂಗಳಂ . . . ಅನುಭವಿಸುತ್ತಂ (ಸುಳುಮಾ. ೧೧–೪೭ ವ). [ಸಂ.]

ಉದೀರಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಹೇಳು. ೨. ಹೆಚ್ಚಾಗು : ಅಲ್ಲಿ ಕರ್ಮಮಲ ಪಟಲಕಕ್ಕಿ ಪ್ರತಿಸಮಯಂ ಅನಂತಗುಣಹಿನಕ್ಕೃಮದಿಂ ಉದೀರಿಸುಗುಂ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೨೦). [ಉದೀರಣ + –ಇಸು.]

ಉದೀರ್ಣ (ಗು). ೧. ದೊಡ್ಡದಾದ; ಹೆಚ್ಚಾದ : ಕರ್ಜನುಮುದೀರ್ಣ ವೀರರಣಾನ್ಯಾಪನಲಂಬಲಿನಾಗಿ ಶೀಮಲ್ಲಪುಂದೆನ್ನ ತಾಳೆಗಮುಂಸುರಿಗೆಗಾಳೆ ಗಮುಂ ನೋಟ್ಟುಂ ಕಿನೋಟ್ಟುದೆಂಬು (ಕಂಚಭಾ. ೧೭–೧೧೬ ವ). ೨.ಎದ್ದ" (ಶಾಪಮು. ಈಗಿ): ಧರ್ಮಮಿಂತಿದನುಳ್ಳಂಘಿಸಿದಾತನುಗ್ರನರಕೋದೀರ್ಣಾಂತಸಂವರ್ತಗರದೊಗಲ್ಮುಂ (ಶಾಪಮು. ೬೧–೬೪ ; ೧೨೨). (ನಾ). ೩. ಹಿರಿಯ; ದೊಡ್ಡವನು : "ಉದಾತ್ತಃ, ಉದೀರ್ಣಃ, ಮಹಾತ್ಮಾ, ಉದಾರಃ—ಈ ೪ ಹಿರಿಯಂ" (ಜಲಯಾ. ೫೯–೨೦೧). [ಸಂ.]

ಉದೀರ್ಣತೆ (ನಾ). ಹೆಚ್ಚಿಗೆ; ಅತಿಶಯ; ಏಳಿಗೆ; ಅಧಿಕ್ಯ : ಬಿಡುರಶ್ಮಿಮಂಡಿನಾಕೀರ್ಣರುಚಿಪ್ರಬುದ್ಧತನಭಾಸ್ವತಕರ್ಣಸಭಾಯಮಂ ಗುಣೋದೀರ್ಣತೆಯಿಂದೆ ಪೊಂದಿತೆನೆ ತ್ಯಾಕ್ಷಿಷ್ಟಿತಮೇಂ ಮಹೋಜ್ಜ್ವಲಮೋ (ರಾಜಶೇ. ೬–೯೩). [ಸಂ. ಉದೀರ್ಣತಾ]

ಉದು (ಸ). ರೂಪಗಳು (ಪುಂ. ಏಕ). ಅವಂ, ಅವೆರ್, ಊತ (ಸ್ತ್ರೀ. ಏಕ). ಅವರ್, ಊಕೆ (ಪುಂ. ಸ್ತ್ರೀ. ಬಹು). ಅವರ್ (ನಪುಂ. ಬಹು). ಅವು (ವಿಶೇ). ಊ. ನಡುವಣ ವಸ್ತು, ವನ್ಯಾಗಲಿ, ವಿಷಯವನ್ಯಾಗಲಿ, ನಿರ್ದೇಶಿಸಲು ಬಳಸುವ ಸರ್ವನಾಮ : ಆದು ಇದು ಉದೂ ನಾಮಂತೇ ವತ್ತ ಪುಂಸಿ (ಭಾಷಾಭೂ. ೯೫); ಆದುವಿದುವುದುವಾವುದುವೆಲ್ಲದುಕೆಕರ್ತೃ ಜೆಡದಿಪ್ಪ ಕಟ್ಟುಂಗಳ್ ತಪ್ಪದೆ ಸರ್ವನಾಮಮಕ್ಕುಂ (ಕಮದ. ೭೮); ಆದು, ಇದು, ಉದು (ಕಬ್ಬಾಸು. ೧೬೨ ಪ್ರಯೋಗ); ಕಾಲವತ್ಕಲ್ಪವು ಕಾರ್ಯವು ವಿಲಿಪವು . . . ಆದರಿಂದಲಜರಿದರಿದರೀದು ವ್ಯರ್ಥವು (ಅಂಚಾಪ. ೨೪೪–೧೦೭).

ಅವಂ, ಅವರ್ : ಅವಂ, ಇವಂ, ಅವಂ (ಭಾಷಾಭೂ. ೯೫ ಉದಾ); ಅವಂ, ಇವಂ, ಅವಂ (ಕಬ್ಬಾಸು. ೬೪ ಪ್ರಯೋಗ); ಅವನೆಂ, ಇವನೆಂ, ಅವನಂ (ಕಬ್ಬಾಸು. ೬೪ ಪ್ರಯೋಗ); ಅವನ್, ಅವರ್ (ಕೃಪಿ. ೩೪). ಊತ : ಆತಂ, ಈತಂ, ಊತಂ (ಭಾ ಭಾಭೂ. ೯೫ ಉದಾ); ಆತಂ ದು ಯೊರ್ವಿಧನಿರ್ದೇಶಂ ರವಿಜಾತನೊಸನಕರ್ತೃತ್ವಾಮಂ (ಕಮದ. ೧೫೧ ಪ್ರಯೋಗ); ಆತಂ, ಈತಂ, ಊತಂ (ಕಬ್ಬಾಸು. ೬೪ ಪ್ರಯೋಗ); ಈತನುಂ ಊತನುಂ, ಅವರ್ (ಕಬ್ಬಾಸು. ೬೧೬ ಪ್ರಯೋಗ). ಅವರ್ : ಅವಳ್, ಇವಳ್, ಅವರ್ (ಕಮದ. ೧೫೯ ಪ್ರಯೋಗ); ಅವಳ್, ಇವಳ್, ಅವರ್ (ಕಬ್ಬಾಸು. ೬೪ ಪ್ರಯೋಗ); ಅವನ್, ಅವರ್ (ಕೃಪಿ. ೩೪). ಊಕೆ : ಕೆಲು ತಡೆದತ್ತು ಕಂಚನುಣಲಂ ಮನೆಯೊಳಗೆಗಳುಯ್ದ ರೆಕ್ಕೆ (ಸೂಕ್ತಿಸು.೪–೧೪೪). ಅವರ್ : ಈತನುಂ,ಊತನುಂ, ಅವರ್ (ಕಬ್ಬಾಸು. ೬೧೬ ಪ್ರಯೋಗ). ಅವು : ಅದುಂ, ಅವು (ಕಬ್ಬಾಸು. ೬೧೬ ಪ್ರಯೋಗ). ಊ : ಆದುವಿದುವುದುಗಾಯೂಯಾ ಪೊದವುಗುಮಾದೇಶಮಾಗಿ ಗಮಳ್ ದೊಳ್ (ಕಮದ. ೧೫೯); ಆ ಈ ಊ ಎಂಬ ಆದೇಶಕ್ಕೆ – ಆ ಬನಿಲೀ ಬನವೊಲಾನವೆನ್ನೆದೆ ತೋಟಲ್ಲು ಪೂಗೊಯ್ವ ರಿವರ್(ಕಮದ. ೧೫೯ ಪ್ರಯೋಗ).

[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಉದು ; ತುಳು. ಉಂದು; ಕುವಿ. ಊ, ಊದಿ; ಕ.ಕುಟು. ಹೂದ್ ; ಬ್ರಾಹುಈ. ಓದ್]

ಉದುಂಬರ (ನಾ). ೧. ಅತ್ತಿಯ ಮರ : ಒಂದು ಹಂದಿ . . . ಒಂದು ಉದುಂಬರ ವೃಕ್ಷದ ಕೆಳಗೆ ಸೊಗಸಾದ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಮನೆಮಾಡಿಕೊಂಡಿತು (ಬುದ್ಧಸ. ೨೯). ೨. ತಾಮ್ರ : "ತಾಮ್ರಂ, ಶುಲ್ಬಂ, ಉದುಂಬರಂ – ಈ ೩ ಕಿಸು" (ಜಲಯಾ. ೨೮–೧೬). ೩. ಹೊಸ್ತಿಲು. [ಸಂ.]

ಉದುಂಬರಕುಷ್ಠ (ನಾ). ಅತ್ತಿಯ ಹಣ್ಣಿನಂತೆ ಒಳಗೊಳಗೇ ಹುಳುತುಂಬಿಗುವ ಒಂದು ರೋಗ : ವಾಯುಭೂತಿ . . . ಪಾದದ ಫಲದಿಂದಮೆಟ್ಟುಂದಿವಸದಿಂದೊಳಗುಂ[ಪಾಠಾಂ. ಗೌ]ದುಂಬರಕುಷ್ಠಮಾಗಿ ಪುಟ್ಟುತು ನಮೆದು ಸತ್ತು (ವಡ್ಡಾರಾ. ೪–೨೫). 'ಔದುಂಬರಕುಷ್ಠ' ಪರಾ. [ಉದುಂಬರ + ಕುಷ್ಠ]

ಉದುಂಬರಪರ್ಣಿನೆ (ನಾ). "ಜಾಪಾಳದ ಗಿಡ" (ಅಮರ. ೬೬೪); "ದಂತಿ ಗಿಡದ ಹೆಸರು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೨೭). [ಸಂ. ಉದುಂಬರಪರ್ಣಿನ್]

ಉದುಗೆರಿಸು 'ಉದ್ಗರಿಸು' ನೋ.

ಉದುಗಲಿಸು 'ಉದ್ಗರಿಸು' ನೋ.

ಉದುಗ್ರಾಹಕ (ನಾ). ಚೆನ್ನಾಗಿ ಗ್ರಹಿಸುವವನು; ನಿಪುಣ : ಷಟುತರ್ಕ್ಕ ಸಿತಪ್ರಪುದಿಯೊಳತಿಶಯದುದುಗ್ರಾಹಕರು (ಎಂ. XVIII, ೧೪೪–೯; ೧೦೯೭). [< ಸಂ. ಉದ್ಗ್ರಾಹಕ]

ಉದುಟು (ಕ್ರಿ). ಗರ್ವಿಸು; ಅಹಂಕಾರಪಡು : ಪಿಂಡಪ್ಪಟ್ಟ ಪ್ಯಾತಿಯಿಂದಂ ದುರದ ಬಲುಪಿಂಡಂ ಕಾಪ್ಪತ್ತೇಱಮೆಗ್ಗಾಪಾಪ್ಪರದಿಂದಂ ಕ್ಕೋಧದಿಂದಂ ಪುಸಿಗೆ ಸೊಗಸಿಂಬೊಂದು ತಾತ್ಪರ್ಯದಿಂದಂ ಅರಿಚ್ಚೆಲ್ಪಕ್ಕರ್ಯ್ಯಮಂ ಕೊಂಡುದುಟಿ ಕಳೆವ ಸಾಮರ್ಥ್ಯದಿಂ ಧೈರ್ಯ್ಯದಿಂದಂ ವರ ಭಾಗ್ಯಂ ಪಾಂಡವಾದ್ಯಂಗಳೆಯೆನಲೆಸೆದಂ ವೀರಕಂಧಾರದೇವಂ (ಎಳ.IX, ದಾವನ. ೫೯–೩೨ ; ೧೨೮೦). "ಉದುಟಿ ?" (ಶಾಪಮು. ೧೪೧೬ ಕೋಠಿ). [?. / ತಮಿ. ಉದುರು]

ಉದುಪು (ನಾ). ೧. ರಭಸ ; ವೇಗ (?) ; "ತ್ರಾಣ; ಬಲ" (ಸಮ್ಮಕಾ. ಕೋಠಿ). ೨. ದಿಗಿಲು ; ಭಯ (?). 'ಉದುಪುಗೆಡು' ಪರಾ. [?. / ತಮಿ. ಉಜ್ಜೆಪ್ಪು]

ಉದುಪುಗೆಡು (ಕ್ರಿ). ೧. ರಭಸವಳಿ (?). ೨. ದಿಗಿಲಿನಿಂದ ಚದುರಿ ಹೋಗು; ಭಯದಿಂದ ಓಡಿಹೋಗು (?): ಬಲ್ಲಿದ ಧಗಡ್ಡ ಭೂಮಿಜಾಲಂಳಕ ಬಲದಲ್ಲಿ . . . ಕೆಲವು ಪಿಂಡುಗೆಡಜಿತು ಕೆಲವು ಪೊಲ್ಲ ಯಿಸಿದತ್ತು, ಕೆಲವು ದುಪುಗೆಟ್ಟ ತು ಕೆಲವು ಜಿತಶತ್ರುವಿಜಿಯಿತಕೆ (ಸಮ್ಮಕಾ. ೯–೫೧). [ಉದುಪು + ಕೆಡು]

ಉದುಭವ (ನಾ). ಹುಟ್ಟುವುದು; ಉತ್ಪತ್ತಿ : ಏನುದುಭವಪ್ರಪಂಚಮ ನಿಸಿಗೆ ಕಿಸುವೊಲ್ ವಸುಮತಿಯೊಳ್ (ಮುಂಬಾ. XI, ೨೩೯–೫೧; ೧೧೬೭); ವಿವಧಸುವನಜಿಕಾವಂತೆ ಪುಣ್ಯಕ್ಕೊಡೆಗರುದುಭವತ್ವ (ನಿ ಭಾ ಗ. ೯–೧೧–೬). [< ಸಂ. ಉದ್ಭವ]

ಉದುಭವಿಸು 'ಉದ್ಭವಿಸು' ನೋ.

ಉದುಮದ, **ಉದಮದ** (ನಾ). ಅತಿಶಯವಾದ ಮದ, —ಸೊಕ್ಕು (?) : ಉದು [ಪಾಠಾಂ. ದ] ಮದದ ಯೌವನವನೊಳಕೊಂಡ ಸಿತ ಕೀನು ಇತ್ತಲೇಕೆ ಬಂದೆಯವ್ವ (ಅವಚಂ. ೨೪೨–೧೧೦). **ಉದಮದ** : ನರ ಜನ್ಮದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟ ಲಿಂಗಮುಖವನಱಿಯದೆ ಉದಮದ ನೊಕ್ಕಿ ತಲೆ ಗೇಱಿತ್ತೆ ಅಯ್ಯಾ (ಬಸವ. ೫೦೫). [< ಸಂ. ಉದ್ಮದ]

ಉದುಮದಪಳೆ (ಕ್ರಿ). ಅತಿಶಯವಾದ ಮದವನ್ನು ಹೊಂದು : ಬೆಳೆದ ಅದಳೆಯ ವದದಿ ಯುದುಮದಪಳೆದ ಗಜ ಪರಿವಂತೆ ಭೀಮನ ಬಲಕೆ ನಿಲ್ಲುವರಾರು (ಜಿಪಭಾ. ೫೨–೫೫). [ಉದುಮದ + ತಳೆ]

ಉದುರ್ 'ಉದಿರ್' ನೋ.

ಉದುರಿಚು 'ಉದಿರ್ಚು' ನೋ.

ಉದುರಿಸು 'ಉದಿರಿಸು' ನೋ.

ಉದುರು 'ಉದಿರ್' ನೋ.

ಉದುರ್ಚು (ನಾ). ಒಂದಕ್ಕೊಂದು ಅಂಟದಂತೆ ಇರುವುದು; ಬಿಡಿ ಬಿಡಿಯಾಗಿರುವುದು: ತನಿನಾಲಾ ಶರ್ಕರೆಯ ನಾಡೆ ಪಡಪಿನುತ ಬೇಗನು ಪಾವ ಪರಿಪಾಯುದುರ್ಚಿದಿರ್ಪಿಯಂ (ರಂಗಪ. ೪-೬).

ಉದುರುದುರು (ದ್ವಿ ರು ಕ್ರಿ): ಉದುರುದುರುದುವೋಗರಕೆ ನಸು ಬಿಸಿಯು ಹಾಲನೆಲೆಪದಱೊಳಗೆ ಮಜ್ಜಿಗೆಯ ಹೆಪ್ಪ ಹದನಱಿದಿಕ್ಕಿಯದಕೆ ನೀರುಳ್ಳಿಯೆಲಕ್ಕಿ ಹಸಿಯಲ್ಲವಮಂ ಹಾಕಿ ಕಟ್ಟುವುದು ಕೂಳಂ (ಸೂಪಕಾ. ೩-೧೬); ಹಸನಾಗಿ ಉದುರುದುರುವಂತಪ್ಪ ಕೂಳನಾಜಿಸಿ (ಸೂಪಕಾ. ೩-೧೫). [< ಉದಿರ್]

ಉದುರುಗಪ್ಪುರ (ನಾ). ಉದುರಾದ ಕರ್ಪೂರ; ಪುಡಿಯಾದ ಕರ್ಪೂರ; ಕರ್ಪೂರದ ಪುಡಿ, —ಹಳಕಳು, —ಹರಳು: ಕಮ್ಮರಲ ಮಾಲೆಗೆ ಕತ್ತುರಿಯ ಪುಡಿಗುದುರುಗಪ್ಪುರಕೆ ಸುರಿದ ತುಂಕಮುದೊಱಕೆ ತುಂದಗಳಿಗೆ ಕಿರಿಗುತಿರೆ (ಶಾಕುಳಾ. ೪-೧೧).

ಉದುರುಗುಟ್ಟು 'ಉದುರುಗಪ್ಪುರ' ನೋ.

ಉದುರುರೊಟ್ಟಿ (ನಾ). ಉದುರುದುರಾಗುವಂತೆ ಮಾಡಿದ ರೊಟ್ಟಿ; ಗರುಗಾಗಿರುವ ರೊಟ್ಟಿ: ನನದ್ದೆ ಸೊಚ್ಚಿಗೆಯ ಸಲಿಕುಟ್ಟಿ ಮತ್ತ ಪಜಿ ಶರಿ ಕೆನೆಮಸಿಕ್ಕಿಸಿಸು ಬೆಣ್ಣೆಯಂಕಿಕ್ಕಿದಾ ರೊಟ್ಟಿಯನು ಮುಱ್ಱುಕೊಳಿಗಿಕ್ಕಿ ಬೇಯಿಸಲು ತಾನುದುರುರೊಟ್ಟಿನೆಸರಂ ಪಡೆದುದು (ಸೂಪಕಾ. ೧-೧೪).

[ಉದುರು, (< ಉದಿರ್) + ರೊಟ್ಟಿ]

ಉದುರೆ (ನಾ). ಉದುರಿಸುವ ಪುಡಿ; ಸೊಸಲು; ಪುಡಿ: ಒಲೆಯ ಮೇಕತ್ತಿಕಾಸಿ ಕುದಿಸಿದ ಬಳಿಕ ಸೋದಿಸಿ ತುಂಡಿಯೆಲಕ್ಕಿಯುದುರೆಯಂ ಹಾಕಿ (ಸೂಪಕಾ. ೩-೨೧); ತೀರೆ ನಱುವಲು ಚಕ್ಕೆವತ್ತ ಸೊಲೆ ಸಚ್ಚುಸಿಗೆ ಪೊದಲಾದ ಸೊಪ್ಪುಗಳ ಬೇಱೆಬೇಱೆಯುಳ್ಳರಿಸಿದುದುರೆಯಂ ತುಪ್ಪದೊಳು ಹುರಿದ ಹೋಳುಗಳೊಳಗೆಗೆ ಹುದುಗಿ ಕೆಲವಂ ತಾಳಿಪೊದವಮುವು ತಾ ಶಾತವಂಗಿ ಹೆಸರಂ ಪಡೆದವು (ಸೂಪಕಾ. ೪-೧೬). [< ಉದುರ್ಚು]

ಉದುರ್ಚು (ನಾ). ಒಂದು ಗಿಡದ ಹೆಸರು: ಉಡಿ, ಪುಡಿಗೆ, ಗೂಡು ಮುಕ್ಕಿ, ಚಿತ್ತೋಡಿ, ಉದುರೆ (ಮೈಸೂರಿ. ೩೩-೩೧೧). [?]

ಉದುರೆಗಪ್ಪುರ (ನಾ). = ಉದುರುಗಪ್ಪುರ: ಇಂಗುಳ್ಳಿ ಕರಬೇವು ಮೊದಲಾದುವಂ ತುಂಬಿ ತುಪ್ಪದೊಳಾಗ್ಗರಿಸಿಯುದುರೆಗಪ್ಪುರವಿಕ್ಕಿ ಮಿಶ್ರರಂಭಾಕುಸುಮವೆಂದು ಹೆಸರಂ ಕರೆದುದು (ಸೂಪಕಾ. ೪-೧೧).

[ಉದುರೆ + ಕರ್ಪರ]

ಉದುರೆವಡೆ (ಕ್ರಿ). (ಉದುರಿಸುವಂತೆ) ಪುಡಿಯಾಗು: ಉದಿಗೊಳಿಸಿ ತೀರೆ ಪಲಸಿನಕಾಯ ಚುಟ್ಟಿಕೊಂಡದಕೆ ತೆಂಗಿನಹಾಲು ಸೊಚ್ಚಿಗೆಯ ರಸ [ಹಾಲು] ಉದುರೆವಡೆದುಪ್ಪು ಬಂಂಡಿಯ ಸಾರ ತಿಳಿದುಪ್ಪವೆಜ್ಜೆದೆಜಿದು (ಸೂಪಕಾ. ೫-೬೧). [ಉದುರೆ + ಪಡೆ,]

ಉದುರ್ಗುಟ್ಟು, ಉದುರುಗುಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ಪುಡಿಪುಡಿಯಾಗುವಂತೆ ಕುಟ್ಟು; ಹುಡಿಮಾಡು: ಕೆಲಳುಗುಳಳ್ಳನವಾಗಿ ನಾನಾರಿಯೆಂದಂ ಬಳಪದಕೆಂ ಕುಳ್ಳಿಕಿಸೆ ಮುಸ್ಸಿವಂ ಕೆಸವಂ ಹಿಳಿದು ರಜದಲ್ಲಿ ಪೆಡೆವಣಿಗಳ ನುದುರ್ಗುಟ್ಟುತಾ ರಸ್ತವೊದವನಾಂತೊ (ಭೋಪಾಸು. ೫). **ಉದುರು ಗುಟ್ಟು** : ಕೆಡಜಾಖ ಮುಜುಮುಜುಜು ಗಿರಿಗಳನುದುರುಗುಟ್ಟುತ ಬೀದಿಯಲಿ ಬರಿದುದುವ (ತೀರಥ. ೬-೩೨-೩೩); ಮದನನ ಪೊದಲಲುಂ ನಮಗೆ ಸೋಲದರೆದೆಗಡವಸುಗಿದು ಧೈರ್ಯಗಿರಿಯನುದುರುಗುಟ್ಟುವ ದೆಂದು (ಕಂಪ. ೬-೦೩). [ಉದುರು, (< ಉದಿರ್) + ಕುಟ್ಟು,]

ಉದುರ್ಚು 'ಉದಿರ್ಚು' ನೋ.

ಉದೂಖಲ (ನಾ). (ಮರದ) ಒರಳು. [ಸಂ.]

ಉದೆಯಪುರ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು (?): ಉದೆಯಪುರಂ ಧರಿಗೆಶರ್ (ಎಇ. IX, ೧೬-೩; ೫೦೦). P ಈಗಿನ ಉದ್ಯಾವರ.

[ಉದೆಯ್ಯ + ಪುರ]

ಉದೆಯಮರ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮರ: "ತಿಕ್ಕದುಗ್ಗಾ-ಕಂಕಃಕ್ಕ, ಉದೆಯಮರ" (ಒಷಧಿ. ೬೪). [ಉದೆಯ್ಯ + ಮರ]

ಉದ್ದೆಸು 'ಉವಯೆಸು' ನೋ.

ಉದ್ದೋ 'ಉಧೋ' ನೋ.

ಉದ್ಗಂಧ (ಗು). ಉತ್ತಮವಾದ ಸುವಾಸನೆಯನ್ನುಳ್ಳ; ಕಂಪನ್ನುಳ್ಳ: ಮುದನುಂ ಮಾಡುವ ಧೂಪಧೂಮಲತೆಯಂ ಕರ್ಪೂರಪಾಳಿ ಪ್ರದಿಸಿದನಿತ್ತಂ ಬಿಡುಮುತ್ತಿನಚ್ಚಗದೆಯಂ ಮಂದಾರ ಪುಷ್ಪೋಪಹಾರದಿ ನುದ್ಗಂಧಸುಗಂಧದಿಂ . . . ಅರ್ಚಿಸಿದರಾ ಶ್ರೀದೇವನುಂ ದೇವಿಯುಂ (ಶಾಂತಿ. ೭-೩೬). [ಸಂ.]

ಉದ್ಗಂಧಿ (ಗು). ಉದ್ಗಂಧವನ್ನು ಉಳ್ಳ; ಸುವಾಸನೆಯನ್ನು ಹೊಂದಿದ: ಕರಿಕರ್ಷಾಕಾಶಾಳಿ ಮಳಯರುಹನಂದನಾದೋಳ ನೋದ್ಗಂಧಿಯುಂ (ಅಧಿತಿ. ೧೫-೭ ವ). [ಸಂ.]

ಉದ್ಗತ (ಗು). ೧. ಹೊರಹೊಮ್ಮಿದ; ಮೇಲಕ್ಕೆಬಂದ; ಉಂಟಾದ: ಉದ್ಗತಮಾದ ಸದ್ಭುಜೋತ್ಕರಮುಮನೂನಲಕ್ಷ್ಮಿಗೆ ನೆಲೆಗೊಂಡಿರವುಂ ದೊರೆತನ್ನ ತನ್ನೊಳಾಂದಿ . . . ಏಕ ದೊರೆಯೊಂದನಿತ್ತೊ ಪದ್ಮನಾ (ಪೃತ್ವಿ. ೩-೩). ೨. ವಾಂತಿಯಾದ; ಕಕ್ಕಿದ. (ನಾ). ೩. [ಧಂದ] ಒಂದುಜಾತಿಯ ವೃತ್ತ; ವಿಷಮವೃತ್ತಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ: ಮರುದರೆಪಾಯಲಳು ಮುಂದೆ ಬರೆ ಸುರಮರುದ್ವಿನೇಶನುಂ ಶಶಿ ವಾರಿಜರಿಪು ಸುರದಾರ್ಚ ಲಗಂ ಮರುದರೆವಾಯುರವಿಗಾಂತಮುದ್ಗತಕಂ (ಛಂದೋಂಬು. ೩-೧೧). [ಸಂ.]

ಉದ್ಗತಜೇವಿ (ನಾ). ಸುಖಹೊಂದಿರುವವನು; ಸುಖಿ: ವ್ಯವಹಾರ ಧನಾಹಿಕಾಯ ಸೌಖ್ಯಂ ದ್ಗತ ಜೀವಿಸೇನಿ ಪರಿಜಾಲಿ ಕಾಮುಕಿಯಂತು ಭೋಗಮಳ್ಕೆ (ಜಾನಾರ. ೧೧೪); "ಉದ್ಗತ ಜೀವಿ-ಸುಖವಂ ಹೊಂದುವ ಪ್ರಾಣಿ" (ಜಾನಾರ. ೧೧೪ ಟೀಕೆ). [ಸಂ. ಉದ್ಗತಜೀವಿನ್]

ಉದ್ಗತಿ (ನಾ). ೧. ಮೇಲಕ್ಕೆ ಹೋಗುವುದು. ೨. ಏಳಿಗೆ; ಏರಿಕೆ. ೩. ವಾಂತಿ. [ಸಂ.]

ಉದ್ಗಮ (ನಾ). ೧. ಮೇಲೇರುವುದು. ೨. ಏರಿಕೆ. ೩. ಹುಟ್ಟಬರುವುದು; ಗೋಚರಿಸುವುದು; ಹೊರಹೊಮ್ಮುವುದು: ಅಮರಪ್ಪೆ ಕರ್ಷಸಪುಳಕೋದ್ಗಮವರ್ಗಾದತ್ತು (ಪಂಂಕಾಮಾ. ೧೧-೫೬). ೪. ಮೂಲ ಸ್ಥಾನ; ಹುಟ್ಟು: ಪೂಸುಷದ ಜಠಠಿ ಪರಬ್ರಹ್ಮ ಸಾಶ್ವಾತ್ಮಕಿಕೆ ಕಾಡಿ ಪುಟ್ಟಿತ್ಪತ್ಯಭಾವದುದ್ಗಮವ (ಮಂಂಕು ೪. ೨೦೯). ೫. ಹೊವು; ಪುಷ್ಪ: ಸೋಮಸೂರ್ಯರ್ ಬಲಬರುವ ಪೊಗ್ಗಾಮಯಂತ ಲಿಂಗಂ ಬೊಲೆಪ್ಪಿಪ್ಪುದಾಮಾಪಾಶ್ರಯಮಾಗಿ ಕೆನಕೊಂದ್ದಸಾದ ಪಾಂಗಿನೆಲಳು (ಕಂಕವಾ. ೧-೬೫). 'ಉದ್ಗಮಚಾಪ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಉದ್ಗಮಚಾಪ (ನಾ). ಹೂವಿನ ಬಿಲ್ಲು ಳ್ಳವನು; ಮನ್ಮಥ: ಪಾಡುಗಾಂ ಕಳಕಂಠಿಗಳ್ ಕಾಮನುದ್ಗಮಚಾಪನೊಲಿಗಿರ್ಪರ್ನಚ್ಚರಿ (ರಾಜಕೀ. ೩-೧೧೬). [ಉದ್ಗಮ + ಚಾಪ]

ಉದ್ಗಮನ (ನಾ). ಮೇಲೆ ಏಳುವುದು; ಹೊರಬರುವುದು: ಭೂತಗಳ ಸಂವೇಶನ (ಅಡಸುವುದು), ಉದ್ಗಮನ (ಹೊರಬರುಬರುವುದು) — ಇವು ಭೂತಗಳ ಧರ್ಮವಲ್ಲವೆ? ಎಂದು ಶಂಕಿಸಬಾರದು (ಬ್ರ ಹ್ಮ ಭಾ. ೨೫೪ ಆಡಿ). [ಸಂ.]

ಉದ್ಗಮನೀಯ (ನಾ). ೧. ಮೇಲೆಬರಬೇಕಾದುದು. ೨. ಮಡಿ ಮಾಡಿದ ಧೋತ್ರ; ಬಗೆದ ಬಟ್ಟೆ: "ಧೌತಂ, ಉದ್ಗಮನೀಯಂ – ಈ ೨ ಧೌತಿ" (ಹಲಾಯು. ೪–೬೯೭). ೩. ಮೇಲ್ಪಸ್ತ್ರ: "ಉದ್ಗಮನೀಯವಿನಲೊಲ್ಲಿಯಿಕ್ಕಿಸಿತ್ತುಂ" (ಮಂಗಾಶ. ೧೧೧–೨೯). [ಸಂ.]

ಉದ್ಗಮಬಾಣ (ನಾ). ಪುಷ್ಪಬಾಣವನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿಸುವನು; ಮನ್ಮಥ: ವಸು ದೇವಸುತನ ರೂಪಂ ರೂಪಿಟ್ಟಂದು ಮೊದಲಾಗಿ ನೃಪ ಪ್ರಜನಂದಪೆಯಂ ಮಾಡದಿಸುವನುದ್ಗಮಬಾಣಂ (ಜಗವಿ. ೧೧–೩೩). [ಉದ್ಗಮ + ಬಾಣ]

ಉದ್ಗಮಮಂಜರಿ (ನಾ). ಹೂವಿನ ಗೊಂಚಲು; ಪುಷ್ಪಗುಚ್ಛ: ಉದ್ಗಮಮಂಜರೀ ವಿಳಾಸಂದಳೆರ್ದಿರ್ ಮಾಧವಿ (ಕಬಸಂ. ೨–೪೧). [ಉದ್ಗಮ + ಮಂಜರಿ]

ಉದ್ಗಮಮಾಲೆ (ನಾ). ಹೂವಿನ ಮಾಲೆ; ಪುಷ್ಪಹಾರ: "ಉದ್ಗಮಮಾಲೆ – ಹೂವಿನ ಸರ" (ನಾನಾರ್ಥ. ೬೨ ಟೀಕೆ). [ಉದ್ಗಮ + ಮಾಲೆ]

ಉದ್ಗಮವೃಷ್ಟಿ (ನಾ). ಹೂವಿನ ಮಳೆ; ಪುಷ್ಪವೃಷ್ಟಿ: ಸುರಿದುದು ದ್ಗಮವೃಷ್ಟಿ ಜಗಳಚ್ಚರಿಯಂದಾಗಿರೆ (ಜಗವಿ. ೯–೧೩). [ಉದ್ಗಮ + ವೃಷ್ಟಿ]

ಉದ್ಗಮಸಾರ (ನಾ). ಹೂವಿನ ರಸ; ಮಕರಂದ: "ಉದ್ಗಮಸಾರ–ಹೂವಿನೊಳಗಣ ಧೂಳ" (ನಾನಾರ್ಥ. ೧೧೪). [ಉದ್ಗಮ + ಸಾರ]

ಉದ್ಗಮಾಸ್ತ್ರ (ನಾ). ಹೂವಿನ ಬಾಣ: ಪುಳಿಂದನ ವಕ್ಷಮನುದ್ಗಮಾಸ್ತ್ರದಿಂದಿಸೆ ಕುನುಮಾಸ್ತ್ರಂ (ರಾಜಶೇ. ೫–೧೦೫). [ಉದ್ಗಮ + ಅಸ್ತ್ರ]

ಉದ್ಗಮಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಮೇಲೇರು; ಹೊರಬರು: ಕರಧಿಯಿಂದುದ್ಗಮಿಸಿಯಮರುವ ತರಣಿಯಂದದಲಿ (ಅಕ್ಕಮ. ೪–೮). ೨. "ಹುಟ್ಟು" (ಗಂಗಾಮಾ. ೪೧). [ಉದ್ಗಮನ + ಇಸು]

ಉದ್ಗರ, ಉಗ್ಗಾರ, ಉಗ್ಗಾರು (ನಾ). = ಉದ್ಗಾರ೧: "ಉದ್ಗರಂ, ವಮನನೋಕರಳಿ ಪರಿತಾಪಮಪಜೆ ದವಥು" (ಮ ಂ ಗ ರಾ. ೧೧೬–೨); ಉಗ್ಗಾರ: ಅವಗಿಗೆ ಉಗ್ಗಾರ ಎತ್ತಿಡ ನ್ನಾಲ್ಕೆರುಸಾರಿ ವಾಂತಿಮಾಡಿ ಕೊಂಡ (ರೂಪಿ). ಉಗ್ಗಾರು: ಅವಗಿಗೆ ಇಂದು ಉಗ್ಗಾರು ಹತ್ತಿಡೆ (ರೂಪಿ). [< ಸಂ. ಉದ್ಗಾರ]

ಉದ್ಗರಣೆ (ನಾ). ಹಿ ಟ್ಟೆ ಬಂ ದು ದು; ಕಾಣಿಸಿಕೊಂಡುದು: ಮಾಯಾಸ್ಪುರಕಯೇ ಹಂಳ್ಳಕಿಯವರೊಳಿದ್ದರಣೆ ತ ನ್ಮಾತ್ರ ಗ ಳು (ಸದ್ಗುರು. ೫–೬). [ಸಂ. ಉದ್ಗಾರಣಾ]

ಉದ್ಗರಿಸು, ಉದುಗರಿಸು, ಉದುಗರಿಸು, ಉದುಗಲಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಹೊರಚೆಲ್ಲು; ಹೊರಹೊಮ್ಮಿಸು; ಕಾರು; ಕಕ್ಕು; ವಾಂತಿ ಮಾಡು: ಮುಂಡುಂ ಪಂಚಾಂಗಮುಮಂ ತಂದುಲದಿಂದಕೆಯೊಳುದು ವುದಂಬರಿಯಂ ಕೊಂಡುಂಡೊಡದಂ ಮೂಸಕಳಂ ಖಂಡಮನುದ್ಗರಿಸುವ ಖಿ ಳ ವಿ ಷ ಮ ದು ಪರಿಂಗಂ (ಖ ಮ ದ. ೧೩–೪೨). ೨. ಹೇಳು; ಮಾತಾಡು; ಉದ್ಗಾರ ತೆಗೆ: "ಎಲ್ಲವೂ ಶಾಪದ ಫಲ" ಎನ್ನುತ್ತಾ ಮೆಲ್ಲನೆ ಉದ್ಗರಿಸಿಕೊಂಡು ಸಿಟ್ಟುಸಿಟ್ಟಿಳು (ಒಡ್ಡಿಂ. ೪೧); ಹತ್ತಿರದ ಲ್ಲಿನ ಆ ಮುದುಕ ಉದ್ಗರಿಸಿದ. "ಅಬ್ಬಾ ಅದ್ಭುತ! ಕಲ್ಪನೆಗೂ ಬಾರದು" (ಬದುಜ. ೮). **ಉದಗರಿಸು** : ೩. ಮಾರು; ಅತಿಕ್ರಮಿಸು; ಹೊರ ದೂಡು: ಇಮವೆ ತಾ ಪ್ರಾರಬ್ಧ ಫಲವಿದನುಡಗಲಿಸಲಾರಲವು (ತೊರಲಿ. ೪–೫೨). **ಉದುಗರಿಸು** : ೧. ಒದಬುಕೊಂಡವು ಜಲಧಾರೆಗಳವ ನುದುಗರಿಸಿ [ಪಾಠಾಂ. ಉದುಗಲಿಸಿ]ದನು ಫಣಿಪ ಕೊರ್ಮಾಗೆ ಹೃದಯ ಬಿಚ್ಚುತು ಬಿಗುಪು ಸಡಿಲಿದಾಗ ಕುಲಾದ್ರಿಗಳ (ತೊರಲಿ. ೧–೧೫–೩೦); ಎಜಗಿದವು ಬಲಸಿಡಿಲ ಮೇಕರ ಮುಟಾಪು ಹೆಗ್ಗಿ ದಿಗಿಚ್ಚುಗಳನುದುಗರ ಸುತನೆಲನು ಬೀಸಿದನು ಸಂವತ್ಸರನಂದದಲಿ (ವಿಘಾಗ. ೪–೧೦–೩೫).

ಉದುಗಲಿಸು : ೧. ಭೀಕರಭೂತಭೀತಾಳರುದುಗಲಿಸೆ [ಪಾಠಾಂ. ಉದ್ಗಿರಿಸೆ] ಖಡ್ಗವಾಯ್ದುಣಿಯೆ ನಿಜಭುಜದ ತಿಂಟಿ ಹರಿಯೆ ಹಗೆಗಳ ಕೊಂದು (ಹಚಕ. ೧೦–೧೪); ದೇವಿಯಿಂದ್ದು ಲಾಗಿದೊಡಲಿನ ಕೈವರಳ ಹತ್ತಿಗೆಯ ಕದಪಿನ ಜೀವನವನನುದುಗಲಿಪ ನಯನದ ಮಣಿದ ಮಸ್ತಕದ (ತೊರಲಿ. ೫–೬–೨೩). [ಉದ್ಗರ + –ಇಸು]

ಉದ್ಗಲಿತ (ಗು). ಹೊರಹೊಮ್ಮಿದ; ಕಾರಿದ; ಹೊರಬಿದ್ದ. [ಸಂ.]

ಉದ್ಗಾಢ (ನಾ). ತುಂಬ ಹೆಚ್ಚಾದ; ಅತಿಶಯವಾದ. [ಸಂ.]

ಉದ್ಗಾತ (ನಾ). = ಉದ್ಗಾತೃ: ಉದ್ಗಾತನು ಸಾಮನೇದ ಗಾನಮನುದು ತ್ತಾನೆ (ಹಿಂದಸಾ. ೧೫೭); ಉದ್ಗಾತನಾ ಗಾನದಿಂದ ಕರ್ಣಾಕರ್ಣಯಾಗಿ ಪಸರಿಪ ಸಾಮವೇದದಂತಿರೆದೆಸೆವ (ಚಿಬೈ. ೪–೬೧). [< ಸಂ. ಉದ್ಗಾತೃ]

ಉದ್ಗಾತೃ (ನಾ). (ಯಜ್ಞಯಾಗಾದಿಗಳಲ್ಲಿ) ಸಾಮಗಾನ ಮಾಡುವ ಋತ್ವಿಕ್ಕು: ವ್ಯಾಸ ಕಶ್ಯಪ . . . ಮೈತ್ರಾವರುಣಾಗ್ನಿ ಪರಿಚಾರಕೋದ್ಗಾತೃನೇತ್ಯಹೋತೃಜಪಾದಗ್ನ್ಯಾದಿಗಳಕ್ಷ ಪೋದಶರ್ತ್ವಿಜ ಕ್ಕಳಂ (ತಂಪಭಾ. ೬–೩೩ ವ). [ಸಂ.]

ಉದ್ಗಾಯನ (ನಾ). ಉತ್ತಮವಾದ ಗಾನ, —ಸಂಗೀತ: ಕಂಠೀ ವ್ಯಂದ ವ್ಯಕೋದ್ಗಾಯನ ಸಮುದಯ ಕರ್ಣಾಮೃತಸ್ಯಂದಿ ಹಿಂದೋಳ ರವಂ (ಅಪಿಪು. ೧೩–೭). [ಸಂ.]

ಉದ್ಗಾರ (ನಾ). ೧. ವಾಂತಿ; ವಮನ; ಕಾರುವಿಕೆ. ೨. ತೇಗು. ೩. (ಭಾವಾವೇಶದಿಂದ ಕೂಡಿದ) ಮಾತು, —ಕೂಗು.

ಉದ್ಗಾರತೆಗೆ = ಶಬ್ದಮಾಡು; ಕೂಗಿಹೇಳು: "ನಾನು ಈ ಹೆಣ್ಣಿ ನಾಗಿ ಈಕ್ಕರಗಿನಿ ನ್ನೆವೇದ್ಯವಿಲ್ಲದೇ ಅಪಕಾರವೆಸಗಲಾದೀತೇ? " ಎಂದು ಉದ್ಗಾರತೆಗೆದನು (ಶ್ರೀರಾಯಾ. ೫೭); "ಶಿವು ಬಂದ! " ಎಂದು ಉದ್ಗೀಗದಿಂದ ಉದ್ಗಾರತೆಗೆದು "ಎಲ್ಲಿ ಹೋಗಿದ್ದೆಪ್ಪಾ ಮಗನೆ ಇಷ್ಟುದಿನ? " ಎಂದು . . . ಕೇಳುತ್ತ (ಪ್ರಣಾ. ೭೬). [ಸಂ.]

ಉದ್ಗಾರವೆಯು (ಕ್ರಿ). ಓಕರಿಸು; ಅಸಹ್ಯಪಡು: ಮನವನ್ನೆಳಪ್ಪ ಕೆಳದಿಗೆ ಮನಮೂ ಮುಂದಿಟ್ಟು ಬಟ್ಟೆ ಕೆಳಿಪಿದೊಡನೆಳಾಸನ ರೂಪು ಗಂಡು ಳ್ಳಂ ಮನಕ್ಕೆ ಮುದ್ಗಾರವೆತ್ತು (ಭೋಂಕಿಣಿ ಮಗುಜ್ಜಳ್ (ಯಚೋಚ. ೨–೩೩); "ಉದ್ಗಾರವೆತ್ತು – ಅಸಹ್ಯಪಟ್ಟು; ಹೇಸಿ" (ಯಚೋಚ. ಕೋಚ). [ಉದ್ಗಾರ+ಪಿಜ್ಜು]

ಉದ್ಗಾರಿ (ಗು). ಹೊರಸೂಸುವ; ಹೊರಹೊಮ್ಮಿಸುವ: ದಳ್ಳಿಲ ಪೀರೆಚಿಪ್ಪೀಬಂಧುರಗಂಧೋದ್ಗಾರೀರೀಪಸರದ ಪುಳಿ ನಡೊಳ್ . . . ದೇವ ಳುಳ್ಳಿರ್ಪುದಿಗಳ್ (ಕಾಡಂಬು. ೧೪೪). [< ಸಂ. ಉದ್ಗಾರಿನ್]

ಉದ್ಗಾರಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಹೊರಸೂಸು; ಹೊರಚೆಲ್ಲು: ಘಟಿಸಮಾಧಿ ಯೊಳಹುದು ಮನಮುದ್ಗಾರಿಸುತ್ತಿಹುದು ಘಟಿಸುಮುದ್ಗಾರಿಕತೆಯಿಹುದು (ಕಂಳಾ ೧೦. ೬–೬೬); ಕಂಳರ ಸರೂಪರಂಬಡೆದು ಸರವಣಡೊಳುದ್ಗಾರಿಸಲ್ ಕಂದನುದಯಮಾಗೆ (ಗುರುಚಾ. ೪–೬೨). ೨. ವಾಂತಿ ಮಾಡು; ಕಾರು: ಬಿಸರುಹನೇತ್ರೆಯವರವಲೋಕಸಾಂದ್ರಚಿಂದ್ರಿಕೆಯ ನಿಂಟ ಮತ್ತದನುದ್ಗಾರಿಸುವಂತೆಸಿದಪುದಿಂದೀಕ್ಷಿಸಿದಂ ಪೊಣೆಸಿವ ತಿಳಿಸೂಂ ಯದುತಿಲಕಂ (ಜಗರಿ. ೧೪–೬೯). ೩. ಉದ್ಗಾರ ತೆಗೆ; ಕೂಗು. [ಉದ್ಗಾರ + –ಇಸು]

ಉದ್ಗಿರಣ (ನಾ). ಕಾರುವುದು; ವಮನ; ವಾಂತಿ ಮಾಡುವಿಕೆ. [ಸಂ.]

ಉದ್ಗೀಥ (ನಾ). ಸಾಮಗಾನ ಮಾಡುವಿಕೆ: ಬ್ರಹ್ಮೋದ್ಗೀಥದ ಸರಸತಿಯಂತೆ ಶಿಗುರಾದಿಂ ಗಣನುಮಿಯೊಗೆವಂತೆ (ಗಣೇಶ. ೧೬–೪೦೬). [ಸಂ.]

ಉದ್ಗುಣ (ನಾ). ಅತಿಶಯವಾದ ಗುಣ. [ಸಂ.]

ಉದ್ಗುಣಯುತ (ನಾ). ಅತಿಶಯವಾದ ಗುಣಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದವನು: ಕನಲ್ದುಂ ಸೈರಣೆವಂತನುದ್ಗುಣಯುತಂ ತಾಂ ನಿರ್ಗುಣಂ ದುಷ್ಕುಲಂ ಧನಿಕಂ ಸತ್ಕುಲಜಾತನೈ (ಸೋಮೇಶ. ೫೨). [ಸಂ.]

ಉದ್ಗೂರ್ಣ (ಗು). ಮೇಲೆತ್ತಿದ; ಮೇಲೆ ಹಿಡಿಯಲ್ಪಟ್ಟ. "ಉದ್ದವಾಗಿ ಎಳೆಯಲ್ಪಟ್ಟ" (ಅಮರ. ಟೀಕೆ). [ಸಂ.]

ಉದ್ಗ್ರಂಥ (ಗು). ೧. ರಟ್ಟುಕಟ್ಟದ; ಬಿಡಿಬಿಡಿಯಾದ. (ನಾ). ೨. ವಿಭಾಗ; ಅಧ್ಯಾಯ. ೩. ಪ್ರೌಢವಾದ ಗ್ರಂಥ: ಉದ್ಗ್ರಂಥಗಳನ್ನು ಎಲ್ಲರೂ ಮೂಲದಲ್ಲಿಯೇ ಓದುವುದು ಅಸಾಧ್ಯ (ಧ್ವನ್ಯಾಲೋ. ೨ ಮುನ್ನುಡಿ). [ಸಂ.]

ಉದ್ಗ್ರೀವ (ನಾ). ಕೊರಳನ್ನು ನಿಮಿರಿಸಿದವನು; ಎತ್ತಿದ ಕೊರಳುಳ್ಳವನು: ಸಮ್ಯಗ್ದರ್ಶನಮಂ ಪೊಗಟ್ಟುದರ್ಕೆ ದರ್ಕಂ ನುಂಗಿದಂತುದ್ಗ್ರೀವನಾಗಿ (ಶಾಂತಿಪು. ೮-೧೫೧ ವ). [ಸಂ.]

ಉದ್ಘ (ಗು). ೧. ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ; ಪ್ರಶಸ್ತವಾದ; ಉಚ್ಚವಾದ: ಈ ಧರೆಯ ಪೆಂಡಿರುದ್ಘಪಯೋಧರೆಯ . . . ಬೆಡಂಗನಾರುಮೇನೆಯ್ದುವರೇ (ಅದಿಪು. ೪-೪೬); ಮಧುಮಾಸಕೇಸರಿ ವಿಯೋಗಿಗಳೆಂಬ ಮೃಗಂಗಳಂ ಭಯಂಗೊಳಿಸಿದುದುದ್ಘಕೀರ ಮದಕೋಕಿಲ ಗರ್ಜಿತ ತರ್ಜಿತಂಗಳಿಂ (ಅಜಿಪು. ೬-೨೩). (ನಾ). ೨. ಸುಖ; ಉತ್ತಮತೆ. ೩. ಬಲ. ೪. ಮಾದರಿ. ೫. ಒಳ್ಳೆಯವನು: "ಪ್ರಕಾಂಡಃ, ಉದ್ಘಃ - ಈ ೨ ಒಳ್ಳಿದಂ" (ಹಲಾಯು. ೬೨-೨೨೩). [ಸಂ.]

ಉದ್ಘಕೀರ್ತಿ (ನಾ). ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಕೀರ್ತಿಯುಳ್ಳವನು: ತೇಜಿರಾಜದಂಡಾಧಿಪನಂ ಪರಾರ್ಥ್ಯನಿಧಿಯಂ ನುತಮೂರ್ತಿಯನುದ್ಘಕೀರ್ತಿಯಂ (ಕಇಅ. ೭೪-೧೨-೨೩; 1170). [ಉದ್ಘ + ಕೀರ್ತಿ]

ಉದ್ಘಕೃತಿ (ನಾ). ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಕೃತಿ, —ಗ್ರಂಥ: ನೆಗಟ್ದವರಿರ್ವರ ಪೆಸರ್ಗಂ ನೆಗಟ್ದುವು ತನ್ನೆರಡುಮುದ್ಘಕೃತಿಗಳ್ ರಾಯಂ ಮಗನತ್ತಿ ಮಬ್ಬೆ ಮಗಳೆನೆ ನೆಗಟ್ದಂ ಸಂತಾನವೃದ್ಧಿಯಿಂ ಕವಿರತ್ನಂ (ಅಜಿಪು. ೧೨-೫೩). [ಉದ್ಘ + ಕೃತಿ]

ಉದ್ಘಚಾರಿ (ನಾ). ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ನಡತೆಯುಳ್ಳವನು: ಸದಾಚಾರ ಸಮೇತರಾದರೆಮಗೀಗೆ ಶಿವಾಸ್ಪದಮುಖ್ಯ ಸೌಖ್ಯಮಂ ಸೂರಿಗಳಂಗಜಾರಿಗಳತತ್ತ್ವವಿದಾರಿಗಳುದ್ಘಚಾರಿಗಳ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೧-೩). [ಸಂ. ಉದ್ಘಚಾರಿನ್]

ಉದ್ಘಟ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಪಾತ್ರೆ; ದೊಡ್ಡಪಾತ್ರೆ, —ಮಡಕೆ: "ಅಣುಮಣಿಕೆ ಮೊಗೆಯಕ್ಕುವುದ್ಘಟಂ[ಪಾಠಾಂ. ಕಿ. ಉಧ್ವಟಂ, ಉಪ್ಪಟಂ] ಕರಬೋನಮಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೬೨-೨೪). [ಸಂ.]

ಉದ್ಘಟನ (ನಾ). ೧. ತೆರೆಯುವುದು; ಅನಾವರಣ; ಪ್ರಕಟನೆ. 'ಉದ್ಘಾಟನ' ಪರಾ. ೨. ತಾಗುವಿಕೆ; ಘಟ್ಟನ. [ಸಂ.]

ಉದ್ಘಟಿಸು (ಕ್ರಿ). ಮೇಲೆಬಿದ್ದು ತಾಕು; ಘಟ್ಟಿಸು: ಸ್ಫಟಕಲಿಂಗಸ್ಫುಟದ ಮರೀಚಿಗೆ ಚಟುಲಭಾಸ್ಕರಕರಪಟಲ ಉದ್ಘಟಿಸದಡಗಲು (ಬಸಪು. ೫೧-೬೧). [ಉದ್ಘಟನ + -ಇಸ್ಕು]

ಉದ್ಘಟ್ಟ (ನಾ). = ಉದ್ಘಟ್ಟನ: ಸುಯೋಧನೋರು ಮಕುಟೋದ್ಘಟ್ಟ ಪ್ರತಿಜ್ಞಾಕ್ಷರಾವಳಿ ವಿನ್ಯಸ್ತವಿಶಾಲ ನಿಶ್ಚಳಶಿಲಾಸ್ತಂಭಂ...ಹಿಡಿಂಬಾಂತಕಂ (ಗದಾಯು. ೧-೫೫). "ತುಳಿದು ಕುಟ್ಟುವುದು" (ಗದಾಸಂ. ಟಿಪ್ಪಣಿ). [ಸಂ.]

ಉದ್ಘಟ್ಟನ (ನಾ). ಬಲವಾಗಿ ಕುಟ್ಟುವಿಕೆ; ಸದೆಬಡಿಯುವಿಕೆ: ಎಟ್ಟಿದುಯ್ದಂ ಲಕ್ಷ್ಮಣಂ ಹಸ್ತಪಾದತಲೋದ್ಘಟ್ಟನದಿಂ ಪಡಲ್ವಡಿಸುತುಂ ಮಾಜ್ಞಾಂತ ಸಾಮಂತರಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೮-೩೧). [ಸಂ.]

ಉದ್ಘನ (ನಾ). ಬಡಗಿಯು ಮರಗೆಲಸ ಮಾಡುವಾಗ ಒತ್ತಿಗಾಗಿ ಅಡಿಗೆ ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುವ ಪಟ್ಟಡಿ; ಒತ್ತುಗೊರಡು; "ಅಡಿತುಂಡು" (ಅಮರ. ಟೀಕೆ). [ಸಂ.]

ಉದ್ಘಾಚಾರ (ನಾ). ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಆಚಾರ: ತನುಸೌಂದರ್ಯದಿನನ್ನನಿನ್ನನೆನಲುದ್ಘಾಚಾರದಿಂದನ್ನನಿನ್ನನೆನಲ್ . . . ಅಕ್ಷೂಣತ್ವದಿಂದನ್ನನಿನ್ನನೆನಲ್ಬಾರದು ನಿನ್ನಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧-೮೫). [ಉದ್ಘ + ಆಚಾರ]

ಉದ್ಘಾಟ (ನಾ). ೧. ಕಾವಲು ಮನೆ; ಠಾಣೆ. ೨. ಪ್ರಸ್ತಾವ; ಸಂದರ್ಭ: "ಉದ್ಘಾ[ತ]ಟಃ, ಪ್ರಸ್ತಾವಃ, ದ್ವಾರಃ, ಅವಸರಃ, ಕ್ಷಣಃ- ಈ ೫ ಅವಸರಂ" (ಹಲಾಯು. ೧೨೩-೬೫). [ಸಂ.]

ಉದ್ಘಾಟಕ (ನಾ). ೧. ಆರಂಭಿಸುವವನು; ತೆರೆಯುವವನು. ೨. ಬೀಗದಕೈ; ಕೀಲಿಕೈ. ೩. (ಬಾವಿಯಿಂದ) ನೀರನ್ನು ಎತ್ತುವ ರಾಟೆ: "ಉದ್ಘಾಟಕಂ, ಘಟೀಯಂತ್ರಂ, ಪಾದಾವರ್ತಃ, ಅರಘಟ್ಟಕಃ —ಈ ೪ ರಾಟಣಂ" (ಹಲಾಯು. ೧೧೩-೬೩). [ಸಂ.]

ಉದ್ಘಾಟನ (ನಾ). ೧. ತೆರೆಯುವಿಕೆ: ಪೂರ್ವೋಕ್ತಸ್ಥಿತಿಯೊಳ್ ವಜ್ರಕವಾಟೋದ್ಘಾಟನಂಗೆಯ್ದು (ಶಾಂತಿಪು. ೧೧-೬೭). ೨. ಆರಂಭೋತ್ಸವ. ೩. ಎತ್ತುವುದು; ಮೇಲೇರಿಸುವುದು. ೪. (ಬಾವಿಯಿಂದ) ನೀರನ್ನು ಎತ್ತುವ ರಾಟೆ. [ಸಂ.]

ಉದ್ಘಾಟನೆ (ನಾ). = ಉದ್ಘಾಟನ ೨: ಸಾಯಿಬಾಬಾ ಮಂದಿರದ ಉದ್ಘಾಟನೆಯನ್ನು ನೆರವೇರಿಸಿದರು (ರೂಢಿ). [ಸಂ. ಉದ್ಘಾಟನಾ]

ಉದ್ಘಾಟಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಆರಂಭಿಸು; ತೆರೆ: ಶ್ರೀಯುತರು ನೂತನ ಭವನವೊಂದನ್ನು ಉದ್ಘಾಟಿಸಿದರು (ರೂಢಿ). ೨. ದೋಷವನ್ನು ಎತ್ತಿ ಹೇಳು; ಆಕ್ಷೇಪಿಸು: ತನ್ನನುದ್ಘಾಟಿಸಿ ನುಡಿದೊಡುಮ್ಮಚ್ಚದೊಳ್ ಮೆಚ್ಚದೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨-೧೭೬). [ಉದ್ಘಾಟನ + -ಇಸ್ಕು]

ಉದ್ಘಾತ (ನಾ). ೧. ಬಲವಾದ ಪೆಟ್ಟು; ಹೊಡೆತ. ೨. ಒಂದು ಆಯುಧ; ಗದೆ. ೩. ಆರಂಭ; ಉಪಕ್ರಮ; ಉದ್ಘಾಟನೆ. ೪. ಪ್ರಾಣಾಯಾಮ. ೫. (ಗ್ರಂಥಗಳಲ್ಲಿನ) ಅಧ್ಯಾಯ; ವಿಭಾಗ. ೬. ಜಾರುವುದು; ಮುಗ್ಗರಿಸುವುದು: ಮಾತೇನುದ್ಘಾತದೋಷ ಪ್ರಕರರಹಿತನೆನಿಪನಾಪ್ತಂ (ಸುಕುಮಾ. ೫-೩೯). [ಸಂ.]

ಉದ್ಘಾಸಿ (ನಾ). ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಕತ್ತಿ: ಗಜಘಟಾಟೋಪ ಕುಂಭಸ್ಥಳೀ ಭೇದನನುಗ್ರೋ[ದ್ಘಾ]ಸಿ [ಪಾಠಾಂ. ಉದ್ಘಾಸಿ, ಉದ್ಘಾಸಿ] ಭಾಸ್ವದ್ಭುಜ ಪರಿಘನನಾರೂಢಸರ್ವಜ್ಞನಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧-೫೧). [ಉದ್ಘ + ಅಸಿ]

ಉದ್ಘೃಷ್ಟ (ಗು). ತಿಕ್ಕಿದ; ಉಜ್ಜಿದ: ದ್ವಿರದೋದ್ಘೃಷ್ಟಘನಸ್ರವತ್ಸರಳ ಸಾರಾಮೋದಮುದ್ದಾಮಭೃಂಗರವಂ (ಅದಿಪು. ೧೩-೯). [ಸಂ.]

ಉದ್ಘೋಷ (ನಾ). ಗಟ್ಟಿಯಾದ ಶಬ್ದ; ಬಲವಾದ ಧ್ವನಿ: ಮಂಗಳಾರತಿಯ ವಾದ್ಯದನಿ, ಭೇರಿಯ ರವಂ ಹಂಪೆಯ ವಿರೂಪಾಕ್ಷನಾಲಯದ ಉದ್ಘೋಷಂ (ವಿಜದ. ೧). [ಸಂ.]

ಉದ್ಘೋಷಣ (ನಾ). = ಉದ್ಘೋಷಣೆ (ಕಿ). [ಸಂ.]

ಉದ್ಘೋಷಣೆ (ನಾ). ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿ ಕೂಗಿ ಹೇಳುವುದು; ಸಾರುವುದು. [ಸಂ. ಉದ್ಘೋಷಣ]

ಉದ್ಘೋಷಿಸು (ಕ್ರಿ). ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿ ಕೂಗಿ ಹೇಳು; ಸಾರು: ಕುಡಿದಂ ಕುಂಭಜನೆನ್ನನಾತ್ಮವಧುವೊಳ್ ಕೂಡಿರ್ದನೆಂದಿಂದರಂ ಕಡೆದಂ ತನ್ನಹಿತಾದ್ರಿಗಾಂ ಶರಣಮೆಂದು . . . ಹಾಲಾಹಲಂಗೊಟ್ಟೊಡಂ ಮೃಡನೊರ್ವಂ ಮುಳಿಯಂ ಗಡೆಂದುಲಿವವೋಲುದ್ಘೋಷಿಕುಂ ಸಾಗರಂ (ಶಬಶಂ. ೧-೩೧); ಹತ್ತು ವೈತಾಳಿಕರು ಏಕಕಂಠದಿಂದ ಹೊಯಿಸಳೇಶ್ವರರ ಬಿರುದಾವಳಿಗಳನ್ನು ಉದ್ಘೋಷಿಸಿದರು (ಶಾಂತಲಾ. ೧೦೬). [ಉದ್ಘೋಷಣ + -ಇಸ್ಕು]

ಉದ್ದ (ನಾ). ೧. ಎತ್ತರ; ಉಚ್ಚ: "ಆಯಾಮ, ಆನಾಹ – ಈ ೨ ಉದ್ದಂ" (ಹಲಾಯು. ೧೩೦–೧೧೧); "ತುಂಗಮುನ್ನತಮುಚ್ಚಮೆನಲುದ್ದ ಮುಚ್ಚ" (ಜುಂಗಕಾ. ೧೩೨–೩೩); "ಉದ್ದ ಮುಚ್ಚಮುಮ್ಮಂ" (ಕವಿಕಂ. ೨೦೬); ನಟು ಮರದುದ್ದವಾದನಿತಳ್ಳುರಿಯೊಡಿತ್ತ ಲೆಯುದ್ದವಾದಳ್ಕ್ಕಟ ಮಲಿಲದ್ದವಾದಭವನವಿಷ ಕೆಮರಲದುದ್ದವಾದಿಂತುಟು ಗಿರಿಯದ್ದ ವಾದಿದುದು ವಿಸ್ಮಯಮಾ ಮುಗಿಲುದ್ದವಾದನೋವಟಮಟಿಗಂ ದಿಟಿಕ್ಕೈಸಿ ಕರಂ ಬಳಿದಂ ಮನದಂತೆ ವಾಮನಂ (ಅರ್ಜುನ. ೬–೨೪); ನಿನ್ನುದ್ದಕ್ಕೆ ಹೊನ್ನಂ ಸುರಿಯಿಸೆ ತರಿಸಿ (ಬಸವ. ೪೦–೧೩); ಹದಿನಾಲುಯೋಜನ ದುದ್ದುದುಪ್ಪರಿಗೆ (ತೊ ರಾ. ೫–೬–೩); ಉದ್ದ ಬೆಳೆದವಗೆ ಬುದ್ಧಿ ಕಡಿಮೆ (ಗಾದೆ). ೨. ಲಂಬ; ದೀರ್ಘ; ನೀಳ: ಮೇದಿನಿಯಳತಿಗೆ[ಕೆಳೆ] ಪಿರಿದಾದುದೆ ತಾನುದ್ದನೆನಿಪುದು (ಕೃವಾಕಾ. ೩–೫೩). ೩. ಆಳ: ಸಾವಂಗೆ ಸಮುದ್ದಂ ಮೊಣಕಾಲುದ್ದಂ (ಜಯಚಂ. ೪೯–೪).

ಉದ್ದಳು, ಉದ್ದಳ್ಕಂ = ಎಡೆಬಿಡದೆ; ಅವಿಚ್ಛಿನ್ನವಾಗಿ: ಕೆಜ್ಜೆಯಲಿ ಹಿಗ್ಗಿರಲು, ಹಾದಿಯುದ್ದಳು ಸೊಗಸು (ಅಯ್ಯಗಾ. ೫೫); ಆತನು ಉದ್ದಳ್ಕಂ ತನ್ನ ಕಥೆಯನ್ನು ಹೇಳಿಕೊಂಡು ಬಂದ (ರೂಢಿ). ಉದ್ದದ ಗಂಜಿ = (ಕರಾ) ತೆಳ್ಳಗಿನ ಗಂಜಿ: ದಿನ — ಎರಡುಪಾವು ಅಕ್ಕಿಯನ್ನು ದೇಯಿಸಿ, ದೆಳ್ಳಿ ಒಂದು ಉದ್ದದ ಗಂಜಿಯನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಾಳೆ (ಚೋಮನದು. ೧೧). ಉದ್ದನೆಯ, ಉದ್ದನ್ನ = ನೀಳವಾದ; ಎತ್ತರವಾದ: ಉದ್ದನೆಯ ಬಿಳಿಯ ಜುಬ್ಬ (ಅ ಯಾ ಕ. ೧); ಉದ್ದನ್ನ ಬಿರಸುಕೂದಲು (ಮುಂಬಯಿ. ೩–೩೧ ೩); ಉದ್ದನ್ನ ಪಟ್ಟಿಗಳು (ಮುಂಬಯಿ. ೩–೩೧ ೩). ಉದ್ದಬಿದ್ದಮಾಗು = ಅಸ್ತವ್ಯಸ್ತವಾಗು: ತುಜುಗಿದ ಮುಗಿಲಾ ಮುಗಿಲಿಂದೆಜಗುವ ಮಟ್ಟೆ ಕದಿಪಿ ಬರ್ಪ ತೊಟ್ಟಿ ಬೆಟ್ಟು ತೆವರ್ ಮೊಜದುಪಜ ಉಧಗಳಿತಿ ಜನವುಅಯಅಲಿಯೆ ದಲುದ್ದಬ್ದಮಾಮ್ತು ವನಿತಳಂ (ಅದಿಪು. ೬–೬೨). [< ಸಂ. ಊರ್ದ್ವ]

ಉದ್ದಂ, ಉರ್ದಂ (ಅ). ಉದ್ದವಾಗಿ: ಮರಂಗಳ ಪೋಲ್ವಂತೆ ಕರಗಳಂಗಳಿಂದಮುದ್ದಂ ಪಿಡಿದು ಪೋಲ್ದುದುಂ (ಸತ್ಕಾರಾ. ೬೯–೬೦). **ಉರ್ದಂ**: ಇಜ್ಞಾ ಬಲಗುಡುವ ಪೈರಂದಲ್ಪರ್ದುರಿಗಳಲ್ಲಿ ಪೋಲ್ದು ಪರಪುವ (ಕಾಂತಿವಿ. ೬–೯೦). [< ಉದ್ದ]

ಉದ್ದಂಕೆ (ನಾ). ಉದ್ದವಾದ ಸಂಖ್ಯೆ; ಒಂದರ ಕೆಳಗೆ ಒಂದರಂತೆ ಅಂಕಿಗಳನ್ನು ಬರೆದ ಸಾಲು (ಕ). [ಉದ್ದ + ಅಂಕೆ]

ಉದ್ದಂಗಿ (ನಾ). ಉದ್ದನೆಯ ಅಂಗಿ; ನಿಲುವಂಗಿ: ಗಂಡಸರು ಇಜಾರು, ಉದ್ದಂಗಿ, ಶಲೆ, ಮುಂಡಾಸುಗಳನ್ನು ಮೈಮೇಲೆ ಹಾಕಿಕೊಂಡು (ಕಳಾಗೆ. ೨೦೯); ಉದ್ದಂಗಿಯ ಜನರು ಮಾತ್ರ. . . ಸಾಕಷ್ಟು ಹೊತ್ತು ಕಳೆಯುವರು (ಚೀನಜಾ. ೨೪). [ಉದ್ದ + ಅಂಗಿ]

ಉದ್ದಂಡ, (ಗು). ೧. ಮೇಲಕ್ಕೆ ಎತ್ತಿದ ನಾವಳ್ಳುಳ್ಳ,—ಕೋಲಲುಳ್ಳ: ಉದ್ದಂಡ ಪುಂಡರೇಕಂಗಳ ಕ್ಷೇತ್ರಾತಶಕ್ರಂಗಳೆಂದೇ ಮಾಡಿ ಪಿಡಿಸಿಯುಂ (ಅವಿಪ. ೮–೪೧ ವ). ೨. ನೀಳವಾದ; ಎತ್ತರವಾದ: ಉರಿಗಣ್ ಕೆತ್ತುನಮಿಸೆ ಪೆರ್ಚದಿಕೊರಲ್ ಪೆರ್ಚಾಲಲ್ತುಂಡವಕ್ರರದಂ ಮಿಲಂದವ ಮೆರ್ (ನಳಚಂ. ೭೬); ಮಂಗಳಂಗಳ್ ಸಾಲು ಶೃಂಗಾರಂಗಳೊಪ್ಪಲ್ತ ತೀಲು ಧಕ್ಕ ಜನಂಗಳಿಗೆ ಬಲದೋಳು ಹರನುದ್ದಂಡಕರವಾಲು (ಬಸವ. ೨೮–೪೬). ೩. ಪ್ರಬಲವಾದ; ಪ್ರಚಂಡವಾದ; ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ: ಧರೆಯೊಳಗೆ ಬೇಗದಂ ಹರಣಕೃಧಿಕಾ ಹರಣಾಂ ಮರುತನುದ್ದಂಡವು (ಹಚಕಾ. ೬–೭೩); ಸೆಣಸುವಧಬಿರ ಗಂಡ ಸಮರಾಂಗಣಕಮಲಭಿರುಂಡನಾ ದಿನಮತಿಯು ಮಗನುದ್ದಂಡಕರ್ಣನ ಕಂಡಳಾ ಕುಂತಿ (ಕವ್ಯಾಲು. ೧೧ ಸೂಚನೆ); ಅಗಳೊಂದುದ್ದಂಡಪ್ರಚಂಡಳಂಕಿರವಂ ಗೆಂಟನೊಳ್... ನಿಂದು (ರಾಜಶೇ. ೫–೧೧೫ ವ); ವೀರಶ್ರೀಯಮ್ಮ ಒಲಿಸಿಕೊಳ್ಳಬಲ್ಲ ಉದ್ದಂಡದೋರ್ದಂಡಬಾಹುಯುಗ್ಮ. (ಶಾಂತಕಾ. ೧೦೬). (ನಾ). ೪. ದರ್ಪ; ಅಹಂಕಾರ; ಗರ್ವ: ವಿಪರೀತದ ಕೊಂಬುಕೊಸಂಶಂ ಮಜ್ಜಿದು ಕರ್ಮಾಂಗಮಾಗದರ ಪಿಂದಮಂ ತೆಗೆದು ಮದುವಿನೊಳು ಹಾಯ್ಕೆಂಡೊಡುದ್ದಂಡತೆ ೦೦ದಿಂದೆ ಬೀರಿಗೆ ಬಿಸುಟಲಾ ದ್ವಿಜಂ ರೊಷಭೀಷಣ ನಾದಮು (ಕೃವಿಜ್ಞಾ. ೧೧–೩೦). ೫. ಗರ್ವದಿಂದ ಮಾತು; ಅಹಂಕಾರದಿಂದ ಮಾತು: ಉದ್ದಂಡದ ನುಡಿಸ ಮಂಡಳಿಕರ ಗಂಡ ಸ್ವಾಮಿಗೆ ಸ್ವಾಮಿ ದ್ರೋಹರ ಗಂಡ (ಪಾಪಾ. IX–ii, ೪೭೪–೪೪); [ಸಂ.]

ಉದ್ದಂಡ್ಡ (ಅ). ದೀರ್ಘವಾಗಿ; ಬಹುಕಾಲದ ವರೆಗೆ: ಉದ್ದಂಡ ಬಾಳಿಗುಗ (ಪಟ್ಟಿರ. ೯–೨೧). [< ಉದ್ದಂಡ್ಡ]

ಉದ್ದಂಡತನ (ನಾ). ದರ್ಪ; ಪ್ರತಿಷ್ಠೆ; ಅಹಂಕಾರ; ಶೌರ್ಯ: ಕಂಡಿರೇ ದೇವಿಯರೆ ನರನುದ್ದಂಡತನವನು (ಕುವ್ಯಾಲು. ೭–೨೪).

[ಉದ್ದಂಡ + -ತನ]

ಉದ್ದಂಡತೆ (ನಾ). ೧. = ಉದ್ದಂಡತನ. ೨. ಉದ್ದವಾದ ತಾಳು ಇರುವಿಕೆ; ಉದ್ದವಾದ ನಾಳವಿರುವಿಕೆ: ೧,೨. ನೆಗಬ್ದುದ್ದಂತೆ ಕಂಟಳ್ಕಿಟ್ಟಿ ಸರೋಜಸ್ರಾವತೆರ್ಯೊ ರಾಜರೆಲೆ ಗುರುಸ್ಯಾರ್ತಿ ಸಭೆಗಗ್ರ ಮೊಳೆ. . . ನೀನಮೆವುಪ್ಪಗುರ್ವರಿರೆಯೊಪ್ಪದೆಂದೆಸಿಸಿದಂ ತನ್ನೆಲ್ಲಿಯಂ ಪಡ್ಪಜಂ (ಪುಸಾಚಾ. ೫–೫೬). [ಸಂ. ಉದ್ದಂಡತಾ]

ಉದ್ದಂಡದೇವತೆ (ನಾ). ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ದೇವತೆ: ಕಂಡರಿಪದ ಕಲ್ಲು ಪುತ್ತಳಿಗಳ ಮೊಗಗಂಡು ದೇವತೆಗಳಂದವನು ಕೊಂಡಾಡಿ ಬೇಡಿದರೀವವೆ ವರವನುದ್ದಂಡ ದೇವತೆ ನಿನ್ನಂತೆ (ಶಂಚಾಸಾ. ೨೩–೧೧).

[ಉದ್ದಂಡ + ದೇವತೆ]

ಉದ್ದಂಡನಮಸ್ಕಾರ(ನಾ). ದೀರ್ಘದಂಡ ನಮಸ್ಕಾರ; ಸಾಷ್ಟಾಂಗ ನಮಸ್ಕಾರ: ಉದ್ದಂಡ ನಮಸ್ಕಾರಮಾಡಿ ಸ್ವಾಮಿ ನೀವೇ ಗತಿ ಎಂದು ದೀನನಾಗಿ ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಿಕೊಂಡನು (ಶಂಚಾಸಾ. ೧೩).

[ಉದ್ದಂಡ + ನಮಸ್ಕಾರ]

ಉದ್ದಂಡಪಟ್ಟದ (ನಾ).= ಉದ್ದಂಡಪಟ್ಟದಿ: ಸಲ್ಲಲಿತಮಪ್ಪ ಸಕ್ಕದದಿ ಪೂರ್ವಾಚಾರ್ಯ್ಯರಲ್ಲಸದಿ ಪೇಳ್ದುದಂ ಕರ್ಣಾಟಿಕ್ಕತಿಂಬಂದಲ್ಲಿಯುದ್ದಂಡ ಪಟ್ಟದಿನಮಾಗಿ ಬರೆದಿಂಬಂತಿದನು ಧವ್ಯಂ ಕೇಳ್ವುದುಂ (ಸಮ್ಯಕ್ತ್ವ. ೧–೯).

[ಉದ್ದಂಡ + ಪಟ್ಟದ]

ಉದ್ದಂಡಪಟ್ಟದಿ (ನಾ). [ಛಂದ] ಪಟ್ಟದಿಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ; ವಾರ್ಧಕ ಪಟ್ಟದಿ: ಉದ್ದಂಡ ಪಟ್ಟದಿ (ಶಾಶಿಕ. ೧೯–೨೧); ಜೆಳಪಟ್ಟಸಂ ಕಿನಗತಿಯರ್ಥಮನುದ್ದಂಡಪಟ್ಟದಿಂಗಳಂ ಕಿಸ್ಪಡಿಸಲೆಂದು ನೇಮಿಸಿದನು (ಶಪಚ. II, ೩೧, ಶಿವನಗತಿ). [ಉದ್ದಂಡ + ಪಟ್ಟದಿ]

ಉದ್ದಂಡಿಕೆ-(ನಾ). ದರ್ಪ; ಪ್ರತಿಷ್ಠೆ; ಅಹಂಕಾರ; ಗರ್ವ: ದಂಡಿಸು ವಂಶರನ್ನೆಸೆಂಬುದ್ದಂಡಿಕೆಯೊಳಿಮ್ಮಡಿಗೊಂಡಂ ನೀಂ ಕೊಂಡಿಯುಳ್ಳದೆ ಮಿಕ್ಕಿ ನವರಾದಡಡೆನವರ ದಂಡಿಸದೆ ಬಿಡುವನೆ (ಬಸವ. ೧೧–೪೪); ತಾಯ ತಂಡೆಯಚಿತ್ತಮಂ ಭಾವಿಸುತೆ ತರಬೇಕೊ ಉದ್ದಂಡಿಕೆಯೋಗ ಸೇವಕರ ಬಿಟ್ಟು ಪಿಡಿತರಬೇಕೋ (ಪ್ರಭುವಿ. ೮–೨೬). [ಉದ್ದಂಡ + -ಇಕೆ]

ಉದ್ದಂಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ತಿರಸ್ಕರಿಸು; ಅಲ್ಲಗಳೆ; ಮಿಗುಲು: ಕಂಡುದ ಮಜ್ಜಿಯಿಟ್ಟಿವೆ ನಿನ್ನ ಸೊಲ್ಲನುದ್ದಂಡಿಸದೆನೆ ಸೇವೆಗಲಪತಿನೆ ಕೊಂಡಾಡ ದುಬ್ಬಿದೆನೆ ನಿನ್ನ ಪಿಂತಾಡಿಕೊಂಡೆನೆ ಮುಳಿಸ ಬಿಟ್ಟುಸುರಿಂದಾ (ಸೊಬಗೂ. ೧೬–೧೨); ಮಗನ ಶಿರವಂ ನೀಂ ಖಂಡಿಸೆಂದಾ ಪ್ರಧಾನಿ ಬೆಸಸಲೊಡಿ ಯನ ಕುಮಾರನೆಂದುಳಿಸಿ ತನ್ನ ಮಂಡೆಯಂ ಮನೆಗೆ ಬಂದರಿದುಕೊಳೆ ಮಂತ್ರಿಯುದ್ದಂಡಿಸದನೆಲಂ ಸಂದಾಯಿ ಪೀಠಕತನಂ ಕೊಂಡೊಯ್ದು ಮಸ್ತ್ರಕವನರಿಯನುತೆ (ಚಿಬಿ. ೫೫–೧೧). [ಉದ್ದಂಡಿ + -ಇಸು]

ಉದ್ದಂಡಿ (ನಾ). ಸಮರ್ಥನಾದವನು; ಪ್ರೌಢಿ; ಗಟ್ಟಿಗಿತ್ತಿ; ಗರ್ವಿಷ್ಠೆ: ಆಳಿಗೊಳೆ ರಂಜಿಸುವ ಜಾಣನ ಮೇಳದುದ್ದಂಡಿಯದು ಜೊತ್ತಿನ ಸೂಳುಪಾಳಿಯೊಳಂಗನೆಯಳ್ತಿದಿದರು ಗೋಪತಿಯ (ಆಕ್ಕಿಜ. ೪–೧೫); ಕಂಡ ಕಂಡವರೊಳು ಕೆಡುಬ್ಕಿನ್ಮವಡೆಯದುದ್ದಂಡೆಯೆಸಿ ತಾಸಿರದೆ ಗಂಡನ ಳಿನತಿಯೆಂತಂತು ಪೆರ್ಮೆಯ ಕೈಕೊಂಡೆಸೆವುದು ಕೋವಿದೆಯರು (ಹದಬ. ೪–೧೧). [ಉದ್ದಂಡಿ + –ಎ]

ಉದ್ದಂಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಹೆಚ್ಚು ಮಾತನಾಡು; ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿ ಮಾತಾಡು: ಎಡೆಗೋದಿರದಿರಿದಿರುಮುದ್ದಂ [ಪಾಠಾಂ. ಉಚ್ಚಂ, ಊಚಂ] ನುಡಿಯದಿರಿಂ ನ್ಯಪಕ ನುಡಿಯೆ ನುಡಿಯಂ (ಅವಿಷ. ೯–೬); ಇವು ಮತ್ತೇ ಭಂಗಳುದ್ದಂಡಿಸದಿಯದೆ ಭಯದಿಂದಟ್ಟಿದಂ ಮಾಳವಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೪–೧೪೪). [ಉದ್ದಂ + ನುಡಿ]

ಉದ್ದಂಡಿಗೆ (ಕ್ರಿ). ಎತ್ತರಕ್ಕೆ ಹಾರು; ದೂರಹಾರು: "ಅಂದಂತಾ ಮೆಂಬುದು ಉದ್ದಂಡಿಗೆದುದು" (ಹರಾಹು. ೧೩೬–೪೩); ಪಿರಿಯಮರಂಗಳನುಜೆ ಕೊಂಡು ನೂಂಕಿ ಪೊತ್ತುಂ ಪರಿಯುತ್ತುಂ ಪೋರ್ದುದ್ದಂಡಿಗೆಗೆ ಕುನುಂಗಿ ಳರದಿಂ ತಲೆಯೆತ್ತಿಯುರ್ದಿ (ಪಜಚ. ೪೬–೫೫); ಮುಮ್ಮಾರುದ್ದಂ ನಿಗೆದಿರ್ದನಂದನಕೆ ಪೊಯ್ದೇರಾದ್ದುದೇಂ ರಾದ್ಧರೋ (ಜಗವಿ. ೧೯–೩೬). [ಉದ್ದಂ + ನೆಗೆ]

ಉದ್ದಂಬರ್ (ಕ್ರಿ). ಉದ್ದವಾಗಿ ಬರು; ಸಾಲಾಗಿ ಬರು: ಲಜಿದಂ ಮೆಲ್ಲಂ ಬಿಡಂಗಂಡಬೆವ ತುರಗದಿಂ ಚಿತ್ರತೆಭೃತ್ಯಕಾಲೀಲೆಯಿಸುದ್ದಂ ಬರ್ಪ ಚೇಟೀನಪಡದ ಬರವಿಂ (ಆದಿಪು. ೧೧–೪೫); ಮಲೆಪರ್ ಮಾಜಾಂಪರಲ್ಲ . . . ಎತ್ತಲುಮುದ್ದಂಬಲಂ ದಳ್ಳಿಂದುರಿದ ರಿಪುಗಳಲ್ಲ (ಸುಕುಮಾ. ೧–೪೦). [ಉದ್ದಂ + ಬರ್]

ಉದ್ದಗದ್ದುಗೆಯಾಗು (ಕ್ರಿ). ಎತ್ತರವಾದ ಗದ್ದುಗೆಯ ಮೇಲೆ ಆಥವಾ ಪೀಠದ ಮೇಲೆ ಕುಳ್ಳಿರು: ಅಂಜದೆ ಪೋಗಿ ಬಾರವಿಜ್ಞಾನುದ್ದಗದ್ದುಗೆಯಾಗಿ ತನ್ನಯ ಪೊದಕೆಯಂ ತೆಗೆದಿರಿಯ ಮೇಲಿರಿಸಿ (ಬಸವ. ೫೫–೧೧). [ಉದ್ದ + ಗದ್ದುಗೆ + ಆಗು]

ಉದ್ದಗೆಲ (ನಾ). ೧. ಉದ್ದ ಮತ್ತು ಅಗಲ: ಏನ್ನು ನಿವೇಶದವ ಉದ್ದಗಲ ಎಷ್ಟಿದೆ? (ರಾಢ). ೨. ಮೈತುಂಬಿಕೊಂಡಿರುವುದು; ಗಾತ್ರ: ಬಳ್ಳಿ ಉದ್ದಗಲದ ಕುಸ್ಕುಂ ಆಳಿನ ಕಳೆ ವನಮಾಲಿಗೆ (ಇಪ್ಪಳ. ೪೦೪). [ಉದ್ದ + ಅಗಲ]

ಉದ್ದಟಿ 'ಉದ್ದಟಿ' ನೋ.

ಉದ್ದಧ್ವನಿ (ನಾ). ಎತ್ತರವಾದ ಧ್ವನಿ; ತಾರಸ್ವರ: "ಉದ್ದಧ್ವನಿ ತಾರಮೆಂಬುದು" (ಹರಾಹು. ೩೬–೧೯೯). [ಉದ್ದ + ಧ್ವನಿ]

ಉದ್ದನೀರು (ನಾ). ೧. ಆಳವಾದ ನೀರು. ೨. (ಆಲಂ) ಅತಿ ಹೆಚ್ಚಿನ ಗೋಜು: ಚೆನ್ನಪ್ಪ ಅಲಸಿಗನಲ್ಲ, ಹಾಳುಹರಟಿಗಾರನಲ್ಲ; ತಂಟಿನಲ್ಲ; ಇಲ್ಲಿ ಉದ್ದನೀರಿಗೆ ಹೋಗುವವನಲ್ಲ (ಸಮ್ಮಬ. ೪೪). ಉದ್ದನೀರಿಗೆಹೋಗು = ಕೈಲಾಗದ ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ತೊಡಗು; ದೀರ್ಘಕ್ಕೆ ಹೊಗು (ಆಡು). [ಉದ್ದ + ನೀರು (< ನೀರ್ಗು)]

ಉದ್ದನೆಯ 'ಉದ್ದ' ಪರಾ.

ಉದ್ದನ್ನ 'ಉದ್ದ' ಪರಾ.

ಉದ್ದಮಿದಾರ 'ಉದ್ದಿಮೆದಾರ' ನೋ.

ಉದ್ದಮಿಸು (ಕ್ರಿ). ಉದ್ಯೋಗಮಾಡು; ವ್ಯವಹಾರ ಮಾಡು (೬). [ಉದ್ದಮ (< ಉದ್ದಿಮೆ) + –ಇಸು]

ಉದ್ದಮುರಿ (ಕ್ರಿ). ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಉರಿ; ಸಿಟ್ಟಿಗೇಳು: ಕರೆವ ಕೋಗಿಲೆಗಳಿಂದೊಡೆ ಬಂದೆಳಮಾವೆಂದೊಡೆ ನೆಟಿರಿಂಗಳ ತಕ್ಕೆಳಗೆಂದೊಡೊದ್ದುಂ ಮುರಿವಂ ಗೊರವಂ (ಶ್ವಾಕಾ. ೧೧೬). [ಉದ್ದಂ + ಉರಿ]

ಉದ್ದಮುರಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಬಲವಾಗಿ ಜ್ವಲಿಸುವಂತೆ ಮಾಡು. ೨. ಬಲುತಾಪಗೊಳಿಸು: ಅಂತು ಕೆಂದರ್ಪರ್ದುದಹದಹನವಾಹ ಪುರರಿಮತಿಶಿರೋಪಜಾರವಿಧಿಗೊಳಿಪುರಪಶಮಿಸದುದ್ದಮುರಿಪೆ [ಪಾಠಾಂ. ಯೆ] (ವರ್ಧಪು. ೪–೪೭ ಪ). [ಉದ್ದಮುರಿ + –ಇಸು]

ಉದ್ದಮೆ 'ಉದ್ದಿಮೆ' ನೋ.

ಉದ್ದಮೇಣು 'ಉದ್ದಿಮೆ' ನೋ.

ಉದ್ದರಿ ಉದ್ದರೆ (ನಾ). ೧. ಸಾಲವಪ ವ್ಯಾಪಾರ; ಕಡದ ವ್ಯಾಪಾರ: ಉದ್ದಂಯ ಕೊಟ್ಟಣ್ಣ ಹದ್ದಾದ ಪಾವಾದ ಎದ್ದೆದ್ದು ಬರುವ ನಾಯಾದ ಹುತ್ತದ ಗೊದ್ದಂತಾದ (ಸರಜ್ಞ. ೧೪೦೬); ಪೇಟೆಯಲ್ಲಿ ಹುಡುಬ ಆದ್ದೇಲಿಯ ಸಾವಾಸ ಉದ್ದಂಯಾಗಿ ಹುಟ್ಟುತ್ತಿರಲ್ಲಿ (ಪ್ರೇಣಾಶಕ್ತಿ. ೬). ೨. (ಆಡು). ಸಾಲ; ಬಾಕಿ: ಮಾತಿನಲ್ಲಿ ಉದ್ದರಿ ಇಲ್ಲ ಸುಂದರಕ್ಕನಿಗೆ (ವೈನಿ.೧೬೮). ಉದ್ದಕ್ಕೆ: ೧. ಮುಂದಿನದೂ ಹೆಸರಿಗೆ ಉದ್ದರಿ ಬರಿಸಿ ತನಗೆ ಬೇಕಾದ ಬಟ್ಟೆಯನ್ನು ತರುವುದೊಂದು ಉಪಾಯ (ದಕಬು. ೪೪).

ಉದ್ದರಿಕೊಡು = ಸಾಲವಾಗಿ ಸಾಮಾನನ್ನು ಕೊಡು: ಇದ್ದೂರವಂಗೆ ಉದ್ದರಿ ಕೊಡುವ ದಡ್ಡತನಕ್ಕೆ ಹೋಗದೆ (ಹುಚ್ಚುಹು. ೬೬). ಉದ್ದರಿಗಿರಾತಿ= ಸಾಲದ ಗಿರಾತಿ: ಅಧಿಕರ ಬಡಾಯಿಸುವುದು ಅಂಗಡಿಯಲ್ಲಿಯ ಉದ್ದರಿಗಿರಾತಿಗಳ ಮೇಲೆ, ಇಲ್ಲ ಮುದುಕ ಗಣಪೂನ ಮೇಲೆ (ಮೂಸಂದಾ. ೭೧). ಉದ್ದರಿಹೇಳು: ಸಾಲಹೇಳು: ದಕ್ಷಿಣೆಯನ್ನು ಎಲ್ಲಿ ಉದ್ದರಿಹೇಳುವರೋ ಎಂದು ಹೆದರಿದ್ದೆ (ಅಪವಾ. ೬).

[← ಮರಾ. ಹಿಂ. ಉಧಾರ್ < ಸಂ. ಉದ್ಧಾರ]

ಉದ್ದರಿ (ನಾ). ಸರಿಸನು; ಸಮಬಲ; ಪ್ರತಿಸ್ಪರ್ಧಿ: ರಾವನನು ಜಗತ್ಪಿತ್ಸೆಲ್ಲಲ್ಲ ಅಟ್ಟಹಾಸದಿಂದ ಆಲಿದಾಡುತ್ತ, ತನಗೆ ಉದ್ದರಿಯಾದ ವೀರನನ್ನು ಹುಡುಕುತ್ತಲಿದ್ದನು (ತುಳಿ. ಕಾ). 'ಹುದ್ದರಿ' ಪರಾ. [?]

ಉದ್ದರೆ 'ಉದ್ದರಿ' ನೋ.

ಉದ್ದರ್ಕೆ (ನಾ). ಭಾಗ; ಪಾಲು (?): ಗೆದಿಯಿಲ್ಲದ ಕೋಲಿನಲ್ಲಿ ಉದ್ದರ್ಕೆ [ಪಾಠಾಂ. ಉದರೆ] ಯಕ್ಕಿದ ಭಂಡಾದ ಹರಿವಣಂತಾದೆಸಯ್ಕಾ (ಬಸವ. ೯೩೮); "ಉದರೆ – ಉದ್ದರ್ಕೆ" (ಬಸವ. ಕೋಡಿ). [?]

ಉದ್ದವಣ (ನಾ). ಗಟ್ಟಿಯಾದ ಕೂಗು; ಘೋಷಣೆ: ಪುಂದದೆಸಿರ್ದರ್ ಬದ್ಧವಣಮುದ್ದವಣಂ ರಿಚೆ ಪಾಟವಾಟುಮತ್ತಿದ ಗುಡಿ ತೋರಣಂ (ಅರ್ಧನೇ. ೨–೬೯).

[?. P. ವರ್ಧಮಾನ > ಬದ್ಧವಣ ಆಗಿದಿಯೆಂದು ಹೇಳುವಂತೆ ಊರ್ಧ್ವಮಾನ > ಉದ್ದವಣ ಆಗಿರಬಹುದು; ಆಥವಾ ಉರ್ + ರವಣ = ಉರ್ವಣ > ಉದ್ದವಣ]

ಉದ್ದವರಿ (ಕ್ರಿ). ಉದ್ದವಾಗಿ ಹರಿ; ದೀರ್ಘವಾಗು; ಅತಿಶಯವಾಗು: ಸೂಸುವ ಬಾಡಿಗಂಗಳಭವಂ ಭವಸಾರನಾರ್ದು ಸುಟ್ಟ ಭೂತೇಶನ ಬುದ್ಧಿಗುದ್ದವರಿವಾಂ ಪೊಗಟ್ಟುಂ ಪೊಗಟ್ಟುಂ ಮಹೋಜನಂ (ಲೀಲಾವ. ೧–೮೫). [ಉದ್ದ + ಪರ್]

ಉದ್ದವಟಿ (ನಾ). ಕಂದುಕ ಕ್ರೀಡೆಯಲ್ಲಿ ಚೆಂಡನ್ನು ಎಳೆಯುವ ಒಂದು ವಿಧಾನ; ಮುಂಡಿಗಮಾಲೆ, ತ್ರಿಮುಂಡಿಳ, ಯಾಮುಕ, ಮುಂಡಳ, ಅರ್ಧಚಂದ್ರ, ಸರ್ವತೋಭದ್ರ, ಉದ್ದವಟಿ, ಚಕ್ರವ್ಯೂಹ ಎಂಬ ಎಳತಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಉದ್ದವಟಿಯೆಂಬುದೆ ಬಿದ್ದಂ ಮುನ್ನಲ್ಲಿ ಕೆಡುಪಿಕೊಳ್ಳ ಬಹುವಧ್ದರಿಂದಿದ್ದವಟಿಯಿದು ಮುರಿಗುಂ ದಿದ್ದ ಮೆನಲ್ ಬಳಲ್ವ ಪೊಜಗನೆಟಿಪವಿಡೆಂಗಂ (ವಿಕ. XII, ಕಾಂ. ೨೬–೧; 982); ಕಡುಬುಗಳುದ್ದವಟಂ . . . ಬಳಿಗಂಡೆಂ ಕಡುಜಾಣನೆ ಬದಿಕಯ್ವ ರವಡಡ್ಡಿದ್ದಿಪ್ಪಳೆನೆ (ವಿಕ. II, ಗದ್ಯ–೧೦೬; 982); (ವಿಕ. II, ಗದ್ಯ–೧೧೨, ೧೧೬; 982 ನೋ). [?. / ತೆಲು. ಉದ್ದವಡಿ = ಬೇಗನೆ, ವೇಗವಾಗಿ]

ಉದ್ದವೇಱು, ಉದ್ದಮೇಱು (ಕ್ರಿ). ೧. ಎತ್ತರವಾದ ಸ್ಥಾನವನ್ನು ಏರು: ಪಿರಿದುದ್ದವೇಱಿ ನಾಪದ್ದರೆ ಕಂಡು ನಿಮ್ಮರಸಿಯರಳಲುವರಿದಱ ಪಿರಿದೇನು ಪುಟ್ಟಗದ್ದುಗೆಯಲ್ಲಿ ಕುಳ್ಳಿರುವೆನೆಂದಱು ಳ್ಕಾಪಾಪುಕ (ಛಂಪ. ೪೨–೫೩). ೨. ಅತಿಗರ್ವಿಷ್ಠನಾಗು; ಸೊಕ್ಕು: ಬಾಯ್ಮಱವದಂತೆ ಕೊನೆಮೆದ್ದವೇಱಿ ಪಲವತ್ತನ ಮುಂದೆ ಗಱಪದುಸಿರದಿರೆಂಬುದುಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೯–೪೨). ಉದ್ದವೇಱುದುಂ: ೧. ಆಜನಂ ಬಗೆಯದೆ ಬೇಂಟೆಗೆ ಪೋಪವದಂ ಪಿಡಿಯೆಂದುದ್ದವೇಱಿ ಸನಳದೆ ನಿಶ್ಚಯಪಱಿಯಂ ಪೊಯ್ಯುತ್ತಿರ್ಪಂ (ಸಮಪ. ೧೪–೭). [ಉದ್ದ + ಏಱು.]

ಉದ್ದೆಳನ (ನಾ). ೧. ಸೀಳುವಿಕೆ; ಛೇದಿಸುವಿಕೆ. ೨. ಸೀಳುವನೆನು; ಛೇದಿಸುವವನು: ಸೈಂಸರೇಂದ್ರೋದ್ದಾಮದರ್ಪೋದ್ದಳನನಿ ಕಱಾನಾಯಕಂ ಮಾಡಿ . . . ಪೇೞಲೆಂದಟ್ಟಿಕೊಂಡಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧–೫೧). [ಸಂ. ಉದ್ದಲನ]

ಉದ್ದಳಿಕೆ (ನಾ). ಮೃದಂಗಾದಿ ವಾದ್ಯಗಳಿಗೆ ಮೇಲಿಂದ ಕೆಳಕ್ಕೆ ಬಿಗಿದಿರುವ ಚರ್ಮದ ಪಟ್ಟಿಕೆ (?): ಪೊಳೆವುದ್ದಳಿಕೆಯನೆಸಪ್ಪಿರ ತಳದಿಂದಂ ಪಿಡಿದಿರೆ ನೆಲವಿಸಿಯುಲ್ಲಾಳಂಗಳಕ್ಕಿನಿತ್ತು ಪೊಯ್ದು ಪೋದಿದನಳ ಪಡೆ ಠೌಲಂಕಾರಮುಂ ಮನೋಮುದದಿಂದಂ (ಧರ್ಮಾಪ. ೫–೨೨). [?]

ಉದ್ದಳಿತ (ಗು). ಸೀಳಿದ; ಸೀಳಲ್ಪಟ್ಟ: ಉತ್ತೇಜಿತಮನೋಜ್ಞ ಮಾರ್ಗದಾಮುಮುದ್ದಳಿತ ವಿರಿಹಿಕ್ಕದಿಯಮುಂ (ಶಾಪಂಉ. ೫೬೧). [ಸಂ. ಉದ್ದಲಿತ]

ಉದ್ದಾನ್ನ (ಗು). ಭಯಂಕರವಾದ; ಕಟ್ಟುಮಿರಿದ: ಸತ್ಯಂಯೆಂದ ಕತ್ತಿಯಲಿ ಹಿಸನಮಾಯಾಮೋಹವೆಂಬುದ್ದಾನವ್ಯಕವಂ ಕಡಿದು (ಬಸವ. ೩೪–೩೩); ಹಂಬಿಯ ಉದ್ದಾನ ವಿರೆಭದ್ರನ ನೋಡಿ ಬಂದೆ (ರೂಪ). [< ಸಂ. ಉದ್ದಾಮ?]

ಉದ್ದಾನ್ನ (ನಾ). ೧. ಬಂಧಿಸುವುದು; ಆಂಕೆಯಲ್ಲಿಡುವುದು. ೨. ಒಲೆ. [ಸಂ.]

ಉದ್ದಾನಿ (ನಾ). ಹಿರಿಮೆ; ಹೆಚ್ಚಿಗೆ; ವೈಭವ; ಅತಿಶಯ; ಅಧಿಕ್ಯ: ಅಂಭೋಧಿಗಳಿರೇಂದ್ರಾಖಿಯೆಂದುನ್ನತಿಯನೆಸೆವಿನಂ (ಎತಾ. XIII, ೩೩೦–೭; ೩೨೨); ಆತನೆಯನೇಱಿ ಸೌಷ್ಟವದೆ ಬರ್ಪರಿಕೇಸರಿಯೊಂದು ಗಜಿಯುದ್ದಾನಿ ತಗುಳ್ದು ಕೞ್ತಲೆಳೆ ತೊಲಲ್ದು (ಪಂಪಭಾ. ೪–೫೮); ಏನಂ ಪೇೞ್ವುದೊ ಸಿರಿಯುದ್ದಾನಿಯಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧–೧೩); ಈ ನಯನೋತ್ಸವ ಮಪ್ಪ ರೂಪಿನುದ್ದಾನಿಯರ್ ತನುಚ್ಛವಿಯುತೇರ ಪೊಗೞ್ದಪುದೊ [ಪಾಠಾಂ. ನೇರ ತಳೆದಪ್ಪರೆ] (ಪಂಠಾಮಾ. ೯–೧೩೫); ರಾಜಹಂಸನಪಪಾಕಳಾಪ ನೆನುತ್ತೆ ರಾಗದುದ್ದಾನಿಯನೊಲ್ದು ಬಣ್ಣಿಪ ಜನಂಗಳನಂತವನಂತಪಾಳನ (ವಿಕ್ರ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೧೩೭–೫೩; ೧೧೨); ಚತುರ್ಥವಂಶದುದ್ದಾನಿಯ ನಾಂತ ಬಾಜಹುರಿ (ಕೆಲ್ಲೂಕಾ. ೧೫–೫೬; ೧೨೮೦). [?]

ಉದ್ದಾಮ (ಗು). ಉತ್ತಮವಾದ; ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ; ಉನ್ನತವಾದ; ಘನವಾದ; ಅತಿಶಯವಾದ: ಅಮರೇಂದ್ರಾರುಣಮಣಿ ಮಕುಟ ದ್ಯೋತ ಬಾಲಾರ್ಕಲೀಲೋದ್ಭಾಮಂ ಕಾತ್ಯಿರ ರಾಗಂ ತನಗೆ ವಿನತ ನಾಗೇಂದ್ರಹಸ್ತಾರುಣಾಬ್ಜಂ ಹೈಮಂ ಕರ್ಣಾವತಂಸಂ ತನಗೆನೆ (ಅಜಪು. ೧–೧); ಚತುರಬಲಿಕುಲಾಗ್ರಣಿ ಗುಣೋದಯೋದ್ದಾಮಂ . . . ಶ್ರೀ ಸಾಗವರ್ಮಂ (ಧರ್ಮಪರಿ. ಕ. ೩–೨೪೯); ಮತಿಭೂಮನಾ ಶ್ರೀರಾಮನುದ್ದಾನನಾ ವಿರಲಕ್ಷ್ಮಣನುಂ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೧೪೭–೧೫೦). [ಸಂ.]

ಉದ್ದಾಮತೆ (ನಾ). ೧. ಶ್ರೇಷ್ಠತ್ವ; ಹಿರಿಮೆ; ಅತಿಶಯತೆ: ಪಸ್ಪೀಯ ನಿತ್ಯಾನಂದ ಸುಖದುದ್ದಾಮತೆಯನೊಲಿದಿತ್ತನಾ ಪ್ರಭುಲಿಂಗಗೆ ಲಿಬರಿಗೆ (ಪ್ರಭುಲಿ. ೨೦–೧೩). ೨. ರೋಷ; ರಭಸ: ತಾಮಸದಿ ತಾ ಮಿಜಿಗೆ ನಡೆದುದ್ದಾಮತೆಯ ಸೈರಿಸುವುದು (ಅವ್ಯಾವಿ. ೩–೩೭); ಭೂಪತಿಯ ಆಳ್ಕಿಳಿಕೆ ಉದ್ದಾಮತೆಯ ಕುದಿ ಇಳಿದು ಶಾಂತವಾಗುತ್ತ ಬಂತು (ಇಪ್ಪಳ. ೩೯೨). [ಸಂ. ಉದ್ದಾಮತಾ]

ಉದ್ದಾಮತೆವೇಱು (ಕ್ರಿ). ಶ್ರೇಷ್ಠತೆಯನ್ನು ಹೊಂದು: ಹಿರಿಮೆಯನ್ನು ಹೊಂದು: ಸುಕುಮಾರರ್ ಜಗದಯಿಸಿಯುದ್ದಾಮತೆವೆತ್ತು ಬಳಿದು ಬಳಿಕೇ ಜುಂಜೌನಮೆಮೆಯ್ದುವುದರು (ಜಯಭಾ. ೨–೭೧). [ಉದ್ದಾಮತೆ + ಪೞು.]

ಉದ್ದಾಮಧಾಮ (ನಾ). ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ತೇಜಸ್ಸುಳ್ಳವನು; ಮಹಾತೇಜಸ್ವಿ: ಆಮತಗುಣಾಧಾರಂ ನಿಮ್ಮ ಮಾವನುದ್ದಾಮಧಾಮಂ (ಸುಳಾಚಾ. ೨–೪೦). [ಉದ್ದಾಮ + ಧಾಮ]

ಉದ್ದಾಮಪಂಡಿತ (ನಾ). ಶ್ರೇಷ್ಠಪಂಡಿತ; ದೊಡ್ಡವಿದ್ವಾಂಸ: ನಾವು ನೂತನಾದಿಸಿದ ಆ ವ್ಯಕ್ತಿ ಉದ್ದಾಮಪಂಡಿತನಾಗಿದ್ದಂತೆ ತೋರಿತು (ರೂಪ). [ಉದ್ದಾಮ + ಪಂಡಿತ]

ಉದ್ದಾಲ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಧಾನ್ಯ; ಹಾರಕ. ೨. ಚಳ್ಳೆ ಮರ. ೩. "ಯಾವ ಕುದುರೆಯ ಮೇಲಣ ಹಲ್ಲುಗಳಿಂದ ಕೆಳಗಣ ಹಲ್ಲುಗಳು ಮುಚ್ಚಲ್ಪಡುವುವೊ ಅದು ಉದ್ದಾಲವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು" (ಶಿಗಾಧಾ. ೩೧೨–೫). [ಸಂ.]

ಉದ್ದಾಲಕ (ನಾ). ೧. = ಉದ್ದಾಲ. ೨. ಒಬ್ಬ ಮುಷಿಯ ಹೆಸರು: ಸತ್ಯಕಾಚಿ ಸೌಭರಿಯ ದೆಸೆಯಿಂದಮುದ್ದಾಲಕನ ಕಥೆಗೆಳಕುತಿರೆ ಹಂಸ ಧ್ವಜನ ಪಟ್ಟಣಕೆ ಬರಲು (ಹೈಮಭಾ. ೧೦ ಸಂಚಿ). [ಸಂ.]

ಉದ್ದಿ, (ನಾ). ಗದ್ದೆ ತೋಟಗಳಲ್ಲಿ ನೀರು ಹಾಯಿಸಲು ಮಾಡಿರುವ ಸಣ್ಣ ಕಾಲುವೆ, —ಕಿರುಗಾಲುವೆ, —ಪಿಳ್ಳಗಾಲುವೆ: ತೆಂಕ ಉದ್ದಿಯ ಕಾಲು ಪಡುವಲು ನಾರಾಯಣಯ್ಯನ ಜ್ಯೇಷ್ಠಮಾಸದ ಭೂಮಿ (ಕೈಆರಿ. V, ೭–೨೪; 1038); ಒಂದು ದೊಡ್ಡ 'ಉದ್ದಿ' ಯಲ್ಲಿ ಹರಿದು ಬರುತ್ತಿತ್ತು (ಸಾಲ್ಮ. ೭೪). [ದೇ. ॥ ಮಲ. ಉದರ್ < ಸಣ್ಣಗದ್ದೆ; ತೆಲು. ಉದ್ದಿ]

ಉದ್ದಿ, (ನಾ). ವೃದ್ಧಿ; ಬೆಳವಣಿಗೆ: ಕಂಡನಲ್ಲಾ ಕೆಳದಿ ಚೆಲುವರ ಗಂಡ ಹದಿನಾರುದ್ದಿ ಹರೆಯುದ [ಪಾಠಾಂ. ನನು ಹದಿನಾರು ವರುಷದ] ಗಂಡನವು (ಶಭಾಗ. ೧೧–೪೯–೧೯). [< ಸಂ. ವೃದ್ಧಿ.]

ಉದ್ದಿತ (ನಾ). (?): ನರಳ ಬಿಲಂಗಳಂ ಮೇಗಱಟ್ಟುಗಳೞೆಟ್ಟ ಜೀನ ಪುಟ್ಟುಗಳುಮನುದ್ದಿಗಳುಮಂ (ಅಜಿಪು. ೧೧–೭ ಪ). [?]

ಉದ್ದಿ, (ನಾ). ಸಮಾನ; ಸಮ; ಸರಿಸಮಾನನಾದವನು; ಸ್ಪರ್ಧಿ: ನಿನ್ನ ಉದ್ದಿಯನ್ನು ನೀನು ಅರಿಸಿಕೋ (ರೂಪ). [ದೇ. ॥ ತೆಲು. ಉದ್ದಿ]

ಉದ್ದಿಗೆ, (ನಾ). = ಉದ್ದಿ, (೫). [?]

ಉದ್ದಿಗೆ, (ನಾ). ೧. ಗಾಡಿಯ ಅಥವಾ ರಥದ ಈಸು; ಈಸುಮರ; ಯುಗಂಧರ: ಇದ್ದ ಭರದೊಳಗಿತ ರಿಭರಥದುದ್ದಿಗೆಯ ಹಿಡಿದಿಟ್ಟನಾ ರಥ ದಿದ್ದುದಂಬರನದಿಯೊಳಂಬರಚರರು ಕೊಂಡಾಡೆ (ತೂರಾ. ೬–೩೪–೪); ಬಂಡಿಯ ಉದ್ದಿಗೆಗೆ ನೊಗವನ್ನು ಹಗ್ಗದಿಂದ ಕಟ್ಟಿ (ಬೇಡಿ. ೬೫). ೨. ಅಟ್ಟಣಿ: ಕೊಟಿಯಲ್ಲಿ ಸ್ತ್ರೀಪುರುಷರು ಕಿಕ್ಕಿರಿದಿದ್ದರು. ಅವರಲ್ಲಿ ಕೆಲವರು ಉದ್ದಿಗೆಗಳ ಮೇಲೂ, ಕೆಲವರು ಅವುಗಳ ಕೆಳಗೂ ಕುಳಿತಿದ್ದರು (ಪುಕರು. ೫೧೬). [?]

ಉದ್ದಿತ (ಗು). ಬದ್ಧವಾದ; ಕಟ್ಟಲ್ಪಟ್ಟ. [ಸಂ.]

ಉದ್ದಿತು 'ಉದ್ದಿತ್ತು' ನೋ.

ಉದ್ದಿತ್ತು, ಉದ್ದಿತು (ನು). ಉದ್ದವಾದ: ತುಳಾರಾಂತಕ್ಕೆ ವಿಳಲ್ಪದಿಂ ದ್ವಿತ್ವಮುಂಟು . . . ಉದ್ದಿತ್ತು, ನುಣ್ಣಿತ್ತು, ತಣ್ಣಿತ್ತು (ಕಮದ. ೭೬ ಪೃ. ಪ್ರಯೋ). ಉದ್ದಿತು: "ಉದ್ದಿತಲ್ಲಿಯುಂ ಉತ್ತಾಳಮಂ ಬುಮು" (ಹಲಾಯು. ೧೩೩–೧೪). [ಉದ್ದ + ಇತು]

ಉದ್ದಿನಿ (ನಾ). (?): ಇಕ್ಕೇರಿಯ ರಾಜವಂಶದ ಒಬ್ಬ ಉದ್ದಿನಿ ಇಲ್ಲಿಗೆ ಬಂದು . . . ದೊರೆಯಾದನು (ಚಿಕರಾ. ೩). [?]

ಉದ್ದಿಮೆ, ಉದ್ದಮೆ, ಉದ್ದುಮೆ (ನಾ). ೧. ಉದ್ಯೋಗ; ವೃತ್ತಿ; ಕೆಲಸ: ಸಾರಮೇಯಗೆ ಚಪ್ಪುಲಿಯ ವ್ಯಾಪಾರ ಶೂಕರಗುದ್ದಿಮೆಯು ಸರಬುರುಡೆಗಳ ವ್ಯವಹಾರ ನರಿಗಾಪರಿಯು ಜ್ಞಾನಿಗಳ (ಜ್ಞಾನಸಿಂ. ೩೪-೪೭); ಏನಾದರೂ ಉದ್ದಿಮೆ ಮಾಡೋಣ ಅಂದರೆ ಹಣ ಇಲ್ಲ (ತುಂಗಭ. ೧೪). ೨. (ಉಕ). ಕೈಗಾರಿಕೆ. **ಉದ್ದಮೆ**: ೧. ಕಳಕಂಠೆ ನೀತಿವಚನದುದ್ದಮೆಗೆ ಪ್ರಾರಂಭಗೊಂಡಳ್ (ಜಿನಮು. ೨೩-೮). **ಉದ್ದುಮೆ**: ೧. 'ಉದ್ದುಮೆಗೈ' ಪರಾ.

[< ಸಂ. ಉದ್ಯಮ]

ಉದ್ದಿಮೆಗಾರ (ನಾ). ಉದ್ಯೋಗಮಾಡುವವನು; ಕಸಬುದಾರ: ಉದ್ದಿಮೆಗಾರನಿಗೆ ಉದ್ದು ಉರುಳುವಷ್ಟು ಪುರುಸೊತ್ತಿಲ್ಲ (ಗಾದೆ).

[ಉದ್ದಿಮೆ + -ಗಾರ (< -ಕಾಜ)]

ಉದ್ದಿಮೆಗಾರಿಕೆ (ನಾ). ಕಸಬುಗಾರಿಕೆ; ಕೈಗಾರಿಕೆ: ಪ್ರಥಮ ಮಹಾಯುದ್ಧದ ನಂತರ ನಮ್ಮ ದೇಶದಲ್ಲಿ ಚಿಕ್ಕ ಪ್ರಮಾಣದಲ್ಲಿ ಉದ್ದಿಮೆಗಾರಿಕೆ ತಲೆದೋರಿತು (ಮಾವಾದ. ೯೮). [ಉದ್ದಿಮೆಗಾರ + -ಇಕೆ]

ಉದ್ದಿಮೆದಾರ, ಉದ್ದಮಿದಾರ (ನಾ).= ಉದ್ದಿಮೆಗಾರ: ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ ಚಳುವಳಿಯಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿ ಬೆಳೆದ ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ಭಾವನೆಗೂ ನಮ್ಮದೇಶೀ ಉದ್ದಿಮೆದಾರರ ಬಂಡವಾಳಗಾರಿಕೆಗೂ ಒಳಹೊಂದಿಕೆ ಇದೆ (ಮಾವಾದ. ೯೮). **ಉದ್ದಮಿದಾರ**: "ಉದ್ದಮಿದಾರ – ವ್ಯಾಪಾರಸ್ತ" (ಜಾನಕೋ. ೨೦). [ಉದ್ದಿಮೆ + -ದಾರ$_4$]

ಉದ್ದಿಶ್ಯ$_1$ (ನಾ). ಉದ್ದೇಶ; ಅಭಿಪ್ರಾಯ; ಗುರಿ: ನಿನ್ನ ಉದ್ದಿಶ್ಯ ಏನೆಂಬುದನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಹೇಳಿಬಿಡು (ರೂಢಿ). [ಸಂ.]

ಉದ್ದಿಶ್ಯ$_2$ (ಅ). ಸಲುವಾಗಿ; ಕುರಿತು: ದೋಸ್ತಿ ಉದ್ದಿಶ್ಯವಾಗಿ ಬಿಟ್ಟುಕೊಟ್ಟು ಇದ್ದರು (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೪೭). [ಸಂ.]

ಉದ್ದಿಶ್ಯಪೂರ್ವಕ (ಅ). = ಉದ್ದೇಶಪೂರ್ವಕ: ಪಂತ – ಭುಜಂಗ ರಾಯರುಗಳಿಂದ ಪಹರೆಯವರು ಉದ್ದಿಶ್ಯಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಆಜ್ಞಾಪಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿದ್ದರು (ಅಂಬಿಕೆ. ೧೦೩). [ಉದ್ದಿಶ್ಯ$_1$ + ಪೂರ್ವಕ]

ಉದ್ದಿಷ್ಟ (ಗು). ೧. ಗುರಿಯಿಟ್ಟ; ಉದ್ದೇಶಿಸಿದ; ಕುರಿತ. (ನಾ). ೨. ಉದ್ದೇಶ; ಗುರಿ. ೩. [ಛಂದ] "ನಮಗೆ ಬೇಕಾದ ಸಮವೃತ್ತದ ಒಂದು ಪಾದದ ಅಕ್ಷರಗಳ ಮೇಲೆ ಮೊದಲನೆಯ ಅಕ್ಷರದಿಂದ ಒಂದನ್ನು ಆರಂಭಿಸಿ ದ್ವಿಗುಣಗಳಾದ ಸಂಖ್ಯೆಗಳನ್ನು ಕ್ರಮವಾಗಿ ಬರೆದು ಲಘ್ವಕ್ಷರಗಳ ಮೇಲಿರುವ ಸಂಖ್ಯೆಗಳ ಮೊತ್ತಕ್ಕೆ ಒಂದನ್ನು ಸೇರಿಸಲು ಅದು ಆ ವೃತ್ತದ ಸಂಖ್ಯೆಯಾಗುವುದು. ಈ ಉಪಾಯಕ್ಕೆ ಉದ್ದಿಷ್ಟವೆಂದು ಹೆಸರು" (ಕೈಪಿಡಿ. ೯೦); ಆರೇನಂ ಬೆಸಗೊಂಡ ಛಂದದ ಲಘುವ್ರಾತಂಗಳುದ್ದಿಷ್ಟದಾಧಾರಂ ಮಾಡೆಯನಿತ್ತು ಸಂಖ್ಯೆಗೆಸೆವಾ ಛಂದಾಂಕದೊಳ್ ಪುಟ್ಟಿದಾನಾರಂದೋರ್ಪಲಗಕ್ರಿಯಾವ್ರಜದ ವೃತ್ತಂಗಳ್ ಸಮಾನಂಬರಲ್ ನೀರೇಜಾನನೆ . . . ಪೇಱ್ ತ್ವರಿತದಿಂ ಪ್ರತ್ಯೇಕದುದ್ದಿಷ್ಟಮಂ (ಛಂದೋಂಬು. ೬-೪ ಅಡಿಟಿ). [ಸಂ.]

ಉದ್ದಿಷ್ಟವಿರತ (ನಾ). [ಜೈನ] "ಇದು ಶ್ರಾವಕರ ಅಂತಿಮ ತರಗತಿಯು. ಇವನು ತನಗಾಗಿ ಮಾಡಿದ ಅನ್ನವನ್ನು ಉಣ್ಣುವುದಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಇವನಿಗೆ ಉದ್ದಿಷ್ಟವಿರತನೆಂದು ಹೇಳುವರು" (ಜೈನಪ. ೪೭೪); ದರ್ಶನಿಕಂ ವರ್ತಿಕಂ . . . ಅನುಮತಿವಿರತಂ ಉದ್ದಿಷ್ಟವಿರತನೆಂದಿಂತು ಪನ್ನೊಂದು ವಿಕಲ್ಪಮನುಳ್ಳ ಶ್ರಾವಕರೊಳ್ (ಸುಕುಮಾ. ೬-೩೬ವ).

[ಉದ್ದಿಷ್ಟ + ವಿರತ]

ಉದ್ದೀಪ (ಗು). ೧. ಹೊತ್ತಿಸುವ; ಉರಿಸುವ; ಪ್ರಕಾಶಗೊಳಿಸುವ. (ನಾ). ೨. ಎತ್ತರದಲ್ಲಿರುವ ದೀಪ; ದೊಡ್ಡದೀಪ: ಸಜ್ಜನಭಕ್ತಿ ಪಸರಿಸಿ ಸಂದುದೆಲ್ಲಾ ಭುವನ ಭವನೋದ್ದೀಪ ರೂಪದೊಳು (ಬಸಪು. ೧೦-೧೨). ೩. ಉತ್ತೇಜಿಸುವುದು. [ಸಂ.]

ಉದ್ದೀಪಕ (ಗು). ಉತ್ತೇಜಿಸುವ: ಸಕಲವಿಲಾಸಗಳಿಗೂ ನೆಲೆಯಾದ ಆ ಕಣ್ಣುಗಳನ್ನು . . . ದಿಕ್ಕು ದಿಕ್ಕಿಗೂ ತಿರುಗಿಸುವ ಅವಸ್ಥೆ ಶೋಕಕ್ಕೆ ಅತ್ಯಂತ ಉದ್ದೀಪಕವಾಗಿದೆ (ಧ್ವನ್ಯಾಲೋ. ೧೨೮). [ಸಂ.]

ಉದ್ದೀಪನ (ಗು). ೧. ಹೊತ್ತಿಸುವ; ಉರಿಸುವ: ಎಲ್ಲಮುಂ ಪುಂಡರೀಕಂಗುದ್ದೀಪನಪಿಂಡದಂತೆ ಕೇವಲಂ ಸಂತಾಪಮಂ ಮಾಟ್ಪುದುಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೮೫೫); ಆ ಪಕ್ವಾನ್ನಮೆ ಮೃತಿಗುದ್ದೀಪನಪಿಂಡದ ಪೊಲಾಗೆ ಯಘದಿಂ ಬೀಜಾವಾಪಮೆನೆ ಜನ್ಮಲತೆಗೆ ಕಲಾಪಸ್ತ್ರೀಯುದರದಲ್ಲಿ ವಿಂದ್ಯದೊಳೊಗೆದಂ (ಯಶೋಚ. ೩-೩೪). (ನಾ). ೨. ಪ್ರಕಾಶನ; ಉತ್ತೇಜನ. ೩. [ಕಾವ್ಯಮೀ] ವಿಭಾವಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು; ಉದಿಸಿದ ಭಾವವನ್ನು ಪ್ರಬಲಪಡಿಸುವ ಸಾಮಗ್ರಿ: "ಭಾವಗಳು ಹುಟ್ಟಿದ ಮೇಲೆ ಅವುಗಳನ್ನು ಉದ್ರೇಕಗೊಳಿಸುವ ವಸ್ತುಗಳಿಗೆ ಉದ್ದೀಪನವಿಭಾವಗಳೆಂದೂ . . . ಹೆಸರು" (ಕೈಪಿಡಿ. ೧೮೯); ವಿಭಾವಗಳನ್ನು ಆಲಂಬನ ವಿಭಾವ, ಉದ್ದೀಪನವಿಭಾವ ಎಂದು ಅವುಗಳ ಪ್ರಭಾವದ ತಾರತಮ್ಯವನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿ ಎರಡು ಬಗೆಯಾಗಿ ವಿಂಗಡಿಸುತ್ತಾರೆ (ಭಾರಮಾ. ೩೫೦). [ಸಂ.]

ಉದ್ದೀಪನಂಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ೧. ಹೊತ್ತಿಕೊ; ಪ್ರಕಾಶಗೊಳ್ಳು. ೨. ಉತ್ಸಾಹಗೊಳ್ಳು; ಹುರಿದುಂಬು: ದೃಶ್ಯ ಸೌಂದರ್ಯದಿಂದುದ್ದೀಪನಂಗೊಂಡು . . . ಜನಕಜಾಪ್ರಿಯಂ ನಲ್ಲೆಯಂ ನುಡಿಸಿದನು (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೧೫೩-೩೨). [ಉದ್ದೀಪನ + ಕೊಳ್$_1$]

ಉದ್ದೀಪನಚೂರ್ಣ (ನಾ). ಜೀರ್ಣಶಕ್ತಿ ಮೊದಲಾದುವನ್ನು ಹೆಚ್ಚಿಸುವ ಪುಡಿ: ಮಂದಾಗ್ನಿಗೆ ಉದ್ದೀಪನಚೂರ್ಣ ಔಷಧಿ (ರೂಢಿ).

[ಉದ್ದೀಪನ + ಚೂರ್ಣ]

ಉದ್ದೀಪಿತ (ಗು). = ಉದ್ದೀಪ್ತ: ೧. ಉತ್ತಪ್ತಜಾಂಬೂನದ ಕುಸುಮದಾಮಂಗಳಿಂದುದ್ದೀಪಿತ ರತ್ನಪ್ರದೀಪಂಗಳಿಂದಂ (ಆದಿಪು. ೨-೩೨ ವ).

[ಸಂ.]

ಉದ್ದೀಪಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಬೆಳಗಿಸು; ಪ್ರಕಾಶಗೊಳಿಸು. ೨. ಕೆರಳಿಸು; ಹೆಚ್ಚಿಸು: ಮೆಣಸು ಅಲ್ಲಗಳಲ್ಲೆ ಪಾಚಕಶಕ್ತಿಯಿದ್ದು ಹಸಿವನ್ನು ಉದ್ದೀಪಿಸುವ ಗುಣವೂ ಉಂಟು (ಗೋಗ್ರಾಸ. ೮೮). [ಉದ್ದೀಪನ + -ಇಸ್ಸು$_3$]

ಉದ್ದೀಪ್ತ (ಗು). ೧. ಬೆಳಗಿದ; ಪ್ರಕಾಶಗೊಂಡ: ಧೀಮಂತರುದ್ದೀಪ್ತ ಚಿತ್ತದುಳಿವನು ಮೆರೆವ ನಾರಣನ ಕರುಣಾಕಟಾಕ್ಷ (ಮಲೆದೇ. ೫೦-೮). ೨. ಕೆರಳಿದ; ಉದ್ರೇಕಗೊಂಡ. [ಸಂ.]

ಉದ್ದು$_1$ 'ಉರ್ದು$_1$' ನೋ.

ಉದ್ದು$_2$ 'ಉರ್ದು$_2$' ನೋ.

ಉದ್ದುಮೆ 'ಉದ್ದಿಮೆ' ನೋ.

ಉದ್ದುಮೆಗೈ (ಕ್ರಿ). ಕೆಲಸಮಾಡು; ಪ್ರಯತ್ನಮಾಡು: ಎಲ್ಲ ಸಮಯದಿ ನೆನಹು ಬಹುದೆಂತಿಲ್ಲವೆನಲವರುದ್ದುಮೆಗೈದೆಲ್ಲ ಸಾಮ್ಯದೊಳು ಸಕಲಕು ಬಾಹದೊಂದವಕೆ (ಕದಂಪು. ೧೪).

[ಉದ್ದುಮೆ (< ಉದ್ದಿಮೆ) + ಗೆಯ್$_1$ (< ಕೆಯ್$_1$)]

ಉದ್ದುರುಟ (ನಾ). ಬಹಳ ಒರಟ; ಅಸಭ್ಯ: ಎದ್ದು ಪರಿತಹ ದೇವವೃಂದವನದ್ದಿಸುವೆನೆನೆ ಶಂಭು ದಾನವನುದ್ದುರುಟನೆಂದಱಿದು ನಿಂದಾ ದೈತ್ಯಗಿದಿರಾಗಿ ಅದ್ದರಕ್ಷೆಯೊಳವನನಾಕ್ಷಣಕದ್ದಿದನು ಭಯರಸದಿ ಶಿವ ತಾನುದ್ದುರುಟನಪ್ಪಳಿಸಿ [ಪಾಠಾಂ. ನುದ್ದುರುಳುವಷ್ಟಱಲಿ] ಕೆಡಹಿದ ಪಾದತಳದಿಂದ (ಸಂಭಪ. ೬-೩೨). [ಉದ್ದರುಟು + -ಅ$_7$]

ಉದ್ಬುರುಟು (ಗು). ೧. ಬಹಳ ಒರಟಾದ : ಉದ್ಬುರುಟು ಮಾತಾಡಿ ಇದ್ದುದನ್ನು ಹೋಗಾಡಿ ಉದ್ದನ ಮರದ ತುದಿಗೇಱಿ ತಲೆಯೊಳಿ ದಿದ್ದು ಸತ್ತನಂತೆ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೩೩೩). ೨. ಬಲುಗಟ್ಟಿಯಾದ : ಅರಸು ರಾಜಾರ ಪಂಥಕಡ್ಡಿಲಾದಿನು ಎಂದು ಮಱುಗಿದ ಮಹಾತ್ಮನುದ್ಬುರುಟು ಹನುಮಂತ (ಭೂಕಂ. ೨-೬೫-೪). (ನಾ). ೩. ಒರಟುತನ; ಅಸಭ್ಯತನ : ನೀನಾರು ನಾರೆಂದು ಉದ್ಬುರುಟಿಂದ ಜರೆದವ ವಿಜಯನೆಂದು (ಕವಿಚ. III, ೯೪ ಇಂದ್ರಕೀಲಚೌಪದ). [ಉದ್ಧ + ಉರುಟ್ಟು]

ಉದ್ಬುರುಟುತನ (ನಾ). ಧೂರ್ತತನ; ಉದ್ಬುಟತನ; ಒರಟುತನ : ಉದ್ಬುರುಟುತನ ನಿನ್ನ ಮೋಜಿಂಗಿದ್ದುದೆ (ಕುವ್ಯಾಳ. ೧೧-೪೬). ಒದ್ದುಕೊಂಡವು ಧರಣಿಯನು ಹೊತ್ತರ್ ದಂಕಗಳಹಕ್ ಕೂರುಮ ಉದ್ಬುರುಟುತನದಲ್ಲಿಯೇನಾಯ್ಕಂಳಿಯೆ (ಕೂರರಾ. ೪-೧೨-೬೪); ವಾನನಮುದ್ಬುರುಟುತನಕಳ್ಳಹಾಯ್ಕುರು ಸುರರು ದೆಸೆದೆಸೆಗೆ (ಪ್ರಜ್ಞಾಶ. ೬-೪೦). [ಉದ್ಬುರುಟು + -ತನ]

ಉದ್ಬುವಾರೆ (ನಾ). (ಶತ್ರುಗಳನ್ನು) ಮರ್ದಿಸಲು ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಹಾರೆ; ಉಜ್ಜುವ ಹಾರೆ: ಚಿರಕಿದಂಡೊಂದುದ್ಬುವಾರೆಯಂ ಪಿಡಿತಂದು (ವಾಗೀಶ. ದೇ. ೨೬೯-೫); ಹಲ್ಲಣ ಹಕ್ಕರಿಕ್ಕೆ ಕಡಿವಾಣವು ಕದ್ದಿಯು ಜೋಡು ಮೊಚ್ಚೆಯಂ ಭಲ್ಲೆಹ ಸೀಸಕಂ ಕವಚಡಾಯುಧಪ್ರಭೆಳ್ಕೊಣವುದ್ಬುವಾರೆಯುಂ ಸೆಲ್ಲಿಸಮಂಕ ಶಾಪಳಗಳಂ ಧನುಮುದ್ಗರಲ್‌ಲಿಡಿಗಳಾದಿಯಾದವಿಂಬಿಲ್ಲಿನ ಪೊತ್ತವರ್ ನಜಿನ ಸಂಭ್ರಮುಮುಬ್ಬರಮಾಯ್ತು ದಂಡಿಸೋರ್ (ಸಚಿತ್ರ. ೫೮-೨೮). [ಉದ್ಬು (< ಉರ್ದು) + ಪಾರೆ]

ಉದ್ದೆಗ (ನಾ). = ಉದ್ಯೋಗ (?) : ವಿದ್ಯೆ ಸತ್ಕುಲ ಬಹುವಿವೇಕವು ಬುದ್ಧಿ ಜಾಣುಮೆ ನುಡಿಯ ಸಡಗರ ಬುದ್ಧಿಚಿತ್ತ ಸುಶೀಲ ಭುಜಬಲಭದ್ರನೆಂದಿಪ ಉದ್ದೆಗವು ಮೆದಲಾ ಗುಣಂಗಳಲಿದ್ದು ಫಲವೆನರಸ ಭಾಗ್ಯದ ಬುದ್ಧಿ ಹೊದ್ದವನ ನರನು ದರಿದ್ರಾಂಗನವೆಂದ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೬೦೫. ೧೧-೧೦). [< ಸಂ. ಉದ್ಯೋಗ]

ಉದ್ದೆಸ (ನಾ). = ಉದ್ದೇಶ ೧ : ಆಸದಳಮಿಸೆದುಮು ಮೊಗೆವುದ್ದೆಸ ದೊಳೆ ತಳತಳಿಸಿ ಪೊನ್ನಕ್ಕಸಂಗಳ್ (ಆದಿಪು. ೬-೮೪) ; ಬೆಸಗೊಳ್ದುದ ಱಿಂದುದ್ದೆಸವನಾವುದು ತರುಣಿ ನಿನಗೆ (ಕಾಂಪಂ. ೭.೬೧); ಹಸುವಾಗಿಸಿ ಬಟ್ಟಿಯಿಂದುದ್ದೆಸವಂಆಯದೆ ನಡೆದು ಕುಚನಗಾಂತದೊಳ್ ಪೊಕ್ಕು (ಪಥಾಪು. ೬-೪). [< ಸಂ. ಉದ್ದೇಶ]

ಉದ್ದೇಶ (ನಾ). ೧. ಗುರಿ; ಧ್ಯೇಯ. ೨. ಅಭಿಪ್ರಾಯ; ಆಲೋಚನೆ; ಹಂಬಱಕೆ. ೩. ಎತ್ತರವಾದ ಸ್ಥಳ : ಮಗನತಿಕ್ಕಿಕೊಂಡು ವಸುದೇವಂ . . . ಮಥುರಾಪುರಮಂ ಪೊಱಮಟ್ಟು ಬಯಲೊಳ್ಮಂಜೆಗಿವಿಂದ ಬಟ್ಟಿಯೆಳದ್ದುದ್ದೇಶ್ಯ ಬರ್ಪಲ್ಲಿ (ಜಗ. ೩-೮ ವ). [ಸಂ.]

ಉದ್ದೇಶಪೂರ್ವಕ (ಅ). ಆಲೋಚನಾಪೂರ್ವಕವಾಗಿ; ಬೇಕೆಂದೇ: ಉದ್ದೇಶಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ವಿಷಕುಡಿಸಿದಂತೆ . . . ಅಪಾದನೆ ಹೊರಿಸಿದೆ (ಪುಸರು. ೨೦೪); ಉದ್ದೇಶಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಲಿಖ್ಯಮಾಡಿಸಿದ್ದಾರೆ(ಕಾಲೆಮ. ೩೩). [ಉದ್ದೇಶ + ಪೂರ್ವಕ]

ಉದ್ದೇಶಿಸು (ಕ್ರಿ). ದೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿಡು; ಕುರಿ : ಮತ್ತಮಾ ಪಮಿತಾರಿಯ ನುದ್ದೇಶಿಸಿ ಬಲದೇವನಂತೆಂದಂ (ಪಾಂಡಪು. ೨-೩೦ ವ); ಆ ಬಾವಿಗಂ ದೇವಗ್ಗರವರನುದ್ದೇಶಿಸಿ . . . ದಿಟ್ಟ ಭೂಮಿ (ಎಳ. VII, ಶಿವಮೊ. ೯೯-೩೪ ; ೧೧೭); ವನಜಾನನೆಯೆಱಂಜಿಪನ್ನನಲೊಳ್ ವನದೊಳ್ ನಿರೋಧದೊಳ್ ವೀಳಂಶಾವನನುದ್ದೇಶಿಸಿ ತಪಮಿದನೆಗಱಬಿಡೊಡೇನೊ ಡೋಷವೆಗೆ (ಗಿರಿ. ೯-೧೦೬); ಉದ್ದೇಶಿಸಿದ್ದನ್ನು ಚೆನ್ನಾಗಿ ಕಲಿಯುವುದೇ. ಉದ್ದೇಶಿಸಿದ್ದನ್ನು ಕಲಿಯಲಾರೆವು (ಕಿಕ್ಷಪ. ೩೧೩). [ಉದ್ದೇಶ + -ಇಸ್ಯಾ]

ಉದ್ದೇಶ್ಯ (ನಾ). ೧. ಗುರಿ; ಧ್ಯೇಯ. ೨. ಗುರಿಯಿಟ್ಟದ್ದು; ಕುರಿತದ್ದು : ಒಂದು ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಉದ್ದೇಶ್ಯ, ವಿಧೇಯವೆಂದು ವಿಭಾಗ ವಿರುವುದು. ತಿಳಿದ ಅಂಶ ವು ಉದ್ದೇಶ್ಯ. ತಿಳಿಯಲ್ಪಡುವ ಅಂಶವು ವಿಧೇಯ (ಬಂಧನ. ೧೯೯). [ಸಂ.]

ಉದ್ಧವ (ನಾ). ಹೆಚ್ಚಾದ ಮೊರೆತ, —ಘೋಷ : ಮೋಳಿದುದು ಸಮುದ್ರ ಮುದ್ರವದ ಪೆರ್ಚುಗೆದುಂದಂ (ಜೈಮುಭಾ. ೨೬-೧೧). [ಸಂ.]

ಉದ್ಧಟಿ, ಉದ್ಧಟಿ (ನಾ). = ಉದ್ಧತಿ : "ಆ ಹುಡುಗನು ಉದ್ಧಟನಾಗಿದ್ದಾನೆ" (ರಂಗರೋ. ೫೬). **ಉದ್ಧಟಿ** : "ಉದ್ಧಟಿ – ಉದ್ಧತ – ಗರ್ವಿಷ್ಠ" (ತದ್ಭವಕೋ. ೪). [< ಸಂ. ಉದ್ಧತ]

ಉದ್ಧಟಿತನ (ನಾ). ಔದ್ಧತ್ಯ: ಅವಳ ಉದ್ಧಟಿತನಕ್ಕೆ ಎಷ್ಟೊಗಾರಿ ನಮ್ಮ ಹಾಯಿಯವರು ಅಕ್ಷೇಪಿಸಿದ್ದುಂಟು (ಆಪಾಮಿ. ೧೬). [ಉದ್ಧಟಿ + -ತನ]

ಉದ್ಧಟಿ (ನಾ). ಗರ್ವ; ಉದ್ಧತತನ (?) : ನಿನುದ್ದಟಿ! ನಿಷಾದಗ ಮವು ಧನುರ್ವೇದವೆ? (ಪಟ್ಟಿಕ. ೪-೩೩). [ಉದ್ಧಟಿ + -ಎ]

ಉದ್ಧತ (ಗು). ೧. ಮೇಲೆತ್ತಿದ; ಎತ್ತರಿಸಿದ. ೨. ಹೆಮ್ಮೆದೆ; ಮಿಗಾದ : ಆಳ ನಲಿಸೋ ನಿಲಿಸೆನುತ ಸಂಸ್ಕಾರತೋದ್ಧತ ಚಪಳಾಶ್ವ ಕರಾಳಮರ್ದನಾದ ಭೀಷಣನಾದನಾ ಭೀಮ (ಕುವ್ಯಾಳ. ೧೨-೧೩). ೩. ಗರ್ವಿಷ್ಠನಾದ; ಸೊಕ್ಕಿದ; ಕೊಬ್ಬಿದ : ಮುಂಗಾಣದಕ್ಕುದ್ಧತ ತರಮುಖವಾಗಿರ್ಪುದೋರಂತೆ ವಿದ್ವತ್ಪ್ರಸಮಂ ಕೈಕೊಳ್ಳದಿನ್ನೀ ಮನಮೊ ದತನಹಂಕಾರವಿಂತಿಂತಿದಂ ದೇವನೆ ನೀಂ ತರ್ಗೊಡಿ... ರಕ್ಷಿಪುದೆನ್ನಂ (ರತ್ನಾಕ. ೧೬). ೪. ಉದ್ರೇಕಗೊಂಡ ; ಕೆರಳಿದ : ಜಮೂರುಸಂಕೀರ್ಣ ಮನುದ್ಧತಭರಕರ ಸೂಕರಯೂಥಂ (ಪಂಚತಂ. ೫-೭). ೫. ಉತ್ಸಾಹದ ಪುಳ್ಕ; ಉತ್ತೇಜನವುಳ್ಳ. ೬. ಒರಟು; ಅವಿನೀತ. ೭. ಬೇರುಸಹಿತ ಕಿತ್ತ; ಮೂಲೋತ್ಪಾಟನ ಮಾಡಿದ : ಕೆಲರನುದ್ಧತಾ [ಪಾಣಾ. ಉತ್ತಾತ, ಉದ್ಧತ, ಉ–ಇತ್ತ] ಪ್ರತಿಮಿತಿಪರ್ಮದಾಂ ಕಿಲಂಪುಟಿಸಿ (ಪಂಚಭಾ. ೬-೩೦ ವ). (ನಾ). ೮. ರಾಜನ ಆಸ್ಥಾನದ ಜಟ್ಟಿ. [ಸಂ.]

ಉದ್ಧತಂ (ಅ). ತುಂಬ ವೈಭವವಾಗಿ.

ಉದ್ಧತಮಾಡಾ = ತುಂಬ ವೈಭವದಿಂದ ಆಡು, —ಕುಣಿ : ನೋಡುವಿನಿಂದ್ರನಿಂದ್ರನತಿಯುದ್ಧತಮಾಡುವನಾ ಜಿನೇಂದ್ರನಾ ಹೋಡಿಪ ತೀರ್ಥನಾಥಪೊರಿಗಂ ದೊರೆಗಂ ದೊರೆಯಾರಭ್ಯಾಂತಕರ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೨-೨೫). [< ಉದ್ಧತ]

ಉದ್ಧತವಾದಿ (ನಾ). ಗರ್ವಿಷ್ಠನಾದ ವಾದಿ : ದಿಟನುಡಿದನ್ಯವಾದಿ ಮುಖಮುದ್ರಿತನುದ್ಧತ[ತ]ವಾದಿ . . . ವಾದಿಭಯಂಕರನೆನ್ನು ದಂಡುಳಂ ಸ್ಫುಟಪಟುಭಾಷೋಷ ದಿಕ್ಕಟಮನೆಯ್ದುತು ವಾಕು ಪಟು ಗೋಷನನ್ನಯ (ಎಳ. II, ೬೯-೪೮ ; ೧೧೦). [ಉದ್ಧತ + ವಾದಿ]

ಉದ್ಧತತ್ವ (ನಾ). ಗರ್ವಿಷ್ಠವಾದ ನಡತೆಯುಳ್ಳವನು; ಸೊಕ್ಕಿದವನು : ಉದ್ಧತತ್ವಕ್ಕಂ ಗರ್ವಿಷ್ಠಗಾರ್ಯನಾರ್ಯಮಿಯುಂ ನಿದ್ರಾಳಿ ತಾನಾದ ಭೂಪತಿಗಾದ್ಯೆಸಿರಿ ಗಳಿಗೊಡ್ಡಿದ ಸೊಡರ್ (ರಾಜಶೇ. ೬-೧೩೪). [ಉದ್ಧತ + ತ್ವ]

ಉದ್ಧತತೀಲ (ನಾ). ಗರ್ವಿಷ್ಠವಾದ ಸ್ವಭಾವವುಳ್ಳವನು; ಅಹಂಕಾರಿ : ಬಂದಪ್ರತಿಮನಂಗಜವಿಮರ್ದನನೆಂಬ ಬಂದಸುದ್ಧತತೀಲತ ಕಾಲಹರನೆಂಬ (ಸಂಬಪು. ೬-೧೧೪). [ಉದ್ಧತ + ಶೀಲ]

ಉದ್ಧತಾರಿ (ನಾ). ಮದಿಸಿದ ಶತ್ರು; ಸೊಕ್ಕಿದ ಹಗೆ: ಧರೆಯಂ ಕಾಯಲುಮರ್ಗಿಗಂ ಪಂಜನಕ್ಕಂ ಬಂಧುವರ್ಗಕ್ಕೆ ಸಾದರದಿಂದಿರಿಯಲು ಮುದ್ಧತಾರಿನ್ಯಪರಂ ಸಂಗ್ರಾಮದೊಳ್ ಸೋವಲುಂ (ಮಲ್ಲಿಷ. ೪-೧೪೯). [ಉದ್ಧತ + ಅರಿ]

ಉದ್ಧತಿಕೆ, ಉದ್ಧತಿಕ್ಕೆ (ನಾ). ೧. ಅಹಂಕಾರ; ಸೊಕ್ಕು; ಕೊಬ್ಬು: ಇಕೆಗೆ – ಉನ್ನತಿಕೆ ಉದ್ಧತಿಕೆ, ಆಯತಿಕೆ, ಪನ್ನತಿಕೆ (ಶಮದ. ೨೧೧ ಪ್ರಯೋ). ೨. ಹಿರಿಮೆ; ದೊಡ್ಡಸ್ತಿಕೆ: ಮದವೆತ್ತಿ ನಡೆವ ರಾಯಗ[ಡ]ಣ ಮನುದ್ಯಪ್ರತಾಪತಪನಾತಪದಿಂ ನಡೆ ಕೊರಗಿಸುವುದ್ಧತಿಕೆಗೆ ಪಡಿಯಾವೋಂ ವೀರರಾಯಸೋಮೇಶ್ವರನೊಳ್ (ಸೌಇಇ. XX, ೧೦೭–೭; 1138); ಅತುಳತರ ಶಾಸ್ತ್ರಜ್ಞರನಿಬರಂ ಕೂಡಿಯುದ್ಧತಿಕೆಯಿಂ ಪೋಗಿ (ಪಾಸೋಪು. ೮–೪೫). **ಉದ್ಧತಿಕ್ಕೆ**: ೧. ನೀನೆನ್ನಂ ಬಗೆಯದುದ್ಧತಿಕ್ಕೆಯೊಳಿರ್ದೈ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೫–೨೦೨); ಇಕೆಗೆ ದ್ವಿತ್ವಮುಂಟು-ಉನ್ನತಿಕ್ಕೆ, ಉದ್ಧತಿಕ್ಕೆ (ಶಮದ. ೨೧೧ ಪ್ರಯೋ); ಗುಣದೊಳ್ ಸಿರಿಯೊಳ್ ಕೀರ್ತಿಯೊಳಿಡೆಯಿಲ್ಲೆಂಬುದ್ಧತರ್ಕಳೇ(ಂ) ಮುನ್ನಿನವರ್ ಗುಣಹೀನರೂನರೀ ಗಳಿನಣುಮಾತ್ರಕ್ಷಿತಿಪರುದ್ಧತಿಕ್ಕೆಯೆ ಚೋದ್ಯಂ (ಜೀವಸಂ. ೧೪೫–೨೩).

[ಉದ್ಧತ + –ಇಕೆ]

ಉದ್ಧತಿಕ್ಕೆ 'ಉದ್ಧತಿಕೆ' ನೋ.

ಉದ್ಧತಿಬಡು (ಕ್ರಿ). ಅಹಂಕಾರಪಡು; ಗರ್ವಪಡು: ವಿತತಧರ್ಮಾಚಾರವುಳಿದುದ್ಧತಿಬಡುವ ಮುಂಗಾಣನವನೀ ಕ್ಷಿತಿಯೊಳಗೆ ಹಗೆಯಾಗಿಹನು (ಜೀವಂಚ. ೪–೩). [ಉದ್ಧತಿ + ಪಡು$_1$]

ಉದ್ಧರ (ಗು). ೧. ಮೇಲಕ್ಕೆ ಎತ್ತುವ. ೨. ನಾಶಗೊಳಿಸುವ; ಕಿತ್ತುಬಿಸಾಡುವ. 'ಉದ್ಧರಾಗ್ನಿ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಉದ್ಧರಣ (ನಾ). ೧. ಮೇಲಕ್ಕೆ ಎತ್ತುವಿಕೆ; ಉದ್ಧಾರಮಾಡುವುದು. ೨. ನಾಶಗೊಳಿಸುವುದು; ಕಿತ್ತುಬಿಸುಡುವುದು. ೩. ವಾಂತಿಮಾಡುವಿಕೆ. ೪. ಮುಕ್ತಿ; ಬಿಡುಗಡೆ. ೫. ಹೊಂದಿರುವುದು; ಪಡೆದಿರುವುದು: ದೊರೆವಡೆದ ಮಹಾಪ್ರಾಣಾಕ್ಷರಾಂತದಿಂ ಐಇ ಶಷಾಂತಹಾಂತಕ್ಷಾಂತೋದ್ಧರಣದಿನುದ್ಭವಿಸವು ಬಲ್ಲರ ಮತದಿಂ ಧಾತು ತಿಳಿವುದವನೀ ಕ್ರಮದಿಂ (ಶಮದ. ನ. ೨೬೫). ೬. ಇತರರ ಮಾತನ್ನು ಎತ್ತಿ ಹೇಳುವುದು; ಉದ್ಧರಿಸುವುದು; ಉದ್ಧರಿಸಿದ ಮಾತು; ಅವತರಣ: ಕೆಲವರ ಜೀವನಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ವಿವರಗಳು, ಅವರ ಕೃತಿಯಿಂದಲೂ ಇತರರ ಉದ್ಧರಣಗಳಿಂದಲೂ ದೊರಕುತ್ತವೆ (ಶಿಕ್ಷದ. ೫೯೪). ೭. [ವೀಶೈ] ರೋಗ, ಭಯ ಇತ್ಯಾದಿಗಳ ಪರಿಹಾರಾರ್ಥವಾಗಿ ಕಟ್ಟುವ ತಾಯಿತ, —ಯಂತ್ರ. [ಸಂ.]

ಉದ್ಧರಣಚಿಹ್ನೆ (ನಾ). ಅವತರಣಚಿಹ್ನೆ: "ಉದ್ಧರಣವೆಂದು ತೋರಿಸಲು ಅದರ ಮೊದಲಲ್ಲೂ ಕೊನೆಯಲ್ಲೂ ಹಾಕುವ ಸಂಕೇತ ಚಿಹ್ನೆಗಳು: ಉದ್ಧರಣಚಿಹ್ನೆಗಳು (" ", ' ')" (Quotation Marks. ಇಂಕನ).

[ಉದ್ಧರಣ + ಚಿಹ್ನೆ]

ಉದ್ಧರಣೆ (ನಾ). ೧. ಉದಾಹರಣೆ; ಉದ್ಧರಿಸಿದ ಮಾತು: ಶಿವನಿರ್ಮಾಲ್ಯವು ತ್ಯಾಜ್ಯವಲ್ಲವೆಂಬುದನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟಮಾಡುವುದಕ್ಕೋಸುಗ ಮೇಲಿನ ಉದ್ಧರಣೆಗಳನ್ನಿತ್ತಿದ್ದೇನೆ (ತುಳುನಾ. ೨೩೫). ೨. [ವೀಶೈ] "ಉದ್ಧರಣೆಗಳು–ವೀರಶೈವತತ್ತ್ವಗಳನ್ನು ತಿಳಿಸುವ ಸಾಧನಗಳು" (ಶರಸಾ. ೨೪–೮). ೩. ತೀರ್ಥ ಮುಂತಾದುವನ್ನು ಕೊಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಲೋಹದ ಸಣ್ಣ ಸವುಟು: "... ಮೂರು ದಿನಗಳಾಯ್ತು ಒಂದು ಉದ್ಧರಣೆ ನೀರನ್ನೂ ಕುಡಿಯುವುದಿಲ್ಲ. ಯಾರೊಡನೆಯೂ ಮಾತನಾಡುವುದಿಲ್ಲ" ಎಂದು ಗಾಬರಿಯಿಂದ ತಿಳಿಸಿದರು (ಚಿತ್ರಕೂ. ೬೬). [ಸಂ. ಉದ್ಧರಣ]

ಉದ್ಧರಾಗ್ನಿ (ನಾ). ಪ್ರಜ್ವಲಿಸುವ ನಾಶಕರವಾದ ಉರಿ: ಒಳಗಿರ್ದ ಬದ್ಧಜಲಮಂ ಚೆಲ್ಲಿ ಚೆಲ್ಲಿ ತದುದ್ಧರಾಗ್ನಿಯನಂತು ಕೆಡಿಸಿ ಸಮುದ್ಧರಿಸಿ ಕಿಡಿಯಿಲ್ಲ ಹೊಗೆಯದು ಬೂದಿಯದು ತಾನು (ಬಸಪು. ೩–೫).

[ಉದ್ಧರ + ಅಗ್ನಿ]

ಉದ್ಧರಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಮೇಲಕ್ಕೆ ಎತ್ತು; ಸಂರಕ್ಷಿಸು; ಕಾಪಾಡು: ಕಾರ್ಯವೆಮಗಿದುವೆ ಶಿವಪದಪರ್ಯಂತಂಬರಮಮೋಘಮುದ್ಧರಿಸುಗೆ ತಾತ್ಪರ್ಯದಿನರ್ಹತ್ಸಿದ್ಧಾಚಾರ್ಯೋಪಾಧ್ಯಾಯ ಸರ್ವಸಾಧುಗಳೆಮ್ಮಂ (ಆ ದಿ ಪು. ೧–೬); ಸಚ್ಚರಿತರ್ ಸಾಧುಗಳೆಮ್ಮನುದ್ಧರಿಸುಗೀ ಸಂಸಾರವಾರಾಶಿಯಿಂ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೧–೫); ನರಕದೊಳಾಳಲೀಯದೆ ಚಂಡಿಕೆವಿಡಿದುದ್ಧರಿಸಲೆಂದಾಳ್ಗೊಂಡ ಗುರುವೆ (ಬ ಸ ರ. ೪–೩೨); ಕಲ್ಪಾಂತದಲಿ ಕರಗಿದ ಧರೆಯನುದ್ಧರಿಸಿದೆನು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೩–೭೧); ಉದ್ಧರಿಸುವೆನು ಜಗವನೆನ್ನುತಿಹ ಸಖನೆ ನಿನ್ನುದ್ಧಾರವೆಷ್ಟಾಯ್ತೊ? (ಮಂಕುಕ. ೬೫೮). ೨. ಉದಾಹರಣೆಕೊಡು; ಬೇರೆಯವರ ಮಾತುಗಳನ್ನು ಎತ್ತಿ ಹೇಳು: ಅಭಿನವವಾದಿವಿದ್ಯಾನಂದನು ಕಾವ್ಯಸಾರವೆಂಬ ಪದ್ಯಸಂಕಲನದಲ್ಲಿ ಶಬರವರ್ಣನೆಯ ಪ್ರಸಂಗದಲ್ಲಿ ಇದನ್ನು ಉದ್ಧರಿಸಿದ್ದಾನೆ (ಸಮಾಲೋ. ೧೬೦); ಲೋಪದೋಷಗಳನ್ನೂ ಅವುಗಳ ಅಪಕ್ವಸ್ವರೂಪವನ್ನೂ ಉದ್ಧರಿಸಿದೆ (ಶಿಕ್ಷದ. ೩೬೧). ೩. ಉದ್ಧಾರವಾಗು; ಏಳಿಗೆಯಾಗು: ಕಲಿಯುಗದೊಳು ಹರಿನಾಮವ ನೆನೆದರೆ ಕುಲಕೋಟಿಗಳುದ್ಧರಿಸುವುವು (ಪುರಂದ. ೪–೭೧ ಪಲ್ಲವಿ).

[ಉದ್ಧರಣ + –ಇಸು$_3$]

ಉದ್ಧರ್ಷ (ನಾ). ಹೆಚ್ಚಾದ ಸಂತೋಷ; ಅತಿಶಯಾನಂದ: "ಪ್ರಮೋದಃ . . . ಉದ್ಧರ್ಷಃ, ಉದ್ಧವಃ . . . ಸುಖಂ – ಈ ೧೩ ಸುಖದ ಪೆಸರ್" (ಹಲಾಯು. ೨೧–೧೨೩). [ಸಂ.]

ಉದ್ಧಾಂತ (ಗು). ಹೊರಹಾಕಿದ; ಕಾರಿದ; ವಾಂತಿಮಾಡಿದ. ೨. ಮದವಿಳಿದ ಆನೆ. 'ಉದ್ವಾಂತ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಉದ್ಧಾನ (ನಾ). ಒಲೆ. [ಸಂ.]

ಉದ್ಧಾರ (ನಾ). ೧. ಮೇಲಕ್ಕೆ ಎತ್ತುವುದು; ಸಂರಕ್ಷಣೆ; ಕಾಪಾಡುವುದು: ಈ ಅಸಹಾಯಕ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿ ನನ್ನನ್ನು ಕೈಹಿಡಿದು ಉದ್ಧಾರಮಾಡಿ (ರೂಢಿ). ೨. ಬಿಡುಗಡೆ; ಮೋಕ್ಷ. ೩. ಸಾಲ; ಋಣ; ಬಡ್ಡಿಯಿಲ್ಲದ ಸಾಲ. ೪. ಕಿತ್ತುಹಾಕುವುದು; ತೆಗೆದು ಹಾಕುವುದು; ಮೂಲೋತ್ಪಾಟನ. ೫. (ನಾಯಕನಿಗೆ) ಸುಲಿಗೆಯಲ್ಲಿ ಸಲ್ಲಬೇಕಾದ ಆರನೆಯ ಒಂದು ಭಾಗ, —ಆರೊಂದಿ. ೬. ಉತ್ತಾರ (ರೈಸ್‌ಗೆ. ೫೬೪).

ಉದ್ಧಾರಮಾಡು = ೧. ಸಂರಕ್ಷಿಸು; ಕಾಪಾಡು: ನನ್ನನ್ನು ಉದ್ಧಾರಮಾಡಬೇಕು (ರೂಢಿ). ೨. ಇನ್ನೊಬ್ಬರ ಉಕ್ತಿಯಿಂದ ಅಥವಾ ಗ್ರಂಥದಿಂದ ಎತ್ತಿ ಹೇಳು. ಉದ್ಧಾರವಾಗು = ಅಭಿವೃದ್ಧಿಯಾಗು; ಏಳಿಗೆ ಹೊಂದು: ಕಷ್ಟಪಟ್ಟು ದುಡಿದರೆ ಉದ್ಧಾರವಾಗುತ್ತಾರೆ (ರೂಢಿ). [ಸಂ.]

ಉದ್ಧಾರಕ (ನಾ). ಉದ್ಧಾರಮಾಡುವವನು; ಕಾಪಾಡುವವನು; ರಕ್ಷಿಸುವವನು: ಬುದ್ಧ, ಶಂಕರ, ವಿದ್ಯಾರಣ್ಯ, ವಿವೇಕಾನಂದ ಇತ್ಯಾದಿ ಮಹಾಪುರುಷರು ಭಾರತೀಯಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಉದ್ಧಾರಕರು (ಮ ಕ್ಸಾ ರ. ೧೦೫ ಪೀಠಿಕೆ). [ಸಂ.]

ಉದ್ಧಾರಿಸು (ಕ್ರಿ). = ಉದ್ಧರಿಸು ೧: ಧಾರುಣಿಯಲಱಿವಂತೆ ಕರುಣಾಕಾರನಾಗಿ ಷಡುಸ್ಥಲವನುದ್ಧಾರಿಸಿದ ಗುರು ಚೆನ್ನಸಂಗನಬಸವ ಶರಣಾರ್ಥಿ (ಪ್ರಭುಲೀ. ೧–೩). [ಉದ್ಧಾರ + –ಇಸು$_3$]

ಉದ್ಧಿ (ನಾ). (?): ತ್ರಿಸಂಧಿಯ ಹೆಬ್ಬಲ್ಲದ ಮೂಡಣ ಉದ್ಧಿಯ ಕಲ್ಲು ಆ ಮೂಡ ಕೊಳತೂರ ಬಡಗ ಹನೆಕಾಲದ ತ್ರಿಸಂಧಿಯ ಗಾಣದ ಕಲ್ಲು ಆ ಮುಂದೆ ಹುಟ್ಟೊಬ್ಬೆಯ ಗಾಣದ ಕಲ್ಲು . . . ಆ ಮೂಡಹನೆ ಕೊಲದ ಮರವೂರ ಕೊಳತೂರ ತ್ರಿಸಂಧಿಯ ಹುತ್ತದ ಮೇಲಣ ಉದ್ಧಿಯ ಬಿಳಿಯ ಕಲ್ಲು (ಎಕ. III, ತಿರುಮ. ೬೪–೯೮; 1497). [?]

ಉದ್ಭುರ (ಗು). ೧. ಸ್ವತಂತ್ರವಾದ; ಸ್ವೇಚ್ಛೆಯಾದ. ೨. ಸಮರ್ಥವಾದ; ಶಕ್ತವಾದ; ದಕ್ಷವಾದ; ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ; ಮೇಲಾದ; ಉತ್ತಮವಾದ; ದೊಡ್ಡವಾದ; ಪ್ರಧಾನವಾದ; ಮೇಲಾದ; ಉತ್ತಮವಾದ (ಪಂಚತಂ. ೨೪-೧೬). ೪. ಉತ್ಸಾಹಗೊಂಡ; ಹರ್ಷದಿಂದ ಕೂಡಿದ; ಹುರುಪಿನ: ಸುಂಭನಮುಂದೆಣೆ ಕೋಕಿಳವಿಯಿಂ ಪಿಬಂಧನಮನೆಬ್ಬ ಕಾಲದೊಳೆ ಮದೋದ್ಭುರಕೇಕಿ ಮಧುರರೇಕಾವಿರುತಿಯನಧಿಯುಕ್ತರ ಅಲು ಪೇಟ್ಟುದು ಕೈಕೆಯೀ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೮೯೧). ೫. ಕಳಚಿಬಿದ್ದ: ಕರಮೆರಡುಂ ಪಜಬುದುಮಾ ಕರದಿಂದಂ ತನ್ನ ಕುನ್ನಿಗೆಯ್ಕೆಳ್ ಕೊಂಡು ದ್ಭುರರಥ ಚಕ್ರದಿಂ ಪಿಟ್ಟಂ ತಿರಿಪಿ ನರಪ್ರಿಯತನೂಜನಕ್ಷೋಹಿಣಿಯಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೧-೧೦೩). [ಸಂ.]

ಉದ್ಭುಷಣ (ನಾ). ರೋಮಾಂಚ; ಪುಳಕ. [< ಸಂ. ಉದ್ಭರ್ಷಣ]

ಉದ್ಭೂತ (ಗು). ಮೇಲಕ್ಕೆ ಎದ್ದ ಅಥವಾ ಬಂದ; ದೂರ ಎಸೆದ; ಪರಿಹರಿಸಲ್ಪಟ್ಟ: ಅತಿಸಾಮಾನ್ಯಾಕಾರದುದ್ಭೂತಲೇಪಕರ ಪ್ರಸುತರ್ . . . ಸಿದ್ಧರ್ (ಅದಿಪು. ೧-೨). [ಸಂ.]

ಉದ್ಭೂತಪದೋಷ (ಗು). ದೋಷವೆದಿಂದ ಮುಕ್ತವಾದ: ಪದಮುಳ ಚರಿತರನೆಬುದ್ಭೂತದೋಷರಂ ಪಿಗತದೋಷರಂ ಸಕಳಕಳಾವದರಂ ಪೆಟ್ಟಿನೆ ಮಲಧಾರಿದೇವರಂ ದೇವರೆಂದು ಬಣ್ಣಿಪುದು ಜಗಂ (ಸುಕುಮಾ. ೧-೨೦). [ಉದ್ಭೂತ + ದೋಷ]

ಉದ್ಭೂಪ (ನಾ). ಮೇಲಕ್ಕೆ ಎದ್ದ ಧೂಪ: ಸತತ ದಕ್ಷಮಾನ ಕಾಲಾಗರುಮುದ್ಭೂಪೌದ್ಗಾಮ ಧೂಮಮಾಮೋದ ಮತ್ತ ಮಧುಳರೆಕಾಳರ ಝಂಕಾರ ಪರಿತದಿಗಂತರಾಳಪೂರ್ಣ (ಶಾಂತಿ. ೧೧-೭೬ ಪ). [ಸಂ.]

ಉದ್ಭೂಲನ, ಉದ್ಭೂಳನ (ನಾ). ೧. ಪೂರ್ತಿ ಮಾಡುವುದು. ೨. ಪೂರ್ತಿಯನ್ನು ಉದುರಿಸುವುದು, —ಬಳಿಯುವುದು, —ಬಳಿದುಕೊಳ್ಳುವುದು: ವರಧಾತೋದ್ಭೂಲ [ಶಾಕಾಂ. ೪] ನಮುಂ ಗಿರಿಜೆಗೆ ಸುರಸಿಯುಂ ರೊಲ್ಲು ಮಾಳ್ಪಿಡಿಯೊಳ್ (೧೦೪. ೯-೪). **ಉದ್ಭೂಳನ**: ಆತ್ಮಧಿಕ ಫಲಪಿವುದೀ ಧಿಸತದುದ್ಭೂಳನ (ಅಶಾಪ್ರ. ೨-೯); ಬ್ರಾಹ್ಮಣಂಗೀ ಜತು ರಾಶ್ರಮಿಗಳಿಗೆ ಸತ್ಕಾಂಗೋದ್ದೂಳನ ಸಲ್ಲುವುದು ವೈಶ್ಯರಿಗೆ ಲಲಾಟಮಾತ್ರೋದ್ಭೂಳನ ಸಲ್ಲುವುದು (ವಿವೇಕ. ೭೫). [ಸಂ.]

ಉದ್ಭೂಲಿತ, ಉದ್ಭೂಳಿತ (ಗು). ಲೇಪಿಸಲ್ಪಟ್ಟ; ಬಳಿದ; ಸವರಿದ: ಉರುಚಟಾಮಳಂಟೋಗ್ಮ ಮಾಂಗರು ಸ್ಫುರಿತಧಿಸತದೂಲಿ [ಶಾಕಾಂ. ೪]ತಾಂಗರು. . . ಶಿವಲಿಂಗಧಾರಕರು (ಬಸವ. ೫೮-೫೧). **ಉದ್ಭೂಲಿತ**: ಮದಪನಂ ಸುಟ್ಟು ರಿಪಿ ತದಂಗಭಸ್ಮೋದ್ಭೂಳಿತಾತ್ರನಾಗಿ (೧೦೪. ೮-೫೩); ಬೆಳ್ಳಗಿಲಾಗದಂತಿರೆ ಧಿಸತೋದ್ಭೂಳಿತಲಲಾಟಂ ಕಣ್ಮೂಗಿನೆ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೪೦-೧೮). [ಸಂ.]

ಉದ್ಭೂಲಿಸು, ಉದ್ಭೂಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ಪೂರ್ತಿಯನ್ನು ಉದುರಿಸು; ಸವರು; ಬಳಿ; ಲೇಪಿಸು: ಹರನುದ್ಭೂಲಿ [ಶಾಕಾಂ. ೪] ಸಿದಕ್ಕನೂಸ ಧಿಸತಪ್ರಮೋತಮೋ (೧೦೪. ೪-೧೦೦). **ಉದ್ಭೂಳಿಸು**: ಪಸು ಜ್ವರ ಯಿಸಿದೊಡೆ ಹೊಲಿಯರ ಮನಣದ ಬೂದಿಯನೆ ಪೂಸುಗಲ್ಲದೊಡು ದ್ಭೂಳಿಸು ತಡೆಯದೆ ಕೊಳೆವಾವಿನ ಧಿಸತಮನಿತಲಸಿರಿಳೆ ತಜ್ಜ್ವರಂ ಪ್ರಶಮಿಸುಗುಂ (ಲೀ ೧೫ ೧ ಪ. ೯-೨೦೬); ಧಿಸತವಂ ಮೈದುಂಬಲು ದ್ಭೂಳಿಸುತ ಧಿಸತವನೆಳೆ ವುದ್ಭೂಳಿಸೆ ತಕೋದರಂ ನೀನೆನಲು (ಬ ಸಪು. ೧೨-೧೭). [ಉದ್ಭೂಲನ + -ಇಸು]

ಉದ್ಭೂಳನ 'ಉದ್ಭೂಲನ' ನೋ.

ಉದ್ಭೂಳನಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ಪೂರ್ತಿಯನ್ನು ಉದುರಿಸು; ಬಳಿ; ಲೇಪಿಸು. 'ಉದ್ಭೂಳನಂಗೆಯ್ಯು' ಪರಾ.

[ಉದ್ಭೂಳನ (= ಉದ್ಭೂಲನ) + ಗೆಯ್ (< ಕೆಯ್)]

ಉದ್ಭೂಳನಂಗೆಯ್ಯು (ಕ್ರಿ). ಲೇಪಿಸು; ಬಳಿಯುವಂತೆ ಮಾಡು: ಅಮಳವಿಧೂಪಿತಂಯಂ ಸರ್ವಾಂಗಂಡೊಳು ಉದ್ಭೂಳನಂಗೆಯ್ಸು [ಶಾಕಾಂ. ಯ್ಸು, ಯ್ದು] (ಬಸವ. ೪೧-೨೦). [ಉದ್ಭೂಳನಂಗೆಯ್ + -ಸು]

ಉದ್ಭೂಳನಂಮಾಡು (ಕ್ರಿ). = ಉದ್ಭೂಳನಂಗೆಯ್: ಹರನಾಲಯಕ್ಕೆಯ್ತಂದು ಕರಿಂತೆ ವಿಧೂತಿಯಿಂದುದ್ಭೂಳನಂಮಾಡಿ ಹರುಷದಿಂ ಪಾಡುತಂ ರುದ್ರಾಧ್ಯಕ್ಷಯಂ ಸೂಡಿ (ತಿರುಕ. ೪-೧೦).

[ಉದ್ಭೂಳನ (= ಉದ್ಭೂಲನ) + ಮಾಡು]

ಉದ್ಭೂಳಿತ 'ಉದ್ಭೂಲಿತ' ನೋ.

ಉದ್ಭೂಳಿಸು 'ಉದ್ಭೂಲಿಸು' ನೋ.

ಉದ್ಭೃತ (ಗು). ೧. ಮೇಲಕ್ಕೆ ಎತ್ತಿದ; ಹೊರಕ್ಕೆ ಎಳೆದ, —ತೆಗೆದ; ಕಿತ್ತೆತ್ತಿದ: ಬೊಬ್ಬೆಗೊತ್ಯಾನೆಯ ಕೊಂಬದಾಗೆ ಸಿದಿವಂಜರಮುದ್ಭೃತ ಹಸ್ತದಂಡಮಾ ಜಾನೊಳೆ ತಳ್ದು ತೋಜಿ (ರಾಜಶೇ. ೬-೭೫). ೨. ಉದಾಹರಿಸಿದ; ಉದ್ಧರಿಸಿದ.

ಉದ್ಭೃತಗೆಯಿಸು = ಉದ್ಧರಿಸು ೨: ಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಜುನ ಅಧಿನವಾದಿ ವಿದ್ಯಾನಂದರಂಥ ಸಂಳಲನಕಾರರು ಆವನ ಪದ್ಯಗಳನ್ನು ಉದ್ಭೃತ ಗೆಯಿಸಿದ್ದಾರೆ (ಕಸಾಚ. ೯೯). [ಸಂ.]

ಉದ್ಭೃತಿ (ನಾ). ಉದ್ಧರಿಸಿದ್ದು; ಉದಾಹರಣೆ: ಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಜುನ ಕೇತಿರಾಜರು . . . ಹರಿಹರಾದಿ ಉದ್ಭೃತಿಗಳನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡಿದ್ದಾರೆ (ಕಸಾಚ. ೧೪೪). [ಸಂ.]

ಉದ್ಭೃತ್ಯ (ನಾ). ಪೂರ್ವದಿಂದ ಪಶ್ಚಿಮಕ್ಕೆ ಹರಿವ ನದಿ; ಗಂಡುನದಿ: "ಭದ್ರಃ, ಉದ್ಭೃತ್ಯ[ದ್ಭೃತ್ಯ], ನದಿ, —ಈ ೩ ಗಂಡುಬೊಜೆ" (ಹಲಾಯು. ೧೧೦-೪೩). [ಸಂ.]

ಉದ್ಭೃದ್ಧ (ಗು). ಎತ್ತಿ ಕಟ್ಟಲ್ಪಟ್ಟ: ಕಾಲ್ಕಾಸಿರದಿಂ ಪಿಗಿಲೆನೆ ಮುನ್ನೂ ಱಿಪರತ್ತುಗೆಯ್ದ ಮುಕ್ಕುಧ್ವಜಂಗಳುದ್ಭೃದ್ಧಂಗಳ್ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೧೪-೧೫೯). [ಸಂ.]

ಉದ್ಭೃದ್ಧಕುಕ್ಷಿ (ಗು). ಒಳಕ್ಕೆ ಸೆದಿದ ಜಠರ ಪ್ರದೇಶವುಳ್ಳ; ದೃಢವಾದ ಉದರವುಳ್ಳ: ಮೃದುಕೇಸರಂ ಏದಿಡಂಜಾಕಾಂತನುದ್ಭೃದ್ಧಕುಕ್ಷಿ ತನುಸ್ಪೃಗ್ಭತನೂರುಹಂ . . . ತುರಗಂ ಮನಂಗೊಳಿಸದತ್ತು (ಮಲ್ಲಿಪು. ೪-೧೪೯). [ಉದ್ಭೃದ್ಧ + ಕುಕ್ಷಿ]

ಉದ್ಭೃದ್ಧಜೂಟ (ಗು). ಎತ್ತಿ ಕಟ್ಟಿದ ಜಡೆಯುಳ್ಳ: ಉತ್ಕಟಹಾಟಕ ಪದಕಮಣಿ ಕ್ರಿಪಿಂಡಕರ್ಣಾಭರಣಮುದ್ಭೃದ್ಧಜೂಟಂ . . . ನಾಟಕಾಭಿನಯ ನಟವೃಂದಮಮದು ಮಹಾನಾಟಕಲಂ (ಅದಿಪು. ೧೩-೪೫ ಪ). [ಉದ್ಭೃದ್ಧ + ಜೂಟ]

ಉದ್ಭಿಜ 'ಉದ್ಭಿಜ್ಜ' ನೋ.

ಉದ್ಭುದ್ಧ (ಗು). ೧. ಎಚ್ಚರಗೊಂಡ; ಚೇತರಿಸಿದ; ಎದ್ದ: ಸುರಸ್ಪರ್ಶವಿದ್ದ ಪ್ರತಿಬಂಬದಿದ್ದ ಉದ್ಬುದ್ಧ ಕುದ್ಬುಸರೆ (ಗಂಗಾತ. ೯). ೨. ಅರಳಿದ; ವಿಕಾಸಗೊಂಡ: "ಉನ್ಮೀಳಿತಂ, ಉನ್ಮಿಷಿತಂ . . . ಉದ್ಬುದ್ಧಂ, ವ್ಯಾಕೋಶಂ, ವಿಕಾಸಃ—ಈ ೯ ಅಲರ್ವಾರ್ಥಕ ಪೆಸರ್" (ಹಲಾಯು. ೩೧-೩೩); ಉದ್ಭಿಷಪಲಿಧಾವದಿಂದ ವಿಪ್ರಲಂಭ ಶೃಂಗಾರವು ಉದ್ಬುದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ (ಧ್ವನ್ಯಾಲೋ. ೫೫). [ಸಂ.]

ಉದ್ಭೋಧ (ನಾ). ೧. ಎಚ್ಚರ. ೨. ಜ್ಞಾನ; ಉತ್ತಮವಾದ ಅರಿವು. 'ಉದ್ಭೋಧಗೆಯಿಸು' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಉದ್ಭೋಧಕ (ಗು). ಎಚ್ಚರವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುವ; ತಿಳಿವಳಿಕೆಯನ್ನು ಕೊಡುವ; ವಿಕಾಸಗೊಳಿಸುವ: ಒಳಸ್ಸಾವೇಶಗಳು ಜಾಲಕ ಶಕ್ತಯಾಗಿ ಕೆಲಸಮಾಡಿದರೆ ಹೊರಸ್ಸಾವೇಶಗಳು ಉದ್ಭೋಧಕ ಆಥವಾ ಪ್ರಚೋದಕಗಳಾಗಿ ಕೆಲಸಮಾಡುತ್ತವೆ (ಶಿಪ್ರದ. ೪೫೦). [ಸಂ.]

ಉದ್ಭೋಧಕೋಶ (ನಾ). ಜ್ಞಾನಕೋಶ, —ಭಂಡಾರ: ದೇಶಂ ಧರ್ಮೋಪದೇಶಂ ಪ್ರಭಾವಲಮೆಂ ಬಲಂ ಕೋಶಮುದ್ಭೋಧಕೋಶಂ (ಚಂದ್ರಪ್ರ. ೧–೨೯). [ಉದ್ಭೋಧ + ಕೋಶ]

ಉದ್ಭೋಧಗೊಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ಎಬ್ಬಿಸು; ಎಚ್ಚರಿಸು; ಅರಳಿಸು; ವಿಕಾಸಗೊಳಿಸು: ತಾನವಳ ಅಂತರಾತ್ಮವನ್ನು ಉದ್ಭೋಧಗೊಳಿಸ ಬೇಕೆಂದೂ, ಅದು ಕೃತಕರವಾದ ಕಾರ್ಯವೆಂದೂ ಅವಳಿಗೆ ಗೊತ್ತಿತ್ತು (ಪುಸರು. ೧೯೬). [ಉದ್ಭೋಧ + ಕೊಳ್ + -ಇಸು]

ಉದ್ಭಟ (ಗು). ೧. ಅತ್ಯಮವಾದ; ಅತಿಶಯವಾದ; ಹೆಚ್ಚಾದ: "ಉಲ್ಬಣಂ, ಉದ್ಭಟಂ, (ಉತ್ಕಟಂ), ಉದ್ಭತಂ —ಈ ೪ ಮಿಕ್ಕುದು" (ಕಲಾಮು. ೧೨೬–೫೯); "ಉತ್ಕಟಮದುದ್ಭಟಮದುತ್ತಮದುಲ್ಬಣ ಮದುತ್ಕೃಷ್ಟಮೆಸರು ಪೆಚ್ಚದುದಕ್ಕುಂ" (ಮುಂಗಣ. ೧೬೨–೨೪). (ನಾ). ೨. (ಅಕ್ಕಿ ಮುಂತಾದುವುಗಳನ್ನು ಕೇರುವ) ಮೊರ; ಶೂರ್ಪ. ೩. ಒಬ್ಬ ಶಿವಭಕ್ತನ ಹೆಸರು: ಕೊಂಡಿಯ್ಯಂ ಕೊಂಡೊಯ್ಯಂ ಪುರವಂ ಕಂಡಱಯಂ ಕೇಳ್ದುದ್ಭಟಭಿಧಾನವಂ (ಅಭ್ಯರ. ೧೧–೨). ೪. ಒಬ್ಬ ಕವಿಯ ಹೆಸರು: ಕೇರಿರಾಜನ ಬಗೆಯುದ್ಭಟಿಯ್ಯನ ಗಳ್ಗರಿತೆ (೧೦೪. ೧–೪). [ಸಂ.]

ಉದ್ಭಟಭಿಷೆ (ನಾ). ಅತ್ಯುತ್ತಮವಾದ ಭಟ: ಚಿತ್ರನೇತ್ರಾಂಬರ ನಾನಾಹೇತಿಹಸ್ತೋದ್ಭಟಭಟಭಿಷ್ಪನಾಥಳಿಸಮ ಚಿತ್ತದೊಳ್ ವಿರಥರಂ ಕೈಗಣ್ಮ (ಅಪಭ. ೧೧–೨೪). [ಉದ್ಭಟ + ಭಟ]

ಉದ್ಭಟಿತ್ವಕ್ತ (ನಾ). ಉತ್ಕೃಮವಾದ ಚರಿತ್ರೆಯುಳ್ಳವನು; ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ನಡವಳಿಕೆಯುಳ್ಳವನು: ಶಕ್ತಂ ಧರ್ಮಂಗಳ್ ಮೂವತ್ತಾಱುಂ ಗುಣದೊಳಮರೆಸಾ೯ರ್ಗಣಮೇಣ್ವಾತ್ಮಪ್ರಧಚಿತ್ತನುದ್ಭಟವೃತ್ತಂ ಘಾತಿಸ ಕೊಡರ್ಚದಂ ಘಾತಿಗಳಂ (ಪುಸ್ತಪ್ರ. ೧೪–೧೬). [ಉದ್ಭಟ + ವೃತ್ತ]

ಉದ್ಭಟೆ (ನಾ). ಬೊಬ್ಬಲಿಗಿಡ: "ಉದ್ಭಟೆಯಿನಲು ಬೊಬ್ಬಲಿ" (ಮಂಗರಾ. ೬೫–೧೫೫). [ಸಂ. ಉದ್ಭಟಾ]

ಉದ್ಭವ (ನಾ). ೧. ತಲೆದೋರುವುದು; ಹುಟ್ಟುವುದು; ಉತ್ಪತ್ತಿ: ಅಮಳಶ್ರೀ ಜಿನವತ್ಸರಂ ಕಡಿದು ... ಅನ ಮತಕ್ಕುದ್ಭವಮಿಲ್ಲ (ಪುಸ್ತಪ್ರ. ೨–೬). ೨. ಏಳಿಗೆ; ಅಭಿವೃದ್ಧಿ: 'ಉದ್ಭವಕರ' ಪರಾ. ೩. (ತಾನಾಗಿಯೇ) ಹುಟ್ಟಿದುದು: 'ಉದ್ಭವಮೂರ್ತಿ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಉದ್ಭವಂಗೈ (ಕ್ರಿ). ಹುಟ್ಟು; ಕಾಣಿಸಿಕೊಳ್ಳು: ತರುಣಿ ನಾಗಾಂಬೆಯಸುಗರ್ಭದಿ ನಿರುಪಮಜ್ಞಾನಸ್ವರೂಪಂ ಪರಮಕಾರಣ ಜನ್ಮ ಬಸವಂ ವುದ್ಭವಂಗೈದ (ಬಸವ. ೬ ಸಂಚಿ). [ಉದ್ಭವ + ಗೈ (< ಕೆಯ್ಯ್)]

ಉದ್ಭವಕರ (ಗು). ಅಭಿವೃದ್ಧಿಗೆ ಕಾರಣವಾದ; ಏಳಿಗೆಯನ್ನುಂಟು ಮಾಡುವ: ಸಂಧುದು ನಾಗಗಿನಸಂತುದಂ ಪೂರ್ತಿಂದಂ ಸಭಾಸ್ಥೇ ಧರೆಗಿದು ಪರಿದತ್ತೆಲ್ಲಿಯುಮುದ್ಭವಕರ [ಪಾಶಾ. ಉತ್ಪವಕರ] ಮೆನಿ ತನ್ನೀ (ಧಂದೋಲಂಬು. ೩–೧೪೧). [ಸಂ.]

ಉದ್ಭವಮೂರ್ತಿ (ನಾ). ತಾನೇ ತಾನಾಗಿ ಹುಟ್ಟಿದ ಮೂರ್ತಿ; ಒಡಮೂಡಿದ ಮೂರ್ತಿ: ಲೇಪಾಕ್ಷಿಯ ವೀರಭದ್ರ ಉದ್ಭವಮೂರ್ತಿ (ರೂಶಿ). [ಉದ್ಭವ + ಮೂರ್ತಿ]

ಉದ್ಭವಿಸು, ಉದುಭವಿಸು (ಕ್ರಿ). ತಲೆದೋರು; ಹುಟ್ಟು; ಅವ ತರಿಸು: ಆಗಳ್ ಗಾಡಿ ನಾಡೆ ಕಣ್ಗೂರಿರಲೊರ್ವನುದ್ಭವಿಸೆ ಕಂಡು (ಕಾಂರಾಪು. ೭೬೪); ಉದ್ಭವಿಸಿದ ರುಜೆಗೆ ಚಿಕಿತ್ಸೆಯನವಧಾರಿಸಿ ಮಾಜ್ಞ ವೈದ್ಯನವ ನವವೈದ್ಯಂ (ಶಬ್ದಾಶಾ. ೨–೪೧); ಲಿಂಗಮೆಳಗಿದ್ದ ಪುರಾತರು ಉದ್ಭವಿಸಿದರು ಮರೆ . . . ಲಿಂಗಮೆಳಗಿ ಬೆರಿಸಿದರು (ಮಹಾಸಾ. ೫೧); ಉರದೊಳ್ ಭಗಣಕುಲವೆಸೆವ ಪಸೆಯೊಳೊಪ್ಪುವ ಮಹಾರುದ್ರರುದ್ಭವಿಸಿದರ್ ಸಂತಸದೊಳು (ಚಿಬ. ೩–೧೪೪); ಉಪಾಧ್ಯಾಯನಿಯ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಆಲೋಚನಾತರಂಗಗಳು ಉದ್ಭವಿಸಿದುವು (ಮೋಗ್ಲಿ. ೪೯). **ಉದುಭವಿಸು**: ನನಗಿದುವೆ ಜಲೋದಯದ ಮತುಸಮಯಮಿದ ಪದ ದೊಳುದುಭವಿಸುವುದು ನಿನ್ನ ಭೂಮಿಯೊಳ್ ಬೀಜಮಂ ಬಿತ್ತಿದೊಡೆ ಬೆಳೆ (ಚೈ ವಿಳಾ. ೧೧–೧೪೪). [ಉದ್ಭವ + -ಇಸು]

ಉದ್ಭಾವ (ನಾ). = ಉದ್ಭವ ೧: ಪಾವಕೋದ್ಭಾವದಿಂ ಶ್ರೀವಧೂ ಪಾವನಂ (ಧಂದೋಲಂಬು. ೩–೪). [ಸಂ.]

ಉದ್ಭಾವಕ (ಗು). ಎಣಿಕೆಮಾಡುವ; ಗಣಿಸುವ; ಭಾವಿಸುವ: ದೇವರುಂ ಗೊರವರುಂ ಗುಣವೃದ್ಧರಾಗರಂ ಕಾವರಕೃರಸನಂ ಪ್ರಜೆಯುಂ ಪರಿವಾರರುಂ ಏನುಮುಂ ಬಗೆಯದಂತಿರೆ ಪೇಟ್ದ ಸಮುಚ್ಚಯೋದ್ಭಾವಕ ಕ್ರಮವಿಬಾರದೆ ಡೋಷಮಿದಗ್ಗಳಂ (ಕವಿರಾ. ೧–೧೩೧). [ಸಂ.]

ಉದ್ಭಾವನೆ (ನಾ). ೧. ಎಣಿಕೆ; ಭಾವನೆ. ೨. ತೋರ್ಪಡಿಸುವುದು; ಪ್ರಕಟಿಸುವುದು: ವಿದ್ಯಮಾನಕರಗುಣಾಧ್ಯಾಭ್ಯಾಧನವುಂ ಅವದ್ಯಮಾನ ನಿಜಗುಣೋದ್ಭಾವನವುಂ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೨೩೭). [ಸಂ.]

ಉದ್ಭಾವಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಎಣಿಸು; ತಿಳಿ. ೨. ತೋರ್ಪಡಿಸು; ಪ್ರಕಟಿಸು: ದೇವ ಪೆಜಕಾವುದನ್ನೆವಮುವಡೆಂಗಳಂ ಕುವಿಗರುನ್ನ ತಿಳೆಯನುದ್ಭಾವಿಸುತಿರ್ದಪ್ಪು[ದಂ ಪರ]ಭಾವಿಸು (ಕಾ ದಂ ಪೂ. ೧೧೯); ಶ್ರೀವಾಣ್ಮಿಯಿಂ ಕಟ್ಟುದಿನಾವಂದಿಪ್ರಿಯದ ವಿಷಯಮಂ ಕ್ರಿಯಾತ್ಪದೊಳು ದ್ಭಾವಿಸಿ ನಿರ್ಮಲ ಮೂರ್ತಿಗಾಳಂಬೆಗೈದೆ ಶಾಸ್ತ್ರಮುಖದೊಳಖನಸನಪೆಂ (ಕಮಪ. ೧); "ಉದ್ಭಾವಿಸಪ-ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಮಾಗಿ ಆಜಾಯಿಸುವ" (ಕಮಪ. ೧ ಟೀಕೆ). ೩. ಉಂಟುಮಾಗು; ಹುಟ್ಟು; ಕಾಣಿಸಿಕೊಳ್ಳು: ಈವಲ ಮದಂತಕಲಿಂದಮೊಗರ್ಚಿತಮಪ್ಪನಾಗನುಂಗಳ್ಗಳ್ಕುಂ ತಾ ವೊಂದಿ ಬಂದುಗಳ್ಗುದ್ಭಾವಿಸಿ ನೆಗಟ್ಟುಂ ಮನಂ ಸ್ಥರಂ ನಿಲೆ ಪರದೊಳೋ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೯೮). [ಉದ್ಭಾವ + -ಇಸು]

ಉದ್ಭಾಷಿಸು (ಕ್ರಿ). ಎತ್ತಿ ಹೇಳು; ವರ್ಣಿಸು; ಪ್ರಕಾಶಪಡಿಸು: ದೋಷಮುಸಿತೆಂದು ಬಗೆದುದ್ಭಾಷಿಸಿ ತಜ್ಞಸಂಯ ಕನ್ನಡಂಗಳೊಳಂದಂ ವಾಸುಗಿಯುಮಲಂಯಲಾಡದೆ ಬೇಸಱಬಗುಂ ದೇಕಿ ಬೇಂಜೆಬೇಜಪ್ಪುದಜಂ (ಕವಿರಾ. ೧–೪೮). [ಉದ್ಭಾಷಣ್ಕ + -ಇಸು]

ಉದ್ಭಾಸಿ (ಗು). ಪ್ರಕಾಶಮಾನವಾದ; ಶೋಭಿಸುವ; ಕಾಂತಿಯಿಂದ ಕೂಡಿದ: ಕವಲೋದದೊರೆದ್ಭಾಸಿ ಭಾಸುರಂಬುಲ್ಲಸಿತ್ಪದಂತಹಿ ತಲ್ಪದಂತೆ ತತ್ಪರಂ ಕಂಗೆಗಳಿಸಿತು (ಚೈ ವಿಳಾ. ೧೫೫–೧೧). [< ಸಂ. ಉದ್ಭಾಸನ್]

ಉದ್ಭಾಸಿತ (ಗು). ಪ್ರಕಾಶಪಡಿಸಲ್ಪಟ್ಟ; ಬೆಳಗಿಸಿದ: ಶರದುದ್ಭಾಸಿತ ಲಕ್ಷ್ಮಿಗೆ ಸದ್ಪಶವಿಕಾಸಮಿದಿರಿಸಿದುದು ಲಕ್ಷ್ಮಿ ಶಾಂತೀಶ್ವರಾ (ಶಾಂತಪು. ೧೧–೧೩೬); ಅಪರದಿಗ್ವಾಗದಂತಂಜನೋದ್ಭಾಸಿತಂ ವಿಪುಲ ಹರಿಪದ ದಂತೆ ತಾರಕಾಲಂಕೃತಂ (ಚೈ ವಿಳಾ. ೩೧–೪). [ಸಂ.]

ಉದ್ಭಾಸಿನಿ (ನಾ). ಪ್ರಕಾಶಮಾನಳಾದವಳು; ಲಾವಣ್ಯವತಿ: ಬಾಸಣಿಸಿದ ನುದನಿ ಬಾಣಾಸನದವೊಲೆಸೆವ ಚಾರು ಭ್ರುಂಜಾಣದೊಳು ದ್ಭಾಸಿಸಿಯರ್ ನೈಸಸುತನ ವಿಳಾಸಿಯರ್ ಬಂದರೆಲಾ ಪೊನ್ನಂದಣಾಂ (ಪುಸ್ತ. ೫–೨೦). [ಸಂ. ಉದ್ಭಾಸಿನೀ]

ಉದ್ಭಾಸಿಸು (ಕ್ರಿ). ಪ್ರಕಾಶಗೊಳಿಸು; ಪ್ರಕಟಿಸು. [ಉದ್ಭಾಸ್ಯ + -ಇಸು]

ಉದ್ಭಾಸೆ (ನಾ). ಪ್ರಕಾಶಪಡಿಸುವವಳು: ಜೈನಶಾಸನ ವಿಶೇಷೋ ದ್ಭಾಸೆ ಕೊಷಾಂಬಿಯಂಬಿಕೆ ಯಕ್ಷೆಶ್ವರಿ ಕುತೆರ್ ರಕ್ಷಿಸುಗೆ ಭವ್ಯ ನೀಕಮಂ ಸಂತತಂ (ಸುಶಮ. ೧–೪). [ಸಂ. ಉದ್ಭಾಸಾ]

ಉದ್ಭಿಜ, ಉದ್ಭಿಜ (ನಾ). = ಉದ್ಭಿಜ್ಜ : ಅಂಡಜ, ಸ್ವೇದಜ, ಉದ್ಭಿಜ, ಜರಾಯುಜರೆಂಬ ಪ್ರಾಣಿಗಳಿಗೆ ಭವಿಷ್ಯತ್ತನ್ನ ಕೊಟ್ಟವರಾರೋ (ಬಸವ. ೨೨ಶ) ; ಸ್ವೇದಜೋದ್ಭಿಜ ನೆರೆ ಜರಾಯುಜವಂಡಜವೆಸಪ ನಾಲ್ಕು ಪ್ರಾಣಿಗಳು (ಅಮೃತ. ೪-೧೪). **ಉದ್ಭಿಜ :** ಘನಮಹಾವೃಕ್ಷವಾ ತೃಣಲತೆಗಳುದ್ಭಿಜಂ (ಲಕ್ಷಣ. ೩೯-೨೬) ; ಈ ಉದ್ಭಿಜಗಳೆ ಪ್ರಾಣಿಗಳ ಜೀವನ (ಜ್ಯೋತಿಷ್ಕಾ. ೫೫). [< ಸಂ. ಉದ್ಭಿಜ್ಜ]

ಉದ್ಭಿಜ್ಜ (ನಾ). ಭೂಮಿಯನ್ನು ಸೀಳಿಕೊಂಡು ಮೊಳೆತು ಬರುವಂಥದು ; ಮರ, ಬಳ್ಳಿ ಮೊದಲಾದುವು : 'ಉದ್ಭಿಜ್ಜ' ಎಂದರೆ ಭೂಮಿಯನ್ನು ಭೇದಿಸಿಕೊಂಡು ಹೊರಗೆ ಬರುವ ವೃಕ್ಷಗುಲ್ಮಾದಿಗಳು (ಶಿಂದಸಾ. ೧೯೪). [ಸಂ.]

ಉದ್ಭಿಜ್ಜ ಶಾಸ್ತ್ರ (ನಾ). ಸಸ್ಯಶಾಸ್ತ್ರ. [ಉದ್ಭಿಜ್ಜ + ಶಾಸ್ತ್ರ]

ಉದ್ಭಿದ (ಗು). ೧. ಅಂಕುರಿಸುವ ; ಮೊಳೆಯುವ. (ನಾ). ೨. = ಉದ್ಭಿಜ್ಜ. [ಸಂ.]

ಉದ್ಭಿದ್ಯಮಾನ (ಗು). ಅಂಕುರಿಸುತ್ತಿರುವ ; ಮೊಳೆಯುತ್ತಿರುವ : ಅಭಿನವೋದ್ಭಿದ್ಯಮಾನಮನ್ಮದುಕುಟಿಲಕ್ಷಿಪ್ತ ಮಧುಕರಪಟಲಪರಂಪರತ ಮುಗ್ಧಮುಖರಶೋಭಿಸಂ (ಅವಿಜ ೩-೯೦ ಪ). [ಸಂ.]

ಉದ್ಭಿನ್ನ (ಗು). ಬಿರಿದ ; ಅರಳಿದ ; ವಿಕಾಸವಾದ. ೨. ಭಿನ್ನವಾದ ; ಬೇರೆಯ (೬). [ಸಂ.]

ಉದ್ಭೂತ (ಗು). ೧. ಹುಟ್ಟಿದ ; ಕಾಣಿಸಿಕೊಂಡ : ಅಮೃತಮಥನೋದ್ಭೂತವಿಷಮವಿಷಧರನೆಂಬ ಅಮಮ ಬಂದಂ ಜನನಮರಣ ವರ್ಜಿತನೆಂಬ (ಸಂಬರ. ೬-೧೧೫) ; ಆ ಬಸವನತ್ಯದ್ಭುತೋದ್ಭೂತಚಿತ್ತನಾಗುತ್ತ (ಬಸವ. ೨೯-೨೦). ೨. ಕಣ್ಣಿಗೆ ಕಾಣಿಸುವ ; ಗೋಚರವಾಗುವ. ೩. ಅತ್ಯಂತ ಎತ್ತರವಾದ ; ಉನ್ನತವಾದ.

ಉದ್ಭೂತವಾಗು = ಹುಟ್ಟಿಕೊಳ್ಳು ; ತಲೆದೋರು : ಈ ಅಧ ಪ್ರಾಯಗಳ ಚರ್ಚೆಯಲ್ಲಿ ಒಂದೆರಡು ಸಾಮಾನ್ಯಸ್ಪಶ್ಗಳಿಗಳು ಉದ್ಭೂತವಾಗುತ್ತವೆ (ಕರಾಇ. ೬೬). [ಸಂ.]

ಉದ್ಭೂತಿ (ನಾ). ಕಾಣಿಸಿಕೊಳ್ಳುವಿಕೆ ; ಉತ್ಪತ್ತಿ : ಭೂತಮಾತ್ರೇಂ ದ್ರಿಯಜ ಕೃತಿಯುದ್ಭೂ[ದ್ಭೃ]ತಿ ಸರ್ಗವಿಶಿಷ್ಟದಶವರೆ ಭೂತಳಾಧಿಪ ಕೇಳು (ಶಿಥಾಗ. ೨-೮೨). [ಸಂ.]

ಉದ್ಭೇದ (ನಾ). ಹೊರಹೊಮ್ಮುವುದು ; ಒಡೆಯುವುದು ; ಮೊಳೆಯುವುದು : ರೋಮಾಂಚಾಶ್ರುಕಾಯೋದ್ಭೇದವಲ್ಲಿ ಲಬುಳಕ ಭುಜಯುಗಂ ಸುತ್ತೆ ರಾಕೇಂದ್ರಚಂದ್ರಂ (ಕಾದಂಬ. ೧೮೫). [ಸಂ.]

ಉದ್ಭ್ರಮಿ (ನಾ). ಕಕ್ಕಾಬಿಕ್ಕಿಯಾದವನು ; ಭ್ರಾಂತಿಗೊಂಡವನು : ಸಮತೆಯಾಯತು ತವಕಗಳಗುದ್ಭ್ರಮಿಗಳಿಗೆ ತೀವ್ರತೆಯಾಯ್ತು ಪಾಸಿಯ ಮಮತೆಯವರು ವಿರಕ್ತರಾದರು (ಕುವಾಶ್ರ. ೫-೧೫). [ಸಂ.]

ಉದ್ಭ್ರಮಿತ (ನಾ). = ಉದ್ಭ್ರಮಿ. 'ಉದ್ಭ್ರಮಿತತನ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಉದ್ಭ್ರಮಿತತನ (ನಾ). ಕಕ್ಕಾಬಿಕ್ಕಿಯಾದ ಸ್ಥಿತಿ ; ಭ್ರಾಂತಿಗೊಂಡ ಇರವು : ಕಿಮಗಿದೇಕೀ ಕ್ಷತ್ರಿಯರೊಳುದ್ಭ್ರಮಿತ[ಪಾಠಾಂ. ಳುದ್ಭ್ರಮಿತ] ತನ (ತೊರಹ. ೧-೧೭-೬). [ಉದ್ಭ್ರಮಿತ + -ತನ]

ಉದ್ಭ್ರಮಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕಕ್ಕಾಬಿಕ್ಕಿಯಾಗು ; ದಿಗ್ಭ್ರಮೆಗೊಳ್ಳು : ಧರಣತಳದೊಳು ಕೆಡೆದು ಮಡಿವ ನೆರೆದ ಸಾಮಂತಾದಿ ಭಟಪರಿಕರ ನಿಕರವುದ್ಭ್ರಮಿಸಿ ಸವೆದರು ಕಾದಿ ತಮ್ಮೊಳಗೆ (ಬಸವ. ೬೧-೬೯). ೨. ಭ್ರಮೆಗೊಳಿಸು ; ಸಂಭ್ರಮಿಸು ; ಸೆಡಗರಿಸು : ಕಮಲಮುಖಿ ಯನು ಕಿಮಗೆ ಪಟ್ಟದ ರಮಣಿಯನು ಮಾಡುವೆವೆನುತ್ತುದ್ಭ್ರಮಿಸಿ ನುಡಿದನು ಗರ್ವದಿಂ ಕಲಿಭುಜಸ ಸುರಪತಿಗೆ (ಸಳಪ. ೪-೧೧೦). ೩. ಸುತ್ತು ; ಅಲೆದಾಡು ; ತಿರುಗು : ಗಮಿಸಿದವು ಹಂಸಿಗಳು ಲಲಿತ ಕ್ರಮದ ಸೋಂಕಿನಲಳಕತತಿಯುದ್ಭ್ರಮಿಸಿದವು ಭ್ರಮರಾಳ ಬೆಂಬಳಿಯಲಿ ನಿತಂಬಿನಿಯ (ತೊರಹ. ೬-೮-೨೬). [ಉದ್ಭ್ರಮಣ್ಯ + -ಇಸು]

ಉದ್ಭ್ರಾಂತ (ಗು). ೧. ಭ್ರಾಂತಿಗೊಂಡ ; ಕಕ್ಕಾಬಿಕ್ಕಿಯಾದ. ೨. ಅಲೆಯುತ್ತಿರುವ. [ಸಂ.]

ಉದ್ಭ್ರಾಮಿತ (ನಾ). ಗದೆಯಿಂದ ಹೊಡೆಯುವ ವಿಧಾನಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ; ಒಂದು ರೀತಿಯ ವರಸೆ, —ಪಟ್ಟು (?) : ವಿಳಂಬಿತಮಾ ಕಂಚಿತಮಾಸ್ಫೋಟಿತಮಾಕ್ಷಿಪ್ತಮುದ್ಭ್ರಾಮಿತಂ ದಿಗ್ಭ್ರಾಮಿತಂ . . . ಎಂಬೆಟುಂ ತೆಱದ ಪ್ರಹರಣಂಗಳೊಳ್ (ಗದಾಯು. ೪-೧೨ ವ). [ಸಂ.]

ಉದ್ಯಚ್ಚಕ್ರ (ನಾ). ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಚಕ್ರ : ಆ ಯಕ್ಷಸಹಸ್ರರಕ್ಷಿತವನುದ್ಯ ಚ್ಚಕ್ರಮಂ ಚಂದ್ರಹಾಸಜಯೋಗ್ರಾಸಿಯನಾಪ ಕೈ ದು ಪೊಳಲ ವೇ (ಪಂಂಪಾ. ೧೦-೩೧). [ಸಂ. (ಉದ್ಯತ್ + ಚಕ್ರ)]

ಉದ್ಯಚ್ಛಕ್ತಿ (ನಾ). ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಚಕ್ರವನ್ನು ಹಿಡಿದಿರುವವನು : ಅಯ್ಯಚ್ಛಕ್ತಿ [ಪಾಠಾಂ. ಕ್ರ] ಚಕ್ರೋಚ್ಚಕರತರ ತರಳಜ್ಯೋತಿ ತೋಳಿಂ ಸುವರ್ಗಾರಿಗೆ (ಅವಿಜ. ೧-೬). [< ಸಂ. ಉದ್ಯಚ್ಛಕ್ರಿನ್]

ಉದ್ಯತ (ಗು). ೧. ಮೇಲಕ್ಕೆ ಎತ್ತಿದ ; ಎತ್ತಿಹಿಡಿದ. ೨. ಶಿಕ್ಷಣವನ್ನು ಪಡೆದ ; ತರಬೇತಾದ. ೩. ಸಿದ್ಧವಾದ ; ತಯಾರಾದ. (ನಾ). ೪. ಪ್ರಯತ್ನಶೀಲ ; ಉದ್ಯೋಗಿಶೀಲ : ನೀಂ ಪೇಱುವುದು ಜಾತಕ ತಿಲಕಮನೆಸೆ ಪಲಗರಂಅಯ ಕನ್ನಡಿನಸೆಯೆ ಪೇಱಬುದ್ಯತನಾದೆಂ (ಜಾತಕ. ೧-೧೭) ; ಓಪಲುದ್ಯತನಾಗುತಾ ಪತ್ರಮಂ ಕೆಂಡು (ಸಂಬರ. ೬-೬೦). [ಸಂ.]

ಉದ್ಯಮ (ನಾ). ೧. ಮೇಲೆ ಎತ್ತುವಿಕೆ. ೨. ಪ್ರಯತ್ನ ; ಉದ್ಯೋಗ ; ಕೆಲಸ : ಆ ಕಾಂತೇಯರಾಯಕ್ಕೆ ಗೆಂಟಿಂತಕತಳ್ಳುವುದಂ ಮಹುದ್ಯ ಮಮೆ ಪೇಱ್ಗು (ಪಂಚಭಾ. ೧೨-೪೬) ; ಪ್ರಾಥಮಿಕ ಶಾಲೆಗಳಲ್ಲಿ ಓದು ಬರಹಗಳಿಗೇ ಪ್ರಾಧಾನ್ಯವಿರದೆ ಉದ್ಯಮಗಳಿಗೆ ಸ್ಥಳಕೊಡುವಂತೆ ಪುನರ್ವವಸ್ಥೆಯಾಗಬೇಕು (ಶಿಕ್ಷದ. ೧೫೩). [ಸಂ.]

ಉದ್ಯಮರತ (ನಾ). ಉದ್ಯೋಗದಲ್ಲಿ ಆಸಕ್ತನಾದವನು ; ವೃವ ಸಾಯಶೀಲ : ಕನಕತ್ವಕ್ಕಾಪದಂತದಿನಸುವರದಿಂ ನೃಪರಿನದ್ಯಗ ಮನದಿನಕ್ಕುಂ ಧನಮುದ್ಯಮರತ [ಪಾಠಾಂ. ಉದ್ಯಮಿಕ್ಕು] ವಿಖ್ಯಾತನ ಚಕ್ರತಂ ಶಿಕ್ಷಿಸಿಕುಮರ್ಮರನ ದೆಸೆಯೋಳ್ (ಜಾತಕ. ೯-೧೬).

[ಉದ್ಯಮ + ರತ]

ಉದ್ಯಮಿ (ನಾ). ಉದ್ಯೋಗಮಾಡುವವನು ; ಕಾರ್ಯಶೀಲ : ಜಾತಕ ಕನು ಉದ್ಯಮಿಯೂ ಪ್ರಯತ್ನವೂ ಆ ಆಲಿತಕಿ ಕ್ಷನೂ ಆಸುತ್ತಾನೆ (ಜಾತಕ. ೯-೧೬ ಟೀಕೆ). [< ಸಂ. ಉದ್ಯಮಿನ್]

ಉದ್ಯವನ (ನಾ). = ಉದ್ಯಾನ : ತುದ್ದನಾಮಂರೋಳದ ನಾಲ್ಕನವದ್ಯ ತ್ಯಾಲ್ಯಂಗಳಗೊಂದೊಂದೊದ್ಯವನದೊಳು ರಾಯ ಚಿತ್ತಿಸು (ಜಿರಾಪು. ೨-೩). [< ಸಂ. ಉದ್ಯಾನ]

ಉದ್ಯಾನ (ನಾ). ೧. ಹೊರಹೊರಡುವುದು. ೨. ಕೈ ತೋಟ ; ಅಪವನ : "ಅರಮನೆಯ ಸಮೀಪದ ಬನವು ಉದ್ಯಾನವೆಂಬುದು" (ಹಲಾಯು. ೩೬-೬೦) ; "ಅೂರೊಳಗಣ ಅರಮನೆಗಳೂತ್ತಿನಲ್ಲಿಹ ವನ ಮದುದ್ಯಾನಸಮೀಪಿಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗಗಾ. ೪೫-೫೦) ; ಅರಮನೆಯ ಉದ್ಯಾನ ಶಾಪ್ತಲಶ್ಯಾಮ ವೇದಿಕೆಯೆಲ್ಲಿ ರಾಣಿಯರ . . . ವಿಹರಿಸುತ್ತಿರೆ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೧೯-೪೭೭). ೩. ಉದ್ಯೋಕ್ಷ ; ಪ್ರಯೋಜನ ; ಗುರಿ. ೪. ಉತ್ತರಭಾರತದ ಒಂದು ದೇಶದ ಹೆಸರು (೬). [ಸಂ.]

ಉದ್ಯಾನಕುಂಜ (ನಾ). ಉದ್ಯಾನವನದಲ್ಲಿರುವ ಲತಾಗೃಹ ; ಬಳ್ಳಿ ಮನೆ.

[ಉದ್ಯಾನ + ಕುಂಜ]

ಉದ್ಯಾನಪಾಲಕ (ನಾ). ಉದ್ಯಾನವನ್ನು ಪಾಲಿಸುವವನು; ವನ ಪಾಲಕ: ಉದ್ಯಾನಪಾಲಕನಿರ್ದಪ್ಪುದಾಗಂ ಬಂದು (ಶಾಂತಿಪು. ೮-೬). [ಉದ್ಯಾನ + ಪಾಲಕ]

ಉದ್ಯಾನವನ (ನಾ). = ಉದ್ಯಾನ ೨: ಉದ್ಯಾನವನವನ್ನು ನೋಡಲು ಹೋಗಿದ್ದೆವು (ರಾಷ್ಟ). [ಉದ್ಯಾನ + ವನ]

ಉದ್ಯಾಪನೆ (ನಾ). ೧. ಪೂರ್ತಿಮಾಡುವಿಕೆ. 'ಉದ್ಯಾಪನಂಗೆಯ್' ಪರಾ. ೨. ಕೈಗೊಂಡ ವ್ರತಗಳನ್ನು ಮುಗಿಸುವಾಗ ಮಾಡುವ ಶಾಸ್ತ್ರೋಕ್ತವಾದ ಕರ್ಮ: ಆಷಾಢ್ಯಾವರ್ಧನಮೊದಕ್ಕುಮುಪಿಪ್ಪ ತಯ್ದು ನೆಱಪಿದಂದಕ್ಕುಂ ತದುದ್ಯಾಪನಂ (ಸುಳಮಾ. ೯-೧೧); ಅಂದೆ ನಿಪ ನಿನ್ನ ಮತ್ತಾವ್ರತೋದ್ಯಾಪನವಿಳಿದಿಂದು ಸನಯದಿಂ ಮಾಳ್ಕೆಂ (ಜಸವಿ. ೨೪-೯); ಓರ್ವ ಕಾಯಸ್ಥ ಗೃಹಿಣಿಯು ಯಾವುದೋ ವ್ರತ ಉದ್ಯಾಪನ ಮಾಡಿದ್ದಳು (ಇಪ್ಪಕ. ೩೪೧). [ಸಂ.]

ಉದ್ಯಾಪನಂಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ೧. (ವ್ರತವನ್ನು) ಪೂರ್ತಿಮಾಡು; ಮುಗಿಸು. ೨. (ಆಲಂ) ಬಿಡು; ತ್ಯಜಿಸು: ಪಜಯಿಗೆಯಂ ಪಜಿಪುದು ವಾದ್ಯಂಗಳನುದ್ಯಾಪನಂಗೆಯ್ದುಂ . . . ಪೋಪುದುಂ (ಚಕವಿ. ೪೦-೧೪). [ಉದ್ಯಾಪನ + ಗೆಯ್ (< ಕೆಯ್)]

ಉದ್ಯಾಪನಂಮಾಡು (ಕ್ರಿ). = ಉದ್ಯಾಪನಂಗೆಯ್ ೧: ಸುಕ್ರವಾರದಂದು [ಭಾ]ವಿಯುದ್ಯಾಪನಂಮಾಡಿ (ಸೌಇಇ. XX, ೬೫-೬ ; 1101). [ಉದ್ಯಾಪನ + ಮಾಡು]

ಉದ್ಯಾಪನೆ (ನಾ). = ಉದ್ಯಾಪನ ೨: ಮಹಾಪ್ರಭು ಮುಟ್ಟರಸನು ತನ ಅನನ್ತದೇವದ ನೋಂಪಿ ಉದ್ಯಾಪನೆ ನಿಮಿತ್ತವಾಗಿ ಕೊಟ್ಟ ಮತ್ತರು (ಸೌಇಇ. XX, ೨೦೨-೯೫ ; 1124); ಶಾಲೆಯಲ್ಲಿ ಕಲಿಯುವ ಕಾಲವು ಮುಗಿಯುತ್ತಲೇ ವಿದ್ಯಾಭ್ಯಾಸ ವ್ರತಕ್ಕೆ ಉದ್ಯಾಪನೆಯನ್ನು ಮಾಡಿ ಮುಗಿಸದೆ . . . ಅದರ ಪೂರ್ಣಪ್ರಯೋಜನವನ್ನು ಪಡೆಯಲಾರೆವೆಂದು (ನಿಗಮ್ಬು. ೭೩). [ಸಂ. ಉದ್ಯಾಪನ]

ಉದ್ಯಾಪಿಸು (ಕ್ರಿ). ಪೂರ್ಣಗೊಳಿಸು; ಮುಗಿಸು; ನೆರವೇರಿಸು: ನಮ್ಮೀಕರ್ಹಪಕ್ಷವ್ರತಕ್ಕೆ ಸಕಲ ಧರ್ಮ ದಿಂದುದ್ಯಾಪಿಸಿದೆ ನೀ (ಗಿಸಂ. ೫೬-೨೦). [ಉದ್ಯಾಪನ + -ಇಸ್ಸು]

ಉದ್ಯುಕ್ತೆ (ನಾ). ಉದ್ಯೋಗಿಸುವವನು; ಪ್ರಯತ್ನಿಸುವವನು; ತೊಡಗುವವನು: ಲೋಕಮೊಳಗಲು ಕಾವ್ಯಶ್ರೀಕರಕೋದ್ಯುಕ್ತಕೆ ಕವಿತಾಸ್ತ್ರಿಯವಂತೆ (ಕವಿರಾ.೧-೨೧); ಉದ್ಯದ್ಯಶೋಪಮಂ ಜೋಡಿಸಿ ಮಹಾ ಸಮರಕುದ್ಯುಕ್ತನಾಗಿ ಸಾರಥಿ ತಂದು ನಿಲಿಸಲಾ ಪ್ರದ್ಯುಮ್ನನಡರ್ದು ನಿಜಬಾಹುಬಲಂ ಜೀಗ್ಗೆದು ಬಂದನಾಹವಕೆ (ಶೈಮಭಾ. ೬-೬೬).

ಉದ್ಯುಕ್ತನಾಗು = ತೊಡಗು; ಆರಂಭಿಸು: ಏಳಲುದ್ಯುಕ್ತರಾಗೆ ಶಂಕರನಜಿಯು (ತಿರು. ದೇ. ೨೪-೯). [ಸಂ.]

ಉದ್ಯುಕ್ತಪಡು (ಕ್ರಿ). ಪ್ರಯತ್ನಿಸು: ಗಿಡುಗನು ತನ್ನ ಹಿಂಸೆಯಂ ಮಾಡಬೇಕೆಂದುದ್ಯುಕ್ತಪಟ್ಟು ಬೆನ್ನಲೆ ಬಂದಿದೆ ಯೆಲೆ ರಾಜೇಂದ್ರನೆ, ಶರಣಾಗತನಾದ ನನ್ನನು ಕೃಪೆಯಿಂದ ರಕ್ಷಿಸಬೇಕು (ಶೇಷಧ. ೬-೯). [ಉದ್ಯುಕ್ತ + ಪಡು]

ಉದ್ಯೋಗ (ನಾ). ೧. ಪ್ರಯತ್ನಮಾಡುವುದು; ಕೈಕೊಳ್ಳುವುದು; ತೊಡಗುವುದು. ೨. (ಶ್ರದ್ಧೆಯಿಂದ ಆಥವಾ ಆಸಕ್ತಿಯಿಂದ ಮಾಡುವ) ಕೆಲಸ; ಪ್ರಯತ್ನ: ಅವತರಿಪುದೊಗ್ಗಿಂದಂ ದೇವಾವರಿಂ (ಜಗವಿ. ೧-೯೦). ೩. ವೃತ್ತಿ; ಕಸಬು; ಕಾರ್ಯ: ಉದ್ಯೋಗವಿಲ್ಲದ ಊರಲ್ಲಿ ಉದ್ದು ಉರುಳುವಷ್ಟು ಹೊತ್ತು ಇರಬೇಡ (ಗಾದೆ); ಉದ್ಯೋಗ ವಿಲ್ಲದ ಬಡನಿಂ ಪುಕ್ಕಳ್ ಕಿಕ್ಕಾ ಕಿತ್ತಿದ (ಗಾಡ. ೬). 'ಸೆಮರೋದ್ಯೋಗಿ' ಪರಾ. ೪. ಅಧಿಕಾರ; ಹುದ್ದೆ: ನಿಮ್ಮ ಉದ್ಯೋಗ ಯಾವುದು? (ರಾಷ್ಟ). ೫. ಕೈಗಾರಿಕೆ (ಉಳ): ಪ್ರತಿಯೊಂದು ದಂದುಗಳ್ಕ್ಕ ಉದ್ಯೋಗಳ್ಕ್ಕೆ ವ್ಯಾಪಾರಕ್ಕೆ ಬಂಡವಲಂ ಆತ್ಮಾವಶ್ಯಕ್ಕೆ (ತಕ್ಕ.ಡಿ. ೪೩).

ಉದ್ಯೋಗಮಾಡು = ೧. ಕೆಲಸಮಾಡು; ಪ್ರಯತ್ನಿಸು: ಎಷ್ಟೋ ಹುಡುಗರು . . . ಏನೇನೂ ಉದ್ಯೋಗಮಾಡುವುದಿಲ್ಲ (ಮುಂಬಯಿ. ೪-೧೧). ೨. ವೃತ್ತಿಯಲ್ಲಿರು; ಕಸಬನ್ನು ಕೈಕೊಳ್ಳು. [ಸಂ.]

ಉದ್ಯೋಗಂಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ೧. ಉದ್ಯೋಗಮಾಡು. ೨. ಪ್ರಯತ್ನಿಸು; ತೊಡಗು: ಅರಭಟೇವ್ಯತ್ಕುಯುಕ್ತ ಮುಮಬಲ್ಲ ಕಾಂಡವಮ ನಾಡಲುದ್ಯೋಗಂಗೆಯ್ದು (ಅದಿಪು. ೬-೧೧೪ ವ); ಮಜಕ್ಕೆಟಿಕೆ ಪೋಗಲು ದ್ಯೋಗಂಗೆಯ್ದರಸಂಗೆ ದ್ದಾನಮಾವುದೆಂದು ಕಾದಂಬರಿಯಂ ಬೆಸಗೊಳ್ಳುದುಮಂಕೆಯಂತೆಂದಳ್ (ಕಾದಂಬ. ೭೩).

[ಉದ್ಯೋಗ + ಗೆಯ್ (< ಕೆಯ್)]

ಉದ್ಯೋಗಗೇಹ (ನಾ). ೧. ಉದ್ಯೋಗದ ಮನೆ. ೨. [ಜ್ಯೋತಿ] ಲಗ್ನಕ್ಕೆ ಹತ್ತನೆಯ ಸ್ಥಾನ: ಉದಯಕ್ಕೆಂಟಲಸಿಂಗಿಂದಂ ಕೂಡಿಸರುಜಂ ಕಾಮಾಧಿಕಂ . . . ಉದ್ಯೋಗಗೇಹಪೊಳಿಲ್ಕೊಳ್ಳಂ ನೆಜಕ್ಕೆ ಕೀರ್ತುವಂ ಸುಮತಿ ಕೂರಂ (ಜಾತಕ. ೧೮-೮). [ಉದ್ಯೋಗ + ಗೇಹ]

ಉದ್ಯೋಗಪತಿ (ನಾ). (ಉಳ). ಕೈಗಾರಿಕೆಗಾರ.

[ಉದ್ಯೋಗ + ಪತ್ಯ]

ಉದ್ಯೋಗಸ್ಥ (ನಾ). ೧. ಕಾರ್ಯತತ್ಪರ. ೨. ಕಸಬು ದಾರ. ೩. ಹುದ್ದೆಯಲ್ಲಿರುವವನು; ಅಧಿಕಾರಿ. [ಸಂ.]

ಉದ್ಯೋಗಾರಂಭ (ನಾ). ಕೆಲಸವನ್ನು ಪ್ರಾರಂಭಿಸುವುದು: "ಮೊಗಸು – ಉದ್ಯೋಗಾರಂಭೇ" (ಕಮರಾ).

[ಉದ್ಯೋಗ + ಆರಂಭ]

ಉದ್ಯೋಗಿ (ನಾ). = ಉದ್ಯೋಗಸ್ಥ ೧: ಆರ್ಯಕೀರ್ತಿ ವಂಶಾಗತಪೇಳ್ ಕೇಂದ್ರವಿಭವಂ . . . ಅ ಏಭಾಗಳ್ಕುಮುದ್ಯೋಗಿ ವಿರೇಧಿಭರಮಥನ ರಥಪೂಪುರಂಭಕ್ಕ ವಾಸಭಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೫-೧೫೧). [ಸಂ. ಉದ್ಯೋಗಿನ್]

ಉದ್ಯೋಗಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಪ್ರಯತ್ನಿಸು, —ತೊಡಗು; ಕಾರ್ಯಶೀಲನಾಗು: ಉಪಶಾಂತಂ ಮೂಡಿದ ಸಜ್ಜನಲ್ಲಿ ಯಮೊಡರಂ ನೀಡನಾಗಿರ್ದಪಪಶಾಂತನೇ ಮಾಡಲುದ್ಯೋಗಿಸುವಂ (ಪಂಚತಂ. ೧೦೬-೬) ; ದಂಡಗೆವಿಡಿಯಂ ಹಾಡಲುದ್ಯೋಗಿಸಿದಂ (ಹರಿಶ. ೬-೫) ; ಪರಮತ್ಕೃತ್ಯಾರೂಪಪಶಯಿ ವಿಸ್ತರಿಸಲುದ್ಯೋಗಿಸಿದನಲ್ಲಮ ತನ್ನ ಲೀಲೆಯಲಿ (ಪ್ರಭುಲೀ. ೬-೩೬) ; ಅಣಲುದ್ಯೋಗಿಸಿದಳು (ವೀಚಿತ. ೪-೨೮).

[ಉದ್ಯೋಗ + -ಇಸ್ಸು]

ಉದ್ಯೋತ (ನಾ). ೧. ಹೊಳಪು; ಕಾಂತಿ; ಪ್ರಕಾಶ: "ಶ್ರಕಾಶ, ಆಲೋಕಃ, ಉದ್ಯೋತಃ – ಈ ೩ ಬೆಳಗು" (ಹಲಾಯು. ೧೩-೬೬); "ಉದ್ಯೋತ – ಬೆಂಕಿಯಿಲ್ಲದ ಬೆಳಗುಂ" (ತತ್ತ್ವಸ್ಪ. ೨೯೫); ಅತಿವಿಪದ ಮಂಕಪ್ರದೀಪಕೋದ್ಯೋತಕರೋಳ್ಕೆ ತಮಸ್ತಮರೂಳ್ (ಅ ದಿಪು. ೫-೨೨ ವ). ೨. (ಗ್ರಂಥದ) ಅಧ್ಯಾಯ; ವಿಭಾಗ; ಸಂಧಿ; ಆಶ್ವಾಸ: ಧ್ವನ್ಯಾಲೋಕದ ನಾಲ್ಕನೆಯ ಉದ್ಯೋತವೆಲ್ಲಾ ರಾಮಾಯಣ ಮಹಾಭಾರತಗಳ ವಿಮರ್ಶೆಯೇ ಎಂದರೆ ತಪ್ಪಾಗಲಾರದು (ಧ್ವನ್ಯಾಲೋ. ೧೧ ಮುಖ್ಯಾಂ). [ಸಂ.]

ಉದ್ಯೋತಿಸು (ಕ್ರಿ). ಹೊಳೆ; ಬೆಳಗು; ಮಿರುಗು; ಪ್ರಕಾಶಿಸು: ದೀಕಪ್ಪೋದ್ಯದ್ಜ್ಯೋತಿಸ್ಥಿತಿಯೊಳಮುದ್ಯೋತಿಸೆ ತುದಿಯೊಳಗಂಬುಂ ದಕ್ಕಾಂಗಂ (ಅದಿಪು. ೫-೬೧) ; ಆರ್ಕಂಬೊಲಿರುದ್ಯೋತಿಸುಗೆ ಸಕಲ ಧಾತ್ರೀ ಚಕ್ರದೊಳ್ ಧರ್ಮಚಕ್ರಂ (ಅಪಪು. ೧-೧೬) ; ಸರ್ವಗತತ್ವಪ್ರಬೋಧ ಮುದ್ಯೋತಿಪುದೆಂಬುದಂ ಬಯಸಿ ಪೇೞಲಿಯಾರ್ದಿರ ಪ್ರಬುದ್ಧಂ (ಜಗವಿ. ೧-೧೬). [ಉದ್ಯೋತ + -ಇಸ್ಸು]

ಉದ್ರ (ನಾ). ೧. ನೀರು; ತೇವ; ಒದ್ದೆ. ೨. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಜಲಚರ; "ನೀರುಹಂದಿ" (ಅಮರ. ಟೀಕೆ); "ನೀರುಬೆಕ್ಕು" (ಗಂಗಾಮ. ೪೧); "ನೀರುನಾಯಿ" (ಬುದ್ಧಪ. ಕೋಶ): ಮೊಲಕ್ಕೆ ಮೂವರು ಸ್ನೇಹಿತರಿದ್ದರು: ಒಂದು ಕೋತಿ, ಒಂದು ಸೃಗಾಲ, ಒಂದು ಉದ್ರ . . . ಆ ಉದ್ರವು ಆಹಾರ ಹುಡುಕುವೆನೆಂದು ಹೊರಟು ಗಂಗಾತೀರಕ್ಕೆ ಹೋಯಿತು (ಬುದ್ಧಪ. ೨೦). [ಸಂ.]

ಉದ್ರಂಗ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ತೆರಿಗೆ (?): ರತ್ತಜುಣಗ್ರಾಮಃ ಸೋದ್ರಂಗಃ ಸಪರಿಕರಃ (ಎಇ. VI, ೨೪೬-೪೯; 808); ಸೋದ್ರಂಗಃ ಸಪರಿಕರಃ ಪೂರ್ವದತ್ತ ದೇವದಾಯ (ಎಇ. III, ೨೭೪-೬೦; 997). ೨. ಹರಿಶ್ಚಂದ್ರನ ಊರಿನ ಹೆಸರು. [ಸಂ.]

ಉದ್ರಿಕ್ತ (ಗು). ೧. ಹೆಚ್ಚಿದ; ಅತಿಶಯವಾದ: ಶ್ರೀಶೈಲಾದ್ರಿಪ್ರಸಿದ್ಧಂ ಸುರುಚಿರವಿಜಯಸ್ತುತ್ಯನುದ್ರಿಕ್ತಸತ್ವಾವೇಶಂ (ರಾಜಶೇ. ೧-೧). ೨. ಕೆರಳಿದ; ಉದ್ರೇಕಗೊಂಡ. [ಸಂ.]

ಉದ್ರಿಕ್ತಗೊಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕೆರಳಿಸು; ಉದ್ರೇಕಗೊಳಿಸು: ನನ್ನ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಕಾರ್ಯವೂ ದೇವಪುತ್ರನಂದಿನಿಯ ಸಂದೇಹವನ್ನು ಉದ್ರಿಕ್ತಗೊಳಿಸಬಲ್ಲದು (ಬಾಣಅ. ೮೮). [ಉದ್ರಿಕ್ತ + ಕೊಳ್$_1$ + -ಇಸ್ಸು$_3$]

ಉದ್ರು[ದ್ದ್ರು]ತ (ನಾ). ಬಹಳವೇಗ; ಬಹುದುಡುಕು (?): ವೃದ್ಧಪರೀತಮೂರ್ತಿಯಾಗಿಯುಮನುಶಾಸ್ಯನೇ ಮಹಿತನಾಗಿಯುಮುದ್ರು[ದ್ದ್ರು]ತನೇ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೧-೬೬). [ಸಂ.]

ಉದ್ರೇಕ (ನಾ). ೧. ಉದ್ವೇಗ; ಆವೇಗ: ಅವಳಂಬಿತಕುಲೀನಧೀರತಾ ಜಲದಿನೊಯ್ಯನೊಯ್ಯನೆ ತದುದ್ರೇಕಮಂ ಪದವಡಿಸಿ (ಶಾಂತಿಪು. ೩-೬೬ವ); ವೈರಿದ್ರುಮಂಗಳನೆ ಖಂಡಿಸುವೆನೆಂಬಾಳುತನದುದ್ರೇಕಮೆನಗಿಲ್ಲ ನಿನ್ನವರ್ಗಶ್ವಮಂ ಪಿಡಿದೊಪ್ಪಿಸುವೆನೆಂದನು (ಜೈಮಿಭಾ.೨-೪೧). ೨. ಮೇರೆ ಮೀರುವಿಕೆ; ಹೆಚ್ಚಾಗುವಿಕೆ; ಉಲ್ಬಣತೆ: ಅಂದು ಕಾಮೋದ್ರೇಕದಿಂ ಮಜಹೊಂದಿ ತನ್ನುವನಱಿಯದಿಪ್ಪರವಿಂದಗರ್ಭನ ಮಸ್ತಕವನುದ್ದಂಡ ಚಾಪದಲಿ ಸಂಧಿಸಿದ . . . ಶಶಿಧರನೊ (ಬಸಪು. ೪೪-೩). ೩. ದುಡುಕು: ಉದ್ರೇಕದಿಂ ಮುನಿವರನೊಳಾಡಿ ತಪ್ಪಿದ ಗುರುದ್ರೋಹಂ (ಜೈಮಿಭಾ. ೪-೨). ೪. ಅಮಲು; ಮತ್ತು: ಸಾರಾಯಿಯಲ್ಲಿ ಉದ್ರೇಕ ಬರುವಂತಹ ನಿಷಾವಸ್ತು ಹುಟ್ಟುವಂತೆ (ಜೀವಾತ್ಮ. ೫೯). [ಸಂ.]

ಉದ್ರೇಕಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕೆರಳು; ರೇಗು; ಆವೇಶಗೊಳ್ಳು: ಹಸುಳೆಯಾಂ ಸರ್ವಾಪರಾಧಿಯಾಂ ತಂದೆ ಕರುಣಿಸು ದಯಂಗೆಡದಿರುದ್ರೇಕಿಸದಿರೆಂದು ಪದಬಿಸರುಹದ ಮೇಲೆ ಕೆಡಹಿದನು (ಹಚಕಾ. ೮-೧೦). ೨. ಕೆರಳಿಸು; ಉದ್ರೇಕವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡು: ಅಹಲ್ಯೆ, ಇಂದ್ರ, ಗೌತಮ . . . ಇವರನ್ನು ಉದ್ರೇಕಿಸಿದ ಭಾವಗಳೇನು? (ಸಮಾಲೋ. ೭೩).

[ಉದ್ರೇಕ + -ಇಸ್ಸು$_3$]

ಉದ್ವರ್ತನ (ನಾ). ೧. ಮೇಲೆ ಏರುವುದು; ಹೆಚ್ಚುವುದು. ೨. ಹೋಗಲಾಡಿಸುವುದು; ನಿವಾರಿಸುವುದು. 'ಉದ್ವರ್ತಿಸು' ಪರಾ. ೩. ಸುಗಂಧದ್ರವ್ಯಗಳನ್ನು ಮೈಗೆ ಲೇಪಿಸುವುದು, —ಬಳಿಯುವುದು, —ತೀಡುವುದು, —ಒತ್ತುವುದು: "ಉದ್ವರ್ತನಂ, ಉನ್ಮರ್ದನಂ, ಸೋತ್ಪಾದನಂ, ಛುರಿತಂ -ಈ ೪ ತಿಮಿರುವುದು" (ಹಲಾಯು. ೧೨೧-೪೬); "ಉದ್ವರ್ತನಂ [ಪಾಠಾಂ.ಕಿ. ಉದ್ವರ್ತ] [ಸೋತ್ಪಾದನಂ] ಪ್ರಚ್ಛುರಿತನುದ್ವರ್ತ [ಪಾಠಾಂ. ಮುನ್ವರ್ದ]ನಕ್ಕಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೨೮-೧೧). ೪. (ಚಿತ್ರಕ್ಕೆ) ಬಣ್ಣವನ್ನು ಹಾಕುವ ಒಂದು ರೀತಿ: ಆಱುಂ ತೆಱದ ಮೊದಲ ಬಣ್ಣಮುಮನವನೋರೊಂದಱೊಳ್ ಬೆರಸುವ ಪರಿಣತಿಯುಮನನಿಲಕಂ ಪತ್ರಕಂ ಬಿಂದುಕಂ ಧೂಮ್ರಾವರ್ತಕಮುದ್ವರ್ತನಂ ಚಿತ್ರಪ್ರವರ್ತನಮೆಂಬಾಱುಂ ತೆಱದಣ್ಕೆಯುಮಂ (ಮಲ್ಲಿಪು.೫-೪೨). ೫. ದೇಹಕ್ಕೆ ಲೇಪಿಸಲು ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಸುಗಂಧದ್ರವ್ಯ; "ಮೈಗೆ ಉಜ್ಜುವ ಪುಡಿ" (ಅಮರ. ಟೀಕೆ). ೬. ಸ್ನಾನದ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಮೈಯ ಕೊಳೆಯನ್ನು ತೆಗೆಯಲು ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಪುಡಿ; ಸೀಗೆಪುಡಿ ಮುಂತಾದುದು.

ಉದ್ವರ್ತನಂಮಾಡು = (ಸುಗಂಧವಸ್ತುವನ್ನು) ಲೇಪಿಸು; ಸವರು; ಬಳಿ: ಹರುಷದಿಂ ಚಂದನಮನುದ್ವರ್ತನಂ ಮಾಡಿ (ಕಲಿಕಾ. ೨೯೭); ಚಂದನಕೆ ಪರಿಮಳಂ ಪನ್ನೀರ ಕರ್ಪುರವ ಬೆರಸಿ ಕಸ್ತೂರಿಯಿಂದುದ್ವರ್ತನಂ ಮಾಡಿ ಕರಿಯ ಮರುಗವನೆ ಸೂಡಿ (ಸಿದ್ಧರಾ. ೮-೭೪). [ಸಂ.]

ಉದ್ವರ್ತನಂಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ಲೇಪಿಸು; ಬಳಿ; ಸವರು; ತೀಡು; ಉಜ್ಜು: ದಿವ್ಯಚಂದನಮನುದ್ವರ್ತನಂಗೆಯ್ದು ಪರಾಗದ ತಿಲಕಮನಿಕ್ಕಿ (ಗಿರಿಕ. ೭-೭೨ ವ); ಎಲ್ಲರ್ಗೆ ಬೇಱೆವೇಱೆ ದಿವ್ಯಚಂದನಮನುದ್ವರ್ತನಂಗೆಯ್ದು ಮೃಗಮದಮನಲಂಪಿಕ್ಕಿ (ಬಸರ. ೮-೬).

[ಉದ್ವರ್ತನ + ಗೆಯ್ (< ಕೆಯ್$_1$)]

ಉದ್ವರ್ತನದ್ರವ್ಯ (ನಾ). ಲೇಪಿಸುವ ವಸ್ತು, —ಪದಾರ್ಥ: ಗೋಧೂಮಚೂರ್ಣಮುದ್ಗಚೂರ್ಣ ಗಂಧಾದ್ಯುದ್ವರ್ತನದ್ರವ್ಯಂಗಳಂ (ವಿವೇಕ. ೧೦೫). [ಉದ್ವರ್ತನ + ದ್ರವ್ಯ]

ಉದ್ವರ್ತನವಿಧಿ (ನಾ). ಸುಗಂಧ ದ್ರವ್ಯಗಳನ್ನು ಮೈಗೆ ಬಳಿಯುವುದು, —ತಿಕ್ಕುವುದು, —ಉಜ್ಜುವುದು: ಧರ್ಮತೀರ್ಥಪ್ರವರ್ಧನಂಗೆ ಸುಗಂಧ ಶುಷ್ಕಚೂರ್ಣಪಿಷ್ಟದಿನುದ್ವರ್ತನವಿಧಿಯಂ ನಿರ್ವರ್ತಿಸಿ (ಅಜಿಪು. ೪-೬೮ ವ). [ಉದ್ವರ್ತನ + ವಿಧಿ]

ಉದ್ವರ್ತನಾಲಯ (ನಾ). ೧. ಮೈಗೆ ಸುಗಂಧದ್ರವ್ಯ, ಎಣ್ಣೆ ಬಳಿಯುವ ಕೋಣೆ. ೨. ಸ್ನಾನದ ಮನೆ; ಬಚ್ಚಲು ಮನೆ: "ಬಹುವಸ್ತ್ರವರ್ತಿಸಿಹ ಮನೆ ವಾಸವತಿಯಕ್ಕು ಮೀವುದುದ್ವರ್ತನಾಲಯಮಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೫೮-೯). [ಉದ್ವರ್ತನ + ಅಲಯ]

ಉದ್ವರ್ತಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಲೇಪಿಸು; ಬಳಿ; ಸವರು: ಮಗನ ಮಯ್ಯಂ ಚೂರ್ಣವಾಸದಿನುದ್ವರ್ತಿಸಿ ಮಂದರಾಭಿಷೇಕಾರ್ಹನಾಗೆಂದು ಪರಸಿ (ಚಾವುಂಉ. ೨೫೫). ೨. ತೊಡೆದುಹಾಕು; ನಿವಾರಿಸು: ವಿಷಧರೇಂದ್ರನ ಮದವನುದ್ವರ್ತಿಸಿ ಸುರಾವಳಿವಂದ್ಯನೆಳ್ಪಟ್ಟದನು ವಾರಿಧಿಗೆ (ನಿಭಾಗ. ೧೦-೬ ಸೂಚನೆ). [ಉದ್ವರ್ತನ + -ಇಸ್ಸು$_3$]

ಉದ್ವಹ (ನಾ). ೧. ಸುಖ; ಸಂತೋಷ; ಹರ್ಷ: "ಹರ್ಷಮಾನಂದಮುದ್ವಹಂ [ಪಾಠಾಂ. ಉದ್ಧವಂ] ಸಂಪ್ರಮೋದಂ ಸುಸುಖಮೆನಿಸಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೮-೨೫). ೨. ಮಗ; ಪುತ್ರ. 'ಭೃಗೂದ್ವಹ' ಪರಾ. ೩. ಶ್ರೇಷ್ಠ; ಪ್ರಮುಖ; ಅಗ್ರಗಣ್ಯ: ಅನುರಾಗಮನಪ್ಪುಕೆಯ್ದು ಭೋಂಕನೆ ರಥದಿಂದಮಂದಿಱಿದುಬಂದನುಪೇಂದ್ರಯುತಂ ರಘೂದ್ವಹಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೬-೨೦). ೪. ವಿವಾಹ; ಮದುವೆ. [ಸಂ.]

ಉದ್ವಹನ (ನಾ). ೧. ಎತ್ತಿ ಹಿಡಿಯುವುದು; ಮೇಲಕ್ಕೆ ಎತ್ತುವುದು; ಆಧಾರವಾಗಿರುವುದು. ೨. ಎಳೆಯುವುದು; ಹೊರುವುದು. ೩. ಸವಾರಿ ಮಾಡುವುದು. ೪. ಉಂಟಾಗುವುದು; ಹೊಂದಿರುವುದು. ೫. ಮದುವೆ; ವಿವಾಹ. [ಸಂ.]

ಉದ್ವಾಂತ (ಗು). ೧. ಹೊರದೂಡಿದ; ಕಾರಿದ. (ನಾ). ೨. ಮದವಿಳಿದ ಆನೆ: "ಮದವಿಱಿದಾನೆ ಉದ್ವಾಂತಮೆಂಬುದು" (ಹಲಾಯು. ೩೭-೬೭); "ಉದ್ವಾಂತ [ಪಾಠಾಂ. ಕಿ. ಉದ್ಧಾಂತ]ಮೆನೆ ಮದವಿಱಿದುದಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೪೬-೩). [ಸಂ.]

ಉದ್ವಾನ (ಗು). ೧. ವಾಂತಿಯಾದ; ಕಾರಿದ. (ನಾ). ೨. ಒಲೆ. ೩. ವಾಂತಿಮಾಡುವಿಕೆ. [ಸಂ.]

ಉದ್ಯಾಪ್ಯ (ನಾ). ೧. ಸಣ್ಣಕೊಳ; ಇಳಿಯುವ ಬಾವಿ : "ಉದ್ಯಾಪ್ಯಮೆ [ಪಾಠಾಂ. ಪಿಯ್ಯೆ]ನೆ ಬೆಂಡಿಗಳಧಾನಮಮ್ಕೆ" (ಮುಂಗಾಂ. ೧೨೪-೧೭). ೨. ಬಾವಿಗಳ ಸಮಿಾಪದಲ್ಲಿ ದನಕರುಗಳು ನೀರು ಕುಡಿಯಲು ಇಟ್ಟಿರುವ ತೊಟ್ಟಿ,—ದೋಣಿ,—ಬಾವಿ (೩). [ಸಂ.]

ಉದ್ಯಾಯನ (ನಾ). = ಉದ್ಯಾಪನೆ. (ಕರಾ). [< ಸಂ. ಉದ್ಯಾಪನ]

ಉದ್ಯಾರ್ಚನೆ (ನಾ). ವಿಗ್ರಹಾರಾಧನೆಯಲ್ಲಿ ಕೊನೆಯ ಸಮಾರಂಭ; ಮುಗಿವು. [?]

ಉದ್ಯಾಸನೆ (ನಾ). ೧. (ಆವಾಹನೆ ಮಾಡಿದ ದೇವತೆಗಳನ್ನು) ಬೀಳ್ಕೊಡುವುದು; ವಿಸರ್ಜಿಸುವುದು. ೨. (ಸ್ಥಳವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು) ಎಬ್ಬಿಸುವುದು; ಓಡಿಸುವುದು; ಹೊರದೂಡುವುದು; ಗಡೀಪಾರು ಮಾಡುವುದು. ೩. "ಕೊಲ್ಲುವುದು" (ಅಮರ. ಟೀಕೆ). [ಸಂ.]

ಉದ್ಯಾಸಿತ (ಗು). (ಸ್ಥಳದಿಂದ) ಹೊರದೂಡಲ್ಪಟ್ಟ; ಗಡೀಪಾರು ಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟ : ಪಾಕಿಸ್ತಾನದಿಂದ ಉದ್ಯಾಸಿತರಾದ ಹಿಂದುಗಳ ಹೊಣೆ ಭಾರತ ಸರ್ಕಾರದ್ದು (ರೂಢಿ). [ಸಂ.]

ಉದ್ಯಾಸಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕಳಿಸಿಕೊಡು; ಬೀಳ್ಕೊಡು : ಒಸಿದು ಪೂಜಿಸಿ ತನ್ನನುದ್ಯಾಸಿಸುವುದಾ ಶ್ರೀಪತಿಯಂಘ್ರಿದರೆ (ರಾಘವ. ೬-೧೭೬-೧೯).

[ಉದ್ಯಾಸನ + -ಇಸು]

ಉದ್ಯಾಹ (ನಾ). ೧. ಮೇಲಕ್ಕೆ ಎತ್ತುವುದು; ಉದ್ಧರಿಸುವುದು. ೨. ಮದುವೆ; ವಿವಾಹ : "ಉಪಯಾಮಃ, ಪರಿಣಯನಂ, ಪಾಣಿಗ್ರಹಣಂ, ವಿವಾಹಃ, ಉದ್ವಾಹಃ — ಈ ೫ ಮದುವೆ" (ಹ ಕಾ ಯು. ೧೧-೪೧೧); ಸಮರೂಪ ಸದಿಂದಭವ ಸಮಶೀಲ ಸಮಗುಣಗಳೊಂ ದ್ವಿಷಿತಾಂಗಿಯನೊರ್ವಳಂ ಸುತಂಗುದ್ಯಾಹವಂ ಮಾಡಿ ಸುಖಬಿರುತ್ತೆ (ಪದ್ಮಕಾ. ೪-೩೭). 'ಉದ್ಯಾಹಗೆಹ' ಪರಂ. [ಸಂ.]

ಉದ್ಯಾಹಗೇಹ (ನಾ). ಮದುವೆಯ ಮನೆ : ರತ್ನಸ್ಫುರತ್ಕೋರಣ ಮೆಳಸಿ ಬೆಡಂಗಾದುದುದ್ಯಾಹಗೇಹಂ (ಪಂಂಪಾಮಾ. ೫-೧೧೨).

[ಉದ್ಯಾಹ + ಗೇಹ]

ಉದ್ಯಾಹನ (ನಾ). ಮೇಲಕ್ಕೆ ಎತ್ತಲು ಅಥವಾ ಎಳೆಯಲು ಸಹಾಯವಾಗುವ ಸಾಧನ. [ಸಂ.]

ಉದ್ಯಾಹಿಕೆ (ಗು). ಮದುವೆಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ; ವಿವಾಹಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟ. [ಸಂ.]

ಉದ್ಯಾಹಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಮದುವೆ ಮಾಡು. ೨. ಮದುವೆಯಾಗು. ೩. ಅನುಸರಿಸಿ ನಡೆ, —ನಡೆದುಕೊ : ದೇಹಗಳಲೇಕಾತ್ಮತೆಯನು ದ್ಯಾಹಿಸುವ ನಿನ್ನಸರವೊಲಿಲಾ ಬಾಹಿರರು ನೆಜೆ ಳಕೆಯಲಅವರೆ ಭವವ ನಿಡಸು (ಭಿಕ್ಷಾ. ೬-೧೫೫-೧೬). [ಉದ್ಯಾಹ + -ಇಸು]

ಉದ್ಯಿಗ್ನ (ಗು). ೧. ಉದ್ವೇಗಗೊಂಡ; ತಳಮಳಗೊಂಡ; ಕ್ಷೋಭೆಗೊಂಡ. (ನಾ). ೨. ಉದ್ವೇಗಗೊಂಡವನು : ನಸ್ಸ ಕೀರ್ತಿಯಂ ಒಂದು ಪಾಲಿದ್ದೆರೆ ನಿನ್ನದು ಎರಡು ಪಾಲು ಎಂದು ಕೇಕವನು ಉದ್ವಿಗ್ನನಾದ (ಸಮುದ್ರ. ೧೯೨). ೩. ದುಃಖಿತ. [ಸಂ.]

ಉದ್ವಿಗ್ನತೆ (ನಾ). = ಉದ್ವೇಗ ೩ : ಅವರ ಮನಸ್ಸು ಅಪಾರ ತಾರೇಕದಂ ದಲೋ ಈಗ ಯಾವಾಗಲೂ ಉದ್ವಿಗ್ನತೆಯಲ್ಲಿಯೇ ಇರುತ್ತಿತ್ತು (ಮುಗಿಯ. ೧೩). [ಸಂ. ಉದ್ವಿಗ್ನತಾ]

ಉದ್ವಿಗ್ನಿ (ನಾ). ತಳಮಳ ಗೊಂಡಳು; ಕ್ಷೋಭೆಗೊಂಡವಳು; ದುಃಖಿತೆ : ಪೊಕ್ಕುದು ಸಂಲಗ್ನಿಸರಣ್ಣಾ ತಾಪೋದ್ವಿಗ್ನಿಯ ನಾಸಿಕ ಮಭೆಡದಮಂ ಜಂಕಶಕಿಯ್ (ಪಂಪರಾ. ೫-೧೨೦). [ಸಂ.ಉದ್ವಿಗ್ನಾ]

ಉದ್ವೀಕ್ಷಣ (ನಾ). ಮೇಲೆ ನೋಡುವುದು; ಕತ್ತೆತ್ತಿ ನೋಡುವುದು; *ಚೆನ್ನಾಗಿ ನೋಡುವುದು. 'ಉದ್ವೀಕ್ಷಣಗವಾಕ್ಷ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಉದ್ವೀಕ್ಷಣಗವಾಕ್ಷ (ನಾ). ನೋಡುವ ಕಿಟಕಿ : ಅವನಿಗೆ ನಾನೀ ಮಾಲೆಯೊಳಗಿನಾದೆ ಭವಲೀಲೆಯುದ್ವೀಕ್ಷಣಗವಾಕ್ಷ (ಸುರೇಶ. ೪೧-೯).

[ಉದ್ವೀಕ್ಷಣ + ಗವಾಕ್ಷ]

ಉದ್ವೃತ್ತ (ಗು). ೧. ಮೇಲಕ್ಕೆ ಏರಿರುವ; ಅಭಿವೃದ್ಧಿ ಹೊಂದಿದ; ಏಳಿಗೆ ಹೊಂದಿದ. ೨. ಕೊಬ್ಬಿದ; ಸೊಕ್ಕಿದ; ಗರ್ವಿಷ್ಠನಾದ : ಉದ್ವೃತ್ತರಿಪುಸ್ವಪಕ್ಷಗಳೀಸಾಧುತ್ವಮಲ್ಲಂ ತ ಳ ದು ರ (ಪಂಪಭಾ. ೪-೧೮ ವ); ಅತ್ಯಲಂಪೆ ಪವನಜಸ ಳಕಳಕಿದತ್ತ ಹರಿಕ್ಕೆ ರಥವನೆನುತಂದ್ರವೃತ್ತ ಭೀಮನಸ್ಯೆದಿಂದಸು ಜಾತಾಗಮಾಚಾರ್ಯ (ಕಾವ್ಯಾದ್ರಿ. ೧೩-೬). (ನಾ). ೩. ದಾರಿತಪ್ಪಿದವನು; ಕೆಟ್ಟನಡತೆಯವನು.

ಉದ್ವೃತ್ತನಾಗು = ಕೊಬ್ಬರು; ಗರ್ವಿಷ್ಠನಾಗು. ಉದ್ವೃತ್ತವಾಗು = ಹೆಚ್ಚಾಗು; ಉಕ್ಕಿಬರು : ಇತ್ತ ಮಗ್ಗುಲಲ್ಲಿ ಕುಳ್ಳಿರಲತ್ತಲಾ ಹಾಲೊರೆಯುಮೆಲಬದ್ಯತ್ತವಾಗಲು ಹೋದಳಾ ಮುಂಡಿಕರ ಧರಿಗಿಳುಹಿ (ಶಿಭಾಗ. ೧೦-೯-೩೬). [ಸಂ.]

ಉದ್ವೃತ್ತತೆ (ನಾ). ಗರ್ವಿಷ್ಠತೆ; ಗರ್ವದಿಂದ ಕೂಡಿರುವುದು; ಕೊಬ್ಬಿರುವುದು : ದುರ್ಯೋಧನನದ್ವೃತ್ತತೆಯಂ ಮಲಿಯಿಸೆನಸ ಮಹಾಶ್ರತಿಜ್ಞೆ ಯುಮನಾಗರಂ ಬಾರಸಲ್ಬಾರದು (ಪಂಪಭಾ. ೬-೧೩೭).

[ಸಂ. ಉದ್ವೃತ್ತತಾ]

ಉದ್ವೃತ್ತಿ (ನಾ). ಕೊಬ್ಬು; ಗರ್ವ; ಸೊಕ್ಕು; ದುರುದುಂಬಿತನ. [ಸಂ.]

ಉದ್ವೇಗ (ನಾ). ೧. ವೇಗದಿಂದ ಹೋಗುವುದು. ೨. ಭಯ; ಹೆದರಿಕೆ. ೩. ಗಾಬರಿ; ತಳಮಳ; ಉಮ್ಮಳಿಕೆ; ಆತಂಕ; ಅಶಾಂತಿ; ಕ್ಷೋಭೆ : ಉದ್ವೇಗತರಾನಿ ನಿದಿದಾತ್ಮಗತದೊಂತಿಂದಂ (ಪಂಂಪಾಮಾ. ೧೪-೧೧೮ ವ); ಚತ್ತದುದ್ವೇಗಕೂಲದ ಮೇಲೆಯಿಂಬಂತೆ ಳುಕಿರ್ದ ಧರಣಿಜೆಗೆ ಗದಗದಿಸಿತೆದೆ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೪೭-೪೯೫); ಮಳ್ಳಲಲ್ಲಿ ಅವೇಗ ಉದ್ವೇಗಗಳು ಹೆಚ್ಚು (ಶಿಕ್ಷಣ. ೩೧೩). ೪. "ಆ ಡ ಕೆ ಕಾ ಯಿ" (ಗಂಗಾಮಾ. ೪೨). [ಸಂ.]

ಉದ್ವೇಗಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ತಳಮಳಗೊಳ್ಳು; ಕ್ಷೋಭೆಗೊಳ್ಳು : ತನ್ನ ಮೇಲಣ ಕಿಶಕರ ಹಾಗೂ ಅವನ ಮೇಲಣ ಆಕ್ರೋಶದಿಂದ ಅವಳು ಉದ್ವೇಗಗೊಂಡಳು (ಪೂಸು. ೬೨೫). [ಉದ್ವೇಗ + ಕೊಳ್,]

ಉದ್ವೇಗಪರ(ರು). ತಳಮಳಗೊಂಡ; ಕ್ಷೋಭೆಗೊಂಡ : ನುಡಿಸಿರದ ಜೀವಕದಂಬುಗಳ್ಳಭಯಮಿಂಬ ಡಂಗುರದಪೊಳಿಪ್ಪಂಬಡಿಯ ಮೊರಿದತ್ತ ನೃಪಂ ಬಿಲ್ಲುಂಬೆಜಗುಮಾದನುದ್ವೇಗಪರಂ (ಯಶೋಧ. ೪-೬೧).

[ಉದ್ವೇಗ + ಪರ]

ಉದ್ವೇಗಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ವೇಗವಾಗಿ ನಡೆ. ೨. ಕ್ಷೋಭೆಯನ್ನುಂಟು ಮಾಡು; ಕೆರಳಿಸು. [ಉದ್ವೇಗ + -ಇಸು]

ಉದ್ವೇಜನ (ನಾ). ಕೆರಳಿಸುವುದು; ಕದಡುವುದು : ಪ್ರಾಗರ್ವಧಾರಾ ವಳಿಯೊಳಿಗೆವ ಕಡ್ಡೆರ್ಗಳೊಳ್ ತೇಂಕುತಂ ದುಃಖಸಹಸ್ರೋದ್ವೇಜನಾಧೋಮುಖಿಯಪ್ಪ ಮಹಾಶ್ವೇತೆಯಂ ಕಂಡನಾಗಳ್ (ಕಾ ದಂ ಉ. ೫೮೨). [ಸಂ.]

ಉದ್ವೇಜಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕದಡು; ಕೆರಳಿಸು; ಪ್ರಜ್ಞೋದಿಸು : ಈ ನರವು ಯಾವುದಾದರೂ ಕಾರಣದಿಂದ ಉದ್ವೇಜಿಸಲ್ಪಟ್ಟರೆ ನಮಗೆ ಬೆಳಕಿಂಬ ಅನುಭವವುಂಟಾಗುವುದು (ಳಾತಖಿ. ೧೫೩). [ಉದ್ವೇಜನ + -ಇಸು]

ಉದ್ವೇಲ, ಉದ್ವೇಳ (ಗು). ದಡವನ್ನು ಅತಿಕ್ರಮಿಸಿದ; ಮೇರೆ ಮೀರಿದ. ಉದ್ವೇಳೆ : ಶೃಂಗಾರ ರಸೋದ್ವೇಳಂ ಕಂದರ್ಪ ಕುಸುಮ ಚಾಪಾಳೀಂ (ನಿರೀ. ೧೦-೯೭). [ಸಂ.]

ಉದ್ವೇಳ 'ಉದ್ವೇಲ' ನೋ.

ಉಧೋ, ಉದೋ (ಅ). ೧. ಎಲ್ಲಮ್ಮದೇವತೆಯನ್ನು ಕುರಿತು ಭಕ್ತರು ಮಾಡುವ ಉದ್ಗಾರ. ೨. ಒಂದು ನಿಪಾತಾವ್ಯಯ: ಉಧೋ ಎಂದು ನಿಂದಿಸಿದರೂ ತಿಳಿಯದೆಂದು ಬಾಯಿತಿಂಡಿಯನ್ನು ತೀರಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದರು (ಜಯಂತ. ೧೩೮); ಹೃದಯದ ವೇದನೆ "ಉಧೋ" ಎಂದು ಮುಂದೆ ಬಂದು . . . ಕೆಣಕಿ ಕುಣಿಯತೊಡಗಿತು (ಚಿತಸ. ೫೦); ಮುಂಜಾನೆ ಎದ್ದು ಉಧೋ ಲಕ್ಷ್ಮಣ ಎಂದು . . . ಮಾರುತಿಯ ಗುಡಿಗೆ ಹೋಗಿಬರಲು ಅವನೆಂದೂ ತಪ್ಪುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ (ಫಲಸಂ. ೧೫).

ಉದೋ: ೧. (ಕಿ).

ಉಧೋ ಉಧೋ ಮಾಡು = ಅತಿಯಾಗಿ ಸ್ತುತಿಸು; ಗೊಂದಲ ಎಬ್ಬಿಸು; ರಾದ್ಧಾಂತಮಾಡು: ಈ ವರ್ಣನೆಯು ಕಲ್ಯಾಣಿಯ ಕಿವಿಗೆ ಬಿದ್ದಿತು. ಸಿಟ್ಟು ಬೆಂಕಿಯಾದಳು. ಇವನ ಈ ಭಂಡಾಚಾರವನ್ನು ಬೈಲಿಗೆ ಎಳೆದು ಉಧೋ ಉಧೋ ಮಾಡಬೇಕೆಂದು ಎದ್ದಳು (ಅಪವಾ. ೮೨).

[?. / ಮರಾ. ಉದೋ]

ಉಧ್ವಸ್ತ (ನಾ). ನಾಶ; ಧ್ವಂಸ: ಬಂಡವಾಳಗಾರಿಕೆಯನ್ನು ಕಟ್ಟಿಕೊಂಡ ರಾಜ್ಯಸತ್ತೆ ಸಾಮಾಜಿಕ ಸಂಘಟನೆಯನ್ನೇ ಉಧ್ವಸ್ತಮಾಡುವುದು (ಮಾವಾದ. ೨೪). [ಸಂ. ಉದ್ಧ್ವಸ್ತ]

ಉನಾಮಕ (ನಾ). [ದ್ವೈತ] 'ಉ' ಎಂಬ ಹೆಸರುಳ್ಳವನು; ವಿಷ್ಣು: "ಅಧಿಕನಾದುದರಿಂದ ಅನಾಮನೆಂತಲೂ (ಉತ್ಕೃಷ್ಟನಾದುದರಿಂದ) ಉಚ್ಚನಾದುದರಿಂದ ಉನಾಮಕನೆಂತಲೂ, ಸರ್ವವೇದಗಳಿಂದಲೂ ಮಿತ ಎಂದರೆ ತಿಳಿಸಿಕೊಳ್ಳಲ್ಪಡುವನಾದುದರಿಂದ ಮಕಾರವಾಚ್ಯನೆಂತಲೂ ಒಟ್ಟು ಅಧಿಕವಾದ ಉಚ್ಚತ್ವವನ್ನು ಹೊಂದಿದವನೆಂದರ್ಥ" (ಹಸಾರ. ೭–೨ ಟೀಕು) [ಸಂ.]

ಉನಿ (ಕ್ರಿ). ನೆನೆ; ಒದ್ದೆಯಾಗು: ಎಂಜಲಿನಲ್ಲಿ ಉನಿದುಹೋಗಿದ್ದ ಆ ನಿಪ್ಪಟ್ಟು ಮಣ್ಣಿಗೆ ಬಿತ್ತು (ಅವತಂ. ೬೦); ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಚೆನ್ನಾಗಿ ಉನಿದ ಬಟ್ಟೆಯನ್ನು ಒಗೆದರೆ ಕೊಳೆ ಬಹು ಬೇಗ ಹೋಗುತ್ತದೆ (ರೂಢಿ).

ಉನಿಯಹಾಕು = ನೆನೆಹಾಕು; ತೋಯಿಸು; ನೀರು ಅಥವಾ ಹಾಲು ಮುಂತಾದ ದ್ರವಗಳಲ್ಲಿ ನೆನೆಯಿಕ್ಕು (ದಕ. ಕಿ).

[?. / ತಮಿ. ಊಟ್ಟು = ಬಣ್ಣಹಾಕು; ತೆಲು. ಉನುಪು = ಬಟ್ಟೆಗೆ ಬಣ್ಣಹಾಕು. ಸಂ. ಉನ್ನ]

ಉನಿಯಿಸು, ಉನಿಸು$_1$ (ಕ್ರಿ). ನೆನೆಯ ಹಾಕು; ನೆನಸು; ತೋಯಿಸು: ಬಟ್ಟೆಯನ್ನು ಚೆನ್ನಾಗಿ ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಉನಿಯಿಸು (ರೂಢಿ).

ಉನಿಸು$_1$: "ತೋಯಿಸು, ಮಡಿಗೆ ನೀರುಣಿಸು" (ಜಾನಕೋ. ೨೦).

[ಉನಿ + –ಇಸ್ಸು$_3$]

ಉನಿಸು$_1$ 'ಉನಿಯಿಸು' ನೋ.

ಉನಿಸು$_2$ (ನಾ). (?): ಮಿಸುಗುವ ಮುಂಮು ಮುದ್ದುನಗೆ ಮೆಲ್ನುಡಿ ಕುಂಕುವ ಕೋರೆನೋಟದಿಂ ದಸೆಗಳೆದೆಮ್ಮ ನೇಹವುನಿಸಂ ಸವಿವಾಯ್ದೆ ಜಿಯೂಡಿಯೂಡಿಯುಣ್ಬ ಸಸಿಮೊಗಂ (ಅಪ್ರತಿ. ೧೪೧–೧೦). [?]

ಉನುಮನಿ (ನಾ). = ಉನ್ಮನಿ ೧: ಮನ ಕರಣ ಧ್ಯಾನಕ್ಕೆ ತನು ಧ್ಯಾನ ಮೂರ್ತಿಗೆ ಉನುಮನಿಯ ಉಲುಹಿನ ಭಾವಕ್ಕೆ (ಬಸಸ್ತೋ. ೨೮).

[< ಸಂ. ಉನ್ಮನೀ]

ಉನ್ನ$_1$ (ಗು). ಈ ನಡುವಣ ರೀತಿಯ: ಅನ್ನಕಾರ್ಯದ ದೇಹ ತಾನೆಲೆಯುನ್ನ ಕಾರ್ಯದ ಪುರುಷ ತಾನಹನಿನ್ನ ನೋಡುವುದೇನು ದೇಹವ ಪುರುಷರಂತಹರೊ (ನಿಭಾಗ. ೧೧–೧೭–೧೪).

ಉನ್ನಂ = ನಡುವಣ ರೀತಿಯವನು, —ಪ್ರಕಾರದವನು: "ಉನ್ನಮುಂತಪ್ಪನುಂತಹಂ" (ಕವಿಕಂ. ೨೧೮); ಅನ್ನಂ, ಉನ್ನಂ, ಇನ್ನಂ, ಎನ್ನಂ (ಶಮದ. ೧೬೦ ವೃತ್ತಿ). [ದೇ.]

ಉನ್ನ$_2$ (ಗು). ನೆನೆಯಿಸಿದ; ತೋಯಿಸಿದ: "ಉನ್ನಂ, ಕ್ಲಿನ್ನಂ – ಈ ೨ ಹಸಿ" (ಹಲಾಯು. ೧೨೬–೮೨); "ಕ್ಲಿನ್ನಮುನ್ನಮೆನಲ್ಕೆ ಹಸಿಯಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೩೨–೨೬). [ಸಂ.]

ಉನ್ನಂತ, ಉನ್ನಂತು (ನಾ).= ಉನ್ನತ ೨: ಎಣಿಕೆ ಹುಲ್ಲೆ ವರ್ಣದಾವು ಉನ್ನಂತ ಬೆಟ್ಟದ ಕೆಂದ ಆವು ಉನ್ನಂತವಹ ಕಪಿಲೆ ಗೋವ್ಗಳು ಉನ್ನಂತವಾಗಿ ನಡೆದವು (ಗೋಹಾಡು. ೪೨). **ಉನ್ನಂತು**: ಅನಂತಾನಂತಶಯನಾ ಅಂಬುಜದಳನಯನ ಉನ್ನಂತುಗುಣನಿಲಯಾ ಪನ್ನಗ ಗೇಯ (ತೀರ್ಥಮ. ೧೯೫). [< ಸಂ. ಉನ್ನತ]

ಉನ್ನಂತು 'ಉನ್ನಂತ' ನೋ.

ಉನ್ನತ (ಗು). ೧. ಎತ್ತರವಾದ; ಮೇಲಾದ. (ನಾ). ೨. ಹಿರಿಯ; ಉತ್ತಮ; ಶ್ರೇಷ್ಠ; ಉದಾತ್ತ: "ಪ್ರಾಂಶು, ಉಚ್ಚಂ, ಉನ್ನತಂ, ತುಂಗಂ, ಉದಗ್ರಂ – ಈ ೫ ಉದ್ದಿತು" (ಹಲಾಯು. ೧೨೪–೬೬); ರಂಭಾನೃತ್ಯದಿಂ ಡೊಂಬರೇ ಸಖರಿಂದುನ್ನತವಸ್ತುವೇ ಹರಹರಾ ಶ್ರೀ ಚೆನ್ನಸೋಮೇಶ್ವರಾ (ಸೋಮೇಶ. ೪).

ಉನ್ನತೋನ್ನತ (ದ್ವಿರುಕ್ತಿ): ಹರಿ ನಿನ್ನ ಮಹತ್ತ್ವಂ ಪ್ರಥಿತಮಗಾಧಮುಮುನ್ನತೋನ್ನತಮಲ್ತೇ (ಜಗವಿ. ೩–೧೦೫). ಉನ್ನತವಾಗು = ಹಿರಿದಾಗು; ಶ್ರೇಷ್ಠವಾಗು; ಉಚ್ಚವಾಗು: ರನ್ನದೊಡವನಿಟ್ಟ ರಮಣಿಯ ಕಣ್ಬೆಳಗುನ್ನತವಾಯ್ತು ಬೀದಿಯಲಿ (ಮೋಹತ. ೧೮–೩೩).

[ಸಂ.]

ಉನ್ನತಚ್ಛಾಯ (ನಾ). ದೊಡ್ಡ ಧ್ವನಿಯುಳ್ಳವನು: "ಉನ್ನತಚ್ಛಾಯ [ಪಾಠಾಂ. ಉನ್ನತಾಚ್ಛಾಯ, ಉನ್ನತೇಚ್ಛ] ನೆನೆ ಹಿರಿಯಧ್ವನಿಯವನಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೭೦–೧೬).

[ಸಂ. (ಉನ್ನತ + ಛಾಯಾ + –)]

ಉನ್ನತತ್ವ (ನಾ). ಎತ್ತರ; ಔನ್ನತ್ಯ (ಕಿ). [ಸಂ.]

ಉನ್ನತಪೀಠ (ನಾ). ಎತ್ತರವಾದ ಪೀಠ; ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಪೀಠ: ಹರಕುಳ್ಳಿರಿಮುನ್ನತಪೀಠದೊಳ್ ಪದಾವನತಿಯನೇಟ್ ಮಹೇಂದ್ರ (ಜಗವಿ. ೩–೫೮). [ಉನ್ನತ + ಪೀಠ]

ಉನ್ನತಪ್ರಶ್ನೆ (ನಾ). ಮಹಾಪ್ರಶ್ನೆ; ದೊಡ್ಡಪ್ರಶ್ನೆ.

[ಉನ್ನತ + ಪ್ರಶ್ನೆ]

ಉನ್ನತಭೂಮಿ (ನಾ). ಎತ್ತರವಾದ ಭೂಮಿ; ತಿಟ್ಟು; ದಿಣೆ.

[ಉನ್ನತ + ಭೂಮಿ]

ಉನ್ನತವಲಯ (ನಾ). ಶಿಷ್ಟಜನರ ಸಮೂಹ: ಶ್ರೀಮಂತ . . . ಉನ್ನತವಲಯದಲ್ಲೆಲ್ಲ ಸಂಪರ್ಕವಿಟ್ಟುಕೊಂಡಿದ್ದನು (ಪುನರು. ೩೩೪).

[ಉನ್ನತ + ವಲಯ]

ಉನ್ನತಾಂಶ (ನಾ). ಮಹತ್ತರವಾದ ಅಂಶ. [ಉನ್ನತ + ಅಂಶ]

ಉನ್ನತಾಧಿಕಾರ (ನಾ). ಮೇಲಿನ ಅಧಿಕಾರ; ಹೆಚ್ಚಿನ ಅಧಿಕಾರ: ಉನ್ನತಾಧಿಕಾರದಲ್ಲಿರುವ ಜನ ವಿನೀತರಾಗಿರಬೇಕು (ರೂಢಿ).

[ಉನ್ನತ + ಅಧಿಕಾರ]

ಉನ್ನತಾಧಿಕಾರಿ (ನಾ). ಮೇಲಿನ ಅಧಿಕಾರಿ: ಕೆಳಗಿನ ಅಧಿಕಾರಿಗಳು ಉನ್ನತಾಧಿಕಾರಿಗಳಿಗೆ ವಿಧೇಯರಾಗಿರಬೇಕು (ರೂಢಿ).

[ಸಂ. ಉನ್ನತಾಧಿಕಾರಿನ್]

ಉನ್ನತಾನತ (ಗು). ಏರುತಗ್ಗಾದ; ಹಳ್ಳದಿಣ್ಣೆಯಾದ (ಕಿ).

[ಉನ್ನತ + ಆನತ]

ಉನ್ನತಾಸನ (ನಾ). = ಉನ್ನತಪೀಠ: ಹೊನ್ನರನ್ನದೊಳೆಸೆವ ಸಿಂಹಾಸನದ ಮೇಲೆ ಉನ್ನತಾಸನವಿತ್ತನಬಲಾಜನಂ ಸೋಲೆ (ನಂಬರ. ೩–೭೪). [ಉನ್ನತ + ಆಸನ]

ಉನ್ನತಿ (ನಾ). ೧. ಮೇಲ್ಮೈ; ಹಿರಿಮೆ; ಶ್ರೇಷ್ಠತೆ: "ಪೆಂಪುನ್ನತಿಕಿ (ಕಪಿಲ. ೨೦); ನಿಜ ವಿಜಯಯಥುಶಂ ಪರಿಯ ಹೆಗಲ್ಮಲ್ದನವಾಧೀಥರೆಯೊಳ್ ಮಲ್ಲಪನ ತನಯನೆಂಬುನ್ನತಿಯಂ (ಅಜಿತ. ೧-೬೯); ತನ್ನ ಸಾಮರ್ಥ್ಯ ದೊಂದುನ್ನತಿಯಂ ನುಡಿಯುತ್ತುಂ (ಗಿರಿಕ. ೪-೪೬ ವ); ಅದಱುನ್ನತಿಯ ತುದಿಮೊದಲಹುದೆಸೆಗೆ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೦-೨೨). ೨. ಅಭ್ಯುದಯ; ಏಳಿಗೆ; ಆ ಭವ್ಯ ದ್ಧಿ : ಆರತಿಗಳತಿಶಯಿತ್ತ ಪಿಂಗದೆ ಮಂಗಳೋನ್ನತಿಯಂ ಕೊಂಡಾಡುತ್ತುಂ (ಗಿರಿಕ. ೧೦-೪೫ ವ); ಸೌಮಂಗಳ್ಯ ಮಾನಿಯುಂ ಮೇಲೆಯುನ್ನತಿಯುಪ್ಪುದೆ (ಜೈಮಿಭಾ. ೫-೫೩); ಕನ್ನೆರೆತ್ತಿ ಯರು ಪರಕೆಗ್ಯೆಯಾ ಮನೆಯುನ್ನತಿವಡೊಪ್ಪುವುದು (ಹರಿಪು. ೫-೨೫). ೩. ಎತ್ತರ; ಉಚ್ಚತೆ: ಹಿಮಾಲಯದ ಉನ್ನತಿ ಲೋಕಪ್ರಸಿದ್ಧ (ರಾಢಾ).

ಉನ್ನತಿಗೆಸರು = ಏಳಿಗೆಗೆ ತರು; ಅಭಿವೃದ್ಧಿಪಡಿಸು. ಉನ್ನತಿ ಮಾಡು = ದೊಡ್ಡದುಮಾಡು; ಹಿರಿದೆಂದು ಹೇಳು: ಮುಂದಿಟ್ಟು ಚಕ್ರಮಂ ಕಿರಿತಂಬುದುಮಂ ಪೊಱದಿರ್ ಬಯ್ತಂಗೊಳ್ಳೊಂದಂಬದೆ ಕೊಂಡುದು ಮನದೇನೆಂದುನ್ನತಿಮಾಡಿ ಪೊಗಟ್ಟೆಯೊಳಗಡಿಯಂದುದೇ (ಆದಿಪು. ೧೪-೬೭). [ಸಂ.]

ಉನ್ನತಿಕೆ, ಉನ್ನತಿಕ್ಕೆ, ಉನ್ನತಿರ್ಕೆ (ನಾ). ೧. ದೊಡ್ಡ ಸ್ತಿ ಕೆ; ಮೇಲ್ಮೆ; ಹಿರಿಮೆ: "ಉನ್ನತಿಕೆಯೆ ಪನ್ನತಿಕೆಯೆ ತಕ್ಕುದು" (ಕಬ್ಬಮಂ. ೩೩); ಧರೆಯೊಳ್ ಹರಿಶ್ಚಂದ್ರಭೂಭುಜಂ ತನ್ನ ಸಾರ್ದರ ದೇದಿರದ ಬಯಸಿದರೆ ಸೋರಂಕಿದರೆ ಬೆರಸಿದರಸು ತನ್ನಂತೆ ಮಾಳ್ಪುನ್ನತಿ ಕೆಯಂ ಕಂಡು ನಾಚಿ ಸಿಗ್ಗಾಗಿ ನೆಡೆದು ಮರೆನಾಯ್ದು ಜಂತ್ರಕಂ (ಚಚಕಾ. ೧-೪೨). ೨. ಏಳಿಗೆ; ಅಭಿವೃದ್ಧಿ; ಶ್ರೇಯಸ್ಸು: ಪಿರಿದಿವ ಪೆಂಪು ಮೆಸೆವೊಪ್ಪಿಂ ಪ್ಪುವಾರ್ಪ್ಪಗಸಲ್ಲಜೆವರ್ದ್ಧಿರರೆದ ಬಾಗಳುನ್ನತಿಕೆಯಂ ಶ್ರೀರಾಜಮಾರ್ತ್ತಾಣ್ಡನ (ಎಳ. II, ೧೩೬-೧೯ ; ೪೪೨) ; ಈವರ ಧರ್ಮ ದಿಂದಳಿಕುಲಂ ಕಿಡು ಗುಂ ಸುಖಮಕ್ಕುಮತ್ಸಯಶ್ರೀವಲ್ಲಭ ಸಾರ್ವ ಮುನ್ನತಿಕೆಯಕ್ಕುಂ ಮಳಂ ಕಿಡುಗುಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೭-೮೬); ಮುನ್ನ ಮಾಡಿದ ಕರ್ಮಫಲ ಮತುತರ್ಜಾರಿಂ ಸೇವೆಯುಮು ಮಾಡಿದ್ ಬನ್ನ ದುನ್ನತಿ ಕೆಯಲಿ ಬಂದುದೆ ಸಾರ್ವಭೌಮರಿಗೆ (ಪಳಚಿ. ೦-೩೩). ೩. ಪರಾಕ್ರಮ; ಸಾಹಸ: "ಉಬ್ಬಿಟೆಯನ್ನುನ್ನತಿಕೆ ಪರಾಕ್ರಮದೊಳು" (ಭಕ್ತ. ೧೫); ನಿನ್ನ ಯ ಮಹಿಳೆಬಿಳಿಭಾದಿಗಳೆನ್ನುತಿಕೆಯೇನಾಯ್ತು ಶ್ರುತಿಭೂಷಕ್ಕೆಯ ಯನು ಕದ್ದವರ ಕಡುಕೋಪಾಯ್ತು ಹೇಳೆಂದ (ತೊರಣ. ೬-೬೪-೧೬). ಉನ್ನತಿಕೆಳ್ : ೧. ಸಿರಿಗಂ ಮೃತ್ಯುಗಮುನ್ನತಿಕೆಳ್‌ಗಮುಂ ಭೋಗಕ್ಕೆಳ್‌ಮೇ ನಾನಸೆಯೇ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೫-೩೦); ಶ್ರುತ ದಗ್ಗಳಿಕೆ ತಪದುನ್ನತಿಕೆ ತಮ್ಮೊಳ್ ನೆಗೞ್ದಪ್ಪಿದರೆ ಧೂಪಿಬ್ಬರತನಿಕೆ ಸುಳ್ದಾಲಿಕ ವ್ರತಿಕಿತ ತಪದಿಂ ಶ್ರುತವಿಸಾರದುಂ ಗೆದೆವಂದಂ (ಪಂಡಾಮಾ. ೨-೫೧). ೨. ಬೀಗಅಪಾಸ ಜದೆ ವನಾವಾಸಂಗಳೊಳ್ಪುನ್ನತಿಕ್ಕೆ ಏಲೆ ನಮಿದವರೊಳ್ ನೀಸನ್ನತಿಕೆಯಂ (ಕಾವ್ಯಾ. ೩೪೭). △ ಉನ್ನತಿಕೆರ್: ೧. ತತ್ತುರೋಷವದ ಕಾಪ್ಪ್ರತಿ ಲಕ್ಷಿಯೊಳಂನತಿಕೆರ್ಯಂ ಧನಕನಕಗಳಿಂದಮಿಸಿಗುಂ (ಮುಂಬಾರಾ. XII, ೧೩ ; 1223). [ಉನ್ನತ + –ಇಕೆ]

ಉನ್ನತಿಕೆವಡೆ (ಕ್ರಿ). ಏಳಿಗೆಯನ್ನು ಹೊಂದು ; ಅಭಿವೃದ್ಧಿಯಾಗು : ನತಜನಪಾಲಕಪಕಳರುಂಬುವೆಳಸನ್ನತಿಕೆವಡಿದನವ ನವರಸರು ಚಿರ ಪ್ರತಿಮೆಯ ತೆಱದಿ ವಿರಾಜಿಸಿದಂ ವಿಶ್ವಮು ಕಾರವರಾಜಾ (ಜಯಕಾ. ೭-೭೦). [ಉನ್ನತಿಕೆ + ಪಡೆ]

ಉನ್ನತಿಕೆವೆಱು (ಕ್ರಿ). ಉನ್ನತಿಕೆಹೊಂದು ; ಏಳಿಗೆಯನ್ನು ಪಡೆ : ಸುರೇನ್ದ್ರನಾತ್ಮಯಂ ಮಂದರಗಿರೀಂದ್ರಮಿ ಪರವೇಷ್ಟಿಸಿದುದೆಂಬಂತಿರು (೦)ನ್ನತಿಕೆವೆತ್ತ × × ಪ್ರಾಕಾರದಿಂ (ಸೌಂದ. IX-i, ೩೨೨–೧೧ ; 1193). [ಉನ್ನತಿಕೆ + ಪೆಱು]

ಉನ್ನತಿಕ್ಕೆ 'ಉನ್ನತಿಕೆ' ನೋ.

ಉನ್ನತಿಗಿಡು (ಕ್ರಿ). ದೊಡ್ಡತನ ಕಡಮೆಯಾಗು ; ಹಿರಿಮೆಗುಂದು : ವ್ಯತಿಗಳ್ ಮನುಗಳ್ ಮುಂಗಳ್ ಯತಿಗಳ್ ಸೆಡವಲ್ಕ್ಕಳ್ಳಿ ಸುಗಿದಗಿದು ಕರಂ ಮತಿಗೆಟ್ಟರ್ . . . ಬುದ್ಧಿಗೆಟ್ಟುನ್ನತಿಗಿಟ್ಟರ್ (ಗಿರಿಕ. ೪-೩೩). [ಉನ್ನತಿ + ಕಿಡು (< ಕೆಡು)]

ಉನ್ನತಿರ್ಕೆ 'ಉನ್ನತಿಕೆ' ನೋ.

ಉನ್ನತಿವಡೆ (ಕ್ರಿ). = ಉನ್ನತಿಕೆವಡೆ : ವಿನುನ್ನತಿವಡೆದುದೊ ಜಾಗದ ನಿನ್ನಯ ಬೀರದ ಹೆಗಲ್ತ್ ಜಲದಗ್ಗಳಿಯಂ (ಎಳ. II, ೧೩೬-೫೯ ; ೪೪೨); ಅತನ ಮಹೋನ್ನತಿವಡೆದ ಪೆಂಪಂ ಕಾಣಲಾಜದೆ ಜಡಮತಿಗಳಾಗಿ (ಜಸವ. ೩೨-೪೧) ; ತನ್ನ ತವರುಮನೆಗೆಲ್ಲ ತಾನೊಡತಿಯಂಬುನ್ನತಿವಡೆವ ದಱಿಂದ ತನ್ನಿಂಯುಮಗಳೀಗದವಳ್ಳಿಯುಮ ಸಂಪನ್ನತೆ (ಹರಿಪು. ೩-೩೫).

[ಉನ್ನತಿ + ಪಡೆ]

ಉನ್ನತಿವೆಱು (ಕ್ರಿ).=ಉನ್ನತಿಕೆವೆಱು: ವಿನಯೋನ್ನತಿವೆತ್ತ ನಿಜನಂದನ ನನರ್ಥಾಸನದೊಳ್ ಈನ್ಯಪಂ ಕುಳ್ಳಿರಿಸೆಯುಂ (ಅಂ ರಾ ಪು. ೪೯೩); ಮಾಡಿಯುನ್ನುನ್ನತಿವೆತ್ತನಾ ಪ್ರಮಥಪ್ರಸಾದಾಯತ್ತ ನವ್ಯಪ್ರಸವ ವ್ಯಸ್ಥಿಯಂ ಮೇಲೆ ಸುರಿಯುತಿರೆ (ಜಸವ. ೨೨-೫೬). [ಉನ್ನತಿ + ಪೆಱು]

ಉನ್ನತೀಕರಣ (ನಾ). ಮೇಲಕ್ಕೇರಿಸುವುದು; ಮಹತ್ತ್ವವನ್ನುಂಟು ಮಾಡುವುದು : ಪಡಸನಸಾಹಿತ್ಯ ಸುಸಂಸ್ಕೃತವನಿಸಿಕೊಂಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ವನ್ನು ಹಿಂದಣಾಕಾವ ಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಪಡೆದುದು ಪಡಸದ ಶಕ್ತಿ ಗಾಗಿ ; ಪಡಸಸಾಹಿತ್ಯ ಇರಿಸಿಕೊಂಡ ಮಾನವನ ಉನ್ನತೀಕರಣಕ್ಕಾಗಿ (ಮಹಾಸಾ. ೧೭ ಪ್ರಸ್ತಾ). [ಸಂ.]

ಉನ್ನತೇಚ್ಛೆ (ನಾ). ಉನ್ನತವಾದ ಇಚ್ಛೆಯುಳ್ಳವನು; ವಿಶಾಲ ಹೃದಯ. [ಸಂ. (ಉನ್ನತ + ಇಚ್ಛಾ +–)]

ಉನ್ನತೇಶ (ನಾ). ಶ್ರೇಷ್ಠನಾದ ಒಡೆಯ ; ಮಹಾಪ್ರಭು : ಮಹಾ ಜನಂಗಳ್ . . . ಉನ್ನತೇಶಂಗೆ ಮಂಗಳಪ್ರವ್ಯಮಂ ಕೊಂಡು ಬರೆ (ಪಂಚಕ. ೭-೧೨). [ಉನ್ನತ + ಈಶ]

ಉನ್ನತೋದರ(ಗು).ಂ.ಹೊರಬಾಗುಳ್ಳ; ಹೊರಕ್ಕೆಉಬ್ಬಿದ.(ನಾ). ೨. ಉಬ್ಬಿದ ಹೊಟ್ಟೆಯುಳ್ಳವನು : "ಉನ್ನತೋದರನಲ್ಲಿ ತಿನಲ್ಲಿ ಬುದ್ಧ ಮೆಂಬುದು" (ಮಂಗರಾ. ೧೪೩-೨೩). [ಉನ್ನತ + ಉದರ]

ಉನ್ನದ್ಧ (ಗು). ೧. ಕಟ್ಟುಲ್ಬುಟ್ಟು. ೨. ಅಪರಿಮಿತವಾದ. ೩. ಗರ್ವಿತ ನಾದ; ಕೊಬ್ಬಿದ. 'ಸಮುನ್ನದ್ಧ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಉನ್ನಮಿತ(ಗು). ಮೇಲಕ್ಕೆ ಎತ್ತಿದ: ಬಂಜಂ ಕಡಸಕ್ಷೋಣೀತಲಕ್ಕುನ್ನ ಮಿತ ಬಹು ಪತಾಕಾ ಪಟಳ್ಕ್ಕ ಮೇಘಾನ್ಸ್ಪದಮಂ . . . ದಕಾಸ್ಮಂ (ಪಂಂಚಮಾ. ೧೪-೧೨೯). [ಸಂ.]

ಉನ್ನಯನ (ನಾ). ೧. ಮೇಲೆ ಸಾಗಿಸುವಿಕೆ; ಮೇಲಕ್ಕೆ ಒಯ್ಯು ವುದು; ಎತ್ತುವಿಕೆ. ೨. (ಜ್ಯೋತಲೆ) ಬಿಡಿಸುವುದು : ಅನಂತರಮ ಪಗೇ ಪುಂಸವನ ಸೀಮಂತೋನ್ನಯನಾದಿ ಸಕಲಮಂಗಳಮಂ ದಶರಥ ನರನಾಥಂ ಮಾಟ್ಟುದುಂ (ಪಂಂಚಮಾ. ೩-೧೩೬ ವ). ೩. ತರ್ಕಿಸು ವುದು; ಊಹಿಸುವುದು. ೪. (ಉಳ). ಉದಾತ್ತೀಕರಣ. [ಸಂ.]

ಉನ್ನಯಿಸು, ಉನ್ನೈಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ನಡಸು; ನಿರ್ವರ್ತಿಸು : ಮುನ್ನಂ ಭಾರ್ಗವಮುನಿ . . . ನಗರನಿಲಯಂಗೆಂತಂತನ್ನಯಿಸಿದನಾ ಗೌತಮನುನ್ನತ ತದ್ವಂಶಪ್ರತಿಷ್ಠಿತ ಸಂಸ್ಕಾರಮುಮಂ (ಸೌಂದ. ೧-೨೫). **ಉನ್ನೈಸು** : ೨. ಬರೆಯಿಸು : ನಿನ್ನ ಮಗಱಗೆಮ್ಮ ಭಾಗ್ಯವೆಲ್ಲವ ಕೊಟ್ಟು ಚೆನ್ನಾಗಿ ನಡೆಯಿಸಿಕೊಂಬೆ ಇನ್ನಿದಕೆಣಿಕೆ ನಿನಗೆ ಬೇಡವೆಂದವ ನುನ್ನೈಸಿ [ಪಾಠಾಂ. ಮುನ್ನಿಸಿ]ದನು ಕಾಗಜವನು (ಕುರಾಸಾಂ. ೧೭-೬೬).

[ಉನ್ನಯ + –ಇಸು]

ಉನ್ನಯಿಸು ‘ಉನ್ನಿಸು’ ನೋ.

ಉನ್ನವಿಸು ‘ಉನ್ನಿಸು’ ನೋ.

ಉನ್ನಾಯ (ನಾ). ಎತ್ತರಿಸುವುದು; ಎತ್ತುವುದು. [ಸಂ.]

ಉನ್ನಾಹ (ನಾ). ೧. ಸಂಭ್ರಮ; ಉನ್ನತಿ: ಹರುಷನನುಂಬ ಉನ್ನಾಹಂಗಳಿಂದ ಪುರಂದರವಿಜಲರೇಯನ್ದ ದಯದಿಂದ ಸುರಯುಷಿ ನರರಿಗೆಲ್ಲವ್ಗ ವಿಜ್ಞಾನದ (ಕಪ್ಪಸು. ೨, ೨೯೪). ೨. ಗರ್ವ; ಹೆಮ್ಮೆ. ೩. ಗಂಜಿ. [ಸಂ.]

ಉನ್ನಾಳ (ನಾ). ಕೀಳುತರಗತಿಯ ಧಾನ್ಯ; ಹಾರಕ: “ಉನ್ನಾ [ಪಾಠಾಂ. ನ್ನಾ]ಳಮ ಕೋದ್ರವಂ ಹಾರಕು” (ಮಂಗರಾ. ೧೧೦-೪). ‘ಉನ್ನಾಳ’ ಪರಾ. [?]

ಉನ್ನಿದ್ರ (ಗು). ೧. ನಿದ್ರೆಯಿಲ್ಲದ; ಎಚ್ಚರಗೊಂಡ. ೨. ಅರಳಿದ; ವಿಕಾಸವಾದ: “ಉನ್ಮೀಲಿತ . . . ಉನ್ನಿದ್ರಂ . . . ವಿಕಾಸಿ—ಈ ೪ ಅಲವರ್‌ದರ್ ಪೆಸರ್” (ಕರಾಂಮು. ೩೧-೩೩); ನಿನ್ನ ಮುಖದಂತೆ ಕಮಲಮಿದುನ್ನಿದ್ರಂ ನಿನ್ನ ತಳದಪೋಲದಂತೆ ನಿನ್ನಯರೀ ಪಲ್ಲವಂ (ಕವಿರಾ. ೩-೬೨) ; ಉನ್ನಿದ್ರ ಕೈತಳ್ಳಪರಾಗ್ರೆಣಿ (ರಾಷಡಕ. ೪-೪೩). [ಸಂ.]

ಉನ್ನಿದ್ರತೆ (ನಾ). ನಿದ್ರೆಯಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ; ಎಚ್ಚರವಾಗಿರುವಿಕೆ: ದಿನದೊಳ್ ಸಜಳತೆಯಿಂ ಮತ್ತಿನ್ನಸಳನಮಂ ಮತ್ತಮಿರುಳೊಳುನ್ನಿದ್ರತೆ ಯಿಂದಿನಮುಂ ಜಡಕೆಯಿಂ ಕುಮುದಮನನುಳಿರಿಸಿದುದಾ ವಿಯೋಗಿ ವಿಧುರೆಯ ಕಣ್ಣಳ್ (ಚಂಪ್ರಪ್ರ. ೫-೧೨೫). [ಸಂ. ಉನ್ನಿದ್ರತಾ]

ಉನ್ನಿದ್ರೆ (ನಾ). ನಿದ್ರೆಯಿಲ್ಲದವಳು; ಎಚ್ಚರಗೊಂಡವಳು: ಕನಸು ಗಂಡು ಮಂಗಳಾಕಳರ ಪುಣ್ಯರವಂಗಳೊಳಂ . . . ಉನ್ನಿದ್ರೆಯಾಗಿ (ಅಜಿಪು. ೬-೧೨ ವ). [ಸಂ. ಉನ್ನಿದ್ರಾ]

ಉನ್ನಿಮರ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮರ: ಉನ್ನಿಮರ, ಕಲ್ ಬೋವು, ದೊಡ್ಡಲೆಧೂಪ (ಮೈಟಿಗಿ. ೪೪-೩೯). [ಉನ್ನಿ$_{10}$ + ಮರ]

ಉನ್ನಿಸು, ಉನ್ನಯಿಸು, ಉನ್ನವಿಸು (ಕ್ರಿ). ಭಾವಿಸು; ಯೋಚಿಸು; ಎಣಿಸು; ಆಲೋಚಿಸು; ಊಹಿಸು: ಅರಂ ಗಡುಸ್ಸಿಸದು ತನು ಮನವ ಮೇಣಿನ್ನಾರುಂಟ್ಮೊರೆತಕೆಯನಾಹರಿಸದು (ಅ ಮು. ೮೨); ತನ್ನೊಳು ಸುಖದುಃಖಮೊಹಾದಿಗಳ ತೊಡಲುನ್ನಿಪುದವನೆಲ್ಲ ಗುಣ ಮಯವೆಂದು (ಕೃವಲ್ಮ. ೬-೫೦); ತನ್ನಿದೆಯೆಳಗದು ಹೊಳೆದುದೀಗಳು ದಣ್ಣ ನಿನ್ನೊಡನುಸುರುವೆನೆಂದು ಉನ್ನಿಸುತಿದ್ದೆನಪ್ಪೆಯೊಳು ಮುಂಬಿದೆ (ಭರತ. ೪೫-೯೨); ಮೂಱಗದೊಳುನ್ನಿಸಲ್ ಏನಿಗೆ ಪಡಿಯಹರುಂಟಿ (ಶೈ ಬಿಭಾ. ೨೩-೫೯); ಚಿನ್ನಕೆ ಪರಿಮಳ ಬಂದಂತಹುದೆಂದುನ್ನಿಸಿದನು ಮನದೊಳಿಗೆ (ಗೋಮಟೇ. ೬-೪೬); ಮಂತ್ರಿ ಆರಮನೆಗೆ ಬಂದು ತಾನು ಉನ್ನಿಸಿದ ಬಗೆಯನ್ನು ಅರೋಚಿಸಿ ಅರಸನನ್ನು ಬೀಳ್ಕೊಂಡ (ಬಡಬ. ೧೬೫). **ಉನ್ನಯಿಸು** : ತಾನೋದಿ ಮಗುಚ್ವನ್ನಂ ತಪ್ಪವನೇನನ ಮುತ್ತರ್ಮದ ಫಲದಿಂ ಮುಂ ತಾನುನ್ನಯಿಸದ ವರುಷದ ಮೇಲೆಲ್ಲಾಗಲೆತ್ತು ರಂತ್ತ (ಜಯಂತಾ. ೧೨-೫೦). **ಉನ್ನವಿಸು** : ತನ್ನ ಮನದೆಣಿಕೆಗಳು ಬೇಱಱದುದನ್ನುವಿಸಿ ನೋಡಿದೊಡೆ ದೈವದ ಘನ್ನತಂತ್ರವನಱಿಯಲಳವೇ ದೈವನಕಿ ಬೆಜ್ಜ್ (ತಮ್ಮಜ್ಜ. ೨-೫೧). [ಉನ್ನು$_{41}$ + ಇಸು]

ಉನ್ನು, ಎ (ಕ್ರಿ). ಭಾವಿಸು; ಯೋಚಿಸು; ಎಣಿಸು: ಪಿಂದಧಿಕ ಕಲ್ಪಗಳ ಕಲ್ಪಂಗಳರಿಲೇ ಪ್ರಬಂಧವೆನಿಂದುನ್ನದಾ [ಪಾಠಾಂ. ದೆನ್ನದಾ, ದೆನನಾ] ಲಿಪುದು ರಸಿಕರು (ಮರೀಡ. ೧-೧೪).

[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಉನ್ನು ; ಮಲ. ಉಣ್ಣು, ಉನ್ನು ; ತೆಲು. ಉಂಕಿಸು ; ಕುವಿ. ಒಪ್ಪನೈ ; ಬ್ರಾಹೂಳ. ಹುಸ್ಸುಂಗ್]

ಉನ್ನು$_{2}$ ‘ಉಂ$_{1}$’ ನೋ.

ಉನ್ನುನ್ನಂ (ಅ). ವಿಶೇಷವಾಗಿ; ಹೆಚ್ಚಾಗಿ; ಅತಿಶಯವಾಗಿ (?): ಪೂವಿನ ಪೊರೆಕೆಯೊಳುನ್ನುನ್ನಂ ನೊಗಯಬಂತೆ ಕಕ್ಕೆಸಿದಿರ್ಪಳ್ (ಶಾಂಶಿ. ೯-೧೬); ಕುಮಾರರುಗ್ರೋಗ್ರಮೆನಲ್ ಸನ್ನುತ ತಪಃಪ್ರಭಾವದೊಳು ನ್ನುನ್ನಂ ನೆಗಟ್ಟು ತಪ್ಪನುಧಾಯಾನಾಂತರ (ವೀಮಭ. ೬-೫೯).

[ಉನ್ನಂ + ಉನ್ನಂ ?]

ಉನ್ನೆ (ನಾ). ಆ ನಡುವಣ ಕಾಲ. ‘ಉನ್ನೆಗಂ’ ಪರಾ. [?]

ಉನ್ನೆಗ (ಅ). ಆ ನಡುವಣ ಕಾಲದಲ್ಲಿ; ಅಲ್ಲಿಯವರೆಗೆ; ಆವೇಳೆಗೆ: “ಅನ್ನೆಗಂ . . . ಉನ್ನೆಗಂ, ಉನ್ನೆವರಂ, ಉನ್ನೆವರೆಗಂ – ಇವು ಸೀಮಾಪ್ರಮಾಣ ಶಬ್ದಂಗಳ್” (ಕಶಾ. ೩೬-೫೬); “ಉನ್ನೆಗಮೆನಲಕ್ಕುಂ ತಾಮುನ್ನುಂ ಕಾಲಪ್ರಮಾಣಂ” (ಕವಿಕ. ೩೩೧). [ಉನ್ನೆ + -ಗಂ]

ಉನ್ನೆವರಂ (ಅ). = ಉನ್ನೆಗಂ: “ಉನ್ನೆವರಂ . . . ಕಾಲಪ್ರಮಾಣಂ” (ಕವಿಕ. ೩೩೦, ೩೩೧); ಉನ್ನೆವರಂ ಉನ್ನೆವರೆಗಂ (ಕಬ್ಬಾಸು. ೪೩೬, ಪ್ರಯೋ). [ಉನ್ನೆ + -ವರಂ]

ಉನ್ನೆವರೆಗಂ (ಅ). = ಉನ್ನೆಗಂ: “ಅನ್ನೆಗಂ, ಅನ್ನೆವರಂ . . . ಉನ್ನೆವರಂ, ಉನ್ನೆವರೆಗಂ – ಇವು ಸೀಮಾಪ್ರಮಾಣ ಶಬ್ದಂಗಳ್” (ಕಶಾ. ೩೬-೫೬); “ಉನ್ನೆವರೆಗಂ . . . ಕಾಲಪ್ರಮಾಣಂ” (ಕವಿಕ. ೩೩೦, ೩೩೧). [ಉನ್ನೆ + -ವರೆಗಂ]

ಉನ್ನೇಯ (ಗು). ತರ್ಕಮಾಡಬಹುದಾದ; ಸಾದೃಶ್ಯದಿಂದ ನಿಶ್ಚಯಿಸಬಹುದಾದ. [ಸಂ.]

ಉನ್ನೈಸು ‘ಉನ್ನಯಿಸು’ ನೋ.

ಉನ್ಮಗ್ನ (ಗು). ಮುಳುಗಿ ಮೇಲೆದ್ದ: ಪಿಂಧುವಿನೊಳ್ ಕೂಡಿದ ಗುಹಾ ಮಧ್ಯದೊಳುನ್ಮಗ್ನನಿಮಗ್ನಜಲ ನಿಮ್ನಗಾತಟದೊಳ್ ಬೀಡಂ ಬಿಡಿಸಿ (ಆದಿಪು. ೧೬-೫೦ ವ). [ಸಂ.]

ಉನ್ಮಜ್ಜನ (ನಾ). (ನೀರಿನಲ್ಲಿ) ತೇಲಾಡುವಿಕೆ, —ಎದ್ದು ಬರುವಿಕೆ. [ಸಂ.]

ಉನ್ಮತ್ತ (ಗು). ೧. (ಬಹಳವಾಗಿ) ಮದಿಸಿದ; ಕೊಬ್ಬಿದ; ಸೊಕ್ಕಿದ: ಕಿಱಿಯಂತೂ ಪಸಗದಿಂ ವಶ್ಯಗತಿಪರಿಣಾಮದಿನಿದ್ದುನ್ಮತ್ತ ಚಿತ್ತದಿನುನ್ಮತ್ತನಪ್ಪಂ (ಸು ಚ ಮಾ. ೩-೫೭ ವ); ಮತ್ತ್ವಾತಿಶಯನಕೆ ದುನ್ಮತ್ತನಪ್ಪಂ ನೆಗೆದನಂ ನೆಗೆದವರಂ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೨೪೭-೫೦). (ನಾ). ೨. ಹುಚ್ಚು ಹಿಡಿದವನು; ಬುದ್ಧಿಭ್ರಮಣೆಯಾದವನು: ಅವನೀ ಉನ್ಮತ್ತ ಈ ಸರಿಯ ಹೊತ್ತಿನೊಳು ತೊಳಲ ಬಾರಿಸಿ ಮಧುರ ರಾಗವನು ರಚಿಪನಿಂತೆ (ಗೋಕುಶಾ. ೧೧). ೩. ದತ್ತೂರಿದ ಗಿಡ; ಉಮ್ಮತ್ತಿಗಿಡ: “ಉನ್ಮತ್ತ – ಉಮ್ಮತ್ತದ ಗಿಡ” (ನಾಸಾರ. ೧೧೬ ಟೀಕು). [ಸಂ.]

ಉನ್ಮತ್ತತನ (ನಾ). = ಉನ್ಮತ್ತತೆ (೨). [ಉನ್ಮತ್ತ + -ತನ]

ಉನ್ಮತ್ತತಾರುಣ್ಯ (ನಾ). ಮದಿಸಿದ ಪ್ರಾಯ; ಸೊಕ್ಕಿದ ಯೌವನ: ಉನ್ಮತ್ತತಾರುಣ್ಯವ ಎಚ್ಚೊಂಕೆಯನ್ನು ಹೆಜ್ಜೆ ಹೆಜ್ಜೆಗೆ ಸ್ಮರಿಸುವಳ್ಳು ತಾಳ್ದೆಯುಳ್ಳದ್ದರಲಿಪ್ಪ (ಜಯಂತ. ೩೬೨). [ಉನ್ಮತ್ತ + ತಾರುಣ್ಯ]

ಉನ್ಮತ್ತತೆ (ನಾ). ೧. ಸೊಕ್ಕು; ಕೊಬ್ಬು; ಮದ: ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಯ ಉನ್ಮತ್ತತೆಯನ್ನು ಶಿಕ್ಷಕರು ಸಹಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕೇ (ರಂಗರೂಪ. ೬, ೫೭). ೨. ಹುಚ್ಚು; ಬುದ್ಧಿಭ್ರಮಣೆ. [ಸಂ. ಉನ್ಮತ್ತತಾ]

ಉನ್ಮತ್ತೆ (ನಾ). ೧. ಸೊಕ್ಕಿದವಳು; ಮದವೇರಿದವಳು; ಕೊಬ್ಬಿದವಳು: ಅತ್ತೆ ನಾದಿಪಂಯೊಳಿಳಿಯಕೆದೆ ಕಾದುವನ್ಮತ್ತೆಯರೀ ಳೃತಿಗೀಳೆ ಅತ್ತಮಗುಣಗಳಂದೊಳಗುಗ್ದಿದವರೊಳು ಶತ್ರುಗೆವರು ಬಾಳುವರು (ಆದಿಪು. ೧-೫೦). ೨. ಹುಚ್ಚಿ; ಬುದ್ಧಿಭ್ರಮಣೆಯಾದವಳು. [ಸಂ. ಉನ್ಮತ್ತಾ]

ಉನ್ಮದ (ಗು). (ಅತಿಯಾಗಿ) ಸೊಕ್ಕಿದ; ಕೊಬ್ಬೇರಿದ; ಉದ್ರೇಕ ಗೊಂಡ: ಜೊತಕುಜಾತಮಾಗಲೇಗಳ ನನಿವೋದುದುದೊಳದಿನುನ್ಮದ ಪಟ್ಟದವ್ವಂದಮಾಗಲೇಗಳ ಮೊರೆದತ್ತು (ಆದಿಪು. ೧೬-೫). (ನಾ). ೨.(ಅತಿಯಾದ) ಸೊಕ್ಕು; ಮದ; ಕೊಬ್ಬು. ೩. ಉದ್ರೇಕ. [ಸಂ.]

ಉನ್ಮದನ (ನಾ). = ಉನ್ಮಾದನ: ಓಹೋ ಉನ್ಮದನಮದನ [ಪಾಠಾಂ. ಉನ್ಮದ ಮದನಸ]ಮೋಹನ ಸಂತಾಪನಂ ವಶೀಕರಣಾಸ್ತ್ರವ್ಯೂಹಂ ವ್ಯರ್ಥಮಿದೆಂದುತ್ಸಾಹಂಗುಂದುತ್ತೆ ಮದನಂ ದಿಂತೆಂದಂ (೧೦೪. ೮-೩೫). [ಸಂ.]

ಉನ್ಮದನಬಾಣ (ನಾ). = ಉನ್ಮಾದನ: ಮದನಂ ದಿವ್ಯಜ್ಞಾನಿಯಿರದುಜೆ ಸರ್ವಜ್ಞನನ್ಮದನಬಾಣದಿಂ ತೆಗೆದೆಚ್ಚಂ (೧೦೪. ೮-೨೬). [ಉನ್ಮದನ + ಬಾಣ]

ಉನ್ಮದಾಳಿನಿ (ನಾ). ಸೊಕ್ಕಿದ ಹೆಣ್ಣುದುಂಬಿ; ಮದವೇರಿದ ಹೆಣ್ಣುಭ್ರಮರ: ವಿಳಸಿತ ಶಾತಕುಂಭ ಸರಸೀರುಹವಕ್ತ್ರಿಯನುನ್ಮದಾಳಿನೀ ಚಕುರಿಯಂ ಮೃಗಾಕ್ಷಿಯಂ (ಸುಕುಮಾ. ೫-೫೫). [ಉನ್ಮದ + ಅಳಿ (= ಅಲಿಬಿ)]

ಉನ್ಮದಿಷ್ಣು (ನಾ). ಹುಚ್ಚು ಹಿಡಿದವನು; ಉನ್ಮತ್ತನಾದವನು: "ಪಿಶಾಚಾವೇಶ ಮೊದಲಾದುವುಗಳಿಂದ ಮೈಮೇಲೆ ಪ್ರಜ್ಞೆಯಿಲ್ಲದವನು" (ಅಮರ. ಟೀಕೆ). [ಸಂ.]

ಉನ್ಮಧುಳೆ (ನಾ). ದೊಡ್ಡ ಕಡೆಗಿಲು ಗಿಡ; ಹೆಗ್ಗಣಿಗಿಲು: "ದ್ರಿಪೆ ಉನ್ಮಧುಳೆ [ಪಾಠಾಂ. ೬. ಉನ್ಮದಿಳೆ, ಉನ್ಮಧಿಳೆ] ಪೆಗ್ಗಣಿಗಿಲ್" (ಸುಂಗಣ. ೪೨-೩೭). [ಸಂ. ಉನ್ಮಧುಳಾ]

ಉನ್ಮನ (ನಾ). ೧. ಉತ್ಕಂಠತೆಯಿಂದ ಕೂಡಿದ ಮನಸ್ಸು; ಉದ್ರೇಕ ಗೊಂಡ ಮನಸ್ಸು: ಉನ್ಮನಮು ಮುಜ್ಜುಮುತ್ತಯನುನ್ಮದ ಬಹಿಗಿ ಶಿಮಂತಿಕೇಶಾವಮರಿತುಂ ತನ್ಮರಧರ್ಮಾನುಯುಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೪೬೨); ಉನ್ಮನದ ರಾಜ್ಯದಲಿ ವಿಹರಿಸುವ ಎಳೆಯ ಜೀವವದು (ಸಮತೋ. ೭೬೧). ೨. ಕಾತರವಾದ ಮನಸ್ಸುಳ್ಳವನು; ಉತ್ಕಂಠತೆಯಿಂದ ಕೂಡಿದ ಮನದವನು. 'ಉನ್ಮನಾವಸ್ಥೆ' ಪರಾ.

ಉನ್ಮನವಾಗು = ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಮಿಗಿಲಾದ ಅವಸ್ಥೆಯಾಗು: ಸುಜ್ಞಾನದ ಪ್ರಜ್ವಲಿಸುವ ಪ್ರಭೆಯಲ್ಲಿ ಭಾವ ಬೆಳಗಿ ನಿರ್ಭಾವವಾಗುತ್ತದೆ. ಮನ ಮಹಮನಂಬುಗೊಂಡು ಉನ್ಮನವಾಗುತ್ತದೆ (ಮೋಮಾಂ. ೩ ಪ್ರಸ್ತಾ.). ಉನ್ಮನಳು = ಕಾತರಗೊಂಡ ಮನದವಳು; ವಿಮನಸ್ಕಳಾದವಳು: ಅವಳು ಉನ್ಮನಳಾಗಿ ಅವರಿಗಾಗಿ ಕಾಯುತ್ತಿದ್ದಳು (ಕಸ್ತೂ. ೮-೬೫; ೧೯೬). [< ಸಂ. ಉನ್ಮನಸ್]

ಉನ್ಮನಾವಸ್ಥೆ (ನಾ). ಉನ್ಮನದ ಅವಸ್ಥೆ, —ಸ್ಥಿತಿ: ತೂಕತಪ್ಪದ ಅವನ ಮಾತಿಗೆ, ಅವನ ಈಗಿನ ಉನ್ಮನಾವಸ್ಥೆಯೇ ಕಾರಣವಿರಬೇಕು (ಪರಿಲ. ೫೫). [ಉನ್ಮನ + ಅವಸ್ಥೆ]

ಉನ್ಮಷ (ನಾ). ೧.[ಯೋಗ] ಬ್ರಹ್ಮರಂಧ್ರಪ್ರದೇಶದ ಮೇಲುಭಾಗ; "ಸಹಸ್ರಾರ ಮತ್ತು ಭ್ರೂಮಧ್ಯ ಇವುಗಳ ನಡುವಣ ಭಾಗ" (ಅಪಶಂ. ಕೋಶ); ಬಳವನ್ನೆಗಳ ಮುಖ ಭ್ರೂಮಧ್ಯ ಉನ್ಮಷ ಉತ್ತುಂಗಾಂಗ ಪರಿಯಂತವು ಲಿಂಗಸ್ವರೂಪದೊಡ್ಡಿಟ್ಟಲ ಕಂಡೆನಯ್ಯ (ಅಪಶಂ. ೨೦೧-೧೦೬). ೨.[ಯೋಗ]ಯೋಗದಲ್ಲಿನ ಮೂರು ಅವಸ್ಥೆಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: "ಉನ್ಮನೀ ಮನೋನ್ಮನೀ ಸಹಜೆಯೆಂಬವಸ್ಥಾತ್ರಯಮಂ" (ವಿವೇಕ. ೧೫೪); ಸರ್ವಕರಣಂಗಳು ನಿವೃತ್ತಿಯಾಗಿ ಮನವುನ್ಮನಿಯಲ್ಲಿ ನಿಂದು ಸಮರಸ ಸಮಾಧಿಯಲ್ಲಿ ಯಿಪ್ಪತ್ತನಯ್ಯಾ (ಪದಗೋ. ೨೩೪-೨೩೦); ಸಮುನಿಯೊಳು ವಿಷ್ಣು ಮತ್ತುನ್ಮನಿಯೊಳಂ ನೀನೆ ನಿಮಲಸ್ಥಿರಂಜನಂ (ನಂಕಾಶಾ. ೬-೫೦-೨೬). [ಸಂ. ಉನ್ಮನೀ]

ಉನ್ಮಹಿಮ (ನಾ). ಉನ್ನತವಾದ ಮಹಿಮೆಯುಳ್ಳವನು; ಮಹಾ ಮಹಿಮ: ಚಿನ್ಮಂತನುಬೃಹಜ್ಜಿನಜೆ ನಗೆ ಭಾಸ್ವನ್ಮುದದಿಂ ನೆತ್ತಮ ನಾಡುತೆ ಹಿಮಳ್ಳಿನ್ಮುಖಿ ಕೇಳಲ್ ಪೇರ್ದನೊಹಿಂಬನುನ್ಮಹಿಮನ ಕಥೆಯಂ (ಉದ್ಭವ. ೩ ಸೂಚನೆ). [ಸಂ.]

ಉನ್ಮಾಥ (ನಾ). ೧. "ಕೊಲ್ಲುವುದು" (ಅಮರ. ಟೀಕೆ). ೨. ಬೋಸು: "ಉನ್ಮಾಥಃ, ಕೂಬಿಯಂತ್ರಂ, ಏಯಂತ್ರಣಂ – ಈ ೩ ತಗಲುಬಿ [ಬಲೆ, ಬೋಸು]" (ಹಲಾಯು. ೧೨೪-೯೭). [ಸಂ.]

ಉನ್ಮಾದ (ನಾ). ೧. ಹುಚ್ಚು; ಬುದ್ಧಿಭ್ರಮಣೆ: ಪ್ರಿಯಪುತ್ರವಾತ್ಸಲ್ಯಮಧುವಿನರ್ಘ್ಯ ಮುಳುಗಿಮಿಂದಂ ಸ್ವಪ್ನೋನ್ಮಾದವಿಷಮತೆಗೆ ನೆನೆದುದರ್ಯ (ಶ್ರೀರಾಮಸ. ೧೦೦-೬). ೨. [ಕಾವ್ಯಮಿಮಾ] ಸಂಚಾರಿ ಭಾವಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಮತ್ತ ಲಕ್ಷ್ಮ... ಉನ್ಮಾದ... ಅಪಸ್ಮಾರಗಳ ಕೆಂಬ ಮೂವತ್ತುಮೂಲು ಸಂಚಾರಿಭಾವಂಗಳೆಂ (ವಿವೇಕ. ೨೩೬). ೩. ಒಂದು ಗಿಡದ ಹೆಸರು: "ಉಲಿಗನುನ್ಮಾದ [ಪಾಠಾಂ. ಉನಾದ] ನಕ್ಕುಂ (ಮಂಗಣ. ೩೬-೧೬). [ಸಂ.]

ಉನ್ಮಾದಕಾರಿ (ಗು). ಉನ್ಮಾದಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾದ; ಹುಚ್ಚನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುವಂಥ: ಹೃದಯದಲ್ಲಿ ಅದ ವಿಶ್ಲಪದಂತೆ ಓಟಲಿಜ ತಂತಿಗಳ ಮೇಲೆ ಹಿಡಿದ ಕಮಾನಿನಂಬಗುತ್ತಿದ್ದ ಉನ್ಮಾದಕಾರಿ ನರ್ತನ (ವಾತ್ಸಲ್ಯ. ೯೯). [< ಸಂ. ಉನ್ಮಾದಕಾರಿನ್]

ಉನ್ಮಾದನ (ನಾ). ಕಾಮನ ಪಂಚಬಾಣಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಉನ್ಮಾದನ ಮದನ ಮೋಹನ ಸಂತಾಪನ ವಶೀಕರಣವೆಂಬ ಪಂಚಮಂತ್ರ ಬಾಣ ಪ್ರಯೋಗ ಪ್ರತಾಪ ಪ್ರವೀಣರಿಂ (ವಡ್ಡಕ. ೩೩೦). [ಸಂ.]

ಉನ್ಮಾದವಂತ (ನಾ). ಹುಚ್ಚುಹಿಡಿದವನು; ಬುದ್ಧಿಭ್ರಮಣೆಯಾದವನು. [< ಸಂ. ಉನ್ಮಾದವತ್]

ಉನ್ಮಾದಾವಸ್ಥೆ (ನಾ). ಉನ್ಮಾದದ ಸ್ಥಿತಿ: ತಾಯಿ ಎತ್ತಿಕೊಂಡು ಸಂತೈಸಿದ ಮಗುವಿನಂತೆ ಉವರಿನ ದುಃಖ ಉರ್ಧಪ್ಪ ಉನ್ಮಾದಾವಸ್ಥೆಯಿಂದ ಅಭೂತಮುಖವಾಯಿತು (ಶಾಂತಳಾ. ೧೦೬). [ಉನ್ಮಾದ + ಅವಸ್ಥೆ]

ಉನ್ಮಾದಿ (ನಾ). = ಉನ್ಮಾದವಂತ. [< ಸಂ. ಉನ್ಮಾದಿನ್]

ಉನ್ಮಾದಿನಿ (ನಾ). ಹುಚ್ಚು; ಬುದ್ಧಿಭ್ರಮಣೆಯಾದವಳು: ಯಕೋದೆ ಆ ಮಾತು ಕೇಳಿದೊಡನೆಯೇ ಉನ್ಮಾದಿನಿಯಂತೆ ಎದ್ದು ಕುಳಿತಳು (ವಾತ್ಸಲ್ಯ. ೬೨೮). [ಸಂ. ಉನ್ಮಾದಿನೀ]

ಉನ್ಮಾನ (ನಾ). ೧. ಮೇಲಳ್ತೆತ್ತಿ ತೂಗುವುದು, —ಅಳೆಯುವುದು. ೨. ತೂಕ; ಅಳತೆ. ೩. ಬೆಲೆ; ಕ್ರಯ. [ಸಂ.]

ಉನ್ಮಾರ್ಗ (ನಾ). ೧. ಎತ್ತರವಾದ ದಾರಿ, —ಮಾರ್ಗ: ಸತಿಯಂ ರಾಗಾವಿಳಿಂ ಪೀಡಿತಳಿವಳಿಯನುನ್ಮಾರ್ಗಸಂಸಕ್ತಂ... ಖರದಂಡಪ್ರಿಯಂ ತಾನೆನಿಪ್ಪಾ ಕ್ಷಿತಿಪಂಕೇನ್ಸ್ವಂದದಿಂ ಸಮುಸುಗುವಧಿಪಾತಮಾಸ್ಪಾಧ್ಯಯೋರ್ ನಿಶ್ಚಿತಮೆಂಬಂತಾ ಪ್ರತಿಚಿತಜಲಧಿಗಳಜವಿನಂಧೋಳಿಸಿ ಚಿಟವಿತೇಶಂ (ಚಂದ್ರಪ್ರ. ೨-೪೫). ೨. ತಪ್ಪುದಾರಿ; ಕೆಟ್ಟಮಾರ್ಗ. [ಸಂ.]

ಉನ್ಮಾರ್ಗಗಾಮಿ (ನಾ). ತಪ್ಪುದಾರಿಯಲ್ಲಿ ನಡೆಯುವವನು; ಕೆಟ್ಟ ಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ಹೋಗುವವನು: ಉನ್ಮಾರ್ಗಗಾಮಿಯಂ, ವ್ಯಸನಾಸಕ್ತನೂ ದುಶ್ಚಿಂತನೂ ಆದ ಹಣಾಧಿಕಾರಿಗಳ ಯಾವ ಯಾವ ವ್ಯಾಧಿಗಳು ಸಂಭವಿಸಬಹುದೋ (ವಿಸ್ತಬಿ. ೩೯). [< ಸಂ. ಉನ್ಮಾರ್ಗಗಾಮಿನ್]

ಉನ್ಮಾರ್ಗತೆ (ನಾ). ೧. ಮಾರ್ಗವನ್ನು ಅತಿಕ್ರಮಿಸುವುದು. ೨. ತಪ್ಪುದಾರಿಯಲ್ಲಿ ನಡೆಯುವುದು. ೧,೨. ಉನ್ಮಾರ್ಗತೆ ಜಾತ್ಯತ್ಪಂಗಳೊಳ್ ವಕ್ರಿಯಾರಂ ಸರ್ವಂಗಳೊಳ್... ಅಳ್ಕುಂ (ಜಗವಿ. ೩-೧ ವ). [ಸಂ. ಉನ್ಮಾರ್ಗತಾ]

ಉನ್ಮಾರ್ಗಿ (ನಾ). = ಉನ್ಮಾರ್ಗಗಾಮಿ : ತಗದೆನಗುನ್ಮಾರ್ಗಿಗೆ ಕೂಸು ಗುಡಲ್ ದಶಕಂಧರಂ ಮದಾಂಧಂ ಧರ್ಮಾನುಗನಲ್ಲನನುಜೆಯಂ ಕುಡೆ ತೆಗಟಿಹದೊಳ್ ಪರದೊಳೆನಗೆ ಪಾತಕಮಕ್ಕುಂ (ಪಂಠಾಮಾ. ೧೦–೧೭೦). [< ಸಂ. ಉನ್ಮಾರ್ಗಿನ್]

ಉನ್ಮಾರ್ಜನ (ನಾ). ತಿಕ್ಕುವುದು; ಉಜ್ಜುವುದು; ತೊಳೆಯುವುದು : ಒಳ್ಪೊತ್ತು ನಿಂದುಣ್ಬುದಾರಯಮಸ್ನಾನಮಚೇಳಸಂಯಮ ಮದಂತೋನ್ಮಾರ್ಜನಂ ಧಾರಿಣೀಶಯನಂ ರೋಜೆನಿಸಿರ್ದ ಮೂಲಗುಣ ಮಿರ್ಪತ್ತೆಂಟುಮಂ ತಾಳ್ದಿದಂ (ಸುಕುಮಾ. ೩–೪೬). [ಸಂ.]

ಉನ್ಮಾಳ (ನಾ). ಕೀಳು ತರಗತಿಯ ಧಾನ್ಯ; ಹಾರಕ : "ಉನ್ಮಾಳಃ, ಕೋದ್ರವಃ, ಕೋರದೂಷಕಃ — ಈ ೩ ಹಾರಕು" (ಹಲಾಯು. ೯೫–೪೨೬); "ಉನ್ಮಾಳ [ಪಾಠಾಂ. ನ್ನಾಳ] ಮಾ ಕೋದ್ರವಂ ಹಾರಕು" (ಮಂಗಠಾ. ೧೧೦–೪). 'ಉನ್ನಾಳ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಉನ್ಮಿಶ್ರ (ಗು). ಮಿಶ್ರಣವಾದ; ಕಲಬೆರಕೆಯಾದ : ಚಂದನ ದ್ರವೋನ್ಮಿಶ್ರಜಲಂಗಳ ಪೊಳೆವಿನೊಳೆಸೆದು ವಿಯತ್ತಳಂಬರಂ ನೆಗೆದು ದಿಂದ್ರನರ್ಘ್ಯೋದ್ಧರಣಂ (ಆದಿಪು. ೭–೭೯). [ಸಂ.]

ಉನ್ಮಿಷಿತ (ಗು). (ಕಣ್ಣು) ತೆರೆದ; ಅರಳಿದ; ವಿಕಾಸಹೊಂದಿದ : ತಳೆದನಿಮಿಷವಧುಗಳ್ ಕಣ್ಗೊಳಿಸಿದರುನ್ಮಿಷಿತ ಕರ್ಣಿಕಾರ ಲತಾಸಂಕುಳ ಮೆನೆ ಸುವರ್ಣಮಯ ಪರಿಮಳಮಂ ಭಕ್ಷ್ಯೋಪದಂಶ ಚರುವಿಲಸಿತಮಂ (ಪಂಠಾಮಾ. ೧೬–೯೧). [ಸಂ.]

ಉನ್ಮೀಲ (ನಾ)/ = ಉನ್ಮೀಲನ : ನೇತ್ರೋನ್ಮೀಲನಿಮೀಲನ ಮಾತ್ರದೆ ನರಸುರವಿಭೇದಮಾಯ್ತು (ಅಜಿಪು. ೫–೪೬). [ಸಂ.]

ಉನ್ಮೀಲನ, ಉನ್ಮೀಳನ (ನಾ). ತೆರೆಯುವಿಕೆ; ಅರಳುವಿಕೆ; ವಿಕಾಸ : ಘನಶೌರ್ಯಾನಲಧೂಮವಲ್ಲಿ . . . ವಪುರಾಲೇಖ್ಯ [ಪ್ರಭೋನ್ಮೀಲನಾಂ] [ಪಾಠಾಂ. ಪದೋನ್ಮೀಳನಾಂ] ಜನರುಗ್ಲೇಖೆ (ಕಾದಂಉ. ೪೧೦). **ಉನ್ಮೀಳನ** : ಉನ್ಮೀಲನ ಪ್ರಯೋಗದ ಪಾಠಾಂತರವನ್ನು ನೋಡಿ. [ಸಂ.]

ಉನ್ಮೀಲನಗೊಳ್ಳು (ಕ್ರಿ). ತೆರೆ; ವಿಕಾಸಹೊಂದು; ಅರಳು : ಚಿತ್ತಾಕರ್ಷಕವಾದ ತರುಣವ್ಯಕ್ತಿಯನ್ನು ಕಂಡ ಕೂಡಲೆ ಉನ್ಮೀಲನಗೊಂಡಿದ್ದ ಭಾವಾಲೋಚನೆಗಳ ನೂತನ ಕೌತುಕಪ್ರಪಂಚ ಅವಳ ಸ್ಮೃತಿಪಟಲದ ಮೇಲೆ ಗೊಂಜುಗೊಂಜಾಗಿ ಗೋಚರಿಸಿತು (ಪುನರು. ೧೯೩).

[ಉನ್ಮೀಲನ + ಕೊಳ್ಳು (< ಕೊಳ್$_1$)]

ಉನ್ಮೀಲಿತ, ಉನ್ಮೀಳಿತ (ಗು). ೧. ತೆರೆದ; ಅರಳಿದ; ವಿಕಾಸವಾದ. (ನಾ). ೨. [ಕಾವ್ಯಮೀ] ಒಂದು ಅಲಂಕಾರ : "ಒಂದು ಪದಾರ್ಥವು ತನಗೆ ಸದೃಶವಾದ ಪದಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಐಕ್ಯವನ್ನು ಪಡೆದಿರುವಾಗ ಕಾರಣಾಂತರದಿಂದ ಭೇದಸ್ಫೂರ್ತಿ ಉಂಟಾದಲ್ಲಿ ಮೀಲಿತಕ್ಕೆ ಪ್ರತಿದ್ವಂದ್ವಿಯಾದ ಉನ್ಮೀಲಿತಾಲಂಕಾರವಾಗುವುದು." ಲಕ್ಷ್ಯ : ಮುಸುಕೆ ಹರಿಕಾಂತಿ ನೀಲೀವಸನಂ ಸ್ಪರ್ಶಾನುಮೇಯಮಾದುದು ರಾಮಂಗಸಿತಾಂಬರಮಂ ಮಜ್ಜಿವಿಡಿದ ಸುವರ್ಣದ ವಿದ್ಧದಂತಿರುದ್ಧವನೆಸೆದಂ (ಕೈಪಿಡಿ. ೨೮೭). **ಉನ್ಮೀಳಿತ** : ೧. ಸುಖ ನಿಮೀಳಿತೋನ್ಮೀಳಿತ ನಯನಂಗಳಿಂ ಮುಕುಳಿತಮುಂ ಕುಸುಮಿತಮುಮಾದ ನಿಶ್ವಾಸಪವನನಿಂ ಪರಿಮಳಮಂ ಬೀಜುವ ವಧೂವರರಾಗವಿಷಯವಲ್ಲರಿ ಫಲಿತಮಾದುದು (ಜಗವಿ. ೨–೫೨ ವ). [ಸಂ.]

ಉನ್ಮೀಲಿತನಯನ (ನಾ). ೧. ಅರಳಿದ ಕಣ್ಣು. ೨. ಎಚ್ಚರಗೊಂಡವನು : ಮಂಗಳವೃತ್ತೋಚ್ಚಾರಣೆಗಳಿಂದಂ ಪಾಂಡವರಯ್ವರುಮುನ್ಮೀಲಿತನಯನರಾಗಿ ನಿತ್ಯನಿಯಮಂಗಳಂ ನಿರ್ವರ್ತಿಸಿ (ಪಂಪಭಾ. ೨–೯೩ ವ). [ಉನ್ಮೀಲಿತ + ನಯನ]

ಉನ್ಮೀಲಿಸು, ಉನ್ಮೀಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಅರಳು; ಪ್ರಕಟವಾಗು; ವಿಕಾಸಗೊಳ್ಳು : ವಕ್ಷದೊಳುನ್ಮೀಲಿಸೆ ಕೌಸ್ತುಭಮಣಿರುಗ್ಜಾಲಂ ವನಮಾಲಿ ಸಿಂಹಪೀಠದೊಳಿರ್ದಂ (ಜಗವಿ. ೧೮–೧). ೨. ಹೆಚ್ಚು; ಅಭಿವೃದ್ಧಿಹೊಂದು; ಏಳಿಗೆಹೊಂದು : ಏಳಿಸುವುದುಂ ಚರರಿಂದಱಿದುಗ್ರಕೋಪಮುನ್ಮೀಳಿಸೆ (ಪಂಠಾಮಾ. ೧೦–೧೩೫). **ಉನ್ಮೀಳಿಸು** : ೧. ಮೆಲ್ಸುಯ್ಗುತ್ತಿನಿಂದೊಂದಿದ ಹೃದಯಮುಷಸ್ಸಂಗ ಪದ್ಮಂಬೊಲುನ್ಮೀಳಿಸೆ [ಪಾಠಾಂ. ಉನ್ಮೀಲಿಸೆ] (ಕಾದಂಉ. ೭೮೯). ೨. ಉರಗಾರಾತಿಗೆ ತನ್ನ ನಿತ್ತು ಭುಜಗವ್ರಾತಂಗಳಂ ಕಾದನನ್ತರವುನ್ಮೀಳಿಸಿದಂ ಮದೀಯಕುಲ ಸಂಜಾತಂ ದಲೆಂದಜ್ಜಪಜ್ಜರ ಪಂಪಿಂದಮೆ ಪೊಂಗುತಿರ್ದ್ದಪನೆ ತಾನ್ (ಎಇ. XXVII, ೧೫–೩೦; 1114). [ಉನ್ಮೀಲನ + – ಇಸ್ಸು$_3$]

ಉನ್ಮೀಳನ 'ಉನ್ಮೀಲನ' ನೋ.

ಉನ್ಮೀಳಿತ 'ಉನ್ಮೀಲಿತ' ನೋ.

ಉನ್ಮೀಳಿಸು 'ಉನ್ಮೀಲಿಸು' ನೋ.

ಉನ್ಮುಕ್ತಿ (ನಾ). ಬಿಡುಗಡೆ; ನಿರ್ಬಂಧವಿಲ್ಲದಿರುವುದು; (ತೆರಿಗೆ ಮುಂತಾದುವುಗಳಿಂದ) ವಿನಾಯಿತಿ : ಉಪರಾಷ್ಟ್ರಪತಿಯವರು . . . ರಾಷ್ಟ್ರಪತಿಯವರ ಸಮಸ್ತ ಶಕ್ತಿಗಳನ್ನು ಮತ್ತು ಉನ್ಮುಕ್ತಿಗಳನ್ನು ಪಡೆದಿರತಕ್ಕುದು (ಭಾಧಾನ. ೩೨). [ಸಂ.]

ಉನ್ಮುಖ (ಗು). ೧. ಮೇಲಕ್ಕೆತ್ತಿದ ಮುಖವುಳ್ಳ; ಮೇಲುಮುಖನಾದ : "ಉತ್ಪಶ್ಯಃ, ಉನ್ಮುಖಃ – ಈ ೨ ಮುಸುಡನುದ್ದವೆತ್ತಿಕೊಂಡಿರ್ಪವಂ" (ಹಲಾಯು. ೬೩–೭೩೦); ಆತನೆನಗೆ ಮಜುವಾತುಗುಡದುನ್ಮುಖನಾಗಿ (ಕಾದಂಪೂ. ೯೪೧). ೨. ಅಭಿಮುಖವಾದ; ತನ್ನ ಕಡೆಗೆ ತಿರುಗಿದ : ಶೃಂಗಾರರಸದ ಅಂಗಗಳ ಮೂಲಕ ಜನರನ್ನು ಮೊದಲು ಉನ್ಮುಖರನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡರೆ (ಧ್ವನ್ಯಾಲೋ. ೧೮೯). ೩. ಕಾತರನಾದ; ಆತುರನಾದ : ದಶಮುಖನುನ್ಮುಖನಳಿಪಿಂ ಶಶಿಮುಖಿಯಂ . . . ಉಯ್ದಂ (ಪಂಠಾಮಾ. ೯–೧೦೨). ೪. ಸನ್ನದ್ಧವಾದ; ಸಿದ್ಧವಾಗಿರುವ : ವಾರಾಣಸಿಯೊಳು ಗದಾಧರನ ದೇಗುಲದೊತ್ತಿನಲಿ ಸಭೆವೆರಸಿ ಕುಳ್ಳಿತು ತರ್ಕದುನ್ಮುಖರಾಗಿ ಕರೆಸಿದೊಡೆ . . . ನಡೆತರಲ್ (ಬಸಪು. ೫೩–೫೮). (ನಾ). ೫. ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ನಿಜವಲ್ಲಭನ ರಾಜಗೃಹಮಂ ಬಿಟ್ಟು ಪೋದಳಾ ಜ್ವಾಲೆಯುನ್ಮುಖನೆಂಬ ತಮ್ಮನೆಡೆಗೆ (ಜೈಮಿಭಾ. ೯–೨೦).

ಉನ್ಮುಖವಾಗು = ಮೇಲುಮುಖವಾಗು; ಮೇಲೇಳು; ಎದ್ದು ಕಾಣಿಸಿಕೋ : ವೈದ್ಯನು ಅತಿಥಿಯಾಡಿದ ಮಾತನ್ನು ಕೇಳಿ ಮರ್ಮಾಹತನಾಗಿ ಉನ್ಮುಖವಾಗುತ್ತಿದ್ದ ಮಾನಸಿಕ ಚಾಂಚಲ್ಯವನ್ನು ಅತಿಪ್ರಯಾಸದಿಂದ ಅಡಗಿಸಿಕೊಂಡು (ಬೆನ್ನಬೇ. ೩೦). [ಸಂ.]

ಉನ್ಮುಖವಡೆ (ಕ್ರಿ). ಮೇಲುಮುಖವಾಗು : ನೀರೊಳು ನೆನೆದಾಗ ಬಿಗುಹೇಱಿ ವೃತ್ತಾಕಾರದೊಳುನ್ಮುಖವಡೆದು ಚಾರುತರದ ಮೊಲೆ ಮೆಱೆದುವು ಮೇಲಕ್ಕೆ ಪಾಱುವ ಕೋಕಗಳಂತೆ (ಕಂನವಿ. ೨೫–೧೩೨).

[ಉನ್ಮುಖ + ಪಡೆ$_1$]

ಉನ್ಮೂಲನ (ನಾ). ಬುಡಸಹಿತ ಕಿತ್ತುಹಾಕುವಿಕೆ; ಮೂಲೋತ್ಪಾಟನ; ನಿರ್ಮೂಲನ : ಕುರುರಾಜಾನುಜಮಹಾಮಹೀಜ ಮೂಲೋನ್ಮೂಲನ ಪ್ರಳಯಪ್ರಭಂಜನನುಂ (ಗದಾಯು. ೨–೧೮ ವ). [ಸಂ.]

ಉನ್ಮೂಲಿತ, ಉನ್ಮೂಳಿತ (ಗು). ಬೇರುಸಹಿತ ಕೀಳಲ್ಪಟ್ಟ; ಮೂಲೋತ್ಪಾಟನ ಮಾಡಿದ : ಪೃಥುಸತ್ವಂ . . . ಮನೋರಥನುನ್ಮೂಲಿತಶತ್ರುವರ್ಗನನುರಕ್ತಾಶೇಷತಂತ್ರಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೯–೯೮). **ಉನ್ಮೂಳಿತ** : "ಅಬರ್ಹಿತಂ, ಉನ್ಮೂಳಿತಂ, ಉತ್ಪಾಟಿತಂ, ಉದ್ಧೃತಂ – ಈ ೪ ಕಿಱಲ್ಪಟ್ಟುದು" (ಹಲಾಯು. ೧೧೮–೨೭). [ಸಂ.]

ಉನ್ಮೂಲಿಸು, ಉನ್ಮೂಲಿಸು (ಕ್ರಿ). ಬೇರುಸಹಿತ ಕಿತ್ತುಹಾಕು; ನಿರ್ಮೂಲಿಸು. ಉನ್ಮೂಲಿಸು: ಪಾಲಿಸುತಂ ಧರ್ಮಮನುನ್ಮೂಲಿಸುತಂ ದ್ರೋಹರಂ (ಕುಪ್ರ. ೫-೫೮). [ಉನ್ಮೂಲನ + -ಇಸು]

ಉನ್ಮೂಲಿತ 'ಉನ್ಮೂಲಿಸು' ನೋ.

ಉನ್ಮೂಲಿಸು 'ಉನ್ಮೂಲಿಸು' ನೋ.

ಉನ್ಮೇಷ (ನಾ). ಕಣ್ಣು ತೆರೆಯುವಿಕೆ; ವಿಕಾಸ: ನಿಜಾನಮೇಷೋನ್ಮೇಷ ಮಾತ್ರಂ ಜಗತ್ತ್ರಯ ಸೃಷ್ಟಿ ಕ್ರಮನಾದ ಕೃಷ್ಣನ ಮಹತ್ತ್ವಕ್ಕೆ ಕೀರ್ತಿದಾ ಪ್ಪಯ್ಯಮೇ (ಜಗನ್ನಿ. ೩-೬೭) ; ಅನಂದದ ಉನ್ಮೇಷದಲ್ಲಿ ಮೈಮರೆತು (ಇಪ್ಪಕ. ೨೯೧). [ಸಂ.]

ಉನ್ಮೋದ (ನಾ). ಹೆಚ್ಚಾದ ಸಂತೋಷ ; ಅತಿಶಯಾನಂದ: ಬೆಲ್ಲಂ ಗಳ್ಳಿಸಂಟ ತೇಗೆ ತಾನುನ್ಮೋದದಿಂ ಹಾರಾಡಿ ಮಿಟುತಿರಲಾಕಾಶವಂ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೧೨-೩೨೨). [ಸಂ.]

ಉನ್ಮೌಲಿ (ನಾ). ಉತ್ತಮವಾದ ಕಿರೀಟ: ಉನ್ಮೌಲಿ ವಿಭಾಸ್ವನ್ಮಣಿ ರುಚಿರೋಚಿಷ್ಮಂಜು ಲಪಾದಾಬ್ಜಂಗಳಾಹಾಸ್ಯನ್ನಥುತಪರೋದ್ಯಹಿಂಗಂ ಸುಪ್ರನ್ನುತುಮುಖುರಿಗೆ (ಅದ್ಭದೇ. ೭-೨೬). [ಸಂ.]

ಉಪ (ನಾ). ಉಪಚಾರ: ಎಷ್ಟುವಪವೆಷ್ಟು ಪೂಜೆಯನಿಷ್ಟ ಮಾಡಲುಂ ಕಟ್ಟಕಡೆಯಲ್ಲಿ ತನು ಲಿಂಗದೊಳು ಬೆರವನಿಷ್ಟ ಸಿದ್ಧಾಂತಿ ನಿರಿಂಗಿಲ್ಲಾ (ಗುರುದೇ. ೧೯೦-೭೪). [< ಸಂ. ಉಪಚಾರ]

ಉಪಕಂತೆ (ನಾ). ೧. ಕೊರಳಿನ ಬಳಿ. ೨. ಸಮೀಪ ಪ್ರದೇಶ; ನೆರೆ ಹೊರೆ: ಪರ್ವತದ ವಿಭಿನ್ನನೀಲಿಯಂಗಳೆಳಲ್ ತಾಪಸಕನ್ಯೆಯರ್ ನಡಪಿದೆಲತೆಗಳುಸಿಳೆಜಿಗಿ (ಪಂ ಪಭಾ. ೧೦-೧೧೫); ಕಂಂಭೂಕಾಂತನಾ ನವೋಪಕಂಠಮಂ ಮುಟ್ಟಿವರೆ (ರಾಜಶೇ. ೧೦-೧೪ ವ). ೩. ಕುದುರೆಯ ಓಟದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ: ಪಂಕಂಬಡೆದುದು ವಿಕ್ರಮಮಂಕತಮುಪ ಕಂಠಮುಪಜಮುಪಜವಮೆಂಬುದುಂ ಕಣ್ಮಿಳಿಸುವ ಧಾರೆಗಳಂ ಕುದುರೆಯ ಕಾಲ್ಗೆ ಕೋಡಗಜಾಯೊಳವಳ್ಳಂ (ಮಲ್ಲಿಕ. ೯-೩೬). [ಸಂ.]

ಉಪಕಥೆ (ನಾ). ಮುಖ್ಯವಾದ ಕಥೆಯ ನಡುವೆ ಬರುವ ಸಣ್ಣ ಕಥೆ; ಅಡ್ಡ ಕಥೆ: ಹರಿಕಥೆಯಲ್ಲಿ ಉಪಕಥೆಯೂ ಇರಬೇಕು (ರೂಪಿ). [ಸಂ. ಉಪಕಥಾ]

ಉಪಕರ (ನಾ). ಮುಖ್ಯವಾದ ತೆರಿಗೆಗಳಲ್ಲದೆ ಬೇರೆಯಾದ ತೆರಿಗೆ; ಸಣ್ಣ ತೆರಿಗೆ: ವಿಧವಿಧ್ಯಾಗಿ ವಿಧಾಯಕವಾಗುತ್ತಿದ್ದ ಯಾವುದಾದರೂ ಕರಗಳು, ಶುಲ್ಕಗಳು, ಉಪಕರಗಳು . . . ವಿಧಾಯಕವಾಗುತ್ತ ಬರತಕ್ಕದ್ದು (ಭಾಧಾಸ. ೧೫೪). [ಸಂ.]

ಉಪಕರಣ (ನಾ). ೧. ಉಪಕಾರ; ಸಹಾಯ. ೨. (ಕೆಲಸ ಮಾಡಲು ಬೇಕಾದ) ಸಾಧನ; ಸಲಕರಣೆ; ಮುಟ್ಟು: "ಉಪಕರಣಂ, ಪರಿಬರ್ಹಂ, ಪರಿಚ್ಛದಂ—ಈ ೩ ಉಪಕರಣಂ" (ಹಲಾಯು. ೫೧-೧೪೧); ಉಪಕರಣವೆನಿಪ ಕೋದಂಡಪಾಣಿಗಳ್ ದಂಡಪಾಣಿಗಳ್ಗಿಣೆ ಯೆನಿ ತಳರ್ದರ್ (ಪಂಂಭಾ. ೪-೫೧); ಕಾರ್ಯಕ್ಕೆ ನೆರವಾಗತಕ್ಕ ಉಪಕರಣಗಳನ್ನೂ ತಿಳಿದವರಾಗಿರಬೇಕು(ತಿಕ್ಷಿದ. ೧೩೬). ೩. (ರಾಜನ) ಪರಿವಾರ. [ಸಂ.]

ಉಪಕರಣಗೆಯಿ (ನಾ). ಉಪಕರಣಕ್ಕಾಗಿ ಕೊಟ್ಟ ಗದ್ದೆ,—ದಾನ ಮಾಡಿದ ಗದ್ದೆ: ಸೂದನೆಯ ಮಗಿ ಉಪಕರಣಗೆಯ ಮಗಿ (ಸೌಇಇ. XX, ೨೨೬-೧೩೬; ೧೩೮). [ಉಪಕರಣ + ಕೆಯಿ (< ಕೆಯ್)]

ಉಪಕರಣೆ (ನಾ). ಪೂಜಾಪಾತ್ರೆ: ಅಲ್ಲಿ ಎಲೆ ಗೋಮಯ ಉಪಕರಣೆ ಸುತ್ತಿಲಿನ ಕೆಲಸಲೇ ಬೇಕಾದ ಹಾಗಿರುತ್ತೆ ಎಂದಳು (ಕೀಲುಗೊಂ. ೩೩). [ಸಂ. ಉಪಕರಣ]

ಉಪಕರಿಸು (ಕ್ರಿ). ಉಪಕಾರಮಾಡು ; ಸಹಾಯವೆಸಗು; ನೆರವು ನೀಡು: ನೀನಿವನು ಕಾಲಮುದ್ದ ಮಹೀನಸೆಯಾಗಿರ್ಪಯದಲ್ಲಾನಾಮಂ ನಿನಗಂತೇನುಮುಪಕರಿಸಲಱಿಯಮೆ (ಪಂಚತಂ. ೧೪೧-೫); ಉಪಕರಿಸಿದುದು ಮೃತ್ಯುವಿಗೆ ಕಡು ಕೈಪೆಯುಮಾಡಿತು (ತೊರಣ. ೬-೬೨-೩೧). [ಉಪಕರಣ + -ಇಸು]

ಉಪಕಲ್ಪ (ನಾ). [ವಿಶೇ] ವಿಭೂತಿಯನ್ನು ಸಿದ್ಧಪಡಿಸುವ ಒಂದು ವಿಧಾನ: "ಸಮಸ್ತ ಭಸಿತಂಗಳಂದೊಡೆ ಕಲ್ಪ ಅನುಕಲ್ಪ ಉಪಕಲ್ಪ ಅಕಲ್ಪವೆಂದು. ನಾಲ್ಕು ತೆಱಂ . . . ಮೊದಲು ದಹನಮಾಗಿರ್ದಂದಸೇ ವಸ್ತ್ರಂ ಕೋಧ್ಗಿ ಗೋ ಮೂತ್ರ ದಿಂ ಕಲಸಿ ಉಂಡಿಯಂ ಮಾಡಿ ಪೂರ್ವೋಕ್ತ ವಿಧಿಯಂ ಪಚಿಸಿ ಮಾಡಿಕೊಂಬುದೆ ಉಪಕಲ್ಪವೆನಿಸುವುದು" (ವಚೇಕ. ೬೫). [ಸಂ.]

ಉಪಕಲ್ಪಭಸ್ಮ (ನಾ). [ವಿಶೇ] ಉಪಕಲ್ಪದಿಂದ ಮಾಡಿದ ಭಸ್ಮ, —ವಿಧೂತಿ: "ಭಸ್ಮವ ಉಂಡಿಗಳನ್ನು ತಂದು ಪುಡಿಮಾಡಿ ವಸ್ತ್ರದಿಂದ ಕೋಧಿಸಿ ಮರಳಿ ಗೋಮೂತ್ರದಿಂದ ತೋಯಿಸಿ ಉಂಡೆಯನ್ನು ಮಾಡಿ ಅನಂತರ ಮೊದಲಿನಂತೆ ತಿವಾಗ್ನಿಯಿಂದ ಪಚಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಭಸ್ಮವೇ ಉಪಕಲ್ಪ ಭಸ್ಮವು" (ಅಕ್ಕಾವಿ. ೬೬). [ಉಪಕಲ್ಪ + ಭಸ್ಮ]

ಉಪಕಸಬು (ನಾ). ಮುಖ್ಯವಾದ ಕಸಬಿನ ಜೊತೆಗೆ ಮಾಡುವ ಸಣ್ಣ ಕಸಬು; ಅಡ್ಡ ಗಸಬು: ಉಪಕಸಬು ಮತ್ತು ಕಸಬಿಗಳಿಗೆ ಮಾರಿ (ರೂಢಿ). [ಉಪ್ಕ + ಕಸಬು]

ಉಪಕಾರ (ನಾ). ೧. ಸಹಾಯ; ಸಹಕಾರ; ಅನುಕೂಲ; ನೆರವು: ಉಪಕಾರವಂ ಮಾಡಿದ ಸಜ್ಜನರಲ್ಲಿ ಯಾದೊಡಂ ನೀಚ್ಚಾನಿರ್ದಪಕಪಕಾರವನೇ ಮಾಡಲುಯ್ದೊಗಿಸುವಂ (ಕಂಚತಂ. ೧೦೬-೬); ನಿಜದಿನೊಳ್ಳಿದರಪ್ಪವರಿಂತು ಬಾಧೆಪಟ್ಟೊಡಮುಪಕಾರಮಂ ಪೆಱರಿಗೆ ಮಾಡದೆ ಬಾಧೆಯನೇ ಮಾಡುವರ್ (ಪಂಂತಂ. ೭-೬೯); ಉಪಕಾರಕ್ಕೆ ಅಪಕಾರ ಮಾಡಿದ ಹಾಗೆ (ಗಾದೆ); ಊರು ಉಪಕಾರವರಿಯದು, ಹೆಣ ಸಿಂಗಾರ ವರಿಯದು (ಗಾದೆ). ೨. ಉಪಕಾರಮಾಡುವವನು; ಸಹಾಯಕ: ಚೇವಾದಿ ಸಪ್ತತತ್ವವನು ಜೀವಕಿತಾರ್ಥ ನಿರೂಪಿಸಿದವನು ಜಿನೆಡೆವನಂ ಪುಪಕಾರಿಯಂದಿ (ಧರ್ಪ. ೬೮-೨).

ಉಪಕಾರ ತಿಳಿ = ಸಹಾಯವನ್ನು ನೆನಸಿಕೊ (ಕ). ಉಪಕಾರ ಮಾಡು = ಉಪಕಾರಂಗೆಯ್ : ಉಪಕಾರಮಾಡುವವರಿಗೆ ಅಪಕಾರ ಮಾಡಬೇಡ (ರೂಢಿ). [ಸಂ.]

ಉಪಕಾರಂಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ಸಹಾಯಮಾಡು; ನೆರವು ನೀಡು: ಮತ್ತೆನಗಾರ್ ಬಂಧುಗಳಾರ್ ಸಹಾಯರುಪಕಾರಂಗೆಯ್ದರಾರ್ದರ್ (ಕಾಪಂಪು. ೪೬೬). [ಉಪಕಾರ + ಗೆಯ್ (< ಕೆಯ್)]

ಉಪಕಾರವರಿ (ಕ್ರಿ). ಮಾಡಿದ ಸಹಾಯವನ್ನು ನೆನೆ, —ತಿಳಿ: ಉಪಕಾರವರಿತವ ಕೃತಜ್ಞ, ಅರಿಯದವ ಕೃತಘ್ನ (ರೂಢಿ).

[ಉಪಕಾರ + ಅರಿ (< ಅಱಿ)]

ಉಪಕಾರಿ (ನಾ). ಸಹಾಯಮಾಡುವವನು; ನೆರವು ನೀಡುವವನು: ಅಪಕಾರಿತನಿಗೆ ಗಂಧರ್ವಿಪಂ ಮೊಗಂದಿರದು. ತನ್ನ ಬಲಮನೆ ತುಂಬಿತ್ತು ಪ ಕಾರಿಗೆ ಮದದೊಡಿತನಪಕಾರಂಗೆಯ್ವನೆಂಬುದೊಂದಚ್ಚರಿಯೇ (ಕಾಂ ಪು. ೪-೨೦); ಜಗದೊಳುಪಕಾರಿಯಾದವಂ ತನ್ನ ನೇಮಂ ನೋಳ್ಪನೇ (ಕೈಮಭಾ.೧೪-೬೫); ಮತ್ತೆಗೆ ಮಾರಿ ಪರರಿಗುಪಕಾರಿ (ಗಾದೆ).

ಉಪಕಾರಿಯಾಗು = ಸಹಾಯವಾಗು; ನೆರವಾಗು : ತೋಳೊಗೆಗೆ ನೆಗ್ಗೊತ್ತಿ ಮಿಗೆ ಕಾಳಳ ತೊತ್ತಳಿಕುಲಿಯು ಕಾಲನ ಗೂಳಂಕುಕ್ಕಿಸಕಾರಿ ಯಾದುದು ಸುಪ್ರತೀಕ ಗಜ (ಕುಮ್ಮಾದ್ರ್ಯ. ೬-೧೫).

[< ಸಂ. ಉಪಕಾರಿನ್]

ಉಪಕಾರಿಕೆ (ನಾ). ೧. ಉಪಚಾರಿಕೆ; ಸೇವಕಿ; ದಾಸಿ. ೨. ಆರಸನ ಬಿಡಾರ; ಆರಮನೆ: "ಉಪಕಾರ್ಯರ್, ಉಪಕಾರಿಕಾ – ಈ ೨ ಆರಸುಗಳ ಬಿಡಾರಂ" (ಹಲಾಯು. ೪೪–೧೩೫); "ಆರಸುಗಳ ಬೀಡುಮುಪಕಾರಿಕೆಯಪಿಕ್ಕುಂ" (ಮುಗಾದಾ. ೫೬–೪).

[ಸಂ. ಉಪಕಾರಿಕಾ]

ಉಪಕಾರ್ಯ (ನಾ). = ಉಪಕಾರಿಕೆ ೨: "ಉಪಕಾರ್ಯಾ, ಉಪಕಾರಿಕಾ – ಈ ೨ ಆರಸುಗಳ ಬಿಡಾರಂ" (ಹಲಾಯು. ೪೪–೧೩೫); ಪೊಟಲ ಪೂರ್ವದಿಗ್ಭಾಗಂಗಳೊಳ್ ಶಿವರಿ ನಿವೇಡೋಪಕಾರ್ಯಾ ವಿರೇಚನ ಪರಂಪರಾ (ಕಾಂಡಪ್ರ. ೧೧–೧೩೩ ವ). [ಸಂ. ಉಪಕಾರ್ಯಾ]

ಉಪಕುಂಚಿಕೆ (ನಾ). ೧. "ಕರಂಜೀರಿಗೆ" (ಅಮರ. ೬೬೪). ೨. "ಸಣ್ಣ ಯಾಲಕ್ಕಿ" (ಅಮರ. ೬೬೪). [ಸಂ. ಉಪಕುಂಚಿಕಾ]

ಉಪಕುವರ್ಣಾ (ನಾ). ೧. ಉಪಕಾರವಮಾಡುವ ಸ್ವಭಾವದವನು. ೨. ವೇದಾಧ್ಯಯನವನ್ನು ಪೂರೈಸಿ ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯದಿಂದ ಗೃಹಸ್ಥಾಶ್ರಮವನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸುವ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ. [ಸಂ.]

ಉಪಕುಲಪತಿ (ನಾ). ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾನಿಲಯದಲ್ಲಿ ಕುಲಪತಿಯ ಪರವಾಗಿ ಆಡಳಿತ ನಿರ್ವಹಿಸುವವನು; ವೈಸ್‌ಚಾನ್ಸ್‌ಲರ್: ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾನಿಲಯದ ಉಪಕುಲಪತಿಗಳು ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳ ಕ್ಷೇಮಚಿಂತನೆಯಲ್ಲಿ ನಿರತರಾಗಿರುತ್ತಾರೆ (ರೂಪಿ). [ಸಂ.]

ಉಪಕುಲ್ಕೆ (ನಾ). ೧. ಕಾಲುವೆ; ಹಳ್ಳ. ೨. ಹಿಪ್ಪಲಿ: "ಕೃಷ್ಣಾ, ಉಪಕುಲ್ಕಾ . . . ಕಣಾ – ಈ ೬ ಹಿಪ್ಪಲಿ" (ಹಲಾಯು. ೧೦೦–೪೬೦). [ಸಂ. ಉಪಕುಲ್ಯಾ]

ಉಪಕುಶ (ನಾ). ಹಲ್ಲಿನ ಒಂದು ರೋಗ: ಉಪಕುಶ ಎಂಬ ದಂತ ಮೂಲರೋಗದಲ್ಲಿ ರಕ್ತ ಸುರಿವುದು (ಸೈದ್ಧಾ. II, ೧೨೪). [ಸಂ.]

ಉಪಕೂಪ (ನಾ). ೧. ಸಣ್ಣ ಬಾವಿ, —ಕೊಳ. ೨. ನೀರಿನ ತೊಟ್ಟಿ. [ಸಂ.]

ಉಪಕೃತ (ಗು). ೧. ಉಪಕಾರಹೊಂದಿದ; ಉಪಕರಿಸಲ್ಪಟ್ಟ: ಪಿಮ್ಮಿಂದ ನಾನು ತುಂಬ ಉಪಕೃತನಾದೆ (ರೂಪಿ). (ನಾ). ೨. ಉಪಕಾರ: ನೆಪ್ಪಿರಾಗಿರ್ಪ ನಿಜನಿಂದನೋದಕೃತಮಂ ತದ್ದೋಷಮಿತ್ತುಂ ದೇವಪಿತಾಯಂದಿರಸಟ್ಟಿಕೊಂಡು (ಅದಿಪು. ೨–೧೮). [ಸಂ.]

ಉಪಕೃತಿ (ನಾ). ೧. ಉಪಕಾರ; ಸಹಾಯ; ನೆರವು: ಉಪಕೃತಿಯಂ ನೆನೆಯದೆ ಶಿಕ್ಷಾಪಕೃತಿಯನೊಡರ್ದ್ದೆ ದುರಾತ್ಮನೆ (ಪಂಚಾವಿ. ೧೧–೧೩೬); ಉಪಕಾರಿ ನಾನು ಎನ್ನುವಕೃತಿಯು ಜಗತ್ತಿಂಲಿ ವಿಪರೀತ ಮತಿಯನುಸಿಳು (ಏನೀದ. ೪೯–೨). ೨. ಸಣ್ಣಕಾವ್ಯ, —ಗ್ರಂಥ (ದಶ. ೬). [ಸಂ.]

ಉಪಕೆಯ (ನಾ). ಸಾಮಾನ್ಯವಾದ ವೆಚ್ಚ, —ಖರ್ಚು: ಬ್ರಾಹ್ಮಣರಿಗೆ ಭೂಮಿದಾನವಾಗಿ ಧಾರಾಪೂರ್ವಕಂ ಉಪಕೆಯಂಗಳಂ ತೆತ್ತುಂಬಂತಾಗಿ ಕೊಟ್ಟ ವೃತ್ತಿ (ಸೌಇತಿ. XX. ೯೩–೫೨ : ?).

[< ಸಂ. ಉಪಕೃಯ]

ಉಪಕೇಂದ್ರ (ನಾ). ಮುಖ್ಯಕೇಂದ್ರಕ್ಕೆ ಹೊಂದಿಕೊಂಡ ಸಣ್ಣ ಕೇಂದ್ರ (Apocentre. ಪಾಂಪ್ರ. ೫). [ಸಂ.]

ಉಪಕೈಮ (ನಾ). ೧. ಸಮಿಪಿಸುವುದು; ಹತ್ತಿರಹೋಗುವುದು. ೨. ಪ್ರಾರಂಭ; ಮೊದಲುಮಾಡುವುದು; ತೊಡಗುವುದು: "ಉಪಜ್ಞಾ, ಉಪಕೃಮಃ, ಆರಂಭಃ—ಈ ೩ ಮೊದಲ್ಗೊಳುಹ" (ಹಲಾಯು. ೧೧೭–೩೭). ೩. ರಾಜನು ನಡೆಸಬೇಕಾದ ಮಂತ್ರಿಗಳ ಚಿತ್ತ ಪರೀಕ್ಷೆ: "ಉಪಕೃಮಂ – ಆರಂಭಮುಂ.ಆರಯ ಧರ್ಮಾದಿಗಳಿಂದ ಮಂತ್ರಿಗಳ ಚಿತ್ತಮಂ ಪರಿಕ್ಷಿಸುಹಮುಂ" (ನಾಡಕ. ೬).

೪. ಉಪಾಯ; ಹಂಚಿಕೆ: ಅಧಿಕ ಆಹಾರೋತ್ಪಾದನೆಯ ಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ಸಾಧ್ಯವಿದ್ದ ಎಲ್ಲಾ ಉಪಕೃಮಗಳನ್ನೂ ಕಂಡುಹಿಡಿಯುವುದು ಆತ್ಯವಶ್ಯಕ ವಾಗಿದೆ (೬೪ಮಂ. ೧). ೫. ಚಿಕಿತ್ಸೆ; ವೈದ್ಯೋಪಚಾರ. [ಸಂ.]

ಉಪಕೃಮಮಿಲಿಲಕೆ (ನಾ). ಪ್ರಾರಂಭ ಮಾಡುವ ಸ್ವಭಾವ: ನಮ್ಮಲ್ಲಿ ಉಪಕೃಮಮಿಲಿಲಕೆ ಹೆಚ್ಚು; ಸಾಧಪಿಲಿಲಕೆ ಕಡಮೆ (ರೂಪಿ).

[ಸಂ. ಉಪಕೃಮಶೀಲತಾ]

ಉಪಕೃಮಿ (ನಾ). ಮೊದಲುಮಾಡುವ ವ್ಯಕ್ತಿ; ಪ್ರಾರಂಭ ಮಾಡುವವನು: ಬೋಧವಕ್ಕೋಪಕೃಮಿಗಳಕ್ಕಂಗಳಕ್ಕರಾಧತತಿಗಳು ಸುಳ್ಳತ ಧರ್ಮಾಪರೋಧಿಗಳು ಉಪಕಾಪಾಪಲಂಗಳು ಕುಚಾಪಿಗಳು (ಬ ಸಪು. ೪೦–೬೫). [< ಸಂ. ಉಪಕೃಮಿನ್]

ಉಪಕೃಮಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಮೊದಲುಮಾಡು; ಪ್ರಾರಂಭಿಸು; ತೊಡಗು: ಯುಧಿಷ್ಠಿರಂ ನಳಾಕ್ಷನಿಲ್ಲದಧ್ವರಕರ್ಮಮನಿ ನಡೆಯದು (ಜೈಮಿಭಾ. ೨–೨೫); ಜನರಿಗೆ ಸೊಂಟಹೋವು ಬಂದು ಕೂಗಲುಪಕೃಮಿಸಿದರು (ರಾಮಾಯ. ೬೫); ಸಂಸಾರ ಸಮುದ್ರತರಣಿ ಗುಂಪು ಗುಂಪಾಗಿ ದ್ಯಾಗತಿಯಲ್ಲಿ ಬಂದಿಳಿಯಲುಪಕ್ರಮಿಸಿದರು (ಕಾಂಕರ. ೧೦೦). ೨. ಆರಂಭವಾಗು; ಕಾಣಿಸಿಕೊಳ್ಳು: ಸಂಕ್ರಮಿಸುಗುಂ ಪೋದ ಮತುಗಳ್ಗೊಳ್ ಬರ್ಪ ಮತುಗಳ್ಕೊಳುಪಕ್ರಮಿಸುಗುಂ(ಕಲ್ಯಾಕಾ.೨–೬); ಶಕ್ರನಾಸ್ಥಾನಮಂ ವಿನಿಧ ವೈಭವದಿಂದಿತ್ತಿಳಿದರಸನೋಲಗಮುಂ ಪರೀಕ್ಷಿಸುತುಪಕ್ರಮಿಸುವಕ್ಷಣದೊಳಿಸರಾಗಿ ನುಡಿದನು (ಕೃ ಮಿಭಾ. ೨–೫೨). ೩. ಸಮಿಪಿಸು; ಆಕ್ರಮಿಸು: ಚಕ್ರ ಮುಸುಕಿ ರಥಗಳ ನೂಂಕಿ ಬಂದುದುಪಕ್ರಮಿಸುತ ಪರಬಲವಾ (ವಧ್ವಿಜ. ೬–೧೧೫).

[ಉಪಕೃಮ + -ಇಸು]

ಉಪಕೃತ್ಯೋಕ್ತ (ನಾ). ನಿಂದೆ; ಆಕ್ಷೇಪಣೆ; ಅಪವಾದ: "ಅಪವಾದಃ, ಉಪಕೃತ್ಯೋಕ್ತಃ . . . ಗರ್ಹಾ, ನಿಂದಾ, ಜುಗುಪ್ಸಾ – ಈ ೮ ಅಪವಾದದ ನಾಮಂ" (ಹಲಾಯು. ೨೪–೧೪೭). [ಸಂ.]

ಉಪಕ್ಷ್ಮಮ (ನಾ). ಸಹನೆ; ತಾಳ್ಮೆ; ಸೈರಣೆ: ಅವನ ಉಪಕ್ಷಮವು ಅಕ್ಷರ್ಯಾಕರವಾಗಿದೆ (ಕಸ್ತೂ. ೪–೬೨ : 1964). [ಸಂ.]

ಉಪಕ್ಷಯ (ನಾ). ೧. ಕ್ಷಯಿಸುವುದು; ನಶಿಸುವುದು. ೨. ಸಾಮಾನ್ಯವಾದ ವೆಚ್ಚ, —ಖರ್ಚು: ಪ್ರಜೆಗಳು . . . ಮನೆಯಂ ಮಾಡಿಸಿದೊಡಂ ಮನೆಸಾಮ್ಯದವರೆಮ್ಮ ಮನೆಯೆಂದು ಮೂಲ ವರ್ಷದೊಳಗೆ ಬಂದರಕ್ಕ ದವರ ಕೈಯ್ಯಲು ಮಾಡಿಸಿ[ದು] ಪಕ್ಷಯಕ್ಕಿಮ್ಮಡಿಯಂ ಕೊಣ್ಣು ಪಿಡುವರ್ (ಸೌಇತಿ. XX, ೧೦೨–೬ : 1152); ಸುತ್ತಣ ಮಿಗ ಅಡವಿಮಾಡಿಕೊಂಡು ಇಷದಕ್ಕೆ ಬಾವಿ ಹೂಡಿದರೆ ತೋಡುವುದಕ್ಕೆ ಯಿಪ್ಪರ ಉಪಕ್ಷಯಕ್ಕೆ ಮಿಕ್ಕ ಎರಡು ಭಾಗೆ ಸಲುವುದು (ಸೌಇತಿ. IX–ii, ೪೩೬–೨೪.೨. 1412).

ಉಪಕ್ಷಯಂಮಾಡು = ವೆಚ್ಚಮಾಡು; ಖರ್ಚುಪಮಾಡು: ಆರ್ಥಮುಂ ಶರೀರಮುಮುಪಕ್ಷಯಂಮಾಡುವ ಸಂಶಯವಂ ಮಾಡುವ ಧರ್ಮಮೆಂ ಬಾರ್ತೆ (ಮಚಿತಿ. ೧–೫೮ ವ). [ಸಂ.]

ಉಪಕ್ಷೇಪಕ (ನಾ). ೧. ಕಾವ್ಯದ ಪ್ರಾರಂಭ, —ಮೊದಲು, —ಆದಿ: ಕಥೆಯ ಉಪಕ್ಷೇಪ (=ಆದಿ)ದಿಂದ ಹಿಡಿದು ಪರಾರ್ಧಕ್ಕಾಗಿ ಶರೀರವನ್ನರಿಸಿಸುವ ನಿರ್ವಹಣದವರೆಗೂ ಕಾಂತವೇ ರಸ (ದೃಸ್ಯಲೋ. ೧೫೩). ೨.[ನಾಟ್ಯ] ರೂಪಕಗಳಲ್ಲಿ ಮುಖಸಂಧಿಯ ಮೊದಲನೆಯ ಅಂಗ: ಕಾರ್ಯಾರ್ಥದ ಸಮುತ್ಪತ್ತಿ 'ಉಪಕ್ಷೇಪ' (ಪಡಕ. ೧–೬೯ ಬೃತ್ತಿ) [ಸಂ.]

ಉಪಖಂಡ (ನಾ). ೧. ದೊಡ್ಡ ಖಂಡಕ್ಕೆ ಸೇರಿದ ಒಂದು ಸಣ್ಣ ಖಂಡ: ಭಾರತ ದೇಶವನ್ನು ಉಪಖಂಡವೆಂದು ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ (ರೂಪಿ). ೨. ಬೆಳಿವಿಭಾಗ: ಮಹಾಡೆಯಲ್ಲಿ ಎಷ್ಟೋ ಖಂಡಗಳು ಉಪಖಂಡಗಳು ಇವೆ (ರೂಪಿ).

[ಸಂ.]

ಉಪಖ್ಯಾತ (ಗು). ಎಲ್ಲರಿಗೂ ತಿಳಿದ; ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ: ಸ್ತೀತಭಕ್ತ ಸಮಗ್ರದೊಳುಸ [ಪಾಠಾಂ. ಪ್ರ]ಖ್ಯಾತಭಕ್ತ ವಿರುದ್ಧವಾದ ದ್ಯೂತಸ ವಿನೋದದು ಸುಭಕ್ತ ವಿನೋದವಮಾಗಲ್ಕೆ. (ಜಸಪ. ೪೩-೯). [ಸಂ.]

ಉಪಗತ (ಗು). ೧. ಸಮಾಪಕ್ಕೆ ಬಂದ; ಹತ್ತಿರವಾದ; ಪ್ರಾಪ್ತವಾದ; ಸಂಭವಿಸಿದ. ೨. ಯುಕ್ತವಾದ; ಸಹಿತವಾದ: ಉಪಗತ ವನದೇವೀಚಿತ ಸ್ಥಾನ ಸಂತ್ರಾಸಕರಂ ಪೊಸ್ಮತ್ತು... ಕೈರಾತಳೊಡಿಸಂ (ಕಾದಂಪು. ೧೫೨). ಮುಖಿಪತಿ ವಿವಿಕ್ತ ಶಯ್ಯಾಸನಮೆಂಬಯ್ದನೆಯ ತಪ ದೊಳುಪಗತನಾದಂ (ಸುಖಮಾ. ೪-೮). ೩. ಅಂಗೀಕರಿಸಿದ. [ಸಂ.]

ಉಪಗನು (ನಾ). ೧. ಸಮಾಪಿಸುವಿಕೆ; ಬಂದು ಸೇರುವುದು, —ತಲಪುವುದು. ೨. ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗುವಿಕೆ; ಹೊಂದುವುದು. ೩. ಒಪ್ಪಿಗೆ ಯಾಗಿರುವುದು; ಅಂಗೀಕೃತವಾಗಿರುವುದು. [ಸಂ.]

ಉಪಗಮನ (ನಾ). = ಉಪಗಮ. 'ಪ್ರಾಯೋಪಗಮನ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಉಪಗಿರಿ (ನಾ). ೧. ದೊಡ್ಡ ಬೆಟ್ಟದ ಬಳಿಯಿರುವ ಸಣ್ಣ ಗುಡ್ಡ. ೨. ಬೆಟ್ಟದ ಬಳಿಯ ಪ್ರದೇಶ. [ಸಂ.]

ಉಪಗೂಹನ. (ನಾ). ೧. ಮರೆಮಾಡುವುದು; ಬಚ್ಚಿಡುವುದು. ೨. ಆಲಿಂಗನ; ತಬ್ಬಿಕೊಳ್ಳುವುದು: "ಆಲಿಂಗನಂ, ಉಪಗೂಹನಂ, ಜರಿರಂಭಣಂ... - ಈ ೬ ಅಪ್ಪಿತೊಳಿಯಹ" (ಜಲಾಯು. ೪೩-೪೧೪). ೩. ಅಶ್ಲೇರ್ಯ. ೪. ರಕ್ಷಣೆ; ಎತ್ತಿಹಿಡಿಯುವುದು: ಉಪಗೂಹನನಮುಂ ಸದ್ಭರ್ಮಪಥಕ್ಕುತ್ತರಣ ಸಂಕಥಾಸ್ಥಾಪನಮುಂ ವಿಭುಳಗುಣಕೀರ್ತನಮುಂ ಮುಮುಕ್ಷುಗಳಾರ್ಜನಕಾರಣಾನೂಷ್ಠಾನಮುಂ (ಅದಿಪು. ೫-೫೮). [ಸಂ.]

ಉಪಗೂಹಿತ (ಗು). ಮರೆಮಾಡಿದ; ಬಚ್ಚಿಟ್ಟ: ಮಿಥ್ಯಾವಿನಯ ವಿನೋದೋಪಗೂಢಿತಕಸ್ಯಾಂತರಿಂತಿತ ಚಿತ್ತನಾಗಿರ್ದಂ (ಜಗದಂ. ೬-೨೨ ಪ). [ಸಂ.]

ಉಪಗೃಹ (ನಾ). ಒಳಗಿನ ಕೋಣೆ; ಓವರಿ: "ಓವರಿಯದುಪ ಗೃಹಂ ಗರ್ಭಗೃಹಮಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗಾರಾ. ೫೮-೮). [ಸಂ.]

ಉಪಗ್ರಹೀತ (ಗು). ಹಿಡಿದ; ವಶಪಡಿಸಿಕೊಂಡ; ಕೈಕೊಂಡ: ಉ ಪ ಜಾಪೋ ಪ ಗೃ ಹೀ ತ ವಿರೋಧಿನರೇಂದ್ರಾತ್ಮಾದಶಕೀರ್ಥವುಂ (ಕಾಂತಿವಿ. ೧-೬೧ ಪ). [ಸಂ.]

ಉಪಗ್ರಹ (ನಾ). ೧. ಕಿತ್ತುಕೊಳ್ಳುವುದು. ೨. ಸೆರೆಹಿಡಿಯುವುದು; ಕೈಸೆರೆ. ೩. ಸೆರೆಸಿಕ್ಕಿದವನು; ಸೆರೆಯಾಳು; ಬಂದಿ. ೪. ಅನುಕೂಲ ಪಡಿಸುವುದು. ೫. ದೊಡ್ಡಗ್ರಹದ ನೆರೆಯಲ್ಲಿರುವ ಸಣ್ಣಗ್ರಹ: ಗ್ರಹದಿಂದ ಮಂಡಲಗಳು ಬೇರ್ಪಟ್ಟು ಉಪಗ್ರಹಗಳಾಗಿರಬೇಕು (ಭೂಹಕ್ಕು. ೨೬). ೬. = ಉಪಗ್ರಹಸಂಧಿ. [ಸಂ.]

ಉಪಗ್ರಹಣ (ನಾ). ೧. ಕೈಸೆರೆ ಹಿಡಿಯುವುದು; ಬಂಧಿಸುವುದು. ೨. ಸಂಸ್ಕಾರಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ವೇದಾಭ್ಯಾಸಮಾಡುವುದು. [ಸಂ.]

ಉಪಗ್ರಹಸಂಧಿ (ನಾ). [ರಾಜನೀ] ಹಿರಿನಾರು ಬಗೆಯ ಸಂಧಿಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಶತ್ರು ಸಮಸ್ತ ಬಲಂಬೆರಸು ವಿಜಿಗಿಷುವಂ ಕಾಣ್ಮುದುಂ ಆತ್ಮಾ ಮಿಷಸಂಧಿಯೆಂಬುದಕ್ಕುಂ ಸರ್ವಸ್ವಮುಂ ತೆತ್ತು ಪ್ರಾಣರಕ್ಷಣಂಗೆಯ್ವುದು ಉಪಗ್ರಹಸಂಧಿಯೆಂಬುದಕ್ಕುಂ (ಕಂಚಿತಂ. ೨೨೦-೨೧). [ಉಪಗ್ರಹ + ಸಂಧಿ]

ಉಪಗ್ರಾಮ (ನಾ). ದೊಡ್ಡಗ್ರಾಮಕ್ಕೆ ಸೇರಿದಂತಿರುವ ಸಣ್ಣ ಗ್ರಾಮ; ಹುಂಡಿ; ಪಾಳ್ಯ; ಕೊಪ್ಪಲು: ಮದ್ದೂರಿಂಬ ಗ್ರಾಮಕ್ಕೆ ಸಲ್ಲುವ ಕೊಡ್ಡಿಗ್ರಾಮಯದಕ್ಕೆ ಉಪಗ್ರಾಮ ನಾಗಸಂಪಗ್ರಾಮ... ಯೀ ಅರು ಉಪಗ್ರಾಮ ಸಹಿತವಾಗಿ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೩, ೪೯-೧೮; 1668). 'ಅನುಗ್ರಾಮ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಉಪಗ್ರಾಹ್ಯ (ಗು). ೧. ಸ್ವೀಕಾರ ಯೋಗ್ಯವಾದ. (ನಾ). ೨. ಶಾಸ್ತ್ರಕ್ರಮದಿಂದ ಅಭಿವಾದನೆ ಮಾಡಲು ಯೋಗ್ಯನಾದ ವನು: "ಶಾಸ್ತ್ರಕ್ರಮದೊಳಭಿವಾದನಂಗೊಳ್ವ ಪುರುಷನುಪಗ್ರಾಹ್ಯನೆಸ್ಕು" (ಮಂಗಾರಾ. ೭೪-೮). ೩. (ರಾಜನಿಗೆ ಅಥವಾ ದೊಡ್ಡ ವರಿಗೆ ಅರ್ಪಿಸುವ) ಕಾಣಿಕೆ; ನಜರು: "ಉಪದಾ, ಪ್ರಾಭೃತಂ, ಉಪ ಗ್ರಾಹ್ಯಂ, ಉಪಾಯನಂ – ಈ ೪ ಪಾಗುಡಂ" (ಜಲಾಯು. ೭೧-೩೮೦). [ಸಂ.]

ಉಪಘಾತ (ನಾ). ೧. ಪೆಟ್ಟು; ಹೊಡೆತ. ೨. (ಪೆಟ್ಟಿನಿಂದಾದ) ನೋವು; ಘಾಯ: ದೇವೋಪ ಘಾತಮಂ ಕಾರ್ಯಾವಸ್ಥಭವಿದನೆಂತು ಗೆಲ್ವೆಯೊ ಪೇಜ್ (ಕಾಂಡಪು. ೮-೬೯). [ಸಂ.]

ಉಪಚ್ಛಲ್ಲ (ನಾ). (ಹತ್ತಿರದಲ್ಲಿರುವ) ಆಶ್ರಯ, —ಆಶ್ರಯಸ್ಥಾನ: "ಉಪಚ್ಛಲ್ಲ, ಆಶ್ರಯಂ:– ಈ ೨ ಇರ್ಪ ಕಾವು" (ಜಲಾಯು. ೫೦-೧೪೭). [ಸಂ.]

ಉಪಚಯ (ನಾ). ೧. ತೇಜರಿಕೆ; ಕೂಡಿಸುವುದು; ಸಂಗ್ರಹ. ೨. ರಾಶಿ; ಗುಂಪು: ನಿನ್ನ ಪಾಪೋಪಚಯಕಾರಣ ದುರಾಚರಿತಮಂ ನೋಡಿ (ಅದಿಪು. ೬-೩೦ ಪ). ೩. ಅಭಿವೃದ್ಧಿ; ಏಳಿಗೆ: ನಿರಂತರೋಪ ಚಯಸುಸಮೃದ್ಧಿಯೆಯ್ದು (ಮಲ್ಲಿ ಪು. ೪-೧೩೦); "ಉಪಚಯ ಎಂದರೆ ಪುಷ್ಟಿವೃದ್ಧಿ" (ಭಾರವಿ. ೩೩೪). [ಸಂ.]

ಉಪಚರ (ನಾ). = ಉಪಚಾರ ೩: ಕೊಟ್ಟು ಕುಡುಕರದಂಬುಲಮಂ ಸವಿಯಂ ತೆಟ್ಟುವ ತಿಗಳೆಲೆಯುಪಚರದಿಂ ಮನಮುಟ್ಟ ಕರಂಕುಡಿದರಿಂಗ ಳಧಮಂ ಗಿಟ್ಟ ಮೆಚ್ಚುವ ತೆರದಿ (ಜಯಕಾ. ೨-೫೩). [< ಸಂ. ಉಪಚಾರ]

ಉಪಚರಂಗೈ (ಕ್ರಿ). = ಉಪಚಾರಂಗೆಯ್: ವಾಣೀಪತಿಯ ಳಂಡು ಪಹಿಲಂದಿಂದಿರೆದ್ದು ಕಾಣಿಕೆಯುತ್ತಿಗಸುತ್ತು ಪಚರಂಗೈದಂ. (ಪಂಪಾಂಗ. ಚಿಕಿಯ) ಗೈದೊಡನೆ ಕೈವಾರಿನಿದೆ ಭಕ್ತಯಿಂದೆ (ವಂಕಾರಾ. ೧-೬೨ಪ). [ಉಪಚರ + ಗೈ (< ಕೆಯ್ಯ್)]

ಉಪಚರಣ (ನಾ). ಸೇವೆ: ರಾಜವದುಪಚರಣ ನಿಯಮ ಸಂಘಜಿತಾರ್ಥಿಗಳಂ ನಿರಂತರ ರಾಜವದುಪಚರಣ ನಿಯಮದಿಂದಂ ಭಜಿಸಿ (ಜಸಪ. ೬-೩೦). [ಸಂ.]

ಉಪಚರಣೆ (ನಾ). ಆದರಣೆ; ಸತ್ಕಾರ: ಬಾಹ್ಯಳಾವಪೆಯುಪಚರಣೆ ಮುಗಿಗಳೆಗೆಯನುಚಿತವೆಂದನಲ್ಲವನು (ಪ್ರಭುಲಿ. ೨೦-೪೦); ತರಣಿ ವಂಶಜ ನಪ್ಪಿಮುಸುಯುಪಚರಣೆ [ಪಾಠಾಂ. ಣ]ಯನು ಕೈಕೊಂಡು (ತೊರಣ. ೩-೧ ಸೂಚಕ). [ಉಪಚರ(ಣ)]

ಉಪಚರಿತ (ಗು). ೧. ಸಮೀಪಿಸಲ್ಪಟ್ಟ; ಹತ್ತಿರಕ್ಕೆ ಬಂದ. ೨. ಆಚರಿಸಲ್ಪಟ್ಟ; ನೆರವೇರಿಸಿದ: ಉಪಚರಿತ ಗರ್ಭಾಧಾನ ಮಂಗಳ ವಿಧಾನಂ. ದಶರಥಮಹೀನಾಥಂ... ಒಳವುಗುವುದಂ (ಪಂಚಾಮೂ. ೬-೭೭ ಪ). [ಸಂ.]

ಉಪಚರಿಸು (ಕ್ರಿ). ಉಪಚಾರಮಾಡು; ಆದರಿಸು; ಆಶ್ರಯಿಕೆ ಮಾಡು: ಅನೇಕ ಶಿಶಿರೋಪಚಾರಂಗಳಿಂದುಪಚರಿಸಲದಲ್ಲಿನಿಸಾನಂಬು ಮೂರ್ಚ್ಛೆಯಿಂದೆಚ್ಚತ್ತು (ಕಾದಂಪು. ೮೫೪). ನುಡಿವ ಕವಿಗಳುಕಿವಾಗ್ಮಿಗಳಮುಪಚರಿಸುತುಂ (ಪಂಭಾರ. ೩-೬೪). ನೀಸುದ್ದಂಬಲಂನಿಂದಬುದು ಪಚರಿಸಿದರು ಫಲುಗುಣನ (ಕುವ್ಯಾಲಿ. ೬-೬). ಒಂದು ದಿನವಾದರೂ ನೀವು ನನ್ನನ್ನು ಉಪಚರಿಸಲಿಲ್ಲ (ಕಾವೇರಿ. ೩೯). [ಉಪಚರಿತ + -ಇಸು,]

ಉಪಚರ್ಯೆ (ನಾ). ೧. ಸೇವೆ. ೨. ಚಿಕಿತ್ಸೆ: "ಉಪಚರ್ಯಾ, ಚಿಕಿತ್ಸಾ – ಈ ೨ ವೈದ್ಯಂ ಮಾಡುವಂ" (ಜಲಾಯು. ೧೦೦-೪೫೮). [ಸಂ. ಉಪಚರ್ಯಾ]

ಉಪಚಾಯಿಕೆ (ನಾ). ಸೇವಕಿ; ದಾಸಿ : ಉಪಚಾಯಿಕೆಯಾಗಿ ಬಿನ್ನಪ ಅಪ್ಪಣೆಯನ್ನು ಬೇಡುತ್ತೇನೆ (ದೀನಚೇ. ೧೨೪). [ಸಂ. ಉಪಚಾಯಿಕಾ]

ಉಪಚಾಯ್ಯ (ನಾ). ೧. ಮಂತ್ರದಿಂದ ಸಂಸ್ಕರಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಯಜ್ಞದ ಅಗ್ನಿ. ೨. ಯಜ್ಞದ ವೇದಿಕೆ; ಯಜ್ಞದಲ್ಲಿ ಅಗ್ನಿಸಂಧಾನ ಮಾಡುವ ಸ್ಥಳ. [ಸಂ.]

ಉಪಚಾರ (ನಾ). ೧. ಹತ್ತಿರ ನಡೆಯುವುದು, —ಸೇರುವುದು. ೨. ಆದರಣೆ; ಸತ್ಕಾರ; ಸೇವೆ: ಅಪ್ಪಲಿರ್ಪಾರ್ಪಿನ ಪೋಡಪೋಷ ಚಾರವ ಮಾಡುವ ಹಮ್ಮಿನಲ್ಲಿ ಬೆಂದನಯ್ಯಾ (ಬಸವ. ೩೮೪); ಉಳು ಗೊಱೆಗಳಲಿ ವಿಬಧೋಪಚಾರದಲಿ ಹಿರಿದು ಮಜ್ಜಿಸಿ ಕಳು ಹಿದ ನು (ತೊರಣ. ೧-೬-೬೧). ೩. ವೈದ್ಯಕೀಯ ಆರೈಕೆ, —ಶುಶ್ರೂಷೆ. ೪. (ಆಲಂ). ತೋರಿಕೆ; ಬೂಟಾಟಿಕೆ: ಲಿಂಗವೆಂದಱಯೆ ಜಂಗಮ ವೆಂದಱಯೆ . . . ಅನು ಮಾಡುವುದಲ್ಲಾ ಉಪಚಾರವಯ್ಯಾ (ಬ ಸ ವ. ೩೮೪). ೫. ಒಂದು ಬಗೆಯ ವ್ಯಂಗ್ಯ. ಉದಾ: ಕತ್ತು ಹಿಡಿದು ತಳ್ಳಿದನು ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಬದಲಾಗಿ ಅರ್ಧಚಂದ್ರನನ್ನು ಕೊಟ್ಟನು ಎಂಬಂತೆ. ೬. ವಿಶೇಷ್ಯವಾದುದು; ಗೌಣವಾದುದು: ನೂಂಕದೆಂ ದೊಂದರ್ಥದೊಳ್ ಅರ್ಥಚಂದ್ರನೂತ್ತನೆಂದು ನ ಕಾ ರ ಮು ಪ ಚಾ ರ ಮಾಯ್ತು (ಕಬಡ. ೧೦೬ ಪ್ರಯೋ). ೭. ಲಂಚ: "ಲಂಚ . . . ಉಪ ಚಾರ, ಆಮಿಷಂ—ಈ ೫ ಲಂಚಂ" (ಹಲಾಯು. ೭೧-೨೮೦). [ಸಂ.]

ಉಪಚಾರಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ಉಪಚಾರಮಾಡು; ಸತ್ಕರಿಸು: ಕೆಳಗೋ ಸುಗ ಬಂದೆನೆಂದು ಮನ್ನಥನಂದು ಎಳೆವೆಗ್ಗುಪಚಾರಗೆಯ್ದು (ವೀಚಕ. ೧೬-೫೨). [ಉಪಚಾರ + ಗೆಯ್ (< ಕೆಯ್ಯ್)]

ಉಪಚಾರಣ (ನಾ). ಪೀಠ ಮೊದಲಾದುವನ್ನು ಒದಗಿಸುವ) ಉಪಚಾರ: "ಆಸನಾದ್ಯುಪಚಾರಣಂ" (ಮುಂಗಾ. ೭೭-೧೨). [ಸಂ.]

ಉಪಚಾರವಡೆ (ಕ್ರಿ). ಉಪಚಾರವನ್ನು ಹೊಂದು; ಸತ್ಕಾರವನ್ನು ಪಡೆ: ನೋಟಳಕ್ಕಯ್ಯರಯಾ ಪರಮಾಗುಂದರಂ ಕೈಮಾಟದಿಂದುಪಚಾರ ವಡೆದು (ವೀಚಕ. ೪೨-೬೦). [ಉಪಚಾರ + ಪಡೆ]

ಉಪಚಾರಿ (ನಾ). ಉಪಚರಿಸುವವನು; ಆದರಿಸುವ ಸ್ವಭಾವ ವುಳ್ಳ ನು: ಎನ್ನ ತಾನಿದ ಸುಖವ ಜಂಗಮಕ್ಕರ್ಪಿಸಲಱಿಯದ ಉಪಚಾರಿಯಾನು (ಬಸವ. ೬೬೯). [< ಸಂ. ಉಪಚಾರಿನ್]

ಉಪಚಾರಿಸು (ಕ್ರಿ). = ಉಪಚಾರಗೆಯ್ : ಗೋವ ಮಾಧವನುಪಚಾ ರಿಸಿ (ಎಳ. VII, ಶಿವಮೊ. ೬೯-೧೬ ; ೧೨೨೦). [ಉಪಚಾರ + ಇಸು]

ಉಪಚಾರೋಕ್ತಿ (ನಾ). ೧. ಉಪಚಾರದ ಮಾತು; ಆದರಣೆಯ ಮಾತು. ೨. ಗೌಣವಾದ ಮಾತು: ಗಳ ಗಡ ಎಂಬಿವು ಉಪಚಾರೋಕ್ತಿಯೆಂಂ ಉಚಿತಪಾಧಾಸಕೆಯೊಳ್ ಪೆಜ್ಜಲ್ವಡೆಗುಂ (ಕವಿದ. ೩೧೬ ವೃತ್ತಿ). [ಉಪಚಾರ + ಉಕ್ತಿ]

ಉಪಚಾರ್ಯ (ನಾ). ೧. ಉಪಚಾರಕ್ಕೆ ಯೋಗ್ಯನಾದವನು. ೨. = ಉಪಚಾರಿ ೩: "ಉಪಚಾರ್ಯಂ [ಪಾಠಾಂ. ಉಪಚರಿಯಂ, ಉಪಚರ್ಯಂ] ಚಿಕಿತ್ಸೆಯೆನಲಾ ಸುವ್ಯೆವ್ಯವಮಾಕ್ಕುದಕ್ಕುಂ" (ಮುಂಗಾ. ೧೧೫-೬). [ಸಂ.]

ಉಪಚಿತ (ಗು). ೧. ಕೂಡುತ್ತಾ ಬಂದ; ಶೇಖರಿಸಲ್ಪಟ್ಟ. ೨. ಒಟ್ಟಾದ; ರಾಶಿಯಾದ: ದೇಹದಂ ಭೂತೇಂದ್ರಿಯಾದಿಯ ಗೇಹ ಉಪಚಿತಕರ್ಮಫಲಸಂದೋಹದಲಿ ಕಿರುಗುವುವ್ (ಕುಮಾದ್ರಿ.೧೧-೨೦). ೩. ಹೆಚ್ಚಾದ; ವೃದ್ಧಿಹೊಂದಿದ; ಬೆಳೆದ: ಭಗದತ್ತಂ ಸುಪ್ರತೀಕ ದ್ವಿಪಸನುಪಚಿತೋತ್ಸಾಹದಿಂ ತೋಱೆ ಕೊಟ್ಟಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೧-೬೯). ೪. ಗೌರವಿಸಲ್ಪಟ್ಟ; ಸನ್ಮಾನಿಸಿದ; ಉಪಚರಿಸಿದ: "ಗುರುವಿ ನಲ್ಲುಪಚಿತನೆನಲ್ ಪೂಜೆವಡೆದವಂ" (ಮುಂಗಾ. ೭೨-೨೩). [ಸಂ.]

ಉಪಚಿತಗುಣ (ನಾ). ವೃದ್ಧಿಹೊಂದಿದ ಗುಣವುಳ್ಳವನು (?): ಅತಿಶಯ ವಿಶಾಲಕೀರ್ತಿಧ್ವಜನಾನುಪಚಿತಗುಣನಾನುಚಿತನನಪಚಿತದೋಷ ನನುದಾರಶರಿತನೀದಯನುಂ (ಕವಿರಾ. ೩-೧೩). [ಉಪಚಿತ + ಗುಣ]

ಉಪಚಿತಪುಣ್ಯ (ನಾ). ಶೇಖರಿಸಿದ ಪುಣ್ಯ; ಸಂಚಿತ ಪುಣ್ಯ: ಸುಯೋಧನನಾಯನುಪಚಿತಪುಣ್ಯವಳಲಾ ದಾಯವೇ ಬಾಯಿಂದು ಬಿಗೆ ಬೊಲ್ಬಿಡಲಾರ್ಪ ಶಕ್ತಿಯ (ಕುಮ್ಯಾಸ. ೧೩-೩೫). [ಉಪಚಿತ + ಪುಣ್ಯ]

ಉಪಚಿತವಾರ್ತೆ (ನಾ). ಸೇರಿಕೊಂಡು ಬರುವ ಮಾತು: ರಂಜಿ ಪುವ ಗಡ ಗಳ ಗಡಂಗಳವುಪಚಿತ ವಾರ್ತೆಯೊಳಮುಚಿತ ಸಂಧಾಸಕೆ ಯೊಳ್ (ಕಮದ. ೩೧೬). [ಉಪಚಿತ + ವಾರ್ತೆ]

ಉಪಚಿತಾನಂದ (ನಾ). ಹೆಚ್ಚಾದ ಅಥವಾ ವೃದ್ಧಿಯಾದ ಆನಂದ: ಪ್ರಪದಸುತೆಯಿಚ್ಛನವ ಮುಸಿಜನದಪಗತಗ್ಲಾನಿಯನು ಪರಜನದುಪಚಿ ತಾನಂದವನು ಬಣ್ಣಿಸಲರಿದು ತಗಗೆಂದ (ಕುಮ್ಯಾಭ. ೧೭-೬೬).

[ಉಪಚಿತ + ಆನಂದ]

ಉಪಚಿತ್ರಿಕೆ (ನಾ). ೧. ಹೆಸ್ತ್ರ:ಮತ್ತು ಸ್ವಾತಿಕೆ ನಕ್ಷತ್ರಗಳು. ೨."ಇಲಿ ಯಾಲದ ಮರ; ಇಲಿಕಿವಿಯ ಗಿಡ" (ಅಮರ. ೪೭೯). [ಸಂ. ಉಪಚಿತ್ರಾ]

ಉಪಚುನಾವಣೆ (ನಾ). ಸಾರ್ವತ್ರಿಕ ಚುನಾವಣೆಯಾದ ನಂತರ ಕಾರಣಾಂತರಗಳಿಂದ ತೆರವಾದ ಸ್ಥಾನಗಳಿಗೆ ನಡೆಯುವ ಚುನಾ ವಣೆ: ಉಪಚುನಾವಣೆಯ ದಿನವನ್ನು ಪ್ರಕಟಿಸಿದ್ದಾರೆ (ರಾಷ್ಟ್ರ). [ಉಪ್ಯ + ಚುನಾವಣೆ]

ಉಪಜ (ನಾ). ಕುದುರೆಯ ಓಟದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ: ಐಂಗಂಬಡಿ ದುದು ವಿಕ್ರಮುಮಂತಕಮುಪಕಂಠಮುಪಜಮುಪಜವಮೆಂಬಯ್ದುಂ ಕಣ್ಮೊಳಸುವ ಧಾರಿಗಂ ಕುದುರೆಯ ಕಾಲ್ಗೆ ಕೋಡಗಜಂಪೊಳೆಯವಳ್ಕುಂ (ಮಲ್ಲಿಷ. ೧-೩೬). 'ಉಪಜವ' ಪಾಠಾ. [ಸಂ.]

ಉಪಜಲಧಿ (ನಾ). ನಿಣ್ಣಜಸಾಗರ, —ಸಮುದ್ರ: ತುಜುಗಿದ ಮುಗಿಲಾ ಮುಗಿಲಿಂದೆಜಗುವ ಮಜ್ಜಿಳ್ಕದಿ ಬರ್ಪ ತೊಜೆ ಬೆಟ್ಟು ತೆವರ್ ಪೊಜ ಡುಪಜಲಧಿಗಳಿಗೆ ಜನಮಱಿಯಲಿಯೆ ದಲುಬ್ದ ಬಿದ್ದಮೊಯ್ದನತಿಳ (ಅರಿಕ. ೬-೬೨). [ಸಂ.]

ಉಪಜವ (ನಾ). ಕುದುರೆಯ ಓಟದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ. 'ಉಪಜ' ಶಬ್ದದ ಪ್ರಯೋಗವನ್ನು ನೋಡಿ. [ಸಂ.]

ಉಪಜಾತ (ಗು). ಉತ್ಪತ್ತಿಯಾದ; ಕಾಣಿಸಿಕೊಂಡ: ಜಜಕಜೊಳ ನುರೂಪತೆಯಂ ತನೂಭವಂ . . . ಪ್ರದೀಪೋಪಜಾತ ದೀಪಾಕೃತಿಯಂ (ಚಂದ್ರಪ್ರ. ೪-೪). [ಸಂ.]

ಉಪಜಾಪ (ನಾ). ೧. ರಹಸ್ಯವಾಗಿ ಕಿವಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳುವುದು; ಪಿಸುಮಾತನಾಡುವುದು; ಚಾಡಿಹೇಳುವುದು. ೨. ಭೇದೋ ಪಾಯ; ಒಳಜಗಳವುಂಟುಮಾಡುವಿಕೆ: "ಉಪಜಾಪ, ಭೇದ, —ಈ ೨ ಒಳಗುಗುಡುವುದು" (ಹಲಾಯು ೧೨೯-೯೫); ಉಪಜಾಪೋಪ ಗೃಹೀತ ವಿಧೇಯನೆರೆಂದಾಕ್ಕಾದಶ ತೀರ್ಥನುಂ (ಶಾಂಕಶಿ. ೧-೬೧ ವ). ಬೆಳೆದ: [ಸಂ.]

ಉಪಜಾಪ್ಯ (ನಾ). ರಹಸ್ಯವಾಗಿ ಕಿವಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಮಾತು; ಪಿಸುಮಾತು; ಚಾಡಿ ಮಾತು: ಬಂಧುಜನೋಪಜಾಪ್ಯಪ್ರಭು ರ್ಧರ್ಮಪ್ರಾಪ್ಯಮೇ ನಪ್ಪಿನೆಲ್ಲಿನೆ (ಚಂದ್ರಪ್ರ. ೪-೪೮). [ಸಂ.]

ಉಪಜಾಹ (ನಾ). = ಉಪಜಾಪ ೧: "ಉ ಪ ಜಾ ಹಂ ಭೇದಂ" (ಪಸ್ತು ಕೋ. ೧೧೪–೧೯); "ಉಪಜಾಹ[ಪಾತ್ರಾಂ. ತ]ಮೆನಿ ಭೇದಮೆನ ಲೊಳಗುಗುಂಬುದು" (ಮಂಗರಾ. ೧೩೫–೩೫). [< ಸಂ. ಉಪಜಾಪ]

ಉಪಜಿಹ್ವಿಕೆ (ನಾ). = ಉಪಜಿಹ್ವೆ ೨: ಕೃತ್ಸ್ನಕಂಟಕರೋಚಕೇತರ ರುಚಿ ಲವಣಮಾಮ್ಲ ಚಮನಮುಪಜಿಹ್ವಿ[ಜಿಹ್ವಿ]ಕಾದಿ ಗದಂಗಳೊಡೆ ನೊಡನೆ (ವಿವೇಕ. ೩–೬೬). [ಸಂ. ಉಪಜಿಹ್ವಿಕಾ]

ಉಪಜಿಹ್ವೆ (ನಾ). ೧. ಕಿರುನಾಲಿಗೆ. ೨. ಕಿರುನಾಲಿಗೆ ಊದಿ ಕೊಳ್ಳುವ ಒಂದು ರೋಗ: ಜಪವ ಮಾಡುವ ಜಿಹ್ವೆ ಉಪಜಿಹ್ವೆಯಾ ದಂತೆ ಜಪ ಬೇಡೆ ಹಿಂಸೆಯುದು ಬೇಡೆ (ಸರಜ್ಞ. ೯೩೫) ; ಜಿಹ್ವೆಯಲ್ಲಿ ಅಲು ತೆರನಾಗಿ ರೋಗಂಗಳು ಹುಟ್ಟುವುವು. ಆವಾವುವೆಂದೆ –ಜಿಹ್ವಾಲಸ ವೆಂದು, ಅಧಿಜಿಹ್ವೆ ಎಂದು, ಉಪಜಿಹ್ವೆ ಎಂದು, ವಾತಜಿಹ್ವೆ, ಪಿತ್ತಜಿಹ್ವೆ, ಶ್ಲೇಷ್ಮಜಿಹ್ವೆ ಎಂದು ಅಲು ತೆಱ (ವೈದ್ಯಸಾ. II, ೧೦೬). ೩. ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಇರುವೆ. ೪. ಹಾವಿನ ಮೈಯಿಂದ ಕಳಚಿ ಬೀಳದ ಪರೆ: "ಉಪಜಿಹ್ವಾ . . . ಉಪದೇಹಿಕಾ –ಈ ೪ ಉರ್ಗದ ಹೆರೆ" (ಹಲಾಯು. ೧೦೬–೩೨). [ಸಂ. ಉಪಜಿಹ್ವಾ]

ಉಪಜೀವಕೆ (ನಾ). (ಇತರರನ್ನು) ಆಶ್ರಯಿಸಿ ಜೀವಿಸುವವನು; ಪರಾವಲಂಬಿ: ಸಂಯಮಾಜದ ಜೀವಂತಿಕ ಕಾಯಧಾರಿಗೆ ಕೊಡಿ ಗಜ್ಜಾನಾಯತಂಗಳಪಜೀವಕಂಗಳಿಂಗಳಿಲ್ಲಾದಂಗೆ (ಬಸವ. ೬೦–೧೫); ಕವಿಗಳಲ್ಲಿ ಉಪಜೀವ್ಯ ಉಪಜೀವಕ ಎಂಬ ಭೇದವುಂಟೇ ಉಂಟು (ಭಾರವಿ. ೧೭೯). [ಸಂ.]

ಉಪಜೀವನ (ನಾ). ೧. (ಇತರರನ್ನು) ಆಶ್ರಯಿಸಿ ಬದುಕುವಿಕೆ; ಪರಾವಲಂಬಿ ಜೀವನ: ಉಪಜೀವನವನ್ನು ಸಾಗಿಸುವ ಸಸ್ಯಕ್ಕೆ ಉಪಜೀವಿ (parasite) ಎಂದು ಕರೆಯಬಹುದು (ಸಸ್ಯಶಾ. ೧೦೬). ೨. ಹೊಟ್ಟೆ ಹೊರೆಯುವುದು; ಜೀವನ ನಿರ್ವಾಹ; ಬದುಕು: ದನಕರುಗಳನ್ನು ಹಿಂಡುಗಟ್ಟಿಲೆ ಸಾಕಿ ಅವುಗಳಿಂದ ಉಪಜೀವನ ಸಾಗಿ ಸುತ್ತಿದ್ದರು (ಬಂಗಾಜೆ. ೧೫). [ಸಂ.]

ಉಪಜೀವಿ (ನಾ). ಪರಾವಲಂಬನದಿಂದ ಜೀವಿಸುವ ಮನುಷ್ಯ, ಸಸ್ಯ, ವ್ಯಾಣಿ ಮೊದಲಾದುವು. [< ಸಂ. ಉಪಜೀವಿನ್]

ಉಪಜೀವಿಕೆ (ನಾ). ೧.= ಉಪಜೀವನ ೨: ಅವರ ಉಪಜೀವಿಕೆಗಾಗಿ ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬನಿಗೂ ದಿನಕ್ಕೆ ೧ ರೂಪಾಯಿ ಕೊಡುತ್ತೇನೆ (ಮಾವಾದ. ೧೭೧). [ಸಂ. ಉಪಜೀವಿತಾ]

ಉಪಜೀವಿತ (ನಾ). (ಇತರರನ್ನು) ಆಶ್ರಯಿಸಿ ಬದುಕುವವನು; ಪರಾವಲಂಬಿ: ಮೂಡಿದ ನೂಟ ಛತ್ರಿಸ್ಥಲಕ್ಕೆ ಸಲ್ಲದು . . . ಮೂಡಿಸಿ ಕೊಂಬುದು ಜಂಗಮಸ್ಥಲಕ್ಕೆ ಸಲ್ಲದು ಉಪಜೀವಿತವೈಸೆ (ಬಸವ. ೪೬೯). [ಸಂ.]

ಉಪಜೀವಿಸು (ಕ್ರಿ). (ಇತರರನ್ನು) ಆಶ್ರಯಿಸಿ ಬದುಕು; ಪರಾವಲಂಬಿಯಾಗಿ ಬಾಳು: ಆ ನವಿಂದಂ ಶ್ರಾವಕಮಾನಗಳನೇಕವಿಧದಿ ನುಪಜೀವಿಪರಜ್ಞಾನಿಗಳ ಬುದ್ಧಿ ಪೌರುಷನೀನಮಜೀವಿಕ್ಕಿತಂ ಬೃಹಸ್ಪತಿ ಮತಕ್ಕೋ (ಶಾಂತವಿ. ೯–೧೩೧); ವಸುಧಾವಳಯಮೊಳಗುಪಜೀವಿಪು ವಂತಿರೆ ಪಲಗಮುಚಿತಮಿಂದಿ ಬಗೆಯಂದೆಸೆದಿರೆ (ಲೋಕೋಪ. ೭–೧); ಅದನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಿ ಹಾಗೂ ಹೀಗೂ ಉಪಜೀವಿಸಿಕೊಂಡು ಇರಬಹುದಾಗಲಿ, ಅದರಿಂದ ವಂಶಗೌರವ ರಕ್ಷಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು ಸಾಧ್ಯ ವಿಲ್ಲ (ಇಪ್ಪಕ. ೬೫೮). [ಉಪಜೀವನ + –ಇಸು]

ಉಪಜೀವ್ಯ (ನಾ). ಜೀವನಕ್ಕೆ ಆಶ್ರಯವಾಗಿರುವವನು; ಆಶ್ರಯದಾತ: ಕವಿಗಳಲ್ಲಿ ಉಪಜೀವ್ಯ, ಉಪಜೀವಕ ಎಂಬ ಭೇದವುಂಟೇ ಉಂಟು (ಭಾರವಿ. ೧೯೯). [ಸಂ.]

ಉಪಜೋಷ (ನಾ). ೧. ಆನಂದ; ಸಂತೋಷ; ತೃಪ್ತಿ. ೨. ಮೌನ; ನಿಶ್ಶಬ್ದವಾಗಿರುವಿಕೆ. [ಸಂ.]

ಉಪಜ್ಞ (ನಾ). ಮೊತ್ತಮೊದಲು ಕಂಡುಹಿಡಿದವನು; ತಿಳಿದು ಕೊಂಡವನು; ಉಪದೇಶವಿಲ್ಲದೆ ಜ್ಞಾನ ಪಡೆದುಕೊಂಡವನು; ಸ್ವತಂತ್ರ ವಿಚಾರಶಕ್ತಿಯುಳ್ಳವನು: ಆ ವಸು ಈ ವಿಚಾರದಲ್ಲಿ ಉಪಜ್ಞ (ಕನ್ನಡ ಶಿ. ೨–೪೨ / ೧೯೬೨). [ಸಂ.]

ಉಪಜ್ಞತೆ (ನಾ). ಸ್ವತಂತ್ರ ವಿಚಾರಶಕ್ತಿ; ಪ್ರತಿಭೆ: ಅವನ ಉಪಜ್ಞತೆಗೆ ಏನೂ ಕುಂದಿಲ್ಲ (ಧ್ವನ್ಯಾಲೋ. XII, ಮುನ್ನುಡಿ). [ಸಂ. ಉಪಜ್ಞತಾ]

ಉಪಜ್ಞೆ (ನಾ). ಸ್ವಪ್ರಯತ್ನದಿಂದ ಪಡೆದ ಜ್ಞಾನ; ಸ್ವತಂತ್ರ ವಿಚಾರಶಕ್ತಿ; ಪ್ರತಿಭೆ: "ಉಪಜ್ಞಾ – ಉಪದೇಶವಿಲ್ಲದೆ ತಾನಾಗಿ ಮೊದಲು ಹುಟ್ಟಿದ ತಿಳಿವಳಿಕೆ, ಎಲ್ಲರಿಗೂ ತಿಳಿದಿದ್ದಕ್ಕಿಂತ ಮುಂಚೆ ಮೊದಲು ಒಬ್ಬನಿಗೆ ತಿಳಿದ ತಿಳುವಳಿಕೆ" (ಸಿದ್ಧಾಂತ. ೧೯೬). [ಸಂ. ಉಪಜ್ಞಾ]

ಉಪಟಲು, ಉಪಟಳ (ನಾ). ಹಿಂಸೆ; ತೊಂದರೆ; ಪೀಡೆ; ಬಾಧೆ: ದಂಡಧರನುಪಟಲದಿ ಮಗೆ ಮುಂಕೊಂದು ಮೊರೆಹೊಗುವವರ ಕಾಣನು (ಹ ಭ ಸಾ . ೬೫); ಹಿಂಜುಟ್ಟು ಜ್ಞಾನ್ಮಟುಪಟಲಕ್ಕಿಂತ ಇದೆ ಮೇಲಾ ಯಿತೆ? (ಗಣೇಶ. ೭೬–೨೦). **ಉಪಟಳಿಕ** : ಅಸಾಸಮರು ಶಿಷ್ಟ ಶಿಷ್ಟ ಊರಿಗಂಪಟಳ ಮಾಡುತ್ತಿರ್ದರಯ್ಯಾ (ಅಪವ. ೧೩೮) ; ಶಿಷಸುತನೆಂದೆ ವಾರ್ತಾವಹನದುಪಟಳಿಕವನಪಾಲಕನು ಮಲಿಗಿದನು ಮೈ ಮಜಿ ದು (ಕು ವ ಮ್ಮ ಭ್ರ. ೯. ೭–೪) ; ಎನಗೆ ಮೋರಗಿತ್ತಿಯ ಸವತಿಯತ್ತಿಗೆಯರು ಪಟಳಂ ತೋರಂ (ವಂ ಕಾ ರಾ. ೫–೨–೪೧); ವಿಷ್ಣುವರ್ಧನಪ್ರಭುವಿನ ಸೈನ್ಯತಿಬಿರಗಳಲ್ಲಿ ಸಾಂಕ್ರಾಮಿಕ ಉಪಟಳ ಒಂದು ಕಾಣಿಸಿಕೊಂಡಿತು (ಶಾಂತಲಾ. ೪೦೦). [?]

ಉಪಟಳ 'ಉಪಟಲ' ನೋ.

ಉಪಟಾಳಿ (ನಾ). ಉಪಟಳ ಮಾಡುವವನು. [?]

ಉಪಟೋಕನ (ನಾ). ಗೌರವಕಾಣಿಕೆಯನ್ನು ಕೊಡುವುದು: ನಾನಾವಿಧವಾದ ಉಪಟೋಕನಾವ್ಯಾಗಾ ಸಂವರ್ಧನೆಯನ್ನು ಮಾಡಿದರು (ಕ್ಷತ್ರಿಯಾಂ. ೯೯). [< ಸಂ. ಉಪಢೌಕನ]

ಉಪಢೌಕಿತ (ಗು). ೧. ಸಜ್ಜೆತವಾದ; ಸಿದ್ಧವಾದ: ಆನಂತರ ಮದಿತ್ಕಲುಂ ತರದೆ ಸುತ್ತುದತ್ತಾ ಉಮಾರಸನೇಜದ ವರೂಥಮಂ ಖಡರ ಯಾನ ಸಂದೋಹಕಂ . . . ಅಂತು ಪಢೌಕಿತವಾಗೆ (ಜಂದ್ರಪ್ರ. ೬–೨೯, ೩೦). (ನಾ). ೨. (ಗೌರವದ) ಕಾಣಿಕೆ; ನಜರು. [ಸಂ.]

ಉಪಪಂಡ (ನಾ). ಸಣ್ಣ ಗುಂಪು. 'ತಂಡೋಪಪಂಡ' ಪರಾ. [ಉಪ್ಯ + ತಂಡ]

ಉಪಪರಣಿ (ನಾ). ೧. (ಸೂರ್ಯನಿ) ಮಂಡಲ; ಬಿಂಬ: "ಮಂಡಲ ಮದುಪರಣಿಯೆಂಬ್ಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೧–೩). ೨. ವೃತ್ತಾಕಾರವಾಗಿ ನಿಂತ ಸೈನ್ಯ ವ್ಯೂಹ (೪). [ಸಂ.]

ಉಪತಾಪ (ನಾ). ೧. ಸೆಕೆ; ಶಾಖ. ೨. ಕಾಟ. ೩. ರೋಗ: "ರೋಗಃ, ರುಕ್ . . . ಉಪತಾಪಃ, ರುಜಾ – ಈ ೧೨ ವ್ಯಾಧಿ" (ಹಲಾಯು. ೯೮–೪೯೬); ಒಳಗಣುಪತಾಪೋಪಶಮಕೆ ಮಲಯರುಹ ಕರ್ಪೂರದ ಶೀತಕಶಲಿಲದಿಂ ನೆನೆದಿದಱ ನೆವದಿಂಗಳಾತು ಕಣ್ಮುಚ್ಚಿ (ಬಸವ. ೩–೧೬). [ಸಂ.]

ಉಪತಾಪಬಡು (ಕ್ರಿ). ಸಂತಾಪವನ್ನು ಅನುಭವಿಸು; ನೋಯು. 'ಉಪತಾಪಬಡುಪ' ಪರಾ. [ಉಪತಾಪ + ಪಡು]

ಉಪತಾಪಬಡುಹ (ನಾ). ಸಂತಾಪವನ್ನು ಅನುಭವಿಸುವುದು; ನೋಯುವುದು (ಸುಬಾಲ. ೬). [ಉಪತಾಪಬಡುಹ + –ಕ್ಕ]

ಉಪತಾಯ (ನಾ).- ಕಾಳಗದಲ್ಲಿ ಒಂದು ವರಸೆ: ತರವಸೆಯ ನಮ್ಮ ಕಂಟೆ ಸಮಬಕ್ಕತ್ತವು ಜಾಂಗಳ ಕಂಡನಾದವು ಧರದಿಮ್ಮೊಡನೆಪ್ಪ ಉಪತಾಯದಲಿ ಅರ್ಜಾಂಗ ಪಿರಿದಿಪ ಹೆಟ್ಟಾಂಗ ಸಿಸವು ಬೆರಸಿದಗ್ಗದೆ ರಾಯ ಕರವಾಳುಲವಡೊಂದಿಗೆಂಬ ತಾನಕಂಡಿಂಡೆ ಕಾದಿದರು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೧೨–೭೦). [?]

ಉಪತ್ಯಕೆ, ಉಪತ್ಯಕೆ (ನಾ). ಬೆಟ್ಟದಬುಡದಲ್ಲಿನ ಪ್ರದೇಶ; ಬೆಟ್ಟದ ತಪ್ಪಲು: ಓರಂತೊಱಗಿದರ್ ಕಾಲಿಂದಂ ಸೇನ್ಯಂ ನಗೋಪತ್ಯಕಂ (ಅದಿಪು. ೧–೬೪). **ಉಪತ್ಯಕೆ**: ಅರಾವಳಿ ಪರ್ವತದ ಉಪತ್ಯಕೆಯಲ್ಲಿ ಹರಿಯುವ ಮಾನಾನದಿ (ಕೋಟಿಸಚ. ೬). [ಸಂ. ಉಪತ್ಯಕಾ]

ಉಪತ್ಯಕೆ 'ಉಪತ್ಯಕ' ನೋ.

ಉಪದಂಶ (ನಾ). ೧. ಆಹಾರವನ್ನು ರುಚಿಕರವಾಗಿ ಮಾಡುವ ವ್ಯಂಜನ; ಉಪ್ಪಿನಕಾಯಿ, ಹಪ್ಪಳ ಮುಂತಾದ ನಂಜಿಕೊಳ್ಳುವ ಪದಾರ್ಥ: ಅನೇಕ ಭಕ್ಷ್ಯೋಪದಂಶ ರಸಪ್ರಚುರ ಬಾರು ಜರುಳಂ ಗಳಿಂದಂ (ಅದಿಪು. ೩–೩೨ ವ); ಅಕಂಬಿಮತಮಿಸಿ ಚೆಂಬೊನ್ನ ಪರಿಯಣದ ಬಳಸಿ ಬಣ್ಣವಣ್ಣಗೆಗಳೊಕಾದುಪದಂಶಂಗಳ್ ತುಱುಗಿದವು (ಸುಕುಮಾ. ೧೧–೩೯); ಸುವರ್ಣಮಯ ಪರಮಳಮಂ ಭಕ್ಷ್ಯೋಪದಂಶ ಚರುವಲಿಪ ತಮಂ (ಪಂಡಾದಿ. ೧೬–೨೧. ೨. ವ್ಯಾಧಿಗಿಕ್ಕಸ್ತರ ಸಂನಗ್ದದಿಂದ ಉಂಟಾಗುವ ಗುಹ್ಯರೋಗ: ಉಗುರುಚಾಗಿಯಾದರೂ, ಹಲ್ಲುಜಾಗಿಯಾದರೂ, ಉಪದಂಶಮುಳ್ಳ ಸ್ತ್ರೀಯ ಸಂಗದಿಂದಲಾದರೂ ಉಪದಂಶ ವೆಂಬ ವ್ಯಾಧಿಯು ಶಿಶ್ನದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟುವುದು (ವೈದ್ಯಾ. II, ೧೬೫). [ಸಂ.]

ಉಪದಾನ (ನಾ). ೧. ಹಿರಿಯರಿಗೆ ಸಲ್ಲುವ ಕಾಣಿಕೆ; ಉಪಾಯನ. ೨. ಉಚಿತವಾಗಿ ಕೊಟ್ಟದ್ದು. ೩. ಲಂಚ. [ಸಂ.]

ಉಪದಿಗ್ಧ (ಗು). ಬಳಿಯಲ್ಪಟ್ಟ; ಲೇಪಿಸಿದ: ಕನಕಾಧ್ರಿಯಂದ್ರಂ . . . ಇದುದಂ ಚಿನಸನನ್ನಿಗ್ಧದುಗ್ಧೋಪದಿಗ್ಧಂ (ಅಜಪು. ೪–೬೮). [ಸಂ.]

ಉಪದಿಶ್ಯಮಾನ (ಗು). ೧. ಉಪದೇಶಿಸಲ್ಪಡುತ್ತಿರುವ. ೨. ತೋರಿಸಲ್ಪಡುತ್ತಿರುವ: ಆಗಳರಸನಂ ತತ್ಪತೀಹಾರಾಜಾಜ್ಞೋಪದಿಶ್ಯಮಾನ ಮಾರ್ಗನಾಗಿ ಪೊಳ್ತು (ಕಾದಂಪು. ೧೯೭). [ಸಂ.]

ಉಪದಿಷ್ಟ (ಗು). ೧. ಉಪದೇಶಿಸಲ್ಪಟ್ಟ; ಬೋಧಿಸಲ್ಪಟ್ಟ: ಪಿರಿದೆನೆಂ ದೇವದೇವನಗ್ರ ನಾಡಿತ್ಯವರ್ಗಕ್ಕಿಯನೈಂ ಶಾಂತತೆ ಬಹು ಗುಣಮೋ ನೀತಿಶಾಸ್ತ್ರೋಪದಿಷ್ಟಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೦–೧೧೦). (ನಾ). ೨. ಉಪದೇಶ ಪಡೆದವನು: ವಿದ್ಯಾಂಸರ ಬಳಿಗೆ ಹೋಗಿ ಅವರಿಂದ ಉಪದಿಷ್ಟರಾಗುತ್ತಿದ್ದರು (ಸುಜಾತಾ. II, ೫೩); ಉಪದಿಷ್ಟನು ಮುಗ್ಗರಿಸುವಂತಾದರೂ ಉಪದೇಶಕನೂ ಮುಗ್ಗರಿಸುವನು (ಚಿನ್ನಬೀ. ೧೫೭). [ಸಂ.]

ಉಪದೀಕೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗೆಜ್ಜಲು ಹುಳು (೬). [ಸಂ. ಉಪದೀಕಾ]

ಉಪದೂಷಣ (ನಾ). ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ತಪ್ಪು: ಕಯಮಾಕಾತ್ಕರದಿಂದು ಪನಾಪ್ರತಿಕ್ಷೆಯಿಕೆ ಕರ್ಮವಿಪಾಕಾದ್ಯುಪದೂಷಣಂ ಬಯಕೆ ತೀರದೆ ಕಾರಣದಿಂ ವಿಶಯಮಿದಮಧ್ಯುಪಗೋಕ್ತೃಪದೂಷಣಂ (ಆ ವಿಹಾ. ೧–೧೯೪). [ಸಂ.]

ಉಪದೃಷ್ಟ (ಗು). ನೋವಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ; ಧಾರವಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ (?); "ಕಣ್ಣಿಗೆ ಮರೆಯಾದ" (ಮೋ೪ ಮಾ. ಕೋಶ); ಕುಸುಮಗಂಧವ ಉಪದೃಷ್ಟದಿಂದ ಹೊಱಮಂತಿರೆ ಕೆಸರಯದು ಶೃತವಾ ಅದು ತನ್ನ ಎಸಕದಿಂದ ಬಂಧ ಬಿಡುವಂತೆ (ಮೋ೪ಮಾ. ೧೩–೨೬೧). [ಸಂ. ?]

ಉಪದೆ (ನಾ). ನಿಜರು; ಕಾಣಿಕೆ; "ರಾಜದರ್ಶನಾರ್ಥವಾಗಿ ತರತಕ್ಕ ಕಾಣಿಕೆ, ನಜರ್ ಮುಂತಾದವ್ದಕ್ಕೆ ಪೆಸರು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೨೦೯). ೨. ದಾನ; ಕೊಡುಗೆ: ಅವಭಾಜ್ಯಮಂಗಳಂ ನೆನೆವರೆ ಹಿತವರು ರೂಪಿನುಪದೆಯು ಭೂಮಿ ಪತಿಕರಿಪ ತಳಕೆಯೇ (ಮಲಿದೇ. ೨೦–೪).

[< ಸಂ. ಉಪದಾ]

ಉಪದೇವತೆ (ನಾ). ಯಕ್ಷ, ಗಂಧರ್ವ, ಅಪ್ಸರ ಮೊದಲಾದ ದೇವತೆ. [ಸಂ. ಉಪದೇವತಾ]

ಉಪದೇಶ (ನಾ). ೧. ಮಂತ್ರವೇ ಮುಂತಾದ ರಹಸ್ಯಗಳನ್ನು ಬೋಧಿಸುವುದು, —ಕಲಿಸಿಕೊಡುವುದು; ಶಿಕ್ಷಣ: ಉಪದೇಶಂ ದೊರೆಕೊಂಡುದಲ್ಲೊಡೆನಿಗೆ ತ್ರೈಲೋಕ್ಯ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯ ಪದಂ ಸಾರ್ದ್ರತಿಂ ಮದಾಮಹಿಮೆ ಸಾರ್ಗಂ (ಸುಕುಮಾ. ೩–೨೩); ನೀನಿ ಪರಬ್ರಹ್ಮವೆಂಬುಳ್ಳ ಪರಮಾತ್ಮತತ್ವವನುಪಹಿಪುದೇ ಶ್ರೀಗುರುವಿನುದೇಶ ಕಮಕ್ಕುಂ (ವಿನೇಕ. ೧೮). ೨. ಹಿತವನ್ನು ಹೇಳುವುದು; ಬುದ್ಧಿವಾದ; ತಿಳಿವಳಿಕೆ ಕೊಡುವುದು: ಉಪದೇಶ ಕೇಳದೂಡ ಉಪಪ್ರತಪ್ಪರಿಲ್ಲ (ಗಾದೆ). [ಸಂ.]

ಉಪದೇಶಂಗುಡು (ಕ್ರಿ). ೧. ಮಂತ್ರವೇ ಮೊದಲಾದುವನ್ನು ಉಪದೇಶಿಸು,—ಬೋಧಿಸು. ೨. ಬುದ್ಧಿವಾದವನ್ನು ಹೇಳು: ಪ್ರಸಾದಿಂ ದೊರೆಕೊಂಡುದೆಂತುಮುಪದೇಶಂಗೊಟ್ಟರ್ ಮುನಂಗಳಿತ್ತರೆಂಬನಾಬ್ಯಂತಿ ಯುಂಟು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೬–೧೯೭). [ಉಪದೇಶ + ಕುಡು (< ಕೊಡು)]

ಉಪದೇಶಂಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ೧. = ಉಪದೇಶಂಗುಡು ೧: ಪೀಂ ಸಾಧಿಸುವ ವಿದ್ಯೆಯ ಪೆಸರೇಧಿದನುಪದೇಶಂಗೆಯ್ದರಾರ್ ಪೇೞ್ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೨–೧೨೪ ವ). ೨. ವೀಕ್ಷಿಸು: ಸತ್ಪಶೀತತೆ ಮಧ್ಯನಿರಾಜಿಪಂ ತಳ್ದದರ್ಪುದಿಲ್ಲ ನಿನ್ನನದಱಿಂದುಪದೇಶಂಗೆಯ್ಯುತಿರ್ಪರಿದು ಸುಖಮುಲ್ತೇ (ಕಾದಂಪು. ೯೪೯). [ಉಪದೇಶ + ಗೆಯ್ (< ಕೆಯ್)]

ಉಪದೇಶಕ (ನಾ). ೧. ಮಂತ್ರವೇ ಮೊದಲಾದುವನ್ನು ಉಪದೇಶಿಸುವವನು; ಶಿಕ್ಷಕ: ಅರಸಂ ದೀಕ್ಷಿತರಿಲ್ಲಿ ಮತ್ತಿಕರುಮಿಮ್ಮಾನ್ನಲ್ವರುಂ ಸಂಗರಾಧ್ವರದೊಳ್ ತಾನುಪದೇಶಕಂ ಮುರಹರಂ (ಗದಾಯು. ೮–೪೬). ೨. ಹಿತವನ್ನು ಹೇಳುವವನು; ತಿಳಿವಳಿಕೆ ಕೊಡುವವನು: ಖಳನ್ಯಾಯತಿಕ್ಷಮಂ ನೆಱೆಯೆ ಕಲ್ಪುಪದೇಶಕನಾಗು ಲೋಕದೊಳ್ (ಕಾವ್ಯಾತ. ೪೦೨). [ಸಂ.]

ಉಪದೇಶಿ (ನಾ). = ಉಪದೇಶಕ ೧. [< ಸಂ. ಉಪದೇಶಿನ್]

ಉಪದೇಶಿಸು (ಕ್ರಿ). = ಉಪದೇಶಂಗುಡು ೧: ಚಕಲಾತ್ಮ ವಿಷಮವೃತ್ತ ಮನುಪದೇಶಿಪೆನವಂ ಛೇದಮಂ ಕೈವಮಿಂದಂ (ಛಂದೋಂಬು. ೬–೧೦); ನಿನ್ನಯ ಪ್ರಾಣಲಿಂಗಂ ತಾನದುವೆಯೆಂದು ರಾಗದಿಂದುಪದೇಶಿಪಿದನೆನು ತಾಗ (ಬಸವ. ೧೮–೪); ಅಱಿಪನುಪದೇಶಿಪಡೆ ಗುರುಗಳ್ಳನೆ ನೀವು (ಕೈವಿಭಾ. ೧೦–೨೧). [ಉಪದೇಶ + –ಇಸು]

ಉಪದೇಹಿಕೆ (ನಾ). ಸುಲಿದು ಬೇಳದ ಹಾವಿನ ಪೊರೆ: "ಉಪಜಿಹ್ವಾ . . . ಉಪದೇಹಿಕಾ – ಈ ೪ ಉರ್ಚರ ಹೆರೆ" (ಹ ಲಾ ಯು. ೧೦೬–೨೬). [ಸಂ. ಉಪದೇಹಿಕಾ]

ಉಪದ್ಯಾಮ (ನಾ). ಕ್ಷಯ (?): ನೀಮು ಮೊದಲಾಡೋರ್ತನವನಧಿರಾಮಿಸೆನ್ನಸರಾಧವನುಸದ್ಯಾಮಗೆಳಸುತಾರ್ಪೆವುದೆನಲಪಲಾತ್ಮ ರಾಘವ ಗೇ (ಕಠಾಮ. ೩೨೪–೮). [?]

ಉಪದ್ರ (ನಾ).- ಉಪದ್ರವ ೨: ತೊಡರಿಂಯಡ್ಡಂಪಾರ್ವ ಜೀವಿಗ ಳೆಡೆಗುಪದ್ರವದಂದೂಡ ತಾಪೋಪಡೆಯೊಳೆನುತಂ (ಬಸವ. ೩೪–೯); ನಿದ್ರೆಯಿಂ ಸುಖವಿಲ್ಲು ಪದ್ರವಿಂ ಆರಿಯಿಲ್ಲ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೩೩); ಉಪಕಾರಕ್ಕೆ ಹೋಗಿ ಉಪದ್ರ ಬಂತು (ಗಾದೆ). [< ಸಂ. ಉಪದ್ರವ]

ಉಪದ್ರವ (ನಾ). ೧. ಹತ್ತಿರ ಓಡುವುದು; ಮುತ್ತಿಗೆ ಹಾಕುವುದು. ೨. ಅನಿಷ್ಟ; ಕೇಡು; ಕಾಟ; ತೊಂದರೆ: ಭವ ನಿಗಳದ ತೊಡರಂ ಕಳೆ ಭವಜಳಧಿಯ ತಡಿಗೆ ಸಾರ್ಚು ಭವಗಹನದುಪದ್ರವಮಂ ಕಿಡಿಸು (ಆದಿಪು. ೧೦-೫೬); ಸತಿಗುಪದ್ರವಂ ಮಾಡಬೇಕೆಂದು ಕೌಶಿಕ ಮುನೀಂದ್ರಂ ನೆನೆದು (ಹಡಕಾ. ೧೨-೫೭); ಎಂತು ಮೊದಲೆಜಗಿತೋ ಈ ಪಾಟುಪದ್ರವಂ? (ಅಶ್ವತ್ಥಾ. ೨೪೬). ೩. ರೋಗ; ಬೇನೆ. [ಸಂ.]

ಉಪದ್ರಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಮುತ್ತು; ಆಕ್ರಮಿಸು; ಆವರಿಸು; ಎರಗು. ೨. ತೊಂದರೆ ಕೊಡು; ಬಾಧಿಸು: ಸಮುದ್ರನಾಥನು ಗಮಿಸಲಿತ್ತಲುಪದ್ರಿಸಿತು ಭೂಪನನು ಬಹಳೋದರ ಮಹಾವ್ಯಾಧಿ (ನಿಭಾಗ. ೯-೭-೧೩); ಕುರುಪತಿಗೆ ಸುಜನರನುಪದ್ರಿಸದಿರಲು ಬಾರದು ನಿದ್ರೆ ಮೂರ್ಖರ ಗುರುವಲಾ (ಕುಮುದಾ ೨೯). [ಉಪದ್ರ + -ಇಸ್ಸು]

ಉಪದ್ರುತ (ಗು). ತೊಂದರೆಗೊಳಿಸಲ್ಪಟ್ಟ; ಪೀಡಿಸಿದ. 'ಉಪದ್ರುತಶೀಲ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಉಪದ್ರುತಶೀಲ (ನಾ). ತೊಂದರೆಗೊಳಗಾದ ಶೀಲವುಳ್ಳವನು: ಮಲಿನವರ್ಣನುಮುಪದ್ರುತಶೀಲನುಂ (ಚಾವುಂಪು. ೧೬೬). [ಉಪದ್ರುತ + ಶೀಲ]

ಉಪದ್ವೀಪ (ನಾ). ಸಣ್ಣದ್ವೀಪ; ದೊಡ್ಡದಾದ ನಡುಗಡ್ಡೆಯ ಹತ್ತಿರವಿರುವ ಚಿಕ್ಕ ದ್ವೀಪ. [ಸಂ.]

ಉಪದ್ವ್ಯಾಪ (ನಾ). (ಉಕ). ತನಗೆ ಸಂಬಂಧವಿಲ್ಲದೆ ತಲೆಹಾಕುವುದು; ಪರನಿಂದಾವ್ಯಸನ: ಜಾನಕೀಬಾಯರು ತಮ್ಮ ದುಃಖದ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿಯೂ ಇನ್ನೊಬ್ಬರ ಉಪದ್ವ್ಯಾಪವನ್ನು ಮರೆಯಲಿಲ್ಲ (ಸಮಜೀ. ೫೦೪); ನೀವು ಸಮಾಜಕ್ಕೆ ಬಂದ ಮೇಲೆ ಈ ಉಪದ್ವ್ಯಾಪ ಎದ್ದಿದೆ (ಬದುಜ. ೧೫೩). [← ಮರಾ. ಉಪದ್ವ್ಯಾಪ]

ಉಪದ್ವ್ಯಾಪಿ (ನಾ). (ಉಕ). ತಲೆಹಾಕುವವನು; ಅಧಿಕಪ್ರಸಂಗಿ: ಸುಬ್ಬಣ್ಣಭಟ್ಟ ಒಬ್ಬ ಉಂಡಾಡಿಗ, ಉಪದ್ವ್ಯಾಪಿ (ತಿಡುಗು. ೩೦). [ಉಪದ್ವ್ಯಾಪ + -ಇ]

ಉಪದ್ವ್ಯಾಪಿತನ (ನಾ). (ಉಕ). ಅಧಿಕಪ್ರಸಂಗಿತನ; ಕುಚೋದ್ಯ: ಜಾತಿಮತಗಳಲ್ಲಿ ಉಪದ್ವ್ಯಾಪಿತನ ಈಗಿನ ಸರ್ಕಾರಕ್ಕೆ ಅಗತ್ಯವಿಲ್ಲವಾಗಿತ್ತು (ಹೊಸೂಹ. ೩೨). [ಉಪದ್ವ್ಯಾಪಿ + -ತನ]

ಉಪಧಾನ (ನಾ). ೧. ಒರಗುವಿಕೆ; ಅವಲಂಬನ. ೨. ತಲೆದಿಂಬು; ಒರಗುದಿಂಬು; ಹಚ್ಚಡ; ಹಾಸು: ಪ್ರಚ್ಛದಾಚ್ಛಾದಿತ ವಿಚಿತ್ರನೇತ್ರೋಭಯೋಪಧಾನ ಶಯ್ಯಾತಳದೊಳ್ (ಆದಿಪು. ೫-೨೨ ವ); ಮಜ್ಜನ ಭೋಜನಾದಿ ದಿವಸವ್ಯಾಪಾರಮಂ ತೀರ್ಚಿ ಸೆಜ್ಜೆವನೆಯೊಳುಪಧಾನವಿರಾಜಮಾನ ಹಂಸತೂಲತಲ್ಪದೊಳ್ ವಿಶ್ರಮಿಸಿ (ಪಂಠಾಮಾ. ೫-೩೦ ವ). [ಸಂ.]

ಉಪಧಾನಾವಲಂಬ (ನಾ). ಒರಗುದಿಂಬನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಿ ವಿಶ್ರಮಿಸುವುದು, —ಮಲಗುವುದು: "ಮಲಗು—ಉಪಧಾನಾವಲಂಬೇ" (ಶಮಧಾ). [ಉಪಧಾನ + ಅವಲಂಬ]

ಉಪಧಾವನ (ನಾ). ಹತ್ತಿರಕ್ಕೆ ಓಡುವುದು; ಆಶ್ರಯಿಸುವುದು. 'ಉಪಧಾವಿಸು' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಉಪಧಾವಿಶುದ್ಧ (ನಾ). [ರಾಜನೀ] ಧರ್ಮ, ಅರ್ಥ, ಕಾಮ, ಭಯ — ಈ ನಾಲ್ಕು ವಿಧವಾದ ಪರೀಕ್ಷೆಗಳಿಂದ ಶುದ್ಧನೆಂದು ನಿರ್ಣಯಿಸಲ್ಪಟ್ಟವನು: ಚತುರುಪಧಾವಿಶುದ್ಧನುಂ ಬುದ್ಧಿವೃದ್ಧನುಂ ಭದ್ರಮೂರ್ತಿಯುಮಪ್ಪ ವಸುಭಾಗಭಟ್ಟನಿಂತೆಂದಂ (ಪಂಚತಂ. ೧೭-೧೩); ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾನುಮಾನಂಗಳಿಂ ಕಾರ್ಯಾಕಾರ್ಯಂಗಳನುಪಧಾವಿಶುದ್ಧ ಮಂತ್ರಿಮಂಡಳದೊಳವಿರತಂ ನಿಘರ್ಷಿಸಿಯುಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೨-೬೦ ವ). [ಸಂ. (ಉಪಧಾ + ವಿಶುದ್ಧ)]

ಉಪಧಾವಿಸು (ಕ್ರಿ). ಹತ್ತಿರಕ್ಕೆ ಓಡಿಬರು; ಆಶ್ರಯಿಸು: ಕ್ಷೀರ ಸಮುದ್ರ ಸನ್ನಿಧಿಯೊಳಿರ್ದು ಪಿಪಾಸಿತನಾಗಿ ಬಾವಿಯಂ ಹಾರೆಯನಾಂತಗುಳ್ವವನೊಲಾಯ್ತು ಸಮಸ್ತ ಸುಖೈಕಸಿದ್ಧಿವಿಸ್ತಾರಕನಪ್ಪ ನಿನ್ನನುಪಧಾವಿಸದನ್ಯಮನುಷ್ಯಮಾತ್ರಮಂ ಹಾರುವ ಬುದ್ಧಿ (ಶತಕ. ೨೮ ಐಪುರೀ). [ಉಪಧಾವನ + -ಇಸ್ಸು]

ಉಪಧಾಶುದ್ಧ (ನಾ). = ಉಪಧಾವಿಶುದ್ಧ: ಸ್ವಕೀಯಾನ್ವಯಕ್ರಮಸಿದ್ಧರ್ ಮತಿಬುದ್ಧವೃದ್ಧರುಪಧಾಶುದ್ಧರ್ ಕುಲೀನರ್ ನೃಪೇಂದ್ರಮೃಗೇಂದ್ರಾಸನ ವಿಷ್ಟರದೊಳಿರ್ದರ್ (ಅನಂಪು. ೨-೨೩). [ಸಂ. (ಉಪಧಾ + ಶುದ್ಧ)]

ಉಪಧಾಶುದ್ಧತೆ (ನಾ). ಉಪಧಾವಿಶುದ್ಧನಾಗಿರುವಿಕೆ: ಮಹಾಸಭೆಯ ಉಪಧಾಶುದ್ಧತೆಯನ್ನು ಪರೀಕ್ಷಿಸಲು ಈ ವೇಷಭಾಷೆಗಳಿಗಾದ ದಳವಾಯ್ತನವು (ಮಂತ್ರಶ. ೮೬-೧೯). [ಸಂ. ಉಪಧಾಶುದ್ಧತಾ (ಉಪಧಾ + ಶುದ್ಧತಾ)]

ಉಪಧಿ (ನಾ). ೧. ಮೋಸ; ಕಪಟ; ವಂಚನೆ: "ವ್ಯಾಜಂ, ಛದ್ಮಃ, ಉಪಧಿಃ . . . ವ್ಯಪದೇಶಃ – ಈ ೧೦ ನೆವಂ" (ಹಲಾಯು. ೧೧೭-೨೪); ಮಧುರಂ ಬೀಣೆಯ ನಾದಂ ಮಧುರಂ ವೇಣುವ ನಿನಾದಮೆಂಬರ್ ವಿಗತೋಪಧಿಯಂ ಕೇಳದರಕ್ಕುಂ ಸುಧೆಯಂ ತಳ್ಪೊಯ್ವ ಸುತರ ಕಲಭಾಷಿತಮಂ (ನೀತಿಮಂ. II,೩೬). ೨. ಹಿಂಸೆ; ತೊಂದರೆ; ಉಪದ್ರವ: ದೊರೆಯಲ್ಲದ ಬಾಹ್ಯಾಭ್ಯಂತರೋಪಧಿಯನುಟಿದನಾರತಂ ವ್ಯುತ್ಸರ್ಗೋತ್ತರ ತಪದೊಳತಿವಿಶುದ್ಧಾಂತರಂಗನೆನಿಸಿದನಮಾನುಷಂ ಮುನಿತಿಲಕಂ (ಸುಕುಮಾ. ೪-೧೯). [ಸಂ.]

ಉಪಧೃತಿ (ನಾ). ಕಾಂತಿ; ಶೋಭೆ; ಬೆಳಕು; ಕಿರಣ: "ಉಸ್ರಃ . . . ಉಪಧೃತಿಃ, ಘೃಷ್ಟಿಃ . . . ಗೌಃ – ಈ ೩೨ ರಶ್ಮಿಗಳ ಪೆಸರ್" (ಹಲಾಯು. ೩೮-೩೯). [ಸಂ.]

ಉಪಧೆ (ನಾ). ೧. ಮೋಸ; ವಂಚನೆ; ಠಕ್ಕು. ೨. ಪ್ರಾಮಾಣಿಕತೆಯ ಪರೀಕ್ಷೆ: "ಉಪಧಾ, ಪರೀಕ್ಷಣಂ — ಈ ಎರಡು ಆರೈಕೆ" (ಹಲಾಯು. ೧೭೯-೭೨); ಸಕಳ ಕಳಾವಗಾಹನ ಸಮಾಹಿತಮತಿಗಳುಮಾಗಿ ನಾಲ್ಕುಮುಪಧೆಗಳೊಳಂ ಶುದ್ಧರಾಗಿ (ಆದಿಪು. ೧-೮೧ ವ). 'ಉಪಧಾವಿಶುದ್ಧ' ಪರಾ. ೩. [ವ್ಯಾಕ] ಶಬ್ದದ ಕಡೆಯ ಅಕ್ಷರದ ಹಿಂದಿನ ಅಕ್ಷರ: ಉಪಹತಿ ನಾಲ್ಕಯ್ದೆಂಬಿವಱುಪಧೆಯೊಳಾಱೆಂಬಿದರ್ಕೆ ಮೊದಲೊಳ್ ಹ್ರಸ್ವಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೨೬೭); ಪರದೊಳ್ ಗಾಱ ಪ್ರತ್ಯಯಮಿರೆ ಸಲ್ಗುಂ ಬಿಂದು ಮೇಣಕಾರಮುದಂತಕ್ಕೊರೆವರಿಚ ಪ್ರತ್ಯಯಮಂ ಪಿರಿದುಂ ತದ್ಭವದೊಳುಪಧೆಗಕ್ಕುಂ ಹ್ರಸ್ವಂ (ಶಮದ. ೨೦೦). 'ಗುರೂಪಧೆ', 'ಲಘೂಪಧೆ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಉಪಧ್ಮಾನೀಯ (ನಾ). ಪ, ಫಕಾರಗಳ ಹಿಂದೆ ವಿಸರ್ಗ ಬಂದಾಗ ಮಾಡುವ ಉಚ್ಚಾರಣೆ: ಸಮಸಂದಿರ್ದ ಕ್ಕ ಮುಮ ಬ್ಬ ಮುಮೊಂದಿದ ಬಿಂದುವುಂ ವಿಸರ್ಗಮುಮೆಂದಕ್ಕುಮಿವೆಯ್ದೆ ಯೋಗವಾಹಂ ಕ್ರಮದಿಂ . . . ಪಕಾರಮುಚ್ಚಾರಣಾರ್ಥಮಾಗುಟಿದ ಕುಮಾರೀಸ್ತನಯುಗಳಾಕೃತಿಯ ವರ್ಣಮುಪಧ್ಮಾನೀಯಂ (ಪಕಾರ ಸಂಗಡದ) ಅದಱ ಸ್ವರೂಪಂ (ಪ್ಪಿ) (ಶಮದ. ೧೭, ವೃತ್ತಿ). [ಸಂ.]

ಉಪನಂದನ (ನಾ). ಕೈತೋಟ; ಉದ್ಯಾನವನ: "ಉಪನಂದನ ಕೈತವ ದೇವಗೇಹ ಕೇದಾರಮೆನಿಕ್ಕು" (ನಾನಾರ. ೩೯). [ಸಂ.]

ಉಪನಗರ (ನಾ). ನಗರಕ್ಕೆ ಸೇರಿದಂತಿರುವ ಊರು: "ಉಪನಗರಮೆನಲು ನಗರದೊತ್ತಿನ ಬೀಡು" (ಮಂಗರಾ. ೫೭-೩); ನನ್ನನ್ನು ಸಂಗಡ ಕರೆದುಕೊಂಡು ಉಪನಗರಕ್ಕೆ ತೆರಳಿದರು (ಇಪ್ಪಕ. ೨೦೬). [ಸಂ.]

ಉಪನತ (ಗು). ೧. ಹತ್ತಿರಕ್ಕೆ ಬಂದ; ಸಮೀಪವಾದ: ಖಚರಾನ್ವಯಪತಿಯುಪನತಮೃತ್ಯೂದಯಂಗೆ ದುರ್ಣಯಮೆ ಸುನಯಮೆನಿಸುಗುಮೆ ವೊಲಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೬-೧೭). ೨. ತಲೆಬಾಗಿ ನಮಸ್ಕರಿಸಿದ; ಅಧೀನವಾದ. (ನಾ). ೩. ಉಂಟಾದುದು; ಪ್ರಾಪ್ತವಾದುದು: "ಉಪನತಂ, ಉಪಸಂನಂ, ಉಪಸ್ಥಿತಂ—ಈ ೩ ಪೊ (ಹೊ)ರ್ದಿದುದು" (ಹಲಾಯು. ೧೨೩-೬೫). [ಸಂ.]

ಉಪನದಿ (ನಾ). ದೊಡ್ಡನದಿಗೆ ಸೇರುವ ಸಣ್ಣ ನದಿ: ಕಾವೇರಿಯ ಉಪನದಿಯಾದ ಶಿಂಷಾನದಿಯ ನೀರಿನಿಂದ . . . ವಿದ್ಯುತ್ತನ್ನು ಉತ್ಪತ್ತಿ ಮಾಡಲು ಪ್ರಾರಂಭಿಸಿದರು (ಕಪಪು. ೬-೬೦). [ಸಂ.]

ಉಪನಯ (ನಾ). ೧. ಹತ್ತಿರಕ್ಕೆ ತರುವುದು; ಸಮೀಪಕ್ಕೆ ಒಯ್ಯುವುದು. ೨. [ನ್ಯಾಯ] ನ್ಯಾಯದ ಐದು ಅವಯವಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ನ್ಯಾಯವಾಕ್ಯಗಳಾದ ಪ್ರತಿಜ್ಞಾ ಹೇತೂದಾಹರಣೋಪನಯ ನಿಗಮನಗಳಲ್ಲಿ ಐದೂ ಅವಶ್ಯಕವಿಲ್ಲ (ಹಿಂದಸಾ. ೨೦೨). [ಸಂ.]

ಉಪನಯನ (ನಾ). ೧. = ಉಪನಯ೧. ೨. ವೇದಾಭ್ಯಾಸಕ್ಕಾಗಿ ಬಾಲಕನನ್ನು ಗುರುವಿನಲ್ಲಿಗೆ ಕಳಿಸಿಕೊಡಲು ಮಾಡುವ ಒಂದು ಸಂಸ್ಕಾರ; ಮುಂಜಿ; ಬ್ರಹ್ಮೋಪದೇಶ: ಚೌಲ, ಉಪನಯನ, ಉಪಾಕರ್ಮ . . . ಷೋಡಶಕರ್ಮಗಳೊಡನೆ (ವಿವೇಕ. ೫). ೩. [ಜೈನ] ಜೈನಾಗಮಾಭ್ಯಾಸಕ್ಕಾಗಿ ಬಾಲಕನನ್ನು ಗುರುವಿನಲ್ಲಿಗೆ ಕಳಿಸಿಕೊಡಲು ಮಾಡುವ ಒಂದು ಸಂಸ್ಕಾರ: ನಿಜಾನ್ವಯಲೀಲಾಲಲಾಮಂಗೆ ಲೋಕಯಾತ್ರಾಪವರ್ತನ ನಿಮಿತ್ತಮಾದಿಬ್ರಹ್ಮನನ್ನ ಪ್ರಾಶನ ಚೌಲೋಪನಯನಾದಿ ಕ್ರಿಯೆಗಳನನುಕ್ರಮದಿಂ ತಾನೆ ಮಾಡಿ (ಆದಿಪು. ೮-೪೧ ವ). ೪. [ಜೈನ] ಐವತ್ತುಮೂರು ಗರ್ಭಾನ್ವಯಕ್ರಿಯೆಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಲಿಪಿಸಂಖ್ಯಾನ ಸಂಗ್ರಹೋಪನಯನ ಬ್ರತಚರ್ಯಾವ್ರತಾವತರಣ . . . ಎಂಬಯ್ವತ್ತುಮೂಱು ಗರ್ಭಾನ್ವಯಕ್ರಿಯೆಗಳಂ (ಆದಿಪು. ೧೫-೧೪ ವ). ೫. ಕನ್ನಡಕ. 'ಉಪನೇತ್ರ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಉಪನಾಗರಿಕವೃತ್ತಿ (ನಾ). [ಕಾವ್ಯಮೀ] ಮಾಧುರ್ಯ ಮತ್ತು ವೈದರ್ಭೀ ರೀತಿಗಳಿಗೆ ಸಮನಾದ ವೃತ್ತಿ: ಮಾಧುರ್ಯ, ಓಜಸ್ಸು ಕೋಮಲತೆಗಳನ್ನು ವ್ಯಕ್ತಗೊಳಿಸುವ ವರ್ಣನೆಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಪದರಚನೆಯನ್ನು ಕಾವ್ಯಪ್ರಕಾಶಕಾರನು ಕ್ರಮವಾಗಿ 'ಉಪನಾಗರಿಕವೃತ್ತಿ', 'ಪರುಷವೃತ್ತಿ', 'ನಿಕೋಮಲವೃತ್ತಿ'ಗಳೆಂದು ಕರೆದು (ಕೈಪಿಡಿ. ೨೨೩). [ಉಪನಾಗರಿಕ್ಕ + ವೃತ್ತಿ]

ಉಪನಾಗರಿಕೆ (ನಾ). [ಕಾವ್ಯಮೀ] ಶಬ್ದಾಲಂಕಾರಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಭೇದ: ತಂತಮ್ಮ ವರ್ಗದಂತ್ಯದೊಳಂತಾ ವರ್ಗಂಗಳಮಳ್ಗಳಾಗಿರೆ ಮೇಣತ್ಯಂತ ಸರೇಫ ಸಯೋಗಾಂತರಮಮರ್ದೊದವೆ ಮಧುರೆಯೆಂಬುದದಕ್ಕುಂ . . . . ॥ ಉಪನಾಗರಿಕೆಯೆಂದೊಡಮಿದುವೆ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೫೬೨). [ಸಂ. ಉಪನಾಗರಿಕಾ]

ಉಪನಾಮ (ನಾ). ಅಂಕಿತನಾಮದ ಜೊತೆಗೆ ವೃತ್ತಿ, ಮನೆತನ, ಊರು ಮೊದಲಾದುವನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಮತ್ತೊಂದು ಹೆಸರು: ಕುಲನಾಮ, ಉಪನಾಮ, ಅಡ್ಡಹೆಸರು (Surname. ಪತ್ರಿನಿ. ೮೦). [ಸಂ.]

ಉಪನಾಯಕ (ನಾ). ೧. ಸಹಾಯಕ ನಾಯಕ. ೨. ಗೌಣ ನಾಯಕ: ಕಥಾನಾಯಕರಲ್ಲಿಯೂ 'ಧೀರೋದಾತ್ತ'ನೇ ಮೊದಲಾದ ಭೇದಗಳಂತೆ 'ಮುಖ್ಯನಾಯಕ' ಅಥವಾ 'ಉಪನಾಯಕ' ಇವೇ ಮೊದಲಾದ ವೈವಿಧ್ಯಗಳೂ ಇರುತ್ತವೆ (ಧ್ವನ್ಯಾಲೋ. ೧೩೮). [ಸಂ.]

ಉಪನಾಹ (ನಾ). ೧. ಗಂಟು. ೨. ವೀಣೆಯ ತಂತಿಯನ್ನು ಎಳೆದು ಕಟ್ಟುವ ಬಾಯಿ ಮತ್ತು ಬಿರಡೆ; "ವೀಣೆಯ ತಂತಿ ಕಟ್ಟುವ ಬಾಯಿಗೂ ಬಿರಡೆಗಳಿಗೂ ಹೆಸರು" (ಅಮರ. ಟೀಕೆ). ೩. ಗಾಯ, ಹುಣ್ಣು, ವ್ರಣ ಮೊದಲಾದುವುಗಳಿಗೆ ಹಾಕುವ ಲೇಪ,—ಪಟ್ಟಿ: ಉಪನಾಹವೆಂದರೆ ದೇಹಕ್ಕೆ ದೋಷಹರವಾದ ಔಷಧಂಗಳ ಬಿಸಿಮಾಡಿ ಕಟ್ಟಿಸುವಣ (ವೈದ್ಯಸಾ. I, ೬೫). [ಸಂ.]

ಉಪನಿದಿ (ನಾ). ಅಲ್ಪ ನಿಧಿ; ಸಣ್ಣ ನಿಧಿ (?): ತೆಂಕಲು ರಾಜಗೊಂಡನ ಹಳ್ಳಿಯ ಗುಡದ ಒತ್ತಿನಲು ಉಪನಿದಿಗಳು ಹಾಕಿ ನಟ್ಟಿಹ ವಾಮನ ಮುದ್ರೆಯ ಕ × × × ಉಪನಿದಿಗಳು ಹಾಕಿ ನಟ್ಟ ವಾಮನಮುದ್ರೆ (ಸೌಇಇ. IX-ii, ೪೪೦-೧೮; 1419). [< ಸಂ. ಉಪನಿಧಿ?]

ಉಪನಿಧಿ (ನಾ). ಕೇಳಿದಾಗ ತಿರುಗಿ ಕೊಡುವಂತೆ ಹೇಳಿ ಒಬ್ಬರಲ್ಲಿಟ್ಟ ವಸ್ತು; ನ್ಯಾಸ; ಸಮಯಕ್ಕೆ ಒದಗಲೆಂದು ಬೇರೆಯವರಿಗೆ ತಿಳಿಯದಂತೆ ಬಚ್ಚಿಟ್ಟ ವಸ್ತು; ಬೈಕೆ: "ಸುವಿಹಿತ ನಿಕ್ಷೇಪಮಂತದುಪನಿಧಿಯೆನಿಕ್ಕುಂ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೨೯-೧೨); "ನಿಕ್ಷೇಪಃ, ಉಪನಿಧಿಃ—ಈ ೨ ಬಯ್ಕೆ" (ಹಲಾಯು. ೧೪-೮೨). [ಸಂ.]

ಉಪನಿಬಂಧನೆ (ನಾ). ಉಪನಿಯಮ; ಒಳನಿಬಂಧನೆ. [ಸಂ.]

ಉಪನಿವೇಶ (ನಾ). ಉಪನಗರ. [ಸಂ.]

ಉಪನಿಷತ್ತು (ನಾ). ವೇದವಾಙ್ಮಯದಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮನ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ನಿರೂಪಿಸುವ ಜ್ಞಾನಕಾಂಡ; ವೇದಾಂತ ವಿಭಾಗ: "ಉಪನಿಷತ್ತುಗಳಿಗೆ ವೇದಾಂತವೆಂದು ನಾಮಧೇಯ. ಉಪನಿಷತ್ತು ಎಂದರೆ ಪರಬ್ರಹ್ಮನ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ತಿಳಿಸುವ ಗ್ರಂಥಗಳೆಂದು ಅರ್ಥ" (ಹಿಂದಸಾ. ೧೮೩); ವೇದದಜಾಕೆಗಳಡಗದುಪನಿಷದಾದಿ ದಿವ್ಯಸ್ತುತಿಯ ಗಡಣೆಗೆ ಹೋದ ಹೊಲಬಳವಡದ . . . ಅನಾದಿಸಿದ್ಧನ ಬರವ ಕಂಡನು ಬಾಗಿಲಲಿ ವಿದುರ (ಕುವ್ಯಾಉ. ೮-೯). [ಸಂ. ಉಪನಿಷತ್]

ಉಪನಿಷದ್ವ್ರತ (ನಾ). ನಾಲ್ಕು ವಿಧವಾದ ವೈದಿಕವ್ರತಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಮಹಾನಾಮ್ನೀವ್ರತ, ಮಹಾವ್ರತ, ಉಪನಿಷದ್ವ್ರತ, ಗೋದಾನವ್ರತ ಈ ನಾಲ್ಕೂ ವೇದವ್ರತಗಳು (ಆರ್ಯಧ. ೧೨೭). [ಸಂ. (ಉಪನಿಷತ್ + ವ್ರತ)]

ಉಪನಿಷ್ಕರ (ನಾ). ಮುಖ್ಯವಾದ ರಸ್ತೆ; ರಾಜಮಾರ್ಗ: "ಉಪನಿಷ್ಕರ – ದುರ್ಗವಾದ ರಾಜಧಾನಿಗೆ ಹೋಗತಕ್ಕ ರಾಜಮಾರ್ಗಕ್ಕೆ ಹೆಸರು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೮೭). [ಸಂ.]

ಉಪನೀತ (ಗು). ಹತ್ತಿರಕ್ಕೆ ತರಲ್ಪಟ್ಟ; ಸಮೀಪಕ್ಕೆ ತಂದ: ಪರಿವಾರಜನೋಪನೀತ ಚಂದನ ಕರ್ಪೂರ ಮಿಶ್ರಿತ ಹಿಮಶಿಶಿರಧಾರಾಪರಿಷೇಕದಿಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೩-೨ ವ). [ಸಂ.]

ಉಪನೀಯಮಾನ (ಗು). ಹತ್ತಿರಕ್ಕೆ ಒಯ್ಯಲ್ಪಡುತ್ತಿರುವ; ಸಮೀಪಕ್ಕೆ ತರಲ್ಪಡುತ್ತಿರುವ: ಮುನಿಜನ ಪೂಜಾನ್ನದಾನಾದಿಕರಣ ಜಿನಗೃಹಜನ ಸತತೋಪನೀಯಮಾನ ಪಾದ್ಯ ಗಂಧಾಕ್ಷತ ಕುಸುಮ ಚರು ಧೂಪ ದೀಪ ಫಲಾದ್ಯರ್ಚನಾತ್ಮಕಮಪ್ಪ ನಿತ್ಯಮಹಮುಂ (ಆದಿಪು. ೧೫-೧೩). [ಸಂ.]

ಉಪನೇತ್ರ (ನಾ). ಕನ್ನಡಕ; ಸುಲೋಚನ: ಅಮೃತಕಣವಂ ಮರ್ತ್ಯಮೃದ್ಘಟದಿ ಬಯ್ತಿರಿಸಿ ವಿಮೃಶಬುದ್ಧಿಗೆ ಮೋಹದುಪನೇತ್ರವಿಡಿಸಿ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯಮಧ್ಯದಲಿ ದುರ್ಭಿಕ್ಷವಾಗಿಪುದು ಕಮ್ರತೆಯೊ ನಮ್ರತೆಯೊ (ಮಂಕುಕ. ೧೯೦); ನಿಮ್ಮ ಮೂಗಿನ ಮೇಲಿನ ಉಪನೇತ್ರವನ್ನಷ್ಟು ಎಚ್ಚರದಿಂದ ಕಾಪಾಡಿಕೊಳ್ಳಿರಿ (ಕಳ್ಳಕಾ. ೫೨). [ಸಂ.]

ಉಪನ್ಯಸನ (ನಾ). = ಉಪನ್ಯಾಸ ೩. 'ಉಪನ್ಯಸಿಸು' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಉಪನ್ಯಸಿಸು (ಕ್ರಿ). ಉಪನ್ಯಾಸಮಾಡು; ಭಾಷಣಮಾಡು: ಉಪನ್ಯಾಸಕರು ಯಾವ ವಿಷಯವನ್ನೇ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳಲಿ . . . ತೃಪ್ತಿಯಾಗುವಷ್ಟು ವಿಸ್ತೃತವಾಗಿ ಉಪನ್ಯಸಿಸುವುದು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ (ಸಾಹಿಕ. ೫೩). [ಉಪನ್ಯಸನ + –ಇಸು.]

ಉಪನ್ಯಸ್ತ (ಗು). ವಿವರಿಸಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟ; ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟ: ಸಮ್ಯಗ್ದರ್ಶನವಿಷಯಭಾವದಿಂ ಉಪನ್ಯಸ್ತ ಜೀವಾದಿ ತತ್ತ್ವಾರ್ಥದೊಳ್ ಉಕ್ತ ಜೀವಕ್ಕೆ ಆತ್ಮತತ್ತ್ವವೆಂದಂದು ಪೇಜ್ಪಾರ್ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೬೪). [ಸಂ.]

ಉಪನ್ಯಾಸ (ನಾ). ೧. ಹತ್ತಿರದಲ್ಲಿ ಇಡುವಿಕೆ. ೨. ಸಲಹೆ; ಸೂಚನೆ. ೩. ಅರ್ಥವಿವರಣೆ; ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ; ಭಾಷಣ: "ಉಪನ್ಯಾಸಃ, ವಾಙ್ಮುಖಂ – ವಾಕ್ಯಾರ್ಥಭದ ಹೆಸರುಗಳು" (ಶಿಡ್ಡಾಂಡ. ೪೮); ಸರಸ ಕವಿತಾರಚನೆಯಲಿ ವಿಶ್ವರದುಪನ್ಯಾಸದಲಿ ಭೂಪತಿ ಕರೆಸಿ ನೋಡಲಿ ನಮ್ಮನೆಂದರು ದ್ವಿಜರು (ಕುವ್ಯಾಲ. ೧೫–೬). ೪. [ರಾಜನೀ] = ಉಪನ್ಯಾಸ ಸಂಧಿ: ಸಂಗತ ಉಪನ್ಯಾಸ ಪ್ರತೀಕಾರ . . . ಹೋದಕವಿಧಮಮೆಲ್ಲಂ (ಪಂಚತಂ. ೨೫೦–೬). [ಸಂ.]

ಉಪನ್ಯಾಸಕೊಡು = ಭಾಷಣಮಾಡು: "ನೀನೇ ಯಾವುದಾದರೂ ವಿಷಯ ಹೇಳಯ್ಯಾ, ಅದರ ಮೇಲೇ ಉಪನ್ಯಾಸಕೊಡುತ್ತೇನೆ" ಎಂದರು (ರಾಯುಳ. ೪೧). ಉಪಪ್ಯಾಸಮಾಡು = ಉಪನ್ಯಸಿಸು: ಅರ್ಥಗಂಟಿ, ಮುಕ್ಯಾಲುಗಂಟೆಯ ಹೊತ್ತು ಉಪನ್ಯಾಸಮಾಡುವುದು . . . ನಮ್ಮ ಉದ್ದೇಶ (ಸಾಹಿಕ. ೫೨). [ಸಂ.]

ಉಪನ್ಯಾಸಕ (ನಾ). ಭಾಷಣಕಾರ: ಕ್ರೀತ್ಯಗಳ ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಹಿಡಿಯ ಬೇಕೆನ್ನುವುದು ಉಪನ್ಯಾಸಕರ ಉದ್ದೇಶವಾಗಿರುತ್ತದೆ (ರೂಢಿ). [ಸಂ.]

ಉಪನ್ಯಾಸಕಾರ (ನಾ). = ಉಪನ್ಯಾಸಕ: ಈಗ ಉಪನ್ಯಾಸಕಾರರಿಗೆ ಕೊರತೆಯಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ). [ಸಂ.]

ಉಪನ್ಯಾಸಮಾಲೆ (ನಾ). ಭಾಷಣಗಳ ಸರಣಿ: ಉಪನ್ಯಾಸಮಾಲೆಯು ಜೊತೆಯಲ್ಲಿ ಗ್ರಂಥಪ್ರದರ್ಶನವೊಂದನ್ನು ನಡಿಸಿದರೆ ಉಪಹೋಗವಾಗಬಹುದು (ಸಾಹಿಕ. ೫೫); ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯದ ಪ್ರಚಾರೋಪನ್ಯಾಸ ಮಾಲೆ (ರೂಢಿ). [ಉಪನ್ಯಾಸ + ಮಾಲೆ]

ಉಪನ್ಯಾಸಸಂಧಿ (ನಾ). [ರಾಜನೀ] ವಿರೋಧಿಗಳೊಡನೆ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವ ಹದಿನಾರು ಬಗೆಯ ಸಂಧಿಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ; ತನ್ನ ಕಾರ್ಯಸಿದ್ಧಿಯನ್ನುದ್ದೇಶಿಸಿ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವ ಸಂಧಿ: ಭಾವಿಯಶ್ರೇಣಾರ್ಥಸಿದ್ಧಿಯನುದ್ದೇಶಂಗೆಯ್ದು ನಡೆವುದು ಉಪನ್ಯಾಸಸಂಧಿಯೆಂಬುದಕ್ಕುಂ (ಪಂಚತಂ. ೨೫೦–೬). [ಉಪನ್ಯಾಸ + ಸಂಧಿ]

ಉಪಪತಿ (ನಾ). ಗಂಡನಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ಗಂಡನಂತೆ ವರ್ತಿಸುವವನು; ಮಿಂಡ: ಉಪಪತಿ – ಈ ೨ ಪಾಠಂಗಂ" (ಜಲಾಯು. ೬೬–೩೫); ಆ ಮಹಾಪಾತಕಿ ಮುನ್ನುಪಪತಿಯಂ ಪತಿಯಂ ಕೊಲಿಸಿ ಪುತ್ರವಧೆಗಂ ಬಟ್ಟಿಳಿ ಬಗೆಯಂ ತಂದಳ್ (ಪಂಂರಾಮಾ. ೮–೫೧). [ಸಂ.]

ಉಪಪತ್ತಿ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಸಿದ್ಧಾಂತವನ್ನು ಸಮರ್ಥಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಮಾಡುವ ತರ್ಕ, —ಸಾಧನ, —ಯುಕ್ತಿ: ಪರಪಕ್ಷ ದೂಷಣಪರಿಶ್ರಮವಿಸೇಷಮಿಂ ಸ್ವಪಕ್ಷಸ್ಥಾಪನಂಗೆಯ್ದುಂ . . . ಸಭಾಸದರಿಂ ಲಬ್ಧಪ್ರಶಂಸನಾಗಿ (ಅದಿಪು. ೨–೨೨ ವ); ಇತಿಹಾಪಪತ್ತಿಯಲ್ಲಿ ನಿತು ಬಿನ್ನಣಮಿಲ್ಲಿನಿತರ್ಥದ್ವಿಪ್ಪಿಯಲ್ಲ . . . ಪೇಜರ್ಗೆ (ಅಪಪು. ೧೭–೬೯). ೨. ಕಾರಣ; ಆಧಾರ; ರುಜುವಾತು. ೩. ಜೀವನಕ್ಕೆ ಆಧಾರವಾದುದು; ಜೀವನೋಪಾಯ: ಅವನ ಕುಟುಂಬಭರಣಕ್ಕೆ ಬೇಕಾದ ಉಪಪತ್ತಿಯನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸಿದನು (ಭಕ್ತಿ. ೧೦೩). [ಸಂ.]

ಉಪಪತ್ನಿ (ನಾ). ಹೆಂಡತಿಯಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ಹೆಂಡತಿಯಂತೆ ವರ್ತಿಸುವವಳು; ಮಿಂಡಿ; ಬಂಗಾರದವಳು: ತನ್ನ ಅಪ್ಯಪ್ಪದಲ್ಲಿ ಉಪಪತ್ನಿಯೋಗದಿಲ್ಲರೆ ಅದೂ ಆಗಿದಿಲಿ (ದೇವತಾಂ. ೧೧೪). [ಸಂ.]

ಉಪಪದ (ನಾ). ಮುಖ್ಯಪದದ ಸಂಗಡ ಬರುವ ಪದ. [ಸಂ.]

ಉಪಪನ್ನ (ಗು). ೧. ಉಂಟಾದ; ಕೂಡಿರುವ: ಲೋಕಾಂತಿಕ ದೇವರ್ ವೈಮಾನಿಕರಾಗಿಯುಂ ಕಲ್ಪೋಪಪನ್ನರೆಂಬುದಂ ಪೇಜಲೆಂದು ಬಂದುದುತ್ತರಸೂತ್ರಂ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೩೩೧). ೨. ತಕ್ಕ; ನ್ಯಾಯವಾದ; ಹೊಂದತಕ್ಕ: ಸಮಾಚೀನ – ನಾನಾಸಂಹರ್ಷಪಚಪ್ರಾಸ್ಫುರಣೋಪಪನ್ನ ಪ್ರಶ್ನವ್ಯಾಖ್ಯಾನವಿಶಾಸನದೊಳ್ ಕುಳ್ಪರ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೫–೪೪ ವ). (ನಾ). ೩. ಹಣವಂತ; ಧನಿಕ: ಉಪಪನ್ನರಾದ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳು ತಾವು ಶಿಕ್ಷಿಸಿರಾದ ತರುಣಂ ತಮ್ಮ ತಮ್ಮ-ಯೋಗ್ಯತಾನುಗುಣವಾಗಿ ಗುರು ದಕ್ಷಿಣೆಯನ್ನು ಒಪ್ಪಿಸುತಿಲಿದ್ದರು (ಮ ಚಾ ವಂ. II, ೫೧); ಅವನು ಅಷ್ಟೇನೂ ಉಪಪನ್ನವಿದ್ದವನೂ ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಗಣ್ಯವ್ಯಕ್ತಿಯಾಗಿದ್ದನು (ಬಂಂಮಾ. ೧೧). [ಸಂ.]

ಉಪಪನ್ನಮಂತ್ರ (ನಾ). ತಕ್ಕ ಆಲೋಚನೆ; ಸಮಯೋಚಿತವಾದ ತಿಳಿವಳಿಕೆ: ಅನ್ನಗಿರಿಗಣ್ಣಂಡಿರು ನಮ್ಮವರೆನ್ನದಿರು ವಿದುರಾದಿಗಳನುಪಪನ್ನಮಂತ್ರವನಲುಬು ದೊಪ್ಪಂಗಿಂದನವರೀಕ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧೨–೨೦). [ಉಪಪನ್ನ + ಮಂತ್ರ]

ಉಪಪಾತ (ನಾ). ಆಕಸ್ಮಿಕ ಘಟನೆ; ಅಪಘಾತ; ವಿನಾಶ. [ಸಂ.]

ಉಪಪಾತಕ (ನಾ). ಮಹಾಪಾತಕಕ್ಕಿಂತ ಕಡಮೆಯಾದ ಪಾಪ; ಹತ್ತು ವಿಧವಾದ ಪಾಪಗುಣಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಉಪಪಾತಕವೆಂದು . . . ಪಾಪರಾಶಿಗಳೊಳು ದಶವಿಧಮಾಗಿ ಮುಖ್ಯಪಪಗುಣಂಗಳ್ಗರ್ (ವಿವೇಕ. ೧೮೩); ಮರ ಗಿಡ ಬಳ್ಳಿ ಪೈರು ಪಚ್ಚೆ ಧಾನ್ಯ ಇತ್ಯಾದಿಗಳ ಹಿಂಸೆಯೂ ಉಪಪಾತಕಗಳು (ಅಯಾಧ. ೬೬). [ಸಂ.]

ಉಪಪಾತಕತ್ವ. ಉಪಪಾತಕತ್ವ (ನಾ). [ಜೈನ] "ಕಲ್ಪಗಳಲ್ಲಿ ದಿವಿಜರು ಹುಟ್ಟುವ ಹಾಗಿಗೆ" (ಅದಿಪು. ಈಠಕ); ಶೈಪಧರ್ಮಮಂ ಪತ್ನಿವಿಡದೆ ನಡೆದು ಈಡಿಯೊಳಯ್ದನೆಯ ಕಲ್ಪದುಪಪಾತಕತ್ವದೊಳ್ ದೇವನಾದನ್ (ಪಂಂರಾಮಾ. ೬–೫೬ ವ); (ಪಂಂರಾಮಾ. ೪–೨೦ ನೋಡಿ). **ಉಪಪಾತಕತ್ವ** : ಪಲಂಬರುಮತಿಕ್ರಾಂತರುಗಳ್ ತತ್ಪಂತಾನದೊಳ್ ಶ್ರೀಪ್ರಭವಿಮಾನವೊಳು ಉಪಪಾತಕತ್ವತಳದ ಪೊರೆಯೊಳಂ . . . ಪೊರೆದು (ಅದಿಪು. ೨–೬೨ ವ). [ಉಪಪಾತ + ತಲ್ವ]

ಉಪಪಾತಕತ್ವ 'ಉಪಪಾತಕತ್ವ' ನೋಡಿ.

ಉಪಪಾತಕಯನ (ನಾ).=ಉಪಪಾತಕತ್ವ: ರತ್ನರಥಪಾಣಿಪಾತ್ರೋಪಪಾತಕಯನತಳದೊಳಂತರ್ಮುಹೂರ್ತದೊಳ್ ಪರ್ಯಾಪ್ತಿಯಂ ಕೈಕೊಂಡು (ಅದಿಪು. ೬–೬೭ ವ). [ಉಪಪಾತ + ಕಯನ]

ಉಪಪಾದ (ನಾ). [ಜೈನ] (ಗರ್ಭವಾಸವಿಲ್ಲದೆ) ಇದ್ದಕ್ಕಿದ್ದಂತೆ ಹುಟ್ಟುವುದು; ದೇವತೆಗಳು ಮತ್ತು ನಾರಕೆಗಳ ಸದ್ಯೋಜನನ. 'ಉಪಪಾದಜ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಉಪಪಾದಜ (ನಾ). [ಜೈನ] ಉಪಪಾತಕಲ್ಪದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟದವನು; ದೇವತೆ; ನಾರಕೆ: ಜರಾಯುಜಾಂಡಜ ಪೋತಕಂಗಳ್ ಗರ್ಭಸಂಭವಂ ದ್ಯೌನಿರಯೋದ್ಭವತ್ವಮುಪಪಾದಜಂ ವಿಖ್ಯಾತಂ (ಸುಳಾಮ. ೯–೯). [ಸಂ.]

ಉಪಪಾದನೆ (ನಾ). ವಿವರಣೆ; ಸಾಧನೆ. [ಸಂ. ಉಪಪಾದನ]

ಉಪಪಾದಿಸು (ಕ್ರಿ). ಸಮರ್ಥಿಸು; ಸಾಧಿಸು. [ಉಪಪಾದನ್ಯ + –ಇಸು.]

ಉಪಪಾದುಕೆ (ಗು). ೧. ಲಾಳ ಕಟ್ಟಿದ. (ನಾ). ೨. ತಾನಾಗಿ ಹುಟ್ಟಿದವನು; ಸ್ವಯಂಭು; ದೇವತೆ: "ದೇವರುಪಪಾದುಕರ್" (ಮಂಗರಾ. ೫೩-೧೧). [ಸಂ.]

ಉಪಪಾದ್ಯ (ನಾ). ಸಾಧ್ಯ; ಸಾಧಿಸಲ್ಪಡಬೇಕಾದ್ದು. [ಸಂ.]

ಉಪಪುರಾಣ (ನಾ). ಚಿಕ್ಕ ಪುರಾಣ. ℙ ವ್ಯಾಸರಚಿತವಾದ ಹದಿನೆಂಟು ಪುರಾಣಗಳಲ್ಲದೆ ಸನತ್ಕುಮಾರಪುರಾಣವೇ ಮೊದಲಾದ ಹದಿನೆಂಟು ಪುರಾಣಗಳು ಇವೆ. [ಸಂ.]

ಉಪಪ್ರಚ್ಛದ (ನಾ). ಸಣ್ಣ ಹೊದಿಕೆ, —ಹಚ್ಚಡ: ಪಯಃಪಯೋಧಿಫೇನಸಂಕಾಶದುಕೂಲೋಪಪ್ರಚ್ಛದಾಚ್ಛಾದಿತ ವಿಚಿತ್ರನೇತ್ರಂ (ಆದಿಪು. ೫-೨೨ ವ). [ಸಂ.]

ಉಪಪ್ರದಾನ (ನಾ). ಕಾರ್ಯಸಾಧನೆಗಾಗಿ ಕೊಡುವ ಹಣ ಮುಂತಾದುವು; ಕಾಣಿಕೆ: ಕಿಡುಗುಮುಪಪ್ರದಾನದೆ ಧನಂ ನಿಜಸೈನಿಕಹಾನಿ ದಂಡದಿಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೯-೧೧೮); ಅವರತಿಬಲಿಷ್ಠರಾದುದರಿಂ ಕಾಳಗಂ ಸಲ್ಲದುದರಿಂದುಪಪ್ರದಾನಮಾಡಲಕ್ಕುಂ (ಕಗವಿ. ೧೦೩ ರಾಜಾವ). [ಸಂ.]

ಉಪಪ್ರಶ್ನೆ (ನಾ). ೧. ಮುಖ್ಯವಾದ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಪೂರಕವಾದ ಪ್ರಶ್ನೆ, —ಚಿಕ್ಕ ಪ್ರಶ್ನೆ: ಮಾತುಗಳು ಅವನಿಂದ ಹೊರಬರಲು ಗೆಳೆಯರ ಎಷ್ಟೋ ಉಪಪ್ರಶ್ನೆಗಳು ಕಾರಣವಾಗಿದ್ದುವು (ಅಪನಾ. ೬೩). ೨. ಪ್ರಶ್ನೆಯ ಒಂದು ವಿಭಾಗ: ಈ ಕೆಳಗಿನ ಉಪಪ್ರಶ್ನೆಗಳಲ್ಲಿ ಐದಕ್ಕೆ ಉತ್ತರಿಸಿ (ರೂಢಿ). [ಸಂ. ಉಪಪ್ರಶ್ನ]

ಉಪಪ್ಲವ (ನಾ). ೧. ಆಕ್ರಮಣ; ಮುತ್ತಿಗೆ; ಧಾಳಿ: ಆ ಮಹಾಬಳನೊಳತಿಪ್ರತಾಪನೊಳುಪಪ್ಲವಮಂ ಬಗೆವೊಂ ಮಹೀಪತೀ (ಚಂದ್ರಪು. ೫-೩೬). ೨. ಅನಿಷ್ಟ; ಕೇಡು; ವಿಪತ್ತು: ಧರಣಿಯಮರರುಪಪ್ಲವವ ಪರಿಹರಿಸದಿರಲಾ ಪಾತಕಕೆ ಸಂಹರಣವುಂಟೇ ಶಾಸ್ತ್ರದೃಷ್ಟಿಯೊಳೆಂದು ಚಿಂತಿಸಿದ (ಕುವ್ಯಾಆ. ೧೯-೭). ೩. (ಸೂರ್ಯಚಂದ್ರರಿಗೆ ಒದಗುವ) ಗ್ರಹಣ. ೨, ೩: ಉಪಪ್ಲವಂ ಚಂದ್ರಾರ್ಕಬಿಂಬಗಳೊಳ್... ಅಲ್ಲದೆ ಜನಪದಜನಂಗಳೊಳಿಲ್ಲ (ಜಗವಿ. ೨-೧ ವ). [ಸಂ.]

ಉಪಬರ್ಹ (ನಾ). ತಲೆದಿಂಬು; ಒರಗುದಿಂಬು: "ಉಚ್ಛೀರ್ಷಕಂ, ಉಪಧಾನಂ, ಉಪಬರ್ಹಂ – ಈ ೩ ತಲೆಗಿಂಬು" (ಹಲಾಯು. ೫೨-೧೫೪); "ತಲೆಗಿಂಬದುಪಬರ್ಹಮುಪಧಾನಮಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೬೦-೧೬). [ಸಂ.]

ಉಪಬಿಯ (ನಾ). (ಅಗತ್ಯವಾದ) ಸಣ್ಣಪುಟ್ಟ ಖರ್ಚು; ಚಿಲ್ಲರೆ ಖರ್ಚು: ಮಾನ್ಯದ ಸತ್ರದ ಧರ್ಮ್ಮಬ್ರಯದುಪಬಿಯದನ್ತನಿತುವೆಡೆಯ ಕೆಯ್ಮತ್ತರೈನೂಱು (ಎಇ. XX, ೬-೪೫; 1012); ಮಹಾಜನಕ್ಕಂ ಪ್ರಜೆಗಂ ಮಾಡಿದ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯುಂ ಧರ್ಮ್ಮಬ್ರಯದುಪಬಿಯದ ಮಾನ್ಯದ ಭೂಮಿ (ಎಇ. XX, ೬-೧೫; 1012). [< ಸಂ. ಉಪವ್ಯಯ]

ಉಪಬೃಂಹಣ (ನಾ). ೧. ಹೆಚ್ಚುವುದು; ವರ್ಧನ: ಉತ್ತಮಕ್ಷಮಾದಿ ಭಾವನೆಯಿಂ ಆತ್ಮಧರ್ಮ ಪರಿವೃದ್ಧಿಕರಣಂ ಉಪಬೃಂಹಣಂ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೨೬೫). ೨. ಪುಷ್ಟೀಕರಣ; ಪೋಷಣೆ. [ಸಂ.]

ಉಪಬೃಂಹಣೆ (ನಾ). = ಉಪಬೃಂಹಣ ೧: ಉತ್ತಮಕ್ಷಮಾದಿ ದಶ ಭಾವನೆಯಿಂ ತನಗಂ ಪೆಜರ್ಗಂ ಧರ್ಮಮಂ ಪೆರ್ಚಿಸುವುದು ಉಪಬೃಂಹಣೆ (ಜಾವುಂಉ. ೨೬೧). [ಸಂ. ಉಪಬೃಂಹಣ]

ಉಪಭಕ್ತಿ (ನಾ). ಜೊತೆಗೂಡಿದ ಭಕ್ತಿ; ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಭಕ್ತಿ: ಉಭಯಪ್ರಸಾದಸುರಂಗಸಂಯೋಗೋಪಭಕ್ತಿ ಜಗಂಗಳೊಳು ಪರಿಭಾವಿಸುವೊಡಿನ್ನುಂಟೆ (ಬಸಪು. ೮-೨೬). [ಸಂ.]

ಉಪಭಾಗ (ನಾ). ವಿಭಾಗ; ಒಳಭಾಗ. [ಸಂ.]

ಉಪಭುಕ್ತ (ಗು). ೧. ತಿನ್ನಲ್ಪಟ್ಟ; ಸೇವಿಸಿದ: ಜನನ್ಯುಪಭುಕ್ತಾಹಾರ ಗರಣದಿಂ ಮೇಣ್ ಗರ್ಭಂ ಇದಱೊಳ್ ಪೊರ್ದಿ ಪುಟ್ಟುವುದು (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೧೦೨). ೨. ಉಪಭೋಗಿಸಲಾದ; ಅನುಭವಿಸಲಾದ. [ಸಂ.]

ಉಪಭೃತ್ತು (ನಾ). ಅರಳೀಮರದಿಂದ ಮಾಡಿದ ಯಜ್ಞಪಾತ್ರೆ; ಯಾಗದಲ್ಲಿ ಹೋಮದ ತುಪ್ಪವನ್ನು ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುವ ಆಜ್ಯಪಾತ್ರೆ. [ಸಂ. ಉಪಭೃತ್]

ಉಪಭೋಕ್ತೃ (ನಾ). ಅನುಭವಿಸುವವನು; ಭೋಗಿಸುವವನು. [ಸಂ.]

ಉಪಭೋಗ (ನಾ). ೧. ವಿಷಯಾನುಭವ; ಸುಖಪಡುವಿಕೆ: "ನಿರ್ವೇಶಃ, ಉಪಭೋಗಃ – ಈ ೨ ಉಪಭೋಗಂ" (ಹಲಾಯು. ೧೨೪-೭೦); ವಿಚಿತ್ರಭೂಷಣ ಸುರಭಿವಿಲೇಪನ ಪ್ರಮುಖ ಭೋಗೋಪಭೋಗಂಗಳೊಳಂ (ಆದಿಪು. ೮-೩ ವ). ೨. ಮೈಥುನ; ಸಂಭೋಗ. [ಸಂ.]

ಉಪಭೋಗಿ (ನಾ). ಅನುಭವಿಸುವವನು; ಭೋಗಪಡುವವನು: ಶಿಲಾವ್ಯೂಢಸಂಚಯೋಪಭೋಗಿಜನನಿವಾಸಿಗಳಪ್ಪ ಸಂವಾಹಂಗಳುಮಂ (ಆದಿಪು. ೮-೬೩ ವ). [< ಸಂ. ಉಪಭೋಗಿನ್]

ಉಪಭೋಗಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಸುಖಪಡು; ಅನುಭವಿಸು. ೨. ತಿನ್ನು; ಸೇವಿಸು: ಕ್ಷುತ್ಪಿಪಾಸೆಗಳಿನಾಯಾಸಂಬಡದೆ ಮುನಿಜನೋಚಿತಮಪ್ಪ ನವಫಲಂಗಳನುಪಭೋಗಿಸೆಂದು ನುಡಿಯೆ (ಕಾದಂಉ. ೭೫೭); ವಿಷವನಣುವೆಂದಳುಕದುಪಭೋಗಿಸಲು ಕೊಲ್ಲದೆ ಬಿಡುವುದೇ (ಕುವ್ಯಾಆ. ೮-೨೮); ದೇವತ್ವಕ್ಕೆ ಗೌರವವನ್ನು ಸಲ್ಲಿಸಿ ಪ್ರಸಾದರೂಪದಲ್ಲಿ ನಾವು ಉಪಭೋಗಿಸುತ್ತೇವೆ. ಹಾಗೆ ಮಾಡದೆ ಉಪಭೋಗಿಸುವುದು ಅಪಹಾರವಾಗುವುದು (ಆರ್ಯಧ. ೨೦೧). [ಉಪಭೋಗ + –ಇಸ್ತು]

ಉಪಭೋಗ್ಯ (ಗು). ೧. ಅನುಭವಿಸಲು ಯೋಗ್ಯವಾದ: ಎನಗೊರ್ವಂಗುಪಭೋಗ್ಯಮಲ್ತು ವಸುಧಾಸಾಮ್ರಾಜ್ಯಂ (ಆದಿಪು. ೧೪-೩೧); ಇರುಳು ನಾನಾಸ್ವಪ್ನ ಕಾನನ ಗಿರಿ ಪರಿಭ್ರಮಣೈಕಚಿಂತಾಭರಿತನಾದೆನು ದೈವಕೃತ ಉಪಭೋಗ್ಯವೆನಗೆಂದ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧೩-೧೮). ೨. ಹಲವು ಸಾರಿ ಉಪಯೋಗಿಸಬಹುದಾದ: "ಯಾವ ವಸ್ತುಗಳನ್ನು ಒಂದೇ ಸರತಿ ಭೋಗಿಸಲಿಕ್ಕೆ ಬರುವುದೋ ಅವು (ಹೂವು, ಅನ್ನ ಇತ್ಯಾದಿ) ಭೋಗ್ಯವಸ್ತುಗಳು. ಯಾವ ವಸ್ತುಗಳನ್ನು ಹಲವು ಸಲ ಉಪಭೋಗಿಸಬಹುದೋ ಅವು (ವಸ್ತ್ರ, ಸ್ತ್ರೀ ಇತ್ಯಾದಿ) ಉಪಭೋಗ್ಯ ವಸ್ತುಗಳು" (ಜೈನಪ. ೪೭೦). [ಸಂ.]

ಉಪಮಂತ್ರಿ (ನಾ). = ಉಪಸಚಿವ: ವಿದ್ಯಾಇಲಾಖೆ ಉಪಮಂತ್ರಿಗಳು ಶಾಲೆಯ ಪ್ರಾರಂಭೋತ್ಸವ ನೆರವೇರಿಸುವರು (ರೂಢಿ). [ಸಂ.]

ಉಪಮರ್ದ (ನಾ). ಹಿಂಡುವುದು; ಅಮುಕುವುದು; ಕಿವುಚುವುದು: "ಉಪಮರ್ದಃ, ವಿಪ್ರಕಾರಃ – ಈ ೨ ಕಿವು(ಮು)ಟ್ಟುವುದು" (ಹಲಾಯು. ೧೨೬-೮೪). [ಸಂ.]

ಉಪಮರ್ದನ (ನಾ). = ಉಪಮರ್ದ. [ಸಂ.]

ಉಪಮಾಕ್ಷೇಪ (ನಾ). [ಕಾವ್ಯಮೀ] ಒಂದು ಅರ್ಥಾಲಂಕಾರ: ವರಹಂಸಕದಂಬಕಮದು ಶರದಂಬುದಮಲ್ತು ಮುಖರನೂಪುರಸಂವಾದಿರವಂ ನೆಗಟ್ಟಿಪ್ಪುದು ಬಂಧುರಮದಱಿಂದಿದಱೊಳೆಂಬುದುಪಮಾಕ್ಷೇಪಂ (ಕವಿರಾ. ೩-೧೦೩). [ಸಂ. (ಉಪಮಾ + ಆಕ್ಷೇಪ)]

ಉಪಮಾಖ್ಯಾತ (ಗು). [ಕಾವ್ಯಮೀ] ಉಪಮೆಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ, —ಉತ್ತಮವಾದ: ಅಳಿಗಳಿವು ಕಣ್ಗಳಲ್ಲಿವು ನಳಿನಮಿದೀ ವದನಮಲ್ತು ನಿಜಕಾಮಿನಿಯಾ ತಿಳಿದಿಂತು ಪೇಟ್ಟೊಡಿದು ಮೊಕ್ಕಳಮುಪಮಾಖ್ಯಾತಮಪ್ಪ ತತ್ತ್ವಾಖ್ಯಾನಂ (ಕವಿರಾ. ೩-೭೬). [ಸಂ. (ಉಪಮಾ + ಆಖ್ಯಾತ)]

ಉಪಮಾಗು (ಕ್ರಿ). ಉಪಮೆಯಾಗು; ಹೋಲುವೆಯಾಗು: ಭಟ ರ್ಕರ್ಳಿರಿದುಂಗೊಳೆ ಪೊಸ್ತಿದ ಕೇಸರಿಯ್ಯನಿನಾರ್ಪೊಗರ್ಂಸ್ಗೆಜಿತ್ತಿ ಗುಪಮಾಗಿ ಜಸಂ ಭುವನಾನ್ತರಾಳದೊಳ್ (ವಿಕ್ರ. III, ಸಂಜಸ. ೬೪–೧೯ ; ಸು. 900). [ಉಪಮೆ + ಆಗು]

ಉಪಮಾತೀತ (ಗು). ಹೋಲಿಕೆಗೆ ಮಿಗಿದ; ಅಸದೃಶವಾದ: ಉಪಮಾತೀತಂ ಕೃತ ಕಾಂತಿಪುರಾಂ ಸರೆ . . . ಮಲ್ಲಪಸಯ್ಯಮಂ ಪೊನ್ನ ಮಯ್ಯಮಂ ಪರೆಯಿರ್ದರ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೧–೩೮). [ಸಂ. (ಉಪಮಾ + ಅತೀತ)]

ಉಪಮಾತೃ (ನಾ). = ಉಪಮಾತೆ. [ಸಂ.]

ಉಪಮಾತೆ (ನಾ). ಸಾಕುತಾಯಿ; ದಾದಿ: "ಧಾತ್ರೀ, ಉಪಮಾತಾ—ಈ ೨ ದಾದಿ" (ಹಲಾಯು. ೦೪–೬೫೩); ಪುತ್ರಿಯ ಮನೋಭಿಪ್ರಾಯಮಂ ತಿಳಿಯಲೊಸುಗ ಪಂಡಿತೆಯಿಂ ಬ ಉಪಮಾತೆಯಂ ಕರೆಯಿಸಿ (ಪುರುಷ. ೩೬). [< ಸಂ. ಉಪಮಾತೃ]

ಉಪಮಾದೀಕ್ಷೆ (ನಾ). [ವೀಕ್ಷೆ] ವುರಾತನರ ಆಚಾರಕ್ಕೆ ಸದೃಶವಾಗಿ ನಡೆದುಕೊಳ್ಳಬೇಕೆಂದು ತಿಳಿಸಿಕೊಡುವ ದೀಕ್ಷೆ: "ಪುರಾತನರ ಸಮುಯಾಚಾರಕ್ಕೆ ಸದೃಶಮಾಗಿ ಮಾಳ್ಪುದೇ ಉಪಮಾದೀಕ್ಷೆಯೆನಿಸುವುದು" (ವಿವೇಕ. ೧೧೪). [ಸಂ. ಉಪಮಾದೀಕ್ಷಾ (ಉಪಮಾ + ದೀಕ್ಷಾ)]

ಉಪಮಾನ (ನಾ). ೧. ಹೋಲಿಕೆ; ಸಾಮ್ಯ; ಸಾದೃಶ್ಯ: ವಿವಧ ಭೇದ ಪಾರಾವಾರಂಗಳ ನೀರಿಲ್ಲದುಪ್ಪುರುಸೊಪಮಾನಂ (ಸುಳುಮಾ. ೧೧–೫೭); ಭಂಡತನವೀ ಮಾತಿಂಗೆ ಯುಪಮಾನವೇ ಕೆಂಡವು ಮುಟ್ಟಿದಡೆ ಬೇವಂತೆ (ಹರಿಶ. ೧–೨೦). ೨. [ಕಾವ್ಯಮಿಮಾ] ಪ್ರಕೃತವಾದ ವಸ್ತು ಅಥವಾ ವಿಷಯಕ್ಕೆ ಕೊಡತಕ್ಕ ಹೋಲಿಕೆಯ ವಸ್ತು ಅಥವಾ ವಿಷಯ: ಉಪಮೇಯಂ ಗುಣಲೇಶದಿನುಪಮಾನಕ್ಕೆಗೆ ವರ್ಪೊಡುಪಮೆಯೆನಿಕ್ಕುಂ ವೃತ್ತಿಸರ್ಗ ವಿಷಯರೂಪ ಪ್ರಾಂಚಿತ ಮನೇಕ ಭೇದಮುದು ತಾನಕ್ಕುಂ (ಕಾವ್ಯವಿ. ೬೬೬). [ಸಂ.]

ಉಪಮಾಲಂಕಾರ (ನಾ). = [ಕಾವ್ಯಮಿಮಾ] ಅರ್ಥಾಲಂಕಾರಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: "ಎರಡು ವಸ್ತುಗಳಿಗೆ ಪರಸ್ಪರವಾಗಿ ಇರುವ ಸಾದೃಶ್ಯ ಸಂಪತ್ತನ್ನು ಹೇಳುವುದು ಉಪಮಾಲಂಕಾರ" (ಕೈಪಿ. ೨೫೬). [ಸಂ. (ಉಪಮಾ + ಅಲಂಕಾರ)]

ಉಪಮಾವಾಚಕ (ನಾ). ಹೋಲಿಕೆಯನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಪದ. ಉದಾ: ಅಂತೆ, ಅಂತೆವೋಲ್. [ಸಂ. (ಉಪಮಾ + ವಾಚಕ)]

ಉಪಮಿತ (ಗು). ಹೋಲಿಸಲ್ಪಟ್ಟ; ಉಪಮೇಯವಾದ: ಉಪಮಿತ ಭೇದೋಕ್ತಿಶ್ರಮಮಪರಿಮಿತಾಖ್ಯಾಕೃತಿ ಶ್ರಯೋಗಾನುಗತಂ (ಕವಿರಾ. ೬–೪೮). [ಸಂ.]

ಉಪಮಿತಾಕ್ಷರ (ನಾ). ೧. ಹೋಲಿಕೆಯ ಅಕ್ಷರ, —ಪದ; ಉಪಮಾವಾಚಕ; ಅಂತೆ, ಅಂತೆವೋಲ್ ಮೊದಲಾದುವು. ೨. ಕಟ್ಟದ, ಬದ್ಧವಾದ ಅಕ್ಷರ: ಉಪಮಿತಾಕ್ಷರಮಲ್ಲಿಯುಮಿಂತಿ ರೂಪಪರಿವ್ಯಕ್ತಿಯೊಳಾಂದ ಮಾಟ್ಕಿಯಿಂದುಪಚಿತ ಶ್ರಮಮುಕ್ಕುಮಿದೆಂದುಮಳ್ಕುಪಗಮಳ್ ಗುಣೋದಯಕಾರಣಂ (ಕವಿರಾ. ೧–೧೪೫). [ಉಪಮಿತ + ಅಕ್ಷರ]

ಉಪಮಿಸಗುಡು (ಕ್ರಿ). ಹೋಲಿಕೆಗೆ ಅವಕಾಶವನ್ನು ಕೊಡು; ಹೋಲಿಸಲು ಎಡೆಗೊಡು: ಆ ಚತ್ರಲೇಖೆಗಳಿಟ್ಟುವಶನದಿ ಮಂತ್ರಿಯ ಮಹಾಕ್ಷ್ಮಾಲೆಯೊಳ್ ಕಟ್ಟುವಳ್ ಕಡುಪಿಂಪಿಂದೆ ಆಟ್ಟುವೆಡಾ ಚಕ್ರ ಕ್ಕಾಳಕವನು ಕಡಿದಟ್ಟುವುದುಪಮಿಸಗುಡದೆ (ವೀಚಕ. ೨೯–೩೦). [ಉಪಮಿಸು + ಕುಡು (< ಕೊಡು)]

ಉಪಮಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಹೋಲಿಸು; ಸಾದೃಶ್ಯವನ್ನು ಹೇಳು: ಉಪಮಿಸಬಾರದ ಉಪಮಾತಿತರು ಕಾಲಕರ್ಮರಹಿತರು ಭವವಿರಹಿತರು . . . ತರಣರು (ಬಸವ. ೮೭೩); ಅತ್ತಮಬ್ಬೆಯ ಶುಭ್ರಶೀಲವನ್ನುಪಮಿಸುವ ಈ ಪದ್ಯವಂತೂ ಧವಳೋಜ್ಜ್ವಲಾರ್ಥಕ್ಕ (ಸಮಾಲೋಚ. ೧೫೭). ೨. ವರ್ಣಿಸು: ಮಜುಗಿದಳು ದ್ರೌಪದಿ ದೃಗಂಬುಗಳೊಜೆತೆಯಲಿ ಸಹದೇವ ನಕುಳರಲಜುಱಮಿಸುಮಿಸಲಾರದ ಬಹುಳಾಕ್ರಂದನ ಧ್ವನಿಯ (ಭಾಮಿ. ೧೫–೨) ; ವಿಪುಳ ಸುತ ಪುತ್ರಾಭ್ಯುದ್ಭವ ವೃದ್ಧಿಯನುಪಮಿಸಲ್ಕೊಲವಿಂದ . . . ಒದವಿಪನು (ಕೋಗಳು. ೨೬–೧೨೦). ೩. ಲುಂಟಾಗು; ಕಾಣಿಸಿಕೊಳ್ಳು: ತಪನನ ಮೆಯ್ಕೊಳ್ ಪುಗುಳುಗಳುಪಮಿಸೆ ಪಾವಕನ ತನುಜನೆಸಳ್ ಸ್ಫೋಟಕೆತಾಕಪದ ಕಡುಬಿಂದಿಗೆನೆಗೆತಂದಪುದಿನೆ ಬೇಸಗೆಯ ಬಿಸಿಲಪದೇನೆಂಬಂ (೧೦೪. ೯–೨೬); ಕಂಭುವುರಳ್ ಗುರುವಾಣ್ಮಜ್ಯಿಂದಮ್ಮ ಬಳಿಗೆ ಬಂದುಪಮಿಸಲು ಹರ ಸಮಾಧಿಯು ಪಡೆಯೆ (ರಾಘಚಿ. ೧೯–೬೯). [ಉಪಮೆ + ಇಸು]

ಉಪಮೆ (ನಾ). ೧. ಹೋಲಿಕೆ; ಸಮಾನತೆ; ಸಾದೃಶ್ಯ. ೨. [ಕಾವ್ಯಮಿಮಾ] ಅರ್ಥಾಲಂಕಾರಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ನಾನಾ ವಸ್ತು ವಿಕ್ಷೇಪದಮಪ್ರೇಸಾನುಂ ತೆಜದ ಪೋಲ್ಮಮಾಡುವುದುಪಮಾ (ಕವಿರಾ. ೬–೫೯). [ಸಂ. ಉಪಮಾ]

ಉಪಮೆಗಾಣ್ (ಕ್ರಿ). ಹೋಲಿಕೆಯನ್ನು ಕಾಣು; ಸಾದೃಶ್ಯವನ್ನು ತಿಳಿ: ಕಪಟವನು ಬಿರಿದಾಮ್ಮಬುದ್ಧಿಯೊಳಪಮೆಗಾಣದೆ ನುಡಿದು ಮೆಚ್ಚಿದವರು . . . ನಿಪ್ಪೆಗಳಯರು (ಪಳಸ. ೬–೨೪). [ಉಪಮೆ + ಕಾಣ್]

ಉಪಮೆವೆಱು (ಕ್ರಿ). ಹೋಲಿಕೆಯನ್ನು ಹೊಂದು; ಸಾದೃಶ್ಯವನ್ನು ಪಡೆ: ಪೋಗದೊಳು ಪೊಡವರ್ ಪುಗ್ಗೆಮೆಯ ಪರಿಡು ವಿಕ್ಷೇಪದೊಳರಲುಂ ಮಿಡದಿಯಿಂದುಟಿಯೆಳೆಕಪಕಳಲಿತೆ ಕುರುಳೊಳಾಡಿ ಕಲರಿಯೊಳು ಸೋಗೆ ತಾವುಪಮೆವೆಱ್ದು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೧೪–೧೪೪). [ಉಪಮೆ + ಪೆಱ್ದು]

ಉಪಮೇಯ (ನಾ). [ಕಾವ್ಯಮಿಮಾ] ಹೋಲಿಸಲ್ಪಡಬೇಕಾದ ವಸ್ತು ಅಥವಾ ವಿಷಯ: ಉಪಮೇಯಂ ಗುಣಲೇಶದಿನುಪಮಾನಕ್ಕೆಗೆಗೆ ವರ್ಪೊಡುಪಮೆಯೆನಿಕ್ಕುಂ (ಕಾವ್ಯವಿ. ೬೬೬). [ಸಂ.]

ಉಪಮೇಯೋಪಮೆ (ನಾ). [ಕಾವ್ಯಮಿಮಾ] ಒಂದು ಅರ್ಥಾಲಂಕಾರ: ಎರಡುಂ ವಸ್ತುಗಳಕೊಂದಕ್ಕೊಂದನುಪಮಾನಂಗೆಯ್ದು ಪೇಳ್ವುದು ಉಪಮೇಯೋಪಮೆಯಿನಿಸುವುದು (ಅಪ್ಪಣಿ. ೩೪–೬); ಪರಸ್ಪರವಾಗಿ ಉಪಮಾನೋಪಮೇಯಭಾವವಿದ್ದಲ್ಲಿ ಉಪಮೇಯೋಪಮಾಲಂಕಾರ (ಕೈಪಿ. ೨೫೮). [ಉಪಮೇಯ + ಉಪಮೆ]

ಉಪಮೈತ್ರೇಕ್ಷ (ನಾ). [ಕಾವ್ಯಮಿಮಾ] ಒಂದು ಅಲಂಕಾರ: ಈಕೆಯ ವದನಾರವಿಸೇಕಾಂತಂ ಪೋಲ್ವೆನೆಂಬುದರ್ಥಾಗಿ ಇತಸ್ಯೋ ನಪಕ್ಕಿಂದುಗಮುಂಟಾಕಾಂಕ್ಷೆಯಪದಜೊಂಡಿಂಬುದುಪಮೈತ್ರೇಕ್ಷಂ (ಕವಿರಾ. ೬–೬೭). [ಸಂ. ಉಪಮೈತ್ರೇಕ್ಷಾ (ಉಪಮಾ + ಐತ್ರೇಕ್ಷಾ)]

ಉಪಯೋಮ (ನಾ). ಮದುವೆ; ವಿವಾಹ: "ವಪಾಹಃ, ಉಪಯೋಮಃ . . . ಪಾಣಿಗ್ರಹಣಂ ೯ ಮದುವೆಯ ಹೆಸರು" (ಸಿದ್ಧಾಂ. ೨೦೧); ಕೃಪನನು ಜಯನು ತಂದು ದ್ರೋಣಂಗುಪಯೋಮವ ಮಾಡಿದರು (ಕುವ್ಯಾಳ. ೬–೨೩). [ಸಂ.]

ಉಪಯೋಮ (ನಾ). ಮದುವೆ; ವಿವಾಹ: "ಉಪಯೋಮಃ, ಪಾಣಿಗ್ರಹಣಂ, ವಿವಾಹಃ, ಉದ್ವಾಹಃ — ಈ ೫ ಮದುವೆ" (ಹಲಾಯು. ೮೧–೬೪೧). [ಸಂ.]

ಉಪಯುಕ್ತ (ಗು). ಉಪಯೋಗಿಸಲ್ಪಟ್ಟ; ಅನುಭವಿಸಲ್ಪಟ್ಟ; ಉಪಯೋಗಕ್ಕೆ ಬರುವ. [ಸಂ.]

ಉಪಯೋಗ (ನಾ). ಪ್ರಯೋಜನ; ಬಳಕೆ: ಈಚೆಗೆ ಪ್ಲಾಸ್ಟಿಕ್ಕಿನ ಉಪಯೋಗ ವಿಪರೀತವಾಗಿದೆ (ರೂಢಿ). [ಸಂ.]

ಉಪಯೋಗಾಸ್ತ್ರ (ನಾ). ಪರಿಣಾಮಕಾರಿಯಾದ ಬಾಣ (?): ನೃಪನಿನ್ನಂ ಪಿಡಿದುಯ್ಕೆ ಭಾನುಮತಿಯಂ ಸಂತೈಸಿ ಚಿತ್ರಾಂಗದಂಗುಪ ಯೋಗಾಸ್ತ್ರಮನೆಚ್ಚು ಕೂಡೆ ಸಭದಿಂ ಗಾಂಡೀವಿ ತರ್ಪಣಗಳ್ (ಗದಾಯು. ೨-೬೪). [ಉಪಯೋಗ + ಅಸ್ತ್ರ]

ಉಪಯೋಗಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಬಳಸು: ನಿರ್ವಿಕಾರ ಚಿತ್ತವೃತ್ತಿಗಳಪ್ಪ ಪಕ್ಷಗಳ ಪಸಿವುಂ ನಿರಪಕ್ಷಿಯುಮಾಗಲುಪಯೋಗಿಸದುದೊಂಪುಮಿಲ್ಲ (ಕಾದಂಉ. ೭೫೭). ೨. ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಬರು; ಪ್ರಯೋಜನವಾಗು: ಮಹಾಸ್ತ್ರವಿದಾಸ್ಥಳಿಪಿದ ವಿದ್ಯವುಪಯೋಗಿಸಿತು ನಿನಗೆಂದ(ಕುಮ್ಮಾಪ್ರ. ೧೪-೧೫). [ಉಪಯೋಗ + -ಇಸು]

ಉಪಯೋಗ್ಯ (ಗು). ಬಳಸಲು ತಕ್ಕುದಾದ; ಪ್ರಯೋಜನಕ್ಕೆ ಬರುವ: ಯುಕ್ತವಾದ ತಪಶ್ಚರ್ಯೆಯೊಳ್ಗಮಪ್ಪ ಕ್ರಿಯಾಶ್ರಮಮಲ್ಲದು ನಾತ್ಮೀಯಂ ಮಾಡಿ (ಕಾಂತಿ. ೪-೨೭ ವ). [ಸಂ.]

ಉಪರ 'ಉಪಾರ' ನೋ.

ಉಪರಕ್ತ (ಗು). ೧. ನೋವಿಗೆ ಒಳಗಾದ; ದುಃಖಕ್ಕೆ ಗುರಿಯಾದ. ೨. ಗ್ರಹಣಹಿಡಿದ. ೩. ಕೆಂಪಾದ. [ಸಂ.]

ಉಪರಕ್ಷಣ (ನಾ). ಪಾಳಯದ ಸುತ್ತಲೂ ಇರುವ ಕಾವಲು; "ಪಾಳೆಯದ ಕಾವು" (ನಾಚಿಂ. ೪). [ಸಂ.]

ಉಪರಚಿತ (ಗು). ರಚಿಸಲ್ಪಟ್ಟ; ಬರೆಯಲ್ಪಟ್ಟ: ಮುನ್ನಂ ಪೇಟ್ದಿಂದರ್ಧರ್ಧಂ ಛಿನ್ನಪ್ರಸ್ತಾರಭಿನ್ನ ದೋಷಾನುಗತಂ ನಿನ್ನುತಮಪರಾರ್ಧಂ ಸಂಪನ್ನಂ ಶ್ಲಿಷ್ಟಾಕ್ಷರೋಪರಚಿತಮದುದೀಷಣಂ (ಕವಿರಾ. ೧-೪೬). [ಸಂ.]

ಉಪರಣೆ, ಉಪ್ಪರಣೆ (ನಾ). (ಉಕ). ಮೇಲುಹೊದಿಕೆ; ಶಲ್ಯ; ಉತ್ತರೀಯ: ವೃಕ್ಷ . . . ಉಪರಣಕ್ಕೆ ಹೊದ್ದುಕೊಂಡು ಮಬ್ಬಿಗಳನ್ನು ಮೆಟ್ಟಿದ್ದರು (ಸಮುಚ್ಚ. ೬೨೦); ಇದಿಗ ತನ್ನ ಸಮಯ ಬಂದಿತೆಂದು ರಾಳಿಪ್ಪ ಎಮ್ಮ ಉಪರಣೆ ಸರಿಪಡಿಸುತ್ತ ಅಂದನು (ಗಂಪಾಯು. ೧೧೯). **ಉಪ್ಪರಣೆ**: ನೋವರ್ಧನನೂ ಉಪ್ಪರಣೆಯ ಸೆರಗಿನಿಂದ ಕಣ್ಣೊರಸಿ ಕೊಂಡ (ಎಂಸ. ೯). [← ಮರಾ. ಉಪರಣಾ, ಉಪರಣೇ < ಸಂ. ಉಪಾವರಣ]

ಉಪರತ (ಗು). ೧. ಬಿಟ್ಟ; ದೂರೀಕರಿಸಿದ. ೨. ಸತ್ತ; ಮರಣ ಹೊಂದಿದ. (ನಾ). ೩. ವಿರಕ್ತ; ವಿಷಯಾಭಿಲಾಷೆಯಿಂದ ದೂರ ವಾದವನು. ೪. ಸಾವು; ಮರಣ. 'ಉಪರತವಶನಾಗು' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಉಪರತವಶನಾಗು (ಕ್ರಿ). ಮೃತ್ಯುವಶನಾಗು: ಮರವಟ್ಟನಂತೆಯುಂ ಯೋಗಸಮಾಧಿನ್ಹ ತನಂತೆಯುಮು ಪರತವಶನಾದಂತೆಯು ಮಿರ್ದಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೮೨೪). ಹೆಪರತ + ವಶ + ಆಗು]

ಉಪರತಿ (ನಾ). ೧. ಬಿಡುವು ಸುಃಖಾಗಡೆ; ವಿರಾಮ. ೨. ಸಾವು; ಮರಣ; ವೃತ್ಯು. ೩. ಆಸೆಯನ್ನು ತೊರೆಯುವುದು; ವೈರಾಗ್ಯ: ನಾಲ್ಕು ಪರಭೇದವಮಿದರೀಗಲಿಂತೀ ನಾಟಕ . . . ಭೋಗ ವೈರಾಗ್ಯ ಶಮ ದಮೆಯುಂಪರತಿ ತಿತಿಕ್ಷೆಯಾ ಶ್ರದ್ಧೆಯು (ವೀಪ್ರಕ. ೫-೧೧-೫); ಕನಕ ದಾಸನು . . . ಸಂಸಾರದ ಬಗ್ಗೆ ಉಪರತಿ ಹುಟ್ಟಿ ಭಕ್ತನಾದನೆಂದೂ ತೋರುಕ್ತದೆ (ಕಸಾಚ. ೨೮೮). [ಸಂ.]

ಉಪರತ್ನ (ನಾ). ಪ್ರಧಾನವಲ್ಲದ ರತ್ನ (?): ಲೋಕದೊಳು ಪಂಚರತ್ನಗಳಿಗುಪರತ್ನಗಳನಾ ಕನ್ನಡಿಂ ಕೇಳ್ದ ಆಲಾಯುದು (ರತ್ನಕಾ. ೨೨-೧). [ಸಂ.]

ಉಪರಸ್ತೆ (ನಾ). ಚಿಕ್ಕರಸ್ತೆ; ಕಾಲುಹಾದಿ: (ಸಂಚಾರ ಹೆಚ್ಚಾಗಿರುವ ರಸ್ತೆಯ ಭಾಗದ) ಉಪರಸ್ತೆ" (By-pass. ಇಂಇ). [ಉಪ್ಪ + ರಸ್ತೆ]

ಉಪರಾಗ (ನಾ). ೧. ಕಪ್ಪಾಗಿರುವಿಕೆ. ೨. (ಸೂರ್ಯ ಚಂದ್ರರ) ಗ್ರಹಣ: ೧,೨. ದಾನವರ ಪಂಜರೆಗಳ್ ವಿಮಲಂಡಲಂಬರಂ ಪಾಯೆ ಪಿಸಿಲ್ ಪೊಡಪ್ಪುಗಿಡೆ ಪಾಳಿಸಿದತ್ತು ಪರಾಗಲೀಲೆಯಂ (ಪ ರಾ ಮಾ. ೧೩-೬೫). [ಸಂ.]

ಉಪರಾಟ (ನಾ). (ಉಕ). ಅಸ್ವಸ್ಥತೆ; ತಿರುವುಮುರುವು. [← ಮರಾ. ಉಪರಾಟಾ, ಉರಪಾಟಾ]

ಉಪರಾಟಿಗಿ (ನಾ). (ಉಕ). = ಉಪರಾಟೆ: ಊರಲ್ಲಿ ಉಪರಾಟಿಗಿ ಅಂದರೆ ಕೃಷ್ಣಾ ವಾರವನ್ನು ತಾಳಿದ ವಾಗೆ ಆಗಿರುವುದು (ಜಹಸಾ. ೯೬). [< ಉಪರಾಟೆ?]

ಉಪರಾಯಭಾರಿ (ನಾ). ರಾಯಭಾರಿಗೆ ಎರಡನೆಯ ವನಾಗಿ ಕಾರ್ಯನಿರ್ವಹಿಸುವವನು. [ಉಪ್ಪ + ರಾಯಭಾರಿ]

ಉಪರಾಷ್ಟ್ರಪತಿ (ನಾ). ರಾಷ್ಟ್ರಪತಿಗೆ ಎರಡನೆಯವನಾಗಿ ಕಾರ್ಯನಿರ್ವಹಿಸುವವನು: ರಾಷ್ಟ್ರಪತಿಯವರು ತಮ್ಮ ಹಸ್ತಾಕ್ಷರದೊಡನೆ ಉಪರಾಷ್ಟ್ರಪತಿಯವರಿಗೆ ಪತ್ರ ಬರೆದು ತಮ್ಮ ಪದತ್ಯಾಗಮಾಡಬಹುದು (ಭಾಸಾಕ. ೩೮). [ಸಂ.]

ಉಪರಿ (ಗು). ೧. ಮೇಲಿನ; ಮೇಲುಭಾಗದ. 'ಉಪರಿಜೀವಿ', 'ಉಪರಿಲೋಕ' ಪರಾ. (ನಾ). ೨. ಮೇಲು ಭಾಗ: ಆಱಿದ ನಱಿದಂ ನಿನ್ನಂ ಜಾಣೂರಮುಖ್ಯಮಲ್ಲರಂ ಮುಱಿದುಪರಿಗಂ(ಪಾಕಾಂ. ಮುರಿದ ಪರಿಗಂ) ಧೀರಂಳೆಟ್ಟಾ ಕಂಸನಂ ನೆಲಕಿಕ್ಕಿ ಮೇಲಿಕ್ಕಿ ತುಱಿದುಂ (ಜಗಪ. ೭-೩೦); ನವರತ್ನರಚಿತಹರ್ಮ್ಯದುಪರಿಯೊಳಾ ನೃಪತಿಯು ನಿಟ್ಟಸುತಾ (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೪-೭೯); ಪಿಂಗಲ ಜಟಾಜೂಟದುಪರಿಯೊಳ್ ಗಿರಿ ಜಾತೆಯಂಗಲಿಕ್ಷೇತ್ರಪಮಂ ಮಾಡಲು (ವೀಪ್ರಕ. ೨-೬೮-೧). ೩. ಅಧಿಕ; ಹೆಚ್ಚು: ಭೂಮಿ ಉಪರಿಯಾಗಿದೆ (ರೂಢಿ). [ಸಂ.]

ಉಪರಿ (ಅ). ಬಳಿಕ; ಆನಂತರ: ಮೂವರಿಸಿದುಪರಿಯೊಳ್ ಪೋಜ ದಿಪ್ಪರುದು ಶಂಖುಪಾದಭಕ್ತರ ಚಾಳಿಯಲ್ಲು (ಪಜ್ಜಾ. ೪-೬೨); ಕಟು ಕುಲೇಂದ್ರನು ದಕ್ಷಿಣುಮುಖದಿಂ ಪಿಳ್ಳುಪಡಿಸಿ ಶಿಕ್ಷಿಪುದಿಂ ಕರತಹುದರ ನೆಂದಿನೊಲ್ ಉತರಿಂ ಬಂದಾನಲಜಗೆ ತಿಳುಪಲು (ಆಪಂರಾ. ೪-೬-೧೩). [ಸಂ.]

ಉಪರಿಜೀವಿ (ನಾ). ಪರೋಪಜೀವಿ; " (ಪ್ರಾಣಿಯ ಮೈ ಮೇಲೆ ಜೀವಿಸುವ) ಉಪರಿಜೀವಿ " (Epizoom. ಇಂಆ). [< ಸಂ. ಉಪರಿಜೀವಿನ್]

ಉಪರಿತನ (ನಾ). ಅಧಿಕ; ಹೆಚ್ಚು: ತ್ರಿಗುಣತ ದಶವಿಲಸಿತ ಲಘುವರಿ ಮಿಳತಮುಪರಿತನ ಗುರುಶುಭಗಳಮುದು ಶಿತಾ (ಛಂದಸ್ಸಾ. ೪-೩೬). [ಉಪರಿ + -ತನ]

ಉಪರಿದೇಶ (ನಾ). ಮೇಲಿನ ಪ್ರದೇಶ; ಮೇಲುಭಾಗ: ತರದೆ ಜೀವಿ ತನ್ನ ಆಜ್ಞೆಯಂ ಶಿರದೊಳ್ ತಾಳ್ದುರ್ದಪಿನೆ ನಿಜಪಟಿಲಂ ತಳ್ತುರುಳಿ ಗುರುಳ್ಳಳಕ್ಕೊಪ್ಪಿರದೆರೆದಂತೊಳಾಂತುದಿಲ್ಲದೆಗಳಿದಂ (ಚಂಪ್ರ ಪು. ೬-೬೦). [ಉಪರಿ + ದೇಶ]

ಉಪರಿಮ (ಗು). ೧. ಮೇಲುಭಾಗದ; ಮೇಲಿನ: ಆರಿಮಧ್ಯಳಿಯು ಪರಮಭಾಗಡೊಳಿಂದು ನೆಱೆಮಧ್ಯಳಿಯಬಹುದಂತೆ (ಜ್ಞಾಪ್ರ. ೧೧-೫೬). (ನಾ). ೩. ಮೇಲುಭಾಗ; ಊರ್ಧ್ವಭಾಗ: ಪ್ರತಿಮಾಯೋಗ ಪ ಯ ಕ್ತ ಕೆಂ ಟು ದಿ ವ ಸಂ ಳ್ಳಿಯೆತ್ತಿಂದಿರತ್ಪತಿಮರ ಚಾರಣರಾ ನೆಗೀಸಲಮಡೊಳ್ (ಹಂರಾಮಾ. ೧೧-೫೮). [ಸಂ.]

ಉಪರಿಮತಲ, ಉಪರಿಮತಳ (ನಾ). ಮೇಲುಗಡೆಯ ಪ್ರದೇಶ : ಮಂದಪರುಪರಿಮತಲದೊಳ್ ಕಂಡರಿಸಿದ ಬಳರಮಂದಲಂ . . . ಸೊಗಯಿಸುಗುಂ (ಶಾಂತೀಶ. ೧೧೧). **ಉಪರಿಮತಳ** : ಒರ್ವಳುತ್ತುಂಗ ಪ್ರಾಸಾದೋಪರಿಮತಳದೊಳ್ ನಿಂದು (ಅದಿಪು. ೧೧–೧೭ ವ).

[ಉಪರಿಪು + ತಲ್ಪ]

ಉಪರಿಮತಳ 'ಉಪರಿಮತಲ' ನೋ.

ಉಪರಿಮಭೂಮಿ (ನಾ). ಮೇಲುಭಾಗದ ಪ್ರದೇಶ : ನಳಿನೇತಿಯುಂ ತಾನುಂ ಪ್ರಾಸಾದದುಪರಿಮಭೂಮಿಯೊಳ್ ಇರ್ದುರ್ (ಶಾಂತಿ. ೪–೧೨ವ).

[ಉಪರಿಮ + ಭೂಮಿ]

ಉಪರಿಲೋಕ (ನಾ). ಮೇಲಿರುವ ಲೋಕ ; ಸ್ವರ್ಗ : ಜಯಮುಪರಿ ಲೋಕದೊಳಶ್ವಪತಿಪಯಂ ತಾನೊಲ್ದಿಸುಪಮೆಗೈದದ ಕೃಷ್ಣ ಸಾಯಜ್ಯಮಂ ಪಡೆವೆನೆಂದೆಂಬುದೆನ್ನೊಳು (ಚೈನಿಘಾ. ೩೪–೧೩).

[ಉಪರಿ + ಲೋಕ]

ಉಪರುಚಿ (ನಾ). ಮರೆಯಾಗಿರುವುದು; ರಹಸ್ಯವಾದುದು : "ಉಪರುಚಿ [ಶಾಕಾ. ರೋಚಿ] ಪ್ರಚ್ಛನ್ನಮೆಂಕಾಂತಮೆಂದಪಿಳ್ಕುಂ" (ಮಂಗಣ. ೧೨೯–೧೦). [ಸಂ.]

ಉಪರೋಧ (ನಾ). ೧. ಅಡ್ಡಿ; ಅಡಚಣೆ; ವಿಘ್ನ : ಪಟಬುದ್ಧಿ ಸಿರಿಗಪರೋಧವೆನ್ನೆ (ಶ್ರುತ್ಯ. ೧೬–೬೬). ೨. ಒತ್ತಾಯ; ಬಲಾತ್ಕಾರ : ಒರ್ವಳ್ ಕುಂಟಿಯುಪರೋಧಳ್ಕೆ ಪಿರಿದಿವ ಮುದ್ರುಪನನುಟಾಯಲಂಜಿ . . . ತನ್ನ ಬೀಸಣಂ ತನ್ನ ಸಚ್ಚವನಳೆಗಿಂತೆಂದಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೪–೯೯ ವ).

[ಸಂ.]

ಉಪರೋಧಿಕೆ (ಗು). ೧. ಅಡ್ಡಿಮಾಡುವ ; ತಡೆಗಟ್ಟುವ. (ನಾ). ೨. (ಮನೆಯ) ಒಳಕೋಣೆ, ↗ಕೊಠಡಿ. [ಸಂ.]

ಉಪರೋಧಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧.ಅಡ್ಡಿಮಾಡು; ಪ್ರತಿಭಟಿಸು. ೨.ಒತ್ತಾಯ ಮಾಡು ; ಬಲಾತ್ಕರಿಸು : ಅಂಜುಳಿಯಂ ಜಲಮಂ ತಂದು ದೇವಿಯ ರವ ಧಾರಿಸುವುದೆಂದು ಭೂಪತಿಂಯಪರೋಧಿಸುತ್ತುಮೆಟಿಯಿ (ಶಾಂತಪು. ೭೦) ; ಗುರುಗಳ್ ಬಂದುಪರೋಧಿಸೆ ಗುರುವಚನಮಲಂಘ್ಯ ನೀಯಮೆಂದೆಡೆಗೊಂಡಂ (ಆಜಿಪು. ೬–೭೩).

[ಉಪರೋಧ + –ಇಸುವ]

ಉಪರೋಢಿಸಿತ, ಉಪರೋಢಿತ (ನಾ). ನಗರದ ಹೊರಗಿನ ತೋಟ : "ಊರಿಂಗೆ ದೂರದೊಳಿರ್ದ ವನಮಂ ಉಪರೋಢ (ಪಿ) ಸಿತಮೆಂಬುದುಂ" (ಹರಿವಂ. ೩೫–೫೯). **ಉಪರೋಢಿತ** : "ಊರದೂರದೊಳರ್ದ ವನ ಮದುಪರೋಹಿ [ಶಾಕಾ./ಪಿ] ತಂ" (ಮಂಗಣ. ೪೫–೫೦). [ಸಂ.]

ಉಪರೋಹಿತ 'ಉಪರೋಢಿತ' ನೋ.

ಉಪಲ, ಉಪಳ್ (ನಾ). ಕಲ್ಲು; ಶಿಲೆ : ಗಗನತಳದೊಳ್ . . . ಏಕಖಂಡಾಖಂಡಘನೀಭೂತ ನಿರ್ಮಿತಮುಂ (ಆ ಪು. ೬–೨೦ವ) ; ಏಕಾಂಬರದೆ ವರ್ಷಮಯ ಧಾರೆಯಿಂದಿಂದ್ರಗೋಪಂಗಳಂ ಭೂಮೀತಲದ ಗಳಿಂದಂ ಮುಂಗಾರ್ ಬಂದುದು (ಭಾವಪು. ೬–೨) **ಉಪಳ್** : ಪೊಳೆವ ನವಚಂದ್ರಕಾಂತೋಪಳಮಂ ಕಂಡರಿಸಿ ಕಡೆದು (ಸುಳಮಾ. ೧೨–೪೬).

[ಸಂ.]

ಉಪಲಕ್ಷಣ (ನಾ). ಸಮಾನವಾದುದುಳ್ಳಲ್ಲಿ ಕೆಲವರ ಲಕ್ಷಣ ಹೇಳಿ ಬೇರೆಯದನ್ನು ಹಾಗೆಯೆ ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳಬೇಕೆಂದು ಸೂಚಿಸುವ ಕ್ರಮ : ನಯುಪಯೋಗ ವಿಶಿಲ್ಪನೆಯೊಳ್ ವಿಶಂಕೆಯ ವಿಶೇಷ ಗುಣ ಕ್ಯುಪಲಕ್ಷಣಂ (ಕವಿರಾ. ೧–೧೩೭) ; ಉಪಲಕ್ಷಣವಾಗಿ ಉಳ್ ಘಾತುಗೆ ದ ದಕ ವರ್ಕಾರಂಗಳ್ ಮೂಱುಂ ಪಸೇಧವೆಂಬುದರ್ಥಂ (ಶಮದ. ೨೯ ಅಮಿ). [ಸಂ.]

ಉಪಲಕ್ಷಿತ (ಗು). ೧. ದೃಷ್ಟಿಗೆ ಬಿದ್ದ ; ಗೋಚರಿಸಿದ. ೨. ಗುರುತು ಮಾಡಿದ ; ಗುರುತಾಗಿರುವ : ಕೋಣಾತ್ಮೋಪಲಕ್ಷಿತ ನಿಜಪಿಶ್ಯಸಂತತ ಕೇತನ ಕಥಿತಮಾಗರ್ದ ರಥ ಮನುಪಲಕ್ಷಿಸಿ ನೋಡಿ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨–೬೦ ವ). ೩. ವಿಶಿಷ್ಟವಾದದ್ದು ; ಸ್ಪಷ್ಟವಾದದ್ದು : ತಮುಗಿದಿರಂ ಬರ್ಪ ಸೂರ್ಯಮಿತ್ರನೆಂ ಕಂಡು ತದಾಕಾರೋಪಲಕ್ಷಿತದಿಂದಬ್ಜಾನ್ವಯ ಧ್ವನ್ಯನೆಂದು ನಿಶ್ಚಯ್ಸು (ಸುಳಮಾ. ೬–೫ ವ). [ಸಂ.]

ಉಪಲಕ್ಷಿಸು (ಕ್ರಿ). ಗುರುತಿಸು; ಕಾಣು : ಆ ಗುರುವಿನ ಚಿತ್ತವೃತ್ತಿಯನೆಂತುಪಲಕ್ಷಿಸಲಾರೆಯೊ ಮಹಾಪುರುಷ (ಅದಿಪು. ೧೧–೨) ; ಉಣ್ಮಾವ ಕಣ್ಣಾ ನೀರಿನಂತೆಂಬಿನಿದ ಮೆಯ್ಯ ರೋಮದೊಡನೆಂದುಪಲಕ್ಷಿಸೆ ಬರ್ಪುದಿಲ್ಲ (ಶಾಂತಿಪು. ೨–೨೨) ; ನಾಗಕ್ಕಿಳ್ಸಿಸಿಕೆಯ ಮನಡೊಳಾಮಪಶಮನುನುಪಲಕ್ಷಿಸಿ ಸಂಶಾರಸ್ಯರೂಪಸಮಂತೆಂದು ಬೆಸಸಿದರ್ (ಸುಳಮಾ. ೬–೫ ವ); ವಕ್ತೃತೀಚ ಕುಚ ಸ್ಪವಮುಪಲಕ್ಷಿಸೆ ಮೊರೆ (ಪಸ್ತು.ಕೋ. ೬೬–೮).

[ಉಪಲಕ್ಷಣ + –ಇಸುವ]

ಉಪಲತಲ (ನಾ). ಕಲ್ಲಿನ ಮೇಲುಭಾಗ: ತಮೂಲಾದಪಲದಪಲ್ಲವಮಂ ಹಿಡಿದೊಂದು ಶಿಲ್ಪೋಪಲತಲದಲ್ಲಿ ತದ್ರಸದಿನಾಗಳ್ ನೋಡಿ (ಶಾಂತಪು. ೬೯೬). [ಉಪಲ + ತಲ]

ಉಪಲಬ್ಧ (ಗು). ೧. ದೊರೆತ ; ಪ್ರಾಪ್ತವಾದ : ಆಸುಪಲಬ್ಧದೊಳಂ ತಮಂ ಮೆಱೆದುಪಲಬ್ಧದೊಳ್ ನಿಶ್ಚಯಗ್ರಾಹಿಯಾಗಿ (ಮಲ್ಲಿಷೆ. ೩–೧೧) ; ಈ ಯುಗದಲ್ಲಿ 'ಕವಿರಾಜಮಾರ್ಗ' ವೊಂದೇ ಉಪಲಬ್ಧವಾದ ಮತ್ತು ಆದೇಶ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಬೆಲೆಯುಳ್ಳ ಗ್ರಂಥ (ಕಸಾಚ. ೧೫). (ನಾ). ೨. ಮತ್ತೆ ಕಣ್ಣಿಗೆ ಬಿದ್ದುದು ; ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದುದು : "ಅವಗೀತಂ, ಮುಹುರ್ಮ್ಯಷ್ಟಂ, ಉಪಲಬ್ಧಂ –ಈ ಕ್ರಿ ಮಗುಱೆಕಂದುದು" (ಹರಾಯು. ೧೨೪–೭೦). [ಸಂ.]

ಉಪಲಬ್ಧಾರ್ಥ (ನಾ). ನಡೆದ ಕಥೆಯನ್ನು ಹೇಳುವ ಗ್ರಂಥ: "ಆಪ್ತಾಯಕಾ, ಉಪಲಬ್ಧಾರ್ಥಾ – ಸತ್ಯವಾದ ಚರಿತ್ರೆಗಳುಳ್ಳ ಗ್ರಂಥದ ಹೆಸರುಗಳು, ಅಂದರೆ ದಿಟವಾದ ಗ್ರಂಥ" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೭). [ಉಪಲಬ್ಧ+ಅರ್ಥ]

ಉಪಲಬ್ಧಿ (ನಾ). ೧. ಪ್ರಾಪ್ತಿ ; ಪಡೆಯುವಿಕೆ. ೨. ಆದಾಯ; ವರಮಾನ : ರಾಷ್ಟ್ರಪತಿಯವರು ಸಂಸತ್ತು ವಿಧಿದ್ಯಾರಾ ರ್ಥರಿಗಿಸಬಹುದಾದಂಥಾ ಉಪಲಬ್ಧಿಗಳನ್ನೂ . . . ಪಡೆಯಲು ಹಕ್ಕು ಹೊಂದಿರತಕ್ಕುದು (ಭಾರಾಸಂ. ೩೯). ೩. ಜ್ಞಾನ್ಞ ; ತಿಳಿವಳಿಕೆ : "ಪ್ರೇಕ್ಷಾ . . . ಸಂದಿಕ್ಷಿಸಿ, ಉಪಲಬ್ಧಿ – ಈ ೧೪ ಬುದ್ಧಿ" (ಹರಾಯು. ೫೫–೧೬೯). [ಸಂ.]

ಉಪಲಭ್ಯ (ಗು). ೧. ಆರಿಯಬಹುದಾದ; ತಿಳಿಯಲು ಶಕ್ಯವಾದ. ೨. ಈಗಿರುವ ; ಪ್ರಚಲಿತವಾದ. [ಸಂ.]

ಉಪಲಸಿತ (ಗು). ಕಾಂತಿಯಿಂದ ಕೂಡಿದ ; ಪ್ರಕಾಶಮಾನವಾದ : ನೈಶದ್ಯೋತಿ ಚಂದ್ರೋಪಲಸಿತ ಭಸಿತಾನಂತಕಾಂತೋತ್ಪಲಮಂಗಂ (ರಾಜಶೇ. ೧–೧). [ಸಂ.]

ಉಪಲಾಭ (ನಾ). ಗೌಣಲಾಭ; ಸ್ವಲ್ಪ ಆದಾಯ: ಬಲ್ಲವರು ಕೈವಲ್ಯಪದದಲಿ ನಿಂದು ಏಕಲಾಭೋಪಲಾಭ [ಶಾಕಾ. ಭೋಗ/ಪಿ] ವೆಲ್ಲ ಹರಿಮಯವೆಂಬ ಭಾವನೆ (ಏಭಾಗ. ೨–೧–೬೫). [ಸಂ.]

ಉಪಲಾಲನೆ (ನಾ). ಪ್ರೀತಿಸುವುದು ; ಮುದ್ದಾಡುವುದು : ಸರ್ವ ಜೋಷ ಪ್ರದುಷ್ಟ ಗಜಂಗಳನುಪಲಾಲನೆಯೊಳ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೩–೬೨ ವ).

[ಸಂ. ಉಪಲಾಲನ]

ಉಪಲಾಲನೋಕ್ತಿ (ನಾ). ಪ್ರೀತಿಯ ಮಾತು ; ಮುದ್ದಿನ ಮಾತು : ಅಂತು ಮದೋ ದ್ಗ ಮುಂ ಅಖಿಲಲಕ್ಷಣಸಮಗ್ರಮುಮಾದ ಗಜಪತಿಯೊಳುಪಲಾಲನೋಕ್ತಿಗಳಿಂ ಪ್ರಯೋಗಿಸುವುದುಂ (ಚಂದ್ರಪ್ರ. ೯–೯೪ ವ).

[ಉಪಲಾಲನ್ಯ + ಉಕ್ತಿ]

ಉಪಲಾಲಿತ (ಗು). ಪ್ರೀತಿಸಲ್ಪಟ್ಟ; ಮುದ್ದಾಡಿದ: ಜನಪ ಕೇಳು ಪಲಾಲಿತಾಜನನೆನಿ ಜೀತಾಕ್ಷ ವಿಪಕ್ಷನಾದವು ವಿನುತ ಕರ್ಣ ಪ್ರಣಯಗಳು ವೃಷಸೇನ ವೈರದಲಿ (ಕುಮ್ಯಾ. ೧೩-೨೦); ಹರಿ ನಿಜಜ್ಞಾನೋಪಲಾಲಿತ ಪರತರಾನಂದಾನುಭವವಿಧಿವಿಶಿಷ್ಟದಿ ವಿಸ್ತರವಿನಿಲು ವರ್ಣಸತಕ್ಕುದಿದಱೊಳಗೆ (ಸಿಭಾಗ. ೧-೧-೧೧). [ಸಂ.]

ಉಪಲಾಲಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಪ್ರೀತಿಸು; ಮುದ್ದುಮಾಡು: ಈ ಪರಿ ಯೊಳಸವರಿತಮುಂ ಸತಿಯೋಪ ಶಿವನಂ ತನಯನೆಂದೇ ರೂಪಿಸುತ್ತು ಪಲಾಲಿಸತ ಕೊಂಡಾಡುತಿರಲಾಂ (ಭಾಸ. ೧೫-೧೫). ೨. ಹೊಗಳು; ಪ್ರಶಂಸಿಸು: ಮಂಗಳಕ್ಕುದವಾಗಿ ಸಂದಿತು ಸಂಗಮೇಶ್ವರ ಬಸವ ನಿಗೆನುತಂಗಜಾತಕಳ್ಪಶ್ರುತಿ ಉಪಲಾಲಿಸುತ್ತಿರಲು (ಬಸವ. ೩೬-೬೧); ಕೇಳು ಜನಮೇಜಯ ಧರ್ತ್ರಜನರ್ಜನನನುಪಲಾಲಿಸಿದ ನುಜ್ ಮುಳುಗಿದನು ಪುಳಕಾಕ್ರುಪೂರದಲಿ (ಕುಮ್ಯಾ. ೧೩-೧). [ಉಪಲಾಲಸ್ಯ + ಇಸು.]

ಉಪಲಾಸಿತ (ಗು). ಅಲಂಕರಿಸಲ್ಪಟ್ಟ: ವನಸ್ಥಳಿಪರಿಷ್ಕೃದಾಯಮಾನ ಪಲ್ಲವೋಪಲಾಸಿತ [ಜಾತಾಂ. ಪಲ್ಲವೋಲಾಸಿತ]ಗುಜ್ಜಾಜ್ಯಾದಿತ (ಕಾಂತಿವಿ. ೬-೧೩೬ ವ). [ಸಂ.]

ಉಪಲಿಂಗ (ನಾ). ಕಾಟ; ಹಿಂಸೆ; ಕೊಂದರೆ: "ಉಪಲಿಂಗಂ, ಅರಿಷ್ಟಂ, ಉಪಸರ್ಗಃ ... ವಿಶ್ವಮ – ಈ ೧೦ ಉಪಪ್ರವಂ" (ಜಲಾಯು. ೫೧-೧೨೬). [ಸಂ.]

ಉಪಲಿಕೆ 'ಉಪ್ಪಲಿಗ' ನೋ.

ಉಪಲಿಗ 'ಉಪ್ಪಲಿಗ' ನೋ.

ಉಪಲಿಪ್ತ (ಗು). ಬಳಿದ; ಸವರಿದ; ಲೇಪಿಸಿದ: ಕೋಪಾಗ್ನಿ ಶಿಖಾ ರೋಚಿಃ ಪಚಲೋಪಲಿಪ್ತಮಿಸಿದುದಾಗಳ್ (ಕಾಂತಿವಿ. ೪-೬). [ಸಂ.]

ಉಪಲೆ (ನಾ). ೧. "ಬೆಣಚುಕಲ್ಲು" (ಅಮರ. ಟೀಗೌ). ೨. ಕಲ್ಲುಸಕ್ಕರೆ. [ಸಂ. ಉಪಲ]

ಉಪಲೇಪನ (ನಾ). ೧. ಬಳಿಯುವುದು; ಸವರುವುದು: ೨. (ಗಾಯಗಳಿಗೆ) ಬಳಿಯುವ ಮುಲಾಮು, ಗಂಧ, ಔಷಧಿ ಮುಂತಾದುವು. [ಸಂ.]

ಉಪವನ (ನಾ). ಊರಿನ ಸಮಿಾಪದಲ್ಲಿರುವ ತೋಟ: "ಆರಾಮಃ, ಉಪವನಂ – ಈ ೨ ಅರವೆ" (ಜಲಾಯು. ೬೫-೫೯); "ಊರ ಸಾರಿಪ್ಪ ವನಮಾರಾಮಮುಪವನಂ" (ಮುಗಧ. ೪೫-೫೦); ಬರಿಪವನೋಪ ಮಂಬಪವನಾಂತರದಲ್ಲಿ ನಪ್ಪಲಂ (ಕವಿರಾ. ೨-೧೦೬). [ಸಂ.]

ಉಪವರ (ನಾ). ಮದುವೆಗೆ ಯೋಗ್ಯಳಾದ ಹುಡುಗಿ; ವರನನ್ನು ಹೊಂದುವ ವಯಸ್ಸಿಗೆ ಬಂದ ಹುಡುಗಿ: ನನ್ನ ಉಪವರೆಳಾದ ಕನ್ನೆಯ ಸಲುವಾಗಿ ವ್ಯವಸಾಧಿನನಾಗಿದ್ದೇನೆ (ಸ್ಕೃಲತಿ. ೧೧೧). [ಸಂ.]

ಉಪವರ್ಗ (ನಾ). ಸಣ್ಣವರ್ಗ. [ಸಂ.]

ಉಪವರ್ಣನೆ (ನಾ). ವಿವರಣೆ; ಅತಿಸೂಕ್ಷ್ಮವಿವರಣೆ: ನಾಡಾದಿ ಗಱಿಬನಂ ಕೆಯ್ಯೂಡಿದ ವನ್ಮೂಪವರ್ಣನಂ ವಿಸ್ಮಯಮಂ ಮಾಡುವೊಡತಿ ಶಯಮಲ್ಲುಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೬೨೫). [ಸಂ. ಉಪವರ್ಣನ]

ಉಪವರ್ಣಿತ (ಗು). ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾಗಿ ವರ್ಣಿಸಿದ: ಮಾತುಗಳಾವುವಾನು ಪವರ್ಣಿತಮಾರ್ಗಯುತ ಪ್ರಯೋಗಸಂಜಾತ ವಿಭಾಗದಿಂ ನೆಗ್ದು ಕನ್ನಡ ದೊಳ್ ಗುಣಮೂಗಲ ತಗಳ್ದುಗುಂ (ಕವಿರಾ. ೨-೯೯). [ಸಂ.]

ಉಪವರ್ತನ (ನಾ). ೧. ದೇಶ; ನಾಡು: "ನಿವೃತ್, ಜನಪದಃ, ದೇಶಃ, ಉಪವರ್ತನಂ – ಈ ೪ ನಾಡು" (ಹ ಲಾಯು. ೪೬-೧೨). ೨. ಒಂದು ದೇಶದ ವಿಭಾಗ; ಜಿಲ್ಲೆ. [ಸಂ.]

ಉಪವಸಥ (ನಾ). ಉಪವಾಸದ ದಿವಸ: ಕಾರ್ತಿಕಮಾಸದ ಹದಿನೈದ ನೆಯ ದಿವಸ; ಕೌಮುದಿಯೆಂಬ ಹುಣ್ಣಿಮೆಯ ರಾತ್ರಿ; ಅಂದು ಉಪ ವಸಥ (ಬುದ್ಧಚ. ೧೦೮). [ಸಂ.]

ಉಪವಸ್ತ (ನಾ). ಉಪವಾಸ: "ಉಪವಸ್ಯಂ... ಅನ್ನವಿಲ್ಲದೆ ಉಪ ವಾಸವಿರುವುದಕ್ಕೆ ಪೆಸರು" (ಸಿದ್ಧಾಂತ. ೧೯೫). [ಸಂ.]

ಉಪವಸ್ತು (ನಾ). ಮುಖ್ಯಪ್ರಾರ್ಥದ ಜೊತೆಗೆ ಉತ್ಪತ್ತಿಯಾಗುವ ಪದಾರ್ಥ; ಉಪಪದಾರ್ಥ. [ಸಂ.]

ಉಪವಾದಕ (ನಾ). ಹೊಗಳು. ೧. ಅನುಸರಿಸಿ ನುಡಿಸುವ, —ಬಾರಿಸುವ. (ನಾ). ೨. ಸ್ವರ್ಗದ ವಾದ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪ್ರಕಾರ: ಆಗಳ್ ನಾಕಲೋಕವಾದ್ಯಂಗಳೊಳಗೇಳಭೇದಂಗಳಪ್ಪುವಪವಾದಕ ಪರಿವಾದಕ ವಾದ್ಯಂಗಳೊಳ್ ... ನೆಗೞ್ದ (ಅವಿಮ. ೬-೧೧೪ ವ). ೩. ಪಕ್ಕವಾದ್ಯ ಬಾರಿಸುವವನು. [ಸಂ.]

ಉಪವಾಸ (ನಾ). ೧. ಹತ್ತಿರದಲ್ಲಿ ವಾಸಿಸುವುದು; ಸಮಿಾಪದಲ್ಲಿ ನೆಲೆಸುವುದು: ೨. ಊಟಮಾಡದಿರುವುದು; ಹಸಿದಿರುವುದು: ನಿಷ್ಠೆಗೆಟ್ಟು ಪಡುಜಾಗರದೊಳ್ ತೊಡರ್ದೇಕಾಪಾದದೊಳ್ ಬಲಿದುಪವಾಸ ದೊಳ್ ನಮೆದು (ಪಂಪಭಾ. ೧೧-೧೩೬); ವ್ರತಹೋಮ ನಿಯಮೋಪ ವಾಸ ದಾನಂಗಳಂತಶಿಯವಡೆದ ಧರ್ಮಗಳು (ತಮಿಳು. ೩-೬).

ಉಪವಾಸಬೇಳು = ಊಟಮಾಡದಿರು; ಆಹಾರವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಬಿಡು: ಉಪವಾಸಬಿದ್ದು ಮ ಹಾತ್ಮರಿ ನಿಸಿಕೊಳ್ವುದೇ ಮೇಲು (ಮುಂಗಾಪು. ೧೦೦). ಉಪವಾಸಮಾಡು = ಉಪವಾಸಬೇಳು: ವಿಕಾದಶೀ ದಿನ ವೈಷ್ಣವರು ಉಪವಾಸಮಾಡುತ್ತಾರೆ (ರೂಢಿ). ಉಪವಾಸ ಮುಗಿಸು = ಉಪವಾಸಮಾಡುವುದನ್ನು ನಿಲ್ಲಿಸು; ಆಹಾರ ತೆಗೆದುಕೊ: ತಮ್ಮ ಬೇಡಿಕೆಗಳ ಈಡೇರಿಕೆಯಾದರಿಂದ ನೌಕರರು ಉಪವಾಸ ಮುಗಿಸಿದರು (ರೂಢಿ). ಉಪವಾಸವಿರು = ಉಪವಾಸಬೇಳು: ಮೂಱು ದಿನವುಪವಾಸವಿರ್ದನು (ಬಸವ. ೫೦-೬೬). [ಸಂ.]

ಉಪವಾಸಂಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ಊಟವನ್ನು ಮಾಡದೆ ಇರು; ಆಹಾರ ವನ್ನು ಬಿಟ್ಟುಬಿಡು: ಉಣ್ಬಾರಿಲ್ಲ ಕುಡಿವುದಿಲ್ಲುಪವಾಸಂಗೆಯ್ದಿರ್ದ ರಾಮಿಸಿತು ಕೇಱಿ ನುಡಿದೊಡಂ ಜರಗೆ ಮಾಡಲೊಲ್ಲರ್ (ವಡ್ಡಾ ರಾ. ೬೨-೬). [ಉಪವಾಸ + ಗೆಯ್ (< ಕೆಯ್ಯ್)]

ಉಪವಾಸಮುಱುವ (ನಾ). ಆಹಾರವನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುವುದಿಲ್ಲ ವೆಂದು ಮಾಡುವ ಮುಱುವ; ಊಟಮಾಡದೆ ಮುಱುವ ಹಿಡಿಯು ವುದು: ನೀಕರು ಬೇಡಿಕೆಗಳ ಈಡೇರಿಕೆಗಾಗಿ ಉಪವಾಸಮುಱುವ ಸ್ಕಾರಂಭಿಸಿದ್ದಾರೆ (ರೂಢಿ). [ಉಪವಾಸ + ಮುಱುವ]

ಉಪವಾಸಿ (ನಾ). ಉಪವಾಸ ಮಾಡುವವನು; ಹಸಿದಿರುವವನು: ಉಂಡು ಉಪವಾಸಿ ಬಳಸಿ ಬ್ರಹ್ಮಚಾರಿ (ಗಾದೆ). 'ಅಸ್ಮೈಪೋಪವಾಸಿ', 'ಮಾಸೋಪವಾಸಿ' ಪರಾ. [< ಸಂ. ಉಪವಾಸಿನ್]

ಉಪವಾಸಿಗೆ (ನಾ). = ಉಪವಾಸಿ: ಆಟವಟಿಗರು, ಪುಸಿಗರು, ಉಪ ವಾಸಿಗರು, ನಿಯಮಿಗರು, ವ್ರತಿಗರು (ಕಬ್ಬಾಸು. ೪೦೭ ಪ್ರಯೋ). [ಉಪವಾಸ + ಇಗ]

ಉಪವಾಹ್ಯ (ನಾ). ರಾಜನ ಆನೆ, —ವಾಹನ. [ಸಂ.]

ಉಪವಿಧಿ (ನಾ). ಒಳಶಿಯಮ; ಉಪಶಿಬಂಧನೆ. [ಸಂ.]

ಉಪವಿದ್ಧ (ಗು). ಕೂಡಿದ; ಸಹಿತವಾದ: ಪಂಜರವರ್ಣಿತಶಕ್ತ್ಯಾಶ್ರಯ ಕೂರ್ಚೋಪವಿದ್ಧವ್ಯದ್ಧಕಂಚುಕಿಸಂಚಯಮುಂ ... ಇರ್ಪಾಗೆಳ್ (ಪಂಪ್ರಭು. ೩-೪೬ ವ). [ಸಂ.]

ಉಪವಿಶೇಷಣ (ನಾ). ವಿಶೇಷಣಕ್ಕೆ ವಿಶೇಷಣವಾಗಿ ಬರುವ ಶಬ್ದ (ತ). [ಸಂ.]

ಉಪವಿಷೆ (ನಾ). ಅತಿಬಜೆ: "ಉಪವಿಷಾ, ಅಪವಿಷಾ . . . ಅತಿಬಜೆಯ ಹೆಸರು" (ಖಿಲ್ಲಾಂಡ. ೧೧೪). [ಸಂ. ಉಪವಿಷಾ]

ಉಪವಿಷ್ಟ (ಗು). ಕುಳಿತುಕೊಂಡಿರುವ; ಕುಳಿತ: ಸುರಪತಿಗುಪವಿಷ್ಟನಾಕಂಪವಿಂದಂ ಬರೆ (ಕಾಂಡ. ೯-೧೬೨). [ಸಂ.]

ಉಪವೀಣಿತೆ (ಗು). ವೀಣಾವಾದನವಿಂದ ಕೂಡಿದ: ಮಧುಕರಶ್ರೀಕರ ನಿನಾದೋಪವೀಣಿತ ಕ್ರೀಡಾಸರೋವರಂಗಳೇ ಜಳಕಕ್ಕೀ ಕುತಕೊಳಕೆ ನಿಳಯಂಗಳಾಗಿಯುಂ (ಅವಿಷ. ೪-೫೩ ವ). [ಸಂ.]

ಉಪವೀತ (ನಾ). ೧. ಜನಿವಾರ; ಯಜ್ಞೋಪವೀತ: "ಜನ್ಮವಾರಂ ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಮುಮುಪವೀತಮುಸಿಳು" (ಮುಂಗಾ. ೬೫-೮); ಕಮಲಿನಿ ಯೊಳಗುಣ್ಮದ ನವಮೃಣಾಳವೆನಲೆಸೆದುರು ಮುಗಿಗತ್ಯಂತ ಧವಲಮಪಾವ ಪವೀತಂ (ಕಾಡಂಭ. ೬೬೫). ೨. ಎಡದ ಹೆಗಲ ಮೇಲೆಯೂ ಬಲದ ತೋಳಿನ ಕೆಳಗೂ ಬರುವಂತೆ ಜನಿವಾರವನ್ನು ಧರಿಸುವುದು: "ಜನ್ಮವಿರಮಂ ಬಲಂಪೊಡಮುಮು ಉಪವೀತಮೆಂಬುದು ವಿಡಪೊಡು ವುದು ಪ್ರಾಚೀನಾವೀತಮೆಂಬುದು" (ಹಲಾಯು. ೬೮-೨೫೩). [ಸಂ.]

ಉಪವೃತ್ತಿ (ನಾ). ಮುಖ್ಯವೃತ್ತಿಯ ಜೊತೆಗೆ ಅವಲಂಬಿಸುವ ಬೇರೆ ವೃತ್ತಿ; ಉಪಕಸುಬು: ಅವರು ತಮ್ಮ ಸ್ಥಾನಮಾನಗಳನ್ನು ಅರಿತು ಉಪವೃತ್ತಿಗಳನ್ನು ಅವಲಂಬಿಸುವಂತೆ ಪ್ರೇರೇಪಿಸಬೇಕು (ತಂಡಿ. ೭೦). [ಸಂ.]

ಉಪವೇದ (ನಾ). = ಉಪಾಂಗ ೩: ಅರ್ಥಶಾಸ್ತ್ರವನ್ನು . . . ಱುಗೈದದ ಉಪವೇದವೆಂದೂ ಶೌನಕ ಚರಣವ್ಯೂಹದಲ್ಲಿ ಅಥರ್ವವೇದದ ಉಪವೇದ ವೆಂದೂ ಕರೆದಿದೆ (ಭಾರದ. ೩೫೧). [ಸಂ.]

ಉಪವೇಶ (ನಾ). ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳುವುದು; ಬೈಠಕ್. [ಸಂ.]

ಉಪವೇಶನ (ನಾ). = ಉಪವೇಶ: ರಾಷ್ಟ್ರಪತಿಯವರು . . . ಉಭಯಸದಸಗಳೂ ಸಂಯುಕ್ತ ಉಪವೇಶನದಲ್ಲಿ ಸಭೆ ಸೇರುವ ಹಾಗೆ ಆಜ್ಞಾಪಿಸಬಹುದು (ಭಾರಾಸ. ೫೪). [ಸಂ.]

ಉಪವೇಶನಮಂದಿರ (ನಾ). ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳುವ ಮನೆ; ಬೈಠಕ್ ಖಾನೆ: ಭೃತ್ಯನು ದೇವೇಂದ್ರನನ್ನು ವೈದ್ಯನ ಉಪವೇಶನಮಂದಿರದಲ್ಲಿ ಹಿಡಿತಂದು ನಿಲ್ಲಿಸಿ ಹೊರಬುಹೋದನು (ಬೆನ್ನಬೇ. ೧೫೪೮).

[ಉಪವೇಶನ + ಮಂದಿರ]

ಉಪವೇಷ್ಟಿತ (ಗು). ಸುತ್ತಲ್ಪಟ್ಟ; ಧರಿಸಿದ: ನವನಸ್ತ್ರೋಪವೇಷ್ಟಿತ ಘನಜಟಾಭರರು (ಬಸವ. ೬-೧೪೪). [ಸಂ.]

ಉಪಶಮ (ನಾ). ೧. ಇಂದ್ರಿಯ ನಿಗ್ರಹ: ಶಿಖಿಂತಮನಸಿ ಕೊರ್ಪಂ ತರ್ಪಶಂತಪಶಮಮಿರ್ದುದಾ ನರೇಂದ್ರೋತ್ತಮನೊಳ್ (ಶಾಂತಿ. ೧೦-೧೧೧). ೨. ಸಹನೆ; ತಾಳ್ಮೆ; ಶಾಂತಿ: ಎಲ್ಲತ್ತೊ ರ್ಯೈರ್ಯಮುಶಪಶಮಮೆಲ್ಲಿತ್ತೊ (ಕಾಡಂಭ. ೭೬೫). ೩. ಶಮನ; ಶಾಂತವಾಗುವುದು; ವಾಸಿಯಾಗುವುದು. ೪. [ಜೈನ] ಕರ್ಮಪ್ರಕೃತ್ಯಗಳಿಗೆ ಹತ್ತು ಅವಸ್ಥೆಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: "ಉಪಶಮ (ಕರ್ಮ ಫಲಕೂಡದೆ ಬಿಟ್ಟು ಹೋಗುವುದು)" (ಜೈಶಿಕ. ೭೬೯). [ಸಂ.]

ಉಪಶಮನ (ನಾ). ಕಡಮೆಯಾಗುವುದು; ಶಾಂತವಾಗುವುದು: ಅವರ ಕೋಪ ಈಗತಾನೆ ಉಪಶಮನವಾಯಿತು (ರೂಢಿ). [ಸಂ.]

ಉಪಶಮಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಆಡಗು; ಶಾಂತವಾಗು: ಪ್ರಳಯಾಗ್ನಿಯಸ್ತೆ ಳಟಿಕಮನಿಳಕೊಣ್ಮಿಳುರ್ವ್ವಗ್ನಿ ದಾನಟಿನ್ತಾ ಮಣಿ ನಿರ್ಮಳಜಿನಗಣ್ಮಿಂ ದಿಕಮಂ ತಳೆಯಲ್ಕು ಪಶಮಿಸಿತೆನ್ನೊಡೇನೆನ್ನುಸುವೆ (ನಾ ಇ. XI-೩, ೫೨-೨೪ ; 1907) ; ಗಾಳಿಯುಪಶಮಿಸಿದೊಡೆ ವಹ್ನಿಜ್ವಾಲೆ ತಾನೇ ನಿಲುವುದು (ಕುವ್ಯಾಉ. ೯-೪೨). ೨. ಶಮನಮಾಡು; ಆಡಗಿಸು: ಉಪಶಾಸದಿಂದಚೆರ್ಣನುಪಶಮಿಸುವ ವೈದ್ಯನಂತೆ (ಅಪಷ. ೬-೫೯). ೩. ಶಾಂತಿಯನ್ನು ತಂದುಕೊ; ಸೈರಿಸು: ಅಗ್ರಜರನುಜರಲಿ ಕದಡಾ ದೊಡುಪಶಮಿಸುವಿರಿ ನಿಮ್ಮೊಳಗೆ (ಕುವ್ಯಾಉ. ೧೧-೬).

[ಉಪಶಮನ + -ಇಸು]

ಉಪಶಮಿ (ನಾ). = ಉಪಶಮ ೧: ಉಪಶಮಿಯು ನಸ್ಸ ಳುಮಾರನಾದ ಉದಾಯುಧಪ್ರಸ್ಸರಿಗೆ ಬರಲಿ (ಬ್ರಪ್ರ. ೧೪೨).

[ಸಂ. ಉಪಶಮ]

ಉಪಶಯ (ನಾ). [ವೈದ್ಯ] ರೋಗನಿದಾನ; ಚಿಕಿತ್ಸೆ; ಪಥ್ಯ: "ಉಪಶಯವೆಂಬುದು ಈ ರೋಗಕ್ಕೆ ಈ ಆಹಾರ ಹಿತ, ಆ ಆಹಾರ ಅಹಿತ ಮೆಂಬುದು" (ವೈದ್ಯಸಾ. I, ೨೫೫). [ಸಂ.]

ಉಪಶಲ್ಯ (ನಾ). ೧. ಊರಿನ ಸಮಿಾಪ ಪ್ರದೇಶ: "ಗ್ರಾಮಾಂತಿಕಂ, ಉಪಶಲ್ಯಂ,ಪರ್ಯಂತಃ,ಪರಿಸರಃ,ಕ(ಪ)ಟಿ —ಈ ೫ ಊರ ಹೊ(ಜಿ)ರೆ" (ಹಲಾಯು. ೪೭-೧೦೪). ೨. ಶಾಖೆ; ವಿಸ್ತರಣೆ. ೩. ಈಟಿ; ಭಲ್ಲೆ: ೧. ತಿ. ಆವರಿಯಿತ್ ಪೌರಳಕಳಯಮಬೆಡತಿಂತಾಯಾಪ್ರಪಂಚಮತಿ ವಿಶ್ರುತ ಮಿಂತುಪಶಲ್ಯಂ ವಿರಿಪಿಗಳೆರ್ದೆಗುಪಶಲ್ಯಮಿದೆನಿ ಸಂತತಂ ಸೊಗಯಿಸುಗುಂ (ಪುಷ್ಪದ. ೯-೨೩). [ಸಂ.]

ಉಪಶಲ್ಯಕ (ನಾ). = ಉಪಶಲ್ಯ ೧: ರಚಿಪ ಪುಟೀಯಂತ್ರಂಗಳ್ ಬಹು ವಿಧವಿಧ್ರಮಂದನೆಸೆವುಪಶಲ್ಯಕೊಡೆಳ್ (ಪುಷ್ಪದ. ೩-೫೧). [ಸಂ.]

ಉಪಶಾಂತ (ಗು). ೧. ಆಡಗಿದ; ಶಮನಹೊಂದಿದ: ಉಪಶಾಂತ ರಜೋವಿಕೃತಿಯುನುಪಶಾಂತ ತಾಕ್ಷಯುಪಚೇಯರಜಸ್ಸಕ್ತಿಯುಂ (ಹಂ ೨ ಪ್ರ. ೪-೪೩). (ನಾ). ೨. ತಾಳ್ಮೆಯುಂದ ಕೂಡಿದವನು; ಸಹನೆಯುಂದ ಕೂಡಿದವನು: ವಿವೇಕದ ಫಲ ಶಾಂತಿ, ಆದ್ದುಂದ ಉಪಶಾಂತನಾಗು (ವಚಭಾ. ೧೦೫). [ಸಂ.]

ಉಪಶಾಂತಿ (ನಾ). ಶಾಂತಿ; ಸಹನೆ; ತಾಳ್ಮೆ: ಎಸೆದುದೀ ಭರತಾವನಿ . . . ಜ್ಞೇಯಾಗಿಯು ಭಾಗಿ ಭವ್ಯಜನಕೇನುಪಶಾಂತಿಯೊಂ ಶಾಂತಿನಾಥನ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೨-೩೪). [ಸಂ.]

ಉಪಶಾಖೆ (ನಾ). ಸಣ್ಣಾಕೊಂಬೆ, —ಕವಲು; ಚಿಕ್ಕರೆಂಬೆ: ಬೇರು ನೀರುಂಡಾಗ ತಣಿಯವೆ ಭೂರುಹದ ಶಾಖೋಪಶಾಖೆಗಳು (ಕುವ್ಯಾಉ. ೧೬-೪೦). [ಸಂ.]

ಉಪಶಾಯ (ನಾ).೧. ಸರದಿಯಿಂದ ನಿಧ್ಮೆಮಾಡುವುದು;"ಸರದಿಯ ಮೇಲೆ ಮಲಗುವುದು" (ಅಮರ. ಟೀಳ). ೨. ಆನುಪೂರ್ವಿ; ಕ್ರಮ: ಪರಿಪಾಟಿ, ಅನುಪೂರ್ವಿ, ಉಪಶಾಯಃ . . . ವಿಕಾಯಃ —ಈ ೬ ಪರಿವಿ " (ಹಲಾಯು. ೧೨೨-೫೫). [ಸಂ.]

ಉಪಶಿಷ್ಟ (ಗು). ಕೂಡಿದ; ಒಡಗೊಂಡ: ಅಷ್ಟವಧೂಮಿ ವಿಶ್ವರ ಸ್ಯಾವಧಸೌಖ್ಯ ಮುಷ್ಮುರುಪಶಿಷ್ಟಗುಣಾಷ್ಟಕರಾಪನಸ್ಥರ ಶ್ರೀವಿಷಕೇಶರೀಗೆ . . . ನಿಧ್ಮಿಯಂ (ಜಂದ್ರಪ್ರ. ೧-೨). [ಸಂ.]

ಉಪಶೀರ್ಷಕ (ನಾ). ೧. "ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಕ್ರಮವಾಗಿ ಒಂದಕ್ಕಿಂತ ಒಂದು ದೊಡ್ಡ ದಾಗಿರುವ ಮೂರುಮುತ್ತುಗಳುಳ್ಳ ಹಾರ" (ಅವಿಷ. ೪೩೫); ಪ್ರತ್ಯೇಕ ಶೀರ್ಷಿಕೆ[ಪ್ರಾಣಾ. ಶಾ]ಪರಿಚ್ಛೇದಾದ ಪೂರ್ವಕ ಪ್ರಕಾಂಡಕ್ಕೆ ತರಲ ತರ ಬಂಧೋಪಪದ ಪಂಚಕ ಸಮೇತಂಗಳಾಗಿ (ಅವಿಷ. ೯-೫೪ ವ). ೨. ಅರೆದಲೆನೋವು. [ಸಂ.]

ಉಪಶೋಭಿತೆ (ಗು). ಅಲಂಕೃತವಾದ; ಶೋಭೆಯಿಂದ ಕೂಡಿದ: ಜಂಘತ್ರಾಂಶನಮಂಚೋರಸಕೋಭಿತ . . . ಶಯ್ಯಾತಳದೊಳ್ . . . ಪಟ್ಟುದರ್ ಗರ್ಭೀಶ್ವರಿಯಲ್ಲಿಗೆ ಧೂತನನಟ್ಟಿ ಪಸರಂಬಡೆಯದೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೮-೪೩ ವ). [ಸಂ.]

ಉಪಶ್ರುತ್ತು (ಗು). ೧. ಕೇಳಲ್ಪಟ್ಟ; ಕೇಳಿದ. ೨. "ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳಲ್ಪಟ್ಟ" (ಅಮರ. ಟೀಳ). ೩. ವಾಗ್ದಾನಮಾಡಿದ. [ಸಂ.]

ಉಪಕ್ರುತಿ (ನಾ). ೧. ಸಮಾಪವಲ್ಲಿ ಕೇಳುವುದು. ೨. ಮಾತ್ ನಾಡುವಾಗ ಸಂಬಂಧಪಡದ ಮೂರನೆಯವನು ಕೇಳುವುದು : ನಿರ್ಮಮತೆಯಲಿ ನಡೆದುಪಕ್ರುತಿಗುಮ್ಮಹವಸ್ಥೆದುವವೊಲೌಕುನ ಮರ್ಮಗಳನೊಳಕೊಯ್ದು ಕೊಂಬುದು (ಕವ್ಯಾಲು. ೪-೬೭). ೩. [ಜ್ಯೋತಿ] ಭವಿಷ್ಯ ಹೇಳುವುದು. ೪. (ರಾತ್ರಿಯಲ್ಲಿ ಕೇಳಿಸುವ) ಆಕಾಶದ ವಾಣಿ. ೫. ವೇದಗಳಿಗೆ ಸೇರಿದಂತೆ ಇರುವ ಬೇರೆಯ ಶಾಸ್ತ್ರಭಾಗಗಳು; ಸ್ಮೃತಿಗಳು. [ಸಂ.]

ಉಪಕ್ಲೋಕಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕೊಡಾಡು; ಹೊಗಳು : ಒಳ್ಳಿತಪ್ಪ ದಿವಸ ವಾರನಕ್ಷತ್ರ ಮುಹೂರ್ತದೊಳತಿಬಲಮತಾರಾಜನಂ ಕಂಡಿರ್ದುರುಂಬೇಜ್ ಬೇಱುಪಕ್ಲೋಕಿಸಿ (ವಡ್ಡಾ ರಾ. ೪-೨೪). [ಉಪಕ್ಲೋಕ್+ -ಇಸ್ಯು]

ಉಪಷ್ಟಂಭ (ನಾ). ಆಧಾರ; ಆಶ್ರಯ; ನೆಲೆ; ಬಲ : ಕ್ಷಾತ್ರಶಕ್ತಿಗೆ ಧರ್ಮವೇ ಉಪಷ್ಟಂಭ (ಶುಕ್ರಾರ. ೧೦೩ ಪೀಠಿಕೆ). [ಸಂ.]

ಉಪಷ್ಟಂಭಕ (ನಾ). = ಉಪಷ್ಟಂಭ : ಅವನ ರಾಜಕಾರ್ಯಪ್ರಧಾನ ತೆಗೂ ರಣಾಪಗತಿಗೂ ಉಪಷ್ಟಂಭಕನಾಗಿ ಆಶಾವಾದ ಸಹಾಯ ಸಂಪತ್ತಿಗಳೂ ಇದ್ದುವು (ಅರ್ಥಶಾ. ೯೪). [ಸಂ.]

ಉಪಸಂಗ್ರಹಣ (ನಾ). ೧. ಪಾದವನ್ನು ಮುಟ್ಟಿಮಾಡುವ ನಮಸ್ಕಾರ; ಅಭಿವಾದನ : "ಅಭಿವಾದನಮುಪಸಂಗ್ರಹಣಮೆಂಬುದು" (ಹ ಲಾ ಯು. ೬೬-೨೪೪). ೨. ನಮಸ್ಕರಿಸುವವನು; ಅಭಿವಾದನ ಮಾಡುವವನು : "ವಂದಿಸುವ ಮನುಜನುಪಸಂಗ್ರಹಣನಿಸಿಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೭೪-೪). [ಸಂ.]

ಉಪಸಂಗ್ರಾಹ್ಯ (ನಾ). (ಪಾದ ಮುಟ್ಟಿಸಿಕೊಂಡು) ನಮಸ್ಕಾರ ಮಾಡಿಸಿಕೊಳ್ಳಲು ಅರ್ಹನಾದವನು; ಅಭಿವಾದನ ಮಾಡಿಸಿಕೊಳ್ಳುವವನು : "ಕಾಶ್ಯಪ್ಯನುಂದೆ ಅಭಿವಾದನಮಂ ಮಾಡಿಸಿಕೊಳ್ಳು ವಾತನಂ ಉಪಸಂಗ್ರಾಹ್ಯನೆಂಬುದು" (ಹಲಾಯು. ೬೬-೨೪೪). [ಸಂ.]

ಉಪಸಂಪನ್ನ (ಗು). ೧. ಕೂಡಿರುವ; ಸೇರಿಕೊಂಡಿರುವ. ೨. ಒದಗಿದ; ಸಂಪಾದಿತವಾದ. ೩. ಸುಸಜ್ಜಿತವಾದ. (ನಾ). ೪. ಯಜ್ಞಾಗಲ್ಲಿ ವಧಿಸಿದ ಪಶು : "ಉಪಸಂಪನ್ನಃ . . . ಯಜ್ಞದಲ್ಲಿ ಕೊಪ್ಪಿಲ್ಲುಟ್ಟ ಪಶು" (ಪಿಡ್ಡಾಂತ. ೧೫೧). ೫. ಒಗ್ಗರಣೆಯಿಂದ ರುಚಿಗೊಳಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಆಹಾರಸಾಮಗ್ರಿ : "ಸರ್ವ ಪರಿಕರದಿಂದ ಬಹಳ ರುಚಿಯಾಗಿ ಮಾಡಿದ ಪದಾರ್ಥ"(ಅಮರ. ೮೯೪). ೬. ತೃಪ್ತಿಯನ್ನುಂಟು ಮಾಡಿದುದು; ಸಾಕಾದುದು : "ಪರ್ಯಾಪ್ತಂ ಉಪಸಂಪನ್ನಂ, ತೃಪ್ತಿಃ, ಸೌಖ್ಯಂ – ಈಳ ತೃಪ್ತಿ(ಪ್ತಿ)ಯವು" (ಹ ಲಾ ಯು. ೫೪-೧೧೦). ೭. ಸತ್ವವನ್ನು; ಮೃತನಾದವನು : "ಪಶಾಸು, ಉಪಸಂಪನ್ನಃ, . . . ಮೃತಃ – ಈ ೫ ಸತ್ವಾತಂ" (ಹಲಾಯು. ೧೦೪-೭). [ಸಂ.]

ಉಪಸಂವ್ಯಾನ (ನಾ). ಉಡುವ ಬಟ್ಟೆ, — ವಸ್ತ್ರ : "ಉಪಸಂವ್ಯಾನಂ . . . ನಿವಸನಂ – ಈ ಳ ಉಟ್ಟುದು" (ಹಲಾಯು. ೯೦-೪೯೨). [ಸಂ.]

ಉಪಸಂಹರಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. (ಬಿಟ್ಟ ಬಾಣವನ್ನು) ಹಿಂದಕ್ಕೆ ತೆಗೆದುಕೊ; ಮರಳಿ ಪಡೆ : ತೆಗೆಸಿದನು ಶಿಖಿಶರವ ಧನುವಿಂದುಗುಳಿಸಿದ ವಾರುಣವನಳ್ಳಿವ ತೆಗೆದುದಚ್ಚುತವಾರಿಯುಪಸಂಹರಿಸಿದನು (ಸಂಭಪ. ೧೮-೬೬). ೨. ನಿಲ್ಲಿಸು; ಮುಕ್ತಾಯಮಾಡು; ಸಮಾರೋಪಮಾಡು : "ನವೋ ನವೋ ಭವತಿ ಜಾಯಮಾನೋಹ್ನಾಂ" ಎಂಬ ಸಂಸ್ಕೃತ ವಾಕ್ಯಾಂತಮಂ ಜಾಯಮಾನೋಹ್ನಮೆಂದು ಉಪಸಂಹರಿಸಲಾಗದು (ಶಮದ. ೬೧ ಪ್ರಯೋಜ). ೩. ಆಡಗಿಸು; ನಾಶಮಾಡು; ಕೊನೆಗಾಣಿಸು : ಮಲೆವ ರಿಪು ದಂಡೆತ್ತಿ ಬರೆ ಬೆಸಸಾಂತವರು ನಡೆದು ಉಳಿಯುಳುಜಬಲದಿಂದ ಮಂತ್ರದ ಬಲದಿ ಉದನು ಪಸಂಹರಿಸಿ ಬರೆ (ಸಳ್ವಭಾ. ೯-೧೩). [ಉಪಸಂಹರಣ + -ಇಸ್ಯು]

ಉಪಸಂಹಾರ (ನಾ). ೧. (ಬಿಟ್ಟ ಬಾಣವನ್ನು) ಹಿಂದಕ್ಕೆ ತೆಗೆದು ಕೊಳ್ಳುವಿಕೆ. ೨. ತಡೆಯುವುದು; ನಿಲ್ಲಿಸುವುದು. ೩. ಮುಕ್ತಾಯ; ಕೊನೆ. ೪. ನಾಶ; ಪ್ರಳಯ. [ಸಂ.]

ಉಪಸಂಹಾರಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. = ಉಪಸಂಹರಿಸು ೨ : ಅಂತು ಸೂಚ್ಯ ನಾಟ್ಯಪರ್ಯವಸಾನಂಬರಮಾಡಿಕಳಿಗಳಾದಾಟಮಂಪಂದ್ರಂ ನೋ ದಿ ಮಟ್ಟಿ ಮಟ್ಟುಗೆಟ್ಟುಪಸಂಹಾರಿಸಿ (ಕಾಂತಿಮ. ೬-೩೪ ವ). ೨. = ಉಪಸಂಹರಿಸು ೩ : ತೀರಂ ಕುದುರೆಯನೆಸಗುವ ಸಾರಥಿಯ ಪೊಡರ್ಪನಯನ್ನುಣಾಡೊಳಂಬಸಹಾರಿಯಂ (ವಂಪಭಾ. ೧೩-೬೯). [ಉಪಸಂಹಾರ + -ಇಸ್ಯು]

ಉಪಸಂಹೃತಿ (ನಾ). = ಉಪಸಂಹಾರ ೪ : ಕೃತಕ ತುರಂಗಮಾಕೃತಿಯನಂದುಪಸಂಹೃತಿಮಾಡಿ ಮುನ್ನಿನಾಕೃತಿಯೊಳೆ ಪೋಗಿ ಪೊಳ್ಕನುಜರಂ ಪಾಡರಂ (ಪಂಠಾಮಾ. ೫-೧೨). [ಸಂ.]

ಉಪಸಚಿವ (ನಾ). ಸಚಿವನಿಗೆ ಎರಡನೆಯ ಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿರುವವನು : ಶ್ರೀಯುತರು ಹಣಕಾಸಿನ ಉಪಸಚಿವರಾಗಿ ಪ್ರಮಾಣವಚನ ಸ್ವೀಕರಿಸಿದರು (ರೂಢಿ). [ಸಂ.]

ಉಪಸನ್ನ (ಗು). ೧. ಹತ್ತಿರದಲ್ಲಿರುವ; ಸಮಿಪಕ್ಕೆ ಬಂದ : ಇಂದು ಮುಖಿ ಮೊಲೆಯೂಡಿದವಳು ಮುದದಿಂ ಪಸಲಿಳಿಪುವಪಸನ್ನಯೋದರೆ ಮಂದಿರಂಗುಪಸನ್ನ ಜನ ಪಿಜಬಂಧುವಿಂಗೊಲಿದು (ನಿಘಂಟು. ೧೦-೬-೨೧). (ನಾ). ೨. ಹತ್ತಿರಬರುವಿಕೆ, —ಸಾರುವಿಕೆ : "ಉಪಸನ್ನಮಹ ನತಮುಪಶ್ಲೋಕ ಸೇರಿಗೆ" (ಮಂಗರಾ. ೧೩೪-೩೫). [ಸಂ.]

ಉಪಸಮಿತಿ (ನಾ). ಒಳಸಮಿತಿ; ಅಂಗಸಮಿತಿ : ಹುಡುಗರು . . . ಉಪಸಮಿತಿಗಳನ್ನು ರಚಿಸಿಕೊಂಡು ಸಂಘಾಷಣೆ ನಡೆಸುತ್ತಿದ್ದರು (ಸ್ವಾಮುಸ್ಮೃ. ೫೬). [ಸಂ.]

ಉಪಸಮುದ್ರ (ನಾ). ಚಿಕ್ಕಸಮುದ್ರ : ಲವಣಸಮುದ್ರಮುಪಸಮುದ್ರದ ನಡುವೆ ನಡೆದು (ಅವಿಜ್ಞಾ. ೧೩-೩ ವ). [ಸಂ.]

ಉಪಸರ (ನಾ). ೧. ಹತ್ತಿರ ಹೋಗುವಿಕೆ. ೨. ಹೆಸುವಿನ ಮೇಲೆ ಗೂಳಿ ಹಾರುವುದು; "ದನದ ಮೇಲೆ ಗೂಳಿ ಹಾರುವಿಕೆ" (ಅಮರ. ೮೯೪). [ಸಂ.]

ಉಪಸರಣ (ನಾ). ೧. ಹತ್ತಿರಹೋಗುವಿಕೆ. ೨. "(ಕಾರ್ಯ, ಮಾರ್ಗ, ಕಥೆ, ಪುಸ್ತಕ ಮೊದಲಾದುವುಗಳ) ಮುಂಬರಿವು; ಮುನ್ನಡೆ; ನಡಸಿಕೊಂಡು ಹೋಗುವುದು; ಸಾಗಿಸುವುದು" (Continuation. ಇಂಇಪ್ರಿ). [ಸಂ.]

ಉಪಸರ್ಗ (ನಾ). ೧. ಹತ್ತಿರ; ಸಮಿಪ : "ಪೊರೆ – ಪೋಪಱೇ, ಉಪಸರ್ಗೇಱೆ" (ಕಮಧಾ). ೨. ತೊಂದರೆ; ಕಷ್ಟ; ಪೀಡೆ; ಉಪದ್ರವ : ದೇವೋಪಸರ್ಗ ಮನುಷ್ಯೋಪಸರ್ಗ ತಿರ್ಯಗುಪಸರ್ಗಮಚೇತನೋಪಸರ್ಗಮೆಂದಿಂತು ಚತುರ್ವಿಧಮುಪಸರ್ಗಮುಮಂ . . . ಸೈರಿಸಿ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧-೩) ; ಸ್ವರ್ಗವಾಗಿದ್ದುದಱುದು ನವುಗಿಸ್ಟುಪಸರ್ಗವೆಂಬುದು ಕವಸಿನೊಳು ಆರ್ಗ ಸುಖವ ಕೊಡದರಸ ನಿನ್ನೊಂದು ಸಂಗರ್ಗೋಲಗಕೆ ಬೆಂದರವರು (ಭಗವ. ೧೪-೬). ೩. ಆಪಶಕುನ; ಅನಿಷ್ಟವನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ನಿಮಿತ್ತ. ೪. [ವ್ಯಾಕ] ಧಾತುಗಳ ಹಿಂದೆ ಸೇರುವ ಅಕ್ಷರ ಸಮುದಾಯ : ಯಾಸ್ಕರೇ ಮೊದಲಾದವರು ಪದಗಳನ್ನು ನಾಮ ಆಖ್ಯಾತ ಉಪಸರ್ಗ ನಿಪಾತ ಎಂದು ನಾಲ್ಕುವಿಧಗಳಾಗಿ ಉಪಪೇಕ್ಷಿಸಿರುವರು (ಹಿಂಪಾಸ. ೧೯೭). ೫. ಸಾಂಕ್ರಾಮಿಕ ರೋಗ. [ಸಂ.]

ಉಪಸರ್ಜನ (ನಾ). ೧. ಅನಿಷ್ಟವನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಚಿಹ್ನೆ; ಕೇಡು. ೨. ಮುಖ್ಯವಲ್ಲದುದು; ಮತ್ತೊಂದಕ್ಕೆ ಅಧೀನವಾದುದು.

[ಸಂ.]

ಉಪಸರ್ಪ (ನಾ). ೧. ಹತ್ತಿರ ಬರುವುದು; ಮತ್ತೊಬ್ಬರನ್ನು ಅನುಸರಿಸುವುದು. ೨. ಸೇವಕ: "ಉಪಸ್ಪಾಶಾಂ. ಅಶ, ಅಪಸರ್ಪನೆನಲು ಚರನೆಂದೊಡರಸಾಳ್ಕ್ಕೆ" (ಮಂಗರಾ. ೬೪–೧). [ಸಂ.]

ಉಪಸರ್ಪಣ (ನಾ). ಹತ್ತಿರ ಬರುವುದು; ಮತ್ತೊಬ್ಬರನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸುವುದು. [ಸಂ.]

ಉಪಸರ್ಪಿಸು (ಕ್ರಿ). ಹತ್ತಿರಕ್ಕೆ ಹೋಗು; ಮತ್ತೊಬ್ಬರನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸು. [ಉಪಸರ್ಪಣ + –ಇಸು.]

ಉಪಸರ್ಯೆ (ನಾ). ಬೆದೆ ಬಂದ ಹಸು: "ಉರ್ಕಿನಾಕಳ:ಪಸರ್ಯೆಯಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೪೪–೪). [ಸಂ. ಉಪಸರ್ಯಾ]

ಉಪಸಾಕ್ಷಿ (ನಾ). ೧. ಮುಖ್ಯಸಾಕ್ಷಿಗೆ ಪೂರಕವಾದ ಬೇರೊಂದು ಸಾಕ್ಷಿ. ೨. ರುಜುವಾತು: ಮೋಕ್ಷಮಹುದಾಗಿ ಚಂಡಿಗೆ ಶಾಪಮಾಗಲುಪಸಾಕ್ಷಿಗ್ಯೆತಂದು ಪಿಂದುಬು ಹಯಂ ಪೀಂ ಮುಟ್ಟಲೀಕ್ಷಣಡೊಳ್ದು ಪೋದಪುದು (ಜೈಮಭಾ. ೧೧–೬೨). [< ಸಂ. ಉಪಸಾಕ್ಷಿನ್]

ಉಪಸಾಗರ (ನಾ). ಸಣ್ಣ ಸಾಗರ (ಮುಂಬಲು. ೪–೧೧೫ ಕೆ). [ಸಂ.]

ಉಪಸಿದ್ಧಾಂತ (ನಾ). ಸಿದ್ಧಾಂತಗೊಂಡ ಒಂದು ಪ್ರಮೇಯಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಅನುಪ್ರಮೇಯ: "ಸಿದ್ಧಾಂತವಾದ ಒಂದು ಪ್ರತಿಜ್ಞೆಯೊಡನೆ ಸೇರಿತಿದ, ಆ ಪ್ರತಿಜ್ಞೆಯಿಂದ ಸುಲಭವಾಗಿ ಅನುಮಾನಿಸಬಹುದಾದ, ಮತ್ತೊಂದು ಪ್ರತಿಜ್ಞೆ: ಉಪಸಿದ್ಧಾಂತ: ಅನುಸಿದ್ಧಾಂತ; ಪರಿಣಾಮ" (Corollary. ಇಂಗ್ಲಿ). [ಸಂ.]

ಉಪಸೂರ್ಯಕೆ (ನಾ). ಸೂರ್ಯನ ಸುತ್ತಲೂ ಕಟ್ಟುವ ವೃತ್ತಾಕಾರದ ಪರಿಧಿ: ಪರಿಧಿಯುಪಸೂರ್ಯಕಂ ತತ್ಪರಿವೇಷಂ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೧೨–೬೬). [ಸಂ.]

ಉಪಸೃಷ್ಟಿ (ನಾ). ಮೂಲ ಸೃಷ್ಟಿಯ ಜೊತೆಗೆ ಆದ ಸೃಷ್ಟಿ: ಪುಷ್ಪ ಲಂಗಳೊಳ್ ಪರಸ್ಪರ ಪ್ರದೇಶೋಪಸೃಷ್ಟಿಯಂ ಸಮಸಂದು (ಸುಕುಮಾ. ೪–೨೭ ವ). [ಸಂ.]

ಉಪಸೇವಿಸು (ಕ್ರಿ). ಅನುಸರಿಸಿಕೊಂಡು ಸೇವೆ ಮಾಡು; ಪರಿಚರ್ಯೆಮಾಡು: ಸಂತತಮುಪಸೇವಿಪಂತೆ ಯತಿಕಾಮಿಗಿಯರ್ ಮೊಗೆದುಯ್ದು ಪೀರ್ಗಳಂ ಅತಿಸೇಚನದಲ್ಲಿ (ಜಗ. ೧೬–೪೩). [ಉಪಸೇವನ್ಯ + –ಇಸು.]

ಉಪಸೇವೆ (ನಾ). ಅನುಸರಿಸಿಕೊಂಡು ಸೇವೆಮಾಡುವುದು; ಉಪಚಾರಮಾಡುವುದು. 'ಉಪಸೇವೆಗೆಯ್' ಪರಾ. [ಸಂ. ಉಪಸೇವಾ]

ಉಪಸೇವೆಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ಅನುಸರಿಸಿಕೊಂಡು ಸೇವೆಮಾಡು; ಉಪಚಾರಮಾಡು: ಳು ಲಿಂ ಗಿ ಗಳಂ ಕುಬ್ರಾಹ್ಮಣರನುಪಸೇವೆಗೆಯ್ಯುದು (ಚಾವುಂಪು. ೩೫೮). [ಉಪಸೇವೆ + ಗೆಯ್ (< ಕೆಯ್.)]

ಉಪಸ್ಕರ (ನಾ). ೧. ಅಲಂಕಾರ. ೨. ಉಪಕರಣ; ಆಣಿ; ಸಾಮಗ್ರಿ: ರಚನೆಯ ಬಗೆ ರಯ್ಯಮೂಗೆಯುಪಸ್ಕರ ಉಚಿತಮಪ್ಪಿನಿಯೊಳ್ಳುವಡೆಯೆ (ಹರಿಚ. ೯–೨೬). ೩. ಮನೆಗೆ ಬೇಕಾದ ಪಾತ್ರೆ ಪಡಿಗಳು; ಗೃಹೋಪಕರಣಗಳು. ೩. ಉಪ್ಪು, ಮೆಣಸು ಮೊದಲಾದ ಪರಿಕರ; ಸಂಬಾರ; ಮಸಾಲೆ: ಜುಲ್ಲಿ, ಪೆಸಣಿ, ಕಂಡಪ್ಪಿ, ಉಪಸ್ಕರ, ಉದ ಕುಂಭ–ಎಂಬೈದು ಗೃಹೋಪಕರಣಗಳೂ (ಅರ್ಥಪ್ರ. ೧೯೭). [ಸಂ.]

ಉಪಸ್ಕಾರಕ (ಗು). ೧. ಶೋಭಾಕಾರಕವಾದ. ೨. ಪೂರಕವಾದ: ವ್ಯಂಗ್ಯವು ಪಾಚ್ಯಕ್ಕೆ ಉಪಸ್ಕಾರಕವಾಗಿ ನಿಲ್ಲುತ್ತದೆ (ಭಾರವಿ. ೩೧೨). [ಸಂ.]

ಉಪಸ್ತರ (ನಾ). ಹಾಸಿದ್ದು; ಹಾಸು; ಜಾಪೆ ಮೊದಲಾದುವು: ರಥಕ್ಕೆ ಹಾಸಿರುವ ಉಪಸ್ತರದ ಮೇಲೆ ನಿಂತು . . . ಏನಾದರೂ ಮಂತ್ರಣ ಮಾಡುವನು (ಬುದ್ಧಕ. ೧೦೫). [ಸಂ.]

ಉಪಸ್ಥೆ (ಗು). ೧. ಹತ್ತಿರದಲ್ಲಿರುವ; ಸಮೀಪದ. (ನಾ). ೨. (ಸ್ತ್ರೀ ಅಥವಾ ಪುರುಷನ) ಜನನೇಂದ್ರಿಯ. ೩. ಸಮೀಪದಲ್ಲಿ ವಾಸಮಾಡುವವನು; ಪರಮಾತ್ಮ: ಸಮೀಪದಲ್ಲಿ ವಾಸಮಾಡುವವನಾದುದರಿಂದ ಉಪಸ್ಥನೆಂದು ಪರಮಾತ್ಮನ ಹೆಸರು (ಹರಾಶ. ೬–೬ ಟೀಕೆ). [ಸಂ.]

ಉಪಸ್ಥಾಪನೆ (ನಾ). ಹತ್ತಿರಕ್ಕೆ ತರುವುದು; ಸಮೀಪದಲ್ಲಿ ಇರಿಸುವುದು: ಸಾಮಯಿಕಮುಂ ಭೇದೋಪಸ್ಥಾಪನಮುಂ ಪಹಾರವಿಜಿಗ್ಯಿಯುಂ ಸೂಕ್ಷ್ಮಕಾಂಡಾಯಮುಂ. . . ನೆಲೆಸಿದು ನಿಸ್ಸಂಗತಾಗಿ(ಅಜಪು. ೧೨–೪ ಪ). [ಸಂ.]

ಉಪಸ್ಥಿತ (ಗು). ೧. ಹತ್ತಿರದಲ್ಲಿರುವ; ಸಮೀಪಕ್ಕೆ ಬಂದ: ರ್ಣಯಕ್ಕೆ ಬಾಧಕವಾದ ಅಡ್ಡಿಗಳು ಉಪಸ್ಥಿತವಾಗುತ್ತವೆ (ಕಸಾಚ. ೬೬). ೨. ಕುಳಿತುಕೊಂಡ; ಹಾಜರಿರುವ. [ಸಂ.]

ಉಪಸ್ಥಿತಿ (ನಾ). ಎದುರಿಗಿರುವುದು; ಸಮ್ಮುಖತೆ; ಹಾಜರಿ: ನನ್ನ ತಂಗಿಯ ಉಪಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿ ತೊಂದರೆಯಾಗಬಹುದೆಂದು ಅವರು ಈ ರೀತಿ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾರೆಂದು ನಾನು ಊಹಿಸಿದೆ (ಥಮ್ಸ್‌ಗಂ. ೧೬). [ಸಂ.]

ಉಪಸ್ಥೆ (ನಾ). (ಸ್ತ್ರೀ ಅಥವಾ ಪುರುಷನ) ಜನನೇಂದ್ರಿಯ: ವಾಕ್, ಪಾಣಿ, ಪಾದ, ಪಾಯು, ಉಪಸ್ಥೆ ಎಂದು ಕರ್ಮೇಂದ್ರಿಯಗಳು ಐದು (ಶೀಗಚ್ಚು. ೧೩೯). [ಸಂ. ಉಪಸ್ಥ]

ಉಪಸ್ಪರ್ಶ (ನಾ). ೧. ಮುಟ್ಟುವುದು; ಸ್ಪರ್ಶಿಸುವುದು. ೨. ತೊಳೆಯುವುದು; ಮಾರ್ಜನ; ಸ್ನಾನ. ೩. ಆಚಮನ. ೪. ಬಾಯಿ ಮುಕ್ಕುಳಿಸುವುದು. [ಸಂ.]

ಉಪಸ್ಪರ್ಶನ(ನಾ). = ಉಪಸ್ಪರ್ಶ ೩: "ಉಪಸ್ಪರ್ಶನಂ, ಆಚಮನಂ–ಈ ೨ ಅಂಗದಂಟು ಬಾಸಿಸುವುದು" (ಹಲಾಯು. ೬೪–೨೫ಕೆ). [ಸಂ.]

ಉಪಸ್ಮೃತಿ (ನಾ). ಮುಖ್ಯಸ್ಮೃತಿಗಳಲ್ಲದೆ ಬೇರೆಯ ಧರ್ಮಶಾಸ್ತ್ರಗ್ರಂಥ. [ಸಂ.]

ಉಪಸ್ಸರ್ಗ (ನಾ). ಸ್ವರ್ಗದ ಸಮೀಪದ ಸ್ವರ್ಗ: ವಿಲುಲ ವ್ಯಾಕರಣಿ ಸ್ವರ್ಗದೊತ್ತಿಗೆ ನಾಮ ಉಪಸ್ಸ್ವರ್ಗವೆಂದಹುದಾಗಿ ಉಪಸರ್ಗವಿವೆ ದೇಚ ಉಪಸ್ವರ್ಗವಿವಬೇಕು ಲಿಖಿಸಿಕೊತ್ತು ತಪ್ಪಿತು ಳೆಗೆ(ಭರತ. ೧೧–೬). [ಸಂ. ಉಪಸ್ವರ್ಗ]

ಉಪಹತ (ಗು). ತೊಂದರೆಗೆ ಒಳಗಾದ; ಕೇಡಿಗೆ ಗುರಿಯಾದ; ದುರ್ಬಲವಾದ: ಉಪಹತರಲ್ಲದ ಜಂಪ್ರ ಶುಕ್ರರು ಸ್ತ್ರೀಕ್ಷೇತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಬುಧ ಶನಿ ಸೂರ್ಯರುಳುಜ ಗುರುಗಳು ಪುರುಷಕ್ಷೇತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಇರುವಾಗ ಬಲಿಷ್ಠರು (ಜಾತಕ. ೩–೬ ಆಚಿ). [ಸಂ.]

ಉಪಹತಿ (ನಾ). ೧. ಹೊಡೆತ; ಪೆಟ್ಟು: ತಜ್ಜಲದೋಪಹತಿಯಂ ಬೇಸಾಯಿಂದು ಸರೋವರಮೆಂಬ ಸಂದೆಯಮಂ ಸಂದಿಸುವಡ್ಕೀಲ್ದ ಸರೋವರಮಂ ಕಂಡು (ಶಾಪಂಉ. ೫೩೯). ೨. ಕೇಡು; ಅಪಾಯ; ತೊಂದರೆ; ಹಾನಿ: ರನ್ನದ ದೀಪಗಿ ಸರುಪಸವನಹತಿಯಂ ಬಗೆಯದ ವೊಲ್ ಸೀತೆ ಬಗೆದಳ್ಳುಪಹತಿಯಂ (ಪಂಂಪಾಗಿ. ೧–೧೦). ೩. [ವ್ಯಾಕ] ಲೋಪ: ಉಪಹತಿ ನಾಲ್ಕ್ಕುದೆಂಬವಜುಪಧೆಯೊಳಾಂಂದರ್ಕೆ ಮೊದಲೊಳ್ ಹ್ರಸ್ವಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೨೬೭). ೪. ಆಶಾಂತಿ; ಪ್ಲೇಗಿಭೆ; ಉದ್ವೇಗ. [ಸಂ.]

ಉಪಹತಿಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ತೊಂದರೆಮಾಡು; ಹಿಂಸೆಪಡಿಸು: ಬನದ ತಪಸ್ವಿಗಳ್ಳುಪಹತಿಗೆಯ್ವುದಿದಂ ತವಿಪುದನಿಗೆ ಕರ್ತವ್ಯಮಕ್ಕುಂ (ಶಬಕ. ೪–೩೪ ವ). [ಉಪಹತಿ + ಗೆಯ್ (< ಕೆಯ್.)]

ಉಪಹಸಿತ (ಗು). ೧. ಹಾಸ್ಯಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟ; ನಗೆಗೆ ಗುರಿಯಾದ: ಉಪಹಸಿತ ಸನಸ್ಯಮಾರ ನಳಕಬರ ಮಕರಕೇತು ಸೌಂದರ್ಯನುಂ (ಕಾಂತಿಮ. ೧-೬೧ ವ). (ನಾ). ೨. ತಿರಸ್ಕಾರ ಅಥವಾ ಉಪಹಾಸ್ಯದಿಂದ ಕೂಡಿದ ನಗೆ. ೩. [ಕಾವ್ಯಮೀಮಾ] ಹಾಸ್ಯದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ: ಹಾಸ್ಯವು ಅರು ವಿಧವೆಂದು ಈಚಿನ ಶಾಸ್ತ್ರಕಾರರು ಅಂಗೀಕರಿಸುತ್ತಾರೆ. ಉತ್ತಮಪ್ರಕೃತಿ (ಎಂದರೆ ಸ್ವಭಾವ) ಉಳ್ಳವರಲ್ಲಿ ಸ್ಮಿತ ಹಸಿತಗಳೂ ಮಧ್ಯಮಪ್ರಕೃತಿಯವರಲ್ಲಿ ವಿಹಸಿತ ಉಪಹಸಿತಗಳೂ... ಗೋಚರಿಸುತ್ತವೆ (ಭಾರವಿ. ೪೦೩). [ಸಂ.]

ಉಪಹಾರ (ನಾ). ೧. ಹತ್ತಿರಕ್ಕೆ ತರುವುದು; ಸಮಿಪಕ್ಕೆ ತರುವುದು. ೨. ಬಲಿ; ನೈವೇದ್ಯ; ಅರ್ಪಣೆ. ೩. ಪೂಜೆ; ಆರ್ಚನೆ: ಭರತೇಶ್ವರಚಕ್ರವರ್ತಿಯುಮಿತರಸಹಿತಮಣಿಕಿರೀಟಶಿರ್ಸ್ಪಿಸಂದೋಹ ಸಾಂದ್ರಕುಂಕುಮ ಪಂಕ ದಿಂ ವಿಹಿತೋಪಹಾರನಾಗಿ (ಅದಿಪು. ೧೩-೮೨ ವ). ೪. ಕಾಣಿಕೆ; ನಜರು: "ಉಪಹಾರವೆನಲ್ ಪಸರಮೆಂದು ತಿಳಿಗೆ" (ಭಾರತ. ೬.). ದೇವದಾನ ಆಕ್ಷೇಣಿ ಆಗಾಮಿ ಕಾಣಿಕೆ ಉಪಹಾರ ಮೊದಲಾಗಿದ್ದ ಸಮಸ್ತ ಆ ×× ರಾಮಕೃಷ್ಣದೇವರವರೆ ಕೊಂಬರು (ಮೈಪ್ರಾ. ೧೧೩೩, ೧೭-೨ ; ೧೩೬೮ ಶತ). ೫. ತಿಂಡಿ. 'ಉಪಹಾರ ಗೃಹ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಉಪಹಾರಗೃಹ (ನಾ). ಉಪಹಾರವನ್ನು ಒದಗಿಸುವ ಮನೆ; ಹೋಟೆಲು: ನಮ್ಮ ಸ್ನೇಹಿತರು ಒಂದು ಉಪಹಾರಗೃಹವನ್ನು ತೆರೆದಿದ್ದಾರೆ (ರೂಢಿ). [ಉಪಹಾರ + ಗೃಹ]

ಉಪಹಾಸ (ನಾ). ೧. ವ್ಯಂಗ್ಯದಿಂದ ಕೂಡಿದ ನಗೆ; ವಿಡಂಬನೆ; ಹಾಸ್ಯ: ಭಾವಿನಿ ವಂದಿಜನಂ ಶ್ರುತ್ವಾದೊಳುಪಹಾಸ ಲವಮನೊರೆದಿಸೆ (ಕಾಂತಿಪು. ೬-೫೦); ಬಿಲ್ಲ ಕೊಪ್ಪಿನ ಮೇಲೆ ಬಾಣದ ಗಲ್ಲದುಪಹಾಸದಿ ನುಡಿಯ ಮೈಭುಲ್ಲಕೆಯ (ಕುಮ್ಮಾದ್ರೀ. ೧೭-೬೩). ೨. ತಿರಸ್ಕಾರ; ಅಲ್ಲಗಳೆಯುವುದು. [ಸಂ.]

ಉಪಹಾಸಕ (ನಾ). ವಿಡಂಬನಕಾರ. [ಸಂ.]

ಉಪಹಾಸನ (ನಾ). [ರಾಜನೀ] ಹದಿನಾರು ಬಗೆಯ ಸಂಧಿಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಸಂಧಿ ಯಾವುದೆಂದಡೆ:—ಸಂಪ್ರದಾನ ಕಪಾಲ ಉಪಹಾಸನ ... ಸ್ಕಂಧೋಪನಯನಮೆಂದು ಹೇಗಡಿವಿಧಮಕ್ಕುಂ (ಪಂಚತಂ. ೩೨೦-೪). [ಸಂ.]

ಉಪಹಾಸಿ (ಗು). ಹಾಸ್ಯಮಾಡುವ; ತಿರಸ್ಕರಿಸುವ: ನಿರಾಕುಳ ಸ್ವಾಂತಸಭಗವರಾಜ್ಯಚಿಂತನಮರಸೊಂದರೆಂಬಿಳಾಸೋಪಹಾಸಿ ಗಗನಚರ ಸೌಂದರ್ಯಮಹೋನಯನಸೌಂದರನಾಗಿ (ಆದಿಪು. ೧-೪೧ ವ).

[< ಸಂ. ಉಪಹಾಸಿನ್]

ಉಪಹಿತ (ಗು). ೧. ಕೂಡಿರುವ; ಸೇರಿರುವ; ಸಂಬಂಧಿಸಿದ: ಮೂಡಣ ಭರತದೊಳ್ ಉಪಹಿತೋಭಯಶಿಖರಪೂರ್ಣ ನಾನಾನಗರ ನಂದನನಂದನದಿರತ್ನಾಕರಾಕರ ಸರಿತ್ಕಾರಾಸಾರ ಸಂಪದ್ವಿಷಯಮಮಪ್ಪ ಅಳಕಾವಿಷಯಮೆಂಬ ದೇಶದೊಳ್ (ಚಂದ್ರಪ್ರ. ೪-೬೯ ವ); ತಳಿ ಬಗೆಯಂ ಪರಮೋಷ್ಣಾದ್ಯುಪಹಿತಮಂ ಹಿತಮಂ ಪೀಂ (ಸೌ ಪಂ ದ. ೯-೪೯). ೨. ಇಡಲ್ಪಟ್ಟ. ೩. ಅವಲಂಬಿಸಿದ. [ಸಂ.]

ಉಪಹೃತ (ಗು). ೧. ಹತ್ತಿರಕ್ಕೆ ತರಲ್ಪಟ್ಟ; ಕರೆತರಲಾದ. ೨. ಅರ್ಪಿಸಲ್ಪಟ್ಟ; ಕಾಣಿಕೆಯಾಗಿ ಕೊಟ್ಟ. [ಸಂ.]

ಉಪಹ್ವರ (ನಾ). ೧. ಸಮಿಪದಲ್ಲಿರುವ ಪ್ರದೇಶ; ನೆರೆಹೊರೆ; ಹತ್ತಿರದಲ್ಲಿರುವ ಸ್ಥಳ. ೨. ರಹಸ್ಯ ಪ್ರದೇಶ; ಗುಪ್ತವಾದ ಸ್ಥಳ: "ರಹಃ... ಉಪಹ್ವರಂ – ಈ ೯ ವಿಶಾಂತಂ" (ಹಲಾಯು.೧೧೬-೨೩). [ಸಂ.]

ಉಪಳ 'ಉಪಲ' ನೋ.

ಉಪಾಂಗ (ನಾ). ೧. ಮುಖ್ಯವಾದ ಅಂಗದ ಒಳವಿಭಾಗ; ಅಂಗದೊಳಗಿನ ಅಂಗ,—ಅಂಶ: ಒಡಲನಾವರಿಸಿದಂಗೋಪಾಂಗ ಸಂಕುಳದ ನಡುವೆ ನಯನದೃಯಂಗಳು (ಹಡಪ. ೩-೫). ೨. ಹಣೆಯಲ್ಲಿಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುವ ಗಂಧದ ಬೊಟ್ಟು, —ತಿಲಕ. ೩. ಶಾಸ್ತ್ರದ ಅಥವಾ ವೇದದ ಬೇರೆಬೇರೆ ವಿಭಾಗ; ಮಿಮಾಂಸೆ, ನ್ಯಾಯ, ಪುರಾಣ, ಸ್ಮೃತಿಗಳೆಂಬ ವೇದಗಳ ನಾಲ್ಕು ಉಪಾಂಗಗಳು. ೪. [ಸಂಗೀತ] ರಾಗದ ಜಾತಿಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ: ಉದಿಸಿದುವು ರಾಗಾಂಗ ಭಾಷಾಂಗಮಾ ಕ್ರಿಯಾಂಗಮುಪಾಂಗಮೆಂಬ ನಿಜಭಾಷೆಯೊಳು ನೂಜಿಸೊಂದು ರಾಗಂಗಳು (ಮುಂಗಾರಿ. ೨೪-೫). ೫. [ಸಂಗೀತ] ಒಂದು ವಾದ್ಯ ವಿಶೇಷ; ಉಪ್ಪಂಗ: ಚಿಂಗು ದಂಡಿಗೆ ಮುಖವೀಣೆ ತಿತ್ತಿ ಜಂತ್ರವುಪಾಂಗ ಮುಂತಾದುವನಾಂತು (ಭರಚಿ. ೪೭-೪೬). [ಸಂ.]

ಉಪಾಂತ (ನಾ). ೧. ಸಮಿಪ; ಹತ್ತಿರ: "ಸಮಿಪಂ... ಉಪಾಂತಂ, ಆಪಾದಾಂತರಂ – ಈ ೧೮ ಸಮಿಪಂ" (ಹ ಲಾ ಯು. ೧೧೫-೭೮). ೨. ಒಂದು ಬಿಟ್ಟು ಕಡೆಯದು. 'ಉಪಾಂತಾಕ್ಷರ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಉಪಾಂತಾಕ್ಷರ (ನಾ). ಕೊನೆಯ ಅಕ್ಷರಕ್ಕೆ ಹಿಂದಿನ ಅಕ್ಷರ: ಪೊಣಗು ಒಳಗು ಪೊಸಕು ಪಸದು ಎಳದು ಎಂಬವರ್ಕ ಸಮಾನವಿಷಯ ದೊಳುಪಾಂತಾಕ್ಷರಕ್ಕೆ ಲೋಪಮಾಗಿ (ಕಮದ. ೫೮ ನೃತ್ತ).

[ಉಪಾಂತ + ಅಕ್ಷರ]

ಉಪಾಂತ್ಯ (ನಾ). ೧. ಹತ್ತಿರ; ಸಮಿಪ: ಅಮಿತ ಜಿನಮಾಳಿಯೊಳ್ ವರ್ಧಮಾನಜಿನನೆಂತುಪಾಂತ್ಯದೊಳ್ ನಿಗಂಡ್ಡಪೊಲ್ (ಸುಳುಮಾ. ೧-೨೪). ೨. ಕಡೆಯದರ ಸಮಿಪದ್ದು; ಕೊನೆಯದರ ಹಿಂದಿನದು: ಉಪಾಂತ್ಯದಕಾರದ ನೆಲೆಯೊಳಕಾರಂ... ಅಳ್ಯಂ(ಕಾವ್ಯಾವ. ೩೦). [ಸಂ.]

ಉಪಾಂಶು (ನಾ). ೧. ಗುಟ್ಟು; ರಹಸ್ಯ: ಸುರಾ ಋತುರ್ಮಿಲ್ಕಿಯ ನೆಂತು ಪೂಣ್ದು ವಿಪಕ್ಷಲ್ಕನದಂ ಮಾಳ್ಕಿಂದುಪಾಂಶುವನ್ನಮದರ್ಕ ಪರಿಜ್ಞಾನದಾನಪಕಿ ಕೈ ಕೊಂಡಂ (ಜಗವಿ. ೫-೬೫). ೨. ಇತರರಿಗೆ ಕೇಳಿಸದಂತೆ ಮೆಲುದನಿಯಲ್ಲಿ ಉಚ್ಚರಿಸುವುದು. 'ಉಪಾಂಶು ಜಪ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಉಪಾಂಶುಜಪ (ನಾ). ಇತರರಿಗೆ ಕೇಳಿಸದಂತೆ ಮೆಲುದನಿಯಲ್ಲಿ ಉಚ್ಚರಿಸುವ ಮಂತ್ರ: "ತನ್ನ ಕಿವಿಗಳಿಗೆ ಮಾತ್ರ ಕೇಳಿಸುವ ಹಾಗೆ ಒಕ್ಕಸ್ಪಂದಮಾತ್ರದಿಂದ ಜಪಿಸುವುದೇ ಉಪಾಂಶುಜಪವೆನಿಸುವುದು" (ಆಪ್ತವಿ. ೯). [ಉಪಾಂಶು + ಜಪ]

ಉಪಾಂಶುವಧೆ (ನಾ). ರಹಸ್ಯವಾಗಿ ನಡೆಸುವ ಕೊಲೆ; ಗುಟ್ಟಾಗಿ ಕೊಲ್ಲುವುದು. 'ಉಪಾಂಶುವಧೆಗೆಯ್' ಪರಾ. [ಉಪಾಂಶು+ವಧೆ]

ಉಪಾಂಶುವಧೆಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ರಹಸ್ಯವಾಗಿ ಕೊಲ್ಲು; ಗುಟ್ಟಾಗಿ ಕೊಲೆಮಾಡು : ಮದಿರೋಚಿತನಕಂ ಮದಿರೋದರ ಏಯಜ್ಞರೇಂದ್ರ ನನುಪಾಂಶುವಧೆಗೆಯ್ಯುದುಮೆಮ್ಮ ಪರಿಜನಮೋಡಿವೋಗಿ (ಪಂಣಾಮ. ೯-೧೩೨ ವ). [ಉಪಾಂಶುವಧೆ + ಗೆಯ್ (< ಕೆಯ್)]

ಉಪಾಂಸು (ನಾ). ರಹಸ್ಯ; ಗುಟ್ಟು: ವಿಶ್ವಮಾರ್ಜನಂ ಬಿಲ್ಗೊಳಲಂ ಭೀಮಸೇನಂ ಗದೆಗೊಳಲುಮಾಂಪುದರಿದುಪಾಂಸುವದೆ ಕೆಯ್ಗೂಡುವುದು ದುತ್ತಮಪಕ್ಷಂ (ಪಂಪಭಾ. ೨-೯೦ ವ). [< ಸಂ. ಉಪಾಂಶು]

ಉಪಾಕರಣ (ನಾ). ೧. ಸಮಿಪಕ್ಕೆ ತರುವುದು; ಹತ್ತಿರಕ್ಕೆ ಬರಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವುದು; ಕರೆಯುವುದು. ೨. ಸಂಸ್ಕಾರ ಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ವೇದವನ್ನು ಗ್ರಹಿಸುವುದು. ೩. ಯಾಗದಲ್ಲಿ ಮಂತ್ರ ಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಯಜ್ಞಪಶುವನ್ನು ಪ್ರೋಕ್ಷಿಸುವುದು. [ಸಂ.]

ಉಪಾಕರ್ಮ (ನಾ). ೧. ಆರಂಭ; ಉಪಕ್ರಮ; ಸಿದ್ಧತೆ. ೨. ಪ್ರತಿ ವರ್ಷವೂ ಶ್ರಾವಣಮಾಸದ ಹುಣ್ಣಿಮೆಯಂದು ಆಚರಿಸುವ ಕರ್ಮ; ಜನಿವಾರದ ಹಬ್ಬ; ಶ್ರಾವಣಿ. [< ಸಂ. ಉಪಾಕರ್ಮನ್]

ಉಪಾಕೃತ (ಗು). ೧. ಸಮೀಪಕ್ಕೆ ಒಯ್ಯಲ್ಪಟ್ಟ; ಬರಮಾಡಿಕೊಂಡ. (ನಾ). ೨. ಯಾಗದಲ್ಲಿ ಮಂತ್ರಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ವಧಿಸಿದ ಯಜ್ಞಪಶು: "ಮಂತ್ರಿಸಿದ ಪಶು ಉಪಾಕೃತಮೆಂಬುದು" (ಹಲಾಯು. ೬೯-೨೬೩). [ಸಂ.]

ಉಪಾಖ್ಯಾನ (ನಾ). ೧. ಹಿಂದೆ ನಡೆದಿರುವ ವಿಷಯವನ್ನು ತಿಳಿಸುವುದು; ಪೂರ್ವಕಥೆ. ೨. ಮುಖ್ಯವಾದ ಕಥೆಯ ನಡುವೆ ಬರುವ ಸಣ್ಣಕಥೆ: ಪೆಜವುಮುಪಾಖ್ಯಾನ ಕಥೆಗಳೊಳಮೊಂದುಮಂ ಕುಂದಲೀಯದೆ ಪೇೞ್ದೆಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೪-೫೨ ವ). [ಸಂ.]

ಉಪಾಗಮ (ನಾ). ೧. ತಲಪುವುದು; ಬಂದು ಸೇರುವುದು. ೨. ಒದಗುವುದು; ಉಂಟಾಗುವುದು. ೩. ಸಮ್ಮತಿ; ಒಪ್ಪಿಗೆ. ೪. ವಾಗ್ದಾನ; ಮಾತುಕೊಡುವುದು. ೫. ಅಮುಖ್ಯ ಅಥವಾ ಗೌಣವಾದ ಆಗಮ. [ಸಂ.]

ಉಪಾಗಿ (ನಾ). ಒಂದು ಗಿಡದ ಹೆಸರು: ಮಂತುಳ್ಳಿ, ಉಪಾಗಿ, ಮೆಂತೇಹುಳಿ (ಮೈಔಗಿ. ೩೮-೭೫೪). [?]

ಉಪಾಗ್ರ (ನಾ). ೧. ಅಗ್ರದ ಹಿಂದಿನದು; ಉಪಾಂತ್ಯ. ೨. ಅಧೀನವಾದುದು; ಗೌಣ: "ಉಪಾಗ್ರಂ, ಉಪಸರ್ಜನಂ – ಈ ೨ ಪೊ[ಹೊ]ರ್ದುಗೆ" (ಹಲಾಯು. ೧೨೬-೭೮). [ಸಂ.]

ಉಪಾತ್ತ (ಗು). ೧. ಸಂಪಾದಿಸಲ್ಪಟ್ಟ; ಪಡೆದ: ಉಪಾತ್ತ ಕಾಳಿಮ ಪಯೋಧರಾಸ್ಯತೆಯಿಂ ಪೋಲ್ತುದಭ್ರಾಗಮಂ ಸಗರ್ಭಾಂಗನೆಯಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೪-೪೩). ೨. ಉಂಟುಮಾಡುವ; ತರುವ: ಸುಖಮಿದು ದುಃಖೋಪಾತ್ತಮಿದೆಂದಱಿಪುಗುಮಾ ಪರಮ ಕವಿಪ್ರಧಾನರಾ ಕಾವ್ಯಂಗಳ್ (ಕವಿರಾ. ೧-೧೮). ೩. ಒಯ್ಯಲ್ಪಟ್ಟ; ಒಯ್ದ. ೪. ಕೈಕೊಳ್ಳಲ್ಪಟ್ಟ; ಸ್ವೀಕರಿಸಿದ. (ನಾ). ೫. ಮದವಿಳಿದ ಆನೆ: "ಮದವಿಱಿದಾನೆ ಉಪಾತ್ತ [ಪಾಠಾಂ. ಉದ್ವಾಂತ] ಮೆಂಬುದು" (ಹಲಾಯು. ೩೭-೬೭). [ಸಂ.]

ಉಪಾತ್ಯಯ (ನಾ). ಕ್ರಮ ಅಥವಾ ಸಂಪ್ರದಾಯದ ಉಲ್ಲಂಘನೆ; "ಕ್ರಮತಪ್ಪುವುದು" (ಅಮರ. ಟೀಕೆ). [ಸಂ.]

ಉಪಾದಾನ (ನಾ). ೧. ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುವುದು; ಸ್ವೀಕರಿಸುವುದು; ಗ್ರಹಿಸುವುದು; ಗ್ರಹಿಕೆ. ೨. ಒಯ್ಯುವುದು. ೩. ಹಿಂದೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುವುದು; "ವಿಷಯಗಳ ದೆಸೆಯಿಂದ ಕಣ್ಣು ಮೊದಲಾದ ಇಂದ್ರಿಯಗಳನ್ನು ಹಿಂದಿರುಗಿಸುವಿಕೆ" (ಅಮರ. ಟೀಕೆ). ೪. ಉಪಾಯನ; ಪಾರಿತೋಷಿಕ. ೫. ಲಂಚ: "ಲಂಚಃ, ಉತ್ಕೋಚಃ, ಉಪಾದಾನಂ, ಉಪಚಾರಃ, ಆಮಿಷಃ – ಈ ೫ ಲಂಚಂ" (ಹಲಾಯು. ೭೧-೨೮೦). ೬. ವಸ್ತುವಿನ ಮೂಲ ಸಾಮಗ್ರಿ. 'ಉಪಾದಾನಕಾರಣ' ಪರಾ. ೭. ಭಿಕ್ಷೆ; ತಿರುಪೆ: ಉಪಾದಾನಕ್ಕೆ ಯಾರು ಬಂದರೂ ಅಟ್ಟುತ್ತಿದ್ದನು (ನೀತಿಚಿಂ. X, ೩).

ಉಪಾದಾನದವರು = ಭಿಕ್ಷುಕರು; ತಿರುಪೆಯವರು: ಆಪ್ತರಾದ ಕೆಲವು ಗೂಢಚಾರರಿಗೆ ಉಪಾದಾನದವರ ವೇಷವನ್ನು ಹಾಕಿಸಿ ಕಳುಹಿಸುತಾ (ಮುಸುಗ. ೫೫). [ಸಂ.]

ಉಪಾದಾನಕಾರಣ (ನಾ). ಮೂಲಕಾರಣ; ಮೂಲ ಸಾಮಗ್ರಿ: ಈ ಪ್ರಪಂಚಕ್ಕೆ ಪ್ರಧಾನವೆಂಬ ಮೂಲಪ್ರಕೃತಿಯೇ ಉಪಾದಾನಕಾರಣವು ಎಂದರೆ ಭೂಷಣಗಳಿಗೆ ಬಂಗಾರದಂತೆ ಪರಿಣಮಿಸುವ ಕಾರಣವು (ಹಿಂದಸಾ. ೯೩). [ಉಪಾದಾನ + ಕಾರಣ]

ಉಪಾದಿಕೆ (ನಾ). ಹಿಂಸೆ; ತೊಂದರೆ: ಹಸಿವುಳ್ಳನ್ನಕ್ಕ ವ್ಯಾಪಾರ ಬಿಡದು ಶೀತವುಳ್ಳನ್ನಕ್ಕವುಪಾದಿಕೆ ಬಿಡದು (ಪದಗೋ. ೧೨೬-೧೧೮). [< ಸಂ. ಉಪಾಧಿಕಾ]

ಉಪಾದೆಯ 'ಉಪಾದ್ಯ$_1$' ನೋ.

ಉಪಾದೇಯ (ಗು). ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳಲು ಯೋಗ್ಯವಾದ; ಸ್ವೀಕಾರಕ್ಕೆ ಅರ್ಹವಾದ; ಗ್ರಾಹ್ಯವಾದ: ನಿನ್ನ ಬೆಸಗೊಂಡ ತತ್ತ್ವಮುಂ ಹೇಯೋಪಾದೇಯರೂಪದಿಂ ದ್ವಿವಿಧಮಕ್ಕುಂ (ಆದಿಪು. ೧೦-೬೧ ವ). [ಸಂ.]

ಉಪಾದೇಶ (ನಾ). ಸೂಚನೆ; ನಿರ್ದೇಶನ: ಅದಾನಱಿವೋರುಂ ಅಱಿವಲ್ಪಱ್ಚಿದೋರ್ ಮನದೆ ನೆನೆವೋರುಂ ಅಱಿಮೆನೆನ್ದುಪಾದೇಶಂ ಕೊಡುವೋರುಂ ಪಞ್ಚಮಹಾಪಾತಕ ಸಂಯುಕ್ತರಪ್ಪೊರ್ (ಎಕ. VI, ಕೊಪ್ಪ. ೩೮-೯; 675). [ಸಂ.]

ಉಪಾದ್ಯ$_1$, ಉಪಾದೆಯ, ಉಪಾಧ್ಯ (ನಾ). ೧. ಉಪಾಧ್ಯಾಯ; ಶಿಕ್ಷಕ: ರುಗ್ವೇದವನೋದಿಸುವ ಖಂಡಿಕದ ಉಪಾದ್ಯರ ಜೀವಿತಕ್ಕೆ ವರ್ಷ ೧ಕ್ಕೆ ಗದ್ಯಾಣಂ ಆಱು (ಎಕ. III, ತಿರುಮ. ೨೭-೩೩; 1290); ಬಾಲ್ಯದಲ್ಲಿ ತಂದೆಯೂ ಉಪಾದ್ಯನೂ . . . ವಿದ್ಯೆ ಕಲಿಸಿದರು (ಕಥಾಮಂ. ೧೧೨). **ಉಪಾದೆಯ**: ೧. (ಕಿ). **ಉಪಾಧ್ಯ**: ೧. ಪುರಾಣವ ಹೇಳುವ ವೆಂಕಣ್ಣ ಉಪಾಧ್ಯರಿಗೆ (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೭೦-೧೭; 1409); ಏನು ಸುದ್ದಿಯುಪಾಧ್ಯರೆದ್ದಿರಿದೇನು ಧನುವಿಂಗಲ್ಲಲೇ (ಕುವ್ಯಾ ಆ. ೧೫-೧೦); ಗುತ್ತಿನ ಭಂಟರು . . . ಉಪ್ಪಿನಂಗಡಿ ಉಪಾಧ್ಯರು ಮೊದಲಾದವರೆಲ್ಲರೂ ಬಂದಿದ್ದರು (ಈಕಥೆ. ೧೦೭). ೨. ಉಪಾಧ್ಯಾಯನಿಗೆ ಕೊಟ್ಟ ವೃತ್ತಿ (?): ಅತಿಮೋಘ ಹೊಂನಿಭಟ್ಟರದೇವರ ಭಟರಿಗೆ ಸಲುವ ಉಪಾಧ್ಯಕೆ ಜ್ಯೋತಿಷ್ಯಕೆ ಸ್ವಾಸ್ತೆಯಿರಲಾಗಿ (ಎಕ. VI, ತರೀಕೆ. ೨೧-೩೦; 1655). [< ಸಂ. ಉಪಾಧ್ಯಾಯ]

ಉಪಾದ್ಯ$_2$ (ಗು). ಮೊದಲನೆಯದರ ಹತ್ತಿರದ; ಎರಡನೆಯ: ಪುರುದೇವಾಜಿತದೇವರಿರ್ವರೆ ದಲಾದ್ಯೋಪಾದ್ಯ ತೀರ್ಥೇಶ್ವರರ್ (ಅಜಿಪು. ೧೨-೭). [ಸಂ.]

ಉಪಾದ್ರಿ (ನಾ). ೧. ಬೆಟ್ಟದ ಸಮೀಪ, —ಹತ್ತಿರ. ೨. ಸಮೀಪದ ಬೆಟ್ಟ: ವಿಷಯಸೌಖ್ಯಾಯತ್ತನತ್ಯಂತ ಲೋಭವಿಷಗ್ರಸ್ತನುಪಾದ್ರಿಯೊಳ್ . . . ಬೆಂದು (ಆದಿಪು. ೫-೪). [ಸಂ.]

ಉಪಾಧಿ$_1$ (ನಾ). ೧. ಧರ್ಮದ ವಿಷಯವಾಗಿ ಮಾಡುವ ಚಿಂತನೆ. ೨. ಕುಟುಂಬ ಪೋಷಣೆಯಲ್ಲಿ ನಿರತನಾದ ವ್ಯಕ್ತಿ. [ಸಂ.]

ಉಪಾಧಿ$_2$ (ನಾ). ೧. ತೋರಿಕೆ; ವೇಷ; ಮೋಸ; ವಂಚನೆ; ಯುಕ್ತಿ. ೨. ಒಂದು ವಸ್ತು ಇತರ ವಸ್ತುಗಳಿಗಿಂತ ಬೇರೆಯದೆಂದು ತೋರಿಸುವ ವಿಶಿಷ್ಟಗುಣ; ವಿಶೇಷ ಲಕ್ಷಣ. ೩. ಬಿರುದು; ಪ್ರಶಸ್ತಿ; ಪದವಿ: ಯಾವ ಉಪಾಧಿಗಳ ಚಿಂತೆ ಚಾಪಲ್ಯವೂ ಇಲ್ಲದೆ ಹಿಡಿದ ವ್ರತವನ್ನು ನಿಷ್ಠೆಯಿಂದ ಸಾಧಿಸಬಲ್ಲವನು (ಬಂಕಿಮ. ೧೮೫). ೪. ಸಂಬಂಧಿಸಿದ್ದು; ಲಗತ್ತಾದದ್ದು: ಯಾ ಗ್ರಾಮದ ಚತುಸ್ಸೀಮೆಗೆ ಸಲುವ . . . ಹಲ ಉಪಾಧಿಗಳೂ ಸಹ ಸೇರ್ಸಿ ಕೊಟ್ಟೆವು (ಸೌಇಇ. IX–i, ೪೬೩-೮; 1470); ಅಂತಃಕರಣದ ಉಪಾಧಿಯಿಂದ ಕೂಡಿದ ಕೇವಲ ಚೈತನ್ಯವೇ ಜೀವ (ಅಮೃತ. ೩-೨೧ ಟೀಕೆ). ೫. ಕಾರಣ; ಹೇತು. ೬. ಹಿಂಸೆ; ತೊಂದರೆ; ಉಪದ್ರವ: ಎಲ್ಲಿ ಸುಳಿದಡೆ ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಉಪಾಧಿ ಬಿಡದಯ್ಯ ಈ ಉಪಾಧಿಗೆ ಅಪಾಯವನಿತ್ತು ನಿರುಪಾಧಿಯಲ್ಲಿ ನಿಲಿಸಯ್ಯ (ಆದವ. ೨೬); ಎತ್ತುಗಳ ಕೊಂಬುಗಳಿಗೆ ಉಪಾಧಿಯಿಲ್ಲದಂತೆ ಪಂಜುಗಳನ್ನು ಕಟ್ಟಿ (ಮಹಾವಂ. II, ೧೧೪). [ಸಂ.]

ಉಪಾಧಿಕ (ನಾ). "ಅತ್ಯಧಿಕ ವಿಷಯಲಂಪಟ; ಸಂಸಾರಭಾರವ ಹೊತ್ತವ" (ಚನ್ನವ. ಕೋಶ); ಊರೊಳಗಿರ್ದಡೆ ಉಪಾಧಿಕನೆಂ [ಪಾಠಾಂ ಸಂಸಾರಿಯಂ]ಬರು ಅಡವಿಯೊಳಗಿರ್ದಡೆ ಮೃಗನೆಂಬರು (ಚನ್ನವ. ಕ. ೫೨೫). [ಸಂ.]

ಉಪಾಧಿವಂತ (ನಾ). ಬಿಡುವಿಲ್ಲದವನು; ಗಡಿಬಿಡಿಕಾರ (ಕಿ).
[< ಸಂ. ಉಪಾಧಿಮತ್]

ಉಪಾಧ್ಯ 'ಉಪಾದ್ಯ' ನೋ.

ಉಪಾಧ್ಯಕ್ಷ (ನಾ). ಅಧ್ಯಕ್ಷರಿಗೆ ಎರಡನೆಯ ಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿರುವವನು: ರಾಜ್ಯಸಭೆಯ ಉಪಾಧ್ಯಕ್ಷ (ರೂಢಿ). [ಸಂ.]

ಉಪಾಧ್ಯತನ (ನಾ). ಉಪಾಧ್ಯಾಯ ವೃತ್ತಿ, —ಕೆಲಸ: (ಮುಂಬಯಿ. ೪–೨೮೧ ಕಿ). [ಉಪಾಧ್ಯ (< ಉಪಾದ್ಯ$_1$) + –ತನ]

ಉಪಾಧ್ಯಾಯ (ನಾ). ೧. ಓದಿಸುವವನು; ಪಾಠಹೇಳಿಕೊಡುವವನು; ಶಿಕ್ಷಕ; ಅಧ್ಯಾಪಕ: "ಅಧ್ಯಾಪಕಃ, ಉಪಾಧ್ಯಾಯಃ – ಈ ೨ ಓದಿಸುವಾತಂ" (ಹಲಾಯು. ೬೬–೨೪೬); ಉಪಾಧ್ಯಾಯಂಗೆ ಕಟಮೆಯ ಕೂಟುಂ ತುಪ್ಪಮುಂ ತೊವೆಯುಮನುಣಲ್ಕೊಟ್ಟು ಕುಮಾರನನೋದಿಸುಗೆ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೬೯–೧೩). ೨. [ಜೈನ] ಪಂಚಪರಮೇಷ್ಠಿಗಳಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬ: ಕಣ್ಣೂಜಿ ಕಲ್ಪಿಪ್ಪುಪಾಧ್ಯಾಯರ್ ಜ್ಯೋತಿಸುಗೆಮ್ಮಾ ಚಿತ್ತಗೃಹದೊಳ್ ರತ್ನತ್ರಯಜ್ಯೋತಿಯಂ (ಆದಿಪು. ೧–೪). [ಸಂ.]

ಉಪಾಧ್ಯಾಯತೆ (ನಾ). = ಉಪಾಧ್ಯತನ: ಮರ್ಮರಧ್ವನಿ ಪಜಿಯಾಗೀ ಪವನಂ ಲತಿಕಾಲಾಸ್ಯೋಪಾಧ್ಯಾಯತೆಯನಜಿಪಿ ತೀಡುಗುಮಗದೊಳ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೨–೧೦೧). [ಸಂ. ಉಪಾಧ್ಯಾಯತಾ]

ಉಪಾಧ್ಯಾಯರಹಸ್ಯ (ನಾ). ಉಪಾಧ್ಯಾಯರು ಶಿಷ್ಯನಿಗೆ ಬೋಧಿಸದೆ ಗೂಢವಾಗಿಟ್ಟುಕೊಂಡಿರುವ ರಹಸ್ಯ: ಅಲ್ಲಿಯೇನಾನುಮುಪಾಧ್ಯಾಯರಹಸ್ಯಮಕ್ಕುಮದುವುಂ ಸೂಚನಾಮಾತ್ರದೊಳ್ ವಿದಿತಮಕ್ಕುಂ (ಸುಕುಮಾ. ೩–೨೨ವ). [ಉಪಾಧ್ಯಾಯ + ರಹಸ್ಯ]

ಉಪಾಧ್ಯಾಯಾನಿ (ನಾ). ಉಪಾಧ್ಯಾಯನ ಹೆಂಡತಿ.
[ಸಂ. ಉಪಾಧ್ಯಾಯಾನೀ]

ಉಪಾಧ್ಯಾಯಿ (ನಾ). ೧. ಉಪಾಧ್ಯಾಯನ ಹೆಂಡತಿ, —ಪತ್ನಿ. ೨. ವಿದ್ಯೆ ಕಲಿಸುವವಳು; ಶಿಕ್ಷಕಿ: ಸ್ತ್ರೀಯರು ವೇದಾಧ್ಯಯನವನ್ನು ಮಾಡಿಸುತ್ತಿದ್ದರೆಂದು ಪಾಣಿನಿ ಮೊದಲಾದವರ "ಉಪಾಧ್ಯಾಯಾ, ಉಪಾಧ್ಯಾಯಿ, ಆಚಾರ್ಯಾ" ಮೊದಲಾದ ವ್ಯವಹಾರದಿಂದ ತಿಳಿದು ಬರುತ್ತದೆ (ಹಿಂದಸಾ. ೧೫೮). [ಸಂ. ಉಪಾಧ್ಯಾಯಿ]

ಉಪಾಧ್ಯಾಯಿನಿ (ನಾ). ೧. = ಉಪಾಧ್ಯಾಯಿ ೧: ಉಪಾಧ್ಯಾಯ ಪತ್ನೀ ಎಂಬ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಉಪಾಧ್ಯಾಯಿನಿ (ಹಿಂದಸಾ. ೧೫೯). ೨. = ಉಪಾಧ್ಯಾಯಿ ೨: ಆಕೆ ಪ್ರೌಢಶಾಲೆಯಲ್ಲಿ ಉಪಾಧ್ಯಾಯಿನಿಯಾಗಿದ್ದಾಳೆ (ರೂಢಿ). [ಸಂ. ಉಪಾಧ್ಯಾಯಿನೀ]

ಉಪಾನತಿ (ನಾ). ಮೆಟ್ಟು; ಪಾದರಕ್ಷೆ: "ಚರ್ಮಪಾದುಕಮುಪಾನತಿಯೆನಲ್ ಕೆರವು" (ಮಂಗರಾ. ೬೧–೧೮). [< ಸಂ. ಉಪಾನಹ್]

ಉಪಾನಹ (ನಾ). = ಉಪಾನತಿ: ಪ್ರದ್ಯೋತಮಾನ ಚರ್ಮರತ್ನೋಪಾನಹನಾಗಿ . . . ಆಭರಣಂಗಳಂ ತೊಟ್ಟು (ಚಾವುಂಉ. ೭೦).
[ಸಂ. ಉಪಾನಹ್]

ಉಪಾಯ (ನಾ). ೧. ಹತ್ತಿರಕ್ಕೆ ಬರುವುದು; ಸಮೀಪಕ್ಕೆ ಸೇರುವುದು. ೨. ಸಾಧನ; ಯುಕ್ತಿ; ಹಂಚಿಕೆ: ಈ ಶಿಶುವಂ ನಮ್ಮ ಸಂತಾನಕ್ಕುಟಿಪಿ ಕೃತಕೃತ್ಯರಪ್ಪುದರ್ಕುಪಾಯಮಾವುದು . . . ಎಂದು ನಾಡೆಯುಂ ಮಱುಗಿ (ಜಗವಿ. ೩–೬ವ); ಅಪಾರಮಹಿಮೆಯ ಉಡುಪಿಯ ಕೃಷ್ಣನ ಉಪಾಯದಿಂದಲಿ ನೆನೆ ಮನವೇ (ಪುರಂದ. ೧–೩೦–೬). ೩. [ರಾಜನೀ] ಸಾಮ, ದಾನ, ಭೇದ, ದಂಡ ಎಂಬ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ನಾಲ್ಕು ಉಪಾಯಗಳು: ಸಾಮಾದಿಯಾಗಿ ದಂಡಪರ್ಯಂತಮಾವುಪಾಯಂ ನಾಲ್ಕು ತೆಜನಕ್ಕುಂ (ಪಂಚತಂ. ೧೬೮–೨೧). ೪. [ತತ್ತ್ವಶಾ] ಮೋಕ್ಷಸಿದ್ಧಿಗಾಗಿ ಅವಲಂಬಿಸುವ ಭಕ್ತಿ, ಜ್ಞಾನ, ಕರ್ಮಮಾರ್ಗಗಳು: ಭಕ್ತಿಯೋಗಕ್ಕೆ ಯೋಗವೆಂದರೆ ಉಪಾಯಮಾರ್ಗವೆಂದರ್ಥ (ಹಿಂದಸಾ. ೨೫೭). ೫. (ಆಲಂ). ಸುಲಭ; ನಾಜೂಕು: ಅಂತು ಆ ಕೆಲಸವನ್ನು ಉಪಾಯವಾಗಿ ಸಾಧಿಸಿಬಿಟ್ಟ (ರೂಢಿ). [ಸಂ]

ಉಪಾಯಂಬಡೆ (ಕ್ರಿ). ಮಾರ್ಗವನ್ನು ಪಡೆ; ಅವಕಾಶವನ್ನು ಹೊಂದು: ಅಕಟಾ ಒಮ್ಮೆಯೆಮ್ಮುವನು ಮಡಿಹಿಸಲ್ಕಿಂದೊಂದುಪಾಯಂಬಡೆದು (ಬಸಪು. ೫೮–೪೨). [ಉಪಾಯ + ಪಡೆ$_1$]

ಉಪಾಯಗಾರ (ನಾ). ಯುಕ್ತಿವಂತ; ತಂತ್ರಿ: "ಪ್ರವೀಣಃ . . . ಕುಶಲಃ – ೧೦ ಕೆಲಸದ ಉಪಾಯಗಾರನ ಪೆಸರು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೨೭೮); ನರಿ ತುಂಬಾ ಉಪಾಯಗಾರ ಪ್ರಾಣಿ (ರೂಢಿ).
[ಉಪಾಯ + –ಗಾರ (< –ಕಾಜ)]

ಉಪಾಯನ (ನಾ). ೧. ಹತ್ತಿರ ಹೋಗುವುದು; ಸಮೀಪಿಸುವುದು. ೨. ಕೈಕೊಳ್ಳುವುದು; ಅಂಗೀಕರಿಸುವುದು. ೩. (ಪ್ರೀತಿಯಿಂದ ಕೊಡುವ) ಕಾಣಿಕೆ; ನಜರು; ಉಡುಗೊರೆ: "ಉಪದಾ, ಪ್ರಾಭೃತಂ, ಉಪಗ್ರಾಹ್ಯಂ, ಉಪಾಯನಂ – ಈ ೪ ಪಾಗುಡಂ" (ಹಲಾಯು. ೭೧–೨೮೦); ಅಪಾರಪುಣ್ಯ ಪುಣ್ಯಾಂಗನಾಜನಕ್ಕೆ ಪಂಚರತ್ನದುಪಾಯನಮನಿತ್ತು (ಪಂಠಾಮಾ. ೫–೧೨೭ ವ). [ಸಂ.]

ಉಪಾಯನಂಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ಕಾಣಿಕೆಯನ್ನು ಕೊಡು; ನಜರನ್ನು ಒಪ್ಪಿಸು: ಗಂಧವಾಹಂ ಸುಗಂಧಸಾರಮನುಪಾಯನಂಗೆಯ್ಯೆ (ಶಬಶಂ. ೨–೪೨). [ಉಪಾಯನ + ಗೆಯ್ (< ಕೆಯ್$_1$)]

ಉಪಾಯನಂಬೆರಸು (ಅ). ಕಾಣಿಕೆಯೊಡನೆ ಕೂಡಿ; ನಜರಿನೊಡಗೂಡಿ: ದೂರಾವನತಮಸ್ತಕರಾಗಿ ತಮ್ಮ ತಂದುಪಾಯನಂಬೆರಸು ರತ್ನಕರಂಡಮಂ ಮುಂದಿಟ್ಟಾಗಳ್ (ಆದಿಪು. ೪–೮೬ ವ).
[ಉಪಾಯನ + ಬೆರಸು$_3$]

ಉಪಾಯಪರ (ನಾ). = ಉಪಾಯಗಾರ: ಕಿಜಿದಾಗಿರ್ದೊಡದೇನುಪಾಯಪರನೊರ್ವಂ ಕೋಟಿಗೀಡಕ್ಕು . . . ಸನ್ನೆ ಸಾವಿರ ಕಾಲಾಳಿನ ಸತ್ವವೈ (ಸೋಮೇಶ. ೧೧). [ಸಂ.]

ಉಪಾಯವಾದಿ (ನಾ). ಉಪಾಯದಿಂದ ಕೆಲಸವನ್ನು ಸಾಧಿಸಬೇಕೆಂದು ವಾದಿಸುವವನು: ಉಪಾಯವಾದಿಗಳು ಮತ್ತು ಖಂಡಿತವಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಭಿನ್ನತೆ ಈ ಬಗೆಯಾಗಿತ್ತು (ದಾದಾನ. ೧೫೯).
[< ಸಂ. ಉಪಾಯವಾದಿನ್]

ಉಪಾಯವೇದಾಂತ (ನಾ). (ಆಲಂ) ಸುಲಭವಾಗಿ ಕಾರ್ಯಸಾಧನೆಮಾಡಲು ಸಾಧಕವಾದ ತತ್ತ್ವಜ್ಞಾನ; ಅನುಕೂಲ ಸಿಂಧು. [ಉಪಾಯ + ವೇದಾಂತ]

ಉಪಾಯಾಂತರ (ನಾ). ಬೇರೊಂದು ಉಪಾಯ: ಏನಾನುಮೊಂದುಪಾಯಾಂತರಮಂ ನೀಗಲ್ ನೆಜಿಯದೆಯನುಪಮನೀ ಗಣಿದದಿನಾನೆ ಮಾಡಿ ನುಡಿದಂ ಬಗೆಯಂ (ಕವಿರಾ. ೩–೧೩೦).
[ಉಪಾಯ + ಅಂತರ]

ಉಪಾರ, ಉಪರ, ಉಪ್ಪಾರ$_2$ (ನಾ). ನೈವೇದ್ಯ: ದೇವರ ನಿತ್ಯದ ಉಪಾರಕೆ (ಬೊಂಕಶಾ. ೧೯೩೪, ರಾಣಿಬೆ. ೧೦೦–೬; 1215); ದೇವರಿಗೆ ತ್ರಿಕಾಲದ ಉಪಾರದ . . . ಮಾನ್ಯ (ಎಕ. VI, ಕೊಪ್ಪ. ೧೦–೧೮; 1327); ಮಹಾದೇವರಿಗೆ ಮೊಸರ ಉಪಾರಕ್ಕೆ (ಸೌ ಇ ಇ. IX–ii, ೪೭೯–೨೧; 1510); ಕೊಟ್ಟ ಭಕ್ಷ್ಯವ ಹರಿಗುಪಾರವನಿಟ್ಟು (ಪ್ರಹ್ಲಾಚ. ೭–೭೯).

ಉಪರ : ಕಲಿನಾಥದೇವರಿಗೆ ಪಾತ್ರಕೆ ಉಪರಕೆ ಕೊಟ್ಟ ಕೆಇ (ಸೌಇಇ. IX-i, ೩೭೬-೭ ; 1276). **ಉಪ್ಪಾರ**$_2$: ನಂದೀಶ್ವರದೇವರ ವುಪ್ಪಾರಕೆ ಪ ೧ (ಎಕ. VI, ಕಡೂರು. ೪೯-೫೭ ; 1291); ಊರೆಲ್ಲಾ ಉಪ್ಪಾರ ಕೊಂಡು ಹೋಗುವಾಗ ನಮ್ಮತ್ತೆ ಮೀಸಲು ಭತ್ತ ಕುಟ್ಟದಳು (ಕನ್ನಗಾ. ೨೬).
[< ಸಂ. ಉಪಾಹಾರ]

ಉಪಾರಗಡುಗೆ, ಉಪ್ಪಾರಗಡುಗೆ (ನಾ). ನೈವೇದ್ಯ ಸಾಮಗ್ರಿಯನ್ನುಳ್ಳ ಪಾತ್ರೆ (?) : ಚಯಿತ್ರಮಾಸದ ದವನವುಪಾರಗಡುಗೆಯ ದಕ್ಷಿಣೆಗೂಡಿ (ಎಕ. VI, ಕಡೂರು. ೪೯-೫೬ ; 1291). **ಉಪ್ಪಾರಗಡುಗೆ** : ನೂಲಪರ್ವದ ವುಪ್ಪಾರಗಡುಗೆಯ ದಕ್ಷಿಣೆಗೂಡಿ (ಎಕ. VI, ಕಡೂರು. ೪೯-೫೭ ; 1291). ℙ ಇದರಲ್ಲಿ ಉಪಾರ ಮತ್ತು ಗಡುಗೆ ಎಂಬಿ ವೆರಡೂ ಭಿನ್ನಶಬ್ದಗಳಾಗಿರಬಹುದು.
[ಉಪಾರ + ಗಡುಗೆ (< ಗಡಿಗೆ)]

ಉಪಾರೂಢ (ಗು). ಹತ್ತಿದ ; ಏರಿದ ; ಪ್ರಾಪ್ತವಾದ : ಕನಕಕವಚಾಲಂಕೃತಶರೀರನುಮಾರೂಢಸಮರರಸನುಮುಪಾರೂಢಕನಕರಥನುಮಾಗಿ (ಪಂಪಭಾ. ೧೦-೫೨ ವ) ; ಉಪಾರೂಢಯೌವನೆಯಪ್ಪ ಮಗಳ ನಿಶ್ಚಯಮಂ . . . ಕೇಳ್ದು (ಕಾದಂಪೂ. ೯೭೯). [ಸಂ.]

ಉಪಾರ್ಚನ (ನಾ). ಪೂಜೆ ; ಆರಾಧನೆ. 'ಉಪಾರ್ಚಿಸು' ಪರಾ.
[ಸಂ.]

ಉಪಾರ್ಚಿಸು (ಕ್ರಿ). ಪೂಜಿಸು ; ಆರಾಧಿಸು : ದೂರ್ವಾಸಮುನಿ ತವಕದಿಂದ ಚಂದ್ರಾವತಂಸನನುಪಾರ್ಚಿಸಿ (ಹಚಕಾ. ೧೦-೪೨).
[ಉಪಾರ್ಚನ + -ಇಸ್ಸು$_3$]

ಉಪಾರ್ಜನ (ನಾ). ಸಂಪಾದನೆ ; ಪಡೆಯುವಿಕೆ ; ಗಳಿಕೆ : ಅಶುಭಕರ್ಮೋಪಾರ್ಜನಕ್ಕಂ . . . ಶುಭಕರ್ಮಾರ್ಜನಕ್ಕಂ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೧೭೪).
[ಸಂ.]

ಉಪಾರ್ಜನಂಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ಸಂಪಾದಿಸು ; ಪಡೆ ; ಗಳಿಸು : ನೀತಿಶಾಸ್ತ್ರಮಾರ್ಗದೊಳಂ ವ್ಯವಹಾರಕುಶಲದೊಳೆ ಅರ್ಥೋಪಾರ್ಜನಂಗೆಯ್ಗೆ (ಮದತಿ. ೧-೫೮ ವ). [ಉಪಾರ್ಜನ + ಗೆಯ್ (< ಕೆಯ್$_1$)]

ಉಪಾರ್ಜನೆ (ನಾ). = ಉಪಾರ್ಜನ. [ಸಂ. ಉಪಾರ್ಜನ]

ಉಪಾರ್ಜಿತ (ಗು). ಗಳಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ; ಸಂಪಾದಿಸಿದ ; ಪಡೆದ : ನೀನತೀತಭವದೊಳ್ ಉಪಾರ್ಜಿತೋರ್ಜಿತಪುಣ್ಯನೆಯಾಗಿ ಸೌಧರ್ಮಕಲ್ಪದೊಳ್ ದೇವನಾದೈ (ಶಾಂತಿಪು. ೬-೮೫ ವ). [ಸಂ.]

ಉಪಾರ್ಜಿತಯಶ (ನಾ). ಕೀರ್ತಿಯನ್ನು ಗಳಿಸಿದವನು : ಅಷ್ಟದಿಗ್ಜಯೋಪಾರ್ಜಿತ ಯಶನುಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೭-೩೫ ವ).
[ಉಪಾರ್ಜಿತ + ಯಶ]

ಉಪಾರ್ಜಿಸು (ಕ್ರಿ). ಗಳಿಸು ; ಸಂಪಾದಿಸು ; ಪಡೆ : ಮಱೆಗೆ ವಂದರಂ ಕಾಯದೆ ನೀಳ್ದೊದವಿದ ಜಸಮನುಪಾರ್ಜಿಸದಧಮನದೇತರ್ಕೆ ಬಾರ್ತೆ ಜೀವನ್ಮೃತಕಂ (ಆದಿಪು. ೧೨-೯೭) ; ಪೂಜೆಯ ಮಾಡಿ ಕೀರ್ತ್ತಿಪುಂಣ್ಯವನುಪಾರ್ಜಿಸಿಕೊಂಡರು (ಎಕ. II, ೨೩೨-೧೫ ; 1467) ; ತಾನವಿವೇಕದಲುಪಾರ್ಜಿಸಿದ ದುಷ್ಕೃತಫಲವೆ ತನಗಾಯ್ತು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೪-೩). [ಉಪಾರ್ಜನ + -ಇಸ್ಸು$_3$]

ಉಪಾಲಂಭ (ನಾ). ೧. ಪ್ರಾಪ್ತಿ ; ಪಡೆಯುವುದು. ೨. ನಿಂದೆ ; ತಿರಸ್ಕಾರದ ಮಾತು. ೩. ವ್ಯಂಗ್ಯೋಕ್ತಿ ; ಕೊಂಕುನುಡಿ : "ಪರ್ಯನುಯೋಗಃ, ಉಪಾಲಂಭಃ – ಈ ೨ ಚುನ್ನವಾಡಿ ಬೆಸಗೊಳುಹ" (ಹಲಾಯು. ೨೫-೧೫೩) ; ಚುಂಬನಕ್ಕೆಣೆ ಉಪಾಲಂಭಮುಂ ಪ್ರಣಯಪ್ರಸಂಗದೊಳ್ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೨೪೩-೪೯೩). ೪. ನಿಷೇಧ ; ತಡೆ.
[ಸಂ.]

ಉಪಾಲಂಭಂಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ನಿಂದಿಸು ; ದೂಷಿಸು : ಮೇಲಾದ ಪಾಂಡುಸುತರನುಪಾಲಂಭಂಗೆಯ್ಯುತಿರ್ಪ ದುರ್ಯೋಧನನಂ ಲೀಲೆಯೆ ನುಂಗುವ ಮೃತ್ಯು (ಪಂಪಭಾ. ೩-೬).
[ಉಪಾಲಂಭ + ಗೆಯ್ (< ಕೆಯ್$_1$)]

ಉಪಾಲಂಭನ (ನಾ). = ಉಪಾಲಂಭ ೩ : ನಿಷ್ಕರುಣೆಯಾದೆಯೆಂದೋರೊರ್ಮೆ ಸಂಭ್ರಮದಿನುಪಾಲಂಭನಂ ಮಾಡಿಯುಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೯೨೭). [ಸಂ.]

ಉಪಾಲಂಭನಂಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). = ಉಪಾಲಂಭಂಗೆಯ್ : ನಿನಗಿದಾವಯುಕ್ತಮೆಂದು ವಿನಯಮೆ ತನ್ನನುಪಾಲಂಭನಂಗೆಯ್ವಂತೆಯುಂ (ಕಾದಂಉ. ೭೫). [ಉಪಾಲಂಭನ + ಗೆಯ್ (< ಕೆಯ್$_1$)]

ಉಪಾವಸ್ತೆ 'ಉಪಾವಸ್ಥೆ' ನೋ.

ಉಪಾವಸ್ಥೆ, ಉಪಾವಸ್ತೆ (ನಾ). ಪೂಜೆ ; ಅರ್ಚನೆ : ಧ್ಯಾನ ಮೌನ ಉಪಾವಸ್ಥೆಯಿಂದ ಷಟ್‌ಕೋಣೆಯ ಸುವರ್ಣದ್ವೀಪದ ಅರಸಿನಬಲವಿಡಿದು . . . ಮಾಯಾಸುಭಟರ ಸುಡಕೊಂದು (ಘನವ. ೩೧). **ಉಪಾವಸ್ತೆ** : ಜ್ಞಾನಗುರುವಿಂಗೆ ಭಕ್ತಿಯಿಂದುಪಾವಸ್ತೆಯ ಮಾಡಿ ತನ್ನ ನಿಜವಪ್ಪ ಪರಬ್ರಹ್ಮನ ಬೆಸಗೊಳುತಿರ್ದ (ಮಧುವ. ೨೯) ; ಗೀತಮಂ ಪಾಡಿ ಲಿಂಗದ ಉಪಾವಸ್ತೆಯಲ್ಲಿ ಮೈಮಱದು (ಭೈರಸೂ. ೨೩೯).
[< ಸಂ. ಉಪಾಸ್ತಿ]

ಉಪಾವಾಸ (ನಾ). ಊಟಮಾಡದಿರುವುದು ; ಹಸಿದಿರುವುದು : ಒಂದುಪಾವಾಸವಾದುದು ಶಿವನ ಭಕ್ತಂಗೆ . . . ಇಪ್ಪತ್ತುಪಾವಾಸವಾದುದು ಭಕ್ತಂಗೆ (ಅರಿರ. ೧೭೪). [< ಸಂ. ಉಪವಾಸ]

ಉಪಾವೃತ್ತ (ಗು). ೧. ಹಿಂತಿರುಗಿದ ; ಹಿಂದಕ್ಕೆ ಬಂದ ; ಹತ್ತಿರ ಬಂದ. ೨. (ನೆಲದಮೇಲೆ) ಹೊರಳಾಡುವ. (ನಾ). ೩. (ಆಯಾಸ ಪರಿಹಾರಕ್ಕಾಗಿ) ಹೊರಳಾಡುವ ಕುದುರೆ. [ಸಂ.]

ಉಪಾಶ್ರಯ (ನಾ). ೧. ಆಸರೆ ; ಆಶ್ರಯ ; ಅವಲಂಬನ. ೨. ಒರಗುದಿಂಬು ; ದಿಂಬು ; ಮೆತ್ತೆ : "ಉಪಾಶ್ರಯಂ ಮತ್ತವಾರಣ ಮೆನಲ್ ಮಲಗುದಲೆಗಿಂಬು" (ಮಂಗರಾ. ೬೦-೧೬). [ಸಂ.]

ಉಪಾಶ್ರಯಂಬಡೆ (ಕ್ರಿ). ಆಸರೆಯನ್ನು ಹೊಂದು ; ಆಶ್ರಯಿಸು : ಬಿರಿಮುಗುಳ್ಗಳೊಳ್ ತುಱುಗಿದದಿರ್ಮುತ್ತೆಯ ಸುತ್ತಿನೊಳೆಸೆದುಪಾಶ್ರಯಂಬಡೆದ ಸಾಂದ್ರಚಂದ್ರಕಾಂತದ ಶಿಲೆಯನೊಳಗುಮಾಡಿ (ಪಂಪಭಾ. ೫-೫ ವ) ; ತೊಡವುಗಳೀ ಸರೋಜದಳನೇತ್ರೆಯ ಮೆಯ್ವೆಳಗಿಂದುಪಾಶ್ರಯಂಬಡೆದುವು ನೋಟ್ಪರುಮ್ಮಳಿಸುವಂತಿರೆ (ಪಂರಾಮಾ. ೫-೧೪೦).
[ಉಪಾಶ್ರಯ + ಪಡೆ$_1$]

ಉಪಾಶ್ರಿತ (ಗು). ಆಸರೆಗೊಂಡ ; ಆಶ್ರಯಿಸಿದ : ಆಶ್ರಿತ ನಾಭಿನಂದನನುಪಾಶ್ರಿತ ಭವ್ಯಜನಾಭಿನಂದನಂ (ಆದಿಪು. ೧-೪೦). [ಸಂ.]

ಉಪಾಸ (ನಾ). ಉಪವಾಸ : ಪಲವುಪಾಸದಿನೂಟವಂ ಕಂಡೆ (ಕಣ್ಣರ. ೧೩೨) ; ಆರು ಪೊದ್ದದಿದ್ದಡುಪಾಸವಿಪ್ಪುದು ನಿದ್ರೆಯಲಿ ತಾ ದಿನವ ಕಳಿವುದು ಸಿದ್ಧರಿಗೆ ಹಿತವಾ ಮಹಾಹಿಯ ಚರಿತ (ನಿಭಾಗೆ. ೧೧-೧೪-೨) ; ನೀನು ಊಟಮಾಡಿಬಿಡು . . . ಉಪಾಸ ಇರಬೇಡಮ್ಮ (ಪುಟ್ಟರ. ೨೦).
[< ಸಂ. ಉಪವಾಸ]

ಉಪಾಸಂಗ (ನಾ). ೧. ನೆರೆ ಹೊರೆ. ೨. ಬಾಣದ ಚೀಲ ; ಬತ್ತಳಿಕೆ : "ತೂಣೀರಂ, ಉಪಾಸಂಗಃ . . . ಕಳಾಪಃ—ಈ ೮ ಮೂಡಿಗೆ" (ಹಲಾಯು. ೭೬-೩೧೧). [ಸಂ.]

ಉಪಾಸಂಪತ್ತು (ಕ್ರಿ). ಉಪವಾಸಕ್ರಮವನ್ನು ಹಿಡಿ ; ಉಪವಾಸವಿರು : ಹಲವುಪಾಸಂಪತ್ತಿ ಬಜತ ಬಸುಜಜತ ಬಾಯ್ ಕುಳಿದ ಕಣ್ಣಿಳಿವ ಕಂಬನಿ (ಸಿದ್ಧರಾ. ೮-೮). [ಉಪಾಸ + ಪತ್ತು$_1$]

ಉಪಾಸಂಬಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಉ ಪ ವಾ ಸ ವಿ ರಿ ಸು ; ಹಸಿದಿರುವಂತೆ ಮಾಡು : ಹಲಕಾಲದಲುಪಾಸಂಬಡಿಸಿದನ್ನದು ದೋಷ (ಶುವ್ಯಾದ್ಯರ್ಗ. ೬-೫೭). [ಉಪಾಸ + ಪಡು + -ಇಸು]

ಉಪಾಸಕ (ನಾ). ೧.ಉಪಾಸನೆ ಮಾಡುವವನು; ಆರಾಧಕ; ಭಕ್ತ : ಪರಮಾತ್ಮನು ಉಪಾಸಕರಿಗೆ ಆಕರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನವನ್ನೂ . . . ಅನುಗ್ರಹಿಸುವನು (ಹಂದಸಾ. ೨೮೫). ೨. [ಜೈನ] ಶ್ರಾವಕ : ಧರ್ಮತತ್ವನಿರೂಪಣಕಳ್ ಕುದ ವಿಧೂತಿಯನುಟ್ಟುದು ನೆಗಳ್ದು ಪಾಸಕನಾದಂ (ಆದಿಪು. ೬-೬). [ಸಂ.]

ಉಪಾಸಕಕಾಂಗನೆ (ನಾ). [ಜೈನ] ಶ್ರಾವಕಿ ; ಭವ್ಯ : ಕಲ್ಯಾಮರ ಕಾಂತಾನಿಕಾಯ ಮುಂ ಉಪಾಸಕಕಾಂಗನಾಸಂಗಿ ಜನಸಮೂಹಮುಂ (ಜಾವೃಂಪು. ೪೧-೨೫). [ಸಂ. ಉಪಾಸಕಕಾಂಗನಾ]

ಉಪಾಸಕಾಧ್ಯಯನ (ನಾ). [ಜೈನ] ಶ್ರಾವಕರು ಆಚರಿಸುವ ಕ್ರಿಯೆಯನ್ನು ತಿಳಿಸುವ ಶಾಸ್ತ್ರ : ಉಪಾಸಕಾಧ್ಯಯನ ಗದಿತ. ಸಮಸ್ತ ಪ್ರಕಾರ ವಿಪರೀತಾಜ್ಞಾತ್ಮಾದಿ ಮಂತ್ರಂಗಳಂ ಕ್ರಿಯಾನುಯುಕ್ತಮಾಗೆ ಪೇಟ್ದುಂ (ಅದಿಪು. ೧೫-೧೬ ಪ). [ಉಪಾಸಕ + ಅಧ್ಯಯನ]

ಉಪಾಸನ (ನಾ). ೧. ಸಮಿಾಪದಲ್ಲಿ ಕುಳ್ಳಿರುವಿಕೆ. ೨. ಸೇವೆಸಲ್ಲಿಸುವುದು; ಶುಶ್ರೂಷೆ. ೩. ಭಕ್ತಿ ; ಪೂಜೆ ; ಆರಾಧನೆ. ೪. ಪೀಠ; ಆಸನ.
[ಸಂ.]

ಉಪಾಸನೆ (ನಾ) = ಉಪಾಸನ ೨ : "ಪರಿವಾಸ್ಯಾ ಪರಿಚರ್ಯಾ, ಶುಶ್ರೂಷಾ . . . ಉಪಚಾರ — ಈ ೧೧ ವಿಕಲ್ಪಯ್ದುದರ್ಕೆ ಪರ್ಯ" (ಹಲಾಯು. ೨೧-೧೪ಗ). [ಸಂ. ಉಪಾಸನಾ]

ಉಪಾಸನಾಸ್ತವ (ನಾ). ಉಪಾಸನೆಯಾಯುಕ್ತವಾದ ಸ್ತೋತ್ರ : ನಿನಗೀ ಪರಾರ್ಧ್ಯನಿಲಯಂ ಶ್ರೀಪ್ರಾಭವಂ ಜೈನಪಾದರುಪಾಸಾಸ್ತವದಿಂದಮೂ ದುದು (ಶಾಂತಿಪು. ೭-೨೫). [ಸಂ. (ಉಪಾಸನಾ + ಸ್ತವ)]

ಉಪಾಸಿ (ನಾ).= ಉಪವಾಸಿ : ಉಂಡುಪಾಸಿ ಬಳಿಸಿ ಬ್ರಹ್ಮಚಾರಿ (ಗಾದೆ).
[< ಸಂ. ಉಪವಾಸಿನ್]

ಉಪಾಸಿಕೆ (ನಾ). [ಬೌದ್ಧ] ಬೌದ್ಧ ಧರ್ಮವನ್ನು ಅನುಸರಿಸುವ (ಭಿಕ್ಷುಣಿಯಲ್ಲದ) ಗೃಹಿಣಿ : "ಉಪಾಸಿಕೆ" ಎಂಬರೆ ಗೃಹಜೀವಿಸಿ ದೊಡನೆ ಧರ್ಮವನ್ನು ಕೈಕೊಂಡು ನಡಸುವಾಕೆ (ರಾಮಚಾ. ೧೪); ಮಹಾ ಉಪಾಸಿಕೆಯಾದ ವಿಶಾಖಾ (ಕಥ್ಯಮು. ೫೦). [ಸಂ. ಉಪಾಸಿಕಾ]

ಉಪಾಸಿತ (ಗು). ೧.ಸೇವಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ; ಪೂಜಿಸಲ್ಪಟ್ಟ : ಶ್ರೀಜಗದುಪಾಸಿತಂ . . . ಕಥೆ ಶಾಂತಿನಾಥನಾ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೨-೫೫). [ಸಂ.]

ಉಪಾಸಿಸು (ಕ್ರಿ). ಭಜಿಸು ; ಸೇವಿಸು ; ಆರಾಧಿಸು : ಪರಮಶಿವನಂ ಧ್ಯಾಯಿಸಿಯುಪಾಸಿಸುವುದು (ಪದ್ಮಪು. ೧೧-೧೦೬). ಜನಪೆನವನೀಶ್ವರರ ಮಂತ್ರದೊಳಿರಿಸಿಯನಿಸುಪಾಸಿಸಲು (ಪಳಪ. ೬-೨೩).
[ಉಪಾಸನ + -ಇಸು]

ಉಪಾಸ್ತಿ (ನಾ). ೧. = ಉಪಾಸನೆ ೨ : "ಉಪಾಸನಂ . . . ಉಪಾಸ್ತಿ ಪರಿಚರ್ಯಮೆಸೆವೆಯಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗಾಶ. ೪-೨೭). ೨. ಧರ್ಮಬುದ್ಧಿ : "ಉಪಾಸ್ತಿಯೆಸೆ ಧರ್ಮಬುದ್ಧಿಯದು" (ಮಂಗಾಶ. ೧೩೬-೬೯). [ಸಂ.]

ಉಪಾಸ್ತಿಗೆಯ್ ; ಉಪಾಸ್ತಿಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ಉಪಾಸನೆ ಮಾಡು ; ಭಜಿಸು : ಶ್ರೀಗಿರಿಜಾವರಂ ಹರನಮೊವ್ವಿಳಿಯಮರಪತ್ತಿ ತನ್ನಪಿಂಡಾಗಳುಮೆಲ್ಲುಪಾಸ್ತಿಗೆಯೆ (ಎಳ. XI, ರಾವಣ. ೪೨-೪ ; ೧೧೭). ಉಪಾಸ್ತಿಗೈ : ಭಕ್ತಮಿಗೆ ಹರನಿಂದಮುಪಾಸ್ತಿಗೈದು ಮೋಕ್ಷಮಸ್ತಿ ದುವರ (ಆರಾಪ. ೬-೨೦) ; ತಮ್ಮ ಜರಣಾಬ್ಜವನುಪಾಸ್ತಿಗೈದ (ವಿವಿಧ. ೧-೧೫). **ಉಪಾಸ್ತಿಗೆಯ್** : ಸ್ತೀಯರುಪಾಸ್ತಿಗೆಯ್ದೊಡೆ . . . ಪುಣ್ಯಮುಮುಳ್ಳ (ಜಾವೃಂಪು. ೨೪೯) ; ಶಿಯಮಲ್ಪುತ್ತದಿಂದಮುಪಾಸ್ತಿಗೆಯ್ದು (ಇಳ. XII, ೨೬೯-೧೪೦ ; ೧೦೭೭). [ಉಪಾಸ್ತಿ + ಗೆಯ್ (< ಕೆಯ್)]

ಉಪಾಸ್ತಿಗೈ 'ಉಪಾಸ್ತಿಗೆಯ್' ನೋ.

ಉಪಾಸ್ತೆ (ನಾ). = ಉಪಾಸನೆ ೩ : ರಸಕೆ ವಿಜ್ಞಮೆನುತ್ತುಪಾಸ್ತೆಯಂ ಮಾಡಿ (ವಿಕ್ರಪು. ೫-೧೩-೩೧). [< ಉಪಾಸ್ತಿ]

ಉಪಾಸ್ತಿಗೆಯ್ 'ಉಪಾಸ್ತಿಗೆಯ್' ನೋ.

ಉಪಾಸ್ಯ (ಗು). ಭಕ್ತಿಯಿಂದ ಸೇವಿಸತಕ್ಕ; ಆರಾಧಿಸಲು ಯೋಗ್ಯವಾದ : ಜಗದಭರೋತ್ಪಾದ್ಯನುಮಚ್ಯುತಪದಮೀಷದುದರಮುಂ . . . ಆಗಿ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೩-೧ ವ). [ಸಂ.]

ಉಪಾಸ್ಯದೈವತ (ನಾ). ಸೇವಿಸಬೇಕಾದ ದೈವ ; ಆರಾಧ್ಯದೇವತೆ : ಇವು ಕಲೂಪಾಸಕಕ ಪ್ರಥಮ ಉಪಾಸ್ಯದೈವತಗಳು (ಪಸ್ಕಾ. ೭೦).
[ಉಪಾಸ್ಯ + ದೈವತ]

ಉಪಾಹಾರ (ನಾ). ಉಪಹಾರ ; ಆಲ್ಪಾಹಾರ ; ತಿಂಡಿ : ಯಜ್ಞಕರ್ಮಗಳು ಮುಗಿದಮೇಲೆ ಹಾಲುಪೋಗಲು ಉಪಾಹಾರ (ಶಾಂತಲಾ. ೭೭). [ಸಂ.]

ಉಪಾಹಿತ (ಗು). ೧. ಸಮಿಾಪದಲ್ಲಿ ಇಟ್ಟ ; ಕೂಡಿಸಿದ : ವಿವೇಕ ಪರಾಯಣಂ ಪ್ರಕಟತೋಕೇತ್ಯ ವಿವಿಕ್ತ ಕಳಾಕಳಾಪಕಮುಪಾಹಿತ ಸಾಹಿತ್ಯ ವಿದ್ಯೆಯೊಳ್ (ಕವಿರಾ. ೩-೩೧ಳ). (ನಾ). ೨. ಉಪತ್ಪತ್ತಿ ; ಧೂಮ ಕೇತು. [ಸಂ.]

ಉಪಾಹೃತ (ಗು). ೧. ಸಮಿಾಪಕ್ಕೆ ತರಲ್ಪಟ್ಟ ; ಹತ್ತಿರಕ್ಕೆ ಒಯ್ದ. ೨. ಉಪಹಾರವಾಗಿ ಕೊಟ್ಟ, —ಒಪ್ಪಿಸಿದ. [ಸಂ.]

ಉಪೇಂದ್ರ (ನಾ). ೧. ಇಂದ್ರನ ತಮ್ಮ ; ವಾಮನಮೂರ್ತಿ. ೨. ವಿಷ್ಣು. ೩. ಕೃಷ್ಣ. ೪. ಇಂದ್ರ. ೫. ಜಿ. ಜೈನ. ೬. ಸೂರ್ಯ. ೭. ದೊರೆ ; ರಾಜ. ೮. ಹಾವು : "ಉರಗ ದಿಙೌಷ ವಿಷ್ಣು ಜಿನಳಾನು ನರೇಂದ್ರರುಪೇಂದ್ರವಾಚಕಂ" (ನಾನಾರ್ಥ. ೬೧) ; "ಕೃಷ್ಣಂ ನೃಪಜಿನ ಸೂರ್ಯಂ ಜಿಷ್ಣುಜೆಯಮಿಂಪುಪೇಂದ್ರಶಬ್ದಮಿಂತಕ್ಕುಂ" (ನಾನಾರ್ಥ. ೯೫). ೯. [ಛಂದ] ವಿಷ್ಣುಗಣ : ವಿದಿತಮುಪೇಂದ್ರಚತುಷ್ಟಯದತ್ತಲ ಬುಜವದನೇ ಮದನಹರತ್ರಯದಿಂ ಹರ ಸಡಿಸಡಿ ಮಧನ ವತೀ (ಛಂದೋಂಬು. ೫-೧೬). [ಸಂ.]

ಉಪೇಂದ್ರವಜ್ರ (ನಾ). [ಛಂದ] ಒಂದು ಸಮವೃತ್ತದ ಹೆಸರು : ದಿನಾಧಿಪಂ ಪ್ಯೋಮ ರವೀಶಯುಗ್ಮಂ ಭನಂ ಶಿಲಲ್ಗಂಬಿಳಿಯಾಳ ವಿರಾಮಂ ಪಿನಾಕಯುಂ ನಾಕಿಯುಮೆಂದಿರ್ಪಂ ಪಾಗಿಂ ಭಸಜ್ಜರೆ ಕೇಳ್ದುದು ಪೇಂದ್ರವಜ್ರಂ (ಛಂದೋಂಬು. ೫-೬೪). [ಉಪೇಂದ್ರ + ವಜ್ರ]

ಉಪೇಕ್ಷಾದೋಷ (ನಾ). ತಿರರ ತಪ್ಪನ್ನು ಕಂಡು ನಿವಾರಿಸದಿರುವ ದೋಷ ; ಉದಾಸೀನವೆ ದೋಷ : ರಾವಣಂ ಪೆಲಪಿಲ್ಲಂ ಪಱುವನ್ನಮನ್ಯವಧುವಂ ದುರ್ಮಾರ್ಹದಿಂ ಬಾಚ್ದೆಗೆಯ್ದಲದಂ ಬಾಸಿದೊಯ್ಯರ್ದುಮುಪೇಕ್ಷಾದೋಷಮೆಸಗಲ್ದೇ (ಸಂಶಾಮ. ೧೧-೬೬). [ಸಂ. (ಉಪೇಕ್ಷಾ + ದೋಷ)]

ಉಪೇಕ್ಷಾಸಂಯತ (ನಾ). ಇಂದ್ರಿಯಗಳು ವಿಷಯದ ಕಡೆ ಹರಿಯದಂತೆ ಉಪೇಕ್ಷಿಸುವನು ; ಜಿತೇಂದ್ರಿಯ : ಆಜಾರಾಂಬುಧಿ ಪಾರಗರ್ ಜಿತಮದರ್ ಜ್ಞಾನರ್ದರ್ಶಿಸಂಪನ್ನರುರ್ವೀಚಕ್ರಸ್ತುತಪಾದ ಪಂಕಜರುಪೇಕ್ಷಾಸಂಯತರ್ . . . ನೆಗೞ್ದರ್ (ಸುಕುಮಾ. ೧-೧೮).
[ಸಂ. (ಉಪೇಕ್ಷಾ + ಸಂಯತ)]

ಉಪೇಕ್ಷಿತ (ಗು). ೧. ಕಡೆಗಣಿಸಲ್ಪಟ್ಟ; ಉದಾಸೀನಕ್ಕೆ ಗುರಿಯಾದ. (ನಾ). ೨. ಕಡೆಗಣಿಸುವವನು; ಉದಾಸೀನಮಾಡುವವನು : ಒಂದಕ್ಕೆ ಹಿತಮುಡಿಯೆ ಪಕ್ಷವಿಂದೆರಡುವಂ ಹಿಂದುಗಳಿದಿರಲುಪೇಕ್ಷಿತ ನೆಂದು [ಪಾಣಂ. ವೆಂದು] . . . ಶಾಪವಿಧೇಯದಿರರು (ಹರಿಶಾ. ೨-೨೪).
[ಸಂ.]

ಉಪೇಕ್ಷಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕಡೆಗಣಿಸು; ಅಲಕ್ಷ್ಯಮಾಡು; ಉದಾಸೀನ ಮಾಡು: ಕೃತಾಂತನಿಂತು ನಿರ್ನೆರಮೆಱೆದುಯ್ಯೆ ಬಾರಿಸದೆ ಕೆಮ್ಮನು ಪೇಕ್ಷಿಸಿ ನೋಡುತಿರ್ಪಿರೇ (ಆದಿಪು. ೩-೪); ನೀನಿನ್ನುಪೇಕ್ಷಿಸಿದಂದು ಎನ್ನಯ ಜೀವಮಂ ಬಿಡದಿರೆಂ (ಕಾದಂಉ. ೬೨); ರಸವನ್ನು ಉಪೇಕ್ಷಿಸಿದ್ದು ಹೇಗೆ ಕಾವ್ಯವಾದೀತು (ಭಾರವಿಾ. ೬೧).

[ಉಪೇಕ್ಷಣ$_0$ + -ಇಸು$_3$]

ಉಪೇಕ್ಷೆ (ನಾ). ಅಲಕ್ಷ್ಯ; ಕಡೆಗಾಣಿಕೆ; ಉದಾಸೀನತೆ: ಅದು ನಿಮ್ಮುಪೇಕ್ಷೆಯೆಂದಱಿಯೆನಿದೆನ್ನ ಕರ್ಮವಶಮೆಂದಱಿವೆಂ (ಗದಾಯು. ೪-೪೯). [ಸಂ. ಉಪೇಕ್ಷಾ]

ಉಪೇತ (ಗು). ಕೂಡಿದ; ಸೇರಿದ; ಹೊಂದಿದ; ಸಮೇತ: ಚತುರಂಗಬಲೋಪೇತನತಿಧವಳರಥನಭಿಜಾತಂ ಕ್ಷತ್ರಿಯರನುಱದ ಕಲಿ ಕೃಪನಾತಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೦-೫೫). [ಸಂ.]

ಉಪೇಯ (ಗು). ೧. (ಉಪಾಯದಿಂದ) ಹೊಂದಬೇಕಾದ; ಪಡೆಯಬೇಕಾದ; ಪ್ರಾಪ್ಯ: ಯಾವಾಗಲೂ ಉಪಾಯಗಳಿಗೆ ಗಮನ ಮೊದಲು; ಆದರೆ ಉಪೇಯದ ಲಾಭವೇ ಗುರಿ (ಧ್ವನ್ಯಾಲೋ. ೨೨ ಅಡಿಟಿ). (ನಾ). ೨. ಪ್ರಾಪ್ಯವಸ್ತು; ಪಡೆಯಲು ತಕ್ಕ ವಸ್ತು: ವಿಶಿಷ್ಟಾದ್ವೈತಿಗಳಿಗೆ ಉಪಾಯ ಉಪೇಯ ಎರಡೂ ನಾರಾಯಣನೇ (ರೂಢಿ).

[ಸಂ.]

ಉಪೋಜು (ನಾ). ವಾಜರು ಮುಂತಾದ ಕಾರ್ಮಿಕರಿಗೆ ಸಲ್ಲುವ ಧಾನ್ಯದ ಮಿರಾಸೆ (?): ಬಡಗಿ ಕಂಮಾಜರಿಗೆ ಕೊಟಾರದ ವೊಳಗೆ ತಾನೆ ನಡಸುವ ಉಪೋಜುಗಳೂ ತೆಱುವ ಅಡೆಯ ಹಣ ಅರ್ಧಪ್ರಹಾರ ಸೀಮೆಗೊರಲು ತೆಱುವ ಮಜಿಗೆ (ಸೌಇಇ. IX-ii, ೫೫೪-೪೬; 1533).

[?]

ಉಪೋತ್ಪಾದನ (ನಾ). ಮುಖ್ಯವಸ್ತುವಿನ ಜೊತೆಯಲ್ಲಿ ಉತ್ಪತ್ತಿಯಾಗುವ ವಸ್ತು (By-Product. ಪಾರಿನೀ. ೧೦). [ಸಂ.]

ಉಪೋದಕಿ (ನಾ). ಒಂದು ಗಿಡದ ಹೆಸರು; "ಹಂಬುಬಸಳೆ" (ಅಮರ. ಟೀಕೆ): "ಉಪೋದಕಾ [ಪಾಠಾಂ. ಉಪೋದಕೀ] . . . ಬಳ್ಳಿ ಬಚ್ಚಲ ಸೊಪ್ಪು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೩೦).

[ಸಂ. ಉಪೋದಕೀ]

ಉಪೋದ್ಘಾತ (ನಾ). ೧. ಆರಂಭ; ಪೀಠಿಕೆ; ಮುನ್ನುಡಿ: ಉಪೋದ್ಘಾತವನ್ನು ಕೇವಲ ತೋರಿಕೆಗಾಗಿ ಸೇರಿಸಬೇಕಾಯಿತು (ಋಕ್ಸಾರ. ೧೬ ಪೀಠಿಕೆ). ೨. "ನಿದರ್ಶನವನ್ನು ತೋರಿಸುವುದು" (ಅಮರ. ಟೀಕೆ). ೩. ವಿಭಜನೆ. [ಸಂ.]

ಉಪೋಷಣ (ನಾ). ಉಪವಾಸ; ಹಸಿದಿರುವುದು; ಆಹಾರವಿಲ್ಲದಿರುವುದು: ಅವರೆಲ್ಲರೂ ಆ ದಿನವನ್ನು ನಿರ್ಜಲ ಉಪೋಷಣದಿಂದ ಕಳೆದರು (ತುಳಸಿ. ೧೯೯); ತನ್ನ ಉಪೋಷಣಾದಿಗಳಿಂದ ನೋಡುವವರಿಗೂ ಸಂಕಟವನ್ನುಂಟುಮಾಡುವವನಿಗಿಂತ . . . ಉಂಡಾಡುವ ಸದಾನಂದಿಯು ಲೇಸು (ವಿಚಾಮಂ. ೪೯). [ಸಂ.]

ಉಪೋಷಣಂಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ಉಪವಾಸವಿರು; ಉಪವಾಸವ್ರತವನ್ನು ಆಚರಿಸು: ದ್ವಾದಶೀದಿನಮವಳುಪೋಷಣಂಗೆಯ್ದು ನಿಜಕಾಂತಂಬೆರಸು ವಿಷ್ಣುಸನ್ನಿಧಿಯೊಳ್ ಪವಡಿಸಿರಲ್ (ಅದ್ಭುತ. ೪-೨೪).

[ಉಪೋಷಣ + ಗೆಯ್ (< ಕೆಯ್$_1$)]

ಉಪೋಷಿತ (ನಾ). ೧. ಉಪವಾಸ: ವಿಷಯಸನ್ನಿಧಿಗಿಂತ ಮಸಣಸನ್ನಿಧಿ ಲೇಸು, ವಿಷದೂಟಕಿಂತುಪೋಷಿತವೆ ಲೇಸಲ್ತೆ (ಮಂಕುಕ. ೬೨೩). ೨. ಉಪವಾಸವ್ರತವನ್ನು ಆಚರಿಸುವವನು; ಆಹಾರವಿಲ್ಲದಿರುವವನು. [ಸಂ.]

ಉಪೋಷಿತೆ (ನಾ). ಉಪವಾಸ ವ್ರತವನ್ನು ಆಚರಿಸುವವಳು; ಆಹಾರವಿಲ್ಲದಿರುವವಳು: ಪರ್ವದಿನಂಗಳೊಳಖಿಳ ತೀರ್ಥಕೃತ್ಕಲ್ಯಾಣಾಭ್ಯುದಯ ದಿವಸಂಗಳೊಳ್ ತಪ್ಪದುಪೊ[ಪೋ]ಷಿತೆಯಾಗಿ ದರ್ಭಶಯನದೊಳಿರ್ಪಳ್ (ಪುಷ್ಪಪು. ೩-೧೧೩). [ಸಂ. ಉಪೋಷಿತಾ]

ಉಪೋಷ್ಯ (ನಾ). ಉಪವಾಸ: ಗುರುವೆ ಇಪ್ಪತ್ತೊಂದು ದಿನದುಪೋಷ್ಯವ ನೋಂತು (ಗಿಳಿವಿಂ. ೪೫-೧೭). [ಸಂ.]

ಉಪ್ತ (ಗು). ಬಿತ್ತಿದ; ಬೀಜ ಹಾಕಿದ. [ಸಂ.]

ಉಪ್ತಕೃಷ್ಟ (ಗು). ಬಿತ್ತಿದ ಮೇಲೆ ಉತ್ತ; ಬೀಜ ಹಾಕಿದ ಮೇಲೆ ಉಳುಮೆ ಮಾಡಿದ. [ಸಂ.]

ಉಪ್ತಿ (ನಾ). ಬೀಜ ಬಿತ್ತುವುದು. [ಸಂ.]

ಉಪ್ಪಂಗ (ನಾ). ಒಂದು ವಾದ್ಯವಿಶೇಷ; ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮದ್ದಳೆ: ಉಪ್ಪಂಗ, ಏಕನಾದ, ಕಯ್ತಮ್ಮಟೆ, ಅಡ್ಡಕಟ್ಟಗೆ (ಸುಗುಗಂ. ೯೬-೧೨). 'ಉಪಾಂಗ' ಪರಾ. [< ಸಂ. ಉಪಾಂಗ ?]

ಉಪ್ಪಂಡ (ನಾ). ಮಲೆತಿರುವಿಕೆ: ನಿಯತದಿಂ ದ್ವಿತ್ವಂಗಳಪ್ಪುವವರ್ಕೆ ಪ್ರಯೋಗಂ: ಉಪ್ಪಂಡರ [ಪಾಠಾಂ. ಉಪ್ಪಂಡಂ] (= ಮಲೆದಿರ್ದುದು) (ಶಮದ. ಸ. ೪೬ ಪ್ರಯೋ).

[ಪ್ರಾ. ಉಪ್ಪಡ = ಮೇಲೆ ಹಾರು < ಸಂ. ಉತ್ಪತ]

ಉಪ್ಪಗಚಿ 'ಉಪ್ಪೆಗಚಿ' ನೋ.

ಉಪ್ಪಗರಿ (ನಾ). (ಕರಾ). ತೆಂಗಿನತುರಿ, ಉಪ್ಪು, ಹಸಿಮೆಣಸು ಹಾಕಿ ಮಾಡಿದ ಅವಲಕ್ಕಿಯ ತಿನಿಸು; ಚಾಕಣ: ಸಂಜೆ ಮನೆ ಕಡೆ ಬಾ . . . ಹುಳಿ ಹೆಂಡ ನಾಲ್ಕು ಮಡಿಕೆಯಲ್ಲಿದೆ. ಬೇಕಿದ್ದರೆ ಉಪ್ಪಗರಿ ಮಾಡಿಸುತ್ತೇನೆ (ದೇವಹಂ. ೧೯೪). [ಉಪ್ಪು$_1$ + ಕರ್$_2$]

ಉಪ್ಪಚ್ಚಿ ,ಉಪ್ಪೆಗಚಿ' ನೋ.

ಉಪ್ಪಟ, ಉಪ್ಪಟ್ಟ, ಉಪ್ಪಡ$_1$ (ನಾ). ಉತ್ತಮವಾದ ವಸ್ತ್ರ: ತುಡುಗೆ ನಿಚ್ಚಲುಂ ಪಂಚರತ್ನಂಗಳುಂ ಪೊಱಮಡೆ ತನ್ನುಡುವುಪ್ಪಟಂಗಳ್ ಮಡಿಯೊಳಾಗೆಯುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೪-೫೫); ಒಪ್ಪುವ ನಿಡುಗಣ್ಣ ಕೆಂಪು ಘನಮಾದುವು ಕುಂತಳವಲ್ಲಿ ಸುರ್ಕುನೀಳ್ದುವು ತೆರೆಪೊಣ್ಮೆ ಪತ್ತಿದುವು ಸೌಂದರಿಯರ್ಕಳ ಮೆಯ್ಯೊಳುಪ್ಪಟಂ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೧೨-೭೯). **ಉಪ್ಪಟ್ಟ**: 'ಉಪ್ಪಟ್ಟವರ್ಷೆ' ಪರಾ. **ಉಪ್ಪಡ$_1$**: ತತ್ವಕ್ಕೆ ಪತ್ವಂ —ಉತ್ಪಟ —ಉಪ್ಪಡ (ಶಮದ. ೨೬೫ ಪ್ರಯೋ); ಉಪ್ಪಡಂ ತುಡುಗೆ ಜವ್ವನಮಾದಂ ಕಪ್ಪುರಂ ಮೃಗಮದಂ ಸುಲಿಪಲ್ ಲೇಸಪ್ಪ ಸಾದು ಬಿಡುದಂಬುಲಮೆಂದುಂ ತಪ್ಪದುಳ್ಳವನೆ ಸಂದ ಭುಜಂಗಂ (ಮದತಿ. ೧೦-೧೨).

[< ಸಂ. ಉತ್ಪಟ]

ಉಪ್ಪಟ್ಟ 'ಉಪ್ಪಟ' ನೋ.

ಉಪ್ಪಟ್ಟವರ್ಷೆ (ನಾ). ಉತ್ತಮವಾದ ವಸ್ತ್ರಗಳನ್ನು ಮಳೆಯಂತೆ ಸುರಿದು ದಾನಮಾಡುವವಳು: ಆಸ್ಥಾನರಂಜನೆ ಸವತಿಮದಭಂಜನೆ ಉಪ್ಪಟ್ಟವರ್ಷೆ ಧರ್ಮಸಂಕರ್ಷೇ ಶ್ರೀಮಾನ್ ಹರಿಗ ಮನಸ್ಸರೋವರ ರಾಜಹಂಸಿ . . . ಶ್ರೀಮಲ್ಲಚ್ಚಲದೇವಿಯರು (ಕಇ. I, ೧೭-೨೧; 1053).

[ಉಪ್ಪಟ್ಟ (< ಉಪ್ಪಟ) + ವರ್ಷ + -ಎ$_4$]

ಉಪ್ಪಟ್ಟಾಯ್ತ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು (?): ನಿಪ್ಪಟಮೆ ಜೀರ್ಣ್ಣಮಾದುದನುಪ್ಪಟ್ಟಾಯ್ತನ ಮಹಾಜಿನೇಂದ್ರಾಲಯಮಂ ನಿಪ್ಪೊಸತು ಮಾಡಿದಂ ಕರಮೊಪ್ಪಿರೆ ಹುಳ್ಳಂ ಮನಸ್ವಿ ಬಂಕಾಪುರದೊಳ್ (ಎಕ. II, ೩೪೫-೪೦; 1159). ℙ ಉಪ್ಪಟ್ಟಾಯ್ತನ ಎಂಬುದನ್ನು ಉಪ್ಪಟ + ಆಯ್ತನ ಎಂದು ಬಿಡಿಸಿ ಉನ್ನತಾಲಯ ಎಂದೂ ಅರ್ಥವನ್ನು ಮಾಡಬಹುದು. [ಉಪ್ಪಟ್ಟ (< ಉಪ್ಪಟ) + ಆಯ್ತ ?]

ಉಪ್ಪಡ$_1$ 'ಉಪ್ಪಟ' ನೋ.

ಉಪ್ಪಡ$_2$ (ನಾ). ಉಪ್ಪುಹಾಕಿ ಒಣಗಿಸಿದ ತರಕಾರಿ; ಬಾಳಕ.
[ಉಪ್ಪು$_1$ + ?]

ಉಪ್ಪಡ$_3$ 'ಉಪ್ಪವಡ' ನೋ.

ಉಪ್ಪಡಪದ (ನಾ). ಸುಪ್ರಭಾತದ ಹಾಡು: ಕನ್ನೆಯರು ವೀಣೆಗಳ ಪಿಡಿದುವುಪ್ಪಡಪದವ ಉನ್ನತದಿ ಪಾಡಲೆಚ್ಚತ್ತು ಕುಳಿತಿರೆ (ಪ್ರಭುಪು. ೪–೧೪೫). [ಉಪ್ಪಡ$_3$ (< ಉಪ್ಪವಡ) + ಪದ$_2$]

ಉಪ್ಪಯಣ (ನಾ). ಪ್ರಯಾಣಮಾಡುವಾಗ ತಂಗುವುದು; ನಡುವೆ ಬೀಡು ಬಿಡುವುದು: ಅರಸಂ ಕೇಳ್ದಂದಿನ ಪಯಣಮುಪ್ಪಯಣಮೆಂದಂದಿನ ಪಯಣಮಂ ಮಾಣ್ದು (ಪಂಚತಂ. ೧೨೬–೧೮); ಕೊಲ್ಲಿಪಾಕೆಯ ಉಪ್ಪಯಣದ ನೆಲೆವೀಡಿನೊಳ್ (ತೆಲಂಶಾ. ೩೨–೧೦; 1117); ಬರುತಿರ್ಪಂದೀ ಪರ್ವತದಲುಪ್ಪಯಣಮಂ ಮಾಡಿ ಮಂಜೂಷೆಯನಿರಿಸಿ (ಪುಣ್ಯಾಸ್ರ. ೨–೬೭ ವ); ಬಿದುರೆಯೊಳುಪ್ಪಯಣವನೆಂಟುದಿನ ಮಾಡಿ ಸದಳವ ತೆರಳಿಸಿ ಮುಂದೆ ಕದನಲಂಪಟರೊಡನೆಯ್ತರೆ ಮಾತಂಗಿ ಮದಗಜವೇಱಿ ನಡೆದಳು (ಕುರಾಸಾಂ. ೪೨–೪೨). 'ಅಪ್ಪಯಣ' ಪರಾ.
[< ಸಂ. ಉತ್ಪ್ರಯಾಣ. / ತೆಲು. ಉಪ್ಪಯನ]

ಉಪ್ಪಯಣಂಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ಪ್ರಯಾಣದಲ್ಲಿ ನಡುವೆ ತಂಗು; ಬೀಡು ಬಿಡು: ದಯಾಪರೀತಚೇತಂ ಮೂಱುದಿವಸಮಲ್ಲಿ ಉಪ್ಪಯಣಂಗೆಯ್ದು ಎಂತುಂ ಸಂಜೀವಕಂ ಚೇತರಿಸುವುದಂ ಕಾಣದೆ (ಪಂಚತಂ. ೨೩–೨೦); ಬಱಿಕ್ಕಮಾ ಶತ್ರುಘ್ನರರೆವಗಲುಪ್ಪಯಣಂಗೆಯ್ದು ಸುರಥನಿಂದ ಸತ್ಕೃತರಾಗಿ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೪೨–೨೧).
[ಉಪ್ಪಯಣ + ಗೆಯ್ (< ಕೆಯ್$_1$)]

ಉಪ್ಪರ$_1$ (ನಾ). ಉಪ್ಪಾರರ ಮೇಲಿನ ಸುಂಕ, —ತೆರಿಗೆ (?): ಅವರ ಮಕ್ಕಮಕ್ಕಳು ತರಾಂತರದಲೂ ನಂಮ ಉಪ್ಪರ ಉಭಯಮಾರ್ಗದ ಹೆಜುಂಕ (ಎಕ. XII, ಶಿರಾ. ೭೬–೧೬; 1379); ಭಂಡಿಯ ಬತ್ತದ ಸುಂಕ ಉಪ್ಪರ ನೆಲವಳಿ ಅನುಪು ಆಳು ಅರಕಾಣಿಕೆ ಕಡಾಯ . . . ಬರದು ಕೊಟಿವು (ಸೌಇಇ. IX–ii, ೪೩೮–೧೫; 1418). [?]

ಉಪ್ಪರ$_2$, ಉಪ್ಪುರ (ಗು). ೧. ಎತ್ತರವಾದ; ಉನ್ನತವಾದ: ಸೆಳೆವ ಸಿಂಧದ ಕಟ್ಟಿದುಪ್ಪರ ಗುಡಿಗಳಲ್ಲಿ ಹೊಳೆವ ಠೆಕ್ಕೆಯದ ನೆರೆದಣುಕುಗಳವಲ್ಲಲ್ಲಿ (ಇಹರ. ದೇ. ೩೭–೧೪); ಪಡಿತಳವ ಬೀಸಿದರೆ ಕಾಲಿಕ್ಕಡಿ ನಡುವ ತಾಗಿದರೆ ಮಂಡಲವುಡಿದುಬಿದ್ದುದು ನಿಲುಕಿನುಪ್ಪರ ಶಿರವ ಮನ್ನಿಸದು (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೪–೩೭). (ನಾ). ೨. ಎತ್ತರ; ಉನ್ನತಿ: ಉಪ್ಪರದ ಗುಡಿಗಳ್ (ಬಸಪು. ೩೫–೫೫); ಮಂದಿರದ ಮುಂದಣುಪ್ಪರದ ಚಪ್ಪರದೊಳಗೆ ನಿಂದನಾನಂದದಿಂದಂ (ಸೌಂದಪು. ೪–೩೬); ಸೊಬಗನಾಂತೊಪ್ಪುವ ಬಂಡಿಯನಾಗ ಉಪ್ಪರವಾಗಿ ಮಾಡಿಸಿದನು (ಗೋಮಟೇ. ೩–೪೦). ೩. ಅತಿಶಯ; ಹೆಚ್ಚು: ಉಪ್ಪರದ ಬಿಱುವಿಸಿಲ ಬೀದಿಯೊಳು ತಗೆದನವನನಿಬರಂ ನಿಷ್ಕರುಣನು (ಹಚಕಾ. ೧೦–೪೬); ಒಡಲುಪ್ಪರದ ಘಾಯವ ಕಳಚಿ ಕೈಮಾಡಿದರು (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೪–೩೯); ಉಪ್ಪರದ ಚಿಂತೆಯಲಿ ಹೊಱವಂಟನು ನಿಜಾಶ್ರಮವ (ನಿಭಾಗ. ೯–೬–೩೧). **ಉಪ್ಪುರ**: "ಉಪ್ಪುರಮೆನೆ ಮೇಲೆಂಬುದರ್ಥಂ" (ಛಾರನಿ. ೧೪).

ಉಪ್ಪರದ ಸಾಧನೆ = ಎರಡು ಹಿಮ್ಮಡಿಗಳಿಂದ ಎರಡು ಅಂಡುಗಳನ್ನು ಮುಟ್ಟುವಂತೆ ಹಾರಿ ಕುಣಿಯುವುದು: ಶೀಘ್ರವಾಗಿ ಹಾರಿ ಹಾರಿ ಎರಡು ಹಿಮ್ಮಡಗಳಿಂದ ಯರಡು ಪಛಳ ತಾಡಿಸುವುದು ಮಾಡಿದರೆ ಅದು ಉಪ್ಪರದ ಸಾಧನೆಯೆಂಬರು (ಖಡ್ಗಟೀ. ೪–೭೦). ಉಪ್ಪರಮಾಡು = ಎತ್ತರವಾಗುವ ಹಾಗೆ ಮಾಡು; ಎತ್ತರಿಸು: ತಗ್ಗಾಗಿರುವ ಹಲಗೆಯನ್ನು ಒತ್ತುಕೊಟ್ಟು ಉಪ್ಪರಮಾಡು (ರೂಢಿ). [< ಸಂ. ಉಪರಿ]

ಉಪ್ಪರಂಗಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ಎತ್ತರವಾಗಿ ಕಟ್ಟು: ಇಲ್ಲೆನ್ನದೀವ ಬಿರುದಿಂ ಗುಪ್ಪರಂಗಟ್ಟಿ ಅಲ್ಲಿ ತನ್ನರಮನೆಯ ಮುಂದೆ ಮುಗಿಲಂ ಮುಟ್ಟಿ ಇರ್ಪುದಾತನ ಮನಮನೇನೆಂದು ಬಣ್ಣಿಪೆಂ (ಇಹರ. ದೇ. ೨೯–೪).
[ಉಪ್ಪರ$_2$ + ಕಟ್ಟು$_1$]

ಉಪ್ಪರಂನೆಗೆ (ಕ್ರಿ). ಎತ್ತರಕ್ಕೆ ಹಾರು, —ಜಿಗಿ: ಕಡುಗುದುರೆಯಂತೆ ಮೇಲೆವಾಯ್ದುಪ್ಪರಂನೆಗೆದು ಇದ್ದ ದುಷ್ಟವಾಜಿಯಂ ಕಂಡು (ಪುಣ್ಯಾಸ್ರ. ೭–೫೪ ವ). [ಉಪ್ಪರ$_2$ + ನೆಗ್ಗೆ$_2$]

ಉಪ್ಪರಗುಡಿ, ಉಪ್ಪುರಗುಡಿ (ನಾ). ಎತ್ತರವಾದ ಧ್ವಜ, —ಬಾವುಟ: ತನುವಿನ ಮಹಾಮನೆಯಲ್ಲಿ ಮಾಡುವ ಮಾಟ ಘನಕ್ಕೆ ಘನವೆಂದು ಎದ್ದಿತ್ತು ಉಪ್ಪರಗುಡಿ ಲೀಲೋಲ್ಲಾಸವೆಂಬ ಕಳೆ ನಟ್ಟಿತ್ತು (ಸಗಬೊ. ೪೭); ಬಿರುದರ ಬೆನ್ನ ಚಮ್ಮಟಿಕೆ ಗಂಡರ ದಾವಣಿ ವೀರಘಂಟೆಯುಪ್ಪರಗುಡಿ ಬಿಲ್ಲ ಜೇವಣಿಕೆ (ಮಹಾನೇ. ೧೧–೧೩೬); ರಥ ಸಾವಿರದಲಾ ಪಾಂಚಾಲಬಲವುಪ್ಪರಗುಡಿಯ ಸಿಂಧದ ಸಘಾಡದಲ್ಯೆದಿತರಿಭಟನ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೨–೨೩). **ಉಪ್ಪುರಗುಡಿ**: ಶರಣಾವಳಿಯ ಜಯರವ ಪೊಣ್ಮಲುಪ್ಪುರಗುಡಿಯನೆತ್ತಿ ಭಕ್ತರ್ ನಲಿಯೆ (ಕೊಟ್ಟೂಬ. ೧೬–೩೧).
[ಉಪ್ಪರ$_2$ + ಗುಡಿ$_2$. / ತೆಲು. ಉಪ್ಪರಗುಡಿ]

ಉಪ್ಪರಗೋಂಟೆ (ನಾ). ಎತ್ತರವಾದ ಕೋಟೆ: ವರದುರ್ಗಿಯ ಪಲ್ಗಳವೊಲಾ ಪಿರಿದುಪ್ಪರಗೋಂಟೆದೆನೆಗಳೊಪ್ಪಿದವು (ಹಮ್ಮೀರ. ೧–೬೧).
[ಉಪ್ಪರ$_2$ + ಕೋಂಟೆ]

ಉಪ್ಪರಘಾಯ (ನಾ). ಮೇಲುಗಡೆಯಿಂದ ಹೊಡೆಯುವುದು; ಮೇಲು ಹೊಡೆತ (?): ರಾಯನಲ್ಲಿಗೆ ಮೆಲ್ಲಮೆಲ್ಲನುಪಾಯಗತಿ ಪಲ್ಲವಿಸಲುಪ್ಪರಘಾಯದಲಿ ಲಾಗಿಸುವ ಪಾರ್ಥನ ಕಂಡುದಖಿಳಜನ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೭–೨). 'ಉಪ್ಪರವೊಯ್ಲು' ಪರಾ. [ಉಪ್ಪರ$_2$ + ಘಾಯ]

ಉಪ್ಪರಜವ್ವನೆ (ನಾ). ಯೌವನದ ಏರಿಕೆಯಲ್ಲಿರುವವಳು; ಏರುಂಜವ್ವನೆ: ಉಪ್ಪರಜವ್ವನೆಯರು ಕಂಡು ಸೋಲ್ತು ಬಂದಪ್ಪುವೊಲೆಸೆದನಾ ಮದನಾ (ಭರಚ. ೪೭–೬೭). [ಉಪ್ಪರ$_2$ + ಜವ್ವನೆ]

ಉಪ್ಪರಣೆ 'ಉಪರಣೆ' ನೋ.

ಉಪ್ಪರದಂಡೆ (ನಾ). [ನಾಟ್ಯ] ನೃತ್ಯದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಭಂಗಿ: ಪುಷ್ಪಾಂಜಲಿಯ ಮಾಡೀ ಸ್ವರಗೈದು ಮೆಲ್ಲಮೆಲ್ಲನೆ ಪಾಡಿ ಜೊತೆಯಲಿ . . . ತಿರುಪು ಕತ್ತರಿ ಲವಣಿ ಲಾಗು ಮುಖಚಾರಿಯುಪ್ಪರದಂಡೆ ಗುಂಡಲಾದಿಯಾ . . . ಕಂಡು ಬೆಜಗಾದನು (ಗುಭಚ. ೨೯–೪೨).
[ಉಪ್ಪರ ? + ದಂಡೆ$_8$]

ಉಪ್ಪರಮನೆ (ನಾ). ಎತ್ತರವಾದ ಮನೆ: ಉಪ್ಪರಮನೆ × × × ಚಿಕ್ಕಯಲ್ಲಪ್ಪ ಬೀರಯ್ಯನು (ಎಕ. XI, ಮೊಳಕಾ. ೯–೮; 1551).
[ಉಪ್ಪರ$_2$ + ಮನೆ]

ಉಪ್ಪರಮುಡಿ (ನಾ). ಎತ್ತರವಾದ ಕಿರೀಟ (?): ಕಟ್ಟಿಸಿದುಪ್ಪರಮುಡಿಯಂ ಎತ್ತಿಸಿದಂ ಅಭವನೊಲ್ದ ನಂದಿಯ ಸಿಂದಂ ಹೋ ಉಘೆ ಉಘೆ ಎಂದೆನುತಂ ವೀರೇಶ್ವರನೊಪ್ಪುಗೊಂಡ ಚಾವುಂಡನುಮಂ (ಎಕ. VII, ಚಿನ್ನಗಿ. ೨೪–೧೦; 1280). ℙ ಇದು ಉಪ್ಪರಮಡಿ = ಮೇಲೆ ಕಟ್ಟಿದ ವಸ್ತ್ರ, ವಿತಾನ ಎಂದಿರಬಹುದೆ? [ಉಪ್ಪರ$_2$ + ಮುಡಿ$_3$]

ಉಪ್ಪರವಟ್ಟ$_1$ (ನಾ). ಮೇಲುಮಟ್ಟ; ಉತ್ತಮ ದರ್ಜೆ ಅಥವಾ ಸ್ಥಾನ: ಆವಾವ ಗುಣಂಗಳೊಳಂ ಭಾವಿಸುವೊಡೆ ನೋಡ ಜಗದೊಳುಪ್ಪರವಟ್ಟಂ ಕೇವಳಮೆ ಸಂಧಿವಿಗ್ರಹಿ ಚಾವುಂಡಂ ಗುಣಕರಂಡನಮೃತದಪಿಂಡಂ (ಎಕ. V, ಅರಸೀ. ೧೪೧–೨೪; 1158); ಮಟ್ಟವಿರದಾಂತ ಪಗೆವರಪಟ್ಟಂ ಪಾಱಿಸದೆ ಮಾಣ್ಬನೇ ವೈರಿದಿಶಾಪಟ್ಟಂ ರಿಪುಗೋಧೂಮಘರಟ್ಟಂ ಮಲಿದೇವನದಟರುಪ್ಪರವಟ್ಟಂ (ಕೊಲ್ಹಾಶಾ. ೧೫–೫೫; 1186).

ಉಪ್ಪರವಟ್ಟದಕ್ಕರ=ಮೇಲುಮಟ್ಟದ ಜ್ಞಾನ; ಹೆಚ್ಚಿನ ಅರಿವು: ಪರಿಕಿಪೊಡೆಲ್ಲರಕ್ಕರಮುಮಕ್ಕರಮೇ ಪ್ರತಿಕಂಟ ಚನ್ದನಕ್ಕರಮೆ ನೆಗರ್ತ್ತೆಯಕ್ಕರಮನೇಕರುಮಂ ಪೊರೆವಕ್ಕರಂ ಮಹೀಶ್ವರರ ಸಭಾನ್ತರಾಳಮನಳಂ ಕರಿಪಕ್ಕರಮೆನ್ತುಮಾಳ್ವನಂ ಪಿರಿಯ ದಗುನ್ತಿಯೊಳ್ನಿಲಿಸುವಕ್ಕರಮುಪ್ಪರವಟ್ಟದಕ್ಕರ (ಸೌಇಇ. XI–ii, ೧೪೭–೫೫; 1099).

[ಉಪ್ಪರ್ಯ + ಮಟ್ಟ್ಯ. / ತೆಲು. ಉಪ್ಪರವಟ್ಟ]

ಉಪ್ಪರವಟ್ಟ್ಯ (ನಾ). ಮೇಲೆಕಟ್ಟುವ ಬಟ್ಟೆ; ವಿತಾನ ವಸ್ತ್ರ; "ಮೇಲ್ಕಟ್ಟಿನ ಬಟ್ಟೆ" (ಅರ್ಧನೇ. ಕೋಶ): ಮದನಂಗುಪ್ಪರವಟ್ಟವಾಗದ ತಳಿರ್ ಕಾಮಂಗೆ ಕೋದಂಡಮಾಗದ ಕರ್ವಂಗಭವಂಗೆ ಭಂಗುರಧನು ಜ್ಯಾರ್ಲೇಖೆ ತಾನಾಗದುನ್ಮದಭೃಂಗಾವಳಿ . . . ಮಱೆದಾಗವು (ಅರ್ಧನೇ. ೧–೬೪); ತಮಾಳ ಪಲ್ಲವದ ಚಾಮರದುಪ್ಪರವಟ್ಟಮೊಪ್ಪೆ (ಚಂದ್ರಪು. ೧–೧೧೧); ಸತ್ಫುಲ್ಲಶರಕ್ಕೆ ಮಿಕ್ಕ ಗಱಿಯಾಗೆ ವಿನಿರ್ಮಿಸಿ ಕರ್ವುವಿಲ್ಗದೇಂ ನಿಲ್ಲದೆ ಕಂತು ಮಾಡಿದನೊ ತೋಮರದುಪ್ಪರವಟ್ಟದೊಪ್ಪಮಂ (ವರ್ಧಪು. ೨–೬); ನೆಟ್ಟನೆ ಬಲವಱಿಯೆ ಜವಂಗೆಟ್ಟರೆ ತನು ಶಿಥಿಲಮಾಗೆ ಕಾಯಂ ಸಲೆಧಾಱಿಟ್ಟೋಡಿ ಜವನುಪ್ಪರವಟ್ಟಮನನುಕರಿಸಿ ನರೆಗಳೊಗೆದುವು ಶಿರದೊಳ್ (ಪಾರ್ಶ್ವಪು. ೧–೧೨೪).

[ಉಪ್ಪರ್ಯ + ಪಟ್ಟ]

ಉಪ್ಪರವೊಯ್ಲು (ನಾ). = ಉಪ್ಪರಘಾಯ: ಕಡುಗದ ಪೊಯ್ಲಿಂದಂ ಕಾಲಡಿಗಳ್ ಕಡಿಯಾಗೆ ನೀಡಿದುಪ್ಪರವೊಯ್ಲಿಂ ಪೊಡವಿಗೆ ಬೀಱ್ತರೆ ತಲೆಸೊರ್ಕಡಗದೆ ಕೆಲರಿಱಿದು ಬೀರಸಿರಿಯೊಳ್ ನೆರೆದರ್ (ಕಬ್ಬಕಾ. ೨೭೩). [ಉಪ್ಪರ್ಯ + ಪೊಯ್ಲು]

ಉಪ್ಪರಸಂಚ (ನಾ). ಮೇಲುಮಟ್ಟದಲ್ಲಿ ಕತ್ತಿಯನ್ನು ಬೀಸುವುದು (?): ಮಿಱಿ ತಳಸಂಚದೊಳು ಮೊನೆಯನು ತೋಱಿ ತಿರುಪಿನೊಳಣೆದು ಕಳಚುವರೇಱುಗಾಣದೆ ಮಧ್ಯಸಂಚಕೆ ಸಿಲುಕಿ ಕೈಮಾಡಿ ಜಾಱಿ ಸುರಗಿಯೊಳಣೆವರಳುಕದೆ ಮಿಱಿದುಪ್ಪರಸಂಚದಲಿ ಕೈದೋಱಿ ದಂಡೆಯನೆತ್ತಿ ಕಾದಿತು ಸುರಗಿಯತಿಬಲರು (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೪–೨೨).

[ಉಪ್ಪರ್ಯ + ಸಂಚ್ಯ]

ಉಪ್ಪರಸಾಲೆ (ನಾ). ಎತ್ತರವಾದ ಮನೆ; ಉಪ್ಪರಿಗೆ: ಮೇಲುಗುಡಿಗಳ ಭದ್ರದುಪ್ಪರ ಸಾಲೆಗಳ . . . ರಾಜಾಲಯಂಗಳ ರಚಿಸಿದರು ಕುಂತೀಕುಮಾರರಿಗೆ (ಕುವ್ಯಾಉ. ಓರಿಇ. ೧೨–೪೫).

[ಉಪ್ಪರ್ಯ + ಸಾಲೆ]

ಉಪ್ಪರಿಕೆ 'ಉಪ್ಪರಿಗೆ' ನೋ.

ಉಪ್ಪರಿಗೆ, ಉಪ್ಪರಿಕೆ (ನಾ). ಕರುಮಾಡ; ಮಹಡಿ; ಸೌಧ: "ನೆಲೆವಾಡಂ ಕರುಮಾಡಮುಪ್ಪರಿಗೆಯೊಳ್" (ಕರ್ಣಾನಿ. ೯೪); ಕರುಮಾಡಂ ನೆಲೆವನೆಯುಪ್ಪರಿಗೆಯುಮೆನೆ ಸೌಧಂ" (ಕವಿಕಂ. ೧೪೪); ಏಳುನೆಲೆಯ ಕರುಮಾಡದುಪ್ಪರಿಗೆಯೊಳಗೆ (ಆದವ. ೭೬); ದೇವಲ್ಯದ ಮುಂದಣ ಆದಿಷ್ಟಣ ಮುಱು ನೆಲೆಯ ಉಪ್ಪರಿಗೆ ಕಲ್ಲನವಿಲುಯ್ಯಲು ಮೇಲಣ ಸಿಖರವು (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೯, ೪–೬; 1355); ಮುಗಿಲಂ ಮುಟ್ಟುವುಪ್ಪರಿಗೆಗಳೆ (ಚಿಬಪು. ೫–೫೨); ಉಪ್ಪರಿಗೆಯ ಚಂದ್ರಸಾಲೆಯಲ್ಲಿ ಕುಳಿತು . . . ಮಾತನಾಡುತ್ತಿದ್ದಳು (ಶಾಂತಲಾ. ೨೯೨); ತಿಪ್ಪೆ ಮೇಲೆ ಬಿದ್ದುಕೊಂಡು ಉಪ್ಪರಿಗೆ ಕನಸು ಕಂಡ ಹಾಗೆ (ಗಾದೆ). **ಉಪ್ಪರಿಕೆ**: ಒಪ್ಪವಡೆದ ಯಾಗಶಾಲೆ ಸದ್ಗಳಿಹಾರದುಪ್ಪರಿಕೆಯೊಳು ಜೋಯಿಸರು ತಪ್ಪದೆ ಗಳಿಗೆಗೊಮ್ಮೊಮ್ಮೆ ಭೇರಿಯ ಹೊಯ್ಯುತ್ತಿಪ್ಪುದದೊಂದು ಬಾಗಿಲೊಳು (ಮೋಹತ. ೨೦–೩೦); ಸರ್ವಜನರ ವಸತಿಗಳೆಸೆವುವು ನವರತ್ನಹೇಮ ಪ್ರಸರದುಪ್ಪರಿಕೆಗಳಿಂದ (ಕಂನವಿ. ೨–೬೯).

[ಉಪ್ಪರಿ + ?. / ತಮಿ. ಉಪ್ಪರಿಗೈ; ತೆಲು. ಉಪ್ಪರಿಗ]

ಉಪ್ಪರಿಸು, ಉಪ್ಪಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಮೇಲಕ್ಕೆ ನೆಗೆ, —ಹಾರು, —ಚಿಮ್ಮು; ಸಿಡಿ: ಮುರಿದುಪ್ಪರಿಸುವ ತರಹರಿಸಿ ಪೊಣ್ಮುವ ಪೊಱಕಾಲೊಳ್ ನಡೆವ ಸೂಕಳಾಶ್ವಮಂ ಕಂಡು (ಗಿರಿಕ. ೨–೧೦೫ ವ); ಚರಿಯಿಪ ಕಿನ್ನರಿಯರ ಮೊಗಸಿರಿಗೊಯ್ಯನೆ ಗೋರಿಗೊಂಡು ಕೂಡೆ ಕುಕಿಲ್ದುಪ್ಪರಿಸಿ ರವಿರಥದ ವಾಜಿಗಳ್ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೩–೨೧೯); ಧರೆಗೆ ಬಸವನ ಭಕ್ತಿರಸ ಘನಶರಧಿಯದುವಗಲಕ್ಕೆ ನೆರೆದುಪ್ಪರಿಸೆ ಬಂದಹನಲ್ಲಮ ಪ್ರಭು (ಬಸಪು. ೮–೮); ಬಿಗುಹುಗೊಂಡುಪ್ಪರಿಸಿದವು ಹುಬ್ಬುಗಳು (ತೊರರಾ. ೨–೩–೮); ತಪ್ಪದೆ ಜಲಚರನಿಕರ ಬಿದಿರೆ ಮೇಲಕುಪ್ಪರಿಸುವ ಜಲಬಿಂದು (ಕಂನವಿ. ೫–೪೫). ೨. ವ್ಯಾಪಿಸು: ಮಂಗಳವಾದ್ಯದ ಬಲುರವವುಪ್ಪರಿಸಿದುವೆಂಟುದೆಸೆಗೆ (ಕಂನವಿ. ೭–೧೦೪). ೩. ಹಿಗ್ಗು; ಅತಿಶಯವಾಗು: ಸಭೆಯುಂ ತಾನುಮಚ್ಚರಿಯುಪ್ಪರಿಸೆ ಶಿವಭಕ್ತಿ ಮಹಿಮೆಯನೊಪ್ಪಿ ರಂಜಿಪ ಬಸವರಾಜನ ಘನತೆಯಂ ನೆನೆದು (ಬಸಪು. ೧೦–೫೨); ಕುಲಿಶಮುಷ್ಟಿಯ ಕಲಿಗಳುಪ್ಪರಿಸಿದರು ಕಲಹದಲಿ (ತೊರರಾ. ೬–೩೩–೧೪). ೪. ಮೇಲಕ್ಕೆ ಎಬ್ಬಿಸು; ಎತ್ತರಿಸು: ನರಾಂತಕನುರುಳಿದಶ್ವವನುಪ್ಪರಿಸಿ ಚಪ್ಪರಿಸಿದಾಯೆನುತ (ತೊರರಾ. ೬–೩೦–೩೦); ತಗ್ಗಾಗಿರುವ ಹಲಗೆಯನ್ನು ಸ್ವಲ್ಪ ಉಪ್ಪರಿಸಬೇಕು (ರೂಢಿ). ೫. ಮುಚ್ಚಳವನ್ನು ತೆಗೆ; ಬಿಚ್ಚು: ಸೆಜ್ಜೆಯುಪ್ಪರಿಸಿ ಶಿವಲಿಂಗ ನೀನೆನ್ನ ಕೆರಸ್ಥಲಕ್ಕೆ ಬರೆ ಪ್ರಜ್ವಲಿಸಿ ತೊಳತೊಳಗಿದೆ (ಮಹಾದೇ. ೨೬–೨); ಅಂಚುವರೆ ದೇವ ಸೆಜ್ಜೆಯನು ಉಪ್ಪರಿಸಿಮೆನೆ (ಬಸರ. ೯–೫೩); ಕರ್ಣಿಕಾಂತರದಲ್ಲಿ ವಸಿಸಿರ್ವ ಸತ್ರಾಣಲಿಂಗಮಂ ಸೆಜ್ಜೆಯಿಂದುಪ್ಪರಿಸಿ ಥಳಥಳಿಸುತೆ (ಆರಾಚ. ೧೧–೩೨). **ಉಪ್ಪಳಿಸು**: ಕ್ಷೋಣಿಯಿಂ ನಭಕುಪ್ಪಳಿಸೆ ಶಾರ್ದೂಲಮಂ ಕಂಡ ಏಣತತಿಯಂದದಲಿ (ಕೋಗಯ. ೨೩–೪೩). [ಉಪ್ಪರ್ಯ + –ಇಸ್ಯು]

ಉಪ್ಪಲ$_1$ (ನಾ). ಚೌಳು; ಚೌಳುಭೂಮಿ. 'ಉಪ್ಪಲಿಗ' ಪರಾ.

[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಮಲ. ತೆಲು. ಉಪ್ಪಳ]

ಉಪ್ಪಲ್ಯ 'ಉಪ್ಪಳ' ನೋ.

ಉಪ್ಪಲಗೌರಿ (ನಾ). ನೈದಿಲೆಯಂತಿರುವ ಗೌರಿ: ಒಪ್ಪಿಡಿ ನಡುವಿನ ವನಿತೆಯಾಗಬೇಕೆಂದು ಕಪ್ಪುಗೊರಳ ಕಪಟದಿ ತಾ ಬಂದು ಉಪ್ಪಲಗೌರಿಯ ಹರ ಗೆದ್ದನು (ನಾಪದ. ೧೯೫).

[ಉಪ್ಪಲ್ಯ (< ಉಪ್ಪಳ) + ಗೌರಿ]

ಉಪ್ಪಲಿ (ನಾ). "ಕಮಾನು" (ಜಾನಕೋ. ೨೦). [?]

ಉಪ್ಪಲಿಕೆ 'ಉಪ್ಪಲಿಗ' ನೋ.

ಉಪ್ಪಲಿಕೆ (ನಾ). ಒಂದು ಸೀಮೆಯ ಹೆಸರು: ಉಪ್ಪಲಿಕಾ ಶತತ್ರಯಾನ್ತರ್ಗ್ಗತವವ್ವುಲ ತಲ್ಲದ್ವಾದಶಮಧ್ಯೇ ಪಂಗರಿಕಾನಾಮ ಗ್ರಾಮಃ (ಇಆ. XII, ೨೬೬–೫೨; 972). [?]

ಉಪ್ಪಲಿಗ, ಉಪಲಿಕ, ಉಪಲಿಗ, ಉಪ್ಪಲಿಕ, ಉಪ್ಪಲೀಕ, ಉಪ್ಪಿಲಿಕ (ನಾ). ೧. ಉಪ್ಪು ತಯಾರಿಸುವವನು: ಪೊಡವಿಯೊಳಗುಪ್ಪಲಿಗ ದಾಸನಾಗಿರ್ಪವನ ಮುಡುಹಿನೊಳಗಣ ಮುದ್ರೆ ಬಯಲಾದುದು (ವೀಶೈಪು. ೮–೮–೭). ೨. ಮಣ್ಣು ಅಥವಾ ಗಾರೆ ಕೆಲಸದವನು: ರಾಜಿಸುವ ನಣ್ಣಾ ಭಕ್ತನುಪ್ಪಲಿಗಕಾಯಕದೊಳೊಸೆದು (ಗುರುಚಾ. ೧೦–೩೩); ಉಪ್ಪಲಿಗ ಜೋಗಿ ಉಂಡಿಗೆ ಪಡುವಲು (ಎಕ. III, ತಿರುಮ. ೬೩–೮೫೪; 1748). **ಉಪಲಿಕೆ**: ೧. ಮಲಪನಾಯಕರು ಹಿರಿಯೂರ ಸೀಮೆಯ ಉಪಲಿಕರಿಗೆ ಕೊಟ್ಟ (ಎಕ. XI, ಹಿರಿಯೂ. ೪೧–೪; 1551). **ಉಪಲಿಗ**: ೧. ಉಪಲಿಗರ ಕಾವಲಿ ಅಂತು ಯೀ ತೆಱಿಗೆ ಸಹವಾಗಿ (ಎಕ. XIV, ಗುಂಡ್ಲುಪೇ. ೧೨೯–೧೦೧; 1521). **ಉಪ್ಪಲಿಕೆ**: ೧. ಪಿರಿದೆನಿಸುತುಪ್ಪಲಿಕ ಕಾಯಕವ ಮಾಡುತಿಹ ಶರಣ (ಲಶಿಚಿಂ. ೩೮–೧೭); ಹರಭಕ್ತ ಪದಸೇವ ತತ್ವದೊಳಗುಪ್ಪಲಿಕ ಕಾಯಕವ ಮಾಡುತಿರಲು (ಗುರುಚಾ. ೧೦–೩೪).

ಉಪ್ಪಲೀಕೆ : ೨. ಆರಸನೊಂದಿನ ಚಿತ್ರಮಂಟಪಂ ಕೆಜ್ಜಾದಿನಲು ಮುಱಿದಿದಂ ಪಿರಿದಾಗಿ ಕಟ್ಟಿಸುವೆನೆಂದಿನುತ್ತ ವರಮಂತ್ರಿ ಕಳಿಪಿದಂ ಉಪ್ಪಲೀ [ಪಾಠಾಂ. ನೀ] ಕರನಿಂದುಂ ಹಾರೆ ಸಲಿಕೆಗಳು ಸಹಿತ (ಲಕ್ಷಿಂ. ೩೨–೫೭); ನಿಜಚಂಗಮದ ರೂಪ ನಾ ಕ್ಷಣಂ ಹಾರವಸಲೆಬ್ಬಿಸಿದ ಮಡಿದುಪ್ಪಲೀ [ಪಾಠಾಂ. ನೀ] ಕರಂ ಪಿರಿಕ್ಕೆನಾಗಮುವ ಮೆಜೆದ (ಲಕ್ಷಿಂ. ೩೨–೫೯).

ಉಪ್ಪಿಲಿಕೆ : ೧. 'ಉಪ್ಪಿಲಿಕೆದೆಱೆ' ಪರಾ.

[ಉಪ್ಪಲ್ + -ಇಗ. / ತಮಿ. ಉಪ್ಪಿಲಿಯನ್]

ಉಪ್ಪಲಿಗೆ (ನಾ). ಒಂದು ಗಿಡದ ಹೆಸರು: ಉತ್ತರಣೆ ಉಪ್ಪಲಿಗೆ ಮತ್ತಲ್ಲಿ ಶಿಖುನಾರ ಕತ್ತೆಯ ಮೂತ್ರವೆರೆದಿಹರೆ ರಸಭಸ್ಮ ಉತ್ತಮವ ದಕ್ಕು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೧೬೪).

[ದೇ. ॥ ಮಲ್. ಉಪ್ಪಲಿ; ತುಳು. ಉಪ್ಪಳಿಗೆ]

ಉಪ್ಪಲೀಕ 'ಉಪ್ಪಲಿಕ' ನೋ.

ಉಪ್ಪವಡ, ಉಪ್ಪಡ (ನಾ). ೧. ಹಾಸಿಗೆಯನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಮೇಲಕ್ಕೆ ಏಳುವುದು; ನಿದ್ದೆಯಿಂದ ಎಚ್ಚೆತ್ತು ಏಳುವುದು: ದಂಡಕಿಗಳಿಗುಪ್ಪವಡವ ಸಮಯಮಿತ ಮುಪ್ಪಾಗುತಿದೆ ನಿತ್ತ (ಅಂಚಿಪ. ೪–೧೩೭); ಉದಯ ರಾಗದೊಳುಪ್ಪವಡದ ಪಾಡಂ ಪಾಡುವವರ ಪಾಡೊಪ್ಪಿತಾಗ (ಸ ಮ್ಮ ಕೌ. ೧೩–೧೦); ನೆರೆದರು ಬಳಿಕುಪ್ಪವಡಕೆ ಪಾಡುವ ತರುಣಿಯರ್ ತಾಳ ದಂಡಿಗೆಯಂ ಕಡಿದಿಳು ತಳೆದು (ಕಂಪಿರಾ. ೨೨–೩೯). ೨. ಸುಪ್ರಭಾತ; ಸುಪ್ರಭಾತದ ಹಾಡು: ಪುಷ್ಪಸುಗಂಧಗಂಧಿಯರು ಬಂದರು ಬಾಣ ಸುಪ್ಪವಡವನು ಪಾಡುವೊಡೆ (ಮೇ ಚಿ ಪ. ೨೨–೬೦); ಬೆಳಗಾಯತೆ ಕೆಂದೊಳ್ಳಿ ತರುಣಿಯುಪ್ಪವಡಮಂ ಪಾಡಿ (ಭಾವ್ಹಾಚಿ. ೩–೮೫); ಉಪ್ಪವಡಮಂ ಪಾಡುವ ಗಾಡಿಕಾರ್ತಿಯರ ರಾಗರಸದೊಡೆತಿ (ಚಂ ದ್ರ ಪ್ರ ಭ. ೧೬–೧೩೩ ವ). **ಉಪ್ಪಡ್ಡ** : ೨. 'ಉಪ್ಪಡಪದ' ಪರಾ.

[ಸಂ. (ಉರ್ಸ್–) + ಪವಡು. / ತೆಲು. ಉಪ್ಪವಡ?]

ಉಪ್ಪವಡಂದಳೆ (ಕ್ರಿ). ಹಾಸಿಗೆಯನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಮೇಲೇಳು; ಎಚ್ಚರಿಕೊಂದು: ನಿಜಪತಿಯೊಡನೆ ಮಂದಿರದಳೆಲೆಯಲಿರ್ದು ಉಪ್ಪವಡಂದಳೆದಿಹರುಪಡಮಿಳು (ಪ್ರಭೂಪ. ೧–೫೫). [ಉಪ್ಪವಡ + ತಳೆ]

ಉಪ್ಪವಡಂಬಡಿ (ಕ್ರಿ). = ಉಪ್ಪವಡಂದಳೆ: ಸುುಮ್ಮಲರ್ ತರಹರ ವಾಂತು ಸೂಸಿ ಸತಿಯುಪ್ಪವಡಂಬಡಿದೊಪ್ಪಿ ತೋಱಿದರ್ (ರಾ ಜ ಶೇ. ೪–೨೫). [ಉಪ್ಪವಡ + ಪಡಿ]

ಉಪ್ಪವಡಗೀತ (ನಾ). ಸುಪ್ರಭಾತದ ಹಾಡು; ಸುಪ್ರಭಾತ: ಉಪ್ಪವಡಗೀತ ಅಥವಾ ಸುಪ್ರಭಾತ ಗೀತ (ಕವಿಚ. II, ೨೮೪ ಸಿದ್ಧೇಶ್ವರ ಪುರಾಣ). [ಉಪ್ಪವಡ + ಗೀತ]

ಉಪ್ಪವಡವಾಡು (ನಾ). = ಉಪ್ಪವಡಗೀತ: ಸೂತಜರು ಸವಿಯುಪ್ಪವಡವಾಡನು ಪಾಡಿದರು ಮುನ್ನಿಸಱಿಸೋಳಿಗಾಗ (ಅಜಚ. ೧–೩೧).

[ಉಪ್ಪವಡ + ಪಾಡು]

ಉಪ್ಪವಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ನಿದ್ರೆಯಿಂದ ಎಚ್ಚರಗೊಳ್ಳು; ಹಾಸಿಗೆ ಬಿಟ್ಟು ಏಳು: ಪವಡಿಸಿದನಂತನೊಸೆದುಪ್ಪವಡಿಸಿ ತನ್ನೆರಡುಮುಡಿಯನೊತ್ತು ಕ್ತಿರ್ದಾಪವಡಿಪಿಯಂಯುಪ್ಪ ವಿಜಯನನೆ ವಲಂ ಮುಂ ಕಂಡು (ಕಂಪರಾ. ೯–೧೧); ಬೆಳಗಾಯ್ತುಪ್ಪವಡಿಸು ತೊಳತೊಳಗುವ ಮಣಿಮುಳುಕುರಮಂ ನಿರೀಕ್ಷಿಸು (ನಿರ್ಗ. ೯–೬೧); ಹರಹರ ಶ್ರೀಕಾಂತ ಎನುತ್ತೆವರು ಕುಮಾರರ್ ರುಪ್ಪವಡಿಸಿದರಿವಿನಾಶಕರು (ಶುಕ್ಯಾ. ೧೧–೪); ರುದ್ರನುಪ್ಪವಡಿಸಿದ ನೆಳ್ಳತ್ತರಾ ಪೀಠಭದ್ರಮುಖ್ಯ (ಚಚಪು. ೪೮–೬೬). 'ಪವಡಿಸು' ಪರಾ. [ಉಪ್ಪವಡ + -ಇಸು]

ಉಪ್ಪವರೆ (ನಾ). ಅವರೆಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ: "ಕಾಕಾಂಡೋಲಾ–ಕಾಡವರೆ, ಉಪ್ಪವರೆ" (ಓಷಧಿ. ೩೦). [ಉಪ್ಪು$_{1}$ + ಅವರೆ$_{1}$]

ಉಪ್ಪವಳ್ಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಉಪ್ಪವಳ್ಳಿಯ ಪೋಚ ಗಾಮುಣ್ಡ (ಎಳ. V, ಬೆಲೂರು. ೩೦೮–೧೨; ೧೯೭). [ಉಪ್ಪು$_{1}$ + ಪಳ್ಳಿ]

ಉಪ್ಪಳ, ಉಪ್ಪಲ್ಲ (ನಾ). ನೈದಿಲೆ ಹೂವು; ಉಪ್ಪಲದ ಹೂವು: "ನೆಯ್ದಿಲ್ಲಂಬೊಳ್ ಉಪ್ಪಳ ಕೊಳವೆಗಳು" (ಕರ್ನಾ. ೩೯); ಕೊಂಡುವ ಸಪ್ಪದಮುಪ್ಪಳದಿನೊಲವಿ ನಲುವಂಡುಗಳಂ (೮೯ ಲಾ ಚ. ೯–೮೩); ಕಣ್ಣಿಱಿದು ನೋಡಳುಪ್ಪ [ಪಾಠಾಂ. ತ್ತ] ಳದ ಸಿರಿಯಳವುದೆಂದನ್ನೆ ಮಗಳಂ ದೊಬ್ಬ ಸತಿ ನುದಿದಳು (ಹರಿಶ. ೪–೧೯); ನೆಱೆಯಿಪುದೊಪ್ಪಿಮುಪ್ಪಳದ ತಾವರೆಯೋರಣದೋರಣಂಗಳಂ (ಅ ಪ್ರ ತಿ. ೨೪–೧೪). **ಉಪ್ಪಳ್ಳಂ**: 'ಉಪ್ಪಲಗೌಂಡ' ಪರಾ. [< ಸಂ. ಉತ್ಪಲ]

ಉಪ್ಪಳಗಂಪು (ನಾ). ನೈದಿಲೆ ಹೂವಿನ ವಾಸನೆ: ಕೆಲುದಂಬಿಗುರುಳ ಹೊಂಜೆಳೆಮಯ್ಯುಪ್ಪಳಗಂಪಿನ ಗರುವೆ ವಿಲಾಸದಿನೆಯ್ದುವ ದಳು (ಜಯಕಾ. ೧೬–೪). [ಉಪ್ಪಳ + ಕಂಪು]

ಉಪ್ಪಳಗಣ್ (ನಾ). ನೆಯ್ದಿಲೆಯಂತೆ ಇರುವ ಕಣ್ಣು: ತೊಳಪ್ಪ ಪ್ಪಳಗಣ್ಣಾ ನೀಱೆ ವರ ಸೌಂದರಗೊಡಿ ಬಿಡಂಗುಮಿತ್ತಿರಲ್ (ಉ ಪ್ರ ಟ. ೧೦–೨) ; ಉಪ್ಪಂಕೆ ನೋಡಿದರಾ ರಾಜಹಂಸದ್ರನನುಪ್ಪಳಗಣ್ಣ ಪೀಱೆಯರು (ಚಂಪ್ರಸಾಂ. ೧೬–೧೪೮). [ಉಪ್ಪಳ + ಕಣ್]

ಉಪ್ಪಳಿಸು 'ಉಪ್ಪರಿಸು' ನೋ.

ಉಪ್ಪಾಟಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಆಟ: ಚಿಕ್ಕಂದು ನಾವಾಡಿದುಪ್ಪಾಟಮಂ ಮಕ್ಕಿಂದು ತೋರಿದಪೆನೆನ್ನ ತಮ್ಮಂಗೆ (ಕ್ರಿಯಾಮಾ. ೩೧೦–೩೪೪).

[ಉಪ್ಪು$_{1}$ + ಆಟ]

ಉಪ್ಪಾತಿ (ನಾ). ಒಂದು ಗಿಡದ ಹೆಸರು: ಉಪ್ಪಾತಿ (ಮೈ ಜಿ ಗಿ. ೧೧–೧೫೫). [ಉಪ್ಪು$_{1}$ + ಆತಿ?]

ಉಪ್ಪಾರ, 'ಉಪ್ಪಾಱು' ನೋ.

ಉಪ್ಪಾರ, 'ಉಪಾರ' ನೋ.

ಉಪ್ಪಾರಗಡುಗೆ 'ಉಪಾರಗಡುಗೆ' ನೋ.

ಉಪ್ಪಾರಕಿ (ನಾ). ಉಪ್ಪಾರಕಾತಿಗೆ ಸೇರಿದವಳು (೫).

[ಉಪ್ಪಾರ (< ಉಪ್ಪಾಱ) + -ಕಿ (< -ಇತ್ತಿ)]

ಉಪ್ಪಾರಕಿತ್ತಿ (ನಾ). ೧. (ದೃಷ್ಟಿದೋಷಪರಿಹಾರಕ್ಕಾಗಿ) ಎತ್ತುವ ಉಪ್ಪಿನ ಆರತಿ: ದೃಷ್ಟಿಯಾಯ್ತೆಲೆಲೆ ಉಪ್ಪಾರತಿಯನೆತ್ತಿಂ ಬಂ (ಜಸರ. ೬–೧೩೨); ಕೊಮಲೆಯೆಯರು . . . ಉಪ್ಪಾರತಿಯನೆತ್ತಿ (ಪ ದ್ಮ ರಾ. ೩–೪೭). ೨. ಉಪ್ಪನ್ನು ನಿವಾಳಿಸಿ ದೃಷ್ಟಿಯನ್ನು ತೆಗೆಯುವುದು: ಆರತಿಯನೆತ್ತಿದರು ಬಳಿಕುಪ್ಪಾರತಿಯ ಹಾದ್ದುದರು (ಶುಷ್ಕಾಭ. ೫೯–೩೬); ನಾರಿಯರು ಬಳಿಕೆಸವ ಮಜಿಮಯದಾರತಿಯ ನಲಿದತ್ತಿ ಬಳಿಕುಪ್ಪಾರತಿಯನು ಸೂಸಿದರು (ಜೀವಂಜಿ. ೯–೨೪). [ಉಪ್ಪು$_{1}$ + ಆರತಿ$_{1}$]

ಉಪ್ಪಾರತುಪ್ಪದೀವಿಗೆ (ನಾ). ದೇವರಿಗೆ ಹತ್ತಿಸಿಡುವ ತುಪ್ಪದ ದೀಪ: ಕಾರ್ತಿಕ ಪೌರ್ಣಮಿಯುಪ್ಪಾರತುಪ್ಪದೀವಿಗೆ ಪ ತ್ತಿ (ಎಳ. VI, ಕಡೂರು. ೪೯–೫೮ ; ೧೨೯1). ℙ ಇದರಲ್ಲಿ ಉಪ್ಪಾರ ಮತ್ತು ತುಪ್ಪ ದೀವಿಗೆ ಇವು ಭಿನ್ನಶಬ್ದಗಳಾಗಿರಬಹುದು.

[ಉಪ್ಪಾರ್ಕ (< ಉಪಾರ) + ತುಪ್ಪ + ದೀವಿಗೆ]

ಉಪ್ಪಾರದೀಪಮಾಲೆ (ನಾ). = ಉಪ್ಪಾರತುಪ್ಪದೀವಿಗೆ: ದೀಪಾವಳಿಯ ಹಬ್ಬದ ದಿನ ಕ್ಷ ಳಂ ಉಪ್ಪಾರದೀಪಮಾಲೆ ಮುಂತಾದ ದೀವಿಗೆ ಯೆಂಬೆಗೆ ಗ ೧ (ಎಳ. VI, ಕಡೂರು. ೪೯–೫೮ ; ೧೨೯1).

[ಉಪ್ಪಾರ್ಕ (< ಉಪಾರ) + ದೀಪ + ಮಾಲೆ]

ಉಪ್ಪಾರದೀವಿಗೆ (ನಾ). = ಉಪ್ಪಾರತುಪ್ಪದೀವಿಗೆ: ಸವರಾತ್ರಿಯಲು ದೇವರುಗಳವು ವುಪ್ಪಾರದೀವಿಗೆಯು ಯೆಂತ್ತೆಗೆ ಪ ತ್ತಿ (ಎಳ. VI, ಕಡೂರು. ೪೯–೬೦ ; ೧೨೯1). [ಉಪ್ಪಾರ್ಕ (< ಉಪಾರ) + ದೀವಿಗೆ]

ಉಪ್ಪಾರಮೋಳಿ (ನಾ). ಉಪ್ಪಿನ ಮೋಳಿ (ದಕ. ಸ).
[ಉಪ್ಪಾರ್ + ಮೋಳ್ಕೆ]

ಉಪ್ಪಾರಿಕೆ (ನಾ). ೧. ಉಪ್ಪು ತಯಾರಿಸುವ ಕೆಲಸ. ೨. ಗಾರೆ ಕೆಲಸ (ಸ). [ಉಪ್ಪಾರ್ + -ಇಕೆ]

ಉಪ್ಪಾರಿತ (ನಾ). ಒಂದು ಗಿಡದ ಹೆಸರು: ಬಜೆ, ಉಪ್ಪಾರಿತನ ಬೇರು, ಯಷ್ಟಿಮಧುಕ, ಇವಿಷ್ಟನು ಪ್ರತ್ಯೇಕ ಎರಡು ವರಹ ತೂಕವ . . . ಶ್ಲೇಷ್ಮ ಪಿತ್ತ ದಿಂದುಂಟಾದ ಕುಷ್ಠ ಪರಿಹರವಹುದು (ವೈದ್ಯಸಾ. I, ೬೯೦). [?]

ಉಪ್ಪಾಱಿ, ಉಪ್ಪಾರ್ (ನಾ). ೧. ಉಪ್ಪು ತಯಾರಿಸುವವನು; ಆ ಜಾತಿಗೆ ಸೇರಿದವನು: ಉಪಾಲ್ಪಾತ್ತಿಱರ್ . . . ಮೊಳೆಯ ರೊಳ ಸಹ ಬ್ರಹ್ಮಸಮುದ್ರಗ್ರಾಮ (ಸೌಇಇ. IV, ೨೫೫–೧೫; 1513) ; ಉಪ್ಪಾಱರಿಗೆ ಕೊಟ್ಟ ಉಪ್ಪಿನ ಮೋಳೆ (ಎಕ. XI, ಮೊಳಕಾ. ೯–೪ ; 1551). ೨. ಮಣ್ಣಾ ಕೆಲಸದವನು; ಗಾರೆಕೆಲಸದವನು: ತಿಱಿ ಬ್ಯಾಹ್ಮನ . . . ಅಂಗೈ ಉಪ್ಪಾಱ, ನಱು ನಾಯಿದ, ಒಡಲು ಡೊಂಬ (ಪಚಕಾ. I, ೩೬೨) ; ಸತ್ತ ಉಪ್ಪಾಱರಿಲ್ಲರ ತೋಱಿ (ಕ್ರಾತೋ. ೨೧–೧೭). ಉಪ್ಪಾರ್ರೆ : ೧. "ಉಪ್ಪುತಯಾರಿಸುವವನು . . . ಉಪ್ಪಾರ" (ತು ಕು ನಾ. ೧೭೩) ; ಉಪ್ಪಾರನ ಮಗನಾದರೆ ಉಪ್ಪಲ್ಲದೆ ಬಂಡಾಗನೇ (ಗಾದೆ). ೨. ಪಾಪವಾಗಿ ಆ ಉಪ್ಪಾರರಿಗೆ ಶಿಕ್ಷೆಯಾಗಲು ಬೇಕು (ಹುಚ್ಚಾಟ. ೫೪). [ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಉಪ್ಪಾರಕಾರನ್, ಉಪ್ಪುವರ್ ; ತೆಲು. ಉಪ್ಪರಿ]

ಉಪ್ಪಿ (ನಾ). ಎಸಗದ ಗಿಡ; ಯಗೆಚಿ ಗಿಡ: ಬೀಯ ಉಪ್ಪಿಯ ಬೇರಂ ತೇದು ಛಾಯಾಶುಷ್ಕಮಂ ಮಾಡಿ . . . ಜೀನುತುಪ್ಪದಿ ಕಲಸಿ ತೆಗೆದು ಕೊಂಡರೆ ಕೃಪ್ತಿಮ ಮಾಣ್ಯಂ (ವಿದ್ಯೆಂ. ೧೩೪). [ದೇ. ॥ ತೆಲು. ಉಪ್ಪಿ]

ಉಪ್ಪಿಕ್ಕು (ಕ್ರಿ). ೧. ಉಪ್ಪನ್ನು ಹಾಕು, —ಬಡಿಸು: ಉಪ್ಪಿಕ್ಕಿ ದೊಡೆ ತುಪ್ಪದ ಮೆಲ್ಪಡಿತೆಂಬಂತೆ ನಮ್ಮ ಕೆಮ್ಮನಿರ್ದಿರೆದೇಕಾರರಂ (ಪಂಪಭಾ. ೭–೧೩ ವ). ೨. ಅನ್ನಹಾಕು: ಉಪ್ಪಿಕ್ಕಿದವನನ್ನು ಮುಪ್ಪಿನ ತನಕ ನೆನೆ (ಗಾದೆ). [ಉಪ್ಪು$_{1}$ + ಇಕ್ಕು]

ಉಪ್ಪಿಗೆ (ನಾ).= ಉಪ್ಪಲಿಗೆ : ಉಪ್ಪಜ್ಜಿಗರಂ ಗುರಿಗರ್ಪುರ್ಪಿಗರ್ ಸುಪ್ಪಾಣಿಗರ್ ಸೂಚಿವೇಗಾರರು (ಸುಪಥ. ೨೦–೭). [ಉಪ್ಪು$_{1}$ + -ಇಗ]

ಉಪ್ಪಿಟ್ಟು (ನಾ). ಅಕ್ಕಿರವೆ ಇವುಗಳನ್ನು ಬೆಗರಣಿಯಲ್ಲಿ ಹಾಕಿ ಬೇಯಿಸಿ ಮಾಡಿದಒಂದು ತಿನಿಸು: "ಊರಿಂದ ಬಂದಿದ್ದೀರಿ ಹಸಿದು, ಉಪ್ಪಿಟ್ಟು ಕಾಫಿ ಮಾಡಲೆ . . ." ಎಂದಳು (ಗಾಳಿ. ೬೯). [ಉಪ್ಪು$_{1}$ + ಹಿಟ್ಟು (< ಹಿಟ್ಟು$_{2}$)]

ಉಪ್ಪಿಡು (ಕ್ರಿ). = ಉಪ್ಪಿಕ್ಕು ೨ : ಉಪ್ಪಿಟ್ಟವರನ್ನು ಮುಪ್ಪಿನ ತನಕ ನೆನೆ (ಗಾದೆ). [ಉಪ್ಪು$_{1}$ + ಇಡು$_{1}$]

ಉಪ್ಪಿನಕಾಯ್ 'ಉಪ್ಪು' ಪರಾ.

ಉಪ್ಪಿನಕಾಯಿ 'ಉಪ್ಪು' ಪರಾ.

ಉಪ್ಪಿನಮೂಳೆ 'ಉಪ್ಪು' ಪರಾ.

ಉಪ್ಪಿನನಮೂಳೆ 'ಉಪ್ಪು' ಪರಾ.

ಉಪ್ಪಿನಮೇಳೆ 'ಉಪ್ಪು' ಪರಾ.

ಉಪ್ಪಿನನೊಳೆ 'ಉಪ್ಪು' ಪರಾ.

ಉಪ್ಪಿನನೋಳೆ 'ಉಪ್ಪು' ಪರಾ.

ಉಪ್ಪಿನಾಗರ 'ಉಪ್ಪು' ಪರಾ.

ಉಪ್ಪಿಲಿಕ 'ಉಪ್ಪಲಿಗೆ' ನೋ.

ಉಪ್ಪಿಲಿಕೆಡೆಜೆ (ನಾ). ಉಪ್ಪಾರರು ಕೊಡಬೇಕಾದ ತೆರಿಗೆ: ಹೊಗೆದೆರೆ ಮಗ್ಗದೆರೆ ಪಂಚಕಾರುಳಿ ಕಬ್ಬುನದ ಸುಂಕ ಬಿಲ್ಲಹದಿಕೆ ಬಾಲವಣ ಉಪ್ಪಲಿಕದೆರೆ[ಜೆ] ಒಳ ಗಾದ ದ (ಎಕ. XVI, ಚಿಕ್ಕನಾ. ೭೧–೨೯ ; 1330). [ಉಪ್ಪಲಿಗೆ (< ಉಪ್ಪಲಿಗ) + ತೆಜ್ಜಿ]

ಉಪ್ಪಿಲಿಬಳ್ಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಗಿಡದ ಹೆಸರು (ಮೈಡಿಗ. ೬೦–೧೨೧೯). [ಉಪ್ಪಲ್ಲಿ + ಬಳ್ಳಿ]

ಉಪ್ಪು$_{1}$, ಉರ್ಪು (ನಾ). ೧. ಆಹಾರ ಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನು ರುಚಿಗೊಳಿಸಲು ಬಳಸುವ ಪದಾರ್ಥ; ಲವಣ: ಬೈಕಂದಿರು ತಂದ ಕೊಟ್ಟಿ ನೆರೆಮನ್ಯೆಯವಕ್ಕುಪ್ಪನಕ್ಕೆ ಕಟ್ಟಿಯಂಬಲಿದುಮ್ಮಿರು ಮೆಜೆಸಿಯಿಮುಮಱಿಯಂ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೪–೧೫) ; ಉಪ್ಪುತುಪ್ಪ (ಇಆ. XII, ೨೫೬–೧೬ ; 971) ; ಮಳಿದ ಮಾಣಗಳ್ಗೆ ಉಪ್ಪು ಎಳ್ಳಗೆ ಗಮ್ಮಾಣಂ ಪದಿನಾಲು (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾಂ. ೬೪–೧೩ ; 1010) ; ಸಕ್ಕರೆಗುಪ್ಪಂ ಸರಿ ಮಾಳ್ಪರೇ (ಸೋಮೇಶ. ೧೧) ; ಸಂಪಳಿಯೊಳಗೆಯೆಯಲ್ಲ ತಿರಲ್ಕುಯುಪ್ಪು ಜೀರಿಗೆಯಿಕ್ಕಿ (ಸೂಪಶಾ. ೧–೭೫) ; ಉಪ್ಪಿನ ತಿಕ್ಕಿಗಳು (ಕಂಸವಿ. ೧೪–೭೭) ; ತಾಯಿಗಿಂತ ಬಂಧುವಿಲ್ಲ ಉಪ್ಪಿಗಿಂತ ರುಚಿಯಿಲ್ಲ (ಗಾದೆ) ; ಉಪ್ಪು ತಿಂದವ ನೀರು ಕುಡಿದಾನು (ಗಾದೆ). 'ಆಟ್ಟುಪ್ಪು', 'ಕಲ್ಲುಪ್ಪು', 'ಕಾರುಪ್ಪು', 'ಜೌಳುಪ್ಪು', 'ಪೆಟ್ಟಲ ಪ್ಪು', 'ಸೋರುಪ್ಪು' ಪರಾ. ೨. ಹಡ್ಡಸಗೆಗಳ್ಲಿ ಒಂದು: ಉಪ್ಪಂ ಪುಳಿಯಂ ಕಡುದಿಪಿದಪ್ಪುದುಮಂ ಬಯಸುಕಿಪ್ಪ (ಕಲ್ಯಾಕಾ. ೩–೩೬) ; ಒಗರುಪ್ಪು ಸಿಹಿ ಕಹಿ ಹುಳಿ ಕಾರ (ಭರತ. ೪–೪೩). ೩. (ಆಲಂ). ಹಂಗು ; ಉಪಕಾರದಲ್ಲಿ ಮಣಂ : ಸಮಸ್ತರು ನಂಬು ಅರಮನೆಗೆ ಉಪ್ಪಗೆ ಸರಿಯಾಗಿ ಭಕ್ತಿಯಿಂದಾ ನಡೆದುಕೊಂಡು (ರಾ ಚೆ ೧ ದ್ರ. ೧೭೪) ; ಈ ಉಪ್ಪಿಗೆ ನಂಬುಗೆಗೇಡನ್ನು ಅಹಿತವನ್ನು ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿಯೇ ನಡೆಯಿಸಿದಾದರೂ ನಿನ್ನ ಗತಿಯೇನು (ರಟ್ಟಿಜ. ೫೫–೧). △ ಉಪ್ಪಿರ್ : ೨. ನಾಲಗೆಯಂ ಸವಿಯೆ ಇದು ಮಧುರಂ ಇದು ಪುಳಿ ಇದುರ್ಪುಗಳಿ ಎಂದಿವು ಮುಂತಾಗಿ ಪುಟ್ಟುವ ತಿಳಿವು (ಜಶಬ. ೩).

ಉಪ್ಪಿನಕಾಯಿ, ಉಪ್ಪಿನಕಾಯಿ = ಮಾವು ನಿಂಬೆ ಮೆದಲಾದುವುಗಳನ್ನು ಉಪ್ಪು ಕಾರದೊಡನೆ ಕೂಡಿಸಿ ನಂಜಿಕೆಗೆ (ಬಾಡಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದಕ್ಕೆ) ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಪದಾರ್ಥ; ಊರುಗಾಯಿ: ಉಪ್ಪಿನಕಾಯ್ಕಿ ಗದ್ಯಾಣ ಎರಡು (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾಂ. ೬೪–೧೬ ; 1010) ; ಪೂಮಿಯಿ ಕರಂಜಿಕಾಯಂಬಟ್ಟಿ ನಿಂಬೆ ನೆಲ್ಲಿಗಾಯ್ ಕಳ್ಳುರಗಂಜ . . . ಉಪ್ಪಿನಕಾಯ್ (ಲೀಲಾವ. ೫–೬೧) ; ನೆಲ್ಲಿ ಹಿಪ್ಪಲಿ ಕರಂಜಿಗೆ ಬೆಲ್ಲವುದಿ ಬೆಲ್ಲವತ್ತ ಮಾಗುಳಿ ಬಿದಿರ ಳಕಲೆ ಪೊಸತದುಕಂಬಟಿಯ ಕಾಯ್ಕಂಡ ಸಮೆದೊಪ್ಪುವುಪ್ಪಿನಕಾಯ್ಕಳಂ ಮಾಳ್ಪುದು (ಸೂಪಶಾ. ೩–೧೩) ; ಪುಟ್ಟಿನ ಕಾಯಿ ೨೫೬ೂ ವುಪ್ಪಿನ ಕ್ರಯ ೩ (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೭೧–೬೨ ; 1431) ; ಉಪ್ಪಿನಕಾಯಿ ಹುರಿವಿಣಸುಗಡರ್ದ . . . ಮಾಱುವವರ್ ಬರುತಿರ್ದರು (ಚಿಬಸ. ೫೭–೨೩) ; ಪರಿಪಠಿಯುಪ್ಪಿನಕಾಯಿ ಹಪ್ಪಳ ಸವಿವೆರಸಿದ ಶುಭ್ರ ಬಾಳಕವ . . . ತರುಣಿಯರೆಡೆಮಾಡಿದರು (ಕಂಸವಿ. ೮–೮೪) ; ಮಾತಿಗೆ ಮೊದಲು ಗಾದೆ ಊಟಕ್ಕೆ ಮೊದಲು ಉಪ್ಪಿನಕಾಯಿ (ಗಾದೆ) ; ಊಟ ಕ್ಕಿಲ್ಲದ ಉಪ್ಪಿನಕಾಯಿ ಯಾತಕ್ಕೂ ಬೇಡ (ಗಾದೆ). ಉಪ್ಪಿನ ಮೂಳೆ = ೧. ಉಪ್ಪನ್ನು ತಯಾರಿಸುವ ಸ್ಥಳ. ೨. ಉಪ್ಪಿನ ಮೂಳೆದ ಮೇಲೆ ಹಾಕುವ ತೆರಿಗೆ: ಪೂರ್ವಕಾಲದ ತೆರಿಗೆಗಳು: – ಮತಿತೆರಿಗೆ, ಹು ಲ್ಲು ಹ ಣ . . . ಮೂಂಕೆ, ಉಪ್ಪಿನ ಮೂಳೆ (ಸಮ್ಮಸ. ೩೪೩). ಉಪ್ಪಿನಮೂಳೆ = ೧. ಉಪ್ಪು ತಯಾರಿಸುವ ಉಪ್ಪುಮಣ್ಣಿನ ರಾಶಿ, —ಗುಡ್ಡೆ : ಉಪ್ಪಿನ ಮೂಳೆಗಳು (ಎಸಮ್ಮ. XXI, ೧೦). ೨. ಉಪ್ಪು ಮಣ್ಣಿನ ಮೇಲೆ ಹಾಕುವ ತೆರಿಗೆ: ಕಿಪ್ಪ ಹಳುಪ್ಪಿನ ಮೂಳೆ (ಎಕ. IX (S), ಸಗರ. ೦೬–೮ ; 1687). ಉಪ್ಪಿನಮೇಳೆ = ಉಪ್ಪಿನ ಮೂಳೆ : ೧. ಉಪ್ಪಿನಮೇಳೆ ಮೇಲೆ ಸೃಷ್ಟಿ ಕಲ್ಲುಂ! (ಎಕ. X, ಗೋರೀಪು. ೫೬–೧೧೫ ; 1407). ಉಪ್ಪಿನಮೊಳೆ = ಉಪ್ಪಿನಮೂಳೆ : ೧. ಹೊಸಂ ಹಳ್ಳಕ್ಕ ಆ ಉಪ್ಪಿನಮೊಳೆ ಅಳಿಗೆರಿಗಳಲಿ (ಎಕ. III, ಮಳವ. ೧೨೧–೧೬೫ ; 1474).

೨. ಉಪ್ಪಿನ ಮೊಳೆಯ ರೊಕ್ಕ ಕ್ರಯ ಕಡ್ಡಾಯ ಬಿಟ್ಟ ಬಿರಾಡ ಕಾಣಿಕೆ (ಎಕ. XI, ಜಗಳೂ. ೪೧–೩೨; 1526). ಉಪ್ಪಿನಮೋಳೆ = ಉಪ್ಪಿನ ಮಾಳೆ: ೧. [ಉಪಿ] [ಪ್ಪಿ]ನ ಮೋಳೆಯ ಚೌಡಗೊಂಡನ ಗದ್ದೆಯಲ್ಲಿ (ಸೌಇಇ. IV, ೨೫೪–೫೪; 1513). ೨. ಕಾಡಾರಂಭಸುವರ್ನಾದಾಯ ವಾರಕಾರು ಸೇಸೆ ಸಿದ್ಧಾಯ ಉಪ್ಪಿನಮೋಳೆ ದಣಾಯಕಸಾಮ್ಯ (ಸೌಇಇ. IX–ii, ೪೪೦–೨೪; 1419); ಕಬಿಣದ ಪೊಂಮುಚರಾದಾಯ ಹುಲ್ಲುಹಣಾ ವುಪ್ಪಿನ ಮೋಳೆ ಯಾಚಲಪೈರು (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೯, ೪೨–೯೪; 1825); ಮದುವೆದೆರಿಗೆ, ಉಪ್ಪಿನಮೋಳೆ, ಕೌದಿಯ ತೆರಿಗೆ (ಮಹಾವಂ. I, ೧೨೪); ತಂಬಾಕು, ಗಾಂಜ, ಷರಾಬು, ಉಪ್ಪಿನಮೋಳೆ ಆಚಾರಕಾಣಿಕೆ ಇವೇ ಮೊದಲಾಗಿ ಸರ್ಕಾರಕ್ಕೆ ಆದಾಯದ ಬಾಬುಗಳಾಗಿದ್ದವು (ಪಾಳೆಗಾ. ೫೧); ಉಪ್ಪಿನಾಗರ = ಉಪ್ಪಿನ ಗಣಿ: ಉಪ್ಪಿನಾಗರ ಗೇಣಿಯಿಂ ವರುಷ ೧ ಕಂ ಬಹ ರೊಕ್ಕ ಗ ೬ (ಸೌಇಇ. IX–ii, ೪೦೯–೨೨; 1365). ಉಪ್ಪು ಸೊಪ್ಪಾಗು = (ಆಲಂ). ಸ್ವಭಾವವನ್ನು ಬದಲಾಯಿಸು: ತಪ್ಪೆಂದು ಮುಪ್ಪುರಿಗೊಂಡು ಬಾಯಳಿದೂಳಲುಪ್ಪುಸೊಪ್ಪೇನಾದಪುದೇ (ರಾಮವಿ. ೧–೫೦). ಉಪ್ಪುಹಾಕು = ೧. ಉಪ್ಪನ್ನು ಒದಗಿಸು: ಸಾರಿಗೆ ಸ್ವಲ್ಪ ಉಪ್ಪುಹಾಕು (ರೂಢಿ). ೨. (ಆಲಂ). ಲೆಕ್ಕಿಸು; ಲಕ್ಷ್ಯಮಾಡು: ರಾಜಪುತ್ರನು ಅಕಬರನ ಉಪಟಳಕ್ಕೆ ಉಪ್ಪುಹಾಕದೆ . . . ಮೆರೆಯುತ್ತಿದ್ದನು (ಭಜ್ಯೋತಿ. ೧೭೨). 'ಸೊಪ್ಪು ಹಾಕು' ಪರಾ.

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಉಪ್ಪು; ಕೊಡ. ಉಪ್ಪೀ; ತುಳು. ತೆಲು. ಉಪ್ಪು; ಕೋಲಾ. ಸುಪ್; ನಾಯ್ಕಿ. ಸುಪ್ಪ್; ಪರ್ಜಿ. ಚುಪ್]

ಉಪ್ಪು₂ (ನಾ). (ಉಕ) ೧. ಸ್ಥಿತಿ; ನೆಲೆ. ೨. ತಿಳ್ಳಿ ಮೊದಲಾದ ಗೆರೆ ಆಟಗಳಲ್ಲಿ ಹೊರಿಸುವ ಸೋಲು: ರಾಮನ ಮೇಲೆ ಎರಡು ಉಪ್ಪು ಹೊತ್ತಿರುವುದರಿಂದಲೋ ಏನೋ ರಾಮನ ಮೋರೆ ಸಪ್ಪಗಾಗಿರುವುದು (ನಿರಾಭ. ೯೬); ಬಹಳೇ ಜಾಗ್ರತೆಯಿಂದ ಆಟವನ್ನು ಆಡಿದ್ದರಿಂದ ತಿರುಗುಪ್ಪಾಗಿ ತಿರುಗಿ ಎರಡನೆಯ ಮನೆಯವರಿಗೆ ಉಪ್ಪು ಏರಿ ಬಂದಿತ್ತು (ನಿರಾಭ. ೯೬); ೩. ರಾಮಪಟ್ಟಿಯ ಆಟ (ಕಿ). ೪. ಹೆಂಗಸರು ಆಡುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಆಟ (ಕಿ). [< ಉಳ್ ?]

ಉಪ್ಪು₃ (ನಾ). (ಉಕ). ಪ್ರೀತಿ; ಮುದ್ದು.

ಉಪ್ಪುಪ್ಪು (ದ್ವಿರುಕ್ತಿ): ಒಬ್ಬನೇ ಮಗ, ಮೊದಲಿನಿಂದ ಅತೀ ಉಪ್ಪುಪ್ಪು ಮಾಡಿ ಬೆಳಸಿದ್ದಾರೆ (ರೂಢಿ). [?]

ಉಪ್ಪುಕಂಡ (ನಾ). = ಉಪ್ಪುಬಾಳಕ. (ದಕ). [ಉಪ್ಪು₁ + ಕಂಡ]

ಉಪ್ಪುಕಡಲು 'ಉಪ್ಪುಗಡಲ್' ನೋ.

ಉಪ್ಪುಕಡಲೆ 'ಉಪ್ಪುಗಡಲೆ' ನೋ.

ಉಪ್ಪುಕಡ್ಡಿಆಟ (ನಾ). (ದಕ) ಒಂದು ಬಗೆಯ ಆಟ: ಮಕ್ಕಳು ಉಪ್ಪುಕಡ್ಡಿಆಟವಾಡುತ್ತಿದ್ದಾರೆ (ರೂಢಿ).

[ಉಪ್ಪು₂ + ಕಡ್ಡಿ + ಆಟ]

ಉಪ್ಪುಕಾಗದ (ನಾ). ಒರಟು ಕಾಗದ; ಮರಳು ಕಾಗದ: ಶಾಯಿ ಕರೆಯು ಹಳೆಯದಾದರೆ, ತಿಳಿನಿಂಬೆಹಣ್ಣಿನ ರಸವನ್ನು ಸವರಿ ಇದು ಒಣಗಿದ ನಂತರ ಉಪ್ಪುಕಾಗದದಿಂದ . . . ಸವರಿ ಉಜ್ಜಬೇಕು (ಗೃಹವಿ. ೧೭೫). [ಉಪ್ಪು₁ + ಕಾಗದ]

ಉಪ್ಪುಕಾರ (ನಾ). ಉಪ್ಪಿನ ಜೊತೆಗೆ ಸೇರಿದ ಖಾರ: ಪುರಿಗೆ ಉಪ್ಪು ಕಾರ ಹಾಕಿದ್ದಾರೆ (ರೂಢಿ).

ಉಪ್ಪುಕಾರಹಚ್ಚು = (ಆಲಂ). ಬಣ್ಣಕಟ್ಟಿ ವರ್ಣನೆಮಾಡು: ನಿಜವಿರಲಿ ಸುಳ್ಳು ಇರಲಿ ಉಪ್ಪುಕಾರಹಚ್ಚಿ ಹೇಳುವವರನ್ನು ಕಂಡರೆ ನಿಮಗೆ ಬಹಳ ಪ್ರೀತಿಯುಂಟಾಗುತ್ತದೆ (ತುಳಸಿ. ೧೦೭).

[ಉಪ್ಪು₁ + ಕಾರ₁]

ಉಪ್ಪುಕೊರಚ (ನಾ). ಕೊರಚಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ: ಉಪ್ಪುಕೊರಚ, ಘಟ್ಟದ ಕೊರಚ (ಎಸಮೈ. VII, ೩). [ಉಪ್ಪು₁ + ಕೊರಚ (< ಕೊಜಚ)]

ಉಪ್ಪುಗಡಲ್, ಉಪ್ಪುಕಡಲು (ನಾ). ಉಪ್ಪುನೀರಿನ ಸಮುದ್ರ; ಲವಣ ಸಮುದ್ರ: ಆ ಮಿಸುಪುಪ್ಪುಗಡಲ ಮಧ್ಯದೊಳುದ್ದಾಮತೆಯಂ ಪಡೆದೊಪ್ಪುವ ಜಂಬೂನಾಮದ ದೀವಿ ಕರಂ ನಯನಾನಂದಮನಿರದೊದವಿಸಿತು (ಜಯಕಾ. ೧–೩೧). **ಉಪ್ಪುಕಡಲು**: ಉಪ್ಪುಕಡಲದು ಕಪ್ಪು ಜನ ಕಪ್ಪು ಏನೆಂದೆ ತಪ್ಪು ತಪ್ಪು (ಹೊಂಗಳು. ೧೫–೧೪).

[ಉಪ್ಪು₁ + ಕಡಲ್₂]

ಉಪ್ಪುಗಡಲೆ, ಉಪ್ಪುಕಡಲೆ (ನಾ). ಹುರಿದು ಉಪ್ಪನ್ನು ಸವರಿದ ಕಡಲೆ: ಕಡಕೊಳವು ಉಪ್ಪುಗಡಲೆಗೆ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆ (ರೂಢಿ). **ಉಪ್ಪುಕಡಲೆ**: ಉಪ್ಪುಕಡಲೆ ಕುರುಕಲು ರುಚಿಯಾಗಿರುತ್ತದೆ (ರೂಢಿ).

[ಉಪ್ಪು₁ + ಕಡಲೆ]

ಉಪ್ಪುಗಡ್ಡಿ (ನಾ). ಒಂದು ಗಿಡದ ಹೆಸರು (ಮೈಔಗಿ. ೩೬೮).

[ಉಪ್ಪು₁ + ಕಡ್ಡಿ]

ಉಪ್ಪುಗಾಯ್, ಉಪ್ಪುಗಾಯಿ, ಉರ್ಪುಗಾಯ್ (ನಾ). ಮಾವು ನಿಂಬೆ ಮೊದಲಾದುವುಗಳನ್ನು ಉಪ್ಪುಕಾರದೊಡನೆ ಕೂಡಿಸಿ ನಂಜಿಕೆಗೆ (ಬಾಡಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದಕ್ಕೆ) ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಪದಾರ್ಥ; ಊರುಗಾಯಿ: ಕೆಲಬಲದೊಳೊಪ್ಪಿ ತೋಜುತ್ತಮಿರೆ ಖಪ್ಪರದೊಳಗೆ ಶಾಕಪಾಕಂಗಳೆಸವುತಿರೆ (ಚಿನ್ನರ. ೮೨–೧೫); ಬಿಸಿಬಿಸಿಯೋಗರಂ ಕೆಲದ ಸೋಡಗೆ ತೆಳ್ಪೊಳುದುಪ್ಪಮುಪ್ಪುಗಾಯ್ ಮೊಸರಿನಿದಪ್ಪ ಮಜ್ಜಿಗೆ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೧೦–೨೬೫); ತನಿವಣ್ಣಳರಸಿ ರಸಾಯನ ಸಾರ್ಗಳುಪ್ಪುಗಾಯ್ ಬಾಳುಕಂ (ಜೈಮಿಭಾ. ೬–೪೪). **ಉಪ್ಪುಗಾಯಿ**: "ಲವಣದೊಳು ಪುದಿದ ಫಲಮುಪ್ಪುಗಾಯಿಗಳೆನಿಕು" (ಮಂಗರಾ. ೬೫–೬); ಮಲ್ಲಿಗೆಯರಳಂತೆ ಬೆಚ್ಚೋಗರ ಮೊಸರೊಳ್ಳೆಯ ಬಹಳುಪ್ಪುಗಾಯಿ (ಮೋಹತ. ೩–೫೬); ಪಂಚಭಕ್ಷ್ಯ ಪಾಲ್ಮೊಸರುಪ್ಪುಗಾಯಿ ಶಾಕಗಳ (ಭೈರವೇ. ೨–೧೯೭). △ **ಉರ್ಪುಗಾಯ್**: ನವೀನ ಸ್ವಾದುವೆತ್ತು ರ್ಪುಗಾಯ್ಗನಾಳೋಕಿಸಿ ತಂದು ಬಡ್ಡಿಸಿದರಾ ಲೋಲಾಕ್ಷಿಯರ್ (ಶಾಂತೀಶ್ವ. ೧೫–೭೦). [ಉಪ್ಪು₁ + ಕಾಯ್₄]

ಉಪ್ಪುಗಾಯಿ 'ಉಪ್ಪುಗಾಯ್' ನೋ.

ಉಪ್ಪುಗಾವು (ನಾ). ಉಪ್ಪನ್ನು ಹುರಿದು ಬಟ್ಟೆಯಲ್ಲಿ ಕಟ್ಟಿ ಕೊಡುವ ಶಾಖ: ಗಾಯಕ್ಕೆ ಉಪ್ಪುಗಾವು ಕೊಡಬೇಕು (ರೂಢಿ).

[ಉಪ್ಪು₁ + ಕಾವು₂ (< ಕಾಯ್ಪು₁)]

ಉಪ್ಪುಗಾಳು (ನಾ). ಉಪ್ಪು ಸವರಿದ ಕಾಳು. [ಉಪು + ಕಾಳು₁]

ಉಪ್ಪುಣ್ಣು (ಕ್ರಿ). ೧. ಉಪ್ಪನ್ನು ತಿನ್ನು. ೨. (ಆಲಂ). ಹಂಗಿಗೆ ಒಳಗಾಗು: ಧೊರೆಗಳುಪ್ಪುಂಡು ಮರಳಿ ಬಿದ್ದ ಸ್ವಾಮಿದ್ರೋಹಿಗೆ ರಂಗಜೈಸದು ಮರುಳೆ (ಸೌಂದಕಾ. ೭–೧೩೩). [ಉಪ್ಪು₁ + ಉಣ್ಣು (< ಉಣ್)]

ಉಪ್ಪುನೀರ್, ಉಪ್ಪುನೀರು (ನಾ). ಉಪ್ಪುಮಿಶ್ರವಾದ ನೀರು; ಗಡುಸುನೀರು; ಸವಳು ನೀರು: ವಿಷಮಮೆನಿಪುಪ್ಪುನೀರುಂ ಕಷಾಯಿತಾಸ್ಯಂಗೆ ಮಧುರತರಮಪ್ಪಂತೆ ವಿಷಯಂಗಳೆ ನವಯೌವನ ಕಷಾಯಿತಾತ್ಮನ ಮನಕ್ಕವತಿಮಧುರಂಗಳ್ (ಕಾದಂಪೂ. ೫೩೬); ಉಪ್ಪುನೀರೊಳೆ ಮಾಡಿದುದು ಲವಣೋದಕಿತಮೆಂಬುದು (ಹಲಾಯು. ೫೪–೧೬೭); ಉಪ್ಪುನೀರೆ ತುಳುಕಿ ತಳ್ಪೊಯ್ಯೆ (ಪಾರಸಿ. ೧೬–೩). **ಉಪ್ಪುನೀರು**: "ಲವಣೋದಃ – ಉಪ್ಪುನೀರಿನ ಕಡಲು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೬೮); ನಿಮ್ಮ ಬಾವಿಯ ನೀರು ಉಪ್ಪುನೀರೋ ಸಿಹಿನೀರೋ ? (ರೂಢಿ).

[ಉಪ್ಪು₁ + ನೀರ್₁]

ಉಪ್ಪುನೀರು 'ಉಪ್ಪುನೀರ್' ನೋ.

ಉಪ್ಪುನೆಲ (ನಾ). ಉಪ್ಪಿನ ಅಂಶ ಹೆಚ್ಚಾಗಿರುವ ಭೂಮಿ; ಚೌಳು ಭೂಮಿ (ಕಿ). [ಉಪ್ಪು$_1$ + ನೆಲ]

ಉಪ್ಪುನೇರಳೆ (ನಾ). ಹಿಪ್ಪನೇರಳೆ: ಉಪ್ಪುನೇರಳೆ ಗಿಡಗಳು ಪುಷ್ಕಳವಾಗಿ ಬೆಳೆಯುವ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ರೇಷ್ಮೆಕಸುಬು . . . ಶಿಕ್ಷಣ ಕೊಡಬೇಕು (ಕ್ರಿಯಾಶಿ. ೧೬೯). [ಉಪ್ಪು$_1$ + ನೇರಳೆ (< ನೇಱಿಲ್)]

ಉಪ್ಪುಮಡಿ (ನಾ). (ಉಪ್ಪನ್ನು ತಯಾರಿಸಲು) ಉಪ್ಪುನೀರನ್ನು ತಡೆದು ನಿಲ್ಲಿಸುವ ಪಾತಿ (ಕಿ).
[ಉಪ್ಪು$_1$ + ಮಡ್ಡಿ. / ತೆಲು. ಉಪ್ಪುಮಡಿ]

ಉಪ್ಪುಮಣ್ಣು (ನಾ). ಉಪ್ಪಿನ ಅಂಶ ಬೆರೆತಿರುವ ಮಣ್ಣು; ಚೌಳು ಮಣ್ಣು: "ವೃಷಕಾಹ್ವಯ – ಉಪ್ಪುಮಣ್ಣು" (ಓ ಷ ಧಿ. ೧೫೮); ಉಪ್ಪುಮಣ್ಣಿನ ಗೋಡೆ ಭದ್ರವಾಗಿರುವುದಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ).
[ಉಪ್ಪು$_1$ + ಮಣ್ಣು (< ಮಣ್)]

ಉಪ್ಪುಮೀನು (ನಾ). ಉಪ್ಪುಹಾಕಿ ಒಣಗಿಸಿದ ಮೀನು: ಉಪ್ಪುಮೀನು ಬಹಳದಿನ ಕೆಡದೆ ಇರುತ್ತದೆ (ರೂಢಿ).
[ಉಪ್ಪು$_1$ + ಮೀನು (< ಮೀನ್$_2$)]

ಉಪ್ಪುರ 'ಉಪ್ಪರ$_2$' ನೋ.

ಉಪ್ಪುರಗುಡಿ 'ಉಪ್ಪರಗುಡಿ' ನೋ.

ಉಪ್ಪುರಿ (ನಾ). ಒಂದು ಗಿಡ: "ಲವಣಾರ್ಕ – ಉಪ್ಪುರಿ" (ಓಷಧಿ. ೧೪೨). [?]

ಉಪ್ಪುರೇವು (ನಾ). ಉಪ್ಪನ್ನು ತಯಾರಿಸುವ ಸ್ಥಳ (ಕಿ).
[ಉಪ್ಪು$_1$ + ರೇವು$_1$. / ತೆಲು. ಉಪ್ಪುರೇವು]

ಉಪ್ಪುವಡ್ಡ (ನಾ). ಒಡ್ಡರ ಜಾತಿಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪಂಗಡ (ಎಸಮ್ಮೆ. XI, ೨). [ಉಪ್ಪು$_1$ + ವಡ್ಡ$_2$ (< ಒಡ್ಡ$_1$)]

ಉಪ್ಪುಹುಲ್ಲು (ನಾ). ರುಚಿಯಲ್ಲಿ ಉಪ್ಪಾಗಿರುವ ಹುಲ್ಲು: "ರೋಣೀತೃಣಂ – ಉಪ್ಪುಹುಲ್ಲು" (ಓಷಧಿ. ೧೪೪).
[ಉಪ್ಪು$_1$ + ಹುಲ್ಲು (< ಪುಲ್)]

ಉಪ್ಪುಳ (ಗು). ಅರಳಿದ; ವಿಸ್ತಾರವಾದ. 'ಉಪ್ಪುಳಗಣ್' ಪರಾ.
[ಪ್ರಾ. ಉಪ್ಪುಲ್ಲ (< ಸಂ. ಉತ್ಫುಲ್ಲ)]

ಉಪ್ಪುಳಗಣ್ (ನಾ). ಅರಳಿದ ಕಣ್ಣು; ವಿಸ್ತಾರವಾದ ಕಣ್ಣು: ಉಪ್ಪುಳಗಣ್ ತೊಳಪ್ಪ ಕುಡುಮಿಂಚಿನ ಮಂಜರಿಯೊಳ್ ಪಳಂಚೆ ಶೋಭಿಪ್ಪಮುಖಂ (ಉದ್ಭಟ. ೩–೨). [ಉಪ್ಪುಳ + ಕಣ್]

ಉಪ್ಪೂಡು (ಕ್ರಿ). ಉಪ್ಪನ್ನು ಸವರು; ಉಪ್ಪು ಸೇರಿಸು: "ಹವಣಱಿದು ಮಾಂಸಮಂ ತುಂಡುಗೆಯ್ದು ಉಪ್ಪೂಡಿದವರಲ್ಲಿ ವಲ್ಲೂರ ವೆನಿಸಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೬೫–೫). [ಉಪ್ಪು$_1$ + ಊಡು$_1$]

ಉಪ್ಪೆಗಚಿ, ಉಪ್ಪಗಚಿ, ಉಪ್ಪಚ್ಚಿ (ನಾ). ಉಪ್ಪಿಗಿಡ: ಅಲ್ಲಿ ಕಂಡದ್ದು ಉಪ್ಪೆಗಚಿಯ ಮೆಳೆ, ದತ್ತೂರಿಯ ವನ (ಅಲೆಮ. ೨೧೨). **ಉಪ್ಪಗಚಿ**: (ಕಿ). **ಉಪ್ಪಚ್ಚಿ**: (ಕಿ). [ಉಪ್ಪು$_1$ + ಎಗಚಿ]

ಉಪ್ಪೆಸರ್ (ನಾ). ಹುಳಿ ಕಾರವಿಲ್ಲದ ಉಪ್ಪು ಮಾತ್ರ ಹಾಕಿದ ಸಾರು; ಉಪ್ಪು ಬೆರಸಿದ ಕಟ್ಟು: ಸವಿಯ ಸೊರ್ಕೇಱಿ ಸೊದೆಯನು ಪ್ಪೆಸರ್ಗೆತ್ತು ಸೊದೆಯುಣಿಗಳಂ ಗಣಿಸದಿರ್ಪೆಂ (ಚಿಕವಂ. ೧೧೭–೩).
[ಉಪ್ಪು$_1$ + ಎಸರ್]

ಉಪ್ಪೇರಿ (ನಾ). ಆಲೂಗೆಡ್ಡೆ, ಬಾಳೆಕಾಯಿ ಮುಂತಾದ ತರಕಾರಿಗಳನ್ನು ತೆಳ್ಳಗೆ ಬಿಲ್ಲೆಯಾಗಿ ಹೆಚ್ಚಿ ಎಣ್ಣೆಯಲ್ಲಿ ಕರಿದು ಉಪ್ಪು ಕಾರ ಹಚ್ಚಿ ಮಾಡುವ ಒಂದು ತಿನಿಸು: ಆಲೂಗೆಡ್ಡೆ ಉಪ್ಪೇರಿ, ಬಿಸ್ಕತ್ತು (ದಿಲ್ಲೀಪ. ೬); ಉಪ್ಪೇರಿ, ವಾಂಗಿಭಾತು (ರೂಪಸಂ. ೧೬).
[ಉಪ್ಪು$_1$ + ?]

ಉಪ್ಪೊಂಗು (ಕ್ರಿ). ಉಬ್ಬಿಹಿಗ್ಗು; ಉಕ್ಕೇರು: ಸಮುದ್ರನೊರ್ಮೆಯೆ ತಿಂಗಳುದಿಸಲ್ ಪೆರ್ಮೆಯಿಂದುಪ್ಪೊಂಗುವನೆನಲ್ (ಬಾಲಭಾ. ೧–೩); ಅಂಗಪತಿಯದನು ಕಂಡುಪ್ಪೊಂಗುವ ಹರುಷವನು ತಳೆಯುತೆ (ಬಾಲಭಾ. ೬–೭೫). [← ತೆಲು. ಉಪ್ಪೊಂಗು]

ಉಬಯ (ನಾ). = ಉಭಯ: ಇವರೆ ಉಬಯದಿಂ ಬರೆದ ಸೇನ ಬೋವನು ಬಾನೋಜ (ಎಕ. IX (S), ಹೊಸಕೋ. ೨೧೨–೧೮; 17 ನೆಯ ಶತ). [< ಸಂ. ಉಭಯ]

ಉಬಲು (ನಾ). ಒಂದುಬಗೆಯ ಗಿಡ: ಉಬಲು, ಹೆಸ್ಸರೆ, ಕೊಲೆ ಹಲಸು, ಅನವು (ಮೈಔಗಿ. ೫೬–೧೧೨೩). [?]

ಉಬಿಕು (ಕ್ರಿ). ಉಬ್ಬು; ಹೆಚ್ಚು; ಉಕ್ಕು (ಕಿ).
[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಉಬುಕ್ಕು; ತೆಲು. ಉಬುಕು]

ಉಬುಬು (ಅ). ಸಂತೋಷ, ಸಂಭ್ರಮ, ದಿಟ್ಟತನದ ಭಾವಗಳನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಅವ್ಯಯ: ಬಿಡದೋಡೆ ಕಂಡು ಶಬರಂ ಕಡುಮುಳಿದಱಿಯಟ್ಟೆ ತಿರುಗಿ ತಿರುಗುತ್ತುಂ ಸಂಗಡಿಸಿ ಪರಿದುಬುಬೆನುತ್ತುಂ (ಗಿರಿಕ. ೧–೮೬); ಎನ್ನೊಡೆಯರೆಯ್ತಪ್ಪ ಪುಣ್ಯವಂ ಕಂಡೆನೇ ಎನ್ನೊಡೆಯರಿಂತಪ್ಪ ಬಾಳ್ಕೆಯಂ ಕಂಡೆನೇ ಉಬುಬುಬು ಎನಗಾರು ಸರಿಯೆಂದು ಕೊರ್ಬುತಂ (ಏಣಾರ. ೧೧೮); ಎಲೆಲೆಲೆಲೆಲೇ ಹಂದಿಯನುವಾದುದುಬುಬುಬೆಂದುಲಿದು ನಾಯ್ಗಳುವೆರಸಿ ಮುಕ್ಕುಱಿಕ್ಕಲು ಮೆಲ್ಲನೊಲೆದುಬ್ಬಿ ಪುಟನೆಗೆದು ಗಜಱಿ ಗರ್ಜಿಸಿ (ಹಚಕಾ. ೬–೭); ನಿಂದುಬುಬು ಖೋಯೆನುತ್ತೆಡದ ಕರದಿಂ ಲಿಂಗಮಸ್ತಕದ ಶಿಖಿಯ ಪಿಡಿದು ಕಂಧರಕೆ ದಕ್ಷಿಣದ ಹಸ್ತದಲಗಂ ಜಡಿವುತೊಂದಿಸುತ ಬೊಬ್ಬಿಱಿದು (ವೀಶೈಪು. ೪–೮–೧೦).
[?]

ಉಬ್ಬಚ್ಚು (ನಾ). ಉಬ್ಬಿ ಕಾಣುವಂತೆ ರಚಿಸಿರುವ ಅಚ್ಚು: "ಉಬ್ಬು ಚಿತ್ರ ಕೆತ್ತು, ಉಬ್ಬಚ್ಚು ಮಾಡು" (Emboss. ಇಂಕನಿ).
[ಉಬ್ಬು$_2$ (< ಉರ್ವ್$_2$) + ಅಚ್ಚು$_3$]

ಉಬ್ಬಟೆ 'ಉರ್ಬಟೆ' ನೋ.

ಉಬ್ಬಟೆಗಾಣ್ (ಕ್ರಿ). ಉಬ್ಬಟೆಯನ್ನು ಕಾಣು; ಅತಿಶಯವನ್ನು ಕಾಣು: ತುಟಿ ಮಿಡುಕದಿರಲದನಱಿದೂ ಪಟುತರಕಾಯ್ಪಿನುಬ್ಬಟೆಗಂಡು ಕಣ್ಮುಚ್ಚಿ ವಿಟ ನುಡಿಸಿದ ತನ್ನಿನಿಯಳಾ (ಭೈರವೇ. ೨–೧೧೦).
[ಉಬ್ಬಟೆ (< ಉರ್ಬಟೆ) + ಕಾಣ್]

ಉಬ್ಬಡಿಗ 'ಉಬ್ಬದಿಗ' ನೋ.

ಉಬ್ಬಣ$_1$ (ನಾ). ೧. ಬಾಗಿಲನ್ನು ಭದ್ರಪಡಿಸಲು ಹಾಕುವ ಮರದ ತುಂಡು; ಅಗಳಿ; "ಲಾಳವಿಂಡಿಗೆ" (ಷಟ್ಪನಿ). ೨. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮೊನಚಾದ ಆಯುಧ (?): ಹರಿಗೆ ಕತ್ತಿ ಕರವಾಳು ಸುರಗಿ ಬಿಲ್ಲು ಹಿರಿಯುಬ್ಬಣ ಹಲಗೆಯನು ಭರದೆ ಪಿಡಿದು ಪರಿವಾರ ನಡೆದುದಾ ವರುಣನ ಪುರದತ್ತಲಾಗಿ (ಅಂಜಚ. ೬–೭೨); ಗಣನೆಗೈದದ ಹೆಗಲ ಹಿರಿಯುಬ್ಬಣದ ಕನಕದ ಝುಗೆಯ ತಲೆಗಡ್ಡಣೆಯ ನೇಣಿನ ಹೊಗರ ಮೋಱೆಯ ಕೆಂಪಿನಾಲಿಗಳ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೩–೧೦); ಉಬ್ಬಣ, ಕಬ್ಬಿ ಕೋಲು, ಚಕ್ರ, ಚಂಡು, ಪೋತಿ, ಚಲ್ಲೆಹ, ಬಲ್ಲೆಹ . . . ಜವದಾಡೆಗಳೆಂಬ ಬತ್ತೀಸಾಯುಧಂಗಳಿಂ (ವಿವೇಕ. ೨೬೨); ಕೈಮೆಗಳ ಮೋಡಾ ಮೋಡಿಯುಬ್ಬಣದ ಲಲಿತ ಚಿತ್ರದ ಚದುರಭಟರವ್ವಳಿಸಿ ಹೊಯ್ದಾಡಿದರು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೪–೮); ಮಸಗಿದಂಬಿನಲುಬ್ಬಣದ ಮೊನೆ ಮಿಸುಕಿದೆಡೆಯಲಿ ಸುರಗಿ ಸುಳಿದೆಬ್ಬಿಸಿದ ತಾಣದಲಂಬು ಲಂಬಿಸೆ ಹೊಕ್ಕಹೊದಱಿನಲಿ (ತೊರರಾ. ೬–೧೦–೮); ಹಿರಿಯುಬ್ಬಣವ ಜಳಪಿಸಿ ಮೀಸೆಯ ಮೇಲೆ ಬೆರಳಿಡುತತುಳ ಪೌರುಷದ ಬಿರುದಿನಗ್ಗಳಿಕೆಗಳನ್ನು ಪೊಗಳಿಸಿಕೊಳ್ವ ದೊರೆಯಾವೆನು (ಕಂನವಿ. ೧೩–೩೮). [?]

ಉಬ್ಬಣ್ಣ (ನಾ). ಅತಿಶಯ; ಆಧಿಕ್ಯ; ಹೆಚ್ಚಳ: ಗಿಳಿಗಂ ಕೂಡಿರ್ಪ ಸಾಲ್ಮಂಗಳುಬ್ಬಣದಿಂದಂ ಫಲಕಾಂಕ್ಷಿತ್ವಮಾಗಾ ಕಪಿಗಳ ಜಿಹ್ವಂ (ಅಭ್ಯು. ೩-೬೫); ಬಾಹಿಪ ತೂರ್ಯದ ಸಂಭ್ರಮಂಗಳಿಂ ತೊಟ್ಟಿರ್ಪಯಾದುವೆಯ್ದುಯರ ಪಾವನ ಮಂಗಳದೊಪ್ಪುಗೂಡಿ ನೇರ್ಪಟ್ಟುದು ನೋಟಿಳಕೆರೆಗೆಯಬ್ಬಣಮಪ್ಪಿನವಂ ವಿವಾಹದೊಳ್ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೬-೩೨); ರಣವನಧವರ್ಗಸುಬ್ಬೊಡರಿದುಬ್ಬಣದ ಬೈಗಳ್ ಕೇಳಲಂ ಬಂದುದು (ಶಾಭಾಗ. ೪-೧೬-೬೧). [ಉಬ್ಬು, (< ಉರ್ವ್‌೧) + -ಅಣ]

ಉಬ್ಬಣಿಸು (ಕ್ರಿ). ತೀವ್ರವಾಗು; ತೀವ್ರವಾಗು: ಉಬ್ಬಲರಿದ ಚಿಗೆಗಳು ಉಬ್ಬಣಿಸಿ ಬಂದರೂ ಯಾವುದೋ ಶಕ್ತಿ ಅನಂತನನ್ನು ಮುಂದೆ ನಡೆಸುತ್ತಿತ್ತು (ಶೇಷಾಸ. ೨೯). [ಉಬ್ಬಣ್ಣ + -ಇಸ್ಕು]

ಉಬ್ಬಟಿಗ, ಉಬ್ಬಡಿಗ, ಉಬ್ಬರಿಗ (ನಾ). ಆಧಿಕ್ಯ; ಅತಿಶಯ: ದೇಟದುಬ್ಬಟಿಗನುಮಾತ ಪಲ್ಲಲ ಮುಖಾಂಬುಜಮಂ ನಡಿಸೋಡಿ ನೋಡಿ ಸಾಯದೆ ಬರ್ದುಕಾಡಿದಂ (ಅವಿಪ್ರ. ೧೨-೨೬); ಅಲಂಪಿನುಬ್ಬರಿಗನುನಾಲಕಾಂಗಿಗೆ ಸ್ಪಷ್ಟಂ ಪಡೆದಂ ನವ ಸಂಪ್ರಯೋಗದೊಳ್ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೮೦೦).

ಉಬ್ಬುಡಿಗೆ: *ಉಬ್ಬುಡಿಗಂ (ಉಬ್ಬರಿಂ)–ಪಿಂದಂ* (ಕವಿರ. ಪಠ). ಪಡೆದೆಱೆವಂದಿಂದಮೆರ್ದೆಯುಂ ತೆಱೆದತ್ತು ಪೊದಲ್ದ ಸಂಕೆಯುಂ ನಡು ಕಮುಮಾಗಳುಬ್ಬುಡಿಗ [ಪಾಠಾಂ. ದಿಗ] ಮಾಡುದು ಸಾಧ್ಯವಪ್ಪುದಿಂ ಬೆಮರ್ ಬೆಮರ್‌ದೆಗೆಗಳನುತ್ಕೃ ಪೊನ್ನೆಪ್ಪುದುಂ (ಪಂಚಭಾ. ೫-೧೫೫). ಉಬ್ಬರಿಗೆ: *ಉಬ್ಬುಡಿಗಂ (ಉಬ್ಬರಿಂ)–ಪಿಂದುಂ* (ಕವಿರ. ಪಠ. ೨). ℙ ಇದರ ಸರಿಯಾದ ರೂಪ ಉಬ್ಬುದಿಗ. ಉಳಿದುವು ಪಾಠಾಂತರಗಳು. [?]

ಉಬ್ಬರ 'ಉರ್ವರ' ನೋ.

ಉಬ್ಬರಂ (ಅ). ಅತಿಶಯವಾಗಿ; ಬಹಳವಾಗಿ. 'ಉಬ್ಬರಂಬರಿ', 'ಉಬ್ಬರಮುರಿ' ಪರಾ. [< ಉಬ್ಬರ]

ಉಬ್ಬರಂಬರಿ, ಉಬ್ಬರವರಿ (ಕ್ರಿ). ಉಳ್ಳಿ ಹರಿ; ಪ್ರವಾಹವಾಗಿ ಹರಿ: ಬಸಡೊಳಗುಬ್ಬರಂಬರವ [ಪಾಠಾಂ. ಪರವ] ಕಾಂತರಿಸಾಮ್ಯತಮಯ್ದೆ ತಣ್ಣನಿ ತನೆಂಪಂತೆ (ಚಂದ್ರಪ್ರ. ೨-೧೦೩); ಪವಿಗ ನಿಜಧರ್ಮತೀರಂಗಳಿಚ್ಚೆ ಮಿಸಲುತ್ತುಬ್ಬರಂಬರಿಯುತಂ (ಪಂಪಾಕ. ೬). **ಉಬ್ಬುವರವಿ**: ಉಬ್ಬುವರವಿ ದಂದ ಸೊಬಗಿಂಗಿ ಸಂತೆವೀಪಂಬುಟ್ಟು (ಅರ್ಧನೇ. ೫-೨).

[ಉಬ್ಬರ (< ಉರ್ವರ) + ಪರ್ಸ್]

ಉಬ್ಬರಗಹಳೆ (ನಾ). ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿ ಧ್ವನಿಸುಮಾಡುವ ಕಹಳೆ; ದೊಡ್ಡ ಕಹಳೆ: ಹರಿಯತ ಬಿರಿದಿನುಬ್ಬರಿಗಹಳೆಯಂ ಪಿಡಿಸಿ ಹರಿನಾದವಂ ಮಾಡಿ ಕೊಳಸತ (ತುರಂಗ. ೬೬-೧೩). [ಉಬ್ಬರ (< ಉರ್ವರ) + ಕಹಳೆ]

ಉಬ್ಬರಗಿಡಿ (ನಾ). ಹಾರುವ ಕಿಡಿ: ಅಲಗಿನುಬ್ಬರಗಿಡಿಯ ಹಬ್ಬುಗಿ ಥಿಥಳಿಸಿ ಸೈಗಱೆದುವ್ವೆ (ಕುವ್ವಾಭೀ. ೨-೬).

[ಉಬ್ಬರ (< ಉರ್ವರ) + ಕಿಡಿ]

ಉಬ್ಬರಣೆ (ನಾ). ಸಂಭ್ರಮ; ಕೋಲಾಹಲ: ಪುರವ ಹೊಱವಂಟು ವರು ಬರಲು[ಪಾಠಾಂ. ಲ]ಬ್ಬರಿಕೆಯಗಲಲು ಬಳಿಕ ಸಾತ್ಯಕಿ ಹರಿಯ ನೇಮುವನಱಿಯು ಳಯುಬಿದ ರಾಮುಗೂಗಱವ (ಕುವ್ವಾಳ. ೬೦೫. ೩೬-೯೨).

[ಉಬ್ಬರ (< ಉರ್ವರ) + -ಅಣ್ಕೆ]

ಉಬ್ಬುರಬವರ (ನಾ). ಅತಿಶಯವಾದ ಯುದ್ಧ; ದೊಡ್ಡ ಸಮರ: ಅಂಧಬಿರು ಪವನಜನಸಾನುಷ ಮರಳುತುಬ್ಬುರಬರವನು ತಂದರಿತಲೆಗೆ ಹಾಯ್ದುದರು (ಕುವ್ವಾದ್ಭೀ.೧೩-೧೪). [ಉಬ್ಬರ(< ಉರ್ವರ)+ಬರ್ಸ್]

ಉಬ್ಬುರಮುರಿ (ಕ್ರಿ). ಪ್ರಬಲವಾಗಿ ಉರಿ; ವಿಶೇಷವಾಗಿ ತೋರು; ಹೆಚ್ಚಿನ ಗರ್ವದಿಂದ ಕೂಡಿರು: ಬಿರುಬರನಬಟಿಸೊಳುಬ್ಬುರಮುರಿವರ ನಾಯ್ದಂಜಿ ಕೊಂಡುಬರಿಗಳ ಕೆಱೆಗಳ್ (ಸಂಪಭಾ. ೧೨-೧೧೪).

[ಉಬ್ಬರ (< ಉರ್ವರ) + ಉರ್ಸ್]

ಉಬ್ಬುರವರಿ 'ಉಬ್ಬರಂಬರಿ' ನೋ.

ಉಬ್ಬುರವಾತು (ನಾ). ಆಡಂಬರದ ಮಾತು; ಗರ್ವದಿಂದ ಕೂಡಿದ ನುಡಿ: ರಕ್ಕಸರಾಯ ಮಿಸಿಗಳ ಮುಱುದು ನಿಂದಿರಲಿಂದ್ರಜಿತು ಬಲು ಬಿರುನಿಮುಬ್ಬರವಾತಿನಲಿ ಕಪಿ ಸುರಿಯೆ (ತೊರಣ. ೫-೬೪).

[ಉಬ್ಬರ (< ಉರ್ವರ) + ಮಾತ್ಸ]

ಉಬ್ಬುರವಿಳಿತ (ನಾ). ಏರಿಕೆ ಮತ್ತು ಇಳಿಕೆ; ಹಿಗ್ಗು ಕುಗ್ಗು; ಸಮುದ್ರದ ನೀರು ಪರ್ವಕಾಲದಲ್ಲಿ ಮೇಲಕ್ಕೆ ಏರಿ ತಗ್ಗುವಿಕೆ: ಸಮುದ್ರದ ಮೇಲ್ಮಟ್ಟ ದಿನಕ್ಕೆರಡಾವೃತ್ತಿ ಉಬ್ಬುತ್ತಲೂ ಇಳಿಯುತ್ತಲೂ ಇರುವುದನ್ನು ನೋಡಿರಬಹುದು. ಹೀಗೆ ಉಬ್ಬು ಇಳಿಯುವುದಕ್ಕೆ ಉಬ್ಬುರ ವಿಳಿತಗಳು ಎಂದು ಹೆಸರು (ಭೂವಿವ. I, ೧೦೧).

[ಉಬ್ಬರ (< ಉರ್ವರ) + ಇಳಿತ]

ಉಬ್ಬುರಿ (ಕ್ರಿ). ಉಬ್ಬು ಹರಿ; ಉಕ್ಕಿ ಹರಿ: ಸೇನೆಯ ಸೂಡಿ ತಂದಿಳಿಪಿ ಹಿದನು ನಾಯಳವಾಡಿಗಳು ಸಹಿತುಬ್ಬುರಿವ ಸಾಗರದ ತೀರದಲಿ (ತೊರಣ. ೪-೧೧-೨೧). [ಉಬ್ಬು, (< ಉರ್ವ್‌೧) + ಪರ್ಸ್]

ಉಬ್ಬುರಿಕೆ (ನಾ). ಹೆಚ್ಚಳ; ಅತಿಶಯ; ಉಬ್ಬುವಿಕೆ: ಬರಕೋಸಾದಿ ಕೆಷಾಯದುಬ್ಬುರಿಕೆಯಂ ಜಾರಿತ್ತ ಮೋಹಾಸ್ರವಂ ದೊರೆಕೊಳ್ಗುಂ (ಸುಕುಮಾ. ೪-೧೯). [ಉಬ್ಬುರ (< ಉರ್ವರ) + -ಇಕೆ]

ಉಬ್ಬುರಿಗೆ 'ಉಬ್ಬುದಿಗ' ನೋ.

ಉಬ್ಬುರಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ದೊಡ್ಡ ದಾಗು; ಬಾತುಕೊಳ್ಳು; ಊದಿಕೊಳ್ಳು; ಮುಂದಕ್ಕೆ ಚಾಚು: ಪೊಟ್ಟಿಯುಬ್ಬುರಿಸುಗುಂ ಕೆಮ್ಮುಗುಂ ತೇಂಕುಗುಂ (ಭಾರಾಪ. ೧೩೬-೪); ಹೊಟ್ಟೆಯುಬ್ಬುರಿಸುತ್ತಮಿದೆ ಮುಟ್ಟಿನಲಿ ಬೊಪ್ಪಗಿದೊಳ್ ಬೀಗಿ ಬಿರಿವಂತೆ ಗಗ್ಗರಿಪ ಕೊರಲೊಳುಬ್ಬುರಿಸಿ ಪೊರೆದ ಸೆರೆಗಳೊಳಂ (ವರ್ಧಮಾ. ೯-೬೦ ವ); ಉರಿಯ ಹೂಣಿಯಲುಸುರ ಹೊಗೆಯುಬ್ಬುರಿಸುತಿದೆ (ಕುಮ್ಮಾ. ೧೨-೧೫); ರುಮುಮ್ಮಂದು ಸಮಿಧಾವಳಿಗಳುಬ್ಬುರಿಸಿದವು ಭಟ ಭಟ ಶಸಾದಿಂದಂ (ತೊರಣ. ೧-೬-೪೯). ೩. ಅತಿಶಯ ವಾಗು; ಬಹಳವಾಗು; ತುಂಬಿಬರು: "ಉಬ್ಬುರಿಸು – ಪೂರಣೇ (ಅಂ)" (ಕವಭಾ); ಸುರಿದಬ್ಬುಲಬಾಬ್ಬುರಿಸಿ ಪೊಲ್ದ ಪೊಸಲನಟ್ಟಿ ಜನನುತೆಗಾಗಳ್ (ಸಂಪಭಾ. ೯-೭೪); ಪಿರಿದುಂ ಹರ್ಷಂ ಧರೆಗುಬ್ಬುರಿಸಿರೆ ಸಿರಿಗರಸನೆಸಿಪಿಡ್ಡೆ ನೀಂ (ರಿಲಾವ. ೪-೪೬); ಚಿತ್ತದಾವೇಶಮುಬ್ಬುರಿಸಿದುದು (ಚಿಬಿಪ್ರ. ೪೨-೬೫). ೪. ಗರ್ವಿಸು; ಉಬ್ಬು: ಸುರಲೋಕಂ ಮರ್ತ್ಯಲೋಕಂ ಫಣಿಪತಿಭುವನಂ ಪೂಜ್ಯಮೆಮ್ಮಿಂದಮೆಂಬಂತಿರೆ ಮುನ್ಮಾರ್ ನೋಂತಕೆರೆದುಬ್ಬುರಿಸಿ ಕೊನೆದು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೪-೨೦೦); ಇವನಬ್ಬುರಿಸಿ ನುಡಿದರೆ ಮೊಡಸ ಕೊಲುವರೆ ಕೈದುವೇಕೆಂದ (ಕುವ್ವಾಳ. ೧-೪೧). ೫. ಹಿಗ್ಗು; ಸಂಭ್ರಮಿಸು; ಆತುರಗೊಳ್ಳು; ಉತ್ಸಾಹಗೊಳ್ಳು: ತ್ರಿರುಸ್ಪಿಳಕಾರಬುಬ್ಬುರಿಸುತ್ತೆ [ಪಾಠಾಂ. ಉತ್ಸವದಿಂದೆ] ಪರತಂದು (ತರುರ. ದೇ. ೨೫-೨೦); ಎರಡು ಕಂಗಳಾಗಗಂತುಬ್ಬುರಿಸಿ ಕಳಚಿ ಬಳಕ್ಕೆವಳಕದೆ (ಬಸವ. ೪೫-೪೪); ಉಬ್ಬುರಿಸಿ ಕೈದೋಜಿಸದನು ಕಲಿ ಪವಮಾನಸುತ (ಕುವ್ವಾದ್ಭೀ. ೨-೬೫). ೬. ಆಸಮಾಧಾನಗೊಳ್ಳು; ಆಸೂಯೆ ಪಡು; ಮುಖಗಂಟುಹಾಕು: ಉಬ್ಬುರಿಸಿ ಕಜ್ಜದ ತುದಿಯನಱಿಯದೆ ನುಡಿವುದುದು ನಿನಗೆ ಹಿರಿಯತನವೇ (ಬಸವ. ೨೮-೪೩); ಒಬ್ಬರೆರೆದೆ ಮತ್ತೊಬ್ಬರ ಕಿಳಯಕೆಬಲ್ಲೆ ಪೋಗದೆ ಪತಿ ನಲಿಯೆ ಉಬ್ಬುರಿಸದೆ ಕಡುಮಬ್ಬಿಸೊಳಾಡದೆ (ಜಪಸ. ೧೦-೭೩).

[ಉಬ್ಬರ (< ಉರ್ವರ) + -ಇಸ್ಕು]

ಉಬ್ಬಲ (ನಾ). ಕೆಸರು; ಬದಿ: ಅರ್ಭಾಟವಾಗಿದ್ದ ಸಂಸಾರವೆಂದೆಂಬೊ ಉಬ್ಬಲದೊಳು ಬಿದ್ದು ಬಳಲಿ ತೊಳಲಿ ಉಬ್ಬಸವನೆ ಬಟ್ಟು ಕಡಿಗೇಳುವನ್ನ (ಮೋಕ್ಷದೀ. ೧೯೯-೧). [?. / ತೆಲು. ಉಬ್ಬಲಿ = ಕೆಸರು]

ಉಬ್ಬಲು$_1$, ಊಬಲು (ನಾ). ೧. ಹೊಟ್ಟು; ಸಿಪ್ಪೆ; ಉಮಿ: ಭತ್ತದ ಉಬ್ಬಲನ್ನು ತಲೆದಿಂಬಿಗೆ ಉಪಯೋಗಿಸುತ್ತಾರೆ (ರೂಢಿ). ೨. (ತಾನಾಗಿ ಉದುರಿದ) ಕೂದಲು ಅಥವಾ ತುಪ್ಪಟ (ಕಿ). **ಊಬಲು**: ೧. (ಜಾನಕೋ. ೨೨). [?]

ಉಬ್ಬಲು$_2$ (ನಾ). ಗಳುಗಳಿಂದ ಮಾಡಿದ ಬಾಗಿಲು: ನಿನ್ನ ತಲೆ ಒಡೆಯುತ್ತೇನೆ ಎಂದವರು ಬಡಿಗೆ ಎತ್ತಿಕೊಂಡು ಬರಲು ಉಬ್ಬಲಿನತ್ತ ಧಾವಿಸಿದರು (ಮಸಕೂ. ೨೯). [?]

ಉಬ್ಬಲು$_3$ (ನಾ). ಅತಿಶಯವಾಗುವುದು; ಹೆಚ್ಚಾಗುವುದು: ಉಬ್ಬಲುರವಣಿಗೆಗಳು ಉಬ್ಬಣಿಸಿ ಬಂದರೂ ಯಾವುದೋ ಶಕ್ತಿ ಅನಂತನನ್ನು ಮುಂದೆ ನಡಸುತ್ತಿತ್ತು (ಜೀದಾನ. ೨೯).

[ಉಬ್ಬು$_1$ (< ಉರ್ವು$_1$) + -ಅಲ್]

ಉಬ್ಬಸ (ನಾ). ೧. ಕಷ್ಟ; ಸಂಕಟ; ಹಿಂಸೆ: ಪರಪಕ್ಷಮುಳ್ಳಿನಂ ತನಗಿರವುಬ್ಬಸಮದಱಿನಱಿವುದು (ಕವಿರಾ. ೩-೧೫೦); ಮುನ್ನಿನ ಪೋದಬಂದೆಡೆಗಳೊಳ್ ಸಾವೆಯ್ದೆ ಬರ್ಪನ್ನಮುಬ್ಬಸದೊಳ್ ಬಿರ್ದೆನಿದಕ್ಕು ಪಾಯಮಣಮಿಲ್ಲ (ಬಂಹರಿ. ೪-೨೬); ನಿನ್ನುಸುರಿಗುಬ್ಬಸ ಮಾಡೆನಂಘ್ರಿಗಳಾಣೆ (ಕುವ್ಯಾಆ. ೨೦-೨೬); ಆಕೆಯುಗ್ರತಪಸ್ಸಿನಿಂದ ಮಹಾಕಠೋರಜ್ವಾಲೆನೆಗೆಯಲು ಪಿನಾಕಿಗಳಿಗುಬ್ಬಸವಾಯ್ತು (ದೇವೀಮ. ೨-೮). ೨. ಮೇಲುಸಿರು; ಉಸಿರಾಡಲು ಕಷ್ಟವಾದ ಸ್ಥಿತಿ; ಶ್ವಾಸದ ಬಿಕ್ಕಟ್ಟು: ಎಚ್ಚರ್ತುಬ್ಬಸಮಪ್ಪುದತ್ತೆಯತ್ತತ್ತ ಸಾರಿಮೆಂದು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೨-೨೦೬); ಒರ್ವನುಬ್ಬಸದಿ ಹರಿದು ಬಂದು ಅಸವಸದಿ ಸಾಷ್ಟಾಂಗವೆಱಗಿ (ಸಮ್ಯಕೌ. ೨-೬). ೩. ಗೂರಲುರೋಗ; ದಮ್ಮು; ನೇವಸ: ಗಂಧಕವ ಜೇನುತುಪ್ಪವೆರಸಿ ಸೇವಿಸಲು ಕಾಸ, ಶ್ವಾಸ, ಪೀನಸ, ಉಬ್ಬಸ . . . ಇವೆಲ್ಲವನೂ ಪರಿಹರಿಸುವುದು (ವೈದ್ಯಸಾ. II, ೧೫೧); ಅಪ್ಪನಿಗೆ ಆಗಲೇ ಉಬ್ಬಸವು ಪ್ರಾರಂಭವಾಗಿದ್ದಿತು (ಮುನಿಮಾ. ೨೯). ೪. ಅಸಮಾಧಾನ; ಅಸೂಯೆ; ಭಯದ ಭಾವ: ಕಸವೇಂ ಕಸವರಮೇನುಬ್ಬಸಮಂ ಬಸಮಲ್ಲದಿರ್ದು ಮಾಡುವರೆಲ್ಲಂ (ಕವಿರಾ. ೩-೧೭೭); ಅಸದೃಶತಪಮಂ ಮನದುಬ್ಬಸದಿಂದೆ ಭವಾನಿ ಮಾಣ್ದು (ಗಿರಿಕ. ೯-೧೦೮); ಒಬ್ಬ ಪುರುಷನೊಬ್ಬಸತಿಯೊಳಿಪ್ಪಂತಿಹನುಬ್ಬಸವಿಲ್ಲದೆಲ್ಲರೊಳು (ಭರಚ. ೫-೯೬).

[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಉಬ್ಬಸ; ಮಲ. ಉಮ್ಮಿಟ್ಟ; ತುಳು. ಉಬ್ಬಸ, ಉಬ್ಬೆಸ; ತೆಲು. ಉಬ್ಬಸ]

ಉಬ್ಬಸಂಬಡು, ಉಬ್ಬಸಪಡು, ಉಬ್ಬಸಬಡು, ಉಬ್ಬಸವಡು (ಕ್ರಿ). ೧. ಉಸಿರಿಗೆ ತಡೆಯುಂಟಾಗಿ ಕಷ್ಟಪಡು: "ಉಬ್ಬಸಂಬಡು-ಉತ್ಸಾಹನಿಗ್ರಹೇ, ಉಚ್ಛ್ವಾಸನಿಗ್ರಹೇ" (ಶಮಧಾ); ಕೂಸು ನಾನಾವಿಕಾರವೆರಸಿಕ್ಕುಂ ಉಬ್ಬಸಂಬಡುಗುಂ ಆಗುಳಿಸುಗುಂ (ಬಾಲಚಿ. ೧೨೬-೧೩). ೨. ಉತ್ಸಾಹಗುಂದು; ಹುರುಪುಗೆಡು: "ಉಬ್ಬಸಂಬಡು-ಉತ್ಸಾಹನಿಗ್ರಹೇ, ಉಚ್ಛ್ವಾಸನಿಗ್ರಹೇ" (ಶಮಧಾ). **ಉಬ್ಬಸಪಡು**: ೧. ಎತ್ತ ನೋಡಿದತ್ತ ಒಂದೇ ಸಮನೆ ಉಬ್ಬಸಪಡುವ ಕಪ್ಪು ನೀರು (ಹೊಸಕ್ಷಿ. ೧೩೩). **ಉಬ್ಬಸಬಡು**: ೧. ಇಡೀ ದಿನ ಶಾಖವಾಗಿ ಜನ ಉಬ್ಬಸಬಡುತ್ತಿತ್ತು (ಬಾಬಲ. ೯೮). ೩. ಉದ್ವೇಗಪಡು; ಸಂಕಟಪಡು: ಅವರು ಉಬ್ಬಸಬಡುತ್ತಾ ನೆಲದಮೇಲೆ ಕುಳಿತಿದ್ದರು (ಬಂಗಾಹ. ೧೧). **ಉಬ್ಬಸವಡು**: ೧. ಉಲಿದೂರಱಿದುಬ್ಬಸವಟ್ಟು ರಚ್ಚೆಗೆ ಸಲೆ ಸಂದಿಹ ಬೆಲೆವೆಣ್ಣ ಬಲುರಸಿಕರು ಭಾವಿಸರು (ಕಂನವಿ. ೯-೧೫೮).

[ಉಬ್ಬಸ + ಪಡು$_1$]

ಉಬ್ಬಸಗಳಿ (ಕ್ರಿ). ಕಷ್ಟವನ್ನು ನಿವಾರಿಸು; ಆಯಾಸವನ್ನು ಕಳೆ: ತೀವಿದ ತಿಳಿನೀರಂ ಕೆಱೆ ಠಾವಱಿತೊಳ್ಗೆಯ್ಗೆ ಸೂಸಿಯುಬ್ಬಸಗಳಿವಂತೆ (ಚಿಕವಿ. ೩-೭೧). [ಉಬ್ಬಸ + ಕಳಿ$_1$]

ಉಬ್ಬಸಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ೧. ಉಸಿರು ಬಿಡುವುದಕ್ಕೆ ಕಷ್ಟಪಡು, —ತೊಂದರೆಪಡು: ಭಾರವಾಯ್ತೀ ತಲೆಗಳೆಲ್ಲಂ ಮುಸುಕಿಯುಬ್ಬಸಗೊಳುತಲಿದ್ದೇನೆ ಸಾಕು ಸೈರಿಸಲಾಱೆ ನಾನಿನ್ನು (ಬಸಪು. ೪೯-೨೩); ಅರಸಿಯುಬ್ಬಸಗೊಂಡು ಗಂಗಾತೀರದೇಶದಲಿ ಬರುತಿರಲು (ಕುವ್ಯಾಆ. ಓರಿಇ. ೨೬-೯೩). ೨. ಅಸಮಾಧಾನಪಡು; ವ್ಯಥೆಪಡು: ಅಸಮಕಲುಷಿತರಾಗಿ ಗೌಳತಪಸಿಗಳೆಲ್ಲರು ಕೂಡಿ ತಾವುಬ್ಬಸಗೊಳುತ್ತಿಂತೆಂದರು (ಬಸಪು. ೪೩-೩೫). [ಉಬ್ಬಸ + ಕೊಳ್$_1$]

ಉಬ್ಬಸಗೊಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ಉಬ್ಬಸಪಡುವಂತೆ ಮಾಡು; ಕಷ್ಟಕ್ಕೆ ಗುರಿಮಾಡು: ಪಸುವನುಬ್ಬಸ [ಪಾಠಾಂ. ರ್ಬ] ಗೊಳಿಸಿ ವಧಿಸುವ ಹಸಿಯ ಹೊಲೆಯರ ನೇಣ ಹೊಲೆಯರ ಹುಸಿವ ಹೊಲೆಯರ (ಬಸಪು. ೫೫-೧೮).

[ಉಬ್ಬಸ + ಕೊಳ್$_1$ + -ಇಸು$_3$]

ಉಬ್ಬಸಪಡು 'ಉಬ್ಬಸಂಬಡು' ನೋ.

ಉಬ್ಬಸಬಡು 'ಉಬ್ಬಸಂಬಡು' ನೋ.

ಉಬ್ಬಸರೆ (ನಾ). ಒಂದು ಗಿಡದ ಹೆಸರು: ಉಬ್ಬಸರೆಯ ಸೊಪ್ಪನ್ನು ಹಾಲಲ್ಲಿ ಕೊಳ್ಳೆ ರಕ್ತಪ್ರಮೇಹ ಮಾಣ್ಗುಂ (ವಿವೈವಿ. ೭೨).

[ಉಪ್ಪು$_1$ + ಬಸರೆ (< ಬಸಲೆ)]

ಉಬ್ಬಸವಡು 'ಉಬ್ಬಸಂಬಡು' ನೋ.

ಉಬ್ಬಸವೆಱು (ಕ್ರಿ). ಉಸಿರಾಡಲು ಕಷ್ಟಪಡು; ಆಯಾಸಪಡು: ಮೂಲೋಕವುಬ್ಬಸವೆತ್ತುದಂತಃಶ್ವಾಸರೋಧನಿರೋಧವನು ತಳೆದು (ನಿಭಾಗ. ೪-೭-೩೨). [ಉಬ್ಬಸ + ಪೆಱು$_1$]

ಉಬ್ಬಳ (ನಾ). = ಉಬ್ಬಳಿಕೆ$_1$ ೧. (ಕಿ). [< ಉಬ್ಬರ]

ಉಬ್ಬಳಿಕೆ$_1$ (ನಾ). ೧. ಓಕರಿಕೆ; ವಾಂತಿ ಬರುವಂತಾಗುವುದು: ಉಂಡರನ್ನವು ದಕ್ಕದುಬ್ಬಳಿಕೆ ಘನವು (ಸೌಗಂಧಿ. ೧೬-೧೧). ೨. ಹುಳಿತೇಗು: "ಉಬ್ಬಳಿಕೆ - ಕಮಟಡರಕೆ, ಅಪಚನವಾಗಿ ಬಾಯಿಂದ ಕೆಟ್ಟವಾಯು ಬಿಡುವುದು" (ಜಾನಕೋ. ೨೦). ೩. ನಿಟ್ಟುಸಿರು: ದೀರ್ಘವಾದ ಉಬ್ಬಳಿಕೆಯಿಂದ ಮಾತುನಿಲ್ಲಿಸಿ (ಜಯಂತ. ೪೭೭).

[ಉಬ್ಬಳ + -ಇಕೆ]

ಉಬ್ಬಳಿಕೆ$_2$ (ನಾ). ಹೆಚ್ಚಳ; ಅತಿಶಯ; ಉಬ್ಬುವಿಕೆ. 'ಉಬ್ಬಳಿಕೆವಾತು' ಪರಾ. [ಉಬ್ಬಳ$_0$ + -ಇಕೆ]

ಉಬ್ಬಳಿಕೆವಾತು (ನಾ). ಹೆಚ್ಚಳದ ಮಾತು; ಗರ್ವದ ನುಡಿ: ಬಳಿಸಲಿಸಿತೈನೂರ್ವರಾತನ ಬಳಿಯ ಪಂಚ ಚಮೂಪಸುತರುಬ್ಬಳಿಕೆ [ಪಾಠಾಂ. ಉಬ್ಬಳಕೆ, ಉಬ್ಬುಳಿಕೆ] ವಾತಿನ ಬಿಗಿದ ಕಾಸೆಯ ಬಲಿದ ತಲೆವಿಣಿಲ (ತೊರರಾ. ೫-೫-೧೩). 'ಉಬ್ಬರಿಕೆ' ಪರಾ.

[ಉಬ್ಬಳಿಕೆ$_2$ + ಮಾತು$_1$]

ಉಬ್ಬಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಓಕರಿಸು; ಕಾರು; ವಾಂತಿಮಾಡು. ೨. ಅಸಹ್ಯಪಡು; ಹೇಸು. [ಉಬ್ಬಳ + -ಇಸು$_3$]

ಉಬ್ಬಾಟ (ನಾ). ಉಬ್ಬುವಿಕೆ; ಸೊಕ್ಕು: ನವಬ್ರಹ್ಮರಾಟೋಪವೀ ದೆಸೆಯೊಳಿಂತಿದೆ ದಿನಪರುಬ್ಬಾಟವಿದೆ (ಚಿಬಪು. ೧೬-೧೫); ಉಬ್ಬಾಟದಿಂದ ಅವನು . . . ಆ ನಗರವನ್ನು ಜಯಿಸಿದನು (ಬಾಲಪ್ರ. III, ೧೨೩೧).

[ಉಬ್ಬು$_1$ (< ಉರ್ವು$_1$) + ಆಟ]

ಉಬ್ಬಾನಿಕೆ (ನಾ). (?): ಸೇನಭಾವ ಭೂಮಿ ೪೫೦ ಗ್ರಹಂ ಹಸ್ತ ೭ ಹರಿಯರಿಗ ಉಬ್ಬಾನಿಕ ಗೆಯಿ ೬೦೦ ಗ್ರಹಂ ಹಸ್ತ ೧೨ (ಕೊಲ್ಹಾಶಾ. ೨೩-೫೧; 1209). [?]

ಉಬ್ಬಾರ (ನಾ). ಉಬ್ಬುವಿಕೆ; ಸಂಭ್ರಮ; ಹಿಗ್ಗು : ಅಂತಹ ಬೊಬ್ಬೆಯಲಿ ದುಗುಡದ ಭಾರದಲಿ ತಲೆಯುತ್ತಿತವರುಬ್ಬಾರದಲಿ ಭುಲ್ಲನಿಸಿತವರು ವಿಘಾತಿಯಂದಿವರು (ಉಮಾಶ್ರ. ೧೨-೩೩). [< ಉಬ್ಬರ.?]

ಉಬ್ಬಾಳೆ (ನಾ). ೧. ಉಬ್ಬುವುದೇ ಶೀಲವಾಗಿ ಉಳ್ಳವನು : ಉಳ್ಳನ ಬೆಸನಂ ಮರಳೆ ಕೇಳದ ಬೆಸಗಲಿಗಳುಮಂ ಉಬ್ಬಾಳಿಯಳವಿಯ ಲೆಕ್ಕ ಕೈಜಱದು ದೆಸಕೆಮ್ಮ ಪಡಗಲಿಗಳುಮಂ ಅಳವನಱದು ಬೀಗಿಱಿಪನ ಬಲ್ಲ ಲಿಗಳುಮಂ (ಗದಾಯು. ೯-೬೪ ವ). ೨. ಉದ್ಧಟತನ; ಪ್ರತಾಪ: ಜೀಳು ಮಿಕ್ಕವರಿಂಗೆ, ನಿನ್ನುಬ್ಬಾಳುತನವನು ಬಿಡೆನಿನುತ್ತುಬ್ಬಾಳಿಯಲಿ ಕಡುಹಸಿದು ನುಂಗಿಮದುರ್ಭ್ರಯನು ತುಡುಕೆ (ನಿಘಾ. ೮-೩-೨); ಕೃತ ವೀರ್ಯಸುತನುಬ್ಬಾಳಿಯನು ಕೇಳುತ್ತ ಕಿಡಿಕಿಡಿಯೇಗಿ ಕಂಗಳಲಿ (ನಿಘಾ. ೯-೧೪-೩೪). [ಉಬ್ಬು$_{1}$ (< ಉರ್ವಿ$_{1}$) + -ಆಳ್$_{3}$]

ಉಬ್ಬಾಳಿಕೆ (ನಾ). ದರ್ಪದಿಂದ ಕೂಡಿದ ಆಳಿಕೆ: ಪರಕೀಯರ ಪಬ್ಬಾಳಿಕೆ ನಮ್ಮವರೆದೆಯುಬ್ಬಾಳಿಕೆ, ಮಬ್ಬಾಳಿಕೆ, ಗಬ್ಬಾಳಿಕೆ – ಎಲ್ಲ ಒಂದೆ, ಒಂದೆ (ಪಡಬಂ. ೭೦). [ಉಬ್ಬಾಳು + -ಇಕೆ]

ಉಬ್ಬಾಳಿಗ (ನಾ). ಉತ್ಸಾಹಶಾಲಿ; ದರ್ಪಿಷ್ಠ : ಬಾಲವನು ಬರಸೆಳೆದು ಧಾರೆಯ ತೈಲದಮ್ಮನಿಯಬುವೆಗಳಲುಬ್ಬಾಳಿಗರು [ಪಾಣಾಂ. ಉಬ್ಬಾಳುಗು] ಸುತ್ತಿದರು ಸೂರ್ಯಾನ್ವಯನ ಕಿಂಕರನ (ತೂರಾ. ೫-೬-೧). [ಉಬ್ಬಾಳು + -ಇಗ]

ಉಬ್ಬಾಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ದರ್ಪದಿಂದ ಮುಂದೆ ನುಗ್ಗು : ಮೇಳವಿಸಿದಿಂ ಳುಬಲ ಕೊರೆಗುಬ್ಬಾಳಿಸೆ ಬಗಚಕಿಯೊ ತಾನಿಸೆ ತೂಳಿದನು ರಕ್ಕಸನು ಮರ್ಕಟರಾಯಸೈನಿಕಪ (ತೂರಾ. ೬-೨೭-೬೯). [ಉಬ್ಬಾಳು + -ಇಸ್ಕು]

ಉಬ್ಬಾಳು (ನಾ). ೧. ಉತ್ಸಾಹಿಯಾದ ಶೂರ; ದರ್ಪಿಷ್ಠನಾದ ಯೋಧ: ಒಗ್ಗೂಡಿದು ರಿಪುಸೇನೆ ಸರಬುಬು ತಗ್ಗಿತುಬ್ಬಾಳುಗಳ ನುಡಿಮನ ನೆಗ್ಗಿದವು ಮಂಡಳಿಕರಿಗೆ (ಉಮಾಶ್ರ. ೮-೩೩). ೨. (ಇತರರು ಹೊಗಳಿದರೆ) ಸಂತೋಷಪಟ್ಟು ಹಿಗ್ಗುವವನು; ಸ್ತೋತ್ರಪ್ರಿಯ: ಪರತಂತ್ರಜಿಂತಿತೆ ನಿಮ್ಮನ್ನಾವೊಂದಕೊಡದಿಬ್ಬುಸುವರೆ ಉ ಬ್ಬಿ ಸ ಲು ಭರತೇಶನುಬ್ಬಾಳೆ (ಭರತ. ೪೭-೮೨); ವೈಶಂಪರಾಯರು ಉಬ್ಬಾಳು ... ಹೊಗಳಬೇಕು (ಒಂಶತ. ೫೦). ೩. "ದೊಡ್ಡ ಮನುಷ್ಯ; ಮಾನವಂತ" (ಜಾನಪದ. ೩೦). ೪. ಉತ್ಸಾಹ; ಸಂಭ್ರಮ : ಸಿಂಡಿಜಿಗಿತೆನಲುಬ್ಬಾಳು ಮಿಗೆ ಕೈನೆಗಹಿ ಕೈವಾಯಿವ ಗಮಕಿಗಳು (ಉಮಾದ್ರೌ. ೪-೫೨); ಸೂಳುವಿಗೆ ಸಂಗರದ ರವದುಬ್ಬಾಳಿನಲಿ ತಿರುಹಿಟ್ಟಿರಲುಣ ಜಲಾಳಿ ಝೋರಿಡೆ (ತೂರಾ. ೪-೩-೭೭). [ಉಬ್ಬು$_{1}$ (< ಉರ್ವಿ$_{1}$) + ಆಳು (< ಆಳ್$_{3}$)]

ಉಬ್ಬಾಳುತನ (ನಾ). ದರ್ಪ; ಪರಾಕ್ರಮ: ಬೀಳುಬರೆಳಿಪಮನ್ಮುವಿನ ವಧೆ ಬಾಳಲಿ ವೈದೆ ನಿನ್ನನೆನುತುಬ್ಬಾಳುತನದಲಿ ಪಾರ್ಥ ಬೊಬ್ಬಿಡೆ (ಉಮಾದ್ರೌ. ೧೪-೪೧); ಶಿವಾಜಿಯು ಬಿಳ್ಳಂಬಿನಲ್ಲಿಯೇ ಬಹುಧೈರ್ಯ ಶಾಲಿಯಾದ ಉಬ್ಬಾಳುತನದ ಹುಡುಗನಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದನು (ಇ ಛಾ ಗ. ೩೩೪). [ಉಬ್ಬಾಳು + -ತನ]

ಉಬ್ಬಿಕೆ (ನಾ). ಉಬ್ಬುವಿಕೆ (೪). [ಉಬ್ಬು$_{1}$ (< ಉರ್ವಿ$_{1}$) + -ಇಕೆ]

ಉಬ್ಬಿಕ್ಕಿಸು (ಕ್ರಿ). ಹಬ್ಬಿ ಹರಡುವಂತೆ ಮಾಡು : ಪ್ರತಾಪದ ರಕ್ಕಸ್ಸಾಗಿ ಯನಾಹವದೊಳುಬ್ಬಿಕ್ಕಿಸುವೆನೆಂದಗಲಿಸಿದನಂತಸ್ಥ ವಿಷ್ವಲನ (ತೂರಾ. ೬-೨೦-೫). [ಉಬ್ಬು$_{1}$ (< ಉರ್ವಿ$_{1}$) + ಇಕ್ಕಿಸು$_{1}$]

ಉಬ್ಬಿನ (ನಾ). ಕೇಡು; ಹಾನಿ : "ಉಬ್ಬಿನಮೆಂಬು ಕೇಡು" (ಕರ್ಣಾಭ. ೨೨). [ಉಬ್ಬು$_{1}$ (< ಉರ್ವಿ$_{1}$) + ಇನ?]

ಉಬ್ಬಿಸು 'ಉರ್ವಿಸು' ನೋ.

ಉಬ್ಬಿಜ್ಜಿ (ಕ್ರಿ). ೧. ಹೊರಹೊಮ್ಮು; ಎದ್ದುಕಾಣು : ಮಿಱುಪಿನಲಿ ತನುಬಿಟಿಯನಿಡುಬಿದ್ದುಱುವ ಹೊಗರಿನ ಮುಸುಕುಗಳ ಮೇಲ್ವೆಣಗುಗಳ ಮೊಗಲಗಳ ಮಹಿಳಾಜನ ವಿರಾಜಿಸುತು (ತೂರಾ. ೧-೫-೨೯). ೨. ಉಬ್ಬು; ಹಿಗ್ಗು : ಅಬ್ಬರಿಸಿ ಬಲಮುಷ್ಕಿಗಳ ನಭಕೆದ್ದಿಸುತ ಕಯ್ಯುಡುಕಿದರು ಸುರರುಬ್ಬಿಜಯಿಯೆ ಸುಳಿಸಿದರು ಮುಷ್ಕಿಯ ಸೂಳುಪಾಳಿನಲಿ (ತೂರಾ. ೪-೬-೯). [ಉಬ್ಬು$_{1}$ (< ಉರ್ವಿ$_{1}$) + ಇಜ್ಜಿ$_{1}$]

ಉಬ್ಬಿಜ್ಜಿತ (ನಾ). ಬಲವಾದ ಇರಿತ; ವೇಗದಿಂದ ಚುಚ್ಚುವುದು : ಹಲುಗಿರದು ಒಜ್ಜಲುತಿರ್ದವು ಕೋಡಗಗಳುಬ್ಬಿಜ್ಜತದೀಜನ ನೋವುಗಳ ಲಸುಮೂಲೆಯುಬ್ಬಿದವು ಮು ಸು ಗ ಳ ಸು ರ ರ ಕೊಲೆಯ ಕವತೆಯಲಿ (ತೂರಾ. ೬-೧೯-೩೦). [ಉಬ್ಬು$_{1}$ (< ಉರ್ವಿ$_{1}$) + ಇಜ್ಜಿತ]

ಉಬ್ಬು 'ಉರ್ವಿ$_{1}$' ನೋ.

ಉಬ್ಬು 'ಉರ್ವಿ$_{3}$' ನೋ.

ಉಬ್ಬುಕೊಬ್ಬು 'ಉಬ್ಬುಗೊಬ್ಬು' ನೋ.

ಉಬ್ಬುಗಣ್ಣು (ನಾ). ಉಬ್ಬಿದ ಕಣ್ಣು; ಹೊರಜಾಚಿಕೊಂಡಿರುವ ಕಣ್ಣು : ಉಬ್ಬುಗಣ್ಣು ಮುಖಕ್ಕೆ ಲಕ್ಷಣವಾಗಿ ಕಾಣುವುದಿಲ್ಲ (ಜಾತಿ). [ಉಬ್ಬು$_{1}$ (<ಉರ್ವಿ$_{1}$) + ಕಣ್ಣು (< ಕಣ್)]

ಉಬ್ಬುಗನ್ನಡಿ (ನಾ). ನಡುವೆ ಉಬ್ಬಾಗಿ ಅಂಚಿನಕಡೆಗೆ ತಗ್ಗಾಗಿರುವ ಕನ್ನಡಿ: ಮೇಲಕ್ಕೆ ಉಬ್ಬಿಕೊಂಡಿರುವ ಉಬ್ಬುಗನ್ನಡಿಗಳಲ್ಲಿ (convex mirrors) ಯಾವಾಗಲೂ ತಲೆ ಮೇಲಾಗಿ ವಸ್ತುವಿಗಿಂತ ಚಿಕ್ಕ ನಾಗಿ ಕನ್ನಡಿಯ ಹಿಂಭಾಗದಲ್ಲಿರುವ ವಿಷ್ಕಾಪ್ರತಿಬಿಂಬಗಳು ಮಾತ್ರ ಉಂಟಾಗುತ್ತವೆ (ಭಾತಿವಿ. ೧೩೭). [ಉಬ್ಬು$_{1}$ (< ಉರ್ವಿ$_{1}$) + ಕನ್ನಡಿ]

ಉಬ್ಬುಗಲ್ಲ (ನಾ). ಉಬ್ಬಿಕೊಂಡಿರುವ ಗಲ್ಲ; ಮುಂದೆ ಚಾಚಿಕೊಂಡಿರುವ ಗಲ್ಲ (೪). [ಉಬ್ಬು$_{1}$ (< ಉರ್ವಿ$_{1}$) + ಗಲ್ಲ]

ಉಬ್ಬುಗವ್ವ (ನಾ). ಉತ್ಸಾಹವನ್ನುಂಟುಮಾಡುವ ತುತ್ತು; ಉದ್ದೀಪನಗೊಳಿಸುವ ತಾಂಬೂಲ ಮುಂತಾದುವುಗಳ ಕವಳ: ಬಿಬಿದಾಬಲೆಯರುಬ್ಬುಗವಕಲಿ ಮೇರೆದಪ್ಪುವನೇ ವಿಕಾರಿ (ಉಮಾಶ್ರ. ೧೪-೫೬); ತಬ್ಬಿದನು ತದ್ಗಿರಿಯನತಿಬಲನುಬ್ಬುಗವಕವ ಕೊಂಡಪೆಲೂ (ತೂರಾ. ೬-೫-೫೦); ಅವರುಬ್ಬತವೀಸಾಹನದ ಮನೆಯಯುಬ್ಬುಗವಕವ ಕಿಬ್ಬ ಬಂಡದೊಳು (ಕೇ ಮಿ ಸಂ. ೧೨-೬); ಪವಳದಪ್ಪರಾಮ್ಯತಮಣಿಸು ತಂಬುಲದುಬ್ಬುಗವಕವಕ್ಕಳ್ಳಿನಿಗೆ (ನೋಚಕ. ೩೩-೬೨). [ಉಬ್ಬು$_{1}$ (< ಉರ್ವಿ$_{1}$) + ಕವಳ]

ಉಬ್ಬುಗುಂದು 'ಉರ್ಬುಗುಂದು' ನೋ.

ಉಬ್ಬುಗುದುರೆ (ನಾ). ಉತ್ಸಾಹದಿಂದ ಕೂಡಿದ ಕುದುರೆ: ಉಬ್ಬುಗುದುರೆಗಳ ಸಾಲ ಮೋಹರದಲಿಯಬ್ಬುರಿಸುವವನಾರೊ (ಕಂನವಿ. ೧೨-೫೩); ಉಬ್ಬುಗುದುರೆಗಳ ಸಾಲ ಮೋಹರದಲ್ಲಿ ಹೊಕ್ಕು ಉರವಣಿಸಿದರು (ಕರ್ನ್ನ. ೧೨ಕ). [ಉಬ್ಬು$_{1}$ (<ಉರ್ವಿ$_{1}$) + ಕುದುರೆ]

ಉಬ್ಬುಗೆಡು 'ಉರ್ಬುಗೆಡು' ನೋ.

ಉಬ್ಬುಗೆನ್ನೆ (ನಾ). ಉಬ್ಬಿದ ಕೆನ್ನೆ; ತುಂಬಿದ ಕಪೋಲ: ಉಬ್ಬುಗೆನ್ನೆಯ ಚುವಾಪ್ ಜನಾಂಗದ ಸಹೋದ್ಯೋಗಿಯ ಕಡೆಗೆ ಕಳ್ಳನೋಟ ಕಾಮದನು (ಪುಪರು. ೫). [ಉಬ್ಬು$_{1}$ (<. ಉರ್ವಿ$_{1}$) + ಕೆನ್ನೆ]

ಉಬ್ಬುಗೊಬ್ಬು, ಉಬ್ಬುಕೊಬ್ಬು (ನಾ). ಉಬ್ಬಿದ ಕೊಬ್ಬು; ಅತಿಯಾದ ಗರ್ವ: ವೀರರು ಮನದ ಕಲಿತನದುಬ್ಬುಗೊಬ್ಬಿನಲಿಂಬರದಕೀನು (ಕು ವ್ಯಾ ದ್ರೌ. ೧೨-೨೫); ಯೌವನದುಬ್ಬುಗೊಬ್ಬಿನಲಿರಲ ಸಿರಿಯಲಿ ಬರವನಾಗಲಿ (ಪಭಾಗ. ೨-೧೦-೪). ಉಬ್ಬುಕೊಬ್ಬು : ಜ್ಞಾನದ ಉಬ್ಬುಕೊಬ್ಬಿನಲಿ ಉಲಿವುತ್ತಿಪ್ಪವರೆಲ್ಲರು ನಾಮ ನಾಸ್ತಿ ಯಾಗದು (ಅ ಚ ಜಂ. ೧೦೬-೪೦೨). [ಉಬ್ಬು$_{1}$ (< ಉರ್ವಿ$_{1}$) + ಕೊಬ್ಬು (< ಕೊರ್ವಿ$_{3}$)]

ಉಬ್ಬುಗೋಮಾಳೆ (ನಾ). ಉಬ್ಬಿದ ಕೊರಳು; ಪುಷ್ಟಿಯಾಗಿ ತುಂಬಿದ ಕೊರಳು: ಉಬ್ಬುಗೋಮಾಳೆಯ ತರುಣ, ಹೆಂಗಸರ ಪಕ್ಕದಿಂದ ಸರಿದು (ಪುನರು. ೬೪೮). [ಉಬ್ಬು$_1$ (< ಉರ್ವು$_1$) + ಗೋಮಾಳೆ]

ಉಬ್ಬುಚಿತ್ರ (ನಾ). ಉಬ್ಬಿ ಕಾಣುವಂತೆ ಕೆತ್ತಿದ ಚಿತ್ರ: ಉಬ್ಬು ಚಿತ್ರದಿಂದ ಮುದ್ರಿಸುವುದು (ಮುದ್ರಕ. ೨).

[ಉಬ್ಬು$_1$ (< ಉರ್ವು$_1$) + ಚಿತ್ರ]

ಉಬ್ಬುರೊಟ್ಟಿ (ನಾ). ರೊಟ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ.

[ಉಬ್ಬು$_1$ (< ಉರ್ವು$_1$) + ರೊಟ್ಟಿ]

ಉಬ್ಬುವಾತು (ನಾ). ಉತ್ಸಾಹದಿಂದ ಕೂಡಿದ ಮಾತು; ಹಿಗ್ಗಿನ ನುಡಿ: ಅಬಲೆಯರುಬ್ಬುವಾತಿನಲಿ ಅರಸಿ ಕೇಳೀ ವೈಭವವನಾದರಿಸಬೇಕು (ತೊರರಾ. ೫–೩–೩೫). [ಉಬ್ಬು$_1$ (< ಉರ್ವು$_1$) + ಮಾತು$_1$]

ಉಬ್ಬುಹಣೆ (ನಾ). ಉಬ್ಬಿದ ಹಣೆ.

[ಉಬ್ಬು$_1$ (< ಉರ್ವು$_1$) + ಹಣೆ$_1$ (< ಪಣೆ)]

ಉಬ್ಬುಹಲ್ಲ (ನಾ). ಉಬ್ಬಿದ ಹಲ್ಲುಳ್ಳವನು; ತುಟಿಮೀರಿದ ಹಲ್ಲುಳ್ಳವನು: ಉಬ್ಬುಹಲ್ಲ ನಕ್ಕರೂ ಒಂದೆ, ಅತ್ತರೂ ಒಂದೆ (ರೂಢಿ).

[ಉಬ್ಬುಹಲ್ಲು + -ಅ$_7$]

ಉಬ್ಬುಹಲ್ಲು (ನಾ). ಉಬ್ಬಿದ ಹಲ್ಲು; ತುಟಿ ಮೀರಿದ ಹಲ್ಲು: ಉಬ್ಬುಹಲ್ಲು ಮುಖಕ್ಕೆ ಅವಲಕ್ಷಣ (ರೂಢಿ).

[ಉಬ್ಬು$_1$ (< ಉರ್ವು$_1$) + ಹಲ್ಲು (< ಪಲ್)]

ಉಬ್ಬುಹೊಳೆ (ನಾ). ತುಂಬಿ ಹರಿಯುವ ನದಿ; ಪ್ರವಾಹ.

[ಉಬ್ಬು$_1$ (<ಉರ್ವು$_1$) + ಹೊಳೆ$_4$ (< ಪೊಳೆ$_4$)]

ಉಬ್ಬೆ$_1$ (ನಾ). ೧. ಉಷ್ಣ; ಸೆಕೆ; ಕಾವು: ಕಾಲನುಬ್ಬೆಗೆ ಶೀತಳಂಗೊಡುವಾಲವಟ್ಟವೊ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೪–೭೨); ಕ್ಷೀರಪಂಚಕ ಪಾಕರಸಂ ರಸಾಯನ ಪಾಕ ದಾರುಣನಿದಾಘದುಬ್ಬೆಯನು ಭಂಜಿಸುವ. . .ನಾನಾ ಪಾನಭೇದಮಂ (ಸೂಪಶಾ. ೨ ಸೂಚನೆ); ಪಡಿಯ ಹೊಚ್ಚಿದೊಡುಬ್ಬೆ ತಾಗುವುದೆಂದಾ ಮಡದಿಯೆಡದ ತೋಳೊಳೊಱಗಿ (ನೇಮಿಸಂ. ೯–೩೬). ೨. ಉದ್ವೇಗ; ಸಂಕಟ; ತಾಪ: ಉಬ್ಬೆಯನು ಸೈರಿಸುತ ಸಾಹಸಮಲ್ಲ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೨೭–೨೬); ಮುನಿಗಳುಪಹತಿಯುಬ್ಬೆಯನು ಸೈರಿಸುವರೇ (ತೊರರಾ. ೧–೧೧–೯); ಹಜಾರದ ಬಾಗಿಲ ಮುಂದಕೆ ನಡೆದನೇನೆಂಬೆನುಬ್ಬೆಯೊಳು (ಭರಡ. ೪೯–೨). ೩. ಬಿಸಿ; ಜೋರು: ದಾನವಾಧಿಪರುಬ್ಬೆಯನು ಸುರಮಾನವರು ತರಹರಿಸಲಳವೇ (ಕುವ್ಯಾಅ. ಓರಿಇ. ೧೩–೩೬). ೪. ಬಟ್ಟೆಗಳನ್ನು ಮಡಿಮಾಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಸೋಡಾಪುಡಿ ಮುಂತಾದುವನ್ನು ನೀರಿಗೆ ಸೇರಿಸಿ ಬೇಯಿಸುವ ಕ್ರಮ: ಬಟ್ಟೆಗಳನ್ನು ಉಬ್ಬೆಗೆ ಹಾಕಲು. . . ಯಂತ್ರ ತಯಾರಿಸಿದ್ದಾರಂತೆ (ದಿಲ್ಲಿಪ. ೧೧೩); ಶೋಕದ ನಿಶ್ವಾಸದುಬ್ಬೆಯಲಿ ಗಳಿಗೆಯನು ಏಕೆ ಬೇಯಿಸಲಿ (ಯಶೋಧ. ೪೮). 'ಉಬ್ಬೆಕಾಣಿಕೆ' ಪರಾ. ೫. ಕಾಯಿಗಳನ್ನು ಹಣ್ಣುಮಾಡಲು ಅಡೆಹಾಕುವುದು: ಅವರ ಹೆಣ್ಣು ನಮಗ್ಯಾಕೆ? ಅವರೇ ಉಬ್ಬೆಗೆ ಹಾಕಿ ಹಣ್ಣುಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಲಿ. (ಕಾನೂರು. ೪೦೭).

ಉಬ್ಬೆಗೆಹಾಕು = ೧. ಬಟ್ಟೆಗಳನ್ನು ಮಡಿಮಾಡಲು, ಬೇಯಿಸಲಿಡು. ೨. ಹಾಗೆ ಬೇಯಿಸಲು ಅಗಸನಿಗೆ ಬಟ್ಟೆಗಳನ್ನು ಕೊಡು. ೩. ಕಾಯಿಗಳನ್ನು ಹಣ್ಣುಮಾಡಲು ಅಡೆಹಾಕು.

[ದೇ. ॥ ತುಳು. ಉಬ್ಬೆ; ತೆಲು. ಉಬ್ಬ]

ಉಬ್ಬೆ$_2$ (ನಾ). ಒಂದು ಸಲ ಒರಳಿನಲ್ಲಿ ಹಿಡಿಯುವಷ್ಟು ಅಳತೆ: ಎರಡುಬ್ಬೆ ಮಾಡಿದರೆ ಕಡಿನುಚ್ಚು ಆದಾವು ಒಂದುಬ್ಬೆ ಮಾಡಿದರೆ ಕುರುಡಕ್ಕಿ ಆದಾವು ಸಾಕಣ್ಣ ನಿನ್ನ ಮನೆಗೆಲಸ (ಜಗೀತೆ. ೫೪). 'ಒಬ್ಬೆ$_2$' ಪರಾ.

[< ಒಬ್ಬೆ$_2$]

ಉಬ್ಬೆ$_3$ 'ಪುಬ್ಬೆ' ನೋ.

ಉಬ್ಬೆಕಾಣಿಕೆ (ನಾ). ಉಬ್ಬೆಗಾಗಿ ಕೊಡುವ ಕಾಣಿಕೆ; ಮಡಿವಾಳರು ಕೊಡುವ ತೆರಿಗೆ: ಉಬ್ಬೆಕಾಣಿಕೆ (೧೨) ಅಂಗಡಿಪಟ್ಟಡಿ (೧೩) ಗಿಡಕಾವಲು . . . – ಈ ಮೇರೆಗೆ ಹತ್ತೊಂಬತ್ತು ಬಾಬುಗಳು (ಮಹಾವಂ. I, ೧೨೪); ಪೂರ್ವಕಾಲದ-ತೆರಿಗೆಗಳು . . . ಉಬ್ಬೆಕಾಣಿಕೆ, ಕುರಿತೆರಿಗೆ (ನಮ್ಮನು. ೨೪೩). [ಉಬ್ಬೆ$_1$ + ಕಾಣಿಕೆ]

ಉಬ್ಬೆಗ, ಉಬ್ಬೇಗ, ಉಬ್ಬೇಗೆ (ನಾ). ೧. ದುಃಖ; ಸಂತಾಪ; ಕ್ಷೋಭೆ: "ಉಬ್ಬೆಗಮೆ ತಾಪಂ" (ಶಬ್ದಮಂ. ೩೩); "ಉಬ್ಬೆಗಂ – ಸಂತಾಪಂ" (ಕಶಸಾ. ೧೨–೨೨೬); ಮಗಂ ಕುರುಡಾದುದಂ ಕಂಡಾದ ಮಾನುಮುಬ್ಬೆಗಂಬಟ್ಟು (ವಡ್ಡಾರಾ. ೬೯–೨೧); ಅನೇಕೋಪಶಾಂತ ವಚನಂಗಳಿಂದಮಾಕೆಯುಬ್ಬೆಗಮನಾಱೆ ನುಡಿದುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೨–೨೮ವ); ಧರ್ಮಮಱಿಯಿತ್ತೆನುತುಬ್ಬೆಗದೊಳ್ ಮುಱುಂಗಿದಂ (ದಶಕು. ೧೧–೧೦೦); ಒಡಲುರಿಯಿಂದ ಅವನಿಗೆ ಉಬ್ಬೆಗವಾಯಿತು (ಬಿದುರೆ. ೩೧). ೨. ಚಿಂತೆ: "ಚಿಂತೆ ತಾನುಬ್ಬೆಗಮಕ್ಕು" (ಕಬ್ಬಿಕೈ. ೭೧); ಮಗನೆ ತಪಂ ಮೊಗ್ಗಲ್ಲದು ಜಗದೊಳ್ ವೈರಾಗ್ಯಮಿಲ್ಲದಂಗಾ ತಪಮುಬ್ಬೆಗಮಂ ಮಾಡುಗುಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೫–೮೧). ೩. ತೊಂದರೆ; ಕೆಡುಕು; ಕೇಡು: ಜಗವಱಿಯೆ ನಮ್ಮನ್ವಯದ ಪೂರ್ವಗನಲಾ ನಹುಷಂಗೆ ಬಂದುಬ್ಬೆಗದ ಹದನಿದು ನಮ್ಮ ಪಾಡೇನೆಂದನಾ ಭೂಪ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೧೪–೭೦). ೪. ವೇಗ; ರಭಸ: ಐವರ್ ವಿಕ್ರಮಶಾಲಿಗಳೊಳಗವಿರಳಮಾದಱಿಕೆಯ ಸಾಹಸಿಗರೆ ಬವರಂಬೊಕ್ಕುಬ್ಬೆಗಮಂ ಮಾಡುತ್ತಿರೆ (ಜಯಕಾ. ೬–೫೪). ೫. ಭಯ; ಭಯಂಕರತೆ: ಕೆಂಬಟ್ಟೆಯಿಂ ಗಂಟೆಗಳಿಂ ಮಾಯೂರಕಂಠಾವಳಿಯಿ ನೆಸೆದಿರಲ್ ತೋರಣಂ ಕೂಡೆ ಕಣ್ಗುಬ್ಬೆಗಮಂ ತಾಳ್ದಿರ್ದ ದಂತಾರ್ಗಳ ಕಲಿತ ಕವಾಟಂಗಳಿಂ (ಕಾದಂಉ. ೨೭೦); "ಉಬ್ಬೆಗಮಂ – ಭಯವನ್ನು" (ಕಾದಂಉ. ಅಡಿಟಿ). **ಉಬ್ಬೇಗ**: ೧. "ಉಬ್ಬೇಗಮೆನಲ್ಕನುತಾಪಮಕ್ಕುಂ" (ಕವಿಕಂ. ೧೧೦); ಎತ್ತಿದುಬ್ಬೇಗದ ವಿಕಾರದ ಚಿತ್ತಬುದ್ಧಿ ಮನಂಗಳಾತ್ಮನ ಜೊತ್ತಿಸಿದವದ್ಭುತದಹಂಕಾರದಲಿ ಕಾಮಿನಿಯ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೮–೩೮); ನೋಯೆ ನುಡಿವ ನಿಜಾತ್ಮಬಂಧುನಿಕಾಯದುಬ್ಬೇಗವನು ಕಾಣುತ (ನಿಭಾಗ. ೫–೧೪–೭). ೩. ಉಬ್ಬಿರ್ದ ವಿಷಮರಳ್ವೊಂದುಬ್ಬೇಗದೊಳಂ ಬಱಲ್ದು ಬಿರ್ದ ನರಂಗಂ ಕಬ್ಬುಗಳಂ ಮೆಲಿಸುವುದಱಿನೆಬ್ಬಿಸುವುದದೊಂದೆ ರಾತ್ರಿಯೊಳ್ (ಖಮದ. ೨–೧೯೭). **ಉಬ್ಬೇಗೆ**: ೧. ವೇಗದಿಂ ಕಲಿಭೀಮನೈತಂದು ಬಳದೊಳುಬ್ಬೇಗೆಯಂ ನೋಡ್ದು (ತುರಂಗ. ೪೯–೨೮). [< ಸಂ. ಉದ್ವೇಗ]

ಉಬ್ಬೆಗಂಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ವ್ಯಥೆಪಡು; ಚಿಂತಿಸು; ಬೆದರು: ದಿಶಾಚಕ್ರಮಂ ಕೊರ್ವಿ ಪರ್ವಿದ ತನ್ನಾದಮಂ ಕೇಳುತುಂ ಋತ್ವಿಜರುಬ್ಬೆಗಂಗೊಳೆ ಹೋತೃಗಳಾಕರಿಸೆ (ಉದ್ಭಟ. ೪–೬೩ ವ).

[ಉಬ್ಬೆಗ + ಕೊಳ್$_1$]

ಉಬ್ಬೆಗಂಬಡು (ಕ್ರಿ). ೧. ಆತಂಕಪಡು; ದುಃಖಪಡು: ಮಿತ್ರಾ ಇಂತೇಕೆ ಬರ್ದಿ ಬಂಬಳಂಬಾಡಿ ಪಾಡಱಿದುಬ್ಬೆಗಂಬಟ್ಟರ್ದೆಯೆಂದು ಬೆಸಗೊಂಡೊಡೆ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೩೯–೬); ನೀನುಬ್ಬೆಗಂಬಡದಿರು ನಾಳೆಯೊ ನಾಳಿದೊ ನಿಜಪ್ರಿಯಸಮಾಗಮಮಕ್ಕುಂ (ಚಾವುಂಪು. ೨೬–೨೪); ಪಾಂಡವ ಸೇನೆ. . . ಹೊರಳುತಿರಲುಬ್ಬೆಗಂಬಟ್ಟು ಪಾರ್ಥಂ ಚಿಂತಿಸಿದನು (ಜೈಮಿಭಾ. ೮–೪೦). ೨. ಕೋಪಿಸು; ತಾಪಿಸು: ಜಿನುಗುವಂತಿರ್ದ ಮಧುಕರ ನಿವಹಕ್ಕೆ ಪಿರಿದುಮುಬ್ಬೆಗಂಬಡುವಳೆ (ಕಾದಂಉ. ೩೩೪).

[ಉಬ್ಬೆಗ + ಪಡು$_1$]

ಉಬ್ಬೆಮನೆ (ನಾ). ಅಗಸರು ಬಟ್ಟೆಗಳನ್ನು ಉಬ್ಬೆಗೆ ಹಾಕುವ ಮನೆ (ಕಿ). [ಉಬ್ಬೆ$_1$ + ಮನೆ]

ಉಬ್ಬೆಮೆ (ನಾ). ೧. ಹೆಚ್ಚಾದ ಭ್ರಾಂತಿ; ಅತಿಶಯವಾದ ಭ್ರಮೆ. ೨. ತವಕ; ಆವೇಗ: ಬಲ್ಗತೆಯಂ ಬಿತ್ತರಿಪೊಂದುಬ್ಬೆಮೆಯೞೇನೆನ್ನಂ ತೊಬ್ಬುಮಾಡಿ ದೇವಿಗೆತ್ತು ಕರೆದರ್ಯ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೪೭–೧೦).
[< ಸಂ. ಉದ್ಭ್ರಮ]

ಉಬ್ಬೆಳೆ (ನಾ). ಎದ್ದುಕಾಣುವಂತೆ ಉಬ್ಬಿದ ನೂಲಿನ ಎಳೆ: (ಒಡಲಿನಲ್ಲಿ) ಉಬ್ಬೆಳೆಗಳುಳ್ಳ ಮೂಲೆನೆಯ್ಗೆಯ ಉಣ್ಮೆಯ ಬಟ್ಟೆ (Ever-lasting. ೨೦೪೨). [ಉಬ್ಬು$_1$ (< ಉರ್ವ್$_1$) + ಎಳ್ಳ್ (< ಎಜ್$_3$)]

ಉಬ್ಬೇಗೆ 'ಉಬ್ಬೆಗ' ನೋ.

ಉಬ್ಬೇಗೆ 'ಉಬ್ಬೆಗ' ನೋ.

ಉಬ್ಬೇಣು (ನಾ). ಉಬ್ಬಿದ ಏಣು; ಹೊರಚಾಚಿದ ಅಂಚು: ಎಲುಬಿನ ಉಬ್ಬೇಣು (Crest. ೨೦೪೨).
[ಉಬ್ಬು$_1$ (< ಉರ್ವ್$_1$) + ಏಣು]

ಉಬ್ಬೇಳ್ ಉರ್ವೇಬ್ಬ್ ನೋ.

ಉಬ್ಬೇಳು ಉರ್ವೇಬ್ಬ್ ನೋ.

ಉಬ್ಬೇಱು (ಕ್ರಿ). ಉತ್ಸಾಹದಿಂದ ಕೂಡು; ಹಿಗ್ಗು: ಹರುಷದಿಂ ಬ್ಬೇಱಿದನು ಧೃತರಾಷ್ಟ್ರ (ಕುಮಾಳ. ೭–೩೧); ಮಿಸಲಿಕೇಱಲು ನಮ್ಮದು ತಮ್ಮದೆನುತುಬ್ಬೇಱಿ ಭಾಮಿನಿ ಮಂತ್ರಿದರು(ಕುಮಾಳ.೧೫–೩೦); ಮೂಱಲು ಲೋಕದ ಕೊಲೆಗೆಲಸಕುಬ್ಬೇಱಿದಮಾಮಂಬಕನವೊಲು ಮೈ ಮೆಯೇಱಿದನು (ತೋರಣ. ೪–೬–೧೯). [ಉಬ್ಬು$_3$ (< ಉರ್ವ್$_4$) + ಏಱು$_2$]

ಉಬ್ಬೇಱುವೊಯ್ದುಂ, ಉಬ್ಬೇಱುವೊಯ್ದುಂ (ನಾ). ಹುರುಪಿನಿಂದ ಹೊಡೆದ ಏಟು; ವೀರಾವೇಶದ ಪೆಟ್ಟು: ಕಾಲುವೆಯ್ದುಬ್ಬವೊಯ್ದು ಏಱುವೆಯ್ದೂರೆವೊಯ್ದುಬ್ಬವೊಯ್ದುಬ್ಬೇಱುವೊ [ಶಾಕಾಂ. ಹೊ]ಯ್ದು ನಲೊದಗಿದರು ಭಟರು (ತೋರಣ. ೪–೪–೨೪). ಉಬ್ಬೇಱುವೊಯ್ದುಂ: ಮೇಲಿನ ಪ್ರಯೋಗದ ಪಾಠಾಂತರವನ್ನು ನೋಡಿ.
[ಉಬ್ಬೇಱು + ಪೊಯ್ದುಂ]

ಉಬ್ಬೇಱುವೊಯ್ದುಂ 'ಉಬ್ಬೇಱುವೊಯ್ದುಂ' ನೋ.

ಉಬ್ಬೊಟ್ಟೆ (ನಾ). ಉಬ್ಬಿದ ಹೊಟ್ಟೆ; ಊದಿಕೊಂಡ ಹೊಟ್ಟೆ. [ಉಬ್ಬು$_1$ (< ಉರ್ವ್$_1$) + ಪೊಟ್ಟೆ$_1$]

ಉಭ (ನಾ).=ಉಭಯ ೨: ನೂಱ ಇಪ್ಪತ್ತ ಅರುಮ ಹೊಂಪನಗೂ ದೇವರ ಪಸಂತ ತಿರುನಾಳ್ ಉಭಕ್ಕೆ ಸೇರಿಸಿ ಕೊಟ್ಟಿವು (ಸಾಇಇ. IX–ii, ೪೬೬–೫; 1472). [ಸಂ.]

ಉಭಯ (ನಾ). ೧. ಎರಡು: "ಯುಗಳಂ ಸಮ ಉಭಯಂ ಬಾಹು ಕಿವಿಗಳೆರಡಕ್ಷ ನಾಮಂ" (ವ್ಯವಹಾ. ೯–೨). ೨. ಎರಡು ಉತ್ಪನ್ನ: ವ್[ಸ]ಂತದ ಉಭಯವನು ಸಂವತ್ಸರಂ ಪ್ರತಿಯೂ ತಪ್ಪದೆ ನಡಸುವುದಕ್ಕೆ ಕೊಟ್ಟು (ಸಾಇಇ. IX–ii, ೪೬೬–೬ ; 1472).

ಉಭಯಳುಕಲೋಚರಿಸಾಂಖ್ಯತ್ವ = ನೆಮ್ಮಿಬ್ಬರ ಕ್ಷೇ ಮ ವ ನ್ನು ವಿಚಾರಿಸಿದ ಮೇಲೆ ಈಗ: ಕೀರ್ತಿರೂಪ ತಂದೆತಯರಿಗೆ ನಮಸ್ಕಾರ ಗಳು. ಉಭಯ ಕುಶಲೋಪರಿ ಸಾಂಪ್ರತ (ರೂಢಿ). [ಸಂ.]

ಉಭಯಕರ್ಮಕ (ಗು). ಇಬ್ಬರು ಕರ್ತೃಗಳುಳ್ಳ : ವಿದಿತೋಭಯ ಕರ್ತೃಕಮನಿಸಿದ ಸತಿಸನ್ಮಾನಿಕಾರದುಮ್ಬುದು (ಕಾಮದ. ೨೪೯).
[ಉಭಯ + ಕರ್ತೃಕ]

ಉಭಯಕರ್ಮ (ನಾ). ೧. ಪಾಪ ಮತ್ತು ಪುಣ್ಯ ಎಂಬ ಕರ್ಮ ಗಳು: ಪುಣ್ಯಪಾಪವೆಂಬುಭಯಕರ್ಮವನಾರು ಬಲ್ಲರಯ್ಯಾ (ಬಸವ. ೮೬೨). ೨. ವಿಹಿಕ ಮತ್ತು ಪಾರಲೌಕಿಕದ ಕರ್ಮಗಳು: ವೀರ ವೈ ವಾ ಚಾರ ದೀಕ್ಷಾಧಾರಕನತಿಶಾರ್ಮಿಷ್ಠಿಯಕರ್ಮಕರ್ಮನಿರ್ಮಲನ (ಬಸವ. ೭–೯೯). [ಉಭಯ + ಕರ್ಮ]

ಉಭಯಕವಿ (ನಾ). (ಸಂಸ್ಕೃತ ಮತ್ತು ಕನ್ನಡ) ಎರಡು ಭಾಷೆ ಗಳಲ್ಲಿ ಕಾವ್ಯ ವ ನ್ನು ರಚಿಸಬಲ್ಲವನು: ಚಾಳುಕ್ಕರಾಜ್ಯದೊಳ್ ನೆಗೞ್ದನುಭಯಕವಿ ಕವಿರತ್ನಂ (ಅಜಿಪ. ೧೨–೪೨); ಉಭಯಕವಿ ಶರಭ ಭೀರುಂಡ ಹಂಪೆಯ ರಾಘವಂ (ಜಡಭ. ೧–೩೧).

ಉಭಯಕವಿಚಕ್ರವರ್ತಿ = (ಸಂಸ್ಕೃತ ಮತ್ತು ಕನ್ನಡ) ಎರಡು ಭಾಷಾಕವಿಗಳಿಗೆ ಅ ಧಿ ಪ ತಿ: ಸವಣಂಗಿತ್ತಂ ಸುವಿನೇಮುಭಯ ಕವಿಚಕ್ರವರ್ತಿವೆಸರಂ ನಿಜಾಭಿಷೇಕೋತ್ಸ್ವಂ ಕೃತ್ಯಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧–೯).
[ಉಭಯ + ಕವಿ]

ಉಭಯಕವಿತ್ವ (ನಾ). (ಸಂಸ್ಕೃತ ಮತ್ತು ಕನ್ನಡ) ಎರಡು ಭಾಷೆಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಮಾಡುವ ಕವಿತಾ ರಚನೆ: ಶಿವಕಿವದೇವನಾತ್ಮಜ ಸುಮತಿ ಭೀಮನುಭಯಕವಿತ್ವ ಸಮರ್ಥನುಸುರುವಡೆ (ಬಸವ. ೧–೧೭).
[ಉಭಯ + ಕವಿತ್ವ]

ಉಭಯಕುಲ (ನಾ). ತಂದೆ ಮತ್ತು ತಾಯಿಯ ಕಡೆಯ ವಂಶ: ಉಭಯಕುಳಂಬಿಡುದ್ದಂ ನ್ಯಾಯವಂತರ್ ಚತುರ್ಮರ್ [ಶಾಂತಿಪು. ೩–೭೬]. [ಉಭಯ + ಕುಲ]

ಉಭಯಗುಣ (ನಾ). [ಕಾವ್ಯಮಿಶ್ರ] ಶಬ್ದ ಮತ್ತು ಅರ್ಥಗುಣಗಳು: ಮಾಧುರ್ಯವುಂ ಉಭಯಗುಣವಂಮೂಡೂ ಹೇಳಬನುದು (ಕೃವಿಡಿ. ೩೬೨).
[ಉಭಯ + ಗುಣ$_2$]

ಉಭಯಮುಖತೋಮುಖಿ (ನಾ). ಕರುಹಾಕುತ್ತಿರುವ ಹಸು; ಕರುವಿನ ಮುಖ ಮತ್ತು ಹಸುವಿನ ಮುಖ ಎಂದು ಎರಡು ಮುಖಗಳುಳ್ಳ ಹಸು: ಬ್ರಾಹ್ಮಣಗಿಗೆ ಉಭಯತೋಮುಖಿ ದಾನವನ್ನು ಕೊಟ್ಟಪ್ಪಾ ಪುಣ್ಯ (ಶೇಷಧ. ೯–೧೨). [ಸಂ.]

ಉಭಯತ್ತ (ಅ). ಎರಡು ಕಡೆಯೂ; ಎರಡು ಸ್ಥಳಗಳಲ್ಲಿಯೂ; ಎರಡು ಕಾಲದಲ್ಲಿಯೂ (ಈ).

ಉಭಯತರು, ಉಭಯತ್ತರು, ಉ ಭ ಯ ತ ರ್ತು = ಎರಡು ಕಡೆಯವರು; ಇಬ್ಬರೂ: ಭೂಚವನಾಸ್ಫೋಟಿಸುತಂಯುಭಯತರು ಖಂಡಿಯದು ಪೊಯ್ದಾಡಿ (ತುರಂಗ. ೬೬–೨೬); ಉಭಯತ್ತರವದರು (ತುರಂಗ. ೪೮–೪); ಸಂಗರದಿ ಉಭಯತ್ತರಾದಾ ಪೊಯ್ದಾಡಿ (ತುರಂಗ. ೭೫–೬); (ತುರಂಗ. ೭೫–೨೧ ; ೭೬ ಸಂಚಿಕೆ ನೋಡಿ). [ಸಂ.]

ಉಭಯದೇಸಿ (ನಾ). ಒಂದು ವ್ಯಾಪಾರಿಸಂಸ್ಥೆಯ ಹೆಸರು: ಉಭಯದೇಸೀ ಮನಿವರಿಂಡಾನಂ (ಕಇಶಾ. ೧೦೩–೮–೧೯ ; ?) ; ಮಾಧವ ಚಂದ್ರದೇವರ ಗುಡ್ಡಗಳು ಉಭಯದೇಸಿಗಳು ಮಾಡಿಸಿದ . . . ಬಸದಿ (ಮೈಇಶಾ. ೧೯೨೨, ೨೫–೩ ; 13ನೆಯ ಶತ).

ಉಭಯನಾನಾದೇಸಿಗಳ್ = ಎರಡು ಸೀಮೆಗೂ ಸೇರಿದ ನಾನಾ ದೇಸಿಯರು (?): ಹಂನೊಂದುವರೆಯ ಉಭಯ ನಾನಾದೇಸಿಗಳಂ (ಎಇ. XIV, ೨೫–೫೯ ; 1245). [ಉಭಯ + ದೇಸಿ]

ಉಭಯಪಕ್ಷ (ನಾ). ೧. ಎರಡು ಪಕ್ಷ: ಸ್ಥಾವರ ಜಂಗಮವೆಂಬು ಭಯಪಕ್ಷ ಒಂದೇ (ಬಸವ. ೪೦೫). ೨. ಶತ್ರು ಮತ್ತು ಮಿತ್ರಪಕ್ಷ: ಉಭಯಪಕ್ಷಗಳ್ಗೞ್ಹೋರಾಟ ಇತರರಿಗೆ ಲಾಭ (ರೂಢಿ).
[ಉಭಯ + ಪಕ್ಷ]

ಉಭಯಪಾರ್ಶ್ವ (ನಾ). ಎರಡು ಪಕ್ಕ ಅಥವಾ ಮಗ್ಗುಲು: ಉಭಯ ಪಾರ್ಶ್ವಂಗಳಿಗೆ ಹೋಗಿ ತಲ್ಲಣಿಸುತಂ (ಬಸವ. ೨೬–೨೬).
[ಉಭಯ + ಪಾರ್ಶ್ವ]

ಉಭಯಬಲ (ನಾ). ಶತ್ರು ಮತ್ತು ಮಿತ್ರಸೈನ್ಯ: ಸುಭಟರ್ ಸುಭಟ ರೊಳಜಿದಜಿಸುಭಯ ಬಲಂ ಮೊಟ್ಟನಾದೊಡೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೬–೨೨).
[ಉಭಯ + ಬಲ]

ಉಭಯಭಾಷೆ (ನಾ). ೧. ಎರಡು ಭಾಷೆ. ೨. ಸಂಸ್ಕೃತ ಮತ್ತು ಕನ್ನಡ: ಉಭಯಭಾಷೆಯೊಳಂ ತೊಡರದೆ . . . ತಿಳಿಪಿದಪೆಂ (ಛಂದೋಂಬು. ೧–೫೮). ೩. ಸಂಸ್ಕೃತ ಮತ್ತು ಪ್ರಾಕೃತ.
[ಉಭಯ + ಭಾಷೆ]

ಉಭಯಭ್ರಷ್ಟ (ನಾ). ಇಹಕ್ಕೆ ಮತ್ತು ಪರಕ್ಕೆ ಸಲ್ಲದವನು: ತಲೆಯಿಲ್ಲದಟ್ಟೆಗೆ ಪಟ್ಟವ ಕಟ್ಟುವ ಉಭಯಭ್ರಷ್ಟರ ಮೆಚ್ಚುವನೆ (ಬಸವ. ೭೨).
[ಉಭಯ + ಭ್ರಷ್ಟ]

ಉಭಯಮಾತ್ರಕ (ನಾ). [ಛಂದ] ಎರಡು ಮಾತ್ರೆಗಳಷ್ಟು ಕಾಲ ಉಚ್ಚಾರವುಳ್ಳ ಅಕ್ಷರ; ದೀರ್ಘಾಕ್ಷರ: ಹ್ರಸ್ವಮದೇಕಮಾತ್ರಕಂ ದೀರ್ಘಮುಭಯಮಾತ್ರಕಂ (ಶಮದ. ೧೦). [ಉಭಯ + ಮಾತ್ರಕ]

ಉಭಯಮುಖಿ (ನಾ). = ಉಭಯತೋಮುಖಿ: ಸ್ವಾರ್ಥಂ ಗೊಟ್ಟೊಳ್ ಹಸ್ತಿರಥಮಿಟ್ಟೊಳ್ ಭೂಮಿದಾನಮುಂ ಉಭಯಮುಖಿಯುಂ ಕೊಟ್ಟಾಳ್ (ಇಆ. XI, ೧೨೫–೭; 778).
[ಸಂ. ಉಭಯಮುಖೀ (ಉಭಯ + ಮುಖ + –)]

ಉಭಯಮುಖಿಗುಡು (ಕ್ರಿ). ಉಭಯಮುಖಿಯಾದ ಹಸುವನ್ನು ದಾನಮಾಡು: ಉಭಯಮುಖಿಗೊಟ್ಟ ಪ(ಫ)ಳಂ (ಇಆ. XVIII, ೪೦–೩೪; 999); ಉಭಯಮುಖಿಗೊಟ್ಟ ಫಲಂ (ಸೌ ಇ ಇ. XI–ii, ೧೨೭–೪೬; 1087). [ಉಭಯಮುಖಿ + ಕುಡು$_1$ (< ಕೊಡು)]

ಉಭಯರಾಶಿ (ನಾ). ೧. ಎರಡು ಗುಂಪು, —ಪಂಗಡ. ೨. ಸರ್ಕಾರಕ್ಕೆ ಮತ್ತು ರೈತರಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ರಾಶಿ (ಕಿ). ೩. [ಜ್ಯೋತಿ] ಎರಡು ರಾಶಿಗಳ ಸಂಧಿಕಾಲ. [ಉಭಯ + ರಾಶಿ]

ಉಭಯಲಿಂಗ (ನಾ). ೧. ಹೆಣ್ಣು ಮತ್ತು ಗಂಡಿನ ಲಕ್ಷಣವುಳ್ಳವನು: ಉಭಯಲಿಂಗನೆಂದೂ (ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ) ವ್ಯವಹಾರ (ಹಿಂದಸಾ. ೨೪೯). ೨. [ವೀಶೈ] ಇಷ್ಟಲಿಂಗ ಮತ್ತು ಪ್ರಾಣಲಿಂಗ: ತನುವಿನ ಮೇಲಿಪ್ಪುದು ಇಷ್ಟಲಿಂಗವೆಂಬರು. ಆತ್ಮನ ನೆನಹಿನ ಮೇಲಿಪ್ಪುದು ಪ್ರಾಣಲಿಂಗವೆಂಬರು. ಇಂತೀ ಘಟಕ್ಕೂ ಆತ್ಮಕ್ಕೂ ಉಭಯಲಿಂಗ ಉಂಟೆ? (ಮೋಳಿಮಾ. ೨೭೭–೩೨). ೩. [ವ್ಯಾಕ] ಎರಡು ಲಿಂಗಗಳಲ್ಲಿ ವ್ಯವಹರಿಸಬಲ್ಲ ಶಬ್ದ. ℙ ಪುನ್ನಪುಂಸಕ, ಸ್ತ್ರೀನಪುಂಸಕ, ಪುಂಸ್ತ್ರೀಲಿಂಗಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು. [ಉಭಯ + ಲಿಂಗ]

ಉಭಯಲಿಂಗಪ್ರಸಾದ (ನಾ). [ವೀಶೈ] ಇಷ್ಟ ಮತ್ತು ಪ್ರಾಣಲಿಂಗಗಳ ಪ್ರಸಾದ: ನಿರುಪಮ ಗೂಢಲಿಂಗೈಕ್ಯನು ಉಭಯಲಿಂಗಪ್ರಸಾದ ಸುಖಿ (ಬಸಪು. ೩೩–೨). [ಉಭಯ + ಲಿಂಗ + ಪ್ರಸಾದ]

ಉಭಯಲಿಂಗಸಂಗಿ (ನಾ). [ವೀಶೈ] ಇಷ್ಟ ಮತ್ತು ಪ್ರಾಣಲಿಂಗದ ಸಂಗವುಳ್ಳವನು: ಅನುಭಯಲಿಂಗಸಂಗಿಯೆಂಬೆನು ಈ ನುಡಿ ಸುಡದಿಹುದೆ (ಬಸವ. ೩೮೧). [ಸಂ. ಉಭಯಲಿಂಗಸಂಗಿನ್]

ಉಭಯಲಿಂಗಿ (ನಾ). ೧. ಹೆಣ್ಣು ಮತ್ತು ಗಂಡಿನ ಲಕ್ಷಣವುಳ್ಳವನು: "ಪುಂಸ್ತ್ರೀ ಲಕ್ಷಣಗಳೆರಡೂ ಉಳ್ಳ (ಮನುಷ್ಯ, ಪ್ರಾಣಿ); ಉಭಯಲಿಂಗಿ" (Hermaphrodite. ಇಂಕನಿ). ೨. [ವ್ಯಾಕ] ಪುಲ್ಲಿಂಗ ಮತ್ತು ಸ್ತ್ರೀಲಿಂಗಕ್ಕೆ ಸೇರಿರುವುದು: (ಲಿಂಗಭೇದ ತೋರಿಸದೆ ಪುಂಸ್ತ್ರೀಜಾತಿಗಳಿಗೆ ಅನ್ವಯಿಸುವ) ಉಭಯಲಿಂಗಿ (Epicene. ಇಂಕನಿ).
[< ಸಂ. ಉಭಯಲಿಂಗಿನ್]

ಉಭಯಲೋಕ (ನಾ). ೧. ಇಹಲೋಕ ಮತ್ತು ಪರಲೋಕ: ಉಭಯಲೋಕಹಿತದೊಳ್ ನೆಗಟ್ (ಕವಿರಾ. ೩–೧೭೯). ೨. ಭೂಲೋಕ ಮತ್ತು ಕೈಲಾಸ: ಎಂದಿನಂದದೊಳುಭಯಲೋಕಕೆ ಬರುತ ಹೋಗುತ ಶುಭಚರಿತನೇಕಾಂತರಾಮಯ್ಯ ಪ್ರವರ್ತಿಸಲು (ಬಸಪು. ೪೯–೬).
[ಉಭಯ + ಲೋಕ]

ಉಭಯವಂಶ (ನಾ) = ಉಭಯಕುಲ: ಹರಿವ ನದಿ ತನ್ನಿಚ್ಛೆಯಲಿ ದಡವೆರಡ ಕೆಡಿಸುವವೋಲು ನಾರಿಯರುರವಣಿಗೆ ಕೈಗೊಟ್ಟು ನಡೆಸಿದಡು ಭಯವಂಶವನು ನೆರಹುವಳು ನೀರೊಳಗೆ (ಕುವ್ಯಾಉ. ೩–೧೬).
[ಉಭಯ + ವಂಶ]

ಉಭಯವ್ಯಂಜನ (ನಾ). ೧. ಹೆಣ್ಣು ಮತ್ತು ಗಂಡಿನ ಲಕ್ಷಣವುಳ್ಳವನು. ೨. ಹೇಡಿ: "ಉಭಯವ್ಯಂಜನಾ, ಪೋಟಾ–ಈ ೨ ಹೇ(ಪೇ)ಡಿ" (ಹಲಾಯು. ೭೧–೨೭೩). [ಉಭಯ + ವ್ಯಂಜನ]

ಉಭಯವ್ಯತಿರೇಕ (ನಾ). [ಕಾವ್ಯಮೀ] ವ್ಯತಿರೇಕಾಲಂಕಾರದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ: ಉದಾ– ಪರಮೋದಯರಿರ್ಕ್ಕಮಲಾಕರಬೋಧಕರಿರ್ದ್ದಿನೇಶನುಂ ನೀನುಂ ಭಾಸ್ಕರನನಿಯತವೃತ್ತಕ್ರಮನರಸಾ ನಿನ್ನಂತೆ ನಿಯತವೃತ್ತಿಸ್ಥಿತನೈ II ಉಭಯವ್ಯತಿರೇಕ (ಕವಿರಾ. ೩–೪೧).
[ಉಭಯ + ವ್ಯತಿರೇಕ]

ಉಭಯವ್ಯಾಕರಣ (ನಾ). (ಸಂಸ್ಕೃತ ಮತ್ತು ಕನ್ನಡ) ಎರಡು ಭಾಷೆಗಳ ವ್ಯಾಕರಣ: ವಚೋವಿಭವಮೊಡನೆಸೆಯೆ ರಂಜಿಪನುಭಯವ್ಯಾಕರಣ ಪರಿಣತಂ ಕವಿರತ್ನಂ (ಅಜಿಪು. ೧೨–೪೩). [ಉಭಯ + ವ್ಯಾಕರಣ]

ಉಭಯಶ್ರೇಣಿ (ನಾ). [ಜೈನ] ಉತ್ತರ ಮತ್ತು ದಕ್ಷಿಣದ ಎರಡು ಸಾಲು, —ವಲಯ: ವಿಜಯಾರ್ಧದೊಳ್ ನಿಂದುದಜಿಂ ವಿಜಯಾರ್ಧಮೆಂಬಪೆಸರಂ ಪಡೆದುದಿದರ್ಕೆ ಪ್ರಥಮ ಮೇಖಳಾಸ್ಥಿತೋಭಯಶ್ರೇಣಿಯೊಳ್ಕರ್ಮಭೂಮಿಯ ನಿಯೋಗಮೆ ನಿಯೋಗಂ (ಆದಿಪು. ೯–೧೨೧ವ); ಕಾಂಚನಪುರಮೆಂಬ ಪೊಟಲರಸಂ ಮಹೇಂದ್ರನೆಂಬೊನುಭಯಶ್ರೇಣಿಗಳ ನಾಳ್ದೊಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೯–೧೧ ವ). [ಉಭಯ + ಶ್ರೇಣಿ]

ಉಭಯಸಂಕಟ (ನಾ). (ಕೆಲಸಮಾಡಿದರೂ ಕಷ್ಟ, ಬಿಟ್ಟರೂ ಕಷ್ಟ ಎಂಬ) ಇಕ್ಕಟ್ಟಿನ ಸ್ಥಿತಿ; ಪ್ರಾಣಸಂಕಟ: ಸಾಕುಸಾಕೀ ಉಭಯಸಂಕಟ ಇನ್ನು ತಿಳಿಯಿತು (ವಿಜದ. ೫೫). [ಉಭಯ + ಸಂಕಟ]

ಉಭಯಸಂಸ್ಕಾರ (ನಾ). [ವೀಶೈ] ಇಷ್ಟ ಮತ್ತು ಪ್ರಾಣಲಿಂಗಗಳ ಸಂಸ್ಕಾರ: ಆತನಂತಾನುಭಯಸಂಸ್ಕಾರಾತಿಶಯನಂ ಮಾಡಿ (ಬಸಪು. ೩೯–೧೪). [ಉಭಯ + ಸಂಸ್ಕಾರ]

ಉಭಯಸಮ್ಮತ (ಗು). ಇಬ್ಬರಿಗೂ ಸಮ್ಮತವಾದ, —ಒಪ್ಪಿಗೆಯಾದ: ಮಹಾಜನ ಅಯ್ವದಿಂಬರು ಉಭಯಸಮ್ಮತದೊಳಿಟ್ಟು . . . ಇತ್ತೊರ್ (ಸೌಇಇ. IX–i, ೫೯–೮; ?). [ಉಭಯ + ಸಮ್ಮತ]

ಉಭಯಸಾಧಾರಣ (ನಾ). ಇಬ್ಬರಿಗೂ ಸಮಾನವಾದುದು: ಈ ಪ್ರಾರ್ಥನೆ ಉಭಯಸಾಧಾರಣವಾದುದು (ಶಾಕುಂತ. ೪೦–೧).
[ಉಭಯ + ಸಾಧಾರಣ]

ಉಭಯಸಾಮ್ಯ (ನಾ). ಎರಡು ಪದಾರ್ಥಗಳಲ್ಲಿನ ಸಮಾನ ಧರ್ಮ: ವ್ಯತಿರೇಕಮುಭಯಸಾಮ್ಯಪ್ರತೀತಿಯೆಂ ತೋಱಿ ಭೇದಮಂ ಮಾಟ್ಪುದು (ಕಾವ್ಯಾವ. ೬೪೨). [ಉಭಯ + ಸಾಮ್ಯ]

ಉಭಯಾಚಾರ (ನಾ). [ವೀಶೈ] ಸದಾಚಾರ ಮತ್ತು ಸಮಯಾಚಾರ: ಗುರುವಿನಲ್ಲಿ ಸದಾಚಾರ . . . ಸಮಯಾಚಾರ ಲಿಂಗದಲ್ಲಿ ಅನುದಿನವೇಳೆ ಈ ಉಭಯಾಚಾರದಿಂದ ತಿಳಿದ ತಿಳಿವು ಲಿಂಗದಲ್ಲಿ ಅನುದಿನವೇಳೆ ಬೇಱೆ ತೋಱಲಿಲ್ಲ (ಬಸವ. ೮೧೯). [ಉಭಯ + ಆಚಾರ]

ಉಭಯಾಬ್ಧಿ (ನಾ). ಎರಡು ಸಮುದ್ರಗಳು: ಉಭಯಾಬ್ಧಿರವದಿಂ . . . ಇಱಿದು (ಶಾಂತಿಪು. ೬–೮೨). [ಉಭಯ + ಅಬ್ಧಿ]

ಉಭಯಾಯತ್ತ (ನಾ). ರಾಜ ಮತ್ತು ಸಚಿವರಿಬ್ಬರಿಗೂ ಸಮಾನವಾದುದು: ಪ್ರಭುಸಿದ್ಧಿಯನ್ನು ಅರ್ಥಶಾಸ್ತ್ರಕಾರರು ರಾಜಾಯತ್ತ, ಸಚಿವಾಯತ್ತ, ಉಭಯಾಯತ್ತ ಎಂದು ಮೂರು ಬಗೆ ವಿಂಗಡಿಸುತ್ತಾರೆ (ರಾಕ್ಷಮು. ೪೭). [ಉಭಯ + ಆಯತ್ತ$_2$]

ಉಭಯಾಯಿ (ಗು). ೧. ಇಹ ಮತ್ತು ಪರಗಳಿಗೆ ಯೋಗ್ಯವಾದ. ೨. ಇಬ್ಬರಿಗೂ ಹಿತವನ್ನು ಬಯಸುವ. 'ಉಭಯಾಯಿತನ' ಪರಾ. [< ಸಂ. ಉಭಯಾಯಿನ್]

ಉಭಯಾಯಿತನ (ನಾ). ಇಬ್ಬರಿಗೂ ಹಿತವನ್ನು ಬಯಸುವುದು: ಕಾಯಿದನು ಕವಲನ್ವಯವನುಭಯಾಯಿತನದಲಿ ತನ್ನ ಭಕ್ತನಿಕಾಯ ಲಂಪಟತನದಿ (ನಿಭಾಗ. ೮–೨೧–೫೪).

[ಉಭಯಾಯಿ + –ತನ]

ಉಭಯಾರೂಢ (ನಾ). [ವೀಶೈ] ಜ್ಞಾನ ಮತ್ತು ಕ್ರಿಯೆಯಲ್ಲಿ ಪರಿಣತನಾದವನು: ತನ್ನ ತಾನಱಿವ ಮನಕ್ಕೆ ಉಭಯ[ಯಾ]ರೂಢ ನಾಗಿರಬೇಕು (ಮೋಳಿಮಾ. ೭೩–೨೮೮). [ಉಭಯ + ಆರೂಢ]

ಉಭಯಾಲಂಕಾರ (ನಾ). [ಕಾವ್ಯಮೀ] ಶಬ್ದಾಲಂಕಾರ ಮತ್ತು ಅರ್ಥಾಲಂಕಾರ: ಆಗ್ನಿಪುರಾಣ ಸರಸ್ವತೀಕಂಠಾಭರಣಗಳಲ್ಲಿ ಶಬ್ದಾರ್ಥಾಲಂಕಾರ (ಅಥವಾ ಉಭಯಾಲಂಕಾರಗಳೂ) ಉಂಟೆಂದು ಉಕ್ತವಾಗಿದೆ (ಕೃಪಿಡಿ. ೨೫೧). [ಉಭಯ + ಅಲಂಕಾರ]

ಉಮತ್ತ 'ಉಮ್ಮತ್ತ' ನೋ.

ಉಮದಾ (ನಾ). ಘನತೆ ಅಥವಾ ಗೌರವವುಳ್ಳ ವ್ಯಕ್ತಿ (ಕಿ). 'ಉಂದ' ಪರಾ.

[← ಅರ. ಉಮ್ದಾ; ಮರಾ. ಹಿಂ. ಉಮದಾ = ಶ್ರೇಷ್ಠ, ವಿಶಾಲ ಮನಸ್ಕ]

ಉಮರಾ, ಉಮರಾವ, ಉಮರಾವು, ಉಮ್ರಾ (ನಾ). ದೊಡ್ಡ ಮನುಷ್ಯ; ಸರದಾರ: ಉರ್ದುಶಬ್ದಗಳನ್ನೂ ಕನ್ನಡ ಭಾಷಾನುಗುಣ ವಾಗಿ ಮಾರ್ಪಡಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದಾನೆ . . . 'ಉಮರಾ' ಎಂಬುದನ್ನು ಉಮ ರಾವು ಎಂದೂ, ಗನೀಂ (ವೈರಿ ಎಂಬ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ) ಎಂಬುದನ್ನು ಗನೀಬ ಎಂದೂ ಮಾರ್ಪಡಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದಾನೆ (ಕಸಾಪ. ೨೨–೭೯); ದೊಡ್ಡ ಉಮರಾಗಳನ್ನೂ ತನ್ನ ಮನೆಗೆ ಔತಣಕ್ಕೆ ಕರೆದಿದ್ದನು (ಕಪಾಕುಂ. ೬೪). **ಉಮರಾವ**: ಎಡಬಲದಲ್ಲಿ ಉಮರಾವರೂ ಸೇನಾನಿಗಳೂ ರಾಯ ಭಾರಿಗಳೂ . . . ಕುಳಿತಿದ್ದರು (ನೂರಜ. ೧೦). **ಉಮರಾವು**: ಮೇಲಿನ (ಕಸಾಪ. ೨೨–೭೯) ರ ಪ್ರಯೋಗವನ್ನು ನೋಡಿ. **ಉಮ್ರಾ**: ಸೇನೆಯ ದಳದ ಉಮ್ರಾಗಳೂ ಬಾದಷಹನ ಆಗಮನವನ್ನು ನೀರವವಾಗಿ ನಿರೀಕ್ಷಿಸಿ ಕೊಂಡಿದ್ದಾರೆ (ಕೋಹಿನೂ. ೨೮).

[← ಅರ. ಉಮರಾ, ಉಮರಾಹ್]

ಉಮರಾವ 'ಉಮರಾ' ನೋ.

ಉಮರಾವು 'ಉಮರಾ' ನೋ.

ಉಮರು (ನಾ). ಸೆಕೆ; ಬೇಗೆ; ತಾಪ: ಮಳೆ ಬರುವಹಾಗಿದೆ, ಬಿಸಿಲಿನ ಉಮರು ಹೆಚ್ಚಾಗಿದೆ (ರೂಢಿ). [?]

ಉಮರುಬೊಕ್ಕೆ (ನಾ). (ಉಕ). ಸೆಕೆಗುಳ್ಳೆ; ಬೇಗೆಯಿಂದ ಏಳುವ ಬೊಕ್ಕೆ: ಬೇಸಿಗೆಯಲ್ಲಿ ಮೈಮೇಲೆ ಉಮರುಬೊಕ್ಕೆ ಏಳುತ್ತವೆ (ರೂಢಿ). [ಉಮರು + ಬೊಕ್ಕೆ$_1$]

ಉಮಾಧವ (ನಾ). ಪಾರ್ವತೀಪತಿ; ಶಿವ: ಪಿಂಗದೆ ಬಂದಂ ಯುತ ಚತುರಂಗಂ ಮಾಧವನುಮಾಧವಂ ಮೆಚ್ಚುವಿನಂ (ಗಿರಿಕ. ೧೦–೬೮).

[ಸಂ. (ಉಮಾ + ಧವ)]

ಉಮಾಪುತ್ರ (ನಾ). ೧. ಪಾರ್ವತಿಯ ಮಗ. ೨. ಗಣಪತಿ. ೩. ಷಣ್ಮುಖ. [ಸಂ. (ಉಮಾ + ಪುತ್ರ)]

ಉಮಾವರ (ನಾ). ೧. ಪಾರ್ವತಿಯ ಗಂಡ; ಶಿವ. ೨. ಕೀರ್ತಿವಂತ: ವಿದಿತೋಮಾವರನಾತ್ತಭುಜಂಗನಲ್ಲನೀ ಭೂಪಾಲಂ (ಕವಿರಾ. ೩–೧೧೨).

[ಸಂ. (ಉಮಾ + ವರ)]

ಉಮಿ 'ಉಮ್ಮಿ' ನೋ.

ಉಮುವಿಧಿ (ನಾ). 'ಉಂ' ಎಂಬ ಸಮುಚ್ಚಯವು ಸೇರುವ ಕ್ರಮ, —ನಿಯಮ: ಅಮುಮೆಂದುಸಿರ್ವ ಸಮುಚ್ಚಯದುಮುವಿಧಿ ನಿರುತಂ ದ್ವಿತೀಯೆಯೊಳ್ ಪೊಕ್ಕಿರ್ಕುಂ (ಶಮದ. ೧೨೨). [ಉಮ್ಮು$_0$ + ವಿಧಿ]

ಉಮುಳ್ 'ಉಮುಟ್' ನೋ.

ಉಮುಟ್, ಉಮುಳ್ (ಕ್ರಿ). ಉಗುಳು; ಮುಕ್ಕುಳಿಸು: ಚಂದ್ರ ಮುಖಿ ಸುಧಾರಶ್ಮಿ ಸೀಧು ರಸಧಾರೆಯನಂದುಮುಟ್ (ಲೀಲಾವ. ೨–೧೭); ಉಮು[ಪಾಠಾಂ. ಒಮು]ಟ್ಟುಭಮದ ಕರ್ದಮಮಂ ಕ್ರಮದೊಳೆ ಕಾನೀಕ ಜಾನುದಘ್ನಮನೆ ತುರಂಗಮ ಲಾಳಾಜಳದ ಪೊನಲ್ (ಅರ್ಧನೇ. ೩–೮೬). **ಉಮುಳ್**: ಶೇಷನ ಕಂಠನಾಳಸಂವಳನದೆ ನಿನ್ನ ನಂಜನು ಮುಳೆಂದು ಮುಳಿಪ್ಪ ಪೊಡರ್ಪನಾವಗಂ . . . ಕಲಿ ವಿಷ್ಣುವರ್ಧನಂ (ಎಕ. VI, ಕಡೂರು. ೫೧–೭; 1148). 'ಉಗುಟ್' ಪರಾ. [?]

–ಉಮ್$_1$ (ಪ್ರ). ಭಾಮನಾಮ ಪ್ರತ್ಯಯಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಚೇತನ ಭಾವದೊಳಿಕೆ ತನಮುಮೆಯಕ್ಕು . . . ಉಮೆಗೆ – ತಕ್ಕುಮೆ (ಶಮದ. ೨೧೧ ಪ್ರಯೋ).

ಉಮ್ಯೆ (ನಾ). ೧. ಪಾರ್ವತಿ: "ಮಾದೇವಿ ಮಾಕಾಳಿ . . . ಉಮೆಯ ನಾಮಂ" (ಕವಿಕಂ. ೧೯). ೨. ಕೀರ್ತಿ: ವರವಿತ್ತೇಶನುಮೇಶನನ್ತ ಖಿಳದಿಕ್ಪಾಳಪ್ರಭಾವಾನ್ವಿತಂ ನರಸಿಂಹಪ್ರಿಯ ಮಂತ್ರಿಮಂತ್ರ ವಿಳಸ ದ್ವಿದ್ಯಾಚಣಂ ಬೂಚಣಂ (ಎಕ. V, ಅರಸೀ. ೧೭೨–೩೦; 1167). ೩. ಎಳ್ಳಗಸೆ ಗಿಡ: "ಅತಸೀ, ಉಮಾ, ಕ್ಷಮಾ – ಈ ೩ ಎಳ್ಳಗಸೆ" (ಹಲಾಯು. ೯೫–೪೨೮). [ಸಂ. ಉಮಾ]

ಉಮೇದ 'ಉಮೇದು' ನೋ.

ಉಮೇದವಾರಿ 'ಉಮೇದುವಾರಿ' ನೋ.

ಉಮೇದಿ 'ಉಮೇದು' ನೋ.

ಉಮೇದು, ಉಮೇದ, ಉಮೇದಿ (ನಾ). ೧. ಉತ್ಸಾಹ; ಹುರುಪು: ಕಾಮನ ಹಬ್ಬದಲ್ಲಂತೂ . . . ಅವರವರ ಉಮೇದು ಹೊರಹೊಮ್ಮು ತ್ತಿತ್ತು (ಚಿಕ್ಕದೇ. ೨೬); ಉತ್ಸವವು ಮುಗಿಯಿತು. ಉಮೇದು ಮಾತ್ರ ಯಾರದೂ ತೀರಲಿಲ್ಲ (ಭದ್ರಾಯು. ೫೭). ೨. ಭರವಸೆ; ವಿಶ್ವಾಸ (ಕಿ). ೩. ಅಪೇಕ್ಷೆ; ಆಕಾಂಕ್ಷೆ. 'ಉಮೇದುವಾರ' ಪರಾ. **ಉಮೇದ**: ೧. "ಉಮೇದ – ಹೌಸು, ಆನಂದ" (ಜಾನಕೋ. ೨೧); ಲಾಭವು ಹೆಚ್ಚು ಹೆಚ್ಚಾದಂತೆ ಅದನ್ನು ಬೆಳಸುವುದಕ್ಕೆ ಇವರಿಗೆ ಉಮೇದ ಬಂತು (ಮುಂಬಯಿ. ೬–೧೨೫). **ಉಮೇದಿ**: ೧. ತಾಯಿ ಹೇಳಿದ ಕೆಲಸಗಳನ್ನು ಉಮೇದಿಯಿಂದ ಮಾಡಿದಳು (ಅನ್ನ. ೧೩೪); ನಾಟಕ ಕಟ್ಟಬೇಕೆಂಬ ಉಮೇದಿ ತುಂಬಿಕೊಂಡಂತೆ ತೋರುತ್ತದೆ (ಗಂಗಾಸಾ. ೨೬).

[← ಪಾರ. ಅರ. ಉಮ್ಮೈದ್, ಉಮಾದ್ = ಭರವಸೆ]

ಉಮೇದುವಾರ (ನಾ). ೧. ಉತ್ಸಾಹಶಾಲಿ; ಭರವಸೆಯುಳ್ಳವನು (ಕಿ). ೨. ಕೆಲಸವನ್ನು ಕಲಿಯಬಯಸುವವನು; ತರಬೇತಿನಲ್ಲಿರು ವವನು: ಕೆಲಸವನ್ನು ಕಲಿಯಲಿಚ್ಛಿಸುತ್ತಿದ್ದ ಉಮೇದುವಾರರು (Apprentices) (ಕ್ರಿಯಾಶಿ. ೯೩); ತರಬೇತಿ ಪಡೆಯುವ ಉಮೇದು ವಾರರು (ನಾಪೋಲೀ. ೩೭). ೩. ಹುದ್ದೆ, ಅಧಿಕಾರ, ಸದಸ್ಯತ್ವ, ಚುನಾವಣೆ, ಪರೀಕ್ಷೆ ಅಥವಾ ಬಿರುದಿಗಾಗಲಿ ಅಪೇಕ್ಷಿಸಿ ಅರ್ಜಿ ಸಲ್ಲಿಸುವವನು; ಅಭ್ಯರ್ಥಿ: ಓಟುಗಳನ್ನು ಗುರುತುಮಾಡುವ ಚೀಟಿ ಗಳಲ್ಲಿ ಹೆಸರಿನೊಡನೆ ಉಮೇದುವಾರರ ಯಾವುದಾದರೂ ಒಂದು ಚಿಹ್ನೆ ಯನ್ನು ಸೂಚಿಸುವುದೂ ಒಂದು ಪದ್ಧತಿ (ರಾಯಕ. ೯೦); ದಿವಾನ್ ಬಹದ್ದೂರ ಆಗಲು ಉಮೇದುವಾರರಾಗಿರತಕ್ಕವರು (ಕಮಕ. ೧೪೬).

[ಉಮೇದು + –ವಾರ್$_4$]

ಉಮೇದುವಾರಿ, ಉಮೇದವಾರಿ (ನಾ). ೧. ಭರವಸೆ; ನಿರೀಕ್ಷೆ (೬). ೨. ಕೆಲಸವನ್ನು ಕಲಿಯಲು ಮುಂದೆ ಬರುವುದು; ತರ ಬೇತಿಗಾಗಿ ಬಯಸುವುದು: ಉಮೇದುವಾರಿ ಶಿಕ್ಷಕನಾಗಿ ಹಠಲಾಲ ಬಂದು ಒದಗಿದನು (ಇಪ್ಪಳ. ೩೦೧). **ಉಮೇದವಾರಿ**: ಪರೀಕ್ಷೆ ಇಲ್ಲ; ಉಮೇದವಾರಿ ಇಲ್ಲ; ಕೆಲಸವಿಲ್ಲ (ಇಪ್ಪಳ. ೪೪೭).

[← ಅರ. ಮಶಾ. ಉಮೇದ್‌ವಾರ್; ಹಿಂ. ಉಮ್ಮೇದವಾರ್]

ಉಮೇದುವಾರಿಕೆ (ನಾ). ಹುದ್ದೆ, ಆ ಧಿ ಕಾ ರ, ಸದಸ್ಯತ್ವ, ಚುನಾವಣೆ, ಪರೀಕ್ಷೆ ಅಥವಾ ಬಿರುದಿಗಾಗಿಲಿ ಅಪೇಕ್ಷಿಸಿ ಅರ್ಜಿಯನ್ನು ಸಲ್ಲಿಸುವುದು: ನಮ್ಮ ಉಮೇದುವಾರಿಕೆ ಹಕ್ಕನ್ನು ರದ್ದು ಮಾಡುವ ಉದ್ಧೇಶದಿಂದಲೇ ಎಂಬಂತೆ ಬದಲಾಯಿಸಿದರು (ಕೆಲಸ. ೩೬೦).

[ಉಮೇದುವಾರ + -ಇಕೆ]

ಉಮೇಶ (ನಾ). ೧. ಉಮೆಯ ಗಂಡ; ಶಿವ. ೨. ಕೇತಕಿಗೆ ಒಡೆಯ: ಈಶ್ವರನಂತುಮೇಶನಾಶಾಂಬರೀಂದ್ರನಂತಧಿಕವಾನಂ . . . ಆಹವಮಲ್ಲವಲ್ಲಭಂ (ಎಳ. VII, ೨೬೨೦. ೧೧೮–೬; ೧೮೪).

[ಸಂ. (ಉಮಾ + ಈಶ)]

ಉಮ್ಮ¹ (ನಾ). ಮುತ್ತು; ಮುದ್ದು; ಚುಂಬನ: ಮಗುವಿನ . . . ಗುಳಿಬೀಳುತ್ತಿದ್ದ ಕೆನ್ನೆಗೆ 'ಉಮ್ಮ' ಕೊಟ್ಟು (ರಂಗವ. ೧೩೮); 'ಹಾಣಮರಿ ನನ್ನಜ್ಜ' ಎಂದು . . . ಉಮ್ಮ ಕೊಟ್ಟಳು (ಅನ್ನಪೂ. ೮). [?]

ಉಮ್ಮ² 'ಉಮ್ಮೆ' ನೋ.

ಉಮ್ಮಗುರು (ನಾ). ಉಷ್ಣ ಅಥವಾ ಸೆಕೆಯಿಂದ ವಿಳುವ ಕುರು, —ಬೊಕ್ಕೆ: ಬೇಸಗೆಯಲ್ಲಿ ಮಗುವಿನ ತಲೆಗೆ ಉಮ್ಮಗುರುವಾಯಿತು ಸ್ವಲ್ಪ ಜ್ವರವೂ ಒಮ್ಮೊಮ್ಮೆ ಬರಹತ್ತಿದವು (ಚಿಕಪಾ. ೧೧೪).

[ಉಮ್ಮ್ಯ (<ಉಮ್ಮೆ) + ಕುರು]

ಉಮ್ಮುಗೆ 'ಉಮ್ಮುಗೆ' ನೋ.

ಉಮ್ಮುಟಿಗೆ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಉಮ್ಮುಟಿಗೆಯಂ ಸರ್ವಾಳ್ಯಸ್ಸರ ಸಿದ್ಧಿಯಾಗಿ . . . ಮಾಡಿ (ಎಇ. XX, ೬–೧೧ ; 1012); ಉಮ್ಮುಟಿಗೆಯ ಸೇಡಿಸೆಟ್ಟಿ ಹದ್ದಲ್ ಕಲ್ಲುಸೆಟ್ಟಿ (ಕಳುಲ. ೬–೬೯ ; 1216). [?]

ಉಮ್ಮುಚ್ಚೈ, (ನಾ). ಕೋಪ; ಅಸಮಾಧಾನ: ಮಱೆವುದಾ ಮನಮುಮ್ಮುಮನಱ್ದಪಾ ರಂ . ಮ್ಮುಚ್ಚರಮಜ್ಜ ನಿಮ್ಮುತೆರೆಯಲೆ ಬಂದಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨–೫೪); ತನ್ನನುಪ್ಪಾಟಿಸಿ ನುಡಿದೊಡುಮ್ಮುಚ್ಚ [ಪಾಠಾಂ. ಚ್ಚ್ರ]ದೊಳೆ ಮೆಚ್ಚದೆ . . . ಇಂತೆಂದಂ (ಪ ಂ ಪ ಭಾ. ೧೨–೧೭೬ ವ); ಒಂದೊಂದರೆಗೆ ಮುಚ್ಚಿರಿದಂತೆ ಪಚ್ಚು ಪಸರಿಸಿ ನಿಚ್ಚುಯ್ಯಲಾಜದುಮ್ಮುಚ್ಚ ದೊಳಚ್ಚಗಂಗೊಂಡು (ಸುಳುಪಾ. ೬–೬ ವ); ಉಮ್ಮುಚ್ಚದ ಬೆರ್ಚಿನಿಂದುರಿದ ಕಿಡುರ (ಶೇಮುಷ. ೩–೧೩೧); ತೆಱಲುಮ್ಮುಚ್ಚಮರದೊಡದೆ ಮನದೊಳೆ (ಪಾರ್ಶ್ವ. ೧೧–೧೧೪).

[ಪ್ರಾದೇ. ಉಮ್ಮುಚ್ಚ = ಕ್ರೋಧ, ಆಸಂಬದ್ಧ, ಭಂಗೀಛಂದಶಃ]

ಉಮ್ಮುಚ್ಚೈ (ನಾ). ೧. ದಿಕ್ಕುತೋರದ ಸ್ಥಿತಿ; ದಿ ಗ್ಭ್ರ ಮೆ: ಮೂ ಗರ ವೋ ಲಾ ಮೊಸದೊಳಕೊಂದಿ ಪಚ್ಚುಬಗೆದುಂಮುಚ್ಚಮಂ ಶಾಲ್ಪದಂ (ಪಂಲಾಣ. ೬–೧೦೦). ೨. ದುಃಖ; ದುಗುಡ; ಪಿನ್ನತೆ: ಕುಮಾರನಾತ್ಮಜನಕಂಗುತ್ತರಂಗುಡಲಂತ್ಯದ ಕಿರ್ದಿಯುಮ್ಮುಚ್ಚದಿನಕ್ಕುಮಲ ಗಳಿತದೊಡಿಸಿ ಕುಶಿಕಿಶುಂಮಂ (ಶೇಮುಷ. ೨–೫೮ ವ); ಆಂ ಮೃಗ ಮೆಂದೆ ಬಗೆದು ಪಾಪಕರ್ಮವಿಂ ನಿಮ್ಮುಚ್ಚೆಟ್ಟೆಂ ಈವುಮುಚ್ಚಮುಮಿನ್ನೇ ತಲ್ಲಿಳೀ ನೀಗುವೆಂ (ಶೇಮುಷ. ೧೯–೪೪ ವ). ೩. ಉತ್ಪಾಹ; ಹುರುಪು: ಅತ್ಯಪ್ರಿಯಯೆಂ ಬ ಯ ಕೆಯಂ ಕಿರ್ಡುರ್ವುಮುಚ್ಚದಿಂ (ಶೇಮುಷ. ೫–೧೦೬ ವ). [< ಸಂ. ಉನ್ಮತ್ತ ?]

ಉಮ್ಮುಚ್ಚರ (ನಾ). ಅತಿಶಯವಾದ ಕೋಪ, —ಅಸಮಾಧಾನ: ಮಜ್ರಣಾಜನುಮ್ಮುಚ್ಚರದಿಱಿಲುಮ್ಮನೆ ಬೆಮರ್ತು ಕಪಿಸಿ ಕಂಕರಿಪೋಗಿ (ಪಂಪಭಾ. ೧೩–೯೧ ವ).

[ಪ್ರಾ. ಉಮ್ಮುಚ್ಚರ < ಸಂ. ಉನ್ಮತ್ತರ]

ಉಮ್ಮುಡಿಕೆ (ನಾ). ಸೊಕ್ಕು; ಗರ್ವ; ಉನ್ಮತ್ತತೆ (?): ಒಮ್ಮಾ ದರೂ ನಿನ್ನ ನೆಮ್ಮದಿ ಅವಗಾವಮ್ಮಡಿ ಮುಚ್ಚರ್ಮ ರಮ್ಮಿಸಿದೆ ಉಮ್ಮುಡಿಕೆ ಯಿಂದಹಮ್ಮಿಕೆಯೊಳಗಿದ್ದು ನಿಮ್ಮಿಚೆ ಸುತ್ತಿದೆ (ತೀರ್ಥಾ. ೧೧೪).

[< ಸಂ. ಉನ್ಮಾದಿಕಾ ?]

ಉಮ್ಮತ್ತ 'ಉಮ್ಮತ್ತ' ನೋ.

ಉಮ್ಮತ್ತ, ಉಮತ್ತ, ಉಮ್ಮತ, ಉಮ್ಮತ್ತಿ (ನಾ). ಮದ್ದು ಗುಣಿಕೆ ಗಿಡ; ದತ್ತೂರಿಗಿಡ: "ಉಮ್ಮತ್ತ ಮದ್ದುಗುಣಿಕೆಯು ಮಳ್ಳಂ" (ಲವಿಕ. ೨೦೯); ಉಮ್ಮತ್ತದ ಸೊಪ್ಪಿನ ರಸ ಒಂದು ಬಳ್ಳ ದಲ್ಲಿ ಒಂದುಮಾನ ಎಣ್ಣೆಯ ಹಾಕಿ . . . ಮಂಡೆ ಕೊಡಲು ಬೆಳೆವುದು (ವೈದ್ಯಸಾ. II, ೧೩೯); ಉಮ್ಮತ್ತ ಈ ಬೇರಂ ಅಕ್ಕಗಬ್ಬುನಲ್ಲಿ ತೇದು ಕಿಬ್ಬುಸುರಂ ಪೂಸಲು ಮೂತ್ರ ಸುಲಭವಾಗಿ ಬಿಡುವುದು (ವಿದ್ವೈ. ೬). **ಉಮತ್ತ**: "ಮರ್ದುಗುಣಿಕೆಯೆಂಬು ಉಮತ್ತಂ [ಪಾಠಾಂ. ಉನ್ಮತ್ತ]" (ಶ ಶ ಸಾ . ೨೫–೫೪). **ಉಮ್ಮತ** : ಉನ್ಮತ್ತ – ಉಮ್ಮತ (ಶಮದ. ೨೬೫ಪ್ರಯೋಗ); ಉಮ್ಮತದಂತುಪಭೋಗದೊಳ್ ಮರುಳ್ಮಾಡಿ (ಧರ್ಮನಾ. ೧–೧೧೨ ವ); ಜಡಮತಿಗಳ್ ಮರುಳುಮ್ಮತವಶಿಕ್ಕಿದೊಡೆ ಸುಖಲಯಪ್ಪುದೆ (ಕೃ ವಿ ಭಾ. ೩–೨೩). **ಉಮ್ಮತ್ತಿ** : ಬಱರೀ ಅಗದಿದ್ದರೆ ಹೆಣ್ಣಿಗೆ ಉಮ್ಮತ್ತಿಕಾಯಿನ ರ ಸ ವ ನ್ನು ಕುಡಿಸುತ್ತಿದ್ದರು (ಹುಬ್ಬಿಹ. ೧೬); ಉಮ್ಮತ್ತಿ, ಹೊಗೆಸೊಪ್ಪು, ಬಿರಟು (ಸಮ್ಮಸಾ. ೩೩೯).

[ಪ್ರಾ. ಉಮ್ಮತ್ತ < ಸಂ. ಉನ್ಮತ್ತ]

ಉಮ್ಮತ್ತಿ 'ಉಮ್ಮತ್ತ' ನೋ.

ಉಮ್ಮದ (ನಾ). = ಉನ್ಮದ : "ಉನ್ಮದ –ಉಮ್ಮದ" (ತತ್ವಕೋ. ೯).

[< ಸಂ. ಉನ್ಮದ]

ಉಮ್ಮದಾ (ನಾ). ಯೋಗ್ಯನಾದವನು; ಉತ್ತಮನಾದವನು: ಅವರು ಬಹಳ ಉಮ್ಮದಾ ಸಾಹೇಬರು (ರಾಚೀಂದ್ರ. ೧೩೬); ಉಭಯಂ ಕಡೆಯಂದಲೂ ಉಮ್ಮದಾ ಜನರು ಬೇಕಿಪ್ಪ (ರಾಚೀಂದ್ರ. ೧೩೬).

[← ಅರ. ಮಶಾ. ಹಿಂ. ಉಮ್ದಾ = ಶ್ರೇಷ್ಠ]

ಉಮ್ಮನೆ (ಅ). ಬಿಸಿಬಿಸಿಯಾಗಿ: ಪಂದಯಂ ಪಾಪದರ್ದಂಕುಮುಮ್ಮನೆ ಬೆಮರ್ತುರ್ (ಪಂಪಭಾ. ೨–೯೨ ವ); ಕೃಷ್ಣೋ೨ರಗನಂ ಪಿಡಿದ ಬೆಳ್ಳಳಂ ತುಮ್ಮನೆ ಬೆಮರುತ್ತುರ್ಬುರ್ದ ದುಕ್ಕಾಸನನುಮಂ (ಪಂಪಭಾ. ೬–೫೫ ; ಪಾವಂ ದಾಂಟದರಂತುಮ್ಮನೆ ಬೆಮರ್ತುರ್ (ಬಂಪಪು. ೯–೧೦ ವ).

[ಉಮ್ಮ + –ಅನೆ]

ಉಮ್ಮಯ 'ಉಮ್ಮಹ' ನೋ.

ಉಮ್ಮಲು, ಉಮ್ಮುಲು (ನಾ). ೧. ಉಗುಳು; ಶ್ಲೇಷ್ಮ; ಕಫ (೬). ೨. ಉಬ್ಬಸ; ದಮ್ಮು (೬). **ಉಮ್ಮುಲು** : ೧. (೬).

[< ಅಮುಲು]

ಉಮ್ಮಹ, ಉಮ್ಮಯ, ಉಮ್ಮಾಯ, ಉಮ್ಮಾಹ (ನಾ). ಹೆಚ್ಚು ಉತ್ಸಾಹ, —ಸಂತೋಷ,—ಸಂಭ್ರಮ: ಶ್ರೀಪದಂ ತನ್ನ ಸೋ೦ಕಿದ ವೆಂಬುಮ್ಮಹದಿಂ ಶಿವನ ಮೆಲ್ಲಡಿಗಳ್ಗೆ ತನ್ನ ಕರಪಲ್ಲವಪಮಂ ಪಾಸುತಂ ಬರೆ (ಪ ಂ ಪ ರ. ೧೩–೯೯); ಬಹಳ ತೋಳಕದಲಬಿಳಿಜನವುಮ್ಮಹನ ಬಿಸುಟಿರು (ಕುನ್ನಾಳ. ೧೬–೩); ಆಳುವಿಲರ ಮನಮ ಚ್ಚು ಸಿರಿಜರಿಧ ಕುತರುಮ್ಮಹದಚ್ಚು ಶಿವನೇನವರ ಮೆಚ್ಚು (ತೀರಾರಾ. ೧–೧–೧೧); ಕಳಕಳನ್ನೆಡಿಗಳೊಡೊಳ್ಳೊಕ್ಕುರುಮ್ಮಹಮೊಳು

ಉ ಮ್ಮ ಳ್ಯೆ : ಆಮ್ಮತರಸಮಂ ಉಮ್ಮಳ್ಯಮಲ್ಲೋಲಂ (ಪ್ರಭುತ್ವ. ೩–೨೦) ; ನಮ್ಮೊಡೆಯಕುವರಂ ಸಾಯೆ ನಾನೇಕೆಂದು ಸಚಿವ ತೊರೆಲ್ಲೊಯ್ದುರಸಲು ಅಮ್ಮಮ್ಮ ನನ್ನಂದಲಿಂತಾಯಿತೆನ್ನುತಂ ಉಮ್ಮಳದಿಂ ತಿರುಕೊಳಿವಿನಾಟ ತಲೆಯುರಿದೆಯೆ (ಪ್ರಭುತ್ವ. ೭–೧೫೫) ; ಉಮ್ಮಳದಿಂ ವಿಶ್ವ ಉದ್ಭವ ಮಾಡುವ . . . ವಿಷ್ಣು (ಪ್ರಸಭಾ. ೩–೩) . **ಉಮ್ಮಾಯ** : ಹೆಣ್ಣಾಲಾಪಾಗ ಉಡತರೆಲ್ ಹೆಜ್ಜೆನ ತಾಯಿ ಉಮ್ಮಾಯದ ನಗಿಯಂ ನಗರೆಲ್ (ಮಲ್ಲಿಗೆ. ೫೦). **ಉಮ್ಮಾಹ** : ತಮ್ಮ ಕಂಥೆಯ ನದಿಯಮೇಲೆ ಗಡ್ಡುಗೆಯಕ್ಕಿಯುಮ್ಮಹದಿಂ ಉಳಿಪು ದಾಂಟಲು (ಗುರುಚಾ. ೧೫–೩೧).

[ಪಾಲಿ. ಉಮ್ಮಾಹ ; ಹಿಂ. ಉಮಾಹ್ = ಉತ್ಸಾಹ; ಉಲ್ಲಾಸ]

ಉಮ್ಮಳಿ (ನಾ). ೧. ದುಃಖ ; ದು ಗು ಡ ; ಚಿಂ ತೆ ; ಬೇದ : "ನಿರ್ವೇದಕ್ಕೆ, ಖೇದಃ — ಈ ೨ ಉಮ್ಮ(ಳಂ)ಳಿ" (ಜ ಲಾ ಯು. ೧೩೪–೬೯) ; "ದುಮ್ಮನಮುಮ್ಮಳಂ ಬೇವಸಮುಂ" (ಪಂಭಾ. ೧೧೧೦) ; ಸಿಡಿಲವೊಲೆಱಗುವ ನರೆಗಸ ಪಡೆಗಳಿದುಮ್ಮಿಡೆಯೊಳುಣ್ಣದೆಯಂ . . . ಸಿಂದಿಡೆಯೊಳ್ ನಿಶ್ಚಿದೆಯುಮೊಡಿದಂ ಮಹಿಪಾಲಂ (ಪ ಂ ಪ ಭಾ. ೧–೩೬) ; ಉ ಮ್ಮ ಳಿ ಸಿದ ಪುರಜನಂಗಳುಮ್ಮಳಮನೊರ್ಮದಲಾಗೆ ನಿರ್ಮೂಳಿಸಿ (ವರ್ಧಮಾ. ೩–೪೫ ವ) ; ಚಿತ್ತದುಮ್ಮಳದಿಂದೆ ಮಹಿಷಂದಿಗೆ ಮಣಿದು (ಚಿಚಂ. ೨೮–೩). ೨. ಉಷ್ಣ ; ಸೆಕೆ ; ಕಾವು : "ಉಮ್ಮಳಮುಂ ಕಾವಿಂತುಷ್ಣಕ್ಕೆ" (ಕವಿಂಲ. ೪೧).

[ಪ್ರಾ. ಉಮ್ಹಾಲ. / ಸಂ. ಉಷ್ಮನ್; ಊಷ್ಮಲ]

ಉಮ್ಮಳಂಗೊಳ್, **ಉಮ್ಮಳ್ಗೊಳ್** (ಕ್ರಿ). ವ್ಯಥೆಪಡು : ಭೀತಿಯಂ ಬಟ್ಟದನೆ ಕನಸುಗಂಡುಮ್ಮಳಂಗೊಂಡುಂ (ವಿಕ. VII, ಶಿವನೊ. ೬೪–೩ ; 1117) ; ಶಿರಮಂ ಶರೀರಮಂ ಪೊತ್ತು ಪ್ಪುಳಂಗೊಂಡು ಬಂದು ಟೀಳಸ ಸಭಾಮಂದಿರದ ಮುಂದಿರಿ (ಜಿಸಾಕ. ದೇ. ೧೦೮–೨೧). **ಉಮ್ಮಳಿಗೊಳ್** : ಪಂಡಿತವರನೆಂಗಳ್ ಪುಗಳ್ವಮನ್ನಮಳಿಗೊಂಡಂ (ಪಮ್ಮಾಥ. ೨–೧೧೯).

[ಉಮ್ಮಳ + ಕೊಳ್]

ಉಮ್ಮಳಂಬೆಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). = ಉಮ್ಮಳಿಸು : ಈ ಹೊತ್ತನ್ನ ಳುಲದ ಳುದಿ ಮುರುಟಿತೆಂದುಮ್ಮಳಂಬೆತ್ತು (ಜಡಕಾ. ೧೭–೧೦). [ಉಮ್ಮಳಿ + ಪೆಱ್ಱು]

ಉಮ್ಮಳಿಗೊಳ್ 'ಉಮ್ಮಳಿಂಗೊಳ್' ನೋ.

ಉಮ್ಮಳಿಪಡು (ಕ್ರಿ). = ಉಮ್ಮಳಿಸು : ತಮ್ಮ ನೈತ್ಯವ ನೋಡುತರಸ . . . ಒಮ್ಮಮ್ಮೆ ಮಂಕ್ರಿಯಸೆತ್ತು ಲೆದು ನೋಡದರದಕುಮ್ಮಳಿಪ್ಪಗಲಿದರು (ಧರಚ. ೧೪–೬೨), [ಉಮ್ಮಳಿ + ಪಡು]

ಉಮ್ಮಳ್ಳಿ (ಕ್ರಿ). = ಉ ಮ್ಮ ಳಿ ಸು (?) : ತಿಳಿದಪೆನಿತ್ತಿನಿಯಗಟ್ಟುವೆಱಂ ಸಖಿಯರಂ ಪಳ್ಳಿ ಸುಡುವುಮ್ಮಳ್ಳುವುದೇ ಕಷ್ಟ ಮಾ ಕ್ಷ ಣಂ ತಿಳಿಯದುದೆ ಮೂಢತ್ವಂ (ಚಿಚಂ. ೧೦–೬೪). [?]

ಉಮ್ಮಳ್ಳಿ (ನಾ). ದುಃಖ; ಶೋಕ (?) : ಉಮ್ಮಾಯಾಯ ದಾಳಿಯ ದೊಮ್ಮೆಯ ಕವಿತಂಡೆಡೆಯ್ದು ಸಂಗರದೆಡೆಯೊಳುಮ್ಮಳ್ಳಿಯಪ್ಪನವರಿ ಬಲವಮ್ಮಿ ಕಲುಬುಟ್ಟಿಅಡಸಿಬಲೆ ನಾಯಳಕಮ್ಮೆಲಂ (ವಿಕ. VII, ಹೊತ್ತಾಳ್ವ. ೩೮–೫ ; 1196). [?]

ಉಮ್ಮಳ್ಳಿ 'ಉಂಬಳಿ' ನೋ.

ಉಮ್ಮಳಿಕೆ (ನಾ). ೧. ಸಂತಾಪ ; ಉದ್ವೆಗ : ನೀರೊಳ್ ಮುಱುಂಗಿದ ರಂಕುಮನೆ ಬೆಮರುತ್ತುಮ್ಮಳಿಕೆವಂದು ಬೆಳ್ಳನೆ ನುಯ್ದೊಡೆ (ಪಂಪಭಾ. ೪–೬೯ ವ) ; ನೀನೆಮಗೆ ವಲ್ಲಭನಾಗಿ ಚಿತ್ತದುಮ್ಮಳಿಕೆಯಂ ಕಳೆ (ಜಡಕಾ. ೭–೧೫) ; ನೀಂ ತಿಳಿಯೆ ಕುಮರ್ಗುಮುಮ್ಮಳಿಕೆಯಳಲಂ (ಗಿವಿಂ. ೪–೫೬). ೨. ಸೆಕೆ ; ಉಷ್ಣ : ತಮ್ಮಂಗಮುಮ್ಮಳಿಕೆಯುಕ್ಕುಮೊಗಚ್ಚೆ ಪೋಗಿವೇೞ್ಗುಮೆಂದು ತಾನಾತ್ಮೀಯ ರಾಜಭವನಕ್ಕೆ ಪೋದಂ (ಸುಕುಮಾ. ೧೧–೩೬ ವ).

[ಉಮ್ಮಳ + –ಇಕೆ]

ಉಮ್ಮಳಿಗೆ, **ಉಮ್ಮುಳಿಗೆ** (ನಾ). = ಉಂಬಳಿ (೩). **ಉಮ್ಮುಳಿಗೆ** : (೪).

[ಉಮ್ಮುಳಿ (< ಉಂಬಳಿ) + –ಗೆ]

ಉಮ್ಮುಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ದುಃಖಿಸು ; ಚಿಂತಿಸು; ಖೇದಪಡು : "ಉಮ್ಮುಳಿಸು – ಚಿಂತಾಯೂಂ (ಕೋಳಕಡು) " (ಕಮಂಥ) ; ಮುಳಿವೆಱಲಿಪಳಪ ಟ್ಟಿಳರ್ದೆರ್ಯಂ ಬಡಿವಳ್ ಪುರುಡಿಪ್ಪಳೊಳ್ಳಉಮ್ಮುಳಿಸುವಳ್ಬಟ್ಟ ಪತ್ತುವಳ್ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೧೧೨ ಕೂಪ್ರಳ್) ; ಅರಾತಿಗಳ್ಳಂತ್ಯಕಾಲಂ ಪೊಣ್ಮಿಕೆಯಿದುರ್ಗರ್ ಮ್ಮಳಿಸಿ (ಪಂಪಭಾ. ೯–೧೦ ವ) ; ಮತಿಗುಂದದಿರಿ ಮನದೊಳುಮ್ಮುಳಿಸದಿರಿ (ಜಡಕಾ. ೧೧–೪೧) ; ಎ ಲೆ ಲೆ ಕೆಟ್ಟು ದು ಕಟಕವೆಂದುಮ್ಮುಳಿಸದಿರು (ಕು ವ್ಯಾ ಪ್ರೌ ೯. ೬೬) ; ಕಷ್ಟಗಳನ್ನು ನೆನೆನೆನೆದು ಉಮ್ಮುಳಿಸಬೇಡ (ಫಲಶ್ರು. ೯೯). ೨. ಕೆಪ್ಪಡು : ಬೇಸಱಂ ಕಿಱುಕಿದನಾನಲಂ ಉಮ್ಮುಳಿಸಿ ಕೇಸಱನೇಕಾಮಹೀವಿಭಾಗಮಂ (ಪಂಪಭಾ. ೯–೯೯). ೩. ತವಕಿಸು ; ಆತುರಪಡು ; ಕುದಿ : ಹರಿಗನೊಳಿರ್ದಿರ್ ಕರ್ಣಂ ಗೆಲಲುಮ್ಮುಳಿಪಂ ಗಡ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨–೧೪೪) ; ಸುಯೋಧನವಧಕ್ಕೇಗೆಯೆನ್ನಿಂತಕ್ಕುಮೆಂಬ ದನಂಪುತ್ತುಳಿತ್ತ ನುಸುಮ್ಮುಳಿಪಂ ಭೀಮಂ (ಗದಾಯು. ೬–೧೬). ೪. ಉಕ್ಕಿ ಬರು ; ಉಳ್ಕು : ಮುಳ್ಕುಸುಳತಡಗಿಡಗೆ ಸಂಸ್ಕೃತ ಬಿಮ್ಮಿಸಿಂದೊಳ ಗೊಳಗೆ ತೊಱುವಜಮ್ಮುಳಿಯೆ (ಅಮೃತ. ೧೦–೨೫) ; ದಾಸರು ಉಮ್ಮುಳಿಸುತ್ತಿದ್ದ ದುಃಖವನ್ನು ಅಡುಮಿ ತೀೞ್ದರು (ಬದುಬ್ಬೆ. ೧೩೪) ; ತಂದೆಯ ನಿರಾಸೆ ಹಟ ಕಂಡು ದುಃಖ ಉಮ್ಮುಳಿಸಿತು (ಮುಕ್ತ. ೧೬೪). ೫. ಸೆಕೆ ಯಾಗು : ಆಮ್ಮಗೆ ಬಳಿಯಲ್ಲ ಎಮ್ಮೆಗೆ ಚಳಿಯಿಲ್ಲ ಉಮ್ಮುಳಿಸುವಾಗ ಮಳಿಯಲ್ಲ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೧೧೧). [ಉಮ್ಮಳಿ + –ಇಸ್ಸು]

ಉಮ್ಮಾದಗಾಮುಂಡ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಮುರಿದು ಉಮ್ಮಾದಗಾಮುಣ್ಡರುಂ ಎಜಿಯಜ್ಜಗಾಮುಣ್ಡರುಂ (ವಿಕ. IV, ಎಡತೊ. ೭೦–೭೦ ; ೪೪೦) ; ಬೆರ್ಮಲಲ ಉಂಬಾದಗಾಮುಣ್ಡರುಂ ಪಿಲ್ಲಿವಿಗಾಮುಣ್ಡರುಂ (ವಿಕ. IV, ಎಡತೊ. ೭೦–೭೧ ; ೪೪೦). [ಉಮ್ಮಾದ್ಯ್ + ಗಾಮುಂಡ]

ಉಮ್ಮಾಯ 'ಉಮ್ಮಹ' ನೋ.

ಉಮ್ಮಾಹ 'ಉಮ್ಮಹ' ನೋ.

ಉಮ್ಮಿ, **ಉಮ್ಮಿ**, **ಉಮಿ** (ನಾ). (ಧಾನ್ಯದ) ಹೊಟ್ಟು ; ಉಬ್ಬು ; ಸಿಪ್ಪೆ : ಮಾದಯ್ಯ ಆ ಬೆಲ್ಲನ್ನು ಮಿದಿದ. ಆಳೆ ಅನಂತರ ಮಿದಿದ ಆ ಬೆಲ್ಲನ್ನು ಕೆರದು ಉಮ್ಮಿ ತವುರುಗಳನ್ನು ಏಂಗಡಿಸಿ ತೆಗೆದಳು (ಹೊಸ. ೨೩) ; ತವರು ತಿನ್ನುವವ ಹೋದರೆ ಉಮ್ಮಿ ತಿನ್ನುವವ ಬರುತ್ತಾನೆ (ಗಾದೆ). ಉಮಿ : ಭತ್ತದ ಉಸಿ ಅಥವಾ ಹೊರಳವಚಮವನ್ನು ತೆಗೆದರೆ ಬರುವ ಆಕ್ಕಿಯಲ್ಲಿ (ಆಡುನು. ೬೨) ; ಉಮಿಯಿಂದ ತಯಾರಿಸಿದ ಕಾಫಿ ಪುಡಿ(ಮಸಕೊ.೧೮). ಉವಿ : ಜವೆಯಂ ಪಾ(ಬಾ)ಣಂಗಿಟ್ಟುವೆಱುವಿಯಂ ಕಳೆದಿಕ್ಕಿ ಮಾಡಿ ಕೆಟ್ಟುಗೆ ಪೆಸಲಂ (ಅಶ್ವಶಾ. ೭–೫೬).

[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ತುಳು. ಉಮಿ]

ಉಮ್ಮಿಗುಡ್ಡೆ (ನಾ). ಹೊಟ್ಟಿನ ರಾಶಿ ; ತೌಡಿನ ಗುಡ್ಡೆ : ಭತ್ತದ ಹೊಟ್ಟು ರಾಶಿರಾಶಿಯಾಗಿ ಬಿದ್ದಿದ್ದ 'ಉಮ್ಮಿಗುಡ್ಡೆ 'ಯ ಕಡೆಗೆ ಇಡೀ ನೋಡಿದನು (ಕಾಸರು. ೬೧). [ಉಮ್ಮಿ + ಗುಡ್ಡೆ]

ಉಮ್ಮಿಗೆ, **ಉಮ್ಮುಗೆ**, **ಉಮ್ಮುಗೆ** (ನಾ). ೧. ಗೋಧಿಯ ಹಸಿಯ ತೆನೆ: ಉಮ್ಮುಗೆ ಸೀತೆನೆಯಂದ ಉಸುಳ ಮಾಡುವರು (ಭೂಪಾ). ೨. ಜೋಳ, ರಾಗಿ, ಗೋಧಿ ತೆನೆಗಳನ್ನು ಸುಟ್ಟು ಉಜ್ಜಿ ತೆಗೆದ ಕಾಳು : "ಒಲರಿಸಿ ದುಮ್ಮಿ [ಕಾಕಾಂ. ಮೈ.]ಗೆಯು ಧಾನಾಮ್ಮಮಿಸಿಕ್ಕು" (ಮಂಗಗಾ. ೧೧೦–೬). **ಉಮ್ಮುಗೆ** : ೧. ಪಡಪಜ್ಜಿದುಮ್ಮುಗೆಯಂ ಕಾಸಿದ ಪಾಲೊಳ ಗಿಕ್ಕಿ ತೆಗೆದುಕೊಂಡವನರೆದಾಜ್ಯದೊಳಹುರಿದು (ಲೀಜ ೯ ಕೀ ೭ ಪ. ೮–೯). **ಉಮ್ಮುಗೆಗೆ** : ೧. "ಧಾನಾಯೆಂಬುದು ಉಮ್ಮುಗೆ" (ಜ ಲಾ ಯು. ೯೬–೪೩೧). [?]

ಉಮ್ಮಿಸು 'ಉಣ್ಮಿಸು' ನೋ.

ಉಮ್ಮು$_1$ 'ಉಣ್ಮು' ನೋ.

ಉಮ್ಮು$_2$ 'ಉಮ್ಮೆ' ನೋ.

ಉಮ್ಮುಗಿಸು (ಕ್ರಿ). ಗಂಜಿ ಬಸಿದ ಮೇಲೆ ಅನ್ನವು ಹದವಾಗುವು ದಕ್ಕಾಗಿ ಬೆಂಕಿಯ ಮೇಲಿಡು (ದಕ).

[ಉಮ್ಮು+ಗಿಸು]

ಉಮ್ಮುಗೆ 'ಉಮ್ಮುಗೆ' ನೋ.

ಉಮ್ಮುಗೊಯ್ (ಕ್ರಿ). (ಉಳಿ) ಗಂಜಿ ಇಂಗಿಹೋಗಿ ಅನ್ನ ಹದ ವಾಗು : ಭಕ್ತ ಕಿನ್ನವಕ್ಕರಲ್ಲಿ ಅನ್ನ ಉಮ್ಮುಗೊಯ್ದುತ್ತು (ವೈಪ. ೧೫೭).

[ಉಮ್ಮು+ಗೈ + ?]

ಉಮ್ಮುಲು 'ಉಮ್ಮಲು' ನೋ.

ಉಮ್ಮುಳಿಗೆ 'ಉಮ್ಮುಗೆ' ನೋ.

ಉಮ್ಮೆ, ಉಮ್ಮ್ಯ, ಉಮ್ಮು$_3$ (ನಾ). ೧. ಉಷ್ಣ ; ಸೆಕೆ ; ಕಾವು : "ಉಮ್ಮಳಿಯುಂ ಕಾವಿಂತಿಷ್ಟಳ್ಕೆ ಸೆಗಳ ಜಳಮುಮ್ಮಳಿಯುಂ" (ಕವಿಕಂ. ೯೧) ; "ಉಮ್ಮೆಯಿಂದುಂ... ಉಷ್ಣಕ್ಕೆ ಪೆಸರ್" (ಆಶಾ. ೩–೨೯). ೨. ಸಂತಾಪ ; ದುಃಖ ; ವ್ಯಥೆ. ೧, ೨ : ಉದಿಸಿ ಚಳಿದೆನಡಂದ್ರ ಮನೆಗೆದಬುಮ್ಮೆಯಸೊರಸಿ ತಮುಮಂ (ಅಶ್ವ. ೬೪–೧೭). **ಉಮ್ಮ್ಯ** : 'ಉ ಮ್ಮ್ಯ ಗು ರು' ಪರಾ. **ಉಮ್ಮ್ಯು** : ೨. ಚಿಂತೆಯಂ ತಳೆದವಳ್ ಜನಗೀಜನಕೆರಲಾ ಸಮಯದೊಳಾಂ ಬಂದವರ ಮೊಗದೊಳುದಿಸು ವುಮ್ಮಂ ಕಂಡು (ಅಭ್ಯು. ೬–೧೧೮ ಪ).

[ಸ್ಕಾ. ಉಮ್ಷ (< ಸಂ. ಊಷ್ಮನ್)]

ಉಮ್ಮಾ 'ಉಮರಾ' ನೋ.

ಉಯ್ (ಕ್ರಿ). ಒಯ್ಯು; ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಹೋಗು; ಕರೆದುಕೊಂಡು ಹೋಗು : ಸಾಗಿರ್ದ ರಥಮಂ ಪಿಡಿದು ಪೊಯ್ದು ಅವರ್ಸ್ಯಾರ್ಗ್ರಾಮಮಂ ಕೆಯಿದಾರ್ (ಎಳ. II, ೨೬–೨ ; ೭೦೦) ; ಪೀವಗಣಿಕ್ಕಿಯರಾರ್ಗ್ಯಮ್ಮಿದಿರು ಬ್ಬಾದಿದಿರ್ಗೊಣ್ಮಾಯ ವೀರರೊಳಕೆ ನಮ್ಮೊರ್ನ (ಎಳ. VIII, ೫೦೮. ೧೦–೯ ; ೪೦೦) ; ಧವಾಂತಕಪವನಕಯ್ಯ ಯಾ ತಡೆಯದೆನ್ನಂ ಧವಮಭಿಸಾರ (ಅವಿಪ. ೧೦–೩೬) ; ರಕ್ಕಸರುಗಳು ಮಾಯದೊಳಯ್ದರು ತಾಯಿ ದುಕ್ಕ ಬೇಡೆಂದು ಪೇಡಕಳು (ಮೋತಕ. ೪–೯೧). 'ಒಯ್ಯ್' ಪರಾ.

ಉಯಿಕೆಂ=ಎಳೆದುಕೊ ; ಸೆಳೆದುಕೊ : ನಿಟ್ಟಿಸಿಂದ ದುರ್ಮಿಗಧನ ಸಾರಿ ಕೊಡಿಸಿ ಉಟ್ಟ ಸೀರೆ ಉಡಿಯಂಚಲವ ಉಯಿಕೊ ತಿರಲೆಂದು ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ದುಶ್ಶಾಸನರೆ ನಸ್ತಮಾಡಿದ (ಪು ರಂದ. ೫–೬೨–೧೩).

[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಉಯ್ ; ತುಳು. ಒಯ್ ; ಪರ್ಜ. ಉಯ್ ; ಕುಡು. ಒಪ ; ಕುವಿ. ಒಯಿಯಲಿ ; ಮಲ್ತೊ. ಒಯ್]

ಉಯ್$_2$ (ಕ್ರಿ). ತಡೆದಿಡು ; ಹಿಡಿತದಲ್ಲಿಡು ; ನಿರ್ಬಂಧಿಸು : "ಉಯ್ – ನಿಯಾಮೇ" (ಶಮಭಾ).

[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಉಯ್]

ಉಯ್$_3$, ಉಯಿ (ನಾ). = ಉಮ್ಮಿ : "ದಾನ್ಯದ ಉಯ್ಯಲ್ಲಿ ತುಪ ಎಸುಗು" (ಪಾಆರಾ. ೪) ; ಉಯ್ಯಂ ಕುಟ್ಟಿ ಪಡೆದಿಕ್ಕಿಯಲುಸುವ ಬೆಳ್ಳನುಮಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೬–೧೬) ; ಉಯ್ಯ ಕೈವಿಡಿದು ತಂಡುಲವ ಪಿಸುಟಿ ಮರುಳಯ್ಯರ ಮಾರ್ಗವೆನಲ್ತೆ (ಧರಪ. ೫–೮೧) ; ಉಯ್ಯಗ್ಗಿಯ ಮುಂದೆ ನಿಲ್ವುವೇ. (ಚಿಬಪು. ೬೧–೬೪). **ಉಯಿ** : 'ಉಯಿಕುಟ್ಟು' ಪರಾ.

[?]

ಉಯ್$_4$ (ಅ). ಒಂದು ಅನುಕರಣಧ್ವನಿ (ಕ).

ಉಯಿ 'ಉಯ್$_3$' ನೋ.

ಉಯಿಕುಟ್ಟು 'ಉಯ್ಯುಟ್ಟು' ನೋ.

ಉಯಿಗುಟ್ಟು 'ಉಯ್ಯುಟ್ಟು' ನೋ.

ಉಯಿಲು$_1$ (ನಾ). ಮರಣಾನಂತರ ತನ್ನ ಸ್ವತ್ತು ಯಾರಿಗೆ ಸೇರ ಬೇಕು ಎಂದು ಮೊದಲೇ ಬರೆದಿಡುವ ಪತ್ರ ; ಮೃತ್ಯುಪತ್ರ ; ವಿಲ್ಲು ; ವೀಲು : ಆಸ್ತಿಯ ಜೊತೆಗೆ ರಾಮಗೋಪಾಲನು ಬರೆದಿಟ್ಟದ್ದ ಉಯಿಲು ಬೇಕಾಗಿತ್ತು (ಬಂಕಿಮ. ೩೮) ; ನಮ್ಮ ತಾತ ಹಾಸಿಗೆ ಹಿಡಿದರು, ಆಗ ಅವರು ತಮ್ಮ ಆಸ್ತಿ ಮತ್ತು ನಗದುಗಳ ಬಗ್ಗೆ ಉಯಿಲು ಬರೆದರು (ಮ ಸಣ ಕಾ. ೬೧) ; "ಆ ಹಣವನ್ನು ನನ್ನ ಇಚ್ಛರು ಮಕ್ಕಳಿಗೂ ಸಮನಾಗಿ ಹಂಚಿ ಒಂದು ಉಯಿಲು ಸಿದ್ಧಪಡಿಸ್ಬೇಕು" (ವಾಕಾಂಗಿ. ೧೫೫).

[← ಇಂ. will]

ಉಯಿಲ್ದು 'ಉಯ್ಲು' ನೋ.

ಉಯ್ಯಗ್ಗಿಟ್ಟು, ಉಯಿಕುಟ್ಟು, ಉಯಿಗುಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ೧. ಹೊಟ್ಟನ್ನು ಕುಟ್ಟು. ೨. (ಅಲಂ) ವ್ಯರ್ಥವಾದ ಕೆಲಸವನ್ನು ಮಾಡು : ಕೊಳ್ಳುವುದುಮದ್ಯಕ್ಕಾಗಿ ಹೋಗಿ ಮತ್ತ ಮಾಯಂದದಿಂ ಮುಂಡೆ ಬಂದು ಯ್ಯುಟ್ಟಿಯುಂ ನಿರರ್ಥದುಂ (ಪೀ ಮಪು. ೧೪–೧೦೬ ಪ). **ಉಯಿ ಕುಟ್ಟು** : ೧. ತುಷಖಂಡನಮಿನ–ಉಯಿಕುಟ್ಟು ವಂತೆ (ರಾಚವಾ. ೧೦–೯೨). **ಉಯಿಗುಟ್ಟು** : ೧. ಧನಂಬಡೆವೊಡೆ ಪುಣ್ಯಮಲ್ಲದೆ ಮಬಲ್ಲಬಿವಂ ತುಯಿಗುಟ್ಟುವಂತೆ ನಿರರ್ಗಡೆವವರಂತೆ ಸೇದಡರುತಿರ್ಪುದು ಕಣ್ಮನ ಭವ್ಯಜೀವನೇ (ಜೀವನ. ೪೯–೧೯).

[ಉಯ್$_4$ + ಕುಟ್ಟು$_1$]

ಉಯ್ಯಕೈ (ಅ). ಕೂಡಲೆ; ಸರ್ರನೆ : ಜನನುಣ್ಮುಯ್ಯನೆ ಕಾಱಿಜನ್ತೆ ಪಿಟೆಗಡ ಬಲೆಯ್ದ ಪೆಗ್ಗರಂಳಿ ತಿಂತಿನೆ ನೆತ್ತರ ಪೆರ್ಮೊಗಲ್ (ಎಳ. VIII, ಸೊರಬ. ೧೩–೬ ; ೧೧೩). 'ಒಯ್ಯನೆ' ಪರಾ.

[ಉಯ್$_4$ + ಅನೈ$_1$]

ಉಯ್ಯಲ್, ಉಯ್ಯಲು, ಉಯ್ಯಲೆ, ಉಯ್ಯಾಲು, ಉಯ್ಯಾಲೆ (ನಾ). ತೂಗಾಡುವ ತೊಟ್ಟಿಲು; ತೂಗುಮಂಚ; ಜೋಕಾಲಿ : ಉಣ್ಮುವಯ್ಯಲ ಪೊಸಗಾವರಂ ಪುಗಿಲೊಕೀಸೆಸಿದೆಸ್ತೊ ವಸಂತಮಾಸದೊಳ್ (ಪಂಪ ಭಾ. ೩–೧೩) ; ಪುಲಿಯ ಮಾಸಿಯಂನಯಂ ಜಾಜಿಯಯ್ಯಲೆ ನಾಡಲಪ್ಪುದು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೧–೧೬೯) ; ಗೋರವಿಯಂದಿಯಲ್ಲಿ ಪೂಡಿದ ಯ್ಯಲ್ಲೆ (ಮಂಜಪ. ೪–೪೪). **ಉಯ್ಯಲು** : ಹಾಸುವಂಜವರಳ್ಳಳು ಯ್ಯಲಾಸುವಮಣಿ ತಲೆಗಿಯಲು (ಬಸಪು. ೧೨–೯) ; ಆಡುವ ನಬಲುಯ್ಯ ಲುಗಳು (ಅಂಜಪ. ೩–೩೭). **ಉಯ್ಯಲೆ** : ಮಧುಳಕಠಿಳರಮೆಂಬ ಕಿಂಕಿಣಿಗಳ ನುಣ್ಣಂರಂಗಳಿಂದೆಸೆವಲರುಯ್ಯಲೆಗಳುಮಂ (ಕಾಪಂಉಳು. ೩೧೩) ; ನೀಲಗಿರಿಯ ಮೇಲೆ ನಿಂದು ಉಯಿಕ ಉಯ್ಯಲೆಯಾನಾಡುತ್ತಿಪ್ಪರಯ್ಯ (ಅವಚಂ. ೧೦೭–೪೮೫) ; ಗಿಳಿಯನೋದಿಸುವಬಲೆಯರಲುಯ್ಯಲೆಯಾಡುವ ಸತಿಯರಲಿ (ತೊರಣ. ೫–೨೧). **ಉಯ್ಯಾಲು** : (೬). **ಉಯ್ಯಾಲೆ** : ಮಾಡಿಸಿದ ಉಯ್ಯಾಲೆಯ ಕಂಭ (ಎಳ. VIII, ಕಂಪ್ಪ. ೯–೧೦ ; ೧೪೭).

ಉಯ್ಯಲಮನೆ, ಉಯ್ಯಾಲೆಮನೆ = ಉಯ್ಯಾಲೆಗೆ ಜೋಡಿಸಿರುವ ಮನೆ : ಜಾತಿ ಜಾಯಿಲಂಗಳಮಯ್ಯನಮನೆಯಪೊಲೆದು ಐಟ್ಟಂತೆ (ಅಶಂಪ. ೨–೩೦ ೪) ; ಆವರ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಉಯ್ಯಲೆಮನೆಯಿಹುದೆ (ರೂಢಿ). ಉಯ್ಯಾಲೋತ್ಸವ = ದೇವರ ವಿಗ್ರಹವನ್ನು ಉಯ್ಯಾಲೆಯಲ್ಲಿ ಕೂಡಿಸಿ ತೂಗುವ ಉತ್ಸವ : ಇಂದು ದೇವರಿಗೆ ಉಯ್ಯಾಲೋತ್ಸವವಿದೆ (ರೂಢಿ). ॥ ಇದಕ್ಕೆ ಡೋಲೋತ್ಸವ ಎಂದೂ ಹೆಸರು.

[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಊಞ್ಞಲ್, ಊಞ್ಞಲ್ ; ಮಲ. ಊಞ್ಞಲ್ ; ತುಳು. ಉಯ್ಯಾಲ್, ಉಯ್ಯಾಲ್ ; ತೆಲು. ಉಯ್ಯಲ, ಉಯ್ಯಾಲ, ಉಯ್ಯಲಲು]

ಉಯ್ಯಲಾಟ (ನಾ). ೧. ಉಯ್ಯಾಲೆಯಲ್ಲಿ ಕುಳಿತು ತೂಗಾಡುವ ಆಟ: ಮುಕ್ತಿ ಉಯ್ಯಲಾಟ ನೋಡು ಮೂಗ – ಮೂಗತೆನೆಗಿದೆ (ಸೂರ್ಯಪಾ. ೧೧೯–೫). ೨. ಡೋಲಾಯಮಾನವಾಗಿರುವಿಕೆ; ಅನಿಶ್ಚಿತ ಪರಿಸ್ಥಿತಿ: ಮನಸ್ಸಿನ ಉಯ್ಯಲಾಟ ತಪ್ಪಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ).
[ಉಯ್ಯಲ್ + ಆಟ]

ಉಯ್ಯಲಾಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಉಯ್ಯಾಲೆಯಲ್ಲಿಟ್ಟು ತೂಗು: ಕಂಠೀರವ ಕಿಶೋರಂಗಳಂ ಕರದೊಳಿಟ್ಟೊಯ್ಯನುಯ್ಯಲಾಡಿಸುವ ಕಾಡಾನೆಗಳಿಂ (ದಶಕು. ೪–೬೧ ವ). [ಉಯ್ಯಲಾಡು + –ಇಸ್ಯು]

ಉಯ್ಯಲಾಡು (ಕ್ರಿ). ೧. ಉಯ್ಯಾಲೆಯಲ್ಲಿ ಕುಳಿತು ತೂಗಾಡು; ಓಲಾಡು: ಮದನೋದ್ಯಾನದೊಳುಯ್ಯಲಾಡುತ್ತಿರ್ದೊಳಂ... ಕಂಡು (ವಡ್ಡಾರಾ. ೫೪–೯); ಪುಲಿಗಳ ಮೀಸೆಯನುಯ್ಯಲಾಡಲೆ ನಂಜನೆಂಜಲಿ ಸಲುಮಟ್ಟಿಯೆ... ಬಂದನೊಳ್ಗಲಿ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೮೨); ಸಿಂಹಕೇಸರ ದುಯ್ಯಲಾಡುವ ಗಜವ ನೋಡೆಂದುಜುಬಿದನು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೫–೫೬); ನೃಪನ ಮುಡುಹ ಪಿಡಿದು ಜಡಿದುಯ್ಯಲಾಡುವರಾಗಿ ಮುಡುಹಿಷ್ಟು ಕಠಿಣ ವಾಗಿಹುದು (ಭರಚ. ೬–೫೬). ೨. ಡೋಲಾಯಮಾನವಾಗು; ಹೊಯ್ದಾಡು: ಒರ್ವರೊರ್ವರಂ ತೂಗಿ ಲತಾಲಲಿತೇ ನಾವಿರ್ವರು ಮುಯ್ಯಲಾಡೆ ಮನಮುಯ್ಯಲಾಡೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೪–೯೬).
[ಉಯ್ಯಲ್ + ಆಡು$_1$]

ಉಯ್ಯಲಿಡು (ಕ್ರಿ). = ಉಯ್ಯಲಾಡು ೧: ಮಲೆಯ ಘನಮೌನದೊಳು ಕನಸಾಂತು ನಿಂತಂತೆ ಕೆಂದಳಿರ ಹೊಳಹಿನೊಳು ಉಯ್ಯಲಿಡುವಂತೆ (ಮಲೆದೇ. ೪೩–೮). [ಉಯ್ಯಲ್ + ಇಡು$_1$]

ಉಯ್ಯಲು 'ಉಯ್ಯಲ್' ನೋ.

ಉಯ್ಯಲೆ 'ಉಯ್ಯಲ್' ನೋ.

ಉಯ್ಯಲೇಱಿಸು (ಕ್ರಿ). ಉಯ್ಯಾಲೆಯನ್ನು ಹತ್ತುವಂತೆ ಮಾಡು; ಉಯ್ಯಾಲೆಯಲ್ಲಿ ಕೂರಿಸು: ತರುಣಿಯೊರ್ವಳನುಯ್ಯಲೇಱಿಸಿ ವಿಟಂ ಮನೋಹರುಷದಿಂ ತೂಗುತಿರ್ದಂ (ಚಿಬಪು. ೧೦–೧೩).
[ಉಯ್ಯಲೇಱು + –ಇಸ್ಯು]

ಉಯ್ಯಲೇಱು (ಕ್ರಿ). ಉಯ್ಯಾಲೆಯನ್ನು ಹತ್ತು, —ಏರು: ಉರಿಯುಯ್ಯಲೇಱಿ ಕೈರಂದಱಿಯಲ್ಕೆ ಮಾಡಿದಡೆಮಂಚಿಕೆ ಮಿಂಚಿದುದಾ ಶ್ಮಶಾನದೊಳ್ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೫೬). [ಉಯ್ಯಲ್ + ಏಱು$_1$]

ಉಯ್ಯಾಪರೆ (ನಾ). (ಸ್ಥಳದಿಂದ ಸ್ಥಳಕ್ಕೆ ಸಾಗಿಸಬಹುದಾದ) ಗುಡಾರ; ಡೇರೆ: ಚಿಕ್ಕಮನೆಯಲ್ಲಿ ಔತಣ ಸುಧಾರಿಸುವುದು ಕಷ್ಟ ಅಂಗಳದಲ್ಲೊಂದು ಉಯ್ಯಾಪರೆ ಹಾಕಿದರು (ಭ್ರಾಂತಿಸು. ೧೧). [?]

ಉಯ್ಯಾಲು 'ಉಯ್ಯಲ್' ನೋ.

ಉಯ್ಯಾಲೆ 'ಉಯ್ಯಲ್' ನೋ.

ಉಯ್ಯಾಲೆಮಂಟಪ, ಉಯ್ಯಾಲೆಮಂಡಪ (ನಾ). ಉಯ್ಯಾಲೆ ಯಾಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಕಟ್ಟಿದ ಮಂಟಪ: ವೆಂಕಟಾದ್ರಿ ನಾಯಕರೂ ಸ್ವಾಮಿಯ ವಸಂತೋತ್ಸವದ ಉಯ್ಯಾಲೆಮಂಟಪ ಅಂಕಣ ೧೫ (ಎಕ. V, ಬೇಲೂರು. ೧೨–೮; 1580). **ಉಯ್ಯಾಲೆಮಂಡಪ**: ವೆಂಕಟಾದ್ರಿ ನಾಯಕನು ವಸಂತೋತ್ಸವಕ್ಕಾಗಿ ಉಯ್ಯಾಲೆಮಂಡಪಮಾಡಿಸಿದನು (ಹೊಯ್ಸವಾ. ೨೪).
[ಉಯ್ಯಾಲೆ (< ಉಯ್ಯಲ್) + ಮಂಟಪ]

ಉಯ್ಯಾಲೆಮಂಡಪ 'ಉಯ್ಯಾಲೆಮಂಟಪ' ನೋ.

ಉಯ್ಯಿ (ನಾ). ತೃಣ; ಗ್ರಾಸ; ಆಹಾರ: ಕಟುಕನಿಗೆ ಪ್ರಾಣಿ ಗಳೆಲ್ಲಾ ಹೇಗೆ ಆಹಾರವೋ ಹಾಗೆ ಭಾರತಸೈನ್ಯದ ದೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ನಾವೆಲ್ಲಾ ಬರಿಯ ಬಂದೂಕಕ್ಕೆ ಉಯ್ಯಿ (ಬೆಸ್ತಕ. ೯೩). [?]

ಉಯ್ಲು, ಉಯಿಲ್ಯು (ನಾ). ಸೆಳೆತವುಳ್ಳ ಪ್ರವಾಹ: ದೋಣಿಯಂ ಯತ್ನದಿಂದೊರ್ವಂ ಕಟ್ಟುಗುಂ ಕಾಗುವೆಂಬುದು ಸ್ನೇಹದಿಂದಲ್ಲಮದು ಪೇರುಯ್ಲಂ ದಾಂಟುವ ಕಾಂಕ್ಷೆಯಿಂ (ಸೌನಂದ. ೧೪–೧೬). **ಉಯಿಲ್ಯು**: ನಿಮಿಷ ನಿಮಿಷಕ್ಕೂ ನದಿಯ ಉಯಿಲು ಅಂಗರನನ್ನು ದಿಕ್ಕು ತಪ್ಪಿಸುತ್ತಿತ್ತು (ಹೊಸಕ್ಷಿ. ೬೩). [ದೇ. ‖ ತುಳು. ಒಯಿಲ್]

ಉರ$_1$ 'ಉಱ' ನೋ.

ಉರ$_2$ (ನಾ). ಎದೆ; ವಕ್ಷಸ್ಥಳ: ಡೊಕ್ಕನೆ ಸುರಗಿಯೊಳುರಮಂ ಬಿಕ್ಕನೆ ಬಿರಿಯಿಱಿದು (ಪಂಪಭಾ. ೧೨–೧೫೩); ಒಡನೆ ನಾರಾಯಣನುರವ ಸೇರಿದ ಸಿರಿಮಡದಿಯಡಿಗೆ ವಂದಿಪೆನು (ಹದಿಬ. ೫–೨). [< ಸಂ. ಉರಸ್]

ಉರಂಗ (ನಾ). = ಉರಗ ೧. 'ಉರಂಗಪುಂಗವ' ಪರಾ.
[< ಸಂ. ಉರಗ]

ಉರಂಗಪುಂಗವ (ನಾ). ಸರ್ಪಗಳಲ್ಲಿ ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದವನು; ಆದಿಶೇಷ: ಮಂಗಳಾಂಗಿ ರಮಣ ರಂಗ ರಂಗೋರಂಗಪುಂಗವ ಪರಿಯಂಕಸಂಗ (ವಿಸ್ತೋಸು. ೯–೨). [ಉರಂಗ + ಪುಂಗವ]

ಉರಃಕವಾಟ (ನಾ). ಎದೆಯ ಬಾಗಿಲು: ಕಲಿಗಳುರಃಕವಾಟಕವಚಂಗಳ ಕಟ್ಟಲೆಯೊಳ್... ಸಲೆ ಬರುತಿರ್ದಳಭಿಸಾರಿಕೆಯಂದದೆ ರಾಜ್ಯಲಕ್ಷ್ಮಿ (ಕಾದಂಪೂ. ೧೯). [ಸಂ. (ಉರಸ್ + ಕವಾಟ)]

ಉರಃಸೂತ್ರಿಕೆ (ನಾ). ಮುತ್ತಿನ ಸರ.
[ಸಂ. ಉರಃಸೂತ್ರಿಕಾ (ಉರಸ್ + ಸೂತ್ರಿಕಾ)]

ಉರಃಸೆಲ್ಲ (ನಾ). ಎದೆಗೆ ಶಲ್ಯದಂಥವನು, —ಶಲ್ಯವಾದವನು: ಯಾದವಕುಳಕಮಳಿನೀವಿಕಾಸ ಭಾಸ್ಕರನಹಿತರಾಯ ಉರಃಸೆಲ್ಲಂ ಮಾಳವ ಮಲ್ಲಂ (ಕೊಲ್ಹಾಶಾ. ೧೬–೩೬; 1189).
[ಸಂ. (ಉರಸ್) + ಸೆಲ್ಲ]

ಉರಗ (ನಾ). ೧. ಎದೆಯಿಂದ ಸರಿಯುವ ಪ್ರಾಣಿ, —ಹಾವು; ಸರ್ಪ: ಬಂದಂ ಮಱೆಯಂ ನಿವಾರಿಸಲನಂತಂಗಂದನಂತೋರಗಂ (ಜಗವಿ. ೩–೯); ಉರಗಂ ಪಿಡಿದಂತೆ ಬೆದಱಿ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೬೩). ೨. ದೇವಗಣದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಗುಂಪು; ನಾಗರು: ಗರುಡರು ಸಿದ್ಧರುರಗ ಮುಖ್ಯರು ದನುಜರೆಯ್ದೆ ನೆರೆಯಿತು (ಹಚಕಾ. ೧೪–೧). [ಸಂ.]

ಉರಗಕಟಕ (ನಾ). ಉರಗವನ್ನು ಕಡಗವಾಗಿ ಉಳ್ಳವನು; ಶಿವ: ಉರಗಕಟಕಂ ನಂಬಿಯಣ್ಣಂಗೊರೆದು ಭಕ್ತರ ಮಹಿಮೆಯಂ (ಬಸಪು. ೨೬–೬೪). [ಉರಗ + ಕಟಕ$_2$]

ಉರಗಗೇಹ (ನಾ). ಹಾವಿನ ಮನೆ; ಹುತ್ತ: ನೇಱಿಲ ಮರದಿಂ ಮೂಡಲುರಗಗೇಹಮಾದೊಡೆ ತೆಂಕಲೆರಡು ಕೆಯ್ಯಂತರದೊಳ್ ಜಲಮಿರ್ಪುರುಷಪ್ರಮಾಣದದ್ಭುತಮಕ್ಕುಂ (ಲೋಕೋಪ. ೫–೧೪).
[ಉರಗ + ಗೇಹ]

ಉರಗತರ (ನಾ). ಹಾವುರಾಣಿ; ಅರಣೆ: "ಉರಗತ[ಪಾಠಾಂ. ಕ]ರನೆನೆ ಹಾವರಣಿಯಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೪೯–೧೩). [ಸಂ.]

ಉರಗಧರ (ನಾ). ಹಾವನ್ನು ಧರಿಸಿರುವವನು; ಶಿವ: ಉರಗಧರ ನೀನೆನ್ನ ಪತಿವ್ರತಾಭಾವಕ್ಕೆ ತರುವರೇ ಹಾನಿಯನು (ಪ್ರೌಢರಾ. ೬–೬೧).
[ಸಂ.]

ಉರಗಪತಾಕ (ನಾ). ಬಾವುಟದಲ್ಲಿ ಹಾವಿನ ಗುರುತು ಉಳ್ಳವನು; ದುರ್ಯೋಧನ: ನೀರೊಳಗಿರ್ದುಂ ಬೆಮರ್ತನುರಗಪತಾಕಂ (ಗದಾಯು. ೭–೨೨). [ಸಂ. (ಉರಗ + ಪತಾಕಾ + –)]

ಉರಗಪತಿ (ನಾ). ಸರ್ಪರಾಜ; ಆದಿಶೇಷ: ಉರಗಪತಿಯ ಫಣಾವಳಿಯ ಗುಡಿಯೆತ್ತಿದುವು ಪಾತಾಳ ಲೋಕದಲಿ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೨೫–೭).
[ಉರಗ + ಪತಿ$_2$]

ಉರಗಪರಿವೃಢ (ನಾ). = ಉರಗಪತಿ : ಅಂತು ಜಂಬುರಗಪರಿವೃಢಂ ಪ್ರಸಾರಿತ ಫಣಾಸಹಸ್ರನಾಗಿ (ಜಗ. ೩-೯ ವ). [ಉರಗ + ಪರಿವೃಢ]

ಉರಗಬಂಧನ (ನಾ). ಸರ್ಪಗಳ ಕಟ್ಟು ; ನಾಗಪಾಶ ಬಂಧನ: ಸುರಮುನೀಶ್ವರ ಬಂಧಿತ್ತಲು ಉರಗಬಂಧನವಾದ ಕಪಿಗಳ ಕಂಡು ಚಿಂತಿಸಿದ (ಕಾಶಿರಾ. ೧೯-೫೧). [ಉರಗ + ಬಂಧನ]

ಉರಗಬಲ (ನಾ). ಸರ್ಪಗಳ ಸೈನ್ಯ : ಉರಗಬಲಮರಿವಡೆಯೊ . . . ಗಳ್ಳರಿಸಿದುವು ದಿಗುತಟವನು (ಕುಮ್ಮಭೀ. ೪-೧೫). [ಉರಗ + ಬಲ್]

ಉರಗಭುವನ (ನಾ). ನಾಗಲೋಕ ; ಪಾತಾಳ : ಉರಗಭುವನ ದೊಳಲಿ ಮೇಣ್ ಸಾಗರವ ಮುಳುಗಲಿ ನಾಳೆ . . . ಕೊಲುವೆನು ವೈರಿ ಸೈಂಧವನ (ಕುಮ್ಮಧ್ರೌ. ೮-೬೫). [ಉರಗ + ಭುವನ]

ಉರಗಭೂಷಣ (ನಾ). ಹಾವನ್ನು ಒಡವೆಯಾಗಿ ಧರಿಸಿದವನು ; ಶಿವ : ಕರದಲಿ ವೀಣೆಯ ಗಾನವ ಮಾಡುವ ಉರಗಭೂಷಣ ನೀನೆ (ಧರಂದ. ೧-೧೦೬-೩). [ಉರಗ + ಭೂಷಣ]

ಉರಗಭೋಜಿ (ನಾ). ೧. ಹಾವನ್ನು ತಿನ್ನತಕ್ಕ ಪ್ರಾಣಿ. ೨. ಮುಂಗಸಿ. ೩. ನವಿಲು. ೪. ಗರುಡ.

[< ಸಂ. ಉರಗಭೋಜಿನ್]

ಉರಗಮಂದಿರ (ನಾ). = ಉರಗಗೇಹ : ಕಿನ್ನರ ಕಿಂಪುರುಷರ ಬೆರಳು ಗಜ್ಜಿಸಿ ಪುಲ್ಲುವಿಡಿಸಿ ಉರಗಮಂದಿರವೆಲ್ಲಿಯಿ (ತ್ರಿಪುಸಾಂ. ೧೧-೧೨ಶ). [ಉರಗ + ಮಂದಿರ]

ಉರಗಮಥನ (ನಾ). ಹಾವನ್ನು ಮಥಿಸುವವನು, —ಕೊಲ್ಲುವವನು ; ಗರುಡ. 'ಉರಗಮಥನಾರೂಢ' ಪರಾ.

[ಉರಗ + ಮಥನ]

ಉರಗಮಥನಾರೂಢ (ನಾ). ಹಾವನ್ನು ಮಥಿಸುವ ಗರುಡನ ಮೇಲೆ ಆರೋಹಣ ಮಾಡುವವನು; ವಿಷ್ಣು : ಆಕಾಶಕ್ಕೊಗೆದನುರಗ ಮಥನಾರೂಢಂ (ಜಗ. ೧೨-೧). [ಉರಗಮಥನ + ಆರೂಢ]

ಉರಗರಾಜ (ನಾ). = ಉರಗಪತಿ : ಉರಗರಾಜನದ್ರಿವರೇಣ್ಯರಮಂ ಪೂಜಿಸುವನವೊಲ್ (ಕಾಂಡಾ. ೧೧-೫೩). [ಉರಗ + ರಾಜ]

ಉರಗವನಿತೆ (ನಾ). ನಾಗಕನ್ನಿಕೆ ; ನಾಗಸ್ತ್ರೀ : ಉರಗವನಿತೆಯಂತೆ ಕೋಳ್ಪಟ್ಟ ಮಳಿದಿರ್ಳಂ (ಕಾಂಡಾ. ೪-೪೩ ವ). [ಉರಗ + ವನಿತೆ]

ಉರಗವರೆ (ನಾ). = ಉರಗಪತಿ : ಉರಗವರೆಗೆತ್ತಲುಂ ಭೋಗದೊಳ್ . . . ಸಂಪಂ (ಸುಭದ್ರಾ. ೧೧-೩೭). [ಉರಗ + ವರ]

ಉರಗವಳ್ಳಿ (ನಾ). ವೀಳೆಯದೆಲೆಯ ಬಳ್ಳಿ ; ನಾಗವಲ್ಲಿ : ಉರಗವಳ್ಳಿಯು ಮೆಣಸು ಪಿಪ್ಪಲಂ ಜಂಬೀರ (ಲಕ್ಷಣ. ೩೧-೨). [ಉರಗ+ಬಳ್ಳಿ]

ಉರಗಶಯನ (ನಾ). ಹಾವಿನಮೇಲೆ ಮಲಗುವವನು; ಶೇಷಶಾಯಿ. [ಉರಗ + ಶಯನ]

ಉರಗಶಯ್ಯೆ (ನಾ). ಹಾವಿನ ಹಾಸುಗೆ : ಉರಗಶಯ್ಯೆಯನೇಱದಂ (ಕಮದ. ೧೯ ಪ್ರಯೋ). [ಉರಗ + ಶಯ್ಯೆ]

ಉರಗಸ್ಪರ್ಶ (ನಾ). ರಾಹುವಿನ ಸ್ಪರ್ಶ ; ಗ್ರಹಣ : ಉ ಪ ರಾ ಗ ಮುರಗಸ್ಪರ್ಶ [ಪಾಠಾಂ. ಸ್ಪರ್ಶನ]ಮುಪಸ್ಪರ್ಶನೆಲ್ ಗ್ರಹಣಮೆಳ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೧-೬). [ಉರಗ + ಸ್ಪರ್ಶ]

ಉರಗಹಾರ (ನಾ). ಹಾವನ್ನು ಹಾರವಾಗಿ ಧರಿಸಿದವನು ; ಶಿವ : ನಿರುತ ಸುಗುಣೋತ್ತಂಸ ಬಂದಳು ಪುರಗಹಾರನ ಸಾರೆ (ಬಸವ. ೫೦-೯). [ಉರಗ + ಹಾರ್]

ಉರಗಾಂಗನೆ (ನಾ). = ಉರಗವನಿತೆ : ಲಲಿತಲಾವಣ್ಯಪುರಗಾಂಗನೆಯರಿಂ ಸಮಾಕುಲಿತಮೂಗಿಕ ಭೋಗಿವತಿಯಂ ನದಿಯಿಂದೆ (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೪-೧೩). [ಉರಗ + ಅಂಗನೆ]

ಉರಗಿ (ನಾ). ೧. ಹೆಣ್ಣು ಹಾವು : ಉರಗಿಯನೆಯ್ ಪಿಡಿದೊಡದಂ ಕುರಂಗರಿವು ದೆಳ್ಳು-ತೊಳ್ಳನಂ ತವೆ ಪಿಡಿವಂತಿರೆ ಪಿಡಿದುದು (ಜಿಕೋಚ. ೩-೪೩). ೨. ಒಂದೆಲಗನ ಗಿಡ : ಉರಗಿಯ ಮತ್ತಾಕ್ಷಿಯ ಛಿನ್ನರುಹದ ಕೊಳುಗುಳಕೆಯಂ-ರಸದೊಳಕೊಂದನೆ ಸಕ್ಕರೆವರು ಕುಡಿಯೆ ಕರಮುಬ್ಬರಿಸಿದ ಪಿತ್ತಪ್ರಕೋಪಮರುದುಪಶಮಿಸುಂ (ಧೂಕೋಪ. ೯-೯).

[ಸಂ. ಉರಗಿಣೀ]

ಉರಗಿಣಿ (ನಾ). = ಉರಗವನಿತೆ : ಉರಗಿಣಿಯರು ನೀರುಗಳಿಂದ ಪೊರ ಮಟ್ಟು ಪುರದ ಕೋಟೆಯ ತೆನೆ ಹತ್ತಿ (ಜಯಮಾ. ೬-೪೦).

[ಸಂ. ಉರಗಿಣೀ]

ಉರಗು (ಕ್ರಿ). ಕರಗು : ಚತ್ತದೊಳ್ ಉದಿಯದಿರು ಸತ್ಯಕಂ ನ್ಯಾಯ ದೊಳ್ತುತ್ತುರಗಲೇತೀ ನಿಮಿತ್ತದೊಳ್ಮಗನೆ ತುಸುಮಾತ್ರ ಕಲ್ಮಷಗಳ್ನಿಲ್ಲ ಮನದೊಳಗೆ (ತುರಂಗ. ೪೦-೩).

[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಉರುಕ್ಕು = ಕರಗಿಸು, ಕರಗು]

ಉರುಗೆಜ್ಜೆ (ನಾ). ಎತ್ತುಗಳ ಕೊರಳಿಗೆ ಕಟ್ಟುವ ಗೆಜ್ಜೆ : ಭೋಗರ್ಗರೆ ಯಿಲ ಳಂಬಿಯುಸುರುಗೆಜ್ಜೆಯುಮಂದಂಬಡಿಯೆ (ಜಗವ. ೪-೮೦ ವ) ; ಅನುಪಮಪುಣ್ಯವಮಂಬುಗೆ ದಯೆಯೆ ತೊಡರು ಕ್ಕು ತ್ಪ್ರ ಗ ಳು ರ [ಶಾಕಾಂ. ೮೮]ಗೆಜ್ಜೆ ಸತ್ಯದ ಘಂಟೆ ಕ್ಷಾಂತಿಯ ಮಂಡನ (ಸಿದ್ಧಾಂ. ೩-೧೩) ; ನಾಗಾಳ ಸೆರೆಗೆಜ್ಜೆ ನಾಗಾಳ ಉರ[ರ್ತ]ಗೆಜ್ಜೆ . . . ಜನ್ನಬಸವಣ್ಣ (ಜಗಚ. ೯೨). [ಉರ್ತ + ಗೆಜ್ಜೆ]

ಉರುಗೇಂದ್ರ (ನಾ). ೧. = ಉರಗಪತಿ : ಉರಗೇಂದ್ರಂಗೆ ಸಮಾನ ಮೊಳ್ಪಯ (ಸೂಪಶಾ. ೧೦). ೨. [ಜ್ಯೋತಿ] ರಾಹು : ಉರಗೇಂದ್ರಂ ನಿಲೆ ಷಟ್ಕಾಷ್ಠಾಲಾಭ್ಯಗಳಿದೊಳ್ ಸೌಮ್ಯಗ್ರಹಂ ಸೋಡೆ ಪಿಶಿಳಿರಿಷ್ಟಂ ನಷ್ಟಮಂ ಪೊರ್ದುಗುಂ (ಜಾತಕ. ೭-೧೩). [ಉರಗ + ಇಂದ್ರ]

ಉರುಚಲ್ಲಿ (ನಾ). ಎದೆಗೆ ಕಟ್ಟಿಕೊಳ್ಳುವ ಕನ್ನಡಿ : ವಡನರಸಂ ಮಡದರಸಂ ಪೊಡೆಳ್ದುದೆಸುಸವಿನಮುಮಿರಿ ನರ್ತಿಸೆ ಚೆಲ್ವಂ ಪುದಿದುರ್[ರ]ಚಲ್ಲಿ ಯೊಳೆಸೆದುದು ತದುರೋಜಸುರೋಜಮುಕುಳಯುಗಸಂಚಳನಂ (ಅವಿಪ. ೬-೧೯) ; ಆ ತಿರೆ ಯಮ ಯು. ಕಾಲ್ಬಲ್ಲುಗಲಿಟ್ಟ ಉರಯ್ಯುರಚಲ್ಲಿ ಕೊಂದು ಕೊಡಿತು ಕಟಚಲ್ಲಿ ಸೂಸಕಥ ನವಪುರಪ್ಪರಯಾದುದುಬ್ಬುರಂ . . . ಗಾಡಿಕಾರ್ತಿಯಾ (ಶಾಸ್ತ್ರಾವ. ೬೧) ; ಪೊಳೆವ ಪಂಚವಣ್ಣಗೆಯ ಪಟ್ಟಿಯ ತೊಡರದೊಗಲಂ ಬೇಡಿನ ದಂಡೆಯುಂ ನವಿಲ ಕಂಠದ ಬಾಸಿಗ ಮುಮಮಲಗೆವಾರಮುಂ ಉರ್[ರ]ಚಿಲ್ಲಿಯುಂ ನೇವಜನಮುಂ ರೀಲೆವಡೆಯೆ (ಜಗವ. ೪-೮೦ ವ) ; ಪಯದ ಬೆಡಂಗು ಜಾಳಯದ ಚಿಲ್ಲುರಚಲ್ಲಿಯ ನೀಲೆ ಹಸ್ತಕಾಬೆಯ ಲಲಿತಕ್ಕಮಿತ್ತಾಭ್ಯದ ಶಾಂತಕೆ (ಶಾಶ್ವರಾ. ೧೪-೧೩೮).

[ಉರ್ತ + ಚಲ್ಲಿ]

ಉರುಟಣೆ 'ಉರುಟಣೆ' ನೋ.

ಉರುಟಿರವೆ (ನಾ). ಒರಟಾದ ಅರಿವೆ —ಬಟ್ಟೆ.

[ಉರುಟ್ಟು + ಅರಿವೆ (< ಅಱುವೆ)]

ಉರುಟಾಣಿ 'ಉರುಟಣೆ' ನೋ.

ಉರುಡಿಕೆ 'ಗೂರುಡಿಕೆ' ನೋ.

ಉರುಣ (ನಾ). "ಕುರಿ" (ಅಮರ. ಟೀಕೆ). [ಸಂ.]

ಉರುಣಾಕ್ಷ (ನಾ). ಒಂದು ಗಿಡ ; "ತಗಚೆ ; ತಗಸಿಕೆ" (ಅಮರ. ಟೀಕೆ). [ಸಂ.]

ಉರುಣೆ (ನಾ). (ಕರಾ). ಬಹಳ ಕಹಿ ಆಥವಾ ಉಪ್ಪು. [?]

ಉರುಸೂರ್ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಮೂಲಸಂಘೇನಾನುಷ್ಠಿತಾಯ ಉರುಸೂರಾರ್ದದಾಯತನಾಯ (ಎಳ. ೫, ಮಾ ಬೂರು. ೭೩-೩೩ ; ೪೭೩). [?]

ಉರಪಾಶ (ನಾ). (ಹೊರೆಯನ್ನು ಭದ್ರಪಡಿಸಲು ಹೇರೆತ್ತುಗಳ) ಎದೆಗೆ ಬಿಗಿಯುವ ಹಗ್ಗ; ಎದೆಪಟ್ಟಿ: "ಉರಪಾಶಮಾ ಪಟ್ಟಳೆಯೆ ನಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೦೨-೩). [ಉರ್ಯ + ಪಾಶ]

ಉರಭ್ರ (ನಾ). "ಕುರಿ" (ಅಮರ. ಟೀಕೆ). [ಸಂ.]

ಉರಮಟ್ಟ 'ಉರ್ಮಟ' ನೋ.

ಉರಮರಿನಾಡು (ನಾ). ಒಂದು ಸೀಮೆಯ ಹೆಸರು: ಸ್ವಸ್ತಿ ಶ್ರೀ ಮಯಿಂದಮರಸ ಪೃಥಿವೀರಾಜ್ಯಂಗೆಯೆ ಮಾರ ಉರಮರಿನಾಡ ಮೇಗೆ ವಂದೊಡೆ (ಮೈಅರಿ. ೧೯೨೬, ೬೩-೨; 9ನೆಯ ಶತ).

[ಉರಮರ್ಯ + ನಾಡು]

ಉರಮಾಲೆ (ನಾ). ಎದೆಯಲ್ಲಿ ಧರಿಸುವ ಮಾಲೆ: ಚತುರ್ಮುಖದ ರುದ್ರಾಕ್ಷಿಯ ಪಂಚಾಶತ್ ಉರಮಾಲೆಯಾಗಿ ಧರಿಸುವದಯ್ಯ (ಅದವ. ೪೫). [ಉರ್ಯ + ಮಾಲೆ]

ಉರರೀಕರಣ (ನಾ). ೧. ಅಂಗೀಕರಿಸುವುದು ೨. ವಿಸ್ತರಿಸುವುದು. 'ಉರರೀಕರಿಸು' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಉರರೀಕರಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಅಂಗೀಕರಿಸು. ೨. ವಿಸ್ತಾರಗೊಳಿಸು: ಧರೆಯೊಳ್ ಸದ್ಬುಧನುರರೀಕರಿಸಿದ ಸತ್ಕೃತಿಯನಧಮನೇಗೆಯ್ವನೊ (ಶಬಶಂ. ೧-೧೪). [ಉರರೀಕರಣ + -ಇಸ್ಯ]

ಉರರೀಕೃತ (ಗು). ೧. ಅಂಗೀಕರಿಸಿದ. ೨. ವಿಸ್ತಾರವಾದ: ಉರರೀಕೃತಪುಳಿನನಿತಂಬರಮ್ಯಮಾಪರಿಗತಾಳಿಕುಳಗಂಭೀರಸ್ಫುರದಾವರ್ತಂ ಮೆಜ್ಜೆದುದು ಸರಸಿ ವನಶ್ರೀಗೆ ಮಧ್ಯದೊಳ್ ನಾಭಿಯವೊಲ್ (ಚಂದ್ರಪು. ೭-೧೧೯). [ಸಂ.]

ಉರವಣಿ 'ಉರವಣೆ' ನೋ.

ಉರವಣಿಗೆ, ಉರುವಣಿಗೆ (ನಾ). ೧. ಉಪದ್ರವ; ಪೀಡೆ: ಜಗತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲವೂ ನಡೆದಿದೆ ಮದುವೆಯ ಮೆರವಣಿಗೆ; ಬರಗಾಲದ ಉರವಣಿಗೆ (ಅನ್ನ. ೨೯೭); ಸರಸದುರವಣಿಗೆ ಮೆರವಣಿಗೆ ಕಣ್ಣೀರು ತಣ್ಣೀರು (ಉಯ್ಯಾಲೆ. ೧೩-೬); ಹೈದರಲ್ಲಿಯ ಉರವಣಿಗೆಯು ಹೆಚ್ಚಾದ್ದರಿಂದ ... ದಂಡೆತ್ತಿಹೋದನು (ಚರಿಸಂ. ೯೧). ೨. ರಭಸ; ಆತುರ; ತೀವ್ರತೆ: "ಅಸವಸವವಸರವೆನಿಕ್ಕುರವಣಿಗೆಯರ್ಥದೊಳ್" (ಶಬ್ದಮಂ. ೬೩); ನಮ್ಮ ಪಡುವಣ ಗಡಿಗಳ್ಗೆ ಉರವಣಿಗೆಯಿಂದ ನುಗ್ಗಿ ಕೊಳ್ಳೆಗೊಳ್ಳಲಾರಂಭಿಸಿ (ಬೆಟ್ಟಅ. ೭೮-೧೯). ೩. ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿ ಕೂಗುವುದು (ಕಿ). **ಉರುವಣಿಗೆ**: ೧. "... ಆ ಮಾಸ್ತರನ ಉರುವಣಿಗೆ ಬಹಳವಾಗಿದೆ" (ರಂಗರೋ. ೨೨). [ಉರವಣೆ + -ಇಗ್ಯೆ]

ಉರವಣಿಗೊಬ್ಬು (ನಾ). ಉರವಣೆಯ ಕೊಬ್ಬು; ರಭಸದ ಉಬ್ಬರ (?): ಬೊಬ್ಬುಳಿಯ ಬೆಳುನೊರೆಗಳೊಟ್ಟಲಿನೊಬ್ಬುಳಿಯನುಪ್ಪರಿಸುತುರವಣಿಗೊಬ್ಬಿನಲಿ [ಪಾಠಾಂ. ತುರುವಣಿಗೊಬ್ಬಿನಲಿ, ತರಣಗಬ್ಬಿನಲಿ] ಮದವೇಱಿ ಪಾಲ್ಗಡಲೆಸೆದುದಿದಿರಿನಲಿ (ತೊರರಾ. ೧-೮-೪೫).

[ಉರವಣಿ (< ಉರವಣೆ) + ಕೊಬ್ಬು (< ಕೊರ್ಬು)]

ಉರವಣಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ರಭಸದಿಂದ ಮುಂದೆ ನುಗ್ಗು; ವೇಗದಿಂದ ಮುಂದುವರಿ; ಆಕ್ರಮಿಸು: ಬಕಾಂತಕಂ ಪೋ ಕೊಂದಂ ಬಕವೆಸರ್ಗೆ ಮುನಿದು ನಮ್ಮುಮನಿನ್ನೆಂಬಂದದೊಳೆ ಪಾಱಿ ಪೋದುವು ನಿಂದುರವಣಿಸಿ ಬಕನಿಕಾಯಕಮದಱೊಳ್ (ಗದಾಯು. ೭-೧೯); ಪಟ್ಟದಾನೆ ಸಪ್ತಾವಸ್ಥೆಯ ಮದದಿಂ ಮುಂದುಗಾಣದೆ ತಿರುವೀಥಿಯೊಳುರವಣಿಸಿ ಬರುತ್ತಿರಲ್ (ನಂಬರ. ೨-೪೦); ಸುಯೋಧನಾದಿಗಳೂರನುರವಣಿಸಿ ದೂಳಿಗೋಟೆಯ ಕೊಂಡಿವರು ರಾಜಾಲಯಕೆ ಬರೆ ದೃಪದ ನನುಜರು ಸೋಲಿಸಿದರೈ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೭-೬೪); ಅನೆಗಳು ... ಶತ್ರುಗಜಗಳ ಮೇಲೆ ಉರವಣಿಸಿದವು (ಕೃವಾಭೀ. ೭೪). ೨. ತವಕಿಸು; ಉತ್ಸಾಹಗೊಳ್ಳು: ಆರಾಧನೆಗೆ ಚಿತ್ತವುರವಣಿಸಿ ಜಾಳಿಗೆಗಳಂ ತರಿಸುತಂ ಮುದ್ರೆಗಳನೊಡೆದು (ಬಸರ. ೮-೨೧); ಹರಿಬದಾಹವವೆನಗೆ ತನಗೆಂದುರವಣಿಸಿದರು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೪-೧೬); ತನ್ನ ಮಗಳ ಬಗೆವರ್ಪನೊರ್ವನಂ ಬಿಡಿಸಲ್ಕಿನಿತುರವಣಿಪಳೆನೆ (ಚಕವಿ. ೬-೯೪ ವ). ೩. ಅತಿಕ್ರಮಿಸು; ಮೀರು; ದುಡುಕು: ಅರಸುತನದತಿಮಸಕದಿಂ ಮುಂಗಾಣದುರವಣಿಸಿ ಮೀಱಿ (ಹಡಕಾ. ೭-೨೨); ನಾ ನಿಮ್ಮ ಉರವಣಿಸಿ ಹರಿವೆ (ಶೂನ್ಯಸಂ. ೨೦೫-೧೦); ಸುಧಾನಿಧಿಯನುರವಣಿಸಿ ಲಂಘಿಸಿ ಸುರಾಪಗೆಯೊಳೋಲಾಡಿ (ಸೌಂದಪು. ೨-೧೪); ಉಲಿಗೇಳಿದೊಡನುರವಣಿಸಿ ಕೆಲದಲ್ಲಿ ನಿಂದವರೊಳು ಕೇಣವೆಸಗುತ ನೆಲೆಗೆಡಿಸುವಳು ನೇಹಿಗರ (ಹದಿಬ. ೭-೨೦). ೪. ವಿಜೃಂಭಿಸು; ವೆಗ್ಗಳವಾಗು: ಸನ್ನೆಗಾಳೆಗಳುರವಣಿಸಿತೆನೆ ತಂಬಟದ ನಿಸ್ಸಾಳ ರಭಸದಲಿ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೩-೮೦); ಉರವಣಿಸಿ ಹೆಗ್ಗಾಳೆಗಳು ಸಾಱಿದವೆ ಸುಭಟರ ವೀರವಿತರಣವ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೯-೧೬).

[ಉರವಣೆ + -ಇಸ್ಯ. / ತೆಲು. ಉರುವಡಿಂಚು, ಉರುವಣಿಂಚು]

ಉರವಣೆ, ಉರವಣಿ (ನಾ). ೧. ಆತುರ; ಅವಸರ; ದುಡುಕು: "ಉರವಣೆಯಿಂ - ಶೀಘ್ರದಿಂದೆ" (ಶಮದ. ೬೩ ಟೀಕೆ); ಇರೆ ಮೂವತ್ತೆರಡಾಯುಧ [ಮುರವಣೆಯಿಂದುರ್ಚಿ] ಬಿಟ್ಟ ಭಟರಂ ವಿದ್ಯಾಧರ ಕರಣದಿನುಯ್ವೆಡೆಯೊಳ್ ಸುರವಧು (ಗದಾಯು. ೪-೨೧); ಶೀಲಮನುರವಣೆಯಿಂ ಬಿಟ್ಟ ಖಳರ ಬಾಱೀಂ ಬಾಱೀ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೪-೨೩೦); ಉರವಣೆಯಿಂದ ಮುಂಬರಿದು (ಕುಸುಮಾ. ೫-೧೨೨); ಪರವೆನಾಚಿಯ ತಾಪದುರವಣೆಯ ಪುಯ್ಯಲೇಳ್ತಪ್ಪಂತೆ (ಸೌಂದಪು. ೧೪-೧೧); ಬರುವ ಬಾಣಪರಂಪರೆಯ ಉರವಣೆಯ ಸಹಿಸಲಾರದೆ (ಸೌಗಂಧಿ. ೩೨೨-೩೫). ೨. ಸಂಭ್ರಮ; ಸಡಗರ; ಆಟೋಪ; ಆಡಂಬರ; ಪ್ರಭಾವ: ನೃಪನ ಬೇಂಟೆಯ ಬಿನದದುರವಣೆಯನೊದವಿಸುವ ಹರಿವೈರಿ ಕರಿವೈರಿ (ಹಡಕಾ. ೫-೫೩); ಎಲ್ಲಿ ನಾನಾಭಕ್ಷ್ಯಗಿರಿಗಳು ಘೃತದ ಕಡಲುಗಳು ಅಲ್ಲಿ ನಿನ್ನುರವಣೆಗಳೊಪ್ಪುವುದು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೩-೬೩); ಕೃತವರ್ಮನುರವಣೆಯನನು ಸಾಲ್ವನುಬ್ಬಟೆಯ ... ಅನಿರುದ್ಧನಾಟೋಪಮಂ (ಜೈಮಿಭಾ. ೮-೩೪). ೩. ರಭಸ: ಶಿಥಿಲಸಾಹಸರೇನ ನಿಲುವರು ದ್ರೋಣನುರವಣೆಗೆ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೨-೩೧). ೪. ಅಧಿಕ್ಯ; ಹೆಚ್ಚಳ: ದಾರಿದ್ರ್ಯದುರವಣೆಯೊಳಗೆ ನೊಂದ ಮಾನವಂ ಪರಮಸೌಭಾಗ್ಯಮಂ ಬಯಸುವಂತೆ (ಚಿಬಪು. ೩-೧೪). ೫. ನಿಷ್ಠುರ: "ಉರವಣೆಯೆಂದು ನಿಷ್ಠುರಂ" (ಕಶಸಾ. ೩೦-೬೩೮); "ಉರವಣೆ ನಿಪ್ಪಸರಂ ತಾಂ ನೆಱೆ ನಿಷ್ಠುರಮಕ್ಕು" (ಕವಿಕಂ. ೨೪೫). **ಉರವಣೆ**: ೧. ಉರವಣಿಯಿಂದ ಬಂದ ಮಗಧಾಂದ್ರ ಕಳಿಂಗ ಚಳುಕ್ಯ ಪಾಂಡ್ಯ ಗೂರ್ಜ್ಜರರ್ ... ಭಂಗಮನಾಂತು ಪೋದರ್ (ಸೌಇಇ. IX-i, ೨೯೭-೧೮; 1177); ಬಿರುದರಾನುವರಿಲ್ಲ ಷಡುರಥರುರವಣೆಯು ಹಿರಿದಾಯ್ತು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೬-೫೬); ಇರ್ವರುರವಣೆಗೆಯಿರ್ವರ ಚಮತ್ಕಾರಕಿರ್ವರೇ ಸಾಟಿಯೆನಲು (ಚಿಬಪು. ೨೫-೩೩). ೨. ಗುಹೇಶ್ವರನ ಶರಣನ ಸಂಗ ಸುಖದ ಉರವಣೆ [ಪಾಠಾಂ. ಉರುವಣೆ]ಯ ಸೋಂಕು (ಪ್ರಭುವ. ೨೫೩); ಪುರಹರಂ ಮೆಚ್ಚಿದನು ತೇರಸರುರವಣೆಯ ಮೆಱವಣಿಗೆ (ಬಸಪು. ೫೪-೭೬). ೩. ಹರಿಹರ ಹಿರಣ್ಯಗರ್ಭರನುರವಣೆಯಿಂ ಗೆಲ್ದ ಕಾಮನಂ (ಎಕ. II, ೧೪೦-೧೭೨; 1145); ಇಱಿತಕಿವರಾರಿದಿರಹರು ನಿನ್ನುರವಣೆಯನಾರಾನುವರು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೧-೨೩); ಉರಗಂಗಳುರವಣಿಗೆ ಗರುಡಕುಲಮಳಿಗುಮೇ (ಚಿಬಪು. ೩೧-೪೨). ೪. (?): ಅಯಿದು ಹಾನೆ ಗದ್ದೆಗೆ ತೆಱು ಚಿಗ ವಂದು ಉರವಣೆಯಿಂದ ವಂದು ಮೂಡೆ ಗದ್ದೆಗೆ ಬೆಳಿಗ ವಂದು (ಕಇ. III-i, ೧೧-೨೩; 1542).

[?. P ಸಂ. ರವಣ = ರಭಸ ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಉಚ್ಚಾರಣೆಗಾಗಿ ಆದಿಯಲ್ಲಿ ಉ ಸೇರಿದೆ]

ಉರವಣೆಕಾರ್ತನ (ನಾ). ರಭಸತನ; ದುಡುಕಿನ ಸ್ವಭಾವ; ಆತುರಗಾರಿಕೆ: "ಅವಗಱಿಯಮೆಂದುರವಣೆಕಾರ್ತನಂ" (ಶಮದ. ೨೩ ವೃತ್ತಿ). [ಉರವಣೆಕಾಱ + -ತನ]

ಉರವಣೆಕಾಱ, ಉರವಣೆಗಾಱ (ನಾ). ೧. ದುಡುಕಿನಿಂದ ನಡೆದುಕೊಳ್ಳುವವನು; ಆತುರಗಾರ. 'ಉರವಣೆಕಾರ್ತನ' ಪರಾ. **ಉರವಣೆಗಾಱ**: ೨. ರಭಸದಿಂದ ಕೆಲಸಮಾಡುವವನು; ಪ್ರಭಾವಶಾಲಿ: ಹರನ ಮೇಲೊಂದಂಬ ತೊಡಲು ಉರವಣೆಗಾಱ ಕೆಂಗಿಡಿಗಣ್ಣ ತೆಱೆದರೆನ್ನಿರವಳಿದಪುದೆಂದು ನುಡಿದ (ಮೋಹತ. ೫-೪೯). [ಉರವಣೆ + -ಕಾಱ]

ಉರವಣೆಗಾಱ 'ಉರವಣೆಕಾಱ' ನೋ.

ಉರವಣ್ಣಿ (ನಾ). ಒಂದು ಗಿಡಮೂಲಿಕೆ (ಕಿ). [?]

ಉರವರಿ (ನಾ). ವೇಗದಿಂದ ಓಡುವಿಕೆ, —ಹರಿಯುವಿಕೆ; ರಭಸ: ನರಪತಿ ನೋಡುತ್ತಿರಲುರವರಿಯಂ ಕೊಂಡುಯ್ದು ರಾಜಿಯಂ (ಸೌಇಇ. IX-i, ೧೬೩-೧೨; 1093); ತರುಣವಯಸಿನೊಳ್ ಮೆಚ್ಚಿದ ಪುರುಷರೊಳೊಡಗೂಡಿ ಕಾಲಮಂ ಕಳೆಯದೆ ಪಂಕರುಹಾಕ್ಷಿ ಶೀಲಮಂ ಪಿಡಿದುರವರಿಯಿಂ ಬಂದ ಸುಖಮನೆಡೆಯೊಳ್ ಕಿಡಿಪೌ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೪-೨೫೮); ಉರವರಿಯಿಂದ ಗೋವೆಯನುಪ್ಪಿನ ಕಟ್ಟೆಯುಮಂ ಪ್ರತಾಪದಿಂದುರುಪಿ (ಮುಂಬರಾ. XI, ೨೬೧-೨೨; 1167); ಉರವರಿಯಿಂದ ದೂರದೊಳುತಾಗಿದ ವೀರಧನುರ್ಧರರ್ಕ್ಕಳಂ ತ್ವರಿತದಿನೆಚ್ಚು ಕೂರ್ಗಣೆಗಳಿಂ ಧರೆಗಿಕ್ಕಿ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೧೫೦-೮; 1171). 'ಉರವರಿಸು' ಪರಾ. [ಉರ್$_0$ + ಪರ್$_3$. P ತಮಿ. ಉರ = ವೇಗ, ಶಕ್ತಿ]

ಉರವರಿಸು (ಕ್ರಿ). ರಭಸದಿಂದ ಮುಂದೆ ನುಗ್ಗು; ವೇಗದಿಂದ ಮುಂದೆ ನಡೆ: ಮೇಲ್ವಾಯ್ದುರವರಿಸಿದನೆಂದಱಿದು ಮುನ್ನಮೆ ಕರಮುಕ್ತಶಸ್ತ್ರಪಾತಪ್ರಮಾಣಭೂಮ್ಯಂತರದೊಳ್ ... ಚಕ್ರದೊಳಿಟ್ಟೊಡೆ (ಚಂದ್ರಪು. ೧೦-೧೦೨ ವ, ೧೦೩). [ಉರವರಿ + -ಇಸ್ಸು$_3$]

ಉರವಲ 'ಉರುವಲು' ನೋ.

ಉರಶ್ಛದ (ನಾ). "ಯುದ್ಧದ ಅಂಗಿ" (ಅಮರ. ಟೀಕೆ). [ಸಂ.]

ಉರಸಿಜ (ನಾ). ಮೊಲೆ; ಸ್ತನ: "ಉರಸಿಜಃ, ಕುಚಃ, ವಕ್ಷೋರುಹಃ, ಪಯೋಧರಃ, ಸ್ತನಃ — ಈ ೫ ಮೊಲೆ" (ಹಲಾಯು. ೮೭-೩೭೨). [ಸಂ.]

ಉರಸಿಲ (ನಾ). "ಧೈರ್ಯಶಾಲಿ" (ಅಮರ. ಟೀಕೆ). [ಸಂ.]

ಉರಸು 'ಉರುಸು' ನೋ.

ಉರಸ್ತ್ರ (ನಾ). = ಉರಸ್ತ್ರಾಣ: 'ದಗಲೆ' ಅಥವಾ 'ತಗಲೆ' ಎಂದರೆ ತೆಗಲೆಯ ಮೇಲೆ ಬಿಗಿದು ಕಟ್ಟುವ ಬಟ್ಟಲಿನಾಕಾರದ ಒಂದು ಪದಾರ್ಥ ಇದನ್ನು 'ಉರಸ್ತ್ರ' ಎನ್ನಬಹುದು (ಪಾರ್ತಿಸು. ೪೭). [ಸಂ.]

ಉರಸ್ತ್ರಾಣ (ನಾ). ಎದೆಯನ್ನು ಕಾಪಾಡುವಂಥದು; ಕವಚ; ಲೋಹಕವಚ: ಬಂಗಾರದ ಉರಸ್ತ್ರಾಣ (ಎದೆಯ ಮೇಲೆ ವೀರರು ಧರಿಸುವ ಆಭರಣ) ಬಂಗಾರದ ಕಿರೀಟ ಮೊದಲಾದ ಅಲಂಕಾರಗಳ ಬಗ್ಗೆ ಉಲ್ಲೇಖವಿದೆ (ಪ್ರಾಚೀಹಿಂ. ೨೮). [ಸಂ. (ಉರಸ್ + ತ್ರಾಣ)]

ಉರಸ್ಯ (ನಾ). ಪುತ್ರ; ಮಗ. [ಸಂ.]

ಉರಸ್ಸು (ನಾ). ಎದೆ; ವಕ್ಷಸ್ಥಳ. [ಸಂ. ಉರಸ್]

ಉರಸ್ಸ್ಥಲ, ಉರಸ್ಸ್ಥಳ (ನಾ). ಎದೆಯ ಪ್ರದೇಶ; ವಕ್ಷಸ್ಥಳ: ತತ್ಕುಚಕೂಟಘಟ್ಟಿತ ವಿಶಾಲೋರಸ್ಸ್ಥಲಂ (ಆದಿಪು. ೫-೭೧). **ಉರಸ್ಸ್ಥಳೆ**: ಪರಿಪೂರ್ಣಗ್ರೀವನುಮತಿವಿಶಾಲೋರಸ್ಥಳನುಂ (ಅಜಿಪು. ೪-೨೦ ವ). [ಸಂ. (ಉರಸ್ + ಸ್ಥಲ)]

ಉರಳಿ 'ಉರುಳ್$_1$' ನೋ.

ಉರಳು 'ಉರಿಲ್' ನೋ.

ಉರಾಟಿ (ನಾ). ಹೆಂಡತಿ; ಮಡದಿ: 'ಒಬ್ಬ ಉರಾಟಿಯನ್ನು ಕರೆದುಕೊಂಡು ಬರುವುದೆಂದರೆ ಸುಮ್ಮನೇ ಆಗುವುದೇ? ಅವಳ ತಾಯಿ – ತಂದೆಗಳಿಗೆ ಹಣ ಕೊಡಬೇಕು ...' (ಧೂಮಮ. ೨೮); ಹಣ್ಣುಗಳನ್ನು ... ಕೈಹಿಡಿದ ಉರಾಟಿಯಿದ್ದಿದ್ದರೆ ಅವಳಿಗಾದರೂ ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಹೋಗಿ ಕೊಡಬಹುದಿತ್ತು (ಧೂಮಮ. ೨೯). [?]

ಉರಾವುರೇ (ಅ). ಭಳಿರೇ, ಭಾಪುರೇ ಎಂಬ ಪ್ರಶಂಸೆಯ ಮಾತು: ಚತುರಾಸ್ಯನುಮಿಂದ್ರಾದಿ ದಿಗ್ವರರುಂ ಮುಂದೆ ಉರಾವುರೇ ಎಂದು ಮೆಯ್ಯಾಂತು (ಗಿರಿಕ. ೭-೭೨ ವ). [?]

ಉರಾಳ್ಚಿ (ನಾ). ಊರಿನ ಪ್ರಭುತ್ವ; ಊರಿನ ಆಳಿಕೆ: ಸ್ವಸ್ತಿಶ್ರೀ ಸಿಯಗೆಲ್ಲ ಉರಾಳ್ಚಿ ಕೆಱೂರ್ಗ್ಗೊಳೆ (ಎಕ. XVI, ತುಮಕೂ. ೯೯-೨; 780). [?]

ಉರಿ$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಜ್ವಲಿಸು; ಸುಡು; ಸುಟ್ಟು ಹೋಗು: "ಉರಿದಹನೇ, ತರುವಿಶೇಷೇ ಚ" (ಶಮಧಾ); ನರಗನುರುಪಿದೊಡೆ ಕರಿಂಕೇಱಿಸಿ ದಾತನ ತೇಜದ ಬೀಱಲನನುಕರಿಪುವಾದುವೊಗೆದುರಿವುರಿಗಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೧-೩೫); ವನನಿಧಿಯಾದೊಡೇನುರಿಯದಿರ್ಪುದೆ ದಳ್ಳಿಸೆ ಬಾಡಬಾನಲಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೫೪೧); ಉರಿವ ಕೊಳ್ಳಿಯ ತಂದಾ ತಗರಂ ಪೊಯ್ಯಲೊಡನದಱ ಮೆಯ್ಯನುರಿ ಪತ್ತಲ್ (ಪಂಚತಂ. ೧೭೯-೯ ವ); ದಿಟ್ಟರುರಿದುದು ವೀರರಸುಗಳ ಬಿಟ್ಟರು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೭-೪೧); ಹಳೆಯೊಡಲುರಿದು ನೂತನ ದೇಹವನು ತಳೆದಿರಲದ ಕಂಡು (ಮೋಹತ. ೧೬-೫೨); ಉರಿಯುವ ಬೆಂಕಿಗೆ ತುಪ್ಪಹಾಕಿದಂತೆ (ಗಾದೆ). ೨. ಸಂತಾಪಕ್ಕೆ ಗುರಿಯಾಗು; ಸಂಕಟಪಡು: ಒಡಲುರಿಗುಂ ಮನಂ ಮಱುಗುಗುಂ ಕಿವಿ ಗಿಱ್ಱನೆ ವೋಕುಂ ಮತ್ತೆ ಕಣ್ಬಿಡುಗುಗುಂ (ಆದಿಪು. ೧೨-೪೧); ವಿರಹಾನಲನಳುಱೆ ವಿಯಚ್ಚರರಾಜಂ ನಿಲಿಸಲಾಱದೊಡಲಂ ದಾಹಜ್ವರಮಾದರಂತೆ ಕಾಯ್ಪಿಂದುರಿಯುತ್ತುಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೩-೩೨); ಅನುತಾಪದೊಳುರಿದು ಮನಂ ಕರಿಮುರಿವೋಗಿ (ಬಸರ. ೮-೭೮). ೩. ಗರ್ವದಿಂದ ಬೀಗು; ಅಹಂಕಾರದಿಂದ ಮೆರೆ: ಕೂಳು ಕೊಬ್ಬಿಲಿ ಉರಿವವಳ ಗಂಡ ಹೇಳಿದ ಮಾತ ಕೇಳದೆ ಮೀಱುವವಳ ಸೂಳೆಯಂದದಿ ನಡೆವವಳ ತಲೆ ಬೋಳಿಸಿ ಕಸಹೆಡಿಗೆ ಹೊಱಿಸಬೇಕವಳ (ಪುರಂದ. ೨-೧೪-೨).

ಉರಿದೇಱ್, ಉರಿದೇಳು = ರೇಗಿ ಪ್ರತಿಭಟಿಸು; ಕೆರಳಿ ನಿಲ್ಲು: ಅದಂ ಕೇಳದೆ ಮುನ್ನಿನ ಮುದುಬೊಜಂಗನಂ ಬರವೇಱ್ದಪಳೆಂದುರಿದೆದ್ದು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೨-೫೩); ಚರನ ನುಡಿಗೇಳ್ದು ಕೋಪದಿನುರಿದೆಱ್ದಂ (ವರ್ಧಪು. ೮-೧೯); ನನ್ನಲ್ಲಿ ವಿಶ್ವಾಸವಿಟ್ಟಿಲ್ಲವಲ್ಲ ಎಂದು ಮನಸ್ಸು ಕೊಂಡ ಉರಿದೇಳುತ್ತಿತ್ತು (ಅಲಹೂ. ೫೯). ಉರಿದುಬೀಳು = ರೇಗಿ ಮೇಲೆ ಬೀಳು; ಪ್ರತಿಭಟಿಸು: ಅಡುಗೆಯ ಮನೆಯ ಕಿರುಕುಳದಿಂದಾಗಿ ಎಷ್ಟು ಮಂದಿ ಹೆಂಗಸರು ತಮ್ಮ ನಿರಪರಾಧಿ ಮಕ್ಕಳ ಮೇಲೂ ಸಹನಶೀಲ ಗಂಡಂದಿರ ಮೇಲೂ ಉರಿದುಬೀಳುವುದಿಲ್ಲ (ಅಡುಸೌ. ೨೦). ಉರಿದುಹೋಗು = ೧. (ಆಲಂ) ಕರುಬು; ಅಸೂಯೆಪಡು: ಜನಗಳು ಹೇಳುತ್ತಿದುದನ್ನು ಕೇಳಿ ಉರಿದುಹೋಗುತ್ತಿದ್ದಳು (ಕೊನೆಭೇ. ೨೦೬). ೨. (ಆಲಂ) ಬೆಲೆ ಏರಿರು: ಸಾಮಾನು ಉರಿದುಹೋಗಿದೆ (ರೂಢಿ). ಉರಿಯುವವನು = ದೇವರು; ಭಗವಂತ; ಸೂರ್ಯ: ಅಹ, ಎಲ್ಲಡಗಿತೋ ಆರ್ಯಧರ್ಮದ ಕರುಣ, ಆರ್ಯಜನಗಳ ಮರುಕ, ಉರಿಯುವನೆ ಬಲ್ಲ! (ಇಂಗೀತೆ. ೬೩).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಉರು; ಕೊಡ. ತುಳು. ಉರಿ; ತೆಲು. ಉರಿಯು, ಉರಲು; ಪರ್ಜಿ. ಉಜ್ = ಸಿಹಿಮಾಡು; ಕುವಿ. ರುಟ = ಬೆಂಕಿಹಾಕು; ಬ್ರಾಹೂಈ. ಹುಶಿಂಗ್ = ಬೆಂಕಿಹಾಕು]

ಉರಿ (ನಾ). ೧. ಬೆಂಕಿಯ ನಾಲಗೆ; ಜ್ವಾಲೆ: ಉರಿಗೊಡ್ಡಿ ಮೆಯ್ಯ ನಳ್ಳದೆ... ಮಹೇಶ್ವರನಿಕೆ ಬಂತಿಸಿ (ಇಷ. XIV, ೭೦–೧೫ ; ೨ನೆಯ ಶತ); ಉರಿ ಮುಟ್ಟದರೆಯುಂತಂಬರಮುಂದಿತ್ತು (ಪಂಪಭಾ. ೧೦–೩೫ ವ); ಉರಿಯ ಪೆಟಿಗಳಲಿ ಪತಂಗದ ಸರಳು ಮಾಜದ ಮರಳುವುದೆ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೦–೨೪) ; ಒಲೆ ಉರಿಯುತ್ತಿದೆ (ರೂಢಿ). ೨. (ಆಲಂ) ಸಂತಾಪ ; ಸಂಕಟ : ಪುತ್ರಕೋಡಲಿಂದ ಘುಗಿಲಿಸಿ (ಹರಿಶ. ೧೨–೬); ಉರಿ ಪಡದಳ್ಳು ದೆನ್ನೊಡಲೊಳ್ (ಪಕಥ. ೫–೫೬) ; ಉರಿ ಜಠರದಲಿ ಮೋಹರಿಸಿತವಪಿಹನ (ಕುವ್ಯಾದ್ರ್ಯ. ೧–೬); ಕಂಡರೆ ಕಣ್ಣುರಿ ಕಾಣದಿದ್ದರೆ ಹೊಟ್ಟೆಉರಿ (ಗಾದೆ). ೩. (ಉಕ) ಜ್ವರ : ಉರಿ ಬಂದಾವು (ರೂಢಿ).

ಉರಿಹತ್ತು = ಜ್ವಾಲೆ ತಗುಲು ; ಸುಟ್ಟುಹೋಗು : ನಾರಸಿಂಹನ ಕೊಟ್ಟಿಗೆಯು ಉರಿಹತ್ತಿ... ಭಸ್ಮವಾಯಿತ್ತು (ಬಸವ. ೫೬–೬೪).

[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಮಲ. ತುಳು. ಉರ ; ತೆಲು. ಎರ]

ಉರಿ (ನಾ). ಒಂದು ಗಿಡದ ಹೆಸರು : "ಉರಿ – ದಹನೇ ತರುಬಲೀಕೇಚ ಚ (ಕವಿಧಾ); "ಮೇಧಸಿಯೆನಲ್ಕುರಿಯ ಮರನಲ್ಲು" (ಮಂಗರಾ. ೩೬–೧೬); ಗೊರಗುರಿ ಸೀನದ ಪೆಲಾಲರಲೆ ಪಿದಿವರ್ಲಕ್ಕೆ (ಸುಜಾಪೀ. ೪–೭೨); ಉರಿ ತಾರಿ ತೇಗು ತಜ್ಞು ತಂಡುಬಿ ದೊಬ್ಬುಲಿ ಯಿಪ್ಪೆ (ತಿಕ್ಕಾಸ್ತ್ರ. ೩–೭೪). [?]

ಉರಿಕೆ (ನಾ). ೧. ಉರಿಸುವವನು ; ಸುಟ್ಟು ಹಾಕುವವನು. 'ಪೊಟಲುರಿಕ' ಪರಾ. ೨. (ಆಲಂ) ಅಸೂಯೆಪಡುವವನು ; ಕರುಬುವವನು. 'ಹೊಟ್ಟುರಿಕ' ಪರಾ. ೩. ಕೋಪಿಷ್ಠ : "ಉರಿಕೆ ನೆನಲ್ ಕೋಪಿ" (ಛಾಂದ. ೧೪). [ಉರಿ + –ಕ್ಕ]

ಉರಿಕೆಜ್ಜೆ (ನಾ). ಮೈಯಲ್ಲಿ ಉರಿಯನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸುವ ಕಜ್ಜಿ (ಕ). [ಉರಿ + ಕಜ್ಜಿ]

ಉರಿಕಾಸು (ಕ್ರಿ). ಬೆಂಕಿಯ ಮುಂದೆ ಕುಳಿತು ಮೈಯನ್ನು ಕಾಸಿಕೊಳ್ಳು (ಕ). [ಉರಿ + ಕಾಸು (< ಕಾಯಿಸು)]

ಉರಿಕಿಡಿ 'ಉರಿಗಿಡಿ' ನೋ.

ಉರಿಕೆಂಡ 'ಉರಿಗೆಂಡ' ನೋ.

ಉರಿಗ (ನಾ). ಒಂದು ಗಿಡದ ಹೆಸರು : "ಉರಿಗ [ಪಾಶಾ. ಲಿಗ]ಮಂ ನಾಪದವಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೩೭–೪). [ಉರಿ + –ಗ ?]

ಉರಿಗಡಲು (ನಾ). ಜ್ವಾಲೆಯ ಸಮುದ್ರ ; ಅಗ್ನಿಮಯವಾದ ಸಾಗರ : ಒಡೆದುದಿಲೆಯಿಕೆ ಸಮಿಪಪ್ಪರುಂಗಡಲು ಶಿವತಿಪಾಯಿಕೆ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೩–೩೩); ಉರಿಗಡಲ ಅಲೆಗಳೋ ಎಂಬಂತೆ ಸಂತತವೂ ಜಲನ ದಲ್ಲಿ ರುತ್ತದೆ (ಜ್ಯೋತಿರ್ವಿ. ೯೩). [ಉರಿ + ಕಡಲು (< ಕಡಲ್ಮೈ)]

ಉರಿಗಣ್ಣ, ಉರಿಗಣ್ಣು (ನಾ). ೧. ಉರಿಯನ್ನು ಕಾರುವ ಕಣ್ಣು : ಕೊರಲ ಕಜ್ಜಿ ತಿರವ ಪೆಜ್ಜೆನೊಸಲುರಿಗಣ್... ಬಂದನಶ್ವತ್ಥಾಮಂ (ಗದಾಯು. ೯–೨) ; ಪುರಹರನುರಿಗಣ್ಣನೈಠೀ ನಾರಸಿಂಹಂ (ಕಮದ. ೧೬೦ ಪ್ರಯೋ); ಹರನುರಿಗಣ್ಣಿ ದಿರಿತಿಯೊ... ಮಹಾಸ್ತ್ರದ ಬೆಳಗೊ (ಕುವ್ಯಾದ್ರ್ಯ. ೪–೧೫). ೨. (ಕೋಪ, ಹೊಟ್ಟೆಕಿಚ್ಚು, ಅಸೂಯೆ ಮೊದಲಾದುವುಗಳಿಂದ) ಕೆಂಪಾದ ಕಣ್ಣು : ಉರಿಗಣ್ ಕೆತ್ತುವ ಮಿಸೆ ಪೆರ್ಚಿದ ಕೊರಲ್... ಪೆಬ್ಬುಲಿಯುರ್ಬುದೇಣಕುಲಮಂ ಸಿಕೆಸಮಂ ಮಾಡುತಂ (ನಳಚ. ೭೬). **ಉರಿಗಣ್ಣು** : ೧. ತ್ರಿಪುರಾಯುಂ ಗಣ್ಣಿಂಗೆ ಸೋಲದ ಕೈದುಗೊಂಡನಲ (ಕುವ್ಯಾದ್ರ್ಯ. ೩–೫೮); ಉರಿಗಣ್ಣಿ ನಿಂದೆಳಿಪ ಸ್ಮರ (ಚಿಬಸ. ೧೯–೩೯). ೨. ತಂದು ಕೊಡುವುದು ಸ್ವಲ್ಪ ತಡವಾಯಿತು, ಅಷ್ಟಕ್ಕೇನೇ ಉರಿಗಣ್ಣಿಂದ ನನ್ನನ್ನು ಇರಿಯುತ್ತ... ಕಿಡುಕಿದರು (ಸುಪಸಂ. ೮). ೩. ಕಣ್ಣು ಕೆಂಪಗಾಗುವ ಒಂದು ರೋಗ : ಅವನು ಉರಿಗಣ್ಣಿಂದ ನರಳುತ್ತಿದ್ದಾನೆ (ರೂಢಿ).

[ಉರಿ + ಕಣ್ಣ್]

ಉರಿಗಣೆ (ನಾ). ಉರಿಯನ್ನು ಕೆದರುವ ಬಾಣ ; ಅಗ್ನೇಯಾಸ್ತ್ರ : ಕೃತಾಂತನೆಚ್ಚುರಿಗಣೆಯಂತೆ ಬಂದುದು ಯಾನಳಕಲ್ಪವಿದಾಶ್ಚಕಾನಲಂ (ಅರ್ಜುನ. ೪–೬೪). [ಉರಿ + ಕಣೆ]

ಉರಿಗಣ್ಣ (ನಾ). ಉರಿಯನ್ನು ಕಾರುವ ಕಣ್ಣು ಉಳ್ಳವನು ; ಶಿವ : ಪುದಿದುರಿಗಣ್ಣನಾಡೆಯನೆದೇವೊಗಲ್ವಿಂ (ಕಬ್ಬಕಾ. ೧೪೬) ; ಕಣ್ಣಾ ಮೂಲುಳ್ಳಾತನೆಂದುರಿಗಣ್ಣ ಕೇಳ್ದ ಮೂಲೋಕವಂಬುವುದು (ಬಸಪು. ೧೪–೬೮). [ಉರಿಗಣ್ + –ಅ್]

ಉರಿಗಣ್ಣು 'ಉರಿಗಣ್' ನೋ.

ಉರಿಗದಿರ್ (ನಾ). ಉರಿಯುವ ಕಿರಣ : ತರುಣಿಯ ಬಳಿಯಂ ಬಂದು ವಿರಹದಿಂದುರಿಗದಿರಂದ ಕಿಮುಳ್ಳಿದ ತಳರಿಕೆ ಕೊರಗಿ (ಜಯಾಪಾ. ೪–೨೫). [ಉರಿ + ಕದಿರ್]

ಉರಿಗೆಪ್ಪುರ (ನಾ). ಉರಿಯಿಸುವ ಕರ್ಪೂರ; ಕರ್ಪೂರದ ಆರತಿ (?) : ಬೆಟ್ಟದ ಜಾಮಪ್ಪ ಆರಿಸಿಗೆ – ಸ್ವರುಚಿಯಿಂದ ಒಡಂಬಟ್ಟು – ಬರೆಯಿಸಿ ಅಕ್ಕ ಕಟ್ಟಿಸಿ ಕೊಟ್ಟ ಉಂಬಳಕೊಡಿಗೆಯ ಉರಿಗಪ್ಪುರದ ತಕ್ಕ ಶಾಸನ (ಚಿಬ್ಬೆಶಾ. ೧೫೪–೩). [ಉರಿ + ಕಪ್ಪುರ]

ಉರಿಗೆಯ್ಮೆ (ನಾ). ಉರಿಯುವಂತಿರುವ ಕಿರಣಗಳು ಳ್ಳವನು ; ಸೂರ್ಯ : ಉರಿಗಯ್ಮ ಗಗನಾಂಗಣದ ಮಧ್ಯದೊಳ್ ಮಗೆ ಪರಿದಾಡು ವಂತಾ ರಾಮ ಧುರಧರಣಿಯೊಳು ತಜ್ಞನೆ ತಿರುಗಿದನು (ಉಕಾಸಾಂ. ೧೫–೬೧). [ಉರಿ + ಕೆಯ್ (< ಕೆಯ್ಮ್) + –ಅ್]

ಉರಿಗಾಳಿ (ನಾ). ಬಿಸಿಯಾದ ಗಾಳಿ ; ಬಿಸಿಗಾಳಿ (ಕ). [ಉರಿ + ಗಾಳಿ]

ಉರಿಗಿ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು (?) : ಕಂಯ ವೀರಗೌಂಡಾ ಉರಿಗಿ ವೀರಾಗೊಂಡಾ (ಎಕ. XI, ಹೊಳಲ್ಕೆ. ೬೬–೨೧ ; ?). [?]

ಉರಿಗಿಚ್ಚು (ನಾ). ಉರಿಯುವ ಬೆಂಕಿ : ಮಚ್ಚಿರದ ವಕ್ಷನ ಭುಜಕ್ಕು ರಿಗಿಚ್ಚಿಸಕ್ಕಿದಂ (ಬಸಪು. ೧೬–೩) ; ಪೆರ್ಚಿದುರಿಗಿಚ್ಚಿನೊಳ್ ಮಗ್ನರಾದರ್ ಕೆಲರ್ (ಜೈಮಿಭಾ. ೮–೪೧) ; ಉರಿಗಿಚ್ಚಿಗೆ ನೆಯ್ಯಹುತಿಯ ಕೆಡವಿರಂತೆ ಕೋಪಂ ಕೆಡಲ್ (ಅಮೃತ. ೧೫–೫). [ಉರಿ + ಕಿಚ್ಚು (< ಕಿಚ್ಚು)]

ಉರಿಗಿಡಿ, ಉರಿಕಿಡಿ (ನಾ). ಬೆಂಕಿಯ ಕಿಡಿ : ಕಂಗಳಿಂದ ಒಸರುವ ನಿಡಿಗಳಿಂದಾ ಮೋಹನೊಳು ಕಿರ್ಯಗ್ಗ ನುಡಿದಂಕೆಂಕು (ತ್ರಿಪುಸಾಂ. ೧೨–೧೬೭). **ಉರಿಕಿಡಿ** : (ಕ). [ಉರಿ + ಕಿಡಿ]

ಉರಿಗುದುರೆ (ಪಾ). ಬಡದಾಗ್ನಿ : ನೋಟ್ಟೊಡ್ಡಿಂತೀ ಪೊಚ್ಚಮುರಿ ಗುದುರೆಯನೊಳಕೊಂಡ ಕಡಲ ಗುಚ್ಚಿಂದೆಸೆಗುಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೩೧–೧). [ಉರಿ + ಕುದುರೆ]

ಉರಿಗೆಂಡ, ಉರಿಕೆಂಡ (ನಾ). ಉರಿಯುತ್ತಿರುವ ಕೆಂಡ ; ನಿಗಿ ನಿಗಿ ಕೆಂಡ : ಪದರವೇ ಉರಿಗೆಂಡವೆಂಬಲೆಯ ಬಾಯ್ಗೆ (ಶು ವ್ಯಾ ದ್ರ್ಯ. ೩–೬೦). **ಉರಿಕೆಂಡ** : (ಕ). [ಉರಿ + ಕೆಂಡ]

ಉರಿಗೆದಜ್ಜ್ (ಕ್ರಿ). ಉರಿಯನ್ನು ಹರಡು ; ಜ್ವಾಲೆಯನ್ನು ಹಬ್ಬಿಸು : ಭೀಕರಾಕ್ಷತಿತತ್ತು ಮುರಿದೇಳ್ದುರಿಗೆದರ್ದ ಕಣ್ಗಳಂ ನುಂಗುವಂತೆ ನಿರೀಕ್ಷಿಸಿ (ರಾಜಕೀ. ೫–೧೨೦ ವ). [ಉರಿ + ಕೆದಜ್ಜ್]

ಉರಿಗೆಯ್ (ನಾ). ೧. ಉರಿಯನ್ನು ಹರಡುವ ಕೈ ; ಅಗ್ನಿಹಸ್ತ. ೨. (ಆಲಂ) ಮುಟ್ಟಿದ್ದನ್ನು ಸುಟ್ಟುಹಾಕುವ ಕೈ. 'ಉರಿಗೈಯ್ಯ' ಪರಾ. [ಉರಿ + ಕೆಯ್]

ಉರಿಗೆಯ್ಯ (ನಾ). ೧. ಉರಿಯನ್ನು ಹರಡುವ ಕೈಯುಳ್ಳವನು. ೨. (ಆಲಂ) ಮುಟ್ಟಿದ್ದನ್ನು ಸುಟ್ಟುಹಾಕುವವನು ; ಭಸ್ಮಾಸುರ : ಉರಿಗೆಯ್ಯ ರಕ್ಕಸನ ಕೊಲೆ ಹಂ ಪೆಜ್ಜಲ ಕೈಕೊಂಡಮಾಳ್ಕೆಯೊಳು (ಕ್ರಿಪಾಲಾ. ೩–೨೩). [ಉರಿಗೆಯ್ + –ಅ್]

ಉರಿಗೇಸ (ನಾ). ಬೆಂಕಿಯಂತೆ ಕೆಂಪು ಅಥವಾ ಪಿಂಗಳ ವರ್ಣದ ಕೂದಲು : ಕಾರಿರುಳ ತಿರುಳ ಬಣ್ಣಂ ಕೂರಿದುವೆನೆ ತೊಳಪ ದಾಡೆ ಮಿಳಿರ್ಪುರಿಗೇಸಂ ಪೇರೊಡಲೆಸೆದಿರೆ ಪುಟ್ಟಿದಂ . . . ಘಟೋತ್ಕಚನೆಂಬಂ (ಪಂಪಭಾ. ೩-೨೦); ಪರೆದುರಿಗೇಸಮವ್ವಳಿಪ ನಾಲಗೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨-೭). [ಉರಿ$_2$ + ಕೇಸ]

ಉರಿಗೊಂಡ (ನಾ). ಅಗ್ನಿಕುಂಡ : ತಲೆಯ ತರಿಸಿಕೊಂಡು ಸೊಸೆಯರನುರಿಗೊಂಡದೊಳಗೆ ಬೀಳ್ವಂತೆ ಮಾಡೆನಲು (ಕುರಾಸಾಂ. ೩೬-೧೫೧); ಹೊಗುವರಾರುರಿಗೊಂಡವೋ ಮಱೆದೆಗೆದ ಕಾಲನ ದಂಡವೋ (ನಿಧಾಗ. ೪-೯-೧೮). [ಉರಿ$_2$ + ಕೊಂಡ]

ಉರಿಗೊಳ್, ಉರಿಗೊಳು (ಕ್ರಿ). ಬೆಂಕಿ ಹತ್ತಿಕೊಳ್ಳು ; ಅಗ್ನಿಜ್ವಾಲೆ ಸೋಕು : ತುಂಬಿದ ಮನೆಯು ಕಿಚ್ಚಿಂದಾವರಿಸಿಯುರಿಗೊಳಲ್ ಒಳಗಿಪ್ಪ ಕುಟುಂಬಿಗನು ಮಡಡಿ ಮಕ್ಕಳು ಮೊದಲಾದುವಂ ಬಿಟ್ಟು ತಾನುಳಿದೋಡುವಂತೆ (ವಿವೇಕ. ೧೫). **ಉರಿಗೊಳು** : ಉರಿಗೊಳುವ ಕಡುಗೋಪದಲಿ ಕಿಡಿಕಿಡಿಯಾದನಸುರೇಂದ್ರ (ತೊರರಾ. ೩-೭-೧೪); ರಥರಥಾಂಗ ತ್ರಿವೇಣುಕ ಯುಗಾಕ್ಷಂಗಳುರಿಗೊಳೆ ಪಾಂಡುಪುತ್ರ ಸೇನೆಯೊಳೆಲ್ಲರುಂ ಬೆದಱಿರ್ದರ್ (ಜೈಮಿಭಾ. ೮-೩೮). [ಉರಿ$_2$ + ಕೊಳ್$_1$]

ಉರಿಗೊಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಬೆಂಕಿಯನ್ನು ಹತ್ತಿಸು, —ಹಚ್ಚು ; ಉರಿಮುಟ್ಟಿಸು : ತಂದು ಕಿಚ್ಚಂ ಹೊಸೆವ ಕೋಲಂ ಸಂದಿಸುತ ಹೊಸೆ ಹೊಸೆದು ಸಂಭ್ರಮದಿಂದೆ ಪಿರಿದುರಿಗೊಳಿಸಿ ಕೆಲವಡುಗಬ್ಬನಾಯ್ದೊಟ್ಟ (ಬಸಪು. ೧೮-೨೮); ಪಟ್ಟಣವನುರಿಗೊಳಿಸಲಿದು ತಾ ಬಟ್ಟೆ ತನಗೆನುತಱಿಚಿ ಹಲುಗಿರಿದೊಟ್ಟಿದಿಂಧನಗೆದಱಿ ಬಿದ್ದನು ರಥದ ಮಧ್ಯದಲಿ (ತೊರರಾ. ೫-೭-೯). ೨. ಜ್ವಲಿಸುವಂತೆ ಮಾಡು ; ಉರಿಯಿಸು : ತರುಹಿ ಬಾಲದ ಕೊನೆಯ ವಹ್ನಿಯನುರಿಗೊಳಿಸಿ ಪುಟನೆಗೆದು ನಿಂದನು ಸರಿಸದಲಿ (ತೊರರಾ. ೫-೮-೩೩); ತುದಿವಾಲದಗ್ನಿಯನುರಿಗೊಳಿಸಿ [ಪಾಠಾಂ. ರುಹಿಕಲಿ] ಹನುಮ (ತೊರರಾ. ೫-೮-೪೯). [ಉರಿ$_2$ + ಕೊಳ್$_1$ + -ಇಸು$_3$]

ಉರಿಗೊಳು 'ಉರಿಗೊಳ್' ನೋ.

ಉರಿಗೊಳ್ಳಿ (ನಾ). ಉರಿಯುವ ಕೊಳ್ಳಿ : ವಿಷವಮೃತವಾಯ್ತುರಿಗೊಳ್ಳಿ ಶೀತಳವಾಯಿತೀತನ ಸೆಳ್ಳುಗುರ ಕೊನೆ ಕೊಂದುದಸುರನ (ನಿಧಾಗ. ೭-೧-೩೬). [ಉರಿ$_1$ + ಕೊಳ್ಳಿ]

ಉರಿಗೋಲ್ (ನಾ). ಉರಿಯ ಬಾಣ ; ಅಗ್ನಿಬಾಣ.

ಉರಿಗೋಲಸುರತ್ರಾಣ = ಒಂದು ಬಿರುದು : ಅಂತೆಂಬವರ ಗಂಡಾಂಕಃ ಸಿಂಧ್ವಂತ ಕ್ಷಿತಿರಕ್ಷಕಃ . . . ಉರಿಗೋಲ ಸುರತ್ರಾಣ ಹರಿಗೋಚರಮಾನಸಃ (ಎಕ. XII, ತುಮಕೂ. ೧-೯೪; 1570). [ಉರಿ$_1$ + ಕೋಲ್$_1$]

ಉರಿಚಳಿ (ನಾ). ಚಳಿಜ್ವರ : ಈ ಋತುವಿನಲ್ಲಿ ಹವೆಯು ಯಾವಾಗಲೂ ತೇವ ಉಳ್ಳದ್ದಿರುವ ಕಾರಣ ಉರಿಚಳಿಯೆಂಬ ಬೇನೆಯು ಸಾಧಾರಣವಾದದ್ದು (ಮುಂಬಯಿ. ೫-೧೯೯). [ಉರಿ$_2$ + ಚಳಿ$_2$]

ಉರಿಚುಗಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ಉರಿಮೂತ್ರವಾಗು : ಉಷ್ಣಸ್ನಾನದಿಂದ ವೀರ್ಯವು ತೆಳ್ಳಗಾಗಿ ಚಂಚಲವಾಗುವುದು ಮತ್ತು ಮೂತ್ರದ್ವಾರದಿಂದ ಅದು ಹೊರಬೀಳ ಹತ್ತುವುದು. ಉರಿಚುಗಟ್ಟುವುದು (ಬ್ರಹ್ಮಜೀ. ೧೨೦). [ಉರಿಚು$_0$ + ಕಟ್ಟು$_1$]

ಉರಿಚೇಳು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಚೇಳು (ಕಿ). [ಉರಿ$_2$ + ಚೇಳು (< ತೇಟ್)]

ಉರಿಜಾಳಿಗೆ (ನಾ). ಉರಿಯ ಜಾಲ, —ಸಮೂಹ : ಹೊಗರುಗಿಡಿಗಳ ಬಾಯಿಧಾರೆಯಲೊಗೆವ ಹೊಗೆಗಳ ಹೊದಱಿನುರಿಜಾಳಿಗೆಯ ಭೋಂಕಾರದ ಭಯಂಕರ ಶೂಲವೈತರಲು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೬-೪೦). [ಉರಿ$_2$ + ಜಾಳಿಗೆ]

ಉರಿಜ್ವರ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಜ್ವರ : ಉರಿಜ್ವರಕ್ಕೆ :— ಕರಿಹತ್ತಿಯ ಹರಳು, ಬಸಲೇಕೊಂಬು, ತೊಂಡೆಯ ಸೊಪ್ಪು ಇವನ್ನು ನೀರ ತಳಿದು ಕುಷ್ಠರಸವ ಹಿಂಡಿಕೊಂಡು ಪಾನವಮಾಡುವುದು (ವಿವೈವಿ. ೧೦೦). [ಉರಿ$_2$ + ಜ್ವರ]

ಉರಿತ (ನಾ). ಉರಿಯುವಿಕೆ ; ಸಂತಾಪ. 'ಕಣ್ಣುರಿತ', 'ಮೈಯುರಿತ' ಪರಾ. [ಉರಿ$_1$ + -ತ$_2$]

ಉರಿನಂಜು (ನಾ). ಉರಿಯುವ ವಿಷ ; ಅತಿಯಾದ ವಿಷ : ನಿಮ್ಮ ಅಸೂಯೆಯ ಉರಿನಂಜು ಹದ್ದುಮೀರಿ ಹಬ್ಬುತ್ತಿದೆ (ತುಂಗಭ. ೨೪). [ಉರಿ$_1$ + ನಂಜು$_2$]

ಉರಿನಾಲಗೆ, ಉರಿನಾಲಿಗೆ (ನಾ). ಉರಿಯ ನಾಲಗೆ ; ಅಗ್ನಿಜ್ವಾಲೆ : ಹೊಗೆಯ ಹಬ್ಬುಗೆ ಸತ್ಯಲೋಕವನುಗಿದುದುರಿನಾಲಗೆಯ ಗರವೊಟ್ಟಗೆಯ ತೊಳಲಿಕೆ ತೆರಳಿಚಿತು ತೆತ್ತೀಸಕೋಟಿಗಳ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೨೦-೫೬); ಉಗುಳಿದುದು ಬಲುಗಿಡಿಯನುರಿನಾಲ [ಪಾಠಾಂ. ಲಿ]ಗೆಯ (ತೊರರಾ. ೧-೧೧-೧೭). **ಉರಿನಾಲಿಗೆ** : ಬೀಳುವಾಹುತಿಗಳನು ಸವಿದುರಿನಾಲಿ [ಪಾಠಾಂ. ಲ]ಗೆಗಳುಬ್ಬೆದ್ದು ಕುಣಿದುವು (ತೊರರಾ. ೧-೭-೪೮); ಸುತ್ತಲಿಂದ ಉರಿನಾಲಿಗೆ ಚಾಚಿದಂತಾಯಿತು (ಸ್ಮೃತಿಚಿ. ೨೪೭). [ಉರಿ$_2$ + ನಾಲಗೆ]

ಉರಿನಾಲಿಗೆ 'ಉರಿನಾಲಗೆ' ನೋ.

ಉರಿನೀರ್, ಉರಿನೀರು (ನಾ). ಕುದಿಯುವ ನೀರು ; ಬಿಸಿನೀರು. 'ಉರಿನೀರ್ಗೊಡ' ಪರಾ. **ಉರಿನೀರು** : ಮನದ ತುರಿಯ ನಿವಾರಿಸಲು ಉರಿನೀರ ಸುರಿವಿದ ಹಾಗೆ (ಹಾಡುಪಾ. ೪೫-೧೨). [ಉರಿ$_1$ + ನೀರ್$_1$]

ಉರಿನೀರು 'ಉರಿನೀರ್' ನೋ.

ಉರಿನೀರ್ಗೊಡ (ನಾ). ಬಿಸಿನೀರು ತುಂಬಿರುವ ಕೊಡ, —ಬಿಂದಿಗೆ : ಜಲಜಾಕರಮುರಿನೀರ್ಗೊಡನಾದುವು ಬಲುವಿಸಿಲ್ವಗಲ ಕಾಲದೊಳು (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೪-೫೧). [ಉರಿನೀರ್ + ಕೊಡ]

ಉರಿನೆಳಲು (ನಾ). ಉರಿಯಂತಿರುವ ನೆರಳು ; ಸಂತಾಪಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾದ ನೆರಳು : ಸಾಕಿನ್ನು ಈ ರಾಜ್ಯದ ಸಹವಾಸ, ಈ ರಾಜಾಸ್ಥಾನ ಉರಿನೆರಳು (ತುಂಗಭ. ೧೧). [ಉರಿ$_2$ + ನೆಳಲು (< ನೆಟಲ್)]

ಉರಿಪ (ನಾ). ಉರಿಯುವಿಕೆ ; ಸಂತಾಪ : ಉದಯಿಸುಗುಂ ಶೂಲಂ ವಾತದಿನುರಿಪಂ ಪಿತ್ತದೇಱ್ಗೆಯಿಂ (ಲೋಕೋಪ. ೯-೩) ; ಕಾಥಲನಗಲ್ದ ಗಲ್ಕೆಯುರಿಪಂ ಸೈರಿಸಲಾಱದೆ ಹರಣಂಗಳೆಯಲುಜ್ಜುಗಿಸಿ (ಶಬಶಂ. ೩-೩೫ ವ). [ಉರಿ$_1$ + -ಪ$_2$]

ಉರಿಪಡು (ಕ್ರಿ). ಮೈಯುರಿತವನ್ನು ಪಡೆ ; ಬೇಗೆಯನ್ನು ಅನುಭವಿಸು : ತುರಿಸಿಕೊಂಡವ ಉರಿಪಟ್ಟಾನು (ಗಾದೆ). [ಉರಿ$_2$ + ಪಡು$_1$]

ಉರಿಪು$_1$, ಉರುಪು$_1$, ಉರುವು$_1$, ಉರುಹು (ಕ್ರಿ). ಉರಿಯುವಂತೆ ಮಾಡು ; ಉರಿಸು ; ಸುಡು ; ದಹಿಸು : "ಉರಿಪು (ಉರುಪು) —ಅಗ್ನಿಬಾಧೇ" (ಶಮಧಾ); ಉರಿ[ಪಾಠಾಂ. ರು]ಪಿತ್ತಶೋಕ ಪಲ್ಲವ ವಿರಚಿತಶಯ ನೀಯಮೆನ್ನ ಮೆಯ್ಯಂ (ಕವಿರಾ. ೩-೩೭); ಪುಲ್ಲಂ ಪುಳ್ಳಿಯುಮಂ ತಂದಿಕ್ಕಿ ಕಿಚ್ಚನುರಿಪೆ ಸರ್ವಾಂಗಮಂ ಕಾಸಿಕೊಂಡು (ಪಂಚತಂ. ೨೪೫-೧೮); ವಾಯುವಲುಗಿಸಿದುದಿಲ್ಲನಲನುರಿಪಿದುದಿಲ್ಲ (ಪದ್ಮರಾ. ೧೦-೨೫೪); ಉರಿಪಿದುದು ತತ್ಪುರಂಗಳ ಪರಿಕರಂ ನೋಡೆ ಕರಿಕಾದುದಾ ಕ್ಷಣದೊಳ್ ದೈತ್ಯಸಂಕುಲಂ (ಚಿಬಪು. ೪೪-೪೮). **ಉರುಪು$_1$** : "ಉರಿಪು (ಉರುಪು) – ಅಗ್ನಿಬಾಧೇ" (ಶಮಧಾ) ; ಲಂಕೆಯನುರುಪಿದ ಕಪಿಪತಿಯೊಲಿರ್ಪುದಾ ಕಪಿಯುಗಳಂ (ಅರ್ಧನೇ. ೪-೧೨೫) ; ದನುಜಕುಲದ ಎಱೆಯನಂ ನೊಸಲ ಕಣ್ದೆಱೆದುರುಪಿ (ಸೌಂದಪು. ೧೨-೧); ಕಚ್ಚಿಗಟ್ಟದೆ ಕೈದುವಿಡಿಯದೆ ಕೆಚ್ಚೆದೆಯ ಮನಸಿಜನ ತಪಸಿನ ಕಿಚ್ಚಿನಿಂದುರುಪಿದೆ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೩-೫).

ಉರುವು$_1$: 'ಉರುವಲು' ಪರಾ. **ಉರುಹು** : ಕಾಮ ಬಲ್ಲಿದನೆಂದರೆ ಉರುಹಿ ಭಸ್ಮವ ಮಾಡಿದ (ಮಹಾದೇ. ೧೫–೩); ಹರಿಯ ಹಗೆ ಹೊಗೆದೋಜದುರುಹದೆ ಬಱಿದೆ ಹೋಹುದೆ (ಕುವ್ಯಾ ಉ. ೧೧–೧೧); ರಿಪುಜಲಧಿಯನುಸಿರ್ಗಿಚ್ಚಿನುರುಹೆಂದು (ಕಂನವಿ. ೬–೧೫).

ಉರಿಪೆಪಡು = ಉರಿಸಲ್ಪಡು; ಸುಡಲ್ಪಡು : ಪಳಿವಿದಹ್ಮಿ–ಉರಿಪೆ [ಪಾಠಾಂ. ಯೆ] ಪಟ್ಟುದಾದೊಡೆ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೮೦–೬).

[ಉರಿ$_1$ + –ಪ್ಪು$_1$]

ಉರಿಪ್ಪು$_2$, ಉರುಪ್ಪು$_2$, ಉರುವ್ಪು$_2$ (ನಾ). ಉರಿಯುವಿಕೆ; ಸಂತಾಪ: ದೇವರಾಜನು ಆಡಿದ ಮಾತು ನೆನಪಾದರೆ ಮೈಗೆ ಪಂಜನ್ನು ಹಚ್ಚಿದಷ್ಟು ಉರಿಪು ಬೀಳುತ್ತದೆ (ಯದುಶಾ. ೧೭). **ಉರುಪ್ಪು$_2$** : ಬಕಪಕ್ಷಿಯ ಹೊಟ್ಟೆಯಲ್ಲಿದ್ದ ಕೃಷ್ಣನು ಆ ಪಕ್ಷಿಯ ಅಂಗಳದಲ್ಲಿ ಉರುಪನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸಿದನು, ಉರುಪು ತಾಳಲಾರದೆ ಪಕ್ಷಿಯು ಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಉಗುಳಿ ಬಿಟ್ಟಿತು (ಭಾಮೃತ. ೩೧೩); ಒಂದು ಕಡೆ ಮಾತಿನ ಉರುಪು ಹಾಯಗೊಳಿಸುತ್ತಿದ್ದರೆ ಇನ್ನೊಂದೆಡೆಗೆ ಭವ್ಯಭವಿಷತ್ತಿನ ಚಿತ್‌ವೃತ್ತಿಯು ಅಲ್ಹಾದಗೊಳಿಸುತ್ತಿತ್ತು (ರಕ್ತಧ್ವ. ೨೬೯). **ಉರುವ್ಪು$_2$** : (ಕಿ). [ಉರಿ$_1$ + –ಪ್ಪು$_2$]

ಉರಿಬಣಂಬೆ (ನಾ). ಉರಿಯ ಬಣಬೆ, —ಮೆದೆ : ಉರಿಬಣಂಬೆಯ ತೆಱದಿನತಿರೌದ್ರದಿಂ ಕಾಣಿಸುತ್ತೆ (ಪಾಸೋಪು. ೫–೭೯).

[ಉರಿ$_2$ + ಬಣಂಬೆ]

ಉರಿಬತ್ತಿ 'ಉರಿವತ್ತಿ' ನೋ.

ಉರಿಬಳ್ಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬಳ್ಳಿ (ಕಿ). [ಉರಿ$_2$ + ಬಳ್ಳಿ]

ಉರಿಬಾಣ (ನಾ). ಉರಿಯನ್ನು ಹರಡಿಕೊಂಡು ಹಾರುವ ಮದ್ದಿನ ಬಾಣ : ಉರಿಬಾಣ ಚೇಳುಬಾಣಗಳ ಬಿಡುತ ಪರಿಪರಿಯಲ್ಲಿ ಪುಷ್ಪಬಾಣಗಳ ಸುರಿವುತ (ಭರಚ. ೨೦–೭೨); ಪೂರದೊಳುರಿಬಾಣ ಪುಷ್ಪಬಾಣವ ಪರಿವಾರ ಸೂಸುವುದೊಂದು ಸೊಬಗು (ಭರಚ. ೪೦–೧೦೭).

[ಉರಿ$_2$ + ಬಾಣ$_2$]

ಉರಿಬಿಸಿಲು 'ಉರಿವಿಸಿಲ್' ನೋ.

ಉರಿಬೆಂಕಿ (ನಾ). ಉರಿಯುತ್ತಿರುವ ಬೆಂಕಿ (ಕಿ).

[ಉರಿ$_1$ + ಬೆಂಕಿ (< ಬೆಂಕೆ)]

ಉರಿಮಂಡಲ (ನಾ). ೧. ಹೊಟ್ಟೆಯಲ್ಲಿ ಉರಿ ಸುತ್ತಿಕೊಂಡಂತೆ ಬೇನೆ ಹುಟ್ಟಿಸುವ ಒಂದು ರೋಗ. ೨. ಸೋಕಿದ ಕಡೆ ಉರಿ ತೋರುವ, ವಿಷದಿಂದ ಕೂಡಿದ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹಾವು (ಕಿ).

[ಉರಿ$_2$ + ಮಂಡಲ]

ಉರಿಮಣಲು (ನಾ). ಚೆನ್ನಾಗಿ ಕಾಸಿದ ಮರಳು : ಶತಸಾವಿರ ದಿವಾಕರ ಬಿಂಬವೆಸೆದುದು ಝಳದ ಹೊಯಿಲಿನಲಿ . . . ಬತ್ತಿದುದಧಿಯೊಳುರಿ ಮಣಲು ಮಾಣಿಕವ ಹುರಿದುದು (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೬–೩೩).

[ಉರಿ$_1$ + ಮಣಲು (< ಮಟಲ್)]

ಉರಿಮನೆ 'ಉರಿವನೆ' ನೋ.

ಉರಿಮಾರಿ, ಉರುಮಾರಿ (ನಾ). ೧. ಉಗ್ರರೂಪದ ಮಾರಿ; ಭಯಂಕರಳಾದ ಮಾರಿ : ಬಿಲ್ಲಂಬು ಜವದಾಡೆ ಕಿರಿಸೆಗಳಾ ಗೃಹದಲ್ಲಿದ್ದವುರಿ ಮಾರಿಯಂತೆ (ಭರಚ. ೨೦–೧೩೨). ೨. ಉಗ್ರಳಾದ ಮಾರಿಯಂತೆ ಭಯಂಕರ ವ್ಯಕ್ತಿ; ಘೋರ ವ್ಯಕ್ತಿ : ತನಗೆ ಚಿಣ್ಣಂ ಕಾಲನೆಂಬವಗೆ ಉರಿಮಾರಿ (ವೀರರ. ೩೭೦); ಉರಿಮಾರಿಯವಧಿ ಬಂದುದು ಋಣವ ನಿನ್ನಾವ ಪರಿಯೊಳುತ್ತರಿಸಿ ಶುಚಿಯಹೆನು (ಹಚಕಾ. ೧೧–೧೨); ಲಂಕೆಗೆ ಉರಿಮಾರಿ ಈ ಕಪಿಯೆಂಬರು (ಹನುದ್ವಿ. ೮೨); ದಂಡನೆಂಬವನು ಉರಿಮಾರಿ ಕಂಡರೆ ಕಂದ ಕಿಚ್ಚೆದ್ದು ಕೆದರ್ಯಾನು (ಹಳ್ಳಿಬಾ. ೬೬–೯). **ಉರುಮಾರಿ** : ೧. (ಕಿ). [ಉರಿ$_1$ + ಮಾರಿ]

ಉರಿಮಾಲೆ (ನಾ). ಉರಿಯ ಜ್ವಾಲೆಯ ಸಮೂಹ : ಮಯನೆಂಬದಾನವ ವಿಶ್ವಕರ್ಮಂ ನೆಗೆದುರಿವುರಿಮಾಲೆಗಳಂ ಗದೆಯೊಳ್ ಬೀಸುತ್ತುಂ ಪೊಱಮಡೆ (ಪಂಪಭಾ. ೫–೯೭ ವ). [ಉರಿ$_2$ + ಮಾಲೆ]

ಉರಿಮುಖ (ನಾ). (ಕೋಪದಿಂದ) ಉಗ್ರವಾದ ಮುಖ; ಸಿಡುಕು ಮುಖ : ದೊಡ್ಡಮ್ಮನ ಉರಿಮುಖವನ್ನು ಕಂಡು ಬೆಳಗಿನ ಉಪಹಾರ ಸೊನ್ನೆಯೆಂದು ತೀರ್ಮಾನಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದ (ವಾತ್ಸಲ್ಯ. ೨೦೨).

[ಉರಿ$_2$ + ಮುಖ]

ಉರಿಮೂತ್ರ (ನಾ). (ಅತಿಉಷ್ಣ ಅಥವಾ ಮೇಹದಿಂದ ಮೂತ್ರ ನಾಳದಲ್ಲಿ ಉರಿ ಬರುವ) ಒಂದು ರೋಗ : ನೀರುಳ್ಳಿ ಬೆಲ್ಲ ಸಹ ಮೆಲ್ಲಲು ಉರಿಮೂತ್ರ ಮಾಣ್ಗುಂ (ವಿವೈವಿ. ೮). [ಉರಿ$_2$ + ಮೂತ್ರ]

ಉರಿಮೇಷ (ನಾ). ತೇಗದ ಮರ : "ಜಂಬು ಜಾಂಬವಿಯಕ್ಕು ತೇಗು ಮುರಿ [ಪಾಠಾಂ. ಮರಿ] ಮೇಷವಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೩೬–೧೮). [?]

ಉರಿಮೊಗ (ನಾ). = ಉರಿಮುಖ.

ಉರಿಮೊಗದಮುನಿ = ಕೋಪಿಷ್ಠನಾದ ಮುನಿ; ದೂರ್ವಾಸ ಮುನಿ : ಉರಿಮೊಗದಮುನಿವೀರನೈತರೆ ಬರವ ಕಾಣುತ ದೂರದಿಂದಾ ನೆರವಿಸಹಿತಿದಿರೆದ್ದು ಸುರಮುನಿವಂದ್ಯನಭಿನಮಿಸಿ (ನಿಭಾಗ. ೧೦–೫೪–೫).

[ಉರಿ$_2$ + ಮೊಗ$_2$]

ಉರಿಯಂಬು (ನಾ). ಅಗ್ನಿಬಾಣ; ಆಗ್ನೇಯಾಸ್ತ್ರ : ಅತನುರಿಯಂಬಿನ ಪೊಗೆ ಮೊಗಸಿದಂತಧರಕಿಸಲಯಂ ನಸುಗುಂದಿದುದು (ಕಾದೂಉ. ೭೭೦). [ಉರಿ$_2$ + ಅಂಬು$_2$]

ಉರಿಯಬೆಂಚೆ (ನಾ). ಒಂದು ಕೊಳದ ಅಥವಾ ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಉರಿಯಬೆಂಚೆಯಿಂ ಪಡುವಲು × × × ತಂಮ ಹೊಲದೊಟಗೆ (ಸೌಇಇ. IX–i, ೩೬೭–೩೮; 1225). [ಉರಿ ? + ಬೆಂಚೆ]

ಉರಿಯರಗು (ನಾ). ೧. ಬೆಂಕಿ ಮುಟ್ಟಿದ ಅರಗು; ಉರಿಯುವ ಅರಗು. ೨. (ಆಲಂ) ಅಂತಃಕರಣದಲ್ಲಿ ಕರಗುವಿಕೆ : ನೀವೆಂದ ರುರಿಯರಗಾಗಿ ಕರಗುವ ಕೃಷ್ಣನನವರತ (ನಿಭಾಗ. ೧೦–೪೩–೪೩).

[ಉರಿ$_2$ + ಅರಗು$_3$]

ಉರಿಯುಚ್ಚೆ (ನಾ). = ಉರಿಮೂತ್ರ (ಕಿ). [ಉರಿ$_2$ + ಉಚ್ಚೆ]

ಉರಿಯುಣ್ಣು (ಕ್ರಿ). ಉರಿಯನ್ನು ನುಂಗು : ಅರಗಿನ ಮಡುವು ಉರಿಯುಂಡು ಗಱಿಗತವಾಯಿತ್ತು (ಆದವ. ೧೦೪).

[ಉರಿ$_2$ + ಉಣ್ಣು (< ಉಣ್)]

ಉರಿಯುಸಿರು (ನಾ). ೧. ಬಿಸಿಯಾದ ಉಸಿರು. ೨. (ಆಲಂ) ಕೋಪ ಅಥವಾ ಉದ್ರೇಕದಿಂದ ಬಿಡುವ ಉಸಿರು : ಉರಿಯುಸಿರ ನುಗುಟಿ (ಬದ್ಧಪ್ರ. ೨೦–೪೧೪). [ಉರಿ$_2$ + ಉಸಿರು$_2$ (< ಉಸಿರ್$_2$)]

ಉರಿಯೂತ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ರೋಗ (?) : ರೋಗಿಯು . . . ಶ್ವಾಸಕೋಶಗಳ ಉರಿಯೂತದಿಂದಾಗಲೀ ಸಾಯುತ್ತಾನೆ (ಕೆಲರೋ. ೧೮).

[ಉರಿ$_2$ + ಊತ$_2$]

ಉರಿಯೆಣ್ಣೆ (ನಾ). ಉರಿಯುತ್ತಿರುವ ಎಣ್ಣೆ; ತುಂಬ ಕಾದ ಎಣ್ಣೆ : "ಉರಿಯೆಣ್ಣೆ ಅಗ್ನಿವಳೆದೆಣ್ಣೆಯೆಂದಕ್ಕು" (ಕಬ್ಬಿಕೈ. ೭೬); ದಿನಕರ ತೀವ್ರತಾಪಮುರಿಯೆಣ್ಣೆವೊಲಟ್ಟೆ (ಪಂಠಾಮಾ. ೭–೯೪); ಅವನೆರ್ದೆಯಂ ಸೀಳ್ದುರಿಯೆಣ್ಣೆಯನೆಱೆಯೆಱೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೬–೧೯೩).

[ಉರಿ$_1$ + ಎಣ್ಣೆ]

ಉರಿಯೇಳು (ಕ್ರಿ). ೧. ಬೆಂಕಿಯ ಜ್ವಾಲೆ ಮೇಲೇಳು. ೨. (ಆಲಂ) ಕೋಪಗೊಳ್ಳು; ಸಿಟ್ಟಿಗೇಳು : ಸುಭದ್ರೆಯನ್ನು ತಾನು ಅಪಹರಿಸುವಾಗ ಉರಿಯೆದ್ದ ಬಲಭದ್ರನನ್ನವಗಣಿಸಿದರ್ಜುನನು (ನಾಡೋಜ. ೧೬೭).

[ಉರಿ$_2$ + ಏಳು$_1$ (< ಏಟ್$_1$)]

ಉರಿಯೊಗು (ಕ್ರಿ). ಉರಿಯಲ್ಲಿ ಹೊಗು; ಅಗ್ನಿಪ್ರವೇಶಮಾಡು: ಮಗನ ತಾಯಾರಿಯೊಗುತ ಕೈಲೆತ್ತಿಯಲಿಟ್ಟು ತನ್ನ ಬಾಲಕನ (ನಳಾಗ. ೫-೬-೧೦). ☞ ಇದರ ಸರಿಯಾದ ರೂಪ ಉರಿವೊಗು (=ಉರಿ + ವೊಗು) ಎಂದಿರಬೇಕು. [ಉರ್ಕ್ + ಒಗು, (< ವೊಗು)]

ಉರಿಲೆ, ಉರಲು, ಉರಳು, ಉರ್ಲ್, ಉರುಲು, ಉರುಳ್ಳ್, ಉರುಳ್ಕ್ (ನಾ). ಪಾಶ; ಜೀರು(ಸರ)ಗುಣಿಕೆಯ ಹಗ್ಗ: ಎಸ್ಸ ಬಗೆಗೆ ತಳ್ಳ ಕಾವೆಂದು ಪಟಪಟಬಿಯ ಳೆಲದ ಕಿಱುಗೊಂದಿಸೊಳ್ ಸೆಱಗಂ ಕಟ್ಟ್ಯಯುರ್[ರಿ]ಲಸಕ್ಕಳಂ ಉಱ್ಮುಗಿಸುತ್ತುಮಿರಲ್ (ದಶಕು. ೨-೪೬ ವ); ವರುಣಕರಪಾಶವಲಾಗಿ ಮಾರುತನಗದಿತೊಗುತಿರೆ (ಆಲಪ. ೨೧-೨೫); ಬಾದರಾಯಣಾಕ್ಷಿದುರಿಲ [ಪಾಶಾ. ಉರುಳ್, ಉರುಳು] ಕಣ್ಣಿಗೆ ಸಿಲುಕುವರೆ (ಜೈಮಿಭಾ. ೨-೫೭); ಇಡುಗಾಲಂ ಸೊಕರ್ದ ಸಿಲ್ಲುರಿಲ್ ಕೆಲುಗೂಳ್ . . . ಎಂದವರ ಕೊಂಡು (ರಾಜಶೇ. ೫-೧೧೪ ವ).

ಉರಲ್ಲು: ಕರುಪದಿಂ ಕಾಲ್ವಜ್ಜೆ ಬಡಗೊಲಾಲಂ ಬಲೆ ದೊಣ್ಕೆಯುರಲು ಭಕ್ಷವುಂ ಕರಡೊಳು (ಜಿಪ್ಪ ಕಾ. ೬-೧೫). **ಉರಳ್ಳು**: ಹಗ್ಗದ ಉರಳು ಗಳಂ ದಾಪಿನ ಆನೆಗಳಂ ಸಜ್ಜುಮಾಡಿ (ಸೊಗಂಧಿ. ೨೪೬-೬). **ಉರುಲ್**: 'ಉರುಲ್ಕೊನೆ' ಪರಾ. **ಉರುಲು**: "ಉಜು[ರು]ಲು ತಂತ್ರಿ ಕೂರಾಕ್ಕುಮೆಂಬ್ಯಂ" (ಮಂಗಂಕಾ. ೧೧೩-೫); ನಮ್ಮಳ್ಳನರಮನೆಗಡಿ ಗಡಿಗಳೆ ಬರಲೊಲ್ಲೆ ಬಂದಿನ್ನು ಪೋಪೆಯಾ ಪಿನ್ನ ಕಾಲ್ಬುರುಲಂಕಳ್ಳ ವೆನೆಂದುದಾಗ (ಭರಚ. ೯-೩೮); ಧೈತ್ಯನು ಬಡತನದ ಉರುಲಿಗೆ ಸಿಕ್ಕು ಒದ್ದಾಡುತ್ತಾನೆ (ಮಜ್ಜೆಮು. ೨೧೯) ; ಮದುವೆಯಾದ ತಂಗಿಯರು ಇಬ್ಬರು ನಿನ್ನ ಕೊರಲಿಗೆ ಉರುಲುದಿದ್ದಾರೆ (ಮಹಾಗ. ೨). **ಉರುಳ್ಳ್**: "ವಿತಂಡ – ಉರುಳ್ " (ಶಾಬಿಂ. ೨); ತುಪ್ಪುವ ಪುಲ್ಲಿಗಳುರುಳ ನೊಯ್ಯನೆ ನೇರಿಸು (ಅಭಿಮ. ೨-೫೧). 'ಉರು ಳ್ಳ ಗ್ಣಿ' ಪರಾ. **ಉರುಳ್ಕು**: ಸತಿಯ ಕಂಗಳಿಂಪಿಡ್ಡಿದುರುಳುಗಳಿಂ (ಬಸವ. ೪೦-೪); ಕಾಲ್ಬಜ್ಜೆಯುರುಳು ಪಾಡಿ ಸಿದಿ ಸೆಳೆಗಾಣ . . . ಕೂಡಿ (ಸೇವಾಸಂ. ೨-೬೮); ಕಿತ್ತು ಕೊಟ್ಟಿಯ ಕೊಯ್ಯರೊ ದೊಬ್ಬಿರುಯುತ್ತುರುಳುಹಾಕುವರೋ (ವಿಜಾಕೃ. ೧೧೬-೨) ; ಈ ಮಾತು ನಿನ್ನ ಕೊರಳಿಗೆ ಉರುಳಾದಂತಾಯಿತು (ನಾಬಳ. ೨೬).

ಉರಲುಹಾಕು, ಉರುಲುಹಾಕು = ನೇಣುಹಾಕು; ಪಾಶಬಿಸು: ಅವನು ಉರಲುಹಾಕಿಕೊಂಡು ಸತ್ತನು (ರೂಢಿ) ; ಉರುಲುಹಾಕಿ ಕೊಲ್ಲು ವವರಿಗೆ ತೊರಲ ಜಂದ ತೋರಿಸುದರಿಂ (ಗಾದೆ). ಉರುಲಾಗು, ಉರುಲು ಆಗು=ನೇಣಾಗು ; ಪಾಶವಾಗು : ಈ ಪಶುಪತಿಶ್ವರ ಪಾಶವು ಸಾಹಿತ್ಯದ ಕೊರಳಿಗೆಗಿನ ಉರುಲಾದೀತು (ಪ್ರ ಬ ೧೧. ೯೯); "ಏನು ಮಾಡಲಿ ಮಿನಾ ? ಹಾರುವಲ್ಲಿಗೆ ಮುಳ್ಳು ಹಿಡುವಲ್ಲಿಗೆ ಉರುಲಆಗಿದೆಯಲ್ಲ್ " (ಸಾ ವಿ ಸ. ೭೯). ಉರುಲಿನಹಗ್ಗ = ನೇಣುಹಾಕಿಕೊಳ್ಳುವ ಹಗ್ಗ, —ಪಾಶ: ಸಗ್ಗ ಸಗ್ಗವಮೋ ಅಮ ಉರುಲಿನ ಹಗ್ಗ (ಆರಕಾ. ೧೧೩-೧೩). [ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಉರುವು; ಮಲ. ತೆಲು. ಉರಿ]

ಉರಿಲಿಂಗ (ನಾ). ಲಿಂಗಾಕಾರವಾದ ಜ್ಯೋತಿ; ಜ್ಯೋತಿರ್ಲಿಂಗ: ಶುಲಿಂಗಂ ದಿಸೆಯಂದಮಂದೊಗೆದುದೋ (ತಂಕಾಮಾ. ೧೧-೧೦೨); ಉರಿಲಿಂಗಮನಾಲಿಂಗಿಸಲುಂ (ಜಗದ. ೭-೪೪ ವ); ಉರಿಲಿಂಗಂ ನಿಲ್ವ ವೊಲು ನಿಂದೆಳಜೆ ಪೆಳಜೆ (ಪೌಷಾ. IX–೫, ೬೪–೨೫೬; 1226); ಉರಿಲಿಂಗಂದೊಲು ಕೊಂಡಿ ಕರಂ ಕಣ್ಣ ವಿರಾಜಿಸಿತು (ಜಯಭಾ. ೧–೫೩).

[ಉರ್ಕ್ + ಲಿಂಗ]

ಉರಿವತ್ತಿ, ಉರಿಬತ್ತಿ (ನಾ). ಉರಿಯುವ ಬತ್ತಿ : "ಅಗ್ನಿಯೊಳು ಕಿಚ್ಚು ಗೋ ಲೊಳು ಉರಿವ ತ್ತಿ ಯೊಳು ಪಾವಕಮನಿಕ್ಕು" (ಮಂಗಂಕಾ. ೧೫೩-೬೨). **ಉರಿಬತ್ತಿ** : ಉರಿಬತ್ತದಾಸಯ್ಯ ಬಂದ (ರೂಢಿ).

ಉರಿಬತ್ತದಾಸಯ್ಯ= ಉರಿಯುವ ಬತ್ತಿಯಿಳ್ಳ ದೀಪದ(ಗರುಡ) ಕಂಬವನ್ನು ಹಿಡಿದು ಬರುವ ದಾಸಯ್ಯ. [ಉರಿ + ಬತ್ತಿ]

ಉರಿವನೆ; ಉರಮನೆ (ನಾ). ಉರಿಯುವ ಮನೆ: ಕುಂತೀಕುಮಾರರ ಕರೆಸಿ ಕಟ್ಟಿಕಾಂತದಲಿ ಧೃತರಾಷ್ಟ್ರಭೂಪಾಲ ಬೇಗಂ ಬಿನ್ನಾಣದಲಿ ಮತ್ಸ್ಯಳ ಮರುಳುಮಾಡಿದನೇನ ಹೇಳುವೆನುರಿವ[ಪಾ ಕಾಂ. ಪ್ರ]ನೆಯ ಬೀರಾದಲಿ ಬಿಸಿಸ್ಪೈ ಮನದೊಡ (ಕುನ್ಮಾಳ. ೪-೭೧). **ಉರಿಮನೆ**: ಮೇಲಿನ ಪ್ರಯೋಗದ ಪಾಠಾಂತರವನ್ನು ನೋಡಿ.

[ಉರಿ + ಮನೆ]

ಉರಿವರಿ (ಕ್ರಿ). ೧. ಉರಿಯಂತೆ ಹರಡು; ಜ್ವಾಲೆಯಂತೆ ವ್ಯಾಪಿಸು: ಆಗುರ್ವುರಿವರಿಯುತ್ತುಮಖಗಣಿ ಬೃಹದ್ಬಾಣನಳಂತೆ ತೋಜಿ (ತಂಪಭಾ. ೪-೫೯); ಉರಿವರಿವ ದಾವಶಿಖಿಯೊಳ್ ಪರಿತಂದಿಕಗಳಕ ಪತಂಗವಿತತಿಯ ತೆಱದಿಂ (ಜಗದ. ೧೩-೪೨); ಘಾತುಗೆಟ್ಟುರಿವರಿವ ಬಿಸಿ ಲೊಳಗೆ ಕಾದ ಬಟ್ಟೆಯ ಹುಡಿಯಂ ಪರಕಲೆಗಳೆ ದಿಡ್ಡಂ (ಸಿದ್ಧರಾ. ೨-೬೯). ೨. (ಆಲಂ) ಕೋಪದಿಂದ ಠೇಗು; ಸಿಟ್ಟಿಗೇಳು: ಉಂವರಿವರಸುಂ ತನದೊಳ್ ಪಿರಿದು ಖರ್ವ ಗಳಭುವಂತಿರೆ (ಜಗದ. ೧೩-೫೯).

ಉರಿವರಿಯೂಗು = (ಆಲಂ) ಕೋಪದಿಂದ ಜ್ವಲಿಸು, —ಕೆಂಡ ವಾಗು: ಧವನೆ ಖರ ಮುನ್ನೀನಱಿಯಳು ಕತ್ತೆಯಿಂಬುರ್ವ[ನ್ನಿರಿವಯೂಡೂ ಹೆನ್ನವಯವನು ಕರಿಗುಂದಿಹುವು (ಜೀವಂಧ. ೫-೧೪). [ಉರ್ಕ್ + ಪರ್ಕ್]

ಉರಿವರ್ಕಿ (ನಾ). ಉರಿ ಹರಡುವುದು. 'ಉರಿವರಿವರಿ' ಪರಾ.

[ಉರ್ಕ್ + ಪರ್ಕ್]

ಉರಿವರಿವರಿ (ಕ್ರಿ). ಉರಿಯ ದಾಳಿಯನ್ನಿಡು : ಪರಮಹಿಪರ ದಿರುದಿನ ಗರಿಮವುರಗಂ ಕರಗುವ ತೆಱದಿಂದಿರೆ ಕರಗುವಿನಮುರವರಮುರು ತೇಜಂ ಕ್ರಮಾಪ ಕಾಳಾನಲನಂ (ಮೃಶಾ. ೧೫೨, ೩೫–೩೬; 1081).

[ಉರಿವರ್ಕಿ + ಪರ್ಕ್]

ಉರಿವಾತು (ನಾ). ಆ ಸುಯೆ ಯೆ ನುಡಿ ; ಚುಚ್ಚು ಮಾತು : ಕೋಷಪದಲಿ ಹೊಗೆಸುತ್ತುರಿವಾತುಗಳ ಸೂಸಿದರ ಪಿಂದಿರ ಮೀಲೆ (ಕುನ್ಮಾಳ. ೪-೧೪). [ಉರ್ಕ್ + ಮಾತು]

ಉರಿವಿಸಿರ್, ಉರಿಬಿಸಿಲು (ನಾ). ಉರಿಯಂತೆ ಉಗ್ರವಾದ ಬಿಸಿಲು; ತೀಕ್ಷ್ಣವಾದ ಬಿಸಿಲು: ನೋಲ್ಪವೆಯರದು ಳರಿಳಿಯಂಗಳಿಗೆ ದೆಸೆಗಾ ವರುತುಕರಲುರಿವಿಸಿಲೊಳಗೆಡೆಯಿಡದೆ ನಿಂದಿರ್ದುರ್ (ಬಸವ. ೨೯-೧೩). **ಉರಿಬಿಸಿಲು** : ಹಗಲು ಉರಿಬಿಸಿಲಲ್ಲಿ ಬೆಂದು (ಮಚಿಸಂ. ೬೪); ಈ ಉರಿಬಿಸಿಲಿಗೆ ಹೇಗೆ ಹೋಗಲಿ (ರೂಪಸಂ. ೬). [ಉರ್ಕ್ + ಬಿಸಿಲ್]

ಉರಿವುರಿ (ನಾ). ಉರಿಯುವ ಉರಿ; ಧಗಧಗಿಸುವ ಕೆಚ್ಚು; "ಉರಿಯ ಉರಿ " (ತಂಪಭಾ. ೪೦೫) : ನರಗನುರಿಬಡೆಡೆ ಳ್ಗರಂಳೇ ಬಿಸಿದಾನನ ತೇ ಜದ ಬೀಬಲನನುಳರಿಪುವಾದುಂಗೆದುರಿವುರಗಳ್ (ತಂಪಭಾ. ೧-೩೫). [ಉರ್ಕ್ + ಉರ್ಕ್]

ಉರಿವೆಳೆಗು (ನಾ). ಉರಿಯ ಬೆಳಕು; ಉರಿಯುವ ಬೆಳಕು : ತಿತ್ತಿದ ಪಂಜುಗಳುರಿವಳಗೆತ್ತಂ ಮಿಸುಗುವಿನಮೆಳ್ಳಜೀಳ್ಳಜಿಸುತ್ತುಂ (ಸ್ಯ ಪ. ೧೧-೦೩). [ಉರ್ಕ್ + ಬೆಳಗು]

ಉರಿವೊಗು (ಕ್ರಿ). ಬೆಂಕಿಯನ್ನು ಹೊಗು; ಅಗ್ನಿಪ್ರವೇಶಮಾಡು : ಮೂವರರ ಪಾಣಿಗ್ರಹಣಕೊಪ್ಪೆನಾಂ ಪತಿಯೊಳಿರಿವೊಗ [ಪಾಶಾ. ವುಗ] ವೇಳ್ವುದಲ್ಲದೊಡೆ ವಿಧವೆಯಾಗಿರವೇಳ್ವುದು (ಶೈವಿಳಾ. ೨೬-೧೩).

[ಉರ್ಕ್ + ಪೊಗು]

ಉರಿಶಿಂಗಿ 'ಉರಿಸಿಂಗಿ' ನೋ.

ಉರಿಶೀತ (ನಾ). ಚಳಿಜ್ವರ: ಉರಿಶೀತವಾಗಿ ನರಿ ಸತ್ತಿತು (ಗಾದೆ).

[ಉರ್ಕ್ + ಶೀತ]

ಉರಿಸಿಂಗಿ$_1$, ಉರಿಶಿಂಗಿ (ನಾ). ೧. (ವಿಷವಿಲ್ಲದ) ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹಾವು: "ರಾಜಿಲಃ – ಎರಡು ತಲೆ ಉರಿಸಿ[ಪಾಠಾಂ. ಶಿ]ಂಗಿ" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೬೫). ೨. ಒಂದು ಬಗೆಯ ವಿಷದ ಹಾವು: ಉರಿಸಿಂಗಿಗೆ ಗಱಿ ಮೂಡಿದಂದೀ ಖಳ ಪಿರಿದುಗ್ರಕೋಪದಿಂದಾಗ (ಅನಂಡ. ೨೪–೯೭). ೩. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮಾದಕ ಮೂಲಿಕೆ: ಭಂಗಿಯ ಭಂಡಿಯಪಿನಿಯ ಕೊಟ್ಟಗೆಯುರಿಸಿಂಗಿಯ ಹೊಱೆಯುಮ್ಮತದ ಪೊಂಗಿದಿಟ್ಟಯ ಬೀಜದ ಹೇಱು ನಡೆದವಾಭಂಗನೇಮಿಯ ದಂಡಿನೊಡನೆ (ಕುರಾಸಾಂ. ೧೯–೧೦). ೪. (ಆಲಂ) ಕೋಪಿಷ್ಠನಾದ ವ್ಯಕ್ತಿ: ಅವನೊಬ್ಬ ಉರಿಸಿಂಗಿ (ರೂಢಿ). **ಉರಿಶಿಂಗಿ**: ೧. "ಎರಡು ತಲೆಯ ಉರಿಶಿಂಗಿ ಹಾವು" (ಅಮರ. ಟೀಕೆ). [ಉರ್ಕಿ$_2$ + ಸಿಂಗಿ]

ಉರಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಉರಿಯುವಂತೆ ಮಾಡು; ದಹಿಸು; ಸುಡು: ಉರಿಸುವುದೋ ನರಕದ ಕಡುದುಃಖ (ಆದಿಪು. ೫–೧೩); ಧಗದ್ಧಗೆಂದುರಿಸುಗುಮುಗ್ರಕೋಪಶಿಖಿಯಿಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೪–೨೩೭); ಬತ್ತಿಯನ್ನು ಉರಿಸಿದೊಡನೆ ಎಣ್ಣೆ ಆವಿಯಾಗಿ . . . ಪರಿವರ್ತಿಸುವ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಈ ಒಲೆಯ ಬರ್ನರು ರಚಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ (ಅಡುಸೌ. ೧೬). ೨. (ಆಲಂ) ಸಂಕಟಪಡಿಸು; ಸಂತಾಪಗೊಳಿಸು: ಹಡೆದವರು ಆ ರೀತಿಯಾಗಿ ನನ್ನನ್ನು 'ಉರಿಸು'ತ್ತಿದ್ದಾರೆ (ಸುವಸಂ. ೧೯). [ಉರ್ಕಿ$_1$ + –ಇಸ್ಕು$_3$]

ಉರಿಹತ್ತಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಬೆಂಕಿ ಹತ್ತಿಸು, —ತಗುಲಿಸು: ನೀರೊಲೆಗೆ ಉರಿಹತ್ತಿಸು (ರೂಢಿ). ೨. (ಆಲಂ) ರೇಗಿಸು: ಇಲ್ಲದ ಮಾತನಾಡಿ ಉರಿಹತ್ತಿಸಬಾರದು (ರೂಢಿ). [ಉರ್ಕಿ$_2$ + ಹತ್ತಿಸ್ಕು$_2$ (< ಪತ್ತಿಸ್ಕು$_2$)]

ಉರು$_1$ (ನಾ). (ಪಾಠ, ಮಗ್ಗಿ ಮೊದಲಾದುವುಗಳನ್ನು) ಕಂಠಪಾಠ ಮಾಡುವುದು; ಗಟ್ಟಿಮಾಡುವುದು.

ಉರುತೆಗೆ, ಉರುಹಚ್ಚು, ಉರುಹಾಕು, ಉರುಹೊಡೆ = ಕಂಠಪಾಠ ಮಾಡು; ಗಟ್ಟಿಮಾಡು: ನನಗೆ ಅಂಥ ಕೊರಳಿರುತ್ತಿದ್ದರೆ ಉರುತೆಗೆಯುತ್ತಿದ್ದೆ (ಸ್ವಪ್ನಹೊ. ೧೮೫); ನನಗೆ ಎರಡನೆಯ ತರಗತಿಯಲ್ಲಿ ಉರುಹಚ್ಚುವ ಮಗ್ಗಿಕೋಷ್ಟಕ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ (ಶಾಲೆಮ. ೧೬); ಪುಸ್ತಕದಿಂದ ಉರುಹಾಕಿದ ಮಾತುಗಳನ್ನು ಚನ್ನಾಗಿ ಒಪ್ಪಿಸುತ್ತೀ (ಮಣ್ಣಿಮ. ೪೬); ಸಂಜೆ ಮುಂಜಾನೆ ಎಷ್ಟುರುಹಾಕಿದ್ರು . . . ಅಗತಿದ್ದಿಲ್ಲಾ (ತಿಡುಗು. ೨೪); ವ್ಯಾಕರಣಸೂತ್ರ ಉರುಹೊಡೆಯುತ್ತಿದ್ದ ಶಿಷ್ಯನಿಗೆ ಉಪದೇಶಿಸಿದರು (ಜಗದಾ. ೧೬). ಉರುಹಾಕಿಸು = ಬಾಯಿಪಾಠ ಮಾಡಿಸು; ಕಂಠಪಾಠಮಾಡಿಸು: ಪ್ರತಿದಿನ ಸಾಯಂಕಾಲ ಅವಳು ಅವನಿಂದ ಉರುಹಾಕಿಸುತ್ತಿದ್ದಳು (ರಂಗರೋ. ೧೪). [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಉರು; ತೆಲು. ರೂವು]

ಉರು$_2$ (ಗು). ೧. ವಿಶೇಷವಾದ; ವಿಸ್ತಾರವಾದ; ಹೆಚ್ಚಿನ: ಅಮೃತಬ್ಬೆಕನ್ತಿಯರುರದು ನೋನ್ತು ಸಮಾಧಿಯಿಂದರವರ ಮಕ್ಕಳನಿಮಿತ್ತ . . . ನಿಲಿಸಿದರ್ (ಮೈಅರಿ. ೧೯೩೯, ೬೫–೧೫; 976); ಸವತಿಯರೆಂಬರಲ್ತೆ ಮುಳಿಸಿಂಗುರುಕಾರಣಂ (ಕಾದಂಉ. ೭೦); ಅನುಜರೊಡನಾಡುತಿಹ ಹಿರಿಯನುರು ಸರಸ (ಅಮತಂ. ೧೫). ೨. ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ; ಉತ್ತಮವಾದ; ಅಮೋಘವಾದ. 'ಉರುಗಜ್ಜ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಉರುಂಡಿಸು 'ಉರುಟಿಸು' ನೋ.

ಉರುಂಬಲೆ, ಉಲುಂಬಲ, ಉಲುಂಬಲೆ (ನಾ). ಮೃತ್ಯು; ಮೃತ್ಯುದೂತ (?): ನಿರಯಾಂಭೋಧಿಯೊಳಳ್ದವಂಗೆ ಸತತಂ ಸಂಜೀವನಂ ಮುಕ್ತಿಸುಂದರಿಗಾಕರ್ಷಣಮಿಂತುರುಂಬಲೆಯ ಸಂಹಾರಕ್ಕಿದೇ ಮಾರಣಂ ದುರಿತೋಚ್ಚಾಟಣ ಮಂತ್ರಮಾಗಿ ಬಳಿಕೊಂದೇ ನಿನ್ನ ಪಂಚಾಕ್ಷರೀ ವರ ಮಂತ್ರಂ ಬಹುಮಂತ್ರವಾದುದಿಳೆಯೊಳ್ ಶ್ರೀಪಾರ್ವತೀವಲ್ಲಭಾ (ಪಾವಶ. ೪೮). **ಉಲುಂಬಲ**: ಅನಿತಕ್ಕುಲುಂಬಲ ಮೊದಲಾದ ಮೃತ್ಯುಗಳು ತನತನಗೆ ಹೇವರಿಸಿ . . . ಬಂದೆವೆ ನಾವು (ವೀಶ್ಕೆಪು. ೨–೭–೪೯). **ಉಲುಂಬಲೆ**: ನಿನ್ನಯ ಜನ್ನದೋಗರಕೆ ಬಾಯೊಱತರ್ಗೆ ವಿಪತ್ತು ತೋರ್ಕೆಯೀ ಜನ್ನಿಗನಪ್ಪವಂಗಿರದೆ ಸಾರ್ಗೆಯುಲುಂಬಲೆಯೆಂದನಾಕ್ಷಣಂ (ವೀರವಿ. ೧೦–೨೦). [?]

ಉರುಂಬು 'ಉಱುಂಬು' ನೋ.

ಉರುಕು$_1$ 'ಉರ್ಕು$_1$' ನೋ.

ಉರುಕು$_2$ 'ಉಱುಕು' ನೋ.

ಉರುಕುಗೊಳ್ 'ಉಱುಕುಗೊಳ್' ನೋ.

ಉರುಕುಗೊಳಿಸು 'ಉಱುಕುಗೊಳಿಸು' ನೋ.

ಉರುಗಜ್ಜ (ನಾ). ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಕೆಲಸ: ತನಯನೆನಗೆಂದು ಮನ್ನಿಸಿ ತನಗುರುಗಜ್ಜ [ಮೆನೆ] ಪಾಕಶಾಸನನರ್ಧಾಸನಮೇಱಿಸಿ ನೀಱೇಱಿಸಿ ಮನುಜಂಗಂ ಮಾನ್ಯಪದವಿಯಂ ಮಾಡಿದನೇ (ಗದಾಯು. ೩–೪೦). [ಉರ್ಕು$_2$ + ಕಜ್ಜ$_1$]

ಉರುಗಣ್ಣು (ನಾ). ಓರೆಗಣ್ಣು; ಸೊಟ್ಟಗಣ್ಣು: ಅಳಿಗಣ್ಣೊ ಪೊಸನೀಲಿಗಣ್ಣೊ ಪೆರೆಗಣ್ಣೊ . . . ದುರ್ಮಾಂಸದುರುಗಣ್ಣೊ ಮೈಲಿಗೆಗಣ್ಣೊ ವಾತದಿಂ ಬಲಿದ ಕಣ್ಣೊ (ಮಹಾವಿ. ೭–೫೧). [< ಉರುಗು (< ಉಱುಗ್ಕು$_2$) + ಕಣ್ಣು (< ಕಣ್)]

ಉರುಗಲಿ (ನಾ). ಮಹಾಶೂರ; ತುಂಬ ಶೂರ: ಅಳಿಗಲಿಗಳುವುರುಗಲಿಗಳೆಲ್ಲರ ಭೀಮನುಳಿಯದೆ ನೆಲಕಿಕ್ಕಿದನು (ನೇಮಿಸಂ. ೨೫–೭೫). [ಉರ್ಕು$_2$ + ಕಲಿ$_2$]

ಉರುಗು 'ಉಱುಗ್ಕು$_2$' ನೋ.

ಉರುಗುಬಾಯಿ (ನಾ). ಸೊಟ್ಟಬಾಯಿ (ದಕ.ಕಿ). [ಉರುಗು (< ಉಱುಗ್ಕು$_2$) + ಬಾಯಿ$_1$ (< ಬಾಯ್)]

ಉರುಗುರ (ನಾ). "ಅಮೇಧ್ಯ; ಮಲ" (ಜೀವಸಂ. ಕೋಶ): ಈಗಳೆ ಗೃಹಕ್ಕೆ ನೀಂ ಪೋಪಾಗಳ್ ಬೀಟ್ತರ್ಕುಮುರುಗುರಂ [ಪಾಠಾಂ. ಊರಗೂಧಂ] ನಿನ್ನ ಶಿರೋಭಾಗದೊಳದು ದಿಟಮಾದೊಡನಾಗತಮಂ ನಂಬು (ಜೀವಸಂ. ೧೩೩–೨೯ ವ). [?. P ತಮಿ. ಉರ = ಗೊಬ್ಬರ]

ಉರುಟಣೆ, ಉರಟಣೆ, ಉರಟಾಣೆ, ಊಟಣಿ, ಊಟಣೆ (ನಾ). ೧. ಮದುವೆಯಲ್ಲಿ ವಧೂವರರು ಹೂವಿನ ಚೆಂಡು, ತೆಂಗಿನ ಕಾಯಿ ಮೊದಲಾದುವುಗಳನ್ನು ಪರಸ್ಪರ ಉರುಳಿಸುತ್ತಾ ಆಡುವ ಆಟ: ಉರುಟಣೆ ಆರತಿಗಳಾದವು. ರಾತ್ರಿ ಭೋಜನವೂ ಆಯಿತು (ಕಭವಿ. II, ೪); ಉರುಟಣೆ ಉಯ್ಯಾಲೆಗಳ ಹಾರಾಟದಲ್ಲಿ . . . ಮದುವೆಯ ಮೂರು ದಿವಸಗಳು ಬೆಳಗಿನ ಜಾವದ ಮೂರು ಕನಸಿನಷ್ಟು ಹಗುರವಾಗಿ ಕಳೆದು ಹೋಗಿದ್ದುವು (ಬಾಡಿಬ. ೮೨); ನಾಗಮ್ಮ ಸಾತೂವನ್ನು ಕೂಡಿಸಿಕೊಂಡು ಅವಳಿಗೆ ಕ್ರಮವಾಗಿ ಉರುಟಣೆ . . . ಹಾಡುಗಳನ್ನು ಪಾಠಮಾಡಿಸಿದರು (ತಾಯಿಕ. ೧೫). ೨. ವಧೂವರರು ಪರಸ್ಪರ ಅರಿಸಿನ ಕುಂಕುಮಗಳನ್ನು ಹಚ್ಚಿ ಹೆಸರು ಹೇಳುವ ವಿನೋದ; "ಮದುವೆಯ ದಿನಗಳ ಅರಿಸಿನೆಣ್ಣೆ" (ಕರಾ). **ಉರಟಣೆ**: ೧. ಮುತ್ತೈದೆಯರು ಹಸೆ ಉರಟಣೆ ಮಂಗಳಾರತಿಗಳನ್ನು ರಚಿಸಿ . . . ಸಂತೋಷಪಡಿಸುತ್ತಿದ್ದರು (ಸೌಗಂಧಿ. ೧೩೩–೬). **ಉರಟಾಣೆ**: ೧. ಲಕ್ಷ್ಮೀರಮಣಗೆ ಮಾಡಿದ ಉರಟಾಣೆ (ವಾದಿಕೀ. I, ೧೪೮). **ಊಟಣಿ**: ೨. ಲಗ್ನದಲ್ಲಿ ವಧೂವರರಿಗೆ ಊಟಣಿ, ಅಡಿಕೆ ಅಡಗಿಸೋಣ ವಧುವನ್ನು ಅಡಗಿಸಿ ಇಡೋಣ ಮುಂತಾದ ವಿನೋದಗಳು ನಡೆಯುತ್ತವೆ (ಕಭಾಗೆ. ೮೧); ನಾನು ದಮಯಂತಿಯ ಊಟಣಿಯ ಸಮಾರಂಭಕ್ಕೆ ಹೊರಟಿರುವೆನು (ನಲದ. ೫೦). **ಊಟಣೆ**: ೧. ಮಾಧವ ಮದುವೆಯ ಕೈಕೊಳಲಮರರು ಮೋದ ಪೂಮಳೆಗರೆಯೆ ಊಟಣೆಯೊಳು ವಿಶ್ವ ನಾಟ ಕನುಸತಿಯರಿಗೆ ನೀಟಾದ ರೂಪವ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ತೋರಿ (ಶ್ರೀಕೃಪಾ. ೧೧೨).

ಉರುಟಣೆಹಾಡು, ಉರುಟಣೆಹಾಡು = ಉರುಟಣೆಯಲ್ಲಿ ಹಾಡುವ ಹಾಡು : ಒಂದು ಉರುಟಣೆಹಾಡು ಹೇಳು (ರೂಪಿ) ; ಮದುವೆಯ ಉರುಟಣೆಹಾಡು ಚೆನ್ನಾಗಿತ್ತು (ರೂಪಿ) ; ಕೆಲರಿಸಕರಮಣಿಯರು ಮರೆತಿರುವ ಉರುಟಣೆಹಾಡುಗಳನ್ನು ಧೂಮಪದ ಪದಗಳನ್ನು ನೆನಪುಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವುದರ ಸಲುವಾಗಿ (ದೇಸಾಗ. ೧೫೩).

[ಉರುಟ್ಟು + –ಅಣ್ಣೆ]

ಉರುಟಾಟ, ಉರುಡಾಟ (ನಾ). ಹೋರಾಟ; ಪ್ರತಿಭಟನೆ : ಒಡೆಯರೊಳುರುಟಾವಿರಾವೆಡೆಗಂ ಲೇಸಲ್ಲದೆಂದು ಪೇಳ್ದುಟ್ಟುವಂ (ಮಹಾಭಾ. ೧೧-೧೩೧); ಹುಲಿಯ ಉರುಟಾಟದಲ್ಲಿ ತ್ಯಾಂಡಜ್ಜಾಗೂ ಗಾಯವಾಗಿತ್ತು (ತ್ಯಾಗಮ. ೩೮). **ಉರುಡಾಟ** : ಹುಲಿಯೊಂದಿಗೆ ಶ್ರೀನಿವಾಸಯ್ಯ ಉರುಡಾಟವಾಡುತ್ತಿರಲು ಹುಲಿ ನೆಲಕ್ಕೆ ಬಿದ್ದಿತು (ತ್ಯಾಗಮ. ೩೭).

[ಉರುಟ್ಟು + ಆಟ]

ಉರುಟಾಣ್ಣೆ (ನಾ). ಉಂಡೆ ; ಗುಂಡಾದ ಮುದ್ದೆ : ಎವಗಳು ಬೀರೀ ಸಾಸುವೆಗಳು ಇವಕ್ಕೆನ್ನೂ ಹುಡಿಮಾಡಿ ಆ ಚೂರ್ಣದಿಂದ ಉರುಟಾಣೆಯಂ ಮಾಡಿ (ಕೃವಾಕ. ೧೦೦).

[ಉರುಟು + ಅಣ್ಣೆ (< ಅಱ್ಪಿ)]

ಉರುಟಾಣ್ಣೆ (ನಾ). ಮರದ ದಿಮ್ಮಿಗಳನ್ನು ಉರುಳಿಸಲು ಅಡಿಗೆ ಕೊಡುವ ತುಂಡು, —ಸರಬು (ಕ). [ಉರುಟ್ಟು + ಅಣ್ಣೆ]

ಉರುಟಿಸು, ಉರುಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಗೋಲಿಯು ಹಾಗೆ ನೆಲದಲ್ಲಿ ಚಲಿಸುವಂತೆ ಮಾಡು ; ಉರುಳಿಸು ; ಬೀಳಿಸು : ಬೆಳ್ಳು ಹಾಲಿನ ಪಾತ್ರೆಯನ್ನು ಉರುಟಿಸಿಬಿಟ್ಟತು (ರೂಪಿ). **ಉರುಡಿಸು** : (ಕ).

[ಉರುಟ್ಟು + –ಇಸು]

ಉರುಟು$_1$ (ಕ್ರಿ). ಅತಿಕ್ರಮಿಸು ; ಮೀರಿ ನಡೆ : "ಉರುಟು – ಅತಿಕ್ರಮಣೇ" (ಕಪುಧಾ). [?]

ಉರುಟ್ಟು, ಉರುಡು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕೆಳಕ್ಕೆ ಬೀಳು : ಟೊಂಬು ಉರುಟಿ ಕಬ್ಬು ಮಾಡಿತು (ಬಾಳಹಿ. ೩೧). ೨. ಉರುಳಿಸು ; ತಲೆ ಕೆಳಗುಮಾಡು (ಕ). **ಉರುಡು** : ೧. ಕಾಲು ತಪ್ಪಿ ಉರುಡಿ ದಿವಾಸಂದರಿಯ ಪದ ತಲದಲ್ಲಿ ಬಿದ್ದನು (ದೇವೀಚೌ. ೧೫೧).

ಉರುಟಿಕೊಳ್ = ಉರುಡಿಕೊ ; ಮಲಗಿಕೊ : ಹಾಗೇ ಸ್ವಲ್ಪ ಹೊತ್ತು ಉರುಟಿಕೊಂಡಿರಲಿ (ಕಂಯಾತ್ರಿ. ೨೫). ಉರುಡುಹಾಕು = ಉರುಡಿಸು ; ನೆಲದಮೇಲೆ ಮಲಗಿಸು : ತಿಂಗಳ ಕೂಸನ್ನು ಅರುವೆಯ ಮೇಲೆ ಉರುಡುಹಾಕಿಕೊಂಡು ಆಡಿಸುತ್ತಿದ್ದಳು (ಮಲೆಮ. ೯೯).

[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಉರುಟ್ಟು]

ಉರುಟ್ಟು (ನಾ). ೧. ದುಂಡು ; ಗುಂಡಾಗಿರುವಿಕೆ ; ವೈತುಂಬಿಕೊಂಡಿರುವಿಕೆ : "ವೃತ್ತತೆಯುಕ್ತಿಮಾಡಲ್ಲಿ ಅಱಿಯುರು[ಪಾಣಾಂ.೮] ಟ್ಟಿನಿರ್ಪರ್ದಂ" (ಕಬ್ಬಮಂ. ೯೧) ; ಉರುಟು ಕದಳಿಯ ಕಂಬದಂತೆ ವರ್ತುಳವಾದ ಹಿರಿಯ ಪಿಲರದ ತೊಡೆಗಳಂ ಕಂಡೆ ಕನಸಿನಲಿ (ವಾಡೀಕೀ. ೧-೧೧೩-೫) ; ಪಿರಿಯಮ ಜಾನುದ್ವಯಗಳ್ ಪೋಲ್ವ ಉರುಟು ಕದಳಿಮರ (ಕುಚೇಲಕ. ೫೯) ; ಉರುಟಾದದ್ದು ಉರುಳಿದೆ ಇರದು (ಗಾದೆ). ೨. ಕೈದಿರಿಸಿನ ಅಥವಾ ಕಾಲಿನ ಉಂಗುರ : "ಅಂಗುಳೀಯಕಂ . . . ಉರುಟು" (ಸಿದ್ಧಾಂತ. ೧೭೪) ; ಕಾಲಿಗೆ ಜತೆ ಉರುಟುಮಾಡಿಸಬೇಕು (ರೂಪಿ).

[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಮಲ. ಉರುಟ್ಟು ; ತುಳು. ಉರುಂಟು]

ಉರುಟ್ಟು, (ಗು). ಒರಟಾದ; ನಯವಲ್ಲದ; "ನಾಜೂಕಲ್ಲದ; ಸೊಕ್ಕಿನ ; ಹುಂಬ" (ಜಾನಕೋ.೨೧) : ನೂಲು ತೀರೆ ಉರುಟಾಗಿ, ಅವು ತೀರೆ ಬಡವರ ಅರಿವೆಗಳ ಹಾಗೆ ತೋರಿಕತ್ತಿದವು (ಮುಂಬಯಿ. ೫-೩೬೮) ; ಇವನ ಮೈಕಟ್ಟು ಉರುಟೂ ಆಸಹ್ಯವೂ ಇತ್ತು (ಇಂಗ್ಲಿಷ್. ೧೧೧) / ಅದು ದೇಶೀ – ದಪ್ಪಾದ ಉರುಟು ಕಾಗದದಲ್ಲಿ ತೆಗೆಯಲ್ಪಟ್ಟಿತ್ತು (ಇಂದುಮ. ೧೪) ; ಕಡಮೆ ಬೆಲೆಯ ಉರುಟುಧೋತರಕೊಂಡು ಉಡಬೇಕಾಗಿ ಬಂದಾಗ ಅವಳಿಗೆ ನಗೆ ಬಂದಿತು (ಇಷ್ಟಕ. ೬೫೯). 'ಒಱಟು' ಪರಾ. [< ಒಱಂಟು]

ಉರುಟ್ಟು (ನಾ). [ನಾಟ್ಯ] ನೃತ್ಯಕ್ಕೆ ಹೊಂದುವಂತಹ ಗೀತಕ್ರಮ: ನಸುನಗೆ ವದನದಲ್ಲಿ ಮಿಸುಗಲಾ ಯಿಂಗಳಂಗುರುಟು ಸುಳುಹು ಹೇರಣಿ ಸಂಚುಗಳನು ತೋಱಾ (ಪಾಸೋಪ. ೧-೪೮) ; ಇಂಗ್ಲಿಷ್ ಸ್ವರ ಪ್ರಸ್ತಾರಕ್ಕೆ ಸಂವಾದಿಯೋ ಎನ್ನುವಹಾಗಿದ್ದ ಆ ಉರುಟುಗಳು ಅವರನ್ನು ಬೇರುಗೊಳಿಸಿದುವು (ರಂಪಸ. ೫೦). [?]

ಉರುಟುಮುಖ (ನಾ). ದುಂಡಾದ ಮುಖ ; ಗುಂಡು ಮುಖ : ಏನೇ ನಮ್ಮ ಅಪ್ಪ ತೀರಿಯದೆ ಏನ್ನು ಉರುಟುಮುಖ ಕಂಡು ಮದುವೆ ಮಾಡಿಸಿದರು (ಶಾವೇ. ೬೬). [ಉರುಟ್ಟು + ಮುಖ]

ಉರುಡಾಟ 'ಉರುಟಾಟ' ನೋ.

ಉರುಡಾಡು (ಕ್ರಿ). ಎದುರುಬೀಳು ; ಪ್ರತಿಭಟಿಸು : ಕಾರ್ಪರಿವುಂ ಪರಭಾವಿಪೊಡೊಡೆಯೊಳಿರದುರುಡಾಡುವ ಪಾಂಗಿದಲ್ತೆ (ಪೇಮಿತ. ೧೧-೧೭). [ಉರುಡು (< ಉರುಟ್ಟು) + ಆಡು]

ಉರುಡಿಸು 'ಉರುಟಿಸು' ನೋ.

ಉರುಡು 'ಉರುಟ್ಟು' ನೋ.

ಉರುಣೆ (ನಾ). ಉಂಡೆ ; ಉರುಳಿ. 'ಉರುಣೆಗೆಯ್' ಪರಾ. [< ಉರುಳಿ]

ಉರುಣೆಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ಉಂಡೆಮಾಡು ; ಉರುಳಿಯಾಗಿಸು ; ಗುಳಿಗೆ ಮಾಡು : ಎಸ್ಸ ಘಟಟಕೆಯಂ ತಳುವದೀವುದೆನಲ್ಕೆ ಕೊಂಳಲ ಮಲಿತದಿಗೆ ದುರುಣೆಗೆಯ್ದು ಕುಡಿಯಂತದು ನೆಲೆಯಾಪಾ ಘುಟಿಯಂ ಪತ್ತುಗುಣ ವಧಿಕಂ ಲಲಿತಮಾಗಿರೆ ಕಂಡು (ಪಾಸೋಪ. ೬-೮೧).

[ಉರುಣೆ + ಗೆಯ್ (< ಕೆಯ್ಯ್)]

ಉರುತತ್ವ (ನಾ). ಶ್ರೇಷ್ಠತ್ವ ವಾದ ಮಂಚೆ, —ಹಾಸಿಗೆ : ಪರಿವ್ರಾಜಕಮಂ ದೀಕ್ಷಿತ ತನ್ನ ಶೈಕೆಂಡ ನರಿಗೆ ನಿಜಮಾರ್ಗವನು ವಿರಚಿಸಿ ಮರಣಕ್ಕೆ ಗಲು ಬ್ರಹ್ಮಕಲ್ಪದೊಳುರುತತ್ವದಲ್ಲಿ ಪುಟ್ಟಿದನು (ವಡ್ಡಕಿ. ೬-೯೩).

[ಉರುವ್ + ತತ್ವ (< ತಲ್ಪ)]

ಉರುತ್ವ (ನಾ). ಶ್ರೇಷ್ಠತೆ ; ಅತಿಶಯತೆ : "ಅಣಿಮಮುಂಬುದಣುತ್ವಂ ವರಿಮಮುರುತ್ವಂ ಕ್ರಕಿಮಂ ವರಕ್ಕತೆಕೆ" (ಪಸ್ತುಕೋ. ೧೧೫-೩೬).

[ಸಂ.]

ಉರುಪ, ಉರುಪು (ನಾ). [ನಾಟ್ಯ] ನೃತ್ಯದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಭಂಗಿ: ಗಿರಿಯೊಳಾಡುವನೆಮ್ಮ ಮುಗಿಲೊಳಾಡುವನೆನೊಮ್ಮೆ ಸರಿತದೊಱಲುವನು ಡೊಂಕಿಹನು ಉರುಪ ನೇರಗಳ ಚಕ್ಕಡಿ ಚಿಂತು ಮೊದಲಾದ ಹರಿಪರಿನಾಟ್ಯದೋಜಿಸಿದನು (ಭರಹ. ೭೪-೯೧). **ಉರುಪು** : ಸಂಗೀತವಾದ್ಯ ಶ್ರುತಿಯ ಕೇಡಿಕೊಂಡುರುಪು ತಿರುಪಥನವಳಿಗಾಗಿ ಪ್ರಮಾಣದ ಸುನ್ನೆತ್ತದಿಂ ಮೆಟ್ಟಿಸದಳಿಯುತನಪಜ್ಞರಿಯರಜ್ಞರಿಯೆನೆ (ಶೃಂಖಾ. ೬-೧೫೩).

[?]

ಉರುಪಾಪ (ನಾ). ದೊಡ್ಡ ಪಾಪ : ಬೋಳಿದುರುಪಾಪವಂ ಹೊತ್ತ ಉರಿ ಮರಿಯಂತೆ ಗಿಡುಗಿಗಳ ನಡುವೆ ತೊಡರಿದ ಕಪೋತಕದಂತೆ (ಗೊಲ್ಕೊಣಾ. ೬-೧೮). [ಉರ್ವು + ಪಾಪ್ಮ]

ಉರುಪಾರ (ನಾ). ದೂರದ ತೀರ : ಪರಮಗುಣಪರೀತ ಕಾವ್ಯರತ್ನಾಕರದುರುಪಾರಮನೆಯ್ದುಗುಂ ಮಹಾತ್ಮಂ (ಕವಿರಾ. ೬-೩೩೦).

[ಉರ್ವು + ಪಾರ್]

ಉರುಪು₂ 'ಉರಿಪು₂' ನೋ.

ಉರುಪು₃ 'ಉರಿಪು₃' ನೋ.

ಉರುಬು₁ 'ಉಜುಂಬು₂' ನೋ.

ಉರುಬು₂ 'ಕಿಳುಬು₂' ನೋ.

ಉರುಬೂಕೆ (ನಾ). "ಹರಳುಗಿಡ" (ಅಮರ. ಟೀಕೆ). [ಸಂ.]

ಉರುಬೆ 'ಉಜುಬೆ' ನೋ.

ಉರುಬೇಗ (ನಾ). ಬಹಳವಾದ ವೇಗ; ತೀವ್ರವೇಗ: ಕಲಿ ಜಟಾಯು ಬಿರುಗಾಳಿಯುರುಬೇಗದಿಂ ಬೆಂಬತ್ತಿ ಮುಂಹುವ ವಿಮಾನಮಂ ಮುಸಲ ಸಮಕದ ಗದಾಘಾತದಿಂದಪ್ಪಳಿಸಿದನ್ (ಶ್ರೀ ರಾ ಪೂ. ೨೪೮–೪೯೫). [ಉರ್ವು + ಬೇಗ]

ಉರುಮತಿ (ನಾ). ಶ್ರೇಷ್ಠಬುದ್ಧಿ; ಸುಜ್ಞಾನ: ವರ ಕವಿರಾಜರೆಲ್ಲರಮ ಮರಳೆ ಕೊಂಡಾಡುವೆನವರೆನಗುರುಮತಿಯನು ಕೊಡಲೆಂದು (ಶ್ರೀಪಾಸಾ. ೨–೧೪). [ಉರ್ವು + ಮತಿ]

ಉರುಮಾರಿ 'ಉರಿಮಾರಿ' ನೋ.

ಉರುಮು (ಕ್ರಿ). ಮೇಲೆ ಬೀಳು; ಮುತ್ತು; ಉರವಣಿಸು: ಉರುಮುತೊಡರೋರ್ವರಿಗೆ ಸತ್ಪಾತ್ರರಹೆಡೆಯಲು ಪಿಂದೊತ್ತಿ ತಿರ್ಪರೆ ತಿರುಹುತ (ಪಸಭಾ. ೭೫–೫೬); ಕಳಿಗಳು ನೆಮ್ಮದಿಯಾಗಿ ಚಿಂತೆ ಮೂಲ್ಕಳ್ಳೂ ಬಿಡೋದಿಲ್ಲ ಹೀಗೆ ಉರುಮುಕೊಂಡು ನಾಡೋಡಿಯವರು ಧಡಧಡನೆ ಹೋಗಿ ಬಾಗಿಲು ತೆರೆದು (ಕಾಬಸೂಷಾ. ೨೪).

[< ಉಜುಂಬು₂ / ತೆಲು. ಉರುಮು]

ಉರುಮೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ತಾಳವಾದ್ಯ: ಉರುಮೆ ಸುಣ್ಣಾಗಾಣಿಸೆ (ರೇಣಾ. ೩೧–೪೫); ವೇಣು ದಿಂಡಿಮ ಬುರುಗು ತಾಳ ಜೆಂಗಂ ಪ್ರವಾಗಳ ಕೆತ್ತಿಯುರುಮೆಗಳನು (ಪ್ರಭುತ. ೪–೯೦); ಕಿನ್ನರಿ ವುರುಮೆ ಮದ್ದಳೆ ತಾಳ (ಯಾಪಪ. ೧೧–೯೪). [?]

ಉರುಲ್ 'ಉರಿಲ್' ನೋ.

ಉರುಲು₂ 'ಉರಿಲ್' ನೋ.

ಉರುಲು₃ 'ಉರುವಲು' ನೋ.

ಉರುಲುವಲೆ 'ಉರುಳ್ವಲೆ' ನೋ.

ಉರುಲೊಡ್ಡು₂, ಉರುಳೊಡ್ಡು (ಕ್ರಿ). ಪಾಶವನ್ನು ಒಡ್ಡು; ಜೀರು (ಸರ) ಗುಣಿಕೆ ಹೆಗ್ಗ ಹಾಕು: ತೊಡ್ಡಿಬಿಳ್ಳುತುರುಗಂಡಿಗುರುಲೊಡ್ಡುತೆ (ಪಕಥ. ೨೧–೩೦). **ಉರುಳೊಡ್ಡು** : ಉರುಳೊಡ್ಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಅಡೇ ಕಮಠಿಯ ಕಡೆಗೆ ಬಂದ (ಉಡಚಿಕ. ೧೬೨).

[ಉರುಲ್ (< ಉರುಲ್) + ಒಡ್ಡು₁]

ಉರುಲ್ಲೊಲೆ, ಉರುಳ್ಳೊನೆ (ನಾ). ಜೀರು (ಸರ)ಗುಣಿಕೆಯುಳ್ಳ ಹೆಗ್ಗದ ಕಟ್ಟು: ಖಗಮ್ಯಗವ್ಯತಮಂ ಪಾತಮಂ ಮಾಡಿದರ್ ಕೂಡೆ ಕೂಡೆ ಸಿಡಿಗುಂಡು ಬಡಿಕೊಲ್ಲಗುಜುಬಿಯೆಂದಿಜುಬಿಯೆಂದಿಡುಗವಣೆ ಪೇಣಾರುರುಲ್ಲೊಲೆಗಳಂ ಬಲಿಗಂಂ ಜಡಿದು (ಹೈಮುಭಾ. ೨೪–೪೬). ಉರುಳ್ಳೊನೆ: ಕೊಪಿಸಾಳೆ ಕುಸುಮವುಂಜರ ಮುಖ್ಯಶಾಲಿಯು ಕೊನೆಗಳನಗಿಪ ಕೇರಗಳು ಕೊನೆಗಣ್ಣ ಸಾಮರಿಯರ ದಿಟ್ಟಿಗಣ್ಣುರುಳ್ಳೊನೆ ಯೆಂದು ಕೊನೆಗೆ ಪಾಜಾದುವು (ಪೋಚಕ. ೨–೯೪).

[ಉರುಲ್ (< ಉರುಲ್) + ಗೊಲ್ಕೆ]

ಉರುವಣೆ 'ಉರವಣೆ' ನೋ.

ಉರುವಣಿಗೆ 'ಉರವಣಿಗೆ' ನೋ.

ಉರುವಣಿಸು 'ಉರವಣಿಸು' ನೋ.

ಉರುವಣೆ 'ಉರವಣೆ' ನೋ.

ಉರುವಲ 'ಉರುವಲು' ನೋ.

ಉರುವಲುಮನೆ (ನಾ). ೧. ಉರಿಯ ಮನೆ: ಇದು ಉರುವಲ ಮನೆ. ಮೂಸಿ ನೋಡಿದರೆ ಕೊಬ್ಬು, ತುಪ್ಪ, ಅರಗು ಇವು ಬೆರೆತಿರುವುದರ ವಾಸನೆ ಬರುತ್ತದೆ. ಬೇಗ ಹೊಕ್ಕಿಕೊಳ್ಳಲೆಂದು ನಾರು ಸಜ್ಜರಗಳನ್ನು ಉಪಯೋಗಿಸಿದ್ದಾರೆ . . . ಎಂದನು (ವಚಭಾ. ೩೩). ೨. ಸೌದೆ ಇಡುವ ಮನೆ, —ಕೋಣೆ.

[ಉರುವಲ (< ಉರುಬಲು) + ಮನೆ]

ಉರುವಲು, ಉರವಲು, ಉರುಲ್ಲು, ಉರುವಲ (ನಾ). ಸೌದೆ; ಇಂಧನ; ಕಟ್ಟಿಗೆ: ಇಮಾರತಿನ ಕಟ್ಟಿಗೆಯನ್ನೂ ಉರುವಲನ್ನೂ ತೆಕ್ಕೊಳ್ಳುವರು (ಕಳಾಗೆ. ೨೩); ಹೊಸಾವಡೆಯ ಹೊದಲಲ್ಲಿ ಉರುವಲು ಬಾಕ್ಕೊಂಡದಲ್ಲಿ (ಮುಕ್ತಳಂ. ೬೨–೬); ಕವ್ರಾದಿಂದ ಇಂಧಾರವಕ್ಕೆ ಉರುವಲಿನ ಹಾಗೂ ಇಮಾರತಿನ ಕಟ್ಟಿಗೆಗಳು ಜಲಮಾರ್ಗದಿಂದ ಹೋಗುತ್ತವೆ (ಇಂಧನಾ. ೧೮). **ಉರವಲ**: "ಸಮುದ್ರ–ಒಣಗಿದ ಕಟ್ಟಿಗೆ, ಉರವಲ" (ಗಂಗಾಮಾ. ೬೨೩). **ಉರುಲ್ಲು** : "ಉರುವಲು, ಕಟ್ಟಿಗೆ" (ಇಸಾಕೋಗ. ೨೧). **ಉರುವಲ**: ಉರುವಲ ಹಾಳಿದ್ದರೆ ಬೆಂಕಿ ಆರಿಹೋಗುತ್ತದೆ. ಉಳಿದ ಮಂಗಗಳು ಉರುವಲಲ್ಲಿಂದು ಉಪಯೋಗವಾಗುತ್ತವೆ (ಕಪಚ. ೭–೧೪). [ಉರುವ್ಲು (< ಉರುಬು) + -ಅಲು (< -ಅಲ್ಲು)]

ಉರುವಾರು (ಕ್ರಿ). ಜಾಡು; ಜೆನ್ನಾಗಿ ಬಳಿ (?): ತುರಗ ಕರಿಗಳು ಕಲಧಯಳಗನವೇಲಿ ಪುರದ ಬೀದಿಯೊಳು ಸಂದಣಿಸಿ ಉರುವಾರ ಗುಡಿಸಲೆಂದಿಯ್ದಿ ತಿರುಗುವುದೊಂದಿರವ ನಿನ್ನೇನಿನ್ನೆ ಬಹುದು (ಅಪಂಡ. ೧–೧೪೬).

[?]

ಉರುವಿಗೆ (ನಾ). ಒಂದು ಗ್ರಾಮದ ಹೆಸರು: ಉರುವಿಗೆ ಗ್ರಾಮ (ಕಇ. II, ೩–೬೪ ; ೬೯೩). [?]

ಉರುವ್ಳು 'ಉರುವ್ಲು' ನೋ.

ಉರುವ್ಳು 'ಉರುವ್ಲು' ನೋ.

ಉರುಶು (ನಾ). ಒಂದು ಸಂವತ್ಸರದ ಹೆಸರು; ವಿಷು: ಶಾಲಿವಾಹನ ಶಕ ವರುಷ ೧೪೪೬ನೆಯ ಉರುಶು ಸಂವತ್ಸರದ ವಮಿಶಾಖ (ಕಇ. ೬–೯–೨ ; 1521). [< ಸಂ. ವೃಷ]

ಉರುಸತ್ವ (ನಾ). ಅಧಿಕವಾದ ಶಕ್ತಿಯುಳ್ಳವನು: ಉರುಸತ್ವಸ್ಫಟಿಸೆನಸಪ್ಪರದ ಮುಖವರನ್ನೀವಲೋಕಕ್ಕೆ ಸನ್ನಾನ್ (ಎಳ. II, ೪೮–೪; ೨೦). [ಉರ್ವು + ಸತ್ವ]

ಉರುಸರ (ನಾ). ಬಲವಾದ ಧ್ವನಿ; ಗಟ್ಟಿಯಾದ ಕೂಗು: ಆತಮ ರುಸರಧಿಪಿನಿಸಾಕೃತವನಾಂ ಜಡವೆನಜಿಪೆನೆಂದೆಂಡೆ ನೀತಿಜ್ಞಾತರರಾಗಧ ಬೋಧ ಸಮೇತರರಿಜಯವರಿಪಿತನೆಜಯಿಲೆವೇಡಾ (ಶಾಂತಿತ. ೩–೬೦).

[ಉರ್ವು + ಸರ]

ಉರುಸು, ಉರಸು (ನಾ). ಮಹಮ್ಮದೀಯ ಸಾಧುಗಳ ಪುಣ್ಯತಿಥಿ; ಅಂದು ನಡೆಸುವ ಜಾತ್ರೆ; "ಮುಸಲ್ಮಾನರದೇವರ ಮಹೋತ್ಸವ" (ಇಸಾಕೋಗ. ೨೧): ಪರಮಕೃತ್ಯಮ್ಮು ಆಗುವ ಉರುಸಿಗೆ ಸುತ್ತಲಿನ ಹಳ್ಳಿಯ ಜನರು ಬಂದು ಹೋಗುವುದುಂಟು (ಪಜ್ಞಬ. ೩೯); ಆಗ ಮುಸಲ್ಮಾನರ ಉರುಸುಗಳು ಮುಗಿಯುವ . . . ಕಾಲವಾದ್ದರಿಂದ (ದೇವಲ. ೩೧). **ಉರಸು**: ಹವಣಾರಿಗೆ ಹೊಂಟವೆಲ್ಲಿ ನ್ನಾಮಿ. ಉರಸು. ಶುಚಿಮಾಡಿಕೆ (ಎಳೆ. ೧೫೫). [<-ಅರ. ಹಿಂ. ಉರುಸ್. ಮರಾ. ಉರೂಸ್]

ಉರುಸೊಪ್ಪು (ನಾ). ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಸೊಪ್ಪು: ಕಳಗಸಿಯಗಸಿನುಗ್ಗಿ ಸೊಪ್ಪುಗಳನ್ನು ಕೋಳಕಾಂಡಿ ಸೊಪ್ಪು ಗೋಜಿಹಜ್ಜ ಜಾನಕಾವಾಲ ಖರಳಣ್ಣಿದುರುಸೊಪ್ಪುವಂ ಭೂಭಕ್ತಮಂ ಬಿಟ್ಟಿನಾ ಗುರುವರಂ (ಮಹಾವಿ. ೧೧–೩೫). [ಉರ್ವು + ಸೊಪ್ಪು₂]

ಉರುಹು 'ಉರಿಪು₂' ನೋ.

ಉರುಳ್$_1$, ಉರುಳು$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. ದುಂಡಾದ ವಸ್ತು ನೆಲದಲ್ಲಿ ಚಲಿಸುವಂತೆ ಚಲಿಸು; ಕೆಳಕ್ಕೆ ಬೀಳು; ಹೊರಳಾಡು: "ಉರುಳ್ – ನಿಮ್ನ ಪತನೇ" (ಶಮಧಾ); ಅವರ್ಗಳನಿಬರುಂ ಪೆಜಗಣ್ಗುರುಳ್ದು ಬಿಚ್ಚೊಡೆ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೯೬–೭); ಬೀರರೆರ್ದೆವಟ್ಟುಗಳ್ ತೊಟ್ಟನೆ ಬಿರಿಯೆ ಸುರುಳ್ದು ತೆರಳ್ದು ಪರೆದೋಡೆ (ವರ್ಧಪು. ೩–೪೩ ವ); ಪೀತಾಂಬರ ತಲ್ಪದೊಳುರುಳ್ವೆಳೆಯನನೆತ್ತುವ ಭಾಗ್ಯಂ ಮುನ್ನಂ ನೋನದರ್ಗುಂಟೇ (ಜಯಕಾ. ೨–೩೬); ಗಿರಿಯುತ್ತಣಿಂ ಕಲ್ಲುರುಳ್ದುದು (ಶಬ್ದಾನು. ೨೨೧ ಪ್ರಯೋ). ೨. ಬೀಳು; ನಾಶವಾಗು; ಸಾಯಿ: ಸಂಸ್ಕೃತಿವಾರ್ಧಿಯಲ್ಲಿ ಬಿರ್ದುರುಳದೆ ವೀರವೃತ್ತಿಯನೆ ಪಾಟಿಸಿ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೨–೫೦); ಧರೆಯೊಳ್ ಮೇಣ್ ಪುಟ್ಟಿ ಪುಟ್ಟುತ್ತುರುಳ್ವ ನರರ ಮೇಲುರ್ಬಿ ಕಬ್ಬಂಗಳಂ ಬಿತ್ತರಿಸುತ್ತುಂ...ಕಬ್ಬಿಗರ್ ಕೆಟ್ಟುಪೋದರ್ (ರಾಜಶೇ. ೧–೧೯). **ಉರುಳು$_1$**: ೧. ಭಗದತ್ತನುರುಳಿದನು ಗಜದಿಂದ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೩–೭೬); ಉರುಳುವಂಬಕ ವಾರಿಬಿಂದುವ ಬೆರಳಕೊನೆಯಲಿ ಮಿಡಿದು (ತೊರರಾ. ೨–೨–೧೧); ಉರುಳುವ ನರಳುವ ತೆರಳುವ ಹೊರಳುವ ಬೆರಳ ಕಚ್ಚುವ ಬೇಡಿಕೊಳ್ವ (ಕಂನವಿ. ೧೫–೫೦); ಉದ್ದು ಉರುಳಿದರೆ ಹೆದ್ದಾರಿ ದಾಟೇತೇ (ಗಾದೆ). ೨. ಧರಣಿಪತಿಗಳು ಹತ್ತುಸಾವಿರವುರುಳಿತಾ ದಿವಸದಲಿ ಹಿಂದಣ ಕೊಱತೆಯುಳಿಲೆಕ್ಕಕ್ಕೆ ಕೊಂದನು ಹತ್ತುಸಾವಿರವ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೯–೨೧).

ಉರುಳಾಡು = ಅತ್ತಿತ್ತ ಹೊರಳು; ಸುತ್ತು: ಅವನು ನೆಲದ ಮೇಲೆ ಬಿದ್ದು ಉರುಳಾಡಹತ್ತಿದನು (ಮುಂಬಯಿ. ೨–೧೬); ಹಾಸಿಗೆಯ ಮೇಲೆ ಹಾಗಿಂದ ಹೀಗೆ ಉರುಳಾಡುತ್ತಿದ್ದೆ (ಆಲಹೂ. ೪೩): ಉರುಳೆಗಡಿ = ಉರುಳಿ ಹೋಗುವಂತೆ ಕಡಿ, —ಕತ್ತರಿಸು: ಉರುಳೆಗಡಿದನು ಪಾರ್ಥನಶ್ವತ್ಥಾಮನಂಬುಗಳ (ಕುವ್ಯಾವಿ. ೯–೪೨); ಪರಬಲದ ಮೋಹರದ ಸನ್ನಾಹವನು . . . ಶಿಶುಪಾಲ ಉರುಳೆ[ಪಾಠಾಂ. ಳ]ಗಡಿದನು (ನಿಭಾಗ. ೧೦–೮೦–೨೪).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಉರುಳ್; ತುಳು. ಉರುಂಟು; ಕೊಡ. ಉರಿಡ್ ಉರಿಟ್; ತೆಲು. ಉರಲು, ಉರ್ಲು]

ಉರುಳ್$_2$ 'ಉರಿಲ್' ನೋ.

ಉರುಳಾಣಿ (ನಾ). ಮರದ ದಿಮ್ಮಿಗಳನ್ನು ಉರುಳಿಸಲು ಅಡಿಗೆ ಕೊಡುವ ತುಂಡು, —ಸರಬು (ಕಿ). [ಉರುಳು + ಆಣ್$_3$]

ಉರುಳಿ$_1$, ಉರಳಿ, ಉರುಳೆ, ಉಳ್ಳಿ (ನಾ). ೧. ಗುಂಡಾದ ವಸ್ತು; ಉಂಡೆ; ಗುಳಿಗೆ: ಗೋಲಿ: ಸವಿಗಿಂಬಾಗಿ ರತರಾಗದುರುಳಿವೊಲಾಗೆ ಕರಂ ಬೀಗಿ ಬಾಯ್ಗಳಂ ಚುಂಬಿಸಿದರ್ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೬೭೭ ಶೂದ್ರಕ); ಬೆಳಗುಗಳೆಲ್ಲ ಮೊಂದುರುಳಿಯಾಗಿ (ಪಂಪಭಾ. ೬–೬); ಕುಂಕುಮದುರುಳಿಯನನುಕರಿಸಿರ್ಪ ಮಡಂಗಳ್ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೦–೧೪೫); ಕರಿಗಳಿಲ್ಲದ ಕಾಡು ಮಾಣಿಕದುರುಳಿಯಿಲ್ಲದ ಬೆಟ್ಟ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೧–೫೯); ತನಿಮಿಂಚಿನುರುಳಿ ತನ್ನನ್ನೆ ತೂಗುವಂತೆ (ಹೃದಸ. ೪–೫). ೨. ದುಂಡಾದ ಪಾತ್ರೆ: ಕರಿಯಲು . . . ಬಾಣಲೆ ಅಥವಾ ಉರುಳಿಯನ್ನು ಉಪಯೋಗಿಸುತ್ತಾರೆ (ಆಡುಸೌ. ೯೦). ೩. ಸುತ್ತಿದ ಸುರುಳಿ: ರತ್ನಗಂಬಳಿಗಳ ಉರುಳಿಗಳು (ಬೆಟ್ಟಅ. ೧೦೬–೯). **ಉರಳಿ**: ೧. ರಸಂ ಪರಮಾನಂದರಸಂ ಸುರತರುಗಳ್ ಸವಿಯುರಳಿ ಪುರುಳಿಯರಗಿಳಿಯ ರವಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೬–೯೮); "ಉರಳಿ . . . ಉರುಟು, ವೃತ್ತ" (ಕಸಾಪ. ೨–೧೭೯). **ಉರುಳೆ**: ೧. ಒಡಗಲಸಿ ಹಲ್ಲೆಯ ಮಾಳ್ಕೆಯೊಳು ಕೆಲವನುರುಳೆಯಂ ಕೆಲವನಸಿದಾಗಿ ಕೆಲವಂ ಮಾಡಿ (ಸೂಪಶಾ. ೪–೬೧); ಹಿಗ್ಗಿನೊಂದು ಉರುಳೆಯಂತೆ ಅವಳ ಮುಖದ ಮಂಡಲ (ಸೂರ್ಯಪಾ. ೧೧೮–೧); ಗೋದಾವರಿ . . . ಉರುಳೆಗಳನ್ನು ಮಾಡಿ ಅವನ್ನು ಕೋಡುಬಳೆಯಂತೆ ರಚಿಸುತ್ತ (ರಕ್ತಧ್ವ. ೧೧೪). ೨. ಹಾಲುಕಾಸೋಣವೆಂದರೆ ಒಂದುರುಳೆಯಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ). **ಉಳ್ಳಿ**: ಗಜ್ಜುಗದ ಬೇರಿನ ತಿಗಡು, ಬೆಳ್ಳುಳ್ಳಿ ಇವಂ ಸಮಾನಂಗೊಂಡು ಅರೆದುಳ್ಳಿಯಂ ಮಾಡಿ ಒಂದು ಗುಳಿಗೆಯಂ ಕೊಳ್ಳಲು ಮೂತ್ರಕೃಚ್ಛ್ರಂ, ವಾತಪ್ರಮೇಹ ಸಹ ಗುಣಮಕ್ಕುಂ (ಸಕವೈ. ೩೯೭).

ಉರುಳಿಮಾಡು = ಉಂಡೆಮಾಡು; ಸುರುಳಿಮಾಡು: ಪ್ರಳಯದುರಿಯನುರುಳಿಮಾಡಿದಂತೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧೦–೮೦ ವ); ಕಂಡರಿಸೆ ಮರಾಳವಪ್ಪುರುಳಿಮಾಡಿ ಸರಂಗೊಳೆ (ಜಗವಿ. ೧೬–೧೦೯). **ಉರುಳಿಯಾಗು** = ಉಂಡೆಯಾಗು; ದುಂಡಾಗು: ರಜೋಗುಣದುರುಳಿಯಾದುದು ಲೋಕವೆನೆ ಘಾಡಿಸಿತು ಪದಧೂಳಿ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೪–೫೮).

[ಉರುಳ್$_1$ + –ಇ$_7$?]

ಉರುಳ್ಳಿ$_2$ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹಕ್ಕಿ. 'ಉರುಳಿಹಕ್ಕಿ' ಪರಾ.

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಉರುಳಿ, ಉರ್ಲಿ]

ಉರುಳಿಕೆ (ನಾ). ಉರುಳುವಿಕೆ (ಕಿ). [ಉರುಳ್ + –ಇಕೆ]

ಉರುಳಿಕ್ಕು (ಕ್ರಿ). ಮಗುಚಿಕೊ; ಬೋರಲಾಗು: ಅಂಬೆಗಾಲಿಟ್ಟುರುಳಿಕ್ಕಿ ಕೂಗಿತು ಪೊನ್ನಗೊಂಬೆಗಳಡಿಗೆಜಗಿದಂತೆ (ಜೀವಂಸಾಂ. ೭–೪).

[ಉರುಳ್ + ಇಕ್ಕು]

ಉರುಳಿಗುರುಳ್ (ನಾ). ಸುರುಳಿಯಾದ ಮುಂಗುರುಳು; ಗುಂಗುರು ಕೂದಲು: ಸುರ್ಕುಱಿದುರುಳಿಗುರುಳ್ ನಸು ಸೊರ್ಕಿದ ಕುಚಚೂಚುಕಂ ಬೆಳರ್ತಧರಂ (ಆದಿಪು. ೧೧–೧೪೯); ಕಟ್ಟಲೆಯ ಬಟ್ಟೆನಿಪ್ಪವಳ ಪೊದಟ್ಟುರುಳಿಗುರುಳ್ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೩–೮೩); ಸುರ್ಕುಂಗುರುಳ ಸುಱಿಗುರುಳ ನಿಡುಗುರುಳುರುಳಿಗುರುಳ ತುಂಬಿಗುರುಳ ಗೋಪಸ್ತ್ರೀಯರ್ (ಜಗವಿ. ೪–೧೨೫).

[ಉರುಳಿ + ಕುರುಳ್$_1$]

ಉರುಳಿಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ೧. ಗುಂಡಾಗು; ಸುರುಳಿಯಾಗು; ಗುಳಿಗೆಯಾಗು: ಯಶಮೆ ತೆರಳ್ದುರುಳಿಗೊಂಡಂತಿರ್ದ ಶಂಖಮಂ ಬಾಸಣಿಗೆಗಳೆದು (ಪಂಪಭಾ. ೬–೩ ವ); ಉರುಳಿಗೊಂಡಿರ್ಪುದೀ ಕೇಶಮಿಾ ದೃಗ್ಯುಗಳಂ ಕನ್ನೆಯ್ದಿಲಂತಿರ್ದಪುದು (ಕಾದಂಉ. ೬೩೨); ಪೊಲ್ಲಮೆಯೆಲ್ಲ ಮೊಂದುರುಳಿಗೊಂಡವೊಲಾದೊಡಲೊಳ್ ಕಡಂಗಿ ಪೆಂಪೆಲ್ಲಮಡಂಗಿ ನಿನ್ನಿರವಿದೇಂ ಗಳ (ಜೀವಸಂ. ೭–೪). ೨. (ಸ್ವರೂಪ ನಾಶವಾಗಿ) ಮುದ್ದೆಯಾಗು; ಉಂಡೆಯಾಗು: ಪಾಂಡವ ಸೈನ್ಯಮಾತನಂಬಿನ ಮೊನೆಯೊಳ್ ಸುರುಳ್ದುರುಳಿಗೊಂಡುದು ಶಲ್ಯನಿದೇಂ ಪ್ರತಾಪಿಯೋ (ಪಂಪಭಾ. ೧೩–೪೪). [ಉರುಳಿ$_1$ + ಕೊಳ್$_1$]

ಉರುಳಿಚು 'ಉರುಳ್ಚು' ನೋ.

ಉರುಳಿಡು$_1$ (ಕ್ರಿ). ಹೊರಳಾಡು; ಬೋರಲಾಗು: ಉರುಳಿಟ್ಟು ಅಂಬೆಗಾಲಿಕ್ಕಿ ತೊದಲ್ನುಡಿವೆರಸು ದಟ್ಟಡಿಗಳನಿಟ್ಟು . . . ಪಸುಳೆ (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೨–೮೧). [ಉರುಳ್ಳು$_2$ (< ಉರುಳ್$_2$) + ಇಡು$_1$]

ಉರುಳಿಡು$_2$ (ಕ್ರಿ). ಪಾಶವನ್ನು ಒಡ್ಡು; ಜೀರು(ಸರ)ಗುಣಿಕೆ ಹಗ್ಗ ಹಾಕು: ಪ್ರಾಣಿಗಳಿಗೆ ಉರುಳಿಡಲು ಒಳ್ಳೆಯ ತಾವು ಆದು (ಕುಡಿಕೂ. ೭೫). [ಉರುಳ್ಳು$_3$ (< ಉರಿಲ್) + ಇಡು$_1$]

ಉರುಳಿವರಿ (ಕ್ರಿ). ಗೋಲಿಯಂತೆ ಉರುಳಿ ಮುಂದೆ ಹೋಗು; ಗುಂಡಿನಂತೆ ಉರುಳು: ತೊಟ್ಟಲನೊದೆದಾಡುತ್ತುಂ ಪಟ್ಟರ್ದನನುರುಳಿವರಿದು ಶಿಶುವಂ ಕೊಲಲೆಂದಿಟ್ಟೊತ್ತಿ ತದಂಘ್ರಿತಳಂ ಮುಟ್ಟೆ ಸಿಡಿಲ್ ಪೊಡೆವ ತೆಱದೆ ಕೆಡೆವಂ ಶಕಟಂ (ಜಗವಿ. ೩–೨೯). [ಉರುಳಿ$_1$ + ಪರ್ಸಿ$_2$]

ಉರುಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ಗೋಲಿಯಂತೆ ನೆಲದಲ್ಲಿ ಚಲಿಸುವಂತೆ ಮಾಡು; ಬೀಳಿಸು: ಅವರುರುಳಿಸಿದರಶ್ರುಗಳನಲುಗುವ ಶಿರದ ಶೋಕದಲಿ (ತೊರರಾ. ೨–೫–೨೪); ಸಡಲಿಸಿ ಸಿಂಜಿನಿ ಶಿಖರಿಣಿಯರಿಗೆಂದು ಕಡಗವನುರುಳಿಸಿಬಿಟ್ಟಾ (ಭರಚ. ೧೩–೧೬೮); ಹಾಲಿನ ಪಾತ್ರೆಯನ್ನು ಉರುಳಿಸಿ ಬಿಟ್ಟ (ರೂಢಿ). [ಉರುಳ್$_1$ + –ಇಸು$_3$]

ಉರುಳಿಹಕ್ಕಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹಕ್ಕಿ: ಮರದ ಎಲೆಗಳಲ್ಲಿ ಕುಳಿತಿದ್ದ ಕೆಲವು ಉರುಳಿಹಕ್ಕಿಗಳು ಕಿರುದನಿಗೈಯುತ್ತ ಹಾರಿ ಹೋದುವು (ಕಾನೂರು. ೮೪). [ಉರುಳ್ಳಿ$_2$ + ಹಕ್ಕಿ$_{1}$ (< ಪಕ್ಕಿ$_1$)]

ಉರುಳು$_1$ 'ಉರುಳ್$_1$' ನೋ.

ಉರುಳು$_2$ (ನಾ). ಉರುಳುವಿಕೆ; ಸುತ್ತುವಿಕೆ: ಗಾಡಿ ಎರಡುರುಳಾಗಿ ಬಿದ್ದಿತು (ರೂಢಿ). [< ಉರುಳ್$_1$]

ಉರುಳು$_3$ 'ಉರಿಲ್' ನೋ.

ಉರುಳುಕ (ನಾ). ಉರುಳಿಕೊಂಡು ಹೋಗುವವನು; ಅಸ್ಥಿರನಾದವನು; ಚಂಚಲನಾದವನು: ಅರಸನಲ್ಲಾ ದ್ರುಮನು ವರ ಕಿಂಪುರುಷ ಮಾನ್ಯನು ನಿಮ್ಮಯಜ್ಞದೊಳುರುಳುಕರಿಗಲ್ಲದೆ ವಿಶಿಷ್ಟರಿಗಿಲ್ಲ ಗತಿಯೆಂದ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೮–೨೩). [ಉರುಳು + –ಕ್$_2$]

ಉರುಳುಗಡಿ (ಕ್ರಿ). ಉರುಳುವಂತೆ ಕಡಿ, —ಕತ್ತರಿಸು: ಮುರನ ನರಕನ ಹಂಸ ಡಿಬಿಕರ ಶಿರವ ನೆಱೆಚಂಡಾಡಿ ಲೀಲೆಯಲುರುಳುಗಡಿವಪ ನವನಿಭಾರವ (ನಿಭಾಗ. ೨–೩–೨೮); ದಿವಿಜರಂ ದೆಸೆದೆಸೆಯೊಳು ಉರುಳುಗಡಿವಂ ವೀರನೊಲವಿನಿಂ ಗೆಲವಿನಿಂ ತೆರಳದವನೊಡನೆಸೆವನುಬ್ಬಿನಿಂ ಕೊಬ್ಬಿನಿಂ (ಚಿಬಪು. ೫೦–೩೬).

[ಉರುಳು$_1$ (< ಉರುಳ್$_1$) + ಕಡಿ$_2$]

ಉರುಳುಗಣ್ಣಿ 'ಉರುಳ್ಗಣ್ಣಿ' ನೋ.

ಉರುಳುಗಳ್ಳ (ನಾ). ಸಮಯಕ್ಕೆ ತಕ್ಕಂತೆ ಕಳ್ಳತನ ಮಾಡುವವನು (?): ಹುಟ್ಟಿದ ಮರ ನೆಟ್ಟ ಕಲ್ಲು ಮತ್ತೇತರ ಇಷ್ಟದಲ್ಲಿ ಒತ್ತಿದ ಲಿಂಗಮುದ್ರೆ ಇರಲಿಕೆ ಕಿತ್ತುಕೊಂಡವ ದ್ರೋಹಿ ಎಂಬರು ದೃಷ್ಟದಲ್ಲಿ ಜಂಗಮಭಕ್ತರ ಕೊಲುತ್ತ ಇಂತೀ ಉರುಳುಗಳ್ಳರ ಭಕ್ತರು ಜಂಗಮವೆಂದರೆ ಒಪ್ಪನೆಯ್ಯ (ಶೂನ್ಯಸಂ. ೨೬೫–೨೦).

[ಉರುಳು$_1$ (< ಉರುಳ್$_1$) + ಕಳ್ಳ]

ಉರುಳುಗೆಡಹು (ಕ್ರಿ). = ಉರುಳಿಸು: ಕೆರಳಿ ಬಳಿಕವನಸ್ತ್ರಶಸ್ತ್ರವ ಸರಗೊಳಿಸಿ ಸವ್ಯಾಪಸವ್ಯದಲುರುಳುಗೆಡಹಿದ ನೂಕುವತಿಬಲ ವೀರವಾನರರ (ತೊರರಾ. ೬–೩೦–೩೨).

[ಉರುಳು$_1$ (< ಉರುಳ್$_1$) + ಕೆಡಹು (< ಕೆಡಪು)]

ಉರುಳುಗೆಡ್ಡೆ (ನಾ). ದುಂಡಾದ ಗೆಡ್ಡೆ; ಆಲೂಗೆಡ್ಡೆ: ಕರಿದ ಉರುಳುಗೆಡ್ಡೆ ಮೊದಲಾದುವುಗಳ ತೆಳ್ಳನೆಯ ಬಿಲ್ಲೆಗಳು; ಉಪ್ಪೇರಿ (Chip. ಇಂಕನಿ). [ಉರುಳು$_1$ (< ಉರುಳ್$_1$) + ಗೆಡ್ಡೆ]

ಉರುಳುನೂಕು (ಕ್ರಿ). ಉರುಳುವಂತೆ ನೂಕು, —ತಳ್ಳು: ಕೃಷ್ಣನ ಚರಿತವನು ಕೇಳುತ್ತ ಕಾಲವನುರುಳುನೂಕಲುಬೇಹುದು (ನಿಭಾಗ. ೧೦–೯೫–೫). [ಉರುಳು$_1$ (< ಉರುಳ್$_1$) + ನೂಕು$_1$]

ಉರುಳುಬೇಟೆ (ನಾ). ಕೊರಳಿಗೆ ಉರುಲು ಹಾಕಿ ಪ್ರಾಣಿಯನ್ನು ಹಿಡಿಯುವ ಬೇಟೆ: ಹಕ್ಕಿಬೇಟೆ, ಮೀನುಬೇಟೆ, ಉರುಳುಬೇಟೆ ಮೊದಲಾದುವುಗಳಲ್ಲಿ ಸಹಾಯಕನಾಗಿದ್ದದ್ದೆ (ಮಲೆಮ. ೧೩೪).

[ಉರುಳು$_3$ (< ಉರಿಲ್) + ಬೇಟೆ]

ಉರುಳುಸೇವೆ (ನಾ). (ಹರಕೆ ಹೊತ್ತು ಒದ್ದೆಯನ್ನುಟ್ಟು ದೇವಸ್ಥಾನದ ಸುತ್ತಲೂ) ಉರುಳುವ ಪ್ರದಕ್ಷಿಣೆ; ದಿಂಡುರುಳು: ಒದ್ದೆವಸ್ತ್ರದಿಂದ ಉರುಳುಸೇವೆ ಮಾಡುವರು (ಹುಟ್ಟಿಹ. ೧೬೪); ಸೂರ್ಯನ ಸುತ್ತಲೂ ಉರುಳುಸೇವೆಯನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಿರುವುದು (ಜ್ಯೋತಿರ್ವಿ. ೧೨); ಈಗ ದೇವರು ಯಾರು, ಯಾವ ದೇವರ ಹಿಂದೆ ಇಂಥ ಪರೆದಾಟ ಈ ಉರುಳು ಸೇವೆ? (ನಡೆದಾ. I, ೩೭೨).

[ಉರುಳು$_1$ (< ಉರುಳ್$_1$) + ಸೇವೆ]

ಉರುಳೆ 'ಉರುಳ್$_1$' ನೋ.

ಉರುಳೆವರಿ (ಕ್ರಿ). ಉರುಳಿಕೊಂಡು ಮುಂದಕ್ಕೆ ಹೋಗು: ನೀರೊಳಗಣ ಪೆಣನಂತೆವೊಲಾರೆಟೆದೊಡಮುರುಳೆವರಿದು ಪುರುಳಿಲ್ಲದಹಂಕಾರದೊಳೆ ಬಾತು ಬಲ್ಮೆಗೆ ಹಾರೈಸುವರೇಕೆ ಬಯಕೆಗವಿಗಳ್ (ಲೀಲಾವ. ೧–೨೪). [ಉರುಳೆ (< ಉರುಳ್$_1$) + ಪರ್$_2$]

ಉರುಳೆವಲಸು (ನಾ). ದುಂಡಾದ ಹಲಸಿನಕಾಯಿ; ಅಡಿಗೆ ಹಲಸು: ಉರುಳೆವಲಸಿನ ಕಾಯ ಕೆತ್ತಿ ಬೇಯಿಸಿಕೊಂಡು ಹಿರಿದಾಗಿ ಮುಳ್ಳಿಱಿದು ಮೊಸರು ಮಜ್ಜಿಗೆಯ ಹಾಲರಿಸಿನಕೆ ಕೂಡಿ (ಸೂಪಶಾ. ೫–೪೫).

[ಉರುಳೆ (< ಉರುಳ್$_1$) + ಪಲಸು]

ಉರುಳೆವಾಯ್ (ಕ್ರಿ). ಉರುಳಿಕೊಂಡು ಮುನ್ನುಗ್ಗು: ಬೊಬ್ಬಿಱಿದು ಪರಿವಬ್ಬರಗಲಿಗಳುಮಂ ನೆರವಿಯನುರುಳೆವಾಯ್ದುಗುರ್ವಿಸಿ ಪರಿವ ಕರ್ಬಸುಗಲಿಗಳುಮಂ (ಲೀಲಾವ. ೫–೧೩೩ ವ).

[ಉರುಳೆ (< ಉರುಳ್$_1$) + ಪಾಯ್$_1$]

ಉರುಳೊಡ್ಡು 'ಉರುಲೊಡ್ಡು' ನೋ.

ಉರುಳ್ಗಣೆ (ನಾ). ಕುಣಿಕೆಯುಳ್ಳ ಹಗ್ಗದಿಂದ ಕೂಡಿದ ಕೋಲು; ಪಾಶವಿರುವ ಗಣೆ: ಬಾಣನಂದನೆಯೆಂಬ ತಡಿಕೆಯ ಮಱೆಯ ಸುಜಾಣ ಮನ್ಮಥನುರುಳ್ಗಣೆಯ ಕೇಣವಿಲ್ಲದೆ ನೀಡಿ ಸುರರೆರ್ದೆಯೊಳಗಿರ್ದ ಪ್ರಾಣ ಹಂಸಗಳ ಬಂಧಿಸಿದ (ಮೋಹತ. ೨೫–೧೬).

[ಉರುಳ್$_3$ (< ಉರಿಲ್) + ಗಣೆ (< ಗಱೆ)]

ಉರುಳ್ಗಣ್ಣಿ, ಉರುಳುಗಣ್ಣಿ (ನಾ). ಉರುಳಿನಿಂದ ಕೂಡಿದ ಹಗ್ಗದ ಕುಣಿಕೆ; ಉರುಳುಪಾಶ: ಕೈಗತ್ತರಿಯುರುಳ್ಗಣ್ಣಿ ಬಲ್ಗುಂಡು ಪೆರ್ದೊಲೆ (ಪದ್ಮರಾ. ೩–೨೧); ಚಲ್ಲಗಣ್ಗಡೆಯ ಕುಡಿವೆಳಗೆಂಬುರುಳ್ಗಣ್ಣಿಯಲ್ಲಿ ಪಥಿಕಮನೋಮೃಗವನೆಯ್ದೆಬೀಱಿ ತಂದಿಲ್ಲಿ ತಡೆವರಿವಳ್ದಿರೇಂ ವ್ಯಾಧವಧುಗಳೋ ಮೇಣ್ ಪ್ರಪಾವಧುಗಳೋಯೆನೆ (ಪದ್ಮರಾ. ೮–೯). **ಉರುಳುಗಣ್ಣಿ**: ಮರುಳಹರೆ ಭೂಪಾಲ ಬಾದರಾಯಣನಿಕ್ಕಿದುರುಳುಗಣ್ಣಿ [ಪಾಠಾಂ. ಉರಿಲಕಣ್ಣಿ]ಗೆ ಸಿಲುಕುವರೆ (ಜೈಮಿಭಾ. ೨–೫೭).

[ಉರುಳ್$_3$ (< ಉರಿಲ್) + ಕಣ್ಣಿ]

ಉರುಳ್ಗೊನೆ 'ಉರುಲ್ಗೊಲೆ' ನೋ.

ಉರುಳ್ಚಿಸು (ಕ್ರಿ). ಉರುಳಿಸು; ಬೀಳಿಸು: ಮೇರುನಗಕ್ಕೆಳದುಯ್ದು ಮೇಗಣಿಂ ಕೂಡಿ ಸಮಂತುರುಳ್ಚಿಸೆನೆ... ಅಗುರ್ವಿಸಲೆನ್ನ ವಿದ್ಯೆಯಿಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೯–೧೮೦). [ಉರುಳ್ಚು + –ಇಸು$_3$]

ಉರುಳ್ಚು, ಉರುಳಿಚು (ಕ್ರಿ). ಉರುಳುವಂತೆ ಮಾಡು; ಬೀಳಿಸು: "ಉರುಳ್ಚು–ನಿಮ್ನಾಗಮನಕರಣೇ" (ಶಮಧಾ); ಉರುಳ್ಚಿ ಪೂವಿನ ಪಸೆಯೊಳ್ ಪೊರಳ್ಚಿದನಳುರ್ಕೆಯ ಬರ್ದೆಯರಂ ಗುಣಾರ್ಣವಂ (ಪಂಪಭಾ. ೨–೪೦); ಅದಿರೆ ವಳಿತ್ರಯ ಸೋಪಾನದೊಳೋವದುರುಳ್ಚಿ... ಪುಡುಕು ನೀರಬ್ದಿದನಬ್ಜೇಕ್ಷಣನ ಚಿತ್ತಮಂ ಚಿತ್ತಭವಂ (ವರ್ಧಪು. ೬–೯); ಕೊಂಡು ಬಲೀಂದ್ರನನುರುಳ್ಚಿ ಕಟ್ಟಿದ ಮುಕುಂದನೇಂ ಕೇವಲಮೇ (ಜಗವಿ. ೮–೮೯); ಹಾಸಂಗಿಯಂ ಪಚ್ಚೆಯ ವಿದೂಷಕನುರುಳ್ಚಿದಂ ಬಾಲೆಯರ ಮಚ್ಚಿಸುವ ಕಟಕಿವಾತುಗಳ ಜಾಣ್ಮೆಗಳಿಂದೆ ಪಗಡೆಯಾಡುವ ನೆವದೊಳು (ಜೈಮಿಭಾ. ೬–೩೧). **ಉರುಳಿಚು**: ಚಾಮೀಕರದ ಚಟುಳಪ್ರಭೆಯ ಕೋಟೆಯನುರುಳಿಚಿದರ್ (ತೊರರಾ. ೬–೧೧–೧೫). [ಉರುಳ್$_1$ + –ಚು]

ಉರುಳ್ವಲೆ, ಉರುಲುವಲೆ (ನಾ). ಉರುಳುಹಾಕುವ ಬಲೆ; ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬಲೆ: ಕಣ್ಣಿವಲೆಗಳುರುಳ್ವಲೆ ಕಿಱುವಲೆ ಕಾಲ್ಕಣ್ಣಿವಲೆಗಳಂಟು ಕಣೆಯಿಂ ಬಣ್ಣಗೆಡಿಸಿ (ಅನಂಚ. ೧೨–೧೨೯). **ಉರುಲುವಲೆ**: ಗಕ್ಕನೆ ನಾಲ್ದೆಸೆಗೆವುರುಲುವಲೆ ತೊಡಕುವಲೆ ಸಿಕ್ಕುವಲೆ ಸಿಡಿಲುವಲೆ (ನವಮೋ. ೧೬–೨೦). [ಉರುಳ್$_1$ (< ಉರಿಲ್) + ಬಲೆ$_1$]

ಉರ್ರೆ$_1$ 'ಉಱೆ' ನೋ.

ಉರ್ಕೆ (ನಾ). (?) : ತೀಜಿನಲಿಯಿದೆ ಭಂಗಮಪಿಕ್ಕಿಯುಂ ಮೂಜಡೆಗಲ್ದಡೆ ಕರ್ಬ್ಬಾದಿಯುಂ ಮುಱಿಯೆ ಪೊಯಿದನುರ್[ಪಾಣಾ. ಅರ್ಜುನ ಕೊಸ್ತು ಧರೆಗೆಡೆ ತಗರ್ದಡಿಯನಪಿಸಿದೆ ಪೆಜ್ಜಿಯೆ ಕಡು ಜಾಣ ಪಿಸಿಲ್ದೆ ಬಕ್ಕ್ಯಮೆ (ವಿಕ್ರ. II, ೧೩೬–೧೪೧; ೪೮೨). [?]

ಉರೋಜ (ನಾ). ಮೊಲೆ ; ಸ್ತನ : ಪಲ್ಲಿಂ ಪುದಿದುರಜಲ್ಲಿಯೊಳೆಸೆದು ತದುರೋಜಸರೋಜಮುಕುಳಯುಗಳಂತಿರಲ್ [ಅದಿಪು. ೭–೧೯]; ಉರೋಜಜಡೊಳ್ ತಳಿದ ಕುಂಕುಮಲೇಪನಮಂದವೀಯೆ (ರಾಜಶೇ. ೪–೧೦). [ಸಂ.]

ಉರೋರುಹ (ನಾ). = ಉರೋಜ : ಸ್ಫುರದೀಷತ್ಪೊಟ್ಟಿಂದ್ದತ್ತೋರೋರುಹಮುಕುಳೆಯರುನ್ನತ್ತಹಂಸೀಕ್ಷಣನ್ನೂಪುರೆಯರ್ (ಅದಿಪು. ೪–೫೩) ; ಏಕಿಸೆ ಪುವ್ವ ದೂರ್ವಾಯನುರೋರುಹಮ್ಜೃಂಭಲ ಕುಂಭಕೋಭೆಯಂ (ಶಂಪ್ರತಿ. ೧೦–೫). [ಸಂ.]

ಉರ್ಕರ್ದೆ (?) : ಈ ಧೂಮಿಗಳಿಗೆ ವುಳ್ಳ ಕರೆ ಮುರಿ ಮನೆ ಪಾವಿ ಹಲಸು ಮಾವು ಸುಂಬೆ ಸಿಕ್ಕಿಲುಕ್ಕರ್ಂದ್ದೆ ಕದಿರು ಜಲ ಪಾಷಾಣ ಸಹ ಮೂಲಾಧಾರೆಯನು ಯೆರಡು ಕೊಟ್ಟು ಮುಸಿಕೊಂಬ ದೊಡ್ಡ ವರಹ ೦೦ (ಎಇ. XX, ೯–೨೨ ; 1556). [?]

ಉರ್ಕಣೆಗಾಮುಂಡ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಮರವೂರ ಉರ್ಕ್ಕಣೆ ಗಾಮುಣ್ಡರುಂ ಧೀಮಗಾಮುಣ್ಡರುಂ (ಎಇ. XV, ಶ್ರೀರಂಗ. ೧೩೦–೧೫; 800). [ಉರ್ಕಣೆ + ಗಾಮುಂಡ]

ಉರ್ಕಲಿ (ಕ್ರಿ). ಧೈರ್ಯಗುಂದು ; ಉತ್ಸಾಹ ಹೀನನಾಗು : ಇಳಿಕಾ ಯ್ಕೇಱು ದಿದ್ದಿ ಪಿರೆದಿರುದಾಶಾದಂತಿ ಬಾಯ್ಬಿಟ್ಟುದರ್ಕಲಿದರ್ : ದಿಗ್ವಿರರಂಜಿದರ್ ದಿಪಿಪರ್ . . . ಗ್ರೀಷ್ಮದೊಳ್ (ರಾಜಶೇ. ೫–೬೬). [ಉರ್ಕು$_1$ + ಅಲಿ (< ಅಱ್ಱು)]

ಉರ್ಕಲೆಸು (ಕ್ರಿ). ಅಹಂಕಾರ ಪಡು ; ಗರ್ವಿಸು : ಪಳನುದಿ ಪಾರ್ದ್ದರ್ಪ್ಪ ಉರುವ ಖರಂ ಬೇಗಳ್ದೆದಿನೆದಿ ಪೊರೆಯಲ್ದೊಂರ್ಕಲೆಸಿರೆ (ಅಶ್ವತಿ. ೧೦–೧೩). [ಉರ್ಕಲ್ + ಇಸು]

ಉರ್ಕಾಳ್ (ನಾ). ಕೆಚ್ಚಿನ ಆಳು ; ಪರಾಕ್ರಮಿ ; ಶೂರ ; ಧೀರ : "ಉರ್ಕಾಳ್ . . . ಬಲ್ಪಂಟಂ – ಈ ಜ ಪರಾಕ್ರಮಮುಳ್ಳಂ" (ಕಶಾಸಾ. ೧೪–೩೬ಗ) ; "ಕುಂರಾಳುರ್ಕಾಳೆಂದುಂ . . . ವೀರರ್ಗೆ ನಾಮಮಳ್ಳುಂ" (ಶಬರ. ೧೩೬) ; ಒರ್ತರ್ಬ್ಬು ಬಲ್ಲನಂಬುಮನುರ್ಕಾಳ್ಗಳ್ ಸುರಿಗೆಯ್ದು . . . ಇಂಬುಮ (ಶಾಶ್ವತ. ೫೮) ; ಕಿರಾತರಾಜರ್ ತಮ್ಮುಳ್ಳಾಳುಮ ನೊಳ್ಳಾಳುಮನುರ್ಕಾಳುಮೊಡಗೊಂಡು ಬಂದು ಮುತ್ತಿದರಾಗಳ್ (ಪೆಪ್ರಪು. ೫೮–೪೦) ; ಉರ್ಕಾಳ್ಗಳಾದೊಡೇಂ ಕೇಳ್ ಸೊರ್ಕಾರಿಯ ಕೈಯ ಕರ್ವಪ್ಪಿನಿಯಂ ಸೆಲೆಯಲ್ ಬರ್ಕುಮೆ (ಕಬ್ಬಕಾ. ೧೪೦). [ಉರ್ಕು + ಆಳ್]

ಉರ್ಕು$_1$, ಉಳ್ಕು$_1$, ಉರುಕು, ಉರ್ಗು, (ಕ್ರಿ). ೧. ಮೇಲಕ್ಕೆ ಉಬ್ಬು ; ಹೊಮ್ಮಿಬರು ; ಹಿಗ್ಗು : ನಿನ್ನ ಮೆಯ್ಯ ನೆತ್ತ್ರಂ ಕುದಿದುರ್ಕಿ ಸಾವ ಬಗೆಯಂ ನೆಗಳ್ ಬಗೆ ಬಂದುದಾಗದೇ (ಪಂಪಭಾ. ೯–೫೦) ; ಗದ್ಗದ ರಂ ಮುಗೆಗಳುತ್ತಿರೆ ಕಂಸನಮುರ್ಕಿ ಲೀಲೆಯೊತ್ತರಿಸುತಿರಲ್ (ಪಂಪಾಪ. ೬) ; ಸ್ತಿಮಿತವೆಸೆದಿರ್ದ ಕಡಲ್ ಸಮಿರಾಣಿನಿರುರ್ಕುವಂತೆ (ಚಪ್ರ. ೪–೭೦). ೨. ಪರಾಕ್ರಮವನ್ನು ತೋರು ; ಉತ್ಸಾಹಿಸು : ಲಂಕೆಯಂ ಬನವಿನಾಟಂರುರ್ಕಿ ಕಿಱಿ ತ್ತಿ ಸಂತಸಮಂ ಪಿಸಿಗೆಗೆ ಮಾಡಿ (ಪಂಪಭಾ. ೦–೨೫). ೩. ಗರ್ವಿಸು ; ಕೊಬ್ಬು : "ಉರ್ಕುರ್ – ಔದ್ಧತ್ಯೇ (ಗರ್ವಿಸು) ಲೋಕಪ್ಪರೆದರೆ ಪ" (ಕಮಧಾ) ; ಒಡೆಯರ ದೇವರೆಂದು ನಿನಗಿತ್ತೊಡೆ ಪಟ್ಟಿಮನುರ್ಕಿದಪ್ಪೆ (ಪಪಾಕಥಾ. ೪–೬) ; ಪುಸಿವರ್ಗಂ ನಿತಗರ್ಗಂ ವಸುಧೇಶ್ವರ ಕೇಳ್ ಅಡವಿಮನುರ್ಕಿ ಕುಮಾರಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೩–೭೦).

ಉರ್ಕ್ಕು$_1$: ೧. ಮಹಾಪ್ರಳಯ ಜಳಧಿಗಳ್ ಮೇರೆದಪ್ಪಿ ಕವಿದು ಭವನಂ ಗಳೆಲ್ಲಮನೊಳಕ್ಕೆಯಲುಕ್ಕುಮವೆಂಬಂತಿರೆ ದರೆಗೊರಂ (ಆ ದ ೦ ಪು. ೪೭೨) ; ನಿಮಗೆ ಮಾಡಿದ ದಾನಮುಂ ಪಾಲುಕ್ಕಿಮ್ಮುಡಿಸುವಂತೆ ಇಮ್ಮುಡಿಯಕ್ಕುಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧–೩೬) ; ಸಸಿಯ ಬರವಿಂಗುಕ್ಕುವಂಬು ನಿಧಿಯಂತೆ (ಹಜಶಾ. ೧೯–೨೦) ; ಕಾಯ್ದು ಕಾಮ್ಪರಸಿಕರುಮಂ ವೆಚ್ಚಯೆಜೆಪುದು (ಸಾಸಂಚ. ೬–೨೮) ; ಉಕ್ಕುತೋ ವಿಲಯಾದ್ಭಿಯೆನೆ ಸಾಲಕ್ಕಿ ನಡೆದುದು ಸೇನೆ (ಶಬ್ದಾಶ್ವ. ೮–೨೫) ; ಗೃಹಸ್ಥರಲ್ಲಿ ಉಳ್ಕುತ್ತಿದ್ದ ಪುತ್ರಪ್ರೇಮಂ (ರಾಮಾಜ. ೧೧೩). ೩. ರಕ್ಷಿಸಿಯುರುಳ್ಕುವ ಮನಮನೆಳೆಯಲ್ಕಾರದು (ಪಂಚತಂ. ೧೫೬–೬) ; ಇನ್ನಿತ್ತಲುಕ್ಕಿ ಬಂದೊಡೆ ನಿನ್ನಾಣೆ ನರೇಂದ್ರ ನುಜಿದು ಬಂದೊಡೆ ಕೊಲ್ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೨–೪೬) ; ಕಡು ಸಲುಗೆಯುಂದುಕ್ಕಿ ನಲಿದಾಡುತುಂ (ಮೃಶಿರ. ೬೩) ; ಉಕ್ಕಿದಾನನ ಹೆಗಲು ದೇವ್ಗಮು (ಆ ವಾ ವಿ. ೪–೫೩) ; ಪಿರಿದುಂ ಗಂಡುಮುಳ್ಳ ಮೆಯ್ಯುಜ್ಜಿಯದೇ ಮೇಲು ತಾಗಂ ನೋಡದುಕ್ಕುಸೊಕ್ಕಿಂ ಬೆಳೆದು ಜನ್ಮನಂಬಡೆದು ಜೂದುಂಗಾಜಿನಾದೆಯಲ್ಲ (ಸಮ್ಯಕ್ತ್ವ. ೧೦–೪). **ಉರುಳು** : ೧. ಪರಾಕ್ರಮದ ದೇವಾಂತಕ ತ್ರಿತಿರ ಪ್ರಸಿದ್ಧ ನರಾಂತಕ ಮಹೋದರರು ಯುದ್ಧೋನ್ಮತ್ತರುರುತಿರರು [ಪಾಣಾ. ಅಲಬಕರುಲ, ಉರುಬಿದರು] (ತೊರಣ. ೬–೨೯–೮). **ಉರ್ಗು**$_1$: ೧. ದುರ್ಗಮವದುರ್ಗಗ್ಗಿಡೆದಿರ್ದರ ಕಾಯ್ಮುಯೆದುರುರ್ಗಿದರ ಸ್ವರ್ಗಾನಿಳಯರಿಗಾಸಿತ ಮುರ್ಗಿಸುವ (ಜಿಪುಮು. ೩೨–೮) ; ೪. ಕೃಶವಾಗು : ವಿರೋಧಿನಾಯಕಕಾಯಂ ಬಂದು ನಿಂದಾಂತಡಾ ಬಲಮುಂ ಗಂಡುವದುರ್ಗ್ಗಿ ತರ್ಗ್ಗಿನೆಂದೊಲ್ ಮುರ್ಗ್ಗಲ್ (ಮುಂಬಾ. ೪, ೪೫–೪೩ ; 1219).

ಉಳ್ಕಿದಿಡು = ಹೊಮ್ಮಿ ಉಬ್ಬುವುದಕ್ಕೆ ಅವಕಾಶ ಕೊಡು : ಜೀರಗೆ ಮೆಂತೆಯದ ಡರ್ಣಮಿಕ್ಕೆ ಮುಚ್ಚಳನು ತೆಗೆಯದೆ ಉಳ್ಕಲಿಡದೆ ಚೆನ್ನಾಗಿ ಹದಪಡಿಯಕ್ಕಂರಿಸಿಕೊಂಬುದು (ಸೂಪಶಾ. ೫–೮).

[ದೇ. ॥ ತುಳು. ಉಳ್ಕು, ಉರ್ಕು; ತೆಲು. ಊರು; ಗೊಂಡಿ. ಉಳುಪರ್ ; ಕುಡು. ಉಂಗಾ ; ಬ್ರಾಹುಈ. ಉಂಗಿಂಗಿಂಗ್]

ಉರ್ಕುಗು (ಕ್ರಿ). ಕರಗು ; ದ್ರವವಾಗು : ಪರಗಂಧಪ್ರವ್ಯ ಸಂಂಡೀಪಮ ಜಿನತನುಗಂಧಕ್ಕೆ ಸೋಲ್ತಾ ದ ಲಜ್ಜಾಧರದಿಂ ಪ್ರೀರಾಗಿ ತಾನುರ್ಕಿದುದೆಪಿಸಿ (ಅದಿಪು. ೭–೧೦೩).

[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಮಲ. ಉರುಳು, ಉರುಳ್ಳು ; ತೆಲು. ಉಳ್ಳು]

ಉರ್ಕು$_3$, ಉಳ್ಕು$_2$ (ನಾ). ೧. ಹಿಗ್ಗುವಿಕೆ ; ಉತ್ಸಾಹ ; ಏಳಿಗೆ ; ಹೊಮ್ಮಿ ಮೇಲಕ್ಕೆ ಬರುವಿಕೆ : ಕಡಿವಿನ ಕಂಪಡಂಗಿದುದು ಜಾದಿಯ ಕಂಪೊಡೆದಿತ್ತು ಸೋಗೆಯುರ್ಕುಗುರಿದುದಂಚೆಯುರ್ಕುರ್ ಪೊಸತಾಯ್ತು (ಪಂಪಭಾ.೭–೬೯) ; ಪರಪಕ್ಷಮೊಪಪಾರೋಳನದುರ್ಕುರ್ ತರ್ಕದೊಳಭಿಜ್ಞತೆ ಯಾಗಮದೊಳ್ . . . ಅಮದು (ಅರ್ಧನೇ. ೫–೩೪) ; ಮದ ಯೌವನ ದರ್ಕ್ಕಂ ಸತ್ಪ್ರಾಪ್ತತೆಯೆದವರಂ ತೋಱಾತ್ತಂ (ಜ ಯ ಶಾ. ೫–೪೭). ೨. ದರ್ಪ ; ಗರ್ವ : "ಉರ್ಕಿಂದುಂ ಉಳ್ಕು ಗರ್ವಮಮುಳ್ಳು" (ಕಶಾಸಾ. ೫–೬೫) ; ಉರ್ಕುಂ ಕಂಸನಮುಂ ಮಂಡಲಾಗ್ರದೊಳ್ (ಎಇ. XIII, ೩೩೨–೨೬; 929); ಕಡುಗಲಿತನಮುಂ ಜಾಗದ ಪಡೆಮಾತುಂ ವಿದ್ಯೆ ಯುರ್ಕುಗೊರ್ವನೊಳೆಂತುಂ ನಡೆಯವು (ಅದಿಪು. ೧೨–೧೦೪) ; ಆ ಪಾರ್ದನುರ್ಕಂ ಮುಱಿಪೆನೆಂದುಂ ನುಡಿದು (ಪದ್ಮಚಾ. ೯–೨೩) ; ಕೊಲಲುಮೆನ್ನಂ ಕಂಭುವೇ ಶಕ್ತನುರ್ಕಾ ಮಾತಂ ಬಿಡು (ವ್ಯಸ. ೩೭–೪೦). ೩. ಬಲ ; ಸಾಮರ್ಥ್ಯ ; ಕೆಚ್ಚು : ಉರ್ವರೆಯ ತಮಮನೆಟ್ಟಿಬ್ಬಿವರ್ಕ್ಕಂಗಿ ಕೇಱಲಂ ತದುರ್ಕ್ಕಂ ತಾಳ್ದಿ...ಪೃಟ್ಟಿದಂ ನಾರಿಕಿಂದಂ (ಎಇ V, ಚಿತ್ತೂರು. ೨೪೨–೪೪; 1209); ಆಡವಿನಿಱ್ಕಂ ಕಡಿಸಲೆಂದುಱ್ಕುಗಿಸಿ ತಲಗೆರೆಗೆಗಳಂದದಂ ತಶಪಿಯುರ್ಕಂ ಪಿಳಿಸಲೆಂದಡಹಿಸುವ ಉರ್ಧರ ಸಿಕರದಂಗೆ (ಪದ್ಮರಾ. ೬–೪).

ಉರ್ಕ್ಯೂ : ೧. ಕೋಪಿಸಲು ನಿಮಗದಲ್ಲಂದೆಂದು ನಮಿಪರುಕ್ಕಿಸ ದೊಂಮ ಭಯಭಕ್ತಿಯಂ (ಸಾಂಕಂಡ. ೨-೪೧); ಜಾನಪದದ ಏಳಿಗೆಯಾಗದೆ ಕೆಂಬ ಕಾಲದಲ್ಲಲ್ಲಾ ವರ್ಗಕ್ಕೆ ಸಾಹಿತ್ಯಕ್ಕೆ ಉಳ್ಕು ಹೆಚ್ಚು (ಸಾಹಿ. ೧೦೪). ೨. ನಿನ್ನ ಮುನ್ನಿನ ಸೊಕ್ಕು ಮುಳ್ಳುವೆತ್ತಪೋದುದು (ಹಾತೀಂಉ. ೧೩೦); ಪುರಜನಮಂ ಪರಿಜನಮಂ ಕರಮುಕ್ಕಿಂ ಪಿಡಿದು ತನ್ನ ಗೆತ್ತಿಗಳ್ವಾಸಂ ಪರಿಭವಿಸಿ ಬಡಿಯಲರಸನುಮರಿಸಿಯುಮಬ್ಬಿತ್ತರ ನೋಡುತಿರ್ದರ್ ನಗುತುಂ (ಧರ್ಮಾಭ್ಯು. ೨-೧೪); ರಕ್ಕಸರು ನಾವೆಂಬ ಉಬ್ಬಸಬಲದುಳ್ಕು ಮುಜುಗುದುಂ (ಜೈಮಿ. ೬-೧೯-೨); ಈಗ ನೀವೆರಡು ಖಂಡದ ಮ್ಲೇಚ್ಛವಪರುಳ್ಕ ನೀಗಾಡಿತಮುದಿಲ್ಲಿಗೆಂದ (ಭರತ. ೩೦-೩); ದೇವಾಧಿದೇವಾ ಮಹದೇವ ನೀನ್ ಮುರಿದೆ ಪಾರಿಸಿಳಕುನ್ನೈ (ಪಾರಿಜಾ. ೧೪-೨೧). ೩. ಖಿನ್ನಿಕ್ಕಿದ ಮರ್ದಿನ ತೀವ್ರವಿಷಪ್ಪ ಸಿಟ್ಟುರ ವಿಷದುಳ್ಕು ಪೋಗೆ (ಧರ್ಮಾಭ್ಯು. ೧೧-೧೨೮). [< ಉರ್ಕು₂]

ಉರ್ಕು₄, ಉರ್ಕ್ಕು (ನಾ). ಹದಮಾಡಿದ ಕಬ್ಬಿಣ: "ಉರ್ಕು – ಪಿಜ್ಜತೇ (ಗರ್ವಿಸು), ಲೋಹಭೇದೇ ಚ" (ಕಮಧಾ); "ಉರ್ಕೆಂದುಂ ಉಳ್ಕು ಗರ್ವಮುಮಳ್ಳುಂ" (ಶಶಾಸಾ. ೫-೬೫); ಓದಿದೊಡೆ ಕಲ್ಲಲಾಲೆಯ ನಾದಂ ಕರ್ಬೊನ್ನ ಕಡಲೆ ವಜದಿಕೆ ರಸಮಂ ಸೊರೆದಿಸೆಯ ತೀರ್ಥನ ಪುಡಿಯುಸಿರಾ ದುಷ್ಕವಿತೆಗಳನಿಸಲೇಕೀ ಕೃತಿಯೊಳ್ (೧೦೪. ೧-೨೨). **ಉಳ್ಕ್ಯೂ** : ಕಡುಗೂರಿಂತಳ್ಕುಮುಳ್ಳಂ ನೊಳೆಡಾಡಗೂಡಿದ ಪಟ್ಟಿ (ಗದಾಯು. ೬-೬೫); ಉಳ್ಕ್ಕಿನಂತಿರಿಪ್ಪುರ್ವರಸಿದೆ ಪಟ್ಟಿಯ ಸೀರೆಯಂತೆ ಗುಣದೊಳ್ ನೊನಸಾಗದೆ (ಧರ್ಮಾಭ್ಯು. ೫-೯೪ ಪ); ಉಳ್ಕ್ಕಿನುರುಳಿಯೊಳಿಳುವ ಖಂಡಯದಿಳ್ಕ್ಕದಿಯ ಧಾಳುಗಳ (ಕುವ್ಯಾಭರ. ೪-೭೫); ಧಗ್ಧಾವತಿಯಲ್ಲಿ ಕಬ್ಬಿಣ ಮತ್ತು ಉಳ್ಕ್ಕಿನ ಕಾರ್ಖಾನೆ ಇದೆ (ಮಾಫಿ).

[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಮಲ. ಉರುಕ್ಕು]

ಉರ್ಕುರ್‌ಎಂದೊಜೆ, ಉಳ್ಕುಂದೊಜೆ, ಉರ್ಕುದೊಜೆ. (ನಾ). ಉಳ್ಕ್ಕಿ ಹೆರಿಯುತ್ತಿರುವ ಹೊಗೆ; ತುಂಬುಹೊಗೆ: ಕಡುತೆಂಂದಜ್ಜಿ, ಉರ್ಕುರ್ ದೊಜೆ (ಕಮದ. ೧೬೦ ಪ್ರಯೋ). **ಉರ್ಕ್ಯುಂದೊಜೆ** : ಆ ಗಿರಿಯ ಪಕ್ಕದೊಳ್ ತಮ್ಮ ಸೊಕ್ಕುನೀರಿಂದೊಡವದುಳ್ಕುಂದೊಜೆಯೊಳ್ (ವಿಕ್ರಾಪಾ. ೬೦ ಪ); ಪೆರ್ಮರುವಿದಿದು ಕಕ್ಕೆಸೆವ ಕೆಜೆಗಳ ಗಡಣದಿಂದುಳ್ಕುಂದೊಜೆಗಳಿಂದಾ ನಾಡು ಕಡುರಯ್ಯಮಾಗಿರುತಿಹುದು (ಋಶಾಸಾ. ೨-೬೫); ಉಳ್ಕ್ಯುವು ತೊಜೆ, ಉಳ್ಕುಂದೊಜೆ (ಕಜ್ಞಾಸ. ೨೩೩ ಪ್ರಯೋ). **ಉರ್ಕುದೊಜೆ** : ತಳ್ಳಂಕಿಸದುರ್ಕುದೊಜೆಯೊಳು ಮೇರೆಯಮಳ್ಳಂಳಿಸ ಕಾಯ್ವುಕಡಲಂತೆ (ಪೊಬಸೋಸ. ೧೩-೧೪).

[ಉರ್ಕು₄ + ತೊಜೆ]

ಉರ್ಕುಗಾಳೆಗೆ (ನಾ). ಪರಾಕ್ರಮದಿಂದ ಮಾಡುವ ಯುದ್ಧ, —ಕಾಳಗ: ರತ್ನಕಂಬಳದ ಉರ್ಕುಗಾಳೆಗದ ಜಟ್ಟಿಗರು, ವಾದಿಗಳು (ದಟ್ಟಿಚ. ೩೨-೮೮). [ಉರ್ಕು₄ + ಕಾಳೆಗ]

ಉರ್ಕುಗಿಡು (ಕ್ರಿ). ಧೈರ್ಯಗುಂದು; ಉತ್ಸಾಹಹೀನನಾಗು: ಪಾವಕನುರ್ಕುಗೆಟ್ಟಿದಂತುವೊ ತೊ ದಿ ಳಾ ಯ್ತು ದಾನಮೆನೆ ಮಾರುತ ಬಾಣದೆ ಮೇಘಮೂಲಿಳಾವನಮನೆಚ್ಚು (ಪಂಪಭಾ. ೫-೪೬); ಬಗೆಯೆ ನಿಜದೇಹದನ್ನರ ಖಗನಾಯಕರೆಬರಿದೊಡುರ್ಕುಗಿಟ್ಟಿನೆ ಮುಸ್ಸಿಂ ಮಿಗೆ ಕಡುಗೂರ್ಪಂ ತಳೆದಂ (ವಿ ಧ ಪು. ೮-೫೬); ಪಿಂಗಿದ ನೀರ್ತರ ಬಲ್ಲಾಜಿ ಪಾಡಿಗರ ನಾಣ್ಗುಳುರ್ಗಿಡೆ ಬಲ್ಲುಳಿಂದಂ ಅ ಗ ಲ್ಕೆ ವೆತ್ತ ನಲ್ಲರ ಬಗೆ ಬಕ್ಕೆ ಜೇವೊಡೆಯ ಬಲ್ಲುಲಿ ನೀಳ್ದುದು ಕರ್ಪುವಿಲ್ಲನಾ (ಕಬ್ಬಿಗಾ. ೩೦೦). [ಉರ್ಕು₄ + ಕಿಡು (< ಕೆಡು)]

ಉರ್ಕುಡಿ, (ಕ್ರಿ). ಗರ್ವ ಆಡಿಗು; ಹೆಮ್ಮೆ, ಸೊಕ್ಕು ಮುರಿ. 'ಉರ್ಕುಡಿಸು' ಪರಾ. [ಉರ್ಕು₄ + ಉಡಿ]

ಉರ್ಕುಡಿ (ನಾ). ೧. ಗರ್ವವನ್ನು ಮುರಿಯುವುದು; "ಗರ್ವ ಭಂಗ" (ಕಾವಮಂ. ಕೀರ್ತಿ); ಅರಿಯಂಗರ್ಕುಡಿ ಬಲ್ಲಿದಂಗೆ ಭಟ ಸರ್ವಂ ಗಂದುದೋರ್ಪಂಗೆ ಮಾರಿ (ಎಳ. VII, ಶಿಕಾ. ೧೫೧–೪೨; 1047); ಕಿರಿಗಳ್ ಜಾತಿಜಾಡಾದಿಗಳ್ಗೆ ದುರಭಿವ್ಯಾತಾದಿಗಳ್ಗೆ ಧರ್ಮಕುರ್ಕುಡಿಗಳ್ ಪುಣ್ಯದ ಏಣಿಂ ಬಿಟ್ಟ ಗುಡಿಗಳ್ . . . ಗುಣಭದ್ರ ದೇವದಿಗಳ್ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೪೯). ೨. (ಆಲಂ) ಪರಾಕ್ರಮಶಾಲಿ: ಅಡ್ಡನಮೆಡ್ಡಮಾಗೆ ಮೂವರಿಂ ಪೊಡಪ್ಪು ಪೆರ್ಚಿ ಕೆಲುರುರ್ಕುಡಿಗಳ್ ತಜ್ಞಸಂಯು ಕಾದಿದರ್ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೨೬೨). 'ಉರ್ಕುಡಿ' ಪರಾ. [ಉರ್ಕು₄ + ಉಡಿ]

ಉರ್ಕುಡಿಸು (ಕ್ರಿ). 'ಗರ್ವವನ್ನು ಮುರಿ; ಗರ್ವಭಂಗಮಾಡು: ಕಲ್ಯಡೆ ಕುಡಿಮಂಚನುರ್ಕುಡಿಯಲಾಪ್ಪರಿಪು ಬಾಳೆಯ ಭಾಳ ವರ್ಜಮಂ ತೊಡತೊಡೆದಪ್ಪುದು (ರಾಜಶೇ. ೭-೬೫). [ಉರ್ಕು₄ + -ಇಸು]

ಉರ್ಕುಡುಗು (ಕ್ರಿ). ಉಬ್ಬುವಿಕೆ ಕಡಮೆಯಾಗು: ಉರ್ಕುಡುಗಿರ್ಕುಂ ಕುಮುದಂಗಳ್ ಸೊರ್ಕೂಗೆಯಲ್ ಕಮಳ...ರ್ಕಸುಮದಯಿಸುವಾಗಳ್ (೧೦೪. ೮-೬). [ಉರ್ಕು₄ + ಉಡುಗು]

ಉರ್ಕುದೊಜೆ 'ಉರ್ಕುರ್‌ಎಂದೊಜೆ' ನೋ.

ಉರ್ಕೆವ 'ಉಳ್ಕೆವ,' ನೋ.

ಉರ್ಗರ್‌ವುಂಡು 'ಊರ್ಗಾಮುಂಡು' ನೋ.

ಉರ್ಗರ್‌ವುಂಡುಗೆಯ್ 'ಊರ್ಗಾಮುಂಡುಗೆಯ್' ನೋ.

ಉರ್ಗಿರ್‌ವಳಪೆಣ್ಣೆ (ನಾ). ಉರಿ ಸುತ್ತಿಕೊಂಡಿರುವ ಎಣ್ಣೆ; ಉರಿಯು ತ್ತಿರುವ ಎಣ್ಣೆ: "ಉರ್ಗಿರ್‌ವಳಪೆಣ್ಣೆ [ಪಾಠಾಂ. ಉಗ್ಗಿವಳಪೆಣ್ಣೆ, ಉರ್ಗಿರ್‌ವಳಪೆಣ್ಣೆಯೆಂದು] = ಉರಂವೆಣ್ಣೆ" (ಕಮಪ್ರ. ಪರಿ. ೨). 'ಅಗ್ಗಿವಳಪೆಣ್ಣೆ' ಪರಾ. ℙ ಇದು ಅಗ್ಗಿವಳಪೆಣ್ಣೆ ಎಂಬುದರ ಅಪಲಿಖಿತ.

[< ಅಗ್ಗಿವಳಪೆಣ್ಣೆ]

ಉರ್ಗುರ್, 'ಉರ್ಕುರ್' ನೋ.

△ **ಉರ್ಗುರ್** (ನಾ). ತೊದಲುವಿಕೆ; ಬಿಕ್ಕುವಿಕೆ. 'ಉರ್ಗುರ್‌ಗೊರ್' ಪರಾ. [< ಉಗ್ಗು]

ಉರ್ಗುರ್‌ಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ತೊದಲುಂಟಾಗು; ಉಗ್ಗುನ್ನು ಹೊಂದು: ಅಗ್ಗುಸಿ ತರ್ಕಶಾಸ್ತ್ರ ಸಮಗ್ರತೆಯಂ ತೋಪುರಿದಲ್ಲಿ ನೀಮನೆ ಳುಳಿಸಾ ಹಿಗ್ಗುತ್ತರಂತೆ ನುಡಿವುದವಗ್ರಹಮೆಂದುರ್ಗುಗೊಂದರಂತೆ ನಿಶಾಂತಂ (ಸುಕುಮಾ. ೧-೧೯). [ಉರ್ಗುರ್ + ಕೊಳ್]

△ **ಉರ್ಜಾರ್‌ಟಿಸು 'ಉಜ್ಜಾಟ್ಟಿಸು'** ನೋ.

ಉರ್ಜಿಸು, ಉಜ್ಜಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಭೇದಿಸು; ಸೀಳು: ಲೀಲೆಯೊಳ್ ಪಿಡಿದು ಏಲಿಪಂ ವ್ಯಾಳೇಭವನಿಸೊಂದು ಪೊಯ್ದುನಂದಮೆ ಕಡಿಂ ತಾಳಂಗಳನುರ್ಜಿಸುವಂ ಕೈ ಬಿಳಾತಳಿ ಪಿಡಿಯೆ ಯೊಳ್ ಸೃಷ್ಟಿಸನಯಂ (ಕಾದಂಪಾ. ೪೨೮). ಉಜ್ಜಿಸು : ೧. ಕಬ್ಬಿಸರು ಫಣಿಗಳಲ್ ಕ್ರಿಮಿಗಳೊಳ್ ಉಜ್ಜಿಪರು ಸರ್ವಾಂಗಮನಿ ಮನದಲ್ಲಿ ಬಂದಂತೊರೆದಿಪರು ನಗ್ನದೊಳು ಳೈವೊಯ್ದು. (ಅತ್ತಾ. ೭-೧೩). ೨. ಸಡಿಲವಾಗುವಂತೆ ಮಾಡು; ಕಳಚು (ಕ). [ಉರ್ಜರ್ + -ಇಸು]

ಉರ್ಜರ್, ಉಜ್ಜು, ಉಜ್ಜು (ಕ್ರಿ). ೧. ಹಿರಿ; ಹೊರಕ್ಕೆ ತೆಗೆ; ಕೀಳು; ಸೆಳೆ: "ಉರ್ಜರ್ – ಆಕರ್ಷಣೇ, ಮಲಭೇದನೇಚ" (ಕಮಧಾ); ಆರ್ಥರಾತಿಯಂ ಪಡೆವವರೆಲ್ಲರುಗಡಿಸದೀಪೊಡಮಾಜಿಯೊಳುರ್ಚಿ ಕೈಮವಂ ಪಿಡಿವವರೆಲ್ಲಮಣ್ಮುಪೊಡಂ (ಕಾವ್ಯಾಸಾ. ೪೨೩ ಕೊಪ್ಪಳ); ಬರಲಿ ವರ್ಷಳಿನುಂತಿನ್ನೆಗಮುರ್ಚಿ ಮುಕ್ಕಡೆ ಸಡಿಲ್ದೀ ಭೀಮನೀಂ ಮಾಜ್ಪುಮೇ (ಪಂಪಭಾ. ೬-೧೪); ವಿಯೋಗಿಗಳಕಳ್ಳಿರ್ಚುವ ಮೇಳಮನ್ಮಥನ ತೂಣೀರವೋಲ್ಗಳ ಜ್ಞಾಲೆಯಂಬುಗಳಂ (ಋಸುಮಾ. ೬-೧೫); ಬರಲಿ ಬರಲಿವನಸುವನುರ್ಚುವೆ [ಪಾಠಾಂ. ಉಜ್ಜುವೆ] (ತೊರಂರಾ. ೬-೭೧-೪೦).

೨. ಚುಚ್ಚು; ತಿವಿ; ಇರಿ: ವಜ್ರಕೀಟಂಗಳ್ ಕರ್ಚಾಕರಿದುಂ ತೊಡೆಯುಂ ಮನುಳಯನೂಳಂ ಕೊಡಂತಿರ್ಪಿಯೆಳ್ ಬೆಟ್ಟದಂತತ್ತ ಮಿತ್ತಮುರ್ಚಿಪೊಗಿಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೦-೧೦೪ ವ); ಉದಿದಿರ್ದ ಕಯ್ಯಂ ನೆತ್ತರ ಕಡಲೊಳಗದಿ ಗದಿಗೆ ತಳಮನುರ್ಚುತ್ತಿರೆ (ಗದಾಯು. ೪-೧೪); ಕೇದಗೆಗೆ ಪಾಯ್ದು ಪತ್ತಿದ ಕೆಯ್ಯಂ ಮುಳ್ಳುಗಳ್ ತಲೆಪಾಗ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೧೧೩); ಉರವೊಡೆದು ಸರಳುರ್ಚಿ ನರಳುತ್ತ (ಜಯಾಕ. ೬-೩೦). ೩. ಚುಚ್ಚಲ್ಪಡು; ತಿವಿಯಲ್ಪಡು: ಬಲ್ಲಿತನುರ್ಚಿ ಕೊಡೞೀರೆ ನೆತ್ತರುರೋಗುಮಱಿಯಂ ನೆಲಕ್ಕೆ ಬಾನಲ್ಲಿರವಿನ್ನೆಗಂ . . . ಬಂಬಲ್ಲಿರಿಯುತ್ತುಮಿದುರಂ (ಕಾವ್ಯಾಕ. ೬೮). ೪. ಜಾರಿಬೀಳು; ಕಳಚಿಬೀಳುಗು; ಉದುರು: ಕಯ್ಯಂದಮುರ್ಚುವ ಕಂಕಣಂಗಳಂ ತುದಿಸುತ್ತಂ (ಕಾಡಂಉ. ೨೦೨); ಚರಣತಳಕ್ಕೆ ಧೀಜ್ಞಮಣಿಕಾಂಚಿಯುನೆತ್ತದೆಯುರ್ಚುತಿರ್ಪ ನೂಪುರಮನೆ ಸೈಚು ಸಾರ್ಚ ದೆ (ಕಾಂಚಿಕೃ.೩-೨೯); ಕದ್ದೆಂಸದೆ ನೋಡು ಸ್ಮರನ ಬಾಯೊಳಗುರ್ಚಿದಿದ್ದಂತೆ (ನೇಮಚ. ೩೦-೩೨). ೫. ರಭಸದಿಂದ ನುಗ್ಗು; ಛೇದಿಸಿಕೊಂಡು ಹೊರಬರು; ಸೀಳಿಕೊಂಡು ಬರು: ಬಾಳ ದಿನೇಶದಿಂಬದ ಕೆಲಲ್ ಜಲಧೋಳ್ ನಿಲಿಸಿತ್ತೊ ಮೇಣ್ ಭಣಿಂದ್ರಾಲಯದಿಂದಮುರ್ಚಿದ ಭಕಾಮನೆ ಮಱೆಗಳ್ ರಚ್ಚಿಯೋ (ಪಂಪಭಾ. ೧೯-೭೬); ಮಾಱೆಂದದೆ ಮೈತ್ತು ಕಡಂಗಿದೊಡಾರ್ದ್ದು ಭೈರವಂ ಕೆರೆಲ್ದೆ ನಿಂಗವುರ್ಚಿದಡೆ ಪೆಬ್ಬುಗಿಂ (ಎಕ. XI, ಚಿತ್ರದು. ೧೩-೧೮; 1124); ತಂಗಿಗ್ಪನಯುರ್ಚ್ಚಂ ತೂಗಿ ಸೂತ್ತಾರದಿ ನುಸಿವಿರಿಯುಂ ಲೋಳೆವಾಯುರ್ಚಿಯೊರ್ವಳ್ ತೊಸೆಯುತ್ತುಂ ಪಾದಿ ಪಾಲಂ ಪೊಸೆದೞ್ (೮೯ಪಾಪ. ೫-೧೨೮). ೬. ಸುಡು; ದಹಿಸು: ಕಡುಬಿಸಿ ಉರ್ಚಿ ಕೋಮಲಲತಾತನು ಬಂಬಲ ಬಾಡೆ (ಪಂಶಾಮಾ. ೭-೧೦೩). ೭. ಹೊರಕ್ಕೆ ಚಾಚು, —ನೀಡು: ಬೇಸಗೆಯ ಕೋಡಗನಂತೆ ನಾಲಗೆಯ ನುರ್ಚಿ (ಧರ್ಮಾಭ್ಯು. ೧-೧೦೬); ನರಿಜಾಡ್ತಿತ್ತನಂತೆ ನಾಲಗೆಯನುರ್ಚಿ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೩-೨೦೬). ೮. ಮಲವಿಸರ್ಜನೆಯಾಗು; ಛೇದಿಯಾಗು: "ಉರ್ಚಿ – ಆಕರ್ಷಣೇ, ಮಲಛೇದನೇ ಚ" (ಶಮಧಾ); ತವೆ ಕಿಱುಕುಸಾಳೆ ಏಱಿಸ್ಯಂಧವ ಬೆಲ್ಲಂ ಲೊಕ್ಕಿಯಂ ಮುಮಿಟ್ಟಿಟ್ಟಿ ಸರೋಜಪತ್ರಸಲಿಲ ಬಿಳಿರಿಯ(ಯಾ)ವರೆವೆಯಂದಿವು ಮಾಡಿಸುನಿರಿದೆ ಪಹುಗೆ ಬಱಿಬಱಿರ್ಚುವಂದಂ (ಲೋಕೋಷ. ೯-೨೦೩). ೯. [ಗಣಿತ] ಭಾಗಿಸು; ಭಾಗಾಹಾರ ಮಾಡು: ಪಸು, ಪಸಲು, ಭಾಗಗಳೊಳು, ಸೆಳೆ, ಉರ್ಚಿಂ[ಜಾತಾಂ. ೬೬]ದುಂ, ಇಂತಿನಿಯಂ ಭಾಗಗಳೊಂದುದಕ್ಕೆ ಪೆಸರು (ವ್ಯವಹಾರಾ.೧೨); ಪದಿನಾಲುಂ ತಾಣದೊಳ್ ಪುಟ್ಟುವ ಗಣತತಿಯಂ ತನ್ನೊಳೊಂದೊದನಾಣ್ಪಾದಿನುರ್ಚಲ್ಲಿಯ್ದಲ್ಲಿ ಕಂಡಾ ಗಣದ ಕೆಳಗೆ (ಧಂಪೋ೨ ೦೬೬. ೬-೧೧). ಉರ್ಚ್ಚು: ೧. ಮುಂಜಾಗರ ಹುಲ್ಲುಚ್ಚತ್ತೆ ಶಿವಧೋಯಂಡುತೆ (ತರುಬ. ೨೬-೨೫); ಉಚ್ಚಿದಾಯಧ್ವದಿಂದೆರ್ವರಂ ಕಿವಿಯೆ (ಚಿಬಿಪ. ೩೩-೧೪). ೨. ಪೊಳಪಿಂದಂ ಜಲ್ಲಿಗರ್ ಕಾಮನ ಕುಸುಮಶರಾಕಮಂ ಪೋಲ್ದು ಭೂಷಾವಳಿಯಂ ಕಯ್ಯಾಯುರ್ಚುತ್ತಿರೆ ವಿಟಜನಮಂ ಸತ್ಕ ಶಿಖ್ಕಾಗಳಿಂದ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೩-೧೬); ಧೀಜಡದಿಮೊಳ್ ಬೇರುಚ್ಚಿ ನಿಲ್ವುದುಮಂ ಬಗೆ ಮೊಳ್ ಪೊಜಮಟ್ಟು ಪೆಬ್ಬಿ ಫಲಮಪ್ಪುದುಮಂ ಕಾಣಲಪ್ಪಂತೆ (ಬಂಹರಿ. ೧೦-೧೦ ವ); ಪೆಬ್ಬಡಿ ದ್ರೌಪದಿ ಸುಭದ್ರೆಗಂ ಹರಿಹರಿಸವುಚ್ಚಿದುದು (ತುರಂಗ. ೮೦-೩೩). ೪. ತಲೆಯ ನವರಿಚ್ಚುತಿರೆ ತಾರೆಗಳ್ (ಕಲ್ಯಾಣಾ. ೨-೧); ಆಕಾಶದಿಂದುಚ್ಚಿದುವು ತಾರೆಗಳ್ (ಚಿಬಪ. ೬೨-೨೬); ಹೊಕಿದ ದಾರೆ ಹರುಮ ಒಲಿಗಳು ಉರ್ಚುವುವುವೆ (ಮುಂಬಯು. ೨-೬); ಗೋರಧರ್ಚನ ಬಾಯಿಂದ ಭಕ್ಷ್ಯಗೆ ಮಾತು ಉಚ್ಚಿತು (ಮುಗಸು. ೧೦೫). ೮. ಸ್ಖಾಲವರ ಜ್ವರ, ಕೆಮ್ಮು, ಉರ್ಚ್ಚುವುದಕ್ಕೆ, ಒಳಂಕಿಗೆ :— ಕರ್ಚಾಟಕಕ್ಕಂಗಿ, ಹಿಪ್ಪಲಿ, ಅತಿಬಲೆ, ಧಧ್ರಮುಸ್ತೆ, ಇವಂ ತೇದು ಮೊಸೆಹಾಲಲ್ಲಿ ಹೀನು ತುಪ್ಪದಲ್ಲಿ ಕುಡಿಸೆ ಜ್ವರ, ಅತಿಸಾರ . . . ಮಾಣ್ಪಂ (ವೈದ್ಯವಿ.೧೦೯); ಇದ್ದ ಕ್ಕಿದ್ದಹಾಗೆ ದನಗಳು ಉರ್ಚಿ ಕೊಂಡರೆ (ಹುಬ್ಬಹ. ೧೧). ೧೦. ಕಳಚು; ಸಡಿಲವಾಗು: ಯುದ್ಧದುರ್ ಉಱಕಿರಲ್ಲಿಲು]ಚ್ಚಿದ ವಂಬಾವಾಲ್ಪಗಳ್ಯುರ್ಚ್ಚುವ (ಪೌಭಾ. IX-೬, ಪಗ-೩; ೩೭೮ ಕಥ). ೧೧. ಸಡಿಲಿಸು; ಬಿಚ್ಚು; ತೆಗೆ: ಆ ಏರಿಯೊಳಗೆ ಒಂಬತ್ತು ತೂಬು ನುಚ್ಚಿದರೆ ಆಕಾಶವೆಲ್ಲವೂ ಜಲಮಯವಾಯ್ತು (ಅವಚಂ. ೧೦೧-೪೯೪). △ ಉಱುಚ್ಚು : ೧. ಅಕ್ಕಗಿಸಿಕ್ಕಿ ಪೆಚ್ಚಿಕ್ಕಿರುಮಂಕ್ಕಾಳಾ ಉದುಗಂಜಿಯು ನುಚ್ಚಿಕೊಳ್ಳೆ ಪ್ರಿಯ ×××ಪಲರುಮಂ ಕೊನ್ನು (ಎಕ. VIII, ಸೊರ. ೨೨-೬ ; ೪೦೦); ಮಾಗರೆಮ್ಮಂ ಪಕ್ಕೆ ಪೆಚ್ಚೆರೆನುಡಿಯನುಚ್ಚಿಬಾಸೆಱ್ಪಿನ ತುಜುಗೊಳಿಕೊಳುವಮಲ್ಲಿ ಸತ್ತನ್ (ಎಕ. X, ಮುಳವಾ. ೧೬೧-೩ ; ೪೫೦); ಚುಚ್ಚಿದ್ದಾತ ತೆಜದಿಂ ಪುಗಿಗಳನುಚ್ಚು ನಿವನಿಂದಂ ಕಾಂಚ್ಯ ಕರ್ಚುಗದಿಂದಂ ಚುಚ್ಚು ಪಡತಕಂ ತೂಂತಿಂದಂದುಲ್ಲಿ [ಪಾಶಾ. ಳ್ಚ್ಚುವರಿಕ್ಕುಟ್ಟಿಸಿ ನಾರಕರ್ ಪಾಲಗೆಯಂ (ಸುಳುಮಾ. ೧೧-೪೪).

ಉರ್ಚಿವೇಟ್ಟು = ಛೇದಿಸುವಂತೆ ಹೇಳು; ಸುರಿಯುವಂತೆ ಹೇಳು: ತುಜುಂ ಕಳಿಯವ ಕೃಷ್ಣಯ ನಿಱಯಂ ಪಿಡಿದುರ್ಚಿವೇಟ್ಟು ಕೊಳಿಂ ಪಿಂದಂ ಪೊಱಗಾಗಿ ಪೊಗುವ ದುರ್ನಯಮಱಿಪವೆ ಕೌರವನ ರಾಜ್ಯವಾಯುವ ಕೇಡಂ (ಗದಾಯು. ೬-೧೦). ಉರ್ಚಿಕೊಳ್ = (ಒರೆ ಅಥವಾ ಬತ್ತಳಿಕೆಯಿಂದ) ಸೆಳೆದುಕೊ; ಕೀಳು: ತನಗೆ ದಿನಾಯಂಕಂ ದಯೆಯಿನಿತ್ತ ಜಯಶ್ರಿಯಮನುರ್ಚಿಕೊಂಡು (ಪಂಪಭಾ. ೧೨-೧೬೪); ಶಿಕಿಶಾಸ್ತ್ರಂಗಳೊಳೋಯಿಂದಂರ್ಚಿಕೊಂಡು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೬-೧೦೫); ಆಸುವಂ ಕೆಯೆಯಿರ್ಪರ್ ಕಡುಗಳ್ಗರನೆಂಂ ಪಿಡಿದುರ್ಚಿಕೊಂಡರೀ (ಅರ್ಧನೇ. ೫-೨೪). ಉರ್ಚಿತಿನ್ = ಕೆತ್ತುತಿನ್ನು : ಗಜಮಾಂಸವನುರ್ಚಿತಿಂದು ಕೂಡಿದುವ ಮರುಳ್ (ಎಕ. VIII, ಸೊರ. ೧೮೪-೧೦ ; ೧೦೨೨). ಉರ್ಚಿದಾರ್ಯ್ = ೧. ರಭಸದಿಂದ ನುಗ್ಗು ; ಛೇದಿಸಿ ನುಗ್ಗು : ಭುಗಭುಗಮರ್ಚಿದಾಯ್ದು ಬಿಸುತ್ತಿರ್ದ ಸುಬ್ಬಿರಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೦-೭೦). ೨. ಮೇಲಕ್ಕೆ ಚಿಮ್ಮು: ಮೊಲೆವಾಲಾವಂ [ತಾನೆತ್ತಲಂ] ತೊಡರ್ದುರ್ಚಿದಾಯ್ದನೆಗುಡಿಂದೆಂತಂರ್ Sೂತ್ಯ ಕಿಱುಪತ್ತ ವಿಮೋಹದಿಂ (ಅವಂಉ. ೬೭೩). ಉರ್ಚಿಪೋಗು = ೧. ಬಸಿ; ಸುರಿ; ಮೇರೆ ವರಿ: ಮೊರೆವಡಿದುರ್ದುರ್ದಿರರ ಮಮೈರಂಥಮ್ಮಗ್ನಳುರ್ಚಿ ಪೋದುರಿದರ್ಪರ ಮನದಜ್ಜು ಜಿಜ್ಜುಡಿದುರಿದರ್ಪರ . . . ಮುಚ್ಚು (ಕಾಂಚಿಕೃ. ೧-೭೯). ೩. ನುಗ್ಗಿಹೋಗು; ಛೇದಿಸಿಕೊಂಡು ಹೋಗು : ಅಚ್ಚಿಸ್ಸ ಶಿಕಾಭಧಾನ ಗುಣಾಳ್ಯಕಂತರದಿನುರ್ಚಿಪೋಗಿ (ಸೇದುಪ. ೪-೬೬ ವ); ಪಿಡಿದ್ದನ್ನಂಗಡೆಯಾದ ಪುಣ್ಯಳ ಗುಣಾದ್ಯಾರಂಗಳೊಳ್ ಪೊಕ್ಕು ಪುಲ್ಲರು ಕೆತ್ತಂ ನುನುರ್ಚಿ ಪೋಪಿನಿಸೆಗೊಡೊಂದಾಟೋಪದಿಂ ಕಾಮದರ್ (ಜಗವಿ. ೧೬-೭೬). ಉರ್ಚಿಬರ್ = ಉರ್ಚಿವಾಯ್ : ಪರವ ಪೊಡಪ್ಪಗೆಟ್ಟು ರವಿ ಸುಂದಿರಿ ಲಜ್ಜಿಸಿ ಕಣ್ಣ ಬೆಳ್ಪುಗಳ್ ಕರಮೊಳಗುರ್ಚಿಬಂದು . . . ಪುಟ್ಟುಸುರ್ತುರ್ದುದು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೬-೨೧೩). ಉರ್ಚಿಬೀಳ್ = ಕಳಚಿಬೀಳು; ಜಾರಿಬೀಳು : ಗರ್ಭದ ಕೊಸುಗಳುರ್ಚಿಬೀಳ್ವಂತೆ ಮುಗಿದುವು ಮಿಳ್ಳುಗಳಿನಿಸೆ (ಮೇಚಕ. ೧೯-೧೯); ಹಲಸಿನ ಬೀಜ ಉರ್ಚಿ ಬಿತ್ತು (ಮಂತ್ರ). ಉರ್ಚಿಮುಳ್ಳು = ಉರ್ಚಿತಿನ್ : ತತ್ಕಣಧಮನ್ಮುವಕ್ಷಗಳಿಗೆ ಪಾಯ್ದು ಮಂಗಲಂ ಟೊಣೆಯಲುಮುರ್ಚಿಮುಳ್ಳಲಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೧-೯೪); ಬಜಿಡೆ ತಿರುಗಿಹೊಡೆ ಮಲೆಯಂ: ಕಜ್ಜಿಯದೆ ವಕ್ರಿಸಿದೊಡರ್ಚಿಮುಳ್ಳುವೆನೆಂದಲ್ಲಿಅಸಿ (ಅ ಪಂ ೪ಬ. ೧೩-೯). ಉರ್ಚಿಲ್ಯಾಟ್ = ಮೇಲಕ್ಕೆ ನೆಗೆ, —ಚಿಮ್ಮು: ಬಿದ್ದು ಭರದಿಂದಂ ಪಾರಿಯರಿಲ್ದೆ ಸೆಗಂ ಪಚ್ಚು ಸೂಸೆ ಕೊಳದೊಳಗೆ ಬಯಲ್ ಪ್ರಿಜ್ಞಜ್ಞಂ ತದ್ರಭಸಕ್ಕುರ್ಚಿಬ್ಬು ಕಡಂಗಿದುವು ಜಲಚರಪ್ರಕರಂಗಳ್ (ಚಂದ್ರಪ್ರ. ೫೫೫).

[ದೇ.] ತಮಿ. ಉರಿ; ಮಲ. ಉರಿ]

△ಉರ್ಜಗ (ನಾ). ಪ್ರಯತ್ನ; ಉದ್ಯೋಗ; ಕಾರ್ಯ; ಕೆಲಸ: ಜರ್ಜಿಪ ಭೂಪಸಂಪತ್ತಿಗೆ ಗಬ್ಬಿಸಿ ಸಮರ್ಥರು ಉರ್ಜಗಂಗೊಳಿರೆಂದು ಬೀಳ್ಕೊಟ್ಟ (ಜಿನಮು. ೧೬-೩೨). 'ಉಜ್ಜುಗ' ಪರಾ. [< ಉಜ್ಜುಗ]

ಉರ್ಜಗಂಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಪ್ರಯತ್ನಿಸು; ಉದ್ಯೋಗಿಸು: ಜರ್ಝರಿಸಲಿಪ್ರಸಿದ್ಧಿಯಂ ಪೊಗೞ್ವ ಧೃತಿಗುರ್ಜಗಂಗೊಳಲು ಸೀತಾ ಮೈದುನಾ ಕ್ಷಜರು (ಜಿನಮು. ೪೦-೧೫). [ಉರ್ಜಗ + ಕೊಳ್ಳ್]

ಉರ್ಜಗಿಸು 'ಉರ್ಜ್ಜುಗಿಸು' ನೋ.

ಉರ್ದಂ 'ಉದ್ದಂ' ನೋ.

ಉರ್ದಿಡು (ಕ್ರಿ). ಉಜ್ಜಹಾಕು; ಒರಸಿಹಾಕು: ಆರ್ಹನುಂ ಕಾಪಿನುಂ ಪತ್ತಿ ನೆಲನಿಲ್ಲಮನೆತ್ತಿದಂ ಸ್ಪಷ್ಟದಂಡನಿರ್ದಿಟ್ಟಿರುರ್ ತೊಂದರೆ ಗಾರರಂ (ಸೌಸಂದ. ೬೦). [ಉರ್ದಿ + ಇಡು]

ಉರ್ದಿಸು, ಉಜ್ಜಿಸು (ಕ್ರಿ). ತಿಕ್ಕಿಸು; ತೇಯಿಸು: ಕೈಸಾಡಿಗಳಂದಂ ನಾಲ್ಕುಂ ದಾಡಿಗಳನುರ್ದಿಸಿ ಕಳೆಮ ಮಟ್ಟಂ ಮಾಡಿದೊಂ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೬೫-೧೪). ಆಗುರುಮಂ ಕುಂಕುಮವನರೆಯುಸುತೆ . . . ಸಾದಿಸಿಂ ಪೊಗೆಯ ಗಂಧವನುರ್ದಿಸುತೆ ಪೂವ ಪೊರೆಯುಸುತೆ ಬಗೆಗಾರ್ತಿಯೊರ್ ಕೆಸರೞ್ (ಪದ್ಮರಾ. ೪-೮೯). **ಉಜ್ಜಿಸು**: ಪಾತ್ರೆಗಳನ್ನು ಬೆನ್ನಾಗಿ ಉಜ್ಜಿಸಬೇಕು (ರೂಢಿ). [ಉರ್ದಿ + -ಇಸ್ಯ್]

ಉರ್ದು$_1$, ಉಜ್ಜು, ಉದ್ದು (ಕ್ರಿ). ೧. ಒರಸು; ತಿಕ್ಕು; ತೇಯು: "ಅ ಉರ್ ದ್ - ಸಂ ಧಿ ಶ್ಚ ಹ್ಮೈ ರ್. (ಉಜ್ಜು) ಮಾಷೇ ಜ (ಉದ್ದು)" (ಶಮಥಾ); ಪೊರೆವಾರಿಧಿಗಳ್ ಕಲಂಕಿತುವುರ್ದೆ ಮೆ] [ಪಾಶಾಂ.ದ್ವಮ, ದ್ವೈಮು]ಯ್ಕನುದಗ್ರಮಂದರಮನಂದಲುಗಿತ್ತು (ಪಂಪಭಾ. ೪-೧೫); ಕೆಲರಂ ಗುದಿಗಯಮುರ್ದಿಯಂ ಕಿರುಪಿಯಂ ತೇದುಂ ಭುಜಾದಂಡದಿಂ (ಗದಾಯು. ೩-೧೩); ಮಡಕೆಯನುರ್ದಿ ಕರ್ಚಿ ಸಹಕಾರದ ಪಕ್ಕಲಂಗಳಿಂದಂ ತೊಡೆದೆರಡಂ ಪಾಲಾಗೆ ಜಿಂದಂ ಮೊರ್ ಸಹಕಾರ ಗಂಧವುಂ ಪಡೆಗುಂ (ಲೋಕಾಪ. ೮-೪೪). ೨. ಉಜ್ಜಿ ಹೆರೆಯನ್ನು ಬಾಜಿಸು: ಉರ್ದು [ಪಾಶಾಂ. ಊದು]ವಜುಂಜಿಯ ರವಮುಂ ಬಾರಿಜ ತೂರ್ಯಮುಂ (ಅರ್ಥಪ್ರೇ. ೪-೭೫ ವ); ಜುಂಜಿಯುರ್ದಿ ಬಾಜಿಸಿ ಪಾಡುತ್ತಿರೆ (ಬಂಜರಿ. ೧೪-೩೬ ವ); ಆಸಾಜಲೋಳಾ ವಾದ್ಯ ವಿದ್ಯಾಧಿಕರ್ ಮರ್ದಳಮನುರ್ದಿ (ಚಳವಿ. ೬-೧೫೧ ವ). **ಉರ್ದ್ದು** : ೧. ಆತ್ಮತತ್ತ್ವವ ಮುಟ್ಟಿ ಬರೆದಿದ್ದ ಲಿಪಿಗಳಾತ್ಮಸೋತ್ಸಾರವಟ್ಟಿರಿಸಿ ಆತ್ಮತತ್ತ್ವಕೆ ಹೊಱ ಗಾಡೊಂದು ಲಿಪಿಯ ಮಹಾತ್ಮನಜ್ಜೆಂದು ತೋಱಿದನು (ಭಥಪ್ರ. ೬೬-೪೬). **ಉರ್ದ್ದು** : ೧. ಭವದ ಬೇರಂ ಹೞಯಲುರ್ದು ವಂದದಿಂ . . . ಭವನಾಲಯದ ಹುಲ್ಲುಸುದ್ದತೆಗಡಿಗದಂಯಂ (ವಾಗಸ. ೬೯-೫); ವೀರ ಭೋಗಿಗಿ ಬಿದ್ದನು ಜಂಬೂದ್ವೀಪದೊಳಗೆಗೆ ಗಱಿಯುದ್ದಿದ ಪಕ್ಕಿಯಂದದಲಿ (ಅಂಜಚ. ೧೩-೨೧೯); ಚಂದ್ರಮಂಡಳದ ಕಳಂಕನನುದ್ದುವಂತೆ ಲೋಹಚಕ್ರದಿಂ ಹಕೆಯ ಬೋಹಣನನುದ್ದಿ (ಧರ್ಮಪ್ರ. ೨-೨೩ ವ); ಮರಿ ಸಹಿತ ಹಿಡಿದುದ್ದಿ ನೆಲದೊಳಗೊರಸಿ ಕೊಂದನು ಕಲಿ ಹಿಡಿಂಬಳನ (ಉತ್ಪಾಳ. ೧೦-೨೦). ೩. ಮರ್ದನ ಮಾಡು; ಅಳಿಸು: ರುಧಿರದ ಕಡಲೊಳದ್ದಿದಡ ನುದ್ದಿದನು ಮಾರಬಲ ಗರ್ವಿತರ (ಉತ್ಪಾಳ. ೨-೨೫); ಕುರುಕುಲವನು ಉದ್ದುವೆನು (ತುರಂಗ. ೨೫-೯). [ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಉರ್ಕ್; ಮಲ. ಉರಸು; ಕೊಡ. ಉರ್ದ್ದ್, ಉಜ್ಜ್; ತುಳು. ಉರಸು; ತೆಲು. ಒರಯು]

ಉರ್ದು$_2$, 'ಉಲ್ಬು' ನೋ.

ಉರ್ದ್ಯ (ನಾ). ಉಜ್ಜುವಿಕೆ; ತಿಕ್ಕುವಿಕೆ: ಕೋಪಾನಳನಿಂ . . . ಕಾಲುರ್ದಿಂಗೆ ಪೊಗೞ್ದು ಲೋಪಲಲಗಿಸೊಡೆಯ ಕರಚಾರಂಗಳೊಳು (ಬಂಜರಿ. ೨-೫೦ ವ). [< ಉರ್ದು$_1$]

ಉರ್ಪವಳ್ಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಉರ್ಪ್ಪವಳ್ಳಿಯ ಜಾಮಯ್ಯನು ಸಮಂ (ವೈ. VI, ಚಿಕ್ಕಮ. ೫೯ ?); ಉರ್ಪ್ಪವಳ್ಳಿಯ ಬಾಸಗವನ್ನಾಗ (ಸೈಇಂ. ೧೪೩, ೨೨-೭೪; 1012).

[ಉರ್ಪ (< ಉಳ್ಪು) + ಪಳ್ಳಿ]

△ **ಉರ್ಪು** 'ಉಳ್ಪು' ನೋ.

ಉರ್ಪುಗಾಯ್ 'ಉಳ್ಪುಗಾಯ್' ನೋ.

ಉರ್ಪುವೇಱು (ನಾ). ಉಪ್ಪಿನ ಹೇರು (?): ತದ್ಭಂಗ ಚಿತ್ತನವಂ ಮಱ್ಚಿ ಉಲಂಘಮಾಗಿ ಜಪಾಸಿದೋರೆಂದಿಂದುರ್ಪುವೇಱಿನೆ ಪೊತ್ತು (ಪಾಂತಕ್ಕ. ೫-೬೫). [ಉರ್ಪ (< ಉಳ್ಪು) + ಪೇಱು]

ಉರ್ಬಟೆ, ಉಬ್ಬಟೆ (ನಾ). ೧. ಆತಿಶಯ; ಹಿರಿಮೆ; ಹೆಚ್ಚುಳ. ೨. ಪರಾಕ್ರಮ; ಸಾಹಸ; ಸಾಮರ್ಥ್ಯ; ಶೌರ್ಯ. ೩. ಹಿಂಸೆ; ಕಾಟ; ಉಪಟಳ: ಕಡುವೆಗದಿಂ ಧಧ್ರಶಾಕಪತಿಯು ಮಱಿಯೊಳ್ಳು ದಱಿಳಿಕ್ಕಿನ್ಮಂ ವೇಳ್ಕುದೇಂ ದನುಜರುರ್ಬ[ಜಾ ಶಾಂ. ಬ್ಬ]ಟೆಯನು (ಜಿ ಪು. ೩೨-೩೯); ಇನಿತೊಂದುರ್ಬ[ಜಾಶಾಂ. ಬ್ಬ]ಟೆಯೇ ಪುಳಿಂದ ಬಿಡು ಶಿಖ್ಲೇ ದಿಂಕಮುಂ (ಶಬರ. ೪-೬೫). **ಉಬ್ಬಟೆ** : ೧. "ಉಬ್ಬರಂ ಉಬ್ಬಟೆ, ಆಡಂಬರಂ . . . ಪೆಱ್ಚುರಿಗೆ —ಈ ೧೯ ಆತಿಶಯಂ" (ಕರ್ನಾ. ೧೨-೩೨ಳ); "ಉಬ್ಬಟೆಯುಬ್ಬ್ರಮಜೆಯರ ನೆಜಿ ಮಾಂ ಟಿಸ್ಸಿಲ ತಿಶಯಾರ್ಥಂ ಧರೆಯೊಳ್ " (ಶಮಥ. ೧೩೦); ಈ ಕಲಿಕಾಲದೊಳ್ ವಿಷಮ ಕಾಲದೊಳುಬ್ಬಟೆಯಾಯ್ತು (ವಿಸಾ. XVI, ೬೧-೨೫; 1081); ಉಬ್ಬಟೆಯ ಭಕ್ತಿ (ತಿರು. ೧೮-೬); ನಿನ್ನೆಜೆಯಂಗಳುಬ್ಬಟೆಯ ಬೀರಮುಂಟು (ಅಬ್ಬಾ. ೧೮೧); ಕಡು ಮುಳಿಸು ಬ್ಬಟೆಯ ಮಾರ್ಪುತಿ (ಶಬ್ದಾಸ. ೧೩-೬೯). ೨. "ದಪ್ಪ ಹೆಬ್ಬಟೆಯಾರ್ಪ ಸಾರ್ ಪೆರ್ಚುಬ್ಬಟೆಯದಪ್ಪೆದು" (ಕಬ್ಬಮಂ. ೩೯); "ಉಬ್ಬಟೆಯೆನೆ ಕೌರ್ಯಾತಿರೇಕಂ" (ಧಾರಾ. ೪೪); ಈಬಲಕಾಪದೆ ಪಿಂತೆ ಕಾಣ್ಬೆಡೆದು ಮುಂತಾ ನತ್ಯವೀರ್ಯರ್ಕಳುಬ್ಬಟೆಯಂ ಕಂಡು ಳನಲ್ಲು (ಧರ್ಮನಾ. ೧೧-೫೩); ಪವನಜ ಪಾರ್ಥರುಬ್ಬಟೆಯ ನಿಲಿಸುವಾಪತ್ತಿಗರು ನಮಗಿಲ್ಲ (ಕು ವ್ಯಾ ದ್ರೌ. ೯-೬); ಸಮಿರಣ ನುಬ್ಬಟೆಯಿಂದ ವಾರಾತಿ ಬರೆಮುವು (ಮೋಹಕ. ೩೬-೫೦). ೩. "ಉಬ್ಬಾಟು, ಉಬ್ಬಟೆ " (ಕಬ್ಬಾಸು. ೧೩೦ ಪ್ರಯೋ); ಗರುಡನುಬ್ಬಟೆಗಹಿಶಕರ ಜರ್ಝರಿತವಾದವೊಲು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೌ. ೧೩-೧೨); ಮದದಂತಿಯುಬ್ಬಟೆಗೆ ಸಿಲುಕಿದ ಶಿಶುಗಳಂಕುಶಮದುಂಟೇ ಧರೆಯೊಳು (ಸೌಂದ. ೩-೪೭); ದಿವಜರಾ ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡಪತಿಯಂಭೃಯಲಿ ಸೈಗೆಡೆದು . . . ದೈತೇಯರುಬ್ಬಟೆಗಳಾ ದಿನ್ನೆಸೆ (ಶಭಾಗ. ೬-೭-೧೬). [< ಉರ್ವು + -ಆಟಿ]

ಉರ್ಬರೆ (ನಾ). ಭೂಮಿ; ನೆಲ: ಕಟ್ಟಿಬಂಧಿಗಾಂಸಂ ಕಾಜ್ಬಿಕ್ಕಿಗಂ ನೆಗೞ್ದಂ ಮೆಲ್ಲ ಕಬ್ಬಿಂಗಂ ಕೇಳುರ್ಬರೆಯೊಳ್ ಕಳ್ಳಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧-೧೯೦). [< ಉರ್ವರೆ]

ಉರ್ಬಳಿ (ಕ್ರಿ). ಉಬ್ಬರ ಇಳಿ: ಪಿರಿಯ ಸರೋವರುಂಬಂ ಮುಗಿವ ಕೈರವ ಪಂಕ್ತಿ . . . ಉರ್ಬಳಿವ ಸಾಗರೋಪ್ಪುವುದು ಸುಪ್ರಭಾತದೊಳ್ (ವೃಷಪ. ೯-೨೪). [ಉರ್ಬು$_1$ (< ಉರ್ವು$_1$) + ಅಳಿ (< ಅೞು)]

ಉರ್ಬಿ (ನಾ). ಭೂಮಂಡಲ; ನೆಲ: ಉರ್ಬ್ಬಿ ಯೊಳ್ ಸಕಲ ದೊಳೊಬ್ಬನಿಗೆ ಗಜ್ಜ ಶ್ರೀಚಕ್ರವನೆನ್ನು ಮೊಲ್ಲಿಡೆಯನ್ (ವೈ. XXVI, ೨೬-೬ ; 885); ಜಯಸಿಂಹವಲ್ಲಭನನ್ನಯರಾಜ್ಯಮೊಳಲ್ದಿರ್ಪಿಯೊಳ್ ವಿಗುರ್ಬಿಸಿದನ್ (ವೈ. VIII, ಹಗರ. ೩೫-೨೯ ; 1077) ; ಪೆರ್ದಿಸಿಲಬಿಗಿ ತುರ್ಬಿ ಶಿದಾಭಿಮುರ್ಬಿಯೊಳ್ (ಜ ಗ ವಿ. ೧೭-೭೬); ರಾಯಭೂವರೆ ನಿಧಿ ಬುಕ್ಕರಾಯ ನಿನಗಾದೂರೆ ಮಿಕ್ಕಿನ ರಾಯರುರ್ಬಿಯೊಳ್ (ವೈ. XI, ಚಿತ್ರದು. ೨-೧೦ ; 1355) ; ಉರ್ಬಿಗಧಿಕಿತಮಾಯ್ತು (ಶಿಭಾಗ. ೪-೧೪-೪೭).

[< ಉರ್ವಿ]

ಉರ್ವಿಪಂ 'ಉರ್ವಿನಂ' ನೋ.

ಉರ್ವಿಸು 'ಉರ್ವಿಸು' ನೋ.

ಉರ್ವೀಪಾಳ (ನಾ). ದೊರೆ; ರಾಜ : ಬಂನ್ದಪೀ ಬಂನ್ದವೆಂದುರ್ವೀಪಾಳರ ಕಂಜ್ಞೆ (ವೆಳ. VI, ಕಡೂರು. ೨-೬; 111೮).

[< ಸಂ. ಉರ್ವೀಪಾಲ]

ಉರ್ಬು$_1$ 'ಉರ್ವು$_1$' ನೋ.

ಉರ್ಬು$_2$ 'ಉರ್ವು$_2$' ನೋ.

ಉರ್ಬುಗುಂದು, ಉಬ್ಬುಗುಂದು (ಕ್ರಿ). = ಉರ್ಬುಗೆದ್ದು: ಪುಲ್ಲಂ ಮೇಯಲೆಳ ಬಂದು ಮೆಯ್ಯ ಕೀಂಟಿಗೆ ಪುಲಿ ಪೊರೆಳ್ದು ಪೋದ ತಾಣ ದೊಳ್ಗಂದು ಗರ್ದಿಗಗಿದುರ್ಬುಗುಂದಿ ಹೆಮ್ಮರಂಬೋದ ಹರಿಣಂಗಳಂ (ರಾಜಶೇ. ೫-೫೫ ವ). **ಉಬ್ಬುಗುಂದು**: ತಾರ್ಕಿಕರುಬ್ಬುಗುಂದಿದರುತ್ತ ಮೋತ್ಕ್ಷಮ ಬಾ ಚಿರಾಜ ಸುಧಾತ್ಮ ಮಹಿಮ ನು ಮತ್ಕೃನೇ (ಬಸವ. ೫೮-೦೪). [ಉರ್ಬು$_2$ (< ಉರ್ವ್$_2$) + ಕುಂದು.]

ಉರ್ಬುಗೆದು, ಉಬ್ಬುಗೆದು (ಕ್ರಿ). ಉತ್ಸಾಹಗೆದು; ಹುರುಪು ಪುಗಡವೆಯೊಗು: ಶಕ್ತಿಗೆಟ್ಟಂ ಮಱೆದು ಮಗೆ ಮನಂಗೆಟ್ಟನಾರ್ಬುಗೆಟ್ಟೈಂ (ರಕ್ಷಾ. ೫೩). **ಉಬ್ಬುಗೆದು**: ಳಳವಳಿಸಬುಬ್ಬುಗೆಡದಿರುಡದೆ (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೫-೬). 'ಉಬ್ಬುರವಿಳಿತ' ಪರಾ. ಪ್ರ. ಉಬ್ಬುವಿಳಿಕೆ; ಬಾತುಕೊಳ್ಳುವಿಳಿಕೆ: "ಆನಾಹಃ, ವಿಜಂಭಣಃ– ಹೊಟ್ಟೆಯುಬ್ಬುಗೆ" (ನಿಘಂ೩. ೧೩೦); "ಉಬ್ಬರ – ಬಾಯುವಿಳಿಕೆ" (ಜಾನಕೋ. ೨೦).

[ದೇ. ॥ ತುಳು. ಉಬರ್, ಉಬೆರೆ = ಮಂದವಾಗು, ದಟ್ಟವಾಗು; ತೆಲು. ಉಬ್ಬು. / ಪ್ರಾ. ಉವ್ವ = ಘರ್ಮ, ತಾಪ]

ಉರ್ವರಾಜಿತ (ನಾ). ಭೂಮಿಯನ್ನೆಲ್ಲಾ ಜಯಿಸಿದವನು: ಸುತ್ತಾಮಱತನು ನ್ನೆತನು ಉರ್ವರಾಜಿತನು . . . ಕೂಡಲ ಸಂಗಯ್ಯನು (ಬಸವ. ೪೫೫).

[ಸಂ.]

ಉರ್ವರಾಪಾಳ (ನಾ). ದೊರೆ; ರಾಜ : ಉರ್ವರಾಪಾಳಕ್ಷಿಪ್ರಿ ವಾಸರ ಚತುಷ್ಕ ಮಾತ್ರದೊಳಾವುದಾಯದಿಂ ಮೇಳಿಸಿ ತಂದು ಕೊಂಡು ಕುಡುವೆಂ (ಸುಳುಮಾ. ೭-೯). [ಸಂ. ಉರ್ವರಾಪಾಲ]

ಉರ್ವರಾಮರ (ನಾ). ಭೂಸುರ; ಬ್ರಾಹ್ಮಣ : ಉರ್ವರಾಮರ ಸಭಾಭ್ಯಂತರ ಲೋಹಾಸನಸ್ಥಿತಂ (ಸುಳುಮಾ. ೫-೭ ವ).

[ಸಂ. (ಉರ್ವರಾ + ಅಮರ)]

ಉರ್ವರಾವಳಯ (ನಾ). ಭೂಮಂಡಲ : ಅಂಭೋಧಿಯುಂ ರವಿಯುಂ ಚಂದ್ರನುಮುರ್ವರಾವಳಯಮುಂ ನಿಲ್ವ ನ್ನೆಗಂ (ವೆಳ. II, ೬೮೫–೫೯; 1159). [ಸಂ. ಉರ್ವರಾವಲಯ (ಉರ್ವರಾ + ವಲಯ)]

ಉರ್ವರೆ (ನಾ). ೧. ಭೂಮಿ; ನೆಲ: ಸಪ್ತಾಬ್ಧಿ ಸಮ್ಮುದ್ರಿತೋರ್ವ್ಯರೆ ಗೊರ್ವ್ವಂ ಪತಿ (ವೆಜ. XCVII, ೫-೧೦ ; 1082) ; ಉರ್ವರೆಯ ಧನ ಮೆಲ್ಲವುಂ ನಿನಗೆ ಬಸವಣ್ಣ (ಬಸವ. ೫-೧೬). ೨. ಸಮೃದ್ಧವಾದ ನೆಲ; ಫಲವತ್ತಾದ ಭೂಮಿ: ಸರ್ವತುಳಕಮ ಬನಂ ನೆಲಸುರ್ವರೆಯಂ ಕೊಳಂ ಸಮಂಕು ಪುಗೊಳಗೆ ಬಜಿಕ್ಕುರ್ವಿಗರ್ಧ್ವಂ ರೊಡಕುಮಲಿ ಗಡ (ಹರಪ್ರಥ. ೩-೧೦). [ಸಂ. ಉರ್ವರಾ]

ಉರ್ವರೇಶ್ವರ (ನಾ). = ಉರ್ವರಾಪಾಳ: ಇರ್ವರೊಂದುರ್ವರೇಶ್ವರರಂ ನೀಂ ಸಜಿಪೊಟ್ಟಿದ್ಪೆ ಪರಕುರಾಮನಾಕಾರದಿಂಬುತ್ತಾ (ಜಗದ. ೧-೬೦).

[ಸಂ. (ಉರ್ವರಾ + ಈಶ್ವರ)]

ಉರ್ವಸಿ (ನಾ). ಅಪ್ಸರ ಸ್ತ್ರೀಯರಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬಳು: ತೋರಮಲ್ಲಿಗೆಯ ತುಱುಂಬು ರಾಹು ತವೆ ಮುಂಗಿಡ ಚಂದ್ರನನೊಯ್ಯನೊಯ್ಯನಂದುಗುಜ್ಜ ವೊಲೊಪ್ಪಿರಲ್ ಬಲಪೊಳಲಿರ್ವಸಿ [ಹಾಕಾ. ೦೬೫] ದೇಗಿಗೆ ದೇಸಿಯಾಡಿದಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೭-೦೭). [< ಸಂ. ಉರ್ವಶೀ]

ಕಾಪಡುಬ್ಬರದಿಂ ದೈವವಿರಿತ್ತ ಸಂಧವಿಸುಗುಂ (ರೋಹೋಸ. ೪-೨); ನಾನಾ ಕ್ರೀಡೆಯಿಂದಿರ್ವರುಂ ತಲೆಸಂದುಡ್ಡ ಭಾವಮುಬ್ಬರದಿಪ್ಪೆತ್ತರ್ಗಾರ್ದಿರೋ (ಸುಳುಮಾ. ೨-೩) ; ಕೃಪಮುಬ್ಬರದ ಗರ್ವಮ ಮುಱುಂ ಕೃತ ವರ್ಮಕಳನ ನೋಯಿಸಿದೆ (ಕುವ್ವಾಡ್ರೋ. ೫-೨೬) ; ಉಬ್ಬರದ ದುಗುಡದ ಬಂಧನವ ಪರಿಹರಿಸಿ(ಹೊರಡಾ. ೧-೪-೧೩). ೨. ಆಡಂಬರ; ಸಂಭ್ರಮ; ಸಡಗರ: ಸೂರೇಗೇರಿಯಂ ಪೊಳ್ತು ತಾಂ ಮಾಬ್ಬುಬ್ಬರಕ್ಕೆ ಅಬ್ಬರಂ ಪಿರಿದಾಗೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೨-೪೩ ವ); ಮುಂಭಾಗದಲಿ ವಿಜಯದುಬ್ಬರದ ಧಟಭ್ಕೆತಂದರು (ತೊರಣ. ೬-೨೪-೬೯); ಬಿನ್ನಣಂ ಪಾಜಿತು ಪಾಳಿ ಬರ್ದುಗೆಲಸಾದುರಂ ಕೈಮ ಳಲಬ್ಬುದುಬ್ಬರಂ ತಾಜಿಸು (ಚಳವಿ. ೬-೨೦ಗ). ೩. ಉದ್ವೇಗ; ಆವೇಗ; ವೇಗ: ಪರಕಾಂತಾಶಾಳರಕ್ಕೆ ಸೋ ಲ್ತು ಮನಮಂ ಸಂತೈಸಲೇನಾಜಬುಬ್ಬರದಿಂದುಬ್ಬರ ಮಾಗೆ ಕೂಡಿ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೩-೧೩ಗ); ಜೋಡಿಸಿದರುಬ್ಬುದಿರ ಮದಗಜವ (ಕುವ್ವಾಡ್ರೋ. ೬-೨); ಕೂಡಿ ಬೊಬ್ಬಿಜಿದರುಬ್ಬರ [ದ] ಸಿಡಿಲ್ಮೇಟ ಜೊತ್ತಾಗಿ ಗರ್ಜಸುವಂತೆ (ನೋಹತ. ೩೫-೧೯); ಮುದದೆ ಕೋಲುಗಳನು ಪೊಯ್ಯುಬ್ಬರಿಕೆ ಮಗೆ ಮೀಱಲುಬ ಜಾಜೆ (ಆಂಸಮ. ೩೧-೧೧೧). ೪. ವಿರಕ್ತಿ; ಅಸಡ್ಡೆಯ ವಿಕೆ; ಭರತ : ನದಿಗಳುಬ್ಬರಮಡಗಿ ತೀವು ಪರಮವ್ಪ (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೫-೬). 'ಉಬ್ಬರವಿಳಿತ' ಪರಾ. ಪ್ರ. ಉಬ್ಬುವಿಕೆ; ಬಾತುಕೊಳ್ಳುವಿಕೆ: "ಆನಾಹಃ, ವಿಜಂಭಣಃ– ಹೊಟ್ಟೆಯುಬ್ಬುಗೆ" (ನಿಘಂ೩. ೧೩೦); "ಉಬ್ಬರ – ಬಾಯುವಿಕೆ" (ಜಾನಕೋ. ೨೦).

[ದೇ. ॥ ತುಳು. ಉಬರ್, ಉಬೆರೆ = ಮಂದವಾಗು, ದಟ್ಟವಾಗು; ತೆಲು. ಉಬ್ಬು. / ಪ್ರಾ. ಉವ್ವ = ಘರ್ಮ, ತಾಪ]

ಉರ್ವರಾಜಿತ (ನಾ). ಭೂಮಿಯನ್ನೆಲ್ಲಾ ಜಯಿಸಿದವನು: ಸುತ್ತಾಮಱತನು ನ್ನೆತನು ಉರ್ವರಾಜಿತನು . . . ಕೂಡಲ ಸಂಗಯ್ಯನು (ಬಸವ. ೪೫೫).

[ಸಂ.]

ಉರ್ವರಾಪಾಳ (ನಾ). ದೊರೆ; ರಾಜ : ಉರ್ವರಾಪಾಳಕ್ಷಿಪ್ರಿ ವಾಸರ ಚತುಷ್ಕ ಮಾತ್ರದೊಳಾವುದಾಯದಿಂ ಮೇಳಿಸಿ ತಂದು ಕೊಂಡು ಕುಡುವೆಂ (ಸುಳುಮಾ. ೭-೯). [ಸಂ. ಉರ್ವರಾಪಾಲ]

ಉರ್ವರಾಮರ (ನಾ). ಭೂಸುರ; ಬ್ರಾಹ್ಮಣ : ಉರ್ವರಾಮರ ಸಭಾಭ್ಯಂತರ ಲೋಹಾಸನಸ್ಥಿತಂ (ಸುಳುಮಾ. ೫-೭ ವ).

[ಸಂ. (ಉರ್ವರಾ + ಅಮರ)]

ಉರ್ವರಾವಳಯ (ನಾ). ಭೂಮಂಡಲ : ಅಂಭೋಧಿಯುಂ ರವಿಯುಂ ಚಂದ್ರನುಮುರ್ವರಾವಳಯಮುಂ ನಿಲ್ವ ನ್ನೆಗಂ (ವೆಳ. II, ೬೮೫–೫೯; 1159). [ಸಂ. ಉರ್ವರಾವಲಯ (ಉರ್ವರಾ + ವಲಯ)]

ಉರ್ವರೆ (ನಾ). ೧. ಭೂಮಿ; ನೆಲ: ಸಪ್ತಾಬ್ಧಿ ಸಮ್ಮುದ್ರಿತೋರ್ವ್ಯರೆ ಗೊರ್ವ್ವಂ ಪತಿ (ವೆಜ. XCVII, ೫-೧೦ ; 1082) ; ಉರ್ವರೆಯ ಧನ ಮೆಲ್ಲವುಂ ನಿನಗೆ ಬಸವಣ್ಣ (ಬಸವ. ೫-೧೬). ೨. ಸಮೃದ್ಧವಾದ ನೆಲ; ಫಲವತ್ತಾದ ಭೂಮಿ: ಸರ್ವತುಳಕಮ ಬನಂ ನೆಲಸುರ್ವರೆಯಂ ಕೊಳಂ ಸಮಂಕು ಪುಗೊಳಗೆ ಬಜಿಕ್ಕುರ್ವಿಗರ್ಧ್ವಂ ರೊಡಕುಮಲಿ ಗಡ (ಹರಪ್ರಥ. ೩-೧೦). [ಸಂ. ಉರ್ವರಾ]

ಉರ್ವರೇಶ್ವರ (ನಾ). = ಉರ್ವರಾಪಾಳ: ಇರ್ವರೊಂದುರ್ವರೇಶ್ವರರಂ ನೀಂ ಸಜಿಪೊಟ್ಟಿದ್ಪೆ ಪರಕುರಾಮನಾಕಾರದಿಂಬುತ್ತಾ (ಜಗದ. ೧-೬೦).

[ಸಂ. (ಉರ್ವರಾ + ಈಶ್ವರ)]

ಉರ್ವಸಿ (ನಾ). ಅಪ್ಸರ ಸ್ತ್ರೀಯರಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬಳು: ತೋರಮಲ್ಲಿಗೆಯ ತುಱುಂಬು ರಾಹು ತವೆ ಮುಂಗಿಡ ಚಂದ್ರನನೊಯ್ಯನೊಯ್ಯನಂದುಗುಜ್ಜ ವೊಲೊಪ್ಪಿರಲ್ ಬಲಪೊಳಲಿರ್ವಸಿ [ಹಾಕಾ. ೦೬೫] ದೇಗಿಗೆ ದೇಸಿಯಾಡಿದಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೭-೦೭). [< ಸಂ. ಉರ್ವಶೀ]

ಉರ್ವಾರು (ನಾ). ೧. "ನೌತೆಗಿಡ" (ಅಮರ. ಟೀಕೆ) ೨. ಮೆಳ್ಕೆಗಿಡ: "ಉರ್ವಾರುಃ, ಚರ್ಪಟಃ—ಈ ೨ ಮೆಳ್ಕೆ" (ಹಲಾಯು. ೩೫—೫೬); "ವಾಕುಳಮಿನಿ ನೌತೆ ಉರ್ವಾರುಮಿನಿ ಮೆಳ್ಕೆ" (ಮುಂಡಾ. ೪೪—೪೬). [ಸಂ.]

ಉರ್ವಾರುಕೆ (ನಾ). = ಉರ್ವಾರು ೨: "ಉರ್ವಾರುಕಂ ಕರ್ಕಟೀ ನಾಮಪ್ರಸಿದ್ಧಂ ಚರ್ಪ[ಟಂ] ವಾಳುಕಿಯೆಪ್ಪ ಪಡಿಗುಂ" (ಪಥ್ಯಶ್ಲೋ. ೩೮—೩೧). [ಸಂ.]

ಉರ್ವಿ (ನಾ). ೧. ಭೂಮಂಡಲ; ನೆಲ: ಸಚರಾಚರೋರ್ವಿಯೊಳ್ ನಿನ್ನ ಚರಿತ್ರಂ ಚಿತ್ರಂ (ಜಿನಾಕ್ಷ. ೩); ಉರ್ವಿಯಂ ಪರ್ವಿ ಪಸರಿಸಿದ ನಾನಾ ನದಿಗಳ ನಡುವೆ (ಜಜಕ್ಷ. ೨—೫). ೨. [ಛಂದ] ಮಗಣವೆಂಬ (—·—) ಮೂರು ಗುರುಗಳುಳ್ಳ ಅಕ್ಷರಗಣ: ಆತಿಮ್ರದಿಮೆಳುರ್ವಿಯುಂ ಪರಬಲಂ ಮುತ್ತಿರ್ದೊಡಾ ತೋಯಮುಂ (ಛಂದೋಂಬು. ೧—೩೩). [ಸಂ. ಉರ್ವೀ]

ಉರ್ವಿಜ (ಗು). ೧. ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದ; ನೆಲದಲ್ಲಿ ಬೆಳೆದ. (ನಾ). ೨. ಮರ; ಗಿಡ. [ಸಂ. ಉರ್ವೀಜ]

ಉರ್ವಿತಳೆ (ನಾ). ಭೂಮಿಯಂಲಲಿ: ಖಳ ವೇದಂಗಳೊಯ್ದಮುರ್ವಿ ತಳಮಂ ತಾಂ ಬಾಪೆಯೊಲ್ ಸುತ್ತಿದಂ (ಸೋಮೇಶ. ೪೪). [ಉರ್ವಿ + ತಳ್ಳ (= ತಲ)]

ಉರ್ವಿಧರ (ನಾ). = ಉರ್ವಿಧರ: ಉರ್ವಿಧರರ್ಗ್ರಜರ ದೀಕ್ಷಮರ್ವಿಯಾತ್ಮನ ಕಾಂತಿಯಲಿ ಮುಕ್ತೂರ್ವಿಗ್ಭಿದೀಕ್ಷಧರಿತಾಶಮರ ನಗಮಾಗಾಗು ವನೂ (ಚಜ್ಞತ. ೧೪—೬೦). [ಸಂ. ಉರ್ವಿಧರ]

ಉರ್ವಿನಂ, ಉರ್ವಿನಂ (ಅ). ಆತಿಶಯವಾಗಿ; ಹೆಚ್ಚಳವಾಗಿ: "ಅಣಿಯರಮುಬ್ಬಿಗಮಗುಂದಲೆಯುರ್ವಿ[ಪಾಗಾಂ.ರ್ವಿ]ನಂ ನೂಳಡಿಂದು ಪಿಂದೆಂಬರ್ಥಂ" (ಅಭ್ಯಕ್ಷೆ. ೦೩) ; ಪಾತಾಳಿ ಸುಗ್ಗಿಯಬ್ಬರಿನಿಗಮುರ್ವಿನಿ ದೊಸಗೆ ಪುಟ್ಟಿ ಪುಟ್ಟದ ತನ್ನಿಸುತಿಪ್ಪಕಟಬಕಪಕ್ಷಿಯಂಗಳ್ (ಮೃಚ. ೧೯೩, ೩೭—೧೫; ೧೦೮). **ಉರ್ವಿನಂ** : "ಉರ್ವಿನಂ ಪಿಂದುಂ" (ಕಾಮ. ಪರಿ ೨). [ಉರ್ವಿ + ಇನಂ (< ಇನ್ನಲ್)]

ಉರ್ವಿಪ (ನಾ). ದೊರೆ; ರಾಜ: ಆತಿಶಯಧವಳೋರ್ವಿಪೋದಿತಾಳಂಕೃತಿ ಮತಿ ನೀತಿ ನಿರಂತರ ಪ್ರಚಿತಂ (ಅವಿಕ. ೧—೧೭೬). [ಸಂ. ಉರ್ವೀಪ]

ಉರ್ವಿಸು, ಉಬ್ಬಿಸು, ಉರ್ಬಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಪ್ರಬಲಿಸು; ಅತಿಶಯವಾಗು; ಹೆಚ್ಚು: ಕೆಲರೊಳ್ ಬಿಜ್ಜದಿಂಗಯಾಗಿ ಕೆಲರಂ ನಿಟ್ಟುರ್ವಿದುರ್ಜ್ಯುಯಧಾವಲೆಯಿಂದುರ್ವಿಸುವಿಂದ್ರಜಾಲಿಗನವೋಲ್ (ಶಾಂ ೫ ಪ. ೬—೪೯); ಉರ್ವಿಸುವ ಲೇಸಗೆಯೊಳ್ ಗುಡುಮಿಶ್ರಂ ತಾನದು ದೋಷ ವಿನಾಶಕಂ (ಭೋಕಾಪ್ರ. ೪—೨೧೬); ಅಸಿಗನುರ್ವಿಸಿ ತೀಡೆ (ಜಗದ. ೪—೬೯). ೨. ಹೆಚ್ಚಿಸು; ಅಧಿಕವಾಗಿಸು: ಕರಿಗುಂವಂತೆ ಗರ್ವ ಭವ ಜಾಳಮಂ ಉರ್ವಿಸುವಂತೆ ಕಾಮ ತೋಮರೆ ಜನಿತಾಗ್ನಿಯಂ (ತತ್ವಸಾ. ೨—೨೫); ಮೇಳಿಂಗೈದುರ್ವಿಸಿತೆ ಶ್ರುತಿಯಂ ವಿಶೇಷಂ (ರಾಜಶೇ. ೧೧—೭೭); ಕವಿಗಳ್ ಮೋದದಿನುರ್ವಿಸುವುದೀ ಪ್ರಬಂಧಮಿಳೆಯೊಳ್ (ಯಾದವ. ೧—೨೩). **ಉಬ್ಬಿಸು** : ೨. ಹೊಸ ಮತಿಯ ಹೊಗರೆಂಬುಗಳ ನೆಬ್ಬಿಸಿದನುಬ್ಬಿಸಿದನು (ಶಬ್ದಾಬ್ಧ್ಯಾ. ೧೫—೩೧); ಪಕ್ಷಗಳ್ಮರಿಯನುಬ್ಬಿಸಿ ತನುವೆಡೊಡ್ಡಿದನಧರ (ತೀರ್ಥಂ. ೩—೨೩). **ಉರ್ಬಿಸು** : ೧. ಮನುಜ ರದ್ಭುತಚಿತ್ತರಾಗುತ ತನತನಗೆವುರ್ಬಿಸುತಮಿರಲು (ಬ ಸ ಚ. ೫೭—೮). ೨. ಬೋರ್ಬಲಿವಡ್ಡಂ ಡೆಗಳ ರುರ್ಬಿಸುವ ಪೆಸರ ಸಾಮಂತರಿಂ (ಕುಸುಮಾ. ೩—೨೨). [ಉರ್ವಿ$_1$ + -ಇಸು$_2$]

ಉರ್ವೀಚಕ್ರೆ (ನಾ). ಭೂಮಂಡಲ: ಜ್ಞಾನರ್ದಿಸಂಪನ್ನಮೆರುರ್ವೀಚಕ್ರ ಸ್ತುತಪಾದಕಂಳರ್ (ಸುಕುಮಾ. ೧—೧೬). [ಸಂ. (ಉರ್ವೀ + ಚಕ್ರ)]

ಉರ್ವೀಚರ (ನಾ). ನೆಲದಮೇಲೆ ಸಂಚರಿಸುವ ಪ್ರಾಣಿ; ಭೂಚರ: ಆಗಸದೊಳ್ ಪಣ್ಣದ ಪೊನ್ನ ಪಣ್ಣಿಗೆಯಭಂಗಳ್ ಚಿತ್ರಮುರ್ವೀಚರ ಪ್ರಸಕಕ್ಕುರ್ವಿದೊಳೊಳ್ (ಕಾಂಪ್ರ. ೫—೩೬). [ಸಂ. (ಉರ್ವೀ + ಚರ)]

ಉರ್ವೀಜ (ನಾ). = ಉರ್ವಿಜ: ವನದೊಳ್ ಮದಿಯ ಬಿಳ್ಗೆಗಂಯ ನೈರಮುರ್ವೀಜರಾಜಗಳೆಲೊಳ್ (ಪಂಚಾಮೃ. ೧೧—೧೨೬). [ಸಂ.]

ಉರ್ವೀಧರೆ (ನಾ). ೧. ಬೆಟ್ಟ; ಪರ್ವತ: ವಸಿಕದುದೋ ತನ್ನಂಕಣ ರೋರ್ವೀಧರಂ (ಸುಕುಮಾ. ೧—೬೫). ೨. ಆದಿಶೇಷ. [ಸಂ.]

ಉರ್ವೀಧೃ (ನಾ). = ಉರ್ವೀಧರ ೧: ಉರ್ವೀಧೃ ರೋಷಣಮು ಗಡಾ ವರ್ಣಿಸಲಜವರಂಗ್ಕ ತಜ್ಞನಪದಮಂ (ಚಂದ್ರಪ್ರ. ೩—೧೦). [ಸಂ.]

ಉರ್ವೀಪಾಲಕೆ (ನಾ). ದೊರೆ; ರಾಜ: ತದುರ್ವೀಪಾಲಕಂಗಿಷ್ಟಸುಂದರಿಯರ್ ಸುಂದರ ರೂಪಿಯರ್ ಸೊಬಗಿಯರ್ ಕೂರ್ತಿರ್ದರುರ್ವೀಶ್ವರಾ (ಶಾಂತಿಪು. ೫—೨೨). [ಸಂ. (ಉರ್ವೀ + ಪಾಲಕೆ)]

ಉರ್ವೀಭರೆ (ನಾ). ಭೂಮಿಯ ಭಾರ; ರಾಜ್ಯಭಾರ: ನೀನೊಂ ವರ್ಯರ್ ಖಚರೇಶ ಪೊತ್ತುಸಿಂದಿರ ಮೊರೆ ಮತ್ತು ರ್ವೀ ಭರಮಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೫—೨೪); ಅರಮನೆಗೆ ಪೋಗದುರ್ವೀಭರಮಂ ನಂದನನೊಳ ಳಭರುರುಬಯೊಳ್ ನಂದಿಸಿ ತಾಂ ಶ್ರೀನಿರೀಕ್ಷಯಂ ಕೈಕೊಂದಂ (ಯಶೋಧ. ೪—೬೪). [ಸಂ.]

ಉರ್ವೀರುಹ (ನಾ). = ಉರ್ವಿಜ: ಮಳಲೊರ್ವೀರುಹ ಶುಂಭುಮದ್ರವಯತಂ . . . ಗಂಧೋದಕಂ (ಅಪಭ್ರ. ೪—೬೨). [ಸಂ.]

ಉರ್ವೀಶಹರ (ನಾ). ಭೂಮಂಡಲಕ್ಕೆ ಅನಂದವುಂಟುಮಾಡುವ ವನು: ಸ್ತುತಿಗೆಯ್ದಂ . . . ಚತುರೋಕ್ತ್ಯ ಪ್ರಶುರಾರ್ಥ ಕಾವ್ಯಜ್ಞ ತೋರ್ವೀಶಹರನಂ ಹರ್ಷನಂ (ಜಗದ. ೧—೪). [ಸಂ. (ಉರ್ವೀ + ಹರ)]

ಉರ್ವೆ$_1$, ಉಬ್ಬು, ಉರ್ಬು, ಉರ್ವೆ (ಕ್ರಿ). ೧. ಉಂಟಾಗು; ಹುಟ್ಟು; ಮೇಲೆ ಏಳು: ಭಟರೀಳ ರೌದ್ರಮಬ್ಬ ಕೆಯ್ಯಗಳನ ಗುರ್ವಿದಬ್ಧಿವಿನುರ್ವಿದ ಕೆಂಗಿಡಿಗಳ್ (ಪಂಚಮಾ. ೧೧—೬೫); ಪರಿದ ಬೆಲ್ಲಂಗಳ ಬೆಳ್ಮೊನೆಲೊಳುರ್ವಿದ ಬೊಬ್ಬುಳಿಕೆಗಳಂತೆ ತಾರೆಗಳ್ಗೆ ಪರಿ ಗರೆಯೆ (ಜಾಂಂಂಂ. ೪೨೯); ಕಬಿಕಾಂಚಿಸುನ್ನಂ ಪೊಣ್ಮ ಕಂಳಗ . . . ದ್ಭೀಂಕಾರನುರ್ವುರ್ವೆ . . . ಕೂಡಿದರ್ (ಉ ಭ್ಯ ಬ. ೪—೧೨೦); ಬರಿ ಪೊಯ್ವುರ್ವೆ.ನಿಮಿರ್ದ ಬಿಳ್ಕುಳಿಕೆ ಮೆರ್ಯ ಮುಯ್ಯಾಗೆ ಕಂಪಕ್ಕೆ (ರಸರ. ೪—೧೧೦). ೨. ಹೆಚ್ಚು; ಮಿಗಿಲು; ಬೀಗು; ಆಗಿರುಸು; ವೈದ್ಯರುಯಾಗು: ಹಿಮಾಚಳಮಯ್ದುಂದನಮುರ್ವಿ ಪರ್ವಿ ಪರಿದತ್ತು (ಅಭಿಷೇ. ೬—೧೦೦); ಉರ್ವಿ ಕೊರ್ವಿ ಪರ್ವಿದ ಪರ್ವಿಂದೆ ಗರ್ವಿಸುತ್ತ (ಗಿರಿಜಾ. ೨—೧೦೫ ಅ); ಕಾರ್ದೊಳವನೆಚ್ಚೊಡೊಡೆಯಾಯುತುರ್ವ ಚಂದನವಹೆಗಂಡಿಯಲುಸುತ್ತ ಕೊಂಡರ್ ನಾಗರ ಹೆಡೆನಿ ಸುರಿದುವೇನೆಂಬೆ (ಮೋಹನ. ೧೯—೨೫). ೩. ಹಿಗ್ಗು; ಸಂತೋಷಿಸು: ಪರಿಜನಮರ್ವ ಬಂಧುತಃ ಕೊರ್ವಿಯಂ ಕೊಲಿತ ಪರ್ವ (ತತ್ವಸಾ. ೧೩—೧೦೦); ಜರ್ಜ್ಜನಾನಮಿಸುರ್ವುತಂ (ವಿಷ್ಣು ಸಾ. ೬—೩೩). ೪. ಗರ್ವಿಸು; ಆಜ್ಞೆಂಕಾರ ಪದು: ಗರ್ವಿ ಯೋಗು ಚಾರಬುದ್ಧಿಮಾತ್ರವನೆ ಬಗೆದುರ್ವದಿರು (ಪದ್ಮಕಾ.೧೧—೧೯೭). **ಉಬ್ಬು**$_1$: ೧. ಬೊಬ್ಬೆಯಾರ್ಭಟಿ ಬಾಣ ದುಮಿದ ಕೋವಿಯೊಳಿಕ್ಕಿತಿದಿರ ಬಲಿ ಧೂಮ ಉಬ್ಬಲಾಗಸಕಾಗ ಕೆಸರಿಯ ಮುತ್ತಿದ ಹೆಬ್ಬಲವನು ತುಡುಕಿದು (ಕಂಪಾ. ೩—೭೩). ೨. ಜಲಳಧಿಯುಬ್ಬಿದಪೊಲು (ಉವ್ವಾಭ. ೧—೪೨); ಉಬ್ಬಿ ಬೆಳೆದು ಬಾಗಿತು (ಭರತ. ೧—೪೦). ೩. ಉಬ್ಬಿರ್ದ ಬೇಡರ ಗರ್ವರಿಗುರ್ವಂ ಕೆಡಿಸಿ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧—೩೧೦); ಉಬ್ಬಸಾನಂದಮಂ ನೂಂಕಿ ನೆನೆದುಬ್ಬುವಂ (ಬಸರ. ೩—೧೫೦); ಕೋಕಿಳ ಮಂಜುತನಾದಮಂ ನೆಗೆಜೆ ಪಂಡಿತವಕ್ಕಿಗಳುಬ್ಬಿ . . . ಬಂಬುಸು ಚೈತ್ರಂ (ಉದ್ಭಟ. ೯—೩).

ಉರ್ಬು, : ೧. ಉರ್ದಿ ಕಾರ್ಯುರಿಗಿಲ ನೀರ್ವೌರ್ಲ್ ಕೋಡದಿಂದಂ ಮುದಂ ಸುರಿಯುತ್ತಿರ್ಪುದುಂ (ಆ ಪ ಪು. ೧೨-೫೮); ಉರ್ದಿ ಮಟುರ್ ಪರ್ದಿತ್ತಾಗ್ಳ್ (ಕಾದಂಪು. ೨೮೨). ೨. "ಉರ್ಬು —ಉತ್ಸಾಹೋದ್ಭರ್ತನಂಪೀತೇ " (ಕಪುಥಾ) ; ಪೆಂಪಿಂದಮುರ್ದಿದ ಗುತ್ತೆಂದಮಿದ್ದಲ್ಲಿ ಗಗ್ಗಳ ಮೆನರ್ (ಅದಿಪು. ೧೨-೫೫) ; ಒಳ್ಳುದಿವೊಂದಲ್ಲಿರಮರ್ಕುತು (ಕಾದಂಪು. ೧೫೫) ; ಪರಿತರ್ದ ಕಾಲ್ಗಳೊಳ್ . . . ನುಱಾದಾಗಿ ಮತ್ತೆ ಯುಂ ಳಳೆಯಲಿರತ್ತುಮಾಱಳವರ್ಬುರಿದ ತನ್ನಯ ಮೆಯ್ಯ ಬೆಳೆಯಂ(ಳ್ವಶಾ. ೩೧೬). ೩. ನೀಲಕಂಠದೇವನಂ ಬಳಿಕ್ಕಮುರ್ದಿ ಕೊಂಡಾಡುತುಂ (ಅಪ್ಪಯ. ೧೨-೧೦೬) ; ಗರ್ಭಿಸಸಂದುಂ ಗೆಲ್ದಗೊಂಡುರ್ದಿದ ಪರಾಭರವೆಂದು ಪಳಯದೆ (ಹದಿಬ. ೩-೩೩). ೪. ಉದ್ಭಮಾಡು ; ನಿಮಿರಿಸು : ಪಲ್ಲಿಂದು ಪುರ್ಬುನುರ್ದಿ ಬೆರಲ್ಗೊಸೆಯಂ ತುಱಿಸಿ . . . ಬಿಸಿಲ್ಗಾದುದ ದೊಂದು ಮರದ ಕೋಡೊಳ್ ಕೋಡಂ (ಜಗದ. ೧೪-೧೧). ಉರ್ವೌರ್ : ೨. ನಳತೋಳ ನುಳಿಗುರುಳು ಮುಂತಱರ್ದಿ ಬೆಳೆದ ಕೆರ್ದೊಲೆಯ ಒ.ೌ ಆಲಲೆಯರು ಕಳ್ಳಸೆದರು (ಪ್ರಭುಪು. ೩-೨೨). [?]

ಉರ್ವ್ಯ್, ಉರ್ಬ್ಬು, ಉರ್ಬು, (ನಾ). ೧. ಏಳಿಗೆ ; ಅ ಭವ್ಯ ದ್ಧಿ ; ಅತಿಶಯ; ಉನ್ನತಿ : ಅವಶತಳ ಕ್ಷಾಂತಿಯೊಂದರ್ಜುರ್ನ (ವೀಭಾ. XIII, ೩೩೦-೬ ; ೨೨೨) ; ಉರ್ದಿನ ಳಲಿತಕ್ಕೆ ದುರ್ಯೋಧನನುಂ ಭೀಮುಸೊಳೆ ಸೆಣಸಿ ಗದೆಯಂ ಕೆಲ್ದಂ (ಪ ಪು ಭಾ. ೨-೫೯) ; ಬಿಸಿಲುರ್ದಿಂದಲ್ಲ ಬೆಂದಿಱಜೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೧-೨೦೧). ೨. ವೇಗ ; ರಭಸ : ಬೆಳೆಯ ಪೊಯ್ದುರ್ದಿನೊಳೆ ಕೊರೆದಿರ್ದ ಲತೆಗಳ್ಕೊಸೆಕೊಸೆಯೆನೆ ದಕ್ಷಸನೆಳ್ದುರ್ ಕೊಸೆಗೊಸೆಗೊಂಡಂ (ಪಂಪಭಾ. ೫-೭೭). ಉರ್ಬ್ಬು: ೧. ತೆಗೆದುದಾಚೆ ಯಲವರ ಬಲ ಜಗದಗಲದುಬ್ಬಿನ ಬೊಬ್ಬೆಯಲಿ (ಶಾಶ್ವ. ೫-೧೭) ; ವಪಜಲಘಾಯತೇಕ್ಷಕ ಪುಂಡಿಸಿದಳು ಘನಪಠಿತೋಷದುಬ್ಬಿನಲಿ (ಮೇಚಕ. ೪೫-೨೨). ಬಿಸಱಗಧಿಯ ನಿಡುರ್ಬುರ್ ಕಳು ಮುಪ್ಪರ್ಗಳ ಸಿಂಗಾದಿಯುಬ್ಬು (ಕಂಪ್ರಪ. ೯-೨೫). ೩. ಹಿಗ್ಗು ; ಉತ್ಸಾಹ : ಪ್ರಾಜ್ಞರುಬ್ಬಿನ ಹೊಕ್ಕ ದುಗುಡದ ಮೋಜಿಗೆಗಳ ಮೋದ (ಶಾಬ್ಭಾಳ. ೬-೨೫) ; ಧುರ್ಗಲಿಗಳ ದುರ್ಗದಾಕ್ಕೆಯಂಬುಗಳಿಂ ಪರಿಪೋಳಿಸದುರ್ಬ್ಬಿನಲಿ (ಕಂಪ ವಿ. ೧೧-೧೪೪). ೪. ಗರ್ವ ; ಅಹಂಕಾರ ; ಹೆಮ್ಮೆ : ಗಾಱುಗೆತೆದಿನ ನಿಮ್ಮನೋರೆಯಳಾಜಸನದುರ್ಬ್ಬಿನಲಿ (ಶಾಬ್ಭಾದ್ರೀಪ. ೧-೩೪) ; ಉರ್ಬ್ಬು ಮುಂಡುಬು ಪಾದರು ಹಿನ್ನೆಲೆಗ್ಗಿ ತಕ್ಕಿಬ್ಬುಗೊಂಡರಾಕ್ಷಣದೆ (ಕಂಪ ವಿ. ೧೪-೪೧). ಉರ್ಬ್ಬು: ೧. ತನು ರೂಪ ನಿಭವ ಯೌವನ . . . ಇಂದ್ರನ ದಿಲ್ ಬೆಬ್ಬುಳ್ಕೆಯುರ್ಬುರ್ ಪರ್ದಿದ ಭೋಗಂ (ಅದಿಪು.೯-೧೬) ; ಅಂಬರ ಮುಂ ದಿಸುರ್ದಿರನಂಧಕಾರಂ ಕವಿರ್ದಿನಂ ಕುರುಳುಲಾಕ್ಷನುಮರ್ಕನು ಮಸ್ತಮೆಯ್ದುದರ್ (ಗದಾಯು. ೪-೬೫) ; ಭೋಗಗರೆವ ರವದುರ್ದಿಂ ಪರ್ದಿಂ (ಚಿಪು. ೪೯-೨೯). ೨. ನೆಗೆದುರಿಪೌರ್ವಾನಳಸುರ್ಬುಗಳೆ ನಲುಂ ನೆಗೆದುವಹಿಮಹಿಮಳಕರದಿಂ (ಅದಿಪು. ೬-೫೨). ೩. ಭೂಪರಾ ನಂದದ ಭೃತ್ಯ ಬಾಮರದ ತಿಂತಿಣಿಯೊಳ್ ನಡೆತಂದು ಚಿತ್ತದುರ್ಬೊದಿರೆ (ದಶಕು. ೮-೨). ೪. ಮದಸೊಕ್ಕಿರಾಜನಿಯಂತೆ ತನ್ನುಚ್ಚೆಯಂ ಬೇಟ್ಟಾತನು ವಿಸುಂಬರಿವಂ ಅವುರ್ದಿರೊದೊಂದು ಬಾರಿ ದುಃಖಂಬಡೆವಂ (ಪಂಚತಂ. ೧೦೫-೧೯) ; ನಾಂ ಮುಂದೊಡಂ ಜವಂ ಮುಂದೊಡಕುರ್ದಿಗೊಳಲಾಂತು ಸೆಣಸಿ ಕಾದುವ ಜವಪರಂಗೆಟ್ಟಿದೆಯೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೪-೨೫೧) ; ನಿರ್ಬರಿ ಧಿಸಂಕಲೆಯಂ ಸರ್ದಾಂಗದೊಳಿಕ್ಕಿ ಕಡಲ ನಡುವೀರ್ಯಾ ತನ್ನುರ್ದಿ ಬಿಯಿಂ ಬಿಸುಟು ಬಾಯೊಂದಿರರ್ದಿ ಕೆಯ್ದುತ್ತನ್ (ದಶಕು. ೧೨-೫೦).

ಉಬ್ಬುಡುಗು = ಗರ್ವ ಆಡಿಗು ; ಹೆಮ್ಮೆ. ಇ ಲ್ಲ ದಂ ತಾಗು : ಅಂದು ಬಸವಣ್ಣನುಬ್ಬುಡುಗುತಂ ಮೈಯಿಕ್ಕಿ (ಬಸರ. ೧೧-೬೪).

[< ಉರ್ವ್ಯ್,]

ಉರ್ವುಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಉತ್ಸಾಹಗೊಳ್ಳು ; ಹಿಗ್ಗು : ಇದೊ ನಿನ್ನ ಪತಿ ಬಂದನೆಂಬ ನಲ್ನುಡಿಕೇಳ ಮುದವೇಱಾ ಮೊಗಮಿರವಡೆದು ಕದುಬುಯವನ ಸೇವೆಗನುವಪ್ಪ ವಸ್ತುವನೊಡವುರುವುರ್ಗೊಂಡೊಡನೆ (ಹದಿಬ. ೩-೧೧).

[ಉರ್ವ್ಯ್ + ಕೊಳ್.]

ಉರ್ವೇಟ್ಟು, ಉಬ್ಬೇಳ್, ಉಬ್ಬೇಳು, ಉರ್ಬೇಟು (ಕ್ರಿ). ಉಬ್ಬಿ ಏಳು ; ನೆಗೆದು ಮೇಲಳ್ಳೆ ಏಳು ; ತಲೆದೋರು : ಪಿಜ್ಜ ಧರಿಂಡೆ ವಾರಿಯೆರಟ್ಟಿಸೆಗಂ . . . ಬಿಜ್ಜುದು ತದ್ರಭಸ್ಕುರ್ಬೆಟ್ಟು (ಪಾ ಕಾ. ೦. ಬೆರ್ಬ್ಬುಗಡಂಗಿದುವು ಜ್ಞಳಚ್ಚರ ಪ್ರಕರಂಗಳ್ (ಆಂದ್ರಪು. ೫-೮೩) ; ನೆಗೆದತ್ತಂ ಗೋತ್ರ ಕೈಲಂ ತಳರ್ದು ಮಸಕದಿಂ ತಾಗಲರ್ದ್ದುವೊಲ್ ವಾರ್ಧಿಗಳುಂ ದ್ವೀಪಗಳುಂ (ವರ್ಧಪು. ೯-೪೫). ಉಬ್ಬೆ ೀಳ್: ಉಬ್ಬೇಳ್ದ ರೋಷಜ್ವಾಲೆ ಹೊಪ್ಪಳಿಸಿತು ವದನವನು (ಕುವಾಕ. ೧೬-೧) ; ಮೇಗೆ ಮೇಗಬ್ಬೇಳ್ದ ಸುಯ್ಲಿನ (ತೊರಾ. ೩-೮೨). ಉಬ್ಬೇಳು : ಕೂಡೆ ನಾನರ ಳಿಚೆ ಬೊಬ್ಬೆಯಂ ಗಾಡಿಕೆಯಲುಬ್ಬೇಳುತಿರ್ದುದು(ತೊರಾ. ೬-೧೦-೨೫) ; ಆವೇಶವು ಹೆಚ್ಚುತು . . . ದುರುಳತನವು ಉಬ್ಬೇಳ್ದಿತು (ರಾಜಸೂ. ೯೪). ಉ ರ್ ಬ್ ೀ ಭ್ : ಪಿಜ್ಜಿಡಂಬಂ ತಕ್ಕೊಯ್ಯು ಮಂತಿರದ ಮೈದುರವಮರ್ಬೇಟ್ಟಿಯುಂ ರಮ್ಮ ರಮ್ಮಂಬಡದುರ್ಕ್ಕಂ ಕಣಾಂತರ್ಧುರಾಗುತಿವೆರಾಗಳ್ ವರಿಷ್ಟಿತಾನಾಂ ಬಿಡದೇಱಲ್ಕೆಟ್ಟ ನಾಗಳ್ (ಕುಸುಮಾ. ೮-೧೫೦). [ಉರ್ವ್ಯ್ + ಏಟ್ಟು.]

ಉಲಂಡಿ, ಉಲಾಂಡಿ (ನಾ). ಲಂಗರಿನಂತೆ ದೋಣಿ ಚಲಿಸದಂತೆ ಮಾಡುವ ಕೊರಡು : ದೋಣಿಗಳಿಗೆ 'ಉಲಂಡಿ' ಎಂಬ ತೋಲು ಹಿಡಿಯುವ ಕೊರಡನ್ನು ಒಂದು ಬದಿಗೆ ಕಟ್ಟಿ ನೀರಿಳಿಗೆ ಹಾಕುವರು (ಕಳಾಗೆ. ೩೦೮). ಉಲಾಂಡಿ : ಬಹು ಸಣ್ಣ ದೋಣಿಗಳ ಅಡ್ಡ ಮಗ್ಗುಲಿಗೆ "ಉಲಾಂಡಿ "ಯೆಂಬ ತೋಲು ಹಿಡಿಯುವ ಕೊರಡುಳಿಟ್ಟ (ಕಳಾಗೆ. ೧೯೩). [← ಮರಾ. ಉಲಂಡಿ, ಉಲಾಂಡಿ]

ಉಲಕೆ (ನಾ). ಆಕಾಶದಿಂದ ಬೀಳುವ ತೇಜಃಪುಂಜವಾದ ವಸ್ತು : ಆಕಾಶದಲ್ಲಿ ಸಂಚರಿಸುವ ಉಲಕೆಗಳು ಹಾದಿ ತಪ್ಪಿ ದಂದ್ರನ ಮೈಗೆ ಬಡಿದ ಕುಣಿಗಳೇ ಈ ಮಹಾಲಿಲ ಪರ್ವತಗಳು (ಬಾಲಪ್ರ. I, ೧೦).

[< ಸಂ. ಉಲ್ಕಾ]

ಉಲಕು 'ಉಲುಕ್ಕು' ನೋ.

ಉಲಕೋಟಿ, ಉಲುಕೋಟಿ (ನಾ). (ಉಳ). ತುಂಟ ; ಉಡಾಳ ; ಕೇಡಿಗ: "ಉಲಕೋಟಿ-ಕಿಡಗೇಡಿ, ಉಡಾಳ, ತುಂಟ" (ಶಾಕಳಾ.೨೧); ಮಹಾ ಉಲಕೋಟಿ ಅಂದರೆ ಮಹಾ ಉಲಕೋಟಿ ಅದ ಮೊಡಿ ಇಷ್ಟು ಉಲಕೋಟಿ ಆದ್ದರೂ ಬಹಳ ಜುಹಾರಿ ಮತ್ತ (ವೈಶಾ. ೨೦) ; ಹೊರಟ್ಟ ಉಲಕೋಟಿ ಆಯುಷ್ಯಯಂತ್ರ ತಿರುತಿರುಗಿ ಹಾಗೆ ತಿರುಗಿ ನೀರಸವು (ಮುಕ್ತಕಂ. ೫೯-೪). ಉಲುಕೋಟಿ : ಒಕ್ಕೂರ ಈ ಉಲುಕೋಟಿ ಹುಡುಗನು ಆತಿಥೇಗದಿಂದ ಬಹಳ ದೂರ ಹೋದನು (ಅಂಶಾಡ. ೮೫).

[< ಸಂ. ಉತ್ಕೋಟ ?]

ಉಲಕೋಟಿತನ, ಉಲುಕೋಟಿತನ (ನಾ). ತುಂಟತನ ; ಕೇಡಿಗ ತನ : ಆಯ್ಕ ನಮ್ಮವ್ವ ಆವನ ಉಲಕೋಟಿತನಕ್ಕೆನ್ನೂ ಕೊರತೆ ಇಲ್ಲ (ಸ್ವೈ. ೨೨). ಉಲುಕೋಟಿತನ : ಇಂತಹ ಉಲುಕೋಟಿತನವನ್ನು ಮಾಡಿ ದಕ್ಕಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕಿದ್ದರೆ ಸಮುದ್ರದಂತಹ ತಾಯಿ ಬೇಕು(ಕ್ರಿಠಂಗಿ. ೨೬). [ಉಲಕೋಟಿ + -ತನ]

ಉಲಗ 'ಉಲಿಗ' ನೋ.

ಉಲಚು (ಕ್ರಿ). ಕದಡು ; ಅಳಿಸು (?) : ಹೆಸ್ಸಿಲ್ಲದನ್ನೂನ ಹೆಣ ಚಂದವಿಲ್ಲವು ಬಣ್ಣದ ಶಿಯಂ ಸೊಸದಿಂ ತೀದಿದರ ಕಣ್ಣಿಗೆ ಕಾಡಿಗೆ ಉಲಚವು (ಹಕ್ಕಿಯು.೧೧೩). [?]

ಉಲಪ (ನಾ). ೧. ಪೊದರು; ಪೊದೆ: "ಉಲಪಃ . . . ವಿಟಪಃ — ಈ ೫ ಹೊದಬು" (ಹಲಾಯು. ೭೧-೭೬). ೨. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹುಲ್ಲು: "ಉಲಪಃ . . . ಜಲ್ಪಜಃ — ಈ ೫ ಹಂಜಕದ ಪುಲ್" (ಹ ಲಾಯು. ೬೨-೭೭). [?]

ಉಲಪಿ 'ಉಲುಪೆ' ನೋ.

ಉಲಾಂಡಿ 'ಉಲಂಡಿ' ನೋ.

ಉಲಾರ 'ಉಲ್ಲಾರ' ನೋ.

ಉಲಿ, (ಕ್ರಿ). ೧. ಧ್ವನಿಮಾಡು; ಕೂಗು: ಬಹಿರಂತರುಪಪವನಂಗಳೊಳ್ ಹರಿಹಮಾ ಪರಬ್ಯತಂಗಳುಲಿವ ರವಂಗಳ್ (ಶಮಾ. ೧-೫೪); ಪಥಿಕರ ಬರ್ಕಂದು ಧ್ವಂಗಳಿಂದುಲಿವಂತಿರ್ದುವು ಪಣ್ತ ಬಳ್ಕೆ (ಅದಿಪ. ೧೧-೬೪); ಉಲಿಯೆ ಸುರದುಂದುಭಿಗಳ್ (ಗದಾಯು. ೪-೪೩); ಉಲಿವ ಮಂಗಳರವದ ತೂರ್ಯತ್ರಯು (ತೂರವ. ೧-೬-೨೯). ೨. ಮಾತಡು; ಹೇಳು; ಘೋಷಿಸು: ಉಲಿವ ಜನದ ಕಳಕಳರವಮುಮಂ ಮೊಲಗುವ ಪಜಿಗಳುಮಂ ಬಾರಿಸಿ (ಪಂಪಭಾ. ೨-೬೪ ಪ); ಸಿಲಿಸಿ ಲೊಲ್ಲಿದಿ ಮಾಣ್ದುಖಾದಿರ್ವಪ್ಪೆಂದಂ ನಿ ಱಸದ ಶಪ್ಪತ್ರದೊಳ್ ಪೆಸರಿಂದುಲಿವರ್ (ಧರ್ಮಾವ್ಯ. ೪-೧೧೪); ಅಧ್ವದಲಿ ಗುಹ್ಯಕಮಲಿದನೆಲೆ ನೆಕುಲಾಂಳ್ (ಶುವ್ಯಾಸ.೨೩-೧೪); ಸರಳತೆಯ ತೋರಿ ನೀನುಲಿವನ್ನೊಳು (ಆಶಾ.೧೧). [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಕೊಡ. ಒರಿ; ತೆಳು. ಉರಿ; ಮತ್ತೊ. ಒಳ್ಗೆ = ಅಳು]

ಉಲ್ಕಿ (ನಾ). ೧. ಧ್ವನಿ; ಕೂಗು; ಶಬ್ದ; ರವ: ಒಡನುಲಿದುವು ವಿರಲ ಕೊರಲ ನಾಲಗೆಯುಲಿಗಳ್ (ಶಾವ್ಯಸಾ. ೬೫೮ ಪೂರ್ವಕ್ರ); ಎಸೆವ ವಿಮಾನಪಂಙಿಗಳ ಮೆಲ್ಲುಲಿ (ಅದಿಪ. ೨-೪೧); ಉಲಿವ ಜಲಪಥಿಯುಲಿಯಂ (ಪಪ್ರಪು. ೧೦-೪೦). ೨. ಮಾತು: ಜಲಕಯನೋದರಾಂತರದೊಳ್ ಶ್ರೀಜಗಂ ಪೊಱಮಟ್ಟುದಿರಗೆಂಬುಲಿ ಸಲೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧೦-೫೨); ಪರಮಾಸುಳಿವನಗಳುಲಿಸುವಭಗವಕಳಕಿದಿಗೆ (ಮಂಕಾಪ. ೨೯). [< ಉಲಿ. / ತಮಿ. ಮಲ. ಕೊಡ. ಒರಿ; ತೆಳು. ಉಲಿ]

ಉಲಿಕು 'ಉಲುಕು' ನೋ.

ಉಲಿಗೆ$_1$, ಉಲಗೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗಿಡ; ಹುಲಿಗಲ ಗಿಡ: ಉಲಿಗನಸೊಪ್ಪಿನ[1] ರಸಮೋ ತಿಲಪ್ಪೆಲಮಸೊಂದುಗೂಡಿ ಉಡಿಸಲ್ ಕಿಡುಗುಂ . . . ಮಹಾಮಯಂ (ಖಮವಿ. ೧೪-೫೩); ಹುಚಿಸೆಯ ಹುರುಪಲು, ಬೀಳಯ ತರಗು, ಉಲಿಗನ ಸೊಪ್ಪು, ಆಡುಸೋಗೆ ಇವಂ ಸಮಾನಂ ಗೊಂಡು ಸುಟ್ಟು . . . ಆಱರ್ಣಾಂಗಳಿಗೆ ಕೊಡಲು ಮಾತ್ರುವುವು (ವಿದ್ಯವಿ. ೪೮). **ಉಲಗೆ**: ಕಾಂಚಕೊಂಡೆಯ ಬೇರು . . . ಉಲಗನ ಬೇರಿನ ಕೊಪ್ಪಡೆ . . . ರಸದಲ್ಲಿ ತೇದು ನಸ್ಯಮಾಡಲು ಹದಿನಾಲ್ಕು ಬಗೆ ನೊಲ ನಾಗರಕ್ಕಾಧಿ ಗುಣವಹುದು (ವಿದ್ಯವಿ. ೯೯). [< ಹುಲಿಗೆ?]

ಉಲಿಗೈ (ನಾ). ವಾಚಾಳಿ; ಹರಟೆಮಲ್ಲ: ಉಂಗರ ಮಾತು ಉಲಿಗರ ತೋಟ ಎತ್ತ ಲಿಂಗಾಸುಭಾವದ ರಹಸ್ಯದ ವಾಕ್ಯವೆತ್ತ (ಚಿಸ್ವವ. ೬೬-೨). [ಉಲ್ಕಿ + -ಗೈ]

ಉಲಿಗ್ಯ 'ಉಲ್ಗಿಗ' ನೋ.

ಉಲಿಗೆ (ನಾ). ಗ್ರಾಮಾಧಿಕಾರಿ; ಊರಿನ ಪ್ರಮುಖ; ಊಳಿಗ ದವನು(?): ಇದಕೆ ಸಾಕ್ಷಿಗಳು ಸಾವಿಸರು ಗಳುಡಗಳು ಉಲಿಗರು ಕೆರಕಣಾಂಂ ಹಲರು ಳಳೆಲಿಹಲರು ಹಂಪಪುರದ ಹಲರು (ಎಳ. III, ಸಂಜವ. ೧೦೬-೧೪ ; ೧೩೭). [< ಊಱಿಗೆ?. / ಮಹಾ. ಉಲಿಂಗ = ಸೇವೆ; ಕೆಲಸ]

ಉಲಿಗುಡು (ಕ್ರಿ). ಧ್ವನಿಮಾಡು; ಶಬ್ದಮಾಡು: ಗೆಜ್ಜೆ ಮಲ್ಲುಲಿಗುಡೆ (ರಾಜಕೀ. ೧೩-೧೦೨). [ಉಲ್ಕಿ + ಕುಡು (< ಕೊಡು)].

ಉಲಿಗೆ (ನಾ). ಉಂಡಲಿಗೆ; ಉಂಡ್ಲಕಾಳು (ಕರಾ). P ಹಲಸಿನ ತೊಳೆಯಿಂದ ಮಾಡಿದ ಭಕ್ಷ್ಯ: ಎಳೆವದದ ಹಲಸಿನ ಕಾಯನೊಡೆ ವೆರಸಿ ಸಂಭಾರಮಂ ತುಪ್ಪವೆಱೆದಟ್ಟು ಬಡಗಸಂಡಿಗೆಯುಲಿಗೆ [ಪಾಣಂ. ಯಂತೆ] ಮಾಡಿಯುದ್ದಿನ ಸಂಡಗೆಯೊಳದ್ದಿ . . . ನಸು ಹುಳಿಯಕ್ಕಿ ಪರಮಾನವಿಡುವುದು (ಸೂಪಶಾ. ೫-೫೨). [?]

ಉಲಿಪೆ, ಉಲಿಹೆ (ನಾ). ೧. ಧ್ವನಿ: ರಸತರಂಗಿಣಿಯ ತೆರೆಯುಲಿಪದಂತೆ ಮಧುರವಾದ ಪಾಠವದುಲಿಪಂಗಳುಂ (ಪಂಂಪಾಸಾ. ೬-೭೫ ಪ); ನಾನಾ ಜಲಚ್ಚರಿಯುಲಿಪದಿಂದೊಪ್ಪುವ ಹೆಗ್ಗೆಜ್ಜೆಯಂ ಕಂಡು ಬೀಡಂಗುಟ್ಟು (ಎಳ. VII, ಶಿವವಿ. ೪-೬೭ ; 1122); ಪರಭುಟ್ಟ ಮಯೂರ ಕೀರ ಪಾಠವತಂಗಳುಲಿಪಮುಂ (ಮಹಾ.ಪ್ರೀ. ೪-೧೧ ವ). **ಉಲಿಹ**: ೨. ಮಾತು: ಅವು ಸತಿಯರಾದೆಪ್ಪೆವೆಂಬುಲಿಹವೆಂಬುದು ಬಂಚ ಶಾಲ ಗುಣವೊಂದಿಂದ ನೆಲದ ಗುಣವೋ (ಹಚರಾ. ೭-೧೩). [ಉಲ್ಕಿ + -ಪ್ಪೆ]

ಉಲಿಪು, ಉಲಿವು, ಉಲುಪು, ಉಲುವು, ಉಲುಹು (ನಾ). ಧ್ವನಿ; ಕೂಗು; ಮಾತು: ಬೇರೆಯ ಕೆಲಡೊಳ್ಳದೆ ಪೆಜಗಱಲಿಪಿಗಳ [ಪಾಣಾಂ. ಜಾರಿವಿಗಂ, ಜಾಪಿನಂ] ಮುಳ್ಕೊಳ್ಕೃಂ ಗೆಂಡಿಸಿ ಬೀಡಿಂ ಬಿಡಿಸಿ (ಪಂಪಭಾ. ೫-೪೭ ವ); ಪೊಱಮೊಗದುಲಿಪುಮಂ ಪಱಿಯ ರವಮುಮಂ . . . ಕೇಳ್ದು (ಧರ್ಮಾವ್ಯ. ೫-೫೦೭); ಲತಾಂಗಿಗೆ ಜನ ದೊಂದು ಮೆಲ್ಲುಲಿಪುಮಂ ಕೇಳ್ದು (ಶಾವ್ಯಸಾ. ೧೧೪); ಗಿಳಿಗಳ ಸೋವ ಪಾಮರೀಜಾಳದೊಂದುಲಿಪುಮಂ (ಚಿಬಿಪ. ೧೧-೯). **ಉಲಿವು**: ಪಕ್ಷಿಗಳ ಉಲಿವ ಕೇಳಲುಬಂದಳು (ಶಾಂತಲಾ. ೨೩೭); ಸಿನ್ನ ಜಳದೆರೀ ನಲಿವಿ ನುಲಿವಿನ ಸೊಹಕೆ (ನಳಿಂ. ೯-೧೧೪). **ಉಲುಪು**: ಕಱಗೆರೆಗಳಂತೆ ಬೆದೞಿ ನೆಲಕ್ಕೆ ಬೀಳ್ದ ಪಕ್ಕಿಗಳುಲುಪುಗಳೊಳಂ (ಇದಂಂಪಾ. ೧೩೦); ವಿಜಾರಿಸಿಕೊಂಡಿಂದು ನೆ ಗಱ್ದು ಕಂಠದುಲುಹಂ ಈರಾಳಿಯೇ (ಅಕ್ಕಪ. ೭-೬೩); ಉಲುಹಡಿಗೆಯಿದ ವಾದಿಯಂ ನೋಡಿ (ಪಪ್ರಪು. ೧೧-೧೪೯). **ಉಲುವು**: "ಬಾಯಿ ಸಪ್ಪಲ್"(ಜಾನಕೋ. ೨೨) ; ಗಿಳಿರಾಮ ಕವರುರ ಉತ್ತತ್ತಿ ವನಕ್ಕೆ ಉಲುವಿಕ್ಕೆ (ಜನಗೀ. ೬೨); ನೆಮುಗೂ ಎಂಥಾ ಉಲುವು ಅಪಸಿತ್ತು (ವೈವಿ. ೧೯೫) ; ಊರಲೆಯು ಉಲುವಡನಿ ಭೀರಿನಾವಪ್ಪ ಶಿಲಲು (ಸಿದ್ಧಪು. ೨೪-೬೩). **ಉಲುಹು**: ಆಱುವ್ ದ್ರೌಪದಿಯ ಸಿರಿಯುಂ ಬುಲುಹಕ್ಕೆ ಕೇಳುತ ಪಾರ್ಥ ಬಂದನು (ಶುವ್ಯಾಮ್ಬೋ. ೨-೬); ಗಂಧೇಭ ಗಮನೆಯರುಗಳು ಅಂದವಡೆದ ಚರಣಾಭರಣಗಳುಲುಹಿಂದೆಲ್ಲಿದಿರಿ ಕ್ಕೆಲದಿ (ಮೋಹಕ. ೨೪-೧೫೯); ಕುಂದದ ಗದ್ದಗದುಲುಹಿಂದ ಸಖಿಯೊಡ ನೆಂದಳು ಮಾಱುತ್ತರವ (ಕಂಪವಿ. ೯-೧೩೮). [ಉಲಿ + -ಪ್ಪೆ]

ಉಲಿಪುಗೇಳ್ (ಕ್ರಿ). ಧ್ವನಿಯನ್ನು ಆಲಿಸು; ಶಬ್ದವನ್ನು ಕೇಳು: ಇಲಿಯುಲಿಪುಗೇಳ್ದ ಬಿಕ್ಕಿನಂತೆ ಬೊಳ್ಳೆನೆ ಪಾ ಱಿ ವಾ ಯ್ದು (ಅರ್ಜಕಿ. ೭-೨೪ ವ); ಜಲವಿಹಗಂಗಳಿಕ್ಕುಲಿಪುಗೇಳ್ದು (ಶುಸುಮ. ೧-೮೧). [ಉಲಿಪು + ಕೇಳ್]

ಉಲಿಪೆ 'ಉಲುಪೆ' ನೋ.

ಉಲಿಮಿರಿ (ನಾ). ಒಂದುಗಿಡ; ಮದವಸಲೆ: "ನರುಣಾ . . . ಉಲಿ ಮಿರಿ ಒಸಲೆ" (ಸಿಸ್ಕಾಂತಿ. ೧೦೩). [ದೇ. ‖ ತೆಳು. ಉಲಿಮಿರಿ, ಉಲಿಮಿರಿ]

ಉಲಿವ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹಕ್ಕಿ: "ಉಳ್ಳಪುಳ್ಳಮಾಮ್ಸಾನಮೆ ನಲುಲಿವಮಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗಾಷ. ೩೨-೮). [?]

ಉಲಿವಕ್ಕಿ (ನಾ). ಉಲಿಯುವ ಹಕ್ಕಿ: ಪೊರವುಮಿಸುಲಿವಕ್ಕಿಯಮ್ಮ ಸಂಜೆಯೊಳವಂ ಗೂಡುಗೊಳಪಂತೆ ತೂಡಿ (ಗಿವಿಂ. XV, ೬).

[ಉಲಿ + ಪಕ್ಕಿ]

ಉಲಿವು 'ಉಲಿಪು' ನೋ.

ಉಲಿಸು₁ (ಕ್ರಿ). ನುಡಿಸು; ಮಿಡಿ; ಮಾಟು: ಕಲಿಯೆಜೆಯ ವಸುದೇವ ನಾಲೆಯ ಪೊಳೆವ ವೀಣೆಯ ಕೊಂಡು ತಂತಿಯನುಲಿಸಿ ಕೆಳಗಿರಿಸಿದನು ತರಿಪಿದನುಲಿದ ವೀಣೆಗಳ (ಶಾಸ್ಕೃಭಾ. ೮–೮). [ಉಲಿ + ಇಸ್ಕು]

ಉಲಿಸು₂ (ನಾ). ಧ್ವನಿ; ಸದ್ದು: ಎಲೆ ವೃಷಭ ಗೇಹಪತಿ ಮನೆವಾಲದೆ ಬಳಗಂತು ಗಟ್ಟಿ ಯೊತ್ತ ಕ್ಷೇತ್ರ ಸ್ಥಲಂ ರಕ್ಷಿಸುರ್ದಪನುಲಿಸಿಲ್ಲದೆ ತೊಲಗು ಪೋಗು ಕಾಣದ ಮುನ್ನಂ (ರಸ. ೧೧೯–೧೩). [ಉಲಿ + ಇಸ್ಕು]

ಉಲಿಹ 'ಉಲಿಪ' ನೋ.

ಉಲುಂಬಲ, 'ಉರುಂಬಲ್' ನೋ.

ಉಲುಂಬಲೆ 'ಉರುಂಬಲೆ' ನೋ.

ಉಲುಕಿಸು (ಕ್ರಿ). ಅಲುಗಿಸು; ಅಲ್ಲಾಡಿಸು: ಅಳುಕದಾದುದು ಸರಳಪಂಜರಂ ಮತ್ತದರನುಲುಕಿಸುವೆನಿನಿಸುವಲ್ಲಿ ತರೂಪಮಂ ತಾಳ್ದು ಗಗನಕಂ ಪಾರಿದಿದ್ದಂ (ತುರಂಗ. ೧೫–೭೩). [ಉಲುಕು + ಇಸ್ಕು]

ಉಲುಕು₁, ಉಲಕು, ಉಲಿಕ (ಕ್ರಿ). ೧. ಅಲುಗು; ನಡುಗು; ಅಲ್ಲಾಡು; ಮಿಸುಕು: "ಉಲುಕು – ಶರೀರಸ್ಪುರಣೇ" (ಶಮಭಾ); ಉಲುಕಿದಕ್ಕೆ ನಾಲಗೆಯ ಕೊಡವಿಯೆ ಳಳುವಿನಲಿ ನಿಲ್ಲೆ ಮತಳಾ ಕಂಡಕ ಕಾರ್ಮುಗಿಸಿಟ್ಟು ಕಡಿದನು (ಉಪ್ಪಾಳ. ೧೧–೨೫); ಉಲಿಯ ದಿರ್ಪುದು ಕೊಡಕಿ ನಲಿಯದಿರ್ಪುದು ಕೇಕಿಯುಲಕದಿರ್ಪುದು ಕೊಂಡೆ ಯಲುಕದಿರ್ಪುದದಂಚೆ (ಚಿಬಿಪ. ೩೫–೨೧); ನಿನ್ನ ಪಂಜಾಗಲ ಸಾಳು, ನಾನು ಇಲ್ಲಿಂದ ಉಲುಕುವುದಿಲ್ಲ (ಮುಂಬಯಿ. ೫–೪೮). ೨. ಅಳುಕುಂಟಾಗು; ಶಂಕೆತೆಳೀರು: ನಿಳಿಯ ರೂಪಿನ ಗುಪ್ತಚರನೆಂದುಲುಳುಕಿದೆ ಚಿತ್ತದಲಿ ಚಿತ್ತವ ತಿಳಿಹೆನಲು ಕೆಂಜಪೆಯು ಬೇಹಿನ ದೂತನಿವನೆಂದು (ತಿಂದಣ. ೬–೨೪); ತಾನು ಇಂಥಹ ಹೊಲಸು ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಏಕಾದರೂ ಒಪ್ಪಿಕೊಂಡೆನೋ ಎಂದು ಉಲುಕಿದೆ (ಬಂದಜೀ. ೧೧೯). **ಉಲಕು**: ೧. ನಿನ್ನ ಸಹಾಯದ ಹೊರತು ಈ ಹುಡುಗನು ಉಲಕ ಲಿಕ್ಕಿಲ್ಲ (ಮುಂಬಯಿ. ೫–೧೯೭). ೨. ಮನಸು ಉಲಕುತ್ತದೆ (ರಂಡಿ). **ಉಲಿಕೆ**: ೧. ನೆನಪಿನೊಳ್ ಬಗೆವಿರ್ಪ ಪಂಚಾಮೃತಂ ಮಾಡಿ ಉಲಿಕೆ [ಪಾಠಾಂ. ಅಲುಕಿ]ದೊಡೆ ಪಂಚಾಮೃತಂಗಳಂ ಮಾಡುತುಂ (ರುದ್ರರ. ೫೭–೧೫೫).

ಉಲುಳಾದು = ಅಲುಗಾಡು; ಅಲ್ಲಾಡು; ಚಲಿಸು: ನಮ್ಮ ಶರೀರವು ನೀರಿಗಿಂತ ಹಗುರಿರುವುದರಿಂದ ಉಲುಳಾದದೆ ನುಮ್ಮನೆ ಬಿದ್ದು ಕೊಂಡರೇ ಅದು ತೇಲುತ್ತದೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೯–೬೧); ಒಬ್ಬರಾದರೂ ಬ್ರಾಹ್ಮಣೋತ್ತಮರು ಉಲುಳಾಡುತಾರೇನೋ ನೋಡ್ರಿ (ಹೊ ಸಂ ಸಾ. ೧೦).

[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಉಟ್ಟು, ಉಲುಳ್ಕು; ಮಲ. ಉಳು; ತುಳು. ಉಳ್ಳು; ತೆಲು. ಉಲುಕು]

ಉಲುಳ್ಕು (ನಾ). ಅದುರುವಿಕೆ; ಮಿಡಿಕುವಿಕೆ; ಅದಿರಾಟ: ಅಂಗದೊಳು ನೋವನಿತ್ತೆಯೊಳು ಬೆಲ್ಲಂ ಭಾಳದೊಳು ಬೆಮರನು ಲಲಿತ ಕಂಠದೊಳುಲುಳಕನಂಳ್ಪಯೊಳು ದಿಟಿಯನು . . . ಅರಯ್ದು ಕಾಣದೆ ನೊಂದಳು (ಜಚಕಾ. ೧೨–೨೬).

[< ಉಲುಳು. / ತಮಿ. ಉಲುಳ್ಕು; ಮಲ. ಉಳಕ್ಕು; ತುಳು. ಉಲುಳು, ಉಲ್ತು, ಉಳ್ಕು]

ಉಲುಳುಮಂತ್ರ, ಉಳುಕುಮಂತ್ರ (ನಾ). ಉಳುಕನ್ನು ಸರಿಪಡಿಸಲು ಹಾಕುವ ಮಂತ್ರ. **ಉಳುಕುಮಂತ್ರ**: ಅವನಿಗೆ ಉಳುಕು ಮಂತ್ರ ಬರುತ್ತದೆ (ರಂಡಿ). [ಉಲುಳ್ಕು + ಮಂತ್ರ]

ಉಲುಳುಮಂತ್ರಗಾರ (ನಾ). ಉಳುಕನ್ನು ಸರಿಪಡಿಸಲು ಮಂತ್ರ ಹಾಕುವವನು: ಉಲುಳುಮಂತ್ರಗಾರನ ಮಂತ್ರದಿಂದ ನನ್ನ ನೋವು ಬಹುಬೇಗ ಕಡಮೆ ಆಯಿತು (ರಂಡಿ).

[ಉಲುಳುಮಂತ್ರ + ಗಾರ (< ಕಾಱ)]

ಉಲುಳುಕೋಚಿ 'ಉಲಳ್ಕೋಚಿ' ನೋ.

ಉಲುಳುಕೋಚೆತನ 'ಉಲಳ್ಕೋಚೆತನ' ನೋ.

ಉಲುಗ (ನಾ). ದಡ್ಡ; ಮೂರ್ಖ; ಬುದ್ಧಿಯಿಲ್ಲದವನು; ಹುಚ್ಚ(?): ದಂಭಕನು ಧೀಯ ವೃಥಾ ದುಃಖಂಬಿಗಂ ದುಶ್ಶೀಲಕಾಲಕೆದಂಬನು ಸ್ವತಪಾತಕನು ವಿತ್ಕಾಪಕ್ಷಾತಕನು ರಂಜಕನು ರಜಪೋಕನುಲುಗನು ನಾಂ ಬಲುಗನೆಂದಿರದೆ ಬಜಾದೆ ನಂದಿ ನೆಲೆ ಪಕ್ಕಾದಿರಲ್ಕಟ (ಮಡೇಪು. ೬–೨೫). 'ಉಲುಗಿಕೆ' ಪರಾ. [ಉಲು + ಗ್ಕ]

ಉಲುಗಿತಿ (ನಾ). ಬುದ್ಧಿಕೆಟ್ಟವಳು; ಹುಚ್ಚಿ (?): ಊರಿಗೆ ಹೋಗುವ ದಾರಿಯೊಳಗೊಬ್ಬ ಉಲುಗಿತಿ ಮನೆಯ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ದಾರಿಗೊಂಡು ಹೋಗುವಯ್ಯಗಳ ಬಾರಿಭೋ . . . ಎಚ್ಚುಕ್ಕಿದ್ದಾಕೆ (ಷಡ್ವಿ. ೧೫೯); "ಉಲುಗಿತಿ ಎನೆ ತಮುಳರಚೇಂಕ್ರಿಯ ಜಾಲಗಳನ್ನುಳ್ಳ ಮಾಯೂಗಳಿಗೆ" (ಷಡ್ವಿ. ೨೬೪). [ಉಲುಗ + ಇತಿ (< ಇತ್ತಿ)]

ಉಲುಗುಲುಗುಪ್ಪೆಡೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಆಟ: ಕಪ್ಪದೆ ಬಾಲಳೀಯೆಯೊಳು ಮೆಗುಲುಲುಗುಲುಗುಪ್ಪಂಡೆಯ ಹೂಡಿದಂತೆ ಒಪ್ಪು ವದಿದ ಹಿಮದಿಂಡಗಳೆಸೆದುವು ಪುಷ್ಪಬಾಣನ ಕಣ್ಮನೆ (ಮೇ ಚಕ. ೬–೫೦). [?]

ಉಲುಬಿ, 'ಉಲುಬೆ' ನೋ.

ಉಲುಬಿ₂ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮಾನು (ಕ). [?]

ಉಲುಬು, 'ಉಲಿಬು' ನೋ.

ಉಲುಬೆ, 'ಉಲಿಬೆ' ನೋ.

ಉಲುಬೆ, ಉಲಿಪಿ, ಉಲುಬು, ಉಳುಬೆ (ನಾ).(ಮದುವೆ ಅಥವಾ ಪ್ರಯಾಣದ ಸಂದರ್ಭಗಳಲ್ಲಿ) ಉಚಿತವಾಗಿ ಕೊಡುವ ಆಹಾರ ಸಾಮಗ್ರಿಗಳು; ಭತ್ಯ; ಕಾಣಿಕೆ: ಹುಲ್ಲಾ ಉಲುಬೆ ಉಡು ಗೊಡೆ ಬಿಟ್ಟು ಕೊಟ್ಟಣ (ಸಾಇಇ. IX–೫, ೪೪೦–೩೬ : ೧೪೮); ಕುಮಾರರು ದಿಕ್ಕುದಿಕ್ಕಿಂದ ಸಾರವಸ್ತುಗಳುಲುಬೆಯ ಳಳುಬಿದರವಣಾರ್ಪೆವೆತ ರ್ದರ್ಳಾ ಜನರ (ಭರತ. ೧೯–೪೬); ಊರಿಗೂರಿಗಂ ತಪ್ಪರುಲುಬೆಗಳ ಪಕ್ಕಾಯ್ಯುರ್ಬೇಳ್ದರಿಗರಂ ಕಸವೆಂಬು ಮೂಳಿ (ಚಳವ. ೬–೧೬); ಊರುಗೆರು ತಂಯೊಪ್ಪಿಸಿದ ನವಸಾರ ಫಲರುಲುಬೆಯೊಳು ಪಕ್ಷಸಂಜಾರವೇ ನಂದನವಿಹಾರವದೆನಿತಾತಂಗೆ (ಅಚಚ. ೧೦೬). **ಉಲಿಪಿ**: ಅವರ ಊಟ ಉಡಿಗೆಯು ಸಲುವಾಗಿ ದಿನಾಲು ಅತ್ತ್ಯು ಸಾಮಾನುಗಳ ಉಲಿಪಿಯು ಹೊತ್ತು ಹೊತ್ತಿಗೆ ಸಿಗುವಂತೆ . . . ವ್ಯವಸ್ಥೆ ಮಾಡಿದ್ದರು (ಧರ್ಮಪ. ೧೧೬). **ಉಲುಬಿ₂**: ಇವಕುಲುಬಿಗಳೇಕೆ ಮಾಮಾಜಿ (ಚಚಕಾ. ೯–೧೧೧). **ಉಲುಬು**: ಉಡುಗರೆ ಉಲುಬು ಮನೆದೆರೆ (ಮೈಅರಿ. ೧೫೩, ೫೮–೩೪ : ೧೪೩೦). **ಉಳುಬೆ**: ಸ್ವಳಕ್ಕೆ ಕರಸಿಕೊಂಡು ಉಳುಬೆ ಮುಂತಾದ್ದು ಕೊಟ್ಟುಕೊಟ್ಟು (ಕಳವ. ೧೧–೫).

[?. / ಹಂ. ಉಲೂಫ್. / ತಮಿ. ಉಲುಪ್ಪೈ; ತುಳು. ಒಲಿಪೆ; ತೆಲು. ಉಲುಪ, ಉಲುಪಾ]

ಉಲುಬು (ಕ್ರಿ). ಅಲುಗಿಸು; ಅಲ್ಲಾಡಿಸು; ಉದಿರಿಸು: ಎಲವೊ ಮಹಿಳೆ ನಿನ್ನ ತೊಳಕವು ಚೆಲುವನಾದುವು ನಮ್ಮ ಯಮುಖೆಯಲುಲುಬಿ ತೊಳೆದೊಡೆ ಕಪ್ಪಡವು ಬೆಲ್ಲಡಗಳಾಗದಿವೆ ತೊಳೆದುಕೊಡು ನಾವೆಟ್ಟುವನು ನೀ (ಸಾಳ್ವ. ೧೨–೩೪). ℙ ಇದು 'ಅಲುಬು' ಎಂಬುದರ ರೂಪಾಂತರವಿರಬಹುದೆ? [ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಉಲುಪ್ಪು. ತೆಲು. ಉಲುಪು]

ಉಲುವು 'ಉಲಿವು' ನೋ.

ಉಲುಹು 'ಉಲಿವು' ನೋ.

ಉಲುಹುಗೆಡು (ಕ್ರಿ). ಧ್ವನಿಯಡಗು; ನಿಶ್ಶಬ್ದವಾಗು: ಬಳಿಸಿ ಬರೆಯಲು ಕಂಠಪ್ರದವಲುಹುಗೆಡಗ್ಗಳಿಕೆಯೆಂಬೀ ಬಲು ಹು ಗಡುಗಿನ ವೀರನಾರಾಯಣನ ಕಿಂಕರರ್ಗೆ (ಶಾನ್ಯ. ೧-೧೫).

[ಉಲುಹು (< ಉಲಿಪು) + ಕೆಡು]

ಉಲುಹುಡೆದೆ (ಕ್ರಿ). ಶಬ್ದವಿಲ್ಲದಾಗು; ಅಬ್ಬರವಿಲ್ಲವಾಗು: ಉಲುಹುಡೆದಿರಿಂಗನ ಸಮುದ್ರದ ಸಲಿಲವೆಲ್ಲಂಪಲ್ಲಿ ಪಲೆ ಸೆನಾಜಲಧಿ (ಪೊಕಾ. ೧-೧೭-೫). [ಉಲುಹು (< ಉಲಿಪು) + ತೆಗೆ]

ಉಲೂಳೆ, ಉಳೂಕ (ನಾ). ೧. ಗೂಗೆ; ಗೂಬೆ: ಅಡಗಿನ ಬಸಿಗೆ ಬಂದೆಱಗಿದವುಳೂಳೆಕ್ಕಾಂಕ್ಷ ಸಂದೋಹ (ಶಾನ್ಯಾಭ. ೪-೪೫). ೨. ಒಬ್ಬ ರಾಕ್ಷಸನ ಹೆಸರು: ಅಂದು ಮಹಾಸಾಹಸೆ ನಡೆದುದು ಳಿಳಿವಲ್ಲಿ ಯುಲೂಳನೆಂಬುವನು (ಶಾನ್ಯಾಭ. ೧-೫೬). ೩. ಒಂದು ನರಕದ ಹೆಸರು: ಸರ್ಪ. ಕೂಮರ್ಮ. ವಾಯಸ ಗೃಧ್ರ ಉಲೂಳವೆಂಬೈದು ಮಂತ್ರಿ ನರಕಗಳೀಂ (ವಡೇಶ. ೧೯೦). **ಉಳೂಳೆ**: ೧. ಕಾರೋಳೂಳಸ್ಯಗಾಳ ಬಳಾಕೋತ್ಕೃ ಡಮುಖರು (ಸುಳುಮು. ೧೧-೪೧ ವ). [ಸಂ.]

ಉಲೂಖ (ನಾ). = ಉಲೂಖಲ: ತಸ್ಯ ಕಾಯಮಂ ಳ್ಳಿಳೋಲೂಖ ಡೊಳಗಿಟ್ಟು ಮುಸಲದೊಳೊಲ್ಮ (ಅಜಾಪ. ೯-೨೦).

[< ಸಂ. ಉಲೂಖಲ]

ಉಲೂಖಲ (ನಾ). ಒರಳು: ಗೋಪಿ . . . ಪೃಥವಾಗಲುಲೂಖಲದಲ್ಲಿ ಳಿಟ್ಟ (ಜಗ. ೬-೬೬); ಉಲೂಖಲದ ಸೋಮವಲ್ಲಿಯ ಮುಸಲದ ಮಹಾ ಕಾರೆ ಳಕ್ಕೆಸೆದುದು (ಶ್ರವಿಭಾ. ೬೬-೬೮). [ಸಂ.]

ಉಲ್ಕೆ, ಉಲ್ಕೆ, ಉಳ್ಕೆ, ಉಳ್ಕೆ (ನಾ). ೧. ಆಕಾಶದಿಂದ ಕೆಳಕ್ಕೆ ಬೀಳುವ ತೇಜಃಪುಂಜವಾದ ವಸ್ತು: ಗಗನದಿಂ ಬಿಟ್ಟಿರ್ದುಳ್ಕಮಂ ತಂದು (ಪಂಪಾಮಾ. ೧೬-೮೨ ವ). **ಉಲ್ಕೆ**: ಗಗನದೊಳುಲ್ಕೆ ಬೀಳ್ವ ಪೊಲು ನೋಡಲು ನೋಡಲಂದಂ ಪೋಪ ನೋಡಗದ ಚಮತ್ಕೃತಿ (ಕವಿ. ೧೯೬-೬೯); ಉಲ್ಕೆಯಂತೆ ಆಕಾಶತ್ಕೃ ಹಾರಿ ಮಾಯವಾಯಿತು (ವಡಭಾ. ೬೫೮). ೨. ಉರಿಯುವ ಕೊಳ್ಳಿ: —ಪಂಜು: ನೂರಾರು ಉಲ್ಕೆಗಳ ಬೆಳಕಿನಲ್ಲಿ ಒಂದು ವಿಶಾಲ ಜನಸಮೂಹ ನೃತ್ಯಗಾನವಾದ್ಯಗಳಿಂದ ದಿಙ್ಮಂಡಲವನ್ನು ಮುಖರಿಸಿಗೊಳಿಸುತ್ತಿತ್ತು (ರಾಜಾಶೇ. ೬೦೦). **ಉಲ್ಕೆ**: ೧. ಅಗಳ್ ಪ್ರಳಯದುಳ್ಕೆಮುಳ್ಕುಮುಳ್ಳವಂತೆ ತನ್ನೆಳ್ಳಂಬು ಮುನಿಳುಮಾರನ ಳಕ್ಕೊಳಮೆದೆಯೊಳಮುಳ್ಳೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧-೧೧ ವ); ಬಾಳುವಿ ಪಾಟಿ ಬೀಳ್ ಪಗಲುಳ್ಕದವೋಲ್ (ಪಂಪಾಮಾ. ೧೬-೬೩). **ಉಳ್ಕೆ**: ಧುಮ್ಮಿಕ್ಕಿದಮ ಧರೆಗೆ ಸೌಮಿತ್ರಿ ತಾನುಳ್ಕೆಯೊಲ್ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೧೫೮-೧೭೬).

[< ಸಂ. ಉಲ್ಕಾ]

ಉಲ್ಕಾಪಾತ (ನಾ). ಆಕಾಶದಿಂದ ತೇಜಃಪುಂಜವಾದ ವಸ್ತು ಕೆಳಕ್ಕೆ ಬೀಳುವುದು: ಆಗಸದೊಳಿಂಗೆವ ಧೂಮಕೇತುಗಳಂ ವಿಜಯ ಕೇತುಗಳೆಂದುಂ ಕಳ್ಮುಳುಕ್ಕುವೆಲ್ಲಾಪಾತಮಂ ಶಿಷ್ಟಶಾಪಾನಲಕ್ಕು ಲಿಂಗಗಳೆಂದುಂ (ಪಂಪಾಮಾ. ೧೪-೧೩೮ ವ); ಆಕಾಶದಲ್ಲಿ ಮಿಂಚಿ ನಂತೆ ಒಂದುಕ್ಷಣ ಪ್ರಕಾಶಮಾನವಾಗಿ ಕಾಣುತ್ತದೆ. ಆಗ ಅವನ್ನು 'ಉಲ್ಕಾಪಾತ' ವೆಂದು ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ (ಆಕಾ. ೬೮).

[ಸಂ. (ಉಲ್ಕಾ + ಪಾತ)]

ಉಲ್ಕಾಮುಖ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಆಯುಧ: ದಿಙ್ಮುಖ ತೀರು . . . ಉಲ್ಕಾಮುಖ . . . ಶಾಪಕ ವಿಶೇಷಂಗಳ್ (ವಡೇಶ. ೨೬೨).

[ಸಂ. (ಉಲ್ಕಾ + ಮುಖ)]

ಉಲ್ಕೆ 'ಉಲ್ಕೆ' ನೋ.

ಉಲ್ಬಾ, ಉಲ್ಬಿ, ಉಳ್ಬಾ (ನಾ). ೧. ಎದುರುಮುಖ; ವಿರುದ್ಧವಾದ ದಿಕ್ಕು; ತಲೆಕೆಳಗು. ೨. (ಉಳ್) ವಾಂತಿ. ೩. ಅಂಗಿಯ ಒಳಮೈ (ಅ). **ಉಲ್ಬಿ**: ೨. (ಉಳ್). **ಉಳ್ಬಾ**: ೧. ಉಳ್ಬಾ ಸೀರಾ ವಿಷಯ (ಚೆಂಗೂರಿ. ೧೪೨).

ಉಳ್ಬಾಪಲ್ಟಿ = ಅಸ್ತವ್ಯಸ್ತ; ತಲೆಕೆಳಗು: ಅವನು ಪರೀಕ್ಷೆಯಲ್ಲಿ ಉಳ್ಬಾಪಲ್ಟಿ ಹೊಡೆದಿದ್ದಾನೆ (ಪೂಡಿ).

[←ಮರಾ. ಉಲಟಿ, ಉಲಟಾ, ಉಲಟೀ; ಹಿಂ. ಉಲಟಾ, ಉಲಟೀ]

ಉಲ್ಬೆ 'ಉಲ್ಬಾ' ನೋ.

ಉಲ್ಬು (ನಾ). = ಉಲ್ಬ: ಜಲ್ಬಿಸಲು ಉರುದಿಂಗಳಾದಿಯದುಲ್ಬು ನವ ಮಾಸಾಂತ್ಯ ಸುರಭಿ ಕಲ್ಪಿಸುವ ನವರತ್ನವ್ಯಪ್ತಿಯ ಮೂರು ಸಂಜೆಯಲೀ (ಬೆತ್ತ. ೯-೬೬). [< ಸಂ. ಉಲ್ಬ]

ಉಲ್ಬ (ನಾ). ಜರಾಯು; ಮಾಸು; ಕಸ: "ಕಱಿಸರ್ ಚೀಲಂ ಜರಾಯುವೆಂಳ್ಕುಮಾ ತಟದು ಗಲ್ಲೆ ಉಲ್ಬಮೆನಿಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗಾರಾ. ೪೧-೪).

[ಸಂ.]

ಉಲ್ಬಣ (ಗು). ೧. ತೀವ್ರವಾದ; ಉಗ್ರವಾದ; ಅತಿರೇಕದ; ಹೆಚ್ಚಿನ: ಉಲ್ಬಣ ನಿರ್ಗರ್ಗಳ ವೃತ್ತಿಯಂದೆನಿವ ಪಣಗಡದಿಪಳಯರ ಮವಂ ನಗುತೆ ಪರದರೊಳ್ಪದರಾ ವಿಪಣಿಯೊಳು (ಪದ್ಮರಾ. ೯-೩೬). (ನಾ). ೨. ತೀವ್ರತೆ; ಆತಿಶಯ; ಅತಿರೇಕ: ಆಕ್ರೋಶದುಲ್ಬಣ ದೊಳಂದು ನಾಂ ತಮ್ಮನ ವಿನಯಮಂ ಕಿವುಳ್ಪೇಳ್ದು (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೬೦೯-೭೯೬). ೩. ರಾಶಿ; ಮೆದೆ: ಅಂಗದಂಗದಿಂ ಪೊಸಳಂಗದಿಂದೆ ನೆಗಪುಲ್ಬಣ ಮಂತ್ರದ ಮಂತಣಂ (ರಾಜಶೇ. ೬-೭೯).

ಉಲ್ಬಣವಾಗು = ತೀವ್ರವಾಗು; ಉಗ್ರ ವೆನಿಸು: ಅವರಲ್ಲಿ ಮೊದಲೇ ಇದ್ದ ಪಿತ್ತವಿಕಾರ ಇದ್ದಕ್ಕಿದ್ದಂತೆ ಉಲ್ಬಣವಾಯಿತು (ಬೆತ್ತ. ೧೧೪). [ಸಂ.]

ಉಲ್ಬಣಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ತೀವ್ರವಾಗು; ಉಗ್ರವೆನಿಸು. 'ಉಲ್ಬಣಗೊಳಿಸು' ಪರಾ. [ಉಲ್ಬಣ + ಕೊಳ್]

ಉಲ್ಬಣಗೊಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ತೀವ್ರಗೊಳಿಸು; ಉಗ್ರವಾಗಿಸು: ಅವಳ ಭ್ರಮೆಯನ್ನು ಮತ್ತಷ್ಟು ಉಲ್ಬಣಗೊಳಿಸುವ ಘಟನೆಯೊಂದು ನಡೆಯಿತು (ಪದ್ಮಸ. ೧೦). [ಉಲ್ಬಣಗೊಳ್ + ಇಸು]

ಉಲ್ಬಣಸ್ಥಿತಿ (ನಾ). ತೀವ್ರವಾದ ಸ್ಥಿತಿ; ಉಗ್ರವಾದ ಪರಿಸ್ಥಿತಿ: ತಾಯಿ ಮಗನಲ್ಲಿ ಉಲ್ಬಣಿತಿಗೆ ಕಡದು ಕಾತರೆಯಗಾ (ಶ್ರೀ ರಾಮಾ. ೧೯-೫೧೦). [ಉಲ್ಬಣ + ಸ್ಥಿತಿ]

ಉಲ್ಬಣಾವಸ್ಥೆ (ನಾ). = ಉಲ್ಬಣಸ್ಥಿತಿ: ಉಲ್ಬಣಾವಸ್ಥೆಗೆ ಮುಟ್ಟಿದಾಗ ತಮ್ಮ ನಡೆನುಡಿಗಳ ಮೇಲೂ ವರ್ತನೆಯ ಮೇಲೂ ನಿಯಂತ್ರಣ ತಪ್ಪಿ ಮನೋದೋಗದ ಚಿಕಿತ್ಸಾಲಯಕ್ಕೆ ಸೇರುವ ಸ್ಥಿತಿಗೆ ಬರುವರು (ಶಿಪ್ರ. ೬೬೪). [ಉಲ್ಬಣ + ಅವಸ್ಥೆ]

ಉಲ್ಬಣಿಸು (ಕ್ರಿ). ತೀವ್ರವಾಗು; ಉಗ್ರವಾಗು: ತಲವನಪುರದ ಅರಸನ ಸಲ್ಲದ ಮಾತುಗಳನ್ನು ಕೇಳಿ ಕೇತಮಲ್ಲಪ್ಪನಿಗೆ ಸಿಟ್ಟು ಉಲ್ಬಣಿಸಿ ಬಂತು (ಶಾಂಕಲಾ. ೧೯೨). [ಉಲ್ಬಣ + ಇಸು]

ಉಲ್ಬುಕೆ (ನಾ). ಉರಿಯುವ ಕೊಳ್ಳಿ: "ಅಲಾತಂ, ಉಲ್ಬುಕಂ – ಈ ೨ ಕೊಳ್ಳಿ" (ಜಲಾಯು. ೧೨-೬೬). [ಸಂ.]

ಉಲ್ಲಂಗಿ (ನಾ). ಒಂದು ಪಕ್ಷಿ: "ಉಲ್ಲಂಗಿ– ಚೋಟುಮಾಣಿನ ಗೇಣ್ದುದ್ದ ಗರಿಯ ಹಕ್ಕಿ; ಹಾರುಬುರುಕೆ" (ಜಾನಪೋ. ೨೨). [?]

ಉಲ್ಲಂಘನ (ನಾ). ೧. ದಾಟುವುದು; ಹಾರುವುದು. ೨. ಮೀರುವುದು; ಅತಿಕ್ರಮಣ: ಪಾ ಟಿ ಯ ಲ್ಲು ವಿಶ್ವವಕ್ಕೋಲ್ಲಂಘನಂ ರಾಘವಾ (ಪಂಪಾಮಾ. ೬-೮೨). [ಸಂ.]

ಉಲ್ಲಂಘನೆ (ನಾ). = ಉಲ್ಲಂಘನ ೨ : ಸಂಜ್ಞೆಯ ನಿಯಮ ಉಲ್ಲಂಘನೆಯಾಗುತ್ತಿರುವುದನ್ನು ನಾನು ನೋಡಿಯೂ ಸುಮ್ಮನಿರಲಾರೆ (ರಂಗರೋ. ೫೬).
[ಸಂ. ಉಲ್ಲಂಘನ]

ಉಲ್ಲಂಘಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ದಾಟು ; ಹಾರು : ಬೇಂಟೆಕಾರರ ಸರಳುಗಳೆ ಗುಲ್ಲಂಘಿಸುತ ರಭಸದೊಳಗೆಯ್ದರಲು (ಬಸವ. ೬೪–೨೪). ೨. ಮೀರು ; ಅತಿಕ್ರಮಿಸು : ಆ ದಿವ್ಯ ವಚನಮನುಲ್ಲಂಘಿಸಿ ನೀರೆಲ್ಲಿಪೋಪಿನಂ ನೀರಂ ಕುಡಿದು (ಕಂಚಿಪ್ರಾ. ೮–೬೯ ವ) ; ಗುರುವಚನವನುಲ್ಲಂಘಿಸಿ ಚರಿಯಿಸಲಜಮೊಗದು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೫–೧೫೦) ; ಉಲ್ಲಂಘಿಸುವರುಂಟೆ ವಿಧಿಕೃತವನು (ಕೃಮಿಧಾ. ೩೦–೩೬) ; ಅಕ್ಕೆಯನ್ನು ಉಲ್ಲಂಘಿಸಿದಹರಿಗೆ ಶಿಕ್ಷೆ ಏನು (ನೀತಿಚಂ. xx, ೩೧).
[ಉಲ್ಲಂಘನ + –ಇಸ್ಕು]

ಉಲ್ಲಟ (ನಾ). ಚಂಚಲತೆ ; ಹೊರಳಾಟ. 'ಉಲ್ಲಟಿಸು' ಪರಾ.
[< ಸಂ. ಉಲ್ಲುಠತಿ]

ಉಲ್ಲಟಿಸು (ಕ್ರಿ). ಹೊರಳಾಡು ; ಚಂಚಲವಾಗು : ಸಲ್ಲದ ತಳ್ಕಿಲರ್ ಗಱಗೊಳ್ಳಲಾ ಫಲವೊಂದು ಮರ್ತ್ಯಮುಂ ಸಲ್ಲದ ಬೇಂಟೆಮುಲ್ಲು ಟಿಸಿ ಮಿಂಚುವ ಮಿಂಚು (ಲೀಲಾವ. ೧–೩೧) ; ಹೃದ್ಯತ್ರತರಂಗ ಮಿಂಚನಂತುಲ್ಲಟಿಸಿ ಆಟುಟಿಸಿ ತಾನು ಮಣಿದುದೆ ಧಂಗಿ (ಅಯ್ಯಾಶ. ೬–೬).
[ಉಲ್ಲಟ + –ಇಸ್ಕು]

ಉಲ್ಲಡಿ (ನಾ). (ಕರಾ) ಮೆರವಣಿಗೆ ಹೋಗುವಾಗ ಮೇಲೆ ಹಿಡಿಯುವ ಆವರಣ ; ವಿತಾನ ; ಮೇಲ್ಕಾವು.
[← ತೆಲು. ಉಲ್ಲಡ]

ಉಲ್ಲವ (ನಾ). ವಿತಾನ ; ಮೇಲ್ಕಟ್ಟು : ಕಲುವಂ ಕೇತ್ರದ ಪಲ್ಲವ್ಲಿವಂಗಳ್ ಧ್ವಜಪತಾಕೆಗಳುಮತಿಶಿ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೬೮–೩೭) ; ಪಿರಿಯ ಪಂದರಂ ಮೂಡಿಸಿಯಲ್ಲಿ ನಾನಾ ಪ್ರಕಾರದ ಕೇತ್ರಪಲ್ಲಿಯುಲ್ಲವಗಳ [ಕುಮು]ಂ ಧ್ವಜಂಗಳುಮಂ ಕಟ್ಟಿಸಿ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೪೨–೧೦).
[ಪ್ರಾ. ಉಲ್ಲವ]

ಉಲ್ಲಸ (ನಾ). = ಉಲ್ಲಾಸ : ತನುವರಿಸು ಕೈಲಾಸಕುಲ್ಲಸದೆ ಪೋಪ ನವಪಯೋಲ್ಲಸನರ್ (ಅಭಿಧ. ೧೩–೧೦೨).
[< ಸಂ. ಉಲ್ಲಾಸ]

ಉಲ್ಲಸಿತ (ಗು). ೧. ಪ್ರಕಾಶಮಾನವಾದ ; ಹೊಳೆಯುವ. ೨. ರಮ್ಯವಾದ ; ಸೊಗಸಾದ : ಕರತಳಪಲ್ಲವೋಲ್ಲಸಿತ ಹೇಮ ಚಾಮರ ಪವನವಿಡಲಿರಲಿರಲಿಸಿ ಬಿಜ್ಜಳಂ (ಆ ದಿ. ೩–೨ ಪ). ೩. ಸುಖಕರವಾದ ; ಸಂತೋಷಕರವಾದ. (ನಾ). ೪. [ಸಂಗೀತ] ಇಪ್ಪತ್ತೈರಡು ಬಗೆಯ ಶ್ರುತಿಗಮಕಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : ಪ್ಲುತ... ಉಲ್ಲಸಿತ... ಇಪ್ಪತ್ತೆರಡೇ ಶ್ರುತಿಗಮಕಂಗಳು (ವಿವೇಕ. ೩೬೨).
[ಸಂ.]

ಉಲ್ಲಸಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಪ್ರಕಾಶಿಸು ; ಹೊಳೆ. ೨. ಪ್ರಕಾಶಿಸುವಂತೆ ಮಾಡು. ೩. ಸಂತೋಷವಾಗರು ; ಉತ್ಸಾಹಗೊಳ್ಳು.
[ಉಲ್ಲಸನ್ + –ಇಸ್ಕು]

ಉಲ್ಲಾಳ (ನಾ). ೧. ರೋಗದಿಂದ ಗುಣವಾದವನು : "ಶುತ್ತವಾಗಿ ಮಾತ್ತವನಂ ಉಲ್ಲಾಳನೆಂಬುದು" (ಚಲಾಯು. ೬೨–೨೫). ೨. ಸುಖಿ.
[ಸಂ.]

ಉಲ್ಲಾಪ (ನಾ). ೧. ವ್ಯಂಗ್ಯವಾದ ನುಡಿ ; ಕಟಕಿ ; ಅಣಕದ ಮಾತು : "ಕೊಂಬುವರಿದಿ ನುಡಿ ಉಲ್ಲಾಪನೆಂಬುದು" (ಚಲಾಯು. ೫೯–೧೯೯). ೨. ಗಟ್ಟಯಾದ ಕೂಗು, —ಮಾತು. ೩. ದುಃಖ ಅಥವಾ ಬೇನೆಯಲ್ಲಿ ಉಂಟಾಗುವ ಧ್ವನಿಯ ವ್ಯತ್ಯಾಸ (೪).
[ಸಂ.]

ಉಲ್ಲಾರ್ಸ ಉಲಾರ (ನಾ). ೧. ಗೌಸು. ೨. ದಿಂಬು ಹಾಕಿರುವ ಆಸನ, —ಗಾದಿ : ಪೊಸತು ಉಲ್ಲಾರಿಂ (ಕಾಮದ. ಮ. ೫೨ ಪ್ರಯೋ). ೩. ಜಾಲರಿ; ಬೆಳಕಂಡಿ(?) : ಕುಳ್ಳನು ಉಲ್ಲಾರಿಯಲ್ಲಿ ಇಣಕಿ ಹಾಕಿದಾಗ ಸರಹದ್ದಾರಾಯರು ಸಂದೂಕದೊಂದಿಗೆ ಕುಳಿತು ಅದರೊಳಗಿನ ನಗಗಳನ್ನೆಣಿಕೆಹಾಕುತ್ತಿರುವುದು. ಅವನಿಗೆ ಕಂಡಿತು (ಇಂದುಮು. ೫೬).

ಉಲಾರ ೨. ಸಜ್ಜುಮಾಡಿಯರುವ ಸರಿಗೆ ಉಲ್ಲಾರಿಲ್ಲ ಕುಳಿತರಲು (ಪ್ರಾಗಂಧಿ. ೩೦–೧೬). [?. / ತೆಲು. ಉಲ್ಲಾರು]

ಉಲ್ಲಾಸ (ನಾ). ೧. ಉತ್ಸಾಹ; ಸಂತೋಷ ; ನಲಿವು : ತಮ್ಮ ವಿಕಾಸೋಲ್ಲಾಸದಿಂ ತಮ್ಮುತಿಕರಮಳವಿದಂ . . . ಸಂಪತ್ತುವೆತ್ತಿರ್ದರುದು (ಜಗದ. ೪–೬೫). ೨. ಕಾಂತಿ ; ಪ್ರಕಾಶ. ೩. [ಕಾವ್ಯಮೀಮಾ] ಒಂದು ಅರ್ಥಾಲಂಕಾರ : "ಒಂದಱ ಗುಣದೊಡಱಂಗಳಂ ಪಿಱಕೊಂದರ್ಕ ಗುಣದೊಡಱಂಗಳಕ್ಕುಮದು ಉಲ್ಲಾಸಾಲಂಕಾರಂ . . . ಉದಾ : –ಬಹುವಿಧ ದೊಳ್ ಪೊಣರ್ದುಂ ನಿರ್ವಹಿಸದೆ ಬಿಳಿವೇವರಾಯನೊಳ್ ಸಾಮಂತರ್ ಮಹಿಕರರ ಗಡಿಯ ಸಭಯದ ಮಹಿಯಂ ಪಡದಾತ್ಮವಂಶಕರನುಜ್ಞೆವರ್ (ಅಕ್ಕ.ಕಿ. ೧೧೩–೧೫೪). ೪. (ಗ್ರಂಥಗಳಲ್ಲಿನ) ಅಧ್ಯಾಯ ; ಆಶ್ವಾಸ ; ಸಂಧಿ.
[ಸಂ.]

ಉಲ್ಲಾಸಗಾರ (ನಾ). ಉತ್ಸಾಹಕಾಲಿ ; ವಿನೋದಪ್ರಿಯ.
[ಉಲ್ಲಾಸ + –ಗಾರ(< –ಕಾಱ)]

ಉಲ್ಲಾಸಗಾರಿ (ನಾ). ಉತ್ಸಾಹಕಾಲಿನಿ; ವಿನೋದಪ್ರಿಯೆ (೪).
[ಉಲ್ಲಾಸಗಾರ + –ಇ (< –ಇಕ್ಕಿ)]

ಉಲ್ಲಾಸವೆಱು (ಕ್ರಿ). ಉತ್ಸಾಹವನ್ನು ಹೊಂದು ; ಸಂತೋಷಿಸು : ಲೀಲೆಯಿಪ ಕೈದವಿದಗೆಳ ವಿಕಾಸದಿಂ ಮಿಗೆ ಪಿಡಿದುಳ್ಕೊಂಡುಲ್ಲಾಸವೆತ್ತಾ ಳ್ಕರಿಯ ಮೇರಿಲುಳಿದಾ ಕಿರುಗುಚಿರೆ (ಬಸವ. ೧೬–೨೩).
[ಉಲ್ಲಾಸ + ಪೆಱು]

ಉಲ್ಲಾಸಿಸು (ಕ್ರಿ). = ಉಲ್ಲಾಸವೆಱು : ಶಂಕರನಪರ್ಯಲ್ಲಾಸಿಸುತ್ತೆ ಶಿರದೊಳ್ ಧರಿಸಿ ತೋಱಿದಂ ಭಕ್ತಜನಕೆ (ಕಪ್ಪಡಿ. ೧೦–೩೦೬).
[ಉಲ್ಲಾಸ + –ಇಸ್ಕು]

ಉಲ್ಲಾಳೆ (ನಾ). [ನಾಟ್ಯ] ಒಂದು ಬಗೆಯ ನೃತ್ಯಭಂಗಿ : ಸಯನಾನಂದಮನಕ್ಕುದಿಂದ್ರನಸಪಸ್ಸಾಗಲ್ಕುದಿಂ ಕೂಡೆ ಚಾರಿಯೆಳಲ್ಲಾಳದ ಬೀಗದೊಳ್ . . . ಸೂಚೀನರ್ತನಂ (ಅಸಂಪ್ರ. ೫–೧೭) ; ತಾಳಾನುಗತೆ ಮೆಸಪ್ಪುಲ್ಲಾಳಂ ಮೊದಲಾಗಿ ಸೊಗಯಿಸುವ ಪದಿನಾಱುಂ ಪಾಳಿಳಯಿಸಿ ಮರ್ದನ ವಿಧುಲೀಲೆಯಿನವಂ ಬಗೆಗೀಯುತಂ ಬಾಹಿಸಿದಂ (ಪಾರ್ಶ್ವಭ್ಯು. ೧೨–೧೪). [ಪ್ರಾ. ಉಲ್ಲಾಲ = ಮೇಲೆ ನೆಗೆಯುವಿಕೆ. / ಮರಾ. ಉಲಾಳ]

ಉಲ್ಲಿ, ಉಲ್ಲೆ (ನಾ). ನಾದಿದ ಹಿಟ್ಟು ; ಕಣಕ : ಸಮುದ್ರಪೊಳೆಗೆ ಉಲ್ಲಿಯಂತೆ ಮೃದುಶರೀರವೆಳ್ಳದೊಂದು ಜಂತುವಿರುತ್ತದೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೫–೨೪). ಉಲ್ಲೆ : (ಕ್ಯಾಂಡ್ರ್). [?]

ಉಲ್ಲಿ (ಅ). ಈ ನಡುವಣಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ; ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ: ಉಲ್ಲಿಂಡೋತು ನಮೇಂ ಬಲ್ಪಂಗಂ ತಂದ ಕತಿಪಸೂ ಸಂಗಮದೊಳ್ (ಕವಿರಾ. ೧–೬೨) ; ಅಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲಿ ಉಲ್ಲಿ ಎಂದು ಸ್ಥಳವಿಶೇಷದೊಳಮಾ ಶಬ್ದಮೊಳವು (ಕಾಮದ. ೧೧೯ ಪ್ರಯೋ). [?]

ಉಲ್ಲಿಖಿತ (ಗು). ೧. ಬರೆಯಲ್ಪಟ್ಟ. ೨. ಕೆತ್ತಲ್ಪಟ್ಟ. (ನಾ). ೩. ಉಲ್ಲೇಖ : ೧. ಎಂ. ಶ್ರೀಕಂಠಯ್ಯನವರು ಹೊಸಮೂಗದ ಪದ್ಯ ರಚನೆಗೆ ತೊಡಗಿದರೆಂಬ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲಿಯಾದೂ ಉಲ್ಲಿಖಿತವಾಗಿರುವಂತೆ ನನಗೆ ತಿಳಿದಿಲ್ಲ (ಕಮಾರೋ. ೯). [ಸಂ.]

ಉಲ್ಲಿದ (ನಾ). ಈ ನಡುವಣಸ್ಥಳಕ್ಕೆ ಸೇರಿದವನು; ಮಧ್ಯದವನು : ಉಲ್ಲಿಯಣಂ, ಉಲ್ಲಿದಂ(ಕಬ್ಬಾಸು. ೪೨೨ ಪ್ರಯೋ). [ಉಲ್ಲಿ + –ದ್ಕ]

ಉಲ್ಲಿಯಣ (ನಾ). = ಉಲ್ಲಿದ : ಉಲ್ಲಿಯಣಂ, ಉಲ್ಲಿದಂ (ಕಬ್ಬಾಸು. ೪೩೩ ಪ್ರಯೋ). [ಉಲ್ಲಿ + –ಅಣ]

ಉಲ್ಲು, ಉಲ್ಲೂ (ನಾ). ೧. ಗೂಗೆ; ಗೂಬೆ. ೨. (ಆಲಂ) ದಡ್ಡ; ಮೂರ್ಖ; ಹೆಡ್ಡ (ಕ). **ಉಲ್ಲೂ** : ೨. ನೀನು ಬಹು ಉಲ್ಲೂ ಕಾಣುತ್ತೀ. ಉತ್ತಾನಶಿತನದಿಂದ ಯಾವಲಾಭವಲ್ಲಿಂಬುದು ನಿನಗೆಂಯದೀ? (ಮೋಡಿನ. ೬). [← ಹಿಂ. ಮರಾ. ಉಲೂ]

ಉಲ್ಲುಂಕೆ (ನಾ). ವ್ಯಂಗ್ಯವಾದ ಮಾತು; ಕಟಕಿ.
[ಸಂ. ಉಲ್ಲುಂಕಾ]

ಉಲ್ಲುಳಿತ (ಗು). ಸುತ್ತಾಡಿದ; ಹೊರಳಾಡಿದ: ಜಳಧಿಜನಾಧನ ಸಾಧಯ ಜಳಬುದ್ಬುದಜೊಗೆಗೆ ಸುರಧಿಪರಮಳಮಿಳಿತೋಲ್ಲುಳಿತಾಳ ಜಲ [ಜ]ನಾಯ್ತಾ ಜಳ[ಜ]ಜೊಳಿಗೆಂ ಪಿರಿಮ್ಮಗರ್ಧರ ಬ್ರಹ್ಮಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧ ೫). [ಸಂ. ಉಲ್ಲುಳಿತ]

ಉಲ್ಲೂ 'ಉಲ್ಲು' ನೋ.

ಉಲ್ಲೆ 'ಉಲ್ಲೆ' ನೋ.

ಉಲ್ಲೆಕಿಱ (ನಾ). ೧. ಅಗೆತ : ಶಿಖ್ಯಾಮಹೋಮವಿಧಕ್ಕಗ್ನಿಯೇ ಸಂಸ್ಕಾರ ಮುಲ್ಲೆಕಿಱಸಾಧನಂ ಪ್ರವ್ಯಹಿಯಂ (ಸಿದ್ಧಾಂ. ೪–೪). ೨. ಬರೆಹ: ಪ್ರಾಚೀನ ಗ್ರಂಥಗಳಲ್ಲಿ ಸತ್ಯ ಅದರ ಉಲ್ಲೆಕಿಱವುಂಟು (ಮುಂಬಯಿ. ೪–೧೩೬). ೩. [ಕಾವ್ಯಮಿತ್ರ] ಒಂದು ಅರ್ಥಾಲಂಕಾರ : "ನಾನಾ ಧರ್ಮಗಳಿರುವ ಪದಾರ್ಥವೊಂದನ್ನು ಒಬ್ಬೊಬ್ಬರು ಒಂದೊಂದು ಪ್ರಕಾರದಿಂದ ತಿಳಿದು ಕೊಳ್ಳುವುದು ಉಲ್ಲೆಕಾಲಂಕಾರ" (ಕೃವಿಡಿ. ೨೬೯). [ಸಂ.]

ಉಲ್ಲೆಕಿಸು (ನಾ). ೧. ಬರೆಯುವುದು. ೨. ಅಗೆಯುವುದು. ೩. ಕೊರೆಯುವುದು. ೪. ವರ್ಣನೆ. 'ಉಲ್ಲೆಕಿಸುನಂಗೆಯ್' ಪರಾ.
[ಸಂ.]

ಉಲ್ಲೆಕಿಸುನಂಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ಬರೆ: ಮಂತ್ರತಂತ್ರಯಂತ್ರ ಸಿದ್ಧನಪ್ಪ ಪರಮೇಷ್ಠಿ ಹರನನಿಜ್ಞೆಯಿಂ ಸ್ಥಂಡಿಲಮಜಲಂಳಲಿಂ ಮೆಲ್ಲಮೆಲ್ಲಮುಲ್ಲೆಕಿಸುನಂಗೆಯ್ದಗ್ನಿಯಂ ಪ್ರತಿಷ್ಠೆಯಂ ಮಾಡಿ (ಗಿಸೆ. ೧೦–೯೫ ವ).
[ಉಲ್ಲೆಕಿಸು + ಗೆಯ್ (< ಕೆಯ್)]

ಉಲ್ಲೆಖಿತ (ಗು). ಬರೆದ; ಸೂಚಿಸಿದ: ಪ್ರಸ್ತಾವಕ್ರಯದಲ್ಲೂ ಈ ವಿಷಯವು ಉಲ್ಲೆಖಿತವಾಗಿದೆ (ಕ್ರಶಿ. ೭೭). [ಸಂ.]

ಉಲ್ಲೆಖಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಬರೆ; ಲಿಖಿಸು : ಅಲ್ಲಿ ಶ್ರೀನಕಶಂತರ್ಗರ ಹೆಸರನ್ನೇ ಉಲ್ಲೆಖಿಸಿಲ್ಲ (ಜಾಗಾ. ೬೯). ೨. ಎತ್ತಿಬರೆ; ಉದ್ಧರಿಸು : ಸರಸ್ವತೀಕಂಠಾಭರಣದಲ್ಲಿ ಸರಸ್ವತೀ ಮತ್ತು ಚಿನ್ನಮ್ಮರ ಪದ್ಯಗಳನ್ನು ಉಲ್ಲೆಖಿಸಿರುವನು (ಸಂಸಂ. ೩). ೩. ವರ್ಣಿಸು : ಆ ಕವಿಜಾಪಲ್ಯವನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಅನುಪಮವಾಗಿ ಉಲ್ಲೆಖಿಸಿದ್ದಾನೆ (ಸಮಾಲೋ. ೧೦೯).
[ಉಲ್ಲೆಕಿಸು + –ಇಸ್ಸು]

ಉಲ್ಲೋಜೆ (ನಾ). ವಿತಾನ; ಮೇಲುಕಟ್ಟು (ಕ). [ಸಂ.]

ಉಲ್ಲೋಲ, ಉಲ್ಲೋಳ (ಗು). ೧. ಬಲವಾಗಿ ಮೇಲಕ್ಕೆ ಎದ್ದ (ನಾ). ೨. ದೊಡ್ಡ ಅಲೆ: ರತ್ನಾಕರಮುಲ್ಲೋಲಂಗಳಿಂದಂ ಮಜ್ಜಯಿಸಿ (ಕಾದಂಪು. ೧೫೭). **ಉಲ್ಲೋಳೆ** : ೩. ರಭಸ; ವೇಗ: ಮಸಗಿದ ಜಳಧಿಯ ಕಲ್ಲೋಲದಂತೆ ಪಿರಿದುಮುಲ್ಲೋಳದಿಬರು ಬಂದು ತಾಗುವಾಗಳ್ (ಕಾಂತಿಪು. ೪–೭ ವ). [ಸಂ.]

ಉಲ್ಲೋಲಕಲ್ಲೋಲ (ನಾ). ೧. ದೊಡ್ಡ ತೆರೆ: ಉಲ್ಲೋಲ ಕಲ್ಲೋಲ ಮಾಲಾರಂಭ ಪ್ರೌಢ್ಯೋನ್ನತೇನ ... ರೌದ್ರಂ ಸಮುದ್ರಂ (ಕಾವ್ಯಕಾ. ೬೬). ೨. (ಆಲಂ) ಕ್ಷೋಭೆ; ಕಲಕಿಹೋಗಿರುವ ಸ್ಥಿತಿ : ನನ್ನ ಮನಸ್ಸು ಅನೇಕ ಕಳ್ಪನಸಂತಟಗಳಿಂದ ಉಲ್ಲೋಲಕಲ್ಲೋಲವಾಗಿ ಬಿಟ್ಟಿತು (ರಾಮಾಣಿ. ೧೦೬). [ಉಲ್ಲೋಲ + ಕಲ್ಲೋಲ]

ಉಲ್ಲೋಲಿಸು (ಕ್ರಿ). ಒಲೆದಾಡು; ಹೊಯ್ದಾಡು : ಎರಗಿದುರುಬಿಗೆ ಕೇರ್ ತತ್ತರಿಸಿ ಉಲ್ಲೋಲಿಸಿತು (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೨೪೮–೫೫೦).
[ಉಲ್ಲೋಲ + –ಇಸ್ಸು]

ಉಲ್ಲೋಳೆ 'ಉಲ್ಲೋಲ' ನೋ.

ಉಲ್ವ (ನಾ). ಜರಾಯು; ಮಾಸು; ಕಸ: "ಉಲ್ವಂ ಕಲಿಲಂ– ಈ ೨ ಗಲ್ಲಿಗಟ್ಟಿದ ನೆತ್ತರು" (ಹಲಾಯು. ೮೨–೬೪ಬ). 'ಉಲ್ಬ' ಪರಾ.
[ಸಂ.]

ಉಲ್ವಣ (ಗು). ತೀವ್ರವಾದ; ಉಗ್ರವಾದ; ಹೆಚ್ಚಿನ: ಮಲ್ಲಾಸೋ ಪಬ್ಬಿಸು ಸೇವಕರ್ ಪಂಚಂರಸಲುಲ್ವಣಾತಂಕದಿಂದಾ ಸುಮಂತ್ರಂ ಬೆದರೆ (ಭಭಭ. ೪–೨೫). [ಸಂ.]

ಉವರ್ 'ಉದು' ಪರಾ.

ಉವರ್ಣ (ನಾ). ಉಕಾರ ಮತ್ತು ಊಕಾರ : ವರ್ಣಸಂಜ್ಞೆ ಎಂತೆಂದಿಪಡೆ, ಅವರ್ಣಂ ಇವರ್ಣಂ ಉವರ್ಣಂ ಎಂದಂತೆ (ಕಮದ. ೧೦ ೪೮೩).
[ಸಂ.]

ಉವಲ್ 'ಉದು' ಪರಾ.

ಉವಟಣ್ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಊರಾ ತೊಜುವಳ್ಳ ಉವಟಣ್ ತುಜುವಟ್ಟಿ ಇದಿರೆ ನಡದಿಜಿದು (ಎಳ- X, ಮುಳಬಾ. ೯೨–೬ ; ೭೮೦).
[?]

ಉವಿ 'ಉಮ್ಮಿ' ನೋ.

ಉವಿತೆ (ನಾ). [ಗಣಿತ] ಕಳೆಯುವುದು: ಉವಿತಂ ತ್ಯಜಂ . . . ಇಂತಿಪ್ಪತುಂ ಕಳೆವುದಕ್ಕೆ ಪೆಸರು (ವ್ಯವಜಾ. ೧೧–೧೩ ವ). [?]

ಉಷ್ 'ಉಸ್' ನೋ.

ಉಷನ (ನಾ). ಶುಕ್ರಾಚಾರ್ಯ; ದೈತ್ಯರ ಗುರು: "ಉಶನಸನುಶರ ಗುರುವೆಂದೆನಲು ಕುಕ್ಕನು" (ಮುಂಗಾ. ೧೩–೬).
[< ಸಂ. ಉಶನಸ್]

ಉಷೀರ (ನಾ). ಲಾಮಂಜದ ಬೇರು: "ಉಶೀರಂ, ವೇರಸೇ ಮೂಲಂ – ಈ ೨ ಬಿಳಿಯಬಾಳಂ" (ಹಲಾಯು. ೧೦೩–೪೬ಬ).
[ಸಂ.]

ಉಷ್ಕಾಸ (ನಾ). (ಉಸ) ಕೆರೆ ಕಾಲುವೆಗಳಿಂದ ನೀರು ಬಿಡುವ ಸ್ಥಳ; ತೂಬು : ಈ ನಳಕ್ಕೆ ೧೨೦ ಪೂಟಿನ ಅಂತರದಿಂದ ಒಂದೊಂದು ಉಷ್ಕಾಸವನ್ನು ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. . . ಈ ಉಷ್ಕಾಸಗಳು ಈಗಲೂ ಇರುತ್ತವೆ (ಕಠಾಗ. ೫೩೦).
[< ಸಂ. ಉಚ್ಛ್ವಾಸ]

ಉಷ (ನಾ). ಬೆಳಗಿನಜಾವ : ಇಂತು ಸುಖರಯ್ಯೆಯೊಳ್ಪರ್ದುಮಂ ಉಷದ ಸಮಯಂ ಸಮಿಸಿತಾಗಳ್ (ಕುಸುಮಾ. ೧–೫೧ ವ).
[< ಸಂ. ಉಷಸ್]

ಉಷಃಕಾಲ (ನಾ). ಬೆಳಗಿನಕಾಲ; ಪ್ರಾತಃಕಾಲ : ಬಂದ ಬಸಂತ ಮಾಸದೊಳೊಂದುಮಾಸರದುಷಃಕಾಲದೊಳುಮಾಕಾಂತನಂ ಪೂಜಿಸಿದನು (ರಾಜಕೀ. ೪–೭೬ ವ). [ಸಂ.(ಉಷಸ್ + ಕಾಲ)]

ಉಷಃಪಾನ (ನಾ). ಬೆಳಗಿನಜಾವ ಎದ್ದಕೂಡಲೇ ತಣ್ಣೆನಿರನ್ನು ಕುಡಿಯುವುದು : ನರಹರಿಯು ಈಗ ಚಹ ಕುಡಿಯುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ, ಉಷಃಪಾನ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದ (ನಮಜೀ. ೭೪ಳ).
[ಸಂ. (ಉಷಸ್ + ಪಾನ)]

ಉಷಃಸ್ಮಿತ (ನಾ). ಬೆಳಗಿನ ಜಾವದ ನಸುನಗೆಯಂತಹ ಬೆಳಕು : ಮೂಡಣ್ಯಾನ ನೇಮುಯೇಳ್ ಸೂರ್ಯೋದಯದ ಸುದೂರಶ್ಮಿತಯ ಪೊಳ್ ಲಸ್ತ್ ಗೋ ಚರಿಸು ತಿರ್ದು ಉಷಃಸ್ಮಿತಂ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೪೦೦–೧೫೮೨). [ಸಂ. (ಉಷಸ್ + ಸ್ಮಿತ)]

ಉಷಣ (ನಾ). ೧. ಶುಂಠಿ. ೨. ಮೆಣಸು : "ಕರೆ–ಆಹ್ವಾನೇ ವಸ್ತ್ರದ ಕೋಷಣ, ಗೊಕುಲೇಷು (ವಸ್ತ್ರದಕಾ = ಸೆರಗಿನ ತುದಿ; ಉಷಣ = ಮೆಣಸು)" (ಕಮರ್ಧಾ); "ಉಷಣಮುದಾ ಮರಿಚಮೆನಲು ಮೆಣಸಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೬. ೪೧–೭೬). ೩. ಹಿಪ್ಪಲಿ. [ಸಂ.]

ಉಷಣೆ (ನಾ). "ಹಿಪ್ಪಲಿ" (ಗಂಗಾಮ. ೪೬). [ಸಂ. ಉಷಣಾ]

ಉಷತಿ (ನಾ). ಅಮಂಗಳಕರವಾದ ಮಾತು. [ಸಂ. ಉಷತೀ]

ಉಷರ್ಬುಧ್ (ನಾ). ಅಗ್ನಿ; ಬೆಂಕಿ : ಸಾಷ್ಟುರಜಿಹ್ವನುಷರ್ಬುಧನಂತಿರೆ ದುರ್ಬುಧನಾರೊಳಂ ದಿ ಪಡಿಯಂ ನೋದಂ (ಆಂಧ್ರಪ್ರ. ೧–೪೨).

[ಸಂ.]

ಉಷಸ್ಸು (ನಾ). ೧. ಬೆಳಗಿನ ಕಾಲ. ೨. ಉಷಃಕಾಲದ ಅಧಿದೇವತೆ: ಪ್ರಾತಃ ಸಂಧ್ಯಾಗಾನವೆಳ್ದರೂ ಜಗದುತ್ಸಾದಕರೂ ಅದ ಉಷಸ್ಸುಗಳು ಪ್ರತಿದಿನವೂ ತಮ್ಮ ನಿಯಮದ ಪ್ರಕಾರ ಸಂಚರಿಸುತ್ತಾರೆ (ಮಕ್ಕಾರ. ೧೪೦). [ಸಂ. ಉಷಸ್]

ಉಷಾಸೂಕ್ತ (ನಾ). ಉಷಃಕಾಲದ ದೇವತೆಯನ್ನು ಕುರಿತು ಹಾಡುವ ಸೂಕ್ತ.

[ಸಂ. (ಉಷಾ + ಸೂಕ್ತ)]

ಉಷಿತ (ಗು). ೧. ಸುಡಲ್ಪಟ್ಟ. ೨. ವೇಗವಾದ. [ಸಂ.]

ಉಷಿತ್ವ (ಗು). ವಾಸಿಸಲ್ಪಟ್ಟ; ನೆಲೆಗೊಂಡ. [ಸಂ.]

ಉಷೆ (ನಾ). ೧. ಬೆಳಗಿನಕಾಲ; ಪ್ರಾತಃಕಾಲ: ಜವಪಿಳಿಯಂ ನಿಕಾಚರ ಕಲುಂಪುಮನಾದಿಸಲಂಪರಂಪರಾದುಂ ರವಿ ಕಳೆದಿಕ್ಕೆ ತನ್ನ ಕರಪಲ್ಲವದಿಂದುಷೆ ಪಿಂಗೆ (ಪಂಡಾಮ. ೧೩–೯೫). ೨ ವಿನು ಲಲಿತಾಕ್ರಿಯಲಿ ದೇಳಲು ಗಳುಷೆಗೆ ಕಾಂತಿಯನಿವುವು (ಕಬ್ಬ. ೧೩೪–೨) ; ಇರುಳಿದುಮಿಷ ಮೂಡಿತೊಯ್ಯನೆಯೆ ಬೆಳಗಾಯ್ತು (ಶ್ರೀ ರಾಮಾ. ೨೩೮–೧೩೬). ೨. ಬಾಣಾಸುರನ ಮಗಳು; ಅನಿರುದ್ಧನ ಹೆಂಡತಿ. ೩. ಸುಡುವಿಕೆ; ತಾಪ. ೪. ಪಾತ್ರೆ. [ಸಂ. ಉಷಾ]

ಉಷ್ಟಾಂಗ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮುಖವಾದ್ಯ (?) : ಉಷ್ಟಾಂಗದಿಂದ ಸ್ವರಕುದ್ಭವಾಗಿ ಊದಿ (ಕರಡಿ. ೭೩). [ಸಂ. ?]

ಉಷ್ಟ್ರ (ನಾ). ೧. ಒಂಟೆ : "ದಾಸೇರಕಳ . . . ಉಷ್ಟ್ರ . . . ಕಂಬಳಕಳ —ಈ ೬ ಒಟ್ಟೆ" (ಅಲಾಯು. ೪೭–೧೫೫). ೨. ಮಣ್ಣಿನ ಪಾತ್ರೆ; ಮಡಕೆ. ೩. ಕುಂದಾರನ ತಿಗುರಿ; ಚಕ್ರ: "ಉಷ್ಟ್ರ ಕುಲಾಲಚಕ್ರ ವರಮ್ಯಾಯ ಪಾತ್ರಗಳುಷ್ಟ್ರವಾಹಕಂ" (ಶಾನಾರ. ೮೩). ೪. = ಉಷ್ಟ್ರಪಕ್ಷಿ: ಪಕ್ಷಿವರ್ಗದಲ್ಲಿ ಕಸೋನಾರಿ, ಉಷ್ಟ್ರ, ಉಮು ಮೊದಲಾದುವು (ಪಾಲಪ್ರ. I, ೪೮೯). [ಸಂ.]

ಉಷ್ಟ್ರತುಂಡ (ನಾ). ಒಂಟೆಯಂತೆ ಮುಖವುಳ್ಳವನು: ಕರಿವದನತಿಶಯ ವ್ಯಕಾನನರು ಲಸದುಷ್ಟ್ರತುಂಡವೆನಿಸುವರು (ವೀಭೃತ. ೩–೧೯–೬).

[ಉಷ್ಟ್ರ + ತುಂಡ]

ಉಷ್ಟ್ರಪಕ್ಷಿ (ನಾ). ಒಂಟೆಯಂತೆ ಕೊರಳುದ್ದವಾದ ಹಕ್ಕಿ : ಉಷ್ಟ್ರಪಕ್ಷಿ (ಪಾಲಪ್ರ. I, ೧೩೬); ಉಷ್ಟ್ರಪಕ್ಷಿಯ ಮೊಟ್ಟೆ ತುಂಬ ಪಥ್ಯವಾಗಿರುತ್ತದೆ (ರೂಢಿ). [ಉಷ್ಟ್ರ + ಪಕ್ಷಿ]

ಉಷ್ಟ್ರಪತಿವಕ್ತ್ರ (ನಾ). = ಉಷ್ಟ್ರತುಂಡ : ಉಷ್ಟ್ರಪತಿವಕ್ತ್ರಂ . . . ರುರುವಕ್ತ್ರನೆಂಬರೆಸಿದರ್ (ರಾಜಕೀ. ೧೪–೧೫೪).

[ಉಷ್ಟ್ರ + ಪತ್ನಿ + ವಕ್ತ್ರ]

ಉಷ್ಟ್ರಿ (ನಾ). ಹೆಣ್ಣು ಒಂಟೆ. [ಸಂ. ಉಷ್ಟ್ರೀ]

ಉಷ್ಟ್ರಿಕೆ (ನಾ). ೧. ಹೆಣ್ಣು ಒಂಟೆ. ೨. ಮಣ್ಣಿನ ಪಾತ್ರೆ; ಮಡಕೆ: "ಮಣ್ಣಮಡಕೆ ಉಷ್ಟ್ರಿಕೆ [ಶಾಕಾಂ. ವೃಷ್ಟಿಕೆ] ಯೆನಿಪ್ಪುದು" (ಮಂಗರಾ. ೧೩೮–೨). [ಸಂ. ಉಷ್ಟ್ರಿಕಾ]

ಉಷ್ಣ (ನಾ). ೧. ಬಿಸಿ; ತೀಕ್ಷ್ಣತೆ; ಕಾವು: "ತೀವ್ರಂ . . . ಉಷ್ಣಂ ಪಟು – ಈ ೨ ಉಷ್ಣಂ" (ಹಲಾಯು. ೦–೪೦). ೨. ಪಟು ವಾದವನು; ಉತ್ಸಾಹಶಾಲಿಯಾದವನು. ೩. ಸೆಕೆ; ತಾಪ: "ಉಷ್ಣಂ ಬಾಷ್ಪಮೆನೆ ಸೆಗಳಿಯಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೯–೪). ೪. ಬೇಸಗೆಯ ಕಾಲ; ಗ್ರೀಷ್ಮಋತು. ೫. ಒಂದು ನರಕದ ಹೆಸರು : ಉಷ್ಣ . . . ಕಾಲಸೂತ್ರಗಳೆಂಬವೇ ಯೆಂಬನರಕಂಗಳು (ವಿತರೇ. ೧೬೯). [ಸಂ.]

ಉಷ್ಣಗಣ್ಣು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ನೇತ್ರರೋಗ : ಕಾವುಗಣ್ಣು, ಉಷ್ಣಗಣ್ಣು, ಕಿರುಗಣ್ಣು, ಜಾರುಗಣ್ಣು, ಸಂಜೆಗಣ್ಣು (ಕುಶಸ. ೪೨೮).

[ಉಷ್ಣ + ಕಣ್ಣು (< ಕಣ್)]

ಉಷ್ಣಜಲ (ನಾ). ಬಿಸಿನೀರು : ಉಷ್ಣಜಲವಪ್ಪಿಗಳ್ಗೊಳ್ ಕರೆಗಚ್ಚಿ (ಶಾಂತಿಪು. ೦–೧೫). [ಉಷ್ಣ + ಜಲ]

ಉಷ್ಣಜ್ವರ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಜ್ವರ : ದೀಪದೊಳಗಣುಷ್ಣಜ್ವರದ ರೂಪಿನಲಿ ನೆಲಸಿ ಪರಿತಾಪವನೊದಗರ್ಚು (ಜಸಪ. ೫೦–೨೫).

[ಉಷ್ಣ + ಜ್ವರ]

ಉಷ್ಣತೆ (ನಾ). ಉಷ್ಣ ; ಶಾಖ ; ಸೆಕೆ. [ಸಂ. ಉಷ್ಣತಾ]

ಉಷ್ಣನಯನ (ನಾ). ೧. ಶಾಖವನ್ನು ಒಯ್ಯುವುದು, —ಸಾಗಿಸುವುದು : ವಸ್ತುವಿನ ಅಣುಗಳು ಒಂದು ಕಡೆಯಿಂದ ಇನ್ನೊಂದಕ್ಕೆ ಉಷ್ಣವನ್ನು ಹೊತ್ತುಕೊಂಡು ಹೋಗುವುದಕ್ಕೆ ಉಷ್ಣನಯನವೆಂದು (convection of heat) ಹೆಸರು (ಭೌತವಿ. ೨೯೪). ೨. ಬಿಸಿಗಣ್ಣು; ಉರಿಗಣ್ಣು. [ಉಷ್ಣ + ನಯನ]

ಉಷ್ಣನಾಡಿ (ನಾ). ನಾಡಿಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ : ಮಯೂರನಾಡಿ . . . ಶೈತ್ಯನಾಡಿ ಉಷ್ಣನಾಡಿ (ಕಠಪ್ರ. ೪೦೦). [ಉಷ್ಣ + ನಾಡಿ]

ಉಷ್ಣಪ್ರದೇಶ (ಪ್ರಾ). = ಉಷ್ಣವಲಯ : ಪಶ್ಚಿಮ ಖಂಡಮೊಳಗಿನ ಉಷ್ಣಪ್ರದೇಶವು ಹುಲಿಯ ಮೂಲಸ್ಥಾನವು (ಮುಂಬಯಿ. ೪–೬೫).

[ಉಷ್ಣ + ಪ್ರದೇಶ]

ಉಷ್ಣಮಯೂಖ (ನಾ). ಸೂರ್ಯ; ದೆಂದಿರಿ: ಉಷ್ಣಮಯೂಖಂ ಸಿಂಹಲಗ್ನದೊಳ್ . . . ಇರೆ ನೃಪಶಾತ್ರವನಿ ಸೃಷ್ಟಂ (ಜಾತಕ. ೧೨–೨೨).

[ಉಷ್ಣ + ಮಯೂಖ]

ಉಷ್ಣಮಾನ (ನಾ). ಶಾಖದ ಅಳತೆ : ಕಾಯಿಂ ಗಂಂ ಡಿಗ್ರಿ ಸೆಂಟಿಗ್ರೇಡ್ ಉಷ್ಣಮಾನದಲ್ಲಿ ಕುದಿಯುತ್ತದೆ (ರೂಢಿ).

[ಉಷ್ಣ + ಮಾನ]

ಉಷ್ಣಮಾಪಕ (ನಾ). ಉಷ್ಣವನ್ನು ಅಳೆಯುವ ಸಾಧನ : ಉಷ್ಣಮಾಪಕವನ್ನು ಫಾರ್ಮಾಲ್ಡಿಹೈಡ್ ದ್ರಾವಕದಲ್ಲಿಡದಿರೀಗ (ಕಲಿ. ೦೦). [ಉಷ್ಣ + ಮಾಪಕ]

ಉಷ್ಣಮಾಪಿ (ನಾ). = ಉಷ್ಣಮಾಪಕ : ಮಗುವಿಗೆ ಜ್ವರದ ವೇಗ ಇಳಿಯಲಿಲ್ಲ ಎಷ್ಟು ಬಾರಿ ಉಷ್ಣಮಾಪಿಯನ್ನಿಟ್ಟು ನೋಡಿದರೂ . . . ಜ್ವರ ಕಂಡುಬರುತ್ತಿತ್ತು (ಮಹಾಗ. ೩೨೧).

[ಸಂ. ಉಷ್ಣಮಾಪಿನ್]

ಉಷ್ಣರಶ್ಮಿ (ನಾ). ೧. ಬಿಸಿಯಾದ ಕಿರಣ : ಪೊಂಪುಱುವೋಯ್ದು ದೀಕ್ಷ್ಣತಪಮಂಪಿನಮರ್ಕರಿಂಗಳಕ್ತಂಬುಕ್ತಂ ಪುದಿದುಷ್ಣರಶ್ಮಿ ಪುರುಷಾಕೃತಿಯಂತಿರೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೯–೧೦೯). ೨. ಬಿಸಿಯಾದ ಕಿರಣಗಳುಳ್ಳವನು; ಸೂರ್ಯ. [ಉಷ್ಣ + ರಶ್ಮಿ]

ಉಷ್ಣರೋಗ (ನಾ). ಅತಿಉಷ್ಣತೆಯಿಂದ ಬರುವ ರೋಗ; ಮೇಹ ವ್ಯಾಧಿ : ಈ ಅಗ್ನಿವೇಗವು ಉಷ್ಣರೋಗವಾಗಿ ಪಾಂಡ್ಯನನ್ನು ಸೇರಲಿ (ಪುರಾವಿ. ೧೮೯). [ಉಷ್ಣ + ರೋಗ]

ಉಷ್ಣರೋಚಿ (ನಾ). = ಉಷ್ಣರಶ್ಮಿ: ಆಕಾಶಮಾರ್ಗಪ್ರಮಂಗಳ ನೊಲ್ವಾಱುಸಲುಷ್ಣರೋಚಿಗೆ ನಿಜೋತ್ಕೃಷ್ಟಾಸಪತ್ರಂಗಳಂ ತಳೆವುತ್ತಂ (ಜಗದಿ. ೧-೫೩). [ಸಂ. ಉಷ್ಣರೋಚಿಸ್ (ಉಷ್ಣ + ರೋಚಿಸ್)]

ಉಷ್ಣವಲಯ (ನಾ). [ಭೂಗೋಳ] ಸಮಭಾಜಕವೃತ್ತದ ಉಭಯ ಪಾರ್ಶ್ವಗಳಲ್ಲಿರುವ ಬಿಸುಲು ಹೆಚ್ಚಾದ ಭೂಭಾಗ: ಕರ್ಕಟಕ ಸಂಕ್ರಾಂತಿ ವೃತ್ತಕ್ಕೂ ಮಕರ ಸಂಕ್ರಾಂತಿ ವೃತ್ತಕ್ಕೂ ನಡುವೆ ಇರುವ ಭಾಗ ಉಷ್ಣವಲಯ (ಭೂವಿವ. ೧೯). [ಉಷ್ಣ + ವಲಯ]

ಉಷ್ಣವಾಯು (ನಾ). ಆವೇಗ ಸಂಬಂಧವಾದ ಒಂದುರೋಗ. [ಉಷ್ಣ + ವಾಯು]

ಉಷ್ಣವಾಹಕ (ಗು). ಉಷ್ಣವನ್ನು ಸಾಗಿಸಬಲ್ಲ; ಶಾಖವನ್ನು ಸಾಗಿಸುವ: ಬೆಳ್ಳಿ ಉತ್ತಮ ಉಷ್ಣವಾಹಕವಲ್ಲವೇನೇ? (ವಿಕಲಾ. ೨೮). [ಉಷ್ಣ + ವಾಹಕ]

ಉಷ್ಣವೈತಾಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ವಿದ್ಯೆ: ಸರ್ವವಿದ್ಯಾಧೀದಿಪ ಉಷ್ಣವೈತಾಳೀ (ಶಾವ್ಯಂಪ. ೨೧೦). [ಉಷ್ಣ + ವೈತಾಳಿ]

ಉಷ್ಣಾಂಶು (ನಾ). ಸೂರ್ಯ: ಶತಾಂಕಂಗೆ ಕೈತ್ಯಮುಮುಷ್ಣಾಂಶುಗಳ್ತೇಜಮುಂ ನಿಜಮವಂ ಮತ್ತೊರ್ವರಾರ್ ಮಾಡಿದರ್ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨-೨೮). [ಉಷ್ಣ + ಅಂಶು]

ಉಷ್ಣಿಕೆ (ನಾ). ಗಂಜಿ: "ಉಷ್ಣಿಕಾ... ವಿಲೇಪಿಕಾ – ಈ ೩ ಗಂಜಿ" (ಹಲಾಯು. ೫೩-೧೬೫); "ಕೃಶಾಂಬುವುಷ್ಣಿಕೆಯುತಾಗುವನೆ ಗಂಜಿ" (ಮಂಗರಾ. ೬೬-೧). [ಸಂ. ಉಷ್ಣಿಕಾ]

ಉಷ್ಣಿಕ್ಕು (ನಾ). [ಛಂದ] ಅಕ್ಷರ ಛಂದಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ೨೪ನೆಯದು: ಉಷ್ಣಿಕ್ಕೆಂಬ ಛಂದೋವೀಚ್ಯಕ್ಷರಂ ಪಾದಮಾಗಿ ಪುಟ್ಟುವ ವೃತ್ತಂಗಳ್ (ಛಂದೋಂಬು. ೩-೬೨ ವ). [ಸಂ. ಉಷ್ಣಿಕ್]

ಉಷ್ಣಿಸು (ಕ್ರಿ). ಬಿಸಿಯಾಗು; ಉಷ್ಣವಾಗು: ನಿನಾಳ ಸಮಯದೆ ದಿಸಿಲ ಬೇಗೆಗೆ ಬೆಂದು ಸೆಲನುಷ್ಣಿಸಿ [ಪಾರಾಂ: ನೂಷ್ಣಿಸಿ] ತಲ್ಕೆ ಕದು ಗಾಢ ಕಾವಲಿಯಂತೆ (ತೊರಣ. ೨-೯-೧೫). [ಉಷ್ಣ + -ಇಸು]

ಉಷ್ಣೀಷ (ನಾ). ೧. ರುಮಾಲು; ಮುಂಡಾಸು; ಶಿರೋವೇಷ್ಟನ; ಪಾಗು: ಧವಳಛತ್ರ ಧವಳೋಷ್ಣೀಷಂ ಶಕಾಂಕಸಂಕಾಶಯಶೋಧ್ವಜಕ ಭುವನಂ ತಾನಿದಸವನವದಂ ಲಂಘಿಸಲ್ (ಪಂಪಭಾ. ೧೧-೩೯); ನಸುಗಾಯಿಂ ಮಿಜುಗುವುಷ್ಣೀಷಬದ್ಧಶಿತಿಗಳಂ ಮೋತ್ತಂದಿಂ (ಪಜ್ಜಂಭ. ೫-೬೦). ೨. ಕಿರೀಟ: ಚಂದ್ರಗುಪ್ತನು ಮಾಡಿಕ್ಕಿಮಯಪಾದ ಉಷ್ಣೀಷಮಂ ಧರಿಸಿ (ಮುದ್ರಾಮಂ. ೩೧೦). [ಸಂ.]

ಉಷ್ಣೀಷಪಟ್ಟಿ (ನಾ). ರುಮಾಲಿನ ವಸ್ತ್ರ; ಶಿರೋವೇಷ್ಟನ ಪಟ್ಟಿ: ಉಷ್ಣೀಷಪಟ್ಟಿಂ ಶಿಖಾಮಣಿಯಂ ಕಂಧರಮಾರದಿಂ, ... ಅಲಂಕೃತನಾಗಿಯುಂ (ಶಾಂತಿತಿ. ೧೦-೫೪ ವ). [ಉಷ್ಣೀಷ + ಪಟ್ಟ]

ಉಷ್ಣೇತರಕಿರಣ (ನಾ). ಬಿಸಿಯಲ್ಲದ (ತಂಪಾದ) ಕಿರಣಗಳುಳ್ಳವನು; ತಣ್ಣದಿರ; ಚಂದ್ರ: ಕರಮೊಟ್ಟಿತುಷ್ಣೇತರಕಿರಣಂ ವರ್ಷಾಂತ ಸಮಯ ಜಳಧರಪಥದೊಳ್ (ಕವಿರಾ. ೬-೬೬). [ಉಷ್ಣ + ಇತರ + ಕಿರಣ]

ಉಷ್ಣೋದಕ (ನಾ). ಬಿಸಿನೀರು: 'ಉಷ್ಣೋದಕಪ್ರವಾಹ' ಪರಾ. [ಉಷ್ಣ + ಉದಕ್]

ಉಷ್ಣೋದಕಪ್ರವಾಹ (ನಾ). ಬಿಸಿನೀರಿನ ಪ್ರವಾಹ; —ಹೊಳೆ: ಉಷ್ಣಪ್ರದೇಶದಿಂದ ಶಿತಪ್ರದೇಶಗಳಿಗೆ ಹರಿಯುವ ಉದಕ ಪ್ರವಾಹ ಸ್ವಭಾವವಾಗಿ ಉಷ್ಣೋದಕಪ್ರವಾಹ (ಭೂವಿವ. ೧೧). [ಉಷ್ಣೋದಕ + ಪ್ರವಾಹ]

ಉಷ್ಮಳಿಕೆ (ನಾ). ಬೇಸಗೆಯ ಕಾಲ. [ಸಂ.]

ಉಸ್, ಉಶ್ (ಅ). ೧. ಆಯಾಸ, ಮಃಖದಲ್ಲಿ ಉಸಿರು ಬಿಡುವ ಧ್ವನಿ. ೨. ಸ್ಪಾಣಿಗಳನ್ನು ಬೆದರಿಸಲು ಬಳಸುವ ಉದ್ಗಾರ. ೩. ಎಚ್ಚರಿಸುವಾಗ ಬಳಸುವ ಉದ್ಗಾರ. **ಉಶ್**: ೨. **ಉಶ್ ನದಿ** ಆತ್ತ (ರಾಷ್ಟ್ರ).

ಉಸ್‌ಉಸ್‌ಅನ್ನು, ಉಸ್ಸೆನ್ನು = ನಿಟ್ಟುಸಿರುಬಿಡು; ಸಂಕಟ ಪಡು: "ಉಸ್ ಉಸ್ ಅನ್ನು–ಎಚ್ಚರಿಸು" (ಜಾಕರೀ. ೩೨); ಪಲ್ಲವಧರೆ ಚಿಂತಿಸುತ್ತೆದೆ ತಲ್ಲಣಿಸಿ ವುಸ್ಸೆಂದು ಸುಯ್ದುತೆ (ಜಸವ. ೩-೧೬); ನಂದಗೆವೆ ಜಗದಂಬೆ ನಿಮ್ಮುಸ್ಸೆಂದ ಬಳಿಕೆನಸುರನಿಳಿವನೆ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೬-೧೦-೧೧). ಉಸ್ಸಪ್ಪ = ಉಸ್: ಆಚಾರ್ಯರು... ಉಸ್ಸಪ್ಪ ಎಂದು ಕುಳಿತರು (ಅವಪಾ. ೫). [ದೇ. ॥ ತುಳು. ಉಸ್; ತೆಲು. ಉಸ್ಸು]

ಉಸಿಲಿ, ಉಸಿಳೆ, ಉಸಿಳೆ, ಉಸಿಲೆ (ನಾ). ಹೆಸರು, ಕಡಲೆ ಮೊದಲಾದ ಕಾಳು ಅಥವಾ ಬೇಳೆಯನ್ನು ಬೇಯಿಸಿ ಸಂದಾರ ಹಾಕಿದ ತಿನಿಸು; ಗುಗ್ಗರಿ: "ಅಪಕ್ವಂ ಪೌಳಿ, ಅಧೃಷ್ಟಪಚ – ಈ ೩ ಉಸಲಿಯ ಪೆಸರುಗಳು, ಗುಗ್ಗರಿ" (ಸಾದ್ಯಾಂತ. ೩೪೭). **ಉಸಳೆ**: ಕಡಲೆಯ ಉಸಳೆತಂದಿದ್ದೆ (ಋಂಶಿಂ. ೪೬); ಹಸಿಬಟಾಣಿಗಳ ಉಸಳೆ (ಪವರ. ೨೧೫). **ಉಸಲೆ**: ಹೆಸರು ಮೊದಲಾದವುಗಳ ಉಸಲೆ (ಅಪ್ಪಾಂಗ. ೧೩೬-೬೫). **ಉಸುಳಿ**: ಅಳ್ಳಡಿಕಾಳಿನ ಉಸುಳಿ (ಪವರ. ೬). [?. / ತಮಿ. ಉಚಿಲಿ; ತೆಲು. ಉಚಿಲಿ. / ಮರಾ. ಉಸಳ್]

ಉಸಲೆ 'ಉಸಲಿ' ನೋ.

ಉಸಳೆ 'ಉಸಲಿ' ನೋ.

ಉಸಾಬರಿ (ನಾ). ಗೊಡವೆ; ಗೋಜು; ತಂಟೆ: ಛೀ ಆಳಿಯ ಉಸಾಬರಿಗೆ ಹೋಗಿದ್ದಿ (ತುಚಾಪ್ರ. ೮); ಆ ಬಡವಿಯು ನಿಮ್ಮ ಉಸಾಬರಿಗೆ ಬಂದಿಲ್ಲ (ಪೋಡಿಪಾ. ೮) ; ಕಂಡವರ ಮನೆಯ ಹೆಣ್ಣುಮಕ್ಕಳ ಉಸಾಬರಿ ನಿಮಗೇಕೆ? (ಪಾಕ್ಷ್ಯಲ್ಯ. ೨೯೩). [← ಮರಾ. ಉಸಾಬರ; ಉಸಾಭರ್]

ಉಸಿಕೆ (ನಾ). ಮೌನವಾಗಿರುವವನು; ಮೌನಿ: ಮಿಸುಕದುಸುರದ ದುಃಕಿಪ್ಪಡೆಂಸಸುಗಳಿವಿದಾ ದೇವನಲಿ (ಜಸವ. ೫೦-೫೯); ಉಸಿಕೆಯೇ ಮಾತು (ಶಬ್ದಾಸು. ೨೦ ವಾಖ್ಯಾ). [?]

ಉಸಿರಂ (ಅ). ಮೌನವಾಗಿ; ಸುಮ್ಮನೆ: ಉಸಿಕಂ ಮೌನಾರ್ಥಃ ಉಸಿಕಮರ್ಥಂ (ಶಬ್ದಾಸು. ೨೦ ಪ್ರಯೋ). [?]

ಉಸಿಕೆನೆ (ಅ). ೧. ಸುಮ್ಮನೆ; ಸದ್ದಿಲ್ಲದೆ; ಮೌನವಾಗಿ: "ನೆಗಲ್ಬುಂ ಮೌನಾರ್ಥಂ ನುಮ್ಮ ಗೆ ಸಮ್ಮನೆಯುಸಿಕನೆಂದು ನುಡಿವವ್ಯಯಮೊಳ್ (ಕವಪ. ೩೦೩); ಪಸುಳರಿರೆ ನಮಗೇತಕ್ಕ ಗಡಣುಡಿ ಭಕ್ತಾನ್ನಂಗಳಂ ನೀಸುಸಿಕಪಿಟ್ಟುದು ಧರ್ಮವೇ ಳೆರೆಯವ್ವ ತನುಭವನ (ಜಸವ. ೨೪-೬೬); ಶಿವಶರ್ಮ ಮಂದಿರಕೆ ಪೋಗಿ ನೈವೆದ್ಯಮಂ ಮಾಳ್ಪನುಸಿಕನೆ ಮಲಗು ನೀಚಿತನಲ್ಲ (ಸಿದ್ಧೇಶ. ೬-೧೬). ೨. ಕಾರಣವಿಲ್ಲದೆ; ವೈಯರ್ಥವಾಗಿ: ಪುಟ್ಟದುದು ಮೊದಲಿಂಬುತನಕೊಂದಡಕಡಂಗಿನಿಸೊಳಂಬಂದನುಸಿಕನೆ ನಿನ್ನನಾ ನೋಲ್ಪಿನಿಡಿಸು (ಜಸವ. ೩೧-೫೬). ೩. ಯಾವ ಕೆಲಸವನ್ನೂ ಮಾಡದೆ; ಉದಾಸೀನವಾಗಿ: ಪಾಂಥರನುಸಿಕಪ್ಪಿದಿಪಂದು ತಡೆವರ್ ಗಾಡಿಕಾರ್ಕಯರು (ಮದೇಪು. ೨-೧೫); ಎಲೆ ಮಹೇಶ್ವರ ನೋಡದುಸಿಕಪ್ಪೆನುವರೆಯೆನೆ (ಗುರುಚಾ. ೧೮೩). ೪. ಥಟ್ಟನೆ; ಇದ್ದಕ್ಕಿದ್ದಂತೆ: ದೇವರಾಜ (ಉಸಿಕನೆ ತನ್ಮಾತುರವನ್ನೆತ್ತಿ ತೋರಿರುವನು) (ಪಚಿವಾ. I, ೪೪೯). [?]

ಉಸಿಕಮಿರ್ (ಕ್ರಿ). ಸುಮ್ಮನಿರು; ಮೌನವಾಗಿರು: ಇಸುಂ ಪೊಱ್ದು ನಿಸಿಮಿರ್ದುರ್ (ಜಕವಿ. ೬-೧೧೪ ವ); ನಿಜಸ್ವರೂಪಮುಱುಗಿಸಿಯುಸಿಕ ಮಿರ್ದನಾಗರ್ (ವಿಷ್ಣುಪು. ೫-೧-೧೬೯); ಮನದೊಳ್ ಸಂಶಯದೆಳ್ಕೆಯಿಂದುಸಿಕಿರ್ದಾರ್ಕೊಡೆಬಾಷ್ಪತ್ತಿರ್ನಿನಂ (ವೆಂಕಪು. ೮-೧೩).

[ಉಸಿಕೆ + ಇರು (< ಇರ್)]

ಉಸಿರ್₁, ಉಸಿರು₁, ಉಸುರ್₁, ಉಸುರು₁ (ಕ್ರಿ). ೧. ಶ್ವಾಸೋಚ್ಛ್ವಾಸವನ್ನು ಮಾಡು; ಉಸಿರಾಡು; ಸುಯ್ಯು: ಲಲಿತಾಂಗಿ ಬೆಚ್ಚುನಸಿರ್ದಜ್ಜಿಂವಿತ್ತಿರೆ ಮೂರ್ಛೋಪ್ಪದುಂ (ಅರಿತ. ೩-೨೬). ೨. ಮಾತನಾಡು; ಹೇಳು: ‘ಅಲಿರ – ಭಾಷಣೇ’ (ಕಮಧಾ); ಕಾಲದೆಸೆ ಯೊಳಿಸಿರೆ ಕಿಳ್ಕರೆ (ಪಂಪಭಾ. ೨-೮ ಪ); ತಾರಾಪಟದೆಲ್ಲಂ... ಭೋಂಕಸೆ ಮನಂ ಕಲಿಂಕೆ ಮನಂ ಮಿಳ್ಕುಸಿರೆಲ್ಲೂದೆಂತಾನುಮಿಂತೆಂದಂ (ಕಾದಂಬ. ೫೦೭); ಬಸವಂಗಸಿರ್ದ ಗುರುಸಂಗಮೇಶ್ವರಂ (ಬಸರ. ೫-೧). ೩. ಧ್ವನಿಸುಮಾಡು; ಸದ್ದುಮಾಡು: ಸಾರೆ ಚಕೋರಮಿಂಪುಮುಂಡಳಗಿತಾಮ್ರತಾಪವಮನುಂಡುಸಿರ್ತಿರೆ ಚಿಲ್ಲು ಕಾರದಂ (ಪಂಪಭಾ. ೭-೭೦); ಕಿಂಕಿಣಿಯೆನಲ್ಬುಸಿರ್ದ ಕೆಲುತ್ತಂಬೆ (ಮಂಗರಾ. ೧೪೧-೩೦). ೪. ಉಸಿರನ್ನು ಸ್ವಲ್ಪ ನಿಲ್ಲಿಸು: ಯತಿಯುಂಬುದುಸಿರ್ದ ತಾಣಂ ಕೃತಾನ್ವಸಂ ವೃತ್ತ ಜಾತ ಪದ ಪದ್ಧತಿಯೊಳ್ (ಕವಿರಾ. ೧-೭೦). **ಉಸಿರ್ದು₁** : ೨. ಪೂಜ್ಯಪಾದ ಸ್ವಾಮಿಯ ಪದಮಂ ನೆನೆದು ಬಳಿಕ್ಕಿರ ಕಾವ್ಯಮೆನುಸಿರುವೆನು (ಜಯಕು. ೧-೪); ಕರ್ಣರಸಾಯನವೆನೆ ಬಲ್ಲಿದರ್ ಪೊಗಳುವೆರೀ ಕೃತಿಯಂ (ನೋಡಕ. ೧೨-೬); ತನ್ನ ವಿಧಿಗೆ ಶಂಕರನೇಕೆ ಹೊಣೆ ಯಾವಾತಂಯಂ ವಿನೇಕೆ ಉಸಿರುತ್ತಿತ್ತು (ನಿರಾ ತ. ೬೪). **ಉಸುರ್ದ್₂** : ೨. ಸ್ವಕಸುತ ಕಾತುಳನೆಂಬೆಯುಪ್ಪೊಡುಸುರ್ದಪೆನಿಗಳ್ (ಕಾದಂಪೂ. ೭೦೫); ತತ್ಕಾರಣ ಮಂ ಮನಮೊಸೆದಿಗನುಸುರ್ದಪೆನೆಲ್ (ಉದ್ಭಟ. ೧೧-೨೩); ಉಸುರ್ದರಿಕೆ ವಿಜಯಾರ್ಧ ದಕ್ಷಿಣ ದೆಸೆಯೊಳಗೆ ತಿಲಮಂಡಿರವು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೭-೧೪). **ಉಸುರು₁** : ೧. ಉಸುರುವಾಗಳು ಕಮಲ ಕಾದಿಗಳುಸುರುವರು ಪಿನ್ನೊಡೆದಿ (ಭಾಗ. ೬-೧೫-೧೯). ೨. ಎನಸು ಸುರುವೆನೆನ್ನ ಜನ್ಮಕಲಾನುಭೋಗ್ಯವ್ಯಕ್ತಿ (ಬಸವ. ೬-೨೨); ಕೌರವೇಂದ್ರಂ ಗುಸುರಿದನು ಕಲಿಧೀಷ್ಮ (ಕುವ್ಯಭೀ. ೨-೧೪); ಪರಮಾತ್ಮನೀನೆಂದು ಸುರುತಿವೆ ವೇದಗಳು (ಹರಿಶಾ. ೨೩); ದೊಮ್ಮನು ಆಜ್ಞಾಪಿಸರೆ ಸುಮ್ಮನಿದ್ದಿರಬೇಕು ಬೊಮ್ಮನ್ಮಪಡಬಾರು ಉಸುರಿದರೆ ಕಳಹೊಕ್ಕಿ ಕೆಮ್ಮುದಂತಕ್ಕು (ಸರಜ್ಞ. ೩೮೯).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಉಯಿರ್ ; ತೆಲು. ಉಸುರು, ಉಸುಬು, ಉಸುರನು ; ಕುರುಖ್. ಉಚ್ಹ್ರಾ ; ಮಲೆಪ್ರ. ಉಚ್]

ಉಸುರ್₂, ಉಸಿರು₂ ಉಸುರ್₂, ಉಸುರು₂ (ನಾ). ೧. ಶ್ವಾಸ; ಪ್ರಾಣ ವಾಯು); ಜೀವ: ಅನಂತರಮುಸಿರೊಡನೆಮೆಯಕ್ಕುವುದಂ ಮಱೆದು (ಕಾದಂಪೂ. ೭೫೬); ಮೂಗುಂ ಬಾಯುಮುಸಿರ್ದಿದುಳಿ ಗುದವೆ ಪಿಡಿದುಂ (ಭರತೇಶ್ವ. ೩-೭೩). ೨. ಗಾಳಿ (?) : ಬೆಳಗುಗಳ ಬಳಿದ ಬಳಗದ ಬಳಸುಗಳೊಳಗೊಳಗೆ ತೊಳಲಿ ಪೊಳೆಪೊಕ್ಕೊಳಗುಬ್ಬಳಿಸಿ ತಳತಳಿಸಿ ದಿಸೆಗಳನಳುರ್ಬಗಿಸೊರೆ ಕೆಳದುರ ಮೀರ್ದುರ ತಳರ್ದಾತ್ಮಗಳ್ (ಕಾತ್ಯಾಸ. ೨೩). ೩. [ಧಂದ್ರ] ಯತಿ; ನಿಲುಗಡೆಯ ಸ್ಥಳ: ಉಸುರ ಅಜ ನೆಲೆಯೊಳ್ (ಛಂಡೋಬಂ. ೨-೭೮; ಅಡಿಕ). ‘ಉಸಿರ್ದಾಣ’ ಪರಾ. **ಉಸಿರ್ದು** : ೧. ಬಸಿಳೊಡನೆ ಬಾಸೆ ಬಲಳೊಳಿಯೆ ತೆಳುಗುರುಳ ಕೂದುಸುರು ಭಾರ್ಯೆಸೆ ನಡೆಯೊಡನೆ ನುಡಿ ಬಾಡಲ್ (ಸಿದ್ಧರಾ. ೧-೫೨); ಮೂಗಿಸುಸಿರುಬ್ಬೆದ್ದು ಪಡಿಗಡಿಗೆ (ಕುವ್ಯಳ. ೧೪-೨). ೪. ಶಕ್ತಿ; ಚೈತನ್ಯ; ತ್ರಾಣ : ಅವನಿಗೆ ಮಾತ್ರಾಹಿಂದು ಉಸಿರೇ ಇಲ್ಲ (ಜೂಕ). ೫. ವಾಕ್ಯ; ನುಡಿ; ನೊಲ್ಲು. ‘ಉಸಿರೆನ್ಗಾ’ ಪರಾ. **ಉಸುರ್ಮ್** : ೧. ಉಸುರಂ ಗುಸುರಂ ಕೊಡುವೆವು (ಸಮಯಪ. ೯-೧೦೬); ಉಸುರ ಬಂದಂತೆ ಹರಣ ದಲಬುಮಂ ಪರಿಹರಿಸಿಕೊಂಡು (ಸಂಬರ. ೨-೫೭). **ಉಸುರುಂ** : ೧. ಉಸುರು ವಿಷವಾದೊಡಿನ್ನೆಂತು ಸ್ಥಿರಿಲಿಂ (ವಾಗಭ. ೨೬೦); ಉಸುರಿಲ್ಲ ದೊಡಲಿನ ಬೆಲುವಿನಂತಿರೆ ನನ್ನ ಬಲ (ಕುವ್ಯಾದ್ಭೂ. ೯-೫೨); ಉಸುರುಂಬಾದೆರೆ ಉಪ್ಪುಮಾರಿ ಕಿನ್ನಬಹುದು (ಗಾಣಿ).

ಉಸಿರುಳ್ಳುವ = ಶ್ವಾಸನಿಲ್ಲು; ಉಸಿರಿಗೆ ತಡೆಯೊಗು : ಹೊಗೆಯಲ್ಲಿ. ಉಸಿರುಳ್ಳುತ್ತಿರೆ (ಕೂಡ). ಉಸಿರುಹಟ್ಟು. ಉಸಿರುಹಾಗು = ಶಾಪತಗ್ಗುಲು, —ತಟ್ಟು : ಉಸಿರುನಿಲ್ಲು = ಸತ್ತುಹೋಗು : ಉಸಿರಾಡುವವರೆಲ್ಲ ಸಂಕಟಪಡುವರು ಧನ್ಯರು ಉಸಿರುಂತಕರು (ಶಂಖಾಪ. ೯೦-೬೪). ಉಸಿರುಹಿಡಿ = ಧೈರ್ಯಹಿಡಿಯಿಸು; ಬದುಕು : ಅಳ್ಳೆ ಮೊಮ್ಮಗನ ಮುಖ ನೋಡಬೇಕೆಂದು ಉಸಿರುಹಿಡಿದುಕೊಂಡಿದೆ (ಕೂಡ). ೨. ನಿಧಾನಮಾಡು; ತಾಳು: ಆಳುರವಕಟೀಡ, ಸ್ವಲ್ಪ ಉಸಿರು ಹಿಡಿದುಕೊಂಡಿರು.(ಕೂಡ).

[< ಉಸಿರ್₂. / ತಮಿ. ಮಲ. ಉಯಿರ್ ; ತುಳು. ಉಸುರು, ತೆಲು. ಉಸುರು]

ಉಸಿರಾಟ, ಉಸುರಾಟ (ನಾ). ಉಸಿರಾಡುವಿಕೆ; ಶ್ವಾಸೋಚ್ಛ್ವಾಸ: ಜ್ವರ ವಿಪರೀತವಾಗಿ ಎಚ್ಚರ ತಪ್ಪಿ ಉಸಿರಾಟ ಏರುಪೇರಾಯಿತು (ಪ್ರಕಾಶ. ೧೫೦). **ಉಸುರಾಟಿ** : ಇರದೆ ನಿಜವುಸುರಾಟದಿಪಳಿಯಂ ಹರಿಯ ದರ್ಪವನಳಿದು ಕಾಯ್ದರು ಕರುಣಿಯಭಿವನ ದಿಟ್ಟಿ (ಸಾಸಂಪ. ೪-೩೬).

[ಉಸಿರ್₂ + ಆಟ]

ಉಸಿರಾಡು, ಉಸುರಾಡು (ಕ್ರಿ). ಶ್ವಾಸೋಚ್ಛ್ವಾಸವನ್ನು ಮಾಡು: ಈ ರಂಧ್ರಗಳ ಮೂಲಕ ಸಸ್ಯವು ಉಸಿರಾಡುತ್ತದೆ (ಸಸ್ಯಶಾ. ೧೬); ತೋಪದ ಮಾಕ್ಕಾಳದ ಕಾಂಅವೆತ್ತಾತ್ಮವಿದು ಹೊರಗೆರವ ನಲವಿನಿಂ ರಾಡಿ ಜ್ವಲಿಸೆ (ಮಲೆದೇ. ೩೮-೪). **ಉಸುರಾಡು** : (ಕ).

[ಉಸಿರ್₂ + ಆಡು,]

ಉಸಿರಾವಿ (ನಾ). ಉಸಿರಿನ ಹೆದೆ : ಸಿಡಿಮದ್ದಿನಿಂದೇಳ್ವ ಹೊಗೆಯನ ಲಿಲ್ಲಿ ಅಲ್ಲಿ ದರಿ ಪುತ್ಕರಿಸುವುಸಿರಾವಿಯೊಳಲಂತ್ಕಮುಂಬು (ಶ್ರೀರಾಮಸೆ. ೨೮೪-೧೬೦). [ಉಸಿರ್₂ + ಅವಿ,]

ಉಸಿರಿ (ನಾ). ಉಸಿರುಳ್ಳವ್ಯಜ್ಞ ; ಜೀವಿ ; ಪ್ರಾಣಿ : ಪಿಡಿವರ್ ಬಯಲಾ ಕೂರುಸಿರಿಗಳರ್ಗ ಮೇಸ್ ಕಡಲಾಜದ ನೀರುಸಿರಿಗಳರ್ಗ (ಅಂಗಿಗೆ. ೧೬-೬೨). ಗಜುಗೆಯಂತಿತು ತೆವಳಲಿರ್ದ ಉಸಿರಿಗಳಾ ಸಾಹಸವರ್ (ಬದ್ದಕ್ರ. ೨೯-೬೧೭). [ಉಸಿರ್₂ + -ಇ]

ಉಸಿರಿಕ್ಕು, ಉಸುರಿಕ್ಕು (ಕ್ರಿ). ೧. = ಉಸಿರಾಡು : ಕಂಡರಿಟ್ಟಂತು ನಿಂಕಿಲ್ಲಲುಂ ಮಱೆದು (ಕಾದಂಬ. ೫೦೫); ಎವೆಯಿಕ್ಕದುಸಿರಿಕ್ಕಪಜ್ಜಡ ಚಿತೇರಿಂದ್ರಿಯಸ್ತ್ರವ ತಡದೆ (ಬದ್ದರಾ. ೧-೨೬); ತಿತ್ತಿಗ್ಗ ಮೊರೆಯುತ್ತಿರೆ ನುಸಿರಿಕ್ಕನೇ (ಸೋದೆಚಿ. ೧೫). ೨. ಮಾತನಾಡು ; ನುಡಿ : ನಿನ್ನ ಬೇಟದೆ ಮಿಂದನಾವನವನಂ ಪೇಟ್ಟಂದು ಬೆಸಗೊಳಿ ದುಸಿರಿಕ್ಕದಿರೆ (ಪಂಚತಂ. ೬೫-೧೪). **ಉಸುರಿಕ್ಕಿಲ್ಲು** : ೧. ಉಸುರಿಕ್ಕು ವುದುಮನೀಂ ಮಱೆದೆ ಕಾಂತೆ (ಕಾದಂಪೂ. ೪೭೩); ಬದುಕಿ ಫಲವೇಕುಂ ಜಡತೆಯಲಲಹದುಸಿರಿಕ್ಕಿದರೆ ಮಾನ್ಯನೆ ತಿದಿಯು ತೊಗಲುಗಳು (ನಿಘಾಗ. ೩-೨೬). [ಉಸಿರ್₂ + ಇಕ್ಕು]

ಉಸಿರಿಡು, ಉಸುರಿಡು (ಕ್ರಿ). ೧. = ಉಸಿರಾಡು : ಪದಿನಾಱುಂ ತಿಂಗಳುಂ ಪತ್ಪಡೊಳುಸಿರಿಡುವಂ (ಭಾಧಪ. ೫-೧೦೦); ಒಳ್ಳುಪು ನೆತ್ತಿರ್ ದಾಯಂ ಮುಳ್ಳಲರ್ಯಸಿರಿಂಬುವ ಮೂಗಿನೆರಡುಂ ಕಡಿಯುಂ (ಕಬಡ. ೪-೮೪). ೨. ವ್ಯಕ್ತವಾಗು ; ಪ್ರಕಟಿಗೊಳ್ಳು : ಪೂಜ್ಯಭಾವಗಳಲ್ಲಿ ಉಸಿರಿಡದೆ ಮತ್ತಗಜವು (ಕವಸೋ. ೩೪). **ಉಸುರಿಡು** : ೧. ಮಿಸು ಕಮುಸುರಿಡದುಸಿರ್ದಪ್ಪಂತುಸುಗೆಳೆದವಾ ದೇವನಲಿ (ಜಸಪು ೫೦-೫೫)? ೩. ಬೇಗಬೇಗ ಉಸಿರುಬಿಡು ; ಏದು : ಮಱುಮಡನಿತ್ತುತ್ತುಸುರಿಡುತ ಭೂಮಿಗಸುತ ಸಗಡಮಶಕ್ಯಮಕ್ಕುತಂ ಮುತ್ತಿಸುತ (ಜ ಸಪು. ೩೭-೩೭). ೪. ನುಡಿ; ಶಾಪಹಾಕು (ಉಕಥೆ). [ಉಸಿರ್₂ + ಇಡು,]

ಉಸಿರಿಯ ‘ಉಸಿರ್₂’ ನೋ.

ಉಸಿರು ‘ಉಸಿರ್’ ನೋ.

ಉಸಿರುಕೊಳೆವೆ (ನಾ). ಶ್ವಾಸನಾಳ: ಉಸಿರು ಕೊಳವೆ (Trachea) ಯ ಮೇಲೆ ಶಸ್ತ್ರಕ್ರಿಯೆ ನಡೆಸಿ ಉಸಿರಾಡಲು ಒಂದು ನಾಳವನ್ನು ಇಡಬೇಕು (ಶರೀರ. ೩೬). [ಉಸಿರು + ಕೊಳವೆ]

ಉಸಿರುಚೀಲ (ನಾ). ಶ್ವಾಸಕೋಶ; “ಉಸಿರು ಚೀಲ; ಶ್ವಾಶಕೋಶ; ಪುಪ್ಪುಸ” (Lung. ೧೯೪೩). [ಉಸಿರು (< ಉಸಿರ್) + ಚೀಲ]

ಉಸಿರೆತ್ತು (ಕ್ರಿ). ಮಾತಾಡು : ಇದನ್ನು ನೋಡುತ್ತಿದ್ದ ರಾಜರಿಬ್ಬರೂ ಉಸಿರೆತ್ತಲಿಲ್ಲ (ವಡ್ಡಾ. ೮೬); ಅವನು ಉಸಿರೆತ್ತಲಿಲ್ಲ (ಕಠ್ಗೂ. ೨೯). [ಉಸಿರ್ + ಎತ್ತು]

ಉಸಿರೆಳೆ (ಕ್ರಿ). = ಉಸಿರಾಡು : ಅವರ ತಾಯಿ ಹಾಯಾಗಿ ಉಸಿರೆಳೆಯುತ್ತಿದ್ದರು (ಕಾಲಿಮ. ೫೧); ಸಮಾಧಾನದ ಉಸಿರೆಳೆದಳು (ಮುಕ್ತ. ೧೧೧). [ಉಸಿರ್ + ಎಳೆ (< ಎಜ್ಜ್)]

ಉಸಿಗೆರೆ, ಉಸುರುಗೆ (ಕ್ರಿ). = ಉಸಿರಾಡು : ಇನ್ನು ನನ್ನ ಜೀವನ ಇದೇ ರೀತಿ ಸಾಗುವುದು ಎಂದು ಉಸಿಗೆರೆದಳು (ಅಂಕುಮ. ೧೧); ವಿನಾಯಕನು . . . ಉಸಿಗೆರೆದು ಭೋರನೆದಾದ ಚಿಂತೆಗೊಳಗಾದನು (ಅಂಬಿಕ. ೧೪). **ಉಸುರುಗೆ** : “ಬಿಸುಸುಯ್ಯು—ಜೀವ್ಯಸ್ಸ ಉಸುರು ಗರೆಯು” (ಗಂಗಾಮ. ೩೬). [ಉಸಿರ್ + ಕರ್ಕ್]

ಉಸಿರಿಚ್ಚು (ನಾ). ಉಸಿರಿನ ಕಿಚ್ಚು, —ಬೆಂಕಿ : ಪುರಕ್ಕೆದಿಬಹರಿವುಜಲಧಿಯನುಸಿಸಿರಿಚ್ಚಿನುರುಹೊಂದು ಪಲವು ಬಾಡವರ ಪರಪೈಸಿ ನಿರ್ಮಿಸಿ ಳಿಯಿಂದ ತೆಜದಂತೆ ಮೆಜ್ದಿದುವು ಬಲುಶಪ್ಪಿಗಳು (ಕಂಪ. ೬-೧೫). [ಉಸಿರ್ + ಕಿಚ್ಚು (< ಕಿಚ್ಚು)]

ಉಸಿರಿದಿಸು (ಕ್ರಿ). ಉಸಿರನ್ನು ವ್ಯರ್ಥಮಾಡಿಕೊಳ್ಳು : ಪಂಡಿತ ಯನ್ನೆಲ್ಲಾ ಸಾಂಗೋಪಾಂಗನಾಗಿ ವರದಿಯಿಪ್ಪಿಸಿ ಆಗಲೇ ಉಸಿರಿದಿಸಿ ಕೊಂಡೆ (ಎರಗಂ. ೧೫-೯). [ಉಸಿರ್ + ಕಿಡಿಸು (< ಕೆಡಿಸು)]

ಉಸಿದಾಣ, ಉಸುದಾಣ (ನಾ). [ಛಂದ್] (ಪದ್ಯಗಳಲ್ಲಿ) ಉಸಿರನ್ನು ನಿಲ್ಲಿಸಬಹುದಾದ ಸ್ಥಳ, —ಎಡೆ ; ಯತಿಸ್ಥಾನ : ಯತಿಯೆಂಬುದು ಗಣ ನಿಯಮ ಪ್ರತಿಪಾದಿಸಿ[ಪಾಶಾ. ಸು]ದಾಣಂ (ಛಂದೋಂಬು. ೧-೫೫). **ಉಸುದಾಣ** : ಮೇಲಿನ ಪ್ರಯೋಗದ ಪಾಠಾಂತರವನ್ನು ನೋಡಿ. [ಉಸಿರ್ + ತಾಣ]

ಉಸಿರ್ದೆಗೆ (ಕ್ರಿ). ಉಸಿರನ್ನು ಒಳಕ್ಕೆ ತೆಗೆದುಕೊ ; ಉಚ್ಛ್ವಾಸಿಸು : ಉಸಿರ್ದೊಯ್ತಾಗಳ್ಳ ಸೌರಭ್ಯವನುಸಿರ್ದಿಗೆವಾಗಳ್ಳಾ ಬಾವನ್ನದ ಪೊಸ ಕಂದಂ ಕೊಳಲಿರಡೆಡೆಗೆಡೆಯಾಯ್ತು ಮಂ ದುಂ ದಿ ಗಳು ಎಸೆದವು (ಜಯಾಕಾ. ೧-೬೦). [ಉಸಿರ್ + ತೆಗೆ]

ಉಸಿರ್ನೆಲೆ (ನಾ). ಪ್ರಾಣದ ನೆಲೆ ; ಶರೀರ : ಳಳ್ಳರೆ ತಪ್ಪುಗುಮುಸಿರ್ನೆಲೆ ಳಳದರೆ ಕಪ್ಪದು ದೇವರೊಳೇಕಂ (ಶಂಖ್. ೧-೨೯-೧೦). [ಉಸಿರ್ + ನೆಲೆ]

ಉಸಿರ್ಪತ್ತು (ನಾ). ಉಸಿರಿನ ಸಂಬಂಧ (?) : ಕಕ್ಕೆಮೆಯಕ್ಕುವಪಿತು ಪೊಜ್ಜಪ್ಪೊಡಮುಸಿರ್ಪತ್ತಿಲ್ಲದೆ ಮುಖಂಗಳನನುಭವಿಸುವರ್ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೯೭-೨); ಎಲ್ಲಿಲ್ಲದ ಸುರಗಣಿಳೆಯರೆಲ್ಲಿಲ್ಲದ ದೇವಿಯಸ್ಕಳಳಗಲರುಸಿರ್ಪ [ಪಾಶಾಂ. ಪೆ]ತ್ತಿಲ್ಲ ನಮಗವರ ಜಗತ್ಕಳಲ್ಲಾಭವಿಸಂ ಪಚ್ಚುವಚ್ಚುಮಚ್ಚಿಸಿ ಕೊಂಡರ್ (ಆದಿಪು. ೬-೧೦೦). [ಉಸಿರ್ + ಪತ್ತು]

ಉಸಿರ್ವೊಯ್ (ಕ್ರಿ). ೧. = ಉಸಿರಾಡು : ಎಸಳ್ಗಣ್ಣಾಡಿದೊಡೆವೆಯಿ ನಿಸಲುನಿದೊಡುಸಿರ್ವೊಯ್ದೊಡೆಯಲುಕೊಡದಧರಂ ಮೆರ್ಯ ನಸುಬಾಹು ಕಿದೊಡೆ (ಜಯೋತಿ. ೪-೨೨). ೨. ಉಸಿರು ಬಡಿದುಕೊ : ಉಸಿರ್ವೊಯ್ವ ಬಸಿ ತಳ್ಳಂಕದಂ ಮುಗ್ಗಿದುವು ದಿಕ್ಕರಿಕುಲಂ (ಚಿ ಬ ಪು. ೪೮-೫). [ಉಸಿರ್ + ಪೊಯ್]

ಉಸುಕು, ಉಸುಗು, ಉಸುಬು (ನಾ). (ಉಕ) ಮರಳು : ಸುಣ್ಣವನ್ನೂ ಉಸುಕನ್ನೂ ಕೂಡಿಸಿ ಕುಟ್ಟಿ ಗಚ್ಚು ಮಾಡಿಸಿ ಕಳ್ಳಬೇಕು (ಮುಂಬಯಿ. ೯-೧೪೬); ಉಸುಕಿನ ಒಡ್ಡುಗಳ ಮೇಲೆ ಹುಲ್ಲು ಬೆಳೆಯಿಸಿ ಅವು ಕುಸಿಯದಂತೆ ಮಾಡಿದರು (ಅಪೂಸ. ೧೯೦); ಅವಿವೇಕಿಗಳಿಂದ ಸುಖ ಬಯಸುವುದೆಂದರೆ ಉಸುಕಿನಿಂದ ಎಣ್ಣೆತೆಗೆಯಲು ಯತ್ನ ಮಾಡಿದಂತೆಯೇ ಸರಿ (ಳ್ಳಕಳ್ಳ. ೫೯). **ಉಸುಗು** : ಸುಂದರಳ್ಳ . . . ಚೀಲದ ತುಂಬ ತುಂಗಭದ್ರೆಯ ಉಸುಗು ತುಂಬಿಕೊಂಡು ಬಂದ ಸಂಗತಿ (ವೈಶಿ. ೧೪೩). **ಉಸುಬು** : ತಂಗಿನ ಬನಗಳುಳ್ಳಂಥ ಉಸುಬಿನ ಬೈಲುಗಳಿಂದಲೂ ಸಮುದ್ರತೀರ ಚಿತ್ರವಿಚಿತ್ರ (ಳಕಾಗೆ. ೪); ಸಣ್ಣಸಣ್ಣ ತೆರೆಗಳು . . . ಉಸುಬಿನ ಮೇಲೆ ಬಂದಪ್ಪಳಿಸುತ್ತಿದ್ದವು (ಪ್ರತಿಬಂ. ೩೧).

[ದೇ. ॥ ತೆಲು. ಇಸುಕ, ಇಸುಮ್ಮು ಎಸಲು]

ಉಸುಗು ‘ಉಸುಕು’ ನೋ.

ಉಸುಬು ‘ಉಸುಕು’ ನೋ.

ಉಸುಮುನಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗಿಡ : ಸಬಸಿಗೆ, ಉಸುಮುನಿ, ಹೂಮ್ಮುಗುಳ ಪಟ್ಟು (ಸಮ್ಮ. ೩೬೯). [?]

ಉಸುರ್, ‘ಉಸಿರ್’ ನೋ.

ಉಸುರ್, ‘ಉಸಿರ್’ ನೋ.

ಉಸುರಡಗು (ಕ್ರಿ). ಉಸಿರಿಲ್ಲದಂತಾಗು ; ಸತ್ತುಹೋಗು : ಘನಪಥ ದೊಳಾಡುವ ಖಗಂಗಳವಗೆ ದಿಮ್ಮುಸುರಡಗಿದವು (ಬಸವ. ೫೮-೫೬).

[ಉಸುರ್ (< ಉಸಿರ್) + ಅಡಗು]

ಉಸುರಸುಗೊಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ಸರಿಯಾಗಿ ಉಸಿರಾಡುವಂತೆ ಮಾಡು ; ಶ್ವಾಸೋಚ್ಛ್ವಾಸ ಸರಿಯಾಗು : ತನು ಮುಂಮುರಿದು ಏಳಿಕಿಸುತ್ತಂ ಮನವಲರಿಳುತ್ತಾಗಳಿಸುತಸುರಸುಗೊಳಿಸುತಂ ಳಕ್ಕಜಿದು ನೆಜೆ ಬಳ್ಳ ಮಾದಣ್ಣ (ಬಸವ. ೪೭-೫೫).

[ಉಸುರ್ (< ಉಸಿರ್) + ಅಸುಗೊಳಿಸು]

ಉಸುರಾಟ ‘ಉಸಿರಾಟ’ ನೋ.

ಉಸುರಾಡು ‘ಉಸಿರಾಡು’ ನೋ.

ಉಸುರಾನ್ (ಕ್ರಿ). ಉಸಿರನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊ ; ದಮ್ಮು ತೆಗೆದುಕೊ : ಜಾಜಿ ಮಂಡಿಯಪಕ್ಕಿ ಮುಂದಿಗೆ ಪಾಜಿ ಕೈಕಾಲ್ ಕೊಂಕಿಸುತೆ ಕಾಲೂಱಿ ಏಂದುಸುರಾಂತಾ ಬಯ್ಲಲಂ ಪೊಯ್ಕಲಪ್ಪಳಿಸಿ (ಬಸವ. ೧-೫೦).

[ಉಸುರ್ (< ಉಸಿರ್) + ಆನ್]

ಉಸುರಿಕ್ಕು ‘ಉಸಿರಿಕ್ಕು’ ನೋ.

ಉಸುರಿಡು ‘ಉಸಿರಿಡು’ ನೋ.

ಉಸುರು, ‘ಉಸಿರ್’ ನೋ.

ಉಸುರು, ‘ಉಸಿರ್’ ನೋ.

ಉಸುರುಳಲ್ಚುಸು (ಕ್ರಿ). ಉಸಿರಾಟಕ್ಕೆ ಅಡ್ಡಿಪಡಿಸು : ಕೆಟ್ಟ ಗಾಳಿ ಉಸುರುಳಲ್ಚುಸುತ್ತಿದೆ (ರೂಢಿ).

[ಉಸುರು+ಉಳಲ್ಚು + -ಇಸು]

ಉಸುರುಳಲ್ಚು (ಕ್ರಿ). ೧. ಉಸಿರಾಟಕ್ಕೆ ಅಡ್ಡಿಯಾಗು : ಹೊಗೆ ಯೊಳಿಗೆ . . . ಉಸುರುಳಲ್ಚು ಪ್ರಾಣಹೋಗುವುದು (ಮುಂಬಯಿ. ೪-೬೧). ೨. ದಮ್ಮುಹಿಡಿ. ೩. ಮಾತನಾಡದಂತೆ ಆಗು.

[ಉಸುರು (< ಉಸಿರ್) + ಉಲ್ಚು]

ಉಸುರುಗೆರೆ ‘ಉಸಿಗೆರೆ’ ನೋ.

ಉಸುರುಗೆಳೆ (ಕ್ರಿ). = ಉಸುರುಬಿಡು ೧ : “ಅಶ್ವಾಸ – ಉಸುರುಗಳೆ ಯೋಣ” (ಗಂಗಾಮ. ೨೯).

[ಉಸುರು + (< ಉಸಿರ್) + ಕಳ್]

ಉಸುರುಡುಗು (ಕ್ರಿ). ೧. ಉಸುರು ಕುಗ್ಗು; ಶಕ್ತಿ ಕಡಮೆಯಾಗು. ೨. ಸತ್ತು ಹೋಗು: ಮೆತ್ತಿ ತಾನೆ ಆತನು ಉಸುರುಡುಗಿಹೋದ (ರಂಗ). [ಉಸುರ್+ (< ಉಸಿರ್+) ಉಡುಗು]

ಉಸುರುದೆಗಹು (ನಾ). ಉಸಿರಿಲ್ಲದಂತಾಗುವುದು; ಸಾವು: ಆಸು ವಳಿದ ಶಂಖುನಿ ಬಳಗವನಸುರುದೆಗಹನು ಕಂಡು ಹಲುಗಲ ನುಸಿವ ಕೈದಿಳಿಸನುಲೀಲಂದ್ರನ ವರ್ಜಮಂದಿರವ (ತೊರಣ. ೬-೪೧).

[ಉಸುರ್+ (< ಉಸಿರ್+) + ತೆಗಹು]

ಉಸುರುನಿಲ್ಲು (ಕ್ರಿ). ಉಸುರುನಿಂತುಹೋಗು; ಪ್ರಾಣಹೋಗು.

[ಉಸುರು+ (< ಉಸಿರ್+) + ನಿಲ್ಲು (< ನಿಲ್)]

ಉಸುರುಬಿಡು (ಕ್ರಿ). ೧. ನಿಃಶ್ವಾಸವನ್ನು ಬಿಡು. ೨. ಪ್ರಾಣವನ್ನು ಬಿಡು. [ಉಸುರು+ (< ಉಸಿರ್+) + ಬಿಡು]

ಉಸುರುಬುರುಡೆ (ನಾ). ಉಸಿರಿನಿಂದ ತುಂಬಿದ ಬರುಡೆ; ಗಾಳಿಯಿಂದ ತುಂಬಿದ ಬುರುಡೆ; ಬಲೂನ್; ಪೀಪಿ: ಅತಿಯಾಗಿ ಊದಿದರೆ ಉಸುರುಬುರುಡೆ ಒಡೆದು ಹೋಗುತ್ತದೆ (ರೂಢ).

[ಉಸುರು+ (< ಉಸಿರ್+) + ಬುರುಡೆ (< ಬುಱುಡೆ)]

ಉಸುರುಬ್ಬಸ (ನಾ). ಕಷ್ಟಕರವಾದ ಶ್ವಾಸೋಚ್ಛ್ವಾಸ; ಏದುಸಿರು: ತಂದಿರಿ ಬಾಲಳನ ಬಲುತಪದ ಬೆಳವಿಗೆಯೊಳಿಗವನೆಸ್ಸಲ್ಲಿಗುಸುರುಬ್ಬಸದ ದುಸ್ಥಿತಿಯ (ವಿಕ್ರಾಗ. ೪-೬-೫೨). 'ಕಟ್ಟುಬ್ಬಸ' ಪರಾ.

[ಉಸುರು+ (< ಉಸಿರ್+) + ಉಬ್ಬಸ]

ಉಸುರುವೆಣ (ನಾ). ಬದುಕಿರುವ ಹೆಣ; ಉಸಿರಾಡುತ್ತಿರುವ ಹೆಣ: ಜೀವವಿರೆ ಮೃತರಾದವರಲಾ ಭೂಪಾಲಂ . . . ಉಸುರುವೆಣಂಗಳವರೆಂದ (ವಿಕ್ರಾಗ. ೩-೨-೬). ಉಸುರುವೆಣನು ಮಾತನಾಡಿಸಬೇಡಿ ನೀವೆಂದ (ವಿಕ್ರಾಗ. ೪-೭-೨೦). [ಉಸುರು+ (< ಉಸಿರ್+) + ಪೆಣ]

ಉಸುರುಬಿಡಿ (ಕ್ರಿ). ೧. ಉಸಿರಾಟವನ್ನು ತಡೆದು ನಿಲ್ಲಿಸು. ೨. (ಆಲಂ) ಬದುಕಿರು; ಜೀವವಿಂದಿರು: ಮಗನ ಮದುವೆಯಾಗುವವರೆಗೂ ಮುದುಕಿ ಉಸುರುಬಿಡಿದಿದ್ದಳು (ರೂಢ). ೩. ಉಸಿರಾಟಕ್ಕೆ ಅಡ್ಡಿಯಾಗು: ಉಸುರುಬಿಡಿದು ಉಸಿರಾಟಕ್ಕೆ ತೊಂದರೆಯಾಗಿದೆ (ರೂಢ). [ಉಸುರು+ (< ಉಸಿರ್+) + ಬಿಡಿ (< ಬಿಡು)]

ಉಸುರೂದು (ಕ್ರಿ). (ಮಕ್ಕಳ ನೆತ್ತಿಯ ಮೇಲೆ) ಉಸಿರನ್ನು ಊದು: ತೊರೆದಸಣ್ಣೊಬ್ಬೆಯಂತೊಬ್ಬ ಪೆಸರ್ಗಳು ಪೆರ್ದರಳಿಂದ ಮೊಲೆಹೊಟ್ಟುವಿಡಿದ ಮರುಳುಂಡು ಪಾಲ್ಮೆಕ್ಕಿ ಗೇಂದರುಸುರೂದಿ ತರೆಳಾಕ್ಷಿ ಬೆಟ್ಟದಳ್ ಭಯದಿ (ಮೋಹನ. ೧೭-೬೬). [ಉಸಿರ್+ ಊದು₁]

ಉಸುರ್ದಾನ 'ಉಸಿರ್ದಾನ' ನೋ.

ಉಸುರ್ವಿದು (ಕ್ರಿ). ಉಸಿರುಬಿಡು: ಮರುತ್ತಂ ಕ್ರಿಯೋಕ್ತವಿಖ್ಯಾತನಾದಂ ಪಗೆಗಳಂ ಗೆಲ್ದಿಡೆಯೊಳುಸುರ್ವಿದುಂ ತಿರಿಕ್ಕೆ ವ್ಯಾಕೀರ್ಣ ಜಾತುರ್ಬಲಂ ಪುಟ್ಟುತಿತುಮು (ಕೃಮಭಾ. ೫-೨೩).

[ಉಸುರ್+ (< ಉಸಿರ್+) + ಬಿಡು]

ಉಸುರ್ವೆಣ್ (ನಾ). ವಾಕ್ಕಿಗೆ ಅಧಿದೇವತೆ; ಸರಸ್ವತಿ. 'ಉಸುರ್ವೆಣ್ಣೆ ಜೀಯ' ಪರಾ. [ಉಸುರ್+ (< ಉಸಿರ್+) + ಪೆಣ್]

ಉಸುರ್ವೆಣ್ಣೆಜೀಯ (ನಾ). ಸರಸ್ವತಿಯ ಒಡೆಯ; ಬ್ರಹ್ಮ: ಜಲುಬಿಲೆ ಮಿಸ್ಸಗಳಿಸಿ ಗೆಲ್ದಪರಿಂ ಕಟುಸಿರೆಳ್ದ ಗಮಂ ಗೆಲ್ದಂದೆಸುತ್ತು ಅದುಸುರ್ವೆಣ್ಣೆಜೀಯಂ ಪೇಟೆವೆಜಂಯಂ ಕಂಡರಿಸಿಟ್ಟಂತೆ (ಉ ಧೃ ದಿ. ೪-೨೩). [ಉಸುರ್+ಪೆಣ್+ಎಜೀಯ]

ಉಸುಲು (ನಾ). (ಉಕ) ಒಳ ಆಳತೆ; ವಿಸ್ತೀರ್ಣ: ತೋಪಿನ ಮುಂಭಾಗದ ವೊಳಲುಸುಲಿನ ಉದ್ದಳತೆ ೧೨ ಪೂಟು ೧೦ ಇಂಚು (ಅಭಾಗೆ. ೫೨೬); ಕೋಡಿಯ ವೊಳ ಉಸುಲು ೪೦ ಪೂಟು (ಅಭಾಗೆ. ೫೬೩). [?]

ಉಸುಳಿ 'ಉಸಲಿ' ನೋ.

ಉಸೂರ್ (ಅ). ನೋವು ಸಂಕಟುಗಳನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಅವ್ಯಯ: 'ಮನೆತನ ಸುಮಾರು' ಎಂದಾಗ ಆ ಮನೆಯ ಹೆಣ್ಣು ಎಷ್ಟು 'ಉಸೂರ್' ಎನ್ನುವುದಲ್ಲಾ ಎಂಬ ಮರುನಿಡರು (ಪಳುಮು. ೬೪). [?]

ಉಸ್ತವಾರಿ (ಉಸ್ತುವಾರಿ) ನೋ.

ಉಸ್ತಾದ (ನಾ). ಗುರು; ಆಚಾರ್ಯ: ಅವರೆಲ್ಲರೂ ಉಸ್ತಾದರಿಗೆ ಪ್ರತಿತಾಮಮೂಡಿ ಪವಾಬನ ಸಮ್ಮುಖದಲ್ಲಿ ಸಂಗೀತವೆರ್ಪಡಿಸಿದರು (ಶುಂಠಾಕ. ೬೮).

[←ಹಿಂ. ಅರ. ಪಾರ. ಉಸ್ತಾದ್; ಮಹಾ. ಉಸ್ತಾದ, ಉಸ್ತಾದ್]

ಉಸ್ತಾದಪಟ್ಟ (ನಾ). ಗುರುವಿನ ಪಟ್ಟ: ಗದಿಮಯ್ಯನ ಉಸ್ತಾದ ಪಟ್ಟ ದಾದಾಸಾಗೇ ಲಭಿಸಿತು (ಗ್ರಾನಾಯ. ೪೩೦).

[ಉಸ್ತಾದ+ ಪಟ್ಟ]

ಉಸ್ತುವಾರಿ, ಉಸ್ತವಾರಿ (ನಾ). ಎಚ್ಚರಿಕೆಯಿಂದ ನೋಡಿಕೊಳ್ಳುವುದು; ಮೇಲ್ವಿಚಾರಣೆ; ವ್ಯವಸ್ಥೆ: ಗಾಡಿಯವನನ್ನು ಕರೆದು ಅವನ ಎತ್ತುಗಳ ಉಸ್ತುವಾರಿಗೆ ವರ್ಪಾಟು ಮಾಡಿದನು (ಬಸಪ್ರ. ೪೬). ಕೋಟೆಕೊತ್ತಲುಗಳ ಉಸ್ತುವಾರಿ ಊರುಬಾಗಿಲುಗಳ ಕಾವಲು ಕಟ್ಟಲೆಗಳು ಬಲಗೊಂಡುವು (ಆದೀವ. ೨೩೧); ಗುರುಚರಣದಾಸನು ತನ್ನ ಪ್ರೌಢಕಾರ್ಯ ಉಸ್ತುವಾರಿಗೆ ನಿಂತನು (ಚತುಸ. ೨೬). **ಉಸ್ತುವಾರಿ**: ಅರಮನೆಯ ಮೊಪ್ಪೇತರರುಗಳು ಮೇಲೆ ಉಸ್ತವಾರಿ ನೋಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾ ಎಲ್ಲ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಾರೆ (ಪ್ರವಾಇ. II. ೭೭೪).

[←ಹಿಂ. ಉಸ್ತಾರ್; ಪಾರ. ಉಸ್ತುವಾರ್]

ಉಸ್ತುವಾರಿಕೆ (ನಾ). ಮೇಲ್ವಿಚಾರಣೆ: ಆಂಗ್ಲೇಯರು ನಗರದ ಎಲ್ಲಾ ದ್ವಾರಗಳ ಉಸ್ತುವಾರಿಕೆಯ ಪ್ರಬಂಧ ಮಾಡಿದರು (ಭೂಗಾಚ. ೬೯೯); ಕಾರ್ಮಿಕರುಗಳ ಕೃಯಂದ ಕೆಲಸ ಕೆಸರಗಳು ಉಸ್ತುವಾರಿಕೆ ಅವಧಿಗೆ ದೊರಕಿತು (ಮೂಅಸಾ. ೨೪). [ಉಸ್ತುವಾರಿ+ -ಕೆ]

ಉಸ್ರ (ನಾ). ೧. ಪ್ರಕಾಶಮಾನವಾದುದು; ಕಿರಣ. ೨. ವೃಷಭ; ಬಸವ. [ಸಂ.]

ಉಸ್ರೆ (ನಾ). ಹೆಸು. [ಸಂ. ಉಸ್ರಾ]

ಉಸ್ಸೆನ್ನು (ಕ್ರಿ). ೧. ದೀರ್ಘಶ್ವಾಸವನ್ನು ಎಳೆ: ಒಳಗೊಳಗೆ ಬಿಗಿದ ಬೆಂಬಳಸ್ಟೈಸ್ಸೆಂಬಂತು ಹೊರಿಲಂತು ಕಂಸವರ್ಧಾಂಗಿ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೧೧-೧೩); ಪಿಡಿದುಸಿರೆದರು ಬಾಲಳರುಸ್ಸೆಂದು ತಲೆಕೆಳಗಾಯಿತು ಚಿತ್ತ (ಇಂಚಾಸ. ೯೭-೭೪). ೨. ಆಯಾಸದಲ್ಲಿ ಉಸಿರಾಡು.

[ಉಸ್+ ಎನ್ನು₂ (< ಎನ್ನ್)]

ಉಳ್₁ (ಕ್ರಿ). ಇರು; ಹೊಂದು; ಪದೆ: "ಉಳ್ — ಸತ್ತಾರ್ಥಂ" (ಕವಮ. ೨೪೪ ಟೀಕೆ); ಚಿಪ್ಪಾಳ್ಕರುಳ್ (ಸೌಇತಿ. XI-೬, ೭-೩೩; ೪೪೭); ಲೋಕಡೊಳಗುಳ್ಳ ಶಾಸ್ತ್ರಂಗಳೆಲ್ಲಮಂ ಕಲ್ಪಿಸಿದೊಡಧಿಗಮ ಸಮ್ಮಗ್ ದೃಷ್ಟಿಯಾಗಿ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೭೪-೧೦); ನೀನುಳ್ಕೊಡುಂಟು ರಾಜ್ಯಂ ನೀನುಳ್ಕೊಡೆ ಪಟ್ಟಮುಂಟು ಬೆಳ್ಗೊಡೆಯುಂಟು ನೀನುಳ್ಕೊಡುಂಟು ಪೀಟಂಗೆ ನೀನಿಲ್ಲದಿನಿಲ್ಲಮೆಳೆತ ಅಂಗಾಧಿಪತಿತೆ (ಗದಾಯು. ೫-೨೦); ನೀನಿಂತು ಪಲವೋದನೋದಿ ಎನ್ನಂ ಪೊಲಿಗಿಡುತೆ ಉಳ್ಳುದನುಳ್ಕಂತೆ ಪೇಟೆಸೆ (ಪಂಚತಂ. ೧೩೪-೧೦); ಮಮದ ಕೆಚ್ಚುಳ್ಳದಟಿನಕೆ ಮಾತನ ಸಫಾಯಿಕೆ ಲೇಸು ಪಾರ್ಥನ ತನಯನಲ್ಲಾ (ಉಮ್ಮಾದ್ಭೋ. ೬-೧೧); ಉಳ್ ಧಾತು ಏಗೆ ಉಳ್ಳ, ಉಳ್ಳುದು, ಉಳ್ಳೂಡೆ ಎಂಬಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ದ್ವಿತ್ವವುಂಟು (ಕೃಪಿ. ೧೨). ☞ ಇತರ ವಿಶಿಷ್ಟರೂಪಗಳು. ಒಳ್ನ್, ಒಳ್ಗ್, ಒಳ್ದು, ಒಳ್ವು, ಒಳ್ನೆ, ಒಳ್ವೆ, ಒಳಯ್ಗ್, ಒಳಿರ್. 'ಉಂಟು', 'ಉಂಡು' ಪರಾ.

ಉಳ್ಳನಕ, ಉಳ್ಳನ್ನಂಬರಂ, ಉಳ್ಳನ್ನಕ್ಕ, ಉಳ್ಳನ್ನಬರ, ಉಳ್ಳನ್ನೆಗಂ, ಉಳ್ಳನ್ನೆವರಂ, ಉಳ್ಳಿನ, ಉಳ್ಳಿನೆಗಂ = ಇರುವವರೆಗೆ: ಚಂದ್ರಸೂರ್ಯರುಳ್ಳನಕಲು (ಎಕ. XII, ಶಿರಾ. ೬೬–೧೬ ; 1379); ಧನಕನಕವುಳ್ಳನಕ ದಿನಕರನವೋಲಕ್ಕು ಧನಕನಕಹೋದ ಮಱುದಿನ ಹಾಳೂರ ಶುನಕನಂತಕ್ಕು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೨೬೭); ಚಂದ್ರಾದಿತ್ಯರ್ಕಳ್ ಉಳ್ಳನ್ನಂಬರಂ (ಎಕ. IV, ಚಾಮರಾ. ೪೮–೧೬ ; 965); ನೀ ನಾನೆಂಬ ಭಾವಲೀಲೆಯುಳ್ಳನ್ನಕ್ಕ ಮತ್ತೆ ತಿಳಿದು ನೋಡಲಿಕ್ಕೆ ಮತ್ತೆಯೂ ಪರಿಪೂರ್ಣ ನೀನೇ (ಮೋಳಿಮಾ. ೧೫); ಚಂದ್ರಸೂರ್ಯರು ಉಳ್ಳನ್ನಬರ (ಎಕ. X, ಗೋರೀಬಿ. ೫೯–೧೯ ; 1408); ಈ ದೇಹದೊಳಿಂದೀ ಪ್ರಾಣಮುಳ್ಳನ್ನೆಗಮೆ ತಡೆಯದಾತ್ಮೇಶನಂ ಕಾಣ್ಬೆನೋ (ಕಾದಂಪೂ. ೮೮೭); ಚಂದ್ರಾರ್ಕತಾರಮುಳ್ಳನ್ನೆವರಂ (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೯೭–೫೦ ; 1113); ಪರಪಕ್ಷಮುಳ್ಳಿನಂ ತನಗಿರವುಬ್ಬಸಮದಱಿನಱಿವುದು (ಕವಿರಾ. ೩–೧೫೧); ಜೀವಮುಳ್ಳಿನಮಿಱಿದರ್ಥಮುಳ್ಳಿನೆಗಮಿತ್ತು ನೆಗೞ್ತೆಯನಾಂಪುದು (ಪಂಪಭಾ. ೫–೭೭).

[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಮಲ. ಕೊಡ. ತುಳು. ಉಳ್ ; ತೆಲು. ಉಂಡು]

ಉಳ್$_2$ (ನಾ). ಒಳಗು ಎಂಬುದು ಸಮಾಸದ ಪೂರ್ವಪದವಾಗಿದ್ದಲ್ಲಿ ಅದಕ್ಕೆ ಬರುವ ಆದೇಶ: ಉಳ್ಳುಡೆ, ಉಳ್ಳಲರ್ ಮುಂತಾದುವನ್ನು ನೋಡಿ. ℙ 'ಉಳ್' ಎಂಬುದು ಪೂರ್ವದ ಹಳಗನ್ನಡದಲ್ಲಿ ಸಪ್ತಮೀ ವಿಭಕ್ತಿ ಪ್ರತ್ಯಯವಾಗಿಯೂ ಪ್ರಯೋಗವಾಗಿದೆ: ಮೆಚ್ಚೆನಾನೀ ಧರಣಿಯುಳಿರವಾನೆನ್ದು ಸನ್ಯಾಸನಂಗೆಯ್ದು (ಎಕ. II, ೮೮–೩ ; 700). [?]

ಉಳ್$_3$ 'ಉಱ್' ನೋ.

ಉಳಕೆ (ನಾ). (ಉಕ) ಮರದಿಂದ ಮಾಡಿದ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಆಟದ ಸಾಮಾನು (ಕಿ). [?]

ಉಳಗುನ್ನಿ (ನಾ). ತುರಿಚೆಗಿಡ; ನಸುಗುನ್ನಿ; ಉರಸಣಿಗೆ: ಇನ್ನು ಅಂತರಂಗದ ಅರಿಷಡ್ವರ್ಗಂಗಳೆಂಬ ಭವಿಗಳ ಕಳೆಯಲಿಲ್ಲ ಮಾಯಾಮೋಹ ಬೆಳೆ ಉಳಗುನ್ನಿಯ [ಪಾಠಾಂ. ಉಳ್ಳೆನುಗ್ಗೆಯ] ಬಿಡಲಿಲ್ಲ (ವಚಶಾ. I, ೩೨೦). 'ನಸುಗುನ್ನಿ' ಪರಾ. [ಉಳ + ಕುನ್ನಿ ?]

ಉಳನೂರ್ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಶ್ರೀಮತ್ ಮಾರಸಿಂಘದೇವ ಪೆರ್ಮ್ಮನಡಿಗಳ್ ಉಳನೂರೊಳೆ ನೊಟಮ್ಬರಂಕದ (ಎಕ. V, ಚನ್ನರಾ. ೨೬೭–೮ ; 971). [ಉಳನ್ ? + ಊರ್]

ಉಳನೆ (ಅ). ಸುಮ್ಮನೆ; ಒಳಗೆ (?): ಪಿಂಗಾಕ್ಷ ನೀನೇಕೆ ಮಿಳ್ಮಿಳ ನೋಡುತ್ತುಳನಿರ್ದೆಯೆಂದದಟರಂ ಭೀಮಂ ಪಳಂಚಲ್ವಿದಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨–೧೫೦). [?]

ಉಳಮೆ$_1$ 'ಉಳಿಮೆ' ನೋ.

ಉಳಮೆ$_2$ 'ಉಱುಮೆ' ನೋ.

ಉಳಮೆದಾರ (ನಾ). ಬೇಸಾಯಗಾರ (ರೈಸ್‌ಗೆ. ೫೬೬).

[ಉಳಮೆ$_2$ (< ಉಱುಮೆ) + –ದಾರ$_4$]

ಉಳಾಲ್ (ನಾ). (ಕರಾ) ಮಣ್ಣಿನೊಳಗೆ ಹೂತಿರುವ ಮೀನು. [?]

ಉಳಿ$_1$ 'ಉಱಿ$_1$' ನೋ.

ಉಳಿ$_2$ (ಕ್ರಿ). ಅಡಗು; ಮರೆಯಾಗು; ಅವಿತುಕೊ: "ಚೋರ ಪ್ರಸ್ತರೋಪಕರಣ ಗೋಪನೇಷು ಕುಳಂ" (ಶಮಧಾ); ಆಲೋಕನ ವಿದ್ಯೆಯ ನೀತಂ ಕಲ್ತನಪ್ಪುದಱಿಂದೆಲ್ಲಿಯುಳಿದೊಡಂ ಕಾಣಲಾಗದು (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೨೯–೬); ತಾಪಸಕುಮಾರನನಾಗಳೆ ವಂಚಿಸಲ್ಕೆ ತಳ್ತಿಡಿದ ಲತಾಪ್ರತಾನದೊಳಪೊಕ್ಕುಳಿದೊಯ್ಯನೆ ಸಾರ್ದು (ಕಾದಂಪೂ. ೭೯೨).

[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಮಲ. ಒಳಿ]

ಉಳಿ$_3$ (ಕ್ರಿ). ಉಳುಕು; ನರ ಸಿಕ್ಕಿಹಾಕಿಕೊ; "ಒಳಿ" (ಉಕ): ಒಳದೊಡೆ ಸೆಳೆದೊಡೆ ಸಂದುಗಳುಳಿದೊಡೆ ನರವೊಂದು ದೆಸೆಗೆ ತಱಿಸಂದೊಡೆ ಶೀತಳಜಳಮಿಶ್ರಿತವಸ್ತ್ರವನಳವಟ್ಟರೆ ಸುತ್ತಲಿನಿಸುಬೇನೆಗಳಱಿಗುಂ (ಲೋಕೋಪ. ೯–೧೬೬). [?]

ಉಳಿ$_4$ (ನಾ). ೧. ಅಡಗಿಕೊಳ್ಳುವಿಕೆ; ಮರೆಯಾಗುವಿಕೆ. ೨. (ಬೇಡರು) ಅಡಗಿಕೊಳ್ಳುವ ಜಾಗ; ಗುಪ್ತಸ್ಥಳ: "ಅಡಂಗಿದುದು, ಬಡಿಗೆಯ ಮತ್ತು ಕಳ್ಳನ ಬೇಂಟೆಯ ಉಳಿ – ಇವುಗಳೊಳ್ ಕುಳಂ" (ಶಮದ. ಪರಿ. ೧); ಮನಸಿಜನೆಂಬ ಬೇಡರಸನೀ ಖಳಸಂಸೃತಿಯೆಂಬುದೊಂದು ಕಾಪಿನೊಳಬಳಾಂಗಮೆಂಬುಱಿ[ಳಿ]ಯೊಳಿರ್ದಖಳೇಂದ್ರಿಯಮೆಂಬ ಬೇಡರಿಂ (ಜೀವಸಂ. ೮೪–೧೮).

[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಒಳಿ, ಒಳಿಪ್ಪು, ಒಳಿವು; ಮಲ. ಒಳಿ, ಒಳಿವು; ತುಳು. ಒಳ; ತೆಲು. ಒಳವು]

ಉಳಿ$_5$ (ನಾ). ಮರ, ಕಲ್ಲು, ಲೋಹ ಮೊದಲಾದುವುಗಳನ್ನು ಕತ್ತರಿಸಲು ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಲೋಹದ ಒಂದು ಉಪಕರಣ; ಚಾಣ; ಟಂಕ: "ಚೋರ ಪ್ರಸ್ತರೋಪಕರಣ ಗೋಪನೇಷು ಕುಳಂ" (ಶಮಧಾ); ವಜ್ರಕೀಟಂಗಳ್ ಕರ್ಣನೆರಡುಂ ತೊಡೆಯುಮನುಳಿಯನೂಱಿ ಕೊಡಂತಿಯೊಳ್ ಬೆಟ್ಟದಂತತ್ತಮಿತ್ತಮುರ್ಚಿಪೋಗೆಯುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧–೧೦೪ ವ); ಅಟ್ಟೆಯ ಚುಚ್ಚುವ ಉಳಿಯ ಮೊನೆಯಲ್ಲಿ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಾದ ಪರಮೇಶ್ವರನ ಕಂಡು (ಮಾದೂಳ. ೫೨); ಸೀಳಬಹುದೇ ಸೀಸದುಳಿಯಲಿ ಶೈಲವನು ಹರಿಯೊಲಿದ ಮನುಜರ ಮೇಲೆ ಮುನಿದೇಗುವರು ಕೆಲಬರು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧–೨೯); ಶಿವಣ್ಣನು ಉಳಿಯಿಂದ ಹಲಗೆಗಳನ್ನು ಕೆತ್ತಿದನು (ಕಪಪು. ೪–೫); ಉಳಿ ಸಣ್ಣದಾದರೂ ಮರ ಕಡಿಯದೆ ಬಿಡದು (ಗಾದೆ).

ಉಳಿಯಮೂನೂರ್ವರು = ಉಳಿಗೆಲಸದ ಮುನ್ನೂರು ಜನ, —ಒಕ್ಕಲು: ಒಕ್ಕಲ ಮಕ್ಕಳುಂ ಉಳಿಯಮೂನೂರ್ವರುಂ ಕುಂಬಾಱಗಟ್ಟದ ಕೆಳಗೆ ಬಿಟ್ಟ ತೋಂಟ (ಸೌಇಇ. IX–i, ೧೪೧–೪೯ ; 1174).

[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಮಲ. ತುಳು. ಉಳಿ; ತೆಲು. ಉಲಿ]

ಉಳಿ$_6$ (ನಾ). ಕಳ್ಳ; ಚೋರ: "ಚೋರ ಪ್ರಸ್ತರೋಪಕರಣ ಗೋಪನೇಷು ಕುಳಂ" (ಶಮಧಾ). [?]

ಉಳಿ$_7$ (ನಾ). ಒಂದು ಗಿಡದ ಹೆಸರು (?): ಪಳ್ಳದೊಳಗಣ ಉಳಿಯಳರಿಯೆ ಕೊಡೆಯಾಳಿ ಬೆಳನೆ ಸಯ್ಕನೆ ಬನ್ದು (ಇಅ. XII, ೧೬–೧೪ ; 735). [?]

ಉಳಿ$_8$ (ನಾ). (ಕರಾ) ಬಿಡುವು; ರಜ: ಶಾಲೆಗೆ ಉಳಿ ಇದ್ದರೂ ಉಡುಪಿಗೆ ಹೋಗಿ ತಿರುಗಾಡಿಕೊಂಡು ಬರಬೇಕೆಂಬ ಹಂಬಲವು ಬಲವಾಯಿತು (ಮರಮ. ೧೪೬). [< ಉಱಿ ?]

–ಉಳಿ$_9$ (ಪ್ರ). ಉಳ್ಳವನು ಅಥವಾ ಹೊಂದಿದವನು ಎಂಬ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಬರುವ ತದ್ಧಿತ ಪ್ರತ್ಯಯ. 'ಅಟ್ಟುಳಿ', 'ಎಗ್ಗುಳಿ' ಪರಾ. ℙ ಹಿಂದಿನ ವ್ಯಾಕರಣಕಾರರು ಈ ಪ್ರತ್ಯಯವನ್ನು ಹೇಳಿಲ್ಲ.

ಉಳಿಕಾರ (ನಾ). ಅಡಗಿಕೊಂಡಿರುವವನು; ಮರೆಗಾರ; ಪಳ್ಳಿಗಾಧಟ ಉಳಿಕಾರ ಕರುಣಾಸಿಂಧು ಎಲ್ಲೆಲ್ಲೋ ಎಲೋ ದೇವ ಒಂದಾದರು ಮಾತು ಸಲ್ಲಿಸಿದ್ದು ಕಾಣೇ (ವಿಸ್ತೋಸು. ೧೮–೧).

[ಉಳಿ$_4$ + –ಕಾರ$_3$ (< –ಕಾಱ)]

ಉಳಿಕು 'ಉಳುಕು$_1$' ನೋ.

ಉಳಿಕೆ 'ಉಱಿಕೆ' ನೋ.

ಉಳಿಗ$_1$ 'ಉಱಿಗ' ನೋ.

ಉಳಿಗ$_2$ 'ಊಱಿಗ' ನೋ.

-ಉಳಿಗ್ಕ (ಪ್ರ). ಇದರಲ್ಲಿ ಬಾಳುವವನು ಎನ್ನುವ ಲ್ಲಿ ಬರುವ ತದ್ಧಿತ ಪ್ರತ್ಯಯ : ಉಳಿಗ ಪ್ರತ್ಯಯಕ್ಕೆ – ದೇವುಳಿಗಂ, ಮುಣ್ಣುಳಿಗಂ (ಕವಿರ. ೨೧೧ ಪ್ರಯೋ). [?]

ಉಳಿಗಡೆ (ನಾ). ೧. ಮಿಕ್ಕುದು ; ಉಳಿದುದು : ಉಳಿಗಡೆಯ[ಶಾಕಾಂ. ಆಲದ ಗಱ] ನಾನೂಲು ಕುದುರೆಗಳಳಿವವರಸನ ಶರಹತಿಗೆ (ಕುವ್ಯಾಗ. ೧-೫೧). ೨. (ಆಲಂ) ಕ್ಷೇಮ ; ನೆಮ್ಮದಿ : ಜೀವಕ್ಕೆ ಉಳಿಗಡೆಯಿಲ್ಲ (ರೂಪಿ). 'ಉಳಿಗಾಲ' ಪರಾ.

[ಉಳಿ (< ಉಱಿ) + ಕಡೆ ?]

ಉಳಿಗಾಲ (ನಾ). ಉಳಿಯುವ ಕಾಲ ; ಜೀವಿಸುವ ಅವಕಾಶ : ಹೀಗೆಯೇ ಬಿಟ್ಟರೆ ಜಮಿನುದಾರರಿಗೆ ಉಳಿಗಾಲವಿಲ್ಲ (ಮಣ್ಣೆಮ. ೩೧೩) ; ಡಾಕಾವಲ್ಲಿ ಹಿಂದುಗಳಿಗೆ ಉಳಿಗಾಲವೇ ಇರಲಿಲ್ಲ (ಬಡುಜ. ೩೧).

[ಉಳಿ (< ಉಱಿ) + ಕಾಲ]

ಉಳಿಗಾಳು (ನಾ). ಉಳಿದ ಕಾಳು ; ಅವಶೇಷ : ಕನಸಿನ ವಿಷಯದ ಈ ತಿರುವಳೆಗಳೆಲ್ಲಾ ಹಳೆಯ ಶಾಸ್ತ್ರದ ಗಮಿಯೆಂದಾಗಲೀ, ಉಳಿಗಾಳೆಂದಾಗಲಿ ತಿಳಿಯಬಹುದು (ವಿಜಾಮಂ. ೬೩).

[ಉಳಿ (< ಉಱಿ) + ಕಾಳು (< ಕಾಜ್)]

ಉಳಿಗೆಲಸ (ನಾ). ಉಳಿದ ಕೆಲಸ ; ಮಿಕ್ಕ ಕೆಲಸ ; ಬೆಲ್ಲರೆ ಕೆಲಸ : ತೊಳೆದಿರಿ ಹನ್ನೆರಡು ವರ್ಷವು ಹಳುವದರಿ ನೊಂದಡಗಿ ಶರಧೊಸಲುಳಿ ಗೆಲಸದೂಳಗದಿರಿಂತೆ ಸರ್ವಜ್ಞೊಮಂಗಿರೆ (ಕುವ್ಯಾವಿ. ೧-೪).

[ಉಳಿ (< ಉಱಿ) + ಕೆಲಸ]

ಉಳಿಗೆಲಸ್ಕ (ನಾ). ಉಳಿ ಹಿಡಿದು ಮಾಡುವ ಕೆಲಸ ; ಮರಗೆಲಸ ; ಬಡಗಿಕೆಲಸ : ಮನೆಯ ಮಣ್ಣಸಗೆಲಸ ಮುಗಿದಿಡೆ ಉಳಿಗೆಲಸದಿ (ರೂಪಿ). [ಉಳಿ + ಕೆಲಸ]

ಉಳಿಚೆಂಡು 'ಉಳಿಸೆಂಡು' ನೋ.

ಉಳಿಡ್ಡ (ನಾ). (?) : ಪೊಲಿಯುನೊಡನ ಸೋಮನುಳಿಡ್ಡರ ಹಾಸುಂಗಲ್ಲ ಬೊಮ್ಮಯ್ಯನಾಯಕನು ಎಲ್ಲಿಸಿದ ಕಲ್ಲು (ಎಳ. VII, ಕಡೂರು ೩-೫ ; ೧೧೬). [?]

ಉಳಿತ (ನಾ). ಸೇರುವಿಕೆ ; ಒಂದಾಗುವಿಕೆ : 'ಉಳಿತಮನಲ್ ಸೇರುವೆ' (ಭಾರಥಿ. ೧೧). [ಉಳಿ (< ಉಱಿ) + -ತ್ಮ]

ಉಳಿತಾಯ (ನಾ). ಮಿಗುವಿಕೆ ; ಲಾಭ ; ನಿವ್ವಳ ಉತ್ಪನ್ನ : ಸೇಕಡ ೫೫ರಿಂದ ೫೦ರ ವರೆಗೆ ಉರುವಲಿನ ಉಳಿತಾಯವಾಗುವುದೆಂದು ತೋಳ್ತಾರೆ (ಅಮೃಸಾ. ೨೨) ; ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ಉಳಿತಾಯ ಯೋಜನೆ (ರೂಪಿ).

[ಉಳಿತ (< ಉಱಿತ) + -ಆಯ್]

ಉಳಿಪೆ (ನಾ). ಒಂದು ಗಿಡದ ಹೆಸರು. (ಪ್ಯಾಪಿಗ. ೧೨-೩೧ನ). [?]

ಉಳಿಬಳೆ (ನಾ). ಚಕ್ರದ ಒಳಭಾಗಕ್ಕೆ ಹಾಕುವ ಬಳೆ ; "ಆಚ್ಚು ಗಂಡಿಯ ಬಳೆ ; ಉಳಿಬಳೆ" (Bush. ೫೦೪).

[ಉಳಿ (< ಉಱಿ) + ಬಳ್ಕ]

ಉಳಿಮಿಂದ (ನಾ). ಪ್ರೀತಿಪಾತ್ರಳಿಂದ ಬಿಡಲ್ಪಟ್ಟ ಮಿಂದ ; ನಲ್ಲೆಯಿಂದ ದೂರಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟ ಚಾರ : ಗಂಡುಗಲಿಗಳೊಂ ವೀರರಿರಿಯುಳಿಮಿಂದ [ಶಾಕಾಂ. ಯಳಮಿಂದ, ಉಳಿಮಿಂದ, ಯಿಲಿಮಿಂದ, ಯಲಿ ಮಿಂದ್ರೋ ತವನಗೆಯ ಬಿರುದಿಂ ಭಂಡರೋ ಪೇಳಾರಿ (ಕುವ್ಯಾ ೫. ೨-೫೦). [ಉಳಿ (< ಉಱಿ) + ಮಿಂದ]

ಉಳಿಮುಖ (ನಾ). ಉಳಿಯಂತಿರುವ ಮುಖ ; ಉಳಿಯಂತಿರುವ ಕೆತ್ತಲ್ಪಟ್ಟದ್ದು (?) : ವಾಯುಜ್ಯರಲು ಪಳ್ಳದ ಪಹುವಣ ಬದುವನ ಕೆತ್ತುರೊಳಗಣ ಉಳಿಮುಖದ ಕೆನ್ನೆರಗಲ್ಲು (ಸೌಇಇ. XX, ೬೪-೩೩ ; ೧೧೬). [ಉಳಿ + ಮುಖ]

ಉಳಿಮೆ, ಉಳಿಮೆ, ಉಳುಮೆ (ನಾ). = ಉಟಿಕೆ : ಚಿತ್ರ ತನ್ನೊಳ ಗಿರ್ಪ ಸತ್ತಾದಿ ಮಾಯೆ ಬಹುವಿಶ್ವತ್ರಿಗಳನ್ನೆಲ್ಲಂದಂದಿ ಬಾಧಿಸದಿಯು ತ್ತಿರದು ತಾನುಳಿಮೆಯಾಗಿ (ಅಸುಸಾ. ೧-೪-೧೧). **ಉಳಿಮೆ** : ನೀರು ಕೊಡದ ಸ್ಥೀರ ಬೆಂದಲ್ಲದೆ ಮತ್ತಾ ನೀರು ಸಾರವಜುತು ಹೊತ್ತದೆ ಉಳಿದ ಉಳಮೆಯೆಂತೊರೆ (ನೋಡಾಮಾ. ೧೩೪-೫೩೩). **ಉಳುಮೆ** : ಬೆಚ್ಚಯ ಮಡಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಕಿಚ್ಚು ತುಂಬಿ ಉರುವಿತ್ತುದ್ದರೆ ಕಂಡೆ ಕಿಚ್ಚುಕರಣ ಬೆಳ್ಳ ಉಳಿಯುತ್ತು ಉಳಿದ ಉಳುಮೆಯ ಒಡಗೊಡಬಲ್ಲುದೆ . . . ಲಿಂಗವ ಬಲ್ಲವ ನೆಲೆವೆ (ತೋಡಾಮಾ. ೧೯೬-೩೩೦) ; ಸಾಂದ್ರಭಕ್ತಿಯುದರಡೊಳಗೆ ತೊಳಗು ವಜ್ಞಾನಿಯುಳುಮೆಯಂತೆ (ಪು ೪ ಪ. ೧೩೦-೨೧) ; ಒಳಗಿನಿಂದೊಳಗನುಜೆ ದೊಡೆ ಪರಬೊಮ್ಮದುಳುಮೆ ತಾನಳ್ಕು (ಸರದ್ವ. ೧೧೩).

[ಉಳಿ (< ಉಱಿ) + -ಮೆ]

ಉಳಿಯಲಗು (ನಾ). ಉಳಿಯ ಬಾಯಂತೆ ಅಲುಗುಳ್ಳ ಬಾಣ : ಹೆರೆಯಲಗು ಮುಳ್ಳಲಗುಗಾಣದ ತೆರದಲಗುವುಳಿಯಲಗು ವಜ್ರತ್ಕರದ ಲಗು (ಪಠಾಪಾ. ೧೫೯-೩೬). [ಉಳ್ಕ + ಅಲಗು]

ಉಳಿಯಾಳು (ನಾ). ೧. ಉಳಿದ ಳಳು ; ವಿಪಾಸಲಾಳು : ಜೀವಿಗೆ ಹೋಗೋ ಆಳುಗಳೆಲ್ಲಾ ಉಳಿಯಾಳು, ಆಪ್ತುಳಿಯಾಳು, ಅಂಚೆ ಆಳು ಅಂ ವಿಭಾಗ ಮಾಡ್ಕೀವಿ (ಬೃಸರ. ೧೦೩). ೨. ಉಳಿ ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಬಾರದ ದಿನದ ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಬಂದ ಆಳು : ಈ ತಿಂಗಳಲ್ಲಿ ನಾಲ್ಕುದಿನ ಉಳಿಯಾಳಾಗಿದ್ದಾನೆ (ರೂಪಿ). 'ಆಪ್ತುಳಿಯಾಳು' ಪರಾ'.

[ಉಳಿ (< ಉಱಿ) + ಆಳು (< ಆಳ್)]

ಉಳಿಯಿಡು (ಕ್ರಿ). ಉಳಿಸು : ಯಾರು ಬಹಳ ಜಜವನ್ನು ಉಳಿಯಿಡು ವರೋ ಅವರೇ ಇಂದಿನ ಶ್ರೀಮಂತರು (ಮತಬಲ. ೫೦).

[ಉಳಿ (< ಉಱಿ) + ಇಡು]

ಉಳಿಲೆಕ್ಕ (ನಾ). ಉಳಿದ ಲೆಕ್ಕ ; ಮಿಕ್ಕುಲೆಕ್ಕ : ಧರಣಪತ್ರಗಳು ಹತ್ತುಸಾರಿವುರುಳಿತಾ ದಿನಪದಲಿ ಹಿಂದಣ ತೊಡತಳುಳಿಲೆಕ್ಕಳ್ಕೆ ಕೊಂದನು ಹತ್ತುಸಾರಿರ (ಕುವ್ಯಾಭಾ. ೯-೨೧).

[ಉಳಿ (< ಉಱಿ) + ಲೆಕ್ಕ]

ಉಳಿವು 'ಉಟಿವು' ನೋ.

ಉಳಿಸು 'ಉಟಿಸು' ನೋ.

ಉಳಿಸೆಂಡು 'ಉಟಿಸು' ನೋ.

ಉಳಿಸೆಂಡು, ಉಳಿಚೆಂಡು (ನಾ). ಚೆಂಡನ್ನು ಬಚ್ಚಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ಆಡುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಆಟ : ನಂದನವನದೊಳಗಿರ್ದಂಮುಸೆಗೆ [ಡನಾ] [ಶಾಕಾಂ. ಡೆಯಾ, ಸಿಂದಿಯಾ, ಸುಟ್ಟಲೋ, ಸುಟ್ಟಲಾ]ಡುತ್ತು [ರ]ಲೋಕ[ಸ]ವಿದೈಯು ಪೀಕ ಕಲ್ಲಲಸ್ಪುವಲಂಬಿಲ್ಲಿಯುಳಿಚೆಂಡಂ ಕಾಣಲಾರದು (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೨೯-೫) ; ಒಡನಾಡಿಯುಮೊಡಹೋದಿಯು ಮೊಡವಳಿದುಂ ಗುಳ್ಳೆ ಗೊಟ್ಟ ಬಟ್ಟುಳಿಸೆಂಡುಂ ಪೊಡೆಸೆಂಡೆಂಬಿವನಾಡು ತ್ತೊಡವರೆದರ್ ತಮ್ಮೊಳೆಸೆ ತಂತಂ ಗೆಡೆಗಳ್ (ಪ ೦ ಪ ಭಾ. ೨-೩೦). ಉಳಿಚೆಂಡು : ವಸದಲ್ಲಿ ಇಬ್ಬರೂ ಉಳಿಚೆಂಡಾಡುತ್ತಿದ್ದೆವು (ಆಸಾಚ.೭).

[ಉಳಿ (< ಉಱಿ) + ಸೆಂಡು]

ಉಳಿಹು 'ಉಟಿವು' ನೋ.

ಉಳಿಹೂವು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹೂವು : "ಉಡರ್ಗಂ ದುಂದುಪೆ, ಉಳಿಹೂವು" (ಒಪಧ. ೧೫೫). [ಉಳ್ಕ + ಹೂವು (< ಪೂವು)]

ಉಳು 'ಉಟ್' ನೋ.

ಉಳುಂದೋಗರೆ (ನಾ). ಉದ್ದಿನ ಅನ್ನ : ಲಕ್ಷ ಮಾಡಿಟ್ಟ ಉಳುಂ ದೋಗರೆ ಪುಳಿಯೋಗರೆಗಳಳ್ಳು ಸವದು (ಶಾಂತಕಾ. ೧೨೩).

[← ತಮಿ. ಉಟುನ್ದೊಗರೆ]

ಉಳುಕೆ (ನಾ). ೧. ತಪ್ಪಿಸಿಕೊಂಡವನು; ಮರೆಯಾದವನು: ನಿಜವಾದ ಅಪರಾಧಿಯು ಉಳುಕನಾಗಿ ಉಳಿದು ನಿರಪರಾಧಿಗಳು ಬಹುಪರಿಯಾಗಿ ಕಷ್ಟಬಟ್ಟರು (ಸ್ಕೂಲಮಿ. ೨೨೧). ೨. (ಉಕ) ಮೈಗಳ್ಳ; ಸೋಮಾರಿ. [ಉಳ್ಕು$_0$ (< ಉಳ್ಕು$_1$) + -ಕ್$_3$]

ಉಳುಕಲು (ನಾ). ಉಳಿದದ್ದು; ಮಿಕ್ಕದ್ದು; ಶೇಷ: ಬಳಿಸರಳ ಸಂಧಾನದಲಿ ಬಳಿಕುಳುಕಲಿನ ರಕ್ಕಸರ ಜವಪುರದೊಳಗೆ ಹೊಗಿಸಿದನು (ತೊರರಾ. ೧-೧೧-೨೨); ದುಷ್ಟರಿಲ್ಲೆಲಾಯಿನ್ನು ಭೂಲೋಕದೊಳುವುಳುಕಲುಳಿದಿರ್ದೊಡಂ ಸಂಗ್ರಾಮದಿಂ ಮಡುಹಿ (ತುರಂಗ. ೮೫-೪೭); ಅರ್ಧಮರ್ಧ ಸುಟ್ಟ ತಂಬಾಕಿನ ಉಳುಕಲನ್ನು ಕಿರುಬೆರಳಿನಿಂದ ಸ್ವಚ್ಛಮಾಡಿ (ಬೆನ್ನಹಿಂ. ೩೭). [ಉಳ್ಕು$_0$ (< ಉಳ್ಕು$_1$) + -ಕಲ್ಲು$_2$ (< -ಕಲ್$_2$)]

ಉಳುಕು$_1$, ಉಳಿಕು (ಕ್ರಿ). ೧. ನರ ಹೊರಳು: ಬೆರಳಲ್ಲಿ ಬೆಟ್ಟವ ನೆಗಹಿದ ಕಾರಣ ಬೆರಳು ಉಳುಕಿತೆ ನಿನಗೆ ರಂಗಯ್ಯ (ಪುರಂದ. ೩-೧೦-೨); ದಪ್ಪನೆಬಿದ್ದ ಹೆಗ್ಗಡೆಯ ಎಡಗಾಲೇ ಉಳುಕಿಹೋಗಿತ್ತು (ದೇವಹೆಂ. ೨೩೨). ೨. (ಆಲಂ) ನೋವು ಉಂಟಾಗು: ನನಗೆ ಈ ಮಾತಿನಿಂದ ನಿಜವಾಗಿಯೂ ಉಳುಕಿತು (ಆಲಹೂ. ೨೩). **ಉಳಿಕು**: ೧. ಮುಟ್ಟದ ಮುನ್ನವೆ ತೊಟ್ಟನೆ ಬಿದ್ದು ಬೆನ್ನುಳಿ [ಪಾಠಾಂ. ಳು] ಕಿಂದಂತುಸುರಂ ಪಿಡಿಯುತಂ (ನಂಬರ. ೬-೧೦೨).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಉಳುಕ್ಕು; ತುಳು. ಉಳ್ಕುನಿ; ತೆಲು. ಇಲುಕು]

ಉಳುಕು$_2$ (ನಾ). ನರಹೊರಳುವಿಕೆ; ನೋವು ಉಂಟಾಗುವಿಕೆ: ಪೈಸರ ಬೆಸುಗೆ ಬಿಗುಹುಳುಕೊತ್ತು ಕಲೆಗಳ ರಸದ ಪಸರವನಜಿಯ ಬಾರದು ವಿಗಡ ವಿಟರುಗಳ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೧೫-೨೫); ಉಳುಕು ಮೊದಲಾದ ಬೇನೆಗಳಾದಾಗ ಲೇಪ ಸವರುವುದಕ್ಕೆ ಇದನ್ನು ಉಪಯೋಗಿಸುತ್ತಾರೆ (ಬಾಲಪ್ರ. II, ೯೬೦); ಉಳುಕು ತೆಗೆಯುವುದಕ್ಕೆ ಭಾಗೀರಥಮ್ಮನನ್ನು ಕರೆಸಿದರು (ಗೌರಕ. ೨೬).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಉಳುಕ್ಕು; ತುಳು. ಉಲ್ಕು, ಉಳ್ಕು; ತೆಲು. ಇಲುಕು]

ಉಳುಕ್ಕು$_3$ 'ಉಳ್ಕು$_4$' ನೋ.

ಉಳುಕುಮಂತ್ರ 'ಉಲುಕುಮಂತ್ರ' ನೋ.

ಉಳುಕೆ (ನಾ). ಆಕಾಶದಿಂದ ಕೆಳಗೆ ಬೀಳುವ ತೇಜಃಪುಂಜವಾದ ವಸ್ತು. 'ಉಳುಕೆವಳೆ' ಪರಾ. [< ಸಂ. ಉಲ್ಕಾ]

ಉಳುಕೆವಳೆ (ನಾ). ಉಲ್ಕೆಯ ಮಳೆ: ಮಹಾಮಣಿಕಿರೀಟಂ ಕೆದರಿ ಕರೆದುದು ಕಿಡಿಕಿಡಿಯ ರತುನ ವಯಿರಗಳುಳುಕೆವಳೆಯಾಲಿಕಲ್ಗಳಂ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೬೮೬-೨೩೩). [ಉಳುಕೆ + ಮಳೆ (< ಮಳ್)]

ಉಳುಗು 'ಉಟುಗ್ಗು$_2$' ನೋ.

ಉಳುಪು 'ಉಟಿಪು' ನೋ.

ಉಳುಪೆ 'ಉಲುಪೆ' ನೋ.

ಉಳುಬಾಳು (ನಾ). ಇರುವಿಕೆ; ಬದುಕುವಿಕೆ; ನೆಮ್ಮದಿ: ಆ ಬಡಪಾಯಿ ದಿಗ್ವಿಜಯನಿಗಂತೂ ಅವಳಿಂದ ಉಳುಬಾಳಿಲ್ಲ (ಬಂಕಿಮ. ೧೮೬).

[ಉಳ್ಕು$_0$ + ಬಾಳ್ಕು$_2$ (< ಬಾಳ್$_2$)]

ಉಳುಮೆ$_1$ 'ಉಳಿಮೆ' ನೋ.

ಉಳುಮೆ$_2$ 'ಉಟುಮೆ' ನೋ.

ಉಳುವರಿ (ನಾ). (ಭೂಮಿಯನ್ನು) ಉಳುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಕೊಡುವ ತೆರಿಗೆ: ಮಾರವಂಗಲಕ್ಕೆ ಹದಿಕೆ ಸಂಬಳ ಉಳುವರಿ ಆಮದುವಣ ಮರಮೆಲಕ್ಕೆಮಬಲಾಳದೇವನಾಣೆ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೮, ೪೨-೧೨; 1175).

[ಉಳ್ಕು$_0$ (< ಉಳ್) + ವರಿ$_1$]

ಉಳುವಲು (ನಾ). ದಾಟುವ ಜಾಗ; ಕಡಕಲು: ಹಿತ್ತಿಲ ಬಾಗಿಲಿನಿಂದ ಹೊರಟು ಹಿತ್ತಿಲ ಉಳುವಲನ್ನು ದಾಟಿ, ಶಿವಮೊಗ್ಗೆಯ ಮೋಟಾರನ್ನು ಹಿಡಿಯಲು ಧಾವಿಸಿದ್ದ (ಬೆಳುಮ. ೨೬೪).

[ದೇ. ‖ ತುಳು. ಉರುವೇಲ್]

ಉಳುವೊಕ್ಕಲ್ (ನಾ). ಉಳುವ ಮನೆತನದವರು; ಒಕ್ಕಲುತನದ ಮನೆ; ಆರಂಬದ ಕುಳ: ಬಲರಾಮನನು ಬಾಳ್ದಲೆಗೊಂಡವನ ಕರತಳದ ಹಲಾಯುಧ ಸಹಿತ ಛಲದಂಕ ಕೇಳ್ನಿನ್ನ ತೆರಿಗೆಯ ಹಳ್ಳಿಯೊಳುಳುವೊಕ್ಕಲ ಮಾಡುವೆವು (ನೇಮಿಸಂ. ೨೬-೯೮).

[ಉಳು (< ಉಳ್) + ಒಕ್ಕಲ್$_2$]

ಉಳುಹು 'ಉಟಿಪು' ನೋ.

ಉಳೂಕೆ 'ಉಲೂಕ' ನೋ.

ಉಳೆ (ನಾ). ಜಿಂಕೆ; ಚಿಗರೆ: ರಾತ್ರಿ ಉಳೆಗಳ ಹಿಂಡುಗಳೇ ಬಂದು ಬೆಳೆಯನ್ನು ಪುಡಿ ಎಬ್ಬಿಸಿದುವು (ಬಾಳಿಗಿ. ೧೧೭).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಉಳ್ಳೆ; ತುಳು. ಉರೆ, ಉಳೆ; ಪರ್ಜಿ. ಉಱುಪ್; ತೆಲು. ಡುಪ್ಪಿ; ಗೊಂಡಿ. ಡುಪ್ಪಲ್]

ಉಳ್ಕ 'ಉಲ್ಕ' ನೋ.

ಉಳ್ಕು$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಕಣ್ಣು ಕೋರೈಸು; ಅತಿಪ್ರಕಾಶವಾಗು: "ಉಳ್ಕು - ದೀಪ್ತೌ (ಪ್ರಕಾಶಿಸು), ದ್ರವ್ಯೇ ಚ (ಉಲ್ಕ)" (ಶಮಧಾ); ಪೊಳೆದುಳ್ಕುವ ಕುಡುದಾಡೆಯ ಪೊಳಪು (ಪಂಪಭಾ. ೬-೫೯); ಪಗಲುಳ್ಕಮುಳ್ಕುವಂದದಿನೊಗೆವ ಗದಾಶಲ್ಕಮುಳ್ಕೆ (ಗದಾಯು. ೮-೧೨); ನೋಟ್ಪರ ಕಣ್ಣುಳ್ಕೆ ವಿಯಚ್ಚರ ಕಿರೀಟರತ್ನಾಂಶುಚಯಂಗಳೊರ್ಮೆ ಮಿಜುಗಿದುವು (ಚಂದ್ರಪು. ೬-೧೬). ೨. (ಆಲಂ) ಚುಚ್ಚು; ವೇದನೆಯುಂಟುಮಾಡು: ಪ್ರಳಯದುಳ್ಕಮುಳ್ಕುವಂತೆ ತನ್ನೆಚ್ಚಂಬು ಮುನಿಕುಮಾರನ ಕಣ್ಣೊಳಮೆರ್ದೆಯೊಳಮುಳ್ಕೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧-೧೧೧ ವ); ಕಳ್ಳರಂ ಕಂಡಂತಳ್ಕದೆ ಕಣ್ಣೊಳಗಣ ಕಸವಿನಂತುಳ್ಕದೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೭-೧೦೫); ದಾರುಣಮಂ ಶರಶಲ್ಕಮನೋರಂತಿರೆ ಪುಣ್ಣೊಳುಡಿದು ಬಿಡದುಳ್ಕುವುದಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೬೦೪). [?]

ಉಳ್ಕು$_2$ (ಕ್ರಿ). ಬಾಗು; ಕುಗ್ಗು: ಪೋಗದಿರೆಂದು ತಾಗಿ ರಥಮಂ ಸೆಡೆದುಳ್ಕದೆ ಪತ್ತಿಮುತ್ತಿ ಚೆಲ್ವಾಗಿರೆ ತನ್ನ ಚಾಪದ ಪರಿಶ್ರಮಮಂ ನೆಜ್ತೋರ್ಪೆಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೩-೧೪೬); ಬಿರುದರೊಳಾಂತು ಕಾದಿ ಸೆಡೆದುಳ್ಕನೆ ... ಯುದ್ಧದೊಳ್ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೩-೧೧೩). ℙ ಈ ಶಬ್ದ 'ಅಳ್ಕು' ಎಂಬುದರ ಅಪಲಿಖಿತವಿರಬಹುದು.

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಉಳುಕ್ಕು]

ಉಳ್ಕು$_3$ (ಕ್ರಿ). ಪ್ರವಾಹವಾಗಿ ಹರಿ; ಧಾರೆಯಾಗಿ ಸುರಿ; ಸ್ರವಿಸು: ಓರೊರ್ಮೆ ಧಾರಾಗೃಹಾಂತರಾಳದೊಳಂತುಮಿಂತುಮುಳ್ಕುವ [ಪಾಠಾಂ. ಉಣ್ಮುವ] ಹಿಮಾಂಬುಧಾರೆಗಳ್ (ವರ್ಧಪು. ೪-೫೭ ವ); ನೋಡುವ ಚೆಲ್ವುಮುಂ ನುಡಿವ ವಾಕ್ಯಮುಮಂ ಮನದುಳ್ಕಿದ [ಪಾಠಾಂ. ದೊಳ್ಪನ, ಉಕ್ಕಿದ]ಕ್ಕಱಿಂ ಕೂಡುವ ಸೌಖ್ಯಮಂ ತನಗೆ ಬಂದ ಮಹೋನ್ನತ ಸಂಪದಂಗಳಂ (ನಂಬರ. ೧೧-೧). ℙ ಇದು 'ಒಟ್ಕು - ಪ್ರವಾಹೇ' ಎಂಬ ಧಾತುವಿನ ಇನ್ನೊಂದು ರೂಪವಿರಬಹುದು. [?]

ಉಳ್ಕು$_4$, ಉಳುಕ್ಕು$_3$ (ನಾ). ಆಕಾಶದಿಂದ ಕೆಳಗೆ ಬೀಳುವ ತೇಜಃಪುಂಜವಾದ ವಸ್ತು: "ಉಳ್ಕು - ದೀಪ್ತೌ (ಪ್ರಕಾಶಿಸು), ದ್ರವ್ಯೇ ಚ (ಉಲ್ಕ)" (ಶಮಧಾ); ಅಂಬರದಿಂದುಳ್ಕುವುಳ್ಕುಮಂ ಪೋಲ್ತು ಶರಂ (ಆದಿಪು. ೧೨-೯೦); ಹಗಲುಂ ನರಿಗಳೂಳಿದವುಳ್ಕು ಬಿದ್ದುವು (ಬಸವು. ೬೦-೧೧). **ಉಳುಕ್ಕು$_3$**: ಥಳಥಳನೆ ಹಗಲುಳುಕು ಬಿಳ್ದುವು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೧೧-೩೪). [< ಸಂ. ಉಲ್ಕಾ]

ಉಳ್ಳಿ$_1$ 'ಉಟ್ಟಿ' ನೋ.

ಉಳ್ಳೆ 'ಉಲ್ಲೆ' ನೋ.

ಉಳ್ಳಾ 'ಉಲ್ಲಾ' ನೋ.

ಉಳ್ಳೂಡೆ (ನಾ). ಒಳದೊಡೆ; ತೊಡೆಯ ಒಳಭಾಗ: ಬಳಿಕ ನಿಲು ನಿದ ಪೊಸಪೊಂಗಲಿನದ ಯೂಪಸ್ತ್ರಂಭಂಗಳ ಳಂಗಿಯನನುಕರಿಸಿದುವು ಕ್ರೊಡಿಯಾ ಕಮುಲದಳಾಂಬಕೆಗೆ(ಜಯಭಾ. ೩-೩೦). [ಉಳ್ಳ್$_3$ + ತೊಡೆ$_2$]

ಉಳ್ಳಂಜರಿಸು (ಕ್ರಿ). ಒಳಗೆ ಹೆಣೆದುಕೊ: ಕೂರಲೊಳ್ ಯಜ್ಞೋಪ ವೀತಂ ಪೊಳೆ ಯೆ ಬರಿಗೊಡ್ಡಿಂಪಿಲ್ಲಳ್ಳಂಜರಿರ್ದರಂತೆಯ್ದೆ ಬೇರ್ಪಟ್ಟಿರೆ (ಕಾಂಡೂಡಿ. ೨೪೦). [ಉಳ್ಳ್$_3$ + ಪಂಜರ + -ಇಸು$_5$]

ಉಳ್ಳೆ (ನಾ). ಸತ್ಯ: "ಸತ್ಯಮೆಂಬುದು ಉಳ್ಳೆ" (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೩೧೩); ಸತ್ತ್ವಮೆಂಬುದು ಕರ್ಮಂಗಳಳ್ಕೆ (ತಸಾವ್ಯ. ೨೮೭). [ಉಳ್ಳ್$_3$ + -ಮೈ$_1$. / ತಮಿ. ಉಳ್ಳೈ]

ಉಳ್ಳಲಿಸು (ಕ್ರಿ). ತವಕಿಸು (?): ಸುಲಲಿತಮಪ್ಪ ಸತ್ಕುಲಕ್ಕೆಚಿಯಾದತಿ ರೂಪಿನೊಳ್ ಬಳಿತಮಪ್ಪ ಶ್ರೀಯುಂ ಸಿರಿಯೊಳ್ ವೆಲಸೊ ಪ್ಪು ವ ಧರ್ಮದೊಳ್ ಪಳಯಿಪ ಸತ್ಯವಾ ವಿಮಳೆ ಸತ್ಯಕ್ಕೆ ಸೇರಿಯ ಕೀರ್ತಿಗುಳ್ಳಿಕಿ ಸುವ ಮೋನಮಂ ಪರಮ ಕಾರಣಕೆಂ ಮದಸಾಂಗನಾಕನ (ಧರ್ಮಾ ಸಾ. ೧೩೭). [ಉಳ್ಳ್ + ಪಳಿಸು$_3$?]

ಉಳ್ಳಂ (ನಾ). ಮನಸ್ಸು; ಹೃದಯ. 'ಉಳ್ಳಂಜಿಸು' ಪರಾ. [< ತಮಿ. ಉಳ್ಳಮ್ ?]

ಉಳ್ಳಂಜಿಸು (ಕ್ರಿ). ಮನದೊಳಗೆ ಭಯವನ್ನುಂಟುಮಾಡು: ಅಸಿ ರತ್ನಂ ಚಕ್ರರತ್ನಂ ನವನಿಧಿ ಪಲವುಂ ವಿದ್ಯೆ ಶ್ರೀಸಾರ್ವಭೌಂಭುವಿಯಿಂದಿ ದಿಕ್ಕಾಲರಂ (ಪಂ ರಾ ಮಾ. ೯-೧೬೭); ಉಳ್ . . . ಉಳ್ಳಂಜಿಸು, ಉಳ್ಳಲಿಂ, ಉಳ್ಳೆಳ್ದು . . . ಧಾತುವಿನ ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿ ಜಕ್ಕ್ರಿರುವುದನ್ನು ಕಾಣುತ್ತೇವೆ (ಸಮಾಲೋ. ೨೪೪). [ಉಳ್ಳ್$_3$ + ಅಂಜಿಸು]

ಉಳ್ಳಂಬರಿಸು (ನಾ). (?) : ಸೋಮಶೇಖರನು ದುರ್ಗದ ಧೊರೆಯ ಕೈಯಲ್ಲಿದ್ದ ಕತ್ತಿಯನ್ನು ಕಿತ್ತುಕೊಂಡು ಎರಕದ ಕಳಾಠಿಯನ್ನು ಉಳ್ಳಂ ಬರಿಸಿಗಡ ಎಸೆಯಲು ದುರ್ಗದ ರಾಜನು ಅದನ್ನು ಕೈಯಲ್ಲಿ ಹಿಡಿದು ಕೊಂಡನು (ಚತ್ರಕಾ. ೫೩). [?]

ಉಳ್ಳಗಾಯಿ (ನಾ). ದಿ. ಉರುಳುಗಾಯಿ (ಉಳ.೬). ತಿ. ಅರ್ಧ ಹಣ್ಣಾದ ಮಾವಿನಕಾಯಿ (ದಕ. ೬). [ಉಳ್ಳ್$_0$ (< ಉರುಳು) + ಕಾಯಿ$_1$ (< ಕಾರ್ಯ$_1$)]

ಉಳ್ಳರಲ್$_1$ 'ಉಳ್ಳಲರ್$_1$' ನೋ.

ಉಳ್ಳರಲ್$_2$ 'ಉಳ್ಳಲರ್$_2$' ನೋ.

ಉಳ್ಳರಿತೆ (ನಾ). ಸತ್ಯಪ್ರಜ್ಞೆ; ಒಳಜ್ಞಾನ: ನಾನೂ ಆಹುದೆಂಬ ಉಳ್ಳರಿತದ ಸಾರಸಾರ್ಥತತಿಗೆ ಮಾಯಾಮುಕ್ತಯಾಗಿ (ಮಂ ಶ್ರ ಶ. ೯೬-೦೨). [ಉಳ್ಳ್$_3$ + ಅರಿತ (< ಅಱಿತ)]

ಉಳ್ಳಲರ್$_1$, ಉಳ್ಳರಲ್$_1$ (ಕ್ರಿ). ಒಳಗಿನಿಂದ ಅರಳು; ಜ್ಞಾನ್ಯಾಗಿ ಅರಳು: "ದೀಗಿ ಬೆಳಿಯುದನು ಕವಿಗಳ್ ಬೇಗದಿ ತಾನುಳ್ಳಲರ್ದರ್ ದೆಂದರ್" (ಕವಿಕಾ. ೨೬೦); ಕೊಳೆನದೆ ಕಲಂಗಳುಳ್ಳಲರ್ದರ್ನೆಂದಿನ ಮಂದೊಗೆದಂ ದಿವಾಕರಂ) (ಪಂಪಭಾ. ೩-೨೪); ಅಲರ್ದರೆದೆ ಮುಕುಳಿತ ಮಾಗದುಳ್ಳಲರ್ದ ಬಿರಿಮು ಗು ಳೊಳ್ ಧರದಿಂ ಪೊಳ್ಕು (ಗಿರಿ. ೩-೧೦೩ ವ); ಮೆಲ್ಲಲರಿಂದುಳ್ಳಲರ್ದ ಮಲ್ಲಿಗೆಯ ಮಕರಂದದೊಡವೆರೆದ (ರಾಜಶೇ. ೨-೭೬ ವ); ಉಳ್ಳಲರ್ದ ಕೆಸರುಲ್ಲಿಗೆಯ ತಾಯ್ತೇರ್ ತಳದಿಂ ಮುಱುಯೆ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೧-೨೧); **ಉಳ್ಳರಲ್**$_1$: ಹೆಂಪು ವೆತ್ತಗೞ್ ಬಿಸರುಹಮಲ್ಲರಲ್ಲು ಸಿರಿ ಕಣ್ಣಜೆಗಂತರಿ (ಪಂ ರಾ ಮಾ. ೩-೩೫). 'ಒಳ್ಳಲರ್' ಪರಾ. [ಉಳ್ಳ್$_3$ + ಅಲರ್$_1$]

ಉಳ್ಳಲರ್$_2$, ಉಳ್ಳರಲ್$_2$ (ನಾ). ಪೂರ್ಣ ಅರಳಿದ ಹೂವು: ವರಧ್ಯಾನ ಪದ್ಮಮುಳ್ಳರಲಜ್ಞಾನೀಕ ನೇತ್ರೋತ್ಪಳಂ (ಎಳ. II, ೧೧೬-೬೨ ; 1173) ; ಗುರುತಿಜಿದಂಬಮಂ ಸ್ವಚಿಳಮುಳ್ಳಲರ್ಗಳ್ ನಗೆಗಿಣ್ಮಂಗಳಂದಮಂ ಧರಿಯಿಸೆ (ವ ರ್ಧ ತ. ೪-೯) ; ಉಳ್ಳರ ಜೇನ್ ಗುಡಿದು ಮದಂದಿಂ ಕೂಗಿ (ಅಷ್ಟ. ೪೪). ಉಳ್ಳರಿಲ್ಲ್ : ತನಯನ ಮೊಗವಾರರಿಯುಳ್ಳರಿಯಳ್ ತವಿನಲಂ ಕಱಿಸಿನ್ನೀ ನೆಲೆವೊಲಿಗನು ರಾಗದಿ ಕಂಡುಕಮಂ ಳ್ಟುವ ಸೈಪೆನಗೆಂದಬುದೊ (ಜಯಭಾ. ೨-೬೮) ; ಮನಮುಗಿಸಿತ್ತು ತೋಳ ಮೊದಲಾನಮುಳ್ಳರಲಾಯ್ತು ಳ್ಕ್ಕಲರ ಮಿಗೆ ಪಿಡಿದಾಯ್ತು (ಧಸರ. ೧-೩೨) ; ಪಯೋಜಾಗಿಗುಳ್ಳರಿಂಒವೆತ್ತ ಸಂಪಗೆ (ಕಾಶಿಕ. ೧೧-೬). 'ಒಳ್ಳಲರ್' ಪರಾ. [ಉಳ್ಳ್$_3$ + ಅಲರ್$_2$]

ಉಳ್ಳಲಿಜುರ್ (ಕ್ರಿ). ಜ್ಞಾನ್ಯಾಗಿ ಅರಳಿಸು; ವಿಕಾಸಗೊಳಿಸು: ಜನನೀ ನಯ ನಾಬ್ಜ ಮನುಳ್ಳಲಿರ್ಚಿ ವಿಸ್ತಾರಮನೋರಥಾಂಗಮನೋಱರ್ (ಪುಷ್ಪಸ. ೧೧-೧೬). [ಉಳ್ಳ್$_3$ + ಅಲರ್$_2$ + -ಜು]

ಉಳ್ಳಳು 'ಉಳ್ಳುಳ್ಳು' ನೋ.

ಉಳ್ಳಳ್ಕು, ಉಳ್ಳಳುಕು (ಕ್ರಿ). ಆಂತರಂಗದಲ್ಲಿ ಹೆದರು; ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಭಯಪಡು; ಹಿಂದೆಗೆ: ನೆಲಮಂ ಸರ್ವಸ್ವಮಂ ಕೊಟ್ಟು ಡಿಗೆಲಿದವನಾ ಪಾತ್ಯಾಚಾರ್ಯಂ ಬೆಗಂ (ಸೌಇಇ. XX, ೪೯-೨೫ ; 1077 ?) ; ಚಿತ್ತ ದೊಳುಳ್ಳಳ್ಕುತ್ತಿಂ ನಿಲಲ್ಕಾರದೆಱಸುವ ನೋವಿಂಗೆ ಬೆಬ್ಬ ಳಿಪೋ ಗಿ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧-೧೪೪); ಜಗದ್ವಲಯಳ್ಕೊನ್ಮುರಿಶಿಂಜಸಾನದನಯಕ್ಕೆ ಳ್ಳಳ್ಕಿ ಸಂಗ್ರಾಮಮೆಱ್ ಳಲಿಯೊಡದಂ ವಿಜಿರಂತ ಜಾತ ಜಠಂತಂ (ಕಾಶ್ಯಾವ. ೩೬೧) ; ಅಳುವರ್ತನುಸಂತಾಪಕ್ಕುಳ್ಳಳ್ಕಿ ನಲ್ಲವರ್ (ವರ್ಧಮ. ೪-೭೦). **ಉಳ್ಳಳುಕು**: ಕೆಲ್ಲು ಭೀತಿಯಿಂದನ್ಯರುಗುತ್ತುಮುಳ್ಳುಕಿ ಕಾಪ ಬುದ್ಧಿಯೞೊಲ್ಲದೆಂತು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೩-೧೮೨). [ಉಳ್ಳ್$_3$ + ಅಳ್ಕು$_1$]

ಉಳ್ಳಾಡು (ಕ್ರಿ). ಉರುಳಾಡು: ಬೆಳ್ಳಗೆ ಇರುತಿಹುದು ಉಳ್ಳಾಡಿ ಬರುತಿಹುದು ಸುಳ್ಳಲ್ಲ ಸತಿಯರಳಿಸುವದು ಕವಿಗಳಲಿ ಉಳ್ಳವರು ಬೇಗ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೩೦೯). [< ಉರುಳ್ + ಆಡು$_1$]

ಉಳ್ಳಾತ (ನಾ). ಉಳ್ಳವನು; ಧನಿಕ; ಹಣವಂತ: ಉಳ್ಳಾತಂ ಕಾಳ್ಪದೊಡಮೊಳ್ಳಿತ್ತೆಂದೆಬರೆಯ್ದ ಬಡವಂ ಪಿಂದಂ ಬಳ್ಳಿತ್ತಂ ನುಡಿ ದೊಡಂ ಪೊಲ್ಲೆಂಬರ್ ಕಳ್ಪಮಲ್ಲವೇ ದಾರಿದ್ರ್ಯಂ (ಧರ್ಮಪ್ರ. ೫-೧೫೫). [ಉಳ್ಳ್$_3$ + ಆತ]

ಉಳ್ಳಾಳ್ (ನಾ). ಇರುವ ಶೂರರು, —ಸಮರ್ಥರು: ಕಾಳನು ಹುತ್ತುಗ್ರಮಹಾಕಾಳನುಮೆಂಬರ್ ಕಿರಾತರಾಜರ್ ತಮ್ಮುಳ್ಳಾಳುಮನು ಕಾಳ್ಗಳುಮನೊಳ್ಳಾಳುಮನೊಡಗೊಂಡು ಬಂದು ತಾ ಗಿದಿರಾಗಳ್ (ಪೀವಪು. ೫೮-೪೦). [ಉಳ್ಳ್$_3$ + ಆಳ್$_2$]

ಉಳ್ಳಾಯಿ (ಕ್ರಿ). ಒಳಗೆಗೆ ಆರು; ವಾಸಿಯಾಗು; ಮಾಯು: ಬೆಂಕಿಯಂ ಸುಟ್ಟ ಪುಣ್ಣುಳ್ಳಾಱುಗುವಂತಱದಾ ನಾಲಗೆಯುಂ ಸುಟ್ಟ ಳಲೆ (ತುಷಳ. ೧೧-೧೬-೯). [ಉಳ್ಳ್$_3$ + ಆಱು$_1$]

ಉಳ್ಳಿ$_1$ (ನಾ). ಈರುಳ್ಳಿ ಅಥವಾ ಬೆಳ್ಳುಳ್ಳಿ: ಎರಡುಳ್ಳಿ ಹಿಂಗು ನಿಂದುದ ತಿರುಳಾಡಿನ ಬೆಣ್ಣೆ ಬೇವಿನೆಣ್ಣೆಯಂ ಬಿತ್ತರದಿಂ ಪೆರ್ಚಾಲೆ ಕುದಿಯುಸುಗೆ (ಲೋಕೋಪ. ೭-೬೮) ; ಪಲಶೆಜದ ಮಾಂಸಮಂ ಸಲೆ ಮೆಲಲಕ್ಕುಂ ನುಗ್ಗಿಯುಳ್ಳಿಯೆಂದವನೆಂತುಂ ಮೆಲಲಾಗದೆಂದೆ ಪೇಟ್ಟರ್ (ಸಮಪ. ೧೪-೧೩೮); ಉಳ್ಳಿ ಮೆಜಲಿವುರಿ ಕಂಪು ಬಸವನ ನಾಸಿಕಕ್ಕೆ ಕೀಡು ತ್ಕಮಿರೆ (ಬಸರ. ೧೧-೧೩) ; ಜುಂಠಿಯ ಹಾಕಿ ಅದಕ್ಕುಳ್ಳಿ ಮೆಣಸು ಜೀರಿ ಗೆಯ ಮರ್ದಿಸಿ (ಸೂಪಶಾ. ೪-೩) ; ಉಳ್ಳಿತಿಂದವಗೆ ಉಳುಕಿತು (ಗಾದೆ).

[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಮಲ. ತುಳು. ಉಳ್ಳಿ; ತೆಲು. ಕೋಲಾ. ಪರ್ಜ. ಉಲ್ಲಿ ; ಗೊಂಡಿ. ಉಲ್ಲೀ ; ಕುವಿ. ಉಲ್ಲಿ]

ಉಳ್ಳಿ 'ಉರುಳಿ' ನೋ.

ಉಳ್ಳಿಕಾಯ್ವ (ನಾ). ಒಂದು ಮನೆತನದ ಹೆಸರು (?): ಪೊಂಡ ವಂಶದ ದೋರೆಯ್ಮಯ್ಯಕಾಯ್ವ ಕೆಂಗೊಣವರ್ಮ್ಮ ಧರ್ಮ್ಮಗ (ಎಳ. V, ಹಾಸನ. ೧೨೫–೪ ; ?). [ಉಳ್ಳಿ ? + ಕಾಯ್ವ ?]

ಉಳ್ಳಿಕ್ಕಲ್ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಶ್ರೀ ಉಳ್ಳಿಕ್ಕಲ್ಕೂರ ವದಿಗಳ್ಗೊನ್ದು (ಎಳ. II, ಒಂ ; ?೦೦). [ಉಳ್ಳಿ ? + ಕಲ್ ?]

ಉಳ್ಳಿಗಡ್ಡ (ನಾ). ಈ (ನೀ)ರುಳ್ಳಿಯ ದೇರಿನಂತಹ ಹರುಳಲಾದ ಗಡ್ಡ : ಎಲೆವಳಲೆಯೆ ಮಾರುತಿಯುಳ್ಳಿಗಡ್ಡದ ಜಲಜಾದಿಯ ರಸಮೂಹ ಸಿಲುಕಿದಲಾ (ಕುವ್ಯಾಡ್ರೋ. ೧೩–೬೧) ; ಬಿಟ್ಟಿಹೆಗಂಟು ಕಿವಿಯೊಳಿಟ್ಟ ಉಂಡಲ ಉಟ್ಟ ಧೋತ್ರವು ಉಳ್ಳಿಗಡ್ಡ ಮಟ್ಟ ದೆರಲ ದರ್ಧ ದುಂ ಕೃತಕದ್ರಿಜಟಟ್ಟಿನಿದ ಸಧಿಯಂ (ಕೇಪಾಸಂ. ೨೩–೨೭೩).

[ಉಳ್ಳಿ + ಗಡ್ಡ]

ಉಳ್ಳಿಗೆಡ್ಡೆ (ನಾ). ಈ (ನೀ) ರುಳ್ಳಿಯ ಗೆಡ್ಡೆ : ಉಳ್ಳಿಗೆಡ್ಡೆಯಲ್ಲಿ ಕಾಂಡವು ಬಲು ಸಜ್ಜದು (ಸಸ್ಯಶಾ. ೨೭). [ಉಳ್ಳಿ + ಗೆಡ್ಡೆ]

ಉಳ್ಳಿಡು (ಕ್ರಿ). ಒಳಗಾಗು; ಒಳಗೊಳ್ಳು : ಕೇಸವಭಟ್ಟರುಳ್ಳಿಟ್ಟ ಸಭೆಯ ಕಯ್ಯಲ ಪೊನ್ಪರ ಕೊಟ್ಟು (ಎಳ. IV, ಗುಂಬ್ಡ ಪೇ. ೯೩–೩೦ ; ೧೦೪೨) ! ಉಳ್ಳಿಟ್ಟ ಮೂನೂರ್ವ್ವರಂ ಸೂಳೆಯರುಂ ಪೆಮ್ಮಳ್ವರಾಱುಳ್ಳಿಟ್ಟ ಮೂನೂರ್ವ್ವರುಂ ವಹುದಿದಕ್ಕೆ ಸಾಕ್ಷಿ (ಎಳ. X, ಶ್ರೀರಾಪ. ೧೬–೫ ; ?).

[ಉಳ್ಳ್ + ಇಡು, / ತಮಿ. ಉಳ್ಳಿಡು]

ಉಳ್ಳಿಮಾವು (ನಾ). ಮಾವಿನಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ : "ಕಪಿಸಕಸಾಳ್ಕ ! – ಉಳ್ಳಿಮಾವು" (ಒಷಧಿ. ೨೬). [ಉಳ್ಳಿ + ಮಾವು]

ಉಳ್ಳುಗುರ್ (ನಾ). ಒಳಉಗುರು ; ಉಗುರಿನ ಒಳಮೈ : ತನು ತನಿಗೆತ್ತ ಜಂಘು ಮಿದುಳುತ್ಪಿರೆ ಪೊತ್ತಳಗೊಂಬುಳ್ಳುಗುರ್ (ಪಾಣಂ. ಸೆಳ್ಳುಗುರ್, ದೆನಲ್ಳುಗುರ್) ಸೊನೆವಿಡೆ ತಾಗಿ ಸೂಗುರಿಸೆ ಕಂಬದೆ ತುಪ್ಪುವ ಪಾಗ ಕಾಂತಿ ಕೆಂಪಿಸ ಪಸರಿಕ್ಕೆ ಪಕ್ಕುಗುಡಿ (ಲೀಲಾವ. ೬–೧೧೯).

[ಉಳ್ಳ್ + ಉಗುರ್]

ಉಳ್ಳುಡೆ (ನಾ). ೧. ಒಳಗಿನ ಉಡುವು ; ಆತರೀಯ : "ಉಳ್ಳುಡೆ ಪಟ್ಟಣಿಯುಂ ವಸ್ತ್ರಮಕ್ಕುಂ" (ಕವಿಂ. ೧೬೪) ; ಅವಯವದಿಂದಮೆ ದೇಗಾಂಗ ವಸ್ತ್ರದುಳ್ಳುಡೆಯೊಳಿರ್ಪಂತಿರಲಸಮ ಹಾರಲತೆಯ ನಳವಡಿಸುವ ಭೂಂಗಿಯ ಮಧವನರಾಜ ರಾಜ್ಯವಿಲಾಸಂ (ಅದಿಪು. ೯–೩೬) ; ಬೆಂದಿಡೆದೊಯ್ಯನೊಯ್ಯನುಳ್ಳುಡೆ ಕಲಿಸಿತತ್ತಿದೊತ್ತಿ ತೊಳೆ ಜೋ ೧ ದಿ ರೆ ನಾಣ್ ತಲೆದೋಡೆ . . . ಡಕ್ಕೆಯೊಳಜ್ಜ ಜಾನಿಯ್ತಾಡಿದರ್ (ಪಂಚಾತಂ. ೯–೪೦) ; ಪೊಂಗಳರಂಬೊಲಿರ್ದ ಪೆರ್ಮೊಲೆಯ ಲಾಂಗದುಳ್ಳುಡೆಯ ತೆಳ್ಪಟಿಂದುಪಾಶ್ಯಕ್ಕೆ ದಂಗಸಾವರ ನೆರಿದಂಯ ಬಂದುದು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೩–೧೬) ; ಳು ಡ ವ ಸ್ತ್ರ ಮಂ ತೆಗೆಯೆ ಸಾವನ್ನಂ ನಗುತ್ತಿರ್ಪಳುಳ್ಳುಡೆ [ಪಾಣಂ. ಸಡಿಲ್ದುಡೆ]ಯುಂ ಮೆಲ್ಲಕೆ ಲೀಲೆಯಿಂ ಸೆಲೆದೊಡೆನ್ನ ಸಸ್ಯ ಹಂ ಕೊಳ್ವವೊರ್ ಕಡೆಗಣ್ಣಿಂದಮೆ ಕೂಂಕುವರ್ (ಲೀಲಾವ. ೨–೧೦೫) ; ಚಿತ್ರದ ಕಂಕಣ ಬಳಪದೋಲೆ ಕುರುಳ್ಗಳವಟ್ಟ ಕಾಡಮೂ ಕತ್ತರಿ ಲೀಲೆಯುಳ್ಳುಡೆ . . . ಮನಂಗೊಳೆ ಪುಳಿದಿರುಪೆಪ್ಪುವರ್ (ಪಚಕ. ೪–೩೭).

[ಉಳ್ಳ್ + ಉಡೆ]

ಉಳ್ಳೆಜಗು (ಕ್ರಿ). ಒಳಕ್ಕೆ ಬಾಗು (?) : ಅಳಿದ ಅಚಿಗಡಿ ಕಡಿದ [ಕುಳ್]ಗಡಿ ಬಡಗಲು ಉಳ್ಳೆಜಗಿದ ಆಚೆ (ಕಾ. I, ೩೭–೧೦ ; 1409).

[?]

ಉಳ್ಳೊಳೆ (ನಾ). ಗದ್ದಲ ; ಕೋ ಲಾಹಲ ಲ : ಬೇಂಟೆಗೆ ಪೋಪ ಮಟ್ಟು ಶರಿಯಾಗಳ್ಕೆ ವಂದು ಬೇಲಿಯ ಕೆಲೊಡಳ್ಳಲೆ ಪೆಜಗುಂಬಿ ಪಿಂಗಮುಳಿಪ್ಪಳ್ಳಂ ಗೆದಬಾಗಿ ಬೀಡೆಂ ಬಿಡಿಸಿ (ಪಂಚಕಾ. ೫–೪೭ ಪ) ; ದೆಸೆತಪ್ಪುಪವೀಲ್ಪುನಂ ತೆರೆಮ ಸಗಿದ ಮುಸ್ಸೀರ ಪೆರ್ಚದುಳ್ಳೊಳೆಮಱ ಬೆರ್ಚಿಸಿ ಕಾರಮುಗಿಲ ಮೊಳಗಂ ಮಸುಳಿಸಿ ಪೊಸ್ಕಿತ್ತು ಬ್ಯಂಕಿಂ ಕಾನನ ದೊಳ್ (ಪಂಚಾಮಾ. ೧೦–೧೫೭) ; ನಳಕ್ಕೆ ತೂಂಕಿಟ್ಟ ವೊಲಾಗೆ ದಳ್ಳಿಸಿದುದಾ ಪಡೆಯೊಳ್ ಪೊಜಪೊಣ್ಮುವುಳ್ಳೊಳ (ಪಂಚಾಮಾ. ೧೨–೯೬).

[< ಸಂ. ಉಲ್ಲೋಲ]

ಉಳ್ಳೋವಣ (ನಾ). (?) : ಒಳಗುಳ್ಳೋವಣಮುಮದಿರೆ [ಪಾಣಂ. ಕೊಪಣ್ಣಮುಮರೆದಿರೆ] ಚಳನಂ ಪೊಜಗೆಸೆಯೆ ವಿಕಪಸೆಯ್ಯುವ ವಿಳಗಂ ಪೊಳೆವ ಸುರಿವಲ್ಲಿ ಮುಸುಳಿಸೆ ವಿಕಾಪದಂ ದರ್ಪಕಾಯನ ಕಳಗಸಾದಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೨೪೬).

[?]

ಉಱಕಿಲ್ (ನಾ). (?) : ಉಜಕಿಲ್ಕಿಪವಂಬುವಾಳ್ವಲಗೆಯುಳ್ವ ಟ್ಟುಬ್ಬು (ಸೌಇಾ. IX–i, ೩೯–೬ ; ೭೩೮ ಕಪ). ℙ ಈ ಶಬ್ದ 'ಉರ ಕೀಲ್' ಎಂದಿದ್ದಿರಬಹುದು. ಉರದ + ಕೀಲ್ = ಎದೆಯ ಕೀಲು ಗಳು ಎಂಬರ್ಥವಾಗುತ್ತದೆ. ಕೃಷಿತ್ತಾಗಿ ಸಂಸ್ಕೃತದ ರೇಫಳ್ಳೆ ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ಪಕಟವೆರೇಫ ಬರುವುದುಂಟು. [ಉಜ್ಜ್ + ಕೀಲ್]

ಉಱವ (ನಾ). ೧. ನಂಟು; ಬಂಧು : ತೊಜೆಂದು ನಿಜ ಪಿತೃಮಾತೃಬಾಂಧ ವರೆಲ್ಲರೆಯುಸು ಸತಸುಕರ ಹಿತರರ ನೆರವಣಿಗೆಯೂಸೆಯುಸು ಮೇಣಕ ಪರರ ಸೌಖ್ಯವನು ಉಜವನಾನೆಂದನ್ತೆ ಚರಿಪರ ಮಜಿಯ ಸಾದರ ಭಕ್ತರನು ತಾ ಮಜಿಪೆನೆಂತೆಲೆ ತಾಯೆ (ಏಭಾಗ. ೩–೧೩–೧೧). ೩. ಹಿರಿಯ ; ದೊಡ್ಡವ : ಪಿರಿದಿವಂ ಕಲಿ ಕೂಡೆ ಕೂರ್ಪಗಜುವಂ ಧೀಜಂ ಕರಂಧಾವನಂ (೧೯ಭಾಪ. ೭–೬೫). [ದೇ. ೫ ತಮಿ. ಮಲ. ಉಜವ]

ಉಱಿಕೆ (ನಾ). ಪೊತ್ತ ; ಗುಂಪು ; ಸಮೂಹ : "ಉಱಿಕೆ [ಪಾಣಂ. ಪುರುಳ]ಟಿಸಲರ ಮೊತ್ತಂ" (ಭಾರಪ. ೧೫೫). [?]

ಉಱಿಪೆ (ನಾ). ೧. ಪಾತ್ರೆ ಮುಂತಾದುವುಗಳನ್ನು ಎತ್ತರದಲ್ಲಿಡು ವುದಕ್ಕಾಗಿ ಹುರಿ ಹಗ್ಗಗಳಿಂದ ಮಾಡಿರುವ ಸಾಧನ ; ನೆಲುವು ; ಉಗ್ಗ (?). ೨. ಮೃಗಗಳನ್ನು ಹಿಡಿಯುವ ಬಲೆ (?): ಉಱಿಪೆ [ಪಾಣಂ. ಱೆ]ತಾಗಿದ ಮೃಗವು ಒಂದಡಿಯಾದೊಡದೆ ಅಯ್ಯ ? (ಬಸವ. ೭೭೨).

[ದೇ. ೫ ತಮಿ. ಮಲ. ಉಱಿ ; ತುಳು. ಉರಿ ; ತೆಲು. ಉಟ್ಟು]

ಉಱಿತ (ನಾ). ನೇದುರಿಕೆ ; ಹೀರುರಿಕೆ : ಆಱಿತಂ, ಕಡಿತಂ, ಉಱಿತಂ (ಕಮುಪ. ೨೦೦ ಪ್ರಯೋ). [ಉಱಿ + -ತ]

ಉಱಿಯೆಱಿ (ಕ್ರಿ). (?) : ನೆಜರಿದಿ ತಂಳಲಿನಂದದ ತೆಱದಿಂ ಪೆಱದಿರ್ದ ನಾಗರಜ್ಜುಗಳ್ವಲ್ಲಂ ಉಱಿಯಿಯಱಿಯು ಬಾಪದ ಕೆಂಡಂ ಪಱಿಪಂತಿರೆ ಪಱಿದು ಕೆದಱಿ ಬಿಜ್ಜುವಂ ಕೊಳದೊಳ್ (ಕಾಂತಿತ. ೪–೫೧). [?]

ಉಱಿಲಾಲ್ಲಾಗೆ ? (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸುಂಕ (?) : ವಕ್ಕಾಕ್ಕೇ ತಾಸಿ ದತ್ತಾನಿ ಸುಜ್ಯಾ[ಕ]ಪ್ರಿಜ್ಞಿ × ಪೆಜ್ಞ್(ಕ್ಞ)ಳ್ಕಕ್ಕೆ] ಮೊದಲಾಗೆ ಅಂ ಗಡಿಯುಳ್ಳರ್ಮ್ಮಾನ [ಮೆಚ್ಚಿಯು]ಮುಮರಿನಿಸುಂ[ಮೇಱೊ]ರ್ಪ್ಪರಂ ಸಕ್ಕರೆ ಇರ್ಪ್ಪಲಂ ಪಜೆ [ಸೊ]ರ್ಪ್ಪಲಂ[ಬ]ಯ್ದಡೆ ಕೊ[ಬ್ಬಾ]ಇರ್ಪ್ಪ ತ್ತೆಂದಂ ಉಱಿಲಾಲ್ಲಾಗೆ ಸಾಲೆ ಒಳುರೇ (ಕಾ. I, ೨–೧೫ ; 699). [?]

ಉಱಿಸು[1] (ಕ್ರಿ). ಸೈರಿಸು ; ಸಹಿಸು : "ಉಱಿಸು [ಪಾಣಂ. ಉಱಿಸು] ಸಹರೇ (ತಾಳಿಕೊ) " (ಕಮುಪ) ; ಜಂಬಡಿಂದದೆ ಜರಿತ್ತನ್ನಲ ಕಿಲ್ಲು ಮಾಣು ನಿಮ್ಮಜ್ಜಿಯ ಪಡದವರೆಮ್ಮವರು ಇಂತದ ದೇವನು ಅಂತದ ದೇವನು ಎಂಬ ನಾಮ ಉಱಿಸದು (ಅವಚಂ. ೧೧೮–೫೬೬) ; ವಿರಹದಿ ಪಾಡುವ ವಿದ್ಯಾಧರವೆಂಗಳಾ ಕಿವಿಗಿಱಿಸುವ ಗಾನದ ದಿಂಬುಗಳು ಬಾಲೆಯ ರಳಲುಂ ಪೊಳಲುರಿಯುಱಿಸಿತೆಲ್ಲಿಡೆಯಲ್ಲಿ (ಸೊಬಸೋ. ೧೯–೫೫, ೪೬) ; ಕುಲುಹುಗೊಂಡರೆ ನಮ್ಮ ತಾಸಿನು ಉಱಿಸುವನೆ ಪಿನ್ನೀ ವಿಕಾರಕೆ ಳಜ್ಜೆವ ನಗ್ನಿಯ ಮಳೆಯನೇ ರಿಟವೆಂದು ಗಜಜಾಳಲು (ಉತ್ತರ. ೭೭–೧೨).

[ಉಱು + -ಇಸ್ಸು]

ಉಱುಸ್ಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಹತ್ತಿರ ಸಾರು; ಮುಟ್ಟು; "ಕಟ್ಟಿಸು" (ಶಿವನಿಗೆ. ೪೬೫). ಶರಧರಂಗಳ್ ಕೇಸರಿಕೇಸರಂಗಳಂ ಕ್ರೂರಫಣೀರ ಮಾ ರ್ತಂ ಗಳ್ ತರುಣಾಮಿ ಕಾಪಶತಕಂಧರಮಂ ಪಱುಮುಖಿ ನುಱಿಸಿ ಮುಱಿದುಮಿವೊಲಪಂ (ಶಿಶುಪ. ೧೪-೧೫); ಆಕ್ಷಯದಿಂ ನಾಡ್ವ ಜರಂಗಳ್ ಅಱುವ ನೆಲಸದನ್ಯಾಸಿಗಳ್ಗಂ [ನಿನಗೆ] ವಶರಿಕಂಗೆ] ಮಱವ ಉಱುಸದ ನಿರ್ಜಾಯವು (ಶಿವನಿ. ೧೧೩-೫೫೬); ಮಹಿಷಿಯನು ತಂದಿತ್ತು ಶಿವಪಿಗ್ರಹವ ರಕ್ಷಿಸಿಕೊಂಬುದೆಂಬುದು ಕುಹಕಿಗೀ ಮಾತು ಅ ಸ ದಿ ರೆ ಬಳಕೆಯಂಬುದೀ ಹದನ (ತೆಂಪಂ. ೬-೧೦-೩೧); ಮಧುರೆವಡೆದನಿಬಂ ಸುವವೊಲಿಂಪ್ರುಂಗೆ ಬಿನ್ನಹಮಾಡತಮರಗಣ (ತೆ ರ ರಾ. ೬-೪೪-೧೧). ೨. ಆನುವರ್ತಿಸು; ಆಸೆಪಡು (?): ತೇಜವರೇ ರಾಗಿರುವ ಪರಶತಿಗು ಱುಸು [ಶಾಕಾಂ. ಉಱಿಸು] ಪತಿ ಶಾಕಕನು ಪೀನಿಶ್ಚಜಾಕು ನಡೆಯದೆ ನಮ್ಮ ನುಡಿವುದು ಗುಣವೆ ನಿವುಗೆಗಂದ (ತಿರುಕಾ. ೪-೪-೪೮).

[ಉಱು + -ಇಸ್ಸು]

ಉಱು (ಕ್ರಿ). ೧. ಇರು; ನೆಲಸು; ವಿಲ್ಲು; ಉತ್ತ (ಭೂತಕೃ): ಎನ್ನರುಮನಾದೇವಂ ತನ್ನೊಳಗಿರುವುದೆ ನಮಗುಂಟಾವ ಕಾರ್ಯಂ (ಕಂಚಿಕಂ. ೧೪೯-೧೦); ಕೋಣಾಗ್ನಿಯಂ ದಿಟು ತಂದೆಯೆಂದು ಭರಿಗು ಱುವ ಸತಿಸುತರ್ವರಿಗಿ ಪೊಡಮಟ್ಟಿಯಾ (ಹಡಕಾ. ೪-೧೯); ಇಱಿದು ಮೇಣ್ ರಿಪುರಾಯನ ಕುಳ್ಳ ಜಾಸು ವರೆ ರಾಧೇಯನಂತರಿಱುಱು ವಪೆಳ್ಳುತ್ತಿ ಬೇಱುವಲ್ಲದಿರಿಲ್ಲ ಜಯವೆಂದ (ಕುಮ್ಮಾಳ. ೧೩-೩೩); ಬಲಳ್ಳ ಮುಱುದ ಮದಗಜದಂತೆ ಚಿತ್ರವಲಯುವ ತೇಸರಿಯಂತೆ ಮೆಱೆದಿದೆ ನಮ್ಮ ಬಲವೆಂದ (ಕುಮ್ಮಾಳ. ೭-೩); ಬಱಯ ಪಕ್ಷ ಭ್ರಮೆಯುಂಟಾದಿದ ಱುಱುವ ನುಡಿಯೇ ಶಲ್ಯ (ಕುಮ್ಮಾಳ. ೪-೨೯). ೨. ಪೆಡೆ; ಹೊಂದು; ನೆರು: ತನಗುಱುವಂತುಟಾಗೆ ಕಡುನಲ್ಲಿಯ ಪೆಂಪುಮನಾಂತು . . . ಮಾಣ್ಪಾದೇಂ ತನಗುಱುವೊಂದು ನಲ್ಲಿಯಂ ಪೊಣ್ಮಾ (ಪ ಂ ಪ ಭಾ. ೧೨-೧೪೭೭); ದೈತ್ಯಸಮುತ್ತ್ಯ ಬರೆ ಕಂದು ಪಾಂಡವ ಬಲ ಪ್ರಾಕಾರನಾ ಕಾರಮಂ (ಗದಾಯು. ೬-೨೩); ಆಧ್ಯಸಲಿಕ್ಕೆ ತಾಂಬೂಲಾದಿಗಳಿಕತ್ತ ದೂರಿಸುತ್ತಂ ಪ್ರಸಾದಮನುಂಡು ಭಯಮಾತ್ರ (ತಿರು. ೩-೧೪); (ಗದಾಯು. ೬-೫೫ ನೋಡಿ). ೩. ಒಪ್ಪು; ಹಿಡಿಸು; ಇಷ್ಟವಾಗು: ಚಕ್ರವರ್ತಿಯೊಳಯಸಂ ನ ಮಗು ಱು ದು ವೇಗಮೆಂಜಗಮಿಸುವುದುಜುಗಂ (ಅರಿಷ್ಟ. ೧೨-೧೦೮); ಬೆಜಗಾಗಿ ಚಿಂತೆಯಂ ಬಾಯ್ ಬಲಱುಜ ಬತ್ತುತ್ತುಂ ಬಿವೊಳೆ ಕೊಂಡೀ ಪ್ರತಮಂ ತೊಱೆದುಱಂ ಸಾವುದು ಕರಮುಱುವುದು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೬-೧೬); ದಿವ್ಯಾಮೃತವನೊಸೆದುಂಡು ತಣದವಂಗೆ ಱೇನು ಱುವುದೆ (ಸಿದ್ಧರಾ. ೬-೧೧). ೪. ಲಕ್ಷ್ಯಮಾಡು; ಗಣಿಸು: ಪ್ರಮೊತ ನೆಂಬರಸರೀಗಳ್ ಎಮ್ಮನುಜದರ್ಪಾಘಾತನಂ ಪಿಡಿದು ಕಟ್ಟಿಕೊಂಡುಬರ್ದೆ (ವ ಡ್ಡಾ ರಾ. ೧೫೯-೧೧); ಱಂಡಪರಾಕ್ರಮನುಜರಿಮಂಡಲಿಕರಪಟ್ಟ (ಎಇ. X, ೧೪೨-೬೨ ; ೩೧೬); ಆ ಆಕಮಳಕರಮಂ ಪೊಱ್ಕಾಶಕ್ಷತ್ರಿಯಾಯ ನುಜದೆ [ಶಾಕಾಂ. ಮುಜದೆ, ಮಜ್ಜೆದೆ] ಕುಡಿದು (ಪ ಂ ಪ ಭಾ. ೮-೪೧). ೫. ಸಮರ್ಥವಾಗು; ಶಕ್ತವಾಗು: ಸಲಹಲು ಮಱೆವಳೆ ಬಾಲಕಪ ತಾಯ್ ಪೀನಲುಬಲ ಪಕ್ಷದ ಜೋಡು ನಮಗಿರೆ ಭೀ ತಿ ಯೇ ಕೆಂ ದೆ (ಕುಮ್ಮಾಳ. ೭-೧೪).

ಉಜದವರ್ = ಹೊಂದಿಬರದವರು; ಸೇರದವನು: ಅಱಯರ ಮೊದವಿದ ಮನಸಿನೋಳನುಜದವರೆಂದು ರೇಚಿ ಜಯಿಸಲ್ ನಾರಾಯಣ ನೊಳಮುನಾತ್ಮನಾರಾಯಣನೊಳಮಂತಿತ್ತೊಂಡ ಗಂ ಡ ರು ಮೊಳ ರೇ (ಪಂಚಭಾ. ೧೦-೧೧); ಪಿಸುಗದೆರೇಜಂಜಂಬುಜದರೆಂದಿಂಕೆಯ್ಯದೊ ವಂಚ ವಿರದಿಂ ಸನುಸರ್ಗಾದಿಮಬ್ಬಲವರೇಕಕ್ಷರಳಾಕುಬಲರ್ (ಪ ಂ ಪ ಪು. ೫-೨೫). [ದೇ. ಕನ್ನಡ ಮೆಲು. ಉಱು; ತುಳು. ಉಮ = ಪಿಲ್ಲು]

ಉಱುಂಗು 'ಉಱುಗ್ಗು' ನೋ.

ಉಱುಂಬು$_{1}$, ಉರುಂಬು, ಉಱುಬು (ಕ್ರಿ). ೧. ಮೇಲೆ ಬೀಳು; ಮುತ್ತು; ಉರವಣಿಸು: "ಉಱುಂಬು-ಯುದ್ಧಕ್ರಮಣಗ ಮನೇ (ದಂಡಿತ್ತಿಹೋಗು)" (ಹಮಧಾ). **ಉರುಂಬು**: ೧. ಎತ್ತೋ ಸಾಗಿಕೆ ಮಾಬಲಾಗಿರೊಡನೆ ಈ ಪಟ್ಟಣ ವನ್ನು ಮುತ್ತಿಗೆಯುಕ್ಕಲು ಉರುಂಬಿ ನಡೆತರುತ್ತಿರುವರೆಂಬು ಬೆರಯಿಸಿ (ಬೆಟ್ಟ. ೫೫-೩೨). **ಉರುಬ್ಬು**: ೧. ನಲುಮೆಯೊಂದುಳಕಡೆ ಉರುಬುತಿರೆ ಪುರುಷಂಗೆ ನೆಲು ಮೆಯುಳಕಡೆ ಗೆಲವು ಪುರುಷತನವೇ ವಿಜಯ (ಮಂಕಣ. ೧೫೫-೫೯). ೨. ಬಾಯಿಂದ ಗಾಳಿ ಊದು: ನೋಡುವ ಆಸೆಯನ್ನು ಉರುಬಿ ಪತ್ತಿಸಿತು (ಪಾಲ್ಕು. ೧೧೩). ೩. ದೀಪವನ್ನು ಉರುಬಿ ಆರಿಸಿದು (ರೂಢಿ).

ಉಱುಬು$_{1}$: ೧. ನೆಜೆ ಕಾಲಾಲಾನೆಂಬಱುಯೆನ್ನಲೆವೆ ಭಡ ಬರ ವೆಲ್ಲಯೆವೆಯುಜುಬೆ ಕಿವಧೋಯೆನೆ (ಸಾಸಂಕ. ೬-೫೩); ಧರ್ಮಪುತ್ರನ ತೋಳ್ ಬಲಾಹನು ನೋಡದೆರೆಂದುಜುಬದಿದನು ದ್ರೌಣಿ (ಕುಮ್ಮಾದ್ರೋಣ. ೧-೫೯); ಮುಜಿದ ಬಲ ಸಂವರಿಸಿಕೊಂಡುದು ಮೊರೆವ ಆಹಳರವದ ನಸ್ಸನೊಳಂಬುಜದಿಪು (ಪಳಪ. ೧೯-೨೯); ಳಳ್ ನೆತ್ತಿಗೇಱಿದೊಜ್ಜ ಪಗೆ ಸುಯಂತ್ರ ದ್ಯೇತಮನ್ ಕಾಜುತ್ತು ಮುಜುದಿಪೆನ್ (ಅಂತಿಗ. ೬-೧೨೦). ೨. ಏಕಿ.ಜೇಳುವೆನರಸ ಪಾರ್ಥನನೂಸ ಕೆತ್ತಯನುಜುಬದಿಪು ಪವಮಾನ ತರದಲಿ ಪುತ್ರಳಾವರ್ಗಾದಿ ಭಿಪಕ್ಷಟಿಯ (ಕುಮ್ಮಾ. ೨೦-೬೬). [?]

ಉಱುಂಬು$_{2}$, ಉರುಬು (ನಾ). ಅತಿಶಯವಾದ ವೇಗ; ರಭಸ: ಒಡನೆ ಕರ್ಣನು ಕಾಪದುಜುಬಿನೊಳೆದೆಗೆಬ್ಬು (ಕರ್ಣಪ. ೬-೬೧); ಬಿಸು ಪೇಜದ ರೋಪದುಜುಬಿನಿಂದೊದರುವ ಪ ಕಿಗೆ (ಹ ದ ಬ. ೬-೨೬). **ಉರುಬ್ಬು**: ಆವರಿಉರುಬನ್ನು ತಾಳರಾದೆ ಕತ್ತುಸ್ಸೈನ್ಯವು ಹಿಮ್ಮೆಟ್ಟಿ ಓಡಿ ಹೋಯಿತು (ಸಂಸಕ. ೧೪೮); ಉರುಬಿನಿಂದಾ ಬರುವ ಕಿರಿಗಳು . . . ಬಳಿ ಮೆರೆದವರ್ಗಾದಿ (ಗೋಕಾಶಂ. ೬-೧೫); ರಾಚೇರ್ದ್ರ ದೇವನ ಉರುದಿಗೆ ಸೋಮೇಶ್ವರನ ಸೈನ್ಯವು ಕಲ್ಲಣಿಸಿ ಹಿಮ್ಮೆಟ್ಟಿತು (ಕರ್ನ್ಯ. ೫೮).

[ದೇ. ತೆಲು. ರುಪ್ಪು, ರುಂಪು, ರೂವಿ = ಎಸೆ, ಚಿಮ್ಮು]

ಉಱುಕು, ಉರುಳ್ಳು (ನಾ). ನಡುಕ; ಭಯ. 'ಉಱುಳುಗುಗೊಳ್' ಪರಾ. **ಉರುಳ್ಳು**: 'ಉರುಳುಗೊಳಿಸು' ಪರಾ.

[ದೇ. ? ತಮಿ. ಉಱುಳ್ಳು = ಭಯಪಡಿಸುವಿಕೆ]

ಉಱುಕುಗೊಳ್, ಉರುಳುಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಕಂಪಿಸು; ನಡುಗು; ಭಯಪಡು: ಕುದುರೆಗಳುಜುಳುಗೊಂಡುದು ನಿನ್ನವರು ಹೊಕ್ಕಿಜುದು ಹೋಗಾಡುದರ (ಉಮ್ಮಾಗ. ೧೯-೩೬); ಳುಳುಗೊಂಡ [ಶಾಕಾಂ. ಕೊಂಡ] ರುಬಗಳ ಗರ್ವವ ಮುಜಿದು ಮಾಜುಂತರರ ಪುರಗಳ ಹಾಯ್ಕೊತ್ತಬರಿಸುತು ತಿರುಗಿ ಗೊಳವಕೆ (ತೆ ರ ರಾ. ೪-೧೦-೬). **ಉರುಳುಗೊಳ್** : 'ಉರುಳುಗೊಳಿಸು' ಪರಾ.

[ಉಱುಳು + ಕೊಳ್ಳ್]

ಉಱುಳುಗೊಳಿಸು, ಉರುಳುಗೊಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ನಡುಗಿಸು; ಭಯ ಗೊಳಿಸು: ಆಹವದೊಳಗೆ ಭಳಕರದ ಬಾಹ್ಮಳ ಸೆಲೆಯ ಸೆಲೆಯ ಹಿಡಿದು ಪಾರ್ಥತೇಯರನುಜುಳುಗೆಜಿಸಿದ (ಕುಮ್ಮಾಸ. ೬೦೫. ೬-೬). **ಉರುಳುಗೊಳಿಸು**: ಅವನಾದರುಂ ಈ ಹಯವ ಪಿಡಿದರೆಯು ಖೇವರರು ಉರುಳುಗೊಳಿಸದೆ ನೀತಿಯನ್ನೊರೆದು (ತುರಂಗ. ೧೧-೯).

[ಉಱುಳುಗೊಳ್ + -ಇಸ್ಸು]

ಉಱುಳೆದೇವ (ನಾ). ಒಂದು ಹೆಸರು (?): ಸಹರಕ್ಕ ಧಾರಾಪೂರ್ವ ಕದಿಂದುಜುಳೆದೇವರ ಕೆಜೆ ಯ ಪುಣಿಸಿಯ ಮಕ್ಕಳಿ ಭೂಮಿ ಯಂ ಮಾಜುಗೊಣ್ಡ (ಸಾಇಇ. IX-೬, ೧೦೪-೧೬ ; ೧೦೬). [?]

ಉಲುಗಗದ್ದೆ (ನಾ). ಓರೆಯಾದ ಗದ್ದೆ; ಬದುವುಗಳು ಜೊಂಕಾಗಿರುವ ಗದ್ದೆ (?): ಕಬ್ಬುಕಾಲ್ವೆಯ ಕಡುವಣ ಉಲುಗಗದ್ದೆಯೊಳ್ ಗಾಣಿ ಮೂಡಣ ಕೊಪ್ಪುರದಲಿ ಗದ್ದೆ ಖಂ ೪ (ಸೌಇಇ. IX-i, ೨೬೦-೩೬; 1169). [ಉಲುಗು + ಗದ್ದೆ (< ಗದ್ದೆ)]

ಉಲುಗಲು (ನಾ). ವಕ್ರತೆ; ಜೊಂಕು (?): × × ನೆ ಉಲುಗಲು × × ಎಲುಕೆಳೆ (ವೀ. IX, ಕಾಕಾ. ೧೬-೩ ; ?).

[ಉಲುಗು + -ಅಲ್]

ಉಲುಗಿಸು, ಉರುಗಿಸು (ಕ್ರಿ). ಬಾಗಿಸು; ಕೊಂಕಿಸು; ಓರೆಮಾಡು: ಪುರ್ಜನೆಱಂಸುತ್ತುಱುಗಿಸಿ ನೋಡಿ (೧೦೪. ೫-೨೦); ನುಸುಳಿದರು ಕಂದಪೆನೊಡಲುರ್ದಿಸದೆ ನೀನುಟ್ಟುದನೆ ಸಡಿಲಿಸಿ ಮುಸುಡನುಱು ಗಿಸದೀಂಟು ಮುಂದೆಳೆದಿರ್ದುದಿದೆಯೆನಿತೆ (ಜಪಪು. ೫೯-೧೦); ಬಿಱು ಬಿಜನೆ ಕಂಗಳಂ ಬಿಟ್ಟು ಪಲ್ಲ ಕೀಲುಮುಱುಗಿಸುತೆ ಮೊಗಮಂ (ಜಪಪು. ೨-೨೭). **ಉರುಗಿಸು**: ತುಸು ಪಕ್ಕಕ್ಕುರುಗಿಸಿದ ಪಗುಬಾಯಂಯು, ತುಸುಬಾಗಿದ ತಲೆಯ ಮೇರಿಯರ್ (ಪುಕಸು. ೬೭೭).

[ಉಲುಗ್ಸು + -ಇಸ್ಸು]

ಉಲುಗು, ಉರುಗು, ಉಱುಂಗು (ಕ್ರಿ). ೧. ಬಾಗು; ಓರೆಯಾಗು: "ಉಱುಗು – ವಕ್ರಭಾವೇ" (ಶಮಥಾ); ಉತ್ತಮಾದಮಿನ್ನುಱುಗುಜೆ ಬಾಱಲೀರೆಯಿದುಂ ನಿಳ್ತ್ಯವಂ (ವೀ. XV, ಜೊಕೆ. ೬೬-೫ ; 950); ಪರಿಡಿದ ಕೈಯುಱುಗಿದ ಗೋಣಾಡದ ವದನಾಂಬುಜಾತಮರೆಮುಚ್ಚಿದ ಕಣ್ ಗಳ್ (ಶಾವ್ಯಸಾ. ೬೭೦ ೀಲಾಲಪ); ಉರೆ ಡೊಂಕೆ ನುಡಿದೆ ನೀನೆನಿಗೆ ಉಱುಗಿತಾ ಫಲಿಂದುದೆ ನಿನ್ನಯಂ ಮೊಗದಿಂದಮೆ ನವಗಳ್ಕೆರೆಂದಾ (ಧರಪ. ೪೬-೧೯೪); ವಿಧೀಷಣಂ ಚಿದ್ರವಿಂ ತಾನೆ ಕೊಂಡನಲ್ಲದುಂಡೊಡಂ ಗನುಱುಗಿ ಸೋಂದಿಂದಿರದೆ ಕೊಂಡವಲ್ಲದೆ (ಶಾ ಮಾ ಕೃ. ೧೧೩-೩೯). ೨. ತಿರುಗು; ಹೊರಳು; ವಕ್ರಿಸು: ಧಗುಮಜ್ಯಯಜ ಕಲಿಯುಂ ಜಾಗಿಯುಮೆನಿಸದೆ ನಾಡೆ ಲೋಢಯುಂ ಪಂಡೆಯುಮಾಗಿಯೆ ಬಾಜ್ಯಂ ಗಳ್ಗಳಿದೆ ಸುತಿಯ ಕಣ್ ಪಾಸಗೆಯ ಕಣ್ಣುಮೇಗುಱುಗುಮೇ (ಪಂಪಭಾ. ೬-೭೩). **ಉರುಗು**: ಮುಂಡತ್ವ ನಿಂಗತ್ವ ಮೆಯ್ಯಾಗಿ ತೆಲಿಕುರುಗಿ (ಸಂಪಪ. ೬೨-೧೨); ಉರಗಿಯಂತೆಯುರುಗಿ ತಿರುಗಿ (ವಿವೇಪ. ೩೧); ಕೆಳ್ಳನೆಯ ಮೆಯ್ಯ, ಉದ್ದನೆಯ ಕೊರಳನ, ಪಕ್ಕಕ್ಕುರುಗಿದ ನಡೆಯ . . . ದ್ವಾನಾರಿಕೆ (ಪುಕಸು. ೨೫). **ಉಱುಂಗು**: ಕಂಗಳಂ ನಸುಮುಚ್ಚಿ ಜೋಂಪಿಸುತಂಗಂದಿಬ್ಬಿದಗಳುಜುಂ ದಿರೆಂಬಿ ಕಾಬಗಳ (ಮ ದೀ ಪು. ೫-೧೭). [?]

ಉಲುಗುಗೆಡಿಯಣ (ನಾ). ಬಾಗಿದ ಕಡಿವಾಣ: ಬಱಿಗಡಗಕೆಳ್ಕೈ ಮುಕ್ಕುಡಿಯುಱುಗುಗಡಿಯಣ ಮೊಗವಡಂಗಳು ತುರಗವದನದೊಪ್ಪಿರಲು ತಾ ಪಡೆಯಕಳವಡಿಸಿ (ಶಬ್ದಾಭೀ. ೪-೪೮).

[ಉಲುಗ್ಸು + ಕಡಿಯಣ]

ಉಲುಗುಸುಟೊಂಕೆ (ನಾ). ಬಾಗಿದ ಸೊಂಟ, —ಟೊಂಕ: ಕಣಕಾಲಸಂದು ತಪ್ಪ ಬಿಜುಬೇಱೆಯ ಎಡೆಹಿ ಬಟ್ಟೊಡೆದು ಗಾಯದ ಉಲುಗುಟೊಂಕದ [ಪಾಠಾಂ. ಉಗುರುಡೊಂಕಾಗಿ] ಬಲುಗುಂಟವ ನೋ ಡಾ (ಬಸವ. ೪. ೧೩೨೪); ಉಲುಗುಟೊಂಕದೆ ಕೆಂಬಗಾಗಿರಿ ಬೆಜ್ಜೆತ ಬಿಂಕದ ಮೆಯ್ಯ ಬಿಗುಹಿನ ತಱೆದ ಬಾಸುಳ ಬದಿಯ (ಪ್ರಭುಲಿ. ೨೨-೬೪).

[ಉಲುಗ್ಸು + ಟೊಂಕೆ]

ಉಲುಗುಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಜಿನ್ನಾಗಿ ಸೇರಿಸು; ಹೊಂದಿಕೊಳ್ಳು (?): ಅಱಿಯರೇ ತಮ್ಮುರುವ ಗುಣವನು ಮೇಲೆವೇರೆ ತಮ್ಮೊಡೆಯನಲಿ ತಾನುಲುಗುಡಿಸಿ ಬಳಸುವುದು ಮಱದಿಕೆ ಮಾಯೆ ಸೇರಿಹವ (ವಿಕಾಗ. ೯-೧೫-೫). [ಉಲು + ಗುಡಿಸು ?]

ಉಲುಗುದುಱುಂಬು (ನಾ). ಬಾಗಿದ ತುರುಬು; ಜೊಂಕಾದ ಮುಡಿ: ನೊಸಲೊಳಿಟ್ಟ ಕತ್ತುರಿಯಮಳ್ಕೊಟ್ಟಿನ ಕೆನ್ನೆಸರವೆಂಬಗಿದುಲು ಗುದುಱುಂಬಿನ ಬೆಲ್ದು ಪಲ್ಲವಿಸಿ ತುಱುಗೆ (ಧರಪ್ರಾ. ೨-೧೧೫ ವ).

[ಉಲುಗ್ಸು + ತುಱುಂಬು]

ಉಲುಬು 'ಉಱುಂಬು' ನೋ.

ಉಲುಬುದೆರೆ (ನಾ). ರಭಸದಿಂದ ಮೇಲೆ ಮೇಲೆ ಬರುವ ಅಲೆ; ಅಪ್ಪಳಿಬರುವ ಅಲೆ: ತಿಳಿಗೊಳನುಬುದೆರೆಗಳ ತಿವಿಗಳಿನ ತುಂಬುಬು ತುಷಾರದಲಿ (ಶುವ್ಯಾಖ. ೧೩-೬). [ಉಲುಬ್ಬು + ತೆರೆ]

ಉಲುಬುಬೆ, ಉರುಬೆ (ನಾ). ೧. ರಭಸ; ಮೇಲೆಬರುವಿಕೆ; ಅಕ್ಕರೆ ಮಣ್ಣು; ಮುತ್ತಿಗೆ: ಗಾಳಿಯಱುಬೆಗೆ ಮಳೆತ ಮೀಳಿದ ತೋಳುವಲ ನಗೆಗಡೆಯಲಾ (ಶುವ್ಯಾಭೀ. ೫-೧೪); ಜಂಡುವಿಕ್ಕಮನುಬುಬೆಗಾಡದೆ ಕಂಡ ದೆಸೆಗೊಡಿದನು(ಏಭಾಗ. ೧೦-೨-೪೬); ದಶಶಿರನುಬುಬೆಗಾನುವರಿಲ್ಲ (ಉತ್ತರಾ. ೫-೨೯); ಖಂಳಕನವೇಡಜಯಯದವರೇ ಪಾಂಡುಸುತರೆಂದುಬು ಬೆಯಲಿ ಬಿಜ್ಜೆಯಿದಳು ಗಾಂಧಾರಿಗುಬಾಕ್ಷಿ (ಕು ವ್ಯಾ ಸ. ೧೩-೫೦). **ಉರುಬೆ**: ೧. ದಕಳಕನುರುಬೆಯಂ ತ್ರಿದಶಗಣ ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಲ್ ರಕಯಲ್ಲಿ ಮನುಷ್ಯಾಕೃತಿಯೊಳುದ್ಭವಿಸುತಂ (ವಂಕಾರಾ. ೧-೩-೬೦); ರೋಷ ಎಂದಿನಂತಲೂ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಉರುಬೆಯಿಂದ ಉರವಣಿಸುತ್ತಿತ್ತು (ಮಲೆಚಿ. ೧೦). [< ಉಱುಂಬು]

ಉಲುಬೆಗಾಲು (ನಾ). ರಭಸವುಳ್ಳವನು: ಕಾದಿ ವಿಘಾತಿಸುವ ರಣದುಬುಬೆಗಾಲನನೆಂತು ಸೈರಿಸಿ ಗೆಲುವೆ ನೀನೆಂದ (ಉವ್ಯಾಳ. ೧೬-೩೪).

[ಉಲುಬೆ + -ಕಾಲ]

ಉಲುಬೆಗೆಣೆ (ನಾ). ರಭಸದಿಂದ ಬರುವ ಬಾಣ; ಬಿರುಸಾದ ಬಾಣ: ಜೋತೆಗೆದು ಹೆಣಗಿದರು ರಿಪುಳ್ಳಬಲುಬೆಗಣೆಗಳ ಘಾತಿಯಲಿ ಮುಂಕೊಳಿಸಿ ತರೆದರಿಗೆಯಲಿ ಅಂತರದು ಖಂಡಿಯದ ಪಟುಭಟರು (ಶುವ್ಯಾದ್ರೋಣ. ೬೧೫. ಪರಿ. ೩೯೦). [ಉಲುಬೆ + ಕಣ್ಣ]

ಉಲುಮಾಳಿ 'ಉಲುವಾಜ್ಯ' ನೋ.

ಉಲುಮಿಳೆ (ನಾ): ರಭಸ; ವೇಗ; ಶಕ್ತಿ: ಕೆಲುಪೆಟ್ಟ ಪಗೆಯ ದೇರ್ವರಿರುಬುಬುಮಿಳೆಯ ಪೊದಬ್ಬ ಗಂಡಮಚ್ಚರದೊಡವಂ ನೆಲನಗೆ ಮೂದಲಿಸುತ್ತುಂ ನೆಲನಗೆತೆಗೆದಚ್ಚರಿಯರ್ದೊರ್ವರಣಗಳ್ (ಪಂಚಭಾ. ೧೨-೧೪೬); ಗಿನ್ನ ನುತನೊಳಿನ್ನಯ ಸುತೆಯಂ ಕಲುಪಿ ಕಡಿದಾಗಿ ಪಿನ್ನುಬುಮಿಳೆಯಂ ತೋಱಿದೆ (ವೀಪಾಡಿ. ೪-೪೨). [?]

ಉಲುವೆ, ಉರ್ವ (ಗು). ಶ್ರೇಷ್ಠ ವಾದ; ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ; ಯೋಗ್ಯವಾದ: "ಉಱುವಂ ವದಿತಾರ್ಥ" (ಕರ್ಣಾ. ೧೯). **ಉರ್ವ**: ಉರ್ವ ಕತ್ತುರಿಯ ಮೃಗದಿಕ್ಕೆಗಳನಾ . . . ಅಜಸುವ ಕಿರಾತರ್ (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೮-೪೩); ಈ ಸೂಚ ಪೊರ್ದುಗೆಯ ಗುರಿನಾಟದೊಳಂರ್ದ ಕೊರ್ವಿನ ಕೈಡಾಳಯಂ ಕೆಡಪೊಡಾಡನ ಸೇನೆಯಂ ಕೇಲ್ದು ತುಪ್ಪುಲಂ ಕೊಡ ದೊಡೆ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೧೧-೬). [< ಉಱು ?]

ಉಲುವಾಜ್ಯ (ಕ್ರಿ). ವಕ್ರವಾಗಿ ಹಾರು: ಎಳಸಿ ಬಳಸಿ ಬಲವಂದು ನಲಿಬುಬುವಾಜಿ [ಪಾಠಾಂ. ದಾರುವಾಜಿ] ಮೆಲ್ಲಳಸಂ ಪರಪ್ಪವ ಪುರುಳಿಗಳುಮಂ (ಲೀಲಾವ. ೫-೨೪). [< ಉಲುಗು + ಪಾಜ್ಯು]

ಉಲುವಾಜ್ಯು, ಉಲುಮಾಜ್ಯು (ನಾ). ವಿನಿಮಯದ ವ್ಯಾಪಾರ: ಕರಮುಬುಲುವಾಜ್ಯು ದುಗ್ಧಜಲವಿಕ್ರಯದಿಂ ದೊರೆಕೊಂಡುದೀ ಜನೇಶ್ವರನಳಕಂಗಳಿಂ ಬ ಹರಿಶಾಲಯಂಗಳಳ್ ಲಾಭಂ (ಅಜಪು. ೬-೧೩೮). **ಉಲುಮಾಜ್ಯು**: ಸ್ತ್ರೀರತ್ನದೆಡೆಗೆ ಮುಕ್ತಿಶ್ರೀರತ್ನಂ ಸಭೆಗೆ ದೇವ ಮಾನವ ಸಭೆ ಗಂಧರ್ವೋತ್ಕೃಗೆ ದಿವ್ಯಧ್ವನಿಸಾರವೆಂಬ ಬಿಸುಟನ್ಪೊಪ್ಪು ಉಮಾಜಲ್ಕೆ (ಶಾಂತಪು. ೧೧-೯೦). [< ಉಲುಗು + ಮಾಜ್ಯು]

ಉಱುವಾಟ್ (ನಾ). ಇರುವ ಒಂದೇ ಬಾಳು ; ಈಗಿರುವ ಬದುಕು : ಬೀಜ ಭೋಜಿಗಳವೊಲಪ್ಪುದುಱುವಾಟ್ [ಶಾಕಾಂ. ವಾರ್ಧ ವಾಟ್] ಮಗೆಂಬುದುಮಾ ಕುಮಾರಕಂ ಬಗೆವುದು ದೇವ ಬೀಜವಿರೆ ಬತ್ತಿರೆ ಪೇಱ್ದು ಬೆದೆಯಾದ ಭೂಮಿಯೆಳ್ [ವೀರನಂ. ೧೨-೭೧]. [ಉಱು + ಬಾಳ್+ತ್]

ಉಱುವು (ನಾ). ದೊರಕು; ಕವಿಗಳ್ ತೋಱೋದೆಡೆ ನಿರ್ಮಾಣಂ ನಾಗಿ ಸಿರವ(ರೆಯು) ಸಮುವಾಗಿ [ವೆರೆ] ನಿಲೆ ನವಿಗರ್ಳ್ ಕವಲುಂ ಕಡು ಗೆಂಪುಂ ಕಲುವುಪಪ್ಪ ಮು ಸು ಡು ಱುವೆ ಮಾ ಗೆ ದುಃಖಿತೆಯಳ್ಕುಂ (ರೋಕೋವಿ. ೧೧-೫೯) ; "ಗುಡ್ಡನಾಗಿರುಪ" (ರೋಕೋವಿ. ಬೇಕ್); ಅಱುವುದುಱುವಿಗಾದ ಬಗೆ ಹೊಸತದ ಬಾಯುದೋಗೆಗೊಳು ಹೊಂಪಿನು ವಂಗಾತುಱುಬಿದ ರೋಮಾಳಿ (ವಧೂಸ. ೫-೯೦). [?]

ಉಱುವೆಸ (ನಾ). ಹೊಂದುವ ಎಂದರೆ, ಇಷ್ಟವಾದ ಉಪಚಾರ: ಅಱುವರುಮುಂ ಜಿನಾಂಘಿಕೆಗಱುವೆಸಂಗೆಯಳ್ದ ನಿಯಮಿಯುಂ (ವೀವಿಪು. ೪-೭೩ ವ). [ಉಱು + ವೆಸ]

ಉಱುಸೆಜ್ಜೆ (ನಾ). ಬಲವಾದ ಬಂಧನ. 'ಉಱುಸೆಜ್ಜೆಗೆಯ್' ಪರಾ. [ಉಱು + ಸೆಜ್ಜೆ]

ಉಱುಸೆಜ್ಜೆಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ಬಲವಾಗಿ ಬಂಧಿಸು : ಮೇಲುದಱ ಸೆಜ್ಜಂಗಱುಸೆಜ್ಜೆಗೆಯ್ದು ಪೊಜಪೊಣ್ಮುವಪರಭಾಗ ಶರೀರಕಾಂತಿ ಲಾವಣ್ಯ ರಸದ ತಂದಲನಗಂದಲೆ ಮಾಡಿಯುಂ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೪-೭೭).
[ಉಱುಸೆಜ್ + ಗೆಯ್ (< ಕೆಯ್ಯ್)]

ಉಱುಸೆಜ್ಜೆಗೊಡು (ಕ್ರಿ). ವಶವಾಗು ; ಅಧೀನವಾಗು : ಕಂಬುಱುಸೆಜ್ಜೆಗೊಟ್ಟು ತೊಟ್ಟಾವಸೆಗೆಯ್ದದ ಮಂಡಳಸಾಧರಲ್ಲಿ (ವಿತ. XIII, ೪೪-೩೦ ; 1112). [ಉಱುಸೆಜ್ + ಕೊಡು]

ಉಱುಹಿಸು (ಕ್ರಿ). ಎಚ್ಚರ ತಪ್ಪಿಸು (?) : ಸನ್ಮೋಹನಾಸ್ತ್ರದಲಂಗಳುಱುಹಿಸೆ ಮರಳ್ ಭೀಷ್ಮನ ಪರಿಯ ಕೇಳಿದಂ (ಸಂಭವ. ೧೩-೪೭).
[ಉಱುಹು + -ಇಸು]

ಉಱುಹು (ಕ್ರಿ). ಬಾಯಿಂದ ಗಾಳಿ ಊದು : ಪುರದ ವೀಥಿಯೊಳೊರ್ವ ಕಾಕರೂಪಂ ಮೆಲ್ಲನಲುಂಬಿದೊಡೆ ಬೀಳ್ವಂತೆ ಮೆತ್ತಮೆತ್ತನೆ ಚಂದ್ರಗತಿಯಿಂ ನಡೆತಂದನು (ಸತ್ಕಾ. ೫-೪). [< ಉಱುಬು]

ಉಱುೞ್, ಉಱ್ಳೆ (ಅ). ಅತಿಶಯವಾಗಿ ; ಬಹಳವಾಗಿ ; ಮಹತ್ತ್ವರ ವಾಗಿ : "ಅತಿಯ ರಂ ಯೆಡೆಯುಱ್ೞೆಯೆಱಿಪ್ಪವೆಲ್ಲಂ ವಿಲಸತಾಧಿಕ ನಾಮಂ" (ಕಬ್ಬುಮಂ. ೬೯); ಹೃದಯಮನಳವಳವಿಂದುಱ್ೞೆ ವಿದಾರಿಸುವುದಿಂತು ಕುಸುಮಮಯಮಲ್ಲದೞಂ (ಅರಿಶಾ. ೩-೧೦೧) ; ಕಾಯ್ವಲುಜ್ ಜಠರಾಗ್ನಿಪದೊಳಗಯ್ಯರುಮಂ ಮಂತ್ರ ಬಲದೆ ಸು ಟ್ಟಿಡಿಂ (ಪಂಪಭಾ. ೪-೩) ; ಪಿಡಿದು ತಂದಿತ್ತ ಕುಜ್ಜಯನಾನುಜ್ ಕೊಂದು ಪಿಠಿತಮಂ ಮಾಡಿದನೆಂದಮೊರ್ವರಂ (ಸುಕುಮಾ. ೬-೧೫); ಉಱ್ೞೆ ಕಾಯ್ವು ಬಿಲ್ ಕಳ್ಚುಕಾ. ೨೩). ಉರ್ಱೆ : ಇನ್ತು ರೋಗ ಕಾದು ಸ್[ತ್ತು]ರೆ] ನುರಲೋಕಂ ಪ್ರಶ್ನಸಾಡ್ಯ್(ನ್) (ಸೌಇಇ. XI-i, ೩೩-೨೪ ; 947) ; ಉರೆ ಕಾರುವ ಕಂಬಧ (ವೀಚಿಗಿ. ೭೭-೨೩). [ಉಱು + -ಎ ?]

ಉಱುೞ್ವೊಯ್ದು (ನಾ). ಬಿರುಸಾದ ಹೊಡೆತ ; ಬಲವಾದ ಪೆಟ್ಟು : ಆ ಬಲದವರ ಮೋಱೆಯ ಹೊಗೆಯನೀ ಬಲದವರ ಕುಜಬುಜುಱ್ ಪೊಯ್ದನಾ ಬಲದವರ ಬಿಸುಸುಯ್ದು (ಕುಮ್ಮಾಕಾ. ೧೭-೨).
[ಉಱುೞ್ + ಪೊಯ್ದು]

ಉಱುತ್, ಉಳ್ತ್, ಉಳು, ಉಱು, ಉಳ್ಳು(ಕ್ರಿ). ಉತ್ತ್ವ (ಭೂತಕೃ) ನೇಗಿಲಿನಿಂದ ಬಿತ್ತನೆಗೆ ಮಣ್ಣನ್ನು ಅಗೆದು ತಿರುವಿಹಾಕು; ನೇಗಿಲು ಹೊಡೆ : "ಉಱುತ – ಹಲಬಲೆಱಱೇ" (ಕವಮಂ) ; ಉಱು ತೊಡಿವಿಟ್ಟ ಉಬ್ಬಲ್ಲಿಜುಗುಂ ಆಗುಳದಾರಳ್ಕೆ (ಎಳ. X (s), ಚಿಕ್ಕಳು. ೧೦೪-೧೯ ; 300); ತಟ್ಟುಟ್ಟುವಲ್ಲನ್ನಿಪಿನ್ (ಸೌಇಇ. IX-ii, ೩೯೨-೩; ಕನಿಯ ಶತ); ಪಾರದಂ ತನ್ನ ಮೂಡಣ ಕೆಂಬುನಲೆಯಂ ಪೂಡಿಗೆ ಕೆಸಱಾದುದಂ ಕಂಬುಲಕ್ಷ ಪಡನಲ್ವೆಲಂದು (ವಜ್ರಾಕಾ. ೧೪೫-೯) ; ಕುರುಧರೆಯಂ ನಿರ್ಮಿಗ್ಯಗದೆಯೇ ಗರ್ಳಿಮುತ್ತು ಗಿಯುತ್ತೆ . . . ಕೇತಕಿಯೆಂಬ ಬೆಳಸಂ ಬೆಳೆದಂ (ಗದಾಯು. ೧೦-೪) ; ಕಚ್ಚುಯಂದುಚ್ಚಂ (ಕವಮಂ. ೨೩೪ ಪ್ರಯೋ); ಉಚ್ಚಂ ಪೊಲನನೊಕ್ಕಲಿಗಂ (ಕಜ್ಜಾಸು. ೪೩೬ ಪ್ರಯೋ). **ಉಳ್ತ್ಯ** : ಕೀಲ್ವುದು ಕಳೆ ನೆನೆವುದು ಪೊನ್ನಾಂಬಲ ಉಳ್ವುದು ಳೆಯ ಕಾಳ್ಬುದು ಪೊನ್ನಾಂಬಲ (ತಿರುಜ್ಞಾ. ದೇ. ೨೧೬-೧೦). **ಉಳಿಗ** : ಮಣ್ಣ ಬಿಟ್ಟ ಬಳಿಕ ಆ ಕೆಯ್ಯಂಯ ನಾರುತ್ತರೆಸು (ಮಹಾಪು. ೩೬-೩) ; ಪಾಡುದುದ್ದು ಳುವಾರಂಬದ ಧಾನ್ಯ . . . ಮುಂ ಪಲಕ್ಷ್ಮಂ ಕಡೆಗೊಳ್ಳಿತ್ತೆ (ಸೋದುಕ. ೧೬) ; ಕಲ್ಲಮೊಡೆದು ಮುಳ್ಳ ಮುರಿದು ಕೂಳಿಕಿತ್ತು ನೆಲವನುಳುವೆವು (ವೀಚಿಗಿ. ೪೧) ; ಉತ್ತ್ವಲ್ಪದೆ ಮಣ್ಣಲ್ಲ, ಹತ್ತ್ವಲ್ಪದೆ ಹೆಣ್ಣಲ್ಲ (ಗಾದೆ). **ಉಱುಬು** : ಮೂಗಿನೊಳಿಂಪುಬು ವಾತಂಗಳೆ ವೇಗಿಲಂ ಕೊಟ್ಟಿರೆಂಬಂತೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೨-೧೪೯). **ಉಱುಳ್ಳು**: ಭೂಮಿಯನ್ನು ಊಳಿ ಧಾನ್ಯ ಹುಟ್ಟಿಸಿ ಪ್ರತಿವರುಷ ಸ್ಥಳಾಂತರಮಾಡುವರು (ಯಾತ್ರೆ. ೧೧೫); ಊಳಿದ ದಿತ್ತದ ಬರ ಹೊಲವು (ಗಂಗಾತ. ೬೫-೧೬).
[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಮಲ. ಉಟು ; ತುಳು. ಉಡಾಲ್, ಹೂಡ್ ; ಕೊಡ. ಉಳ್ ; ತೆಲು. ದುನು, ದುನ್ನು ; ಕೋಲಾ. ನಾಯ್ಕಿ. ಉರ್ ; ಪಣ್ಣಿ. ಉಲ್ ; ಕುಱು. ರೂವ ; ಕುರುಖ್. ಉಯು, ಉಯ್ತ್ನಾ]

ಉಱಲಮಱಿಯ್ಯ 'ಉಱಲ್ಮಱಿಯ್ಯ'ನ್ನೋ.

ಉಱಲ್ಮಱಿಯ್ಯ, ಉಱಲಮಱಿಯ್ಯ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು (?) : ಪ್ರಜ್ಞಾಧ್ಯಾನಾಯಕನ ಮಗಂ ಗೊಗ್ಗಿ ಉಱಲ್ಮಱಿಯ ನಾಳುತ್ತಿರೆ (ವೀ. XI, ಚಿಕ್ಕಳು. ೬-೩ ; 923). **ಉಱಲಮಱಿಯ್ಯ** : ಉಱಲಮಱಿಯ್ಯ ಒಳಲ ಮಗ ಕಂಭಯ್ಯ (ವೀ. XI, ಚಿಕ್ಕಳು. ೪-೩ ; 974). [ಉಱಲ್ + ಮಱಿಯ ?]

ಉಱ್ಱಿ, ಉಳ್ಳಿ (ಕ್ರಿ). ಬಿ. ಬಿಡು ; ತೊರೆ ; ಕಳೆ : "ಉಱ್ಱಿ – ಅವಶಿಷ್ಟೇ, ವಿಮೋಚನೇ ಚ (ಜೀವಮಂದುಳಿಲ್)" (ಕಮಧಾ) ; ದೞಿಸುಗುಂ ಕೃತವಿಧುವಂ ಭಾಷಾವಿದರದಲ ದೆಸೆಯನುಱ್ಱಿಗೆ ಕೆಲಂದಂ (ಕ ವಿತಾ. ೧-೧೦೦) ; ಒವರ್ಳ್ ತನ್ನನುಱ್ಱಿ ಪೊಸದೆಟೆಬಡಾಣ್ಮನ ನೇಗೆಯ್ದುಂ ಪೋಗಲಿಲೆಯದೆ ತನ್ನಳಿಪನೆ ತೋಱಿ (ಪಂಪಭಾ. ೪-೬೬ ವ) ; ನಲ್ಲ ಪೀಂ ಮುನಿದುಱಿದಂ ಪೆಱಱುಱ್ಱಿಯಲಿಗಮುಮೆ ಮನ್ನಿಸಿನ್ನಂ (ಜಗದಿ. ೧೬-೧೩). ತಿ. ಬಾಕಿಯೆಯಾಗು ; ಹೊರತಾಗು ; ಮಿಗು : "ಉಱಿ – ಅವಶಿಷ್ಯೇ, ವಿಮೋಚನೇ ಚ (ಜೀವಮಂದುಳಿಲ್)" (ಕಮಧಾ) ; ದುಷ್ಟರ ಕಾವ್ಯಂಗಳೊಳಗಿರ್ಪತ್ಪಾಯಮುಮಳ್ಕುಮಾ ಶ್ರುತಿಕತ್ಪಟ್ಟಂ ಪಗರಂ ದೊಳುಱಿದ ಮೂಱುಂ ನೆಗಿಸುಗುಮಪ್ಪುದೆಂಸಲ್ಲಿ ಗಂಥವು ಪೋಷಂ (ಕವಿಗಾ. ೧-೬೭) ; ಪಲಂಬರ್ ಪರದರ್ ಸತ್ಕವಿಬಿಂದರೆಲ್ಲಮೋದಿ ಕೆಱ್ಱಿದರ್ (ವ ಜ್ರಾ ಕಾ. ೭೬-೧೩) ; ಜಗದೊಳಗನಿನ್ನುಬ್ಬದ ಜಡರದೆವನಱಿ ದಡರೋ (ಪಂಚತಂ. ೩-೧೩) ; ಲೋಭಿಯ ಪೊನ್ನಂ ತಾ ನೊಂ ದಿ ಮುಱಿಯದಂತಿರೆ ಹೀನಗುಣಂ ಕವರ್ದುಕೊಂಡು ಜಾಗರಿಯಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೨-೩೪). ತಿ. ಜೀವದಿಂದಿರು; ಬದುಕಿರು: "ಉಱಿ – ಅವಶಿಷ್ಟೇ, ವಿಮೋಚನೇ ಚ (ಜೀವದಿಂದುಳಿ)" (ಕಮಧಾ); ಅಂತು ಮದೀಯ ಜನಪ್ರಿಯಂ ಜನಪ್ರಿಯ ಜನಪ್ರಿಯಮುಱಿಯಲುಮುಱಿದರುಮೆಲ್ಲಮೊರ್ವ ರುಱಿಯದಂತೆ ಪೊಱಮಡುವಂ (ಅವಿತ. ೩-೩೪ ವ); ದುರ್ಭಲಮುಱಿವುದೆಂ ಬವೋಲ್ ಸಂಕಟ್ಟಿದಂ ರತ್ನಾವಳಿಕ್ಕೆ ಸರಿದರ್ ಸಚಿವರ್ (ವ ಕಥಾ. ೨-೩೦); ನೋಡಂತು ಕನು ತಮಯಿ ಕರಮುಪಕಾರಮಮುಱಿದುಂ (ರಾಮಕಥ್ಯ. ೩೬-೧೯). ಳಿ. ಮಿಗುರು ; ಅವಶಿಷ್ಟಮುಳ್ಳುದು : ತನ್ನಾಕೆಯನುಱಿಯದರ್ಕ ಮುಳಿದು ನರೇಂದ್ರಂ . . . ಜಡಿದು ನುಡಿಪೞೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೨-೯೩).

ಜ. ಲಾಭವಾಗು : "ಉಬ್ಬುಮದು . . . ಲಾಭಮಾದುದು" (ಕಮಪ್ರ. ಪಂ. ೧). **ಉಳ್ಳಿ** : ೧. ಸೂಳೆ ಹಲಬರನುಳಿ [ಪಾರಾಂ. ಉರುಳಿ]ದ ಕೆಂದು ನಿಂದಿಸುವವರಲ್ಲಿ (ಕೂಷ್ಮಾಂ. ೧೧೯–೭೧); ಅಂತರಂಗವ ಬಲ್ಲಿದಿರು ಚಿಂತೆಯುಳಿದರು (ಕಂಪಾ. ೪–೧೪೫). ೨. ತುಂಬುರನುಳಿಯಲುಳಿದಲ್ಲಂ:ನರಕಿಂಗಮೊಸೆಯರ ಪುರಿಚ್ಚೆ ಪೋಗೆ(ಪಂಬಭಾ. ೮–೪); ಹರ ಭಕ್ತರಿರವನವರೇ ಬಲ್ಲರಲ್ಲದುಳಿದರ್ ಬಲ್ಲರೇ (ಪದ್ಮರಾ. ೫–೫೦); ದಿನಪ ದೀಪಗಿಯಗಲಲುಂದೀ ಬಿನುಗುಬೆಳಗಿನ ಹಂಗು. ಬೇಕುದೆ (ಕವ್ಯಾದ್ರ್ಯೀ. ೫–೬೯). ೩. ಸಾಯುಬುದಿವರಿಬ್ಬ ಮಿಕ್ಕಿನ ನಾಯಂ ಕರೊಳಗಳಿ ಟು (ಕು ವ್ಯಾ ಪ್ರಾ ೧. ೫–೫೯); ಸಮರದಲಿ ನೀನುಳಿದೆಯಾದರೆ (ತೂರಕಾ. ೬–೩೭–೫೨); ಸಮಸ್ತ ಜಡಚೇತನ ವಸ್ತುಗಳೂ ಪರಮಾತ್ಮನ ಆಶ್ರಯ ವಿಲ್ಲದೇ ಸುತರಾಂ ಉಳಿಯಲಾರವು (ಜ ಗದಾ. ೨೫೯). ೪. ನಿಲ್ಲು; ಶಾಶ್ವತವಾಗಿರು : ನಂಟು ಗಂಟು ಎರಡೂ ಉಳಿಯಬೇಕು (ಗಾದೆ). ೫. ತಂಗು; ಇರು: ಬಳಸುತುಣಾತಿರೆ ದಾಯವನು ನೆರೆ ಉಳಿದು ತನ್ನೆಯ ಮನೆಯಲಿ (ಅವತ್ತ. ೧೧).

ಉಳಿದುಬಳಿದುಮ = ಮಿಕ್ಕುದು : ಉಳಿದುಬಳಿದುದನ್ನು ಕೈ ಕೊಳ್ಳ ರಿಸಬೆ ಬರ್ಬುಮಾಡಿ ಕೇಡದವರಿಲ್ಲೆ ಹಂಬಡಿಟ್ಟಳು (ಪುಪರು. ೯). **ಉಳಿದುಬಿಸುಡು** = ಬಿಟ್ಟುಬಿಡು ; ತ್ಯಜಿಸು : ತನ್ನಿಂ ಉಳಿದ ತಾಯ್ತಂದಾ ಸನ್ನಾನಮ(ಂ)ನುಳಿದು ದಿಸುಟೋ (ಪಾ ಇ ಇ. XI–೫, ೧೧–೬ ; ೮೮೮). **ಉಳಿಯಗೊಡು** = ಇರಿಸು ; ಇರಗೊಡು : ಪರಕೀಯರನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಅರಗಳಗಿಯೂ ಉಳಿಯಗೊಡದಂತೆ ತಳ್ಪಿದಿಲು ಜನರನ್ನು ಹುರಿದುಂದಿ (ರುಕ್ಷಪ್ರ. ೨೫). **ಉಳಿಯಿಡು** = ಉಳಿಸಿಬಿಡು : ಉಳಿಸಿದಿರುವನೆ ಸಮರಮುಖದಲಿ ಮಲೆತಾನದೆ ಕರ್ಣಕೀರನಗ್ಗಳಿಕೆವಡಿಸನೊ (ಕುವ್ಯಾಳ. ೬–೧೪). **ಉಬಾವಳ್** = ಬಿಡುವವಳು ; ತ್ಯಜಿಸುವವಳು : ಆಬಾವಬುಟ ಬಬಿಯನುಬುಯದೆ ಪಬಿಪರುಮಂ ತಮಿ ಳಿಯಯಬುಟ [ಪಾರಾಂ.೪] ವಳನಾಡಂ ಪಬಿಳಿಯ್ದು ತೊಟ್ಟ ನಬುದಂತುಬಾದ. (ಕವಿರಾ. ೩–೧೬೫).

[ದೇ. ಗಿ ತಮಿ. ಮಲ. ಒಟು ; ಕೊಡ. ಒಳ್ ; ತುಳು. ಒರ್].

ಉಳಿತ್ತಿ (ನಾ). ಮಿಕ್ಕುದು ; ಶೇಷ ; ಅವಶೇಷ. [< ಉಳಿ].

ಉಳಿದ್ಯ (ನಾ). ಎಡೆ ; ಸ್ಥಳ : "ಸ್ಥಾವತ್ಕ್ರಿಯಂ ಪೇಟ್ಪಿಪ್ಪಿಡೆ ಉಳಿದ್ಯ" (ಕಮಪ್ರ. ಸ. ೩೩ ಪ್ರಯೋಗ) ; ಅರಿ ಉಟುಮಲ್ಲ ಮೇಣ್ ಮಹಿಷೋದ್ಭುರ ಯುದ್ಧರಸಪ್ರಿಯರ್ಕಳಂ (ಕಾವ್ಯಾಪ. ೫೧) ; ದೊಡೆಳೆಯಕ್ಕುಂ ಪಾಪ್ಪೆಕಸಮ ದರೆ ಉಬು ವಾಕ್ಯದೊಳಮಸ್ತಿತಾರ್ಥದೊಳಕ್ಕುಂ (ಕಾವ್ಯಾಪ. ೬೩) ; ಪೆಬುವುಳ್ [ಪಾರಾಂ. ಪೊಳ್] [ಪೆಬುವುಳ್]ವುಳ್ಳಲ್ಲಿ ಪಂಪನ ಪೊನ್ನೆಸ ಪೆಟ್ಟ ಕೆಬ್ಬದೊಳ್ ನೆಜೆಯೆ ಪರಿಸ್ಫುಟಂ ನೆಱೆಯದಿರ್ಪುದುಮಂ ನುಡಿಮ . . . ನೆ ಗಬ್ಬಿ ದಂ ಕವಿತಿರುಮರ್ಪುಸಾಗುವವೆದಿಯಪ್ಪುದಂ (ಅ ಪ. ೧೫–೩೩) ; ಎರಡು ನನ್ನಾ ದೇಶಿಗೆಯಂ ತಿಳಿಲೆಳ್ತಮೊನ್ನು ಪೊಱ ಪಾರೆಪ್ಪ ಮುಟು ಕರಗಾಣದೆಳ್ಳಯುಮುಸಿನ್ನುಸಿವ (ವಿಕ್ರಮ. III, ಸಂಖ್ಯೆ ೧೩೪–೧೩ ; 1021). [ದೇ. ಗಿ ತಮಿ. ಉಟು = ಸ್ಥಳ]

ಉಳಿ (ನಾ). ಶಕುನದ ಪಕ್ಷಿ : ಪ್ರಯಾಣ ಶಕುನದೊಳ್ ಉಟುಳಿ [ಪಾರಾಂ. ಉಳಿಯ]ನೊಂದಂ ಕಂಡಂತೆ (ಪಂಚತಂ. ೨೦೬–೯). 'ಉಟುಗಿ' ಪರಾ. [?]

ಉಳಿಂದಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕಾಡುಹತ್ತಿಯ ಮರ (?) : ವಾಯವ್ಯದ ಕೋಣ ಪಿರಿಯ ಉಬ್ಬಾದ್ದ ಅಂಗಿನೆ ಕೆಟ್ಟಳ್ [ತ]ಟ್ಟಿರಂ (ಎಇ. X, ೬೭–೮೯ ; 862). [?]

ಉಳಿಕೆಲ್ (ನಾ). ಮಿಕ್ಕುದು ; ಅವಶೇಷ : ಗುಜಿಳಲ್ಲಿ ಉಬಿಕೆಲ್ಲ, ನೊಬಾಳ್ [ಕಬ್ಬಾಸು. ೧೪೦ ವ್ಯಾಖ್ಯಾ.]. [ಉಬ್ಬಿ + ಕೆಲ್ಲ್]

ಉಳಿಕೆಟ್ಟಿ (ನಾ). ಕಳೆದು ಉಳಿದುದು : ದಟವುಲು, ಉಬಿಕೆಳ್ಳು ಕೆಬಕುಬು (ಕಬ್ಬಾಸು. ೧೪೦ ವ್ಯಾಖ್ಯಾ). [ಉಬ್ಬಿ + ಕೆಟ್ಟಿ]

ಉಳಿಕೆ (ನಾ). ೧. ಉಳಿದುದು : "ಉಬುಕು (ಉಬಕು) = ಭಾವ ವಾಚಿ" (ಕಮಪ್ರ. ಪಂ. ೧). ೨. ವಾದ್ಯ : "ಉಬಿಕೆಗಳ್ ಮೊದಗೆನಲ್ ವಾದ್ಯಂ" (ಸಂಜೀವ. ೩). [ಉಬ್ಬಿ + ಕೆಲ್ಲು]

ಉಳಿಕೆ, ಉಳಿಕೆ (ನಾ). ಮಿಕ್ಕುದು ; ಉಳಿದದ್ದು : ಪೊಸಕಿಂಬದ ತಳಿರಿಂದೆ ಮೆಯ್ಯ ಬಿಳಿಲೆಯನ್ ಬಬಿದಿಮಾಡದೊಪ್ಪಿಸಿ (ಅಂತಗೊ. ೧೧೫೩); ಇನಿಸು ತಡೆಯು ಆವಳಲು ಉಬಿಕೆಯನ್ ತೀಳ್ದಂ (ಬ ಚ್ಚ ಪ್ರ. ೩೭–೭೯). **ಉಳಿಕೆ** : ಉಳಿಕೆ ಮೂರರಲ್ಲೊಂದು ಪಾಲು ಜಮಾನನ್ನು ರೈತರೇ ಉಳುತ್ತಿದ್ದರು (ಪುಸರು. ೨೬೪). [ಉಬ್ಬಿ + –ಕೆ]

ಉಳಿಗೆ, ಉಳಿಗ್ಯ, ಉಳಿಗ್ಯ (ನಾ). ಒಂದು ಶಕುನದ ಹಕ್ಕಿಯ ಹಾಲಕ್ಕಿ ; ಗೀಜುಗನ ಹಕ್ಕಿ : "ಉಬಿಗಂ –ಶಕುನದ ಹಕ್ಕಿ" (ಕಮಪ್ರ. ಪಂ. ೧) ; "ಉಬಿ [ಪಾರಾಂ. ಲ] ಗಮಂಡೊಂದು ಶಕುನದ ಹಕ್ಕಿ" (ಸಂಜೀವ. ೩) ; ಈಗಡೆ ಉಬಿಗಂ ನಗುಣ ನುಡಿಗುಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೩–೧೫).

ಉಳಿಗೈ : ಉಳಿ [ಪಾರಾಂ. ಳಿ]ಗನ ಮಜ್ಜುಯಂತೆ ಉಳಿವಾಳ್-ಸಜ್ಜನೆಯೆ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೩೬೩). **ಉಳಿಗೈ** : ಮೇಲಿನ ಪ್ರಯೋಗದ ಪಾಠಾಂತರವನ್ನು ನೋಡಿ. [ಉಬ್ಬಿ + –ಗೈ]

ಉಳಿಗ್ಯು 'ಉಬ್ಬಿಗ್ಯು' ನೋ.

ಉಳಿಪು, ಉಳಿಕು, ಉಳುವು, ಉಳಿಹು (ಕ್ರಿ). ೧. ಇರುವಂತೆ ಮಾಡು ; ನೆಲೆಯಾಗಿಸು : ಆಚತ ಪರಾಕ್ರಮವನುಳಿಪಿಜಿಗಿ ದಿಗ್ವಿಜಯ ಮನುಟುಬಿಥರೆಟಿಕಮಾಯದಿರ್ಕುಮೆ ನಯಮಂ (ಕಾಂ ೦ ೩ ೪. ೪–೭೬). ೨. ಮರೆಮಾಡು ; ಮುಚ್ಚು : ಏಳುಟುಪಿ ಪೇಟ್ಟೆ ಮಣಿಳೆ ಪ್ಯಾಳು ಮೂಗಟುಯೆ ಪೇಟ (ಪ್ರಸ್ತಿಂದಮನೆಂದಾ ಕಮಳಾನನೆ ಬೆಸಗೊಳಲ್ (ತೇಮಿಚ. ೮–೬೫). ೩. ಮಿಗಿಸು ; ಅವಶೇಷವಾಗಿಸು. ೪. ಬದುಕಿಸು ; ಕಾಪಾಡು. **ಉಳಿಹು** : ೪. ಶಿವಾಜಾರಸಂಪನ್ನ ರೆಸಿಸಿ ಮನುಜರ ನುಳಿಹಲೇಳಿಂದನು (ಚಿಬಿರಾ. ೪–೧೩). **ಉಳುಪು** : ೩. ಸುರಸುಂದರಿಯರ್ಕಳ್ ಸಿಂಗರಗೊಂಡಮ್ಮುಳಿದರ್ ಬಜ್ಜಿದಿಂ. . . ಬಿರೆವರ್ (ಶಾಕಾಪ. ೧೦೦–೧೬೪). ೨. **ಉಳುಹು** : ೪. ಫಲುಗುಣನ ಮಗಿಸಿವನು ಬಲುಗೈಯುಳುಹದಾರದು (ಕುವ್ಯಾದ್ರ್ಯೀ. ೪–೩೭) ; ಹಗೆ ಹಸುಳೆಯೆಂದುಳುಳಿಹೆ ಲಾಗದು (ಅಕ್ಕರ್ಜ. ೩–೧೫) ; ನವರತ್ನ ಪೊಂಗಿದ ಮಣಿಮಂಟಪದಿ ಅಂಗಣ ಕೇಳಾಯಿತ್ತನ್ನನುಳುಹಿಸ (ಕಂಸಾ. ೯–೧೪೬) ; ಯಾರುಳಾಳು ಹುವರೆಂದು ಅತ್ತಿತ್ತ ನೋಡುತಿರೆ ಕತ್ತಲೆಯು ಮುಸುಕಿತ್ತು (ಗಸಕ. ೫೦).

[ಉಬ್ಬಿ + –ಪು]

ಉಬಿಳವ್ 'ಉಬ್ಬಿ' ಪರಾ.

ಉಳುವು, ಉಳಿವು (ನಾ). ೧. ಉಳಿಯುವಿಕೆ ; ಬದುಕುವಿಕೆ ; ಜೀವನ : ಎಮ್ಮ ಕಿವುವುಮಬಿವುಂ ದೈವೇಚ್ಛೆಯಾಯ್ತಾಗದೇ (ಪಂಪಭಾ. ೨–೪೯) ; ಪ್ರಾಣಂ ನಿನಗಳ್ತುಮುಬಿವುಮನಬಿಷ್ಟಸೊಲವುಂ (ಜಕಳ. ೯–೬೦೯). ೨. ಇರುವಿಕೆ ; ಇರುವ ಸ್ಥಳ (?) : ಗಾಳಿಯುಂ ಕಳುವ ಜೀವುಂ ಕಾಪುಂ ಮೇಲುಂ ತೋಯುಂ ಬೀಯುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೫–೪೩ ಪ್ರ). ೩. [ಕಾವ್ಯಮಿಾ] ಒಂದು ಉಕ್ತ್ಯವಿಶೇಷ (ಮರೆಮಾಡಿ ಹೇಳುವುದು) : ನುಸು ಕೊನು ನಿ ಡಿ ಭಾಮೆ ಮನಕ್ಕೆ ಸವಸ್ಪವಪ್ಪಳ್ಳರ ಮುಖವು ನಾಮಾಂಕರಿತಂ ಕುಸುರಿಯಂ ನುಡಿಯೆಂದಿವು ಭಾವಿಸಿ ಪೇಳ್ದಳೆಂಬೊ ಪೆಟ್ಟ ಭೇದಮತ್ತಯ್ಯಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೫೯೪). **ಉಳಿವೆ**ಯ್ : ೧. ಅಡಿಪ ಭೇದ ವತಜಿಂದ ಅಳವು ಉಳವು (ಶೂದ್ರಕಾ. ೧೩) ; ಕಾರದನುಳಿವು ನಿನ್ನದು ಕೆಂದ (ಕುವ್ಯಾದ್ರ್ಯೀ. ೧–೨೩) ; ಅಳವು ಉಳವುಗಳ ಹೋರಾಟ ಅರಂಭ ವಾಗುತ್ತದೆ (ಶಿಪ್ಪಡ. ೩೦೬). [ಉಬ್ಬಿ + –ವು].

ಉಱಿಸು$_1$, ಉಳಿಸು$_1$ (ಕ್ರಿ). ನೇಗಿಲಿನಿಂದ ಭೂಮಿಯನ್ನು ಉಳುವಂತೆ ಮಾಡು: ಅರಸಂ ಗೌಂಡನಿಂ ಪೊಲಮನುಱಿಸಿದಂ (ಶಬ್ದಾನು. ೨೦೫ ಪ್ರಯೋ). **ಉಳಿಸು$_1$**: ಗೌಡರೆ ಖುದ್ದು ನಿಂತು ಹೊಲ ಉಳಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ (ರೂಢಿ). [ಉಱ್ + -ಇಸು$_3$]

ಉಱಿಸು$_2$, ಉಳಿಸು$_2$ (ಕ್ರಿ). ಉಳಿಯುವಂತೆ ಮಾಡು; ಬದುಕಿಸು; ಜೀವದಿಂದಿರಿಸು. **ಉಳಿಸು$_2$**: ಬಯಿಸಿದಂ, ಉಳಿಸಿದಂ, ನುತಿಸಿದಂ (ಶಬ್ದಾನು. ೬೩ ಪ್ರಯೋ); ಈ ಕಷ್ಟದಿಂದ ದೇವರೇ ಉಳಿಸಬೇಕು (ರೂಢಿ). [ಉಱ್$_1$ + -ಇಸು$_3$]

ಉಱಿಸು$_3$ (ಕ್ರಿ). ಸಹಿಸು: "ಉಱಿಸು - ಸಹನೇ (ತಾಳಿಕೊ)" (ಶಮಧಾ). ℙ ಒಂದು ಓಲೆ ಪ್ರತಿಯಲ್ಲಿ "ಉರಿಸು-ಸಹನೇ" ಎಂಬ ಪಾಠವಿದೆ. [?]

ಉಱು 'ಉಱ್' ನೋ.

ಉಱುಂಗು 'ಉಱುಗು' ನೋ.

ಉಱುಗಿಸು (ಕ್ರಿ). ಒಲಿಸು; ಒಲಿಯುವಂತೆ ಮಾಡು: ನಿನ್ನನುಱುಗಿಸ [ಪಾಠಾಂ. ಒಲಿಯಿಸ]ಲುಮಾಜಿಯೊಳೆನ್ನಂ ಬೆಂಕೊಂಡು ಕಾದಲುಂ ಬಂದೀಗಳ್ ಬಿನ್ನನೆ ಮೊಗದಿಂ ಬೀರರ್ ಬೆನ್ನಿತ್ತುದನಿನಿಸು ನೋಡ ಸರಸಿರುಹಮುಖೀ (ಪಂಪಭಾ. ೩-೭೩); ಪೊದಟ್ಟ ಬಾಸುಳಂದುಱುಗಿಸೆ ಚಿತ್ತಮಂ ವಿರಹವಲ್ಲಭನೊಳ್ ನೆರೆದಿರ್ದ ನಲ್ಲಳಂ (ಲೀಲಾವ. ೧೨-೪೮); ಅಱಲೆ ತಗುಳ್ಚಿ ಕಟ್ಟು ಕುಲದೇವತೆ ರನ್ನದ ಚೆಂಡನೆಂದು ಮುದ್ದುಱುಗಿಸೆ ಗೋಪಿಯರ್ ಪಿಡಿದು ತೊಟ್ಟಲೊಳೊಯ್ಯನೆ ತೂಗಿ ಪಾಡಿದರ್ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೭-೬೩). [ಉಱುಗು$_1$ + -ಇಸು$_3$]

ಉಱುಗು$_1$ ಉಱುಂಗು, ಉಱ್ಗು (ಕ್ರಿ). ಒಲಿ; ಪ್ರೀತಿಸು: "ಉಱುಗಿದಂ = ಕೂರ್ತಂ" (ಶಮದ. ಪರಿ. ೨). **ಉಱುಂಗು**: "ಉಱುಂಗಿದನೆಂದು ಕೂರ್ತನೊಳ್" (ಕರ್ಣಾನಿ. ೫೯). **ಉಱ್ಗು**: "ಉಱ್ಗು - ಸ್ನೇಹೇ" (ಶಮಧಾ); "ಉಱ್ಗಿದನೆನೆ ಪ್ರೀತಿವಟ್ಟನೊಳ್" (ಕರ್ಣಾನಿ. ೫೬); ಆಕೆಯ ಪತ್ತಿದ ಕಣ್ಣುಮನುಱ್ಗಿದ ಮನಮುಮಂ ಜೋಲ್ದ ನಾಣುಮಂ ನೇಲ್ದ ಸರಮುಮನಱಿದು (ಪಂಪಭಾ. ೪-೪೦ ವ). [?]

ಉಱುಗು$_2$, ಉಳುಗು (ನಾ). ಅನುರಾಗ; ಪ್ರೀತಿ; ಸ್ನೇಹ: "ಉಱುಗೆಂದು ಬೇಟಂ" (ಶಮದ. ಪರಿ. ೧); "ಉಱುಗಿದನೆಂದೊಡೊಲ್ದವಂ" (ಸಂಜೀಪ. ೨); ಕೊಟವಿ, ಉಱುಗು, ಬೆಟಗು (ಶಬ್ದಾನು. ೧೪೦ ಪ್ರಯೋ). **ಉಳುಗು**: ಉಳುಗಂ ಬಿತ್ತುತೆ ನಾಡೆ ಚೊಕ್ಕಳಿಕೆಯಿಂ ಸ್ರಕ್ಷಂದನಾ ಮೋದಮಂ ತಳೆದೋರಂತೆಸೆದಿರ್ಪ ಸೂಳೆಯರ ಪೆರ್ಮೇಳಂಗಳಿಂದಂ (ವೀರವಿ. ೬-೯೪). [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಉಱುವಲ್; ಕುಇ. ಒಟ್ಟು]

ಉಱುಗುಗದಱೆ (ನಾ). ಬಾಗೆಯ ಮರ (?); ಅದಿನ್ತೆ[ಂ]ಕು ಉಱುಗುಗದಱೆ [ಅ]ದಿನ್ತೆಂಕು ಮೆ[ೇ]ಲ್[ಸ]ರಿಗೆ (ಎಇ. X, ೬೬-೫೮; 892). [ಉಱುಗು ? + ಕದಱೆ]

ಉಱುಮೆ, ಉಳಮ್ಮೆ, ಉಳುಮ್ಮೆ (ನಾ). ೧. ಉಳುವಿಕೆ; ಬೇಸಾಯ; ಆರಂಬ: ಕೆಯ್ಯಂತೆ ಕೆಯ್ಯುಱುಮೆಯಂತೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೨-೨೪). **ಉಳಮ್ಮೆ**: ೨. ಗೇಣಿಗೆ ಕೊಟ್ಟ ಹೊಲ (ರೈಸ್‌ಗೆ. ೫೬೩). **ಉಳುಮ್ಮೆ**: ಪುಟದಿಂದ ಚಿನ್ನದ ಸ್ವಭಾವವೂ, ಉಳುಮೆಯಿಂದ ಎತ್ತಿನ ಸ್ವಭಾವವೂ . . . ತಿಳಿಯಲ್ಪಡುವುದು (ಕೃವಾಉ. ೫೫). [ಉಱು (< ಉಱ್) + -ಮ್$_1$]

ಉಱ್ಕು (ನಾ). (?): ವರಿಸ ಬಟ್ಟೆ ವರಿಯರ ಪತ್ತುವರಿಸಂಬಱಂ ಮತ್ತರ್ವ್ವಣಂ ಉಱ್ಕಗೂರ್ವ್ವಱೆನ್ದು ಮಾಣಲಾಗ ತಮ್ಮ ಸ್ವೇಚ್ಛೆಯೊಳ[ಂ] ನೆಗಱ್ವುದು (ಸೌಇಇ. XI-i, ೪೩-೧೯; 970). [?]

ಉಱ್ಕೆ, ಉಕ್ಕೆ, ಉಳ್ಕೆ$_1$ (ನಾ). = ಉಱುಮೆ: "ಉಱ್ಕೆಯೆಂದು ಉಱ್ವ ಸ್ವಭಾವಂ" (ಶಮದ. ಪರಿ. ೧); "ನೇಗಿಲಿಂ ಗೆಯ್ವುದುಱ್ಕೆ" (ಸಂಜೀವ. ೮); ಉಱ್ಕೆ [ಪಾಠಾಂ. ಊಱ್ಕೆ] (ಶಬ್ದಾನು. ೫೫೮ ಪ್ರಯೋ). **ಉಕ್ಕೆ**: ನೇಗಿಲೊಳುಕ್ಕೆಯನುಳುವ ಕುಡಿಯರನಂ ಕಂಡು (ಪುಣ್ಯಾಸ್ರ. ೩-೧೩ ವ); ಊರಿಗುಕ್ಕೆಯ ಚಿಂತೆ ಪೋರಿಗೆ ಮದುವೆಯ ತೋರಚಿಂತೆ (ಜ್ಞಾನಡ. ೧೪-೮೮); ಶೀಳು ಉಕ್ಕೆಯ ಕೆರೆದು (ಅರ್ಚಾವಿ. ೩೧-೨೯); ಹೊತ್ತಾರೆ ಎದ್ದು ಹೊಲಾ ನೋಡು, ಮಳೆ ನೋಡಿ ಉಕ್ಕೆ ಮಾಡು (ಗಾದೆ). **ಉಳ್ಕೆ$_1$**: "ಹಲವಿಲೇಖನೇ - ಉಳ್ಕೆಯೊಳ್" (ಕಾಶಕೃ. ೧೪೬); "ಕಾರ್ಷಾ = ಕಾಸುಂ, ಉಳ್ಕೆಯ ಸಾಲುಂ" (ಕಾಶಕೃ. ೫೮). [ಉಱ್ + -ಕೆ]

ಉಱ್ಗಿ, ಉಗ್ಗಿ$_1$ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ವ್ರತ: "ಉಱ್ಗಿ (ಉಗ್ಗಿ) ಯೆಂದೊಂದು ನೋಂಪಿ" (ಶಮದ. ಪರಿ. ೨). **ಉಗ್ಗಿ$_1$**: ತಂಗಾಳಿಯುಂ ತಿಂಗಳುಂ ಬನಮುಂ ಬೆಂಬಲಮಾಗಿ ತೀರ್ಚವೆ ಗಡಂ ಕೊಂಡುಗ್ಗಿಯಂ ಸುಗ್ಗಿಯೊಳ್ (ಅಜಿಪು. ೬-೨೮); ಮಹಾಜಿಯೊಳ್ಪೆದೆಯದುದುಗ್ಗಿಯೆಂದು ನುಡಿವೀ ನುಡಿ ಲೆಂಕರೊಳಾವಕಾಲಮುಂ ನಡೆವುದು (ಸೌಇಇ. IX-i, ೧೦೧-೧೫; 1045); ಸುಗ್ಗಿಯ ಪುಗಿಲೊಳ್ ಮುಂಕೊಂಡುಗ್ಗಿಯನುಜ್ಜವಿಸಿದಂತೆ ಮೋನಮನುಱಿದೇಂ ಬಗ್ಗಿಸಿದುವೊ ಕೋಗಿಲೆಗಳ್ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೮೯೨). [?]

ಉಱ್ಗು 'ಉಱುಗು$_1$' ನೋ.

ಉಱ್ಗೆ (ನಾ). ಅನುರಾಗ; ಪ್ರೀತಿ; "ಸ್ನೇಹ" (ಚತುನಿ. ಕಿ. I, ೪೫). [ಉಱ್ಗು + -ಎ ?]

△**ಉಱ್ಚು** 'ಉರ್ಚು' ನೋ.

ಉಱ್ದು, ಉದ್ದು$_2$, ಉರ್ದು$_2$ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ದ್ವಿದಳ ಧಾನ್ಯ; ಮಾಷ: ಮಧುಮಾಂಸಮಿಲ್ಲದಿರ್ದಂದು ಧರಾಮರ ಸಮಿತಿಯಾಜ್ಯಮುಮನುಱ್ದು[ಪಾಠಾಂ. ದ್ದು] ಮನಾ ಮಧುಮಾಂಸಮೆಂದು ಕಲ್ಪಿಪರಧಾರ್ಮಿಕ ಶ್ರಾದ್ಧಮಿಕ್ಕುವೆಡೆಯೊಳ್ ಪಾರ್ವರ್ (ಸಮಪ. ೧೪-೧೪೯). **ಉದ್ದು$_2$**: ಘೃತದೊಳೆ ಪುರಿದುದ್ದು ಪೆಸಱು ಗೋದುವೆ ವೆರಸಿರೆ (ಕಲ್ಯಾಕಾ. ೩-೨೬); ಶುಭ್ರವಣ್ಣದುದ್ದಿನ ಸವಿಗಡುಬು (ಕಂನವಿ. ೮-೮೭); ಉದ್ದು ಉಬ್ಬಿದರೆ ಮದ್ದಳೆ ಆದೀತೇ (ಗಾದೆ); ಉದ್ದು ಉರುಳಿದರೆ ಹೆದ್ದಾರಿ ದಾಟೀತೇ (ಗಾದೆ). **ಉರ್ದು$_2$**: "ಉರ್ದು ಮಾಷಂ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೯೪-೧೭); "ಉರ್ದು- ಸಂನಿಘೃಷ್ಟೇ (ಉಜ್ಜು), ಮಾಷೇಚ ಉದ್ದು" (ಶಮಧಾ); ಜವೆ ಪೆಸಱುರ್ದೆಂದಿವನಾಡುವ ಪಾಲೊಳಗಟ್ಟು ಕುಜದ ಮೂಲಂಗಳೊಳಿಕ್ಕುವುದಾ ಮರನೊಪ್ಪುವ ಪಲ್ಲವದಿಂ ಪುಷ್ಪಂಗಳಿಂ ಫಲಂಗಳಿನೆಸೆಗುಂ (ಲೋಕೋಪ. ೬-೧೫); ಪುಱ್ಗು = ಉರ್ದು, ತೊವರಿ, ಹೆಸಱು ಮೊದಲಾದುವನಿಕ್ಕಿ ಅಟ್ಟ ಕೂಱ್ (ಶಮದ. ಪರಿ. ೧).

ಉದ್ದುಹುರಿ = ಅವಶ್ಯಕವಿಲ್ಲದ ಕೆಲಸ ಮಾಡು: ಉದ್ಯೋಗವಿಲ್ಲದ ಅಜ್ಜಿ ಉದ್ದು ಹುರಿದು ತಿಂದಳಂತೆ (ರೂಢಿ).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಉಱುನ್ದು; ಮಲ. ಉಱುನ್ನು; ತುಳು. ಉರ್ದು; ಕೊಡ. ಉದ್ದು; ತೆಲು. ಉದ್ದು; ಕೋಲಾ. ಉರುಂದೆ; ನಾಯ್ಕಿ. ಉರುಂದಳ್. / ಪ್ರಾ. ಉಡಿದೊ; ಮರಾ. ಉಡೀದ್]

ಊ

ಊ$_1$ (ನಾ). ಕನ್ನಡ ವರ್ಣಮಾಲೆಯ ಆರನೆಯ ವರ್ಣ; ಊಕಾರ: ಅ ಆ, ಇ ಈ, ಉ ಊ . . . ಎಂದೀ ಪದಿನಾಲ್ಕುಂ ಸ್ವರಂಗಳ್ (ಶಮದ. ೬ ವೃತ್ತಿ).

ಊ$_2$ 'ಉದು' ಪರಾ.

ಊ$_3$ 'ಉಂ$_1$' ನೋ.

ಊಂ 'ಉಂ$_1$' ನೋ.

ಊಂಕಿಡು (ಕ್ರಿ). ತೂಗಾಡು; ಹಿಂದೆಮುಂದೆ ಚಲಿಸು: ಮೆಟ್ಟದವನಿಯ ಚತುರಪದ ಚತುರಗತಿಯೊಳೂಂಕಿಟ್ಟು ಕುರುಪುಟವ ಸಮಕಿಟ್ಟು ಭಯಪದಗತಿಯಗೊಟ್ಟು ನರ್ತಕಿಯ ಲಂಘನದಂತೆ ಹಾರಿಹಯ ಪಾಯ್ದು ಮೇಲ್ವಾಯ್ದು ಬರಲು (ಜಿನಮು. ೧೫–೨೪). 'ಊಂಕಿಸು' ಪರಾ.
[ಊಂಕು$_2$ + ಇಡು$_1$]

ಊಂಕಿಸು, ಉಂಕಿಸು (ಕ್ರಿ). ಆಲೋಚಿಸು; ಭಾವಿಸು; ಧ್ಯಾನಿಸು: ಘನತರದ ನಿತ್ಯತೆಯ ಬೇಡುವೆನೆನುತಲೂಂಕಿಸೆ ಕುಂಭಕರ್ನನ ಕೊನೆಯ ನಾಲಿಗೆಯಲ್ಲಿ ಭಾರತಿ ನೆಲಸಿ ಮಾಯೆಯಲಿ ಮುನಿದು ನಿತ್ಯವ ನಿದ್ರೆಯೆನಿಸಲು (ಆನಂಠಾ. ೧–೭–೧೮). **ಉಂಕಿಸು**: ಏಱ ನೋಡಲು ಲೋಕವೆಲ್ಲಂ ತೋಱಲಾಪ ಮಹೀರುಹಂಗಳನೇಱ ನೋಡಲು ಲೋಕವೆಲ್ಲಂ ತೋಱುವದ್ರಿಗಳ ಏಱುವುಂ[ಪಾಠಾಂ. ಯುಂ]ಕಿಸಲೆಲ್ಲಿಗಾದೊಡೆ ಜಾಱದೊಯ್ವ ಮಹೀರುಹಂಗಳನೇಱುವುಂ [ಪಾಠಾಂ. ಯುಂ] ಕಿಸಲೆಲ್ಲಿಗಾದೊಡೆವೊಯ್ವ ನಗತತಿಯ (ಬಸಪು. ೧೯ –೪೯).
[ಊಂಕು$_1$ + –ಇಸು$_3$. / ತೆಲು. ಉಂಕಿಂಚು]

ಊಂಕು$_1$ (ಕ್ರಿ). ಭಾವಿಸು; ಧ್ಯಾನಿಸು; ನೆನೆ: ಪಾಜ್ತರಾಜವುಯೆಂ ತಿಹುದೆಯೆಂದೂಂಕಿ ಹೃದಯದಿ ನೆನೆದ ಚಿದನಂದಾತ್ಮ ಗುರುವರನ (ಜ್ಞಾನಸಿಂ. ೧೭–೫೬). [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಊಕ್ಕು = ಧ್ಯಾನಿಸು, ಚಿಂತಿಸು]

ಊಂಕು$_2$ (ನಾ). ನೆಗೆತ; ಹಾರುವಿಕೆ. 'ಊಂಕಿಡು' ಪರಾ.
[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಉಕ್ಕೈ]

ಊಂಕು$_3$ (ನಾ). "ಹೊಲದಲ್ಲಿ ಬೆಳದ ಪೈರನ್ನು ರಾಶಿಮಾಡೋಣ" (ಗಂಗಾಮ. ೪೭). [?]

ಊಂಕೆ 'ಉಂಕಿ' ನೋ.

ಊಂಚ 'ಉಂಚ$_3$' ನೋ.

ಊಂಚು 'ಉಂಚ$_3$' ನೋ.

ಊಂಟು (ಕ್ರಿ). "ಉಬ್ಬಿಬೆಳೆ" (ಚತುನಿ. ಕಿ. I, ೪೭); ದರ್ಪಣದ ಇತರ ಭಾಗಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಇಲ್ಲವೆಂದು ಕಿಟ್ಟಲ್‌ರವರ ನಿಘಂಟನಿಂದ ಎಣಿಸಬಹುದಾದ ಕೆಲವು ಸಿದ್ಧಧಾತುಗಳನ್ನು ಕೆಳಗೆ ಕಾಣಿಸಿದ್ದೇನೆ. ಇಣಿಕು . . . ಅಂಟು, ಊಂಟು, ವೀಂಟು (ಕಸಾಪ. I, ೨೯೦). [?]

ಊಂದುಗ (ನಾ). (?). ಹಡವಳ ಮಾಚಣ್ಣ ಅಣುವ ನಾಗಸೋವಯ್ಯ ನಾಯಕ ಬಳಗಾರ ದೇವಣ್ಣ ಊಂದುಗ ಮಾಬಣ್ಣನಿಂತಿವರ್ ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ದೋಣಿ ಸಾಸಿರ್ವರು ದೇವರ್ಗೆ ಪಡೆದರ್ (ಸೌಇಇ. XI–ii, ೩೦೦–೧೬; 1126). [?]

ಊಕ$_1$ (ನಾ). ಪ್ರಯತ್ನ; ಉದ್ಯಮ; ಪರಿಶ್ರಮ.
[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಊಕ್ಕಂ; ತೆಲು. ಊಕುವ]

ಊಕ$_2$ (ನಾ). ಭಾವಿಸುವಿಕೆ; ಚಿಂತನೆ. [?]

ಊಕ$_3$ (ನಾ). "ಹೇನು" (ಗಂಗಾಮ. ೪೭). [< ಸಂ. ಯೂಕಾ]

ಊಕಡ 'ಉಕ್ಕಡ$_1$' ನೋ.

ಊಕಾರ (ನಾ). [ವ್ಯಾಕ] 'ಊ' ಎಂಬ ವರ್ಣ. [ಸಂ.]

ಊಕಾರಾಂತ (ಗು). [ವ್ಯಾಕ] 'ಊ' ಎಂಬ ವರ್ಣದಿಂದ ಕೊನೆಗೊಳ್ಳುವ (ಶಬ್ದ): ಊಕಾರಾಂತಕ್ಕೆ – ಸರಯೂ, ಕಂಡೂ, ಖರ್ಜೂ (ಶಮದ. ೮೩ ಪ್ರಯೋ). [ಊಕಾರ + ಅಂತ$_2$]

ಊಕಿ 'ಉಂಕಿ' ನೋ.

ಊಕೆ$_1$ 'ಉಂಕಿ' ನೋ.

ಊಕೆ$_2$ 'ಉದು' ಪರಾ.

ಊಖ್ಯ (ನಾ). ಮಡಕೆಯಲ್ಲಿ ಬೇಯಿಸಿದ್ದು (ಮಾಂಸ ಮೊದಲಾದುದು). [< ಸಂ. ಉಖ್ಯ]

ಊಗಾಯ (ನಾ). ಸಣ್ಣಗಾಯ; "ಸ್ವಲ್ಪವಾದ ಘಾಯದ ಹೆಸರು" (ಗಂಗಾಮ. ೪೭). [?]

ಊಗಾಡು (ಕ್ರಿ). "ತೂಗಾಡು" (ಜಾನಕೋ. ೨೨).
[ಊಗು$_1$ + ಆಡು$_1$. / ತೆಲು. ಊಗಾಡು]

ಊಗು$_1$ (ಕ್ರಿ). ತೂಗು; ಜೋಲು. 'ಊಗಾಡು' ಪರಾ.
[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಊಂಗು; ತೆಲು. ಊಗು]

ಊಗು$_2$ (ಕ್ರಿ). ಹೊಗು; ಪ್ರವೇಶಿಸು: ಆಚಂದ್ರಾರ್ಕಸ್ತಾಹಿ ಹಾಗಿ ಅಧಿಕಾರಿ ಸುಂಕಿಗ ತಳವಾರರು ಆರು ಊಗದಾಂಗೆ ಕಟಳೆಯನು ಮಾಡಿ (ಸೌಇಇ. IX–ii, ೪೨೯–೩೮; 1405). [< ಪೊಗು]

ಊಗು$_3$ 'ಊಬ್ಬು$_2$' ನೋ.

ಊಗುರಿಸು 'ಉಗುರಿಸು' ನೋ.

ಊಚ 'ಉಂಚ$_3$' ನೋ.

ಊಚತ್ವ (ನಾ). ಉಚ್ಚತ್ವ: ಪ್ರೀತರೇ ಸುಪವಿತ್ರಪರಧನಕಾತವರೆ ನಿಜಮಹಿಮರಾದೊಡೆ ಯಾತರದು ಊಚತ್ವ ನೀಚವು ಬಗೆದು ನೋಳ್ಪರಿಗೆ (ಬಿಜ್ಜಪು. ೧೦೮–೭೬). [< ಸಂ. ಉಚ್ಚತ್ವ]

ಊಚನೀಚ (ನಾ). ಮೇಲು ಮತ್ತು ಕೀಳು; ಉತ್ತಮ ಮತ್ತು ಅಧಮ: ಆಕೆಯು ಊಚನೀಚ ನೋಡದೆ, ಯಾತಕ್ಕೂ ಹೇಸಿಕೊಳ್ಳದೆ ಅತ್ತೆಯ ಔಷಧೋಪಚಾರದ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯನ್ನು . . . ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಳು (ಉತ್ತಗೃ. ೨೦); ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಪೀಳಿಗೆಯಲ್ಲಿ ಅದರ ಊಚ – ನೀಚ ಪ್ರಕಾರಗಳಿದ್ದೇ ಇರುತ್ತವೆ (ಸಮಜೀ. ೩ ಪೀಠಿಕೆ).
[ಊಚ (< ಉಂಚ$_3$) + ನೀಚ]

ಊಚಬೆಳ್ಳಿ (ನಾ). ಶುದ್ಧವಾದ ಬೆಳ್ಳಿ (ಕಿ).
[ಊಚ (< ಉಂಚ$_3$) + ಬೆಳ್ಳಿ]

ಊಚಿ$_1$ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹುಲ್ಲು; ಹಂಚಿಹುಲ್ಲು. 'ಊಚಿಹುಲ್ಲು' ಪರಾ. [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಊಶಿಲ್, ಊಂಜಿಲ್; ತೆಲು. ಊಚ]

ಊಚಿ$_2$, ಊಚೆ (ನಾ). ಚರ್ಮಗಾರನ ದಬ್ಬಳ, —ಸೂಜಿ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). **ಊಚೆ**: "ಮಾದಿಗನ ದಬ್ಬಳ" (ಕಲ್ಪದ್ರು. ೪೩).
[?. / ತಮಿ. ಊಶಿ. / ಸಂ. ಸೂಚೀ]

ಊಚಿ$_3$ (ಗು). ಉಚ್ಚವಾದ; ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ; ಉತ್ತಮವಾದ: ಮಾಲಿನ ಖರೀದಿ ಬರೆಯುವವರು ಮಾಲು ಊಚಿ ಮಧ್ಯಮ ಸುಮಾರು ಅಂತ ಬರಿಯದೆ (ಮುಂಬವ್ಯಾ. ಪ್ರಸ್ತಾವ. ೨೭). [← ಮರಾ. ಉಂಚ್, ಉಂಚೀ]

ಊಚಿಹುಲ್ಲು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹುಲ್ಲು; ಕಸಬರಿಕೆಗಾಗಿ ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಉದ್ದವಾದ ಹುಲ್ಲು; ಹಂಚಿಹುಲ್ಲು (ಕಿ). [ಊಚಿ$_1$ + ಹುಲ್ಲು (< ಪುಲ್)]

ಊಚ್ಚು, 'ಉರ್ಚು' ನೋ.

ಊಚ್ಚು 'ಉಂಚ್' ನೋ.

ಊಚೆ 'ಊಚ್ಚೆ' ನೋ.

ಊಜಿ (ನಾ). ಬಲಿಪೀಠ, ಮಹಡಿಯ ತಾಳ್ವಾರ, ಮೆಟ್ಟಿಲು ಮೊದಲಾದವುಗಳನ್ನು ಸುತ್ತುವರಿದಿರುವ ಕಂಬಗಿ ಆಧಾರವಾಗಿರುವ ಸಣ್ಣ ಸಣ್ಣ ಕಂಬಗಳ ಸಾಲು; ಕಟಾಂಜನ; ಕಟಕಟಿ (ಕೆಸಂಗ್ಲಾ. ೧೧೨). [ದೇ. ಕ ತಮಿ. ಅಚಿ = ಸಲಾಕೆ]

ಊಟ (ನಾ). ಆಹಾರವನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುವುದು; ಭೋಜನ: "ವಲ್ಲನಂ . . . ಆಹಾರ, ಭೋಜನಂ, ಸ್ವದನಂ—ಈ ೧೧ ಊಟಂ" (ಜಲಾಯು. ೫೪–೧೭೦); ಶೃತಿಮಿಲ್ಲದೂಟದೆಮೇಗೊಪ್ಪುಗುಮೇ (ಅಜಿಪು. ೬–೪೩); ಕುಂಬಿಣಿಯ ಕೂರ್ಮಯಂತೆ ಪಕುವಿನ ಕರಿಹದಂತೆ ದಿಙಮಿಗೆ ಯೂಟದಂತೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೬–೧೨೨); ಉಣ್ಣದ ಊಟವನುಣಿಸಿ ವಿಧಿ ಯೊಳಗಾಗಿಸುವ ಕೇಳರಣ್ಣಾ (ಮಹಾದೇ. ೨೪–೨); ಕಾಮಧೇನಿದುರ ಮಹಿಳೆ ಗೊಡ್ಡಾಳಕಾಳ್ಳರೇ (ಸೋಮೇಶ. ೩); ವರಮುತನುಮಿಲ್ಲದ ಮನೆಯೊಳೂಟವದಾರಗದು (ಬಸವ. ೨೪–೩೧); ಯಾರಾದರೂ ಮದುವೆ ಮಾಡಿದರೆ ಊರಿಗೆ ಒಂದು ಊಟ ಕೊಡಬೇಕು (ಹುಬ್ಬಳ್ಳಿ. ೨೦); ಅಗ್ರಸಾರೆ ಊಟ, ಚಿಂದ್ರಸಾಲೆ ನಿದ್ದೆ (ಗಾದೆ); ಊಟ ಬಲ್ಲವನಿಗೆ ರೋಗ ವಿಲ್ಲ, ಮಾತು ಬಲ್ಲವನಿಗೆ ಜಗಳವಿಲ್ಲ (ಗಾದೆ); ಊಟ ತಪ್ಪಿಲ್ಲೆ ನೋಟ ಪರಂಪ್ಪೆ (ಗಾದೆ); ಮಾತಿಗೆ ಮೊದಲು ಗಾದೆ, ಊಟಕ್ಕೆ ಮೊದಲು ಉಪ್ಪಿನ ಕಾಯಿ (ಗಾದೆ); ಊಟ ಕೌರವರಲ್ಲಿ, ಪಕ್ಷ ಪಾಂಡವರಲ್ಲಿ (ಗಾದೆ).

ಊಟಉಡುಗೆ = ಊಟ ಮತ್ತು ಉಡುಪನ್ನು ಧರಿಸುವುದು: ಊಟಉಡುಗೆಯ ಮುಗಿಸಿ ಕೋಟಿ ಕುಡುರೆಯ ನೇರಿ (ಕನ್ನಜಾ. ೩೩೯–೧೬೮). ಊಟದಅಂಗಡಿ = ಭೋಜನಗೃಹ; ಖಾನಾವಳಿ; ಹೋಟೆಲು: ಊಟದ ಅಂಗಡಿಗಳಲ್ಲಿ ಎಷ್ಟೇ ಸೊಗಸಾದ ಪದಾರ್ಥ ಗಳನ್ನೇ ಮಾಡಲಿ, ಅದಕ್ಕೆ ಮನೆ ಅಡುಗೆಯ ಸವಿ ಬರಲಾರದು (ಯಕ್ಷಪ್ರ. ೧೫೧). ಊಟದತಾಟು = ಊಟ ಮಾಡುವ ತಟ್ಟೆ: ಊಟದ ತಾಟು ಬಿಟ್ಟು ಓಡುತ್ತಲೇ ಬಂದ (ಕೊಡಕಾ. ೫೯). ಊಟೋಪಚಾರ = ಊಟ ಮತ್ತು ಉಪಚಾರ: ಪ್ರೀತಿಯಿಂದೂಟೋಪಚಾರಗಳನು ಮಾಡು ನಿನ್ನಣ್ಣ ತಮ್ಮುರಿಕಿಂತನೆ ವ್ಯವಹಾರವನು ಮತ್ತ ಬೇರೆಯಲ್ಲಿ ರೊಳು ಮಾಡು (ಇಂಚಾಪ. ೨೨೫–೧೨); ಊಟೋಪಚಾರಮುಗಿದನಂತರ . . . ಆಗಮಿಸಿದರು (ವಾಸಚಂ. ೨).

[< ಊಡುಃ. / ತಮಿ. ಉಟ್ಟುಮ್, ಉಟ್ಟ; ಮಲ. ಊಟ್ಟು]

ಊಟಗ (ನಾ). ಊಟದಿಂದ ಜೀವಿಸುವವನು: ಲಂಡಂ ಜೀವಿಸುವಂ ಲಂಡಗಂ, ಲಂಜವನಿಗಂ ವಿವಂ . . . ಊಟಗಂ, ಊಟವನಿಗಂ (ಕಬ್ಬಾಸು. ೧೧೫ ಪ್ರಯೋ). [ಊಟ + –ಗ]

ಊಟಗಾರ (ನಾ). ಊಟಮಾಡುವವನು: ಊಟಗಾರರೆ ಊಟ ಬಡಿಸಿ ಕೊಂಡರು (ಪುಸರು. ೩೧೩).

[ಊಟ + –ಗಾರ (< –ಕಾಱ)]

ಊಟಗಾತಿ (ನಾ). ಊಟಮಾಡುವವಳು.

[ಊಟಗಾ + –ತಿ (< –ಇತ್ತಿ)]

ಊಟಣೆ 'ಉರುಟಣೆ' ನೋ.

ಊಟಣೆ 'ಉರುಟಣೆ' ನೋ.

ಊಟಟ್ಟಿಸು (ನಾ). ವಿಳುವುದು ಮತ್ತು ಕೂಡುವುದು; ಬೈಸಿಗೆ: ಹುಡಿಗೆ ಊಟಟ್ಟಿಸು ಮಾತಹತ್ತುಳಳು (ನಡುಮ. ೧೧೩).

[← ಮರಾ. ಊಕಟಣೇ; ಊಕಟಬಸ್, ಊಕಾಬಣೇ; ಹಿಂ. ಉಟ್ ಪೈಟ್]

ಊಟಲೆ, ಊಟಳೆ (ನಾ). ಜಂಬ ಕೊಚ್ಚುವುದು; "ತನ್ನ ಪೌರುಷ ವನ್ನು ತಾನೇ ಹೊಗಳ್ಕೋಣ, ಆತ್ಮವೀರುಷಿ" (ಗಂಗಾಮ. ೪೭). 'ಊಟಲೆಕೊಚ್ಚು' ಪರಾ. **ಊಟಲೆ**: 'ಊಟಲೆಕೊಚ್ಚು' ಪರಾ. [?]

ಊಟಲೆಕೊಚ್ಚು, ಊಟಲೆಕೊಚ್ಚು (ಕ್ರಿ). ಜಂಭಕೊಚ್ಚು; ಆತ್ಮಸ್ತುತಿ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳು (ಸ್ಕಾಂದಂ). **ಊಟಲೆಕೊಚ್ಚು**: (ಸ್ಕಾಂದಂ). [ಊಟಲೆ + ಕೊಚ್ಚು]

ಊಟವನಿಗಗ (ನಾ). = ಊಟಗ: ಲಂಡಂ ಜೀವಿಸುವಂ ಲಂಡಗಂ, ಲಂಜವನಿಗಂ . . . ಊಟಗಂ, ಊಟವನಿಗಂ (ಕಬ್ಬಾಸು. ೧೧೫ ಪ್ರಯೋ). [ಊಟ + –ವನಿಗ]

ಊಟವಸತಿ (ನಾ). ಊಟದ ಮತ್ತು ತಂಗುವ ಸ್ಥಳ; "ಊಟ ವಸತಿ ಗಳು" (Boarding – Lodging. ಪತ್ರಿಕಾ. ೧೧).

[ಊಟ + ವಸತಿ]

ಊಟವಿಡು (ಕ್ರಿ). ಊಟ ಹಾಕು; ಅನ್ನ ಕೊಡು: ನಂಬಿರಿಗೆ ಊಟ ವಿಡಲು ಅವನ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಗೋಧಿಯ ಹಿಟ್ಟು ಕೂಡ ಇರಲಿಲ್ಲ (ಪ್ರಮಹ. ೫೯). [ಊಟ + ಇಡು]

ಊಟಲೆ 'ಊಟಲೆ' ನೋ.

ಊಟಲೆಕೊಚ್ಚು 'ಊಟಲೆಕೊಚ್ಚು' ನೋ.

ಊಟನಗದ್ದೆ (ನಾ). ಊಟಿಯ ನೀರಿನಿಂದ ಬೆಳೆಯುವ ಗದ್ದೆ: ಮತ್ತರಾಜು ಲೆಕ್ಕದಿಂ ಮತ್ತ ೬ ದೇವಂಂ ಪಡುವ ಊಟನಗದ್ದೆಯ ಕೆಮ್ಮ ೨೦೦ (ಸೌಇಇ. IX–i, ೨೧೦–೧೯ ; ೧೨೨).

[ಊಟನ್ನ + ಗದ್ದೆ (< ಗಜ್ಜೈ)]

ಊಟಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕಳೆ; ಹೋಗಲಾಡಿಸು; ಹಾರಿಸು (?): ಊಟಿಸಿತು ಹೃದಯದೊಳಗಣ ಧೈರ್ಯಮಂ ಭೀತಿ ನಾಟಿಸಿತು ನಿನ್ನ ಸುಕುಮಾರಿಂಗೆ ಯಮನವರ ಬೀಟು ಬಂದುದು (ತುರಂಗ. ೩೩–೨೯).

[ಊಟ್ಟು + –ಇಸು]

ಊಟಿ (ನಾ). ನೀರಿನ ಚಿಲುಮೆ; ಬುಗ್ಗೆ; ತಲಪರಿಗೆ: ಊಟಿಯಿಂದ ನೀರು ಹರಿಯುವಂತೆ ಮೈಯಿಂದ ಬೆವರು ಸುರಿಯಿತು (ನಗಗ. ೨೧); ಮುನಿಲಿಗೆ ಪಾವರಂತೆ ಪಾತಾಳಗಂಗೆಯು ನೆಗೆದಳೂಟಿಯಾಗಿ (ಅರಿಷ. ೪೫೮–೧೨); ಭೂಪತಿಯದಲಿ ಪುದಿದ ರಸವಾಸನೆಗಳೆಲ್ಲ ಆವಿಯಾಗಿಳ್ದು ಮುಗಿಲಾಗಿ ಮಳೆಗರೆದು ಜಾಹಗೊಡಿಯಂತೆ, ನರರಿಷಿಂದಲ ಸೇರುವುದು ದೈವ ರಸಕರ್ತೃವಿದು (ಮಂಜುಳ. ೭೦). 'ಊಟಿವರಿ' ಪರಾ.

[< ಊಜ್ಯ. / ತಮಿ. ಊಜ್ಞ; ಮಲ. ಊಜ, ಊಜವು, ಊಜ್ಞ; ತುಳು. ಊಟಿ; ತೆಲು. ಊವಿ. ಊಟಿ]

ಊಟಿವರಿ (ಕ್ರಿ). ಊಟಿಯ ನೀರಿನಂತೆ ಹರಿ, —ನುಗ್ಗು: ನಾರ್ದರ ಪಸುರ್ಗಿಡು ಪುಷ್ಪಲತೆಯ ವೃಕ್ಷವಾಟಿಯೊಳ್ ಕುಸುಮಸೌರಭಕೆ ಊಟಿ ವರಿವ ತುಂಬಿಗಳ ದೊಂಬಿ ದಣಿಗೆಯ್ದು ಕವಿ ಕೋಗಿಲೆಗಳೊಪ್ಪದುವು (ಮೋಹಕ. ೫–೨೫); ಸುಕಾಯದಡರ್ದರು ಬಲರಾಮ ಸಾತ್ಯಕಿ ಪಾಠಿನ ಕೇತುಧ್ವಜನು ಊಟಿವರಿವ ಯದುಳುಮರರು ಚಪ್ಪಸ್ಯಕೋಟಿ ಯಾದವರು ಹತ್ತಿದರು (ಮೋಹಕ. ೩೬–೩೮). [ಊಟಿ + ಪರ್ಕು]

ಊಡಿಡು (ಕ್ರಿ). ಊರಿಕೊಡು; ಆಧಾರವಾಗಿ ಮಾಡು: ಇದು ಲೋಕೊತ್ಕರ್ಷದಿನಂ ನಿರ್ದೆವಲ್ಲಿ ಗ್ರಾಮದೊಳ್ ಮೇರು ತಾಪದು ಕೈಲಾಸಮದಿಂದಿನಂ ಧರೆಗವತಾರಕ್ಕಳ್ಪೊಡಿಟ್ಟನಿದಿನಕ್ಕಿಂದಿನಂ ಜನಮುತಂ ಶ್ರೀನರ್ವ್ವದೇವಂ ಮನೆಗಮುದದಿಂ ಮಾಡಿಸಿದಂ (ಎಳ. VII, ೨೫೦. ೧೧೪–೧೩ ; ೧೦೫) ; "ಊಡಿಟ್ಟಂ–ಊರಿಕೊಟ್ಟನು" (ಶಾಸಮಂ. ೩೧–೧೩; ಕೋಠ). [ಊಡ್ಡು + ಇಡು]

ಊಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ತಿನ್ನಿಸು; ಉಣ್ಣಿಸು: ಕುರುಡನ ಕೈಯ್ಯ ಕೊಳಲ ಕಲಿಸಿ ಪ್ರತಿಗುರುತಂಗೆ ಊಡಿಸಿದಂತಾಯಿತ್ತು. (ವಡಕಾ. I, ೬೧); ; ಪರರ ಕಯ್ಯನೇ (ನೋಡೀಕ. ೩೯); ; ನೇದಿದನು ಪೂತಕಾಯಸುವನನಳಾ ದರಿಸಿ ಮೊಲೆಕಾಲಾನೂಡಿಸೆ (ಆ ವ್ಯಾ ಸ. ೪-೫೬); ; ಕೊಂದಪೆನೊ ವಿಷವ ನೂಡಿಸಿ ಚಂದ್ರಹಾಸಗಂ (ಜೈಮಿಭಾ. ೩೧-೨೮); ; ಹಾಲನ್ನವನ್ನು ಔಷಧಿಯಂತೆ ಊಡಿಸುತ್ತಾಳೆ (ಸಂಬರ. ೭೫). ೨. ಕುಡಿಸು: ಪೀಗೆರಳ ಸಿದೊಡೆ ತಂದು ನೀರನೂಡಿಸಿ (ಚಂದ್ರಪ್ರ. ೫-೬೪); ; ಅವರನ್ನು ಮಿಂಯಿಸಿ ಹಾಲೂಡಿಸಿ ಗುರಾಡಿಯ ತೊಟ್ಟಿಲಲ್ಲಿ ಮಲಗಿಸಿದಳು (ಮಹೀಸ. ೭೧). ೩. ಊಟಕ್ಕಾಗಿ ಕೊಡು: ಅಮರಾಚಾರ್ಯ ಭಟ್ಟಾರಕರಿಗೆ... ನೂಲು ಮತ್ತರ್ ಕೈಯ್ಯುಮಂ ಮಕಮಂ ಊಡಿಸಿ ಮಕಕ್ಕೆ ವಿದ್ಯಾದಾನವಾಗಿ ... ವಿಟ್ಟನ್ (ಎಇ. XIV, ೨೯-೩೬; ೧೦೧೦). (ಊಡು + -ಇಸು)

ಊಡು (ಕ್ರಿ). ೧. ಊಟಮಾಡು; ತಿನ್ನು; ಕುಡಿ; ನೇವಿಸು: ಊಡಿಹನುಟ್ಟಿಹೆಂಬನ್ನಕ್ಕ ಪ್ರಸಾದಿಸ್ಥಲ (ವಡಕಾ. II, ೨೬೯); ಊಡಿ ಎಲ್ಲರು ಬನ್ನಿ (ಏಸೀಗ. ೧೦). ೨. ತಿನ್ನಿಸು; ಉಣ್ಣಿಸು; ಕುಡಿಸು: "ಊಡು – ಭೋಜನಕ್ರಿಯಯೂಂ, ಆಹಾರೀ ಡ" (ಕಮಧಾ); ತನ್ನ ಮನೆಗೊಡಗೊಂಡುಪೋಗಿಯೂಡಿ (ವಡ್ಡಾರ. ೭೧-೨೬); ರಸರಸಾಯ ನಂಗಳನೂಡುವಂತೆ ದಿವ್ಯಾಹಾರಂಗಳನೂಡಿ (ಪಂಪಭಾ. ೪-೧೬ ವ); ನಾಡುವಿಡಿಯದರಸುಗೆಯ್ವನೆಂಬಂತೆ ಳ್ಳತಿಮಿಪ್ಪದೂರನೂಡುವೆನೆಂಬಂತೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೪-೫೦); ಊಡದ ಅವಿಂಗೆ ಉಣ್ಣದ ಕಲುವ ಬಿಟ್ಟಂತೆ (ಬಸವ. ೧೦೯); ಮೊಲೆಯೂಡಿಪುದಂ ಬಗೆದಲ್ಲ ಮನಮಳ್ಕಿಡಿದುದನೆ ಬಗೆದಳ್ (ಬಂಕಾರ. ೪-೫೪ ವ); ಅಡುವ ಮಳ್ಳಿಂಗೆ ಊಡುವ ತಾಯಂತೆ ಮಾಡಿ ಕರ್ಮ ಬಳಿಸಿದುದು ವಿಡಿತಂಯ ಊಡುತ್ತಲಿಹುದು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೪೦೦); ತುಂಗೆಯ ತೊರೆಯಂತೆ ಮನ ಕರಗಿ ನೀರಾಗಿ ಊಡು ಬಡ ಜೀವರನಿತ್ತ (ಇಂಚಾಪ. ೧೫೬-೬೧). ೩. ನೆನೆಸು; ನೀರುಬಿಡು; ; ಹಾಯಿಸು: ಕೇತವದೇವನ ನೂಲಮಾವನ್ತುು ಮರಕ್ಕೆ ದೇವರತೋಂಟದ ಬಾವಿಯಲು ನೀರನೆತ್ತಿಯೂಡುವರು (ಸೌಾಇ. IX-೫, ೨೬೬-೬೫; ೧೧೬೦). ೪. ಲೇಪಿಸು; ಬಳಿ: ಹಾರನಿಮೊಡಿದವೆರಡು ವಸ್ತ್ರಮೊಳವ (ವಡ್ಡಾರ. ೧೯-೧೧); ಅಡಿಯೂರಲ್ಲಲತಗೆಯೂ (ಅರಿಷ್ಟ. ೭-೧೧).

ಊಡಿಕೊಳ್ = ಹೊಯ್ದುಕೊಳ್ಳು; ತುಂಬಿಕೊಳ್ಳು; ಹೀರು: ಜಲಿಕ ಲದೀವದಳದ ಮಾರುತಂ ರಭಿಮಾರ್ಜಲವನಾಜಿಸಿ ವಿಯದ್ಗಂ ಗೋದಕಮನೂಡಿ[ಕಾಂಡಾ. ೨] ಕೊಳುತೆ ನಡೆತಂದತ್ತು ಶುಂಡಾಲ ಸೈನ್ಯಮದನೇನೆಂಬೆನದ್ಭುತವನು (ಚಿಬಸ. ೪೭-೬೪).

[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಮಲ. ಊಟ್ಟು; ತೆಲು. ಊಟು; ತೋಲಾ. ಉರ್ತ, ಊರ್ತ; ನಾಯ್ಕಿ. ಊರ್ತ್; ಕುಇ. ಊರ್ಪ, ಊಪ್ಪ; ಮಲ್ತೊ. ಒಂಡ್]

ಊಡ್ಯ (ನಾ). ತಿನಿಸು; "ಆಹಾರ" (ಕಾಪಮಂ. ಕೋಡ): ಸಂಗರ ದೊಳೆಡಲ್ ದ್ವಿಸ್ತ್ರೀರಂ ಸತ್ತರಂ ತನ್ನಿಪುವಿಜ್ಞಾಗಾದಾಶರಥಿರಂಗದನ್ (ಎಳ. V, ಬೇಲೂರು. ೧೧೨-೨೧; ೧೨೨೦). ॥ ಊಡು = ಗುರಿ ಎಂದೂ ಅರ್ಥವಾಗಬಹುದು. 'ಊಡ್ಯ' ಪರಾ. [< ಊಡು]

ಊಡ್ಯ (ನಾ). ೧. ಆಧಾರ; ಆಶ್ರಯ; ಊರೆ; ಅವಲಂಬನ: "ಊಡು – ಭೋಜನಕ್ರಿಯಯೂಂ, ಆಧಾರೀ ಡ" (ಕಮಧಾ); ರಸೆಯೊಳ್ಕೂರ್ಮ ನನಟ್ಟು ವಾಸುಗಿಯನೂಡಂ ಕೊಟ್ಟು ತೂಗಾಡಿ ನಾಲ್ದೆಸೆಗಂ ಜಾಜುಗು ವೆಂದು ಕೀಲಿಪುದು ಕುತ್ಕೀಳಂಗಳಂ ತಳ್ಳದಂತು ಸೆಜಂಗಿಗಜನಾನೆಯಂ ನಿಱಿಪಿತ್ತಾಯಾಸಮೆಂಬಂತು ತೋಳ್ಬಲೆಯೊಳ್ತಾಳ್ದಿ ಜನರ್ವ್ಯವಹಾರ ಮನೆಯಂ ಬೋಳಿಪ್ಪತ್ರಿಷ್ಠಾಪಕಂ (ಎಳ. V, ಚನ್ನರಾ. ೨೦೩-೧೨; ೧೨೨೩);

ಪಾಂಡವನವಡೆ ಭಯಂಗೊಂಡು ಗಾಂಡಿವಿಯನೂ[ಪಾಂಡಾ. ಮಾ]ಡು ಗೊಂಡು ನೂಂಕಿ ಶರವರ್ಷಮಂ ಸುರಿಯೆ (ಪೆರುಮಾ. ೧೨-೧೦೨ ವ). ೨. ಗುರಿ: ಸಂಗರದೊಳೆಡಲ್ ದ್ವಿಸ್ತ್ರೀರಂ ಸತ್ತರಂ ತನ್ನಿಪುವಿಂಗೊಡಗಾದಾಶರಥಿರಂಗದನ್ (ಎಳ. V, ಬೇಲೂರು. ೧೧೨-೨೧; ೧೨೨೦). ॥ ಊಡು= ಆಹಾರ ಎಂದೂ ಅರ್ಥವಾಗಬಹುದು. 'ಊಡ್ಯ' ಪರಾ.

ಊಡಾಗು = ಆಧಾರವಾಗು; ಆಶ್ರಯವಾಗು: ಅಂತವಲ್ಲಿ ಬರುಂ ಪೋಗದ ನಿಂದುದಂ ಕಂಡು ಪೊರಿದಾಳು ಕುದುರೆಯ ಮೊಲ್ಲಿಂ ತಾಗಿಯೆಱಲ್ದೆಱಂಯಲುಂ ಕೊಲೆಯ್ವಂತಂಗಳೂಡಾಗಿ ದಿರ್ದುಂ ಸುರಲೋಕ ಪ್ರಾಪ್ತರಾದವರಬ್ಬರ್ಗಳ ಜನನಂ ಮೆಟ್ಟ (ಎಳ. VIII, ಸೊರಬ. ೧೬೫-೧೫; ೧೧೫೬); ಮಾಡುತ ಜಿನಪಾಡ್ಯಗೂಡಾದ ಮೂರ್ಯನಾರಾಡುವ ಜೂಜ ನಾನೊಮ್ಮೆ ನೋಡದೆಳೆಂದಿಶ ಜೋಡಿಸಿದನು ಮಹದಾದಂಬರದ ವಕ ಜತೆಯ (ಧ್ವನಿದೀ. ೧-೬೫); ಊಡಾದ ಸಂಸಾರವನ್ನು ಕೆಂಡು ಆತನಿಗೆ ಸಂತಸವಪ್ಪಿತ ? (ಪದೀಸ. ೬).

[< ಊಱ್ಱು / ತುಳು. ಊರು; ತೆಲು. ಊಡು = ನೆಡು]

ಊಡುಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ದಾಟಿ ಹೊರಬೀಳು: ಗಗನಮನತಿಶಯ ಭೀಮ ಧೂಮಧ್ವಜನೊಳ್ ಪಾಯ್ದಂತೆ ಮಾಡಿ ನೀಡುಮಡಿಡುಗೊಂಡೋಡಿ ತತ್ಪಿತೃವನಾಳ್ಕಂತರಿಯೊರ್ದ ಧೂರಿಡಮಮನೆಲ್ಲಂ (ಪೆರುಮಾ. ೩-೧೩೧ವ).

[ಊಡು + ತೊಳ್]

ಊಡೆ (ನಾ). ಆಲದ ಮರದ ಬೆಳೆಲು (ಕ). [ದೇ. ॥ ತೆಲು. ಊಡ]

ಊಢೆ (ನಾ). ಮದುವೆಯಾದ ಹೆಂಗಸು: ಕಚ್ಚೆ ಊಢೆಯರೆಂಬೆರಡು ಪ್ರಕಾರವಾದ ನಾಯಕಿಯರಿಂ (ವಿವೇಕ. ೨೨೮); ಕೊಡುಕೊಡರಿಂದಂ ಕೊರರಿಯೆಂ ಮೀಡಾ [ಪಾಠಾಂ: ಜ್ಯಾ]ಢೆಯೋ ಮಾ ಪೆರ್ಯೊಡೆ ಮುಗುಡಿಯೆಂ... ಆವ ಕೊಡತೆಯನಱಿಯಾ ನೀ ನೆಱೆ ಹೆರರಿಂ ಪುಟ್ಟ ಳಿಯನ್ನಿದಿರೆ (ಮದನತಿ. ೬-೭೧). [ಸಂ. ಊಢಾ]

ಊಣ (ನಾ). ಆಹಾರ; ಊಟ: ಪಕುವನಱಿಯ ಕೂಡಿ ಹಸಿಗೆ ಗೆ ಬಂದಂತೆ ಉಂಬ ಊಣಕ್ಕೆ ನೆಜಮು ಭಕ್ತಿಯಂ ಊಣಿಯಕ್ಕೆ ಹಿಂಬು ಮುಂದಾಹ (ಸುಂಕಟಂ. ೪೩).

[< ಉಣ್. / ತಮಿ. ಉಣ; ಮಲ. ಊಣ್; ತುಳು. ಉಣಾಗ್]

ಊಣ, ಊಣಿ (ನಾ). ಕುಂದು; ಕೊರತೆ: ಜಡಮತಿಯೊಳಿನ್ನೊಳಾ ವುದಮೂಣಂ [ಪಾಠಾಂ. ಳಾವುದುಮನಣಂ] ನೋಡದೆ (ಪ ತ್ಪ ಪ. ೫-೧೦೩). ಊಣಿಕೆ: ಇಂದುವಿನಾದ ಳಂದನು ವರುಣಾಗಾದಾಡಿಯನು ನೋಡಲು (ಧ್ವಲ್ಯ. ೩-೯-೧); ; ಪೇಳ್ವಂಗೂಡಿ ಪಳಿಸ್ಪವನ ಗಾವಿಲ ನಲಾ (ಮಹಾವಿ. ೧-೩೬). [< ಸಂ. ಊನ]

ಊಣಿಯ, ಊಣಿಯ (ನಾ). ನ್ಯೂನತೆ; ಕುಂದು; ಕೊ ರ ತೆ: ಎಮ್ಮ ಮಾರ್ಜಾಲಂಗೆ ಕಂಚಿಡೂಣಿಯಂ ಬಂದಡೆದಜ ಸಾಮರ್ಥ್ಯಂ ಕಿಡುವುದೆ ಪೇಳಿಮಿನೆ (ಧರ್ಮಪ್ರ. ೩-೧೩೦ ವ); ಬಾಲಕನವೇನೂಣಿಯವೆ ಳೆಚ್ಚಾಳುತನವಾಳರಣವನವೀಪಾಲಸುತರಿಗೆ (ಶ ವ್ಯಾ ದ್ರೌ. ೧-೩-೬೧); ; ಸಕಲ ಸೌಭಾಗ್ಯಗಳಿತ್ತ ವಿಧಿ ನಿನಗೊಂದು ಊಣಿಯಂ ತೆರದಾದ ನೂಣಿಯಂ ಚಿಂದ್ರಮನ ಸಕಳಂಕಿಯಪಿನಿದಂ (ವೆಂಕಾರಾ. ೫-೯-೧೫). ಊಣಿಯೆಯ: ಒಡೆಯರು ಭಕ್ತರ ಕಾಯಿಕ್ಲಿ ಊಣಿಯಕ್ಕೆ ಎಡೆಗೊಡದೆ (ವಿಚೇಕ್ತ. ೧೫೪); ಊಣಿಯವಿಲ್ಲದೆ ಮಳ್ಳಳ ಮಾಣಕೆವಂ ಕಂಡಪ್ಪೆ (ವಡಕ. ೫-೮೫); ಜಾಣರಂ ತಲೆದೂಗಿಸದೆ ನುಡಿದೊಡಾ ಪದಕೊಣ್ಕೆಯಂಕಂ ಬಹುದೆಂದು (ಜೈಮಿಭಾ. ೧-೮).

ಊಣಿಯವಾಗು=ನ್ಯೂನತೆಯುಂಟಾಗು; ಕುಂದಾಗು: ಭೀಮನ ನಲವಿಗೂಣಿಯವಾಯ್ತೆ; ದುಃಖ್ಖತಿಯಾಯ್ತು ನಳುಲಂಗೆ (ಶ ವ್ಯಾ ದ್ರೌ. ೬-೨೨). [ಪ್ರಾ. ಊಣಿಯ. / ಸಂ. ಊನತಾ]

ಊಣಯಂದಳೆ (ಕ್ರಿ). ನ್ಯೂನತೆಯನ್ನು ಹೊಂದು; ಕುಂದನ್ನು ತಳೆ: ಮರಗಿಡಗಳೆಡೆಯೊಳುದಯಿಸಿದವರನೇಂ ಪೋಲಿಪರೆ ನೋಡಲಿನಿ ತೂಣಯಂದಳೆಯದಿರ್ದ ಸೌಂದರಿಗೆ ಸರಿಯಾರೊ ದೊರೆಯಾರೊ ಎನೆ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೧೪-೧೩). [ಊಣಯ + ತಳೆ$_1$]

ಊಣಯಂಬುಗು, ಊಣೆಯಂಬುಗು (ಕ್ರಿ). ನ್ಯೂನತೆಯನ್ನು ಪಡೆ; ಕುಂದುಂಟಾಗು: ಊಣಯಂಬುಗದೆ ಷಟ್ಸಮ್ಮಾರ್ಜನಂಗೆಯ್ದು ಮಾಣದಾ ಚೌಕಮಧ್ಯದೊಳು (ಪಾಸೋಪು. ೧೨-೨೦). **ಊಣೆಯಂಬುಗು**: ಶ್ರೀ ಗುರುಪರಂಪರಾಸಂಭವಂ ಸಕಲ ಸುಕಲಾಗಾರನಮಲ ದಾಕ್ಷಿಣ್ಯಲಲಿತಾಸ್ಯನೆಲ್ಲಾ ಗುಣದೊಳೂಣೆಯಂಬುಗದೆಸೆವನಾತನ ಪೆಸರ್ ಪದ್ಮರಸಂ (ಪದ್ಮರಾ. ೪-೪).

[ಊಣಯ + ಪುಗು (< ಪೊಗು)]

ಊಣಯವಿಕ್ಕು (ಕ್ರಿ). ನ್ಯೂನತೆಯನ್ನುಂಟುಮಾಡು; ಕುಂದು ಮಾಡು: ಕಾಣುತ್ತ ಕಾಟಣ್ಣ ಮುಱುದೋಡಿ ಬಹ ಮಂದಿಗೂಣಯ ವಿಕ್ಕುತ ನಡೆದು ಮಾಣದೆ ಮಲೆತು ನಿಂದನು (ಕು ರಾ ಸಾ ಂ. ೧೩-೭).

[ಊಣಯ + ಇಕ್ಕು]

ಊಣಿಸು (ಕ್ರಿ). ಅಂಟಿಸು; ತೆತ್ತಿಸು; ಹುಗಿ (?): ಅಣಿಮುತ್ತಿನ ಪೋಣಿಕೆಯೊ ಕುಲಿಶೂಣಿಸಿದ ಬಿಲ್ಲೆಗಳೊ ಕೊರೆಕೊರೆದಾಣಿಗೈದಿಹ ಚೆಂದ್ರ ಕಾಂತದ ಶಿಲೆಯ ಬಟುವುಗಳೋ (ಜಿರಾಮಾ. ೧೭-೪೧).

[ಊಣು (< ಪೂಱ್?) + -ಇಸು$_3$]

ಊಣುಕಲ್ಲು (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಲೆಂಕಗೇತನಂ ಕನ್ದಂ ಊಣುಕಲ್ಲ ಕೋಟೆಯೊಳಗಿಟ್ಟಣಿ ಸನ್ದಣಿಯಾಗೆ ನೂಂಕೆಮ್ಮ[ಣ] ದಾ ಕೇತ ಪೆಣದಿಱುದು ಸತ್ತೊಡೆ (ಸೌಇಇ. XI-i, ೫೧-೫; 1006).

[ಊಣು + ಕಲ್ಲು (< ಕಲ್$_2$)]

ಊಣೆ 'ಊಣ' ನೋ.

ಊಣೆಯ 'ಊಣಯ' ನೋ.

ಊಣೆಯಂಬುಗು 'ಊಣಯಂಬುಗು' ನೋ.

ಊಣೆಯವಿಡಿ (ಕ್ರಿ). ನ್ಯೂನತೆಯಿಂದ ಕೂಡು; ಕೊರತೆಯಿಂದ ತುಂಬು: ಜಾಣಸೇಕರ ನಿನ್ನೆಡೆಯೊಳಗೆಳ್ಳಿನಿತೂಣೆಯವಿಡಿದ ಕಾರ್ಯಗಳ ಕಾಣಿಸಿಕೊಂಡೆನಾದೊಡೆ ಕೇಳು ಮುಡಿಮೊಲೆದಾಣವ ನಿನಗಿತ್ತಳಲ್ಲ (ಕಂನವಿ. ೬-೧೬೮). [ಊಣೆಯ (< ಊಣಯ) + ಇಡಿ$_2$]

ಊತ$_1$ (ನಾ). ಬಾತುಕೊಳ್ಳುವಿಕೆ; ಊದಿಕೊಳ್ಳುವಿಕೆ: ಏಟು ಬಿದ್ದ ಜಾಗದಲ್ಲಿ ಊತ ಬಂದಿದೆ (ರೂಢಿ). [< ಊದು$_2$]

ಊತ$_2$ 'ಉದು' ಪರಾ.

ಊತ$_3$ (ನಾ). ದೃಢತ್ವ; ಸ್ಥಿರತ್ವ (ಕಿ). [< ಊಱು$_1$]

ಊತ$_4$ (ಗು). "ದಾರದಿಂದ ಹೊಲಿಯಲ್ಪಟ್ಟ; ನೆಯ್ದ" (ಅಮರ. ಟೀಕೆ).

[ಸಂ.]

ಊತಪ್ಪ 'ಉತ್ತಪ್ಪ' ನೋ.

ಊತಿ$_1$ (ನಾ). ಒಂದು ರೋಗ: ಅದಿದೆನ್ನದೆ ಲಾಂಗಲಿ ದೇವದುಂಬೆ ಸುರ ದಾಳಿಯೆಂಬಿವಂ ಕಱಿಯಿಂದಂ ಪೂಸಿದೊಡಂತದಾವಗಂ ಪೆರ್ಚಿದ ಕಿರ್ಚು ವೊಲುರಿವ ಊತಿಯಂ ಮಱ್ಗಿಸುಗುಂ (ಲೋಕೋಪ. ೯-೧೬೧). [?]

ಊತಿ$_2$ (ನಾ). ೧. ಹೊಲಿಯುವುದು; ನೇಯುವುದು. ೨. ವೇಗ; ರಭಸ. ೩. ಆಸೆ; ಬಯಕೆ: ಪುಣ್ಯಕರ್ಮ-ಪಾಪಕರ್ಮಗಳ ಯೋಗದಿಂದ ಉಂಟಾಗುವ ವಾಸನೆಗಳಿಗೆ ಊತಿ ಅನ್ನುವರು (ಭಾಮೃತ. ೬೬). ೪. [ತತ್ತ್ವಶಾ] ಕರ್ಮಗಳ ವಾಸನೆ: ವಿತತ ಬಹುವಿಧಕರ್ಮಸಂಭವ ಗತಿಗಳೂರಿ [ತಿ] [ಪಾಠಾಂ. ಲೋಳಿ] ಗಳೆನಿಸುವವು ಸಂಪ್ರತಿಯವಾಸನೆ ಜೀವರಿಂಗೆಲೆ ಜನಪ ಕೇಳೆಂದ (ನಿಭಾಗ. ೨-೪-೩). [ಸಂ.]

ಊತು (ನಾ). ಹೊಡೆತ; ಪೆಟ್ಟು (?): ಘಾಸಿಯಾದುದು ತಪನತನು ಜಾತನೂತಿನೊಳ್ ಸೂಸುಗಣೆಗಳ ಸೊಗಡಿನೊಳ್ ಮಲಗೆ ಕರ್ಣ ಕೈವಿಲಿಸಿದನು (ತುರಂಗ. ೬೨-೪೯). [< ಊಱು$_1$]

ಊತ್ವ (ನಾ). [ವ್ಯಾಕ] 'ಊ' ಎಂಬ ವರ್ಣ; ಊಕಾರ: ಪದದೆರಡನೆಯಕ್ಕರದತ್ವದೊಳೆತ್ವಂ ಹ್ರಸ್ವದೆತ್ವಮಾತ್ವಕ್ಕೂತ್ವಕ್ಕುದಯಿ ಕುಮತ್ವಸ್ಥಿತಿ (ಶಮದ. ೨೮೬). [ಸಂ.]

ಊದ$_1$ 'ಊದಾ' ನೋ.

ಊದ$_2$ 'ಊದು$_3$' ನೋ.

ಊದಕಡ್ಡಿ 'ಊದುಕಡ್ಡಿ' ನೋ.

ಊದಬತ್ತಿ 'ಊದುಬತ್ತಿ' ನೋ.

ಊದರ, ಊದರೆ, ಊದಲು$_1$, ಊದಿಲು (ನಾ). ೧. ಹೊಗೆ; ಧೂಮ. **ಊದರೆ**: ೧. "ಹೆಬ್ಬೊಗೆ" (ನಾನಾಶ. ೪೦). ೨. ಬಾವು: "ಬಾವು, ಉಬ್ಬು" (ನಾನಾಶ. ೪೦). ೩. ಬೆಳೆಯ ಮಧ್ಯೆ ಬೆಳೆಯುವ ಹುಲ್ಲು; ಕಳೆ: "ಕಳೆ, ಕಣೆ" (ನಾನಾಶ. ೪೦). **ಊದಲು$_1$**: ೧. ಹೆಗ್ಗಣದ ಬಿಲಗಳಿಗೆ ಊದಲು ಹಾಕಬೇಕು (ರೂಢಿ). **ಊದಿಲು**: ೧. "ನೋಡು ಪುಟ್ಟಾ, ಸಾನು ಬಂದೆ; ಅಷ್ಟರಲ್ಲೇ ಒಂದು ಉಡ ನುಗ್ಗಿ ಬಿಡ್ತು, ಈ ದೊಗರಿಗೆ . . . ಊದಿಲನ್ನಾದರೂ (ಕಂಟುಹೊಗೆ) ಹಾಕಿ ಪ್ರಯತ್ನಮಾಡೋಣ" (ಮಗಮಾಂ. ೩೭).

[< ಊದು$_3$. / ತೆಲು. ಊದರ]

ಊದರಹಾಕು (ಕ್ರಿ). ಹೊಗೆಹಾಕು: ಊದರಹಾಕಿದರೆ ಸೊಳ್ಳೆಗಳು ಹೋಗುತ್ತವೆ (ರೂಢಿ). [ಊದರ + ಹಾಕು (< ಪಾಯ್ಕು$_1$)]

ಊದರೆ 'ಊದರ' ನೋ.

ಊದರೆಯಿಡು (ಕ್ರಿ). (ಇಲಿ ಮೊದಲಾದವುಗಳನ್ನು ಕೊಲ್ಲುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಅಥವಾ ಓಡಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ) ಹೊಗೆಯಿಡು, — ಹಾಕು: (ಸ್ಕಾಂಡರ್). [ಊದರೆ (< ಊದರ) + ಇಡು$_1$]

ಊದಲು$_1$ 'ಊದರ' ನೋ.

ಊದಲು$_2$ (ನಾ). ಊದಿಕೊಂಡಿರುವುದು; ಬಾತುಕೊಂಡಿರುವುದು; ಊತ: ಅವನೊಬ್ಬ ಊದಲು ಮೋರೆಯವನು (ರೂಢಿ).

[ಊದು$_2$ + -ಅಲು (< -ಅಲ್$_2$)]

ಊದಲು$_3$ (ನಾ). ಒಂದು ಹುಲ್ಲು ಗಿಡ: "ಊದಲು; ಕಾಡುಹಾರಕ ಹುಲ್ಲು" (ಮೈಔಗಿ. ೩೨-೬೨೧).

[← ತೆಲು. ಊದಲು = ವನಧಾನ್ಯವಿಶೇಷ]

ಊದಾ, ಊದ$_1$, ಊದಿ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಬಣ್ಣ; ಕೆಂಪೂ ನೀಲಿಯೂ ಸ್ವಲ್ಪಕಪ್ಪು ಅಥವಾ ಬಿಳುಪಿನೊಡನೆ ಅಥವಾ ಇವೆರಡರೊಡನೆ ವಿವಿಧ ಪ್ರಮಾಣಗಳಲ್ಲಿ ಮಿಶ್ರವಾದ ಬಣ್ಣ; ಕೆನ್ನೀಲಿ. ೨. ಕಂದುಬಣ್ಣ; ಬೂದುಬಣ್ಣ: ಹಸುವಿನ ಹೆಸರು ಯಶೋದಾ, ಅದರ ಬಣ್ಣ ಊದಾ (ಗಣೇಶ. ೭೬-೭). ೩. ನೀಲಿಬಣ್ಣ; ಆಕಾಶನೀಲಿ (ಕಿ). **ಊದ**: ೧. ಊದಬಣ್ಣದ ಸೀರೆ (ರೂಢಿ). **ಊದಿ**: ೨. ಕಡೆಯಲ್ಲಿ ಊದಿ, ಈ ಪ್ರಕಾರ ಬಣ್ಣಗಳ ಪಟ್ಟಗಳು ಕಾಣಿಸುವುವು (ಮುಂಬಯ. ೪-೯೪). [← ಅರ. ಊದಾ. / ತೆಲು. ಊದಾ]

ಊದಿ 'ಊದಾ' ನೋ.

ಊದಿಕೆ (ನಾ). ಊದಿಕೊಳ್ಳುವುದು; ಬಾತುಕೊಳ್ಳುವುದು.

[ಊದು$_2$ + -ಇಕೆ (< -ಇಕ್ಕೆ$_2$)]

ಊದಿಮರ (ನಾ). ಧೂಪ ಅಥವಾ ಲೋಬಾನದ ಮರ (?): "ಉಡಿಮರ, ಗೊಡ್ಡ, ಊದಿಮರ, ಸಿಂಟಮರ, ಗೊಗಲ್, ಹೆಣ್ಣುಗೊಡ್ಡ" (ಮೈಔಗಿ. ೫೭-೧೧೫೦). [ಊದ್ಯಿ + ಮರ್ಯ]

ಊದಿಸು$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಗಾಳಿ ಬೀಸುವಂತೆ ಮಾಡು : ಮೇರುವಂ ಪೆಜತೇ ನೂದಿಸಿ ಬೆಂಡುವಾಱಿಸುವೆನೋ ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡವಂ ಪೋಟ್ಟೆಸೋ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೪೧೩). ೨. ಲೋಹವನ್ನು ಪುಟಕ್ಕೆ ಹಾಕಿ ಶುದ್ಧಗೊಳಿಸು : ಪಾದದ ಬೆಳ್ಳಿಯನೊಂದಿನಿಸೂದಲೊಡಂ ತನ್ನ ಸಾಜಮಂ ತೋಱುವವೊಲ್ (ಸಮಪ. ೮-೯೬). ೩. ಮೇಳ, ಕೊಂಬು, ಕಹಳೆ ಮೊದಲಾದುವನ್ನು ಊದುವಂತೆ ಮಾಡು.

ಊದಿಸಿಕೊಳ್ = ಬಾಯಿಂದ ವಾದ್ಯಗಳನ್ನು ಶಬ್ದಮಾಡಿಸಿಕೊಳ್ಳು; ಕೂಗಿಸಿಕೊಳ್ಳು : ಕಾಳೆಯನೂದಿಸಿಕೊಳುತ ಕಾಳಿಂಗ ದೇಶದ ರಾಯ ಬಂದಾ ಪೂರ್ವಕಾಲದ ಚಕ್ರಿಯ ಕಂಡಾ (ಭರಚ. ೨೨-೪೪). [ಊದು$_1$ + -ಇಸು$_3$]

ಊದಿಸು$_2$ (ಕ್ರಿ). ದಪ್ಪನಾಗುವಂತೆ ಮಾಡು; ಊದಿಕೊಳ್ಳುವಂತೆ ಮಾಡು (ಕಿ). [ಊದ್ಯು + -ಇಸು$_3$]

ಊದು$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಬೀಸು; ತೀಡು : ಸೂಸಿ ಪಾಯ್ವ ಶೀಕರದೊಳೆ ನಾಂದು ಸೇಡುಗೊಳುತಂ ಸುಱಿದೂದುವ ಗಾಳಿ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೭೮ ಶೂದ್ರಕ); ಮೊರೆದೆಱಗಿ ಕೊಳ್ವ ಮಱೆ ಭೋರ್ಗರೆದೂದುವ ಗಾಳಿ ಸಿಡಿದು ಪೊಯ್ವ ಸಿಡಿಲ್ (ಆದಿಪು. ೬-೩೨); ಊದಿದುದಾಗಳಂಗಜ ಮಹಾಶಿಖಿ ಪೊತ್ತೆ ಪಟೀರಭೂಮಿಭೃತ್ಪಾದವನಾಂತಚಾರಿ . . . ಸಮೀರಣಂ (ದಮಸ್ವ. ೪೯-೫೮). ೨. ಬಾಯಿಂದ ಗಾಳಿಯನ್ನು ಹೊರಡಿಸು; ಉರುಬು : "ಊದು - ಶ್ವಾಸಪ್ರಹರಣೇ" (ಶಮಧಾ); "ತೀಟಮೆಂದುಂ . . . ಊದುವುದೆಂದುಂ ವಾಯುಸಂಚಾರಂ" (ಕಶಸಾ. ೩೧-೬೬೧); ಬಿಲಂಗಳೊಳಗಣಿಜುಂಪೆಗಳಂ ಮೊಗವಿಟ್ಟೂದಿಯೂದಿ ತಿಂದು . . . ನಲಿನಲಿದಾಡುವ ಭಲ್ಲೂಕನಿಕಾಯದಿಂ (ಗಿರಿಕ. ೧-೧೨೮ ವ); ಬಲ್ಗೆಂಡಂಗಳ ನಾಯ್ದು ತಂದು ಪುಟವಪ್ಪಂತೂದಿ (ಉದ್ಭಟ. ೧೧-೭೯); ಗೋಪುರ ಪ್ರಾಕಾರಮಂಟಪ ವಿಮಾನಂಗಳೊಳ್ ನೆಲಸಿರ್ಪ ಕಿಱುವಕ್ಕಿಗಳನೂದಿ ಮೀಂಟೆಗಳಿಂದಿಟ್ಟು ಕೆಡಪಿ (ಚಿಕವಂ. ೭-೧೧); ಕಲ್ಲಿದ್ದಲನ್ನು ಹೊತ್ತಿಸಿ . . . ತಿದೀ ಊದಿದನು (ಮುಂಬಯಿ. ೪-೧೫೭); ಸಿಕ್ಕಿದ ಕಿಚ್ಚನು ಊದಲು ಹಾರುತ (ಕಎಪು. ೨೮). ೩. ಧ್ವನಿಮಾಡು; ನುಡಿಸು: ಉಲಿದ ವಿದಿಱೊಳು ಡೌಡೆ ಬಿರುದಾವಳಿಯ ಕಹಳೆಗಳೂದಿದವು (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೪-೭೪); ಕೊಳಲನ್ನು ಟಾಸೋ ಸಾವಿರಸಲ ಊದಿದ (ಭಾವಗೀ. ೭೦). ೪. ಗುಟ್ಟಾಗಿ ಹೇಳು; ಚಾಡಿಹೇಳು : ಆತನ ಕಿವಿಯಲ್ಲಿ ಏನೇನೋ ಊದಿದ್ದಾರೆ (ರೂಢಿ).

ಊದಿತೋರು = ನುಡಿಸು; ಬಾರಿಸು : ನೀನೂದಿತೋರದೆ ಹೋದರೆ ಏನಿದೆ ಇದು ಒಂದು ಬಿದಿರಿನ ಕೊಳಲು (ಇಂಚಾಪ. ೬೫-೧೨).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ತುಳು. ಊದು; ತೆಲು. ಊಂದು; ಕೋಲಾ. ಊಂದ್]

ಊದು$_2$ (ಕ್ರಿ). ದಪ್ಪನಾಗು; ಬಾತುಕೊಳ್ಳು : ಅರು ಸೂನಿಗೆಯ ಮೇಲೆ ಇಪ್ಪತ್ತೈದು ಹೆಣ ತೆಗೆಯಿತ್ತು ಹೆಣನೂದಿ ರುಧಿರ ಸುರಿಯಲಾಗಿ ಅದರ ಭಾರತಾಗಿ ಸೂನಿಗೆ ಮುಱಿಯಿತ್ತು (ಮೋಳಿಮಾ. ೨೨೪-೭೭೭); ಅಣ್ಣನ ಬಲಗಾಲು ಊದಿತ್ತು (ಪುಟ್ಟರ. ೮೫).

ಊತುಕೊಳ್, ಊದಿಕೊಳ್ = ಉಬ್ಬು; ಬಾತುಕೊಳ್ಳು : ಮುಂದಿನ ಕಾಲನ್ನು ಎತ್ತಿತು. ಅದು ಬಹಳಷ್ಟು ಊತುಕೊಂಡಿತ್ತು (ನಾಕಥೆ. ೪೬); ಅವನ ಕಾಲು ಊತುಕೊಂಡಿತ್ತು (ರೂಢಿ); ಕಣ್ಣುಗಳು ಕೆಂಪಗೆ ಊದಿಕೊಂಡಿದ್ದುವು (ದೀಪದ. ೧೮೮); ಕಾಡಿನಲ್ಲಿ ನಡೆದು ನಡೆದು ಆ ಹುಡುಗಿಯ ಹೆಜ್ಜೆ ಊದಿಕೊಂಡಿತು (ಮಧ್ಯಮ. ೬).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಊದು; ತುಳು. ತೆಲು. ಊದು; ನಾಯ್ಕಿ. ಊಂದ್]

ಊದು$_3$, ಊದ$_2$ (ನಾ). ಧೂಪ; ಸಾಂಬ್ರಾಣಿ; ಹಾಲುಮಡ್ಡಿ; ಲೋಬಾನ. 'ಊದುಕಡ್ಡಿ' ಪರಾ. **ಊದ$_2$** : "ಸಿಲ್ಹ - ಊದ, ಲೋಬಾನ" (ಗಂಗಾಮ. ೩೨೯).

ಊದಿನಕಡ್ಡಿ = ಊದುಕಡ್ಡಿ : ಇಲ್ಲಿ ಚಲೋ ಊದಿನಕಡ್ಡಿ, ಮಸಾಲೀ ಎಣ್ಣೆ, ಬುಕ್ಕಿಟ್ಟು ಮುಂತಾದ ಸುಗಂಧದ ಪದಾರ್ಥಗಳು ಹುಟ್ಟುತ್ತವೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೪-೧೪೭).

[← ಅರ. ಹಿಂ. ಮರಾ. ಊದ]

ಊದು$_4$ (ನಾ). ಚಾಡಿಹೇಳುವಿಕೆ : ಯಾದವಪತಿ ನೀನಿಂದೂ ನಾವು ಪೋದಲ್ಲಿಗಿದಿರೈತಂದೂ ಊದಿಗೆ ಭೀಮಾರ್ಜುನರೂ ಕುಟಿಲೋದಯಕೆಣೆ ನಿನಗ್ಯಾರೂ (ಕುಮುದಾ. ೩೯). [< ಊದು$_1$]

ಊದುಕಡ್ಡಿ, ಊದಕಡ್ಡಿ, ಊದುಗಡ್ಡಿ (ನಾ). ಧೂಪಕ್ಕಾಗಿ ಸುಗಂಧವಸ್ತುಗಳಿಂದ ತಯಾರಿಸಿದ ಕಡ್ಡಿ; ಗಂಧದ ಕಡ್ಡಿ; ಅಗರುಬತ್ತಿ : ಕಾಡಿಗೆ ಭರಣಿ ಅಂದವಾದೂದುಕಡ್ಡಿಗಳು (ಶ್ರೀಕೃಪಾ. ೨೧೦). **ಊದಕಡ್ಡಿ** : ಮಘಮಘಿಪ ವೂದಕಡ್ಡಿಗಳು ಅಂತಗೃಹಕೆ (ಬಾಣಾಕ. ೧೧). **ಊದುಗಡ್ಡಿ** : (ಕಿ).

[ಊದ್ಯು + ಕಡ್ಡಿ. / ಹಿಂ. ಮರಾ. ಊದಕಾಡೀ]

ಊದುಕಾಮನಿ, ಊದುಗಾಮನಿ (ನಾ). (ಉಕ) = ಊದುಕಾಮಾಲೆ : "ಊದುಕಾಮನಿ - ಹಳದಿರೋಗ" (ಜಾನಕೋ. ೨೨). **ಊದುಗಾಮನಿ** : (ಉಕ. ಕಿ).

[ಊದ್ಯು + ಕಾಮನಿ]

ಊದುಕಾಮಾಲೆ, ಊದುಗಾಮಾಲೆ, ಊದುಗಾಮಿಲೆ (ನಾ). ದೇಹವು ಊದಿಕೊಂಡು ಹಳದಿ ಬಣ್ಣಕ್ಕೆ ತಿರುಗುವ ಒಂದು ರೋಗ; ಅರಿಸಿನಮುಂಡ : ಸಂವತ್ಸರಲವಣ, ಶುಂಠಿ, ಇಂಗು ಇವಂ ಚೂರ್ಣವಂ ಮಾಡಿ ಕಷಾಯಮಂ ಕುಡಿಯೆ ಊದುಕಾಮಾಲೆ ತೀರ್ಗುಂ (ವಿವೈವಿ. ೮೫). **ಊದುಗಾಮಾಲೆ** : ಊದುಗಾಮಾಲೆಗೆ :- ಎತ್ತು ನಾಲಿಗೆರಸವಂ ಎಣ್ಣೆಯಲ್ಲಿ ಕುಡಿಯೆ ಊದುಕಾಮಾಲೆ ಮಾಣ್ಗುಂ (ವಿವೈವಿ. ೧೩೦). **ಊದುಗಾಮಿಲೆ** : ಲಾಲಾಸ್ರವ, ಮೂಕತ್ವ, ಕಾಮಿಲೆ, ಊದುಗಾಮಿಲೆ, ಬಳಲ್ಗಾಮಿಲೆ, ಕುಂಭಕಾಮಿಲೆ (ಶುಕಸ. ೩೨೭).

[ಊದ್ಯು + ಕಾಮಾಲೆ. / ತಮಿ. ಊದುಕಾಮಾಲೈ; ತುಳು. ಊದುಕಾಮೆಲಿ]

ಊದುಕೊಳವೆ, ಊದುಗೊಳವಿ, ಊದುಗೊಳವೆ (ನಾ). (ಬೆಂಕಿಯನ್ನು ಹೊತ್ತಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ) ಗಾಳಿಯನ್ನು ಊದುವ ಕೊಳವೆ : **ಊದುಗೊಳವಿ** : ಹೊತ್ತಲಾರದ ಒಲೆಯನ್ನು ಕಂಡು ಸಿಡುಕಿನಿಂದ . . . ಊದುಗೊಳವಿಯಿಂದ ತಿವಿದು (ಬರಹಾ. ೪೬); ಕೆಲಸವೆಲ್ಲಾ ಮುಗಿದಮೇಲೆ ಊದುಗೊಳವಿ ಗಲಬರಿಸೋಕೆ ಬಂದಳು (ಗಾದೆ). **ಊದುಗೊಳವೆ** : (ಕಿ). [ಊದು$_1$ + ಕೊಳವೆ]

ಊದುಗಡ್ಡಿ 'ಊದುಕಡ್ಡಿ' ನೋ.

ಊದುಗಲ್ಲ (ನಾ). ೧. ಊದಿಕೊಂಡಿರುವ ಗಲ್ಲ. ೨. ಕೆನ್ನೆ ಊದಿಕೊಳ್ಳುವ ಒಂದು ರೋಗ; ಗದ್ದಮಾರಿ; "ಕೆಪ್ಪಟೆರಾಯ" (ಕರಾ); "ಉಬ್ಬಿದ ಗಲ್ಲ; ಮಂಗ್ಯನ ಬಾವು" (ಜಾನಕೋ. ೨೨).

[ಊದ್ಯು + ಗಲ್ಲ$_1$]

ಊದುಗಾಮನಿ 'ಊದುಕಾಮನಿ' ನೋ.

ಊದುಗಾಮಾಲೆ 'ಊದುಕಾಮಾಲೆ' ನೋ.

ಊದುಗಾಮಿಲೆ 'ಊದುಕಾಮಾಲೆ' ನೋ.

ಊದುಗಾಲು (ನಾ). ಊದಿಕೊಂಡಿರುವ ಕಾಲು; ಬಾತುಕೊಂಡಿರುವ ಕಾಲು (ಕಿ). [ಊದ್ಯು + ಕಾಲು$_1$ (< ಕಾಲ್$_1$)]

ಊದುಗಿಚ್ಚು (ನಾ). ಗಾಳಿಯನ್ನು ಬೀಸಿ ನಿಗಿನಿಗಿ ಮಾಡಿದ ಕಿಚ್ಚು, —ಬೆಂಕಿ: ಕೆಂಪಾದವಸುರರ ಮೋಱೆಗಳು ತಿದಿಯೂದುಗಿಚ್ಚಿನ ಹೊದಱೆ ನಂತಿರೆ ಬಿಡದೆ ಭುಗಿಲಿಡುತ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೭–೨೮).
[ಊದು$_1$ + ಕಿಚ್ಚು (< ಕಿರ್ಚು)]

ಊದುಗೊಳವಿ 'ಊದುಕೊಳವೆ' ನೋ.

ಊದುಗೊಳವೆ 'ಊದುಕೊಳವೆ' ನೋ.

ಊದುದಾನಿ 'ಊದುದಾನು' ನೋ.

ಊದುದಾನು, ಊದುದಾನಿ (ನಾ). ೧. ಊದುಕಡ್ಡಿ ಸಿಕ್ಕಿಸುವ ಅಥವಾ ಇಡುವ ಪಾತ್ರೆ: ನೆಲದಮೇಲೆ . . . ಅದೇ ಅತ್ತರದಾನು, ಊದುದಾನು, ಬಂಗಾರದ ಪುಷ್ಪಕಪಾತ್ರೆಗಳಲ್ಲಿ ತುಂಬ ಹೂವು (ದೇವೀಚೌ. ೧೪೫). ೨. = ಊದುಬತ್ತಿಗಿಡ (ಕಿ). **ಊದುದಾನಿ**: (ಕಿ).
[ಊದು$_3$ + ದಾನು]

ಊದುಬಟ್ಟೆ (ನಾ). ರೋಗದಿಂದ ಊದಿಕೊಂಡಿರುವ ಹೊಟ್ಟೆ (ಕಿ).
[ಊದು$_2$ + ಬಟ್ಟೆ]

ಊದುಬತ್ತಿ, ಊದಬತ್ತಿ (ನಾ). = ಊದುಕಡ್ಡಿ: ಎರಡು ಊದುಬತ್ತಿಗಳನ್ನು ತೆಗೆದು ಅದರ ಮುಂದೆ ಹೊತ್ತಿಸಿ ಇಡಲಾಯಿತು (ರಂಗರೋ. ೨೭); ಹಸ್ತಗಳಲ್ಲಿ ಊದುಬತ್ತಿಯ ದಾನಿಗಳನ್ನು ಹಿಡಿದು (ಶ್ರೀರಾಯ. ೧೪೬). **ಊದಬತ್ತಿ**: (ಕಿ).
[ಊದು$_3$ + ಬತ್ತಿ$_1$./ ಹಿಂ. ಮರಾ. ಊದಬತ್ತಿ; ತುಳು. ಊದುಬತ್ತಿ; ತೆಲು. ಊದುವತ್ತಿ]

ಊದುಬತ್ತಿಗಿಡ (ನಾ). ಊದುಕಡ್ಡಿಗಳನ್ನು ಸಿಕ್ಕಿಸಲು ಲೋಹದಿಂದ ಮಾಡಿದ ಮರದ ಆಕಾರದ ಸಾಧನ (ಕಿ).
[ಊದುಬತ್ತಿ + ಗಿಡ (< ಗಿಡು)]

ಊದುಹೊಟ್ಟೆ (ನಾ). ಊದಿಕೊಂಡಿರುವ ಹೊಟ್ಟೆ.
[ಊದು$_2$ + ಹೊಟ್ಟೆ$_1$ (< ಪೊಟ್ಟೆ$_1$)]

ಊಧ (ನಾ). "ಕೆಚ್ಚಲು" (ಅಮರ. ಟೀಕೆ).
[< ಸಂ. ಊಧಸ್]

ಊಧಸ್ಯ (ನಾ). ಹಾಲು: "ಊಧಸ್ಯಂ, ಕ್ಷೀರಂ . . . ಪಯಃ, ಪೀಯೂಷಂ – ಈ ೬ ಪಾಲ್ (ಹಾಲು)" (ಹಲಾಯು. ೪೬–೧೧೯).
[ಸಂ.]

ಊಧಸ್ಸು (ನಾ). = ಊಧ: "ಊಧಸ್, ಅಪೀನಂ—ಈ ೨ ಕೆಚ್ಚಲ್" (ಹಲಾಯು. ೪೫–೧೧೬). [< ಸಂ. ಊಧಸ್]

ಊನ (ನಾ). ೧. ಕಡಮೆಯಾಗಿರುವುದು; ಕುಂದು; ಕೊರತೆ: "ಗತಮದೂನಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೩೦–೧೮); ತನಗಿನಿತೂನಮಾಗೆ ಮೆಱೆದಾ ಭುಜವೀರ್ಯಮನಾಂತು ಮಾಣ್ಬುದೇಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨–೧೯೭); ಆ ಸಹನೆಗೂ ಒಂದು ಮಿತಿಯಿತ್ತು; ಅದಕ್ಕೂ ಒಂದು ದಿನ ಊನ ಬರುವ ಪ್ರಸಂಗ ನಡೆಯಿತು (ರೂಪಸ. ೨೬೧). ೨. ಅಂಗಹೀನತೆ; ವಿಕಲತೆ. [ಸಂ.]

ಊನಗಣ (ನಾ). [ಛಂದ] ಅಕ್ಷರ ಅಥವಾ ಮಾತ್ರೆ ಕೊರತೆಯಾದ ಗಣ: ಕೊನೆಯ ದ್ವಿಪದಿಯ ಕಡೆಯ ಗಣ ಒಂದು ಗುರುವಿನ ಒಂದು ಊನಗಣ (ಕೈಪಿಡಿ. ೧೪೧). [ಊನ + ಗಣ]

ಊನತೆ (ನಾ). ಕಡಮೆಯಾಗಿರುವುದು; ಕೊರತೆ.
[ಸಂ. ಊನತಾ]

ಊನತ್ವ (ನಾ). = ಊನತೆ: ನಿಚ್ಚಲುಮಿಂದ್ರನೋಲಗದೊಳಂತಾ ಪಾಂಡುರಾಜಂಗೆ ನಿರ್ನೆರಮಪ್ಪೊಂದಪಮಾನದಿಂದಮಿನಿತೊಂದೂನತ್ವಮಪ್ಪಂತುಟೇ (ಪಂಪಭಾ. ೬–೧೭). [ಸಂ.]

ಊನಮನ (ನಾ). ಅಲ್ಪಮನಸ್ಕ; ಸಣ್ಣ ಮನಸ್ಸಿನ ವ್ಯಕ್ತಿ: ಜೀತಗಾರರಲ್ಲಿ ಮೂರು ವಿಧ. ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುವ ಶುಲ್ಕಕ್ಕಾಗಿ, ಅದರ ಅಳತೆಯಷ್ಟು ಮಾತ್ರ ಕೃಷಿಗೈಯುವ ಊನಮನರ ದೊಡ್ಡ ಗುಂಪು (ಕಒಸಾ. IX, ಪೀಠಿಕೆ). [ಊನ + ಮನ]

ಊನಮಾನ (ನಾ). ಅಪಾಯ; ತೊಂದರೆ; ಹಾನಿ: ನಿಂಮ ಕೆಱೆಗೆ ಊನಮಾನವಾದರೆ ನೀವು ಮಹಾಜನಂಗಳು ಕಟಲುಳವರು (ಎಕ. X, ಮುಳಬಾ. ೭–೧೨; 1416); ಕಟಿಸಿದ ಕೆಱೆಗೆ ಊನಮಾನವಾದರೆ (ಸೌಇಎ. ೧೯೩೪, ಪುಂಗನೂ. ೧೫೬–೧೧೩; 1419).
[ಊನ + ಮಾನ]

ಊನಮಾಸಿಕ (ನಾ). ಸತ್ತವರಿಗಾಗಿ ಅವರು ಸತ್ತ ಒಂದು ವರ್ಷದೊಳಗೆ — ಒಂದು ತಿಂಗಳಿಗೆ ಸ್ವಲ್ಪ ಮುಂಚೆ ಮತ್ತು ಆರು ತಿಂಗಳು ತುಂಬುವುದಕ್ಕೆ ಸ್ವಲ್ಪ ಮುಂಚೆ ಮತ್ತು ಹನ್ನೆರಡು ತಿಂಗಳು ತುಂಬುವುದಕ್ಕೆ ಸ್ವಲ್ಪಮುಂಚೆ ನಡಸುವ ಶ್ರಾದ್ಧಕಾರ್ಯ: ಇನ್ನೂ ಏನಾದರೂ ಉಳಿದರೆ ಅದು ಮುಂದೆ ಬರೋ ಮಾಸಿಕ, ಊನಮಾಸಿಕಗಳಿಗೆ ಆಗಬೇಕಲ್ಲವೇ? (ಮಾಂಗಲ್ಯ. ೩೫).
[ಊನ + ಮಾಸಿಕ]

ಊನರವೈಶಿಕ (ನಾ). ಒಂದು ಬಿರುದು (?): ಕೊಙ್ಗುಣಿ ಅರಸರಅಳು ಎಱೆದು ಸತ್ತೊನ್ ಭಾನುದಾಸನ್ ಜಯಮಿತ್ರನ್ ಊನರವೈಶಿಕನ್ ಒಡಿವೆಚ್ಚೆರಾಯಿಳನ್ನಿಗ್ಗೊಳನ್ಮನುಜಾಗರನ್ ಅಣ್ಣನವತಿಗನ್ ಅನ್ತಕಙ್ಗಞ್ಜದೊನ್ (ಮೈಅರಿ. ೧೯೩೯, ೨೨–೧೧; 750). [ಊನರ್$_0$ + ವೈಶಿಕ]

ಊನೈಸು (ಕ್ರಿ). ಕಡಮೆಯಾಗು; ಕ್ಷೀಣಿಸು (?): ಆನನಶಿರಃ ಪ್ರದೇಶದೊಳೇನುಂ ಬೆಳ್ಪಿಲ್ಲದಿರ್ದು ಘೋಟಾನನ ಸುಸ್ಥಾನದೊಳೆ ಬೆಳ್ಪು ಪುಟ್ಟದೊಡೂನೈಸದೆಯಾಳಲಾಗದಭಿನವಚಂದ್ರಾ (ಅಶ್ವಶಾ. ೩–೮).
[ಊನ + –ಇಸು$_3$]

ಊಬ (ನಾ). (ಉಕ) ಕಾವು; ಶಾಖ: "ಛೇ, ಎಲ್ಲೀದು? ಹೊತಗೊಂಡ ಮಲಗಿದ್ದೆ. ರಗ್ಗಿನ ಊಬ ಹಿಡಿದಿರಬೇಕು. ಜ್ವರಾ ಇಲ್ಲಾ, ಏನ ಇಲ್ಲಾ. ದಿನದಕಿಂತಾ ಇಂದ ಆರಾಮ ಆದ" (ದೀಪಹ. I, ೧೭೮). 'ಉಬ್ಬೆ' ಪರಾ. [← ಮರಾ. ಊಬ್]

ಊಬಲು 'ಉಬ್ಬಲು' ನೋ.

ಊಬು$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಬೀಸು; ತೀಡು. ೨. ಬಾಯಿಯಿಂದ ಗಾಳಿಯನ್ನು ಹಾಕು: ಊಬಿ ಪರ್ವತವನ್ನು ಹಾರಿಸಲು ನೀವು ಇಚ್ಛಿಸುತ್ತಿರುವಿರೋ ಏನು? (ತುಳಸಿ. ೮೩). [< ಉಱುಬು]

ಊಬು$_2$, ಊಗು$_3$ (ನಾ). ೧. ರಾಗಿ, ಬತ್ತ, ಜೋಳ, ಗೋಧಿ ಮುಂತಾದ ಧಾನ್ಯಗಳ ಹೊಟ್ಟಿನ ಮೊನಚಾದ ತುದಿ; ತೆನೆಯ ಮುಳ್ಳು: "(ಸೆಜ್ಜೆಯ ಊಬು) ಧಾನ್ಯದ ಮುಳ್ಳು; ಭತ್ತದ ಊಗು" (ಜಾನಕೋ. ೨೨). ೨. ಪೊರಕೆಗಾಗಿ ಬಳಸುವ ಹಂಚಿಕಡ್ಡಿ ಮುಂತಾದುವುಗಳ ಮುಳ್ಳು: "ಊಬು ಕಂಟಕಿಯಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೩೩–೮); ಪೊರಕೆ ಊಬು ಉದುರಿ ಬರಲಾಗಿದೆ (ರೂಢಿ). **ಊಗು$_3$**: ೨. ಊಗಿನ ಮೊನೆಯನಿತೂ ಕಾಮನೆಯಿಲ್ಲದ ತಮ್ಮಾ ಮನಸಿನ ಗಟ್ಟಿ (ನವರಾ. ೫–೩೬). [?]

ಊಬುಹುಲ್ಲು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹುಲ್ಲು; ಹಂಚಿಕಡ್ಡಿಯ ಹುಲ್ಲು: ಹೊಲದ ಬದುಗಳಲ್ಲಿ ಊಬುಹುಲ್ಲು ಬೆಳೆದಿದೆ (ರೂಢಿ).
[ಊಬು$_2$ + ಹುಲ್ಲು (< ಪುಲ್)]

ಊಮ 'ಊಮೆ' ನೋ.

ಊಮಾನಿಸ (ನಾ). ನಡುವಣ ಮನುಷ್ಯ: ಊಮಾನಿಸಂ, ಊವಾಳ್ (ಶಬ್ದಾನು. ೩೬೦ ಪ್ರಯೋ). [ಊ$_2$ (< ಉದು) + ಮಾನಿಸ]

ಊಮಿಸು (ನಾ). ನಾಟಿಸು; ಚುಚ್ಚು (?): ಏಸಿತಾಸ್ತ್ರ ಹಾಂಸುತ ಲಸುರೆನಂಗಾಂಗಕ್ಕೊಮಿಸಿದ ಬಹು ಸರಳ ಗಾರ ದೆ ಪಾರಿ (ಜಸಮು. ೬೪-೨೩); ಏಮತ ಪೇಳಲಮ್ಮಾಜಿ ಕಾಸರೆವಾಸಕ್ಕೊಮಿಸಿದ ದಾಶರಥಿ ಯಂನೊಸ್ತು ವಸ್ತುಕಾಯ ಭೂಮಿಯನು ಬಿಡದೆಂದು ಮುಳುಗೆ ಕೋಪಾಂಬು ವಿಲಿ (ಜಸಮು. ೩೬-೩೧). [ಊಮ್ಮು (< ಉಂಕ್ಕು ?) + -ಇಸ್ಕು]

ಊಮು (ಕ್ರಿ). ಉಬ್ಬಿಸು (?): ಎತ್ತಿ ಪುಚ್ಚನೊಡರಿ ಸಟಮತೆಡುರೂ ಮುತೀ ಲೋಕಮಂ ನುಂಗುವಂತಾರ್ಭಟಿಸೆ (ಜಸಮು. ೩೫-೨೪).

[< ಉಂಕ್ಕು]

ಊಮೆ, ಊಮ (ನಾ). ೧. ಮೂಗ; ಬಾಯಿಬಾರದವನು. "ಮೂಗ" (ಕಲ್ಲಹ. ೪೪). ೨. "ಮೂಕಿ" (ಸಿ ೦ ಕೊ ೯. ೬೮). **ಊಮ**: ೧. "ಮೂಕ" (ಶ ಮಾ ಕಾ ೦. ೧೦೮). ೨. "ಗೆಳೆಯ; ಸ್ನೇಹಿತ" (ಸಿ೦ಕೊಕ. ೬೪).

[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಊಮ, ಊಮ್ಮೆ; ಮಲ. ಊಮ]

ಊಯಲ್ (ನಾ). ಸಂದೇಶ (?): ತೋತ್ರದಂ ತರ್ಜನಿಯಂ ಗೈದು ಪಿಮ್ಮೆಟ್ಟಿಸೆನ್ನೊನಸ್ಪುದುವರೆ ಸಂಪದವನ್ನೆಯಳ್ಳದುವಳಲುದಿಲ್ಲ ಚರ ತೋಪಾಂತಮಾತ್ರದೊಳಗೈದಲೆಂದೊಪ್ಪಿಯಂ ಕಳುಹಿ ಕಿಡಿನೇತ್ರದಿಂ ಪಿಂತರುಗಿ ನಿಲೆ (ಜಸಮು. ೩-೩೮). [< ಪುಯ್ಯಲ್ ?]

ಊರ್, ಊರು (ನಾ). ಜನ ವಾಸಮಾಡುವ ಸ್ಥಳ; ಹಳ್ಳಿ; ಗ್ರಾಮ; ಪಟ್ಟಣ: "ಗ್ರಾಮವಾಸಂ ವಸಧಮನಲಂರ ಪೆಸರ್" (ಮಂಗಕಾ. ೫೬-೧); ಮುಟ್ಟಲಬ್ಬಿಯೂರ್ಮ್ಮಾಗಮಂ (ಮೈಅರ. ೧೯೩೩, ೫೩-೨೩ ; ೨೨೦); ಬೆಂಗಾಯಂಡಳಿದೂರ್. ಬೆಲ್ವಾವಗಮೆ ತರಗ ದೊಂದೂರ್ ನಾ ಮ ಡೆಳ ಂ ವೆಂಗಟು ತರಂ ಸೊಗೆಯುಕ್ಕುಗುಂ (ಶಂಚಭಾ. ೧೫-೪೦); ಕೆಲದೂರ್ಗಕೊಳ್ಳಿಲುಮಜಕುತ್ತಿರ್ದರ್ (ಸುಬುಮಾ. ೧೩-೨೪ ವ). **ಊರ್ಮ್ಮ**: "ಗ್ರಾಮಃ, ಸಂವಸಥಃ – ಈ ೨ ಊರುಗಳ್" (ಜಲಾಯು. ೪೩-೧೦೩); ಊರ ಸೀರಿಗೆ ಅಡಗ; ತಡಬಡಗೊಂಬಂತೆ (ಕುಹಾದೇ. ೩-೬); ಹೋಗದೊಂದಿ ದಾರಿ ಕೇಳಿ ಮಾ ಡುವುದೇನು (ತುರಂಡ. ೧೧-೧೫-೬); ಬಿದ್ದಲ್ಲಿ ಹೊಲಗೇರಿ (ಗಾದೆ); ಊರಿಗೆ ಅರಸಾದರೂ ತಾಯಿಗೆ ಮಗ (ಗಾದೆ); ಊರಿಗೆ ಬಂದವಳು ಏರಿಗೆ ಬರಲಾರಳೆ (ಗಾದೆ); ಏರಲು ಇದ್ದರೆ ಊರು, ನಾರಿ ಇದ್ದರೆ ಮನೆ (ಗಾದೆ); ಊರು ಸೂರೆಯಾದ ಮೇಲೆ ಕೊಡಿ ಬಾಗಿಲು ಹಾಕಿದರು (ಗಾದೆ).

ಊರಬಟ್ಟಿ = ಊರಿನ ದಾರಿ, —ಮಾರ್ಗ: ಮಣಿ ಕೆಜೆಗೆ ಊರ[ರ ಬ]ಟ್ಟಿಯಂ ಬಡಗ (ಶಾಇಶ. XX, ೧೦೩-೬ ; ೧೧೩೨). **ಊರಿ ಮಂಟಪ** = ಊರಿನ ಸಭಾಭವನ; ಜಾವಡೆ: ನಡೆದು ಬಂದಾ ವೂರ ಮಂಟಪದ ಮುಂದಿಳಿದು (ಸಂಬರ. ೭-೧೫). **ಊರವ** = ಊರಿಗೆ ಸೇರಿದ ದವನು; ಊರಿನವನು: ಗರುಡನೂರವರೆಃಪರೇ ನಾಗರಿಗೆ ತಿಳಿಯನು (ಕುಮ್ಮಾಳ. ೪-೬೫).

[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಮಲ. ಊರ್; ಕೊಡ. ಊರಿ; ತುಳು. ತೆಲು. ಊರು; ಕೋಲಾ. ನಾಯ್ಕ್. ಊರ್. / ಪ್ರಾ. ಊರ್]

ಊರಕಿರಿಯಾತು (ನಾ). ನೆಲದೆಪಿನ ಗಿಡ (೬). [?]

ಊರಗಲ (ನಾ). ೧. ಊರಿನ ತುಂಬ. ೨. (ಆಲಂ) ಬಹಳ ಅಗಲ: ತಳೆದು ಪುಳಕಂಗಳಂ ಗುಡಿಕಟ್ಟಿ ನಲವಿಂದೆ ಲ್ಲಿ ಊರಗಲಮೊಳು ಮಂಟಪವನೊಂದಿಕ್ಕಿ (ಸಂಬರ. ೫-೨೫); "ಇದೇನೊ ಇಷ್ಟು ಸಂತೊಷಕ್? ಮುಖ ಊರಗಲವಾಗಿದೆ, ಯಾರ ಕಾಗದವೊ ಅದು?" (ಸಡದಾ. II, ೯೯೦). [ಊರ್ + ಅಗಲ]

ಊರಗಸೆ 'ಊರಗುಸೆ' ನೋ.

ಊರಗಾಯಿ 'ಊರುಗಾಯಿ' ನೋ.

ಊರಗುಣಿ (ನಾ). ಒಂದು ದೇವತೆ: ಮೂರಿ ಮಸಣಿಗಳೊಳಗಣನ್ನೆ ಗಳೂರಗುಣಿಯೊಳಾಕಾಶ ಬೊಮ್ಮನು ಏರೆಭೂತಗಳೆಂಬ ದೈವದ ಬಾಧೆ ಯಿಂದುಳಿದು (ಸ್ಪ್ರಾಚ. ೮-೪೨). [ಊರು (< ಊರ್) + ಗುಣಿ ?]

ಊರಗುಸೆ, ಊರಗಸೆ (ನಾ). ಊರಿನ ಹೆದ್ದಾಗಿಲು, —ಮಹಾ ದ್ವಾರ; ಆಗಸೆ ಬಾಗಿಲು: ಹೊಟ್ಟೆ ನೊಂದೊಡೆ ತುಲುಬ ಕೊಯ್ವ ವನ ಪಶು ಕಲುವ ಮೆಟ್ಟಿವಿಕೆ ಗೋಯಂ ಸದೆವನನ ಸೂಳೆ ಮೋಳ್ ಯಿಟ್ಟಡರಾಗುಸೆಯಂ ಮುಜಾವಡಸ ನೆಗೆಯ ಳತ್ತಿಯಂ ಕಾಣಲಾದು ದಿಂದು (ಜಹಣ. ೨-೩೬); ಊರಗುಸೆಯ ಸಡಂಬಿಡ ವೃಕ್ಷಳ ವಿಷ ಮಯಮೆನಲ್ (ಯೋಗಾಂರಾ. ೪-೩೦). **ಊರಗಸೆ**: "ಪುರದ್ವಾರ" (ಜಾತಕಕಥ. ೨೩). [ಊರ್ + ಆಗುಸೆ]

ಊರಗೂಢ (ನಾ). ಊರಿನ ಮಲಿನ ಈಗಳ ಗೃಹಕ್ಕೆ ಏನಂ ಪೋಪಾ ಗಳ್ ಏಟ್ಟಿಳ್ಕರ್ ಮಾರುಗೂಢಂ [ಪಾಠಾಂ. ಊರುಗರಂ] ನಿನ್ನ ಕಿರೀಟ ಭಾಗದೊಳಿದು ದಿಟ ಮಾ ಡೊಡ ನಾಗ ತಕ್ಷಮಂ ನಂಬು (ಜೀವಸಂ. ೧೩೩-೩೯ ವ). [ಊರ್ + ಗೂಢ]

ಊರಠೆ (ಪಾ). ೧. "ರೋಗದ ಇಳಿತರ; ಸುಖದಾಳಿಳಿಗೆ" (ಪಾಪಾಕ. ೪೦). ೨. "ಆಪಾಯ; ಲಾಭ; ಪ್ರಯೋಜನ" (ಪಾಪಾಕ. ೪೦); ಅರಮನೇ ವೆಚ್ಚವನ್ನು ಈಡುಮಾಡಿ ದೊರಿಗೆ ಊರಠೆ ಮಾಹುತ್ತಿಷ್ಟೆಂದು ನಟಿಸುತ್ತಾ ಇದ್ದ ಈ ಕಾಸ್ಪಿಯು (ಮಾಮಯಾ. ೯). ೩. "ಸಹಾಯ; ಕೈನೆರವು" (ಪಾಪಾಕ. ೪೦). [?]

ಊರಡಿ (ನಾ). ತೊಡೆಯ ಕೆಳಭಾಗ: ಕೂರುಗುರ್ಗೊನೆ [ಪಾಠಾಂ. ಗರ್ಲೆ, ಮೂ ನೆ]ಗಳನೆಸೀರಡಿಮಾಗಳಿ ಮಾರಗ್ಗಳದ ಮೇಲೆಳೆವಿಪ್ಪ ಊರಡಿಯಂ [ಪಾಠಾಂ. ಊರಡಿಯೊಳ್, ಪೊರೆದಿಯ] ಪಜಾ. [ಪಾಠಾಂ. ನಿರಿ] ಸಾರದವೊಲ್ ನಿತಸ್ಯಾರಂ ಮಾಲ್ಪುದು ರತಿಯಾ (ಜಸಮ. ೬-೨೧).

[ಊರುಃ + ಅಡಿ]

ಊರಡಿ (ನಾ). ಊರಿನವರು ನಿಗದಿ ಮಾಡಿರುವ ಅಳತೆ: ಧರೆ ಯೊಳೂರಡಿಯಾದ ಕೊಳಗದ ಸರಿಯ ಸೊಲ್ಲಿಗೆ ಸಲ್ಲದಿಪ್ಪುದೆ ಪರಿಮಿತ ಕ್ಷರತತ್ತಿಯೊಳಕರಿಮಿತಾಕ್ಷರ ರೇಖ ನೆಯಲಿ ವಿರಚಿಸುವುದಮ್ಮ ಕವಿಯ ಚತುರತೆ. (ಜಸವ. ೧-೨೨). [ಊರ್ + ಅಡಿ]

ಊರಡಿಕೆ, ಊರಡಿಕೆ (ನಾ). ಊರಗೌಡಿಕೆ (?): ಸರ್ವಬಾಧ ಪರಿ ಹಾರ ಶ್ರೀಮನ್ಮಾಣಾ ದೇವರಿಗೆ ಊರಡಿಕೆಯಂ ಕೊಟ್ಟರು (ಶಾಇಶ. XV, ೧೫೯-೫೦ ; ೧೨೧೩). **ಊರಡಿಕೆ**: ಆ ಗಮಗುನಿ ಊರಡಿ[ಕೆಯ] ಪ್ರಭುತ್ವಕ್ಕೆ ಶ್ರೀಮನ್ಮಾಣಾ ಬದಗಣ ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಕೊಟ್ಟ[ಯ] (ಶಾಇಶ. XV, ೧೫೯-೬೯ ; ೧೨೧೩). [?]

ಊರಡೆಯ 'ಊರೊಡೆಯ' ನೋ.

ಊರಡೆವಾಳ (ನಾ). ಒಂದು ಪ್ರದೇಶದ ಹೆಸರು: ಧಾರಗೊಂಡ ಕೆಯಪತ್ತರು ಮೂಲಂ ಊರಡೆವಾಳ ಮೆ ದಲಂ ಹಸುಗೆ ಉಂಡಿಗೆ ಮತ್ತರು ನಾಲ್ಕು (ಶಾಇಶ. IX-i, ೨೩೨-೫೦ ; ೧೨೧೦). [?]

ಊರಪ್ಪ (ನಾ). ಊರಿನ ಅಪ್ಪ; ಯಜಮಾನ; ಗೌಡ: ಊರಪ್ಪನ ಎತ್ತು ಮಾರಪ್ಪನ ಗೋಣಕ್ಕೆ (ಗಾದೆ): [ಊರ್ಕು (< ಊರ್) + ಅಪ್ಪ]

ಊರಬಸವಿ 'ಊರುಬಸವಿ' ನೋ.

ಊರವಂಕ (ನಾ). ಊರಮಗ್ಗುಲು, —ಪಕ್ಕ: ಊರವಂಕದ ಹೊರ ಗಿದ್ದು ಮನೆಯ ಬಾಗಿಲ ಕಾಣಿಕೆಂದು ಅರಸುವವನಂತೆ (ಚತ್ರಹಾ. ೧ ಅಪಂ). [ಊರ್ + ವಂಕ]

ಊರವ್ಯ (ನಾ). ೧. ತೊಡೆಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ್ದು. ೨. ವೈಶ್ಯ: "ಆರ್ಯಾ ... ಊರವ್ಯಾಃ, ವಿಶಃ – ಈ ೫ ವೈಶ್ಯಕಂ" (ಜಲಾಯು. ೪೩-೪೧೬).

[ಸಂ.]

ಊರಹುಳಿ (ನಾ). ಊರಿಗೆಲ್ಲಾ ತಿಳಿದಿರುವುದು : ಊರೆಜಕೆಯ ಕೊಲೆ ಹರಿದು ಹೋಹುದೆಮಾಗಾದೊಳಗೆ ಕಾಲ್ಪಿಡಿಯೆ? ಆರಾಮನ ಮಜಲೆಗೊರೆಯ ಕೊಂಬಿಸಲದನಾರು ಮೆಚ್ಚುವರಲೆಯೊಳಗೆ (ಕುರಾಶಾಂ. ೩೫-೫೨). [ಊರ್ + ಅಜಾಳ]

ಊರಲಿ (ಕ್ರಿ). ೧. ಊರು ಹಾಳಾಗು; ೨. ಊರನ್ನು ಹಾಳು ಮಾಡು, —ನಾಶಪಡಿಸು : ಮಹಾರಾಜಾರ ಸಮಸ್ತ ವಲಮುಂ ನೆರೆದು ಮನ್ನು ಊರಲಿ ಎಱುದಲ್ಲ ಸಾವುಗಮ್ ಸೊಱಬೊಂಮ್ಮ ಗಾಮುಣ್ಮಮ್ ಮಗಸ್ ಶ್ರೀಮುಖಂ ಪಗರ್ದಿಱಂದು ಸಗಲಲು ಪೊಕ್ಕನ್ (ಎಳ. X (೩), ಜಿಂತಾಮ. ೧೩೯—೫ ; ೪೦೦) ; ಶ್ರೀಮಾವಲಿವಾಣರರ್ ಪ್ರಭುವೀ ರಾಜ್ಯಮ್ಗಳ್ಗೆ ಮಿಸ್ಸಿಮುದುನ್ದ ಕುಟುಂಬಿಯಂಗಳ ಊರಲಿ ಕೊಲ್ಲಲ್ಲಿ (ಸೌಇಇ. IX-i, ೩—೭ ; ೨೩೮) ಹಿಣ್ಣವಳ ಜನ್ಮಗುರುಗಳ ಪೂರ್ವ ಜಿಯು ಹುಯಲ ಹರಿದು ಕಾದಿ ತಲ್ಲಿಜಿಯು (ಎಳ. VII, ಶಿವಮೊ. ೬೧—೭೬ ; 1287). [ಊರ್ + ಅಜ್ಜಿ]

ಊರಲಿಪಿ (ನಾ). ಊರಿನ ನಾಶ, —ನೂರೆ : ಮಜ್ಜಪುರಾ ಊರಲಿಪಿನೊಳ್ (ಎಇ. VI, ೧೩೧—೩ ; 765) ; ಗೊಟ್ಟಿಯಣ್ಣ ಗಾವುಣ್ಡಾ ನೂರಲಿಪಿನೊಳ್ ಕಾದಿ ಸತ್ತು (ಎಳ. IX, ಚಿಕ್ಕಪ. ೧೫೯—೫ ; ೪೮೨) ; ತುಱು[ಗಳವೊಳ್] ಪೆಜ್ಜಾಯ್ಕಲಿಲಲುವೆಱೆಯೊಳ್ಳಂಬಿನೆಡಱಳಿಯೊಳಗೆಲಿ ವಿನೊಳಂ ತಱಿಸಲಂದು ಗಂಡುತನಮನೆ ನೆಲಪದವಂ ಗಂಡನಲ್ಲಪ್ಪನೆಂತುಂ ಪೊಂದಂ (ಗದಾಯು. ೨—೨೪) ; ನೊಱಂಬಾಗಮುಂ ಬಲ್ಲದ ಊರಲಿಪಿವಿನೊಳ್ ಕಾದಿ ಸತ್ತು (ಎಳ. X, ಮುಳಬಾ. ೧೧—೬ ; 1007) ; ರಾಜಯನ ಮಗ ಮಾಚ ತಾಯಿಡಿಯುರ್ಜ್ಜಿವಲ್ಲಿ ಊರಲಿಪಿವಿನ ತುಱುಗೊಳಲು ಮೂವರಿಗಿ ಸತ್ತ ಮಾಚಯ್ಯನು (ಮೈಆರ್ಕಿ. ೧೧೩, ೩೬—೫ ; 1034).

[ಊರ್ + ಅಲಿವು]

ಊರಾಣಿ (ನಾ). ಒಂದು ತೆರಿಗೆ (?): ಅಱಳುದಿ ಊರಾಣಿ ಕಾಳು ಬೀಯ (ಸೌಇಇ. ೧೯೩೧, ಶುಂಡಾಪ. ೩೫೭—೧೪ ; 1379 ?). [ಊರ್ ?+ ಆಣಿ?]

ಊರಾನೆ (ನಾ). ಹೆಂದಿ ; ಸೂಕರ : ಪೀಂ ಕಾಡಾನೆಯಲ್ಲು ನೆಣ ಗೊವಿಗೆನೂರಾನೆಯುಮ್ಟು ಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೯೨—೨೯). [ಊರ್ + ಆನೆ]

ಊರಾವು (ನಾ). ಊರ ರಹಸ್ಯ : ಕಾಡೆಮ್ಮೆಯುಮೂರೆಮ್ಮೆಯುಂ ಕಾಜ್ಜಲಮಂ ಊರಲಲುಮಂ ಕಂಡಾವುಮೂರಾವುಂ (ಧರ್ಮಾ ೯೪ ೯—೬೮). [ಊರ್ + ಆವು]

ಊರಾಸೆ (ನಾ). ಊರಿನ ಮೇಲೆ ಆಸೆ,—ಪ್ರೀತಿ : ಒಳ್ಳಲಿಗೆ ಊರಾಸೆ, ಮಳ್ಳಳಿಗೆ ಮನೆಯಾಸೆ ಜಕ್ಕವಕ್ಕಿಗೆ ಕೊಳದಾಸೆ ಸೂಳೆಗೆ ರೊಕ್ಕದ ಆಸೆ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೪೧೦). [ಊರ್ + ಆಸೆ]

ಊರಾಳ್$_1$ (ಕ್ರಿ). ಊರನ್ನು ಆಳು; ೧ ಧಿಪತ್ಯ ನಡಿಸು : ನಾಡಾಳ್ವೋನಾನುಂ ಊರಾಳ್ವೋನಾನುಂ ಊರಾ ಒಳ್ಳಲುಂ ಅಱು ದೊಳ್ಪರ್ಪ್ಪಮಹಾಪಾತ್ರ ಸಂಯುಕ್ತರ್ (ಎಳ. VI, ಚಿಕ್ಕಮ. ೯೨—೬ ; 750 ?) ; ಅಚ್ಚೆ ಊರಾಳ್ ಮುಡುಗಾರ ತೊಣ್ಣೆಂದರ ಮಗನಂ (ಸೌಇಇ. XX, ೧೦—೨ ; ?). [ಊರ್ + ಆಳ್]

ಊರಾಳ್$_2$, ಊರಾಳು (ನಾ). ಊರಿನ ಮುಖ್ಯಸ್ಥ : ಊರಾಳ ಬಲ್ಲಾಳ ಪೆಗರಡೆ...ಮುಂತಪ್ಪ ನಾಡೆಡೆಯರ್ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೫೧—೧೩). [ಊರ್ + ಆಳ್]

ಊರಾಳು : ಧಾರಾಳಕ್ಕೊಸ್ಕರ ದಂಡನೆಯಾದರೆ ಊರಾಳು ಏನ್ ಮಾಡ್ಯಾರು (ಗಾದೆ). [ಊರ್ + ಆಳ್]

ಊರಾಳಿ (ನಾ). ಊರಿನ ಪ್ರಮುಖ, —ಒಡೆಯ (?) : ನೂಱು ಇಪ್ಪರ್ವತ್ತಿರ್ವರು ಊರಾಳಿಗಳು ಇನ್ನಿಪ್ಪು (ಸೌಇಇ. XV, ೪೩೦—೨ ; 900) ; ಊರಾಳಿಗಱುಣ್ಣುಗ ಮಱ್ತು ಪಲಮುಂ ಪಾಱಿ ಮೆಟ್ಟಿದ ಮಣ್ಣುಬ್ಬಿಗಾ ಮ್ಯಮ್ (ಎಳ. V, ಚಿಕ್ಕರಾ. ೨೫೧—೯ ; 925) ; ತನ್ನ ಕಯ್ಯರನಾಡ ನೆಳಸ್ದಿ ನಾಡ ಊರಾಳಿಯ ದೇವಭೋಗ (ಎಳ. IX, ಹೊಸಕೋಟೆ. ೬೬—೧೪ ; 950).

[ಊರ್ + ಆಳ್ + -ಇ. / ತಮಿ. ಊರಾಳಿ]

ಊರಾಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ಊರನ್ನು ಆಳುವಂತೆ ಮಾಡು ; ಗ್ರಾಮಾಧಿಪತ್ಯ ನಡಿಸು : ಮುಜ್ಜಿಬುವೋಕ್ಕಮವನೂರಾಳಿಸುವೊನ್ (ಎಳ. III, ಮಂಡ್ಯ. ೧೪—೧೩ ; ೪೦೨). [ಊರಾಳ್$_1$ + -ಇಸ್ಕು]

ಊರಾಳು 'ಊರಾಳ್$_2$' ನೋ.

ಊರಿಗೆ 'ಪೂರಿಗೆ' ನೋ.

ಊರಿಚ (ನಾ). ೧. ಊರಿನಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದವನು : ಬಂಡರೂರಿಚರೆಂಬು ಭಯವೆತ್ತು ನಿಂದಿಸುತೆ ಮಂದಗಮನವನಾಗಿಸಂಗನಾಲೋಕೆಡೊಡಲಂದ ಮಂ ನಿಶ್ಮಿಸಿದ ವಿಧಿಯಂಧರದತ್ತಸೋದರರ್ ಕಾಳ್ಳೆಗ್ಗಳ (ಕೇಶಾರಾ. ೧೯೨—೧೩). ೨. ದಡ್ಡ ; ಮೂಢ ; ಗಾವಲಿ : ಪೊಲೆಯಂ ನಿನಗಚ್ಚೆಯಕ್ಕೆಟಿಣ ಳುಡಳೆಯದು ದೇಕೆ ಬಿಕ್ಕಿ ಬಿರಿದಲ್ತಪೆಯೆಂದನೆನೊರ್ವನೂ [ಪಾಣಾಂ. ಮೂ]ರಿಚಂ (ರೀಲಾವ. ೨—೨೩೦) ; ಬಾಡಿ ಸುರಾಂತಪಡೆಕ್ಕೆ ಗಳಂ ಮಗುಳ್ಚಿ ಪಟ್ಟರೆ ಪರಮಾಯು ತೀವಿತಿವೆಳ್ಂದಿರದೋಡದಿವೆನೊರ್ವ ನೂರಿಚಂ (ರಾಜತೆ. ೧೧—೧೪೯). [ಊರ್ + -ಇಚ]

ಊರಿಸು, 'ಊಱುಸು' ನೋ.

ಊರಿಸು (ಕ್ರಿ). ಸ್ವವಿಸುವಂತೆ ಮಾಡು ; ನೆನೆಯಿಸು ; ಒದ್ದೆಯಾಗಿಸು : ಊಟದ ನೋಟವೇ ಬಾಯಲ್ಲಿ ನೀರೂರಿಸುತ್ತದೆ (ಡೂಢಿ).

[ಊರ್ಮು (< ಊಱ್ಮು) + -ಇಸ್ಕು]

ಊರೀಕ್ಕೃತ (ಗು). ಒಪ್ಪಿದ ; ಸಮ್ಮತಿಸಿದ ; ಅಂಗೀಕರಿಸಿದ; "ಒಪ್ಪಿ ಕೊಳ್ಳಲ್ಪಟ್ಟ" (ಅಮರ. ಟೀಳ್). [ಸಂ.]

ಊರು$_1$ 'ಊಱು$_1$' ನೋ.

ಊರು$_2$ 'ಊಱು$_2$' ನೋ.

ಊರು$_3$ 'ಊರ್' ನೋ.

ಊರು$_4$ (ನಾ). ತೊಡೆ : "ಊರುಃ, ಸಕ್ಥ್ಯ, ಪಿಡಂಡಂ—ಈ ೩ ಪರ್ಯಾಯ ಪದಗಳು. ೪೫—೪೬) ; ಗದಾ ಘಾತದಿಂದೂರುಯುಗ್ಮಂ ಮುಱಿದೆತ್ತಂ ನುಚ್ಚುನೂರಾಗಿರೆ (ಕಂಪಭಾ. ೧೬—೪೬) ; ಊರುಗಳನುದಿನೆನೊದೆವೆಂ ತೀರವ ಪರಿಭ್ರಮಣ ಮಳುಟಮಂ (ಗಜಾಯು. ೧—೭೦) ; ಸಂಧಿಯ ಮಾಡಿ ಮುರಿಯಿಪು ಕೊಡಿಸು ಸಾಳ್ಳೆದೊರ ನಿವರಿಗೆ ತಡೆಯುದಾಪೆರಡೂರ ಕೊಂಬೆನು ತೀರವೇಂದ್ರನಲಿ (ಕುಮ್ಮಾಉ. ೬—೭೦). [ಸಂ.]

ಊರುಂಬಳಿ (ನಾ). ಉಂಬಳಿಯಾಗಿ ಕೊಟ್ಟ ಊರು; ಊರನ್ನು ದಾನವಾಗಿ ಕೊಡುವುದು; ಜಹಗೀರು; ಮಾನ್ಯ : ಊರುಂಬಳಿ ಗಜಾಶ್ವಗೋವ್ಯಂದಧನಯುವತಿಯರ್ ಮೊದಲಾಪ ಸಲಲವಸ್ತುಗಳ ನಿತ್ಯಪೆಸೆಂದನು (ಜೈಮಿಭಾ. ೬—೬೦) ; ಊರರ್ಚಂದಿಯಂ ಕಂದವಂಗಮಿ ರುಂಬಳಿಯನ್ನೀವರ್ (ಚಳವಂ. ೮—೧೬).

[ಊರ್ + ಉಂಬಳಿ]

ಊರುಕಳಿ (ನಾ). ತೊಡೆ (?) : ಯುಗಳಂಧಿಯ ಕೆಳಗಂ ನಲಿ ಬಗೆ ಕಕ್ಕಿ, ಶಿವಪೂಯಿನೆ ಪೆಸರಾಪಾಂಡುಂ ಪಿ[ಂ]ತಿಗುರಲ ಕೆಳಗಿದು ಮತ್ತಂ ಬಗೆ ಯೂರುಳಕವದೆ(ಮು)ಂಬ ಪೆಸರೆ ತುರಗಾ[ಗ್ರಿ]ಮದೊಳ್ (ಅಶ್ವಶಾ. ೯—೫೬) ; ಆಪಾಂಡು ಪಿಂಡಿಯ ಕೆಳಗೆ ಊರು(ಶ)ವೆಂಬ ಪೆಸರಕ್ಕುಂ ಊರುವಿನ ಕೆಳಡೆಗೆ ಅಪಾಂಡು[ತ]ಪಿಂಡಮೆಂಬ ಪೆಸರಕ್ಕುಂ (ಅಶ್ವಶಾ. ೪. ೯—೨೧). [ಸಂ.]

ಊರುಕಟ್ಟೆ (ನಾ). ಊರಮುಂದಿರುವ ಕಟ್ಟೆ, —ಜಗಲಿ (೨).

[ಊರ್ + ಕಟ್ಟೆ$_1$]

ಊರುಕೇರಿ (ನಾ). ೧. ಊರಿನ ಬೀದಿ, —ರಸ್ತೆ. ೨. ಊರು ಮತ್ತು ಬೀದಿ: ಅವನ ಊರುಕೇರಿ ಯಾವುದೂ ಯಾರಿಗೂ ಗೊತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ (ಬಂಕಿಮ. ೭೨). [ಊರ್ರು$_3$ (< ಊರ್) + ಕೇರಿ]

ಊರುಕೊಡಗೆ (ನಾ). ೧. ಊರಿನವರು ಕೊಡುವ ಕೊಡುಗೆ. ೨. ಊರನ್ನು ದಾನವಾಗಿ ಕೊಡುವುದು: ಮಾಚಿಗವುಡಗೆ ಊರು ಕೊಡಗೆ (ಎಕ. IX, ಬೆಂಗಳೂ. ೬೩–೮; 1332).

[ಊರ್ರು$_3$ (< ಊರ್) + ಕೊಡಗೆ (< ಕೊಡುಗೆ)]

ಊರುಕೋಲು 'ಊಱುಂಗೋಲು' ನೋ.

ಊರುಗ (ನಾ). ೧. ಊರಿನಲ್ಲಿರುವವನು: ವಟಪತ್ರತಲ್ಪನ ಮೊಮ್ಮನೆಂದಸುರರ ಘಟ ಬಿದ್ದುದೆಂದರೂರುಗರು (ಮೋಹತ. ೩೪–೧೨); ದಾರಿಗರೂರುಗರ್ನಾಡುಗರಿಹ ಪರಿವಾರ ವಿದ್ವಾಂಸರು ನೃಪರು . . . ಗೋಳಿಟ್ಟರಾ ಮಾರನಗ್ರಜ ಮುಕ್ತಿಗೈದೆ (ಭರಚ. ೭೮–೧೦೩); ಊರುಗರ್ಗೆ ಕವಲ್ಲಂಬುಗೆಯನಿತ್ತು (ಚಿಕವಂ. ೫೩–೧೬). ೨. ಅಸಂಸ್ಕೃತ; ದಡ್ಡ; ಮೂಢ: "ಗ್ರಾಮಿಣಃ, ಗ್ರಾಮ್ಯಃ, ಗ್ರಾಮೇಯಕಃ – ಈ ೩ ಊರುಗಂ" (ಹಲಾಯು. ೪೩–೧೦೩); ಊರುಗರಾದ ಮೂವರನದೇಂ ಬಿದಿ ಪೆತ್ತನೋ ಭೂಮಿಭಾರರಾ (ಶಮಪಾಂ. ೮೨); ಊರುಗರಲಾ ಮಾದ್ರದೇಶದ ಭೂರಿದುರಿತರು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೯–೧೯).

ಊರುಗರನುಡಿ, ಊರುಗರಮಾತು = ಮಂದಿಯ ಮಾತು; ಅಸಭ್ಯರ ನುಡಿ: "ಊರುಗರ ನುಡಿ ಅಶ್ಲೀಲವೆಂಬುದು" (ಹಲಾಯು. ೨೩–೧೪೧); "ಊರುಗರ ಮಾತದಶ್ಲೀಲಮೆಂದೆನಿಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೨೬–೨). [ಊರ್ರು$_3$ (< ಊರ್) + –ಗ$_3$]

ಊರುಗಂಬ (ನಾ). ೧. ಆಸರೆಗಾಗಿ ನಟ್ಟ ಕಂಬ: ದ್ರಾಕ್ಷಿಯ ತೋಟದಲ್ಲಿ ತೋಟಗಾರನು ಊರುಗಂಬಗಳನ್ನು ನೆಟ್ಟು ಗಿಡಕ್ಕೆ ಆಶ್ರಯ ಕೊಡುತ್ತಾನೆ (ನಿಬಂಧ. II, ೧೦). ೨. (ಆಲಂ) ಆಸರೆ; ಆಧಾರ: ವೈಷ್ಣವಮತಸಂಪ್ರದಾಯಕ್ಕೆ ಊರುಗಂಬಗಳಾಗಿ ನಿಂತವರು ಈ ಮೂವರು ಪಂಡಿತ ವಿದ್ವಾಂಸ ಭಕ್ತರು (ಭಾರದ. ೨೯೦).

[ಊರ್ರು$_1$ (< ಊಱು$_1$) + ಕಂಬ$_1$]

ಊರುಗಲಿ 'ಊರ್ಗಲಿ' ನೋ.

ಊರುಗಳ್ಳ (ನಾ). ೧. ಊರಿನ ಕಳ್ಳ. ೨. ಇಡಿ ಊರನ್ನೇ ಕದಿಯುವವನು: ದ್ವಾರಾವತಿಯನ್ನು ನೀರೊಳು ಬಚ್ಚಿಟ್ಟು ಊರುಗಳ್ಳ ಬಂದ ಕೊಕೊಕೊ ಎನ್ನಿರೊ (ಕನಕ. ೨೦೧–೫).

[ಊರ್ರು$_3$ (< ಊರ್) + ಕಳ್ಳ$_1$]

ಊರುಗಾಯಿ, ಊರಗಾಯಿ (ನಾ). ಉಪ್ಪಿನಕಾಯಿ: ಈಗಾ ಆ ಊರ್ನೆಕೊಡಿ, ತಾಲ್ಲೋಕೆ ಕೊಡೀಂದ್ರೆ, ಈ ಹಳ್ಳೀನೆ ಕೊಡೀಂದ್ರೆ ಯಾರಿಗೂ ಹೊಟ್ಟೇಲಿ ಊರುಗಾಯಿ ಸುರಿದ ಹಾಗೆ ಆಗೋ ಮಾತೆ (ವೈದ್ಯವಿ. ೬೧). **ಊರಗಾಯಿ**: "ಅನ್ನ, ಸಾರು . . . ಅಪ್ಪಳ, ವಡಾನೂ ಕರಿ ಊರಗಾಯಿ–ಹೂಹೂ ಬೇಗ" ಎಂದರು (ಕೆಲನೆ. ೨೯೬).

[ಊರ್ರು$_2$ (<ಊಱು$_2$) + ಕಾಯ್ಕಿ$_4$ (< ಕಾಯ್ಕ್$_4$). / ತಮಿ. ಊಱುಗಾಯ್; ತೆಲು. ಊರುಗಾಯಿ]

ಊರುಗುಬ್ಬಿ (ನಾ). ಊರಿನ ಗುಬ್ಬಿ: "ಕಲವಿಂಕಃ – ಊರುಗುಬ್ಬಿ" (ಓಷಧಿ. ೨೪). [ಊರ್ರು$_3$ (< ಊರ್) + ಗುಬ್ಬಿ]

ಊರುಗೆಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಊರನ್ನು ಕೆಡಿಸು, —ಹಾಳುಮಾಡು, —ನಾಶಪಡಿಸು: ಊರುಗೆಡಿಸಿದ ಕುಮುದಮೈಂದನ ಕಾರಿದನು ತನಿಗರುಳ ಪನಸನು ಹೇಱಿದನು ಹದಿನೆಂಟು ಶರದಲಿ ಶರಭ ಶತಬಲಿಯ (ಕೌಶಿರಾ. ೨೭–೯). [ಊರ್ರು$_3$ (< ಊರ್) + ಕೆಡಿಸು]

ಊರುಗೋಲು 'ಊಱುಂಗೋಲು' ನೋ.

ಊರುಜ (ನಾ). (ಭಗವಂತನ) ತೊಡೆಯಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದವನು; ವೈಶ್ಯ. 'ಊರುಜವೃತ್ತಿ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಊರುಜವೃತ್ತಿ (ನಾ). ವೈಶ್ಯವೃತ್ತಿ: ಕ್ಷತ್ರಿಯರ್ಗೂರುಜವೃತ್ತಿಯು ಚಿತಮಕ್ಕುಂ (ವಿಷ್ಣುಪು. ೧೧–೭೦). [ಊರುಜ + ವೃತ್ತಿ$_1$]

ಊರುಟ್ಟಿಗೆ (ನಾ). ಒಂದು ತೆರಿಗೆ: ಮನದೆಱೆ ಮದುವೆದೆಱೆ ಊರುಟ್ಟಿಗೆ . . . ಯಿವೊಳಗಾಗಿ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೨; ೧೬–೨೯; 1069).

[ಊರ್ರು$_3$ (< ಊರ್) + ಉಟ್ಟಿಗೆ ?]

ಊರುತನ (ನಾ). ಊರಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದುದು (?): ಹುಲಸಾರರು ಹೊಲೆಯರಂತೆ ಊರುತನದ ಕೆಲಸಗಳನ್ನು ಮಾಡುವುದಲ್ಲದೆ ಬಿದಿರಿನ ಬುಟ್ಟಿಗಳನ್ನು ಹೆಣೆದು ಮಾರುವರು (ಕಭಾಗೆ. ೨೨೪); ಇವರಲ್ಲದೆ ಜೋಯಿಸ, ಸೊನ್ನೆಗಾರ, ನಾಡಿಗ, ಅಗಸ ಮುಂತಾದ ೧೨ ಜನ ಬಲೂತಿದಾರರು ಊರುತನದ ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿ ಸಹಾಯ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದರು (ಕಭಾಗೆ. ೩೭೬). [ಊರ್ರು$_3$ (< ಊರ್) + –ತನ]

ಊರುದಂಡ (ನಾ). ಊರುವ ಕೋಲು; ಊರುಗೋಲು: ಹೊರಳಾಡುತಿರುಳನು ಕಳೆದಿವಳೆದ್ದಳು ಪಿಡಿದಾಸೆಯೂರುದಂಡವನು (ಚಂದ್ರವೀ. ೧೧೫–೬೦). [ಊರ್ರು$_1$ (< ಊಱು$_1$) + ದಂಡ]

ಊರುದಘ್ನ (ಗು). ತೊಡೆ ಮುಳುಗುವಷ್ಟು (ನೀರಿನ) ಮಟ್ಟವುಳ್ಳ: ಪೆಣ್ಬಡೆ ನಿಂದುದು ಪೊಕ್ಕು ಜಾನುದಘ್ನೋರುದಘ್ನಕಟದಘ್ನನಾಭಿದಘ್ನ ಸ್ಥಳದೊಳ್ (ಜಗವಿ. ೧೪–೯೫). [ಸಂ.]

ಊರುದೇವಮ್ಮ (ನಾ). ಊರಿನ ದೇವತೆ; ಗ್ರಾಮದೇವತೆ (ಕಿ).

[ಊರ್ರು$_3$ (< ಊರ್) + ದೇವಮ್ಮ]

ಊರುದೊರೆ (ನಾ). ಊರಿನದೊರೆ; ಯಜಮಾನ; ಗೌಡ: 'ಊರುದೊರೆ' ಶಾಂತಪ್ಪನಾಯಕರಿಗೆ . . . ಗೊತ್ತಾಗದಿದ್ದೀತೆ? (ಬೆಳುಮ. ೭೪). [ಊರ್ರು$_3$ (< ಊರ್) + ದೊರೆ$_3$]

ಊರುದ್ವಯಸ (ಗು). = ಊರುದಘ್ನ: ಲಾವಣ್ಯರಸಂ ತೆಕ್ಕನೆ ತೀವಿದ ತಿಳಿಗೊಳದ ಪಯಸಮೂರುದ್ವಯಸಂ (ಅನಂಪು. ೭–೩೫). [ಸಂ.]

ಊರುಧನಿ (ನಾ). = ಊರುದೊರೆ: ಕುಂದಾಪುರಗ್ರಾಮದ ಒಳಗಣ ಹಂಗರು ಅಧಿವಾಸದ ಊರುಧನಿಯರ ಜನ ೨ ಎರಡು (ಸೌಇಇ. IX–ii, ೪೩೦–೧೫; 1406). [ಊರ್ರು$_3$ (< ಊರ್) + ಧನಿ]

ಊರುನರಿ (ನಾ). ೧. ಊರಿನಲ್ಲಿ ಸೇರಿಕೊಂಡಿರುವ ನರಿ. ೨. (ಆಲಂ) ಕುತಂತ್ರಿ; ಮೋಸಗಾರ; "ಕುತಂತ್ರಿ" (ರಮಾಕಾಂ).

[ಊರ್ರು$_3$ (< ಊರ್) + ನರಿ]

ಊರುಪರ್ವ (ನಾ). ಮೊಣಕಾಲು; ಮಂಡಿ (ಕಿ).

[ಊರ್ರು$_4$ + ಪರ್ವ]

ಊರುಬಸವಿ, ಊರಬಸವಿ (ನಾ). ೧. ದೇವರಿಗೆ ಮೀಸಲಾಗಿ ಬಿಟ್ಟ ಹೆಣ್ಣು: ಎಲ್ಲಮ್ಮನ ಊರುಬಸವಿ (ರೂಢಿ). ೨. ಸೂಳೆ; ಜಾರೆ: ಊರುಬಸವಿಗೆ ಇವನು ತಾಳಿಕಟ್ಟಿದನಂತೆ (ತುಂಗಭ. ೫೩). **ಊರಬಸವಿ**: ಈ ಊರಬಸವಿಗೇಕೆ ಇಷ್ಟು ಮಾನ (ಹುಚ್ಚಾಟ. ೬೬); ಇದ್ದೋಳೊಬ್ಬಳು ಮಗಳು ಊರಬಸವಿಯಾದಳು (ಗಾದೆ). [ಊರ್ರು$_3$ (< ಊರ್)+ಬಸವಿ]

ಊರುಬಾಗಿಲು (ನಾ). ಊರಿನ ಹೆಬ್ಬಾಗಿಲು, —ಮಹಾದ್ವಾರ: "ಗೋಪುರಂ . . . ಊರುಬಾಗಿಲು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೯೨); ಊರು ಮೂರು ಸುತ್ತು ಸುತ್ತಿದರೂ ಊರು ಬಾಗಿಲಲ್ಲಿಯೇ ಹೊರಡಬೇಕು (ಗಾದೆ).

[ಊರ್ರು$_3$ (< ಊರ್) + ಬಾಗಿಲು (< ಬಾಗಿಲ್)]

ಊರುಬ್ಬೆ (ನಾ). ಊರಿಗೆ ಕಷ್ಟ, —ಸಂತಾಪ: ಊರುಬ್ಬೆಯಾದ ತಮ್ಮನಗುರ್ವಿನುರ್ವಿಂಗುಬ್ಬೆಗಂಬಟ್ಟು (ಅರ್ಧನೇ. ೫–೨ ವ).

[ಊರ್ರು$_3$ (< ಊರ್) + ಉಬ್ಬೆ$_1$]

ಊರುಭಂಗ (ನಾ). ತೊಡೆಯನ್ನು ಮುರಿಯುವಿಕೆ : ಭೀಮಕೋಪದಿ ನಿನಗೂರುಭಂಗಭಯಮಾಗದೆ ಪೋಕುಮೆ ಕೌರವೇಶ್ವರಾ (ಗ ದಾ ಯು. ೯-೪೬); ಆ ಅತ್ಯಂ ಶಕಟಿಭಗರಾಕ್ಷಾಂತಿಯಂದೂರುಭಗಂಗೆಯ್ದು (ಪಂಚತಂ. ೨೬-೧೯); ದುರ್ಯೋಧನನಿಗೆ ಛಲದ ಹುಚ್ಚು ಪಿಡಿದು ಊರು ಭಂಗವಾಯಿತು (ಕಾವ್ಯಸ. ೩). [ಊರ್ಮ್ + ಭಂಗ]

ಊರುಮಗ (ನಾ). ಊರಿನ ಮಗ; ಸೇವಕ; ಆಳು: ಹೀಗೆ ಎಲ್ಲರ ಮನೆಯಲ್ಲಿಯೂ ದುಡಿಯುವುದಕ್ಕೆ, ಅದುವೆ ಪ್ರತಿಫಲದ ನಿರೀಕ್ಷಣೆಯಿಟ್ಟಿದೆ ದುಡಿಯಲು, ಹಕ್ಕಿದ್ದುದರಿಂದ ಇವನೆ ನಿಜವಾದ ಊರುಮಗ (ವೆಳಮ. ೪). [ಊರು (< ಊರ್) + ಮಗ]

ಊರುಮನೆ (ನಾ). ಊರಿನ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಮನೆ : ಊರೊಟ್ಟಿನ ಕಾರ್ಯವಾದರೇನು ಊರುಮನೆಯ ಕೆಲಸವಾದರೇನು? ಇವನು ಮೈಬಗ್ಗಿಸಿಯೆ ಮನಬಗ್ಗಿಸಿಯೆ ಮಾಡಿಯಾನು (ವೆಳಮ. ೩). [ಊರ್ಮ್ (< ಊರ್) + ಮನೆ]

ಊರುಮರ್ಜಿ (ನಾ). ಊರಿನ ಗೌರವ, —ಮರ್ಯಾದೆ: ಏನಾದರೂ ಆಗಲಿ, ಊರುಮರ್ಜಿಗಿನ ಒಳ್ಳೇ ಪಾಡಾಗಿ ಕಾಡಿರಿ (ವೆಳಮ. ೧೧೦). [ಊರ್ಮ್ (< ಊರ್) + ಮರ್ಜಿ]

ಊರುಯುಗ (ನಾ). ಎರಡು ತೊಡೆ: ಅಲಘುಸುಯೋಧನೋರು ಯುಗಮಂ ಸದೆದು (ಧ್ವನ್ಯಾಲೋ. ೭೨). [ಊರ್ಮ್ + ಯುಗ]

ಊರುಯುಗ್ಮ (ನಾ). = ಊರುಯುಗ: ನೆಲಘಾತಂಗೂರುಯುಗ್ಮಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨-೪೬). [ಊರ್ಮ್ + ಯುಗ್ಮ]

ಊರುವಂದಿ 'ಊರ್ವಂದಿ' ನೋ.

ಊರುವಿಭಂಗ (ನಾ). = ಊರುಭಂಗ : ಆಜಿಯಲುತ ಸಪ್ತಾಶ್ವಸಿರಿ ರಿಪುಜನಪನೂರುವಿಭಂಗವೇ ಮುನ್ನಿನ ಪ್ರತಿಜ್ಞೆಯಲಾ (ಕು ವ್ಯಾ ಗ. ೬-೪೬). [ಊರು + ವಿಭಂಗ]

ಊರುವಿಶ್ವೇಷ (ನಾ). ತೊಡೆಗಳನ್ನು ಬೇರ್ಪಡಿಸುವಿಕೆ, —ಆಗಲಿ ಸುವಿಕೆ: "ಬಗಱು – ಊರುವಿಶ್ವೇಷೇ (ಕಾಲುಗಳನ್ನು ಆಗಲಿಸು)" (ಕಮಧಾ). [ಊರ್ಮ್ + ವಿಶ್ಲೇಷ]

ಊರುಸಿಂಗ (ನಾ). ಊರಿನ ಸಿಂಹ ; ನಾಯಿ (೫). 'ಗ್ರಾಮಸಿಂಹ' ಪರಾ. [ಊರ್ಮ್ (< ಊರ್) + ಸಿಂಗ್]

ಊರುಹಾಕು (ಕ್ರಿ). ನೆನೆಹಾಕು ; ನೆನೆಯಿಸು : ಬೂರುಗದ ಚಕ್ಕೆ, ಬೂರುಗದ ಎಲೆ ಇವುಗಳನ್ನು ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಬೇಯಿಸಿ ಊರುಹಾಕಿ ತೆಟ್ಟ ನೀರನ್ನು ಬೆಲ್ಲ ಜೀರಿಗೆ ಏಲಕ್ಕಿ ಪ್ರತಿಪಾಕವಿಕ್ಕಿ ಆರಿದ ಮೇಲೆ ಕೊಡಲು ಳಳಜ್ವರ ಪಿಡುವುದು (ಸಕವೈ. ೭೯). [ಊರು (< ಊಱು) + ಹಾಕು (< ಹಾಯ್ಸು)]

ಊರುಹಾಗಲಬಳ್ಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಬಳ್ಳಿ (೬). [ಊರ್ಮ್ (< ಊರ್) + ಹಾಗಲ (< ಪಾಗಲ) + ಬಳ್ಳಿ]

ಊರೂಟ (ನಾ). ಇಡೀ ಊರಿಗೆಲ್ಲಾ ಹಾಕುವ ಊಟ; ಭೂರಿ ಭೋಜನ: ಮದುವೆ ಆತಿಥ್ಯಲಭಕುಂದ ನಡೆದಿತ್ತು. (ಊರೂಟ!), ಧಾರೆಊಟಗಳ ದಿನ ಊರಿನ ಒಂದು ಒಲೆಯೂ ಬೆಂಕಿಯನ್ನು ಕಾಣಲಿಲ್ಲ (ವೆಳಮ. ೩೬). [ಊರ್ಮ್ (< ಊರ್) + ಊಟ]

ಊರೂಪಹೂಹನ್ನ (ನಾ).[ಶಾಮಶಾ] ಅಲಿಂಗನದಲ್ಲಿ ಒಂದೆಬಿಗಿ; ತೊಡೆಗಳಿಂದ ಅಲಿಂಗಿಸುವುದು : ಪುಷ್ಕರ . . . ಊರೂಪಹೂಹನ ಲಲಾಟಕವೆಂಬ ದ್ವಾದಶವಿಧಾಲಿಂಗನಗಳಂ (ವಿತೇಕ. ೨೨೯). [ಸಂ.]

ಊರೆ (ನಾ). ಆಶ್ರಯ; ಆಧಾರ: ಗಾಂಡೀವದಿಂದ ಮೂರು ಬಾಣಗಳನ್ನು ಅಭಿಮಂತ್ರಿಸಿ ಅವು ದಿಂದಿನಂತೆ ಊರೆ ನಿಲ್ಲುವ ಹಾಗೆ ಪ್ರಯೋಗ ಮಾಡಿದನು (ವಚಭಾ. ೨೬೬). [< ಊಱು. / ತುಳು. ಊರೆ]

ಊರೆಕಟ್ಟು (ನಾ). "ಕಮಾನು, ಗುಮ್ಮಟ ಮೊದಲಾದುವನ್ನು ಕಟ್ಟುವಾಗ ಅವುಗಳಿಗೆ ತಾತ್ಕಾಲಿಕ ಆಧಾರವಾಗಿ ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಚೌಕಟ್ಟು ; ಊರೆಗಟ್ಟು" (Centering. ಇಂಶಾ). [ಊರೆ + ಕಟ್ಟು]

ಊರೆಕೊಡು 'ಊರೆಗೊಡು'ನೋ.

ಊರೆಗೊಡು, ಊರೆಕೊಡು (ಕ್ರಿ). ಆಧಾರಕೊಡು ; ಆಶ್ರಯ ಕೊಡು: ಗಲ್ಲಕ್ಕೆ ಕೈಬೆರಕೊಂಡನು ನೀನೂರೆಗಟ್ಟಿಗೆ ನಂಕೆಯೆ ನೀರೆ (ಇಂಡಾಪ. ೮೫-೧೫). **ಊರೆಕೊಡು** : ತನ್ನ ಮೊಣಕೈಯನ್ನು ಗಲ್ಲಕ್ಕೆ ಊರೆಕೊಟ್ಟು ಕು ಳಿ ತಿ ದ್ದ ಹೆಜ್ಜಾವ್ಯಕ್ತಿ . . . ಎದ್ದುನಂತಳು (ಸಡೆದಾ. II, 910). [ಊರೆ + ಕೊಡು]

ಊರೆಗೋಲು (ನಾ). ಆಧಾರವಾದ ಕೋಲು, —ಬೆತ್ತ : ಊರೆಗೋಲಿನ ಮೇಲೆಯೇ ಭಾರವಿಟ್ಟು ನಿಂತವನು ಕ್ರಮವೇಣ ಈ ಕೋಲಜ್ಜೇರ ಮರೆತ (ರೂಪಸ. ೫); ಇಂದಿಗು ಊರೆಗೋಲನ್ನ ಈ ಬಾಳಿಗೆ ಅವರಂಥ ಹಿರಿಯರ ಹರಕೆ (ಇಂಚಾಸ. ೩೨-೪೮).

[ಊರೆ + ಕೋಲು (< ಕೋಲ್)]

ಊರೆನಿಲ್ಲಿಸು (ಕ್ರಿ). ಆಧಾರವಾಗಿ ಕೊಡು ; ಊರೆಯಾಗಿಸು : ಅರಳುತ್ತಿರುವ ಗುರಾಣಿಯಂತೆ ಇರುವ ಮುಖಗಳನ್ನು ಬಾಗಿಸಿ ಊರೆ ನಿಲ್ಲಿಸಿಕೊಂಡು ನಿಡುಸುಯ್ಯುವರು (ಪಂಯಾತ್ರಿ. ೫೩).

[ಊರೆ + ನಿಲ್ಲಿಸು]

ಊರೆಮ್ಮೆ (ನಾ). ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಸಾಕುವ ಎಮ್ಮೆ: ನೆಲ್ಲೂಂ ಪುಲ್ಲೂಂ ಕಾಡೆ ಮ್ಮೆಯು ಮೂರೆ ಮ್ಮೆಯುಂ ಕಾಲ್ಪಲಸುಂ ಊರಹಲಸುಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೯-೬೮). 'ಕಾಡೆಮ್ಮೆ' ಪರಾ.

[ಊರ್ಮ್ (< ಊರ್) + ಎಮ್ಮೆ (< ಎರ್ಮ)]

ಊರೆಯೆತ್ತಿಗೆ (ನಾ). ಎತ್ತಿಕೊಡುವ ಊರೆ : "(ಬಂಡಿಯ) ಚಕ್ರವನ್ನು ಜೊಕ್ಕಟವಾಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಅಚ್ಚಿನ್ನು ಮೇಲೆತ್ತಿಹಿಡಿಯುವ ಸಲಕರಣೆ ; ಊರೆಯೆತ್ತಿಗೆ" (Carriage Jack. ಇಂಶಾ).

[ಊರೆ (< ಊಱು) + ಎತ್ತಿಗೆ]

ಊರೆಳ್ಳು (ನಾ). ಬೇಸಾಯಮಾಡಿ ಬೆಳೆಯುವ ಎಳ್ಳು : ಕುಲ ಹೀನನುಂ ಕುಲಜನುಂ ಸೂಳೆಯುಂ ಸಜ್ಜನಮುಂ ಕಾಡೆಳ್ಳುಮೂರೆಳ್ಳು ಮೆಂಬು ಬೋಗದೊಳಿಕಳವು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೯-೬೮).

[ಊರ್ಮ್ (< ಊರ್) + ಎಳ್ಳು (< ಎಳ್)]

ಊರೇಱು (ಕ್ರಿ). ಬೇರೆ ಊರಿಗೆ ಒಕ್ಕಲು ಹೋಗು, —ವಲಸೆ ಹೋಗು : ಆರೆಹಾವಂ ಬೆಸವೋಲೆವಂಗೆ ಪಯಣಂಬೋಪಂಗೆ ತಾನಂದಿ ನೋರುಂಕೂಡೀಕ್ಷೆರೇಱಿಜವವಂಗೆ . . . ಎಯ್ದಂ ಶಕುನಂ (ಲೋಕೋಪ. ೧೨-೪) ; ಊರೇಱಲ್ ಮನೆಯಂ ಪುಗಲ್ . . . ಒಳ್ಳಿತೞಿಪೆವಳ್ತಡೆಯೆ (ಲೋ ಕೋ ಪ. ೧-೦೮) ; "ಬೇರೂರ್ಗೆ ಒಕ್ಕಲ್ ಪೋಗಲ್" (ಲೋಕೋಪ. ಟೀಕು) ; ಊರೇಱ [ಪಾಠಾಂ. ರ ತೆಲ್]ಲ್ ಮನೆ ಮಾಡಲ್ಕಾರಂ ಬರುರು ಇಂ ತಾರಿಗಳನುಬೆಯ ಪೆಱವಱೊಳುಬತಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೨೧೫).

[ಊರ್ + ಏಱು]

ಊರೊಕ್ಕಲು (ನಾ). ಊರಿನ ಒಕ್ಕಲು, —ಸಂಸಾರಗಳು: ಅಲ್ಲಿ ನೆಲಸಿರುವ ವಾಚಕೇಶ್ವರಸ್ವಾಮಿಯ ಸೇವೆಗೆಂದು ನಂಕಿರುವ ಕೊಂದನವನಿಗೆ ಊರೊಕ್ಕಲ್ಲಿಲು ಒಬ್ಬೊಬ್ಬನೂ ಒಂದು ಕೊಳಗ ದಿಕ್ಕುವರಿಗೆ ಒಂದು ಪಡಿ ನೆಲ್ಲನ್ನು ದಿತ್ತುವಟ್ಟವಾಗಿ ಕೊಡಬೇಕೆಂಬ ಆಜ್ಞೆ ಕಳೆದ ವರುಷ ಕಾಸನ ವಾಯಿತು (ಸಡೆ. ೧೩೬).

[ಊರ್ಮ್ (< ಊರ್) + ಒಕ್ಕಲು (< ಒಕ್ಕಲ್ಮ್)]

ಊರೊಟ್ಟು (ನಾ). ಇಡೀ ಊರು; ಪೂರ್ತಿ ಊರು; ಊರಿಗೆಲ್ಲ ಸೇರಿದ್ದು: ಊರೊಟ್ಟಿನ ಕಾರ್ಯವಾದರೇನು, ಊರುಮನೆಯ ಕೆಲಸ ವಾದರೇನು? (ಬೆಳಮ. ೩.); ಊರೊಟ್ಟಿಗೆ ಹೊಂದಿ ಬೇಟಿಗೆ ಹೋಗದು ವುದೂ ಉಂಟು (ಹುಬ್ಬಳ್ಳಿ. ೩೬.); ಗ್ರಾಮ ಮಾಳಿಮನ ದೇವತೆಗಳ ಪ್ರತಿಷ್ಠಕ್ಕಾಗಿ... ಊರೊಟ್ಟಿಗೆ ಪಾಟ್ಯೋಕ್ಕವ ಇದೆ (ಭಾರದ. ೫೬೦).

[ಊರ್ + ಒಟ್ಟು]

ಊರೊಡೆಗೇರಿ (ನಾ). ಗ್ರಾಮಕಾರ್ಯಮಾಡುವ ಊರಿನ ಮುಖ್ಯ ಸ್ಥರ ಬೀದಿ: ಮಹಿಗಳುರು ಊರೊಡೆಗೇರಿಯ ಶ್ರೀ ಸಿದ್ಧೇಶ್ವರದೇಪ[ರ] ಗಡಿಯ ಪತ್ರಿಕೆ (ಸಂಇಶಾ. XX, ೧೧೨–೫೩ : ೧೨೬).

[ಊರೊಡೆಯ ? + ಕೇರಿ]

ಊರೊಡೆತನ (ನಾ). ಊರಿನ ಯಜಮಾನಿಕೆ, —ಅಧಿಪತ್ಯ: ನಾರಾಯಣನಾತ್ಮಸಂಭವಪತ್ನಿಕಳಗ್ಗರೀರಮಂತ್ರಿಸರ ಕರಿಸಿ ಊರೊಡೆತನದ ಪಟ್ಟವ ಕಟ್ಟಿ ಪರಮ ವಿಚಾರದ ಬುದ್ಧಿದೇಳಿದನು (ಪೋಷಕ. ೧೩–೬).

[ಊರ್ + ಒಡೆತನ]

ಊರೊಡೆದೋಟಿ (ನಾ). ಊರೊಡೆತನದ ತೋಟ; ಒಂದು ತೋಟದ ಹೆಸರು (?): ಜೋಳದೋಂಟಿಂದಂ ಮೂಡಲು ಪಳ್ಳದಿಂ ತೆಂಕಲು ಊರೊಡೆದೋಟ ಕಂಬ ಪಶ್ಚಂ ಶ್ರೀರಾಮನ್ನ (ಸಂಇಶಾ. IX–i, ೭೭೧–೭೭ : ೧೨೫).

[ಊರೊಡೆತನ + ತೋಟ (< ತೋಂಟ)]

ಊರೊಡೆಯ, ಊರಡೆಯ (ನಾ). ಊರಿನ ಒಡೆಯ, —ಪ್ರಭು, —ಯಜಮಾನ, —ಅಧಿಕಾರಿ, —ಗೌಡ: ಊರೊಡೆಯ ಪಿಟ್ಟಯ್ಯಂ ಕಾಳ್ಗೆಜೆಯ (ಇಆ. XII, ೨೫೭–೧೧ : ೪೮೨); ಮೂಸಿಯೂರ ಊರೊಡೆಯರ್ಗೆ ಮಾನ್ಯದ ಕೆಯ್ವತ್ತರೆನ್ನೂಱು (ಎಇ. XX, ೬–೩೧ : ೧೦೭); ಊರೊಡೆಯರು ಮಾರಮಯ್ಯ (ಎಳ. XI, ಬಾವಣ. ೨೦–೧೬ : ೧೦೬೨); ಸ್ವಾಮಿ ಸಂಬಂಧಕ್ಕೆ ಊರೊಡೆಯಂ ಪಾಡೆಜೆಯಂ (ತ.ಮ.ದ. ೧೬೭ ಪ್ರಯೋ). ಊರ ರಡೆ ಧೆಯ: ಊರಡೆಯರು ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಗ್ರಾಮ ಕಾರ್ಯವ ಮಾಡುವುದು (ಸಂಇಶಾ : XV, ೧೫೯–೪೭ : ೧೨೮); ಊರಡೆಯ ಪ್ರಮುಖ ಅಶೇತಮಹಾಜನಂಗಳಿಗೆ ಪಾದಪೂಜೆಯಂ ಕೊಟ್ಟು ವೂರಡೆಯರು ಸೂತ್ರದೋಜಾದಿಯಾಗಿ... ಕೆತ್ತಿರು (ಸಂಇಶಾ. XV, ೨೮೫–೯ : ೧೧೩).

[ಊರ್ + ಒಡೆಯ]

ಊಕಾರವಲಿಗೆ (ನಾ). ಊರನ್ನು ಕಾಯುವವನು; ಗ್ರಾಮರಕ್ಷಕ.

[ಊರ್ + ಕಾವಲಿಗ. / ತಮಿ. ಊರ್ಕಾವಲ್]

ಊರ್ಕೆಡುಳ (ನಾ). ಊರನ್ನು ಕೆಡಿಸುವವನು: ಕೊಂಡ ಸಾಲವ ಕೊಡದನೂರ್ಕೆಡುಳನಿಸಲೇಕೆಮ್ಮ ಬಳಿಯ ಪಿ ಸಾಲದೊಳಗದ್ದಿಸಲಿ ತಾ? (ಕಬ್ಬಿರ. ೧೯–೪೪).

[ಊರ್ + ಕೆಡುಳ]

ಊರ್ಕೆಲಸಿಗ (ನಾ). ಊರಿನ ಹಣಾಮ, —ಜ್ಞೌರಿಕ (ಕ).

[ಊರ್ + ಕೆಲಸಿಗ]

ಊರ್ಕೋಟೆ (ನಾ). ಊರಿನ ಕೋಟೆ: ಅಱಿಪಯನರಿಂದುವನ್ನ ಬಾಳುವುದು ಆ ಊರ್, ಊರ್ಕೋಟೆ ಅಳ್ಳರ್ (ಪಾರ್ಸ. ೧೪–೬೩).

[ಊರ್ + ಕೋಟೆ (< ಕೊಂಟು)]

ಊರ್ಗಲಿ, ಊರುಗಲಿ (ನಾ). ಊರಿನ ಕಲಿ, —ಶೂರ: "ಗ್ರಾಮ ಶೂರಾಣಾಂ – ಊರುಗಲಿಗಳಿಗೆ – ಊರ್ಗಲಿಗಳ್ಗೆ" (ನೀತಿವಾ. ೧೦–೫೧).

ಊರುಗಲಿ : ಮೇಲಿನ ಪ್ರಯೋಗವನ್ನು ನೋಡಿ.

[ಊರ್ + ಕಲ್ಲು]

ಊರ್ಗಾಮುಂಡು, ಊರ್ಗಾವುಂಡು (ನಾ). ಊರಿನ ಗೌಡಿಕೆ. 'ಊರ್ಗಾಮುಂಡುಗೆಯರ್' ಪರಾ. **ಊರ್ಗಾವುಂಡು**: 'ಊರ್ಗಾವುಂಡುಗೆಯರ್' ಪರಾ.

[ಊರ್ + ಗಾಮುಂಡು]

ಊರ್ಗಾಮುಂಡುಗೆಯರ್, ಊರ್ಗಾವುಂಡುಗೆಯರ್ (ಕ್ರಿ). ಊರಿನ ಗೌಡಿಕೆ ನಡಸು, —ಅಧಿಪತ್ಯ ನಡಸು: ಗಿಂಡಿಯೂರಿಲ್ಲಾಮುಂಡು ಗೆಯ್ದು (ಮೈಅರ. ೧೫೨ : ೭೮–೪ : ೪೬೪); ಮಾನಯ್ಯನೂರ್ಗಾಮುಂಡುಗೆಯ್ದು (ಇಆ. XII, ೨೬೧–೧೩ : ೪೭೨). **ಊರ್ಗಾವುಂಡುಗೆಯರ್**: ಪೆಲ್ದೂಳಿ ನಸ್ಸಿಯ ಗಂಗಾವುಂಡನೂರ್ಗಾವುಂಡುಗೆಯ್ವುತ್ತಿರೆ (ಎಳ. XI, ಹೊಳ್ತ. ೮೦–೨ : ೧೬೨); ಅರಜಗಾವುಂಡನೂರ್ಗಾವುಂಡುಗೆಯ್ದು (ಎಳ. VII, ತಿಕಾ. ೧೧–೧೨ : ೧೦೫೦); ಬೆಂಗೇರಿಗೆ ಸೋವಗಾವುಂಡನ ಮಗಂ ಬಮ್ಮಯ್ಯನೂರ್ಗಾವುಂಡುಗೆಯ್ದ (ಸಂಇಶಾ. XX, ೬೫–೪ : ೧೦೨೨).

[ಊರ್ಗಾಮುಂಡು + ಗೆಯ್ (< ಕೆಯ್)]

ಊರ್ಗಾವ (ನಾ). ೧. = ಊರ್ಕಾವಲಿಗೆ. ೨. ಧಾನ್ಯದ ರಾಶಿಯನ್ನು ಕಾದುಕೊಂಡಿದ್ದು ಆನಂತರ ತನ್ನ ಪಾಲು ಪಡೆಯುವವನು (ಕ). "ಕಾಳ್ದಾಳಂ" (ಹಹಾಪ್ರ. ೬. ೧, ೧೭೯).

[ಊರ್ + ಕಾವ]

ಊರ್ಗಾವುಂಡು 'ಊರ್ಗಾಮುಂಡು' ನೋ.

ಊರ್ಗಾವುಂಡುಗೆಯರ್ 'ಊರ್ಗಾಮುಂಡುಗೆಯರ್' ನೋ.

ಊರ್ಜ (ನಾ). ೧. ಶಕ್ತಿ; ಸಾಮರ್ಥ್ಯ. ೨. ಪ್ರಯತ್ನ. ೩. ಕಾರ್ತಿಕ ಮಾಸ: "ಕಾರ್ತಿಕಮಾಸಮಂ ಊರ್ಜವೆಂಬುದು" (ಹಲಾಯು. ೧೪–೧೧೪); "ನಭೋಮಾಸಮಮಲು ನಳಸ್ಯಮಿಷುವೆಂಬಂ" (ಮುಂಡಾ. ೨೧–೬೧); ಪಿವೊಗುಬ್ಬೆನೂರ್ಜಪ್ರಿಯ ಬೆಲ್ಲಂಗಳಂ (ಜಗಪ. ೪–೭೪).

[ಸಂ.]

ಊರ್ಜಸ್ವಲ (ನಾ). ಶಕ್ತಿವಂತ; ಸಮರ್ಥ. [ಸಂ.]

ಊರ್ಜಸ್ವಿ (ನಾ). ೧. ಶಕ್ತಿವಂತ; ಸಮರ್ಥ. ೨. [ಕಾವ್ಯಮಿಶ್ರ] ಒಂದು ಕಾವ್ಯಲಂಕಾರ: ಪ್ರೌಢಿಯಂ ಪ್ರಿಯತಮವಜಸಾಮ್ಯಂಱಿ ಮಹಂಕಾರಗರಿಮಮಮಱಿಸ್ವಿ (ಕಾವ್ಯಾ. ೭.೭); ಏಸಿವರ್ಜಸ್ವಿಯೆ ವೀರೋದ್ಭಟಿಸಿತಾಕಂಕಾರಂ (ಅ.ಚಂ.ಚಂ. ೯೯). ಉದಾ: ... ಅರಿಕರ ದೋಡುದರೀಂ ವಿಶಸದೊಳಳ್ದಿಗಳಿಕ ಕೂರಸಿ ಕೊಪ್ಪಿದು ದಿನುತ ಕೀರ್ತಿ ಭಿಡಾಕ್ಯಕರಂ (ಅಜಯಪ. ೪೪).

[ಸಂ. ಊರ್ಜಸ್ವಿನ್]

ಊರ್ಜಸ್ವಿತೆ (ನಾ). = ಊರ್ಜ-೧: ಸ್ಫೂರ್ಜದೂರ್ಜಸ್ವಿತೆಯ ಜೈತ್ರನ್ನ ದೊಂದಲೆಗೆ. ಜನ್ಮಲಯಲಯಗತೆಯೊಳಯೆಲೆಳು ಪೊಯ್ದಿದು (ಮಹಿಪಿಪು. ೨೧–೧).

[ಸಂ. ಊರ್ಜಸ್ವಿತಾ]

ಊರ್ಜಿತ (ಗು). ೧. ಶಕ್ತಿಯಿಂದ ಕೂಡಿದ; ಸಾಮರ್ಥ್ಯವುಳ್ಳ; ಬಲಿಷ್ಠ. ೨. ಅಭಿವೃದ್ಧಿಹೊಂದಿದ; ಏಳಿಗೆಯನ್ನು ಪಡೆದ; ನೆಲೆ ನಿಂತ. ೩. ದೊಡ್ಡದಾದ; ಹೆಚ್ಚಿನ. 'ಊರ್ಜಿತವೃದ್ಧಿಯ' ಪರಾ. ೪. "ರೂಢಿಯಲ್ಲಿರುವ" (ಸೋಮೇಶ. ಟಿಪ್ಪಣಿ); ಅತಿಗಂಭೀರನುದಾರ ಧೀರನು ಮಹಾಸಂಪನ್ನ ಸತ್ಕಾತ್ಮನೂರ್ಜಿತ ನಾನಾಶಿಲಿ ಭಾಷೆಯೊಳ್ ಪರಿಚಿತಂ... ವರಮಂತಿಪ್ಪಯ್ಯ (ಸೋಮೇಶ. ೬೧).

ಊರ್ಜಿತವಾಗು = ೧. ಸಿದ್ಧಿಸು: ಈ ಪತ್ರ ಊರ್ಜಿತವಾಗುವುದಿಲ್ಲ (ಜೂತ). ೨. ಏಳಿಗೆಯನ್ನು ಪಡೆ: ಈ ಮನೆ ಊರ್ಜಿತವಾಗುವ ಜಾಗಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ).

[ಸಂ.]

ಊರ್ಜಿತಗೊಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ಅಭಿವೃದ್ಧಿಗೊಳಿಸು; ಏಳಿಗೆಗೊಳಿಸು: ತಿರೋಡಕ್ಕೆ ಕೊಡುವುದಕ್ಕೆ – ಮನೆತನ ಊರ್ಜಿತಗೊಳಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಪುತ್ರ ಪೌಢ್ಯ ಬೇಕು (ಹೂಗಕ್ಷೇ. ೨೬).

[ಊರ್ಜಿತ + ಕೊಳ್ + -ಇಸು]

ಊರ್ಜಿತತೇಜ (ನಾ). ಹೆಚ್ಚಾದ ತೇಜಸ್ಸುಳ್ಳವನು: ಸಂಗ್ರಾಮ ರಾಮನೂರ್ಜಿತತೇಜಂ (ಸಂಇಶಾ. XX, ೧೪–೧೧ : ೧೪೦); ನಳಿನೀವನ ಕಿಂಜಲ್ಕದೊಳೆಳಸಿಯುಮೆಳೆನೀಜಲಂತೆ ಪಿಡಿಯಲಸನ್ನಾಕುಳಾಮಾಯದಂ ತಿರೋಡಿಸಿ ಲಕ್ಷಿತೆಯ ಗರ್ಭದೊಳಗಿರ್ದುಮರ್ಜಿತತೇಜಂ (ಪಜ್ಜಸು. ೯–೧೧೫).

[ಸಂ. ಊರ್ಜಿತತೇಜಸ್ (ಊರ್ಜಿತ + ತೇಜಸ್)]

ಊರ್ಜಿತಪುಣ್ಯ (ನಾ). ಹೆಚ್ಚಾದ ಪುಣ್ಯವುಳ್ಳವನು: ಸೀನತೀತಭವದೊಳ್ ಉಪಾರ್ಜಿತೋರ್ಜಿತಪುಣ್ಯನೆಯಾಗಿ ಸೌಧರ್ಮಕಲ್ಪದೊಳ್ ದೇವನಾದೈ (ಶಾಂತಿಪು. ೩–೮೫ ವ); ವಿಕ್ರಮಪುರವೆಂಬುದುಮಗ್ರಹಾರ ಸಂಪತ್ಪದವಿಗಳೊಳಮಗ್ರಗಣ್ಯನೂರ್ಜಿತಪುಣ್ಯಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೪–೪೧)
[ಊರ್ಜಿತ + ಪುಣ್ಯ]

ಊರ್ಜಿತಮತಿ (ಗು). ಹೆಚ್ಚಾದ ಬುದ್ಧಿಯುಳ್ಳ: ಅತಿಗಂಭೀರೆಯನೂರ್ಜಿತಮತಿಯಂ ನಿರ್ಮಳೆಯನಮಳಧೈರ್ಯಾದಿ ಗುಣಾನ್ವಿತೆಯಂ . . . ಕನ್ನೆಯನಂದು ಕಂಡಂ ಕ್ಷಿತಿಪಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೬೮೨).
[ಊರ್ಜಿತ + ಮತಿ]

ಊರ್ಜಿತಯಶ (ನಾ). ಹೆಚ್ಚಾದ ಕೀರ್ತಿಯುಳ್ಳವನು: ಚಾರುಚರಿತ್ರರೂರ್ಜಿತಯಶರ್ (ಸುಕುಮಾ. ೧–೧೨). [ಊರ್ಜಿತ + ಯಶ]

ಊರ್ಜಿತಸ್ಥಿತಿ (ನಾ). ಅಭಿವೃದ್ಧಿಯ ಸ್ಥಿತಿ; ಏಳಿಗೆಯ ಸ್ಥಿತಿ: ಕರ್ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ಶಿಲ್ಪಕಲೆಯು ಊರ್ಜಿತಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿದ್ದಿತೆಂದು ಹೇಳಬಹುದು (ಕರ್ನಾಅ. ೯). [ಊರ್ಜಿತ + ಸ್ಥಿತಿ]

ಊರ್ಜಿತೋಕ್ತಿ (ನಾ). ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ಮಾತು; ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಮಾತು: ನೃಪತುಂಗದೇವಮಾರ್ಗೋತ್ಸವಮೂರ್ಜಿತೋಕ್ತಿಗಳಿನಕ್ಕುತಿ ರೌದ್ರರಸಂ ರಸಾವಹಂ (ಕವಿರಾ. ೨–೯೮). [ಊರ್ಜಿತ + ಉಕ್ತಿ]

ಊರ್ಜಿತೋಪಮಾನ (ನಾ). [ಕಾವ್ಯಮಿ] ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ, ಉತ್ತಮವಾದ ಉಪಮಾನ: ನಿನ್ನ ಮುಖಂ ಹರಿಣಧರವಿಜಯಶೋಭಾಕರಮೆಂಬುದೂರ್ಜಿತೋಪಮಾನ ವಿಭಾಗಂ (ಕವಿರಾ. ೩–೬೧).
[ಊರ್ಜಿತ + ಉಪಮಾನ]

ಊರ್ಜಿಸು (ಕ್ರಿ). ಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಪಡೆದಿರು; ಸಮರ್ಥವಾಗಿರು: ಬಸವರಸರುಂ ಭಕ್ತರುಂ ತಾವಸಮವೊಡ್ಡೋಲಗವಣಿತೂರ್ಜಿಸುವ ಹೆಂಪಿಂದಿಪ್ಪೆಡೆಯೊಳೆಡೆಗೆಡೆಗೆ ಪಾಡುತ್ತ (ಬಸವು. ೫೩–೨೪).
[ಊರ್ಜ + –ಇಸು]

ಊರ್ಡಂಗುರ (ನಾ). ಊರಿಗೆ ಹಾಕುವ ಡಂಗುರ; ಊರಿಗೆ ಮಾಡುವ ಘೋಷಣೆ: ಮಱೆಯಂ ಕಾಲನಿದೇಕೆ ಮೈಮಱವಿರೆಂದೂರ್ಡಂಗುರಂ ಪೊಯ್ವವೊಲ್ ಪಱೆಪೊಯ್ದು (ಅನಂಪು. ೯–೨೧).
[ಊರ್ + ಡಂಗುರ]

ಊರ್ಣ (ನಾ). ೧. ಉಣ್ಣೆ. ೨. ಉಣ್ಣೆಯ ಬಟ್ಟೆ: ಜೀರ್ಣಮಲಿನವಸ್ತ್ರಕಾಣದ ಮನುಜಗೆ ಊರ್ಣವಿಚಿತ್ರದ ವಸನಾ (ಕಥವಿ. II, ೧೦); ಚರ್ಮ, ತೊಗಟೆ, ಊರ್ಣ, ಹತ್ತಿಗಳೇ ವಸ್ತ್ರಸಾಮಗ್ರಿಯಾಗಿದ್ದವು (ಭಾಇಪ್ರ. ೪೪); ರೇಶಿಮೆ, ಊರ್ಣ ಮತ್ತು ಕಿನಖಾಫ ಮೊದಲಾದ ಅಂಗಡಿಗಳು ಅಂದವಾಗಿ ಕಾಣುತ್ತವೆ (ಮಂಜುಕ. ೮). [ಸಂ.]

ಊರ್ಣಕೇಶ (ನಾ). ಹುಬ್ಬುಗಳ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿರುವ ಸುಳಿಯ ಕೂದಲು: ಜಿನನಿಗೆ ಬುದ್ಧನಿಗಿರುವಂತೆ ಊರ್ಣಕೇಶವಿದೆ (ಹೊಯ್ಸವಾ. ೧೦೩). ℙ ಇದು ಚಕ್ರವರ್ತಿತ್ವಸೂಚಕವಾದ ಲಕ್ಷಣ.
[ಊರ್ಣ + ಕೇಶ]

ಊರ್ಣನಾಭ (ನಾ). ೧. ಜೇಡರ ಹುಳು: ತಿರುಗುತಿತ್ತು ತನ್ನ ಸುತ್ತು ಬೆಳಕಿನೂರ್ಣನಾಭ ಗುರಿಯು ಗೊತ್ತು ತನಗೆ ಗೊತ್ತು ಬಂದುದೇನೊ ಲಾಭ (ಸ್ವದರ್ಶಿ. ೧೫); ಹೇಳು ಯಾರು ದೊರೆಯು? ಕಮಲನಾಭನೋ? ಊರ್ಣನಾಭನೋ? ಏಕೆ ಮುಚ್ಚುಮರೆಯು (ಟಂತನ. ೫೪). ೨. [ನಾಟ್ಯ] ಹಸ್ತಕ್ರಮಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ನಾಟ್ಯಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವ ಅಸಂಯುತ ಹಸ್ತಗಳು ಯಾವುವೆಂದರೆ ೧. ಪತಾಕ . . . ೨೩ ಊರ್ಣನಾಭ; ೨೪ ತಾಮ್ರಚೂಡ (ಅಭಾನ್ಯ. ೪೮).
[ಊರ್ಣ + ನಾಭಿ + –]

ಊರ್ಣನಾಭಿ (ನಾ). = ಊರ್ಣನಾಭ (೧). [ಸಂ.]

ಊರ್ಣವಸ್ತ್ರ (ನಾ). ಉಣ್ಣೆಯ ಬಟ್ಟೆ: ಎಷ್ಟೋ ಜನರು ಶೀತನಿವಾರಣಾರ್ಥವಾಗಿ ಊರ್ಣವಸ್ತ್ರಗಳನ್ನು ಹೊದ್ದುಕೊಂಡು, ಸ್ನಾನಮಾಡಿಕೊಂಡು ಹೋಗುತ್ತಿದ್ದರು (ಮಂಜುಕ. ೬). [ಊರ್ಣ + ವಸ್ತ್ರ]

ಊರ್ಣಾಯು (ನಾ). ೧. ಉಣ್ಣೆ; ಉಣ್ಣೆಯ ಬಟ್ಟೆ. ೨. ಕಂಬಳಿ: "ಆವಿಕಃ . . . ಊರ್ಣಾಯುಃ, ಕಂಬಳಃ— ಈ ೫ ಕಂಬಳಿ" (ಹಲಾಯು. ೯೦–೩೯೬). ೩. ಕುರಿ; ಟಗರು: "ಅವಿಮೇಷಮೇಂಡಮುರಣಮೂರ್ಣಾಯು ವೃಷ್ಣಿವುರಭ್ರಮೆನಲು ಕುಱಿಯಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೫೫–೬). ೪. ಕಂಬಳಿಯ ಹುಳು: "ಊರ್ಣಾಯು ಕಂಬಳಿಯ ಹುಳುವೆನಿಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೪೯–೧೩). [ಸಂ.]

ಊರ್ಣೆ (ನಾ). ೧. ಉಣ್ಣೆ. ೨. ಹುಬ್ಬಿನ ನಡುವೆ ಇರುವ ಕೂದಲ ಸುಳಿ. [ಸಂ. ಊರ್ಣಾ]

ಊರ್ಧ್ವ (ಗು). ೧. ಮೇಲಿನ; ಎತ್ತರದಲ್ಲಿರುವ. (ನಾ). ೨. ಮೇಲ್ಭಾಗ: ನೆಲುವಂ ಬದ್ಧದಿಂ ಮೇಲಕ್ಕೆ ಕಟ್ಟಿ ಕೆಳಗೊಂದಲಗತಿದ್ದಿವೂರ್ಧ್ವಕ್ಕೆ ಮಾಡಿಟ್ಟು ನೆಲುವಿನೋಳಿರ್ದು (ಪ್ರೌಢರಾ. ೨–೪೫). ೩. [ನಾಟ್ಯ] ಹಸ್ತಕ್ಷೇತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಊರ್ಧ್ವ . . . ಊರುದ್ವಂದ್ವ – ಈ ಹದಿಮೂಱು ಹಸ್ತಕ್ಷೇತ್ರಂಗಳ್ (ಲಾಸ್ಯರಂ. ೪–೧೫ ವ). ೪. [ವೈದ್ಯಶಾ] ಶ್ವಾಸರೋಗಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಈ ಶ್ವಾಸರೋಗವು ಕ್ಷುದ್ರಕವೆಂದೂ . . . ಮಹಾನೆಂದೂ, ಊರ್ಧ್ವವೆಂದೂ ಐದು ವಿಧವಾಗಿರ್ಪುದು (ಸಕವೈ. ೨೨೪). [ಸಂ.]

ಊರ್ಧ್ವಂಗಮ (ಗು). ಮೇಲೇರುವ; ಏರಿನಿಲ್ಲುವ (೧). [ಸಂ.]

ಊರ್ಧ್ವಕೆ (ನಾ). ಒಂದು ವಿಧವಾದ ಮದ್ದಳೆ; ಮೃದಂಗದ ಒಂದು ಭೇದ: ಅಂಕ್ಯ, ಆಲಿಂಗ್ಯ, ಊರ್ಧ್ವಕವೆಂಬ ತ್ರಿವಿಧಕ್ರಮವಱಿತು ನುಡಿಸಿ ಬಾರಿಸುವ ಕಡುಜಾಣರಪ್ಪ ಮರ್ದಳಕಾರರಿಂ (ವಿವೇಕ. ೨೩೬). [ಸಂ.]

ಊರ್ಧ್ವಕ್ರಿಯೆ (ನಾ). ದಹನಾದಿ ಶವಸಂಸ್ಕಾರ; ಪ್ರೇತತೃಪ್ತಿಕಾರ್ಯ: ಆತನೂರ್ಧ್ವಕ್ರಿಯೆಯನಾಗಿಸಿ ಸೀತೆಯಱಸುತ ಕೆಲವು ದಿವಸಕೆ ಭೂತಳೇಶ್ವರ ಶಬರಿಯಾಶ್ರಮದತ್ತ ತಿರುಗಿದನು (ತೊರಾ. ೬–೫೯).
[ಊರ್ಧ್ವ + ಕ್ರಿಯೆ]

ಊರ್ಧ್ವಗ (ಗು). ಮೇಲಕ್ಕೆ ಹೋಗುವ: ಮೂಲಾಂಕುರಂಗಳೊಳಗೊಂದಧೋಗಮೊಂದೂರ್ಧ್ವಗಮಂತಿರೆ ವಾಸುದೇವ ಬಲದೇವರೊಳೊರ್ವನಧೋಗನೊರ್ವನೂರ್ಧ್ವಗನಾದೊಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೪–೧೧೧).
[ಸಂ.]

ಊರ್ಧ್ವಗತ (ಗು). ಮೇಲಕ್ಕೆ ಹೋದ; ಏರಿದ (೧). [ಸಂ.]

ಊರ್ಧ್ವಗತಿ (ನಾ). ೧. ಮೇಲಕ್ಕೆ ಹೋಗುವಿಕೆ; ಏರುವಿಕೆ. ೨. ಉತ್ತಮ ಅಥವಾ ಮೇಲಾದ ಗತಿ: ಚಿತ್ರಗ್ರೀವಂ ಕೃತಾರ್ಥನಾದೆನೆಂದು ಮಿತ್ರಂಗೆ ಪೊಡೆವಟ್ಟು ಪಾಶಮುಕ್ತನಾದ ಜೀವನಂತೂರ್ಧ್ವಗತಿಗೆ ಸಂದಂ (ಪಂಚತಂ. ೨೯೪–೧೫). [ಊರ್ಧ್ವ + ಗತಿ]

ಊರ್ಧ್ವಗಮ (ಗು). = ಊರ್ಧ್ವಗ: ಊರ್ಧ್ವಗಮ ವಾಸನಾಸ್ನೇಹಕ್ಕೆ ಬೆಂಬಲಂ ನಿಂದು (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೪೪೫–೩). [ಸಂ.]

ಊರ್ಧ್ವಗಮನ (ನಾ). ೧. ಮೇಲಕ್ಕೆ ನಡೆಯುವುದು: ಆತ್ಮದ ಸ್ವಭಾವವಾದರೋ ಊರ್ಧ್ವಗಮನವುಳ್ಳುದು (ಅನಾಸ. ೧೯). ೨. ಉತ್ತಮಗತಿಗೆ ಹೋಗುವವನು; ಮೇಲಕ್ಕೆ ನಡೆಯುವವನು: ಅತ್ಯಧೋಗಮನೆಯಾಗಿಯುಂ ಮುಟ್ಟಿದವರನೆಸೆವೂರ್ಧ್ವಗಮನರ ಮಾಳ್ಪಳಾವಗಂ (ಹಚಕಾ. ೧೧–೩೧).
[ಊರ್ಧ್ವ + ಗಮನ]

ಊರ್ಧ್ವಗಾಂಡು (ನಾ). ಮೇಲ್ಮುಖವಾಗಿ ಹರಿಯುವ ಅಥವಾ ಹರಡುವ ಕೆರಣ: ಇದಕ್ಕಲ್ಲಂತೆ ಕೂಟಿಕೋಟಿಗಳೂರ್ಧ್ವಂಭೋಜ ಖಂಡಂಗಳಂ ಪುದಿದುತ್ಸಾಂಕುವಿನೂರ್ಧ್ವಗಾಂಡುವಿನಪಹಂ ಮೆಯ್ಯುಟ್ಟ ಲರ್ಚುತ್ತುಮಿರ್ಪರು (ಪಂಚಭಾ. ೪-೨೨).

[ಊರ್ಧ್ವ + ಅಂಡು]

ಊರ್ಧ್ವಜಾನು (ನಾ). ೧. ಉದ್ದವಾದ ಮೊಳಕಾಲುಳ್ಳವನು. ೨. ನಿಂತಿರುವವನು: "ಊರ್ಧ್ವಜಾನು, ಸಮುತ್ಥಿತ – ಈ ೨ ಪಿಂದಿರ್ದವಂ" (ಜಯಾಪು. ೬೪-೨೬೧). ೩. [ನಾಟ್ಯ] ಆಕಾಶಚಾರಿಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ: ಪದಮೊಂದು ಕುಂಚಿತವೆತ್ತೊದವಲ್ ಕುಡದೆಡೆಗೆ ಜಾನು ಮಗುಚ್ಚಿದ್ದೊಂದು ಪದಂ ಪುದಿಯೂ ನೆಲದೊಳ್ ಪಿಡಿಂ ಮುದದೆಸೆಯಲ್ಬಾರ್ದ್ಧ್ವಜಾನುಚಾರಿಯಕ್ಕುಂ (ಶಾ ಸ್ವ ರಂ. ೬-೪೪); "ಒಂದು ಕಾಲನ್ನ ಕುಂಚಿತಮಾಡಿ ಎತ್ತಿ ಎದೆಯಮಟ್ಟಕ್ಕೆ ತಂದು ಇನ್ನೊಂದು ಕಾಲನ್ನು ಸ್ಥಿರವಾಗಿ ಇಡುವುದು" (ಲಾಸ್ಯರಂ. ೩೧೪-೨೧ ಗದ್ಯಾನು).

[ಊರ್ಧ್ವ + ಜಾನು]

ಊರ್ಧ್ವಜ್ಞು (ನಾ). ೧. ಮೇಲಕ್ಕೆತ್ತಿದ ಮೊಳಕಾಲುಳ್ಳವನು. ೨: "ಉದ್ದವಾದ ಮೊಳಕಾಲುಳ್ಳವನು; ಬಾರುಕಾಲವನು" (ಸಿದ್ಧಾಂತ. ೧೫೮). [ಸಂ.]

ಊರ್ಧ್ವಜ್ವಲನ (ನಾ). ಮೇಲುಮುಖವಾಗಿ ಉರಿಯುವಿಕೆ: ಎಜಗುವುರ್ದ್ಧ್ವಜ್ವಲನಮು ತೆಜನೆನಿಸಿದ ದೀಪವರ್ತಿವಿಧಾನ ವಿಧಿಯಂ ತೋಜಿಪಂ ದಲಿಂಪೊಡಾರ್ಪಿನ ತಜಸಿಲವಂ ಕಂಡವೇಳ್ಕುಂಡಲಿತೆ ವಲಂ (ಪಂಚಾಮೃ. ೬-೧೩೫). [ಊರ್ಧ್ವ + ಜ್ವಲನ]

ಊರ್ಧ್ವದೇಹಕರ್ಮ (ನಾ). ಮೃತದೇಹವನ್ನು ಕುರಿತು ಮಾಡುವ ಅಂತ್ಯಕ್ರಿಯೆ; ಉತ್ತರಕ್ರಿಯೆ: ಅವನು ತನ್ನ ಮಕ್ಕಳಿಗೂ ಮೊಮ್ಮಕ್ಕಳಿಗೂ ಪಿಕ್ಕನಿಗೂ ತನಗೂ ಗಾಂಧಾರಿಗೂ ಊರ್ಧ್ವದೇಹಕರ್ಮಗಳನ್ನು ನಡಸಿ ಋಣಮುಕ್ತನಾದನು (ವಡಭಾ. ೩೬೧).

[ಊರ್ಧ್ವ + ದೇಹ + ಕರ್ಮ]

ಊರ್ಧ್ವಪಿಂಡ (ನಾ). ಅಪೆಯ ಗಂಡುಸ್ಥಳ—ಕೆನ್ನೆ: "ಊರ್ಧ್ವಪಿಂಡ ಮೆಸೆ ಗಂಡಸ್ಥಳಮದೆಂದಪೆಳ್ದು" (ಮಂಗಾರಾ. ೪೨-೨).

[ಊರ್ಧ್ವ + ಪಿಂಡ]

ಊರ್ಧ್ವಪುಂಡ್ರ (ನಾ). ಮೇಲುಮುಖವಾಗಿ ಧರಿಸುವ ಗೆರೆ; ನಾಮ: ಗೋಪಿಚಂದನದಿಂದ ೧೨ ಊರ್ಧ್ವಪುಂಡ್ರಗಳನ್ನು ಧರಿಸುವುದು (ಹಸಾರ. ೧೩-೨೦ ಟೀಕ್ಕು). [ಊರ್ಧ್ವ + ಪುಂಡ್ರ]

ಊರ್ಧ್ವಬಾಹುವ್ರತಿ (ನಾ). ಕೈಯನ್ನು ಮೇಲಕ್ಕೆತ್ತಿಕೊಂಡು ತಪಸ್ಸು ಮಾಡುವ ಯತಿ: ಸಗ್ಗದ ಬಟ್ಟೆಯಂ ಸುಟ್ಟು ತೋಲುವಂತೆ ಕೈಯನೆತ್ತಿ ನಿಂದೂರ್ದ್ಧ್ವಬಾಹುವ್ರತಿಗಳುಮಂ (ಪಂಚತಂ. ೧೧೯-೧೬).

[ಊರ್ಧ್ವ + ಬಾಹು + ವ್ರತಿ]

ಊರ್ಧ್ವಮುಖ (ನಾ). ಮೇಲುಮುಖ: ಹಿಂದಣ ಅಧೋಮುಖಕ್ಕೆ ನಡುವಣ ಅಧಮುಖಕ್ಕೆ ಈಡೆಯ ಊರ್ಧ್ವಮುಖಕ್ಕೆ ಕುಂಡಲಿಯ ಹಾಲೆದ್ದು (ಅಜಿಮಾ. ೯-೫೦); ಅಗ್ನಿಯು . . . ತನ್ನನ್ನು ತಾನೇ ಪ್ರಕಾಶಪಡಿಸಿಕೊಂಡು ಊರ್ಧ್ವಮುಖವಾದ ಜ್ವಾಲೆಯಿಂದ ಆದಿರ್ಧೂರ್ಜನಾಗಿ ದೀಕೆಯುತ್ತಾನೆ (ಜುಜ್ಞಾರ. ೧೧೧). [ಊರ್ಧ್ವ + ಮುಖ]

ಊರ್ಧ್ವಮುಖತೆ (ನಾ). ಮೇಲು ಮುಖವಾಗಿರುವಿಕೆ: ಸಾಹಿತ್ಯವು ಮಾನವೀಯ ವೈಕ್ತಿಕತೆಯ ಮೂಲಪ್ರವೃತ್ತಿ ಅಂತಾಕ್ಷೀಕರಣ ಇವುಗಳ ಊರ್ಧ್ವಮುಖತೆಯ ಕಡೆಗೇ ತನ್ನ ಲಕ್ಷ್ಯವನ್ನು ಹೊರ್ಪೈಸಬೇಕು (ಪಪ್ಪಕಾ. ೧೪). [ಸಂ. ಊರ್ಧ್ವಮುಖತಾ]

ಊರ್ಧ್ವಮುಖಪ್ರವಾಹ (ನಾ). ಮೇಲುಮುಖವಾಗಿ ಹರಿಯುವ ಪ್ರವಾಹ: ಸಮುದ್ರತಳದಲ್ಲಿ ಖಂಡಿನ ಜಲಪಟ್ಟಿಯಿಂದ ಕಳೆಗಡೆ ಪ್ರವಾಹಗಳೂ . . . ಕಾದಾರು ಮೇಲಕ್ಕೆಳಕ್ಕುಳುವುದರಿಂದ ಊರ್ಧ್ವಮುಖ ಪ್ರವಾಹಗಳೂ ಹುಟ್ಟುತ್ತವೆ (ಭೂವಿವ. ೯೧).

[ಊರ್ಧ್ವ + ಮುಖ + ಪ್ರವಾಹ]

ಊರ್ಧ್ವರೇತ (ನಾ). ವೀರ್ಯವನ್ನು ಕಡೆದಿಟ್ಟಿರುವವನು; ಬ್ರಹ್ಮಚಾರಿ: ಪೆರ್ದಮರ್ದ್ಧರ್ವರೇತಕೊಳ್ ಪುರುಕರ್ಕ್ಕಿರೊತೊಡಿ ತೀವ್ರನೊಳ್ . . . ಮುನಿವರನೊಳ್ (ಕವಿರಾ. ೧-೬೩).

[< ಸಂ. ಊರ್ಧ್ವರೇತಸ್]

ಊರ್ಧ್ವರೇತಸ್ಕ (ನಾ). = ಊರ್ಧ್ವರೇತ: ನಾರಾಯಣ ಸ್ತುತಿಪಾತ್ರ ನೇಕನರ್ಧ್ವರಿಬಿಸದೂರ್ಧ್ವ ಮಾರ್ಗವನೆಯ್ದು ಪನೆಯೂರ್ದ್ಧ್ವರೇತಸ್ಕನೇ (ವೀಶ್ವಪು. ೩-೧೯-೪೬). [ಊರ್ಧ್ವ + ರೇತಸ್ಕ]

ಊರ್ಧ್ವರೋಮ (ನಾ). ಮೈಮೇಲೆ ನೇರಾದ ಕೂದಲುಳ್ಳವನು: ಭೂತಭವ್ಯೆರ್ಯನ ಪತಿಹಿತನ ಸಂಗರ ಸದಾರನನೂರ್ಧ್ವರೋಮನನಿರದೆ ಸೇನಾಪತಿಯ ಮಾಡುವುದರಸ (ಕುವ್ಯಾಳು. ೩-೦೯).

[< ಸಂ. ಊರ್ಧ್ವರೋಮನ್]

ಊರ್ಧ್ವಲೋಕ (ನಾ). ೧. ಮೇಲಿನ ಲೋಕ; ಸ್ವರ್ಗ: "ಸ್ವರ್ಗ, ಸ್ವರ್ಗಗಳು . . . ಊರ್ಧ್ವಲೋಕಗಳು – ಈ ೧೦ ದೇವಲೋಕದ ಪೆಸರ್" (ಹಲಾಯು. ೨-೩); "ನಾಕಮಖರ್ದ್ಧ್ವಲೋಕಂ ಸ್ವರ್ಗಮದು" (ಮಂಗರಾ. ೩-೮). ೨. [ಜೈನ] (ಲೋಕಸ್ವರೂಪದಲ್ಲಿ) ಮೇಲುಗಡೆ ಇರುವ ಲೋಕಗಳಲ್ಲಿ ಕೊನೆಯದು; ಕೊನೆಯ ಲೋಕ: ಮಧ್ಯಲೋಕಮೆಸೆದಿರ್ದಾ ಜೂಳಕಾಭಾಗದಾದಲಿಯೊಳ್ಕಂಡಖಿರ್ದ್ಧ್ವಲೋಕಮನೆ ಜುಲಲೋಕಕ್ಕೆ ಪೆಂಪಿದಗುಂದಲೆಯೊಗಿದೆಸೆದು (ಅಪಚ. ೧-೫೦). [ಊರ್ಧ್ವ + ಲೋಕ]

ಊರ್ಧ್ವಶಾಶ (ನಾ). ೧. ಮೇಲುಸಿರು; ದಮ್ಮು: ಬಾಯಿ ಒಣಗುವುದು ಊರ್ಧ್ವಶ್ವಾಸ, ಶ್ಲೇಷ್ಮಸಹ ಮಾಣುವುದು (ಸಕತ್ರ. ೪೩೬). ೨. ಪ್ರಾಣಾಯಾಮ: ವರವರಿಗಳಂ ಮುಳುಗಿ ಮೂಗಿನ ಬೆರಳ ಬುರ್ದ್ಧ್ವಶ್ವಾಸ ಪವನನ ಧರಿಸಿ ಕಾಲತ್ರಯ ಜಪಾನುಷ್ಠಾನ ಹೋಮವಲಿ (ಕುವ್ಯಾಳ. ೧೧-೬೦). [ಊರ್ಧ್ವ + ಶ್ವಾಸ]

ಊರ್ಧ್ವಸಂಸ್ಕಾರ (ನಾ).=ಊರ್ಧ್ವದೇಹಕರ್ಮ: ಅವರ ಹೊತೆಯಲ್ಲಿ ಇನ್ನು ಯಾರು ನಮ್ಮ ಕತೆಯವರು ಸಿಕ್ಕಿ ಶತ್ರುದ್ಧರೂ ಅವರಿಗೆ ಊರ್ಧ್ವ ಸಂಸ್ಕಾರಗಳನ್ನು ನಡಸಿ (ವಡಭಾ. ೩೫).

[ಊರ್ಧ್ವ + ಸಂಸ್ಕಾರ]

ಊರ್ಧ್ವಾಂಗ (ನಾ). ಮೇಲು ಭಾಗ: ಭೂತಭವಿಷ್ಯದ್ವರ್ತಮಾನವ ಹಿಂದಸೆ ಮುಂದಸೆಯ ಬಟ್ಟು ಊರ್ಧ್ವಾಂಗ ಅಧಮುಖವಾಗಿ ಪೋಪ ಲಾಗಿ ಮಹದಾಕಾಶವ ಕಂಡೆ (ಮೋಭಾರಾ. ೧೯೯-೩೬೬).

[ಊರ್ಧ್ವ + ಅಂಗ]

ಊಷಾಟ್ಯು (ನಾ). ಊರಿನ ಗೆದ್ದೆ ಬಯಲು: ಪಲ್ಲಿಯಂ ಎರೆ ನ್ಯೂಪಾಡಾ ಅಸಿಪ್ಪಾಟು ಒಕ್ಕ್ಯಜ್ಜುಗಂ (ಎಳ. IV, ನಾಗಮಂ. ೪೫-೬೬; 776). [ಊರ್ + ಪಾಟು]

ಊರ್ಮಿ೧ (ಕ್ರಿ). ಉತ್ಸಾಹ; ಹೆಚ್ಚಳ: "ಇನ್ನೊಂದು ಮನವನ್ನು ಮುಟ್ಟಬೇಕೆಂಬ ಊರ್ಮಿಯು ಕವಿಯಲ್ಲಿ ರಬೇಕು (ಸಾಹಿ. ೯೯-೧೧); ಅವನ ಬಗ್ಗೆ ಅವಳಲ್ಲಿ ಕರುಣಭಾವನೆಯ ಊರ್ಮಿಯು ಮೂಡಿತೆನ್ನುವಷ್ಟರಲ್ಲಿ ಮಟಮಾಯವಾಗುತ್ತಿತ್ತು (ಮುಳ್ಳುದೇ. ೧೬); ಹೊಸ ಮೌನ ಹೊಸ ಊರ್ಮಿ ಹೊಸದೊಂದು ರತಿಯು (ಗರ. ೩೪-೪). 'ಊರ್ಮಿ' ಪರಾ [೨]

ಊರ್ಮಿ೨ (ನಾ). ೧. ದೊಡ್ಡ ಅಲೆ, —ತೆರೆ: "ಊರ್ಮಿಗಳ... ಕಲ್ಲೋಳೆ, ಲಹರಿ—ಈ ೫ ಪೆರ್ದೆರೆ" (ಹಲಾಯು. '೧೦೯—೩೧); ಕಡಂಗಿ ಕಾಲ್ದಿವಯೊಲ್ ತನ್ನೂರ್ಮಿಗಳ್ ಬಂದುವಂದು... ಕಣ್ಮೊಪ್ಪಿ ತೋಪುರು... ಗಂಭೀರ ಶರಾಕರ (ಪಂಪಭಾ. ೪—೨೪); ವಿರೋಚಿತವಾದ ಸಾಹಸದ ಊರ್ಮಿಗಳು ಒಂದೊಂದಾಗಿ ಅತನಲ್ಲಿ ಮೊಳೆದೊರಡಕ್ಕಿದವು (ತೀರ್ಥ. ೯೬). ೨. ವಸ್ತ್ರದ ಅಥವಾ ಬಟ್ಟೆಯ ಮಡಿಕೆ; ನಿರಿ. ೩. ಪ್ರವಾಹ; ಹರಿವು. [ಸಂ.]

ಊರ್ಮಿಕೆ, ಊರ್ಮಿಕೆ (ನಾ). ೧. ಉಂಗುರ: "ಊರ್ಮಿಕಾಮಯಾವುಂಗುರಮನಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೦೦—೩೬). ೨. ಕಳೆದು ಹೋದುದ ಕ್ಕಾಗಿ ವ್ಯಸನಪಡುವುದು; ವಿಷಾದ; ಖೇದ. **ಊರ್ಮಿಕೆಗೆಯ್ದು** ೧. "ಅಂಗುರೀಯಕಂ, ಊರ್ಮಿಕಾ—ಈ ೨ ಉಂಗುರಂ" (ಹಲಾಯು. ೯೨—೪೦೫); ಪಾಣಕಾಮೋಡ್ಕರ ಚಂಡಿದ್ದುಮೊಳಂ ಮಿಸುಪುದು ಪಿಂದೇ ರತ್ನಯುಕ್ತೋರ್ಮಿಕಾ ಬಂಧುರಂ (ರಾಜಶೇ. ೯—೪೧).

[ಸಂ. ಊರ್ಮಿಕಾ]

ಊರ್ಮಿಕೆ 'ಊರ್ಮಿಕೆ' ನೋ.

ಊರ್ಮಿಕೆಗೊಡು (ಕ್ರಿ). ಉಂಗುರವನ್ನು ಕೊಡು: ಆ ನವಕಕ್ಕ ಊರ್ಮಿಕೆಗೊಟ್ಟು ಬಳಿಕ (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೭—೬).

[ಊರ್ಮಿಕೆ (< ಊರ್ಮಿಕಾ) + ಕೊಡು]

ಊರ್ಮಿಘಟ್ಟುನ (ಕ್ರಿ). ಅಲೆಗಳ ಹೊಡೆತ, —ಬಡಿತ: ಮಹಾ ಘೋಷದೇ ಘನಗಿತಮೂರ್ಮಿಘಟ್ಟನದೆ ತಾಳಂ ಪರಿಗಿಳಿವ ಘನಮಿತ್ರ ಯವನಳಿಕೆ ಮಿಸುಗುವ ತಟಿಸ್ಥ ಕುತ್ತಿಜದು ಪುಷ್ಪಾಂಜಲಿ (ಪ ಜ್ಮಾರ. ೧೧—೧೬೫).

[ಊರ್ಮಿ + ಘಟ್ಟನ]

ಊರ್ಮಿಮಾಲೆ (ನಾ). ತರಂಗಮಾಲೆ; ಅಲೆಗಳ ಸಾಲು: ಓಕರಿಪುದಿಸಮ ಊರ್ಮಿಮಾಲಾ ಥಯಂಕರ ಸಮುದ್ರಂ ತಿಮಿಂಗಿಲಂ ಕೃಷ್ಣದ ಕಣಾಯತೆಯಂ ಂಬಂತೆ (ಶ್ರೀಧಾಮಾ. ೧೩೫—೬೫೨).

[ಊರ್ಮಿ + ಮಾಲೆ]

ಊರ್ಮಿಮಾಳಿನಿ (ನಾ). ಅಲೆಗಳ ಮಾಲೆಯನ್ನು ಉಳ್ಳದ್ದು; ನದಿ: ತೇಂಕುವ ಪೂಜಿ ಸಂಳರಂಗಳಂ ನೂಂಕುವುರ್ಮಿಮಾಳಿನಿಯ ತುಂಗತರತ್ನರೇಳೀರ್ಮಿಮಾಲೆಗಳ್ (ಅವಿಪ. ೧—೬೧).

[ಸಂ. ಊರ್ಮಿಮಾಲಿನೀ]

ಊರ್ಮಿಶ್ರೇಣಿ (ನಾ). ತೆರೆಗಳ ಪಂಕ್ತಿ; ಅಲೆಗಳ ಸಾಲು: ವದ ನೋಜ್ಜ್ವಾಲದಿನಮ್ಮುತಿರ್ಪ ಯಮುನೋರ್ಮಿಶ್ರೇಣಿಯಂ... ಮಿಳ್ಕಂ (ಜಗದಿ. ೬—೦೩).

[ಊರ್ಮಿ + ಶ್ರೇಣಿ]

ಊರ್ಮಿಸ (ಕ್ರಿ). ಅತಿಶಯವಾಗು; ಜೋರಾಗು: ಒರ್ಮೊದಲು ಕೂಗುವೆನು ನೀವಿದಿ ನರ್ಮಗಿದಿ ನೋಡಿದೆಂ ಹರಿಯಂತಊರ್ಮಿದ ಕಲಿ ಭೀಮಸೇನ (ಜಿಪಭಾ. ೫೨—೬೮). [ಊರ್ಮಿ + -ಇಸು]

ಊರ್ಮಿಳಾಕಾಂತ (ನಾ). ಊರ್ಮಿಳೆಯ ಗಂಡ; ಲಕ್ಷ್ಮಣ: ಊರ್ಮಿಳಾಕಾಂತಂ ಪೆಜಗಿಕ್ಕಿ ಕಾಲಚತುವಿದಿರಾದನು (ಕೈಮಭಾ. ೨೦—೫೬) [ಸಂ. ಊರ್ಮಿಳಾಕಾಂತ (ಊರ್ಮಿಳಾ + ಕಾಂತ)]

ಊರ್ಮಿಳೆ (ನಾ). ಜನಕರಾಜನ ಮಗಳು; ಲಕ್ಷ್ಮಣನ ಹೆಂಡತಿ: ರಾಮಂ ಕೆಮ್ಮನಿರ್ದಂದಂ ಕಂಡುಮ್ಮಳಂಗೊಂಡು ಊರ್ಮಿಳೆಯ ಗಂಡನಂ ಬೆಸಗೊಂಡೊಡೆ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೭೮—೨೬).

[ಸಂ. ಊರ್ಮಿಳಾ]

ಊರ್ಮುಱಿ (ಕ್ರಿ). ಅಹಂಕಾರ ಪಡು; ಉಬ್ಬು: ಧರ್ಮವಾಡಿರಿಸದಿಗೆ ಸಮ್ಮನ ಪೆರ್ಮಯಿದಪರಾಧವಿದರಿಗೂರ್ಮುಱಿಗೆ ಸತ್ಕಾನುಬಂಧಕ್ಕೆ ಮನ್ನಿಸದಲಿರುವಾ ಧರ್ಮಗಿರಿ (ಜಿಪಭಾ. ೩೬—೨೯). [?]

ಊರ್ಮೆ, ಊರ್ಮೆ (ನಾ). ಅತಿಶಯ; ಅಧಿಕ್ಯ; ಶ್ರೇಷ್ಠತೆ; ಉತ್ಕೃಷ್ಟತೆ: ಊರ್ಮ್ಮೇ ಜೋಗಪ್ಪೆಯ ವಂಶದೊಳ್ ಪೆಣ್ಗೂಸುಗಳಲ್ಲದೆ ಗಣ್ಣುಗೂಸುಗಳ ವಂಶಕ್ಕಧಿಕಾರವುಟ್ಟದೆ ಸಲ್ಲದು (ಎಇ. XXIX, 208); ವಿಲಾಸದು [ದೊ]ರ್ಮೆ [ಪಾರಾಂ. ಪೆರ್ಮೆ, ಪಿರ್ಮೆ] ಗಳೊಳಾವವೆಗಾಗಿಪೆವೆಂದು ಬಂದ ಬ್ಲಿಗಳುಸಾನಸೆಕಾಜರುಮಮೊಪ್ಪಿದೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧—೧೬); ಧರ್ಮಕ್ಕೆರ್ಥಕ್ಕೆತಿಥಿಗೆ ಪೆರ್ಮೆಯ ಪಿತೃಗಳ್ಗೆ ದೇವತಾರ್ಕ್ಕೆಯುಂ ಧರ್ಮಕಳಸಂತತಿಗಳ್ಕುರ್ಮೆಯ ಕುಲವಾಕೆ ಮುಖ್ಯವಾಕೆಯೆ ಪೊಜ್ಯಂ (ಮಧವಿ. ೯—೫) ; ಊರ್ಮಿಳೆಳರು ನಿಜನೇತ್ರ ಪಾತ್ರಗಳೂರ್ಮೆಯೊಳು ನಡೆತಂದರಂತು ವಿರಾಟಪಟ್ಟಣಕೆ (ಜಿಪಭಾ. ೩೦—೩೬). **ಊರ್ಮೆ:** ಮೇಲಿನ (ಪಂಪಭಾ. ೧—೧೦೬) ರ ಪ್ರಯೋಗವನ್ನು ನೋಡಿ.

[ಊಱ್ಮ್ಯ + -ಮೆ]

ಊರ್ವ (ನಾ). ಸಮುದ್ರದ ಬೆಂಕಿ; "ವಡಬಾಗ್ನಿ" (ಗಂಗಾಮಾ. ೪೪). ೨. ಜಲಾಶಯ; ಸಾಗರ. ೩. ನೋಡ. ೪. ದನಗಳ ಕೊಟ್ಟಗೆ; ಲಾಯ. ೫. ಪಿತೃಲೋಕದಲ್ಲಿರುವ ಒಂದು ಪಿತೃಗಣ. ೬. ಒಬ್ಬ ಮುಷಿಯ ಹೆಸರು. [ಸಂ.]

ಊರ್ವಂದಿ, ಊರುವಂದಿ (ನಾ). ಊರಿನಲ್ಲಿರುವ ಹಿಂದಿ: ಊರ್ವಂದಿಯಂ ತಂದವಂಗಱರುಂಬಲಿಯೀಯದೆರ್ ಕುಟಿಯಂ ತಂದ ವಂಗೆ ತೆಜಿಗೆಯಂ ಮ್ಮಿಸರ್ (ಚಳವ. ೬—೫). **ಊರುವಂದಿ:** ಪರಿ ಪೂರಿತಾಮ್ಮತಕರಣರುಚಿಯಂ ರುಚಿಸುವ ಚಕೋರ ನೇರಿ ಮರ್ದಿಂಗೆಳ ಸುವುದಿರ್ದಾರಣದ ಮೞಯಂಬುದೆ ಬಂದೂರುವಂದಿಯ ಬೀಳಲಂ (ಬಸಪು. ೧೧—೧೦). 'ಕಾಡುಹಂದಿ' ಪರಾ.

[ಊರ್ + ಪಂದಿ. / ತೆಮಿ. ಊರ್ಪ್ಪನ್ನಿ]

ಊರ್ವರೆ (ನಾ). ನೆಲ; ಭೂಮಿ: ಊರ್ವರೆಯ ನಾನಾಜಗಮಗ್ನಗಂಗಳ ಕೆಲ್ದಪಜ್ಞೆಯಂದುಂ (ಜಿಪಭಾ. ೩—೮೩). [ಸಂ. ಊರ್ವರಾ]

ಊರ್ವಶಿ (ನಾ). ಒಬ್ಬ ಅಪ್ಸರೆ; ನಾರಾಯಣನೆಂಬ ಮುಷಿಯ ತೊಡೆಯಿಂದ ಜನಿಸಿದವಳು: ಬಂದಳೂರ್ವಶಿ ಬಲ್ಮಿಂಬಿಸಿ ಮಂಜೆ ಯಲಿ ಮುರಿದಿಳವ ಮುಖಾಮಿಗಿಲಂದದಲಿ (ಕುಮ್ಮಾಕಾ. ೬೦೫. ೯—೧೩).

[ಸಂ. ಊರ್ವಶೀ]

ಊರ್ವಾಗ್ನಿ (ನಾ). ಬಡಬಾಗ್ನಿ: ತನುರುಚಿಯ ಮುಂಜೆ ದಿನಪನ ಕಾಂತಿ ಕೃಪ್ತಕಪ್ಪನಿ ತೋಷದಿದಿರೊಳೂರ್ವಾಗ್ನಿ [ಪಾ ಶಾ ೦. ಉಗ್ರಾ.]ನಳಂ ತಣ್ಣನಣ್ಣನಿ ತೊಡುವ ಕೈಯಾರಿಸಳಮರತರು ಮೆಲ್ಲಮ್ಮುನಿ... ಎನೆ ಪರಿಕ್ಕಿಂದ್ರನಿಸೆದಿರಿಗೆ (ಜಿಪಭಾ. ೧—೪೧).

[ಊರ್ವ + ಅಗ್ನಿ (= ಅನಲ)]

ಊರ್ವಿಧರೆ (ನಾ). ೧. ಬೆಟ್ಟ; ಪರ್ವತ: ಊರ್ವೀಧರಂಗಳೆಲ್ಲಳ್ಳ ಧಿಕರಮುತ್ತ ಸಾರ್ವಭೌಮನ ಬಿಲ್ಲ ಮಾಡಿ (ವೀಪ್ರಸಂ. ೨—೧೧—೧). ೨. ಆದಿಶೇಷ. [< ಸಂ. ಊರ್ವೀಧರ]

ಊರುವುರ್ 'ಊರ್ವು' ನೋ.

ಊಱೞೀಲೆ (ನಾ). ಊರ ಸುತ್ತಲಿನ ಬೇಲಿ: ದ್ವಿಕ್ಕೈ—ಪ್ರಕಿರಿಚ್ಚು, ಊರ್ವೇಲಿ (ಕಮದ. ೧೫೪ ಪ್ರಯೋ). [ಊರ್ + ಬೇಲಿ]

ಊಲೆ೧ (ನಾ). ಒರಲೆ; ಗೆದ್ದಲು (?): ಇಂಗರಕ್ಕೂಲಿಗಳ್ ಮುಟ್ಟಿ ಜಿಡಿಪುರ ರಣರಂಗದಲಿ ಗುರುಗಳಂ ತೊಡಕಿ ಬಾಳ್ವ ವರದವಂಗದಲಿ ಕಾಣೆ (ತುರಂಗ. ೫೮—೪೬). [< ಒಜಲೆ ?]

ಊಲ್೨ (ನಾ). ದುಃಖ; ಸಂತಾಪ; ನೋವು: ಅವನ ಮನದೂಲ ತಪಿಸುವುದೆ ಶಿಸ್ತಯ ಧರ್ಮ (ಹಬ್ಬರ. ೬—೧೧೯). . [< ಸಂ. ಶೂಲ]

ಊವಾಳ್೧ (ನಾ). ನಡುವಣ ಆಳು; ಮನುಷ್ಯ.

[ಊ್ಯ (< ಉದು) + ಆಳ್೨]

ಊವಾಳ್ಯ (ನಾ). ನಡುವಣ ಕತ್ತಿ. [ಊ(< ಉದು) + ವಾಳ್ಯ]

ಊಷ (ನಾ). ಉಪ್ಪು,ಭೂಮಿ ; ಜೌಳುನೆಲ ; ಸೌಳುನೆಲ. [ಸಂ.]

ಊಷಣ (ನಾ). ಕರಿಯ ಮೆಣಸು : "ನೇಲನಂ, ಮರಿಚಂ, ಊಷಣಂ –ಈ ೩ ಮೀ[ಳ್ಸು]ಯ" (ಜಲಾಯು. ೧೧೧–೧೬೨) ; "ಊಷಣ [ಪಾಠಾಂ. ಡ್ಡ]ಮದಾ ಮರಿಚಮೆನಲು ಮೆಣಸಕ್ಕು" (ಮಂಗಾ. ೪೧–೩೩).
[ಸಂ.]

ಊಷಣಿ (ನಾ). "ಹಿಪ್ಪಲಿ" (ಗಂಗಾಮ. ೪೪). [ಸಂ. ಊಷಣಾ]

ಊಷರ (ನಾ). = ಊಷ : "ಈಕರಣಂ, ಊಷರಂ –ಈ ೨ ಸೌಳುಮಣ್ಣು (ಳ್ಳ ಭೂಮಿ) ಯೆಂಬುದು " (ಜಲಾಯು. ೨೩–೬) ; ಆ ಪೊಟ್ಟಜೆ ಯೊಳ್ ಕಣ್ಮಲಿದತ್ತೂಷರ ಶಯ್ಯಾಭೂಮ್ಯುದೋಮ ಹರಿಣಸಮೂಹಂ (ಕಾದಂಬ. ೧೪೮). [ಸಂ.]

ಊಷರಕ್ಷೇತ್ರ (ನಾ). ಉಪ್ಪುನೆಲ ; ಜೌಳುಭೂಮಿ : "ಊಷರ ಕ್ಷೇತ್ರ" ಅಂದರೆ ಜೌಳುಭೂಮಿ (ಭಗೀರಥ. ೧೧). [ಊಷರ + ಕ್ಷೇತ್ರ]

ಊಷರಭೂಮಿ (ನಾ). = ಊಷ ಪರ ಕ್ಷೇತ್ರ : ಕಣ್ಮಲ್ಲದ ಮನುಜ ರಂತೆಯುಂ ಊಷರಭೂಮಿಯಂತೆಯುಂ (ಭಾರತಾಂ. ೭೦–೫೨೪).
[ಊಷರ + ಭೂಮಿ]

ಊಷಧಾಂಬು (ನಾ). ಜೌಳು ನೆಲದ ನೀರು ; ಉಪ್ಪುನೀರು ; ಸೌಳು ನೀರು : ಸೊದೆಯಂ ಮಾಣ್ದಾಪತ್ತರಾಂಬುವಂ ಕಾಮಿಪರೇ (ವಿಷ್ಣುತ. ೧–೧೪). [ಊಷರ + ಅಂಬು]

ಊಷರು (ನಾ). = ಊಷ : "ಊರ್ವ – ಊಷರು, ಉಪ್ಪುಮಣ್ಣು" (ಓಷಧಿ. ೧೬). [< ಸಂ. ಊಷರ]

ಊಷ್ಮ ; **ಊಷ್ಮೆ** (ನಾ). ೧. ಶಾಖ ; ಕಾವು ; ತಾಪ. ೨. ಬೇಸಗೆಯ ಕಾಲ : ಊಷ್ಮದ ಒಡರ್ತಿಯಂತೆ, ಉರಿಯ ನೆಳಲಂತೆ . . . ಸುಳಿವ ಸಿದ್ಧ ಸೋಮನಾಥ ನಿಮ್ಮ ಶರಣ (ವ ಚ ಸಂ. ೪೭೨–೧೬೪). ೩. [ವ್ಯಾಳ್] ಶ, ಷ, ಸ, ಹ ಎಂಬ ವರ್ಣಗಳು : ಶಷಸಹಗಳೂಷ್ಮಗಳು (ಹೊಸಗ. ೩–೪). ೪. ತೇಜಸ್ಸು. ೫. ಆಖಿಲ ವರ್ಣವಿಶಾನದೊಳ್ ಲೋಕ ಕೃತ್ಯಮಂ ನೆಗಳ್ದೊಪ್ಪುವನೊಪ್ಪ ತಾನುಂ (ಪದ್ಮರಾ. ೨–೭೫). **ಊಷ್ಮೆ** : ೧. ಬತ್ತಿದುದಿಲ್ಲೆಯುರುಬುಳಲು ಮಾಡಿಕವ ಹುರಿದುದು ಚಕ್ರದೂಷ್ಮೆ ಯಲಿ (ಕುಮಾರ. ೬–೩೩). [< ಸಂ. ಊಷ್ಮನ್]

ಊಷ್ಮತೃಷ್ಣೆ (ನಾ). ಬೇಗೆಯಿಂದಾದ ಬಾಯಾರಿಕೆ, —ದಾಹ(?): ಊಷ್ಮತೃಷ್ಣೆ [ಪಾಠಾಂ. ಉಷ್ಣತೃಷ್ಣೆ ಉಷ್ಣತೃಷ್ಣೆ] ಘನನಾಗಿ ಕಡಲೆರೆಳು ಸಮುದ್ರವ ಕುಡಿದು ನೀರಡಿಸಿದಾತ ಅಜಲುಗೊಂಡು ಬೆಜಗಾದ (ಅವಳಂ. ೫–೧೪). [ಊಷ್ಮ + ತೃಷ್ಣೆ]

ಊಷ್ಮಧ್ವನಿ (ನಾ). ಶ, ಷ, ಸ ಗಳ ಧ್ವನಿ. [ಊಷ್ಮ + ಧ್ವನಿ]

ಊಷ್ಮೆ 'ಊಷ್ಮ' ನೋ.

ಊಷ್ಮೋಚ್ಚಾರ (ನಾ). ಶ, ಷ, ಸ ಗಳ ಉಚ್ಚಾರ.
[ಊಷ್ಮ + ಉಚ್ಚಾರ]

ಊಸರವಳ್ಳಿ, ಊಸುರವಳ್ಳಿ, ಊಸುರುವಳ್ಳಿ (ನಾ). ಕ್ಷಣಕ್ಷಣಕ್ಕೂ ಬಣ್ಣ ಬದಲಾಯಿಸುವ ಹಾವ್ಗರಾಣಿ ಜಾತಿಗೆ ಸೇರಿದ ಪ್ರಾಣಿ ; ಓತಿಕೇತ : ಗೋಸುಂಬೆ : ಉಡುವಿಪ ಭಾವದಲ್ಲಿ ಹಡಿದರೆಮ್ಮವರು ಊಸರವಳ್ಳಿಯಂತೆ ಎನ್ನಿರವು (ಬಸವ. ೨೯೨) ; ಮಿಗೆ ನಚ್ಚಲಾಗದೂಸರವಳ್ಳಿಗಳ ತೆಱದೆ ಸೊಗಸಿಂದೊಂದು ತೆಱದಕ್ಕರ (ಆ ರಾ ಚ. ೫–೪೬) ; ನಿಮಿಷ ನಿಮಿಷಕೆ ಮೊಡಿಂಬಲಗ್ಗಳಗೆ ತೋರಿಪೂಸರವಳ್ಳಿಯಂತೆನು ಬೊಮ್ಮಂ ? (ಮುಂಕುಶ. ೬೮). **ಊಸುರವಳ್ಳಿ** : ಒಂದೆ ಹರಿಯವು ರೂಪು ಜಾತಿಗಳಿಂದು ಭಾವಿಸಲಿಲ್ಲ ತಾವೊಂದೊಂ ದು ಪರಿಯಾ ಗಿಪ್ಪರೂಸುರ[ಪಾಠಾಂ. ರು]ವಳ್ಳಿಗಳ ತೆಱದಿ (ಬ ಸಚ. ೪೦–೭೪).

ಊಸುರುವಳ್ಳಿ : ಮೇಲಿನ ಪ್ರಯೋಗದ ಪಾಠಾಂತರವನ್ನು ನೋಡಿ.
[ಊಸರ್ಯ (< ಸಂ. ಧೂಸರ) + ಪಳ್ಳಿ$_2$ (< ಪಲ್ಲಿ). / ತೆಲು. ಊಸರವೆಲ್ಲಿ]

ಊಹಿಸು (ಕ್ರಿ). ನೇವರಿಸು ; ಸವರು (?) : ಉಸುರದಿರಲ್ಕೆ ಕಂಡು ತಾಪಯೇತರ ಚಿಂತೆಯಂತುತ್ತ ಗಲ್ಲನುನಸವಸದಿಂದಲೂಹಿಸುತ ಕಂಬನಿಯಂ ತೊಡೆವುತ್ತ ಮುದ್ದಿಡುತ್ತ (ಸಳ. ೬೦). [ಊಸು$_1$ + ಇಸು]

ಊಹಿಸು (ಕ್ರಿ). ಸವರು ; ನೇವರಿಸು (?). 'ಊಸಿಸು' ಪರಾ.
[< ಊಸು ?]

ಊಹ್ಯು (ಕ್ರಿ). ಹಳಸು ; ಕೆಟ್ಟುಹೋಗು : ಉಷವಾಸಕ್ಕೆ ಬಾಯು ಊಹಿ ಅಳಿವುದಜಂದಂ (ಪಸಾದ. ೯೦–೩೦).
[← ತಮಿ. ಊಹು]

ಊಹ್ಯು (ನಾ). ಅಷ್ಟು, ಇಷ್ಟು ಎಂಬರ್ಥದ ಅಸು ಈಸುಗಳ ನಡುವಣ ಪ್ರಮಾಣ : ಈಸು, ಊಸು, ಏಸು (ಕಬ್ಬಾಸು. ೪೪೧ ವ್ಯಾಖ್ಯಾಸ). 'ಆಸ್ಯು', 'ಈಸ್ಯು' ಪರಾ. [?]

ಊಹುರವಳ್ಳಿ 'ಊಸರವಳ್ಳಿ' ನೋ.

ಊಹುರುವಳ್ಳಿ 'ಊಸರವಳ್ಳಿ' ನೋ.

ಊಹೆ (ನಾ). ಅನುಮಾನಿಸಿ ತಿಳಿಯುವ ಕ್ರಮ ; ತರ್ಕ ; ಊಹೆ : "ಊಹೆಃ, ತರ್ಕಃ, ಅನುಮಾನೋತ್ಥಿತಃ — ಈ ೩ ತರ್ಕದ ಪೆರರ್" (ಪ್ರ ರಾ ಯು. ೩–೧೦) ; ಆಕಾರಾಂತಕ್ಕೆ – ವಧ್ಯ . . . ಊಹೆ, ಅಳಕೆ ಎಂದಿವು (ಶಮದ. ೧೩ ಪ್ರಯೋ). [ಸಂ.]

ಊಹಕನೀಯ (ಗು). ಊಹಿಸಲ್ಪಡಬಹುದಾದ : ಊಹ್ಯ, ಊಹನಂ, ಊಹಪೀಯಂ, ಊಹ್ಯಂ (ಶಾಕಟ್ಯ. ೧೪೪). [ಸಂ.]

ಊಹನೆ (ನಾ). = ಊಹೆ : ಆವನು ಎಲ್ಲಿಯೋ ಸತ್ತಿರಬೇಕೆಂದು ಪತ್ರಿಕೆಗಳ ಊಹನೆ (ವಿಶ್ವಾಮ. ೧೩೫). [ಸಂ. ಊಹನ]

ಊಹಾಪೋಹ (ಗು). ಊಹೆಗೆ ಎಟುಕದ, —ನಿಲುಕದ : ಪರಿಚಿತಕ್ಕಾಗಿ ಸ್ವಹಿತವನ್ನು ಬಲಿಗೊಡುವ ಭಾವನೆ ಊಹಾತೀತವಾಗಿ ಕಾಣುತ್ತದೆ (ಪ್ರಸರು. ೨೯೧). [ಊಹ + ಅತೀತ]

ಊಹಾಪೋಹ (ನಾ). ೧. ತರ್ಕ ಮತ್ತು ವಿತರ್ಕ : ಮತಿಯುಳ್ಳರು ನಾಲ್ಕಂ ಬೆರಸುತೂಹಾಪೋಹ ತರ್ಕಿಗಳಂ ತಿಳಿದಾತ್ಮಬಲ ಪರಬಲಗಳಂ (ವಂ ಕಾ ರಾ . ೬–೨೬–೨೯). ೨. ಕೇವಲ ಊಹೆ : ಕಾಡಿಲ್ಲ ಸೌದೆ ಕಡಿಯುವನವನು ತಂದ ಸುದ್ದಿ ಜನರ ಊಹಾಪೋಹಗಳನ್ನು ಮತ್ತೆ ಕೆರಳಿಸಿತು (ಸಿಡಿಮ. ೨೩). [ಊಹ + ಅಪೋಹ]

ಊಹಾಪೋಹಜ್ಞಾನ (ನಾ). ತರ್ಕ ವಿತರ್ಕದಿಂದಾದ ಜ್ಞಾನ : ನನಗಾದರೋ ಪತ್ತೆದಾರರ ಊಹಾಪೋಹಜ್ಞಾನವಾಗಲಿ, ಕೆಲಾಳ್ಕಿಪಲವಾಗಲಿ . . . ಗೊತ್ತಾಗುವುದಿಲ್ಲ (ವಿಸ್ಮಯೀ. ೧೧೩).
[ಊಹಾಪೋಹ + ಜ್ಞಾನ]

ಊಹಾಪೋಹೆ (ನಾ). = ಊಹಾಪೋಹಃ ಆ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಊಹಾಪೋಹೆಗಳು ಎದ್ದವೆ (ರಂಗಿ). [ಸಂ. ಊಹಾಪೋಹ]

ಊಹಾಬಲ (ನಾ). ಊಹೆಮಾಡುವ ಶಕ್ತಿ, —ಸಾಮರ್ಥ್ಯ : ಅಳವಿಯಲಿ ಪರಿವಿಡಿಯಲೂಹಾಬಲದಲವಧಾನದಲಿ ಶಾಸ್ತ್ರವಳಿಯ ಸಾಂಗೋ ಪಾಂಗಕ್ರಮವನು ಕೋಜಿದನು ಪಾಥ (ಕುವಾಳ. ೬–೪೧).
[ಸಂ.]

ಊಹಿತ (ಗು). ಊಹಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ; ತರ್ಕಿಸಿದ. [ಸಂ.]

ಊಹಿನಿ (ನಾ). ಗುಂಪು ; ಒಂದು ಕ್ರಮದಲ್ಲಿ ವ್ಯವಸ್ಥೆಗೊಳಿಸಿದ ಸೈನ್ಯೂಹಿಣಿ' ಪರಾ. [ಸಂ. ಊಹಿನೀ]

ಊಹಿಸು (ಕ್ರಿ). ತರ್ಕಿಸು; ಅನುಮಾನಿಸು : ಊಹಿಸಬೆಯಾಂ ಭಕ್ತ ದೇಹಿಕದೇಽನಸಪ್ಪಪ್ಪೆನಿರ್ದು ಸಂಕಿಪೇ (ಬಸವ. ೧೯೩); ಮೋಹಾಗಮನಿರ್ದ್ಯಾಂತದ ಗಣಿತಮನೂಹಿಸಿ ಗುಣಿಯಸಬೇಕೆಂದಿನತ್ತ (ಜಯಾಕ. ೩-೩೫); ಊಹಿಸೆ ಕಡುಚೆಲ್ವ ಚಿತ್ರಮಂಬಿಪ ಸನ್ನಾಹದೆ ಮೆಜಿದುವೇ ವೇಳ್ದ (ಕಂಸವಿ. ೭-೨೮); ಅನೇಕ ವರ್ಷಗಳವರೆಗೆ "ದಿ" ಜೀವಾತು ಒಂದೇ ಜೀವಾತೆಂದು ಊಹಿಸಲಾಗಿತ್ತು (ಅಭುಸಾ. ೬೧).

[ಊಹಿಸು + -ಇಸ್ಮು]

ಊಹಿಸುಹ (ನಾ). ಊಹೆ ಮಾಡುವುದು; ತರ್ಕಿಸುವುದು (೬).

[ಊಹಿಸು + -ಹ್ಮ]

ಊಹು 'ಉಃ' ನೋ.

ಊಹೆ (ನಾ). ಅನುಮಾನಿಸುವುದು; ತರ್ಕ: ಊಹೆ ಕೊಂಬುದೆ ಕಷಟದಿಂದವಗಾಹಿಸವೆ ಸಾಕಿನ್ನು ಮೇ ೯೦೨೯ ಗಾತುಗತಕಗಳಿಗಮ್ಮೊಳೆಂದರು ಜಜಿದು ಸೌಬಲನ (ಶಾನ್ಯಾಸ. ೧೪-೨೦); ತನ್ನ ಊಹೆಯಂತೆಯೇ ಎಲ್ಲವೂ ನಡೆದುದನ್ನು ಕಣ್ಣಾರೆ ಕಂಡಂತಾಯಿತು (ಶ್ರೀದೇವಿ. ೧೫೫).

[ಸಂ. ಊಹ]

ಊಹೆಕೆಡ್ಡಿ (ನಾ). (ನೀರು ಅಥವಾ ಖನಿಜಗಳನ್ನು ಕಂಡು ಹಿಡಿಯಲು) ಊಹೆಗಾಗಿ ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಕಡ್ಡಿ, —ಕೋಲು: ನೆಲದೊಳಗೆ ಅಡಗಿರುವ ಖನಿಜಾಗಳಲ್ಲಿ ಖನಿಜಗಳನ್ನಾಗಲಿ ಊಹೆ ಕಡ್ಡಿಯ ಮೂಲಕ ಹುಡುಕುವುದು (Dowsing. ಇಂಇತ).

[ಊಹೆ + ಕಡ್ಡಿ]

ಊಹೆಗೆಡು (ಕ್ರಿ). ವಿಚಾರ ಶೂನ್ಯವಾಗು; ದಿಕ್ಕುತೋಚದಿರು: ಆಟದಲ್ಲಿ ಶಕುನಿಗೆ ಕೇಳಿಕೊಂಡ ದಾವುಗಳು ಬಿದ್ದುವು; ಧರ್ಮರಾಯನು ಊಹೆಗೆಟ್ಟನು (ರಾಜಸೂ. ೯೫). [ಊಹೆ + ಕೆಡು]

ಊಹೆದೆಗೆದು (ನಾ). ವಿಚಾರ ಶೂನ್ಯನಾಗುವಿಕೆ; ದಿಕ್ಕುತೋಚದಿರುವಿಕೆ: ಊಹೆದೆಗೆಸಿನ ಕಂಬನಿಯ ತಾನೊಗೆಯರದ ಭಗದೋಳ ವಹ್ನಿಯ ಮೇಳುಗಾಡಿನ ಮನದ ಕಾರವನಶ್ತೋಲಗವ (ಶಾನ್ಯಾದ್ರೋಣ. ೧೧೨). [ಊಹೆ + ತೆಗಹು]

ಊಹೆಮಿಗು (ಕ್ರಿ). ಊಹೆ ಗೆ ಮಿಾ ಱು : ಊಹೆಮಿಕ್ಕ ಯುಕ್ತಿಯಂ ನುನ್ನಾನಪ್ಪ ಜಾಕ್ಕಿಯಂ (ಅಂತಿಗು. ೩-೪೯). [ಊಹೆ + ಮಿಗು]

ಊಹ್ಯ (ಗು). ಊಹೆಮಾಡಬಹುದಾದ; ಅನುಮಾನಿಸತಕ್ಕ: ಊಹ್ಯ ಅಥವಾ ಮಿಥ್ಯ (imaginary) ಸಂಖ್ಯೆಗಳನ್ನು ಮೊಟ್ಟಮೊದಲು ಕಲ್ಪಿಸಿ, ಉಪಯೋಗಿಸಿದವನು ಕಾರ್ಡಾನ್ (ಗಣಿತ. ೯೪). [ಸಂ.]

ಊಳ್[1], ಊಳು[1] (ಕ್ರಿ). ೧. ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿ ಕೂಗು; ಧ್ವನಿಮಾಡು; ಕೆರುಚು; ಬೊಬ್ಬಿಡು : ಮುಳಿವಳುಬ್ಬಸ್ಪಲ್ಪಟ್ಟಳೆರ್ದೆಯಂ ಬಡವಳ್ ಪುರುಡಿಪ್ಪ ಳೂಳ್ಳಳ್ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೧೯೩ ಕುಪ್ರಶ್ನ); ಮರುಳ್ಕೊಂಡ ಪೊಲೊಳ್ಳ ಬಗ್ಗಿಸುವ ಬೇಗದೊಳ ಳಟಕಂಗಳೆಯ್ದು ಕೆಯ್ಕೊಂಡುವು ಮಂದರಕ್ಷುಭಿತ ದುಗ್ಧಪಯೋಧಿಗಳರಸದಮಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೦-೪೯); ತಾವ್ರುಧ್ಯರಥಮಂ ದಿಙ್ಮತಿ ಬಿಟ್ಟು ಕಣ್ಣಿನೆರಡುಂ ನೀಳಂದಿಸುತ್ತಾಳ್ದೊಡಂಬರದೊಳ್ ನಿಂದು ಗಜಪ್ರಯಾಣಬಡಿಸರ ಱಯಯ್ಯ ಭಾಪ್ಪೆಂದು ಜೀಂಕರಿಸ್ಪನ ವನದಂತಿ ಪೊರ್ದುದುಂ-(ಕಾಂಡಿಪ. ೩-೧೧೦); ಎರಡು ಸಂಜೆಯೊಳಂ ಮೃಗಪಕ್ಷಿಗಳ್ ನೆರೆದು ದೀಕ್ಷಿತೊಳಲಿ (ಲೋ ಕೋ ಸ. ೪-೬೧); ಬಂದೂಳ್ ಬೆಟ್ಟಿಸುವ ಜಪಲ ಕಪಿಗಳ್ಗಾಡಿ (ತುತ್ಪ. ೨-೪೪); ಕವಳ್ಳವ ಎಲಿಎಲೆ ಅಱಂ ಪುಗಲ್ ಪುಗಲೆಂದೊಳ್ಳತ್ತಮೊಳ್ ಕೋಗಿಲೆಯುಂ(ಕಪುದ. ೬೧ ಪ್ರಯೋ); ತಾಳ ಮೃದಂಗ ಕಾಹಳ ರವಂ ಪದೆದೂಳ್ಳ ಪಿಶಾಚಕೋಟಿ ಭೇತಾಳರ ಬೊಬ್ಬೆ (ದಶಕು. ೫-೩). ೨. ದೂರ ದಿಂದ ಕರೆ, —ಕೂಗು : "ಊಳ್ - ದೂರಾದಾಹ್ವಾನೇ" (ಕಮುಧಾ).

೩. (ನಾಯಿ ನರಿಗಳು) ಕೂಗು : ಆಳಾಕಳ್ಳ ಬಾಯಂ ತೆಱದೊಳ್ಳ ಬಳ್ಳುಗಳುಮಾ (ಪಂಪಭಾ. ೧೩-೩೬ ವ); ಅದರಬುಳಿಕ ಸಟ್ಟನಡು ವರ್ದಿನಿತ್ತಳ್ತಲೆ ದಿಟ್ಟಗೊಟ್ಟು ಮಾಣದೆ ಕುನಕಂಗಳೊಳ್ಳೊಡ್ಡದವೀಪತಿಗಳ್ಳುಮಪಾಯಂ (ಲೋಕಾಸಾ. ೧೨-೭೧); ದೆಸೆದೆಸೆದೊಳಸದಳಂ ಏಸುಗಿ ಮಾಣದೊಳ್ಳ ಬಳ್ಳುಗಳಲಿರಿಗಳಿ ಕರ್ಕಶರವಂಗಳೊಡರಿತೆ (ಪ ರಿ ವ. ೪-೨೦ ವ); ಮುಂದಡ್ಡಗಟ್ಟಿಲ್ಲ ನರಿಯೂಳ್ಳುವೆಂ (ಚಿ ಬ ಪ. ೩೫-೧೪); ಬಸದಿಯೊಳಿಳ್ಳ ಬಳ್ಳುಗಳಂತೆ ಕೂಗಿಡುತ್ತಂ (ವ್ಯಹಿ. ೩೫-೫೫ ವ). ೪. (ಆಲಂ) ನಿಂದಿಸು; ತೆಗಳು; ದೂಷಿಸು; ಬಯ್ಯು : ಧಂಡಗಿಬಿ ಬಾಗುಗಿಬಿಗಳ ಕೊಂದುಂ ಕೊವೆದೂಳುತಿರ್ಪ ಳುಳದಿಗಳಂ (ಧಂಡೋಬು. ೧-೩೬ ಅಡಿ); ಶಿವಳ್ಳರೆದಂ ಮಜೆಯಿಸಿ ಶಿವನಳ್ಳವಂ ಜನಕರಾರುಮಿಲ್ಲೆಂದೂಳ್ದರ್ (ಸಮಪ. ೮-೩೦); ಅವಸಜ್ಞಾನಿ ಜನಂಗಳ್ ಪದೆದೂಳ್ವರ್ (ಶೇವಿಮ. ೭-೮೧); ಗಾಂಜರಿದೂಷಿದೂಳಿಂ (ಅ ರೃ ಚಿ. ೧-೧೭); ಮುಜಾದುದು ಳೆದದುಂ ಪಡೆ ತೆಜನಜಯದೆ ಮುನ್ನೂಳ್ವ ಬೆನ್ನಬಸವನ ಪಲ್ಲುಂ (ಅಪ್ರತಿ. ೫೫-೧೧). ೫೫ (ಆಲಂ) ಅರ್ಥಹೀನವಾದ ಮಾತನ್ನು ಹೇಳು ; ಹುರುಳಿಲ್ಲದೆ ಮಾತಾಡು ; ಒದರು : ಅಂಬಿತನೂಂ ಬಿಟ್ಟು ಮಹಾರ್ಜಂತಿಯಂದೆ ವಿಷ್ಣಾಜ್ಞಿಗಿಳ್ ಪರಶತ್ರ್ವನೆಂದು ಪೇಳ್ವವ್ವ ಸಕಲ ವೇದಂಗಳೊಡೂಳ್ದರೆರಿಬರ್ (ಪ ದ್ಮ ಕಾ. ೧೦-೩೬೪); ಬಲ್ಲವರಾದೊಡಂಮೇನೂ ಳೆಲರ್ ತಾಮಲ್ಲದ ತಮ್ಮುಳ್ಳಾ ಮತ ತಲ್ಲದೆ ಸಲ್ಲದು ಸರ್ವಗೀರ್ನಿಸೆಂಠ ಮತ್ತನ ಮಾನ್ಯರೊರೆದ ಕೃತಿಯ ಸಲ್ಲಲಿತಮನೇ ನೆನ್ನದೆ ತಮ್ಮಯ ಬಲ್ಲತನವನೇ ಮೆಱ್ಪನ್ಯಾಂಗಳ್ (ಜಯಾಕ. ೧-೧೭); ಉಳ್ತುದಂದೇಳಲಾಜದೆ ಮೊಗದೆವರ್ ಕಿಂಗಿಟ್ಟೊಳ್ತು ಖೂಳ ಳುಳವಂ ಕಾವ್ಯದಂತಿಲ್ಲ ಖಂಡಕರ್ಕರಿಯಾದಿಗಿದುವುಮಾಗಿ (ಚಿ ಬ ಪ. ೧-೩೫). **ಊಳುಳ್**[1] : ೧. ಊಳುವುವು ಪೆರ್ಗಜಳಿಗಳು . . . ಶಂಖಗಳೂಳಿದುವು ಕಂಳರಿಗಳ ಸಮ್ಮುಖದೂಳಿಗೆ (ಶಂಳಾ. ೨-೫೩); ಬಿತನು ರತ್ನಾಕರ ಲಕ್ಷ್ಮಿ ಸಹೋದರಂ ಅದರು ಶಂಖದ ನಿಲವು ಭಕ್ತೆಯೆಳೂಳುವುದಾಯತಿವಜ್ರಿರಿ (ಇಂಚಾಪ. ೮೯-೩೩). ೩. ಕೂಲಿಯಲಿ ಗರ್ವನಿ ಮಹೀಧರಮೂಲದಲಿ ಳೈಸಿಕ್ಕಿ ನಾಯುವೆಯಂತೆ ಅಂಗಾಕಾಕನಲ್ಲದೆ (ತೊ ರಾ. ೬-೧೦-೫೦); ನರಳಕೂಳು ನಾಯನಾ ಬಿಲ್ಲೀಕಿ ಬೊಮ್ಮಯ್ಯ ಗುರುಬಿದ್ದ ರಾಮನಾಥಂ ಸುಳಯೆ ಕಂಡೂಳೆ ಕರುಣದಿಂ ಕೈಕರೆಡೆ (ಸಿಂಗಾಶಾ. ೧೦-೩೭); ವೇದಾಗಮಂಗಳಂಗತವಲ್ಲಿಯಂದೂಳಳುತ್ತೆ ಕಾಗೆಸರಿಗಳ ಮಳ್ಳೆಯಿಂ ೦ (ಸಿದ್ಧೇಶ. ೪-೬೭); ಕತ್ತಲೆಯಂ ಮಜೆಗೆ ಯ್ದು ಬೆಗಡುಬಾಯಿಂದಲಬಳುತ್ತೆ ತನ್ನಬ್ಬೆಬಂದಂತೆ ನಾಯ್ಗುರೆಯೊಡಿತ್ತ್ವ ಬಾ ಜಾಣಯೆಂಬಾ ಹಜ್ಜುಮುದು ಸೂಳೆಯರೆಸೆದರು (ಚಿಬಪ.೧೦-೬೩). ೫. ದುಷ್ಟ ವಿಯೆಯಳುತ್ತಿರಲೇನಾನಂ ಕಬ್ಬಂ ದೊರೆಕೊಂಡಸಗಿದೂಡ ಳವಿತೆಯಳ್ಕ್ಯಮೆ (ದಿವ್ಯಸ. ೧-೩೪).

ಊಳಂಊಳು (ದ್ವಿರುಕ್ತಿ) : ಅಂಗಿದ್ದನುಂ ಳಳ್ಳರವೆತ್ತು ಕೈಯೆಕೆಳ ತೀರ್ತಕೆರಿಯೆಳಳುತಳುತ ಊರ ರಂಗರದೇ ವರ್ಗಿರ ಊಳಳೂಳಿರುತಿರ್ಪ ಮೂಳರ ಮುಖಾದೊಡೂದು ರಂಗ (ಕತಸಾಂ. ೧೧-೬೧).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಊಳ್ ; ಮಲ. ಊಂ, ಓಳ್ = ನಾಯಿ ಅಥವಾ ನರಿಯ ಕೂಗು ; ತೆಲು. ಊಪು = ನರಿಯ ಕೂಗು]

ಊಳ್[2], ಊಳ್ವು (ನಾ). ೧. (ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿ) ಅರಚುವುದು; ಕೂಗುವುದು. ಊಳಿಳ್ವು : ೨. ನಾಯಿ ನರಿಗಳ ಧ್ವನಿ : ನನ್ನ ಅಳು ನರಿಗಳ ಊಳಿನ ಮಧ್ಯೆ ಮುಳುಗಿಹೋಗಿದ್ದು ನನ್ನ ತಪ್ಪಲ್ಲ (ಕೊಸ್ತ. ೧೩೬).

[< ಊಳ್[1]].

ಊಳಿ[1] (ನಾ). ಮರೆ; ತಡಿಕೆ (?) : ಪೊಲಸಗೆಲ್ಲರುಮ್ಮೆದಿ ದಿಲ್ಲರ ನಲಿಸಿ ಳಳವನು ಳಟ್ಟು ಮಗ ಮೆಟ್ಟೊಲೆಯದೇಱಿಯೆ ಸಾತೆಯನು ಸಿಂದೂಳಗೆಗಳ ಕಟ್ಟಿ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೫-೩೪). [< ಊಳ್[1]]

ಊಳ್ಕೆ (ನಾ). ಕೊಳೆ ; ಕಸ ; ದುರ್ಗಂಧ : ಪಾಲೆಟಿದರುರಗ ಇರ್ದಿಷನೆ ಕಸ್ತೂರಿಯೊಳಾರ್ದೂಡ್ ಗಂಧಮೆ (ತಿರು.ಕ. ೭೫೭).

[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಮಲ. ಊಬಲ್ = ಕೊಳೆ, ಕಸ ; ಊಳ್ಕೆ = ದುರ್ವಾಸನೆ, ದುರ್ಗಂಧ]

ಊಳಿಕ್ಕು (ಕ್ರಿ). ಆರಡಿಕೆಗೊಳ್ಳು : ಅಸಿಪತ್ರವನದೊಳೂಳಿಕ್ಕೆ ಗುರ್ದುವುದುಂ (ಸುಳುಮಾ. ೧೧-೪೭ ಪ). [ಊಳ್ಳ್ + ಇಕ್ಕು]

ಊಳಿಗ 'ಊಟಿಗ' ನೋ.

ಊಳಿಗಗಿತ್ತಿ (ನಾ). ಊಳಿಗದವಳು ; ಕೆಲಸದವಳು ; ಸೇವಕಿ ; ದಾಸಿ. [ಊಳಿಗ (< ಊಱುಗ) + -ಗಿತ್ತಿ]

ಊಳಿಗಗುಡು (ಕ್ರಿ). = ಊಳಿಗಗೈ : ಕಂಬಾಡಕ್ಕಳಕ್ಕೆರವಾದಿ ಬರುಬುಗಳು ಮುಂತಾದುವನ್ನ ಹಿಡಿದು ಊಳಿಗಗುಡುತ್ತ . . . ರಂಜಿಸುತ್ತಿರುವ ಸೇವಾಜನರ ಒಡ್ಡಣ (ಬೆಟ್ಟಅ. ೩೦-೧೦).

[ಊಳಿಗ (< ಊಱುಗ) + ಕುಡು, -(< ಕೊಡು)]

ಊಳಿಗಗೈ (ಕ್ರಿ). ಕೆಲಸಮಾಡು ; ಸೇವೆಮಾಡು ; ಚಾಕರಿಮಾಡು : ಕುಂಜ ಕನ್ನಡಿಗಂ ಏಜ್ಞಾಪಗೆರಿಗಳ ಪಿಡಿದೂಳಿಗಗೈವ ದಿಂಕ ಗಾತಿಯರಾ ಪೊಡವಿಯಾಣ್ಮನ ಪೊದ್ದಿಪರು (ಪರಿಪು. ೧-೧೩).

[ಊಳಿಗ (< ಊಱುಗ) + ಗೈ (< ಕೆಯ್ಯ್)]

ಊಳಿಗತನ (ನಾ). ಸೇವಕತನ ; ಜೀತಗಾರಿಕೆ : ದಾಹೇಬಾನು ನಮ್ಮ ಮನೆಯ ಊಳಿಗತನವನ್ನು ವಹಿಸಿದ್ದ ನಂತೆ (ಹೂಬಾಸಿ. ೨೪).

[ಊಳಿಗ (< ಊಱುಗ) + -ತನ]

ಊಳಿಗಮಾನ್ಯ (ನಾ). ಊಳಿಗಕ್ಕಾಗಿ ಬಿಟ್ಟ ಮಾನ್ಯ ; ಸೇವೆಗಾಗಿ ಬಿಟ್ಟ ಉಂಬಳಿ : ಸಕಲ ಸ್ವಾಮ್ಯವನೂ ಊಳಿಗಮಾನ್ಯತ ಅರಿವಾಸಿಯನ್ನೂ ಕೂಡಾ . . . ಸುಖದಿಂದ ಅನುಭವಿಸಿಕೊಂಡು ಬಹರು (ಎಳ. XIV, ಮೈಸೂರು. ೧೧೫-೧೦೦ ; ೧೮೭೬) ; ಗ್ರಾಮದಾದಾಯ ಜಡರಾದಾಯ ಕೊರಾದಾಯ ಊಳಿಗಮಾನ್ಯ ಇವು ಮೊದಲಾದ ಸಕಲ ಸ್ವಾಮ್ಯವನು (ಎಳ. XIV, ಸಂಚಿಪ. ೨೯೫. ೧೧೫೧-೬೯ ; ೧೯೬೦) ; ಆದೇ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಊಳಿಗಮಾನ್ಯ ಪದ್ಧತಿಯಲ್ಲಿ ಉಂಟು ಪ್ರಬಂಧಗೊಂದನ್ನು ತಯಾರಿಸು ತ್ತಿದ್ದನು (ಪುಪರು. ೫೩). [ಊಳಿಗ (< ಊಱುಗ) + ಮಾನ್ಯ]

ಊಳಿಗವರ್ಗ (ನಾ). ಕೆಲಸದವರ ಗುಂಪು ; ಸೇವಕವರ್ಗ : ಊಳಿಗ ವರ್ಗಕ್ಕೆ ಸಲುವಷ್ಟು ಗೆಲುಗೆಯ್ದು ತಾ ಳಿಂದಿರದೆ ಳಿ ಭಟಸಂ (ಸ್ಕಾಂಧಾ. ೭-೧೩೫). [ಊಳಿಗ (< ಊಱುಗ) + ವರ್ಗ]

ಊಳಿಗವಿಡಿ (ಕ್ರಿ). ಸೇವಾಕಾರ್ಯವನ್ನು ಹಿಡಿ ; ಅವಲಂಬಿಸು : ಮಾನಸ್ಸಿಯರಬಿಳಿ ವಿಸಿಯೇಗಿದೂಳಿಗವಿಡಿದು ಮಿನಧ್ವಜನನ್ನು ವಾಲ್ಮೆ ಸುತ್ತಬರಲು (ಪಪಮೀ. ೫-೮೮).

[ಊಳಿಗ (< ಊಱುಗ) + ವಿಡಿ]

ಊಳಿಗವೆಣ್ (ನಾ). = ಊಳಿಗಗಿತ್ತಿ : ಕಿಱುವರುವೆಸೆಯೆ ಊಳಿಗ ವೆಂಗಳೂಳಿಗವಜ್ರದಿಸಗಲು ರಾಯ ನಡೆದಾ (ಭರತ. ೩-೬೭).

[ಊಳಿಗ (< ಊಱುಗ) + ಪೆಣ್]

ಊಳಿಗಾಳಿ (ನಾ). ಸೇವಕರ ಗುಂಪು, —ಸಮೂಹ : ಊಳಿಗಾಳಿಯ ರಿರಡು ಸಾಸಿರದಾಳುಗ್ಳೆವರು ಭಕ್ತ್ಯಗಳನಾ ಕೂಳ ಬಡಿಸುವಳ್ಳೊರ್ವಳೆಂತೆನೆ (ಬೆಜ್ಜಉ. ೬೯-೧೬) ; ಬಲುವ ಸಮಯದೊಳಳಿಗಾಳಿಯರಿರವನೋಡ್ಲಿಂಗಗಳ ಕೀರಿಸಿ ಚರಣದಿರೊಳು ಹೊಸಕಿ (ಬೆಜ್ಜಉ. ೬೫-೧೦).

[ಊಳಿಗ (< ಊಱುಗ) + ಆಳ್]

ಊಳಿಗಿ (ನಾ). ಕೆಲಸದವನು ; ಸೇವಕ ; ಆಳು : ನಂದಿವರೂಳಿಗಿ ಎಂದು ಸಾರೆ ಬಳೆ ಕುದುರೆಯ ಕಳಿಸಿ ತಂಗುರವೆ ? (ಗಿಪಿಎ. ೪೧-೮).

[ಊಳಿಗ + -ಇ]

ಊಳಿಡು (ಕ್ರಿ). = ಊಳಿಕ್ಕು : "ಊಳಿಡು (ಊಳ್ + ಇಡು) ಜಂಬುಕಸ್ತ್ರನೇ" (ಕಮರಾ). ಕರೆದ ಕಸಿಕಂ ಕಾಕರೊಡ ಬಸದಿಗಳೂಳಿಡುವ ನರಿಗಳೂ ಬತ್ತಲೆಯ ಭಂಡರೊ (ಬಸಪು. ೫೧-೫೩) ; ಗೋಟುಡು, ಊಳಿಡು, ದೂಳಿಡು (ಕಬ್ಬಾಸು. ೪೯೪ ಪ್ರಯೋಗ) ; ಪಾಶವಿತ್ಯಜ್ಯಯಿಂದ ಕೋಳಗಳೆರಡು ಊಳಿಟ್ಟುವೆ (ಜಿಡ್ಡಿಆ. ೬) ; ನರಿ ಊಳಿಟ್ಟರೆ ನಾಗದೊಡಿಹಾಳೆ (ಗಾದೆ). [ಊಳ್ + ಇಡು. / ತಮಿ. ಊಳಿಯಿಡು]

ಊಳು$_1$ 'ಊಳ್' ನೋ.

ಊಳು$_2$ 'ಊಟು' ನೋ.

ಊಳು$_3$ 'ಊಳ್' ನೋ.

ಊಳುಕೆ (ನಾ). ೧. ಊರುವಿಕೆ. ೨. ಕುಂದಣದಲ್ಲಿ ಕಟ್ಟಿರುವುದು : ಮಣಗಣದೂಳುಕೆಯ[ಪಾಠಾಂ. ದೋಳುಕೆಯ, ದೂರ್ಮಿಳೆಯ] ಮುದ್ರಿಕೆಯನಿತ್ತನು ರಮೆಗೆ ರಾಘವನ (ತೊರಾ. ೫-೬೨).

[ಊಱು$_1$ + -ಇಕೆ]

ಊಜಾಡು (ಕ್ರಿ). ನೆನೆಹಾಕು ; ನೆನೆಯಿಸು : ಎಳದ ಹಣ್ಮೆಲೆ ಚುಟ್ಟಲ ಕಳ್ಳಯುಮಿವ ತುಳಿದು ಮುತ್ತಿದೂಳಿಗೂಡಿಟ್ಟು ಯಿಕ್ಕುವಲು ಕಾಲದೊಳಗೆ (ಅಶ್ವನಿ. ೧೨-೬೪). [ಊರು$_1$ (< ಊಱುು$_3$) + ಇಡು]

ಊಜಾಸು$_1$, ಊರಿಸು$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಕಚ್ಚಿಸು ; ಚುಚ್ಚಿಸು ; ಇರಿಯುವಂತೆ ಮಾಡು ; ಮೆಟ್ಟಿಸು : ಪರೋಗಾಂಗಳಂ ತಗುಳ್ಚೂಜಾಸಿಯಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೩-೭೩) ; ಅಸಿಪತ್ರದ ಮರಗಳತೇಜಾಸಿಯುಂ ದುಃಖದೊಳ್ ನಿಜೆದಿಡೆಗಳನೂಜಾಸಿಯುಂ (ಜ ಂ ಪ ರಿ. ೧೦-೯ ಪ) ; ಕರಡಿಯಂ ಕವಿಸುತ್ತುಂ ಚೀಳುಗಳಂದೂಜಾಸುತ್ತುಂ (ಧರ್ಮಾಪ. ೧-೭೩ ಪ). ಊರಿಸು$_1$: ತಿ. ನಡುು ; ನೆಡುು ; ನಾಟು : ಸುಸಿನಿಸೊಳು ಭಯಮೂಡಿಯೂರಿಸಲು ಬೇಡ (ತುರಂಗ. ೨೯-೨೭) ; ತಗಡೆ ಗಿಡಗಳನ್ನು ಕಲ್ಲು ಇಲ್ಲದ ನೆಲದಿ ಊರಿಸಿ (ಅರಣ್ಯ. ೩).

ಊಜಾಸಿಕೊಳ್ = ಚುಚ್ಚಿಸಿಕೊಳ್ಳು ; ಇರಿಸಿಕೊಳ್ಳು : ಇಜಾಸಿ ತೊಳುತಂ ತುಜಾಸಿಕೊಳುತೆ ತೊಜಾಯಿಸಿಕೊಳುತೆ ನೆಜೆ ಮುಜಾಸಿಕೊಳು ತೊಜಾಸಿಕೊಳುತಂ ಕಂಜಾಸಿಕೊಳುತೆ ಪರಿವುತಂ ತೇಲ್ಕೆಗುತುಂ ತೆರಳು ತುದುಗುತುಂ (ಸಾಸಂಚ. ೪-೨೦೨ ರ). [ಊಜು$_1$ + -ಇಸು]

ಊಱುು$_1$ ಊರು$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. ನೆಲೆಯಾಗಿ ನಿಲ್ಲು ; ಸ್ಥಿರವಾಗಿರು ; ನೆಲಸು : "ಊಱುು – ಸತ್ತೇ (ನೆಲಸು)" (ಕಮರಾ). ೨. ಭದ್ರವಾಗಿ ನಿಲ್ಲಿಸು ; ನಾಟು ; ನೆಡು : ಗಂಡರ ನೆತ್ತಿಯೊಳೂರ್ತಿ ಬಾಳಪನ್ನೂಱುು ಗುಮಿಂದೆಱಿದಂ ಪಿಂದೊ ತೇಜದ ದಳ್ಳುರಿ ಪಾಂಡುರಾಜನ (ಪಂಪಭಾ. ೧-೧೦೯) ; ಇಟ್ಟ ವಿಭವತಿಯಂ ಊಱುವದ ಯಿಟ್ಟುಯಂ ಕೋಲಿಂ (ಪಂಪಭಾ. ೬-೨೪) ; ನೆಲಕೆ ದಾಡೆಯನೂಱು ಕೆಡೆದುದು ಸುಶ್ರತಕೀರ್ತಿಜ (ಕುವಾಪ್ರದ್ಯು.೧. ೬-೭೪) ; ಗಂಡನ ಪಿಡಿದು ನುಂಗಿದ ಮಿನನ ತಾ ಚಿನಿಖಂಡವ ಕೊಯ್ತಂತೆ ಕೊಯ್ದು ಸಂಡಿಗೆಯೆಲು ಶಸ್ತ್ರದೊಳೂಱಿ ವರಮೆಲಂಗೆಡದಿ ಕರೆಯ ಕಾಸಿದಳು (ಮೋಹತ. ೧೧-೯೭). ೩. ಸ್ಥಾಪಿಸು ; ಇಡು ; ನೆಲಸುವಂತೆ ಮಾಡು : ತೊಳಪ ಹರಿಣ್ಮಕಿಳುಟ್ಟಿ ಮತಳದೊಳ್ ತಳಮಾರೆ ತಳಮನೂಱು ದೆಡಂಗಂ ತಳೆದು ತಳರ್ವನಿಡೆ ನಡೆದೆಡೆಯೊಳ್ (ಸುಳುಮಾ. ೧೧-೩೯). ೪. ಕಚ್ಚು : ನೋಡವು ಬೆನ್ನನೂಱಿದೊಡೆ ಸೈರಿಸಲಾದಿ ಬೆನ್ನಂ ಪೊಯ್ದು ಕೊಳ್ಳುದುಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೧-೫೩) ; ಆಕಟಿ ಬೆಂಬಿಡದೂಱುವಾ ಮಹಾನೊಳವರೋ ಆಕಟಿ ಆಜಿಯೆಟ್ಟ ಸಂಗುವ ಮಹೋರಗರೋ! (ಸಾಸಂಚ. ೪-೧೩೫ ರ) ; ಮುಸುಜುವ ಗುಂಗುಜೂಱುವ ಪಿಸಿಲಿಕೆ ಮುತ್ತುವ ಮಕ್ಷಿಕೆಗಂಳ್ (ಮಹಾನೇ. ೩-೧೫) ; ತೇಲುಜಱಿದೊಡಾ ಚೀರ್ವೆತನ ದೇರಹೊಂದೆ ಕೆಲವುಯಿಂದೀಂಟಲ್ (ಪಾಪು. ೧೧-೬೦) ; ಬೇಳುಗಳು ತಾವೆಂಟು ಸಾವಿರ ಮೇಳವಿಸಿ ಬಂದೂಱುವಂದದಿ (ಸಂಭಪ. ೧೨-೧೪)

೫. ಆವರಿಸು : ಮಾಱಿದಾ ಪೊಂಗಳಿಗೆ ಹತ್ತಿಯ ಹೇಜುಗಳ ತಂದಡವು ಯೊಳಗಿಡಲೂಜಿ ಕಾಳ್ಗಿಚ್ಚದನು ನುಂಗಲು ಗುಹೆಗಳನು ಹೊಕ್ಕು (ಸಳ್ವಭಾ. ೬-೪೧). ೬. ಆಂಟಿಕೊ. ೭. ನೆಡೆ. ಊರ್ಬು1 : ೧. ಊರಿನ್ಮನೆಯ ಭಕ್ತಿ ರಜಪೂತರೆದೆಯಲ್ಲಿ (ಕೃಷ್ಣಾಳು. ೧೧-೩) ; ನಾರಿ ಮೇರೆ ನೋಡಿ ಊರಿ ಕೂತರೆ ಏರು ಏಕ್ತಿಕೆ (ಗಾಡಿ). ೨. ಸೂಜಿಮೊನೆಯನ್ನು ಊರುವಷ್ಟು ಭೂಮಿಯನ್ನಾದರೂ ನಾನು ಅವರಿಗೆ ಕೊಡೆನು (ಕೃವಾಲಾ. ೩೦೦) ; ಮೊಳೆಯ ಯನ್ನು ಆಸಿದು ಮತ್ತೊಂದು ಸ್ಥಲದಲ್ಲಿ ಊರುತ್ತಾರೆ (ಮುಂಬಯ. ೩-೧೦೨).

ಊಱಿತೋಱು = ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ತೋರಿಸು ; ಒತ್ತಿ ತೋರಿಸು : ಕರಮೋಳ್ಪದಿನವೆಂದವರ್ಗರ ಶಿಷ್ಯನೆನೂಱಿತೋಱಿ ನು ಡಿದೊಯ್ದನೆ ಮಾಣ್ಡರೊಯ್ಯು ದೀಕ್ಷೆಗುಡುವಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೫-೧೧೦). ಊಱಿ ಸಾದು = ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಕೂಗಿ ಹೇಳು ; ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿ ಕೂಗು : ಇದಂ ಪುಗರಿಂ ಗಡಮಂ ದು ದೇಟಿಕಾಱರಿದಂಪೊಸಾಱಿ ಜಡಿವಂ ತೆಸಗುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೨-೧೩) ; ಓಳಿಯ ಕೋದು ಪಲ್ಲವರ ಪನ್ನಲೆಯೆಲ್ಲ ಮನೆಯೆ೦ದಟ್ಟಿ ಕಾಣಾಳಿಕರೊಯಿಸಾಱಿ ಪರಮಾನ್ನಳಿಕ್ಕರ್ಗಳ (ವಿಕ್ರ. II, ೫೯-೮೪ ; ೩೭೪).

[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಉಸ್ನು ; ಮಲ. ಉಸ್ನು ; ಕೊಡ. ಊರ್ ; ತುಳು. ಊರು ; ತೆಲು. ಉಸು ; ಗೊಂಡಿ. ಉರ್‌ಸಾನ ; ಕುವಿ. ಊಹಲಿ ; ಕು:ಉರ್. ಊರ್‌ನಾ]

ಊಱ್ಬು, ಊಱ್ಪು (ಕ್ರಿ). ೧. ಸುರಿ ; ಸ್ರವಿಸು ; ಜಿನುಗು ; ಒಸರು : ಬೇಱೆ ಯುಂ ಬೆಂ ಮು ತ್ಯಾ೩ವ್ಯತ್ತಿ ಮುಖದಿಂದಯೊಱ್ಬೆ ಮುಟ್ಟದೆ ಮ ಹಾ ಸು ಕ್ಷಾ ನಿ ಗಳಿ ಗೆ ನೆಜೆ ತೋಱಿಸಲು (ವೀಕೃತಿ. ೫-೩-೭). ೨. ತೇವವಾಗು ; ಒದ್ದೆಯಾಗು ; ನೆನೆ (ಕ). ೩. ಅಧಿಕವಾಗು ; ಹೆಚ್ಚಾಗು. 'ಊರ್ಮೆ' ಪರಾ. **ಊರ್ಬು**2 : ೧. ದ್ಯಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಚಾಂಡಲ್ಯ ಬೆರೆತಿತ್ತು. ಕಣ್ಣಾಳುಕಣೆಗಳಲ್ಲಿ ನೀರೂರಿತ್ತು (ಪ್ರಣಸ. ೩) ; ಊಱ್ ಒಸರು ಎಂಬ ಅರ್ಥದ ಬೇರು. ಊರು ಕ್ರಿಯಾಪದ. ಬಾಯಲ್ಲಿ ನೀರು ಊರುತ್ತದೆ (ಪಮ್ಮಸು. ೦೫). ೨. ಇವಂ ಸಮಮಲಂಗಳಂ ತಂದು ಸರಗೊಡಿಸುಟ್ಟು ಬೂದಿಯಂ ಮಡಕೆಯೊಳಿಕ್ಕಿ ಉದಕದಲಿ ಕಲಸಿ ಊರೆಲಿಟ್ಟು ಗುಳಿಯನಗೆದು ಗಡಿಗೆಯಂ ಹೂಳ (ವಿಸೃವಿ. ೯).

ಊರಲುಹಾಕು = ಊರಹಾಕು ; ನೆ ನೆ ಹಾ ಕು ; ನೀರಿನಲ್ಲಿ ನೆನೆಸು : ನೆಲ್ಲಿಕಾಯನ್ನು ಊರಲುಹಾಕಿದೆ (ರೂಢಿ).

[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಮಲ. ಊಱು ; ತುಳು. ಊಜು, ಊಸು ; ತೆಲು. ಊತು ; ಕೋಲಾ. ಊಜ್ ; ನಾಯಕ್ಕಿ. ಊಜ್ ; ಕುಡು. ಉರ್]

ಊಱುಂಗೋಲು, ಊರುಕೋಲು, ಊರುಗೋಲು, ಊಱುಗೋಲು (ನಾ). ೧. ನಡೆಯುವಾಗ ಊರಿಕೊಳ್ಳುವ ಕೋಲು ; ಆಧಾರವಾದ ಕೋಲು, -ಬೆತ್ತ : ಈತೊಳುಗುಳಡೊಳ್ ನಿಸ್ಸಂಗೆಲ್ದಬ್ಬದೆ ಕಾಣ್ಮೆಡೆನಾಡೊಡೀ ಬಿಲ್ ಊಱುಂಗೋಲಕ್ಕೆ (ರಾಮಾಶ್ವ.೯೨-೩೦).

ಊರುಕೋಲು: ೧. ನೀನು ನನಗೆ ಒಂದು ಊರುಕೋಲು ಆದ ಹಾಗೆ ಆಗುತ್ತಿ (ಮುನಾಮಾ. ೫೬). **ಊರುಗೋಲು** : ೧. ಅವರು ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಊರುಗೋಲಿದ್ದಂತೆ (ಶಪ್ರಕ್ಷೆ. ೪) ; ಪಾಠಾಂತರವೃಕ್ಷದ ಕೊಂಬೆಗೆ ಊರುಗೋಲಾಗಿಯೂ ದೊಟಗೋಲಾಗಿಯೂ ಇರುವಂತೆ ತೋರುತ್ತದೆ (ದೇವಚಾ. ೧೩೧). ೨. (ಆಲಂ) ಆಧಾರ; ಆಲಂಬನ : ಆತನು-ನನಗೆ ಊರುಗೋಲಾಗಲಿಕ್ಕಿಲ್ಲವೆ (ವಿಕ್ರ.೪೨). ೩. ತೆಪ್ಪ ನೆಡೆಸುವ ಕೋಲು; ಹುಟ್ಟು : ಹಾಕೋಕೊಂದಾರುಗೋಲು ನೂಕೋಕೆಕೊಂದೂರುಗೋಲು ಬೊಟ್ಟೆ ಹೊಡೆದವೆ ಬಾಳೆಮಿನು (ಶಾಪದ. ೧೪). **ಊಱುಗೋಲು** : ೩. ಜಲಪರಿಯಂದೊಂದೂಱುಗೋಲು ಪೊಜಮಡಲಂದಂ ಕೊಂಡು (ಕಂಬರ. ೧೪-೧೦೫). [ಊಱು2 + ಕೋಲು1 (< ಕೋಲ್1)]

ಊಱುಗೋಲು 'ಊಱುಂಗೋಲು' ನೋ.

ಊಱೆಗೆ, ಉಱೆಗ್ಗು, ಉಱೆಜ(ನಾ). ಕೆಲಸ ; ಕಾರ್ಯ ; ಸೇವೆ ; ಜೀತ : ಪೆಱರ ಪಲವುಂ ಜೀವದ್ಗಣಂಗಳತರರ ಕಾಣಿ ಪೊಲಂ ಪೊಕ್ಕು ವೆಂದುಂದಿಗೆಯೊತ್ತಿಕೊಳುತ್ತುವೆಱೆಗವಡೆಡೆಗಳೊಳ್ ಧುರ ಳೆಯಂ ಗೊಳುತ್ತುಮನಿತಱೊಳಂ ತೆಱಯದೆ (ಸುಳಮಾ. ೭-೬೫ ಪ) ; ಅಗಿವ ಗಿಂತು ಸಂಡೆಯಜೆ ಸಾಧಿಸಿ ಸೂರುಳಿದಾಗಳೇಂ ಗಳೂಱುಗವೆಲೆ ಕೆಂಡ ಪೊಲ್ತು ಗುಣದಿಂ ನಿನಗೊಲ್ವುದು ಮಾತೆ (ವೀಕಾವ. ೨-೫೩). **ಉಳಿಗ್ಮ** : ದಿಡಿದಿ ಉಳಗದ ಲಿಂಗಣ (ಎಳ. XIV, ಗುಂಡ್ಲಪೇ. ೧೪೪-೬೫ ; 1087); ಮಲಪ್ಪಡಿಗಳ ಉಳಿಗದ ಚಿತ್ತಣ (ಎಳ. XVI, ಚಿಕ್ಕನಾ. ೪೩-೬೦; 1529); ನನ್ನ ಹಂಬ್ಯನಿಗೆ ಉಳಿಗಳ್ಳೆ !—ಉಱುಂಬ, ನಾನೊಲ್ಲೆ(ಬಿಟ್ಟೆಂ. ೧೪೨-೧೪). **ಉಳಿಗೆ** : ದನಸರ ಉಱಲಿಗಂ ನಿಳೆಪಟು ಕೊಟಂ (ಎಳ. VIII, ಸೊರಬ. ೫೭-೬೪ ; 692) ; ಲೋಭಮೋಹಂಗಳೂಳಿಗವಲ್ಲಿ ಮದದ ಸಂದಣಿಯಲ್ಲಿ ಮತ್ಸರದ ಬಾಯಯವಲ್ಲಿ (ಸಂಬಸ. ೧-೬೨) ; ಆ ಜೀವದಿಗಳ್ಗಳೂಳಿಗಳ್ಗೆ (ಎಳ. XII, ಚಿಕ್ಕನಾ. ೨-೨೬ ; 1261) ; ವಿಳಸಿಯ ದಿವಸದ ಮಹಾರಥರೂಳಿಗವು ಹಿರಿದಾಯ್ತು (ಕುವ್ಯಾಳ. ೭-೫) ; ಸರಸ್ವತಿಯ ಊಳಿಗದಲ್ಲಿ ಮೇಲುಕೀಳುಗಳ ಎಣಿಕೆಯುಂಟಲುಹುದೆ ? (ಚೇವಾಸಾ. ೪೭).

ಊಳಿಗದವ = ಕೆಲಸದವನು ; ಸೇವಕ ; ಆಳು : ಇಂದುರೆ ಪಂಪಾಪುರೀಕಣೂಳಿಗದವರ್ದಿರಸದಂ ಕೊಯ್ದು. . . ವಿಜ್ಞಾಪಿಸೆ (ಪದ್ಮಾ. ೫-೧೭) ; ತಿವ ನಿನ್ನ ಬಾಗಿಲ ಕಾದಿಹ . . . ಇಂದ್ರೋಪೇಂದ್ರಾದಿಗಳು ನಿನ್ನೂಳಿಗದವರಂತೆ ಕಟ್ಟಿ ಕಾದಿಹರು (ನೇಮಚಂ. ೨೦-೮೫) ; ಊಳಿಗದವರೆಲ್ಲ ಕಿವಿಯಳಿಲ್ಲದೆ ಕೇಳಿದರಸನಾಜ್ಞೆಯನು (ಭರಚಿ. ೩-೧೪). ಊಳಿಗದವಳು = ಕೆಲಸದವಳು ; ಸೇವ ಕಿ : ಗಿಣಿಯನ್ನು ಸಂಚಯೂಳಿಗದವಳ ಕೈಯಲ್ಲಿ ಕೊಟ್ಟು (ವಚಂಗಾ. ೨-೧).

[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಮಲ. ಊಳಿಯ ; ತುಳು. ಊಳಿಗ ; ತೆಲು. ಊಡಿಗ, ಊಡಿಯ]

ಊಱುಗಗುವರ (ನಾ). ಸೇವಕನ ಮಗ ; ದಾಸನ ಕುವರ : ಊಱುಗಗುವರನಿ ನುಡಿಗೇಳ್ದಾಕೋಟಿನಿ (ಚಳವ. ೪-೩೬).

[ಊಱುಗ + ಕುವರ್]

ಋ

ಋ (ನಾ). ಕನ್ನಡ ವರ್ಣಮಾಲೆಯ ಏಳನೆಯ ಅಕ್ಷರ; ಋಕಾರ. ℙ ಇದು ಸಂಸ್ಕೃತದಿಂದ ಬಂದದ್ದು: ಋ ಋೂ (ಶಮದ. ೪ ವೃತ್ತಿ). [ಸಂ.]

ಋಕಾರ (ನಾ). [ವ್ಯಾಕ] = ಋ. 'ಋಕಾರಾಂತ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಋಕಾರಾಂತ (ಗು). [ವ್ಯಾಕ] 'ಋ' ಎಂಬ ವರ್ಣದಿಂದ ಕೊನೆಗೊಳ್ಳುವ (ಶಬ್ದ): ಅಕಾರಾಂತಮುಮಿಕಾರಾಂತಮುಮುಕಾರಾಂತಮುಂ ಋಕಾರಾಂತಮುಂ ಸ್ವಭಾವದಿಂ ಲಿಂಗಮಪ್ಪುವು... ಋಕಾರಾಂತಕ್ಕೆ—ಪಿತೃ, ಸವಿತೃ, ನಪ್ತೃ (ಶಮದ. ೮೪ ವೃತ್ತಿ, ಪ್ರಯೋ). [ಋಕಾರ + ಅಂತ್ಯ]

ಋಕ್ಕು (ನಾ). ವೇದಮಂತ್ರ; ಋಗ್ವೇದದ ಮಂತ್ರ: ದ್ವಿತ್ವದಿನುತ್ವಮಕ್ಕುಂ; ವಾಕ್ಕು, ದಿಕ್ಕು, ತ್ವಕ್ಕು, ಋಕ್ಕು (ಶಮದ. ೮೬ ಅಡಿಟಿ). [< ಸಂ. ಋಚ್]

ಋಕ್ಛಂದಸ್ಸು (ನಾ). ಋಗ್ವೇದದ ಛಂದಸ್ಸು: ಕಣ್ವರು–(ಋಕ್ಛಂದಸ್ಸಿನಿಂದ ಹರಸುವರು) (ಶಾಕುಂತ. ೫೨–೨೦). [ಸಂ. ಋಕ್ಛಂದಸ್ (ಋಚ್ + ಛಂದಸ್)]

ಋಕ್ಥ (ನಾ). ೧. ಆಸ್ತಿ; ಐಶ್ವರ್ಯ. ೨. ಹಣ: "ದ್ಯುಮ್ನಂ... ಋಕ್ಥಂ... ಹಿರಣ್ಯಂ, ವಸು, ವಿಭವಃ—ಈ ೧೫ ಒಡಮೆಯ ಪೆಸರ್" (ಹಲಾಯು. ೧೪–೮೦). [ಸಂ.]

ಋಕ್ಷ (ನಾ). ೧. ಕರಡಿ: "ಋಕ್ಷಃ... ಭಲ್ಲೂಕಃ – ಈ ೫ (ಕರಡಿ)" (ಹಲಾಯು. ೩೮–೭೫); ಕಾನನಂ ಮನುಜ ಖೇಚರ ಗೋಚರಮಲ್ತು ಋಕ್ಷ ಶಾರ್ದೂಲ ಮದೇಭ ಸಿಂಹ ಶರಭಾಕುಲಂ (ಪಂಠಾಮಾ. ೧೦–೯೩); ಋಕ್ಷ ವಾನರ ಕುಲದ ವಿವಿಧ ಚೇಷ್ಟೆಗಳಿಂದೆ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೦–೪). ೨. ನಕ್ಷತ್ರ: "ಭಂ, ನಕ್ಷತ್ರಂ... ಋಕ್ಷಂ, (ತಥಾ) ಉಡು – ಈ ೯ ನಕ್ಷತ್ರದ ಪೆಸರ್" (ಹಲಾಯು. ೧೦–೫೧). ೩. ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮರ; "ದಿಂಡಿಲಮರ" (ಗಂಗಾಮ. ೪೯). ೪. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಜಿಂಕೆ. ೫. ಏಳು ಕುಲಪರ್ವತಗಳಲ್ಲೊಂದು. [ಸಂ.]

ಋಕ್ಷಗಂಧಿಕೆ (ನಾ). ಕರಿಯ ನೆಲಗುಂಬಳ: "ಕ್ಷೀರವಿದಾರೀ, ಮಹಾಶ್ವೇತಾ, ಋಕ್ಷಗಂಧಿಕಾ – ಈ ೩ ಕರೀನೆಲಗುಂಬಳದ ಹೆಸರುಗಳು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೨೦). [ಸಂ. ಋಕ್ಷಗಂಧಿಕಾ (ಋಕ್ಷ + ಗಂಧಿಕಾ)]

ಋಕ್ಷಗಂಧೆ (ನಾ). "ಅನಂತನಗೊಂಡೆಸೊಪ್ಪು" (ಅಮರ. ಟೀಕೆ). [ಸಂ. ಋಕ್ಷಗಂಧಾ]

ಋಕ್ಷನಾಯಕೆ (ನಾ). ೧. ಕರಡಿಗಳ ಒಡೆಯ; ಕರಡಿಗಳಲ್ಲಿ ಶ್ರೇಷ್ಠ; ದೊಡ್ಡ ಕರಡಿ: ಹರಿಯ ಕರುಣಕಟಾಕ್ಷವೀಕ್ಷಣ ಸಿರಿಗೆ ಭಾಜನವಾಯಿತ ಮಮಾ ತರುಚರೇಂದ್ರರು ವಿದಿತ ರಾಕ್ಷಸ ಋಕ್ಷನಾಯಕರು (ಕೌಶಿರಾ. ೪೪–೧೪). ೨. ನಕ್ಷತ್ರಗಳ ಒಡೆಯ; ಚಂದ್ರ. [ಋಕ್ಷ + ನಾಯಕ]

ಋಕ್ಷಪತಿ (ನಾ). = ಋಕ್ಷನಾಯಕ ೨. 'ಋಕ್ಷಪತಿಜೂಟ' ಪರಾ. [ಋಕ್ಷ + ಪತ್ರಿ]

ಋಕ್ಷಪತಿಜೂಟ (ನಾ). ಚಂದ್ರನನ್ನು ಜಡೆಯಲ್ಲಿ ಧರಿಸಿರುವವನು; ಶಿವ: ಋಕ್ಷಪತಿಜೂಟ ನಿಟಲಾಕ್ಷ ಹರಿಗರ್ಭನುತ ಮೋಕ್ಷದಾಯಕ... ರಕ್ಷಿಪುದು ಸಂಗಮೇಶ (ಪ್ರೌಢರಾ. ೧೪–೧). [ಋಕ್ಷಪತಿ + ಜೂಟ್ಯ]

ಋಕ್ಷಭಲ್ಲ (ನಾ). ಕರಡಿ. [ಋಕ್ಷ + ಭಲ್ಲ]

ಋಕ್ಷಾಕೀರ್ಣ (ಗು). ೧. ನಕ್ಷತ್ರಗಳಿಂದ ಆವರಿಸಿದ. ೨. ಕರಡಿಗಳಿಂದ ತುಂಬಿದ. ೩. ಜಿಂಕೆಗಳಿಂದ ವ್ಯಾಪಿಸಿದ. ೪. ದಿಂಡಲಮರಗಳಿಂದ ತುಂಬಿದ: ೧, ೨, ೩, ೪: ಆ ಮಹಾವನಂ... ಗಗನಮಂಡಲದಂತೆ ಋಕ್ಷಾಕೀರ್ಣಮುಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೫–೫೨ ವ). [ಋಕ್ಷ + ಆಕೀರ್ಣ]

ಋಕ್ಷೇಶ (ನಾ). ನಕ್ಷತ್ರಗಳ ಒಡೆಯ; ಚಂದ್ರ. [ಋಕ್ಷ + ಈಶ]

ಋಗ್ವೇದ (ನಾ). ನಾಲ್ಕು ವೇದಗಳಲ್ಲಿ ಮೊದಲನೆಯದು: ವೇದವನ್ನು ನಾಲ್ಕು ಭಾಗಗಳಾಗಿ ವಿಂಗಡಿಸಿ ಋಗ್ವೇದ, ಯಜುರ್ವೇದ, ಸಾಮವೇದ, ಅಥರ್ವವೇದ ಎಂದು ಕರೆಯುವುದು ವಾಡಿಕೆ (ಭಾರದ. ೧೯). [ಸಂ. (ಋಚ್ + ವೇದ)]

ಋಗ್ವೇದಿ (ಗು). ೧. ಋಗ್ವೇದಕ್ಕೆ ಸೇರಿದ. (ನಾ). ೨. ಋಗ್ವೇದವನ್ನು ಅನುಸರಿಸುವವನು: ಪೌರಾಣಿಕರ ಬಲಭದ್ರ ಹೆಗಲ ವಿಠ್ಠಣ್ಣಗಳು ಋಗ್ವೇದಿಗಳ ಸಿಂಗರಿ... ಪುರೋಹಿತ ಸಾಯಿದೇವಗಳು (ಬಸಪು. ೫೬–೪೧). [< ಸಂ. ಋಗ್ವೇದಿನ್]

ಋಙ್ನಿಕಾಯ (ನಾ). ಋಕ್ಕುಗಳ ಸಮೂಹ,—ಗುಂಪು: ಸಲೆ ಯಜುರಂಗದಿಂದಭಿನಯಂಗಳನುನ್ನತ ಋಙ್ನಿಕಾಯದಿಂ ನೆಲೆವಡೆದಿರ್ಪ ಶಬ್ದತತಿಯಂ... ಕೂಡೆ ಮಿಗೆ ಪುಟ್ಟಿಸಿದ ಬಿದಿ ನಾಟ್ಯವೇದಮಂ (ಲಾಸ್ಯರಂ. ೧–೮). [ಸಂ. (ಋಚ್ + ನಿಕಾಯ)]

ಋಚ, ಋಚೆ (ನಾ). ೧. ವೇದಮಂತ್ರ; ಋಕ್ಕು: ಸಾಮಂತಚೂಡಾಮಣಿಯನೆಯ್ದೆವಂದು ನಾಲ್ಕುಂ ವೇದಂಗಳೊಳ್ ನಾಲ್ಕುಂ ಋಚಂಗಳಂ ಪೇಟ್ದು (ಪಂಪಭಾ. ೫–೭೦ ವ). ೨. ಋಗ್ವೇದ. **ಋಚೆ**: ೧. ಅಂತು ಸೊಗಯಿಸೆ ಪಾಡುವ ಮಂಗಳರವಂಗಳುಮೋದುವ ಋಚೆಗಳುಂ ಪರಸುವ ಪರಕೆಗಳುಮೆಸೆಯೆ (ಪಂಪಭಾ. ೩–೭೬ ವ); ಋಗ್ವೇದದ ಋಚೆಗಳನ್ನು ಸ್ಥೋಭಗಳೆಂಬ ಇನ್ನೂ ಸ್ವಲ್ಪ ಅಲಂಕಾರಪೂರಿತ ಶೈಲಿಯಲ್ಲಿ ಹಾಡಲಾದುದೇ ಅಲ್ಲದೆ (ಭಾರದ. ೫೩೭). [ಸಂ. ಋಚ್]

ಋಚೀಷ (ನಾ). = ಋಜೀಷ ೧. [ಸಂ.]

ಋಚೆ 'ಋಚ' ನೋ.

ಋಜೀಷ (ನಾ). ೧. ಹಿಟ್ಟುಮಾಡುವ ಪಾತ್ರೆ; ಹಿಟ್ಟಿನ ಮಡಕೆ, ಹಿಟ್ಟು ಬೇಯಿಸುವ ಬಾಣಲಿ ಮುಂತಾದುದು: "ಋಜೀಷಂ, ಪಿಷ್ಟಪಚನಂ – ೨ ಬಾಣಲಿ, ಗಾರಿಗೇಮುಚ್ಚಳ, ಕಡುಬುಮುಚ್ಚಳ, ಹಿಟ್ಟು ತೊಳಸುವ ಬಾನೆ" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೨೪೩). ೨. ಒಂದು ನರಕ. [ಸಂ.]

ಋಜು (ಗು). ೧. ನೇರವಾದ; ಸರಿಯಾದ. 'ಋಜುಮಾರ್ಗ' ಪರಾ. ೨. ನೀತಿಯಿಂದ ಕೂಡಿದ; ಪ್ರಾಮಾಣಿಕವಾದ: ನಡತೆಯಲ್ಲಿ ಋಜುವಾಗಿ ಗೌರವವಾಗಿದ್ದನು (ದಾದಾನ. ೧೧); ಆಗಿನ ಜನದ ಆಶೆಗಳೂ ಆಲೋಚನೆಗಳೂ ಋಜುವಾಗಿ ಸುಗಮವಾಗಿದ್ದುವು (ರಾಜ್ಯಶಾ. ೧೯). 'ಋಜುದೃಷ್ಟಿ' ಪರಾ. ೩. ಸರಳವಾದ; ಆಡಂಬರವಿಲ್ಲದ. (ನಾ). ೪. ನೇರವಾದವನು; ಪ್ರಾಮಾಣಿಕ: ಸರಸಮೃಜುವೀರನೆಂದಾ ತರುಣಿಯನೊಸೆದಿತ್ತಂ (ಶಮದ. ನ. ೭೧ ಪ್ರಯೋ). ೫. [ಚಿತ್ರಶಾ] ಒಂದು ವಸ್ತುವಿನ ಸಮ್ಮುಖದ ನೇರನೋಟ; ಪಂಚವಿಧ ಸ್ಥಾನಕಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದನೆಯದು: ಕೆಲರಾಗಳ್ ಋಜುವಿಂದಮರ್ಧಋಜುವಿಂದಂ ಸಾಚಿಯಿಂದಂ ಕೆಲರ್ ಪಲವುಂ ಭಂಗಿಯಿನಿರ್ದು ಜಾನಕಿಯ ರೂಪಾಶ್ಚರ್ಯಮಂ ನೋಡಿ (ಪಂಠಾಮಾ. ೫–೬೫). [ಸಂ.]

ಋಜುತೆ (ನಾ). ನೇರವಾಗಿರುವ ಗುಣ; ಪ್ರಾಮಾಣಿಕತೆ: ಒಡೆಯನೆಂದೋ ಬಂದು ಕೇಳ್ವನದಕುತ್ತರವ ಕೊಡಬೇಕು ತಾನೆನುವವೊಲು ಋಜುತೆಯಿಂದ ಒಡಲ, ಜಾಣಿನ, ಜೀವಶಕ್ತಿಗಳನೆಲ್ಲವನು ಮುಡುಪು ಕೊಟ್ಟನು ಭರತ (ಮಂಕುಕ. ೭೦೭). [ಸಂ. ಋಜುತಾ]

ಋಜುತೆವೆರು (ಕ್ರಿ). ನೇರವಾಗು: ಇಂದೊ ನಾಳೆಯೊ ಎಂದೊ ಗೆಲ್ಲದಿರ್ಪುದೆ ಋತಂ ತನ್ನ ಮುನ್ನಿನ ಋಜುತೆವೆತ್ತು? (ಶ್ರೀ ರಾಮಾ. ೨೮೨-೧೩೩). [ಋಜುತೆ + ಪೆರು (< ಪೆಱ್ಱು)]

ಋಜುತ್ವ (ನಾ). = ಋಜುತೆ: ಈ ತೆಱದಿಂದನುಗ್ರಹಂ ಮಾಡುವುದರ್ಕೆ ದೇವಿಯರದೊಂದು ಋಜುತ್ವಮೆ ಮುಖ್ಯಕಾರಣಂ (ಕಾದಂಉ. ೧೫೨). [ಸಂ.]

ಋಜುದೃಷ್ಟಿ (ನಾ). ನೇರವಾದ ದೃಷ್ಟಿ; ಪ್ರಾಮಾಣಿಕ ದೃಷ್ಟಿ: ಋಜುದೃಷ್ಟಿ ದೊರೆಕೊಳಲ್ ಮೂರು ಯುಗಗಳ್ ಕಳೆದು ಕಲಿಕಾಲ ಬೇಕಾಯ್ತು (ಅಮತಂ. ೧೨). [ಋಜು + ದೃಷ್ಟಿ]

ಋಜುದೇವತೆ (ನಾ). [ದ್ವೈತ] ಮುಕ್ತಿಯೋಗ್ಯ ಜೀವಾತ್ಮರಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪ್ರಭೇದಕ್ಕೆ ಸೇರಿದವನು: ಭಗವದುಪಾಸನೆಯನ್ನು ಶತಬ್ರಹ್ಮ ಕಲ್ಪಕಾಲ ಋಜುದೇವತೆಗಳು ಮಾಡಿ ಬ್ರಹ್ಮಪದವನ್ನು ಹೊಂದಿ(ಹಿಂದಸಾ. ೨೯೧). [ಋಜು + ದೇವತೆ]

ಋಜುಭೇದ? (ನಾ). ಬಾಗಿರುವ ಸ್ಥಿತಿ; ಡೊಂಕಾಗಿರುವಿಕೆ (?): "ಕುಳಿರ್ - ಋಜು [ಪಾಠಾಂ. ರಜ್ಜು, ರುಜ]ಭೇದೇ (ಬಗ್ಗು, ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳು), ಹೈಮೇಚ (ಶೀತಳವಾಗು)" (ಶಮಧಾ). P ಇದು ಮಿಥ್ಯಾ ಶಬ್ದವಿರಬಹುದು. ಇಲ್ಲಿನ ಸರಿಯಾದ ಪಾಠ "ಕುಳಿರ್ — ಶೈತ್ಯಾ ಸಂದಿ ರುಜಾಭೇದೇಷು" ಎಂದಿರಬಹುದು. [ಋಜು + ಭೇದ]

ಋಜುಮತಿ (ನಾ). ೧. [ಜೈನ] ಋಜುವಾದ ಬುದ್ಧಿ: "ಋಜುಮತಿಯೆಂಬುದು ಪರಮನೋಗತಾವಕ್ರವಾಕ್ಕಾಯ ಮನಃಕೃತಾರ್ಥಮಂ ಅಱಿಗುಂ" (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೬೯); ಕ್ರಮದಿಂ ಋಜುಮತಿಯುಂ ವಿಪುಲಮತಿಯುಮೆಂದದಱ ಭೇದಮಿರ್ತೆಱನಕ್ಕುಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೧೪-೫೭). ೨. ಋಜುಬುದ್ಧಿಯುಳ್ಳವನು; ಪ್ರಾಮಾಣಿಕ. [ಋಜು + ಮತಿ]

ಋಜುಮಾರ್ಗ (ನಾ). ಸರಳಸ್ವಭಾವ; ನೇರವಾದ ಮಾರ್ಗ; ಕಪಟವಿಲ್ಲದ ದಾರಿ, —ರೀತಿ: ಪಿರಿಯಾತಂ ಸ್ವಭಾವದಿಂ ಋಜುಮಾರ್ಗವೃತ್ತಿಯಂ ತಳೆದು (ಸುಕುಮಾ. ೨-೫೭ ವ); ಅವನ ಭಾವನಾ ಪ್ರವಾಹವು ಋಜುಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ಹರಿಯುತ್ತದೆ (ಭಾರದ. ೧೫೮). [ಋಜು + ಮಾರ್ಗ]

ಋಜುರೇಖೆ (ನಾ). ಸರಳವಾದ ರೇಖೆ: ಸ್ಥಾನನಿರ್ದೇಶಕ ಅಕ್ಷವೊಂದಕ್ಕೆ ಸಮಾನಾಂತರವಾಗಿ ಯಾವ ಬಿಂದುವಿನಿಂದಾಗಲಿ ಎಳೆದು ಮತ್ತೊಂದು ಅಕ್ಷವನ್ನು ಸಂಧಿಸುವ ಋಜುರೇಖೆ (Ordinate. ಇಂಕನಿ). [ಋಜು + ರೇಖೆ]

ಋಜುರೋಹಿತ (ನಾ). ೧. ನೆಟ್ಟಗಿರುವ ಕೆಂಪಾದ ಇಂದ್ರನ ಬಿಲ್ಲು: "ಇಂದ್ರನಬಿಲ್ಲು ಋಜು(ವಾದುದು)ರೋಹಿತಮೆಂಬುದು" (ಹಲಾಯು. ೧೧-೫೭); "ಐರಾವತಾಭ್ರಮಾತಂಗಮೆನೆ ಸುರರಾಜನೈರಾವತಕ್ಕೆ ಪೆಸರಕ್ಕುಂ . . . ಆತನ ಬಿಲ್ಲು ಋಜುರೋಹಿತಾಖ್ಯಮಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೩-೩). ೨. ಕಾಮನಬಿಲ್ಲು: ಅಂತಾ ಋಜುರೋಹಿತಂ ತಿರೋಹಿತಮಾಗೆ . . . ಸಂಸೃತಿಯ ಅನಿತ್ಯತೆಗಿದುವೆ ನಿದರ್ಶನಮೆಂದು ಆತ್ಮಗತದೊಳಿಂತೆಂದಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೪-೫೧ ವ). [ಋಜು + ರೋಹಿತ]

ಋಜುಲಂಬಿ (ಗು). ನೆಟ್ಟಗೆ ಕೆಳಕ್ಕಿಳಿಯ ಬಿದ್ದಿರುವ (ಕಿ). [< ಸಂ. ಋಜುಲಂಬಿನ್]

ಋಜುವೃತ್ತಿ (ನಾ). ನೇರವಾದ ವೃತ್ತಿ; ಪ್ರಾಮಾಣಿಕವಾದ ನಡತೆ: ರೋಹಿಣಿ . . . ಆತ್ಮವಲ್ಲಭನೊಳಾದನುರಕ್ತತೆಯಂ ಮಹತ್ತ್ವಮಂ ಸಂದ ಪತಿವ್ರತಾಚರಣಮಂ ಋಜುವೃತ್ತಿಯನಂದು ಭಾವಿಸುತ್ತೊಂದುಮನೆಂದಳಿಲ್ಲ (ಕಾದಂಉ. ೮೧೭). [ಋಜು + ವೃತ್ತಿ$_2$]

ಋಜೂಕರಣ (ನಾ). ನೆಟ್ಟಗೆ ಮಾಡುವುದು; ಸರಿಪಡಿಸುವುದು (ಕಿ). [ಸಂ.]

ಋಜ್ವಾಗತ (ಗು). ೧. ನೇರವಾಗಿ ಬಂದ. (ನಾ). ೨. ನೇರವಾದ ಮಾರ್ಗ. ೩. [ಚಿತ್ರಶಾ] = ಋಜು ೫: ಎಸೆಗುಂ ಋಜ್ವಾಗತಂ ಕಣ್ಗೊಳಿಸುಗುಮಳವಟ್ಟರ್ದ[ಪಾಠಾಂ. ಟ್ಟರ್ಧ] ಋಜ್ವಾಗತಂ ರಂಜಿಸುಗುಂ ಪಾರ್ಶ್ವಾಗತಂ (ಅಜಿಪು. ೨-೪೫); (ಕಾವ್ಯಾವ. ೪೧೮ ನೋ). [ಋಜು + ಆಗತ]

ಋಣ (ನಾ). ೧. ಸಾಲ; ಕಡ: ಕಾಶಿಯ ನಿವಾಸದೊಳು ಸತಿಸುತರ ಮಾಱಿ ತಾಂ ಹೇಸದೆಯನಾಮಿಕಂಗಾಳಾಗಿ ಋಣವನುತ್ತರಿಸಿದ ಹರಿಶ್ಚಂದ್ರನು (ಹಚಕಾ. ೧೧ ಸೂಚನೆ); ಅವನ ಋಣವನ್ನು ನಾನು ಹೇಗೆ ತೀರಿಸಲಿ? (ತೇಮೋಡ. ೨೫). ೨. ದುರ್ಗ; ಕೋಟೆ. ೩. ನೀರು: "ಋಣವೆಂದರೆ ಸಾಲಕ್ಕೂ ದುರ್ಗ ಭೂಮಿಗೂ ನೀರಿಗೂ ಹೆಸರು" (ಹೊನುಗ. ೨೧). ೪. (ಆಲಂ) ಹಂಗು: ಅವನ ಋಣದಲ್ಲಿ ಬಿದ್ದಿರುವುದು ಬೇಡ (ರೂಢಿ). ೫. (ಆಲಂ) ಉಪಕಾರ. ೬. [ಗಣಿತ] ಕಳೆಯಬೇಕಾದುದನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಚಿಹ್ನೆ. 'ಋಣಚಿಹ್ನೆ' ಪರಾ.

ಋಣತೀರಿಸು = ಸಾಲವನ್ನು ತೀರಿಸು, — ಹಿಂದಿರುಗಿಸು: ಧಣಿಯ ಋಣತೀರಿಸಬೇಕು (ರೂಢಿ). ಋಣಹರಿಸು = ಋಣ ತೀರಿಸು (ಕಿ). ಋಣಹೊರಿಸು = ಸಾಲವನ್ನು ಹೊರಿಸು, —ಹೇರು: ದಾಯಾದಿಗಳು ನನಗೆ ಋಣ ಹೊರಿಸಿದರು (ರೂಢಿ). ಋಣಹೊರು = ಸಾಲ ಹೊತ್ತುಕೊ: ನಾನು ಕುಟುಂಬದ ಋಣ ಹೊತ್ತಿದ್ದೇನೆ(ರೂಢಿ). [ಸಂ.]

ಋಣಂಗುಡು (ಕ್ರಿ). ಸಾಲವನ್ನು ಕೊಡು; ಕಡಕೊಡು: ಉಪದೇಶಂಗೊಟ್ಟರ್ ಋಣಂಗೊಟ್ಟರೆಂಬ ನಾಟ್ನುಡಿಯುಂಟು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೬-೧೯೭). [ಋಣ + ಕುಡು$_1$ (< ಕೊಡು)]

ಋಣಗಾರ (ನಾ). ಸಾಲಗಾರ: ನಾನು ನಿನ್ನ ಋಣಗಾರನಾಗಿ ಬಿದ್ದಿರುವೆ (ರೂಢಿ). [ಋಣ + -ಗಾರ (< -ಕಾಱ)]

ಋಣಗೂಳು (ನಾ). ಹಂಗಿನ ಅನ್ನ; ದಾಕ್ಷಿಣ್ಯದ ಆಹಾರ: ನಾನೇನು ಇವರ ಮನೆಯ 'ಋಣಗೂಳು' ತಿನ್ನಲು ಬಿದ್ದಿಲ್ಲ (ಗಂಗಾವ. ೧೬೨). [ಋಣ + ಕೂಳು(< ಕೂಱ್$_1$)]

ಋಣಚಿಹ್ನೆ (ನಾ). [ಗಣಿತ] ಕಳೆಯಬೇಕಾದುದನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಚಿಹ್ನೆ; ಉಣೆ '-': ಈ ದೂರಗಳು ಕನ್ನಡಿಯ ಮುಂದುಗಡೆ ಇದ್ದರೆ ಧನಚಿಹ್ನೆಯನ್ನು ಹಾಕಬೇಕು; ಕನ್ನಡಿಯ ಹಿಂದೆ ಇದ್ದರೆ ಋಣಚಿಹ್ನೆಯನ್ನು ಹಾಕಬೇಕು (ಭೌತವಿ. ೧೬೨). 'ಧನಚಿಹ್ನೆ' ಪರಾ. [ಋಣ + ಚಿಹ್ನೆ]

ಋಣತ್ರಯ (ನಾ). ಮೂರು ಬಗೆಯ ಋಣಗಳು; ದೇವಋಣ, ಪಿತೃಋಣ, ಋಷಿಋಣ — ಎಂಬ ಮೂರು ಋಣಗಳು: ಕರುಣಿಸೆಲೆ ವಿಪ್ರ ನಿನ್ನಂ ಬೇಡಿಕೊಂಬೆ ನಾಂ ತರುಣಂ ಸುಪುಷ್ಪವಪು ತುಷ್ಟಿ ಮೃಗಪತಿಗಾಗದಿರದು ತಾತನ ಋಣತ್ರಯಕೆ ಹಱಿವಹುದು (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೬-೫೮). [ಋಣ + ತ್ರಯ]

ಋಣನಿಧಾನ (ನಾ). "ತನಗೆ ಲಭ್ಯವಾಗಬೇಕಾಗಿರುವ ನಿಧಾನ; ನಿಕ್ಷೇಪ" (ಮಹಾದೇ. ಕೋಶ); ಮಱೆದೊಱಗಿ ಕನಸ ಕಂಡೇಳುವಲ್ಲಿ ಸತ್ತ ಹೆಣ ಎದ್ದಿತ್ತು ತನ್ನ ಋಣನಿಧಾನ ಎದ್ದು ಕರೆಯಿತ್ತು (ಮಹಾದೇ. ೨೫೦). [ಋಣ + ನಿಧಾನ]

ಋಣನಿಬದ್ಧ (ನಾ). ಋಣದಿಂದ ಬದ್ಧನಾದವನು; ಸಾಲಕ್ಕೆ ಕಟ್ಟು ಬಿದ್ದವನು: ದುಷ್ಕರ್ಮಶೇಷದ ಋಣನಿಬದ್ಧರು ಕಂಡು ಮಾಡುವುದೇನು ಕೌರವರು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೮–೨೮). [ಋಣ + ನಿಬದ್ಧ]

ಋಣಪಾತಕ (ನಾ). ಕಡವನ್ನು ತೀರಿಸದ ಪಾಪಿ; ಕೊಟ್ಟ ಸಾಲವನ್ನು ಹಿಂದಿರುಗಿಸದವನು: ಆ ಋಣಪಾತಕ ಇನ್ನೂ ಬಡ್ಡಿ ಕೊಡಲಿಲ್ಲ (ಸುವಸಂ. ೭೮). [ಋಣ + ಪಾತಕ]

ಋಣಬಾಧೆ (ನಾ). ಕಡದ ಬಾಧೆ; ಸಾಲದ ಬಾಧೆ: ಋಣಬಾಧೆಯಿಂದ ಮುಕ್ತನಾಗದ ಹೊರತು ನೆಮ್ಮದಿಯಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ). [ಋಣ + ಬಾಧೆ]

ಋಣಭಯ (ನಾ). ಕಡದ ಭಯ; ಸಾಲದ ಅಂಜಿಕೆ: ಎಲ್ಲಿಹುದು ಋಣಭಯವು ಮನುಜರೊಳಲ್ಲಿಹುದು ದೇವಾಂಶ ನಿಜವಾಗೆಲ್ಲಿಹುದು ಸನ್ಮಾರ್ಗ ಬಳಿಕಲ್ಲಿಹುದು ಬ್ರಾಹ್ಮಣ್ಯ (ಕುವ್ಯಾಉ. ೩–೩೦). [ಋಣ + ಭಯ]

ಋಣಭಾರ (ನಾ). ಕಡದ ಹೊರೆ; ಸಾಲದ ಹೊರೆ: ಆ ಕಾರಣ ಇಲ್ಲಿ ಋಣಭಾರದ ಪ್ರಶ್ನೆಯೇನೂ ಇಲ್ಲ (ವಾತ್ಸಲ್ಯ. ೨೦೫). [ಋಣ + ಭಾರ]

ಋಣಮುಕ್ತ (ನಾ). ಸಾಲದಿಂದ ಬಿಡುಗಡೆಯಾದವನು: ತಂದೆ ತನಗೆ ಮಗ ಹುಟ್ಟಿದರೆ ಋಣಮುಕ್ತನಾಗುತ್ತಾನೆ (ಭಾರದ. ೩೧); ಸಾಲ ತೀರಿಸಿ ಋಣಮುಕ್ತನಾದೆ (ರೂಢಿ). [ಋಣ + ಮುಕ್ತ]

ಋಣಮುಕ್ತಿ (ನಾ). ಸಾಲದಿಂದ ಬಿಡುಗಡೆ ಪಡೆಯುವಿಕೆ (ಕಿ). [ಋಣ + ಮುಕ್ತಿ]

ಋಣಮುಕ್ತೆ (ನಾ). ಸಾಲದಿಂದ ಬಿಡುಗಡೆಯಾದವಳು: ಆರ್ಯನ ಮಾತಿನಿಂದಲೇ ಈಕೆ ಈಗ ಋಣಮುಕ್ತೆಯಾದಳು (ಶಾಕುಂತ. ೧೬–೨೪). [ಋಣ + ಮುಕ್ತೆ]

ಋಣವಿದ್ಯುತ್ತು (ನಾ). ರಾಳ ಮೊದಲಾದುವನ್ನು ಉಜ್ಜುವುದರಿಂದ ಹುಟ್ಟುವ ವಿದ್ಯುತ್ತು: ವಲ್ಕನೈಟ್ ಅಥವಾ ಗಂಧಕ ಅಥವಾ ಕರೋಬಾಮಣಿ ಇವುಗಳನ್ನು ಉಣ್ಣೆಬಟ್ಟೆಯಿಂದ ಉಜ್ಜಿದರೆ ಬರುವ ವಿದ್ಯುತ್ತಿಗೆ ಋಣವಿದ್ಯುತ್ತೆಂದು ಹೆಸರು (ಭೌತವಿ. ೩೨೩). [ಋಣ + ವಿದ್ಯುತ್ತು]

ಋಣವಿಮೋಚನೆ (ನಾ). = ಋಣಮುಕ್ತಿ (ಕಿ). [ಋಣ + ವಿಮೋಚನೆ]

ಋಣವ್ಯಾಪಾರ (ನಾ). ಸಾಲದ ವ್ಯವಹಾರ; ಉದ್ದರಿ ವ್ಯಾಪಾರ (ಉಕ). (Credit transaction. ಪಾರಿನಿ. ೨೪). [ಋಣ + ವ್ಯಾಪಾರ]

ಋಣಸಂಖ್ಯೆ (ನಾ). [ಗಣಿತ] "(ವ್ಯವಕಲನ ಲೆಕ್ಕದಲ್ಲಿ) ಕಳೆಯಬೇಕಾದ ಸಂಖ್ಯೆ, ಋಣಸಂಖ್ಯೆ; ಕಳೆಯಬೇಕಾದ್ದು" (Subtrahend. ಇಂಕನಿ). [ಋಣ + ಸಂಖ್ಯೆ]

ಋಣಸಂಬಂಧ (ನಾ). = ಋಣಾನುಬಂಧ ೨: ಎಮ್ಮವರು ಬೆಸಗೊಂಡರೆ ಶುಭಲಗ್ನವೆನ್ನಿರಯ್ಯ ರಾಶಿ ಕೂಟ ಋಣಸಂಬಂಧ [ಪಾಠಾಂ. ಋಣಾನುಬಂಧ]ವುಂಟೆಂದು ಹೇಳಿರಯ್ಯಾ (ಬಸವ. ೮೩); ಸಂಧಿಯಲಿ ನಮ್ಮವನಿ ಋಣಸಂಬಂಧವುಂಟೇ ಬರಲಿ ರಣದಭಿಸಂಧಿ ಸಾಕಿನ್ನೆನುತ ಫಲುಗುಣ ಶಿರವ ಬಾಗಿದನು (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೩–೩೭). [ಋಣ + ಸಂಬಂಧ]

ಋಣಸೂತಕ (ನಾ). ಸಾಲದಿಂದ ಉಂಟಾಗುವ ದೋಷ, —ಮೈಲಿಗೆ: ಹೆತ್ತ ಸೂತಕ ಹತ್ತು ದಿನಗಳಿಗೆ ಪರಿಹಾರ; ಮೃತ್ಯುಸೂತಕವು ಹನ್ನೊಂದು ದಿನಕೆ ಮತ್ತೆ ಋಣಸೂತಕವು ಜನ್ಮ ಜನ್ಮಾಂತರಕೆ (ಕಎಪು. ೨೩). [ಋಣ + ಸೂತಕ]

ಋಣಸ್ಥ (ನಾ). ೧. ಸಾಲಕೊಟ್ಟವನು; ಸಾಲಿಗ. ೨. ಸಾಲವನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡವನು; ಸಾಲಗಾರ. ೧, ೨: "ಉತ್ತಮರ್ಣನೆಂದರೆ ಸಾಲಕೊಟ್ಟವನು ಅಧಮರ್ಣನೆಂದರೆ ಸಾಲ ತೆಗೆದುಕೊಂಡವನು ಈ ಇಬ್ಬರು ಋಣಸ್ಥರು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೨೩೬). [ಸಂ.]

ಋಣಹರಿ (ಕ್ರಿ). ಸಾಲ ಬಗೆಹರಿ, —ತೀರು: ಇಂದಿಗೆ ತಮ್ಮ ಕೃಪೆಯಿಂದ ಅವರ ಋಣಹರಿಯಿತು (ನೀತಿಚಿಂ. XI, ೧೯). [ಋಣ + ಹರಿ$_1$ (< ಪಜ್ಜಿ$_1$)]

ಋಣಾತೂರ್ಯ (ನಾ). (?): ಕ್ರಿಯನರಿದು ಆಚಾರದಲ್ಲಿ ನಿಂದು ಋಣಾತೂರ್ಯ ಮುಖ್ಯತೂರ್ಯ ಸ್ವೇಚ್ಛಾತೂರ್ಯವೆಂಬ ಮೂಜು ಮಾಟವ ಕಂಡು . . . ಮಾನ್ಯರ ಇರವನಜಿತು ಕೂಡುವಲ್ಲಿ ಇಂತೀಭಾವ ಸದ್ಭಕ್ತನ ಸ್ಥಲ (ಮೋಳಿಮಾ. ೧೧೬–೪೫೬). [?]

ಋಣಾದಾನ (ನಾ). ಸಾಲವನ್ನು ಹಿಂದಕ್ಕೆ ಪಡೆಯುವುದು. [ಋಣ + ಆದಾನ]

ಋಣಾನುಬಂಧ (ನಾ). ೧. ಹಿಂದೆ ಕೊಟ್ಟ ಸಾಲದ ಸಂಬಂಧ; ಹಿಂದಿನ ಕಡದ ನಂಟು. ೨. ಪೂರ್ವಜನ್ಮದ ವಾಸನೆಯಿಂದ ಬರುವ ಬಾಂಧವ್ಯ, —ಸ್ನೇಹಸಂಬಂಧ, —ಆತ್ಮಸಂಬಂಧ: ಅವರ ಸ್ವಯಂಕಲ್ಪಿತ ಬಂಧುತ್ವ ರಕ್ತಬಾಂಧವ್ಯಕ್ಕಿಂತ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಋಣಾನುಬಂಧವಾಗಿಯೇ ಮಾರ್ಪಟ್ಟಿತು (ಶಾಂತಲಾ. ೧೧೧); ಯಾವುದೋ ಜನ್ಮಾಂತರದ ಋಣಾನುಬಂಧವೊಂದು ತನ್ನನ್ನು ಈ ನೆಲಕ್ಕೆ ಕಟ್ಟಿಹಾಕಿರಬೇಕು (ಮೂರುದಾ. ೧೦೧). [ಋಣ + ಅನುಬಂಧ]

ಋಣಿ (ನಾ). ೧. ಸಾಲವನ್ನು ಹೊತ್ತವನು; ಸಾಲಗಾರ: ಶನಿಗೃಹದೊಳ್ ಬುಧನಿರೆ ಋಣಿ [ಪಾಠಾಂ. ಣ] ಧನಹೀನಂ ಶಿಲ್ಪಿ ಶಾಸನಾರ್ಥಿ ಪರಪ್ರೇಷ್ಯನೆನಿಕ್ಕುಂ (ಜಾತತಿ. ೧೭–೨೫); ಋಣಿಗಳೈಸಲೆ ತನೂಭವರ್ ತಮ್ಮ ತಂದೆಯ ಋಣಕೆ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೭೫–೫೬೨). ೨. (ಆಲಂ) ಹಂಗಿಗೆ ಒಳಗಾದವನು: ತಾನು ಹಿಂದಿನವರಿಗೆ ಋಣಿಯೆಂದೂ, ಮುಂದಿನವರಿಗೆ ಗಣಿಯೆಂದೂ ತಿಳಿದುಕೊಂಡರೆ ಸಾಕು (ಪಂರಾಮಾ. ಸಂಗ್ರಹ. ಪೀಠಿಕೆ XCIV). 'ಚಿರಋಣಿ' ಪರಾ. [< ಸಂ. ಋಣಿನ್]

ಋತ (ನಾ). ೧. ಸತ್ಯ: "ಋತಂ, ಸತ್ಯಂ, ಸಮೀಚೀನಂ, ಸಮ್ಯಕ್, ತಥ್ಯಂ–ಈ ೮ ಸತ್ಯದ ಪೆಸರ್" (ಹಲಾಯು. ೨೩–೧೪೩); ಋತಮೊಂದೆ ಗೆಲ್ಲುವುದು, ಅನೃತವಲ್ತು (ಹೊಂಗಳು. ೩೮–೧೫); ಸ್ಮಿತವಿರಲಿ ವದನದಲಿ ಕಿವಿಗೆ ಕೇಳಿಸದಿರಲಿ ಹಿತವಿರಲಿ ವಚನದಲಿ ಋತವ ಬಿಡದಿರಲಿ (ಮಂಕುಕ. ೭೨೪); ಗೆಲ್ಗೆ ನಿರುತಂ ಋತಂ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೮೪–೧೬೮). ೨. ಧರ್ಮ; ನ್ಯಾಯ: ಇದರಿಂದ ಋತವನ್ನು ಮೀರಿದನೆಂಬಂತೆ . . . ಆಗಿ ಸ್ಯೂಸನ ವೈರವೈಷಮ್ಯಗಳಿಗೆ ಗುರಿಯಾಗಬೇಕಾಯಿತು (ಬದ್ಧಪ್ರ. ಪೀಠಿಕೆ. XXIX). ೩. ಪೂಜಾರ್ಹ; ಗೌರವಾರ್ಹ. ೪. "ಕಾಳುಗಳನ್ನು ಆರಿಸಿಕೊಂಡು ಜೀವಿಸುವುದು" (ಅಮರ. ಟೀಕೆ). ೫. ತೇಜಸ್ವಿ. ೬. ಸೂರ್ಯ. ೭. ನೀರು. ೮. ಚಂದ್ರ. ೯. ಹಂಸ. ೧೦. ಮುನಿ; ಯತಿ. ೧೧. ಕತ್ತಲೆ: "ತರಣಿ ಮರಾಳ ಚಂದ್ರ ಮುನಿ ಕತ್ತಲೆ ವಾರಿ ಋತಾ [ಪಾಠಾಂ. ವೃದಾ]ಖ್ಯೆ" (ನಾನಾರ. ೧೦). [ಸಂ.]

ಋತಂಭರ (ನಾ). ಸತ್ಯಶೀಲ; ಪರಮಾತ್ಮ. [ಸಂ.]

ಋತಂಭರೆ (ನಾ). ೧. [ಯೋಗಶಾ] ಸಮಾಧಿಕಾಲದಲ್ಲಿ ಸತ್ವಗುಣದಿಂದ ಪ್ರಕಾಶಿಸುವ ಒಂದು ಪ್ರಜ್ಞೆ: ನವನವೋನ್ಮೇಷಶಾಲಿನಿಯಾದ ಪ್ರಜ್ಞೆ, ಋತಂಭರಳಾದ ಪ್ರಜ್ಞೆ, ತಾರಕಳಾದ ಪ್ರಜ್ಞೆ, ವಿಶ್ವವನ್ನುನ್ಮೀಲಿಸುವ ಪ್ರಜ್ಞೆ ಅಲ್ಲಿ ತಾನೇ ತಾನಾಗಿರುವಳು (ಸಾಹಿವಿ. ೩೫). ೨. [ಯೋಗಶಾ] ನಾಲ್ಕು ವಿಧವಾದ ಸಂಪ್ರಜ್ಞಾತ ಸಮಾಧಿಸಿದ್ಧಿಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದನೆಯದು; ಮಧುಮತಿ: ಒಂದನೆಯ ಮಧುಮತಿಯೇ ಋತಂಭರಾ ಎಂದು ಹೇಳಲ್ಪಡುವುದು (ಹಿಂದಸಾ. ೧೦೮). [ಸಂ. ಋತಂಭರಾ]

ಋತಕಲ್ಪನೆ (ನಾ). ಸತ್ಯದ ಕಲ್ಪನೆ: ಕವೀಂದ್ರಮತಿ ಲೋಕದೊಳ್ ಪೊಳೆವ ಋತಕಲ್ಪನಾ ಮೂರ್ತಂಗಳಂ, ಭಾವಚರ ನಿತ್ಯಸತ್ಯಂಗಳಂ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೪–೮೫). [ಋತ + ಕಲ್ಪನೆ]

ಋತಚಿತ್ತು (ನಾ). ಸತ್ಯವಾದ ಜ್ಞಾನ: ನಿನ್ನ ಋತಚಿತ್ತನೆಮಗೆಗ್ಕೆಸ ಲಿಯುತ್ತು ಕಾಯಿ ದಿವ್ಯಮಾತೆ (ಅಗ್ನಿಷಂ. ೯೫-೩೬).
[ಸಂ. ಋತಚಿತ್ (ಋತ + ಚಿತ್)]

ಋತಜಪ್ಪು (ಗು). ಸತ್ಯದಿಂದ ಕೂಡಿದ; ಮಜುವಾದ: ಸುಪ್ತ ಯೊಳು ಭವವಿಲ್ಲ ಸ್ವಪ್ನದೊಳು ಋತಜಪ್ಪು ಜಾಗರದಿ ಋತಜಪ್ಪ ಭವವೇ ಕ್ಕುದು (ಮಲಿದೇ. ೪೭-೨).
[ಋತ + ಜುಪ್ಪ್]

ಋತದರ್ಶಿ (ನಾ). ಸತ್ಯವನ್ನು ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕರಿಸಿಕೊಂಡವನು: ಋತದರ್ಶಾಂ ನಿಯಿದಪಸ್ಪತಾಂ ನೇದಮಂ, ಸಮಸ್ಯದಯ ಸಂವೇದ್ಯಮಂ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೧೭೦-೫೦೦). [< ಸಂ. ಋತದರ್ಶಿನ್]

ಋತಪ್ರಕೃತಿ (ನಾ). ನಿಜವಾದ ಸ್ವಭಾವ, —ಪ್ರಕೃತಿ: ನಿನ್ನೊರ್ ಕಪಜಕ್ಕಿ, ಪೇಳ್ ಜಲಿಸಲಾದಡೆ ಋತಪ್ರಕೃತಿಯಂ? (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೫೪೭-೧೪೧).
[ಋತ + ಪ್ರಕೃತಿ]

ಋತಮಾರ್ಗ (ನಾ). ಸತ್ಯದ ಮಾರ್ಗ, —ದಾರಿ: ಜಗದ್ಧಾರಕವಾದ ಋತಮಾರ್ಗದ ಅನುಸರಣೆಯೇ ಅನ್ಯದಾರ್ಯವಾದದ್ದು (ಋಗ್ವಾರ. ೩೩೪).
[ಋತ + ಮಾರ್ಗ]

ಋತವಚನ (ನಾ). ಸತ್ಯದ ನುಡಿ; ಸತ್ಯವಾಕ್ಯ: ಯತಿಪತಿ ಮುಖಾರವಿಂದೋದ್ಗತ ಋತವಚನಂ ಸ್ವತೀಯ ಹೃದ್ಕೋಶರಮಾಗೆ (ಸುಳುಮಾ. ೯-೧೧೨). [ಋತ + ವಚನ]

ಋತವಾಕ್ಯ (ನಾ). = ಋತವಚನ: ಆನುಪಮ ವಿಶ್ವಮೈತ್ರಮುಮುದಾರ ಗುಣಂ ಋತವಾಕ್ಯಮೆಂಬ ಪೆಂಪಿನಲಿವು ಮೂಜಿ ನಾಲ್ಕೆಗುಣಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨-೧೩).
[ಋತ + ವಾಕ್ಯ]

ಋತಶಕ್ತಿ (ನಾ). ಸತ್ಯದ ಬಲ: ಸತಿಯ ಮೆರುಳಂಪನಕಾರಿ ಸುವ್ರತದ ಋತಶಕ್ತಿಯಂ ಪೊಕ್ಕು ಪೋದಪೆನಕ್ಕ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೬೨೮-೩೦೬).
[ಋತ + ಶಕ್ತಿ]

ಋತಿ (ನಾ). ೧. ಹೋಗುವುದು. ೨. ಮಾರ್ಗ. ೩. ನಿಂದೆ. ೪. ಅಭಿವೃದ್ಧಿ (೫). [ಸಂ.]

ಋತು (ನಾ). ೧. ಎರಡೆರಡು ತಿಂಗಳುಗಳ ಕಾಲದ ಅವಧಿ; ವಸಂತ ಗ್ರೀಷ್ಮ ಮುಂತಾದ ಆರು ಋತುಮಾನಗಳು: "ಸಂದ ದಿನ ನೂರನತ್ತು ಮಾಸ ಮದುವೆರಡಾಗಲೊಂದು ಋತುವತ್ಸ" (ಮಂಗರಾ. ೨೧-೧೦); ಮಾಸಂ ಪಕ್ಷ ದ್ವಿತಯಂ ಋತುದ್ಯುಯಮೊಂದೆ ಋತು ಋತುತ್ರಯಮಯನ ನ್ಯಾಸಂ (ಪಂಡಾಮಾ. ೧೨-೩೩); ನೋಂಪಿ ಋತು ಮಹೋತ್ಸಾಹದೊಳಂ ಪಸದನದೊಳಮೊಡಗೂಡುವುದಯಿಯ ಸೂಳ್ಳದೆನ್ನದೆಂದು ಜಡುರಂ (ಮಡಕ. ೪-೬೬). 'ಪತ್ಯೆತು' ಪರಾ. ೩. ಸ್ತ್ರೀಯರ ಮುಟ್ಟು; ರಜಸ್ಸು: "ಕಾಂತೆಯರು ಪೊಣತೊಲಗೆ ಋತುವಿಪಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೩೮-೪); "ಕಾಲವಿಧೇದಮುಂ ಸತಿಯ ಸೂತಕಮುಂ ಋತುವಕ್ಕು" (ಜಾನಾರ. ೧೩೪). ೩. ಆರು ಎಂಬ ಸಂಖ್ಯೆಯ ಒಂದು ಸಂಕೇತ: "ಖರ, ದ್ರವ್ಯ, ಋತು... ಇಂತಿಪ್ಪತಿಂ ೬ ಕ್ಕೆ ಪೆಸರು" (ವ್ಯವಹಾ. ೧೦); "ಋತು ರಸ ಖರವಸಾಱು" (ಮಂಗರಾ. ೧೦೩-೪). ೪. [ಜೈನ] ಅರುವತ್ತು ಮೂರು ಇಂದ್ರಕಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು. [ಸಂ.]

ಋತುಕಾಲ (ನಾ). ೧. ಋತುಗಳ ಕಾಲ: ಋತುಕಾಲವನಲಂತು ವಿಷಮ ತಪವ ನೆಗ್ಗುನೀಡ್ದರಂ (ಹಪ್ಪಾರ. ೨-೬ ವ). ೨. ಮುಟ್ಟಾಗುವ ಕಾಲ.

ಋತುಕಾಲನಿಯಮ = ಋತುಸ್ನಾತೆಯಾದ ಹೆಂಡತಿಯೊಡನೆ ಸಂಭೋಗಮನುಷ್ಠಿಪುದರ ನಿಯಮ, —ವ್ರತ: ಇದಕ್ಕೆ ಅನುಕೂಲವಾದ ಋತುಕಾಲ ನಿಯಮಗಳನ್ನು ಅನುಸರಿಸುವುದಾಗಿ ಆರತೆಯ ಹೆಜ್ಜೆ ಪ್ರಮಾಣ (ಶಾಂತಲಾ. ೧೧೩). [ಋತು + ಕಾಲ]

ಋತುಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ರಜಸ್ವಲೆಯಾಗು; ಮುಟ್ಟಾಗು; ಹೊರಗಾಗು: "ಋತುಗೊಂಡ [ಪಾಠಾಂ. ವಡೆದ, ವಡೆವ]ಳ್ಳಗೆ ನಗ್ನಿಕೆ" (ಮಂಗರಾ. ೪೯-೨). [ಋತು + ಕೊಳ್[1]]

ಋತುದಾನ (ನಾ). ಋತುಸ್ನಾತೆಯಾದ ಪತ್ನಿಗೆ ಸಂಭೋಗಾವಕಾಶವನ್ನು ಕೊಡುವುದು: ಈ ತರಳೆಗಿಂದು ಋತುದಾನವಮಂ ಗೂಡಿದೊಡೆ ಪಾತಕಂ ತನಗಿಲ್ಲ (ತ್ರಿಪುರಾ. ೧೧೧-೨೧). [ಋತು + ದಾನ]

ಋತುಧರ್ಮ (ನಾ). ಋತುವಿನ ನಿಯಮ, —ಸ್ವಭಾವ: ನೊನೆಂಬರಾ ತಿಂಗಳ ಪೊಲಲಲೆಯ ವಾರದೆ ನೆಗಡಿ ಛೇಟ ಕೊಡದಿದ್ದರೆ, ಋತುಧರ್ಮವೇ ಬದಲಾದಂತೆ ಆತಂಕಪಡುವವರೂ ಉಂಟು (ಸಂಬರಾ. ೩೩). [ಋತು + ಧರ್ಮ]

ಋತುಧರ್ಮಶಾಸ್ತ್ರ (ನಾ). ಋತುಗಳ ಧರ್ಮವನ್ನು ತಿಳಿಸುವ ಶಾಸ್ತ್ರ: "ಪಾಯುಗಣಜ್ಞೆಯ ಸಂಬಂಧವಿದಂತೆ ಪ್ರಕೃತಿ ವೈಶ್ಯಗಳು ಅಥವಾ ಭಿನ್ನವೆಗಳು ಅವತ್ಸರವಾಗುವ ಕಾಲಗಳನ್ನು ಕುರಿತ ಶಾಸ್ತ್ರ: ಋತುಧರ್ಮಶಾಸ್ತ್ರ" (Phenology. ಇಂಗ್ಲಿ). [ಋತುಧರ್ಮ + ಶಾಸ್ತ್ರ]

ಋತುಪ್ರಜಾನ (ನಾ). ಋತುಗಳ ಸಮೂಹ: ಆಳಂಗಂ ನೂಡಿ... ಬಸಂತದೊಳ್ ಬಂಬಲ್ವಗ್ಗುಳ್ ಮದನಮಿದಾವೇಳಕಕ್ಕೆ ಪಕ್ಕಾದೇಳೆ ಯೆಂದು ಋತುಪ್ರಜಾನವಯವಂಗಳಿಸಿ ವಿದೂಷಕಂ ಮದೋಪಕ್ರಮದ ದನುಕ್ರಮಂಗಾಡಿ (ಕಾಂತಿಷ. ೯-೮೮ ವ). [ಋತು + ಪ್ರಜಾನ]

ಋತುಭೇದ (ನಾ). ಋತುಗಳ ವೈತ್ಯಾಸ: ಭೂಮಿಗೆ ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಎರಡು ವಿಧವಾದ ಚಲನೆಗಳಿವೆ... ಸೂರ್ಯನನ್ನು ವರ್ಷಕ್ಕೆ ಒಂದು ಸಲ ಬಳಸಿ ಬರುತ್ತದೆ; ಇದರಿಂದ ಋತುಭೇದಗಳಾಗುವೆವೆ (ಭೂವಿಜ್ಞಾ. ೧೧). [ಋತು + ಭೇದ]

ಋತುಮತಿ (ನಾ). ರಜಸ್ವಲೆಯಾದವಳು; ಮುಟ್ಟಾದವಳು; ಹೊರಗಾದವಳು: ನಾ ಋತುಮತಿಯಿಂದಲೆಯು ಸುಲಿ ಸೀರೆಗಳೆಂಬ ಬಗ್ಗಳೆ ಕಾಸಾರದಲಿ ಕರಗಿತೆ ಸುಯೋಧನ ಎಂದಪಾ ಭೀಮ (ಅಭಿಮಾ. ೯-೮). [ಸಂ. ಋತುಮತೀ]

ಋತುಯಾಪನ (ನಾ). ಋತುವಿನ ಕಾಲವನ್ನು ಕಳೆಯುವಿಕೆ: ಫಾಲ್ಗುಣ ಋತುಯಾಪನಕ್ಕೆ ಉಪಯುಕ್ತವಾದ ಒಂದು ಪೀಠ ಉತ್ತರೀಯ (ಇಪ್ಪಳ. ೪೦೭). [ಋತು + ಯಾಪನ]

ಋತುವಡೆ (ಕ್ರಿ). = ಋತುಗೊಳ್: "ಕೊಡಗೆಯಾ ಕೆಟ್ಟ ಕೊಟ್ಟಾ ಕೂಸು ವರ್ಯೆರ ಋತುವಡೆದ [ಪಾಠಾಂ. ಗೊಂಡ]ಳ್ಳಗೆ ನಗ್ನಿಕೆ" (ಮಂಗರಾ. ೪೯-೨). [ಋತು + ಪಡೆ]

ಋತುವಾಗು (ಕ್ರಿ). ಪುಷ್ಪವತಿಯಾಗು; ದೊಡ್ಡವಳಾಗು: ಸಬ್ಬಸಿಗೆ ಪ್ಪುತ... ಸೇವಿಸೆ ಹಕೆಯ ಜ್ವರಂ ಪರಿಹಾರಮಾಗಿ ದೇಹಪುಷ್ಟಿಯುಹುದು ದಿನ ನೂರಿ ಸೆರೆಯದ ಕೆತ್ತೆಯರು ಸೇವಿಸೆ ಋತುವಪ್ಪರು (ಸಕತ್ಪ. ೧೩೫).
[ಋತು + ಆಗು]

ಋತುವಿಮಾನ (ನಾ). [ಜೈನ] ಅರುವತ್ತು ಮೂರು ಇಂದ್ರಕಗಳಲ್ಲಿ ಮೊದಲನೆಯದು: ಇದು ರಿ[ಋ]ತು ವಿಮಾನಮಂ ತನ್ಮಧ್ಯ ಜೂಳಕೆಯೊಳಾಂತುಕೊಂಡಿರೆ ಸಗ್ಗ ಕ್ಕಿ ಮಿ ನಿಷ್ಟಚಿಸಿಕ್ಕವೊಲಿರ್ದುದಲ್ತೆ (ಆ ದಿ ಪು. ೨-೩೧); ಸೌಧರ್ಮೇಂದ್ರನ ಋತುವಿಮಾನಂ ನಡುವಾಗಿ ಸಂಖ್ಯಾತಾಸಂಖ್ಯಾತ ಯೋಜನ ವಿಸ್ತೀರ್ಣಂಗಳ್... ವಿಮಾನಂಗಳ್ ಕಿಕ್ಕಿಜಿಗಿಜಿದಿರೆ (ಸುಳುಮಾ. ೧೧-೬೦ ವ); ವಿಶ್ವಾವನಿಯೊಳಗೆ ನೆಲ್ಲಿ ವತ್ತಿಯ ಜಿನಭವನಂ ರಿ[ಋ]ತುವಿಮಾನಮಂ ಪೋಲ್ದಿರ್ಕುಂ (ಎಳ. VII, ಶಿವಮೊ. ೧೦-೪೯; 1085); ಇದು ಋತು [ಪಾಠಾಂ. ರುತು, ರಿತು] ವಿಮಾನನೆಮೇ ಮೇಣಿದಹೀಂದ್ರನ ರುಂದ್ರ ರೆಮ್ಯ ಹರ್ಮ್ಯಮೊ (ಶೀಮಿಪು. ೧೧-೪). [ಋತು + ವಿಮಾನ]

ಋತುವೃತ್ತಿ (ನಾ). ಋತುಚಕ್ರ (೬). [ಋತು + ವೃತ್ತಿ.]

ಋತುಶಾಂತಿ (ನಾ). ಮದುವೆಯಾದ ಹೆಣ್ಣು ಮೊದಲ ಬಾರಿಗೆ ಮುಟ್ಟಾದಾಗ ಮಾಡುವ ಒಂದು ಶುಭ ಸಂಸ್ಕಾರ, —ಕರ್ಮ : ಆವಳು ತವರಿಗೆ ಹೋಗಿ ಬಂದಿದ್ದಳು. ಆನಂತರ ಋತುಶಾಂತಿಯಾಯಿತು (ಸ್ವಪ್ನಕೂ. ೧೩೨). [ಋತು + ಶಾಂತಿ]

ಋತುಸಮಯ (ನಾ). ರಜಸ್ಸ್ರಲೆಯಾಗುವ ಸಮಯ ; ಮುಟ್ಟಿನ ದಿನ : ಸತಿಗೆ ಹೋದಕಡೆ ಋತುಸಮಯವೇಕಾದಶಿವ್ರತವುಂಟೆಲ್ಲಿ ಶ್ರಾದ್ಧವಮಿನಿತೊಂದು ದಿನವು ಸಂಗತಿ ಮಾಡೊಡೆಂತು ಕರ್ತವ್ಯಂ (ಜೈಮಭಾ. ೧೧–೨೦). [ಋತು + ಸಮಯ]

ಋತುಸಾರ್ವಭೌಮ (ನಾ). ಋತುಗಳ ಚಕ್ರವರ್ತಿ, —ಒಡೆಯ ; ವಸಂತ : ವಸಂತಂ ಋತುಸಾರ್ವಭೌಮ ವಿಭವಂ ಮೆಯ್ದೆತ್ತದೇಂ ಬಂದುದೋ (ಚಂದ್ರಪ್ರ. ೭–೩೭). [ಋತು + ಸಾರ್ವಭೌಮ]

ಋತುಸ್ನಾತೆ (ನಾ). ಮುಟ್ಟಾದ ನಾಲ್ಕನೆಯ ದಿನ ಸ್ನಾನಮಾಡಿ ಶುದ್ಧಳಾದ ಹೆಂಗಸು ; ಋತುಸ್ನಾನಮಾಡಿದವಳು : ಎಳೆವೆಣ್ಣಾಲಿಂಗಗಳ ಗರ್ಭಗತಿ ತಿಂಗಳ ಬಾಣಂತಿ ಋತುಸ್ನಾತೆ ಹುಳಿಸು ತಿಳಿದ ಕೋಮಲೆ (ಜಪಮ. ೩–೪೩). ; ಸುಧನ್ವಂ ಋತುಸ್ನಾತೆಯಂ ಮಿಂಚದೊಡ ಗೂಡಿ ತತ್ಪುಷಂ ಬೀಳ್ಕೊಂಡು ಸಮರಕಳನುವಾಗುತಿರಲ್ (ಕೃ ಮಭಾ. ೧೧–೩೬). [ಋತು + ಸ್ನಾತೆ]

ಋತುಸ್ನಾನ (ನಾ). ಮುಟ್ಟಾದ ಮೇಲೆ ನಾಲ್ಕನೆಯ ದಿನದಲ್ಲಿ ಮಾಡುವ ಸ್ನಾನ. [ಋತು + ಸ್ನಾನ]

ಋತುಸ್ರಾವ (ನಾ). ಮುಟ್ಟಾಗುವುದು ; ಋತುಸ್ರಾವದ (Catamenia. ಇಂಗಶ). [ಋತು + ಸ್ರಾವ]

ಋಶ್ಯ (ನಾ). [ವ್ಯಾಕ] = ಋಕಾರ : ಋಶ್ಯಕಾರಾದೇಶಂ (ಕಾಮದ. ೪೪). [ಸಂ.]

ಋಷ್ಟಿಕ್ಕು (ನಾ). ಯಜ್ಞವುರೋಹಿತ : ಯಾಗದಲ್ಲಿ ನಾಲ್ಕು ಋತ್ವಿಕ್ಕುಗಳು ಮುಖ್ಯವಾಗಿರಬೇಕು (ಹಿಂದಾಸಾ. ೧೫೭). [< ಸಂ. ಋತ್ವಿಜ್]

ಋತ್ವಿಜ (ನಾ). = ಋತ್ವಿಕ್ಕು : ಜಮದಗ್ನ್ಯಾದಿಗಳಪ್ಪ ಮೊದಲ್ಗರ್ತ್ವಿಜರ್ಕಳಂ ಬೆಳೆಲ್ತೆಬ್ಬು (ಪಂಪಭಾ. ೬–೬೩ ವ) ; ಅರಸಂ ದೀಕ್ಷಿತನಲ್ಲಿ ಋತ್ವಿಜರುಮಿಮ್ಮಾ ನಾಲ್ವರುಂ ಸಂಗರಾರ್ಥ್ಯರಲೊರ್ (ಗದಾಯು. ೪–೪೬). [ಸಂ. ಋತ್ವಿಜ್]

ಋದಂತ (ನಾ). [ವ್ಯಾಕ] ಋಕಾರಾಂತವಾದ ಶಬ್ದ : ಆತ್ಯಾಂತಮುಮತ್ಯಾಂತಮುಮುತ್ಯಾಂತಮುಮಾ ಋದಂತಮುಂ ನಿಜಲಿಂಗಂ (ಕ ಮದ. ೪೪). [ಸಂ.]

ಋದ್ಧ (ಗು). ೧. ವೃದ್ಧಿಹೊಂದಿದ ; ತುಂಬಿದ ; ಭರಿತವಾದ : ಮೃಗಭೂಮಿಯದ್ಧ ವಿಳಾಸಿನೀ ಕಬರಿಕಾ ಬಂಧಂಗಳಂ ಪೊತ್ತು ... ಸುಖದತ್ತಂಬಿಂದು ಮಂದಾಕಳಂ (ಪಂಚಭಾ. ೪–೭೦). (ನಾ). ೨. ಕೂಡಿ ಹಾಕಿದ ಅಥವಾ ರಾಶಿಮಾಡಿದ ಧಾನ್ಯ. [ಸಂ.]

ಋದ್ಧಸತ್ತ್ವ (ನಾ). ಅಭಿವೃದ್ಧಿಹೊಂದಿದ ಸತ್ತ್ವಗುಣವನ್ನುಳ್ಳವನು; ಸತ್ತ್ವಭರಿತನಾದವನು : ಆದರಿಸರಮವರಲ್ತೆ ಮದ್ಧಸತ್ವರು (ಮಲಿತೀ. ೪೯–೯). [ಋದ್ಧ + ಸತ್ತ್ವ (= ಸತ್ತ್ವ)]

ಋದ್ಧಿ (ನಾ). ೧. ಸಮೃದ್ಧಿ ; ಅಭಿವೃದ್ಧಿ : ದಿನಕಂ ಋದ್ಧಿ ಬುದ್ಧಿ ಸಿದ್ಧಿಶ್ರದ್ಧಾಯಂಗಂ (ಗಣೇಶ. ೨–೪೨). ೨. ಸಿದ್ಧಿ ; ಕೈಗೂಡುವಿಕೆ : ಸಲವುಂ ಋದ್ಧಿಗಳಿಂ ಕೂಡಿದೊರೆಲ್ಲಾ ಮಹಿಸಮುದಾಯಮುಮಂ ಪ್ರತಿಪಾಳಿಸುತ್ತಂ(ವಡ್ಡಾರ. ೬೫–೨) ; ಭೂಪರಿವರಿತಕಪರಿಂ ಋದ್ಧಿ ಪ್ರಾಪ್ತನಾದಂ (ಪಂಚಾಮಿ. ೧೦–೧೭೩ ವ). ೩. ಸಂಪತ್ತು ; ಐಶ್ವರ್ಯ. ೪. ಒಂದು ಔಷಧ ದ್ರವ್ಯ: "ಮೂರುಡಶಿಂಗಿ" (ಗಂಗಾಮ. ೪೪).

ಋದ್ಧಿಪ್ರಾಪ್ತ (ನಾ). ಋದ್ಧಿಯನ್ನು ಪಡೆದವನು : ಧೂಳಧೂಸರ ರತ್ನಾವಳಿಗಳಂ ಕಂಡ ದೂಸಲಿಂದಂ ಧರಣೀ ಪಾಲಕ ಮುಖಿಪರ್ ಪಂಡಮಕಾಲದೊಳಾವಮಾಗಲಲ್ತೆ ಋದ್ಧಿಪ್ರಾಪ್ತರ್ (ಅದಿಪು. ೧೫–೪೧). [ಋದ್ಧಿ + ಪ್ರಾಪ್ತ]

ಋದ್ಧಿಮಂತ (ನಾ). ೧. ಶ್ರೀಮಂತ ; ಐಶ್ವರ್ಯವಂತ. ೨. ಅಣಿಮಾದಿ ಸಿದ್ಧಿಗಳನ್ನುಳ್ಳವನು ; ಪವಾಡಗಳನ್ನು, ಅದ್ಭುತಗಳನ್ನು ನಡೆಸುವ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವುಳ್ಳವನು : ಸ್ವಪರಿಗಾದ ಮಹಾಮೌಲ್ಯ ಲ್ಯಾಯನನು ಋದ್ಧಿಮಂತನು. ಇವನನ್ನು ಅಶ್ರಯಿಸಿದರೆ ನನ್ನ ಕರ್ಮ ಲಘುವಾಗಿ ನೆರವೇರುತ್ತದೆ (ಹತ್ತು.ಮು. ೫೧). [< ಸಂ. ಋದ್ಧಿಮತ್]

ಋದ್ಧಿಸಂಪನ್ನ (ನಾ). ಸಮೃದ್ಧಿಯುಳ್ಳವನು : ರಾಮನುಮಮಾವಂ ತಮುಂ ಶ್ರುತಕೇಪಲಿಗಳಾದೊರುಳಿದವರೆಲ್ಲಂ ಋದ್ಧಿಸಂಪನ್ನರಾದರ್ (ಕಗವಿ. ೩೯–೧೪ ಚಾತ್ತಂವು). [ಋದ್ಧಿ + ಸಂಪನ್ನ]

ಋಭು (ನಾ). ೧. ಒಂದು ದೇವತೆ : "ಅಣಿಮ್ಮಿ, ತ್ರಿದಶಃ . . . ಋಭುಃ, ಅಮರಃ . . . ದೈವಕಂ ಈ ೩೧ ದೇವರ್ಕಳ್ ಪೆಸರ್" (ಹಲಾಯು. ೨–೪). ೨. ದೇವತೆಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಶುಂಗಡ (೬). [ಸಂ.]

ಋವರ್ಣ (ನಾ). ಋಕಾರ ಮತ್ತು ಋಕಾರ : ವಿದಿತಮುವರ್ಣ ಋವರ್ಣಾರ್ತ್ವದೊಳಂ ಹ್ರಸ್ವೃತ್ವದೊಳಾವುದಾಗಮುವಿಧಿ ಕಪ್ಪದು (ಕವಿದ. ೧೦೪). [ಋ + ವರ್ಣ]

ಋಶ್ಯ (ನಾ). ಮೈ ಮೇಲೆ ಬಿಳಿಚುಕ್ಕೆಗಳನ್ನುಳ್ಳ ಅಥವಾ ಬಿಳಿ ಬಣ್ಣದ ಪಾದಗಳನ್ನುಳ್ಳ ಜಿಂಕೆ. 'ಋಶ್ಯಕೇತು' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಋಶ್ಯಕೇತು (ನಾ). ಜಿಂಕೆಯ ಚಿಹ್ನೆಯನ್ನು ಧ್ವಜದಲ್ಲಿ ಉಳ್ಳವನು ; ಅನಿರುದ್ಧ. [ಋಶ್ಯ + ಕೇತು]

ಋಶ್ಯಶೃಂಗ (ನಾ). = ಋಷ್ಯಶೃಂಗ. [ಋಶ್ಯ + ಶೃಂಗ]

ಋಷಭ (ನಾ). ೧. ಎತ್ತು ; ಗೂಳಿ : "ಉಕ್ತಂ ವೃಷಂ . . . ವೃಷಭಮಯ [ಪಾ ಕಾಂ. ರು] ಋಷಭಾ ಗೋ ಬಾಡಬೆಯಮನೆಂತೆತ್ತಿಕ್ಕುಂ" (ಮುಂಗಾ. ೫೩–೧) ; ಋಷಭಾದಿ ಸಪ್ತಸ್ವರ ಸಮನಿಯೋಗ ಸಂಭವಮಪ್ಪ ಮೂವತ್ತಂ ವಿಕಲ್ಪ ರಾಗದೊಳಂ (ಮಲ್ಲಿತೀ. ೮–೩೬). ೫. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಔಷಧಿ ಗಿಡ ; ಹೆರಿಗಹಾಲೆಯೆಂಬ ಮೂಲಿಕೆ : "ಶೃಂಗೀ, ಋ[ಪಾಕಾ. ವೃ]ಷಭಃ ವೃಷ್ಯಾ – ೩ ಹೆರ್ಪಿರಿ]ಗೆಹಾಲಲಿ ಹೆಸರು. ವೃಷಭವೆಂಬುವ ಮೂಲಿಕೆ" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೭೧). [ಸಂ.]

ಋಷಭಕ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಔಷಧಿ ಗಿಡ : "ಕೂರ್ಚರುಋಷಭರು– ಜೀವಕ, ಋಷಭಕ" (ಓಷಧಿ. ೩೭). [ಸಂ.]

ಋಷಿ (ನಾ). ೧. ತಪಸ್ವಿ ; ಮುನಿ : "ಋಷಿಃ, ತ್ರಿಕಾಲಾದರ್ಶಿಗಃ, ಮುನಿಃ, ವಾಚಂ ಯಮಃ – ಈ ೪ ಋಷಿಗಳ್" (ಹ ಲಾ ಯು. ೬೮–೨೫೮) ; ಪಂಡಕಂ ಕಡುಮುಳಿದಂ ಋಷಿಯರ್ಗೆ (ಪಂಚಾಮಿ. ೯–೯). ೨. ಏಳು ಎಂಬ ಸಂಖ್ಯೆಯ ಸಂಕೇತ : "ಋಷಿಃ, ಶೃಂಗಿ . . . ದ್ವೀಪ, ಅಶ್ವ ಇಂತಿಶಾಂಶಂ ೭ ಕ್ಕೆ ಹೆಸರು" (ವೃತ್ತಾಂ. ೧೦). ೩. ಸಪ್ತರ್ಷಿ ಎಂಬ ನಕ್ಷತ್ರ ಮಂಡಲ. [ಸಂ.]

ಋಷಿಋಣ (ನಾ). ಋಣತ್ರಯಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : ವೇದಗಳನ್ನು ಅಧ್ಯಯನ ಮಾಡುವುದು ಋಷಿಋಣದಿಂದ ಪಾರಾಗುವ ಮಾರ್ಗವೆಂಬ ವಿಶ್ವಾಸವು ಅವರ ದೇಹದ ಅಣು ಅಣುವಿನಲ್ಲಿಯೂ ವ್ಯಾಪಿಸಿತ್ತು (ಭಾರದ. ೩೪). [ಋಷಿ + ಋಣ]

ಋಷಿಕಲ್ಪ (ನಾ). ಋಷಿಯ ಸಮಾನನಾದವನು : ಋಷಿಕಲ್ಪನಾದ ಈ ರಾಜನಲ್ಲಿ ಇದು ಯುಕ್ತವೇ (ಶಾಕುಂತ. ೩೬–೩). [ಸಂ.]

ಋಷಿಕೆ (ನಾ). ವೇದಮಂತ್ರಗಳನ್ನು ರಚಿಸಿದವಳು : ಆ ಯುಗದ ಋಷಿಕೆಯರನ್ನು ಬಹು ಶ್ರದ್ಧಾಗೌರವಗಳಿಂದ ಸ್ಮರಿಸಬೇಕಾಗಿದೆ (ಭಾರದ. ೪೭೭). [ಸಂ. ಋಷಿಕಾ]

ಋಷಿತ್ವ (ನಾ). ಋಷಿಯಾಗಿರುವಿಕೆ ; ಋಷಿತನ : ಮಂತ್ರಸಂಸ್ಕಾರ ಮಾಡಿಕೊಂಡವರೇ ಋಷಿಗಳು. ಈ ಸತ್ಯವನ್ನು ಕಾಣುವುದೇ ಋಷಿಗಳ ಋಷಿತ್ವ (ಭಾರದ. ೪೭೪). [ಸಂ.]

ಋಷಿಧುರ್ಯ (ನಾ). ಋಷಿಗಳಲ್ಲಿ ಶ್ರೇಷ್ಠನಾದವನು; ಶಿವ: ಋಷಿಧುರ್ಯ[ಪಾ ಠಾಂ. ದುರ್ಯಾ]ಗೋ ಅರ್ಜುನಂಗೊಲಿದು ಶರವಿತ್ತಭವ ಸಂಗಮೇಶ್ವರ ರಕ್ಷಿಸು (ಪ್ರೌಢರಾ. ೭–೧). [ಸಂ.]

ಋಷಿನಿವೇದಕ (ನಾ). ಋಷಿಗಳ ಆಗಮನವನ್ನು ತಿಳಿಸುವವನು : ಋಷಿನಿವೇದಕನಿಂತೆಂದು ದಿನ್ನಪಸಂಗೆಯ್ದಂ (ಪಾಂಡವ. ೯–೧೫೩ ಪ); ವಿಶಕಲೋದ್ಗಮಂ... ದಶರಥ ಸಕಲೊರ್ವೀಶಂಗೆ ಋಷಿನಿವೇದಕ ನಿತ್ತಂ (ಪಂಡಾಮಾ. ೬–೨೫). [ಋಷಿ + ನಿವೇದಕ]

ಋಷಿಪುತ್ರಿ (ನಾ). ೧. ಋಷಿಯ ಮಗಳು : ಋಷಿಪುತ್ರಿ ಅಶ್ರಮದ ಅವರಣದಲ್ಲಿ ಹೂಬಿಡಿಸುತ್ತಿದ್ದಳು (ರಂಭಾ). ೨. ದವನ : "ಯವಾಗಾಯನೆಲಜಬಟಾ ತಪಸಿ ಋಷಿಪುತ್ರಿ [ಶಾಕಾಂ. ಪುಷ್ಪ ಮಿತ್ರ]ಯೆನೆ ದವನ ನಾಮಂ" (ಮಂಗಕಾ. ೪೧–೩೪). [ಋಷಿ + ಪುತ್ರಿ]

ಋಷಿರೂಪಕೆ (ನಾ). ಋಷಿಯ ರೂಪ, —ಶರೀರ: ಯೋಗ ನಿಯೋಗ ಧ್ಯಾನೋಪಯೋಗದಿಂ ನಿಯದ್ಧಕರಣ ನಿಷ್ಕ್ರಿಯಂದ ಶರೀರವಾಗಿ ಮೆಲ್ಲನಡಕೆಂದಿರಸು ಪಟ್ಟರ್ದ ಋಷಿರೂಪಕಮಂ ಕಂಡು (ಸುಕುಮಾ. ೧೨–೨೪ ವ). [ಋಷಿ + ರೂಪಕೆ]

ಋಷಿವಧು (ನಾ). ಋಷಿಯ ಹೆಂಡತಿ (೩). [ಋಷಿ + ವಧು]

ಋಷಿವಾಣಿ (ನಾ). ಋಷಿಗಳ ವಾಣಿ, —ಮಾತು : ಈ ನಂದಿಕೆ ಬರಬೇಕಾದರೆ ನಮ್ಮ ಉಪಪಾತ್ತಗಳಲ್ಲಿನ ಋಷಿವಾಣಿಯನ್ನು ನಾವು ಕೇಳಬೇಕು (ರಾಮಕಾ. ೫೧). [ಋಷಿ + ವಾಣಿ]

ಋಷಿವಾಸ (ನಾ). [ಸಂಗೀತ] ಹದಿನೆಂಟು ತೆರದ ಕೊಳಲುಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : ಜಾತಿವಾಸ . . . ಋಷಿವಾಸ . . . ಭುವನಾಧಿಪವಾಸವೆಂಬ ಹದಿನೆಂಟು ತೆಱದ ವಾಸಕ್ಕಗಳ ಲಕ್ಷಣವಱಿತು (ವಿವೇಕ. ೨೩೭). [ಋಷಿ + ವಾಸ್ಯ]

ಋಷಿಶಕ್ತಿ (ನಾ). ಋಷಿಗಳ ಶಕ್ತಿ ; ತಪಸ್ಸಿನ ಬಲ : ಮೂಲಶಕ್ತ್ಯಾದಿ ಅನಂತವಾದ ಕಲ್ಯಾಣ ಗುಣಗಳಲ್ಲಿ ಯಾವ ಋಷಿಶಕ್ತಿಗೆ ಯಾವ ಅಂಶ ಪ್ರತಿಭಾನವಾಗುತ್ತದೆಯೋ ಅದನ್ನು ಅವನು ಪ್ರಶಂಸಿಸುತ್ತಾನೆ (ಮಲ್ಲಾರ. ೧೩೩ ಪೀಠಿಕೆ). [ಋಷಿ + ಶಕ್ತಿ]

ಋಷ್ಟಿ (ನಾ). ಖಡ್ಗ ; ಕತ್ತಿ. [ಸಂ.]

ಋಷ್ಯ (ನಾ). = ಋಶ್ಯ. 'ಋಷ್ಯಶೃಂಗ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಋಷ್ಯಕೇತು (ನಾ). = ಋಶ್ಯಕೇತು. [ಸಂ.]

ಋಷ್ಯಪ್ರೋಕ್ತೆ (ನಾ). ೧. ನಸುಗುನ್ನಿಗಿಡ. ೨. ಶತಾವರಿಗಿಡ. [ಸಂ. ಋಷ್ಯಪ್ರೋಕ್ತಾ]

ಋಷ್ಯಶೃಂಗ (ನಾ). ೧. ಜಿಂಕೆಯ ಕೊಂಬು. ೨. ಒಬ್ಬ ಋಷಿಯ ಹೆಸರು : ಕುರಂಗಿ . . . ಇಳುಪತನಯನಿಗೆ ಋಷ್ಯಶೃಂಗನನು (ತೂ ರ ರಾ. ೧–೫–೧೩). [ಸಂ.]

ಱೂ

ಱೂ[1]

ಱೂ[1] (ನಾ). ಕನ್ನಡ ವರ್ಣಮಾಲೆಯ ಎಂಟನೆಯ ಅಕ್ಷರ; ಱೂಕಾರ. ℙ ಇದು ಸಂಸ್ಕೃತದಿಂದ ಬಂದದ್ದು: ಅಕ್ಕರಂಗಳಕಾರಂ ಮೊದಲಾಗಿ ಳಕಾರ ಪರ್ಯಂತಂ ಪರಿಪೂರ್ಣಮಾಗಿರ್ಪುವು. ಅವಾವು ವೆಂದೊಡೆ— ಅಆ, ಇಈ, ಉಱೂ, ಋಱೂ ... ಹ್, ಳ್ (ಕಮದ. ೪ ವೃತ್ತಿ).

ಱೂಕಾರ

ಱೂ[2] (ಅ). ಭಯ, ನಿಂದೆ, ದೂರೀಕರಣ, ನೆನವು ಮೊದಲಾದುವು ಗಳನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಅವ್ಯಯ: ಱೂವೆಂದಂ, ಱೂವಿತ್ತಂ (ಕಮದ. ೫೫ ಪ್ರಯೋ). [ಸಂ.]

ಱೂಕಾರ (ನಾ). [ವ್ಯಾಕ] = ಱೂ[1]: ಱೂಕಾರಕ್ಕೆ:—ಱೂವೆಂದಂ; ಱೂವಿತ್ತಂ (ಕಮದ. ೫೫ ಪ್ರಯೋ). [ಸಂ.]

ೡ

ೡ

ೡ (ನಾ). ಕನ್ನಡ ವರ್ಣಮಾಲೆಯ ಒಂಬತ್ತನೆಯ ಅಕ್ಷರ; ೡಕಾರ. ℙ ಇದು ಸಂಸ್ಕೃತದಿಂದ ಬಂದದ್ದು. ಅಕ್ಕರಂಗಳಕಾರಂ ಮೊದಲಾಗಿ ಳಕಾರ ಪರ್ಯಂತ ಪರಿಪೂರ್ಣಮಾಗಿರ್ಪುವು. ಅವಾವುವೆಂದೊಡೆ— ಅಆ, ಇಈ, ಉಱೂ, ಋಱೂ, ೡೡ ... ಹ್, ಳ್ (ಕಮದ. ೪ ವೃತ್ತಿ). [ಸಂ.]

ೡಕಾರ

ೡಕಾರ (ನಾ). = ೡ. [ಸಂ.]

ೢ

ೢ

ೢ (ನಾ). ಕನ್ನಡ ವರ್ಣಮಾಲೆಯ ಹತ್ತನೆಯ ಅಕ್ಷರ; ೢಕಾರ: ℙ ಇದು ಸಂಸ್ಕೃತದಿಂದ ಬಂದದ್ದು. ಅಕ್ಕರಂಗಳಕಾರಂ ಮೊದಲಾಗಿ ಳಕಾರ ಪರ್ಯಂತಂ ಪರಿಪೂರ್ಣಮಾಗಿರ್ಪುವು. ಅವಾವುವೆಂದೊಡೆ— ಅಆ, ಇಈ, ಉಱೂ, ಋಱೂ, ೡೡ ... ಹ್, ಳ್ (ಕಮದ. ೪ ವೃತ್ತಿ). [ಸಂ.]

ೢಕಾರ

ೢಕಾರ (ನಾ). = ೢ. [ಸಂ.]

ಎ

ಎ$_1$ (ನಾ). ಕನ್ನಡ ವರ್ಣಮಾಲೆಯ ಹನ್ನೊಂದನೆಯ ಅಕ್ಷರ; ಎಕಾರ: ಎ ಏ, ಒ ಓ ಎಂಬೀ ಯುಗಳಾಕ್ಷರಂಗಳ್ ವಿಶಂಕಾವಧಾರಣ ನಿಪಾತಂಗಳಲ್ಲದೆ ನಿಜದಿನೊಳವು (ಶಮದ. ೮ ವೃತ್ತಿ).

-ಎ$_2$ (ಪ್ರ). ಸ್ತ್ರೀಲಿಂಗ ಪ್ರತ್ಯಯ: ಏಂ ಕಡುಜಾಣೆಯರೋ ಲತಾಂಗಿಯರ್ (ಅದಿಪು. ೧೨-೪೬); ಎತ್ವಕ್ಕೆ - ಜೋಡೆ, ಸಿತಗೆ, ಚದುರೆ, ಪಾಣ್ಬೆ (ಶಮದ. ೨೦೮ ಪ್ರಯೋ).

-ಎ$_3$ (ಪ್ರ). ೧. ನಾಮವಾಚಕ, ಕ್ರಿಯಾವಾಚಕಗಳ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಪ್ರಶ್ನಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಸೇರುವ ಪ್ರತ್ಯಯ: ಬಂದಿರೆ ಮಾಮರಂಗಳಿರ ಮಲ್ಲಿಗೆ ಬಂದಿರೆ (ಅಜಿಪು. ೬-೧೪); ವಿಶಂಕೆಗೆ:- ಇನಿಯನೆ ಬೆಲ್ಲದಿಂ ದಿನಿಯಂ . . . ಇತ್ತುದಂ ನೆನೆವನೆ ಚಿಃ ಅದಂ ನೆನೆಯಂ (ಶಮದ. ೫೬ ಪ್ರಯೋ); ಪ್ರಮಥಪುಂಗವನೆನಿಪ ಬಸವನನಮಳನಂ ಕಂಡಿರೆ (ಬಸಪು. ೧೦-೧೫). ೨. ಪ್ರಶ್ನಾರ್ಥದಲ್ಲಿ 'ಹೌದು' ಎಂಬ ಉತ್ತರವನ್ನು ಸೂಚಿಸಲು ಹತ್ತುವ ಪ್ರತ್ಯಯ: ಪಟಿದೊಡೆ ಬಾಟ್ವನಲ್ಲದೊಡೆ ಸಾಯನೆ ಸತ್ಕೃತಿಗೇಳ್ದು ದುರ್ಜನಂ (ಅನಂಪು. ೧-೪೦); ಒರ್ವನೆ ಗಂಡನಲ್ತೆ ಜಗತೀತಲದೊಳ್ (ಶಮದ. ೪೭ ಪ್ರಯೋ); ಧರಣಿಯೊಳು ಕೆಲವೂರ್ಗಳಿಲ್ಲವೆ (ಬಸಪು. ೪೪-೬೯). ೩. ಪ್ರಶ್ನಾರ್ಥದಲ್ಲಿ 'ಅಲ್ಲ', 'ಇಲ್ಲ' ಎಂಬ ನಿಷೇದಾರ್ಥವನ್ನು ಸೂಚಿಸಲು ಹತ್ತುವ ಪ್ರತ್ಯಯ: ನೀನಿಲ್ಲದರಸುಗೆಯ್ವೆನೆ ನೀನಿಲ್ಲದೆ ಬಾಟ್ವೆನೆ (ಗದಾಯು. ೪-೧೨).

-ಎ$_4$ (ಪ್ರ). ಅವಧಾರಣಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಬರುವ ಪ್ರತ್ಯಯ: ಕೆಣ್ಣಗೆ ಮೊರಡಿ ಎ (ಎಕ. I, ೧-೨೨; 445); ದಕ್ಷಿಣಾದೆಸೆಗೆಲ್ಲಂ ತೊಜೆಎ ಅನ್ತೆ ಬನ್ದು ಪಶ್ಚಿಮಾ ದೆಸೆಗೆಲ್ಲಂ ಮತ್ತಂ ತೊಜೆ ಎ (ಮೈಅರಿ. ೧೯೬೬, ೫೬-೨೭; 550); ಧನಮುಳ್ಳನಾವೊನಂತಾತನೆ ಶೂರನಾತನೆ ಕುಲೋದ್ಭವನಾತನೆ ಶುದ್ಧವೃತ್ತನಂತಾತನೆ ಇಂದ್ರನಾತನೆ ಮನೋಭವನಾತನೆ ಅಂಬುಜೋದ್ಭವಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೫೬).

ಎಂಕನಾಂ (ನಾ). (?): ಪಂಣನಾಯಕರು ತಂಮಂಣ ರಣಗಬ್ಬಗೆ ಉಳ್ಳ ದಂಡಿಗೆ ಸತ್ತಿಗೆ ಕುಂಚ ಕು[ತ]ಂಜಿ ಮಲಗಾಮೂಡೆ ಜಂಬುವಿನಂ ಅಂಕ ಎಂಕ ನಾಂ ಮುಂತಾದ ಸರ್ವಮಾನ್ಯ (ಕಇ. I, ೬೪-೨೭; 1484).

[?]

ಎಂಕೆಲು (ನಾ). "ರೆಂಬೆ, ಕೊಂಬೆ" (ಕಸ್ತೂಕೋ. ೧೨೫). [?]

ಎಂಗ (ನಾ). ಮೂಢ: "ಎಂಗ - ಮೂಢನು: ನೀನೇನೆಂಗಮನುಷ್ಯನಾಗಿದ್ದೀಯೆ" (ಕಲ್ಪದ್ರು. ೪೪). [< ಎಗ್ಗ]

ಎಂಗಿ$_1$ (ನಾ). ದಡ್ಡ; ತಿಳಿಗೇಡಿ; ಬುದ್ಧಿಕಡಮೆಯಾದವನು.

[?]

ಎಂಗಿ$_2$ (ನಾ). ೧. ವಂಚಕ; ಮೋಸಗಾರ: ಒಡೆಯಗೆರಡು ಬಗೆದಾ ಎಂಗಿಯೈ ಸರ್ವರೊಳು ಮಧ್ಯಸ್ಥನಲ್ಲದಹಂಗೆ (ವೀಶೈಪು. ೪-೨೨-೬೬). ೨. ಮೋಸ; ಕಪಟ; ವಂಚನೆ.

ಎಂಗಿಬೀಳು = ಮೋಸಹೋಗು: ಅವನು ಎಂಗಿಬಿದ್ದನು (ರೂಢಿ). ಎಂಗಿನಾಣ್ಯ = ಮೋಸದ ನಾಣ್ಯ; ಖೋಟಾ ನಾಣ್ಯ (ಕಿ). 'ಬೆಂಗಿ', 'ವೆಂಗಿ' ಪರಾ. [< ವೆಂಗಿ]

ಎಂಚೆಯ (ನಾ). ಕಿವಿಯಲ್ಲಿ ಧರಿಸುವ ಒಂದು ಆಭರಣ: ಸಿರಿಕಾಂತೆ ಕರ್ಣಸಿಂಗಡಿಗೆ ಸ್ಮರಮಲ್ಲಿಗೆಯ ಮುಗುಳ ಬಾಣಬಿಟ್ಟಂತೆ ಮೆರೆದುದು ಮುತ್ತಿನೆಂಚೆಯವು (ಜ್ಞಾನಚ. ೬-೬೯). [?]

ಎಂಜಲ್, ಎಂಜಲ, ಎಂಜಲು (ನಾ). ೧. ತಿಂದಮೇಲೆ (ಎಲೆಯಲ್ಲಿ) ಉಳಿಯುವ ಆಹಾರ; ತಿನ್ನುವವನು ಕೈ ಹಾಗೂ ಬಾಯಿಂದ ಮುಟ್ಟಿದ ಆಹಾರಪಾನೀಯಗಳು: "ಎವುಟೆಂದುಂ, ತಿನ್ನಮೆಂದುಂ, ಪತ್ತಳೆಯೆಂದುಂ, ಎಂಜಲ್" (ಕಶಸಾ. ೨೫-೫೧೮); ನೀನೆ ಜಾತಿದೇವತೆಯಪ್ಪೊಡೆನ್ನೆಂಜಲನೆಂತು ತಿಂಬೆಯೆಂಬುದುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೮-೪೩ ವ). ೨. ಇತರರು ಅನುಭವಿಸಿ ಬಿಟ್ಟದ್ದು: ಆ ಸ್ವಾಮಿಗಾನಲ್ತು ಮೊದಲೊಲ್ಮೆ ಕರ್ಣನ್ ಸೇನಾಧಿಪತ್ಯಮೇ ಕರ್ಣನ್, ಶೃಂಗಾರಮೇ ಕರ್ಣನ್, ಎಂಜಲೆಂಜಲ್ ನನಗೆ ಸಿಡುಕಂಗೆ ಹುಂ (ಅಶ್ವತ್ಥಾ. ೨೫-೨೬). **ಎಂಜಲ**: ೧. ಎಂಜಲವಶೌಚವು ಸಂಜೆಯೆಂದೆನಬೇಡ ಕುಂಜರವು ವನವ ನೆನೆವಂತೆ ಬಿಡದೆ ನಿರಂಜನನ ನೆನೆಯೊ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೨೯೭); ಈ ಬ್ರಹ್ಮ ಸೃಷ್ಟಿಯು ಸ್ತ್ರೀಯ ಎಂಜಲವು (ಸಂಜೀವಿ. ೭). **ಎಂಜಲು**: ೧. "ಎವುಟೆಂಜಲುಮೆನುತ್ತುಂ ತಾವೇನುಂ ಪತ್ತಟೆನ್ನಲುಚ್ಛಿಷ್ಟಕ್ಕಂ" (ಕವಿಕಂ. ೨೦೭); ಅಗೆಲೊಳಗಿಕ್ಕಿದೊಳ್ಳುಣಿಸಮೇಧ್ಯಮುಮೆಂಜಲುಮಪ್ಪುದು (ಅಜಿಪು. ೨-೫೧); ಇಕ್ಕಲಾಜೆ ಕೈಎಂಜಲು (ಪುರಂದ. ೧-೧೬೧-೧); ಎಂಜಲೆಂಜಲು ಎಂಬರಾ ನುಡಿ ಎಂಜಲಲ್ಲವೆ ವಾರಿ ಜಲಚರದೆಂಜಲಲ್ಲವೆ ಹಾಲು ಕಜುವಿನ ಎಂಜಲೆನ್ನಿಸದೆ ಎಂಜಲೆಲ್ಲಿಯದೆಲ್ಲಿಯುಂ ಪರರೆಂಜಲಲ್ಲವೆ ಬೇಜೆ ಭಾವಿಸಲೆಂಜಲುಂಟೇ (ಹಭಸಾ. ೧೦೧); ಊಟ ಮಾಡಿದ ಬಟ್ಟಲು ಇತ್ಯಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಎಂಜಲು ಚೂರುಗಳು ಉಳಿಯುತ್ತವೆ (ಅಡುಸೌ. ೬೯); ಎಂಜಲು ಎತ್ತೊ ಗುಂಡಾ ಅಂದರೆ ಉಂಡವರು ಎಷ್ಟು ಜನ ಅಂದ (ಗಾದೆ).

ಎಂಜಲಕುಳಿ, ಎಂಜಲಕುಟಿ = ಎಂಜಲು ಮತ್ತು ನೀರು ಚೆಲ್ಲುವ ಕುಳಿ; ಎಂಜಲು ಹಾಕುವ ಗುಂಡಿ: ನಂಜಿನ ಮರದ ನೆಳಲ್ಪಲರೆಂಜಲ ಕುಳಿ ಪಚ್ಚವಡದ ತಾಣಂ ಕಳ್ಳೊಳ್ ರಂಜಿಸಿದ ಮಡಕೆ ಪಾಪದ ಪುಂಜಂ ಸೂಳೆಯರ ತೆಱದೆ ಕಷ್ಟರುಮೊಳರೇ (ಪಸಾರ. ೬೦೦-೧೦); ಬಿಡದೆಂಜಲ ಕುಟಿಯಂ ನೇರ್ಪಡೆ ಪೊರ್ದಿದ ವಾರಿ ಪೊಲ್ಲದೆನಿಪವೊಲಳಿಪಿಂ ಕಡುವೊಲ್ಲರಪ್ಪ ಮಾನವರೊಡಗೂಡಿದ ಮಾನಿಸರ್ಗೆ ಸದ್ಗುಣವಟಿಗುಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೧-೩೦). ಎಂಜಲಮಾತು = ೧. ಬೇರೆಯವರ ಮಾತು (ಉಕ). ೨. ನಿನ್ನೆಯ ಮಾತು (ಉಕ. ಕಿ).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಎಚ್ಚ; ಮಲ. ಕೊಡ. ಎಚ್ಚಿ; ತೆಲು. ಎಂಗಿಲಿ; ಗೊಂಡಿ. ಯೆಂಗುಲ್; ಮಲ್ತೊ. ಎಂಗೆ, ಎಂಗ್ರೆ]

ಎಂಜಲ 'ಎಂಜಲ್' ನೋ.

ಎಂಜಲಗುಟ್, ಎಂಜಲವುಳು (ನಾ). ಇತರರು ತಿಂದು ಮಿಕ್ಕ ಅನ್ನದ ಅಗುಳು: ಕೂಸನಾಥೆಯಾಗಿ ಪೂರ್ವಕೃತ ಕರ್ಮಫಲಮನನುಭವಿಸುತ್ತುಂ ಕೂಟ್ಪಡೆಯದೆ ಪೊಟಲೊಳಗೆಂಜಲಗುಟನಾಯ್ದಲಸಿ ಕುಜುಕುತ್ತುಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೮-೧೬೩). **ಎಂಜಲವುಳು**: "ಎವುಟ್ (ಎರೆ) = ಎಂಜಲವುಳು" (ಶಮದ. ಪರಿ. ೨). 'ಎಂಜಲೆವುಟು' ಪರಾ.

[ಎಂಜಲ್ + ಅಗುಟ್ಟ್]

ಎಂಜಲಿಗ (ನಾ). ೧. ಎಂಜಲನ್ನು ತಿನ್ನುವವನು. ೨. ಎಂಜಲಾದವನು: ತಿಳಿಯಲ್ ಕಳಂಕಿ ನೀಂ ಕ್ಷಯರೋಗಿ ದಿವಿಜರೆಂಜಲಿಗನತಿದೋಷಾಕರಂ ನಿನ್ನನೆನ್ನ ಮಂಗಳ ಮುಖಕೆ ಸರಿಯೆಂದು ಪೋಲಿಸುವರುಪಮೆಗಳನೀಗ ಮಾಣಿಸುವೆನೆಂದು ನಳಿನಾಕ್ಷಿಯೊರ್ವಳ್ (ಚಿಬಪು. ೧೦-೧೬).

[ಎಂಜಲ್ + -ಇಗ]

ಎಂಜಲಿಸು (ಕ್ರಿ). ಎಂಜಲು ಮಾಡು; ಬಾಯಿಂದ ಮುಟ್ಟು, —ತಿನ್ನು : ನಂಜಿನೊಳಾಡಿದ ಕಂಜಮನೆಂಜಲಿಪಿದ ಮಧುಪನಂತೆ (ಕಾಂಡಿಪು. ೬-೪೨); ನಂಜಿನೆಂಜಲಿಸಲ್ಪುದು ಸಿಂಹಮಂ ಪಿಡಿದೆಜಲಪ್ಪುದು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧-೧೪೯); ಕಾಲೋರಗನೆಂಜಲಿಸಿದ ಪಾಲಂ ಕುಡಿಯುಪುದೆ ಮಜೆದುಮಱಿಯದ ಶಿಶುವಂ (ವರ್ಧಪು. ೬-೩೮); ಜಾಲಾಜಲವ ನೊಣತನೆಂಜಲಿಸುವುದೆ (ಛತ್ರಾಪ. ೬-೧೧) ; ಆಖಂಡಿತದ ಮಂತ್ರ ಪೂರ್ವದ ಹವಿಯನ್ನು ಕಾಗೆ ತಿಳಿದು ಎಂಜಲಿಸುವುದೆ (ಬಮರ. ೧೯೭).

[ಎಂಜಲ್ + -ಇಸು]

ಎಂಜಲು 'ಎಂಜಲ್' ನೋ.

ಎಂಜಲುಗೂಳು 'ಎಂಜಲ್ಕೂಟ್' ನೋ.

ಎಂಜಲುಗೋಮ (ನಾ). ಎಂಜಲಾದ ಜಾಗವನ್ನು ಸಗಣಿಯಿಂದ ಸಾರಿಸುವುದು : ಊಟ ಮುಗಿದು ಎಂಜಲುಗೋಮ ಆಗುವುದೊಂದೇ ತಡ (ಗಂಗಾಪ. ೧೫೪). [ಎಂಜಲು (< ಎಂಜಲ್) + ಗೋಮು]

ಎಂಜಲುದುಡ್ಡು (ನಾ). ೧. (ಇಂದಲ್ಲದೆ) ನೆನ್ನೆ ಪಡೆದ ಹಣ (ಉಳಕ. ೪). ೨. ಅಕ್ರಮವಾಗಿ ಪಡೆದ ಹಣ; ಲಂಚ : ಎಂಜಲುದುಡ್ಡಿಗೆ ಕೈಯೊಡ್ಡಬಾದುರು (ರಜಪ). [ಎಂಜಲು (< ಎಂಜಲ್) + ದುಡ್ಡು]

ಎಂಜಲುಬಂಡಿದೇವರು (ನಾ). ಮೊರಸು ಒಕ್ಕಲಿಗರು ಪೂಜಿಸುವ ದೇವರು; ಮೊರಸು ಒಕ್ಕಲಿಗರ ಪಂಗಡದಲ್ಲಿ ಎರಡನೆಯ ಅಥವಾ ಅನಂತರದ ಮಕ್ಕಳಿಗೆ ಕೆವಿಚುಚ್ಚುವಾಗ ಮಾಡುವ ಒಂದು ಸಮಾರಂಭ (ಎಸಿಸ್ಯ. XV,೧೦). [ಎಂಜಲು (< ಎಂಜಲ್) + ಬಂಡಿ + ದೇವರು]

ಎಂಜಲುರುಳು (ನಾ). ಎಂಜಲುಸೇವೆ ಮತ್ತು ಉರುಳುಸೇವೆ; ದಿಂಡುರುಳುಸೇವೆಯಂತೆ ದೇವರಿಗಾಗಿ ಮಾಡುವ ಸೇವೆಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ. [ಎಂಜಲು (< ಎಂಜಲ್) + ಉರುಳ್ಳು]

ಎಂಜಲುವಾತು 'ಎಂಜಲ್ಮಾತು' ನೋ.

ಎಂಜಲುಹಾಳೆ (ನಾ). ಊಟಮಾಡಿದ ಎಲೆ; ಎಂಜಲೆಲೆ : ತುಂಬಿದ ತೊಟ್ಟಿಯ ಕೆದಕುವ ಇಲಿಯಾಗಬೇಡ ಹೆರಕುಂಡು ಹೊರಗೆಸೆದಂಜಲು ಹಾಳೆಯ ನೆಕ್ಕುವ ಶುಭಯಾಗಬೇಡ (ಇಂಚಾಪ. ೨೮೮-೩೦).

[ಎಂಜಲು (< ಎಂಜಲ್) + ಹಾಳೆ]

ಎಂಜಲೆಲೆ (ನಾ). ಊಟಮಾಡಿ ಬಿಟ್ಟ ಎಲೆ : ಒಂದು ಹೆಗಸು ಮತ್ತು ಒಂದು ಹುಡುಗಿ ಶಂಕುಹೊಂಡು ಯಾರೋ ಉಂಡು ಬಿಸಾಕಿದ ಎಂಜಲೆಲೆಯನ್ನು ಹೆಕ್ಕಿ ನೆಕ್ಕುತ್ತಿದ್ದರು (ಮುಂಗಾಮು. ೧೯).

[ಎಂಜಲು (< ಎಂಜಲ್) + ಎಲೆ]

ಎಂಜಲೆವುಲು (ನಾ). ಎಂಜಲಿನ ಆಗುರು; ಎಂಜಲನ್ನ : ತಾವಿರ್ದರುಂ ತಿರಿದು ತಂದಿಕ್ಕಿದೆಂಜಲೆವುಲುಮಂ ತಿಂದು ಪೆಸರುಮಲ್ಲದೆ ನಿನಗಾಮಿಕೆಯೆಂದು ಪೆಸರಾಗಿ ಬೆಳೆಯೆ (ಆದಿಪು. ೨-೬೮ ವ) ; ತಾವಿರ್ದರುಂ ತಿರಿದು ತಂದಿಕ್ಕಿದೆಂಜಲೆವುಲುಮಂ ತಿಂದು (ಜಾವಂಪು. ೩೬-೯).

[ಎಂಜಲ್ + ಎವುಲು]

ಎಂಜಲೋದನ (ನಾ). = ಎಂಜಲ್ಕೂಟ್ : ಲೋಕನಾಯಕ ಶರಣ ಕೈವಿನ್ ಈ ಕುಲಚ್ಛೆಂದೆಂಜಲೋದನವಾಕೆ ಕಾರಣಪುರುಷ ನೀನಾದೆಂದನಬಸವ (ಬಜ್ಜಪು. ೬೧-೪೯). [ಎಂಜಲ್ + ಓದನ]

ಎಂಜಲ್ಕೂಟ್, ಎಂಜಲುಗೂಳು (ನಾ). ಎಂಜಲಾದ ಕೂಳು, —ಆಹಾರ : ತಾಮಿರ್ದರುಂ ತಿರಿದು ತಂದಿಕ್ಕಿದೆಂಜಲ್ಕೂಟುಮಂ [ಪಾಠಾಂ. ಎಂಜಲೆವುಲುಮಂ] ತಿಂದು (ಜಾವಂಪು. ೩೬-೯). .ಎಂಜಲುಗೂಳು : ದುಂತವಕ್ರದಿ ತನಗಾರು ಭಕ್ಷವ ಕೊಡದಿರಲಾ ಪುರದ ಶಿಪ್ಪೆಯೊಳು ಸುವಿದೆಂಜಲುಗೂಳುಗಳನಾಯ್ದು ತಾನುಜುತಿರಲಾಗ (ತೇಮುಸಂ. ೬-೬೮). [ಎಂಜಲ್ + ಕೂಟ್ಟು]

ಎಂಜಲ್ಮಾತು, ಎಂಜಲುವಾತು (ನಾ). ಬೇರೆಯವರ ಮಾತು : "ಎಂಜಲ್ಮಾತು – ಒಬ್ಬರು ಉಪಯೋಗಿಸಿದ ನುಡಿ, ಒಬ್ಬರು ಆಡಿದ್ದ ಮಾತು" (ಪ್ರಭಾ). ಎಂಜಲುವಾತು : ನಾಕೆರಡೆಂಜಲುವಾತಂ ತಾಕೆಗಂಬಟ್ಟಿ ಸಲಲ ಪಿಕವೆನ್ನುತ್ತ-ಪದನೂಕದೆ ಕೈಪರಿಗುಟ್ಟುವ ಕಾಕಂ ಕವಿಯೆ (ಏಚಿಣಾ. ೯೦). [ಎಂಜಲ್ + ಮಾತು]

ಎಂಜಿನಿಯರಿಕೆ (ನಾ). ಇಂಜಿನಿಯರನ ವೃತ್ತಿ : ಎಂಜಿನಿಯರಿಕೆ ಗುಮಾಸ್ತಿಕೆಯಲ್ಲ, ಹಿರಿಯ ನೌಕರ, ಗೌರವದ ನೌಕರ (ಚಗುಳ. ೯).

[ಎಂಜಿನಿಯರು + -ಇಕೆ]

ಎಂಜಿನಿಯರು (ನಾ). ಎಂಜಿನುಗಳನ್ನು ರಚಿಸುವವನು ; ಯಂತ್ರ ಶಿಲ್ಪಿ. [← ಇಂ. Engineer]

ಎಂಟಿಡಿ (ನಾ). ಎಂಟು ಪಾದಗಳನ್ನು ಉಳ್ಳದ್ದು ; ಶರಭ : "ಎಂಟಡಿಯೆ ಶರಭ" (ಚತುಪ್ರ. ೩, ೩೩) ; "ಎಂಟಡಿಯೆಂದಿತೆ ಶರಭ" (ಭಾವಿಂಪು. ೬೦) ; ಸಿಂಹಸಂಕುಲದ ಬೆಂಬಳ್ತುವೆಂಟಡಿಯಂತೆ (ಸೌಂದಪು. ೧೬-೩೨); ಮೆಲ್ಲನಡಿಯಿಡುವೆಂಟಡಿಯ ಕೊಣಸುಗಳ್ (ರೇಪಾ. ೩೬-೬) ; ದ್ವಿರಿರಂ ತಾಯ್ಮಟ್ಟ ಪಾಯ್ಮಂ ಎಂಟಡಿಗೆ ಕುಟುಳಕೊಲ್ಮೂಡುಗುಂ (ಕಬಪಾ. ೫-೬೫).

[ಎಂಟು + ಅಡಿ]

ಎಂಟಡಿಗ (ನಾ). = ಎಂಟಡಿ : ಆ ಭೀರುಂಡನೆಂಟಡಿಗನುಜೆ ಸುಡುವಗ್ನಿಯಂತಾಯ್ತು (ಶ್ರೀಕಾಲಾ. ೬-೬೧). [ಎಂಟಡಿ + -ಗ]

ಎಂಟಡಿವರಿಜ (ನಾ). ಶರಭದಂತೆ ರೂಪವುಳ್ಳವನು ; ವೀರಭದ್ರ : "ವೀರನೆಂಟಡಿವರಿಜ. . . ವೀರಭದ್ರಗೆ ಪೆಸರ್" (ಛತ್ಪ್ರ. ೬) ; "ವೀರಂ ಬಿಸುಗ್ಜಿನ ಮಗನೊರೀಂಟಡಿವರಿಜಂ ನಿಜವೀರಭದ್ರಂ ವೀರೇಶನ ಪೆಸರ್ಕುಂ" (ಶ ವಿ ಕಂ. ೩೩) ; "ಎಂಟಡಿವರಿಜನೆಂದೊಡಾ ವೀರಭದ್ರಾಹ್ವಯಂ" (ಶಕರ. ೧೬). [ಎಂಟಡಿ + ಪರಿಜ + -ಅ್]

ಎಂಟು (ನಾ). ಒಂದು ಸಂಖ್ಯಾವಾಚಕ; ಅಷ್ಟ : ಸಾಲಾಮ್ಮಳ ಕಡೋಗ್ರದಿನ್ದು ನಡದೊಂ ನೂಱೆಜ್ಜು ಸಂವತ್ಸರಂ (ಎಳ. II, ೩೩-೩ ; 700) ; ಎಂಟು ದಮ್ಮದ ಪುಳ್ಳಿಯಂ ಕಂದೊಡಂ (ಸಜ್ಜಾಪ. ೩೬-೨೦); ಕಂಕಪುಗುನುಮಳಿ ಗಂಗಾಶಾಂತಿಗಳೆಂಟಿನೆಯ ವನು . . . ಪುಟ್ಟದಂ ಗಾಂಗೇಯಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧-೬೭) ; ರಾಯನ ಪಳ್ಳಿಸಿದವೇಳೆಂಟು ಬಾಣದ ಲಿಕಪಡಿಗಡಿಗೆ (ಶಾವ್ಯಾಳ. ೧೩-೨೦).

ಎಂಟೂಳ್ಕಟ್ಟೆ = ಎಂಟು ಒಳ್ಳಲುಗಳು, —ಸಂಸಾರಗಳು : ಸಾಕ್ಷಿ × × × ಎಜ್ಜಿದಿಂಬರುಂ ಎಂಟೊಳ್ಕಟ್ಟೆಲುಂ (ಇಆ. XIV, ೭೬-೧೪ ; ೮೮).

[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಎಟ್ಟು ; ತುಳು. ಎಣ್ಮ ; ತೆಲು. ಎನಿಮಿದಿ]

ಎಂಟುಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ಎಂಟುಭಾಗ ಮಾಡು : ಕ್ರಸಿದ್ಧ ಕುಲವಾಹಿಕ ನಿತೆಯ ವಜ್ರವೇದಿಕಾಮಂಡಿತ ದಕ್ಷಿಣೋತ್ತರ ತುಂಗಕೂಳಿಂದಜಸಿಂಹಿಕಾಜ್ಞಗೆಯ್ದು (ಮಧ್ವಿಚ. ೩-೧೧). [ಎಂಟು + ಗೆಯ್ (< ಕೆಯ್ಯ್)]

ಎಂಟುಹಿಟ್ಟು (ನಾ). ೧. ಎಂಟು ವಿಧ ವಾದ ಜೀವಿಕೆ, ಅಥವಾ ಕಸಬು. ೨. ಆಯಾ ಕಸಬುದಾರರ ಮುಖ್ಯಸ್ಥ : ಮೂಲಿಗ ಹಂಚಗ [ಡ]ಮಂ ಎಟುಹಿಟ್ಟುಗಳು ವಿರ್ದ್ಯ ಕೆಂಡ ಹಡೆದ ವ್ರಿತ್ತಿ (ಸೌಇಇ. IX-i, ೨೫೬-೮೩ ; 1149) ; ಅಜುವತ್ತೊಕ್ಕಲುಮತಿಭಕ್ತಿ[ಯಿ]ನೆಂಟುಹಿಟ್ಟುಮಾಡಂದ್ಯಾರ್ಜ್ಜ[ನ] (ಸೌಇಇ. XV, ೨೩೬-೩೧ ; 1153) ; ಶಬಿ ಧಾನಗಳಿಕ್ಷಿಣ ಜಲಪಾತಾಣ ಮಣ ಕಾಪ್ರಿ ಸ್ಥ ಗುಲ್ಮಲತಾವಲ್ಕಿ ಚತುರಾಶ್ರಮ ಕಲ್ಪಳಿಸಿ ಯೆಂಟುಹಿಟ್ಟು ಮೂಲಿಗೆ ಅರುವಣ ಹಿಟ್ಟುದೆಜೆ (ಸೌ ಇ ಇ. XX, ೧೨೮-೧೦ ; 1186) ; ಮಾರಿಸೆಟ್ಟಿ ಮುಖ್ಯ ಎಂಟು ಹಿಟುಂಟ್ಟುಂ[ಗ] ಧರ್ಮ್ಮವಂ ಪ್ರತಿಪಾಲಿಸುವರುಂ (ಸೌ ಇ ಇ. IX-i, ೩೭೪-೧೧ ; 1265) ; ಬಣವಸೆಯ ಎಂಟು ಹಿಟ್ಟು ಪಂಚಮಹಪ [ಮಕ್ಷ] ದಲು (ಮೈಅರಿ. ೧೯೭, ೧೧೬-೨೧ ; 1368). [ಎಂಟು + ಹಿಟ್ಟು]

ಎಂಟೆಡೆ (ನಾ). (ಮುತ್ತು ಹುಟ್ಟುವ) ಎಂಟು ಸ್ಥಳಗಳು : ನವವಿಧದ ಸದ್ರತ್ನರಾಜಿಗಳನೆಂಟೆಡೆಯೊಳೊಗೆದ ವಿಲಸದ್ರುಚಿರ ಮುಕ್ತಾಫಲಂಗಳಂ ಕೊಟ್ಟು ನರನೊಡನವಂ ಪೊಜಮಟ್ಟನು (ಚೈಮಿಭಾ. ೨೭–೫೫). ೫ ಆನೆಯ ಮಸ್ತಕ, ಹಾವಿನ ಹೆಡೆ, ಹಂದಿಯದಾಡೆ, ಬಿದಿರು, ಪರ್ವತ, ತಿಮಿಯೆಂಬ ಮೀನು, ಚಿಪ್ಪು, ಶಂಖ—ಇವು ಎಂಟು ಸ್ಥಳಗಳು. [ಎಂಟು + ಎಡೆ$_3$]

ಎಂಟೆದೆ 'ಎಂಟೆರ್ದೆ' ನೋ.

ಎಂಟೆಯ (ನಾ). ಬೆರಳಲ್ಲಿ ಧರಿಸುವ ಉಂಗುರ : ನೆಲೆಗೊಳಿಸಿದ ಗುಱಿಯೆನೆ ಮುತ್ತಿನೆಂಟೆಯಗಳು ಕೋಮಲಾಂಗಿಗೊಪ್ಪಿದವೂ (ಚಂಪ್ರಸಾಂ. ೧೫–೧೦೯). [?./ ತೆಲು. ಮೆಂಡಿಯ, ಮೆಂಡೆ]

ಎಂಟೆರಡವತೆ (ನಾ). (ವಿರಹದಲ್ಲಿನ) ಎಂಟು ಮತ್ತು ಎರಡು ಅವಸ್ಥೆಗಳು; ದಶಾವಸ್ಥೆಗಳು : ಉಂಟಾದ ಧೈರ್ಯ ತೀರ್ಕಣಿಸಿತು ಹೃದಯದೊಳೆಂಟೆರಡವತೆ ಸಂಭ್ರಮಿಸೆ (ಮೋಹತ. ೨೮–೧೨). [ಎಂಟು + ಎರಡು + ಅವತೆ]

ಎಂಟೆರಡು (ನಾ). ಎಂಟು ಮತ್ತು ಎರಡು; ಹತ್ತು : ಅಷ್ಟಮೂರ್ತಿ ಅಷ್ಟಮದಂಗಳ ನಷ್ಟವ ಮಾಡಿ ಎಂಟೆರಡು ದಿಕ್ಕಿನಲ್ಲಿ ಹರಿವ ದಶವಾಯುಗಳ ಗಂಟಲ ಮುಱಿದು (ಘನವ. ೨೦). [ಎಂಟು + ಎರಡು]

ಎಂಟೆರ್ದೆ, ಎಂಟೆದೆ (ನಾ). ೧. ಎಂಟು ಎದೆ. ೨. (ಅಲಂ) ಕೆಚ್ಚು; ಅತಿಧೈರ್ಯ; ಎದೆಗಾರಿಕೆ : ಘಣಪತಿಯ ಘಣಾರತ್ನಮುಮಂ ರನ್ನನ ಕೃತಿರತ್ನಮುಮಂ ಪೇಟ್ಟು ಪರೀಕ್ಷಿಪಂಗೆಂಟೆರ್ದೆಯೇ (ಗದಾಯು. ೧–೪೪); ತೊಡರ್ವ ವಿರೋಧಿಗೆಂಟೆರ್ದೆಯೆ ಮೀಱುವ ವೈರಿಗೆ ಮೂಱು ಕಂಣೆ (ಎಕ. VIII, ಸಾಗರ. ೧೦೯–೩೩; 1042); ಸೆಣಸಿ ಕಾದುವ ಜನಪಂಗೆಂಟೆರ್ದೆಯೆ ಮರುಳ್ ನೀನೆತ್ತಱಿದೌ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೯–೨೫೧); ಉಂಟು ನೀನಾಹವದೊಳಗೆ ಗೆಲಲೆಂಟೆರ್ದೆಯಲಾ ನಿನ್ನ ಹೋಲುವರುಂಟೆ ವೀರರು (ಕು ವ್ಯಾ ವಿ. ೮–೧೮). **ಎಂಟೆದೆ** : ೧. ಆ ಆತ್ಮಪ್ರಜ್ಞೆ ದಿಗ್ದೇಶಮುಟ್ಟಿ ಎಂಟೆದೆಯ ರೂಪ ತಳೆದು (ಹೃದಸ. ೫೫–೧). [ಎಂಟು + ಎರ್ದೆ]

ಎಂಟೊಡಲ (ನಾ). ಎಂಟು ದೇಹಗಳನ್ನು ಉಳ್ಳವನು; ಅಷ್ಟಮೂರ್ತಿ; ಶಿವ : ಬಿಡೆ ಸಕಲಕ್ಕೆ ಬಲಂ ಬಗೆಗೆಂಟೊಡಲಾ ಎಂಟೊಡಲಂಗೆ ಬಲಂ ರುದ್ರಂ (ವೀರೇಶ. ೧–೫). ಎಂಟೊಡಲ ಹರನೊಡನೆ ನಸುಮುನಿಸುಂಟು ಗಡ ಕೃಷ್ಣಂಗೆ (ನಿಘಾಗ. ೧೦–೬೧–೩೦). [ಎಂಟು + ಒಡಲ್ + –$_7$]

ಎಂತಪ್ಪ, ಎಂತಹ, ಎಂಥ (ಗು). ಯಾವ ಪ್ರಕಾರವಾದ, —ರೀತಿಯ, —ಬಗೆಯ : ವಿರಾಟನಂ ಕಂಡೆಂತಪ್ಪ ದುಷ್ಟಾಶ್ವಂಗಳು ಮನೇಜಲುಂ ತಿರ್ದಲುಂ ಬಲ್ಲೆನೆಂದು (ಪಂಪಭಾ. ೮–೫೪ ವ); ಎಂತಪ್ಪ ಬುದ್ಧಿವಂತನುಂ ಸಂಸರ್ಗವಶದಿಂ ನಿಸರ್ಗಗುಣಮುಂ ಪತ್ತುವಿಡುವುದು ಕಡುದಿಟಂ (ಪಂಚತಂ. ೧೨೧–೨೦); ಇದೆಂತಪ್ಪಣ್ಣೆದೆಂತಪ್ಪ ದರ್ಪಮಿದೆಂತಪ್ಪಳವೆಂದು ಕಂಸನತಿಚಿಂತಾಕ್ರಾಂತನಾಗಿರ್ಪುದುಂ (ಜಗವಿ. ೬–೩೪). **ಎಂತಹ** : ಅಂತಪ್ಪಂ ಮೊದಲಾದುವಜ ಹಕಾರಕ್ಕೆ – ಅಂತಹಂ . . . ಎಂತಹಂ (ಶಮದ. ೧೬೦ ಪ್ರಯೋ); ಬಸವಣ್ಣನೆಂತಹ ವಿನಯಭಕ್ತನೋ (ಬಸಪು. ೯–೬೯). **ಎಂಥ** : ಎಂಥ ಹುಚ್ಚಿ ನಾನು (ಶನಿಸಂ. ೭೧).

ಎಂತಪ್ಪಂ, ಎಂತಹಂ, ಎಂಥವನು = ಎಂತಹವನು : ದುಷ್ಟಚೇಷ್ಟಾ ಸಹಸ್ರದಾರುಣಮಪ್ಪ ರಾಜ್ಯತಂತ್ರದೊಳೆಂತಪ್ಪನುಂ ಮೋಹಿಸದಿರಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೫೭೩); ಈ ಕಬ್ಬಮೆಂತಪ್ಪಂಗಂ ಪೊಸಮುತ್ತಿನೆಕ್ಕಸರದಂತೆಂದು ಕೊರಲ್ಗೊಳ್ಳದೇ (ಕಬ್ಬಕಾ. ೫); ಎಂಥವನೆಂಥವನೆ ರಂಗಯ್ಯ ಎಂಥವನೆಂಥವನೆ (ಪುರಂದ. ೨–೨೮–೧). **ಎಂತಹವರ್ಗಳ್** (ಬಹುವ) : ಏನೆಂಬ ಪೆಂಪೊ! (ಎಂದರೆ) ಎಂತಹವರ್ಗಳೆಂಬ ಪೆರ್ಮೆಯೊ (ಶಮದ.೧೪೪ ಪ್ರಯೋ). **ಎಂಥೆಂಥ** (ದ್ವಿರುಕ್ತಿ): ದಸರಾ ಮೆರವಣಿಗೆಯಲ್ಲಿ ಎಂಥೆಂಥ ದೃಶ್ಯಗಳನ್ನು ನೋಡಬಹುದು (ರೂಢಿ). [ಎಂತು + ಅಪ್ಪ$_4$ (< ಆಗು$_1$)]

ಎಂತಹ 'ಎಂತಪ್ಪ' ನೋ.

ಎಂತಾನುಂ (ಅ). ಹೇಗಾದರೂ; ಯಾವರೀತಿಯಲ್ಲಾದರೂ : ಮಲಯಜ ರಸ ಲುಳಿತ ಕದಳೀದಳವ್ಯಜನ ಮಂದಮಾರುತಾಂದೋಳನದಿನೆಂತಾನುಂ ಮೂರ್ಛೆಯಿಂದೆಚ್ಚಱಿಸಿ (ಅದಿಪು. ೩–೨೩ ವ); ಎಂದು ಬಿನ್ನವಿಸಿದ ಪನ್ನಗನಸುರರ ಸಂತಾಪಮನೆಂತಾನುಂ ಕೇಳಲಾಜದೆ ಸಂತೈಸಿ (ಗಿರಿಕ. ೬–೧೨ ವ); ಸೂರ್ಕಿ ನೀನೆಂತಾನುಂ ಗಱಪುವುದಂ ಕಾಣುತೆ (ಅದ್ಭುತ. ೧೩–೧೫). [ಎಂತು + ಆನುಂ]

ಎಂತು (ಅ). ಹೇಗೆ; ಯಾವರೀತಿ; ಯಾವವಿಧ : ಅಱಿದಾಯುಷ್ಯಮನೆನ್ತು ನೋಡೆನಗೆ ತಾನನ್ತೆನ್ದು (ಎಕ. II, ೭೬–೩; 700); ಎಂತು ಬಿಗುರ್ತು ಬೀರರನೆ ಕೊಂದಪರೆಂತು ಸಮಸ್ತವಾರ್ಧಿಪರ್ಯಂತ ಧರಿತ್ರಿಯಂ ವಶಕೆ ತಂದಪರ್ (ಪಂಪಭಾ. ೬–೨೩); ಜಡರಂ ಕರಮಱಿದು ತಿಳಿಪಲೆಂತೆನೆ ಖರಕರನಂ ಗೂಗೆಗೆಯ್ದೆ ತೋರ್ಪಂತಕ್ಕುಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧–೪೩); ಮಹಾರಥರೆಸುಗೆಯನು ನೀನೆಂತು ಸ್ಮರಿಸಲಾಪೆ ಹೇಳೆಂದ (ಕು ವ್ಯಾ ದ್ರೋ. ೪–೩೬); ಎಂತು ನೋಡಿದರು ಚಿಂತೆ (ಪುರಂದ. ೧–೧೭೪–೧).

ಎಂತಕ್ಕೆ = ಹೇಗಾದರೂ; ಯಾವರೀತಿಯಲ್ಲಾದರೂ: ಎಂತಕ್ಕೆ! ಎಂತಕ್ಕೆ! ಹಡೆದ ಕಾಯ ಬೀಯವಾಗದ ಮುನ್ನ ಅಟ್ಟುಣ್ಣುವೋ (ಬಸವ. ೧೬೬); ಮೌನದಿಂದೆಂತಕ್ಕೆ ಕಣ್ಮುಚ್ಚಿ ಮನದೊಳಗೆ ಜಾನಿಸುತಾಹ್ವಾನಿಸುತ್ತರ್ಚಿಸುವ ತೊಡಕನಾನಂದದಿಂ ನಿಲಿಸಿ (ಸಿದ್ಧರಾ. ೬–೩೭). **ಎಂತಱ** = ಎನಿತರ; ಎಷ್ಟರ : ತಾನುಂಡುಟ್ಟು ಚಿರ್ಮ್ಮೆಂದುಕೊಂಡಿರೆ ಮಾಣಿಂತಱ ಬಲ್ಪದಾವ ಸಿರಿಯೆಂದಾರ್ತ್ತಣ್ಮೆ ಕೂರ್ಕಿತ್ತು (ಎಕ. VI, ತರೀಕೆ. ೪೫–೬೭; 1196); ಅಂತಶಾಂತಕ ಸಿದ್ಧನಂಜೇಶ ನಾಂ ನಡೆಯಲೆಂತಱವಳಯ್ಯ ನೀಂ ಕಾರುಣ್ಯದಿಂ ನೋಡಿಯಂತಕನ ಬಾಧೆಯಂ ಬಿಡಿಸಿ ಪಾಲಿಪುದು (ಗುರುಚಾ. ೧೬–೫೨). **ಎಂತುಂ** = ಯಾವ ವಿಧದಲ್ಲಾದರೂ; ಹೇಗಾದರೂ; ಹೇಗೂ : "ಎಂತುಂ ಹೇಗೆಯಾದೊಡಂ" (ಶಮದ. ೧೩೪ ಟೀಕು); ಶ್ರೀಚನ್ತಮನೆನ್ತುಮೊಳ್ಪಿಡೆಯನ್ (ಎಇ. XXIV, ೨೬–೭; 885); ಮತ್ತೊಂದು ದಿನವೆಂತುಂ ದೊರಕದಿದ್ದೊಡೆ ಕಳವಳಿಸದೆ (ಬಸಪು. ೪೪–೨೪). **ಎಂತುಗೆ** = ಸ್ತ್ರೀಯನ್ನು ಸಂಬೋಧಿಸುವಾಗ ಎಲೇ ಎಂಬರ್ಥದಲ್ಲಿ ಗೆ ಪ್ರತ್ಯಯ ಸೇರಿ ಆಗಿರುವ ರೂಪ: ಅಣಮೆಮೆಯಕ್ಕದೊಪ್ಪುಗುಮೆ ಕಣ್ಮಲರೆಂತುಗೆ ದೇವಸೌಂದರೀಗಣದ ವಿಳಾಸಂ (ಅದಿಪು. ೪–೪೭). **ಎಂತುಮೊಳ್ಪಿದಂ** = ಹೇಗೂ ಒಳ್ಪೆಯವನು; ಒಂದು ಬಿರುದು(?): ಸಮಧಿಗತಪಂಚಮಹಾಶಬ್ದಮಾ ಸಾಮಾನ್ತಡಲ್ಲ ಧ್ವಜರಣದುತ್ತರಙ್ಗನೆನ್ತುಮೊಳ್ಪಿದಂ ಕನ್ದುಕ ಮಾಳನ ಧಳಕೆ ಧೊರಯ್ಗಂ ವೈರಿಕಾಳಾನಳಂ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೮೮–೩; 912). **ಎಂತೆಂತು** (ದ್ವಿರುಕ್ತಿ) : ಎಂತೆಂತು ಕಂಡೆ ಕಣ್ಬರಿವೆಂತೆಂತೇನೆಂದು ನುಡಿದಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೮೦೬); ಎಂತೆಂತು ಪಿಕ್ಕಿ ನೋಟ್ಪಡಮಂತಂತೆ ವಿಚಾರಸಹ್ಯಮನಿಂದ್ಯಂ (ಸಮಪ. ೩–೨೪). **ಎಂತೆಂದೊಡೆ** = ಹೇಗೆಂದರೆ : ಅದೆಂತೆಂದೊಡೆ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೭೨–೯); ಜಗದ ಸ್ಥಿತಿಗತಿ ಇಲ್ಲ ಅಂದೆಂತೆಂದೊಡೆ (ಅದವ. ೯).

[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಮಲ. ಎನ್ತು; ತುಳು. ಏಟು; ತೆಲು. ಎಟು, ಎಟುಲ, ಎಟುಲು; ಎಟ್ಟುಲು, ಎಟ್ಲು; ಕೋಲಾ. ಎಂಟಾ; ಪರ್ಜಿ. ಎಟೆ, ಎಟೆನ್]

ಎಂತುಟ್ಟು₁ (ಗು). ಎಷ್ಟು : ಸುಯೋಧನಂಗೆ ರಣಭೂಮಿಯೊಳೆಂತುಟ ವಸ್ಥೆಯೋ (ಪಂಪಭಾ. ೧೩–೬೩) ; ಸೆಳೆವ ಸೀರೆಗೆ ಲಯವ ಕಾಣೆನು ಕರುಣ ವೆಂತುಟೊ ದೇವಕೀಸುತನ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧೫–೧) ; ಅಸ್ತ್ರದ ಮಹಿಮೆಯೆಂ ತುಟೊ ಶಿವಮಹಾದೇವ (ತೊರರಾ. ೨–೭–೧೨). [< ಎನಿತು + ಉಂಟು]

ಎಂತುಟ್ಟು₂ (ಅ). ಹೇಗೆ; ಯಾವ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ : ಎಂತುಟು ಯುವ ರಾಜನ ವೃತ್ತಾಂತಂ ಬರುತಿರ್ದನೆಲ್ಲಿ (ಕಾದಂಉ. ೬೪೦) ; ಭಟಸಂಘಕ್ಕ ದಟೆಂತುಟಂತುಟೆ ಮುಖಾಂಭೋಜಕ್ಕೆ ಮೂಗೆಂತುಟಂತುಟೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧–೭೨); ಭುವನಾಕಾರಮದೆಂತುಟೆಂದೆನಲ್ (ನೇಮಿಪು. ೧–೪೩); ನಿಮ್ಮೊಂ ದಿರವಂತಿಂತೆಂತುಟುಮನೇನುಮಱಿಯದೆ ಮಣ್ಣಾಗಿ (ರಕ್ಷಾ ಶ. ೨) ; ತತ್ಸಂಗಮಿಲ್ಲದೆ ನಿರ್ಲೇಪನದೆಂತುಟೆತ್ತಿ ಕಳೆಗುಂ (ವಿಷ್ಣುಪು. ೮–೨೭).

[ಎಂತು + –ಟು]

ಎಂಥ 'ಎಂತಪ್ಪ' ನೋ.

ಎಂದ 'ಎನ್₁' ಪರಾ.

ಎಂದಡೆ 'ಎನ್₁' ಪರಾ.

ಎಂದಮದುವು[ಳ?] (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಎನ್ದ ಮದುವು[ಳ?] ಗ್ರಾಮಸ್ಯ (ಕಇ. II, ೩–೩೨ ; 693). [?]

ಎಂದರೆ 'ಎನ್₁' ಪರಾ.

ಎಂದಿಗ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮೀನು : ಸೀಗಡಿ ಗೊರವಂ . . . ಬಾಳೆ ಸಕ್ಕರೆ ಗಂಟೆಂದಿಗನಾನೆಮೊಗ ಮದಲೆಂಬಗಣತ ಶಫರಾಳಿಗಳನು ತೆಗೆದರ್ ಬೇಡರ್ (ತ್ರಿಪುವಿ. ೨೭–೯೧). [?]

ಎಂದಿರು (ನಾ). ಅಕ್ಕಿ, ತುಪ್ಪದಂತಹ ಆಹಾರ ಪದಾರ್ಥಗಳು (?) : ತಮ್ಮ ಮಠದ ಮಾಣಿಗಳ್ಗೆ ಉಪ್ಪು ಎಣ್ಣೆಗೆ ಗದ್ಯಾಣಂ ಪದಿನಾಱು ಕಪ್ಪಡಕ್ಕೆ ಗದ್ಯಾಣಂ ಪನ್ನೆರಡು ಎನ್ದಿರಿಂಗೆ ಗದ್ಯಾಣ ನಾಲ್ಕು (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೭೪–೧೪ ; 1010) ; ಅನ್ತು ಹದಿಮೂಱು ಮನುಷ್ಯರ್ಗ್ಗಂ ನೆಲ್ಲಕ್ಕಿ ಕೊಳಗ ೧ ಬಳ್ಳ ೧ ಎನ್ದಿರು ಮಾನಂ ೨ ತುಪ್ಪಮಾನ ೧ ಸೊಳಸ ಅಳೆ ಬಳ್ಳ ೩ (ಸೌಇಇ. IX–i, ೨೫೮–೨೬ ; 1153). [?]

ಎಂದು₁ 'ಎನ್₁' ಪರಾ.

ಎಂದು₂ (ನಾ). ಯಾವ ದಿನ; ಯಾವ ವೇಳೆ : ಕಾಲಾರ್ಥೇ – ಅಂದು, ಇಂದು, ಎಂದು (ಭಾಷಾಭೂ. ೧೮೨ ಉದಾ) ; ಈ ದುರಾತ್ಮರಿಗೆ ಇಱುವೆಂ ದಾದರಿಸಿ ಕೇಳುವೆನೆನುತೆ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೬–೧೪).

ಎಂದಾದರೂ = ಯಾವಾಗಲಾದರೂ ; ಯಾವ ಸಮಯದಲ್ಲಾ ದರೂ : ಈ ಮುದುಕನ ಮನೆಗೆ ಎಂದಾದರೂ ನೀನು ಹೋಗಿದ್ದಿ ? (ಮುಂಬಯಿ. ೨–೩೮ ಕ). ಎಂದಿಗಂ, ಎಂದಿಗೆ=ಯಾವಾಗಲೂ; ಯಾವ ಕಾಲಕ್ಕೂ : ಚಕ್ರೇಶ ಸಿಗ್ಗನುಱ ಮುಳಿಸಂ ನೀನೆಂದಿಂಗಂ ಬಿಸುಡು (ಆದಿಪು. ೧೪–೧೨೮) ; ನಿನ್ನೊಡನೆ ನಗುತಿರ್ಪ ಪಾತಕವೆನ್ನೊಳೆಂದಿಗೆ ಪರಿ ಹರಿಸುವುದು (ಬಸಪು. ೪೫–೮).

[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಎನ್ಱು ; ಮಲ. ಎನ್ನು ; ತುಳು. ಏನಿ, ಏಪ ; ತೆಲು. ಎಪುಡು, ಎಪ್ಪುಡು]

ಎಂದುಂ, ಎಂದೂ (ಅ). ಯಾವ ಕಾಲದಲ್ಲೂ; ಯಾವಾಗಲೂ : ಕಾಣನೇಗೆಯ್ದುಂ ತನ್ನ ದೋಷಮಂ ಕಾಣದಂತೆಂದುಂ ಕಣ್ಗಳ್ ತಮ್ಮ ಕಾಡಿಗೆಯಂ (ಕವಿರಾ. ೧–೪೫) ; ಎಂದುಂ ಸೋಲವು ಕಣ್ ಪರಬಲಾ ಧ್ಯಿಗಂ ಪರವಧುಗಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧–೪೭) ; ಕುಳದ ನಿಯಾಮದೊಳೆಂದುಂ ಕ್ಷಳಕ್ಕೆ ಲಾಕ್ಷರ ವಿಕಲ್ಪಮಿಲ್ಲ (ಶಮದ. ೫) ; ಎಂದುವುಂ ಮನವಚನ ಕಾಯಕದಿಂದಲೀಶನನಲ್ಲದನ್ಯಥವೊಂದುವಱಿಯದ ಪರಮಭಕ್ತರು ಮುಗ್ಧರುಗಳಲ್ಲ (ಬಸಪು. ೧೨–೫೮). **ಎಂದೂ** : ಎಂದೂ ನಾನು ಮಾತಿಗೆ ತಪ್ಪುವುದಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ).

ಎಂದೆಂದೂ (ದ್ವಿರುಕ್ತಿ) : ಇನ್ನುಮುಂದೆ ನಾನು ಎಂದೆಂದೂ ಇಂಥ ಕೆಟ್ಟಕೆಲಸ ಮಾಡಲಿಕ್ಕಿಲ್ಲ (ಮುಂಬಯಿ. ೪–೪೫).

[ಎಂದು₂ + –ಉಂ. / ತಮಿ. ಎನ್ಱುಂ]

ಎಂದೂ 'ಎಂದುಂ' ನೋ.

ಎಂದೊಡೆ 'ಎನ್₁' ಪರಾ.

ಎಂಪರಲಾಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಪೂರ್ತಿಯಾಗಿ ಶೋಧಿಸು, —ಅನ್ವೇಷಣ ಮಾಡು. [ಎಂಪರಲಾಡ್ಯು₀ + –ಇಸ್ಯು₃]

ಎಂಪರಾಡಿಸು 'ಎಂಪಲಾಡಿಸು' ನೋ.

ಎಂಪಲಾಡಿಸು, ಎಂಪರಾಡಿಸು, ಎಂಪಾಲಾಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಉಪದ್ರ ಕೊಡು ; ಕಾಟ ಕೊಡು ; "ಪೀಡಿಸು" (ಗಂಗಾಮ. ೫೦); "ಉಪದ್ರ ಕೊಡು" (ಗುವಿಮೋ. ೨೪). **ಎಂಪರಾಡಿಸು** : ಅವನನ್ನು ಹಿಡಿದು ಕೊಂಡು ಎಂಪರಾಡಿಸಿಬಿಟ್ಟರು (ರೂಢಿ). **ಎಂಪಾಲಾಡಿಸು** : "ಹಿಂಸಿಸು" (ಕಲ್ಪದ್ರು. ೪೫).

[ಎಂಪಲಾಡ್ಯು₀ + –ಇಸ್ಯು₃. / ತೆಲು. ವೆಂಪರಲಾಡು]

ಎಂಪಾಲಾಡಿಸು 'ಎಂಪಲಾಡಿಸು' ನೋ.

ಎಂಬತ್ತು 'ಎಣ್ಬತ್ತು' ನೋ.

ಎಂಬಲ (ನಾ). ಹುಳಿಮಜ್ಜಿಗೆ: ಕಾಜೀನ ಗಿಂಡಿಯ ಮೋಜಿನ ಎಂಬಲಕ ದೇವರು ಬಂದ್ರ ಹೇಳಬ್ಯಾಡ್ರಿ . . . ಕಂಜೀನ ಗಿಂಡಿಯ ಮಿಂಜಿನ ಎಂಬಲಕ ದೇವರು ಬಂದ್ರ ಹೇಳಬ್ಯಾಡ್ರಿ (ಲೋಕಗೀ. ೧೪೮–೨೨, ೨೬).

[< ಅಮ್ಲ]

ಎಂಬುಕೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ಎಂದುದನ್ನು ಮಾಡು ; ಹೇಳಿದ್ದನ್ನು ಒಪ್ಪು ; ಅಂಗೀಕರಿಸು : "ಎಂಬುಕೆಯ್–ಅನುಮತೇ (ಒಪ್ಪು)" (ಶಮಧಾ). 'ಇಂಬುಕೆಯ್' ಪರಾ. ℙ 'ಎಂಬುಕೆಯ್' ಎಂಬುದು ಈಚಿನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ 'ಇಂಬುಕೆಯ್' ಆಗಿರಬಹುದು.

[<ಎನ್₁ + ಕೆಯ್₁]

ಎಂಬುವಿಕೆ (ನಾ). ಎನ್ನುವಿಕೆ ; ಹೇಳುವಿಕೆ (ಕ).

[<ಎನ್₁ + –ಇಕೆ]

ಎಂಬೆರುಮಾನಾರು (ನಾ). ರಾಮಾನುಜಾಚಾರ್ಯರ ಗೌರವದ ಹೆಸರು : ಸನ್ನುತದೆಂಬೆರುಮಾನಾರು ಪನ್ನೆರಡಾಳ್ವಾರುಗಳು ಪನ್ನಗಶಯ ನಗೆ ಕರಕಮಲವ ಮುಗಿದು (ಕಂಸವಿ. ೭–೯೯) ; ಎಂಬೆರುಮಾನಾರ ಮಠಮೆಲ್ಲರ್ಕಮೆಂದು ಕೇಳಲೊಡಮವಂ ಅವೆಂಬರುಮಾನಾರಮಠ ಮೆಂದುಸಿರಲೊಡಂ . . . ಕೇಳ್ದು (ದಿವ್ಯಸೂ. ೧೩–೨೪ ವ).

[← ತಮಿ. ಎಮ್ಬೆರುಮಾನಾರ್]

ಎಂಭತ್ತು 'ಎಣ್ಬತ್ತು' ನೋ.

ಎಕಡು 'ಎಕ್ಕಡು' ನೋ.

ಎಕಣ (ನಾ). ಒಂದು ಪ್ರದೇಶ (?) : ಐನುವ್ವಾಚಾರಿಯ ಮಗಂ ಪುಳಿಯಣ್ಣನಪ್ಪಿಯ ಎಕಣದ ಬಾಗಿಯುಲಗನಾಗೆ ಕಟ್ಟುಪಡೆದ ಸ್ಥಿತಿ (ಎಕ. X. (S), ಚಿಕ್ಕಬ. ೨೬–೯ ; ೩ನೆಯ ಶತ). [?]

ಎಕತಾಯಿ (ನಾ). ಒಂದು ತೆರನಾದ ವಸ್ತ್ರ, —ಬಟ್ಟೆ : ದುಗುಲದ ಪೈಠಣಿ ಸುಕ್ಕುಗುಪ್ಪಸ ಮಿಗೆ ಸೊಗಯಿಸುವೆಳೆ [ಪಾಠಾಂ. ಎಕ್ಕ, ಏಕ] ತಾಯಿ ಮೆಱೆಯೆ . . . ಪಾನರಗಣತರಲ್ಲಿಗ್ಗೆದಿದರು (ಕುರಾಸಾಂ. ೧೮–೩೩). ℙ ಸೊಗಸುವ ಕಥಾಯಿ ಎಂದಿರಬಹುದೆ ? [?]

ಎಕತ್ಯಾರು (ನಾ). ಅಧಿಕಾರ ; ಹತೋಟಿ; ಸ್ವಾಮ್ಯ (ಕ).

[← ಹಿಂ. ಏಕತ್ಯಾರ್]

ಎಕನಾತಿ 'ಎಕ್ಕನಾತಿ' ನೋ.

ಎಕರ 'ಎಕ್ಕರ' ನೋ.

ಎಕೆರಾರು (ನಾ). ೧. ತಪ್ಪುಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳುವಿಕೆ, —ಒಪ್ಪಿಗೆ (*). ೨. ಒಪ್ಪಂದ. ೩. ಇಡುವುದು; ನ್ಯಾಸ; ನಿಕ್ಷೇಪ (*). [← ಅರ. ಇಕ್ರಾರ್; ಮರಾ. ಇಕರಾರ್. / ತೆಲು. ಎಕರಾರು]

ಎಕರು 'ಎಕರೆ' ನೋ.

ಎಕರೆ, ಎಕರು (ನಾ). ಭೂಮಿಯ ಒಂದು ಅಳತೆ; ನಲವತ್ತುಗುಂಟೆಗಳ ಪ್ರದೇಶ: ಒಂದು ಎಕರೆಗೆ ೩೦ ಸೇರಿನಿಂದ ೫೦ ಸೇರಿನವರೆಗೂ ಬೀಜವರಿ ಆಗುತ್ತದೆ (ವ್ಯವಮು. ೪೨); ಎಕರೆಗೆ ನಲವತ್ತು ಪಲ್ಲ ಭತ್ತ ಬೆಳೆಯಬಹುದು (ರೂಢಿ). **ಎಕರು**: ಇದು ಸುಮಾರು ೧೦ ಎಕರು ಕ್ಷೇತ್ರ ಫಲವುಳ್ಳದ್ದುಂಟು (ಮುಂಬಯಿ. ೫–೧೦೬). [← ಇಂ. Acre]

ಎಕಲುಗದ್ದೆ 'ಎಕ್ಕಲಗದ್ದೆ' ನೋ.

ಎಕಲ್ಲೆ (ನಾ). ೧. ಒಂದೇ ಮನಸ್ಸು. ೨. ಒಂದೇ ಮನಸ್ಸುಳ್ಳವನು.
ಎಕಲ್ಲೇಮನುಷ್ಯ = ದೃಢವಾದ ಮನಸ್ಸುಳ್ಳವನು; ನಿಶ್ಚಿತವಾದ ಅಭಿಪ್ರಾಯವುಳ್ಳ ಮನುಷ್ಯ (ಸ್ಯಾಂಡರ್).
[ಪ್ರಾ.ದೇ. ಎಕ್ಕಲ್ಲ = ಬಲಿಷ್ಠನಾದ; ಮರಾ. ಎಕಲ್ಲಿ = ಹಠಮಾಂ]

ಎಕಳೆ (ನಾ). ಮೂರ್ಖಹೆಂಗಸು; ಬುದ್ಧಿಯಿಲ್ಲದ ಹೆಣ್ಣು (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [?]

ಎಕಾರ (ನಾ). [ವ್ಯಾಕ] = ಎ$_1$: ಎಕಾರಕ್ಕೆ . . . ನಡೆನಡೆಯೆಂದೇಂ ನಡೆದುದೊ (ಶಮದ. ೫೩ ಪ್ರಯೋ). [ಸಂ.]

ಎಕಾರವಿಧಿ (ನಾ). [ವ್ಯಾಕ] ಎಕಾರ ಬರಬೇಕೆಂಬ ನಿಯಮ: ಪದದುಪಾಂತ್ಯಸ್ವರದಿಂ ಸಂದಿಪುದು ಲೋಪಮಾದಿಯೊಳೊಂದಿಕಾರಕ್ಕೆ ಕಾರವಿಧಿ ಬಹುಳತೆಯಿಂ (ಶಮದ. ೧೬೯). [ಎಕಾರ + ವಿಧಿ]

ಎಕಾರಾಂತ (ಗು). [ವ್ಯಾಕ] 'ಎ' ಎಂಬ ವರ್ಣದಿಂದ ಕೊನೆಗೊಳ್ಳುವ (ಶಬ್ದ). ಉದಾ— ಮನೆ, ಮಾಲೆ: ಎಕಾರಾಂತ ಇಕಾರಾಂತ ವ್ಯಂಜನಾಂತಂಗಳ್ಗೆ ಪರಮಾದ ದದಪಂಗಳ್ಗೆಯುಂ ಇದಾಗಮಮಿಲ್ಲದುದರ್ಕೆ (ಶಮದ. ೨೨೧ ವೃತ್ತಿ). [ಎಕಾರ + ಅಂತ$_1$]

ಎಕ್ಕೆ, ಎಕ್ಕೆಇ (ನಾ). ಒಂದು ಅಳತೆ; ಏಳುಕೈಯ ಪ್ರಮಾಣ; ಏಳುಮೊಳ; ಒಂದು ಅಂಕಣ: ಗವರೇಶ್ವರದೇವರ ಮೂಡಣದ್ದುವಕೆ ಎಕ್ಕೆ ಅಗಲದ ಮೂಡಣದ್ದುವಕೆ ಮೂಲಸ್ಥಾನದೇವರ್ಗೆ (ಸೌಇಇ. IX–i, ೨೯೧–೩೩; 11ನೆಯ ಶತ). **ಎಕ್ಕೆಇ**: ರುದ್ರಭಟ್ಟನ ಮನೆಇಂ ಪಡುವಲು ಎಕ್ಕೆಇ ಎಕ್ಕೆಇ ೨ ಮನೆ (ಸೌಇಇ. IX–i, ೨೯೧–೩೨; 11ನೆಯ ಶತ). [< ಏಟ್ಟು$_3$ + ಕೆಯ್$_2$]

ಎಕ್ಕೆಇ 'ಎಕ್ಕೆ' ನೋ.

ಎಕ್ಕ$_1$ 'ಎಕ್ಕೆ' ನೋ.

ಎಕ್ಕ$_2$, ಎಕ್ಕಾ (ನಾ). ೧. ಸಂಖ್ಯಾವಾಚಕ; ಒಂದು: "ಎಕ್ಕಮೆಂದುಂ ಓರೆಂದುಂ ಒಂದು" (ಶಶಸಾ. ೨೫–೫೩೬); "ಓರೆಕ್ಕಮೊಂದೆನಿಕ್ಕುಂ" (ಶವಿಶಂ. ೨೧೨). ೨. [ಗಣಿತ] ಒಂದು ಸಂಖ್ಯೆಯಲ್ಲಿ ಏಕಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿರುವ ಅಂಕಿ: ಉಗ್ಗಡಣೆ – ಎಕ್ಕಂ, ದಾಹಂ, ಶತಂ, ಸಾವಿರ (ವ್ಯವಹಾ. ೮). ೩. ಒಂಟೆತ್ತು ಅಥವಾ ಒಂಟಿ ಕುದುರೆಯ ಗಾಡಿ: "ಎಕ್ಕ – ಒಂದೆತ್ತಿನ ಗಾಡಿ" (ಜಾನಕೋ. ೨೩); ಒಂದು ಎಕ್ಕ ತಂದು ನಿನ್ನ ಸಾಮಾನು ನಮ್ಮ ಮನೆಗೆ ಹೇರಿಸುವೆ . . . ಅಳನ್ನು ಕರೆ ಎಕ್ಕ ತರಲಿ (ಅರ೧. ೩). ೪. (ಪಗಡೆ ಆಟದಲ್ಲಿ) ದಾಳದ ಮೇಲಿನ ಒಂದನೆಯ ಸಂಖ್ಯೆಯ ಗುರುತು. ೫. (ಇಸ್ಪೀಟಿನಲ್ಲಿ) 'A' ಎಂಬ ಗುರುತುಳ್ಳ ಎಲೆ; ಹಾಸು: ನನ್ನ ಇನ್ನೊಂದು ಹತ್ತನ್ನು ತನ್ನ ಎಕ್ಕದಲ್ಲಿ ಎತ್ತಿಕೊಂಡು ಹೋದ (ಗಾಳಿಪ. ೨೫). **ಎಕ್ಕಾ**: ೩. ಒಂದು ಎಕ್ಕಾ ಗೊತ್ತುಮಾಡಿ ಸ್ಟೇಷನ್ನಿಗೆ ಮುಟ್ಟಿಸುವ ವ್ಯವಸ್ಥೆಮಾಡಿ (ಕುಂಹಿಂ. ೩೫). [< ಸಂ. ಏಕ]

ಎಕ್ಕಂಚಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ತಂತೀವಾದ್ಯ: ವಿಪಂಚಿಕೆ . . . ಎಕ್ಕಂಚಿ . . . ಮೂವತ್ತುಮೂಱು ತಂತ್ರೀವಾದ್ಯಂಗಳ್ (ವಿವೇಕ. ೨೩೬). [?]

ಎಕ್ಕಂಡೆ (ನಾ). ಒಳ್ಳೆಯ ಮೈಕಟ್ಟಿನಿಂದ ಕೂಡಿದ ಆಳು; ಕಟ್ಟುಮಸ್ತಾದ ಆಳು.
ಎಕ್ಕಂಡೆಸಿಪಾಯಿ = ಒಳ್ಳೆಯ ಮೈಕಟ್ಟಿನಿಂದ ಕೂಡಿದ ಸಿಪಾಯಿ; ಕಟ್ಟುಮಸ್ತಾದ ಸಿಪಾಯಿ: ದೊಡ್ಡ ದೊಡ್ಡ ಸರದಾರರು ಮತ್ತು ಎಕ್ಕಂಡೆಸಿಪಾಯಿ, ಚಿರಾಯಿತು ಜನ . . . ನಿಂತರು (ಚಿತ್ರಪಾ. ೩೪). [?]

ಎಕ್ಕಚರ (ನಾ). "ಒಂಟಿಗನಾಗಿ ಹೋಗುವುದು, —ಹೋಗುವವ" (ಕಸ್ತೂಕೋ. ೧೨೪). [ಎಕ್ಕ$_2$ + ಚರ$_2$]

ಎಕ್ಕಛಾಯ (ನಾ). ೧. ಒಂದೇಬಣ್ಣ. ೨. ಇಂದ್ರನೀಲರತ್ನದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ: ಎಕ್ಕಛಾಯಂ (ಶಮದ. ೧೫ ವೃತ್ತಿ).
[< ಸಂ. ಏಕಚ್ಛಾಯ]

ಎಕ್ಕಟ (ನಾ). ಏಕಾಕಿ; ಒಂಟಿ. 'ಎಕ್ಕಟಗಲಿ' ಪರಾ.
[← ಮರಾ. ಏಕಟಾ = ಒಂಟಿ, ಒಂದೇ ಆಗುವುದು. < ಸಂ. ಏಕವಾಟ = ಒಂದೇ ಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ಹೋಗುವವನು]

ಎಕ್ಕಟಗಲಿ (ನಾ). ಏಕಾಂಗವೀರ: ವಿಜುಗೀಷು ವಸುದೇವನೆಸುಗೆಗೆ ಸಕಲಭೂಭುಜರೆಲ್ಲ ಹೆಜಾರದಲಾಗ ನಿಜಗಲಿತನದಿಂದಿದಿರಾಗೆ ಸಾಗರ ವಿಜಯನೆಕ್ಕಟಗಲಿ ನಿಂದ (ನೇಮಿಸಂ. ೧೨–೮೬); ಎಕ್ಕಟಗಲಿಗಳೇಳಿಗೆಯಿಂದವದೆ ಹೊಕ್ಕರೆಕ್ಕಲವಂದಿಗಳಂತೆ (ನೇಮಿಸಂ. ೨೬–೪೩). [ಎಕ್ಕಟ + ಕಲಿ$_2$]

ಎಕ್ಕಟಾಗೆ (ನಾ). (ಉಕ) "ಏಕಭಾಗ; ಒಂದು ಪಾಲು" (ರಮಾಕಾಂ. ೧೧೦). [← ಮರಾ. ?]

ಎಕ್ಕಟಿ$_1$, ಎಕ್ಕಟಿ (ಗು). ೧. ಏಕಾಂತವಾದ; ರಹಸ್ಯವಾದ; ಗುಟ್ಟಾದ: ದಯೆಯಿಂದೆಕ್ಕಟ ವಚನಮ ನುಡಿವರನಜಾದೆಸೆಹರ್ (ಸಮುಹ. ೫–೧೧೬). (ನಾ). ೨. ಒಬ್ಬಂಟಿಗ; ಏಕಾಕಿ: "ಎಕ್ಕಟ – ಒಂಟಿಗ" (ಜಾನಕೋ. ೨೩); ಪೇರಡವಿಯೊಳಗೆಕ್ಕಟಿಯದೇತಕೆ ನವೆವುತಿರ್ದಪೆ (ಬಸವು. ೧೮–೯); ಕಡುಭರದಿ ಕಂಡೆಕ್ಕಟಿಗರೊಳಗಣಿಂ ಬಂದು ಕಡೆವಂತೆ (ಸಮ್ಮಕೌ. ೮–೩೪); ಲೆಕ್ಕಿಸಿ ಮನೆಯ ಬೀಯಕೆ ತಕ್ಕ ಹಣವ ಹೆಮ್ಮಕ್ಕಳ ಕೈಯೊಳಗಿತ್ತು ಮಕ್ಕಳ ಮುದ್ದಾಡಿಸಿ ಪೋಷಿಮಮುತಿರ್ದರೆಕ್ಕಟ[ಟಿ]ಗಳು ಮನೆಗಳನು (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೧೩–೫೬). **ಎಕ್ಕಟಿ**: ೧. ಎಕ್ಕಟಿಯೊಳಾ ಶರಭ ರುದ್ರಂ ನಡೆದು ಬಪ್ಪಂತೆ (ಶಂಕದಾ. ೧೨–೫೩). [?]

ಎಕ್ಕಟಿ$_2$ (ಅ). ಏಕಾಂತವಾಗಿ; ರಹಸ್ಯವಾಗಿ; ಗುಟ್ಟಾಗಿ: ಪಾಂಚಾಲಿಗೆಕ್ಕಟ ನುಡಿದ ನಾವಿನ್ನಿಹುದು ಮತವಲ್ಲ (ಕುವ್ಯಾವಿ. ೫–೨೬); ಹೂವಯ್ಯನೊಬ್ಬನನ್ನೇ ಎಕ್ಕಟಿ ಕರೆದು . . . ಹೇಳಿದನು (ಕಾನೂರು. ೬೨೫). [?]

ಎಕ್ಕಟಿಕರೆ 'ಎಕ್ಕಟಿಗರೆ' ನೋ.

ಎಕ್ಕಟಿಗ, ಎಕ್ಕಡಿಗ (ನಾ). ೧. ಗ್ರಾಮದ ಪ್ರಧಾನ ವ್ಯಕ್ತಿ; ಮುಖ್ಯಸ್ಥ (?): ಸಮಸ್ತ ಸಾಹಣಿಯೆಕ್ಕಟಿಗರು ಶ್ರೀ ವೀರಸೋಮನಾಥದೇವರ್ಗೆ ಬಿಟ್ಟ ದತ್ತಿ (ಎಕ. VII, ಚನ್ನಗಿ. ೩೨–೬೪; 1050); ಎಕ್ಕಟಿಗನರ್ನಾಲ್ವತ್ತು ಮಾನಸರುಮಿರ್ದು ಬರೆಯಿಸಿದ ಶಾಸನ (ಸೌಇಇ. IX–i, ೨೩೧–೧೫; 1194); ಎಕ್ಕಟಿಗನ ಮಕ್ಕಳೆಲ್ಲರು ನಷ್ಟಸಂತಾನವಾದರು (ಮೋಳಿಮಾ. ೨೩೩–೭೮೪). ೨. ರಹಸ್ಯದವನು; ಗೂಢಚಾರ: ಅಂತರವಳರನಟ್ಟಾಳುಗಳನೆಕ್ಕಟಿಗರನು ಸಬಳಿಗರ (ಬಸವು. ೧೬–೧೩); ಕಂಬಿಯವರ ಕರೆಪಕ್ಕೆಳ್ದು ತಳುಮಾಡದೆ ಪೋಜಮುಡುವೆಕ್ಕಟಿಗರ (ಜಯಕಾ. ೧೨–೧೪). ೩. ಒಬ್ಬಂಟಿಗ; ಏಕಾಂಗಿ: ಎಕ್ಕಟಿಗ ನೀನೆತ್ತಹಂದೇತಕ್ಕಿದೆತ್ತಲು ಪೋಪೆ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೭–೫೮).

ಎಳ್ಳಟಿಗಿ : ೧. ಲಿಂಗಮನಜಿಸಿ ಪಿಡಿದೆಳ್ತಿ [ಶಾಕಾಂ. ೮]ಗ ತರು ವರಿಗತನವನೆಂದೆಂದು ಬಿಟ್ಟಪಿ ಬಿಟ್ಟಪಿಯೆಯೆಂದು (ಮಡಿಡಿ. ೩೫–೩೦); ಹಿಂದೆ ಹಿತವರು ಬಳಸಿದ್ದಕ್ಕಿಂದಿರ ಬಲು ಬಹಾವನೆಯೊಳೊಪ್ಪಿದಂತು (ಭರಡ. ೧–೫೮). ೪. ವಿಕಾಂತೆದವನು; ಆಪ್ತ : ಗಣಕೆಯರೆಳ್ತಿಗರು ನಾಟ್ಯಶಾಸ್ತ್ರ ಲಕ್ಷಣಕರು . . . ಕುಳಿತರೋಡಿಜೆಯೊಳು (ಭರಡ. ೧೩–೨೯). [ದೇ. ॥ ತೆಲು. ಎಳ್ತಿ]

ಎಳ್ಳಟಿಗರೆ, ಎಳ್ಳಟಿಕರೆ (ಕ್ರಿ). ವಿಕಾಂತದ ಸ್ಥಳಕ್ಕೆ ಕರೆ; ರಹಸ್ಯವಾಗಿ ಬರಸುವಾಡಿಕೊಳ್ಳು : ಮುನಿಯಸಮೂಹ ನೀಚವೃತ್ತಿ ನಿರ್ವಾಕ್ಷಿಣ್ಯ ನಿಷ್ಕರುಣ ನೀತಿಗಳಲಿ ಹೆಸರುಳ್ಳ ಹಿರಿಯ ನಕ್ಷತ್ರಕನೆಮಿಸ್ತ ಮಾನಸನೆಳ್ಳಟಿಗರೆದು ಕೈವಿಡಿದು (ಹಡಹಾ. ೯–೧೫); ಪದ್ಮಾವತಿ ತನ್ನಯ ಮಗಳಂ ಸೂಚಿಸಿ ಸುಹಾಂಯೆಳ್ಳಟಿಗರೆದಳ್ (ಉಪ್ಪಟಿ. ೧೨–೫೧); ಹರಿಯುಪ್ಪಿಕ್ಕಿರ ಸ್ವಪನನೆಳ್ಳಟಿಗರೆದು ನಿಜಪತ್ಕಿ ಪ್ರಯೋಗವನೊರೆದಡೆಹಂಂ ಬಟ್ಟನು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೩–೬೪). ಎಳ್ಳಟಿಕರೆ: ಚಿನ್ನಪ್ಪನನ್ನು ಎಳ್ಳಟಿಕರೆದು ದೇವಯ್ಯ ಈಗ ಏನು ಮಾಡೋದೋ ಎಂದು ಕೇಳಿದನು (ಮಲೆಮ. ೨೪೪). [ಎಳ್ಳು + ಕರೆ]

ಎಳ್ಳಟಿಗಾಳಿಗ (ನಾ). ದ್ವಂದ್ವಯುದ್ಧ : ಪುದುವೆತ್ತೆಳ್ಳಟಿಗಾಳಿಗಂ ನಮಸಿಸಿತ್ತೆಮ್ಮಿ ಗದಾಯುದ್ಧಮಂ ತ್ರಿದಶರ್ ನೋಡಲೆ ಳೊತುಳಂ ಬೆರಸಿ ಬಂದರ್ದರ್ (ಗದಾಯು. ೬–೬೮); ಎಳ್ಳಟಿಗಾಳಿಗೊಳಗಿನ ಕೀರ್ತಿಯನೆಳ್ಳತುಳದ ಭುಜಬಂ ಗೆಲ್ದಂ ರಿಂರಳ್ಳಸವಿಸುವ ವಿಕ್ರಮ ಕಾರದ ಧರಣೀಪಾಲಕನು (ಜಯಭಾ. ೨ ಸಂಜಿ). [ಎಳ್ಳಟಿ + ಕಾಳಿಗ]

ಎಳ್ಳಟಿಗ್ಗೆ (ಕ್ರಿ). ಗುಟ್ಟಾಗಿ ಮಾತಾಡು; ರಹಸ್ಯವಾಗಿ ಆಲೋಚಿಸು : ಅಳ್ಳೆ ನಳನ್ನಪತಿ ನಡೆಯೆಂದೊಳ್ಳೆಚಿಸಿ ಬಳಳ್ತೆ ತಳ್ಳಿದಡೆಕೆ ಸಖಿ ನೆನುತ್ತೆಳ್ಳಟಿಗ್ಗೆದಮರೇಂದ್ರರ್ ಪೊಳ್ದರ್ (ದಮಯ. ೩–೧೭೩).

[ಎಳ್ಳಟಿ + ಗ್ಗೆ (< ಕೆಯ್ಗ್)]

ಎಳ್ಳಟಿ 'ಎಳ್ಳಟ್ಟ್' ನೋ.

ಎಳ್ಳಡ 'ಎಳ್ಳವಡ್' ನೋ.

ಎಳ್ಳಡಿ (ನಾ). ಪಗಡೆ ಆಟದಲ್ಲಿ ಒಂದು ವಿಧ : ಅಂದಿರಾಮೊದಾಡಿ ದಪನೆಳ್ಳಡಿಯಂ ಪಡೆ ಕಂಡಾಯಮಂ . . . ಕೆರೆಲ್ಲಂದ (ದಶಕು. ೪–೮೨); ಗೊಂಬೆ ಮದುವೆಯನೆಮ್ಮೆ ಮಾಡಿ ಚಿನ್ನೆಯೆಳ್ಳಡಿಯೆಮ್ಮೆ ಹೂಡಿ (ಗಿಎಂ. ೩೧–೩೪). [< ತುಳು. ಎಳ್ಳಡಿ = ಒಂಟಿ ಆಟ]

ಎಳ್ಳಡಿಗ 'ಎಳ್ಳಟಿಗ' ನೋ.

ಎಳ್ಳಡು, ಎಳಡು, ಎಳ್ಳುಡು (ನಾ). (ಕರಾ) ಬಿಕ್ಕಳಿಕೆ : ಮೆಣಸಿನ ಕಷಾಯವನ್ನು ಕುಡಿದು ಎಳ್ಳಡು ಬಂದಿದೆ (ಯಾ). **ಎಳ್ಡಡು** : ಇದ್ದ ಕ್ಕಿದ್ದಂತೆ ಎಳಡು ಮರುಳಳಿಸಿದಾಗ ನಡುಮನೆಯಿಂದಲೇ ಕೂಗಿದ (ದೇವಕಂ. ೧೩೭). **ಎಳ್ಳುಡು** : ಆತುರವಾಗಿ ಕಡುಬು ತಿಂದದ್ದರಿಂದ ಎಳ್ಳುಡು ಬಂತು (ಯಾ). 'ಬಿಕ್ಕುಳ್' ಪರಾ.

[ದೇ. ॥ ಮಲ. ಎಳ್ಳ್, ಎಳ್ಳಿಪ್ಪ; ತುಳು. ಎಳ್ಳ್ಡ್, ಎಳ್ಳಡ್; ತೆಲು. ಎಕ್ಕಿಳಿ, ಎಕ್ಕು; ಬ್ರಾಹುಯಿ. ಹಿಕ್ಕಿಂಗ್]

ಎಳ್ಳತಕ್ಕು (ನಾ). ಒಂದೇ ಬಗೆಯಾದ ಯೋಗ್ಯತೆ; ಸಮಾನ ಶಕ್ತಿ : ಕಯಿಯಂ ಬೀಡುವ ಪಾಯ್ಕುದೊಂದಲಿಗನಿಯೊಳ್ಳೆಜ್ಜುವಂಗಳ್ಕೆ ಭಾಸುರ ಭಲ್ಲಾಸ್ತ್ರಮಿದೊಂದು ನೀಡಿ ಬಿಡರಿಕ್ಕಳ್ತಿಕ್ಕಳತ್ಕುಳ್ಳ ತೋಳಿರೆ ಡಕ್ಕಂ (ಆಕಂವ. ೧೪–೧೫). [ಎಳ್ಳ + ತಕ್ಕು]

ಎಳ್ಳತಳ (ನಾ). ಗೊತ್ತಾದ ಸ್ಥಳ; ನಿಯತವಾದ ಜಾಗ : "ಎಳ್ಳತಳ – ಎಳ್ಳತಳ" (ಕ ಮ ದ. ೫೯೦ ಪ್ರಯೋ); ಕವರ್ತಿಯಂ ಗೆಯ್ತು ಕೃತಪಳಕ್ಕಳಂ ಕನಲ್ಳಗಿರವು . . . ಬೆಲೆವೆಣ್ಣಲ್ ಬೀದಿಯದೇಂ ಪೊದ ಬ್ಬುದೋ (ಚಕಂ. ೬–೬೪). [< ಸಂ. ಎಳ್ಳಸ್ಥಲ]

ಎಳ್ಳತಳೆಂಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಒಂದಾಗಿ ತೆಗೆದುಕೊ; ಸಮವಾಗಿ ಗಣಿಸು: ಬಿಕ್ಕಸನಪಡೆದೇತರ್ಕಾಮಿಕ್ಕತಳಂಗೊಂಬುದೊಳ್ಳೆ, ಪೊಲ್ಲಮೆಯೆರಡಂ ತಕ್ಕರ್ ಕಳೆವರ್ ಗುಣಮಂ ಮಿಕ್ಕರ್ ದೋಷಮನೆ ಕೊರ್ವರ ದೂಜು ದೂಜು ವರಲ್ತೀ (ಚಕಂ. ೬–೭೮). [ಎಳ್ಳತಳ + ಕೊಳ್]

ಎಳ್ಳತಾಣ 'ಎಳ್ಳದಾಣ' ನೋ.

ಎಳ್ಳತಾಳ (ನಾ). ೧. [ಸಂಗೀತ] ಸ್ವರಮೇಳ; ಸ್ವರಮೈತ್ರಿ. ೨. ಸಪ್ತತಾಳಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು. [< ಸಂ. ಏಕತಾಲ]

ಎಳ್ಳತಾಳಿ, ಎಗತಾಳಿ (ನಾ). ಹಾಸ್ಯ; ಗೇಲಿ; ಕುಚೋದ್ಯ (ಕ). ಎಗತಾಳಿ : ಈ ಕಲಿಕಾಲದಲ್ಲಿ ಅಪೂರ್ವವಾಗಿ ಯಾರಾದರೊಬ್ಬನು ಪುಣ್ಯಯುಗದ ಕರ್ಮವೊಂದನ್ನು ಮಾಡಿದನೆಂದರೆ ಜನರ ಬಾಯಿಯಲ್ಲಿ ಎಗತಾಳಿಯೇ ಸರಿ (ಮಮಗು. ೪೭). [< ತೆಲು. ಎಗತಾಳ]

ಎಳ್ಳತುಳ, ಎಳ್ಳತೂಳ (ನಾ). ೧. ಒಂದೇ ತೂಕ; ಒಂದೇಬಲ; ಒಂದು ಸಮ; ಸಮಾನತೆ : ರಾವಣನೊಳಕುರ್ತಕ್ಕಳ್ತುಳಮಿಜುಂ (ಪಂಡಾಮಾ. ೯–೧೦೫); ಆ ಜಿಗಲ್ಬಿಂಬ್ರವೆಳ್ಕತ್ತುಳಳೂರ್ ಧುರಕೊಳ್ ಬಲದೊಳ್ ಕಡಂಗಿಂದಾನಲೊಡರ್ದಲಾಂಕೆಗೊಳಲಾಜದೆ ಪೋಗಿ (ಜಗನಿ. ೩–೨೦); ಅದರ ಎಳ್ತತುಳ ಲಾವಣ್ಯವು ಹೊಡಕರಿಯ ಮುಡಿ ಬರುವುವು (ಸಾಹಿಸಂ. ೪). ೨. ಪರಾಕ್ರಮ; ಶೌರ್ಯ; ದಿಟ್ಟತನ: ಕಂದನಕಿಳ್ಕಿದಿರಲಾ ಲೇಸು ಮಾಡಿದಿರೆಳ್ತತುಳದಾಳುಗಳೆನುತ ಭೂಪತಿಗೆ ಪೊಡವಂಟಿ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೀ. ೯–೧೫); ಎಳ್ಳತುಳದಲಿ ತಾಯೆ ಪಡೆದೊ ಮಕ್ಕಳಳನು (ಶಿಭಾಗ. ೧೦–೪೨); ಎಳ್ಳತುಳದ ರೋಷದಿ ನಾಕ ಕಂಚುವ ಕುಡಿಮಾಸೆಯಂ ಪುರಿಗೆಯ್ದು (ರಾಮಾಪ್ರ. ೪೦–೧೩). ೩. ದ್ವಂದ್ವಯುದ್ಧ : ಮುಳಿನ ಮೇಟಿನ ಗಂಡಮಳ್ಳರದ ಮೆಚ್ಚುವಳೆಗಯಂಕಳ ಕಾಲರೆಳ್ತ ತುಳಕ್ಕೆಯಂ ಸೂಚಿಲೆ ಜಿ ಜಿ ವಂ ತೊವರೊಡರ್ವರೊಡರ್ ಕಾದೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨–೭೩ ವ); ಇಂಬವಡೆಂಗಗ ನೊಳಿಅಯರ್ ನೆಜೆಯೆಯ್ದ ನಿನಗಾನೆ ಸಾಲ್ವೆನೆಳ್ತತುಳಕ್ಕಂ ನೆಲೆದಿರೆಂ (ಗದಾಯು. ೬–೩); ವಳ್ಕಲುಗೈ ಆಲಿಯ ಮಲ್ಲಸೊಳಕೆಳ್ತತುಳಿಕ್ಕಿಕ್ಕಿಜಯವೈರಿ (ವಿಕ್ರ. VI, ಕಡವರು. ೩೦–೩೩ ; 1170). ಎಳ್ಳತೂಳೆ : ದಿಕ್ಕುಗಾಣದೆ ಗರ್ವದಿಂ ಜನಕಕ್ಕಿ ಲಿಂಗನ ಬಡಿದಯನು ಬಳದೆಳ್ಳತೂಳದ ಭಟರಿ ದುರ್ಗತಿ ಪಾಯಿಗೆ ನಿಜಸೈಸೆ (ಬಜ್ಜ ಪ. ೧೦೬–೬೯).

ಎಳ್ಳತುಳದಾಳ್ = ಸಾಹಸಿ; ಪರಾಕ್ರಮಿ; ಶೂರ : ಎಳ್ಳದ ಮುಗುಳ್ಳಂ ಹರಹಿಜಗಜಟ್ಟಗಳದಳ್ಳಂ ಮಲೆಯೊಳಡಂಗಿಸಿ ಬಳಿಕ್ಕ ಘಟದಲ್ಲಿ ಕೆಂಡವನಿರಿಸುರಸನಂ ಕುಳ್ಳಿರಿಸಲ್ (ಸಮ್ಮಳಿ. ೯–೧೪). [< ಸಂ. ಏಕತುಲ]

ಎಳ್ಳತುಳಂ (ಅ). ಅತಿಶಯವಾಗಿ: ಅಂತಃಪುರವಧೂಕದಂಬ ಕದಂಬ ಕದ ಮುಡಿಗಳಂ ಪಿಡಿದು ಕಡೆಗಣ್ಣ ಕಾಂತಿಗಳೊಳೆಳ್ಳತುಳಮಿಕ್ಕಿಯುಂ (ವಡ್ಡಾಪ. ೬–೩೨ ವ); ಭೋಜಾಯಂಬ್ರರ್ಕ್ಕಳೊಳೆಳ್ಳತುಳಮಿಜುಂ ಕುಜಂ ದಲಾಯಾದರ್ (ಕಮಪ್ರ. ೩೬ ಪ್ರಯೋ). [< ಎಳ್ಳತುಳ]

ಎಳ್ಳದಾಣ, ಎಳ್ಳತಾಣ (ನಾ). ಆಶ್ರಯಸ್ಥಾನ; ನೆಲೆ : ರಾಜ್ಯಶ್ರೀಗಳ್ ತಾನೆಳ್ತದಾಣ ವಿಳಾಸಂ (ಎಳ. XI, ರಾಪಾಸಾ. ೫–೩೯; 1166). **ಎಳ್ಳ ತಾಣ** : (ಕಲ್ಪದ್ರು. ೫೧). [ಎಳ್ಳ + ತಾಣ]

ಎಳ್ಳದಾಳೆ (ನಾ). ಬೂರುಗದ ಮರ : ದೈವಯತ್ಕ್ಕದಿಂದ ತಲೆಗೆರೆಯ ರಾಶಿಯಮೇಲೆ ಬಿದ್ದು ಅವಘಾಬದು ಬರುವಾತನಲ್ಲಿಯೆ ಕೆಲದಲ್ಲಿರುವೆಳ್ಳ ದಾಳೆಯ ಮರದ ಬೇರನು ಸೇರಿ ಇದ್ದು (ವಚಕಾ. ೬–೩೪).

[ಎಳ್ಳಿ (< ಎಳ್ಳೆ) + ತಾಳೆ]

ಏಳ್ನಾತಿ, ಏಕನಾತಿ, ಏಳ್ನಾದಿ (ನಾ): ಒಂದು ಕ್ಷುದ್ರದೇವತೆಯ ಹೆಸರು: ಪುರದ ಮಸಣಿಗಿದು ಪುರದೆಳ್ನಾತಿಗೆ ಪಿರಿಯ ಳ್ಳಿರವ ದೇವರಿಗೆ ವರವಿರವಮೈಲಾರಗೊದಪಧರುಳು ಕಗಲು ತೊನುತಿಕರು (ಅಂಜಿಪ. ೬-೧೨ಗ); ಜಾತಿಯ ಏಳ್ನಾತಿಯ ಕುಳವಾಡಿ ಹೂವಿನ ಎಲ್ಲಯ ಮಾಡುವ (ಸೌಇಇ. IV, ೨೫೫-೨೪ ; ೧೫೧೩); ಏಳ್ನಾತಿಯರ ಕಾಟ ಜಕ್ಕಿಯರು ಕಪ್ಪೆಯರು ಸಿಡಿಕ್ಕಿನಿಂದೆ ಸೊಂಟಮುರುಳ ಬೈರೇ ದೇವರು (ಕವಿಕ. ೧೪೨-೧). **ಏಳ್ನಾತಿ**; ನಾರಸಿಂಹನ ಪಿಡಿದು ತಹುದೇ ನರುು ವೈಷ್ಣವ ಪಡೆ ಸಹಿತ ತಂದೊಪ್ಪಿಸುವೆನೆಸೆಲೆಂದಳೆಳ್ನಾತಿ (ಕಂಳದಾ. ೧೨-೪೪). **ಏಳ್ನಾದಿ**: ಗಂಗೆ, ಗೌರಿ, ಬವಶಂಳರಿ, ಎಲ್ಲಿ, ಏಳ್ನಾದಿ, ಹುಲಿಗೆ, ಹೊಸೂರಿ, ಸತ್ತವರು, ಹೆತ್ತವರು ಇಂತೀ ಹಲವು ಪಿಶಾಟಗಳ ಹೆಸರಿಂದ ಇದಿರಿಟ್ಟು ಆರಾಧಿಸಿ (ವಚಕಾ. I, ೩೩೧). [< ಏಳನಾಥ?]

ಏಳ್ನಾದಿ 'ಏಳ್ನಾತಿ' ನೋ.

ಏಳ್ಪಾಗೆ (ನಾ). ಒಂದೇ ಪಾಲು, —ಭಾಗ: ಜೀನಾಗಳುಮಣ್ಣ ಬೇಡಿದಜ ಸಜ್ಜನರತಿಸೆಗೆಳ್ಕಡಾಗಿ ಸೊಡಿದಿಗಳಿಳಾಲಾಕಾಂಗಿ ಪುದುವಲ್ಲಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೯-೪೬). [< ಸಂ. ವಿಳಭಾಗ]

ಏಳ್ಮಮದ್ದಳೆ, ಏಳ್ವಮದ್ದಳೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ವೆರ್ಮವಾದ್ಯ: ಏಳ್ವಮದ್ದಳೆಯ ಕೊಣಲ ಝೂಂಕಾರದ ಪಣಿಗಳ ಮುಂದೆ ಬಾಜೆಱತ್ತಂ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೮೦-೧೧); ಗೋವಳರು ಬಾಜಿಪ ಕಿತ್ತಿರಿಯ ಕೊಂಬುಗಳ ಕೊಳಲುಗಳತ್ತರದ ಕಂಳಲಿಯ ಜುಂಟಿಯ ಯೆಳ್ಮಮದ್ದಳೆಯ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೧೨-೫೬). **ಏಳ್ವವದ್ದಳೆ**: ಗೋವಳರೊಡಿತ್ತುವ ಕಿತ್ತಿರಿಗಳಳೆ ತಡಾತ್ತಂ ಮುಮುಂಡುವ ಕೊಳಲ ಸರಮಂ ಪಿಡಿವ ಕೊಂಬಿನ ನಿನದಮುಂ ಪೊಯ್ದು ಳ್ವವದ್ದಳೆಯ ದನಿಯುಂ (ಅರ್ಜುನ. ೮-೬೫ ಪ). [ಏಳ್ಮ + ಮದ್ದಳೆ]

ಏಳ್ಕರ, ಎಕರ (ನಾ). ಕೀಳ್; ತುಚ್ಛವಾದವನು; "ನೀಚ" (ನಾನಾರ್ಥ. ೪೩): ಅವನೊಬ್ಬ ಏಳ್ಕರ (ಡಿಪಿ). **ಎಕರ**: ಅವನು ತುಂಬ ಎಕರ (ಡಿಪಿ). [?]

ಏಳ್ಕರಾಶಿ (ನಾ). ಒಂದೆರಾಶಿ, —ಗುಂಪು: ಏಳ್ಕರಾಶಿ, ಏಳರಾಶಿ (ಕಜ್ಜಾಸು. ೩೭೫ ಪ್ರಯೋ). [ಏಳ್ಕ + ರಾಶಿ]

ಏಳ್ಕರಿಸು (ಕ್ರಿ). ಅಣಕಿಸು; ಹಾಸ್ಯಮಾಡು; ಗೇಲಿಮಾಡು: ಏಳ್ಕರಿಸಿ ಸೂಳೆಯರ ಕೆಳ್ಕರಿಸಿ ನೋಡುತಲಿ ಪಿಳ್ಕ ಸೂಳೆಯರೆನಗೆ ಲೆಳ್ಕವೆ ಎನುತ (ಕಂಕಾ. ೭೭ಗ-೧೩); ಮಸೆದಲರಕಱಗಳನುಮಕ್ಕಿರಿಯುಗ ಧಿಕ್ಕರಿಸಿ ಶಶಿಯನೆಳ್ಕರಿಸಿ (ವೆಂಳಾಡಾ. ೧೨೧-೫೮); (ವೆಂಳಾಡಾ. ೩-೪-೩೬; ೬-೪೧; ೬-೩೧-೧೦ ನೋ). [← ತೆಲು. ಎಕ್ಕಿರಿಂಚು, ವೆಕ್ಕಿರಿಂಚು]

ಏಳ್ಕಲ್ (ನಾ). ೧. ಒಂಟೆ. ೨. ಸಲಗ. ೩. ಕಾಡುಹಂದಿ: "ಏಳ್ಕಲ ನೆನೆ ಕಾಡುಹಂದಿ" (ಹಪ್ರ. ೩೯); "ಏಳ್ಕಲನೆಂದು ಸೂಕರಂ" (ಳರ್ಣಾ. ೫೦); ಮೆಲ್ಲನೆ ಬಂದತ್ತೊಂದು ಸಿೂಕರದೆಳ್ಕಲನಾಗಳ್ (ರಿರಿ. ೧-೪೯); ಪುಳಿಂದರು ಕಂಡರೊಂದು ಸಿೂಕ್ಕದೆಳ್ಕಲ ನಡುಳಾನನದಲಿ (ಹಚಕಾ. ೬-೨); ರೌದ್ರಾಟೋಪದಲಿ ಕೆಳ್ಕಳಿದೆಳ್ಕಲ [ಪಾಠಾಂ. ದಿಕ್ಕೆಲ] ನೋಡುತರ್ದುದು ದೇವಸಂತತಿಯ (ಳುನ್ನಾಅ. ೫-೪೧); ಒಂದೆಡೆಯೆಳ್ ಎಳ್ಕಲಗುಬ್ಬು ಗೋರಟ್ಟಿ ಗೆಜಿಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೪೩-೨೪); ಆ ಪರ್ವತದಲ್ಲಿ ಒಂದು ದೊಡ್ಡ ಎಳ್ಕಲ ವಾಸಮಾಡಿಕೊಂಡಿತ್ತು (ಮಂಚಿ. ೯೦). ೪. ಒಂದು ನರಕದ ಹೆಸರು: ಇಂತವರವ ಕಂಡು ಬೆರಸಿದನಾದಡೆ ಎನಗೆ ಅಮೋಘ ನರಕ ಏಮಗೆ ಎಳ್ಕಲ ತಪ್ಪದು (ಮೋಮಾ. ೩೪-೧೧೧). ೫. ಶ್ರೇಷ್ಠ; ಬಲಿಷ್ಠ: ರಾವಣ ಪಾಯಕರ ಲೆಕ್ಕಸದೆಳ್ಕಲ ಏಸ್ಮೊಱಱಗಳಾ ರಳ್ಕಸಿದರೊಳ್ಕಪ್ಪಿದರು (ಳುಂಪಾಂ. ೧೪-೪೪); ಎಳ್ಕಲರು ಹುಟ್ಟಿದರು ನಿನ್ನಾ ಇಳ್ಕೆಲದ ಕಿವಿಗಳಲಿ ಯನ್ನನು ಮುಳ್ಕುರಿಸಿದರು (ಅಂಬಿಕಾ. ೯-೪೪). [< ಸಂ. ವಿಳಲ]

ಏಳ್ಕಲ್ಯ (ನಾ). ಅಡ್ಡಿ; ವಕ್ರ (?): ಸಲುವಂತಾಗಿ ಬರೆಸಿದ ಶಿಲಾಶಾಸ್ತ್ರ ಇ ಧರ್ಮುಳ್ಕೆಳ್ಕಲವಾದವರು ಶ್ರೀಗಂಗೆಯ ತಡಿಯಲು ಗೋಬ್ರಾಂಮಣ ಕೊಂದ ಪಾಪದಲಿ ಹೋಹರು (ಎಳ. IX (S), ಶಸ್ತ್ರ. ೭೬-೩೯ ; ೧೨೬). [?]

ಏಳ್ಕಲಕುಂಡೆ (ನಾ). ನರಕದ ಒಂದು ಅಗ್ನಿಕುಂಡ: ಭಕ್ಷನೆಂದು ಅವನ ಮನೆಯ ಹೊಕ್ಕು ಮಂತ್ರವ ಹೇಳಿ ಅನ್ನವತಿಂಬವನೊಬ್ಬ ಜಂಗಮ ದ್ರೋಹಿ. ಇಂತೀ ನಾಲ್ವರಿಗೆ ಸೂರ್ಯಚಂದ್ರರುಳ್ಳನ್ನಕ್ಕರ ಏಳ್ಕಲ ಕುಂಡದಲ್ಲಿ ಇಕ್ಕಿದೇ ಮಣ್ಣಗೆ (ವಚಕಾ. I, ೩೩೨). [ಏಳ್ಕಲ್ + ಕುಂಡ]

ಏಳ್ಕಲಲ್ಲೋಣೆಪಾಳ (ನಾ). = ಏಳ್ಕಲರಾಯ: ಅಳ್ಮುದ್ದುರ ವೀರಾ ರಂಬರಂ ತ್ರೈಭುವನಳಧರಿಸುಗಳ್ಕಳ್ಕಡಣೆಪಾಳಂ(ಎಳ. VIII, ಸೊಱು. ೧೩೪-೨೪ ; ೧೧೩). [ಏಳ್ಕಲ್ + ಕ್ಷೋಣಿಪಾಳ]

ಏಳ್ಕಲಗದ್ದೆ, ಎಳಲುಗದ್ದೆ, ಎಳ್ಕಲುಗದ್ದೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗದ್ದೆ; ಮೆಳ್ಕಲುಗದ್ದೆ (?): ಕೇಶವಳಟ್ಟೋಪಾಧ್ಯಾಯರಿಗೆ ಹೊನ್ನೇಳಯ ಮೂಳು ಆರಟಿಕಂಡ ಏಳ್ಕಲಗದ್ದೆ ಬಟ್ಟಗದ್ದೆ ಕಾಳುವಗದ್ದೆ ಸಹಿತ ಮಾಗಿ ಗದ್ದೆ (ಎಇ. XXVII, ೨೫-೪೧; ೧೨೬). **ಎಳಲುಗದ್ದೆ**: (ತಿಸಂಗ್ರಾ. ೯). **ಎಳ್ಕಲುಗದ್ದೆ**: (ಶ್ರೆಸಾಗ. ೫೪೭). [ಏಳ್ಕಲ್ + ಗದ್ದೆ (< ಗದ್ದೆ)]

ಏಳ್ಕಲಗಾಣ, ಏಳ್ಕಾಗಾಣ (ನಾ). ಪಕ್ಕವಾದ್ಯಗಳಲ್ಲಿದ್ದೆ ಒಟ್ಟನೇ ಹಾಡುವವನು; ಒಂಟಿಗಾಯಕ; ತನಿಸಂಗೀತಕಾರ: ನುಣ್ಪರ ದಿನಾಣ ಮಾಡಿದುದುನ್ನದಾಳ ತಾಪತಿಳಿಯೆಂಗಳಿಗರ್ ಲಕ್ಷ್ಯಂ ಮನಂಬಡೆ ವೆಳ್ಕಲಗಾಣನೆಂದಿನಂ (ಮಲ್ಲಿ ಪು. ೬-೪೮); ಗೀತಮನಂದು ಪಾಡುವಂ ಪಾಣನಿರುರ್ವರಾಧಿಪತಿ ಲೀಲೆಯಿನೆಳ್ಕಲಗಾಣನೊರ್ವನಂ (ಹ ಂ ದ್ರ ಪು. ೭-೪೩); ಆಳಯೆಂದಿಂಬೆಳ್ಕಲಗಾಣಂ ಸ್ವರವೊಡನಿಪ ನೀತಮನಾಳಾಪಿಸು ತಿರೆ (ಜಯಭಾ. ೧೧-೩೫). **ಏಳ್ಕಾಗಾಣ**: ಮೃಡನರಮಿಯ ನಂಬಿಳೆ ಗೀಯ ತನಗಿಬ್ಬಿಡೆಗಾಣದೆ ಎಡಗಿವಿಯಂ ತೊಡಪಿನೆಳ್ಕಾಗಾಣಕಿಗಿಳಿದವೇ ಯೆಂಬ ಪಡಿಯಾದನಾ ಪಾಠುಗಾಣ (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೩-೧೪).

[ಏಳ್ಕಲ್ + ಗಾಣ]

ಏಳ್ಕಲಜೋಗ (ನಾ). ಜೋಗಿಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಜಾತಿ; ಹಂದಿಜೋಗಿ (?): ಆಳ್ಳಳಿ ಗಿರಿಜೆ ಕೇಳ್ ಮರ್ಕಟಿಗಂಜದಿಹಳೆ ಯೆಳ್ಕಲಜೋಗರ ಮಗಳೆ ಳುಕ್ಕು ಹೊರಬಾ ನಿನ್ನ ಲೆಕ್ಕಿಯವಳೆ ನಿಮ್ಮ ಮುಕ್ಕಣ್ಣ ತಿವನ ಬಲುವನೆಗಳೆ (ಮುಡಿಕ್ಕಾ. VI, ೧೫೩ಗ, ಗಂಗಾಗೌರೀ ಸಂವಾದ).

[ಏಳ್ಕಲ್ + ಜೋಗ]

ಏಳ್ಕಲದುಂಬಿ (ನಾ). ಒಂಟಿ ದುಂಬಿ: ಏಳ್ಕಲದುಂದಿಯುಂ ಜವಳಿ ದುಂದಿಯುನಟ್ಟುವ ಮೂಲೆದುಂದಿಯುಂದಿಕ್ಕಿಯ ಳುಂಥದಂತಿಸೆವ ಗೊಂದಣ ದುಂದಿಯುನಾ ಮೆಯ್ಕೊಳಂ... ಕೊಡೆ ಬನಂ ಬನಂತೊಱೆವ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೧೧-೧೦). [ಏಳ್ಕಲ್ + ತುಂಬಿ]

ಏಳ್ಕಲದೇವಿ (ನಾ). ರೇಣುಕೆ; ಎಲ್ಲಮ್ಮ: ಏಳ್ಕಲದೇವಿ! ಜೋಗ ಮಾಯಿ! "ಉಘೋ! ಉಘೋ! ಉಘೋ!" (ಅರಿಬಿ. ೩೦೯-೧). [ಏಳ್ಕಲ್ + ದೇವಿ]

ಏಳ್ವಲನರಕ (ನಾ). ನಾಯಕ ನರಕ; "ರೌರವ ನರಕ" (ಧನವ. ಕೋಡಿ); ನಾತಪ್ಪಿ ನುಡಿದೆನಾದಡೆಯೆನಗೆ ಏಳ್ವಲನರಕ (ವೀರೇಶ್ವ. ೬೩); ನಾನು ಮಾಡಿದ ಸರ್ವದ್ರೋಹಕೆ ನಿನ್ನ ಮನನೊಂದು ಎನ್ನಂ ಏಳ್ವಲನರಕ ಕಳ್ಕೆ ನೂಂಕುವುದಕ್ಕೊಸ್ಕರ ಕೊಟ್ಟ ಸಟಿಯುಬಲಾರ (ಧನವ. ೫); ಳುಮಸ್ಕಾರದೆ ಸಂಹರಿಸಿ ಯೆಳ್ವಲನರಕಜೊಳಂ ಅಮ್ಮುಹೋಗೆಂದು ನೆಟಿಮಿಸಿ ದನು (ಜಿಬಿಪು. ೫೬-೪೩). [ಏಳ್ವಲ್ + ನರಕ]

ಎಳ್ಕಲಬಂಟೆ (ನಾ). ಏಕಾಂಗವೀರ; ಎಳ್ಕಬಿಗಲಿ: ಸಿಂದಿಹುರಿದೊ ಇಗೊ ಎಳ್ಕಲಬಂಟೆಪ್ಪ ಎಳ್ಕಲಂಬರು ಉಳ್ಕಡಗಾತ್ರದ ಉಳ್ಕಡದವರು (ಗರ. ೬೬–೨). [ಎಳ್ಕಲ್ + ಬಂಟ್ಟ]

ಎಳ್ಕಲರಾಯ (ನಾ). ಏ ಕಾ ಂ ಗ ವೀ ರ ನಾ ದ ರಾಜ್ಯ—ರಾಯ: ಎಳ್ಕಲರಾವುತ ಪೊಜಸುಟ್ಟನೊಸೆದಂಬಳ್ಕೆಲ [ಶಾಸಾಂ. ದುಕ್ಕೆಯ] ರಾಯ ದೇವನನು (ಕುಶಾಸಾಂ. ೧೧–೬೦). [ಎಳ್ಕಲ್ + ರಾಯ]

ಎಳ್ಕಲರಾವುತ (ನಾ). ಶ್ರೀಸ್ವನಾದ ನವಾರ: ಲಕ್ಕ ಕುದುರೆಯನೆ ನ್ನೊಂದೆ ಲೊಡಿಗೆ ಸೆಲಬಿಕ್ಕಂದು ಸ್ಪತಪತಿಯೊಳ್ ನುಡಿವ ಎಳ್ಕಲರಾವುತ ಪೊಜಸುಟ್ಟನೊಸೆದಂಬಳ್ಕೆಲರಾಯ ದೇವನನು (ಕುಶಾಸಾಂ. ೧೧–೬೦). [ಎಳ್ಕಲ್ + ರಾವುತ]

ಎಳ್ಕಲವಂದಿ (ನಾ). ಒಂಟಿಹಂದಿ; ಸಲಗಹಂದಿ: ಏಚಗಾವುಣ್ಣ ನೆಳ್ಕಲವನ್ಹಿಯಂಜೆಂದು ಪನ್ನ ಸತ್ತಿರಂಬಿಯಂ ತಾಂ ಸತ್ತಂ. (ಎಳ. XV, ಹೊಸ. ೧೨೮–೧ ; 970); ಉದ್ಯುದ್ಭಭಲಿಸೊರ್ವಂ . . . ಕುದುದಾಡೆಗಳ್ ಸೊಗಯಿಪೆಳ್ಕಲವಂದಿವೋಲೊಳ್ಕಲಿಕ್ಕುದಂ (ಪೆ ವಿ ಪು. ೧೧–೧೫೭); ಗಂಜುಗಿಯ್ದು ಪೊಡಿಪ್ಪಳಲವಂದಿಯಂ ಕಿರಿ (ಸಳಚಿ. ೭೪) ; ಎಳ್ಕಬಿಗಲಿ ಗಳೇಱಿಗೆಯಂದವೆ ಹೊಳ್ಕೆರೆಳ್ಕಲವಂದಿಗಳಂತೆ (ಪೆ ವಿ ಪು. ೨೬–೪೩); (ಸೂಕ್ಷ್ಮ. ೩–೯೯ ನೋ). [ಎಳ್ಕಲ್ + ಪಂದಿ]

ಎಳ್ಕಲವಾಡ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಇತ್ತಂ ಹೊಂಗೆಲಸ ಕೈಳ್ಕಲವಾಡದ ಬಳ ಕಂಸ್ಪುದವಳ್ಕೆಯೊಳ್ (ಎಇ. XVI, ೪೮–೪೯; 1147). [ಎಳ್ಕಲ್ + ವಾಡ (< ಬಾಡ)]

ಎಳ್ಕಲವಿರಿ (ನಾ). ರೇಣುಳ್: ಎಲ್ಲಮ್ಮ: ನೆಲಬಿಳ್ಳಂ ಕೊಂಡಾಡು ವೆಳ್ಕಲವಿರಿಯುಂ ಬನದಬ್ಬೆಯುಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೯–೧೦೧); ಎಳ್ಕಲವಿರಿ ಗಣನಾಮ ಲಕ್ಕಚಿಗರ ಬನದ ಬಳರಿಗಂ ಬೆಲಾರಂಗಳ್ಕಮ್ಮೆ ಜಾತ್ರೆ ಮಾಜ್ಪುಂ ಪೊಳ್ಕೆಗಂ (ಸಮಬ. ೪–೧೩೫). [ಎಳ್ಕಲ್ + ?]

ಎಳ್ಕಲಾವಣ (ನಾ). ಒಂದೇ ಅಂಗಡಿ; ವಿಕಾಶ್ರಯ; ಒಂದೇ ನೆಲೆ; ಒಂದೇ ಆಕರ: ಬೆಡಂಗಿಂಗೆ ಜಾಂಗಾಡ ದೆಸಿಗಂ ಮಾಸಂಗೆಳ್ಕಲಾವಣ ಮಾಡ ಸೌಕ್ಕವಳ್ಗಂ ಕಕ್ಕೆಟ್ಟಕ್ಕಿ ದಿರಾದ ದೊಡ್ಡಿಂಗಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೬–೫೬ ವ); ಈಚೆ ವಿದ್ಯಾವಿಭವಕ್ಕಳ್ಕೆ ದಾಹರಣೆಯಂಗೊರ್ವಿಪಾಜ್ಞನಕ್ಕೆಳ್ಕ್ಕ ಲಾವಣಮುದ್ಭವ್ಯುಣ ರತ್ನರಾಜಿಗೆ (ಎಇ. XV, ೯೦–೫೧; 1080); ತನ ಗೆಳ್ಕ್ಕಲಾವಣಮಿನ್ಪಲ್ಲಂ ಮೂರ್ತಿ ನಾರಾಯಣ[ಂ] (ಎಇ. XIII, ೪೬–೫೦; 1112); ವಿಜಿಗೀಷುವೃತ್ತಿ ಭೂಭುವನವಿದೊಳೆಳ್ಕ್ಕಲಾವಣಮಿವಂಗೆನೆ ನಿಂದ ನಿಳೇಜ್ಯರಾಜ್ಯದೊಳು (ಎಇ. XI, ದಾವಣ. ೪೨–೧೯ ; 1162); ಪಂಚ ಪದಂಗಳನಾತ್ಮತತ್ವದೊಳ್ ನೆಲಸಿದ ಸತ್ಸಮಾಧಿ ವಿಧಿ ಜಕ್ಕಳೆಸಾರಿ ದೆಳ್ಕ್ಕಲಾವಣಂ (ಎಇ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೧೯೩–೭೭; 1212); ಕಲಿರಾಯ ಸ್ಪಸಿಂಹನ ಪಟ್ಟದಾಸಿ ಮೆಟ್ಟಿದ ರಾಠರಂಗವಿಭ್ರಮ ಬಾಪ್ಪು ಜಯಂ ತನಗೆಳ್ಕ್ಕ ಲಾವಣಂ (ಎಇ. XI, ದಾವಣ. ೨೫–೨೬ ; 1224); ಮೀಲೆವಾಯ್ದಡೆ ತಿವಿದಾರ್ಪಲಗಿಂದೆಳ್ಕಲಂ ಕೊಲೆ ಲಲಿತನಾಯ್ಕೆಳ್ಕಲಾವಣಂ ಲುಬ್ಧಳ ನೋಳ್ (ಪಾರ್ಶ್ವ. ೧೨–೮೦); (ಪಾಂ ಪು. ೧೨–೭೬; ಮಲ್ಲಿಪು. ೪–೭ ನೋ). [ಎಳ್ಕಲ್ + ಅವಣ]

ಎಳ್ಕಲು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮಣ್ಣು: ಕಪ್ಪುಮಣ್ಣನಲ್ಲಿ ಕೆಬ್ಬೆ, ಗೊಡು, ಎಳ್ಕಲುಮಣ್ಣುಗಳೂ ಇರುವುವು (ಮೃವಮ. ೩). 'ಮೆಕ್ಕಲು' ಪರಾ. [?]

ಎಳ್ಕಲುಗದ್ದೆ. 'ಎಳ್ಕಲಗದ್ದೆ' ನೋ.

ಎಳ್ಕವಡೆ, **ಎಳ್ಕಡ** (ನಾ). ಕಾಲಿಗೆ ಹಾಕಿಕೊಳ್ಳುವ ಚರ್ಮದ ಜೋಡು; ಪಾದರಕ್ಷೆ; ಮೆಟ್ಟು; ಕೆರ; ಚಪ್ಪಲಿ: "ಎಳ್ಕವಡ್ಡಂ ಬೇಂಟೆಯ ಕೆಲಿ" (ಚಕುಮಂ. ೩೩); "ಎಳ್ಕವಡೆ ಕೆರ್ದಳ್ಳ್" (ಕಬ್ಬಮಂ. ೩೩); ತೊಟ್ಟಿಳ್ಕವಡಂ ಮರವಿಲ್ ಕಟ್ಟದ ಪಣೆಕಟ್ಟು ವೀ ೇ ವಿ ಜೆ . . . ತನ್ನೊಳಗವುರೆ ಬೇಂಟೆಯನೊರ್ವಂ' (ಪಂಪಭಾ. ೫–೩೭); ಚಿಱದನಿದ ಚಿಗುರಂ ಸೆಕ್ಕಿ ತಳರಿಕ್ಕ ವಡಮಂ ಮಡಮೆಱಂಜಿಸಿ ಕೈಗೊಟ್ಟು (ಲೀಲಾವ. ೧೦–೯೬ ವ); ಅಂಗಾಲ್ಗೆ ಮೆಟ್ಟುವಡೆಯುಸಿರ್ದುದೇಂ ಸಿರಸದಕ್ಕೆ ವಡವೊ!? (ಸಂಸಪ. ೩೭–೧೨). ಎಳ್ಕಡೆ: ಮಹಾವಿಭೂತಿಯಂ ಬಿಟ್ಟಿಕ್ಕ ಡಮಂ ಮೆಟ್ಟ ಬಿಲ್ಲೊಂದು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೬–೭೩); ಸಿರದೊಳಮಮಿರೋಲೆ ಕಾಂಕಳ ಕರಣಾಕಳೆ ಮೆಟ್ಟದಕ್ಕೆಡಂ (ಪಭರಾ. ೩–೧೩); ಶಿಡುಗಂಂಡುಗಳ ಬದಿ ಕೋಲುಗಳಕ್ಕೆಳ್ಕಡವನುರು ಪಾಠಿಯದ ಕುಪ್ಪಸದ (ಉಪ್ಪಾಳ. ೨೩–೪); ಇಂತಾತಡೆ ಒಬ್ಬರ ಎಳ್ಕಡ ಒಬ್ಬರು ಮೆಟ್ಟಿಕೊಂಡು ಹೋಗಿದಿಡುತ್ತಾರೆ (ಗರುವಾ. ೭೯). [?]

ಎಳ್ಕವಡ್ಡ (ನಾ). ಏಕವಸ್ತ್ರ; "ಹಕ್ಕಿಗಳಳ್ನು ಹಿಡಿಯುವ ಬಟ್ಟೆ" (ಹಡಳಾ. ಸಂಪು): ಕೊಡಿತಿ ಳ ರ ವ ತಿ ಗೆ ಕೂಳಕ್ಕೆಳ್ಕವಡ ದಂಡಿಕೆಯ್ ಹೂಡಿಯುಟ್ಟ ಗೂಡುಗಳು . . . ಬೆರಸಿ ಬೇಡರು ನೆರೆದರು (ಹಡಳಾ. ೫–೯). [< ಸಂ. ಏಕಪಟ]

ಎಳ್ಕವತ್ತೆ, **ಎಳ್ಕವತ್ತಿ** (ನಾ). ಒಂಟಿ ಎಲೆಯುಳ್ಳದ್ದು; ಒಂದೆಲಗ: "ಎಳ್ಕವತ್ತ – ವಕಪತ್ರ" (ತತ್ಪಕೋ. ೪). ಎಳ್ಕವತ್ತಿ: "ವಕಪತ್ರ – ಎಳ್ಕವತ್ತಿ" (ತಪದ. ೨೯೦-ತ್ಪಯೋ). [< ಸಂ. ವಕಪತ್ರ]

ಎಳ್ಕವತ್ತಿ 'ಎಳ್ಕವತ್ತ' ನೋ.

ಎಳ್ಕವತ್ತಿಗೆ (ನಾ). ವೀಳೆಯದೆಲೆಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ: ಎಳ್ಕತಿಗೆಯ ಎಲೆಯ ಪೀಳಿರಡು ಪಳೆಯೆಲೆಯ ಪೀಱಿರಡು ಈಱುಲೆಯ ಪೀಱಿರಡು (ಎಇ. XVI, ೩೩೧–೧೯ ; 1077). [ಎಳ್ಕ್ಕ + ಪತ್ತಿಗೆ?]

ಎಳ್ಕವದ್ದಳೆ 'ಎಳ್ಕಮದ್ದಳೆ' ನೋ.

ಎಳ್ಕವಳೆ 'ಎಳ್ಕಾವಳೆ' ನೋ.

ಎಳ್ಕವಿಂಡು 'ಎಳ್ಕವಿಂಡು' ನೋ.

ಎಳ್ಕಸೆ (ನಾ). ೧. ಶೀಘ್ರತೆ; ವೇಗ: ಆ ಮೃಗಾಳಿಯಂದಗ್ಗಳ ಪೋಪುದು ನಾಮಕ್ಕಸದೆ ಪೋಕಮೆಂದು (ಕಾಂತಿಪು. ೧–೯೩). ೨. (ಕರಾ) ಆಹಂಕಾರ; ಗರ್ವ: ಗಂಜಿಯ ತಿಳಿಯಲ್ಲಿ, ಎಳ್ಳಸ ನೋಡಿದರೆ ಆಕಾಶಕ್ಕೂ ಮೇಲು (ಡಾಪ). ೩. "ಬಹಳ" (ಗುವಿಪ್ರ. ೨೪). [?. / ತೆಲು. ವೆಕ್ಕಸಮು]

ಎಳ್ಕಸಂದಿ (ನಾ). ಒಂದು ಸಂದಿ; ಬೆಳ್ಳಗಲ್ಲಿ (?): ಪಡುವ ಜಂದಣ ಗೇರಿಯೆಳ್ಕಸಂದಿಯಂ ಬಡಗವಾರಿಯಂ ಮುಡಣ ಮನೆಯ ನಿವೇಶನಮಂ (ಸೌಇಇ. XV, ೧೨೯–೪೯ ; 1176). [ಎಳ್ಕ್ಕ + ಸಂದಿ]

ಎಳ್ಕಸೆಕ್ಕೆ, ಎಳ್ಕಸಿಕ್ಕ, ಎಳ್ಕಸೆಕ್ಕೆ (ನಾ). ೧. ಅಸಹನೆಯ ಮಾತು; ಕರುಬಿನ ಮಾತು; ಅಸೆಂಬದ್ಧದ ಮಾತು: ಎಮ್ಮ ನುಡಿಗುತ್ತರಮಂ ಕಾಣದೇನಾನುಮೆಳ್ಕ್ಕಸ್ಸಂ ಗಱಪಿದೆಯಾಡೊಡಮೆಂದಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೪–೧೨೦) ; ಹಲಿಗಾವಿಗಳ ಕಲ್ಬಂಗಳ ಹೊಜಗಳಿಯಕ್ಕರದ ಹೊಲಿಗೆ ಬಿರ್ಚಿದೊಡೆಲ್ಲಂ ಬಜಿ ತಾಜಿಗಳ ಬೀಜಿಗವೆತ್ತ ಜತತ್ತ ಜವೆಳ್ಕ್ಕಸ ಮಸ್ಸವ್ಯಸ್ತಂ (ಗಿರಿ. ೧–೨೩); ಪೊಡವಿಪತಿಯ ಬಿಡದೆಳ್ಕಸ್ಸವಗಡಸಿ ಕುಲವನು ಕೂಗಿ ಕೆಡಿರಿಯ (ಅಶಿರಾ. ೧೪–೪೪). ೨. ಎಳ್ಕಸಿಕ್ಕ ಮಾಡು ವ ವನು; ಅಸಂಬದ್ಧ ಪ್ರಲಾಪಿ: ಅತಿಮಾರ್ಗನೆಳ್ಕಸಿಕ್ಕಂ ಸಿತಗಂ ಜಳಬಳಗಂ (ಸಮಬ. ೩–೫೫). ಎಳ್ಕಸಿಕ್ಕ: ೧. ಸಿನ್ನಂ ಕಂಡೆಳ್ಕಸಿಕ್ಕಮಂ ನುಡಿದೆ . . . ಮುಸಿದರ್ (ಪೌಕ್ಯಾನ್ಸ. ೧೩–೨೩ ವ); ಅನ್ಯತಮನ್ಮೆಯ ತೊಂದುತೊಳಸೆಳ್ಕಸಿಕ್ಕ ವಂಚನೆ ಕುಹಕ ಜೂದು ಕುತ್ಸಿತ ಲಂಬು ಬಂಯ ದುರ್ಜನಸಮಿಂದಿವೆಲ್ಲ ದುಷ್ಪ್ರಭಾವಂ (ಸಮ್ಮಕಾ. ೬–೩೩). ಎಳ್ಕಸಿಕ್ಕೆ: ೧. ಕಲ್ಮಷಿಕವಾಗಿ ತನ್ನೊಳ್ಮಲ್ಮಳ್ಕಳಿಕ್ಕ ಸಿಳ್ಕಮಾಡೊಡೆ ಪಾವಂ ಮಲ್ಮಳಂತೆ ಮಱುಗಿ (ಸುಕುಮಾ. ೩–೧೧).

ಎಕ್ಕಸೆಕ್ಕ: ೧. ಎಕ್ಕಸೆಕ್ಕದ ಮಾತುಗಳು (ಬಸಪು. ೫೬–೫೧); ಅಕ್ಕಱಿತು ಪಾಲ್ಬೆಣ್ಣ ಮೊಸರ್ಗಳನಿಕ್ಕಿದಾ ದಿನವೊಲ್ಲನೂಟವನೆಕ್ಕಸೆಕ್ಕದ ಮಾತು ನಿಮಗೇಕೆಂದಳಬುಜಾಕ್ಷಿ (ನಿಭಾಗ. ೧೦–೮–೩೧).

ಎಕ್ಕಸಿಕ್ಕಬಾಜಿಗ = ಅಸಂಬದ್ಧಪ್ರಲಾಪ ಮಾಡುವವನು: ಅವನು ಶುದ್ಧ ಎಕ್ಕಸಿಕ್ಕಬಾಜಿಗ (ರೂಢಿ).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಎಕ್ಕಚ್ಚಕ್ಕ; ಮಲ. ಎಕ್ಕಚಕ್ಕ, ಎಕ್ಕಚಕ್ಕು; ತುಳು. ಎಕ್ಕಚಕ್ಕ, ಎಕ್ಕುಸಕ್ಕ, ಎಕ್‌ಸಕ್; ತೆಲು. ಎಕ್ಕಸಕ್ಕೆ, ಎಕ್ಕಸೆಕ್ಕಿ, ಎಕ್ಕಸೆಕ್ಕೆ]

ಎಕ್ಕಸಕ್ಕಂಗೆಡೆ (ಕ್ರಿ). ಅಸೂಯೆಯ, ಅಸಂಬದ್ಧವಾದ ಮಾತನಾಡು: ತಮ್ಮಾಯುಂ ಕುಂದಲ್ ತಮ್ಮ ಭವಿಷ್ಯಂ ಕುಂದಲ್ ಕಂಡಾಗಳೆಕ್ಕಸಕ್ಕಂಗೆಡೆವರ್ (ಸಮಪ. ೧೩–೪೦). [ಎಕ್ಕಸಕ್ಕ + ಕೆಡೆ]

ಎಕ್ಕಸಕ್ಕತನ (ನಾ). ಕರುಬುತನ: ದ್ರೋಣಾಚಾರ್ಯಂ ಮುಗುಳ್ನಗೆ ನಕ್ಕು ವಿಕ್ರಮಾರ್ಜುನನನಿಳಿಸಿ ನುಡಿವ ನಿನ್ನೆಣಗೋಣಂಗಳುಮೆಕ್ಕಸಕ್ಕತನಂಗಳುಮೆತ್ತವೋದುವು (ಪಂಪಭಾ. ೧೧–೧೩೭ವ). [ಎಕ್ಕಸಕ್ಕ + –ತನ]

ಎಕ್ಕಸಕ್ಕೆ (ನಾ). ಎಕ್ಕಸಕ್ಕ ಮಾತನಾಡುವವಳು: ಎಕ್ಕಸಕ್ಕೆ [ಪಾಠಾಂ. ಎಕ್ಕೆಸೆಕ್ಕೆ]ಯರವರವರುಗಳ ನಕ್ಕು ಬಸಲೆಯರಗಿದು ತಿಂಬಾ ರಕ್ಕಸಿಯರಾ ಪಿಶಾಚಿಯರಿಚ್ಚೆಗಾರ್ತಿಯರು (ಬಸಪು. ೪೦–೫೨).

[ಎಕ್ಕಸಕ್ಕ + –ಎ$_2$]

ಎಕ್ಕಸರ$_1$ (ನಾ). ಒಂದು ಎಳೆಯ ಸರ; ಒಂಟೆಳೆಯ ಸರ; ಏಕಾವಳಿ: ಎಕ್ಕಸರಮಿದಾವುದಾಂ ಮುಳಿಯೆ ಕಾಲ್ವಿಡಿದಿಂದ್ರನ ಕೊಟ್ಟುದಲ್ತೆ (ಪಂಪಭಾ. ೪–೮೬); ಇಕ್ಕಿದ ಮುತ್ತಿನೆಕ್ಕಸರದೋಲೆ ತುಱುಂಬಿದ ಜಾದಿ ಪೂವೆ ತೊಟ್ಟೆಕ್ಕಸರಂ (ಅರ್ಧನೇ. ೩–೯೯); ರಕ್ಕೆವಣಿ ಪುಲಿಯುಗುರ್ ಗೆಜ್ಜೆ ಮಾಗಾಯ್ ಮುತ್ತಿನೆಕ್ಕಸರಮುಡಿದಾರ ಕಾಲಕಡಗಂ . . . ಪರಿಪರಿಯ ಬಾಲದೊಡಿಗೆಗಳನಾಂತು (ಚಿಬಪು. ೫–೩೬); ನಮ್ಮ ಪಸದನದಲ್ಲಿ ನೀವು ಬಹುವಾಗಿ ಮೆಚ್ಚುತ್ತಿದ್ದ ಎಕ್ಕಸರವಿದು (ಸವತಿ. ೨೭೮).

[ಎಕ್ಕ$_2$ + ಸರ$_5$]

ಎಕ್ಕಸರ$_2$ (ನಾ). ಒಂದೇ ಬಾಣ, —ಕಣೆ: "ಏಕಶರ – ಎಕ್ಕಸರ" (ಶಮದ. ೨೯೦ ಪ್ರಯೋ). [ಎಕ್ಕ$_2$ + ಸರ$_4$]

ಎಕ್ಕಸರ$_3$ (ನಾ). ಕತ್ತಿವರಸೆಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ (?): ನಿಱಿಗೆಗಾಯತ ಮಂಡಿ ದುವಾಡವೆಕ್ಕಸರ ವಿಸ [ಪಾಠಾಂ. ವೆಕಸರಲುಸು]ರವುಲ್ಲಾಸದುಸ್ಸರ ಚವಡಿ . . . ಖಡ್ಗವಂ ಜಡಿದರು (ಸೋಮಚ. ೫–೧೪). [ಎಕ್ಕ$_2$ + ಸರ$_3$]

ಎಕ್ಕಸರ$_4$ (ನಾ). "ಒಂದೇ ಧ್ವನಿ" (ಕಸ್ತೂಕೋ. ೧೨೫).

[< ಸಂ. ಏಕಸ್ವರ]

ಎಕ್ಕಸರ$_5$ (ನಾ). ನಿರಂತರತೆ; ಸತತವಾಗಿರುವಿಕೆ: ಹೊಕ್ಕನೈ ಶ್ರೀಹರಿಯ ಕೃಪೆಯಿಂದೆಕ್ಕಸರದಲಿಯಂಧಕಾದ್ಯರ ಠಕ್ಕಿಸಿಯೆ ಇಂದ್ರಾದಿ ದೇವರಿಗಿತ್ತನಾ ಸುಧೆಯ (ಸಂಭಪ. ೬–೫೩); ರಕ್ಕಸಾರಿಯ ಕೀರ್ತಿ ಸಲಿಲಜನೊಕ್ಕತನ ಪರಿಯಂತ ಕೆಲಸವಿದೆಕ್ಕಸರಮೆನುತನಿಲಸುತ ಬೆಳೆದನು ನಭಾಂತರಕೆ (ತೊರರಾ. ೬–೫–೪೯). [?]

ಎಕ್ಕಸರ$_6$ (ನಾ). ಒಂಟೆಯಾಗಿ ಸಂಚರಿಸುವುದು: ಅರ್ಜುನನ ಹಯ ಮೆಕ್ಕಸರದೊಳ್ ಬಂದುದಲ್ಲಿಗೆ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೬–೨೨). [ಎಕ್ಕ$_2$ + ಸರ$_6$]

ಎಕ್ಕಸಿಕ್ಕೆ 'ಎಕ್ಕಸಕ್ಕ' ನೋ.

ಎಕ್ಕಸಿರ್ಕ 'ಎಕ್ಕಸಕ್ಕ' ನೋ.

ಎಕ್ಕಸೆಕ್ಕೆ 'ಎಕ್ಕಸಕ್ಕ' ನೋ.

ಎಕ್ಕಸೊಕ್ಕಿ (ನಾ). ಎಕ್ಕಸಕ್ಕ ಮಾತನಾಡುವವಳು: ಕರ್ಕಸಿಯ ರತಿವೆಕ್ಕಸೊಕ್ಕಿಯರನಾರತಂ ದಕ್ಕಡತಿಯರು ಕಾಮದಿಕ್ಕೆಯರು (ಷತಿಲ. ೨–೭೦). [ಎಕ್ಕಸೊಕ್ಕು + –ಇ$_2$]

ಎಕ್ಕಸೊಕ್ಕು (ನಾ). ಸ್ವಾಭಿಮಾನ; ಅಹಂಕಾರ: ಮಿಕ್ಕುಮೀರುತ ಬಂದನಾದರೆಯೆಕ್ಕಸೊಕ್ಕನು ಮುರಿದು ತಕ್ಕ ಬುದ್ಧಿಯನೂ (ಚಂದ್ರಾವ. ೭). [ಎಕ್ಕ$_2$ + ಸೊಕ್ಕು$_3$ (< ಸೊರ್ಕು$_3$)]

ಎಕ್ಕಹಾಲೆ (ನಾ). ಒಂದು ಮೂಲಿಕೆ: ಚಂದನೋಸೀರಾದಿ ಲೇಹ್ಯ–ಶ್ರೀಗಂಧ, ಲಾಮಂಚ . . . ಯಷ್ಟಿಮಧುಕ . . . ಎಕ್ಕಹಾಲೆ, ಕಹಿಹಾಲೆ . . . ಇವೆಲ್ಲ ಪ್ರತ್ಯೇಕ ೪ ತೂಕವಂ ಚೂರ್ಣಿಸಿ ಹಾಕಿ ಹದದಲ್ಲಿಳುಹಿ (ಸಕವೈ. ೧೪೮). [ಎಕ್ಕ ? + ಹಾಲೆ (< ಪಾಲೆ)]

ಎಕ್ಕಳವಟ್ಟ (ನಾ). ಉಡುವುದಕ್ಕೂ ಹೊದೆಯುವುದಕ್ಕೂ ಒಂದೇ ಸೀರೆ; ಏಕವಸ್ತ್ರ (?): ತಳಿರುಯ್ಯಲ್ ಶ್ರುತಿಯಿಂದವೊಂದೆ ಕೊರಲೊಳ್ ಜೀಯೆಂಬಿನಂ ಪಾಡುವಿಂದೊಳಮುಟ್ಟೆಕ್ಕಳವಟ್ಟದಿಂದಱಿಯೆ ಬರ್ಪರ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೮–೭೫). [ಎಕ್ಕಳ$_0$ (< ಎಕ್ಕಲ) + ಪಟ್ಟ]

ಎಕ್ಕಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ತಗ್ಗು; ಸಂಕೋಚವಾಗು: ಹೊಟ್ಟೆ ಎಕ್ಕಳಿಸಿ ಹೋಗಿ ಆ ಹಳ್ಳದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪಾವು ಅಕ್ಕಿ ಹಿಡಿಯುವಂತಿರುವುದು (ಮೊಮಗು. ೬೦). 'ಅಕ್ಕುಳಿಸು' ಪರಾ. [ಎಕ್ಕಳ$_0$ + –ಇಸು$_3$]

ಎಕ್ಕಳೆ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಕೀಟ; ಜಿರಲೆ: ಯಾವುದೋ ಒಂದು ಎಕ್ಕಳೆ ತನ್ನ ಮೇಲೆ ಓಡಾಡಿದಂತಾಗಿ (ಮರಮ. ೩೬). 'ಅಕ್ಕಳೆ' ಪರಾ. [ದೇ. ‖ ತುಳು. ಎಕ್ಕದೆ, ಎಕ್ಕಲೆ]

ಎಕ್ಕಾ 'ಎಕ್ಕ$_2$' ನೋ.

ಎಕ್ಕಾಗಾಡಿ (ನಾ). (ಉಕ) ಒಂಟೆತ್ತು ಅಥವಾ ಒಂಟೆ ಕುದುರೆಯ ಗಾಡಿ: ಸ್ನಾನಕ್ಕೆ ಹೋದರೂ ಎಕ್ಕಾಗಾಡಿ ಬಂದು ನಿಲ್ಲುತ್ತಿದ್ದುವು (ಜಮೀನ್ದಾ. ೪೦). [ಎಕ್ಕಾ (< ಎಕ್ಕ$_2$) + ಗಾಡಿ$_2$]

ಎಕ್ಕಾಗಾಣ 'ಎಕ್ಕಲಗಾಣ' ನೋ.

ಎಕ್ಕಾಡು (ಕ್ರಿ). ೧. ಹತ್ತಿಯನ್ನು ಬಿಡಿಸು; ಹಿಂಜು. ೨. ಜೀರ್ಣವಾಗು; ಶಿಥಿಲವಾಗು. 'ಅಕ್ಕಾಡು' ಪರಾ.

ಎಕ್ಕಾಡಿಹೋಗು = ನಾಶವಾಗಿ ಹೋಗು; ಛಿದ್ರವಾಗಿ ಹೋಗು: ಕವಚ ಹಱಿದುವು ಬಿರಿಯೆ ಸೀಸಕ ಸವಗ ಸವೆದುವು ವೆಚ್ಚವಾಯಿತು ಕವಲುಗೋಲೆಕ್ಕಾಡಿ ಹೋಯಿತು ಕಪಿಗಳವಯವವು (ಕೌಶಿರಾ. ೨೧–೨೯). [ಎಕ್ಕು$_1$ + ಅಡು$_1$]

ಎಕ್ಕಾವಳಿ, ಎಕ್ಕವಳಿ (ನಾ). = ಎಕ್ಕಸರ$_1$: ತರಳತರವೃತ್ತ ಮೌಕ್ತಿಕ ಪರಿಕರಮೇಕಾಂತಮೆಕ್ಕಾವಳಿ ಕಂಧರದೊಳಮರ್ದೆಸೆಯೆ (ಆದಿಪು. ೪–೩೭); ಇಕ್ಕಿದನಿಳಾಧಿಪತಿ ಸತಿಯ ಕೊರಲೊಳೆಕ್ಕಾವಳಿಯಂ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೪–೮೦); ಪೊತ್ತೆ ಪೆರ್ಮುತ್ತಿನೆಕ್ಕಾವಳಿ (ಚಿಕವಂ. ೮೩–೧೬). **ಎಕ್ಕವಳಿ**: "ಎಕ್ಕಸರ, ಮುತ್ತಿನ ಒಂಟೆಳೆ ಹಾರ" (ಕಸ್ತೂಕೋ. ೧೨೫).

[< ಸಂ. ಏಕಾವಲೀ]

ಎಕ್ಕಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಹತ್ತಿಯನ್ನು ಎಕ್ಕುವಂತೆ ಮಾಡು; ಬಿಡಿಸಿಡು; ಹಿಂಜಿಸು. ೨. ಸೀಳು; ವಿಭಾಗಿಸು. [ಎಕ್ಕು$_1$ + –ಇಸು$_3$]

ಎಕ್ಕು$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. ವಿಭಾಗಿಸು; ಬೇರೆಮಾಡು; ಹತ್ತಿಯನ್ನು ಬಿಡಿಸು; ಹಿಂಜು: "ಎಕ್ಕು – ವಿಭಜನೇ, ಪ್ರವಾಹಿಕಾಯಾಂ ಚ (ಭೇದಿಯಾಗು)" (ಶಮಧಾ); ತನು ಪಂಜಿವೊಲ್ ಬೆಳರ್ತಿರ್ಪಿನೆಗಂ ಹಿಮಮೆಕ್ಕಿದರಲೆವೋಲ್ ಪುದಿದಿರೆಯುಂ (ಆದಿಪು. ೬–೩೩); ತರಣಿ ಹಿಮಾಂಶುವೊಲ್ ಗಿರಿಗಳೆಕ್ಕಿದ ಪಟ್ಟಿಯ ಮೊತ್ತದಂತೆವೋಲ್ (ಅಪ್ರತಿ. ೭೦–೬). ೨. ಹೊಡೆ; ಬಡಿ; ಇಕ್ಕು: ಪಯಿರನ್ನು ಕುಯಿದು ಒಟ್ಟ ಎಕ್ಕಿ . . . ಕೊಡುತ್ತಿದ್ದರು (ಹುಟ್ಟಿಹ. ೬೩). ೩. ತೊಂದರೆಗೊಳಿಸು; ಆಕ್ರಮಿಸಿ ಹಿಂಸಿಸು: ಗುರುವಸಿಷ್ಠನೊಳೆಕ್ಕುವೀ ಕೊರಗಣಿಗೆ ಪರಿಹಾರವನು ಬೆಸಸೆಂದ (ರಾಮಾಸಂ. ೧–೨–೩).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ತುಳು. ಎಕ್ಕು; ತೆಲು. ಏಕ್ಕು]

ಏಳ್ವು (ಕ್ರಿ). ಭೇದಿಯಾಗು : "ಎಳ್ಕು – ವಿಧಜನೇ, ಪ್ರವಾಹಿಕಾಯಾಂ ಜ (ಭೇದಿಯಾಗು) " (ಕವಿಗಾ). [?]

ಏಳ್ಸು (ಕ್ರಿ). ಮೇಲಕ್ಕೆ ಏರು : ಉಕ್ಕಿದವು ಭುಗಿಭುಗಿಗನೆ ಕೇತನವೆಳ್ಕೆದವು ದೆಸೆದೆಸೆಗೆ (ಜಿನಪು. ೫೩–೨೬).

ಎಳ್ಕಿಕ್ಕು (ದ್ವಿರುಕ್ತಿ) : ಹಾಕಿದ ಹರಳು ಕೆದರಿಕೊಂಡಾ ಕುರುಳು ಎಳ್ಕಿಕ್ಕಿ ಯಾರೆನೋ ಒದರುತಿಹವು (ಗಂಗಾಪ. ೬೨–೪).

[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಮಲ. ಎಳ್ಕು ; ತುಳು. ಎಳ್ಕಲ್ ; ತೆಲು. ಎಳ್ಕು ; ಕುಡು. ಎಳಸಿ, ಎಂಗಸಿ]

ಎಳ್ಕುಟ್ಟ (ನಾ). (ಕರಾ) ಚಿಕ್ಕೆಕೋಲಿನ ಆಟದ ಎಣಿಕೆ : ಎಳ್ಕುಟ್ಟ, ಸಾಂತೀರ ಪೊದಲಾದ ಆಟಗಳು (ಕುಟ್ಟದೂ. ೬೫). [?]

ಎಳ್ಕುದು 'ಎಳ್ಕುಡು' ನೋ.

ಎಳ್ಕು (ನಾ). ೧. ಜತೆ ; ಸಂಗಡ ; ಸಮಾನತೆ : ಖಂಡಿಸಿ ಬಿಲ್ಲಂ ಬಿಸುಟಿಕ್ಕಿಯಂ ಸುರಿಗಿಟ್ಟಿಯ್ಯರ್ದಂ ಶಾಖಭ್ರಲ್ಲಸಕಸ್ಯಂಗಳಂ ... ಎಳ್ಕುಂ (ಪಾಂಡವ. ೪–೯) ; ಸಲಂಗಿಗೆ ಸಾಮ್ಯಕ್ಕೆಳ್ಕೆಗೆ ಪಲರಕ್ಕೆಮ ಸತಿಯರ ಹಿತರಂ ಗೆಲ್ದಜಿಯೊಳ್ ಗೆಲ್ದಲುವಿ ಬೆಡರಿಂಗಿಯಿ ದಿರನ ಬಲದ ಳುಹಾ ದಣ್ಣದಲ್ಲಿ ಕೆಲದೊಳ್ಳಿಲ್ಲ್ (ಎಳ್. VIII, ನಗರ. ೪೭–೪೪ ; ೧೦೬೫) ; ಮುಖಸನುವಿಸೆ ಕಾದುವ ತಕ್ಕೈನೋಳಾಹವಧೂಮಿಗೆಳ್ಕೆಯಂ ನಡೆತಂದರ್ (ಪಂಂಪಾಮಾ. ೧೩–೨೧) ; ಪೊಕ್ಕೆಡದಡಿಯಂ ಮುಂದಿಟ್ಟಿಕ್ಕೆಯನನುಗೆಯ್ದು ನಿಡಿರ್ದ ಗತಿಯಂ ನೋಟಂ ಮಿಕ್ಕಾರುರ ಖಿಯೆಯ್ದೆ (ಪೆದುತಿ. ೧೨–೧೯೩). ೨. ಒಟ್ಟು ; ಗುಂಪು ; ಸಮೂಹ ; ರಾಶಿ : ಪಿಶಿತಭೋಜನದಲ್ಲಿಗೆ ನಿಷ್ಟಾದೆಕ್ಕೆಯುಂ ಸಾರ್ದ ಪಿಶಾಚರೀಜನಮಂ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೫೩೪ ಕಿಪ್ರಕ್ರಿಯೆ) ; ಸೂಸುವ ಸೇರಿ ಬೀಸುವ ಚಳಚ್ಚಮರೀರುಹಪಕ್ಕೆಯಂ ರಕ್ತಾಯಾಸ ಪರಶ್ರಮಾಂಬುಲವಮಂ ತವೆ ಪಿರೆ (ಪಂಪಭಾ. ೪–೧೧೧) ; ಎಳ್ಕೆಯಿರ್ಪ ಪುಲ್ಲೆಗಳಿಲ್ಲಿಯೆ ಮಸ್ಸಿಸು (ಪಂಚಾಂ. ೭೯). [< ಸಂ. ಏಳ್]

ಎಳ್ಕೆ$_{೧}$, ಎಳ್ಕೆ, ಎರ್ಕೆ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಗಿಡ; ಎಳ್ಕದ ಗಿಡ : "ಅರ್ಕಮಿಂದೆಸೆಳ್ಕೆಯಳ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೩೯–೨೬) ; "ಎಳ್ಕೆಯರ್ಕಂ" (ಅವಿಂ. ೭೨) ; ಎಳ್ಕೆಯ ಹಾಯ್ಕುಳಿಂತೆ (ಕಾದಂಪು. ೧೭೮) ; ಎಳ್ಕೆಯ ಹಾಲು . . . ಲೇಪನಂ ಮಾಡಿಸಲು ಮೂಲವ್ಯಾಧಿಯ ಮೊಳೆ ಕಳಗಿಹೋಗುವುದು, ನೈದ್ಯಸಾ. II, ೧೯೩). ಎಳ್ಕೆ : ಎಳ್ಕದ ಮುಗುಳ್ಳಂ ಪರದಿ ಜಗಜಟ್ಟಿಗಳಕೆಳ್ಕಳಲಾಕ್ಷಂ ಮಜ್ಜಿಯೊಳಡಂಗಿಸೆ (ಸಮ್ಯಕ್ತಾ. ೪–೧೪) ; ಹಸಿವನ್ನು ತಡೆಯಲಾರದೆ ಎಳ್ಕೆದಿಲೆಗಳನ್ನು ತಿಂದುಬಿಟ್ಟನು (ನೀಗಟ್ಟು. ೪೨) ; ಎಳ್ಕದ ಹೂಗಳನ್ನು ತಲೆಯುಮೇಲೆ ಹಾಕಿ ಹೋದರು (ಅ ತ ಶ ೦. ೧೬೪). ಎಳ್ಕೆ : "ಎರ್ಕಮೆಂದು ಅರ್ಕಂ" (ಆಹಸಾ. ೨೫–೫೩೩) ; ಬರ್ಗದಿತೆ ನೀರ್ಗೆ ಪಜ್ಜಿಬಿಟ್ಟಿರ್ಕೆಯ ಪಣ್ಣಲಿಯ ಮುಜುಗೆ ದೆಸಿಗರಂ ದೇವಕರಕ್ಕೊಡ್ಡಿಯೆಯರ್ ಮಾಜ್ಪುರೆ (ಕಮಲ. ೨೪ ಪ್ರಯೋ) ; ಅರ್ಕ, ಎರ್ಕೆ (ಶಬ್ದಾಖ. ೧೬೦ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ).

ಎಳ್ಕಹುಟ್ಟಿಸು = (ಆಲಂ) ನಾಶಪಡಿಸು ; ಹಾಳುಮಾಡು : ಡೆಳ್ಳಿಟ ಕಮಾತರ್ ಕಾರು ಎಳ್ಕಹುಟ್ಟಿಸಬೇಕೆಂದು ಮಸಲತ್ತು ಮಾಡಿದ್ದೆವೆ (ಪಟಿಸಾ. ೨೩೧) ; ಅಳ್ಳಸಾಲೆ ಅಳ್ಳ ಕೊಟ್ಟಿ ಚಿನ್ನದಲ್ಲ್ಲು ಎಳ್ಕಹುಟ್ಟಿಸಿದ ಅಂದಹಾಗೆ (ಮರೀ. ೬೩). ಎಳ್ಕಹುಟ್ಟು = (ಆಲಂ) ನಾಶವಾಗು ; ಹಾಳಾಗು : ಅವನ ಮನೆ ಯಲ್ಲಿ ಎಳ್ಕಹುಟ್ಟಿಹೋಗಲಿ (ಸುಗುಣ. ೯೦–೫) . ಎಳ್ಕಯಹೊಲ = ಒಂದು ಹೊಲದ ಹೆಸರು : ದೇವರ್ಗೆ ಕಯ್ಯಲನಳ್ಪಿದೆಳ್ಕೆಯ ಹೊ ಲಳು ಂ ಸಹಿತಮಾಗಿ . . . ಬಿಟ್ಟರ್ (ಶಾಇ. IX–i, ೨೬೬–೧೯ ; 1179).

[< ಸಂ. ಅರ್ಕ. / ತಮಿ. ಎರುಕ್ಕು ; ಮಲ. ಎರಿಕ್ಕು ; ತುಳು. ಎಳ್ಕಮಲೆ, ಎಳ್ಕಮಾಲೆ, ಎಳ್ಕಮಲೆ]

ಎಳ್ಕೈ (ನಾ). ಮಂಜಿದ ಜೌಕಟ್ಟು : ಹೊರಸಿನ ಎಳ್ಕೆಯ ಶಂಖದ ಮಣಿಯ ಪವಣಿಸಬಲ್ಲವರು ನೀವಾರಾದೊಡೂ ಪವಣಿಸರಯ್ಯ (ಅವಿಂ. ೧೩೫–೩೧೬) ; ತಾಯಾತನ ತಂದ ಮಂಜಿದೆಳ್ಕೆಯಂ ಮಣ್ ಪತ್ತಿತ್ತೆಂದದ ನೊರಸಿ ಕರ್ಚದೊಡೆ (ಜ ೧ ದ ೫. ೧೯೬–೨೯ ದ) ; ಹಲವೆಲುವಿನೆಳ್ಕೆಗಳ ಬಿಗಿದು ಬೀವಂ ನಿಲ್ಪುಂ ನಿಲಿಯಂ ಹಂದೊಗಲ ಜಾಸಿಹೊಳ ಮಂಜಂ ಜಡಿಯೆ ಹೊಳೆಯನೋಲಂಗವಿತ್ತು (ಹಡಕಲ. ೧೧–೬೧) ; ಸಾರವೇದಂಗಳೇ ಸಾದವಾಗಮವಕ್ಕೆ ಕೂರ ಪೌರಾಣಮೇ ಪಲಗೆಯಾಗೊಪ್ಪಲ್ (ಪ್ರಭುಪು. ೨–೧೩). [?]

ಎಳ್ಕೈ (ನಾ). ಇಕ್ಕೆ ; ಮನೆ : ಪಂಚವಮದಿಯ ಕೇರಿಯಲ್ಲಿಗೆ ಬಡಗಡೆ ಕೈಯ ಹಸ್ರವಿಪ್ಪತ್ತಾಲಂ (ಮುಂಖಾ. X, ೨೨೬–೬೦ ; 1205).

[< ಇರ್ಕೆ?]

ಎಳ್ಕೆಕಾಯಿ (ನಾ). ಎಳ್ಕೆಯ ಗಿಡದ ಕಾಯಿ : ಲಲಸೆ ಕೇಳಿಲೆ ಸಂಗಿನಲೆ ಸತ್ತು ಹುಟ್ಟ್ಸಾದ? ಜಲದಂಕರಾಮನ ನಾನು ಕೊಲಿಸದೆ ಬಿಟ್ಟೆನಾದರೆ ಕೇಳಲೆ ಸಂಗಿ ಮೊಲೆಯಲ್ಲ ಇವ ಎಳ್ಕೆಕಾಯಿ (ಕುಮಾಸಾಂ. ೧೧೦. ೦೦೩). [ಎಳ್ಕೆ + ಕಾಯಿ (< ಕಾರ್ಯ್)]

ಎಳ್ಕೆಕ್ಕೆ (ಅ). ೧. ಒಂದರಮೇಲೊಂದಾಗಿ; ಮೇ ಲೆ ಮೇ ಲೆ ; ಒಟ್ಟಾಗಿ : "ಎಳ್ಕೆಕ್ಕೆ ತೇನತೇನಮಿವಳ್ಕಂ ಮೇಲ್ಮೇಲೆ" (ಚತುಶ. ೭೫) ; ದೀಪಿಗೆಗಳ್ ಜಲಳ್ಕೆಳ್ಕೆಕ್ಕೆಯಿಟ್ಟಿಳ್ಕಂ ಬೆಳಗುತಿರ್ದುವು (ಪಂ ಪ ಭಾ. ೧೨–೫) ; ಎಳ್ಕೆಳ್ಕೆಯ ನೆಗಬ್ಕೊರ್ವೆದಲೊಳಿಳ್ಕಳ್ಕು ಕುಂ ಎಂದು ಕೋಟಿ ಕೂಗಿದುವಾಗಳ್ (ಕಾವ್ಯಾನ. ೧೧). ೨. ಪರಸ್ಪರವಾಗಿ : ಮಳ್ಕಳಾಟಕ್ಕೊಳಗಾ ರಾಜಸಂದನರಕ್ಕೆಳ್ಕಂ ಹೊಯಿಕಿಸರು (ಪೆದುತಿ. ೬–೫೭). [ಎಳ್ಕೆ$_{೨}$ + ಎಳ್ಕೆ$_{೨}$]

ಎಳ್ಕೆಗಿಡ (ನಾ). = ಎಳ್ಕೆ$_{೨}$ (೬). [ಎಳ್ಕೆ$_{೨}$ + ಗಿಡ (< ಗಿಡು)]

ಎಳ್ಕೆಗುಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ೧. (ತನ್ನಲ್ಲಿ ತಾನೇ) ಗೊಣಗುಟ್ಟು (?) : ಅಸು ವಿಪ ತಾಯ ಬಾಸಿಸುತ ತಂದೆಯ ಕಾಯ್ಪುನೊಳೆಳ್ಕೆಗುಟ್ಟುನಳ್ಳನ ಪಡ ಪಿತ್ತ ಬಯ್ಯ ಕಜುದಂಗೆಯ ಕಣ್ಮೂಳೆ ತೀಜಿ ಅಳ್ಳಿಕಣ್ಣನ ಬಿಯಳಲ್ಲದವ್ವ ಳಿಪ ತಮ್ಮನ ತೀಡಿಗೆ ಮೆಯ್ಯನೊಪ್ಪಿ ನನ್ನನೆ ಬಿಡಿದನ್ನ ನಲ್ಲಿಗಿದೆ ತಳ್ಳುಬೆ ನಲ್ಲಿಗೆ ಮೋಹಮಾಗದೇ (ಕಾಂತಿ. ೮–೧೦೫). ೨. ಸಲಿಗೆಯಿಂದಿರು ; ಒಟ್ಟಾಗಿರು : ಸಿಂಗದೊಡನೆಕ್ಕೆಗುಟ್ಟುವ ಕರಗಳಂ ಹುಲಿಯ ಜಂಗುಳಿಯು ನೀಡಿಜವ ಜರುಠಾಗಳಂ (ಜಾಹಸಾ. ೬–೬೮). [ಎಳ್ಕೆ$_{೨}$ + ಕುಟ್ಟು$_{೨}$]

ಎಳ್ಕೆಬೆನಕೆ (ನಾ). ಎಳ್ಕದ ಗಿಡದ ಬೇರಿನಲ್ಲಿ ಮೂಡಿರುವ ಗಣೇಶನ ಆಕಾರ : ಎಳ್ಕೆಬೆನಕನನ್ನು ಪೂಜಿಸುತ್ತಿರ್ದ (ರಾಶಿ).

[ಎಳ್ಕೆ + ಬೆನಕ]

ಎಳ್ಕೆಮಾಲೆಗಿಡ (ನಾ). = ಎಳ್ಕೆ$_{೨}$ (೬).

[ಎಳ್ಕೆ$_{೨}$ + ಮಾಲೆ + ಗಿಡ (< ಗಿಡು)]

ಎಳ್ಕೆಯುಲಿ (ನಾ). ಒಟ್ಟಾಗಿ ಶಬ್ದ ; ತುಮುಲ ಶಬ್ದ : ಕೆಳ್ಳನುಕ್ಕಿದ ಸಂತಸಕೆ ಕೊರಳ್ ಬಿ ಟ್ಟಿ ದೊ ಲ್ ಹಕ್ಕಿ ಹಾಡಿದುವಳ್ಕೆಯುಲಿಗಳಂ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೫೦೮–೨೩೫). [ಎಳ್ಕೆ$_{೨}$ + ಉಲಿ]

ಎಳ್ಕೆವರ್ಪ[ಯ್ತ]ಲ್ (ನಾ). ಎಳ್ಕೆಯ ಬಯಲು ; ಒಂದು ಪ್ರದೇಶ (?) : ಊರಿಂ ಮೂಡಲ ಎಳ್ಕವಪ್ಪ[ಯ್ತ]ಲೊಳಗೆ ಬಿದ್ದಲು ಕಂಬ ೧೫ (ಎಕ. XI, ಹೊಳಲ್ಕೆ. ೧೨೪–೬೨ ; 1208).

[ಎಳ್ಕೆ + ಬಯಲ್]

ಎಳ್ಕೆವಾಯ್ (ಕ್ರಿ). ಒಮ್ಮಿಂದೊಮ್ಮೆಲೆ ನುಗ್ಗು ; ಮುನ್ನುಗ್ಗು ; ಪ್ರತಿಭಟಿಸು : ಅಳ್ಳಬಿಯಂದೊಂದು ಹೆಜ್ಜೆನ ಮಡಿಯೇನು ಲೆಕ್ಕಕಿನುಳುಂದ ಮುನ್ನಾ ಅಳ್ಳ ಸೋದರರುಳರ ಕೊಟ್ಟಿಲ್ಲೆದ್ದೆಳ್ಕೆವಾಯ್ದ ಸಮಿರಾಜ (ಭರಚ. ೪೩–೧೪). [ಎಳ್ಕೆ$_{೨}$ + ಪಾಯ್$_{೨}$]

ಎಕ್ಕೆವಾಱು₁ (ಕ್ರಿ). ಒಂದೇಸಮನೆ ಮಿಡಿ, —ಕಂಪಿಸು, —ಹಾರು: ಬೆಳ್ಳೇಱಿ ಬಾನಲ್ಗೊಂಡ ವದನಮಂಡಲಮುಂ ಎಕ್ಕೆಪಾ[ವಾ]ಱುವಳ್ಳೆರ್ದೆಯುಂ (ಕುಸುಮಾ. ೧೩-೪೬ ವ). [ಎಕ್ಕೆ₁ + ಪಾಱು₁]

ಎಕ್ಕೆವಾಱು₂ (ನಾ). ಒಂದು ನೆಗೆತ, —ಹಾರಿಕೆ.

ಎಕ್ಕೆವಾಱುವಾಱು = ಒಂದೇ ನೆಗೆತಕ್ಕೆ ನೆಗೆ, —ಹಾರು: ಎರಡುಂ ಬಲದ ಕಡಿತಲೆಯ ನಾಯಕರ್ ಕೆಯ್ಕೊಂಡು ಬಳ್ಳುಗೆಡೆದೆಕ್ಕೆ [ಪಾಠಾಂ. ದಿಕ್ಕೆ] ವಾಱುವಾಱಿ ಪಲಗೆವಾಡಿ ಗೂಳಿ ಸೊರ್ಕಿ ಮಾರ್ಕೊಂಡು ಕಾದೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧೦-೮೦ ವ). [< ಎಕ್ಕೆವಾಱು₁]

ಎಕ್ಕೆವಿಂಡು, ಎಕ್ಕವಿಂಡು (ನಾ). ಶಿಷ್ಯರ ಸಮೂಹ, —ಗುಂಪು: ಎಕ್ಕೆವಿಂಡುಗಳೆಂಬುವರು ಮುಕ್ಕಣ್ಣ ನಿಮ್ಮ ಗಣಂಗಳು (ಸಿದ್ಧವ. ೧೭೬); ದೇಗುಲವ ಮಾಡಿಸುತಿಪ್ಪ ಗುಡ್ಡಗಳೆಕ್ಕೆವಿಂಡುಗಳ (ಪ್ರಭುಲೀ. ೧೩-೪); ಮತ್ತಗಟ್ಟದೊಳೆಕ್ಕೆವಿಂಡುಗಳ್ ಜ್ವರಬಾಧೆಯೊತ್ತರಿಸಿ ಮರಣವಾಗುತಮಿರಲ್ಕೆ (ಕೊಟ್ಟೂ ಬ. ೧೧-೩). **ಎಕ್ಕೆವಿಂಡು**: ಲೋಕದುರಿತಮಥನ ಕಥನೋದ್ಯೋಗರಿವರೆಂದು ಸಂತಸದೊಳೆಕ್ಕವಿಂಡಂ [ಪಾಠಾಂ. ಸಂತೋಷದಿಂದ] ಸಲಹುಗಾ ಸಿದ್ಧಚಕ್ರೇಶನು (ಸಿದ್ಧರಾ. ೧-೨); ಕೃತಿಯ ಪಾಲಕರು ಗುರುಭಕ್ತರೆನಿಪೆಕ್ಕವಿಂಡುಗಳ್ (ಸಿದ್ಧರಾ. ೧-೧೨); ನುಡಿಯ ನುಡಿವಾಲಿಪುದು ನಾನೀವ ಭಾಷೆಗಳ ಗಡಿಯನೀಯೆಕ್ಕವಿಂಡಂ ಪೊಕ್ಕು ವೇಷಮಂ ಪಡೆದು (ಸಿದ್ಧರಾ. ೭-೮); (ಸಿದ್ಧರಾ. ೫ ಸೂಚನೆ; ೧೦-೧೬; ೭-೧೫; ೮-೧, ೩ ನೋ). [ಎಕ್ಕೆ₁ + ಪಿಂಡು₂]

ಎಕ್ಕೆಸಾಕ್ಷಿ (ನಾ). ಏಕೈಕಸಾಕ್ಷಿ; ಒಂದೇ ಸಾಕ್ಷಿ: ವ್ಯವಹಾರದಂತರಂ ಸಾಲಂ ಇಲ್ಲಾಮ್ ಎಕ್ಕೆ ಸಾಕ್ಷಿ ಲೋಕಾದಿತ್ಯ ಎಳಅರಸರ್ಮಗಂದಿರ್ (ಎಕ. X, ಕೋಲಾರ. ೭-೪; 760). [ಎಕ್ಕೆ₁ + ಸಾಕ್ಷಿ]

ಎಕ್ಕೆಹಟ್ಟಿ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಗುಜ್ಜವ್ವೆನಾಯಕಿತಿಯ ಕೆಱೆಯ ಕೆಳಗೆ ಸ ೪ ಎಕ್ಕೆಹಟ್ಟಿಯ ಕೆಱೆಯ ಕೆಳಗೆ ಸ ೩ (ಎಕ. III, ಮಂಡ್ಯ. ೧೨೧-೪೧; 1235). [ಎಕ್ಕೆ₁ + ಪಟ್ಟಿ₁]

ಎಕ್ಕೋಗಿಲೆಹುಳು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹುಳು; ಗುಂಗುರು ಹುಳು; ನೊರಜು (?): ಉಚ್ಚುಗು ರಕ್ತಮಶ್ವಾಸಮನಿಶ್ಚೈಸಿಯೆ ಮಾಡು ನಡೆಯಲಾಱದೆ ಬೀಳ್ಗುಂ ಅಚ್ಚುಗಯೆಕ್ಕೋಗಿಲೆಹುಳು ಬೆಚ್ಚದೆ ಮಾಡೂದಕ್ಕೆ ಬೇಗ ಕ್ರಿಯೆಯುಂ (ಅಶ್ವವೈ. ೧೧-೭೫). [?]

ಎಕ್ಕೋಟಿ 'ಏಟ್ಕೋಟಿ' ನೋ.

ಎಕ್ಖಂಡ (ಗು). ಅಖಂಡವಾದ (?): ಅಹುದೆಖ್ಖ[ಕ್ಖ]ಂಡದ ತಾಮ್ರದುಂಗುರಮದೇ ತಾಂ ನಿರ್ವಿಷಂ (ಖಮದ. ೧೬-೧೪೨); ಆ ಪರ್ವತ ವೆಕ್ಖಂಡದ ಶಿಲೆ ನಾನೇಪೇಳ್ವೆನದಜಗ್ರದಲಿ (ನಾಗಕು. ೧-೩೧).

[ಎಕ್ಕ₁ + ಖಂಡ]

ಎಕ್ಸ್‌ರೇ (ನಾ). ಸಾಮಾನ್ಯ ಬೆಳಕಿನ ಕಿರಣ ತೂರದ ಪದಾರ್ಥವನ್ನು ಭೇದಿಸಿಕೊಂಡು ಹೋಗುವ ಒಂದು ವಿಶೇಷ ಕಿರಣ: ಎಕ್ಸ್‌ರೇ ಮೂಲಕ ನೋಡಿದರೆ ಮೂಳೆ ಮುರಿದಿರುವುದು ಗೊತ್ತಾಗುತ್ತದೆ (ರೂಢಿ). [← ಇಂ. X-Ray]

ಎಗಚಿ 'ಎಲಚಿ' ನೋ.

ಎಗಚಿಗ (ನಾ). ಅಣಕಿಸುವವನು (ಕಿ). [ಎಗಚು + -ಇಗ]

ಎಗಚು (ನಾ). = ಎಗರು ೧. (ಸ್ಕಾಂಡರ್). 'ಎಗುಚುಮಾತು' ಪರಾ. [< ಎಗರು ?]

ಎಗಚುಮಾತು (ನಾ). ಅಣಕದ ಮಾತು; ನಕಲಿಯ ಮಾತು: ನೀನು ಚಿಕ್ಕಂದು ಯಾವಾಗಲೋ ಕಿವಿಯಲ್ಲಿ ಬಿದ್ದ ಪ್ರಪಂಚದ ರೂಢಿಯ ಎಗಚುಮಾತು ಗಿಳಿಪಾಠ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಅದನ್ನೇ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದೀಯೆ (ಸುಖವಿ. ೬೫). [ಎಗಚು + ಮಾತು₁]

ಎಗಟು, ಎಗಡು (ಗು). ೧. (ವಿಪರೀತ ಸೇವನೆಯಿಂದ) ರುಚಿಗೆಟ್ಟ; ಅಸಹ್ಯವಾದ. ೨. ಒರಟಾದ; ಮೃದುವಲ್ಲದ (ಮನುಷ್ಯ): ಅವನು ಎಗಟು ಮನುಷ್ಯ (ರೂಢಿ). **ಎಗಡು**: ೨. (ಸ್ಕಾಂಡರ್). 'ವೆಗಟು' ಪರಾ. [← ತೆಲು. ವೆಗಟು]

ಎಗಡು 'ಎಗಟು' ನೋ.

ಎಗತಾಳಿ 'ಎಕ್ಕತಾಳಿ' ನೋ.

ಎಗರಿಕೆ (ನಾ). ಎಗರಾಡುವುದು; ಕುಪ್ಪಳಿಸುವುದು; ಹಾರುವುದು.

[ಎಗರು + -ಇಕೆ]

ಎಗರಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಮೇಲಕ್ಕೆ ಚಿಮ್ಮು ಅಥವಾ ಕುಪ್ಪಳಿಸುವಂತೆ ಮಾಡು: ಪರಿಪರಿಯೊಳೆಗರಿಸುತ ಕಂಗಳ ತೆರೆದು ಮಿಣಿಕಿಸಿ ಸಿಂಹನಾದ ಸ್ಫುರಣೆಯಿಂದಬ್ಬರಿಸಿ ಹಾರಿದ ರಾಮರಾಮೆನುತ (ಅನಂರಾ. ೪-೩-೨೫). ೨. ಅಪಹರಿಸು; ಕದಿ: ಕಣವೆ ಕೆಳಗಿನ ಕೊರಮಿನೇ ಎಗರಿಸಿಬಿಟ್ಟರ ಬೇಕು (ನಡೆದಾ. I, ೫೧೩); ಕೆಂಚ . . . ಒಂದು ಹೊರೆ ಸೊಪ್ಪೆಯನ್ನು ಎಗರಿಸಿದ್ದ (ಸುವಸಂ. ೧೦೯); ಬಾಳೆಹಣ್ಣನ್ನು ಅಂಗಡಿಯಿಂದ ಎಗರಿಸಿಬಿಟ್ಟೆ (ಕಸಾಪ. I, ೨೯೦).

ಎಗರಿಸಿಕೊಳ್ಳು = ಅಪಹರಿಸು; ಕಿತ್ತುಕೊಳ್ಳು: ಜೇಬುಗಳ್ಳ ಹಣ ಎಗರಿಸಿಕೊಂಡು ಹೋದ (ರೂಢಿ).

[ಎಗರು + -ಇಸ್ಯು. / ತೆಲು. ಎಗರಿಂಚು, ಎಗಯಿಂಚು]

ಎಗರು (ಕ್ರಿ). ೧. ಏರು; ನೆಗೆ; ಹಾರು; ಚಿಮ್ಮು: ಕವಣೆಗಲ್ಲಿಲಿ ಅದ್ರಿ ಎಗರಿ ಪೋದದ್ದುಂಟೆ ರವಿಯ ಮೇಲೆ ಮಣ್ಣುದೂರೆ ಮೊಗವನೆತ್ತೆ (ವಿಸಾಸು. ೩೮-೩); ಗದೆಯನ್ನೆತ್ತಿದೆನೆಂದರೆ ಮೇಲಕ್ಕೆಗರುತ್ತಿದ್ದನು (ಅಗ್ರಹ. ೧೩). ೨. ಹಾರಿಹೋಗು. ೩. ಸವೆದುಹೋಗು.

ಎಗರೆಗರು = (ದ್ವಿರುಕ್ತಿ): ಶಬ್ದ ಕಿವಿಗೆ ಬೀಳುತ್ತಲೇ ಅವಳ ಮನಸ್ಸು ಬಾಗಿಲ ಕಡೆಗೆ ಎಗರೆಗರಿ ಹೋಗತೊಡಗಿತ್ತು (ಇಪ್ಪಕ. ೨೩೨). ಎಗರಾಡು = ಹಾರಾಡು; ಅಹಂಕಾರದಿಂದ ಮೆರೆ: ಮಗ ಕೊಲೆ ಪಾತಕನನ್ನು ವಹಿಸಿಕೊಂಡು ತಾಯಿಯಮೇಲೆ ಎಗರಾಡಿದನು (ಪುನರು. ೩೪೪); ಮಾತನಾಡಿಸಿದವರ ಮೇಲೆ ಎಗರಾಡುವಳು (ಚಿಂಗೂಲಿ. ೧೭೯).

[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಇವರ್; ತೆಲು. ಎಗುರು]

ಎಗಲು (ನಾ). ರೆಂಬೆ; ಮರದ ಎಳೆಯ ಗೆಲ್ಲು. [←ತುಳು. ಎಗ್‌ಲ್]

ಎಗು (ನಾ). ಏರುವುದು; ಮೇಲೆ ಹತ್ತುವುದು. 'ಎಗುಮತಿ' ಪರಾ.

[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಏಱ್ಱು; ಮಲ. ಏಱ್ಱ, ಏಱ್ಱು]

ಎಗುಮತಿ (ನಾ). ರಫ್ತು; ನಿರ್ಯಾತ; ಸರಕನ್ನು ಹಡಗಿಗೇರಿಸುವುದು: ಇತರ ದೇಶಗಳಿಗೆ ಹೋಗುವ ಸರಕುಗಳು (ಎಗುಮತಿ) – ಹತ್ತಿ, ಧಾನ್ಯ, ಅಫೀಂ (ಭೂಗೋಳ. ೩೯).

[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಮಲ. ಏಱುಮತಿ; ತೆಲು. ಎಗುಮತಿ]

ಎಗುಮತಿದಿಗುಮತಿ (ನಾ). ರಫ್ತು ಮತ್ತು ಆಮದು; ಸರಕನ್ನು ಹಡಗಿಗೇರಿಸುವುದು ಮತ್ತು ಇಳಿಸುವುದು (ಕಿ).

[← ತೆಲು. ಎಗುಮತಿದಿಗುಮತಿ]

ಎಗುರುಕಂಬಿ (ನಾ). ಸ್ಥಿತಿಸ್ಥಾಪಕತ್ವವುಳ್ಳ ಸಾಧನ; ಸ್ಪ್ರಿಂಗು: ಕೊಳವಿಯಲ್ಲಿರುವ ಎಗುರುಕಂಬಿಯ ಸಹಾಯದಿಂದ ಕ್ರಮೇಣ ಮೇಲೆದ್ದು ಉರಿಯುವ ಗಟ್ಟಿ ಮೋಂಬತ್ತಿ (Carriage Candle. ಇಂಕನಿ).

[ಎಗುರು + ಕಂಬಿ₁]

ಎಗುರುಗಡಾರಿ (ನಾ). "ಬಂಡೆ ಮೊದಲಾದುವುಗಳನ್ನು ಒಡೆಯುವುದಕ್ಕಾಗಿ, ಸಿಡಿಮದ್ದು ತುಂಬುವುದಕ್ಕೆ ತೂತನ್ನು ಕೊರೆಯಲು ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಉಳಿಯಲಗಿನ ಭಾರವಾದ ಗಡಾರಿ: ಎಗುರುಗಡಾರಿ" (Jumper. ಇಂಕನಿ). [ಎಗುರು + ಗಡಾರಿ]

ಎಗುರುಪಟ್ಟು (ನಾ). ಬಗ್ಗಿಸಿದ ಅಥವಾ ಸುರುಳಿ ಸುತ್ತಿದ ಲೋಹದ ಸ್ಥಿತಿಸ್ಥಾಪಕತೆಯುಳ್ಳ ಪಟ್ಟಿ ; ಸಾರುಪಟ್ಟಿ (Hang. ಇಂಳ).
[ಎಗುರು + ಪಟ್ಟು.]

ಎಗೆ (ನಾ). = ಎಗಲು. [← ತುಳು. ಎಗ್ಗೆ]

ಎಗ್ಗು, ಎರ್ಗ (ನಾ). ಹೆಳ್ಳುವ ; ಒರಟು ; ಅಸಂಸ್ಕೃತ ; ದಡ್ಡ ; ಗಾಂಪ : "ಕೂಲಂ – ಎಗ್ಗಂ" (ಕಮದ. ಪರಿ. ೧) ; "ಗಾಂಪಮೊಳೆಗ್ಗಂ" (ಕರ್ಣಾ. ೪೬) ; "ಎಗ್ಗನೆಂಬು ಹೆಜ್ಜಂ" (ಕಕಾ. ೧೮–೩೬೬) ; ಳಿಟ್ಟೆಯಂತೆ ದೆಸೆದೆಸೆಗೆ ಬೆಸೆವ ಪಕ್ಕಪಸಿಯೆಗ್ಗರುಮಂ ಳಂಡು (ಪಂಪಭಾ. ೪–೪೪ ವ) ; ಪಲುಗೋಲೊಳ್ ಪಾರ್ಥಿ ಯ ತಡಿಗಜಬೆ ಭರಂಗೆಯ್ದು ಪೊಣಿಸೆಂಬೆಗ್ಗನವೊಲ್ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧–೫೨) ; ಕೇಳದಲೆ ಗುರುವು ತಾ ಹೇಳುವನು ನಿನಗೊಂದ ಕೇಳದಲೆ ಬೇಡಿ ಹೇಳುವನ ನೆರವಾಹು ಕೇಳುವವನೆಗ್ಗ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೮೨) ; ಎಗ್ಗರೆಂಗೆ ! ಲೋಗರಾಹುಗೆ ! ಬಜೆ ದೂಜಂ ತಡೆಯಲಾವಂ ಸಾಲ್ವಂ (ಶಾಮಾಕೃ. ೧೯–೧೩). △ ಎಗ್ಗರ್ : ನರ್ಗಸುಖಾನಾಗಿಹನೀ ಲೋಕೊರ್ಗುವಪೆ ಬಿಟ್ಟಂಜಬಂಡಂತೆಗೆರ್ಗನಾ ಪರಮಾತ್ಮನಾನಾಸಾಧನೆನೆ ಮುಖಿಪ (ಬಜ್ಜಡ. ೪೭–೪೩). [ಎಗ್ಗು + –ಅ್ರ]

ಎಗ್ಗಡಿದಿಗ್ಗಡೆ (ನಾ). ವಿರುದ್ಧರು ; ಹಳ್ಳ ತಿಟ್ಟು ; ಅಸ್ತವ್ಯಸ್ತ (?) : ಪೆಕ್ಷ ಬಲವೂ ಕ್ಷೇತ್ರ ವಿಸ್ತಾರವೂ ಎಗ್ಗಡಿದಿಗ್ಗಡೆಯಾಗಿರುವುದರಿಂದ ... ಸ್ಥಾನಗಳು ದೊರಕಬಹುದು (ರಾಜ್ಯಶಾ. ೩೩೪).
[← ತೆಲು. ಎಗುಡುದಿಗುಡು]

ಎಗ್ಗತನ (ನಾ). ದಡ್ಡತನ ; ಹೆಜ್ಜತನ : ತನಗೆ – ಎಗ್ಗತನಂ, ಮರುಳ್ತನಂ (ಕಮದ. ೨೧೧ ಪ್ರಯೋ) ; ಸಂದರ್ಶನಿಟ್ಟಣಿ ನೆರೆದಿಹ ಮಂದಿಯಲಿ ನಾಶವನಡಸಿತಂದಿಂದಲಿಗೆ ನುಡಿಯ ತೋಲವುದೆಗ್ಗತನವೆನುತ (ಪ್ರಭುಲಿ. ೭–೨೪) ; ಪೊಜುಮಿಂಜುಗ್ಗೆವನಂ ಬಜಿವಾತುಗಾಜನಂ ಕಜು ಬನಂ ಕಪಟಜ್ಞಪಯನಂ ಧರ್ತ ನಂ ತೊಜಿಯುದುದೆಗ್ಗತವಲ್ಲೇ (ರಾಜಕೇ. ೧೧–೯೩) ; ನನ್ನೆಗ್ಗತನಮುಮಿನ್ ಬಿಟ್ಟು ಳಿಕೆಯೀಗಳ್ (ಅಂತಿಗೀ. ೫–೮೦).
[ಎಗ್ಗ + –ತನ]

ಎಗ್ಗಲ 'ಎಗ್ಗಳ' ನೋ.

ಎಗ್ಗಳ, ಎಗ್ಗಲ (ನಾ). ಆಧಿಕ್ಯ ; ವಿಶೇಷ ; ಬಹಳ : ಮುಳಿಸಿಂದಿನು ರಾಗ ಬಲುಳಸಕೋಪದೆಗ್ಗಳವಳೆ ಗೌಳ . . . ಅಲ್ಲಾಗಂಧಿ (ಜ ಪ ವ. ೪–೧೬) ; ದೂರಳ್ಳೆಗ್ಗಾದಪ ನಿಳಲೆ ತೋರದಿನ್ನೊಂದಾಜಿ (ಜಪ ವ. ೧೬–೩೬) ; ಮುಗಿಗಳ ಸಾಸಿರ ಸುನಾಮಳೆ [ಶಾಕಾಂ. ೪]ಗ್ಗಳ ರಾಮ ಚಂದ್ರಮನ ದಿವ್ಯಮೂರ್ತಿಯ ಧ್ಯಾನಿಪ ವಾಸಿ ಪುಟ್ಟಿದಬುದು (ವಂ ಕಾ. ೧–೧೬–೩೬). ಎಗ್ಗೆ ಲಿ : ಅತ್ತರು ಮಾಡಿದಗದ ಸೋಸ್ತೇರವಿಲ್ಲಿಸ್ಕಾರ ಎಗ್ಗಲಗಾಟ ಬಾನವ್ವನಮಗ (ಲೋಳಗೀ. ೧೭೪–೪). 'ವೆಗ್ಗಳ' ಪರಾ.
[< ವೆಗ್ಗಳ ?]

ಎಗ್ಗಱಿ (ಕ್ರಿ). ನಾಚಿಕೆ ಪಡು : ಅಸ್ಸಿಸಿದೊಡೆ ದಿಟವೆಂದೆಗ್ಗಱಿಯದೆ ನಸ್ಸಗ್ಗದ ಹೆಗ್ಗರು ನುಸ್ಸುಗಳಂ ಬಗ್ಗಿಸಿ (ವೀರೇಶ. ೩–೨೬) ; ವೆಗ್ಗಳ ರೂಪಕ್ಕೆ ತನ್ನ ಮುಗ್ಧಳೊಳ್ ಬಂದು ಮಚ್ಚಿಸಿ ಪೋದ ವೆಜಳಲಾನೆಗ್ಗಱಿಯದೆ ಬಂದೆ ತಾಯೆ (ಮೋಹಕ. ೨೭–೫೪). [ಎಗ್ಗು + ಅಱಿ]

ಎಗ್ಗಾಮುಗ್ಗಾ (ಅ). ಹಿಂದಕ್ಕೆ ಮುಂದಕ್ಕೆ : ಆ ನೂರು ಕೆಲಸ ಆ ನೂರು ಚಿಂತೆಗಳ ನಡುವೆ ರಾಜನ ಮನಸ್ಸು ಎಗ್ಗಾಮುಗ್ಗ ನಡೆಯ ಬೇಕಾಗಿತ್ತು (ಸಪಾ. ೪೨). 'ಹಿಗ್ಗಾಮುಗ್ಗಾ' ಪರಾ.
[< ಹಿಗ್ಗಾಮುಗ್ಗಾ ?]

ಎಗ್ಗಿಕೆ (ನಾ). ದಡ್ಡತನ ; ಹೆಜ್ಜತನ : ಸಂಸಾರದಂಗ ನಂದಿ ದರ್ಶನ ಮುಮಂ ವ್ರತಮುಮಂ ಕೆದಿಸುವೆನೆಗ್ಗಿಕೆಯೆಂಬು ವ್ರತಪರರಕ್ಷಕೋಪಾ ಯಮಂ ಚಿಂತಿಸುತ್ತಿರ್ದರ್ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೩–೧೦೩). [ಎಗ್ಗು + –ಇಕೆ]

ಎಗ್ಗು, ಎಗ್ಗ (ಕ್ರಿ). ಬಿಕ್ಕು ; ಬಿ ಕ್ಕು ಳಿ ಸು : ರಸಿಯಾಸಿದೊಡೆ ಇಲಿಗುತ್ತಂ ಮಸಗದೊಡೆಗ್ಗು ವೊಡೆ ತಿರಿ ಕೆದೆವುದೆ ಮೆಯ್ ಝೋಂಪಿಸುವೊಡೆ . . . ರಾಸ್ಪಾದಿ ತೋಯಮಂ ಕುಡೆ ತೀರ್ಗುಂ (ಯೋ ಕೋ ಪ. ೯–೩೩) ; ಕಗ್ಗೊಜವೆ . . . ಮರಿಜದ ಜೂರ್ಗಾಂ ಅಗ್ಗಳಮೊಂದಿರೆ ಸಸ್ಯದೊಳೆಗ್ಗುಳ್ಪದೆ ವಿಷಹರಂ ವಲಂ ಪ್ರತ್ಯೇಕಂ (ಜಪವ. ೬–೮೨). 'ಅಗ್ಗು' ಪರಾ.
[< ಅಗ್ಗು ?]

ಎಗ್ಗುಜ್ಜ, ಎರ್ಗುಜ್ಜ (ನಾ). ೧. ದಡ್ಡತನ ; ಹೆಜ್ಜತನ : ಳಳದಱಿಯ ದೆಸ್ಸಿ ಬಳವಳೆ ಬಳಿವಿಡೆಗಂ (ಪಂಪಭಾ. ೬–೪೬) ; ತಮ್ಮೆಗ್ಗನಗ್ಗಂಮಾಡಿ ಬಂದ ಬರವುಮಂ (ವರ್ಧಮಾ. ೯–೪೭ ವ) ; ನಿಷ್ಟಳು ಶಿವರಾತ್ರಿಯಂ ಮಾಳ್ಪಳ್ಪರಿಯನಿವ ಭಾಷೆ ಭಕ್ತರನಿಷ್ಟಶಿವನೆಂದಿಪ್ಪ ಭಾಷೆ ಶಿವ್ಯೆಕ್ಕರೆಗ್ಸಿಗಳ ಎಚ್ಚಜ್ಞಾಪನವಿದಿಪ ಭಾಷೆ (ಬಸವ. ೬–೧) ; ಉಗ್ಗಡದ ರಣಾವಳಿ ಕಲ್ಲ ನನಗಿಸ್ಸಿನವೀ ಕಾರವಿಜ್ಜರಿಗೆಗ್ಸ ನೋಡುವೆನೆಂಬವೊಲು ರವಿಯಡರ್ದ ನಂಬರವ (ಕುಮ್ಮಾಕ. ೩–೨) ; ಅಗ್ಗಳುಗ್ಗಿಗಳುಬು ಡೊಗ್ಗೆ ಮಚ್ಚುಗೆ ಯುಂಟು ಹೆಗ್ಗುಳದ ಕಾಯ್ದು ಮೆಲಲುಂಟು ಮಾಡನಾಡಿಗ್ಗೆನ್ನಲಬುದೆ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೩೦). ೨. ನಾಚಿಕೆ ; ಸಂಕೋಚ : ಕಡುಚಲ್ಲಿಂ ರತಿಗೆಗ್ಗಂ ಪಡೆದು ಬಿಲಾಸಕ್ಕೆ ದೆಸಿಪಡೆದವನಪಕ್ಷೋ ಪಡದು ಬಿರಿಯರಿಸಿ ತನಮಂ (ಪಂರಾಮ. ೨–೬೨) ; ಹೆಂಗಸರೊಂ ಗಂಡಸರೂ ಯಾವಾ ಗಲೂ ಯಾವತರದ ಎಗ್ಗಿಲ್ಲದೆ ಕೂಡಿ ಇರಬಾರದು (ತಿ ಳ್ಳ ಮ. ೪) ; ಅಸಭ್ಯ ವಿಷಯಗಳಲ್ಲಿ ಇಬ್ಬರಿಗೂ ಎಗ್ಗಿಲ್ಲ (ಸಾಜಜ್ಞ. ೧೧೧). △ ಎಗ್ಗು ೨ : ೧. ಅಗ್ಗಳಿಕೆಯಿಂದೆಗೆರ್[ಪಾಠಾಂ. ಗ್ಗೆ]ನ್ನದುರ್ವಜ್ಜುಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧–೪೪) ; ಮುಳಿಸಿಗುಂ ಸೊಳ್ಳಂ ಬರ್ಗುಂ ಪುರುಂಳಿ ಝುಂಕಣೆ (ವ್ಯಪಾ. ೨೮–೩೩). ೩. ಎಗ್ಗಿಸ್ಸಿದೆ [ಪಾಠಾಂ. ಎಗ್ಗಿಸಿದೆ, ಎಳ್ಳಿಸಿದೆ] ಪಾದರಿಯೆಲೆ ಪೆರ್ಗುರುಟಿಗೆ ಯಿಸವ ಬೇರುಮಂ ಖಜ್ಜೂರ ದೊ ಳಿಗಿರೆ ಜಲಿಂದಿಂಬಿಟಲ್ಲಿಗ್ಗೆರಿದ ವ್ಯಕಬಿಷಂಗಳಳಿಗುಮಾ ಮೋಘಂ (ಖಮದ. ೧೩–೩೧).

ಎಗ್ಗಾಗು = ನಾಚಿಕೆಯಾಗು : ಪಲವುಂ ಸಂಜು ಪಾರ್ಯ ಪಸ್ಸ ಗೇರ್ದಂಗಿರದಾಹೋರಂತೆ ಬೆಂಬತ್ತೆಯುಮೆದೆಗಡಿದೆಗ್ಗಾಯ್ದು ಕುರ್ಮಂಗಿಸುತ್ತೆ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೨೨೩ ; ಧರ್ಮಾಸಾ. ೩–೩ ನೋ).
[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ವೆಕ್ಕಂ = ನಾಚಿಕೆ ; ತೆಲು. ಎಗ್ಗು = ತೊಂದರೆ]

ಎಗ್ಗುಡಿ (ನಾ). ದಿಣ್ಣೆ ; ದಿಬ್ಬ. [← ತೆಲು. ಎಗುಡು]

ಎಗ್ಗುಳಿ (ನಾ). ೧. ಒರಟು ; ಗಾಂಪ ; "ಕೆಂಬಲ್ಬಲ" (ಹಸಾಪ. ೬. ೫, ೫). ೨. ನಾಚಿಕೆಪಡುವವನು ; ಸಂಕೋಚಸ್ವಭಾವದವನು ; "ನಾಚುಬುರಕೆ" (ಜಾನಕೀಪ್ರ. ೨೩). [ಎಗ್ಗು + –ಉಳ್ಳ]

ಎಗ್ಗುಳಿತನ (ನಾ). ನಾಚಿಕೆಸ್ವಭಾವ ; ಸಂಕೋಚದ ಸ್ವಭಾವ. [ಎಗ್ಗುಳಿ + –ತನ]

ಎಗ್ಗೆ (ನಾ). ದಡ್ಡಹೆಂಗಸು ; ಪೆದ್ದಿ : ಸಿತಗೆ, ಜಡುರೆ, ಪಾಕ್ಟೆ, ಜೋಡೆ, ಳಿಕ್ಕೆ, ಬೆಳ್ಳೆ, ಹೆಜ್ಜೆ, ಎಗ್ಗೆ (ಕಬ್ಬಾಸು. ೧೫೬ ಪ್ರಯೋ).
[ಎಗ್ಗು + –ಎ]

ಎಚೆ 'ಎಸೆ' ನೋ.

ಎಚ್ಚ್ಯ, (ನಾ). (ಮಲದ) ಹಿಕ್ಕೆ ; ಪಿಚಿಕೆ : ದ್ಯಾಶ್ವಾನಲ್ಲಿಯ ಫಲಮನ ಪೇಕ್ಷಿಸುವೊಡೆ ಕೋಲುಯೆ(ಯು)ಚ್ಚಮಂ ತೊಡೆ (ಯೋಕೋಪ್ರ. ೬–೫೩) ; ನವಲಿಲಂ ಜರಣಾಯಭ್ರ ಪಾರಿವಮೆಂಬವರ್ಚಿಚ್ಚಮರ್ಗಮೊಲಬುವಂ ತಾಂ ಜವದಿಂ ಧೂಪಗೊಳಲಿಪಿನಹ ಸಮುದ್ಭೂತ ವೃಶ್ಚಿ ಕೋ ದ್ರವ ವಿಷಕ್ಕೆಂ (ಖಮದ. ೧೧–೧೬). 'ಅಚ್ಚ್ಯೆ' ಪರಾ.
[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಎಚ್ಚ]

ಎಚ್ಚ್ಯ 'ಎಸು' ಪರಾ.

ಎಚ್ಚಕ (ನಾ). "ಕೊಡುವ ದಾತಾ" (ಏಸ್ತೋಸು. ಆಡಿ): ಶೆಟ್ಟಿ ದವರ ಬಂಟಾನೆನಿಪಾ ವೈಖುಂಠ ಹೆಬ್ಬೈನ ವಿಜಯ ವಿಠ್ಠಲರೇಯಾ ಎಚ್ಚಕನೊ ನೀನು ನಂದಿದ ದಾಸರಿಗೇ (ಏಸ್ತೋಸು. ೪೨–೧). 'ಇಚ್ಚಕ' ಪರಾ. [?]

ಎಚ್ಚತ್ತ 'ಎಚ್ಚಟ್ಟ್' ಪರಾ.

ಎಚ್ಚತ್ತು 'ಎಚ್ಚಟ್ಟ್' ನೋ.

ಎಚ್ಚದಡಿ (ನಾ). ವಸ್ತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ರೀತಿಯ ಅಂಚು (?) : ದಟ್ಟಿ ಪಟ್ಟಾಳ ಸೀರಿ ಎಚ್ಚದಡಿಯ ನ್ಯಾಮದಡಿಯ ಜರತಾರ ಸೀರಿ ಜಾಯಾ ಕುಟ್ಟು ಜಾಡೆ ನಿನ್ನ ಕಲಿಯ ಬಂದೆ (ಧೋಸಗಿ. ೧೪೯–೧). [?]

ಎಚ್ಚರ 'ಎಚ್ಚಟ್ಟ್' ನೋ.

ಎಚ್ಚರಗನಸು (ನಾ). ಎಚ್ಚರವಾಗಿದ್ದಾಗ ಕಾಣುವ ಕನಸು; "ಹಗಲುಗನಸು" (Waking Dream. ಇಂಕಾ).

[ಎಚ್ಚರ (< ಎಚ್ಚಟ್ಟ್) + ಕನಸು]

ಎಚ್ಚರಗೇಡಿ (ನಾ). ಎಚ್ಚರವಿಲ್ಲದವನು; ಅಡಾಗರೂಕ : ಒಂದು ವೇಳೆ ಸುರಾಪಾನ ಮಾಡಿದ ಮನುಷ್ಯನ ಸಹ ಮೈಮರೆತು ಎಚ್ಚರಗೇಡಿಯಾಗಲಿಕ್ಕಿಲ್ಲ (ಬ್ರಹ್ಮಚೇ. ೧೧೧).

[ಎಚ್ಚರ (< ಎಚ್ಚಟ್ಟ್) + ಕೇಡಿ]

ಎಚ್ಚರಗೊಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ಎಚ್ಚರಾಗುವಂತೆ ಮಾಡು ; ಎಬ್ಬಿಸು: "ಪೈತಾಳಕ . . . ಎಚ್ಚರಗೊಳಿಸುವ ಹಾಡುಗಾರರಾದ ಸ್ತುತಿಪಾಠಕರ ಹೆಸರು" (ಅದ್ಭಾಂತ. ೨೨೯). [ಎಚ್ಚರಗೊಳ್ಳು + –ಇಸ್ನು]

ಎಚ್ಚರಗೊಳ್ಳು (ಕ್ರಿ). ಎಚ್ಚರಾಗು ; ಎದ್ದೇಳು : ಅವನು ತುಗತಾನೇ ಇದ್ದೆಯಂದ ಎಚ್ಚರಗೊಂಡ (ರೂಢಿ).

[ಎಚ್ಚರ (< ಎಚ್ಚಟ್ಟ್) + ಕೊಳ್ಳು$_1$ (< ಕೊಳ್ಳ್$_1$)]

ಎಚ್ಚರತಪ್ಪು 'ಎಚ್ಚರದಪ್ಪು' ನೋ.

ಎಚ್ಚರದಪ್ಪು, ಎಚ್ಚರತಪ್ಪು (ಕ್ರಿ). ಎಚ್ಚರಿಲ್ಲದಂತಾಗು; ಮೈಮರೆ : (ಮುಂಬಯಿ. ೫–೧೪೯ ೩) ; ಅವನು ಸಿಕ್ಕಿಕ್ಕಿಯಂದ ಎಚ್ಚರದಪ್ಪಿ ಬಿದ್ದು ಬಿಟ್ಟನು (ರೂಢಿ). ಎಚ್ಚರತಪ್ಪು : "ಜ್ಞಾನಾಂಬೆಗೆ ಸಿಡುಬು ಜ್ವರ ವಿಪರೀತವಾಗಿ ಎಚ್ಚರತಪ್ಪಿ ಅಸಿರಾಬು ಪಂಖಾದಿಟ್ಟತು . . . " (ಪ್ರತಾಪ. ೧೩೦) ; ಅವನ ಕಾಲಿನ ಮೇಲೆ ದೊಪ್ಪನೆ ಎಚ್ಚರತಪ್ಪಿ ಬಿದ್ದಳು (ಬಂಕಿಮ. ೧೯೧). [ಎಚ್ಚರ (< ಎಚ್ಚಟ್ಟ್) + ತಪ್ಪು$_1$]

ಎಚ್ಚರಪಡು (ಕ್ರಿ). ಜಾಗರೂಕತೆಯನ್ನು ವಹಿಸು : ತತ್ತಿಗಳನ್ನು ಹಾಕಿದಮೇಲೆ ಅವುಗಳನ್ನು ಕಾಯುವುದಕ್ಕೆ ಅದು ಎಷ್ಟು ಎಚ್ಚರಪಡುತ್ತದೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೫–೬೯). [ಎಚ್ಚರ (< ಎಚ್ಚಟ್ಟ್) + ಪಡ್ಸು$_1$]

ಎಚ್ಚರಮರೆ (ಕ್ರಿ). = ಎಚ್ಚರದಪ್ಪು

[ಎಚ್ಚರ (< ಎಚ್ಚಟ್ಟ್) + ಮರೆ$_1$ (< ಮಱೆ$_1$)]

ಎಚ್ಚರಿಕೆ 'ಎಚ್ಚಟ್ಟಿಕೆ' ನೋ.

ಎಚ್ಚರಿಕೆದಪ್ಪು (ಕ್ರಿ). = ಎಚ್ಚರದಪ್ಪು : ಎಚ್ಚರಿಕೆದಪ್ಪದ ನುರಿತ ಸಮರ್ಥರಾಗಿರುವ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಾಯ್ತು ಕೊಕ್ಕರಿರಿ (ಮಂತ್ರಕ. ೪೩–೧೩).

[ಎಚ್ಚರಿಕೆ (< ಎಚ್ಚಟ್ಟಿಕೆ) + ತಪ್ಪು$_1$]

ಎಚ್ಚರಿರು (ಕ್ರಿ). ಎಚ್ಚರವಾಗಿರು ; ಜಾಗೃತವಾಗಿರು : ಜನರಿಳ್ಳಿರು ವಾಗ ಚಂಡಲವೇತ್ಯೆಯ ಅವರ ಜೀವನವನು ನೀನು ಹಗಲೊಳ್ ಕದಿಯುವೆ ನೀನಲ್ಲಿ ಕಲಿತೆಯ ಇಂತಹ ಚೋರವಿದ್ಯೆಯನು (ಇಂಡಾಸ. ೧೧೩–೫೩). [ಎಚ್ಚರ (< ಎಚ್ಚಟ್ಟ್) + ಇರು$_1$ (< ಇರ್$_1$)]

ಎಚ್ಚರಿಸು 'ಎಚ್ಚಟ್ಟಿಸು' ನೋ.

ಎಚ್ಚರು 'ಎಚ್ಚಟ್ಟ್' ನೋ.

ಎಚ್ಚರ್ರು 'ಎಚ್ಚಟ್ಟ್' ನೋ.

ಎಚ್ಚರುಗೇಳು (ಕ್ರಿ). ಎಚ್ಚರದಿಂದ ಕೇಳು; ಮನಸ್ಸಿಟ್ಟು-ಕೇಳು: ಕದಗಳ ಹಿಂದೆ ಅವಿತಡಗಿರುತ್ತ ಇಲ್ಲಿ ನಡೆದ ಮಾತುಗಳನ್ನೆಲ್ಲಾ ಎಚ್ಚರುಗೇಳಿದುವರು (ಮಂತ್ರಕ. ೫೧–೨೪).

[ಎಚ್ಚರ್ರು (< ಎಚ್ಚಟ್ಟ್) + ಕೇಳು (< ಕೇಳ್)]

ಎಚ್ಚರುಗೊಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ಎಚ್ಚರಾಗುವಂತೆ ಮಾಡು : ಫಳ್ಳನೇ ಒಂದು ಆರ್ತಧ್ವನಿ ನನ್ನನ್ನು ಎಚ್ಚರುಗೊಳಿಸಿತು (ತೇಜೋಚಿ. ೪೨).

[ಎಚ್ಚರ್ರು (< ಎಚ್ಚಟ್ಟ್) + ಕೊಳ್$_1$ + –ಇಸ್ನು]

ಎಚ್ಚವಿಕ್ಕು (ಕ್ರಿ). ಹಿಚಕೆಹಾಕು ; (ಪಕ್ಷಿಗಳು) ಮಲ ವಿಸರ್ಜನೆ ಮಾಡು : ಗಗನಶಿಲಾತಳದಲ್ಲಿ ಘನಪುಗಳಂಕಳುಳಮಚ್ಚವಿಕ್ಕಿ (ಪಾಶಾಂ. ಮೆಚ್ಚಲಿಕ್ಕಿ, ವಚ್ಚವಿಕ್ಕಿಪೋದುವೊ ಏಗೆ ಬಾಂಜಗುನಿಗೆ ನೆಗೆದುವೊ ನೊರೆಯೆನಿ ಬಗೆಗೊಂಡುವು. ಬಾನೊ ಕೊಗಿದ ಬಿಳಿಯ ಮುಗಿಲ್ಗಳ್ (೧೮೨೨. ೫–೨೫). 'ಅಚ್ಚಿಕ್ಕು' ಪರಾ. [ಎಚ್ಚ$_1$ + ಇಕ್ಕು]

ಎಚ್ಚಟ್ಟ್$_1$ 'ಎಚ್ಚಟ್ಟ್$_1$' ನೋ.

ಎಚ್ಚಟ್ಟ್ 'ಎಚ್ಚಟ್ಟ್' ನೋ.

ಎಚ್ಚಟ್ಟ ಅಕಿ 'ಎಚ್ಚಟ್ಟಅಕಿ' ನೋ.

ಎಚ್ಚಟ್ಟು ಅಸು 'ಎಚ್ಚಟ್ಟಅಸು' ನೋ.

ಎಚ್ಚಟ್ಟು 'ಎಚ್ಚಟ್ಟ್' ನೋ.

ಎಚ್ಚಟ್ಟ್ಯು 'ಎಚ್ಚಟ್ಟ್' ನೋ.

ಎಚ್ಚಣ್ಣಡು 'ಎಸು' ಪರಾ.

ಎಚ್ಚಿತ (ಗು). ಸರಿಯಾದ ; ಯೋಗ್ಯವಾದ : ಬಿಡದೆ ತತ್ತಾಯಶ್ಚಿತಂಗಳಂ ಶುಶ್ರೂಷಂ ಕೆಡುವಂತೆನಿಪಿದ ತತ್ಪ್ರಾಯತದಿಂ ಸುಕೃತ ಕೆಡುವಂತೆಯಿ ಟ್ಟಿತದ [ಪಾಶಾಂ. ಯೆಚ್ಚಿತ್ತದ] ಪಾಗಗಂಗಳಲ್ಲಿ ಯಾವುದೆಂದಂ ವರ್ತಮಾನಾ [ವಿಕೃಷ. ೫–೧೯–೧೯). 'ಒಚ್ಚಿತ' ಪರಾ. [?]

ಎಚ್ಚು, ಎಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಬಳಿ; ಲೇಪಿಸು; ಸವರು; ಹೆಚ್ಚು : "ಎಚ್ಚು – ಅಂಜನಕ್ರಿಯಾಯಾಂ" (ಕಮಧಾ); ಅಂಜನಮನೆಚ್ಚಿ ತಾಂ ಪೊಸ್ತನಾಗಿ (ವಡ್ಡಾರ. ೧೨೨–೧೨); ಉಸ್ತ್ರರಹಿಯ ಬೇರಂ ಸ್ವೆಂದ ಸಮಸ್ತಿತಂ . . . ಕಾಂಬಿಕೊಂಡಬ್ಬೆ ನೇತ್ರಮಂ ಕೊಗಂ ಕಿಡುಗುಂ (ರೋಕೋಸ. ೯–೬೮) ; ಅಂಜನಮನೆಚ್ಚಿದರ್ ಸಂತದಿಂ (ನಿರೀ. ೧೦–೪೦) ; ಕಂಗಳಾಲಿಗೆ ಕಪ್ಪುರವೆಚ್ಚಿ (ಭರಚ. ೧೦–೬೨). ೨. ಸರಿ ಪಡಿಸು ; ಸಮಮಾಡು ; ಅಲಂಕರಿಸು : "ಸಮಭಾವಮನಿಲೆಚ್ಚುವು ದಿಕ್ಕುಂ" (ಮುಂಗರಾ. ೧೧೦–೨೫). ಎಸ್ಸು : ೧. ಬಲುವದಡಿ ತುಬುಚಿ ಯಾಸದಿಯೆರಸಿ ಫಲಂ ನಾಗಿಜಂಕಳಂ ನೆಲ್ಲಿಯ ಬಿತ್ತಿರಲಿರಿಯ ಪೂಗರಸ ದಿಂದುರಗಂ ಕೊಂಡಂಗೆ ಕಕ್ಕೆಸಲ್ ವಿಷಮಟ್ಟಗುಂ (ಜಮದ. ೬–೩೬).

ಎಚ್ಚಿ ಕೊಳ್ = ಬಳಿದುಕೊ ; ಲೇಪಿಸಿಕೊ; ಸವರಿಕೊ : ತುರಿಪದಿ ನಂಜನಮಂ ವಿಸ್ತರದಿಂದಂ ಕಡೆಸ್ತೂಕೆಚ್ಚಿಕೊಂಡು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೨–೧೨೫) ; ಕುಡಚೂಡುಕಂಗಳೊಳ್ ಕಣ್ಣಳೊಳಂಗನೆಯೆಚ್ಚಿಕೊಳ್ಳ ಕಾಡಿಗೆಯು ದಿರ್ದಂತೆ (ಅರ್ಥಸೇ. ೨–೨೩) ; ಅಂಜನಮನೆಚ್ಚಿಕೊಂಡಾಭರಣಮಂ ತೊಟ್ಟುಕೊಂಡು (ಪಂಬರ. ೬–೩೧).

[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಇಲುಕು, ಇಜ್ಜಿ, ಇಜ್ಜಿಚು ; ಮಲ. ಇಲುಕ್]

ಎಚ್ಚೊಟ್ಟು (ನಾ). ಸಂಪಿಗೆ ಹೂವು (ಸ್ಯಾಂಡಲ್). [?]

ಎಜ್ಜ (ನಾ). ವೆಜ್ಜ ; ರಂಧ್ರ ; ತೂತು : ಈ ತೂತಿಗೆ ನೂಪಕಣ್ಣು ಅಥವಾ 'ಎಜ್ಜ' ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೪–೧೫೪). 'ವೆಜ್ಜ' ಪರಾ.

[< ವೆಜ್ಜ]

ಎಜ್ಜಂಗೊಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ರಂಧ್ರಮಾಡು; ತೂತುಮಾಡು: ನಿಳ ಕುಳದಡಿ ಪಕ್ಕೆಜ್ಜಂಗೊಳಿಸದ ಮುತ್ತಳ ಮುಸುಂಬಕ್ಕಳದ ಕುಸುಮಂ (ದಮಸ್ಸ. ೧–೧೧೬). [ಎಜ್ಜ + ಕೊಳ್$_1$ + –ಇಸ್ನು]

ಎಜ್ಜವಿಕ್ಕು (ಕ್ರಿ). ಕೊರೆದು ತೂತುಮಾಡು; ರಂಧ್ರಮಾಡು: ಎಣೆಸೆ ನಖಂಗಳಿಂದುಡಿಯದಿರ್ದ ಚಿಗುರ್ ಕಡೆದೆಜ್ಜವಿಕ್ಕದೊಳ್ಮಣಿ ಸವಿ ನೋಡದಿರ್ದಭಿನವಂ ಮಧು (ಶಾಕುಂತ. ೨೫-೪೫). [ಎಜ್ಜ + ಇಕ್ಕು]

ಎಟಕಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕೈಗೆ ಸಿಕ್ಕುವಂತೆ ಮಾಡು; ನಿಲುಕಿಸು: ಮಾಯಾದ ದೊಡ್ಡಮ್ಮ ಮಾವಿನ ಮರವೇರಿ ಎಟಕೀಸಿ ನೋಡ್ಯಾಳೊ ತವರೂರ (ಹುಟ್ಟಿಹ. ೪೨). [ಎಟಕು + -ಇಸು$_3$]

ಎಟಕು, ಎಟುಕು$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಕೈಗೆ ಸಿಕ್ಕು; ನಿಲುಕು: ಅವಂಗೆ ಎಟಕೀತೆಲೆ ಸ್ವಾಮಿ ಎಂದು ಬೆಸಗೊಂಡಲ್ಲಿ (ವಚಶಾ. II, ೨೩೭); ಅದು ನನ್ನ ತಿಳುವಳಿಕೆಗೆ ಎಟಕದ ವಿಷಯವಾಗಿರಬಹುದು (ಬ ರ ಬಾ. ೪೩); ಅದು ನನಗೆ ಎಟಕುವುದಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ). **ಎಟುಕು$_1$**: ೧. ದ್ರಾಕ್ಷೆ ಚಪ್ಪರ ಕಣ್ಣಿಗೆ ಕಾಣುತ್ತದೆ, ಆದರೆ ಅದು ಎಟುಕುವುದಿಲ್ಲ (ಕೊನೆಭೇ. ೨೨೦); ಮನನದ ಯುಗಯುಗದ ತಪಕೆಟುಕದ (ಮಾನಸ. ೧೮). ೨. ಸಾಕಾಗು; ಬೇಕಾದಷ್ಟು ಇರು: ಗಂಡನ ಸಂಬಳ ಹಾಲಿನ ಖರ್ಚಿಗೂ ಎಟುಕುವುದಿಲ್ಲ (ಕೊನೆಭೇ. ೧೦೨). [?]

ಎಟುಕು$_1$ 'ಎಟಕು' ನೋ.

ಎಟುಕು$_2$ (ನಾ). ನಿಲುಕುವಿಕೆ; ಸಿಕ್ಕುವಿಕೆ; ಹಿಡಿತ: ಗಂಟಲ ಎಟುಕಿಗೆ ಸುಲಭವಲ್ಲದ ಈ ಶೈಲಿ (ಗಾಂಧಾರಗ್ರಾಮ) (ಯಕ್ಷಬ. ೭೧); ಅಂತರಿಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಬಂಡಿಯ ಎಟುಕಿಗೆ ಸಿಗುವಂತೆ ಉದ್ದಕ್ಕೂ ತೂಗುವರು (ಬಾಲಪ್ರ. I, ೪೦೫). [< ಎಟಕು]

ಎಟುವ (ನಾ). ಸಲ್ಲದವನು; ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಬಾರದವನು; ಎಡವಟ್ಟಾದವನು: ಹೊನ್ನಬಿಟ್ಟೆ ಹೆಣ್ಣಬಿಟ್ಟೆ ಮಣ್ಣಬಿಟ್ಟೆ ಎಂದು. . .ಹಿಡಿದು ಸಂಸಾರಿಗಳಲ್ಲ ಬಿಟ್ಟು ನಿಸ್ಸಂಸಾರಿಗಳಲ್ಲ ಎರಡೂ ಅಲ್ಲದ ಎಟುವರನು ಏನೆಂಬೆನಯ್ಯಾ (ಸಿದ್ಧೇವ. ೪೭೧). 'ಎಡಗ' ಪರಾ. [?]

ಎಟ್ಟಿ$_1$ (ನಾ). ಹಠಮಾರಿ; ಮೊಂಡ: ಹುಚ್ಚ ಮಹಮ್ಮದನು ಬರಿಯ ಶೆಟ್ಟಿಯೇ ಅಲ್ಲ; ಯಾರ ಮಾತೂ ಕೇಳದ ಎಟ್ಟಿಯೂ ಆಗಿದ್ದನು (ಮಾಧವ. I, ೧೧೬); ಏನ್ ಎಟ್ಟಿ ಹೆಂಗಸು ನೀನು (ಹೊಸಂಸಾ. ೧೪೪); ಯಾವಳೋ ಎಟ್ಟಿ ಹೆಂಗಸಿನ ಮೋಹದ ಬಲೆಗೆ ಬಿದ್ದು, ಹೆಂಡತಿ ಮಕ್ಕಳನ್ನು ನಿರ್ಲಕ್ಷಿಸಿ ಅವರನ್ನು ಬೀದಿಯಪಾಲುಮಾಡಿದ್ದ (ವಿದ್ಯಾರಿ. ೧೨). [?]

ಎಟ್ಟಿ$_2$ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮೀನು: ಮಲ್ಪೆಯಲ್ಲಿ ನಿನ್ನೆ ಎಟ್ಟಿ ಮಾತ್ರ ಗತಿಯಂತೆ (ಹೊಸಕ್ಷಿ. ೪೮).

[← ತುಳು. ಎಟ್ಟಿ = ಜಲಚರ]

ಎಟ್ಟಿ$_3$ (ಗು). ಒಣಗಿ ಬಿರುಸಾದ; ಬಂಜರಾದ. 'ಎಟ್ಟಿಕರಲು' ಪರಾ.

[< ವೆಟ್ಟಿ. / ತಮಿ. ಮಲ. ವೆಟ್ಟಿ; ತೆಲು. ವಟ್ಟಿ]

ಎಟ್ಟಿಕರಲು (ನಾ). ಕರಲುಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ; ನೀರನ್ನು ಜಾಗ್ರತೆ ಹೀರದ ಭೂಮಿ: ಎಟ್ಟಿಕರಲಾದರೆ ಅಂಥ ಹೊಲಕ್ಕೆ ಗೋದಿಯನ್ನು ಬಿತ್ತಬೇಕಾದರೆ ಹರಗದೆ ಬಿಟ್ಟುಬಿಡಬೇಕು (ಕೃಷಿಪ್ರ. ೮೨).

[ಎಟ್ಟಿ$_3$ + ಕರಲು$_1$]

ಎಟ್ಟಿತನ (ನಾ). ಹಠಮಾರಿತನ; ಮೊಂಡಾಟ; ಒರಟುತನ: ಸೊಕ್ಕು ತಾನೇ ಇಳಿದು ನನ್ನ ಸಂಗಡ ಆಕೆಯು ಎಟ್ಟಿತನ ಮಾಡುವುದನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಬಿಡುವಳು (ರಾಣಾರಾ. ೧೮); ಈತನ ಎಟ್ಟಿತನಕ್ಕೆ ಎಣೆಯಿಲ್ಲ (ತುಳಸಿ. ೮೬). [ಎಟ್ಟಿ$_1$ + -ತನ]

ಎಟ್ಟಿನುಡಿ (ನಾ). ಹಠದ ಮಾತು; ಒರಟು ಮಾತು; ಸೊಕ್ಕಿನ ಮಾತು: ಜನರು ಎಲ್ಲ ಘಟನೆಗಳನ್ನು ಸತ್ಯವಾಗಿ ಹೇಳಿದರು – ಬಲರಾಜನ ಎಟ್ಟಿನುಡಿಗಳನ್ನು ಮಾತ್ರ ಬಚ್ಚಿಟ್ಟುಕೊಂಡರು (ಪ್ರೇಮಾಶ್ರ. ೬೮).

[ಎಟ್ಟಿ$_1$ + ನುಡಿ$_2$]

ಎಟ್ಟಿಮನಸ್ಸು (ನಾ). ಹಠಮಾರಿತನ; ಒರಟು ಮನಸ್ಸು: ರಾಮರಾಜನ ಎಟ್ಟಿಮನಸ್ಸು ಮಾರ್ಜೀನೆಯ ಸದ್ಬೋಧಕ್ಕೆ ಬಗ್ಗಲಿಲ್ಲ (ಕನ್ನಡಿ. ೨೧). [ಎಟ್ಟಿ$_1$ + ಮನಸ್ಸು]

ಎಟ್ಟಿಮರ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮರ (?): ಮತ್ತಂ ಮೂಢ ಜನಂಗಳೆಟ್ಟಿ [ಪಾಠಾಂ. ಟ್ಟ] ಮರಂಗಳುಮನೊಟ್ಟಿದಕ್ಕೆಯಿವುಗಳುಮಂ ನಂಜುಗುಡ್ಡಂಗಳುಮಂ ದೈವಮೆಂದದಕ್ಕೆ ಒಂದೊಂದು ಪೆಸರನಿಟ್ಟುಕೊಂಡಾಡಿ (ಶ್ರಾವಕಾ. ೧೦೫-೧೫). [ಎಟ್ಟಿ ? + ಮರ$_1$]

ಎಟ್ಟಿಸು (ಕ್ರಿ). = ಎಟಕಿಸು (ದಕ. ೬). [ಎಟ್ಟು$_1$ + -ಇಸು$_3$]

ಎಟ್ಟು$_1$ (ಕ್ರಿ). (ಎತ್ತರದಲ್ಲಿರುವ ಪದಾರ್ಥವು) ನಿಲುಕು; ಎಟುಕು: "ಎಟ್ಟು – ಊರ್ಧ್ವಗತವಸ್ತುಗ್ರಹಣೇ" (ಶಮಧಾ); ಮರ್ಕಟನ ಲಂಘನ ಚಿತ್ತಕ್ಕೆಯೆಟ್ಟುದುದನೊಲ್ಲವಾಗಿ (ಅವರೇ. ೩೭); ಶೂನ್ಯದಲ್ಲಿ ವಿಶ್ರಮಿಸಿ ಕಂಡಹೆನೆಂದೆಡೆ ಕಂಗಳಿಗೆಟ್ಟದು ಕೈಮುಟ್ಟದು (ತುಜುಗಾ. ೪೧); ಕಣ್ಣೆಟ್ಟುವಷ್ಟಜೊಳೆತ್ತನೋಡಿದರತ್ತ ಹಣ್ಣಿದಾನೆಗಳು ತೇಜಿಗಳು (ಭರಚ. ೩೩-೮); ಸೂರ್ಯಮಂಡಲವ ನಿಚ್ಚಣಿಕೆಯಿಂದೆಟ್ಟಬಹುದೆ (ಷತಿಲ. ೪-೯೭).

ಎಟ್ಟಬರು = ಕೈಗೆ ಸಿಕ್ಕು, —ನಿಲುಕು: ನಮ್ಮಂತಹ ಕೌಟಿಲ್ಯ ವಿಶಿಷ್ಟರಿಗೆ ಎಟ್ಟಬಾರದ ಒಗ್ಗದ ಅಪಥ್ಯವಾಗದಿರದ ಗಗನಕುಸುಮದ ಸೌಂದರ್ಯ (ಬೆಟ್ಟಅ. ೪೫-೨೦). ಎಟ್ಟಿಹಿಡಿ = ಸಿಲುಕಿಸಿ ಹಿಡಿ: ಮಹಾರಾಜನ ತಣ್ಣಡಿಗಳನ್ನೆಟ್ಟಿ ಹಿಡಿದು (ವಿಗಡ. ೨೬-೧೦).

[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಎಟ್ಟು]

ಎಟ್ಟು$_2$ 'ಏಟು$_1$' ನೋ.

ಎಟ್ಟು$_3$ 'ಎಷ್ಟು' ನೋ.

ಎಟ್ಟುಗೆ (ನಾ). ಕೈಬಟ್ಟಲು: "ಕೈವಟ್ಟಲೆಟ್ಟುಗೆ" (ರನ್ನಕಂ. ೧೦).

[?]

ಎಟ್ಟೆಗ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮರ (ಮೈಔಗಿ. ೪-೪೦). [?]

ಎಟ್ಟೆಹಾಲು (ನಾ). ಗಟ್ಟಿಯಾದ ಹಾಲು; ಕೆನೆಹಾಲು (?): ಬಟ್ಟಹಾಲು, ಚಿಲುಹಾಲು, ಕೆನೆಹಾಲು, ಎಟ್ಟೆಹಾಲು, ತನಿವಾಲು ಮುಂತಾದ ತರತರದ ಹಾಲುಗಳನ್ನು ಬಟ್ಟಲು ಬಟ್ಟಲು ತುಂಬಿ ತಂದು ಎಡೆಮಾಡಿದಳು (ಮಾಮಲ್ಲಿ. ೫೪).

[ಎಟ್ಟೆ$_0$ + ಹಾಲು (< ಪಾಲ್$_1$). P ತಮಿ. ಏಡು = ಕೆನೆ]

ಎಡ$_1$ (ನಾ). ೧. ಬಲಭಾಗವಲ್ಲದ್ದು; ವಾಮಭಾಗ: "ವಾಮಂ, ಸವ್ಯಂ— ಈ ೨ ಎಡಂ" (ಹಲಾಯು. ೧೨೪-೭೧); ಮಲಯ ಸುಂದರನ್ ಬಲದ ದೆಸೆಯೊಳ್ ಮಲಯಾವತಿಗೆ ಪೋಪ ದಾಯಮನೆಡದ ದೆಸೆಯೊಳ್ ಪದ್ಮಾವತಿಗೆ ಪೋಪ ದಾಯಮನಿತ್ತು (ವಡ್ಡಾರಾ. ೩೭-೨೩); ಅಗಸುತೆ ದೇವನ ಬಲದಿಂದಮೆಡಕೆ ಬಂದಳ್ (ಗಿರಿಕ. ೧೦-೯೬); ಎಡದೆಡೆವೆರಲ ಸೆಳ್ಳುಗುರಿಂದೆ ಕಂಬನಿಗಡಣವ ಮೊಗೆದು ಸಿಂಪಿಸುತ (ಮೋಹತ. ೯-೮); ರಸ್ತೆಯ ಎಡದಲ್ಲಿಯೇ ನಡೆಯಿರಿ (ರೂಢಿ). ೨. ಸುಮಾರಾದದ್ದು; ಕೀಳಾದದ್ದು: ಹಿಂದೂಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿಯೂ ಹತ್ತಿ ಬೇಕಾದಷ್ಟು ಬೆಳೆಯುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಅದು ಅಮೇರಿಕದ ಹತ್ತಿಗಿಂತಲೂ ಎಡ (ಮುಂಬಯಿ. ೪-೨೬); ಆ ಕುದುರೆ ಇದಕ್ಕಿಂತ ಎಡ (ರೂಢಿ).

ಎಡಕಿಕ್ಕು = ಎಡಕ್ಕೆ ಬಿಟ್ಟು ನಡೆ: ಪಟ್ಟಣವ ಪಡಿತಳಿಸಿ ಪಾರಾವಾರದೋರಣದ ಬಟ್ಟೆವಿಡಿದೆಡಕಿಕ್ಕಿ [ಪಾಠಾಂ. ವಕ್ಕಿ] ಮೇರುವಿನಿಟ್ಟೆಡೆ [ಪಾಠಾಂ. ಟ್ಟಣಿ]ಯ ಜನಪದದ ರಾಯರ ಕಟ್ಟ ಕೇಳುತ ಕಂಡ ಮೈಯಲಿ ಹರಿದುದಗಲದಲಿ (ತೊರರಾ. ೪-೯-೨೩).

[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಇಡ, ಇಡೈ; ಮಲ. ಇಡ, ಎಡ; ತುಳು. ಎಡ, ಯಡ; ಕೊಡ. ಏಡತೆ; ತೆಲು. ಎಡ]

ಎಡ$_2$ (ನಾ). ಎಳೆಯದು; ಮರಿ. 'ಎಡನಾಯಿ' ಪರಾ.
[?. / ತೆಲು. ಏಡ = ಏಳೆಯದಾದ; ಮೃದುವಾದ]

ಎಡ-$_3$ (ಸಪೂರೂ) ಸ್ಥಳ ಎಂಬ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಎಡ ಎಂಬ ರೂಪ ಪೂರ್ವಪದದಲ್ಲಿ ಪ್ರಯೋಗವಾಗಿರುವ ಸಮಾಸ ಪದಗಳಿಗೆಲ್ಲಾ ಎಡೆ-$_7$ ಎಂಬ ರೂಪ ಪೂರ್ವಪದವಾಗಿ ಪ್ರಯೋಗವಾಗಿರುವ ಸಮಾಸಪದಗಳನ್ನು ನೋಡಿ.

ಎಡಂಗುಡು (ಕ್ರಿ). ಸೊಗಸನ್ನುಂಟುಮಾಡು; ಚೆಲುವಾಗಿಸು; "ಒಪ್ಪು, ಪೊರ್ದುಗೆಯಾಗು, ಮನೋಹರವಾಗು" (ಪ್ರಭಣ್ಣ): ಜಾಣ್ಗೆ ನಯನುಡಿಯೆಡಂಗುಡೆ (ರೇವಣ. ೮-೪).
[ಎಡ$_0$ (< ಎಡ್ಡ) + ಕುಡು$_1$ (< ಕೊಡು)]

ಎಡಂದೊಡು, ಎಡದೊಡು (ಕ್ರಿ). ಎಡಭಾಗದಲ್ಲಿ ಧರಿಸು, —ಹಾಕು: ಜನ್ನಿವಾರವನೆಡಂದೊಡಲು [ಪಾಠಾಂ. ಎಡದೊಡಲು] ಪ್ರಾಚೀನಮದು (ಮಂಗರಾ. ೭೫-೮). **ಎಡದೊಡು**: ಜನ್ನವಿರಮಂ . . . ಎಡದೊಡುವುದು ಪ್ರಾಚೀನಾವೀತಮೆಂಬುದು (ಹಲಾಯು. ೬೭-೨೫೩). [ಎಡ$_2$ + ತೊಡು$_1$]

ಎಡಂಪಿಸು, ಎಡಹಿಸು (ಕ್ರಿ). ಎಡವಿ ಬೀಳುವಂತೆ ಮಾಡು: "ಕಿಂ ನಸ್ಖಲಯತಿ = ಏನೆಡಂಪಿಸದೆ [ಪಾಠಾಂ. ಎಡಹಿಸದೆ] (ತಡೆಯದೆ)" (ನೀತಿವಾ. ೨೯-೪೮). **ಎಡಹಿಸು**: ಮೇಲಿನ ಪ್ರಯೋಗದ ಪಾಠಾಂತರವನ್ನು ನೋಡಿ. [ಎಡಂಪು (< ಎಡಪು) + -ಇಸ್ಸು$_3$]

ಎಡಂಪು 'ಎಡಪು' ನೋ.

ಎಡಂಬಡು (ನಾ). ಅಸಮಾಧಾನ; ಎಡವಟ್ಟು: ಕಡುಗೂರ್ಪಿಲ್ಲದ ಕರವಾಳ್ ಕಡುಪಿಲ್ಲದ ಕುದುರೆ ಗಾಡಿಯಿಲ್ಲದ ಬೆಲೆವೆಣ್ ನಡೆಯಿಲ್ಲದ ಕರ್ತೆ ಮನಕ್ಕೆ [ಪಾಠಾಂ. ಕ್ಕೊ]ಡಂಬಡಂ ಮಾಱ್ಕುಮರ್ತಿಯಂ ಮಾಡುಗುಮೇ (ಅಜಿಪು. ೬-೯೬); ಪಡೆಯಲ್‌ಬಾರದ ಕುಲಮಂ ಪಡೆದು ಬಱಿಕ್ಕದನೆ ನೀರೊಳರ್ದಿದೆ ನೀನುಂ ಪಡೆವೈ ಪ್ರಾಯಶ್ಚಿತ್ತಮನೆಡಂಬಡಿವರಿಂದಮಿಂದು ನಿನಗಾದುದಱಿಂ (ಸುಕುಮಾ. ೪-೩೨); ನಡೆವ ನೆಗಳ್ತೆ ಗಾಂಪು ಪತಿಭಕ್ತಿ ಕೆಲಕುಪಚಾರವೊಳ್ಪೆಡಂಬಡು ಚದುರೆಕ್ಕಸಕ್ಕಮಱಿತಂ ಮೊಲಗರ್ತ್ತಲೆಯಾಗೆ (ಎಇ. XII, ೨೮೧-೧೮೨; 1077); ತೊದಳಿಲ್ಲದೊಂದೆ ನುಡಿ ಲೋಭದೊಳೊಂದದ ಮನಮೆಡಂಬಡಿಲ್ಲದ ಚರಿತಂ ಮದಮಿಲ್ಲದ ಸಂಪದಮೆಂಬಿದು ಸಾಜಂ ತೂದಪಿಳ್ಳೆದಂಡಾಧಿಪನೊಳ್ (ಎಕ. VII, ಹೊನ್ನಾಳಿ. ೪೫-೯; 1175); "ವಾಮತೆ, ದೋಷ" (ಶಾಪಮಂ ಕೋಶ); ವಸುದೇವಂಗಮೆಡಂಬಡಪ್ಪ ಜನದಿಂ ಪೋಪಂತುಟಾಯಕ್ಕಟಾ (ಬಂಹರಿ. ೨-೯). [ಎಡ ? + ಪಡು$_1$]

ಎಡಂಬಡೆ 'ಎಡ್ಡಂಬಡೆ' ನೋ.

ಎಡಂಮಾಡು (ಕ್ರಿ). ಕೀಳುಮಾಡು; ಕಡೆಗಣಿಸು: ಪದ್ಮಸದ್ಮನ ಮೊಗಸಿರಿಯನೆಡವುತೆಡಂಮಾಡೆ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೩೯-೧೧).
[ಎಡ$_1$ + ಮಾಡು$_1$]

ಎಡಕು (ನಾ). ತೊಂದರೆ; ಕಷ್ಟ; ಉಭಯಸಂಕಟ (ಸ್ಕಾಂಡರ್).
[?]

ಎಡಗ (ನಾ). ಸಲ್ಲದವನು; ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಬಾರದವನು; ಎಡವಟ್ಟಾದವನು; ಒರಟ: "ಎಡಗನೆನೆ ಸಲ್ಲದವ" (ಕಬ್ಬಿಕ್ಕೆ. ೩೬); ಗಪ್ರತ್ಯಯಕ್ಕೆ:—ಸಟೆಗಂ, ನವಸಿಗಂ, ಎಡಗಂ (ಶಮದ. ೨೦೧ ಪ್ರಯೋ); ಬೇಂಟೆಯ ಬಿನದದೊಳೆಡಗನನಾಂ ಕಂಡೆನೆಂದು ಕಡುಮುಳಿಸಿಂದಂ ಬಿಡೆ ನಾಯ್ಗಳಂ (ಪುಣ್ಯಾಸ್ರ. ೩-೫೫); ತನ್ನರಮನೆಯಲ್ಲಿ ತಾನೇ ಎಡಗ (ಮಂತ್ರಶ. ೧೪೯-೧೪). 'ಎಟುವ' ಪರಾ.
[ಎಡ$_2$ + -ಗ$_3$. / ತಮಿ. ಇಡಕ್ಕನ್ = ಒರಟ, ಮರ್ಯಾದೆಗೆಟ್ಟವನು]

ಎಡಗಡೆ (ನಾ). ಎಡದ ಕಡೆ; ವಾಮಭಾಗ: ತೋಱಿತು ವಾಯಸನೆಡಗಡೆಯೆಡದಿಂದೆ ಹಾಱಿತು ಹಂಗ ದಕ್ಷಿಣಕೆ (ಮೋಹತ. ೬-೨೫); ಎಡಗಡೆಯೊಳಧಿಕ ತರ ವಿಭವದಿಂ ನಾರಿಯರ ಗಡಣದಿಂ ಗಿರಿಜೆ ರಂಜಿಸಲು (ಚಿಬಪು. ೨-೨೧). 'ಎಡಗಱೆ' ಪರಾ. [ಎಡ$_1$ + ಕಡೆ$_3$]

ಎಡಗಣ್ (ನಾ). ಎಡಭಾಗದ ಕಣ್ಣು; ವಾಮಾಕ್ಷಿ: ಎಡಗಣ್ಣೊಳೆಚ್ಚಿದಂಜನಮೊಡಂಬಡೆನೆ ಬಲದ ಕಣ್ಣೊಳೆಚ್ಚದೆ ಕುಡುಪಂ ಪಿಡಿದು (ಶಾಂತಿಪು. ೬-೮); ಕಪ್ಪುಗೊರಳನ ಕಣ್ಣೊಳಗೆ ಕಣ್ಣಪ್ಪದೇವನು ತನ್ನ ನೇತ್ರವನೊಪ್ಪಲರ್ಪಿಸಲೊಡನೆ . . . ಎಡಗಣ್ಣಪ್ಪು ಭೋರನೆ ಕುಪ್ಪಳಿಸುತಂ (ಬಸಪು. ೧೮-೭೨). [ಎಡ$_1$ + ಕಣ್]

ಎಡಗಯ್ 'ಎಡಗೆಯ್' ನೋ.

ಎಡಗಯ್ಯ (ನಾ). ೧. ಎಡಗೈಯಿಂದಲೇ ಕೆಲಸ ಕಾರ್ಯಗಳನ್ನು ಮಾಡುವವನು; ಎಡಚ. ೨. ಮಾದಿಗರವನು. ೩. ಸವ್ಯಸಾಚಿ; ಒಂದು ಬಿರುದು: ಚತುಷಷ್ಟಿಕಳಾಕಳಿತ ಸರ್ವಜ್ಞನಪರಿಮಿತ ದಾನವಿನೋದಶೀಳ ಎಡಗಯ್ಯ ಸೇನಾನಾಯಕ ಕಾಚಿದೇವ (ಎಕ. XIV, ನಾಗಮಂ. ೧೪೦-೨೪; 1225).
[ಎಡಗಯ್ (< ಎಡಗೆಯ್) + -ಅ$_7$]

ಎಡಗಲಿಸು (ಕ್ರಿ). ಎಡಕ್ಕೆ ಸರಿಸು; ಬದಿಗೊತ್ತು; ಪಕ್ಕಕ್ಕೆ ಬಿಟ್ಟುಕೊ: ಅಂತು ತಮ್ಮ ಮನದೊಳೊಡಂಬಟ್ಟಂತೆ ಮನಮನೆಡಗಲಿಸಿ ಪರಿವ ಜಾತ್ಯಶ್ವಂಗಳೆಲ್ಲಮಱಿಗಾಳೆಗದೊಳ್ ಸತ್ತೊಡೆ (ಪಂಪಭಾ. ೮-೯೪ ವ); ವಿಂಧ್ಯಾಚಲಮನೆಡಗಲಿಸಿದಗಸ್ತ್ಯನಂತೆ ಭೀಮಸೇನಂ ತಡೆಯದೆಡಗಲಿಸಿ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨-೬೫ ವ); ದುರ್ಯೋಧನ ದುಶ್ಶಾಸನರಿರ್ವರುಮುಱಿಯುಱಿದ ಕೌರವರೆಲ್ಲರುಮಂ ಜೀರಗೆಯೊಕ್ಕಿಲ್ಮಾಡಿ ಕೆಡೆದ ಪೆಣಂಗಳನೆಡಗಲಿಸಿ ಬೆಳ್ಳೋಟಮೋಡಿ ಜವಂಗೆಟ್ಟು (ಪಂಪಭಾ. ೧೨-೧೪೫ ವ); ಕಿಱುವೇಂಟೆಯ ನಾಯ್ಗಳಿಂದಮಟ್ಟುಪಟ್ಟ ಪೆಣ್ಮೊಲನಂತೆ ಭಯಮನೆಡಗಲಿಸಿ ಬೆಳ್ಳೋಟಮೋಡಿ (ಶಾಂತಿಪು. ೬-೯೧ ವ); ಕೋಪಾಂಧರ್ ಜಡಿದರ್ ಪತಿಯ ಕಬಂಧಮನೆಡಗಲಿಸಿ ಪೋಪದುರ್ಯೋಧನನಂ (ಗದಾಯು. ೪-೧೬); ಕಡಲನೆಡಗಲಿಸಿ ಶೇಷನ ಪೆಡೆಯೊಳ್ ದಿಕ್ಕುಂಭಿಕುಂಭದೊಳ್ ಸುರಸಭೆಯೊಳ್ ಬಿಡದೆ ಕಲಿಭಾಯಿದೇವನ ತೊಡವೆನಿಸಿದ ಕೀರ್ತಿ ನರ್ತಿಪಳ್ ನಲವಿಂದಂ (ಶಾಪಮಂ. ೬೧-೩೪೩; 1123); ಗಾಳಿಗೆ ಗಱಿಮೂಡಿದಂತೆಯುಂ ಮನಮನೆಡಗಲಿಸಿದಂತೆಯುಮಾಗಿ ಪಿರಿದಂತರಮಂ ಪೋಗಿ (ಪಂಚತಂ. ೧೧೫-೧೬); ನಿಲಿಸೆನುತ ನೃಪನೊಱಲೆ ಕವಿದೆಡ[ಪಾಠಾಂ. ಡೆ]ಗಲಿಸಿ ಹಿಡಿದನು ಭೀಮ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೯-೨೬). ℙ ಎಡಗಲಸು, ಎಡಗಲಿಸು, ಎಡೆಗಲಸು, ಎಡೆಗಲಿಸು – ಈ ನಾಲ್ಕು ರೂಪಗಳು ದೊರೆಯುತ್ತವೆ. ಎಡಗಲಸು ಎಡಗಲಿಸು ಎಂಬುವನ್ನು ಒಂದು ಗುಂಪಾಗಿಯೂ ಎಡೆಗಲಸು, ಎಡೆಗಲಿಸು ಎಂಬುವನ್ನು ಇನ್ನೊಂದು ಗುಂಪಾಗಿಯೂ ಪರಿಗಣಿಸಿ, ಎಡಗಲಿಸು ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಎಡಕ್ಕೆ ಅಗಲಿಸು = ಬದಿಗೊತ್ತು, ಪಕ್ಕಕ್ಕೆ ಬಿಟ್ಟುಕೊ ಎಂದೂ, ಎಡೆಗಲಸು ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ನಡುವೆ ಸೇರಿಸು, ಬೆರೆ ಎಂದೂ ಅರ್ಥ ಮಾಡಿದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಕಾಣುವ ಕಲಸು ಕಲಿಸು ಎಂಬ ರೂಪಗಳಲ್ಲಿ ಯಾವುದು ಸರಿ ಎಂಬುದನ್ನು ನಿಶ್ಚಯಿಸುವುದು ಕಷ್ಟ.
[ಎಡ$_1$ + ಕಲಿಸು]

ಎಡಗಱೆ (ನಾ). ಎಡಗಡೆ; ಎಡಭಾಗ: ಎಡಗಱೆ [ಪಾಠಾಂ. ಎದೆಗರೆ] ದೋಱುವ ಸುಲಿಪಲ್ಲು ಪೊಳೆವ ಪೆರ್ಜಡೆಯಲರ್ಮಾಲೆ ಹೊಂಗೆಜ್ಜೆ ಬಿಡಯವಿಲ್ಲದ ಹೊನ್ನಂಡೆಗಾತಿಯರು ಬೆಂಗಡೆಯ ಸಾರಿದರು ರುಕ್ಮಿಣಿಯ (ಮೋಹತ. ೧೪-೬೧). [ಎಡ$_1$ + ಕಱೆ (< ಕಡೆ)]

ಎಡಗಾಲ್ (ನಾ). ಎಡಭಾಗದ ಕಾಲು; ವಾಮಪಾದ: ಘುಳು ಘುಳಿಪ ಹೊಸತೊಡರನೆಡಗಾಲೊಳೊಲಿದಿಟ್ಟು (ಇಹರ. ದೇ. ೪೦–೧೦); ಗದೆಯ ಕೊಂಡಪ್ಪಳಿಸಿದನು ಹೊಜಕೈಯಲರೆದಿಟ್ಟಳಿಸಿದರನೆಡಗಾಲಲೊದೆದನು (ಕು ವ್ಯಾ ಕ. ೧೩–೧೭); ಆವ ಬಿಂಕವೊ ಎಡಗಾಲ ಗದ್ದುಗೆಯ ಮೇಲೋವಿ ಮಡಿದು ಮತ್ತೆ ಕೆಳಗೆ (ಭರಚ. ೧–೩೧). [ಎಡ$_1$ + ಕಾಲ್$_1$]

ಎಡಗಾಲ (ನಾ). ಕಾಲವಲ್ಲದ ಕಾಲ; ಅಕಾಲ: ಎಡಗಾಲದಲ್ಲಿ ಮಳೆ ಬಂದು ಬಹಳ ತೊಂದರೆ ಆಯಿತು (ರೂಢಿ).

[ಎಡ$_0$ (< ಎಡೆ$_3$) + ಕಾಲ$_1$]

ಎಡಗಾಸೆ (ನಾ). ಎಡದ ಕಡೆಗೆ ಹಾಕಿರುವ ಕಚ್ಚೆ: ನಂಜಾನಗೂಡಲ್ಲಿ ಸಂಬಳದ ಸೂಳೇರು ಕಂಬಿಸೀರೆಯ ಎಡಗಾಸೆ ಹಾಕ್ಕೊಂಡು ನಂಜುಂಡ ಗಾರ್ತಿ ಬೆಳಗ್ಯಾರೊ (ಹಳ್ಳಿಯ. ೩೭). [ಎಡ$_1$ + ಕಾಸೆ]

ಎಡಗುಳ್ಳೆ (ನಾ). (?): ಬಳಲದೆ ಪೊತ್ತು ಕಲ್ಲನುಲುವಂಗೆಣೆಯಾದ ಮಹಾಪ್ರತಾಪಿ ನೀಂ ಪೆಳಕನಡುರ್ತು ಕೊಂದ ಕಡು ಬಲ್ಕಣಿ ಮಾಣ್ದಿರ ದಣ್ಮ ಬಂದು ನಾಯ್ನಾಳಲೆಯ ಮೇಲೆ ಪಟ್ಟ ಕಡುವೀರ ಕುಟುಂಬದಿನ ಗಳಿಕ್ಕೆ ಕೈಗಳಿದಿರೆ ಶಂಖಮೊ ಮಹಾತ್ಮ್ಯ ರಣಾಗ್ರದೊಳೆಡಗುಳ್ಳೆಯೋ (ಬಂಹರಿ. ೭–೬೬). [?]

ಎಡಗೆಯ್, ಎಡಗಯ್, ಎಡಗೈ (ನಾ). ಎಡಭಾಗದ ಕೈ; ವಾಮಹಸ್ತ: ದಿವ್ಯಚಾಪಕ್ಕೆ ಪೊಡವಟ್ಟದನವಯವದಿನೆಡಗೆಯ್ಯೊಳೆತ್ತಿಕೊಂಡು (ಪಂಪಭಾ. ೩–೬೨ ವ); ಎಡಗೆಯ್ಯೊಳುಂಬ ಕುಂಚಂ ಪಿಡಿದುಣ್ಣದೆ ಬಿಟ್ಟೊಡೆಂಜಲಂ ತಿಂದಾತಂ (ಸಮಪ ೧೧–೬೯); ಕುಸುಮಕೋದಂಡವನೆಡಗೆಯ್ಯೊಳಾಂತು (ಮೋಹತ. ೭–೩೨); ಬಲಗೈಯೊಳೊಪ್ಪಿರೆ ವನಜವೆಡಗೆಯ್ಯ ಮೆಱದಿರೆ ಮಾತುಳಂಗ ಫಲ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೧–೯). **ಎಡಗಯ್**: ಕಾಯದೆ ಕಾಮನಾರ್ದಿಸೆ ತೊವಲ್ವಿಡಿವಂತೆಡಗಯ್ಯೊಳೊಪ್ಪೆ ತೋರ್ಪಾಯೆಲೆ (ಪಂಪಭಾ. ೪–೩೭); ನಿರ್ಮಲತರ ಮಣಿಬದ್ಧಾವನೀಭಾಗಮಂ ತನ್ನೆಡಗಯ್ಯಿಂ ಮೆಲ್ಲನೊತ್ತುತ್ತೆ (ಕಾದಂಉ. ೨೩೪); ಎಡಗಯ್ಯೊಳೆ ಕೊಟ್ಟರ್ಥದಂತೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೮–೧೪೬ ಅಡಿಟಿ); ತಡವೇನು ತಾ ವೀಳೆಯವನೆನುತೆಡಗಯ್ಯನರಳಿಚುತ (ಕು ವ್ಯಾ ದ್ರೋ. ೧೫–೪೫). **ಎಡಗೈ**: ಅಕ್ಕರಮಂ ಬಲಗೈಯೊಳು ಲೆಕ್ಕಮನೆಡಗಯ್ಯೊಳಭವನನುಲೋಮವಿಲೋಮಕ್ಕೆ ನೆಲೆಯಾಗಿ ಮಾಡಿ (ಸಮಪ. ೨–೧೪); ಎಡಗೈಯಿಂ ನೀವಿಯಂ ಸಾರ್ಚುತುಂ (ಕುಸುಮಾ. ೪–೩೩); ಎಡಗೈದುದಿಯಲಾ ಮುಂಜೆಱಗ ಸಂವರಿಸುತ್ತ (ತೊರರಾ. ೩–೪–೮).

ಎಡಗೈಯವ = ಎಡಗೈ ಜಾತಿಯವನು; ಮಾದಿಗ: ಯಿದಕ್ಕೆ ತಪ್ಪಿದರೆ ಬಲಗಯಡಗೆ[ಗೈ]ಯವನ ಯಂಜಲಿಗೆ ಆಶೆ ಮಾಡಿದಾಗೆ (ಎಕ. IX, ಅನೆಕ. ೭೧–೬; 1600). [ಎಡ$_1$ + ಕೆಯ್$_2$]

ಎಡಗೆಯ್ಜಾತಿ (ನಾ). ಮಾದಿಗ ಜಾತಿ. [ಎಡಗೆಯ್ + ಜಾತಿ]

ಎಡಗೆಲ (ನಾ). ಎಡಭಾಗ: ಬಂದೆಡಗೆಲವಾಸನದೊಳು ಕುಳ್ಳಿರ್ದು (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೨–೬೪). [ಎಡ$_1$ + ಕೆಲ$_1$]

ಎಡಗೈ 'ಎಡಗೆಯ್' ನೋ.

ಎಡಗೈಕುಲ (ನಾ). = ಎಡಗೆಯ್ಜಾತಿ: ಹಲವು ಎಡಗೈಕುಲದವರು ಮುಸಲ್ಮಾನರೂ ಕ್ರಿಸ್ತಿಗಳೂ ಆಗಲಿಲ್ಲವೆ? (ಯಕ್ಷಪ್ರ. ೧೦೪).

[ಎಡಗೈ (< ಎಡಗೆಯ್) + ಕುಲ]

ಎಡಗೋಲು (ನಾ). ೧. ನೊಗದ ಎಡಭಾಗ: ನೋ[ನೊ]ಗದ ಲುಭಯದ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ನೆಲೆಗೊಳಿಸಿ ಎಡಗೋಲಿನಲ್ಲಿ ಕಾರಿಯ ಹೂಡಿ (ಕೃಷಿಪ್ರ. ೩೫೫); ಎತ್ತು ಎಡಗೋಲಾಗಿ ಎಳೆಯುತ್ತದೆ (ರೂಢಿ). ೨. ಎಡಭಾಗಕ್ಕೆ ಕಟ್ಟುವ ಎತ್ತು: ಈ ಎತ್ತು ಎಡಗೋಲು (ರೂಢಿ).

[ಎಡ$_1$ + ಕೋಲು$_1$ (< ಕೋಲ್$_1$)]

ಎಡಚ (ನಾ). ೧. ಎಡಗೈಯನ್ನೇ ಉಪಯೋಗಿಸಿ ಕೆಲಸ ಮಾಡುವವನು; ಲೊಡ್ಡ; ರೊಡ್ಡ; "ಡೆಮ್ಮೆ" (ಕರಾ). ೨. ಅಲ್ಪ; ಕೀಳ: ಇನ್ನುನಾಳೆಯೆ ಬಾಯೆಂಬೆಡಚರನೆ ಜಡಿದು (ಎಕ. VIII, ನಗರ. ೩೮–೪೩; 1077); ಮೃಡನಿಟ್ಟುದಂ ಸುಡಲುಡಿಯಲಡಿಯಿಡಿಸಲೆಡಚ ನಾಯ್ತನ್ನಿಂದ್ರದಡಿಗ ಪವನರ್ಗೆಂದ ನಿಗಮಾದಿಯಂ (ಸಾನಂಚ. ೨–೧೮೫). ೩. (?); "ಶನಿ" (ಪದ್ಮರಾ. ಕೋಶ); ಶಿವಭಕ್ತರಡಿಯನರ್ಚಿಪ ಬುದ್ಧಿಯೊಡನಮಮ ಬುದ್ಧಿಗಲ್ತೆಡಚ ಜವಕಾವರಂ ಕೆಡಿಪಾಟದೊಡನಾಟಮಂ ಕಲ್ತದೇಂ ಮೆಱೆದನೋ (ಪದ್ಮರಾ. ೪–೩೩) [< ಎಡಚ್ಯು + –ಅ$_7$]

ಎಡಚತನ (ನಾ). ಎಡಗೈಯ್ಯನ್ನೇ ಉಪಯೋಗಿಸುವಿಕೆ; ಲೊಡ್ಡತನ: ಜಿನೇಶ್ವರನಿಪ್ಪನೊಳಗೆ ಪೊಜಗಡೆಯ ರಂಗದೊಳ್ ಲಿಂಗಮೆಡಚತನದಿಂದಿರ್ಕುಂ (ಸಮಪ. ೨–೭೬). [ಎಡಚ + –ತನ]

ಎಡಚಾರಿ (ನಾ). [ನಾಟ್ಯ] ಒಂದು ಬಗೆಯ ನರ್ತನ; ಎಡದಿಂದ ಬಲಕ್ಕೆ ಸುತ್ತುವುದು: ಷೋಡಶವನಿತೆಯರೆಡಚಾರಿ ಬಲಚಾರಿಗೂಡಿ ತಿರುಗಿದರೊಮ್ಮೊಮ್ಮೆ (ಭರಚ. ೧೩–೧೨೨).

[ಎಡ$_2$ + ಚಾರ್$_2$. / ತಮಿ. ಇಡಚಾರಿ = ಎಡದಿಂದ ಬಲಕ್ಕೆ ಸುತ್ತುವುದು]

ಎಡಚಿಬಿಡಚಿ (ಅ). (ಉಕ) ಆಗೊಮ್ಮೆ ಈಗೊಮ್ಮೆ: ಶ್ಯಾಮರಾಯನ ಖಾನ–ಪೀನಾ ರುಚಿ ಅಷ್ಟು ಅವಾಢವ್ಯವಾಗಿ ಬೆಳೆದಿರಲಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಅದರ ಸವಯ್ ಇತ್ತು. ಎಡಚಿಬಿಡಚಿ ಬೇಕಾಗುತ್ತಿತ್ತು (ದೀಪಹ. II, ೧೩೩). [ಎಡಚ್ಯಿ + ಬಿಡಚ್ಯಿ]

ಎಡಚಿಲ್ (ಗು). ಮಧ್ಯೆ ಹುಟ್ಟಿದ; ಎರಡನೆಯ (ಮಗ ಅಥವಾ ಮಗಳು) (ದಕ.ಕಿ). [ಎಡ$_2$? + ಚಿಲ್ ?]

ಎಡಚು$_1$ (ನಾ). (ಉಕ) ತೊಂದರೆ; ಅನಾನುಕೂಲ; ಅಡ್ಡಿ; ಆತಂಕ: ಈಗ ಜೀವನದ ಬಗ್ಗೆ, ಭವಿಷ್ಯತ್ತಿನ ಬಗ್ಗೆ ಯೋಚಿಸಲು ಸ್ವಲ್ಪ ಎಡಚಾಗುತ್ತಿದೆ (ಮುಕ್ತಿ. ೧೯೫).

ಎಡಚೆಡಚು = ಸಂಕೋಚ: ಯಾಕೋ ಇತ್ತೀಚೆಗೆ ಬಿಂದಣ್ಣನೊಡನೆ ಮಾತನಾಡಲಿಕ್ಕೆ ನನಗೆ ಸ್ವಲ್ಪ ಎಡಚೆಡಚು (ವೈನಿ. ೧೯೦); ಹೊಸಪದ್ಧತಿಯ ಟಾಪುಟೀಪಿನ ಮನೆಯಲ್ಲಿದ್ದ ಸುಶೀಲೆಗೆ ಈ ಹಳೇ ಪದ್ಧತಿಯ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಸ್ವಲ್ಪ ಎಡಚೆಡಚು ಎನಿಸಹತ್ತಿತು (ಅನಂತ. ೩).

[< ಎಡರ್ + –ಚು]

ಎಡಚು$_2$ (ನಾ). ಎಡಗೈಯಲ್ಲೇ ಕೆಲಸಮಾಡುವ ಅಭ್ಯಾಸ.

[ಎಡ$_1$ + –ಚು]

ಎಡಚೋರಿ (ನಾ). = ಎಡಗೋಲು ೨: ಎತ್ತು ಎನಬಹುದೆ ಎಡಚೋರಿ ಬಸವನ ಸುತ್ತೇಳು ಲೋಕ ಸಲಹೋನ (ಹಳ್ಳಿಬಾ. ೩೩). [?]

ಎಡತರಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗಿಡ: (ಮೈಔಗಿ. ೩೦–೫೮೧).

[ಎಡ$_1$? + ತರ್$_3$ (< ತಱ್$_5$)]

ಎಡತಿ (ನಾ). ೧. ಗೊಲ್ಲಗಿತ್ತಿ. ೨. ಮಧ್ಯವಯಸ್ಸಿನವಳು: ಇತ್ವಲೋಪಕ್ಕೆ:—ಪೊಲತಿ, ನರತಿ, ಎಡತಿ (ಶಮದ. ೨೦೮ ಪ್ರಯೋ).

[< ಎಡೆ ? + –ತಿ$_1$ (< –ಇತ್ತಿ). / ತಮಿ. ಇಡೈಚ್ಚಿ = ಗೊಲ್ಲಗಿತ್ತಿ]

ಎಡತಿಗೆ (ನಾ). ಒಂದು ಗಿಡದ ಹೆಸರು: (ಮೈಔಗಿ. ೨೪–೪೩೭). [?]

ಎಡತುಂಟ (ನಾ). ವಕ್ರನಾದ ತುಂಟ: ದಕ್ಷಿಣದಿಕ್ಕಿನಲಿ ಹುಟ್ಟುವನು ಎಡತುಂಟ ಕೇಳಿರಣ್ಣಾ (ಕಾಲಸಂ. ೧೦೩–೧).

[ಎಡ$_1$ + ತುಂಟ]

ಎಡತೊಱೆ 'ಎಡದೊಱೆ' ನೋ.

ಎಡತೋಳು 'ಎಡದೋಳು' ನೋ.

ಎಡದುಂಬಿ (ನಾ). ಒಂದು ವಿಷಕ್ರಿಮಿ, —ಕೀಟ: "ಬಿಂಡುಲಃ – ಎಡದುಂಬಿ" (ಓಷಧಿ. ೧೦೮). [ಎಡ$_2$? + ತುಂಬಿ$_1$]

ಎಡದೆಸೆ (ನಾ). ಎಡಭಾಗ : ತೊಡೆಯೊಳ್ ಕಾದಲೆಯಿರೆ ಬಲಗಡೆಯಲ್ಲಿ ಬಸಂತನೊಲವಿನಿಂ ಕುಳ್ಳಿರೆ ತನ್ನೆಡದೆಸೆಯೊಳ್ ಸೊಬಗಿಯರಿರೆ ಕಡು ಚೆಲ್ವಂ ಪಡೆದನಾವಗಂ ನನೆಗಣೆಯಂ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೧೩೭). [ಎಡ$_1$ + ದೆಸೆ$_2$]

ಎಡದೊಡು 'ಎಡಂದೊಡು' ನೋ.

ಎಡದೊಡೆ (ನಾ). ಎಡಭಾಗದ ತೊಡೆ : ಶಿವೆಯನೆಡದೊಡೆಯೊಳಾಂತ ಶಿವ ಸಲಹೆಮ್ಮನು (ಚಿಬಪು. ೭–೧). [ಎಡ$_1$ + ತೊಡೆ$_2$]

ಎಡದೊಱೆ, ಎಡತೊಱೆ (ನಾ). ತೊರೆಗೆ ಎಡದಲ್ಲಿರುವ ಒಂದು ನಾಡಿನ ಹೆಸರು : ಎಡದೊಱೆ [ತುಱ್ವನಾಳ್ದು] (ಸೌಇಇ. XI–i, ೭–೧೪ ; 837); ಎಡದೊಱೆ ದ್ವಿಸಹಸ್ರಾಂತಃ (ಎಇ. XII, ೩೧೩–೬೯ ; 1124). **ಎಡತೊಱೆ** : ಸ್ವಸ್ತಿಶ್ರೀ ಕುಱ್ಗುಣಿ ಅರಸರ್ ಶಿವಮಾರರ್ ಪೃಥುವೀರಾಜ್ಯಕೆಯೆ ಎಡತೊಱೆ ನಾಡ (ಎಕ. III, ನಂಜನ. ೧೨೭–೩ ; 1024). [ಎಡ$_1$ + ತೊಱೆ$_2$]

ಎಡದೋಳು, ಎಡತೋಳು (ನಾ). ಎಡಭಾಗದ ತೋಳು : ಎಡದೋಳು ಹಾಱಿತು ವಾಮಲೋಚನ ಬೆಂಬಿಡದಲುಗಿತು (ಮೋಹತ. ೬–೨೬). **ಎಡತೋಳು** : ಮುಂದೆ ಸಾಗುವಾಗ ಅವಳ ಎಡತೋಳು ಹಿಂದಕ್ಕೂ ಮುಂದಕ್ಕೂ ಚುರುಕಾಗಿ ತೂಗಾಡುತ್ತಿತ್ತು (ಪುನರು. ೨೩೫). [ಎಡ$_1$ + ತೋಳು (< ತೋಳ್)]

ಎಡನಾಯಿ (ನಾ). ಎಳೆಯ ನಾಯಿ ; ನಾಯಿಮರಿ : ಬಾಡ ತಿಂಬಾತಂಗೆ ಆಡೇನು ಆವೇನು ಕೋಡಗವೇನು ನರಿಯೇನು ಮನೆಯಲಿದ್ದೆಡ ನಾಯಿಯೇನು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೯೪೨). [ಎಡ$_2$ + ನಾಯಿ]

ಎಡಪ (ನಾ). "ಎಡಗೈಯಿಂದ ಕೆಲಸಮಾಡುವವ" (ಕಸ್ತೂಕೋ. ೧೨೫). [?]

ಎಡಪಕ್ಷ (ನಾ). ೧. ವಿರೋಧಪಕ್ಷ. ೨. ವಾಮಪಕ್ಷ : ಎಡಪಕ್ಷದ ಸಿನೇಟರರಾದ ಫ್ರಾಂಕಿಸ್ ಮಿಟರೆಂಡರ (ಕರ್ಮವೀ. ೮–೧೧–೧೯೫೯). [ಎಡ$_1$ + ಪಕ್ಷ]

ಎಡಪು, ಎಡಂಪು, ಎಡವು, ಎಡಹು$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. (ನಡೆಯುವಾಗ ದಾರಿಯಲ್ಲಿರುವ ವಸ್ತು ಕಾಲಿಗೆ ತಗುಲಿ) ಬೀಳುವಂತಾಗು ; ಮುಗ್ಗುರಿಸು ; ತೊಡರು : ಜಾತ್ಯಶ್ವಂಗಳ ಪೆಣದ ತಿಂತಿಣಿಯೊಳ್ ತೊಡರ್ದೆಡಪುತ್ತುಮಾಡುವ ಸುಭಟರಟ್ಟೆಗಳುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೦–೧೧೬ ವ); ನಡೆಪಾಡುತಿರ್ದೆಡಪಿ ಕೆಡೆವ ಜರತ್ತಾಪಸರ್ (ಪಂಚತಂ. ೧೧೮–೧೭) ; ನೇವುರದ ನುಣ್ಣನಿಗೆ ಮಿಗೆಯಾವರಿಸುವ ಹಂಸೆವಿಂಡನೆಡಪುತ್ತುಂ . . . ನಡೆತಂದಳ್ (ಗಿರಿಕ. ೫–೫೨) ; ಪೊಸಂತಿಲನೆಡಪಿದಂತಡ್ಡವಿಟ್ಟು (ಚಿಕವಿ. ೬–೧೧೮) ; ದೈವಂ ತಪ್ಪಾಗಿ ನಡಸುವೊಡೆ ಕಲಿ ಎಡಪುವನ್ (ಅಶ್ವತ್ಥಾ. ೨೦–೧೦). **ಎಡಂಪು** : ಒರ್ವರೊರ್ವರ ನೂಂಕುವೆಡಂಪುವ ಸಂಭ್ರಮಾನ್ವಿತರ್ (ಮಹಾನೇ. ೮–೩೧). 'ಎಡಂಪಿಸು' ಪರಾ. **ಎಡವು$_1$** : ಪೊಱೆವೊತ್ತವನೆಡವಿ ಬಿದ್ದಡೆ ಪೊಱೆ ಬೀಱದೆ ಗಗನತಳದೊಳಿಕ್ಕುಮೆ ಪೇಱಿಂ (ಸಮಪ. ೧೧–೨೦೫) ; ಅಣುಗನೆಡವಿ ಬಿಳ್ದೊಡೆ (ಭಾವಚಿಂ. ೯–೫); ಎರಡು ಮೂರು ಸಲ ಎಡವಿದನು (ಕನಕ. ೮೮). **ಎಡಹು$_1$** : ೧. ಎಡರಡಸಿದ ವಿಪತ್ತು ಕಡೆಯಾಗಲೊಡನೆ ಮೃಡ ನಿಮ್ಮನೆಡಹಿಯೂ ಕಾಣರು (ದೇದಾಪ್ರ. ೧೧೬–೭೮) ; ನಡೆವರೆಡಹದೆ ಬಱುಬರೆಡಹುವರೆ (ಹಚಕಾ. ೧–೨೩) : ಹಡಗು ಜಲಧಿಯೊಳೋಡಿ ಗಿರಿಗಳನೆಡಹಿ ನುಗ್ಗಾದಂತೆ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೩–೨೮) ; ನಡೆಯುತೆಡಹಿದ ಪಟ್ಟದಾನೆ (ನಳಚ. ೮–೫೮). ೨. ತಪ್ಪುಮಾಡು : ಪತ್ರಿಕೆಯೊಳೆಡಹಿ ಬರೆದಕ್ಕರದ ಬೀಳಿರ್ದೊಡದ ಱಿಂದೆ ಕೆಡುವುದಗ್ಗದ ಕಜ್ಜ (ಜೈಮಿಭಾ. ೩೦–೨೮); 'ಮಮ್ಮ' ಎಂಬುದರ ಬದಲಿಗೆ 'ತಮ್ಮ' ಎಂದು ಎಡಹಿ ಬರೆದಿರುವಂತೆ . . . ನಿಶ್ಚಯಿಸಬಹುದು (ಮೂರುಉ. ೯೬). [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಇಡಱು ; ತುಳು. ಎಟ್ಟುನಿ]

ಎಡಬದಿ (ನಾ). ಎಡಭಾಗ : ಅದು ಎಡಬದಿಯಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಹುಲ್ಲನ್ನೂ ಮರದೆಲೆಗಳನ್ನೂ ತಿಂದಿದೆ (ಮಣಿಸ. ೧೨) ; ಎಡಬದಿಯಿಂದ ಮನೋರಮಾ ಬರುವಳು (ವೈದ್ಯರಾ. ೯). [ಎಡ$_1$ + ಬದಿ$_2$]

ಎಡಬಲ (ನಾ). ಎಡಭಾಗ ಮತ್ತು ಬಲಭಾಗ ; ಅಕ್ಕಪಕ್ಕ : ಮೂಗುಂ ಮುಱಿವನ್ನಂ ಮುಂದೆ ಮುಗ್ಗುತ್ತೆಡಬಲದೊಳಗಾಂ ಬೀಱುತುಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೧೯೧) ; ನಡೆನಡೆದು ನಸುಬಳುಂಕುತ್ತೆಡಬಲನಂ ನೋಡಿ (ಗಿರಿಕ. ೧–೮೫) ; ಎಡಬಲದೊಳೊಯ್ಯಾರ ಸತಿಯರ ಗಡಣ (ಸಂಭಪ. ೨೦–೧೫) ; ಎಡಬಲದುಪ್ಪರಿಗೆಯ ಸಾಲು (ಮೋಹತ. ೨೪–೨೦). [ಎಡ$_1$ + ಬಲ]

ಎಡಬಲವಂಕ (ನಾ). ಎಡಪಕ್ಕ ಮತ್ತು ಬಲಪಕ್ಕ : ಬಲುಮಂಡಳಿಕರೆಡಬಲವಂಕದಲಿ ನೆರೆದುದು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೨–೨೬) ; ತಳಿತುದೆಡಬಲವಂಕದಲಿ ಹೆಬ್ಬಲ ಛಢಾಳಿಸಿ ಮೊರೆವ ಭೇರಿಯ ಘಳುಘಳುಧ್ವನಿ ಕೂಡೆ ಜಡಿದುದು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೫–೪೦). [ಎಡ$_1$ + ಬಲ + ವಂಕ]

ಎಡಬಿಡಂಗಿ (ನಾ). ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿರುವವನು ; ಅಂತರ ಪಿಶಾಚಿ : ನಾನು ಎಡಬ[ಬಿ]ಡಂಗಿ ಹೊರಗೆ ಭಟ್ಟಂಗಿ (ಹೊಸಕ್ಷಿ. ೨೩೯) ; ಎಡಬಿಡಂಗಿಯಾಗಿ ಅತೃಪ್ತಿಯ ಜ್ವಾಲಾಮುಖಿಯಾಗಿದ್ದೇನೆ (ಪಂಜಪಂ. ೨೦೭) ; ನಾನು ಎಡಬಿಡಂಗಿ (ಇಣಿನೋ. ೪೫). [?]

ಎಡಬಿಡಂಗಿತನ (ನಾ). ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿರುವಿಕೆ ; ಅಂತರಪಿಶಾಚಿಯಾಗಿರುವಿಕೆ : ಕೇಶವನ ಇನ್ನೊಂದು ಸಮಸ್ಯೆಯೆಂದರೆ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಿಯ ಎಡಬಿಡಂಗಿತನ (ಹೊಸಕ್ಷಿ. ೨೯೬). [ಎಡಬಿಡಂಗಿ + –ತನ]

ಎಡಭರ್ಜಿ (ನಾ). ಎಡಭಾಗದಲ್ಲಿ ಭರ್ಜಿ ಸಿಕ್ಕಿಸಿಕೊಂಡಿರುವವರು ; ಸೈನ್ಯದ ಒಂದು ಭಾಗ : ಪಂಚಕಸೆ ಭಲ್ಲೆದವರು ಎಡಭರ್ಜಿ ಬಲಭರ್ಜಿ ಜನ . . . ಸೇರಿಕೊಂಡು ನಿಂತರು (ಚಿತ್ರಪಾ. ೬೩). [ಎಡ$_1$ + ಭರ್ಜಿ]

ಎಡಭಾಗ (ನಾ). ಎಡಗಡೆಯ ಭಾಗ, —ಪಕ್ಕ : "ಸವ್ಯ – ಬಡಲ ಎಡಭಾಗವು" (ನಾಚಿರಾ. ೬) ; ಗಾಡಿಯನ್ನು ಎಡಭಾಗದಲ್ಲಿಯೇ ಹೊಡೆಯಿರಿ (ರೂಢಿ). [ಎಡ$_1$ + ಭಾಗ]

ಎಡಮಗ್ಗುಲು (ನಾ). ೧. ಎಡಪಕ್ಕ ; ಎಡದ ಭಾಗ. ೨. (ಆಲಂ) (ಮಲಗಿದವನು) ಎಡಪಕ್ಕವಾಗಿ ಏಳುವುದು. ೩. (ಆಲಂ) ಉಪವಾಸ : ಯಜಮಾನರಂಥವರು ಕೃಪೆತೋರಿ ಅನ್ನಮಾಡಿ ಹಾಕದಿದ್ದರೆ ನಮಗೆ ಎಡಮಗ್ಗುಲೆ ! (ಪಂಯಾತ್ರೆ. ೬) ; ನೀನು ತುಂಬಾ ಚೇಷ್ಟೆಮಾಡಿದರೆ ನಿನಗೆ ಈವತ್ತು ಎಡಮಗ್ಗುಲೇ (ರೂಢಿ). [ಎಡ$_1$ + ಮಗ್ಗುಲು (< ಮಗ್ಗುಲ್)]

ಎಡಮುರಿ$_1$ (ನಾ). ಎಡಕ್ಕೆ ತಿರುಗಿರುವುದು, —ಬಾಗಿರುವ ಸ್ಥಿತಿ : ಒಬ್ಬರೊಬ್ಬರು ಬಲಮುರಿ ಎಡಮುರಿಯಾಗಿ ಸಬ್ಬವದೊಳು ಚಾರಿವರಿದು (ಭರಚ. ೧೨–೬೪) ; ಎಡಮುರಿಯಾಗಿ ಬಾಲವನು ಸುರುಟಿ ಬೀಸಲು ಒಡೆಯನಿಗೆ ಅಂಜಿಕೆಯನು ಹೇಳುವುದು (ಅಶ್ವಟೀ. ೧೯–೩). 'ಎಡಮುರಿಶಂಖು' ಪರಾ. [ಎಡ$_1$ + ಮುರಿ]

ಎಡಮುರಿ$_2$ (ನಾ). ಒಂದು ವೃಕ್ಷ ವಿಶೇಷ : (ಪಂಡಿತ. ೨೨). [?]

ಎಡಮುರಿಶಂಖು (ನಾ). ಎಡಭಾಗಕ್ಕೆ ತಿರುಗಿಕೊಂಡಿರುವ ಶಂಖು : ಎಡಮುರಿಶಂಖು (ರೂಢಿ). [ಎಡಮುರಿ$_2$ + ಶಂಖು]

ಎಡಯ್ಯ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಆಕೆಯ ಗಣ್ಡ ಪರಮಶ್ರಾವಕ ಎಡಯ್ಯ ಮಂಗಳಂ (ಎಕ. IX, ಕೊಡಗು. ೩೧–೧೩ ; 1050 ?). [ಎಡ ? + ಅಯ್ಯ$_1$]

ಎಡರ್[1] (ಕ್ರಿ). ಬಡತನವನ್ನು ಹೊಂದು, —ಪಡೆ : ಬಹುವಿಧ್ಯಗಳಂ ಕಲ್ತಂ ವಿಷಯಕ್ಕಧಟಿಕೊಳ್ವದಂ ಎಡರ್ದಂ ಧರ್ಮದಿಂ ದೀಕ್ಷಿಸಿಂದಿರಂ ಸತ್ಕ್ಷಧರ್ಮದೊಳ್ (ಸೌಂದ. ೩-೨೫). [< ಎಡಱು]

ಎಡರ್[2], ಎಡರು (ನಾ). ಅಡಚಣೆ; ಅಡ್ಡಿ; ಆತಂಕ; ಕಷ್ಟ; ವಿಪತ್ತು : "ಪಿಸಱುಯೆಳೆದರ್" (ಕರ್ಣಾ ೨. ೦೪); ಸಿಡಿದ್ದೊಡೆದ ಪೊಲಬ್ಬಮಟ್ಟಿ ಕಡಿದಿಕ್ಕಿದುದಾದೆಡರಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧-೧೯); ಎಡರಡಸಲ್ ಮಜ್ಜಿಮಮೆಡಂಬಹುವರ್ (ಸ ಮ ಪ. ೬-೧೨); ಎಮ್ಮಡಿಕಂಗಿನಿತ್ತು ಬವಣೆ ಬೇಡೆ ದೆಸವು ತೊಡರ ಮುಂತಪ್ಪೆಡರೊಡರೆ (ಅಜಿತ. ೧೧-೧೪). **ಎಡರು**, : ಬೆಟ್ಟ ಬೆದೞಾದಿರಿಡೆನಲಿ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧-೫೮); ಎಡರು ಬಂದಲ್ಲಿ ತನ್ನಂ ನೆನೆಯೆಂದು (ಚೆಲುವಾಸಾಂ. ೧೨-೧೩); ಒಡಲು ತಾನಱವಲ್ಲಿ ಮಡಿದಯರು ಮುಂದಲ್ಲಿ ತಡೆಯೆಱರು ನಿಂದೆ ಬರುವಲ್ಲಿ ಸಮತೆಯನು ಬಿಡದಿಹನೆ ಯೋಗಿ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೪೯೯); ಹಲವು ಸನ್ಮತಿಗಳು ನೆರವಾಗುತ್ತ ಮತ್ತೆ ಕೆಲವು ಎಡರಾಗಿ ಪರಿಣಮಿಸುತ್ತವೆ (ಶಿವಪ್ರ. ೫೫೫). 'ಎಡರ್‌ಗೆಡೆದ' ಪರಾ.

ಎಡರುತೊಡರು = ಅಡ್ಡಿ ಆತಂಕ; ಅಡಚಣೆ : ಜೀವನ ಯಾತ್ರೆಯು ಎಡರುತೊಡರುಗಳಿಂದ ಅಂಬಾಗುವ ಅವಮಾನವನ್ನು ಸಹಿಸಲು ಯುವ ಕಂಗೆ ದುಸ್ಸಹ (ಶಿವಪ್ರ. ೧೧೫). ಎಡರೊತ್ತು = ಕಷ್ಟ ಅವರಿಸು : ಧೃಢಭರಮಂ ಸನ್ಮಾಗೆ ದಾಯಿಗರಿಗದಿಕ್ಕಿಡರೊತ್ತೆ ಬೀಸೆ ಧನ್ಯನ್[ಅ]ಲ್ತೇ (ಪಂಚಭಾ. ೬-೬೨). [ದೇ. ॥ ತಮು. ಮಲ. ಇಡರ್; ತೆಲು. ಎಡರು]

ಎಡರು 'ಎಡರ್[2]' ನೋ.

ಎಡರ್ಗೆಡೆದ (ನಾ). ಅಡ್ಡಿಗಳನ್ನು ನಿವಾರಿಸುವವನು; ವಿಘ್ನಗಳಲ್ಲಿ ದಂತೆ ಮಾಡುವವನು; ವಿನಾಯಕ; ವಿಘ್ನೇಶ್ವರ : "ಕಂಬಿಗೂಗ, ಇಲಿದೇರಂ, ಎಡರ್ಗೆಡಿ . . . ತಂದೆಯ ತಂದೆಯಿಲ್ಲದವಂ – ಈ ೭ ವಿನಾಯಕರಿಗೆ ಪೆಸರ್" (ಕಶ ಸಾ. ೧-೪); "ಬಿಡ್ಡಿವಳನೆಡರಿಗಂ ಮೇಣಲಿ ರುಗೆನಿಜನು ತಂದೆಯ ತಂದೆಯಿಲ್ಲದಂ ಕರಿಮೊಗಂ ಬಿಂಕಗಾಡಿಯನು ಮೂಸಳದೇರನೆನ್ದೆ ವಿನಾಯಕನ ನಾಮಂ" (ಕಬ್ಬಕೃ. ೫); ಆ ಎಡರ್ಗೆಡಿಯ ಮಜ್ಜೆಕಂ ಅತನಂ ಬಲಂಗೊಳಿಪಿನಂ ನೊತ್ತೊಡರೆಯೊಳ್ ನಿತುಂ ವಿಘ್ನಂ (ಅಜಿತ. ೪೮-೧೧). [ಎಡರ್[2] + ಕೇಡಿ + –ತ್ತಿ]

ಎಡರ್ಗೆಡಿಗ (ನಾ). = ಎಡರ್ಗೆಡಿ : "ಕಂಬಿಗಂಇಲಿದೇರಂ . . . ಎಡರ್ಗೆಡಿಗನೆನಿಲಂಬಳದಿಂ ಗಣನಾಥನಮರ್ ನಾಮಂ" (ಕವಿಕಂ. ೨೦). [ಎಡರ್[2] + ಕೇಡಿಗ]

ಎಡಹರಡು (ಕ್ರಿ). ತೊಂದರೆಪಡು; ಕಷ್ಟಪಡು : ಪಥಿಕ ವಡನ ಪರಂ ಪರೆಯಂ ಧರಣೀತಲಂ ಕೇಳ್ವ ಎಡರ್ವಟ್ಟು ಬರೆ ಮಾಯಾಬ್ಜಾತ್ಮಾನ ನಿದಿರೆಲ್ಲು ಅಧವಾದನಂಗೆಯ್ದು ಪೂಱಿಸಿರ್ದನಂ (ಜಾತಿಂಪು. ೫೯-೧೨). [ಎಡರ್[2] + ಪಡು]

ಎಡರ್ಪು (ನಾ). ಕೇಡು; ಹಾನಿ : ಧನುಂ ರಾಘವನೀಯಾಸದಿರ್ದಿ [ಘನತರ ದುರಿತಂ] ಯಶಲತಿಗೆಡಿಪರ್ಪಂ ತಳೆಗುಂ ಖಡರತೆಯಱಿಗಂ (ಕುಮುರಾ. ೪-೬೯). [ಎಡರ್[2] + –ಪ್ಪು]

ಎಡವ (ನಾ). ೧. ಗೋವಳ; ಗೋಪಾಲ; ಕೃಷ್ಣ (?) : ಕಾರವ ಸೇನೆಗಂಡೆಡವನಂತಿರೆ ತುಂಗತುರಂಗ ಸೇನೆಯಂ ವಾರಣಸೇನೆಯಂ ರಥದ ಸೇನೆಯುನ್ಮದ ವೀರಸೇನೆಯಂ ಮಾರಿಗೆ ಬೋನಮಿತ್ತಿ (ಶಾಹ್ಯಾಸ್ತ್ರ. ೫-೯). [?. / ತಮು. ಇಡ್ಡಯನ್]

ಎಡವ್ವ (ನಾ). ಒಂದು ವೃತ್ತಿ (?) : ಎಡವ ಸಿದ್ದಪ್ಪ, ಮಹದೇವಪುರದ ದೇವಪ್ಪ, ಸುಬೇದಾರ ಸಿದ್ದಪ್ಪ . . . ಮುಂತಾದ ಮಂತ್ರಿ ಮಸ್ಥಿಯ ಏಳೋಗಿ ಸಾಮಾಜಕ ಜನರ್ಗೆ . . . ಉಚಿತಾಧಿಕಾರಂಗಳಿತ್ತು (ಕೆಳಕ್ಕ. ೧೦-೨೨ ಪ).

ಎಡವ್ವ (ನಾ). ನಾಡಾಡಿ; ಸಾಮಾನ್ಯ : ಹೊಸಸಾಟಕದಲ್ಲಿ ಸೀತಾ ಮತ್ತು ಉಳಿದವರು ಪಾತ್ರದ ಮುಂದೆ ರಾಮಚಂದ್ರನೂ ಎಡವನಾಗಿ ಕಾಣುತ್ತಾನೆ (ಮಸಾಹಿ. ೩೭). 'ಎಡವ', 'ಎಡಗೆ' ಪರಾ. [?]

ಎಡವಂಕೆ 'ಎಡವಕ್ಕೆ' ನೋ.

ಎಡವಕ್ಕೆ, ಎಡವಂಕೆ (ನಾ). ಎಡಭಾಗ : ಯಾದವರ ಕುಲದೊಡೆ ಯನಕ್ಕೆಱಹಿಡೆಗ ಪತಿಯನಾಯಕಂ ಭೂಪತಿಯೆಡವಕ್ಕೆ [ಬಾಣಾ. ವಂಕ] ದೊಳ್ ಪಡೆಯೆ (ಪಂಪಭಾ. ೯-೧೫ ವ); ಬಲವಕ್ಕೆದೆಡವಕ್ಕೆದಂಗಳಕ್ಕೆರ ನೆರಪಿಯುಮಾಕ್ಷಿಸುತ್ತುಂ (ವರ್ಧಮಾ. ೪-೬೦ ವ); ಎಡವಕ್ಕೆದೊಳಾಬ್ಜಾಕ್ಷಕಂ . . . ಒಡನಿರೆ (ಅಜಿತ. ೬-೩೦). **ಎಡವಂಕೆ** : ಆಗಱಾತೆರ ಸೋಲಗಂಗೊಟ್ಟನಾಯೆಡವಂಕೆ ಬಲವಂಕೆದಿ (ಪಿರ್ತ್ವಾ. ೧-೧೪); ಆಗಱಾಪುತ್ರನೆಡವಂಕೆದೊಳು ಕುಳ್ಳಿರ್ದಂ (ಸಾಸಂಚ. ೯-೨೫); ಬಲಗಿಡ ವಂಕದಲಿ ಸ್ಫೂಧನೆ ಮೆನೆಯವಂಕಾಂತರದು (ಕುವ್ಯಾಪ್ರಭ್ರ. ೧೧-೧೬).

[ಎಡ + ಪಕ್ಕ]

ಎಡವಟ್ಟಿ (ನಾ). ೧. ತಿಳಿವಳಿಕೆಯಿಲ್ಲದವನು; ದಡ್ಡ; ಮೂಢ. ೨. ಒರಟು; ವಕ್ರ : ಎಲ್ಲರಂಗೂ ಒಂದು ರಾಶಿಯಾದರೆ ನನ್ನು ಎಡವಟ್ಟಿ ನೀೞೀ ಬೇರೆದಾರಿ (ಜಾ ೧ ಜ ೦. ೦೭); ಇಂತಹ ಎಡವಟ್ಟಿ ಕೆಲಸ ಹೆಣ್ಣನ್ನು ನಾ ಇನ್ನೆಲ್ಲಿಯೂ ಕಂಡಿಲ್ಲ (ಗಾಳಿ. ೧೭೮).

[ಎಡವಟ್ಟು + –ಇ]

ಎಡವಟ್ಟುತನ 'ಎಡವಟ್ಟುತನ' ನೋ.

ಎಡವಟ್ಟು (ನಾ). ೧. ಕ್ರಮ ತಪ್ಪಿದ್ದು; ರೂಢಿಗೆ ವಿರೋಧವಾದದ್ದು : ದೇಹ ತಾನರು ಹೋಗಿ ಕೇೞ್ವ ದೇಹದುಯಿರವಟ್ಟು ಯಿದ ಕೆಯು ದೇಹಪೋಪಷಣೆಯೆಂದು ವುಣಿಸಲು ಮದ ಮುರಿವಿತಿಹುದು (ಹ್ಯಾಸಂಗ್ರ. ೧೪-೭೩); ಎಡವಟ್ಟು ಹಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಹಸುಗಳು ನಡೆಯುತ್ತಿರುವುದನ್ನು . . . ನೋಡುವೆಲೇಕು (ಸುವಸಂ. ೬೬); ಮಣಿ ಎಡವಟ್ಟಿನ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿದ್ದ (ಸ್ವಾಮಿಸ್ಮೃ. ೨೩). ೨. ಅನುಕೂಲವಾಗಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ಸೌಕರ್ಯವಿಲ್ಲದುದು: ವರ್ತಕನಹತ್ತರ ಒಂದು ಸುಂಕರವಾದ ಮತ್ತು ಎಡವಟ್ಟಾದ ಕುದುರೆಯತ್ತು (ಕರ್ತೃ. ೯೧); ಸಾವರಾವಾದ ಪೂರ್ವವಿಮರ್ಶನೆಯಿಲ್ಲದೆ ಮಾಡಿಕೊಂಡ "ದತ್ತು" ಎಡವಟ್ಟಾದೀತು (ರಾಜ್ಯಾಡಾ. ೧೫೫). [ಎಡ + ಪಡು. / ತುಳು. ಎಡವಟ್ಟು]

ಎಡವಟ್ಟುತನ, ಎಡವಟ್ಟುತನ (ನಾ). ಕ್ರಮ ತಪ್ಪಿದ ಸ್ಥಿತಿ; ದಡ್ಡತನ : ಆಕಾರದಲ್ಲಿ ಥಿಯಾಮಿನ್ ಕಡಿಮೆಯಾದರೆ . . . ಎಡವಟ್ಟುತನ, ವ್ಯಾಕುಲತೆ, ಕಾನು ಹಿರವರಿಗಿಂತ ಕೀೞೆಂಬ ಭಾವನೆ ಮೊದಲಾದ ಲಕ್ಷಣಗಳು ಕಾಣಿಸುವುವು (ಆಹಾಸಾ. ೬೧). **ಎಡವಟ್ಟುತನ** : ಆವರಿಕೂಡ ಎಡವಟ್ಟಿತನ ಮಾಡಿದರೆ ನಡೆಯುವುದಿಲ್ಲ (ಶ್ರೇಯಾಶ್ರೈ. ೫). [ಎಡವಟ್ಟು + –ತನ]

ಎಡವಟ್ಟುದಾರಿ (ನಾ). ವಕ್ರಮಾರ್ಗ; ಒರಟುದಾರಿ; ಅಡ್ಡದಾರಿ (ದಕೃ. ೪). [ಎಡವಟ್ಟು + ದಾರಿ]

ಎಡವಮುರಾರಿ (ನಾ). ೧. ಒಬ್ಬ ಪ್ರತನ ಹೆಸರು(?). ೨. ಕೆಳದಿ ರಾಜರ ಒಂದು ಬಿರುದು : ಎಡವಮುರಾರಿ ಕೋಟೆ ಕೋಳಾಹಳ (ಎಳ. VIII, ತೀರ್ಥಹ. ೯೭-೬; 1615); ಶ್ರೀಮದ್ವೆಡವಮುರಾರಿ ಕೋಟೆ ಕೋಳಾಹಳ ಶಿಖರಿದ್ವೈದಿಕಾದ್ಯೆತ ಸಿದ್ಧಾಂತ ಪ್ರತಿಷ್ಠಾಪಕ (ಮೈಆಂ. ೧೫೩, ೨೨-೯; 1630); ಶ್ರೀಮದ್ವೆಡವಮುರಾರಿ ಕೋಟೆ ಕೋಳಾಹಳ ಶಿಖರಿದ್ವೈದಿಕಾದ್ಯೆತ ಸಿದ್ಧಾಂತ ಪ್ರತಿಷ್ಠಾಪಕ (ಮೈಆಂ. ೧೫೪, ೪೭-೮; 1642); ಎಡವಮುರಾರಿಯೆಂಬಬಿರುದಂ ಮುರಿದೇರ್ದವರಿಲ್ಲ ಕೋಟೆ ಗೊಂಡೆಡವಮುರಾರಿಯೆಂಬ ಬಿರುದಂ ಪಡೆದೊಪ್ಪಿದ ನರಾಧಿಪಂ (ಕೆಳಕ್ಕ. ೩-೨೪). [ಎಡವ್ವ ? + ಮುರಾರಿ]

ಎಡವಯ್ಯ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಎಡವಯ್ಯ ಹೆಜ್ಜುಡಿಯು ಬ್ಬುವಲ್ಲಿ ಕಾದು ಸತ್ತಂ (ಎಳ. XII, ಶಿರಾ. ೪೩–೧; ಸು. 1000).
[ಎಡವ್ಯ + ಅಯ್ಯ]

ಎಡವರ (ನಾ). ಕಳೆದು ಹೋಗುವುದು; ತಪ್ಪಿಹೋಗುವುದು (?): ಯಾ ಮಠದ ಧರ್ಮಕೆ... ಬರಸಿ ಕೊಟ್ಟ ನಿರೂಪವುಯಿಡವರಾದ್ದ ರಿಂದ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೫೩, ೪೭–೧೯; 1708); ರಾಧೆಯೆಂಬಳಿಂ ತೆರೆ ಳೆಗಳಿ ನಾಲ್ಕಾಯಿತಿಗಳೂ ದೊರಕಲಿಲ್ಲವ ನಿಮಗೆ ಪಥದೊಳೂ ದಾರಿ ಯೆಡವರವಾಯ್ತು ನಿಮ್ಮಲಿ (ಹಂದ್ರಾವ. ೨೧); ಕೈಟಿಲ ಎಡವರವಾ ಗಿದೆ (ಭಾಷಾ).
[ಎಡೆ? + ಬರ (< ಬಱ)]

ಎಡವರಿದೇವ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಎರಡನೆಯ ಸತ್ಯಾಶ್ರಯಂ ಮಂಗಳಾರ್ಣವಂ ಎಡವರಿದೇವಂ ಆದಿತ್ಯವರ್ಮ (ಸೌ ಇ ಇ. XX, ೧೯–೧೨; 1015).
[ಎಡವರಿ + ದೇವ]

ಎಡವರಿಸು (ಕ್ರಿ). ಎ ಡವು; ಮುಗ್ಗರಿಸು: ಇಂಗ್ಲೀಷಿನಲ್ಲಾದರೆ ಒಂದೊಂದುವೇಳೆ ತಡವರಿಸಬಹುದು ಎಡವರಿಸಬಹುದು (ಬಂ.ಕಿಮ. ೬೪).
[ಎಡವರಿ + –ಸು]

ಎಡವಾಟು (ಕ್ರಿ). ಪ್ರತಿಕೂಲವಾಗಿ ಬದುಕು; ವಿರೋಧಿಸು; ಅಡ್ಡಿಮಾಡು; ವಾರಣಾಸಿಯೊಳ್ ಕವಿಲೆಯುಂ ಪಾರ್ವರುಮಂ ಕೊನ್ದ ಪಾಪಮಕ್ಕೆ ಇದಿರೆಡವಟ್ಟ ನುಮಾ ಪಾಪಂ ಅಧೋ XXX ಡೊಸ್ (ಎಳ. III, ಮಂಡ. ೪೭–೧೩; 740).
[ಎಡ್ + ಪಾಟು]

ಎಡವಿಕೆ (ನಾ). ಎಡವುವುದು; ತಪ್ಪುವುದು: ಯುವರಾಜರುದು ಹುಡುಗ ಬುದ್ಧಿಯ ಎಡವಿಕೆಯಿಂದೇ ಹೇಳುವ. ಆದರೆ ಆ ಎಡವಿಕೆಗೆ ಈ ಅಂತ ಶ್ಚತ್ಯಗಳೇ ಕಾರಣ (ವೀಠಾಂ. ೧೬).
[ಎಡವು (< ಎಡವು) + –ಇಕೆ]

ಎಡವು 'ಎಡವು' ನೋ.

ಎಡವುಗೆಲ್ಲು 'ಎಡಹುಗಲ್ಲು' ನೋ.

ಎಡವೆಗೆಲ್ (ನಾ). ಎಡಭಾಗದ ಹೆಗಲು; ಎಡಭುಜ: ಪೊನ್ನ ಬತ್ತ ಳಿಕೆಯಂ ಬೆನ್ನೊಳ್ ತಳೆದು ತರಕಸುನಿಡವೆಗಲೊಳ್ ತೊಡಬರ್ (ರಾಜಕೀ. ೬–೧೧ ಪ); ಎರಿಸಿದ ಪದಬಲ್ಲಳನ್ನು ಎಡವೆಗಲ್ಲಂಕಿಂದುಗದು (ಮಂತ್ರಕ. ೧೪೬–೧೬).
[ಎಡ್ + ಪೆಗಲ್]

ಎಡವೊರಜೆ (ನಾ). ಎಡಭಾಗದ ಹಗ್ಗ: ಬಲವೊರಜೆ ಎಡವೊರಜೆ ಬೆನ್ನಿನ ಮೀಯ ಜಾಳಿಪೊರಜೆ ತಳಕಂಳಲೆಯ ತೊಡರಂಕಣಿಯ ಕೊಂಡಿಯ ಪಕ್ಕಗಂಟೆಗಳ (ಕುಮ್ಮಾದ್ರಿ. ೭–೨) ; ಮೊಗವಡಂ ಬಲವೊರಜೆ ಯಿಡವೊರಜೆ ಬಲಿದರಂಬಿಗೆಯಿಸೆಯೆ (ಸೌಂದಪ. ೧೨–೧೪).
[ಎಡ್ + ಪೊರಜೆ]

ಎಡಸಂಸಾರ (ನಾ). ಸೂಳೆಯನ್ನು ಇಟ್ಟುಕೊಂಡು ಮಾಡುವ ಸಂಸಾರ: ಎಡಸಂಸಾರ ದೂರವಿರುವುದೇ ಹಂದ (ದೇವತೆಂ. ೪೩).
[ಎಡ್ + ಸಂಸಾರ]

ಎಡಸಲಿಗೆ (ನಾ). ಎಡಗಡೆ (?): ಮನೆ ಮನೆಕಾಲು ಅಂಗೋಡು ಅಂಗಸಿಸಿ ಶಾರದಾಂ ಮತ್ತಂ ಎಡಸಲಿಗೆಯ ಜಾಳಿಂಗೆ ಗಡಿ ಮುಡಲು (ಕಾ. I, ೫೫–೧೬; 1433).
[ಎಡ? + ಸಲಿಗೆ]

ಎಡಸಾಗು (ಕ್ರಿ). ಎಡಕ್ಕೆ ಸಾಗು, —ಹೋಗು: ಹರಿಯದರಿ ವಿಷಯ ಗಳಿಗಡಯಪಕ್ಕೆತ್ತಡಸಾಗು ವಿರತಿವಿಕೆಯಹಮೆಂಬುದುಳಿಯಾತ್ಮನಿದ್ಕೆಗೊಲಿ (ಕೃಕಪ. ೬–೨–೯).
[ಎಡ್ + ಸಾಗು]

ಎಡಸು (ನಾ).=ಎಡಚು: ದಾರಿಗೆ ಹಕ್ಕೆಂಟು ಬಾರು ಎಡಸಾಗಿರುವ... ದೊಡ್ಡ ಪೊದೆಯಲ್ಲಿ ಹೊಕ್ಕೊಂಡನು (ಕಥಾಮಂ. ೧೯೫).
[ಎಡ್ + –ಸು]

ಎಡಸುತ್ತು (ನಾ). ಎಡಕ್ಕೆ ತಿರುಗಿರುವುದು, —ಬಾಗಿರುವ ಸ್ಥಿತಿ: ಒಂದು ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಎಡಸುತ್ತುಗಳೂ ಮತ್ತೊಂದು ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಬಲ ಸುತ್ತುಗಳೂ ಒಂದರಲ್ಲೇ ಇರುವ ಉದ್ದ ತಿರುಪುಪಟ್ಟಿ (sleeve-nut. ಇಂಕಾಪ).
[ಎಡ್ + ಸುತ್ತು]

ಎಡಹಂಚ (ನಾ). ಎಡಗೈಯವನು; ವಾಮಾಚಾರದವನು; ನೀಚ; ಅಲ್ಪ; ಕ್ಷುದ್ರ: ಎಡಹಂಚ ದೈವದೊಳು ತೊಡರ್ದು ಮರೆಯಾದಂಗೆ ಕೆಡುವ ಹುಟ್ಟುವ ಸಾವದೊಡನೆ ಲಘುವಾದಂಗೆ (ವಾಗೀರ. ದೀ. ೨೩೦–೯). ಅಜಾದಿಪಸು ಪಾರ್ವ ಹರಿ ಪೆಜೆ ದೈವವೆದಳೆಟುವಜೆ ನಂಬಿ ಯೆಡಹಂಚ ನಾಗಿ ಕೆಟ್ಟ (ಸಾನಂಚ. ೨–೧೧೯); ಕುಂದಅಯದಿರ್ವ ಲೋಚನ ನೀಡರು ಗಳು ಕಿನಿಂದೆ ಬೊಟ್ಟಿನ ಧ್ವಸ್ಪರುಗಳು ಹಾವಸೆವಲ್ಲ ಹಂದಿಗಳು ಮಲಧಾರಿ ಗಳು ವೇದಬಾಹಿರರು ಕುಂಡಗಳಯಿಜ್ಞಿಡ್ಡಿಹಂಡರು (ಸಿದ್ಧೇಶ. ೭–೬).
[ಎಡ್ + ಹಂಚ. P ಹಂಚ್ < ಪ್ರಾ. ಹಚ್ಚ್ < ಸಂ. ಕಸ್ತ]

ಎಡಹಿಸು 'ಎಡಂಬಿಸು' ನೋ.

ಎಡಹು 'ಎಡವು' ನೋ.

ಎಡಹು (ನಾ). ೧. ಎಡಹುವಿಕೆ; ಮುಗ್ಗರಿಸುವಿಕೆ: ತಡೆದುದೀತನ ಮನದ ಸಂಕಯದೆಡಹು ಳರಚೇಂದ್ರಿಯದ ಬುದ್ಧಿಯ ಕಡುಹು ಳೈಗುಂದಿ ದುದು (ತೆಂರಾ. ೫–೨–೭೭); ಆಗುಳಿಕೆಯಲಿ ಸಿಲಿನಿರಿ ನಡೆವಾಗ ನುಡಿ ವಾಗಳಲಿಸಿಗೆಳಲಿ ತಾಗುಗಳೆರೆಡಹುಗಳಲೆಳ್ವ ರಿಕೆಯಲಿ ಮ ಜವೆಯಲಿ (ತೊರಕಾ. ೫–೩–೯೪). ೨. ತಪ್ಪು; ದೋಷ: ಸದ್ಬಳ್ಳರ್ ಲಾಲಿಪ ದೊರುವುದೆಲ್ಲೀ ಕಾವ್ಯದೊಳಿತಿಹಿರಲಿಸಂಗಳ ಳೆಳದು (ಅ ರೃ ಪ ೬. ೧–೩೩); ಉಸಿರಿದ ಳೃತಿಯೊಳು ಮಜಟಿದೆಡಹಿ ತಿದ್ದಿ ಜಸವ ಮೆಱೆವುದು ಕೋವಿದರು (ಕಂಪವಿ. ೧–೧೫). [< ಎಡವು]

ಎಡಹುಗಲ್ಲು, ಎಡವುಗಲ್ಲು (ನಾ). ಕಾಲಿಗೆ ತಗುಲಿ ಮುಗ್ಗರಿಸು ವಂತೆ ಮಾಡುವ ಕಲ್ಲು: ಮುಳ್ಳುಮರದ ಬೇರೆಡಹುಗಲ್ಲುಗಳಿಂದ ಪಲ್ಲ ದೊಪ್ಪುದುದು ಕಾಂತಾರ (ಕಂ ತ ವಿ. ೧೪–೪೩); ದಾರಿಯೆಡಹುಗಲ್ಲು ನೀರೊಳಿಗಣ ನಕ್ರವಾರವಿಗಳ ಮುಳ್ಳಿನಂತೆ ವಾರಾಂಗನೆಯರ ಳೇರಿಗಳು (ಕವಿಚ. II, ೪೧೩ ರುಕ್ಮಾಂಗದ ಥಂ೨). ಎಡವುಗೆಲ್ಲು: ದಾರಿಯಲ್ಲಿ ಎಡವುಗಲ್ಲಿದ್ದ ಜೊಕೆ (ಭಾಷಾ).
[ಎಡಹು (< ಎಡವು) + ಕಲ್ಲು (< ಕಲ್ಲ್)]

ಎಡಹುಗುಳಿ[1] (ನಾ). ಎಡವಿ ಬೀಳುವ ಕುಣಿ,—ಹೆಳ್ಳ; ವಿಪ್ಪ: ಎಡಹುಗುಳಿಗಳಳ್ ದಾಂಟಿ ಬರಬರ ಲಿಂಗೈಕ್ಯನಿಸುವೆನಯ್ಯಾ (ಬಸವ. ೦೯೨).
[ಎಡಹು (< ಎಡವು) + ಕುಳಿ (< ಕುಟಿ)]

ಎಡಹುಗುಳ್ಳಿ (ನಾ). ಎಡವುವುದೇ ಶೀಲವಾಗಿ ಉಳ್ಳವನು: ಮೌನ ಸವ್ರತ ಜಪವಧಾನ ಲಿಂಗಾರ್ಚನ ಧ್ಯಾನವೇನುಂಟಾದ ಸತ್ಕರ್ಮಮಂ ಆನಿಸುವೆ ಮಾಡಲ್ಕೆ ತಾನೆಡಹುಗುಳಿಯಾಗಿ ಮಾನಸವಿದೆನ್ನಲಿಸು ಕಿರ್ಪುದು (ಮಜೀಪಾ. ೧–೩೬).
[ಎಡಹು (< ಎಡವು) + –ಕುಳ್ಳಿ]

ಎಡಹುದಲೆ (ನಾ). ೧. ಕಾಲಿಗೆ ಸಿಕ್ಕಿ ಎಡವುವಂತೆ ಮಾಡುವ ವಸ್ತು: ಎಡಹುದಲೆಗಳ ದಾಂಟಿ ರಕುತದ ಮಡುವಿನಲಿ ಗದೆಯೂಜೆ ನೆಲೆಗಳ ಪಡೆದು ಕೆಂಪಿಸಿ (ಕುವ್ಯಾಗ. ೩–೯). ೨. ಎಡವುವಿಕೆ.
[ಎಡಹು (< ಎಡವು) + –ದಲೆ]

ಎಡಹುಹ (ನಾ). ಎಡವುವಿಕೆ ಜಾರುವಿಕೆ: (ಪಾಚಕಾ. ೪).
[ಎಡಹು (< ಎಡವು) + –ಹ್ಯ]

ಎಡಹೊತ್ತು (ನಾ). ಸಮಯವಲ್ಲದ ಸಮಯ; ಅಕಾಲ: ಈಗೀ ರಾತ್ರಿಯ ಎಡಹೊತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಎತ್ತಣಿ ಸಂಚಾರ (ಮಂತ್ರಕ. ೩೧–೩೬).
[ಎಡ್ + ಹೊತ್ತು (< ಪೊಜ್ತು)]

ಎಡಱು₁ (ಕ್ರಿ). ೧. ಅಡ್ಡವಾಗಿರು; ಅಡ್ಡಿಯಾಗಿರು; ಪ್ರತಿಭಟಿಸು; ವಿರೋಧಿಸು: "ಎಡಱು – ವಕ್ಯಭಾವೇ, ದಾರಿಬ್ಬೇ ಡ" (ಕಮರಾ); "ವಕ್ಯಭಾವದೊಳು ದಾರಿಬ್ಬದೊಳೆಡಱು" (ಕಬ್ಬಮುಂ. ೧೦೬); ಎಡಱಿ ದೊಡೆನ್ನೆರೊಳಂ ಮಲ್ಲನೊರ್ವ ವಲ್ಲಲನೆಂಬಂ (ಪಂಪಭಾ. ೮-೫೪); ಎಲೆಲೇ ಮಾಱಲ್ ಕಡಂಗಲ್ ತೊಡರ್ದಡೆಡಱಿಪಿಟ್ಟೆಯ್ದಲಾಱೆಲ್ ಪಲಂಬಲ್ ಪೊಳಿಂ. ಮಾಜಸಾಂತು ಕಾದಲ್ (ಎಸ. XVI, ೭೧-೨೨ ; ೧೭೪); ನಡೆದಾತನ ಮೇಲೆ ಭೀಮುಕೋಪಂ ತನಗಾಂತೆಡೆಱದರನಿಕ್ಕಿ (ಸೇ ಮಭ. ೬-೩೦); ಇಂತುದಿಱುಬ್ದೆ ದೇಶಮನೆಂತಿಕಾದೇಶಮಂ ಸಮ್ಮುಖಂಬಿಸಿ ಯಿಂತಂತೆನ್ನೊಳೆಡಱಿ ನುಡಿದಂತಂತೆ ರಣಾಂಗಸೊಳೊಡ್ಡಿ ನಿಲ್ ಭರ್ಭರಯದಿಂ (ಪಾರ್ವಭಾ. ೨-೨೬); ಎಡಱುದರನಟ್ಟ ಮೋದುಂ ಪಡಿಯಲ ಗಟ್ಟಿಗೆಗಳ್ (ಕಮದ. ೦ ಪ್ರಯೋಗ); ಎಡಱಿದೊಡೋ ಅವನ ನೊಸಲಕ್ಕರಂ ತೊಡಿದುದು (ಕಬ್ಬಾಸು. ೪೪ ಪ್ರಯೋಗ). ೨. ತೊಂದರೆಮಾಡು; ಕಷ್ಟ ಪಡಿಸು : ಬೆಡಂಗನಳ್ಳು ಕಳ್ಳಡದ ಪೆಂಡನಾಸದ ವಿಳಾಸದ ಸೂಳೆಯ ರೊಪ್ಪು ತೋಱಲಾರ್ (ಪಂಚತಂ. ೯-೧೦೨); ಕಡುಗಾಡಿ ನಾಡೆಯುಂ ಕೆಳ್ತಡಱಿ [ಪಾಠಾಂ. ಕೆಡಪಿ, ಕೆಡಪಿ] ಮನಂ ಬೆರ್ಚಿ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೨೦೦). ೩. ಅನುಮಾನಪಡು; ಸಂಕೋಚಪಡು (?) : ಪರಂತರಂ ಕಡಿಕಡಿದಿತ್ತ ಪೊಸ್ಸೆ ಬಳ ಮೂಗಳ ವಂದಿಸಕ್ಕೆ ಕೊಟ್ಟ ಕೋ[ಡೆ]ಡಱದಿ ಬೀಡಿ[ಮೋ]ಡಿಬುದು ಜಾಗದ ಬೀರದ ಮಾತು ಕರ್ಣನಾ (ಪಂಪಭಾ. ೧-೯೯). [ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಮಲ. ಇಡಱು]

ಎಡಱು₂ (ನಾ). ವಕ್ರತೆ (೪). [< ಎಡಱು₁]

ಎಡಱು₃ (ನಾ). ಬಡತನ; ದಾರಿದ್ರ್ಯ; ನಿರ್ಗತಿಕತನ: "ಎಡಱು – ವಕ್ಯಭಾವೇ, ದಾರಿಬ್ಬೇ ಡ" (ಕಮರಾ); "ಎಡಱಿಂದುಂ, ತವಿಲಿಂದುಂ, ದಾರಿದ್ರ್ಯಂ" (ಕರ್ನಾ. ೨೯-೬೨); ಒಡೆದ ದರಿದ್ರಲ್ಲಿಮುಳಿ ಮಾಗಿಗಳ್ಳೊಡ್ಡಮನ್ಮಳ್ಳನಿಟ್ಟಿಯಂ ನುಡಿದವರೆಲ್ಲಾಮತಾನೆಡಱಿಲೊಳ್ ನಿಲಲಾರ್ಪೊರೆಮಱರಾತಿಯಂ ಪಡೆವರೆಲ್ಲಮೇಗಡಿಸವರೆಪ್ಪೊಡಂ . . . ಈ ಯುಗಮೆಗಳ್ ಕಱ್ಮಷಮಪ್ಪುದೋ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೪೫೬ ಕೊನ್ನಲಿ); ಎಡಱಿಂ ದೀವ ಕೆಲ್ಲತಿರುವಂದು ವಸಿಷ್ಠಕ ಕೊಟು ಸಂತಸಂಬಡೆ (ಪಂಪಭಾ. ೨-೯೯); ತುಱ್ಗಿಗಳ ಗೊರ್ಗ್ ಪೆಜ್ಜುಯ್ಯಲೊಳಲುವಸದೊಳ್ ನಂಟನೆಡಱಿಲೊಳಂ ರಟಿಬಿನಿಲೊಂ ತ ಜಿ ಸಂ ದು ಗಂಡುತನಮಿನೆ ನೆಲಜನೆದಂ ಗಂಡನಲ್ಲ ಪೆಂತುಂ ಪಂಡಂ (ಗಜಾಯು. ೨-೨೪); ಅಡುವ ಬೀದುವ ಪಾಡುವ ನೋದನ ಜನಕೆಲ್ಲಮೊಸವ ಸೂಸುವ ಕುಡುವಿಡಾಡುವ ವಸ್ತುಗಳಿಂದಿ ಜೋಡುವಿನಂ ಪಿರಿದಾಕ್ಕುಂ ಬಿಯಮಂ ಮೆಜ್ಜಿದೆ (ಸುಬ್ರಮಾ. ೧೦-೯೨); ತೊಲಗದ ಸಂಪದಂ ಸೊಬಗುಗುಂದದ ಯೌವನದೇಜ್ಞಿ . . . ಎಡಱಿಲ್ಲದ ಭೋಗಮುನಾರತ ಸಮುಚ್ಚ್ವಲಮೆಸಿಪುರ್ದಾ ನಿಷದೆಗಳದ ಸನ್ಮತ ಸಚ್ಚಿನರ್ಕಳಾ (ಸಳಪ್ರ. ೧೦) ; ಎಡಱು ಬಂದಡಮಿರಲು ಧೈರ್ಯಂಗೆಡು ವರೆ (ಕಾರಿಂರಾ. ೨೯-೧೭).

[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಇಡಱು ; ತೆಲು. ಎಡರು = ದುರದೃಷ್ಟ]

ಎಡಾರಕುಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ವೋಟೂರ ವಸಿಷ್ಠ ಗೋತ್ರದ ಎಡಾರಕುಳಿಯ ಮಧುಸೂದನ ಳಭಿರ ಮಗ ನಿಷ್ಟುಳ್ಳಿಟ್ಟೀಪಾಠಾ ಧ್ಯಾಯರಿಂಗೆ (ಎಇ. XXVII, ೨೮-೨೩ ; ೧೨೬).

[ಎಡಾರ್ಕ್ + ಕುಳಿ?]

ಎಡಿಯಣಿ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಎಡಿಯಣಿನ ತೋಂಟದಿಂ ಬಡಗಲು (ಸೌಇಇ. XX, ೧೧೫-೫೪ ; ೧೧೬).

[ಎಡಿ ? + ಅಣ್ಣ (< ಅಣ್ಣಾ)]

ಎಡುಕು (ನಾ). (ಕರಾ) ಸಂದು ; ಬಿರುಕು : ಬಂಡೆಯ ಎಡುಕಿನಲ್ಲಿ ಕಾಲು ಮರಡುತು (ದೀವಪ್ರ. ೨೪೪). 'ಇಡುಕ್ಕು' ಪರಾ. [?]

ಎಡುಗೋಲು (ನಾ). (ಕರಾ) ಆಶ್ರಯ; ಊರುಗೋಲು : ನಾವೇ ಅವಲಿಗೆ ಸರ್ವಸ್ವ. ಎಡುಗೋಲು. ಹೀಗಿದ್ದೂ ಅವಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಹೋಗು ವುದೇ ? (ಶಿವರಾಡಿ. ೧೬). [ಎಡು + ಕೋಲು (< ಕೋಲ್)]

ಎಡುನಾರಿಗೆಬೇರು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗಿಡಮೂಲಿಕೆ : ಜಾವಿಗೆ : – ಎಡುನಾರಿಗೆಬೇರಿಂ ತಿಗುಡಂ ಎಳ್ಳೆಯಷ್ಟಟ್ಟು ತೊಡೆಯಲು ಗುಣ (ವೈದ್ಯಾ. ೭೭). [ಎಡುನಾರಿ ? + ಬೇರು]

ಎಡುಪು (ನಾ). [ಸಂಗೀತ] ಹಾಡು ಆರಂಭವಾಗುವ ಕಾಲ, ತಾಳ; ಆರಂಭವಾಗುವ ಕಾಲ – ಇವೆರಡರ ಹೊಲಿಕೆ : ಇದರ ಪೂರ್ಣ ಪ್ರಾಕಾಸ್ಯಾಗ್ಯಿಯೇ ಕೃತಿ, ಎಲ್ಲಾ ವಿಧವಾದ ಎಡುಪು (ಗ್ರಹ)ಗಳನ್ನೂ ಉಪಯೋಗಿಸಿಕೊಂಡಿರುವುದೇ ಅಲ್ಲದೆ . . . ಸಂಗತಿಗಳನ್ನೂ ಒಳಗೊಂಡಿದೆ (ಸಂಗೀಶಾ. ೭೫). ॥ ಇದು ನಾಲ್ಕು ವಿಧಗಳು. ಅತೀತ, ಅನುಗತ, ಸಮ, ವಿಷಮ. [?. / ತಮಿ. ಎಡುಪ್ಪು]

ಎಡ್ಡಿ₁ (ಕ್ರಿ). ೧. (ಸಿಪ್ಪೆಯನ್ನು) ಸುಲಿ; ತೆಗೆ : ತುಱ್ತು ಕಾಸಿಲ್ಲ ಕತ್ತಲೆ ಹಣ್ಣು ಎಡಿವಿಲ್ಲ (ಜಕ್ಕ. ೧೬); ಅವರೆಕಾಯಿನ್ನು ಎಡೆ (ಜೂತಿ). ೨. ಬಿಚ್ಚಿತೋರು ; ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಕಾಣು : ಶಾಸ್ತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಬೇಕಾದಷ್ಟು ಸಂಕತ್ತು ಇರಬೇಕೆಂದು ಶಾಲಬ್ಯಿಯ ಕತ್ತಲೆಗೆ ಎಡೆದದ್ದು (ಹೊಸಕ್ಷ. ೪೩). [ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಇಡ]

ಎಡ್ಡಿ₂ (ಕ್ರಿ). ಸಾಧ್ಯವಾಗು.

ಎಡೆಯ = ಅಸಾಧ್ಯ : ಇಂತದ್ದಿತೀಯ ಳಾಶಲಮಿನ್ನುಮೆನಗೆಡೆಯ (ಕಬ್ಬಿಗ. ೩೬-೧೧) ; ಕೆಲಸಸನ್ನಿಸಗಲೆಡೆಯ ಕೆಯ್ಕೆ ಕೊಸೆಗಡಕೆ ಮುಳ ವಡದು ಇದರೊಳಿಬ್ಬಗೆ ಎಡೆಯ (ಕಬ್ಬಿರ. ೩೪-೧೪). [?]

ಎಡ್ಡೆ (ನಾ). ೧. ಪ್ರದೇಶ ; ಸ್ಥಳ ; ಜಾಗ : ಎರ ಪುಲಿಗೆಜ್ಯೆಯ ಳೀಯಮೊಡ್ಡೂಡ ಎಡೆ ಇಪ್ಪತ್ತುಗಜ್ಜಾಗಂ (ಎಇ. IV, ನಾಗಮಂ. ೧೫-೬೬ ; ೨೭೬) ; ಕಂದಮುಮಮುಳಿಕನೆಯ್ತ ಮುಮೊಂದೊಂದೆಡೆಗೊಂದು ಜಾತಿ ಜಾತಿಗೆಯೆ (ಕವಿರಾ. ೧-೩೪) ; ದಕ್ಷಿಣಸಮುದ್ರದ ತಡಿವಿಡಿದು ಬಂದು ರಾಮಚಂದ್ರಂ ಪಿಡಿದಿಡೆಗೆಳಂ ಪೋದಿ (ಪಂ ಪ ಭಾ. ೪-೧೫ ಪ); ನಾಯ್ಯುಗದೆಡೆಯೆಟ್ಟಮಂ ಪುಗಿಸಿ (ಸುಳುಮಾ. ೩-೬೩) ; ಇವು ವರ್ಷಾ ವ್ಯತಿಕ್ರಿಗೆ ಸಲ್ಲುವ ಸಂದುಂ ಪ್ರಾಸದೆಡೆಗೆ ಸಲ್ಲವು (ಕಬಾದ. ೧೯) ; ಹುಬುವ ತನ್ನ ಎಳೆಗರುವಿನೆಡೆಗೆ ಬಂದಂತೆ ದೇವರು ನಾವುದೇವನೆಡೆಗೆ ಬಂದನು (ಜ ಗ ವಾ . . ೩೦) ; ಊಟವಾದಮೇಲೆ ಆಯಾ ಜಾತಿಯವರು ತಾವು ಉಂಡಿಟ್ಟ ಎಡೆಗಳನ್ನು ತಾವು ತಾವೇ ಹೊಳ್ಳಮಾಡಿ ಕೈತೊಳೆದುಕೊಂಡು ಬಂದು (ರಂಗಸ. ೯೧). ೨. ನಡುವೆ ; ಮಧ್ಯ : ಅನ್ನಿಗಂ ಎಡೆಯೊಳ ಳರಸನ ಪುರೋಹಿತಂ ಸೋಮಸರ್ಮನೆಯೊಂದೊಂ (ಪಂಚತಂ. ೧೩-೩) ; ಎಡೆಯಲಾದ ಒಂದು ಉಡುಗೆಯ ನುಟ್ಟು ಸಡಿಲಿದರೆ ಲಜ್ಜೆ (ಬಸವ. ೬೬ಪ) ; ಸ್ಕಂಧವಗಲ್ದಲದ್ದಿರ್ದೆ ಮರಣ ಕಾರ್ಪಗಲ್ದಲಿದೆಯಲಿ ಪರಿಹರಿಸುವುದ ಕಾಣೆವೆಂದರು ಚರರು (ಕುವ್ಯಾದ್ಭಾ. ೯-೫೦). ೩. ಅವಕಾಶ ; ಸಂದರ್ಭ : ಮನೆಗೆ ಬಂದೆಡೆಯೊಳು ಮನ್ನಿಸಿ ಮನಮೊಲಿದನುಬಲಿಪಾ ದಂಬುವುದು (ಪದಿಬ. ೪-೩೭) ; ಪತ್ರಗಳ ವಿಷಯ ಅಲ್ಲಿ ಹೋಗಲು ಎಡೆಇದ್ದರೆ ತಾನೆ ? (ಮುಂಗಾಮು. ೧೩). ೪. ಅಸ್ಪದ ; ಈಡು : ಮುಸಿ ವರಿಗೆ ನಗೆಗೆಡೆಯಾಗಿ ನಿಷ್ಕಾರಣಂ ಮಡಿವೆನೇ ಕಂದ (ಪಚಕ. ೧೩-೫೧) ; ಅತಿವೈದ್ಯದಿಂದ ಹೊಸರುಜಿನಕೆಡೆಯಾದೀತೊ (ಮಂಕುಶ. ೦೬೭). ೫. ಸಮಾನ ; ಸಮ : ಬಡನದು ಬಳುಕುವ ನಡು ಮೃಣಾಳದ ನೂಲಿಗೆಡೆಯೊದ ನಡು (ಕಂಪಪ್ರ. ೬-೧೧೧). ೬. ಹೆಜ್ಜೆರ ; ಸಮಿಪ ; ಸನ್ನಿಯ : ಪಲಶೆಜದ ಪಜ್ಜಗಳೆಡೆಯೊಳ್ ಬಾಜಿಸುವ ಪದಿರ ಪಜ್ಜೆಗಳುಂ (ಇಾಂಪುಂ. ೧೭೪) ; ಎಜೆಯಂಬಿ ಪಿತ್ತಿದಮೇಲೆ ಮೂರುಸಾಲು ಎಡೆಯ ಹೊಡೆದು (ಕೃಷಿಪ್ರ. ೪೯).

ಎಡೆಯಾಗು = ಅವಕಾಶವಾಗು; ಆಸ್ಪದವಾಗು; ಗುರಿಯಾಗು; ಈಡಾಗು: ಭೂಭುವನಮೋಳಗೆಸೆಯೆನಗೆಂಬೊಂದು ಸಂತಸಕ್ಕೆಡೆಯಾದಂ (ಆದಿಪು. ೪-೩೦); ಯೋಜನವೆರಡಱಲಿ ಕೈತತ್ಕಲುಷಾಗ್ನಿದಗಳಿಗೆಡೆಯಾಯ್ತು (ತೀರ್ಥಾ. ೧೯-೬೩); ಸಮಸ್ತ ನದಿಗಳ ಸಡಗರದೊಳಗೊಳಗೊಂದು ಮುಕ್ತಿಸ್ನಾನಕೆಡೆಯಾಗಿಪಳು ಕಾವೇರಿ (ಕಂಪರಾ. ೨-೧೯). ಎಡೆಯಿಡ = ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ : ನಡುನಡುವೆ : ಎಡೆಯಿಡೆಯ ಮರಂಗಳ ತೊಡೀಗಳ ಬಾಡಂಗಳ ಪೆಸರ್ಗಳಂ ಬೆಸಗೊಳುತ್ತುಂ (ಕಂಪರಾ. ೩-೪೭); ಮುಗಿಲ ಮುಟ್ಟುವ ಕೋ ಟಿಯ ತೆನೆಯೆಡೆಯಿಡೆ ಹೊಗರೆದ್ದ ಪಸಿ ಮೊಸೆ ಕೂಲ (ಕಂಪರಾ. ೧೧-೧೩೧).

[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಇಡಂ; ಮಲ. ಇಡಂ, ಎಡಂ, ಏಡಂ; ಕೊಡ. ಏಡ್; ತುಳು. ಇಡೆ; ತೆಲು. ಎಡ]

ಎಡೆ (ನಾ). ೧. ನೈವೇದ್ಯ: ಭಕ್ತರು ಎಡೆಯ ತಳಗೆಯನ್ನು ಮೇಲ್ಮಾಸಿ ನಿಂದ ಮುಟ್ಟಕೊಂಡು . . . ಬರತೊಡಗಿದರು (ಹಬ್ಬಲಿ. ೫); ದೇವರ ಎಡೆ (ಡಂಭ). ೨. ಊಟ; ಆಹಾರ: ಬಾಡಿದ ಮೊಗಮಂ ದಯೆಯಿಂ ನೋಡೆ ಕರಂ ಪಡದ ಮೊಗಮುನಿಪಾಲಿಂಬಿಲೆಯಿಂ ಮಾಡುವಂತಾಹಾರದೆಡೆಯಂ ಮಾಡುವರುಚಿಸಾಗದಂತು ಸಮಯಿಗೆ ಲೋಗರ್ (ಸಮಪ. ೪-೮೪); ಆತ್ಮಜರು ತಾವೆಲಿದು ತಮ್ಮ ನುವರ್ದರುಷಿಕ್ಕೆಡೆಗಳೊಂದಿಸಿರೆ (ಪೀಪಂಚಂ. ೫-೬೧); ಡೊಣ್ಣೆಯ ಹರಿಪ ದಾಕಲೆ ಹಾಳೆಯಂ ಹಾಕಿ ಬಿನ್ನಣದಿ ಮಾಡಿದಾ ಜೊಳೆಡಗಳ ಮುಂದೆ . . . ಭೋಜನಮನಿಂತು ಮಾಡು ತ್ತಿರ್ದರಾ ಪಾರ್ವರು (ಸಮ್ಯಕ್ತೌ. ೭-೨೩); ಹಮ್ಮಮನಂಡುಂಡು ಸವಿಗೊಂಡ ಬೋಟ್‌ಮಯಕರ್ತ್ತು ಸುಸೊರ್ವಣ ಶಿಷ್ಟವಲಿಯೆಡೆಯಿಂ ಪುರುಳ್ಗಾಜಿದೆ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೫೫-೩೦). ೩. (ಊಟಕ್ಕೆ ಬಡಿಸುವ) ಎಲೆ; ತಟ್ಟೆ: ಅಡಿಗೊಮಾದ್ದರೆ ಮೂರು ಎಡೆಗಳನ್ನು ಸಿದ್ಧಪಡಿಸು (ರಾಜಾಮ. ೨೪೬).

ಎಡೆಮಾಡು = ಊಟಕ್ಕೆ ಬಡಿಸು; ನೈವೇದ್ಯಮಾಡು: ತಳಗೆಯ ನಿಟ್ಟು ತಮ್ಮನ ಮಲಿಗಿಸಿ ತಟ್ಟಿಲೊಳಗೆ ವಡಮಾಡದಕೊಟ್ಟಳು (ಭರತ. ೧೧-೧೧೬); ದೇವರಿಗೆ ವಡೆಮಾಡು (ಡಂಭ). [?]

ಎಡ್ಕೆ (ನಾ). ಕೀಳಾಗಿರುವಿಕೆ; ಮಿಶ್ರಣ; ಅಶುದ್ಧ. 'ಎಡೆಮಟ್ಟು' ಪರಾ. [?]

ಎಡ್ಡೆ (ಅ). ಹೆಚ್ಚಾಗಿ; ಬಹಳವಾಗಿ; ಅತಿಶಯವಾಗಿ: "ಸಾಡೆಯೆಡೆಯಾವಗಂ ನೆಜಕೆ ನೀಡುಂ . . . ಅಧಿಕಾರ್ಥಂ" (ಕವಿರ. ೩೦೪); "ಮಗಿಯೆಡೆಯುರಂ ಯೆ ದೆ ಯಜಿ ನಿಪ್ಪ ವೆಲ್ಲಂ ಕಿಲಬಿತ್ತಾಧಿಕಂ" (ಕಬ್ಬಮಂ. ೫೯); "ಎಡೆದೊನಲ್ ಪೆರ್ಚಿರ್ಕ್ಕುಂ" (ಶಕಲ. ೯೫).

[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಇಡೆ = ವಿಸ್ತಾರವಾದ, ದೊಡ್ಡದಾದ]

ಎಡ್ಡೆ-(ಸಪೂರ್ವ)=ಎಡ್ಡೆ. ಪ ಎಡಗಡೆ ಎಂಬ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಎಡೆ ಎಂಬ ರೂಪ ಪ್ರಯೋಗವಾಗಿರುವ ಸಮಾಸಪದಗಳೆಲ್ಲಾ ಎಡ ಎಂಬ ರೂಪ ಪೂ ರ್ವ ಪ ದ ವಾ ಗಿ ಪ್ರಯೋಗವಾಗಿರುವ ಸಮಾಸಪದ ಗಳನ್ನು ನೋಡಿ.

ಎಡೆಕಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). (?); "ಮಧ್ಯಂತರದಲ್ಲಿ ಬಂ ಧಿ ಸು" (ಶಿವಗಿ. ಕೋಡ): ಬಳಸಿ ಬ್ರಹ್ಮಚಾರಿಳು ಉಂಡು ಉಪವಾಸಗಳು ಎಡೆಕಟ್ಟಿ ಕಡೆ ಕಂಠಸಿನ ಸಮಾಹಿತ ಸಾಧ್ಯರು (ಶಿವಗಿ. ೧೧-೩೯).

[ಎಡ್ಡೆ + ಕಟ್ಟು]

ಎಡೆಕಟ್ಟು (ನಾ). (?); "ಮದ್ದಳೆಯ ಮಧ್ಯಭಾಗದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟುವ ನಾದ" (ಪ್ರಕ್ಷ್ಣಾ): ಎಡೆಕಟ್ಟು ಕಡೆಕಟ್ಟು ಜತಿಗಳುಪ್ಪರ ಜತಿ ತುಡುಕು ಪಡರಂಪವಾದಿಯಾದ ಶಬ್ದಂಗಳು (ರಗಣ. ೩-೪೨). [ಎಡ್ಡೆ + ಕಟ್ಟು]

ಎಡೆಕೆಡೆ (ನಾ). ನಡುವೆ ಕೊನೆ; ಗೊತ್ತುಗುರಿ (?): ಇಂದು ತನ್ನ ಕೃತಾರ್ಥತನಕೇನೆಂದರೆಡೆಕೆಡೆಯುಂಟೆ ಶರೀರಾಗು (ವಿಧಾಗ. ೩-೯-೬೨); ಕಡಿದು ಬಿಸುಡುವೆನವರೆ ತೋಳನು ಪೊಡರಿಸಿದರೀ ನಮ್ಮೊಡನೆ ಸಾಕೆಡೆ ಕಡೆಯ ಮಾತೇಕೆ ಮಾ ನ್ಯರೆದಾ ರು ನಿಮ್ಮಂತೆ (ವಿಧಾಗ. ೬-೭-೫); ಕುಡುವಂತೂ ಕುಡುವ ಬೇಡುವರೆಂಬಳಿಗೆ ಕುಡೆನೆಂಬ ಬೇಡನೆಂಬ ಎಡೆದೆ [ಪಾಶಾ. ತಡೆ]ಗಲಿಲ್ಲಿಂಬ ನಾ ನ್ಯಾ ರಿ (ಪೃ.ವಿಭಾ. ೨೬-೫೨).

[ಎಡ್ಡೆ + ಕಡ್ಡೆ]

ಎಡೆಕಾಲ 'ಎಡೆಗಾಲ' ನೋ.

ಎಡೆಕಾಸು (ನಾ). ಎಡಗಡೆ ಜತೆಯಲ್ಲಿ ಇಡುವ ಕಾಸು; ದಕ್ಷಿಣೆಯ ಕಾಸು (ಕ). [ಎಡ್ಡೆ + ಕಾಸು]

ಎಡೆಕುಂಟೆ (ನಾ). (ಸಾಲುಗಳ ಮಧ್ಯೆ) ಹರಗಲು ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಸಣ್ಣ ಕುಂ ಟೆ: ಎಡೆಕುಟಿ ಎಂಬ ಮುಟ್ಟನ್ನು ಸಾಲುಗಳ ಮಧ್ಯೆ ಹೊಡೆದು ಳೆಯನ್ನು ಸುಲಭವಾಗಿ ತೆಗೆಯಬಹುದು (ವ್ಯವಸು. ೨೨); ಎಡೆಕುಂಟೆಯ ಬಾಯಿಗೆ ಸಿಕ್ಕದೆ ತಪ್ಪಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದ ಹೂಳನ್ನು ಹುಡುಕಿ ಹುಡುಕಿ ಕಿತ್ತುಹಾಕುತ್ತಾನೆ (ಬೆಸುಮ. ೧೦೩). [ಎಡ್ಡೆ + ಕುಂಟೆ,]

ಎಡೆಕೂಳ್ (ನಾ). (ದೇವರಿಗೆ) ಎಡೆಯಾಗಿಟ್ಟ ಕೂಳು; ನೈವೇದ್ಯ (?): ಅಲ್ಲಿಗೆ ದೇಶಿಗ ಗಣವರ್ಗಲ್ಲದೆ ಮತ್ತಾವ ಗಣವರ್ಗಂಗಂದಿಪ ದಿಕ್ಕಿಗೊಳ್ಳಲ್ಪದೆ ತೇಜಂದೊಂದಿರ್ಪಗಲ್ಲದೆಂತಂ ಬುಧಾಜ್ಞವನಕಳಹಂಸ (ವಿಕ್ರ. VII, ಶಿವಪೂ. ೯೬-೪೧; ಕಾಪ್ರ. ೧೧೨೨).

[ಎಡ್ಡೆ + ಕೂಳ್ (< ಕೂಱು)]

ಎಡೆಕೆಯ್ಯಿಸು (ಕ್ರಿ). ಅವಕಾಶ ಮಾಡಿಕೊಡು (?): ತಾಯಂಗರ ಪಜಳಿಜೆ ಬಸವಯ್ಯ ತನ್ನ ಪರ ವಿಯ ಜೋಳದ ಕೆಯ್ಯ ಪಜೆ ಕೆಮ್ಮುಳ ದೆಡೆಕೆಯ್ಯಿಸಿ ಮಾರಗವ್ವುಣಗಂ (ವಿಕ್ರ. III, ಸಂಂಚಿ. ೯೭-೬ ; ೬೫ ?).

[ಎಡ್ಡೆ + ಕೆಯ್ಯಿಸು (< ಕೆಯ್ಯು)]

ಎಡೆಕೆಜಗಾಲ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಎಡೆಕೆಜಗಾಲ ಮೂಡಣ ಭಾಗದ ಮುತ್ತಾಇಯಂ (ವಿಕ್ರ. III, ಸಂಂಚಿ. ೧೩೯-೧೩ ; ೯೨೨).

[ಎಡ್ಡೆ + ಕೆಜೆ + ಕಾಲ ?]

ಎಡೆಕೊಡು 'ಎಡೆಗೊಡು' ನೋ.

ಎಡೆಗಂಡಿ (ನಾ). ನಡುವಿನ ರಂಧ್ರ; ಮಧ್ಯದ ತೂತು: ಕೋಟಿಯ ತೆನೆಯೆಡೆಗಂಡಿಯೊಳ್ ಕಲೆಯಬ್ಬಿ ನೀಟಲಿ ನೋಡುವರುಗಳ ಸೂಟಿಯ ಬಾಣಗಳಂದಿಟ್ಟು (ಕಂಪರಾ. ೧೫-೬೬). [ಎಡ್ಡೆ + ಕಂಡಿ]

ಎಡೆಗಂಡಿಕೆ (ನಾ). (?); "ಮಂತ್ರವಾದಿ" (ಶಾಶ್ವಗ. ಶಾಸ್ತ್ರರ್ಯ): ಚಂಡಿಕೆ ಧೃಗುಭೇತಾಳಂ ಚಂಡತಿಯಂ ಕೆಯ್ಯಂದಿಯಿಂ ನಿಂದಾಂತಿಕೆ ಮಾ ರ್ಕೊಂಡು ಗೆಲಲ್ಕೆಟಿಸಿದೆಗೆ ಗಂಡಿಕೆಯಂ ಚಾರ್ಯನೆನಿಸಿದಂ ಬಿನ್ನಣದಿಂ (ಶಾಶ್ವಗ. ೭-೧೦೦); ಚಂಡಿಕಾಪತಿಯ ಚಕ್ಕುಲಿಯನುರಿಯ ನಂದಿಪಾ ಪ್ರಚಂಂಡಿಕೆಯ ಪ ಡೆ ಪಡೆ ಪಂಚೆಕಾಳುವಿಗ ಪಿಡ್ಕದೆಗಂಡಿಕೆಯ ಸಮಿದ ನಡು (ಸಮ್ಯಕ್ತೌ. ೯-೧೦). [?]

ಎಡೆಗಜ್ಜ (ನಾ). = ಎಡೆಗೆಲಸ : ಗಿರಿಯತೆ ಜೇಲ್ದ ಕಜ್ಜವನೊಡಚಿದ ರೆಲ್ದೆಡೆಯೊಳ್ ಸುರಾಂಗನೋತ್ಕೃಷ್ಟರಮಿರದಲ್ಲಿ ಗಲ್ದಿ ಗೆಡೆಗ್ಗಿಪವನುಜ್ಜುಗಿಸಿತ್ತು (ನೃಸಿ. ೫-೪೦). [ಎಡ್ಡೆ + ಕಜ್ಜ]

ಎಡೆಗಟ್ಟು (ನಾ). ೧. ಒಳನಿಯಮ; ಕಟ್ಟುವಾಡು; "ಭೇದ" (ಶಾಂಪಾಸಾ. ಕೋಡ): ಭರತಂಗಿಲ್ಲುವು ವ ಸು ಮ ತಿ ಯ ನಿ ಮ್ಮೊ ಳ ಡೆ ಗಟ್ಟುಂಟೇ(ಶಂಂಪಾಸಾ. ೬-೧೧೯); ಸರಿವ ಮನಕ್ಕೆ ಪಗ್ಗಮಿಲ್ಲಂ ಪೋಡುವ ಕಣ್ಣಳ್ಕಿಡೆಗಟ್ಟಲ್ಲಂ [ಪಾಶಾ. ಗ ಟ್ಟಿ ಯ ಲ್ಲ] (ಆನಂತ. ೧೧-೬೨ ವ); ಕುಡೆ ಮುದ್ರಿಕೆಯಂ ನನುಗಿಸ್ಪೆಡೆಟ್ಟಿಕೀ ಭವಕ್ಕೆ (ಮಹಾಪ. ೬-೧೨೬). ೨. ಕ್ಲುಪ್ತವಾದ ಜಾಗ; ನಿಶ್ಚಿತವಾದ ಸ್ಥಳ: ಪಸ್ಸರಿ ಕೊಕ್ಕರಿಗೆ ದೋಣಿಗಳಾ ಕೆರೆಕೇರಿಯೊಳೆಡೆಗಟ್ಟಿಸೊಡೆ ಪರಿವಾರ ವಸಂತವಾದಿರುಮು (ಭರಶ. ೫೦-೨೪). ೩. ಸಣ್ಣ ಕಟ್ಟೆ (ಕ). [ಎಡ್ಡೆ + ಕಟ್ಟು]

ಎಡೆಗಟ್ಟುಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ಭೇದವನ್ನು ಮಾಡು; ಭೇದವೆನಿಸು: ಕೊಟ್ಟುಕೊಂಡನ್ಯರು ಹೊಸತಾಗಿ ಬೀಯಗಡವಟ್ಟಗೆ ಬರುತಿರ್ದರೀಗ ಹುಟ್ಟು ಬೀಯ ಗರಲ್ತ ಪೀವದಱೊಳಗೆಡೆಗಟ್ಟುಗೆಯ್ದಂತೆಯೊದಗಿತಿವಂ (ಭರತ. ೩೩-೫೩) [ಎಡೆಗಟ್ಟು + ಗೆಯ್ (< ಕೆಯ್)]

ಎಡೆಗಟ್ಟೆ (ನಾ). ಸಣ್ಣಕಟ್ಟೆ (ಕ). [ಎಡೆ + ಕಟ್ಟೆ]

ಎಡೆಗಡಿ (ಕ್ರಿ). ನಡುವೆ ಕತ್ತರಿಸು; —ಭೇದಿಸು: ಮೂಢ ಭಥ ಹೋಗೆಸುತ ಫಲುಗುಣಂ ತೆಗೆದಿಷ್ವನಾತನ ವರೂಥ ಹಯ ಸಾರಥಿಗಳೆ [ಪಾಂಂ. ೪]ಡೆಗಡಿದನು (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೫-೩೩) [ಎಡೆ + ಕಡಿ]

ಎಡೆಗಣೆ (ನಾ). ನಡುವೆ ಎದುರು ಬಾಣ; ಎದುರು ಬಾಣ: ಕತ್ತರಿಸು ವಡೆಗಣೆಗಳಂ ಮಿಱುಂ ನಡುವೆಡೆಯನುತ್ತರಿಸಿ ಕೋಲತ್ತಲಿಗತವಾ ಯೊಳಾಗ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೨-೩೯). [ಎಡೆ + ಕಣೆ]

ಎಡೆಗೆಲಸು 'ಎಡೆಗೆಲಸು' ನೋ.

ಎಡೆಗೆಲಿಸು, ಎಡೆಗಲಸು (ಕ್ರಿ). ನಡುವೆ ಸೇರಿಸು; ಬೆರೆ: ಗಾಳಿಯ ನೆಡೆಗಲಿಸಿದುದು [ಪಾಂಂ. ನೆಲೆಗೆಡಿಸುವೆಕೆ] ವಿಸೀಳಭಿಮಾಳಮನಳಜೆ ಪಱಿಸಿದುದು ಮುಕ್ಕಾಜಾಳ ಪರಿಲಂಂ . . . ವಿಮಾನಂ (ಅದಿವಂ. ೪-೧೫); ಕರದದು ಜಿಜಮುಮಿಗಂ ತುಜುಗಲಪೆಡೆಗಲಿ [ಪಾಂಂ. ಲ] ಸಿದ ವಿದ್ಯಾಧರಿಯು ಪರಿಯನಸುಳಕರಿ (ಚಂದ್ರಪ್ರ. ೬-೬೩ ಪ); ವಿಡಬಲದೊಳಗೆಡ[ಡೆ]ಗಲಿ ನಿಡಬಲೆಯರ್ ನಡುವೆ ನರೆಂಂದ್ರಲಂಬಂ (ಜಯಂಂ. ೧೨-೧೨); ಬಂದು ಬಳಿಕೆಡ[ಡೆ]ಗಲಿಸಿ ನಿಂದು (ವೀರಜಿ. ೩-೧೫-೩೪). **ಎಡೆಗಲಸು**: ಮುನ್ನಂ ನೀಳು ತ್ತಿ ದುರ್ ಟಿದ ಪಲಗೆಗಳೆರಡುಮನೆಡೆ[ಡೆ]ಗಲಿಸಿದರ್ (ಪಂಚತಂ. ೩೦-೭); ಕೆಡೆಮುಟ್ಟಿ ಕರ್ಮಮುಮನೊಡೆಮುಟ್ಟಿ ಬೊಮ್ಮುಂ ಮುಮನಡೆಗಲಿಸಿ ದಾಂಟಿ ಸಂಸೃತಿ ಜಲಧ್ಯಮಂ (ಸಾಸಂಚ. ೧-೪೦); ಪಡಿ ತಲಿಸಿ ಸಹದೇವ ನಳುಲಲನೆಡೆಗಲಿಸಿತರ್ಜುನನ ರಥ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೨-೨೩); ಭೂತಳದಂಬಡತಿಗಳು ತಮುಮಮಗೆ ಪೆರೆದಂಬಿಳಿಯನೆಡೆ[ಡೆ]ಗಲಿಸಿ ನಡೆ ದುದು ಕೂಡೆ ಸಂದಣಿಸಿ (ವಿಳಾಗ. ೪-೧೦೩); ಒಡನೆ ಕೈವಾರಿಸುವ ವಂದಿಗಳೆಡೆಗಲಸಲಾ ರಾಜ್ಞಸಾಧಿಸ . . . ನಡೆಕಂದ (ವಿಳಾಗ. ೯-೧೦-೩೫). [ಎಡೆ + ಕಲಿಸು (< ಕಲ್ಸು)]

ಎಡೆಗಂಬಿ (ನಾ). ಮಧ್ಯದ ಮಜ್ಜೆ; ನಡುವಿನ ಕಲೆ: ಪೂಡಿಯಲರನ ಪಾದದ ಪಜ್ಜೆಯೋ ಎನೆ ಯೆಡೆಗಂಬಿ ಯೆಸಲುವಾ ಶಶಿಗೆ (ಶ್ರೀಪಾಪು. ೬-೧೪). [ಎಡೆ + ಕಜ್ಜೆ]

ಎಡೆಗಾಣ್ (ಕ್ರಿ). ಸ್ಥಳವನ್ನು ಕಾಣು; ಜಾಗವನ್ನು ನೋಡು; ಆಶ್ರಯವನ್ನು ಕಾಣು: ಬೇಱೊಂದೆಡೆಗಾದುದೆತ್ತ ರಿಭ್ರಕಾಂತೆ ಕನ್ನಂ ಶರಣ್ಯಾಗೆ (ಕಾಂತಿಪು. ೨-೨೮); ಭಯಂಕುಲ ವೈರಿಸಂಕುಳಂ ಪುಗುಲೆಡೆಗಾಣದುಳ್ಕುಡಮೆಯಲ್ಲಮನೊಪ್ಪಿಸಿ (ಮಲ್ಲಪ. ೪-೧೫೦); ಒಡ ಲೆಲ್ಲಂ ಬಡತನದಿಂ ಗಡ ನಿಡಿಗಿಡಿಜಂತ್ರಮಾಗೆ ಕಣ್ಣಲ್ಲಂ ತಮ್ಮೆಡೆಗಾಣ ಬಾರದೆನಿಸಿರೆ ಕಡುಗಲಿ ನಿತ್ಯೋಪವಾಸದೊಳ್ಮಲಿ ನಿಗೆಟ್ಟಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೬-೩೭). [ಎಡೆ + ಕಾಣ್]

ಎಡೆಗಾಲ, ಎಡೆಕಾಲ (ನಾ). ಮಧ್ಯದ ಕಾಲ; ಕೇಡು ಗಾಲ; ಕೆಟ್ಟಕಾಲ; "ಕೇಡು" (ಗಂಗಾಮ. ೫೧). **ಎಡೆಕಾಲ**: "ಕೇಡುಗಾಲ" (ಗಂಗಾಮ. ೫೧). [ಎಡೆ + ಕಾಲ]

ಎಡೆಗಾಳ (ನಾ). ದೊಡ್ಡದೂ ಅಲ್ಲದ, ಚಿಕ್ಕದೂ ಅಲ್ಲದ, ಮಧ್ಯಮ ಗಾತ್ರದ ಗಾಳ; ತೋರವಲ್ಲದ, ಸಣ್ಣದಲ್ಲದ ಗಾಳ: "ಎಡೆಗಾಂ ಸಣ್ಣಗಾಳಂ" (ಕಬ್ಬಕೈ. ೯೬); ಎಡೆಗಾಳ, ಗಳಗಾಳ, ಸಣ್ಣಗಾಳ (ಕಪಾದ. ೨೯೪ ಪ್ರಯೋ). [ಎಡೆ + ಗಾಳ]

ಎಡೆಗಿಡಿಸು 'ಎಡೆಗೆಡಿಸು' ನೋ.

ಎಡೆಗಿಡು 'ಎಡೆಗೆಡು' ನೋ.

ಎಡೆಗಿಲಿ (ಕ್ರಿ). ೧. ಆಕ್ರಮಿಸು; ಆವರಿಸು. ೨. ದಬ್ಬವಾಗು; ಕಿಕ್ಕಿರಿ; ತುಂಬಿರು: "ಎಡೆಗಿಲಿ (ಎಡೆಗೆ + ಇಲಿ) – ಸಂಘಸ್ಸೇ (ಮುಚ್ಚು)" (ಕಸಂಧಾ) ; ಒಂದೊಂದು ತಲ್ಪದಗಿಲಿದಿತ್ತಲುಂ ನಡವ ದಂತಿಳಿಗಳಾಯಸ್ತವೊದುದು (ಅದಿಪು. ೧೨-೬೨) ; ಬಿಡದೆಡರು ಕೆಂದಿರ ಕುಡಯುಗವೆಡೆಗಿಲಿದರೆ (ಶಾಪಂಂ. ೯) ; ಸುರತರಂಗಿಣಿಯ ತೆರಗಳೆಡೆ ಗಿಲಿಸುದು ತೊಡದರ್ ಮೃದಕ ಕೆಂಜೆಡೆಯ ಜೂಟಮದಱೊಡೆದೆ ಪಡಿ ಯಕ್ಕುಂ (ವರ್ಧಪು. ೧೦-೫೫ ಪ); ಎಡೆಗಿಲಿದ ಪೊಗದುಂ ಗುದಿಗಳೊಳಂ (ಶಬ್ದಾ. ೨೦೮) ; ಈಪ್ಪತ ವರವಸ್ತುವೀನಾಪಣ ನಿಕರಂ ಕರಮ ವಿರಾಜಿಸುತಿರ್ಪುಗುವೆ ತತ್ಪುರವೀಥಿಯೆಡೆಗಿಲಿದುಂ (ಜಿನದ. ೧-೫೭). 'ಇಡಿಕಿಲಿ' ಪರಾ. [ಎಡೆ + ಕಿಲಿ]

ಎಡೆಗುಡು 'ಎಡೆಗೆಡು' ನೋ.

ಎಡೆಗುತ್ತಿ (ನಾ). ನಡುವಣ ದೀಪ: ಎಡೆಗುತ್ತಿಗಳನಲ್ಲಿಗಲ್ಲಿ ನಿಂದ ದ್ರಿಯ ಶಿಖುಗಳ್ಗುಮಳವಡಲೊಳಗೆಗೆ ಎಡೆಯಾಡುತಿಹ ಮೋಡ ದುಗ್ಗಿ ಕಪ್ಪಲು ದೊಡ್ಡ ಪಡಗುಗಳಲಿವ ನೋಡಿದರು (ಭರತ. ೨೩-೯೬); ಜಡಯಾ ಜಂಗಮರೂಂ ಜಡಯಲ್ಲಿ ಒದರಾರು ಕಡಗಾ ಸಮುದ್ರಾ ಎಡ[ಡೆ]ಗುತ್ತಿ (ಗುಟ್ಟಹ. ೯೫). [ಎಡೆ + ಗುತ್ತಿ]

ಎಡೆಗುಳಿ (ನಾ). ಸೊಂಬದ ನಡುವಣ ಕೆಬ್ಬೊಟ್ಟಿಯಲ್ಲಿರುವ ರಂಧ್ರ —ಹಳ್ಳ (?): ದಾಸಿಯ ಸಂಗವ ಮಾಡುವ ಭಕ್ತಂಗೆ ಶಿವಪೂಜೆಯ ದಂಡುಗವೇಳೆ ವೇತಿಯ ಸಂಗವ ಮಾಡುವ ಭಕ್ತಂಗೆ ಪ್ರಸಾದವ ಕೊಂಡಡೆನೆಂಂ ಅಪಿ ಏಕೆ ಪರಸ್ತ್ರೀಯರ ಸಂಗವ ಮಾಡುವ ಭಕ್ತಂಗೆ ಬ್ರಹ್ಮದ ಮಾತಿನ ನೂಲು ಏಕೆ ಇಂತರ್ಜವರು ಎಡೆಗುಳಿಯಲ್ಲಿ ಹೆತ್ತು ತಿಂದಂತೆ ಕಳಿದೀರ ದೇವಾ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೮೩-೪೪೦) [ಎಡೆ + ಗುಳ್ಳಿ (< ಕುಂಬ್ಳಿ). / ಹಮಿ. ಇಡ್ಗಳ್ಕುಟ್ಟಿ]

ಎಡೆಗೆಡವು, ಎಡೆಗೆಡಹು (ಕ್ರಿ). ಇದ್ದ ಎಡೆಯಲ್ಲಿಯೇ ಕೆಡವು; ನಡುವೆ ಬೀಳಿಸು; ಸೊಕ್ಕಾಕೆಯ ಪಿಗ್ಗಲಳ್ಕೆ ಎರ್ದೆಯೊಡ್ಡಿ ಸೋಂಕದ ಮುನ್ನಮೆ ಬರ್ಮಿಯೊಳ್ಮೊಲಿಯ ಹೆಟ್ಟಿಸಿ ಎಡೆಗೆಡವುವಂತೆ ಕೆಡವಿ (ಚಳಪ. ೧೩೫-೩). **ಎಡೆಗೆಡಹು**: ಧೀಸುವನು ಕಂಡೆಡೆಗೆಡಹಿ ತಮ್ಮಿಡಲು... ಪೂಡಿಯದಲಿಳಾ ಕುಂ (ಸ ಂ ಭ ಪ. ೨೦-೧೬೨); ಒಡಿಯ ಜಾಲಂ ಭಟರ ಭಟಟಂಬಿಯತ ಕಲಿಗಳ ಕರಿಗಳೆಡೆಗೆಡೆಯಹುತ್ತ . . . ಕಣನೊಳಗೆ (ತೊರಣ. ೫-೬೧೪); ಕೋಣ ಪೀಡಿದವೊಲು ತಮಿವನು ಕಾಲುಗಳೆಡೆಗೆಡಹಿ ಹೊರ ಳಿದನು (ವಿಳಾಗ. ೧೦-೨೯-೧೪). 'ಆಡೆಗೆಡಹು' ಪರಾ.

[ಎಡೆ + ಕೆಡವು]

ಎಡೆಗೆಡದು 'ಎಡೆಗೆಡವು' ನೋ.

ಎಡೆಗೆಡಿಸು, ಎಡೆಗಿಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲದಂತೆ ಮಾಡು; ಕಿತ್ತೊಗೆ; ನೆಲೆಗೆಡಿಸು: "ಎಡೆಗೆಡಿಸು . . . ತಡಂಬೊರ್ಯ – ಈ ೨೫ ಪ್ರತಿಹತಕ್ಕೆ ಪೆಸರ್" (ಕಶಾ. ೧೫–೨೬); "ಎಡೆಗಿಡಿಸಿದುದೇಳಿಸಿದುದು ಕಡೆಗಸಿದುದಕ್ಕು" (ಕವಿಂ. ೧೩೮); ಕವುಡಿ ಕಾದುವ ರಿಭುಗಳ ನೆಲೆ ಮುಜಿಯಿಂಳೆಡೆಗಿಡಿಸುತ್ತೋದಿಸುದು (ಕಂಪ. ೧೯–೧೦೫). **ಎಡೆಗಿಡಿಸು**: ಕಟ್ಟವರಮಂ ಕಷಾಯಚತುಷ್ಟಯದೆಡೆಗಿಡಿಸಿ ದೇವ ಕಿಡಿಸಿಂ ಭವಚಾತುಷ್ಟಯಮಂ (ಅ ಚಿ ಪು. ೬–೬೩); ಕುಳವಗವುಸಗೆ ಯೆತ್ತಿ ಕಳೆಯಲುಂ ಕಲುಲನೆಡೆಗಿಡಿಸಲುಂ (ಜಗದ. ೭–೪೪ ಪ).

[ಎಡೆ + ಕೆಡಿಸು]

ಎಡೆಗೆಡು, ಎಡೆಗಿಡು (ಕ್ರಿ). ಇದ್ದ ನೆಲೆಯಿಂದ ಕದಲು; ಸ್ಥಳಾಂತರವಾಗು; ನೆಲೆಗೆಡು: ಸೆಡದಂ ಸಿಂಧುಜನಿಧಂ ಮಾಳವನಿಡದೆಗೆಂಂ ಕೊಂಕಣವಂಗಾಧಿಪಪೆಡೆಗೆಟ್ಟಿಂ (ಜ ಯಂ ಕಾ. ೭–೪); ಕೊಟ್ಟ ಕಾಪದ ವಜ್ರಹಸ್ತಿಗೆಡೆಗಿಟ್ಟುದೆನ್ನಯ ಗವರ್ಗಿರಿ (ವಿಳಾಗ. ೧೦-೨೯-೧೪).

ಎಡೆಗಿಡು: ಕೊಟ್ಟಸುಗಟ್ಟುಗಳಿಂದ ಕೊಟ್ಟನೆ ಪಜ್ಜಪಟ್ಟು ಬೀಜ್ವ ವೊಲ್ ಬಿರ್ದಗಳಂ ಮುಟ್ಟಿ ಸಿಡಿದ್ದೆಡೆಗಿಡುವಿನವೊಟ್ಟಿದ ಕೈದು ಗಳ ಮೇಲೆ ಬಿರ್ದನಸಾಗಳ್ (ಆದಿಪು. ೫-೪೪); ಪಿಡಿಗೆ ಮದಮುಪ್ಪುದಂ ಮದಮುಡುಗುವುದಂ ಮದಗಜಕ್ಕೆ ಗೃಹದೇವತೆಗಳ್ ಗಡಣದಿನಿಟ್ಟುದ ಸಾಗಸವೆಡೆಗಿಟ್ಟರೆ ಧೂ ಮ ಕೇ ತು ಗಳ್ ಮೂಡುವುದಂ (ಪಂಡಾಮಾ. ೧೪-೧೭೧); ಗಗನವೆಡೆಗಿಡೆ ಮುಗಿಲು ಜೆಗೆದವೆಡೆವಿಡದೆ ಭುಗಿಭುಗಿಲು ಮಿಂಚಾಡಿದವು (ಸಿದ್ಧರಾ. ೬-೩೧); ಎಡೆಗಿಡದು ಬೆಂಡೊಗೆಳಗಾಯೊಡದು ಝೋರನೆವೊಸರ್ವ ಪೊನಲಂ (ಶಾಳ್ವಾಭಾ. ೧-೬೦). [ಎಡ್ಡ + ಕೆಡು]

ಎಡೆಗೆಡೆ (ಕ್ರಿ). ೧. ನಡುವೆ ಬಿಳಲು; ಕೆಳಕ್ಕೆ ಬಿಳಲು: ಕಡಿವಡೆ ದುದಗ್ಗದ ಸಾರಥಿಗಳೆಡೆಗೆಡದುತರಥ ಸಮರಥಾರ್ಥಮಹಾರಥಾದಿಗಳು (ಕುಮಾವ್ಯೂರ್. ೧೧-೧೦೧); ತೇರ್ಪಡಿಯಾಗೆ ಸಾರಥಿ ರಥಾಶ್ವಂಗಳೆಡೆಗೆಡೆಯೆ ಬಿಟ್ಟುಡಿಯೆ (ಕೃಷ್ಣಾ. ೨೦-೬೦). ೨. ನಮಸ್ಕರಿಸು: ಪುಣ್ಯಾಶ್ರಮಕ್ಕೆತಂದು ಜ್ಯವನನಂ ಕಂಡೆಡೆಗೆಡಮು (ರಾಮಾಕ್ಕ. ೭೦-೩೭).

[ಎಡ್ಡೆ + ಕೆಡೆ]

ಎಡೆಗೆಣೆಯ (ನಾ). ಸಮೀಪಪ ಸ್ಥೆಗಿತ; ಆತ್ಮೀಯನಾದ ಗೆಳೆಯ: ಮೂಡಣರಸುಗಳೆಡೆಗೆಣೆಯರಾತಂಗೆ ತೆಂಕಣ ಕಡೆಯವರು ಳಂ ಡಿಹರು ಕೆಲಬಲದವರು ಕೊಂಡೆಯರು (ಕುಮಾವ್ಯ. ೧-೩).

[ಎಡ್ಡೆ + ಗೆಣೆಯ (< ಗೆಳೆಯ)]

ಎಡೆಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ೧. ಅವಕಾಶವನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಡು; ಸ್ಥಳ ಕೊಡು: ತಡಿಯದೆ ಭಾಸ್ಕರ ಮುಂ ಹೋಗಲಾಸತ್ತು ಸಡಿಗೆಟ್ಟು ಕಿರಣಸಂದೋಹದ ಎಡೆಗೆಯ್ಯಂತೆ ಪೀಠ್ಯೂಳೀರ್ಪ ಮಳಿರೀಪ ಕಡೆಯಿಲ್ಲದೆಸೆದುವಾ ಪುರದಿ (ಮೇಘಪ. ೧೮-೫); ಲಿಂಗಾರ್ಜನೆಗೆಯ್ಯುತಾರೋಗಣೆಗಡೆಗೆಯ್ದು ಗಡಣಿಸಿ (ವೃಷಭ. ೧೪-೧೩ ವ). ೨. ತಂಗು; ತಳುವು: ಅಂತಪ್ಪ ರಾಯಭಾರಿ ದಿನಾಂತರಮಪೆಡೆಗೆಯ್ದಿಯ್ದು ಪಶ್ಚಪುರಕ್ಕೆ (ಅ ಪಂ ವ. ೬-೬೪); ಳದು ಚಿಸದಿರನುಗೊದದಿರಲಂದು ಅನುಸರಿಸದಿರು ಬಟ್ಟಿಯೂಜಲೆಡ್ಡಿದ್ದೆಗೆಯ್ದಿರು (ಜಚಕ್ರ. ೯-೧೬). [ಎಡ್ಡೆ + ಗೆಯ್ (< ಕೆಯ್ಯ್)]

ಎಡೆಗೆಲಸ (ನಾ). ನಡುವಣ ಕೆಲಸ; ಚಿಲ್ಲರೆ ಕೆಲಸ; ಹೆಚ್ಚಿನ ಕೆಲಸ.

ಎಡೆಗೆಲಸದವ = ಚಿಲ್ಲರೆ ಕೆಲಸದವನು: ಚೀಟಿಯರಲೆಡೆಗೆಲಸ [ಪಾಠಾಂ. ಬಾಟಿಯರಲೆಕೆಲ್ಲ]ದವರಲಿ ವೀಟಿಕಾತಿಯರಲ್ಲಿ ಕಡು ಕಂಬೇಟದಂಗಡಿಯರಲಿ ಸಂಕೇತನ ಶಾಲೇತನದ (ತೊರಣ. ೫-೨-೨೦).

[ಎಡ್ಡೆ + ಕೆಲಸ]

ಎಡೆಗೇರಿ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಧರ್ಮ್ಯಾಯ್ಕಂ ಶಾಂ ಮಾಡಿಸಿದೆಡೆಗೇರಿಯ ಬಡವಾಗಿಲ ಶ್ರೀ ಲಕ್ಷ್ಮೀನಾರಾಯಣ ದೇವರಂಗ ಭೋಗಕ್ಕಂ... ಬಿಟ್ಟಡೆದೊರಂಟಿ (ಸೌಇಇ. IX-೫, ೨೬೬-೬೦; ೧೧೬೦).

[ಎಡ್ಡೆ + ಕೇರಿ]

ಎಡೆಗ್ಕೆ (ಕ್ರಿ). ಊಟಕ್ಕೆ ಬಡಿಸು: ಲಕ್ಷ ತೊಂಬತ್ತಾರು ಸಾಸಿರವಾದ ಜಂಗಮಕೆಲ್ಲ ನೀರಾಕ್ಕಿ ಓದಿರ್ಕೆ ಎಡೆಗ್ಕೆವಳ್ (ಬಜ್ಜಪು. ೭೯-೧೩).

[ಎಡ್ಡೆ + ಗ್ಕೆ (<ಕೆಯ್)]

ಎಡೆಗೊಡು, ಎಡೆಕೊಡು, ಎಡೆಗುಡು (ಕ್ರಿ). ಅವಕಾಶವನ್ನು ಕೊಡು; ಆಸ್ಪದ ಕೊಡು: ಸತ್ಪಗಣಕ್ಕೆ ಸಾರ್ವಗುಡದೆ ಕೃಪಣತೆಗೆಡೆ ಗೊಟ್ಟು ವಿರಕ್ತತೆಗೆ ಬಿಗುತರ್ದು (ಕಾದಂಂಗು. ೫೭೭); ನೆ ಡೆ ದು ತನತ್ತು ಪರ್ವಗಿಗೆ ಮುನ್ನೆಡೆಗೊಟ್ಟು (ಪರ್ವಪು. ೧-೫೩); ಶರಣರ ಚರಣಾಲಿಂಗನ ಸಕ್ಕತಿಗೊಟ್ಟು ಮೆಜ್ಜಿವ ಪೆರುಂದ (ಬಸರ. ೩-೩೦); ಭಾತುಕಂಗಗೆ ತನ್ನ ಅಸ್ಸಾನದಲ್ಲಿ ಎಡೆಗೊಟ್ಟಿಸು (ಜ್ಯೋತಿರ್ವಿ. ೨೩೫). **ಎಡೆಕೊಡು:** ಕೊಳಪಿಸೀರು ಸೊಳ್ಳಗಳ ಬೆಳವಣಿಗೆಗೆ ಎಡೆಕೊಡುವುದು (ಅಮರಿ. ೪೧).

ಎಡೆಗುಡು: ನಾಳ್ಕೆಡೆಗಡದಿರ್ಪುದೊಂದು ನುಡಿಗಳ್ ನೋಜ್ಞಿಯಂ ಮಜ್ಞಿಯಪ್ಪುದೊಂದು (ಪಂಪಭಾ. ೨-೪೯); ವಾಗ್ಯುಂಭದೊಳಾಗಳ್ ಬೆಟ್ಟಿನಲ್ಲಿಟ್ಟಿನೆಡೆಗೊಡದಾಕ್ಷರ್ಯಮಂ ತಾಳ್ದಿ ನಿಂದ (ಸು ಳು ಮಾ. ೨-೧೫೫); ಅಂಗಜನ ದೊಳಗೆ ತೊಳೆಯೆಲಾನರ್ವೆಡೆಗುಡದ ಲತಾಂಗಿಯ ಕಿಜ್ಞಪೊಡೆಯಂ (ಪಜ್ಜಿಪು. ೬-೫೯); ಎಡೆಗುಡದನ್ಯತಿಂತೆಗೆ ಬಸೆಗಾಜ ಸಂಖಾರ್ಜ್ಞ ಮಧ್ಯಮಂಗಳ್ ಮನಂಗುಡುತುಂ (ನಿರ್ಗ. ೨-೧೯); ನುಡಿದಂತೆ ನಡೆವ ನಡೆಯೊಳು ನುಡಿಯ ಪೂರೆಯಿ ನುಡಿಗೆಡೆಗುಡದ ಬೆಂಗಾಣ ಬಾರದ ಳಲಿ (ಶವಗೀ. ೨೬-೧೦೬). [ಎಡ್ಡೆ + ಕೊಡು]

ಎಡೆಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ೧. ಅವಕಾಶವನ್ನು ಹೊಂದು; ಆಸ್ಪದವನ್ನು ಪಡೆ; ಆ ಶ್ರ ಯಿಸು: ಸರಸ್ವತಿ ಮಮ್ಮುಖ ಪದ್ಮರಂಗದೆಜ್ಞಿಯೆಡೆ ಗೊಂಡು ಕೊಂಡು ಕೊವಿದೀಗಂಗಿಗಳಿಗೆ ವಿಶುದ್ಧ ಬುದ್ಧಿಯಂ (ಪಂಚಭಾ. ೧-೫); ನಿಮಗೇಂ ಮೂರ್ಖಾಕರವೆಡೆಗೊಂಡುದಕ್ಕುಂ (ಪ ಂಚತಂ. ೨೪೫-೭); ಕೊರೆಲ್ ಕೊಂಕಿ ನೋಟ್ಟುಂಗೆಡೆಗೊಂಡಾತ್ಮಂ ಠರಚಕ್ಷುಂದ್ರನ ನಿಜಾನೆ (ಯೋಗೀಶ್ವ. ೧೧-೫೦); ಪಂಚೇಂದ್ರಿಯಂಗಳಳ್ಲಿ ಪಂಚಲಿಂಗ ವೆಡೆಗೊಂಡಿರಲಿಯಂಗಳು ಇಂದ್ರಿಯಂಗಳಿಗಾಗಿ ನಿರ್ಮ ಳ ವಾದ ಪದವಿ (ಅದಪ. ೬೮); ಮೇರೆದಪ್ಪಿ ಬಂದೆನ್ನ ತಮ್ಮೊಡೆಯಂಗಿ ದಾಸನಾನೀಗಳೆಂದೆಂಬುದಿದು ಕಾಲ ಗುಣವೋ ಎನ್ನನು ಎಡೆಗೊಂಡ ಕರ್ಮಫಲವೋ (ಹಚಕ್ರ. ೧೧-೧೯); ನಡು ವಿನ ಸಜ್ಜಂ ತಮ್ಮೊಡೆಯಂದೊಂದೆಡೆಗೊಂಡವೊಲಿರ್ದ ನೆಲ್ಲಳ್ (ದಶಕು. ೧-೬೧); ಪಂ ಡಿ ತರೊ ಡ್ಡು ಗಾ ಯ ಕ ರ ಸಂತತಿಯೆಡೆಗೊಂಡಿರ್ದ ದೋಲಗದೊಳಗೆ (ಭರತ. ೧-೬೩). ೨. ಪಡೆ; ಹೊಂದು: ಮಹಾ ವಿವಾಹಮಂಟಪಮಂ ಪುಗುತಿರ್ದಾಗಳ್ ಕಂಡು ಹರುಷಮಪೆಡೆಗೊಂಡು ಮೆಯ್ಕಾಕ್ಕಿ ನಿಂದ ಮೇನಾದೇವಿಗಂ (ನಿರ್ಗ. ೧೦-೭೭ ವ); ಅಗಸ್ತ್ಯಂ ಕಡಲಂ ಪಿಲ್ದ್ದಂತೆ ಮಂಡಳೇಶ್ವರ ರಾಜ್ಯಕ್ಕೆಡೆಯನೆಪೆ ಪುಟ್ಟಿ ವಿರದಿನಿಡೆ ಗೊಂಡಂ ಸಕಳಧಾತ್ರಿಯಂ ಬಿಜ್ಜನೃಪಂ (ವಿಕ್ರ. ೪೨-೬೪; ರಾವಣ. ೪೨-೬೪; 1162). [ಎಡ್ಡೆ + ಕೊಳ್[1]]

ಎಡೆಗೊಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ಜೋಡಿಸು; ಅಳವಡಿಸು; ಸೇರಿಸು; ಹೊಂದಿಸು: ಕೀರ್ತಿಬಾಲಿಮುಖಾಖ್ಯರ್ ಅಳಲ್ಪಿ ಬಾಹುಬಲರಯಸನೆಡೆ ಗೊಳಿಸಿ [ಪಾಠಾಂ. ನಳವಡಿಸಿ] ಉರಗಕಂಕಣಮಂ ಳೆದು (ಗಿ ರಿ ಳ. ೧೦-೬೦ ವ); ಗುಡಿತೋರಣಗಳ ಪಂಕಾವಿಡಿಪೆಡೆಗಳಿಸಿ ನವರ ಸಂಭ್ರಮ ವನಂತಿಂತೆಂದು ಭಾವಕರೆ ಬ ಗೆಗೊಂ ಸಿ ಲ್ಲಾ ರಿ ದಂ ತೆ ಸಿಂಗರಿಯ್ದು (ಸೌಂದಪು. ೧೧-೩೩). [ಎಡೆಗೊಳ್ + -ಇಸ್ಯು]

ಎಡೆಗೂಡು (ಕ್ರಿ). ನಡುವೆ ಸೇರಿಕೊಳ್ಳು, —ತೂರಿಕೊಳ್ಳು, —ಬರು: ಎಡೆಗೂಡರದಿರಿಮಡ್ದಂನುಡಿಯದಿರಿಂ ನೃಪತಿ ನುಡಿಯೆ ನುಡಿಯಂ (ಆ ದಿಪು. ೯-೬); ಅಳ್ಳಾಡಿ ನರನ ಕೆಗರ್ಗಳೆಯಳ್ಳೇಜ್ಞಿಂಗಳ್ಳಿಬಳ್ಳಿ ಕುರುಬಲವಲ್ಲಿಲ್ಲಂ ಬೆಳ್ಳಿಯಟ್ಟೊಡೆದೆ ನಕ್ಕಿಪಸಿಳ್ಳಾಳ್ಗಳೆಡೆಗೂಡದೆನೊದಲೆ ಚಟ್ಟಿನೊಳೊಡಬಲಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೨೨೪). [ಎಡ್ಡೆ + ಕೂಡು (< ಕೊಳ್[1])]

ಎಡೆಗೂರು (ಕ್ರಿ). (ಬಲೆ ಬೀಸಿ ಹಿಡಿಯುವಂತೆ) ನಡುವೆ ಹಿಡಿ: ದೇವನನೆಸಲು ಮಧ್ಯದಲಿ ಹಾಜಿಸಿದನಾ ಪಾರ್ಥನಿವನೆಡೆಗೂರಿದನೆಲಾ ಯೆನುತ ಕೆಡೆಯೆನುತಾರಿ ಸುರದನು ನೂಲು ಬಾಣನನರ್ಜುನನ ಮೇಲೆ (ಕುಮಾವ್ಯೂರ್. ೩-೫೪). [ಎಡ್ಡೆ + ಗೂರು[1] (< ಗೂರ್[1])]

ಎಡೆಗೋಲ್ (ನಾ). ನಡುವಣ ಕೋಲು; ಅಡ್ಡ ಗೋ ಲು; ತಡೆ ಗೋಲು: ಪುಗದಿರೆಂದೆಡೆಗೋಲಡಡೆ ಮೃಡನನವ ನೋಡಿ ನಗುತೆ (ಪದ್ಮರಾ. ೧೦-೨೩೬). [ಎಡ್ಡೆ + ಕೋಲ್[1]]

ಎಡೆಜರಿ (ಕ್ರಿ). ಸ್ಥಳವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಸರಿ; ಕದಲು: ಕಾ ರ್ಮು ಕ ಳ ಜೀವುಡೆಯಲಾ ನಿಷ್ಕ್ರಿ ಧ್ವನಿಗೆ ಹೊಡೆಗೆಡದವು ಸಪ್ತಕರಧಿಗಳೆಜರಿ ದೊಡದೂಡಿದವು ಕುಲಶೈಲ (ಮೇಘಪ. ೩೫-೩೬). [ಎಡ್ಡೆ + ಸರಿ]

ಎಡೆತಡೆ(ನಾ). ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಬರುವ ಅಡ್ಡಿ, —ಆತಂಕ: ಕವಿ ಜೀವವು ಎಡೆತಡೆಯಿಲ್ಲದೆ ಸಾಹಸೋಬಗಿನಿಂದ ವರ್ಣನಾವಳಿಯಲ್ಲಿ ಹರಿದಾಡಿದೆ (ತಪಸಿ. ೧೬೬). 'ಆಡತಡೆ' ಪರಾ. [ಎಡೆ + ತಡೆ]

ಎಡೆತರ (ಗು). ಮಧ್ಯದ ದರ್ಜೆಯ; ಮಧ್ಯಮ ವರ್ಗದ; ಸಾಧಾರಣವಾದ: ಇದು ನನ್ನ ಎಡ[ಡೆ]ತರದ ಸೀರೆ ಅಂದರೆ ತೀರ ಬೆಲೆ ಬಾಳುವದೂ ಅಲ್ಲ ತೀರ ಕೆಳೂ ಅಲ್ಲದ ವಸ್ತ್ರ (ಕಸ್ತೂರಿ. ೧೯೬೫, ೧೦೪). [ಎಡೆ + ತರ. / ತಮಿ. ಇಡ್ಡ್ತರಂ; ತುಳು. ಇಡೆತರ]

ಎಡೆತಾಕಿಸು (ಕ್ರಿ). ಮಧ್ಯೆಮಧ್ಯೆ ಬರುವಂತೆ ಮಾಡು; ಪದೇ ಪದೇ ಬರಿಸು; ಅತ್ತ್ತಿತ್ತ ಅಲೆಯುವಂತೆ ಮಾಡು: ಕೊಡುವವನ ಧರ್ಮಗ್ಳಕೆಡೆಯೇನು ನೂದಲೇನು ಎಡೆತಾಕಿಸುತ್ತ ಕೊಡುವವನ ಧರ್ಮವದು ಮುಡಿಯ ಮಣ್ಣಿಂದ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೬೨). [ಎಡೆತಾಕು + -ಇಸು]

ಎಡೆತಾಕು, ಎಡೆತಾಗು (ಕ್ರಿ). ನಡುವೆ ಬರು; ಅಡ್ಡಬರು; ತಲೆಹಾಕು: ತಾವರೆಯ ನಾಳದ ತೆಜಸಿನಲ್ಲಿ ಮೂಲೋಳವಸೊಳಗೊಂಡ ಗಾತ್ರದಾನೆ ಎಡೆತಾಕುತ್ತಿದೆ (ಜಜಸಾಮ. ೧೫೫). ; ಹೆಣ್ಣಿರ್ದ ಮನೆಗೆ ಎಡ[ಡೆ]ತಾಕಿ ಶಿವಯೋಗಿ ಮಣ್ಣುಮನಿಯಾದ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೫೬೪). ; ಹೆಗಲ ಸಂಚಿಯನ್ನೆ ಹೊತ್ತು ಕುಂಬಿಣಿಯಾಗಿ ಹಗಲಿರುಳೆಡ[ಡೆ]ತಾಕಿದೆ (ಸುಸಾರ. ೧೩೬-೪). ; ತಮ್ಮ ಬಂಗಲೆಗಳಿಗೆ ನಿಮಿಷ ನಿಮಿಷಕ್ಕೂ ಎಡತಾಕುತ್ತಿರು (ಕ್ಷುಧಾಶಾ. ೧೫೦); ; ಮೊಸರಿನವಳು ಮೂರು ಸಲ ಎಡ[ಡೆ]ತಾಕಿ ರಂಪ ಮಾಡಿ ಹೋದಳು (ಹಪ್ಪೂಂಬ. ೮೩). **ಎಡೆತಾಗು** : ಗುರುಗಳ ಮನೆಗೆ ಎಳ್ಳುಬೆಲ್ಲವನ್ನು ಕೊಡಲು ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳು ಎಡ[ಡೆ]ತಾಗುವುದು ಸಂಪ್ರದಾಯವಾಗಿತ್ತು (ರಂಗಡೊಸ. ೧೧೦). [ಎಡೆ + ತಾಕು] (< ತಾಗು)]

ಎಡೆತಾಗು 'ಎಡೆತಾಕು' ನೋ.

ಎಡೆತಿಟ್ಟು (ನಾ). ಮಧ್ಯದ ದ್ವೀಪ, —ದಿಣ್ಣೆ; ನಡುಗಡ್ಡೆ: ಮುಖ್ಯ ರಾದವರು ಮೊದಲಿನಂತೆ ಸಮುದ್ರದ ಎಡೆತಿಟ್ಟಂ ಸೇರುವರು(ಮುದ್ರಾಮಂ. ೨೪೨). ; ಜಜಸಾನವಾಗುವುದೊಂದು ಎಡ[ಡೆ]ತಿಟ್ಟನ್ನು ಗೊತ್ತುಮಾಡಿ ಕೊಂಡು (ರಾಜಾಮಂ. ೧೫೪೮). [ಎಡೆ + ತಿಟ್ಟು]

ಎಡೆತೆಗೆ (ಕ್ರಿ). ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ತೆಗೆ; ಬೇರೆ ತೆಗೆದಿರಿಸು (?): ಸ್ವಸ್ತಿಶ್ರೀ ಕೊಙ್ಮುಡಿಅರಸ ಸ್ವರ್ಗಸ್ಥಜ್ ಶ್ರೀಪುರುಮಾರಾಜ್ಞ ಕೆಯ ಎಡೆತೆಗೆದು ಸಾನಿರಕೆ ನೆಲ್ಲಕ್ಕೆ ಸೊವೆದಿಕ್ಕು (ಎಳ. III, ಸಂಖ್ಯಾ. ೧೨೬-೨ ; ೪೧೭ ?). [ಎಡೆ + ತೆಗೆ]

ಎಡೆತೊಜ್ಜಿ, ಎಡೆದೊಜ್ಜಿ (ನಾ). "ಎರಡು ನದಿಗಳ ಮಧ್ಯ ಪ್ರದೇಶ" (ಕ್ರಶಬ್ದಾ). 'ಎಡೆತೊಜ್ಜಿನಾಡು' ಪರಾ. **ಎಡೆದೊಜ್ಜಿ** : ಹೆಮ್ಮಾರಿದೇವನೆಡೆದೊಜ್ಜಿ ಮಂ × × × ಸಾ ಯರ ರಮು ಮಂ (ಎಳ. VII, ಶಿ ವಮೊ. ೬೪-೯೨ ; ೧೧೭). 'ಎಡೆದೊಜ್ಜಿನಾಡು' ಪರಾ. [ಎಡೆ + ತೊಜ್ಜಿ. / ತಮಿ. ಇಡ್ಡ್ತುಜ್ಜಿ]

ಎಡೆತೊಜ್ಜಿನಾಡು, ಎಡೆದೊಜ್ಜಿನಾಡು (ನಾ). ಎರಡು ನದಿಗಳ ಮಧ್ಯದ ನಾಡು; ಕೃಷ್ಣಾ ಮತ್ತು ತುಂಗಭದ್ರಾ ನದಿಗಳ ಮಧ್ಯದ ನಾಡು: ಎಡೆತೊಜ್ಜಿ ನಾಡು (ಮೈಅರಿ. ೧೯೬೬, ೫೬-೩೨ ; ೩೫೦); ಎಡೆತೊಜ್ಜಿನಾಡು (ಎಳ. III, ಮೈಸಂಸ್ಕೃ. ೫೬-೬ ; ೭೩೦). **ಎಡೆದೊಜ್ಜಿ ನಾಡು** : ಎಡೆದೊಜ್ಜಿ ನಾಡಿಂಗೆ ತಿಲಕದಂದಿನೊಪ್ಪಂಬೆರ್ಕುಮೆಸರ ಕಿಲುದೋಜ್ (ಎಳ. XII, ೨೬೯-೧೨೯ ; ೧೦೭೨). [ಎಡೆತೊಜ್ಜಿ + ನಾಡು]

ಎಡೆದಾಣ (ನಾ). ಮಧ್ಯದ ಪ್ರದೇಶ; ನಡುವಣ ಸ್ಥಳ: ಕಾಣುತಿತ ನನಾ ಪ್ರವಂಗಕ್ಕೇಣಿ ಮುಗವವೇಆಗೊಡದೆ [ಕಾ ಕಾಂ. ಬಂದಡೆ, ಬಂದೆಡೆ]ದಾಣದಲಿ ತಜು ಬಿ ದರು ತರುಶ್ಮಿಲಾಯುಧಂಗಳಲಿ (ತೋರಣ. ೪-೬-೧೯). [ಎಡೆ + ತಾಣ]

ಎಡೆದಿಂಡೆ (ನಾ). ಒಂದು ಪ್ರದೇಶದ ಹೆಸರು : × × × ಱುಗರ ವಿಷಯೇ ಎಡೆದಿಣ್ಡೇ ಸಪ್ತತಿ ಪ್ರತಿಬದ್ಧ: (ಮೈಅರಿ. ೧೯೬೨, ೬೫-೧೧೦ ; ೩೮). [ಎಡೆ + ದಿಂಡೆ]

ಎಡೆದುಂಬು (ನಾ). ತುರುಬಿನ ಮಧ್ಯಭಾಗ: ನನುಬಳಲಿದಡೆ ದುಜುಬಿನಲಿ ವೇಷ್ಟಿಸಿದ ಕತ್ತರಿಯಲಿಗಳ್ ಹೆಜ್ ನೊಸಲ (ಏಕಾಗ. ೧೦-೩೦೦). [ಎಡೆ + ತುಜುಬು (< ತುಜುಂಬು)]

ಎಡೆನೆವರು (ನಾ). ನಡುವಣ ತಿಟ್ಟು; ನಡು ಗದ್ದೆ : ಕದಿರರಂಭಗಳ ಪಾದಪವನಡಿಗೆಡಹಿದರು ಗಜಗಿರಿಗಳನು ರಥದಿಡೆದವರ ಕೊಟ್ಟಿದರು ತುರಗವ್ರಜದ ಬಲುಮೆಯಲು (ಕುಮ್ಮಾಭಾ. ೫-೯). [ಎಡೆ + ತೆವರು]

ಎಡೆದೆಱುಪು, ಎಡೆದೆಱಪು (ನಾ). ನಡುವೆ ಇರುವ ಅವಕಾಶ; ಬಿಡುವು; ವಿರಾಮ; ಅಂತರ: ನಡು ನನುಪೊಂಗಿ ಸುತ್ತಿಅದು ಪತ್ತಿದೆಸೆ ಕ್ಕೊಸೆ ಬರ್ಪಿ ತ್ತಿರ್ರಲ್ಲಿದೆಡೆಜಾಗೆ ಪೊಕ್ಕು ಸುಖಿಯುತ್ತಿರೆ (ಹಂರ್ಪಭಾ. ೯-೧೦೬). ; ಬೆಂಗಳೆಟ್ಟಿಗಾಡಿದನವನುತ್ತಂಗಳ ಕರಂಗಳ ಮರಂಗಳೆಡೆ ದೆಱವುಗಳೊಳ್ (ಪರ್ಪಭಾ. ೨-೪೮) ; ಹರಿಸದಿನೆಡೆದೆಱಪಲ್ಲದೆ ತಮ್ಮೊಳ್ ನೆರೆವ ಕಲವು ಹೊಳೆವೆಣ್ಣಳನಾತ್ಮರದಿಂದಿದಿರ್ವುದರ್ಪ್ಪುವ . . . ತೆರೆಯಂ (ಜಯಾಕಾ. ೧-೩೦). **ಎಡೆದೆಱಹು** : ಕ್ರಿಯಿಪೆಳ್ಕೆ ಬಿಡುವಿಲ್ಲದೆ ಒಡೆಯಂಗೆ ಒಡವೆಯಂ ಕೊಟ್ಟು ಆ ಎಡೆಯಲ್ಲಿಲ್ಲ ದೃಢಚಿತ್ತಂಗೆ ಎಡೆದೆಱಹಿಲ್ಲದೆ ನಮೋ ನಮೋ ಎಂದೆ (ಮೋಮಾ. ೪೩-೧೬೭) ; ಮನೋವಾಕ್ಕ್ ಕರ್ಮಂಗಳಲ್ಲಿ ಸದ್ಭಕ್ತಿಸಂಪನ್ನ ಎಡೆದೆಱಹಿಲ್ಲದೆ ಲಿಂಗಸಂಪನ್ನ ಸರ್ವಾಂಗದಲ್ಲಿ ಸರ್ವಾಚಾರಸಂಪನ್ನ (ಚನ್ನವ. ೪. ೧೧೩೪) ; ಲಿಂಗೈಕ್ಯಮ ಜ್ಞಾನಪ್ರಸನ್ನ ದೊಳು ಲಿಂಗ ಸಮಸುಖವನ್ನು ಭೋಗಿಸುತಿಪ್ಪ ನೆಡೆದೆಱಹಿಲ್ಲದೆ (ಶಿವಗಿ. ೩೧-೩೯೦) ; ಅಂಬುಗಳಿಗೆಡೆದೆಱಹ ಳುದಿ ನಿಲ್ಲೆಂ ಬ ನುಡಿಗಂಜುವನು (ಕುಮ್ಮಾಪ್ರಸ್ತಾ. ಬಿಂಭಾ. ೯-೪೪). [ಎಡೆ + ತೆಱಪು]

ಎಡೆದೆಱಹು 'ಎಡೆದೆಱಪು' ನೋ.

ಎಡೆದೆಱೆ (ಕ್ರಿ). ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ತೆರೆದು ಹೋಗು, —ನಿಂತುಹೋಗು: ಎಂದೆಂದಿಗು ಎಡೆದೆಱೆಯದ ಪಣಸುವನದ ತೊಡಗಿ (ಕೃಶಬ. ೫-೧೦-೨). [ಎಡೆ + ತೆಱೆ]

ಎಡೆದೊಱೆ 'ಎಡೆತೊಱೆ' ನೋ.

ಎಡೆದೊಱೆನಾಡು 'ಎಡೆತೊಱೆನಾಡು' ನೋ.

ಎಡೆನಡು (ಕ್ರಿ). ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ನೆಡು, —ಹೂಳು: ಎಱೆಹಂಬಾಳಂ ಆನೆಯರ ಕೊಡಗ್ಕೈಂ ಕೊಡಕೆ ಎಡೆನಟ್ಟ ಕಲ್ಲಂ (ಎಳ. III, ಸಂಜಸ. ೧೯೯-೧೨ ; ೧೪೨ ?). [ಎಡೆ + ನಡು.]

ಎಡೆನರೆ (ನಾ). ಅಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲಿ ಒಂದೊಂದು ಕೊರಲು ಬೆಳ್ಳಗಾಗುವುದು: ಒಡತಿಯ ನೀರಿದಂತರಸಿಯರೆಲ್ಲರು ಮುಡಿಬಾಗಿ ಚಿಂತಾಸುತಿರಲು ಎಡೆನರೆ ಹಾಯ್ದ ಪಾಟಿಯ ರಾಣಿಯೊಪ್ಪಳಲು ಬಿಡುಗೆಬ್ಬಿಂತು ನುಡಿದರು (ಭರಪ. ೫೯-೬೨). [ಎಡೆ + ನರೆ. / ತಮಿ. ಇಡ್ಡ್ನರೆ]

ಎಡೆನಾಡು (ನಾ). ಒಂದು ನಾಡಿನ ಹೆಸರು : ಪಿಟ್ಟಗೆಱೆಗಳ ಎಡೆನಾಡ ಗ್ರಾಮಂ (ಎಳ. VIII, ಸೊರಬ. ೧೦೨ ; ೨೯೭ ?) ; ಪುನ್ನಾಡ ಎಡೆನಾಡು ವಿಷಯೇ (ಮೈಅರಿ. ೧೯೨೬, ೧೨೨-೩೩ ; ೪೦೦) ; ಮನುಬಳಿವೆಡೆನಾಡಧಿಪತಿ (ಎಇ. VI, ೨೧೬-೧೨ ; ೧೦೨೨). [ಎಡೆ + ನಾಡು]

ಎಡೆನಾಡಿಪ್ಪತ್ತು 'ಎಡೆನಾಡೆಪ್ಪತ್ತು' ನೋ.

ಎಡೆನಾಡೆಪ್ಪತ್ತು, ಎಡೆನಾಡಿಪ್ಪತ್ತು (ನಾ). ಎಡೆನಾಡು ಎಪ್ಪತ್ತು ಎಂಬ ಪ್ರದೇಶದ ಹೆಸರು: ಬೆಳ್ಳುಹೆಯೆಬ್ಬ ತ್ತೆಡೆನಾಡೆಬ್ಬತ್ತು ತಂದ ವೂರ ಪನ್ನೆರಡು (ಎಳ. VIII, ಸೊರಬ. ೪೭೬-೧೨ ; ೪೯೧) ; ಎಡೆನಾಡಿ[ಡೆ]ಹ್ವತ್ತರ ಗಾವುಣ್ಣಗಳು (ಎಳ. IV, ಹಾಸುಂಡಾ. ೧೯-೧೯ ; ೧೦೦).

ಎಡೆನಾಡೆಪ್ಪತ್ತು : ಎಡೆನಾಡೆಪ್ಪತ್ತಗಣಾಕ್ಷಿ (ಇಆ. VII, ೧೭೩-೩; 350); ಎಡೆನಾಡೆಪ್ಪತ್ತ × × × ಶಾಕ್ಷಿ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೫೨-೨೨; 357 ?). [ಎಡೆನಾಡು + ಎಟ್ಟತ್ತು]

ಎಡೆನಿಚ್ಚ (ನಾ). ಚಾಡಿ ಹೇಳುವುದು; ದ್ರೋಹಮಾಡುವುದು; "ಪಿಸುಣ" (ಚತುನಿ. I, ೧೩ ಕಿ). [?]

ಎಡೆನುಡಿ (ನಾ). ಮಧ್ಯದ ಮಾತು; ನಡುವಣ ಮಾತು : "ಎಡೆಯ ನುಡಿ = ಎಡೆನುಡಿ" (ಶಮದ. ೧೬೨ ಪ್ರಯೋ). [ಎಡೆ$_3$ + ನುಡಿ$_2$]

ಎಡೆನೆಱೆ (ನಾ). ಸ್ಥಳ ಸಾಕಾಗು; ತುಂಬು; ಅಡಕವಾಗು : ಎಡೆನೆಱೆಯದು ಭುವನತಳಂ ನಡೆವ ಚತುರ್ವಲಕೆ ದಿವಿಜಖೇಚರ ಸೈನ್ಯಕ್ಕೆಡೆನೆಱೆಯದು ಗಗನಮುಮೆನೆ (ಆದಿಪು. ೧೧-೩೪); ಗಗನಮೆಡೆನೆಱೆಯದೆನಿಸಿದ ಗಗನೇಚರ ಸೈನ್ಯಮಿಸುವ ಪೊಸಮಸೆಯ ಸರಲ್ (ಪಂಠಾಮಾ. ೯-೬೦); ನಡೆವರಸಂಚೆಯ ತಂಡಕ್ಕೆಡೆನೆಱೆಯದು ಪೊಡವಿ ಗಂಡುಗೋಗಿಲೆಯಣಿಗಳ್ಗೆಡೆನೆಱೆಯದಿನಿತುಮಾಗಸಮೆಡೆನೆಱೆಯದು ಗಿಳಿಯದಳಕೆ ದೆಸೆಯೆನಿತನಿತುಂ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೩೨೬); ಭತ್ರಚಾಮರದ ಮಸಕಮಯವಾಯ್ತೆಡೆವರೆ [ನೆಱೆ]ಯದಾಗಸವೆನಲು (ನಿಭಾಗ. ೪-೧೨-೪೧). [ಎಡೆ$_3$ + ನೆಱೆ$_1$]

ಎಡೆನೆಱೆಹ (ನಾ). ಸ್ಥಳ ಸಾಕಾಗುವಿಕೆ, —ತುಂಬುವಿಕೆ : ಪರ್ಯಾಪ್ತಾವಕಾಶಃ - ಎಡೆನೆಱೆಹಮುಂ (ನೀತಿವಾ. ೧೯-೩). [ಎಡೆನೆಱೆ + -ಹ$_2$]

ಎಡೆನೋಡು (ಕ್ರಿ). ಅವಕಾಶವನ್ನು ನೋಡು; ಆಸ್ಪದವನ್ನು ಹೊಂದು : ರಾಜಪುತ್ರಿಯು ಎಡೆನೋಡಿ ಚಿಟಕೆ ಹಾಕಿದ ಹಾಗೆ, "ಕೈರಿಲೋ ಬಂದಿದ್ದಾನೋ ಏನೋ ?" ಎಂದಳು (ಪಂಚಾಮೃ. ೮). [ಎಡೆ$_3$ + ನೋಡು]

ಎಡೆಪಡು (ಕ್ರಿ). ಅವಕಾಶವನ್ನು ಹೊಂದು; ಆಸ್ಪದವನ್ನು ಪಡೆ : ಎಡೆಪಟ್ಟು ಮನೆಯೊಳುಂಬವರುಂಡು ಮನ್ನಣೆವಿಡಿದರು ನೀಚರೆಲ್ಲರಿಗೆ (ಭರಚ. ೪೦-೧೭). [ಎಡೆ$_3$ + ಪಡು$_1$]

ಎಡೆಪಱೆ (ನಾ). ಒಂದು ಸ್ಥಳದ ಹೆಸರು : ಎಡೆಪಱೆಗೀ ನಡೆಕೆಯ್ದು ತಪಂ ಸಯ್ಯಮಮಾನ್ಕೊಳತ್ತೂರ ಸಂಘವಡೆಕೊಱೆದಿನ್ತು (ಎಕ. II, ೯೩-೧; 700). [ಎಡೆ$_3$ + ಪಱೆ ?]

ಎಡೆಪ್ರಾಯ (ನಾ). ಮಧ್ಯವಯಸ್ಸು; ನಡುಹರಯ : ಕೆಂಪು ಮುಖದ ಸ್ಥೂಲಕಾಯದ ಎಡ[ಡೆ]ಪ್ರಾಯದ ಮನುಷ್ಯ (ಕೆಲನೆ. ೨೬೪); ಎಳವೆ ಇನ್ನೂ ತೀರ ದಾಟಲ್ಲದ ಎಡ[ಡೆ]ಪ್ರಾಯ (ಮೂರುಉ. ೩೨). [ಎಡೆ$_3$ + ಪ್ರಾಯ]

ಎಡೆಬಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಎಡೆಯನ್ನು ಬಡಿಸು; ಊಟಕ್ಕೆ ಹಾಕು : ವಾಯು ಹಸಿದು ಆಪೋಷಣವ ಕೊಂಬರೆ ಎಡೆಬಡಿಸುವ ತೆಱಪಿನ್ನಾವುದು (ವಚಶಾ. I, ೪೩); ಮಲ್ಲಮ್ಮನತಿಭಕ್ತಿಯಿಂ ಕೈಮುಟ್ಟಿಯೆಡೆಬಡಿಸಲನುವಾದಳು (ಮಲ್ಲಚ. ೫-೪). [ಎಡೆ$_4$ + ಬಡಿಸು$_2$]

ಎಡೆಬಾವು (ನಾ). ಬಾವಿನಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ : ಕಿರುಕುಸಾಲೆ, ಭಕ್ತಕಾಳು, ಅಂಬಿಲದೊಳಗಣ ಅಕ್ಕಿ, ಹೊಸಹೆಂಚು ಇವನ್ನರೆದು ಪೂಸಲು ಎಡೆಬಾವು ಮಾಣ್ಗುಂ (ವಿವೈವಿ. ೭೯). [ಎಡೆ ? + ಬಾವು]

ಎಡೆಬಿಡು 'ಎಡೆವಿಡು' ನೋ.

ಎಡೆಮಟ್ಟು (ನಾ). ಶುದ್ಧಕ್ಕೂ ಅಶುದ್ಧಕ್ಕೂ ನಡುವಣ ಸ್ಥಿತಿ : ಪಟ್ಟಣದೊಳು ಜನ ಕೊಟ್ಟ ಹಣವನೆಡಮೆ[ಡೆಮ]ಟ್ಟು ಬಾಹಿರಮಟ್ಟವೆಂದು ದಿಟ್ಟತನದೆ ಪೆಸರಿಟ್ಟು ವಟ್ಟವ ಕೊಂಬ ಸೆಟ್ಟಗಳಿರುತಿಹರಲ್ಲಿ (ಅಂಜಚ. ೩-೮೩). [ಎಡೆ$_5$ + ಮಟ್ಟು$_2$]

ಎಡೆಮಡಗು (ಕ್ರಿ). ತಡಮಾಡು; ನಿಧಾನಿಸು; ತೆರಹುಮಾಡು; ಅವಕಾಶಕೊಡು : ಒಡನೆಯವರೊಂದೆ ಮಾರ್ಬಲವೆಡೆಮಡಗದೆ ಪೊಗಱೆ ತಾಗಿ ತಳ್ತಿಱಿದು ಯಶಂಬಡೆದಂ ಗೊಗ್ಗಿ (ಎಕ. XI, ಚಳ್ಳಕೆ. ೬-೪; 925); ತುಡು ಪಾಶುಪತಮನೆನೆ ನರನೆಡೆಮಡಗದೆ ತುಡೆ ದಿಶಾಳಿ ನಡುಗಿದುದು (ಪಂಪಭಾ. ೧೧-೧೫೨); ಒಡೆದಂ ವಜ್ರದ ಕೋಂಟೆಯ ನೆಡೆಮಡಗದೆ ಬಂದು ವಜ್ರಮುಖನಾಂತಿಱಿಯಲ್ ಕಡುಕೆಯ್ದೊಡೆ ಕೊಂದೆಂ (ಪಂಠಾಮಾ. ೧೧-೧೦೦). [ಎಡೆ$_3$ + ಮಡಗು]

ಎಡೆಮಣೆ (ನಾ). ಎಡೆಯನ್ನು ಇಡುವ ಮಣೆ : ಕೈಕಾಲು ತೊಳೆದು ಕೊಂಡು ಎಡೆಮಣೆಯ ಮುಂದೆ ಬಂದು ಕುಳಿತ (ಬೆಳುಮ. ೧೦೫). [ಎಡೆ$_4$ + ಮಣೆ]

ಎಡೆಮನೆ 'ಎಡೆವನೆ' ನೋ.

ಎಡೆಮಲೆ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಸಾನ್ತಳಿಗೆ ಸಾಯಿರದೊಳಗೆಡೆಮಲೆ[೧೨] ಮುದುವರ ೩೦ ಮಂಡಲಿ ನಾಡೊಳಗೆ (ಕಇ. IV, ೧೩-೩೮; 1165). [ಎಡೆ$_3$ + ಮಲೆ$_1$]

ಎಡೆಮಾಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಊಟಕ್ಕೆ ಬಡಿಸು; ಊಟಕ್ಕೆ ಸಿದ್ಧಪಡಿಸು : ಬಂದಳೆ ದೇವಿ ಪಂಕ್ತಿಗೆಡೆಮಾಡಿಸಿದಪ್ಪಳೆ ಚಂಡಶಾಸನಂ ಬಂದನೆ (ಅನಂಪು. ೧೧-೬೪). [ಎಡೆಮಾಡು$_2$ + -ಇಸು$_3$]

ಎಡೆಮಾಡು$_1$ (ಕ್ರಿ). ಅವಕಾಶಕೊಡು; ಸ್ಥಳಮಾಡು; ಏರ್ಪಾಟುಮಾಡು : ಆತನ ಪಡೆಗೆ ನಡೆಯಲೆಡೆಮಾಡಿದಂತೆ ಬಳ್ವಳಾದ ದೆಸೆಗಳುಂ (ಆದಿಪು. ೧೧-೫ ವ); ಬದುಕಿದೆನೆನುತ್ತವರ್ಚನೆಗೆ ಎಡೆಮಾಡುತಂ ಸದಮಳರನಲ್ಲಲ್ಲಿ ಭಕ್ತಿಯಂ ಬೇಡುತಂ (ಬಸರ. ೭-೨೧); ನಿಳಯವ ಹೊಕ್ಕು ಓಜೆಯೊಳೆಡೆಮಾಡಿದ ಗದ್ದುಗೆಯಲ್ಲಿ ತೇಜೋಮಯದೆ ಮಂಡಿಸಿದ (ಮೋಹತ. ೨೨-೪೦); ವಿಪುಲ ವಿದ್ಯಕ್ಕೆ ಕಂಟಕವಾಗಿ ಸಜ್ಜನರ ಅಪಹಾಸ್ಯಕ್ಕೆಡೆಮಾಡಿ ಕೆಡಿಸುವುದರಿಂದ (ಕಎಪು. ೨೨); ಅವಿವೇಕದಿಂದ ಹಲವು ಅನಾಹುತಗಳಿಗೆ ಎಡೆಮಾಡಿಕೊಡುತ್ತದೆ (ಚಿಕದೇ. ೧೩೧). [ಎಡೆ$_3$ + ಮಾಡು$_1$]

ಎಡೆಮಾಡು$_2$ (ಕ್ರಿ). ನೈವೇದ್ಯಮಾಡು; ಊಟಕ್ಕೆ ಬಡಿಸು; ಬಲಿಕೊಡು : ಪರಚಕ್ರಕ್ಕೆಡೆಮಾಡಿ ಭೂವಲಯಮಂ ಭಂಡಾರಮಂ ಬಾಲವೃದ್ಧರನೀಡಾಡಿ ತಪಕ್ಕೆ ಪೋಪುದನಯಂ (ಪಂಠಾಮಾ. ೨-೩೨); ಸತ್ಕರಿಸಿ ದಿವ್ಯಾನ್ನಗಳನೆಡೆಮಾಡುತಿರೆ (ಸೌಂದಪು. ೪-೪೯); ಆದಿದೈವವನು ತಾ ಭೇದಿಸಲಿಕಱಿಯದಲೆ ಹಾದಿಯ ಕಲ್ಲಿಗೆಡೆಮಾಡಿ ನಮಿಸುವ ಮಾದಿಗರ ನೋಡು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೯೮); ತಂದೆಡೆಮಾಡುತ್ತಿದ್ದರು ವನಿತೆಯರೊಲವಿಂದ ದಿವ್ಯಾನ್ನಪಾನಗಳ (ಭರಚ. ೪-೯); ಯಜಮಾನನು ಪೂಜೆಮಾಡಿ ತಿಂಡಿತಿನಿಸುಗಳನ್ನು ಎಡೆಮಾಡುತ್ತಾನೆ (ಕಪಪು. ೪-೭೪). [ಎಡೆ$_4$ + ಮಾಡು$_1$]

ಎಡೆಮಾತು 'ಎಡೆವಾತು' ನೋ.

ಎಡೆಮಾರು$_1$ (ಕ್ರಿ). ಸ್ಥಳಾಂತರವಾಗು; ಸ್ಥಾನಪಲ್ಲಟವಾಗು : ಪಂಡಿತನೊಬ್ಬ ಬಂದು ತನ್ನ ಕವಿತೆ ಹೇಳುವ ಸಡಗರದಲ್ಲಿ 'ಮಹಾಭಾರದ ದ್ರೋಣಪರ್ವತ' ಎಂದನಂತೆ. ದೊರೆ ಬೆರಗಾಗಿ 'ಇದೇನು ವಿಚಿತ್ರ' ಎಂದರಂತೆ. ಪಂಡಿತ "ಭಾರತದ 'ತ' ಎಡೆಮಾರಿ ಪರ್ವದ ಮುಂದೆ ಹೋಗಿದೆ. ಇದು ಸ್ಥಾನಪಲ್ಲಟಾಲಂಕಾರ" ಎಂದನಂತೆ (ಕನ್ನನು. I, ೨೩೮). [ಎಡೆ$_3$ + ಮಾರು (< ಮಾಱು$_1$)]

ಎಡೆಮಾರ್ಯ (ನಾ). ಸ್ಥಳಾಂತರವಾಗುವುದು; ಸ್ಥಾನಪಲ್ಲಟ : ಭಾರತದ 'ತ' ಎಡೆಮಾರಿ ಪರ್ವದ ಮುಂದೆ ಹೋಗಿದೆ . . . ಇದನ್ನು ಎಡೆಮಾರು ಎಂದಾದರೂ ಕರೆಯಬಹುದು (ಕನ್ನನು. I, ೨೩೮). [< ಎಡೆಮಾರು$_1$]

ಎಡೆಮುರಿ (ಕ್ರಿ). ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ತಿರುಗು; ನಡುವೆ ವಿಮುಖವಾಗು: ಇರುಳುಗಳ್ಳ ವೀರನೆ ನಿನ್ನ ತಲೆಗೆ ಹೊಣೆಕಾರ ನಾನಾಗಿಹೆನು ಯಡ[ಡೆ]ಮುರಿಯದೆ ನಿಲ್ಲೆಲವೊ (ತುರಂಗ. ೫೭–೫೩). [ಎಡ್ಡೆ + ಮುರಿ$_1$]

ಎಡೆಮುಳ್ಳು (ನಾ). ನಡುದಾರಿಯಲ್ಲಿ ಹಾಕಿದ ಮುಳ್ಳು; ಅಡ್ಡಲಾಗಿ ಹಾಕಿದ ಮುಳ್ಳು. ೨. (ಆಲಂ) ಅಡ್ಡಿ; ತೊಂದರೆ: ತೊಡಕು ಸಲ್ಲದು ಹಿರಿಯನೊಳು ನಮ್ಮರ್ತಿಯ ನಡಸದಿರಲ್ಲಲ್ಲಿ ನೀನು ಎಡೆಮುಳ್ಳನೆಳೆಯಬೇಡಮಗದು ಸಲಲೆಂದು ನುಡಿದಳು (ಭರಚ. ೫೦–೪೦). [ಎಡ್ಡೆ + ಮುಳ್ಳು (< ಮುಳ್$_1$)]

ಎಡೆಮುಱಿ (ಕ್ರಿ). ನಡುವೆ ನಿಂತುಹೋಗು; ವಿಚ್ಛಿನ್ನವಾಗು: ಎಡೆಮುಱಿದುದೈಶ್ವರ್ಯವಿನ್ನೇನೊಡೆಯ ಭಿತ್ತಿಯ ಚಿತ್ರವಾದನು (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೧೦–೧೬). [ಎಡ್ಡೆ + ಮುಱಿ$_1$]

ಎಡೆಮೃತ್ಯು (ನಾ). ಮಧ್ಯಕಾಲದ ಮೃತ್ಯು; ಅಪಮೃತ್ಯು; ಅಕಾಲಮೃತ್ಯು: ಹೊಳೆಯಲ್ಲಿ ಬಿದ್ದು ಶಿಡಿಲು ಬಡಿದು ಮರವು ಮೇಲುರುಳಿ ಪ್ಲೇಗೊ, ಕಾಲರಾ ತಗುಲಿ ಮೃತರಾದರೆ ಎಡ[ಡೆ]ಮೃತ್ಯು (ಅಪಮೃತ್ಯು)ವಿನಲ್ಲಿ ಹೋದನೆಂದು (ಹುಟ್ಟಹ. ೬೮). [ಎಡ್ಡೆ + ಮೃತ್ಯು]

ಎಡೆಯ$_1$ 'ಎಡ್ಡೆ' ಪರಾ.

ಎಡೆಯ$_2$ (ನಾ). ಹತ್ತಿರದವನು; ಜತೆಯವನು: ಎಡೆಗೆ ಬಹ ನೃಪನುರವಣೆಗೆ ತನ್ನೆಡೆಯರನು ಕರದೋಡಿ ಬಹಿರೊಳು ಹಿಡಿದು ಖಡುಗವನಿಂದ ಬಸವನು ಗಣರಾವೃತದಿ (ಬಿಜ್ಜಪು. ೧೦೨–೫೩). [ಎಡ್ಡೆ + –ಅ$_7$]

ಎಡೆಯ$_3$ (ನಾ). ದನಕಾಯುವವನು; ಗೋವಳ; ಗೊಲ್ಲ: ಎಡೆಯನರಸಾದೊಡೆ ಕೊಡೆಯ ಕಾವು ಮೇಗಾದುದೆಂಬಂತೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೨–೧೨೪). [ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಇಡೈ]

ಎಡೆಯಕ್ಕರ (ನಾ). [ಛಂದ] ಒಂದು ಪದ್ಯಜಾತಿಯ ಹೆಸರು: ವನಜಸಂಭವಗಣಮಕ್ಕೆ ಮೊದಲೊಳತ್ತಲ್ ವನರುಹೋದರ ಗಣಯುಗಳಮದಕ್ಕೆ ರುದ್ರನದಜಂತ್ಯದೊಳೆ ವಂದಿರ್ಕೆ ನಾಲ್ಕೆಗಣ ವನಿತೆ ವನಿತೇ ಕೇಳೆಡೆಯಕ್ಕರಕ್ಕೆನಸುಂ (ಛಂದೋಂಬು. ೫–೭); ನಾಗವರ್ಮನು ೫ ಅಕ್ಕರಗಳನ್ನು ಹೇಳಿರುವನು:– ಪಿರಿಯಕ್ಕರ, ದೊರೆಯಕ್ಕರ, ನಡುವಣಕ್ಕರ, ಎಡೆಯಕ್ಕರ, ಕಿಱಿಯಕ್ಕರ (ಕೈಪಿಡಿ. ೧೨೫); ಎಡೆಯಕ್ಕರದ ಪ್ರತಿಪಾದದಲ್ಲಿ ಮೊದಲು ಒಂದು ಬ್ರಹ್ಮಗಣ, ಅಮೇಲೆ ಎರಡು ವಿಷ್ಣುಗಣಗಳು ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ರುದ್ರಗಣ ಹೀಗೆ ನಾಲ್ಕು ಗಣಗಳು (ಛಂದೋವಿ. ೧೩೬). [ಎಡ್ಡೆ + ಅಕ್ಕರ$_2$]

ಎಡೆಯಣ (ಗು). ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿರುವ; ನಡುವಿನ: ನಡುನೆತ್ತಿಯುದರ ದೇಹದೊಳೆಡೆಯೆಡೆಯಣ ಸಂಧಿ (ಖಮದ. ೩–೪೩). [ಎಡ್ಡೆ + –ಅಣ]

ಎಡೆಯಲೆ (ಕ್ರಿ). ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಸುತ್ತಾಡು; ಓಡಾಡು: ಹೊಡೆಯಲಾಗದು ಕೆಡೆದು ಯಮುನೆಯ ತಡಿಯ ಬಳಿಯಲಿ ಮೀನು ನುಂಗಿತದೆಡೆಯಲೆದು ತಾನೊಬ್ಬ ಬಂದನು ಬೇಂಟೆಯಾಡುತಲು (ಸಂಭಪ. ೧೩–೫). [ಎಡ್ಡೆ + ಅಲೆ$_1$]

ಎಡೆಯಱಿ (ಕ್ರಿ). ಅವಕಾಶವನ್ನು ತಿಳಿ; ಆಸ್ಪದವನ್ನು ತಿಳಿ: ಎಡೆಯಱಿದು ತೊಳಗುವಂತಿರೆ ಸಿಡಿಲ್ದು ಪೋಯ್ತುಟ್ಟುದಾಗಳಂಗಜಕಲೆಯೊಳ್ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೬೫೮ ಶೂದ್ರಕ); ಒಳಗು ಪೊಱಗು ಬಲನೆಡನೆಂಬೀ ಯೆಡೆಯಱಿದು ಮೆಯ್ಗಳಂ ಸೂಟ್ತಡವಾಗದೆ ಕಾಯ್ದು ಪೊಯ್ದರೊರ್ವರನೊರ್ವರ್ (ಗದಾಯು. ೮–೧೬); ಎಡೆಯಱಿದಿರಿಮೆಂಬ ಇಕ್ಕು ಗದ್ದುಗೆಯನೆಂಬ ಇನ್ನುಂ ಪೆಱಸಾರೆಂಬಗ್ಗದ ಪಡಿಯಱರ ರವಂ ನೆಗಟ್ದುದಾ ಮಹಾಸ್ಥಾಯಿಕೆಯೊಳ್ (ಜಗವಿ. ೧೧–೭೩). [ಎಡ್ಡೆ + ಅಱಿ]

ಎಡೆಯಾಟ (ನಾ). ಅತ್ತಿತ್ತ ನಡುವೆ ಅಡ್ಡಾಡುವುದು, —ಓಡಾಡುವುದು; ಸಂಚಾರ: ಎಡೆಯಾಟಕಡಬಡ್ಡಿಯ ಕೊಟ್ಟು ಕೆಟ್ಟತ್ತುನೋಡಾ ಭಕ್ತಿ (ಬಸವ. ೮೮೭); ಕಾಯವಳಿದ ಠಾವಿನಲ್ಲಿ ಜೀವದ ಎಡೆಯಾಟ ಉಂಟೆ (ಶೂನ್ಯಸಂ. ೨೨೬–೨೬); ಬ್ರಹ್ಮಮುಖದಲಿ ಶ್ವಾಸರೂಪದಲಿ ನಿಲ್ಲದೆಡೆಯಾಟದಲಿಯಿರುತಿರೆ (ಸಂಭಪ. ೪–೧೪); ತೋಟ ಕಾಡಾರಂಬ ಕರ್ಬು ಗರ್ದೆಗಳೆಡೆಯಾಟದ ವ್ಯವಹಾರಿ ಜನರು (ಮೋಹತ. ೩–೩೦); ಪಡಿಯಾಸೆ ಹರದಂಗೆ ಮಡಿಯಾಸೆ ವೇಶ್ಯೆಗೆ ಜಡೆಯಾಸೆ ಬೂದಿಗೊರವಂಗೆ ಹಾದರಕೆ ಎಡೆಯಾಟದಾಸೆ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೭೭೮); ಅವಳು ಪೇಟೆಗೆ ಹೋಗಿ ಬರುವವಳಾದರೆ ದಿನಕರನಿಗೆ ಅಲ್ಲಿಯೇ ಎಡೆಯಾಟ (ಪಹಾರ. ೪೦).

ಎಡೆಯಾಟದವ = ಅಡ್ಡಾಡುವವನು; ಸುತ್ತಾಡುವವನು; ಅಲೆಮಾರಿ: ಕೂಟಣಿಗಳಲಿ ಕುಱುಹುಗೊಡದೆಡೆಯಾಟದವರಲಿ ವೇಷ ವಿವಿಧ ವಧೂಟಿಯರಲಱಸಿದನು (ತೋರಂಗ. ೫–೨–೨೦). [ಎಡ್ಡೆ + ಆಟ]

ಎಡೆಯಾಡಿಕೆ (ನಾ). = ಎಡೆಯಾಟ: ಕೂಡೆ ಪಲ್ಲಟವಾಗಿಹುದು ಮಱೆಮಾಡಿ ತಿರುಗಿಸುತಿವರನಿವರೆಡೆಯಾಡಿಕೆಯಲೇ [ಪಾಠಾಂ. ಎಡೆಯಾಡಿ ಕಾಣದೆ] ಸಂದವಿಪ್ಪತ್ತೇಳು ದಿನವೆಂದ (ತೋರಂಗ. ೪–೧೦–೧೩). [ಎಡೆಯಾಡು + – ಇಕೆ]

ಎಡೆಯಾಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಅಲೆದಾಡುವಂತೆ ಮಾಡು; ಸುತ್ತಾಡಿಸು; ಓಡಾಡಿಸು: ದಾಸಿಮಯ್ಯನ ತೆಱದಿ ತವನಿಧಿಗಾಸೆಮಾಡೆನು ನಂಬಿಯಂತೆ ವಿಳಾಸಿನಿಯೊಳೆಡೆಯಾಡಿಸೆನು (ಬಸಪು. ೯–೩೩); ಅವಳಾನಕ್ಕಸಾಲೆಯವಗೆ ಬಂಗಾರವಂ ಮಾಡವೇಳ್ದುಂ ಪೊನ್ನಂ ಕೊಟ್ಟೊಡವಂ ಬಂಗಾರವಂ ಕುಡದೆಡೆಯಾಡಿಸಿದನೆನೆ (ಧರ್ಮಪ. ೬–೧೫ ವ); ನೆವದೊಳೆಡೆಯಾಡಿಸುತ ತವೆ ಸಖನ ನುಡಿಯಿಸುತ ಕವಿದಿರಲು ಬಗೆದ ಚಿನ್ನವನು ಪ್ರತಿವೆರಸಿ ತವಕದಲಿ ತೆಗೆವ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೪೧೩). [ಎಡೆಯಾಡು + –ಇಸು$_3$]

ಎಡೆಯಾಡು (ಕ್ರಿ). ಅತ್ತಿತ್ತ ಅಡ್ಡಾಡು; ಅಲೆದಾಡು; ಸಂಚರಿಸು; ಸುತ್ತಾಡು: ಆಕೆಗಳೆಡೆಯಾಡಿಯುಂ ಮನಂಗೊಳೆ ಪಾಡಿಯುಂ ಮನುಜಮಾಂಧಾತನಂ ಸೋಲಿಸಲಾಱದೆ (ಪಂಪಭಾ. ೭–೯೧ ವ); ಎಡೆಯಾಡುವೆಳೆವೆಂಡಿರ ಮೆಲ್ಲಡಿಗಳಲತಗೆಗಳಿಂ ರಾಗಸಾಗರಂ ಕವಿದಂತೆಯುಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೧೦೧೦); ಮುಗಿಲೆಡೆಯೊಳೆಡೆವಿಡದೆಡೆಯಾಡಿ ಬಟಲ್ದ ಬಿಜ್ಜೋದರಿಯರ್ಕಳ್ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೩೦); ಹಡಗನೇಱಿದವಂಗೆ ತಡಿಯೊಳಿರ್ಪಚಲಂಗಳೆಡೆಯಾಡುವಂತೆ (ಅನುಸಾ. ೨–೭–೧೦); ಶೇಷಪ್ಪ ಮಾಸ್ತರರು ಮುಂದೆ ಮಾತನಾಡಲಾರದೆ ದಿಗ್ಗನೆ ಎದ್ದುನಿಂತು ಎಡೆಯಾಡತೊಡಗಿದರು (ಮುತ್ತೈದೆ. ೧೮). [ಎಡ್ಡೆ + ಆಡು$_1$]

ಎಡೆಯಾಯ್ಲ (ನಾ). = ಎಡೆಯಾಟ. 'ಎಡೆಯಾಯ್ಲತನ' ಪರಾ. [ಎಡ್ಡೆ + –ಆಯ್ಲ (< –ಆಯಿಲ್ಲ$_2$)]

ಎಡೆಯಾಯ್ಲತನ (ನಾ). ನಡುವೆ ಅಡ್ಡಾಡುವಿಕೆ; ಅಲೆತ: ಚಿದ್ದಯ್ಯನು ಜಕ್ಕಯ್ಯನುವೆಂಬ ಪಾರುವರು ಗುಣ್ಡಮಯ್ಯಂದೋಱಿ ಎಡೆಯಾಯ್ಲತನದಿಂ ರಾಜಗಾಮಿತಂಗೆಯ್ದು (ಸೌಇಇ. IX–i, ೧೨೩–೧೬; 1060). [ಎಡೆಯಾಯ್ಲ + –ತನ]

ಎಡೆಯಾಱು (ಕ್ರಿ). ನಡುವೆ ಬತ್ತಿಹೋಗು; ಒಣಗಿಹೋಗು: ಮತ್ತೊಂದಱಲಿ ಮನ ಕಾಲೂಱದಂತನುರಾಗರಸವೆಡೆಯಾಱದಂತನುಪಮನ ಮೂರ್ತಿಧ್ಯಾನ ಸುಖದೊಳಗೆ (ನಿಭಾಗ. ೨–೧–೨೭). [ಎಡ್ಡೆ + ಅಱು$_1$]

ಎಡೆಯಿಡು (ಕ್ರಿ). ನಡುವೆಯಿಡು; ಅವಕಾಶಕೊಡು: ಅವಧಿಯನೊಂದು ತಿಂಗಳೆಡೆಯಿಟ್ಟನಿಯಂ ತಡೆದಿರ್ಪನಲ್ಲನೆಂಬವಸರದೊಳ್ (ಆದಿಪು. ೧೨–೪೩); ಎರಡುಂ ಕೈಗಳುಮಂ ನಿಷ್ಕರುಣಿಗಳೆಡೆಯಿಟ್ಟು ಕಡಿಯೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೭–೧೦೭).

ಎಡೆಯಿಡಿಸಿದು = ಅವಕಾಶವಿರುವಂತಾಗು; ಅಂತರವಿದು: "ಅನಂತರಾ – ಎಡೆಯಿಡಿಸಿದಡದ" (ಶಕ್ತ್ಯಪ್ರ. ೨೨೬). [ಎಡೆ + ಇಡು]

ಎಡೆಯಿಸಿ (ಕ್ರಿ). ಅವಕಾಶವನ್ನು ಕೊಡು; ಆಸ್ಪದವನ್ನು ಕೊಡು: ಕಾವ್ಯಧರ್ಮ ಮೂಲಭೇದನವನ್ನೆಸಗುವ ಮಹಾದೋಷದ ಬೀಜಕ್ಕಾ ದರೂ ಎಡೆಯಿಯ್ಯಬಾರದು (ಶಾತಿಲಾ. ೩೩೫). [ಎಡೆ + ಈಯು]

ಎಡೆಯುಡಿಯಾಡು (ಕ್ರಿ). ಕೊಟ್ಟುಮಾತನ್ನು ನಡುವೆ ಮುರಿ; ವಚನಭಂಗ ಮಾಡು: ಮನಂಗಿಡಲಿವನೆ ಪೋಗಿ ಬಂದಮೆಂದೆಯೆಯುಡಿ ಯಾಡಲೀತನೆ ಮನೋಮುದರಿಂ ಕೆಯ್ಗಳಂ ಬಿಡೆ ಮುಗಿವಾಕ್ಷಿ ದಲ್ ನೆಗಚ್ಚಿನ ಧರೆಯೊಳ್ ಎಡವಾರಿದಿವನೆ (ಎಳ. VII, ಚಕ್ಷಸ್ಸಿ. ೩೮–೧೪; 1149 ?). ಇ ಎಡೆಯಡಿಯಾಡು (= ನಡುವೆ ಓಡಾಡು) ಎಂದು ಪಾಠವಿರಬಹುದೆ? [ಎಡೆ + ಉಡಿ + ಆಡು]

ಎಡೆಯುಡುಗು, ಎಡೆವುಡುಗು (ಕ್ರಿ). ನಡುವೆ ನಿಂತುಹೋಗು; ಪರಂಪರೆ ಮರಿದು ಹೋಗು: "ಎಡೆಯುಡುಗು – ವಿಚ್ಛೇದಿಕ (ಸ್ಥಳದುಪಾ)" (ಶಪಥಾ); ನೆಗೞ್ದ ಕ್ರಿಯಾವಿಕಿಷಂಗಳಿಲ್ಲಿಂದೆತ್ತಿಡೆ ಯುಡುಗದೆ ನಡೆಯುಸುವುದು (ಅದಿಪು. ೧೫–೧೬ ವ); ಕಡುಳಂ ಪರಲ್ಗುಳುಂ ಮೆಲ್ಲಡಿಗಳಡೆಯುಡುಗದೊಡ್ಡಿದಡಿಯಂ ನೆತ್ತ ರ್ದಿ ಡದೆ ಜ್ಜು ಪಾಯೆ (ಸುಳುಹು. ೧೩–೧೪); ಕಡುವೊಡಲೊಡಮೆಗಳರಡಜಸೂಕರಿಯೆಯುಡುಗದೆ ತೊಡರ್ದು ತೋರ್ಪಮಂ ಮಮಭಾವಂ (ಪರಮ. ೧೯–೨೧); ಳೆಡುಗುಮನೆ ಧರಿಧರಿಂಬನೆಡೆಯುಡುಗದೆ ಕೊಸರಿದರೆ ಮಡಗಿದಂ ಧಜಿರಿವಮಂ(ರಾಜಕೀ. ೧೪–೨೯). ಎಡೆವುಡುಗು: ಎಡೆವುಡುಗದೆ ತದ್ಧರ್ಮ ಕಾರ್ಯಾತತ್ಪರ ನಾಗಿ (ಸೌಇಇ. IX–i, ೨೯೩–೧೮; 1162). [ಎಡೆ + ಉಡುಗು,]

ಎಡೆಯೂರು (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಎಕ್ಕತ್ತಜ ಬಯಿಯ ಎಡೆಯೂರ ಗುಬ್ಬಿಯೂರಂ ಗೆಯ್ಯುಳಿ ತನ್ನ ಪ್ರತಿಜ್ಞೆಮಾಡಿದ ಲುಂಕೇಶ್ವರದೇವರ್ಗ್ಗಂ (ಎಳ. XI, ಮೋಳಾ. ೧೦–೫; ೯೪7). [ಎಡೆ + ಊರು (< ಊರ್)]

ಎಡೆಯೊಡ್ಡು (ಕ್ರಿ). ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಚಾಚು, —ಸೇರಿಸು; ನಡುವೆ ಇಡು: ಇರುಳುಗಳ್ಗಳ ಕೊಡೆ ಸೇರಿದ ಮರುಳಿನಂತಿರೆ ನೀವು ರಣದಲಿ ತಱಿಸಿಕೊಂದಿರೆ ಹಾಯ್ವುರವರಿಯ ನಿಮ್ಮನೆಡೆಯೊಡ್ಡಿ (ಕುವ್ಯಾದ್ಭು. ೧೬–೬೨); ಉಱುವ ಬಾಲವ ಬೆಳಿಸಿ ದಾರಿಯ ತೆಜಕುಗೊಡದೆಡೆಯೊಡ್ಡಿ ಮನುಜನ ಮಱುವನು ತಾ ಕಾಂಬಿನ್ನೆನುತರ್ದನಾ ಹನುಮಂ (ಕುವ್ಯಾಂ. ೨.೦೮. ೧೧–೧೪). [ಎಡೆ + ಒಡ್ಡು,]

ಎಡೆಯೊತ್ತು$_1$ (ಕ್ರಿ). ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಒತ್ತು, —ಅದುಮು: ಮಸಗಿ ಬೆಸರ್ದರ್ ವಿಪರಮಸಿಯದೆಜಜೆಯೊತ್ತಿ [ಪಾಶಾಂ. ಪೊತ್ತಿ] ಪೊಕ್ಕು ಕೆಲಸಂ ಕೆಱಯಿತ್ತೆಸಮಿ ಬಿದಿದಾರ್ದುಮೆಟಿಟ್ಟಿಜ್ಜೆ ಸಮಂಜಸಸಖಿತ್ವ ಮಿಕ್ಕನಿರಾಪಾಹಿಯಂ (ಶವಿರಾ. ೧–೬೫); ಎಸೆವ ಚಿಂದಿಂಗಾಯ್ಗುಕೊಂ ದೊಂದಪೆಡೆ [ಪಾಶಾಂ. ಒಡೆ] ಯೊತ್ತಲೊಸಂ ಸೋವೆಗಳೆಗಳ್ಳಕ್ಕಿಂ ಗಳಾಗೆ (ಕ್ರಿಯಾಶಾ. ೩–೨೬). [ಎಡೆ + ಒತ್ತು,]

ಎಡೆಯೊತ್ತು$_2$ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ತಾಳ; ಮಧ್ಯತಾಳ (?): ಜಾನ್ಕೆದಡಾಡಿ ಮೊದಲ ತಾಂದೂಳೆಡೆಯೊತ್ತಿತೊಳೆಸೆವ ಕಡೆಯ ತಾಳದ ಯತಿಯೊಳ್ (ಅಪಪ್ರ. ೫–೪೧). [ಎಡೆ + ಒತ್ತು$_2$]

ಎಡೆವಗಲ್, ಎಡೆಹಗಲು (ನಾ). ನಡುಹಗಲು; ಮಧ್ಯಾಹ್ನ: ಮಱಿ ಪೂಡದ ಲೋವೆಗಳಲ್ಲಿ ಕೊದ ಪೊಸ ಮುತ್ತಿನ ಪೊತ್ತದ ಬೆಳಗು ಚಂದನಲೇಪದ ಪದನಂ ಕುದುವುದಲೆವ ರವಿಗೆಡವಗಲೆಯೋ (ಯಶೋಚ. ೧–೨೯); ಎಡವಗಲವರೆಗೂ ಅವರನ್ನು ತಡೆದು ಅಲ್ಲಿಯೆ ನಿಲ್ಲಿಸಿ (ಪಗಗ. ೩೩). **ಎಡೆಹಗಲು**: "ಮುಂಜಾವಿನ ನಂತರ (ನಡುಹಗಲು)" (ಹಾನಸಕೋ. ೨೪). [ಎಡೆ + ಪಗಲ್]

ಎಡೆವಟ್ಟೆ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಬನವಸಿ ನಾಡೊಳಗಣ ಕಂಪಣ ಮಾಸವೊರು ೧೨ ಎಡೆವಟ್ಟೆ ಬಳ್ಳಿನೆ ೭೦ ನಲಿಯಳಿಗೆ ಬರ್ಪ (ಕಾ. IV, ೧೩–೩೭; 1165). 'ಎಡೆವಟ್ಟೆ' ಪಠಾ. [ಎಡೆ + ?]

ಎಡೆವಟ್ಟೆಲ್ (ನಾ). ಊಟದ ತಟ್ಟೆಯ ಸುತ್ತಲೂ ಇಡುವ ಬಟ್ಟಲು: ಎಡೆವಟ್ಟೆಲ್ಲಡ್ಡಣಿಗೆಗೆ ಪಡಿಗಕ್ಕೆ ತಗುಳ್ದ ಪಲಿಯ ಬಿತ್ತರಿಗೆಗೆ ತಕ್ಕೆಡೆಯ ಜುಮ ಪಂತಿಕಾಜರ ನಡೆಯ ಜು ದು ವಿಲಾಸದಿಂದಮಿರಿದರಾಗಳ್ (ಸುಳುಮಾ. ೧೧–೩೬). [ಎಡೆ + ಬಟ್ಟಲ್]

ಎಡೆವಟ್ಟೆ (ನಾ). ೧. ಮಧ್ಯಮಾರ್ಗ; ನಡು ದಾರಿ: ಬರುಬಿಸ್ತ ಮಡದಿಗೆಡೆವಟ್ಟೆಯೊಳು ಬಂದ ಸಂಳಿವನ್ನಾವ ಜೀವರು ಕೇಳ್ದರು (ಕಡಕಾ. ೧೨–೫೬); ನಾನಾ ಧಾನ್ಯಂಗಳಂ ಪೇಜಿಕೊಂಡು ನಡೆತರ್ಪ ಗಳೆಡೆವಟ್ಟೆಯೊಳ್ಳಿಲ್ಲಿಯುಂ ಲಿಂಗದರ್ಶನಂ ಸಮಾನವರಿಲ್ (ವ್ಯಸಂ. ೬–೪ ವ). ೨. ಒಂದು ನಾಡಿನ ಹೆಸರು: ಸಜ್ಜಯ ಗಂಗಬಿಮ್ಮಾಡಿ ದೇವರಸರುಯೆಡೆವಟ್ಟೆ . . . ಬಳ್ಳಮೆಯಸ್ಕತ್ತುಮಂ (ಎಳ. VII, ಶಿಕಾಂ. ೧೪–೧೫; 1158). 'ಎಡೆವಟ್ಟೆ' ಪಠಾ. [ಎಡೆ + ಬಟ್ಟೆ,]

ಎಡೆವಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಅಳವಡಿಸು; ಸೇರಿಸು; ಜೋಡಿಸು: ಸುಡಿಸಿದರು ರಾಯಮಂತ್ರಿಳಿಗಡಿತಿಶಯ ಮುದವತಿಪಡಿವಿಸಿ ಸಭೆಗೆ (ರೇಪಾ. ೩–೮೨); ಲಿಂಗ ಸರ್ವಾಂಗದೊಳೆಡವಡಿಪಡಿದ ದೀಕ್ಷೆ ಚತ್ವೇಕಂ ನಿಷ್ಠೆಕಂ ರಕ್ಷಿಪುದು (ಉಪ್ಪಡಿ. ೨–೫). [ಎಡೆ + ಪಡು + –ಇಸ್ಸು]

ಎಡೆವಡು (ಕ್ರಿ). ನಡುವೆ ಮಲಗು; ಹಕ್ಕಿಪರದಲ್ಲಿ ಮಲಗು: ಪಗಲಂ ಳೆಕೆದಾಯರುಳೆಡೆವಟ್ಟೆರ್ದ ವೈಕಂಪಾಯನನೊಳಂ ಪತ್ರಲೇಖೆಯೊಳಂ. . . ಅಲಾಪಂಗೆಯ್ಯುತ್ತ ಪಾಯೆರಿರ್ದಂ (ಕಾಪಾಂ. ೬೧೧). [ಎಡೆ + ಪಡು]

ಎಡೆವಡೆ (ಕ್ರಿ). ಅವಕಾಶವನ್ನು ಹೊಂದು; ಆಸ್ಪದವನ್ನು ಪಡೆ: ದಿವಸ ಕೆರಾದರ್ಕಬದ್ಧದಿವಸ ನವವಸಜಪದೊಳೆಡವಡಿಯಂ ವರ ಕೈರವಮಿತ್ರ ಕಿರೀಡಂತನವ ವಜನಮೊಳಗಿದೆ ತನ್ನನಜಪ್ಪಿಂಗಳೊಳ್ (ಶಾಂತಿ. ೫–೧೪೫); ಕಾಂಡಿವಲೆಡವಡಿಯಲೆ [ಪಾ ಶಾಂ. ಅಱಿಯದೆ] ಕುರುಪತಿ ದಡಿಗವೆಣಂಗಳಕ್ಕೆ ಮೆಟ್ಟಿ ನಡೆಯುತ್ತಿರ್ದಂ (ಗಜಾಯು. ೪–೧೪). [ಎಡೆ + ಪಡೆ]

ಎಡೆವನೆ, ಎಡೆಮನೆ (ನಾ). (ಮನೆಗಳ) ನಡುವಣ ಮನೆ: ಮೆಲ್ಲನೆ ಮರುತನಂದನಂ ಮತ್ತಿಗಳೆಡವನೆಗಳಂ ಪೋಲ್ಪುಸುತ (ನಂಕಾರಾ. ೫–೪–೨೪). **ಎಡೆಮನೆ**: ಎಡ[ಡಿ]ಮನೆ [ಪಾಶಾಂ. ಮನೆ] ಯೊಳಗೇಱಿ ಮನೆಯೊಳಗಾಳಿದ ಮನೆಯೊಳಂ ಹೋಗನಂ ತಿಳು [ಪಾಶಾಂ. ಬಸವ. ೪೮–೨೫]. [ಎಡೆ+ ಮನೆ]

ಎಡೆವರ್ (ಕ್ರಿ). ಅವಕಾಶ ಉಂಟಾಗು; ಆಸ್ಪದವಾಗು: ಮೀಣಂ ಮೇಣ್ ದುಃಖಮೊದಲೆ ಬೀರದ ರೋಸಕ್ಕೆಡವರ್ಪಂ (ರಾ ಮಾ ಕೃ. ೩೪–೩೦). [ಎಡೆ + ಬರ್]

ಎಡೆವರ (ನಾ). "ನಡುವೆ ಮರೆತು ಹೋಗುವಿಕೆ; ಅಸ್ತವ್ಯಸ್ತವಾಗು ವಿಕೆ" (ಸಂಕೋಪ್ರ. ೭೧). [ಎಡೆ + ವರ (< ಮರ್ಚು)]

ಎಡೆವರಿ 'ಎಡೆವಱಿ' ನೋಪ.

ಎಡೆವರಿಯೊರ್ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಬೋಚಿಗ ಧರ್ಮ್ಯಸೆಟ್ಟಿ ಉತ್ತವಗಳ್ಳವ್ ಕ್ರಮೆಯಿ ನಿರೆ ಎಡವರಿಯೂರ ಮಳೆವ ಸತ್ತಮ್ (ಸೌಂಶಾ. ೧೫೧೩, ೧೩–೩; 900). [ಎಡೆ + ಪರಿ + ಊರ್]

ಎಡೆವರಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಬರಿಸು; ನಡುವೆ ಬರಮಾಡು: ಸಮ್ಮುಖದೊಳೆಡೆವರಿಸಿಯಂ ನಂಬ್ಯಣ್ಣನೊಡನೆ ಶಿವಂತಂತೆಂದನು (ಸೌಂದಪು. ೬–೪೪). ೨. ಹಿಮ್ಮೆಟ್ಟಿಸು; ಓಡಿಸು: ಳವಿದುದೆಡರುಲ ವಂಕದಲಿ ಸುರನಿವ ಹ ಸೂಟಿಯಂ ಸರಳ ಸೋಸೆಗೆಡೆ[ಡಿ]ವರಿಸಿದವ [ಪಾಶಾಂ. ಸೋಸೆಯುಡವರಿಸಿಯಂ] ಡಿಗಡಿಗಿಗೆ ಕರ್ಚದ ರಥದ ವಾಜಿಗಳು (ಕುವ್ಯಾಂ. ೧೯–೩೩). [ಎಡೆ + ಪರ್ಚು + –ಇಸ್ಸು]

ಎಡೆವರಿಹ (ನಾ). ನಡುವೆ ನಿಲ್ಲಿಸುವುದು : "ಕಳಾವಿಚ್ಛೇದ!–ಮಾತಿನೆಡೆ ವರಿಹಮುಂ" (ನೀತಾನು. ೩೧–೩).

[ಎಡ್ಡೆ + ಪರಿ (< ಪಜ್ಞಿ) + –ಹ್ಮ]

ಎಡೆವರ್ಣ (ನಾ). ಮಿಶ್ರವರ್ಣ; ಕಪ್ಪು ಮತ್ತು ಬಿಳಿಯ ಮಿಶ್ರ ವರ್ಣ : "ಕಲ್ಮಾಷಯಂಬುದು ಎಡೆವರ್ಣಂ" (ಹಲಾಯು. ೧೩೧–೫೧).

[ಎಡ್ಡೆ + ವರ್ಣ]

ಎಡೆವಲಿ (ನಾ). ಪ್ರಾದೇಶಿಕ ಬಲಿ; ಸ್ಥಳಬಲಿ (?) : ಎಡವಲಿಗುಡ ಲೆಂದಂತಕನಡುವಲ್ಲಿಯುಮಟ್ಟ ತೆಱದೆ ತಾಱುಂತಟ್ಟುಂಗೆಡದಿರೆ ರಣದೊಳ್ ಮತ್ತಂ ಳಿಡುವಂತಮದಾಯ್ತು (ಪಂಂಪಾಮ. ೧೩–೧೦೩).

[ಎಡ್ಡೆ + ಬಲಿ]

ಎಡೆವಱ (ನಾ). ನಡುವೆ ಬಂದ ಬರ, —ಆಧಾವ : ಕಡಂಗಿ ತಱುವ ಕರವರ್ಷದಿನಂದಱಂಯ ಕಡಿಕೆಯ್ದು ಬಿಡದೆ (ಪಾಶಾಂ. ದ)ವಱನಂ ಮಾಡಿದುವು ಗುರುತನೂಱಿ ಳಕ್ಕಗಳ್ (ಕಂಪಭಾ. ೧೨–೮೧); ಎಡೆವಱ ಮೊಳಱಿ ಬಱಸಿದಿರಿಱುಮುಡುಕಿನೆ ಪೊಡದುದಿನಿ.ಪಾಂಡ್ಯನ ರಥದಚ್ಚು ದಿಡಱ್ಗಳ್ಚಕ್ಕಿಕೊಂಡುವು ಕಡುಗೂರಾದುವಿಪಕ ಗುರುತನೂಱನ ಳಕ್ಕಗಳ್ (ಕಂಪಭಾ. ೧೨–೮೨).

[ಎಡ್ಡೆ + ಬಱ]

ಎಡೆವಱು, ಎಡೆವರಿ (ಕ್ರಿ). ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಹರಿದುಹೋಗು; ನಡುವೆ ಕತ್ತರಿಸಿಹೋಗು; ನಡುವೆ ನಿಂತುಹೋಗು; ವಿಚ್ಛೇದವಾಗು : ಸಂಪ್ತುದವಿಳಿಗಳಂ ತೊಡೆದಕ್ಕೆಡೆವಱುವ ಪೊಳೆವ ಮಿಂಚು ಮುಗಿಲಿಡೆ ಯೆಡೆಯೊಳ್ (ಕವಿಕಾ. ೩–೧೩೬); ಪಾರಂಪರ್ಯ್ಯಯಮೆಡೆವಱುವ ಬಸ್ದ ಧರ್ಮಸಂತತಿ (ಎಳ. XI, ಪಾವನ. ೧೬–೧೦ ; ೮೮೨) ; ಅವ್ಯವಚ್ಛಿನ್ನ ವಾಗಿ ಬಂದ ಸೋಮವಂಶಮಾಗಳ್ಮು ಕುಲಶತತಿಗಮಸಾರುಮಿಲ್ಲದೆಡೆ ವಱು[ಪಾಶಾಂ. ಎ ಡೆ ವ ರಿ, ದೊಡೆ ಅಱು]ದು ಕಿಡುವಂತಾಗಿರ್ದುದು (ಕಂಪಭಾ. ೧–೪೪ ವ); ಎಡ್ಡೆತ್ತಿವಱಯದೆ ಪುಡಿಗಟ್ಟಿದ ಮುತ್ತಿನ ಮಳೆ ಳ್ಗೆದೞದ ಮಡಕಟ್ಟಿಮಡೊಳಂ (ಕಾಡಂಉ. ೩೩೬); ಎಡ್ಡೆತ್ತಿವಱು ಯದು ನಿನ್ನೊಳ್ಮೆಯೆಂದು ನಱ್ಮುವೆಂ (ಜಗದಿ. ೧೨–೧೦೫); ಕಳುಚಿಂತೆ ಮೊಳೆವಂತೆ ರಚಿಸಿ ಮೊಳೆವಾಗ ಪತಿ ಹಿಂಸಿದೆಯೆಂ ಬಪ್ಪ ಪಸಿಯಂತೆ ಕೞು ಗಳು ಹಾದಿಯೆಡೆವಱು [ಪಾಶಾಂ. ಎಡವರಿ, ಎಡೆವರಿ]ದು ತಮಗೆ ತಾವೇ ಬಪ್ಪುದಂ ಕಂಡು (ಪಜ್ಞಕಾ. ೨–೪೪) ; ದೃಢತರದ ವರವಾಯ್ತು ನಿರಿ ಯಾಯ್ತೆಡೆವಱುಯದುಬ್ಬರದ ಶೌರ್ಯದ ಕಡಲು ಕೈ ವ ಶ ವಾ ಯ್ತು (ತೋರಾ. ೧–೪–೬೪); ಎಡ್ಡೆತ್ತಿವಱುಯದೆ ವಾಚ್ಯಮಾತ ವಾಚಕದೊಡ ನೆರೆದಬ್ಬದೆ ಬೇರ್ಪಡಿಸಿರೆಂದಡಿಗಡಿಗುನಿರ್ವ ಬುಧರ (ಜಯಾಶಾ. ೩–೩೩). **ಎಡೆವೆರಿ** : ಎಡೆವರಿಯಂತೆ ಕೊಡೆ ಆತ ಮತ್ತೆ ಕಡೆಯೆಸೆಯುವನು (ಭಾಮಚಿ. ೩೧); ಒಡಲೊಳಗೆ ಅಲಗಿಕ್ಕಿ ಕಿರಿದಂಕಾಯುತು ಎಡೆವರಿ ಯದೆ ಉಸಿರೊಕ್ಕಿತ್ತು (ಬಡುರಿ. ೨೦೨). [ಎಡ್ಡೆ + ಪಜ್ಞಿ]

ಎಡೆವೞ್ (ಕ್ರಿ). ನಡುವೆ ಬತ್ತಿಹೋಗು; ಒಣಗು : ಭಾರತ ವಿನತ ಕುಲ ಜಲರಾಶಿಯೆಡೆವ[ಜ್ಞೆ]ತದು ವಿಚಿತ್ರನಲಿ (ಕುಮ್ಮಾ. ೬–೫೫).

[ಎಡ್ಡೆ + ಬಜ್ಞಿ]

ಎಡೆವಾತು, ಎಡೆಮಾತು (ನಾ). ನಡುನಡುವೆ ಆಡುವ ಮಾತು; ಹೆಚ್ಚಿನ ಮಾತು : ಬಿಡುಬಿಡಂಕಿಂತೆಂದು ಪೊಡವರ ನುಡಿಗಡಣಗಳ ಸಾವಾಕರೇಂ ಪರಿಗ್ಯಲ ಸ್ವಾಪನರ್ಥಮಾ ಕಿಡು ಮಿ ಯ್ಮೆ ವ ಡಿ ದ ಪಣ್ಮುಖಪರಿಕಥ ಬಂದೂಪಪೆಕ್ಕು ಪೋಪುಸುರಿ (ಪಜ್ಞಶಾ. ೪–೨೮). **ಎಡೆಮಾತು** : ನುಡಿಯ ನುಡಿವನೆರಲ್ಲಿ ಎಡೆಮಾತನಾಡಿ ಬೇಜಿಸೊಂದಿಡೆ ಯುಂಟಿಬುದೆ ಮಾಯೆ (ಧರುಮ್ಮು. ೬); ನಿನ್ನ ಪತಿಯಂ ಬರವೇೞ್ಪಿಡೆ ಮಾತನಟ್ಟಲೇಂ ಕದನಪೋಪಾನೆ ಪೇೞ್ದಪೆಂ (ಚಂದ್ರಪ್ರ. ೬–೨೪).

[ಎಡ್ಡೆ + ಮಾತು]

ಎಡೆವಾಯ್, ಎಡೆ ಹಾಯ್ (ಕ್ರಿ). ನಡುವೆ ಬರು; ತಾನಾಗಿ ಕಾಣಿಸಿಕೊಳ್ಳು : ಏರಿಯರ ನುಡಿಗಡಿಗಡಿಯಾಯ್ದ ಪೊಲ್ಲೆಯಂತೆ ಗುರುವಂತರ ಕೂಟಕ್ಕೆ ಬೆದೞಿ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೫–೯೯); ಕಾವ್ಯಕರ್ತೃ ತಪ್ಪುವನೆ ಮೊಂದೆ ರಡೆಯೆಳಲು ಎಡವಾಯ್ದು ಬಂದ ತಪ್ಪಂ ಹಿಡಿದು ಸಾಧಿಸದೆ ಕಡೆತನಕ ಬಂದ ಲೇಸಿಂಗಿಗೆ ತಲೆದೂಗಿ ತಲೆಯೊಡ್ಡುವುದೇ (ಹಚಿಕಾ. ೧–೨೩); ನೆಗೆ ದೊಡೆದು ಬಿಳ್ದಂ ಪೊರಳ್ದಂ ಗಗನಕ್ಕೆಡೆವಾಯ್ದು ಪಾಯ್ದು ವಗಡಾದಪ್ಪಂ (ಹನ್ಮಾಕ. ೩–೬೧). **ಎಡೆಹಾಯ್** : ಳಲಹ ಬೀದಿಯೊಳಾಯ್ದು, ಳ್ಚು ದರಿಂದಿರದಲಿಯಹಿರೆದಡೆ[ಡ್ಡೆ] [ಪಾಶಾಂ. ಅಡ್ಡಹಾಯ್ದುದು ಕಂದನು ಪಾರ್ಥ (ಕುವ್ಯಾಲ. ೨೧–೩೬). [ಎಡ್ಡೆ + ಪಾಯ್]

ಎಡೆವಿಡವು 'ಎಡೆವಿಡಿವು' ನೋ.

ಎಡೆವಿಡಿ (ಕ್ರಿ). ಅವಕಾಶವನ್ನು ಪಡೆ, —ಹೊಂದು : ಎಡವಿಡಿಯಲ್ಲ ವದಂ ಳಿವಡಲ್ಪರವನೀಱಂಯ ನಿಲ್ಲದಸನ್ನೆಸ (ಎಳ. II, ಕಾಒ ; 700).

[ಎಡ್ಡೆ + ಬಿಡಿ]

ಎಡೆವಿಡಿವು, ಎಡೆವಿಡವು (ನಾ). ೧. ಅವಕಾಶವನ್ನು ಪಡೆದಿರು ವಿಕೆ; ವ್ಯಾಪ್ತವಾಗಿರುವಿಕೆ; ವ್ಯಾಪ್ತಿ : ಸೌಂದಱ್ಯ ಸೋಮೇಶ್ವರ ನೆಡವಿಡಿವಿಲ್ಲ [ಪಾಶಾಂ. ಎಡೆವಿಡದಿಲ್ಲ]ದಿಲ್ಲ ಬೆಡಗ ಕಂಡೆ (ಅದಪ. ೯೯). **ಎಡೆವಿಡವು** : ೨. ಸ್ಥಳಾವಕಾಶ; ಕಾಲಾವಕಾಶ : ಈಯಂದಂದಿಂದ ಪುರವರೊಳಿರ್ದ[ಡ್ಡೆ]ವಿಡವಿಲ್ಲ [ಪಾ ಶಾಂ. ಡಿವಿಲ್ಲ]ದಾಯ್ತುಱೋ ದಂಡನಿಲಗರ್ಗಳಯಸಿಟ್ಟು (ಸಮ್ಮಕಾ. ೩–೩೦) ; ಘುಡುಘುಡಿಸುತಿರ್ದ[ಡ್ಡೆ] ವಿಡವಿಲ್ಲದೇಬಿಡುವ ಲೋಹಯಂತ್ರದ ರವಂ ಘಿರ್ಜಾಸಿದುದು (ಸಮ್ಮಕಾ. ೯–೩೯). [ಎಡ್ಡೆ + ಬಿಡುವು]

ಎಡೆವಿಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಸ್ಥಾನವನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸು; ಸ್ಥಳವನ್ನು ತೋರಿಸು : ಗಾಯಿಕೆಯರಿಸಿ ನೃಪಾಸ್ಥಾಯಿಕೆಯಂ ಪೋಗಿ ದೂತ ಸೊಳಪುಗೆ ವರಕೀರ್ತಾಸ್ಥಾಯತಕರರ ಸಂಗಭ್ಯಮಮಾಯಿಡೆಯೊಳ್ ತಂದು ನಿಲಿಸಿ ಯೆಡೆವಿಡಿಸುವುದುಂ (ಪಾಂಚಾಪ. ೩–೭೦). [ಎಡ್ಡೆ + ಬಿಡಿಸು]

ಎಡೆವಿಡು, ಎಡೆಬಿಡು (ಕ್ರಿ). ನಡುವೆ ಬಿಟ್ಟುಬಿಡು; ಅವ ಕಾಶವನ್ನು ಕೊಡು; ಆಸ್ಪದವನ್ನು ಕೊಡು : ಸಲಿರಿನಿಸಿತು ಮನೆಡಿವಿಡದೆ ತಲೆಯಂ ತಱಯಂ [ಸಂ ಪಭಾ. ೧೨–೧೬೬] ; ನಿಡಿಯಂತೆಂಗೊಂದುಗಿಬಗಿದಿಡಿ[ದಿ]ಡೆದಿಡದೆ ಈ ಉ ಗೊ ಳ್ಳ ರ್ ಬಾಯೊಳ್ (ನಱುಮನ. ೧೧–೪೩) ; ನಱುವರಿಲಾ ಕೊಡಗಿ ಮಧ್ಯಮರಾತ್ರಿ ಪರಿಯಂತ ಎಡೆವಿಡದೆ ಈ ಪರಿಯೊಳಿರ್ಪುಸುತೆ (ತೆರು. ೬–೨) ; ಸಾಧಿಸಿಗೆ ನಾನಾ ಪ್ರಕಾರಗಳಾದ ಬಗೆಗಳಸೆಡೆವಿಡದೆ ಬೆಸಲಾದ ಮನ ಮಾಡಿಳೆವ ತಮ್ಮ ಶರೀರಕರಧಿಯಲಿ ಸಾಧಿಸಿಯೆ (ಕೃಯಲಂ. ೨೦–೪) ; ನಿನ್ನಾಣತಿ ಗೇಳ್ ನಿನ್ನ ಬಳಗೆ ಸಂದು ನಿನ್ನೊಳಗಱಳಸೆಸಗಿ ನಿನ್ನವಳಿಸಿ ನಿನ್ನೆಡೆಪ ದಿರ್ಪನೀಯಂತ್ತತಿಗಿನ್ನೆಕಯುಂಟೆ (ಹವಿ. ೧–೩೭) ; ನಾನು ನಿನ್ನನ್ನು ಎಡ್ಡೆ[ಡ್ಡೆ]ವಿಡದೆ ಸಂಗಡ ಇದ್ದರೆ ಹೇಗೆ ತಪ್ಪುಸಿಕೊಂಡು ಹೋಗುವೆ (ದೀಪಾಚಾ. ೯೫). **ಎಡೆವಿಡು** : ಜಗಳ ಎಡವಿದಡೆ ನಡೆಯುತ್ತಿರುತ್ತದೆ (ತೆಸರು. ೩೦೪).

[ಎಡ್ಡೆ + ಬಿಡು]

ಎಡೆವುಗು 'ಎಡೆವೊಗು' ನೋ.

ಎಡೆವುಡುಗು 'ಎಡೆಯುಡುಗು' ನೋ.

ಎಡೆವೆರಲ್ (ನಾ). ನಡುವಣ ಬೆರಳು : ಅರುಣತಲಯ್ದುತತಿಯೆಡೆ ವೆರಲ್ಗಳಿಂ [ಪಾ ಶಾಂ. ಎಡೆವರಿಯುಗಳಿಂ] ದುಮ್ಮುವಂದದಿಂ ಕೆಂಬೆಲಂಬಂ ಗುರದಿಂದೊಗೆವರುಣರುಚಿಮಂಜರಿ (ಚಂದ್ರಪ್ರ. ೬–೬೧) ; ಎಡದೆಡೆವೆರಲ ನೆಳ್ಳುಗುರಿಂದೆ ಕಂಬಾ ನಡಣ ಮೊಗೆದು ನಿಂಬಿಸುತ ಸಡಗರವಾತನ ಚಿತ್ರಪಥದ ಪಾದಡಣಕ್ಕೆ ನೊಸಲ ಚಾಚಿದಳು (ವೀಚಿತ. ೯–೮).

[ಎಡ್ಡೆ + ವೆರಲ್]

ಎಡೆವೆಲು (ಕ್ರಿ). ಸ್ಥಳವನ್ನು ಪಡೆ; ಜಾಗವನ್ನು ಹೊಂದು; ಅವ ಕಾಶವನ್ನು ಪಡೆ: ಸವಿಕಾಣ ಲೋಲಲೋಚನ ವಿನರಮನೆಡೆ [ಪಾಶಾಂ. ವಿರೆ]ನೆತ್ತ ಕಸದಪೊಲಾನವರತಂ (ಕವಿಕಾ. ೧-೮೩); ಎಡವೆತ್ತೊರ್ಮೆಯೆ ಮುಪ್ಪು ಕುತ್ತದೊಡದಂಬಟ್ಟೊತ್ತೆ ಮತ್ತಲ್ಲಿ ಮೆಟ್ಟಡರಾರ್ತ್ಯಮ್ಮ ತಪಕ್ಕೆ ಪೋಪ ಪದದೊಳ್ (ಅವಿತ. ೨-೬೮); ನಿರಂತರಮವರಂತರೆಂಗಳೊಳೆಡೆ ನೆತ್ತು ತೋರ್ಪುಂ ಧರತ್ರೀತ್ರಮ ವಿಷ್ಣಂಧಂ (ಸುಕುಮಾ. ೧೧-೫೦ ಪ); ಪ್ರವ್ಯಲಿಂಯಾಗಿರ್ದ ಪುಷ್ಪದಾಸನೆಡತ್ತು ರಾಗಿಸಿ ಬಲಿವಜದ ಕೊಂಳ ನಂತೆ ಮಡೆಯೆ ಗುಜಿಯಾಗಿಪುರಿದುಮಗಳ್ (ಧರ್ಮಾನ್ಯು. ೬-೧೩೮). [ಎಡ್ಡ + ಪೆಜ್ಜು]

ಎಡೆವೇಡು (ಕ್ರಿ). ಸ್ಥಳವನ್ನು ಯಾಚಿಸು; ಆಶ್ರಯವನ್ನು ಬೇಡು: ಒರ್ವ ಪಾವರಂ ಪಿಶ್ಚಿರಾಜೀರ್ಣಕರ್ಪಬಾವ್ಯತಕಟಿತನುಮಾಗಿ ಬಂದು ಕಣ್ಮಾಜ್ಜಲಿಡೆವೇಡೆ ತನಗವರ್ ಪಾಸಲ್ಕೊಟ್ಟ ಕೃಷ್ಣಾಜಿನಮಂ ಪಾಸಿ (ಪಂಪಭಾ. ೬-೬೧ ವ). [ಎಡ್ಡೆ + ವೇಡು,]

ಎಡೆವೇಱ್ (ಕ್ರಿ). ಕಾರಣವನ್ನು ತೆಗೆಸು; ಇಂಗಿತವನ್ನು ಹೇಳು: ಅ[ಂ] ನಿಗೆಡೆವೇಱದೆ ಪೇಟ್ಞಾರ್ಗೆ ಪೇಟ್ಞಿಂದಿನ ಬಂದಾ ಕಾಱಾದ ವಾಟ್ಟೆಗೊಂಡೊಡೆ ಪಾಱಾದುದು (ಪಂಪಭಾ. ೪-೬೧). [ಎಡ್ಡೆ + ಪೇಱ್. P ತಮಿ. ಇಚ್ಛೆ = ಕಾರಣ]

ಎಡೆವೊಗು, ಎಡೆವುಗು, ಎಡೆಹೊಗು (ಕ್ರಿ). ಮಧ್ಯೆ ಪ್ರವೇಶಿಸು; ನಡುವೆ ಬರು: ಕೈರೀತಿ ತಿವಿಯಲ್ವಜ್ಞಸಿಸ ತುಂಬುರಾದಿಗಳಿಡೆವೊಳ್ಳು ಇರ್ದರುಮಂ ಬೇೞಿಬೇೞಿ ನಿಲಿಸಿ (ಸಂಬರ. ೬-೧೩೬); ಆ ರುಷಿಯ ಚರಣಕಮಲಮನಾರಾಧಿಸಲೆಂದು ಬಂದು ಕಂಡಿಡೆವೊಳ್ಳದಿರ್ದಮಾ ರ್ಬುರಿಕ್ಕಿ ಬಳಿಕೀರಾ ಜಾಯಿನ್ಯ ದಿವರ್ಗೆ ಮುಳಿವುದೆ ಮರುಳೇ (ಯಶೋಧ. ೪-೪೭); ನಿನ್ಮಾಳ್ಕನವರಾಳನು ವಿಧಾಗಿಸಿ ನೀಲಗಿರಿಯೆಡೆ ವೊಳ್ಳದೆ ಖಸನೊಡಲು ಪಿಡುಗೆಡೆಯ (ಕು ವ್ಯಾದ್ರ್ಯ. ೧. ೧೬-೧). **ಎಡೆವೊಗು**: ಮೋದಲಿಂದರ್ದಡೆಯೊಳ್ ಗುರು ತನ್ನ ಮಗನನೆಡವೊಗ ವೇಟ್ಟಂ (ಪಂಪಭಾ. ೨-೭೩); ಬಲ್ಗೊಲೆಗಳ್ ಬಾಳ್ಗಳೆಡೆವೊಳ್ಳು ಸಂತ್ಯಸ ದಿರೆ ಕೃಷ್ಣನ್ (ಅಶ್ವತ್ಥಾ. ೩೦-೧). **ಎಡೆಹೊಗು**: ತಾಳಲಾರದ ಕೆಡಿ ಗೊಂಡೋಡಿ... ನನ್ನ ಪಾಲಿಗಿ ಪುನಃಪ್ರತಿಷ್ಠೆಯ ಮಾಡಿನುತ್ತ ರಾಜ ಶ್ರೇಷ್ಠಿ ಯೆಡೆಹೊಕ್ಕನು (ಸಮ್ಯಕ್ತ್ವ. ೪-೫೧). [ಎಡ್ಡೆ + ಪೊಗು,]

ಎಡೆವೊತ್ತು (ಕ್ರಿ). ನಡುವೆ ಹೊಕ್ಕಿಸು (?): ನೀ ನಿನಿತು ಪೊಲ್ಲು ಮನೆಯೊಳಗಾಬ್ಬಲನಿಜೊಳಿ ಎಡವೊತ್ತುವೊಲೆಯಂ ಕಲೆ ಮುಟ್ಟಿ ಲ್ತ ತ್ಕಂತೆ ಮನೆಯೊಳಳ್ಳುದೆಬ್ಬಮಂ ಕಾಳಕೂಟಜನಂಮಾಡಿ ಕಿಡಿಸಿದೆಯೆಂದು (ಪಂಚತಂ. ೧೫೫-೫). [ಎಡ್ಡೆ + ಪೊತ್ತು,]

ಎಡವೊಂಬಲ್ (ನಾ). ೧. ಊರ ನಡುವೆ. ೨. ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಎಡವೊಂಬಲ್ನಾಡ ಸಲವುಗೆಯ (ಎಕ.VIII, ಸೊರಬ. ೫೬೧-೨೯; ೬೩೨). [ಎಡ್ಡೆ + ಪೊಲಲ್]

ಎಡವೋಗು (ಕ್ರಿ). ದಾರಿಯಲ್ಲಿ ಹೋಗು; ಗೊತ್ತಾದ ದ ಜಾಗಕ್ಕೆ ಹೋಗು: ಅಲಗಕ್ಕೊಳ್ ಸ್ವರ್ಧರ್ಮನಕ್ಕುಮೆಡವೋಡಾ ಜೋಡಿ ಕಾಮಂಗಳ್ ಕಾದಲ್ಯಂತ್ತುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೪-೪೪). [ಎಡ್ಡೆ + ಪೋಗು,. P ತಮಿ. ಇಚ್ಛೆ = ದಾರಿ]

ಎಡೆಸಂದು (ನಾ). ನಡುವೆ ಇರುವ ಅವಕಾಶ: ಸ್ವನಪಾನಗಳುಹುವ ಹೆಂಗಳಿಗೆ ಪೆಳ್ಳಳು ಹತ್ತುದಿನದೆಡೆಸಂದಿರ ರಾತ್ರಿ ಳೆನಜೋಪಾನದೊಳೀ ಡೀಜಬೇಕೆಂದಮತಲ (ಮೋಹನ. ೪-೭೭). [ಎಡ್ಡೆ + ಸಂದು,]

ಎಡೆಸಾರ್ (ಕ್ರಿ). ಹತ್ತಿರಕ್ಕೆ ಬರು; ಸಮೀಪಿಸು: ಅಂಬದಿರಲಿರಲಮ್ಮಡಿ ಕೃತಾಂತನ ದೂತರೆಡೆಸಾರ್ದುರ್ (ಏಕಾಗ. ೬-೩೧ಗ). [ಎಡ್ಡೆ + ಸಾರ್,]

ಎಡೆಸೆಳೆ (ನಾ). (ನೆದಿಯ ನೀರಿನ) ನಡುವಣ ಸೆಳೆತ: ಬೆಳ್ಳೂರಿಯ ತೊಳಪೆಳೆಯು ಮೀನ್ಗೊಳೆಯಲಿರದೆಳೆಯದೆಳೆಸೆಳೆಯ ತುಂತುರಾಜನ ತಳಗೆ ದಜನ (ಕೃಬಿಗಾ. ೯-೩೪). [ಎಡ್ಡೆ + ಸೆಳ್ಳೆ]

ಎಡೆಸೋಲು (ಕ್ರಿ). ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಸೋತುಹೋಗು: ಪೂಣ್ದು ತರಿಸಂದು ಬೀಡುಬಿಟ್ಟ ಪಡಲ್ಲಿ, ಆ ದೂರ್ವಾರದಪಾರತೆಯುಮಡಿಸೋಲುವೋಲ್ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೫೫೫-೯೮). [ಎಡ್ಡೆ + ಸೋಲು, (< ಸೋಲ್)]

ಎಡೆಹರಿಲು 'ಎಡೆವಗಲ್' ನೋ.

ಎಡೆಹರೆಯ (ನಾ). "ಮಧ್ಯವಯಸ್ಸು" (ಜಾನಪದೋ. ೩೪). [ಎಡ್ಡೆ + ಹರೆಯ]

ಎಡೆಹಳ್ಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಹಳ್ಳಿಯ ಹೆಸರು: ಎಡೆಹಳ್ಳಿಯ ನೆಲೆಪೀಡಿ ನೊಳು ಸುಖದಿಂ (ಎಳ. VII, ತಿಪಟೂ. ೬೫-೯೫; 1112). [ಎಡ್ಡೆ + ಹಳ್ಳಿ (< ಪಳ್ಳಿ,)]

ಎಡೆಹಾಯ್ 'ಎಡೆವಾಯ್' ನೋ.

ಎಡೆಹಿಡಿ (ಕ್ರಿ). ಋಣಬಡಿಸು: ಅಳ್ಳ ಪಂಜ ಪಕ್ಕಾನ್ನವನ್ನು ನನ್ನೆಡೆಗು ಎಡೆಹಿಡಿದಳು. ಆದರಲ್ಲಿ ಯಾವ ಭಕ್ಷ್ಯವಿದ್ದಿಲ್ಲಿ? (ಸ್ಮೃತಿಚ. ೪೨). [ಎಡ್ಡೆ + ಹಿಡಿ, (< ಪಿಡಿ,)]

ಎಡೆಹೊಗು 'ಎಡೆವೊಗು' ನೋ.

ಎಡೆಹೊಡೆ (ಕ್ರಿ). ಕುಂಟೆಯನ್ನು ಹೊಡೆ: ಬೆಳೆಯು ಸು ಮಾರಾಗಿ ಒಂದು ಪೂಟಿನಂದ ಕಡಿಮೆ ಇರುವುದರೊಳಗೆ ಎಡೆಹೊಡೆದು ಹುಲ್ಲು ಕಸ ಮುಂತಾದ್ದನ್ನು ತೆಗೆದುಹಾಕುತ್ತಾರೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೫-೧೯೬). [ಎಡ್ಡೆ + ಹೊಡೆ, (< ಪೊಡೆ,)]

ಎಡೆಹೊತ್ತು (ನಾ). ಮಧ್ಯಾಹ್ನದ ಹೊತ್ತು, —ಕಾಲ (ದಕ. ೬). [ಎಡ್ಡೆ + ಹೊತ್ತು (< ಪೊೞ್ತು,)]

ಎಡೆಯೊಯ್ಯು,(ತ್ತು) ಎಡೆಯನ್ನು ಹಾಕು, —ಸುರಿ: ಬೀಜದ ಹೋಳವನ್ನು ಬಸವಣ್ಣಿದೇವರ ಎದುರಿಗೆ 'ಎಡೆಯೊಯ್ಯು' ವಾಗ ಸಾತ್ಪಾತ್ ನಾಯಕರೇ ಬಂದು 'ಎಡೆಯೊಯ್ಯೋದು ಹೀಗಲ್ಲ; ಹೀಗೆ' ಎಂದು ಹೇಳಿ... ತೋರಿಸಿದರು (ಶಿಮಹಾ. ೧೨೮). [ಎಡ್ಡೆ + ಹೊಯ್ಯು, (< ಪೊಯ್ಯ್,)]

ಎಡ್ಡ1 (ನಾ). ಸುಂದರ; ಮನೋಹರ; ರಮ್ಯ: "ಎಡ್ಡಮೆನೆ ಪುಟ್ಟಿದ ಪೆಣ್ಣ ಪೆಸರುಮಳ್ಳಂ" (ಕವಿಂ. ೯೯); "ಕಾಗರ, ನೆಟ್ಟಿ.... ಹಸ, ಎಡ್ಡ... ಪರವಡಿದುದು – ಈ ೧೪ ಮನೋಹರಂ" (ಇತಿಹಾ. ೧೧-೩೧೧); ಭೂಲಾಸ್ಯಮಂ ಪೀಳ್ವಬಾಗದ ಬೆಳ್ಳಿಂಗಳಿಡ್ಡಮಪ್ಪ ಕಲಿರೀ ವಿಸ್ತಾರಮಂ ತೋೞಿಪಂತೆ (ಅ ರಿಷ. ೧೧-೧೭); ಇದುರಲಿ ಇತ್ತ ಎಡ್ಡದಿನ್ನೊಂದು ಒಡ್ಡೋಲಗದ ಸಂಭ್ರಮಕೆ ಕಿಂಗಳಿದಿನವನಿಸಿದನು (ಸದರ. II, ೪೪)

ಎಡ್ಡಮಾಗು, ಎಡ್ಡವಾಗು = ಸುಂದರವಾಗು; ಮನೋಹರವಾಗು; ರಮ್ಯವಾಗು; ನಾನಾ ಮಂಗಳಾಲಂಕರಣ ವಿಭವದಿಂ ಕಾಂತಿ ಕಂಗೆಡ್ಡಮಾದಳ್ (ವಡ್ಡಾ ಪ. ೬-೧೦); ಸಿಂಗರಿಪಿದ ಗೋಪುರಗಳೂ ಳಕ್ಕೆಡ್ಡವಾದ ರತ್ನಂಗಳುಪ್ಪರಿಗೆ ಬಾಕಾಂಗಣಾ ಳೇರಿಯೊಳಿಪವು (ಕೃಷ್ಣರಾಜ. ೨-೯೪); ಅಜ್ಜಾಯುಧ ಗರಗಸ ಮೊನೆಗಳ್ಗು ಳಕ್ಕೆಡ್ಡವಾಗಿಯೆ ರಾಜಿಸುವುವು (ಕಂಸವ. ೬-೩೦); ಗೆಂಟು ಗೆಂಟಿನೊಳ್ ಪೊಳೆವ ಬಳ್ಳಿಮಂಡುಬಿಸುವ ಕೈಗೆಣ ಮೈಸಿರಿಯಂತೆ ಳಕ್ಕೆಡ್ಡಮಾದುದು (ರಾಮಾಶ್ವ. ೩-೬). ಎಡ್ಡೆಡ್ಡ (ದ್ವಿರುಕ್ತಿ): ದೊಡ್ಡ ರಾವಂಚೆತ್ತ ವಿಪ್ರರು ಸ್ವಸ ಪತ್ನಿಯರೊಡ್ಡು ಜಾಜಿದೆ ಬಾಳಲಿಂದು ಗಡ್ಡ ಕುಣಿಯೆ ಹಿಗ್ಗಿ ನಗುತ ಕೈಯೆತ್ತಿ ತಾವೆಡ್ಡೆಡ್ಡ ನುಜ್ ಹರಿದರು (ಧರಣ. ೭೩-೧೦೪).

[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಎಳುಲ್ = ಸೌಂದರ್ಯ, ಎಟಿಲಿಯ = ಸುಂದರ; ತುಳು. ಎಡ್ಡೆ = ಉತ್ತಮ; ಮಲ್ತೊ. ಏಡು = ಒಳ್ಳೆಯ, ಸುಂದರ]

ಎಡ್ಡ (ನಾ). ೧. ಬುದ್ಧಿ ಇಲ್ಲದವನು; ತಿಳಿಗೇಡಿ; ದಡ್ಡ; ಗಾಂಪ: ಕಡ್ಡ ಬೇಡಿಲೆ ಸ್ವಾಮಿ ನಾವರೆಯೆಡ್ಡರೆಮ್ಮೊಳು ನಿಮಗೆನುತ ತಲೆ ಯೊಡ್ಡಿದರು ಪಾದದೊಳು (ಕಂಳದಾ. ೮-೪); ಹುಚ್ಚರೇ ಆಗಲಿ, ಎಡ್ಡರೇ ಆಗಲಿ . . . ಬೆರಕೆಗರೇ ಆಗಲಿ ಯಾರೇ ಆದೊಡೂ ಶ್ರಿಷಷ್ಟಿಗಳು ಬೇಕೇಬೇಕು (ಮುಂಗಾಳು. ೬). ೨. (ಉಕ) ಮೋಸಗಾರ. 'ಎಡ್ಡತನ', 'ಹೆಡ್ಡ' ಪರಾ.

ಎಡ್ಡಾಗು = ತಿಳಿಗೇಡಿಯಾಗು; ದಡ್ಡನಾಗು; ಮತೇಂದ್ರಕಾಲದಂತೆ ಕಣ್ಣುಮುಂದೆ ಬಿದ್ದಿದೆ ಹುಸಿಯ ಸಂಸಾರದಲ್ಲಿಯೇ ಎಡ್ಡಾಗ ಬೇಡಿರೆಲೆ (ಅಮಂಡಿ. ೬೩-೧೬).

[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಎಟ್ಟನ್; ತೆಲು. ಎಡ್ಡ, ಎಡ್ಡೆ]

ಎಡ್ಡಂಡಿಡ್ಡ (ನಾ). ಕ್ರಮಬದ್ಧವಲ್ಲದಿರುವುದು; ಅಸಂಬದ್ಧತೆ; ಅಡ್ಡಾದಿಡ್ಡಿ (ದಕ. ೬). 'ಎಡ್ಡಾದಿಡ್ಡಿ' ಪರಾ.

[ಎಡ್ಡ$_2$ + ಕಿಡ್ಡ ?]

ಎಡ್ಡಂಬಡೆ, ಎಡಂಬಡೆ (ಕ್ರಿ). ಸುಂದರವಾಗು; ಮನೋಹರವಾಗು: ಅಂಬುರುಹಮೊಗಾ ಪ್ರತಿರೂಪು ಕರಂ ಬಿಂದಿಸೆ ಕಿಡ್ಡಂಬಡೆದು ಮು (ಶ ಯಾ. ೧-೪೩); ತರುಣೀಜನ ನವಮದನಂ ಕಾರಣಪುರುಷಂ ಕಣ್ಮಿಡ್ಡಂಬಡಿದಂ (ಜಯಭಾ. ೨-೬೮). **ಎಡಂಬಡೆ**: ರತಿ ಪ್ರೀಯಸೆಲಂ ಬಡಿದು ವಿಳ್ತಾಜಿಸಜಾತಂ (ರಸರತ್ನ. ೨೬-೨೨). [ಎಡ್ಡ$_1$ + ಪಡೆ$_1$]

ಎಡ್ಡಕೆಜ್ಜ (ನಾ). ಮನೋಹರವಾದ ಕೆಲಸ; ಸುಂದರ ಕಾರ್ಯ: ದೊಡ್ಡಣ್ಣ ಬಿಕ್ಕಣ್ಣ ನಿಮ್ಮ ತಂತ್ರಗಳವು ದೊಡ್ಡವಹುದು ತಂತ್ರಗಳಿಗೆ ಸಡ್ಡವ್ವಲಿಸ್ಮೊಂದು ಮಂತ್ರವುಂಟದನೊಡಿರಿದ್ದೆಕ್ಕಜ್ಜವ ಮಾಳ್ಪೆನೆಂದಾ (ಭರತ. ೪೬-೧೧೩). [ಎಡ್ಡ$_1$ + ಕಜ್ಜ$_1$]

ಎಡ್ಡತನ (ನಾ). ೧. ಮೋಸ; ವಂಚನೆ (ಉಕ.). ೨. ಹೆಡ್ಡತನ; ದಡ್ಡತನ. [ಎಡ್ಡ$_2$ + -ತನ]

ಎಡ್ಡತಾಣ (ನಾ). ಸುಂದರವಾದ ಸ್ಥಳ: ವಾರವಿಲಾಸಿನೀಜನಂ ಮಲೆಯ ಮರುವ್ಯದೋಡ್ಡಲ ಮಂಗಳ ಕೇತರವಾಸ ಚೂತಮಂಜುಳ ಲತೆಗೊಂದಳಂ ಮಣಿಯೆ ಪಾಡುವ ಜೊಪಿರಿ ಯೆಡ್ಡತಾಣಂ. ಯಡ್ಡ) ತಾಣದೊಳ್ (ಅಪಂಪ. ೬-೭೦). [ಎಡ್ಡ$_1$ + ತಾಣ$_1$]

ಎಡ್ಡತಿ (ನಾ). ಬುದ್ಧಿಯಿಲ್ಲದವಳು; ದಡ್ಡಿ (ದಕ. ೬).

[ಎಡ್ಡ$_2$ + -ತಿ$_1$ (< -ತ್ತಿ)]

ಎಡ್ಡಮಿಂಡಿ (ನಾ). ರೂಪವತಿಯಾದ ತರುಣಿ; ಸುಂದರಿಯಾದ ಹೆಣ್ಣು: ಸೂಳೆಗೇರಿಯ ಮುಂದಣ ಮತ್ತವಾರಣದ ಮೇಲೆ ಮುಖ್ಯಪಿ ಮರುಳ್ಮು ಮಳ್ ಮೊಜಗಿದೆಡ್ಡಮಿಂಡಿ [ಕಾಣಾ. ೧೪೪ಮಿಂಡಿ]ಯರ ಮೇಲುದಂ ಸೆಳೆದು ಕುಸಿದು ಕೆಲಕ್ಕೆ ಎಬ್ದು ಜಕ್ಕುಗೊಂಡು ತಕ್ಕೆಗೆ ತೋರಲಾದ ಪೇರುರದ ಮೊಗೆ ಕೊಳಪೊಳ್ಕು ಮುಂಡಾಡಿಯುಂ (ಲೀಲಾವ. ೬-೨೧). 'ತುಳುಮಿಂಡಿ', 'ಸಲುಮಿಂಡಿ' ಪರಾ.

[ಎಡ್ಡ$_1$ + ಮಿಂಡಿ]

ಎಡ್ಡಾಟ (ನಾ). ದಡ್ಡತನದ ಆಟ (ದಕ. ೬). [ಎಡ್ಡ$_2$ + ಆಟ]

ಎಡ್ಡಾದಿಡ್ಡಿ(ನಾ). = ಎಡ್ಡಂಡಿಡ್ಡ: ಗುರುಪಕ್ಷ ಚಿಕ್ಕಂದು ತಮ್ಮ ಮಹಿಮೆಯನ್ನು ತಿಳಿಯದೆ ಎಡ್ಡಾದಿಡ್ಡಿಯಾಗಿ ನಡೆದುಕೊಂಡರಂತೆ (ಸಣ್ಣಕ. VI, ೬೪). [ಎಡ್ಡ$_2$ + ದಿಡ್ಡಿ ?]

ಎಡ್ಡಿಸು ನೋ. 'ಎಡಿಸು' ನೋ.

ಎಡ್ಡು (ನಾ). ೧. ಮೋಸಗೊಳಿಸುವುದು; ಸುಳ್ಳುಗಾರಿಕೆ (ಉಕ.). ೨. ಸೊಕ್ಕು; ಅಹಂಕಾರ: ಕಲಿಯಲಾರದೆ ತಿಳಿಯಲಾರದ 'ಮದ್ದು' ಎನ್ನುವುದಕ್ಕಿಂತ ಯಾಕೆ ಎನ್ನುವ 'ಎಡ್ಡು' ತುಂಬಿದೆ (ರೀಚಕ. I, ೨೯). [?]

ಎಡ್ಡೆಯಾಳು (ನಾ). ನಂಬಿಕೆಗೆ ಅರ್ಹನಾದ ಬಂಟ; ನಚ್ಚಿನ ಬಂಟ (?): ಬಿಡ್ಡಿ ಸಹಿತ ಕಿಡ್ಡಾವರಂತೆ ಕಾದಿದರೆಡ್ಡೆಯಾಳುಗಳು ಕೈಮಾಜಿ (ಅಪಂಡ. ೧೭-೮೧).

[ಎಡ್ಡೆ$_1$ + ಆಳು$_2$ (< ಆಳ್$_3$). / ತಮಿ. ಎಟ್ಟನರ್ = ನಂಬಿದವರು]

ಎಣ್$_1$, ಎಣ್ಣು (ಕ್ರಿ). ೧. ಎಣಿಸು; ಲೆಕ್ಕ ಹಾಕು: "ಎಣ್ಣಿನೆ ಲೆಕ್ಕಿ ಪುದುಂ" (ಕಸ್ಸಳಂ. ೬). ೨. ಧ್ಯಾನಿಸು; ಗುಣಿಸು; ಬಗೆ: ಅರ್ಜುನಿ ರೋಷವ ತಾಳ್ದುಂ ಎಣ್ಣಿ ವಿರೋಧವನುಂ ಪೊಂದಿಣ್ದದ ವರೆಯುಂದುಗಿದಂ ಬಿಲ್ಲನನುಂ (ಕರ್ಣಾಕಾ. ೨೦); ಬಗೆವಗೆಯ ನಶ್ವರ ಭೋಗಂಗಳ್ಗಾಸೆವಡುತುಮೆಣುತುಂ ಪರಮುಂ ಮುಜಿದಿರ್ಪಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೭೫-೩); ಪುಣ್ಯಧರ್ಮಾಶೀಲ ನರಿತವಿದಿ ಎಣ್ದಿರಿಷ್ಟಾರ್ಥವ ಕೊಡುಕಿಹನಾ ವಿಷ್ಣು (ಕಳಾಗಿ. ೨೪೦). ಎಣ್ಣು : ೨. ಉಂಡಮನೆಗೆ ಎರಡೆಣ್ಣುವೆ ಶೀಂಥ ಗಂಡಸೆಂಬುದವರಂಗೆ (ಕೃಅಳಾ. ೪೭); ಪೆಜತೇನಸೆಣ್ಣಾದಿರ್ (ಅಮೃತ. ೧೧-೧೪); ಅಂತೆ ನಾನೆ ನುಡಿಯೆನೆಂದಣ್ಣುವೆನ್ (ಅಂಗಸಿ. ೪೭-೨೮); ಎಣ್ಣಕ್ಕುಂ ಮಣ್ಣು ಆಯತು ಹೆತ್ತಿದ್ದು ಹೆಣ್ಣು ಆಯತು (ಗಾದೆ).

[ದೇ.॥ ತಮಿ.ತುಳು. ಮಲ. ಎಣ್ಣು; ಕೊಡ. ಎಣ್ಣ್; ತೆಲು.ಎನ್ನು]

ಎಣ್$_2$ (ಸರ್ವನಾಮ). 'ಎಂಟು' ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಸಮಾಸದ ಪೂರ್ವಪದವಾಗಿದ್ದಾಗ ಆಗುವ ರೂಪ. 'ಎಣ್ಣಂಡುಗ', 'ಎಣ್ಣಯ್' ಪರಾ. [< ಎಂಟು]

ಎಣಗಂಟು 'ಎಣೆಗಂಟು' ನೋ.

ಎಣಗೊಣಿ 'ಎಣಗೋಣ' ನೋ.

ಎಣಗೊಣಿ, ಎಣಗೊಣ, ಎಣೆಗೊಣಿ, ಎಣೆಗೋಣ, ಎಣಗೋಣ (ನಾ). ವಕ್ರ; ಕೊಂಕು; ಬಿಂಕ: ಡ್ರೋಣಾಚಾರ್ಯಂ ಮುಗುಳ್ನಗೆಗಳ್ದು ವಿಶ್ವಮಾರ್ಜಾನನನಿಳಿಸಿ ನುಡಿವ ನಿನ್ನಣಗೊಣಂಗಳುಮೆಳ್ಕೆಸಳ್ಕ ತನಂಗಳುಮತ್ತವೋಲುಮುವ (ಕಂಪಭಾ. ೧೧-೧೩೭ ವ). **ಎಣಿಗೊಣ**: ಕಣ್ಣಾಂತರಾಳ ದೀರ್ಘಗೆ: ಇಂಡಿಲಳ ಇಂಡಿಲಳಂ . . . ಎಣ್[ಪಾಠಾಂ. ಕೆಗೊಣಂ, ಎಣ್[ಪಾಠಾಂ. ಕೆಗೊಣಂ (ಕವಪ. ಸ. ೧೨೫ ಪ್ರಯೋ). **ಎಣೆಗೊಣಿ**: ಮೇಲಿನ ಪ್ರಯೋಗದ ಪಾಠಾಂತರವನ್ನು ನೋಡಿ. **ಎಣಗೊಣಿ**: ಅತಿಶಾಮಾತುರನಿಪಸಂ ನಿತಗಂ ಜಳಲಳಗ ನೇಣಗಲಿದಂ ಮೂರ್ಜಾಂ ತತವಜಯನಿಪಸ್ಪಂ (ಸಮ. ಪ. ೩-೫೫); ಪುಣ್ಯಾಗನಾಪೇಕ್ಷೆಯೊಳ್ಮೊಗೊಡಾಡುತವೇಣಗೊಣತವದಿಂ ಮಾತಾ ಹುತಂ ರಾಗದಿಂ ಸುಳಿವುತ್ತಿಪ್ಪವರ್ (ಸಮಪ. ೬-೩೯); ಅವನ ಕಜುವನೆಮ್ಮೆಗೆ ದಿಟ್ಟಿಮ್ಮೆಯ ಕಜುವನಾವಿಂಗೆ ಬಿಡುವಂತೆಣಾನುಮವಕ್ಕೆಸಳ್ಕ ಮನೇಣಗೊಣಂಗಳಂ ಪೆಟ್ಟುರಲ್ದ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೬-೨೧).

[ದೇ.॥ ತಮಿ. ಎಳ್‌ಗೋಣ್; ತೆಲು. ಏದಾಗೋಡ = ವಿಪರೀತ ಅಥವಾ ವಕ್ರಬುದ್ಧಿಯುಂದ ಪ್ರಕಟಿಸುವುದು]

ಎಣಮಣಿ 'ಎಣ್ಣೆ ವಣೆ' ನೋ.

ಎಣಮಣಿಸರ 'ಎಣ್ಣೆವಣಿಸರ' ನೋ.

ಎಣವಳಿಕೆ, ಎಣವಳಿಕೆ (ನಾ). ಸ್ತ್ರೀಸಂಗ; ಕೂಟ: ಅಣುಮಾತ್ರ ಮಪ್ಪೊಡಂ ತಾ ಪೇಣಕ್ಕಿಯ್ತಾವಂಗೆ ರಾಗಮಾದಿ ವಿಭಾವಂ ಗುಣಾಧಿಯಪ್ಪ ನಿಣತ್ತಿನೊಳೆಣವಳಿಕೆಯವಂಗೆ ಕೂಡದಿ[ಪಾಠೋದಿಯೊಡದಂ (ಪರಮಾ. ೬೨-೧೧೯). **ಪಿಣವಳಿಕೆ**: ಸ್ತ್ರೀಯಂ - ಕಳವು, ಅಬ್ರಹ್ಮ - ಎಣವಳಿಕೆ (ಸಮಯ್ಕ. ೨೨೫).

[ಎಣ್ಣು+ ವಳಿಕ್ಕೆ. / ತಮಿ. ಇಣ್ಣು, ಇಣ್ಪೆಪ್ಪು = ಕೂಡುಕೆ, ಮೈಥುನ]

ಎಣಹು (ನಾ). (?): ಅರಸೆನಿ ಬೇರ್ಪಿಗುಹವುಪಾಸ್ಪೆಗೆಣಜ [ಪಾಠಾಂ. ಗೆಹ] ಕಾದಿ ಮನದಿ ಮಾರಿಗಂಜಿ ಬಂದು ಕರಣುವೊಗಲಿಳಿವರನು (ವೃತ್ತಗಂ. ೯೪). [?]

ಎಣಿಕೆ, ಎಣ್ಣೆ, ಎಣ್ಣಿಕೆ (ನಾ). ೧. ಲೆಕ್ಕಮಾಡುವುದು; ಎಣಿಸುವುದು, ಲೆಕ್ಕ. ಅಳತೆಗೆ ತೂಕಕ್ಕೆ ಇಕ್ಕೆಗೆ ಯೊಳಗಾದುದು ಸಕಲ ವಸ್ತುಗಳ್ ಭುವನೆ ಜನಕ್ಕೆ (ಆದಿಪು. ೧೦-೫೩). ಎನ್ನನರ್ಚಿಸುವರ್ಗಿ ಎಣಿಕೆ ಸಂಖ್ಯೆಯಿಲ್ಲ ಎನ್ನ ಸುಖವಿಗಳಿಸಿಕೊಳುವ ಪ್ರಸಾದಗಳ್ಗಿಲ್ಲ (ದೀಕ್ಷಾಬೋ. ೧೪೧-೬). ಎನ್ನಪರಾಧಗಳಿಗನ್ನು ಎಣಿಕೆಯಿಲ್ಲ (ಭರತ. ೧೧೭೬-೪). ೨. ಆಲೋಚನೆ; ಯೋಚನೆ; ಬಗೆ: ಎಣಿಕೆಗತೀತ ಮಾದ ವರಮಹಿಮುಮುಮಂ ಧರಿಸಿರ್ದುದು (ಜಾಪಪು. ೧೦೧೫). ಎಣಿಕೆ ಯಾವುದು ಜೀಯ ಧರ್ಮದ ಕಡೆಯಲಾ ಪೀ ನಿನ್ನ ಭಾಗ್ಯಕೆ ಕೃಷ್ಣ ಕಥಾಸ್ವರ್ಗಾದಿ ಭೋಗದ ಸಕಲಸೌಭಾಗ್ಯ (ತೊರ. ೧-೫೬). ಕಡೆಕಾಲಿಲ್ಲದ ಉಪಚಿ ವನಿತೆಯಿಲ್ಲದ ಬಾಲ್ವಿ ಎಣಿಕೆಯಿಲ್ಲದಳ ಮನೆವಾರ್ತೆ ಹೊಳೆಯೊಳಗಿಗೆ ಮುಣುಗಿಹೋದಂತೆ (ಸರಜ್ಞ. ೧೭೩೬). ನೀನಲ್ಲಾಯದ ಕಾರ್ಯಾದಿಣಿಕೆಗಳ ಳಗಾಗಿ ಬಲ್ಲವರುಂಟೆ (ಕಂಪವಿ. ೧೪-೩೮). ೩. ತಿಳಿವಳಿಕೆ: ರುದ್ರಾಕ್ಷಿ ಭೂತವನು ಹೊದ್ದಿರಲು . . . ಶಿವನು ಹಾದಿದ್ದಲ್ಲಿ ಬರುವನೆಂದು ಈತನ ಎಣಿಕೆ (ಸಾಹೀಪ್ರ. ೧೦೬). **ಎಣ್ಣೆ**: ೨. ಭಾರತ, ಕಾಂತಿಗೆ ಕಾಂತಿಮತಿ ಎಣ್ಣೆಯೇಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೪೪-೧೭). **ಎಣ್ಣೆಕೆ**: ೨. ಪುಣ್ಯ – ಪಾಪಬಂಧಾನುಬಂಧ ವಾಸನೆಗಳಿಲ್ಲ ಜನ್ಮಾಂತರದ ಕರ್ಮಶೇಷದಂಶಗಳು ಎಣ್ಣೆಕೆಗೆ ಸಿಲುಕದಾಕ್ಷಿಸ್ಮಿಕ ಯದೃಚ್ಛೆಗಳು ಸನ್ನಿಹಿತ ದೈವಿಕದ (ಮಂಚಿಪ. ೧೫೩).

[ಎಣ್ಣಿ + – ಇಕೆ. / ತಮಿ. ಎಣ್ಣಿಕ್ಕೈ; ಮಲ. ಎಣ್ಣ; ತುಳು. ಎಣಿಕೆ, ಎಣ್ಣಗೆ, ಎಣ್ಣ; ತೆಲು. ಎನ್ನಿಕ]

ಎಣಿಕೆಗಲೆ (ಕ್ರಿ). ಲೆಕ್ಕಿಸದಿರು; ಉದಾಸೀನಮಾಡು: ಮರುಳೇ ಗಾಂಡೀವಿಯಾರೆಂದೆಣಿಕೆಗ[ಲ]ವೆ (ಪಂಪಭಾ. ೯-೫೫). [ಎಣಿಕೆ + ಕಳ್ಚು]

ಎಣಿಕೆಗಱಂ (ಕ್ರಿ). ಲೆಕ್ಕಕ್ಕೆ ಮಿಗರು; ಅಸಂಖ್ಯಾತವಾಗಿರು: ಎಣಿಕೆಗಱದ ಳಿ ತುರಗ ವರೂಥ ಪದಾತಿಗಳುಮಂ ನೋಡಿ (ಪಂಪಭಾ. ೧೪-೨ ವ). [ಎಣಿಕೆ + ಕಱ್ಚು]

ಎಣಿಕೆಗೆಡು (ಕ್ರಿ). ಎಣಿಸಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲದಂತಾಗು; ಅಸಂಖ್ಯಾತವಾಗು: ಕುಡದಾಡಲಿವುತಂ ಮಣಿದಾಡಲೀವುತಂ ಎಣಿಕೆಗೆಟ್ಟಿವುತಂ (ಅಪಾರ. ೮೫-೧೩). [ಎಣಿಕೆ + ಕೆಡು]

ಎಣಿಕೆಗೈ (ಕ್ರಿ). ಆಲೋಚಿಸು; ಬಗೆ: ಜಾತಮಂ ಕೊಂದು ದಿವ್ಯಾಸ್ತ್ರದಿಂದಿಸುತೆಬರಲಾ ಪಥದೊಳೆಣಿಕೆಗೈದ್ದನಂ ಮಾತೆಯಂತೆನೆದು (ಪೈಪಾಖ್ಯಾ. ೩೦-೧೩); ಹೀನ ಮಾನವಮಿತಾಯನು ನುಡಿದ ಫಲವೇ [ವೈ]ಣಿಕೆಗೈವನೆ ಜೀವಿ ಅಂತ ವಿದಿದು (ವೀಪ್ರಮು. ೬೫).

[ಎಣಿಕೆ + ಕೈ (< ಕೆಯ್)]

ಎಣಿಕೆಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ೧. ಲೆಕ್ಕಿಸು; ಬಗೆ: ವಿಮಲತ ಶ್ರೀಕಾರದಾಕಾರ ಮನೆಣಿಕೆಗೊಳ್ಪದೆ ಮಿಱುಗುವವ್ವ ಕುಮುದದಳಲೋಚನೆಯೆ ಕರ್ಚಾಂಗಳು (ಬಸವ. ೪-೨೬). ೨. ಆಲೋಚಿಸು; ಲಕ್ಷಿಸು: ಮತ್ತೊಬ್ಬರನೆಣಿಕೆಗೊಂಡೊಡೆ ಕಾವನಾನೆ (ಕಂಪವಿ. ೬-೧೪ಗ); ಕೇಳಿಸ್ಮೊಂದು ಭಾಷೆಯ ನಿದಕೆಣಿಗೊಳಲೇಕೆ (ಕೂಗಮ. ೧೪-೪). [ಎಣಿಕೆ + ಕೊಳ್]

ಎಣಿಕೆದಪ್ಪು (ಕ್ರಿ).೧. ಲೆಕ್ಕತಪ್ಪು. ೨. ಆಲೋಚನೆ ತಪ್ಪಿಹೋಗು: ವಲ್ಲಭಗಡೆಗಡುಬದೆ ನುಡಿದು ಕಳೆದು ಬಜ್ಜಯಂ ಕಳ ವಲಿಸಿ ಕಳೆದಿಗೆವನೆಬುದುಮುವಳೆಣಿಕೆದಪ್ಪದಂದೆ ಕಳ್ಚುದಂತೆದಳ್ (ಚಂದ್ರಪ್ರ. ೮-೭೮ ವ). [ಎಣಿಕೆ + ತಪ್ಪು]

ಎಣಿಕೆಯೊಸರು (ನಾ). ಆಲೋಚನೆಯ ಜಿನುಗು; ಇದ್ದ ಕೃದ್ದಂತೆ ಬುದ್ಧಿಗೆ ಹೊಕ್ಕೆಯುವುದು: "ಎಂಬೆಣಿಕೆಯೊಸರು ಎಡೆಯಲ್ಲಿ ಕವಿತೆಯ ಹೊನಲಾಗಿ ಹರಿದುದರಲ್ಲಿ ತಪ್ಪುದೆಯೆ?" (ಕಸ್ತೂ. ೩).

[ಎಣಿಕೆ + ಒಸರ್ಮು (< ಒಸರ್)]

ಎಣಿಕೆವಡು (ಕ್ರಿ). ಲೆಕ್ಕಹಾಕು; ಗಣನೆಗೆ ತರು: ಕಕ್ಕಟ್ಟಿಣಿಕೆವಟ್ಟು ಸುರುಗಟ್ಟು ಕಾಹೇಱು ಬಣ್ಣಾವಳಿದಾರ್ಬುಣಿಸುಳಿದು (ಯಶ್ಚ ದೇ. ೪-೪೦). [ಎಣಿಕೆ + ಪಡು,]

ಎಣಿಕೆವೆಱು (ಕ್ರಿ). ಗಣನೆಗೆ ಬರು: ದೊಡ್ಡಿಕ ನ್ಯಪಾಲಕರೊಳಕೆಳೆ ವೆತ್ತ ಸುದರ್ಮಾದಿ ಪಡ್ಯುಣಗಣಭೂಷಣ ಭೂಷಿತಾವಯವನನುಮಿಸಿ . . . ಬೆಳಗುವ ಶ್ರೀವಿರಾಜಭೂಪಾಲಂ (ಸಕ್ಕೆ. ೧೧).

[ಎಣಿಕೆ + ಪೆಱು,]

ಎಣಿಕೆಹಾಕು (ಕ್ರಿ). (ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿಯೇ) ಲೆಕ್ಕಹಾಕು; ಆಲೋಚಿಸು: ಮನಸಲ್ಲಿ ಎಣಿಕೆಹಾಕುತ್ತಿರುವಂತೆಯೇ ಒಮ್ಮಿಗೇ ಅವಳಿಗೆ ಅನುಭವ ಬಂದಿತು (ಇಪ್ಪಕ. ೩೯೮).

[ಎಣಿಕೆ + ಹಾಕು (< ಪಾಯ್ಚು,)]

ಎಣಿಕೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಲೆಕ್ಕ ಮಾಡು; ಎಣಿಸು: ನಿನ್ನ ಕೈಯದಂ ಕೊಂಡಾನೀನಾಡಂದಾರ್ಕ್ಕತಾರಂಬರಂ ಬರ್ದ್ದಪ್ಪಿನೆ (ಪಾಶಾಂ. ಎಂದು ಮೆ)ಣಿಕೊಂಡ ಕಸವರಂ ತವನಿಧಿಯಂತೆ ತವದರ್ದಪ್ಪುದೆ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೭-೪). [< ಎಣಿಕೆ + ಕೊಳ್,]

ಎಣಿಲ್ (ನಾ). "ಸುಂದರಿ" (ಸುಳುಮಾ. ಕೀಱ); ಇರುಳ್ ತೊಲಲ್ದೆಣಿ [ಲ್ಗಿ]ತ್ತೆಯಬ್ಬು ಪಟ್ಟಾತಕೇಶಾಂತದೊಳ್ ದಿನಾಂತದೊಳಗಂಗ್ಕಪುಣ್ಯ ಲಾವಣ್ಯ ಸಂಪನ್ನೆಯೆಬ್ಬ ಕೆತ್ತೆಯಂ ತವಗಾಟಿಸಿ (ಸುಳುಮಾ. ೬-೨೬ ವ). 'ಇಳಿಲೆ' ಪರಾ. [← ತಮಿ. ಎಱಲ್]

ಎಣಿಲು (ನಾ). (ಕರಾ) ಮುಂಗಾರು: ಆಳುಗಳು ಗದ್ದೆಯ ಬಾಯಿ ಮುಚ್ಚುವುದು ಸರಿಯಲ್ಲ. ಎಣಿಲಕಾಲದ ಉಸ್ಸನ್ನ; ಸುಗ್ಗಿಕಾಲದ ಮಳೆ ಬೆಳೆ ಇವು ನಮಗೂ ಸರಿ ನಿಮಗೂ ಸರಿ (ಕೂಟಚಿ. ೧೧೦).

[← ತುಳು. ಎಣಲ್]

ಎಣಿಸಿಕೆ (ನಾ). ಯೋಚನೆ; ಬಗೆ: ಎಣಿಸಿಕೆಯ ಹರಿಗಡಿದು ಅಸುಸಿಕೆಯ ಝರಿ ಹೊಡೆದೆ ಶಾಂತಿಯೊಡನೂಡಿದ್ದೆ ಸಿದ್ಧಿಯಯ್ಯಾ (ಸಕಲ್ಲ. ೨೦-೧೭).

[ಎಣಿಸು + –ಇಕೆ]

ಎಣಿಸು, ಎಣ್ಣಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಲೆಕ್ಕಹಾಕು; ಗುಣಿಸು: ಅಳೆಯಲ್ ತೂಗಲ್ಕೆಣಿಸಲ್ಕುಳುಂಬುಮಿಸಿದುವು ನಿನ್ನ ಗುಣಗಣಮರ್ಹಾ (ಆದಿಪು. ೧೦-೫೨); ರಭಸ್ಕ ಭಕ್ತಿಯಿಂದಂ ಜಪಮನೆಣಿಸಿ (ಧರ್ಮಾಕ. ೬೪); ಎಣಿಸಬಹುದೇ ಭೋಗಿನದ ನಂದಜನು (ಕುವ್ಯಾಸ. ೭-೫೩); ಹರಿದ ನೀರೊಳಗೆ ಮುಳುಗಿ ಬೆರಳ ಎಣಿಸುಹಿರ ಕಂಡು ನೆಗೆಯು ಬರುತದೆ (ಭರತ. ೧೧೭೬-೫). ೨. ಗಣನೆಗೆ ತರು; ಲಕ್ಷ್ಯಮಾಡು; ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳು: ದೊಡಪಮಂ ಮಿಸುಗುವಂ ತಂದಿರ್ದಣಿಸುವುದು ಲೇಶಮೆಂಬುದು (ಕವಿರಾ. ೩-೧೬೧). ಪೂಡುದಿಂ ಪೂಗಲಿ ಪೆಱಗನಿಣಿಸಲಾಗದು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೨-೮೯); ರಸಮಂ ಸೋದಿಸೆಯುಕ್ತಿನ ಪುಡಿಯಿಸಾ ದುಷ್ಕವಿತೆಗಳವೆಣಿ ಸಲೇತೀ ಳ್ಕೈಯೊಳ್ (ನಿರಿ. ೧-೨೨); ಸಾವಿನೆಸರು ಮನದಿ ಸತ್ಕವ ಭಾವಿಸರು ಹುಸಿಯೊಲುವೆದೋಱುವರು . . . ಸತಿಯರಿಸಾವ ಪರಿಯಲಿ ನಂಬಬಹುದೆ (ಸಳಚ. ೬-೩೬); ದುರಾತ್ಮಳಾದವನು ಜಿನೇಶ್ವರರಿಗೆ ಅಪ್ರಿಯವನ್ನು ಎಣಿಸುವನು (ಮುದ್ರಾ ಮಂ. ೨೩); ತಾನೊಂದೆಣಿ ಸಿದರೆ ದೈವವೊಂದೆಣಿಸಿತು (ಗಾದೆ). **ಎಣ್ಣೆಸು**: ೨. ಕಣ್ಣಲಿ ಕಂಡ ಮೇಲಿದೆ ಬಿಡುವವರಂಟೆ ಎಣ್ಣೆಸಲೇಡ ನೀನು (ಭರತ. ೬-೧೩೦-೧೬); ಬಣ್ಣಾಲೋಚನೆಯೆಂಬೆಣ್ಣೆಸಲವೆಂದನಂತೇ (ರಾಘಗೋ. ೭).

ಎಣಿಸುಮಗ = ಒಂದು ಬಿರುದು: ಎಣಿಸುಮಗ ದೇಸಿಯಂಳಕ್ಕಾರರ (ಎಕ. XIV, ಮಳವ. ೧೪೨–೨೮ ; 1251).

[ಎಣ್ಣ್ + –ಇಸುಮ್ಮ್ / ತಮಿ. ಮಲ. ತುಳು. ಎಣ್ಣು; ತೆಲು. ಎನ್ನು]

ಎಣ್ಮೆ (ನಾ). ೧. ಸಮ; ಸರಿ; ಹೊಂದಿಕೆ; ಸಾಟಿ: "ಸಂ, ದೊರೆ... ಎಣೆ, ತೊಣೆ... ಸಂಗಡಂ –ಈ ೦೮ ಸಮಾನತೆ ವಿಸರ್" (ಶಕಸಾ. ೧೫–೨೯೧); ಸಮವಾಯಮುಳ್ಳೊಡದು ನಿನ್ನ ಮೊಗಕ್ಕೆ ಹೆಯೆಂಬುದದ್ಭುತೋಪಮಾ ನಿಯತಂ (ಕವಿರಾ. ೩–೬೮); ಕಟ್ಟಿದ ಪಟ್ಟಮೆ ಸರಿದಿರೆ ಸೆಟ್ಟಿಸೆ ದೊರೆ ಬಿಲ್ಲ ದಂಡಿಂಗೆಣೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧೦–೧೭); ಪಡೆವಳ ಕೈಲಜ ಜನಪ್ರಾಣಿಗೆ ಪೆಲರೊಳಿರೆ. (ಅಜಪು. ೧–೫೧); ಎಣೆ ಮರು ದೇವಿ ಪಾಸಟ ಸುಚೇಣ ಸಮಂ ಶಿವದೇವಿ ಪಾಟ ಲಕ್ಷ್ಮಣಿ (ಶಾಇಇ. XI–೫, ೫೨–೨೮; 1008); ಮೂಲರೋಳಮಂ ಕ್ಷತ್ರಿಯರ್ ವೆಳ್ಳಪ ಮಾಡಿ ಬೇಡಬಲಿ ಸಾಲಳ್ಕಂಜಿ ಬಿಟ್ಟೂಡಿದಂ ರುಣಭಾರಕ್ಕೆಣೆಯಾವುದ್ಮೆ (ನೇಮಿಕ. ೮೧); ಸತಿಯಲ್ಲಂ ನೀಗಿಯೆಯಳಗಣ ಬಾಳೆಗಿಣೆಯಾದುದು (ಜಯಕಾ. ೧೨–೧೩); ಎರವಿನ ಪಚ್ಚಮಂ ಕಳೆದಿದಕ್ಕೆಣೆವಾರದಿದೆಂದು (ರಾಜಕೀ. ೧–೩೬); ಮನಕ್ಕೆ ಬಂದೊಡೆ ಪಾಲಿಸಿ ಬಾರದಿರ್ದೊಡೆ ನನಗೆಣಕಂಡಲ್ಲೇಡವದನೂಯೆನಲವಳ್ಗಾ ಪಚ್ಚಡದೆಣೆಯನು ಕೊಟ್ಟು ಮನಡೊಳಗಿಂತೆಣಿಸಿದನು (ಪ್ರಭಂಜ. ೪–೩೩). ೨. ಪ್ರೇಮ; ಪ್ರೀತಿ: ಎಣೆಯಂದರೆ ಪ್ರಣಯವೆಂದರ್ಥ. ಅವು ಮೈಳುನ ಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ಈಗ ತೊಡಗಿವೆ (ಪಂಜಸಂ. ೨೦೨). ೩. ಜತೆ; ಜೋಡಿ: "ಎಣೆ ಯುಗಂ" (ಕರ್ನಾಪಿ. ೪೮); "ಎಣೆಯೆತೆ ಕೋಭೆ ತೋರು ಸರಿಯೇರ ರೆಗೆ" (ಕವಿಂಂ. ೧೩೬); ಎಣೆಯಿಲ್ಲದ ಜಕ್ಕವಕ್ಕಿ ಸೊಗಯಿಸಿದುವಿರೇ (ಅಜಪು. ೬–೭೭); ಫಣಕೆಣೆ ಕುಂದಲಂ ಕುಂದಲ ಗರಳದಿನೊಪ್ಪೆ ಎಣೆಯಗಲದಗಜೆ ಗಜಚರ್ಮಂಗಳಿಂದೊಪ್ಪೆ (ಇಷಸ. ೪೪); ಎಲವೊ ದುರುಳ ನಿಷಾದ ಕೊಂಚೆ ಯೆಣೆಯಿಂದಂ ಕಾಮುಕೀತಿಕಠಿನಿಯನೆನ್ನೆಸೆದೆ (ನಿಶಾಂ. ೬೨–೧).

ಎಣೆಯಾಗು = ಜತೆಯಾಗು; ಸಮನಾಗು: ಕಲ್ಪ ಮಹಿಜದ ಪಕ್ಕದಿರ್ಪಲಂಬಿದಿಯು ಮಂದಲ್ಲ ತೋಱಲ ಲತಾವಳಿಗಳ್ಗೆಣೆಯಾಯ್ತು ... ವಿಳಾಸಿನೀಜನಂ (ಜ ದಿ ಪು. ೨–೪); ಗಂಗಾ ಯಮುನೆ ಗೋದಾ ಸರಸ್ವತಿ ನಿಂದು ಎಲ್ಲ ತೀರ್ಥವು ಬಂದು ಎಣೆಯಾಗಿ ನಿಲ್ಲುವವೊ (ಭರಂಪ. ೧–೨–೨); ಇಂತಹ ಉತ್ಕಾರಕವಾದ ಸಾಹಿತ್ಯಕ್ಕೆ ಎಣೆಯೂ ದದ್ದು ಮತ್ತೊಂದಿಲ್ಲ (ಜಗದಾ. ೬೨).

[ದೇ. ಗೆ ತಮಿ. ಇಣ್ಣೆ; ಮಲ. ಇಣ; ಕೊಡ. ಎಣೆ; ತುಳು. ಇಸೆ, ಇಣೆ; ತೆಲು. ಎನ]

ಎಣ್ಮೆ (ನಾ). ಕೂದಲು. 'ಎಣೆಗಂಟು' ಪರಾ. [← ತಮಿ. ಇಣ್ಣ]

ಎಣ್ಮೆ (ನಾ). ಮಕ್ಕಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ರೋಗ: ಬಳೆಯಂ ಬಜೆಯುಮನೊಂದಿರೆ ತಿಳ್ ತೈಲದೊಳಟ್ಟು ಪೂಸಿ ತಿಮಿರ್ವುದುಂ ಬಜೆಯಂ ಬಜಿಯಂ ಮಿಸಿ ಸುವುದಂತಾ ಬಳಿಯ ಕ್ಷಾಯ ಮನೆ ಬಾಲಕಂಗೆಣೆ ಮಾಜ್ಪುಂ (ಲೋಕೋಪ. ೯–೧೦೮). [?]

ಎಣ್ಮೆ (ನಾ). (ಕರಾ) ನೆತ್ತಿ; ಶಿಖರ: ಆ ಗುಡ್ಡದ ಎಣೆಯ ಮೇಲೆ ಏನಿಂತು ನೋಡಿ (ರಷಿ). [?]

ಎಣೆಕಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ೧. ಜೊತೆಯಾಗು. ೨. ತಕ್ಕಹಾಕು; ಅಪ್ಪಿ ಕೊಳ್ಳು: ಅರುಂಧತಿಯನ್ನು ಮತ್ತೆ ಹಾವ ಎಣೆಕಟ್ಟಿಕೊಳ್ಳುವಂತೆ ಮೈಗೆ ಮೈ ದಿಗುರು ಹಾಸಿಗೆಯಲ್ಲಿ ಹೊರಳಿದ (ಕ್ರಕ್ಷೀ. ೪). [ಎಣ್ಣೆ + ಕಟ್ಟು.]

ಎಣೆಗಂಟಿಕ್ಕು, ಎಣ್ಣೆಗಂಟಿಕ್ಕು (ಕ್ರಿ). ತಲೆಗೂದಲನ್ನು ಸುತ್ತಿ ಗಂಟುಹಾಕು; ತುರುಬುಗಟ್ಟು; ಮುಡಿಕಟ್ಟು: ಕಚಗಳ ಸಿಕ್ಕ ಬಿಡಿಸುತೆಣಗಂಟಿಕ್ಕ ಕುಚಮಧ್ಯದಲಿ ಹಾರವಿಡುತ ... ಅಂಗಸೊರೊಪ್ಪಿದರು (ಅಂಪಪು. ೫–೫೪). **ಎಣ್ಣೆಗಂಟಿಕ್ಕು**: "ಮುಡಿಗಂಟಿಕ್ಕು" (ಕಲ್ಲಪ್ಪು. ೪೫). [ಎಣ್ಣೆ + ಗಂಟು + ಇಕ್ಕು]

ಎಣೆಗಂಟಿರಿಸು (ಕ್ರಿ). = ಎಣೆಗಂಟಿಕ್ಕು: ಕುರುಳ ಮುಡಿಯನು ಬಿಚ್ಚಿಯಲ್ಲಿಕೆಗಂಟಿರಿಸಿ ಕರಗಳ ಮುಗಿದು (ಜಿಸಂಧಾ. ೫೧–೨).

[ಎಣೆಗಂಟು + ಇರಿಸು]

ಎಣೆಗಂಟು, ಎಣಗಂಟು (ನಾ). ತಲೆಗೂದಲನ್ನು ಸುತ್ತಿ ಹಾಕಿದ ಗಂಟು; ತುರುಬು; ಮುಡಿ: "ಧಮ್ಮಲ್ಲಕ... ಕಟ್ಟಲ್ಪಟ್ಟ ಕೂದಲೂ, ತಲೆಕೂದಲ ಗಂಟು, ಎಣೆಗಂಟು" (ಸಿದ್ಧಾಂತ. ೧೬೧); ಬಿಟ್ಟಣೆಗಂಟು ಕಿವಿಯೊಟ್ಟಿ ಕುಂಡಲ (ಪ್ರಮುಖಂ. ೨೩–೨೬೩); ಬೆನ್ನಿನ ಲಿವಣೆಗಂಟು (ಕಂಪಸಂ. ೧೦–೨೪); ಆಕಾಪೆ ನೋಂಕುತಿಹ ಕೇಶಗಳಣೆ ಗಂಟಪೇಕ್ಷಿಸುವ (ಪಜಸು. ೪೨–೬೪); ಮುಗುಳಿತ ಮುಂಭಾರ ಎಣೆ ಗಂಟು ಹಿಂಭಾರ ನನ ಗೆಣೆಯ ನೀ ತಂದ ಬಣ್ಣ ನರಿಭಾರ ಮೂರೆಳೆ ಗುಂಡು ಎದಿಭಾರ (ಹಳ್ಳಿಬಾ. ೭೫). **ಎಣಗಂಟು**: ಜೆಲುವಾಂಬಾ... ಆ ದಿವಸ ಎಣಗಂಟು ಜಾಕಿ ಅಂದವಾಗಿ ಕಟ್ಟಿದ್ದ ಕೆಂದಸಂಬಿಗೆ ಹೂ ಮುಡಿದಿದ್ದಳು (ಚಿಂಾಳ್ಳ. ೪೧೭). [ಎಣ್ಣೆ + ಗಂಟು]

ಎಣಿಗಳೆ (ಕ್ರಿ). ಸಂಬಂಧವನ್ನು ಕಳೆದುಕೊ; ಸಡಿಲವಾಗು: ಗಣ ಸಲುಪಹಜ್ಮುಮಪದೆಹಕವನೆಲು ದೇ ಹದೆಜೆಗೆಳೆಯದಿಹ ಹರಿಯ (ಮಂಗಂಾ. ೧೧೯–೩). [ಎಣೆ + ಕಳೆ.]

ಎಣಿಗಾಣು (ಕ್ರಿ). ಸರಿಗಾಣು; ಸಾಟಿಯಾಗಿರುವುದನ್ನು ನೋಡು: ನಿನ್ನೊರೆಗಿಸಸಪ್ಪಡಂ ದೊರೆಗಳೆಲ್ಲೆಣಗಾಣರಾಗ್ದೆರೊಳ್ (ಎಳ. II, ೬೯–೫೮; 1100); ಮಹಾವಿಭವಲಾಲ ನೀನು ಏನಗೆಣಗಾಣನೆಂದರಲಿ (ತೂರಾ. ೨–೬–೧೫); ಆರಾರ ಭಾವಚಿತ್ರಂಗಳ ಬರೆದು ಕುಮಾರತೆಗೆಣೆ ಗಾಣನೆನುತೆ (ಮೇಚಕ. ೨೯–೨೨). [ಎಣೆ + ಕಾಣು (< ಕಾಣ್)]

ಎಣೆಗುಬ್ಬಿ (ನಾ). ಜೋಡಿ ಗುಬ್ಬಚ್ಚಿ: ಕ್ಷಣವುಳಿಯದೆ ಲವಲವಿಸಿ ಕೂಡಿ ದರಾ ಎಣೆಗುಬ್ಬಿಯ ಮಾಳ್ಕೆಯೊಳು (ತ್ರಿಣಾಲ. ೧೧–೨೦೯). [ಎಣೆ + ಗುಬ್ಬಿ]

ಎಣೆಗೂಡು (ಕ್ರಿ). ಜತೆಗೂಡು; ಸೇರು: ಎಣೆಗೂಡಿ ಕೂರ ವೀರರು ದೆರಕೆಯ್ತಂದು ಮಣಿದುಸಿದರು ಕಾರ್ಯಗತಿಯ (ಭರಪ. ೪೬–೪೨); ಎಣೆಗೂಡಿ ನಿನ್ನೊಡನಿರ ದ್ರೋಣಾಜುನೋಂದು ಕಡೆಯುಸುಗೆಗಳ ಕಲಿತನು (ಕರ್ಣಪ. ೩–೭). [ಎಣೆ + ಕೂಡು.]

ಎಣೆಗೊಣಗು 'ಎಣಗೋಣ' ನೋ.

ಎಣೆಗೊಳ್, (ಕ್ರಿ). ಸಮನಾಗು; ಸರಿಹೊಂದು: ಆಕೆದಲೆದು ನೂಂಕಿ ಗರ್ಜಿಸುತಣಿಯರಮಣಕೊಂಡಿಭಂಗಳಂ ಭರಿಕ್ಕೆಗಳ್ ಪೆಣೆದರೆ ಕಾದಿಸಿ (ರಾಜಕೀ. ೧೫–೦೬). [ಎಣೆ + ಕೊಳ್.]

ಎಣೆಗೊಳ್ಳೊ (ಕ್ರಿ). (ಮಕ್ಕಳ) ಎಣೆಯೆಂಬ ರೋಗಕ್ಕೆ ಒಳಗಾಗು: ಬಜೆಯಂ ಕಷಾಯಮಂ ಮಾಡುವುದು ಇವಜಂಗಿ[ಡೆ]ಶಿಬಿರಿಗೆ ಎಣೆಗೊಂಡುದು ಮಾಜ್ಪುದು (ಲೋಕೋಪ. ೯–೧೦೮ ಟೀಕೆ). [ಎಣ್ಣೆ + ಕೊಳ್.]

ಎಣೆಗೋಣ 'ಎಣಗೋಣ' ನೋ.

ಎಣೆತೊಣೆ (ನಾ). ಸರಿ ಸಮಾನ; ಸಾಟಿ: ಕಾಮನ ರತಿಯಲು ತಾನೆಣೆತೊಣೆ ಸರಸಮಾಪ್ತಿ ಶಾಂತಲದೇನಿ (ಎಳ. II, ೧೪೩–೬೫; 1131); ಅಣಿಯರಿವೆತ್ತ ಹೆಮ್ಮಡದ ಎಣೆತೊಣೆಯಲ್ಲದಡಿಯ ರಂಗಾಯಿಂಬ ರಮಣಿ ಮೈದೋರ್ದಳ್ಳೆನೆಂಬೊ (ಕಶಾಂ. ೨೨–೧೧). [ಎಣ್ಣೆ + ತೊಣ್ಣೆ]

ಎಣೆದೊಟ್ಟಿಲ್ (ನಾ). ಜತೆತೊಟ್ಟಿಲು; ಜೋಡಿತೊಟ್ಟಿಲು: ರಾಯ ಗುವರನೊಡನೆ ಕೆಳೆಯವರಸುಮಿಡದೊಟ್ಟಿಲಲಿ ಬಳಿದು (ಚಳಪ. ೪–೯೧). [ಎಣೆ + ತೊಟ್ಟಿಲ್]

ಎಣೆಪಿಳ್ಳೆ (ನಾ). ತಾಯಿ ಗರ್ಭಿಣಿಯಾಗಿರುವಾಗ ಹಾಲು ಕುಡಿಯುವ ಮೊದಲ ಮಗು (ಸ್ಮಾಂದರ್) [ಎಣೆ + ಪಿಳ್ಳೆ]

ಎಣೆಬೆಟ್ಟು (ನಾ). ಜೋಡಿ ಬೆಟ್ಟು; ಜತೆಯ ಬೆಟ್ಟು: ಎಣಬೆಟ್ಟುಗಳಿದಿರೇಱುವ ಮುಗಿಲ ಸಂದಣಿಯಂತೆ (ಕರ್ಣಪ. ೫–೧೪).

[ಎಣ್ಣೆ + ಬೆಟ್ಟು.]

ಎಣೆಯು (ನಾ). ಜತೆಯವನು; ಸ್ನೇಹಿತ; ಗೆಳೆಯ: ಕೂರ್ತು ಪರಿದೆಸುಮರಂ ಸೇರ್ದ ಸೆರ್ದವರೊಡಹಿದರ್ತಿರುಗಿಪೋಪ [ಶ್ರೀ ಗಂ ವಿ. ೪-೫೬]. [ಎಳೆ + -ಅ್ಕ]

ಎಣೆಯಕ್ಕರ (ನಾ). ಸಮಾನವಾದ ಅಕ್ಷರ: ಸಮಾಪಸ್ಪಾಸಂ ದರ್ಶಿತ ಭೇದಮಾಯ್ತು ನುಸ್ಪಾಸಮಮುಂ ಸಂದಿಪಿದೆಡೆ [ಪಾಣಿಂ. ಯೆಣ್ಣಯಕ್ಕರ ಮೊಂದೊಂದಲಿಸೊಳೆವದಿಸಿ ಬಂದೊಡನುಗತಮಕ್ಕುಂ (ಅವಿರಾ. ೩-೩೯); ಸಮಾಪಸ್ಪಾಸಂ ದರ್ಶಿತಮಾಯ್ತುಮತ್ತ ನುಸ್ಪಾಸಮಮುಂ ಸಂದಿಪೆಡೆಯೆಯ್ಕರಮೊಂದೊಂದಲಿಸೊಳೆವದಿಸಿ ಪೇಟಲಲನುಗತಮಕ್ಕುಂ (ಛಂದೋಂಬು. ೧-೫೩). [ಎಣೆ + ಅಕ್ಕರ್ಕ]

ಎಣೆಯಾಡು (ಕ್ರಿ). ೧. "ಜತೆಯಾಗಿ ಆಡು" (ರಮಾಣಾಂ): ತಿಮ್ಮಿಯ ಹೃದಯದಲ್ಲಿ ಸಿಟ್ಟು ಸಂಕಟವೂ ಎಣೆಯಾಡಿದವು (ಮರಿತಿ. ೬೦೦). ೨. (ಹಾವುಗಳು) ಕೂಡಿಕೆಯಾಗು: "ಅವು ಕಾಳಿಂಗನಾಗರ ಹಾವುಗಳು; ಎಣೆಯಾಡುತ್ತಿವೆ" (ಪಂಚಪಂ. ೨೦೧).

[ಎಣೆ + ಆಡು$_1$]

ಎಣೆಯೊಡ್ಡು (ಕ್ರಿ). ಸಮಾನವಾಗಿ ಒಡ್ಡು; ಸರಿ ಸಮಾನವಾಗಿ ಪ್ರತಿಭಟಿಸು: ಯಾದವಕಳಬಲ ಪಟುಭಟ ಸಮಾಜಮಂ ಪ್ರಮ್ಮುಮ್ಮು ನೊಡನೆ ಸುರಥನ ರಥಕ್ಕೆಣೆಯೊಡ್ಡಿ ನರನ ರಥದ ವಾಜಿಗಳ ವಾಳಿಯಂ ತಿರುಬಿ (ಕೃಷ್ಣಾ. ೧೪-೩). [ಎಣೆ + ಒಡ್ಡು$_1$]

ಎಣೆವಕ್ಕಿ (ನಾ). ಜತೆಯಾಗಿರುವ ಪಕ್ಷಿ; ಜೋಡಿಹಕ್ಕಿ; ಚಕ್ರವಾಕ: "ಎಣೆವಕ್ಕಿ ರಥಾಂಗ ಪಕ್ಷಿಯೊಳ್" (ಗರ್ಭಾಪ. ೩೧); "ಪೊರ್ದವಕ್ಕಿ ... ಎಣೆವಕ್ಕಿ, ಜೊಡಿಯವಕ್ಕಿ, ಗೆಡೆವಕ್ಕಿ, ಅಮಳ್ವಕ್ಕಿ – ಈ ೭ ಚಕ್ರವಾಳಂ" (ಆಕಾಪ. ೧೧-೨೦೦); ಅರ್ಜುನಿದಯುಮಂ ಕಂಡಣೆವಕ್ಕಿಗಳಂತೆ ಎಡೆವಿಡದೆ (ಉಪಪು. ೬-೪೩ ವ); ಎಳೆಮಿಸನೆಣೆವಕ್ಕಿ ಕಳಹಂಸಗಳು ನಾಚಿ ಮುಳುನಿದುವಿರದೆ ಪಾಲ್ಪೆರುಮುವು (ಕಂಪಪು. ೨೫-೧೨೦); ಕುಚಯುಗಳ ಕೂಡಿ ದೆಣವಕ್ಕಿಯಂತಿರಲ್ (ಸಂದಿಮಾ. ೯-೪) ; ವಾಕ್ಕೊ ರ್ಥವೂ ಎಣೆವಕ್ಕಿ ಗಳಂತೆ ಒಂದಕ್ಕೊಂದು ಬಿಟ್ಟು ಇರಲಾರವು (ಭಾಷಾಮಾ. ೨೪೩).

[ಎಣೆ + ಪಕ್ಷಿ$_1$]

ಎಣೆವಡೆ (ಕ್ರಿ). ಒಟ್ಟಾಗಿ ಸೇರು; ಜತೆಯಾಗು: ಗಣಿಸಿಯ ಪಿಶಾಚಿಗಳೆಡೆಯೊಳ್ಕಿಸೆಯೆ ಎಣೆವಡೆ (ಪಾಣಿಂ. ಪದರ್ಥೋ ಕೂಡಿ) ಮಾತ್ರೆ ಸಮನಾಗಿ ಗುಣಾಗ್ರಗಣಿಯು ಮತ್ತೆಂದಿಂ ತಳದೆ ಗಣನೆಗೊಡಂ ಬಟ್ಟುದನುವೆ ರಘಟಾಬಂಧಂ (ಛಂದೋಂಬು. ೩-೩೨).

[ಎಣೆ + ಪಡೆ$_1$]

ಎಣೆವರ್ (ಕ್ರಿ). ಸಮನಾಗು; ಸರಿಬರು; ಸಾಟಿಯಾಗು: ದ್ವಿಜರಾಜಂಗೆಣೆವಂದು ಚಕ್ರಹತಿಯಂ ಸ್ವರ್ಭಾನು ತುಂಡಾಗನೇ (ಸೋಮೇಶ. ೪೫); ಎರೆವಿನ ಪಚ್ಚೆಮಂ ತೆಳಿದಡೆಕ್ಕೆಣಕಾರದಿದೆಂದು ಲೋಗರಾಧರಣ ಮನೆಕೆಂಪಂತೆ (ರಾಜಶೇ. ೧-೩೭). " [ಎಣೆ + ಬರ್$_1$]

ಎಣೆಸಾವು (ನಾ). ಜತೆಯಲ್ಲಿ ಸಾಯುವುದು; ಸಹಮರಣ: ಒರ್ ಕುಡಿಯ ನೆತ್ತನರ್ ಕೆಜರ್ ಗೊಂ ಡು ಎಣೆಸಾವ ಸತ್ಪಾಪದೊರ್ಪಗಲ್ [ಅಂತಿಗೂ. ೯-೧೫೯]. [ಎಣೆ + ಸಾವು]

ಎಣ್ಗೆ 'ಎಣಿಕೆ' ನೋ.

ಎಣ್ಗಂಡುಗ (ನಾ). ಎಂಟು ಖಂಡುಗ: ಸೀಯವೊರುಮ ಅಳ್ವಬ್ಬೆ ಅಳುತ್ತಿರೆ ಅಲ್ಲಿ ಕೊಟ್ಟುದು ಎಣ್ಗಾಜ್ಯಮ ಮಣ್ಣು (ಎಳ. XII, ಶಿರಾ. ೨೪-೪೨; ೪೦೦). [ಎಣ್ಣ್ಕ (< ಎಂಟು) + ಖಂಡುಗ]

ಎಣ್ಗಡೆ (ನಾ). ಎಂಟುಕಡೆ, —ದಿಕ್ಕು: ಎಣ್ಗಡೆಗೆ ರಂಜಿಪ ಕೊಳಂಗಳಿಂ ಕಂಗಳಿಂ ನೋಡಿ ಬನಮೆಸಿದಿರ್ದುಂ (ಚಿಬಪು. ೧೧-೩೪).

[ಎಣ್ಣ್ಕ (< ಎಂಟು) + ಕಡೆ$_3$]

ಎಣ್ಗಯ್ (ನಾ). ಎಂಟು ಕೈ; ಎಂಟು ಕೈ ಉದ್ದದ ಒಂದು ಅಳತೆ: ಊರೊಡೆಯರ್ಗೆ ಮಾನ್ಯದ ಕೆಯ್ಯತ್ತಿರಿನ್ನೂಱು ಮನೆಗೆಗ್ಗಯ್ಯ ಗಲವಿರ್ಪತ್ತೈಗ್ಗೆ ನೀಳದ ನಿವೇದನಂ (ಎಇ. XX, ೬-೬೨ ; 1012).

[ಎಣ್ಣ್ಕ (< ಎಂಟು) + ಕೆಯ್ಕ್ಕ (< ಕೆಯ್ಕ್ಕ)]

ಎಣ್ಗಾವುದ (ನಾ). ಎಂಟು ಗಾವುದ: ನರಕಕ್ಕಂ ತೂಱ್ಱು ಕುರುಕ್ಷೇತ್ರದಿಂ ಪಡುವಣ್ಗಾವುದು ಪೋಗೆ ಪೋಗದಿರುವಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೦-೨೫); ಎಣ್ಗಾವುದಂ, ಎಂಟುಗಾವುದಂ (ಕಬ್ಬಾಸು. ೩೫೧ ಪ್ರಯೋ).

[ಎಣ್ಣ್ಕ (< ಎಂಟು) + ಗಾವುದ]

ಎಣ್ಗೊಳ (ನಾ). ಎಂಟು ಕೊಳಗ; ಒಂದು ಅಳತೆ: ಪಡುವಣ ತೋಂಟ್ಟ ಅಟಿಸ್ಥಲುಲ್ ಎಣ್ಗೊಳ್ ಗಜ್ಜುಗಿ ನೆಲಸಂ ಜನ್ಮ್ಯವು ಉಳ್ಳ ಸ್ಥೆಗಂ ತೆಱೆ ಇಲ್ಲದನ್ತಾಗಿ (ಎಳ. XIV, ಮಳವ. ೧೨೫-೧ ; 1014).

[ಎಣ್ಣ್ಕ (< ಎಂಟು) + ಕೊಳ್, (< ಕೊಳಗ)]

ಎಣ್ಗೊಳವೆಡೆ[ದೆ] (ನಾ). ಎಂಟು ಕೊಳಗ ಬೀಜವರೆಯ ಭೂಮಿ: ಬಸದಿಯ ಪೂಜಗಣ ಪಿತ್ತಲ್ದೊಣ್ಣಮುಂ ತೆಮ್ಮೊಲದೊಳು ಎಣ್ಗೊಳವೆಡೆ[ದೆ] (ಎಳ. X, ಕೋರಾಡ. ೯೦-೯೧ ; 903). [ಎಣ್ಣ್ಕೊಳ + ಬಿಡೆ$_1$]

ಎಣ್ಚಾಸಿರ (ನಾ). ಎಂಟು ಸಾವಿರ: ಇರ್ಭಾಸಿರಂ, ಎಣ್ಚಾಸಿರಂ (ಭಾಷಾಭೂ. ೧೧ ಪ್ರಯೋ); ಎಣ್ಚಾಸಿರ ಮಕುಟಧರರ್ (ಜಯಂತಿ. ೬-೨).

ಎಣ್ಚಾಸಿವರ್ = ಎಂಟುಸಾವಿರ ಜನ: ಎಣ್ಚಾಸಿವರ್ರ್ ರಿಯರರ ನಟ್ಟವರ್ (ಪಜ್ಜಾ ರಾ. ೮೮-೨೩); ಪ್ರಭಾವತೀದೇವಿ ಮೊದಲಾದೆಣ್ಚಾಸಿವರ್ ವರನಿಯರೊಳ್ ಕೂಡಿ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೪-೧೫).

[ಎಣ್ಣ್ಕ (< ಎಂಟು) + ಸಾಸಿರ]

ಎಣ್ಣಳವಿ (ನಾ). ಎಂಟು ಪ್ರಮಾಣ, —ಅಳತೆ: ಎಣ್ಣಳವಿ ಬರಿಸವರಸ ಕೊನ್ನು ಭಾಗಮಿಬ್ಬನ್ನುದು] (ಸೌಇಇ. XV, ಕರ್ಣಾ ೩ ೨೩೮ ಕತ).

[ಎಣ್ಣ್ಕ (< ಎಂಟು) + ಅಳವಿ]

ಎಣ್ಣೆಕೆ 'ಎಣಿಕೆ' ನೋ.

ಎಣ್ಣೆಗ (ನಾ). ಎಣ್ಣೆಮಾರುವವನು: ಎ ನ್ನ ಜಾಗ ಸಿದ್ಧೇಂದ್ರಂ ನಿನ್ನೊರೆಣ್ಣಗನ ಮನೆಯೊಳಿರ್ದಪನವಂ ಚೆ ನ್ನಾ ದ ಪುದಿಲೆ ಭೂಪತಿ (ಹಮ್ಮೀರ. ೬-೦೨). [ಎಣ್ಣೆ + -ಇಗ]

ಎಣ್ಣೆಸು 'ಎಣಿಸು' ನೋ.

ಎಣ್ಣೊ 'ಎಣ್' ನೋ.

ಎಣ್ಣೂರಿಗೆ, ಎಣ್ಣೆಯೂರಿಗೆ, ಎಣ್ಣೆಹೂರಿಗೆ, ಎಣ್ಣೋಲಿಗೆ (ನಾ). ಎಣ್ಣೆಯಲ್ಲಿ ಕರಿದ ಅಥವಾ ಬೇಯಿಸಿದ ಪೂರಿಗೆ; ಒಬ್ಬಟ್ಟಿನಂತೆ ಮಾಡಿ ಬೇಯಿಸಿದ ತಿಂಡಿ: ಎಣ್ಣೂರಿಗೆ [ಪಾಠಂ. ಮೇಲ್ಬಲ್ಲರಿಗೆ] ಬೆಸುಪೂರಿಗೆ ತಜಂಗೆಳ್ಳುಂಡೆ... ಭಕ್ಷ್ಯ ಚಯಮಂ ತಂದಿಕ್ಕಿದರ್ ಕಾಂತೆಯರ್ (ಧರುಪ. ೨-೫೯); ಗಾರಿಗೆ ಲಡ್ಡಿಗೆ ಬರಿಸೂರಿಗೆ ಬಿಡ್ದೂರಿಗೆ ಸಕ್ಕರೆ ಪನಸುಳಿನೆಣ್ಣೂರಿಗೆ (ಮದನತಿ. ೧೯-೫೦); ಓರಿಗೆ ಮಕ್ಕಳು ಒಡಗೊಂಡುಹೋಗಿ ಎಣ್ಣೂರಿಗೆಯನು ಕೊಡಿಸುವರು (ಚಂಂಪ್ರಕಾ. ೧-೨೪). ಎಣ್ಣೆಯೂರಿಗೆ: ಎಣ್ಣೆಯೂರಿಗೆ ರಿಯಲ್ಲಿಗೆ ಕಡುಸಣ್ಣ ಸೇವಗಿ ಸರವಳಿಗೆ ಮಿಗೆ ಕೆಲ್ಲಾಗರಿಗೊಟ್ಟು ಕಿರ್ದುವು ದೇವಪದಿರಿಪಲಿ (ಪ್ರಭುಲಿ. ೨೩-೧೭); ಕರ್ಜೂರ ವಡೆಗಡುಬು ರಸವೊಸರ್ವ ಸಕ್ಕರೆ ಯೆಣ್ಣೆವೋ ಯೂ]ರಿಗೆ... ಪರವೆ ಗಡಣಿಸದಿಲಾಗ (ಚೀರಾಮ. ೧೧-೨೮). ಎಣ್ಣೆಹೂರಿಗೆ: ಅತಿರಸ ಪ ಸುಖಿಪಸ ಪ ಯೆಂಂಕಹೂರಿಗೆ ಪ ವಡೆ ಪ (ಸೌಇಇ. IV, ೨೫೦-೪ ; 1321) ; ಈ ಯೆಣ್ಣೆಹೂರ[೦]ಗೆಯ ಮೃದು ತರಕೆ ಸರಿಯುಂಬಿ ಜೋಯಿಸರೆ (ಸಮ್ಮ್ಕಾ. ೬-೨೬). ಎಣ್ಣೋಲಿಗೆ: ಎಣ್ಣೋಲಿಗತಿರಸ ದಧಿಘೃತವೋ ರೆಂಗ (ಪುಂಂದ. ೧-೪೪-೨).

[ಎಣ್ಣೆ + ಪೂರಿಗೆ]

ಎಣ್ಣೆ, ಎಣ್ಗೆ (ನಾ). ೧. ಎಳ್ಳು, ಅಗಸೆ, ಹುಚ್ಚೆಳ್ಳು ಮೊದಲಾದ ಕಾಳುಗಳಿಂದ ತೆಗೆದ ದ್ರವ ಪದಾರ್ಥ; ತೈಲ: ಅಂಗಾಯಿಯೞ್ ಮ್ಯಾನ[ಮೆಣ್ಕ[ಣ್ತ್ತ]ಯು]ಮು ಮರಿನಿಮಮಂ [ಮೇಣ್ಕೊ]ಪ್ಪಲಂ ಸಕ್ಕರೆ (ಕಾ. I, ೨-೧೧; 699); ಬಸಿಕರ್ಷಜ್ಜಿ ಮಂಬಲಿಗಮೆಣ್ಣಗಂ ಕಱುಗಂ ಕೊಟ್ಟು ಪೋಕುಂ(ವಡ್ಡಾ.ರಾ.೭೬-೨೨); ಸೊಡರೊಳ್ ಬತ್ತಿಯು ಮೆಣ್ಣುಮೊಡನಿರ್ದವೊಲ್ (ಶಾಂ ಕ ಪು. ೯-೧೧೪); ತಮ್ಮ ಮೀಸೆ ಮಾಡಗಳ್ಗೆ ಉಪ್ಪು ಎಣ್ಣೆ[ಣ್ತ್ತ]ಗೆ ಗದ್ದಾಂಂ ಪರಿನಾಲು(ಎಳ.VII, ಶಿತಾರಿ. ೭೪-೧೩ ; 1010); ನೆಮ್ಮ ತಿರಿದು ತಂದುಮ್ಮ ಕನಕ್ಕ ವರೆಣ್ಣೆ ಸೂಜಿಪೊರೆದು ನಸುವೆಣ್ಣೆಯುಂ ಬಂಗುಮಾಡ ಕಟಿಯುಂ (ಸುಳುಮಾ. ೨-೬೬); ಎಣ್ಣೆ ಮುಟ್ಟದ ಕುಂಬಳಕಾಯಂತೆ ಒಳಗೊಳಗೆ ಕೊಟೆತು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೬-೬೫); ಎಳ್ಳಂಗೆ ಪರಿಮಳಕ ಳಟ್ಟರ್ಪುದೆ ಎಣ್ಣಿಗೆ ಪರಿಮಳ ವೇಧಿಸದು (ಶಾಮಲಿ. ೨೩೯-೧೦೨೪); ಎಳ್ಳೊಳ್ ಎಣ್ಣೆ (ಕಮದ. ೧೩೩ ಪ್ರಯೋಗ), ಸರಸಿಜಗಂಧಿಯ ಧವಳ ಕೋಲ ಧನ . . . ಎಣ್ಣೆಯಂತಿನಗೊಟ್ಟರೆಲ್ಲರಿಗೆ (ವೀಚಕ. ೧೬-೪೦); ಎಣ್ಣೆ ಬೆಣ್ಣೆ ಮುಂತಾದ ಪದಾರ್ಥಗಳಾದೂರ ಕರೀರಕ್ಕೆ ಬಹಳ ಕಿಲ (ಮುಂಬಯಿ. ೪-೬೨); ಉರಿಯುವ ಬೆಂಕಿಯಲ್ಲಿ ಎಣ್ಣೆ ಸುರಿದಹಾಗೆ(ಗಾದೆ); ಕಳ್ಳಹೊಲ್ಮನೆಗೆ ಎಣ್ಣೆ ದಂಡ(ಗಾದೆ); ಎಳ್ಳುಕೊಂಡ ಹಾಗೆ ಎಣ್ಣೆ ಮಾರು(ಗಾದೆ); ಎಣ್ಣೆ ಬರುವಾಗ ಕಣ್ಣುಮುಚ್ಚಿ ಕೊಂಡ (ಗಾದೆ). ೨. (ಆಲಂ) ಶಕ್ತಿ; ಉತ್ಸಾಹ: ಮೈಯಲ್ಲಿ ಎಣ್ಣೆ ಯಿರುವವನಕ ಉರೀತಾನೆ (ರೂಢಿ). △ **ಎಣೆಗೆ**: ೧. ಒಂದು ಮಾನ ವರ್ತಿಯಂ ಸ್ವಧರ್ಮಂ ಆಗಿ (ಶ್ರೀಭಾ. ೧೩-೨೬ ; 1090).

ಎಣ್ಣೆತೆಗೆ = ಎಣ್ಣೆಯನ್ನು ತೆಗೆ, —ಬರಿಸು: ಹರಳುಬೀಜದಿಂದ ಎಣ್ಣೆ ತೆಗೆಯುತ್ತಾರೆ (ರೂಢಿ). ಎಣ್ಣೆಮಾಡು = ದೀಪಕ್ಕೆ ಎಣ್ಣೆ ಹಾಕು: ಪೂಜಾರಿಯು ಸಂಜೆಯದೀಪ ಎಣ್ಣೆಮಾಡಿ ಹೋಗಿದ್ದನು (ನಿರಾಳ. ೫೧). ಎಣ್ಣೆಸುರಿ = ೧. ಎಣ್ಣೆಯನ್ನು ಸುರಿ, —ಹಾಕು: ದೀಪಕ್ಕೆ ಎಣ್ಣೆ ಸುರಿ (ರೂಢಿ). ೨. (ಆಲಂ) ಹೆಚ್ಚುಮಾಡು; ಉದ್ರೇಕಗೊಳಿಸು: ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳ ಆಸಿಸಿಗೆ ಎಣ್ಣೆಸುರಿಯುವಂತಾಗಿ (ಕಿಥ್ಲ. ೬೨೦). ಎಣ್ಣೆ ಹಚ್ಚು = ಎಣ್ಣೆಯನ್ನು ಸವರು: ಮೈಗೆ ಎಣ್ಣೆಹಚ್ಚಿದರು (ರೂಢಿ). ಎಣ್ಣೆಹಾಳು = ಎಣ್ಣೆಸುರಿ ೨. ನನ್ನ ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಎಣ್ಣೆಹಾಕಿದನು (ರೂಢಿ). ಎಣ್ಣೆಸ್ನಾನ = ಅಭ್ಯಂಜನ: ಶನಿವಾರ ಎಣ್ಣೆಸ್ನಾನ ಮಾಡಬೇಕು (ರೂಢಿ). ಎಣ್ಣೆಬಂದಾಗ ಕಣ್ಣು ಮುಚ್ಚಿಕೊಳ್ಳುವುದು = ಏನಾಗಿ ಭೂಷಣವೂ ಅಲ್ಲ ಸಂಭಾಗ್ಯವೂ ಅಲ್ಲ (ರೂಪಸಂ. ೨೩).

[ಎಳ್ + ನೆಯ್ಯ್-/ ತದಿ. ಎಣ್ಣ್ + ಎ; ಮಲ. ಎಣ್ಣ; ತೊದ. ಎಣ್ಣ್; ತುಳು. ಎಣ್ಣೆ]

ಎಣ್ಣೆಗಂಟೆಕ್ಕು 'ಎಣೆಗಂಟೆಕ್ಕು' ನೋ.

ಎಣ್ಣೆಗಂಟೆಡು (ಕ್ರಿ.) = ಎಣೆಗಂಟೆಕ್ಕು: ಪೊಸಪೂಗಳಂ ತರಿಸಿ ಗಿರಿಜೆಯು ಮುಡಿಯನಂದು ಸೆಳ್ಳುಗುರ್ಗಳಿಂ ಪಿಕ್ಕಿ ತತ್ಪುಷ್ಪಸುಮಗಳನೊಂದಿಸು ತ್ತೆಣ್ಣೆಗಂಟಿಟ್ಟು ಮೊಗಮಂ ನೋಡಿ ಸುಖದೊಳ್ ತೋರಾಡಿ (ಚಿಬಸ. ೪೫-೭). [ಎಣ್ಣೆಗಂಟು + ಇಡು]

ಎಣ್ಣೆಗಂಟು (ನಾ). ಎಣ್ಣೆ ಹಚ್ಚಿರುವ ತುರುಬು; ಮುಡಿಕಟ್ಟು: ಪೊನ್ನೆಗಂಟು ತಾನೆಂಬಂತೆ ಪದಪುಷದಿರಲೆಣ್ಣೆಗಂಟು (ಸೌಂದಪು. ೭-೫೬); ಎಣ್ಣೆಗಂಟಿನ ಪೊರೆಗೆ ಸುಕ್ಕೊರಲ್ ಬಲ್ಲೆ (ಚಿಬಸ. ೧೯-೨೬); ಸಣ್ಣನಜಿಯಸುಗುರ್ಗಳಿನೆ ನೇವರಿಸುತ್ತೆಣ್ಣೆಗಂಟುಗಳ ತಡಹುತ (ಕಂಪಿ. ೨೧-೬೪); ಬೆನ್ನ ಮೇಲೊಲೆದೆಸೆಬೆಣ್ಣೆಗಂಟು (ಕಬಸ. ೬-೧೧); ಕಣ್ಣುಕಾಡಿಗೆಯನು ಕರಿದಿಂದ ಧರಿಸುವೆಣ್ಣೆಗಂಟುಗಳ ಕಟ್ಟಬಲ್ಲೆ (ಯಶಕ. ೧೨೦). [ಎಣ್ಣೆ + ಗಂಟು]

ಎಣ್ಣೆಗಪ್ಪಡ (ನಾ). ಎಣ್ಣೆಯಿಂದ ಪರಿಷ್ಕರಿಸಿ ನೀರಿಳಿಯದಂತೆ ಮಾಡಿದ ಬಟ್ಟೆ; ಮೇಣದ ಬಟ್ಟೆ; ಮೇಣ ಗಪ್ಪಡ: ಉದ್ದಮೇಜಿನ ಮೇಲೆಸ್ವಚ್ಛ ಎಣ್ಣೆಗಪ್ಪಡ ಆರಿವೆ ಹಾಳಾಗಿತ್ತು(ಮಹಾತ್ಮಾ.೯); ಮೇಜಿನ ಮೇಲೆ . . . ಸೊಗಸಾದ ಎಣ್ಣೆಗಪ್ಪಡವೊಂದನ್ನು ಹಾಸಿತ್ತು (ಪ್ರಸರು.೧೫೫).

[ಎಣ್ಣೆ + ಕಪ್ಪಡ]

ಎಣ್ಣೆಗಪ್ಪು (ನಾ). ಎಣ್ಣೆಯ ಕರಬಣ್ಣ; ಕಪ್ಪು ಮತ್ತು ಕೆಂಪುಗಳ ಮಧ್ಯಸ್ಥ ಬಣ್ಣ: ಎಣ್ಣೆಗಪ್ಪನ ಮೈಗೆ ಕರಿದನ ಮೈಗೆ ಹೊಂಬಣ್ಣದ ಮೈಗೊಪ್ಪುವಂತೆ (ಭರಚ. ೧೬-೫೦); ದೆಸೆಯಂ ತಮ್ಮೆಣ್ಣೆಗಪ್ಪಂ ಬಳಿದು ತವೆ ಬಲಾಕಾಗಳೋದ್ರೇಗಮಂ ಮಾಡಿಸಿ (ಧ್ವನ್ಯಾಲೋ. ೫೫).

[ಎಣ್ಣೆ + ಕಪ್ಪು$_{4}$ (< ಕರ್ಪ್ಯ)]

ಎಣ್ಣೆಗಮಟು (ನಾ). ಎಣ್ಣೆಯ ಕಮಟಿನ ವಾಸನೆ: ಏನೋ ಎಣ್ಣೆ ಗಮಟಿನ ವಾಸನೆ (ರೂಢಿ). [ಎಣ್ಣೆ + ಕಮಟು]

ಎಣ್ಣೆಗಾಯಿ (ನಾ). ನೀರಿನಲ್ಲಿಯೂ, ಎಣ್ಣೆಯಲ್ಲಿಯೂ ಬೇಯಿಸಿ ಮಾಡಿದ ಪಲ್ಯ; ತಾಳದ: ಬದನೆಕಾಯಿ ಎಣ್ಣೆಗಾಯಿ (ರೂಢಿ).

[ಎಣ್ಣೆ + ಕಾಯಿ$_{4}$ (< ಕಾಯ್$_{1}$)]

ಎಣ್ಣೆಗಾಸು (ಕ್ರಿ). ಎಣ್ಣೆಯನ್ನು ಕಾಯಿಸು, —ಕುದಿಸು (೪).

[ಎಣ್ಣೆ + ಕಾಸು]

ಎಣ್ಣೆಗೆಂಪು (ನಾ). ಎಣ್ಣೆಯ ಕೆಂಪು ಬಣ್ಣ; ಕೆಂಪು ಮತ್ತು ಕಪ್ಪು ಬಣ್ಣಗಳ ಮಧ್ಯಸ್ಥ ಬಣ್ಣ; ನಸುಗೆಂಪು; ನುಸ್ಗೆಂಪು: ಆ ಕೆಂಪು ಬೆಳಕು ಯೌವನ ಕಳೆದಿದ್ದ ಎಣ್ಣೆಗೆಂಪು ಮುಖದ ಮೇಲೆ ಮಿನುಗಿ ಮಾಯವಾಗುತ್ತಿತ್ತು (ಕಣ್ಮನಿ. ೫೯). [ಎಣ್ಣೆ + ಕೆಂಪು]

ಎಣ್ಣೆಗೈ (ನಾ). ಎಣ್ಣೆ ಬಳಿದುಕೊಂಡಿರುವ ಕೈ; ಎಣ್ಣೆಯಾದ ಕೈ: ಎಣ್ಣೆಗೈಯಲಿ ಕೆಂಡ ಹಿಡಿದೊಲು ಭಗ್ನನೇ ಹೊತ್ತುತಿದೆ (ಕಾ ತು ಪಾ. ೩೧-೮). [ಎಣ್ಣೆ + ಕೈ$_{2}$ (< ಕೈಯ್ವ)]

ಎಣ್ಣೆಗೂಡ (ನಾ). ಎಣ್ಣೆಯ ಕಡಾಯಿ: ಸುಡುವ ಮಳಲ ರಾಸಿ ಕಾಸು ವಂಬಲಿಯೆಣ್ಣೆಗೂಡ ಸುಣ್ಣ ವರಲ ಕೊಪ್ಪರಿಗೆ . . . ಮರ್ಗದೊಳಗೆ (ಕುರಾಸಾಂ. ೪೨-೬೮). [ಎಣ್ಣೆ + ಕೂಡ$_{2}$]

ಎಣ್ಣೆಗೊಪ್ಪರಿಗೆ (ನಾ). ಎಣ್ಣೆಯನ್ನು ಹಾಕುವ ಆಗಲವಾದ ಬಾಯುಳ್ಳ ಪಾತ್ರೆ: ದಿಗಿದ ಮಳೆವಯನೆಣ್ಣೆಗೊಪ್ಪರಿಗೆಗಳಿಳಿದ್ದಲಿ ಗಳೆ ಗಳಲಿ ಪೀರಿಗಳ ಕಾಪ್ಪಿಗಳಿಂದು ಕೈವೀಸದನು ಕೆಲಿದ್ದೀಡೇ(ಕುಮ್ಮಟೇ. ೧೫-೩೩); ಅಜ್ಜಯಂ ಮಿಣಜಾತನ ಕೈಗಳಂ ಕಟ್ಟಿಸಿ ತಳಪಲಿಗೆ ಕುದಿ ವೆಣ್ಣೆಗೊಪ್ಪರಿಗೆ ಕಾಯ್ವಲ್ಲಿಗೆಳತರಿಸಿ (ಪ್ರಮಾಣ. ೧೧೧-೩೧).

[ಎಣ್ಣೆ + ಕೊಪ್ಪರಿಗೆ]

ಎಣ್ಣೆತೆಂಗು (ನಾ). ತೆಂಗಿನಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ: ಎಣ್ಣೆತೆಂಗು, ಸೀಮೆ ತೆಂಗು (ಸೃಶಾ. ೩೩-೩೩೦). [ಎಣ್ಣೆ + ತೆಂಗು$_{3}$]

ಎಣ್ಣೆದಲೆ (ನಾ). ಎಣ್ಣೆ ಬಳಿದುಕೊಂಡ ತಲೆ: ಕಂಪಿನ ಪೂವನೆಣ್ಣೆದಲೆ ನೂತ್ನಾಗರಮಂ ದೈತ್ಯರಂ ಕನಸೂಳ್ ಕಾಣಲು ಬಾರದ್ಪೆ (ಸೋದೃಕ. ೭೨). [ಎಣ್ಣೆ + ತಲೆ$_{1}$]

ಎಣ್ಣೆನಾಡು (ನಾ). ಒಂದು ನಾಡಿನ ಹೆಸರು: ಮಾಧವದಣ್ಣಾಯಕರ ಜಂಮಸ್ತಳ ಎಣ್ಣೆ[ಣ್ತ]ನಾಡ ಮಗೆಯೞ್ ಅಣಲೆಶ್ವರದೇವರ ರಂಗ ಮಂಟಪ (ಎಳ. XIV, ಚಾಮರಾಜ. ೨೫೬–೫ ; 1314).

[ಎಣ್ಣೆ + ನಾಡು]

ಎಣ್ಣೆನೂಲು (ನಾ). ಎಣ್ಣೆಮಣಿಗಳ ಸೂತ್ರ, —ಸರ: ಎಣ್ಣೆನೂಲು ಸಿಂಗದಗುರು ಹೊಂಗವಡಿಕೆ ಕಣ್ಣ ಕಜ್ಜಳ ದಿಟ್ಟಿದಂಡೆ ಚಿಣ್ಣಾಗ ಕಾಲ ತೊಳೆಸಿದವು ಮಜ್ಜಾಬಲ್ಲಗಣ್ಣ ಗರುವೆ ಗಣಗಮಿತೆ (ರಾಮಪ. ೫-೫೩).

[ಎಣ್ಣೆ + ನೂಲು$_{3}$ (< ನೂಲ್ಪ್)]

ಎಣ್ಣೆಪುಂಡಿಗಿಡ (ನಾ). ಪುಂಡಿಗಿಡದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ : (ಮೈಡಿಗ. ೨೪–೪೦). [ಎಣ್ಣೆ + ಪುಂಡಿ + ಗಿಡ (< ಗಿಡ್ಡು)]

ಎಣ್ಣೆಬಟ್ಟೆ (ನಾ). = ಎಣ್ಣೆಗಪ್ಪಡ. [ಎಣ್ಣೆ + ಬಟ್ಟೆ]

ಎಣ್ಣೆಬದನೆಗಾಯ್ (ನಾ). ಬದನೆಯ ಕಾಯನ್ನು ಎಣ್ಣೆಯಲ್ಲಿ ಬೇಯಿಸಿ ಮಾಡಿದ ಪಲ್ಯ : ಬಟ್ಟಬದನೆಯಕಾಯಿ ನಸುನೀರಿ ಕಿಲಿದುಪ್ಪ ವಿಟ್ಟು ಉಳ್ಳಿಯಿ . . . ತಟ್ಟಣ್ಣೆಯೊಳಗೆ ವಗ್ಗರಿಸಲುವು ತಾವೆಣ್ಣೆಬದನೆಗಾಯ್ಯಸರಾದುದು (ಸೂಪಶಾ. ೪–೧೩). [ಎಣ್ಣೆ + ಬದನೆಕಾಯ್]

ಎಣ್ಣೆಬುಡಿಗೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗಿಡ : (ಮೈಡಿಗ. ೩೩–೩೫೪). [ಎಣ್ಣೆ + ಬುಡಿಗ್ಳೆ]

ಎಣ್ಣೆಮಂಜರಿಸೊಪ್ಪು (ನಾ). (ಔಷಧಿ ಗುಣವುಳ್ಳ) ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸೊಪ್ಪು : ಚತುಷ್ಪಥಿ ಮಂರೀಚಾದಿ ಲೇಹ್ಯ – ಪಿಪ್ಪಲಿ . . . ಎಣ್ಣೆಮಂಜರಿಸೊಪ್ಪಿನ ರಸ, ಗರಿಕೆ ರಸ, ಕಳ್ಳಿನ ಹೂವಿನ ರಸ (ಸಣ್ಣಕ. ೫೧೭). [ಎಣ್ಣೆ + ಮಂಜರಿ + ಸೊಪ್ಪು]

ಎಣ್ಣೆಮಜ್ಜನ (ನಾ). ಎಣ್ಣೆಯ ಸ್ನಾನ; ಅಭ್ಯಂಜನ : ಗುರುವಿಗೆ ಗುಟುಕುವರೀಯ ಶಿಷ್ಯನಿಗೆ ಎಣ್ಣೆಮಜ್ಜನ (ಶಿಷ್ಟಾಂ. IV, ೨೨). [ಎಣ್ಣೆ + ಮಜ್ಜನ]

ಎಣ್ಣೆಮಣಿ 'ಎಣ್ಣೆವಣಿ' ನೋ.

ಎಣ್ಣೆಮರ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮರ : (ಮೈಡಿಗ. ೪೮–೧೬). [ಎಣ್ಣೆ + ಮರ]

ಎಣ್ಣೆಯೂರಿಗೆ 'ಎಣ್ಣೂರಿಗೆ' ನೋ.

ಎಣ್ಣೆಯೋಗರ (ನಾ). ಎಣ್ಣೆಹಾಕಿ ತಯಾರಿಸಿದ ಅನ್ನ ; ಒಗ್ಗರಿಸಿದ ಅನ್ನ : ಒಂದು ಮಾಸಕ್ಕೆಯೊಳು ಹುಣಕೆಹಣ್ಣಿನ ಹುಳಿಯನೊಂದಿಸಿ . . . ಬೀಳಿಯುಪ್ಪಿನು ಕಲಸಿ ಮನಸಂದು ಹಸಗೆಯೆಣ್ಣೆಯೋಗರಂ ವಸು ಧಾಮರಗೆರಿ ಪ್ರಯತಶರಮಾಡಿಸಿದ (ಸಪಶಾಕ. ೩–೧೯). [ಎಣ್ಣೆ + ಓಗರ]

ಎಣ್ಣೆವಣಿ, ಎಣಮಣಿ, ಎಣ್ಣೆಮಣಿ (ನಾ). ಕೊರಳ ಸರದ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮಣಿ. 'ಎಣ್ಣೆವಣಿಸರ' ಪರಾ. **ಎಣಮಣಿ** : 'ಎಣಮಣಿಸರ' ಪರಾ. **ಎಣ್ಣೆಮಣಿ** : ಸಿಂಗಡಗುರುಳು ಎಣ್ಣೆಮಣಿ ಹೊಸ್ಸ ಸರಿಗೆಯು ಮಾಂಗಾಯು ರನ್ನಿಂ ಸಮಿದ (ಜ್ಞಾನಚ. ೩–೧೬೫). [ಎಣ್ಣೆ$_{ಅ}$ + ಮಣಿ$_{ನ}$ / ತಮಿ. ಎಣ್ಣೆಯ್‌ಮಣಿ]

ಎಣ್ಣೆವಣಿಸರ, ಎಣಮಣಿಸರ (ನಾ). ಎಣ್ಣೆಮಣಿಗಳಿಂದ ಮಾಡಿದ ಸರ, —ಹಾರ : ತಳಗೆರೆಯ ರವ ಗೆಜ್ಜೆಯಲಿಯಳಿಗಳೆಣ್ಣೆವಣಿಸರ ಮಾಗಳೆಳೆಯ ನಂದರೂಪ ವಸಂಕ ಭಾಸುರ ಭೋಗಿ ಜನಕೆ ಮುದ್ದಾಗಿ (ಸಂದಿಮಗ. ೭–೧೩). ಎಣಮಣಿಸೆರೆ : (ಕ). [ಎಣ್ಣೆವಣಿ + ಸರ್ಕ]

ಎಣ್ಣೆಶಾಸ್ತ್ರ (ನಾ). ಮದುವೆ ಮುಂತಾದ ಸಮಾರಂಭದಲ್ಲಿ ವಧೂವರರಿಗೆ ಎಣ್ಣೆ ಹಚ್ಚುವುದು : ರಾಯಾಣಿ ಗೋಧಳ್ಳಿಕ್ಕೆಶಾಸ್ತ್ರಂಗಳಂ ಗೈಯಲೊಜಗ (ವಡಾವ. ೬–೮). [ಎಣ್ಣೆ + ಶಾಸ್ತ್ರ]

ಎಣ್ಣೆಸೀಗೆ (ನಾ). ೧. ಎಣ್ಣೆ ಮತ್ತು ಸೀಗೆಕಾಯಿ. ೨. (ಆಲಂ) ಹುಟ್ಟು ಹಗೆತನ ; ಪರಸ್ಪರ ವೈರಿ,—ವಿರೋಧ : ರಕ್ಕಸರಮಮಗ ಮೆಣ್ಣಸೀಗೆ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೧೧–೧೦) ; ಒಬ್ಬರಿಗೊಬ್ಬರು ಎಣ್ಣೆಸೀಗೆ ಕಾಯಿಯಂತೆ (೨೮೧೪೬. ೯೦). [ಎಣ್ಣೆ + ಸೀಗೆ]

ಎಣ್ಣೆಹುಲ್ಲು (ನಾ). (ಕರಾ) ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹುಲ್ಲು : ನಾರಾದ ಹುಲ್ಲು. [ಎಣ್ಣೆ + ಹುಲ್ಲು (< ಪುಲ್)]

ಎಣ್ಣೆಹೂರಿಗೆ 'ಎಣ್ಣೂರಿಗೆ' ನೋ.

ಎಣ್ಣೆಹೊಳೆ (ನಾ). ಎಣ್ಣೆಯ ಪ್ರವಾಹ, —ನದಿ ; ಆ ಹೆಸರಿನ ಒಂದು ಸಣ್ಣ ತೊರೆ. [ಎಣ್ಣೆ + ಹೊಳ್ಳೆ (< ಪೊಳ್ಳೆ)]

ಎಣ್ಣೊಲಿಗೆ 'ಎಣ್ಣೂರಿಗೆ' ನೋ.

ಎಣ್ಣೆಳ್ಕು (ನಾ). = ಎಣ್ಣೆಸೆ : ಅಳ್ಕ ಕೇಳಂತಲ್ಲ ನೀ ಕೊರ್ಯಾ ಸ್ವಾಮಿಯೆಣ್ಣೆಳ್ಕ ಸಾಧಿಸಲಿದ್ದು ನವಗೆ ಜೊಕ್ಕೈನಾನಂದದೋಜುವುದಿದ್ದಂ ತೆಂದರು ಕಕ್ಕಿಲ್ಲದೆಲ್ಲಾ ರಾಣಿಯರು (ಛಂಪ. ೫೩–೧೩೭). [ಎಣ್ಣೆ$_{ಅ}$ (< ಎಂಟು) + ದಿಕ್ಕು]

ಎಣ್ಣೆಸೆ (ನಾ). ಎಂಟುದಿಕ್ಕು, —ಮೂಲೆ : ಎಂಟುದೆಸೆಗಳ್ಳು ನಾಮ ನೆಣ್ಣೆಸೆಯೆಂದುಂ" (ಕವಿಕಾ. ೮೪) ; ಶಿಶಾಗ ಮುನವೆಣ್ಣೆಸೆಯೊಳ ಮೆಸೆವ ಕತ್ತಲೆಯಂ ಬಿತ್ತರಿಸೆ (ಕಾಮಂಬು. ೭೭೫) ; ಭೀಮನೆಣ್ಣೆಸೆಯಂ ನೋಡುತ್ತೆ (ಗದಾಯು. ೭–೬೦) ; ಬಲ್ಲೆಸೆವುದು ತೋಳೊಳ್ ಎಣ್ಣೆಸೆಯ ಗಂಡರ ಮಿಸೆಯಮೇಲೆ ವರ್ತಿಸುವುದು ಗಂಡಗರ್ವದ ಜಸಂ (ಎಳ. VII, ಶಿವಮೊ. ೯–೮೩ ; ೧೧೧೭) ; ಬಿಜುಗಾಳಿಯಲೆಗೆಣ್ಣೆಸೆಗೆದ್ದು ತೂಜುವ ತಜ ಗೆಲಿಗಳ ಮೊತ್ತವನಲು (ಕಂಪಪು. ೧೪–೯೦).

ಎಣ್ಣೆಸೆಯಾರ್ಗರ್ – ಎಂಟುದಿಕ್ಕಿನಲಿ ಒಡೆಯರು : ನಾಗಳಣ್ಣೆಯರಂ ಪಿಡಮು ತರ್ಪಂ ಎಣ್ಣೆಸೆಯಾರ್ಗರಂ ಗದ್ದಿಸುವಂ (ಅ ದ್ಯು ತ. ೨೪–೨೨).

ಎಣ್ಣೆಸೆಯಾನೆಗಳು = ಎಂಟುದಿಕ್ಕಿನ ಆನೆಗಳು : ಎಣ್ಣೆಸೆಯಾನೆಗಳಂ ಕಡುನಲಿವಿಂದೆದೀಜಾ ಬರುತಮಿದರ್ ಕೆಲಬರ್ (ಪಟ್ಟಕಾ. ೨೫೪).

[ಎಣ್ಣೆ$_{ಅ}$ (< ಎಂಟು) + ದಿಸೆ]

ಎಣ್ಣಾಣ (ನಾ). ಎಂಟು ಪಣ : ತಜ್ಞಾಯಾರಾಳ ಅವಳ್ಳಡಿಯುಯೂರೆಣ್ಣಾಣ ಪುಲ್ಲು ಇದಕ್ಕೆ ಸಾಕ್ಷಿ (ಎಳ. IV, ಗುಂಡ್ಲು ಪೇ. ೧೬–೪ ; 750).

[ಎಣ್ಣೆ$_{ಅ}$ (< ಎಂಟು) + ಪಣ್ಣ]

ಎಣ್ಣತ್ತು, ಎಂಬತ್ತು, ಎಂಭತ್ತು, ಎಣ್ಬತ್ತು, ಎಣ್ಭತ್ತು (ನಾ). ಎಂಟು ಹತ್ತುಗಳ ಗುಣಲಬ್ಧ : ಎಂಟರ್ಕೆ – ಎಣ್ಣೆಸೆ, ಎಣ್ಪತ್ತು (ಕವಡ. ೧೯೯ ಪ್ರಯೋ). **ಎಂಬತ್ತು** : ಮುದವಲರ್ದಂಬತ್ತುಸಾವಿರ ಕುದುರೆಗಳಮೊದಲೆಳ್ಳಕ್ಕೊಡವಿಸಿದ ರುದ್ರಾಕ್ಷಿಗಳು (ಬಸವ. ೪೪–೫೧). **ಎಂಭತ್ತು** : ಎಂಭತ್ತುನಾಲ್ಕು ಲಕ್ಷ ಭಕ್ತಪಟ್ಟಿಗಳಿಂ (ಅದಿತ. ೧೦–೧ ವ). **ಎಣ್ಬತ್ತು** : ಎಣ್ಬತ್ತುಸಾರ ಪುರಂಗಳ್ಗಂ (ಜಾ ವೃಂಪು. ೭೧–೩). **ಎಣ್ಭತ್ತು** : ಕಾಲಾತೀತಸಂತತ್ಯರ ಸತಭಿಳಿಜ್ಯನೂಱ ಎಣ್ಭತ್ತು (ಎಳ. VI, ಕಡೂರು. ೧೫೯–೪ ; ೪೮1).

[ಎಣ್ಣೆ$_{ಅ}$ (< ಎಂಟು) + ಪತ್ತು$_{ಕ}$ / ತಮಿ. ಮಲ. ಎಣ್ಬತು; ಕೊಡ. ಏಂಬದಿ; ಕುಳು. ಎಂತ್ತ; ತೆಲು. ಎನುಬದಿ, ಎನಪ್ಪೆ]

ಎಣ್ಣರಿಜು (ನಾ). ಎಂಟು ಆಕಾರ, —ರೂಪು : ಇಂದುಮಂತೆಣ್ಣೆಸೆಯೆಳೆಳ್ಬಾರಿಜಂ ಪೊತ್ತು ಸೇವಿಸುತ್ತಿವರೆ (ಜಬಲಿ. ೧–೭೧ವ).

[ಎಣ್ಣೆ$_{ಅ}$ (< ಎಂಟು) + ಪರಿಜು]

ಎಣ್ಬಗಲ್ (ನಾ). ಎಂಟು ಹೆಗಲು, —ದಿನ : ಮುಂತಾನುನ್ನಯಿಸಿದ ವರುಷದ ಮಲೆಳ್ಬಾಗಲಯ್ತುರಲತ್ತ . . . ದಿನಂ ಳೆಳದುದು (ಜ ಯ ಕಾ. ೧೨–೫೮). [ಎಣ್ಣೆ$_{ಅ}$ (< ಎಂಟು) + ಪಗಲ್]

ಎಣ್ಬಟ್ಟೆ (ನಾ). ಎಂಟುದಾರಿ : ಎಣ್ಬಟ್ಟಿಗಳೊಳ್ ನೃಪನಂ ಕಾಣ್ಬನ್ನಂ ತೊಲಲಿಮೆಂದು ಮನದೊಳಗಲಲಿಂ (ದಶಕು. ೪–೧೯).

[ಎಣ್ಣೆ$_{ಅ}$ (< ಎಂಟು) + ಬಟ್ಟೆ]

ಎಣ್ಪತ್ತು 'ಎಂಬತ್ತು' ನೋ.

ಎಣ್ಪುರ್, ಎಣ್ಪೂರ (ನಾ). ಎಂಟುಜನ, —ಮಂದಿ : ವರುಣ ರಾಯಂ ಯತ್ನೀಕರ ಕ್ರಮದಿಪವರೆಣ್ಪರಂತುತ್ತಮಸ್ಥೆ (ಕವಿರಾ. ೬–೭೬) ; ಅಲ್ಲಿಗೆಣ್ಪರ್ ಮಾಯೂರರೂಪಿಗಳೆಪ್ಪ ಶಾಕಿಪಿಯರ್ ಬಂದು (ಕಂಚಕಂ. ೧೫೫–೯) ; ಎಣ್ಪರ ಸತಿಯರ್ ನಿತಜಾಮರಮಂ ಬೀಸೆ (ಜ ಯ ಕಾ. ೬–೨). ಎಣ್ಪೂರ್ : ದಿವಸಕೆಣ್ಪೂರ್ಗೆ ಪಾಲೆರೊಡುವುದುಂ (ಮೈಡಿಗ. ೧೫೪೪, ೬–೨ ; ೩೦೩). [ಎಣ್ಣೆ$_{ಅ}$ (< ಎಂಟು) + -ಬರ್?]

ಎಣ್ಪೆರಲ್ (ನಾ). ಎಂಟು ಬೆರಳು : ಚಕ್ರಿ ನೆಲಸೊಳೆಣ್ಪೆರಲಡಂಗೆ ನರ ರಥಮನೊತ್ತಿದಂ ನಿಘಾತಕಂ (ಪಂಪಭಾ. ೦೨-೨೦೦).

[ಎಣ್ಣ್ + (< ಎಂಟು) + ಬೆರಲ್]

ಎಣ್ಪತ್ತು 'ಎಣ್ಬತ್ತು' ನೋ.

ಎಣ್ಪಿಡಿ (ನಾ). ಎಂಟುಮುಷ್ಟಿ ; ಎಂ ಟು ಮ ಡಿ : ಮಂದೋದರಿಗೆ ಪುಗುಡಮೆಣ್ಪಿಡಿಯಾಗೆ (ಅದ್ಭುತ. ೩೧-೯).

[ಎಣ್ಣ್ + ಪಿಡಿ]

ಎಣ್ಮಯ್ಯ 'ಎಣ್ಮೆಯ್ಯ' ನೋ.

ಎಣ್ಮೆ (ನಾ). = ಎಣ್ಮಡಿ : ಎಣ್ಮೆ, ಎಣ್ಪರ್ (ಕಬ್ಬಾನು. ೩೧ ಪ್ರಯೋ).

[ಎಣ್ಣ್ + (< ಎಂಟು) + -ಮೆ]

ಎಣ್ಮೆಯ್ಯ, ಎಣ್ಮಯ್ಯ (ನಾ). ಎಂಟು ದೇಹವುಳ್ಳವನು ; ಅಷ್ಟ ಮೂರ್ತಿ ; ಪರಮೇಶ್ವರ : ಅವನೆಣ್ಮೆಯ್ಯನೊಂದನೆಯ ಮೆಯ್ಯಿನಿ ಪರನೋ (ತೇಜಕಾ. ೧೩೫-೬). **ಎಣ್ಮೆಯ್ಯ** : "ಎಣ್ಮೆಯ್ಯಂ . . . ಏಮೊಗಂ – ಈ ೩೭ ಈಶ್ವರಂಗೆ ಪೆಸರ್" (ಶಶಾ. ೧-೧); ಇವಳ್ ಯಾವನಕ್ಕೊಂಬೊಡರ್ ಸಾಲದೆಂದು ಮುನ್ನಿನೆ ಕಂಡು ಮುಳ್ಕಣ್ಣಿನೆ ಜ್ವಯ್ಯನಾದನೆಲಲಗುತೆಯ ಯೌವನದ ಪೆಂಪದಿಂತೋ (ಚಿಬಿಪು. ೩೪-೭).

[ಎಣ್ಣ್ + ಮೆಯ್ + -ಅ್]

ಎಣ್ಮೊರ್ 'ಎಣ್ಬರ್' ನೋ.

ಎತಳೆ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಮ[ಹ]ಸೆಯನಾದ ಎತಳೆದ ಅಯಣಯ್ಯ ಸೆಟ್ಟಿಯುಂ (ಕಾ. IV, ೫೫-೨೬ ; 1000). [?]

ಎತಿ (ನಾ). ಸಂನ್ಯಾಸಿ ; ಯತಿ : ಗಾಳಿಯಾಕಾರದ ಕೊಂ ಬೆ ಗಳ ತಂದಾಳುಗಿಲಸಕಿಕ್ಕಿ ಕೊಡುವೆ (ಭರತಾಂ. ೨೪-೪೪).

[< ಸಂ. ಯತಿ]

ಎತಿತನ (ನಾ). ಸಂನ್ಯಾಸ್ಯ : ಮೋಕೆವ ಕಾಮನ ಕೆಲ್ಲಪಡಿತನಮೀಕೆ (ಕೃಕವ. ೫-೪೭-೧).

[ಎತಿ + -ತನ]

ಎತ್ತ (ನಾ). ಪ್ರಶ್ನಾರ್ಥಕ ದಿಗ್ವಾಚಿ ; ಯಾವ ಕಡೆ ; ಯಾವ ದಿಕ್ಕು ; ಯಾವ ಸ್ಥಳ : ಈ ಗಣಿ ದು ಮನಿಕ್ಕಅಗು ಮಮತ್ರುತ ಪ್ರಕೃತಿಜನಂ (ಕವಿಕಾ. ೧-೮); ನುಡಿವೊಡೆ ರಾಜಕಾರ್ಯನಯಮತ್ತಲಾಜನದೊಂದು ಬುದ್ಧಿಯೆತ್ತ (ಪಂಪ ಭಾ. ೭-೧೫೫); ಅನೆತ್ತ ದೇವಲೋಕದನೊಸಗು ಪಾತ್ತದಮದಿತ್ತ ಬಗೆವೊಡಿದ್ದಲ್ಲಂ ಮಾಣಿಕದರ್ಪನದಿಂದಂ ತಾನಾದುದು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧-೩೧೩); ಇವರೆತ್ತಬಲ್ಲರು ಲಿಂಗದ ಶಿಖವ (ಅಪಪ. ೪); ಏದುವರ್ಷದ ಹಸುಳೆ ವನವಿತ್ತ ತಪವೆತ್ತ (ಸುಧಾದ. ೩-೬೦-೧); ಎತ್ತ ಹೋದರೂ ಮೃತ್ಯು ಬಿಡದು (ಗಾದೆ).

ಎತ್ತಣ = ಯಾವಕಡೆಯ ; ಎಲ್ಲಿಯ : ಇನ್ನೆಲ್ಲಿಯ ಧೃತರಾಷ್ಟ್ರ ನೆತ್ತಣ ಗಾಂಗೇಯನೆಲ್ಲಿಯ ಸಂಧಿಕಾರ್ಯಂ (ಗದಾ ಯು. ೨-೯೦ ಪ).

ಎತ್ತಣಂ = ಯಾವ ಕಡೆಯವನು ; ಎಲ್ಲಿಯವನು : ಆಗಲ್ ತೆ[ಪ್ಪ]ತ್ತುಮೆಲ್ಲಿದನೆತ್ತಣಿಂದು ಕರ್ಣನ ಕಳೇದರಮಂ ನೋಡಿ (ಪಂಪಭಾ. ೧೩-೫೮ ಪ) ; ಗುಣಾಧಿಯೆತ್ತಣಂ ಭುವನಪೂಜಿತನೆತ್ತಣಿಂದ್ರವಂದ್ಯ ನೆತ್ತಣಕಳೆಂಕನೆತ್ತಣಪಗಂತಕನೆತ್ತಣಸ್ತ್ರಮೋಹನೆತ್ತಣಧರೂಪ ನೆತ್ತಣನಿಂದಿತನೆತ್ತಣರಿರೂಪನೆತ್ತಣಬಿಳಾವಣಕಲಿಕನೆತ್ತಣ ನುತ್ತಮಸಕ್ತನೆತ್ತಣಂ (ಲಕ್ಷ. ೬-೧೧೬). ಎತ್ತಣದು, ಎತ್ತಣ್ದು = ಯಾವ ಕಡೆಯದು ; ಎಲ್ಲಿಯದು : ಚ ಕು ರಿತ್ತ ಣ ದಾ ಕಳೆಗೆಂ ದು ಕ ಕ್ಕೊಂ ಡ ವಿಲಾಸದಿಂ (ಮಲ್ಲಿತ. ೩-೫೫) ; ಎತ್ತಣದಿಂದೀ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಎತ್ತಕ್ಕೆಂದುಂ (ಕವಿದ. ೧೯೪ ವೃತ್ತಿ). ಎತ್ತಣೆಂ, ಎತ್ತಣೆಂದಂ, ಎತ್ತಣೆಂದೆ = ಯಾವ ಕಡೆಯಿಂದ ; ಎಲ್ಲಿಂದ ದಿ : ಎತ್ತಣೆಂದ್ಯೆತ್ತಂದೆ ಕಸಿ ನಿಸ್ಪೃತ್ತಲಾವ ಕಳುಹಿದನು (ಹರಿಹರ. ೬-೩೩, ಪರಿ. ೬೧೨).

ಎತ್ತಲ್, ಎತ್ತಲು = ಎಲ್ಲ ಕಡೆಯಲ್ಲಿಯೂ : ಸುತ್ತಲುಂ ಪರಿವ ಜರಿವೊ ನಲ್ಲಗಿಂದೆತ್ತಲುಂ ನಲಿವ ಪೊಸವನಿಲ್ಲಗಂ (ಪಂಪಭಾ. ೩-೨೨ ಗ) ; ಶಂಖ ನಿಸ್ವನದಿಂದೆತ್ತಲುಮಿತ್ತಲುಂ ಸೊಗಯಿಸುಂ ತಾವೆತ್ತಲುಂ ಸುತ್ತಲುಂ (ಸು ಕು ಮಾ. ೯-೫೯); ಎತ್ತಲೀತ್ತಿಸರಂತ್ತ ರಾಯನ ತೆತ್ತಿಗರ ಕೂರಂಬು ಕವಿದವು (ಕಾವ್ಯಾವ್ಲೋ. ೧೧-೬೦) ; ಅತ್ತಲುಮಿತ್ತಲುವೋವೋಯೆತ್ತಲು ಮಾತಂಗೆ ಕೂಸಮುಂ ತೆಱದಂತಾಯ್ತು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೬-೯೦) ; ಬಳಸಿಗ ಮೆತ್ತಲುಂ ತುಱುಗಿ ಸರ್ವಿದಗರ್ಬಿನಿ ಬಿಂಬ (ಗರಿಳ. ೧-೫೨) ; ಎತ್ತಲುಂ ಜ್ಯೋತಿಯಿಲ್ಲ (ಳ ವಿ ಸೋ. ೩೭). ಎತ್ತತ್ತ, ಎತ್ತತ್ತಲ್ (ದ್ವಿರುಕ್ತಿ) : ಎತ್ತತ್ತ ನೋಡಿದಡತ್ತತ್ತ ನೀನೇ ದೇವಾ (ಬಸವ. ೫೩೪) ; ಎಲ್ಲೆಲ್ಲಿ ಎತ್ತತ್ತ ನೋ ಡಿ ದ ರೂ ಅವರ ಹರುಷದ ಕೂಗಾಟ (ಗರಿಳಾ. ೧) ; ಪುಗ್ಗಿಸಲಿನ್ಸಾರ್ಜರೀಕೋಳಕಮನೆನುತೆ ಭಯಂಗೊಂಡಿದೆತ್ತತ್ತಲೀಗಳ್ ಬೆಸ ಗೊಂಡಂ (ಕಾವಂಭಾ. ೭೦೦) ; ಬಳ್ಳಮಲ್ಲಿಗೆಯ ಕೋ ರೆ ಲ್ ತ್ತ ತ್ತ ಲುಂ ಕಾವನಾ (ಕಬ್ಬಕಾ. ೩೦೪) ; ಮತ್ತೆ ಮಣಿಮೂತಕವು ಜನ್ಮಜನ್ಮಾಂತರಕೆ ಎತ್ತತ್ತಲೂ ದೆನ್ನು ಹತ್ತಿಕೊಂಡಿಹುದು (ಕವಿವ. ೨೩). [ದೇ.]

ಎತ್ತಂ (ಅ). ಎಲ್ಲೆಲ್ಲೂ : ಮನಸ್ಸಾಪಮಂ ಪುದಿದತ್ತಂ ಬರೆ ಸುರ್ಯ ಪೊದಿಲ್ಲು ಬಿಸಿದುಂ ಕ ಮ್ಮಿ ತ್ತು ಮಾ ಯ್ತೊ ರ ಪ ಳಾ (ಶಾವ್ಯಸಾ. ೫೦೪ ಕೂರ್ಪಳ್) ; ಎತ್ತಿದ ತೋಳ್ ಮೊತ್ತಮೊದಲಂಗಜನಂ ಪಟಿವಿಡ್ಡೆಗೆ ತ್ತಿದಂ ತೆತ್ತ ಮಪೂರ್ವಮಾಗೆ ಪೊಸವಾಸಿಗಮಂಗಜಚಕ್ರವರ್ತಿಗೆಂದೆತ್ತಿದ ಮಿಸಾ ಳೆತನಮನೊತ್ತಿರಿಸುತ್ತಿರೆ (ಪಂಪಭಾ. ೪-೩೧) ; ನೆಗೆದೆತ್ತಂ ಧೂಪಧೂಮಂ ಪಸರಿಸೆ (ಕಾಪಂಉ. ೨೬೦) ; ನ ಡೆ ದ ರೆ ತ್ತ ಂ ಬೀರರಾ ಪಾಡಿಯೊಳ್ (ಕಬ್ಬಕಾ. ೨೫೩). [< ಎತ್ತ]

ಎತ್ತಂಗಡಿ (ನಾ). ೧. ಎತ್ತಿದ ಅಂಗಡಿ; ದಿವಾಳಿಯಾದ ಅಂಗಡಿ : ಅವನು ಆಟ್ಟಿದ್ದ ಅಂಗಡಿ ಎತ್ತಂಗಡಿ ಆಯಿತು (ರೂಢಿ). ೨. ಮುಂದೆ ಸಾಗುವಿಕೆ ; ಮುಂದಿನ ಪ್ರಯಾಣ : "ತಮ್ಮಕೊಕೂರಂದಂ ಎತ್ತಂಗಡಿ" "ಎಲ್ಲಿಗೆ"? "ಹಾಸನಕ್ಕೆ" (ಪಟಾಕಾ. ೩೩೦) ; ಹುಬ್ಬುಳಿಯವ ಇವನ್ನ ಸಂಪೂರ್ಣ ಎತ್ತಂಗಡಿ ಮಾಡಿ ಆರಾಮಾಸನ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವ ಸಂಚು ಹೂಡಿದ್ದ (ಮಾಮಚಿ. ೪೮). [ಎತ್ತು + ಅಂಗಡಿ (< ಅಂಗಡಿ)]

ಎತ್ತಕೆ, ಎತ್ತಗೆ (ನಾ). ೧. ಸತ್ಕಿರ್ತಿ ಮರ : ಬೊಬ್ಬುಲಿ ಮಾವಂಬಟೆ ಕಳ್ಳಿ ಬಿಕ್ಕೆ ಬಳಲಂಬ ದೇವತ್ತಕ್ಕಂ ತಿಂಬುಕಂ (ರಾಜಚಿ. ೫-೫೬). **ಎತ್ತಗೆ** : ೧. ಅತ್ಯಯಾವುದು ಜಾಲಾಹಲೆ ಬಾಳೆಯೆತ್ತಗ ಬಬ್ಬಮಗ್ಗಾಂ ಮುತ್ತುಗ ತಾರೆ ಮುಂತಾದ ಹೆಮ್ಮರಗಳು (ಪೌಗಸ. ೩-೩೪). ೨. ಒಂದು ಹೆಳ್ಳಿನ ಹೆಸರು : ಹೆಗ್ಗಡೆವನಕೋಟೆ ತಾಲ್ಲೂಕಳು ಎತ್ತಗನಂಡ ರಾಮಾರಾ ಧ್ಯರು (ಕಪಚಿ. III, ಅವತ. XXX). [?]

ಎತ್ತಗ 'ಎತ್ತಕ್ಕೆ' ನೋ.

ಎತ್ತಡಿಗೆ (ನಾ). ಅಸ್ಸ್, ಸಾರು, ಪಲ್ಯ ಮುಂತಾದ ಎತ್ತಿಡುವ ಅಡಿಗೆಗಳು : ಮಂದಾಕ್ಷಿ ಎತ್ತಡಿಗೆಯನ್ನಷ್ಟುಮಾಡಿ ಒಲೆಯ ಉರಿಗೆ ಬಂದಕೂಡಲೇ ಬಕ್ಕರಿಗಳನ್ನು ಸುಡುವ ಕೆಲಸ ಸಾವಿಕ್ಕಿಯದು (ದವರಿ. ೧೬).

[ಎತ್ತು + ಅಡಿಗೆ (< ಅಡುಗೆ)]

ಎತ್ತರ 'ಎಲ್ಬರ್' ನೋ.

ಎತ್ತರತ್ತರ 'ಎತ್ತಬತ್ತಜ' ನೋ.

ಎತ್ತರಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಎತ್ತರವಾಗುವ ಹಾಗೆ ಮಾಡು : ಮಂಚದ ಕಾಲನ್ನು ಸ್ವಲ್ಪ ಎತ್ತರಿಸು (ರೂಢಿ). ೨. ಹೆಚ್ಚುಮಾಡು : ಶಿಕ್ಷಣ ವೇತ್ತರೂ ರಾಜಕಾರಣಿಗಳೂ . . . ಸಂಖ್ಯೋಧಕರ ಸಂಖ್ಯೆಯನ್ನು ಎತ್ತರಿಸಲು ಯತ್ನಿಸಿದುವು (ಶಿಕ್ಷವಿ. ೭೬೬). ೩. (ಧ್ವನಿಯನ್ನು) ಉಚ್ಚ ವಾಗುವ ಹಾಗೆ ಮಾಡು : ಎತ್ತರಿಸಿ ಕೂಗಿ ಕರೆ (ರೂಢಿ). ೪. ಉನ್ನತಿ ಯನ್ನುಂಟುಮಾಡು. [ಎತ್ತರ (< ಎತ್ತರ) + -ಇಸು]

ಎತ್ತಜತತ್ತಜ, ಎತ್ತರತತ್ತರ (ನಾ). ಆಸಂಬದ್ಧತೆ; ಅಸ್ವಾನ್ವಸ್ತತೆ: ಹೋಗುವಿಗಳಿಗ ಉಣ್ಣಲಿಕ್ಕೆಯರ್ತರದ ಹೊಲಿಗೆ ಬರ್ತರೊಡಿಲ್ಲಂ ಬಜಿತಾಱಿಗಳ ಬೀಱಿಗವೆತ್ತ ಜತತ್ತ ಜವೆಳ್ಳಸಕ್ಕಮಸ್ಸ ನ್ಯಸ್ಸಂ (ಗಿ ೦ ಳ. ೧-೩೩); ನೆಲೆ ಸಿನ್ನಿ ಪಾತವಯಿಸಿ ತೆಜದಿಂ ಕೇಳದೆ ಸಮಂತು ನೋಡದೆ ಪಿರಿದ್ದತ್ತ ಜತತ್ತ ಜದಿಂ ಸುಡಿಯುತ ಬೆಜೆತರ್ದರ್ ಸಿರಿಯ ಮದದಿನರಸು ಗಳಿಳೆಯೊಳ್ (ತ್ರಿಪುವಿ. ೧೯-೬೪); ಮರುಳು ನಿಂಗರಿಸಿ ಬಪ್ಪುದ ಕಂಡೆ ನೆಂದ ಸೌಂದರನಾಮಗಳ ಬಿಟ್ಟು ನರರು ಪುರುಳುಗಿಟ್ಟ ತ್ತ ಜತತ್ತ ಜನಾಮವ ಧರಿಸುವರೆಂದನಾ ಸ್ವಾಮಿ (ಧಶಚ. ೬೧-೬೮). **ಎತ್ತರತತ್ತರ**: ಎತ್ತರ ತ್ತ[ತ್ತ]ತ್ತರವಾಗಿದ್ದ ಅವನ ಮುದ್ರಣಾಲಯವನ್ನು ಒಂದು ಕ್ರಮಕ್ಕೆ ತಂದರಿಸಿದನು (ಬೆಂಜಾ. ೪೭). [ಎತ್ತಜ + ತತ್ತಜ]

ಎತ್ತಿಗೆ (ನಾ). ಉದ್ಧಾರ ಮಾಡುವವನು; ಮೇಲಕ್ಕೆ ಎತ್ತುವವನು: ಶಿವಶರಣರು ಬಿದ್ದವರ ಎತ್ತಿಗರು, ಅನಾಥರ ತಂದೆತಾಯಿಗಳು, ಪತಿತರ ಬಂಧುಗಳು (ಸರಚ. ೩೩೫). [ಎತ್ತು + ಇಗ]

ಎತ್ತಿಲು (ನಾ). (?): ಜೋಲಕಾರುಣ್ಣ ಚಿಡರ್ಪೆರ್ ಪ ಕ್ಕ ಬಿಟ್ಟಿಯುಳಂ ೧ ಕ್ಕಂಗ ೨ ಎತ್ತಿಲು ಪೊತ್ತರಪ ಕ್ಕ (ಎಳ. XI (೪), ಚಕ್ಕಡಿ. ೭೧-೭೨; ೧೪೨೦); ಎತ್ತಿಲು ಪೊತ್ತರ ಪಕ್ಕ (ಎಳ. XVI, ಚಿಕ್ಕತಾ. ೭೧-೭೨; ?).

[ಎತ್ತು ? + ?]

ಎತ್ತಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಮೇಲಕ್ಕೆ ಎತ್ತುವಂತೆ ಮಾಡು; ಎತ್ತಿಹಿಡಿ: ಧ್ವಜಪತಾಕೆಗಳುಮನೆತ್ತಿಸಿ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೮೩-೨೭); ಓಲಿವೆಬ್ಬ ದೆಳ್ಳೊರೆಗಳ ಕಿಂಡನೆತ್ತಿಸಿದ ದೆಳ್ಳೊಡೆಗಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೩-೬೮); ಪಲವೆಡೆಗಳೊಳಂ ಮಹಾಧ್ವಜಮನೆತ್ತಿಸಿ (ಎಳ. II, ೫೯-೧೦೩ ; ೪೭೪); ಜಿನಭವನಂಗಳೊಳ್ . . . ನಾನಾಧ್ವಜಂಗಳನೆತ್ತಿಸುತ್ತುಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೦-೨೮); ರಥದಲಿ ಸರಿಸ ತಾಳಧ್ವಜನೆತ್ತಿಸಿ ಸಮರಥರ ನೆರಹಿ (ಕುವ್ಯಾಭ್ಯ. ೬-೧೧); ಮುತ್ತಿನ ಗಜ್ಜಿಗೆ ಗರುಡನ ಹೆಗಲೊಳೆತ್ತಿಸಿ ದಿನಿದು (ತೋಷಕ. ೩೬-೩೭). ೨. ಕಟ್ಟಿಸು; ಜೀರ್ಣೋದ್ಧಾರಮಾಡು: "ಎತ್ತಿಸು – ಉದ್ಧರಣೇ" (ಶಮಂತಾ); ಧರ್ಮನಾಯಕರೀ ವಿಷ್ಣುದ್ರಿಹಾಮನೆತ್ತಿಸಿ (ಸೌಂಇ. IX-i, ೩೩-೩ ; ೧೧೩೮ ಶತ); ಆಲಯ ಮೆತ್ತಿಗೆಯ ಮಲ್ಲ ಕೆಜೆಯಂ ಅಟ್ಟಿಸಿ ಡೆಗುಲವನೆತ್ತಿಸಿ (ಎಳ. VII, ಚಕ್ಕಡಿ. ೪-೧೩ ; ೧೦೮೦); ಧರೆ ಪೊಗಳ್ವಂತು . . . ದೇವಾಲಯಂಗಳನೆತ್ತಿಸಿ (ಎಂ. XIV, ೨೪೨-೩೩ ; ೧೧೭೨); ದೇವಾಲಯವನೆತ್ತಿಸಿ ಪುರವಂ ಮಾಡಿಸಿ (ಎಳ. VII, ಕಿವಮೊ. ೪೮-೩೩ ; ೧೨೦೬). ೩. ದಂಡೆತ್ತಿ ಬರುವಂತೆ ಮಾಡು: ಚಿಚ್ಚರದಿಂದೆತ್ತಿಸಿ ತಂದವರಲ್ಲಂ ಬಜಿಳೆ ನೋಡು ನೀಲ್ಂ ಕಾಳೆಗದೊಳ್ (ಅಭ್ಯಕಾ.೧೦೪). ೪. ಮೇಲಲ್ಕೈರಿಸು; ಸ್ವರ್ಗಕ್ಕೇರಿಸು: ಎತ್ತಿಸಿದವರುಗಳನು ರಥಿಕರ ಹತ್ತಿಸಿದ ನಂಬರವ ಭರತರ ಹುತ್ತನೇಱಿಸಿ ಹೊಳಕಿದನು (ತೊರಾ. ೩-೬೯). ೫. ಸಂಗ್ರಹಿಸುವಂತೆ ಮಾಡು; ಶೇಖರಿಸುವಂತೆ ಮಾಡು: ಪ್ರತಿ ಮನೆಯಲ್ಲೂ ಹಂದಾ ಎತ್ತಿಸಲೇಱ (ರಂಡಿ).

ಎತ್ತಿಸಿಕೊಡು = ೧. ಕಟ್ಟಿಸಿಕೊಡು: ಚಿತ್ತಜನಂತವರೊಡಿರ್ದುರ್ ಗಾಂಧರ್ವದತ್ತೆಗೆ ಹೊನ್ನಮಾಡವನು ಎತ್ತಿಸಿಕೊಟ್ಟು ಕುದೇರನಂದದಿ ಜಾರುದತ್ತನು ಸಂಕಸಮುದಾರ (ತೀಮಾಂಕ. ೧೦-೨೨೮). ೨. ವಸೂಲ್ಮಾಡು; ತೆಗಿಸಿರಿಸು: ಸುತ್ತಣ ಪ್ರಭುಗಳ ಬಲವ ಮುಜಿಯಿಂ ತನಗೆತ್ತಿಸಿ ಕೊಟ್ಟು ಕಪ್ಪಗಳ (ಕಂಪಸಿ. ೩-೫೨). [ಎತ್ತು + ಇಸು]

ಎತ್ತು[1] (ಕ್ರಿ). ೧. ಉದ್ಭರಿಸು ; ಏರಿಸು ; ಎತ್ತಿಹಿಡಿ : ಸಂಸಾರ ವೆಂಬ ಸಕ್ತುದ್ರದೊಳ್ ಮುಱು ಗುತ್ತಿರ್ದಿನ್ನಂ ಮುಱುಗಲೀಯದೆತ್ತಿಂ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೩೬-೨೫); ಎಳೆ ರಸೆಯೊಳಟ್ಟುದಂ ಭುಜ ಬಲದಿಂ ಮುನ್ನೆತ್ತಿದಂತೆ (ಕಂಪಭಾ. ೯-೧೫); ಎತ್ತುವೆನೊ ಮಂದ ರಾದ್ರಿಯನೊತ್ತುವೆನೊ ರಿಸಾತಳಕ್ಕೆ ನಿಲ ನಂ (ಗಣಿತಾಗ್ರ. ೬-೧೮); ಮೇದಿಸಿಯನೆತ್ತಿದಾದಿವರಾಹನಂತೆ (ಪಂಚತಂ. ೪೫-೨೧). ೨. ಏರಿಸು; ಹಾರಿಸು: ಇನ್ನೀ ಧರ್ಮಮು ನಡೆಯುವಿದ ಮಹಾಪುರುಷರ್ಗೆ . . . ಮಹಾ ಧ್ವಜಮೆತ್ತಿದ ಫಲಮುಳ್ಳ (ಸೌಇಇ. XI-i, ೪೯-೧೨ ; ೧೦೬೨); ಎತ್ತಿಸು ಗುಡಿತೋರಣ ವೈಜಂತಿಕೆ ಹತ್ತಿಸು ಕರಿಯ ಸೂಟಿಯಲಿ (ಪೋಚಕ. ೪೧-೪೦); ಎತ್ತಿದ ಸತ್ಕೀರ್ತಿ ಧರಿಯಿಂ ದಾಳಿಸ ದೊಸಗ, ದಾಳಿ ಚಾಮರದ (ಕಂಪಾ. ೧೧-೨೬). ೩. ಎಬ್ಬಿಸು; ಮೇಲಲ್ಕೆತ್ತು; ತಬ್ಬಿಕೊ: ಮಗನ ಕರಬಾಹ್ಯನೂ ಚಂದ್ರಹೂಡೂ ಕಂದು ನಗುತ್ತಿ ತಳ್ಳಿಸುತಂ (ಬಸರ. ೧-೫೪); ಎತ್ತಬಲುದೇ ಬಲ್ಗಾರಿಯಂ (ಸೋಮೇಶ. ೭೬); ಧರದಲಿತ್ತಿದ ತೊಳಲು ಹಿದಿವಡದುರುಳಿತವರಿಗೆ (ಕುವ್ಯಾದ್ಭುತ. ೧೫-೧೪). ೪. (ನೀರು) ಹಾಯಿಸು ; ಬಿಡು : ತೋಂಟಲ್ಕೆ ನೀರನೆತ್ತದೆ ಬೀದಿಗೆ ನೀರನೆತ್ತುವಂತೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೩-೧೪೦). ೫. ಹೊತ್ತುತರು; ಅಪಹರಿಸು: ಪೋಗಿ ಸುಖವ ಮಲ್ಲದೇವರು ಆಂತರ ರೇಣುಗಳಂ ಪರಾಕ್ರಮೋದ್ಭೇಗರಿಪಿತ್ತು ತಂದು (ಪಂಪಭಾ. ೬-೪೭); ಕೊಂಗ್ಯನಾದ ಪಾಯಕರೆಲ್ಲ ಪಸಸೊಗೆಯ ತುಜುವನೆತ್ತಲು (ಎಳ. XIV, ಎಡತೊ. ೪೨-೩ ; ೧೧೬೩). ೬. ಹರಡು; ಬೀರು; ಎರಚು : ಪಸುಗರಿಬಲನಾದ ನೀಪದ ಅಸು ಮುಮು ಮಂ ದೆಸೆಗೆ ಕಂಪನೆತ್ತುವ ಲೋದ್ರಪ್ರಸವಮುಮಂ (ಪಂಪಮಾ. ೬-೧೯೧). ೭. ಮೇಲೇರಿಬರು; ದಂಡೆತ್ತಿಹೋಗು; ಮುತ್ತು : ಶ್ರೀಮತ್ತಿ ಭುವನ ಮಲ್ಲದೇವರು ಭೋಜನ ಮನೆ ಬಿಳಿ ಪಶ್ಚಿಮದಿಶಾವರಕ್ಕೆತ್ತಿದಲ್ಲಿ (ಸೌಇ. XX, ೬೪-೩ ; ೧೧೦೦); ಎತ್ತಣ ಪರಮಂಡಳಮುಂ ಮುತ್ತಿಂ ಗೊಳಗಾಗಿ ದಾರದಂತಿರ್ಪುವು ಕಾಯ್ತಲ್ತರೊಡನೆ[ನ]ತ್ತಮಿದೇನದ್ಭುತ ತ್ತಮೋ ರಣರಂಗಗಳ್ಳಿರವಂ ಗೊಣಮಿಂದಂ (ಎಳ. VII, ಕಿಶಾಂ. ೧೩೬-೩೩ ; ೧೧೭೬); ತಮ್ಮ ಕೋದೊಡವರ ಮೇಲಣಿಯರಿತ್ತುವ ಮುತ್ತುವ ಪೊಣರ್ವ ಳಬ್ಬುಜುವನೆಳಕ ನ್ಯಪರಂ ಕಂಡಂ (ಜಗವಿ. ೫-೧೧೨); ಅಂಬಲವತ್ತಿದಲ್ಲಿ ಪಿರಿಯಂ ಕಿರಿದುರ್ಬ್ಬಿ (ಪಾರ್ಶ್ವ. IX-i, ೨೮೬-೧೪ ; ೧೨೦೦); ತಿಳಿದೆ ಕಾಪುವುದು ಲೇಸಲ್ಲರ್ಗಿದೇಮುಂತಣಂ (ಅಭ್ಯಕಾ. ೧೫೫). ೮. ಸಂಗ್ರಹಿಸು; ಕೂಡಿಸು: ಕರ್ಣಾಟಕ ಸಂಘದ ವರು ಹಬ್ಬುದಲ್ಲಿ ಎತ್ತಿದ ಕಾಣಿಕೆಯೆಲ್ಲವನ್ನೂ (ಕಸ್ತು. I, ೧೬). ೯. ಬಡಿಸು; ಊಟಕ್ಕೆ ನೀಡು: ಪರಿಪ ತಣಗೆಲೆಯೆ ಪರಿಯಂತಮಾಗೆ ಪಲ್ಲಲಮೆತ್ತಿದ ಬೋನಮಾಗೆ (ಪಂಪಭಾ. ೬-೨೪); ಗೃಹಲಕ್ಷ್ಮಿ ಬೋನ ಮೆತ್ತಿದುದಂಬರಿ ಭೋಜ್ಯಮಪ್ಪನಂ ಬಿತ್ತರಿಪ್ಪಿದ ಬೋನ ನಿದಿರ ಬೆಲಬಾಯ್ತಾಗ್ಳ್ (ಸುಳುವಾ. ೧೧-೩೩); ಜಿನಾಂಬಿಕೆಯರ್ಗೆ ತೆಜದಿಂ . . . ಮಾಲೆವೊಪನೊಲಂಗಿಸುವ ಬೋನಮೆತ್ತುವಗಲೆತ್ತವ ದೇವವಿಳಾಸಿನಿ ಜನಂ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೧೧-೪೪). ೧೦. ಎಚ್ಚರಿಸು; ಎಬ್ಬಿಸು: ಹುಗ್ಗಾಬ್ಜಿ ಧವಳ ಶಯ್ಯಾತಳದೊಳ್ ಮಜಿಜೊಜಿಗದ ಮಧುಮಥನನೆತ್ತಲಬ್ಜದೆ (ಪಂಪಭಾ. ೯-೧೦ ವ); ಈರ್ಷ್ಯಾಕಾಂಗಳಳನಸಾಲಿಸಿ ಮಳಲಂದನಂ ಮೆಲ್ಲನೆತ್ತಿ ಕವಿಯುತ್ತು ಕೇಳುತ್ತುರ್ಮರ್ದುಂ (ರೇಣಾವ. ೬-೧೩೧). ೧೧. ಕೆಟ್ಟು ; ರಚಿಸು. 'ಎತ್ತಿಸು' ಪರಾ. ೧೨. ಬೆಳಗು : ಆರತಿಯ ನೆತ್ತಿದರು. ತಂದು ಪ್ರಾರತಿಯ ನೂಸಿದರು (ಕುವ್ಯಾ. ೧೯-೬೨); ನಿತ್ಯಮತ್ತೆ ದೆಯರೆಲ್ಲ ಎತ್ತೆ ರತುದಾರತಿಯ (ಪಂದಂ. ೧೧-೧೪೮). ಮಾರಕುಮಾರ ಮಂತ್ರಿಕಸುತರಿಗೆ ರನ್ನ ದಾರತಿಗಳ ನೆತ್ತಿದರು (ನೇಮಚ. ೩೧-೩೫); ಮುತ್ತಿನಾರತಿ ರತ್ನದಾರತಿಗಳ ತಂದು ಮುತ್ತೈದೆಯರೆತ್ತಿ ನಲಿದು (ಪಂಪಪು. ೪-೭೧). ೧೩. ಸಮರ್ಪಿಸು; ಕೊಡು : ತನಗರ್ಘ್ಯಮೆತ್ತಿ ತಳಿಗೆಯೊಳಿಡೆ (ಪಂಪಭಾ. ೬-೬೪); ನಿಕ್ಕೊಡೆ ದಯುನುಮಪ್ಪ ಗಳ್ಪಿಸುಮಾಗಳ್ಕೆಗನೆತ್ತಿದಡೆ ಹಸ್ತಳಿಕ ಮಲದೊಳ್ (ಪಂಚತಂ. ೨೫೬-೬); ಅವಳ್ ಪೋಲ್ವಳು ಪೆತ್ತು ಕಾರ್ತಿಲಕಕ್ಕೆತ್ತ ವಾದಳಾ ವಧೂಗೆ ಶಾಶ್ವತದ ನಾಂದಿಯೊಳಿಳೆತ್ತುವೆಂ (ಸುತ್ತಸು.೧-೬).

೧೪. ಸುಲಿ; ಸಿಗಿ: ಎತ್ತುವ ಮಿಟ್ಟು (ವರ್ಧಮಾ. ೧೧-೬); ಕಾತ್ಯಮಂ ಕೊನರಿಪರ್ ಕಲ್ಲಲ್ಲಿ ನಾರೆತ್ತುವರ್ . . . ಉರ್ವರೆಯೊಳ್ ಸಂದ ಕವಿಪ್ರವೇಕರೆ ವಲಂ ಬಲ್ಲರ್ ಪಿಜರ್ ಬಲ್ಲರೇ (೮೯ ಲಾವ. ೧೧-೧೩); ತನ್ನಯ ರೂಪಿಂಗೆ ಸೆಣಸುವ ಸತಿಯರ ಬೆನ್ನ ಪಟ್ಟಿಯನೆತ್ತುವಂತೆ (ಮೇಚಕ. ೧೬-೬೩). ೧೫. ಆರಿಸು; ಆಯ್ದುಕೊಳ್ಳು: ಎತ್ತಿದ ಮುಹೂರ್ತ (ರೂಪ); ಚೀಟಿ ಎತ್ತು (ರೂಪ). ೧೬. ಉದ್ಧರಿಸು; ರಕ್ಷಿಸು; ಬದುಕಿಸು: ಈ ಉಮಾಧನವೆತ್ತಿದಂಗೆ ದೇಡಿತ್ತಂ ಕುಡುವಂ (ಪಂಚತಂ. ೧೧೩-೧೫೫); ಕೆಡಿಸುವುದು, ಕೆಟ್ಟವರಿಗೆ ನೆರವಾಗಿ ಮತ್ತವರನಂತೆ ಮೇಲೆತ್ತುವುದು ಎಲ್ಲಾ ಮಜೆ (ಕುಜರ್. ೧-೨-೫). ೧೭. ಇನ್ನೊಂದು ಗ್ರಂಥದಿಂದ ತೆಗೆ; ಉದ್ಧರಿಸು. ೧೮. ಮೊದಲಿಡು; ಆರಂಭಿಸು: ಆರೋಹಣಂ ತಗುಳ್ದಡೆ ಬಱಬೀಸಿ ಎತ್ತುವಡೆ (ಕಲ್ಯಾ. ೬-೧); ಮುಗುಮಿಗುತ್ತುಮಿರ್ಪ ನಲುಸುರ್ ಪೊಗವುಗಳ ಕಂಪನೆತ್ತೆ (ಅನ್ಯಾ. ೪೦). ೧೯. ಹೊಂದು; ತಾಳು; ಧರಿಸು: ಕೋಪದೆತ್ತಿದ ಭೀಷಣಘ್ನುಕುಟಿ (ಶಾಂತಪು. ೩-೬೮); ಕೊಡಪತ್ತೆತ್ತಿದಾದುಯ್ (ಸೋಮಚ. ೫-೩೭). ೨೦. [ಗಣಿತ] ಭಾಗಿಸು: ಕ್ರಮದಿಂದೆತ್ತಲುತ್ತಣಂದೆ ಕಲೆಯಂ ಮೂವತ್ತಱಿಂದೆತ್ತು, (ಜಾತಕ. ೪-೧); ಭಾಗಂ ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಪೆಸರು – ತವಿಸು, ಭಾಗಿಸು, ಉಗಿ, ಎತ್ತು, ಕೊಡು (ವ್ಯವಹಾ. ೧೩-೧೨).

ಎತ್ತಾಡು, ಎತ್ತಿಆಡು = ದೋಷಾರೋಪಮಾಡು; ಹೆಂಗಿಸು: ಧನಲೋಭಿಗಳು ಇದನ್ನು ಎತ್ತಾಡಿದ ವರ್ತಮಾನವನ್ನು ಊರ ಜನರು ಹೇಳಿದರು (ಕಾಸವ. ೫); ಯಾ ಸ್ವಾಮಿಯು ಹೊಲವುಮನೆಯ ಮಾತ ಯೆತ್ತಿ ಆಡಿದವರು ಜಾತವಂತಳಲ್ಲ (ಎಳ. XII, ತಿಪಮೂ. ೬೬-೩ ; 1775); ದೋಷವನ್ನೇ ಎತ್ತಿ ಆಡಬಾರದು (ರೂಪ). ಎತ್ತಿಕಟ್ಟು = ೧. ವಿರುದ್ಧ ವಾಗಿ ನಿಲ್ಲಿಸು; ಪ್ರಚೋದನೆಮಾಡು: ಕೆಲವರನ್ನು ನನ್ನ ವಿರುದ್ಧ ಎತ್ತಿಕಟ್ಟಿ ನಿಲ್ಲಿಸಲೂಬಹುದು (ಮಪಿಚಿ. ೧೦೩); ಅನಂದನನ್ನು ಎತ್ತಿಕಟ್ಟಿ ನಮ್ಮ ವಿರುದ್ಧ ಸಂಚುಮಾಡ್ದೀರ (ಮಚಂ. ೧೨ಆ). ೨. ವಿರಿಸಿಕಟ್ಟು: ಬಗೆಗೊಳ್ಳದ ಮೋಹಮಿತ್ತಿಕಟ್ಟಿದ ಜಡೆ ತೊಟ್ಟಿ ರತ್ನಕವಚಂ . . . ಸೌಮ್ಯ ಭಯಂಕರನಾದನರ್ಜನಂ (ಪಂಪಭಾ. ೬-೭೯); ವಿದಳಕ್ಕೃರವರಾಜಿ ರಾಜಬಲದಿಂ ಸಂತೋಷಮಂ ಮುಟ್ಟಿ ನಮ್ಮಮದಮಂ ತಾವರೆಯಿತ್ತಿ ಕಟ್ಟಿ ತಮಮಂ ಶೀತಾಂಶುವೆಚ್ಚಿ (೧೦೪. ೪-೨೯). ೩. ಹೋಗಾಡಿಸು; ಒಳಸರಿ; ಕುಗ್ಗು: ಮದಮಂ ದಿಗ್ವಜಮತ್ತಿಕಟ್ಟಿ ದಿಗಿಧ್ವಕರ್ ದೇವ ದೇವಗದಾವುದೊ ಭೂಲೋಕಕೆದ ಸಾಧ್ಯಸಾಧನೆಗಳಿಂ (ಕಾಂತಪು. ೧೧-೧೨೪); ಅಪಿಸತ್ವೇಗಮೆಟ್ಟಿಂ ಜವಂ ವ್ರಣಮತ್ತಳತಕಾಯಮಿತ್ತಿ ಕಟ್ಟುವ ಮದಮುಣ್ಮೃಹೋರ್ ನೊರೆ ಬೀಜ್ಯ ಗಜ ಧ್ವಜಮಂಬರಕ್ಕೆ ನಿಳ್ಪುವ ಜಯಕೇತು ಸಂದೆಯದ ದಂದುಗಮಂ ತಿದಿಸುತ್ತು ಮುಂದ ಹೋಡುವ ರಿಪು ದಂತಿಗಂ ಪೆಣಗಱಿಪ್ಪುವ ಅಟ್ಟರ ಮೇಗುದಂತಿಗಂ (ಶಾ ವ್ಯಾತ. ೬೨೦); ನಟ್ಟಿನಾನೆಯ ಮದವತ್ತಿಕಟ್ಟಿ ವಿಳಕ್ಕನ್ನ ಮನೆಕಳ್ಳ ವಿವೆಂದ ಕಾರಣಂ (ಶಂವೃಪು. ೧೧-೫೬); ನಿಶಾಚರೇಶ್ವರನ ವಾಮಬಲೋಚನ ವಾಮಬಾಹುಗಳ್ ಕೆತ್ತಿದುವೆತ್ತಿಕಟ್ಟಿ ಮದದಂತಯ ಸೋರ್ವ ಮದಂ ಕರೇಣಾಗದತ್ತು (ಜಗವಿ. ೧೩-೬); ಉಗು ವೆಂಟುಂ ಮದವತ್ತಿಕಟ್ಟಿ ವಿರಸಂ ಸಿತ್ತಾಭ ಭೀರುಮ್ಮನಂ ಮಿಗೆ ಬಾಯೊಳ್ ಬಿಡೆ ಕೈಯಂಬುಟ್ಟು ಸುಗಿವನ್ನಂ ಗರ್ಜಿಸುತ್ತೆದ್ದೆ (ಜಗವಿ. ೧೬-೧೨). ಎತ್ತಿಎಣಿಸು = ದೋಷಾರೋಪಣೆ ಮಾಡು; ತಪ್ಪು ಗಳನ್ನು ತೋರಿಸು: ಇನ್ನೊಬ್ಬರನ್ನು ಎತ್ತಿ ಎಣಿಸಬಾರದು (ರೂಪ). ಎತ್ತಿಕಳೆ = ತೊಲಗಿಸು; ಹೋಗುವಂತೆ ಮಾಡು; ಕಳೆ: ತಪ್ಪೀವನ ವನೆಮಗಿತ್ತು ಕರುಣಿಸು ಮೇಣ್ ವಿಕಾರಿಯನೆತ್ತಿಕಳೆ (ಕುವ್ಯಾಲ. ೫-೩೩).

ಎತ್ತಿಕೊಳ್ = ತೆಗೆದುಕೊ; ಅಂಗೀಕರಿಸು: ಮರಿಯಾದೆಯಾ ಉಳ್ಳದಲ್ಲ ಎತ್ತಿಕೊಟ್ಟೆನ್ನ್ಯಾಯಮತಾಪತಕರಕ್ಕುಂ (ಎಳ. VI, ಕೊಪ್ಪ ೬೯-೧೭ ; 700); ಬಾಳೆಯ ಗರ್ಭದೊಳ್ದರ ಬಾಳೆಯಂ ಬಾಳನುಮಂ ಕಂಡಿಕ್ಕಿಕೊಂಡು (ಪಂಪಭಾ. ೧-೬೮ ಪ); ಅತಿವಿಶಾಸದಿಂದಿಕ್ಕಿಕೊಂಡು ನೆಗಳ್ತಕಿಂದಲ್ (ಪಕಥ. ೩-೩೦); ಸತ್ಯವಂತರ ಶಿಸು ಸತ್ಕರಿಂದಿನ ಬೇಡ ಹೆತ್ತಮ್ಮ ಮಗನ ಕರೆವಂತೆ ನಿನ್ನ ನೆವರಿತ್ತಿಕ್ಕೂಂ ಬುವರು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೬೫). ಎತ್ತಿಕರ್ = ಮೌಲ್ಯಾಧಿಕ್ಯ: ಎಣ್ಮನೆಯತ್ತಿ ತಂದು ನಂದಾದೀಪವಿಗೆಯ (ಸೌಇಇ. XX, ೪೫-೪೨ ; 1071). ಎತ್ತಿತೋರಿಸು = ಎದ್ದು ಕಾಣುವಂತೆ ಮಾಡು; ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸು: ಎತ್ತಿತೋರಿಸಬೇಕಾದ ಪದ ಪ್ರತ್ಯಯ ಮೊದಲಾದುವುಗಳನ್ನು . . . ದೊಡ್ಡದಾದ ಅಕ್ಷರಗಳಲ್ಲಿ ಅಚ್ಚುಮಾಡಿದೆ (ಪದ್ಯಮ. ೪ ಮುಚ್ಚುಮಿ). ಎತ್ತಿದಕ್ಕೆ = ೧. ಚತುರ; ಪ್ರವೀಣ; ಶ್ರೇಷ್ಠ: ನೀಂ ಎತ್ತಿದಕ್ಕೆ ಪೇಳ್ದಿರಿ (ಸೂಕ್ತಿ. ೩-೩೦); ಮುಂತು: ಕೇಳಿ ಮಯ್ಯನಾಳಿಕೆಯಲ್ಲಿ ತತು ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಬಂದಳಿಕೆಗೆತ್ತಿನಡಿದಲ್ಲಿ ಆಗಲ್ಕ್ಕ ನಾಗಂಗನಾಳುತನವಂ ಮಾಡಿ (ಎಳ. VII, ತಿಕಾರಿ. ೧೩೧-೫; 1160); ಪೆಸು ಗೊಂಡೆಯಂಬಾ ರಜ್ಜುವಮಾಡುತ್ತಿದ್ದು ಮೇಲುಮಾಡಿನ ಮಂಚೆಯರ ಮೇಲೆ ಎತ್ತಿಕ್ಕಿನಡಿದ್ದೆ (ಸೌಇಇ. IX-i, ೩೫೪-೩ ; 1320). ಎತ್ತಿಪೋಗು = ಎತ್ತಿನಡೆ: ಅಱಿಕೆ ಮಹಾರಾಜಂ ಪರಚಕ್ರದ ಮೆಗೆತ್ತಿಪೋಗಿ (ಪಚಾಕಾ. ೭೫-೧೩); ಶ್ರಿದಕಾಪಾಸಮಿದಂತಿರಲಿಂ ರಮಣಿಯಂ ಪಿಡಿದು ಮಂತೆತ್ತಿಪೋದುದು (ಕಾದಂಬ. ೪೪೫); ನಿನ್ನ ಪಡೆಯಪ್ಪೆಡೆಗಿಲ್ಲಿಂ ದೆತ್ತಿಪೋದಪುದು ಎಂಬುದಂ (ಪಂಚತಂ. ೧೨೬-೧೪). ಎತ್ತಿಬಿಡಿಂ. ಅಪ ಹರಿಸು. ೨. ಕುಕ್ಕು: ಪಾತ್ರೆಯನ್ನು ಎತ್ತಿಬಿಡುಬೇಡ (ರೂಪ). ಎತ್ತಿ ಬರ್ = ಮೇಲೇರಿಬರು; ಮೇಲೆಬೀಳು: ಈ ಸಮುದ್ರಂ ಮೇಲೆ ಭೋರೆಂ ದೆತ್ತಿಬಂದೀ ತತ್ತಿಗಳಂ ಕೊಂಡು ಪೋದೊಡೆ (ಪಂಚತಂ. ೧೫೦-೧೬); ದಣ್ಪಾಯಲೆ ಬೊಪ್ಪನಕ್ಕಿಬರಲು ಹಲಸುಕಾರ ಕಾಳಗದಲು (ಎಳ. VII, ತಿಪಮೂ. ೧೨-೬; 1120); ನತಪಿಶ್ವಮಹೀಕಮಂಡಳಂ ವಿಜಯದಲಿತ್ತಿಬಂದ ನವನಂ ರಣದೊಳ್ ಗೆಲಲಾಜಿವಂ (ವರ್ಧಮಾ. ೨-೬೧); ಮೇಣಾದ್ಯೆದಿತ್ಯ ಬರ್ಪಾ ರಿಬಲಂಬನೆ ಸಂಹಾರಿಲರ್ ರುದ್ರಿತಕಂ (ಎಳ. XII, ಪಾಗಾ. ೫೦-೧೩; 1248). ಎತ್ತಿಬರೆ = ಪ್ರತಿಯಲ್ಲಿ ಇದ್ದಂತೆ ಬರೆ; ನಕಲು ಮಾಡು; ಉದ್ಧರಿಸು: ಇಲ್ಲಿ ನಾನೆತ್ತಿಬರೆದೆನ್ದು ಮುಚಿ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿಲ್ಲ ದರ್ಭಾತಿರೇಕವೊರೆಯೆ ಸೊಲ್ಲಿಸುವೆನುಳಿಕ್ಕುದುಮುಂ (ನಾಸಂಶ. ೨-೫). ಎತ್ತಿಮಾಟು=ಹರಾಜುಹಾಕು; ಲೀಲಾವ್ಯಮಾಡು; ಎಲಂಹಾಕು: ಕೆತ್ತಿ ಖಂಡುಗಭೂರಹೊಕ್ಕು ತಿರುಗಿದಡೆನು ಹೊತ್ತು ಬಂದಾಗ ಹಿರಿಯದ ಕತ್ತಿಯನು ಎತ್ತಿಮಾಜಿಂದ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೭೫೬). ಎತ್ತಿಹಾಕು = ೧. ಅಪ ಹರಿಸು; ಲಪಟಾಯಿಸು; ಹೊಡೆ: ಅಪಮೃ ಹಣವನ್ನು ಎತ್ತಿಹಾಕಲ ಬೇಕೆಂಬ ಯೋಚನೆಯವರಾಗಬಾರದು (೨೯೧೪೬. ೪೩); ಐದು ಸಾವಿರ ರೂಪಾಯಿ ಇಟ್ಟಿದ್ದ. ಅದನ್ನು ಅಷ್ಟೂ ಎತ್ತಿಹಾಕಬೇಕು ಅಂತ ಮಾಡಿದೆ. ಸಾಧಿಸಲಿಲ್ಲ (ತಿಡುಗು. ೭೩). ೨. ಮಿಗುರು; ಉಪೇಕ್ಷೆಮಾಡು: ಅವನು ನನ್ನ ಮಾತನ್ನು ಎತ್ತಿ ಹಾಕುವುದಿಲ್ಲ (ರೂಪ). ಎತ್ತಿಹಿಡಿ = ೧. ಸರಿಯೆಂದು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸು; ಸಮರ್ಥಿಸು; ಬೆಂಬಲಿಸು: ಜಿಲ್ಲಾಕೋರ್ಟಿನ ತೀರ್ಪನ್ನು ಉಚ್ಚನ್ಯಾಯಾಸ್ಥಾನ ಎತ್ತಿಹಿಡಿದಿತ್ತು (ಪುಸರು. ೩೬೧); ಸಂವಿಧಾನವನ್ನೂ ವಿಧಿಗಳನ್ನೂ ಎತ್ತಿಹಿಡಿಯುತ್ತೇನೆ (ಭಾಧಾನ. ೨೫೩). ೨. ಉದ್ಧರಿಸು: ಎತ್ತಚಂದೇನೆಂದು ತಿಳಿಯೆ ಕೇಳ ದೆಯೊ ಎತ್ತಿಹಿಡಿಯುತ ಅಭಯ ಮಾತನುಸುರಿದೆಯಾ(ಕವಚ. ೩೬-೧೬).

೩. = ಎತ್ತಿಕಟ್ಟು ೧. ಒಬ್ಬೊಬ್ಬರಮೇಲೆ ಎತ್ತಿ ಹಿಡಿಯಬಾರದು (ರೂಢಿ). ಎತ್ತಿಹೋಗು = ೧. ದಂಡೆತ್ತಿಹೋಗು : ಸೇನಾಸಹಿತವಾಗೈತಂದು ಪರಮಂಡಳಪತಿಯ ಮೇಲೆತ್ತಿಹೋಗುತ್ತ (ಬಸಪು. ೨೨–೨೮). ೨. ನಾಶವಾಗು ; ಹಾಳಾಗು : ಸುತ್ತ ಕೋಟೆಯ ಮೇಲೆ ಮತ್ತೆ ಕೋಟೆಯ ರಚಿಸಿ ಮುತ್ತಯ್ದೆ ಮಗನು ಅಳಿದಾನು ಬಿದನೂರು ಎತ್ತಿಹೋದೀತು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೧೦೦) ; ಒತ್ತರಿಸಿ ಬಂದರಾಪತ್ತುಗಳು . . . ಎತ್ತಿಹೋಗುವುದದರ ಪಾಡೆಂದು ತಿಳಿದು (ಕಎಪು. ೫೨–೧೪). ೩. ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಹೋಗು ; ಗುಳೇಹೋಗು ; ವಲಸೆಹೋಗು : ಅವರು ಊರುಬಿಟ್ಟು ಎತ್ತಿಹೋಗುತ್ತಿದ್ದಾರೆ (ರೂಢಿ).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಎತ್ತು ; ಕೊಡ. ಎತ್]

ಎತ್ತು₂ 'ಎಟ್ಟು₁' ನೋ.

ಎತ್ತುಂಗೊರಲ್ (ನಾ). ಮೇಲಕ್ಕೆತ್ತಿದ ಕೊರಲು : ಎತ್ತುಂಗೊರಲ್ಗೆಯ್ದೆ ಸುಕುಮಾರಮಾಗಿರ್ದ ಮಗಮಗಿಪ ಮಲರ ದಂಡೆಯದೊಂದು ಬಿಳ್ದತ್ತು (ಸಂಸಪ. ೨೬–೬). [ಎತ್ತು₁ + ಕೊರಲ್]

ಎತ್ತುಂಗೋಲ್, ಎತ್ತುಗೋಲು (ನಾ). ಹರಿತವಾದ ಬಾಣ ; ಗುರಿಯಿಟ್ಟ ಬಾಣ : "ಎತ್ತುಂಗೋಲೆಂದು ಕೂರಂಬು" (ಕಶಸಾ. ೨೩–೪೮೫) ; ತದೀಯ ಶೌರ್ಯಮನೆತ್ತುಂಗೋಲ್ಗೊಳ್ವಂತೆ ಮೇಗಣಂ ಮೇಗೆ ಪಿಡಿದೆತ್ತಿಕೊಂಡು (ಶಾಂತಿಪು. ೧೦–೧೬೪ ವ) ; ಎತ್ತುಂಗೋಲಂ ವಿರಹಿಗೆ ಚಿತ್ತಭವಂ ತೊಟ್ಟನಿಕ್ಕಿದಂತಿರೆ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೧೦–೮೦) ; ಎತ್ತುವುದು ಕೋಲ್, ಎತ್ತುಂಗೋಲ್ (ಶಬ್ದಾನು. ೩೪೪ ಪ್ರಯೋ). **ಎತ್ತುಗೋಲು** : "ತೂ[ಕೂ]ರಂಬಹುದೆತ್ತುಗೋಲು" (ಕವಿಕಂ. ೧೯೫).

[ಎತ್ತು₁ + ಕೋಲ್₁]

ಎತ್ತುಂಗೋಲಿಕ್ಕು (ಕ್ರಿ). ಹರಿತವಾದ ಬಾಣ ಬಿಡು : ಮನೋಜಾತನಿರ್ದುದ್ದೆಸಕ್ಕಾರ್ದೆತ್ತುಂಗೋಲಿಕ್ಕುವಂ ಭಾವಿಸುವರಳವೆ ಸತ್ರಾಜಿತೀದೇಹದಾಹಂ (ಜಗವಿ. ೧೧–೪೦). [ಎತ್ತುಂಗೋಲ್ + ಇಕ್ಕು]

ಎತ್ತುಂಗೋಲ್ವೋಗು (ಕ್ರಿ.) ಹರಿತವಾದ ಬಾಣದಿಂದ ತಿವಿಯಲ್ಪಡು : ಚತುರ್ನಿಕಾಯಾಮರ ಕೋಟಿ ವಂದನಾ ಭಕ್ತಿಗೆ ವರೆ ಹಿಮಡೂಳಂ ಕಳದೊಳೆತ್ತುಂಗೋಲ್ವೋದ ರಕ್ತಡೂಳನಂತೆಱಂಕೆವಿಸುಟ್ಟು (ಶಾಂತಿಪು. ೯–೨೩ ವ). [ಎತ್ತುಂಗೋಲ್ + ಪೋಗು₁]

ಎತ್ತುಂಗೋಳ್ (ನಾ). ಎತ್ತಿಕೊಂಡುಹೋದ ಕೊಳ್ಳೆ ; ಸುಲಿಗೆ. 'ಎತ್ತುಂಗೋಳ' ಪರಾ. [ಎತ್ತು₁ + ಕೋಳ್]

ಎತ್ತುಂಗೋಳ (ನಾ). ಕೊಳ್ಳೆಹೊಡೆದು ಎತ್ತಿಕೊಂಡು ಹೋಗುವವನು : ಇವನೆತ್ತುಂಗೋಳ [ಪಾಠಾಂ. ಗೂಟ] ನೀಮಿವನಂ ನಂಬದಿರಿಮೆಂದು ಕಂಡವರ್ಗಳ್ ಸಾಱುವರತ್ತಂ (ಸಮಪ. ೫–೪೦).

[ಎತ್ತುಂಗೋಳ್ + –ಅ₇]

ಎತ್ತುಕಂಬಿ (ನಾ). ಎತ್ತುವ ಕಂಬಿ ; ಅಡ್ಡೆ : ಸಂದಣಿ ಮೇಲುಸರಕಿನ ಬಂಡಿ ತಲೆವೊಱೆ ಯೆತ್ತುಕಂಬಿಗಳ ಹೇಳಲೇನು (ಕುವ್ಯಾಗ. ೪–೧೮).

[ಎತ್ತು₁ + ಕಂಬಿ₂]

ಎತ್ತುಕೈ (ನಾ). ಎತ್ತುವ ಸಾಧನ : ಗನಿಗಳಲ್ಲಿ ಕೆಲಸಮಾಡುವ ಎತ್ತುಕೈ(Lifts)ಗಳು, ಪಂಪುಗಳು . . . ಉಗಿಯಿಂದಲೇ ಇನ್ನೂ ನಡೆಯುತ್ತಿವೆ (ಬಾಲಪ್ರ. I, ೪೨). [ಎತ್ತು₁ + ಕೈ₃ (< ಕೆಯ್₂)]

ಎತ್ತುಗ (ನಾ). ಬಸವ.

ಎತ್ತುಗನ ಕಥೆ = ಬಸವನ ಕಥೆ ; ಬಸವಪುರಾಣ : ಅಂಥ ಎತ್ತುಗನ ಕಥೆಯನ್ನು ಸಾಕ್ಷಾತ್ ವಿರೂಪಾಕ್ಷನ ಸನ್ನಿಧಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿಸುವುದು ನಾಲ್ಕನೆಯ ಸರದಪ್ಪು (ತುಂಗಭ. ೯೭).

[ಎತ್ತು₂ (< ಎಟ್ಟು₁) + –ಗ₂]

ಎತ್ತುಗಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ಎತ್ತನ್ನುಕಟ್ಟು : ಬಡಗಲೂ ಎತ್ತುಗಟ್ಟುವ ಮೊರಡಿಯ ಚಿಲುಂಮ (ಎಕ. XIV, ಶ್ರೀರಂಗ. ೮೬–೩೬ ; 1471).

[ಎತ್ತು₂ (< ಎಟ್ಟು₁) + ಕಟ್ಟು₁]

ಎತ್ತುಗಡೆ (ನಾ). ೧. ಏರ್ಪಾಡು ; ಪ್ರಯತ್ನ : ಬೆಳಗಾಗುವುದರೊಳಗೆ ಅರ್ಜುನನ ಪಾಳೆಯದಲ್ಲಿ ಕುದುರೆಯನ್ನು ಬಿಡಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ಎತ್ತುಗಡೆ ನಡೆದಿತ್ತು (ಬಿದುರೆ. ೮೫) ; ವರ್ತಮಾನ ತಿಳಿಯುವ ಮೊದಲಿಗೇ ಮೈದೆಗೆದು ಬಿಡುವ ಎತ್ತುಗಡೆ ಅವನದು (ಇಪ್ಪಕ. ೨೬೨) ; ಅಡಿಗೆ ಮನೆಯನ್ನು ಕೆಡಹಬೇಕೆಂದು ಎತ್ತುಗಡೆ ನಡೆಯಿಸಿದರೆ ಕೆಡಹುವವರ ಮೈಮೇಲೆಯೇ ಅದು ಬೀಳಬಾರದು (ಯಕ್ಷಪ್ರ. ೧೫೨). ೨. [ಸಂಗೀತ] ಪ್ರಾರಂಭ ; ಎತ್ತುವಿಕೆ : ಸಂಗೀತದ ಎತ್ತುಗಡೆ, ಮುಕ್ತಾಯದ ಕ್ರಮ ಒಂದು ರೀತಿ (ಕನ್ನನು. I, ೩೫೨) ; ರಾಗದ ಎತ್ತುಗಡೆಯಲ್ಲಿ, ನಿಲುಗಡೆಯಲ್ಲಿ, ಗಮಕದಲ್ಲಿ, ಆಲಾಪದಲ್ಲಿ, ಬೇರೆಯೇ ಆಗಿ ಕಾಣಿಸಬಲ್ಲುದು (ಯಕ್ಷಬ. ೬೪) ; ವರ್ಣದಲ್ಲಿ ಚರಣ ಅಥವಾ ಎತ್ತುಗಡೆ ಇರುತ್ತದೆ (ಸಂಗೀಚ. ೭೧). [ಎತ್ತು₁ + ಕಡೆ₃]

ಎತ್ತುಗಲ್, ಎತ್ತುಗಲ್ಲು (ನಾ). ೧. ಎತ್ತಿಹಾಕುವ ಕಲ್ಲು, —ಗುಂಡು : ಎತ್ತುಗಲ್ ಪಿರಿಯಡೆಂಕಣಿ ಸೂಸುಡೆಂಕಣಿ . . . ಕಯ್ಕವಣೆ ಇಡುಗಲ್ಲ ಮೊತ್ತ (ಪದ್ಮಠಾ. ೩–೨೧). ೨. ಶಕ್ತಿಯ ಪರೀಕ್ಷಾರ್ಥವಾಗಿಟ್ಟಿರುವ ದೊಡ್ಡ ಕಲ್ಲು. **ಎತ್ತುಗಲ್ಲು** : ೧. ಎತ್ತುಗಲ್ಲುಗಳು ಪೆಟಲನಾಳಿ ಕೋಟೆಗಳೊತ್ತಿಲಿ ನಿಲಿಸಿರುತಿಹವು (ಅಂಜಡ. ೩–೧೪) ; ಎತ್ತುಗಲ್ಲುಗಳೇರುಗಲ್ಲು ಕವಣೆಗಲ್ಲು ಬಿತ್ತರದರೆಗಲ್ಲುಗಳು ಮೆಱೆದುವರ್ತಿಯಲಿ (ಕಂನವಿ. ೧೧–೧೩೫). ೩. ದೊಡ್ಡಕಲ್ಲು (ಕಿ).

[ಎತ್ತು₁ + ಕಲ್₃]

ಎತ್ತುಗಲ್ಲು 'ಎತ್ತುಗಲ್' ನೋ.

ಎತ್ತುಗಟೆ (ಕ್ರಿ). ಮೇಲಕ್ಕೆ ಎತ್ತುವ ಗಳೆ : "ಎತ್ತುವ ಗಟೆ, ಎತ್ತುಗಟೆ" (ಶಬ್ದಾನು. ೩೧೫ ಪ್ರಯೋ). [ಎತ್ತು₁ + ಗಟೆ]

ಎತ್ತುಗಾಣ 'ಎರ್ತುಗಾಣ' ನೋ.

ಎತ್ತುಗುಂಡು (ನಾ). ೧. = ಎತ್ತುಗಲ್ ೧. ಕಱೆದುಟ ದಾರಿವೆಂಚೆಯೆರ್ದೆ ಕಮ್ಮರಗಲ್ ಮೊಲೆಯೆತ್ತುಗುಂಡು ನಾಣ್ದೆಱೆಯೆಸವೂರದಿಡ್ಡೆ ಮೊಗಭೋಜನ ಕನ್ನಡಿ ಪಾದವಟ್ಟಿಗೋಲ್ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೧೦೦೩) ; ದಡಿ ದಸಿ ಕವಣೆ ಕೈಕಲ್ಲೆತ್ತುಗುಂಡಾರ್ದಿಡುವ ಪೆಟಲು (ಕುರಾಸಾಂ. ೩೭–೫೪). ೨. = ಎತ್ತುಗಲ್ ೨. ಸಾಗರಮೆಂದುಂ ದುಷ್ಟದೋಷಾಚರನ ಕರತಳ[ಕ್ಕೆತ್ತುಗುಂಡಾಯ್ತು] ತಾರಾಗಿರಿ (ಕುಸುಮಾ. ೨–೧೩೦).

[ಎತ್ತು₁ + ಗುಂಡು₂]

ಎತ್ತುಗುಡಿ (ನಾ). ಮೇಲೆ ಕಟ್ಟಿರುವ ಧ್ವಜ ; ಹಾರಿಸಿರುವ ಬಾವುಟ : ಹೊತ್ತ ದುಗುಡವ ಹಾಯ್ಕಿ ಕೈವಿಡಿದೆತ್ತಿ ಕರ್ಣನ ಕೊಟ್ಟು ಮೈಗಳಲೆತ್ತುಗುಡಿಗಳ ರೋಮ ಪುಳಕದ ಪೂರ್ಣಹರುಷದಲಿ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೮–೬) ; ಸತ್ತಿಗೆಯ ಚಾಮರದ ವ್ಯಜನದಲೆತ್ತುಗುಡಿಗಳ ಗಡಣದಲಿ ನಭ ಕೆತ್ತುದು (ನಿಭಾಗ. ೧೦–೬೨–೧೦). [ಎತ್ತು₁ + ಗುಡಿ₂]

ಎತ್ತುಗೆಯ್, ಎತ್ತುಗೈ (ನಾ). ಬೆರಳು ನೆಟ್ಟಗೆ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಎತ್ತಿದ ಕೈ : (ಕಿ). **ಎತ್ತುಗೈ** : ಮುಗಿದೆತ್ತುಗೈಯಿದನು ಕೊಂಡೆತ್ತಿ ಸೆಳೆದವರಾರ್ (ಮಲೆದೇ. ೧೬–೫).

ಎತ್ತುಗೈಯುದ್ದ = ಮೇಲಕ್ಕೆತ್ತಿದ ಕೈಯಿನ ಮನುಷ್ಯನಷ್ಟು ಉದ್ದ : ಎತ್ತಿಮ್ಮೆ ಹೂಡುವುದು ಉತ್ತೊಮ್ಮೆ ಹರಗುವುದು ಬಿತ್ತೊಮ್ಮೆ ಹರಗಿ ಕಳೆದೆಗೆದರಾ ಬೆಳೆಯು ಎತ್ತುಗೈಯುದ್ದ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೩೫೮).

[ಎತ್ತು + ಕೆಯ್₂)]

ಎತ್ತುಗೈ 'ಎತ್ತುಗೆಯ್' ನೋ.

ಎತ್ತುಗೈದು (ನಾ). ಮೇಲಕ್ಕೆತ್ತಿರುವ ಆಯುಧ: ಎತ್ತುಗೈದುವಿನ ನಿಲಜನು ದುಗುಡದಲಿ ಫಲುಗುಣ ಯಮಳರೊಂದಾಗಿ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧೬–೭೮). [ಎತ್ತು$_1$ + ಕೈದು$_1$ (< ಕೆಯ್ದು)]

ಎತ್ತುಗೊಳ್ಳು (ಕ್ರಿ). ಏರಿಸು: ಎತ್ತುಗೊಂಡ ಹುಬ್ಬಿನ, ದಾರಿದ್ರ್ಯವೇ ಮೂರ್ತಿವೆತ್ತಂತಿದ್ದ ಹುಡುಗ (ಪುನರು. ೫೧೬).
[ಎತ್ತು$_1$ + ಕೊಳ್ಳು (< ಕೊಳ್$_1$)]

ಎತ್ತುಗೋಲು 'ಎತ್ತುಂಗೋಲ್' ನೋ. –

ಎತ್ತುನಾಲಗೆ, ಎತ್ತುನಾಲಿಗೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮೂಲಿಕೆ: "ಎತ್ತುನಾಲಗೆಯನಡ್ಡಜಿಹ್ವೆಯೆನಿಕು" (ಮಂಗರಾ. ೪೪–೪೬); ಎತ್ತುನಾಲಗೆಯ ಬೇರ್ (ಲೋಕೋಪ. ೯–೨೧೬); ಕತ್ತೆಗಿವಿ ಸಹದೇವಿ ಮತ್ತೆತ್ತುನಾಲಗೆಯು ಉತ್ತರಣವೆರಸಿ ತಿಅಕವಿಡೆ ಲೋಕ ತನ್ನತ್ತ ಸಾರುವುದು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೯೮೦). **ಎತ್ತುನಾಲಿಗೆ**: ಎತ್ತುನಾಲಿಗೆಯ ರಸಮಂ ಆಡಿನ ಹಾಲಲ್ಲಿ ಬೆಲ್ಲದಿ ಕುಡಿಯೆ ಊದುಗಾಮಾಲೆ ತೀರ್ಗುಂ (ವಿವೈವಿ. ೮೬).
[ಎತ್ತು$_2$ (< ಎಱ್ತು$_1$) + ನಾಲಗೆ]

ಎತ್ತುನಾಲಿಗೆ 'ಎತ್ತುನಾಲಗೆ' ನೋ.

ಎತ್ತುಪಟ್ಟಿ (ನಾ). ಎತ್ತಿಹಿಡಿದುಕೊಳ್ಳುವ ಪಟ್ಟಿ: ಪರಾಯಿ, ಕಾಲು ಚೀಲ, ಮೊದಲಾದುವನ್ನು ಮೇಲೆತ್ತಿ ಹಿಡಿದುಕೊಳ್ಳುವ ಪಟ್ಟಿಗಳು; ಎತ್ತುಪಟ್ಟಿಗಳು, ತೂಗುಪಟ್ಟಿಗಳು (Suspender. ಇಂಕನಿ). [ಎತ್ತು$_1$ + ಪಟ್ಟಿ]

ಎತ್ತುಮತಿ (ನಾ). ರಪ್ತು; ನಿರ್ಯಾತ: ಎತ್ತುಮತಿ ಎಱಕುಮತಿ ಸಹ ಪಡನಾಡ ಸುಂಕ (ಸೌಇಇ. IX–ii, ೫೫೧–೬; 1532). 'ಎಗುಮತಿ', 'ಎಱಕುಮತಿ' ಪರಾ. [ಎತ್ತು$_1$ + ಮತಿ ?. / ತಮಿ. ಏಱ್ಱುಮತಿ]

ಎತ್ತುಯಂತ್ರ (ನಾ). ಎತ್ತುವ ಸಾಧನ (Crane; Lift. ಇಂಕನಿ).
[ಎತ್ತು$_1$ + ಯಂತ್ರ]

ಎತ್ತುರುಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಹೊಂನೆದೆಱ್ ಅಳಗನ ಹಳ್ಳ ಎತ್ತುರುಳಿ ನೆರಿಗನ ಗಟ್ಟ ಮತ್ತಱನಱ್ನಿಱ್ಯಿಂಗಲು (ಎಕ. VI, ತರೀಕೆ. ೬೭–೧೨; 888). [ಎತ್ತು$_1$ + ಉರುಳಿ ?]

ಎತ್ತುವಳಿ (ನಾ). ವಸೂಲ್ಮಾಡುವುದು; ಕೂಡಿಸುವುದು; ವಸೂಲಿ: ಬಿಯಸಹಿತವಾಗಿ ಯೆತ್ತುವಂಥಾಯೆತ್ತುವಳಿಯಲ್ಲವನೂ ಬಿಟ್ಟು (ಸೌಇಎ. ೧೯೨೯, ಕಾರ್ಗಲ್. ೫೨೫–೧೬; 1346); ಅರಮನೆ ಕೆಲಸ, ಸ್ಥಳ ಮನೆ ಸಾಗು, ಸಂತು, ಎತ್ತುವಳಿ ಮೊದಲಾದ ಕೆಲಸಗಳನ್ನು ಮಾಡುತಾ (ಚಿತ್ರಪಾ. ೮); ಎತ್ತುವಳಿಯ ಕೆಲಸ ಆರಂಭವಾಗಲಿ (ಪ್ರೇಮಾಶ್ರ. ೨೨೫).
[ಎತ್ತು$_1$ + –ವಳಿ$_1$]

ಎತ್ತುವಾಡಗೆ (ನಾ). ವಸೂಲ್ಮಾಡಿದ ಬಾಡಿಗೆ: "ಭಾಟಕಮದೆತ್ತುವಾಡ [ಪಾಠಾಂ. ಡಿ]ಗೆ" (ಮಂಗರಾ. ೧೦೨–೨). [ಎತ್ತು$_1$ + ಬಾಡಿಗೆ]

ಎತ್ತೆಗುದಿ (ನಾ). ಬಸಿರಿಮರ: "ಎತ್ತೆಗುದಿ ಪ್ಲಕ್ಷಮಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೬೭–೧೯). [?]

ಎತ್ತೊಲೆ (ನಾ). ಬೇಕಾದ ಕಡೆಗೆ ಎತ್ತಿ ಇಡಬಹುದಾದ ಒಲೆ: ಒಂದು ಎತ್ತೊಲೆಯಿದ್ದರೆ ಅನುಕೂಲ (ರೂಢಿ). [ಎತ್ತು$_1$ + ಒಲೆ$_5$]

ಎತ್ನ (ನಾ). ಪ್ರಯತ್ನ: ಕಾತರಂಬಟ್ಟು ಕಳವಳಿಪರಲ್ಲದೆ ತನ್ನ ಮಾತಿನಿಂ ಬಯಕೆಯಿಂದೆತ್ನ ಕೈಗೂಡಿದೊಡದೇತಕೈ ಬೇರೆ ದೈವದ ತಂತ್ರಮಿಹುದೆಂದು ಪೇಳ್ವರ್ (ವೆಂಕಾರಾ. ೨–೯–೫೨); ಎತ್ನದಲಿ ಖಳರು ಸುರನಾರಿಯರ ಕೈಸೆರೆಗಳಂ ಪಿಡಿದು (ತುರಂಗ. ೬೦–೧೮); ಸತ್ಯ ನುಡಿವಿಡಿದಾಡುತಿಹೆ ನಿನ್ನೆತ್ನವಿನ್ನಾರಿಂಗು ಪರಿಕಿಸಲರ್ಥವಾಗದು (ಜಿನಭಾ. ೨೯–೨೫).
[< ಸಂ. ಯತ್ನ]

ಎತ್ವ (ನಾ). = ಎಕಾರ: ಎತ್ವದೊಳಂ – ಎಕಾರದಲ್ಲಿಯುಂ (ಶಮದ. ೧೦೮ ಟೀಕೆ). [ಸಂ.]

ಎದ[ಡ]ರ್ಪಡು (ಕ್ರಿ). ಬಡತನವನ್ನು ಹೊಂದು, —ಅನುಭವಿಸು: ಬಳವದ್ವಿದ್ವಿಷ್ಟ ಭೂಭೃತ್ತತಿಗೆ ಜವನೆದ[ಡ]ರ್ಪ್ಪಟ್ಟು ಕಯ್ಯಾನ್ತ ದೀನಾವಳಿಗಿಂದ್ರೋರ್ವ್ವೀಜಂ (ಸೌಇಇ. XX, ೨೧–೬೧; 1019).
[ಎಡಱ್ಱು$_3$ + ಪಡು$_1$]

ಎದವರಿ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಗೊಗ್ಗಿಯ ಮನೆವಗತಿ ಎಱ್ ಬೀರಯ್ಯ ಉತ್ತವಗಳ್ಳಗುಂ ಎದವರಿಯುಂ ದಾಯಗ (ಎಕ. III, ಮೈಸೂರು. ೪೧–೨; 990). [?]

ಎದವೀಳೆ (ನಾ). ಹಿತವಾದ ರುಚಿಯಾದ ವೀಳೆಯದೆಲೆ; ತಾಂಬೂಲ; "ಒಂದು ಸುಗಂಧದ್ರವ್ಯ" (ಪ್ರಧಣ್ಣ) (?): ಸೂಡಿದ ಮಾಲೆ ಕಂದುನಾಱುಗುಮೆದವೀಳೆ ಸಾಂದು [ಪಾಠಾಂ. ಮೊಡಸಂದು ಮಿಂತು] ಮೊದಲಾಗಿರೆ ಪೂಸಿದ ಚಂದನಂಗಳುಂ ಮಗಮಗಿಸುತ್ತುಮಿರ್ದು ಮಲಮಪ್ಪುವು ಸಂಗತಿಯಿಂ ಶರೀರದಾ (ಅಜಿಪು. ೨–೫೧).
[ಎದ$_0$ (< ಸಂ. ಹಿತ) + ವೀಳೆ. P ತಮಿ. ಇದಂ (< ಸಂ. ಹಿತಂ)]

ಎದವು, ಎದುವು (ಕ್ರಿ). ವಯಸ್ಸಿಗೆ ಬರು; ಪ್ರಾಯವಾಗು: ಹೆಣ್ಣುಮಕ್ಕಳಿಗೆ ಮದುವೆಯಾಗಿದೆಯೊ? ಮದುವೆಗೆ ಎದವಿ ಇದ್ದಾರೆಯೊ (ಕಥಾಮಂ. ೪–೬); ಎದವಿದ್ದ ಹೆಣ್ಣಿಗೆ ಒಬ್ಬ ವರ ಸಿಕ್ಕಿ ನಾನು ಬದುಕಿದೆನೆಂದನೊಬ್ಬ (ನವರಾ. II, ೬೫); ಮುದುಕನೊಬ್ಬ ನನ್ನ ಮಗನು ಎದವಿ ಬಂದ. ಇನ್ನುಮೇಲೆ ಬದುಕನವನು ನೋಡಿಕೊಂಬ ಎಂದು ಕನಸಲಿರುತ (ಚೆಲುವು. ೧೬). **ಎದುವು**: (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [← ತೆಲು. ಎದುಗು]

ಎದಿರ್, ಎದುರ್, ಎದುರು (ನಾ). ೧. ಅಭಿಮುಖ; ಸಮ್ಮುಖ; ಇದಿರಾಗಿರುವುದು. 'ಎದಿರ್ಚು' ಪರಾ. **ಎದುರ್**: 'ಎದುರ್ಗೊಳ್ಳು' ಪರಾ. **ಎದುರು**: ಒಂದೊಂದಾಗಿ ಮುಖಮೈಗಳನ್ನೂ ಎದುರನ್ನೂ ಪಾರ್ಶ್ವಗಳನ್ನೂ ತೋರಿಸುತ್ತಾ ನಮ್ಮ ಕುತೂಹಲವನ್ನು ಕ್ರಮಕ್ರಮವಾಗಿ ಹೆಚ್ಚಿಸುತ್ತಾರೆ (ಯಕ್ಷಬ. ೪೪). 'ಇದಿರ್' ಪರಾ.

ಎದುರುಹಾಕಿಕೊ = ವಿರೋಧ ಕಟ್ಟಿಕೊ: ಮೈಸೂರು ದೊರೆಗಳನ್ನು ಎದುರುಹಾಕಿಕೊಳ್ಳುವ ಗಂಡೆದೆ ಯಾವ ದೊರೆಗೂ ಇಲ್ಲ (ಚಿಕ್ಕದೇ. ೨೨೭).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಎದಿರ್; ತುಳು. ಎದುರು; ಕೊಡ. ಎದಿಕೆ; ತೆಲು. ಎದುರು]

ಎದಿರಿಸು, ಎದುರಿಸು (ಕ್ರಿ). ಇದಿರಾಗು; ಪ್ರತಿಭಟಿಸು (ಕಿ). **ಎದುರಿಸು**: ಆತನು ಅನೇಕ ಕಷ್ಟನಿಷ್ಠುರಗಳನ್ನು ಎದುರಿಸಬೇಕಾಯಿತು (ಸಸ್ಯಕ. ೯೬); 'ಎ' ಜೀವಾತು: ಇದು ಶರೀರದ ಬೆಳವಣಿಗೆಗೆ ಹಾಗೂ ರೋಗರುಜಿನಗಳನ್ನು ಎದುರಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಸಹಾಯಕವಾಗಿದೆ (ಆಡು ಸೌ. ೬೦); ಕಷ್ಟಗಳು ಬಂದಾಗ ಧೈರ್ಯದಿಂದ ಎದುರಿಸುವಂತೆಯೂ ಬೋಧಿಸಬೇಕು (ಕ್ರಿಯಾಶಿ. ೮). 'ಇದಿರಿಸು' ಪರಾ. [ಎದಿರ್ + –ಇಸ್ಸು$_3$]

ಎದಿರುಗೊಳ್ಳು 'ಎದಿರ್ಗೊಳ್ಳು' ನೋ.

ಎದಿರೇಡು (ನಾ). ಪ್ರತಿಪತ್ರ; ಕರಾರುಪತ್ರ; ಒಪ್ಪಂದದ ಪತ್ರ: ನೀವು ಅಪ್ಪಣ್ಣಂಗಳಿಗೆ ಒಡಂಬಟ್ಟು ಕೊಟ್ಟ ಎದಿರೇಡು ಮರ್ಯ್ಯಾದೆಯಲು (ಎಇ. XVI, ೨೨೬–೫೯; 1414).
[ಎದಿರ್ + ಏಡು$_2$. P ತಮಿ. ಏಡು = ತಾಳೆಗರಿ]

ಎದಿರ್ಗೊಳ್ಳು, ಎದಿರುಗೊಳ್ಳು, ಎದುರುಗೊಳ್ಳು, ಎದುರ್ಗೊಳ್ಳು (ಕ್ರಿ). ಸ್ವಾಗತಿಸು; ಪ್ರೀತಿ ಅಥವಾ ಗೌರವಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಎದುರಿಗೆ ಬರು: (ಕಿ). **ಎದಿರುಗೊಳ್ಳು**: (ಕಿ). **ಎದುರುಗೊಳ್ಳು**: ಶಹಜಮಾನನು . . . ಅಕ್ಕರೆಯಿಂದ ಮಂತ್ರಿಗೆ ಎದುರುಗೊಳ್ಳಬಂದನು (ಕಗದ್ಯ. II, ೭). **ಎದುರ್ಗೊಳ್ಳು**: ಗಂಗರಾಜ ನಾಗಯ್ಯನವರು ಹೊರಬಾಗಿಲಲ್ಲಿ ಗುರುಗಳನ್ನೂ ಎದುರ್ಗೊಂಡು ಕರೆದುತಂದರು (ಸವತಿ. ೨೨). 'ಇದಿರ್ಗೊಳ್' ಪರಾ. [ಎದಿರ್ + ಕೊಳ್ಳು (< ಕೊಳ್$_1$)]

ಎದಿರ್ಚು (ಕ್ರಿ). ಎದುರಾಗು; ಪ್ರತಿಭಟಿಸು: ರುದ್ರಾಕ್ಷಮಂ ಬಳಿ ಕೊಣ್ಟು ಕಟ್ಟಿ [ತ್ರಿ]ಶೂ[ಲ]ಮನಿಟ್ಟು ಕೊಟ್ಟೂಬ[ನ]ನೆದಿಱ್ಚಿ (ಸೌಇಇ. XI–i, ೨೧–೯; 893); × [ಯ್ಯಗ]ರಾಳೆ ಆಚಮಗಳಿ[ಱ]ಯಜದ ಕೊ[ಳೆ] ಎದಿಱ್ಚಿ (ಸೌಇಇ. XX, ೮–೨; ?). 'ಇದಿರ್ಚು' ಪರಾ.
[ಎದಿರ್ + –ಚು]

ಎದು (ಸ). ಯಾವುದು: ನಾನು ಬಡವಿ ಆತ ಬಡವ ಒಲವೆ ನಮ್ಮ ಬದುಕು ಬಳಸಿಕೊಂಡೆವದನೆ ನಾವು ಅದಕು ಇದಕು ಎದಕು (ನಾದಲೀ. ೫೯–೪).
[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಏದು; ಕೊಡ. ಏದೀ; ತುಳು. ದಾನೆ; ತೆಲು. ಏದಿ; ಕೋಲಾ. ಎದ್]

ಎದುರ್ 'ಎದಿರ್' ನೋ.

ಎದುರಕ್ಕಿ (ನಾ). (ನಂಟರನ್ನು) ಎದುರುಗೊಳ್ಳುವಾಗ ತಳಿಯುವ ಅಕ್ಷತೆ: ಕಾಶಿಯಾತ್ರೆಮಾಡಿಬಂದ ವರನಿಗೆ ಎದುರಕ್ಕಿ ಚೆಲ್ಲುವರು (ರೂಢಿ).
[ಎದುರ್ (< ಎದಿರ್) + ಅಕ್ಕಿ$_1$]

ಎದುರಡೆ (ನಾ). ೧. ಪ್ರತಿಹೊಣೆ; ಸಾಲದ ಒತ್ತೆ; ಈಡು. ೨. ಪ್ರತಿಕರಾರು; ಗುತ್ತಿಗೆ. [ಎದುರ್ (< ಎದಿರ್) + ಅಡೆ?]

ಎದುರಾಡು (ಕ್ರಿ). ಎದುರಿಗೆ ಮಾತನಾಡು; ವಿರೋಧಿಸಿ ನುಡಿ: ಮೋತೀಬಾಯಿಯ ಮನವು ಎದುರಾಡಿತು (ಝೂರಾಣಿ. ೧೦); ಮಮ್ಮುಂಜಿಯು ಮೈದಿನಿಯ ಮಾತಿಗೆ ಎದುರಾಡದಾದ (ಒಡ್ಡಿಉ. ೨೮).
[ಎದುರು (< ಎದಿರ್) + ಆಡು$_1$]

ಎದುರಾನಿಸು (ಕ್ರಿ). ಎದುರಿಗಿಡು; ಮುಂದಿಡು: ಆ ನುಡಿಗಳಾಲಿಸುತ ಆ ಸಂಧಾನರನು ಸನ್ಮಾನದಲಿಯೆದುರಾನಿಸಿ ಪೀಠಾಗ್ರದಲಿ ಕುಳ್ಳಿರಿಸಿ (ಬಿಜ್ಜಪು. ೮೧–೨೫). [ಎದುರ್ (< ಎದಿರ್) + ಅನ್$_1$ + –ಇಸು$_3$]

ಎದುರಾಯಿಸು (ಕ್ರಿ). ವಿರೋಧಿಸು; ಪ್ರತಿಭಟಿಸು: ತಾನು ಯಹೂದ್ಯರ ಅರಸನೆಂದು ಈತನು ಕೈಸರನನ್ನು ಎದುರಾಯಿಸುತ್ತಾನೆಂದು ದೂರಿತ್ತರು (ಗೊಲ್ಗೊಥಾ. ೭–೧೩). [< ಎದುರಿಸು]

ಎದುರಾಳಿ (ನಾ). ಎದುರಾಗಿ ನಿಲ್ಲುವವನು; ಪ್ರತಿಸ್ಪರ್ಧಿ: ತನ್ನ ಎದುರಾಳಿಗಳೊಡನೆ ಹೋರಾಡಿದನು (ಯೋಧರು. ೭); ಕೋಗಿಲೆಯನ್ನು ಬಿಟ್ಟರೆ ಗಳಪುವ ಗಿಳಿಯೊಂದು ನವಿಲಿಗೆ ಎದುರಾಳಿಯಾಗಿ ನಿಲ್ಲುವದು (ಗಾಳಿಗು. ೭೭); ಪ್ರಚಂಡ ಬಹುಮತದಿಂದ ಎದುರಾಳಿಗಳನ್ನು ಸೋಲಿಸಿ ನಿಮ್ಮ ಪರವಾಗಿ ಮಂತ್ರಿಸ್ಥಾನಕ್ಕೇರಿದ್ದಾರೆ (ದೇಶಧು. ೨೧).
[ಎದುರ್ (< ಎದಿರ್) + –ಅಳಿ$_3$]

ಎದುರಿ (ನಾ). ೧. "ವೈರಿ" (ಜಾನಕೋ. ೨೪). ೨. ಪ್ರತಿಸ್ಪರ್ಧಿ: ಅವನು ನಮಗೆ ಎದುರಿ (ರೂಢಿ).
[ಎದುರ್ (< ಎದಿರ್) + –ಇ$_3$]

ಎದುರಿಕ್ಕು (ನಾ). ಎದುರಿಗೆ ಇರು; ಸಮ್ಮುಖವಾಗು (ದಕ. ಕಿ).
[ಎದುರ್ (< ಎದಿರ್) + ಇಕ್ಕು]

ಎದುರಿಡು (ಕ್ರಿ). ೧. ಸಮ್ಮುಖವಾಗು; ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಾಗು. ೨. ಪ್ರತಿಯಾಗಿಡು; ವಿರೋಧಿಸು: ಕೊಟ್ಟಕಾರಣ ಮಂತ್ರಿಪದಕನುಬಟ್ಟರಲ್ಲದೆ ರಾಯನಿಗೆ ಎದುರಿಟ್ಟಪರೆ (ಬಿಜ್ಜಪು. ೧೦೩–೫೭).
[ಎದುರ್ (< ಎದಿರ್) + ಇಡು$_1$]

ಎದುರಿಸು 'ಎದಿರಿಸು' ನೋ.

ಎದುರು 'ಎದಿರ್' ನೋ.

ಎದುರುಕುತ್ತಿಗೆ (ನಾ). ದನಗಳಿಗೆ ಬರುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗಂಟಲುರೋಗ: (ಎಸಮೈ. XV, ೪೧).
[ಎದುರು (< ಎದಿರ್) + ಕುತ್ತಿಗೆ]

ಎದುರುಗಡೆ (ನಾ). ಅಭಿಮುಖ; ಎದಿರು: ಇತ್ತ ಇಂದ್ರನ ಮುಖ ಕಂಡ ತಕ್ಷಣದಲ್ಲಿ ಎದುರುಗಡೆ ಗುಡುಗಿನ ಸದ್ದನ್ನೇ ನಿಲ್ಲಿಸಿ ಮೇಘರಾಜನನ್ನು ತೋರಿಸಬೇಕು (ಅಶ್ವಮೇ. ೨೮).
[ಎದುರು (< ಎದಿರ್) + ಕಡೆ$_3$]

ಎದುರುಗಣ್ಣು (ನಾ). ನಟ್ಟದೃಷ್ಟಿ: ಹೆಗಲಮೇಲೆ ಹಸುಬೆ ಹೊತ್ತುಕೊಂಡಿದ್ದಾಕೆ ಎದುರುಗಣ್ಣಾಗಿದ್ದಳು (ಪುನರು. ೪೩೮).
[ಎದುರು (< ಎದಿರ್) + ಕಣ್ಣು (< ಕಣ್)]

ಎದುರುಗಾಣಿಕೆ (ನಾ). ೧. ಕಣ್ಣಾರ ನೋಡುವುದು. ೨. ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ ಕಾಣಿಕೆ: ಎಂತಾದಡವನರಿಯದಂತವನ ಬಳಿಸಂದು ಪೋಪೆನವರೆದುರುಗಾಣಿಕೆಯ ಕಣ್ಣೊಳೆ ಕಾಂಬೆ (ಹೆಬ್ಬೆರ. ೨೧–೧೪).
[ಎದುರು (< ಎದಿರ್) + ಕಾಣಿಕೆ (< ಕಾಣ್ಕೆ)]

ಎದುರುಗೊಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ಎದುರುಗೊಳ್ಳುವಂತೆಮಾಡು (ದಕ. ಕಿ).
[ಎದುರುಗೊಳ್ಳು (< ಎದಿರ್ಗೊಳ್ಳು) + –ಇಸು$_3$]

ಎದುರುಗೊಳ್ಳು 'ಎದಿರ್ಗೊಳ್ಳು' ನೋ.

ಎದುರುಚೀಟು 'ಎದುರ್ಚೀಟು' ನೋ.

ಎದುರುತ್ತರ (ನಾ). ಎದುರುಮಾತು; ಪ್ರತಿಯಾಗಿ ಹೇಳುವ ಮಾತು; ಪ್ರತಿಭಟನೆಯ ಮಾತು; ಪ್ರತ್ಯುತ್ತರ: ತಂದೆಯವರು ಪುನಃ ಮಾತೆತ್ತಿದರು. ಎದುರುತ್ತರ ಕೊಟ್ಟೇ ಬಿಟ್ಟೆ (ಸುವಸಂ. ೧೬).
[ಎದುರು (< ಎದಿರ್) + ಉತ್ತರ]

ಎದುರುದಾವೆ (ನಾ). (ದಾವೆಗೆ) ಪ್ರತಿಯಾದ ದಾವೆ, —ವ್ಯಾಜ್ಯ; (ದಕ. ಕಿ). [ಎದುರು (< ಎದಿರ್) + ದಾವೆ$_2$]

ಎದುರುನುಡಿ 'ಎದುರ್ನುಡಿ' ನೋ.

ಎದುರುನೋಡು 'ಎದುರ್ನೋಡು' ನೋ.

ಎದುರುಬದುರು (ನಾ). ಪರಸ್ಪರ ಸಮ್ಮುಖ: ಬಾಗಿಲಲ್ಲಿ ಸಿಪಾಯಿಗೆದುರುಬದುರಾಗಿ . . . ಕುಳಿತಿದ್ದನು (ಪುನರು. ೧೮೩); ಪ್ರವೇಶದ್ವಾರಕ್ಕೆ ಎದುರುಬದುರಾಗಿದ್ದ ಬಾಗಿಲಿಂದ ಸರಕ್ಕನೆ ಹೊರಟುಹೋದಳು (ಪುನರು. ೩೫೯). [ಎದುರು (< ಎದಿರ್) + ಬದುರು$_0$]

ಎದುರುಬರು (ಕ್ರಿ). ಸಮ್ಮುಖವಾಗಿ ಬರು; ಪ್ರತಿಭಟಿಸಿ ಬರು: ಕುಂದುಕೊರತೆಗಳನ್ನು ಎದುರುಬರುತ್ತಿರುವ ಸಮಸ್ಯೆಗಳನ್ನು . . . ಬಲ್ಲವರಾಗಿರಬೇಕು (ಶಿಕ್ಷದ. ೧೩೭).
[ಎದುರು (< ಎದಿರ್) + ಬರು$_1$ (< ಬರ್$_1$)]

ಎದುರುಬೀಳು 'ಎದುರ್ಬೀಳು' ನೋ.

ಎದುರುಮರಿ (ನಾ). ಎದುರಿಗೆ ಬಲಿಕೊಡುವ ಮರಿ.
[ಎದುರು (< ಎದಿರ್) + ಮರಿ (< ಮಱಿ)]

ಎದುರುಮಾತು (ನಾ). ಎದುರಾಗಿ ಹೇಳುವ ಮಾತು; ಪ್ರತಿಭಟನೆಯ ಮಾತು: ನೀನು ನನಗೆ ಎದುರುಮಾತಾಡಬೇಡ (ರೂಢಿ).
[ಎದುರು (< ಎದಿರ್) + ಮಾತು$_1$]

ಎದುರುಲಿ (ನಾ). ಪ್ರತಿಯಾದ ಶಬ್ದ; ಮಾರ್ದನಿ; ಪ್ರತಿಧ್ವನಿ: (ಶಬ್ದ ತರಂಗಗಳ ಪ್ರತಿಫಲದಿಂದ ಹುಟ್ಟುವ) ಮರುದನಿ, ಮಾರ್ದನಿ, ಎದುರುಲಿ (Echo. ಇಂಕನಿ).
[ಎದುರು (< ಎದಿರ್) + ಉಲಿ$_2$]

ಎದುರುವಳಿ 'ಎದುರ್ವಳ್ಳಿ' ನೋ.

ಎದುರುವಾದಿ (ನಾ). ವಿರೋಧವಾಗಿ ವಾದಿಸುವವನು; ಪ್ರತಿವಾದಿ (ದಕ. ಕಿ). [ಎದುರು (< ಎದಿರ್) + ವಾದಿ]

ಎದುರುವ್ಯಾಜ್ಯ (ನಾ). = ಎದುರುದಾವೆ (ದಕ. ಕಿ).
[ಎದುರು (< ಎದಿರ್) + ವ್ಯಾಜ್ಯ]

ಎದುರುಹೆಣ್ಣು (ನಾ). ಒಂದು ಮನೆಗೆ ಹೆಣ್ಣುಕೊಟ್ಟು ಆ ಮನೆಯಿಂದಲೇ ತಮ್ಮ ಮನೆಗೆ ಹೆಣ್ಣನ್ನು ತಂದುಕೊಳ್ಳುವುದು.
[ಎದುರು (< ಎದಿರ್) + ಹೆಣ್ಣು (< ಪೆಣ್)]

ಎದುರುಹೇಳು (ಕ್ರಿ). ಪ್ರತಿಯಾಗಿ ಮಾತನಾಡು; ವಿರೋಧಿಸು: ಗುಣವಂತನ ಮಾತಿಗೆ ನೀನು ಎದುರುಹೇಳುವುದಿಲ್ಲವೆಂದಿದ್ದೇನೆ (ಆರ್ಯಕ. ೨೯). [ಎದುರು (< ಎದಿರ್) + ಹೇಳು (< ಪೇಱ್)]

ಎದುರೆರಗು (ಕ್ರಿ). ಎದುರಾಗಿ ಮೇಲೆಬೀಳು; ಪ್ರತಿಭಟಿಸಿ ಎರಗು: ನಾನಾ ತಂತ್ರವನುಯ[ಯೆ]ದುರೆರಗಲಿಲ್ಲವನಿಪಗೆ ಹುಡುಗನ ತರಿವೆನೆಂದಾ ಬಸವ ತೂರಿದ ಸೆಳದು ಖಡ್ಗವನು (ಬಿಜ್ಜಪು. ೧೦೪–೬೨).
[ಎದುರು (< ಎದಿರ್) + ಎರಗು (< ಎಱಗು$_1$)]

ಎದುರೇಟು (ನಾ). ಎದುರಾಗಿ ಕೊಡುವ ಏಟು, —ಹೊಡೆತ; ಪ್ರತ್ಯುತ್ತರ: ನಾನೂ ಧೈರ್ಯದಿಂದ ಎದುರೇಟು ಕೊಟ್ಟೆ (ಪ್ರೇಮಾಶ್ರ. ೨೬೭). [ಎದುರು (< ಎದಿರ್) + ಏಟು$_1$]

ಎದುರೇರು (ಕ್ರಿ). = ಎದುರೆರಗು: ಆರು ಮಲತಿಹರಾರು ಸೆಣಸುವರು ಯೆದುರೇರುವರು (ಜಿರಾಮಾ. ೨೨–೪೩).
[ಎದುರು (< ಎದಿರ್) + ಏರು$_1$ (< ಏಱು$_1$)]

ಎದುರ್ಗೊಳ್ಳು 'ಎದಿರ್ಗೊಳ್ಳು' ನೋ.

ಎದುರ್ಚಂಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಪ್ರತಿಹಠಹಿಡಿ; ಅಡ್ಡಿಬರು (ಕಿ).
[ಎದುರು (< ಎದಿರ್) + ಚಂಡಿಸು]

ಎದುರ್ಚೀಟು, ಎದುರುಚೀಟು (ನಾ). ೧. ಭೂಮಿಯನ್ನು ಮಾರಿದವನು ಗೊತ್ತಾದ ಅವಧಿಯ ಒಳಗಾಗಿ ತಾನು ಪಡೆದ ಹಣವನ್ನು ಹಿಂತಿರುಗಿಕೊಡುವುದಾದರೆ ಆ ಭೂಮಿಯನ್ನು ಮರಳಿ ಕೊಡುವುದಾಗಿ ಕೊಂಡವನು ಬರೆದುಕೊಡುವ ಪತ್ರ (ಕಿ). ೨. ಕಳೆದು ಹೋದ ಪತ್ರಕ್ಕೆ ಬದಲಾಗಿ ಬರೆದುಕೊಟ್ಟ ಪತ್ರ; ಪ್ರತಿಪತ್ರ (ಕಿ). **ಎದುರುಚೀಟು**: (ಸ್ಕಾಂಡರ್). [ಎದುರ್ (< ಎದಿರ್) + ಚೀಟು$_2$]

ಎದುರ್ದನಿ (ನಾ). = ಎದುರುಲಿ (ದಕ. ಕಿ).
[ಎದುರು (< ಎದಿರ್) + ದನಿ$_2$]

ಎದುರ್ನುಡಿ, ಎದುರುನುಡಿ (ನಾ). ೧. = ಎದುರ್ಚೀಟು. ೧. ೨. ಗೇಣಿಯ ಅಥವಾ ಭೋಗ್ಯದ ಕೂಡುಪ್ರತಿ. **ಎದುರುನುಡಿ**: ೨. (ಕಿಸಂಗ್ಲಾ. ೫೦). [ಎದುರು (< ಎದಿರ್) + ನುಡಿ$_2$]

ಎದುರ್ನೋಡು, ಎದುರುನೋಡು (ಕ್ರಿ). ನಿರೀಕ್ಷಿಸು (ಕಿ). **ಎದುರುನೋಡು**: ನಡೆದು ಬರಲಿ ಮರವ ನೆಮ್ಮಿ ಬನದ ನಡುವೆ ನಿಂದಳು ಕಚನ ಬರವನೆದುರುನೋಡಿ ದೃಷ್ಟಿ ದೂರ ನೆಟ್ಟಳು (ಕವಿಸೋ. ೨೩). [ಎದುರು (< ಎದಿರ್) + ನೋಡು]

ಎದುರ್ಬೀಳು, ಎದುರುಬೀಳು (ಕ್ರಿ). ಪ್ರತಿಭಟಿಸಿ ನಿಲ್ಲು (ಕಿ). **ಎದುರುಬೀಳು**: ಸಮಾಜದ ಕಟ್ಟಳೆಗೆ ಎದುರುಬೀಳುತ್ತಾನೆ (ಕಾವ್ಯಸ. ೨); ಕ್ವೇಯಿಸ್ ಎಂಬ ಭಾಗದಲ್ಲಿದ್ದವರು ಮಾತ್ರ ಎದುರುಬಿದ್ದು (ಪೈಮಹ. ೯೪). [ಎದುರು (< ಎದಿರ್) + ಬೀಳು$_1$ (< ಬೀಱ್$_1$)]

ಎದುರ್ವಳ್ಳಿ, ಎದುರುವಳಿ (ನಾ). = ಎದುರ್ಚೀಟು ೨. **ಎದುರುವಳಿ**: (ಸ್ಕಾಂಡರ್).
[ಎದುರು (< ಎದಿರ್) + ವಳ್ಳಿ. P ಮರಾ. ವಳೀ = ಸಾಲು]

ಎದುವರೆಗೆ (ಅ). ಎಲ್ಲಿಯವರೆಗೆ: ಸಂದೇಹ ಭಯಗಳಿಂದ ಎಚ್ಚತ್ತು ಎದುವರೆಗೆ ನಡೆದುಕೊಳ್ಳುವರೋ (ಸುಗುಗಂ. ೧೩–೬).
[ಎದು + –ವರೆಗೆ]

ಎದುವು 'ಎದವು' ನೋ.

ಎದೆ 'ಎರ್ದೆ' ನೋ.

ಎದೆಕಟ್ಟು (ನಾ). ಎದೆಗೆ ಹಾಕುವ ಕಟ್ಟು, —ಪಟ್ಟಿ: ಸ್ಥೂಲವಾಗಿರುವವರು ಎದೆಗೂ ಹೊಟ್ಟೆಗೂ ಆಧಾರವನ್ನು ಕೊಡುವಂಥ ಎದೆಕಟ್ಟುಗಳನ್ನು ಉದರಕಟ್ಟು (Supports) ಗಳನ್ನು ಉಪಯೋಗಿಸುವುದರಿಂದ ಅವರಿಗೆ ಹಿತಕರವಾಗುವುದು (ಗೃಹವಿ. ೧೦೧). [ಎದೆ (< ಎರ್ದೆ) + ಕಟ್ಟು$_2$]

ಎದೆಕರಗು 'ಎರ್ದೆಗರಗು' ನೋ.

ಎದೆಕಾಪು 'ಎದೆಗಾಪು' ನೋ.

ಎದೆಕೆಚ್ಚು (ನಾ). ೧. ಎದೆಯ ಧೈರ್ಯ. ೨. ಅಹಂಕಾರ (ಕಿ).
[ಎದೆ (< ಎರ್ದೆ) + ಕೆಚ್ಚು$_2$]

ಎದೆಕೊಡು 'ಎರ್ದೆಗೊಡು' ನೋ.

ಎದೆಗಟುಕತನ (ನಾ). ಕ್ರೂರತನ: ಒಂದೊಂದು ಸಲ ಈ ಹುಸಿನಗೆಯನ್ನು ಅವಳಿಂದ ಕೋರುವುದೂ ಅವನಿಗೆ ಎದೆಗಟುಕತನವೆನ್ನಿಸುತ್ತದೆ (ಸಮಾಲೋ. ೩೪). [ಎದೆ (< ಎರ್ದೆ) + ಕಟುಕ$_1$ + –ತನ]

ಎದೆಗಟ್ಟಿತನ (ನಾ). ದಿಟ್ಟತನ; ಧೈರ್ಯಗಾರಿಕೆ: ಸೋಮ ಒಂದು ರಾತ್ರಿ ಎದೆಗಟ್ಟಿತನದಿಂದ ಸುಡುಗಾಡಿನ ಕಟ್ಟೆಗೆ ಲ್ಯಾಟು ಹಿಡಿದು ನೋಡಿದ (ದೇವಹೆಂ. ೫೮). [ಎದೆ (< ಎರ್ದೆ) + ಗಟ್ಟಿ + –ತನ]

ಎದೆಗತ್ತರಿ (ನಾ). ೧. ಎದೆಯನ್ನು ಕತ್ತರಿಸುವ ಸಾಧನ. ೨. (ಆಲಂ) ಮರ್ಮ ಛೇದಕ.
ಎದೆಗತ್ತರಿಯರ್ = (ಆಲಂ) ಎದೆಯನ್ನು ಕತ್ತರಿಸುವವರು: ಬಿತ್ತರಿಯರೆದೆಗತ್ತರಿಯರಾಪೊತ್ತು ಹಾದರಗಿತ್ತಿಯರು ಬ್ರಹ್ಮತ್ಯ ಕಾತಿಯರು (ಬಸಪು. ೪೦–೫೫). [ಎದೆ (< ಎರ್ದೆ) + ಕತ್ತರಿ]

ಎದೆಗತ್ತಿ (ನಾ). ಎದೆಯನ್ನು ಸೀಳುವ ಕತ್ತಿ: ಗಾವಳಿಯನು ಬಂದು ಪೊಗುವ ರಾವುತರೆದೆಗತ್ತಿ ಬಂದನೊಯ್ಯನೆ ಸಾಯಿದೇವರಾವುತ (ಕುರಾಸಾಂ. ೧೧–೬೩). [ಎದೆ (< ಎರ್ದೆ) + ಕತ್ತಿ$_1$]

ಎದೆಗದ 'ಎರ್ದೆಗದ' ನೋ.

ಎದೆಗದಡು$_1$ (ಕ್ರಿ). ಎದೆ ಕದಡಿಹೋಗು; ಮನಸ್ಸು ಕಲಕಿಹೋಗು: ಎದೆಗದಡದಜಗಳನು ಮುನ್ನವೆ ಹದಗೊಳಿಸಿ ಈ ರೀತಿಯಲಿ ನೀವೊದಗಿದಡೆ ನೀನೆಂದ ಕಾರ್ಯವದಹುದು ಹೋಗೆಂದ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೭–೭೩).
[ಎದೆ (< ಎರ್ದೆ) + ಕದಡು$_1$]

ಎದೆಗದಡು$_2$ (ನಾ). ಎದೆ ಕದಡುವಿಕೆ; ಮನಸ್ಸಿನ ಕಲಕುವಿಕೆ: ಗಂಡನಾವುದ ನಮ್ಮ ಕೇಳಿರೆ ಕೊಂಡುದೇ ಮೊಱೆ ಬಿಟ್ಟುದೇ ಹಗೆ ಹೆಂಡತಿಗೆಯಿದು ಗುಣವಲಾಯೆಂದೆದೆಗದಡು ಹರದು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೫–೫೪). [< ಎದೆಗದಡು$_1$]

ಎದೆಗರಗಿಸು (ಕ್ರಿ). ಎದೆ ಕರಗಿಹೋಗುವಂತೆ ಮಾಡು; ಅನುಕಂಪಪುಂಟಾಗುವಂತೆ ಮಾಡು: ಸನ್ನೆನೋಟಗಳ ತಿರುಹುಮುರುಹಿನಿಂದ ವಿಟನೆದೆಗರಗಿಪ ತರುಣಿಯೊರ್ವಳು ರಾಜಿಪಳು (ಕಂನವಿ. ೨–೯೪).
[ಎದೆ (< ಎರ್ದೆ) + ಕರಗು + –ಇಸು$_3$]

ಎದೆಗಲಿಗ (ನಾ). = ಎದೆಗಾಱ: ಎದೆಗಲಿಗನಾ ಚಾರುದತ್ತನು ಬೆದಜದಾ ಕುಱಿಯೆರಡ ಹಿಂದಣ ಪದಗಳನುದಿರಗೊಳಿಸಿ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೭–೭೯).
[ಎದೆಗಲ್ಲಿ$_0$ + –ಗ$_3$]

ಎದೆಗವಚ (ನಾ). ಎದೆಯನ್ನು ರಕ್ಷಿಸುವ ಕವಚ: ದೇಹಕ್ಕೆ ಕಾಪಾಗಿ ಹಾಕಿಕೊಳ್ಳುವ ಕವಚ; ಎದೆಗಾಪು; (ಗುತ್ತನಾಗಿರುವ) ಎದೆಗವಚ (Corslet- ಇಂಕನಿ). [ಎದೆ (< ಎರ್ದೆ) + ಕವಚ]

ಎದೆಗಾಣು (ಕ್ರಿ). ಮನಗಾಣು: ನಾನಿಲ್ಲ ತಾನುಂಟು ಎಂದೆದೆಗಂಡರೆ ಮೂರು ಕರ್ಮವು ಮುಗಿದು ಮುಕ್ತಿಬಲ (ಮುಕ್ತಕಂ. ೯–೩).
[ಎದೆ (< ಎರ್ದೆ) + ಕಾಣು (< ಕಾಣ್)]

ಎದೆಗಾತಿ 'ಎದೆಗಾರ್ತಿ' ನೋ.

ಎದೆಗಾಪು, ಎದೆಕಾಪು (ನಾ). = ಎದೆಗವಚ. **ಎದೆಕಾಪು** : ಉರಸ್ತ್ರಾಣ ; ಎದೆಕಾಪು (Breast Plate. ಇಂಕನಿ)

[ಎದೆ (< ಎರ್ದೆ) + ಕಾಪು$_1$]

ಎದೆಗಾರ 'ಎದೆಗಾಱ' ನೋ.

ಎದೆಗಾರತನ (ನಾ). ಧೈರ್ಯ ; ದಿಟ್ಟತನ : ಎದೆಗಾರತನವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಬೇಟೆಗೆ ಹೋಗಬಾರದು (ಮಧ್ಯಮ. ೧೩೪) ; ಎದೆಗಾರತನವು ಅವನಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲಿ (ದೌಲತ್ ೩೪).

[ಎದೆಗಾರ (< ಎದೆಗಾಱ) + -ತನ]

ಎದೆಗಾರಿಕೆ (ನಾ). = ಎದೆಗಾರತನ : ಗಂಡನ ವಿರುದ್ಧ ಮಗಳ ಪರವಾದಿಸುವ ಎದೆಗಾರಿಕೆ ಅವರಲ್ಲಿ ಇರಲಿಲ್ಲ (ವಿದ್ಯಾರ. ೩) ; ಸಾವಿರಾರು ರೂಪಾಯಿಗಳನ್ನು ಕೊಡುವ ಎದೆಗಾರಿಕೆ ನನಗಿದೆ (ಕಾವೇರಿ. ೧೮೭).

[ಎದೆಗಾರ (< ಎದೆಗಾಱ) + -ಇಕೆ]

ಎದೆಗಾರ್ತಿ, ಎದೆಗಾತಿ (ನಾ). ಧೈರ್ಯಶಾಲಿನಿ; ದಿಟ್ಟೆ: ಗೌರಿ, 'ನನ್ನ ಹಣೆಯಲ್ಲಿ ಬರೆದುದೇ ಹಾಗೆ' ಎಂದು ಹೇಳಿ ತೆಪ್ಪಗಾಗುವಷ್ಟು ಎದೆಗಾರ್ತಿಯಲ್ಲ (ಮುಂಗಾಮು. ೨೩). **ಎದೆಗಾತಿ** : "ದಿಟ್ಟ ಹೆಂಗುಸು" (ಕಸ್ತೂಕೋ. ೧೨೮). [ಎದೆಗಾಱ + -ತಿ$_1$ (< - ಇತ್ತಿ)]

ಎದೆಗಾಱ, ಎದೆಗಾರ (ನಾ). ಧೈರ್ಯಶಾಲಿ; ದಿಟ್ಟ : ಇದು ಚೇರಮಾಂಕ ಭೂವರನ ಚಾರಿತ್ರ ಮೇಲೆದೆಗಾಱ ಮನದಾಟದ ಸೂತ್ರ (ತ್ರಿಭುತಿ. ೧-೨೨). **ಎದೆಗಾರ** : ಎದೆಗಾರನಹುದು ಕೊಳ್ಳೆನುತ ಪಟಗಳಿಂದ ಸದೆದರು ಸಮರ ಸಾಹಸದಿ (ಸೌಂದಕಾ. ೮-೬೬) ; ಹಲವು ಎದೆಗಾರರು . . . ಒಳಗೆಹೋಗಲುದ್ಯೋಗಿಸಿದರು (ಮುಂಬಯಿ. ೫-೧೨೮) ; ಎದೆಗಾರನಾಗಿ ಮುಂದೆ ನಡೆ (ಅಂತರಾ. ೨೯).

[ಎದೆ (< ಎರ್ದೆ) + -ಗಾಱ (< - ಕಾಱ)]

ಎದೆಗಿಚ್ಚು 'ಎರ್ದೆಗಿಚ್ಚು' ನೋ.

ಎದೆಗುಂಡಿ (ನಾ). ಹೃದಯ; ಗುಂಡಿಗೆ: ನಮ್ಮ ಮಾರಾಜರನ್ನು ಬಯ್ಯುವನ ಎದೆಗುಂಡಿ ಗಟ್ಟಿ ಅಲ್ಲವಾ (ಸುಗುಗಂ. ೯೪-೧೮) ; ಸೇತುವೆಯಿಂದ ಮನೆಯ ಚಾವಡೀತನಕ ಓಡಿಬಂದಿದ್ದ ಅವರಿಗೆ . . . ಎದೆಗುಂಡಿಯ ಬಡಿತ ಜೋರಾಗಿತ್ತು (ದೇವಹಂ. ೨೩೭).

[ಎದೆ (< ಎರ್ದೆ) + ಗುಂಡಿ$_1$]

ಎದೆಗುಂಡಿಕೆ 'ಎದೆಗುಂಡಿಗೆ' ನೋ.

ಎದೆಗುಂಡಿಗೆ, ಎದೆಗುಂಡಿಕೆ (ನಾ). ೧. = ಎದೆಗುಂಡಿ : ತನ್ನ ಎದೆಗುಂಡಿಗೆ ಧಿಗಿಲುಧಿಗಿಲೆನ್ನದೊರ್ಬನೆ ಸುತನಲಾ ತನಗೆನ್ನದಹಿಯೆಲ್ಲಿದ್ದು ಬಂದಿತೊ ಎನ್ನದಾತ್ಮನೊಳು (ಬಸಪು. ೪೮-೧೦) ; ಅವನೆದೆಗುಂಡಿಗೆ ಮೇಲೆ ಕುಳಿತುಕೊಂಡು (ಸುಗುಗಂ. ೯೭-೧೭) ; ಜೀವವಿಲ್ಲದ ಇಡಿಯ ಶರೀರದಲ್ಲಿ ಎದೆಗುಂಡಿಗೆಯಂತೆ, ಇದಿಷ್ಟು ಜೀವವಿದೆ (ಬಿಟ್ಟ ಹೊ. ೯೪) ; ಅವನ ಎದೆಗುಂಡಿಗೆಯೇ ಹೊಡಕೊಂಡಿತು (ಮಣಿಸ. ೮೯). ೨. ಧೈರ್ಯ ; ದಿಟ್ಟತನ : ಅವನ ಎದೆಗುಂಡಿಗೆ ಎಷ್ಟಿದೆ ನೋಡು (ರೂಢಿ). **ಎದೆಗುಂಡಿಕೆ** : ೧. ಒಲ್ಲೆನಿಸಿ ಒಮ್ಮೊಮ್ಮೆ ನನ್ನ ಎದೆಗುಂಡಿಕೆಯ ಝಲ್ಲೆನಿಸಿ ಬೆಚ್ಚಿ ಎಚ್ಚರಿಯ ಮೆಚ್ಚನು ಹೊಚ್ಚಿ (ಸಖೀಗೀ. ೫೬-೧೩).

[ಎದೆ (< ಎರ್ದೆ) + ಗುಂಡಿಗೆ$_1$]

ಎದೆಗುಂತ 'ಎದೆಗೊಂತ' ನೋ.

ಎದೆಗುಂದು 'ಎರ್ದೆಗುಂದು' ನೋ.

ಎದೆಗುಕ್ಕು (ನಾ). (ಉಕ) (ಭಯದಿಂದ) ಎದೆಹಾರುವಿಕೆ ; ವೇಗವಾದ ಹೃದಯದ ತುಡಿತ: ಸರ್ವಾಧಿಕಾರಿಯಾದ ಶಾಪಾನುಗ್ರಹ ಸಮರ್ಥ ಗುರು ಏನೆಂದಾನೋ ಎಂಬ ಎದೆಗುಕ್ಕಿನಲ್ಲಿ ಏನು ನಿದ್ದೆ ಉಳಿದೀತು ? (ಗಾಳಿಪ. ೧೬೨). [ಎದೆ (< ಎರ್ದೆ) + ಗುಕ್ಕು$_3$]

ಎದೆಗುಟುಕು (ನಾ). ಮೊಲೆಹಾಲಿನ ಗುಟುಕು : ಕೊಡು ತಾಯೇ ಇನ್ನೊಮ್ಮೇ ಒಮ್ಮೇ ಎದೆಗುಟುಕು (ಹೃದಸ. ೨-೧೨).

[ಎದೆ (< ಎರ್ದೆ) + ಗುಟುಕು (< ಕುಟುಕ್ಕು$_2$)]

ಎದೆಗುಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ಎದೆಯಮೇಲೆ ಕುಟ್ಟು, —ಬಡಿ : ಹೆಟ್ಟಿ ಎಳೆಕೊಂಡೊಯಿದು ಲಿಂಗವ ಕಟ್ಟಿಸೆರಗಿಪ ನೋಡು ಜನರೆದೆಗುಟ್ಟುತಿಹ ಗುಂಡುಗಳನವನೀನಾಥನೆನೆ ಶ್ರೇಷ್ಠಿ (ಬಿಜ್ಜಪು. ೬೭-೧೯).

[ಎದೆ (< ಎರ್ದೆ) + ಕುಟ್ಟು$_1$]

ಎದೆಗುದಿ$_1$ (ಕ್ರಿ). ಹೃದಯದಲ್ಲಿ ವ್ಯಥೆಪಡು; ಸಂತಾಪಪಡು : ಜನವತಿಶಯಂಬಟ್ಟು ಪೊಗಳಲು ಮನಸಿಜಾಂತಕ ಭಕ್ತತತಿಯಂ ನೆನೆದು ಮಂಚಣಪಂಡಿತರು ಪರವಾದಿ ಎದೆಗುದಿಯೆ (ಬಸಪು. ೫೩-೬೨).

[ಎದೆ (< ಎರ್ದೆ) + ಕುದಿ$_1$]

ಎದೆಗುದಿ$_2$ (ನಾ). ೧. ಎದೆಯ ತಳಮಳ; ಸಂತಾಪ : ಸ್ವಲ್ಪ ಜಡ್ಡಾದೊಡನೆಯೇ ಸಾಯುವೆನೋ ಬದುಕುವೆನೋ ಎಂಬ ಎದೆಗುದಿ ನನಗೆ (ಅಂತರಾ. ೨೬) ; ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಎದೆಗುದಿ ಪ್ರಾರಂಭವಾಯಿತು (ಚಂದುಟಿ. ೪೪) ; ಅವನಿಗೆ ತುಂಬ ಎದೆಗುದಿ (ಕಮನೆ. ೭೩). ೨. "ಉಭಯ ಸಂಕಟ; ಪೇಚಾಟ" (ಜಾನಕೋ. ೨೫). ೩. ಅಂಜಿಕೆ; ಭಯ : ಎದೆಗುದಿ ಮೊದಲೇಟಿಗೇ ಹಾರಿಹೋಗಿತ್ತು (ಬಿಟ್ಟಹೊ. ೨೧) ; ಹೇಗೆ ಎಂಬ ಎದೆಗುದಿ ಹುಟ್ಟಿತು (ಕನನೆ. ೨೪). ೪. ಚಿಂತೆ; ಕಳವಳ; ಕಾತರತೆ : ಮಧುಸೂದನನಾಮಕನೆ ವಿಜಯವಿಠಲ ಎನ್ನ ಎದೆಗುದೆ [ದಿ]ಬಿಡಿಸೊ ನೆನಸಿದೆ ನೆನಪಾದಾಗ (ಮೋಕ್ಷದೀ. ೧೫೭-೫).

[ಎದೆ (< ಎರ್ದೆ) + ಕುದಿ$_2$]

ಎದೆಗುದಿಪಡು (ಕ್ರಿ). ೧. ತಳಮಳಿಸು; ಸಂತಾಪಪಡು; ದುಃಖಿಸು. ೨. ಅವಸರಮಾಡು; ಗಡಿಬಿಡಿಮಾಡು : ಎದೆಗುದಿಪಟ್ಟು ಕುದಿಯುವ ಅವರೆ ಬಾಯೊಳಗೆ ಹಾಕಿಕೊಂಡ (ಗಾದೆ).

[ಎದೆಗುದಿ$_2$ + ಪಡು$_1$]

ಎದೆಗುದಿಹ (ನಾ). ತಳಮಳ; ಸಂತಾಪ : ಮದನಂಗೆ ಚಿಂತೆ ಮಾಯೆಗೆ ದುಗುಡವಂತಕಂಗೆದೆಗುದಿಹ [ಪಾಠಾಂ. ಎದೆದಲ್ಲಣಾ] ವಾಶಾದಿ ವಿಷಯ ಷಡುವರ್ಗಕ್ಕೆ ಹೆದಱು (ಸಿದ್ಧರಾ. ೧-೪೭).

[ಎದೆ (< ಎರ್ದೆ) + ಕುದಿಹ]

ಎದೆಗುಪ್ಪಸ (ನಾ). ಎದೆಗೆ ತೊಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುವ ಕುಪ್ಪಸ; ರವಿಕೆ : ಗುಂಜಾಭರಣವೆಸೆಯೆ ರಂಜಿಸಲು ತೊಟ್ಟ ಎದೆಗುಪ್ಪಸಂ ತಾಂ ಮೆಱೆಯೆ (ಕಣ್ಣರ. ೧೨೭-೧೦). [ಎದೆ (< ಎರ್ದೆ) + ಕುಪ್ಪಸ]

ಎದೆಗುಮ್ಮು (ಕ್ರಿ). ಎದೆಗೆ ಕುಟ್ಟು, —ಬಡಿ (ಉಕ. ಕಿ).

[ಎದೆ (< ಎರ್ದೆ) + ಕುಮ್ಮು$_1$]

ಎದೆಗುರುಡ (ನಾ). ಹೃದಯವಿಲ್ಲದವನು ; ಅರಸಿಕ : ಅಸ್ಥಾನ ವಿದ್ವಾಂಸರೆಲ್ಲರೂ ಅಂದಿನ ಕಾವ್ಯಾವಸರದಲ್ಲಿ ಎದೆಗುರುಡರಾಗಿಬಿಟ್ಟಿದ್ದರೆನ್ನುವುದೆ ? (ನಾಡೋಜ. ೧೯೨). [ಎದೆ (< ಎರ್ದೆ) + ಕುರುಡ]

ಎದೆಗೂಡು (ನಾ). ಎದೆಯಗೂಡು ; ಎದೆಯ ಅಸ್ಥಿಪಂಜರ : ಹೊಟ್ಟೆ ಎದೆಗೂಡನ್ನು ಸೇರಿದೆ (ರೂಢಿ). [ಎದೆ (< ಎರ್ದೆ) + ಗೂಡು]

ಎದೆಗೆಡಿಸು 'ಎರ್ದೆಗೆಡಿಸು' ನೋ.

ಎದೆಗೆಡು 'ಎರ್ದೆಗೆಡು' ನೋ.

ಎದೆಗೆಳೆಯ (ನಾ). ಹೃದಯದ ಸ್ನೇಹಿತ ; ಆಪ್ತಗೆಳೆಯ : ಯಾರಣ್ಣನೀ ಬಿಡುಗಣ್ಣನೇ ಎದೆಗೆಳೆಯ ಕುಳಿತಿಹೆ ತಣ್ಣನೇ (ಅರಳು. ೧೯೬-೧).

[ಎದೆ (< ಎರ್ದೆ) + ಕೆಳೆಯ]

ಎದೆಗೇಡಿ 'ಎರ್ದೆಗೇಡಿ' ನೋ.

ಎದೆಗೇಡು 'ಎರ್ದೆಗೇಡು' ನೋ.

ಎದೆಗೊಂತ, ಎದೆಗುಂತ (ನಾ). ಎದೆಗೆ ಕೊಂತದಂತೆ ಇರುವುದು; ಎದೆಗೆ ಶೂಲದಂತಿರುವುದು: ಕೈವಲ್ಯದ ಜೀವಮೂತ ರ್ಯುಂಧುಮಾರುತ (ಕೃಷ್ಣಸಂ. ೧೧—೧೪). **ಎದೆಗುಂತ:** ಅಂತಿಂಬರ ಗಂಡರೆಂದು ಕೊಂಡಾಡಿಸ ಪಂಚದ ದೊರೆಯುವನಾರೊಳ ಕಂತುಸನ್ನಿಭರಿಪು ಭೂಮಿಶ್ವರರೆಡಿಗುಂತ ಕಂಠರವರಾಜ (ಕಂಚಿವ. ೧೩—೩೬).

[ಎದೆ (< ಎರ್ದ್ರ) + ಕೊಂತ]

ಎದೆಗೊಡು 'ಎರ್ದೆಗೊಡು' ನೋ.

ಎದೆಗೊಯಿಳ್ 'ಎದೆಗೊಯ್' ನೋ.

ಎದೆಗೊಯಿಕತನ 'ಎದೆಗೊಯ್ಕತನ' ನೋ.

ಎದೆಗೊಯ್ಕ, ಎದೆಗೊಯಿಳ್ (ನಾ). ವಂಚಕ; ದ್ರೋಹಿ. 'ಎದೆಗೊಯ್ಕತನ'. ಪರಾ. **ಎದೆಗೊಯಿಳ್:** "ಒಬ್ಬರನ್ನು ಅಂಜಿಸುವವ" (ಜಾಕರ್ಣ. ೨೫). [ಎದೆ (< ಎರ್ದ್ರ) + ಕೊಯ್ಕ]

ಎದೆಗೊಯ್ಕತನ, ಎದೆಗೊಯಿಕತನ (ನಾ). ದ್ರೋಹ; ವಂಚನೆ: ತಮ್ಮಯ್ಯ ಎಂದಿಗೂ ಯ್ಯತನದಿಂದ ಮತ್ತಿನ ಮರೆವಾಳ್ವಿಗೂಗೂ ಪ್ರಭುದ್ರೋಹದ ವಿಷವಮ್ಮ ಸವಿದೊಡಿರ್ದು (ಸು೦ತ್ರ.ಕ. ೧೭೫—೧೪). **ಎದೆಗೊಯಿಕತನ:** (ಕ). [ಎದೆಗೊಯ್ಕ + -ತನ]

ಎದೆಗೊಳ್ 'ಎದೆಗೊಳ್' ನೋ.

ಎದೆಗೊಳಿಸು 'ಎರ್ದೆಗೊಳಿಸು' ನೋ.

ಎದೆಡೋಱು (ನಾ). ಎದೆಯ ಒಳಭಾಗ, —ಡೊಗರು: ಕೆಲರೆದೆ ಡೋಱುಗಳ ಪೂರಾಯಗಾಯದಲುಸುರ ತೆಗೆಬಗೆಯ ಕಾಱದರು ರಕ್ತವನು (ಕುವ್ಯಾವಿ. ೬—೪೬). [ಎದೆ (< ಎರ್ದ್ರ) + ಡೋಱು]

ಎದೆತಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ಎದೆಯನ್ನು ತಟ್ಟಿಕೊಳ್ಳು; ಧೈರ್ಯವಾಗಿರು.

ಎದೆತಟ್ಟಿಹೇಳು = ಧೌರುಷದಿಂದ ನಿರ್ಧಾರವಾಗಿ ಹೇಳು; ಪ್ರತಿಜ್ಞಾಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಹೇಳು: ಆವನು ಎತತಟ್ಟಿಹೇಳಿಕೊಂಡ (ರಾಷ). [ಎದೆ (< ಎರ್ದ್ರ) + ತಟ್ಟು]

ಎದೆತಂಬು 'ಎದೆದುಂಬು' ನೋ.

ಎದೆತೆರೆ 'ಎರ್ದೆದೆಱೆ' ನೋ.

ಎದೆತೊಟ್ಟು (ನಾ). ಮೊಲೆಯ ತೊಟ್ಟು; ಜೂಚುಕ: ಮಗುವಿಗೆ ಎದೆಹಾಲು ಕೊಡಬೇಕಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಎದೆತೊಟ್ಟುಗಳು ಹತ್ತಿಕೊಂಡಿದ್ದರೆ . . . ಹೊರಳ್ದೆ ಮ್ಮದುವಾಗಿ ಎಳೆಯಬೇಕು (ಗೃಹವಿ. ೧೧೧). [ಎದೆ (< ಎರ್ದ್ರ) + ತೊಟ್ಟು]

ಎದೆದಟ್ಟಿ (ನಾ). ಎದೆಗೆ ಕಟ್ಟಿದ ದಟ್ಟಿ: ಇಂದುರುತರದಿ ಸೇನೆಯಂ ಸೋಸೆಯಂ ಹೊರೆಕಾಸುತ ಬೀಗಿ ಮುಂಬರಿದು ಉಲರಿಳಿರ ರವದಿ ತರು ಣಿಯರ್ಕಾರಿದರ್ಕಟ್ಟಿದರ್ದಿ[ದ್ದಿ]ಬಿಗಿದಿಟ್ಟಿ ನಿರಿ ಕಾಸಿಯಿಂದ (ಜಸಮು. ೬—೪೧). [ಎದೆ (< ಎರ್ದ್ರ) + ದಟ್ಟಿ]

ಎದೆದಲ್ಲಣ 'ಎರ್ದೆದಲ್ಲಣ' ನೋ.

ಎದೆದಲ್ಲಳ್ 'ಎರ್ದೆದಲ್ಲಣ' ನೋ.

ಎದೆದಾಗಿಸು (ಕ್ರಿ). ಎದೆಯನ್ನು ತಾಕಿಸು, —ಮುಟ್ಟಿಸು: ಬೀಗದೊಳೆಯ್ದಂದನಧರಿಸೆಂದೆದಾಗಿಸಿ ನಿಂದನಾ ಸಖನು (ಭರಶ. ೬೭—೮೨).

[ಎದೆ (< ಎರ್ದ್ರ) + ತಾಗಿಸು]

ಎದೆದುಂಬು, ಎದೆತಂಬು (ಕ್ರಿ). (ಸಂತೋಷದಿಂದ) ಹೃದಯ ತುಂಬು, —ಉಬ್ಬು: ನನಿಗತಿಯು ಬೇಕಾದರೆ ಬೀವನು ಕೆಡಿಸದಿರು ನಮ್ಮ ಕುಸುಮಾಸ್ತ್ರನ ಬೆಲುವನೀಕ್ಷಿಸಲು ನಿನಗೆದೆದುಂಬಿ ಬಹವೆನಲು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೧೯—೩೨). **ಎದೆತಂಬು:** ಆವ ತುಂಬಿಹುದಿಲ್ಲ ಎರೆವವರಿಗೆರವಸ್ಯನೀವ ಮಘತುಂಬಿಸವ್ಯರಿವ ಎದೆತುಂಬುವಪ್ಪೊಲವ ಪಡೆಯೆ ಜೀವ? (ಮಲಿದೇ. ೫೧—೧೦).

ಎದೆತುಂಬಿಬರು = (ಸಂತೋಷ) ಮನದಲ್ಲಿ ತುಂಬಿ ತುಳುಕು: ಅಮರನಾಥನಂಥವನಿಗೂ ಎದೆತುಂಬಿಬಂದು ಮಾತನಾಡಲಾರದೆ ಅಲ್ಲಿ ನಿಲ್ಲಲಾರದೆ ಹೊರಟುಹೋದನು (ಬಂಕಿಮ. ೧೦೪).

[ಎದೆ (< ಎರ್ದ್ರ) + ತುಂಬು]

ಎದೆದುಡುಳು (ನಾ). "ಹೆದರಿಕೆ, ಹೃದಯಕಂಪನ" (ಪ್ರಳಕ್ಷ್ಣ).

[ಎದೆ (< ಎರ್ದ್ರ) + ತುಡುಳ್ಕು]

ಎದೆದೆರೆ 'ಎರ್ದೆದೆಱೆ' ನೋ.

ಎದೆನೀವು (ಕ್ರಿ). ೧. ಎದೆಯನ್ನು ತಿಕ್ಕು. ೨. (ಆಲಂ) ಧೈರ್ಯ ತಂದುಕೊ: ನಾನು ಎದೆನೀವಿಕೊಂಡೇ ಈತನೊಡನೆ ಹೋರಾಡ ಬೇಕಾಗಿರುವುದು (ಬೆಸ್ನಬೇ. ೧೧೨). [ಎದೆ (< ಎರ್ದ್ರ) + ನೀವು]

ಎದೆನುಡಿತ (ನಾ). ಎದೆಯ ಮಾತು: ಕಡಗ ಕಂಕಣ ತಿಣಕೆಣಿಯೆನೆ ಅಡಿಗೆ ಇರುಳೆ ಝಣಿರೆನೆ ಎದೆನುಡಿತಕೆ ಜುಕ್ಕ ಮಿಡಿಯೆ ಕೊಳಲನೊದಿ ಕುಣಿವನೆ (ಗೋಕಾಲ. ೨೯—೧೦). [ಎದೆ (< ಎರ್ದ್ರ) + ನುಡಿತ]

ಎದೆನೋವು 'ಎರ್ದೆನೋವು' ನೋ.

ಎದೆಪಟ್ಟ (ನಾ). ಎದೆಯಮೇಲೆ ಕಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುವ ಪಟ್ಟ: ಸುವರ್ಣ ಮಯವಾದ ಎದೆಪಟ್ಟಿಯಿಂದಲೂ ಮೇಲುಹೊದಿಕೆಯಿಂದಲೂ ಪ್ರಕಾಶ ಮಾನವಾದ ಒಂಡೊಂದು ಆನೆ (ಕೃವಾಲು. ೨೪೪).

[ಎದೆ (< ಎರ್ದ್ರ) + ಪಟ್ಟ]

ಎದೆಪದಕ (ನಾ). ಎದೆಯಮೇಲೆ ಧರಿಸುವ ಪದಕ (ಕ).

[ಎದೆ (< ಎರ್ದ್ರ) + ಪದಕ]

ಎದೆಬಡಿತ (ನಾ). ಹೃದಯದ ಬಡಿತ: ಸುಟ್ಟಿನ ಮಾತ್ರಿಸಿದ ಎದೆ ಬಡಿತ ಕಡಮೆಯಾದದ್ದು ಗಿರಿಜಳಿಗೆ (ದಕಡಂ. ೧೨೨).

[ಎದೆ (< ಎರ್ದ್ರ) + ಬಡಿತ]

ಎದೆಬಾವು (ನಾ). ಎದೆಯ ಮೇಲೆ ಏಳುವ ಬಾವು; ಸ್ತನರೋಗ: ಬಂದ ಎದೆಬಾವ್ಗಂದಲಿ ಇಂತಂದು ಜೋಲುವ ಕರಡಿಯ ಜಸಸಂಧಿ ಯಿಳಗೆಲ್ಲೂರ ಕೊಬ್ಬಿಹನವನ ಲೋಚನಕೆ (ಬಬ್ಬಿತ. ೬೮—೨೧); ಕಲ್ಲ ದಲ್ಲಿ ಇಕ್ಕಿ ನಿಂದಿಯ ಹುಳಿಯಲ್ಲಿ ಏಳುಬಾಂ ಮದಿರಿ ಗುಂಜಾಪ್ರಮಾಣ ಗುಳಿಗೆಯ ಮಾಡಿ ಅಲ್ಲದ ರಸದಲ್ಲಿ ಕೊಳ್ಳಲು . . . ಎದೆಬಾವು . . . ಮಾಣುವುವು (ವಿಪೈವ. ೩೨). [ಎದೆ (< ಎರ್ದ್ರ) + ಬಾವು]

ಎದೆಭಾವ (ನಾ). ೧. ಧೈರ್ಯ; ಪರಾಕ್ರಮ (ಕ). ೨. ಮೊಲೆ ಸರಿಯಾಗಿ ಬೆಳೆದಿರುವ ಸ್ಥಿತಿ: ಸಪುಂಸಕಂ . . . ಮೃಕರೆಯದೆ ಎದೆಭಾವ ವಿಲ್ಲದ ಹೆಂಗಸಿಗೂ ಗಡ್ಡಮಿಸರೆಗಳೂ ಇಲ್ಲದೇ ಲಿಂಗವಿಲ್ಲದ ಗಂಡಸಿಗೂ ಹೆಸರು (ಸಿದ್ಧಾಂಶಿ. ೧೧೫). [ಎದೆ (< ಎರ್ದ್ರ) + ಭಾವ]

ಎದೆಮಟ್ಟ (ನಾ). ಎದೆಮುಳುಗುವಷ್ಟು ಆಳ; ಒಂದು ಆಳತೆ: ಕೆರೆಯಲ್ಲಿ ನೀರು ಎದೆಮಟ್ಟ ಇದೆ (ರಾಷ). [ಎದೆ + ಮಟ್ಟ]

ಎದೆಮಿಡಿತ (ನಾ). ಎದೆಬಡಿತಕೊಳ್ಳುವುದು: ಎಲ್ಲ ಬೆಳಗಳನೆಲರು ಸರ್ವಸಮಾನ ಯಂ ಮಿಳು ಪ್ರಸ್ಫುರಿಸುತಿರುವಿರವಿಸೆದೆಮಿಡಿತದಂತೆ (ಮಲಿದೇ. ೩೨—೪). [ಎದೆ (< ಎರ್ದ್ರ) + ಮಿಡಿತ]

ಎದೆಮುಗುಳು (ನಾ). ಎದೆಯೊಳಗಿರುವ ಒಂದು ಸಣ್ಣ ಅಂಗ: ಇದರ (ಸ್ತ್ರೀ ಯ) ಕೆಳಗಿನ ತುದಿಯು ಎದೆಮುಗುಳಿನ ಮೇಲೆ ಆಮಾಶ ಯಕ್ಕೆ ಕೂಡಿರುತ್ತದೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೬—೩೦೮).

[ಎದೆ (< ಎರ್ದ್ರ) + ಮುಗುಳು (< ಮುಗುಳ್ಳ್)]

ಎದೆಮುಚ್ಚು (ನಾ). ಎ ದೆಯ ನ್ನು ರಕ್ಷಿಸುವ ಕವಚ: ಕಂಯ ಮೇಕೆ ಜಕ್ಕಳದ ಜುಬ್ಬ – ಎದೆಮುಚ್ಚು (Breast Plate) ಕಂಬಳಿಯ ಚಡ್ಡಿ . . . ಒಂದು ಛಲ್ಲೆಯನ್ನು ಹಿಡಿದಿದ್ದಾನೆ (ಆಯುಕ. ೧).

[ಎದೆ (< ಎರ್ದ್ರ) + ಮುಚ್ಚು]

ಎದೆಮುಳುವು (ನಾ). ೧. ದುಃಖದ ಮೂಲ; ಸಂತಾಪದ ಕಾರಣ: ಹಗಲಿರುಳು ನನ್ನ ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಹೆಸರಲ್ಲೆ ನಿಂತಂಥ ಸಂತಾನ ಒಂದಿದೆ ಎದೆಮುಳುವು (ಸಖೀಗೀ. ೩೦-೭೧೨). ೨. ದುಃಖ; ಸಂತಾಪ.
[ಎದೆ (< ಎರ್ದೆ) + ಮುಳುವು (< ಮುಳುಹು)]

ಎದೆಮೆಟ್ಟು (ನಾ). (?): ಮುಟ್ಟುವರೆ ಪರರಸ್ತಿಯನು ಮತಿಗೆಟ್ಟು ಕೊಂದೈ ಹಾರುವನನೆದೆಮೆಟ್ಟನಾತನ ಮಾತಿನಲಿ ಕಟಕಟ ವಿಭೇದದಲಿ (ನಿಭಾಗ. ೬-೧೦-೩೫). ℙ ಈ ಶಬ್ದ ಎದೆಮೆಟ್ಟು ಎಂದಿರಬಹುದೆ?
[ಎದೆ (< ಎರ್ದೆ) + ಮೆಟ್ಟು$_2$]

ಎದೆಮೊಳೆ (ನಾ). (ಗಾಡಿಯ) ಅಚ್ಚಿನ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಮೂಕಿ ಕೂಡಿಸಲು ಹಾಕುವ ಮೊಳೆ: ಗಾಡಿಗೆ ಎದೆಮೊಳೆಯೇ ಎದೆಯಿದ್ದಂತೆ (ರೂಢಿ). [ಎದೆ (< ಎರ್ದೆ) + ಮೊಳೆ$_2$]

ಎದೆಯಗಾಮುಂಡ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಸೊರ್ಕ್ಕಗಾಮುಣ್ಡರುಂ ಎದೆಯಗಾಮುಣ್ಡರುಂ (ಇಆ. XIX, ೧೪೪-೯; 696).
[ಎದೆ? + ಗಾಮುಂಡ]

ಎದೆಯಗ್ಗಿ (ನಾ). ಎದೆಯ ಅಗ್ನಿ, —ಸಂತಾಪ: ಓ ವಂದ್ಯರಿರ ತವಿಸಿಮೆನ್ನೆದೆಯಗ್ಗಿಯಂ ಬರಿಸಿ ಸುಗ್ಗಿಯಂ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೯-೨೩೨).
[ಎದೆ (< ಎರ್ದೆ) + ಅಗ್ಗಿ$_1$]

ಎದೆಯಪ್ಪು (ಕ್ರಿ). ಎದೆಗೆ ಅಪ್ಪಿಕೊ, —ತಬ್ಬಿಕೊ: ಎದೆಯಪ್ಪೆ ನೆಲದ ತಂಪಂ ಧರೆ ಧರಿಸೆ ತನುಭಾರಮಂ ಲಘಿಮೆಯೊಳು ಚಿತ್ತವಾಡೆ (ಮಲೆದೇ. ೨೧-೯). [ಎದೆ (< ಎರ್ದೆ) + ಅಪ್ಪು$_1$]

ಎದೆಯಾರು (ಕ್ರಿ). ಧೈರ್ಯಗುಂದು; ಹೆದರು; "ಅಂಜು" (ಜಾನಕೋ. ೨೪). [ಎದೆ (< ಎರ್ದೆ) + ಆರು$_4$ (< ಆಱು$_1$)]

ಎದೆಯಿರಿ (ಕ್ರಿ). ಎದೆಯನ್ನು ತಿವಿ, —ಚುಚ್ಚು: ಯಾರೊ ಎದೆಯಿರಿಯುವಂತೆ ಅಳುವ ಶಬ್ದ ಕೇಳಿಬಂತು (ಪುನರು. ೧೮೮).
[ಎದೆ (< ಎರ್ದೆ) + ಇರಿ$_2$ (< ಇಱಿ$_1$)]

ಎದೆಯಿಳಿ (ಕ್ರಿ). ಧೈರ್ಯಗುಂದು: ದುರ್ಯೋಧನಾದಿಗಳು ಎದೆಯಿಳಿದುದನ್ನೇ ಸೂಚಿಸುತ್ತಿದೆ (ನಾಡೋಜ. ೨೦೨).
[ಎದೆ (< ಎರ್ದೆ) + ಇಳಿ$_1$ (< ಇಱಿ$_1$)]

ಎದೆಯುಕ್ಕು (ಕ್ರಿ). ಎದೆತುಂಬು; ಮನಸ್ಸು ತುಂಬು: ವಾಸ್ತವ ಸ್ಥಿತಿ ಹಾಗಿತ್ತು; ಎದೆಯುಕ್ಕಿ ಸೂಸುವ ಆ ಕಲುಷವನ್ನು ಕವಿ ತಡೆಯಲಾರದಾದನು (ನಾಡೋಜ. ೩೬೧).
[ಎದೆ (< ಎರ್ದೆ) + ಉಕ್ಕು$_1$ (< ಉರ್ಕು$_1$)]

ಎದೆಯುದ್ದ (ನಾ). ಎದೆಯ ಮಟ್ಟಕ್ಕೆ ಬರುವಷ್ಟು ಎತ್ತರ: "ಅಟ್ಟಾಲ-ಎದೆಯುದ್ದ ಗೋಡೆ" (ಗಂಗಾಮ. ೫).
[ಎದೆ (< ಎರ್ದೆ) + ಉದ್ದ]

ಎದೆಯುಬ್ಬು 'ಎರ್ದೆಯುರ್ಬು' ನೋ.

ಎದೆಯುರಿ (ನಾ). ೧. ಎದೆಯ ಉರಿ, —ಸಂತಾಪ: ಎದೆಯುರಿ ಹೆಚ್ಚಾಗಿದೆ (ರೂಢಿ). ೨. ಹೊಟ್ಟೆಕಿಚ್ಚು; ಅಸೂಯೆ.
[ಎದೆ (< ಎರ್ದೆ) + ಉರಿ$_2$]

ಎದೆಯೊಡೆ (ಕ್ರಿ). ೧. ಎದೆ ಒಡೆದುಹೋಗು, —ಸೀಳು. ೨. ಧೈರ್ಯಕೆಡು: ಕೂರಂಕುಶದಲಾನೆಯ ಬೆಗಡುಗೊಳಿಸಲು ಬೀದಿವರಿದುದು ಸುಭಟರೆದೆಯೊಡೆಯೆ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೩-೧೩).
[ಎದೆ (< ಎರ್ದೆ) + ಒಡೆ$_1$]

ಎದೆಯೊಲವು (ನಾ). ಎದೆಯ ಒಲವು, —ಪ್ರೀತಿ: ನಿನ್ನದು ಕನ್ನಡದೆದೆಯೊಲವೆಂಬರು (ಹೊಂಗಳು. ೧೧-೧೭).
[ಎದೆ (< ಎರ್ದೆ) + ಒಲವು]

ಎದೆರವ (ನಾ). = ಎದೆಬಡಿತ: "ಮುದಮೆನಲು ಚರ್ಚೆವ್ರೀಹಿಡಿಯೆನೆ ಲಜ್ಜೆಯಕ್ಕೆದೆ [ಪಾಠಾಂ. ಹ್ರೀತ್ರಪೆ ವ್ರೀಡೆಯೆನೆ ಲಜ್ಜೆಯದು] ರವಂತ್ರಾಡಮಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೯೭-೧೬). ℙ ಅದು ರವ ಎಂಬ ಭಿನ್ನ ಶಬ್ದಗಳನ್ನು ಎದೆರವ ಎಂದು ಕಿಟ್ಟಲ್ ಅವರು ಗ್ರಹಿಸಿದ್ದಾರೆ.
[ಎದೆ (< ಎರ್ದೆ) + ರವ$_1$]

ಎದೆವತ್ತಿಗೆ (ನಾ). ಎದೆಯನ್ನು ಮುಚ್ಚುವ ವಸ್ತ್ರ (?): ಬಿಗಿದುಗಳವತ್ತಿಗೆಯನೆದೆವತ್ತಿಗೆಯ ಘನ ಮುಂಡಿಗೆಯ ತಾಡಿಯ ಬಿಗಿದು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೩-೩). [ಎದೆ (< ಎರ್ದೆ) + ವತ್ತಿಗೆ]

ಎದೆವಯ್ಯ (ನಾ). ಹೃದಯಸ್ಥ ಪರಮಾತ್ಮ; ಎದೆಯಾಣ್ಮ: ಹಿರಿದಾಗಲಿ ಎನ್ನ ಮನ ಕಿರಿದಾಗಲಿ ನನ್ನತನ ಹಿರಿಯರೆಲ್ಲ ಹರಸಲೆನ್ನ ಕಿರಿಯನೆಂದು ಅನುದಿನ ಎಂದು ಎದೆವಯ್ಯನನ್ನು ಬೇಡುತ್ತಿದ್ದರು (ಬದುಬೈ. ೬೯). [ಎದೆ (< ಎರ್ದೆ) + ಅಯ್ಯ$_1$]

ಎದೆವಲಗೆ (ನಾ). (ಹಡಗಿನ) ದೊಡ್ಡ ಹಲಗೆ: ಪಡಗು ಮುಳುಗುವ ಸಮಯದಲಿ ಕಂಗೆಡದೆ ಸಿದ್ಧಾರ್ಥನ ಕರೆದು ಸಂಗಡವೆರಡುಯೆದೆ ವಲಗೆಯೇಱಿದರರಸ ಕೇಳೆಂದ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೭-೪೬).
[ಎದೆ (< ಎರ್ದೆ) + ಪಲಗೆ]

ಎದೆವೊಡಕ (ನಾ). ೧. (ಮತ್ತೊಬ್ಬರ) ಎದೆಯನ್ನು ಒಡೆಯುವವನು; ಧೈರ್ಯಗೆಡಿಸುವವನು (ಕಿ). ೨. ಎದೆ ಒಡೆದು ಹೋದವನು; ಹೇಡಿ; "ಅಂಜುಬುರುಕ" (ಜಾನಕೋ. ೨೫).
[ಎದೆ (< ಎರ್ದೆ) + ಒಡಕ]

ಎದೆಶೂಲೆ (ನಾ). ಎದೆಯ ಬೇನೆ; ನೋವು (ಕಿ).
[ಎದೆ (< ಎರ್ದೆ) + ಶೂಲೆ]

ಎದೆಸೆಟಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಎದೆಯನ್ನು ನೆಟ್ಟಗೆ ನಿಲ್ಲಿಸು. ೨. (ಆಲಂ) ಸೊಕ್ಕುಮಾಡು: "... ನಿನಗೆ ಹೇಗಯ್ಯ ಸಿಕ್ಕಿದುವು ಈ ಕಾರ್ಡುಗಳು?" ವಾಮನರಾಯರು ಎದೆಸೆಟಸಿಕೊಂಡು ಕೇಳಿದರು ದರ್ಪದಿಂದ (ಮರಳಿ. ೧೧೮). [ಎದೆ (< ಎರ್ದೆ) + ಸೆಟಸು]

ಎದೆಸೆಳವು (ನಾ). ಎದೆ ಸೆಳೆದುಕೊಳ್ಳುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ರೋಗ (Anjina. ಇಂಕನಿ). [ಎದೆ (< ಎರ್ದೆ) + ಸೆಳವು]

ಎದೆಸೋಲು (ಕ್ರಿ). ಮನಸೋಲು: ರೂಪಿಗೆ ಸೋತನು ಚಕ್ರಿಯ ಸುತರ ವಿದ್ಯಾಪರಿಣತೆಗೆದೆಸೋತಾ ಕೂಪತನದೊಳು ಕೈಮುಗಿಯೆ (ಭರಚ. ೪೩-೧೦೩). [ಎದೆ (< ಎರ್ದೆ) + ಸೋಲು$_1$ (< ಸೋಲ್)]

ಎದೆಹಚ್ಚಿಗೆ (ನಾ). ಎದೆಯಮೇಲೆ ಧರಿಸುವ ಕವಚ: ರಾಕ್ಷಸ ಪಾತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ... ತರತರದ ಗೈರಿಕಗಳು, ಕರ್ಣಕುಂಡಲ, ಎದೆಹಚ್ಚಿಗೆ, ಎದೆಹಾರ ... ಉಪಯೋಗಿಸಿ ಪ್ರದರ್ಶಿಸುತ್ತಾರೆ (ಯಕ್ಷಗಾ. ೧೯).
[ಎದೆ (< ಎರ್ದೆ) + ಹಚ್ಚಿಗೆ$_0$ (< ಹಚ್ಚು$_1$)]

ಎದೆಹಾರು (ಕ್ರಿ). ಎದೆ ವೇಗವಾಗಿ ಬಡಿದುಕೊಳ್ಳು; ಅಂಜು; ಹೆದರು: ನಂದ ದುಲಾಲರ ಎದೆಹಾರಹತ್ತಿತು (ಕುರಿಹಿಂ. ೫೫); ಇನ್‌ಸ್ಪೆಕ್ಟರನ ಎದೆ ಹಾರಹತ್ತಿತು (ಕೊತಕಾ. ೬೯).
[ಎದೆ (< ಎರ್ದೆ) + ಹಾರು$_2$ (< ಪಾಱು$_1$)]

ಎದೆಹಾಲು (ನಾ). ಮೊಲೆಯ ಹಾಲು; ಸ್ತನ್ಯ: ನನ್ನ ಹೆಂಡತಿಗೆ ಒಂದು ಮಗು ಹುಟ್ಟ ಸತ್ತು ಹೋಗಿತ್ತು. ಎದೆಹಾಲು ಇಂಗಿರಲಿಲ್ಲ (ಪ್ರತಾಪ. ೧೪). [ಎದೆ (< ಎರ್ದೆ) + ಹಾಲು$_1$ (< ಪಾಲ್$_1$)]

ಎದೆಹಾಱು (ನಾ). ಅಂಜಿಕೆ; ಭಯ: ಕುಸುಮಾಜಿಯೆಲ್ಲರ ಸದನದ ಬಾಹ್ಯಕೆ ನೂಂಕಿ ಎದೆಹಾಱು ತನಗಿಲ್ಲದೆಡೆಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಳುಬ್ಬಿದ ಹರುಷದೊಳಾತ್ಮಪತಿಗೆ (ಭರಚ. ೧೦-೨೫).
[ಎದೆ (< ಎರ್ದೆ) + ಹಾಱು$_2$ (< ಪಾಱು$_2$)]

ಎದೆಹಾಲುತನ(ನಾ). ಎದೆಹಾರಿಕೆ, —ಬಡಿತ: ಕುರಿಯಾಗಿ ಕೊರಲಂ ಕೊಯ್ದುಕೊಂಡು ಭೂಕಳ್ಳ ಬಲಿಪಾಗುತಿದೆ ಎನ್ನ ಮೆಯ್ಕಂಬುದೊಂ ದೆದೆಹಾಲುತನದ ಸಂಕಟನ ಮಱೆಸಿದು (ಸಮ್ಮಳಾ. ೨-೬೬).

[ಎದೆಹಾಲು + -ತನ]

ಎದೆಹೊಯ್ಲು 'ಎದೆಹೊಯ್ಲು' ನೋ.

ಎದೆಹೊಯ್ಲುತನ 'ಎದೆಹೊಯ್ಲುತನ' ನೋ.

ಎದೆಹೊಯ್ಲು, ಎದೆಹುಯ್ಲು (ನಾ). ಎದೆಬಡಿತ. 'ಎದೆಹೊಯ್ಲುತನ' ಪರಾ. **ಎದೆಹುಯ್ಲು : 'ಎದೆಹುಯ್ಲುತನ' ಪರಾ.**

[ಎದೆ (< ಎರ್ದ್) + ಹೊಯ್ಲು (< ಪೊಯ್ಲು)]

ಎದೆಹೊಯ್ಲುತನ, ಎದೆಹುಯ್ಲುತನ (ನಾ). ಎದೆಯ ಬಡಿತ: ಎಱೆಕೆ ಮನಡೊಳಗಿಲ್ಲದೆದೆಹೊಯ್ಲುತನದ [ಶಾ ಕಾಂ. ಹಯಿಲಕ ನದಿ, ಹೊಯ್ಕತನದ] ನೊಳ್ಪುಡಿಸಿನಡುಗೆಯ ಬೋ ನಮಂ ಪಿಡಿದು ನಡೆದು (ಸಮ್ಮಳಾ. ೪-೪). **ಎದೆಹುಯ್ಲುತನ:** ಎಲವೋ ಳಲಾಗಾಯ ಯೆದೆಹುಯ್ಲುತನದಿಂದಿಳಿಯಾ ನ ವತ್ತಗಳನು ಕುಲುಗೊಡವೆಳಕು ಸಹಿತ ಮೆಟ್ಟಬಹುದೆ (ಪ್ರಮಿಸಂ. ೧೬-೯೭). [ಎದೆಹೊಯ್ಲು + -ತನ]

ಎದ್ದಲಗಾಟ, ಎಬ್ಬಲಗಾಟ (ನಾ). (ಉಳ) ಹಿಂಸೆ; ಕಾಟ; ತೊಂದರೆ: ನಿನ್ನ ಹೆಂಡತಿಗ ತಾಯಿ ಕಾಡುತ್ತಾಳೆ. ಅವರಿಬ್ಬರಿಂದ ನನಗೆ ಎದ್ದಲಗಾಟವಾಗಿದೆ (ಜುಜ್ಜಾಟ. ೧೩). "... ಈಗ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ನುಮ್ಮ ನುಮ್ಮನೆಎದ್ದಲಗಾಟ ನಡೆದಿರಲಿಲ್ಲ!" (ಬೆಟ್ಟಜೀ. ೭೩). **ಎಬ್ಬಲಗಾಟ:** ಶ್ರೀಕಾಮಿಯ ರಕಹೀಯಂತಲಂ ಇನ್ನೊಂದಿಷ್ಟು ಎಬ್ಬಲಗಾಟಕೊಟ್ಟರೆ ಅವನು ದೇಶಾಂತರಕ್ಕೆ ತೆರಳುವನೆಂಬಲೂ (ಗುರುಪ್ರ. ೨೦). [?]

ಎದ್ದಾಡು 'ಎಟ್ಟ್' ಪರಾ.

ಎದ್ದಾಳರು 'ಎಟ್ಟ್' ಪರಾ.

ಎದ್ದಾಳು 'ಎಟ್ಟ್' ಪರಾ.

ಎದ್ದು$_1$ (ಕ್ರಿ). ನೀರಿನಲ್ಲಿ ನೆನೆಯಿಸು, —ಮುಳುಗಿಸು: ಎನ್ನ ನರಕ ದಲ್ಲಿ ಎದ್ದಿ ಶಿಕ್ಷೆಮಿಟ್ಟುಹೋಗ (ಗಣಭಾ. ೧೩೬-೩). ನೆಲ್ಲುಹುಲ್ಲಿನ ಮೂಡೆ ಕಟ್ಟಿ ನೀರಲ್ಲಿ ಎದ್ದಿ ಎದ್ದಿ ಇಟ್ಟರೇ ಸರಿ (ಕೃಷಿಪ್ರ. ೫೬); ಬಣಗಾರರು ಬಣ್ಣ ಎದ್ದಿದರು (ಮುಂಬಯಿ. ೪-೧೬೨); ಉಟ್ಟಬಟ್ಟೆಯನ್ನು ಯಮುನಾ ಜಲದಲ್ಲಿ ಎದ್ದಿ ಕೂಡಲೇ ತಂದಿನು (ಇಪ್ಪಕ. ೧೯೦). [< ಅದ್ದು]

ಎದ್ದು$_2$ 'ಎಟ್ಟ್' ಪರಾ.

ಎದ್ದುಕಾಣಿಸು 'ಎಟ್ಟ್$_1$' ಪರಾ.

ಎದ್ದುಕಾಣು 'ಎಟ್ಟ್$_1$' ಪರಾ.

ಎದ್ದುನುದ್ದ 'ಎದ್ದುನೊದ್ದ' ನೋ.

ಎದ್ದುಮದ್ದು (ನಾ). ಅರಿಸಿಕತೆ; ಮೂಢತನ. [< ಎದ್ದು ಮೊದ್ದ]

ಎದ್ದುಮೊದ್ದ, ಎದ್ದುನುದ್ದ (ನಾ). ಅರಿಸಿಕ; ಮೂಢ: ಈ ಎದ್ದು ಮೊದ್ದನನ್ನು ನೆಟ್ಟಕೊಂಡು ನನ್ನ ಕೆಲಸವೆಲ್ಲಾ ಹಾಳಾಯಿತು (ರಜಿ). ಎದ್ದುನುದ್ದ : (೬). [<- ತೆಲು. ಎದ್ದುಮೊದ್ದು]

ಎದ್ದೊಂದಿಬೋಯ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಎ ದ್ದೊ ದ್ದಿ ಬೋಯಸ್ಯ ಕಾಕ್ಕಸಕೋತ್ರ (ಇಲ. VII, ೧೫೮-೫೪ ; ೬೬).

[ಎದ್ದೊಂಡ್ರಿ + ಬೋಯ]

ಎನ್$_1$, ಎನು, ಎನ್ನು (ಕ್ರಿ). ಎಂದ (ಭೂತಕ್ಕ), ಎಂಬ (ಭವಿಕ್ಕ): ಹೇಳು; ನುಡಿ; ಮಾತಾಡು: "ಎನ್ – ಭಾಷಣೇ" (ಕಮಧಾ); ಏನಸಂಬೆನಾರಂಕುಸವಿಟ್ಟಿಡಂ ನೆನೆವೆನ್ನಿ ಮನಂ ವನವಾಸಿ ದೇಶಮಂ (ಪಂಪಭಾ. ೪-೩೦); ಮೂರಂ ಪೋಗಿಮೆನಲ್ (ಪಂಚತಂ. ೧೯-೧೬); ಆಗ್ನಿಜೆಗೆ ಬಿಂದಾಪತ್ಯನೆನೆಂಬನಾಂ ಪರಸೇವಾಜ್ಞಾತಿ ಕತ್ಯವ್ಯೆ (ಸೋಸೇಶ ೭೪); ಮದೀಯಾಪ್ತ ಕಾಮಾಖಿಯೆಂಗುಂ (ದಶಕು. ೪-೨೨೬); ಅಯ್ಯಯ್ಯಾ ಜನ್ಮವಿಯಂ ಅನ್ಯಾಧಿಗರು (ಭರಚ. ೧-೬); ಕೈಮುಗಿದೆಂದೆ ಗುಲಾಬಿಗೆ "ನಮಸ್ ತೇ" (ಅಶಕೇ. ೩೨-೧೬). **ಎನು :** ಆಹವ ಮಲ್ಲ ದೇವಂ ಪೇಳಿನುತಿಪ್ಪರಿಣೊರೆಳು ಕೌರ್ಯಗುಣುನ್ನತಿ ನಾಗದೇವನ (ಸೌಇಇ. XI-೫, ೫೨-೧೩ ; 1007); ಬೈತನ್ನ ಜಂಗಮಳ್ಳೆ ನಾನು ನರೋ ನರೋ ಎನುರ್ದನಿಯನ್ನೊ (ಅಪಚ. ೩); ಎನುತ ಲಿಬಲುಡುತಿಕಿದನು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೫-೧೯). **ಎನ್ನು :** ಕೂಡಲಸಂಗಾ ಶರಣೆನ್ನುತ್ತಿದ್ದೀ ತಯ್ಯಾ (ಬಸವ. ೬೯೧); ಎನ್ನು ನಿನ್ನರಮನವನೆನೆ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧-೬೪); ಆ ಹಕ್ಕಳ್ಳ ಬಾಡಿಗೆ ಎಂದೆನ್ನುತ್ತಾಳೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೫-೧೧೬); ಹಂಸೇವರಿಗೆ ಜೀವನ ಮಿಸಲು ಎನ್ನಬೇಕು (ಜಗದಾ. ೫೨).

ಎಂದುಕೊಳ್ = ಹೇಳಿಕೊ; ತಿಳಿದುಕೊ: ತನುಮುಟ್ಟ ಮನ ಮುಟ್ಟದೆ ಒಂದೆಮಾಂದಿ ನೆನೆನೆದು ಮುಟ್ಟ ಮುಟ್ಟದುರ್ದಿಸಿ ಪ್ರಸಾದ ವಾಯತ್ತೆಂದುಕೊಳಬಹುದೆ ಅನರ್ಪಿತವ (ಅಪಚ. ೬೪). ಎಂದುದನೆನ್ = ಹೇಳಿದುದನ್ನು ಹೇಳು; ಅಜ್ಞೆಯನ್ನು ವಹಿಸು: ಮಾಳವ ಚೋಳ ಗೌರ . . . ಭೂಪಾಳಕರಂಕಿ ಚಿಚ್ಚ್ ಬೆಕಳೆಯೆನೆದೆನೆನ್ನುದನೆನ್ನು ರಾಜ್ಯ ಸಂಲೀಳೆಯೊಳೆಪ್ಪದಾನಜ್ಞೆಯೆನೆ(ಎಳ. VII, ಶಿಶಾ. ೧೦೦-೧೪; 1120). ಎಂದುದಾಗಿ = ಆದುದರಿಂದ; ಆ ದ ಕಾರಣ: ಅಲಯಂ ಸರ್ವ ಭೂತಾನಾಂ ಎಂದುದಾಗಿ (ಅಪಚ. ೪) ; ಎಂದುದಾಗಿ, ಆಮಾದಿಗಳ್ಗೆ (ಕಮಧ. ೪೬ ವಿಜಯಂ). ಎಂದುದು = ಹೇಳಿದುದು: ಇನ್ನುಮವರೆ ಮ್ಮೆಂದುದಂ ಇಂಬುಳೆಯ್ಯದವರ್ ಮಿಱುವರೆಪ್ಪ (ಗದಾಯು. ೫-೪೪ ವ). ಎಂದಡೆ, ಎಂದಡೆ, ಎಂದರೆ = ಎಂದು ಹೇಳಲು; ಎಂಬುದಾಗಿ ಹೇಳಲು: ಪಂಡಿತಂ ಮಾಡಿ ನಿನುಗೊಪ್ಪುನುವೆಮೆಂದೆಡೆ (ವಡ್ಡಾರ. ೭೪-೪) ; ಪತ್ತಕ್ಕೆರಂಗಳ ಮೆದಲಕ್ಕೆರಂಗಳ್ ಹ್ರಸ್ವಂಗಳ್ ಅವಾವು ವೆಂದೊಡೆ – ಅ ಇ (ಕಮಪ್ರ. ೯ ವೃತ್ತಿ); ಭೂಪರಿಯೂರು ಮಸ್ಯುನ್ನಕ್ಕೆ ಬಿಟ್ಟ ಸ್ಥಿತಿಯುಮಾವೆನೆನ್ದಡೆ (ಎಳ. IX, ಚಕ್ಕ ಸ. ೧೩೧-೩; 918); ಅಹವಕ್ಕೆಂದಡಳುಂಬಮಪ್ಪತರ ಬೀರ ಪದಾತಿ ಬಲಕ್ಕೆ ಲೆಕ್ಕವಿಲ್ಲೆಂದಡೆ (ಎಇ. XXVII, ೧೫-೨೧ ; 1114); ಬಸವರಾಜನ ಮಹಿಮೆಯೆಂತೆಂದಡೆ (ಎಇ. XXI, ೨-೯ ; 1260); ಕುಮಾರವ್ಯಾಸನು ಹಾಡಿದನೆಂದರೆ ಕಲಿಯುಗ ದ್ವಾಪರವಾಗುವುದು (ಕಾಂಚಿಪ. ೧೨); ನಿಡವು ಬಲಿಯ ದೊಡ್ಡ ದಾಯತೆಂದರೆ ಕೂ ಬಿಡುವುದು (ಮುಂಬಯಿ. ೪-೭೦); ಎಂಬಲು ಎತ್ತೊ ಗುಂಡಾ ಎಂದರೆ ಉಂಡವರು ಎಷ್ಟು ಜನ ಎಂದ (ಗಾದೆ). ಎಂಬ = ಎನ್ನು: ತ್ರೀಯೇ; ಹೀಗೆಂದು ಕೇಳುತ್ತಿರ್ಯೇ: ಈಟಕೋಪಾಧ್ಯಾಯನಾ ರೆಂಬ (ಆಸಂಪು. ೧-೬೪). ಎನ್ನ = ಎಂದು ಕೇಳುತ್ತಿರ್ಯೇ: ನಿನಗೇ ನೆಂದೂಡನಿಂದೊಪ್ಪಿದವಪ್ಪದಂತೇಕೆಸ್ಸ (ಪಂಚಭಾ. ೧೧-೧೩೦).

[ದೇ.॥ ತಮಿ. ಎನ್ ; ಮಲ. ಎನ್ನು ; ಕೊಡ. ಎನ್ನ್ ; ತುಳು. ಅನ್ಸಿ, ಇನ್ಸಿ ; ತೆಲು. ಅನು ; ಕೋಲಾ. ಪರ್ಜಿ. ಎನ್ ; ಗೊಂಡಿ. ಇಂದಾನಾ ; ಕೂಇ. ಇನ್ಸ ; ಕುವಿ. ಇಂಜಲಿ ; ಕುರು. ಅನ್ನಾ ; ಮಲ್ತೊ. ಅಕಾ]

ಎನ್$_2$ (ಸ). ಉತ್ತಮ ಪುರುಷ ಏಕವಚನ ಸರ್ವನಾಮ 'ಅನ್' ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಪ್ರಥಮೇತರ ವಿಭಕ್ತಿಗಳಲ್ಲಿ ಬರುವ ರೂಪ: ಅಡಪಿಯೊಳೆನ್ನುಮನೆಸ್ಸೀಲ ನಡಪಿದ ಶಿಕುಗಳುಮಿರಿಸಿ ನೀಂ ಪೇಟ್ದ ಪೋಡೊಡಮೇನೋ (ಪಂಚಭಾ. ೨-೨೫); ಅಂಗನೋಚಿತರಿಸಾಲಂಕಾರಮಂ ತಾಳ್ದಲ್ಲೊಪ್ಪಿದ ವಾಕ್ಯಂದಂ ಬಂದು ಸನ್ಮಹಿತೆಯಕ್ಕೆನ್ನೀ ಮುಖಾಂ ಭೋಜದೊಳ್ (ಗದಾಯು. ೧-೬). [< ಅನ್$_2$]

ಎನಗೆ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಶ್ರೀಮನೆನಗಂ ಕ್ರಿಯದ ದೇವಬಸವ (ಎಇ. II, ೪೭-೧೦; 1000). [?]

ಎನತು 'ಎನ್ತು' ನೋ.

ಎನತ್ತು, ಎನತು (ಸ). ಎನ್ನದು; ನನ್ನದು (ಬಹುವ): ಎಮತು, ಎನತ್ತು, ಎಮ್ಮತು, ಎಮ್ಮದು, ಎಮ್ಮುತು: "ಎನತೆಂದುಂ ಎನತ್ತೆಂದುಂ ಎನ್ನದುಂ" (ಕಕಸಾ. ೩೬-೫೪); ಮುಸಿಸಿದು ನಿನತ್ತು ಸೈರಿಕೆಯೆನತ್ತು ಕೆಳದಿಗೆ ತನತ್ತು ಸಂದಿಸುವೆನಕಂ (ಕಮದ. ೧೪೭ ಪ್ರಯೋ); ಎನತು, ಎನತ್ತು (ಕಬ್ಬಾಸ. ೪೪ ಪ್ರಯೋ). **ಎನತೆಂದುಂ** ಎನತ್ತೆಂದುಂ ಎನ್ನದುಂ" (ಕಕಸಾ. ೩೬-೫೪); "ಎನತುಮೆನಲ್ಕೆನಲೆಂದು" (ಕಕ. ೧೬); ಇದನೆನತೆಂದೆಣ್ಣಿಸಗೆ ಬಗೆಯಲಲ್ಪುದೆ ನಿನ್ನನೆ ನೀಂ ಬಗೆಯ ಬಗೆಯೆಂದಿರ್ ಪೊಲಲಕಂತ (ಆದಿಪು. ೧೪-೧೪೪); ನಿನತು ಚಲಬನೆತು ಕೌರ್ಯಂ ತನತು ಮುಕಾಧೈರ್ಯಮವಧಿಸತಿಗೆನೆ (ಕಮದ. ೧೪೭ ಪ್ರಯೋ). ಎಮತು: ಎಮತೀದಂಶಕೆ... ಬಿರುದಂ ತಂದಾತನಂ ಪೂತನಂ (ಮೈ ಸಾಸ. ೧-೧೧). ಎಮತ್ತು: ನಿಮತ್ತು, ಎಮತ್ತು, ತಮತ್ತು (ಕಮದ. ೧೪೭ ವೃತ್ತಿ); ಎಮ್ಮತು: "ನಿಮ್ಮತೆಮ್ಮತು ತಮ್ಮತೆನೆ ಬಹುವಚನಮುಮಕ್ಕುಂ" (ಕಬ್ಬಕೈ. ೬೦). ಎಮ್ಮದು: ಅತಿಘೋರ ಕತ ವೆಮ್ಮದದನು ನೀಡಲೆಂದೆ ಮತಿಗೆಟ್ಟು ಮರುಳಾಗದಿರು (ಜ ದಿಪ. ೨-೪೦). ಎಮ್ಮುತು: ನೀಂ ವಿವಾಹೋತ್ಸವೋತ್ತಮಂ ಮನ್ನಿಪುದೆಮ್ಮು ಕಿವರ್ಗರ ಮನಕ್ಕಂ ಮಾಜ್ಪುದಾನಂದಮಂ (ಹಂರಾ. ೧೩-೨೯); ನಿಮ್ಮುಕಿವರ್ಗಂ, ಎಮ್ಮುತ್ತಿವರುಂ, ತಮ್ಮುತಲುವರುಂ (ಕಮದ. ೧೪೮ ಪ್ರಯೋ). [< ಅನ್ನ್]

ಎನಸುಂ, ಎನಿಸುಂ (ಅ). ಅಧಿಕವಾಗಿ; ಬಹಳವಾಗಿ; ಅತಿಶಯವಾಗಿ: "ಪಿರಿಯಂ ನಾಡೆಯುಂಬಂಲಂ ಕರೆಮಾದನಮುಮೆನಸುಮೆಂಬಿವ ತೃರ್ಥಂ" (ಚತುಸಾ. ೨೫); ನೆಟ್ಟನೆ ತಾಂ ಸವಿಯೊಳಿಂದಿರೆ ಭೋಜ ನಮಾನಲ್ಬು ಬಡ್ಡಿಸು ನಾನುಱಯದೆನಸುಂ ಸವಿಯಂ (ಕವಿರಾ. ೫-೧೪೫); ಬಂದೆನಸುಂ ಮಾಣದೆ ಬಾಗಿದ ಪದಯುಗಳ್ಕಾರೂಢಸರ್ವಜ್ಞನಾ (ಪಂಚಭಾ. ೩-೨೪); ನನೆಮಂ ಪೂ ಗೊಂಚಲಂ ಕಾಯನಂತೆನಿಸುಂ ತಾಳ್ದಿ ಗುಜ್ಜುಗೊಂಬುಂ (ಕಬ್ಬಾಸ. ೬೭) ; ಎನಸುಂ ಮಂತ್ರಿಗಳಾಗಿ ರಂಜಿಸುವರೋರಂತಾ ನವಪ್ರಜ್ಞಾರೆಂದ್ರಪಿಳರ್ (ವೀರಪ. ೩-೪೬); ಇವಳ್ಗಂ . . . ರಾಮುಂಗಂ ಆಕಾರದೊಳಿನಸುಂ ಭೇದಮುರದು (ಅದ್ಭುತ. ೩-೭). **ಎನಿಸುಂ** : ಸಮನೆನೆ ಪೊಣರ್ದಣ್ಮಿ ವಿಕಾಸಮನೆನಿಸಂ ತಳೆದ ಕೈರಳುಂಬಂ ಏಡಿತಕೆಯಂ ರಮಣಿಗೆ ಸೊಗಯಿಸುಗುಂ (ಜಗವಿ. ೧೦-೩೦); ನಂಜುತಗುಳ್ದುದಂತಿನುಂಜಲದೆವುದು (ಪಾಪು. ೩-೧೪). [< ಎನಸು.]

ಎನಿತು 'ಎನಿತ್ತು' ನೋ.

ಎನಿತ್ತು, ಎನಿತು, ಎನೆತು, ಎನಿತ್ತು (ನಾ). ಪರಿಮಾಣವನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಶಬ್ದ; ಎಷ್ಟು: ಎನಿತ್ತಿನ್ನಂಬುಜಪತ್ರನೇತ್ರೆಯಂ ಘನಸ್ತನಂಗಳ್ ಬಳಿಯಂ ಕಿರಾತೆಯಂ ಆನಿತ್ತಿನಿತ್ತಂ ವನದೊಳ್ ವನೇಚರಂ ತನತ್ತು ಬಿಲ್ದಾನದನಂತು ಕೀಸು ಗುಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೬೫೯). **ಎನಿತು**: "ಆನುಂ, ಇನುಂ, ಎನಿತು – ಎಂದಿವು ಪ್ರಮಾಣ ಸೂಚನಂಗಳ್" (ಕಕಸಾ. ೩೬-೫೪೧); ಎನಿತು ಕೀಲ್ಗನುಡಿದೊಡಂ ಜಗಿಗೆ ಮಾಡಲೊಲ್ಲರ್ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೪೩-೬); ಊರೊಳಿನಿತು ತೋಂಟನಿನಿತರ್ಕ್ಕೆ (ಸೌಂಪು. XI-೬, ೪೭-೧೮ ; ೪೪) ; ಎನಿತು ದಿನಿರ್ಪೆ ನಾನೆಂದು ಬರ್ಪಂ ದೇವ (ಸಂಬರ. ೧೧-೬೭); ಎನಿತು ಬಾರಿ ಪಲಾಯನದ ಸಿರಿ ನಿನಗೆ ಸೇರಿತು (ಕುವ್ಯಾಪ್ರೀ. ೧೯-೪೩); ಎನಿತು ವಿಶ್ವಂಗಳೆಯೊಡ್ಡಿಹಂ ಮುನ್ನಿನಂತಿರ್ದ ಧನರಾಶಿಯಂ ಕೊಂಡು (ಸೌಂದಪು. ೬-೧೯); ಅನಿತು, ಇನಿತು, ಎನಿತು (ಕಬ್ಬಾಸ. ೪೪೦ ಪ್ರಯೋ). **ಎನೆತೊ**: ಇದನ್ಹಾದವನ್ಹಿ ಎನೆತುಮನ್ಹ ಸ್ಥಾನಿನಿ ಪಲುಮಳ್ತು (ಎಳ. IX (ಕ), ಚಿಕ್ಕಳ. ೩೩-೨೬ ; ಸು. ೮೨೦). **ಎನೆತ್ತೊ**: ಅಲುಗಣ್ಣುಗಂ ಳೆಟ್ಟಾ ಈ ಎನೆತ್ತಂ ಜಡಿಯಲ್ಕೆ ಪೊಯ್ದೊಡು (ಎಳ. IX, ನೆಲಮಂ. ೩೦-೧೩೬ ; ೭೯೭).

ಎನಿತನೆಯಂ = ಎಷ್ಟನೆಯಂ: 'ಅನಿತು ಇನಿತು' ಪರಾ. ಅನೆಯ ಪ್ರತ್ಯಯಕ್ಕೆ ಅನಿತನೆಯಂ, ಇನಿತನೆಯಂ, ಎನಿತನೆಯಂ (ಕಮದ. ೨೦೭ ಪ್ರಯೋ); ಅನಿತನೆಯಂ, ಇನಿತನೆಯಂ, ಎನಿತನೆಯಂ (ಕಬ್ಬಾಸ. ೪೪೪ ಪ್ರಯೋ). ಎನಿತಿನಿತು, ಎನಿತ್ತಿನಿತು (ದ್ವಿರುಕ್ತಿ): ಎನಿತಿನಿತಾನಂ ಕಾಣ್ಬರಿನಿತಿನಿತೆ ಬೇಕಾಕಂ ಬಲಿಯಂ ತಗುಳ್ಪಂ (ಪಂರಾ. ೧೪-೧೬); ಕಣ್ಮುಳ್ಳಿನ್ನಂ ತಿರಿದಪುದುರಿದವಕ್ಷದು ನಮ್ಮ ಬನಮಿನಿತಿನಿತುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೫-೧೫); ಎನಿತಿನಿತು ಕಟ್ಟಿದ ಭವಮಂ ನೆನೆದಬೆ (ಅಜಪ. ೨-೬೦); ಎನಿತಿನಿತು ಭೂಮಿಯ ಶ್ರೀಮಂಬಿ ಮಾಜ್ಪಿ ಕೆಲಬಿಗಳಿಗೆ ಅನಿತಿನಿತು ಕನ್ನಯ ಮನಂ ಕೆಟ್ಟಿ ಹಿರಿದಾಗೆ (ಇಳಿಕ. ೫೦); ಎನಿತ್ತಿನಿತ್ತಂಬಜಪತ್ರನೇತ್ರೆಯಾ ಘನಸ್ತನಂಗಳ್ ಬಳಿಯಂ ಕಿರಾತೆಯಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೬೫೯). ಎನಿತಾನುಂ, ಎನಿತಾನುಂ = ಯಾವ ವಿಧದಲ್ಲಾದರೂ ಸರಿ, ಹೇಗಾದರೂ: ಅಂತಿಪಿತಾನುಮಂದದೊಳ್ ಸೆಜಪು ಗೆಯ್ದಂ ನಿವಿಧ ವಿಧೇದಂಗಳಂ ತೋಱಲಿಂ (ಪಂಪಭಾ. ೪-೪೪ ವ); ಭಟರಂ ಮೆಲ್ಲನೆ ಬೀಳ್ಕೊಟ್ಟಿ ಬರವೇಳ್ಪೆಂ ಬರವೇಳ್ಪಿತಾನುಂ ತೆಱದಿಂ ಲಲ್ಲೆಯಂ ಪೊಕ್ಕಿಸಿದರ್ (ಸುಳುನಾ. ೭-೧೧); ಸಮಾನನ್ಯಾದಾನಿಂಂಥಾತ್ಮಜನಿನ್ನು ತಂಸನೆ ಜಗಂ ಸಂಪ್ರೀತಿಯಂ ಬಡ್ಡಿಸಿತ್ತೆನೆತಾನುಂ ತೆಱದಿಂ (ವಿಕ್ರ. XXVIII, ೫-೨೬ ; 1082). **ಎನಿಬರ್**, ಎನಿಬರು = ಎಷ್ಟು ಮಂದಿ, —ಜನ: ಅಮಮುಂ ಬಿಲ್ಲನೇಱಿಸಬಿಪೆವೆಂದಬಿರಾನುಮರಸುಮಕ್ಕಳ್ ಬಂದುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೬-೫೭ ವ); ಅಗ್ನಿ ವಿಪ್ರನ ವೇಷದಿಂದ ಬಂದಾವಾವ ಸಕಲಿಕ್ಕಳಿಗಬರವರಿಂದಬಿರಬ್ಬಿರ್... ಎನಲು (ಹಹಸಾ. ೧೧-೩); ಜಲಬಾಯಿಂಟೆ ರವಿಗಳಿರಿಗತ್ತಲೆಯ ಮೆತ್ತಳೆ ಳನ ಬಳಾಹಕೆ ಬಳಗಳಿರುಬರು ಮಾರುತರು (ತೂರಾ. ೩-೬-೩೧); ಎಬರೆಂಂ ತೆಂದೆಡೆಗಳಿಗೆ (ವಿಕ್ರಗಿ. ೨೦-೬); ಎನೆಬರು, ಎನೆಬ್ಬರು, ಎನೆವ್ವರು= ಎಲ್ಲ ಜನರು; ಎಲ್ಲರೂ: ಇನ್ನೀ ಎನೆಬರು ಶ್ರೀಕರಣ ಸಹಿತಂ ಬಿಟ್ಟಾರ್ (ಎಳ. VIII, ಸೂರಬ. ೧೧೦-೧೪ ; ೪೦೦); ಎನೆಬರು ಸಮಸ್ತಬಲದೆಡಿಂ ಬಿಟ್ಟಿಡೆ (ಎಳ. XXIV, ೨೩-೭ ; ಸು. ೬೮೬); ಎನೆಬ್ಬರುಂ ನರಸಾಕ್ಷಿಯಾಗೆ ಪಡೆದಾಂ (ಎಳ. III, ಶ್ರೀಕಂಗ. ೧೩೦-೩೩ ; ೮೦೦); ಕೊಳಲ ನೆಬ್ಬಲರ ಸಾಲತ್ತರಂ ವಾರದಬಿಂ ಎನೆವ್ವರಂ ನರ ಸಾಕ್ಷಿ (ಎಳ. IV, ಎಡತೊ. ೬೦-೭೨ ; ಸು. ೮೯೦). [?]

ಎನಿಬರ್ 'ಎನಿತ್ತು' ಪರಾ.

ಎನಿಬರು 'ಎನಿತ್ತು' ಪರಾ.

ಎನಿಪಿರಿದು (ಗು). ಎಷ್ಟು ದೊಡ್ಡದು; ಎಷ್ಟು ಹಿರಿಯದು: ನೆನೆನೆನೆದ ಕೃಟಾ ಕುನುಮಳೋಮಳೆಯೀ ವಿರಹಾಗ್ನಿಯಿಂದಮಿನ್ನೆನಿಪಿರಿದಪ್ಪವನ್ನೆ ಯುಮನೆಯ್ದು ಗುಮೇ (ವಧಾಸಿ. ೪-೬೦) ; ಸಮ್ಯಗ್ದರ್ಶನಾದಿ ವಿಬುದ್ಧಿ ಪರಿಣಾಮ ಸಶ್ಲಾಘನಿನಿಪಿರಿದಿ ಪುಟ್ಟುತ್ತೆಲ್ಲಂ ತೊಟ್ಟ ಸಂಪ್ಯಾತ ಲೋಕಂಬರಂ ನಿರಂತರ ಪೆರ್ಚುವುದು (ತಿಪ್ರಪ್ಯ. ೨೩).

[< ಎನಿತು + ಪಿರಿದು]

ಎನಿಸಿಕೆ (ನಾ). ಎನಿಸುವುದು; ತೋರಿಕೆ: ನನ್ನ ಎನಿಸಿಕೆಯು ಸುಳ್ಳಂದು, ಇದು ಕೇವಲ ನನ್ನ ಭ್ರಾಂತಿಯೆಂದು ಸಿದ್ಧವಾದರೆ ನನಗೂ ಅದರಲ್ಲಿ ಸಂತೋಷವೆ ಜೆ (ಯಶ್ಪಪ್ರ. ೧೫). [ಎನಿಸು + -ಇಕೆ]

ಎನಿಸು, ಎನ್ನಿಸು (ಕ್ರಿ). ಎನ್ನುವ ಹಾಗೆ ಮಾಡು; ಎಂದು ಹೇಳುವ ಹಾಗಾಗು; ಹೇಳಿಸಿಕೊಳ್ಳು: ನೆಗಟ್ಟುಂದಿ ಕ್ಷತ್ರಿಯರೊಳಿಳ ಮಲ್ಲನಿಸಿದುದೀ ಶ್ರೀಜಗದೊಳೆಗಳಿದೆಳೆಮಂರೆಗೆಸರಯಾ (ಪಂಪಭಾ. ೧-೨೧); ಆಕ್ಷೆಪಿಸಿದ ಪೆರ್ಗ್ಗಡೆ ಪ್ರಭಾಳರಯ್ಯಂ (ಇಆ. XVIII, ೩೦-೨ ; ೨೨೨); ಶ್ರೀಜಗನ್ಮಿತ ವಾಗ್ವಿಳವದಿನಿಜಂಗಿಗೆ ನಿರ್ಮರ್ದಿಯೆನಿಪ್ಪ ಪೆಂಪಂ ತಳೆದಂ (ಪಂಚತಂ. ೫-೨೨); ಮೈಸೂರು ಪಟ್ಟಿದ ನೃಪಕುಲದೀವಟಿಗೆಯಿ ನಿಸುವಟೆಟ್ಟಿದ ಚಾಮುಂಡಿರಾಯಂ (ಪಂಪಮ. ೨-೩೪). **ಎನ್ನಿಸು** : (೫).

ಎಸಿಸುಗುಂ = ಎಸ್ಸಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತದೆ: ವಿಚಿತ್ರರತಪ್ರೌಢತೆ ಭಾವ ಗಮ್ಮನೆಸಿಕುಂ ಶ್ರೀ ರೂ ಪ ಕ ಂ ದ ರ್ಪ ನಾ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೬೫೫ ಕುದ್ರಳ).

ಎಸ್ಸಿಸಿಕೊಳ್ = ದೊಷಣೆಗೆ ಗುರಿಯಾಗು; ಬೈಸಿಕೊ.

[ಎಸ್ $_1$ + -ಇಸ್ಸು]

ಎಸಿಸ್ಸು (ಗು). ಎಸ್ಸು: ಸುಡುವ ಕರ್ಪೂರೋ ತುಪ್ಪಮನೆಸಿಸೆಂದೊಡ ಮನಸಿಸಸೆ ಪೆರ್ಚಗುಂ ನೀರಲೆಸಿಸಸೆಂದೊಡಮನಸಿಸಸೆ ಕುಂದುಗುಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೬-೫೫).

ಎಸಿಸಿಸು (ದ್ವಿ ರು ಕ್ತಿ): ಎಸಿಸಿಸೆಂದೊಡೆ ನಾ ಧೃತಿಗೆಡಿಸಯ್ಯಾ ಎಲುಡೋಜಿಂದರೆ ನರ ಹಜಿಂದರೆ ಕುರುಳು ಕುಪ್ಪಳಿಸಿದರೆ ನಾಧೃತಿಗೆಡೆ ನಯ್ಯ (ಬಸವ. ೬೭೧). [?]

ಎಸಿಸುಂ 'ಎಸಸುಂ' ನೋ.

ಎಸು 'ಎಸ್$_1$' ನೋ.

ಎಸುಹ (ನಾ). ಎಸ್ಸುವಿಕೆ; ಅಭಿಪ್ರಾಯ: ಏನಗಾನೊರೆದೊರೆದು ಹೇಡದೆ ನಿನಗಿಂತುಜಸಮಿಪ್ಪಿ ಮನಸವೆಮ್ಮಿಂದಜುಹ ಬೇಕೆಂದನುಹ ವಸುಜತವೆಂದ ದೇತಿಕಸು (ಸಮ್ಯಕ್ತ. ೬-೩೩).

[ಎಸ್ಸು (< ಎಸ್$_1$) + -ಜ್ಞ]

ಎಸೆತು 'ಎಸಿತ್ತು' ನೋ.

ಎಸೆತ್ತು 'ಎಸಿತ್ತು' ನೋ.

ಎಸ್ಕ (ಗು). ಎಂಕಪ್ಪ; ಎಂತಹ; ಎಂಥ: ಅವಸೀಪಾಲ ಚಕ್ರವರ್ತಿವಿಭು ತಾರಾಪಿಡವೆನೆಸ್ಕಂ ವಿಶಾಪವಚಿಡೆದಿರುಯಿನ್ನೆ ಕುಳಕಾಸಂ ತಾನ ದೆಸ್ಕಂ (ಕಾ ದ ಂ ಉ. ೧೬೦); ಅಸ್ಕಂ ಇನ್ನಂ ಉಸ್ಕಂ ಎನ್ನಂ (ಕವಿದ. ೧೬೦ ವೃತ್ತಿ).

ಎನ್ನದು = ಎಂಥದು: ಸೌರಾಷ್ಟ್ರ ಸೋಮೇಶ್ವರ ಲಿಂಗದೊಡಗೂಡಿ ತಾನೆಸ್ಕಿದಿರೆನ್ನ ದೇಸಾ ಎನ್ನದು (ಅದವ. ೧೫೧೧); ನಿನಗೆನತು ತನತೆ ಸಿಸ್ಕಿವು ಜಿನಿಯಸುಗುಂ ನಿಸ್ಕಿದೆನ್ನದುಂ ತನ್ನದೆಸಿಸ್ಕಿನಪಜಿಸೂರ (ಕವಿದ. ೧೪೬); ಎನ್ನದಾನೆಂಬೆರಡಜಿಂದವೆ ಬನ್ನಬಡುವನು ಜೀವನು (ಉನ್ಮಾಕ. ೬-೨೦). ಎನ್ಕ = ಎಂಥವರು: ಅನ್ಸದರನು ನೋಡಿ ರಸಿಕರಪ್ಪರೆನ್ನ ರ್ಕಂಡೊಂದು ಸೋಲ್ವರ್ (ಶಾಂಡಂಉ. ೪೨೪); ಸಿನ್ನಿರಲೆ ಜರ್ಮರತ್ನವ ನೆನ್ನರಿಂದಜಯೆಯೆ (ದಶಕು. ೪-೧೭೯); ಮೂಜಗಡೊಳೆನ್ನಿರುಂ ಏನ್ನಿನ್ನೆ ರೊಳರೇ (ಉಷ್ಣರೀ. ೬-೨೬). ಎನ್ನವು = ಎಂಥವು: ಗಣಮಾಗಣ ಮಿಗಾಗಣಮಿವೆನ್ನವೆನ್ನ ಧರ್ಮೋದ್ಭೂಗಿದಿಂದ ರಕ್ಷಿಸುವರ್ (ಸೌ ೫ ೩. XI-i, ೫೨-೭೦ ; 1007) ; ಮಿತ್ರಗುಣಂಗಳೆನ್ನವು ಸತ್ಪಾತ್ರವೆನ್ನವೆಂಬುದುಂ (ಪಂಚತಂ. ೨೪೫-೧೩). ಎನ್ಮ = ಎಂ ಥ ಳು: ಮುನ್ನಮಾಂ ನಿನ್ನನೆನ್ನ ಕೆಂದಜಯಿಜೆ ಪೊಲ್ಲಮಾನಸೆಯೆಂಜೆ ಬಗೆಯ ಪಿಡಿದಂ ನಿನ್ನ ನ್ಮರ್ಮಹಾಸತಿಯರಾರುಮಿಲ್ಲ (ಸುಳಮಾ. ೬-೨೪ ಪ). [?]

ಎನ್ನಬರ 'ಎನ್ನೆವರಂ' ನೋ.

ಎನ್ನಿಕೆ (ನಾ). ಎನ್ನುವಿಕೆ; ಹೇಳುವಿಕೆ (ದಕ. ೬).

[ಎನ್ನು (< ಎನ್$_1$) + -ಇಕೆ]

ಎನ್ನಿಸು 'ಎನಿಸು' ನೋ.

ಎನ್ನು 'ಎನ್$_1$' ನೋ.

ಎನ್ನೆಗಂ(ಅ). ಎಲ್ಲಿಯ ವರೆಗೆ; ಯಾವ ಕಾಲದ ತನಕ: ಒಡಲ್ಪುಟ್ಟದ ಕೌಸ್ತುಭಮಿರ್ದೆಗಂ ದಾಯಾದನಪ್ಪೆನಿನ್ನೆಗಮೆಂದಂದುಹುಪಕಳೆ ನೆಲ ಸಿಕ್ಕೆನೆ (ಜಗದ. ೬-೮೮); ಅನ್ನೆಗಮುನ್ನೆಗಮೆನ್ನೆಗಮೆನ್ನದೆ ಕಡೆಗುಂಟು ಲೋಪಮಂದಿರೂಳ್ ಸಿಷೋತ್ಕೃಷ್ಟಂ ವರಂ ವರೆಗಮಿರೆ ಕೆಸ್ಕಂ ಪಿಜವರ್ಕೆ ಲೋಪವಿ ಮುಟ್ಟಿನೆಯುಂ (ಕವಿದ. ೨೪೮). [?]

ಎನ್ನೆಬರ 'ಎನ್ನೆವರಂ' ನೋ.

ಎನ್ನೆವರಂ, ಎನ್ನಬರ, ಎನ್ನೆಬರ (ಅ) ಎಲ್ಲಿಯವರೆಗೆ; ಎಲ್ಲಿಯ ತನಕ: ಎ ನ್ನೆ ವರಂ ಸಚಿತನಯೆನೆನ್ನೆವರಂ ಲಕ್ಷುಎಗದಿರ್ಪೆನೋ (ಕಾ ದ ಂ ಉ. ೬೫೨); ಎನ್ನೆವರಂ ಸಿರಿ ತಮುಗುಂಟೆನ್ನವರಂ ಸೇವ್ಯರಲ್ತೆ ಖಳರುಂ (ಕಮದ. ೨೪೮ ಪ್ರಯೋ); ಎನ್ನೆವರಮಳಮಥನಂ ಏನ್ನಂ ಮಱೆವುಗಂ (ಏಕ್ಷ್ವಷ್ಟ. ೨-೧೭೬). ಎನ್ನೆಬರ: ಸದ್ಭಕ್ತನಾಗಿರ್ದಂ ಗೆನ್ನಬರ ಭಕ್ತಿಯುಂಟು (ಗಣಧಾ. ೬೨೪). ಎನ್ನೆಬರ: ಎನ್ನಬರ ಜಿಹ್ವೆಯನು ತಡೆಯನವನ್ನೆಬರಲುಳಿದಿಂದ್ರಿಯಂಗಳ್ ತನ್ನ ವಶವಲಿ ತಡಪ ರಂತತಕರನವನಲ್ಲ (ತಥಾಗ. ೧೧-೦೪-೬೧). [?]

ಎನ್ನೆವರೆಗೆಂ (ಅ) = ಎನ್ನವರಂ: ಎನ್ನೆವರಂ, ಎನ್ನೆವರೆಗಂ (ಕಬ್ಬಾಸು. ೪೬೯ ಪ್ರಯೋ). [ಎನ್ನೆಂ + -ವರೆಗಂ]

ಎಪ್ಪಟ್ಟು (ಅ). ಎಂಥದೋ ಆದ: ಮಟುಧರ್ಮ್ಮತುಮವರ್ಣ ಪಡೆದೆ ಪ್ಪಟ್ಟಾದುಂ ಒಂದು ಗಾಣದುರ್ ಒಂದು ಸೊಂಟಿಗೆ (ತೇ)ಕ್ಕುಲಮಾಗೆ ಕೊಟಾ(ಟ್ಟಾ)ರ್(ರ್) (ಇಂ. VIII, ೨೮೩—೫೭ ; ೭೦೬). [?]

ಎಪ್ಪತ್ತು 'ಎಬ್ಬತ್ತು' ನೋ.

ಎಪ್ಪೆ (ನಾ). ಮೋಸ; ವಂಚನೆ; ದಗ.

ಎಪ್ಪೆಹಾಕು = ಮೋಸಮಾಡು; ವಂಚಿಸು; ದಗಹಾಕು: ಏಂಗೆ ಎಪ್ಪೆಹಾಕುವುದು ಬಹಳ ಸುಲಭ (ಕ ಂ ದ ಹಾ ೬. ೧೯೯); ಗೊಣಾಯು ಏನೋ 'ಎಪ್ಪೆ' ಹಾಕಿ ಹೋಗೋದಕ್ಕೆ ಬಂದಿದಾನೆ (ಸುಪಸಂ. ೧).

[?]

ಎಪ್ಪೈಯ್ನೂರು (ನಾ). ಎಪ್ಪತ್ತು ಏನೂರು (?): ಒಂದಜಂ ಗುಣಿಸಲ್ಪಟ್ಟುಂತೆಪ್ಪೈಯ್ನೂಱು ಯೋಜನಂ ಸಂದಿರ್ಪುದು ವಂದನವನಂ (ತಸಾನ್ವ. ೯೬).

[ಎಪ್ಪತ್ತು (< ಎಬ್ಬತ್ತು) + ಅಯ್ನೂರು (< ಅಯ್ನೂಱು)]

ಎಪ್ಪಾಸಿ 'ಎಬರಾಸಿ' ನೋ.

ಎಬಡ, ಎವುಡು (ನಾ). (ಉಳ). ೧. (ಸರಿಯಾಗಿ) ಮಾತನಾಡಲು ಬಾರದವನು; ದಡ್ಡ; ಮೂರ್ಖ; ಗಾಂಪ: ನಗೆಗೀಡಾಗುವುದು ಎಬಡರ ಹಾದಿ (ಹುಚ್ಚಾಟ. ೯); ಈ ಹಡಬಡದ ಅಂಗೀ ಎಬಡರು ರಾಜ್ಯ ಆಳ್ತಾರೆನೋ ರಾಜ್ಯಾನ (ಡಾ ಕಂ ಬ. ೧೩೩); ನಾನೊಬ್ಬ ಎಲ್ಲಿಯೇ ಒಂದು ಹಳ್ಳಿಯಿಂದ ಬಂದ ಎಬಡನೆಂದು ತಿಳಿದಿದ್ದಾರೆ (ಬೇಟೆಕಾ. ೩೨); ಹುಚ್ಚುಹಿಡಿದಿರುವ ನನ್ನ ಎಬಡ ಗಂಡನಿಗೆ ತಲೆ ಇಜ್ಜಡಿಸಲನ್ನು ತಿದ್ದಿ ಕೊಡು (ಹಜ್ಜಂಂಡ. ೧೬೫). ೨. ಯಂದ್ಯಾತದಲ್ಲಾ ಮಾತನಾಡುವವನು (೫). ℙ ಇದು ಎವುಡು ಎಂಬ ಶಬ್ದದ ವರ್ಣವ್ಯತ್ಯಯ ರೂಪ. **ಎವುಡು**: ಅವನೊಬ್ಬ ಎವುಡು ಅವನನ್ನೇಕೆ ಕೇಳೋದು (೧೫೩). 'ಎಟುವ', 'ಎಡಗ' ಪರಾ. [?]

ಎಬಡತನ (ನಾ). ಎಬಡನಾಗಿರುವುದು: ಈ ಪ್ರಾಮಾಣಿಕತೆಯು ಎಬಡತನದಲ್ಲಿ ಪರಿಣಮಿಸಲಾದುದು (ಬಾಬುಕೃ. ೨೬); ತಮ್ಮ ಎಬಡತನ ಹೊರಬಿದ್ದುದರಿಂದ ನಾಚಿಕೆಪಟ್ಟ ಜೋಡಿಯವರು (ಮೂರುಜ. ೬೭).

[ಎಬಡ + -ತನ]

ಎಬಡತಬಡ (ನಾ). ಯದ್ವಾತದ್ವಾ; ಸಿಕ್ಕಾಬಟ್ಟೆ; ಅಸ್ತವ್ಯಸ್ತ: ಹೀಗೇಕೆ ಧ್ವಮಿಷ್ಮನಂತೆ ಎಬಡತಬಡ ಮಾತಾಡುವಿ (ಹು ಚ್ಚಾ ಟ. ೨); ಮುಖಭಾವ ಕುಂಠಿತವಾಗಿರುವುದು, ಮಾತು ಎ ಬ ಡ ತ ಬ ಡ ಆಗುತ್ತಿರುವುದು . . . ಎಂದೂ ತಿಳಿದುಕೊಂಡಳು (ಎರಸೆ. ೧೨೮).

[ಎಬಡ + ತಬಡ]

ಎಬಡಿ (ನಾ). (ಸರಿಯಾಗಿ) ಮಾ ತ ನಾ ಡ ಲು ಬಾರದವಳು; ಮೂರ್ಖಳು; ಪೆದ್ದಿ: "ಶರತ್ ನಾನೇನೂ ಅಷ್ಟು ಎ ಬ ಡಿ ಯಲ್ಲ. ಮೋಸಹೋಗಲಾರೆ" (ತೂಪೆಕಾ. ೧೩). [ಎಬಡ + -ಇ]

ಎಬಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಯ ದ್ವಾ ತ ದ್ವಾ ಮಾ ತ ನಾ ಡು : "ಎಬಡಿಸು-ಗುಕ್ಕಿಸು" (ಜಾನಕೋ. ೨೫). [ಎಬಡ + -ಇಸ್ಸು$_3$]

ಎಬರೇಸಿ 'ಏಬರಾಸಿ' ನೋ.

ಎಬ್ಬಂಕ (ನಾ). "ತಿಳಿಗೇಡಿ, ಹುಚ್ಚ, ಅಲ್ಲಗೇಡಿ" (ಜಾನಕೋ. ೨೫); "ಛೀ. ಏನು ಎಬ್ಬಂಕನ ಹಾಗಿದ್ದೇನೆ ! . . ." (ಕಾಗೆಕ. ೬೧).

[?]

ಎಬ್ಬಟ್ಟು 'ಎಟ್ಬಟ್ಟು' ನೋ.

ಎಬ್ಬಲಗಾಟ 'ಎದ್ದಲಗಾಟ' ನೋ.

ಎಬ್ಬಿಸು 'ಎಟ್ಬಿಸು' ನೋ.

ಎಬ್ಬು 'ಎಟ್ಬು' ನೋ.

ಎಬ್ರಾಸಿ 'ಏಬರಾಸಿ' ನೋ.

-ಎಮ್$_1$ (ಅ). ಒಪ್ಪಿಗೆ, ಮೆಚ್ಚುಗೆ, ಅನಾದರ, ಅಲಕ್ಷ್ಯ, ಆಶೀರ್ವಾದ ಮುಂತಾದ ಭಾವಗಳನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಪ್ರತ್ಯಯ; (i). ಒಪ್ಪಿಗೆ ಅಥವಾ ಮೆಚ್ಚುಗೆಗೆ "ಅಂಗೀಕಾರಾರ್ಥದ ಎಮಶಬ್ದಕ್ಕಂ" (ಶಮದ. ೫೭ ವೃತ್ತಿ); ಎಮ – ಅಭ್ಯುಪಗಮಾರ್ಥ (ಶಬ್ದಾನು. ೨೧ ವ್ಯಾಖ್ಯಾ). (ii). ಅನಾದರ ಅಥವಾ ಅಲಕ್ಷ್ಯಕ್ಕೆ : ಪೊಲೆಯರ ತೆಱದಿಂ ನೆಗಟ್ಗೆಮ [ಪಾಠಾಂ. ನೆಗಳ್ದುಂ]ಕುಲನಾಶನಕ್ಕೆ ತನುಜನಾದಡೆ ಸಾಲ್ಗುಂ ಲಲನೆಯರ್ಗೆ (ಸಮಪ. ೫–೧೦೧); ಸಿಂಗಮಕ್ಕೆಮ ಅಂಜೆಂ (ಶಮದ. ೫೭ ಪ್ರಯೋ). (iii). ಆಶೀರ್ವಾದಕ್ಕೆ : ನಿಮಗಕ್ಕೆಮ ಅಬ್ಜಗರ್ಭನಾಯುಂ ಶ್ರೀಯುಂ (ಶಮದ. ೫೭ ಪ್ರಯೋ); ನಿನಗಕ್ಕೆಮ ಸರ್ವಮಂಗಳಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೫–೨೪). [?]

ಎಮ್ಮ (ನಾ). ಯಮ; ಮೃತ್ಯುದೇವತೆ; ಜವರಾಯ : ಕಳವಿನಲಿ ಕೊಂಡೊಯ್ವೆನೇ ನಿನ್ನೆಳೆದು ತಂದನನೆಮನ ನಗರಿಗೆ ಕಳುಹಿ (ಸನತ್ಕು. ೭–೨೭). [< ಸಂ. ಯಮ]

ಎಮಕೆ 'ಎಮಿಕೆ' ನೋ.

ಎಮತು 'ಎನತ್ತು' ಪರಾ.

ಎಮತ್ತು 'ಎನತ್ತು' ಪರಾ.

ಎಮದಂಡ (ನಾ). ಯಮನ ದಂಡ; ಯಮನ ಶಿಕ್ಷೆ : ಅಜ್ಞಾನಿಯಾದಡೆಮದಂಡಕ್ಕೀಡಾಗುವಂ (ಪರಶು. ೯–೧೦).

[ಎಮ್ಮ + ದಂಡ]

ಎಮದೂತ (ನಾ). ಯಮನ ದೂತ, —ಸೇವಕ : ಕೊಲ್ಲುತೆ ಕೊಂಡು ಪೋಪೆಮದೂತರ ನೋಡುತ್ತೈದಿದಳು (ಮೋಹತ. ೨೯–೧೪); ಎಮದೂತರೆಳೆಯದ ನಿರಯತತಿ (ಕೈವಲ್ಯ. ೧–೨೦–೨). [ಎಮ್ಮ + ದೂತ]

ಎಮಪುರ (ನಾ). ಯಮನ ಊರು : ಸಾನಂದಮುನಿ . . . ಮುನಿಗಣ ಸಮೇತದಿಂದೆಮಪುರಕೆ ಬರುತಿರ್ದನು (ಚಿಬಪು. ೫೬–೪೩).

[ಎಮ್ಮ$_2$ + ಪುರ್$_3$]

ಎಮಿಕೆ, ಎಮಕೆ (ನಾ). ಎಲುಬು; ಮೂಳೆ : ಸೆಟ್ಟರೆಂದರೆ ನಿಮ್ಮೂರ ಸೆಟ್ಟರಲ್ಲ. ಬೋನ್ಸೆಟ್ಟರೆಂದರೆ ಎಮಿಕೆ ಕೂಡಿಸುವವರು ಎಂದರ್ಥ (ಹುಚ್ಚುಹು. ೬೩). **ಎಮಕೆ** : ಬರಿಯ ಎಮಕೆ; ನರಪೇತ; ಕದಿರುಕಡ್ಡಿ (Bag of Bones. ಇಂಕನಿ). [← ತೆಲು. ಎಮುಕ]

ಎಮೆ, ಎವೆ$_1$ (ನಾ). ಕಣ್ಣಿನ ರೆಪ್ಪೆ : ಬಳ್ವಳನೀಳ್ದ ಕಣ್ಮಲರ ತಳ್ತೆಮೆಯಿಂ ಕರೆಗಣ್ಮೆ ಬೆಳ್ಗಡಲ್ಗಳ್ವರಿಯಲ್ಕಮಾಟಸಿದೊಡೆ (ಪಂಪಭಾ. ೭–೬೮); ಸುಲಲಿತಮಾಗಿ ನೀಳ್ದ ತುಱುಗಿರ್ದೆಮೆಗಳ್ ತಮಮಂ ಬೆಳರ್ಪ ಕಣ್ಮಲರ್ಗಣೆಯಂದಮಂ ನೆಱೆಯೆ ಪೋಲ್ತಿರೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೭–೧೯೭); ತೇಜದ ಸೋಂಕಿನಿಂದವೆಮೆ ಸೀಗೆಂದುದ್ಧತರ್ ನೋಡಲಂಜುವಿನಂ (ಎಕ. V, ಹಾಸನ. ೫೬–೧೪; 1170); ಸೋಲ್ತೆಮೆಗದಂದೆಱೆದ ಕಣ್ಮಲರು (ಉದ್ಭದೇ. ೫–೨೧); ಗದಗದಿಪಾಲಿ ಕೈದೆಗೆದು ನಿಂದೆಮೆ ತಣ್ಣನೆ ಪಾಯ್ವ ಕಣ್ಣನೀರ್ (ಚಿಕವಿ. ೩–೯೪); ತುಱುಗೆಮೆಯರೆದೆಱೆದ ಕಣ್ಣೊಚ್ಚತಮಾಗೆ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೪೦–೨೧). **ಎವೆ$_1$** : ಸಭಾಸದರೆಲ್ಲಮೆವೆ ಮಿಡುಕದೆ ಪಂದೆಯಂ ಪಾವಡರ್ದವೊಲುಸಿರದಿರೆ (ಪಂಪಭಾ. ೬–೫೯ ವ); ಎವೆಯಿಲ್ಲದ ಕೊಟ್ಟೆಗಣ್ ವಿಭ್ರಮಮಿಲ್ಲದ ರೂಪು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೭–೨೨೩); ಮುಗುಳೆವೆಯ ನೆಱೆ ಮುಚ್ಚಿ ನಾಸಿಕದಗ್ರದಲಿ ನಿಲಿಸಿ (ಕುವ್ಯಾಅ. ಓರಿಇ. ೧೭–೨೩); ಅವನದಿಟ್ಟಗಳೆವೆಯನಿಡಮಱದೆಳಸಿದವು ಖೇಚರಿಯ ಗಾಡಿಯೊಳು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೬–೨೨); ನಿದ್ದೆಯ ಹೊತ್ತಾಯಿತೆಂದರೆ . . . ಎವೆಗಳ ಕಾರ್ಯವು ಮಂದವಾಗುತ್ತದೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೯–೧೩೧).

[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಇಮ್ಮೆ = ರೆಪ್ಪೆಹೊಡೆ, ರೆಪ್ಪೆ; ಮಲ. ಇಮಸಿಮ; ತುಳು. ಇಮೆ, ಸಿಮೆ]

ಎಮೆಗೊಂಕು (ಕ್ರಿ). ರೆಪ್ಪೆಯನ್ನು ಬಾಗಿಸು, —ಮುಚ್ಚು : (ಎಮೆಗೊಂಕದಿರುವನು) (ಬರುಗಂ. ೨೬–೨೦). [ಎಮೆ + ಕೊಂಕ್ಕು$_1$]

ಎಮೆದುಱುಗಲ್, ಎವೆದುಱುಗಲ್ (ನಾ). ಕಣ್ಣುರೆಪ್ಪೆಯ ಕೂದಲಸಾಲು : ಎಮೆದುಱುಗಲಿನಿಳಿವ ತೋರ ಕಣ್ಬನಿಗಳ್ (ಕಾದಂಪೂ. ೮೪೮); ಮುಗಿದ ಕಣ್ಗಳ ಪರ್ವುಗೆಯೊಳ್ ಮೆಱೆದುದವರ ತಳ್ತೆಮೆದುಱುಗಲ್ (ಯಶೋಚ. ೨–೨೬). **ಎವೆದುಱುಗಲ್** : ಅಂಜನರೇಖಾವಿಳಾಸಮಂ ಪಡೆದುವವಳ ತಳ್ತೆವೆದುಱುಗಲ್ (ದಶಕು. ೬–೪೭).

ಎಮೆಯಾಟ, ಎವೆಯಾಟ (ನಾ). ಕಣ್ಣುರೆಪ್ಪೆ ಬಡಿಯುವುದು; ಕಣ್ಣುಮುಚ್ಚುವಿಕೆ : ಕಣ್ಣ ಲೀಲೆಗಳಮಿಂಚುಗಳಲ್ಲಿ, ಎಮೆಯಾಟದಲ್ಲಿ ಸಾಸಿರನಗೆಗಳಲ್ಲಿ (ಬಿಟ್ಟಅ. ೧೩–೧೫). **ಎವೆಯಾಟ** : ಜಗದ ಜನನಲಯಂಗಳೆವೆಯಾಟಗಳಲಡಗುವುವಾ ಮಹಾತ್ಮನ ದೃಗುನಿರೀಕ್ಷೆಯಲಿ (ತೊರರಾ. ೬–೫–೨); ನಿಖಿಲಲೋಕವನೆವೆಯಾಟದೆ ಸೃಜಿಸುವ (ಮೋಹತ. ೨೯–೧); ಎವೆಯಾಟದಿಂದಖಿಳ ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡಮಳಿದುದಿಸುವುವು (ಚಿಬಪು. ೪೭–೨೮). [ಎಮೆ + ಅಟ]

ಎಮೆಯಿಕ್ಕು, ಎವೆಯಿಕ್ಕು (ಕ್ರಿ). ರೆಪ್ಪೆಹೊಡೆ, —ಮಿಟುಕಿಸು : ಮರುಳ್ಗಳುಂ ಮರುಳ್ಗಳಾಟಮಂ ಪಳಪಳನೆಮೆಯಿಕ್ಕದೆ ನೋಡಿ ಮುಗುಳ್ನಗೆ ನಗುವ ವೀರಭಟರ ಪಂದಲೆಗಳುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೦–೧೧೬ ವ); ಎಮೆಯಿಕ್ಕದೆ ನೀಡುಂ ನೋಡಿ (ವರ್ಧಪು. ೧–೯೭). **ಎವೆಯಿಕ್ಕು** : ಎವೆಯಿಕ್ಕದೆ ನೋಡುತಿರ್ದಳೆನ್ನಯ ಮೊಗಮಂ (ಕಾದಂಉ. ೨೮೭); ಹಸಿಯದುಣ್ಣದ ಬೆಮರದೆವೆಯಿಕ್ಕದಾಗುಳಿಸದುಸುರಿಕ್ಕದ (ಸಿದ್ಧರಾ. ೧–೩); ಎಮೆಯಿಕ್ಕಲ್ಮಱೆದುವವಳ ಧವಳಕಟಾಕ್ಷಂ (ಶಮದ. ೨೨೫ ಪ್ರಯೋ); ಆ ಎಳವರೆಯದ ತರುಣಿಯು ಎವೆಯಿಕ್ಕದೆ ನನ್ನನ್ನೇ ನೋಡುತ್ತಿದ್ದಳು (ಪ್ರಣಸ. ೨).

ಎಮೆಯಿಕ್ಕದವರ್, ಎವೆಯಿಕ್ಕದವರ್ = ಕಣ್ಣುರೆಪ್ಪೆ ಹೊಡೆಯದವರು; ಬಿಡುಗಣ್ಣರು; ದೇವತೆಗಳು : "ಅಮರ್ದುಣಿಸುಗಳ್ . . . ಎವೆಯಿಕ್ಕದರ್, ಜನ್ನಗೂಳರ್ . . . ಈ ದೇವರ್ಕಳ ಪೆಸರ್" (ಕಶಸಾ. ೨–೧೯); "ಕನಸಿಲ್ಲದರೆಮೆಯಿಕ್ಕದರನುನಯದಿಂ ಗಾಳಿವಟ್ಟೆಗರ್ . . . ಎನೆ ದೇವವ್ರಾತ" (ಕವಿಕಂ. ೩೨); "ಎವೆಯಿಕ್ಕದವರೆನಲ್ ಸುರರಿಂ ಬಳಿವಿಡಿದ ಪೆಸರಕ್ಕು" (ಕಶರ. ೧೬). [ಎಮೆ + ಇಕ್ಕು]

ಎಮೆಯಿಡು, ಎವೆಯಿಡು (ಕ್ರಿ). = ಎಮೆಯಿಕ್ಕು : ಎಮೆಯಿಡದೆ ನೋಳ್ಪ ನರಯುವತಿ ಸುರಯುವತಿಯವೊಲಾಗೆ (ಪದ್ಮರಾ. ೩–೭೩). **ಎವೆಯಿಡು** : ಎವೆಯಿಟ್ಟು ಕಣ್ಮುಚ್ಚಿದಂತೆ ಮೂಲೋಕಕೆ ಜವೆಯ ಮೋಹವ ಕಲ್ಪಿಸಿದಳು (ಮೋಹತ. ೨೯–೮); ಅನಿಮಿಷಾಂಗನೆಯರೀಕುವರನ ರೂಪಿಗೆ ಮನಸೋತೆವೆಯಿಡೆ ಮಱೆದು ಘನಮಾರ್ಗದಲಿ ರಾಜಿಪರ್ (ಕಂನವಿ. ೯–೧೩೬). [ಎಮೆ + ಇಡು$_1$]

ಎಮೆಯಿರಿ (ಕ್ರಿ). ರೆಪ್ಪೆಹೊಡೆ : ಬದ್ಧಭ್ರುಕುಟಿಯಾಗಿ ಎಮೆಯಿರಿದು (ಮಂತ್ರಶ. ೧೬–೩); ನೋಡುವಮೆಂದು ಎಮೆಯಿರಿದೆನಾಹ (ಸಂಸಪ. ೩೫–೬). [ಎಮೆ + ಇರ್ಯ (< ಇಱ್ಯ)]

ಎಮೆವೊಱೆ (ನಾ). ಕಣ್ಣುರೆಪ್ಪೆಯ ಭಾರ, —ಹೊರೆ : ಕಡಲ್ವರಿವ ಕಣ್ಣೀರಪೂರದೊಳ್ಮುಱುಗಿದೆಮೆವೊಱೆಯನಾನಲಾಜದಳವಱಿದ ಕಣ್ಣಳಿಂ ಕರುಣರಸಮನೆ ರೂಪುಗೊಳಿಸಿ ತೋಱುವಂತಿರೆ (ವರ್ಧಪು. ೯–೬೬ ವ). [ಎಮೆ + ಪೊಱೆ]

ಎಮ್ಮ$_1$ 'ಆನ್$_2$' ಪರಾ.

ಎಮ್ಮ$_2$ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ವಿಣುಮಂಗಲದ ಎಮ್ಮ ತೊಱು ಕೊಳೆವ ತೊಳ್ದಟ್ಟ ಕಡೆಯಂ ಪಲರನಾನ್ತಿಱಿದು ಸತ್ತು ಸಗ್ಗಮೇರ್ದರ್ (ಎಕ. X, ಶಿಡ್ಲಘ. ೩೯–೩ ; 900). [?]

ಎಮ್ಮತು 'ಎನತ್ತು' ಪರಾ.

ಎಮ್ಮದು 'ಎನತ್ತು' ಪರಾ.

ಎಮ್ಮು (ಕ್ರಿ). ನೆಮ್ಮು ; ನಂಬು.

ಎಮ್ಮಿಕೊಳ್ = ನಂಬಿಕೊಳ್ಳು ; ನೆಚ್ಚು : ಸುಮ್ಮನಿರಬೇಡಿತ್ತ ಬಾಸುರರೆಮ್ಮಿಕೊಂಡಿಹ ಸುಧೆಗೆ ಮಿಕ್ಕಹುದುಮ್ಮಳಿಸದಿರುಯೆಮ್ಮಮಾತಿನ ಸೊಮ್ಮನಾದರು ನೀ ಪರೀಕ್ಷಿಸೂ (ಕರ್ಣಾಕಾ. ೨೬). [< ನೆಮ್ಮು ?]

ಎಮ್ಮುತು 'ಎನತ್ತು' ಪರಾ.

ಎಮ್ಮೂರ್ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ವಾಣರಸರ್ ಕೆನ್ದಱಿಗ ಪೆರ್ಗ್ಗಂಗಂ ಅವರ ಮಗಂ ದೇವೆಯನಂ ಬೆಸಗೊ[ಳೆ] ಎಮ್ಮೂರ ಮಿನುಕಿ ಎಡೆಯೊಳ್ತಾಗಿ (ಸೌಇಇ. IX–i ; ೪–೮ ; 9ನೆಯ ಶತ) ; ಎಮ್ಮೂರ ಬಿಡ್ಡೂರ್ ಅಱುವಿನೊಳ್ (ಮೈಅರಿ. ೧೯೨೪ ; ೯೫–೫ ; 1020). [ಎಮ್ಮ ? + ಊರ್]

ಎಮ್ಮೆ 'ಎರ್ಮೆ' ನೋ.

ಎಮ್ಮೆಗುಂಡು 'ಎರ್ಮೆಗುಂಡು' ನೋ.

ಎಮ್ಮೆಗೊಬ್ಬು (ನಾ). ೧. ಎಮ್ಮೆಯ ಕೊಬ್ಬು. ೨. ಅತಿಶಯವಾದ ಕೊಬ್ಬು ; ಸೊಕ್ಕು ; ಮದ : ಈ ನಿನ್ನ ತೊಂಡು ಬಳೆದಿರುವ ಎಮ್ಮೆಗೊಬ್ಬಿನ ಇಪ್ಪತ್ತು ವರುಷಗಳ ಶರೀರ ಸೌಭಾಗ್ಯಕ್ಕೆ (ಮಂತ್ರಶ. ೫೯–೨). [ಎಮ್ಮೆ (< ಎರ್ಮೆ) + ಕೊಬ್ಬು$_2$ (< ಕೊರ್ವ್$_2$)]

ಎಮ್ಮೆಚೇಳು 'ಎಮ್ಮೆಚೇಱು' ನೋ.

ಎಮ್ಮೆಚೇಱು, ಎಮ್ಮೆಚೇಳು, ಎಮ್ಮೆದೇಳು (ನಾ). ದೊಡ್ಡಚೇಳು ; ಮಂಡರಗಪ್ಪೆ : "ಕರ್ಣಜಳೂಕ – ಎಮ್ಮೆಚೇಱು" (ಓಷಧಿ. ೨೬). **ಎಮ್ಮೆಚೇಳು** : ಕುಂಡುರುಜ, ರಕ್ತಪುಚ್ಛ, ಎಮ್ಮೆಚೇಳು, ಶುಕ್ಲಕೀಟ ಎಂದು ಚೇಳುಗಳು ನಾಲ್ಕುತೆಱ (ವೈದ್ಯಸಾ. II, ೧೯೦). **ಎಮ್ಮೆದೇಳು** : ಒಱಲೆತೇಳು ಎಮ್ಮೆದೇಳು ಇಂದ್ರಗೋಪ ಹೇನು ತಗುಣಿ . . . ಮೊದಲಾದತೀಂದ್ರಿಯಂಗಳಾಗಿ ಪುಟ್ಟಿ (ಪಸಾರ. ೪೮೯–೬). [ಎಮ್ಮೆ (< ಎರ್ಮೆ) + ಚೇಱು (< ತೇಱ್)]

ಎಮ್ಮೆತಪ್ಪರೆಹುಲ್ಲು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹುಲ್ಲು : (ಮೈಔಗಿ. ೭೬–೧೫೬೨). [ಎಮ್ಮೆ (< ಎರ್ಮೆ) + ತಪ್ಪರೆ$_0$ + ಹುಲ್ಲು (< ಪುಲ್)]

ಎಮ್ಮೆತಮ್ಮ (ನಾ). ೧. ಕೋಣ. ೨. (ಆಲಂ) "ಮೂರ್ಖ ; ಹೆಡ್ಡ ; ದಡ್ಡ" (ಜಾನಕೋ. ೨೫). 'ಎಮ್ಮೆತಮ್ಮಣ್ಣ' ಪರಾ. [ಎಮ್ಮೆ (< ಎರ್ಮೆ) + ತಮ್ಮ]

ಎಮ್ಮೆತಮ್ಮಣ್ಣ (ನಾ). = ಎಮ್ಮೆತಮ್ಮ ೨ : ಅವನೊಬ್ಬ ಶುದ್ಧ ಎಮ್ಮೆತಮ್ಮಣ್ಣ (ರೂಢಿ). [ಎಮ್ಮೆತಮ್ಮ + ಅಣ್ಣ$_1$]

ಎಮ್ಮೆದಾಂಡಿಗ (ನಾ). ಮೈಮೇಲೆ ಚುಕ್ಕಿಗಳಿರುವ ಬಾತು (ಕಿ). [ಎಮ್ಮೆ (< ಎರ್ಮೆ) + ದಾಂಡಿಗ]

ಎಮ್ಮೆದೇಳು 'ಎಮ್ಮೆಚೇಱು' ನೋ.

ಎಮ್ಮೆಬಳ್ಳಿ 'ಎಮ್ಮೆವಳ್ಳಿ' ನೋ.

ಎಮ್ಮೆಬಾರು (ನಾ). ಎಮ್ಮೆಯ ಚರ್ಮದಿಂದ ಮಾಡಿದ ಬಾರು ಕೋಲು, —ಚಾವಟಿ : ನಿನ್ನ ಸ್ತ್ರೀಚಪಳತೆಯು ಸೈರಿಸದೆ ಅರ್ಪವರ ಚುಬುಕಿನ ಎಮ್ಮೆಬಾರಿನ ಪರಮಸೇವೆಗೆ ನಿನ್ನನ್ನು . . . ಎಳೆದೊಯ್ಯುತ್ತಿದೆ (ಬೆಟ್ಟಅ. ೨೧–೧). [ಎಮ್ಮೆ (< ಎರ್ಮೆ) + ಬಾರು$_2$]

ಎಮ್ಮೆಮುರುಕಲುಗಿಡ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗಿಡ : (ಮೈಔಗಿ. ೧೪–೨೬೧). [ಎಮ್ಮೆ (< ಎರ್ಮೆ) + ಮುರುಕಲು + ಗಿಡ (< ಗಿಡು)]

ಎಮ್ಮೆವಳ್ಳಿ, ಎಮ್ಮೆಬಳ್ಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಬಳ್ಳಿ : "ಅವಂತೀ–ಅಂಬಿಲ, ಎಮ್ಮೆವಳ್ಳಿ" (ಓಷಧಿ. ೩). **ಎಮ್ಮೆಬಳ್ಳಿ** : (ಮೈಔಗಿ. ೯–೧೪೪). [ಎಮ್ಮೆ (< ಎರ್ಮೆ) + ಬಳ್ಳಿ]

ಎಮ್ಮೆವೋರಿ 'ಎರ್ಮೆವೋರಿ' ನೋ.

ಎಯ್, ಎಯ್ಯಿ (ನಾ). ಮುಳ್ಳುಹಂದಿ : "ಶಲಲಃ, ಶಲ್ಯಕಃ, ಶ್ವಾವಿತ್, – ಈ ೩ ಎಯ್" (ಹಲಾಯು. ೩೯–೮೦) ; ಮೆಯ್ಮೆಯ್ಯಮ್ಬಾಗೆ ಎಚ್ಚೋಡಿಸಿ ಆ ಕಯ್ಯಂ ಗೆಲ್ದು ತಾನುಂ ಪಲವುಂ ಎ[ಐ]ಸುವೆತ್ತು ಎಯ್ವೊದೆದಪ್ಪಿದಪ್ಪೊಲ್ಕಣೆಪಂಜರದೊಳೆಜಗಿ ಭೀಷ್ಮನ್ವಿಬ್ದನ್ತೆ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೧೦–೮ ; 800) ; ಅಡಂಗಿ ಪರಿವ ಪುಲಿಗಳುಮಂ ಸೋಂಕಿ ಪರಿವೆಯ್ಗಳುಮಂ (ಪಂಪಭಾ. ೫–೪೮ ವ) ; ಲೋಭಿಯೆಯ್ಯಾಗಿಯುಂ ಮಹಾಲೋಭಿ ಚಮರೀಮೃಗವಾಗಿಯುಂ . . . ಪುಟ್ಟಿ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೬–೧೮೮) ; ಮೀನಾದುದೆಯ್ಯಮೃಗಂ (ಯಶೋಚ. ೩–೪೬) ; ಕಡುಮುಳಿದೆಯ್ ಪಿಡಿದೆಡೆಯಂ ಸುಡುವುದದಂ ಗೇರತುಪ್ಪದಿಂ ಕಾದುದಱಿಂ (ಖಮದ. ೧೩–೮೦). **ಎಯ್ಯಿ** : (ಕಿ)

ಎಯ್ಯಮುಳ್ಳು = ಮುಳ್ಳು ಹಂದಿಯ ಮುಳ್ಳು : "ಶಲಲಂ, ಶಲಂ–ಈ ೨ ಎಯ್ಯಮುಳ್ಳು" (ಹಲಾಯು. ೩೯–೮೦) ; ಎಯ್ಯಮುಳ್ಳ ವಿಷಕ್ಕೆ (ಖಮದ. ೨–೧೨೯ ವ).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಎಯ್ ; ಮಲ. ಎಯ್ಯ ; ತುಳು. ಎಯ್ಯಿಪಂಜಿ ; ತೆಲು. ಏದು ; ಕೋಲಾ. ನಾಯ್ಕಿ. ಸೇದ್]

ಎಯಿತರ್ 'ಎಯ್ತರ್' ನೋ.

ಎಯಿದು 'ಎಯ್ದು' ನೋ.

ಎಯ್ತರ್, ಅಯ್ತರ್, ಎಯಿತರ್, ಐತರ್ (ಕ್ರಿ). ಬರು ; ಸಮೀಪಿಸು ; ಬಂದು ಸೇರು : "ಎಯ್ತರ್ (ಎಯ್ + ತರ್) – ಸಮೀಪಾಗಮನೇ" (ಶಮಧಾ) ; ಜನಂ ಕೂಡೆ ಕವ್ವರೆಗೊಂಡೆಯ್ತರೆ ನೋಡಲೆಂದು ಪರಿದರ್ (ಆದಿಪು. ೧೧–೨೨) ; ತನಗೆ ಸುಖೋದಯಮಾದೊಡೆ ಧನಧಾನ್ಯ ಪರಿಗ್ರಹಂಗಳೆಯ್ತರುತಿರ್ಕುಂ (ಸಮಪ. ೫–೭೮) ; ಜಿನನಿರ್ದುದ್ಯಾನವನಕ್ಕೆಯ್ತಂದಂ ಮಾನಧನಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೯–೧) ; ಹಿಂದೆ ಮುಂದಿಕ್ಕೆಲದೆ ನಾರೀವೃಂದಮೆಯ್ತರೆ (ಸಂಭಪ. ೨೦–೧೪) ; ಸತಿಯರಾನಂದದಿಂದ ಲೆಯ್ತಂದರಾಕೆಯ ಕೂಡೆ (ಭಾವಚಿಂ. ೪–೨೨). **ಅಯ್ತರ್** : (ಕಿ). **ಎಯಿತರ್** : ಬಿರುದಂ ಮಾಣ್ಬುದಿಂಮಾಣ್ಬುದೆಯಿತಂದರಸಂಕಂಗೊಂದಪಂ ಕೊಂದಪಂ (ಎಕ. VIII, ಸಾಗರ. ೧೦೯–೨೩ ; 1042) ; ಮೇಳದ ಕೆಳೆಯರೊಡನೆಯಿತಂದು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೭–೨೨). **ಐತರ್** : ಭರತನಂ ನೋಡಲೈತಂದಳೊರ್ವಳ್ (ಆದಿಪು. ೧೧–೧೬) ; ಅನುಮಾನಂ ಬಡೆ ರಾಮನಗ್ನಿಯೊಳಪೊಕ್ಕಾ ಸೀತೆ ತಾನೈತರಲ್ (ಸೋಮೇಶ. ೮೯) ; ವಿಲಾಸವಡೆದೈತರುತಿರ್ಪ [ಪಾಠಾಂ. ಪ್ಪ] ಭೂತಳಪತಿಯ (ಹಚಕಾ. ೧೪–೨೩) ; ಕೈಲಾಸ ನಾಕಗಳ ಬಾಳ್ಕೆಗಳು ನನಗೆ ಬೇಸರ ಹಿಡಿಸಿದ್ದುವೆಂದು ಆದುದರಿಂದಲೇ ನಾನು ಇಳೆಗೆ ಐತಂದಿದ್ದೆ (ಧೂಮಮ. ೭೧). [?]

ಎಯ್ತರವು, ಅಯ್ತರವು, ಐತರವು (ನಾ). ಬರುವಿಕೆ ; ಬರವು : ಬಿಸಿಲಿಂದಂ ಪೊಱಗಾಯೆಯ್ತರವಿಂದಂ ಧೂಳಿಯಿಂದಂ ಕೆರಂ ಮಸುಳ್ತತ್ತಂಗದ ಕಾಂತಿ (ಮಹಾಪು. ೪-೧೫). **ಅಯ್ತ ರವು : ಐತರವು** : ಕಾಮಾಕ್ಷಿ ಸಿದ್ಧನ್ನೆತರವ ಕಾದಿಕಳು (ಸರಂಗ. V, ೩೪). [ಎಯ್ದ್ + -ವು]

ಎಯ್ದಿಸು, ಅಯ್ದಿಸು, ಐದಿಸು (ಕ್ರಿ). ಸೇರು ನಂತೆ ಮಾಡು ; ಮುಟ್ಟಿಸು ; ಉಂಟುಮಾಡು : ಬಳಿಸುರಿತ ಮಗನಳಂಧೂಷಣರ್ಜುನನ ಮಗಳಾಕಾಂತನಂತಕಲೋಕಮನೆಯ್ದಿಸುವುದುಂ (ಕಂಪ ಭಾಗ. ೧೧-೬ ವ); ಎನ್ನ ಮನೋರಥಕ್ಕೆ ಪರಿಪೂರ್ತಿಯನೆಯ್ದಿಸೆ (ಕಾದಂಪು. ೪೪೬); ಪಂಚಮಗತಿಯನೆಯ್ದಿಸುವನೆಂಬಂ ಸಮರ್ಥಿಪ್ಪಂದೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೬-೧೩೬); ಉಂಬನೊಬ್ಬನಿ ಪಕ್ಕ್ಷಲಗಳಂಉಗೊಳಿಪ್ಪುನುವರಗಣತ (ಶ್ರಮಲೀ. ೩೬-೨೬). ಅಯ್ದಿಸು : ಎಮ್ಮ ಕೌತುಕವಾಗಿ ಮತ್ತಾವನಿಮ್ಮಡಿಸಿ ಪಾವಪನಿಯನೆಯ್ದಿಸು [ಪಾಠಂ. ಎಯ್ದಿಸು] ಒಮ್ಮೆಯುಂ ಪೀಠಬನವನಿಂಬಧಾನದಿಂದಿಸಲು (ಬ ಸಪು. ೩-೬೯). **ವಿಧಿಸು** : ಆ ಶಿಷ್ಯನ ಶಿಜಾದಾಯನೆಯ್ದಿಸಿಸುವಾಗಗ ಜ್ಞಾನಗಿರುದು (ಮಹಾದೇ. ೪-೧); ಪಕ್ಷೆರಹುವಕ್ಕರಿಮಿದುನ್ನಳ ಗುರ್ಬುಳದ ಸೇವೆಯಾಯ್ತು ಪವರ್ಗಕ್ಕಿಪ್ಪೆನ್ನನೆಯಿಸೆನ್ನ (ಅಭ್ಯಚಿ. ೧೧-೭೦); ಸರ್ವಲೋಕಶಂಗಳಂ ವಿಲಯವೈದಿಸುವ (ಭಾವಚಂ. ೩-೪); ಸಿಳ್ಳದಿರಿ ದಕ್ಷಿಣಕ್ಕುವ ಬಲಿಗೆ ನೀವೆಂದು ತಳಕ್ಕೆದಿಸಿದನವರನು (ಜೆಬಪು. ೧೪-೩). [ಎಯ್ದು + -ಇಸು]

ಎಯ್ದು, ಅಯ್ದು, ಎಯಿದು, ಐದು (ಕ್ರಿ). ೧. ಬರು ; ಸೇರು ; ಸಮಿಾಪಿಸು ; ಮುಟ್ಟು : ಬಗೆದಿಡೆಯನೆಯ್ದು ಬಗೆದ ಬಗೆಯಂ ಬಗೆದಂತೆ ತೀರ್ಚ ಪೋಪ ಹೊಡೆಯರಿಂ ಕಂಡು (ಸಂಪಭಾ. ೪-೧೧ ವ); ಪೊಸ್ಕೆಂಬು ಪೆಸರೊಳಾ ಳ್ ಬೊರ್ನ್ಸುಂ ಕಿಸುವೊನ್ನುಮೆಯ್ದುವಾರ್ಕುಯಿಂ (ಸಮಭ. ೧-೧೨೯); ಸುಳಿದಾ ಹೊಮ್ಮಿಗಗನೆಯೆ ಸೀತೆಯ ಖಳಂ ಕೊಂಡೊಯ್ದುವ ತಾಂ ಬಾಲ್ದನೇ (ಸೀತಾಪ. ೪೨); ಓರ್ವ ಮಹಾತ್ಮ ಬಂದೀ ಕಡೆಗಾನನು ಕೊಂಡೊಯ್ದು ಸಲಹುವನು . . . ಆತನೆಯ್ದುತ್ತಿರಲು ಬೇಡನ ಬೇಡ (ಜೀವಂಚಿ. ೫-೬೩). ೨. ಪಡೆ ; ಹೊಂದು : ಸಮಾಧಿ ನೆಱೆದೊರ್ ನೋಪ್ತಿಯುಂ ಪೆಱೆಯ್ದಿಯಾನ್ (ಎಳ. II, ೨೫-೪; 700); ಪಿರಿದಪ್ಪ ಸಂತಸಮನೆಯ್ದು (ಕಬ್ಬಿಗಾ. ೩೨೧). **ಆಯ್ದು** : ೧. ಮಹಾಕ್ಷ್ಮಾನವಪ್ಪ ಆಱುವ ನಾನಾ ವಿಷಯಂಗಳಲ್ಲಿ ನೆನಪು ಉಗಿಸು ಹಾವಸೆಯೂಗಿತ್ತು . . . ಶಾಳಲಂಕ ಮಲ್ಲಿ ಕಾಜಾವಿ ರಿಂಗದಲ್ಲಿ ಅಯ್ದುತ್ತು (ಮೀಗಾಮಾ. ೫-೧೬); ಮತ್ತೆಗಳ ಭೂವರಿದಿಂದುಣ್ಮುವ ರತ್ನವಾಸಿಯುಮಂ ಕೞ್ದಯ್ದಿ (ಎಳ. XVI, ಚಕ್ಕಣ. ೪೮-೪೩; 1169). ಎಯಿದು : ಚಂಪಾನಗರಮನೆಯಿದಿ ದರಲ್ಲಿ (ಸುಳುಸಾ. ೪-೩೬ ವ); ಲಿಂಗಿಣ ತಂನ ಹೆಂಡತಿ ಸಿರುಗಾಯಿಸಲ್ ಕಯಿಲಾಸಕ್ಕೆ ಎಯಿದಿದರು (ಎಳ. VII (s), ತಿಳಾ. ೩೮೨-೫; 17ನೆಯ ಶತ). ಐದು : ೧. ನಾಕಡಿಯನ್ನೆದುವುದು ಲೋಕದ ಕಡೆಯನೆ ಕಾಣ್ವುದು (ಬ ಸವ. ೨೫೬); ಶಿವಲೆಂಕನೆಯ ಭವದಲಿ ಬಂಧುತನದಲಿ ನಮ್ಮನ್ನೆದು [ಪಾಠಂ. ಸೇರು]ವುದು (ತೊರಣ. ೧-೮-೨೦). ೨. ಆತಂ ಕೇಲನುಚಿತ ಕೊಡಗನಂತೆ ಕೇಡನ್ನೆದುವಂ (ಪಂಚತಂ. ೨೯-೧೧); ಸದ್ಭಕ್ತರಿಗೆ ಉಳ್ಳುದೆಲ್ಲವ ಕೊಟ್ಟು ಐದರೇ (ಸಮಾವ. ೬); ಎಱೆಸಲ್ ಕಾಲೋಚಿತಕ್ಕೆಯ್ದಿದಾ ತೃಣವೇ ಪರ್ವತವಲ್ಲವೇ (ಸೋದೇಶ. ೧೩).

ಎಯ್ದು ಕೊಳ್ = ಸೇರಿಕೊಳ್ಳು ; ಸಮಿಾಪಿಸು : ಸಚಿವ ನುಡಿವಾಹಾರಂಗೊಳ್ವೆಯ್ದು ಕೊಳ್ವೆಯುವಯ್ದು ಮೊಳ್ಳಡಕಮೆ ಸಮಿಾಪ್ಯಮ್ಮಿಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೬-೫೨). **ಎಯ್ದುವರ, ಎಯ್ದುವರ್, ಐದಿವರ್, ಐದಿವರ** = ಬಂದು ಸೇರು ; ಸಮಿಾಪಿಸು : ಬರೆ ಗರ್ಭಕ್ಕೆ ರಿವನ್ನು ವಾಹನಜಯಂ ಕಯ್ಯ್ದೆವಂದತ್ತು (ಗದಾಯು. ೧೧-೧೨); ಉತ್ತಮ ವೈರಾಗ್ಯದ ಪೆರ್ಚುಗೆಯಂ ತಡೆಯದೆ ಸೆಟ್ಟಿಯನೆಯ್ದುವಂದು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೫-೧೪೫); ಆ ಖಚ್ಚಾಂಗಿಯೆಂಬ ತರಂಗಿಣೀ ತೀರಮನಿಸಾನಮೆಯ್ದುವರ್ಗಲ್ಲಿ (ಜಗಪ. ೨೯ ವ); ಸೇನೆವೆರಸ್ದೆ ದಂದು (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೫೪-೬); ಧೈರ್ಯಮಂ ಪತ್ತುವಿಟ್ಟು ಆತಪ್ರಲಾಪಂಗೆಯ್ವ ಲಲಿತಾಂಗದೇವನಂ ಸಾಮಾನ್ಯಕದೇವರ್ಕ್ಕುದೆವಂದ (ಅಬಿಪ. ೩-೫ ವ); ಎಯ್ದೆ ಪೋಗು = ಜತೆಗೆಯ್ದೊಯ್ಗು ; ಹೊಂದಿಕೊಂಡುಹೊಗು : ಡಂಭ್ರಾಸಿಡನುಡಿ ಡನೆಯೆ ಪೋಗಿ ತಾಯ ಮನೆಯೊಳ್ ಮಙ್ಮನಳೊಡನಾದಿ ದಿವಸ ವ್ಯಾಪಾರಮಂ ನೂಡಿ (ಕಾದಂಉಾ. ೪೯೯). ಎಯ್ದೆಪಡು = ಪಡೆ ; ಹೊಂದು ; ಸೇರು : ದೇವದೆಣ್ಣಿದಿಪ್ಪೆಅಬವೆಯ್ದಲುವೋರುಮಪ್ಪಾರ್ ರಾಜದ್ರಮುಮುಮೆಯ್ದಪ್ಪುದಾರಾ (ಎಳ. VI, ಕಿಷ್ಕ. ೩೮-೧೩ ; 675).

[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಮಲ. ಎಯ್ದು ; ತುಳು. ಕೊಡ. ಎತ್ತ್ ; ತೆಲು. ಎಯ್ದು ; ಕೋಲಾ. ಎಂದ್ ; ಪರ್ಜಿ. ಇದ್]

ಎಯ್ದೆ, ಅಯ್ದೆ, ಐದೆ (ಅ). ಜೆನ್ನಾಗಿ ; ಪೂರ್ತಿಯಾಗಿ ; ವಿಶೇಷವಾಗಿ ; ಅತಿಶಯವಾಗಿ : "ಪೊಲಮ್ಮೆ ನಾಡೆ ಕೆಸ್ಸಂ ಸೊಂಪಂದಮಂ ಳುಂಬ ಪೆರ್ಜುರೆಗೆ" (ಕವಿಕ. ೧೧೫); ಜಗತೀಚಕ್ರದೊಳೆಯ್ದೆ ವರ್ತ್ತಿಸಿದ (ಎಇ. XIII, ಒಚಿ-೧; ೨೨೨); ಅಸಪ್ತಭವ್ಯನೆಂದೆಯ್ದೆ ಮುಖೀಲ್ಪಿದ ದಿವ್ಯಮುಹದಿಂ ಪಶ್ಚ್ಯಸಿದೆಂ (ಆ ದಿ ಪು. ೩-೪೮); ಸಿದ್ಧರಾಮನ ಚರಿತ್ರವ ನೆಯೆ ಪೊಗಳಲಾನೆಶಕವಜನು (ಸಿದ್ಧರಾ. ೧-೬); ಎಯೆ ಹಗೆಯಂಬಿ ಹೂಣಿ ಹೊಗದಿರು ಮೈದಿಗೆ ಕಾದುವುದು (ಶಬ್ದಮಣಿ. ೪-೪೪). **ಆಯ್ದೆ** : (೪). ಐದೆ : "ಕರ್ಚುಗೆಯೊಳ್ಪೆದೆ" (ಕಚಿ. ೧೬); ಭೋರೆಂದೊರಂದದೆ ಭುವನಮೆಯ್ದೆ ಭೂರ್ಣಿಸಿದುದೆತ್ತ್ರಂ ರಾಜಪುತ್ರ ಜನಸೊತ್ತುವದೊಳ್ (ಕಾದಂಪು. ೧೧೧); ಮೇಲೊಡ್ಡಿಬಮುಳ್ದೆ ಬಂದ ಮಾರ್ಪಡಿಯಿಂತುಂ (ಶಬ್ದಾ. ೨೫೭). [ಎಯ್ದು + -ಎ]

ಎಯ್ದೆ = 'ಆಯ್ದೆ' ನೋ.

ಎಯ್ದೆತ = 'ಆಯ್ದೆತ' ನೋ.

ಎಯ್ಮುಳ್ಳು (ನಾ). ಎಯ್ಮನ್ಮುಗದ ಮುಳ್ಳು ; ಮುಳ್ಳುಹೆಂದಿಯ ಮುಳ್ಳು : ಉಳ್ಳ ಸಿತಂ ಪೊಡ್ಡಿತಂ ಹಯವೆಳ್ಳಿಪಡಿದಸಿವರ ಖಂಡೆ ಮಡುವಾಗಲಿವಂ ಕೆಯಳ್ಳು ತಿಲತೈಲಗೂಡೆಯುಳ್ಳುಗಳಾ ಗರಳಮಂ ಕೆರಂ ಪರಿಹರಿಸುಂ (ಪಾಪ. ೩-೧೩೦). [< ಎಯ್ + ಮುಳ್ಳು (< ಮುಳ್ಳ್)]

ಎಯ್ಮುಹೆಂದಿ 'ಎಯ್ತಂದಿ' ನೋ.

ಎಯ್ಮುಗೆ (ನಾ). ಮುಳ್ಳುಹೆಂದಿ : ನರಿ ಕಶಕಂ ನ್ಯಕಂ ಸರಟಿನೆಯ್ಮುಗಂ ಮರಿಪಿಂ ಡು (ಗಿಂಳ. ೧-೧೭); ವಿಂಧ್ಯನಗದೊಳಾ ನಾರ್ಯ ಪಾವಾಯ್ತಾ ನವಿಳೆಯೆಯ್ಮುಗಿ [ಪಾಠಂ. ಮ್ಮುಗ] ಮಾಯಾತ್ಮಾಯೆಯರ್ ಪಾವಂ ಪಗೆ ಮಿಗೆ ತಿಂದುಂಬರ್ (ಯಶೋಚ. ೩-೪೫); ಬತ್ತಳಿಕೆ ಬರಿದಾಯ್ತು ಮೆ ಗಿಣೆಯ್ಮುಗಿ ಗಮಾ ಯ್ತು ಶತ್ರುತನು [ಪ್ರೀರಾಪಾ. ೬೮೭-೨೫೩]. [< ಎಯ್ + ಮುಗೆ]

ಎಯ್ಮುಮ್ಮೆಗ (ನಾ). = ಎಯ್ಮುಮಿಗ : "ಕಲಲ ಶಲ್ಯಕನೆಯ್ಮುಮ್ಮೆಗ ಮಮ್ಮೆಯ" (ಮಂಗರಾ. ೪೪-೧೨); ಮಿನಾದುದೆಯ್ಮುಮ್ಮೆಗಂ (ಯಶೋಚ. ೩-೪೬); ಮೊಲಪೆಯ್ಮುಮ್ಮೆಗಮಾನೆ . . . ಜವಾದಿಯ ದೆಳ್ಳಗಳಾದಿ ಪಿಡಿದು ಜಡಿದರ್ (ಜೆಬಪು. ೫೫-೬೦). [< ಎಯ್ + ಮುಗೆ]

ಎಯ್ಯಿ 'ಎಯ್' ನೋ.

ಎಯ್ಯಂದಿ, ಎಯ್ಯಪಂದಿ (ನಾ). = ಎಯ್ಯಮಿಗ : ಎರೆಲೆಯೆಯ್ಯಂದಿ ಸಾರಗ ಸರ್ಪ ಮೊಲ ಮುಂಗುಸಿಗಳಿಂದೆಯಿದಾ ವಿಸಿನ (ಶ ರಾ ಸಾಂ. ೭-೬೩). **ಎಯ್ಯಪಂದಿ** : ರಕ್ತಶಾರ್ದೂಲ ಬಾಲ್ವೈಲಿಯಂತಿರ್ಪ ಎಯ್ಯಪಂದಿಗಳಂ (ದಶಕು. ಪ್ರಾಣ ೨).

[ಎಯ್ + ಪಂದಿ. / ತಮಿ. ಎಯ್ಪ್ಪನ್ನಿ ; ಮಲ. ಎಯಪ್ಪನ್ನಿ ; ಕೊಡ. ಎಪ್ಪಂದಿ ; ತುಳು. ಎಯಿಪಂಣಿ ; ತೆಲು. ಏಡುವಂದಿ]

ಎರೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮರ; ಎಲಚಿಮರ: ಸಿರಿಸಂ ಸೀರೆ ಬೆಳ್ಳವಂಗಮೆಲವಂ ಬಳ್ಳಿಲೆರಂ ಬಿಕ್ಕೆ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೧೦೪೦ ಪುಷ್ಪಶ್ಲೋ); ಎರೆಸಂ ಮುತ್ತಮುಮೊಡಪೆದಿರೆ (ಲೀ ೧೩ ಪ. ೫–೧೯); ಕಮ್ಮರ ನಾಲಂ ಜಾಲ ಬೇಲಂ ಬಿಳಿಲರಳಿಯೆರಂ ಕಳ್ಳ (೧೦೪. ೧–೬೨); ಕಾರಾಡ ಮಾಡಂ ಪುಲಿಂ ಗಿಲೆರಂ ಗುರ್ಗುಳಿಮತ್ತಿ ಮತ್ತಿ ಮಧುಕಂ (ರಾಜಕೀ. ೫–೫೬). [?]

ಎರಂಕೆ 'ಎಱಂಕೆ' ನೋ.

ಎರಂಗುಡು (ಕ್ರಿ). ಸಾಲಕೊಡು: ಬೇಡಿದ ಕಾಡೊಳೆ ಮಜೆಕೊಂಡುದೆಲ ಕುಳಿಗೊಳ್ಳಂಗೆರಂಗೆಪಲ್ಬಿಂತಾಯ್ತು ಕವರು ಕೈತ್ತಿಗೆ ಕಡಿತಂ ಬಂದಂತಾಯ್ತು (ಅರ್ಜುನ. ೬–೬೦ ಪ). [< ಎರವು + ಕುಡು (< ಕೊಡು)]

ಎರಂಬರಗೆ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಎ ರಂ ಬ ರ ಗೆ ಯ ನೆಲೆವೀಡಿನೊಳ್ ಸುಖಸಂಕಥಾ ವಿನೋದದಿಂ ರಾಜ್ಯಂಗೆಯ್ಯುತ್ತಿರ್ಪ (ಸೌಇಇ. XI–ii, ೧೧೯–೬೯; ೪೮); ಹಾನುಗಲ್ ಲೋ ಕಿಗುಂದಿ ಳುಮ್ಮಟ ಎರಂಬರಗೆಯೊಳಾದ ಸಮಸ್ತದೇಶ (ಎಕ. II, ೩೩೫–೨೬; ೧೨೬); ಶ್ರೀಮದ್ರಾಜಧಾಪಟ್ಟಮೆರಸ್ಸುರಗೆಯ ಳುಳಾಗ್ರಿ ಸೇನಪೋವ ಅಱಸ್ಸ (ಶಾಇ. ೭೩–೧೧–೬; ೧೭೩ಂ ಕತ). ℙ ಈಗಿನ ಎಲಬುಗಿಗಿಗೆ ಹಿಂದೆ ಇದ್ದ ಹೆಸರು. [?]

ಎರಕೆ 'ಎಱಕ್ಕ' ನೋ.

ಎರಕ್ಕ (ನಾ). ಕಾಯಿಸಿದ ಲೋಹಾದಿಗಳ ದ್ರವವನ್ನು ಅಚ್ಚಿಗೆ ಎರೆಯುವಿಕೆ; ಹಾಗೆ ಎರೆದ ಅಚ್ಚು: ಎರಕಕ್ಕೆ ಬಿಟ್ಟು ಕರುವಿನಂತೆ ಮಱುಗುತ್ತುಂ [ಇರ್ಪ] (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧–೧೬೨); ಕರಸ್ಥಲದ ಜ್ಯೋತಿಕ್ಕೆಯಮ ಕರುವಿಟ್ಟರಕವದು (ದೀಪಾವ. ೧೦೩–೧೬); ತಾವರೆಯ ಮಿತ್ರನ ಕರುವಿನರಕದರೆಲರಿನಂತಿರೆ ತೊಳತೊಳಗಿ ಬೆಳಗುವ ತನುಚ್ಛವಿಯ (ಸಂಭವ. ೧೪–೩೬); ಮಿಸುಪಯೆಯರಕದರೆಸವ ಪ್ರಾಕಾರ ಸಪ್ತಕಳಾ (ವೆಂಕಾಂ. ೫–೩–೪); ಯಾರೆರೆದರೋ ಎರಕ, ಇಲ್ಲ ಹಗರಣ ಮುರುಳ ಅಪ್ರತಿಮವೀ ಪ್ರತಿಮೆ ಎಂಥ ಎರಕ (ಅರಿಂ. ೨೫೯–೧೩). [ಪ್ರೇ. ॥ ತುಂಬು. ಎರಕ್ಕೆ]

ಎರಕಗಾರ (ನಾ). ಎರಕವನ್ನು ಹೊಯ್ಯುವವನು; ಅಚ್ಚುಗಾರ. [ಎರಕ + –ಗಾರ (< –ಕಾಱ)]

ಎರಕಹೊಯ್ (ಕ್ರಿ). ಎರಕವನ್ನು ಅಚ್ಚಿನಲ್ಲಿ ಹೊಯ್ಯು, —ಸುರಿ: ಎಲ್ಲರೂ ಒಂದೇ ಪಡಿಯಚ್ಚಿನಲ್ಲಿ ಎರಕಹೊಯ್ದ ಬೊಂಬೆಗಳಂತಿರುತ್ತಾರೆ (ಕಿಪ್ಲಿಂ. ೯೪); ಜನರು ಎರಕಹೊಯ್ದಂತೆ ನೆರೆದರು (ಕಿಷ್ಕಿಂ. ೫೮). [ಎರಕ್ಕ + ಹೊಯ್ = (< ಪೊಯ್)]

ಎರಕೆ, 'ಎಱಂಕೆ' ನೋ.

ಎರಕ್ಕೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹುಲ್ಲು; ಜೊಂಡು ಹುಲ್ಲು: "ಎರಕ್ಕೆ–ಏರಕಾ = ತೃಣಭೇದ" (ತತ್ಪುಕೋ. ೪); ಬಲಭುಜರು ಕರಿತುರಗ ರಥ ಸಂಕುಲವನೆಅಂದದಿಅದಿರ್ದಾವಲೆ ಸವೆಯಲೆರೆಳಲಿಟ್ಟಾಡಿದರು ಕೈದ ಱೆಯೆ (ನಳಚಂ. ೩–೨–೪೮); ಯಾದವಕಲುಲವು ಮುಸಕಾಪದಲಿಯೆರಕೆ ಗಳಲ್ಲಿ ಹೊಯಿದಾಡೀ (ತಿಮ್ಮಮೌ. ೩–೪೪). [< ಸಂ. ಏರಕಾ]

ಎರಕ್ಕೆ (ನಾ). ಪ್ರಾಧಾನ್ಯತೆ; ಬೇಡಿಕೆ: ಹೊತ್ತಿರ್ತ್ತನಿತ್ತ ಮುನ್ನ ಬಗ್ಗಿ ಸುವುದೆ ಸುಗ್ಗಿಯನ್ನ ಮರದಿತ್ತಿ ಎರಕೆ (೧೪೦೦. ೪೭–೩೬); ಆತಿ ಭಯ ಲೋಭಗಳನಾಧರಿಸುವೆರೆಗಳ ಆಯ್ಕಾಯ್ದು ತೋರ್ಪುದರೊಳೇ ಸ್ವಸ್ಥ ನಿಲವೆ (ಮಲಿದೇ. ೬೯–೩). [< ಎರೆ]

ಎರಗತರ್ಮ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಸಾರ್ವಜನಿಕನ ಎರಗ ಶರ್ಮನಾಣ ಲಿಖಿತೇಯಂ (ಮೈಆರ್. ೧೪೩೨, ೧–೩೭; ೪೦೧). [ಎರಗ್ + ಶರ್ಮ್]

ಎರಗಾಡು 'ಎರೆಕಾಡು' ನೋ.

ಎರೆವಿವಿ (ನಾ). ಜಾಡಿ ಕೇಳುವ ಕೆವಿ; ಹಿತ್ತಾಳೆ ಕೆವಿ: ಬಸವರಾಜಂ ಕೇಳ್ದು ಎಲೆ ಬುದ್ಧಿಯಲ್ಲದ ಭೂಪ ಎರಗಿವಿಯಂ ಮುರಿದೆ ನಾರಕಕ್ಕೆಮುರರ ಕೇರಿಯಂ ಪೊಕ್ಕೆಸೆ (ಬಸರ. ೧೦–೪೩). [< ಎರವು + ಕಿವಿ]

ಎರಗಿಸು$_1$ 'ಎಱಗಿಸು' ನೋ.

ಎರಗಿಸು$_2$ (ಕ್ರಿ). = ಎರಕಹೊಯ್: ಬೊಮ್ಮಬಿದ್ದೆಯನೆರಗಿಸಿದ ಪುತ್ಥಳಿಯವೊಲು (ನಳಚಾ. ೫–೩–೨೬). [< ಎರಕ್ಕ + –ಇಸ್ಕು]

ಎರಗು 'ಎಱಗು' ನೋ.

ಎರಗುಹ 'ಎಱಗುಹ' ನೋ.

ಎರಗೌಡ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಪರಬಳಮಂ ಪರಕ್ಕೆಮಿಸಲೆಂ ದಿರಗೌಡನುದ್ದೆಗ್ಗಳೋಪದಿಂ ಪರಿಯಡೆ (ಎಳ. XI, ಚತ್ತಮು. ೧೩–೧೬; 1124 ?). [ಎರ? + ಗೌಡ (< ಗಾಮುಂಡ)]

ಎರಚಲು (ನಾ). ೧. ಎರೆಚುತ್ತಾ ಬೀಳುವ ಮಳೆಯ ನೀರು; ಇರಿಸಿಲು: ಎರಚಲು ಬಡಿದು ಮೈ ಅರ್ಧಕ್ಕೆಳರ್ದ ನೆನೆದಿತ್ತು (ಅನಾಕ್ಷ. ೧೩೬). ೨. ಎರಚಿದುದು; ಸಿಡಿದುದು: ಪ್ರಾಣರೀಡಾ ಪಾಕಳೆಗಂಡವರೆಲ್ಲಂ ಬಿಳಲ್ಗಳಿಂ ಕೆಳಗೆ ಉಗುಳಿ ನಮ್ಮ ಕಾಲಿಗೆಲ್ಲಾ ಎರಚಲು ಬಡಿಯುವಂತೆ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ (ಕಸಬು. ೧೬). [ಎರಚು (< ಎಱಚು) + –ಅಲ್]

ಎರಚಾಡು (ಕ್ರಿ). ಎಸೆದಾಡು; ಜೆಲ್ಲಾಡು: ರಿಂಗದಲಿರದಿಯಲ್ಲೇ ಇರುವ ಓಕುಳಿಗುಂಡಿಯಲ್ಲಿ ಆರತಿನೀರು (ಪನಂತ) ಮಾಡಿ ತುಂಬಿ ಪರಸ್ಪರ ಎರಚಾಡುವರು (ಹುಟ್ಟಹ. ೫೦); ಭೀಮಸೇನನು ಓಟ, ಆಟ, ಊಟ–ಕೊನೆಗೆ ಮಣ್ಣರಚಾಡುವುದು ಎಲ್ಲರಲ್ಲಿಯೂ ಎಲ್ಲರನ್ನೂ ಮಿಶ್ರಾಗಿಸ್ತನು (ಪಡಭಾ. ೧೩). [ಎರಚು (< ಎಱಚು) + ಆಡು$_1$]

ಎರಚು 'ಎಱಚು' ನೋ.

ಎರಚ್ಚೆಪ್ಪಣಿಕೆ (ನಾ). ಜೋಡಿ ಹುಡಿಸೆಮರ: ಸಜ್ಜಗಾಲಾಣದರೆ ಪೋಗಿತೇನನ್ಯಾಕಕೊಟ್ಟಾಲೆಯೆಯಲ್ ಕುಡಿತ್ತು ಎರಚ್ಚೆಪ್ಪಣಿಸೆ ಎ ಮೂಡಾ ಡ್ಯೋಡಿ ನೀರಿಲಾನೆ ತಾಱಿಸಿ (ಎಳ. XVI, ಗುಬ್ಬಿ. ೭೫–೫೨; 758).

[ಎರಚ್ಚೆ (< ಎರಚು) + ಪುಣಿಕೆ. ℙ ತಮಿ. ಇರಚ್ಚೈ]

ಎರಡಜ್ಜೆ 'ಎರಡು' ಪರಾ.

ಎರಡನೆ 'ಎರಡು' ಪರಾ.

ಎರಡನೆಯ 'ಎರಡು' ಪರಾ.

ಎರಡಱಿ (ಕ್ರಿ). ಭೇದವನ್ನು ತಿಳಿ; ಕಪಟವನ್ನು ತಿಳಿ: ಪುತ್ರೋವ್ರಂ ತನಗೆರೆಡಱಿಯದೊಡ್ಡೂ ವಲ್ಲಳನೇತಱಿಸಿಳಿಳಿಪ್ಪೊಡಿಡಮೆಂದುಂ ಮಾಡದೆ ಬೇಟದಿಂ ಸಲಿಸುವುದರ್ಕ್ ಸಂತತಂಬಟ್ಟು (ಪ ಪ ಪಕ್ಷ. ೪–೪೨ ಆ); ವಿಲಾಸವತಿಗೆ ಮನೋವಿಕಾಸವಾಗುವಂತೆಯೂ ಮನ್ಮಥನ ಮಾತುಗಳೇ (ಪಂಭಾತ. ೪–೫೩). [ಎರಡು + ಅಱಿ]

ಎರಡಱುನೂಱು (ನಾ). ಪುಲಿಗೆರೆ ಮುನ್ನೂರು ಮತ್ತು ಬೆಳ್ವಲ ಮುನ್ನೂರು ಎಂಬ ಪ್ರದೇಶ: ತದ್ವಿಷಯಕ್ಕೆರಡಱುನೂರು ಲಲಾಮಂ ಪುಗರೆಱುನಪದಮಂದಕ್ಕೆ ನವ ಪಮಮುಳ್ತುರಂ (ವಿಕ್ರ. XIII, ೩೩೧–೨೫; 929); ಕನ್ನಡಮೆರಡಱುನೂಱುಜ ಕನ್ನಡಮಾ ತಿರುಳ್ ಕನ್ನಡಂ (ಗದಾಯು. ೧–೫೨); ದಣ್ಣನಾಯಕಂ ಕೆಲಿಸುಮಯ್ಕುಗಳೆರೆಡಱುನೂಱುಮಾಂ . . . ಅಳ್ತುತ್ತುಮಿರೆ (ಕಾ. I, ೨೪–೬; 1148); ಬೆಲ್ವಿನ ಳಡಿಯೆನಲೆಸೆದು ತೋರ್ಪುದಿರೆ[ದ್ರ]ಡಱುನೂಱುಂ (ಸೌಇಇ. XI–ii, ೨೦೪–೧೦ ; ?).

[ಎರಡು + ಅಱುನೂಱು]

ಎರಡಿಡು (ಕ್ರಿ). ಎರಡಾಗು; ಎರಡು ಭಾಗವಾಗು: ತಪ್ಪಲುಮೆರಡಿಟ್ಟು ಕಳ್ತಡಿಸಿ ಬೆಟ್ಟಿದ್ದುಂಡಾಡಿದುಡೆನನೆಂಬಪೆಂ (ರಾಜಕೀ. ೧೩–೪೪).

[ಎರಡು + ಇಡು$_1$]

ಎರಡು (ನಾ). ಒಂದು ಸಂಖ್ಯಾವಾಚಕ; ಒಂದು ಒಂದು ಸೇರಿ ಆದ ಮೊತ್ತ : "ಯುಗ್ಮ ಯಮಳಂ ಯುಗಂ ದ್ವೈತಮೆನಲು ಯೆರಡಕ್ಕೆ ಪೆಸರಕ್ಕು" (ಮಂಗಾ. ೧೭೯-೧೨); ಎರಡಂ ನಾಜ್ಞೆ ರಾಜಶ್ರಾವಿತಮಾಗೆ ಪ್ರಸಾದಂ ಳಿ ಯ್ದಾರ್ (ತಿಳಿ. XII, ೧೪೫-೧೧; 680); ಪರಮಾಲಂ ಕಾರಮುಂ ಶರೀರಮುಮೆಂದಿಂತೆರಡಕ್ಕುಂ ಭೇದಂ (ಶತಾ. ೧-೨೩); ಒಡೆರೆರಡೊಂದೆ ಜೀವಂ (ಪಂಚಭಾ. ೧೩-೪); ವ್ಯವಹರಿಪುವೆರಡುರೂಪಿಂ ದವಕ್ಕೆರಂ ಶ್ರಾವಣಂ... ಜಾಶ್ರುವಂ (ಕಮಾದ. ೩); ಕಬ್ಬಿಗರೋದು ಗಬ್ಬ ಪಾಡುಗಬ್ಬ ಕಬ್ಬದೊಳೊರೆವಂವೆರಡು ಕಬ್ಬಿನಂತಿರದೇಳು (ಭರತ. ೧೦-೩).

ಎರಡಕ್ಕೆ ಹೋಗು = ಮಲವಿಸರ್ಜನೆಗೆ ಹೋಗು; ನೀರು ಕಡೆ ಹೋಗು; ಕೆಲ್ಸಕಾಲಿಗೆ ಹೋಗು : ಮಗು ಎರಡಕ್ಕೆ ಹೋಗಿದೆ (ರೂಢಿ). ಎರಡಜ್ಜಿ = ಎರಡು ಕಣ್ಣು : ಚಿತ್ರಿಸ ಬಂದುದು ನಿನ್ನ ರೂಪು ಕಾಮಿನಿ ಎರಡಜ್ಜಿಯೋ ನೆಲನುಮಾಗಸಮುಂದೆಸಿಯುಂ ನಿನಕ್ಕು ರೂಪನೆ ತಳೆದೊಪ್ಪಿ ತೋಲುವುದು ಶೀಜಿಗೆ (ರಸರ. ೧-೭೩). ಎರಡನೆ = ಎರಡನೆಯ ಸಲ, —ದಾರಿ : ಧರೆಗೆ ದಿದ್ದಿಜ ಖಡುಗವನು ಮುತ್ತಿರಡನೆಗೆ ಳ್ಕೆಯೊಂಡು ಭೂಪತಿ ತರುಣಿ ಹತ್ತಿರೆ ನಿಂದು ಕೈನೆ ಗಹಿದನು (ಹರಿ. ಹಾ.). ಎರಡನೆಯ = ೧. ಎರಡನೆಯ ಸ್ಥಾನದ; ದ್ವಿತೀಯ ಸ್ಥಾನದ : ಸರಸತಿಗೆ ಎರಡನೆಯ ಲೀಲೆಯೆನೆ ಸೌಭಾಗ್ಯಂ (ಕಮಾದ. ಪ. ೬೯೦); ಎರಡನೆಯ ಮುಳ್ಳಣ್ಣ (ಬಸವ. ೧-೨); ಎರಡನೆಯ ದಿನಮಣಿಯ ತೇಜಃ ದಂತೆ (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೫-೭). ೨. ಬೇರೆಯ; ಹೊರತಾದ : ಈ ಕೆಲಸ ಸಾಧಿಸಲು ಎರಡನೆಯ ದಾರಿಯಲ್ಲ (ರೂಢಿ); ಅವನು ಎರಡನೆಯವನು (ರೂಢಿ). ಎರಡಾಯ್ತು = ಹತ್ತು : ಎರಡಯ್ತು ಶಿರದಸುರಪತಿಗೋ ಸರಿಸಿ ಅಲ್ಲಿಯೆ ನಿಂದನಲ್ಲಾ ಪುರಹರಂ (ಬಸವ. ೫೩-೧೯); ಜ್ವರ ಶ್ವಸನ ಕಸ ವಿಳಿಲಂ ಮೌನಿಯೆರೆದ ಮಜನೆ ಮರಕೊಡ್ಯೋಗಮುಮಂ ಬೆರೆಪ್ಪೆದಜನಕ್ಕೆಗಳೆಯ್ದುರುಪಿಂಯಂ ತೊಲಗಲ್ಕ ವಳ (ಜಯ ಕಾ. ೯-೨೬). ಎರಡಯ್ನು = ೧. ಎರಡು ವಿದುಗಳ ಮೊತ್ತ; ಹತ್ತು. ೨. ಎರಡು ಮತ್ತು ಐದರ ಮೊತ್ತ; ಏಳು. ೩. ಎರಡು ಆಥವಾ ಐದು(ಕ). ಎರಡಾಗು = ಎರಡು ಭಾಗ ಗಾಗು; ತುಂಡಾಗು; ಕವಲೊಡೆ : ಶೀರ್ಷಕಾಡುವ ಹೊಯ್ದಡೆ ಸಮ್ಮುದಿಸಲಿರಣಾಗಡೆಬರ ದೊಮ್ಮುಯಂ ಮಾಗಿಸಿದಂತೆ (ಬಸವ. ೩೨-೩೬); ಒಸರು ಪಟ್ಟಣಂ ವನು ಪಾಪಿಯೆರೆಡಾಗಿ ಪರಲಿಸಿ ರಕ್ಷಿಸುತಿಹಳು (ಕಂಸವ. ೫-೪೩); ಬಲಮೆರಡಾಗಿ ಪೆರ್ಮೆ ವಡೆದೊಡ್ಡಿ ವಿಕಾಸದ ನಿಂದು (ರಾಜಶೇ. ೧೩-೪೩). ಎರಡಿಲ್ಲ = ಎರಡನೆಯ ಮಾತು ಇಲ್ಲ; ಹುಸಿಇಲ್ಲ : ಪುಸಿ ಮಾತಡೆಕೆನು ತಮಿರೆ ಎನೆ ವೃಷಧಮುಖನಲ್ಲಿ ಕೊಟ್ಟಿ ನೆರೆಪಿಲ್ಲಮ್ಮೆ (ಬಸರ. ೧೦-೪೧); ಸತ್ಯಂ ತ್ರಿಸತ್ಯಂ ಗಡಾ ಇದರೊಳೆರಡಿಲ್ಲ (ಪಟ್ಟಿರ. ೪೨-೧೩). ಎರಡುಕೋಲಅಳ = ಸೈನ್ಯದ ಉಭಯ ಪಾರ್ಶ್ವ ಗಳು (?) : ಗುರುರಾಯರೊಡೆಯರು ತಂಮ ಸಮಸ್ತರೆರಡುಕೋಲ ಬಳಿ ವೀರ ಪರಿವಾರ ಸಯವಾಗಿ ನಗಿರ ರಾಜಪಮಲಿ ದಂಡಿತ್ತು ಹೋದಲಿ... ಯಿಮ್ಮಡಿ ಸಾಳುವ ಕುಸ್ಪ್ಪದೇವರಸಪೊಡೆಯರು ತಂಮ ಯೆರಡು ಕೋಲಬಳಿಯರ ಪರಿವಾರ ಸಹಾವಾಗಿ ಬಂದು (ಕೃಷ್ಣ. III, ೮-೬, 10; 1530). ಎರಡುಜೀವದವಳು = ಗರ್ಭಿಣಿ; ಬಸುರಿ (ದಕ. ೬). ಎರಡು ತಲೆ ಹಾವು = ೧. ಎರಡು ತಲೆಗಳಿರುವ ಹಾವು. ೨. (ಆಲಂ) ಎರಡು ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿರುವವನು : ಅವನು ಎರಡು ತಲೆ ಹಾವು (ರೂಢಿ). ಎರಡುನಾಲಗೆ = ಎರಡು ಮಾತು; ಸುಳ್ಳುಮಾತು : ಅವನ ಕಡೆಗಿರುವುನಾಲಗೆ (ಪಂಚ್ರ ಸ. ೧೩). ಎರಡುನಾಲಗೆಯವ = ಎರಡು ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಮಾತುನಾಡುವವನು; ಸುಳ್ಳುಗಾರ (ಕ).

ಎರಡುಬಗೆ = (ಆಲಂ) ದ್ರೋಹ ಎಣಿಸು; ಮೋಸಮಾಡು : ನಾನ ಮ್ಮತಿಯಿಂದ. ಅವಮಂಡು ನನಗೆರಡಬಗೆ ಮಾನವ ಹೇಳು (ಕಥಪ. ೪-೩೨); ಉಂಡ ಮನೆಗೆ ಎರಡು ಬಗೆಯ ಬೇಡ (ಗಾಪ). ಎರಡೆಂಬತ್ತು = ಎರಡು ಎಂಬತ್ತುಗಳ ಮೊತ್ತ; ಒಂದುನೂರ ಆರುವತ್ತು : ಎರ ಡೆಂಬತ್ತು ಕೋಟಿ ಪ್ರಮಥ ಗಣಂಗಳು ಆಂಗಾಲ ಕಣ್ಣವರು ಮೈಯೆಲ್ಲ ಕಣ್ಣವರು (ಅಪಚಂ. ೭-೨೩). ಎರಡೆರೆಡು (ದ್ವಿರುಕ್ತಿ) : ಕರಮುಂದಂ ಕಡಿಕಡಿದುಡಿದೆರೆದೆರಡಕ್ಕಪಂತು ತಲೆಯಂ (ಅರಿತ. ೧೨-೧೦೨); ದೇವರು ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಎರೆರೆರಡು ಕಣ್ಣುಗಳನ್ನು ಕೊಟ್ಟಿರುವನು (ಮು ಂ ಳಿ ಯ. ೪-೧೬). ಎರೆಯೇಳು = ಎರಡು ಏಳುಗಳ ಮೊತ್ತ; ಹದಿನಾಲ್ಕು : ಎರಡೇಳು ಲೋಕಪ ಸೃಷ್ಟಿಯವ ವಿಧ (ಮೇಷತ. ೪-೩೪); ಅಂತೂ ನೀವು ಎರಡೇಳು ಮಕ್ಕಳ ತಂದಿ ಅನ್ನಲೆಲ್ಲಾ (ತಿಮಗು. ೪೨). ಎರಡೈಮೂಱು = ಎರಡು ಏಸುರುಗಳ ಮೊತ್ತ; ಒಂದು ಸಾವಿರ : ಕಾಳಿಗ ತಪಗಿಲ್ಲ ವೆಂದು ಚಿಂತಿಸಲಾಗಿ ಭಾ ಳಾ ಕ್ಷ ಕೃಪೆಮಾಡಿದಡೆ ಕೋಲಾಹಲವೆತ್ತು ಕಾದದಿದಡೆ ತನ್ನ ತೋಳೆರಡ್ಮನೂಱಿದೇಳೆ (ಮೇಷತ. ೩೫-೮). ಎರಡ್ಮನೊವೆಗು = ಒಂದು ವರ್ಷ ಶ್ರೇಣಿಯ ಹೆಸರು : ಯಾ ಧರ್ಮ್ಮಮನಾಚಂ ದ್ರಾರ್ಕ್ಕತಾರಂಬರಂ ಶ್ರೀಮದಭಿಧೇಯನವರ್ತ್ಸ(ರ್ಕು)ಸ್ಥಿತಿ ಪಾಲಿಸುವರು (ಕ ಲ್ಹಾ ಕ. ೩೦-೪೭ ; 1265). ಎರಡ್ಮವರೆ = ಎರಡು ಜಾಮರಗಳು: ಪಿಡಿದೆರಳ್ಕೃತ್ತಿಗೆಗಳೆರಡರಳ್ವರಗಳ ನಡುವನಲ್ಲಂಜುಗಳ ಡಾಡಿ ಜೇಗಟಿಗಳ (ಚಿಬಸ. ೪೭-೩೭). ಎರಳ್ಮಡಿ = ಎರಡು ದಂಡೆ, —ದಡೆ : ತೊಜಿಗಳೆರಳ್ಮಡಿಗಳೊಳು ಪುಟ್ಟರ್ದಿರಿಗಜಾಶ್ವಯ ಕಾಳ್ಮಾಣ ಗಳು ನೆಜೆ ಮಲಿತಾಂ. ೨೬-೬೦). ಎರಳ್ತೆರೆ = ಎರಡು ವಿಧ, —ಬಗೆ, —ರೀತಿ : ಪರಿಶುದ್ಧರೆಂದು ಪ್ರಾಕೃತರಿಂದರಳ್ತೆರಂ ನರಿಂದಂ (ಮುತಾವಿ. ೧೦-೯೪). ಎರಳ್ಮಂಡು = ಎರಡು ಕಡೆಯ ಸೈನ್ಯ : ಎರ ಳ್ಮಂಡು ನೆಲನಗಲದೊಳ್ ಬೀಡು ಬೀಡುಗಳ್ಪಡೆ ಬಿಟ್ಟುವಾರ್ ಪೊಗಳ್ವರವ ರೇಳ್ಮಿಗಳನು (ಚಿಬಸ. ೪೮-೫೨). ಎರಳ್ಮೆಸೆ = ಎರಡು ದೆಸೆ, —ದಿಕ್ಕು : ಬರುತಿರೆ ಮುಂದೆ ಪತ್ತನದೆರಟ್ಟೆಸೆಯೊಪ್ಪುವ ರಾಜವಿಥಿಯೊಳ್ (ಗಿರಿ. ೩-೧೦೪). ಎರಳ್ತೆತಿಗೆ = ಎರಡು ಕೊಡೆಗಳು : ಪಿಡಿದೆರಳ್ತೆಗೆಗಳೆರಡೆ ರಳ್ವರಗಳ (ಚಿಬಸ. ೪೭-೩೭). ಎರಳ್ಳೀಕಾಗು = ಎರಡು ತುಂಡಾಗು, —ಭಾಗ ಗಾವಾಗು : ಚಟಿಲಲಸ್ಯರೂಪನೊಪ್ಪಿದನಜಸ ತನುವೆರಳ್ಳೀಕಾಗಿ ತತ್ ಕ್ಷಣದೊಳೂ (ಚಿಬಸ. ೧೬-೫). ಎರಿಬ್ಬಡಿ = ಎರಡು ತುಂಡು : ಕುಡುರೆಗಳಳೊಂದೆ ಪೊಯ್ಯಂ ಮದಕರಿಗಳನೆರಡು ಪೊಯ್ಗೆರಿಬ್ಬಡಿ [ಪಾಠಾಂ. ಎರಡೆ ಪೊಯ್ಯೊಳ್ಕರ್ಪಂದಂ] ಮಾಡಲ್ (ಗದಾಯು. ೪-೩೦); ಟಳಾರಕ್ಕೆ – ಎರಿಬ್ಬಡಿ, ಎರಿಬ್ಬರಂ (ಕಮಾದ. ೧೪೩ ಪ್ರಯೋ). ಎರಿಬ್ಬಣ್ = ಎರಡು ಕಣ್ಣು : ಎರಡೆ ಕೈಯೆರಿಬ್ಬಣ್ಗಳಿಂ ಕೊಂದೆ ನಾಲಗೆಯುಂ ಮೆಂದೆ ಚಿಂತಿಸುನೆಣಿದಿಭಟ್ಟಾರಕಾ (ಅರಿತ. ೧೩-೮೯); ನೆಸರಿವಲ್ಲುಂ ಮೇಟಿರಿಬ್ಬಣ್ ತುಮುಳೆ ಕುಡುವು ಪೂರಾಂಬುವಂ (ಚಂಪ್ರಪು. ೪-೪೮). ಎರಿಬ್ಬಾಣ = ಎರಿಬ್ಬಾಣಂ ಸಾರಥಿಯಂ ಕೆಡೆಯ ಲೈಚ್ಛಂ (ಜಗವಿ. ೭-೯೦). ಎರಿಬ್ಬರ = ಎರಡು ಕೈ : ಸುರಸಂಘೀಜದ ಕೀರ್ತಿ ತಂದೆ ಘಟಸಂಘಾತಂಗಳಾವಲ್ಲೆರಿಬ್ಬರದಿಂ ಬಾಜದೆಮಾಣೆ (ಅರಿತ. ೭-೨೫ ವ); ರೂಪು ಪಾದನಖದರ್ಪಣದೊಳ್ ಪಲವಾಗಿ ತೋಜಿಸೆ ಕಂಡಾ ಸತಿ ಬೆರ್ಚಿ ಮುಚ್ಚಿದಳೆರಿಬ್ಬರಿಂ ತಲೆಕೆಳ್ತಕ್ಷಣಂಗಳೀಂ (ಪಂರಾ ಮಾ. ೯-೧೧೩). ಎರಿಬ್ಬುಮರೆ = ಎರಡು ಕುದುರೆ : ಆನ ಇಮ್ಮಡಿಯಾ ಎರಿ ಬ್ಬುದುರೆಯಾ ಇಪ್ಪರಿಗೆರೆದಶ್ವಿಬುವಾ (ಕಮಾದ.ಆಪ ಪ್ರಯೋ). ಎರಿಬ್ಳಿಲ = ಎರಡು ಪಕ್ಕ; ಇಬ್ಬುದಿ : ಆಗಿಬರ್ ತಮ್ಮಂದಿರುಂ ತನ್ನೆರಿಬ್ಳಿಲದೊಳ್ ಬಂದಿರೆ ನೋಡಿ (ಪಾರ್ವ. ೩-೫೫); ಚಮರಿರುಹಾಸ್ಯಾಸಿಂಯರ್ . . . ಧನಶ್ರೀರಮಣಿಯೆರಿಬ್ಳಿಲೊಳೂ ಬೆಡಂಗಂ ಪಡೆದರ್ (ಮಲ್ಲಿಸ. ೩-೧೦೦).

ಎರಬ್ಬಿಸು = ಎರಡು ಆಯುಧ: ಆನಾ ಇಮ್ಮಡಿಯಾ ಎರಬ್ಬುತಿರೆಯಾ ಇಱಗೆರಬ್ಬಿಸು ದುವಾ (ಕವಿರ. ೩೬ ಪ್ರಯೋ).
ಎರಬಿಕ್ಕೋದು = ಎರಡು ಕೊರೆದು: "ಎರಡುಕೊಡೆರಬಿಕ್ಕೋಡು" (ಸಂಚಿವ. ೨೧). ಎರಬ್ಬಂಡ = ಎರಡು ಖಂಡ, —ತುಂಡು: ದಹಿನಾಡಿಗಳಿಂ ಬದುರಂಕಿ ಪೆಗೆದು ಪಾಜುವಾಗಳವನೆರಬ್ಬಂಡಮಪ್ಪಿನ ಮಾಬುಂಡಳಕನುಷ್ಠುವುದುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೫-೯೯ ವ). ಎರಬ್ಬಂಡುಗ= ಎರಡು ಖಂಡುಗ; ಒಂದು ಅಳತೆ: ನಾಲ್ಕತ್ತೆರಬ್ಬಂಡುಗ ಬೀಜಕ್ಕಿತ್ತ ನತ್ಕುತ್ಪವದಿನಪಟರಾದಿತ್ಯನಾದಿತ್ಯೇಜಂ (ಎಳ. ೪, ಅರಸಿಲ. ೯೯–೧೫೫; 1075). ಎರೆಬ್ತಂಡ = ಎರಡು ಗುಂಪು, —ತಂಡ: ಎನಗೆರಬ್ತಂಡ ಮುಮೋರನ್ನರೆ ದಲೆಂತು ಕಾಡುವೆನೆನ್ನಯ ಮಕ್ಕಳೊಳೆನ್ನ ಮೊಮ್ಮು ಳ್ಳಕೊಳಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೦–೧೩). ಎರಬ್ತಡಿ = ಎರಡ್ತಡಿ: ವಿಷಯ ಕಾಂತೆಯ ಪುರಿಗಿ ಕೆಂಂಕನಂತೆ ಚೆಲ್ವಂ ಕುಡೆ ತಳ್ತೆರಬ್ತಡಿಯ ಪೂಮರಿಂ ಕಟುವೞಗಳತ್ತ ಮಿತ್ತಂ ಕವಿದಲ್ಲಿ (ಆ ದಿತ್ಯ. ೧–೩೧); ಮೃಗಡಗ್ಗ ಱುರಿಚ್ಮುತವಾಯಂ ನಾಂದೆರಬ್ತಡಿಯಮಿಂಬುಂ ತದಗ್ರಿಮಭಾಗದೊಳ್ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೬೭೬). ಎರೆಬ್ತೆರ = ಎರಬ್ತೆರೆ: ಏಳಬಹುಕ್ಕಮಬಂದಿ ರಬ್ತೆಜಕ್ಕಾರ್ಯಮೆ ಪೆಟ್ಟೆಂ (ಭಾವಿ. ೧–೧೧೩). ಎರಬಿಕ್ಕಿಡೆ = ಎರಡು ದೊನೆ; ಎರಡು ಬತ್ತಳಿಕೆ: ತೊಟ್ಟ ರತ್ನಕವಚಂ ಕೊರೆಲೊಳ್ ಸಲೆ ತೋಡ ದಿಲ್ ಪ್ರಯತ್ನಜೆ ದಿಗಿದಿರ್ದರಿಚ್ಛೆಂತೆ ಮಿಸುಪ್ಪಸಿ ಪೀಟಳಮಂತಿ ಪೊಂಗುಂದದೆ ಪಿಲೆ (ಪಂಪಭಾ. ೭–೭೯). ಎರಬ್ಬಜ್ಜೆ = ಎರಡು ಜೆಜ್ಜೆ: ಜಾಣನಾಗಿ ಮೂಱು ಕೊಂಬುವನಾಲು ನಾಱ್ಕುಗುಮನೆರಬ್ಬಜ್ಜೆಯುಮಂ (ಪಂಪಭಾ. ೫–೪೩ ವ). ಎರಬ್ಬಡೆ = ಎರಡು ಕಡೆಯ ಸೈನ್ಯ: ಸಡಗರದೆಱ್ಱಿಯಂ ಕಳಕಳಧ್ವನಿಯುಂ ಬಿರಸಾದುವಂತೆರಬ್ಬಡೆಯೊಳಮಗಳಕಮೊದಲೆ ಪಲ್ಲಣಮಿಕ್ಕಿ ಪುದಲ್ಲಳಲ್ದೊಳ್ಕುಳಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೩–೩೩); ಕೆಲಂ ತಾಮಿದುವೆರಬ್ಬಡೆಯೊಳಗೆಯಾನೆಗಳಾಪೆಯೊಳ್ ಸಿಕಿಲ್ ಸಿಕಿದೊಳ್ ತಾಗಿದಂತೆ (ಪಂಪಾಮಾ. ೧೩–೭೫). ಎರಬ್ಬಲ = ಎರಬ್ಬಡೆ: ಎರಬ್ಬಲಮುಮೆಱ್ಱಿಗಿದಡೆ ತೆಳ್ತಱವು ಪಾಟಿಯನಸಳಬಿಯದಱಿಯೆ (ಪಂಪಾಮಾ. ೧೩–೧೦೧ ವ); ಭರದಿಪೆರಬ್ಬಲಂಗಳ ಪದಾತಿ ಪದಾತಿಯೊಳ್... ಪಳಂಚಿ (ಜಗವಿ. ೭–೫೩). ಎರಬ್ಬಾರಿ = ಎರಡುಬಾರಿ, —ಸಲ: ಎರಬ್ಬಾರಿ ಅಯ್ದು, ಈಕ್ಕೆದು (ಶಬ್ದಾನು. ೭೧೩ ಪ್ರಯೋ). ಎರಬ್ಬಾತ್ತು = ಎರಡು ಮೊತ್ತು: ದ್ವಿಗುವಿಂಗೆ – ಎರಬ್ಬಾತ್ತು, ಎರಬ್ಬರಂ (ಕವಿರ. ೧೩೪ ಪ್ರಯೋ). ಎರಬ್ಬಿಲಗೆ = ಎರಡು ಹಲಗೆ; (ಪಗಡೆ ಆಟದಲ್ಲಿ) ಎರಡು ಆಟಗಳು: ಪಲಗೆಗೆ ಪತ್ತು ಸಾಯಿರಮ ಗದ್ಯಣಮೆಂದರೆಱ್ಱಿ ತಾಮೆರಬ್ಬಿಲಗೆಯನಾಡಿ ಸೋಲ್ತೊಡೆ (ಪಂಪಭಾ. ೩–೭೨). ಎರಬ್ಬಾತ್ತು = ಎರಬ್ಬೊತ್ತು: "ಎಳ್ಳಸರಂ, ಒಱಿದಿಡ್ಡಿ, ಇಱೊದೆ, ಎರಬ್ಬಾತ್ತು... ಪಯಂಭಾತಿಸರಿಂ – ಇವು ಸಂತ್ಕಾನಂಗಳ್" (ಕಸಾಸಾ. ೨೫–೫೩ಗ).

[ದೇ. ೫ ಕಮಿ. ಇರಬ್ಬು, ರೆಣ್ಟು; ಮಲ. ರಣ್ಟು; ಕೊಡ. ದಂಡಿ; ತುಳು. ಎರ್ಡ್, ರಡ್ಡ್; ತೆಲು. ರೆಂಡು; ಕೋಲಾ. ಇಂರಿನ್; ನಾಯ್ಕಿ. ಇಂರಿಗ್; ಗೊಂಡಿ. ರೆಂಡ್; ಕುವಿ. ಱುಣ್. ೦೬]

ಎರಡುಕೋಲಬಳಿ 'ಎರಡು' ಪರಾ.

ಎರಡುಗೆಡು (ಕ್ರಿ). ಇಹ ಪರಗಳೆರಡೂ ಕೆಟ್ಟುಹೋಗು; ಎರಡೂ ಇಲ್ಲದಾಗು: ಸ್ವರಿಶಾರದೆ ಬುದ್ಧಿ ಸಾಕಿಸ್ಪೆ ರಡುಗೆಡಬೆಡಂದು ಮಂಡೋದರಿ ನಜೀಶಸನೊಯ್ದು ಳರಮನೆಗೆ (ತೊರ ರಾ. ೫–೬–೬೨); ಎರಡುಗೆಟ್ಟುವ ನೀಲಕರ್ಮದ ನರಕಗಳ ದೋಷಗಳ ವೃವಹೃತಿ ಶಿರುವಲ್ಲದು ಭ್ರಾಂತಿಯಿಂತೆಸೆ ಕೇಳು ಹಿಂಸೆಯನು (ಸಭಾಗಾ. ೧೧–೩೮–೧೦).

[ಎರಡು + ಕೆಡು]

ಎರಡುಗೇಳು (ಕ್ರಿ). ಎರಡನೆಯ ಬಾರಿ ಕೇಳಿಸಿಕೊ: ಆಕೆಯಿಂತರ್ಥಮಂ ಬೇಡಿದೊಡಾತಂ ಪ್ರೀತಿಯಂ ಕೈದೆಗುವೆರೆದು ಗೇಳಲಿಯನವರತಂ ಕುಡುತ್ತುಮರ್ಥಮಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೩–೧೫೪); ವಿದ್ಯಾಧರಗೆರ್ದಲಂ ಬಜಯನಬಟ್ಟುವುದುಮೆರಡುಗೇಳದೆ ಕಂತಮ್ಮ ಮಹಾ ವಿಭೂತಿಯಿಂಬೊಡವಿ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೪–೧೯೦).

[ಎರಡು + ಕೇಳು (< ಕೇಳ್)]

ಎರಡುಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಎರಡನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊ; ಎರಡನೆಯದನ್ನು (ಹೊತೆಯವನ್ನು) ಪಡೆ: ಕರಿಯಂ ನುಂಗಿ ಕಳಿಂಗನಂ ನೂಡದೆ ದರ್ಪಕ್ಕೆಯ್ದಂದುಗೊಳ್ ಮಕ್ಕಳೊದರರಂ ಕೋಪದಿ ಕಿಂದುದರ್ಕೆರಡುಗೊಳ್ ... ಎಂದು ಮಚ್ಚೆರದಿಂದೋವದೆ ಪೊಯ್ದನಿತ್ರಿ ಗದೆಯಂ ಮುರ್ಮೊಗಿ ಧನಂ ಧಿಮನಂ (ಗದಾಯು. ೮–೧೪೮). [ಎರಡು + ಕೊಳ್1]

ಎರಡುನಾಲಗೆ 'ಎರಡು' ಪರಾ.

ಎರಡುನುಡಿ 'ಎರಡ್ನುಡಿ' ನೋ.

ಎರಡೆನೆಸು (ಕ್ರಿ). ಎರಡುಬಗೆ; ದ್ವೈಧವೆಣಿಸು: ನೀಲಮೇಘ ಶ್ಯಾಮಘಗೆ ನಮಪಾಳಯೆಸಿಸುವ ನಕ್ಕನ್ನಪಗೆರಡೆನೆಸುವುದೆಯೆಂದ (ಸಳಚ. ೪–೧೧); ನಂದಿದವಗೆರಡೆಣಿಸಿ ಮಾಂಸಕದಂಬ ಪೂರಿತ ತತುವ ನಂದಿ (ಕೂ ರಗ ಯು. ೧೫–೩೬); ಕಲಿತ ಹೆಣ್ಣಾಗಲಿ ಗಂಡಾಗಲಿ ಗುರುವಿನ ನುಡಿಗೆ ಎರಡೆಣಿಸುವ ಧೈರ್ಯವನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ (ಸವಚ. ೪).

[ಎರಡು + ಎಣಿಸು]

ಎರಡೆಜ್ಜರಿಸ (ನಾ). ಎರಡು ಎಂಟು ವರ್ಷ; ಹದಿನಾರು ವರ್ಷ: ಪ್ರಾಯಮೆರಡೆಜ್ಜರಿಸವಳಕ್ಕಲ (ಚಿಬಲಿ. ೧೫–೫).

[ಎರಡು + ಎಂಟು + ಬರಿಸ]

ಎರಡೆಲೆಹೊನ್ನೆ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಗಿಡ: ಎರಡೆಲೆಹೊನ್ನೆ, ಅತಿಬಲೆ, ಹೊಂಗೆಬೇರು ಇವಱ ಕಷಾಯ ಕುಷ್ಠಹರ (ವೈದ್ಯಸಾ. I, 389).

[ಎರಡು + ಎಲ್ಲೆ + ಹೊನ್ನೆ]

ಎರಡೇಳು 'ಎರಡು' ಪರಾ.

ಎರಣ (ನಾ). ಕರುವಿನ ಸಗಣಿ: "ಎ [ಹಾಂಂ. ಅ]ರಡವೆಸರದು ಮೋಡೆ ಕರುವಿನ ಸಗಣಮಕ್ಕುಂ" (ಶಬ್ದಮಂ. ೩೫); "ಎರಣವೆಂದೆನಲು ಕರುವಿನ ಸೆಗಣಿಯಕ್ಕುಂ" (ಶಕರ. ೯೬). 'ಅರಣ್ಣ' ಪರಾ.

[< ಸಂ. ಏರಣ]

ಎರಣೆ (ನಾ). "ಗೌಳಿಜಾತಿಯ ಪ್ರಾಣಿ, ಹಾವ್ರಾಣಿ" (ಒ ೦ ಕೋ ೬. ೭೨). 'ಅರಣೆ' ಪರಾ. [?]

ಎರತಿ (ನಾ). (ಉಕ್ಕ) "ಒಡತಿ: ಯಜಮಾನಿ" (ಜಾನಪೋ. ೨೫).

[ಎರಯ (< ಎಱೆಯು) + ಱಿ (< –ಇತ್ತಿ)]

ಎರದಯೂರು (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಎರದಯೂರ ಊರಂಟಿ ಏಸೂಳೆ ಬಾರದ ಮಾಧವಯ್ಯ ಆಸ್ತಿಅದು ಸತ್ತು (ಎಳ. ೪, ಮುಳಬಾ. ೩೧–೨ ; 950). [ಎರದ ? + ಊರು (< ಊರ್)]

ಎರದುಂಬೆಗಿಡ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗಿಡ: (ಸ್ಯಾಂಡರ್).

[ಎರ್ಳ + ತುಂಬೆ + ಗಿಡ (< ಗಿಡು)]

ಎರಲ್ 'ಎಲರ್' ನೋ.

ಎರಲ್ಲಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮರ; ಎಲಚಿ ಮರ: ಎರಲ ನೆಲವಾಲ ಕಂಬಾಲ ನಲಬಿಡಿ ಹೊನ್ನೆಯರುಬಾಲ (ರೇವಣ. ೪–೧೩). [< ಎರ]

ಎರಲ್ಲಿ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಮಾರಿಕ್ಕಿಗಳ ಮಗನೆ ಎರಲ (ಎಳ. ೪, ಚಂಗಾಮ. ೧೩೬–೫ ; 1100). [?]

ಎರಲು 'ಎಲರ್' ನೋ.

ಎರಲುಣಿ 'ಎಲರುಣಿ' ನೋ.

ಎರಲುಣಿಗೆ ‘ಎಲರುಣಿಗೆ’ ನೋ.

ಎರಲುಣಿವೆಳ್ಳಿಗ ‘ಎಲರುಣಿವಲ್ಕ್ಷಿಗ’ ನೋ.

ಎರಲುಣಿವೆದೆಯ ‘ಎಲರುಣಿವೆದೆಯ’ ನೋ.

ಎರಲೆ, ಎರಳೆ (ನಾ). ಜಿಂಕೆ; ಚಿಗರೆ; ಹರಿಣ: “ಮಿಗವೆಂದಕ್ಕು ಮರಿದೆರಲೆಗೆ” (ಶ ವಿ ೪. ೬೧); ತಳತಲಿಸಿ ತೊಳಲಿ ಬಿಳಗುನ ಪಳಕಿನ ಸಱ ಯೊಂ ದು ಮಱೆಯೊಳಿರ್ದಿರದೆ ಮಱಿಳ್ಚ್ಯಳ ತುಹಿನ ಕಿರಣ ಮಂಡಲದೊಳಗಣ ಹರಿಣಾಬಿಯೊಪ್ಪಿ ತೋಱುತ್ತಾಗಳ್ (ಕಾವ್ಯ ಸಾ. ೧೧೫೦ ಪದ್ಯಕ); ಎರಲೆಗೆ ಪಾಡುವ ಗೋಡಿಯನರಣ್ಯದೊಳ್ ಮೃಗ ವಿರೋಧಿಗಂ ಪಾಡುವುದೇ (ಆ ದಿವ. ೧೪-೮೦); ಮೊಳೆವ ಬೀಜವನು ಕ್ರಿಯುತೀಟಿಳಂಗಳು ಸಸಿಯನೆಳಹುಲ್ಲಗಳು ಹೊಡೆಯನೆರೆಲೆಗಳು ನವಿದು (ಹಜಕಾ. ೩-೬೩); ಎರಲೆಯ ಬೀಡಿಕ್ಕೆಲನ ಕೊಟಾರಂ (ಜ ಯ ಕಾ. ೧೫-೨೩); ಅಳ್ಳೆಯೊಪ್ಪ ಮರೆಯ ದಗೆನೊಯ್ದೆರಲೆಯ ಪಲ್ಲಗೆಟ್ಟಿನಯ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೪೪-೬). ಎರಳೆ: ತರುಣಿಯ ಬಿನ್ನೊಳಂಗಳಭವ ನಾಡಿಸದಂದಮೊಳಾಡಿಗೊರಂಗೊಡೆರಳೆವೆಱಾಗಿ ಪೋದನೊ (ಕಾದಂಭ. ೨೩೬); ಪರಿತೆ ಪಸುಂಬಂ ಮೈನಂ ಎರಳೆ ನವಿಲ್ಗಾಗೆ (ಲೋಕೋಷ. ೧೩-೧೬); ಎರಳೆ ಮೊಲ ಸಾರಂಗ (ಕುವ್ವಾಲ. ೨೦-೫೧) ; ತಾವರೆಗಣ್ಣರೆಲೆಯ ಕಣ್ಣು ಮಱಿಮಿನಾ ಭಾವದ ಕಣ್ಣು (ಶಂತವಿ. ೬-೧೧೨).

[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಇರಲೆ; ತುಳು. ಎರಲೆ; ತೆಲು. ಇರ್ರಿ, ಲೇಡಿ, ಲೇಡಿ; ಮಲ್ತೊ. ಇಲರು]

ಎರಲೆಗುಂಬುಜ, ಎರಲೆಕುರುಪ, ಎರಲೆಗುಬುಪ (ನಾ). ಜಿಂಕೆಯನ್ನು ಗುರುತಾಗಿ ಉಳ್ಳವನು; ಜಿಂದ್ರ; ಶಶಾಂಕ (ಶ). **ಎರಲೆಕುರುಪೆ**: “ಎರಲೆಕುರುಪನಿನಲ್ಲೆ ಕುಮುದಬಾಂಧವನಳ್ಳು” (ಕಕಥ. ೯೬). **ಎರಲೆಗುಬುಪೆ**: “ಎರಲೆಗುಬುಪಂ . . . ಚಂದಿರಂ” (ಕಬ್ಬುಮು. ೧೬).

[ಎರಲೆ + ಕುಂಬುವು + –ಅ್ಕ]

ಎರಲೆದಿಂಕು ‘ಎರಲೆಧೀಂಕು’ ನೋ.

ಎರಲೆಧೀಂಕು, ಎರಲೆದಿಂಕು (ನಾ). ಜಿಂಕೆಯ ನೆಗೆತದಂತೆ ನೆಗೆದು ಆಡುವ ಆಟ: ಕೃಷ್ಣನಮ್ಮತಪರಾಕ್ರಮವೆಂಱು ಸಂಕರ್ಷಣ ವಧಕ್ಕುಯತ್ನದಿಂದಿರ್ದಿನೆಗಸುರಧರೀಂಕಳಾದೆಂದಿರ್ದರ್ ರೂಢಿಯಿಂದಾ ಗೆರೆವಜ್ಜಾಳುವಲ್ಲಿ (ಜಗ ವಿ. ೪-೫೭ ವ). **ಎರಲೆದಿಂಕು**: “ಎರಲೆ ದಿಂಕೆಂದು ಪೇಟಲ್ ನೆಲೆ ಗುಂಡುಗಳೊಳಗೆ ಬಿವದಿಪಾಟಂ” (ಶವಿಂ. ೩೩೬). [ಕ್ತಾ ಎರಲೆ + ಧೀಂಕು]

ಎರಲೆವಕ್ಕೆಗ (ನಾ). = ಎರಲೆಗುಬುಪ (ಚಂಪೂ. I, ೧೦೬; II, ೬. ೬).

[ಎರಲೆ + ಪಕ್ಕೆ (< ಪಜ್ಜೆ) + –ಗ]

ಎರಲೆವೞಿ (ನಾ). ಜಿಂಕೆಯ ಮರಿ: ಸಂತವದಿಂದಂತಲ್ಲಿ ಪಟ್ಟಿದೆರಲೆ ವೞಿ ಲಸಲ್ಲಕ್ಷ್ಮಮಂ ಪೊಲ್ತುದೇಂ ಪುಟ್ಟಿಸಿದಪ್ಪೊ ದೈಕ್ಷ್ಯಕೊರಂಗಳಕಿ ತಪಿಪುವಾ ಶಕ್ತಿಯಿಂ ದೇವಿನಾಗಳ್ (ಪಪ್ಪಪು. ೩-೬೬).

[ಎರಲೆ + ಮರಿ]

ಎರಲ್ಕೆಯೆ ‘ಎಲರ್ಗೆಯೆ’ ನೋ.

ಎರಲ್ಬಟ್ಟಿ ‘ಎಲರ್ಬಟ್ಟೆ’ ನೋ.

ಎರಲ್ಬಟ್ಟೆವಣೆ (ನಾ). “ಆ ಕಾಶ ಮಣಿ; ದಿನಮಣಿ; ಸೂರ್ಯ” (ಪ್ರಭಾ). [ಎರಲ್ಬಟ್ಟೆ (< ಎಲರ್ವಟ್ಟೆ) + ಮಣ್ಣೆ]

ಎರಲ್ಬಟ್ಟೆವಾವು ‘ಎಲರ್ಬಟ್ಟೆವಾವು’ ನೋ.

ಎರವಣ್ಣು (ನಾ). ಎಲಚೆ ಹಣ್ಣು: ಬೇಡವೆನ್ನೆದಳಮಂ ಕೊಂಡೊಯ್ದು ಕೊಯ್ಕಳ್ವೆಳಸುವೆರವಣ್ಣಂದು ಕೋಣಾಂಂಕುಮನ್ಕಂಡಳಮಂ ತಾೀ ಳಂಗನೆತ್ತೆಳು ತುದುಕುಗುಂ ಬಾಲಶಾಖಾಚರಂಗಳ್ (ರಾಜಶೇ ೬-೩೦).

[ಎರೆ + ಪಣ್ಣು (< ಪಣ್ಣ್)]

ಎರವಲು (ನಾ). = ಎರವು ೧: ಅವನಿಂದ ನಾನು ಈ ಚೀಲವನ್ನು ಎರವಲು ತೆಗೆದುಕೊಂಡೆ (ಸಗಪೂ. ೩೨೨); ಶಬ್ದಗಳು ಒಂದು ಭಾಷೆಯಿಂದ ಇನ್ನೊಂದು ಭಾಷೆಗೆ ಎರವಲಾಗಿ ಬಂದಿರುವುದು ಸಾಧ್ಯ (ಸಮ್ಮಸಾ. ೮).

[ಎರವು + –ಅಲು (< –ಅಲ್ಕ್). / ತಮಿ. ಇರವಲ್]

ಎರವೆಳೆ (ಕ್ರಿ). ಭೇದಭಾವವನ್ನು ಬಿಡು,—ತೊರೆ: ಈ ಪುರವೇಸು ನಿಮ್ಮೂ ಪುರವೆನು ಭೋಗೋಪಭೋಗಮೊಳೆರವಳಿದು ವ್ಯಾಸಿಸಬಲ್ಲವ ರೆಗ್ಗಲ್ಲಿಯ ಸಮುವೆಂದು ಭೂಪನಾಡಿದನು ಪೆಂದಿರಿಗೆ (ಭರಪ್ರ. ೫೩-೧೨೯); ಎರವಳಿದಾದುವ ಮಗನ ಮಾತಿಗೆ ಮೆಚ್ಚಿ ಭರತೇಶನಲಿಲಿಸುತಿರಲು (ಭರಪ್ರ. ೫೯-೧೧೦); ಪರಕಿಸಲ್ ಮುಕ್ತಿಸಾಧನವಲ್ಲದಿರೆ ಬಲುತೆಱದ ದುಷ್ಟ ಏತಿಗಳೊಡರಿಸದೆ ಪರಶಿವನೊಳೆರವಳಿದು ಬೆರೆದ ಪರಮಾನಂದವೀವ ಶಿವಶರಣ ಸಜ್ಜಾರಿತ್ರಮಂ ಒರೆದು (ಪಾಸೋತ್ತ. ೧-೧೭).

[ಎರವು + ಅಳ್ (< ಅಱ್)]

ಎರವಿ ‘ಎರವು’ ನೋ.

ಎರವಿಕ್ಕು (ಕ್ರಿ). ಸಾಲವಾಗಿಡು; ಎರವಿಡು (ಶ). [ಎರವು + ಇಕ್ಕು]

ಎರವಿಗೆ (ನಾ). ೧. ಬೇರೆಯವನು; ಹೊರಗಿನವನು: ಮನೆಯೊಡಯ ಎರವಿಗನಾಗಿ ಪರವಸಿಸೊಡೆಯನಾದ (ಪಾರ್ಶ್ವ. ೬೪); ಪ್ರಾಂಯನಂದನರೆರವಿಗರೆ ಬಾ ವಿದುರ ಭಿಷ್ಮನ ಪರಮಮತಪೇ ನನ್ನ ಮತ (ಕುವ್ಯಾಲ. ೧೬-೨೦); ಇರಲಿ ನಿನ್ನಲಿ ತಳಲವದು ಏನೆರವಿಗನೆ ಏಱಱೆವಧಾಕರು ತರುಣರವದಿರು ತನ್ನ ಧನವೇ ಶಿಮ್ಮ ಧನವಾಗಿ (ವಿಧಾಗ. ೯-೧೬-೩೪); ಕಪಥಮಂ ನೂಡಿರ್ದ ಪರಿಯಂದಮಿಪ್ಪತೆಯ ಳೇಲ್ಪಿನಲ್ಲದೆ ಹರಣಕೆರವಿ ಗನೆ ಗಂವರೇಣ್ಯಾ (ವೆಂ ಕಾ ಗಾ. ೫-೧-೪೦). ೨. ಎರವು ತೆಗೆದು ಕೊಂಡವನು; ಸಾಲಗಾರ. [ಎರವು + –ಇಗ]

ಎರವಿಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಬೇಡಿಕೊಳ್ಳು: ಎಂದಾಕೆಗೆ ಲಂಚಮುಕ್ತೆಂಬುದ ನೆಂದರವಿಗೊಂಡು ಳಕಪುವುದುಂ (ಜುಷೋಪ. ೨-೪೪).

[ಎರವಿ (< ಎರವು) + ಕೊಳ್ಳ್]

ಎರವು, ಎರವಿ (ನಾ). ೧. ಬೇಡಿ ಪಡೆದದ್ದು; ಸಾಲ; ಕಡ; ಉದ್ಧರಿ: ಬಡವರ ತೊಟ್ಟಿನ ಕೈಂಗಾರದಂತೆರವಾಗಿರದೆ (ಧರ್ಮಪಾ. ೧-೫೧); ರತ್ನಕ್ಕೆ ಕಾಂತಿಯಂತೆ ಚಂದ್ರಂಗೆ ಬೆಳ್ಳಂಗಳಂತಾ ಜಾಂಬೆ (೧೦೪. ೧೦-೨೬ ವ); ಎರವು ಮುಂಱು ಮುಟ್ಟಂಱು ವಸ್ತ್ರಕ್ಕೆರಡೆಳಗೆ ಭಾವಿಸಲು ಮಳ್ಕಳ್ಗರವ ಕೊಟ್ಟಪರುಂಟೆ (ಕುವ್ಯಾಲ. ೧೦-೧೪); ಬರೆವರ ಕಡದ ಹಗೆದೀಪ ಬಂಗಾರದಿವ ಬೆರದ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೫೩); ಒಂದು ಬಟ್ಟೆಲು ತುಂಬ ಸಕ್ಕರೆಯನ್ನು ಎರವು ಒಯ್ಯಲು ಬಂದಿದ್ದಳು (ಮಜಾಕ್ಕಾ. ೪೯); ಎರವಿನ ಚಿನ್ನ ಧರಿಸಿ ತಾನು ಅರಸಿಯೆಂದಳು (ಗಾದೆ). ೨. ಕುಂದು; ದೋಷ; ನ್ಯೂನತೆ: ಕೊರತೆ: ಎರವಿಲ್ಲದಧಿಕ ವಿಶ್ವಾಸಿಯಾತಮ ಚಕ್ರಧರ ಮೆಚ್ಚಿನ ವ್ಯಂತರೇಂದ್ರ (ಭರಪ್ರ. ೩೮-೩೩); ಳಕಂಬಿದ ಕಾರ್ಯ ಎರವಿಲ್ಲದಿರಬೇಕು (ಉಪಾಸಾಂ. ೧೬-೬೪). ೩. ಭೇದಭಾವ; ಅಂತರ: ಆಳಿಕರನೊಳೆರವಿಲ್ಲದೊಂದಿ ಬೆರಸಿದರೆಲ್ಲ (ರಿಕ್ಕುಮೋ. ೪೧-೬); ಪುರುಷನೇ ನಿನ್ನ ಳೆವಿಡಿದಂದು ಮೊದಲಾಗಿ ಯೆರವು ಎನ್ನೊಳಿಗ್ಲಿಲ್ಲ (ಸ್ತ್ರೀಶತ. ೫-೨೩೨); ಬಿರಿದ ಸಂಪಗೆಗಳಳಂಬುಜಕೆ ಚಂದ್ರಮಂ ಸರಸ ಕ್ಕೆರವದಿರರ್ಗಳಂ ಸೂರ್ಯಕಾಂತಕಮಲೆರವಿಲ್ಲದಿಹುದು ಪಂಚಾಧಿಕಮಾ ಕ್ಷಣ ತಪೋವನಮೊಳಂ (ಜಿಬಾಖ. ೩೪-೪೯); ಪರತಕ್ಕ ತನ್ನೊಳಗೆ ಎರವಿಲ್ಲ ದಿರುತರ್ಮ ಪರದೇಶಿಯಂತೆ ಇರುತಿಪ್ಪ ಯೋಗಿಯನು ಪರಮಗುರು ವೆಂಬೆ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೬೯); ಎರವಿಲ್ಲದೇಳವನಿ ಧರ್ಮದೊಳು ಸಂಸರಿಸುವ ಸತಿಪತಿಗಳಿಗೆ (ಹದಿಬ. ೬-೫೦); ಕಣ್ಣಿಗು ಹುಬ್ಬಿಗು ಧನ್ಯಭೇದ ಗಳುಂಟೆ ನಮ್ಮಣ್ಣ ನಮಗೆ ಎರವುಂಟೆ (ಹಮಂಕ. ೧೩-೧೯). **ಎರವಿ**: ‘ಎರವಿಗೊಳ್’ ಪರಾ.

ಎರವತೆಱು = ಸಾಲಕೊಡು : ತಮ್ಮೊಳಗಾರು ಮೂದೇವರೊಳು ಮುಖ್ಯರೆನುತ್ತ ಸಂಶಯಕೆರವ ತೆತ್ತರು [ಪಾಠಾಂ. ನಿತ್ತರು] ಮನವನಂಗೀ ಕರಿಸಿ ಬಹುಮತವ (ನಿಭಾಗ. ೧೦-೯೨-೧). ಎರವಾಗು = ೧. ಹೊರಗಾಗು; ದೂರವಾಗು : ಈ ಹಂಗಾಮು ಸಾಧಿಸಿಕೊಳ್ಳದಿದ್ದರೆ ನಾವು ವರುಷದ ಗಂಜಿಗೇ ಎರವಾಗಬೇಕಾದೀತು (ಮೊಪಾಸಾ. ೩) ; ಈ ಧನಕ್ಕೆ ನಾನು ಎರವಾಗುವಂತೆ ಮಾಡಬೇಡ (ಇಪ್ಪಕ. ೩೪೭) ; ಇವಳಂತಹ ದೇವಿಯನ್ನು ಪಡೆದೂ ತಾನು ದಾಂಪತ್ಯ ಸುಖಕ್ಕೆ ಎರವಾಗಿದ್ದಾನೆ (ಪ್ರೇಮಾಶ್ರ. ೧೬೦). ೨. ದ್ವೇಷಿಯಾಗು ; ಹಗೆಯಾಗು : ನಾವು ಬಿಟ್ಟ ಬಾಣ ನಮಗೇ ಎರವಾಗುತ್ತಿತ್ತು (ಚಿಕ್ಕದೇ. ೧೪೪) ; ಇಂಥ ಮಾತುಗಳಿಂದ ಈ ಮನೆಗೆ ಆಜನ್ಮ ಎರವಾಗಿ ನಿಲ್ಲಬೇಕಾಯಿತು (ದಾದಿ. ೨೦). ೩. ಹಾನಿಯಾಗು; ಕಷ್ಟವಾಗು : ಸ್ವಾಭಾವಿಕ ಮೈಲಿ ಏಳುವುದರಿಂದ ಎಷ್ಟೋ ಜನರ ಪ್ರಾಣಕ್ಕೆ ಎರವಾಗುವುದು (ಮುಂಬಯಿ. ೪-೨೧೯). ಎರವಿನ ಸಿರಿ = ಸಾಲದ ಐಶ್ವರ್ಯ : ಅತನಂತಪ್ಪ ಪುತ್ರರಂ ಪಡೆವರೊತ್ತೆಯ ಗೂಂಟಂ ಸೊಡರಿಟ್ಟೇಱುವಂತೆರವಿನ ಸಿರಿಯನಱಿದು (ಅರ್ಧನೇ. ೫-೨ ವ). ಎರವುಕೊಡು = ಸಾಲಕೊಡು ; ಕಡಕೊಡು : ತಮಗೆ ಮತ್ತೊಬ್ಬರು ಎರವು ಕೊಡಬೇಕೆಂತಲೂ ಮರ್ಯಾದೆ ಮಾಡಬೇಕೆಂತಲೂ ಅಪೇಕ್ಷೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೪-೮೫) ಎರವುತರು = ಸಾಲವನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡುಬರು ; ಕಡತರು : "ಯಾಚಿತಕಂ - ಕೇಳುವುದರಿಂದ ಹೊಂದಲ್ಪಟ್ಟದ್ದು, ಎರವು ತಂದದ್ದಕ್ಕೂ ಹೆಸರು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೨೩೫). ಎರವುಬೇಡು = ಸಾಲವನ್ನು ಬೇಡು ; ಕಡಕೇಳು : ಅಮಗದಲ್ಲಿ ಪಾತ್ರಮಾಡುವಾಗ, ಮದ್ದಳೆ ಎರವು ಬೇಡಿದಂತೆ (ಗಾದೆ)

[ಎರೆ + -ವು. / ತಮಿ. ಮಲ. ಇರವು ; ತುಳು. ತೆಲು. ಎರವು]

ಎರವುಗಾಣ್ (ಕ್ರಿ). ಭೇದವನ್ನು ಕಾಣು ; ವಿರೋಧವನ್ನು ಕಾಣು : ಬೇಡವೈ ಕರೆಸು ನೀನೆರವುಕಾಣ್ಬುದಕಾನು ಮಾಡಿದ ನೋವಿಲ್ಲ ನಿನಗೆ (ಭರಚ. ೩೯-೧೩೦) ; ಅರಸುಮಕ್ಕಳಿಗವರಬಲೆಯರೆಲ್ಲರಿಗೆರವುಗಾಣದೆ ತನ್ನ ಮನೆಗೆ ಕರೆದುಣಲಿಕ್ಕಿ ಮತ್ತುಡಲಿತ್ತು ತೊಡಲಿತ್ತು (ಭರಚ. ೪೦-೨೧).

[ಎರವು + ಕಾಣ್]

ಎರವುಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಬೇಡು ; ಯಾಚಿಸು : ಅಂತೆರವುಗೊಂಡಿದೇನಿವ ಳೆಂತುಂ ಪೋ ಬಾರಳೇವೆನೆನುತಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೯೫೫).

[ಎರವು + ಕೊಳ್$_1$]

ಎರವುರಿ 'ಎಲಹುರಿ' ನೋ.

ಎರಳ್ 'ಎರಟ್' ನೋ.

ಎರಳು (ನಾ). (?) : ಉರಿಯ ಹಳ್ಳವನು ಕೆಂಡದ ತೊಱೆಯನೆಸೆವ ಕತ್ತರಿವಾಣಿಗಡಲ ವಿಷಕೂಪಂಗಳಂ ನಂಜಿನೆರಳ ಮಾರಿಯ ಮನೆಯನಾ ಮೃತ್ಯುವಿನ ನೆಲೆಯನಾರಯ್ಯುತಂ ಬಂದನು (ಸಿದ್ಧರಾ. ೩-೭). ℙ ಈ ಶಬ್ದ ನೆರಳು ಎಂದಿರಬಹುದೆ. [?]

ಎರಳೆ 'ಎರಲೆ' ನೋ.

ಎರಳೆಕಣ್ 'ಎರಳೆಗಣ್' ನೋ.

ಎರಳೆಕುರುಪ 'ಎರಲೆಗುಱುಪ' ನೋ.

ಎರಳೆಗಣ್, ಎರಳೆಕಣ್ (ನಾ). ಜಿಂಕೆಯ ಕಣ್ಣಿನಂತಿರುವ ಕಣ್ಣು : ಎರಳೆಗಣ್ಗಳ ವಟಫಲಾಧರದ ಬೆಳ್ನಗೆಯ ಪಶಪುತ್ತು ಮಿರ್ಪ ಪ್ರಕಾಶ ರದದ (ಭಾವಚಿಂ. ೩-೪೪) ; ಪರಳುಮೊಲೆಯರಳೆಗಣ್ಕುರುಳುದಲೆ . . . ಪೆಣ್ಗಳ್ (ಸೌಂದಪು. ೧೭-೩೬) ; ಬಗ್ಗದೊವಲಂ ಕಂಡೊಡಂ ಬೆರ್ಚುವೆರಳೆಗಣ್ ಪರಿವ ಪೆರ್ಬುಲಿ ನೋಟಮಂ ಸಹಿಸಲುಂಟೆ ವನದಿ (ಶ್ರೀರಾಮ. ೩-೫೩). **ಎರಳೆಕಣ್** : ಎರಳೆಕಂಗಳ ಹೆಂಗಳೊಲುಮೆ ಬರೆಹ ನೀರಮೇಲಿನ (ಪುರಂದ. ೨-೧೬-೩). [ಎರಳೆ (< ಎರಲೆ) + ಕಣ್]

ಎರಳೆಗುಱುಪ 'ಎರಲೆಗುಱುಪ' ನೋ.

ಎರಳೆವಲೆ (ನಾ). ಜಿಂಕೆಯನ್ನು ಹಿಡಿಯುವ ಬಲೆ : ಎರಳೆವಲೆ ಹಂದಿವಲೆ ಹೊಯಿವಲೆ ಹರಹುವಲೆಗಳೆಳೆವಲೆ ಹುಡಿಕೆವಲೆ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೫-೧೯). [ಎರಳೆ (< ಎರಲೆ$_1$) + ಬಲೆ$_1$]

ಎರಳ್ಚವರ 'ಎರಡು' ಪರಾ.

ಎರಳ್ತಡಿ 'ಎರಡು' ಪರಾ.

ಎರಳ್ತೆರ 'ಎರಡು' ಪರಾ.

ಎರಳ್ದಂಡು 'ಎರಡು' ಪರಾ.

ಎರಳ್ದಲೆವಕ್ಕಿ (ನಾ). ಎರಡು ತಲೆಯ ಹಕ್ಕಿ ; ಗಂಡಭೇರುಂಡ : ದೊರೆವಡೆದ ಸತ್ಯಮೇವೋದ್ಧರಾಮ್ಯಹಮೆನಿಪ್ಪ ಲೇಖನದ ಕನ್ನಡ ನಾಡರಸರ ಎರಳ್ದಲೆವಕ್ಕಿಯ ಕುರುಪಿನ ಪಳವಿಗೆಯನೆತ್ತಿದರ್ ಪಡೆವಳ್ಳರ್ (ಮರಾಚ. ೧೧-೪೨).

[ಎರಳ್ (< ಎರಡು) + ತಲೆ$_1$ + ಪಕ್ಕಿ$_2$]

ಎರಳ್ದೆಸೆ 'ಎರಟ್ದೆಸೆ' ನೋ.

ಎರಳ್ನುಡಿ 'ಎರಟ್ನುಡಿ' ನೋ.

ಎರಳ್ಮಾಡು (ಕ್ರಿ). ಎರಡು ತುಂಡುಮಾಡು, —ಭಾಗಮಾಡು : ಜೋಡಿಸಿದಶ್ವಕಂಧರಮನೊಂದೆ ಶರಾಗ್ರದೆ ಖಂಡಿಪಂತೆರಳ್ಮಾಡುವ ಪೊದಳ್ದ ಲೋಹದೊಳ್ ಜೋಡನಡುರ್ತು ತುಂಡಿಪ ವರೂಥಿಗಳೊಟ್ಟಜೆಯಿಂ ಪಳಂಚಿದರ್ (ರಾಜಶೇ. ೬-೬೬).

[ಎರಳ್ (< ಎರಡು) + ಮಾಡು$_1$]

ಎರಳ್ಮೆಯ್ಗಾಣಿಸು (ಕ್ರಿ). ಮೈಯ ಎರಡೂ ಕಡೆ ಕಾಣಿಸು : ತಾನೆ ಮನೋಜನೆನಿಸಿಕೊಂಡು ನಲ್ಲಂ ತೊಲಗಿದ ಪದದೊಳಗೆನ್ನೊಡಲಲ್ಲಿ ನಡುವವೊಲೆರೆಳ್ಮೆಯ್ಗಾಣಿಸಿ ನಿಲ್ಲದೆ ಮನವನೆಸುತ್ತಿರ್ದಪನೆಂದಳ್ ವಿರಹಿಣಿ ಸಖಿಯೊಳ್ (ಉದ್ಭದೇ. ೪-೩೫). 'ಇರ್ಮೆಯ್ಗಾಣಿಸು' ಪರಾ.

[ಎರಳ್ಮೆಯ್ + ಕಾಣಿಸು]

ಎರಳ್ಸತ್ತಿಗೆ 'ಎರಡು' ಪರಾ.

ಎರಳ್ಸೀಳಾಗು 'ಎರಡು' ಪರಾ.

ಎರಟ್, ಎರಳ್ (ನಾ). ಎರಡು ಎಂಬ ಸಂಖ್ಯಾವಾಚಿಗೆ ವ್ಯಂಜನಾದಿ ಶಬ್ದಸೇರಿ ಸಂಧಿಯಾದಾಗ ಬರುವ ರೂಪಗಳು. 'ಎರಟ್ತಡಿ', 'ಎರಳ್ಚವರ' ಪರಾ. [< ಎರಡು]

ಎರಟ್ಕಡಿ 'ಎರಡು' ಪರಾ.

ಎರಟ್ಕಣ್ 'ಎರಡು' ಪರಾ.

ಎರಟ್ಕಣೆ 'ಎರಡು' ಪರಾ.

ಎರಟ್ಕರ 'ಎರಡು' ಪರಾ.

ಎರಟ್ಕುದುರೆ 'ಎರಡು' ಪರಾ.

ಎರಟ್ಕೆಲ 'ಎರಡು' ಪರಾ.

ಎರಟ್ಕೈದು 'ಎರಡು' ಪರಾ.

ಎರಟ್ಕೋಡು 'ಎರಡು' ಪರಾ.

ಎರಟ್ಖಂಡ 'ಎರಡು' ಪರಾ.

ಎರಟ್ಖಂಡುಗ 'ಎರಡು' ಪರಾ.

ಎರಟ್ತಂಡ 'ಎರಡು' ಪರಾ.

ಎರಟ್ತಡಿ 'ಎರಡು' ಪರಾ.

ಎರಟ್ತರ 'ಎರಡು' ಪರಾ.

ಎರಟ್ತೆಱ 'ಎರಡು' ಪರಾ.

ಎರಟ್ದೆಸೆ 'ಎರಡು' ಪರಾ.

ಎರಟ್ದೊಣೆ 'ಎರಡು' ಪರಾ.

ಏರಿಳ್ಳುಡಿ, ಏರುನುಡಿ, ಏರಳ್ಳುಡಿ (ಕ್ರಿ). ಏರುದು ಮಾತಾಡು; ಆಡಿದ ಮಾತಿಗೆ ತಪ್ಪುವು; ಸುಳ್ಳು ಹೇಳು: ಪಿಡಿದನೆ ಪುರಿಗಱೆಯನೆರೆ ಬ್ಬುಡಿದನೆ ಬಳ್ಳಿದನೆ ತಾನೆ ತನ್ನನೆ ಜಲಮಂ ಪಿಡಿದಬುಡಂ (ಪಂ ಪ ಭಾ. ೧೨–೨೧ಒ); ಏರಿಳ್ಳುಡಿಯಂ ಧನಿರಾಜಕೇತನಂ (ಗದಾಯು. ೭–೫೮).

ಏ ರ ಡು ನು ಡಿ: "ಏರಡುನುಡಿವವ ಪುರೋಭಾಗಿ ದ್ವಿಜಿಹ್ವಕಂ" (ಮುಗಿಂ. ೬೮–೯). **ಏರೆಳ್ನುಡಿ**: ನೋಡ್ಪ್ರದಮೆನ್ದುಂ ನುಡಿಗಲ್ಕಂದು ವೆರಳ್ನುಡಿ ನುಡಿಯಂ ಕಲಿ ಸತ್ಯವಾಕ್ಯನೀ ಬಾಚಿ ನೃಪಾ (ಸೌಇ. IX–೫, ೨೨೬–೬೧; 1152). [ಏರುಱ್ (< ಏರರು) + ನುಡಿ.]

ಏರಟ್ಟಜ್ಜೆ 'ಏರರು' ಪರಾ.

ಏರಟ್ಟಡೆ 'ಏರರು' ಪರಾ.

ಏರಟ್ಟಗೆ 'ಏರರು' ಪರಾ.

ಏರಟ್ಟಲ 'ಏರರು' ಪರಾ.

ಏರಟ್ಟಾರಿ 'ಏರರು' ಪರಾ.

ಏರಟ್ಟಾತ 'ಏರರು' ಪರಾ.

ಏರಟ್ಟಲಗೆ 'ಏರರು' ಪರಾ.

ಏರಟ್ಟಾತ 'ಏರರು' ಪರಾ.

ಏರಿಗಿಲ್ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಸ್ವಸ್ತಿಶ್ರೀ ಏರಿಗಿಲ್ ಮಾರಟ ಕೂಡ್ದೂರ ಮೂವತ್ತುಂ (ಎಕ್. XII, ಮತ್ತಿ. ೫೧–೧; 950).

[?]

ಏರಿಗಿಲ್ಲಾರಟ (ನಾ). ಏರಿಗಿಲ್ ಊರಿನ ಮಾರಟ ಎಂಬುವನು: ಸ್ವಸ್ತಿಶ್ರೀ ಏರಿಗಿಲ್ಲಾರಟ ಕೂಡ್ದೂರ ಮೂವತ್ತುಂ (ಎಕ್. XII, ಮತ್ತಿ. ೫೧–೧; 950). [ಏರಿಗಿಲ್ + ಮಾರಟ್ಟು]

ಏರಿಗಿಲ್ಮುಗ್ಗೇರಿ (ನಾ). ಒಂದು ಸ್ಥಳದ ಹೆಸರು: ನೆಗಳ್ದಂ ಶ್ರೀ ವೀರ ವಿದ್ಯಾಧರಂ ಏಂಗಿಲ್ಮುಗ್ಗೇರಿಯಂ ಮುಂ ಮುಱಿಯ ಮಸಕೆಮಂ ಮಳ್ಗಿ ಸಲ್ದನ್ಕಳುಬ್ಬೇಶ್ವರನಂ (೪೪೮. ೭–೩ ; 1019).

[ಏರಿಗಿಲ್ + ಮುಗ್ಗೇರಿ.]

ಏರಿಗೆಲ್ಯಾಡಿ (ನಾ). ಒಂದು ಸೀಮೆಯ ಹೆಸರು: ಸ್ವಸ್ತಿಶ್ರೀ ಚೋಳ ಧನಳ್ಯಾಯ ಏಂಗಳ್ಯಾಡಿ ಆಲುನೂಱು ಅಳೆ (ಎಕ್. XII, ಮತ್ತಿ. ೯೨–೧; 750). ☞ ಏರಿಕಾಲವಾಡಿ, ಏರಿಗಾಲ[ವಾಡಿ] ಎಂಬ ರೂಪಗಳೂ ಇವೆ. [ಏರಿಗಲ್ + ವಾಡಿ]

ಏರಿಮಾಲು (ನಾ). ಒಂದು ಗಿಡದ ಹೆಸರು: (ಮೈಟಿಗಿ. ೭೪–೧೫೧೬). [ಏರ್ಮಿ + ಮಾಲ್ಮು]

ಏರಿಯೂರು (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಏ ರಿ ಯೂ ರ ದಿನಕರಯ್ಯ ಸೆಟ್ಟಿಯ ಲಿಕಿತಂ (ಎಕ್. IV, ಎಳಂದೂ. ೨೫–೧೫; 995).

[ಏರ್ಮಿ + ಊರು (< ಊರ್)]

ಏರಿಲದ್ದು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹದ್ದು (ಕ).

[ಏರಿಲ್ + ಹದ್ದು$_1$ (< ಪರ್ದು)]

ಏರು (ಕ್ರಿ). "ಸಮಗ್ರವಾಗು" (ಕಲ್ಪದ್ರು. ೪೪). [?]

ಏರುಂಬಳ್ಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬಳ್ಳಿ: (ಮೈಟಿಗಿ. ೧೭–೩೧೮). [ಏರ್ಮಿ + ಬಳ್ಳಿ]

ಏರುಬು (ನಾ). ಸಗಣಿ; ಮಲ; ಗೊಬ್ಬರ: ಶರವಧಿಕ ತೃಷೆ ಬುಭುಕ್ಷಾದಿಗಳನಾವಗಂ ನರಲುವತಿಶಯ ದುಃಖವೆಂತಕ್ಕೆಯೆರುಬುಗಳಮೊಡರಿ ಜುತ ಪಿಡಿದು ತಂದೂ (ಎಕ್ಕೆಸಿ. ೪–೨೫–೬೩). 'ಏರುಬುಹುಳು' ಪರಾ.

[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಎರು. ಎರುವು; ತೆಲು. ಎರುವು ; ನಾಯ್ಕಿ. ಎರಂಗ್]

ಏರುಬುಹುಳು (ನಾ). ಏರೆಹುಳು: "ಮಹೀಲತಾ, ಗಂಡೂಪದಃ, ಕೀಂಚುಲಳಿ–ತ್ಕಿ ಏರುಬುಹುಳುವಿನ ಹೆಸರುಗಳು. ಅಂದರೆ ಕೆಸರಲ್ಲಿಯೂ ತೇವದ ನೆಲದಲ್ಲಿಯೂ ಇರುವ ಹಂಚಿಕಡ್ಡಿಯಂಥಾ ಕೆಂಪು ಹುಳು (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೭೪). [ಏರುಬು + ಹುಳು (< ಪುಟು)]

ಏರೆ 'ಏಱ್$_1$' ನೋಡಿ.

ಏರೆ (ಕ್ರಿ). ಬೇಡು; ಕೇಳು; ಯಾಚಿಸು: "ಏರೆ – ಯಾಚ್ಞಾಯಾಂ (ಬೇಡು), ಭೂವಿಶೇಷ ತಿರ್ಯಗ್ಜಾ೦ತಿಯೋಃ (ಮೃಗ ಪಕ್ಷಿಗಳ ಆಹಾರ)" (ಕಮಧಾ); ಏರೆದರ್ ಸಂತುಷ್ಟರಾದರ್ ಕವನದೊಳಿರಿದಂ ಮಿಱಿ ಮೂಸಾಂತಾಂ ನಿಂದಾಂತರಿಭೂಪರ್ ಭೃತ್ಯಮಾದರ್ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೨೧೫ ಪದ್ಯಗಳ); ಮನಮೊಲ್ದುದನೆರೆಯೆ (ಎಸಾ. XIV, ೩೩೦–೧೦ ; 928) ; ಬರವಂ ಬೇಡಿದರ್ಗಿವ ದೇವನೆ ವಲಂ ನಾಕ್ಕೆಟ್ಟು ಬಂದೆನ್ನನಿತಂತೆರೆದಂ (ಪಂ ಪ ಭಾ. ೯–೬೩) ; ಬಲಿಪಿಡಿಲು ಹಗೆಗೆ ತನ್ನಂ ಮಱೆವೊಕ್ಕ ನರಂಗೆ ವಜ್ರಪಂಜರಮೆರೆದರ್ಗುರುಜೆ ಕೊಡುವ ಜಾಗದಿಂದಂ ನೆಱೆ ಪೋಲ್ದಂ ಕಲ್ಪವೃಕ್ಷಮಂ ಮಹದೇವಂ (ಸೌಇ. IX–೫, ೨೪೯–೪೫ ; 1147); ಎರೆದವರಿಗೆ ಸ್ವಪಾಲರೂಪಿನ ಸುರಳುಜವು ಮುಳಿದಹಿತ ಸ್ವಕರಿಗೆ . . . ಜವ ನೆನಿಸಿ ದರ್ ನಾ ಕಂಸ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೯–೫೯) ; ಏನಿರೆವಂದು ಏಡಿದವನಾನ್ಯಾರ್ಗರ ಗಡಾ ನೀಡುವಂ (ಗಿಭಾಂ. ೫೬–೧೩).

[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಮಲ. ಇರ; ಕೊಡ. ಎರ್]

ಏರೆ (ನಾ). (ಗಾಡಿಯ ಚಕ್ರಕ್ಕೆ ಹಾಕುವ) ಕಪ್ಪಾದ ಎಣ್ಣೆ; ಕೀಲೆಣ್ಣೆ : ಮಂಡೆಯೇಡಿನ ಸಿಳ್ಳುಗಳು ಲಗ್ಗೆಯಮೊಗಿಂಡೆರೆಯನು ಹಚ್ಚಿಕೊಂಡು ಸಿಂದನಿಟ್ಟಾಡುವ ಮಳ್ಳಳ ಮರುಳ್ಗಳ ಕಂಡ ರಂಜಿಸಿತಲ್ಲಲ್ಲಿ (ಪೇಮಸಂ. ೪–೯೮) ; ಲೇ ಮಡ್ದೂ ಏರೆ ತೆಗೆದು ಕೊಂಡು ಬಾರೋ (ಪಮ್ಮಳ್ಳ. ೨೬) ; ಇವಳು ಯಾವಾಗಲೂ ಹೀಗೆಯೇ . . . ಆಗಾಗ್ಗೆ ಏರೆಯಲ್ಲದ ಚಕ್ರದಂತೆ ಕಿರುಗುಟ್ಟುತ್ತಾಳೆ (ಪುಸರ. ೪೭).

'ಹೆರೆ' ಪರಾ. [?]

ಏರೆ (ನಾ). ಕಪ್ಪಾದ ಮಣ್ಣಿನ ಭೂಮಿ; ಏರೆಭೂಮಿ: "ಏರೆ – ಯಾಚ್ಞಾಯಾಂ (ಬೇಡು), ಭೂವಿಶೇಷ, ತಿರ್ಯಗ್ಜಾ೦ತಿಯೋಃ (ಮೃಗ ಪಕ್ಷಿಗಳ ಆಹಾರ)" (ಕಮಧಾ);"ಏರೆಯುಳ್ಳುದೊಂದು ಭೂಮ್ಯಂತರಮದು [ತಾಂ] ಕೃಷ್ಣಭೂಮಿಯುಳ್ಳುಂ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೨೬–೪) ; "ಅಸಿತರಸೆ ಕೃಷ್ಣ ಮೃತ್ತಿಕೆಯನೆಲ್ಲರೆಯಕ್ಕುಂ" (ಮಂ ಗಾಂ. ೨೮–೩) ; ಇಳ್ಳಗಿನ್ನುಗಂ ಕಟ್ಟಿಸ ಪೆಗ್ಗೇಱೆಯಂ ಕೆಱಗೆ ಅಱುಗಣ್ಮುಗಂ ಏರೆ (ಎಕ. IV, ನಾಗಮಂ. ೮೫–೬೮; 776) ; ಮೊದಲೇಲಾಯೆಯ್ದಳ್ ಇಳ್ಗುಡ್ಡಿಗವೆದೆ ಗಜ್ಜಿ ಪಸ್ಸರ್ ಮತ್ತಲ್ ಎಱ್ಪಿರ್ತಿ ಅಯ್ಯೂಱು ಬಳ್ಳಿಯತೋಂಟ (ಎಕ. XI, ಪಾವಗ. ೧೬–೧೪ ; 889) ; ಕಾಱುಳ್ಚಿಂಗೆ ಪುಲ್ಲುಬೇಲಿ ಹೆವೆರ್ದಲರಿಂಗೆರೆಯ ಪೆಟ್ಟಿ (ಧರ್ಮಾ ಮ್ಯ. ೧೪–೧೦೪) ; ಏರೆಯನ್ನು ಉಳುವಂಗೆ ದೊರೆಯನ್ನು ಪಿಡಿದಂಗೆ ಉರಗಭೂಷಣನ ನೆನೆವಂಗೆ ಭಾಗ್ಯವು ಅರಿವಲ್ಲ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೨೯೦) ; ನೆಲವೊಂದೆ ಹೊಲಗದ್ದೆ ತೋಟ ಮರಳೆರೆ ಬೇರೆ (ಮಂಕು ಸು. ೨೩೭) ; ಏರೆ ಹೊಲವಿರಬೇಕು ಕಳೆ ಹೆಂಡತಿಯರಬೇಕು (ಗಾದೆ).

ಏರೆಯಮಣ್ಣು = ಕಪ್ಪಾದ ಭೂಮಿ; ಜೇಡಿಮಣ್ಣು : ತಾಪರ್ ನೆಲದ ಜೊಗರೊಳಗೆ ಹೊಕ್ಕಳಿಗೆಯುತ್ತಮಿರೆ ಜರಿದು ಬಲುಹೆಂಟಿಯಾಗಿ ಮೇಲಿಪ್ಪೆರೆಯ ಮಣ್ಣನ್ನ ಬೆನ್ನನೋವದೆ ಮುಜಾದುದು (ಸ ಮ್ಮ ಕಾ. ೨–೪೩).

[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಎರುವ್ವೆ = ರಕ್ತ, ಕಾವ್ಯ; ತೆಲು. ಎಱುಪು, ಎಱ್ರ, ಎಱ್ರನ, ಎಱ್ರನಿ = ಕೆಂಪಾಗಿರುವುದು; ರೇಗಡ; ರೇಗಡಿ = ಕೇದಿಮಣ್ಣು ; ಕೋಲಾ. ಎರ್ರಿಮಿ, ಎರೆರಿ = ಕೆಂಪು]

ಎರ್ಕೆ (ನಾ). (ಪ್ರಾಣಿ, ಹಕ್ಕಿ, ಮೀನುಗಳಿಗೆ) ಹಾಕುವ ಆಹಾರ; ಗ್ರಾಸ: "ಎರೆ – ಯಾಚ್ಞಾಯೂಂ (ಬೇಡು), ಭೂಪಿಕೇಷ, ತಿರ್ಯಗ್ಜಾ[ತಿ] ಸಯೋಗ: (ಮೃಗಪಕ್ಷಿಗಳ ಆಹಾರ)" (ಕಮಥಾ); "ಪಕ್ಕಿಗಳುಣಿಸೆರೆಯೆಂದುಮದಕ್ಕುಂ" (ಕವಿಕ. ೬೩); ಎರೆಗೆಗುವ ಕೆಲುಮಾನಂತಿರೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೫-೬೩); ಎರೆಯಂ ಕರ್ಚಿ ಬಲಳ್ದ ಪೋಗೆ ಕುಡದಂ ಪೆಣ್ಣಾಗಿಸೆ (ರೋ ೯ ೫ ಪ. ೧೨-೨೦); ಗಾಳದೆರೆಗೆ ಪಾಯ್ದುಬಿವುವು ಮೀನ್ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೫-೨೫); ಎರೆಯ ಚ್ಚಿಲ್ಲುಲುಹನಜಿ ಬಲೆಗೆದಱು ಹಕ್ಕೆವಿಡಿ . . . ಅಱುವಬ್ಬರದ ಬೆಟ್ಟಿ ಹಬ್ಬಿಕ್ಕತ್ತಡಂಬರದಿಂ (ಹರ ೫-೨೫); ದನುಜರೆರೆಗಳ ಹಾಯ್ದು ಗಾಣದಲಗಿಯ ಪರಿಸರದೀಡಾಡಿ ಕೊಂಡರು ದುರ್ಗವನು ಸುರರ (ಅನ್ಯಾ. ೬-೧೦); ಎರೆಯಂ ನುಂಗುವ ಫಣಿಯೊಂ ಫಣಿಯಂ ಭರಕ್ಕೆಯುಂಡೆ ಪಿಡಿವ ಮಡಕರಿ (ಜ ಯ ಕಾ. ೧೫-೩೩); ನಲಿದಿಜಪ ಪರ್ದಂಗೆ ಸಲಿಯೆರೆಯ ಸಧಿಯಾಗೆ ಬಿಸುಟಿಕ್ಕ ಬಯಲೊಳ್ (ಅಂತಗೊ. ೨-೨೩); ಖಿಲಜಲಕ್ಕೆ ಬೇಕಾದ ಎರೆ ನಮತಾವ ಅಡೆ (ಚಳರಾ. ೬೬೮). 'ಎರೆಹುಳು' ಪರಾ.

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಇಱ್ಕೆ; ಮಲ. ಇರ; ಕೊಡ. ಎರ್; ತೆಲು. ಎರ; ಬ್ರಾಹುಈ. ಇರ್ಪ್ – ರೊಟ್ಟಿ, ಆಹಾರ]

ಎರ್ಕೆ (ನಾ). ಹಾವಿನ ಪೊರೆ: ಖವೇತಿ ತುರಂಗ ಸ್ಯೈನ್ಯ ನಪಕ್ಷೀತ ಸಯೋಗೇಗನಾಗಿ ಪಾವಿನೆರೆಯಂದೊರೆಯು ದು ಕೂ ಲ ಮಂ ಪೊದೆದು (ಕಾದಂಬ. ೫೪೧). 'ಎರೆಗೆಯ್', ಪರಾ. [<ಪೆರೆ?]

ಎರ್ಕೆ (ನಾ). ಜೊತೆಗಾರ; ಸಂಗಡಿಗ; ಒಡನಾಡಿ: ಕರದಿಂದ ಕಂತುಳ ಬಂದಾಗಸದೊಳು ಕರಿಯದ ಮುನ್ನ ಕುವರನ ಎರಿಗಳಿಯೊಳಾಂತು ಕೊಂಡು ನೋಟಕರಿಂಗಚ್ಚಿರಿಯಂಪರದೆ ಪುಟ್ಟಿಸಿದರು(ಕುರಾಕಾ. ೭೧-೮೨).

[?]

ಎರ್ಕೆ (ನಾ). ಅಂಜು; ದಡ; ಮೇರೆ: "ಖಶಿತನೇದಿನಾ = ಕೂರೆರೆಯ ನುಳ್ಳ [ಪಾಠಾಂ. ಕೂರಿತವಾದ ಪಟ್ಟಯನುಳ್ಳ]" (ನಿಕಟಾ: ೨೩-೬೯); ಕಾವಲುಬೋಡಿಯನ್ನು ಹಿಡಿದು ವಿಕಾಂಗಿಯಾಗಿ ಊರ ಎರೆಯನ್ನು ಗಸ್ತು ತಿರುಗಬೇಕು (ಬೆಳುಪು. ೧). [?]

ಎರೆಊರು (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಎರೆಊರ ಕಾಡಿಗಾವುನ್ನ (ಎಳ. IV, ಗುಂಡ್ಲು ಪೇ. ೧೪೮-೭ ; ೯೫೨ ?).

[ಎರ್ಕೆ + ಊರು (< ಊರ್)]

ಎರಕೆಬ್ಬಿಣ (ನಾ). ತಾಂಡವಾರ್: "ಮೊದಲಿಗೆ ತಯಾರಿಸಿದ ಕಬ್ಬಿಣದ ಒಂದು ರೂಪವು ಎರೆಕಬ್ಬಿಣ (cast–iron) ಎನ್ನಿಸುವುದು" (ಬಾಲಶ್ರ. III, 1948). 'ಬೀಡುಕಬ್ಬಿಣ' ಪರಾ.

[ಎರ್ಕೆ (< ಎಱ್ಕೆ) + ಕಬ್ಬಿಣ (< ಕರ್ಬೆನ್)]

ಎರೆಕಾಡು, ಎರಗಾಡು (ನಾ). ಎರೆಯ ಹೊಲ: ಪಸ್ಸಿಸೆ ಉಳ್ಳೂರು ಕಾಟ್ಟಿಜಿಯಗೆರೆ ಎರೆಕಾಡು ಇಕ್ಕರ್ತ್ತೈಮತ್ತರು (ಸೌ ಇ. IX–I, ೪೭–೭ ; ೨೩೮ ಶತ). **ಎರಗಾಡು**: ಎರಗಾಡಿನಲ್ಲಿ ಜೋಳ ಚಿನ್ನಾಗಿ ಬೆಳೆಯುತ್ತದೆ (ಡೂಪ್ರ). 'ಕೆಸುಕಾಡು' ಪರಾ.

[ಎರ್ಕೆ + ಕಾಡು]

ಎರೆಗದ್ದೆ (ನಾ). ಎರೆಭೂಮಿಯ ಗದ್ದೆ: ಬೆಳವಾಡಿ ಗ್ರಾಮದಲು ಎರೆಗದ್ದೆ ಸ್ಥಳದಲು ಮನ್ನವಾಗಿ (ಎಳ. XVI, ಚಿಕ್ಕಮ. ೧೦೩–೧೧ ; ೧೫೮೨).

[ಎರ್ಕೆ + ಗದ್ದೆ (< ಗಱ್ದೆ)]

ಎರೆಗಿಜು (ಕ್ರಿ). ೧. ಆಹಾರವಾಗಿ ಭೂಮಿಸು. ೨. ಎರೆಹುಳುವೆಂದು ಭೂಮಿಸು: ಮೀವ್ವರುಣಜಲ್ಲಜಂಗಳೆಜಲ್ಲಳಿಮಂದೆರೆಗಿತ್ತು ವಾರ್ಧಿಯೊಳ್ ಪೊಳೆವೆಳವಾಳಿಗಳ್ ಕರ್ದುಗಿ ಬಾಳಿಗಳಂ ಕಿಮಿ ನುಂಗೆ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೬೬ ಪಠಾಶ್ರಾ).

[ಎರ್ಕೆ + ಗಿಜು]

ಎರೆಗುಲಿತನ (ನಾ). ಸ್ವಾಮಿಭೀತಾಕತನ: ಪ್ರಭುದ್ರೋಹದ ಎರೆಗುಲಿತನದ ಕಾಪ್ರಗ್ರಸ್ತವ ಅಭದ್ರವಂಶದ ಮುಳ್ಳಳಿಲು (ಮುಂಕ್ರಕ. ೬೬–೩).

[ಎರೆಗುಲ್ಲಿ + –ತನ]

ಎರೆಗೆದಱು (ಕ್ರಿ). ಎರೆಯನ್ನು ಚೆಲ್ಲು; ಗ್ರಾಸವನ್ನು ಹರಡು; ಚರು ಹಾಕು: ಬಲಿಯೊಡ್ಡಿ ತೋಱುಗೊಂಡಿರೆಗೆದಱಲ್ ಬೆಳ್ಳಾರ ಸುತ್ತಿ ಸರಿವ ಜಿಗವ ಸಂಳಟಬೇಡ (ಹಡಕಾ. ೫–೨೦). [ಎರ್ಕೆ + ಕೆದಱು]

ಎರೆಗೆಯ್, (ಕ್ರಿ). ಪೊರೆಯನ್ನು ಬಿಡು: ರುಧಿರೋದ್ಗಾಸಿಯಂ ಪಿಡಿದು ತೊಗುತಿರ್ಪುದುಮುರಗಕೇತನನೆರೆಗೆಯ್ದುರಗರಾಜನಂತೆ ಬೆನ್ನ ನೆ ಬರೆ (ದೇಪುಪು. ೧೨–೧೯೭ ಪ). [ಎರ್ಕೆ + ಕೆಯ್]

ಎರೆಗೆಯ್, (ನಾ). ಎರೆಹೊಲ: ಎಳವೆನ್ಮೆಮೆಯ್ಕ ಕೋವಲಲ ನಲುಲೇಟಿ ಯಂತಿರೆಗೆಯ್ದು [ಪಾಠಾಂ. ಆಜಾಗೆಯ್ದು] ಳಿಯಾದುವು ಕೂಡಿ ಬೀಡಿಗಳ್ (ಜಗವಿ. ೧೯–೭). [ಎರ್ಕೆ + ಕೆಯ್]

ಎರೆಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಆಹಾರವನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊ; ಗ್ರಾಸವನ್ನು ಪಡೆ: ಅಡುವರ ಬಾಳಿಯಂಮೆರೆಗೊಳ್ಳಿತೀರಂಗಳಂ ಕಂಳೆ ನಮರ್ದಿತಿರಿರೆ (ಅಪಂಪು. ೧೮೪); ಮುಳಿಯದೆ ಕಾಲಮಲ್ಲದೆರೆಗೊಳ್ವವು [ಪಾ ಠಾಂ. ದಿರೆಕೊಳ್ವವು] ಪಾವುಗಳ್ (ಜಿಪಸಂ. ೬೬–೬); ಭರದಿಂದವೆ ಬಂದಾ ರವಿ ಕಶಿಗಳಪೆರೆಗೊಂಡಕ್ಕಿಸರಾಯ್ತು (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೧೧–೭೦).

[ಎರ್ಕೆ + ಕೊಳ್]

ಎರೆಚೀಲ (ನಾ). ಆಹಾರದ ಚೀಲ: ಪಕ್ಷಿಗಳ ಅಥವಾ ಕೀಟಗಳ, ಚೀರ್ಣಾಂಗದ ಅದಿಭಾಗ; ಎರೆಚೀಲ (Craw. ೧೦೪೨).

[ಎರ್ಕೆ + ಚೀಲ]

ಎರೆಡಿಯೂರು (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಕಾನ್ಸ ನೂರು ಂ ಎರಡಿಯೂರುಳುಂ ನನ್ನ ತೊಮ್ಮ ಕಟಣಿಯುಂ ಆವರ ಮಕ್ಕಳುಂ ವಾಳ್ಚುಟ್ಟುಂ ಪ್ರಸಾದಜಕ್ಕೆ ಯ್ದಾರ್ (ಎಳ. X, ಮುಳವಾ. ೨೫೫–೧೦; ೭೫೦); ತಿರುವಿಜ್ಜಯ್ಯನ್ ಎರಡಿಯೂರ ಪಿಟ್ಟಾಜುಗೊಳಿಳಾಶ್ರಿಜಿದು ಸತ್ತನ್ (ಎಳ. X, ಮುಳವಾ. ೧೦೮–೪ ; ೪೮೦).

[ಎರಡು + ಊರು (< ಊರ್)]

ಎರೆತ್ತೆ (ನಾ). (ನೀರು) ಎರೆಯುವಿಕೆ: ಮಾಪ; ಮಜ್ಜನ; ಸ್ನಾನ; ಎರೆತ (Bath. ೧೦೪೨). [ಎರ್ಕೆ (< ಎಱ್ಕೆ) + –ತ್ತೆ]

ಎರೆತ್ತೆ (ನಾ). (ಕರಾ) ಎತ್ತು, ಕೋಣ ಮೊದಲಾದುವುಗಳಿಗೆ ಕೊಡುವ ಪೌಷ್ಟಿಕ ಆಹಾರ. [ಎರ್ಕೆ + –ತ್ತೆ]

ಎರೆತ್ತೆ (ನಾ). ಬೇಡಿಕೆ: ಅರಸಗೆ ಉಡುವಂದರೆ ಬಲು ಆಸೆ . . . ಉಡುವಿನಾಸೆಗರಸನು ಎಂದ ಅವರೆರೆತಕ್ಕೆಲ್ಲರೂ "ಹ್ಞೂ" ಎಂದ (ಗಣಕ. ೬೦–೧೩). [ಎರ್ಕೆ + –ತ್ತೆ]

ಎರೆಪಿಡಿ (ನಾ). (?): ಬೆಳ್ಳಲ್ಲ ಸರಡಿ ಪೆರೊಟ್ಟಿಎ (ಯ) ಎರೆಪಿಡಿ ಎ (ಯ) (ಇಲ. VIII, ೨೧೬–೫೪ ; ೧೭೫ನು ಕತ್ತ). [?]

ಎರೆಬುಳು, ಎರೆಹುಳು (ನಾ). ಮಣ್ಣಿನಲ್ಲಿ ವಾಸಿಸುವ ಒಂದು ಹುಳು: ಎರೆಬುಳು ಗುಳ್ಳಿ ಮುಂತಾದುವು ಕೆಲವಳ್ಳೆ ಸ್ಪುರಕ ಜಿಜ್ಞೆಗಳುಂಟು (ಭರಡ. ೬೬–೯೭). **ಎರೆಹುಳು**: ಮಂದಗಿಳಿಗೂ ಹೂವು ಕಾಯಾಗುವು ದಕ್ಕೂ, ಎರೆಹುಳುವಿಗೂ ಜನಗಳ ಆಹಾರಕ್ಕೂ ಯಾರು ತಾನೇ ಸಂಬಂಧ ಹೇಳಬಲ್ಲರು (ಗಡಿಪ್ರ. ೧೫೬). [ಎರ್ಕೆ + ಪುಳು (< ಪುೞು)]

ಎರೆಭೂಮಿ (ನಾ). = ಎರೆಕಾಡು: (ಕೈಸಗ. ೫೯೭). [ಎರ್ಕೆ + ಭೂಮಿ]

ಎರೆಮಣ್, ಎರೆಮಣ್ಣು (ನಾ). ಕಪ್ಪುಮಣ್ಣು; ಜೇಡಿಮಣ್ಣು: ಒಱಲಿದು ಬಲ್ಲಿಯಱ್ಕುಂ ಪಸಿಯೆರೆಮಣ್ಣಗಡಿಗೆಯಿಸುಂ ಪಿಡದ ಮತ್ತಂ ನಸ್ಯೊಳಿದಂಕಳ್ಕುಂ (ಸೌಂದ. ೯–೧೧). **ಎರೆಮಣ್ಣು**: ಪತ್ಥ್ಯಯ ಪೈರು ಎರೆಮಣ್ಣಿನಲ್ಲಿ ಚೆನ್ನಾಗಿ ಬರುವುದು (ವಿಜಾಪ್ರ. ೨೦). [ಎರ್ಕೆ + ಮಣ್]

ಎರೆಮಣ್ಣು 'ಎರೆಮಣ್' ನೋ.

ಎರೆಮಿಗ (ನಾ). ಮಾಂಸವನ್ನು ಆಹಾರವಾಗಿ ಉಳ್ಳ ಮೃಗ; ಮಾಂಸಾಹಾರಿ: ಪೊಲೆಯಂಬನ್ ಇರದೆ ತಾನ್ ಕರ್ಚಿಕೊಳ್ವನ ಕಯ್ಯ ನೆಂಬಂತೆ. ಎರೆಮಿಗದ ಮೇಣ್ ನಾಯ ಸುಜಿವಕ್ಕೆ ಅವಜ ಪರ್ ಕುಜಿ ಸಕ್ಕೆ (ಅಂಗಗಂ. ೧೨-೨೩ಬ). [ಎರ್ಕೆ + ಮಿಗ]

ಎರೆಯ 'ಎಱೆಯ' ನೋ.

ಎರೆಯಪ್ಪ 'ಎಱೆಯಪ್ಪ' ನೋ.

ಎರೆಯಮ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಸೊಕ್ಕಿಯೂರೆರೆಯಮ ದಮ್ಮಯ್ಯನ ಮಗ ಶ್ರೀವಮ್ಮಯ್ಯ (ಎಳ. K. ಕೋಲಾರ. ೯೦–೨೫ ; 903). [ಎರೆಯ (< ಎಱೆಯ) + ಅಮ (< ಅಮ್ಮ)]

ಎರೆಯಾಡು (ಕ್ರಿ). ಜೊತೆಯಲ್ಲಿ ಆಡು; ಸಂಗಮಾಡು : ಬಂಡುಣಿಗಳಂತಿಹರು ಬಂಡರೆರೆಯಾಡುವರು ಕಂಡುದನು ಹೊರಳ ನುಡಿವರು ಹಾರುವರು ಧಂಡರೆಂಬಜಿಗು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೯೯೨). [ಎರ್ಕೆ + ಆಡು]

ಎರೆಯಿಕ್ಕು (ಕ್ರಿ). ಪೊರೆಯನ್ನು ಬಿಡು: ಇದಿರೋರ್ ಪಟ್ಟೆರಿಕ್ಕುತ್ತಿರ್ಪ ಪದದೊಳ್ ಕ್ರೀಲ್ಯುತ್ಸಾಧಾಗ್ರಾಗ್ರ್ಯ ತನ್ನುದರಾವಾಸನುಸುರ್ತಿರ್ಪ ಪದದೊಳ್ ದುರ್ಗಂಧಿ ಕಾತ್ಯಂಧಿ ಮೆಟ್ಟಿದೊಡೆ...ಕೊಂಡುದು ಕೃಷ್ಣೋದರಂ (ಸುಕುಮಾ. ೫–೮೫). [ಎರ್ಕೆ + ಇಕ್ಕು]

ಎರೆಯಿಸು 'ಎಱೆಯಿಸು' ನೋ.

ಎರೆಯುಗಿ (ಕ್ರಿ). ಪೊರೆಯನ್ನು ಬಿಚ್ಚು, —ಸುರಿ : ಮೊಗಸಿತಂ ಬಲವನಿಸಾಲ್ಕಳಕಿನ ಸೇನೆಯೊಡ್ಮೊಗವೆರೆಯುಗಿದ ಫಣಿಕುಲದಂತೆ (ಶ್ರೀವಿಜಯ. ೧೩–೧೩). [ಎರ್ಕೆ + ಉಗಿ]

ಎರೆಯೆ (ನಾ). ಒಡತಿ; ವಲ್ಲಭೆ : ನನ್ನ ಕಟ್ಟಳತೆಯನ್ನು ಪೀನರಿಯೆ ನನ್ನ ಎರೆಯೆ (ಮಂತ್ರಿಕ. ೫೬–೧೦). [ಎರ್ಕೆ (< ಎಱ್ಕೆ) + ಎ]

ಎರೆವ (ನಾ). ಫಲ್ಗುಣ ಕ; ಯಾಚಕ: "ಎರೆವನಿಕೆ ಬೇಡುವವಂ" (ಕಬ್ಬಿಕ. ೬೬). [< ಎರ್ಕೆ]

ಎರೆವಣ್ಣಾಡು (ಕ್ರಿ). ಜೊತೆಗಾರರನ್ನು ಎರಡು ಗುಂಪು ಮಾಡಿ ಆಟವಾಡು: ಹರಿಣಕ್ರೀಡನಮೆಂಬುದನೆರೆವಣ್ಣಾಡಲ್ ಪಸುಪೇವ ನಂದನರ್ ಬಗೆದಂದರ್ (ಜಗವ. ೪–೫೨). ಎರೆಧೋರಂಕನಾಡಲೆಂದಿರ್ ರಿರ್ದೊಂದಾ ಗೆರೆವಣ್ಣಾಡುವಲ್ಲಿ (ಜಗವ. ೪–೫೩ ವ). [ಎರ್ಕೆ + ಪಣ್ಣು + ಆಡು]

ಎರೆವಚ್ಚು (ಕ್ರಿ). ಸಂಗಡಿಗರನ್ನು ಎರಡು ಗುಂಪುಮಾಡು : ಕೊಳನೊಳ್ ಕೊಳನಾಡುವಂತಿರೊಪ್ಪದರಾಗಳ್ ಅದಚ್ಚಡೆ ತಮ್ಮೊಳೆರೆವಚ್ಚಿ ಕೊಂಡು ಮತ್ಸರಿಗಳಿಂ (ಗಿರಿ. ೪–೨೪ ವ). [ಎರ್ಕೆ + ಪಚ್ಚು]

ಎರೆವಟ್ಟು 'ಎಱೆವಟ್ಟು' ನೋ.

ಎರೆವೆಡು (ಕ್ರಿ). ಸಹವಾಸವನ್ನು ಪಡೆ; ಸಂಗವನ್ನು ಹೊಂದು; ಪ್ರೀತಿಯನ್ನು ಪಡೆ; ಅನುರಾಗಹೊಂದು (?): ಸರಸಕಲಾ ಪ್ರೌಢಿಯ ಸಾರಸ್ಯಿಯ ಅರವೆಸಱಿಬಟಿಯ ಆಸಿಯಳ ಎರೆವೆತ್ತ ತೇಗಿಗೊಳಿಸು ರಂಗಾಯಂಬ್ರ ತರಳಿಯ ತಕ್ಕಯಂದಡಂ ಡೊ (ಶತಸಾಂ. ೩೫–೩೯). [ಎರ್ಕೆ + ಪೆಜ್ಜು]

ಎರೆವೇಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಇನ್ನರಸಂ ಜೋದುರಾಳ್ಗೆ ಆಳೆ ಪೇಳೆಲ್ಯೊನ್ತಾನ್ ಪಲೂಂಬರಾ ಎರೆವೇಳೆ ಆಳೆ ದೇವರ್ಗೆ ಕೊಟ್ಟಮು (ಎಳ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೨೧೮–೧೧ ; 1080). [?]

ಎರೆಹುಳು 'ಎರೆಬುಳು' ನೋ.

ಎರೆಹೊರೆ (ನಾ). ೧. ಹಾವಿನ ಚರ್ಮದ ಪದರ. ೨. (ಆಲಂ) ಮುಚ್ಚುಮರೆ : ಎಂದೆಂದುಮಿಲ್ಲಂ ಪೊಱಮಡಿಸಿ ಪೊಱಗೆರೆಹೊರೆಯಿಲ್ಲದ ಡಂದದಿಂದಿರ್ದೆಯೆಳು ನಿಂದ (ಪಡಿಬ. ೪–೨). [ಎರ್ಕೆ + ಹೊರ್ಕೆ (< ಪೊರ್ಕೆ)]

ಎರೆಹೊಲ (ನಾ). ಕಪ್ಪುಮಣ್ಣಿನ ಭೂಮಿ; ಎರೆಭೂಮಿ; "ಎರೆ ಹೊಲ : ಕರಿಹೊಲ" (ಜಾನಕೋ. ೫೫) ; ಮೂರು ಎಕರೆ ಎರೆಹೊಲ, ನಾಲ್ಕಾಕಳದ ಹೆಂಚಿನಮನೆ-ಇವೆ ಇರುವ ಹಿರಿಯರ ಆಸ್ತಿ (ಬೆಳುಮ. ೨); ಎರೆಹೊಲವಿರಬೇಕು ಕರೆ ಹೊಡಿಯುರಬೇಡಾ (ಗಾದೆ).

[ಎರ್ಕೆ + ಹೊಲ (< ಪೊಲ)]

ಎಱ್ರಿ (ನಾ). ಹುಚ್ಚು ; ಮರುಳುತನ.

ಎಱ್ರಿಬಿಸ್ಸಿ = ಸಿಕ್ಕಾಪಟ್ಟೆ ; ಅಡ್ಡಾದಿಡ್ಡಿ : ಅಣ್ಣಾವರು ಕೊಂಚ ಎಱ್ರಿ ಬಿಸ್ಸಿಯಾಗುತ್ತಿದ್ದಾರೆಂದು ಅವನು ಭಾವಿಸಿ (ಪಚಿಸಾ. ೧೭೬).

[← ತೆಲು. ವೆಱ್ಱಿ]

ಎರ್ಕಯ್ (ನಾ). ವಿಳುಕ್ಕೈ, —ಮೊಳ (?) : ಚೇವರ್ಗೆ ಎರ್ಕಯ್ಯ ಮನೆಗಳ್ ೧೩ (ಶಾಇಶಾ. IX–i, ಅ–೪೩ ; 1050). [?]

ಎರ್ಕೆ 'ಎಱ್ಕೆ' ನೋ.

ಎರ್ಗ 'ಎಗ್ಗ' ನೋ.

ಎರ್ಗು, 'ಎಱಗು' ನೋ.

ಎರ್ಗುಮ 'ಎಗ್ಗುಮ' ನೋ.

ಎರ್ಚರೆ 'ಎಱ್ಚರೆ' ನೋ.

ಎರ್ತರೆ 'ಎಱ್ತರೆ' ನೋ.

ಎರ್ತು 'ಎಱ್ತು' ನೋ.

ಎರ್ತುಗಾಣ, ಎತ್ತುಗಾಣ (ನಾ). ಎತ್ತುಗಳಿಂದ ಆಡಿಸುವ ಗಾಣ; ಎತ್ತಿನ ಗಾಣ : ಎರ್ತುಗಾಣಮುಂ ೦೩ ಮನೆಯ ಸಾಮ್ಯಮುಂ ೧ ಕಯ್ಯಾಣಮುಂ (ಎಳ. XI, ಪಾವಗ. ೭೦–೨೦ ; 1050). **ಎತ್ತುಗಾಣ** : ಎತ್ತುಗಾಣ ೧ ಕೈಗಾಣ ೧ (ಶಾಇಶಾ. XI–i, ೧೦೭–೧೫ ; 1050) ; ಎತ್ತುಗಾಣವೊನ್ದು ಕೈಗಾಣವೊನ್ದು (ಎಳ. XI, ಪಾವಗ. ೧೩೩–೨೫ ; 1071).

[ಎರ್ತುರ (< ಎಱ್ತು)] + ಗಾಣ]

ಎರ್ದಾಟೆ 'ಎಱ್ದಾಟೆ' ಪರಾ.

ಎರ್ದೆ, ಎದೆ, ಎಱ್ದೆ (ನಾ). ೧. ಹೃದಯ; ಉರ; ವಕ್ಷ: "ಎರ್ದೆ ಕಮಂಡಲ ಗುಂದಿಗೆಯಕ್ಷು" (ಶಬ್ದಮಂ. ೮೫); "ಎರ್ದೆಯೆಂಬಂ ಪೆಡೆಯಂಮೆಂದುಂ ಹೃದಯಂ" (ಆಕಸಾ. ೩೬–೫೦); ಮಲಯಜಾಲಲಿಪಂ ಮಲಯಜ ಜಲಮುಂ ಶಶಿಕಿರಣಮುಂ ವಿಯೋಗಿಗಳರ್ದೆಯೊಳ್ ನೆಲಸಿದುವು (ಆವಾಸ. ೩–೬೩). ನಲ್ಲಂದಿಂದಿಸೆ ಪುಷ್ಪಬಾಣನರ್ದೆಯಂ ದೆಂದಿಟ್ಟು ಬೆಳ್ಗಾಂ ತಳ್ಕೆಲ್ಲಂ ಕೆಟ್ಟರ್ದೆಗೆಟ್ಟು ಜಗಗಮಲತಾ ಸಲ್ಲಾಲಿಯರ್ ಬಾಲೆಯರ್ (ಶಾವ್ಯಸಾ. ೫೫೧ ಮಧ್ಯಪ್ರ). ಅಲರಂಬಿಂ ಬಿರಿದೆರ್ದೆಯೊಳ್ ಪಲ ಲಜ್ಜಿಗುಮೆ ಸದ್ಮರೂಪದೇಶಾಮ್ಯತಂ (ಅಂದಯಂ. ೫೧೩) ; ಗಿರಿಯಂದಿದ ನಕ್ಷತಿಸಿತ ಸುಳವಿ ವಾಕ್ಯಲಿಶಂ ಬಿಲ್ಲುಂದೊಡಮೆರ್ದೆಯಂ ಸೀಳ್ತೊಡ ಮೊಂದಕ್ಕುರಮಿಲ್ಲನಿಪ್ಪ ಕಲ್ದೆರ್ದಗವಿಗಳ್ (ಲೀಲಾವ. ೧–೨೫) ; ಜಲ ಜಾತ್ಮಿಯರ ಕುಸ್ಮರಿಸಿ ವಿಯೋಗಿಗಳಾಂತಿಲರಂಬಿಗೆರ್ದೆಯನೊಡ್ಡುವರು (ನೋಚಿತ. ೧೪–೨೩). 'ಎಂಟೆರ್ದೆ' ಪರಾ. **ಎರ್ದೆ** : ೧. "ಹೃದಯ ಮುರವಾ ವಕ್ಷಮೂ ವತ್ಸಮೆಂದಿನೆಲ್ಲದೆಯಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೯೬–೧೩) ; ಕಂಡವರೆದೆ ನಡುಗಲ್ಕಾಂ ಮಿಂಡುಗಳಂ ಪಿಡಿದು ನಾಯುಮಂ ಪಂದಿಯುಮಂ... ಕಾದಿಸುತಿರ್ಪಂ (ಧರ್ಮಾನ್ಯ. ೩–೧೬) ; ಧೈರ್ಯದ ಕೆಚ್ಚಿನೆದೆ ಕರಗಿತ್ತು (ಕುಮ್ಮಡ್ರಾಲ. ೮–೩೧) ; ನೋಟದಲಿ ಮದನಾಸ್ತ್ರ ವೆದೆಯಲಿ ನಾಟುಮುವು ವಿಟರುಗಳ (ತೂರಾಲ. ೧೧೧–೨೪) ; ಭೂಲೀಗಿ ಯೋಗಿಗಳೆದೆ ಜುಮ್ಮಜುಮ್ಮೆನೆ ನೇಮುಜಾಗಿ ಸೊಲ್ಲಿಸುವೆ ನಾಲಿಸಿರೂ (ಭರಜ. ೧–೧೪) ; ತಪದ ಕಠಿನತೆದೆಯ ಕೊಟ್ಟೆ (ಅಂಚೆ. ೧೬–೨೦). ಧೈರ್ಯ ; ಸಾಮರ್ಥ್ಯ : ಎಂಗಂಗೂ ಪೋಗಲ ಹೇಳುವ ವೆದೆಯಲ್ಲ (ಕನಕ. ೩೩) ; ಎತ್ತು ಇಲ್ಲದವನಿಗೆ ಎದೆ ಇಲ್ಲ (ಗಾದೆ).

△ಎರ್ದ್ದಿ : ೧. ಎರೆ ಟೋಳಕ್ಷಿತಾಳೆ ಸನ್ಪವೆಟ್ಟಿಯಂ ನೀಂ ನೀದಿ ಕೊಳ್ (ಎಕ. II, ೫೯–೧೧೧ ; ೨ರಿಕೋಟಿಳರಟ್ಟಿಂ ರಣರಂಗ ಕ್ಷೇತ್ರಾಪಾಲಂ ಮಜ್ಜರಿಸುವರೆಜ್ಜಿಯ ಸೂಲಂ ದಳದಿಂ ಮುನ್ನಿಜಿವ (ಮೈಅರಿ. ೧೯೩೧, ೭೪–೪೦; 1059 T).

ಎದೆಕಂದು=ಧೈರ್ಯಗುಂದು : ಲಸತ ದಿವ್ಯೌಷ್ಧ ಶರೀರಂ ನಿಸಿತ ಶೂಲದ ಕೂಳ ನಿಷತಿಗೆ ಕುಸಿಯದೆದೆಕಂದದೆ ಮನೆಂಗುಂದದೆ (ಬ ಸತು. ೬೯–೬೪). ಎದೆಸೋಲು = ಮನಸೋಲು : ರೂಪಿಗೆ ಸೋತನು ಚಕ್ರಿಯ ಸುತರ ವಿದ್ಯಾಪರಿಣತಿಗೆದೆಸೋತಂ (ಭಭಪ. ೪೩–೧೦೩). ಎದೆಹಣ್ಣಾಗು = ಧೈರ್ಯಗುಂದು (ಕ). ಎರ್ದೆಯೊಡೆ, ಎದೆಯೊಡೆ = ಎದೆಬಿರಿ ; ಶಕ್ತಿ ಯೆಲ್ಲದಂತಾಗು : ಮರಣದಿನಾದ ಬೆರದಿಂದರ್ದೆಯೊಡೆದಂತಿರೆ ಕೂಡೆ ಬೀಡೆಯಂದುವು ನಿರಂತರೊತ್ತಪನ ತಾಪದಿಂ ಪೆಗ್ಗಿಜೇಗಳ್ (ಪಂರಾಮಾ. ೭–೫೮) ; ಗುರುಪದವಿಯಲಂಡಲೆವ ಮಾಯೆಯೆದೆಯೊಡೆವ ಗಂಭೀರವಚನದಿ ಪರಿಸಿ ಕಳ್ಕುಳೆಯಲು (ಭಾವಜಯ. ೩–೨೪) ; ಕವರಂಳಸದಲಾನಿಯ ಬೆಗಡುಗೊಳಿಸಲು ಬೀರಿವಂದುದು ಸುಳಿಬೆರೆದೆ ಯೊಡೆಯೆ (ಕುವ್ಯಾದ್ಭೀರ. ೭–೧೩) ; ಇಂದಿನಿಂದ ತನಗೆ ವಿಧವೆಯೆನ್ನುವ ರಬ್ಬ ವಂದು ಆವಳು ಎದೆಯೊಡೆದಳು (ಗಂಗಾಶಾ. ೨೧). ಎರ್ದೆಯನ್ನಳ್, ಎರ್ದೆಯನ್ನೆ = ಹೃದಯದಂತಿರುವವಳು ; ಪ್ರೀತಿಪಾತ್ರಳು ; ನಲ್ಲೆ : ಕೈಕೆ ತಾಂ ಮಾಂಡವಿಯರ್ದೆಯೆನ್ನಳಂ ಪಡೆದಳ್ಕೆ ತನ್ನ ಸುಂದರ ತನೂಜ ಭರತಂಗೆ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೫೧–೬೬೩) ; ಮೈದುನಂ ತಂದೀಯೆ ತಣ್ಣೆರೆ ನೀರಿಂ ಸೊಗಸಿದಳು ಶುಶ್ರೂಷೆಗಾ ರಾಮನರ್ದೆಯ ನ್ನೆ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೧೨೮–೯೫).

[ದೇ. ॥ ತುಳು. ಎದೆ; ತೆಲು. ಎದ; ಪರ್ಜಿ. ಎದ್ರಂ, ಎದ್ರೂಂ. / ಸಂ. ಹೃದಯ.]

ಎರ್ದೆಕೊಳ್ 'ಎರ್ದೆಗೊಳ್' ನೋ.

ಎರ್ದೆಕೊಳಿಸು 'ಎರ್ದೆಗೊಳಿಸು' ನೋ.

ಎರ್ದೆಗಡ, ಎ ದೆ ಗ ದ (ನಾ). ಎದೆಯ ಬಾಗಿಲು ; ಹೃದಯದ ಕವಾಟ. 'ಎ ದೆ ಗ ದಂ ಗಿ ಬು' ಪರಾ. **ಎದೆಗದ** : ಮದನನ ಮೆ ಡ ಲಂ ಬು ನಮಗೆ ಸೋಲದರೆಡೆ ಗದವನುಗಿದು ಧೈರ್ಯಗಿರಿಯ ನುದುರುಗುಟ್ಟುವುದು (ಕಂಪ. ೬–೪೩). [ಎರ್ದೆ + ಕಡ]

ಎರ್ದೆಗದಂಗಿಱು (ಕ್ರಿ). ಎದೆಯ ಬಾಗಿಲನ್ನು ಮುಚ್ಚು : ಹರಹರನಾ ಕಣ್ಣಾಗಿರಿಂ ಪುಗಿಸಿಯಿಸಮಿತಕೆಯಿರನುಂಡೆದೆಗದಂಗೆತ್ತಳೋ ಯೆನ ಲೊರ್ವ ತರುಣಿ . . . ಇರವದೇಂ ಬಿಲ್ಲಾದುದೋ (ಚಿಬಪ. ೧೯–೬೯).

[ಎರ್ದೆಗಡ + ಕಿಱು]

ಎರ್ದೆಗರಗು, ಎದೆಕರಗು (ಕ್ರಿ). ಎದೆ ನೀರಾಗು ; ಮರುಕಗೊಳ್ಳು ; ಅನುಕಂಪಿಸು : ಕುಡಿ ಕಳ್ಳನೆಂದು ಕರಗಿಸಿ ಕುಡಿಯಿಸುವರ್ ಲೋಹ ರಸಮನೆದೆಗಗ [ಕಾ ಕಾ ೦. ೪] ರಗುಸಿನ (ಅರಿತ. ೫–೦೬) ; ಬಿದ್ದಾ ಹರಿಣನಂ ಕಂಡು ಹರಿಣ ಕಜ್ಜವೆ ಕಂಬನಿಯಿಸೆದೆಗರಗಿ ತನ್ನನೆ ಮಜದು ಗಾಯವನೊರಸಿ ಮೊಗದೊಳು ಮೊಗವನಿಟ್ಟು ಬಿಟ್ಟುದೊಡನಸುವ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೫–೨೯). **ಎದೆಕರಗು** : ಮುಂಡರ ಕೈತ್ಞ ಕಮಲಾತ್ಞ ಖಗ ರಾಜಗಮನ ಸಲಹೆಂದು ಚೀಲದೊಡವನ ಮೊಗನೋಡಿ ಕರುಣದಿಂ ಳಟುಕರೆದೆಕರಗಿದುದದಂತೂ ಹರಿನಾಮದೇಳ್ದೆ (ವೈಮಿಭಾ. ೨೮–೩೨).

[ಎರ್ದೆ + ಕರಗು]

ಎರ್ದೆಗಳ್ತಲ್ (ನಾ). ಎದೆಯ ಕತ್ತಲು ; ಹೃದಯಾಂಧಕಾರ : ಸಹಜಮೌನಿಯ ಮಹರ್ದಭ್ಯನಿಯ ಧೈರ್ಯಕೆ ರಾಮನೆರ್ದಗಳ್ತಲಳವ ಪೋಲ್ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೫೪೭–೧೧೩).

[ಎರ್ದೆ + ಕಳ್ತಲ್ (< ಕಟ್ಟಲ್)]

ಎರ್ದೆಗಜ್ಜಿ (ನಾ). ಎದೆಯ ಕಲೆ ; ಮನಸ್ಸಿನ ಕಳಂಕ, —ದೋಷ : ಸರ್ವೋರ್ವಿಗಾನಂದಮಂ ವಾರ್ಧಿಗೆ ಕೆರ್ಚಮಾಡಿ ಮುನ್ನಂ ಬಜ್ಜಿಕೆರೆ ಗಜ್ಜೆಯಂ ತೋಜಿಯುಂ ಕಂದು ಲೋಕಂ ಬಗೆಗೊಂಡಾಲಂ ಮೊಲಂ ಪುತ್ತೆರೆಲೆಯುನುತದಂ ಕೂರ್ತುರ್ ಕೈಗೈಯೊಳ್ಸುಂ ಪೊಗಟ್ಟಪ್ಪರ್ ಧಾಪು ಲೋಕಕ್ಕುಳಕೆರಿಸುವನೊರ್ ದೋಷಮುಂ ಸ್ಪುತ್ಕುಮಲ್ತೆ (ಲೀಜಾವ. ೨–೧೦).

[ಎರ್ದೆ + ಕಜ್ಜೆ]

ಎರ್ದೆಗಾಯ್ (ಕ್ರಿ). ಎ ದೆ ಯ ನ್ನು ರಕ್ಷಿಸುಕೊಳ್ಳು ; ಆತ್ಮರಕ್ಷಣೆ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳು : ಅಂತು ತೋಡುಂಬೀಡಾಂ ಕಾಲಾಗದರ್ದೆಗಾಯು [ಲೆಕ್ಕ]ಯನೆಂಬತ್ತು ನಾಲ್ಕು ಲಕ್ಷ ಬಂಡಿಯೊಳ್ ತಂಡತಂಡದೆ ತಿದಿದ . . . ಚತುರ್ಬಲಂಗಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೧೧–೧೪ ವ).

[ಎರ್ದೆ + ಕಾಯ್(< ಕಾ)]

ಎರ್ದೆಗಿಚ್ಚು, ಎದೆಗಿಚ್ಚು (ನಾ). ಎದೆಯ ಕೆಚ್ಚು ; ಹೃದಯದ ಸಂತಾಪ ; ಮನದ ತಾಪ : ವೀರರ ವೀರ ವಿಮುಕ್ತಾಹಾರಂ ಭವದರಿ [ಪಥ]ಸ್ತವನ್ಪ್ರತಿಯಂ ಕಣ್ಮೇರಂ ಮಿಂದರ್ದೆಗಿಚ್ಚಿಂದೊರಂಕಿರೆ [ಬೆಂದು] ಜರುಜಾತಿಪ್ಪರಿದು ತಪಮಂ (ಅಪಂಪ. ೬೧) ; ಎರ್ದೆಗಿಚ್ಚಿಸಿಕ್ಕಿ ಪೋದಾತ ನಲ್ಲದ ಮಿಕ್ಕ ಸದಿಗರ ತ ಜ್ಜಿ ದಡೊ ವ್ಪು ವೆ ಕೆ (ತೋಹರ. ೩೦–೨೧). **ಎದೆಗಿಚ್ಚು** : ಬಿಜ್ಜ ಬಿಸುಡಿಸುವೆಚ್ಚಅಂಗಳು ಹೆಚ್ಚು ಕುಂದುಗಳೊಚ್ಚು ಯಂಗಳ ಮಚ್ಚುಗಳು ಜಗರಚ್ಚುರಿಗಳೆದಿಗ್ಚುಗಳು ವಿಟರ (ಬಸವ. ೪೦–೬೧) ; ವಿರಹಿಣವೆದೆಗಿಗ್ಚು ಮನುಮಥರ ಶರಸಂತತಿ ಧಳಿಪೇಳ್ (ಕುವ್ಯಾದ್ಭೀರ. ೧೬–೧೬). [ಎರ್ದೆ + ಕಿಚ್ಚು]

ಎರ್ದೆಗಿಡಿಸು 'ಎರ್ದೆಗೆಡಿಸು' ನೋ.

ಎರ್ದೆಗಿಡು 'ಎರ್ದೆಗೆಡು' ನೋ.

ಎರ್ದೆಗುಂದು, ಎ ದೆ ಗು ಂ ದು (ಕ್ರಿ). = ಎರ್ದೆಗೆಡು : ಎಡರಿಸಲ್ಬೆರ್ದೆ [ಪಾಣಾ. ಎಡೆ] ಗುಂದದುಬ್ಬುದೆ ಪೊಡವಿಗಧಿಪತಿಯಾಗಿ ಹಿಗ್ಗದಿ ಬಡತನದಿ ಕಂಗೆಡದೆ (ಅಮೃತ. ೧–೨೯). **ಎದೆಗುಂದು** : ಎಂತಹ ಸಮಯದ ಲ್ಲಿಯೂ ಬಂದದ್ದನ್ನು ಎದಿಗುಂದದೆ ಎದುರಿಸಬೇಳು (ವಾಠಾಳ್ಳ. ೫).

[ಎರ್ದೆ + ಕುಂದು]

ಎರ್ದೆಗುಡು 'ಎರ್ದೆಗೊಡು' ನೋ.

ಎರ್ದೆಗೆಡಿಸು, ಎದೆಗೆಡಿಸು, ಎರ್ದೆಗಿಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಧೈರ್ಯವನ್ನು ಕೆಡಿಸು ; ಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಹಾಳುಮಾಡು : ಪೊಡಯಿಸು ಭೀರಂಯಂ ನಡಿಸು ಮತ್ತೆನ್ನನಂ ಬಿಡಿಸು ಪಾಳಿಯನುರೆದೆಗೆಡಿಸು ಗೂಳಿಯನು ನುಜಿ ಪಿಡಿದು (ಚಿಬಪ. ೪೭–೨೨). **ಎದೆಗೆಡಿಸು** : ರಾಜಕುಮಾರಕರನಿದೆ ಗೆಡಿಸ ವಿಶ್ರಮವು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೯–೬೮) ; ಕಾಳ್ಕೇಳ್ಗಪಡಿದೊಡ್ಡುಗಳೆನಲೆದೆಗೆಡಿ ಸಿದುದು ನೋಳ್ವವರ (ಕಂಪಪ. ೧೧–೧೯) ; ಎದೆಗೆಡಿಸಿಕೆಳ್ದರಿರು ಧೀರ ಠಾಗು (ಅರಳು. ೨೪೩–೧೪). **ಎರ್ದೆಗಿಡಿಸು** : ಕೊರ್ವಿಂ ನಿನ್ನನೆರ್ದೆ ಗಿಡಿತವುಬುದನಿನ್ನೆರ್ದೆಗಿಡಿಸಲ್ ಅತಾಂಗಿ ಳಿಸಕಳಿಜಂಗಳ್ (ಚಂದ್ರಪ್ರ. ೯–೬೩). [ಎರ್ದೆಗೆಡು + ಇಸ್ಸು]

ಎರ್ದೆಗೆಡು, ಎದೆಗೆಡು, ಎರ್ದೆಗಿಡು, ಎಡ್ಡೆಗಿಡು (ಕ್ರಿ). ಧೈರ್ಯ ಗುಂದು ; ಗಾಬರಿಯಾಗು : ಎನಗಿಜವಮ್ಮಂಯಂ ಕಡಿಸಿ ನಿಮ್ಮಕಂ ಪೆಱಸಿಕ್ಕಿ ನೀಮುಮಿಂತಿರ್ದೆಗೆಟ್ಟಿರ್ (ಪಂಪಭಾ. ೧೧–೧೧೪) ; ಅದನಾಂ ಕೇಳ್ದೆರ್ದೆಗೆಟ್ಟು ಮೆಯ್ಮಱುಗಿ ಸತ್ತಂತಾಗಿ (ಕಾಪಂಭಾ. ೯೨೪) ; ಸಿಂಗದ ಕೈಗೆ ಬಿಜ್ಜ ಹರಿಣಾಂಗನೆವೋಲರ್ದೆಗೆಟ್ಟು ರಾಮಜಂದ್ರಾಂಗನ (ಪಂಕಾಮಾ. ೯–೧೦೭). **ಎದೆಗೆಡು** : ಆದೆ ಬಂದ ರಾಯನೆಂದೆನೆ ಕೇಳ್ದು ಮನ್ನೆಯರೆದೆಗೆಟ್ಟು ಜಾವದಿಯೊಳಗೆ ಮದಗಜಯೂಥ ಕಂಠಿರವ ಬರೆ ಕಂಡು ಗದಗದಿಪಂತೆ ಬೆಚ್ಚಿದರು (ತೋಹರ. ೨೨–೪೬) ; ಬೇಡಯದ ಕೆಂದ ಸಿಲರವಕೆಗೆ ಕಿಡುವಾಳ ಮಿಂಡಗೆ ಖಚರನೆದೆಗೆಟ್ಟು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೬–೬೪).

ಎರ್ದೆಗಿಡು : ತನ್ನ ನಾಣ್ಮಾಪನೆ ಬಗೆದತನುಪರಿತಾಪಿತ ಶರೀರನುಮಾಗಿ ಶಂತನು ಕರಂಗೆರ್ದಗಿಡೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧೩೧ ಪ); ಮಂಡರ್ದಂಡದಂತ್ರುಕ್ಕಲಗಾನಂತೆರ್ದೆಗಿಡೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೩-೩೮); ಎರ್ದೆಗಿಡೆ ಬೇಡ ಕೇಳ್ ಕುವರ ಶಿಖ್ಯಂಡಿ ನೋಡಿದೆ ಮಹದಾದಿ ಲೋಕಗಳ (ಮೋಹತ. ೩೦-೬). △ **ಎಱ್ದೆಗಿಡು** : ನುಡಿದೆನೆ ಕಾವುದನೇ ಎಱ್ದೆಗಿಡದಿರು ಜವಧಿಟ್ಟ ರಕ್ಕೆ ನಿನಗಿರ್ಪುದನೇಂ ನುಡಿದನೆ ಏ ಅದು ಕಯ್ಯದು ನುಡಿದುದು ಕವ್ವುಗುಮೆ ಗಂಗಱೂಡಾಮಱ್ಗೆಯಾ (ಸಿಕ. II, ೫೯-೯೭ ; ೩೭೪).

[ಎರ್ದೆ + ಕೆಡು]

ಎರ್ದೆಗೆರ್ಚು (ನಾ). ಎದೆಯ ಕೆಚ್ಚು, —ಧೈರ್ಯ : ಆಸುವಿಂ ಬರ್ಚದ ಶಿಖಸಕಿಗಂಡೆರ್ದೆಗೆರ್ಚಱಿದಾ ವಜ್ರಮುಷ್ಟಿ ವಿಹ್ವಳನಾದಂ (ಕೇಶಿರಾ. ೬-೨೪). [ಎರ್ದೆ + ಕೆರ್ಚು (< ಕೆಚ್ಚು)]

ಎರ್ದೆಗೇಡಿ, ಎದೆಗೇಡಿ (ನಾ). (ಜನರ) ಧೈರ್ಯವನ್ನು ಕೆಡಿಸು ವವನು, —ಹಾಳುಮಾಡುವವನು; ಮನ್ಮಥ: ವಿಶ್ವಾಯತ ಶಿಷ್ಯ ನೆರ್ದೆ [ಶಾಕಾಂ. ಎಪಿ]ಗೇಡಿಯ ಕ್ರಮಂಬಳ್ಳಿ ತಾನೊಡಗಿಂಬಂ ಬಂದಂ ವಿಶ್ವವಿಖ್ಯಾತೆ ಮನಪಿಯಂಬಸದೇಕೆಂದು ಲಗ್ನವ ಪೇಳ್ವನಸುಣಿಗೆ (ಮೋಹತ. ೧೫-೧೬). **ಎದೆಗೇಡಿ** : ನೀರೊತ್ತಲಾಗಿ ವಿರಹಿಗಳೆದೆಗೇಡಿ ಜ್ಯಾಲಾಬಳ ಪುತ್ರ ಕಮ್ಮು ಹಾಲಾಹಲ ಬಂಧು (ಮೋಹತ. ೧೬-೫೭).

[ಎರ್ದೆಗೇಡು + -ಇ]

ಎರ್ದೆಗೇಡು, ಎದೆಗೇಡು (ನಾ). ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಆಗುವ ಹಾನಿ, —ಯುಃಖ: ನೋಡದೆ ನುಡಿಸದಿರ್ದೊಡೆ ಮಾಣ ಸಂಜ್ಞೆಯಮಾಡದೆ ಮನಸೆದಱಿಸುವ ತಾಡಲುಚಿತವಲ್ಲ ಕಠುಣದಿಂದೆನ್ನೆರ್ದಗೂ[ಗೇ]ಡ ಚಿತ್ತ್ವಂ ನೆಂದಳಲೆ (ಮೋಹತ. ೯-೭). **ಎದೆಗೇಡು** : ಗದೆಗುದುಗೆಯ ಝಲ್ಲುಲ್ ಝಲ್ಲೆಂದು ತಳವಾಜದೆ ಬಂದರೆಂದು ತಾತರಿಸಿ ಬೆದೆಗಾತಿಯರನು ಬಿಟ್ಟು ಗಲುವ ಪರಳಿಗರೆದೆಗೇಡನೆ ಬಡ್ಡಿಸಿದಾ (ಮೋಹತ. ೧೮-೨೫).

[ಎರ್ದೆ + ಕೇಡು]

ಎರ್ದೆಗೊಡು, ಎದೆಕೊಡು, ಎದೆಗೊಡು, ಎರ್ದಗುಡು (ಕ್ರಿ). ೧. ಧೈರ್ಯಕೆಡು; ಪ್ರೌರತ್ಯಾನ್ವಿತನು: ಅಂತು ದುರ್ಯಶಪಥಮುಂ ದುಃಕೃಮುಂ ದುಸ್ಸಾಧ್ಯಮುಂ ದುರ್ಘಟಮುಮೆಂಬಿವೆಱೆದೆಗೊಟ್ಟಿ ದೊಂದವಜ್ಜೆಯಿಂದೆಗಿದಿಪಂ ವಿಷ ಮಾಸ್ತ್ರಂ (ಕಾದಂಪು. ೧೫೭). ೨. ಮೊಲೆಯೂಡು : ತಾರಾಕ್ಷಿಯರ್ ನಿನ್ನಾಗಮನಕಾಗಿ ನೋಂತಿರ್ದಾ ಪಸಿಯಿಂ, ಶಿಕುವ ಜ್ಯಾರಿಗೆರ್ದೆಗೊಡದೆ (ಶ್ರೀರಾಮಾಭ. ೧೧೬-೧೭೪). **ಎದೆಕೊಡು**: ೨. ಮಗುವಿನಕೊಟ್ಟಿಗೆ ಹಾಲೂಡುವವರು ಯಾರು? ನೀವೆನು ಆ ಮಗುವಿಗೆ ಎದೆಕೊಡಲು ಬಂದಿರ್ತೇ? (ಪುಸರು. ೩೬೭). ೩. "ಧೈರ್ಯಕಾಳು" (ಜಾನಪದ. ೨೫). **ಎದೆಗೊಡು** : ೪. ಎದೆಯೊಡ್ಡು, —ಜಾಡು; ಎದುರಿಸು: ನಾರಿ ಕೇಳ್ ನಿನ್ನಯ ಧೈರ್ಯಕೆ ಎದೆಪ್ಪರದು ಕಾಮಶರಕೆ ಎದೆಗೊಡದಿರು (ಕಂಪಭಾ. ೯-೧೫೬); ಕೊಸಲಬಗೆಯ ಕಳ್ಳಗಳಿಗೆ ಎದೆಗೊಡುವುದಕ್ಕೆ ಉತ್ಸಾಹಪೂರ್ವಕಾಗಿ ಒಟ್ಟಿಕೊಂಡನು (ಭವಿ. ೬೫) **ಎರ್ದೆಗುಡು** : ೧. (ತೂಗುಂದಲೆಯಿಂದ ಪ್ರೌರತ್ವಾಪ್ತಿಸಿ ಎರ್ದೆಗುಡುವನು) (ಬೃಪ್ತಿಣ. ೧೦೬-೯).

ಎದೆಗೊಟ್ಟು ನಿಲ್ಲು = ಧೈರ್ಯವಾಗಿ ನಿಲ್ಲು : ಶಾಶಿನಾಥ ಶಾಸ್ತ್ರಿಗಳ ವರು ಎದೆಗೊಟ್ಟು ನಿಂತು ಚತುರೋಪಾಯಗಳಿಂದ ಎಲ್ಲ ತೊಂದರೆಗಳನ್ನೂ ದೂರಮಾಡಿದರು (ಗುರುವ. ೧೦). [ಎರ್ದೆ + ಕೊಡು]

ಎರ್ದೆಗೊಳ್, ಎದೆಗೊಳ್, ಎರ್ದೆಕೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ೧. ಮನಸ್ಸಿಗೆ ತಂದುಕೊ; ಸಮ್ಮತಿಸು; ಒಪ್ಪು : ಭೂಮಂಡಳಪತಿಗಳ್ ಪಿಡೆದೆರ್ದೆಗೊಂಡದೞ ಫಲಂಗಳಕ್ಕುತುಮಂ ಮನು ಕಿಳಿದಂ (ಆದಿಪು. ೬-೨೮); ಏರ್ದೆರ್ಗೊಂಡ ಕಳ್ಳಮನಿ ಪೇಟ್ಟಿಯೊ (ಪಂಪಭಾ. ೩-೮೨); ನಮಯೋಚಿತವಿದು ರಾತ್ರಿವಿಹಾರಂಗೆಯಲೆನಲದರೆರ್ದೆಗೊಂಡು (ಉತ್ತರಪು. ೪-೧೫೫); ಪೂಸಕತಿಸಿ ನೈಮಿಷಾರ್ಯರಾ ನಿಟ್ಟಿಸುವರರ ದುಮ್ಮಾನವಂ ಕ್ರಿಯಾಸಮಾಪ್ತಿಯಂ ಮಾನಸ್ತ ಂಭವನು ಸ್ಫಟಿಕಾಸನದೆರ್ದೆಗೊಂಡ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೪-೩೦). ೨. ಧೈರ್ಯ ತಂದುಕೊ : ಅಂತುಮಿಂತುಮಾ ತಾಣದೊಳ ಮೆರ್ದಾಲಂ ಪೊರಮಡು ಅದೊಡಮೊಂಬುದೆರ್ದೆಗೊಂಡಿರ್ಪಂ (ಅಜಿಪು. ೨೬-೨೬). ೩. ಮನಸ್ಸನ್ನು ಆಕರ್ಷಿಸು; ಮನೋಹರವಾಗು : ಕ್ಷೇತ್ರನ ದಿಟ್ಟೊರ್ದಿರ ಮದನಾಂಬು ರೂಪರ್ದೆಗೊಳ್ವುದುಂ (ಕಂಪಭಾ. ೧೧-೧೦೮); ಲೋಕಮನಿದೆರ್ದೆಗೊಳ್ವ ಚಂದ್ರಿಕೆಗೆ ಸೋಱುಗಿಂ ತೋಱೆಲೆ ಮೂಡಿದಂತೆ (ಅನಂಪು. ೪-೯೨). **ಎದೆಗೊಳ್** : **'ಎರ್ದೆಕೊಳ್ಸು' ಪರಾ.** [ಎರ್ದೆ + ಕೊಳ್ಸ್‌1]

ಎರ್ದೆಗೊಳಿಸು, ಎದೆಗೊಳಿಸು, ಎರ್ದೆಕೊಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಮುಟ್ಟುವಂತೆ ಮಾಡು; ಒಳಗು ಮಾಡು; ಗೆಲ್ಲು : ಸತಿ ಮೆಲ್ಲ ರಿವುದನುಚಿತವಿವನಿಪಾಯದಿಂದೆರ್ದೆಗೊಳಿಸಲ್ತ್ಯುಮೆಂದು (ಅ ಪ್ರ ಟಿ. ೩-೪೯ ಪ). ಶಿ. ಮನಸ್ಸನ್ನು ಮೆಚ್ಚಿಸು; ಹೃದಯಂಗಮವಾಗು; ಮನೋಹರವಾಗು : ಕಳಕಳಪಮರಿಯರಂ ಕಕ್ಕೂಳೆ ಬಗ್ಗಿಸುವಲ್ಲಿ ಕಾಮಕಾರ್ಮುಕ ಕರಘಂಟಳನಮಿತ ಪೋಲ್ವು ಕರಮರ್ದಿಗೊಳಿಪು ದಾಕಗಿಳ ವಿಭ್ರಮಭ್ರೂಭಂಗಂ (ಆದಿಪು. ೬-೧೫); ಮುತ್ತಂ ಮೆಱಸಂ ಕೋಡದಂತಿರೆ ಪೇಟ್ಟಱಗಿವಗಳ ಕವಿತೆ ಬುಧರನೆರ್ದೆಗಳಿಗಿಸುಗುಮೆಯೇ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೫೫). **ಎದೆಗೊಳಿಸು** : ೧. ಸುಸುನುತಿಯರಾ ನಗುವ ರೂಪಿನ ಶೀಲ್ ಕೈಸಾರುವಾಗೆಂದು ನಗುತಿರೆದೊಳಿಪರಿಹಾಸದಿಂ (ಭರತ. ೩೬-೯೨). ೨. ಶಿಕುಪಕುಗಳಿಗೂ, ಖಗನಾಗಗಳಿಗೂ ರುಚಿಕರವಾದ ಗಾನವು ಮನುಷ್ಯನನ್ನು ಎದೆಗೊಳಿಸುವುದು ವಿಸಾಕ್ಷರ್ಯ (ಕಾಂಪುಶ. ೧೧). ೩. ಅಂಗೀಕರಿಸು : ಇದು ಹಿತವೆಂದವರಿತ್ತುಪದೇಶವನೆದೆಗೊಳಿಸುವುದೆ ಸಗುಣವುದು (ಪದಿಪು. ೪-೧೨). **ಎದೆಗೊಳಿಸು** : ೨. ಸಂದೇಶವನೆಗೆ ವಿಶ್ವರಾಜ್ಯಮಂ ಸಾರಿ ಎರ್ದೆಕೊಳಿಸೆ (ಸಂಸಪ. ೩೦-೪). [ಎರ್ದೆಗೊಳ್ (< ಎರ್ದೆಗೊಳ್) + -ಇಸು]

ಎರ್ದೆದಲ್ಲಣ, ಎದೆದಲ್ಲಣ, ಎದೆದಲ್ಲಳ (ನಾ). ೧. ಎದೆಯ ತಲ್ಲಣ; ಮನಸ್ಸಿನ ಭಯ, —ಅಂಜಿಕೆ : ತುಂಬಿಯ ಗೀತಕಾಲೆ ಚೈತ್ರನ ತೊಡವೊಡಗಲ್ಲರೆರ್ದೆದಲ್ಲಣನೋಸರ ಸೈವ ಕಾಮನಂಬಿನ ಕಣಿ... ಎಂದಲರರ ಮಲ್ಲಿಗೆಯಂ ಹರಿ ಮೆಚ್ಚಿ ನೋಡಿದಂ (ಜಗವಿ. ೧೯-೭೦). **ಎದೆದಲ್ಲಣ** : ೧. ಪ್ರತಿಮಲ್ಲರಾ ವ್ಯೂಹವನು ಮುಱಿದೆದಿದಲ್ಲಣವ ಮಾಡಿದರು ಮಗಧಸ್ವಸಾ ಮುಖ್ಯರಿಗೆ (ಶಿಭಾಗ. ೧೦-೫೩-೪). ೨. ಎದೆಯನ್ನು ತಲ್ಲಣಗೊಸುವವನು; ಭಯಕಾರಿ : ಕೀರ್ತಿಸಮಾಪ್ತಿಯ ವಜ್ರಭಂ ಹರವಾದಿಗಳಿಗೆದೆದಲ್ಲಣಂ ಹರಮೂರ್ತಿ ಭೂತಳದಲ್ಲಿ ಮೊರಲರ ಬಂಕಿಮ ದೇವನು (ಬಸವ. ೪೯-೧೦೧) ; ನಿನ್ನ ಮಕ್ಕಳು ರಾಯರೆದೆದಲ್ಲಣರಿ ಧಾರಿಯು ಬಾಹು ವಿಕ್ರಮರೆ (ಕುವ್ಯಾಳ. ೪-೬) **ಎದೆದಲ್ಲಳ** : ೧. ತಾವು ಮರ್ತ್ಯರು ಪೂರ್ವಯುಗದವರಾವು ತಮ್ಮಂತರವ ನೋಡದೆ ದೇವರೆದೆದಲ್ಲಳ [ಶಾಕಾಂ. ೧] ದ ಲಂಕೆಯ ತಾವೀಕ್ಷಿಸಿದೆ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೫-೩೭).

[ಎರ್ದೆ + ತಲ್ಲಣ]

ಎರ್ದೆದಾಣ (ನಾ). ಹೃದಯದ ಸ್ಥಾನ; ಮನಸ್ಸು : ಕಾಣುತಿರೆಸನ ಮೂರ್ತಿಯಂ ಮತ್ತಾಸನಿಯರ್ದೆದಾಣಮಲರಗಳಿಗೆ ನೆರೆದಾಣಮಾದುವು (ಚಿಪು. ೨೦-೧೯). [ಎರ್ದೆ + ತಾಣ್]

ಎರ್ದೆದೆಱೆ, ಎದೆತೆರೆ, ಎದೆದೆರೆ (ಕ್ರಿ). ೧. ಎದೆಯನ್ನು ತೆರೆ; ಹೃದಯವನ್ನು ಬಿಚ್ಚು; ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿರುವುದನ್ನು ಪ್ರಕಟವಾಗಿ ಹೇಳು: ದೂತ ಮುಖೋದಂತಂಗಳಿನಱಿವುದು ಮತಿವಂತಂಗೆರ್ದೆದೆಱೆ ದನಲ್ತೆ ಬಾಯ್ದೆಱೆದಾತಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೨-೫೬). ೨. (ದುಃಖದಿಂದ) ಎದೆಯೊಡೆ: ವೃಷಸೇನನಂ ಕಂಡು ಕರ್ಣನಂ ನೆನೆದೆರ್ದೆದೆಱೆದು ದುರ್ಯೋಧನನ ಕೆಳೆಯನಪ್ಪ ನಿಮ್ಮಮ್ಮಂ ಕರ್ಣನೆಲ್ಲಿದನೆಂದು (ಪಂಪಭಾ. ೧೩-೫೭ ವ). ೩. ಸ್ತನಗಳನ್ನು ಕಾಣಿಸು: ತೊಱೆಗಳ ಪುಳಿನತಳಂಗಳ ತೆಱಪುಗಳರೆದೆಱೆದು ಪೋಲ್ತುವೆರ್ದೆದೆಱೆ [ಪಾಠಾಂ. ವೆಡೆತೆಱೆ]ದಿರೆ ನಾಣೆಱಕದಿನರೆದೆಱೆದೋಪಳ ಮಿಱುಗುವ ಘನ ಜಘನ ತಳದ ತೆಱಪಿನ ತೆಱನಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೨೪). **ಎದೆತೆರೆ**: ೧. "ದುಃಖಿಸು, ಅಂತಃಕರಣವನ್ನು ಬಿಚ್ಚು" (ಕಂನುಹು. ೧೩೧). **ಎದೆದೆರೆ**: ೨. ಆ ಉಭಯ ಕಾವ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಹೊಳೆಯುವ, ಕವಿಯ ಎದೆದೆರೆಯುವ ವಿಶಿಷ್ಟವಾದ ಕೆಲವು ಪದ್ಯಗಳಿಂದ ಮಂದಟ್ಟು ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬಹುದು (ನಾಡೋಜ. ೧೩೬). [ಎರ್ದೆ + ತೆಱೆ$_1$]

ಎರ್ದೆದೋಱು (ಕ್ರಿ). ಧೈರ್ಯವನ್ನು ತೋರು; ಕೆಚ್ಚನ್ನು ಪ್ರಕಟಿಸು: ಏಱನೆ ಸೂಱೆಗೊಂಡು ನುಡಿವೀ ನುಡಿಯಲ್ಲದೆ ಮತ್ತಮಾಸನಂ ದೋಱುವ ಬಲ್ಪುದೋಱುವೆರ್ದೆದೋಱುವ ಕಯ್ಪೆಸರಂಗಳೆಮ್ಮನುಂತೇಱವು (ಪಂಪಭಾ. ೮-೨೦). [ಎರ್ದೆ + ತೋಱು$_1$ (< ತೋಱ್)]

ಎರ್ದೆನೀರ್ (ನಾ). "ಎದೆಯುದ್ದವಿರುವ ನೀರು" (ಪ್ರಭಣ್ಣ). [ಎರ್ದೆ + ನೀರ್$_1$]

ಎರ್ದೆನೋ (ಕ್ರಿ). (ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ) ಅಸಮಾಧಾನವನ್ನು ಹೊಂದು; ಕಿರಿಕಿರಿಯಾಗು: ಅಚ್ಯುತಂಗಿನಿಸೆರ್ದೆನೋವೆಯಪ್ಪೊಡದು ಕೂಡದು ಮೂವರೊಳೊರ್ವಂ (ಪಂಪಭಾ. ೫-೧೦೨). [ಎರ್ದೆ + ನೋ]

ಎರ್ದೆನೋವು (ನಾ). ಹೃದಯದ ನೋವು; ಎದೆಯ ಬೇನೆ: ಹಿಪ್ಪಲಿ, ಸಕ್ಕರೆ, ಜೇನುತುಪ್ಪ, ಕಾದಹಾಲು, ಹೊಸತುಪ್ಪ ಇವಿಷ್ಟನೂ ಸೌಟನಲ್ಲಿ ತೊಳಸಿ ಪಾನವಂ ಮಾಡಿಸಲು...ಕೆಮ್ಮು, ಎದೆನೋವು, ಜೀರ್ಣಜ್ವರಗಳನು ಪರಿಹರಿಸುವುದು (ವೈದ್ಯಸಾ. II, ೧೧೩). [ಎರ್ದೆ + ನೋವು]

ಎರ್ದೆಬೆಂಕೆ (ನಾ). ಎದೆಯ ಬೆಂಕಿ; ಹೃದಯದ ಸಂತಾಪ: ಇದು ನಿನಗೆ ಬಗೆಯೆಣಿಕೆ, ಎನಗೆ ಎರ್ದೆಬೆಂಕೆ (ಅಶ್ವತ್ಥಾ. ೩೮-೨). [ಎರ್ದೆ + ಬೆಂಕೆ]

ಎರ್ದೆಯಂಟು (ಕ್ರಿ). ಎದೆಯನ್ನು ಮುಟ್ಟು; ಮನಮುಟ್ಟು: ಉದಯಂಗೆಯ್ವಂದೆನ್ನ ಕೊಂದೆ ನೀನೆಂದಿಂದುವಿನೆರ್ದೆಯಂಟೆ ಸೂರುಳಿಡಿಸುವ ತೆಱದಿಂ (ಕಾದಂಉ. ೨೨೯). [ಎರ್ದೆ + ಅಂಟು$_1$]

ಎರ್ದೆಯಾಣ್ಮ (ನಾ). ಹೃದಯೇಶ್ವರ; ಪ್ರೀತಿಪಾತ್ರ: ಸೊಬಗಿನಾಗರ ಮೆಲ್ಲಿದನಿಚ್ಚೆಯಾಣ್ಮನೆಲ್ಲಿದನೆರ್ದೆಯಾಣ್ಮ [ಪಾಠಾಂ. ಎರ್ದೆಗಾಣ್ಮ] ನೆನ್ನರಸನೆಲ್ಲಿದನೋ ಲಲಿತಾಂಗವಲ್ಲಭಂ (ಆದಿಪು. ೩-೧೫). [ಎರ್ದೆ + ಅಣ್ಮ (< ಅಳ್ಮ)]

ಎರ್ದೆಯಾರು (ಕ್ರಿ). ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ತೃಪ್ತಿಪಡು; ಮನದುಂಬು: ಭುಜಮೂಲಮಂ ನೆಱೆಯೆ ಕಂಡೆರ್ದೆಯಾರಿದೊಡಂ ನಿರೀಕ್ಷಣಾಕುಲತೆಯಿನೀಂಟುವರ್ ಪಥಿಕರ್ (ಚಂದ್ರಪು. ೧-೯೮); ಕುಸುಮಾವಳೀ ತನೂದರಿಯನಡರ್ತು ಭೂಪ ಕುಸುಮಾಯುಧನಿಂತೆರ್ದೆಯಾರೆ ನೋಡಿದಂ (ಕುಸುಮಾ. ೧೩-೭೬). [ಎರ್ದೆ + ಆರು$_2$ (< ಆರ್$_2$)]

ಎರ್ದೆಯಾಶೆ (ನಾ). ಎದೆಯ ಆಸೆ; ಮನಸ್ಸಿನ ಬಯಕೆ: ನಿನ್ನನ್ತಸ್ಸತ್ತ್ವಂ ಪರಮಗುಣಮೆರ್ದೆಯಾಶೆ ಸಿದ್ಧಿಯ ಕೃತಿಯಿಂ ನಿನ್ನೊಳೆಯವಿತಳಿಯದಂತೆವೋಲ್ ಪೊರಪೊಣ್ಮಿಸಿ ಕವಿಯಣ್ಮಿಸುವಂ (ಸಂಸಪ. ೨೦-೧). [ಎರ್ದೆ + ಆಶೆ]

ಎರ್ದೆಯಾಱು (ಕ್ರಿ). ಧೈರ್ಯ ಬತ್ತು; ಭಯಪಡು: ಸಲಹುವೈಯನು ಮುಳಿದು ಲೋಕದ ಕೊಲೆಗೆಲಸಕಂಗೈಸಿದನೆ ಹಾ ಪ್ರಳಯವಾದುದಕಾಲದಲಿಯೆಂದಮರರೆರ್ದೆ[ಪಾಠಾಂ. ಎದೆ]ಯಾಱೆ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೬-೨೯). [ಎರ್ದೆ + ಆಱು$_1$]

ಎರ್ದೆಯಿಕ್ಕು (ಕ್ರಿ). ಧೈರ್ಯಕುಗ್ಗು,—ಕಡಮೆಯಾಗು: ಈ ಕೂಸುಗಳ್ ಮನಮಿಕ್ಕಿಯುಮೆರ್ದೆಯಿಕ್ಕಿಯುಂ ಕಿಡುವರ್ (ಪಂಪಭಾ. ೨-೨೮ ವ). [ಎರ್ದೆ + ಇಕ್ಕು]

ಎರ್ದೆಯುಗಿ (ಕ್ರಿ). ಎದೆಯನ್ನು ಬಗಿ; ಹೃದಯವನ್ನು ಸೀಳು: ಪುಗಲೆಂಬ ಪಿಕಸ್ವರಕೆರ್ದೆಯುಗಿವ [ಪಾಠಾಂ. ಉಗುವ] ಸರಕ್ಕೆಯ್ದೆ ಬೆರ್ಚಿ ಕಣ್ಗಂ ಮನಕಂ ಸೊಗಯಿಪ ಸರದೊಳಗೆ ಶರಣ್ಬುಗುವಂತಿರೆ ಪೊಕ್ಕುದಂದು ವಿರಹಿಜನಂಗಳ್ (ಅಜಿಪು. ೬-೨೦). ℙ ಇಲ್ಲಿ 'ಎರ್ದೆಯಗಿ' (= ಆಗಮನದಲ್ಲಿ ಭಯಪಡು) ಎಂಬ ಪಾಠವಿರಬಹುದು. [ಎರ್ದೆ + ಉಗಿ$_1$]

ಎರ್ದೆಯುರ್ಚು (ಕ್ರಿ). ಎದೆಯನ್ನು ಭೇದಿಸು; ಮನವನ್ನು ಸೇರು: ಪೊದಱ್ದೆರ್ದೆಯುರ್ಚಿದ ನಲ್ಮೆಯೊಂದು ಭಾವಕಮಱಿಯಲ್ಕೆ... ತರಳಾಯತಾಕ್ಷಿಯ (ಶಾಂತಿಪು. ೮-೯೬). [ಎರ್ದೆ + ಉರ್ಚು]

ಎರ್ದೆಯುರ್ಬು, ಎದೆಯುಬ್ಬು (ಕ್ರಿ). ಎದೆಹಿಗ್ಗು,—ದೊಡ್ಡದಾಗು (?): ಒದವಿದ ಚಿಂತೆ ಪೆರ್ಚಿ ಪಸಿವಿಲ್ಲದೆ ಮರ್ಬೆರ್ದೆಯುರ್ಬೆ ನಿದ್ರೆಯಿಲ್ಲದೆ ಬಗೆ ಬೆರ್ಚಿ ಬುದ್ಧಿಯಣಮಿಲ್ಲದೆ ನಲ್ಲಳಗಲ್ಕೆಯಿಂದಂ (ಆದಿಪು. ೧೨-೨೩). **ಎದೆಯುಬ್ಬು**: ಪ್ರಿಯನಾಲಿಂಗಿಸಿದರೆ ರಕ್ತವು ಕಾಯುವುದಂತೆ! ಎದೆಯುಬ್ಬುವುದಂತೆ! ಸ್ನೇಹಾತಿರೇಕದಿಂದ ಎಚ್ಚರತಪ್ಪುವುದಂತೆ! ಹೌದೆ? (ಆರ್ಯಕ. ೪೪). [ಎರ್ದೆ + ಉರ್ಬು$_1$ (< ಉರ್ವು$_1$)]

ಎರ್ದೆರಕ್ಕೆ (ನಾ). = ಎದೆಗವಚ: ಆರ್ಗೆಳ್ಚರೆಂಬಂಗಿಯಿಲ್ಲಂ ಅವಂ ದೋಷಂಗಳೀಡಹಂ ಪೋರೊಳ್ ಪ್ರತಿಭಟಂಗೆಂತಂತೆರ್ದೆರಕ್ಕೆಯನಾನದಂ (ಸೌನಂದ. ೧೪-೩೮). [ಎರ್ದೆ + ರಕ್ಕೆ]

ಎರ್ದೆವಡಿ (ನಾ). ಎದೆಯ ಕದ: ವೀರನೊಂದುಪಹತಿಗೆರ್ದೆವಡಿ ಪವ್ವನೆ ಪಾಱಿದಂತಾಗೆ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೯೮-೮). [ಎರ್ದೆ + ಪಡಿ$_4$]

ಎರ್ದೆವತ್ತು (ಕ್ರಿ). ಎದೆಗೆ ಹತ್ತು,—ಅಂಟಿರು; ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಮುಟ್ಟು: "ಎರ್ದೆವತ್ತಿದುದೆನೆ ಚಿತ್ತದಲ್ಲಿ ನೆಲೆಗೊಂಡುದು" (ಚತುನಿ. ೧೨); ಮುತ್ತಿನ ಸರಕ್ಕೆ ನುಣ್ಪುಂ ಬಿತ್ತರಿಸಿದ ಬೆಳ್ಪುಮಲ್ಲದಿಂತೀ ಪೊಸಗಂಪೆತ್ತಣದೆನೆ ನಗುವಂತೆರ್ದೆವತ್ತಿದ ಮಲ್ಲಿಗೆಯ ತಿಸರವೇಂ ಸೊಗಯಿಸಿತೋ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೧೪೦). [ಎರ್ದೆ + ಪತ್ತು$_1$]

ಎರ್ದೆವತ್ತುಗೆ (ನಾ). ೧. ಎದೆ ಸೇರುವಿಕೆ; ಹೃದಯದ ಸಂಬಂಧ: ಶ್ರೀಗೆರ್ದೆವತ್ತುಗೆ ವರವಾಕ್ಪ್ರೀಗೆ ನಿಜಂ ಸುಮುಖವೃತ್ತಿ ತೋಳ್ವೆರಗು ಜಯಶ್ರೀಗೊಲವನೀಯೆ ನೆಗಱ್ದಂ ಭೂಗಧಿಪತಿ (ಚಂದ್ರಪು. ೨-೧). ೨. ಆಪ್ತತೆ: ಮಂತ್ರಿಗಾರೊಳಮೆರ್ದೆವತ್ತುಗೆ [ಪಾಠಾಂ. ಅಟ್ಟೆವತ್ತುಗೆ] ಯಾಗಲಾಗದೆಂಬುದುತ್ತರವಾಕ್ಯಂ (ನೀತಿವಾ. ೯-೫೫). [ಎರ್ದೆ + ಪತ್ತುಗೆ]

ಎರ್ದೆವರ್ (ಕ್ರಿ). ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಬರು; ಪ್ರೀತಿಪಾತ್ರವಾಗು; ಮೆಚ್ಚಾಗು: ಎನ್ನೆರ್ದೆವಂದ ರಾಯಸದ ಲಿಂಗರಸಂ ಬರೆಯಲ್ ಸಮಂತುಟಾಂ ಸನ್ನುತ ಶಂಭುಭಕ್ತರ ಪದಾಂಬುರುಹಂಗಳನೊಲ್ದು ಪೊತ್ತು (ಉದ್ಭಟ. ೧೨-೧೪೫). [ಎರ್ದೆ + ಬರ್$_1$]

ಎರ್ದೆವಟಲ್ (ನಾ). ಎದೆಯ ಆಯಾಸ; ಮನಸ್ಸಿನ ಕ್ಲೇಶ,—ದುಃಖ, ಚಿಂತೆ: ವಿಪರೀತಮಾದ ಮೃಗಕುಲದುಪದ್ರವಂ ನಿಮಗೆ ದಂಡಪಾಶಾದಿಗಳಿಂದಪಹರಿಸುಗುಮೆಂದಾರ್ಯರ್ಗುಪದೇಶಂಗೆಯ್ದು ಕಳೆದನವರೆರ್ದೆವಟಲಂ (ಪಂಠಾಮಾ. ೧-೭೨). 'ಅದವಟಲ್' ಪರಾ. [ಎರ್ದೆ + ಬಟಲ್$_3$]

ಎರ್ದೆವಾಯ್ (ನಾ). ಎದೆಯ ಬಾಯಿ (?): ಎರ್ದವಾಯದಿರ್ಮುತ್ತೆ ಪೊದಲ್ದಡೆರ್ ದೆಯೆಂದಿವು ಸಹಜ ಶಿಥಿಲವ್ಯತ್ಯಯನಾಳ್ಗುಂ (ಕವಿದ. ೪೫).

[ಎರ್ದೆ + ಬಾಯ್]

ಎರ್ದೆವುಗು (ಕ್ರಿ). ಮ ಹರಿವಾಗು; ಎದೆಯನ್ನು ಮುಟ್ಟು: ಅವಿನಾಣಮುತುಮರ್ದೆವುಗೆ ಕಿವಿಗುಗೆ ಪಂಡಿತೆಗೆ ನುಡಿದ ನಲ್ಲಜ ನುಡಿ ತಳ್ತುವಿರಳೆ ರೋಮಾಂಚ. . . . ಪೋಲ್ತಳ್ (ಆದಿಪು. ೦-೨೩); ಎನ್ನ ಮನಕ್ಕೆ ಸೋಲಮಂ ಮಾಡುವಲಂಬಿಪಂ ಪುಗುವವೋಲರ್ದೆವೊಕ್ಕೆನ ಗಿಂದು ಶ್ರೀಕ್ಕಮಂ ನೂಡಿದೆರ್ಗ (ಜಗದ. ೧೧-೪೩); ಪುರುಳುಂ ಲಕ್ಷ್ಮಣಮುಂ ಮೆಯ್ಯರಿಯುಂ . . . ತಳ್ತಿಸವ ರೆನ್ನ ದಂತರ್ದೆವುಗದೇ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೬). [ಎರ್ದೆ + ಪುಗು (< ಪೊಗ್ಗು)]

ಎರ್ದೆವೆಣೆ (ನಾ). ಎದೆಯ ಬೆಣೆ, —ಗೂಟ: ದಿಲ್ಲಿರುವಿಂದುಗಳ್ಳಿದಂಂ ಕಡಗಳ ಪೈಂಬೋಕದ ತಲೆವೊಕೆಗಳಂ ಹಗೆಗಳರ್ದೆವಣೆ [ಪಾಕಾಂ.ಡೆ] ಗಳಂ ರವಿಗೆಕೆಗಳಂ ಕ್ಷಣದೊಳು (ಜೈಮಭಾ. ೨೧-೧೮).

[ಎರ್ದೆ + ಪೆಣ್ಣೆ]

ಎರ್ದೆವೇಟ್ (ಕ್ರಿ). ಹೃದಯವನ್ನು ಬಿಚ್ಚಿ ಹೇಳು; ಮನಸ್ಸನ್ನು ತೆರೆದು ಮಾತಾಡು: ನುಡಿವೊಡೆ ಲಲ್ಲೆಯೆಂಗುಮೆರ್ದೆವೇಟ್ಟಾಡ್ವಿಡೆ ಕೈತವಮೆಂಗುಂ (ಅದಿಪು. ೧೨-೩೩). [ಎರ್ದೆ + ಪೇಟ್]

ಎರ್ಪತ್ತು 'ಎಬ್ಬತ್ತು' ನೋ.

ಎರ್ಪು (ನಾ). (?): ಇರ್ಪುಂ ತೋರ್ಪುಂ ಕೆರ್ಪುಂ ನೆರ್ಪುಂ ಪೆರ್ಪೆರ್ಪುಮಡರ್ಪಿಮಾರ್ಪುಂ ಕೂರ್ಪುಂ ಪರ್ದಾರಿಕೆಯುಮೆರ್ಪುಂ [ಪಾಕಾಂ. ಇರ್ಪುಂ] ಮೆಯ್ಯರ್ಪುಂ ಮೊದಲಾಗಿ ರೀಕ್ಷಸಂಯೋಗಂಗಳ್ (ಕವಿದ. ೬೯). [?]

ಎರ್ಬಟ್ಟಿಸು (ಕ್ರಿ). ಬೆನ್ನಟ್ಟುವಂತೆ ಮಾಡು; ಹಿಂಬಾಲಿಸುವಂತೆ ಮಾಡು: ಅ ರ್ಭೂಪ ರ್ಕೋಗ್ರ ವಿರ ಪ್ರಮುಖಮಾರ್ದಾಟಿಂದಪಂ ಕೊಂಡಪಂ ಮತ್ಸರದಿಂದ್ಬೆರ್ಟ್ಟಿಪಂ ಮುಟ್ಟಿಪಂ (ವಿಕ್ರ. VIII, ಸಾಗರ-೧೦೯-೩೪ ; ೧೦೭). [ಎರ್ಬಟ್ಟು (< ಎಬ್ಬಟ್ಟು) + -ಇಸ್ಕು]

ಎರ್ಬಟ್ಟು 'ಎಬ್ಬಟ್ಟು' ನೋ.

ಎರ್ಬು 'ಎಬ್ಬು' ನೋ.

ಎರ್ಮಾತಿಬ್ಬಿ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಈಱಗೊಬ್ಬಂ ಎರ್ಮ್ಮಾ[ತಿಬ್ಬಿ]ಮ್ಮ[ದಪ]ಕ್ಕಾಂಗಳತ್ತಂ ಒ[ಡ್ಡಿ]ಗೆಟ್ಟಿಯ ತೆಜ್ಜಾಣಂ (ಸಾ ೇಇ. XI-೬, ೯-೩೧ ; ೫೦೭). [?]

ಎರ್ಮೆ, ಎಮ್ಮೆ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಚೆತುಷ್ಪಾದ ಪ್ರಾಣಿ; ಮಹಿಷ: ಎಟ್ಟುಳಚ್ಚಿಯುಂ ಪಶುವುಮೆರ್ಮೆಯುಂ ಕುದುರೆ ನಾಯೊಟ್ಟಿಯುಮುಂ ಡುವಂ (ವಡ್ಡಾರ. ೯೭-೫) ; ಸಜಕ್ಕಮೂಜ ಎರ್ಮೆ ತುಱು ಪರಿದಟ್ಟಿ ಪುಯ್ಯಲ್ಕಾರಿದು (ವಿಕ್ರ. IX, ಹೊಸಪೇ. ೧೧-೧೦ ; ೧೦೬) ; ಅಂಬರಚರ ಪದಮಂ ಕುಡರಾ ಬಯಸಿರೆ ಪಚ್ಚಿನೆರ್ಮೆಗೊಡಿಸನರೀಂತತ್ತೆಂಬುವೊಲೀ ಮಗಧರಿದೆ ತಪಂಬಡೆಲೆಸಿದರ್ನೆಂದು ಬೆಚ್ಚನೆ ಸುಯ್ದಂ (ಕಾರ್ಕ್ಯಾ. ೬-೨೪) ; ಎರ್ಮೆಯ ಪೊರಿಯಂಗಿಕ್ಕಿದನಿಮ್ಮರ್ಮಾರಿಗೆ ಮತ್ತಮದನೆ ಮಹ ಳಕ್ಕಿತ್ತಂ (ಯಶೋಧ. ೩-೫೭). **ಎಮ್ಮೆ**: ೧. ಎಮ್ಮೆಮಗಳೆನ್ನ ಪಶು ಗಳೆನ್ನ ಪರಿವಾರಂ (ವಡ್ಡಾರ. ೧೪೦-೨೧) ; ಪೊನ್ಮೆಳದ ಎಮ್ಮೆ ತುಜು ಗಳೂ (ಮೃಆರಿ. ೧೯೩ ; ೧೨-೨ ; ೪೬) ; ಕೋಳ್ ತಿಪ್ಪೆಯಂ ಪೊರ್ದಿದಂತೆ ಪಸುದೆಮ್ಮೆ ಬಳೆದ ಕೈಯ್ಯಂ ಪೊಕ್ಕಂತೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೭-೯೫) ; ಪರವತಿಸಾರಂ ಪಿರಿದಾಗಿರೆ ಹೂಲಿಯ ಬೀರೆ ತ್ತಿಗುಡೆನೆಮ್ಮಯ ಮೊಸರಿರೆ ಬೆರೆಸಿಟ್ಟು ಸ್ನೇಧವಂ ಕೂಡಿರೆ ಮೆಲುವುದು (ಲಲ್ಲಾಕ. ೪-೧೫೫) ; ಕಟ್ಟುವೀಕಂ ಕಾಟದೊಡಂ ಜಡಂ ಹಯನ ಎಷ್ಟಾದರೂ ಉಣಬೇಕು (ಪುಕಂ ದ. ೨-೫೫ ಪದ್ಯ); ಎಮ್ಮೇಮೇಲೆ ಮಳೆಗರೆದಹಾಗೆ (ಗಾದೆ). ೨. (ಅಲಂ) ಸೋಮಾರಿ; ಜಡಸ್ವಭಾವದವನು: ಅವನು ಒಬ್ಬ ಎಮ್ಮೆ, ಬೇಗ ಬರುವುದಿಲ್ಲ (ಜೂಡಿ). ೩. (ಆಲಂ)ಹಿರಿದು; ದೊಡ್ಡದು. 'ಎಮ್ಮೆಚೀಲು', 'ಎರ್ಮೆಗುಂಡು' ಪರಾ.

[ದೇ. ೫ ತಮಿ. ಎಱಮ್ಮು ; ಮಲ. ಎರಮ, ಎರುಮ; ಕೊಡ. ಎಮ್ಮೆ; ತುಳು. ಎರ್ಮೆ; ತೆಲು. ಎನುಮು]

ಎರ್ಮೆಕೊಳ್ (ಕ್ರಿ). (ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ)ಎಮ್ಮೆಯನ್ನು ಹಿಡಿ,—ಗೃಹಣ ಮಾಡು: ಸ್ವಸ್ತಿಶ್ರೀ ನಾಡ್ಜೆಱಿಯರಾ ಎರ್ಮೆಕೊಳ್ಳಲ್ಲಿ ಸಕ್ಕೊ ನಾ ಕಾ ಸೂರ ರ್ನ್ (ಎಕ್ಷ. X (೩), ಬಂಂತಾ ಮು. ೬೯-೪ ; ೩೭೦ ಶತ). 'ತುಱುಕೊಳ್' ಪರಾ. [ಎರ್ಮೆ + ಕೊಳ್]

ಎರ್ಮೆಗುಂಡು, ಎಮ್ಮೆಗುಂಡು (ನಾ). ದೊಡ್ಡಬಂಡೆ: ಸಿರಿಮಾರ ಹೊಲವೇರ ಎರ್ಮೆಗುಂಡಿನ ಮೂಡಣ ಮೆಯ್ಕ ಕಲಿಲು ಕಲ್ (ಕಾಇ. ೧೨-೭೬-೫೪ ; ೧೧೭೦). **ಎಮ್ಮೆಗುಂಡು**: ಅಕ್ಕ್ಯಗುಂಡದ ಬಟ್ಟೆಯ ಪಡುವಣ ಪಳ್ಳದೊಳಗಡೆಮ್ಮೆಗುಂಡಿನ ತೆಂಕ ಮೆಯ್ಕಲ್ ನಟ್ಟಿಕಲ್ಲು (ಸಾಇ. XX, ೧೫೪-೬೧ ; 1166) ; ಸಮಾಧಿಸ್ಥಳವ . . . ತರವಡಿದು ಭಿಕ್ಷಿಯಂ ಕಂಬಂಗಳಂ ಮೇಲೆ ಕವಿವ ಅಱಗಲ್ಲ ತರಿಸಿ ಪಿರಿಯದೊಂದೆಮ್ಮೆಗುಂಡದ ಅದಱ ಬಾಗಿಲಂ ವಿರಳವಾಗಿರಲೊಳಗೆ ತೋಡಿ (ಸಿದ್ಧರಾ. ೯-೫೫).

[ಎರ್ಮೆ + ಗುಂಡು]

ಎರ್ಮೆಯ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಶ್ರೀಎರ್ಮ್ಮೆಯರ ಮಗ ಬೊಲ್ಲ ಗಂಗಗಾಮುಣ್ಣನಜಿಬಿದು ದಿಬ್ಬಂ (ಎಕ್ಷ. X, ಭೌಂಂಗ್ಳೂ. ೧೩-೪ ; ೪೫೦). [?]

ಎರ್ಮೆಯನೂರು (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಪಶ್ಚಿಮತಃ ಎರ್ಮಯನೂರು ನಾಮ ಗ್ರಾಮಃ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩, ೪೦-೫೯ ; 951 ?).

[ಎರ್ಮೆಯ + ಊರ್ಮ್ಯ (< ಊರ್)]

ಎರ್ಮೆವೋರಿ, ಎಮ್ಮೆವೋರಿ (ನಾ). ಕೋಣ: ಕರ್ಬುರಿಯ ಪಿಂಡಿ ನಂತೆಯುಂ ಸಿಂಗದ ಜಂಗುಳಿಯಂತೆಯುಂ ಜವನೆರ್ಮೆವೋರಿವಿಂಡಿನಂ ತೆಯುಂ (ಪಂಂಪಾಮಾ. ೪-೫೪ ವ) ; ಉಳಿಯಬಲ್ಲ ಧನುರ್ಧರ ಸೈನ್ಯಂ ಜವನೆರ್ಮೆವೋರಿಗಳ್ ತಾಗಿ (ಪಂಂಪಾಮಾ. ೧೩-೫೩) ; ಆ ಭೀಮಳ್ಕ್ಕಿಯಂ ಎರ್ಮೆವೋರಿಯ ಮೆಯ್ಕ ರಕ್ಕಸನ ಶಿಖರ ಸಮಕೋಡೆ ರಡನಳ್ಕಯ್ಯಂದಡಸಿ ಪಿಡಿದೊತ್ತಿ ತಿರ್ಪನೆ ತಿರುಪ್ಪಿ (ಶ್ರೀ ರಾ ಮಾ. ೨೯೭-೩೨೪). **ಎಮ್ಮೆವೋರಿ**: ನಿಚ್ಚಮೊಂದು ಮನೆಯೊರಡೆಮ್ಮೆ ವೋರಿಯೊಳ್ ಪೂಡಿದ ಪನ್ನಿಕ್ಕಂಡುಗದಕ್ಕುಂ ಕೂಲುಮು[ಸ]ರ್ಬೆರ್ ತಳ್ಳ ಪರಿಳರಮುಮನೊರ್ವಮಾನಸಂ ಕೊಂಡು ಪೋಪಂ (ಪಂ ಪ ಭಾ. ೩-೨೫ ವ) ; ಮೂಗುಱಿದಮ್ಮೆವೋರಿಯುಂ ಪೆಜಿಮಟ್ಟಿದ ಕಗರುಂ ತಾಗು ವಂತೆ (ಶಾಂತಿ. ೩-೮೨ ವ) ; ಡೊಂಬಿನಾಳ್ ಧುರಧರೆಯೊಳ್ ಸಹಸ್ರ ಮಿದಿರಾದಡಮಂತಳನೆಮ್ಮೆವೋರಿಯಂತಿರೆ ಕೆಡೆವೊಯ್ದಂ (ಮ ಹಾ ನೇ. ೧೧-೧೩೬). [ಎರ್ಮೆ + ವೋರಿ (< ಪೋರಿ)]

ಎರ್ವಟ್ಟು 'ಎಬ್ಬಟ್ಟು' ನೋ.

ಎರ್ವಿಸು 'ಎಬ್ಬಿಸು' ನೋ.

ಎರ್ವು 'ಎಬ್ಬು' ನೋ.

ಎಲ್ಲಾ, ಎಲ್ಯಾ (ಅ). ಆಶ್ಚರ್ಯವನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಒಂದು ಮಾತು: ಎಲಾ ಕಣ್ಣಾಮುಚ್ಚಿ ತೆಗೆಯುವುದರೊಳಗಾಗಿ ಮಾಯವಾಗಿಬಿಟ್ಟೆ (ರಾಷ). ಎಲ್ಯಾ: ಎಲಾ, ಇವನ! ಏನು ಅಸಾಧ್ಯವಾದ ಕೆಲಸಮಾಡ್ತಾ ಇದ್ದಾನೆ (ರಾಷ).

ಎಲಎಲ, ಎಲಾಎಲಾ (ದ್ವಿರುಕ್ತಿ): ಎಲ ಎಲ, ತೆಗೆ ಅದನ್ನು ಹೊರಗೆ (ಗಾಇಪ. ೨೩); ಎಲಾಎಲಾ, ಒಳ್ಳೇ ಆಸಾಮಿ ಕಣಯ್ಯ ಇವನು; ಇವನಾಳ ತಿಳಿಯಲಿಕ್ಕೆ ಆಗುವುದಿಲ್ಲ (ರಾಷ). [?]

ಎಲ್ಲಃ, ಎಲ್ಲಾ (ಅ). ಕೆಳದರ್ಜೆಯವರನ್ನು ಸಂಬೋಧಿಸುವಾಗ ಬಳಸುವ ಒಂದು ಅವ್ಯಯ: *ತಡೆತಡಲ ಕೆಟ್ಟೋದರಿ* (ಜಸಭಾ. ೬-೧೧); *ಎಲ ರಂಗಾ, ಇಲ್ಲಿ ಬಾ* (ರಘು). **ಎಲ್ಯಾ:** ಹಾಂಬಂತಹನು ಆದು ಯಾರೆಶಾ ಎಂದು ಈಚೆಗೆ ಬಂದು *ಕೃಷ್ಣನೊಡನೆ ಯುದ್ಧಕ್ಕೆ ನಿಂತನು* (ಶಿಪು. XI, ೨೩); *ವಿವೆಲಾ ಶಿಚಿರಾ, ನಾನು ಶತ್ರವಾದಿ ಯೆಂದು ನೀವು ಅರಿಯರೊ* (ಶಿಪು. XI, ೯); *ಎಲಾ ಸಿದ್ದ, ಎಲ್ಲಿ ಹೋಗಿದ್ದೆಯೇ* (ರಘು). [?]

ಎಲಂಚೆ 'ಎಲಚೆ' ನೋ.

ಎಲಂಚೆಕೊಂಟೆ (ನಾ). ಎಲಚೆ ಮರದ ಬಳಿಯಿರುವ ಒಂದು ಕುಂಟೆ: *ಈಕಾನ್ಕದ ಕಿಸುವಾಲಿಯನ್ದೆ ನಿನ್ದ ಕಲ್ಲನ್ದೆ ಒಜ್ಜೆಯಿನ್ದೆ ಅಗ್ಗೇಯದ ಎಲಂಚೆಕೊಣ್ಕೆಯನ್ದೆ ಪೂಲಿಕುಣ್ಕೆಯನ್ದೆ ಕೆರ್ದುಳದೊಳಗಣ ಜಾಮು ಪೂಳದಿನ್ದೆ* (ಎಳ. X (೩), ಚಕ್ಕುಲ. ೧೦೬-೭೧; ೩೫೦).

[ಎಲಂಚೆ + ಕೊಂಟೆ (< ಕುಂಟೆ)]

ಎಲಂವಳ್ಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: *ಮಹಾಜನಮುಂ ಮೋಸಿಗೊರವರುಂ ಮೂಲಸ್ಥಾನದ ಮಹಾಡಿನವಾಳ್ಕೆಲಂವಳ್ಳಿಯ ಶಾಸನಮುಂ* (ಎಇ. XII, ೨೦೧-೧೫; ೪೬೫). ಇ ಈಗಿನ ಮಂತ್ರವಾಡಿ.

[?]

ಎಲಕಾ (ನಾ). (ಕರಾ) ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮೀನು. [?]

ಎಲಗುಡಿ (ನಾ). ವೀಳಯದೆಲೆಯ ಬಳ್ಳಿ, —*ಕುಡಿ: ಹಲಸು ಮೆಣಸು ಎಲಗುಡಿ ಮಾಲು ಕಲು ಕಲವೆ ಕುಮರಿ ಕೋಹು ಮಳ್ಳಿ ಹಕ್ಕಲು ಕಾಡಾ ರಂಭ ಮುಂತಾದ ವನುಳ್ಳ ಬೆಳೆಯ ಬಿತ್ತಿ ಬೆಳೆದುಕೊಂಡು* (ಮೈ ಆ ರಿ. ೧೯೩೪, ೫೮-೪೭; 1435). [< ಎಲೆ + ಕುಡಿ]

ಎಲಗೆ 'ಎಲೆಗೆ' ನೋ.

ಎಲಗೇ 'ಎಲೆಗೆ' ನೋ.

ಎಲಚಿ, ಎಗಚಿ, ಎಲಂಚೆ, ಎಲಚೆ, ಎಳಚಿ (ನಾ). ಬೋರೆಮರ; "ಬಾರಿಗಿಡ" (ಉಳ): *"ಕಳ್ಳನ್ದು = ಎಲಚಿ"* (ಜಾಚಿಕಾ. ೬); *ಮಾವಿನ ಹಣ್ಣು ನೇಜುಳಕಣ್ಣು ಳಳವೆಯ ಹಣ್ಣುಬೆಲಚಿ* [ಪಾಕಾಂ. ಚಿ] *ಯ ಹಣ್ಣು . . . ಮಧುರೆ ಮಧುವುಂಟು* (ಬಸವ. ೧೯-೧೬); *ಸಾರಿ ದಡವನು ಬಳಳ ವನದೊಳಗಾಸುಳಲುಬೆಲಚಿ* [ಪಾ ಕಾ ಂ. ೧೮೭] *ಹಣ್ಣನು ಸೇರಿಸುತ್ತಿಂಗು ದಿಯ ಪಿಚ್ಚಾಳವನರಿ ಜೊತೆಗೆ* (ರಾಮಾಸಂ. ೨-೫-೧೦); *ರೆಳ್ಳಮ್ಮ ಮಕ್ಕಳ ತಲೆಯ ಮೇಲೆ ಎಲಚಿಹಣ್ಣು ಕಾಸು ಎರೆದರು* (ಕಲಿಗೊಂ. ೧೧).

ಎಗಚಿ: "ಎಗಚಿಗಿಡ" (ಜಾಚಿಕಾ. ೨೩); (ಮೈಫಿಗ. ೧೧-೧೮೭).

ಎಲಂಚೆ: 'ಎಲಂಚೆಕೊಂಟೆ' ಪರಾ. ಎಲಚೆ: *"ದ್ವಿಕಂಟಕಃ—ಎ(ಯ)ಲಚೆ"* (ಓಷ. ೭೩). **ಎಳಚಿ:** *"ಕಳ್ಳಂಧೂಮ, ಬದರಿ, ಕೋರಿ, ಳೆಗೋಟು - ೪ ಎಳಚಿಗಿಡದ ಹೆಸರುಗಳು"* (ನಿಘಂಟು. ೧೧೫); *ಒಂದು ದೊಡ್ಡಕಾದು. ಅಲ್ಲಿ . . . ಹೇರಳೆ ಎಳಚಿ ತಪಸಿ ಇಂತಹ ಮರಗಳು ಬೆಳೆದಿದ್ದುವು* (ಕಂಕತ. ೯೯).

[?]

ಎಲಚಿ 'ಎಲಚಿ' ನೋ.

ಎಲಚಿಕೆ 'ಎಲೆಯಡಕೆ' ನೋ.

ಎಲತ್ತಿಕೆ (ನಾ). ಒಂದು ಗಿಡದ ಹೆಸರು: *"ಹಕ್ಕಳಿ [ಪಾಕಾಂ. ಹಕ್ಕಳಿ] ಯೆಲತ್ತಿಕೆಯುಸ್ಕಾಳ್ಳು"* (ಮಂಗರಾ. ೩೩-೮). [?]

ಎಲಮ 'ಎಲಮೆ' ನೋ.

ಎಲಮುಗಿಲು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: *ದಾಸಾಳ ಹೂವು, ದಾಳಂಬ, ರೆಕಾಂಜನ, ಎಲಮುಗಿಲು, ಮುಟ್ಟಿದರೆ ಮುರುಟು . . . ಇವನ್ನು ಹೂರ್ಗಮಾಡಿ . . . ನೆತ್ತರು ಹೊಟ್ಟಿಬೇನೆ ಶಾಂತ* (ವೈದ್ಯ. ೨೩).

[?]

ಎಲಮೆ, ಎಲಮ, ಎಲಮೇ (ಅ). ಸ್ಮರಣ, ವಿಚಾರ, ಆಮಂತ್ರಣ ಗಳಲ್ಲಿ ಬಳಸುವ ಒಂದು ನಿವಾತಾರ್ಥವ್ಯಯ: *"ಎಲೆ, ಎಲೇ, ಎಲಮ, ಎಲಮೇ – ಸ್ಮರಣ ವಿಚಾರಾಮಂತ್ರಣೇಷು"* (ಕಬ್ಬಾನು. ೨೧ ವ್ಯಾಖ್ಯಾ). **ಎಲಮ:** *ಆಂಬರ್ದಿಬಡವಾಗದಿರ್ ಚಂತಸರಿರಲು ಸಂಜೆಯೂಡೊಡೆ ಯಿರಿ ಪೊಗೆ ನಿನ್ನೆಲಮಿಲಮ ಎಂದು ಕುಣಿದಾಡುತಂ* (ಕಬ್ಬಾ. ೫-೨೨). **ಎಲಮೇ:** *ಮೇಲಿನ 'ಶಬ್ದಾನು ೩೧ ವಾಖ್ಯಾನ' ದ ಪ್ರಯೋಗ ವನ್ನು ನೋಡಿ.* [?]

ಎಲಮೇ 'ಎಲಮೆ' ನೋ.

ಎಲರ್, ಎರಲ್, ಎರಲು, ಎಲರು (ನಾ). ಗಾಳಿ; ವಾಯು: *"ಕಂಪು ವಳಂ, ಎರಲ್, ಮಿಗದೇರಂ, ಎಲರ್, ಗಾಳಿ—ಈ ೫ ವಾಯುವ ಪೆಸರ್"* (ಕಕಸಾ. ೪-೩೮); *ಉಡುವ ತಂಬೆಲರಂ ಬೆಡಂಗುವೆತ್ತು* (ಎಇ. XIII, ೩೩೧-೨೮ ; ೨೭೨); *ಕೋಗಿಲೆಯುಳ್ಳೆಲರಕ್ಕೆ ತುಂಬಿಯಳ್ಳರ ಗಿಳಿಯಳ್ಳೆ ಬಂದೊಡವೊಲ್ದೆರೆಯಾಲಾಲರ್* (ಅದಿಪು. ೩-೩೬); *ಆರ ವಿಂಬೊತ್ತಿಲ ಮಲ್ಲಿಕಾಪ್ರಸವ ಸೌರಭ್ಯಂಗಳಂ ಪೀಱಿ ಬರ್ಪಿಲರುಂ ಸಧರ್ಮಭೃಕ್ಕ್ಯಯಿಂದಮಿದರ್ಪರ್ಪಂತಾಯ್ತು* (ಸುಳುಮಾ. ೪-೪೪); *ಎಲರ ಮೈಸೋಕಿಂದ ತುಂಬಿ ಕೋಗಿಲೆಯ ಗಿಳಿಗಳ ಮೃದುಧ್ವನಿಯ ಕೇಳುವ ಯಿಂದ* (ಸೌಂದಪು. ೧೦-೪೧). **ಎರಲ್:** *"ಕಂಪುವಳಂ ಮಿಗದೇರಂ ಶಾ ಪಕಿಸಲೆಲರು ಗಾಳಿಯೆಲರಲಿಪನೆಸರ್"* (ಕವಿಕಂ. ೬೮); *"ಕಂಪು ವುಳ ಗಾಳಿ ಮಿಗದೇರಿಯಲರೆಲರೆನಲ್ಕಪಸರು"* (ಕಬ್ಬಮಂ. ೧೯); *ಮಱೆದು ಮಲಗಿದ ಸೂತನನು ನಾಲ್ಕೆರಡು ಗಳಿಗೆಯು ಬೀಸಿ ಮೂಗಿನೊ ಳೆರಲು ಕಂಡನು ಪಾರ್ಥ* (ಕನ್ನಾಪ್ರಿ. ೮-೫೫). **ಎರಲು:** *ಎರಲು ಸಂಚಿ ದುಮು ದಿಸಪಿಸಿಪಿ ಪರಿಹರಿಸಿತಿ ಬಲಪಟ್ಟರರ ನಿಸ್ಪುರತೆಗಂಜಿದ ಮಾಣದೆನೆ* (ಕುವ್ಯಾಳ. ೪-೧೪). **ಎಲರು:** *ದಕ್ಷಿಣ ದಿಕ್ಕಾಂತದೊಳಗೆಲರು ತಣ್ಣನೆ ತೀಡೆ* (ಛಾವಚ. ೪-೧೩); *ಬಳಲಿಬಂದಾ ಲತೆವನೆಯೊಳ್ಮಲ್ಲಿಕ ಪಲ್ಲರವಪ್ಪಿ ನಂದನದೊಳಗೆ ಸುಳಿದಾಡುವುದು ಬಳಳಕನಂದೊಂದೆಲರು* (ಸಾಳ್ವ ಭಾ. ೨-೫); *ಆವುದೆಲರಿನ ನಿಲ್ಲದಲತಕ್ಕೆ ಗಡು ಸೀಮೆ* (ಮಂಕಾಳ. ೯೦). [?]

ಎಲರಣುಗ (ನಾ). *"ವಾಯುವುಪತ್ರ, ಹನುಮಂತ"* (ಪ್ರಳಣ್ಣ).

[ಎಲರ್ + ಅಣುಗ (< ಅಣುಂಗ)]

ಎಲರು 'ಎಲರ್' ನೋ.

ಎಲರುಣಿ, ಎರಲುಣಿ (ನಾ). ವಾಯುವನ್ನು ಆಹಾರವಾಗುಳ್ಳದ್ದು; ಹಾವು; ಸರ್ಪ: *"ಭುಜಂಗಕ್ಕೆಲರುಣಿ"* (ಕವಿಕಂ. ೨೬೫); *ಎಲರುಣಿಗಳ್ ಕಿನ್ನಾಡಿ ಬಿಲಂಬೊಕ್ಕೆವು* (ಜಯಭಾ. ೭-೪೧); *ಪರಿದೀರ್ಘಲ್ಲುರವಣಿಸುವ ನಿಲಿದೊಳೆಲರುಣಿಯ ನೀರ್ದ್ದ ನಾಲಗೆಯಂಕ್ಕುಂ* (ಅಪ್ರತಿ. ೪೭-೨); *ಎಲರುಣಿಯ ಪಾಸಿನೊಳ್* (ತೀಪಣ. ೨೧೪-೨೨). **ಎರಲುಣಿ:** *"ಹಾವು"* (ಪ್ರಳಣ್ಣ). [ಎಲರ್ + -ಉಣಿ]

ಎಲರುಣಿಗೆ, ಎರಲುಣಿಗೆ (ನಾ). = ಎಲರುಣಿ: *ಎಲರುಣಿಗಳರಸ ಪೂವ ದಿಗನೋಲ್ಮಾಗ್ಗಾಲ (ಪ್ರಭುಪು. ೪-೬).* **ಎರಲುಣಿಗೆ:** *ಎರಲುಣಿಗನಲ್ಲಿ ನರ್ವಿಷವ ಕೆಂಬಳಯಲ್ಲಿ ಕುರುಲ ಶ್ವಪಾಥಮನೊಳಕ್ಕಿಂತ ಕುಟಿಯ* (ಮಚೇಪು. ೨೯-೯). [ಎಲರ್ + -ಉಣಿಗೆ]

ಎಲರುಣಿವಳ್ಳಿಗ, 'ಎಲರುಣಿವಲ್ಲಿಗ' ನೋ.

ಎಲರುಣಿವಗೆಯ (ನಾ). ಹಾವುಗಳ ಶತ್ರು; ಗರುಡ: *"ಪಕ್ಕಿ ಗಳಾಣ್ಮಂ, ಎಲರುಣಿವಗೆಯಂ, ಪರ್ವ—ಈ ೩ ಗರುತ್ಮಂಗೆ ಪೆಸರ್"* (ಕಕಸಾ. ೨-೧೨). *"ಗರುಡಂಗೆಯೆಲರುಣಿವಗೆಯ ಪಡ್ಡುಪಕ್ಕಿಗಳರಸಂ"* (ಕಬ್ಬಮಂ. ೬). [ಎಲರುಣಿ + ಪಗೆ + -ಅ]

ಎಲರುಣಿವಚ್ಚ (ನಾ). ಹಾವನ್ನೇ ಆಭರಣವಾಗುಳ್ಳವನು; *"ಸರ್ಪ ಭೂಷಣ; ಶಿವ"* (ಪ್ರಳಣ್ಣ). [ಎಲರುಣಿ + ಪಚ್ಚ + -ಅ]

ಎಲರುಣಿವಿಸಿಳಿ (ನಾ). ಹಾವನ್ನು ಹೊಟ್ಟೆಯ ಸುತ್ತಲೂ ಸುತ್ತಿ ಕೊಂಡಿರುವವನು; ಗಣಪತಿ : "ದಿಕ್ಕಿವಳಿಪಡಿಗೆಗಂಡಿ ಮೇಣಿಲರುಣಿ ಮಿಸಲು . . . ವಿನಾಯಕನ ನಾಮಂ" (ಕಬ್ಬಕ್ಕೆ. ೫); ಎಲರುಣಿವಿಸಿ ನೆಡಗೆಗಂಡಿ . . . ಸುಂಡಿಲಮೊಗಂ . . . ಕರವಿಗನೆವಿಸ್ಕುಂ" (ಕಬ್ಬಮುಂ. ೫).

[ಎಲರುಣಿ + ಬಸಿಱ್ + -ಅ್]

ಎಲರುಣಿವಟ್ಟಿಗೆ, ಎರಲುಣಿವಕ್ಕೆಗ, ಎಲರುಣಿವಕ್ಕೆಗ (ನಾ). ಹಾವನ್ನೇ ಹಾಸಿಗೆಯಾಗುಳ್ಳವನು; ಸರ್ಪಶಯನ; ವಿಷ್ಣು : "ಎಲರುಣಿವಟ್ಟಿಗ ಪಾಜುಂಬಳಿಗೈಯಂ ಪರ್ದುದೇರಿಸಕ್ಕುಂ" (ಕವಕಂ. ೨೫). **ಎರಲುಣಿವಕ್ಕೆಗ** : "ಸ ರ್ಪ ಶಾಯಿ, ವಿಷ್ಣು" (ಪ್ರಥಮ್ನ).

ಎಲರುಣಿವಕ್ಕೆಗ : "ಎಲರುಣಿವಕ್ಕೆಗಂ ಪರ್ದುದೇರಿಂಗಂಡಲಿಳಯಂ . . . ಉಪೇಂದ್ರನ ನಾಮಂ" (ಕಬ್ಬಕ್ಕೆ. ೭); ಎಲರುಣಿವಕ್ಕೆಗನಪ್ಪವರ್ [ವೊ]ಕ್ಕುಳಂ ಪೂಜಿಸಿ ನಮಸ್ಯರಿಸಿ (ಮಾಶಪ. ೬-೨೪ ಪ).

[ಎಲರುಣಿ + ಪಱ್ + -ಗ್ಕ]

ಎಲರುಣಿವೆದೆಯ, ಎರಲುಣಿವೆದೆಯ (ನಾ). ಹಾವನ್ನು ಬಿಲ್ಲಿನ ಹಗ್ಗವನ್ನಾಗಿ ಉಳ್ಳವನು; ಶಿವ : "ಎಲರುಣಿವೆದೆಯಂ ಱಳಿಪಟ್ಟ ಳಿಯಂ" (ಕವಕಂ. ೧೫). "ಎಲರುಣಿವೆದೆಯ ಬಾನ್ಮನಿರ ಗೊಂದೆವಲ ವಿಗೆಯ" (ಕಬ್ಬಮುಂ. ೩); ಎಲರುಣಿವೆದೆಯಂ ದೀರಂ, ಭಗುವರ್ಗಜಂ . . . ಮುಂತಪ್ಪ ಭೂತವೇತಾಳಂಗಳ ಮರುಳ್ಪಡಿವೆರಸು (ರಾಮಶ್ವ. ೧೩೧-೧೩೬).

ಎರಲುಣಿವೆದೆಯ : "ಶಿವ" (ಪ್ರಥಮ್ನ).

[ಎಲರುಣಿ + ಪದೆ + -ಅ್]

ಎಲಗೆಗಳೆ, ಎಲಲ್ಗೆಳೆಯ (ನಾ). ಗಾಳಿಯ ಗೆಳೆಯ; ಬೆಂಕಿ; ಅಗ್ನಿ : "ಮರಗೂಱಂ . . . ಎಲಗೆಗಳೆಯಂ – ತೀ ರಿಪ ಅಗ್ನಿ" (ಆಶಾ. ೩-೨೩); "ಎಲಗೆಳೆಯಂ . . . ಮರಗೂಱಂ . . . ಅಗ್ನಿಯಭಿಧಾನಂಗಳ್" (ಕವಕಂ. ೨೪); "ಇಂಗಳಿಸಿ ಲಗೆಳೆಗೆ ಪೊಗೆವಲಿಗೆಯನಗ್ನಿ" (ಕಬ್ಬಕ್ಕೆ. ೨೦). **ಎರಲ್ಗೆಳೆಯ** : ಮೆಲ್ಮಾಡಿಯಂ ತಳೆದೆರಲ್ಗೆಳೆಯ ಕಯ್ಯಂ ಕೊರಲ್ಸಸ್ಪಿಯಂ ಸಲ್ದು . . . ನಿರಂಜನನ (ಪಾಸೋಪ. ೩-೧).

[ಎಲರ್ + ಗೆಳೆಯ]

ಎಲರ್ಚು- (ಕ್ರಿ). ಚೇತನಗೊಳ್ಳು; ಜೈತನ್ಯವನ್ನು ಪಡೆ : "ಎಲರ್ಚು-ಚೇತನಳರ್ದಕ್ಕೆ" (ಕಬಭಾ); ಮುಗ್ಱುಂ ಸತಿಯಕ್ಕಿದ ಕಣ್ಣಮೀರ ಧಾರೆಗಳೊಳೆ ನಾಂದೆಲರ್ಚಿ ಪೊದಳ್ಕೊರ್ಮೆಯಿಂ ಪಾಜುದುವನ್ನದಾಳಿಗಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೫-೧೧); ಪಣ್ಣಂ ತೊಲಲ್ದು ತೀಡುವ ತಣ್ಣೆಲರೊಳೆಲರ್ಚಿ ವನಚರವ್ರಜವುದಲೆಸಳ್ವ ತಣ್ಣನೆ ತನಿದಿರೆ ಬನದೊಳ್ ಪಣ್ಣನೆ ತಿನು ತಿರ್ಪಿನೆಳಸಿ ತರುಚರಳಯಮಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೨೨೨).

[ಎಲರ್ + -ಚ್ಚು-/ ತಮಿ. ಇರಿರ್, ಟೆರ್ರ್=ರೋಮಾಂಚಗೊಳ್ಳು; ತೆಲು. ಎರುಚು = ಮೇಲೇಳು]

ಎಲರ್ಪಟೆ (ನಾ). ಗಾಳಿಪಟ: ಆಗಸಕಡರದರಿಗಿಗಳನಾಗ್ಮಲ್ಪಟ್ಟಸಲ ದೊರ್ಗಳಕ್ಷಿದ್ಯುತಿ ಮೇಣ್ಕಾ ಗೆ ವನಲಕ್ಷ್ಮಿಯಾಡಿಪ ಕಾಗದೆಲರ್ಪಟದ ರಾಗಮೆಸೆ ಸೊಗಯಿಸುಗುಂ (ಅಭೃಚಿ. ೩-೨೪). [ಎಲರ್ + ಪಟ್ಟು]

ಎಲರ್ವಟ್ಟೆ, ಎರಲ್ವಟ್ಟೆ (ನಾ). ವಾಯುಮಾರ್ಗ; ಆಕಾಶ : "ಎಲರ್ವಟ್ಟೆ ನಭೋಂಗಣಂ" (ಕರ್ಣಾ. ೧೦); "ಪೆಸರ್ಪುದಂಬರಕೆ ಬಾನೆ [ಪಾಠಾಂ. ನ್]ಲರ್ವಟ್ಟೆ" (ಶ ಬ್ದ ಮಂ. ೧೫); ನುಡತಿಮಣಿಯನಗಲಿ ಯೆಲರ್ವಟ್ಟೆಗೆ ವಿದಿತಯಶಸ್ಕಾಂತಂ ತವಕದಿ ಪಾಜುದಂ (ಜ ಯಕಾ. ೪-೨೪); ಎಲರ್ವಟ್ಟೆಯನಡರ್ದು (ರೇವಣ. ೭೩-೩೬). ಛಳಿಲೆ ಛಳಛಳ ರೆಂ ಡೆ ಲರ್ವ ಟ್ಟಿ ಯ ವರೊ (ಹಂಪ್ರಸಾಂ. ೮-೪೩); **ಎರಲ್ವಟ್ಟೆ** : "ಆಗಸಂ, ಮೊಂಬಟ್ಟೆ, ಎರಲ್ವಟ್ಟೆ. . . ಬಾನ್–ಈ ೬ ಆಕಾಶಂ" (ಕಶಾ. ೪-೪೧). [ಎಲರ್ + ಬಟ್ಟೆ]

ಎಲರ್ವಟ್ಟೆಗ (ನಾ). ವಾಯುಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ಸಂಚರಿಸುವವನು; ಖಚರ (ಕ). [ಎಲರ್ವಟ್ಟೆ + -ಗ್ಕ]

ಎಲರ್ವಟ್ಟೆನಾವು, ಎರಲ್ವಟ್ಟೆನಾವು (ನಾ). ಆಕಾಶದ ಹಾವು; ರಾಹು : "ಎಲ[ಪಾಠಾಂ. ಱಲ್]ರ್ವಟ್ಟೆನಾನೆ ರಾಹು" (ಕಬ್ಬಮುಂ. ೧೪).

ಎರಲ್ವಟ್ಟೆನಾವು : "ರಾಹು" (ಪ್ರಥಮ್ನ). [ಎಲರ್ವಟ್ಟೆ + ಪಾವು]

ಎಲರ್ವೊಯ್ದು (ನಾ). ಗಾಳಿಯ ಹೊಡೆತ : **ಎಲರ್ವೊಯ್ದುಂಡಿಸ** ರ್ದಿಕ್ಕುಕಾಂಡ ರಸದಿಂ [ನಾಂ]ದು (ವರ್ಧಮಾ. ೧-೪೩); ಎಲರ್ವೊಯ್ದಿಂದ ಮಲ್ಲಿಳ್ಕ ನ್ಯಾಮಳ ಪುಷ್ಪಂಗಳ್ (ಕುಸುಮಾ. ೧-೧೦೩); ಎಲರ್ವೊಯ್ದು ನಾಂತ ತಾವರೆಯೆಲರ್ವೋಲ್ (ಕಬ್ಬಕಾ. ೨೯೯). [ಎಲರ್ + ಪೊಯ್ದು]

ಎಲವ, ಎಲವು, (ನಾ). ಬೂರುಗದ ಮರ; ಶಾಲ್ಮಲೀವೃಕ್ಷ; ದೂಡಿ ಮರ : "ಎಲವಂ ಸ್ಥಿರಾಯು ತಾಂ ಶಾಲ್ಮಲಿಯೆಂಸಕ್ಕುಂ" (ದಸ್ತುಕಾ. ೩೩-೨); ಬೆಳ್ಪಲವಂಗಮೆಲವಂ ಬಳ್ಳಿಲೆಯಂ ಬಿಕ್ಕೆ (ಕಾವ್ಯ ಸಾ. ೧೦೧೦ ಕೂಪ್ರಕ); ಮಧುಕರಿ ನವಾಮ್ರದೊಳ್ ಪಾಯ್ಮುಸಿಲವದೊಳ್ ಪಾಯ್ದು ಪುದೇ (ಶಾಂತಪು. ೫-೧೫೬); ಸುರತರುವ ಬಿಟ್ಟು ಎಲವದ ಮರಕ್ಕೆ ನಿರಪೇಕ್ಷಿಯಂತೆ (ಸಿದ್ಧೇ ವ. ೩೫೬); ಕಡಿದರೋ ಸುರತರುವನೆಲವದ ಮಿಡಿಯ ಬಯಕೆಗೆ (ತೊರಣ. ೪-೫-೧೧). **ಎಲವ್ವಿ** : ಆಲರೆ ಮೇರೆ ದುವಿಟ್ಟಗೆ ಜಲುಕಲ್ಲುಕೊವಳ್ಳದಾ ಪರಿಯ ಎಲವ ಅಲ್ಲಿಂ ಕುಡಿಕ್ಕು (ಎಳ. II, ೩೫-೬ : ೫೦೦); ದೇಗುಲಕ್ಕೆ ಕೊಟ್ಟಿದೂರ ಪೊಲಮೇರೆ ಮೂಡ್ಪಡೆಸಿ ಎಲವೆ ಕಿಜುವಕ್ಕಾರ್ಕಜ್ ಎ ತೆಂಕಾ ಆದರುಳ್ಳದುಗಲ್ಲ (ಎಳ. X (ಕ). ಚಿಕ್ಕಬ. ೧೦೬-೬೩ : ೩೫೦).

ಎಲವದಮೀಣ, ಎಲವದಹಗಿನು = ಬೂರುಗದ ಮೇಣ : "ಪಿಜ್ಜಾ, ಶಾಲ್ಮಲೀವೇಷ್ಟಃ–ತಿ ಬೂರುಗಬಂಕೆ ಹೆಸರು, ಎಲವದಮೀಣ" (ಇಷ್ಟಂಂ. ೧೦೭); "ಮೋಚಾನಿರ್ಯಾಸಃ – ಎಲವದ ಜಗಿನು" (ಓಷಧಿ. ೧೩೦).

[ದೇ. ೫ ಕಮಿ. ಇಲವ, ಇಲಸು; ಮಲ. ಇಲವ, ಇಲವು]

ಎಲವರ (ನಾ). ಒಂದು ಔಂಧಿಸಿ ಹೆಸರು : ಎಲವರದ ಕಳವ ಬೂರ ಮಾಯಗಾವುಗ್ಮಾರ ಮಗ (ಎಳ. X, ಮುಳವಾ. ೨೫೬–೫ : ೧೦೦೦). [?]

ಎಲವರಿಗೆ (ನಾ). ಒಂದು ಮೂಲಿಕೆ : ಸೂಷಾ (ಎಲವರಿಗೆ) . . . ಇವು ಶ್ರಿದೋಷನಾಶಕ (ಆತ್ಮಾಂಗ. ೧೩೩). [?]

ಎಲವಸ್ತೆ, 'ಎಲೆವಸ್ತೆ' ನೋ.

ಎಲವು, 'ಎಲವ' ನೋ.

ಎಲವು, 'ಎಲ್ವು' ನೋ.

ಎಲವೊ, ಎಲವೋ (ಅ). ಕೋಪ ಅಥವಾ ತಿರಸ್ಕಾರದಿಂದ ಕೂಡಿ ಇತರರೊಡನೆ ಮಾತನಾಡುವಾಗ ಬಳಸುವ ಸಂಬೋಧನಾರ್ಥಕ ಅವ್ಯಯ : ನೆನೆಯೆಲವೊ ಗೋವುಗಾದುಮು ಪುಸಿಯೇ (ಪ ಂ ಪ ಭಾ. ೬-೫೬); ಪೆಜರಂ ಪೊಗಲ್ದಪೆಯೆಮ್ಮಂ ಕಿಜ್ಜಂಯಂ ಮಾಡಿದಪೆಯೆಲವೊ ಸಂಜಯ (ಗ ವಾ ಯು . ೩-೫೬); ಪೊಂಗಿ ಜಜ್ಜಿವ್ರತ್ತೆಲವೊ ಸಾನ್ವಾತ್ ಲಿಂಗವಲ್ಲದ ಬಳ್ಳವೆ ಅದು (ಬಸವ. ೯-೧೦) ; ಎಲವೊ ಕಾಂಬ . . . ಅಳವನಱಯದೆ ಅಧಮ ರಥಿಕರ ಕೂಡೆ ತೊಡಕುವರೆ (ಋ ವ್ಯಾ ಡ್ರ್ಯ. ೯-೪೨). **ಎಲವೋ** : ಎಲವೋ ಮ್ಲೇಚ್ಛರುಗಳಿರಾ ಬ್ಯಾಹ್ಮಹೋತ್ಮ ಮರಪ್ಪ ನಾವೊಂಯು ಪಾಪ ನಿವಾರಣಾರ್ಥ ಮಾಗಿ ಗೋವಿನ ಜಠರಂ ಪೊಕ್ಕಿರ್ದವು (ಪಂಡತಂ. ೧೯-೧೪); ಅಯ್ಯಾ ಎಂದಡೆ ಸ್ವರ್ಗ ಎಲವೋ [ಪಾಠಾಂ. ಲೊ] ಎಂದಡೆ ನರಕ (ಬಸವ. ೨೪೦) ; ಶಿಶುತನದೆ ಸಾಮರ್ಥ್ಯ ಸಾಕಿನ್ನೆನದಿರಲಿವೋ ಮರಳು (ಋವ್ಯಾಡ್ರ್ಯ. ೬-೨).

ಎಲವೆಎವೊ, ಎಲವೆಲವೋ (ದ್ವಿರುಕ್ತಿ) : ಛ ಡ ಛ ಡ ಲ ವೆ ಲ ವೊ ಕೊಲತೊಲಗೆನುತೆ ರೋಷದಿಂ ಛಾಡಿಛಾಡಿಸಿ (ಜೈಮಭಾ. ೧೨-೩೮); ಎಲವೆಲವೋ ರಜಕಾ ನಿಲ್ಲೆಲೊ (ಜಗವಿ. ೩-೪). [?]

ಎಲವೋ 'ಎಲವೊ' ನೋ.

ಎಲಸೆ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಎಲಸೆಯ ಮಹಾಜನಕ್ಕೆ ಕೊಟ್ಟ (ಮೈಆರ. ೧೯೨೯, ೬೮–೧೨ ; ೪೬೪) ; ಆರಸನೆಲಸೆಯೊಳಿಪ್ಪತ್ತುನಾಲ್ಕು ಹೇರ ದ್ರಮ್ಮವನಲ್ಲಿಯ ಮಹಾಜನದ ಕಾಲಂ ಕೆಲ್ಸಕ್ಕೆ ಬಿಟ್ಟ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೪೭–೭ ; ೩೩೧). [?]

ಎಲಹುರಿ, ಎರವುರಿ, ಎಲೆಹುರಿ, ಎಲೆಹುರಿ (ನಾ). ಒಂದು ಗಿಡದ ಹೆಸರು : "ಎಲಹುರಿಯ ಕರ್ಕಶಂ ಕತಕವಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗಕಾ. ೪೦–೬೧) ; "ಕಾ(ಸಾ)ಸರಿ, ಕಾಸದರ್ – ಈ ಯೆರಡುಂ ಎಲಹುರಿ" (ಓ ಷ ಧಿ. ೨೯) ; ಬೆಸಸಿಲವದ ಹಿಗಿಲಲುರಿಯುರವಂತಿಗೆಯಂದಿವಂ ಲಸದ್ಬುಗ್ಧದೊಳಂ . . . ವಿಷಮಜ್ವಗಂ (ಖಮದ. ೫–೨೪) ; ಎಲಹುರಿ, ಗಜಹಿಪ್ಪಲಿ . . . ಇಪ್ಪನು ಕಷಾಯದಲ್ಲಿ ಪಾಕ ಕಾಸಿ ಪಾನಮಾಡಲು ಶ್ವಾಸಕಾಸ . . . ಪರಿಹರ (ವೈದ್ಯಸಾ. I, ೧೩೦). **ಎರವುರಿ** : ಎರವುರಿಯಂ ಮೂಜುದಿನಂಬರೆಗಂ ಕೇಳ್ದ ಕಜ್ಜಿಯಲಿಕ್ಕಿ ಜವೆ ತಿಲಮುದಿರಿಂಗರಿನಿಸ ಮೆಂಬವಿಂಗಾಣಗರೆದಿಕ್ಕೆ (ಕೋಕೋಸ. ೯–೧೬). **ಎಲೆವುರಿ** : ಬರವದಱಿ ಕೊಳ್ಕುಯೆಲೆವುರಿಯರನಾಡುಳಿಯಮರ್ದಳ್ಳಿಯಂದಿವಕೊಳಿಗಂ ದೊರೆಕೊಂಡುದೊಂದನಾಜ್ಞದೆ ಕರಿದಲ್ಲಿದೊಡುಪ್ಪವರಿಸಿ ತಿನೆ ಪಾಸ ಹರಂ (ಕೋಕೋಸ. ೯–೪೫). **ಎಲೆಹುರಿ** : "ಉನ್ಮಾದಪ್ಪ೯-ಕಠಿಯ ಹಿಟ್ಟಳಿಕೆ, ಎಲೆಹುರಿ, ಇಲಿ" (ಓಷಧಿ. ೧೬). **ಎಲೆಹುಲಿ** : ಬಲ್ಪುವ ಕೊಳುಗುಳಿಕೆ ಯೆಲೆಹುರಿ (ರಿ) ಯ ತಕ್ಷರಿಸುಂ ತಪ್ಪದೆ ಮರ್ದಿಸಿ ತನುವಿಂಗಪ್ಪಕೆಯಂ ದಂತೆ ಕೊಳಲಖಿಳ ಕೃತ್ರಿಮವನುಱಗುಂ (ಖಮದ. ೧೪–೬೧).

[< ಎಲೆ + ಹುರ್ಚಿ]

ಎಲ್ಲಾ 'ಎಲ್ಲ' ನೋ.

ಎಲ್ಲಾ 'ಎಲ್ಲ' ನೋ.

ಎಳಿ (ನಾ). ಹೆಗ್ಗಣ ಮುಂತಾದ ಪ್ರಾಣಿಗಳ ಜಾತಿಗೆ ಸೇರಿದ ಒಂದು ಸಣ್ಣಪ್ರಾಣಿ (ಕ). 'ಇಲ್ಲಿ' ಪರಾ.

[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಮಲ. ಕೊಡ. ಎಳಿ ; ತುಳು. ಇಲಿ, ಎಲಿ ; ತೆಲು. ಎಲಿಕ, ಎಲುಕ ; ಕೋಲಾ. ನಾಯ್ಕಿ. ಎಲ್ಕ ; ಪರ್ಜಿ. ಎಲ್ ; ಗೊಂಡಿ. ಅಲ್ಲಿ, ಎಲ್ಲಿ ; ಪ್ರಾಹುಈ. ಖಲ್]

ಎಳಿಪಾಲ (ನಾ). ಇಲಿಯ ಬಾಲದ ಆಕಾರಕ್ಕೆ ಬಟ್ಟೆಯೊಂದನ್ನು ಹೊಸೆದುಕಟ್ಟಿ ಅದನ್ನು ಕಾಲಿಂದ ಚಿಮ್ಮಿಸಿ ಎರಡು ಪಕ್ಷದವರು ಆಡುವ ಒಂದು ಆಟ : (ಸ್ಯಾಂಶಬ್ದ). [ಎಳಿ+ ಪಾಲ]

ಎಳಿಯಾಲ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗಿಡ : "ಚಿತ್ರಾ, ಉಪಚಿತ್ರಾ . . . ಎಳಿಯಾಲದ ಮರಕ್ಕೆ ಹೆಸರು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೧೩). 'ಇಲಿವಾಲ' ಪರಾ. [ಎಳ್ಳಿ + ಆಲ್]

ಎಲ್ಲು 'ಎಲ್ಲ' ನೋ.

ಎಲ್ಲು (ನಾ). ಕಾಂತಿ ; ಪ್ರಕಾಶ. 'ಎಲುವಡೆ' ಪರಾ.

[?. / ತಮಿ. ಎಲ್ ; ಪ್ರಕಾಶ, ಕಾಂತಿ]

ಎಲುಗಟ್ಟು 'ಎಲ್ಗಟ್ಟು' ನೋ.

ಎಲುಗಯ್ಯ (ನಾ). ತಲೆಬುರುಡೆಯನ್ನು, ಕಪಾಲವನ್ನು ಕೈಯಲ್ಲಿ ಹಿಡಿದವನು ; ಶಿವ : "ಎಲುಗೈಯ ಬೂದಿಮೆಯ್ಯಂ ಬೆಳವಣ್ಣಿಂ ನೆತ್ತಿ ಗಣ್ಣುನೆನಹುಂ ಜತ್ತುಗಲೆಯನೆಸೆ ಸತ್ಯವೀಂದ್ರರ್ ಸಲೆ ಪೇಟ್ರರ್ ಸ್ಮರಹರಂಗೆ ನಾಮಂ" (ಅಪಕಂ. ೧೪). [ಎಲು (< ಎಲ್ಲು) + ಕೈ (< ಕೆಯ್) + –ಅ]

ಎಲುದಲೆ (ನಾ). ತಲೆಯ ಬುರುಡೆ ; ಕಪಾಲ : ಗೋಣ್ಮೊದಲಸಿಲ ದಲೆಯ ದಿಣ್ಮಾಲೆಗಳ್ಗತ್ತ ತನ್ಮಯ್ಯವೆಟ್ಟಮಗಳಾಣ್ಮನೆನಿಸಿದ (ಸಂದಮಾ. ೧೪–೧೫). [ಎಲು (< ಎಲ್ಲು) + ತಲೆ]

ಎಲುದೋಜು (ನಾ). ೧. ಮೂಳೆತೋರು ; ಎಲುಬು ಕಾಣು : ಬಲಗಜ್ಜೂಳಡರೆ ಕೆಂಪು ಬಿಡದೆ ಮೆಯ್ಯಲುದೋಜಿ ಮಲಿನ ಕಂಠ ದೊಳುಜ್ಜೆ ತಡರುದಂಗದ ಸಮ್ಮುಮೋಡಗಿತೆಮ್ಮುಯ್ಯಂಗೆ (ಭಾವಚಂ. ೧–೨). ೨. ಎಲುಬನ್ನು ತೋರಿಸು ; ನಿಸ್ಸಾರವಾದುದನ್ನು ತೋರಿಸು : ಕಂಡಲ ಸಂಗಮದೇವ ಎಲುದೋಜಲು ಸರಸನಾಡುವನು ಸೈರನದನ್ನಕ್ಕ ಶಬ್ದಬ್ರಹ್ಮ ಭಕ್ತಿ (ಬಸವ. ೩೧೦) ; ಎಲುದೋಜಿ ಸರಸ ವಾಡುತ್ತಿರ್ಪರೀ ಎಂದೆ ಕೊಲುವುದೆ ಇದಱಿಂದ ಕಾಡಲೇಕೆಲೆ ತಂದೆ (ಪಂಬರ. ೧೫೫–೧೬೬). [ಎಲು (< ಎಲ್ಲು) + ತೋಜು (< ತೋಱ್)]

ಎಲುಬು 'ಎಲ್ಬು' ನೋ.

ಎಲುಬುಗ್ಗೆ (ನಾ). (ಸೊರಗಿ) ಮೂಳೆಬಿಟ್ಟುಕೊಂಡ ಕೈ : ನೆಕ್ಕುಲ ದೋಪ್ಪ ಮೇಕಾಯ್ದು ಸೋಕಿಯೊಪ್ಪಾಸಿಟ್ಟೆಲ್ಲಾಳ್ ಉಂಗುರತುಂದದ ನುಣುಪಾದ ಎಲುಬುಗ್ಗೆಯನ್ನು ಅದುಮುತ್ತಾ (ಪ್ರಸರು. ೧೩೬).

[ಎಲುಬು (< ಎಲ್ಲು) + ಕೈ (< ಕೆಯ್)]

ಎಲುಮಾಲೆ (ನಾ). ಮೂಳೆಯ ಮಾಲೆಕೆ ; ರುಂಡಮಾಲೆ : ವಿಷ ಕಂಠದಂ ದೆಸೆಗೆ ಮಿಂಚುವೆಲುಮಾಲೆಯಂ (ಚಿಲುವ. ೨–೨೫) ; ಲೀಲೆಯಿಂದೆಲುಮಾಲೆಯಂ ತಾಳ್ದ ಮಾಂಗಲ್ಯತಿಲಯದಿಂ (ಪಂದಪು. ೧೬–೪೪).

[ಎಲು (< ಎಲ್ಲು) + ಮಾಲೆ]

ಎಲುಮಾಲೆಗೊರವ (ನಾ). ರುಂಡಮಾಲೆಯನ್ನು ಕೊರಳಲ್ಲಿ ಧರಿಸಿ ದವನು ; ಶಿವ : ಮಸಣನಾಥ ಹಾವಾಡಿಗನೆಲುಮಾಲೆಗೊರವ ಗೊರವಂ ನೋಡಿವೆಗೆ ಪಾಸಿಯೆ (ಚಿಲುವ. ೩೦–೩೩).

[ಎಲುಮಾಲೆ + ಕೊರವ್ + –ಅ]

ಎಲುಮುಂಚಿ (ನಾ). ನಿಂಬೆಗಿಡ, —ಹಣ್ಣು : ಎಲುಮುಂಚಿಯ ಹಣ್ಣಿನ ರಸದಲ್ಲಿ ಜಂಗಾರ ೧ ಪಲ ಪೆನೆಯಿಕ್ಕಿ ಮೂರು ದಿನ ಇರಿಸಿ . . . ಮೂರು ತೂಕ ಗುಲ್ಗುರ್ ಸಂಗಡ ಶರೀರಧಾತು ಸಪ್ತಕ್ಕೆ ಜೇನುತುಪ್ಪದಲ್ಲಿ ಗುಳಿಗೆಯಾಗಿ ಕೊಡುವುದು (ವೈವೈ. ೩೯). 'ಇಲಿಮಿಂಚಿ' ಪರಾ.

[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಎಲುಮಿಚ್ಚೈ ; ಮಲ. ಎಲುಮಿಚ್ಚ]

ಎಲುವಡೆ (ಕ್ರಿ). ಕಾಂತಿಯನ್ನು ಹೊಂದು ; ಪ್ರಕಾಶಗೊಳ್ಳು ; ಹೊಳೆ : ಹಿಮಸಮಯಮಡಿಂ ಅಧಿಪಂ ತ[ಪಾಶಾ. ದೀಪಂ] ಹಿಮದಿಂದೆಲುವಡೆಯೆ ಬಗೆಯ ಬಳ್ಕಂಬುಲಾಲೆಳ್ದ ಹಿಮಾಧಿಯೆಮಾಧಿ[ಸಲ್]ಧೈರ್ಯ ಮಹಾಂ ಬುಧಿ ನೆಲಸಿ ಬೆಳ್ಗಾಸನೊಳಿರ್ದಂ (ಆಪಪು. ೧೩–೩).

[ಎಲ್ಲು + ಪಡೆ]

ಎಲುವು 'ಎಲ್ಬು' ನೋ.

ಎಲುವುಸಂಧಿ (ನಾ). ಮುರಿದ ಮೂಳೆಯನ್ನು ಕೂಡಿಸಲು ಬಳಸುವ ಒಂದು ಗಿಡ ; ಗಾದ್ಯೆ : "ವಿಶಲ್ಯ – ಹಾಪಾಶದ ಗಿಡ . . . ಹಾವು ಮೆಕ್ಕೆ ಗಿಡ, ಎಲುಸುಂಧಿ ಗಿಡ, ಹುಚ್ಚೆಹರಳು ಗಿಡ" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೩೫೯) ; ಎಲುವಸ್ಥಿಸಂಧಾನಂ ತಂದು ಕುದಿಯ ಕುದಲು ಗರ್ಭಕೂಲೆ ಮಾಜ್ಯಂ (ವೈವೈ. ೧೫೧). [ಎಲುವು (< ಎಲ್ಲು) + ಸಂಧಿ]

ಎಲ್ಕೆ[1] (ನಾ). ೧. ಮರಗಿಡಗಳ ಪತ್ರ, —ಪರ್ಣ : ಮಲಯಾನಿಲ ನೊಯ್ಯನೆ ಪಕ್ಕೆಲುಂ ನೆಲೆಯಂ ಕಲಬ್ಬಿಗಂ ವಿಟಪಿಗಳೆಳೆ (ಭರಾ. ೩–೫೪) ; ಬೆಳರಲೆವರ್ಗಲೆಯಂ ತೊಳಾಂದರೆಂಬಂತೆ (ಧ ಮಾ ಮೃ. ೪–೪೪) ; ಕಸವುಂ ತೆಯೆಲೆ ಸೊಪ್ಪುಸೊಡಗುವಿಸುವಲಸಿ ಕಾಣದೆ ವಿಚಾರಿಸಿ (ಬಸವ. ೧೩–೨೨) ; ತಾವರೆಯೆಲೆಯ ಮಜ್ಜೆಗಳಲಾಡಿಗಳಿಗಾವುದು ಕೊಳಾಹಳಕಳೆ ಪರಿಜನ (ಕುಮಾಕ. ೧೦–೫೩) ; ಊಟಕ್ಕೆ ಎಲೆಗಳನ್ನು ಉಪಯೋಗಿಸುವುದು ಕೆಲವು ದೃಷ್ಟಿಗಳಿಂದ ಹೆಚ್ಚು ಆರೋಗ್ಯಕರ (ಆಯುಸಾ. ೧೨೦) ; ಕೆಲದಲ್ಲಿ ಉಣ್ಣುವವನಲ್ಲಿ ಎಲೆ ಕೇಳಿದ ಹಾಗೆ (ಗಾದೆ).

೨. ವೀಳೆಯದೆಲೆ : ಕರ್ಪೂರ ಸಮ್ಮಿಶ್ರ ಮಪ್ಪ ನೆಲವತ್ತಿಯಡಕೆಯ ಪೋಲ್ಕುಳುಮಂ ಕೈತೀವಿದೆಲೆಯುಮಂ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೭೪–೨೬); ಕಯ್ಯೆಲೆ ಕಯ್ಯೊಳ್ ಬಾಯ ತಂಬುಲಂ ಬಾಯೊಳ್ ಕೋ ಜೆ ಮೆ ಯ್ಯ ಜೆ ದು ನೋಡಿದಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೪–೭೬); ಎಲೆಯುಂ ಬಾರ್ ಮುಡಿಯುಂದಂ ತಲೆ ನೀರೆಯನಂಗಮೆಸೆಗುಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೭–೧೪೩); ಹನ್ನೆರಡು ಅಡಕೆ ಇಪ್ಪತ್ತಕಾಲ್ಕು ಎಲೆ (ಎಕ. VII, ಕೊಪ್ಪ. ೧೧–೨೦ ; ೧೯೪೧); ಮಡಿಸಿದೆ ಬೆರಳೊಳಗೆ ಬಾಯೊಳಗಡಿದೆ ಬಾಯೊಳಗೆ ಸಚಿವರ ನುಡಿಯ ಕೇಳರು (ಕುಮಾಳ. ೧೩–೬೭). ೩. ಇಸ್ಪೀಟು ಆಟದ ಪತ್ರ : ಆಟ ನಡೆದಂತೆ ನೀಲು ತನ್ನ ಎಲೆಗಳನ್ನು ಕೆಳಕಿಟ್ಟು (ಬಂಗಾಡ. ೫೩). ೪. ಎಸಳು ; ದಳ. 'ನೂರೆಲೆ' ಪರಾ. ೫. ಜಾಕುವಿನ ಅಲಗು : (ದಕ. ೬).

ಎಲೆಹಾಳು = ೧. ಊಟಕ್ಕೆ ಬಡಿಸು : ಎಲೆಹಾಳುವುದು ಇನ್ನೂ ಮುಕ್ಕಾಲುಗಂಟೆ ತಡವಿಂದಮೆಲೆ ಇಸ್ಪೀಟನ್ನು ಆಡಲು ಕುಳಿತರು (ಕಲಾಸಾ. ೫೫); ಎಲೆಹಾಕಿದೆ ಬನ್ನಿ (ದೂಷಿ). ೨. ವೀಳೆಯದೆಲೆಯನ್ನು ಸೇವಿಸು : ಎಲೆಹಾಕ್ಕೋ ಬನ್ನಿ (ದೂಷಿ). ೩. ಇಸ್ಪೀಟ್ ಎಲೆ ಹಾಕು, —ಆಡು : ಎಲೆಹಾಳು, ಒಂದು ಆಟ ಆಡೋಣ (ದೂಷಿ).

[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಇಲ್ಲೆ ; ಮಲ. ಇಲ ; ತುಳು. ಎಲೆ]

ಎಲ್ಕೆ, ಎಲೇ, ಎಲ್ಯೆ (ಅ). ಸಂಬೋಧನಾರ್ಥಕ ಅವ್ಯಯ : ಅರಸ ರೊಳಿರೆ ನೀಂ ಸರಸಮಂತಿರುಯವೊಲಾಡುತಿರ್ಪ ನೀನಿರುವ ಗುಣಮೇ (ಕ ವಿ ಾ. ೩–೨೬೨); ಎಲೆ ಗಳಾ ಯಮದಂಡಾ ನೀನುಮಾನುಂ ಕಿಱು ಯಂದೊರ್ವರುಂಪಾಣ್ಮಾಯರ ಪಕ್ಕ ಮೊಳೀರೆದುವಂದು ನಂದನವನ ದೊಳಗೆ ನೀನಿನ್ನ ಪೂಜ್ಯ ಪ್ರತಿಷ್ಠೆಯಂ ನಿನೆವಾ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೩೫–೪); ಎಲೆ ಸುಖಾವತಿ ನೀಂ ಕುಮಾರನನಂಜದೆ ಬಿಟ್ಟುಪೋಗು (ಜಾ ವಂ ಪು. ೧೦೯–೨); ಎಲೆ ಭಾವ ವಂ ಬಡವಾದಿರಿ (ಪಂ ಚ ಕಂ. ೪೦–೨೦); ನೀನಾಕರ್ಷಸಯ್ಯ ಮದೀಯ ವಿಶ್ವಾಸವನೆಲೆ ಬಸವ (ಬಸವ. ೫೮–೧); ಪೋಡಿ ನಿನಗಹುದಲೆ ಮರುಳೆ (ಕು ಮಾ ದ್ರಿ. ೬–೬೫); ಎಲೆ ಬಾಲೆ, ನೀನು ಸತ್ಯವಂತೆ (ನೀತಿಚಂ. VI, ೧೬). ಎಲೇ : ಎಲೇ ಅಣ್ಣಾ (ಭಾಶಾಭೂ. ೨೬೧ ಉದಾ); ಏಂ ಕಡಿವಾತೆಲೇ ರಮಿಯಿಲೇ ಮಾಡಿವೆಲೇ ಬೊಮ್ಮ ಕೇಶ್ವರಿ (ಜಗವಿ. ೧೫–೪೯). ಎಲ್ಯೆ : ಕೇಳು ಎಲ್ಯೆ ರಾಯಸಿ, ಆಲಿಕಿ ದ್ರೌಡಾಚಾರ್ಯಾರ್ಯಾ . . . ಮೆರೆಯುತಿರಲು (ಕೃವಾ. ೧೧೧); ಎಲ್ಯೆ ಚರಕಾರಿಕೆ, ನೀನು ಬಹು ಆಲೋಚನಾಪರನಾದ್ದರಿಂದ ಈ ಕೆಟ್ಟಕೆಲಸದ ಪಾಪವ ನಮ್ಮಿಬ್ಬರಿಗೂ ತಪ್ಪಿತು (ನೀತಿಚಂ. VII, ೧೪).

[?]

ಎಲ್ಕೆ, ಎಲೇ (ಅ). ನೆನಕು, ವಿತರ್ಕ, ಆಶ್ಚರ್ಯ ಮುಂತಾದ ಸ್ಥಾವಗಳನ್ನು ಸೂ ಚಿಸು ವ ನಿಪಾತಾವ್ಯಯ : "ಎಲೇ ವಿತರ್ಕ ಭಾವನಾಮಂತ್ರಣೇಷು" (ಭಾ ಪಾ ಭೂ. ೨೬೧); "ಸ್ಮರಣ ವಿಚಾರಾ ಮಂತ್ರಣ ಪರಿಗತವೆಪಿಸಿರ್ಪುವೆಲೆಲೆ ಏ ಎಂದಿವು" (ಕ ಮ ದ. ೩೧೧). (i) ವಿತರ್ಕಕ್ಕೆ : ಎಲೆ ಜಂಪ್ರಾತಕರುಚಿಯಂ ಗೆಲೆವಂದೀ ಧವಳಮಿತ್ತ ಕಾರಣವೀ ನಿರ್ಮಳ ತಾರಹಾರಮಿಂತೀಗಳೆಂದು ಬ ಗೆದಂ (ಕಾದಂಂಬ. ೧೦೬). (ii) ಆ ಶ್ಚ ರ್ಯ ಕ್ಕೆ : ಎಲೆ ಪೊಣ್ಮತ್ತು ಮುರಾರಿಗಾಂತರಾ ಜಮುಖ ಭಂಜಾ ರವಂ ಭಾವಂ (ಜ ಗ ವಿ . ೧೫–೧೬). ಎಲೇ : (iii) ನೆ ನ ಹಿ ಗೆ : ಎಲೇ ಬಗೆದಿರಿಗಳೇ ಬರೆದ ಕೆಲ್ಲ ಮಾ ಶಾ ನಂ (ಅದಿಪು. ೪–೬); ಎಲೇ ಇದಲ್ತೆ ತುಹಿನಕ್ಷೋಣೀಧ್ರದುತ್ತುಂಗನಾಮಗಳೊಳ್ ಭೋರೆನೆ ಬಂದು ಪಾಯ್ವುದದೆ ನೋಡಾಕಾಶ ಗಂಗಾಜಲಂ (ಕಾ ವ್ಯಾ ವ. ೪೮); ಎಲೇ ವಿತರ್ಕಭಾವನಾಮಂತ್ರಣೇಷು . . . ಎಲೇ ಇದಾವುದು, ಎಲೇ ಅದಕ್ಕುಂ, ಎಲೇ ಅಣ್ಣಾ (ಭಾಶಾಭೂ. ೨೬೧, ಉದಾ).

ಎಲೆಎಲೆ (ದ್ವಿರುಕ್ತಿ) : "ಪಡ ಪಡ[ಪಡ ಪಡ್ತಿ] ಯೆನಲು ಯಲೆ ಯಲೆ[ಎಲೆಎಲೆ]ಯೆಂಕುಂ" (ಕಬ್ಬಮಂ. ೬೧); "ಪಡ ಪಡಯೆ ನಲ್ಲಿಲೆಯೆಲೆಯೆಂಬಪ್ಪರ್ಥಮಕ್ಕುಂ" (ಶಬ್ದಮ. ೪೨); ಎಲೆಲೆ ದೇವ ದೇವ ಪಿರದಮ್ಮಬಮಮಮ್ಮತಮೇನವೆಂದಮೆಂ (ರಾಜಶೇ. ೬–೬೪). ಎಲೆಲೆ = ೧. ಆಶ್ಚೇಪನನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಅವ್ಯಯ : ಎಲೆಲೆ! ನೀನು ಯಾರು ನಿನ್ನನ್ನು ಕೇಳಲಿಕ್ಕೆ (ದೂಷಿ). ೨. ಸಂಭ್ರಮದಿಂದ ಕರೆಯುವಾಗ ಬಳಕೆಯಾಗುವ ಅವ್ಯಯ : ಎಲೆಲೆ ಪಲ್ಲು ಪಲ್ಲು (ಬಸವ. ೯–೩೧); ಎಲೆಲೆ ಕರುಣಾಸುಲಭ ಹೋಗಲಂದೆಂತು ನಾ ಬಲ್ಲೆ (ಬಸವ. ೨೦–೪).

[?]

ಎಲೆಅಡಿಕೆ 'ಎಲೆಯಡಕೆ' ನೋ.

ಎಲೆಕಣಿಕೆ (ನಾ). ಎಲೆಗೆಣ್ಣು : ಎಲ್[ಲಿ]ಕಣಿಕೆ, ಉತ್ತರಣಯ ಕಣಿಕೆ, ಆಯುಸೋಗೆಯ ಕಣಿಕೆ . . . ತಂಬು (ಎಕೃವಿ. ೯). [ಎಲೆ$_1$ + ಕಣಿಕೆ$_1$]

ಎಲೆಕಪ್ಪಲಿ 'ಎಲೆಕಪ್ಪಲಿ' ನೋ.

ಎಲೆಕಮ್ಮಿರ (ನಾ). = ಎಲೆಗಪ್ಪಲಿ : ಎಲೆಕಮ್ಮಿರವನ್ನೂ ತುತ್ತವನ್ನೂ ಕುಡ್ಚಿಸಿ ಹಾಕಬೇಕು (ಎಕೃವಿ. ೧೩೫). [?]

ಎಲೆಕಳ್ಳಿ 'ಎಲೆಗಳ್ಳಿ' ನೋ.

ಎಲೆಕಾವು (ನಾ). ಎಲೆಗಳನ್ನು ಕಾಯಿಸಿಕೊಡುವ ಶಾಖ,—ಕಾವು : ಗಾಯಕ್ಕೆ ಎಲೆಕಾವು ಕೊಡಬೇಕು (ದೂಷಿ).

[ಎಲೆ$_1$ + ಕಾವು$_1$ (< ಕಾಯ್ದು)]

ಎಲೆಕೊಟ್ಟು (ನಾ). = ಎಲೆಗುದ್ದಲಿ (ದಕ). [ಎಲೆ$_1$ + ಕೊಟ್ಟು$_1$?]

ಎಲೆಗಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ೧. ಎಲೆಯಿಂದ ಕಟ್ಟು, —ಪೊಟ್ಟಣ ಕಟ್ಟು : ತಣ್ಣೂಱಂ ಸಡವಿನೊಳೆಲೆಗಟ್ಟು ಮುಟ್ಟುಸಡೆಡಸುವುದೇ (೮ ೇ ಆ ಾ. ೩–೧೧೫). ೨. ಎಲೆಯ ಕಟ್ಟು, —ಪೆಂಡಿ : ಎ ಲೆಗಟ್ಟೊಂ ದನ್ನು ಹೊತ್ತುತಂದಿದ್ದ ಅವರು (ಎಕೃವಿ. ೧೪). [ಎಲೆ$_1$ + ಕಟ್ಟು$_{1,1}$]

ಎಲೆಗತ್ತರಿ (ನಾ). ೧. (ಕುರಿಗಳ ಮೈಯಿಂದ) ಉಣ್ಣೆಯನ್ನು ಕತ್ತರಿಸುವ ಕತ್ತರಿ (ದಕ. ೪). ೨. ಚೌಲದ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಕತ್ತರಿಯಾಕಾರಕ್ಕೆ ಕತ್ತರಿಸಿದ ಎಲೆ (ಉಕ. ೪).

[ಎಲೆ$_1$ + ಕತ್ತರಿ$_1$]

ಎಲೆಗಪ್ಪಲಿ, ಎಲೆಕಪ್ಪಲಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ತುತ್ತ ; ಖರ್ಪರ ; ಹಾಲುತುತ್ತ : ಗಂಧಳ, ತಾಲಳ, ಹೊಸಸುಣ್ಣ, ಎಲೆಪಪ್ಪಲಿ ಇವಪ್ಪನು ಅಡಿನ ಮೂತ್ರದಿಂದ ಅರೆದು ಲೆಸಪಸಮಾಡಿಕೊಂಡು ಬಿಸಿಲಲ್ಲಿ ಕ್ಷಣ ಮಾತ್ರವಿರೆ ಆಕ್ಷಣದಲ್ಲಿಯೇ ದೋ ಷ ಾ ಡ ನ ವ ಹು ದು (ವೈದ್ಯಸಾ. II, ೧೯೪); ಎಲೆಗಪ್ಪಲಿ ೩ ತೊಳವನ್ನು ನುಜ್ಜಲಕ್ಕಿ ಹಾಗೆ ಮಾಡಿ ದಿನ ಒಂದಕ್ಕೆ ೫ ಬೇಳೆ ನಿಂಬೆ ಹುಳಿಯಲ್ಲಿ ತೆಗೆದು ಆರಿಸಿ (ಎಕೃವಿ. ೭೯).

ಎಲೆಕಪ್ಪಲಿ : ನೇತ್ರನಾಯಿಯಿಗೆ : – ಎಲೆಕಪ್ಪಲಿ, ಪಚ್ಚೆತುತ್ತ . . . ಕಾರ್ತಿಕೇಯಂ ಕರಿ, ಇವು ಎಲ್ಲವೂ ಸಮಭಾಗ, ಸಣ್ಣವಾಗಿ ತಿರುಸಿ (ಎಕೃವಿ. ೧೩೫). [ಎಲೆ$_1$ + ಕಪ್ಪಲಿ$_1$ (< ಕಪ್ಪರ)]

ಎಲೆಗೆಳ್ಳ, ಎಲೆಕಳ್ಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕಳ್ಳಿ : "ವಜ್ರಿಯೊಂದೊಡೆಲೆ ಗಳ್ಳಿಯಳ್ಳು" (ಮಂಗರಾ. ೪೧–೩೪); "ಸಿತದೊಳೊಂದ್ರಸೊಳು ಗಿರಿಮಲ್ಲಿಗೆ ಯೆಲೆಲೆಗಳ್ಳಿಯೊಳು ಶಕ್ರವಲ್ಲ್ಯಾ" (ಮಂಗರಾ. ೧೫೧–೫೩); "ಕ್ಷಾನಚಿಜ್ಞಾ ದಳ –ಎಲೆಗಳ್ಳಿ" (ಓಷಧಿ. ೧೬೪); "ಶಿಸ್ಮೆಗ್ರಾಧಾರ –ಎಲೆಗಳ್ಳಿ" (ಓಷಧಿ. ೬೯). ಎಲೆಕಳ್ಳಿ : (ಕ). [ಎಲೆ$_1$ + ಕಳ್ಳಿ$_2$]

ಎಲೆಗಾರ (ನಾ). ವೀಳೆಯದೆಲೆಯನ್ನು ಮಾರುವವನು (ಕ).

[ಎಲೆ$_1$ + -ಗಾರ (< -ಕಾಱ)]

ಎಲೆಗಾರ್ತಿ (ನಾ). ವೀಳೆಯದೆಲೆಯನ್ನು ಮಾರುವವಳು (ಕ).

[ಎಲೆಗಾರ + -ತ್ತಿ (< -ಇತ್ತಿ)]

ಎಲೆಗುಂಪಲು (ನಾ). ಎಲೆಗಳ ರಾಶಿ,—ಗುಚ್ಛ: (Foliage. ಇಂಗ್ಲಿ). [ಎಲೆ + ಗುಂಪಲು]

ಎಲೆಗುದ್ದಲಿ (ನಾ). ಎಲೆಯಂತೆ ಅಗಲವಾದ ಹಲ್ಲೆಯುಳ್ಳ ಗುದ್ದಲಿ; ಮಮಟೆ; ಪಸಿಕೆ: ಅದರಲ್ಲಿ ತಂತಿಗಳ ಸುರುಳಿಗಳು, ಗೆಜ್ಜೆ, ಗಡಾರಿ, ಗುದ್ದಲಿ, ಎಲೆಗುದ್ದಲಿ, ಪಕಾಶಿಗಳೂ ಇದ್ದುವು (ಬನ್ನಟಿ. ೧೩೧).
[ಎಲೆ + ಗುದ್ದಲಿ]

ಎಲೆಗುಳಿ (ನಾ). ವೀಳೆಯದೆಲೆಯ ಗಿಡದ ಪಾತಿ: ಹಿರಿಯ ಕೆರೆ ಕಟ್ಟಿ ಕೆರೆ ತೊಳೆಗೆರೆ ಕೆಳಗುಳ್ಳಯಲೆಗುಳಿ ಸ್ಥಳ ತೊಟ್ಟಸ್ಥಳ ಗದ್ದೆ ಹೊಲಗದ್ದೆ (ಎಸ. III, ಮಳಪ. ೧೨೧–೧೩೬ : 1424). [ಎಲೆ + ಕುಳಿ (< ಕುಟಿ)]

ಎಲೆಗೆ, ಎಲಗೆ, ಎಲರೆ, ಎಲೆಗೇ (ಅ). ಹೆಂಗಸರನ್ನು ಸಂಬೋಧಿಸುವಾಗ ಬಳಸುವ ಮಾತು: ನೀಇದಂ ವಿವೇಕ ವಿಳಕ್ಷರ್ಗಳಂತೆಲೆಗೆ ಚಿತ್ತ ಮೊಳ್ ತಾಳ್ದುವೋ (ಅದಿಪು. ೩–೬೨); ಇಲ್ಲಗೆ ನಾವಲಾಯವೆಲೆಗೆ ನೀಂ ಮಟ್ಟಮಿರಾ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೨–೫೦); ಹೇಳೆ ಕರತಾಲೆಲೆಗವ್ವಾ (ಮಹಾದೇ. ೩೪–೬); ಎಲೆಗೆ ಕರೆ ಪಾಸು ಕಾಂವ ಕುಲುಬುಕಾರನ (ಕುವ್ಯಾ. ೧೨–೫೭). ಎಲಗೆಗೆ: ಆಗಲುರಮವನಿಸಿಗೆ ಪಡದಜಸೊಗಸುಗಮಲ್ತಲೆಗೆ ನಿನ್ನನೆನೆಸಿಗೆ ಪಡಿದಂ (ಪಂಪಭಾ. ೪–೬೭); ನಿನ್ನ ಮುರಲ್ಯೆಂಯಲ್ಲುಮನಿನ್ನಲ್ಲವುಮ ನೆಲಗೆ ಕಾಣ್ಕೆ (ನಗಾರಾಯು. ೯–೧೪); ಎಲಗೆ ತರುವಲೆ ಮೂಲಹಾಲಂ ಸಲೆ ಯಭವನಿಂದೇಕೆ ವೊಲ್ಲುಮು (ಜಪಪು. ೧೪–೬೦); ಎಲಗೆ ನಾಳೆ ಪೈತ್ಯಕ್ಕೆ ಮದಂ ನಾಡಿದಲ್ಲದೆ ಮಾಡನು (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೦–೨೬). ಎಲಗೇ: ಅಸಕರೊಳಿಲಗೇ [ಪಾಠಾಂ.ಎಲಗಿ] ಸರಸನುಸರಿಯಬೇಕಾಪಾಪಿರ್ಪ ನಿನಗಿದು ಗುಣವೇ (ಶಬ್ದಸ. ೨೦೨ ಪ್ರಯೋ). ಎಲೆಗೇ: ಎಲೆಗೇ ಗರುವತನ ವಿದು ಹಿಂದೆ ಸಲುವುದು ಸಲ್ಲದಿದು ಕುರುರಾಜ ಭವನದಲಿ (ಕುವ್ಯಾಪ. ೧೪–೬೩); ಏ ಸಾಪತ್ನಿ ಎಲೆಗೇ ಅರುಂಧತಿ (ಸುಗುಗಂ. ೭–೧೫); ನಿಲ್ಲೆಲೆಗೇ ಎನುತ್ತೆ ಗುರುತಿಷ್ಯಂ ಕೊಡದಿಂ ಗರ್ಜಿಸಲ್ (ಶಾಕುಂತ. ೪೫–೧೯೦). [ಎಲ್ಲೆ + -ಗೆ/ಗೇ]

ಎಲೆಗೇ 'ಎಲಗೆ' ನೋ.

ಎಲೆಗೊಬ್ಬರ (ನಾ). ಎಲೆಗಳಿಂದ ಮಾಡಿದ ಗೊಬ್ಬರ.
[ಎಲೆ + ಗೊಬ್ಬರ]

ಎಲೆಗೊಜಿ (ನಾ). ಎಲೆಗಳು ಕೊಳೆತು ಜಾರಿದಾದ ಕಶ್ಮಲ: ಪಲವುಂ ಬಣ್ಣದೆಲೆಗೊಜೆಯ ನಿರ್ಪ್ರಳಿಸಮನವುಕೆಯುಂ (ಶಾಡಂಉ. ೨೬೩).
[ಎಲೆ + ಕೊಜೆ]

ಎಲೆಗೋಮು (ನಾ). ಊಟಮಾಡಿದ ಮೇಲೆ ಎಲೆಯನ್ನು ಎತ್ತಿ ಆ ಸ್ಥಳಕ್ಕೆ ಸಗಣಿಯನ್ನು ಹಚ್ಚಿ ಶುದ್ಧಿಮಾಡುವ ಕೆಲಸ: ಇಲ್ಲಿ ಅಉಳು ಕೆಲಸಮೂಡಿ ಕಂಡರಯಳು. ಇಲ್ಲಿ ಎಲೆಗೋಮು, ಉಪಕರಣಕ್ಕೆ, ಸುತ್ತಿಣ ಕೆಲಸವೇ ದೇಶಾದಹಾಗಿರುತ್ತೆ (ತೀಲುಗೋ. ೩೩).
[ಎಲೆ + ಗೋಮು]

ಎಲೆಚಂಚಿ (ನಾ). ೧. ಎಲೆ ಚೀಲ. ೨. ದೇವತಾವಿಗ್ರಹಕ್ಕೆ ಉತ್ತವದಲ್ಲಿ ಆರ್ಪಿಸುವ ತಾಂಬೂಲದ ಉಪಕಾರ: ಕಂಭುಲಿಂಗನಿಗೆ ಹಣ್ಣು ಕಾಯಿ ಮಾಡಿಸಿ ಎಲೆಚಂಚಿಯ ಸೇವೆಕಲ್ಲಿಸಿ (ಗಂಗಾಸಾ. ೧೩).
[ಎಲೆ + ಚಂಚಿ (< ಕಂಚ್ಚಿ)]

ಎಲೆಚೀಳು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಚೀಳು; ದೊಡ್ಡ ಚೀಳು; ಎಮ್ಮೆ ಚೀಳು: "ಎಮ್ಮೆಚೀಳೆಂದು ವೃಷ್ಟಿಕ, ಶೂಕಕೀಟ, ಎಲೆಚೀಳೆಂದವ ಎಂಬರು" (ಪಾಚಿಂ. ೬). [ಎಲೆ + ಚೀಳು (< ತೇಜ್ಞು)]

ಎಲೆತಳಲ್ (ಕ್ರಿ). ಎಲೆ ಹುಟ್ಟು; ಚಿಗುರು: "ಎಲೆತಳಲ್ [ಪಾಠಾಂ. ಎಲೆದೊಳ(ಬ)ಲ್, ತಳಲ್, ತೊವಲ್] ಪಬ್ಬದ ಪ್ರಾಸ್ತಾ (ಎಲೆಚಿಗುರು)" (ಪವಥಾ). [ಎಲೆ + ತಳಲ್]

ಎಲೆತುಂಬು (ನಾ). ಎಲೆಯ ತೊಟ್ಟು, —ಕಾವು, —ಹಿಡಿ: (೪).
[ಎಲೆ + ತುಂಬು]

ಎಲೆತೊಟ್ಟು (ನಾ) = ಎಲೆತುಂಬು: "ವ್ಯಂತಂ, ಪ್ರಸವಬಂಧನಂ–ತ ತೊಟ್ಟಿನ ಹೆಸರು. ಲೆ ತೊಟ್ಟು, ಹಣ್ಣಿನ ತೊಟ್ಟು" (ನಿಘಂಶಾ. ೧೦೦).
[ಎಲೆ + ತೊಟ್ಟು]

ಎಲೆತೋಟ 'ಎಲೆಂಗೋಟ' ನೋ.

ಎಲೆದಟ್ಟಿ (ನಾ). ವೀಳೆಯದೆಲೆ ಅಡಿಕೆಯನ್ನು ಇಡುವ ತಟ್ಟೆ; ತಾಂಬೂಲದ ತಟ್ಟೆ (೪). [ಎಲೆ + ತಟ್ಟಿ]

ಎಲೆದಾಣ (ನಾ). ವೀಳೆಯ ಸ್ಥಳ; ಎಲೆಬಡುವ ಜಾಗ: ಎಳಮಾವುಗಳ ಬೀಡಿ ಹೂಳಿ ಕೊಗಿಲೆಯು ಕೊರೆಯೊಳಗು ತೆಜಪಾಗಿ ಮಾಧವಗಳೆಲೆದಾಣ ಹೊಪ್ಪಸಿ ತೆಂಕಣ ದಿಕಭಾಗದೊಳು ಗಾಳಿ ಹೊದಕರಿಸಿ (ಹಚಕಾ. ೬–೧೪). [ಎಲೆ + ತಾಣ]

ಎಲೆದುಜುಗಲ್ (ನಾ). ಎಲೆಗಳ ಗೊಂಚಲು; ಪತ್ರಗುಚ್ಛ: ವಿಲರಲೆ ಪದಿಂ ನಡುಗುವೆಂಬುಲಗಲಿಂ ಕದೀವನವಂಗಳುಮ್ಮಿಕಿಂಡರ್ದಪ ನಡು ಗಿದಪುವೆಂಬಂತೆಯಂ (ಕಾದಂಉ. ೨೧೫); ಕಮಲವನದೆಲೆದುಜುಗಲ ಜುಂದಿನೊಳ್ (ಗುಚ. ೬–೧೦೬ ಪ). [ಎಲೆ + ತುಜುಗಲ್]

ಎಲೆದೋಂಟೆ, ಎಲೆತೋಟೆ, ಎಲೆದೋಟ (ನಾ). ವೀಳೆಯದೆಲೆ ಬೆಳೆಯುವ ತೋಟ: ಬಚ್ಚಲಬಸಿಲೆದೋಂಟೆಯೊಳ್ ಪರಿಯಸಲ್ (ಆಪಪು. ೨–೪೫). ಎಲೆತೋಟ: ಸಳಲಾಡದವಗೆ ವಳರು ಆರಂಭ ಮೀಡೊಂಬಾ ಎಲೆತೋಟ (ಗಪದ). ಎಲೆತೋಟ್ಟ: ಕಂಡುಗದ ಯ್ಯುಳ ಕಟ್ಟಾಯಂ ಜನ್ಮಕಟ್ಟನವಲೆತೋಟ್ಟವಟ್ಟು ಸಮಸ್ಥಾಪಿಸ್ಯಲೆ ಯಂಗ್ಯಾಗಂ (ಎಸ. X, ಮುಳಪ. ೪೦–೭ ; 767). ಎಲೆದೋಟ: ಎಲೆದೋಟಗಳನ್ನು ಬಹುಶಃ ತಿಗಳರೇ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೫೫–೧೯೦). [ಎಲೆ + ತೋಟ]

ಎಲೆದೋಟ 'ಎಲೆಂಗೋಟ' ನೋ.

ಎಲೆದೋಜು (ಕ್ರಿ) ಎಲೆಕಾಡಿಸಿಕೊ; ಚಿಗುರು: ಸಸಿಗೆ ಹೊಸಬೆಲೆಯು ಬಿಟ್ಟಿಲ್ಲದ ಎಲೆದೋಜು (ಮೋಸಾಂ. ೧೪೦–೪೨೦); ಬೇರಂ ಬಲ್ಲಗೆಲೆ ದೋಜಲೇಕೆ ನೀನೆಲಾತೊಲಂ ಪರಿಮಳದ ಬೆಗಳಂಗಳಂ ಬರೆತಿರೆದಂ (ನಿಂಕ. ೫–೪೫). [ಎಲೆ + ತೋಜು (< ತೋಜ್)]

ಎಲೆನಾಗರ, ಎಳೆನಾಗರ (ನಾ). ನಾಗರಹಾವಿನಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ: "ಎಲೆನಾಗರ-ಮಿಡಿನಾಗರ" (ಜಾನಕಿ. ೩೬). ಎಳೆನಾಗರ: ಮುಡಿದ ಮಲ್ಲಿಗೆಂಯ ದಂಡೆಯೊಳಡಗಿದ್ದ ಕಿರುಮಜಯುದ್ದದೆಳನಾಗರ ವನು (ಒಲುಮೆ. ೭–೨೦). [ಎಲೆ + ನಾಗರ]

ಎಲೆಪಟ್ಟೆ (ನಾ). ೧. ವಿಳ್ಯ; ತಾಂಬೂಲ; ಪಾನಪಟ್ಟೆ; ಬೀಡಾ: ರಾಯರ ಕೈಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಎಲೆಪಟ್ಟೆ (ತಿಮಂಉ. ೭೧). ೨. ಎಲೆಯಿಂದ ಸುತ್ತಿದ ಹೊಗೆಬತ್ತಿ. [ಎಲೆ + ಪಟ್ಟೆ]

ಎಲೆಪಸರ (ನಾ). ವೀಳೆಯದೆಲೆಯ ಅಂಗಡಿ: ಬೀಳೆ ಎಲೆಪಸರ ಒಂದಕ್ಕೆ ದಿನ ಒಂದಕ್ಕೆ ಎಕ ಒಂದು ಅಡಿಕೆಯ ಪಸರ ಒಂದಕ್ಕೆಂ (ಎಕ. V, ಬೇಲೂರು. ೬೫–೧೦೦ ; 1382). [ಎಲೆ + ಪಸರ]

ಎಲೆಪಿಂಡಿ 'ಎಲೆಪೆಂಡಿ' ನೋ.

ಎಲೆಪಿಲ್ಲಿ (ನಾ). ಪಿಲ್ಲಿಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ; ಒಂದು ಒಡವೆ: ಮದುವೆ ಹೆಣ್ಣಿನ ಕಾಲಿಗೆ ಎಲಪಿಲ್ಲಿ ಗೆಜ್ಜೆಪಿಲ್ಲಿ ತೊಡಿಸುತ್ತಾರೆ (ಕಂಪಿ).
[ಎಲೆ + ಪಿಲ್ಲಿ]

ಎಲೆಹೆಂಡಿ, ಎಲೆಪಿಂಡಿ (ನಾ). ೧. ವೀಳೆಯದೆಲೆಯ ಕಟ್ಟು. ೨. ಊಟದ ಎಲೆಯ ಕಟ್ಟು. ಎಲೆಪಿಂಡಿ: (೪). [ಎಲೆ + ಪಿಂಡಿ]

ಎಲೆಬಣಜಿಗ (ನಾ). ವೀಳೆಯದೆಲೆಯನ್ನು ಮಾರುವವನು (ಎಸಮ್ಯೆ. XXX, ೪). [ಎಲೆ + ಬಣಜಿಗ]

ಎಲೆಬತ್ತಿ (ನಾ). ಹೊಗೆ ಸೇದುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಎಲೆಯನ್ನು ಸುತ್ತಿ ಮಾಡುವ ಹೊಗೆಬತ್ತಿ: ಅವನು ಮನೆಗೆ ಬಂದಾಗ ಗುಡುಗುಡಿಯ ಬದಲು ಎಲೆಬತ್ತಿಯ ತಂದಾಕ ಕೊಟ್ಟರೂ ಅವನಿಗೆ ಜಕಾರ ಶಬ್ದ ತೆಗೆಯಲು ಬಂದರಿಬಾರದು. (ಇಪ್ಪಕ. ೪೪೭). [ಎಲೆ + ಬತ್ತಿ]

ಎಲೆಬಿಜ್ಜಳ (ನಾ). ೧. ಎಲೆಯ ಬೀಸಣಿಗೆ. ೨. ಎಲೆಯಿಂದ ಗಾಳಿ ಹಾಕುವಿಕೆ: ಪಲಗಪ್ಪುರೆವಿನೀರ್ ಪೊಸವಾಳೆಯ ಸುಳಿ ಕಮ್ಮುದು ಪಾಡಿರೆಳೆಯಸುಗಿಯ ತಳಿರೆಲಿಜ್ಜಳ ಕೈನ್ಮಿದ್ದಲ ನವ ನಾಳಂ (ಜಯಕಾ. ೯–೪೦). [ಎಲೆ + ಬಿಜ್ಜಳ]

ಎಲೆಮದ್ದು (ನಾ). ೧. ಅಫೀಮು; ಆಪಿನ ಮದ್ದು: ಜಾಯಕಾಯಿ, ಹಿಪ್ಪಲಿ, ಎಲೆಮದ್ದು, ಭಂಗಿಯಹುದು . . . ಜೇನುತುಪ್ಪದಲ್ಲಿ ಕೊಡಿಸಲು ಸಲಲಾಕಾರ . . . ಪರಿಹರ (ವೈದ್ಯಸಾ. I, ೨೧೫). ೨. ಎಲೆಗಳಿಂದ ಮಾಡಿದ ಮದ್ದು. [ಎಲೆ + ಮದ್ದು] (< ಮರ್ದು)

ಎಲೆಮನೆ 'ಎಲೆವನೆ' ನೋ.

ಎಲೆಮರಿಗೆ (ನಾ). ವೀಳೆಯದೆಲೆಯ ತಟ್ಟೆ; ತಾಂಬೂಲದ ತಟ್ಟೆ: ಗೋದಮ್ಮ ಊಟಕಿರಿಸಿ ಬಂದು ಎಲೆಮರಿಗೆಯೊಂದಿಗೆ ಮುಂಚದ ಕೆಳಗಡೆ ಕುಳಿತುಕೊಂಡಳು (ಕ್ಯಾಗಮ. ೬). [ಎಲೆ + ಮರಿಗೆ (< ಮರಗೆ)]

ಎಲೆಮರೆ 'ಎಲೆಮಜ್ಜಿ' ನೋ.

ಎಲೆಮರೆಕಾಯಿ (ನಾ). ೧. ಎಲೆಯಮರೆಯಲ್ಲಿ ಕಾಣಿಸದಂತೆ ಇರುವಕಾಯಿ. ೨. (ಆಲಂ) ಸದ್ಭುಗದ್ದಲವಿಲ್ಲದೆ ಕೆಲಸಮಾಡುವವನು: ಕೆಲವರು ಎಲೆಮರೆಕಾಯಿಯಂತೆ ಕೆಲಸಮಾಡಿಕೊಂಡಿರುತ್ತಾರೆ (ರಷ). [ಎಲೆಮರೆ (< ಎಲೆಮಱೆ) + ಕಾಯಿ, (< ಕಾರ್ಯ್)]

ಎಲೆಮಜ್ಜಿ, ಎಲೆಮರೆ (ನಾ). ಎಲೆಯ ಮರೆ; ಎಲೆಯ ಹಿಂದುಗಡೆ: ಪೊಳೆವೆಲಮಜ್ಜಿ[ಪಾಠಾಂ. ನಜ್ಜಿ]ಯೊಳ್ ತಲೆಯಂ ಗಿಳಿ ತೋಡುತ್ತಿ ದೊರ್ ಗಡಿಯ ಹಂಚೂಪುಬಿಮಂ ಳಳಿಕೆಯೆಗೆತ್ತುಕೊಳೆದ್ಯೊರ್ವಳಲಿಲೆ ಕೈರೀಡಿ ನಗಿಸಿರ್ಪ ಳೆದಿಯಂರಂ (ಹಂಪ್ರಚ. ೭–೧೦೪). **ಎಲೆಮರೆ**: ಎಲೆಗೆ ಕಾಯಿಮರೆ ಕಾಯಿಗೆ ಎಲೆಮರೆ (ಗಾದೆ). [ಎಲೆ + ಮಜ್ಜೆ]

ಎಲೆಮಿಡುಕು (ಕ್ರಿ). ಎಲೆಯಂತೆ ಅಲ್ಲಾಡು; ಅಲುಗಾಡು: ಪುಲಿಗಳೆ ಧರ್ಮಶ್ರವಣಮನಿಲೆಮಿಡುಕದೆ ಕೇಳುತಿರ್ಪ್ಪ ನಿಸರಗಳಿಗಳ್ (ಎಸ. XVI, ೩–೧೦ ; ೪೮೦) ; ದೇವತೆ ನಮ್ಮಂ ತೊಲಗಿಪೊಡೆ ಪಿಡಿದು ಕೊಲ್ಲೆಂದೆಲಿಮಡುಕದೆ ನಿಂದು ಪೊರ್ದಿ ಬಂದು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೩–೯೨) ; ಎಲೆಮಿಡುಕದೆರಡೊಡ್ಡು ಲಿಪ್ಪದ ಬಲದ ಪೊಲ . . . ಕ್ಕಿಂಂಪಿಸಿಹುದು (ಕುನ್ಮಾದ್ರೀಯ. ೧೭–೧೩) ; ಎಲಿಮಿಡುಕದೆ ತಾವರೆಯ ಎಲೆಯೊಕ್ಕೊಡಿಸಿ ಪಡ್ಡೆಗೆಯ್ದ ರಾಯಂಬೆ (ಭುಜಸಾಂ. ೨–೪೬). [ಎಲೆ + ಮಿಡುಕ್ಕು]

ಎಲೆಯಡಕೆ, ಎಲಡಿಕೆ, ಎಲೆಅಡಿಕೆ, ಎಲೆಯಡಿಕೆ (ನಾ). ವೀಳೆಯದೆಲೆ ಮತ್ತು ಅಡಿಕೆ; ತಾಂಬೂಲ: ಊಟವಾದಮೇಲೆ ಎಲೆಯಡಿಕೆ ಹಾಕಿಕೊಂಡು ಹೋಗಿ (ರಷ). **ಎಲಡಿಕೆ**: "ಓಹೋ" ಎಂದು ಎಲಡಿಕೆ ಹಾಕಲುಮ್ಯುತ್ತರಾವಾ ರಾಯರು ಏಧಾನವಾಗಿ ತಮ್ಮ ಳಲು ಗೋತ್ರ . . . ವಿವರಿಸಿದರು (ರಾಯಳ. ೪) ; ಮಗು ಎಲೆ ಅಡಿಕೆ ಚೀಲವನ್ನು ತಲೆ ಕೆಳಗು ಮಾಡಿ ಹೊಗೆಯ ಸೊಪ್ಪನ್ನು ಕೆಳಗೆ ಬೆಲ್ಲಾತು (ರಾಮಾಪೆ. ೧೧೧). **ಎಲೆಯಡಿಕೆ**: ಎಲೆ ಅಡಿಕೆ ಸುಣ್ಣದಿಂ ಪಲ್ ಕಜೆಯಪ್ಪುದು (ಧರ್ಮಾ. ೪–೧೦೮) ; ಗುಡಿಯ ಹಾದಿಯ ಮೇಲಿನ ಎಲೆಯಡಿಕೆ ಅಂಗಡಿಗಳಲ್ಲಿ ತೂಗುಹಾಕಿದ ಆ ವಿಲಾಯಿತಿ ಸೀಮೆ ಚಿತ್ರ (ಶಾಇಳ. ೩೩). [ಎಲೆ + ಅಡಕೆ]

ಎಲೆಯಡಿಕೆ 'ಎಲೆಯಡಕೆ' ನೋ.

ಎಲೆಯಪಸುಂಡಿ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಬೆಳ್ಳೂಲ ಮುನ್ನೂಱಱುಸಾಳಿಗಗಣ ಭತ್ತ ಗಾವೆ ಎಲೆಯಪಸುಂಡ್ಡಿಯಂ ದುಷ್ಟಪಿಗ್ರಹ ವಿಷಿಷ್ಟ ಪ್ರತಿಪಾಳನದಿನಾಳ್ದು (ಸೌಇಇ. XI–i, ೩೩–೯ ; 1026) ; ಸೌಡಪ್ಪುನಾಯಕ . . . ಭತ್ತಗಾವೆ ಎಲೆಯಪಸುಣ್ಡಯಂ (ಸೌಇಇ. XI–i, ೪೯–೯ ; 1053). [ಎಲೆ + ಪಸುಂಡಿ]

ಎಲೆಯೂರಪೊಸವೂರ್ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಸೂರ್ಯಗ್ರಹಣದನ್ನು ಮುಳುಗುವ ಪನ್ನೆರಡಜಿಳಿಗೆಸೆಲೆಯೂಪೊಸವೂರೊಳ ಳ್ಳಾಳ್ಳಾನೆಜ್ಜಂ ಕೊಡುವಂತೆ ಕೊಡ[ಂ]ಗೆಯ್ಯರವು ತೋಂಬಿಳಿಕಂ ದೃವ್ಯ[ಪೂ]ವರ್ಕಂಗೆಯೊಡ್ಡಿ (ಸೌಇಇ. XI–i, ೪೭–೧೩ ; ೪೫). [ಎಲೆ + ಪೊಸ + ಊರ್]

ಎಲೆಯಪ್ಪ (ನಾ). ಎಲೆಯಲ್ಲಿ ಹಿಟ್ಟನ್ನುತಟ್ಟಿ ಮಾಡುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ರೊಟ್ಟಿ; ಕೆಂಡರೊಟ್ಟಿ. [ಎಲೆ + ಅಪ್ಪ]

ಎಲೆಯಬೊಜಂಗೆ, ಎಲೆಯಬೊಜಗ (ನಾ). ಎಲೆಯ ವ್ಯವಸಾಯ ಮತ್ತು ವ್ಯಾಪಾರ ಮಾಡುವವರ ಸಂಘ (?): ಈ ಧರ್ಮಮಂ ಗಾವುಣ್ಡನುಂ ಮೂವದಿಂಬರುಮೆಲೆಯಬೊಜಂಗರ್ ಮೂಜನಾಲ್ವರುಂ. . . ಪ್ರತಿಪಾಳಿಸುವರ್ (ಎಇ. XVI, ೪೫–೩೭ ; 1067). **ಎಲೆಯಬೊಜಗ**: ಬ್ರಹ್ಮೇಶ್ವರ ದೇವಗ್ಗೆರ್ಗುರುಮೂನೂರ್ವರಿಂ ಯೆಲೆಯಬೊಜಗರ ರಯುಣ್ಣಿ ನಾಲ್ಕರುಮಕೇಷಮಿಮ್ರುರ್ (ಮುಂಬಗಾ. XI, ೨೫೪–೨೯ ; 1144) ; ಕೊಯಿಕಾಳಿ ಕೆಯಯ್ದುಕುಡುವರ್ ಯಿಲೆಯಬೊಜಗರರುಂ ಕುಡುವರ್ಗ ಆನಪಿಧಾರಿಗಳ್ ಸುಂಕವಂ ಮನ್ನಿಸುವರ್ (ಮುಂಬಗಾ. XII, ೧೫–೪೪ ; 1223). [ಎಲೆ + ಬೊಜಂಗ]

ಎಲೆಯಬೊಜಗ ' ಎಲೆಯಬೊಜಂಗ' ನೋ.

ಎಲೆಯಿಕ್ಕು (ಕ್ರಿ). ಎಲೆಬಿಡು; ಚಿಗುರು: ತಳ್ಳ ಬಣ್ಣವಣ್ಣದ ಗುಡಿತೊಂಬೆ ಗೊಂಡಲೆಸೆ[ಲ್ವಿ]ಯಿಕ್ಕಿದ ಆವಣಲೆಲ್ಲಿಯುಂ ಪೊಮ್ಮಲ್ಕೊಡದ ವಿರೆ (ಪಂಪಭಾ. ೩–೩೪) ; ಕಾಮಂ ದಲೆಯಿಕ್ಕಿ ಪೂಲೆಸೆ ನಿಂದುವ ಕಡುವುವ ಮೃಗಂಗಳೆತ್ತಲಂ (ಪಂಪಭಾ. ೫–೩೭) ; ಎಲೆಯಿಕ್ಕದ ಪರ್ಯರಿಗಳಿದಡವಿಯೊಳದೇಂ ಕರೆದುವೊ ನೀರುಡುಗಳ್ (ಜ ಗವಿ. ೧೭–೬೦).

[ಎಲೆ + ಇಕ್ಕು]

ಎಲೆಯಿಡು (ಕ್ರಿ). (ಊಟಕ್ಕೆ) ಎಲೆಯನ್ನು ಹಾಕು; ಎಲೆಯನ್ನು ಹಾಸಿ ಊಟಕ್ಕೆ ಸಿದ್ಧಮಾಡು: ಸರಸ್ವತಿ ಊಟಕ್ಕೆ ಎಲೆಯಿಟ್ಟು ಕರೆದಳು (ಮಂಗಾಮು. ೬೪). [ಎಲೆ + ಇಡು]

ಎಲೆಯುಗುರು (ನಾ). ವೀಳೆಯದೆಲೆಯನ್ನು ಕೊಯ್ಯಲು ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಉಗುರಿನ ಆಕಾರದ ಉಕ್ಕಿನ ಉಪಕರಣ: ಎಲೆಯುಗುರು ಹಾಕಿಕೊಂಡು ಎಲೆ ಕೊಯ್ಯುತ್ತಾರೆ (ರಷ).

[ಎಲೆ + ಉಗುರು (< ಉಗುರ್)]

ಎಲೆವಡೆ (ಕ್ರಿ). ಎಲೆಬಿಡು; ಚಿಗುರು: ಮೊಳೆತುದಾ ಮನುವಂ ಏಳು ಕ್ಷಿಯೊಳೆಳಸುಯನ್ನೆದಿತು ದಿಲೀಪನೊಳೆವಡೆಯದಾ ರಭಿವಿಂ ಪಲ್ಲವಿ ಸಿತಪ್ರಾಂದ . . . ಸತ್ಕತರು (ತೊರಾ. ೨–೩೬).

[ಎಲೆ + ಪಡೆ]

ಎಲೆವನಿ (ನಾ). ೧. ಎಲೆಗಳಿಂದ ಉದುರುವ ನೀರಿನ ಹನಿ—ಇಬ್ಬನಿ: ಜಳಗಾಜದೆ ಪೇರಾಲದೆ ಕೆಳಗಿರ್ಪನಿತಲ್ಲಿಂ ಚಪಲಳಪಿ ಪಿಡುಗೋಡಂ ಸೆಳೆದಲಗಿಸಿ ಸೂಸುವಲೆವನಗಳಸೊವರಂ ನೆನೆದು ನಡುಗಿ ನಿಡಿಮಿಡಿಗೊಂಡಂ (ರಾಜಶೇ. ೪–೨೪). ೨. ಎಲೆಯಮೇಲೆ ಉಳಿತ ನೀರಿನ ಹನಿ: ಅವ ಮರಿಮಿಡುಂ? . . . ಬಿರಿನನೆ ನಾರು ಬೀರದೇಂ? ತಟ್ಟದೀ ಎಲೆವ. ಇದೇನುಂ? (ಗೀವಿಂ. ೨೪–೪೦). [ಎಲೆ + ಪನ್ನಿ]

ಎಲೆವನೆ, ಎಲೆಮನೆ (ನಾ). ಎಲೆಗಳನ್ನು ಛಾವಣಿಯಾಗಿ ಹೊದಿಸಿ ಮಾಡಿದ ಮನೆ; ಪರ್ಣಶಾಲೆ: ಚಾಪವ ತೆಗೆದುಕೊಳುತೆಲೆವನೆಯ ಹೊಜವಂಟನು ರಘುಪ್ರಭವ (ತೊರರಾ. ೭-೬-೫); ಸೀತೆ ಮೈದುನನೆಲೆವನೆಗೆ ಳರೆಯಿಸಿದಳು (ಶೇಷರಾ. ೨೬೮-೪). ಎಲೆಮನೆ: ಮೃಕಂಡುವಿನೆಲೆಮನೆಯ [ಪಾಠಾಂ. ವನೆಯ]ಕಂಡಿವರು ಹೊಕ್ಕರು (ತೊರರಾ. ೪-೧೧-೧). [ಎಲೆ$_1$ + ಮನೆ]

ಎಲೆವನೆಗಾತಿ (ನಾ). ಪರ್ಣಶಾಲೆಯಲ್ಲಿರುವವಳು; ತಾಪಸಿ: ನನೆಗೋಲನುಪಟಳದಲಿ ಭ್ರಾಂತಿಗೊಂಡಿರ್ದ ವನಚರ ಪೂತ ಸಂಪಗೆಯ ಕೊನೆಗಳ ಮುಜಿದಿಡಲಂಜಿ ತಾಪಸರೆಲೆವನೆಗಾತಿಯರನಪ್ಪಿದರು (ಮೋಹತ. ೭-೧೫). [ಎಲೆವನೆಗಾಱ$_0$ + -ತಿ$_1$ (< -ಇತ್ತಿ)]

ಎಲೆವರದ (ನಾ). ವೀಳೆಯದೆಲೆಯ ವ್ಯಾಪಾರಿ: ಕುಡತಕ್ಕುದೆನಿತದನೆ ಇರ್ಮಡಿಸಿ ಕುಡಲ್ಕದುವೆ ಕೊಂಬ ಕೋವಿದರ್ಗಂದಂ... ಕುಡುವೆನಿದೇ ಕೊಳ್ವೈ ನೀಂ ನಡುವೀದಿಯೊಳೊಪ್ಪಲಾರ್ಪರೇ ಎಲೆವರದರ್ (ಚಿಕವಿ. ೬-೫೬). [ಎಲೆ$_1$ + ಪರದ$_1$]

ಎಲೆವರದು (ನಾ). ವೀಳೆಯದೆಲೆಯ ವ್ಯಾಪಾರ: ಗಟಿವಿಡಿದಾಡುವ ದೀವಿಗೆವಿಡಿವ ಎಲೆವರ [ಪಾಠಾಂ. ವಿಡಿ, ವರಿ, ವೊರಿ] ದಾಡುವನೊಳಂ ಅಟಗಪ್ರತ್ಯಯಮಕ್ಕುಂ (ಶಮದ. ೨೦೪ ವೃತ್ತಿ). [ಎಲೆ$_1$ + ಪರದು]

ಎಲೆವಸರ (ನಾ). ವೀಳೆಯದೆಲೆಯ ಅಂಗಡಿ: ಅಡರ್ದೆಲೆವಳ್ಳಿಗಳೆಲೆಯಂ ಪಿಡಿದಿರ್ಪೆಳಗೌಂಗಿನಲ್ಲಿ ತರತರದಿಂ ನೇರ್ಪಡೆ ಸಮದೆಲೆವಸರದವೊಲ್ಕಡು ಚಿಲ್ವಂ ಪಡೆದು ತೋರ್ಪುವೀ ಬನದೆಡೆಯೊಳ್ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೧೦೩). [ಎಲೆ$_1$ + ಪಸರ]

ಎಲೆವಸ್ತ್ರ, ಎಲವಸ್ತ್ರ (ನಾ). ಬಣ್ಣದ ಕರವಸ್ತ್ರ, —ಚೌಕ; ಸಣ್ಣವಸ್ತ್ರ; ವಲ್ಲಿ: ನೆತ್ತಿಗೆ ಎಲೆವಸ್ತ್ರವನ್ನು ಸುತ್ತಿಕೊಂಡು (ನಡೆದಾ. II, ೧೧೨೪); ಎಲೆವಸ್ತ್ರ ಹೊದೆದು... ಕೈಯಲ್ಲಿ ನಾಗರಬೆತ್ತ ಹಿಡಿದು ಅರಸುಮರ್ಜಿಯಿಂದಲೇ ಹೊರಟಿದ್ದರು (ದೇವಹೆಂ. ೧೧೦). ಎಲವಸ್ತ್ರ: ಕಿಸೆಯಿಂದ ಎಲವಸ್ತ್ರವನ್ನು ತೆಗೆದು ಮೊಗದ ಬೆವರನ್ನೊರಸಿದೆ (ಸೀತಾರ. ೨೫). [ಎಲೆ$_1$ + ವಸ್ತ್ರ. / ತುಳು. ಎಲತ್ರ, ಎಲಸ್ತ್ರ]

ಎಲೆವಳ್ಳ (ನಾ). ಒಂದು ಹಳ್ಳದ ಹೆಸರು: ಶ್ರೀಮತ್ಸರಟವುರದ ಮಹಾಜನವಿನ್ನೂರ್ವ್ವರುಮಿಟ್ಟು ಎಲೆವಳ್ಳದಿಂ ಮೂಡಲು ಪನ್ನಿರ್ಮ್ಮತ್ತರ್ಕೆಯ್ಯ (ಸೌಇಇ. XI-i, ೧೧೧-೩೧; 1071). [ಎಲೆ$_1$ + ಪಳ್ಳ]

ಎಲೆವಳ್ಳಿ (ನಾ). ವೀಳೆಯದೆಲೆಯ ಬಳ್ಳಿ; ಎಲೆಹಂಬು: ಸೊಗಯಿಸಿ ಬಂದ ಮಾಮರನೆ ತಳ್ತೆಲೆವಳ್ಳಿಯೆ... ಆವ ನಂದನವನಂಗಳೊಳಂ (ಪಂಪಭಾ. ೪-೨೮); ಪಾರಿಜಾತ ಪುನ್ನಾಗವಶೋಕೆ ಕತ್ತಲಿಸುತಿಪ್ಪೆಲೆವಳ್ಳಿಗಳಿಂ ಮದಾಳಿಯಿಂ ಶ್ರೀಗಿದು ಜನ್ಮಭೂಮಿಯೆನಿಕುಂ (ಕಇ. I, ೩೦-೯; 1222); ಮಿಂಡಿಯರಿಗೆ ಬುದ್ಧಿಗಲಿಸುವಂತೆಲೆವಳ್ಳಿ ಮುಂಡಿಗೆಗಳ ನಡರಿದುವು (ಮೋಹತ. ೨೪-೫೩). [ಎಲೆ$_1$ + ಬಳ್ಳಿ]

ಎಲೆವಟ್ಕೆ (ನಾ). ಎಲೆಯ ಹಾಸಿಗೆ; ಪರ್ಣಶಯ್ಯೆ: ಶರನಿಧಿಯಲ್ಲಿ ಯಾಲದೆಲೆವಟ್ಕೆಯೊಳಿರ್ದಪೆ ಭೀತಿನಾಶನಾ (ವಸ್ತವಂ. ೩-೨೨). [ಎಲೆ$_1$ + ಪಟ್ಕೆ$_2$]

ಎಲೆವಾದುರ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸೊಪ್ಪಿನಿಂದ ಮಾಡಿದ ಪಲ್ಯದಂತಹ ಅಡಿಗೆ: ಮೂಲಗೆ ಬಳ್ಳೆ ಕೆಂಬರುಹೆ ಮೊದಲಾದ ನಾಳಮನುಳ್ಳೆಲ್ಲಾ ಎಲೆವಾದುರಂಗಳು (ಪಸಾರ. ೬೩೪-೨೦); ಅನೇಕ ತೆಱದ ಪರಿಪರಿಯ ಭಕ್ಷ್ಯಮಂ ತಾಳಿದ ಎಲೆವಾದುರ ಪಲ್ಲೆಹ ಸೀಕರಣೆ ಪೋರಿಕೆ ಪಾನಪಳಿದ್ಯಮೆಂಬ ನಾನಾ ಭಿನ್ನರುಚಿಯ ಶಾಕಂಗಳುಂ (ಧರ್ಮಪ. ೨-೫೬ ವ); ಸುರುಚಿರ ಚಕ್ಕವತಂ ಚಿಲಿಕೀಱ ರಾಜಗೀಱ ಕೆಸವುಂ ನುಗ್ಗೆ ದೊಗ್ಗಳೆ ಣೆಲೆವಾದುರಮಂ ಬಡಿಸಿದರ್ (ಧರ್ಮಪ. ೨-೫೬). [ಎಲೆ$_1$ + ಮಾದುರ]

ಎಲೆವಾಸು (ನಾ). = ಎಲೆವಟ್ಕೆ: ಪೊಂಬಾಳೆಯ ಕಂಗೊಳಿಪ್ಪ ತಿರುಳೊಳ್ಳೆಲೆವಾಸಿನೊಳಂ ಸರ್ವಭೂಪಾಳಕ ಮಸ್ತಕಸ್ಥಿತಪದಾಂಬುಜನುದ್ಭಟ ದೇವನೊಪ್ಪಿದಂ (ಉದ್ಭಟ. ೨-೧೦೩). [ಎಲೆ$_1$ + ಪಾಸು$_2$]

ಎಲೆವಿಜ್ಜಣಿಗೆ (ನಾ). ಎಲೆಯ ಬೀಸಣಿಗೆ: ಮಿಳಿರ್ವೆಲೆ [ಪಾಠಾಂ. ಳ] ವಿಜ್ಜಣಿಗೆಗಳಿಂ ಳಿರ್ದೆಲರ್ಗಂ ಕಾಂತೆ ಕರಮೆ ಹಂಗಿಗೆಯಾದಳ್ (ಚಂದ್ರಪ್ರ. ೫-೧೨); ಈಯೆಲೆವಿ [ಪಾಠಾಂ. ಯಲರ್ವಿ]ಜ್ಜಣಿಗೆಯನಿನಿತಾಯಾಸದೆ ಬಿ... ಲೇಕೆ (ಚಂದ್ರಪ್ರ. ೮-೯೦). [ಎಲೆ$_1$ + ಬಿಜ್ಜಣಿಗೆ]

ಎಲೆವುಲಿ 'ಎಲಹುರಿ' ನೋ.

ಎಲೆವೇಱು, ಎಲೆಹೇಱು (ನಾ). ಎಲೆಯ ಪೆಂಡಿ, —ಮೊಟ್ಟೆ; ವೀಳೆಯದೆಲೆಯ ಹೇರು, —ಪೆಂಡಿ: ಬಣ್ಡವೇಱುಗೆ ಅಯ್ದುವಿ[ೀ]ಸಮಂ ಎಲೆವೇಱುಗೆ ಅಯ್ವತ್ತು (ಇಆ. VIII, ೨೮೬-೫೮; 732). ಎಲೆಹೇಱು: ಕಲೆವೊಱುಗೆ ೫ ಎಲೆಹೇಱುಂಗೆ ೧೦೦ ಉಪ್ಪುಹೇಱುಂಗೆ ಮಾನ ೨ (ಎಕ. II, ಶಿವಮೊ. ೮೮-೫೦; 1203). [ಎಲೆ$_1$ + ಪೇಱು$_2$ (< ಪೇಱ್$_2$)]

ಎಲೆಸವುಟು (ನಾ). ಸೌಟನಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ; ಕಡಚಿ (ಕಿ). [ಎಲೆ$_1$ + ಸವುಟು]

ಎಲೆಸುಜ್ಜಲಬಾಗೆ (ನಾ). ಒಂದು ಗಿಡದ ಹೆಸರು: (ಮೈಔಗಿ. ೪-೬೩). [ಎಲೆ$_1$ + ಸುಜ್ಜಲ + ಬಾಗೆ$_1$]

ಎಲೆಹಾವು (ನಾ). ಹಾವುಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ: ನಮ್ಮ ದೇಶದ ಪುಟ್ಟ ಹಾವುಗಳಲ್ಲಿ ಕಾಂಬಳ, ಎಲೆಹಾವು, ನೀರೊಳ್ಳೆಗಳು ಮುಖ್ಯ (ಬಾಲಪ್ರ. I, ೧೬). [ಎಲೆ$_1$ + ಹಾವು (< ಪಾವು$_1$)]

ಎಲೆಹುರಿ 'ಎಲಹುರಿ' ನೋ.

ಎಲೆಹುಲಿ 'ಎಲಹುರಿ' ನೋ.

ಎಲೆಹೇಱು 'ಎಲೆವೇಱು' ನೋ.

ಎಲೆಹೊನ್ನೆ (ನಾ). ಒಂದು ಗಿಡದ ಹೆಸರು: ಎಲೆಹೊನ್ನೆಯ ಬೇರಂ ಅಂಬಿಲದಲ್ಲಿ ಅಂಕು ಮಂತ್ರಿಸಿ ಕುಡಿಯೆ ನಿರ್ವಿಷ (ವಿವೈವಿ. ೯೩). [ಎಲೆ$_1$ + ಹೊನ್ನೆ (< ಪೊನ್ನೆ)]

ಎಲೇ$_1$' 'ಎಲೆ$_2$' ನೋ.

ಎಲೇ$_2$ 'ಎಲೆ$_3$' ನೋ.

ಎಲೈ 'ಎಲೆ$_2$' ನೋ.

ಎಲೊ, ಎಲೋ (ಅ). ತಿರಸ್ಕಾರದಿಂದ ಗಂಡಸರನ್ನು ಸಂಬೋಧಿಸುವಾಗ ಬಳಸುವ ಮಾತು: ಎಲವೆಲವೊ ರಜಕಾ ನಿಲ್ಲೆಲೊ ಪೋದೊಡೆ ಕಂಸನಾಣೆ (ಜಗ. ೬-೪); ಎಲೊ ಶ್ರವಣ ಇದು ಧರ್ಮವೇ (ಬಸಪು. ೪೯-೯); ಹಲವು ಕಾಲ್ನಡೆ ಇವನಿಗುಂಟೆಲೊ, ಸುಲಿದು ತಿನ್ನಲು ಬಂದಿಹ (ಕಎಪು. ೧೯-೮). ಎಲೋ: ಎಲೋ ಹುಡುಗಾ ಏನು ಮಾಡುತ್ತಿರುವೆ? (ರೂಢಿ). [?]

ಎಲೋ 'ಎಲೊ' ನೋ.

ಎಲ್ಗಟ್ಟು, ಎಲುಗಟ್ಟು (ನಾ). ಎಲುಬಿನ ಕಟ್ಟು; ಮೂಳೆಯ ಸೇರುವೆ; ಎಲುಬಿನ ಜೋಡಣೆ: ಷಡ್ವಿಧ ಸಂಹನನ ನಾಮೋದಯಂ ಯಥಾಕ್ರಮದಿಂ ವಜ್ರದೇ[ದೆ]ಲ್ಗಟ್ಟುಂ ವಜ್ರದ ಸುತ್ತುಂ... ನಾರಾಚವಿದ್ಧಮುಮಪ್ಪೆ ಟ್ಟುಳ್ಳ ತೃತೀಯ ನಾರಾಚ ಸಂಹನನಮಂ... ಮಾಟ್ಕುಂ (ತತ್ತ್ರಪ್ರ. ೨೯೬). ಎಲುಗಟ್ಟು: ಅಸಂಪ್ರಾಪ್ತ ಸೃಪಾಟಿಕಾ ಸಂಹನನ ನಾಮೋದಯಮೊಂದೊಂದಂ ಮುಟ್ಟದೆಲುಗಟ್ಟಂ ಮಾಳ್ಪುದು (ಪಸಾರ. ೨೮-೧೦). [ಎಲ್$_0$ (< ಎಲ್ವು) + ಕಟ್ಟು$_2$]

ಎಲ್ಲ 'ಎಲ್ಲದು' ನೋ.

ಎಲ್ಲಂ 'ಎಲ್ಲದು' ನೋ.

ಎಲ್ಲದು (ಸ). ರೂಪಗಳು (ಬಹುವ). ಎಲ್ಲರು, ಎಲ್ಲರೂ, ಎಲ್ಲವರು, ಎಲ್ಲವು, ಎಲ್ಲಾರು, ಎಲ್ಲಾವರು (ವಿಶೇ). ಎಲ್ಲ, ಎಲ್ಲಂ, ಎಲ್ಲಮುಂ, ಎಲ್ಲಾ; ಎಲ್ಲಾದು; ಎಲ್ಲಾನು; ಸಕಲವನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಸರ್ವನಾಮ; ಸರ್ವ; ಅಖಿಲ; ಸಮಸ್ತ: ಅದುವಿದುವುದುವಾವುದುವೆಲ್ಲದು ಪೆಜತೇನ್ ಪೆಜದೆನಿಪ್ಪ ಶಬ್ದಂಗಳ್ ತಪ್ಪದೆ ಸರ್ವನಾಮಮಕ್ಕುಂ (ಶಮದ. ೭೮); ಎಲ್ಲದಕ್ಕೆ ಬಡತನವಾದರೆ ಹಿಡಿತುಂಬ ಗಡ್ಡಕ್ಕೂ ಬಡತನವೇ (ಗಾದೆ). ಎಲ್ಲರು: "ಸರ್ವಂ–ಎಲ್ಲರು" (ಕಾಶಕೃ. ೩೦); ಧರ್ಮವಱಿವವರೆಲ್ಲರುವೊಡೆಯರಾಗಿ (ಇಆ. XVIII, ೧೩೯–೨೫; 999); ಕೆಲಬಲದ ಭಟರೆಲ್ಲರಿಗೆ ಕೈವೀಸಿ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೨–೩೦); ಅಲ್ಲದ ಕೆನೆಮೊಸರಶನವ ಕರೆಕರೆದೆಲ್ಲರಿಗುಣಬಡಿಸುವರು (ಮೋಹತ. ೨–೩೨). ಎಲ್ಲರೂ: ಎಲ್ಲರೂ ನಕ್ಕರೆ ಹುಚ್ಚ ತಾನೂ ನಕ್ಕ (ಗಾದೆ); ಎಲ್ಲರೂ ಪಾಲಕೀಲಿ ಕೂತರೆ ಹೊರೋರು ಯಾರು (ಗಾದೆ); ಎಲ್ಲರೂ ಹೆಣ್ಣು ಹೆತ್ತರೆ ಮಾರಮ್ಮ ಮರಿಗೆ ಹೆತ್ತಳು (ಗಾದೆ). ಎಲ್ಲವರು: ಎಲ್ಲವರನು ಮೆಚ್ಚಿಸುವರೆ ನಾ ಪೇಳ್ದುದಿಲ್ಲ (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೧–೧೯); ದಾಸಿಯರು ನಿನಗೆ ತನ್ನ ವಿಳಾಸಿನಿಯರೆಲ್ಲವರು (ನಿಭಾಗ. ೪–೧೭–೨೭); ಎಲ್ಲವರು ಕುಶಲಿಗಳೆ (ತುರಂಗ. ೩೯–೩೦); ಇಳೆಯ ಪಾಲಕರೆಲ್ಲವರ ನಿಶ್ಚಲ ಪ್ರೇಮ (ರಘುವಂ. ೧೪೭–೬೨). ಎಲ್ಲವು: ಅದುಳ್ಳುವು ಸಂಜ್ಞೆಗಳೆಂದೆಂ ಬೊಡೆ ಎಲ್ಲವಕ್ಕಂ ಅತಿ ಪ್ರಸಂಗಂ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೯೯); ಅಲ್ಲಿ ನೀನೊಲಿದಂತೆ ಮಾಡಿನ್ನೆಲ್ಲವೇತಕೆ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೪–೧೦). ಎಲ್ಲವೂ: ತುಪ್ಪ ಮೊಸರು ಮೊದಲಾದ ಅವೆಲ್ಲವೂ (ನಾಚಿರಾ. ೬). ಎಲ್ಲಾರು: (ಕಿ). ಎಲ್ಲಾವರು: ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿಯೆಲ್ಲಾವರಿಗೂ ತಿಳಿಸಿದ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಬರಸಿದ ಪ್ರಕಾರ (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೮೮). ಎಲ್ಲ: ಎಲ್ಲಮಾನ್ ಸರ್ವ್ವಪರಿಹಾರಂ (ಎಕ. VI, ಕೊಪ್ಪ. ೩೮–೬; 675); ಪಗೆವರೆಲ್ಲಮನ್ (ಎಇ. I, ೩೫೦–೩; 900); ಎಲ್ಲ ಕೂಟಣ ಉಣ್ಬೊದು (ಎಕ. III, ಶ್ರೀರಂಗ. ೧೩೪–೧೮; 910); ಕಾಲ ಮೇಘ ಸಮೂಹಂ ದೆಸೆಯೆಲ್ಲಮಂ ಕವಿದುದೋ (ಪಂಪಭಾ. ೪–೪೯); ಗಣ ಪ್ರಧಾನನಿರ್ದೆಲ್ಲಮಂ ಕೇಳ್ದು (ಪಂಚತಂ. ೧೨–೧೭); ಬ್ರಹ್ಮ ವಿಷ್ಣು ರುದ್ರರಿವರೆಲ್ಲ ಒಂದು ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡದೊಳಗಣ ಬಾಲಕರು (ಅದವ. ೪); ಅರೆ ಮೆಯ್ವೆಣ್ಗರೆಭೋಗಮೆಲ್ಲ ಸೊಗಮುಂ ವೇಶ್ಯಾಜನಕ್ಕೆ (ಸೋಮೇಶ. ೬೦); ಎಲ್ಲ ತೆಱದಿಂ ನಿಮಗೆ ದೂರವಪ್ಪೆಂ ದೇವ (ಬಸರ. ೧–೭೪); ಬಲವೆಲ್ಲ ನೀರಲಿ ನೆರೆದುದೋ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೩–೧೭); ಪಾಪವ ಕೆಡಿಸಿ ಪುಣ್ಯವ ಮಾಡಿ ಸ್ವರ್ಗಕೆ ಪೋಪೆವೆಂಬುವರೆಲ್ಲ ಕೇಳಿ (ಭರಚ. ೧–೧೭). ಎಲ್ಲಂ: ದಕ್ಷಿಣಾ ದೆಸೆಗೆಲ್ಲಂ ತೊಱೆ ಎ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೬, ೫೩–೨೬; 550); ಅರ್ಥ ಶೂನ್ಯಮೆಂಬುದು ದುರುಕ್ತಮಿದನಿಂತು ಪೇಱ್ದೊಡೆಲ್ಲಂ ಪೀನಂ (ಕವಿರಾ. ೧–೮೦); ಒಡನೆ ದರಿದ್ರರೆಲ್ಲಮಭಿಮಾನಿಗಳಪ್ಪೊಡಂ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೪೨೩ ಶೂದ್ರಕ); ನಾನಾ ವಿಧದ ಪದೆಪಿನೊಳ್ ಹರಿಗಾವಗಮಾಱುದುದು ಪಥಪರಿಶ್ರಮಮೆಲ್ಲಂ (ಪಂಪಭಾ. ೯–೨೮); ಎಲ್ಲಂ, ಅಲ್ಲಂ (ಶಬ್ದಾನು. ೨೦ ಉದಾ). ಎಲ್ಲಮುಂ: ಅಗ್ಗದರಣ್ಯಮೆಲ್ಲಮುಂ ನೆಲಸರಿಯಪ್ಪಿನಂ (ರಾಜಶೇ. ೬–೩೪). ಎಲ್ಲಾ: "ಎಲ್ಲಾ ಎಂಬರ್ಥಮಪ್ಪುದೆಲ್ಲೆನ್ನಲ್ ತಾಂ" (ಕವಿಕಂ. ೨೬೮); ಎಲ್ಲಾ ಕಾಲಕ್ಕಂ (ಎಕ. I, ೩–೯; 890); ಈತನನೆಮಗೊಪ್ಪಿಸಿಮೆಲ್ಲಾಶಾಸ್ತ್ರಂಗಳುಮಂ ಕಲ್ಪಿಸಿ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೭೪–೬); ಎಲ್ಲಾ ಕವೀಂದ್ರರ್ ಪೊಗಳೆ (ಗಿರಿಕ. ೧–೪೨); ಎಲ್ಲಾ ದೋಷ ಬೆಲ್ಲದಲ್ಲಿ ಪರಿಹಾರ (ಗಾದೆ); ಎಲ್ಲಾ ಬಣ್ಣ ಮಸಿ ನುಂಗಿತು (ಗಾದೆ). ಎಲ್ಲಾದು: ಎಲ್ಲಾದರಲ್ಲು (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೩೪೯ ಕಿ). ಎಲ್ಲಾನು: (ಕಿ).

ಎಲ್ಲಾಗ, ಎಲ್ಲಾಗಲೂ, ಎಲ್ಲಾಗಳೂ = ಎಲ್ಲಾ ಕಾಲದಲ್ಲಿ; ಯಾವಾಗಲೂ; ಸದಾ: ಎಲ್ಲಾಗವೂ ಆತ್ಮೀಯವಾದ ತನುತ್ರಯದಲ್ಲಿ ತೊಲಗದಿರ್ದಾತನಾಗಿಯೇ ಪೂಜಿಸುತಿರ್ಪರು (ಪರಮಾ. ೪); ಸದಾ–ಎಲ್ಲಾಗಲೂ (ಬಾಹಟೀ. ೨–೧–೪೩); ಎಲ್ಲಾಗಳೂ ಶಿವನೊಬ್ಬನೇ ಎರಡನೆಯವನು ಮತ್ತೊಬ್ಬನಿಲ್ಲ (ಮಹಾದೇ. ೧೩೭). ಎಲ್ಲರಮರುಳಂ = ಎಲ್ಲರನ್ನೂ ಮರುಳುಮಾಡಬಲ್ಲವನು; ಒಂದು ಬಿರುದು: ಮಹಾರಾಜಾಧಿರಾಜ ಪರಮೇಶ್ವರನೆಲ್ಲರಮರುಳಂ ತೆರಿವಿಳಾಸ ಮದಗಜಮಲ್ಲನಾನೆ ವೆಡಂಗ ಶ್ರೀಕನ್ನರದೇವ (ಸೌಇಇ. IX–i, ೭೬–೫; 991).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಎಲ್ಲಾಂ; ಕೊಡ. ಎಲ್ಲಾ; ತೆಲು. ಎಲ್ಲ, ಎಲ್ಲವಾಡು, ಎಲ್ಲರು; ಕೋಲಾ. ಇತ್ತರ್‌ಎಲ್].

ಎಲ್ಲಭಟರಿ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಪಶುಪತಿ ನಾಮಧೇಯನಾ ಸರಕ್ಕೆಲ್ಲ ಭಟರಿಯಾ ಪ್ರೇಮಾಲಯಸುತನ್ಗೆ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೬, ೧೬–೯; 450).

[ಎಲ್ಲ₀ + ಭಟರಿ]

ಎಲ್ಲಮುಂ 'ಎಲ್ಲದು' ಪರಾ.

ಎಲ್ಲಮ್ಮ (ನಾ). (ಉಕ) ಶಕ್ತಿದೇವತೆಯಾದ ಪಾರ್ವತಿಯ ಒಂದು ರೂಪ: ಎದೆಯಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲಮ್ಮನ ನಗಾರಿಯ ಹೊಡೆತ ಮಾತ್ರ ಎದ್ದಿದ್ದುವು (ಜಯಂತ. ೪೩); ಜಗದಂಬ ಸವದತ್ತಿ ಎಲ್ಲಮ್ಮ (ರೂಢಿ).

[ಎಲ್ಲ₀ + ಅಮ್ಮ₂]

ಎಲ್ಲರು 'ಎಲ್ಲದು' ಪರಾ.

ಎಲ್ಲರೂ 'ಎಲ್ಲದು' ಪರಾ.

ಎಲ್ಲವರು 'ಎಲ್ಲದು' ಪರಾ.

ಎಲ್ಲವು 'ಎಲ್ಲದು' ಪರಾ.

ಎಲ್ಲವೂ 'ಎಲ್ಲದು' ಪರಾ.

ಎಲ್ಲಾ 'ಎಲ್ಲದು' ಪರಾ.

ಎಲ್ಲಾಗ 'ಎಲ್ಲದು' ಪರಾ.

ಎಲ್ಲಾಗಲೂ 'ಎಲ್ಲದು' ಪರಾ.

ಎಲ್ಲಾಗಳೂ 'ಎಲ್ಲದು' ಪರಾ.

ಎಲ್ಲಾದು 'ಎಲ್ಲದು' ಪರಾ.

ಎಲ್ಲಾನು 'ಎಲ್ಲದು' ಪರಾ.

ಎಲ್ಲಾಯಿ (ನಾ). = ಎಲ್ಲಮ್ಮ: ಎಲ್ಲಾಯಿ ಯಕನಾತಿ ಬನದ ಶಂಕರಿ ಮಲ್ಲಗ ಜಟ್ಟಂಗ ಮಾಳಿಗೆ ಮನಿದೇವಿ (ವಿಸಾಸು. ೫೮–೨).

[ಎಲ್ಲ₀ + ಅಯ್ಯಿ₂]

ಎಲ್ಲಾರು 'ಎಲ್ಲದು' ಪರಾ.

ಎಲ್ಲಾವರು 'ಎಲ್ಲದು' ಪರಾ.

ಎಲ್ಲಿ₁ (ನಾ). = ಎಲ್ಲಮ್ಮ: ಎಲ್ಲಿ, ಎಕ್ಕನಾದಿ, ಹುಲಿಗೆ, ಹೊಸೂರಿ, ಸತ್ತವರು, ಹೆತ್ತವರು. ಇಂತೀ ಹಲವು ಪಿಶಾಚಿಗಳ ಹೆಸರಿಂದ (ವಚಶಾ. I, ೩೩೧). [?]

ಎಲ್ಲಿ₂ (ನಾ). ಪ್ರಶ್ನಾರ್ಥಕ ದಿಗ್ವಾಚಿ; ಯಾವ ಸ್ಥಳ; ಯಾವ ಸನ್ನಿವೇಶ: ಭೂತಲದೊಳೆಲ್ಲಿಯು ಸೋನ್ನತೆ ಪುಗೆ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೯, ೨೩–೧೨; 740); ಎಲ್ಲಿ ಕೊಳನೆಲ್ಲಿ ತಣ್ಬುಟುಲೆಲ್ಲಿ ಲತಾಭವನಮೆಲ್ಲಿ . . . ರಮಿಯಿಸಿದಳಾಕೆ ಮರು[ದಾ]ತ್ಮಜನೊಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೩–೧೯); ಸುಭಕ್ತಿಯ ಸಮತೆ ಎಲ್ಲಿಹುದಲ್ಲಿ ತಾನಿಹಂ (ಬಸಪು. ೧೦–೧೫).

ಎಲ್ಲಾದರು, ಎಲ್ಲಾದರೂ = ಎಲ್ಲಿಯಾನುಂ: ಎಲ್ಲಾದರೂ ಇರು; ಎಂತಾದರು ಇರು; ಎಂದೆಂದಿಗು ನೀ ಕನ್ನಡವಾಗಿರು (ಕೋಗಿಲೆ. ೪೩). ಎಲ್ಲಿಯದು = ಯಾವಸ್ಥಳದ್ದು; ಯಾವ ಕಡೆಯದು: ಮೃತ್ಯು ನಿನಗೊಲಿದಿಹಳು ಬಳಿಕಿನ್ನುತ್ತರೋತ್ತರವೆಲ್ಲಿಯದು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧–೨). ಎಲ್ಲಿಯವ = ಯಾವ ಸ್ಥಳದವನು: ಅಯ್ಯನಾರೆನಗವ್ವೆಯಾರ್ ಪಿರಿಯಯ್ಯನಾರ್ ನೀನೆಲ್ಲಿಯವ (ಬಸಪು. ೩–೮೨); ಇಂತೆಂದಂ ನಯದೊಳೆಲ್ಲಿಯ ಕನಕವೀ ಕೆಳ್ಳನೆಲ್ಲಿಯವ (ಬಸಪು. ೩೧–೧೬).

ಎಲ್ಲಿಯವಳು = ಯಾವ ಸ್ಥಳದವಳು : ಅವಳೆಲ್ಲಿಯವಳು (ಡಿಂಗ).
ಎಲ್ಲಿಯಾದರೂ = ಯಾವಸ್ಥಳದಲ್ಲಾದರೂ : (ಮುಂಬಯಿ. ೨-೪೮).
ಎಲ್ಲಿಯಾನುಂ = ಎ ಲ್ಲಿ ಯಾ ದ ರೂ : ಸ್ಥಾ ನ ಕ್ಕೆ – ಎಲ್ಲಿಯಾನುಂ (ಕಬಪ್ರ. ೩೦೩ ಪ್ರಯೋ).
ಎಲ್ಲಿಲ್ಲಿ (ದ್ವಿರುಕ್ತಿ) : ಎಲ್ಲೆಲ್ಲಿ ಆಡಿಬಂದ ಹೇಳಯ್ಯ ರಂಗ (ಪುರಂದ. ೫-೧೭-೧). ಎಲ್ಲೆಲ್ಲಿಯುಂ = ಎಲ್ಲ ಕಡೆ ಗಳಲ್ಲಿಯೂ : ಎಲ್ಲೆಲ್ಲಿಯುಂ ಶಿವಾಲಯದ ಬಾಗಿಲ್ಗಳ ಕಲ್ಲಿಂದೆ ಮುಚ್ಚುದುವು (ತಿಪ್ರ. ೩-೧೦). [?]

ಎಲ್ಲಿತು 'ಎಲ್ಲಿತ್ತು' ನೋ.

ಎಲ್ಲಿಪ್ಪು, ಎಲ್ಲಿತು (ನಾ). ೧. ಯಾವ ಸ್ಥಳದ್ದು ; ಎಲ್ಲಿಯದು. ೨. ಎಲ್ಲಿ ಇರುವುದು; ಎಲ್ಲಿಹೋದುದು : ಎಲ್ಲಿದಳೊ ಭಾನುಮತಿ ಇನಸಿಲ್ಲಿತ್ತೊಲಗದ ಸೂಳೆಯರ್ಕಳ ಕಂಡಂ ಎಲ್ಲಿತ್ತೊ ಗೀತ ವಾದ್ಯಂ ಸಲ್ಲಲಿತ ವಧೂಜನಪ್ರವೃತ್ತಿಂ ನೃತ್ತಂ (ಗದಾ ಯು. ೫-೮೩); ಇವರಲ್ಲಿ ಧೀರಗುಣಮೆಲ್ಲಿತ್ತು (ಎಳ. VII, ಶಿಕಾಂ. ೧೭೪-೩೧; 1077). ಎಲ್ಲಿಯೆ : ಮುನ್ನಮಿತ್ತರೆಲ್ಲಿ ದರವರೆಂಬಿ ಪಿತ್ತ ನರುಮೆಲ್ಲಿದರಾ ಧನಮೆಲ್ಲಿತಿಂದ್ರ ಜಾಲದ ಸಿರಿಗಳೆ ಮೆಟ್ಟುತುರಿಗಳ್ (ಗದಾ ಯು. ೧೦-೩೫); ಈಗಲೆಲ್ಲಿತವ ತೊಂದಾಳಾವಪಾ ವೀರವೃತ್ತಕಂ (ಜಗದಿ. ೧೪-೧೩).

ಎಲ್ಲಿದುವು (ಬಹುವ) : ಎಲ್ಲಿದುವೊ ಧವಳಚಾಮರಮೆಲ್ಲಿಲ್ಲೇಕಾತ ಪತ್ರಮಹಿಳೆಕೇತನ ಮತ್ತೆಲ್ಲಿತ್ತೊ ಮೃಗೇಂದ್ರಾಸನಮೆಲ್ಲಿದುವೋ ಲೋಲ ಪಾಳಿಕೇತನ ತತಿಗಳ್ (ಗದಾಯು. ೫-೨೨). [ಎಲ್ಲಿ + -ತ್ತು]

ಎಲ್ಲಿದ (ನಾ). ೧. ಯಾವ ಸ್ಥಳದವನು; ಎಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದವನು; ಎಲ್ಲಿ ಯವನು : ಎಲ್ಲಿಯಾದಂ ಪುಟ್ಟಿದಂ ಮೇಣ್ ಎಲ್ಲಿಯಱಂ ಎಲ್ಲಿದಂ ಪವಂ . . . ಎಲ್ಲಿಯಱಂ ಎಲ್ಲಿದಂ (ಶಬ್ದಾಸ. ೪೨೨ ಪ್ರಯೋ). ೨. ಎಲ್ಲಿದ್ದಾನೆ : ಮನಸನ ಕೈಮನಲ್ಲಿ ದನಸಂಗನ ಕೈಪೊಡೆಯೆಲ್ಲಿದಂ (ಅವಿಕ. ೩-೧೫); ದಾರಕಿಮಲ್ಲಿನಲ್ಲಿದನಮಾನುಷವೇಷದಲ್ಲಿದಂ ಪ್ರಜಾಂಛೇ ರುಹಮಿತ್ರನಲ್ಲಿದಂ . . . ಎಲ್ಲಿದನಲ್ಲಿ ದೋಡನಂ (ಜಗದಿ. ೩-೪೦).

ಎಲ್ಲಿದಕ್ಕ = ಎಲ್ಲಿಯಿರುವವಳು : ಎಲ್ಲಿದಕ್ಕ, ಇಲ್ಲಿದಕ್ಕ, ಎಲ್ಲಿದಕ್ಕ (ಶಬ್ದಾಸ. ೧೪೨ ಪ್ರಯೋ). 'ಎಲ್ಲಿದ', 'ಇಲ್ಲಿದ' ಪರಾ. [ಎಲ್ಲಿ + -ದ್ಕ]

ಎಲ್ಲಿಯಣ (ನಾ). ೧. = ಎಲ್ಲಿದರಿಂ : ಎಲ್ಲಿಯಣಂ, ಎಲ್ಲಿದಂ (ಶಬ್ದಾಸ. ೪೨೨ ಪ್ರಯೋ). ೨. ಎಲ್ಲಿಯಂ : ಇನ್ನೆಲ್ಲಿಯಣ ಧವಬಂಧನವು ತನ್ನ ಮೂಲವ ಕಂದು ಸುಖಿಯಾದ ಬಳಿಕ (ಕೃಶ. ೫-೧೫-೧).

[ಎಲ್ಲಿ + -ಅಣ್ + -ಅಂ]

ಎಲ್ಲೆ (ನಾ). ಮೇರೆ; ಸರಹದ್ದು; ಗಡಿ; ಅವಧಿ : ಳಞ್ಞಾಜಗಳ್ಲೇ ಪೊಲ ಎಲ್ಲೇ ಪುಱಾವಲ ಬಟ್ಟ ಪುಱಾ ಡೆಗೆ ಬೆಳಕಿ ಬನ್ದು (ಇಳ. XII. ೧೬-೧೬; 735); ಅಂತಳಿನ ಪೊದೆಲ್ಲಿಯಲಿ ಹೆಕ್ಕಳಿಕ ಪುಡುಗದ ಳ್ಳಿಪ್ಪಳೆಯ ಪಣಿಪುಣಲ ಗಾಧಿಕೆ ಕಂಟಿನಿಸು ನಳವ (ಶುವ್ಯಾಲ. ೧೪-೬೫); ಪೊಡ ವಿಗಾಂ ಪಿಡಿದು ದು ಲ್ಲಿದಲ್ಲಿಯುಪಕಲಲ್ಲ ಬಲ್ಮೊಲದಲ್ಲೆಯೆಲ್ಲಮುಂ (ಚಕವ. ೩-೧೦೫).

ಎಲ್ಲೆಮಾರು = ಹದ್ದುಮೀರು; ಪ ರಿ ಮಿ ತಿ ಯ ನ್ನು ಮಾ ರಿ ವರ್ತಿಸು, —ನಡೆ : ಆವನ ಎಲ್ಲೆಮಾರ ನಡೆಯುತ್ತಿದ್ದಾನೆ (ಡಿಂಗ). [ದೇ. ಕ್ಷಮಿ. ಎಲ್ಲೆ ; ಮಲ. ಕೆಲು. ಎಲ್ಲ]

ಎಲ್ಲೆಗಟ್ಟು 'ಎಲ್ಲೆಗಟ್ಟು' ನೋ.

ಎಲ್ಲೆಗಟ್ಟು, ಎಲ್ಲೆಕಟ್ಟು (ನಾ). ಎಲ್ಲೆ; ಅವಧಿ; ಮೇರೆ; ಸೀಮೆ; ಗಡಿ: ಜಾಮುಂಡಿಯ ಗಿರಿಯ ಪಿಡಿದೆಲ್ಲೆಗಟ್ಟಿಗೊಡ್ಡಿರ ನೆಜಿ ವೈರ ಬೆರಸಿದರೇ ಭೂಪರೊಡನೆ (ಕಂಪ ಪ. ೬-೧೬); ಪಟ್ಟಿದಯ್ಯ ಪಿಂದು ಗರ್ವಿಸಿ ಯೆಲ್ಲೆಗಟ್ಟಿಗೆ ಮೈಸೂರ ಪೊರೆಯೊಳು ಧುರವನೆಸಗಿಸ (ಕಂಪವಿ.೧೬-೨).

ಎಲ್ಲೆಕೆಟ್ಟು : ಜ ನಸೀಮೆಯೆಲ್ಲೆಕಟ್ಟನಲ್ಲಿ ಯಿರುವ (ಎಳ. I, ೧೬-೨೧, 1896) ; ನೀವು ನ ನ್ನ ರಾಜ್ಯದ ಎಲ್ಲೆಕಟ್ಟು ಪರ್ಯಂತವೂ ಹೋಗಿಬಿಟ್ಟು ಬನ್ನೀ (ಕೃವಾಸ. ೨೦೪); ಎಲ್ಲೆಕಟ್ಟು ಇಲ್ಲದಾ ಜಾನ ಬಟ್ಟೆಯಲ್ಲಿದೂ (ಗರ. ೧೩೬-೧). [ಎಲ್ಲೆ + ಕಟ್ಟು]

ಎಲ್ಲೆಗಲ್ಲು (ನಾ) ಮೇರೆಯನ್ನು ಗೊ ತ್ತು ಪ ಡಿ ಸು ವ ಕಲ್ಲು; ಗಡಿಗಲ್ಲು: ಸಂಗರವರಂಗಜನ ಮುದ್ರಧಾರಿಗಳಿಪ ಪೆಗಳುಱಿ ಬಿದಿಸಿ ಬಳಸಿಟ್ಟಲ್ಲೆಗಲ್ಲಿನ ರಂಗು ಮಾಣಕದ ಮಿಸುನಿಯವೊಡ್ಡಿಯಾಣಮಂ ತಂದಿಟ್ಟರಬಾಜಿಗಳ್ (ಹರಿವಂ. ೫-೬೨); ಎನ್ನಾಜ್ಞೆ ನೆಲನ ಮುಸುಕಿದರು ತೆರೆಯಂದಱನ್ಯತ್ರ ನೆಟ್ಟಿಲ್ಲೆಗಲ್ಲೂ (ವರ್ಧಮಾ. ೬-೫೬). [ಎಲ್ಲೆ + ಕಲ್ಲು (< ಕಲ್ಗ್)]

ಎಲ್ಲೆಗೂಡಿರು (ಕ್ರಿ.) ಮೇರೆಯಿಂದ ಕೂಡಿರು; "ಸೇರಿಕೊಂಡಿರು; ಹೊಂದಿಕೊಂಡಿರು" (ಹೊಸಕ). [ಎಲ್ಲೆ + ಕೂಡು + ಇರು (< ಇರ್)]

ಎಲ್ಲೆಗೆಡು (ಕ್ರಿ). ೧. ಮೇರೆಯನ್ನು ಮೀರು ; ಪಡವನ್ನು ಅತಿ ಕ್ರಮಿಸು; ಹದ್ದು ಮೀರು : ಹುಚ್ಚುಹೊಳೆಯ ದೆಸೆಯಿಂದ ಎಲ್ಲೆಗೆಟ್ಟು ಹರಿದ ನದಿಯ ನೀ ರ ಹಳ್ಳಕಿಟ್ಟುಗಳನ್ನೆಲ್ಲಾ ಜಲಮಯಮಾಡಿತು (ಡಿಂಗ). ೨. (ಆಲಂ) ಮರ್ಯಾದೆ ಮೀರು ; ಮೀರಿನಡೆ : ಆವನ ಎಲ್ಲೆಗೆಟ್ಟು ನಡೆ ವ್ಹಾರಿಗೂ ಬೇರವನ್ನುಂಟುಮಾಡಿತು (ಡಿಂಗ). [ಎಲ್ಲೆ + ಕೆಡು]

ಎಲ್ಲೆಗೆರೆ (ನಾ). ಅವಧಿಯನ್ನು ತೋರಿಸುವ ಗೆರೆ; ಸೀಮಾರೇಖೆ : "ವ್ಯಾಯಾಮದ ಕಟಿಗಳಲ್ಲಿ ಆಟದ ಅಂಗಳದ ಅಥವಾ ಅದರ ವಶೇಷ ಭಾಗಗಳ ಎಲ್ಲೆಗಳನ್ನು ಗುರುತಿಸುವ) ಎಲ್ಲೆಗೆರೆ" (Line – work. ಇಂಕಾ). [ಎಲ್ಲೆ + ಗೆರೆ (< ಗೆಱೆ)]

ಎಲ್ಲೆಗೊಳ್ಳು (ಕ್ರಿ) ಕೊನೆಯನ್ನು ಮುಟ್ಟು ; ತೀರು : ಎದೆಯೊಲವು ಅಪ್ಪರಿಂದಲೂ ಎಲ್ಲೆಗೊಳ್ಳಿಲ್ಲ (ಪಾಡೋಜ. ೧೯೨). [ಎಲ್ಲೆ + ಕೊಳ್ಳು (< ಕೊಳ್)]

ಎಲ್ಲೆನಾಡು (ನಾ) ೧. ಗಡಿಯಲ್ಲಿರುವ ಪ್ರದೇಶ. ೨. ಗಡಿಯ ಸಮಿಪದ ನೆಲೆಯ ಪ್ರದೇಶ : ಸುತ್ತಮುತ್ತಲಿನ ಸಾಮಂತರ, ನಾಯಕರ, ಹೆಗ್ಗಡಗಳ ಪರಿಚಯವನ್ನೂ ಎಲ್ಲೆನಾಡುಗಳ ಪರಿಚಯವನ್ನೂ ಚೆನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡ (ಪಾಂಡೋಗ. ೧೯೨). [ಎಲ್ಲೆ + ನಾಡು]

ಎಲ್ಲೆವೊಲ (ನಾ) ಎ ಲ್ಲೆ ಕ ಟ್ಟಿ ನ ಲ್ಲಿ ರು ವ ಪ್ರದೇಶ; (ಒಂದು ಸೀಮೆಯ) ಗಡಿಯಲ್ಲಿರುವ ಪ್ರದೇಶ : ಇಂತರ್ಜಾಮಗೆ ಎಲ್ಲೆವೊಲ ದತ್ತಕಂ ಆ ರಾಜ್ಯಸಮೊಳ್ ಪಗೆತನಂ ಬಳಿರು ಎಡಿವಡೆ ಕಾದುವೆಡೆ ಯೊಳ್ (ಚಳವಂ. ೧೧-೪). [ಎಲ್ಲೆ + ಪೊಲ]

ಎಲ್ಲು, ಎಲವು, ಎಱು, ಎಲಬು, ಎಲುವು (ನಾ). ಮೂಳೆ ; ಅಸ್ಥಿ : "ಅಸ್ಥಿ, ಧಾತು, ಲಕಸಂ, ಕುಲ್ಯಂ – ಈ ೪ ಎಲ್ಲು " (ಶಲಾಯು. ೧೦೪-೧೦); ಮುಱುವುದು ನಟ್ಟಿಲ್ಲು (ಎಳ. IV, ಶೆಗ್ಗ. ೧೧೬-೧೫ ; 930); ಬಿಸುನೆತ್ತಿಗ ನೇಣಾಗೆಲ್ಲು ಸಮಸ್ತಂ ಸುರಿಯೆ ಕೈಗೆ ಕೊವಲುಬಾಯಲ್ ಪಂಪಾ. ೪-೭೭). ನರವಿನ ಪುತ್ತುಮೆಯ್ದಡ ತವರ್ಮನೆ ಕೆಲಿವಿನೆ ಕೊಂಡ ಮೆಲ್ಲಿನಾಗರಂ . . ಕಳೇವರಂ (ಸಮಸ. ೬-೬೪). ಎಲವ್ಳು : ಬಗ್ಗಿ ಬಾರೊ ಶಿವನೆ ಹುಚ್ಚಾಗಿಲ ಬಡಿದಾ ಮಗ್ಗಲದ ಎಲವ ಮುರಿದಾವ (ಲೀಳಾಶಿ. ೧೨೭-೬). ಎಲು : "ಎಲುಯೆಲುಬು" (ಶಕರ. ೧೬); ನೆತ್ತ ರಿಂದಱಗಿಸಿಂ ಮಱಿಂದೆಲುವಿಂದಮೇಧ್ಯದಿಂ ಬಜಿಕರು ತೀವಿ (ಸಮಸ. ೧೫-೯೯); ಹೊಲಿಯುರ ಬಾಯಿಯಲೊಂದು ಎಲು ನೆಟ್ಟಿದ್ದಡೆ ಹೊಲೆಕೊಲೆ ಯೆಂಬುದು (ದ ಸಾ ವ. ೨೪-೪೭); ಬಾಯೊಂಬುಲಿಯವಡಿಸಿದೋವರ (ಪಂಡೋಗ. ೧೨-೨); ಉಡಿಡವೆಲು ಬಾಣಂಗಳ್ ಕಲು ವಾ ಗ ಡ ಸಿ ದವು (ಶುವ್ಯಾಭಗ. ೧೧-೦); ಎಲು ಇಲ್ಲದ ನಾಲಗೆ ಹ್ಯಾಗೂ ಬೊಗಳುತ್ತದೆ(ಗಾದೆ).

ಎಲುಬು : ಎಲುಬುಗಳವ ಮಾಡಿ ನರದ ಬಳ್ಳಿಯಲ್ಲಿ ಬಿಗಿಯುತ (ಪುರಂದ. ೧–೧೭೬–೨); ಎಲುಬುಗಳೆಲ್ಲ ಜತೆಯುಮಾಡಿ ನರಬಿಗಿದು ತೊಗಲಿನ್ಹೊದಿಸಿದವನು ನೀನಲ್ಲವೆ (ವಾದಿಕೀ. ೧೫೪–೨); ಪೆಟ್ಟುತಿಂದು ಎಲುಬು ಹುಡಿಮಾಡಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕೆಂದು ಬ್ರಹ್ಮ ನಿಮ್ಮ ಹಣೆಯಲ್ಲಿ ಬರೆದಿದ್ದ (ಕುರುಕಾ. ೧೧೯). **ಎಲುವು** : "ಎಲುವಸ್ಥಿ ಕೀಕಸಂ ಮೆಯ್ಯೆಲುವದು" (ವಸ್ತುಕೋ. ೭೨–೨೯); ಎಲುವಿನ ತಡಿಕೆ ಕೀವಿನ ಹಡಿಕೆ ಸುಡಲೀ ದೇಹವ (ಮಹಾದೇ. ೧೪–೩೩); ಮೆಯ್ಯೆಲ್ಲ ಎಲುವಾಗಿ ನಿಲಲು (ಕಾರಿಕ. ೨೯೧); ಉರುಳ್ವ ತಲೆಗಳ ಬಸಿವ ಮಿದುಳಿನ ಸುರಿವ ಕರುಳಿನ ಸೂಸುವೆಲುವಿನ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೦–೯); ಸುಂದರಾಂಗನೆ ಬಂದು ಮುಂದೆ ತಾ ನಿಂದಿರಲು ಸಂದಜಿವನಜಿದ ಜ್ಞಾನಿಯು ಎಲುವಿನ ಹಂದರವ ಕಾಂಬ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೩೯೯); ಎಲುವು ಗಂಟಲಲ್ಲಿ ಸಿಕ್ಕಿತು (ಆಶ್ರಮ. ೯೦).

ಎಲ್ವಡಗಾಗು = ಬರಿಯ ಮೂಳೆ ಮತ್ತು ಮಾಂಸದ ಮುದ್ದೆಯಾಗಿ ಪರಿಣಮಿಸು : ಕರಿಗಳ್ ಭೀಮಂ ಪಿಡಿದಡರ್ದೊಡೆ ಬಾಯ್ವಿಟ್ಟೆಲ್ವಡಗಾದುವು (ಪಂಪಭಾ. ೨–೫); ತನ್ನೆಚ್ಚ ನಿಶಿತ ಶರಸಂಹತಿಯಿಂದೆಲ್ವಡಗಾಯ್ತ ನಿತುಮದೆನೆ ಬಿಲ್ವಲ್ಮೆಯ ಮಾತಮಾನುಷಂ ಮಾಧವನಾ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೬೯); ಕಡೆಗೆ ಮುಳಿಸಿಂದ ಎಲ್ವಡಗಾಗುವಂತೆ ಎದುರಾಳಿಯನ್ನು ಮೋದಲೆಳಸಿದನು (ಭಾಮಣಿ. ೭).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಎನ್ಪು, ಎಲುಮ್ಬು ; ಮಲ. ಎಲ್ಲು, ಎಲುಮ್ಬು ; ತುಳು. ಎಲು ; ಕೊಡ. ಎಲೀಂಬೀ ; ತೆಲು. ಎಮ್ಮು, ಎಮ್ಮುಕ, ಎಮುಕ]

ಎಲ್ವುದೊಡವು (ನಾ). ಎಲುಬಿನ ಆಭರಣ : ಗಳದ ರುಂಡಮಾಲೆಯಂ ಕೆಯ್ಯ ಎಲ್ವುದೊಡವಂ ನಿಟ್ಟಿಸಲಾಗದು (ಅದ್ಭುತ. ೫೧–೨೪).

[ಎಲ್ವು + ತೊಡವ್ಯು]

ಎವಂಗಲ್ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಬೆಳ್ವಣಿಗೆಯಳೊನ್ದು ಮಟವಿಙ್ಗಿ[ಕೌ]ಗುಡಿದ ಎವ(ಂ)ಙ್ಗಲ್ಲಳೊನ್ದು ದೇಗುಲಕೆ ಒನ್ದುಗದ್ಯಾಣ (ಸೌಇಇ. XI–i, ೩೫–೮; 933). ℙ ಈಗಿನ ಯಾವಗಲ್ ಎಂಬ ಊರು. [?]

ಎವರ್ಣ (ನಾ). ಎಕಾರ ಮತ್ತು ಏಕಾರ : ಆತ್ವದಿನಿವರ್ಣದಿಂ ಮತ್ತೋತ್ವದಿನೈತ್ವದಿನೆವರ್ಣದಿಂ ಮುಂದಕ್ಕುಂ ಯತ್ವಮದವಧಾರಣೆ ಪರಮತ್ವಂ ಪಿಂತಾಗೆ ಷಷ್ಠಿನಿಯಮದೆ ಯತ್ವಂ (ಶಮದ. ೫೩). [ಸಂ.]

ಎವುಡು 'ಎಬಡ' ನೋ.

ಎವುಱ್ (ನಾ). ೧. ಎಂಜಲು; ಉಚ್ಛಿಷ್ಟ : "ಎವುಱ್ (ಎರೆ) = ಎಂಜಲವುಳು" (ಶಮದ. ಪರಿ. ೨); "ಎವುಱಿಂಜಲುಮೆನುತ್ತುಂ ತಾವೇನುಂ ಪತ್ತಱಿನ್ನಲುಚ್ಚಿಷ್ಟಕ್ಕಂ" (ಕವಿಕಂ. ೨೦೭). ೨. ಅಗುಳು : ತಾವಿರ್ಬರುಂ ತಿರಿದು ತಂದಿಕ್ಕಿದೆಂಜಲೆವುಱುಮಂ ತಿಂದು (ಆದಿಪು. ೩–೩೪ ವ). [← ತಮಿ. ಅವಿಱ್]

ಎವೆ$_1$ 'ಎಮೆ' ನೋ.

ಎವೆ$_2$ (ನಾ). ಯವ ಧಾನ್ಯ; ಜವೆ : "ಯವ, ಸಿತಶೂಕ – ಎವೆ" (ನಾಚರಾ. ಕಿ). [< ಸಂ. ಯವ]

ಎವೆಗುಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ರೆಪ್ಪೆಯನ್ನು ಬಡಿ; "ರೆಪ್ಪೆಬಡಿ" (ಪ್ರಭಣ್ಣ).

[ಎವೆ$_1$ (< ಎಮೆ) + ಕುಟ್ಟು$_1$]

ಎವೆಗೂದಲು (ನಾ). ರೆಪ್ಪೆಯ ಕೂದಲು : ಇಬ್ಬನಿ ನೋಡ! . . . ಧ್ಯಾನಿಯ ಕಣ್ಣೆವೆಗೂದಲಿನಂಚೊಳ್ ಹೊಂಚುವ ಬಾಷ್ಪದ ಬಿಂದುವಿನಂತೆ (ಅನಿಕೇ. ೩೩–೧೦).

[ಎವೆ$_1$ (< ಎಮೆ) + ಕೂದಲು (< ಕೂಂದಲ್)]

ಎವೆದುಱುಗಲ್ 'ಎಮೆದುಱುಗಲ್' ನೋ.

ಎವೆದೆಱೆ (ಕ್ರಿ). ರೆಪ್ಪೆಯನ್ನು ತೆರೆ; ಕಣ್ಣುಬಿಡು : ಅವನಿಪತಿ ಕಿಱಿದಾನು ಪೊತ್ತಿನೊಳೆವೆದೆಱೆದು ಬಿಸುಸುಯ್ದು ಮದ್ಗುರು ಕವಡಿಕೆಯ ಮಣಿಯೆಂದೆ ಕೊಟ್ಟರು ಶಿರೋಮಣಿಯ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೪–೨೦).

ಎವೆದೆಱೆದಹೆಂಗಳು = ಕಣ್ಣಿನ ರೆಪ್ಪೆಯನ್ನು ಬಿಚ್ಚಿದ ಸ್ತ್ರೀಯರು ; ದೇವತಾಸ್ತ್ರೀಯರು : ಮುಡಿಯ ಹಿಕ್ಕುವ ಮಾಲೆ ಗಟ್ಟುವ . . . ಮಡಿಯ ನಡಯಿಸುವಿಸುವೆಸನೆಯೆವೆದೆಱೆದ ಹೆಂಗಳಲಿ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೨೦–೨೩). [ಎವೆ$_1$ (< ಎಮೆ) + ತೆಱೆ$_1$]

ಎವೆದೆಱೆಯಿಸು, ಎವೆದೆಱೆಸು (ಕ್ರಿ). ಕಣ್ಣು ತೆರೆಯುವಂತೆ ಮಾಡು; ರೆಪ್ಪೆಯನ್ನು ಬಿಚ್ಚಿಸು, —ಅರಳಿಸು : ಅಬ್ಜಂಗಳನೆವೆದೆಱೆಯಿಸುತುಂ ದೆಸೆಗಳನೆಳ್ಪಿಸುತಿರ್ದುವಾಗಳಿನನ ಕರಂಗಳ್ (ಗಿರಿಕ. ೫–೬). **ಎವೆದೆಱೆಸು** : ಅವಳನವರುಚಿತೋಪಚಾರದಲೆವೆದೆಱೆಸು ತಿರಲು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೮–೪೩). [ಎವೆದೆಱೆ + –ಇಸು$_3$]

ಎವೆದೆಱೆಸು 'ಎವೆದೆಱೆಯಿಸು' ನೋ.

ಎವೆಬಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕಣ್ಣುರೆಪ್ಪೆ ಬಡಿಯುವಂತೆ ಮಾಡು : ಎವೆಬಡಿಸಿ ಕೆಡವು, ಬಿರಿಗಣ್ಣು ಬ್ಯಾಡ, ತುಟಿ ಕಚ್ಚಿ ಹಿಡಿಯದಿರು ಬಿಕ್ಕ (ನಾದಲೀ. ೫೮–೨೨). [ಎವೆ$_1$ (< ಎಮೆ) + ಬಡಿ$_1$ + – ಇಸು$_3$]

ಎವೆಮಿಸುಕು (ಕ್ರಿ). ಕಣ್ಣುರೆಪ್ಪೆಯನ್ನು ಅಲುಗಿಸು, —ಬಡಿ : ಕುವರಿ ಕುಳ್ಳಿಹ ತಾಣದೊತ್ತಿನಲವನಿಪನನಿರಿಸಿದನು ನೋಡಿದನೆವೆಮಿಸುಕ ದಾತನ ಸುರೂಪನು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೮–೪).

[ಎವೆ$_1$ (< ಎಮೆ) + ಮಿಸುಕು$_1$]

ಎವೆಯಲುಗು (ಕ್ರಿ). = ಎವೆಮಿಸುಕು : ಕಟ್ಟೊಲ್ಮೆಯೊಳೆವೆಯಲುಗದೆ ನೀಡುಂ ನಿಟ್ಟಪ ನೀಜನ ಬಗೆ (ಜಯಕಾ. ೪–೧೦); ಆಲಿಗಳೆವೆಯಲುಗದೆ ಬಕುತಿಯಲಿ ತ್ರಿಶೂಲಿಯ ಮೇಲೆ ಕಣ್ಮನವ ಕೀಲಿಸಿದನು (ಮೋಹತ. ೨೧–೩೫). [ಎವೆ$_1$ (< ಎಮೆ) + ಅಲುಗು$_1$]

ಎವೆಯಾಟ 'ಎಮೆಯಾಟ' ನೋ.

ಎವೆಯಿಕ್ಕು 'ಎಮೆಯಿಕ್ಕು' ನೋ.

ಎವೆಯಿಡು 'ಎಮೆಯಿಡು' ನೋ.

ಎವೆವೊಯ್ (ಕ್ರಿ). ಕಣ್ಣುರೆಪ್ಪೆಯನ್ನು ಬಡಿ : ತನ್ನನೆವೆವೊಯ್ಯ ದೀಕ್ಷಿಸುವ ಲಲಿತಾಂಗಿಯರು ಕನಕ ಪರ್ವತದ ಮೇಲೆ ಕಣ್ಗೊಳಿಸುವಚ್ಚರಿ ವೆಣ್ಗಳಂತಚ್ಚರಿಯ ಬೀಱೆ (ಸೌಂದಪು. ೫–೯೬).

[ಎವೆ$_1$ (< ಎಮೆ) + ಪೊಯ್$_1$]

ಎವೆಹಳಚು (ಕ್ರಿ). = ಎವೆವೊಯ್ : ರಾಘವಮಹೀಪತಿ ಮಾಗಧೀಸುತರೆವೆಹಳಚದೀಕ್ಷಿಸಲು ಕಾದಿದರಖಿಳ ಚಿತ್ರದಲಿ (ತೊರರಾ. ೪–೪–೨೬).

[ಎವೆ$_1$ (< ಎಮೆ) + ಹಳಚು (< ಪಳಂಚು$_1$)]

ಎವೆಹೊತ್ತು (ನಾ). ಕಣ್ಣುರೆಪ್ಪೆ ಹೊಡೆಯುವಷ್ಟು ಸಮಯ; ನಿಮೇಷ ಮಾತ್ರ : ಕನ್ನಡದ ಆ ನೋಟ, ದೇವಿಯಾ ದರ್ಶನಂ ಪೊಳೆದು ಬಯಲಾಯ್ತು! ಎವೆಹೊತ್ತಿನಾ ನೋಟ, ಸವಿನೋಟ, ಸವೆಯದೆದೆ ಚಿಮ್ಮುತಿಹುದಿನ್ನೂ! (ಹೊಂಗಳು. ೧೬–೨೪).

[ಎವೆ$_1$ (< ಎಮೆ) + ಹೊತ್ತು$_2$ (< ಪೊಱ್ತು)]

ಎವ್ವನ (ನಾ). ಹರೆಯ; ಯೌವನ : ಅಮರ ಸತಿಯರು ಹೋಲಲರಿಯರು ಭ್ರಮರಕುಂತಳೆಯವದಿರೆವ್ವನ ಪ್ರಾಯದಬಲೆಯರು (ಕೌಶಿರಾ. ೧–೨೫); ಜನನಿ ತನುಜೆ ಅತ್ತಿಗೆ ನಾದುನಿ ಅತ್ತೆ ಮಿಕ್ಕಾ ಜನರ ಸಂಗಡೆವ್ವನದಲ್ಲಿ ನೀನು ಕನಸಿನೊಳಗೆ ಏಕಾಸನದಲ್ಲಿರದಿರು (ವಿಸಾಸು. ೫೫–೨). [< ಸಂ. ಯೌವನ]

ಎಶ 'ಎಸ' ನೋ.

ಎಷ್ಟು, ಎಟ್ಟು, ಏಟ್ಟು (ನಾ). ಯಾವ ಪ್ರಮಾಣ; ಯಾವ ಅಳತೆ: "ಎಷ್ಟು ಇತ್ಯಪ್ರ ಜ ಆಪ್ತರೋ ಪರಿಮಾಣ ಟು ಪ್ರತ್ಯಯಃ ಪ್ರಕೃತೇಃ ಯಪ್ಪಾಮಃ" (ಕಬ್ಬಾಸು. ೪೪೧ ವ್ಯಾಖ್ಯಾ.); ಲೆಕ್ಕವಿಲ್ಲದ ವ್ರತ ಕಟ್ಟಲೆಯಲ್ಲಿದ ನೇಮಯನವಸಿಸ್ಸು: ಮಾಡಿದರೂ ಏನು (ವಿಕೇಸ್ವ. ೮೧); ಎಷ್ಟು ಮೂತಾಡಿದಡೇನು (ಅಂಬಿಪ. ೨೫); ನಕ್ಷತ್ರತ್ಯಾಮ್ಮಾದೊಡಂ ದೊರೆಯೇ ಜಂದ್ರಗೆ (ಸೂಮೇಶ. ೧೦); ಈ ದಿನ ಎಷ್ಟುಜನರು ಊಟಕ್ಕೆ ಬರುತ್ತಾರೆ (ಮಧ್ವನು. ೪೬). **ಎಟ್ಟು**: ಭ್ರಷ್ಟ ಭಾಷ್ಯಳ ಭಕ್ತ ಮುಂತ ವಿಪಕ್ಷನಾದನ್ನ ವಗುಣಂಗಳಕೆಟ್ಟು (ಪಾಂಡಾ. ೫೨)ನಂ ಮಲ್ದೆರುಬಹೆಮತ್ತೆ ಜಗಿದನು ಶಿತರಿಗೆ (ಮುಲೇಷ. ೬-೬೩). **ಏಟ್ಟು**: ತೇಟಿಗಂಜಿ ಕುಡಿಯೋ ವಗಿಗೆ ಏಟೇಟು ಪಾರುಪತ್ಯ (ಗಾದೆ).

ಎಷ್ಟೈರವನು = ಯಾವ ಲೆಕ್ಕಕ್ಕೆ ಸೇರುವವನು; ಲೆಕ್ಕಕ್ಕೆ ಬಾರದವನು: ನನ್ನನ್ನು ಕೆಲಲಿಕ್ಕೆ ಅವನೆಷ್ಟುರವನು (ರೂಢಿ). ಎಷ್ಟುರು = ಎಷ್ಟುಮಂದಿ: ಪುಂಪ್ರೇಟಿಬಂಸಜನವಲ್ಲಿ ಅಷ್ಟುರು, ಇಷ್ಟುರು, ಎಷ್ಟುರು ಎಂಬ ಕಾರಕ ರೂಪಗಳನ್ನು ಉಪಯೋಗಿಸುವುದುಂಟು (ಮಧ್ವನು. ೪೬). ಎಷ್ಟುಮಾತ್ರಕ್ಕೂ = ಎ ಷ್ಟು ಮಾ ತ್ರ ವಾ ದ ರೂ ; ಏನೇ ಆದರೂ: ಎಷ್ಟುಮಾತ್ರಕ್ಕೂ ನೀನು ಹೇಳಿದಂತೆ ನಡೆಸಲಿಕ್ಕಾಗುವುದಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ). ಎಷ್ಟುನಾತ್ರದವನು = ಎಷ್ಟರವನು: ನನ್ನ ಮಗನ ಜತೆಯಲ್ಲಿ ನೀನು ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳುವುದಕ್ಕೆ ಎಷ್ಟುಮಾತ್ರದವನು (ನೀತಿಚಂ. ೪, ೨೨). ಎಷ್ಟೆಲ್ಲ = ಬಹಳ; ಅನೇಕ: ನೀನು ಏನಾದೆಯೋ ಎಂದು ಎಷ್ಟೆಲ್ಲಾ ಸಂಕಟ ಪಟ್ಟೆ (ಜೋಸ್ವ. ೪೧); ಈ ವಿಚಾರಸರಣಿಯನ್ನು ಇನ್ನಷ್ಟು ವಿಶಾಲಗೊಳಿಸಿಲು ಎಷ್ಟೆಲ್ಲ ತತ್ವಜ್ಞಾನಿಗಳು ಯತ್ನಿಸಿಲ್ಲ (ಬಾಳ್ವಿಚಿ. ೧೦). ಎಷ್ಟೋ = ಬಹಳ: ಅಂದಿನ ಪ್ರಸಾಹದಲ್ಲಿ ಎಷ್ಟೋ ಮನೆಗಳು ಕೊಚ್ಚಿಹೋದವು (ರೂಢಿ). **ಎಷ್ಟೋಮಂದಿ** = ಬಹಳಮಂದಿ: ಜಾತ್ರೆಯಲ್ಲಿ ಎಷ್ಟೋಮಂದಿ ಸೇರಿದ್ದರು (ರೂಢಿ).

[ಎಸು+-ಟು ?. / ತುಳು. ಎತ್]

ಎಸೆ, ಎಶ (ನಾ). ಕೀರ್ತಿ; ಖ್ಯಾತಿ; ಯಶಸ್ಸು: ಬಸವಂ . . . ಸಕಲ ಸಂಪದ್ಸ್ವಾಧವಾಗಿರೂಂದೆಸವಂ ಬಿಜ್ಜಳ ಧರಾ ಯನಿಂದೆ ಪಡೆದಂ (ಬಸರ. ೬-೧೧); ಹಸನಾಯ್ತು ನಿನ್ನ ಮನ ಪರಪಕಾವಾಯಿತು ಭಕ್ತ ಮುಕ್ತ ಶಕ್ತ್ಯನವಜಾಪೊಂದೆಸವಾಯಿತು ಕಂಡತಿ ಸಂತ ಸವಾಯಿತು ನಿನಗೆ ವಿಶ್ವನಾಥ ಕೃಪೆಯಿಂ (ರೇಣ್ಣಾ. ಭೋ. ೧೨೬-೧೫೫). **ಎಶ**: ಬಹು ಭುಜೋ ಜ್ವಲಶಕೀರ್ತಿ ನವಜೂತ ಪಲ್ಲವಿಸಿ ತಾ ವಾದಲೋಕಕಂ ಕಾಪಿವಡಿದು (ಪರಮು. ೧೩-೬). [< ಸಂ. ಯಶಸ್]

ಎಸೆ್ಕೆ (ನಾ). ಧಿ. ಕಾಂತಿ; ಪ್ರಕಾಶ; ತೇಜಸ್ಸು: ಉಜಿಪದರಾಠಾನ ನುಸಿಪ ನುಸಿಪರೆಸಿಕಮುಸಿಳರ್ಗ (ಶಾ ವ್ಯ ಸಾ. ೨೩೯ ಪದ್ಯಕ್ಕ); ಅವರಿಸಿತೊ ನಭೋಂತರ್ಭೂವಿವರಮನಮರ್ದಿಸೆಸಕಮೆಸೆ . . . ಬೆಳಗಿದಂ ತುಹಿನಕರಂ (ಪಂಪಭಾ. ೪-೫೨); ತೃಣದ ಹಸಿರಿ ಹುಟ್ಟು ತಾರೆಯೆಸಕ ಕಡೆ ಗುಟ್ಟು ದಣಿಯದದನರಿಯು ಪೀಂ (ಮಂಕುಶ. ೧೩೧). ಪಿ. ಸೊಬಗು; ಶೋಭೆ; ವೈಭವ: ಅನಿಮಿಷ ಜಾಪದಂತೆ ಸಿರಿ ಕಾರದಪೀರದೆ ಕಾಂತಿಯಂತೆ ಯೌವನದೆಸಕಂ (ಪಂಪಕಾ. ೫೯-೧೫); ಇಂತಾದೆಸಕಂ ಕೆಯ್ಯನ್ನೆ ಸೋಮೇಶ್ವರ ನೈಸತಿ ಮಹೀಶಕ್ಕೆಯಂ ಪಾಳಿಸುತ್ತಂ (ಎಇ. VII, ಶಿಕಾಂ. ೧೩೬-೧೩ ; ೧೦೬೫); ಸಿರುಪಮ ಮೈದೊಡ್ಡಿಯಂ ಪೆ್ಪಾಥಿಯಂ ರೀತಿಯಿಂ ನಡಗಮಕದೆಸಕದಿಂದೊಲ್ಪಂ . . . ಒಪ್ಪುವೀ ಕೃತಿಯುವತಿ (ಪದ್ಮರಾ. ೧-೧೦); ಒದಿದಿದ ನಾಥವಂಶದೆಸಕಂ ಕುರುವಂಶದ ಮೈಮೆಯಿಕ್ಕುವಂಶದ ಜಸಮುಗ್ರವಂಶದುದಯಂ . . . ಪೊಗಜ್ಞಿಗಳುಂಬಂ (ಪೃತ್ವಸು. ೧೨-೯೨). ಸಿ. ರೀತಿ; ಸ್ಥಿತಿ: ವಸುಮತಿಯೆಂಬ ಕಾಮಿಯ ಚಾರು ಸುವರ್ಣ ಕುಂಡಲಂ ದಲೆಂದೆಸಕಮನೆಯೆ ನಂಗದಿಸುತಿರ್ಪುದು (ಭಾಷಭೂ. ೪-೨೮); ರಸವದು ಭಾವವಂದು . . . ಗುಣ ದೋಷಗಳ ಎಸಕವಿದೆಂದೆಯೆಯದೆ ಮನ ಬಂದ ವೃಂ ಯುಸಿರ್ವ ಕಿಂತಯುಲ್ಲಾನು (ಕುಡಾಸಾ. ೧-೬೪); ದೆಸವಿಣ್ಮಳ್ ಬಿಸಿಯಿಲಂ ಬಸಳಿದುಃಪಿಂದು ಸುದ್ದಿ ಬಿಸುಸುಯ್ಕೆಲ ರೆಂಬೆಸಕಮನೊರ್ಚಿ ಬಿಡಿದುದುದಪ್ಪಡಿಕ ಸೋಪ್ಪ ಪ್ರಭಂಜನಂ ಬೇಸಗೆಯೊಳ್ (ರಾಜಾ . ೫-೬೨). ೪. ಅತಿಶಯ; ಆಧಿಕ್ಯ; ಹೆಚ್ಚಳ: ಓರೋರ್ಮೆ ಮೆರ್ಗುರಿಬಿಸುಸಿನೆಸಕಿಂ ಪೊಳ್ಕಣೀರ್ಗಡಿ ಳಿದಿನಂ (ವಧರಾ. ೪-೩೭ ವ); ವಿಷಮತರದೊರ್ಮದಂಗಂ ಸಾಹಸದೆಸಕದಲಿ ನೆಕೆದಾ ಮಹಾಭಟಂ (ತೀಂರಾ. ೩-೧೦೦); ಎಸೆವಾ ಮಹಾನಿರಯ ಮಕ್ಕಳದ ವಿಷಾದಿಸಕಮಂ ಕಂಡು (ಸಂದಿಮಾ. ೧೧-೬೮); ಜಸವದೆ ದುದು ಶ್ರೀರಂಗಜೃಷ್ಣ ಭಾಗ್ಯದೆಸಕದೊಳಿತರಿಯ್ಕೂಮಾಗಿ(ಕಂಪಿ. ೫-೨). ೫. ಪ್ರತಾಪ; ಶೌರ್ಯ: ಒಸಗೆಯನೆನಗೇಯುದು ನಿಸ್ಸೆಸಕದ ಮಸ ಕಮನೆ ಪೊಲ್ಲು ಮಗನಂ ಮಳಿವಾ (ಪಂಕಾಭಾ. ೧೪೫); ತಜ್ಞೋಗ ಳಾವಸಿಸ ಪ್ರಭೂಮದೆಸಕಂ ತನ್ನರ್ದಾಮಂಂಡಲಕ್ಕಚ್ಚಂಬೆಯ್ವ ಪರಂಪೆ ಯಾದುದು (ಅಷ್ಟ. ೧೨-೬೩); ಎಸಕವೆಳ್ಳರು ನೀವು ನಿಮಗಪ್ಪನಿಮಿಸರು ಸರಿಯೇ ಧನವ ಂಡಿವುದು ಮಿಸುಳಲಾದುದು ನೀವು ಬಾಲವನು (ಸಂಭಪ. ೫-೧೦೬).

ಎಸಕಾಗು = ಸೊಗಸಾಗು; ಶೋ ಭೆ ಯಂ ಟು ಮಾಡು: ತೀವಿದಬುದು ದಕ್ಕಾ ಸವಾಳಿಗೆ ಭೂವಸಿತೆಗೆಸಕಾದವಾಸನು (ಕುವ್ಯಾ ೪. ೬೦ವ. ೨೬-೩೩) [< ಎಸೆ + -ಕ್ಕ. / ತೆಲು. ಎಸಕ]

ಎಸಕ್ಕ (ನಾ). ಧಿ. ಕೆಲಸ; ವ್ಯವಹಾರ; ಉದ್ಯೋಗ: ಧರ್ಮಮಮ ರೇಂದ್ರಗತಿಯನಾರ್ಮಮಭೂಷಗತಿಯನೆಸಗುವನೆಸಕದೋಗಿಂ (ಅರಿಷ. ೪-೭೮); ನಂಯಂ ವಾಗ್ಯೃತ್ತಿಯೊಳ್ ತೋಱಾ ನೋಟದೊಳಾದಬ್ಬ ಜನವುಬ್ಬೆಯೆದ್ದಿಸಲೊಳ್ ಪುಲ್ಲಂ ಪಳಂಡಲ್ಲಿ ಕಣ್ಬದಿರೊಳ್ ಕಾಮಿನಿ ಕಾಮರಾಗರಸಮಂ ತಜ್ಜೆಸಿಸಿ (ಸು ಕ ಮಾ. ೭-೧೧); ಆಜಿ ದರ್ಪದ ಕೂರ್ಪಿಜ್ಜರಿ ಕ ಜದೊಂದೆಸಕಮಂ ಕೈಕೊಂಡನಬ್ಜೋದರಂ (ಜ ಗ. ೧೪-೬); ಗಾ ರಿ ರೆಸಕ್ಕೆ ನಗದೆ ಮಾಜ್ಞರಿ ಜಡುರಂ (ಸಮಪ. ೧೧-೧೩); ಮಾನವನ ಬದುಕು ಮತ್ತು ಎಸಕಗಳು ನನ್ನ ಮನವನ್ನು ಸೂರೆಗೊಂಂದಿದ್ದು (ಧಪಮು. ೭೧). ಪಿ. ತೀಡುವಿಕೆ; ಬೀಸುವಿಕೆ: ಜಿಂಡಪವನನೆಸಕಂ ಮಿನುಗುವಾ ಚಿಂದದಂತೆ (ಪದ್ಮರಾ. ೧೩-೫೧).

[ಎಸು+-ಕ್ಕ / -ಕ್ಕೆ]

ಎಸಕೆಂಗಾಯ್ (ಕ್ರಿ). ಕರ್ತವ್ಯವನ್ನು ಮಾಡು; ಭಾ ಜೆಯನ್ನು ಉಳಿಸಿಕೊ; ಭಾವವನ್ನು ಕಾಯ್ದುಕೊ: ತನ್ನಸಕಂ[ಗ]ಯಡ ಧರ್ಮಯುದ್ಧದೆ ರಿಂ ಕೊಲ್ಲಲ್ಕೆ ಕಂಠಿಂತುಪೇಕ್ಷಿಸಿ ನೀ ಮುಂ ನಡೆ ನೋಡುತಿರಿರೆಸಿ (ಪಂಪಭಾ. ೧೧-೮೩).

[ಎಸಕ್ಕ + ಕಾಯ್ (< ಕಾ)]

ಎಸಕೆಂಗಿಡು (ಕ್ರಿ. . ಕಾಂಂಹಿೀನವಾಗು; ಕಳೆಗುಂದು: ಬಿಲಿಸಕಂ ಗಿಡೆ ಕಬ್ಬುಲಿ ಪಂಗಿಸೆ . . . ಕಜಿದನಂಂದಿ ಮಱೆಯಂ (ಕಂ ರಾ ಮಾ. ೧೩-೧೩೬). [ಎಸಕ್ಕ + ಕಿಡು (< ಕೆಡು)]

ಎಸಕೆಂಗಿಡ್ಡು (ಕ್ರಿ. . ಕಾರ್ಯ ಕೆಟ್ಟು ಹೋ ಗು; ಕಾರ್ಯಹೀನವಾಗು: ಬಲ ಂ ದು ಜಾಬುಲಿಯನೆಣಂ ಳೀದಿಸಲಾಜಮದುಱಿದರ್ದುದು ಮಸುಳ್ದಡಿಂಗೆಟ್ಟು ಬಲದ ಮುಯ್ದನ ಳೆಲಿಪಳ್ (ಅರಿಷ. ೧೪-೧೧೬). [ಎಸಕ್ಕ + ಕಿಡು (< ಕೆಡು)]

ಎಸಕೆಂಬಡೆ (ಕ್ರಿ). ಕಾಂತಿಯನ್ನು ಹೊಂದು; ವೈಭವವನ್ನು ಪಡೆ: ಅಲಘುಭುಜಂ ಯಂಬವಯಂತಾವರಜರೊಳಾನಿಂ ಬಿಡದೆ ಸಲೆ ನೆಡಂ ಬಡೆಸಿಕಂಬಡೆಂ ಅಲಾನಾಜ ಸುವನಕ್ಕಾಪಂ (ಜಯಭಾ. ೨-೬೨).

[ಎಸಕ್ಕ + ಪಡೆ]

ಎಸಕಂಬೆಱು (ಕ್ರಿ). ಕಾಂತಿಯನ್ನು ಹೊಂದು, —ಪಡೆ : ಎಸಕಂ ಬೆತ್ತೆನ್ನ ಗಾರ್ಹಸ್ಥ್ಯಮಿಾ ದಿನದೊಳ್ ಸೌಷ್ಠವಮಾದುದು (ಅನಂಪು. ೯–೯೨). [ಎಸಕ$_1$ + ಪೆಱು$_1$]

ಎಸಗ (ನಾ). ಒಂದು ಗಿಡ; ಉಪ್ಪಿಗಿಡ; ಕುಂಡಲಿ: ಎಸಗದ ತಾಱೆಯಿಂ ಪಡುವ ಪುತ್ತಿರಲ್ (ಅಟ್ಟಮ. ೧೧–೧೯); ಮೊಲ್ಲೆಯಿಾಶ್ವರಿ ಚಂಪಕಂ ಮೆಕ್ಕೆ ನಾಂಗುಲಿ ಕಟ್ಟವತ್ತಿಗೆಯುಂ ಸಮಂತೆಸಗಂ (ಖಮದ. ೫–೬೯); ಎಸಗದ ಬೇರು, ಎಲಹುರಿಯ ಬೇರು . . . ಪಾನವ ಮಾಡಲು ಶ್ವಾಸ, ಕಾಸ, ಕ್ಷಯ ಕಾಸಗಳು ಪರಿಹಾರ (ವೈದ್ಯಸಾ. I, ೧೫೦); ಎಕ್ಕದ ಹಾಲಿಂ ಎಸಗನ ಬೇರನೂದಿ ಹಲ್ಲುಸಂಧಿಯ ಗಿರಿಯೆ ಹಲ್ಲು ಹುಳು ತೀರ್ಗುಂ (ವಿವೈವಿ. ೯೨). [?]

ಎಸಗಳೆ (ನಾ). ಒಂದು ಗಿಡ: ಬಿಳೀ ಉಪ್ಪಿಗಿಡ, ಎಸಗಳೆ, ಎಗಚಿ (ಮೈಔಗಿ. ೧೧–೧೮೭). [?]

ಎಸಗಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಮಾಡಿಸು: ನನ್ನಿಯಿಂ ಹತ್ತುಸಾವಿರ ಮಂದಿ ಹರಿಯಶ್ವರಂ ನಲಿದು ಪಡೆದು ಸೃಷ್ಟಿಯನೆಸಗಿಸಲ್ ನಾರದಂ ನೋಡಿ ಸಂಸಾರ ಬಂಧಕೊಳಗಾಗಬೇಡೆಂದು ತಪಕೈದಿಸಿದನು (ಚಿಬಪು. ೧೪–೨). ೨. ಬೀಸು; ಉಂಟುಮಾಡು: ಬಿಸಿಲೆಸಕದಿಂದೆ ಕೊರಗಿದ ದೆಸೆವೆಣ್ಗಳ ಬಿಸುಪನಾಱಿಪಂತಿರೆ ಗಿಳಿಗಳ್ ಪಸುರೆಜಕೆಯೆಂಬ ಬಾಱೆಯ ಪೊಸ ಬಿಜ್ಜಣಿಗೆಗಳಿನೆಸಗಿಪುವು ತಣ್ಣೆಲರಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೧೩೦). [ಎಸಗು$_1$+ –ಇಸು$_3$]

ಎಸಗು$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಮಾಡು: "ಎಸಗು—ಉದ್ಯೋಗೇ (ಮಾಡು)" (ಶಮಧಾ); ಆ ನೆಗೞ್ದಾದಿಕ್ಷತ್ರಿಯರೊಳಮಿಲ್ಲೆನಿಸಿದುದೀ ತ್ರಿಜಗದೊಳೆಸಗಿದೆಸಕಮರಿಕೇಸರಿಯಾ (ಪಂಪಭಾ. ೧–೨೧); ಪಿಂತಣ ಭವದೊಳಾನೆಸಗಿದ ಪಾತಕಸಂತತಿ . . . ಕೆಡಲೆಂದೆಜಗುವೆ (ಅಂಜಚ. ೧–೯); ಉಚಿತೋಪಚಾರವೆಸಗುವುದೇಕಚಿತ್ತದೊಳು (ಹದಿಬ. ೬–೧೬); ಕರ್ಮವಿಮೋಚನೆ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವ ಸಲುವಾಗಿ ಮಾಡುವ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಎಸಗಬೇಕಾದರೆ ಶರೀರ ಅಗತ್ಯ (ಜಗದಾ. ೨೮೮). ೨. ಉಂಟುಮಾಡು; ಒದಗಿಸು: ತತ್ಕುಮಾರಂಗೆ ನಿತಾಂತಂ ಪ್ರೀತಿಯಿಂ ಸೈತೆಸಗುವೆವೆನಲಿನ್ನಾತನಿಂ ಖ್ಯಾತನಾವೊಂ (ದಶಕು. ೨–೬೯); ವಾಣಿಯೋ ಮೇಣಿವಳ್ ಲಕ್ಷ್ಮಿಯೋ ಎಂಬ ಸಂಶಯರಸಮನೊಸೆದೆಸಗುತೆ (ಪದ್ಮರಾ. ೮–೯೬). ೩. ಉಂಟಾಗು; ಒದಗು: ಅನುಮಚ್ಛೋದಮಂ ಸಾರ್ವುದದೆತ್ತಂತಲ್ಲಿಗೊಂದಿಂಚರಮೆಸಗುವುದೆತ್ತಾ ಮಹಾಶ್ವೇತೆಯಂ ಕಾಣ್ಬುದದೆತ್ತ (ಕಾದಂಉ. ೩೭೨); ಬಂದು ತೊಡೆವೊಯ್ದು ಬೋಧಿಸಿದಂದದಿನೆಸಗಿತ್ತು ಸುಪ್ರಭಾತಾತೋದ್ಯಂ (ಯೆಶೋಚ. ೨–೬೫); ನೃತ್ತಗೀತಂಗಳೆಸಗೆ ಶಿವೆವೆರಸಿ ಬಂದು (ಪದ್ಮರಾ. ೧೧–೧೪೭). ೪. ಆಚರಿಸು; ನಡೆದುಕೊ; ವ್ಯವಹರಿಸು: ಮುಂಪೂಣ್ದ ನನ್ನಿಗೆ ಬನ್ನಂ ಬರಲೀಯದಾರ್ತೆಸೆಗಿದೀ ವಿಖ್ಯಾತಿಯುಂ ಕೀರ್ತಿಯುಂ ಮುಗಿಲಂ ಮುಟ್ಟಿದುದಲ್ತೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧–೮೧); ತಪದೊಳೆಸಗಿದಂ ಸೂರ್ಯಮಿತ್ರ ಬ್ರತೀಂದ್ರಂ (ಸುಕುಮಾ. ೪–೧೭); ಕೈಕೊಂಡೆಸಗುಗೆ ತಾಂ ಬಱಿಕಮೈದಣುವ್ರತ ತತಿಯಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧–೭೯); ಈ ಪರಿ ಜೀವಭಾವದೊಳೆಸಗುವರು ನೀವ್ ಪಶುಗಳು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೬–೩೦). ೫. (ರಥವನ್ನು) ನಡೆಸು: ಪಿಂದೆ ಕಡಂಗಿ ತೇರನೆಸಗೆಂಬವನಂಬಿಗಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨–೯೪); ತಾನಾತನ ರಥಮನೆಸಗಿ ಧರ್ಮಜನನುಜನ ನೆವದಿಂದಮರಸುಗೆಯ್ವಂ ಕೃಷ್ಣಂ (ಗದಾಯು. ೩–೪೨); ದಾರುಕನು ನಿಜರಥವನೆಸಗಲು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೧–೪). ೬. (ಗಾಳಿ) ಬೀಸು: ತಣ್ಣೆರಲೆಸಗೆ ಕುಸುಮವರ್ಷಂ ದೊರೆಕೊಳೆ (ಅಜಿಪು. ೭–೩); ಸುರದುಂದುಭಿ ಮೊಱಗೆ ತೆಂಕಣೆಲರೆಸಗೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೪–೨೬೧); ಎಸಗುವೆಲರಿನೊಡೆದೊಸರ್ವ ಪೊಸವಣ್ಣ ಪಸರದಿಂ (ಕಬ್ಬಕಾ. ೩೦). ೭. ಉದ್ಯೋಗಿಸು; ಯತ್ನಿಸು: ಸುಱಿಗಾಳಿಗೆ ಸುಱಿಯೆ ನೆಗೆದು ಪಾಱುವ ತಱಗೆಲೆಯ ತುಱುಗಲಂ ಕಿಱುವಕ್ಕಿವಿಂಡೆಂದು ಕೊಱಂಡುಗಳಂ ಮಡು ಮಿಡಿವಿಲ್ಲೊಳಿಸಲೆಸಗಿ ಮಱುಗುವ ತುಱುಗಾವ ಕಿಱುಕುಳದ ಕೆಳೆಯರುಮಂ ನೋಡುತ್ತುಂ (ಕಬ್ಬಕಾ. ೨೩೪). ೮. ಹೊರಸೂಸು; ಚೆಲ್ಲು; ಪ್ರಕಟವಾಗು: ಕುಸುಮದಲ್ಲಿ ವಾಸನೆ ಇದ್ದಡೇನು ಅದು ಎಸೆಯದನ್ನಕ್ಕ ಕುಶಲದಲ್ಲಿ ರಸಿಕರಿದ್ದಡೇನು ಅದು ಎಸಗದನ್ನಕ್ಕ (ಮೋಳಿಮಾ. ೧೧೭–೪೬೦). ೯. ರಚಿಸು: ಸುಧಾವೃಷ್ಟಿಯನೆಸಪ ಮಹಾಯಂತ್ರಯಷ್ಟಿವ್ರಜಂ (ಕುಸುಮಾ. ೧–೧೦೧); ವೀರಣಯ್ಯನ ಬೆಸನೊಳೆಸಗುವೆನು ನಂಬಿಯ ಸುಚಾರಿತ್ರವೀ ಕಾವ್ಯವ (ಸೌಂದಪು. ೧–೧೩).

ಎಸಗಿಕಟ್ಟು = ಬಿಗಿದುಕಟ್ಟು: ಹಸಿವಾದಡುಂಬುದುಬ್ಬಸಬಂದರೋಡುವದು ಪಸರಿಸುತ ಸಿರಿಯ ಮೆಱೆಯುವ ಕುದುರೆಯನೆಸಗಿ ಕಟ್ಟೆಂದ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೭೫೩). [?]

ಎಸಗು$_2$ (ನಾ). ೧. ಕೆಲಸ; ಉದ್ಯೋಗ: ತವಕಿಗನ ಬಲಹೆಗಲು ಕಣ್ಣು ಹುಬ್ಬುಗಳೆ, ಕುಣಿಕುಣಿದು ಹಾರದಿರಿ; ನಿಮ್ಮೆಸಗು ಬೇಡ (ವಿಗಡ. ೫೯–೧೬). ೨. ಬೀಸುವಿಕೆ: ಆ ಗಾಳಿವೆಸ [ಪಾಠಾಂ. ರ] ಗಿನಿಂದಮೆ ಪೋಗಿ ಪರಿಶ್ರಮವಶಾತುರಂ ವಸುದೇವಂ (ಅರ್ಧನೇ. ೫–೯೯). [< ಎಸಗು$_1$]

ಎಸಗೆ 'ಎಸುಗೆ' ನೋ.

ಎಸಡಿ 'ಎಸಡು$_1$' ನೋ.

ಎಸಡು$_1$, ಎಸಡಿ (ನಾ). ೧. ನಳ್ಳಿ; ಕರ್ಕಟಕ: "ಪಂಕವಾಸಃ –ಎಸ(ಡು)ಡಿ" (ಓಷಧಿ. ೯೨); ಕಪ್ಪೆಗಳುಮೆಸಡುಗಳುಮಿಲಿಗಳು ಮೊಂತಿಗಳುಂ ಮೊದಲಾಗೊಡೆಯ ಜೀವರಾಶಿಗಳಂ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೪೦–೪); ನೀರೊಳಗೆಸಡಿ [ಪಾಠಾಂ. ಸೆದಿ]ರ್ಕುಂ ಮೀನಿರ್ಕುಂ ಕಪ್ಪೆಯಿರ್ಕುಮಿರ್ಪರೆ ಗಂಡರ್ (ಗದಾಯು. ೭–೬). ೨. ಆಮೆ; ಕೂರ್ಮ: ಮೀನಾದನೆಸಡುಮಾದಂ ಮಾನವಕೇಸರಿಯುಮಾಗಿ ಪಂದಿಯುಮಾದಂ (ಸಮಪ. ೮–೧೩೬). ಎಸಡಿ: ೧. "ಕುಳೀರಃ, ಕರ್ಕಟಕಃ – ಈ ೨ ಎಸಡಿ" (ಹಲಾಯು. ೧೦೮–೩೬); ಪಿರಿದುಂ ಲಂಪಟನಪ್ಪೊಂದು ಬಕಂ . . . ಬಂದೆಸಡಿಯಂ ತಿಂಬೆನೆಂದು ಕೊಂಡೊಯ್ಯುತ್ತುಮಿರಲಾಯೆಸಡಿ ತನ್ನ ಗೋಣನಿಜಿಂಕಿ ಕೊಂದುದು (ಪಂಚತಂ. ೮೬–೧); ತನ್ನನಾ ಶುಂಡಾಲಂ ಮೆಟ್ಟಿ ಸತ್ತೆಸಡಿಯಾಗಿ ಪುಟ್ಟಿ ಆ ಶುಂಡಾಲಂ ಸತ್ತು ಕಾಗೆಯಾಗಿ ತನ್ನಂ ತಿನೆ ಸತ್ತೆಸಡಿ ಕುಕ್ಕುಟನಾಯ್ತು (ಪಂರಾಮಾ. ೧೫–೩೭ ವ). ೨. ಮೀನಾಗಿಯುಮೆಸಡಿಯಾಗಿಯೇನಾಗಿರೆಯುಂ (ಶಮದ. ೬೯ ಪ್ರಯೋ).

[ದೇ.॥ ತೆಲು. ಎಂಡ್ರಿ; ಕೋಲಾ. ಎಂಡೆ, ಎಂದೆ; ನಾಯ್ಕಿ. ಎಂಡೆ; ಪರ್ಜಿ. ಇರ್ಡಿ; ಗೊಂಡಿ. ಏಟೇ]

ಎಸಡು$_2$ (ನಾ). ಕರ್ಕಾಟಕ ಶೃಂಗಿ ಎಂಬ ಮೂಲಿಕೆ: ಎಸಡಿನ ಪಾಲಂ ದುಗ್ಧಾಜ್ಯಸಮನ್ವಿತಮಟ್ಟು ತೊಡೆಯೆ ಪಲ್ದಿಂಬುದನೋಡಿಸುಗುಂ (ಲೋಕೋಪ. ೯–೩೧). [?]

ಎಸರ್, ಎಸರು$_2$ (ನಾ). ೧. ಅಡಿಗೆಗಾಗಿ ಕುದಿಯಲಿಟ್ಟ ನೀರು; ಕುದಿನೀರು: ಒಲೆಯ ಕಿಚ್ಚಿನ ಮೃದ್ಭಾಜನದೆಸರ ನೀರ ಬಾಣಸಿಗರುರಿಪುವ ಗಾಳಿಯ ಸಂಯೋಗದೊಳ್ ಚೈತನ್ಯ ಮದೇಕೆ ಪುಟ್ಟದು (ಶಾಂತಿಪು. ೮–೧೩೭ ವ); ಎಸರನಿಡುವಕ್ಕಿಗರ್ಚುವ ಬೆಸನಂ . . . ಬೆಸನಲ್ಲದೆ ಮತ್ಸ್ಯನ ಬಾಣಸಿಗಂಗಾರಿತ್ತರೆಲವೊ ನಿನಗೀ ಬೆಸನಂ (ಗದಾಯು. ೭–೩೭); ಅಕ್ಕಿಯನಿಂಬಾಗಿ ಮೂಱು ಸೂಱ್ ಕರ್ಚಿ ಪೊಯ್ದೊಡೆ [ಕುದಿವೆ]ಸರೊಳುತ್ತಮಮಕ್ಕುಂ (ಲೋಕೋಪ. ೮–೨); ನದನದ್ಯುದ್ಭೂತ ವಾರಿ ಪ್ರಸರಮೆಸರ ನೀರಂದದಿಂ ಕಾಯ್ದುದು (ಸುಕುಮಾ. ೪೧–೧೩); ನೀರಜಲಿಂ ಸರಸ್ತಟಾಕದ ಶಫರಾಳಿ ಕುತ್ತೆಸರ ಮೀನವೊಲಿರ್ದುದು (ಚಂದ್ರಪು. ೯–೭೯).

ಎಸರ್ನು : ೧. ಒಲೆಗೆ ಬೆಂಕಿಕಕ್ಕಿಸಿ ಎಸರು ಇಟ್ಟು ಹೊರಗೆ ಬಂದಳು (ಸುಬ್ಬಮ್ಮದೇ. ೨೫). ೨. ನೀರಿನ ಕುದಿತ : ಒಲೆಯ ಮೇಲಿನ ನೀರು ಇನ್ನೂ ಎಸರು ಬಂದಿಲ್ಲ (ಡೂಢ). ೩. ಸಾರು ; ಪಲ್ಯದ ರಸ : ಆವಾವ ಸೊಪ್ಪು ಕಾಯ್ಕಳಿಕ್ಕಿರಿಸಿದರುಮಂ ಬಸಿದು ದೇಱಿಬೇಱೊರೆಗೆಕ್ಕಿ ನಸಿಯನಱಿಯದು (ಸೂಪಶಾ. ೨-೪೨). 'ಉಪ್ಪೆಸರ್' ಪರಾ. ೪. ಹಸಿಯ ವಸ್ತುಗಳನ್ನು ಹಿಂಡಿ ತೆಗೆದ ರಸ ಅಥವಾ ಬೇಯಿಸಿ ತೆಗೆದ ರಸಾಯ, —ಸಾರ್, —ರಸ, —ತಿಳಿ : ಅಱಿಯೋಗರದೊಳ್ಕೆ ಕಲ ಭಾಗೆಯಂ ಮುದದಿಂ ಪಿಡಿ ಮಾಡಿಯೊದಕ್ಕುಪ್ಪುನೆಲ್ಲಿಯೆಸರೊಂದಕ್ಕೆ ಜುಳಿಸಿಂಡಿ... ಒಂದಕ್ಕೆ ಮಾಗುಳೆ ಯೆಸರು ಬೆಲ್ಲವತ್ತದ ಕಾಯಿ ಮೆವದ ಆಡ ಕಾಯರಸಗಳಕ್ಕೆ ಕಟ್ಟಿ ಕಷಮಂ ಮಾಳ್ಪುದು (ಸೂಪಶಾ. ೩-೨೧). ೫. ತೇವ : ಬಸಿಗೆಗೆ ಬಾಯಾಗ ಎಸರಿರಲ್ಲಿ ಜನಕೆ ಕೂಸು ಸಿದ್ಧನು ನೀರಿಗೆ ಬಾದು ತೆರೆದಿಲ್ಲ ಅಸಮ ಮಲ್ಲಿಕರ ನೆನೆಯೂತ (ಸಿದ್ಧವಿ. ೫-೩೭).

[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಎಕರ್ ; ತೆಲು. ಎಸರು ; ಕೋಲಾ. ನಾಯ್ಕ. ಎಸರ್ ; ಕುಇ. ಏಱು]

ಎಸರಿಡು (ಕ್ರಿ). ಅಡಿಗೆಗಾಗಿ ಒಲೆಯ ಮೇಲೆ ನೀರನ್ನು ಕುದಿಯಲಿಡು ; ಕುದಿಯಲು ಒಲೆಯ ಮೇಲೆ ನೀರಿಡು : ಅನ್ನಕ್ಕೆ ಎಸರಿಟ್ಟಿ (ಮುಸಭಾ. ೪೦) ; ಚಹಕ್ಕೆ ಎಸರಿಡಲೆಂದು ತಾನೇ ಸ್ವರ್ಪಹಬ್ಬಿ (ವಾತ್ಸಲ್ಯ. ೧೩೮) ; ಎಸರಿಡಲು ಬೆಂಕಿಹೊತ್ತಿಸಲೇ (ಚಂದ್ರಸ. ೨೧-೧೬).

[ಎಸರ್ನು (< ಎಸರ್) + ಇಡು]

ಎಸರು, (ಕ್ರಿ). ಕುದಿ ; ತಳಮಳಿಸು : ಉಗಿಯಿಲ್ಲ ನಗೆಯಿಲ್ಲ ಹೊಗೆಯಿಲ್ಲದೀ ನೀರು ಬಿಸಿಲುಗುದುರೆಯ ಹಾಗೆ ಎಸರುತಿಹುದು (ಅರಳು. ೨೮೪-೪). [< ಎಸರ್]

ಎಸರ್ನು 'ಎಸರ್' ನೋ.

ಎಸರೆತ್ತು (ಕ್ರಿ). ಕುದಿನೀರು ಚೆಲ್ಲು (?) : ಮೊಸೆಯಲ್ಲಿ ಮೊಮ್ಮಗಳು ಹುಟ್ಟಿ ಹೆತ್ತಯ ತಿಂದು ತಾಯಿಗೆ ಎಸರೆತ್ತುತ್ತಿದಾಕೆ ಅವಳ ಕೊಲ್ಲುವ ಧೀರರಿರಿನ್ನಾರನು ಕಾಣೆ (ಆಜಿಪುರಾ. ೩೬-೬೧). [ಎಸರ್ + ಎತ್ತು]

ಎಸಱೊರ್ಗೆ (ಕ್ರಿ). ಕುದಿಯುವುದಕ್ಕೆ ಮೊದಲಾಗು ; ಮರಳುವಂತೆ ಕಾಯು : ನಮಸಂದೌರ್ವಾಗಳಂ ಪರ್ದಿದವೊಲುದಧಿ ಕಾಯ್ವುತ್ತೆಸಱೊರ್ಗೆ ನೊರೆಂದುದು... ಏಂ ತಿಪ್ಪನೋ ಗ್ರೀಷ್ಮತಾಪಂ (ಕುಸುಮ. ೮-೧೧೯).

[ಎಸರ್ + ಕೊಳ್ಳ್]

ಎಸರ್ಮುಚ್ಚೆ (ನಾ). ಎಸರಿನ ಪಾತ್ರೆಯ ಮುಚ್ಚಳ ; ಮಣ್ಣಿನ ಪಾತ್ರೆವೆ : "ಎಸರ್ಮುಚ್ಚೆಯಿಪಾತನಮದುದಂಜನಮಪಿಹಕ್ಕುಂ (ಮಂಗಾ. ೬೨-೨೩) ; ಕುಲನಗರಿಂ ನುಗಿದಡತ್ತಾಸೆ ಮೆಟ್ಟದೆಸರ್ಮುಚ್ಚೆಯೊಲಾಗಿ ಕೊರ್ಮನೊಡದಂ... ಖಳನ್ಮಖಾಲಾಕ್ಷಾಪ್ತಿಹಿಡೇ ಭಾರದಿಂ (ಜಗದ. ೧-೩೦). [ಎಸರ್ + ಮುಚ್ಚೆ]

ಎಸವಂತೆ (ನಾ). ಕೇತಕೀಪಾಲಿ ; ಯಶವಂತೆ : ಎಸವಸನ್ನಿಸೊ ಪುಷ್ಪ ವಂಶನೊ (ಎಂ. XIX, ೨೨೦—೫ ; ೧೦೪೭). [< ಯಶೋವಂತ]

ಎಸವು (ಕ್ರಿ). ಉಬ್ಬು ; ದೊಡ್ಡ ದಾಗು : ಬಸಿನ ಕಡುಗೆಲರಗ ರವಕೆಯ ನೆಸರಿ [ಕಾಕಾ. ನೆಸಸಿ] ಹೊಮ್ಮಿದ ಮೊಲೆಯ ತಂಗಲವನಸಡೆಳಕು ಕುಂಬೆಸೆವ ಜಘನದ ಪೊಳೆವ ಕಿರುದೊಡೆಯ (ಅಂಬಿಕಾ. ೯-೨೬).

[?. / ತೆಲು. ಎಸಗು, ಎಸವು]

ಎಸೆಹ ? (ನಾ). ಸವಿ (?) : ಬಿಸದಲ್ಲಿ ತಪಿಸುತಾ ವಸುಧೆಯೊಳಗಿರುತಿರೆ ವಸುಜೀವಸಖನತಿಂಬೊ ರಸದಾಕಳಬ್ಬು ಕೂಡಿಗೆ ಎಸಹ ಮೆದ್ದಂತೆ ಕಾಣೊ ಅಸುರಾರಿ ನಿನ್ನ ನಾಮಸುಧೆಯ ಕುಡಿಸಿ (ಎಸ್ತೂಸು. ೪೫-೫) ; "ತೈಪ್ಪಿತ್ತ ಯಾಗುವಂತೆ" (ಎಸ್ತೂಸು. ೦೮೩). [< ಎಸೆ ?]

ಎಸೆಳ್ 'ಎಸಟ್ಟ್' ನೋ.

ಎಸೆಳು, (ನಾ). ಬಿಗಿದ ಕೈ : ಬೀಗದ ಎಸಳು ಹಲವಾದೀನು ಒಂದು ದ್ವಾರದಲ್ಲಿ ಅಡಗಿ ಒತಂತೆ ಇಪ್ಪ ತೆಱ ನೀನಾಗಿ (ತಿಪಮಂ. ೨೫) ; ಅವಾವ ಸ್ವಲಂಗಳಾನಾದಂ ನಡವಲ್ಲಿ ಘಟವೇ ಬೀಗವಾಗಿ ಎಸಳೇ ಆತ್ಮವಾಗಿ ಅಱಿವೇ ಕೈಯಾಗಿ (ಮೋ ೧ ಮಾ. ೯-೩೦) ; ಬೀಗದ ಎಸಳು ಎಲ್ಲಿದೆ, ಬೀಗಕೊಡು (ಡೂಢ). [?]

ಎಸೆಳುಗಣ್ 'ಎಸಟ್ಟ್ಗಣ್' ನೋ.

ಎಸೆಳುಗಣೆ 'ಎಸಟ್ಟ್ಗಣೆ' ನೋ.

ಎಸೆಳುಗಣ್ಣು 'ಎಸಟ್ಟ್ಗಣ್' ನೋ.

ಎಸಳೆ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮರ : ಅರಲೆ ಕದವೊಡವು ತಂಡಸಿ ಯರನೆಲ್ಲಿ ಬಿದಿ... ಪತಂಗ... ತೇಗು ಪನೆ ಕಮ್ಮಲಿಮನೆಳೆಯಪ್ಪು ವಿರ್ಪವಾ ಪೆಗಾ ಹೊಗ್ (ರಾಜಶೇ. ೫—೫೮). [< ಯಸಗಲೆ ?]

ಎಸೆಳ್ಗಣ್ 'ಎಸಟ್ಟ್ಗಣ್' ನೋ.

ಎಸೆಳ್ಗಣೆ, ಎಸಳುಗಣೆ (ನಾ). ಹೂವಿನ ಬಾಣ ; ಹೂಗಣೆ : ಅವನ ಸೌಂದರ್ಯಮು ಏನಾ ಧನಕರಸಿಜೇಕ್ಷಣೆ ಕಂಡುಯೆಸಳ್ಗಣೆಗೆ ಗುಜಿ ಯಾಗಲು (ರಾಶೇ. ೧೩—೨೫). **ಎಸಳುಗಣೆ** : ಮಾಸಾಯಿಯ ಕಾಣುತೆಸ ಳುಗಣೆಗೀಡಾಗಿ (ಸಿಂದಭ. ೧೨—೩೯).

[ಎಸಳ್ (< ಎಸಟ್ಟ್) + ಕಣ್ಣೆ]

ಎಸೆಳ್ಗಣ್ಣು 'ಎಸಟ್ಟ್ಗಣ್' ನೋ.

ಎಸಳ್ಜಾಜಿ (ನಾ). ಹೂವಿನ ದಳಗಳಿಂದ ಮಾಡಿದ ಚಾಪೆ : ಅಮಳ್ಳಂತ್ಯಂ ಎಸಳಾಜಿ (ಕಬ್ಬಾಸು. ೭೩ ಪ್ರಯೋ).

[ಎಸಳ್ (< ಎಸಟ್ಟ್) + ಚಾಪೆ]

ಎಸಳ್ತೊಂಗಲ್ ನಾ). ಹೂವಿನ ಗೊಂಚಲು : ನೂತನ ಚಂಪಕ ದಿಸಳ್ತೊಂಗಲ್ಗಳ್ಗೆ ಮಿಗಿಲಾಗಿರ್ದಿಡಾ ಕೆಂಗಣ್ಣಂ ಸರವೆಂಬಂ ಪೊಸಗಲಂಟಿಯ ನಲುಗಿಸೆ (ಜಯಾಭಾ. ೧—೫೦). [ಎಸಳ್ (< ಎಸಟ್ಟ್) + ತೊಂಗಲ್]

ಎಸಳ್ಬುಗುಡಿ (ನಾ). ಎಸಳಿನ ಆಕಾರದಲ್ಲಿರುವ ಬುಗುಡಿ : ಮೊಗವಲ್ಲೆ ಯಮ್ಮತಗೊಳ್ಳ ಕಕ್ಕೊಳ್ಳಗಳಂಗಳುತ್ತ ಪೊಂಬಡಲಿಗೆಯ ತೆರೆಸಿಸ ಳ್ಬುಗುಡಿ ಮುಕ್ತಿಪಿಟ್ಟ ಸ್ಮರರಾಜಾ (ಜಿಕಾಮಾ. ೧೦—೫೫).

[ಎಸಳ್ (< ಎಸಟ್ಟ್) + ಬುಗುಡಿ]

ಎಸಳ್ವಲಿ (ನಾ). ಹೂವನ್ನು ಸೂ ಸುವುದು : ಜಳಯಂಗಿಟ್ಟುಂಗಳ ಜೊಳ್ ಕಡೆಯುಗುಡುವಾ ಎಸಳ್ವಲಿಗೆದಱ್ ಲಜ್ಜಿತ್ತಿಗಳೊಳು ರಸ ಚಿತ್ರಾವಳಿಯಂ ಚಿತ್ರಿಪ ಸಂತಸದ ಜನದ ಸಂದಣಿ... ಸೊಗಸಿಹುದು (ಜಯಭಾ. ೪—೬) [ಎಸಳ್ (< ಎಸಟ್ಟ್) + ವಲ್ಲಿ]

ಎಸೆಳ್ತಸೆ (ನಾ). ಹೂವಿನ ಹಸೆ ; ಹೂವಿನ ದಳಗಳಿಳ ಹಾಸಿಗೆ : ಕಾಂತಳ್ಕೆ... ಎಸೆಳ್ತಸೆ ಅಮಳ್ಳಂತ್ಯಂ (ಕಮಚ. ೪೩ ಪ್ರಯೋ).

[ಎಸಳ್ (< ಎಸಟ್ಟ್) + ಪಸ್ಸೆ]

ಎಸೆಬ್ಸ್, ಎಸಳ್, ಎಸೆಳು (ನಾ). ೧. ಹೂವಿನ ದಳ, —ರೇಕು, —ಪತ್ರ, —ಎಸಳ್, —ಪಕಳೆ : ಅಜಾತಶತ್ರು-ಅಗಜ್ಞಳ್, ಎಸಬ್ಸಳ್ (ಕಮಚ. ೪೨ ಪ್ರಯೋ) ; ಪೊಸಗಂಪಂ ಪುದಿದೊಪ್ಪಿ ತೋಱುವೆಸಬ್ಸಳ್ ಮೂವತ್ತೆರಡು ಬೆಲ್ಪನಪ್ಪೆಸಬ್ಸೋರೋಂದಲ ಮೇಲೆ ಲೀಲೆ ಮಿಗೆ ಮೂವತ್ತಿರ್ವರೊರಂತೆ ನರ್ತಿಸೆ (ಅದಿಪು. ೬-೩೩) ; ಉಡವೆಗಳಿಮೆಂಬ ತಾವರೆಯ ಪಲ್ಪೆಬ್ಸಳಿಳ್ ಮಲಿಯದಿಂಬಿ ಪಾಯ್ವೆಡಂಬದಿಂಬನೆಳಕೊಂದು (ಪಂಪಭಾ. ೪-೭೮) ; ನೆಯ್ವಲೆಸಬ್ಸಲಲ ಪೋಲ್ವೆಯಂ ನೆಯ್ವಲೆ ದಲ್ ಪಡೆದುಬಿಲ್ಲ (ಕಾವ್ಯಾ. ೫೩೨) ; ನೇಜಿ ನೂಲೆಸಲಂ ಪಡೆವಂತಿರೆ ಪದ್ಮಿನಿ ತಾಂ ಪಡೆದರ್ ಎಂಬಂತಿರೆ ನರ್ವರೆಂಬ ನಂದನರಂ (ಅರ್ಧಪ್ರ. ೪—೧೦೬) ; ಆರೆವಿರಿದ ಪೊಸ ಎಸಬ್ಬಕ್ಕಳನ್ ಬಡಿದು (ಅಶ್ವತ್ಥಾ. ೪—೧೫೯).

ಎಸಳ್ : ೧. ಕಿಸಲಯದೆಸಳ ಮಾಣಿಕ್ಯದ ಸಿಂಪಿಂ ಫಳರಸದ ಪಾಲ ನೆಱೆದು (ಗಿರಿಕ. ೨–೭೧ ವ); ಪದಾಂಭೋರುಹದೆಸಳ್ ಸಡಿಲದೆ (ನಂದಿಮಾ. ೮–೧೦). **ಎಸಳು**$_1$: ೧. ಎಸಳು ಮೊನೆ ಮೇಲಾಗಿ ತಾವರೆ ಮುಸುಕುತಿರೆ (ಕುವ್ಯಾವಿ. ೧೧–೬೭); ಎಸಳುಗಳೊಡೆಯದಚ್ಚಸಿಯ ಮಲ್ಲಿಗೆಯಿಂದ (ಅಂಜಡ. ೨–೯೦). ೨. ವಿಭಾಗ; ಹೋಳು; ಕವಲು; ಸೀಳು : ಬದನೆಯೆಳೆವದದ ಕಾಯ್ಗಳನು ನಾಲ್ಕೆಸಳಾಗಿ ಕುಯಿದು ತುಪ್ಪದೊಳಗುಕ್ಕರಸಿಯವು ಹಿಸಿಯದಂದದಿ ಹಿಕ್ಕಿ (ಸೂಪಶಾ. ೪–೯); ನರ್ಮದಾನದಿಯ ಎರಡು ಎಸಳುಗಳ ನಡುವಿನ ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಕಬೀರಬುಡ ಎಂಬ ಹೆಸರಿನ ಆಲದಮರವುಂಟು (ಮುಂಬಯಿ. ೪–೨೯೩); ದೊಡ್ಡವರಿಗೆ ಒಂದೊಂದು ಎಸಳು ಹೊಗೆಸೊಪ್ಪು (ರಕ್ತರೂ. ೨೮). ೩. ಪದರ; ಹಾಳೆ; ಪಟಲ : ಎಸಳು ಎಸಳಾಗಿ ಬಿಡಿಸು (ರೂಢಿ). ೪. ಕಿವಿಯಾಭರಣ : (ಸ್ಕಾಂಡರ್).

ಎಸಳಾಗು = ಸೀಳಾಗು; ಭಾಗವಾಗು : ಶರಾವತಿ ಈ ಜಿಲ್ಲೆಯೊಳಗೆ ಸೇರಿದ ಬಳಿಕ ನಾಲ್ಕುಯೆಸಳಾಗಿ ಸಹ್ಯಾದ್ರಿಯ ಮೇಲಿಂದ . . . ತಡಸಲಾಗಿ ಬೀಳುತ್ತದೆ (ಕಭಾಗೆ. ೧೨).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಇದಟ್, ಅದಟ್; ಮಲ. ಇದಳ್; ತುಳು. ಎಸಳ್]

ಎಸಟ್ಗಣ್, ಎಸಳುಗಣ್, ಎಸಳುಗಣ್ಣು, ಎಸಳ್ಗಣ್, ಎಸಳ್ಗಣ್ಣು (ನಾ). ಎಸಳಿನಂತೆ ನೀಳವಾದ ಕಣ್ಣು; ಹೂವಿನ ದಳದಂತಹ ಕಣ್ಣು : ಒಂದೊಂದಱ ಸೌಂದರ್ಯಮನೊಂದೊಂದೀಕ್ಷಿಸಲೊಡರ್ಚಿ ನಾಸಿಕಮಡ್ಡಂಬಂದಂದಮನೀಕ್ಷಿಸಿ ಪೆಱನಿಂ[ದಂ]ದೀಕ್ಷಿಸು[ವು]ವವಳ ನಿಡಿಯೆಸಟ್ಗಣ್ಗಳ್ (ಕವಿರಾ. ೩–೨೩). **ಎಸಳುಗಣ್** : ಎಸಳುಗಂಗಳ ತೊಳಗಿ ಬೆಳಗುವ ಮುಸುಡ ಕಾಂತಿಯ (ಕುವ್ಯಾಆ. ೧೩–೧೩); ಹೊಳೆವೆಸಳುಗಂಗಳ ಬಳ್ಳಿಮಿಂಚನು . . . ಪಸರಿಸುತ ಬಂದು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೧೭–೨). ಎಸಳುಗಂಗಳ ದಿಟ್ಟಿಯ ಕೂರಿಟ್ಟಿಯ ಮಿಸುಪ ಸೆಳ್ಳುಗುರ ಸುರಗಿಯ . . . ಕುಸುಮಶರನ ಪಡೆಯಂತೆ (ಕಂನವಿ. ೨೪–೮). **ಎಸಳುಗಣ್ಣು** : ಕನ್ನೈದಿಲುಗಳೆಸಳುಗಣ್ಣಕಾಂತಿಯಿಂದುನ್ನತವಹ ಮಿಂಚುಗಣ್ಣ . . . ಹೆಣ್ಣುಗಳೈದಿತೊಗ್ಗಿನಲಿ (ಕಂನವಿ. ೯–೮೨). **ಎಸಳ್ಗಣ್** : ಎಸಳ್ಗಣ್ಣಾಡಿದೊಡೆವೆಯಿನಿತಲುಗಿದೊಡುಸಿರ್ವೊಯ್ದೊಡೆಯು ಲುಕಿದೊಡಧರಂ ಮೆಯ್ನಸು ಮಿಡುಕಿದೊಡೆ ದಿಟದ ಮಾನಿಸೆಯೆಂದೇ ಬಗೆದಂಗಭವಂ (ಜಯಕಾ. ೪–೨೨); ಎಸಳ್ಗಣ್ಣೊಳುತ್ಪಲವನುಗುರ್ಗಳೊಳ್ ಕೇತಕಿಯ ನೊಸೆದಿರಿಸಿಕೊಂಡು (ಜೈಮಿಭಾ. ೬–೧೬). **ಎಸಳ್ಗಣ್ಣು** : ಸಂವಾದಿಸಿಯೆ ಕನ್ನೆಯರೊಲಿದು ಶಪಥಗಳ ತಳೆದರು ಕನ್ನೈದಿಲೆಸಳ್ಗಣ್ಣವರು (ಜೀವಂಸಾಂ. ೧೨–೧೫); ಚೆಲ್ಲೆಗಣ್ಣವರರಳ್ಗಣ್ಣವರ್ ನಿಡಿಗಣ್ಣ ಹುಲ್ಲೆಗಣ್ಣವರೆಸಳ್ಗಣ್ಣ ಲಲ್ಲೆಗಣ್ಣವರ್ ನಗೆನೋಟದ ತೋರ ಧಮ್ಮಿಲ್ಲೆಯರೆಯ್ದಿ ತೊಗ್ಗಿನಲಿ (ಮೋಹತ. ೨೪–೧೨). [ಎಸಟ್ + ಕಣ್]

ಎಸಟ್ಮಿಸಗು (ಕ್ರಿ). (ಹೂವಿನ ದಳದ ಹಾಗೆ) ಕೆದರು; ಉಬ್ಬು; ಪೊಸವಿಸಿಲೊಳ್ ಮುಗುಳ್ಗಳ್ ಸಿಡಿಲ್ದುಸಿರ್ವಂತೆಸಟ್ಮಿಸಗಿ ಮುಗುಳ್ನಗೆ ನಕ್ಕು ತೋಱೆ ಮದಾಳಿಗಳ್ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೯೧೭); ಎಸಟ್ಮಿಸಗಿದಲರ ಗೊಂಚಲ್ಗಳಿ ನಿಳಿಪ ಚಂಚರೀಕ ಸಂಚಯದಂತೆ (ಅನಂಪು. ೨–೩೪ ವ).

[ಎಸಟ್ + ಮಸಗು$_1$]

ಎಸಟ್ಮಿಸುಗು (ಕ್ರಿ). ೧. ದಳ ಅಲುಗಾಡಿಸು, —ಅಲ್ಲಾಡಿಸು : ಎಲರಲೆಪಿಂದೆಸಟ್ಮಿಸುಪ ನೆಯ್ದಿಲನೋಪಳೆಗೆತ್ತು (ಅನಂಪು. ೭–೭೧). ೨. ಹೊಳೆ; ಪ್ರಕಾಶಿಸು : ಪಸುಳೆವಿಸಿಲ ಮಸಕದಿನೆಸಟ್ಮಿಸುಪ ಪೊಸದಾವರೆಯ ಪಸೆಯೊಳಸದಳಮೆಸೆವ ಸರಸತಿಯಡಿದಳಿರ್ಗೆ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೩೪೯). [ಎಸಟ್ + ಮಿಸುಗು$_1$]

ಎಸಟ್ವಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ಎಸಳಿನ ಆಕಾರದಲ್ಲಿ ರಂಗೋಲೆ ಬಳಿ (?) : ಘುಸೃಣರಸಗಳಿಂದೆ ಚಳೆಯಂಗುಡುವಂತರುಣಾಬ್ಜಪತ್ರದಿಂದೆಸಟ್ವಳಿಪಂತೆ ಬರ್ಪಮರರಾಜವಧೂಜನ (ಅನಂಪು. ೧೦–೩೫).

[ಎಸಟ್ + ಬಳಿಸು]

ಎಸಟ್ವಟಿ (ನಾ). ದಳದ ಅಂಚು ಅಥವಾ ರೇಕಿನ ಜಾಡು : ನಲವಿಂ ಪೊರಳ್ದು ನೀಳ್ದೆಱಗಿದ ಕೀಟೆಸಟ್ವಟಿಯನೊಯ್ಯನೆ ಜಾಱಿ ಪರಾಗಪುಂಜದೊಳ್ ಪರಿವಡಿಸಿತ್ತು ಭೃಂಗಶಿಶು ನೀರಜದೊಳ್ ನಿಜಪಾಂಸು ಕೇಳಿಯಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೭–೬೦). [ಎಸಟ್ + ಬಟ್ಟಿ$_3$]

ಎಸಟ್ವಾಸು (ನಾ). ಹೂವಿನ ದಳಗಳಿಂದ ಮಾಡಿದ ಹಾಸಿಗೆ : ಕಟಲ್ದ ಪದ್ಮದಳಸಂಕುಳದಿಂದೆಸಟ್ವಾಸನೊತ್ತಿ (ಅನಂಪು. ೭–೬೧).

[ಎಸಟ್ + ಪಾಸು$_2$]

ಎಸಟ್ವೊರೆ (ನಾ). ಹೂವಿನ ಪದರ, —ರಾಶಿ : ತಳ್ತೆಸಟ್ವೊರೆಯೊಳಡಂಗಿ ನುಣ್ಣರದಿನಾಣತಿಮಾಡಿದುದುನ್ಮದಾಳಿ ತಾವರೆಯೊಳಗಿರ್ದ ಲಕ್ಷ್ಮಿಯ ಮನಂಬಡೆವೆಕ್ಕಲಗಾಣನೆಂಬಿನಂ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೬–೯೮); ಉರದಿಂ ಬರಿಯಿಂದಗ್ರಂಬರೆಗಂ ಕೆಂಪೆಸೆಯೆ ನೀಳ್ದ ನಖರೇಖೆಯೆಸಟ್ವೊರೆಯೆನಿಸಿ ಪದ್ಮಕುಟ್ಮಲದಿರವಂ ಪರಿಭವಿಸಿತೀಕೆಯುತ್ಕುಚಯುಗಳಂ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೬೭೪). [ಎಸಟ್ + ಪೊರೆ$_6$]

ಎಸಿಸು (ಕ್ರಿ). ಬಾಣಪ್ರಯೋಗ ಮಾಡಿಸು; ಬಾಣವನ್ನು ಎಸೆಯಿಸು : ತಡೆಯದೆ ರಾಯ ಚಿತ್ತೈಸು ನಿಮ್ಮವರನೆಮ್ಮೊಡನೆ ಸಿಂಗಾಡಿಯ ನಿದನು ಕುಡಿವೆರಲಿಂ ತೆಗೆಯಿಸಿ ಕೊಪ್ಪರಿಗೆಯೇಳ ತಡಹಾಯಲೆಸಿ [ಪಾಠಾಂ. ಸ] ಸಿ ತೋಱುವೆವು (ಕುರಾಸಾಂ. ೧೮–೬೫). [ಎಸೆ$_1$ + –ಇಸು$_3$]

ಎಸು$_1$ (ಕ್ರಿ). ಎಚ್ಚ$_2$ (ಭೂತಕೃ). ಬಾಣಪ್ರಯೋಗ ಮಾಡು; ಅಂಬನ್ನು ಎಸೆ : ಮತ್ತಿವಱಾ ಬಲದಿನಗಲ್ದರನೆಚ್ಚಾ ತ್ರಿಲೋಕಮಂ ಕಂತು ಬಸಕೆ ಬರಿಸುವನೆಂತುಂ (ಕವಿರಾ. ೩–೧೨೧); ತತ್ಪರದೂಷಣರ್ಕಳಂ ಕೊಂದೆಡೆ ಪೋಗಿ ಪೊಮ್ಮರೆಯನೆಚ್ಚೆಡೆ ತಪ್ಪದಿದಪ್ಪುದೆಂದು (ಪಂಪಭಾ. ೪–೧೯); ಬಿಡದೆಸುವ ಕಾಮಂಗೆ ಗುಱಿಮಾಡಿರೀತನಂ (ನಂಬರ. ೧೫–೮೮); ಅಪರಭಾಗದಲಿ ನೀ ಬಂದೆಸು ಕುಮಾರನ ಕರದ ಕಾರ್ಮುಕವ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೬–೨೮); ಕಬ್ಬುವಿಲ್ಲಗೆ ಕಣೆದೊಟ್ಟು ಹೆಂಗಳನೆಸುವುಬ್ಬಸವೇಕೆಂದು ಕರೆದು (ಭರಚ. ೬–೪೫).

ಎಚ್ಚಾಡು = ಬಾಣಪ್ರಯೋಗ ಮಾಡು : ಗೆಲ್ದತುಳ ಬಲದ ಮಲ್ಲನುಮೆಚ್ಚಾಡಿದ ಬಿಲ್ಲುಮಿರ್ದತ್ತು (ಶಾಂತಿಪು. ೨–೪೫); ಕಾಮನೆಚ್ಚಾಡುವ ಬಲ್ಸರಲ್ಗೆ ಗುಱಿಯಾಗಿ (ದಶಕು. ೯–೩೮). 'ಇಸು$_1$' ಪರಾ.

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಎಯ್, ಏಚು; ಮಲ. ತುಳು. ಎಯ್ಯು; ತೆಲು. ಎಗುಚು; ಪರ್ಜಿ. ಎಯ್, ಎಯ್ಕ್; ಗೊಂಡಿ. ಎಸ್ನಾ; ಕುರುಖ್. ಇಜ್ನಾ]

ಎಸು$_2$ 'ಎಚ್ಚು' ನೋ.

ಎಸುಕೋಡು (ನಾ). ಒಂದು ನಾಡಿನ ಹೆಸರು : ಎಸುಕೋಡೆ ಪ್ರತ್ತುಮಂ . . . ರಾಜ್ಯಂಗೆಯ್ಯುತ್ತಮಿರ್ದ್ದು (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೩೨೩–೧೦; 1046). [ಎಸು ? + ಕೋಡು$_5$]

ಎಸುಗೆ, ಎಸಗೆ (ನಾ). ಎಸೆತ; ಎಸೆಯುವಿಕೆ; ಬಾಣಪ್ರಯೋಗ; ಅಂಬಿನ ಹೊಡೆತ : ಕೈಚಳಕದೆಸುಗೆಯ ಕೇಣದಳತೆಯನಱಿಯೆ ನಾನೆಂದ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೨–೨೪); ಓರ್ವ ಶಬರನ ತನುವಿನೆಸುಗೆಗೆ ಧರಿಸಿರ್ದ ಬಿಲ್ಲಂಬುಗಳ ಬಿಸುಟು (ಸೌಂದಪು. ೧೮–೨೧); ಕೊಚ್ಚುವರ್ ಪೊಸಮಸೆಯ ಸರಳ್ಗಳಿಂದೆಸುಗೆಯಂ ಮೆಚ್ಚುವರ್ ಹೃದಯದಲಿ (ಚಿಬಪು. ೨೪–೧೮). **ಎಸಗೆ** : ಒಂದು ಕಲ್ಲು ಎಸಗೇ ದೂರದಲ್ಲಿ ಜೋಡಾಗಿ ಎರಡು ಬೃಂದಾವನಗಳು ಕಾಣುವುವು (ಮಾಮರಾ. ೧೧೫). 'ಇಸುಗೆ' ಪರಾ.

[ಎಸು$_1$ + – ಗೆ$_1$]

ಎಸುಗೆಗುಂದು (ಕ್ರಿ). ಬಾಣಪ್ರಯೋಗ ಕಡಮೆಯಾಗು,—ಕುಗ್ಗು: ಎಸುಗೆಗುಂದದೆ ಕೊರಳ್ ನಡುಗಳ್ಕ್ಕದಿರೆಚ್ಚಾದಿರರ್ ಬಿಲ್ಲದಿನ್ನಿಸಿಗ ರೆಂದು (ಚಿಬಿ. ೪೮-೪೯). [ಎಸುಗೆ + ಕುಂದು.]

ಎಸುಗೆವಡೆ (ಕ್ರಿ). (ಬಾಣದ) ಹೊಡೆತವನ್ನು ಪಡೆ; ಪೆಟ್ಟನ್ನು ತಿನ್ನು: ಒರ್ವನಂ ಬೀರರಿರಂದುಗೆವಡೆಕಳೆವಕ್ತಶೌರ್ಯ ಶಬರಾ ಪಥದೊಳ್ಕಂಡಿರೆ (ಪದ್ಮಾ. ೧೧-೧೩೪); ಕುಸುಮಶರನಿರವಡೆಯ ಗಾಯುದಲೆಸುಗೆವಡೆದು ಕೀಚಕನು (ಕುವಾಭಿ. ೨ ಸೂಚನೆ).

[ಎಸುಗೆ + ಪಡ್.]

ಎಸುವಡೆ (ಕ್ರಿ). = ಎಸುಗೆವಡೆ: ಎಸುವಡೆದು ಮಸಣದೊಳಿಳಗನುಗಳಿ ವವನ ನೊಸಲೊಳಸವಸದಿನವಿಯಟ್ಟ ನಾಯ್ಕ್ಷಜ್ಞಿಯ (ಸಾಸಂಚ. ೩-೧೨೨). [< ಏಸುವಡೆ]

ಎಸುವೆಱು 'ಏಸುವೆಱು' ಪರಾ.

ಎಸೆ, ಎಱೆ (ಕ್ರಿ). ೧. ಬಾಣವನ್ನು ಪ್ರಯೋಗಿಸು,—ಬಿಡು: ಎಸೆಯದಿರು ಎಸೆಯದಿರು ಕಾಮ ನಿನ್ನ ಬಾಣ ಹುಸಿಯಲೇಕೋ (ಅವಚಂ. ೩೪—೧೪೭); ಎಸೆವರ ಬಲ್ಲ ಎಚ್ಚಬಾಣ ತಿರುಬಿಪ್ಪಂತೆ ಎಸೆವರ ಕಾಣೆ (ಪೋಕಥಾ. ೧೦೫ ಪ್ರಸ್ತಾ.); ಹರನವರ ಕೊಲುವಂದು ಎರಗೆಯನು ಎಸೆವಂದು... ಪುರಹರಗೆ ಸರಿಯಾರ ಕಾಣೆ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೨೧೬); ದುರುಳಶಿಖಾದ, ಕೊಂಬೆಯಕಯಂದಂ ಕಾಮಮೋಹಿತಪಿಯನನ್ನೆಸೆದೆ (ಗಿಎಂ. ೩೨-೨). ೨. ಬಿಸುಡು; ಬಿಸಾಡು: ಎಸೆಯಲೆ ಚಿಂತೆಯ ಅಕೊಳಲದಲ್ಲಿ (ಪಡಿವಾ. I, ೪೨೪); ಎಲ್ಲರೂ ಕೂಗುತ್ತಾ, ಖುರ್ದಿಗಳನ್ನು ಎಸೆಯುತ್ತಾ, ಬೈಯುತ್ತಾ ಹೊರಗೆ ಬಂದರು (ರಾಯಾಣ. ೭೭). ಎಚೆ: ೧. ಬಾಣವನೆಚೆದು ಬಿಲ್ಲ ನಡುಗಿಸುವಂತೆ (ಪ್ರ ಸಕ್ತ. ೬-೨); ಅಂಬುಗಳನ್ನು ಎಚೆಯು ವಾಗ ಬಿಲ್ಲುಗಳಿಂದುಟಾಗುವ ಟಣತ್ಕಾರವೂ (ಮುಂಬಚು. ೫—೩೦೪).

ಎಸೆದುಬಡು = ದೂರ ಬಿಸುಡು; ದೂರಕ್ಕೆ ಎಸೆ: ಕೈ ಕಡಗವನ್ನು ಸಮುದ್ರಕ್ಕೆ ಎಸೆದುಬಡು (ಅರ್ಜುಕಾ. ೩೯). [< ಎಸು.]

ಎಸ್ಕೆ (ಕ್ರಿ). ತೋಛಿಸು; ಒಪ್ಪು: "ಎಸೆ – ಕೋಛಾಯಾಂ" (ಕಮಧಾ); ನವೋದಿತ ಚಂದ್ರಬಿಂಬಮಂ ಧರಿಯಿಸಿದಿಂದ್ರನಿತಿಶಯಂತಿಸೆದಳ್ (ಶಾಕ್ಯಸಾ. ೯೬ ಕೊಪ್ಪಳ); ಮೃಗದ ಮೆ ಯ್ಯೊಳ್ ಶಸದಮೆಸೆವುದು ಬಲ್ಲಾಳ ಬಿಲ್ಲಲ್ಲಿ (ಪಂಪಭಾ. ೫-೪೬); ಎಸೆವ ಸಭಾಮಂಟಪಮ[೦] ವಸುಧೆಗೆ ಕಡು ಚೋದ್ಯವೆ ಜಗಂ ಬಣ್ಣಿಸೆ ಬೆಲ್ಲಸಿರಿಗೆ ಕರಪೊಪ್ಪುವ ಬ[ಕ್ಕ]ಲುವಸದಿಂ ಮಾಡಿಸಿದಸೆಸದಿನ ಮಾತ್ರ(೦)ನ್ನಂ (ಸೌಇ. IX–i, ೧೧೬–೬೯; 1119); ಕವಿ ಸುಮನೋಬಾಣನ ಯಾದವಕಲಭಾ ಚಾರ್ಯನೆಸೆವ ದೌಹಿತ್ರನೆ ನಾಂ (ಕ ಮು.ರ. ೨); ಅಬಲೆಯರು ಕಣ್ಣಸೆ ದಿರ್ದರು (ಭಾವಚಂ. ೬-೬೧). [ದೇ. ॥ ತೆಲು. ಎಸಂಗು]

ಎಸ್ಕೆ (ನಾ). ಎಸೆಯುವಿಕೆ: ಕೇಳ್ದುದೇನಹುದಲ್ಲವೆಂದು ಪುಟಲೆಂಬು? ನೀಗುವೆದಱಬಲಕೆಸಗವೆಸೆಯ ಕೆಯ್ಯಂತು (ಗಿಎಂ. ೧೨೨-೪೩). [< ಎಸ್.]

ಎಸ್ಕೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ತೆರಿಗೆ(?): ಆ ಮೂಲಿಗರೇ [ತ]ಲು ಸಿನ್ಯಾಯ ನಟ್ಟುವೆಡೆ ಯೆಸೆ ಒಳಗೆ ಹೋಡಿಯುವನೆಲ್ಲವನೂ ಆ ಮೂಲಿ ಗರೇ ನಡೆಸಿ (ಶಾಇಇ. IX–ii, ೧೧೬–೧೧; 1377); ಕಾಣಿಕೆ ಖಡಾಯ ಬೇಕಾಕರಣ ಬೆಳ್ತದಂಡ ಎಸೆ ಒಸಗೆ ದಿಜ್ಞ ದಿಡಾರ ವತ್ತುಗಾಯಿ ಮೊದ ಲಾಗಿ (ಕ್ಷ. I, ೫೯–೫; 1433); ಶಾಸನಗಳಲ್ಲಿ ಬರುವ ತೆರುವಣಗಳು :– ತೆರು . . . ಬೆಳ್ತದಂಡ, ಎಸೆ, ಒಸಗೆ (ತುಳುನಾ. ೨೬೧). [?]

ಎಸೆಗುಂದು (ನಾ). ಎಸೆಯಲು ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಗುಂಡು, —ಕಲ್ಲು: (ನ್ಯಾಯಾಮದ ಅಳ್ಳಾಸಗಾಗಿ) ಎಸೆಗುಂಡನ್ನು (ಕೈಯಂ ಭುಜದ ಹತ್ತಿರಕೆ ತಂದು) ಎಸೆ (Put. ಇಂಳಾ). [ಎಸೆ + ಗುಂಡು.]

ಎಸೆಗುದ್ದಲಿ (ನಾ). (ಮಣ್ಣು ಮೊದಲಾದುವನ್ನು) ಎಸೆಯಲು ಅನುಕೂಲವಾಗುವ ಒಂದು ಸಾಧನ: ಬೆಂಕಿಯ ಉಳಿತ ಸಲುಕರಣೆ ಗಳು : ತಂಡಸ, ಚುಚ್ಚುಗೋಲು, ಎಸೆಗುದ್ದಲಿ (Fire–Irons. ಇಂಳಾ).

[ಎಸೆ + ಗುದ್ದಲಿ]

ಎಸೆಚಕ್ಕ (ನಾ). ಎಸೆಯಲು ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಚಕ್ರ: 'ಒಲಿಂಪಿಕ್' ವ್ಯಾಯಾಮಗಳಲ್ಲಿ, ಎಸೆದಾಡುವ, ಭಾರವಾದ ಚಕ್ರ : ಎಸೆಚಕ್ರ; ಚಕ್ರಾಯುಧ; ಸಾಲುಬಳೆ (Discus. ಇಂಳಾ). [ಎಸೆ + ಚಕ್ರ]

ಎಸೆತ (ನಾ). ಎಸೆಯುವಿಕೆ: ದಿವ್ಯಾಸ್ತ್ರಗಳೇನೋ ಇವೆ. ಆದರೆ ನನ್ನ ಬಲಳ್ಕೆ ತಕ್ಕಂಥ ಬಿಲ್ಲು ಇಲ್ಲ; ನನ್ನ ಎಸೆತ ಬಲುವೇಗ . . . ಎಂದನು (ವಡಭಾ. ೭೩). [ಎಸೆ + –ತ್ತ]

ಎಸೆಯೊಟ್ಟಿ (ನಾ). ಎಸೆಯಲು ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಈಟಿ: ಹಗುರವಾದ ಎಸೆಯಾಟಿ, ಭಲ್ಲೆಯ (Javelin. ಇಂಳಾ). [ಎಸೆ + ಈಟಿ (< ಇಟ್ಟಿ)]

ಎಸೆವಾರ (ನಾ). ವಿವಧ ನಾದಗಳ ಸಮೂಹ: ಪೊಸಕಬ್ಬ ಗೀತಮಂ ಪಾಡುತಾಡುತ್ತಿರ್ಪರಲ್ಲಿ ವಾದ್ಯದ ಗಾನದ ಎಸೆವಾರಕನುಗುಣಂ ಬರ್ಪಂತೆ (ಅರಾಚ. ೧೧–೨೪).

[ಎಸೆ+ವಾರ. P ಕಮಿ. ಇಕ್ಕೆ=ನಾದ; ವಾರಂ=ಗುಂಪು, ಸಮೂಹ]

ಎಹಂಗೆ 'ಎಹಂಗೆ' ನೋ.

ಎಹಗೆ, ಎಹಂಗೆ, ಎಹಗೆ, ಹೆಂಗೆ, ಹೇಗೆ (ಅ). ಯಾವ ರೀತಿಯಾಗಿ; ಯಾವ ಕ್ರಮದಲ್ಲಿ; ಎಂತು: ಆಹಗೆ ಮಾಡದಂ ಕಿಡುವಂ ಅದು ಎಹಗೆಯೊಡೆ ಕಡಮ್ಮನೆಂಬರಸಿನಹಗೆ (ಹಂಥತಂ. ೨೬–೧೫); ಬಳಿಕ್ಕೆಹಗಡಿಗೆ ಹೋದನೋ ತಾನೆ ಬಲ್ಲಂ ಳುಬುಂತುತ್ಪ ದೆನುತಾಧ್ವನಿಯಂ (ನಿಪ್ಪಣಿ. ೨–೬೫); ಶಿವಶಿವಾಯಂತಹ ಶಿವಪ್ರೋಕ್ತವ ನೆಹಗೆ ಸ್ಮೆರಿಸುವೆನ್ನೆಗಳವೆನು (ಬಸವ. ೧೮–೪೩); ಶಲ್ಯ ಕೌರವರೆಹಗೆ ನೆಗಳದರವನು ವಿಸ್ತರವಾಗಿ ಹೇಳಿಂದ (ಶ ವ್ಯಾ ಕ. ೧–೬). **ಎಹಂಗೆ**: ಸಹಜಮನೋಗಲಿಹಂಗೆ (ಪಾಣಾಂ. ಲಹಾಂಗೆ)ಸಂಧಿಸಬಹುದು (ಬ ಸವ. ೩೬–೫೭); ಎಹಂಗೆ ಸುಡಿಸುವೆನ್ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೪೭೩–೨೨). **ಎಹೆಗೆ**: ಬಿರಿದು ಪಾಡು ಎಹೆಗೆಮಿದ್ದುತ್ತು ಆ ಒಪಾದಿಯಂಗೆ (ಎಳ. VIII, ಪಗರ. ೨೯–೨೦; 1228). **ಹೆಂಗೆ**: ಕಾಯದ ಮಜೆಯಂ ಜೀವ ಹೆಂಗಿಹುದೆಂಬು ದೇನಅಂ (ಏಬ್ಬಬಾ. ೧೫೫); ಅದು ಹೆಂಗೆಂದಡೆ ಮುಖದಿಂಮತ್ತೃವಾದ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರನು ಆ ರುತಿಯರ ಪಾಯೆಯಾದನು (ಅಂಠಿ. ೨೦೬); ಅಜಪಡ ನ್ಸೈಸಿಯಾತ್ಮನದೊಯಾರಾಮಯನುಜಾಯನು ಹೆಂಗೆಯಂಬೆಯಂ (೨೯೪ಯು. ೪–೪–೧೦). **ಹೇಂಗೆಗೆ**: ಬಳಿಕ ನಾ ಹೇಂಗಿ [ಪಾಣಾಂ. ನಿಹಗೆಯ] ರಸಿದಂತೆ ಇರಿಸಾ (ಬಸವ. ೫೦೧); ಪಶುವರ್ಗಕಿಲ್ಲಾ ಹೇಂಗೆ ಸಕಲ ತತ್ತ್ವಂ ಗೋಚ್ಯವಾಗಿರ್ಪನ್ (೨೯೪ಯು. ೭–೧–೩೫). **ಹೇಗೆ**: ಬಳಿಕಲದು ಹೇಗೆಲಬೆಯಾ (೨೯೪ಯು. ೪–೪–೧೩); ನನಗೆ ಹೇಗೆ ಹೇಗೋ ಆಯಿತು (ಸುವಸಂ. ೨೧). [ಏ + ಪಾಂಗು + –ಎ]

ಎಹೆಗೆ 'ಎಹಗೆ' ನೋ.

ಎಳ್, ಎಳ್ಳು (ನಾ). ಎಣ್ಣೆಯ ನ್ನು ತೆಗೆಯಲು ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಸಣ್ಣ ಕಾಳು; ತಿಲಧಾನ್ಯ: ಮತ್ತಂ ತತ್ಪಾರ್ಶ್ವಬಲದೊಳ್ ಗಾಣದೆಳ್ಳೊರೊಂದೆ ಬರ್ದಂಕಂ ವಂತೆ (ಶಾಂಕತ. ೧೧–೩೪ ವ); ಬೆಳೆದೆಳ್ಳಂ ಬರ್ದಿ ರಾಶಿಸ್ಥಿತಿಯನಿರಿ (ಸು ಕು.ಮಾ. ೫–೬೪); ತೈಲಮೆಳ್ಳೊಳ್ ತುಪ್ಪಂ ಪಾಲೊಳ್ ಮಳ್ಕ ಳ್ತನಿತೆಯಂತೊಳ್ . . . ಪುಟ್ಟುವಂತೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೪–೮೩); ಹಳೆ ಎಳ್ಳಂ ಹಿಳಿತ ಸೈಲಮಂ (ಸಮಪ. ೬–೪); ದಶನಂಗಳ ನಲಿಗೆರಗಲ್ಲದೆಳ್ಳಕ್ಕಳ್ಳಿ ಲ್ಲಂಗಮೆನೆ ಸಂದ ಸೊಬ ಗಿಂ ಜಂಗಮಕಾಶನಂ (ಅಸಂಪು. ೧–೫೯); ಪೂವಿಪೊಳ್ ತಂಪು ಎಳ್ಳೊಳ್ ಎಣ್ಣೆ (ಕಮದ. ೧೫೩ ಪ್ರಯೋಗ).

ಎಳ್ಳು : "ತಿಳಮೆಳ್ಳು" (ವಸ್ತುಕೋ. ೯೫–೧೮) ; "ತಿಲಮೆನಲ್ಕೆಳ್ಳು" (ಮಂಗರಾ. ೧೧೦–೫) ; ಪಾತಕ ಜೀವಂಗಳ್ ಎಳ್ಳಿನಂತೆ ಗಾಣಕ್ಕೆವಂದು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೩–೭೭) ; ಎಳ್ಳಿಲ್ಲದೆ ಗಾಣವನಾಡಿದ ಎತ್ತಿನಂತಾಯಿತ್ತೆನ್ನ ಭಕ್ತಿ (ಬಸವ. ೩೮೩) ; ತೈಲಧಾನ್ಯಗಳೆಂದರೆ ಎಳ್ಳು, ಬಿಳೇಎಳ್ಳು, ಎರಡು ತಿಂಗಳದ ಎಳ್ಳು, ಕೆಂಪು ಎಳ್ಳು, ಕಾರೆಳ್ಳು ಅಂದರೆ ಗೂರೆಳ್ಳು ಇವುಗಳನ್ನು ಬಿತ್ತಬೇಕು (ಕೃಷಿಪ್ರ. ೪೬) ; ಎಳ್ಳು ಕಿತ್ತು ಹುರುಳಿ ಚೆಲ್ಲಿದ ಹಾಗೆ (ಗಾದೆ) ; ಎಳ್ಳುಕೊಂಡ ಹಾಗೆ ಎಣ್ಣೆಮಾರು (ಗಾದೆ).

ಎಳ್ಳುನೀರುಬಿಡು = ತಿಲಾಂಜಲಿಯನ್ನು ಬಿಡು ; ಆಸೆ ಬಿಡು ; ತ್ಯಜಿಸು: "ಈ ಹಾಳು ಸರ್ಕಾರೀ ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಎಳ್ಳುನೀರು ಬಿಟ್ಟುಬಿಡಲೇ?" ಎಂದು ಒಂದೊಂದು ವೇಳೆ ಹಾರಾಡುತ್ತಿದ್ದರು (ರಾಗಿಣಿ. ೨). 'ಅಗಸೆಳ್ಳು', 'ಊರೆಳ್ಳು', 'ಕರೆಯೆಳ್ಳು', 'ಕಾರೆಳ್ಳು', 'ಹುಚ್ಚೆಳ್ಳು' ಪರಾ.

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಎಳ್, ಎಣ್ ; ಮಲ. ಎಳ್, ಎಳ್ಳು ; ಕೊಡ. ಏಳ್ಳೀ ; ತುಳು. ಎಣ್ಮೆ]

ಎಳ್‌ನೆಯ್ (ನಾ). ಎಳ್ಳಿನಿಂದ ತೆಗೆದ ಎಣ್ಣೆ ; ಎಳ್ಳೆಣ್ಣೆ : ಅಯ್ಯನ ಮೆಯ್ಯನೆಳ್‌ನೆಯ್ಯದೋಣಿಯಿಂ ತೆಗೆಯೆ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೧೧೮–೧೬೬) ; ಒಣಹಿಂಡಿಯ ಕೂಳುಣ್ಣುವೆ ಎಳ್‌ನೆಯ್ ರಸ ಬಿಟ್ಟು (ಸೂರ್ಯಪಾ. ೩೭–೧೬). [ಎಳ್ + ನೆಯ್$_2$]

ಎಳ್$_1$ 'ಎಟ್$_1$' ನೋ.

ಎಳ್$_2$ 'ಎಳದು$_1$' ನೋ.

ಎಳಅಂಚೆ, ಎಳೆಯಂಚೆ (ನಾ). ಎಳೆಯ ಹಂಸ; ಮರಿಹಂಸ: ಎಳ ಮಾವು, ಎಳಅಂಚೆ (ಭಾಷಾಭೂ. ೧೫೪ ಉದಾ) ; ಪೊಸಅನೆ, ಎಳಅಂಚೆ (ಶಬ್ದಾನು. ೪೬ ಪ್ರಯೋ). **ಎಳೆಯಂಚೆ** : ಎಳೆಯಂಚೆಯನೇಳಿಪ ಗಮನದ ಮಱಿಗಿಳಿಯಂ ಮಜಸುವ ನುಣ್ಮಾತಿನ (ಜಯಕಾ. ೩–೨೨) ; ಎಳೆಯಂಚೆನಡೆಯ ಯೇಱುಂಜವ್ವನದಾ ಲಲನೆಯ ನಡೆ ನೋಡಿದೆನು (ಪ್ರಭಂಜ. ೪–೧೮). [ಎಳ್$_2$ (< ಎಳದು$_1$) + ಅಂಚೆ$_3$]

ಎಳಅರಸ (ನಾ). ಯುವರಾಜ : ಲೋಕಾದಿತ್ಯ ಎಳಅರಸರ್ ಮಗಂದಿರ್ ಮಲ್ಲದಿಯುಮ್ (ಎಕ. X, ಕೋಲಾರ. ೭–೫ ; 760).

[ಎಳ್$_2$ (< ಎಳದು$_1$) + ಅರಸ$_1$. / ತಮಿ. ಇಳೈಅರಶ; ಮಲ. ಎಳೆಯರಾಜ]

ಎಳಂಗೂಡಲೂರ್ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ವಾಜಸನೇಯ ವೇದವಿದೇ ಎಳಂಗೂಡಲೂರ್ಮಱಿಯಾಚಿಗೂಡಲೂರ್ಪ್ಪಱುವಿ ಶ್ರೀಪುರಮಿತಿ (ಎಕ. X, ಗೋರೀಬಿ. ೪೭–೪೬ ; 762).

[ಎಳಂಗೂಡಲ್$_0$ + ಊರ್]

ಎಳಂದವಾಡಿ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಎಳನ್ದವಾಡಿಯ ಕೊಂಗಣಿಗಾವುಣ್ಡನ ಮಮ್ಮ ಮಾರವಡೆಯನ ಮಗಂ ರಾಚಮ್ಮನ ಬಿಯಳಬ್ಬೆಯ ಮಗಂ (ಎಕ. IV, ಗುಂಡ್ಲುಪೇ. ೯೩–೨೮ ; 1049).

[ಎಳಂದ$_0$ + ವಾಡಿ]

ಎಳಂಬುಣುಸೆ (ನಾ). ಒಂದು ಪ್ರದೇಶದ ಹೆಸರು : ಅಗ್ರಹಾರಮೆಳಮ್ಬುಣುಸೆ ವ್ರಹ್ಮಾದೇಯಮಾಸಾಮಿಗ (ಮೈಅರಿ. ೧೯೪೪, ೬–೨ ; 808).

[ಎಳ ? + ಪುಣುಸೆ]

ಎಳಕ್$_1$ (ನಾ). ಸಂಚಲತೆ; ತರಳತೆ; ಸ್ಪಂದನ; ಕಂಪನ: ಪುಷ್ಯರಾಗ ಘಟರಾಗ ಘಟಿಯಿಂ ಚೂತರಸಮಜ್ಜನಮನುಜ್ಜೀವಿಸುವಂತೆಯುಂ ಪಳಿಕಿನ ಕಲಶದ ತೆಳುವೆಳಗಿನೆಳಕದಿನೆಳನೀರ ಪೊನಲೊಳ್ ಮುಟುಗಿಸುವಂತೆಯುಂ (ಅನಂಪು. ೫–೭೧ ವ). [ಎಳ್$_0$ (< ಎಳದು$_2$) + –ಕ್$_2$]

ಎಳಕ್$_2$ (ನಾ). "ಎಳೆಯುವ ಸಾಧನ ; ಎಳಕ" (Tracker. ಇಂಕನಿ).

[ಎಳ್$_1$ (< ಎಟ್$_1$) + –ಕ್$_2$]

ಎಳಕ್$_3$, ಎಳಕು (ಗು). ೧. ಎಳೆಯದಾದ ; ಬಲಿಯದ; ಸಣ್ಣ : ಇಲ್ಲಿಯ ಕೃಷ್ಣ ದೇವತಾಸಹಾಯದಿಂದ ಬೆಳೆದ ಎಳಕನಾದ ವ್ಯಕ್ತಿಯಾಗಿರದೆ ಸ್ವಾರ್ಜಿತ ಯಶ, ಅಸಹಾಯ ಶೂರನಾಗಿದ್ದಾನೆ (ಕಸಾಚ. ೧೯೦). **ಎಳಕು** : ೧. ಬಹಳ ಎಳಕು ಅಡಿಕೆಗಳನ್ನು ಕುದಿಸಿದರೆ ಚಲೋ ಚೇಣಿಯಾಗುವುವು, ಮಧ್ಯ ಎಳಕಾದರೆ ರಾಶಿ ಚಿಕ್ಕಣಿಯಾಗುವುವು (ಕೃಷಿಪ್ರ. ೧೫೨) ; ಎಳ್ಳೂ(ನೆ) ಹೊಲದಾಗೆ ಎಳಕಿನ ಟಗರ ಸಾಕಿ (ನಾಪದ. ೩೩). ೨. ಅಪಕ್ವವಾದ : ಇನ್ನೂ ಎಳಕು ಬುದ್ಧಿ (ರೂಢಿ).

[ಎಳ್$_2$ (< ಎಳದು$_1$) + –ಕ್$_2$]

ಎಳಕಂದು (ನಾ). ಎಳೆಯ ಬಾಳೆ : ಕದಳಿಯೆಳಕಂದಿನಿಂ ಸಿಡಿಲಂ ತಡೆಯಲಹುದೆ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೨೯–೩೬). [ಎಳ್$_2$ (< ಎಳದು$_1$) + ಕಂದು$_2$]

ಎಳಕರು 'ಎಳಗಱು' ನೋ.

ಎಳಕು 'ಎಳಕ್$_3$' ನೋ.

ಎಳಕುರಿ (ನಾ). ಕುರಿಮರಿ; ಸಣ್ಣಕುರಿ : ತೃಷೆಯ ಕಳೆಯಲು ನೀರಿಗಿಳಿಯೆ ಎದುರಾಗಿ ಎಸೆದುದೆಳಕುರಿಕೂಸು ಕುಡಿಯುತಿರೆ ಬಾಗಿ (ಕಎಪು. ೧–೧೨). [ಎಳ್$_2$ (< ಎಳದು$_1$) + ಕುರಿ$_2$ (< ಕುಱಿ$_2$)]

ಎಳಕುಳಿ 'ಎಟ್ಕುಳಿ' ನೋ.

ಎಳಕುಳಿಗೊಳ್ 'ಎಟ್ಕುಳಿಗೊಳ್' ನೋ.

ಎಳಕೊಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ಆಕರ್ಷಿಸು ; ಮನಸ್ಸನ್ನು ಸೆಳೆ : ಸತಿಯ ಬಟ್ಟನುಣ್ಡೊಡೆಗಳದಿನ್ನೆಳಕೊಳಿಸುವುದರಿದೇ (ಪುಷ್ಪಪು. ೩–೩೧).

[ಎಳಕೊಳ್$_0$ (< ಎಟ್ಕೊಳ್) + – ಇಸು$_3$]

ಎಳಕೊಳು 'ಎಳೆಕೊಳ್' ನೋ.

ಎಳಗ 'ಏಟಗ' ನೋ.

ಎಳಗಂತಿ 'ಎಳಗಂದಿ' ನೋ.

ಎಳಗಂದಿ, ಎಳಗಂತಿ, ಎಳೆಗಂತಿ, ಎಳೆಗಂದಿ (ನಾ). (ಹೊಸದಾಗಿ) ಕರು ಹಾಕಿರುವ ಹಸು ಅಥವಾ ಎಮ್ಮೆ ; ಈದು ಸ್ವಲ್ಪದಿನಗಳಾದ ಹಸು ಅಥವಾ ಎಮ್ಮೆ : "ಧೇನುಃ, ನವಪ್ರಸೂತಾ – ಈ ೨ ಎಳಗಂದಿ" (ಹಲಾಯು. ೪೫–೧೧೫) ; "ಎಳಗಂದಿ ಧೇನುವಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೫೪–೪) ; ಎಳಗಂದಿಯಂತಾಗಳ್ಪುಟ್ಟಿದ ತನ್ನ ಕಱುವಿಂಗತಿ ಸ್ನೇಹಿತೆಯಕ್ಕುಮಂತೆ (ಚಾವುಂಪು. ೧೦೧) ; ತಾಯ ಶಿಶುವಿನಂತೆ ಕಱುವಿನೆಳಗಂದಿಯಂತೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೫–೧೨೫) ; ಕಱುವನೆಳಗಂದಿ ತಾನಱಸಿಕೊಂಡೈತರ್ಪ ತೆಱದಿಂದೆ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೧–೪) ; ಎಳಗಂದಿ ಕರುವಿದ್ದೆಡೆಗೆ ಬರುವಂತೆ ತಾನು ಇಲ್ಲಿಗೆ ಬಂದಾನು (ಮುದ್ರಾಮಂ. ೩೩೬) ; ಎಮ್ಮೆಯು ಎಳಗಂದಿ ನಮ್ಮವ್ವ ಬಾಣಂತಿ (ನಾಪದ. ೭೯). **ಎಳಗಂತಿ** : (ಕಿ). **ಎಳೆಗಂತಿ** : ಎಳೆಗಱುವಿನ ಎಳೆಗಂತಿ [ಪಾಠಾಂ. ಗಂದಿ]ಯನೆಳೆದೊಯ್ಯರೆ ಭಕ್ತರು (ಶೂನ್ಯಸಂ. ೩೯೮–೬೦). **ಎಳೆಗಂದಿ** : ಎಳೆಗಱು ತುಡುಕೆ ಕೆಚ್ಚಲ ಚಾಚಿ ನಕ್ಕುತಲಿಳುಹಿ ಸೊರಹನು . . . ಎಳೆಗಂದಿಯದೆಲೊಡುನಿಱೆ (ವರ್ಧಚ. ೩–೨೦) ; ನವವಿಧದ ಭಕ್ತಿಯಿಂ ಧ್ಯಾನಿಸಲ್ಕೆಳೆಗಂದಿ ಜವದೊಳುಂ ಶಿಶುವಿನೆಡೆಗಳ್ಕರಿಂ ಬಪ್ಪಂತೆ ರಾಗದಿಂದೈತಂದುದು (ಪರಶು. ೨೨–೧೨). [ಎಳ್$_2$ (< ಎಳದು$_1$) + ಕಂದಿ$_1$]

ಎಳಗಂದಿಯಾವು (ನಾ). (ಹೊಸದಾಗಿ) ಕರುಹಾಕಿದ ಹಸು; ಆಗತಾನೆ ಈದ ಆಕಳು : ಎಳಗಂದಿಯಾವೆಂತು ತನ್ನ ಕಱುವಂ ಕಂಡಾಗಳ್ ರಾಗಿಸುವಂತೆ ರಾಗಿಸಿ (ಪಸಾರ. ೯೬೬–೧೫). [ಎಳಗಂದಿ + ಆವು]

ಎಳಗಂಪು (ನಾ). ಎಳಸಾದ ವಾಸನೆ; ನಸುಗಂಪು : ನನೆಯೆಳಗಂಪನೆತ್ತಿಯುಮಣಂ ನನೆನಾಱದರಲ್ದನೇಕ ಕೋಕನದ ವನಂಗಳೊಳ್ ಸುಟಿದು . . . ತೀಡಿದುದು ತೆಂಕಣಗಾಳಿ (ಪಂಪಭಾ. ೫–೩೪).

[ಎಳ್$_2$ (< ಎಳದು$_1$) + ಕಂಪು]

ಎಳಗಣ್ (ನಾ). ಎಳೆಯ ಕಣ್ಣುಂ : ಕಂದನೆಳಗಣ್ಗಳಿಗೆ ಹಿಂದಾವ ಮುದಿಯಮ್ಮೆಯ್ಯುಳ್ಳರೆಯ ತೊಟ್ಟಿಲ್ಗೞೋ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೧೧೪–೧೪೬).

[ಎಳ್ಳ (< ಎಳ೮) + ಕಣ್]

ಎಳಗರಿಕೆ 'ಎಳಗಱುಂಕೆ' ನೋ.

ಎಳಗರು 'ಎಳಗಱು' ನೋ.

ಎಳಗವುಂಗು, ಎಳಗೌಂಗು, ಎಳಕೌಂಗು, ಎಳಗೌಂಗು (ನಾ). ಎಳೆಯದಾದ ಕಿವಿಕೆಮರ : ತೆಂಗಿಳಗವುಂಗು ಪಸಂಗ ದ್ರಾಕ್ಷೆ ಜಂಬು ನಾರಂಗ ಜಂಬೀರ . . . ತೊಂಗುವ ಫಲಾವಳಿ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೯–೬).

ಎಳಗೌಂಗು : ಬಳ್ಳಳ ಬೆಲಿದಳಗೌಂಗಿನಂತೆ ಲೋಕದ ಚಿಲ್ವೆಲ್ಲವುಮೊಳ ಕೊಂಡು ರೆಟಿಗೊಂಡ ಲಾಟಲಲಾಮನ ಪರಾದ್ಭ ಕಂಧರಂ (ಪಂಪಭಾ. ೨–೬೯ ವ); ನಾಗವಲ್ಲಿಗೆ ಕೈಗೊಟ್ಟಿಳಗೌಂಗು ಮಾಧವಿಯ ಸೋಂಕಿಂ ತಳ್ದ ಕಂಕೆಲ್ಲಿ (ಆಸಂಪ. ೧–೮೩); ಪುಸುರಿಳಗೌಂಗು ಪೆಱ್ದರಿಳಲರ್ವೆಱ್ದಿಱ್ ಯೊಟ್ಟಿಲ ತೆಂಗು (ನಳಪ. ೧೫). **ಎಳಕೌಂಗು** : ಎಳಕೌಂಗಿನ ಬಾಗಿಲ್ಕಾದ ಕಾಪಿನ ಜಾಂಪೆಯಂ ನಿರ್ಮಿತಮಾದ ಜಂತ್ರಪ ಪುತ್ಥಳಿಗಳಂ (ರಾಜಶೇ. ೧೦–೩೧ ವ). **ಎಳೆಗೌಂಗು** : ಕುರುವಕದ ವಳಂಪದೆಳೆ ಗೌಂಗಿನ ಹೊಂಗೇಡಗೆಯ ಬಳಸಿನೊಳಂ (ಕಾದಂಬ. ೯೭); ಎಳಗೌಂಗ ನತರ್ದ ಲತೆ (ವಧ್ಯಗಿ. ೯–೨೪). [ಎಳ್ಳ (< ಎಳ೮) + ಕವುಂಗು]

ಎಳಗೞ್ತಲೆ (ನಾ). ಸ್ವಲ್ಪಕತ್ತಲೆ; ನಸುಗತ್ತಲೆ: ಸಿರಿಮೊಗಮೆಂಬ ಶಶಾಂಕನ ನೆಮ್ಮಿದ ಕುರುಳಿಂದೆಳಗೞ್ತಲೆ ಮುತ್ತಿದುದಿನುತ (ಜಯಾಶ. ೯–೬೦). [ಎಳ್ಳ (< ಎಳ೮) + ಕೞ್ತಲೆ (< ಕಜ್ಜಲೆ)]

ಎಳಗಱು, ಎಳಕರು, ಎಳಗರು, ಎಳೆಗಱು (ನಾ). ಎಳೆಯ ಕರು; ಚಿಕ್ಕವಯಸ್ಸಿನ ಕರು : ಎಳಗಱು ಭಯಮಜಯಂದು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧–೧೩೬); ಎಳ [ಪಾಠಾಂ. ಳೆ]ಗಱುಂ ಎತ್ತಾಗದೇ (ಸೋಮೇಶ್ವ. ೩೫); ಸಿದ್ಧೇಂದ್ರನೆಳಗಱುಗಳಂ ಬಿಸಿಸಿ (ಸಿದ್ಧರಾ. ೪–೪೧). **ಎಳಕರು** : "ಎಳ ಕರುಗಳ ಹಿಂಡು ಪಾತ್ಸಳ್" (ಸಿದ್ಧಂತಿ. ೩೫೦). **ಎಳಗರು** : ಎಳಗರು ಭಯವನ್ನೇ ಕಾಣದು (ಕೊನಪ್ಪೈ. ೧೧೩). **ಎಳೆಗಱು** : "ಕರವೆಳೆಗಱು ವತ್ಸ ಕಳ್ಳತ್ಕರಿ ನಾಮಂ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೪೯–೩).

[ಎಳ್ಳ (< ಎಳ೮) + ಕಱು]

ಎಳಗಱುಂಕೆ, ಎಳಗರಿಕೆ, ಎಳಗಱುಕೆ, ಎಳೆಱುಂಕೆ(ನಾ). ಎಳೆಯ ಕರಿಕೆ, —ಹುಲ್ಲು : ಹರಿಚೇಗಣದ ಕಡೆವಾಯೊಳರಿಮೆಲ್ದು ಅಡರೆ [ಪಾಠಾಂ. ಳೆ]ಗಱುಂಕೆಯಲ್ಕುಳಂ ಸೆಳೆದು (ಚಂದ್ರಪ್ರ. ೮–೪ ವ). **ಎಳಗರಿಕೆ** : ಎಳೆಯ ತಂದರಿ ಹಸುರೆಳಗರಿಕೆ . . . ಬೆನಕನ ಬಳಗೋಡುತ ಬೆರಗಿಂದೆ (ಗಣೇಶ. ೧೨–೬೩). **ಎಳೆಗಱುಕೆ** : "ಶಷ್ಪಂ – ಎಳ ಗಱುಕೆ" (ಲಿಪ. ೧೫೫). ಪುತ್ರದ ಮೇಲೆಳೆಗಱುಕೆಯ ಮುತ್ತಂ ಕುಶಯುಂ ಸಮಂತು ಸವುಪಿನಿದೊಸಮುತ್ತುತ್ತರ ದಿಗ್ವಾಗದೊಳರ್ಪ ತ್ತೊಂದು ನರಕ್ಕಮಾಡೆರ್ ಪೀರಕ್ಕುಂ (ಲೀ ಕೀ ಕೀ ಪ. ೫–೩೪).

ಎಳೆಗಱುಂಕೆ : ಮೇಲಿನ 'ಎಳಗಱುಂಕೆ' ಶಬ್ದದ ಪ್ರಯೋಗದ ಪಾಠಾಂತರವನ್ನು ನೋಡಿ. [ಎಳ್ಳ (< ಎಳ೮)+ ಕಱುಂಕೆ]

ಎಳಗಱುಕೆ 'ಎಳಗಱುಂಕೆ' ನೋ.

ಎಳಗಾಮುಂಡ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ದೋಣಗಾಮುಣ್ಡರುಂ ಎಳಗಾಮುಣ್ಡರುಂ ಮಳ್ಯರುಂ (ಇಳ. XI, ೭೦–೧೬ ; ೫೯೧).

[ಎಳ್ಳ + ಗಾಮುಂಡ]

ಎಳಗಾಯ್, ಎಳಗಾಯ್, ಎಳಗಾಯಿ (ನಾ). ೧. ಎಳೆಯ ಕಾಯಿ; ಹೀಚು : "ಕಲಾಟಿಃ, ಕೋಮಳಂ – ಈ ತಿ ಎಳಗಾಯ್" (ಹಲಾಯು. ೩೧–೩೪); ಪುದಿದಗಾಯ್ ಬಸಂತದ ಮೊದಲ್ ನೆರೆದೊಪ್ಪುವ ದೋಲ್ ಗಾಯ್ ಬಸಂತದ್ ನಡು ಪಣ್ ಬಸಂತದ ಸೆಜಂಗು (ಶಾಂತಪು. ೭–೧೪೩); ಪಣ್ಣನೆ ಬಂದೆಳಗಾಯರೆಪಣ್ಣನೆ ಪಜಿ ಪಜಿ ದು ತಿಂಬ ಬಲಿಮುಖ ಳುಲುಮಂ (ಇಕ್ಕಾವ. ೩೦೬); ಪೊದಲ್ದಿನೆವ ಮಾವಳೆಗಾಯ್ಕೊಜೆ ತಳ್ತ ತೆಂಗು (ಜಗ. ೩–೧೫); ಪೊದಲ್ದಿಳಗಾಯ್ ನಸುದೋಜೆ ದೋರೆವಣ್ ಕಂತೆನೆವಜ್ಜವನ್ಕೈದಿದು ದೀಗದ ದಿಕ್ಕೈನೆ (ಕಬುಕಂ. ೧–೫೧). ೨. ಎಳೆಯ ತೆಂಗಿನ ಕಾಯಿ; ಎಳನೀರು; ಸಿಳಯಾಳ : ಳಿಳಲಿಸೊದೆಗಳಾ ಯಿಂದೆದಿರಿದಿರಿಸರ್ವಳಿಗರ್ಗಳ್ ಮಡುಗೊಂಡೋವುತ್ತುಮಪೂರ್ವ ಲ್ಲಿಯ ಬನಮಂ (ಕಬ್ಬಕಾ. ೨೨); ಎಡೆಗಿದಿದು ಚಿಂದಂಗಿನೆಳೆಗಾ ಯೊಡೆದು ಕ್ಷೀರನಿಧಿಯೊಸರ್ವ ಪೊನಲಿಂ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೧–೬೦); ಒಡೆಯ ಮಲ್ಲಯ್ಯ ಳುಣಿಗಾಲ ಕುಮರಿಗೆ ಒಡೆದಿದಿ ತೆಂಗಿನೆಳೆ ಗಾಯ (ಕಪ್ಪಸು. ೨, ೨). **ಎಳೆಗಾಯ್** : ೧. "ಎಳೆಗಾಯ್ಗೆ ಮಿಡಿ ಯೆಂಬ ಪೆಸರು" (ಕಬ್ಬಕ್ಕ. ೨೨). ಶಿ. ತೆಂಗಿನ ಎಳೆಗಾಯೊಳಗಿನ ನೀರು (ಮುಬಬ್ಬಾ. ೩–೨ ಕೆ). **ಎಳೆಗಾಯಿ** : ೧. "ಎಳೆಗಾಯಿ ಮಿಡಿ ಹರಿಯ ಹೀಚುಮೆಂದೀ ತೆಱದೆ" (ಕಬ್ಬಮು. ೩೩); "ಎಳೆಗಾಯಿ ಮಿಡಿಯಕ್ಕುಂ" (ಕಕರ. ೧೩); ರಸರಹಿತವಾಗಿಹುದು ಇಂದು ಜೀವನವು ಒಣಗಿದೆಳೆ ಗಾಯಿನೊಲಂ, ಅಲದನೆರೆಗೂಡಿನೊಲಂ (ಏಕೀಗ. ೬೮–೨). ಶಿ. "ನೀರ ತೆಂಗಿನ ಕಾಯಿ" (ಜಾನ ಕೀ ಕೀ. ೨೩); ಎಳೆಗಾಯಿಗೆ ನೀರುಳ ವೆಂತಲೂ ಅನ್ನುತ್ತಾರೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೩–೧೧ ಕೆ).

[ಎಳ್ಳ (< ಎಳ೮) + ಕಾಯ್]

ಎಳೆಗಾರ್, ಎಳೆಗಾರ್ (ನಾ). ಮುಂಗಾರು ಮಳೆ ; ಮಳೆಗಾಲದ ಪ್ರಾರಂಭ: ಕಶಿಕಳೆಯ ಮುಱಿಗಳಂ ಮುಕ್ಕುಳಿಸಿದಳಿಗಾರ ಕಿಱುಮುಗಿಲ ಜಲಳಿಗಳಿವೆಸಿ (ವಧ್ಯಗಿ. ೫–೬೩ ವ). **ಎಳೆಗಾರ್** : ಱೞ್ದುವು ಸುಣ್ಣ ಪಯನೊಗೆದ ಮುಗಿಲೆಳೆಗಾರೊರ್ (ಚಂದ್ರಪ್ರ. ೪–೬೮).

[ಎಳ್ಳ (< ಎಳ೮) + ಕಾರ್]

ಎಳೆಗಾವಿ (ನಾ). ನಿಷ್ಪಕಾವಿ ಬಟ್ಟೆ : ಪಟ್ಟದರಸಿ ಗಂಗಾದೇವಿಗೆ ಈ ಸುದ್ದಿ ಮುಟ್ಟಲೊಡನೆ ವೇಷಭೂಷಣಗಳನ್ನೆಲ್ಲ ತೆಗೆದು ಎಳಗಾವಿಯನ್ನುಟ್ಟು ಭೂತರುದ್ರಾಕ್ಷಿ ಧರಿಸಿ ಗಂಡನ ಬೆಂಬಟ್ಟಿದಳು (ಮೋಡಿಮಾ. ೬೬ ಪ್ರಸ್ತಾ.).

[ಎಳ್ಳ (< ಎಳ೮) + ಕಾವಿ]

ಎಳೆಗಾವ್ಗು (ನಾ). ಸ್ವಲ್ಪಕಾವು : ಗಾಯಕ್ಕೆ ಎಳೆಗಾವು ಕೊಡಬೇಕು (ಮಂಡ್ಯ). [ಎಳ್ಳ (< ಎಳ೮) + ಕಾವ್ಗು (< ಕಾಯ್ಪು)]

ಎಳೆಗಾವ್ಗು (ನಾ). ಕೋಮಲವಾದ ಕಾವು, —ಕಾಂಡ, —ತೊಟ್ಟು : ಬಿಳಿಯ ತಾವರೆಯಳೆಗಾವಿನಸಿಯ ನೂಲೊಳ್ ಕೋದ ತೋರಮಲ್ಲಿಗೆಯ ದಿರಿಮುಗುಳ ಸರಿಗೆಯುಮಂ (ಪಂಪಭಾ. ೫–೬ ವ).

[ಎಳ್ಳ (< ಎಳ೮) + ಕಾವ್ಗು]

ಎಳೆಗಾಳಿ, ಎಳೆಗಾಳಿ (ನಾ). ಮೃದುವಾಗಿ ಬೀಸುವ ಗಾಳಿ ; ಮಂದ ಮಾರುತ : ಅಲಲ ನವಪರಿಮಳಂಗಳಿಂದಂ ಜಡಿಯದೆಳಗಾಳಿಯಿಗಾಳಿ ಯಲ್ಲದಿದ್ ಬನಮಲ್ಲವಾ ನಾಡೊಳು (ಚಂಪ. ೧೧–೫); ಧರೆಯೊಳೆಳೆ ಗಾಳಿಯಂ ಶೀತಳದ ವಾರಿಯಂ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೯–೩೩). **ಎಳೆಗಾಳಿ** : ಎತ್ತತ್ತಿತ್ತಲುಂ ಕಾಮದೂತನತಂತೆಳೆಗಾಳಿ ತೆಂಕಣಿಂ ಸುಳಿದುದು ವಸಂತಾಗ ಮದ ಪೊದಲ್ಕೊಳೆನೆಂಬೆಸು (ಚಂಪ. ೪೫–೧೨); ನಱುಗಂಪಿಂ ತೀಡುವೆಳೆಗಾಳಿಯಂ (ರಾಜಶೇ. ೧೨–೨೩).

[ಎಳ್ಳ (< ಎಳ೮) + ಗಾಳಿ]

ಎಳೆಗಿಸೆಟ್ಟಿ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಬಿಟ್ಟಸೆಟ್ಟಿ ದೀಚಸೆಟ್ಟಿ ಎಳಗಿಸೆಟ್ಟಿ ಪಕ್ಕಿಯುಮವರುಂ (ಏಳ. II, ೨೩೫–೧೨ ; ೧೧೬೫).

[ಎಳಗಿ + ಸೆಟ್ಟಿ]

ಎಳೆಗಿಳಿ (ನಾ). ಎಳೆಯ ಗಿಳಿ ; ಗಿಳಿಯ ಮರಿ. 'ಎಳಗಿಳಿವಿಂಡು' ಪರಾ. [ಎಳ್ಳ (< ಎಳ೮) + ಗಿಳಿ]

ಎಳಗಿಳಿವಿಂಡು (ನಾ). ಎಳೆಯ ಗಿಳಿಗಳ ಗುಂಪು; ಮರಿಗಿಳಿಗಳ ಸಮೂಹ: ಎಳಗಿಳಿವಿಂಡಿನಂತೆ ಮಿಳಿರ್ದಾಡುವ ತುಂಬಿಯ ಬಂಬಲಂತೆ ಕೆಂದಳಿರ್ಗಳ ತೊಂಗಲಂತೆ (ಕಬ್ಬಕಾ. ೧೪). [ಎಳಗಿಳಿ + ಪಿಂಡು$_2$]

ಎಳಗುಡಿ$_1$ (ನಾ). ಎಳೆಯಕುಡಿ, —ಮೊಳಕೆ: ಮಱಿಹುಲ್ಲೆ ಸಿಂಹದ ಮಸಕಕಿದಿರೇ ಲತೆಯ ಎಳಗುಡಿ ಮಾಳಿಗೆಗೆ ತೊಲೆಯೆ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೩-೮೪). [ಎಳ$_2$ (< ಎಳದು$_1$) + ಕುಡಿ$_2$]

ಎಳಗುಡಿ$_2$ (ನಾ). ಸಕ್ಕರೆಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ: ಪುಡಿ ಸಕ್ಕರೆಯಲ್ಲಿ ಚಿನ್ನೀ ರಾಜಾಪುರೀ ಎಳಗುಡೀ ಹುರಿಸಕ್ಕರೆ ಮಗದುಮ್ಮಿ ಎಂದು ಹಲ ತರವುಂಟು (ಮುಂಬಯಿ. ೩-೪೫). [?]

ಎಳಗುತ್ತಿ (ನಾ). ಎಳೆಯ ಕೂಸು: ದೊಡ್ಡವರಿಗೇ ಅವನ ಇಂಜಕ್ಷನ್ ತಡೆಯಲಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಅಂಥಾದ್ದರಲ್ಲಿ ಐದುತಿಂಗಳ ಎಳಗುತ್ತಿಗೆ ಇಂಜಕ್ಷನ್ ಅಂದರೇನು (ಬಾಗಿನ. ೯೨). [ಎಳ$_2$(< ಎಳದು$_1$) + ಕುತ್ತಿ$_1$]

ಎಳಗುರಿ (ನಾ). ಎಳೆಯದಾದ ಕುರಿ; ಕುರಿಮರಿ; ಚಿಕ್ಕಕುರಿ: (ಮೊದಲಬಾರಿಯೂ ಉಣ್ಣೆ ಕತ್ತರಿಸಿಲ್ಲದ) ಚಿಕ್ಕಕುರಿ; ಎಳಗುರಿ (Hog. ಇಂಕನಿ). [ಎಳ$_2$ (< ಎಳದು$_1$) + ಕುರಿ$_2$ (< ಕುಱ್$_2$)]

ಎಳಗೂಸು, ಎಳೆಗೂಸು (ನಾ). ಎಳೆಯಕೂಸು; ಚಿಕ್ಕಮಗು: ತಾಯುಂ ಮನಂ ನೋಗುಮೆಂದೇನಟ್ಕರ್ತೆಳಗೂಸುಗಳ್ ಕುಡಿಗುಮೇ ಸಂತೋಷದಿಂ ಪಾಲ್ಗಳಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೭-೧೬೬); ಎಳಗೂಸಾದಂದೆ ಈತಂಗೊದವಿದುವೆಡರ್ಗಳ್ (ವಸ್ತವಂ. ೯-೭೦). **ಎಳೆಗೂಸು**: ಕನಿಕರ – ದಯೆ – ಸಹಾನುಭೂತಿ ಇವು, ಹಸಿದ ಎಳೆಗೂಸಿಗೆ ತಾಯಿಯ ಹಾಲು ಇದ್ದಹಾಗೆ (ವೀರಯೋ. ೩೮). [ಎಳ$_2$ (< ಎಳದು$_1$) + ಕೂಸು]

ಎಳಗೆಂಪು, ಎಳೆಗೆಂಪು (ನಾ). ಸ್ವಲ್ಪ ಕೆಂಪು; ನಸುಗೆಂಪು: ಎಳಗೆಂಪ ನುಗುಳ್ವ ಮೃದುಕೋಮಳ ಪದಕಮಳಂಗಳ್ (ಗಿರಿಕ. ೯-೧೦೨); ಎಳ ಗೆಂಪಿಂ ಪುದಿದೀ ಕರಜಳಜಂ ನೆನೆಯಿಪುದು ಮೂಡುಸಂಜೆಯ ಚೆಲ್ವಂ (ವಸ್ತವಂ. ೧೧-೮೬); ಆ ಪೆಟ್ಟಿಗೆಯ ಮೇಲೆ . . . ಎಳಗೆಂಪು ಮೋರೆಯ ಹೆಣ್ಣೊಂದರ ಚಿತ್ರವಿತ್ತು (ಪುನರು. ೧೪೪). **ಎಳೆಗೆಂಪು**: "ಸ್ವಲ್ಪಕೆಂಪು" (ಜಾನಕೋ. ೨೬). [ಎಳ$_2$ (< ಎಳದು$_1$) + ಕೆಂಪು]

ಎಳಗೊಂಬು, ಎಳೆಗೊಂಬು (ನಾ). ಎಳೆಯ ಕೊಂಬೆ, —ಶಾಖೆ: ಬಂದ ಮಾಮರಂಗಳನಡರ್ದು ತೊಡರ್ದೆಳಗೊಂಬುಗಳ್ವಿಡಿದು ಮರದಿಂ ಮರಕ್ಕೆ ದಾಂಗುಡಿವಿಡುವ ಮಾಧವೀಲತೆಗಳುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೨-೧೨ ವ). **ಎಳೆಗೊಂಬು**: ತೋರ ಹೆಗ್ಗೊಂಬುಗಳ ಖಗಕುಲವೇಱಿದೆಳೆಗೊಂಬು ಗಳ (ನಿಭಾಗ. ೪-೩-೨೫). [ಎಳ$_2$ (< ಎಳದು$_1$) + ಕೊಂಬು$_2$]

ಎಳಗೊನರ್ (ನಾ). ಎಳೆಯ ಕುಡಿ, —ಮೊಳಕೆ: ತಳಿರಿಂ ತಳ್ತಿತ್ತ ಶೋಕದ್ರುಮವೆಳಗೊನರಿಂದೊಂದಿತಿಮ್ಮಾವು (ಕಾದಂಉ. ೭೮೦).

[ಎಳ$_2$ (< ಎಳದು$_1$) + ಕೊನರ್$_2$]

ಎಳಗೊವನೂರು (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಎಳಗೊವನೂರ ಬಡಗಣಸಿ (ಸೀ) ಮೆಯುಳೆಕು (ಕೂ) ಡಿ (ಇಆ. XVIII, ೩೬೭-೨೩; 8ನೆಯ ಶತ). [ಎಳ ? + ಗೊವ$_0$ + ಊರು$_3$ (< ಊರ್)]

ಎಳಗೌಂಗು 'ಎಳಗವುಂಗು' ನೋ.

ಎಳಚಿ 'ಎಲಚಿ' ನೋ.

ಎಳಚೆಯ್ಯಾಟ (ನಾ). ಮಗು ತನ್ನ ಎಳೆಯ ಕೈಗಳಿಂದ ಆಡುವ ಆಟ: ತೂಕಡಿಪ ಜೋಗುಳವಾಡು ಕಂದನೆಳಚೆಯ್ಯಾಟಮಬ್ಬೆ ಯಾನನ್ದಮುಂ (ಸಂಸಪ. ೩೧-೯).

[ಎಳ$_2$ (< ಎಳದು$_1$) + ಚೆಯ್ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಆಟ]

ಎಳಚೌಗಪಳ್ಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಹಳ್ಳಿಯ ಹೆಸರು: ಎಳಚೌಗಪಳ್ಳಿಯ ಮಾರಯ್ಯ (ಎಕ. III, ನಂಜನ. ೯೮-೩; 898 ?). [ಎಳಚೌಗ$_0$ + ಪಳ್ಳಿ$_1$]

ಎಳಜವ್ವನೆ (ನಾ). ಎಳೆಯ ಪ್ರಾಯದವಳು; ಯುವತಿ: ಬಂದ ರಾಮಳಕಕುಚಂಗಳ ನಾರಂಗಕುಚಂಗಳ ನಳಿನೀಕುಟ್ಮಳಕುಚಂಗಳೆಳಜವ್ವ ನೆಯರ್ (ಜಗವಿ. ೪-೧೨೧). [ಎಳ$_2$ (< ಎಳದು$_1$) + ಜವ್ವನೆ]

ಎಳಜಾದಗೆ (ನಾ). ಎಳೆಯ ಚಾತಕ ಪಕ್ಷಿ; ಮರಿಚಾತಕ: ನಱು ಗಂಪಂ ಕಂಡ ಮಱಿದುಂಬಿಯಂತೆ ಮಱೆಗಾಲಮಂ ಕಂಡೆಳೆ[ಳ]ಜಾದಿ [ದ]ಗೆಯಂತೆ (ಉದ್ಭಟ. ೧೧-೫೫ ವ).

[ಎಳ$_2$ (< ಎಳದು$_1$) + ಜಾದಗೆ]

ಎಳಜೊನ್ನ, ಎಳೆಜೊನ್ನ (ನಾ). ಎಳೆಯ ಬೆಳುದಿಂಗಳು: ಪಗಲಿರು ಳೆಳಜೊನ್ನಂ ಕಾಳಮೆಂಬುಕ್ತಿ ಚಿತ್ತಂಬುಗೆ (ಅಜಿಪು. ೧೦-೨೦). **ಎಳೆಜೊನ್ನ**: ನಗೆವೆಳ್ಪೆಂಬೆಳೆಜೊನ್ನಮಂ ಪರಪಿ ಕಾಂತಾಸ್ಯಾಂಬುಜಾತಂ ಗಳಂ ನಗಿಪರ್ (ರಾಜಶೇ. ೧೧-೮೦).

[ಎಳ$_2$ (< ಎಳದು$_1$) + ಜೊನ್ನ]

ಎಳತ 'ಎಳೆತ' ನೋ.

ಎಳತಟ 'ಎಱೆತಟ' ನೋ.

ಎಳತಟಂಗೊಳ್, ಎಳತಟಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಎಳೆದಾಟಕ್ಕೆ ಒಳಗಾಗು; ಹಿಂಸೆಗೆ ಸಿಕ್ಕು: ಭವದೊಳಗೆ ಎಳತಟಂಗೊಳುತಿರ್ಪುದೀ ತನು (ಸದ್ಗುರು. ೭-೨೭). **ಎಳತಟಗೊಳ್**: ಸಂಸಾರದ ದಂದುಗದಲ್ಲಿ ಸಿಕ್ಕು . . . ಎಳತಟಗೊಂಡು ಅತ್ತ ಇತ್ತ ತೊಳಲಿ ಬಳಲಿದಂತೆ (ಮೋಳಿಮಾ. ೧೨೭ ಪ್ರಸ್ತಾ). [ಎಳತಟ (< ಎಱೆತಟ) + ಕೊಳ್$_1$]

ಎಳತಟಗೊಳ್ 'ಎಳತಟಂಗೊಳ್' ನೋ.

ಎಳತಟಗೊಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ಹಿಂಸಿಸು: ಭಕ್ತಿಗೆ ಅನುಭಾವವೇ ಆಚಾರ ಕಾಣಿರೋ ಭಕ್ತಿಗೆ ಅನುಭಾವವೇ ಬೀಜ ಕಾಣಿರೋ . . . ಅನುಭಾವ ವಿಲ್ಲದವನ ಭಕ್ತಿ ಎಳತಟಗೊಳಿಸಿತ್ತು (ಚಿನ್ನವ. ಕ. ೮೪೦).

[ಎಳತಟ (< ಎಱೆತಟ) + ಕೊಳ್$_1$ + -ಇಸು$_3$]

ಎಳತಟಮಾಡು (ಕ್ರಿ). ಹಿಂಸಿಸು: ಎನ್ನ ಘನಪಾಶವು ನಿನ್ನ ಬೆರಸಲೀ ಯದೆ ಎನ್ನ ಎಳತಟಮಾಡಿ ಕಾಡುತಿಹುದೈ ಎನ್ನ (ಅಷ್ಟಾಸ್ತೋ. ೧೦).

[ಎಳತಟ (< ಎಱೆತಟ) + ಮಾಡು$_1$]

ಎಳತನ, ಎಳೆತನ (ನಾ). ಚಿಕ್ಕವಯಸ್ಸು; ಬಾಲ್ಯ: ಎಳತನದ ಸುಖ ವನ್ನು ಪುನಃ ಸವಿಯಲು ಆತುರಳಾಗಿದ್ದಳು (ನಿರಾತೆ. ೩). **ಎಳೆತನ**: ಯಕ್ಷಗಾನ ಬಯಲಾಟವು ಬಹು ಎಳೆತನದಿಂದಲೂ ನನ್ನ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಆಕರ್ಷಿಸಿದ್ದೊಂದು ಕಲೆ (ಯಕ್ಷಬ. ೧ ಮುನ್ನುಡಿ); ನನ್ನ ಎಳೆತನದ ಆರಂಭ ದಿಂದ ಈ ಕ್ಷೇತ್ರದಲ್ಲಿ ಅವನತಿಯನ್ನು ಕಾಣತೊಡಗಿದೆ (ಯಕ್ಷಬ. ೨೫).

[ಎಳ$_2$ (< ಎಳದು$_1$) + -ತನ]

ಎಳತರ್ 'ಎಱೆತರ್' ನೋ.

ಎಳತು 'ಎಳದು$_1$' ನೋ.

ಎಳತೆಗೆ 'ಎಳೆತೆಗೆ' ನೋ.

ಎಳದಳಿರ್, ಎಳೆದಳಿರ್ (ನಾ). ಎಳೆಯ ಚಿಗುರು; ಪಲ್ಲವ: "ಎಳ ದಳಿರು ಪಲ್ಲವಂ ಕಿಸಲಯಮೆನಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೩೨-೪); ಪಿರಿಯ ಮರಂಗಳೆ ಮಾಡಮಾಗೆ ಪೊಳೆವೆಳದಳಿರ್ಗಳೆ ಸೆಜ್ಜೆಯಾಗೆ (ಪಂಪಭಾ. ೭-೨೮); ಚಂದನಪಲ್ಲವದೆಳದಳಿರ್ಗಳಂ ಕರತಳದಿಂ ಪಿಱಿದು (ಕಾದಂಪೂ. ೮೫೫); ಪೊಳೆವ ದುಕೂಲದ ಗುಡಿಯುಂ ಮಳೆಯಜದೆಳದಳಿರ ತೋರಣಂ ಗಳ್ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೩-೨೫೧). **ಎಳೆದಳಿರ್**: ಎಳೆದಳಿರ ನೆಳಲಿನಲಿ ಪರಿ ಮಳದಲರ ಪನ್ನೀರಿನಲಿ . . . ಸತಿಯನುಪಚರಿಸಿದರು (ನಳಚ. ೧-೩೯); ಕೊಳವೇರ್ಗಳ ಕೇರ್ಗಳೊಳಗೆ ತಮಾಲದೆಳೆದಳಿರಂ ಕೊಱೆದು ಚಿತ್ರಪತ್ರ ಮಪ್ಪಂತೆ ಪತ್ತಿಸಿ (ರಾಜಶೇ. ೧೦-೩೧ ವ).

[ಎಳ$_2$ (< ಎಳದು$_1$) + ತಳಿರ್$_2$]

ಎಳದೆಳಸು, ಎಳೆದೆಳಸು (ಕ್ರಿ). ಕೋಮಲವಾಗಿರು; ನಳನಳಿಸು: ಪೂತಜೂತವನನು ರಾಜ್ಯಾರ್ಹಯೂಗೆ ಪೊರ್ದರ್ಗಳ್ದು ಕವಲ್ತೆಳದಿಳಸುವ ಲಸದಕೋಡೀದ್ಯಾನ ಮಧ್ಯದೊಳ್ (ಕಾಂತಿಮ. ೪-೯೫ ಪ); ಳಳೆಕಂ ಕನ್ನಡಿ ತೋರಲಿಮಳದಳಸುವ ಕಱುಳೆ ಸೆಸೆ ಬಾಸಿಗವುಂ (ಸಮುಸ. ೧-೬೪). **ಎಳೆದೆಳಸು**: ಬಳಸಿದ ಮಾಧವೀಲತೆಯ ಬಳ್ಳಿಳ್ಳೆಯ ಬಳ್ಳಿ ಗಾವಣದ ಮುಂದೆ ಬಳ್ಳಳ ಳಳೆದೆಳಿದಳುವ ಪೊಗೆಗೆದಳರ ಗೊಂದಳ ದೊಳ್ (ಅದಿಪು. ೧೧-೭೩ ಪ). [ಎಳದ್ಳಿ + -ಸು]

ಎಳದಾಟ 'ಎಳೆದಾಟ' ನೋ.

ಎಳದಾವರೆ (ನಾ). ಎಳೆಯ ತಾವರೆ, —ಕಮಲ: ನಳನಳಿಸಿ ಬೆಳೆದ ಬೆಳ್ಳಾವರೆಯಂ ತೊಳಗಿಸುವಲದಾವರೆಯಂ [ಪಾ ಕಾ ೦. ಗಾವಿನಿ] ಬಳಗಮಂ ತಳೆದು (ಕಬ್ಬಿಗಾ. ೩೧೫).

[ಎಳ್ಳ (< ಎಳದು) + ತಾವರೆ (< ತಾಮರೆ)]

ಎಳದಿಂಗಳ್, ಎಳೆದಿಂಗಳು (ನಾ). ಎಳೆಯ ಚಂದ್ರ; ಬಾಲಚಂದ್ರ: ಪೊಳೆವೆದಿಂಗಳೊಳ್ಳುಱಗಳಿಂ ಸುರಿಸಿಂದುವ ಶೀತರಿಂಗಳಿಂ (ಕಾದಂಉ. ೧೦೬) ; ಎಳನೆಱಜಿಂತೆ ಜಗಮಂ ಬೆಳಗಿದನೆಳದಿಂಗಳಂತೆ ಸಕಳ ಧರಿತ್ರೀ ತಳವನಿಸಿಂಗಾಸನದೊಳೆಸೆದಂ (ಪಂಡಾಮಾ. ೩-೨) ; ಎಳದಿಂಗಳನ್ನುಮಿರಿಂ ಬಳೆದಂ ಪಿರಿದುಂ ವಿಭವಮಿರಿಂ (ಎಳ ೪, ಬೇಲೂರು. ೧೭-೬೬; ೧೧೩೬) ; ಎಳದಿಂಗಳ ನೊಸಲ ನವಿನ ಕುಸುಮತರದ ... ರೂಪಸದೆಸಂ ಬಣ್ಣಿಪೆನು (ಜಯಭಾ. ೩-೬೧). **ಎಳೆದಿಂಗಳು**: ಗಂಗೆಯುಮಂ ಜಡೆಗಳೊಳೆಳೆದಿಂಗಳುಮಂ ತಾಳ್ದಿ ರುದ್ರನಿಪ್ಪಂ (ಸಮುಸ. ೧೦-೬೩). [ಎಳ್ಳ (< ಎಳದು) + ತಿಂಗಳ್]

ಎಳದು, ಎಳ್ಳ, ಎಳೆ, ಎಳೆದು, ಎಳೆಯ (ಗು). ೧. ಎಳೆಯದಾದ; ಚಿಕ್ಕದಾದ; ಮೃದುವಾದ: ಎಳದಿಸಿರ್ದ ಪಾವಸೆಯ ತಣ್ಣೆಳೆಯಿಂದಮೆ ಸೆಯ್ದ ಸೀಧೆ (ಕಾದಂಉ. ೪೫೫) ; ಪೊಸತು ಪಲವೆಳದು ಪೊಱಗೊಳಗು ಸಮುಪಾಪ್ತವಜಿಸಿಗಳತ್ತುಮಂತಳ್ಳೆ (ಕಾವ್ಯಾನ. ೩೩೯) ; ಅಳ್ಳಿದು ಳಂ ನೋಡುತಿವೆ ಎಳದು ಬಾಯ್ ನಸುನಗುತ್ತಿದೆ (ಸಿದ್ಧ ರಾ. ೩-೫). **ಎಳ್ಳ**: ಸಮಾಸದ ಪೂರ್ವಪದವಾಗಿದ್ದಾಗ 'ಎಳದು' ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಆದೇಶವಾಗಿ ಬರುವ ರೂಪ. 'ಎಳಅಂಜೆ', 'ಎಳನೀರ್' ಪರಾ. **ಎಳಸು**: "ಪಲ್ಲವಂ—ಎಳಸಾದ ಎಲೆ" (ನಿಘಂಟು. ೧೦೦); ಛಲು ಹಕರುದಂ ತಮ್ಮ ಕುಲಬಲಗಳಿಗೆ ಹೇಳಲೆಳಸಾದುದಂ ಕೇಳ್ದು ಮನ ತುಳುಕುತಿರೆ (ಪುರಂಗ. ೧೪-೩೧). **ಎಳ್ಳೆ**: ೧. ಕತ್ತಲಿಗೆ ಬೆಳೆದೆ ನಂದನಗಳನೊರುಳೀರಂಗಳಂ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೧-೫೮). (ನಾ). ೨. ವಯಸ್ಸಾ ಗಿಲ್ಲದುದು; ಎಳೆತನ; ಹಸಿರು: ಎಸಗುರಿಡಗೆಡಗೊಡದನಿ ಕಾಗ್ಕತೆ ಬಿಸುಲಕಾಯ್ದ ಪಳರನ ಕೇಳ್ದ ಗರ್ಭದೆಳಲ್ಲಿ (ಅಂಬಾಶಾ. ೪-೬). **ಎಳೆದು**: ೧. ಎಳೆದು ಬೀಡು ಚಂದ್ರಗಾವಿ ಸಂಜಗೆವಣ್ಣ ಹಳೆದಿ ತನ್ನದು ನನ್ನದೆನುತ (ಕುಲಾಸಾ. ೧೧-೧೯). **ಎಳೆಯ**: ೧. ಹಳ(ೀ)ಯ ಹುತ್ತದೊಳಗೊಂದು ಎಳೆಯ ಸರ್ಪನ ಕಂಡೆ ಆ ಎಳೆಯ ಸರ್ಪ ಹೊರಬಿದು ಬೆಳಗು ಕತ್ತಲೆ ಎರಡನೂ ನುಂಗಿತ್ತು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೩೮-೬೮೪) ; ಅಗಸಳೆ ಪರ್ದಿದೆಳೆಯ ಬಲ್ಲಿ (ಜೈಮುಭಾ. ೩೦-೧೫). ℙ ಗಮಕ ಸಮಾಸದಲ್ಲಿ ಪೂರ್ವಪದವಾಗಿದ್ದಾಗ 'ಎಳದು' ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಆದೇಶವಾಗಿ ಬರುವ ರೂಪ.

ಎಳೆಯ = ಚಿಕ್ಕವನು; ಬಾಲಕ; ಮಗು: ಅಂದಿಂಗೆಳೆಯ ನೀನು ಹಳೆಯ ನಾನು ಮಹಾದಾನ ಕೂಡಲಸಂಗಮದೇವಾ (ಬಸವ. ೨); ಎಳೆಯನ ಪುಟ್ಟಬಾಯೊಳು ಮೆಲ್ಲಮೆಲ್ಲನೆ ಮೊಲೆವಲ್ಲೊಡೆದು ಮೂಡಿದುವು (ಮೋಹಶ. ೧೬-೬೦); ನಾನು ತೀರಿ ಎಳೆಯನಾದ್ದಾಗ... ಕರ್ನಾಟಕ ಸಂಗೀತವೆಂಬುದು ಅಳ್ಳಾರ್ವದ ವಸ್ತುವಾಗಿತ್ತು (ಯಕ್ಷಲ. ೬೪).

ಎಳೆಯರ್, ಎಳೆಯರು (ಬಹುವ): ನೀರಿನಲಿ ತವರ್ಗಾನೆಯೊಡಕಳಿಗೆ ಯರಿಂ ಚುಂಬಿಸುವಕೊಂದು ಪಾಡುವಳ್ (ಜೈಮುಭಾ. ೫-೫೭); ಮಂನೆಯ ಒಡಮರಸಂ ತಂನ ನಡಪಿದ ಎಳೆಯರು ಅಗಲಿ ತಡಕೆ ತನುಜಟ್ಟವೆಯಂ (ಎಳ. VII, ಶಿವಮೊ. ೩೩-೯ ; 1115). **ಎಳೆಯರುಲಣಿ** = ದುಂಬಿಯ ಮರಿ: ಎಳೆಯರುಲಣಿಯಲಗೊರ್ಗಳದಮಲ್ಲೆರೆಯಿಡೆಯೊಳಗರಸಂಚಿಯ ಮಂಜಿ (ಜಯಭಾ. ೩-೬೩). **ಎಳೆಯಳ್, ಎಳೆಯರ್** = ಚಿಕ್ಕವಳು; ಬಾಲೆ: ಬೀಟುದುರುಯಂ ಬಳಗಮಿದೆಂದೆಳೆಯಳಿಸಿ ತಳಪೆಳಗಾದರ್ (ಪಂಪಭಾ. ೫-೩) ; ಸ್ರಿಯಂಗಳೆಯಳ ರೂಪು ಭಾವಿಪೊಡೆಯಂಗಜರಾಜನ ದುರ್ಗವನ್ನಿಸುರೇ (ಗದಾಯು. ೪-೫೯); ಇರ್ಕೆಯದ ಪರಿಕಲ್ಪಳಂ ತಣ್ಣಲೆ ವೆಳಸಱೆಗಳಳಿಸಿ ಸುಟಿಪೆಳೆಯಬಳಂ (ವರ್ಧಮಾ. ೪-೭೫).

[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಇಳ, ಇಳಂ, ಇಳ್ಳೆ, ಇಳ್ಳೆದು; ಮಲ. ಇಳ; ತುಳು. ಎಳೆ, ಎಳತ್ತ, ಲತ್ತ; ಕೊಡ. ಏೞೇ = ಯೌವನ; ತೆಲು. ಎಲು, ಲೇ, ಲೇತ; ಕೋಲಾ. ನಾಯ್ಕಿ. ಲೇಜ್ಜು = ಕರು; ಗೊಂಡಿ. ಲರ್ಯೊ = ಎಳೆಯ, ಲೆಯಾ = ಎಳೆಯಳು]

ಎಳೆದ್ಯು (ಆ). ಚಂಚಲವಾಗಿ; ಅಲುಗಾಟದಿಂದ ಕೂಡಿ: "ತರಲಾರ್ಪರ್ದಲ್ಲಿ – ಎಳೆದಂಭರದಲ್ಲಿ" (ಕವಿವ. ಕ. ೬೧೨ ಟೀಕು); ಮನವೆಳದಾಗೆ ವೈರಿಗೆ ಮನೀಷಿ ಜನಂ ಮನವಿಯಿಂ ಮಾಣಿಕೀಜನವಿಧಾನಮಂ ಮಱಿಯೆ (ಪಂಡಾಮಾ. ೩-೯) ; ಜಲಜನಾಭನ ಕರುಣವೆಮ್ಮೊಳಗೆಳದಹುದೆ (ಕೋಗಳು. ೧೫-೫೮).

[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಮಲ. ಇಳಗು, ಇಳಕ್ಕು = ಅಲುಗು; ಕಂಬಿಸು]

ಎಳದುಂಬಿ, ಎಳೆದುಂಬಿ (ನಾ). ಎಳೆಯತುಂಬಿ; ದುಂಬಿಯ ಮರಿ: ಪಾಡುವ [ಪಾ ಕಾ ೦. ಕೆ]ದುಂಬಿಗಳ್ಕೊರೆಯೆ (ಜೈ ಮಿ ಭಾ. ೨-೬೫). **ಎಳೆದುಂಬಿ**: ಮೇಲಿನ ಪ್ರಯೋಗದ ಪಾಠಾಂತರವನ್ನು ನೋಡಿ.

[ಎಳ್ಳ (< ಎಳದು) + ತುಂಬಿ]

ಎಳದುಪ್ಪಳ್ (ನಾ). ೧. ಎಳೆಯದಾದ ತುಪ್ಪಟ: ಕೇಡಿಗೆಯಸಕೊಪ್ಪಳೆ ಯಲೆಸುತ್ತೆ ಜವಾದಿಯನಕ್ಕೆಸುತೆಕುಪ್ಪಳಮಂ ಸೋದಿಸಲೆಸುತೊರ್ ಳೆಜುವೆರೆಲುಗುರ್ಗೊಸೆದುಂ ಕರ್ದುತುತಿರೆ (ಜಯಭಾ. ೧-೬೧).

[ಎಳ್ಳ (< ಎಳದು) + ತುಪ್ಪಳ್ (< ತುಪ್ಪುಜ್ಜು)]

ಎಳದುವರಿ 'ಎಬಿ' ಪರಾ.

ಎಳದೊಗು (ನಾ). ಎಳೆಯದಾದ ತೆಂಗು: ಎಳದೊಗನೆಳೆಯಲೆಯನ ಮರ್ಕವಡೆಯೆ ಪೆಱೆದು (ಅಂದ್ರಭಾ. ೬-೫೫ ಪ).

[ಎಳ್ಳ (< ಎಳದು) + ತೆಂಗು]

ಎಳದೆನೆ (ನಾ). ೧. (ಮೊದಲನೆಯ) ಗರ್ಭ. 'ಎಳದೆನೆಯಾವು' ಪರಾ. ೨. ಎಳೆಯದಾದ (ಧಾನ್ಯದ) ತೆನೆ: ರಾಗಿಯ ಎಳದೆನೆ ತಿನ್ನಲು ರುಚಿ (ಜೂಪ). [ಎಳ್ಳ (< ಎಳದು) + ತೆನೆ]

ಎಳದೆನೆಯಾವು (ನಾ). ಮೊದಲನೆಯ ಗರ್ಭವಾದ ಹಸು: "ಪಲ್ಯಾಣ, (ಪಲಿಕ್ಷೀ) ಬಾಲಗರ್ಭಣೀ – ಈ ೨ ಎಳದೆನೆಯಾವು" (ಹಸಾಂಪ. ೪೬-೧೧೪). [ಎಳದೆನೆ + ಆವು]

ಎಳದೊಳಸಿ (ನಾ). ಎಳೆಯದಾದ ತೆಳಸಿ: ಪಣಿಯ ಕತ್ತಾರಂ ತಿಲಕದ ಮುರಿದ ಪುಬ್ಬಾಗಳ ಸುಳಿಗುರುಳ ಮನೆಮಳಕುಟಿದಳದೊಳಸಿಯ ಕೊರಳ ವನಮಾಲೆಗಳ್ (ಜೈಮುಭಾ. ೨೬-೬೮). [ಎಳ್ಳ (< ಎಳದು) + ತೊಳಸಿ]

ಎಳದೋಂಟಿ, ಎಳದೋಟಿ (ನಾ). ಎಳೆಯ ತೋಟ: ಬಸದಿಯ ಪಡುವಣ ಎಳದೋಣ್ಮುಂ (ಎಳ. X, ಕೋ ಲಾ ರ. ೯೦-೯೭ ; ೯೦೨). **ಎಳದೋಟಿ**: ಪ್ರಜೆಯುಂ ಇಜ್ಜು ಮಾಡಿದ ಸ್ತ್ರಿತಿ ಎಳದೋಟ್ಟೊದೆಕೆ ಪಡಿದ ಬಜಿಕೆ ಎರಡು (ಶಿಯೊಲು (ಸೌಇ. XII-i, ೧೨-೩೦ ; ೬೬೧),

[ಎಳ್ಳ (< ಎಳದು) + ತೋಟ]

ಎಳದೋಟ 'ಎಳದೋಂಟ' ನೋ.

ಎಳನಗರ (ನಾ). ಒಂದು ನಗರದ ಹೆಸರು : ಅವನ್ಯದೊಳ್ಪೊಲಂಬ ನಾರಾಯಣೇಶ್ವರಮಮ್ಮಾಡಿ ಯೀದೇವರ್ಗೈಳನಗರಮಂ ಸರ್ಪ್ಪಬಾಧಾ ಪರಿಹಾರಮಾಗಿ ಕೊಟ್ಟರ್ (ಎಳ. X, ಮುಳಿಪ. ೬೮–೭೨ ; ೪೮).

[ಎಳ್ಳ + ನಗರ]

ಎಳನಗೆ, ಎಳೆನಗೆ (ನಾ). ಮೃದುವಾದ ನಗೆ; ಕಿರುನಗೆ; ಮಂದ ಹಾಸ : ಎಳನಗೆಯ ಸಿರಿಮೊಗದ ಚೆಲುವಿನ ಜೊಳಹೊಳೆವ ಪಿಟ್ಟಿಸಳು ಗಂಗಳ . . . ಮುನ್ನಿನ ರೂಪ ತೋ ಜ್ ಂ ದ (ಉವ್ವಾಳೆ. ೬–೭೬) ; ಎಳ [ಪಾಠಾಂ. ೪]ನಗೆಯ ಬಾಯ್ದುಂಬಿಯ ಮಿಱುಗುವ ದಂತಪಂಕ್ತಿಗಳ (ತೊರಣ. ೧–೪–೩೦) ; ಅವಗಂ ಸರಸಕರುಣಾಮೃತದ ಳೆಗೆಗಳಂ ತಿಂದು ದಿಳನಗೆಯ ಬೆಲ್ಲಂಗಳಂ ಪಸರಿಸುವ ದೇವಪುರ ಲಕ್ಷ್ಮೀರಮಣನಾಸ್ಥ ಮಂದ್ರಂ (ಸ್ವಮಿಭಾ. ೧–೧) ; ಪಕಿರುಂದ ಉಷೆಯ ಎಳನಗೆಯ ಬಗೆಗೆ ನೋಡಿರಲು (ಅಶ್ವ. ೧೧೭–೫) . ಎ ಳೆ ನ ಗೆ ಗೆ : ನಲಿವು ಮಿಗೆ ತಾನವರಡಿಗಳಂ ತೊಳಿದು ವಂದಿಸುವೆಡೆಯೊಳೆಳನಗೆ ನೋಳೆಯಲಾ ಮೃಡ ಮೂರ್ಖ ಭೋಗಯ್ಯಗಳಿಗಂತಿದ (ಬಸವ. ೫೩–೩೩).

[ಎಳ್ಳ (< ಎಳದು$_1$) + ನಗೆ]

ಎಳನೆನೆ (ನಾ). ಎ ಳೆ ಯ ದಾ ದ ನನೆ, —ಮೊಗ್ಗು : ಎಳನೆನೆ ತೀದಿ ತೋರ್ದ ಮೊನೆಮಲ್ಲಿಗೆ ತಾರರೆ ತೀದಿತೀರ್ದ ತಂಗೊಳಂ . . . ತದ್ದನಿ ಮಧ್ಯದೇಶದೊಳ್ (ರಾಜಶೇ. ೨–೩೭).

[ಎಳ್ಳ (< ಎಳದು$_1$) + ನೆನೆ]

ಎಳನವಿಲ್ (ನಾ). ಎಳೆಯದಾದ ನವಿಲು ; ಮರಿನವಿಲು : ಎಳನವಿಲ ಕಲಾಪಂಗಳನಳವಡೆ ತಳೆದುಂ ಮಡೀಪ ಮಸ್ತಕ ಮುಕ್ತಾಫಲ ವಿಲಸಿತ ಸಾಪತ್ನೀಕಳಲ್ಲೋ ಗರಿಗಳವ ಶಬರಿಯಿರತತಿಚಿತ್ರಂ(ಗಿರಿ.೧–೧೧೯).

[ಎಳ್ಳ (< ಎಳದು$_1$) + ನವಿಲ್]

ಎಳನಾಗ, ಎಳೆನಾಗ (ನಾ). ೧. ಎಳೆಯದಾದ ನಾಗರಹಾವು; ಮರಿನಾಗರಹಾವು : ಸಿಂಗದ ಮೊಲೆಯುಂಬು ಮಱಿಯಾನೆ ವ್ಯಾಘ್ರ ಕುಱುಂಗಳ ಸಿರಿವ ಹರಿಣ ಸುಂಗುರಿಯೊಡ್ಡಿನಾಮು ವೆಳನಾಗನ ಕಂಡಂಗಜ ವಿಸ್ಮಿತನಾದ (ಪೋಕಶ. ೬–೫೩). ೨. ಒಂದು ಮೂಲಿಕೆ : ಕಳ್ಳಿಱುಳನಾಗ ಮ ಹಾ ಮೆ ಳ್ಳ ಯ ಗುಳು ಕುಂಠಿ ಶಿಂಠಿ ಮೂಗೊಜ್ಜಿ ಕರಂ (ಖಮಪ. ೧೯–೫೭). **ಎಳೆನಾಗ** : ೧. ನಾಲೀಗೇ ಮೇಲೇ ಗೆಜಲಿಕ್ಕಿ ಹುತ್ತಿಕ್ಕಿ ನಿನ್ನೆಕ್ಕಿರ್ಲ್ಯಾಡಾನೇ ಎಳೆನಾಗ ಸುಳಿನಾಗ ಮುತ್ತಿನ ನಾಮಾದ ಮುದಿನಾಗ (ಹುಬ್ಬ. ೫೭).

[ಎಳ್ಳ (< ಎಳದು$_1$) + ನಾಗ]

ಎಳನಾಗರ 'ಎಲೆನಾಗರ' ನೋ.

ಎಳನಾಯ್ (ನಾ). ಎಳೆಯ ನಾಯಿ; ನಾಯಿಮರಿ : ಕಪ್ಪಳಕ್ಕನೆಯ ಗಿರಿಗಳ ಪರ್ಬಗಿರಿಗಳಂತೆ ಬಿಪ್ಪ ಬ ಪ್ಪೆ ಳ ನಾ ಯ್ಗ ಳಂ ಹಾಸೊಣಕಾಂತು ಬಂದುದು ಶಬರಸೇನೆ (ಪೃಮಭಾ. ೨೮–೪೧).

[ಎಳ್ಳ (< ಎಳದು$_1$) + ನಾಯ್]

ಎಳನೀರ್, ಎಳನೀರು, ಎಳೆನೀರ್, ಎಳೆನೀರು (ನಾ). ಎಳೆಯದಾದ ತೆಂಗಿನಕಾಯಿಯ ನೀರು; ಸಿಳಯಾಳ್ : ಎಳನೀರೊಕ್ಕಿ ನೊಳಕತ್ತಿ ರ್ಬರ್ ಪೊನಲೊಳ್ (ಅರಿವು. ೧–೬೪) ; ತೆಂಗಿನೆಳನೀರುಮಂ ಕೊಳಲಿಂ ಬಸ್ಸಂಕರಿ ಮಾಡಿ ನಟ್ಟ ಕಾಂಗಿನ ಪರಿಂಗಳುಮಂ (ಪಂಚಭಾ. ೫–೪೭ ವ) ; ಉಗುವೆಳನೀರಿಂದಂ ಕವಳಿಗಳ ಕವಳಿಗಳ ಪಣ್ಣಾರಸದಿಂ ಪುಂಡ್ರೇಕ್ಷು ಗಳ್ಳಾರಸದಿಂ ಳಳೆವೆಗಳ ಕಳವಗಳ ಕಡಿಪದಿಂ ಗಿಳಿಗಳಿಂ (ಗಿರಿ. ೨–೧೪) ; ಇಂಗಿನೊಳು ನಾತವನು ತೆಂಗಿನೊಳಗೆಳನೀರ ಭೃಂಗ ಳೋಕಿಲೆಯ ಕಂಠದೊಳು ಗಾಯನವನ ತುಂದಿದವರಾರು (ಸರ್ವಜ್ಞ.೧೪೩).

ಎಳನೀರು : ಎಳೀಎಳ್ಳನೀರಿಗೆ ಜೂರಿಯ ಮೊನೆಯಿಂದ ಜುಜ್ಜುವಂತೆ (ಏಸ್ಸಾಮ. ೨೦). **ಎಳೆನೀರ್** : ಹಂಚಿಚ್ಚಕೊರಾಕ್ಷಿಯರ್ ತಾಮಿಳ್ ನೀರ್ ಬೆಲ್ಲಂಗಳೊಳ್ ಬೆಂಚಿಗೆ (ಅರ್ಜು. ೧–೬೫) ; ಎಳೀನೀರ್ಗಳಂ ಬೆಳೆದ ಕರ್ಬುದೋಂಟಂಗಳಂ (ತಿರು. ೩–೯) ; ಎರವು ಸಾಸಿರ ಬಾಳೆ ಬಲುವಣ್ಣಳಂ ಎಂಟುನೂರಮೆಳೀನೀರ್ಗಳಂ ನೆಲದ ಪಂಕದೊಳಿರಿಸುತಂ (ಮಹಾಸ್ತ್ರ. ೧೪–೯೦). **ಎಳೆನೀರು** : ಗಾಣದೊಳೆಟ್ಟ ಳೆಕಯದೊಳು ಎಳೆ[ಪಾಠಾಂ. ೪]ನೀರಂ ಸಹಿತ ಹುಯಿದಾಡಿಸುತ್ತಾ ಯೆಣ್ಣೆಯಂ ತೆಗೆದು ಬೈಚಿಡುವುದು (ಸೂಪಕಾ. ೨–೩೬).

[ಎಳ್ಳ (< ಎಳದು$_1$) + ನೀರ್$_1$. / ತಮಿ. ಮಲ. ಇಳನೀರ್; ತೆಲು. ಎಡನೀರು]

ಎಳನೀರು 'ಎಳನೀರ್' ನೋ.

ಎಳನೀರ್ವೊಗ (ನಾ). ಎಳೆಯದಾದ ತಾವರೆಯ ಹೂವು; ಎಳೆಯ ಕಮಲದ ಹೂ : ನೀರ್ವರಿಸಿ ಪಿಡಿದ ಳರಿಯೆಳನೀರ್ವೊವಂ [ಪಾಠಾಂ. ಅಳಿನೀರ್ವೊವಂ, ಎಳಿನೀರ್ವೊವಂ] ಚುಂಬಿಸುತ್ತೆ ನಾರಿಯಾ ನಾಣಂ ಸಾರ್ವ ಮೆಗಂ ಕ ಲ್ಪ ಲೆಯಂ ಪೀರ್ವಮೃತಕರಂಬೊಲೊಪ್ಪನಂ ಸುಡಿಯ ರೊಡಂ (ಅರ್ಜುನ. ೧–೧೧೫). [ಎಳ್ಳ (< ಎಳದು$_1$) + ನೀರ್ವೊಗ]

ಎಳನೀರ್ವೊನಲ್ (ನಾ). ಎಳನೀರಿನ ಪ್ರವಾಹ : ಬೀರ್ದರಸು ಳಾಯ್ತು ಪಲಸೆಳನೀರ್ವೊನಲಂ ಳಜೆಸ ತೆಂಗು (ಕಮದ. ೬೬ ಪ್ರಯೋ) ; ಬೆರ್ದ ರಸಿ ತುದಿನರೊ ಳಾಯ್ತು ಪನಸಂಗಳೆಳನೀರ್ವೊನಲುಮಂ ಳಜೆಸ ತೆಂಗು (ಜಿಪು. ೧೧–೨೨). [ಎಳನೀರ್ + ಪೊನಲ್]

ಎಳನೀಲ, ಎಳೆನೀಲ (ನಾ). ೧. ರಾಜಾವರ್ವನೆಂಬ ನೀಲರತ್ನ : "ಎಳನೀಲಮತಿ ಭಾವಿಸಿ ರಾಜಾವರ್ತಮೆಂದು ಪೆೞ್ದರ್" (ಕವಂಕ. ೫೩). **ಎಳೆನೀಲ** : ೧. "ರಾಜಾವರ್ತ – ಎಳೀನೀಲಂ" (ಕಮದ. ಪರಿ. ೨). ೨. ನೆಸುನೀಲಿಬಣ್ಣ : (೪). [ಎಳ್ಳ (< ಎಳದು$_1$) + ನೀಲ್]

ಎಳೆನೆಸರು 'ಎಳನೇಸಱು' ನೋ.

ಎಳನೇಸಱು, ಎಳನೆಸರು, ಎಳೆನೇಸಱು, ಎಳೆನೆಸರು (ನಾ). ಎಳೆಯ ಸೂರ್ಯ; ಬಾಲರವಿ: ಎಳನೇಸಱತೇಜದೊಳಿರಂಕಪ್ಪನಂ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೪೪–೨೩) ; ತೊಳಗುವೆಳನೆಸಱೊಳ ಎಂಬಂತೆ ಕಣ್ಣ ಜುಂಗಳ ವಾದ (ಸದ್ದಾರಾ. ೧–೫೭) ; ಶಳಥಳಪುದುರಯಾಜಜಲಾಗ್ರಜೊಳಗೆ ಮೂಡು ವೆಳನೆಸಱಜಂತೆ ರಾಜಸುತ (ಕಂಪಂ. ೭–೬೪) ; ಪೆಳನೆಸಱ : ಜಗುಲಿ ಯಲ್ಲಿ ಕುಳಿತೆಳನೆಸರು ಮೂಡುವೆಟ್ಟಪನ್ನೇರುವ ಸಂಧ್ಯಮವನ್ನು ನೋಡುತ್ತಾ ಮೈಮರೆತಿದ್ದನು (ಮುಚಿಸ. ೧). **ಎಳೆನೇಸಱು** : ಪೂಳೆ ವೆಳೆನೆಸಱಂ ತೆಗೆದ ರಶ್ಮಿಗಳಂತೆ ಶಾಪಂಪೂ. ೬೬೫) ; ಮೂಡು ವೆಳೆನೆಸಱಿಂದುಜಿ ನಮಿಸಿ ಕೊಳ್ವ ಮೆಯ್ಯಾದಿ (ಪದ್ಮರಾ. ೩–೬೪). **ಎಳೆನೇಸಱು** : ಎ ಳೆನೇಸಱು ವಿಯೋಗದಭಿಸಾರಿಕೆಯಂತಿದೊಸರು (ಸೌಂದಪ್ರ. ೧೭–೫೫). [ಎಳ್ಳ (< ಎಳದು$_1$) + ನೇಸಱು]

ಎಳನೊಮ್ಮೆದಿವ್ವೆ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಎಳನೊಮ್ಮೆದಿವ್ವೆಯ ಮಗಸಯ್ಯ ಪಣಮೆಯನ ಕೊಟ್ಟ ಮನ್ನ (ಎಳ. X, ಕೋಲಾರ. ೯೦–೯೧; ೯೦೨). [?]

ಎಳಪು (ನಾ). ೧. ಎಳೆಯತನ; ಬಾಲ್ಯ : ಸ್ವಲ್ಪಾಪರೂಪ ವ್ಯವಹಾರ ಜ್ಞಾನವಿಲ್ಲ. ಶುದ್ಧ ಎಳಪು (ಅಮಾಕಿ. ೮೨). (ಗು). ೨. ಎಳೆಯ; ವೃದ್ಧಿಹೊಂದದೆ : ಈ ಎಳಪು ಕಂಪನ ಹೇಗಿದೆ ನೋಡೋಣಾಂದ್ರೆ (ಕಲ್ಯಾಡಿ. ೨೨೨). [ಎಳ್ಳ (< ಎಳದು$_1$) + -ಪು]

ಎಳಬುಳಿಪ್ಪುಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಸ್ಥಳದ ಹೆಸರು : ಅ ಳ್ಕೆ ಎಳಬುಳಿ ಪುಳಿಯ[ಂ] ನೊ[ಜ್ಜಿ][ಂಬ]ಸಮುಬ್ರಕ್ಕೆ ಬ ರ್ಪ ಪಳ್ಳಂ (ಎಳ. X, ೬೬–೮೨ ; ೪೪೭). [?]

ಎಳಬ್ಬೆ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾಕೆಯ ಹೆಸರು: ಮೊಳೆವೆಡೆ ಏಱ್ಕಣ್ಡುಗಂ ಆದಿತ್ಯ ಭಟಾರಜ್ಗೆ ಎಳಬ್ಬೆಯಾ ಕೊಟ್ಟ ಮಣ್ನು (ಎಕ. IV, ಎಳಂದೂ. ೨೫–೬; 925 ?). [ಎಳ ? + ಅಬ್ಬೆ$_1$]

ಎಳಬ್ಬೆನಾಯ್ (ನಾ). ಒಂದು ನಾಯಿಯ ಹೆಸರು (?): ಆ ಅರಸು ಬನ್ದು ಎಳಬ್ಬೆನಾಯ ಮುಟ್ಟ ಪೋಗೆ ಬೆಂಕೊಣ್ಡುಕ್ಕಳಿಕ್ಕಾಟೆಯಾ ಕಾದಿ ಸತ್ತಂ (ಎಕ. XV, ಅರಸೀ. ೨೧೫–೭; 890). [ಎಳ ? + ಅಬ್ಬೆ$_1$ + ನಾಯ್]

ಎಳಭಟ (ನಾ). ಎಳೆಯ ವಯಸ್ಸಿನ ಭಟ, —ಸೈನಿಕ: ತೊಲ ತೊಲಗು ಕಲಿಭೀಷ್ಮ ವೃದ್ಧರಿಗೆಳಭಟರ ಕೂಡಾವುದಂತರ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೬–೧೪). [ಎಳ$_2$ (< ಎಳದು$_1$) + ಭಟ]

ಎಳಮಗ (ನಾ). ಎಳೆಯ ಮಗು; ಕೂಸು; ಬಾಲಕ: ಪಾಪಿಗಳೆಳ ಮಗನ ನೂಕಿದರು ಕಾಳೆಗಕೆಂದುದಮರಗಣ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೪–೪೯).

ಎಳಮಕ್ಕಳ್ (ಬಹುವ): ಹಳ್ಳಿಮರಿಗ ಕುಮ್ಬಣ್ಣಗಂ ಎಳಮಕ್ಕಳ್ಗ ಮೆಚ್ಚಿ ಬುಗೆವೆಗೆಯು ತಾಱೆಯ ಬಿಟ್ಟ (ಎಕ. III, ನಂಜನ. ೯೭–೮; 898 ?); ಆಡುವೆಳಮಕ್ಕಳೊಡನಾಡುವಂ ಲೀಲೆ ಮಿಗೆ ನೋಡುವಚ್ಚರಿ ಗಳಂ ನೋಡುವಂ (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೮–೨೨). [ಎಳ$_2$(< ಎಳದು$_1$)+ಮಗ]

ಎಳಮನ, ಎಳೆಮನ (ನಾ). ಎಳೆಯ ಮನಸ್ಸು; ಮೃದುವಾದ ಮನಸ್ಸು; ಕೋಮಲ ಹೃದಯ: ಬಿಸತಂತುವಿನೊಳ್ದೊರೆಯೆನಿಪೆಳ ಮನದೆನ್ನಂ ಪರಿಭವಿಪುದೆ ಕಂಡು ಕನ್ನೆಯಂ ಯುವರಾಜಂ (ಕಾದಂಉ. ೩೦೧). **ಎಳೆಮನ**: ಕುಲಜನ್ಮಕರ್ಮಂಗಳಂ ಜ್ಞಾನದಿಂದರಿದು ಎಳೆ ಮನವ ಮಾಡಿಯಾಕೆಯ ಮೇಲೆ (ತುರಂಗ. ೯–೩೮). [ಎಳ$_2$ (< ಎಳದು$_1$) + ಮನ$_2$]

ಎಳಮಾದಳ (ನಾ). ಎಳೆಯದಾದ ಮಾದಲ: ಸೊಗಸುವೆಳಮಾದಳದ ಸುಮನೋನುರಾಗದಿಂ ಪಲವು ಬಣ್ಣಂಗಳಂ ತೆಗೆದುಟ್ಟು ರಂಜಿಸಿದರು (ಜೈಮಿಭಾ. ೩೦–೧೬). [ಎಳ$_2$ (< ಎಳದು$_1$) + ಮಾದಳ (= ಮಾದಲ)]

ಎಳಮಾಮರ (ನಾ). ಎಳೆಯದಾದ ಮಾವಿನ ಮರ: ಪೊಸವೇಟ ಮೆಂಬ ಚೆಲ್ವಿಡಿದೆಳಮಾಮರಂ ಪುಳಕಮೆಂಬ ನವಾಂಕುರದಿಂ . . . ಸುಸಿ ಲೆಂಬ ಬಸಂತದೊಳೇಂ ಪೊದಟ್ಟುವೋ (ಆದಿಪು. ೧೨–೨೯). [ಎಳ$_2$ (< ಎಳದು$_1$) + ಮಾಮರ]

ಎಳಮಾವು, ಎಳೆಮಾವು (ನಾ). ಎಳೆಯದಾದ ಮಾವಿನ ಮರ, —ಹಣ್ಣು: ಮೃದುಮಧುರಸ್ವನಂ ನೆಗಱೆ ಬಂದೆಳಮಾವಿನೊಳಿರ್ದು ಕೂಡೆ ಪಾಡಿದುದು ಮದಾಳಿಮಾಲೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧೪–೧೨); ಎಳಮಾವೇ ತಳಿರುಯ್ಯಲೇ ಕೊಳೆ ತಗುಳ್ದಿಂದೋಳಮೇ ಕೋಗಿಲೇ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೧೨೯). **ಎಳೆಮಾವು**: ಮಧುಮಾಸದ ಗೋಸನೆ ತುಂಬಿಯಿಂಚರಂ ಬಂದೆಳೆ ಮಾವಿನೇಳ್ಗೆ ಬಗೆದಂದು ನಿರರ್ಥಕಮಾಗದಿರ್ಕುಮೇ (ಕಾದಂಉ. ೫೫೬). [ಎಳ$_2$ (< ಎಳದು$_1$) + ಮಾವು]

ಎಳಮಿಂಚು, ಎಳೆಮಿಂಚು (ನಾ). ಎಳೆಯ ಮಿಂಚು; ಸಣ್ಣ ಮಿಂಚು: ಪೊಳವೆಳಮಿಂಚಿನಂತೆಸೆದು ಗಾಡಿಯೊಳೊಂದಿದ ತನ್ನ ರೂಪು ಕಣ್ಗೊಳೆ (ಆದಿಪು. ೨–೭೧); ಮುದ್ದುಗಣ್ಗಳ ಬೆಳಗೆಂಬೆಳಮಿಂಚಿನ ಗೊಂಚಲಿಂ ಮುಂದಾಡುತ್ತುಂ (ಅರ್ಧನೇ. ೧–೯೨ ವ); ಮಲಯಜಮಿಕ್ಕಿ ಮುಡಿದು ಮಲ್ಲಿಗೆಯಂ ಬಿಳಿದುಟ್ಟೋರಾಣಿಯ ಮುತ್ತಂ ತೊಟ್ಟೆಳಮಿಂಚಿಂ ಕಂಡರಿಸಿದ ಕಾಂತೆಯೆನಲ್ ಕಡುಸೊಗಸಿದಳು (ಜಯಕಾ. ೨–೪೯). **ಎಳೆಮಿಂಚು**: ಪುದಿದೆಳೆಮಿಂಚುಗಳ್ ಪೊಳೆದವೊಲ್ ಸುಲಿಪಲ್ಗಳ ಕಾಂತಿ ಪೊಣ್ಮೆ (ಕಾದಂಪೂ. ೫೮೨); ಎಳೆಮಿಂಚುಗಳೆನಿಪುವು ಬಾಳ ತಮಾಳ ಗಹನದೊಳ್ ಸುಱಿವ ಶಬರಿಯರ ಕಡೆಗಣ್ಗಳ್ (ವರ್ಧಪು. ೧೦–೧೮); ಎಳೆಮಿಂಚಂ ಕಡೆಗೈದು ಕಂಡರಿಸಿ ನೀಳ್ದಿಟ್ಟಂತೆ . . . ಪ್ರೋತ್ತುಂಗ ತಾರಾಚಳಂ (ಉದ್ಭಟ. ೧೨–೧೧೯); ಅಡಿಗಡಿಗುರ್ವಿ ಮಿಂಚುವೆಳೆಮಿಂಚು (ರಾಜಶೇ. ೮–೧೦೨). [ಎಳ$_2$ (< ಎಳದು$_1$) + ಮಿಂಚು$_3$]

ಎಳಮಿಾನ್, ಎಳಮಿಾನು, ಎಳೆಮಿಾನು (ನಾ). ಎಳೆಯ ಮಿಾನು; ಮರಿಮಿಾನು: "ಎಳಮಿಾಂಗಳ್ ಶಕುಲಂಗಳ್ ನಳಮಿಾನಂ ಚಿಲಿ ಚಿಮಾಭಿಧಾನಮದಕ್ಕುಂ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೨೩–೬); ಇವು ಮಗುಳ್ದುಪ್ಪರಿಸು ವೆಳಮಿಾನ್ ಬಿದಿರ್ವ ಶ್ರೀಕರಮಲ್ಲ . . . ಎನಿಸಿದವು ಕಡಲೊಳು (ಜೈಮಿಭಾ. ೬–೬). **ಎಳೆಮಿಾನು**: ಬಂಡುಣಿಪಸುಳೆಯ ತಿರುವಿಲ್ಗಾಱನ ಪಳವಿಗೆ ಯೆಳಮಿಾನೆರಡಂ ಕೊಂಡು (ಜಯಕಾ. ೪–೩೪). **ಎಳೆಮಿಾನು**: ಒಸೆದು ನೋಡಿದನಕ್ಷಿಯಿಂದೆವೆಮಿಸುಕದೆಳೆಮಿಾನುಗಳ (ತೊರರಾ. ೩–೧೨–೩೯); ಎಳೆಮಿಾನೆಣೆವಕ್ಕಿ ಕಳಹಂಸಗಳು ನಾಚಿ ಮುಳುಗಿದುವಿರದೆ ಪಾಱಿದುವು (ಕಂನವಿ. ೨೫–೧೨೦). [ಎಳ$_2$ (< ಎಳದು$_1$) + ಮಿಾನ್$_2$]

ಎಳಮಿಾನು 'ಎಳಮಿಾನ್' ನೋ.

ಎಳಮುತ್ತು, ಎಳೆಮುತ್ತು (ನಾ). ಚಿಕ್ಕಮುತ್ತು; ಸಣ್ಣಮುತ್ತು: ಮತ್ತಹಸ್ತಿಗಳ ಮಸ್ತಕದಿಂ . . . ಎಳಮುತ್ತನಾಯ್ವುತ್ತುಮಿರ್ಪ ಶಬರ ಪ್ರಿಯಕಾಮಿನಿಯರ್ಕಳಿಂ (ಶಮದ. ೧೩೫ ಪ್ರಯೋ); ಕಡುಮಿಱುಪ ಸೆಳ್ಳುಗುರ್ವೆಳಗಿಡಿಯಲ್ಬೇಡಿತಿಯರಾಯ್ದರೆಳಮುತ್ತುಗಳಂ (ಉದ್ಭಟ. ೨–೬೦); ಎಳಮುತ್ತಿನ ಶಂಖದ ಬೆಳ್ವೆಳಗಂ ಮುಕ್ಕುಳಿಸಿದಂತೆ ತೊಳ ತೊಳಗುವ ಸೈಪಳವಡೆ (ಶಬಶಂ. ೫–೭). **ಎಳೆಮುತ್ತು**: ತಿವಿದುವೆಳೆ [ಪಾಠಾಂ. ದವೆಳ] ಮುತ್ತುಗಳ ಚಂದ್ರಿಕೆ ಜವಳಿಸಿದವೊಂದೊಂದನೌಕಿ ದವವಿರಳಿತ ಮಣಿಕಿರಣ ವೇಣೀಬಂಧ ಬಂಧುರದಿ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧೩–೨೬). [ಎಳ$_2$ (< ಎಳದು$_1$) + ಮುತ್ತು$_5$]

ಎಳಮೆ$_1$, ಎಳವಿ, ಎಳವೆ (ನಾ). ಎಳೆಯತನ; ಬಾಲ್ಯ: ಎಳಮೆಯ ಕಳಿದು ಜೌವನದುಬ್ಬಿನಿಂ (ಕರ್ಣವೃ. ೮–೧೮); ಎಳಮೆಯ ತೆಜನಿಂತಿ ದೆಂದು (ಗೀತಗೋ. ೮–೧೯); ಎಳವೆಣ್ಗಳೀ ಕೃತಿಗೇಳೆ ತಮ್ಮಿನಿಯರ ನೆಳಮೆಯೊಳಳವುಗೆಡಿಸದೆ (ಹದಿಬ. ೧–೫೩); ತಂದೆಯೊಡನೆಳಮೆಯೊಳೆ ನಿಮ್ಮೊಳೊಂದಾದೆನ್ (ಅಶ್ವತ್ಥಾ. ೨೫–೮). **ಎಳವಿ**: ಎಲೇ ಮಗನೇ ನಿನ್ನೆಳವಿಯ ಮುದ್ದಾಟವನು ಎಳಸಿ ನೋಡುವ ಭಾಗ್ಯವೆನಗಿಲ್ಲವಾಯ್ತು (ನೇಮಿಸಂ. ೨೦–೪೫); ಎಳವಿಯ ಬಾಲಕರ ಮೇಲೆ ಮಮತೆಯಂ ಪಿರಿದಾಗಿ ಮಾಳ್ಪಂದ (ಸಮ್ಯಕೌ. ೧೦–೭). **ಎಳವೆ**: ಉರ್ಚಿಸುವಂ ಶೈಲಶಿಲಾತಳಮನೆಳವೆಯೊಳ್ ನೃಪತನಯಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೪೩೮); ಎಳವೆಯೊಳೆ ತನ್ನ ವೈರಿಯ ಮೊಳೆಯುಮನೊಗೆತಪ್ಪ ರುಜೆಯ ಮೊಳೆಯುಮನೊಗೆದಾಗಳೆ ಕಳೆಗೆ ಗೆಡ್ಡೆಗಟ್ಟಿದ ಬಱಿಕ್ಕೆ ಕಳೆಯಲ್ಕೆ ಬಾರದೆಂಬುದುಮಾಗಳ್ (ಸುಕುಮಾ. ೧೧–೩೫); ತೊಟ್ಟಿಲೊಳರಸು ಮಗಂ ಬಳೆದಂ ಮಿಗೆ ಸೊಗಯಿಸುತುಂ ತನ್ನೆಳವೆಯೊಳು (ಜಯಕಾ. ೨–೬೨); ೨೩ ವರ್ಷವೆಂದರೆ ಹೀಗೆ ಹಣ್ಣೂ ಅಲ್ಲ ಹಾಗೆ ಹದಿರೂ ಅಲ್ಲ, ಎಳವೆ ಇನ್ನೂ ತೀರ ದಾಟಿಲ್ಲದ ಎಡಪ್ರಾಯ (ಮೂರುಉ. ೩೨).

[ಎಳ$_2$ (< ಎಳದು$_1$) + –ಮ್ಯೆ. / ತಮಿ. ಇಳಮೈ, ಇಳೈ; ಮಲ. ಇಳದು]

ಎಳಮ್ಯೆ (ನಾ). (?): ಬಿದಿರೆಯ ನಗ[ರ]ದಲು ಎಂಟು ಮಾನಿಸ ಸೆಟ್ಟಿ ಕಾರರುಂ [ನಾಲ್ವರು] ಎಳಮೆಗಳುಂ ಅಸೇಸ[ಹೊ]ಲಾರ ಧವರುಂ (ಸೌಇಇ. VII, ೨೧೩–೧೫; ?). [?]

ಎಳಮೆಯ್ (ನಾ). ಎಳೆಯ ದೇಹ, —ಶರೀರ.

ಎಳಮೆಯ್ಯಳ್ = ಎಳೆಯದಾದ ದೇಹವಿರುವವಳು; ಕೋಮಲೆ: ಮುನ್ನಿದನೇ ತಾನ್ ತಾಳ್ದಳ್ ದನಯೇ ಪೆಣ್ ಎಳಮೆಯ್ಯಳ್ (ಅಂತಿಗೂ. ೪೨–೮೭೬). [ಎಳ$_2$ (< ಎಳದು$_1$) + ಮೆಯ್]

ಎಳಮೇಲ (ನಾ). ಒಂದು ಪ್ರದೇಶದ ಹೆಸರು: ಮಣ್ಡಳಿಕ ನಾಯಿ ಮರಸ ಎಳಮೇಲ ಬಡಗವೊಲದಲು ಬಿಟ್ಟ ಮತ್ತ ೧೦೦ (ಸೌಇಇ. XX, ೫೯–೪; 1086). [ಎಳ್$_0$ + ಮೇಲ ?]

ಎಳಮೊಳಗು (ನಾ). ಮೃದುವಾದ ಧ್ವನಿ: ಮೇಳದ ಕೆಳದಿಯರು ಕೈಗೂಡಲು ನೇವುರದೆಳಮೊಳಗು ಮೋಹಿಸಲು ಮಾನಿನಿ ಬಂದಳಾಯೆಡೆಗೆ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೯–೭೪); ಒಲವಿಂದುಗುರಿಪ ವನಿತೆಯ ಕಂಕಣದುಲಿಪೆಂ ಬೆಳಮೊಳಗಂ ಕೇಳುತ (ಜಯಕಾ. ೫–೩); (ಜಯಕಾ. ೪–೨೪ ನೋ). [ಎಳ್$_2$ (< ಎಳದು$_1$) + ಮೊಳಗು$_2$]

ಎಳಯಿ (ನಾ). ಒಂದು ಪಂಗಡ (?): ಇ ಧರ್ಮ್ಮವ ಮಾಣಿಕ ನಕರಂಗಳುಂ ಎಳಯಿಗಳುಂ ಅರೈವರು ಮಂಗಳ ಮಹಾ ಶ್ರೀಶ್ರೀ (ಇಅ. VIII, ೨೧–೫೦; 1077). [?]

ಎಳರು 'ಎಳಱು' ನೋ.

ಎಳಲ್ 'ಎಟಲ್' ನೋ.

ಎಳಲತೆ, ಎಳೆಲತೆ (ನಾ). ಎಳೆಯದಾದ ಲತೆ, —ಬಳ್ಳಿ: ಎಳಲತೆಯ ಗಣಿಕಾವಾಸಂಗಳೊಳಮಿಂಬಱಿದು ಬೀಡಂ ಬಿಡಿಸಿದಾಗಳ್ (ಅದಿಪು. ೪–೯೨ ವ); ಬಳಸಿದೆಳಲತೆಯ ತಂಪಿಂಗೆ ಕಂಪಿಂಗೆ ಕೆಂದಳಿರಿಂಗೆ ಕರ್ಣಕೆಗಳೆಸೆವ ಕುಸುಮಕೆ (ಹಚಕಾ. ೫–೫೬); ಎಳಲತೆಯೊಲ್ ಮಿಗೆ ಹಳುಕುವ ದಿವ್ಯಾಂಗ (ಕಂನವಿ. ೨೧–೮೦). **ಎಳೆಲತೆ**: ಮರದಿಂ ಮರಕ್ಕೆ ದಾಂಗುಡಿವರಿಪೆಳೆಲತೆಯಂತೆ ನೀತಿಮಾಂಧಾತನೊಳಾವರಿಸಿರ್ದು (ಕಾದಂಪೂ. ೫೮೧). [ಎಳ್$_2$ (< ಎಳದು$_1$) + ಲತೆ]

ಎಳಲಿಕ್ಕು 'ಎಟಲಿಕ್ಕು' ನೋ.

ಎಳಲಿಡು (ಕ್ರಿ). ನೇತುಹಾಕು; ತೂಗುಹಾಕು; ಇಳಿಯಬಿಡು: ಮೊಲೆಯ ಮೇಲೆಳಲಿಟ್ಟ ಮುತ್ತಿನೇಕಾವಳಿ (ರೇವಣ. ೯೮–೪೨); ಆ ವ್ಯಾಘ್ರಪಾದಪದಬಿಸಜಮಂ ತಾಳ್ದಂತಿರೆಳಲಿಟ್ಟ ಪುಲಿಯುಗುರಿನೆಸಕದಿಂ (ಭಾವಚಿಂ. ೪–೯); ಎಳಲಿಟ್ಟ ಜಡೆಯಿಂದೆ ಕರತಳದೊಳಾಂತ ವೀಣಾ ದಂಡದಿಂದೆ ನಾರದಮುನೀಶಂ (ಸಿದ್ಧೇಪು. ೧–೪೬). [ಎಳಲ್ (< ಎಟಲ್) + ಇಡು$_1$]

ಎಳಲಿಸು (ಕ್ರಿ). "ತೊಂದರೆ ಪಡಿಸು" (ಪ್ರಸಕೀ. ಅಡಿಟಿ): ಪರಜಾರ ಗೊಲಿದು ಸ್ವಪುರುಷನ ಎಳಲಿಸಿರುವವಳೆ ಕುಲಗೇಡಿ ಹೊಲೆತಿ (ಪ್ರಸಕೀ. ೭೩–೨). 'ಅಟಲಿಸು' ಪರಾ. [ಎಳಲ್ (< ಎಟಲ್) + –ಇಸು$_3$]

ಎಳಲು 'ಎಟಲ್' ನೋ.

ಎಳಲುಂಗೊನೆ (ನಾ). ನೇತಾಡುವ ಕೊನೆ; ತೂಗಾಡುವ ಕೊನೆ: (ಶ್ರೀರಂಗರಾಯನ ಕಯ್ಗಟ್ಟನಗ್ಗರಣೆಯಎಳಲುಂಗೊನೆಯನ್ನುತುಡುಂಕಿ ಕೊಂಡು) (ಮಂತ್ರಶ. ೧೧೨–೨೧). [ಎಳಲು (< ಎಟಲ್) + ಕೊನೆ$_2$]

ಎಳಲೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗಿಡ: ಕಾಡುಶೀಗೆಸೊಪ್ಪು ಒಂದು ಹಿಡಿ ಎಳಲೆ ಒಂದು ಹಿಡಿ ಇವಂ ತುಳಿದು ಹುಳ್ಳಳೆಯಲ್ಲಿ ಕಲಸಿ ಕವಳವಿಕ್ಕುವುದು (ಅಶ್ವಟೀ. ೧೧೩–೫). [?]

ಎಳವಕ್ಕಿ (ನಾ). ಎಳೆಯ ಹಕ್ಕಿ; ಮರಿಹಕ್ಕಿ: ಎಳವಕ್ಕಿಯನು ಸಲಹೆ ಕೊಳುಗುಳವ ನಿಲಿಸಿದಾ ಕೊಳಲಿನಾ ಕರುಣಾಳು ಕಾಯುವನು ನಿಮ್ಮ (ಕಎಪು. ೩೩–೨೩). [ಎಳ್$_2$ (< ಎಳದು$_1$) + ಪಕ್ಕಿ$_1$]

ಎಳವಗಲು, ಎಳೆವಗಲು, ಎಳೆಹಗಲು (ನಾ). ಬೆಳಗಿನ ಸಮಯ; ಪ್ರಾತಃಕಾಲ; ನಸುಕು: ನಸುದೋಱಿತು ನಾಕಾಧಿಪ ದಿಕ್ಕಿನೊಳೆಳವಗಲಿನ ಚಿಹ್ನಂ (ಜಯಕಾ. ೧೪–೮೭). **ಎಳೆವಗಲು**: ಎಳೆವಗಲ ತಿಳಿಯಾಳದಾಗಸಪ ಹೊಗಲೆಳಸಿ(ವಿಸೀಗೀ. ೨೨–೧೪). **ಎಳೆಹಗಲು**: ಗರುಡಿಯಿಂದ ಸಾಧಕರ ಕಲಕಲಾಟ ಆಗಾಗ್ಗೆ ಕೇಳಿಸುತ್ತಿದೆ. ಹೊತ್ತು ಎಳೆಹಗಲು (ಪಬ್ಬೆಕ. ೮–೪). [ಎಳ್$_2$ (< ಎಳದು$_1$) + ಪಗಲು (< ಪಗಲ್)]

ಎಳವರ (ನಾ). ಎಳೆಯದಾದ ಮರ; ಚಿಕ್ಕಮರ: ಎಳವರನಂ ಕಾಟ್ಗಿಚ್ಚಿರದಳುರಲ್ ಬೆವರುಣ್ಮೆ ಪೊಣ್ಮುವಂತಿರಲ್ (ಕಾದಂಉ. ೭೭೧). [ಎಳ್$_2$ (< ಎಳದು$_1$) + ಮರ$_1$]

ಎಳವರೆ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಎಳವರೆಯ ತೆಲ್ಲಿಗ ಮಲ್ಲೆಯ ನಾಯಕನ ಮಗ (ಎಕ. V, ಅರಸೀ. ೧೩೭–೭; 1211); ಸಮಸ್ತ ಗುಣಗಣಸಂಪನ್ನರಪ್ಪ ಕೇಶವಪುರವಾದೆಳವರೆಲ್ಲಂ ಅಶೇಷ ಮಹಾಜನಂಗಳು ತಂಮಗೆ ಕಾಲುವಳ್ಳಿಯಾದ ಗೀಜಹಳ್ಳಿಯ (ಮೈಅರಿ. ೧೯೨೮, ೧೯–೨೬; 1227); ಚವುಗಾವೆ ಎಳವರೆಯ ಬೂವಗೌಡನ ಮಗ (ಎಕ. V, ಅರಸೀ. ೧೦೮–೬೭; 1255). [?]

ಎಳವರೆಯ, ಎಳೆವರೆಯ, ಎಳೆಹರೆಯ (ನಾ). ಎಳೆಯ ಪ್ರಾಯ; ತಾರುಣ್ಯ; ಯೌವನ: ಸೌಂದರ ಮಹೀಪಾಲನೆಳವರೆಯದಲಿ ಕಂಗೊಳಿಸಿದನು ಸಮಕ್ಷದಲಿ (ಸೌಂದಪು. ೪–೬); ಎಳವರೆಯದ ಸಿಂಹಮಧ್ಯದಂತೊಪ್ಪುವ ಸೆಳೆನಡುವೆಲ್ಲಿಗೆ ಹೋಯ್ತು (ಮೋಹತ. ೮–೧೫); ಎಳವರೆಯದೊಳ್ ನಲ್ಗೂಸಂ ಪೆತ್ತು (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೮–೧೦). **ಎಳೆವರೆಯ**: ಚೆಂಡನಾಡುತಿರ್ದಳೆಳೆವರೆಯದಂಗನೆ (ಸೌಂದಪು. ೧೬–೨೭); ನಿರ್ಮಲ ಸೆಟ್ಟಿಗಂತೂ ಎಳೆವರೆಯದಿಂದಲೂ ಅದೊಂದು ನಿತ್ಯಕ್ರಮವಾಗಿತ್ತು (ಗಿರಿನ. ೨೮). **ಎಳೆಹರೆಯ**: ಪರಿಮಳವನು ಕೊಳ್ವೊಡೆಳೆಹರೆಯದ ಏಟ ಬರಲಾತಗೆ ಮನಸೋತು (ಕಂನವಿ. ೬–೮೦); ಆ ವ್ಯಕ್ತಿಯು ಹತ್ತಿರ ಬಂದಾಗ ಎಳೆಹರೆಯದ ಹೆಂಗುಸೆಂದು ಅವನಿಗೆ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಯಿತು (ಮಣಿಸ. ೭೫). [ಎಳ್$_2$ (< ಎಳದು$_1$) + ಪರಯ ?]

ಎಳವರ್ದು (ನಾ). ಬಾಲಪ್ರೌಢಿಮೆ: ವಿಳಸನ್ಮಾತೆ ಮಹಾಷಡಕ್ಷರಿ ಮಹೇಶಂ ತಂದೆ ಸದ್ಭಕ್ತಿ ಬೆನ್ನೊಳೆ ಬಂದಳ್ ನವನೀತಮಿಶಚರಣಧ್ಯಾನಂ ಶಿವಜ್ಞಾನಮುಜ್ಜ್ವಳ ಪೀಯೂಷ ರಸಂ ತೊದಳ್ ಶ್ರುತಿ ಶಿರೋವಾಕ್ಯಂ ಶಿವಾಚಾರಮಿಂಪೆಳವರ್ದ [ಪಾಠಾಂ. ಸಿರ್ದ]ರ್ಭಕಲೀಲೆಯಾಗೆ ಬಳೆದಂ ನಂದೀಶನಾನಂದದಿಂ (ವೃಷವಿ. ೨–೨). [ಎಳ್$_2$(< ಎಳದು$_1$)+ಬರ್ದು$_4$]

ಎಳವಲಸು (ನಾ). ಎಳೆಯ ಹಲಸು: ಎಳವಲಸು ನಿಜಸ್ಕಂಧಾವಳಂದಿಯೆನಿಸಿರ್ದ ತೋರವಣ್ಗೊನೆಯಿಂ ಕಣ್ಗೊಳಿಸಿತ್ತು (ಚಂದ್ರಪು. ೭–೮೫). [ಎಳ್$_2$ (< ಎಳದು$_1$) + ಪಲಸು]

ಎಳವಸಲೆ, ಎಳೆವಸಲೆ (ನಾ). ಎಳೆಯ ಹುಲ್ಲು; ಚಿಗುರುಹುಲ್ಲು: ಎಳವಸಲೆಯ ಮೇಲೊಯ್ಯನೆ ತಳರ್ದಾಡುವ ರಾಜಹಂಸಬಾಳಕನೆಂಬೊಂದಳತೆಗೆವಂದಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೧೩–೩); ಎಳವಸಲೆಯ ಮೇಲೆ ಮರಲ್ದೆಳವಿಸಿಲಂ ಕಾಯುತಿರ್ಪ ಫಣಿಗಳ ಫಣಮಂಡಳಮಂ ಮಲಂಗಿ ಮೆಲ್ಪಂ ತಳೆದುವು . . . ನಕುಳಂ (ಅನಂಪು. ೩–೪೦). **ಎಳೆವಸಲೆ**: ಅಳುರ್ವತನು ಸಂತಾಪಕುಳ್ಳಳ್ಕಿ ನಲ್ಲವಳಿಂಬುಕೆಯ್ವೆಳೆವಸಲೆಯಂ ಕೇಳೀಶೈಲಂಗಳಂ . . . ಸೆಱೆಗೆಯ್ದು (ವರ್ಧಪು. ೪–೭೦). [ಎಳ್$_2$ (< ಎಳದು$_1$) + ಪಸಲೆ]

ಎಳವಸಿಱ್, ಎಳೆವಸಿಱ್ (ನಾ). ಎಳೆಯ ಗರ್ಭ; ಗರ್ಭದ ಪ್ರಾರಂಭ: ಹರಿನೀಲ ಶಲಾಕೆಯಂತೆ ಬಾಸೆಗೆ ನಿಶೇಷಮೆನೆ ಪಸರಿಸಿತ್ತು ಕರ್ಪೆಳವಸಿಱೊಳ್ (ಪಂಠಾಮಾ. ೪–೩); ವಿರಚಿಸುವೀ ಬಯಕೆ ದೇವಿಗಾಯ್ತೆಳವಸಿಱೊಳ್ (ಪುಷ್ಪಪು. ೪–೮); ಬಾಯ ಸವಿಗೆ ನಾನೀ ಬಳಿಯೊಳು ನಿಲಲಾಯೆಳವಸಿಱಂ ತಾಳಿದ ಪೆಣ್ಗೆಳಿ (ಜಯಕಾ. ೨–೩೪). **ಎಳೆವಸಿಱ್**: ಸುರಪಧೇನುವಂ ಜಂಗಮದ ನಿವಹಕೆಡೆಮಾಡುವೀ ಬಯಕೆಯಲ್ಲದೆ ಮಿಕ್ಕ ಬಯಕೆಯಿಲ್ಲೆಳೆವಸಿಱೊಳು (ಚಿಬಪು. ೪–೧೫). [ಎಳ್$_2$ (< ಎಳದು$_1$) + ಬಸಿಱ್]

ಎಳವಳಿಕು (ನಾ). ಎಳೆಯ ಪಳಿಕು: ಎಳವಳಿಕಿನ ಬೆಳ್ವೆಳಗಂ ಬಳಲ್ಚಿ ಶಶಿರುಚಿಯೊಳೆರಕವಿಟ್ಟಂದದಿನೇಂ ತೊಳಗಿದುದೊ (ಶಬಶಂ. ೫–೩). [ಎಳ್$_2$ (< ಎಳದು$_1$) + ಪಳಿಕು]

ಎಳವಳ್ಳಿ, ಎಳವಳ್ಳಿ (ನಾ). ಎಳೆಯದಾದ ಬಳ್ಳಿ; —ಲಕೆ: ಪಣ್ಣಡಕೆ ಬಾಯ್ದೆಱೆ ಯಾದಿಳಿವಳ್ಳಿಯೇಳೆ ನೂಕಸ ತನುವಾದ ಮಲ್ಲಿಗೆಯ ತುಂಡಿಯ ಕೂಟಮೆ ನೋಟವಾ ನಂದಾನವನಲಕ್ಷ್ಮಿ ಕಕ್ಕೆಸಿದು ತನ್ನನೆ ನೋಡಿಸಿದಳ್ (ಕಾಂಕಾತ್ರಿ. ೬-೧೦); : ಎಳವಳ್ಳಿಯ ಬಳಸಿಂಗೊಳಗಾ ಪಸುಗೆಯ (ಕಬ್ಬಿಗಾ. ೧೩೫). **ಎಳೆವಳ್ಳಿ** : ಱಗುಳಕುಂಡಿಸು ಬಪದೊಳೆಕೆ ವಳ್ಳಿಗಳ್ (ತೊರಣ. ೫-೪೧೦); ಮೊಳೆಮೊಲೆ ಸೆಳೆನಡು ಸುಳಿನಾಭಿಯಲಲು ಕಕ್ಕೆಳೆವಳ್ಳಿ ದಿವ್ಯಾಂಗವಾಗಿ (ಕಂಪಪು. ೬-೧೦೭); ಹರಿವ ಪೀರೆಳೆವಳ್ಳಿ ತುರಗ ಪೈತ್ರವು ಬಂಡಿ ಅರಿನಿ ಮನವು ಬೆರೆವೆನ್ದು ಇವು ಏಳು ತಿರುಕುವವರಿಬ್ಬೆ (ಸರಾಜ್ಞ. ೧೫೧೦). [ಎಳ್ಳ (< ಎಳಮ್ಬು) + ಬಳ್ಳಿ.]

ಎಳವಳ್ಳಿಮೆಯ್, ಎಳೆವಳ್ಳಿಮೆಯ್ (ನಾ). ಎಳೆಯ ಲತೆಯಂತಿರುವ ದೇಹ; ಲತಾಂಗ: ಸುಡುವ ಮರುದಾಪ್ತನೊಳ್ ತುಪ್ಪವೆರೆದೆಲರ ನೂದಿದೊಡೆ ತರಕಶಂಪುದೇ ಮನ್ನ ಮೆಳವಳ್ಳಿಮೆಯ್ ತರ್ಕವ ತನುವಿರಹದೊಳುಂದರಂ (ತಬಚ. ೧೪-೬೬). **ಎಳೆವಳ್ಳಿಮೆಯ್** : ಕುಜಾಗ್ರಂ ನೀಲಮಾದುದೆಳವಳ್ಳಿಮೆಯ್ ಬೆಳ್ದಡರ್ದುದು (ಪದ್ಮರಾ. ೪-೩೯).

[ಎಳವಳ್ಳಿ + ಮೆಯ್]

ಎಳವಱು, ಎಳೆಮರಿ, ಎಳೆವಱು (ನಾ). ಎಳೆಯಮರಿ; ಸಣ್ಣಮರಿ; ಪಿಳ್ಳೆ: ಹೊಂಗಿ ಸುಡುಕುವ ಮಾನಸದಿಗಳಂ ಬೆಳೆದ ಸಾರಂಗದೆಳವಱು ಯಪೆರೆಳೆಯ ತೊಡೆಯಂ (ಪಡಣಾ. ೫-೩). **ಎಳೆಮರಿ** : ಬಿಕ್ಕಿಸಿ ಎಳೆಯರಿ ತುಂಬ ಮುದ್ದಾಗಿರುತ್ತದೆ (ಕಂಪಿ). **ಎಳೆವಱು** : ತೊಳದೊಂಬಾಪಪ್ರತ್ತೊಳಗೆಯೊಂದು ರಾಯಂಚಿಱಿಯೆಡಪೆಱಿಯೊಳಿಂಗಿರೆ ಕಂಬು ತಿಳಿದ್ (ಕುರಾಸಾ. ೩೨-೩೬). [ಎಳ್ಳ (< ಎಳಮ್ಬು) + ಮಱು]

ಎಳವಾರ, ಎಳೆವಾರ (ನಾ). ಅತ್ತಿ, ಅರಳಿಮರಗಳ ಸಣ್ಣಕೊಂಬೆಗಳ ಕಂತೆ: ಒಬ್ಬನು "ಎಳೆವಾರ" ವನ್ನು ತರುವನು (ಅತ್ತಿಮರದ ಸಣ್ಣ ಕೊಂಬೆಗಳ ಕಂತೆ) (ಹುಟ್ಟಹ. ೩೨). **ಎಳೆವಾರ**: (ಎಸಮ್ಬ, xv, ೧೫). [?]

ಎಳವಾಸು (ನಾ). ಕೋಮಲವಾದ ಹಾಸು, —ಹಾಸಿಗೆ: ಎಳ [ಪಾಸಾಂ. ೪] ವಾಸೆ [ಪಾಸಾಂ. ಸು] ತೊಡರ್ದುದೆನೆ ಮಿಸುಪೆಳೆವಾಸೆಯ ದೆಸೆಯಿಂದಲಂ ಕೈವಿಡಿದೊಲ್ದ ಕೆವಾಸಯೋತಕಂಬುಜದೆಳೆ [ಪಾಸಾಂ. ೪] ವಾಸೆಡೆಗೊಂಡ ಪುಳವಡೆಡೆಗಪ್ಪರೀಶಂ (ರಾಜಕೇ. ೧೦-೯೪).

[ಎಳ್ಳ (< ಎಳಮ್ಬು) + ಪಾಸ್ಯು]

ಎಳವಾಸೆ (ನಾ). ಎಳೆಯ ಬಾಸೆ; ಮೃದುವಾದ ರೋಮರಾಜಿ: ಆಱಿಯುಮವಳಾಸ್ಯಮುಂ ಕಮಲಮುಂ ಳ ಮಲ್ಲಮುಂ ನಡೆಯುಮೆಳ ವಾಸೆಯುಂ ನಾಗಮುಂ ನಾಗಮುಂ (ಶೈವಿಭಾ. ೬-೨೩); ಪೊಳ್ತಳ ಪುತ್ತಿನಿಂದಾಸ್ಯಶಶಿಯು ಮಂಡಲದ ವಳ್ಳಿಳೆತ್ತ ಪೊಸವಿತಮುಖಿಯರಗೆಂ ಬಂತೆಯೆಳವಾಸೆಯೆಸೆಯಿ (ಸಪಪೋ. ೩೪-೨೨).

[ಎಳ್ಳ (< ಎಳಮ್ಬು) + ವಾಸೆ]

ಎಳವಾಸ್ಯ (ನಾ). ಎಳೆಯ ಹಾವಸೆ: ಎಳ್[ಪಾಸಾಂ. ೪] ವಾಸೆ [ಪಾಸಾಂ. ಸು] ತೊಡರ್ದುದೆನೆ ಮಿಸುಪೆಳೆವಾಸೆಯ ದೆಸೆಯಿ ನಿಂದಲಂ ಕೈವಿಡಿದೊಲ್ದ ಕೆವಾಸಯೋತಕಂಬುಜದೆಳೆ [ಪಾಸಾಂ. ೪] ವಾಸೆಡೆಗೊಂಡ ಪುಳವಡೆಡೆಗಪ್ಪರೀಶಂ (ರಾಜಕೇ. ೧೦-೯೪).

[ಎಳ್ಳ (< ಎಳಮ್ಬು) + ಪಾಸ (< ಪಾವಸಿ)]

ಎಳವಾಳ್, 'ಎಳವಾಲ್' ನೋ.

ಎಳವಾಳ್ವ, ಎಳೆವಾಳ್ವ (ನಾ). ಎಳೆಯ ಬಾಳೆ ಮಿನು; ಸಣ್ಣ ಬಾಳೆ ಮಿನು: ವಾರ್ಧಿಯೊಳ್ ಪೊಳೆವೆಳವಾಳ್ವಗಳ್ ಕರ್ದುಳೆ (ಕಾವ್ಯಾ. ೬೬ ಕೊಪ್ಪಳ); ಸಳಕಾಂಗಿಯರ ಕಕ್ಷ[ಸೊಲ್ದರೀ]ಕಳ್ಳಳೆಕಿವಮಾಗಿರೆಂ ಬೆಳವಾಳಗಳೊಡಿಪುವು ಬಾಲೆಯರ್ ಪುಗುಪಣಗಳ್ (ಕಂಪಪೂ. ೫-೬೧); ಎಳವಾಳೆಯ ಬೆಡಂಗಸೊಳಕೊಂಡುವಕ್ಷಿಗಳ್ ಜಾನಕಿಯಂ (ಕಂಪಾಮಾ. ೫-೬೪). **ಎಳೆವಾಳ್ವೆ** : ಲಲಿತವಿಮ್ಮಟ್ಟಿಲಾ ರುಚಿರ ರುಚಿಮಾಳೆಯಂ ಮಿಳರ್ದ ಜಲಧಿಯೊಳಗೆ ಪೊಳೆವೆರಡುಮೆಳವಾಳೆಯಂ (ಅಪಪ. ೬-೩೬ ರ); ಮಗನಂ ಕಾಣದಾ ಬಾಳೆ ಕಾದ ಪುಡಿಯೊಳ್ ರ್ದಿರ್[ಪಾಸಾಂ. ೪] ವಾಳೆಯಂತೆ ಬಂಬಳ ದಾಡಿ (ಸುಕುಮಾ. ೧೩-೩೪ ವ)

[ಎಳ್ಳ (< ಎಳಮ್ಬು) + ಬಾಳ್ವ]

ಎಳವಾಳೆಗಣ್ (ನಾ). ಎಳೆಯ ಬಾಳೆಯ ಮಿಾನಿನಂತಿರುವ ಕಣ್ಣು: ತ್[ತೊ]ಳಸಗಣ್ಣೆಳವಾಳೆಗಣ್ಣಾ ಬೆಳಕಿಗೆಗಣ್ಣಾ ಬೆದಱುಗಣ್ಣಾ ಬಾಲೆಯ ರೆಳಸಿ ನಡೆದರವಳೊಡನೆ (ಕುರಾಸಾ. ೩೧-೪೪). [ಎಳವಾಳ್ + ಕಣ್]

ಎಳವಾಟ್, ಎಳವಾಳ್, ಎಳೆವಾಳ್, ಎಳೆವಾಟ್ (ನಾ). ಎಳೆಯ ಬಾಳೆಗಿಡ: ತೊಳಗುವ ಕಿಱುದೊಡೆಗಳುಱುವಡರ್ನ ಮಾರೂಢ ಸರ್ವಜ್ಞನ ದೊಡ್ಡ ಮಾರ್ಗಂಗಳೆಳವಾಟೆಯಂ ದಿಂದನೊಳ್ ಸಾಡಿಗಟ್ಟಿದಂತಾ ಮಿವು (ಪಂಪಭಾ. ೩-೩೯ ವ); ಅಲ್ಲಲ್ಲಿಗೆಳವಾಟೆಯ ತಿರುಳೆಲೆಗಳೊಳಂ ತಾವರೆಯ ತಳಿರೆಲೆಗಳೊಳಂ . . . ಸಮೆದ ದಿಜ್ಞಡಿಗಳಂ (ಕಾಂಡಾಂ. ೩೧೬); ಪೇಂತೆಳವಾಟೆಗಂಬನಮೋರಂತಿರೆ ನುಜ್ಜು ಪೆತ್ತು ಸೋರಿಪ ಬೆಲ್ಲಂ . . . ಇರ್ದುವಾಕಳಿಯ ತೊಡಿಗಳ್ (ಕಬ್ಬಿಗಾ. ೭೫). **ಎಳವಾಳ್**: ಎಳವಾಳೆಯ ಸುಳಿಯೆಲೆಯೊಳ್ ಪಳನಳಿಸುವ ಕಂದ ಮುಕುಲಮಂ (ಗಿರಿ. ೯-೪೧); ಎಳವಾಳೆ ಬಲ್ಪಗೆ ಬಂದರೆ ಸೀಗೆಯ ಮೆಳೆಯೊಳು ಮಥನವೆ ಮಗಡೆ (ಮೋಹಕ. ೩೪-೨೩). **ಎಳವಾಳ್**[1] : ಎಳವಾಳೆಯೆಲೆಯಂತು ಸ್ಮಂ ದೀಸುತ್ತ್ರಗ್ಭಾಗದೊಳ್ (ಉಪ್ಪಟ. ೫-೨ ವ); ಎಳವಾಳೆಯ ಸಸಿಯನುಸಿ ಕಡಿದಂತೆ (ಉಪ್ಪಾದ್ರೋ. ೭. ಪರಿ. ೨೮೪). **ಎಳವಾಟ್**: ತಿಳಿಪಲ ತುಂತುರ್ದಾಗಿಲಂ ಪೊರೆದೆಳವಾಟ್ಯಂ ಸುಳಿಯ ದಿಜ್ಞಡಿಗೆಗಳತಿಗಳಿ ದೀಸಿಯುಂ (ಕಾಂಪಪು. ೧೫೫). [ಎಳ್ಳ (< ಎಳಮ್ಬು) + ಬಾಟ್ಟ್]

ಎಳವಿ 'ಎಳಮ್ಬಿ' ನೋ.

ಎಳವಿಡು (ಕ್ರಿ). ನೇತುಹಾಕು; ತೂಗುಹಾಕು; ಇಳಿಯಬಿಡು: ಗಗನಾಂಗನೆ ಸಂತತದಿಂ ಕೊಡಲೆಂದೆಳ್[ಳ್ವಿಟ್ಟ] ಪೊಸ್ತ್ವಪೊಸ ಪೊಂಬಂಗಿ (ಉಪ್ಪಟ. ೬-೩೬ ವ); ಥಳಥಳಿಸಿಯುಜ್ಜಳಕ ಕೆಂಜಡಿಯಂತಳವಿಟ್ಟು ಶಿವ ತತ್ತ್ವಾನುಭಾವಿಯಾಗಿರ್ (ಸಿದ್ಧೇಶ್ವ. ೧೫-೬೪). ಇ ಇದು 'ಎಳಲಿಡು' ಎಂಬುದರ ಅಪಲಿಖಿತವಿರಬಹುದು. [< ಎಱಲ್ + ಇಡು]

ಎಳವಿದಿರ್, ಎಳೆವಿದಿರ್ (ನಾ). ಎಳೆಯ ಬಿದಿರು: ಎಳವಿದಿರ ಬಣ್ಣಮೊಳ್ಪುಡು ಳಳಪಮನಪ್ಪಳಸ ವೆಲೆ ಪೊದೞ್ದಿಳಸುವ ಬಾಯ್ (ಅಪಪ. ೪-೨೪); ಎಳವಿದಿರಂದಮಂ ತನು ಸರೋರುಂಬದಂದಮನಾನನಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೩-೧೪೦); ನುಣ್ಣಳಕ್ಕೆಳವಿದಿರ ಬಣ್ಣಮಂ ತಳೆದ ಶ್ರೀವ್ಯಾಕಂಪರ್ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೩೧೫). **ಎಳವಿದಿರ್** : ಎಳವಿದಿರ ಕೋಮಲತ್ವ ಮನಾಂತು ನಳನಳಿಪ ನಳತೋಳ್ಗಳ್ (ಸೌಂದ. ೭-೩).

[ಎಳ್ಳ (< ಎಳಮ್ಬು) + ಬಿದಿರ್]

ಎಳವಿಲ್ (ನಾ). ಎಳೆಯ ಬಿಲ್ಲು; ಕೋಮಲವಾದ ಬಿಲ್ಲು: ಬೇಱೊಂದು ವಿಸ್ತರದಿಂ ಮಿಾನಸಶಾಕೆ ಕಬ್ಬಿನೆಳವಿಲ್ ಪುಷ್ಪೇಷುಗಳ್ ಭಾವಿಸಲ್ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೮-೨೦೦ ಆಡಿಪ).

[ಎಳ್ಳ (< ಎಳಮ್ಬು) + ವಿಲ್ಲ್]

ಎಳವಿಸಿಲ್, ಎಳೆವಿಸಿಲ್ಲು, ಎಳೆವಿಸಿಲ್ (ನಾ). ಎಳೆಯ ಬಿಸಿಲು; ಬೆಳಗಿನ ಬಿಸಿಲು: ರಸಿಯಾಂದಮೊಗೆದು ಪೆಡಗಳ ಪೊಸಮಾಣಿಕದೆಳವಿಸಿಲ್ಲಳಿಕೊಳ್ ಪೊಸದಳೆರೊಳ್ ಮುಸುಕಿದ ತೆಂದಿಂದೆಸರಿರೆ (ಸಂಪಭಾ. ೧೨-೧೪೧); ಎಳವಿಸಿಲೊಳವಿಂ ದೆೞ್ದಂಗಳ ಬಜಿಯಂ ಬರುತ ಮಿರ್ದುದೆಂಬಂತೆ (ಕಾಂಪಪೂ. ೧೧೩); ವಿಮಳೀಂದು ಮುಖಿಯರಂ ವಿಳ್ವಮಂದಿಂ ನಡೆದಿಟ್ಟು ಕೆಂಪಡೆರೆವಿಸಿಲೆಱಲ್ಪಂ (ಗಿರಿ. ೪-೨೬).

ಎಳೆಬಿಸಿಲು : ಎಳೆಬಿಸಿಲಿನಲ್ಲಿ ಆಡ್ಡಾಡಿಕೊಂಡುಬರುವಾಗ (ಗೃ ಹ ವಿ. ೧೦೦) ; ಎಳೆಬಿಸಿಲು ಮೈಗೆ ಮಾರಿ ; ಹುಸಿನಗೆ ಮನೆಗೆ ಮಾರಿ (ಗಾದೆ). **ಎಳೆವಿಸಿಲ್** : ಸುಳಿದು ಸುತ್ತುವಳು ನಾಟ್ಯದೊಳು ಸಮ್ಮೋಹನ ಜಲಧಿಯ ಸುಳಿವೋ ಎಂಬಂತೆ ಬಲಕೆಡಕೊಲೆದು ಹರಿವಳೆಳೆವಿಸಿಲಲ್ಲಿಯೆಳೆನಾಗ ಹರಿವಂತೆ ಮುರಿದು (ಭರಚ. ೧೨–೭೭). [ಎಳ$_2$ (< ಎಳದು$_1$) + ಬಿಸಿಲ್]

ಎಳವು$_1$ (ಕ್ರಿ). ಆಜ್ಞೆಮಾಡು ; ವಿಧಿಸು (?) : "ಎಳವು – ವಿಧೀಕರಣೇ (ಆಜ್ಞೆಮಾಡು, ಕ್ರಮಪಡಿಸು)" (ಶಮಧಾ). ℙ ಈ ಶಬ್ದ (ಶಮಧಾನ). ಮುದ್ರಣದಲ್ಲಿ "ಎಳವು – ವೀಧಿಕರಣೇ" (= ಸಾಲಾಗಿಡು ; ಓರಣಗೊಳಿಸು) ಎಂದಿದೆ. [?]

ಎಳವು$_2$ 'ಎಱವು' ನೋ.

ಎಳವು$_3$ (ನಾ). ೧. ಎಳೆಯುವಿಕೆ ; ಸೆಳೆಯುವಿಕೆ. ೨. ಮಕ್ಕಳಿಗೆ ಬರುವ ಒಂದು ರೋಗ ; ಸೆಳವು : ಮಕ್ಕಳಿಗೆ ತುಂಬಾ ಜ್ವರ ಬಂದಾಗ ಅಥವಾ ವಿಪರೀತ ಆಯಾಸವಾದಾಗ ಎಳವು ಬರುವುದುಂಟು (ಗೃ ಹ ವಿ. ೧೪೯). [ಎಳ$_0$ (< ಎಱೆ$_1$) + –ವು]

ಎಳವುಲ್, ಎಳೆವುಲ್, ಎಳೆಹುಲ್ಲು (ನಾ). ಎಳೆಯಹುಲ್ಲು ; ಚಿಗುರುಹುಲ್ಲು : "ಶಷ್ಪಂ, ಬಾಲತೃಣಂ – ಈ ೨ ಎಳವುಲ್" (ಹ ಲಾ ಯು. ೩೧–೩೬) ; ಪೊಳೆವಮರೇಂದ್ರಗೋಪದ ಪಸುರ್ತೆಳವುಲ್ಗಳ ತಳ್ತ ಕಾರ್ಮುಗಿಲ್ಗಳ ಕಿಱುಗೊಂಕು ಕೊಂಕಿದ ಪೊನಲ್ಗಳ ಕೆಂಪು (ಪಂಪಭಾ. ೭–೨೫) ; ಮೃಣಾಳನಾಳದಂತೆ ಸೊಗಯಿಸುವೆಳವುಲ್ಲ ಕವಳಮಂ ನೀಡುತ್ತಂ (ಕಾದಂಉ. ೧೯೬) ; ಎಳವುಲ್ಗಳಂ ಮೇದು ತಿಳಿನೀರನೀಂಟಿ ನೆಳಲೊಳ್ ಪಟ್ಟರ್ದು (ಗಿರಿಕ. ೧–೧೨೮ ವ). **ಎಳೆವುಲ್** : ಬೆಳೆದೆಳೆವುಲ್ಕರಮೆಸೆದತ್ತಿಳೆ ಮಳೆಯಿಂ ನಾಂದು (ರಾಜಶೇ. ೮–೧೨೫). **ಎಳೆಹುಲ್ಲು**: ಎಳೆಹುಲ್ಲ ಸವಿದು ನೀರ್ಗುಡಿವ ತಾಪಸನನಂದಲರಂಬಿಗೆ ಗುಱುಮಾಡಿ ಎಳೆತಂದರಬಲೆಯರು (ಕಂನವಿ. ೯–೧೪೬). [ಎಳ$_2$ (< ಎಳದು$_1$) + ಪುಲ್]

ಎಳವುಲ್ಲೆ, ಎಳೆವುಲ್ಲೆ, ಎಳೆಹುಲ್ಲೆ (ನಾ). ಎಳೆಯ ಹುಲ್ಲೆ ; ಜಿಂಕೆಯ ಮರಿ : ಪೆಱತೊಂದೆಡೆಯೊಳೆಳವುಲ್ಲೆಗಳ ಪಾಱುಗೆಯ್ತಮಂ ನೋಟದ ಬೆದಱುಮಂ ತವಕದೋಟಮುಮಂ (ನಂಬರ. ೧೮–೭) ; ಪೆಂಡಿರ ನುಣ್ಣರಕ್ಕೆ ಮೆಯ್ಗೆಟ್ಟಿಳವುಲ್ಲೆಗಳ್ ಪಲವುಮಾಲಿಸೆ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೨೨೦). **ಎಳೆವುಲ್ಲೆ** : ಮುನಿಕುಮಾರಕರನೆಳಸಿ ಮೆಲ್ಲಮೆಲ್ಲನೆ ನಕ್ಕುವೆಳೆವುಲ್ಲೆಗಳಿಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೨೨೨) ; ಹೆಬ್ಬುಲಿಯ ಕಂಗೆದುರು ಸಿಕ್ಕಿದೆಳೆವುಲ್ಲೆಗರುವಂದದಿಂ ತಲ್ಲಣಿಪ (ಗಿಳಿವಿಂ. ೧೭–೩). **ಎಳೆಹುಲ್ಲೆ** : ನಲ್ಲನ ನೋಡಲಂಜುತ ಲಜ್ಜೆಗೊಳುತೆಳೆಹುಲ್ಲೆಯಂತಿದ್ದಳೇನೆಂಬೆ (ಭರಚ. ೯–೧೩೩).

[ಎಳ$_2$ (< ಎಳದು$_1$) + ಪುಲ್ಲೆ]

ಎಳವುಱುಲ್ದಾಣ (ನಾ). ಎಳೆಯ ಮರಗಳ ತೋಪಿನ ಸ್ಥಳ : ಹಂಸರಥಾಂಗಂಗಳಿನಿರ್ಪುವೆತ್ತೆಳವುಱುಲ್ದಾಣಂಗಳಿಂ ಕಣ್ಗೆವಂದಿರೆ ಶಿಪ್ರಾತಟನೀತಟಸ್ಥಲಿಗಳೊಳ್ (ಕಾದಂಉ. ೩೫೬).

[ಎಳ$_2$ (< ಎಳದು$_1$) + ಪುಱುಲ್ + ತಾಣ$_2$]

ಎಳವೆ 'ಎಳಮೆ$_1$' ನೋ.

ಎಳವೆಣ್, ಎಳವೆಣ್ಣು, ಎಳೆವೆಣ್, ಎಳೆವೆಣ್ಣು (ನಾ). ಎಳೆಯ ವಯಸ್ಸಿನ ಹೆಣ್ಣು ; ಯುವತಿ : ಬಳಸಿ ಬಲವಂದು ನೋಡುವೆಯೆಳವೆಂಡಿರನವರೊಳಜ್ಜ ನಿನಗೇಕಜ್ಜಂ (ಅಜಿಪು. ೨–೯೫) ; ಎಳವೆಣ್ಗಳ ಕಣ್ಬೆಳಗು (ಉದ್ಭಟ. ೨–೧೭). **ಎಳವೆಣ್ಣು** : ಬಣ್ಣಗುಂದಿದ ದೇಹದೊಳಗೆಳವೆಣ್ಣುಗಳ ಸೌಖ್ಯವನು ಮಱೆದಳು ಮದನನಿಸುಗೆಯಲಿ (ನಳಚ. ೧–೩೮) ; ಅಬ್ಜನೇತ್ರೆಯರು ಎಳವೆಣ್ಣುಗಳ ಚಿತ್ತೈಸೆಂದು ಸತಿಯರ ನಿಳಯಕೆ ಬೀಳ್ಕೊಡಿಸಿದರು (ಮೋಹತ. ೨೨–೧೫). **ಎಳೆವೆಣ್** : ಸಿಂಗರದ ಸೀಮೆಗೆಳೆವೆಣ್ಗಳರಸಿಗೆ ಮೋಹನಾಂಗಿಗೀ ಸಿಂಗರದ ಹಂಗುಂಟೆ (ಪದ್ಮರಾ. ೩–೪೨) ; ಎಳೆವೆಂಗಳಿಗೆ ನಾಟ್ಯ ಕಲಿಸುವ ಭರತಜ್ಞರುಲುಹೊಪ್ಪಿತಾ ಬೀದಿಯೊಳಗೆ (ಕಂನವಿ. ೬–೧೭೬) ; ಎಳೆವೆಣ್ಗಳೀ ಕೃತಿಗೇಳೆ ತಮ್ಮಿನಿಯರನೆಳಮೆಯೊಳಳವುಗೆಡಿಸದೆ ಬಳಿಸಂದು ಬಾಳುವರು (ಹದಿಬ. ೧–೫೩). **ಎಳೆವೆಣ್ಣು** : ಎಳೆವೆಣ್ಣ ದನಿಗೊಂದು ವೃಕ್ಷಗುಂಡಾಕ್ರಿಗೆ ಶಿಲೆವೊಸಱುವುದಿದು ಘನವೆ (ಭರಚ. ೧–೮೮) ; ಎಳೆವೆಣ್ಣ ಬಿಂಕಂ ಬಿಗುರ್ಪಾದುದು (ಶ್ರೀರಾಮ. ೫–೫೫).

ಎಳವೆಂಡಿರ್, ಎಳೆವೆಂಡಿರ್ = ಎಳೆಯ ವಯಸ್ಸಿನ ಸ್ತ್ರೀಯರು, —ಯುವತಿಯರು : ಎಡೆಯಾಡುವೆಳವೆಂಡಿರ ನೂಪುರದ ನುಣ್ಣರಕ್ಕೆಳಸಿ ಪರಿವ ವಲ್ಲಭ ಹಂಸನಂ (ಕಾದಂಉ. ೨೫) ; ಎಳವೆಂಡಿರುಟ್ಟ ದುಗುಲಮೆ ತಳೆವುದು ಕಡೆಗಣ್ಣ ಬೆಳಗು (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೧೨) ; ಮುದುಪರೆಳೆವೆಂಡಿರಂ ಬಯಸಿಪೊಂದೆಸಕದಿಂ (ಕಾದಂಉ. ೨೭೧) ; ಸುರರೆಳೆವೆಂಡಿರುತ್ಸಾಹಿಸಲು ಹೊಯ್ದಾಡಿದರು ಓಕುಳಿಯ (ತೊರರಾ. ೧–೧೬–೫೩).

[ಎಳ$_2$ (< ಎಳದು$_1$) + ಪೆಣ್]

ಎಳವೆಣ್ಣು 'ಎಳವೆಣ್' ನೋ.

ಎಳವೆರಲ್, ಎಳವೆರಳು (ನಾ). ಎಳೆಯ ಬೆರಳು ; ಮೃದುವಾದ ಬೆರಳು : ತನ್ನಯ ರೂಪಿಂಗೆ ಸೆಣಸುವ ಸತಿಯರ ಬೆನ್ನ ಪಟ್ಟಿಯನೆತ್ತುವಂತೆ ರನ್ನದುಂಗುರವನಿಟ್ಟೆಳವೆರಲುಗುರಿಂದೆ ಪರ್ಣದ ನಾರನೆತ್ತಿದಳು (ಮೋಹತ. ೧೬–೩೨). **ಎಳವೆರಳು** : ಎಡದೆಳವೆರಳ ಸೆಳ್ಳುಗುರ್ಗೆಯ್ಯ ಸೌಖ್ಯವ ಪಡೆದು ಪೆರ್ಮೊಲೆಯ ಮೇಲಿರಲು (ಮೋಹತ. ೨೭–೪೦).

[ಎಳ$_2$ (< ಎಳದು$_1$) + ಬೆರಲ್]

ಎಳವೆರಳು 'ಎಳವೆರಲ್' ನೋ.

ಎಳವೆರೆ$_1$ 'ಎಳವೆಱೆ' ನೋ.

ಎಳವೆರೆ$_2$ (ನಾ). "ಒಂದು ವಿಧವಾದ ಸೊಪ್ಪು" (?) (ಘನವ. ಕೋಶ): ಹನ್ನೊಂದು ನೂಱುದಳದ ಪತ್ರದಲ್ಲಿ . . . ಸಿದ್ಧಪ್ರಸಾದವೆಂಬ ಎಳವೆರೆ [ಪಾಠಾಂ. ವರೆ] ತಳಿರಾಯಿತ್ತಯ್ಯ (ಘನವ. ೫೪). [ಎಳ$_0$ + ?]

ಎಳವೆಳಗು (ನಾ). ನಸುಬೆಳಕು ; ಸೌಮ್ಯವಾದ ಕಾಂತಿ : ಎಳವೆಳಗಂ ಸುರಿವ ನಖನಿಕರದಿಂದಂ ಕರಮೆಸೆದುವು ಕಮಳಮುಖಿಯ ಕರಕಮಲಂಗಳ್ (ಕಾದಂಉ. ೧೪) ; ಲಲನೆಯ ನುಡಿಯಿಂ ಹರ್ಷಂ ನೆಲೆವೆರ್ಚೆ ಸುಧಾಂತುರೇಖೆಯೆಳವೆಳಗಿಂದಂ ನೆಲೆವೆರ್ಚುವ ಪಾಲ್ಗಡಲಂ ಗೆಲೆವಂದುದು (ಮಲ್ಲಿಪು. ೪–೮೮).

[ಎಳ$_2$ (< ಎಳದು$_1$) + ಬೆಳಗು$_2$]

ಎಳವೆಳುದಿಂಗಳು 'ಎಳವೆಳ್ದಿಂಗಳ್' ನೋ.

ಎಳವೆಳ್ದಿಂಗಳ್, ಎಳವೆಳುದಿಂಗಳು (ನಾ). ಎಳೆಯ ಬೆಳುದಿಂಗಳು : ಪೊಸಪರಿಮಳವನೊಕ್ಕಲಿಕ್ಕಲ್ ಬರ್ಪ ಮಧುಕರನಂತೆ ಎಳವೆಳ್ದಿಂ [ಪಾಠಾಂ. ಯೆಳೆವೆಳದಿಂ, ಬೆಳುದಿಂ, ಬೆಳುತಿಂಯೆಳೆವೆಳ್ಳಿ]ಗಳಂ ಬಳಸಲ್ ಬರ್ಪ ಚಕೋರನಂತೆ ಸೌಂದರಂ (ನಂಬರ. ೧೦–೫೨). **ಎಳವೆಳುದಿಂಗಳು**: ಹೊಳೆವ ಕೆಂಜೆಡೆಗಳ ಮೇಲೆ ಎಳ[ಪಾಠಾಂ. ಳೆ]ವೆಳುದಿಂಗಳು ಫಣಿಮಣಿಕರ್ಣ ಕುಂಡಲದವ ನೋಡವ್ವ (ಮಹಾದೇ. ೮೬).

[ಎಳ$_2$ (< ಎಳದು$_1$) + ಬೆಳ್ದಿಂಗಳ್]

ಎಳವೆಱೆ, ಎಳವೆರೆ$_1$, ಎಳೆವೆಱೆ (ನಾ). ಎಳೆಯ ಚಂದ್ರ ; ಬಾಲಚಂದ್ರ : "ಎಳವೆಱೆಯೆಂದು ಬಾಲಚಂದ್ರಂ" (ಕಶಸಾ. ೩–೨೭) ; ತೊಳಪೆಳವೆಱೆಯುಂ ಮೊರೆವಳಿಕುಳಂಗಳುಂ ಮೆಲ್ಲನೆಸಪ ಮಳಯಾನಿಳನುಂ (ಕವಿರಾ. ೨–೬೯) ; ಎಳವೆಱೆ ದಾಡೆ [ಪಾಠಾಂ. ದಳಿರ್ದಾಡೆ] ಕೆಂದಳಿರೆ ನಾಲಗೆ . . . ಎಂಬಿನಂ ಮನಂಗೊಳೆ ಮಧುಮಾಸಕೇಸರಿ (ಅಜಿಪು. ೬–೨೩) ; ತೊಳಗುವ ವಿಮಳಾಕಾಶದೊಳೆಳವೆಱೆ ಪುಗುವಂತೆ (ಗಿರಿಕ. ೪–೨೦) ; ಬಾಂದೊಱೆಯನೆಳವೆಱೆಯ ಧರಿಸಿದ ಸೊಬಗನು (ಸೌಂದಪು. ೪–೬೮).

ಎಳವೆರೆ : ಕುಮಾರಂ ಪಾಡಿವರೆಳವೆರೆಯಂತೆ ಬಳೆಯು ತ್ತಿರ್ದಂ (ಮಹಾಚೆ. ೧೦-೩); ಶಿವನ ಕಳೆಶೂಳಿಂ ಮುಡಿಯೆಳವೆರೆ ತೇಜಗೊಳೆ (ಗಣೇಶ. ೧೧-೩೦). **ಎಳೆಜೆಜೆ** : ಎಳೆಜೆಯ ನಡುವಿದ್ದ ರಾಮು ಪೊಲು (ಕು ವ್ಯಾ ೦. ೫-೧೧); ಸುಳಿಗುರುಳೆಳೆಜೆನೊಸಲಿಂದಲಾ ಹೆಜ್ಜು ನೆಳೆಸಳು ಭೂಷನ ಮನಸಾ (ವರ್ಧಕ. ೨-೨೫).

[ಎಳ್ಳ (< ಎಳೆಮ್ಬು) + ಜೆಜೆ]

ಎಳವೆಜೆದಲೆಯ (ನಾ). ತಲೆಯಲ್ಲಿ ಚಂದ್ರನನ್ನು ಧರಿಸಿದವನು; ಶಿವ: ಲೋಕದ ಜನರಂ ಪೊಗಟ್ಟು ಶಾತಕಂಬೆಯದೆ ಸನ್ಮುದಿಂದೆಳ ಜೆಜೆದಲೆಯನ ಪದವಂ ಕೀರ್ತಿಸುವೆನುತ್ತಮರ್ ಮೆಚ್ಚುವಿನಂ (ಉಪ್ಪಟ. ೧-೨೮).

[ಎಳವೆಜೆ + ತಲೆ + -ಅ್]

ಎಳವೆಜೆಸೊಸಲು (ನಾ). ಎಳೆಯ ಚಂದ್ರನಂತಿರುವ ಹಣೆ: ಏಜುಂಕೌವನಪೆಳವೆಜೆಸೊಸಲರಸೀಜಾಲ ದೋರೆದುಟಿಯ . . . ಮನೊಹರ ರೂಪದ ಶೀಜೆಯಂ ನವಲಕ್ಷಣ್ಯದ ಸಿರಿಯನದೇನಂ ಬಣ್ಣಿಪೆನು (ಜಯಭೂ. ೭-೬೩). [ಎಳವೆಜೆ+ಸೊಸಲು (< ಸೊಸರ್)]

ಎಳವೊನ್ಲ್ (ನಾ). ಚಿಕ್ಕ ಪ್ರವಾಹ; ಚಿಕ್ಕತೊರೆ : ಒಂಡೆಡೆಯೊಳೆಳ ವೊನಲೊಣಾಡುವ ಕಾಡಿಮೇರಿಯ ಕೆತ್ತೆಯೋ (ಶ್ರೀವಿಜ. ೨೭-೬೩ ಪ).

[ಎಳ್ಳ (< ಎಳೆಮ್ಬು) + ಪೊನಲ್]

ಎಳೆಸಸಿ, ಎಳೆಸಿ (ನಾ). ಎಳೆಯ ಸಸಿ; ಚಿಕ್ಕಪೈರು: ಸುರತಕಿಯ ನಂಜನದೊಳಗೆ ಸುರತರುವಿನೆಳಸಿ . . . ಬೆಳೆವಂದದಲಿ (ಸಾಳ್ವ ಭಾ. ೪-೨). **ಎಳೆಸಿಸಿ** : ಮೊಳೆತುದಾ ಮನುವಂ ಪಿಳ್ಳಿಜೊಳೆಳೆಸಿಯಂ ನೈದಿತು ದಿಲೀಪನೊಳೆಲವಡೆಯುದಾ ರಳುವಂ ಪಲ್ಲವಿಸಿತಜಾದಂ (ತೂರಾ. ೫-೩-೩೪). [ಎಳ್ಳ (< ಎಳೆಮ್ಬು) + ಸಸ್ಸಿ]

ಎಳಸಿಸ್ಸಿ (ನಾ). ಎಳೆಯ ಚಂದ್ರ; ಬಾಲಚಂದ್ರ: ಪರಿತಿಯಿಂದೆಂ ಬೆಳಸಿ ಬೆಳೆವಂತೆ (ಉದ್ಭಟ. ೧೧-೬೭); ನಳಿನಾಕ್ಷಿಯ ನೆಲೆಮೊಲೆಗಳ ತನ್ನಯ ಬಳಗವಿನಂತ ಚಕ್ರವಾಳ ತಳುವಲೆಲ್ಲಿಗೆ ಬಂದು ನಮರೇಟಿಯ ಕಂಡೆಳಸಿಯಿಂದಂಜಿದುದು (ಕಂಸವಿ. ೫-೧೦೮).

[ಎಳ್ಳ (< ಎಳೆಮ್ಬು) + ಸಸ್ಸಿ]

ಎಳಸಿಂಗಿ (ನಾ). ಎಳೆಯಸಿಂಗ; ಸಿಂಹದ ಮರಿ: ಆರಾಜೋಡೀ ನಕ್ಕಮಂ ಛಿಡುವ ನಲ್ಲ ಮದವಾರಣಂ ಬಿರಿವಾಡೊಡಮೆಳಸಿಂಗಮಂಜಿ ಳಲಾರುವುದೆ (ಜೈಮಭಾ. ೪-೩೩). [ಎಳ್ಳ (< ಎಳೆಮ್ಬು)+ಸಿಂಗ್ಗ]

ಎಳಸಿಕೆ (ನಾ). ಬಯಸಿದುದು; ಬಯಕೆ; ಆಸೆ: ಈ ಬಗೆಯ ಕನ್ನಿ ವೆಣ್ಣ ಈ ಪರಿಯ ರಾಯ ಗುವರನೊಳೆಳಸಿಕೆಗೊಳ್ವುದು ಚಿತಮಕ್ಕುಂ (ವಿಕ್ರಗೋ. ೨೧-೨); ಹೊಮ್ಮುವೆನು ಕೊಟುರೂಪದಲಿ ನಾ ನೆಂದು ಮೊಮ್ಮನೆಳಸಿದನಂತೆ. ಆಯೆಳಸಿಕೆಯ ಮಾಲ್ಕೆಗೆ (ಮಂಕುಳ. ೭೪).

[ಎಳಸು + -ಇಕೆ]

ಎಳಸು, (ಕ್ರಿ). ೧. ಬಯಸು; ಅಪೇಕ್ಷಿಸು; ಆಶಿಸು: "ಎಳಸು - ಇಚ್ಛಾಯಾಂ" (ಕವಿಗಾ); ಬಲ್ಲಳ ಬಳಿದ ಬೇಟಬಿದುರುಳಿಯ ಬಳಗದು ದೆಂದೆಯೆಳೆಸಿಸಿ ತಳೆವಗಾದಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೫-೩); ಎಳಸುತ್ತಿರ್ದಪೆ ಪುಷ್ಪಮಂಜರಿಗೆ ಕೊಳ್ಳೀ ಮುಟ್ಟಿದೆಕೆಂದು ಸಂಭಳಿಸುತ್ತಿಂ ಶಿಖಳಿತ್ತದಿಂ ತೆಗೆದು (ಅಂಗಪ್ರ. ೭೩); ಸಲಿಕುಬರ್ದನ ಕುಲಾಂಗನೆ ವಿಕಾಸವತಿ ರಾವಣಂಗೆ ಪಲಕಾಲಂ ಮುನ್ನೆಳಸಿರ್ದ ಕಾಮಕಾತರೆ ಕೆಲದಿಗೆ ಶಿಲವಂತು ತನ್ನ ತೆಜನ ಪೆಟ್ಟಳ್ (ಪಂಪರಾಮ. ೧೦-೧೪೮). ೨. ಕಡೆಮೆಯೊಗು; ಕುಂದು: ಳಳಿದ ಹಗಲ ತಾವರೆಯಂತೆ ತಾವನಗಲದ ಹೆಣ್ಣನೆಳಸಂತೆ ಸುಳಿವಿಂದ್ರಜಾಜದ ಸಿರಿಯಂತೆ ಳಲಿತವಲೆಳಸಿತೊರೆಳಗಾಂ ಬಲಳಿ (ಕಂಸವಿ. ೧೮-೧೨೦). ೩. ಯೋಚಿಸು; ಬಗೆ: ದೆಂಗಳೂರ ಗಳಿಲಿ ಸಹ ಜಿಗೆ ಕೊಟ್ಟಾಗ ಹಾಸ ಮುಂಜೆಳಿದ ರಾಜಕಾರಿಯವ (ಕಂಸವಿ. ೧೧-೬೬). ೪. ಹರಿಡು; ವ್ಯಾಪಿಸು: ಅಪಮಾಸಿದಂ ಬಾಲಾತಪಮೆಳಸಿದ ಪುಂಡರೀಕಂದದ ಸೊಬಗಂ (ಪಂಪಾಮಾ. ೫-೧೬೧); ಎಳೆಕೆ ತರಾಸ್ಥಾನಮಂ ದಿವ್ಯಗಂಧಂ (ಪಂಪಾಮಾ. ೯-೧೬೧). [ದೇ. ?]

ಎಳಸ್ಯ 'ಎಲೆಸು' ನೋ.

ಎಳಸ್ಯ (ನಾ). ೧. ಚಿಕ್ಕವನು; ಸಣ್ಣವಯಸ್ಸಿನವನು: ಇಬ್ಬರೂ ಮಲಕ್ಕೆ ಕಾಶಿಕಾಕಳಿಕೊಂಡು ಸತ್ಕರಂತೆ ದಕ್ಷರು ! ಬಾಲಲಾರದವರು ! ಎಳಸುಗಳು (ಸುವಸಂ. ೧೫). (ಗು). ೨. ಎಳೆಯ; ಬಲಿಯದ: ಅಡೊಂದು ಅಲೋಚನಾರಹಿತವಾದ ಎಳಸು ಹುಡುಗಿ (ಪುಸರು. ೫೩೧); ಈ ಕಾಯಿ ತುಂಬ ಎಳಸು (೮೭೨). 'ಎಳಸುತನ' ಪರಾ.

[ಎಳ್ಳ (< ಎಳೆಮ್ಬು) + -ಸ್ಯ]

ಎಳಸುತನ (ನಾ). ಎಳೆಯತನ; ಬಾಲ್ಯ: ತನ್ನ ಎಳಸುತನವನ್ನು ನೋಡಿ ತಿರಸ್ಕಾರದಿಂದ ನಗುತ್ತಿದ್ದನು (ಅಪರಾ. ೯೦).

[ಎಳಸು + -ತನ]

ಎಳಸುಯ್ (ನಾ). ಸ್ವಲ್ಪವಾದ ಉಸಿರು: ಗಂಧಸಮೂರಣನಂ ಸಗಂ ಧಮಂದಿಳಿವೆಳೆ[ಳ]ಸುಯ್ ಸಮಂತು ಸೆಜ್ಜೆಗೆಯ್ದಿ (ಕಾಜಿಪ್ರ. ೧೨-೫೬). [ಎಳ್ಳ (< ಎಳೆಮ್ಬು) + ಸುಯ್ಗ್]

ಎಳಹೂಟೆ 'ಎಳೆಹೂಟೆ' ನೋ.

ಎಳಹೂಟೆ 'ಎಳೆಹೂಟೆ' ನೋ.

ಎಳಹೂಟೆ 'ಎಳೆಹೂಟೆ' ನೋ.

ಎಳೞು, ಎಳರು (ಕ್ರಿ). ಹೆದರು; ಭಯಪಡು: ದೇವ ಭವತ್ಪುತ್ರಂ ಳರವೀವದೆ ಸಂಕಸದೆ ಮಿಂದುವಡೆದರಪದುಂದೀವೋವೆಂದೆಳೞ ಜನಂ ಪಾವಾನಲನಂತೆ ಸುಡುವರರುಳುಂ ಪಗಲುಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೨-೬೪); ಪಳಚ್ಚರನೆದೆ × × × ಉ ಎಳೞಾದ ಕೊಳ್ಗಳಿಕ × × × ಮುವಿಯರ್ ಕೊಂಡ ಕೊಳಮಂ (ಎಳ. IX, ಕಾಪಾ. ೧೪-೩ ; ?). **ಎಳೆರು** : ಕೃತೀತೇ ಎನೆ ಎಳರಿನ್ಮೈಂತು ಬಳಸಬಹುಜಾಣ ಕೀಂ ಬಲ್ಲೆಯಿದರಂಕಸ್ಸು (ಪ್ರಭುಚ. ೭-೪೬). ☞ ಈ ಶಬ್ದ ಅಳಲು ಎಂಬುದರ ಅಪಲಿಪಿತ.

[?]

ಎಳಾಆಲಳ್ಕೊವಾಡಿ (ನಾ). ಒಂದು ಪ್ರದೇಶದ ಹೆಸರು (?): ತೊಜುಕೊಲ್ವಳ್ಳೆ ಪೆರಿಯವನ್ ಕೋಲ್ಗಳಾಂ[ತು] ಳ್ವನ್ ಎಳಾಆಲ ಕೊವಾಡಿ ತಾಳೆಯೋನ್ (ಸೌಇ. IX-೫, ೨-೧೦; ೨೩೮ ಕತ). [?]

ಎಳ್ಕೆ 'ಎಟ್ಟಿ' ನೋ.

ಎಳ್ಕೆ 'ಎಟ್ಟಿ' ನೋ.

ಎಳ್ಕೆ 'ಎಳಮ್ಬು' ನೋ.

ಎಳ್ಕೆ (ನಾ). (ಉಳ) ಭಾವನೆಗೆ ಹಾಕುವ ತೊಲೆ, —ತೀರು: ಬೆಲಗುಗಳೂ ಎಳೆಗಳೂ . . . ತಲೆಹಂಚಿಗೂ ಬೇಕಾಗುತ್ತವೆ; ಅಡ್ಡ ಬೆಲುಗಿಗಳ ಮೇಲೆ ಎಳೆಗಳನ್ನು ಹಾಕಿ (ಮುಂಬುಳು. ೪-೧೧೩). [?]

ಎಳ್ಕೆ (ನಾ). ಭೂಮಿ; ಧರಣಿ: "ಎಳೆ, ಪೊಡವಿ . . . ಬುವಿ – ಈ ೭ ಭೂಮಿ" (ಶ ಕ ಸಾ. ೧೦-೩೧೦); "ಎಳೆ ಬೂವಿ ಬುವಿ ದರೆ ನೆಲಂ" (ಶಬ್ದ ಮಂ. ೩೮); ಆದಿಯಿಟ್ಟನೆಳೆಯೊಳನೆಂಬೆಡೆಯೊಳ್ ಪರಜನ ಸಮೇತಮಾದಿರೆಲ್ಲರಂ ಪೊಡೆವೆಡೆ ತಪ್ಪಿತು . . . ಪರಿವರಂ (ಪಂಪಭಾ. ೬-೧೧); ಎಳೆಯಂ ಧರಿಯಿಸಿದುದು ಕೂರ್ಮವಿಂಬರ್ (ವರ್ಧಪು. ೪-೩೦); ಜಸಮೆಳೆಯೆಲ್ಲಮಂ ಬಳಸೆ (ಕಬ್ಬಕಾ. ೪೬).

ಎಳೆದಾಳ್ಕಳುವರಿ = ಪರ್ವತರಾಜನ ಮಗಳು; ಪಾರ್ವತಿ: ಅಳವಳವುತಚಿಂತೆಯಂದದ ಮೊಗದಾರ್ದರ್ ಎಳೆದಾಳ್ಕಳುವರಿಯರವರ ನೋಡಿ (ಪ್ರೌಢಾಭಾ. ೬-೫೯). 'ಎಳೆದೇರ್' ಪರಾ.

[< ಸಂ. ಇಲಾ]

ಎಳೆಅಷ್ಟಮಿ (ನಾ). ಭಾದ್ರಪದ ಶುದ್ಧ ಅಷ್ಟಮಿ. ಈ ಅಂದು ಸ್ತ್ರೀಯರು ಲಕ್ಷ್ಮೀಪೂಜೆ ಮಾಡಿ ವ್ರತಸೂಚಕವಾಗಿ ದಾರವನ್ನು ಕಟ್ಟಿಕೊಳ್ಳುವ ಸಂಪ್ರದಾಯವಿದೆ.

[ಎಳೆ (< ಎಱ್) + ಅಷ್ಟಮಿ]

ಎಳೆಕಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ಮುಡುಪಿನ ದಾರ ಕಟ್ಟು: ಬಾಳೆ ತೋಟಕ್ಕೆ ಹೋಗಿ ಚೆನ್ನಾಗಿ ಬೆಳೆದ ಒಂದು ಕಂಬಾಳೆಗೊನೆಗೆ ಎಳೆ (ಮುಡಿಪು) ಕಟ್ಟಿದೆವು (ಮಲಬ. ೬೪). [ಎಳೆ$_2$ (< ಎಱ್) + ಕಟ್ಟು$_1$]

ಎಳೆಕುಲಿ (ನಾ). ಎಳೆಯ ಕೋಗಿಲೆ ; ಮರಿಕೋಗಿಲೆ : ಕಾಗೆಗಳ ಕೊತ್ತಳಂ ಕುಕ್ಕುವೆಳೆಕುಲಂಗಳ್, ಕೆಂಡಗಳ ಕೋವೆಯಲಿ ಕಾವ ಕಾಂಡಪದಂತೆ (ಗೂಳೂಕಾ. ೯-೨೫೨). [ಎಳೆ$_2$ (< ಎಳದು$_1$) + ಕುಕಿಲ್ಮು (< ಕುಕಿಲ್$_2$)]

ಎಳೆಕುಣಿಕೆ (ನಾ). ಎಳೆಯಲು ಅನುಕೂಲವಾದ ಕುಣಿಕೆ : ಮೀಜವನ್ನು ಹಾಕಿಕೊಳ್ಳುವಾಗ ಮೇಲಕ್ಕೆ ಎಳೆಯುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಅದರ ರೆಪ್ಪೆ ತುದಿಯಲ್ಲಿರುವ ಕುಣಿಕೆ ; ಮೀಜದ ಎಳೆಕುಣಿಕೆ (Tag. ೫೦೪೨). [ಎಳೆ$_1$ (< ಎಱ್$_1$) + ಕುಣಿಕೆ$_2$]

ಎಳೆಕುಳಿ 'ಎಟಿಕುಳಿ' ನೋ.

ಎಳೆಕುಳಿಗೊಳ್ 'ಎಟಿಕುಳಿಗೊಳ್' ನೋ.

ಎಳೆಕೊನೆ (ನಾ). (?) : ಸೆಜ್ಜಿಯುಮೇಜುಂ ಪೆಕ್ಕಮಾಡುವರೊಳ್ ಲೋಭಮುಂ ಎಳೆಕೊನೆಯೊಪ್ಪಿನೊಳ್ (ಎಸ. XIII, ೩೩೨-೨೪ ; ೨೨೨). [ಎಳೆ? + ಕೊನೆ ?]

ಎಳೆಕೊಳು, ಎಳಕೊಳು, ಎ ಳೆಗೊಳ್ಳು (ಕ್ರಿ). ಎ ಳೆದು ಕೊ ; ಸೆಳೆದುಕೊ; ಆಕರ್ಷಿಸು : ಪಲಂದ ಮಸ್ತಕವುಂಡಿ ಬಾಹು ಹಸ್ತದಿ ಮುಟಿದ ಕಾಲ್ಗಳಿಳೆಕೊಳೆ ಇಂಬಾಡುವಾಗಾವರೆರಲ್ ಕಂಡಳು (ಪೋ ೧ ಕ ತ. ೨೯-೧೩). **ಎಳೆಕೊಳು** : ನೆಗೆದು ಏರ್ವೂವಟ್ಟಿಕೊಳುತೆ ಮೈನಾಲ ಲತೆಗಳನು ಏಗಳವಿಲೆಳೆಕೊಳುತೆ (ಸಾ ಪೃ ಭಾ ೬-೧೧). **ಎಳೆಗೊಳ್ಳು** : ಮನಮನವ ಎಳೆಗೊಂಡು ಮುಡಿದ ಮೂರ್ತಿ ನಮ್ಮರ್ತಿ ಮಡುಗೊಳವ ಗುಡಿಯೊಳೇ ನಿನ್ನ ಕೀರ್ತಿ (ಮಲಿದಿ. ೯-೯). [ಎಳೆ$_1$ (< ಎಱ್$_1$) + ಕೊಳು (< ಕೊಳ್$_1$)]

ಎಳೆಕೋಗಿಲೆ (ನಾ). = ಎಳೆಕುಳಿ : ಬೀಜುತಿರ್ದುವು ನಯುಸರವ ಮದವೇಱಿದೆಳೆಕೋ[ಪಾಕಾಂ. ಗೋ!]ಗಿಲೆಗಳೊಳು ನುಡಿದೋಱಿಬುತಿರ್ದುವ ರಾಜಕೀರ ಮಯೂರ ನರ್ತನವ (ತೊರಾ. ೫-೧-೬೯). [ಎಳೆ$_2$ (< ಎಳದು$_1$) + ಕೋಗಿಲೆ]

ಎಳೆಕೊಂಗು 'ಎಳಗವುಂಗು' ನೋ.

ಎಳೆಗಂಟಲು (ನಾ). ಎಳೆಯ ಗಂಟಲು : ಅವನ ಬೀಳಿಯ ಎಳೆಗಂಟಲಿನಲ್ಲಿ ಏನೋ ಅಡುದಂತಾಯಿತು (ಪುಸರು. ೫೦೫). [ಎಳೆ$_2$ (< ಎಳದು$_1$) + ಗಂಟಲು (< ಗಂಟಲ್)]

ಎಳೆಗಂತಿ 'ಎಳಗಂದಿ' ನೋ.

ಎಳೆಗಂದಿ 'ಎಳಗಂದಿ' ನೋ.

ಎಳೆಗನ್ನ (ನಾ). ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿರುವ ರಂಧ್ರ ; ಹುತ್ತ : ಮುನ್ನಿಲ್ಲದ ಸಾಹಸಿಯೆಳೆಗನ್ನದೊಳಂದಿಗೆದ ಮುಖಮುನುಷ್ಯದ ತೇಜದಿಂ ಮುನ್ನಿಲ್ಲದ ಸಂಗಿತಮುಮಿನ್ನೆಗಮೀ ಚಿಳ್ಳೆದೇವನಂ ಪೆಗಲ್ಮುಡು ವಲ್ (ಚ ಕ ವಿ. ೪-೧೬೦). [ಎಳೆ + ಕನ್ನ$_1$]

ಎಳೆಗನ್ನಡವಕ್ಕಿ (ನಾ). ಎಳೆಯ ಕನ್ನಡವಕ್ಕಿ, —ಗಿಳಿಯ ಮರಿ : ಸೂಲಗಾಂಯ ಪಟ್ಟಿಯಿಪಟ್ಟೆಳೆಗನ್ನಡವಕ್ಕಿಯಂತೆ ನುಳ್ಕೆರೆದ ತೊಡಳ್ ತೊಡಂಕೆ ನುಡಿದಾಡುವ ಕಂದನೆಂದು ಕಾಣ್ಬನೋ (ವೃಷಪ. ೨-೩೧). [ಎಳೆ$_2$ (< ಎಳದು$_1$) + ಕನ್ನಡವಕ್ಕಿ]

ಎಳೆಗಪ್ಪು 'ಎಳೆಗರ್ಪು' ನೋ.

ಎಳೆಗರ್ಪು, ಎಳೆಗಪ್ಪು (ನಾ). ಸೃಷ್ಟಿಕರ್ಪು ; ಸುಸುಕರ್ಪು : ಆರಮಿಂದ ಕರ್ತೃವಿಯಪ್ಪ ಅಂದದಂ ವಿಜಯಾವನ್ಮಿಯೊಳು ಎಳೆಗರ್ಪಿಂದಂದವಡೆಯುತು ನ್ಯಪಾಲಾ (ಜೆಪಂಪಾಂ. ೪-೬೩). **ಎಳೆಗರ್ಪು** : ಎಳೆ[ಪಾಕಾಂ. ಳ್]ಗರ್ಪುಮೋಜೆ ಪೈರಂ (ಮಂಗರಾ. ೧೯-೧೪). [ಎಳೆ$_2$ (< ಎಳದು$_1$) + ಕರ್ಪು$_1$]

ಎಳೆಗಲ್ಲು (ನಾ). ಗಡಿ ಕಲ್ಲು ; ಎಳೆ ಎಳೆದಿರುವ ಕಲ್ಲು : ಅನೆದಲೊಡೆಜೆ ಎ ಪುಲ್ಲದೆಯೆ ಎಳೆಗಲ್ಲ ಪುಲಿವಾದ ಗೆಜೆ ಮುಳಕೂಡಲ್ ಶತ ಪೂರ್ವತಃ (ಎಳ. XII, ಗುಜ್ಜಿ. ೬೧-೯೪ ; ೩೧೨). [ಎಳೆ ? + ಕಲ್ಲು (< ಕಲ್$_1$)]

ಎಳೆಗಱು 'ಎಳಗಱು' ನೋ.

ಎಳೆಗಱುಂಕೆ 'ಎಳಗಱುಂಕೆ' ನೋ.

ಎಳೆಗಾಯ್ 'ಎಳಗಾಯ್' ನೋ.

ಎಳೆಗಾಯು 'ಎಳಗಾಯ್' ನೋ.

ಎಳೆಗಾರ್ 'ಎಳಗಾರ್' ನೋ.

ಎಳೆಗಾಳೆ 'ಎಳಗಾಳೆ' ನೋ.

ಎಳೆಗುಬ್ಬಿ (ನಾ). ಎಳೆಯ ಗುಬ್ಬಿ ; ಗುಬ್ಬಿಮರಿ : ಉಜುಬುಗೊಂಡೆಳೆ ಗುಬ್ಬಿ ಕುದಿದರೆ ಬಜಿವುದೇ ಜಲರಾಶಿ (ತೊರಾ. ೬-೬೪-೧೨). [ಎಳೆ$_2$ (< ಎಳದು$_1$) + ಗುಬ್ಬಿ$_2$]

ಎಳೆಗುರುಳು (ನಾ). ಮೃದುವಾದ, ಕೋಮಲವಾದ ಕೂದಲು : ಸುರುಳಿಗುರುಳಿ ಸುಳ್ಳುಗುರುಳಿಳೆಗುರುಳೊ ಮೀಫಾಳ್ಕಳಿಯೊ ನೀಲದ ಮೆರುಗೊ (ಕರಾಪಾ. ೬೫-೬೧). [ಎಳೆ$_2$ (< ಎಳದು$_1$) + ಕುರುಳು$_1$ (< ಕುರುಳ್$_2$)]

ಎಳೆಗೂಸು 'ಎಳಗೂಸು' ನೋ.

ಎಳೆಗೆಂಪು 'ಎಳಗೆಂಪು' ನೋ.

ಎಳೆಗೊಂಬು 'ಎಳಗೊಂಬು' ನೋ.

ಎಳೆಗೊನೆ (ನಾ). ಎಳೆಯ ಗೊನೆ : ಉನ್ನತದೆಱೆಗಿನೆಗಳು ಘಾಳಿಯಿಂದ ಕೈಸಪ್ಪೆಗೈಸಂದದಿ ತೂಗೆ (ಭರತ. ೨೨-೫). [ಎಳೆ$_2$ (< ಎಳದು$_1$) + ಗೊನೆ$_1$]

ಎಳೆಗೊಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. (ಸೂಜಿ ಮೊದಲಾದುವುಗಳಲ್ಲಿ) ದಾರವನ್ನು ಪೋಣಿಸು (ಸ್ಯಾಂಡರ್). ೨. ದಾರವನ್ನು ಹೊಸೆ, —ನುಲಿ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [ಎಳೆ$_2$ (< ಎಱ್$_2$) + ಕೊಳ್$_2$ + –ಇಸು$_2$]

ಎಳೆಗೊಳ್ಳು 'ಎಳೆಕೊಳು' ನೋ.

ಎಳೆಗೌಂಗು 'ಎಳಗವುಂಗು' ನೋ.

ಎಳೆಜೀವ (ನಾ). ಚಿಕ್ಕವಯಸ್ಸಿನ ವ್ಯಕ್ತಿ : ಆಗ ನೋಡಬೇಕು – ಆ ಎಳೆಜೀವಗಳ ಉತ್ಸಾಹ, ಛಲ (ಒಡ್ಡೆಳು. ೨). [ಎಳೆ$_2$ (< ಎಳದು$_1$) + ಜೀವ]

ಎಳೆಜೊನ್ನ 'ಎಜೊನ್ನ' ನೋ.

ಎಳೆತ, ಎಳತ (ನಾ). ೧. ಎಳೆಯುವಿಕೆ ; ಸೆಳೆಯುವಿಕೆ : ವಸ್ತುಗಳು ಜಲಿಸುವುದರಿಂದ ಆಗಾಧವಾಗಿ ಬಿಗಿ ಎಳೆತಗಳ ಸಮೂಹದಿಂದ ಭೂಳಂಪಗಳುಂಟಾಗಿವೆ (ಭೂ ಚು ಸ್ಥಿ. ೯೪) ; "ಒಂದೆರಡು ಸಿಗರೇಟು ಸಂಪಾದಿಸಿಕೊಂಡು ಒಂದೆಳೆತ ಎಳೆಯುವುದಾದರೆ" ಎಂದವಳು ಒಳಗೊಳಗೆ ಮಂಡಿಗೆ ಸವಿದಳು (ಪುಸರು. ೧೫೭). **ಎಳೆತ** : ೨. (ಆಲಂ) (ಮನಸ್ಸಿನ) ಆಕರ್ಷಣೆ ; ಒಲವು : ಏಟಾದರೂ ಆ ಎಳತ ಬ್ಯಾರೇ, ನಂದ ಬ್ಯಾರೇನೆ (ದಿಕಪಾ. II, ೧೬೬). [ಎಳೆ (< ಎಱ್) + –ತ$_3$]

ಎಳೆತಟ, ಎಳತಟ (ನಾ). ಎಳೆದಾಟ; ಆಕರ್ಷಣೆ; ಸೆಳೆತ; ತೊಂದರೆ; ಕಿರುಕುಳ: ಬಳಿವಿಡು ಬೇಟೆಗೆಯ್ವಂದ ಭೂಪಾಲಕನ ನೆಳತಟಂಮಾಡ ತೆಗೆದನ್ಯಾಶ್ರಮಕ್ಕೊಯ್ದು (ಜಡಕಾ. ೩-೧೧); ಸತ್ವ ಗುಣವ ಪಿಡದವರೊಳ್ ತೊಳಕೊಳಗಲ್ಬ ಭವ ಶಿವ ರಮಾಧವರರ್ಚಿಪಿಕೆತಟಮಿದೇತಕಾಗಿ . . . ಬರುತಿರ್ದನು (ಸಂದಮಾ. ೯-೧೦). **ಎಳೆತಟಿ**: ಭೀಮನ ಸುತಿವನಲಿ ಸೊಪ್ಪಾದೆವರ್ಜನನೆಳತಟಿಕೆ ನಲವೆಂತೆನುತ ಪೆಗ್ಗಿದುದು ದುಗುಡದಲಿ (ಶುವ್ಯಾಳ. ೧೪-೨೫); ರಾಹುವಿನ ಎಳತಟಿದ ಶಶಿರೇಖೆಯಂತೆ (ತೂಗದ. ೨-೨೨); ಸಕಲ ಜೀವವ್ಯಾತನ ಮುಳುಗುತೀರ ಭವವ್ಯತರಣೆಯೆಳತಟದರಿಂತಾಯಾಸಗೊಳುತಿರಲು (ಏಭಾಗ. ೭-೯-೩೯); ಮೃಗದಬ್ಬುಳಿಗೆ ಬೇಂಟೆಯನಾಡ ಬಂದರೆ ತೆಗೆದಳ್ ತಟವ ಮಾಡುವೆನು (ತರಂಗಾ. ೧೧-೫೩); ಪರಡೊಳು ಮತಿಶಾಲ್ಯಯ ಗೊಂಡಗೆ ಬಹುವರಿ ಸಂಕಲಯದೆಳತಟಮುಂಟೀ (ಲೃತ. ೫-೪೯-೫). ಎಳತಟವಾಗು = ಕೋಟಲೆಗೊಳ್ಳು: ಗುರುವಿನ ಕೈಯಲ್ಲಿ ಎಳತಟ [ಪಾಠಾಂ. ಕೈಯಹುಳತಟ], ಕೈಯಲೆಳತಟ]ವಾಗದ ಮುನ್ನ ಆರ್ಜವತವ ಮಾಡಬೇಕೆಂದು (ಅವಚಂ. ೬೮-೧೬೫); ಅನುಭಾವವಿಲ್ಲದೆ ಈ ತನು ಎಳತಟವಾಗುದಯ್ಯ (ಪಲಾಪ. ೨೪-೪೧); ಪಮನಮುಖ ಆ ವಿಷಿನವಂ ಹೊಳ್ಳು ತನ್ನಯ ಜೀವಕೆಳತಟವಾಯ್ತು (ಬಸವ. ೫೨-೧೬).

[ಎಳೆ (< ಎಜ್ಜಿ) + -ತಟ್ಟು]

ಎಳೆತನ ೧ ಎಳತನ ೧ ನೋ.

ಎಳೆತರ್ ‘ಎಲಿತರ್’ ನೋ.

ಎಳೆತರಿಸು (ಕ್ರಿ). ಎಳೆದು ತರುವಂತೆ ಮಾಡು; ಸೆಳೆಯಿಸು: ತೂಲಿನಿ ದನರಲಿಯರೆನಿಲ್ಲರನೆಳೆತರಿಸಿ (ಕುವ್ಯಾಳ. ೬೦೩. ೨೫-೪೦); ನಳಿನಾಕ್ಷಿ ಜೊರ್ವಳೀಕ್ಷಣರಜ್ಜುವಿಂ ವಿಧುವನೆಳೆತರಿಸಿ ‘ಳುಗಿಸಿದಳಕೊಯೆನಲ್ (ಚಂಪ. ೧೦-೧೬). [ಎಳೆತರ್ (< ಎಜಿತರ್) + -ಇಸ್ಯು]

ಎಳೆತಳಲ್ (ಕ್ರಿ). ಚಿಗುರು; ಮೊಳಕೆಯೊಡೆ: “ಎಳೆತಳಲ್ [ಪಾಠಾಂ. ಎಲೆತೊಳ(ಬಲ್)ಲ್]-ಪಲ್ಲವ ಪ್ರಾಕ್ಟಾ (ಎಲೆ ಚಿಗುರು)” (ಕಮಥಾ).

[ಎಳೆ (< ಎಳಜ್ಜಿ) + ತಳಲ್]

ಎಳೆತೆಗೆ, ಎಳತೆಗೆ (ನಾ). ತನ್ನ ಕಡೆಗೆ ಎಳೆದು ಕೊಳ್ಳುವುದು; ಜಗ್ಗಾಟ: ಎಳತೆಗೆಯಾಗುತಿರ್ದಪೆನು ಖೇಡರರ್ಗಂ ಹರಿ ಳಳ ಪಸ್ತ್ರ ಕೈಯಳವು ಳೆನ್ನಯಲ್ಲವಳದಪೆನ್ನಮೋಹದಿಂದಂ (ಮ ಹಾ ಪಿ. ೭-೨೫). **ಎಳೆತೆಗೆ**: ಪರಿಣಾಗಳು ಸುರವಗೆಳತೆಗೆಯೊಯ್ತು ಪಯಣವ ವೆರಿದ ಚತುರ ನೀಲಾಯಗವದೆವದುಂಬಲು ಮೆಲ್ಲ ಸೈ ರಾಜ ತಪ ನೇಅಂದನು (ಶಾಳ್ಳಾ. ೨೧-೧೧೦). ‘[ಎಳೆ (< ಎಜ್ಜಿ) + ತೆಗೆ]

ಎಳೆತೊಗಲ್ (ನಾ). ಎಳೆಯದಾದ ಚರ್ಮ; ಮೃದುವಾದ ಚರ್ಮ: (ಮುಂಬಯಿ. ೫-೨೬ ೬). [ಎಳೆ (< ಎಳಜ್ಜಿ) + ತೊಗಲ್]

ಎಳೆದಳಿರ್ ‘ಎಳದಳಿರ್’ ನೋ.

ಎಳೆದಳಿಸು ‘ಎಳದಳಿಸು’ ನೋ.

ಎಳೆದಾಟ್, ಎಳದಾಟ (ನಾ). ೧. (ಪರಸ್ಪರ) ಎಳೆದು ಆಡುವಿಕೆ; ಸೆಳೆಯುವಿಕೆ; ಜಗ್ಗಾಟ: “ಅಮಾತಿಗೇಕೆ ಸುಮ್ಮನೆ ಎಳೆದಾಟ ? ” (ತೇ ನೋ ಡ. ೪). ೨. (ಆಲಂ) (ಮನಸ್ಸಿನ) ತುಯ್ದಾಟ, —ಹೊಯ್ದಾಟ: ಅವಳಿಗಾಗಿ ದಾರಿಕಾಯುವೆಕೆಯ ಬೇಡವೋ ಎಂಬ ಎಳೆದಾಟದಲ್ಲಿ . . . ಮನಂತನ ಮನಸ್ಸು ವಿವೇಕವನ್ನು ಸೋಲಿಸಿಬಿಟ್ಟಿತ್ತು (ಆಮಡಿ. ೪). ೩. ತಡ; ನಿಧಾನ (ಆ). **ಎಳೆದಾಟ್**: (ಆ).

[ಎಳೆ (< ಎಜ್ಜಿ) + ಆಟ್]

ಎಳೆದಾಡು (ಕ್ರಿ). (ಪರಸ್ಪರ) ಎಳೆ; ಸೆಳೆ; ಜಗ್ಗು: ಅಲ್ಲಿ ಅವರು ಎಳೆದಾಡುತ್ತಿದ್ದಾರೆ (ವಚಕಾ. ೩೯). [ಎಳೆ (< ಎಜ್ಜಿ) + ಆಡು]

ಎಳೆದಾಳ್ಳಕುವರಿ ‘ಎಳ್ಳೆ’ ಪರಾ.

ಎಳೆದಿಂಗಳು ‘ಎಳದಿಂಗಳ್’ ನೋ.

ಎಳೆದು ‘ಎಳದು,’ ನೋ.

ಎಳೆದುಂಬಿ ‘ಎಳದುಂಬಿ’ ನೋ.

ಎಳೆದೇರ (ನಾ). ಭೂಮಿಯನ್ನೇ ತೇರನ್ನಾಗಿ ಉಳ್ಳವನು; ಈಶ್ವರ: “ಎಳೆದೇರರೀಸನುಂ . . . ಸ್ಮರಹರಂಗೆ ನಾಮಂ” (ಕವಿಕಂ. ೧೫); ಎಳೆದೇರನನೋಡಿಪೆನೆಂದು ಪೂಸರಂ (ಕಬ್ಬಕಾ. ೧೯೫).

[ಎಳ್ಕೆ + ತೇರು + -ಅ್]

ಎಳೆನಗರ್ನಾಡು (ನಾ). ಒಂದು ನಾಡಿನ ಹೆಸರು : ಶ್ರೀಮಾಧವ ಮುತ್ತರಸರೆಳೆನಗರ್ನಾಡ್ಗೆಲ್ವತ್ತುಮಾನ್ಯನಾಡು ಮೂವತ್ತುಂ ಪೊಂಕುಸ್ಕು ಪನ್ನೆರಡುಮಾಳುತ್ತು[ಪು]ರೆ (ಎಳ. ೫, ಚಾಂಗಾಂ. ೧೬-೨; ೪೫೦). [ಎಳೆನಗರ್ಕ + ನಾಡು]

ಎಳೆನಗೆ ‘ಎಳನಗೆ’ ನೋ.

ಎಳೆನಡಿಗೆ (ನಾ). ಕುದುರೆಯ ಒಂದು ನಡಿಗೆ: “ಅಸ್ಯಂದಿತಂ–ಎಳೆನಡಿಗೆ” (ನಿಘಂ ೩ಡಿ. ೨೧೧).

[ಎಳ್ಕೆ (< ಎಳಜ್ಜಿ) ? + ನಡಿಗೆ (< ನಡಗೆ)]

ಎಳೆನಡು (ನಾ). ಬಡನಡು; ಸಣ್ಣನಡು : ತುಂಗಳುಜಡುಮ್ಮುಂಗ ಳಬರಯ ಸಿಂಗರದೆಳೆ [ಪಾಠಾಂ. ಸೆಳೆ] ನಡುವಿನಮಳ ನರಾಂಗನೆಯರೆಸೆ ದಿರ್ದರಾ ಸ್ಮರಭಟನ ಬಲದಂತೆ (ತೂಗದ. ೫-೨೩).

[ಎಳ್ಕೆ (< ಎಳಜ್ಜಿ) + ನಡುಳ್ಳ]

ಎಳೆನಾಗ ‘ಎಳನಾಗ’ ನೋ.

ಎಳೆನಾರಿ (ನಾ). ಎಳೆಯ ವಯಸ್ಸಿನ ಹೆಂಗಸು; ತರುಣಿ: ಕರಡ ಕರಕುಲಕರಿ ಚಲುವನು ಮೆಚ್ಚಿದಳೆಳನಾರ್ (ಭಜ್ಞಕ. ೨೯-೧೦).

[ಎಳ್ಕೆ (< ಎಳಜ್ಜಿ) + ನಾರ್ಳ್]

ಎಳೆನಾರು (ನಾ). ಎಳೆಯ ನಾರು; ಮೃದುವಾದ ನಾರು (೬).

[ಎಳ್ಕೆ (< ಎಳಜ್ಜಿ) + ನಾರ್ಳು (< ನಾರ್ಳ್)]

ಎಳೆನಿಂಬೆ (ನಾ). ಎಳೆಯ ನಿಂಬೆ; ನಿಂಬೆಯ ಹೀಚು.

ಎಳೆನಿಂಬೆಕಾಯಿ = (ಆಲಂ) ಬುದ್ಧಿ ಪಕ್ವವಾಗಿಲ್ಲದವನು: ವಯಸ್ಸು ಪದಿನೆಂಟೇ ಆದರೂ ‘ಹುಡುಗಬುದ್ಧಿ’, ‘ಎಳೆನಿಂಬೆಕಾಯಿ’ ಎಂದು ಯಾರೂ ರಾಮಳ್ಳಕ್ಷನ್ನೆನ್ನು ಮರ್ಯಾಕ್ಷಮಾಡುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ (ಬಹಕಂ. ೪೫); ಅವರ ಸಹೋದ್ಯೋಗಿಗಳು ಅವರನ್ನು ಕೆಲಸಕ್ಕೆದಾರದ ಎಳೆನಿಂಬೆಕಾಯಿ ಅನ್ನುತ್ತಿದ್ದರು (ಪಂಜಪಂ. ೧೬೨).

[ಎಳ್ಕೆ (< ಎಳಜ್ಜಿ) + ನಿಂಬೆ]

ಎಳೆನೀರ್ ‘ಎಳನೀರ್’ ನೋ.

ಎಳೆನೀರು ‘ಎಳನೀರ್’ ನೋ.

ಎಳೆನೀಲ ‘ಎಳನೀಲ’ ನೋ.

ಎಳೆನೂಲು (ನಾ). ಹಸಿಯ ನೂಲು; ನೂಲಿನ ಎಳೆ (?): ತಳರು ಪೊಣಲೆ ಕೆಂದಾವರೆ ದಂಟುಗಳೆಳನೂಲು ಲಲಿತಮೂಲ ವೆಳಗಾಯು ನೆಯ್ವುಲು ಹೆಂಗಳ ದಿವ್ಯಾಂಗಲಲಿತ ನಂದನವೊಳೊಪ್ಪಿಪುವು (ಕಂಪ ವಿ. ೨೪-೪); ಸೂಚಿಗೂ ಪದನು ಎಳೆನೂಲಿಗೂ ಮಿದು (ಉಯ್ಯಾಲೆ. ೩೭-೭).

[ಎಳ್ಕೆ (< ಎಜ್ಜಿ) + ನೂಲ್ಳು (< ನೂಲ್ಳ್)]

ಎಳೆನೇಸಱ್ ‘ಎಳನೇಸಱ್’ ನೋ.

ಎಳೆನೇಸು ‘ಎಳನೇಸಱ್’ ನೋ.

ಎಳೆಪಾಕ್, ಎಳಪಾಕ (ನಾ). (ದಾರದ) ಎಳೆಯಂತೆ ಬರುವ ಪಾಕ; ಹದವಾದ ಪಾಕ: ಎಳೆಪಾಕ ಬಂದಿದೆ (ಕೂಡ).

[ಎಳ್ಕೆ (< ಎಜ್ಜಿ) + ಪಾಕ್]

ಎಳೆಪಾಕ್ಕೆ (ನಾ). ಹದ ಕ್ಕೆ ಬರದಿರುವ ಪಾಕ : ಎಳೆಪಾಕ ಆಗಿದೆ, ಹದಕ್ಕೆ ಬಂದಿಲ್ಲ (ದಾಖ). [ಎಳ್ಕೆ (< ಎಳದು₂) + ಪಾಕ್ಕ]

ಎಳೆಪ್ರಾಯ (ನಾ). ಎ ಳೆ ಯ ಪ್ರಾಯ; ತಾ ರು ಣ್ಯ : ನಾನು ಗುರುವನ್ನು ಎಳೆಪ್ರಾಯದಿಂದಲೂ ಸೇವಿಸುತ್ತಿರುವೆನು (ಮಸಿಸ. ೬೬).

[ಎಳ್ಕೆ (< ಎಳದು₂) + ಪ್ರಾಯ]

ಎಳೆಬಣ್ಣ (ನಾ). ಎಳಸಾದ ಬಣ್ಣ ; ಆತಿ ಗಾಢವಲ್ಲದ ಬಣ್ಣ.

[ಎಳ್ಕೆ (< ಎಳದು₂) + ಬಣ್ಣ]

ಎಳೆಬಲೆ 'ಎಳೆವಲೆ' ನೋ.

ಎಳೆದಿಸಿಲು 'ಎಳವಿಸಿಲ್' ನೋ.

ಎಳೆಬಿಳುಪು (ನಾ). ಎಳೆಯ ಬಿ ಳು ಪು ; ನಸುಬಿಳುಪು : ಭೂಸರಿ –ಎಳೆಬಿಳುಪು ಅಂದರೆ ಸ್ವಲ್ಪ ಕುಳ್ಳವಾದದ್ದು" (ಸಿದ್ಧಾಂತ. ೪೫).

[ಎಳ್ಕೆ (< ಎಳದು₂) + ಬಿಳುಪು]

ಎಳೆಮನ 'ಎಳಮನ' ನೋ.

ಎಳೆಮರಿ 'ಎಳಅಂ' ನೋ.

ಎಳೆಮಾವು 'ಎಳಮಾವು' ನೋ.

ಎಳೆಮಿಂಚು 'ಎಳಮಿಂಚು' ನೋ.

ಎಳೆಮಿಸಾನು 'ಎಳಮಾನ್' ನೋ.

ಎಳೆಮಿಸೆ (ನಾ). ಎಳೆಯ ಮಿಸೆ; ಚಿ ಗು ರು ಮಿಸೆ; ಮೊಗ ಮಿಸೆ : ಹುಬ್ಬಿನಂತೆಸೆವೆಳಮಿಸೆ ಹುಬ್ಬುಮಿಸೆಯು ನೋ ೀಡಿ ನಲವ (ಭರಚ. ೧–೪೦); ಮೂ ಡೋ ೀಲು ತಾ ಪುಟ್ಟುವಿಹೆಳಮಿಸೆ (ಕಂಪವಿ. ೯–೧೧೫); ರಾವಣನ ಎಳೆಮಿಸೆ (ಹುಬ್ಬಸ. ೬೩).

[ಎಳ್ಕೆ (< ಎಳದು₂) + ಮಿಸೆ]

ಎಳೆಮುತ್ತು 'ಎಳಮುತ್ತು' ನೋ.

ಎಳೆಮುದ್ದು (ನಾ). ಚಿಕ್ಕವರ ಮುದ್ದು ; ಸಣ್ಣ ಮಕ್ಕಳ ಮುದ್ದು : ಸುಳಿದಾಡಿ ಳಿಕಾಕಪದನೆಳೆಮುದ್ದಂ ತೋಲ್ಪಂ. ಮೂಲೆಯಸುಕ್ಕಾತ್ಮಜರೆನಿಗಿಳಗಳ ಪಿಂಡುಗಳುಂಡುವು ಳಳವೆಯ-ಪಾಲ್ಪಿನೆಯು (ಭಾಧಶ. ೪–೬೯).

[ಎಳ್ಕೆ (< ಎಳದು₂) + ಮುದ್ದು]

ಎಳೆಮುಳ್ಳು (ನಾ). ಎಳೆಯ ಮುಳ್ಳು : ನೂಕಿದವು ಕರಣಾಲ ಹನುಮನ ನೋಕಿನಲಿ ಮದಗಜವನೆಳೆಮುಳ್ಳಿಳುವವೊಲಂಜನೆಯ ಸುತನಂಜುವನೆ ಶರಹತಿಗೆ (ತೊರಾ. ೫–೬–೨೨).

[ಎಳ್ಕೆ (< ಎಳದು₂) + ಮುಳ್ಳು (< ಮುಳ್ಳ್₂)]

ಎಳೆಮೇವು (ನಾ). ಎಳೆಯ ಮೇವು; ಚಿಗುರು ಮೇವು; ಹಸಿಮೇವು : ಓತು ಗೋವೆಳೆಮೇವ ಬಿಟ್ಟೊಡಿಹಳಗ ಬಾಯ್ಮಾಳ್ಕು ಮೇವುದ ಕಂಡೆನಿಸಲು (ಭರಚ. ೬೧–೬೫). [ಎಳ್ಕೆ (< ಎಳದು₂) + ಮೇವು (< ಮೇವು)]

ಎಳೆಮೊಗರು (ನಾ). ಎಳೆಯ ಹೀಚು.

[ಎಳ್ಕೆ (< ಎಳದು₂) + ಮೊಗರು (< ಮೊಗಱು)]

ಎಳೆಯ 'ಎಳದು₂' ನೋ.

ಎಳೆಯಂಚೆ 'ಎಳಅಂಚೆ' ನೋ.

ಎಳೆಯಕೆಱೆ (ನಾ). ಒಂದು ಪ್ರದೇಶದ ಹೆಸರು : ಅಲ್ಲಂ ತೆಂಳಲೆಳೆಯ ಕೆಱೆಯ ಬೀಯ ಳ್ಳಲು (ಸೌಇಇ. XX, ೧೪–೬೪ ; ೨೫೦).

[ಎಳೆಯ ? + ಕೆಱೆ]

ಎಳೆಯಸುಗೆ (ನಾ). ಎಳೆಯ ಆಕೋಕ ವೃಕ್ಷ : ಪೂಸವಾಳೆಯ ಸುಳಿ ಕಮ್ಮುದುವಾದಿಂದೆಳೆಯಸುಗೆಯ ತಳಿರೆಲಿ ಬಿಜ್ಜಳ . . . ಬಾವನ್ನೆದಿ ನಾಳೆಯರೆಳಸಿ ಶರಂ ಸತ್ಯರಿಸಲು (ಜಯಕಾ. ೪–೪೦).

[ಎಳ್ಕೆ (< ಎಳದು₂) + ಅಸುಗೆ]

ಎಳೆಯಸು 'ಎಟ್ಟಯಿಸು' ನೋ.

ಎಳೆಯೊಡೆಯ (ನಾ). ಭೂ ಮಿ ಯ ಒಡೆಯ; ಅರಸ; ರಾಜ : ಎಱು ಪಿರಿಯನಗೆಳೆಯೊಡೆಯೂ (ಕಬ್ಬಕಾ. ೨೩೧).

[ಎಳ್ಕೆ + ಒಡೆಯ]

ಎಳೆರಂಡೆ (ನಾ). ಚಿಕ್ಕವಯಸ್ಸಿನ ವಿಧವೆ ; ಬಾಲವಿಧವೆ : ಇಂ ರವಿ ಯೇಜಸಿಸೊಳ್ ಬಸುಡುಗಾರ್ಯೆಯಕ್ಕುಮಳಾತಸೂಜನಲ್ಲಿ ರೆಯೆಳರಂಡೆ [ಪಾಕಾಂ. ಮೊಳಗಾ ರಂಡೆ]ಯಕ್ಕುಂ (ಜಾತಕ. ೨೨–೧೩).

[ಎಳ್ಕೆ (< ಎಳದು₂) + ರಂಡೆ]

ಎಳೆಲತೆ 'ಎಳಲತೆ' ನೋ.

ಎಳೆವಗಲು 'ಎಳವಗಲು' ನೋ.

ಎಳೆವಯಸ್ಸು (ನಾ). ಎಳೆಯ ವಯಸ್ಸು ; ಚಿಕ್ಕವಯಸ್ಸು : ಅಲ್ಲಿ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಯು ಎಳೆವಯಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಸೇರಿ, ತಮ್ಮ ಳಾಮಾರ್ಯವಸ್ಥೆಯನ್ನು ವಿದ್ಯಾಭ್ಯಾಸದಲ್ಲಿಯೇ ಳೆಕ್ಕು (ಮಸಿಸ. ೬೧).

[ಎಳ್ಕೆ (< ಎಳದು₂) + ವಯಸ್ಸು]

ಎಳೆವರೆಯ 'ಎಳವರೆಯ' ನೋ.

ಎಳೆವಲ್ (ನಾ). ಎಳೆಯ ಹೆಲ್ಲು : ಮೊಳವ ಮುಕ್ತಿ ನ ಪೊಳೆವೆಳೆವಲ್ಲ ಕೆಜುನಗೆ (ಶ್ರೀಕಾಲ. ೩–೬೪). [ಎಳ್ಕೆ (< ಎಳದು₂) + ಪಲ್]

ಎಳೆವಲೆ, ಎಳೆಬಲೆ (ನಾ). ಎಳೆಯುವ ಬಲೆ : ಎಳೆವಲೆ ಹಂದಿವಲೆ ಹೊಯವಲೆ ಹರಹುವಲೆಗಳೆಳವಲೆ ಹುಡಿಳಿವಲೆ (ಸಾ ಶ್ವ ಭಾ. ೫–೧೯).

ಎಳೆಬಲೆ : ಎಳೆಯುವ ಬಲ; ಎಳಿಬಲೆ (Drag–net. ೧೦೪೬).

[ಎಳ್ಕೆ (< ಎಱೆ₂) + ಬಲ್ಕೆ]

ಎಳೆವಸಲೆ 'ಎಳವಸಲೆ' ನೋ.

ಎಳೆವಸಿಱು 'ಎಳವಸಿಱು' ನೋ.

ಎಳೆವಳ್ಳಿ 'ಎಳವಳ್ಳಿ' ನೋ.

ಎಳೆವಳ್ಳಿಮೆಯ್ 'ಎಳವಳ್ಳಿಮೆಯ್' ನೋ.

ಎಳೆವಱೆ 'ಎಳವಱೆ' ನೋ.

ಎಳೆವಾತು (ನಾವ). ೧. ಎಳೆತನದಲ್ಲಿಯ ಮಾತು. ೨. ಸರಳವಾದ ಮಾತು : ವೆಲ್ಲರುಮಱಿವಂತೆಳೆ [ಪಾಕಾಂ. ೪]ವಾತುಗಳಿಂದ ಸೊಲ್ಲಿಸುವೆನು ಸಿಂಗಸುವೊಲು (ಹರಿಚ. ೧–೪೯).

[ಎಳ್ಕೆ (< ಎಳದು₂) + ಮಾತು]

ಎಳೆವಾರ 'ಎಳವಾರ' ನೋ.

ಎಳೆವಾಳೆ 'ಎಳವಾಲೆ' ನೋ.

ಎಳೆವಾಳ್ಕೆ 'ಎಳವಾಳ್ಕೆ' ನೋ.

ಎಳೆವಾಟೆ 'ಎಳವಾಟೆ' ನೋ.

ಎಳೆವಿದಿರ್ 'ಎಳವಿದಿರ್' ನೋ.

ಎಳೆವಿಸಿಲ್ 'ಎಳವಿಸಿಲ್' ನೋ.

ಎಳೆವೀಲಿ (ನಾ). ಎಳೆಯ ನವಿಲುಗರಿ : ವಿಳಿತ ಮಧುಳಕರಿಳಕರ ಎಳ ಸಿಡುಡೆಳೆವೀಲಿ [ಪಾಕಾಂ. ೨ೀಲಿ]ಯ ಸಿಡುದೊಂಗಲನೆಳೆಳಕ್ಕೆ ದಂಕಾನೆಗಳ (ಕುಪಾಸಾಂ. ೧೧–೩೦). [ಎಳ್ಕೆ (< ಎಳದು₂) + ಪೀಲಿ]

ಎಳೆವುಲ್ 'ಎಳವುಲ್' ನೋ.

ಎಳೆವುಲ್ಲೆ 'ಎಳವುಲ್ಲೆ' ನೋ.

ಎಳೆವೆಟ್ಟು (ನಾ). ಎಳೆಯ ಬೆರಳು : ಪಂಬಲಿಸುತ ಪಾಲ್ಮೊಲೆವೆಡುತೆಳೆ ವೆಟ್ಟು ಚುಂಬಿಸುತವೆ ಮೊಗನೋಡಿ (ಶ್ರೀಕಾಲ. ೨–೩೫).

[ಎಳ್ಕೆ (< ಎಳದು₂) + ವೆಟ್ಟು]

ಎಳೆವೆಣ್ 'ಎಳವೆಣ್' ನೋ.

ಎಳೆವೆಣ್ಣು 'ಎಳವೆಣ್' ನೋ.

ಎಳೆವೆಱೆ 'ಎಳವೆಱೆ' ನೋ.

ಎಳೆವೇಡಿತಿ (ನಾ). ಎಳೆಯ ಬೇಡಿತಿ, —ಪುಳಿಂದಿ: ತೆರೆಪಿಡಿದೀಸುವೆಳೆ ವೇಡಿತಿಯ ಗುರುತರ ಶತಂಬಾದಂಬನುಂ ಮುಳಿಂದಿ ತೋರ್ಪ ಕರಿಣಿಯ ಶಿರಂಗೆತ್ತು ತುದುಂಕುತಿಡರ್ದ ತಡಿಯೊಳ್ಮಂದು (ರಾಜಶೇ. ೬-೨೪ ವ).

[ಎಳ್ಳ (< ಎಳಮ್ಬು) + ವೇಡಿತಿ]

ಎಳೆಸಿ 'ಎಳಸಿ.' ನೋ.

ಎಳೆಸಿಸಿಲೆ (ನಾ). ಎಳೆಯ ಸಸಿಲೆ, —ಮಿಗಾಸು: ಸಕೆಂಪಿನ ಕುಲ್ಲಿ ಯೊಳ್ಕೊಂದೇ ಭಲ್ಲೆಯೊಳೆಸಿಸಿಲೆಯಂಕಳ್ಕದಿಗೆಯ್ದು (ಪ ಪ್ಟಿ ರ. ೧-೧೬).

[ಎಳ್ಕ (< ಎಳಮ್ಬು) + ಸಸಿಲೆ (< ಸಸಿರ)]

ಎಳೆಸು 'ಎಚ್ಚಿಸು' ನೋ.

ಎಳೆಹಗಲು 'ಎಳವಗಲು' ನೋ.

ಎಳೆಹದ (ನಾ). ಹದಕ್ಕೆ ಬರದಿರುವ ಪಾಕ.

[ಎಳ್ಕ (< ಎಳಮ್ಬು) + ಹದ (< ಪದ)]

ಎಳೆಹದಿರು (ನಾ). ಎಳೆಯ ಕಾಯಿ.

[ಎಳ್ಕ (< ಎಳಮ್ಬು) + ಹದಿರು (< ಹದಿರ್)]

ಎಳೆಹಬ್ಬ (ನಾ). ೧. ಶ್ರಾವಣಮಾಸದಲ್ಲಿ ಜಟ್ಟಿಗಳು ಕೆಮ್ಮಣ್ಣನ್ನು (ಹುತ್ತದಂತೆ) ಗುದ್ದಿಮಾಡಿ ಪೂಜಿಸಿ ಸೊಂಟಕ್ಕೂ ಕೈಗೂ ದಾರ ಕಟ್ಟಿಕೊಳ್ಳುವ ಹಬ್ಬ (೪). ೨. ಭಾದ್ರಪದ ಶುದ್ಧ ಅಷ್ಟಮಿ.

[ಎಳ್ಕ (< ಎಱ್ಕ್) + ಹಬ್ಬ (< ಪರ್ಬ)]

ಎಳೆಹರೆಯ 'ಎಳವರೆಯ' ನೋ.

ಎಳೆಹೀಚು (ನಾ). = ಎಳೆಹದಿರು (೪).

[ಎಳ್ಕ (< ಎಳಮ್ಬು) + ಹೀಚು (< ಪಿಚ್ಚು)]

ಎಳೆಹುಲ್ಲು 'ಎಳವುಲ್' ನೋ.

ಎಳೆಹುಲ್ಲೆ 'ಎಳವುಲ್ಲೆ.' ನೋ.

ಎಳೆಹೂಟ 'ಎಳೆಹೂಟೆ' ನೋ.

ಎಳೆಹೂಟೆ, ಎಳಹೂಟ, ಎಳಹೂಟೆ, ಎಳೆಹೂಟೆ, ಎಳೆಹೂಟ (ನಾ). ನೃವಸಾಯದ ಒಂದು ಉಪಕರಣ; ಹಲಬೆ: ಮೊಱೆಯಿಟ್ಟರಾಗಿ ಕರುಗಿಸಿ ಬಿಟ್ಟಿಸಲ್ಪಡಿದಪ್ಪೆ ಕೆಡಿಸಿ ಮೂಗನಂದಿಳೆಹೂಡಿಯಂ ಳಟ್ಟ ಜೆಟ್ಟ ವೆಳಸುವೆ ಬಟ್ಟಬ್ಬುರೊಳಿಸಲು (ಹಱಶಾ. ೪-೧೩); ಹುರಿದ ಮರಳಕೆ ಬೆಟ್ಟುಂ ಗಾಳಿಯೊಳಿಳೆಹೂಟೆಯಂ ಳಟ್ಟಿಯಿಂದೊಳು ಪೋಗಿಂ ತೆಳೆವ ಯಮದೂತರಂ ಮುಱಿದೊಡ್ಡಿ (ನಾಥಪು. ೨-೪); ಹರಳ ಮಧುವರ ಸಂಯ್ಕನವರನು ನಿಷ್ಠಿಲೆಹೂಟೆಯನು ಳಟ್ಟಿಪಸಲ್ಪಿ ಘಾಲ್ಕಾಡಿ (ಕರಣೀ. ೪೫೧-೪); ಬಳವೆಳ ಕೊಡಲಂಜಂಗಮೋಳ್ಕೆರೆವ ಪರಧಿಯೆಳೆಹೂಟೆ ಳಟ್ಟ ಸಲುಯಾ ಶರಣರಂ ಹರಪುರಿಗೆ ಪೋದರಣುಗಾ (ಜೋಡಿಮ. ೧೧ ಸೂಡಕ).

ಎಳೆಹೂಟೆ: ಶರಿತದಿಂದವರಳೆಕಳಹೂಟಮಂ ಕಟ್ಟಿಸಾ ಗಿರಿಯ ಸುತ್ತಂ ಯೆಳಸೆ (ಕಾಸೋಪ. ೫-೧೪). **ಎಳೆಹೂಟೆ**: ಇಱಿಸು ಸೀರಂ ತೋಱಲೀರೇ ಧಿಕ್ಕಿಸೆ ಇದಕೆ ಆರಾಡೊಡೆ ನಿಮ್ಮಿಸಿರಂ ಪಟ್ಟಿಪದ ಸುತ್ತೆಳಕುಟಿ ಹೂಡಿ ಸುವೆ (ಬ ಸ ಪು. ೪೬-೧೦); ಹಳ್ಳಯ್ಯ ಮಧುವಯ್ಯಗಳತೆಳಕಹೂಟಿಯಂ ಕಟ್ಟಿಸೆ (ಚಿಬು. ೬೨-೨೦); ಗಡಿಯೆಲ್ಲಿಯಿಂದ ಹೊರಗಳ್ಗೆ ಎಳಕಹೂಟಿ ಹೂಡಿಸಿ ತೊಲಗಿಸಿದಿಟ್ಟು (ಮಂತ್ರಕ. ೧೩೬-೧೦). **ಎಳೆಹೂಟೆ**: ಎಳೆ ಹೂಟೆಗವರ ಕಟ್ಟಿಸುವುದಕ್ಕಿಂತ ಎಳೆಸಿದುರ್ಪಿವೆ ಸಿನ್ನನು (ಜ ಜ್ಞ ರಾ. ೬-೮೨). **ಎಳೆಹೂಟೆ**: ಶೈಲಪ್ಪಕ್ಷಣ ಲಸತ್ಕ್ರಿಯಪುರಾಂತಕಸ್ಥಲಮೀಳಾ ಲಸದ್ಧೂವ ಕೊಂದಂಕ್ಕಜರನೆಳೆಹೂಟೆಯಂ ಳಟ್ಟಿ ಕೊಲಲು (ವೀಕ್ಷಿಸು. ೪-೭-೩೨); ಪಿಡಿದಿರ್ದ ಖಡ್ಗ ಪಿನಾಕ ಹಲಗೆ ಜಾಣ ಜಡಿವ ಕಾಸೆಯು ಝುಲ್ಲು ಎಳೆಹೂಟೆ ನುಡಿವ ಮದ್ದಳೆ ಮಲಹದೆಯೆಂಬ ವಾದ್ಯದಿಂ ನಡೆದನೆ ವೀರ ಶಿವಭಿರಾಗಿ (ಕರಣೀ. ೪೭-೧೦).

[ಎಳ್ಕ (< ಎಱ್ಕ್) + ಹೂಟೆ (< ಪೂಟ)]

ಎಳ್ಕಳ (ನಾ). ಏಳುಯುದ್ಧ; ಯುದ್ಧ ರಂಗ (?): ಎಳ್ಕಳದೊಳು ನಿಮ್ಮ ಬಲವಾರಾಸಿಯು ಳ್ಕಾಡುವೆನು ತೋಳ್ಬಲದಿ ನಿಶ್ಚಿರನುವ್ವದೇನು ನಿಸ್ಸನೆಲವೊಂ ದೂತ ನೋಳ್ಕಮ್ಮ ಸಮರಭೂಮಿಯೊಳು (ವರ್ಧಮ. ೬-೬೮).

[ಎಳ್ (< ಏಱ್ಸ್) + ಕಳ್ಕ ?]

ಎಳ್ಚರಿಸು 'ಎಚ್ಚರಿಸು' ನೋ.

ಎಳ್ಚರು 'ಎಚ್ಚರ್ಸ್' ನೋ.

ಎಳ್ಚಱಿಕೆ 'ಎಚ್ಚರಿಕೆ' ನೋ.

ಎಳ್ಚಱಿಸು 'ಎಚ್ಚರಿಸು' ನೋ.

ಎಳ್ಚಱು 'ಎಚ್ಚರ್ಸ್' ನೋ.

ಎಳ್ತರ್ 'ಎಚ್ಚರ್' ನೋ.

ಎಳ್ತರ 'ಎಚ್ಚರ' ನೋ.

ಎಳ್ತರು 'ಎಚ್ಚರ್' ನೋ.

ಎಳ್ತಿಯಮ್ಮ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ತಣ್ಣೆಯದ ಎಳ್ತಿಯಮ್ಮನ ಮಗಂ ಮಾದಯ್ಯ (ಮೈಆರಿ. ೧೪೬೬, ೫೫-೬; ೧೦೫೨).

[ಎಳ್ತಿ + ಅಮ್ಮ]

ಎಳ್ಳು 'ಎಟ್ಟು' ನೋ.

ಎಳ್ಳದಿಂಬರ್ 'ಎಟ್ಟತ್ತು' ಪರಾ.

ಎಳ್ಪಟ್ಟು 'ಎಟ್ಟಟ್ಟು' ನೋ.

ಎಳ್ಪಿಸು 'ಎಟ್ಟಿಸು' ನೋ.

ಎಳ್ಮಡಿಯರ್ (ನಾ). ಒಂದು ಹೆಸರು: ಸಾಕ್ಷಿ ಳೂಡಲೂರ ಪೊಣ್ಮಲೂರು ಎಳ್ಮಡಿಯರು ಬದಿರಿಯರುಮರ್ (ಮೈಆರಿ. ೧೪೧೬, ೧೩-೯; ೭೭೬).

[?]

ಎಳ್ಳಗೆನೆ (ನಾ). ಅಗಸೆ ಗಿಡದಲ್ಲಿ ಬಿಡುವ ಒಂದು ಜಾತಿ: "ಅತಸೀ, ಉಮಾ, ಕ್ಷುಮಾ – ಈ ೩ ಎಳ್ಳಗಸೆ" (ಹಲಾಯು. ೧೫-೪೨೮); "ಉಮೆಯೆಸನ ಳ್ಳೆಳ್ಳಗಸೆ" (ಮಂಗಾರಾ. ೧೧೦-೫೫); ಎಳ್ಳಗಸೆ ಖಂ ೨ಕಂಳ್ಳೆ (ಕೃವಾಕಾ. ೨೩ಖಂಂ. ೧೬). [ಎಳ್ಳ (< ಎಳ್ಳ್) + ಅಗಸೆ]

ಎಳ್ಳನಿತು (ಅ). ಎಳ್ಳಿನಷ್ಟು; ತೀರಸ್ವಲ್ಪ; ತುಸು: ನಿಮ್ಮೊಳ್ಳೆಳ್ಳನಿಂ ದೊಷಮನುಂಟುಮಾದರಿರಿಯಂ ಕಟ್ಟಿಂತೆ ಸಂದಪ್ಪುದೊಂದನೆ ಳೇಳ್ದು (ಪಂಚಭೂ. ೪-೧೩); ಸಂಪದದೊಳ್ಳಳಿತಂ ಕುಡೆ ಕುಬೇರನಾದಂ (ಬಸರ. ೯-೧೩೪); ಒಡಲುಮೇಲೆಳ್ಳನಿತು ಮೇ ೧ ಹ ಪ ಹಿಡಿಯದಿವರೊಕಾದರ (ಶಾಮ್ಬಪ್ರಾ. ೩-೨೪); ಜಾಣಕೇರ ನಿಸ್ಪೆಡೆಯೊಳಗೆಳ್ಳಿಕ್ಕೆನ ತಕಾಡೆ ಯಬಿಡದ ಕಾರ್ಯಗಳ ಜಾಣಿಸಿಕೊಂಡೆನಾದೊಡೆ (ಕಂಂದ. ೬-೧೬೪); ನಾಸಿಟ್ಟ ಕಾಸನವ ಎಳ್ಳಸು ಲಂಘಿಸವು (ಕವಿಸೋ. ೨೦).

[ಎಳ್ + ಅನಿತು (< ಅನಿತ್ತು)]

ಎಳ್ಳಮಾಸೆ (ನಾ). ಮಾರ್ಗಶಿರ ಮಾಸದ ಅಮಾವಾಸ್ಯೆ.

[ಎಳ್ಳು (< ಎಳ್ಳ್) + ಅಮಸೆ (< ಅಮಾವಾಸ್ಯೆ)]

ಎಳ್ಳಱ್ಪು (ಅ). = ಎಳ್ಳನಿತು: ಎಳ್ಳಱ್ಪು ತಪ್ಪುದರೆ ಯಮನಾಳು ನರಳಲ್ಕೆ ಎಳೆವೊಯ್ವರೆಜ್ಜಱಕೆ (ಪುರಂದ. ೧೧-೧೬೦-೨); ಇದ್ದರೆಲ್ಲಿ ಎಳ್ಳಱ್ಪು ಸಂಕಯವಿಲ್ಲದಾದರು (ವಿಜಾಪ. ೯). [ಎಳ್ಳು (< ಎಳ್ಳ್) + ಅಱ್ಪು]

ಎಳ್ಳಿದಿಕೆ 'ಎಳಿದಿಕೆ' ನೋ.

ಎಳ್ಳಿದು 'ಎಳಿದ' ನೋ.

ಎಳ್ಳು 'ಎಳ್' ನೋ.

ಎಳ್ಳುಂಡೆ (ನಾ). ಎಳ್ಳಿನಿಂದ ಮಾಡಿದ ಉಂಡೆ; ಜಿಗುಳಿಲಿಂಡೆ: ರಿಸಿಯರಂ ನಂದಿಮತ್ತಂ ಕಂಡು ಕಾರುಣ್ಯದಿಂ ನಿಜಾಸಿ ಎಳ್ಳುಂಡೆಯನಿಕ್ಕಿ ದೊಡೆ (ಪಾಣ್ಡಾ. ೧೫೭-೨); ಎಳ್ಳುಂಡೆ ಜೇನುತುಪ್ಪ ಗಣನಾಯ್ಕ ನಮಗೆ ವಿದ್ಯಾವ ಕಲಿಸಯ್ಯ ಗಣನಾಯ್ಕ (ಜಾಗತೆ. ೧). [ಎಳ್ + ಉಂಡೆ]

ಎಳ್ಳುಚಟ್ಟಿ (ನಾ). ಎಳ್ಳನ್ನು ಹಾಕಿ ಮಾಡಿದ ಚಟ್ನಿ : ರಾಗಿರೊಟ್ಟಿಗೆ ಎಳ್ಳುಚಟ್ನಿ ಬಲುರುಚಿ (ಜಿಪಾ). [ಎಳ್ಳು (< ಎಳ್) + ಚಟ್ನಿ]

ಎಳ್ಳುಬೆಗಳಿ (ನಾ). ಎಳ್ಳು ಮತ್ತು ಬೆಲ್ಲ ಸೇರಿಸಿ ಮಾಡಿದ ಸಿಹಿ ತಿಂಡಿ. [ಎಳ್ಳು (< ಎಳ್) + ಬಗಳೆ (< ಬಗುಳು)]

ಎಳ್ಳುನೀರು (ನಾ). ತರ್ಪಣ ಕೊಡುವಾಗ ಬಿಡುವ ಎಳ್ಳು ಮತ್ತು ನೀರು; ತರ್ಪಣ ಕೊಡುಗೆ.

ಎಳ್ಳುನೀರುಬಿಡು = ೧. ತಿಲೋದಂಜಲಿಯನ್ನು ಬಿಡು; ತರ್ಪಣ ಕೊಡು. ೨. (ಆಲಂ) ಅಸೆಬಿಡು : "ಈ ಹಾಳು ಸರ್ಕಾರೀ ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಎಳ್ಳುನೀರು ಬಿಟ್ಟುಬಿಡಪ್ಪ!" ಎಂದು ಒಂದೊಂದು ವೇಳೆ ಹಾಡಾಡು ತ್ತಿದ್ದರು (ರಾಗಿ. ೨). [ಎಳ್ಳು (< ಎಳ್) + ನೀರು (< ನೀರ್)]

ಎಳ್ಳುನೀರೆರೆ 'ಎಳ್ಳುನೀರಿಜ್ಜೆ' ನೋ.

ಎಳ್ಳುನೀರೆರಿಜ್ಜೆ, ಎಳ್ಳುನೀರೆರೆ (ಕ್ರಿ). ೧. ಎಳ್ಳು ನೀರು ಬಿಡು. ೨. (ಆಲಂ) ಅಸೆಬಿಡು ತೊರೆ : ಪಾರ್ವರೆಲ್ಲರುಂ "ಗೃಹಿಣೀ ಗೃಹ ಮುಚ್ಯತೇ" ಎಂಬುದು ಗತಿಯಪ್ಪುದೆ ಗೃಹಮಲ್ಲಿತ್ತೆಂದು ಗಾರ್ಹಸ್ಥ್ಯ ಕೈಳ್ಳುನೀರೆರೆದು (ಅರ್ಥಪ್ರ. ೫-೬ ಪ). **ಎಳ್ಳುನೀರೆರೆ**: ೨. ಅವರ ಸುಖ ಸಂತೋಷಗಳಿಗೆ ಎಳ್ಳುನೀರೆರೆದು (ಪುಸರು. ೧೪೦).

[ಎಳ್ಳು (< ಎಳ್) + ನೀರ್ + ಎಱ್ಱಿ]

ಎಳ್ಳುರೇವಡಿ (ನಾ). = ಎಳ್ಳುಚಿಗಳಿ (೪).

[ಎಳ್ಳು (< ಎಳ್) + ರೇವಡಿ]

ಎಳ್ಳೆಣಸು (ಕ್ರಿ). ಅಲ್ಪವಾಗಿ ಭಾವಿಸು : ಪಲರ ಮುಸಿಯ ಫಲಬಿಲ್ಲದುವ ಸೊಲ್ಲನೆಳ್ಳಷ್ಟುಮೆಳ್ಳಡಪರುಂ (ಕಂಚಿಕಾ. ೧-೫೦-೧).

[ಎಳ್ + ಎಣಸು]

ಎಳ್ಳೆಣ್ಣೆ (ನಾ). ಎಳ್ಳಿನಿಂದ ತೆಗೆದ ಎಣ್ಣೆ : ತಪ್ಪದೆ ಅಳ್ಳಂಗದ ಯಿಕೆ [ಕೈ.೨೦೫ ಅಂಬಲದ (ಬೊಂಗಾಂ. ೧೪೪೦, ಉಮುಬೆ. ೧೧೬-೬೨ ; ೧೪೭೫); ಎಲೆ ೫೦ ಎಳ್ಳಿಂತೆ ತೇವರಪೊಣಯಿಳೆ ರಂಗ ಪೂಜೆಗೆ (ಎಳ್-VI, ಮೂಡಗೆ. ೪೦-೧೬ ; ೧೫೭೨); ಕೈಲಂ – ಕುಂಬರುಳ್ಳ, ಎಳ್ಳೆಣ್ಣೆ (ಒಷ್ಟಿ. ೬೨).

[ಎಳ್ಳು (< ಎಳ್) + ಎಣ್ಣೆ]

ಎಳ್ಳೈಸು (ಅ). ಎಳ್ಳನಷ್ಟು ; ತೀರಸ್ಪಲ್ಪ ; ತುಸು : ಧಾತುಯಾದಮು ಪವನಸುತಳೆಳ್ಳೈಸು ಮಿಡುಕದು ಬಾಲ ಅಭಿಧೃಜ್ಞಾಸ ಲಕ್ಷಣಯಲಡಿ ಗಡಿಗೆ (ಕುವ್ಯಾಚ. ೧೧-೧೯); ಪನಸಜಂದರೆಳ್ಳೈಸು ಮಿಡುಕದ ತೆರದೊಳ ಸುವನು ಸೂರೆಗೊಳ್ಳುವನು (ರಾಮಾಸಂ. ೬-೧೧೪).

[ಎಳ್ಳು (< ಎಳ್) + ಐಸು (< ಅಯ್ಸು)]

ಎಱಂಕೆ, ಎಱಂಕೆ, ಎಱಕೆ, ಎಱಕೆ, ರೆಕ್ಕೆ, ಱೆಂಕೆ, ಱೆಕ್ಕೆ (ನಾ). ೧. ಹಾರಲು ಸಹಾಯವಾಗುವ ಪಕ್ಷಿಗಳ ಪಕ್ಕ; ಛದ : "ತನುರುಚಂ . . . ವಾಜಿ, ಪಕ್ಷಿ – ಱೆಗಳ್ ಎಱ್(೦)ಕೆ" (ಹ ಯಾ. ೪೦-೦೬); "ಎಱಂಕೆಯೆಂದು ಪಕ್ಕಮೆಂದು ಪಕ್ಷ" (ಕಪಾಸಾ. ೬-೧೧೧); ಬಲಿಯ ತನ್ನದೊಂದು ಬಲಗಱದಗುರ್ವಿನೊಳೆಮ್ಮಜಂಕೆಯಂ ಕುಲಿಶ ದಿನಿಮರ್ದಿಸಿದಂ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೪೬ ಕಂದ್ರಕ್ಕ); ನಿರ್ವಕ್ಕಿಗಳೆಜಂಕೆ ಯಿಂದುದಿರ್ದ ಪಕ್ಷಗಳಂ ನಾಂದು (ಕಾಂದಂಳ. ೧೧೬); ಇಱಂಜಿಕೆಜಂಕೆ ಮೂಡಿದಂತೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೯-೨೧೧); ಬಾಲಬಿಹಂಗಗಳೆಜಂಕೆಯೊಳ ಱಂಕೆಗೊಂಡು ಪಾಱಲನುಸಾಗಿ (೧೦೪. ೧೧-೧೨೮ ಪ); ಎಱಂಕೆಗಳ ಜಪಜಪದ ಕುಱಪುಗಳ್ ತಾನ್ ಸೃಷ್ಟಮಾಗಿರ್ದತ್ತು (ಅಂತಗೊ. ೪೫-೬೨). **ಎಱೆಂಕೆ**: ೧. "ಎಱಂಕೆಯೆಜಲ್ . . . ರೆಕ್ಕೆ" (ಕಪಾ. ೬೬) ; ಪಂದಿರು ಕುಲುಂಕದಿರೆರಂಕೆಗಳ (೧೧೭೦. ೧೫). **ಎಱಕೆ**: ೧. "ಎಱಕೆ (=ಎಱಂಕೆ)–ರೆಕ್ಕೆ, ಪಕ್ಷ" (ಕಪಾಕಾಂ. ೧೧೫). **ಎಱಕೆ**: ೧. ಅಲ್ಲಲ್ಲಿಗೆ ನಾಂದಿಜಕೆಗಳಂ ಏದಿರೆ ಕೆದಱುವ ತುಂಡುಱಂ ಮಂಜು ಮಸಗೆ (ಕಾಪಂಳಾ. ೫೧೬) ; ತುಂಡುಱಂದೆಜಕೆ ನಾಂದಾಂಡೋಕಾತೋಳಮಂಜರಿಯಂ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೨-೩೬) ; ಹುಲಿಗೆ ಧೈರ್ಯವನೆಜಕೆಗಳಸಹಗಳಿಗೆ ಱಳರಿಗೆ ಲಕ್ಷ್ಮಿಯನು (ಶುವ್ಯಾಳ. ೬-೭). **ರೆಂಕೆ**: ಕಮ್ಮ ನೆನೆದೂಡಮ್ಮನ್ನ ಗಾನದ ಪಕ್ಕ ರೆಂಕೆಯಂ ಮುದುರಿ, ಕಣ್ಣಮೆ ಮುಚ್ಚಿ, ಕಾವ್ಯ ಕೂರುವುದಳ ಮೊಟ್ಟೆಯ ಮೇಲೆ (ಧಾಪಗೀ. ೬೬). **ರೆಕ್ಕೆ** : ಕಾಲಿಗೆ ರೆಕ್ಕೆ ಬಂದಿರುವಂತೆ ಹೋಗು ತ್ತಿದ್ದ (ಶಾಣಾ. ೨೦) ; ರೆಕ್ಕೆಗಳನ್ನು ಮುದುರಿಕೊಂಡು ಆಕಾಶದಿಂದಿಳಿದು (ಹ್ಯೂಗಿವಿ. ೭೯). **ಱೆಂಕೆ**: ನವಿಲ ಱೆಂಕೆಗಳ ಪಿಡಿದು ಕೆಳಲಿವರ್ದರುಂ (ವೀಕ್ಷಣ. ೨-೬-೧). **ಱೆಕ್ಕೆ**: ೧. ಪೇಱರಾಜ ಱಕ್ಕೆಯುನಳುರ್ಕದು ನೆನ್ನೊಡನಾರುಮೆಯ್ದೆ (ವೀಪುಚ. ೧-೧೨೦) ; ಱಕ್ಕೆಯ ಕೊಡಹಿ ಹಾರಿತು (ಪಲಚ. ೩-೨೧) ; ಱಕ್ಕೆವಂತಂ ಗರುಡಂ (ಕಬ್ಬಾಸು. ೪೦೨ ಪ್ರಯೋ). ೨. ತೋಳು; ರಟ್ಟೆ (ದಕ. ಪ್ರಾದೇ).

[ದೇ. ಱ ತಮಿ. ಇಱ್ಪಿ, ಇಱಕು, ಇಱಕ್ರ್, ಇಱಕ್ಕೈ ; ಮಲ. ಇಱಕು, ಱೆಜಕು ; ಕೊಡ. ರೆಕ್ಕೆ ; ತುಳು. ಎಱಂಕೆ, ರೆಂಕೆ ; ತೆಲು. ಎಱಕ್ಕ ಱಕ್ಕೆ, ರೆಕ್ಕ ; ಕೋಲಾ. ರೆಡಪ, ರೆಪ್ಪಾ ; ನಾಯ್ಕ. ರೆಕ್ಕ, ರೆಪ್ಪ ; ಪರ್ಜ. ರೆಕ್ಕ]

ಎಱಂಕೆವನಿ (ನಾ). ರೆಕ್ಕೆಯಿಂದ ಉದುರಿದ ಹನಿ, —ತುಂತುರು: ಪಾಲುವ ಹಂಸಂಗಳೆಸವೆಱಂಕೆವನಿ (ವಿಪ. XIII. ೩೩೧-೩೦ ; ೨೭೨).

[ಎಱಂಕೆ + ಪನಿ]

ಎಱಂಕೆವಿಡಿ (ಕ್ರಿ). ರೆಕ್ಕೆಯನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿ ಹಿಡಿ : ಪಾಲುವ ಪಕ್ಕ ಗಳೆಜಂಕೆ[ವಿಡಿದುರ್ದ್] ತಂಪಪಿನಲ ತುಂತುರ್ವನಿಯ ತುಲ್ಲಗಲುಮಂ (ಶಾಡಂಾಸಾ. ೫೩೬). [ಎಱಂಕೆ + ಪಿಡಿ]

ಎಱಂಗುಹ 'ಎಱಗುಹ' ನೋ.

ಎಱಕೆ, ಎರಕೆ, (ನಾ). ಪ್ರೀತಿ ; ಪ್ರೇಮ; ಅನುರಾಗ : "ಎಱಕೆವಲಿ ಪ್ರಾಧ್ವವೆಂದೊಂಭಧಾನಮೆಳ್ಕುಂ" (ಮೃಗಾಸಾ. ೧೪೨-೨೪) ; "ತಳ್ಳು, ಅಜ್ಜಲು . . . ಎಱಕೆಂ, ಓವು – ಈ ಲ ಸ್ಕೆ (ಹಳ್ಳಿ ಪಿಸರ್" (ಕಪಾಸಾ. ೧೯-೩೧೦) ; ದರಹಸಿತಮುಖಲಲಯೆ ಪೆಟ್ಟುಮೆಱಕಮನಿಡೆಯೊಳ್ (ಕಪಾಸಾ. ೬-೧೩೦) ; ದಿನಕರನಮಿಂದ್ರಮಂ ಏಕತನಯರ ಪೆಸರೇಗಿ ಡೆಸಿ ಕವಿಂ ಗೆಲವನೆ ಪೂತನೆ ನುಡಿಯೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧೩-೧೪೨) ; ಪಾಂಡವರೆಱಕೆ ನಿಮ್ಮೊಳು ಪಿರಿದು (ಶುವ್ಯಾಳ. ೧-೩೬) ; ಶ್ರೀರಘುಪ್ರಭವರಂ ಶಾಂತಿವೆರಸು ಕಟ್ಟಿಱಕೆಜ ಸಲ್ಲಾಪಂ ಬ್ಲೈಗಿಸೂಳ್ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೩೧-೨೦). **ಎರಕೆ** : ಮರುಗುವ ಮರಿಗಾಗಿ ಎರಕವನೆರೆಯದುದ ಮರುಳವು ಮರುಳವೆ ರಾಮ ರಾಮಾ (ಸೂರ್ಯಾಸಾ. ೪೨-೩) ; ಒಂದು ಜತೆ ನಾಯಿಗಳಿದ್ದವು . . . ಎಷ್ಟು ಎರಕವಿತ್ತು (ಜಾಕ್ಷಿಪ. ೧೩).

ಎಱಕದವ = ಪ್ರೀತಿವಾತ್ಸಲ್ಯನಾದವನು ; ನಲ್ಲ ; ಇನಿಯ : ಅರಸ ತಾನೇ ಹರಿಹರುಂ ತನ್ನೆಱಕದವರೆಯ ಬಿಡದೆ ಸಲಹುವ ಕರುಣವಂತಮಿಪ ರಾಯ ಗಡುನಿತ ವೀರವರಿಯನಪನ (ಶುವ್ಯಾಳ. ೧೫-೩೧). [?]

ಎಱಕ್ಕೆ (ನಾ). ಬಾಗುವುದು; ನಮಸ್ಕರಿಸುವುದು. 'ತಲೆಯೆಱಕ್ಕ' ಪರೂ. [ಎಱಗು + -ಕ್ಕೆ]

ಎಱಕೆಂಬೆಯು (ಕ್ರಿ). ಪ್ರೀತಿಯುಕ್ತವಾಗು ; "ಎಱಕಂಬೆತ್ತು = ಎರಕ ಹೊಯ್ಯು" (ಕಂಚಿಕಾ. ಕೋಪ) : ಪೃಥ್ವಿಯುಂ ಮದೀಯ ಸುತರೊಳ್ ವೈಕರ್ತನಂ ನಿಸ್ಸಮಂ ಏಜಾಸಲ್ಲಾರ್ಯಮನೆಱಕಂಬೆಯೆಂದು ಮನದೊಳ್ ನಂದಿದಕ್ಕಿಲ್ಲಿ ಪೊಲೆಬಳಕಂಬಿತ್ತಿರೆ ಕಾವೆನೆನ್ನ ನುಡಿಯಂ ಕೆಯ್ಯೊಡ ಕಟ್ಟಾಯಮಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೩-೧೪೯). [ಎಱಕ್ಕ + ಪೆಬ್ಬು]

ಎಱಕಲು (ನಾ). ಸುರಿತ; ಬಲಪಾತ; ನೀರ್ ಬೀಳು : ದೊಡ್ಡಗುಡ್ಡೆಯ ನೀರ ಎಱಕಲಿಂದಂ ಪಹುವಲು (ಮೈಆರಿ. ೧೪೪೦, ೨೮-೧೭ ; ೧೫೧೦). [< ಎಱಗು + -ಕಲ್ಲು (< -ಕಲ್ಲ್)]

ಎಱಪು (ನಾ). ನಾಳ; ಟೊಳ್ಳುಕಾಂಡ; "ದೊನ್ನೆ ; ಜೀರ್ಕೋಳವೆ" (ಪ್ರಭಾಣ). ಕೈರವಜಿಜಕನೊಳು ಲಸತ್ಕೈರವದ ಮಕರಂದಮಂ ತೀವಿ (ನಂದಿಮಾ. ೬-೬೨). [?. / ತಮಿ. ಇಱಪು = ಗರಿಯ ಕಾಂಡ]

ಎಱಪುಮತಿ (ನಾ). ಆಮಿಶಿನ ಮೇಲೆ ಹಾಕುವ ತೆರಿಗೆ; ಆಯಾತ ತೆರಿಗೆ: ಕಪ್ಪಲಿಕೋಗು ನಂ ಂಬಾನು ಮುಂತಾದ ಊರುಮೇಗಳ ಯೆತ್ತುಮಿ ಎಱಪುಮಿ ಸಹ ಪಡವಾಣ ಸುಂಕ (ಸೌ ೫ ಇ. IX–ii, ೫೫೧–೬ ; 1532). 'ಎತ್ತುಮತಿ' ಪರಾ.

[← ತಮಿ. ಇಱಪ್ಪುಮತಿ]

ಎಱಿಕೆ 'ಎಱಂಕೆ' ನೋ.

ಎಱಿಕೆವೆಟ್ಟು (ನಾ). ರೆಕ್ಕೆಯುಳ್ಳ ಪರ್ವತ: ಗುಬವಂ ಪಕ್ಕಂ ಪಿಱಕರ ಮಱಲ್ಲ ಪೆರ್ವಾವು ಕೋಡಿ ಕೋಡುಂಗರ್ ಮತ್ತಿವಱ ಮದಮರ್ದಿಯೆನೆ ಕತ್ತೊಡಲಿಗೆ ಪೆರೆಯಮದೆಱೆವೆಟ್ಟಿನ್ ಕರಿಗಳ್ (ಹಂದ್ರ ಪು. ೧೧–೮೨). [ಎಱಿ (< ಎಱಂಳಿ) + ವೆಟ್ಟು]

ಎಱಗು (ನಾ). ಒದ್ಯಾತನ ಹೆಸರು : ಱ[ಮಾ]ರ ಎಱಗನುಂ (ಎಸಾ. IX, ೨೧–೧೦ ; 800) ; ಕಾಮಶ್ರೀಗ ಎಱಗರ್ (ಎಳ. VII, ಶಿವಮೊ. ೪–೪೪ ; 1177) ; ಮಜ್ಜಿಂಯ ಪರಸಕಿಯರ್ಗಱ್ಱಜಿಗಳಕ್ಕುತನ್ಬಲದನ್ನ ದೈವತ್ಕಾರ್ಯಂ ಮಜ್ಜಿಯಪ ಪ್ರಜಿಧನೆಯೊಡ್ಡಳ್ಳಿಱಗನೆಱಿಱಗನೆಱಿಗನ್ನೆಪ ನೆನೆ ನೆಗಱ್ಚಂ (ಎಳ. VIII, ಸೊರಬ. ೧೪೦–೨೨ ; 1198) ; ಎಱಗನ್ಯಪಕಿ ಯಾತ್ಮೋದ್ಭವಂ ಏಟ್ಟಿದೇವಂ (ಸೂತ್ರಸು. ೧–೧೪). [?]

ಎಱಗು (ನಾ). ಮರುಳ್; ದಡ್ಡ ; ಎಗ್ಗೆ : ಎಱಗ ಹೋಗೆನೆಂದೊಡ ಜಿಯೆ ಪರಮಾತ್ಮನೇ ನೆಱೆ ಶಿವಿಗಾಂ ಪಿರವಮನಱಿಲ (ಮಹೀದಿ. ೫–೧೪). [ಎಱಗು + -ಱ್ಕ]

ಎಱಗಲ (ನಾ). ನೊಣ (?): ಎಱಗಲಾ ಪೀಲಿರ್ದೊಡಮಜಗುಗು ಮಜ್ಜಯಲ್ಕೆ ಮೇಲೆ ಮತ್ತೆಱಗುಂ ಸಂದೆಱಿಯೆಂ ಕರ್ಪುರಿಮಿರ್ದೊಡ ಮಜ್ಜಿಪಿಲ್ಲದ ಜಡರುಮದಱ ಸಮನಾಗಿರ್ದರ್ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೨–೨೨೬). [?]

ಎಱಗಿಲಿಛೆಂಡಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಿರುದು (?): ತೊಜಪರ ಕುಳಕ್ಕೆ ತಳಕಂ ಬಜಸಿಡಿರಿದಾಂಪ್ತ, ವೈರಿಗಂ ಕೊಪ್ಪರ್ ಜನಕ್ಕೆಱಗಲ್ ಛಂಡಿಯ ನಿಪ್ಪಂ ಕಱಿಮಱ್ಱಿಯುಪ್ಪೊಳ್ಳಂಡ ಕಾವರವುಂಡಂ (ಕಾ. I, ೨೯–೧೫ ; 1148). [?]

ಎಱಗಾರಿ 'ಎಱಿಗಾರಿ' ನೋ.

ಎಱಗಿಸು, ಎರಗಿಸು (ಕ್ರಿ). ಎರಗುವಂತೆ ಮಾಡು ; ನಮಸ್ಕರಿಸುವಂತೆ ಮಾಡು ; ಬಾಗಿಸು : ಕೀಱಿ ನಿತ್ಯಿಯೊಳ್ ಬಾಳಂ ನಿರ್ನಿರ ಮೂಱಿ ಜಲದಿಂಱಿಗಿಸಿರಲಿರೆ ಧರತಂಗಳುವೆಱಕಮಂಜಸಿಯಲ್ತೇ (ಅರಿಷ್ಟ. ೧೯–೭೫) ; ಅರಿರಾಜ ಮಧುಕರೆ ಕದಂಬುಮಂ ಪಿಜ ಪದಾಂಬುಜ ಕೈಜಸಿಗಿಸುಂ (ಪಂಚತಂ. ೨೧೧–೧೩) ; ಮುಂಕೊಂಡ ಮಹಾವ್ರತಮಂ ಪಱೆಪಡಿಸದ ಕಿಪ್ಪ ಪರಗ್ರಹಕ್ಕೊಂದಿಸುಂ ಚಿತ್ತವನು ಎಱಿಸದ (ಜಯಾಕಾ. ೧–೫) ; ಅಗ್ರಜನ್ಗೆ ಭಯದಲ್ಲಿದ್ದ ಸುಗ್ರೀವನ್ನ ಕಂದು ಲಕ್ಷ್ಮಣ ಕಾಗ್ರಜನ್ಗ ಪಾದಕಮಲಗಳಿಗೆಱಗಿಸಿ (ಕುಸಂ. ೧–೨೨೯–೧) ; ಕಿಂದು ಪಂಡಾಗ್ರಿ ಮಧ್ಯದೆ ತಪಗೆಯ್ದು ಕಂದು ನಿನ್ನಡಿಗೆಱಗಿಸುವೆ (ಕಂಪಪು. ೧೦–೫). ಎರೆಗಿಸು : "... ಬಂಕಮೀಸ, ಬಂಬೇಸ. ಈ ಜನರ ಯಾವುದಕೆ ಎರಗಿಸದೆ !" ಎಂದು ಅವರೊಳಗೆ ತಳಮಳಿಸಿದರು (ಪಸರಾ. II, ೬೨).

ಎಱಗಿಸಿಕೊಳ್ = ನಮಸ್ಕಾರ ಮಾಡಿಸಿಕೊಳ್ಳು : ಹರಿಕೆಯ ನಲಿಕೆಯ ಸೇನೆಯನುಮುಗೆಱಿಯಂಯ ಧರವಸದಿಂ ಕೈಕೆಯುತಿನ್ನುಳಿದಾ ಸುರಪರಿವೃತ ಪರಮನೆಱಗಿಸಿಕೊಂಡಾಕ್ಷಣದೊಳೆಱಗ್ಗುದನಾ ಸಭೆಗೆ (ವೀರೇಶ. ೧–೧೪). [ಎಱಗು + -ಇಸ್ಸು]

ಎಱಗು$_1$, ಎರಗು, ಎರ್ಗು, ಏಱು (ಕ್ರಿ). ೧. ಬಾಗು ; ನಮಸ್ಕಾರಮಾಡು ; ಅಡ್ಡಬೀಳು : "ಎಱಗು – ಪ್ರಣತೇ (ನಮಸ್ಕರಿಸು) " (ಕ ಮ ಧಾ) ; ಪರಗತ ನೆಗೆಯುಂದಿರ್ದಂ ಗುರು ನಾಗ್ಕರಂದಱಿಯಲಿ ಮುಖಾವರೆಯಂ (ಕವಿರಾ. ೧–೫೯) ; ಮಹಾದೇವಿ ತಾನೆ ಕಾಲಂ ಕರ್ಷ ಭೋಗರಕಗೆಱಿಯಿ ಕುಳ್ಳಿರಿಸಿ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೭೪–೧೨) ; ಶಿಷ್ಟಂ ಏಿರಿಯಂ ಸದ್ಭಕ್ತಿಯಿಂ ಬಂದೆಱಗುವ ತೆಱದಿಂ (ಇಂದಪು. ೩೦೧) ; ಸಂಗ ಕರಕೆಂದವರ ಪದತಳ ಕೈಜಗುಂ (ಬಸರ. ೩–೧೩೨) ; ಗುರುವಿಂಗೆಱಗಿ ಕಲಿತರು ಸಕಲ ವಿದ್ಯೆಗಳ (ಕುವ್ಯಾಲ. ೬೦೨. ೧೪–೧೩೬). ೨. ಬೀಳು : ತಾನುಂ ಪಲವು ಎನು ವತ್ತು ಎಯ್ದೂದೊಡಪ್ಪದಪ್ಪೊಲ್ಲಕೆಪಂಜರಡೊಳೆಱಗಿ ಭೀತ್ಯುದ್ಭಾಸ್ತೆ ನೆಲಮುಟ್ಟದೆ ಏ ಜ್ಞೋ ನಾ ನ್ (ಎಳ. VIII, ಸೊರಬ. ೧೦–೮ ; 800). ೩. ಮೇಲೆ ಬೀಳು ; ಮುತ್ತು ; ಆವರಿಸು : ಕಳ್ಳರ್ ಬಟ್ಟಗಟ್ಟು ಮೇಲ್ತಾಯ್ಕೆಱಗಿ (ಪಜಾಗ. ಇಱಿದೊಡೆ (ಪಜಾಗ. ೭೬–೧೪) ; ಆಳೆ ಯೆಱಗದಿರಲನಲುಗದೆ ರವಿಕರಂ ಪುಗದ ... ಮಾಸಲ ಮೊಗ್ಗೆಯಂ ಕೊಂಡು (ಬಸರ. ೩–೧೪) ; ಕವಲುಮನುಬಲಿಯಂ ಮಧುಭ್ರಾಂತಿಯಂಕಿಂ ಕುಳಕ್ಕೆಱಗುವ ಧೃವರಿಂಗಂತೆ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೩೪–೯). ೪. (ಮೇಲೆಬಿದ್ದು) ಹೊಡೆ ; ಬಡಿ : " ಮೋದಲೆಂದುಂ ಮಾಜ್ಜೆಂದುಂ ಎಱಿ ದವೆಂದುಂ ಎಱಗೆಂದುಂ ಪೊಯ್ವುದು " (ಶಕಾಸಾ. ೩೦–೬೨೪) ; "ಎಱಗೆನೆಮೋದೆನೆ ಪೊಯ್ವುದು " (ಶ ವಿ ಸಂ. ೨೫೧) ; ಎಱಿದಿಸುರನ ಗದೆಯ ಘಾಯಕ್ಕೆ ತರಹರಿಸಿ (ಕುವ್ಯಾಲ. ೬೦೩. ೧೯–೯). ಎರಗು : ೧. ಎರಗುವ ಏನಗೆ ಈಗಲೆ ಹೊರಗೆ ಪೋಪೊಪೊಪೋಪೋ (ಕಪಪು. ೨–೬೧) ; ಈಚಣ್ಣ ತಂದೆಯ ಅಡಿಗಳಿಗೆ ಎರಗಿದ (ಹಾ ಹುತ್ತ. ೯೨). ಅಂಬುಧಿಯಿಂದಾ ಬರುವ ಳುರಿಗಳು ಎರಗಿ ಬರುತಿಹ ಗಂಡುಮ್ಮಗಗಳು ... ಬಳಸಿ ಮೆರೆದವರಣ್ಮಂ (ಗೋಕಾಡು. ೩–೧೫) ; ಬರಿಡಿಱುಗಳು ಎತ್ತಿತ್ತಲೂ ಎರಗಿಬಾರಂಭಿಸಿ ದುವು (ಬಡಾರಿ. ೧೪). ಎರ್ಗು$_1$: ೧. ಮೂರ್ಗಾಸಂಗರ್ ನೃಪರೊಡ ಗರ್ದಿಂ ಕಾಣ್ಕೆ ಸಹಿತೆಗುರ್ತಂ ಸಹಕಾರ ಸಾರ್ಗುತಂ (ತಪಮು. ೩–೯).

ಎರಗಿಬೀಳು = ಮೇಲೆ ಬೀಳು ; ಆಕ್ರಮಿಸು : ಅಣ್ಣನ ಮೇಲೆ ಹೀಗೆ ಎರಗಿ ಬೀಳುವನೆಂದು ಕಲ್ಪಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಲೂ ಇರಲಿಲ್ಲ (ಅಲಹೊ. ೬೬).

...[ದೇ.] ತಮಿ. ಇಱಪ್ಪು, ಇಱು ; ಮಲ. ಇಱಕ್ಕು ; ತುಳು. ಎರಗು ; ಕೊಡ. ಎರ್ಂಗ್ ; ಕೋಟ. ಎರಿಗು, ಎಱಗು ; ಕುವಿ. ರೆಱಲ್, ರೆಲ್ಸೆ ; ಬ್ರಾಹೂಳ. ದರಿಂಗ್, ದಾಂರಿಂಗ್, ದಾರಿಂಗಿಗ್"]

ಎಱಗ್ಮು (ನಾ). ಮೂರ್ಖತನ; ದಡ್ಡತನ : "ಕಡಿವಡೆ ಗಾಂಪರನ ವೆಱಗು " (ಕಬ್ಬಮಂ. ೪೫). 'ಎಗ್ಗು' ಪರಾ. [?]

ಎಱಗುಹ, ಎರಗುಹ, ಎಱಂಗುಹ (ನಾ). ಮೇಲೆ ಬೀಳುವಿಕೆ : "ತೆಂಗುಹಂ = ಹಕ್ಕಿಯೆಱಗುಹಂ" (ಕ ಮ ಪ. ಪರಿ. ೨). ಎರಗುಹ : ಗರುಡದೇವನೆರಗುಹಕ್ಕೆ ಹೆದರಿದ ಮೂಷಕ (ಬೆಟ್ಟಅ. ೧೪೯–೨೬). ಎಱಂಗುಹ : "ತೇಂಗುಹಮೆಂದೆನೆ ಪಕ್ಕಯೆಱಂಗುಹಂ" (ಕ ಮ ಪ. ೧೦೨). [ಎಱಗು + -ಹ್ಕ]

ಎಱಚೆಟ್ಟು (ನಾ). ಒದ್ಯಾತನ ಹೆಸರು : ನಾಗರಮಣ್ಣ ಎಱ್ಚತ್ತಕ್ಕೆ ಎಱಚೆಟ್ಟಂ ನಾಜ್ಞಾವ್ಗುಣ್ಮಗೆಯ್ಯಲ್ (ಎಳ. VIII, ಸೊರಬ. ೪೦೮–೪ ; 951). [ಎಱ ? + ಚೆಟ್ಟು]

ಎಱಚು, ಎರಚು (ಕ್ರಿ). ಚಿಮುಕಿಸು ; ಚೆಲ್ಲು ; ಸುರಿ : ತ್ಯಾರ್ಸರ್ ನೀರಂ ಪೊಕ್ಕರಲುಂ ಮೇಲೆಱಚುತಿಕಳಲುಂ ಮನವಾಗಿ ವಿರಹಾನಳಂದಿ ರಲಾಜದೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೧–೨೦). ಎರೆಚು : ಮನೆಯಂದಿರೇ ಹೊಂದಲಿ ಎರಚಿದವೋಲಿದೆ ಬಿಳಿ ಅಕ್ಕಿ (ಅಶಕ. ೪೭–೪) ; ಎಱೆಗಳು ಮೇಲೆರಚಿದ ಭತ್ತದ ಕಾಳುಗಳಾದವು (ಪಡಿದಾ. I, ೪೪೪) ; ತಲೆಯ ಮೇಲೆಱಚ್ಚು ಎರಚಿಕೊಂಡನು (ಪುಟ್ಟರ. ೬೩).

ಎರಚಾಡು =(ಒಬ್ಬರ ಮೇಲೊಬ್ಬರು) ಎಸೆದಾಡು; ಚೆಲ್ಲಾಡು : ರಂಗದ ಬೀದಿಯಲ್ಲೇ ಇರುವ ಓಕುಳಿಗುಂಡಿಯಲ್ಲಿ ಆರತಿ ನೀರು (ವಸಂತ) ಮಾಡಿ ತುಂಬಿ ಪರಸ್ಪರ ಎರಚಾಡುವರು (ಹುಟ್ಟಹ. ೫೦); ಭೀಮಸೇನನು ಓಟ, ಆಟ, ಊಟ—ಕೊನೆಗೆ ಮಣ್ಣೆರಚಾಡುವುದು – ಎಲ್ಲದರಲ್ಲಿಯೂ ಎಲ್ಲರನ್ನೂ ಮೀರಿಸಿದ್ದನು (ವಚಭಾ. ೧೬).

[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಇಱೈ, ಎಱ್ಱು; ಮಲ. ಎಱ್ಱು]

ಎಱತಿ (ನಾ). ಒಡತಿ; ಯಜಮಾನಿ; ಪ್ರಿಯೆ : ಎನ್ನೆಱತಿ! ಇಂತಾಡಿದ ಮಕ್ಕಳ ಮಾತಂ ಕೇಳ್ದು ಸೀತೆ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೫೫–೧೦).

[ಎಱೆಯ + –ತಿ$_1$ (< –ಇತ್ತಿ)]

ಎಱನಾಗ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಕೂಡಲೂರ್ಪ್ಪಾಡಿ ಒಡೆಯನನ್ದಿಕಾದನಾ ಎಱನಾಗನಾ ವ್ಯವಹಾರದನ್ತರಂ ಸಾಲಮಿಲ್ಲಾಮ್ (ಎಕ. X, ಕೋಲಾರ. ೭–೩; 760). [?]

ಎಱಪೊಱ್ (ಕ್ರಿ). (?) : ನುರಿವುತ್ತಿಱ್ದುದಂ ಕಣ್ಡು ಕೀಱ್ಗುಣ್ಟೆಯಾಗಲ್ಕು[ಡ]ದುದಮಂ ಕುಡುವೆನೆನ್ದು ಪಿಡಿಖಣ್ಡ[ಂ]ಗೊಣ್ಡು ದೆಸೆವಲಿಗೆಱ ಪೊಱ್ದು ಕ[ರು]ಳ ಬೋ[ನಿಡಿ]ಗಲ್ಲೊಳಿಕ್ಕಿ ಎಱ್ದೆ[ಯ]ಮಗೆ ಪಲ[ರ್ಮ್ಮಾ]ಡಿ (ಸೌಇಇ. XI–i, ೧೧–೨೧; 865). ℙ ಈ ಪ್ರಯೋಗ 'ದೆಸೆವಲಿಗೆದಱ ಪೋಱ್ದು' ಎಂದಿರಬಹುದು. [?]

ಎಱಮ್ಮ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ವಿಜಯಾದಿತ್ಯರ ಈ ನಾಡು ಆಳ್ವನ್ದು ಅವರಾಳ್ಚಣ್ಣವೂರೊಳೆ ಎಱಮ್ಮನಾಸನ್ದಿ ಆಳೆ ಆ ಎಱಮ್ಮನುಂ ಅಯ್ವದಿಮ್ಬರುಂ (ಎಕ. VI, ಕಡೂರು. ೧೪೫–೪; 750).

[ಎಱ ? + ಅಮ್ಮ$_1$]

ಎಱಯಪ 'ಎಱೆಯಪ' ನೋ.

ಎಱವಟ್ಟು 'ಎಱೆವಟ್ಟು' ನೋ.

ಎಱವಿಕ್ಕು (ಕ್ರಿ). ಎರಕವಿಕ್ಕು, —ಹಾಕು; ಅಚ್ಚಿನಲ್ಲಿ ಹೊಯ್ಯು : ಎಱವಿಕ್ಕಿದ ಬೆಲ್ಲದವೊಲಪೂರ್ವಮಾಗೆ ಪೇಱ್ದಂ ಕೃತಿಯಂ (ಛಂದೋಂಬು. ೧–೮). [ಎಱ್ಯ + ಇಕ್ಕು]

ಎಱವೆಟ್ಟು 'ಎಱೆವಟ್ಟು' ನೋ.

ಎಱೆ (ಕ್ರಿ). ೧. ಮೊನಚಾದ ಸಾಧನದಿಂದ ತಿವಿ; ಚುಚ್ಚು; ನೋಯಿಸು; ಹೊಡೆ: ಕೇಕಯ ಪಲ್ಲವರಂ ಕಾದೆಱೆದು ಪೆತ್ತಜಯನಾ ವಿಜ ಅರಸನ್ಗೆ (ಮೈಅರಿ. ೧೯೩೬, ೧೬–೧೧; 450); ದೇವದಣ್ಡದಿಂದೆಱೆವೆಪ್ಪಡುವೋರುಂ (ಎಕ. VI, ಕೊಪ್ಪ. ೩೮–೧೧; 675). ೨. ಯುದ್ಧಮಾಡು; ಹೋರಾಡು : ಜತ್ತ ತಳವಾರ ಪೊಗುಣ್ಡೆ ಕಾಳೆಗದುಳ ಎಱೆದು ಸತ್ತ (ಎಕ. IX, ನೆಲಮಂ. ೩೪–೫; 750); ಇನ್ದಿರಾನ್ ಎಱೆದೊಡೆ ಪರಸುರಾಮನ್ ಎಱೆದು ಬಿಱ್ದನ್ (ಸೌಇಇ. IX–i, ೪೦೦–೩; 8ನೆಯ ಶತ). 'ಇಱ್$_1$' ಪರಾ. [ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಮಲ. ಎಱೆ]

ಎಱೆಗಾರಿ 'ಎಱೆಗಾರಿ' ನೋ.

ಎಱುಗಲು (ನಾ). ಗಾಢತೆ; ಸಂಮರ್ದ (?): ನೆಳಱುಮಂ [ಪಾಠಾಂ. ನಳಿರುಮಂ] ಕಳಱುಮನೆಱುಗಲುಮಂ [ಪಾಠಾಂ. ತಳಿರುಮಂ ನರಗಲುಮಂ, ತಳಱುಮನೆಱಗಲುಮಂ, ತಳಿರುಮಂ ನೆರೆಗಲ್ಲುಮಂ] ಗಿಡುದುಱುಗಲುಮಂ ದರಿಯುಮಂ ಕುಮ್ಮರಿಯುಮಂ (ಲೀಲಾವ. ೬–೧೯ ವ).

[?]

ಎಱೆ$_1$, ಎರೆ$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. (ದ್ರವ ಪದಾರ್ಥವನ್ನು) ಸುರಿ; ಹೊಯ್ಯು; ಹಾಕು : "ಎಱೆ – ದ್ರವದ್ರವ್ಯದಾನೇ (ಸುರಿ) ಪತಿತ್ವೇಚ (ಒಡೆತನ)" (ಶಮಧಾ); ಈತಂಗೆ ನೀಂ ಬಸಿಱ್ ತೀವೆ ಬಡ್ಡಿಸದಿರ್ ಎಣ್ಣೆಯಂ ತಿಣ್ಣಮೆಱೆಯದಿರ್ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೭೭–೬); ತಗುಳ್ದು ಪಾಲನೆಱೆವಿರ್ ಪಾವಿಂಗೆ ದಾಯಾದ್ಯರಂ ಪಿರಿಯರ್ಮಾಡಿದಿರ್ (ಪಂಪಭಾ. ೨–೮೯); ಈಳೆ ನಿಂಬೆ ಮಾವು ಮಾದಲಕ್ಕೆ ಹುಳಿನೀರನೆಱೆದವರಾರಯ್ಯ (ಮಹಾದೇ. ೧–೧); ಗರುಡನೂರವರೆಱೆವರೇ ನಾಗರಿಗೆ ತನಿಯನು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೮–೫೪). ೨. ಅಭ್ಯಂಜನ ಸ್ನಾನಮಾಡಿಸು : ಇಡೆ ತೊಟ್ಟಲಿಲ್ಲಾಡಿಸುವರಿಲ್ಲ . . . ಬಿಡದೆಱೆವ ನೀರ್ಕುಡಿವಾಲ್ಗಳೆಣ್ಣೆಬೆಣ್ಣೆಗಳಿಲ್ಲ (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೮–೧೭). ಎರೆ$_1$: ೧. ಧಾರೆಯನೆರೆದು ಪಾಲಿಸ್ತೆವಾಗಿ (ಮೈಅರಿ. ೧೯೩೪, ೫೧–೧೯; 1640); ಕೆನೆಯನೆರೆದು ಸಲಹಿರೆ (ವಿಸೀಗೀ. ೬೩–೧೮). ೨. ವೇಣಕ್ಕ ವಸಂತರಾಯನಿಗೆ ಮೈಯೆಲ್ಲ ಎಣ್ಣೆತಿಕ್ಕಿ ಎರೆದಳು (ಗಂಮಾಯಿ. ೭೨); ಎರೆಯೆ ನೀರಿಲ್ಲ; ಕುಡಿಸೆ ಹಾಲಿಲ್ಲ (ಚಂದ್ರಸ. ೧೭–೧೫).

ಎಱಕೊಳ್ = ಸ್ನಾನಮಾಡು; ಎಣ್ಣೆ ಸ್ನಾನ ಮಾಡು : ತುರುಕರ ನೀರ ಎಱಕೊಂಡು ನಮ್ಮದೇವ ಎಱಕೊಂಡ ನೀರೆಲ್ಲ ಸನಕಾದಿಗಳಿಗೆ (ಪುರಂದ. ೧–೧೭೯–೭). [ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಎಱ್ಱು, ಇಱೈ; ಮಲ. ಇಱೆ]

ಎಱೆ$_2$ (ಕ್ರಿ). ಮೀರು; ಅತಿಶಯವಾಗು; ಪ್ರಧಾನವಾಗು : ಬೆಳುಗರೆ ನಾಡೊಳ್ ಪುಟ್ಟಿದ ಬಳೆಗಾಱರ ಕುಲದೊಳೆಱೆದ ಜಿನಶಾಸನಮಂ ಬೆಳಗುವ . . . ಕವಿರತ್ನಂ (ಅಜಿಪು. ೧೨–೪೫). [?. / ತಮಿ. ಇಱ]

ಎಱೆ$_3$ (ನಾ). ಆಶ್ರಯ. 'ಎಱೆವಟ್ಟು', 'ಎಱೆವಿಡಿ' ಪರಾ. [?]

ಎಱೆ$_4$ (ನಾ). ೧. ಪ್ರಭುತ್ವ; ಒಡೆತನ : "ಎಱೆ – ದ್ರವದ್ರವ್ಯದಾನೇ (ಸುರಿ) ಪತಿತ್ವೇಚ (ಒಡೆತನ)" (ಶಮಧಾ); ಕಾಮನೆಱೆ ಮೆಯ್ವೆರ್ಚಿತ್ತು (ಪಂಪಭಾ. ೪–೪೨). ೨. ಒಡೆಯ; ಯಜಮಾನ; ಅಧಿಪತಿ : ಶಾನ್ತಿಸೇನ ಮುನೀಶನಾಕ್ಕಿ ಎ ವೆಳ್ಗೊಳ ಅದ್ರಿಮೇಲಶನಾದಿವಿಟ್ಟ ಪುನರ್ಭವಕ್ಕೆಱೆ ಆಗಿ (ಎಕ. II, ೩೧–೪; 630).

ಎಱೆಅಪ್ಪೋರ್ = ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ದುರ್ವ್ವಿನೀತೆಱೆ ಅಪ್ಪೋರ್ ಕೊಸರು ಪುಱ್ಕುಱೆದಿದಿರುಪಯ್ದಗಿದಿಡಿದಿರುದರಿನ್ (ಮೈಅರಿ. ೧೯೩೦, ೩೬–೪; 800). ℙ 'ಎಱೆಯಪ್ಪ$_2$' ಎಂಬುದರ ಹಿಂದಿನ ರೂಪ. [ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಇಱೈ; ಮಲ. ಇಱಾನ್, ಱಾನ್]

ಎಱೆಗಂಗ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಎಱೆಗಙ್ಗ ನಾಮಧೇಯಃ (ಇಆ. XIV, ೨೩೨–೪೯; 9ನೆಯ ಶತ); ಎಱೆಗಙ್ಗಮಹಾಮಾತ್ಯಂ (ಎಕ. II, ೧೫೦–೬; 950). [ಎಱೆ ? + ಗಂಗ$_2$]

ಎಱೆಗಂಗಗಾಮುಂಡ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಮುದುಗುಪ್ಪೆಯ ಮಾರಸಿಙ್ಗಗಾಮುಣ್ಡರುಂ ಎಱೆಗಙ್ಗಗಾಮುಣ್ಡರುಂ (ಎಕ. XIV, ಶ್ರೀರಂಗ. ೧೬೦–೧೮; 800). [ಎಱೆಗಂಗ + ಗಾಮುಂಡ]

ಎಱೆಗಂಗಯ್ಯ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಬರಗೂರೊಳಿರೆ ಎಱೆಗಙ್ಗಯ್ಯ ಸಗ್ಗಮೇಱೆದೊಡೆ (ಸೌಇಇ. IX–i, ೪೦–೮; 977).

[ಎಱೆಗಂಗ + ಅಯ್ಯ$_1$]

ಎಱೆಗಗೊಳ್ಳಿನಾಡು (ನಾ). ಒಂದು ಪ್ರದೇಶದ ಹೆಸರು : ಬಿಟ್ಟಗ ಎಱೆಗಗೊಳ್ಳಿನಾಡ ನಾಱ್ಗಾಮಿಗರ್ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೫೪೨–೨; 800). [ಎಱೆಗಗೊಳ್ಳಿ ? + ನಾಡು]

ಎಱೆಗಾರಿ, ಎಱಗಾರಿ, ಎಱೆಗಾರಿ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಎಱೆಗಾರಿಯ ಓಜಂ ಬೆಸಗೆಯ್ದ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೪೫೭–೮; 972). **ಎಱಗಾರಿ** : ಬೆಸಗೆಯ್ದ ಎಱಗಾರಿ ಓಜಕ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೪೫೪–೯; 973). **ಎಱೆಗಾರಿ** : ಶ್ರೀಮತ್ ಪೆರ್ಮ್ಮಾನಡಿಗಳ್ ರಾಜಾದಿತ್ಯನ ಕಾಳಗದೊಳೆ ದೇವಯ್ಯನಳಿಯ ಎಱೆಗಾರಿ ಸತ್ತೊಡೆ (ಎಕ. V, ಚನ್ನರಾ. ೨೬೨–೧೪; 971). [?]

ಎಱೆಗೋಲು (ನಾ). (ಮಳೆಯಂತೆ) ಸುರಿಯುವ ಬಾಣ : ಅನುಂಟು ತೋಳ್ವಲರ್ ನೀಮುಂಟು ಇಂತಿದೆನ್ನ ಸಜ್ಜಿನೆಱೆಗೋಲ ಸವಿಯಂ ಇನಿಸಿನಿಸುಂ ಕಾಣಿಮೆಂದು (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೪೫–೧೫).

[ಎಱೆ$_1$ + ಕೋಲು$_1$ (< ಕೋಲ್$_1$)]

ಎಱೆತನ, ಎಱೆತ್ತನ (ನಾ). ದೊರೆತನ; ಒಡೆತನ: ಒಳವೆನಿತೊ ಭಾಗ್ಯಂಗಳೆಱೆತನಕೆ (ಅಂತಿಗೊ. ೨೩-೪೮೩). **ಎಱೆತ್ತನ**: ದೇವ ಮಣ್ಣು ವಾನ್ಹಾರ ಎಱೆತ್ತನಮೆ ಅದಾನ್ ಅಱೆತ್ತೋನ್ (ಎಕ. IV, ಹೆಗ್ಗಡ. ೮೭-೮; 780 ?). [ಎಱೆ$_4$ + -ತನ. / ತಮಿ. ಇಱೈತ್ತನಂ]

ಎಱೆತನಿಗ (ನಾ). ಪ್ರಭುತ್ವದಲ್ಲಿ ವ್ಯವಹರಿಸುವವನು; ರಾಜ ಸಂಬಂಧಿ: ಸಾಮಂತ ಮಹಾಸಾಮಂತ ಪರಿವಾರದೆಱ[ಱೆ]ತನಿಗರ ಪಾರ್ವರ ಪರದರೊಳ್ಪೆಂಡಿರ್ಕಳೆಲ್ಲರುಮಂ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೬೬-೬).
[ಎಱೆತನ + -ಇಗ]

ಎಱೆತಿಮಸ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಇಸದಿಗಳ್ಗೆ ಕೊಟ್ಟೊದು ಎಱೆತಿಮಸ ಕೊಟ್ಟದು (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೪೫-೬೩; 890).
[ಎಱೆ$_4$ + ತಿಮಸ$_0$ (< ತಿಮ್ಮರಸ)]

ಎಱೆತ್ತನ 'ಎಱೆತನ' ನೋ.

ಎಱೆಪ್ಪರಸ, ಎಱೆಪ್ಪೆರಸ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಶ್ರೀಮದೆಱೆಪ್ಪರಸರ್ ಸತ್ಯವಾಕ್ಯಪೆರ್ಮ್ಮಾನಡಿಗಳ್ಪ್ರಿಥುವೀ ರಾಜ್ಯಂಗೆಯ್ಯೆ ಎಱೆಪ್ಪರಸರ ಗೋವಿನ್ದರಸರು (ಎಕ. V, ಚನ್ನರಾ. ೨೫೧-೬; 925). **ಎಱೆಪ್ಪೆರಸ**: ಶ್ರೀಮದೆಱೆಪ್ಪೆರಸರ್ ನುಗುನಾಡು ನವಲೆನಾಡುಮಾನಾಳುತ್ತಮಿರೆ (ಎಕ. IV, ಹೆಗ್ಗಡ. ೧೦೩-೫; 910). [ಎಱೆ$_4$ + ಅಪ್ಪ$_1$ + ಅರಸ$_1$]

ಎಱೆಪ್ಪೆರಸ 'ಎಱೆಪ್ಪರಸ' ನೋ.

ಎಱೆಬೀರಯ್ಯ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಶ್ರೀ ಗೊಗ್ಗಿಯ ಮನೆವಗತಿ ಎಱೆಬೀರಯ್ಯ (ಎಕ. III, ಮೈಸೂರು. ೪೧-೧; 990).
[ಎಱೆ$_4$ + ಬೀರ + ಅಯ್ಯ$_1$]

ಎಱೆಯ, ಎರೆಯ (ನಾ) ೧. ಒಡೆಯ; ಯಜಮಾನ; ಪ್ರಭು: "ಅಣ್ಮಂ, ಎಱೆಯಂ, ಬಲ್ಲಹಂ— ಈ ೩ ಅಧಿಪತಿಗೆ ಪೆಸರ್" (ಕಶಸಾ. ೧೬-೩೨೦); "ಅಣ್ಮೆಱೆಯ ಬಲ್ಲಹಂ ವಲ್ಲಭ ತಾನಧಿಪತಿಗೆ ನಾಮಮಕ್ಕುಂ" (ಕವಿಕಂ. ೧೪೮); ಉಞ್ಛರಾಧಾ (?ವಾ) ಸವೆಱೆಯರುಂ (ಇಅ. XI, ೭೦-೧೭; 567); ಸುರಗೆಯೂರಾ ದೆಸೆಮ್ಮೆಱೆಯರ್ (ಎಇ. VI, ೧೬೧-೩; 765); ಎಣ್ಭಾಸಿರ್ವರ್ ಅರಸಿಯರ್ಕಳ್ಗಮೆಱೆಯನಪ್ಪೊಂ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೫೭-೧೧); ಬಿಡುಗಣ್ಣರೆಱೆಯಂ ವಿಶ್ವನಾಥಂ (ಪದ್ಮರಾ. ೭-೩೫). ೨. ಪ್ರೀತಿಪಾತ್ರ; ಇನಿಯ: ತನ್ನೆಱೆಯನೊಳೊಲ್ದು ಕೋಪಿಸುವ ಕಾಮಿನಿಗೀ ಮುನಿಸೊಂದೆ ಸಾಲದೇ (ಗಿರಿಕ. ೪-೧೪೮). **ಎರೆಯ**: ೧. ಚಿಲುವರೆರೆಯನು ನಿನಗೆ ವಲ್ಲಭನಾಗಲಿಯೆಂದರು ಸೇಸೆಯಿಟ್ಟು (ಕರ್ಣಾಕ. ೨೨೬). ೨. "ಎರೆಯನೆನಲಿನಿಯನ್" (ಕಶಶ. ೧೧೮); ನನ್ನೆರೆಯನಾ ರೂಪು ನನ್ನೆರೆಯನಾ ನೋಟ . . . ಎಲ್ಲ ಇಲ್ಲಿಹವು (ಯಶೋಧ. ೩).

ಎಱೆಯಳ್ = ಒಡತಿ; ನಲ್ಲೆ; ರಾಣಿ: ಮನಸಿಜನೆಱೆಯಳ್ ಮಕರಂದ ಸಾರದಿಂ ನುಣ್ಣಿಪ್ಪವೊಲ್ (ಉದ್ಭಟ. ೮-೧೬); ಅಱಿದನನಿತಱ ಮೇಲೆ ನಭದಲಿ ಮೊರೆಯಿಡುತ ಹೋದರಸಿ ರಘುನೃಪನೆಱೆಯಳೆಂಬುದ ನೊಯ್ದವನು ದಶಕಂಠನೆಂಬುದನು (ತೊರರಾ. ೪-೨-೫).
[ಎಱೆ$_4$ + -ಅ$_7$. / ತಮಿ. ಇಱೈವನ್]

ಎಱೆಯಂಗ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: [illegible]ಯಂಗನುಂ (ಎಕ. III, ನಂಜನ. ೧೩೦-೨; 900); ಅದಟನೆಱೆಯಂಗ ನ್ರಿಪಂ (ಎಕ. II, ೧೪೩-೧೪; 1131); ವಿಶ್ವಮೇದಿನಿಯಂ ತಾಳ್ದಿದನಾಜಿವೀರನೆಱೆಯಂಗಂ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೧-೧೩). [?]

ಎಱೆಯಂಗಗಾಮುಂಡ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಮಿರಿದೆಯ ಉಮ್ಮಾದಗಾಮುಣ್ಡರುಂ ಎಱೆಯಙ್ಗಗಾಮುಣ್ಡರುಂ (ಎಕ. IV, ಎಡತೊ. ೬೦-೭೦; 390). [ಎಱೆಯಂಗ + ಗಾಮುಂಡ]

ಎಱೆಯಂಗಪ್ಪ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಗಂಗರ ವಂಶಾಧಿಪತಿ ಮಾದಿವರ್ಮ್ಮವಟ್ಟಕ್ಕರ್ಹನಪ್ಪ ಸಯ್ಪಾಂತ ಎಱೆಯಂಗಪ್ಪನ ಮಗಂ ಮಾಚಿಗಂ (ಎಕ. IV, ಹೆಗ್ಗಡ. ೧೧೦-೧೦; 900).
[ಎಱೆಯಂಗ + ಅಪ್ಪ$_1$]

ಎಱೆಯಣ್ಣಪೆರ್ಮಾಡಿ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಪುಟ್ಟಗಾವುಣ್ಡನುಂ ಎಱೆಯಣ್ಣಪೆರ್ಮಾಡಿ ಕೆಱೆಯ ಕಟ್ಟಿ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೨, ೧೧-೪; 886) [ಎಱೆ$_4$ + ಅಣ್ಣ$_0$ (< ಅಣ್ಣ$_1$) + ಪೆರ್ಮಾಡಿ]

ಎಱೆಯನಕಾಡಿಯೂರ್ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ℙ ಈಗಿನ ಧಾರವಾಡಜಿಲ್ಲೆಯ ಕಳಸ: ಎಱೆಯನ ಕಾಡಿಯೂರಂ (ಎಇ. XIII, ೩೩೧-೨೪; 929). [ಎಱೆಯ + ಕಾಡಿಯೂರ್]

ಎಱೆಯನಾಗಮ್ಮ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಎಱೆಯನಾಗಮ್ಮಙ್ಗೆ ಗೊಟ್ಟ ಮಣ್ಣು ಪತ್ತುಂ ಮತ್ತರ್ (ಎಕ. VI, ಚಿಕ್ಕಮ. ೧೩೩-೧೨; 893).
[ಎಱೆಯ + ನಾಗ + ಅಮ್ಮ$_1$]

ಎಱೆಯಪ, ಎಱಯಪ, ಎಱೆಯಪ್ಪ$_2$ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಕ್ಷುದ್ರ ದೇವತೆಯ ಹೆಸರು; "ಮರುಳ್, ಪಿಶಾಚಿ" (ಪ್ರಭಣ್ಣ): ಕೈತೈಯ್ಯ ನೆಱೆಯಪಂ ಮನೆಯ ದೈವಂ ಜಲಜಕ್ಕಿಯರ್ ಸೋಂಕಿದರೆಂದು (ಮದತಿ. ೮-೪೭); ಚಂಡಿಕೆ ನುಂಗುಗೆ ಮಿಟ್ಟು ತುತ್ತುಗಟ್ಕುಸುಗೆ ಕಾಳಿ ಕೊಳ್ಗೆಱೆಯಪಂ ಮುಱಿದಿಕ್ಕುಗೆ (ಲೀಲಾವ. ೨-೧೦೬); ಉಂತೆಯಾಡುವಂಗೆಱೆಯಪನಾದೊಡಂ ಉಂತೆ ಕೊಲ್ವ ಜವಂಗೆ ಪಾಪಂ ನೆರಮಾದೊಡಂ (ಜೀವಸಂ. ೧-೧೯ ವ); ಕಱು ತಡೆದತ್ತು ಕಂಚನುಣಲೂಮನೆಯೂಕೆಗಳು ಯ್ದರಕ್ಕ ಮಿಂದೆಱೆಯಪನಾಱಿದಪ್ಪನಸಗಂ ಮಡಿದಾರನೆ ಕೂಸನೇತಕೆಂದಱಿಯೆನದೊಂದು ಸೋಂಕಿದುದು (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೮-೧೩೪); ಎಱೆಯಪಂಗೆ ಮರಂಗಳಂ ಪರಸಿಯುಂ (ಶಬ್ದವಿ. ೫೧). ೨. ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು. 'ಎಱೆಯಪಗಾಮುಂಡ' ಪರಾ. **ಎಱಯಪ**: ೨. ಪೆರ್ಮ್ಮಾಡಿಯುಂ ಮಹಾದೇವಿಯುಂ ಎಱಯಪನು ಅಯ್ಸಾಮನ್ತರು ಮಿಟ್ಟು ಆದಿರಾಱು ಪನ್ನೆರಡುಮ ಕಲ್ಪಾಡಿತ್ತರ್ (ಎಕ. III, ನಂಜನ. ೧೩೦-೭; 900). **ಎಱೆಯಪ್ಪ$_2$**: ೧. ಉಂತೆ ಕುಣಿವಂಗೆಱೆಯಪ್ಪನಾದಂತೆ (ಅರ್ಧನೇ. ೭-೯೧ ವ). [ಎಱೆ$_4$ + ಅಪ್ಪ$_1$]

ಎಱೆಯಪಗಾಮುಂಡ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಶ್ರೀಮತ್ ಎಱೆಯಪಗಾಮುಣ್ಡನು ಮುದ್ದಯ್ಯನು ಬನ್ದಿಲ್ಲಿ ವ್ರತ ಕೊಣ್ಡರ್ (ಎಕ. II, ೪೬೮-೧; 950). [ಎಱೆಯಪ + ಗಾಮುಂಡ]

ಎಱೆಯಪಮಂಗಳ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಎಱೆಯಪಮಂಗಳದ ಮಹಾಜನ ಸಾಕ್ಷಿ (ಎಕ. IX, ಬೆಂಗಳೂ. ೪೦-೧೦; 820).
[ಎಱೆಯಪ + ಮಂಗಳ (= ಮಂಗಲ)]

ಎಱೆಯಪೆರ್ಮಾಡಿ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಎಱೆಯಪೆರ್ಮ್ಮಾಡಿಯ ಸಾನ್ತ ಕಾಮಪನ ಮಗಮ್ಬಿನಮಿತಂ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೨೮೪-೨; 902). [ಎಱೆಯ + ಪೆರ್ಮಾಡಿ]

ಎಱೆಯಪ್ಪ$_1$, ಎರೆಯಪ್ಪ (ನಾ). ಅಕ್ಕಿ, ಬೆಲ್ಲ, ಕೊಬ್ಬರಿ ಇವನ್ನು ಕುಟ್ಟಿ ಅಂಗೈಯಗಲ ಬಿಲ್ಲೆಯ ಆಕಾರದಲ್ಲಿ ಮಾಡುವ ಸಿಹಿ ದೋಸೆ: ತುಪ್ಪದೊಳಗಡಲು ಚಿಲುಮುರಿಯಾದುದು ಎಱೆಯಪ್ಪದಂತೆ ಬೇಯಿಸಲು ಬಾಬರಮಾಯ್ತು (ಸೂಪಶಾ. ೧-೩೩); ಸಣ್ಣ ಸೇವಗೆಯ ಮೆದೆ ಎಱೆಯಪ್ಪದಡಕಿಲಿಡ್ಡಲಿಗೆಗಳ ಬೋನ ದೋಸೆಯ ಲಗ್ಗೆ ಬೆಲ್ಲ ಗಾರಿಗೆಯ ಬಣಬೆ (ಸಮ್ಯಕೌ. ೭-೨೫); ಹುಗ್ಗಿ ಕಿಚ್ಚಡಿ ಎಱೆಯಪ್ಪ ಸೇವಗೆ ಹಿಂಡಿ ಗುಗ್ಗುರಿ ಸೂಸಲುಂಡಲಿಗೆ (ಭರಚ. ೨೦-೧೨೮). **ಎರೆಯಪ್ಪ**: ಎರೆಯಪ್ಪ ತುಂಬಾ ರುಚಿಕರವಾದ ತಿಂಡಿ (ಶೂಢಿ). 'ಊತಪ್ಪ' ಪರಾ.
[ಎಱೆ$_1$ + ಅಪ್ಪ$_1$]

ಎಱೆಯಪ್ಪ 'ಎಱೆಯಪ' ನೋ.

ಎಱೆಯಪ್ಪರಸ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಶ್ರೀಮತ್ ಪೆರ್ಮ್ಮಾನಡಿಗಳುಂ ಎಱೆಯಪ್ಪರಸರುಂಮಜ್ಜು ಱಾಗಿ ಪೆರ್ಮ್ಮನಡಿಗಳ್ ಕಳ್ಳ ಬಸದಯ್ಯರ್ ಪ್ರತಿಷ್ಠೆಗೆ ಕೊಪಣಾದೇನಳ್ಳಿಯಾರ್ (ಎಳ. III, ಶ್ರೀರಂಗ. ೧೪೭–೧೧; ೨೦೦). [ಎಱೆಯಪ್ಪ (< ಎಱೆಯಪ) + ಅರಸ್]

ಎಱೆಯಬ್ಬೆ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾಕೆಯ ಹೆಸರು : ಪಡಿವಳ್ಳ ಅರಿಸುಂ ಎಱೆಯಬ್ಬೆಯುಂ (ಎಳ. VIII, ಸೊರಬ. ೫೧೧–೬ ; ೨೨೩). [ಎಱೆ + ಅಬ್ಬೆ]

ಎಱೆಯಮ 'ಎಱೆಯಮ್ಮ' ನೋ.

ಎಱೆಯಮಯ್ಯ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಸೋಮಯ್ಯರಸರ ಮಗನೆಱೆಯಮಯ್ಯ (ಎಳ. XI, ಚತ್ತರು. ೪೪–೬೪ ; ೨೪೭). [ಎಱೆಯಮ (< ಎಱೆಯಮ್ಮ) + ಅಯ್ಯ]

ಎಱೆಯಮ್ಮ, ಎಱೆಯಮ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಕಿಱಲ ಗಧಿಧಾನ್ಸ್ ಎಱೆಯಮ್ಮಂ [ಕ]ವುರ ತೊಱುಗೊಳ್ಳೂಳ್ದಾ ಸತ್ಯೋನ್ (ಸೌಇಇ. XI–i, ೧೯–೩ ; ೪೪೨) ; ಶ್ರೀಮನ್ಮಹಾಸಾಮನ್ತನೆಱೆಯಮ್ಮ ನಿರಲ್ (ಸೌಇಇ. XI–i, ೭೪–೧೯ ; ೧೮೨). **ಎಱೆಯಮ** : ಮಹಾ ಪ್ರಧಾನಂ ಕುಮಾರಂ ಎಱೆಯಮ (ಎಳ. VII, ಶಿವಮೊ. ೧೧೬–೧೪ ; ೧೧೭೩). [ಎಱೆ + ಅಮ್ಮ]

ಎಱೆಯಮ್ಮಗಾವುಂಡ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಎಱೆಯಮ್ಮ ಗಾವುಣ್ಡಂ ಬಿದ್ಮಾದಾಕ್ಕೆ ಬಿಟ್ಟ ಕಳ್ಳಬಾವಿಯ ತೋಣ್ಪ (ಸೌಇಇ. XI–i, ೪೭–೧೭ ; ೪೪೬). [ಎಱೆಯಮ್ಮ + ಗಾವುಂಡ (< ಗಾಮುಂಡ)]

ಎಱೆಯಮ್ಮದೀಕ್ಷಿತ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಎಱೆಯಮ್ಮ ದೀಕ್ಷಿತರಭೋಲ್ತಾರ್ವ್ವರ್ಗಾಧಾಗಡೊಳ್ (ಸೌಇಇ. XI–i, ೪೫–೪೫ ; ೪೪೦). [ಎಱೆಯಮ್ಮ + ದೀಕ್ಷಿತ]

ಎಱೆಯಮ್ಮರಸೆ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಎಱೆಯಮ್ಮರಸ ರ್ವ್ವನವಾಸಿ ನಾಡಾಕೆ (ಎಳ. VIII, ಸೊರಬ. ೯–೧ ; ೫೦೦) ; ಎಱೆಯ ಮ್ಮರಿಸರಾ ದೆನ್ನ ತೂರಾಳ್ಗೆ (ಎಳ. X, ಗೋರಂಟಿ. ೧೩–೫ ; ೧೦೦೦). [ಎಱೆಯಮ್ಮ + ಅರಸ್]

ಎಱೆಯಮ್ಮವೆಳೆಱಿಗವುಂಡ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಎಱೆ ಯಮ್ಮವೆಳೆಱಿಗವುಣ್ಡನ ಪಟ್ಟದಳ ಪೊನ್ನಡಿಂ ಮಾಡಿದಂ (ಎಳ. IX, ಹೊಸಕೋಟೆ. ೪೭–೪; ೭೨೦). ☞ ಎಱೆಯಮ್ಮನ ಮಗ ವೆಳೆಱಿಗವುಂಡ. [ಎಱೆಯಮ್ಮ + ವೆಳೆಱ + ಗವುಂಡ (< ಗಾಮುಂಡ)]

ಎಱೆಯಮ್ಮಸೆಟ್ಟಿ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಎಡದೊಱೆನಾಡ ಛೀಸನಂ ಬರವಿಸಿ ಪೇಂಠಿಯ ಎಱೆಯಂಮ್ಮಸೆಟ್ಟಿಯು (ಕಂ. IV, ೫೫–೨೫ ; 1400 ?). [ಎಱೆಯಮ್ಮ + ಸೆಟ್ಟಿ]

ಎಱೆಯವೆ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾಕೆಯ ಹೆಸರು : ಎಱೆಯವೆ ಬೇಗುಲ ಮಾಡಿಸಿ ಮಹೊಟ್ಟುಳ್ಗ್ (ಎಳ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೧೫–೩೮ ; 890 ?). [ಎಱೆ + ಅವ್ವೆ (< ಅವ್ವೆ)]

ಎಱೆಯಳ್ 'ಎಱೆಯ' ಪರಾ.

ಎಱೆಯಾರ್ಮಗಂ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಜೋಜ್ಞಿಗಮೊಱವೆಱೆ ಯಾರ್ಮ್ಮಿಂಗೆ ಕೆಱೆಗೊಡಗೆಯು ರಾಕಾಮಾನಂ (ಎಳ. XII, ಮಜ್ಜಿಗ. ೧೦೨–೧೪ ; ೨೦೦). [ಎಱೆಯ + ಆರ್ಮ]

ಎಱೆಯಿತಿಯೆಡಿ (ನಾ). ಒಬ್ಬ ರಾಜನ ಹೆಸರು : ಆ ಊರ ಸರ್ವ್ವ ಪಾದಪರಿಹಾರಮುಮ್ಮನ್ತು ಎಱೆಯಿತಿಯಡಿಗಳ್ಳ ಸಾನಂಗಳೆನ್ದು ಪೂವಾವ ತಾರ ಬಾಣರಾಜಜ್ಞಿ ಜ್ಞಾರಂ ವಿಸ್ಸಪ್ಪಂಗೆಯ್ದೊಡೆ (ಸೌಇಇ. IX–i, ೪೬–೯ ; ೩೫ನೆಯ ಶತ).

ಎಱೆಯಿಸು, ಎಱೆಯಿಸು, ಎಱ್ಱಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಸುರಿ : ಅಸುರನ ಗಡೆ ಳೂಷಪಶಾಚಿ ಸಱುಚಿಗೆಱ್ಱಿಯುಱುವ ನೆತ್ತರಱವಟ್ಟೆಗೆ (ಜ ಗಂ ವಿ. ೯–೩೦) ; ದಮಯಂತಿಯನು ಮರುವೆಯ ಧಾರೆಯೆಱೆಯಿಸಿ ಬಂದೆನೆ ಖಳಿಗಂ ಕಲಿರಾಯ (ಸಳಚ. ೪–೫). ಎರೆಯಿಸು : ೧. ಹೆಂಡರ ಕೈಯಿಂದ ನೀರ ಎರೆಯಿಸಿಕೊಂಡು (ಶಾಕುಂ. VII, ೯). **ಎಱ್ಱಿಸು** : ೧. ನಾಲಿಗೆ ನಲಿವಲ್ಲಿದೋರಲಾಱ್ಪಳ್ಕೆ ಪಿನ್ನು ನಾಮಾನ್ಯತನ ಕಂದೆಱ್ಱಿಸು ಕಂಡಯ್ಯ ನೆನಗೆನ್ನ ಕಂದೆ (ಬ ಸ ವ. ೪೭೩) ; ಧಾರೆಯೆಱ್ಱಿಸುವೆನು ಪಿನುಗಿಬ್ಬರಿಗೆ (ಕ್ರಥಪ. ೯–೧೨೯). ೨. ಎಣ್ಣೆಸ್ನಾನ ಮಾಡಿಸು ; ಆ ಭೃಂಜ ನ ಮಾಡಿಸು : ಗಂಗೆಗಡಿಕ ತ್ಯಾಗಿ ಗಂಗಾವರದ ಬೆರಸಿರಿ ರಂಗವಲ್ಲಿಯ ಹಾಕಿರಿ ರಂಗಗೆ ಬೆಗ ಎಱ್ಱಿಸಿರಿ (ಕುಸಂದ. ೧–೧೦೬–೨). ಎಱಿಸಿಕೊಳ್ = ಧಾರಾಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ದಾನವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸು : ಪರಿಚ್ಛಿದನಾಗಿಯೆ ಪಿಡಿಕೊಟ್ಟಿರಂ ಕಂಭುದೇವರಯೆಱಿಸಿಕೊಂಡರು (ಕಾ. I, ೩೭–೨ ; 1416). [ಎಱ್ಱಿ + ಇಸ್ಸು]

ಎಱೆವಟ್ಟು, ಎರೆವಟ್ಟು, ಎಱವಟ್ಟು, ಎಱವೆಟ್ಟು, ಎಱೆವೆಟ್ಟು (ನಾ). ಮೂಲಸ್ಥಾನ; ಆ ಶ್ರಯ ಂ : ಪದ್ಮಸಾಗರಮೊಳ್ಪಿಂಗೆಱೆ [ಪಾತಾಂ. ಗೆಸೆವಟ್ಟೆ] ವಟ್ಟು (ಸುಕುಮಾ. ೧–೬) ; ಸತ್ಯದ ಜನ್ಮಭೂಮಿ ಮೂತಿವದೆಱು[ಱೆ]ವಟ್ಟು ಪೆಂಬಿನ ದಗುತ್ತಿ ವಿದೇಳದ ಬೀಡು (ಎಳ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೧೩೪–೩೭ ; 1077) ; ಧರ್ಮ್ಮಕ್ಕೆಱೆವಟ್ಟಾಗಿರ್ದಯ್ ನೀರ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೪೬೬) ; ಬೆಟ್ಟವಕ್ಕಿಗಳ ಗೂಡೆಳೆನೇಸಱ ತೊಟ್ಟಿಲುದಗ್ರದಾನವ ರೆಱೆವಟ್ಟು ... ಮಹಾಜಗವಂ (ಸಂ ಕೃ ಸು. ೩–೬೮) ; ನಂದಿದಗೆಱೆ ವಟ್ಟಾಗು(ಸೌಇಇ. IV, ೨೩೭–೪೫ ; 1380). **ಎರೆವೆಟ್ಟು** : ಮೂಲನೆಯನಾ ಕುರುಸ್, ಸೌಭಾಗ್ಯದೆರೆವೆಟ್ಟು (ಪಾರಿಸಿ. ೨೯–೬೫೦). **ಎಱವೆಟ್ಟು** : ಅಱ ವಿಂಗಾರದೊಳ್ಕುಡಿಕ್ಕೆ ಕಡೆ ಕೌಡಾಕ್ಕಾಸ್ಪದಂ ಜ್ಞಾನ್ಯಕ್ಕೆಱವಟ್ಟೆಳ್ಪುಡಿ ಗಾಣ್ಮಂ (ಪಂಚತಂ. ೧೧–೫) ; ಚತುರಾನವಂಗಱಱವಱಸಱವಟ್ಟೆನಿಪ್ಪುರ್ ದೆಂದು ವಂದಿತಕಿ ನಿರಂತರಂ ಪಡೆದು ಬಚ್ಚಿಪುದೀ ಮಹದೇವಮಂತ್ರ್ಯಂ (ಎಳ. VIII, ಸೊರಬ. ೧೪೦–೬೦ ; 1198) ; ಅಱುವಱಲುಸುಱೆವೆಟ್ಟೆ ಬಂದು ಸುಜ್ಞಾನದ ಗುಱಿಯ ತೀರದ ಸೊತ್ತದ ಮೆಯ್ಯ ಎಱವೆಟ್ಟನಾ ಮುನಿ ನಾಥನ ಕಂದು (ವರ್ಧಮ. ೧೧–೭೧). **ಎಱವೆಟ್ಟು** : ಪೊಸಸಿರಿಗೆಱವೆಟ್ಟಿನ ಪೂಗಱಯಿರ್ಪ ನೆಲೆಮಾದವರೋಲ್ (ಕಬ್ಬಕಾ. ೧೦೭) ; ಸಮ್ಮೇಱನ ರಸಱೂಂಡಂಗಿಂಗಡಲೊಳಗಣ ಬುಜ್ಜಿ ದಱೋ ಪಿಂಗರಡಿಪಟ್ಟೆಱವೆಟ್ಟು (ಜಯಕಾ. ೧–೬೨). **ಎಱವೆಟ್ಟು** : ರಮಣೀ ರಮಣಾಕಳಳ ಳಳಳದಿಂ ದಂಗಜ ವಿಳಾಸದೆಱೆವೆಟ್ಟು ನೆಟ್ಟನೆಪದೆ ಪೆಜಪಂಟೆಗೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೩–೧೦) ; ಸತ್ಯದ ಬಿಲ್ಲು ಧರ್ಮ್ಮದೊಂದಾಣಿ ನೊಱಂತಪೆಱವೆಟ್ಟಱಿಂದಿನ ಳಱೆಯೆ ಪೆಂಪಂ ತಳೆದಪ್ಪಳೆಯೊಳ್ (ಲೋಕೈಪ. ೧–೧೫) ; ಸುಖದುಃಖಂಗಳ್ಗಿದು ತಮರ್ ನಿರಯಕ್ಕೆಱವೆಟ್ಟಿಲ್ಲ (ರಾಮಾಕ್ಕ. ೧೩೪–೨೩).

[ಎಱ್ಱಿ + ಪಟ್ಟ್ಟ (< ಪಟ್ಟ). ☞ ತಮಿ. ಪಟ್ಟು = ನೆಗರ್ಪು ಊರು]

ಎಱೆವಾಲು (ನಾ). ಎರೆಯುವ ಹಾಲು ; (ಕೃಯಿಂದ) ಹಾಕುವ ಹಾಲು ; ಹೊಯ್ಯುವ ಹಾಲು : ತಾಯ ಮೊಲೆಪಾಲನೊಲ್ಲದೆಱೆವಾಲಿಂ ಗೆಳಸುವಂತೆ (ಅವಪ. ೫೩) ; ಶಿಶುಗಳಿಗೆ ಪುಗೆ ಮೊಲೆವಾಲೆ ಜೀವನಾಂ ಪಡೆಯು ...ಎಱೆವಾಲ [ಪಾತಾಂ. ಎರೆಪಾಲ, ಎಱೆಪಾಲ] ನೆಜೆವಂತ ಮೆಲ್ಲಮೆಲ್ಲಗೆ ಅಶವನ್ಹಿಳಿಸಿ (ಶ್ರಕುಲೇ. ೧೨–೧೬).

[ಎಱ್ಱಿ + ಪಾಲ್ಲು (< ಪಾಲ್ಗು)]

ಎಱೆವಿಡಿ (ಕ್ರಿ). ಆಶ್ರಯವನ್ನು ಹೊಂದು ; ರಕ್ಷಣೆಯನ್ನು ಪಡೆ (?) : ದುರಾತಾಯೊಡನುಪಾಡಿಪೆಸೆವಿಡಿವಕ್ಷರನನಳ್ಕುತೇರಲ್ಪನೆಂದೆಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೭–೨೪) ; ಎಱೆವನೆಜೆಲಿಡಿದು ಮಂಗಿಯನುಜದನವೊಲ್ ತಂದು (ವೇದಾಪು. ೬–೨೪). [ಎಱ್ಱಿ + ಪಿಡಿ]

ಎಜ್ಜಿವಿಜನಾಗು (ಕ್ರಿ). ಅಸ್ತವ್ಯಸ್ತವಾಗು; ಕೆದರಿಹೋಗು; "ಬಾಡು, ಕಾಂತಿಹೀನವಾಗು" (ಅಪಾಇ. ಕೋಡೆ): ಪಯಣದೊಳಕ್ಕೆ ವಿಳ್ಳಯಾಗಿ ಬಂಬಲಾಡಿದ ತಮಲಕೆಗಳು ಎಜ್ಜಿವಿಜನಾದ ತಲೆ ದುಹುಗೆಗಳುಂ . . . ಬೆರಸು (ಅಡಿತ. ೧೧–೬೦ ವ).

[ಎಜ್ಜಿವಿಜ + ಅಗ್ಗು/ P ತಮಿ. ಇಜ್ಜೈ = ವರಚು]

ಎಜ್ಜಿವೆಟ್ಟು 'ಎಜ್ಜಿವಟ್ಟು' ನೋ.

ಎಜ್ಜಿವೆಸೆ (ನಾ). ಒಡೆಯನ ಕಾರ್ಯ; ಸ್ವಾಮಿಕಾರ್ಯ: ತುಳುಗೊಡ್[ಕೊಳ್ಳ]ಪೆಜ್ಜುಯ್ಯಲೊಪ್ಪಿ[ಕೆಜ್ಜೆ] (ಪಾಶಾಂ. ಜು)ವೆಸಱೊಳ್ ನಂಬಲೆಡಱೊಳಂಬಿರುದಿನೊಳಂ ತಜ್ಞಸಂದು ಗಂದುತನಮನೆ ನೆಜ ಪದವಂ ಗಂಡನಲ್ಲನೆಂತುಂ ಪಂದಂ (ಗದಾಯು. ೩–೨೪); ಸುರಪತಿಯೆಜ್ಜೆ ವೆಸನರ್ಹತ್ವರಮೇಶ್ವರ ಪಾದಸೇವೆ ಪಿರಿದು ಗಡಿದಿಪಿಂ ತಂದರ್ ಸುರವಟುಳರ್ ಪುಲ್ಲಪಟುಳರಂತರಿ ಪೂವಂ (ಅಪಪು. ೫–೭೬); ಒಂದೋರಗೆಯಂಗನೆಯರ್ ತವರಮಗೆಂದೆಯ್ದು ವರಜ್ಞ್[ರೆಜ್ಞ್]ವೆಸದಿಂ ದಾಮ್ಮಂ ಬಂದುದುಮಿಲ್ಲಿರುರ್ ಕಣ್ಣಜ್ಞತ್ತಿಗೆ (ಜಯಕಾ. ೧೩–೭೧).

[ಎಜ್ಜಿ + ವೆಸ್ಸ]

ಎಜ್ಜಿವೆಸನ (ನಾ). ನೀರೆರೆಯುವ ಕೆಲಸ; ಅಭಿಷೇಕಮಾಡುವ ಕೆಲಸ: ಎಜ್ಜ್[ಜ್ಞ್]ವೆಸನಾದೊಡಮಳ್ಳಮಗಿಜ್ಜ್[ಜ್ಞ್]ವೆಸನಿಕೆ ಜಿನನ ಸವನ ಮಿಂದ್ರನ ಬೆಸವರ್ತ್ತೆದಿಂದಂ ನಿಶ್ಚಲಮಲ್ತು (ಇಶ್ವತ್ಥ. ೧೧–೮೨).

[ಎಜ್ಜಿ + ವೆಸನ್ನ]

ಎಜ್ಜಿವೆಸನ್ನ (ನಾ). ರಾಜಕಾರ್ಯ; ರಾಜನ ಅಪ್ಪಣೆ: ಇವರೆನ್ನ ನೆನ್ನ ಪುಳ್ಕೂದಲಯದಿಂದೆಜ್ಜ್[ಜ್ಞ್]ವೆಸನಗಿಯಯಿಂದಂ ಕಿಱುವೆಸನೆನಗೆಂದು ನಿಶ್ಚಯಂ ಬಿನ್ನವಿಂ (ಶಾಂತಿ. ೩–೫೯); ಎಜ್ಜ್[ಜ್ಞ್]ವೆಸನಾದೊಡಮಳ್ಳ ಮಗಿಜ್ಜ್[ಜ್ಞ್]ವೆಸನಿಕೆ ಜಿನನ ಸವನಮಿಂದ್ರನ ಬೆಸವರ್ತ್ತೆದಿಂದಂ ನಿಶ್ಚಲಮಲ್ತು (ಇಶ್ವತ್ಥ. ೧೧–೮). [ಎಜ್ಜಿ + ವೆಸನ್ನ]

ಎಜ್ಞಿಸು 'ಎಜ್ಞಿಯಿಸು' ನೋ.

ಎಜ್ಞಿಹಂಬಾಳ್ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಸಿಲಬ್ಬೆಯರ ಕೊಡಗ್ಗೆ ಎಜ್ಞಿಹಂಬಾಳಂ ಅನೆಯರ್ ಕೊಡಗ್ಗೆಂ ಕೊಡಲೆ ಎಡೆನಿಲ್ಪು ಕಲ್ಲಂ (ಎಳ. III, ಸಂಜಸ. ೧೪೯–೧೧; 189 ?).

[ಎಜ್ಞಿಹಂ ? + ಬಾಳ್/]

ಎಜ್ಞಿಹವೆಮ್ಮಡಿ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಅಂಗ್ಗರ ಸಂಚತ್ಸರದ ಎಜ್ಞಿಹವೆಮ್ಮಡಿಯಂ ರಾಜ್ಯದನ್ನು (ಎಳ. III, ಸಂಜಸ. ೧೪೯–೧೪; 189?).

[ಎಜ್ಞಿಹ್ಞ + ಪೆಮ್ಮಡಿ]

ಎಟಕುಳಿ 'ಎಟಕಿಳಿ' ನೋ.

ಎಟಕುಳಿಗೊಳ್ 'ಎಟಕಿಳಿಗೊಳ್' ನೋ.

ಎಟಗ 'ಏಟಗ' ನೋ.

ಎಟಕೆ (ನಾ). ಜೋಲಾಡುವಿಕೆ; ನೇತಾಡುವಿಕೆ: ಳುಡುಮಿಂಬಾಳ್ವೆಯಮಂ ಪುಟ್ಟಿಸುತಿರೆ ಭಯಮಂ ಮಾಡೆ ಮೇಘಸ್ವನಂ ನೇರ್ದಪೆಡಾಪಂ ವ್ಯೋಮದಿಂದಂ ತಡೆಯದೆಟಕೆಯೊಳ್ಕಿದಂತೆಲ್ಲಿಯುಂ . . . ಮಟ್ಟಿ ಭೋರೆಂದು ಕೆಳ್ದ ಭೈಯ್ಯೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೧–೨೦೩). [ಎಜಲ್ + ಕೆ]

ಎಜಲ್, ಎಳಲ್, ಎಳಲು (ಕ್ರಿ). ಬಿ. ಜೋಲು ಬೀಳು; ನೇತಾಡು; ತೂಗಾಡು: "ಎಜಲ್ – ಅಲಂಬನೇ (ತೊಗಲೀಳು, ತೂಗಹಾಕು)" (ಕಮಧಾ); "ನೆಜಲಿರದುಂ ಎಜಲಿರದುಂ ನೆಲ್ಲುದು" (ಆಕಾಸಾ. ೬೦–೬೯ವ); ಏಡಿಯ ಮರೆದ ತುತ್ತಿತುದಿಯೊಳರ್ದೆಜಲ್ತು ಗುಂಡಿಗೆಯಂ ಕಂಯ (ದಡ್ಡಾ. ರಾ. ೯೧–೧೩); ಮುತ್ತಿನ ಮುಜಿದ ಲಂಬಣಂಗಳ್ತರೆ ಸೆಜಲ್ತು ಪಟ್ಟೆಯ ಸರದ ಹಾರದೊಳಿರಂಗಳಂ (ಅವಪ್ರ. ೪–೨೫ ವ); ೬೩ ನೊಸರೊಳಗಿಟ್ಟು ಚೆಲ್ತು ತಿಳಿಳಂ . . .ಎಜಲ್ತು ಭೋಕ್ತ್ರಂ (ಜಕಳು. ೩–೧೧).

೨. ಬಳಲು; ಆಯಾಸಗೊಂಡು; ಕುಗ್ಗು; ಸೊರಗಿಬೀಳು: "ಎಜಲ್ತಂ – ಜೋಲ್ತಂ, ಬಲ್ಲಂ" (ಕಮಧಾ. ಪರಿ. ೧); ಆ ರಾಜಸುತಂ . . . ಕೋಡ್ಗಿಸಂ ಕೊರಗನೆಜಲಿಸಲಂ ಬಜಲಂ (ಆಪಪು. ೫–೨೮). ೩. ಬಡವಾಗು; ಕ್ಷಯವಾಗು: ಚಿಗುಳಿಯ ಮಾಜ್ಕೆಯಂ ತಳಿದ ಕೆಯ್ . . . ಪೊಜಪೊಡ್ಕೆ(ಡ್ಕ)ದ ಮುಕ್ಕುಸಿಜಲ್ತ ಪೇಚಕಂ ಮಿಗೆ ಪರುವಂ ಳರಂ ಕೆಲವುಮಲ್ಪುಗುರಾಗೆ ಗಣಾಳಿ ಸಿಂದಿತಂ' (ಲೋ ೧ ಕೋ ೯ ಪ. ೧೧–೬೨). ೪. ಮೇಲೆ ಬೀಳು; ಎರಗು: ಬಜಸಿರಿಡ್ಡೊಡ್ಡಿದ್ದಸ್ತದಿಂದುರ್ಕ್ಕಿ ಮಜ್ಜರಿಪಂಗಡಿಗ್ಗದಿಯಂ ಕೊಳಲ್ತೆಜಲ್ತ ಸಿಂಹಂ ಗಜ್ಜ ಕಾಳಾನಲಂ (ಎಳ. VII, ಶಿತಾ. ೧೧೧–೪೬ ; 1047). ೫. ಮೋಹಿಸು; ಸೋಲು: ಬಜಿ ಸಂದು ಮುಂಡೆ ಕಂಪಿಂಗೆಜಲೆ ಮನಂ (ಅರ್ಧನೇ. ೧–೪೩). ಎಳಲ್: ೧. ಎಳ್ತ ತಿರುಚಿ ಮುಗಿದ ಕೆಳ್ತ ಎತ್ತ ದ ಮೊಗಂ ಮೆಱೆಯೆ (ಅಪಾಪ. ೧೪೨); ಪ್ರತ್ಯಯಗಮೆಳಲೆ ರೆಸಂದಿಗೆವ ದನಿ ನಿಮಿರೆ ನಾಲಗೆ ಚಿಗುರುತ್ತಿರೆ (ಗರಿಳ. ೩–೪೯); ಮಾಲೆ ಸರಪಳಿಯಂತೆ ಬಳ್ಳಿಗುರುಳ್ಕಿಂಗಾಲೆಳೆಳಲ್ತು ಬರೆ (ರಾ ೨ ಕೇ. ೬–೧೬ ವ). ಎಳೆಲು: ೧. ಬಿಡುಮಾಡಿಯ ಸುರವ ಕಂಬುಪಾಪೊಳಲ ಳೆಳೆದೆಳಲುವುದುಗೆಗಳ್ (ಜಡಕ. ೬–೨೬); ಹಾಯುದುವು ನರಿಹಾಡುಗಳು ಳಟಪಾಯುಳೆಳಲುವ ಳರುಳಲಂ (ಕುಮ್ಮಾಡ್ರೀ. ೧–೨೦); ನಿಡುಜಡೆಯ ಗೊಂದಣದಿಂ ತಲೆಮಾಲೆಯೊಳೆಳಲುವ ಬಾಸುಗಿ ಗೊಣಸು ಗಳಿಂ (ಅಜ್ಜದೇ. ೬–೨೦).

ಎಳಲೆವಿಡು, ಎಬಲೆಜಡು = ತೂಗುಬಿಡು; ಇಳಿಯಬಿಡು: ಮಾಣಿಕ್ಯದ ತಲೆಮಾಲೆಯ ಪರಿಸರದೊಳೆಳಲೆವಿಟ್ಟ ಳನಕದರಳೆಮಾಲೆ (ರಾಜಶೇ. ೬–೧೧ ವ); ನಳುನೇಪು ಪಿಮಿರೆ ತೊಳ್ಗಳ್ ಲಸಿತ ತ್ರಿಪತಾಕೆಯಂ ಲತಾ ಕರಮಸೆಯರ ಪೊಸದಳಂ ಪೊತ್ತೆಳಲೆ ಮಿಸುಗುವ ಕುಡಿಯೆರಡವಳಿಲೆ ದಿಟ್ಟವೊಲೆಸೆದರ್ (ರೇಲಾವ. ೪–೧೩೧). [?]

ಎಬಲಿಳ್ಳು, ಎಳಲಿಳ್ಳು (ಕ್ರಿ). ನೇತಾಡುಹಾಕು; ತೂಗಾಡಿಸು; ಜೋ ತು ಬಿಡು: ಕೈಯಱಲಿಕ್ಕಿಯಧಗಳ್ಕು ಡಮಜಿಡದಮುಮುನ್ನಿನ ಮೇಗಿಕ್ಕಿ (ದಡ್ಡಾ ರಾ. ೯೨–೧೬); ಮಜ್ಜುಮಂದಿಗಳಿಂದ್ರಪ್ರತಿಲಮಂ ಮುತ್ತುಮನೊಳಗೊಳಿಸಿ ಕೊಡೆದಿಲಿಂಕ್ಕಿದ ಪ್ರಾಕಾರಂ ಎಳಿಕಿಕ್ಕಿದ] ಮಾಲೆಯಂತೆವೋಲ್ (ಹಂಪಚಾ. ೧೧–೩೧); ಮುಡಿಯೊಳಿಲಿಕ್ಕಿದುಪ ಕೆಯ ಕುಡಿದಳಿಂದಿಸೆದಳಕೆ (ರೇಲಾವ. ೪–೭೭); ಪೇರುರಮಂ ಧಿಕ್ಕೈಸಿ ಳುತ್ತಿ ಚಿಕ್ಕೈಸಿ ಭುಜಪ್ರವಪ್ರಂಗಳಂದೆತ್ತಿ ಬಲ್ಲರುಳಂ ಕೂಡೆದೊಳ್ಳಿ ದಿರ ಪಿರಿತ್ತಂ ತೋರದಂಗಿಟ್ಟನೇ (ಎಳ. VI, ತರೇಶ. ೪೨–೨೦ ; 1203). ಎಳಲಿಳ್ಳು : ತೋರ ಮಲ್ಲಿಗೆಯ ಮುಗುಳ ಮೂಗುತಿಯನು ಸೇರಿರಿ ನಾಕಿಕಾಗ್ರದೊಳು ಹಾರಮನೆಳಲಿಕ್ಕಿ ಬಳುಕದೊಳ್ಳಲಿಂದ ಬಾಸದಂಯ ರಿಹರಲ್ಲಿ (ಕುಶಾಸಾಂ. ೩–೩೭). [ಎಜಲ್ + ಇಳ್ಳು]

ಎಬಲ್ಲು (ಕ್ರಿ). = ಎಬಲಿಳ್ಳು: "ಎಜಲ್ಲು – ಅಲಂಬನೇ." (ಕಮಧಾ); ಪರಿಣಾಯಧದ ಪುಲ್ಲಿಗೆಯ ತೊಂಗಲ ಸೆಲಾಗುನಾಂಯ ಬಿಚಿಲೆಳೆಜಿದ ಬಲ್ಲಿದ ವೇಷಿಯೆಲ್ತೆಡಯ (ಆ ಸಂ ಪು. ೩–೫೯ ವ); ಲತಾಹಾಳಕಾಳ ಕಂಗಳತೆಬಲ್ಲುತವಳ್ಳಿಂದಳ್ಳ ದಳ್ಳುಮಂ ಜಾಳಿಸುಶುಂ (ಇಶ್ವತ್ಥ. ೧೦–೩೭). [ಎಜಲ್ + ಚು]

ಎಬಲ್ತರ್ (ಕ್ರಿ). ಜೋಲು ಬೀಳು; ನೇತಾಡು: ನಡುಳಂ ಮೆಯ್ಯೆಡೆಗಂಬಿಗಳ್ ಕುಸಿದು ಕಿವಿಯೆಜಲ್ತಂದು (ಜಡವ್ಪ. ೪–೪೭); ಕಾಮಿನೀ ಜನದ ಕಣ್ಗಳೆಜಲ್ತರ್ರೆ [ಪಾಶಾಂ. ಕಣ್ಗೆಳಲ್ತರ್ರೆ] ತನ್ನನರ್ಜಿದಾ ಪೂಗಳ ಪಲ್ಲವಂಬಿದಿದು ಮಾಲೆಯನೆಜಲಿಸಿ ಮೇಲೆ ಸೂಸುವಂತೆ . . . ಮಾಲೆ ಸೂಡಿದರ್ (ಅರ್ಧನೇ. ೩–೪೬); ಮುದಮ್ಮುಗಳ್ ನುಂಬು ಪಕ್ಷಮೆಜಲ್ತರೆ ಕಣ್ಣಾಲರ್.ಮುಗುಳ್ತರೆ ನೆರೆಯುತ್ತುಮಿರ್ದುರು ರಣಾಂಗತಳಂ (ಕುಸುಮಾ. ೧೦–೩೧). [ಎಜಲ್ + ತರ್]

ಎಬಲ್ಮುಡಿ (ನಾ). ಜೋಲಾಡುವ ಮುಡಿ; ಇಳಿಬಿಟ್ಟ ಮುಡಿ: ಕುಡುವುಗುರಿಂದಂಬಲ್ಮುಡಿಯ ಗಂಟು ಸಡಿಲ್ದಿ ಗಂಧಕ್ಕೆಲಮಂ ಕುಡಿತೆ ಯೊಳಾಂತು ನಿತ್ತಿಯೊಳಗೊತ್ತಿ ಬಿದಿರ್ದುತೆ ಕೇಡಪಾತಮಂ (ಶಾನ್ತಿಸಾ. ೬೩೧).
[ಎಬಲ್ + ಮುಡಿ]

ಎಬವ (ನಾ). (?): ಸಳಪಾದಿಗಿಬವ ಪೊಗಟ್ಟುಲ್ಲಿ ನಂದೆಗಳುಗಂ ನೊಜಂಬ ಸೆಟ್ಟ (ಎಳ. X, ಮುಳಿಪಾ. ೬೭; 969). [?]

ಎಬವಾಡು (ಕ್ರಿ). (ಮುದ್ದುಗಾಗಿ) ನೀವು; ನವರು: ದಾಡಿಂಬದ ಬಿತ್ತುಗೆತ್ತು ಸೋವುವ ಶುಕಶಿಶುಗೆ ಮಣಿಮುದ್ರಿಕೆಯಂ ಕಳೆದು ನೀಡಿ ನೀಡಿಯೆಬ [ಪಾಠಾಂ. ಳಿ] ವಾದಿ ಮಜ್ಜಿದಿಡಾದಿ ಪೋಪುದುಂ (ಅರ್ಧನೇ. ೯-೮೪ ಪ). [ಎಬವು + ಆಡ್ಸು]

ಎಬವಿಸು (ಕ್ರಿ). ನವರು; ನೀವರಿಸು: ಕರತಲದಿಂ ಲಲಿತಾಂಗಮನೆ ಬವಿಸಿ ಕೋಮಲ ಹಸ್ತಮನೆತ್ತಿ (ಶುಸುಮ. ೧೦-೪೫).
[ಎಬವು + -ಇಸ್ಸು]

ಎಬವು, ಎಳವು (ಕ್ರಿ). ನೀವು; ನವರು; ಲೇಪಿಸು; ಬಳಿ: "ಎಬವು–ಅಪರ್ಮಾರ್ನೇ" (ಕಮರಾ); "ಎಬವಿದೆನಿಂದು ಕೀರಿದಂ" (ಕವಪ. ಪರಿ. ೧); ಪೊರೆಯೊಳ್ಳಿರ್ದೊಯ್ಯಮೆ ಕರತಳದಿಂದೆಬವಿ ತವುದಂ (ಕಾದಂಪು. ೭೪೧); ಉಂಗುಟಮನೆಬವಿ ಕರಚರಣಾಂಗಳನಿಪಿಸಿವಿ ಮೆಲ್ಲ ಮೆಲ್ಲನೆ ಲೀಲಾಪಾಂಗದೊಳೆ ನೋಡಿದೆರ್ (ಅಜಪು. ೪–೫೫); ಅಟಲ ನೆರ್ದೆಯೊಳ್ ತಿಣ್ಣಂ ಕಜ್ಜಿಯ ಪುತ್ತುವಿಮೇಹದಿಂದೆಬವಿ ತವುದಂ (ಶಾನ್ತಾಪು. ೧೧೫); ಎಬವಿ ಮಳಪಿಕ್ಕಿ ಕಳಲುಂ ಕೆಜಗಂ ತರಕರಿಬಿಸೊಳಲು ಮಿಕ್ಕಿದ ಕಯ್ಯಂ ಕಿಸಲುಮಣಮಾಜದುರುರ (ಅರ್ಧನೇ. ೯–೧೧೧). ಎಳ್ವವ್ವೆ: ಸುಳಿದುದು ಬಾಳಿನುಹ್ಕೊಡೆಯನಪ್ಪುತೆ ಕಂಪನಮಂ ಸಮಿಚರ್ಚಿ ಸಾರ್ದೇಳಿ... ಕಾಮುಳಿಸಂತಿರೆ ಮಂದಮಾರುತಂ (ಕಬಕಂ. ೩–೫೦); (ಮುದುಕಿಯ ಕಳಿ ಎಳವಿ ಸಂತೈಸುತ್ತಾ) (ಚಂದ್ರಸ. ೧೬–೩೪).

ಎಳವಿಕೊಳ್ = ಸವರಿಕೊ; ನೀವರಿಸಿಕೊ: (ತಲೆಯನ್ನು ಮುಟ್ಟಿ ನೋಡಿ ಎಳವಿಕೊಳ್ಳುತ್ತೆ) (ಬೆಟ್ಟಲ. ೬೩–೨).

[ದೇ. ।ತಮಿ. ಇಬು; ಮಲ. ಇಬು]

ಎಬಾಡೆಜೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ತೆರಿಗೆ (?): ಎಜಾಡೆಜೆ ಎತ್ತು ಪೊನ್ನೆ ದತ್ತುಂ ಪೊಕ್ಕಮ್ಮ್ಯಳ್ಳಳು ಪುಟ್ಟಾದೆ ಕಡುವೊನ್ (ಎಳ. XIV, ತಿರುಮ. ೨೫೩–೧೦; ೪೦೦). [ಎಜ್ಜಾ + ತೆಜ್ಜೆ]

ಎಬಿಗುಟ್ಟೆ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಪಾಣ್ಡ್ಯನ ಮೇಗೆ ಎಬ್ಬು ಪಜ್ಜೆಯಲಾಲಿಜುದೊ ಶ್ರೀವಲ್ಲಭಯರರ × × ಎಬಗುಟ್ಟ ಆರಸನ್ × × × ಪೋಪಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಅಳ್ಕೀಲಲ್ಲಿ ಏಸಸ ಅನೆಯೊಡರ್ ತಾಗಿ ಎಚ್ಚು ೯.. ಕಾದು ಸತ್ತ (ಎಳ. X, ಶ್ರೀರಾಪಾ. ೩೦–೧೦; ೪೦೦). [?]

ಎಬ್ಬಿ, ಎಳ್ಳು, ಎಳ್ಳಿ (ಕ್ರಿ). (ತನ್ನ ಕಡೆಗೆ) ಸೆಳೆದುಕೊ; ಆಕರ್ಷಿಸು; ಸೆಳೆ: "ಎಬ್ಬಿ–ಅಕ್ಕಮಹಾದೇವಕ್ಕರೇ [ಪಾಠಾಂ. ಗಾ ಧಾಕರ್ಷಣೆ] ತಂಬುಮಾತ್ರೇ ಚ (ದಾರಡೆಳೆ), ಭೂ ವಾ ಚಕೇ ಕ್ಷಳಂ" (ಕಮರಾ); ಪಿರಿದೊಂದು ಮಟ್ಟಕೊಂಬು ಪೂರಂ ಬಂದವರೆನೆಳೆದುಕೊಂಬು ಪೋಗಿ ಪಿರಿದೊಂದು ಮಡುವನಿಳೊಕ್ಕಿ ದೊಡೆ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೦೧–೧೫); ಎಮ್ಮಂ ಪಿಡಿದೆಳೆವಂದಿ ತಮ್ಮಿದಟುಗಂಗಳಿಗಕ್ಕಿತ್ತೋದುವೆಂ (ಪಂಪಭಾ. ೭–೩೪); ಈ ಪುಸಿವನಂ ಕುಸಿಯೊತ್ತಿ ಬಟ್ಟೆಯೊಳ್ ಪಿಟ್ಟುಮೆಳೆದು ಬಳಸಿದ ದಿಸಿ ಯೊಳ್ಳಿಗೆಯಿಮೆಂದು (ಸುಕುಮಾ. ೭–೫ ಪ). ಎಳ್ಳಿ: 'ಎಳಕುಳಿ' ಪರಾ. ಎಳ್ಳಿ: ಮನವನ್ನಿಂ ದುರ್ವಿಕಾರಕ್ಕೆಳೆವುದು ಮನಂ ಮೂನಮಂ ನುರ್ಗಿ ದತ್ತು (ರತ್ನಾ. ೫. ೧೩); ನೆಲಕೆ ಮುಂಡಿಜಗೆಳೆಯಲುಬ್ಬಮ ದೇಗಿ ಪರಿ ಮೆಜೆಯೆ (ಕುಮ್ಮಳ. ೬–೧೧); ಚದುರಂಗವಾಡುವ ವಾರೆಂದೊರ್ವನ ಕದುಮಾಕ್ಷಿ ಪಿಡಿದೆಳೆದೊಯ್ದಂ (ಕಂಕಪಿ. ೨–೪೭). 'ಈಲ್ಚ್' ಪರಾ.

ಎಳ್ಚ್[ಚ್ಚಿ]ದುವರಿ = ಆಕರ್ಷಿತವಾಗು; ಸೆಳೆಯಲ್ಪಡು: ಅಂತು ಮನಮೆಳ್ಚ್[ಚ್ಚಿ]ದುವರಿಯೆ (ಹಂಪಾನಾ. ೯–೪೨ ಪ); ಕಣ್ಣೆಳ್ಚ್[ಚ್ಚಿ]ದುವರಿಯೆ ಕಂಡು ಮನಮೆಳ್ಚ್[ಚ್ಚಿ]ದುವರಿಯೆ ನಿರವಿಸಿ (ಲೀಲಾವ. ೧೪–೯೧ ಪ); ಪಾಂಡುರಾಜಂ ಪುಂಡರೀಕದಂತೆ ವನಮೆ ಭವನಮಾಗಿರ್ಪುದುಮೊಂದು ದಿವಸಮೂ ವಸಂತವಾಸವೆಂಬ ಭವನದ ಮನೋಹರಕೆ ಮನಮೆಳ್ಚ್[ಚ್ಚಿ]ದುವರಿಯೆ (ಅರ್ಧನೇ. ೪–೪೪ ವ). ಎಬಿವದೆಡೆಂಗಂ = ಎಳೆಯುವುದರಲ್ಲಿ ಬೆಡಗಿನ್ನು ಉಳ್ಳೆವನು; ಒಂದು ಬರುದು: ಇದೇಂ ಕಡುಜಾಣನ ಬದಿಕಯ್ಯರಮಡದ್ದರ್ಪುಳಿನೆ ಬಿದ್ದ ಮೆಜೆರಿಮೆಜೆವಲ್ಲಿ[ಡೆ]ಡಂಗಂ... ಪೊಗಜ್ಜಿ ಸಲ್ದ ಕಳ್ಳ ಕೆಜವು ದುಷ್ಟರದೆಬಿಳ್ದಂಗರಸಪ್ಪಿದೆಬಿಳೊಳ್ ಜಗದೊಳೆಜೆವಲ್ಲಿ[ಡೆ]ರಂಗನೆರ್ವ್ವನೆ ಬಲ್ಲ (ಎಳ. II, ೧೩೩–೧೫೦; ೫೪೭).

[ದೇ.। ತಮಿ. ಇಬು; ಮಲ. ಇಬು, ಇಬ್; ತುಳು. ಇಗ್ಗು; ಕೊಡ. ಈಗ್; ತೆಲು. ಈಡುಚು, ಈಡ್ಚು; ಗೊಂಡಿ. ಈಸಾನಾ; ಕುಇ. ಪ್ರಿಸ; ಕುರುಖ್. ಈಜ್ನಾ; ಮಲ್ತೊ. ಇಚೆ; ಬ್ರಾಹೂಈ. ಝೂಸಿಂಗ್]

ಎಬ್ಬಿ, ಎಳ್ಳಿ (ನಾ). ನೂಲಿನ ಎಳೆ; ದಾರ; ಸೂತ್ರ: "ಎಬ್ಬಿ–ಅಕ್ಷಮಹಾದೇವಕ್ಕರೇ, ತಂತುಮಾತ್ರೇ ಚ (ದಾರಡೆಳೆ), ಭೂವಾಚಕೇ ಕ್ಷಳಂ" (ಕಮರಾ); "ಎಬ್ಬಿ = ನೂಲೆಳೆ; ಬರೆಸೆಬ್ಬಿವುದು (ಭೂಮ್ಯರ್ಥದೊಳ್ ಳುಳಂ)" (ಕಮರ. ಪರಿ. ೧). "ನೊಣ ನೂಲೆಳೆವ್ವುದಿಂ ನಿಜಯಂ ಗಳಲ್ಲಿ ತಂತುವದು" (ಮಂಗಣ. ೧೫೯–೬೬); ಸೊಗಯಿಪ್ಪುಕ್ಕೊಡ್ಡಿ ನೊಯೆ ಸೂತ್ರದೆಳೆವೋಲ್ ನಿಲ್ಲಿರ್ದ ಬಾರಂತೆ ತೋಳ್ದಗಿಯಂ ಪುಣ್ಯಯಮೂಗಿ ಮಾಡಿ ದಿದಿ ಮುಂ ಜಂಭಾರಿ ಮಾಣಿಳ್ಕೆ ನಲೆಲ್ಲಿಗೆ ದಂತಿರ್ ನಬುದ್ಧಾನವಿಗಳಂ ನಲ್ಲುಂಗೆ ಕಣ್ಣೆತ್ತುತಂ ನಗುತುಂ ಸಾರ್ದ ಸವಂಗಮಂ ಕಳೆಯಿಸುತ್ತಿರ್ದಾರ್ ಕಳಿಕ್ಕೂಟ್ಟಿದರ್ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೧೧೧). ಎಳ್ಳಿ: ಕೊರೆಲ್ಲಿಯ ಬೆಳ್ಳಿಎಳೆಯಲ್ಲಿದ್ದ 'ಪಿಸ್ಸ'ನ್ನು ಹಾಕಿ 'ಫಿಟ್' ಮಾಡಿದರು (ಹೊಸ್ತ್ರಿ. ೪೭); ಅವಶರವಶರವಾಗಿ ಮೂತಿ ಎಳೆಯನ್ನು ಮುಂದುವರಿಸಿದರು (ಪುಸರು. ೪೪); ಹೊಸ್ಸಪ್ಪಸಿಗೆ, ಈಗ ಇದೊಂದು ಎಳೆ ಸಿಕ್ಕಂತಾಯಿತು (ಪ್ರಸಾಸ. ೧೧೧).

[ದೇ.। ತಮಿ. ಇಳ್ಳೆ; ಮಲ. ಇಲಿ; ಕುವಿ. ಇಸ]

ಎಬ್ಬಿ (ನಾ). ಎಳೆದ ಗುರುತು; ಪಾಡು; ಗೆರೆ: ತಾನ್ ಬೆಟ್ಟಿತ್ತಾಗಿರ್ದತ್ತು ಬಜನೆಲಂತಾ. ದಿರಿಕ್ಷ್ಯ, ತೇರ್ ಗಾಲಿ ಎಬ್ಬಿಯಿಲ್ಲ (ಅಂತಗೊ. ೧೩–೩೬).
[< ಎಜ್ಜಿ]

ಎಬ್ಬಿಕುಳಿ, ಎಳಕುಳಿ, ಎಳೆಕುಳಿ, ಎಬಕುಳಿ (ನಾ). ಎಳೆಯುವಿಕೆ; ಆಕರ್ಷಣೆ; ಸೆಳೆತ; 'ಎಬ್ಬಿಕುಳಿಗೊಳ್' ಪರಾ. ಎಳೆಕುಳಿ: 'ಎಳಕುಳಿಗೊಳ್' ಪರಾ. ಎಳೆಕುಳಿ: 'ಎಳೆಕುಳಿಗೊಳ್' ಪರಾ. ಎಬಕುಳಿ: 'ಎಬಕುಳಿಗೊಳ್' ಪರಾ. [ಎಬ್ಬಿ + -ಕುಳಿ]

ಎಬ್ಬಿಕುಳಿಗೊಳ್, ಎಳಕುಳಿಗೊಳ್, ಎಳೆಕುಳಿಗೊಳ್, ಎಬಕುಳಿಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಆಕರ್ಷಿಸು; ಸೆಳೆ: ಆತ್ಮಾನಂದಮೊದವಲ್ಲಿ ಪರಿಜನ ಮೆಂದೆಬ್ಬಿಕುಳಿಗೊಳ್ಳೆ ಸೈಪು ಸವುಸಿರವಿಪುದೋ (ಕಾದಂಪು. ೬೫೩); ತಳವೆಗಾದಂ ವನಿತಾತಿಳಕದ ಪೆಜೆ ಸೊಸಲ ರೋಚನಾ ತಿಲಕದ ಬೆಲ್ವಿಜೆಳಕುಳಿಕುಳಿಕಾ ಕಂ. ಎಬಕುಳಿ]ಗೊಳೆ ಸಮ್ಮೋಹನತಳಕದವೋಲ್ ಮನಮನವನಿಸಾಲಳಕಲಕಂ (ಪಂಂಪಭಾ. ೫–೬೧). ಎಳೆಕುಳಿಗೊಳ್: ತುಳುನಾಡು ನೊಳಂಬವಾಡಿ ಗಂಗಮಹೀಮಂಡ್ಲಳಮಂ ಬನವಾಸಿಯಂದಿವ ನೆಳಕುಳಿಗೊಣ್ಡಂ ಜಿತಾರಿ ವಿಷ್ಣುವರ್ಧನಂ (ಶಾಸಂ. IX–i, ೧೧೪–೭೪; 1107); ಪ್ರಸೂನ ನಕುಲ ಮನಂದಲೆದು ಬಂಡಂಬಲ್ಲಿ ಬಾಯ ಕುಟುಕನೆಳಕುಳಿಗೊಂಡು (೧೧೪. ೩–೬೧ ವ); ನೋಳ್ಪವರ ಮನ ನಳೆಳುಳಿಗೊಳಿಸಿ ಒತ್ತಿಂದು ಬನವಸೆದರ್ದುಮು (ಸಿದ್ಧಚಿ. ೪–೬)

ಎಳೆಕುಳಿಗೊಳ್ : ಪಚಡ್ಡಕ್ಕಿಯಿಂದ ರಾಯನೆದೆಯನೆಳೆ [ಹಾಕಾಂ. ೨೪] ಕುಳಿಗೊಳುತಾ ಹಂಡಾಯತೇಕ್ಷಣದೊಪ್ಪಿದಳು (ಕು ರಾ ಸಾ ೦. ೫–೨೯). ಎ ಬಕುಳಿ ಗೊಳ್ : "ಎಬಕುಳಿಗೊಂಡುದು ತಾಪೀಯ್ದಳಿಗೊಂಡುದು ಕವರ್ದುದಿಲ್ಲುದೆನೆ . . . ಸೆಳೆದುಕೊಂಡರ್ಥಮದು " (ಕವಿಕಂ. ೧೫೭) ; ಬೇಡದ ಕಾಡೊಳೆ ಮಳೆಗೊಂದುದಿಬಳುಳಿಗೊಳ್ಳಂಗೆರಂಗೆಟ್ಟಂತಾಯ್ತು (ಅರ್ಥಪೇ. ೬–೬೧ ವ) ; ಬೆಟ್ಟದಿಂದು ಜಡಿವ ಪಡಿಯಂಥ ಕಳಕಳಿಯಮೆಬಲು ಕುಳಿಗೊಂಡು (ಅನಂಪು. ೬–೧೫ ವ). [ಎಚಿಳಿ+ಕೊಳ್,]

ಎಚ್ಚೇಸಿನಿ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಶ್ರೀ ಆದಿಪ ಮುದ್ದಪ್ಪರಾ ಮಗನ ಎಚ್ಚೇಸಿನಿಗಳಾ ಪೆಣ್ಣರ ಮದಕ್ಕೆ ಗೌತಮೇಶ್ವರಕೆ ಕೊಟ್ಟುದು (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾ. ೪೫–೨೦ ; ೪೫೦ ?). [?]

ಎಚ್ಚೆತರ್, ಎಳತರ್, ಎಳೆತರ್ (ಕ್ರಿ). ಎಳೆದುಕೊಂಡು ಬರು ; ನೆಳೆದು ತಾ : ದಿಟದಿಂ ಮುನ್ದಾಡಿ ಮನಾಡಿ ಸಕ್ಕ ಜವೆಣತ್ತರೆಂದು ಕೊಟ್ಟಿಚ್ಚರುತ್ತುಂ ನೋಡಿ (ಕಸದ. ೧–೮೨). **ಎಚ್ಚೆತರ್** : ಪಾತಕಗ ಕೊಡಲೊಳಿಪ ಪರಮಾತ್ಮನಂತೆ ಯಮದೂತರೆಳೆತಂದಾಮಿಳಿತಂತೆ (ಕೈವಿಪಾ. ೨೮–೩೧) ; ಇಲ್ಲಿಗೆ ಕರೆ ಎಳತಂದಿರಿ? (ವೀಲಾಶ್ರೀಗಂ). [ಎಳೆ+ತರ್]

ಎಳೆತರ್ : ಏಕನ್ನ ಈ ರಾಜ್ಯಕೆಳತಂದ ಹರಿಯ (ಭರಿಂದ. ೬–೧೨೨–೧೧); ಎಳೆಯಲ್ಲ ಸವಿದು ನೀರ್ಗುರಿದವ ತಾಪಸನಪಂದಲರಂದಿಗೆ ಗುಜಿಮಾಡಿ ಎಳತಂದರಬಲೆಯರು (ಅನಂಪು. ೯–೧೪೬). [ಎಚ್ಚೆ + ತರ್]

ಎಚ್ಚಿಪ (ನಾ). ಎಳೆಯುವಿಕೆ ; ಸೆಳೆದುಕೊಳ್ಳುವುದು (?) : ಆಣಾಗಿ ನೊಳೆ ರಾಜಮೂಡಾಮನೆಮಾಗ್ಗಿದೆ ಮಜ್ಜಾಡಿಯು ಗೆಲ್ದಟೆಪದ ಬಿನ್ನಣ (ಎಕ. II, ೧೩೪–೫೮ ; ೯೩೭) ; ಔಗಲುಸಲ್ಲ ಕೆಜವು ದುಃಖರಡೆಚಿಪಂಗ ಳನಪ್ಪಮದಿಪಿಚ್ಚಿಕ್ಕೆಯಿಂ ಜಗದೊಳಿಚ್ಚವಿಡಂಗನೊಪ್ಪರ್ಪನೆ ಬಲ್ಲ (ಎಕ. II, ೧೩೭–೧೧೯ ; ೯೩೭). [ಎಚ್ಚೆ + –ಪ್ಪ]

ಎಚ್ಚೆಯಿಸು, ಎಳೆಯಿಸು (ಕ್ರಿ). ಎಳೆಯುವಂತೆ ಮಾಡು ; ಸೆಳೆಯಿಸು : ಆತನನ್ನು ಕಳಕಯುಮೆಂದಟ್ಟಿದನೆಂದು ಪೇಟ್ದು ಪಡಿಯಜ್ಞಾದಿಂದ ಮೆಚ್ಚಿಯಿಸಿ ಪಿಡಪಲೆಯಂ ಪಿಡಿದು ನೂಂಕಿತ್ತ (ಪ ಪ್ರಾ ಠಾ. ೧೭೬–೨). **ಎಳೆಯಿಸು** : ಗಾಡಿಯನ್ನ ಎತ್ತುಗಳಿಂದ ಎಳೆಯುತ್ತಾರೆ (ರೂಢಿ). [ಎಚ್ಚೆ + –ಇಸು]

ಎಚಿಸು, ಎಳಸು, ಎಳೆಸು (ಕ್ರಿ). = ಎಚಿಯಿಸು : ಪಾದರಗಳವಂ ಕಪ್ಪನೆಂದು ಳುಜಿಯಂ ಕೊಲ್ಲಂತರೆ ಕೊಂದು ಪೊಲೆಯರಿಂ ಬಿಚ್ಚಿರೆಯಿಚಿ ಸುವರೆಟ್ಟು ದೂಜಿಯವಿಕ್ಕರಡಿಸಿದಳ್ (ಭರಿಂದ. ೨೩೫). **ಎಳೆಸು** : ಮಾರ್ಮಲೆತವರಿದ ಸಂದಿಸಂದಿಗೆ ಮುಳಿದು ಕಡಿಸುವೆಳೆ [ಹಾಕಾಂ. ೫] ಸುವೆನು ನಿಮಿಷದೊಳಧೋಗತಿಗೆ (ಬ ಸತ್ಯ. ೫೮–೬೬) ; ನಿರುತದಿಂ ದವರಳೆಳೆ ಹೂಟಮಂ ಳೆದ್ದಾಗಿ ಗಿರಿಯ ಸುತ್ತ ರೆಯೆಳೆ (ಪಾಸೋಪು. ೫–೧೪). **ಎಳೆಸು** : ರಾಗಿಯ ತೆನೆಯನ್ನು ಕಣಕ್ಕೆಳೆಸಬೇಕು (ರೂಢಿ).

[< ಎಚಿಯಿಸು]

ಎಚ್ಚುಂಡೆ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ದುಗ್ಗೊಳ್ಳೆಲ್ಲಲ್ಲಿ ಗಟಂಜ ವಾಗಿಲು ಸಜಮು ಎಚ್ಚುಂಡ್ಡಿ ಪರವೂರು ಕೂಡಲೆ ಇಸಿಕುಮರ್ ಪೊಲ ಮೇರೆ ಸಹಿತಮತ್ತನ್ (ಎಕ. IX. ಚಿಂಗಳ. ೮೬–೧೪ ; ೪೨೦). [?]

ಎಚ್ಚುಪ್ಪೆ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಎಚ್ಚುಪ್ಪೆ (ಎಕ. I, ೬೫೦–೧೪ ; ೪೦೦). [< ಎಚ್ಚು + ಕುಪ್ಪೆ]

ಎಚ್ಚೆಗಾದಿಗಾಲ (ನಾ). ಒಂದು ಪ್ರದೇಶದ ಹೆಸರು : ಅನ್ತೆ ಬನ್ನು ಎಚ್ಚೆಗಾದಿಗಾಲ ತೆಂ ಬ್ಬಣ ಬೀಲಿಯಂ ಬಗದಕಿಪುಡಿಯಂ (ಎಕ. III, ನಂಜನ. ೧೩೯–೨೧ ; ೩೧೨ ?). [ಎಚ್ಚೆ + ಗಾದಿ ? + ಗಾಲ]

ಎಚ್ಚತ್ತ 'ಎಚ್ಚ್ಟ್' ಪರಾ.

ಎಚ್ಚತ್ತು 'ಎಚ್ಚ್ಟ್' ಪರಾ.

ಎಚ್ಚಪ್ಪು[1], ಎಚ್ಚರು, ಎಚ್ಚಲ್ಪ್, ಎಚ್ಚಲು, ಎಚ್ಚಲು (ಕ್ರಿ). ೧. ನಿದ್ರೆಯಿಂದ ಏಳು ; ಜಾಗರಗೊಳ್ಳು ; ಎದ್ದೇಳು : ಎಚ್ಚತ್ತ, ಎಚ್ಚತ್ತ (ಭೂತಕೃ) ; ಎಚ್ಚತ್ತು, ಎಚ್ಚತ್ತು, ಎಚ್ಚತ್ತರ್ (ಭೂತಸನ್ನಾ): ಮಂಗಳಪಾಠಕರವಂಗಳೆಳಲ್ ಭೋಂಕೆನೆಬ್ಬಟ್ಟರಂ (ಪಂಚಪು. ೪–೧೧೦ ವ); ಪಿರಮಂ ಹಯಗ್ರೀವ ಬಂದು ಬಬಲ್ದು ಕೊರ್ಪೆಗಿ ನಿದ್ರೆಗೆಯ್ದುವರ್ ಕೊಟ್ಟೆನೆ ನಿದ್ರೆಯಿಂದೆಬ್ಬಿತ್ತು (ಗದಾಯು. ೯–೩೨ ವ) : ನಿದ್ರೆಯಿಸೆಬ್ಬಾತ್ತಾರಂ ಕಾಣದೆ (ದಶಕು. ೩–೪೬). ೨. ಜಾಗರೂಕತೆಯಿಂದಿರು ; ಎಚ್ಚರಿಕೆಯಿಂದಿರು : ಪರಜನ ಸಂಪ್ರಮಕ್ಕೆತ ಹಿಮಳಕಣದಿನೆಬ್ಬಜುತಮಳಬಿದೆನಂ ನೆಗಬ್ಬಿಪ್ಪ (ವಧೂಪ್ರ. ೯–೬೨). ೩. ರೋಗದಿಂದ ಅಥವಾ ಮೂರ್ಛೆಯಿಂದ ಚೇತರಿಸಿಕೊಳ್ಳು ; ಪ್ರಜ್ಞೆಯನ್ನು ಹೊಂದು : "ಎಚ್ಚತ್ತ ನೆಂದು ನಿದ್ರೆತಿಳದನುಂ ಳುತ್ತ ಮೋಸಲಿಬದನುಂ ಮಜಪಿ ಪಿಂಗದವನು ಮಳ್ಳಂ" (ಕವಪ. ಸ. ೩೩ ವೃತ್ತ) ; ಬೇಷನಿ ಪುಟ್ಟಿ ಮೂರ್ಛೆ ತಿರೆದೆದ್ದಂ ತಾನುಮೆಂತಾನುಮೆಬ್ಬಟ್ಟಿದ್ದರಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೨–೨೫). ಎಚ್ಚೆ ರು : ೨. ನಾವುಯಾವಾಗಲೂ ಎಚ್ಚರ್ತು ವರ್ತಿಸಬೇಕು (ರೂಢಿ). **ಎಚ್ಚೆಪ್ಪು**[1] : ೧. ಮೂರ್ಛೆತರಿಯಂಬ ಸಮನ ಮಹೋರಥ ಬೆಳಗಾದಾಗಲೆಚ್ಚಪ್ಪು ಸಿಜವಪ್ಪಧನಂ ಕಾಣದೆ (ಸುಳುಪು. ೧೨–೧೪ ವ). ೩. ಳಂದಿ ಕುಂದುತ್ತೆ ಕೂಡೆಚ್ಚೆತ್ತುರ್ ನಸುನಗುತೆ (ಪದ್ಮರಾ. ೬–೬). **ಎಚ್ಚೆಲು** : ೧. ಮೂಡು ವೆಳಗಾಯೆಚ್ಚೆಲು ಮುದ್ದು ಗೋಪಾಲ (ಗಿತಗೋ. ೬ ಪಲ್ಲವಿ). ೩. ಮುನ್ನೆ ಮಜಲುಂದಿದನಿಚ್ಚೆಲುವಂತೆ ಪುಟ್ಟದಂ (ಅರಿಪ. ೨–೬೨). **ಎಚ್ಚಲು** : ೧. "ಎಬ್ಬಲು – ಜಾಗರಣೇ ಪರ್ಯಾಯಾನೇ " (ಕಸಪ್ರಾ).

[< ಎಚ್ಚ್[1] + ಡಲ್ಲು. / ತಮಿ. ಎಳ್ಳರಿ; ಪರ್ಜರ. ಎಚಪ್ ; ಕುರುಖ್. ಎಕ್ನಾ, ಎಕ್ಸಾರ್ ; ಮಲೆಪ್ರ. ಎಳ್ಳ]

ಎಚ್ಚಪ್ಪು[1], ಎಚ್ಚರು, ಎಚ್ಚಲ್ಪ್, ಎಚ್ಚಲು, ಎಳ್ಳರು, ಎಳ್ಳಲು (ನಾ). ನಿದ್ರೆಯಿಂದ ಏಳುವುದು ; ಎಚ್ಚರಗೊಳ್ಳುವುದು ; ಜಾಗೃತಸ್ಥಾನಾಗಿರುವಿಕೆ : ದೂರದೊಳೆ, ಮೇಣ ಕೊಡಿಸಿ ಮೇಲೆ, ಳುಳ್ಳಿದೆಸ್ಸ್ ; ಎಚ್ಚಬ್ಬಾರ್ಥನಳ್ ಬಿಜುಪಮಿಗಳಿಂದ ತಿವಿದೆಚ್ಚಬ್ಬಿಸುತೆ (ಅಂತಿಗೊ. ೧೯–೪೦೦). **ಎಚ್ಚರ್** : ಮೈಮೆಲೆ ಸ್ವಲ್ಪ ಎಚ್ಚರ ಬಂತು (ಸ್ಯೂಲಪು. ೨೩). **ಎಚ್ಚರ್ತು** : ಹೊಂದಿ ನವೆಪುದು ಳೇಳು ಯೆಚ್ಚರ್ತು (ಅಂಬಾಪು. ೬–೯೯). **ಎಚ್ಚಲ್ಪ್**[2] : "ಜಾಗರಮವಚ್ಚೆಯೆಸಲಿಚ್ಚ್ಯಅಳ್ಳಂ" (ಮಂಗಾಶಾ. ೧೩೪–೩೪) ; ಅವಧಾನಮೆಚ್ಚ [ಹಾಕಾಂ. ೨೨] ಜೆಂಂಮಲಿವ ವಂ ದಿಸಂ ದೋ ಹ ದು ಲಿ ಯಾ ಸಾಲಿಸುಂ (ಚಿಜ್ಞಾಸು. ೧೧ ಪ್ರಯೋ). **ಎಚ್ಚಲ್ಲು**[3] : ಅವನ ಮಜವೆ ನಮ್ಮ ಬದುಳವನೆಚ್ಚಲ್ಲಿಯ ಜವಸಗರಿಯ ದಾರಿ ನಮಗೆ (ಅಂರಾಶಾಂ. ೧೭–೧೫೭) ; ಎಚ್ಚಲು ಪಲ್ಲಟವಾಗಿರೆ ಳೆಚ್ಚಲ್ ದಿಚ್ಚತ್ತು ರತಿಯ ಪಿಟ್ಟಿಸಿದ (ಪೋಕತ. ೧೧–೧೩). **ಎಳ್ಳರು** : ಆಗ್ಗೆಳ್ಳ ರೆಂಬಂಗಿಯಿಲ್ಲಂ ಅವಂ ದೊಳಗಂಗೀರಡಂ (ಸೌ ಪಂ ದ. ೧೪–೩೪). **ಎಳ್ಳಲು** : ಧುರದೊಳ್ ತನ್ನಯ ವೀರರೊಳ್ ಪ್ರತಿಗಳೊಳ್ ದಾಯಾದರೊಳ್ ವಿದ್ಯಾಂಸರೊಳ್ ಸ್ತ್ರೀಯರೊಳ್ ದೊರೆಗಳ್ಗೆಳ್ಳಲು ಬೇಕೆಳ್ದೆ (ಸೋಮೇಶ. ೫೭).

ಎಚ್ಚರವಾಗು, ಎಚ್ಚರಾಗು = ಪ್ರಜ್ಞೆಯಿಂದ ಏಳು ; ಜಾಗೃತ ನಾಗು : ಸ್ವಲ್ಪಹೊತ್ತು ಎಂದು ಅಚ್ಚವಾದ ಅವರಿಗೆ ಸೂರ್ಯನು ಪಡು ಗಡಲಿಗೆ ಸಮೀಪಿಸಿದಾಗಲೇ ಎಚ್ಚರವಾಗಿತ್ತು (ಕಂಬಪು. ೧೩) ; ಮಾಯಾ ದೇವಿಯು ಏನನ್ನೋ ಗುರ್ತಿಗುಡುತ್ತ ವಹಿಯನ್ನು ಅವಲೋಕಿಸುತ್ತ ಳುಳಿತುಕೊಂಡಿರುವಳು. ಮತ್ತೆ ಎಚ್ಚರಾಗುವಳು (ಹು ಂ ಗ ಭಾ. ೫೦). ಎಚ್ಚರವುಳ್ಳವನು = ಅಪ್ರಮಾದಿ : ಸಕಲ ಶಾಸ್ತ್ರಂಗಳ್ ತಿಳಿದವನಾಗಿ ಮೋಸಹೊದೆ ಎಚ್ಚರವುಳ್ಳವನು ಚಿತಕ್ಷಕನೆನಿಸಿಕೊಂಬನು (ವೈದ್ಯಸಾ. ೩, ೨೬). [< ಎಚ್ಚ್[1]]

ಎಬ್ಬಿಜಾಕೆ, ಎಚ್ಚರಿಕೆ, ಎಚ್ಚಿಜಾಕೆ, ಎಚ್ಚಿಜಾಕೆ (ನಾ). ಎಚ್ಚರದಿಂದಿರುವಿಕೆ ; ಜಾಗರೂಕತೆ : ಇದೊಂದು ಪಗಲ್, ಆ ರುದ್ರನಾಗ್ರಹಂ ಬಡಿವುದು, ಎಬ್ಬಜಾಕೆ! ಎಂದನ್ (ಅಶ್ವತ್ಥಾ. ೩೦-೫೯). **ಎಚ್ಚಿರಿಕೆ** : ಈ ಮುಕ್ಕಿಂಮಾರನು . . . ಮಯೋಧರ್ಮದಲ್ಲಿ ಬಾಲಕನಾದರೂ ಎಚ್ಚರಿಕೆ ಕ್ಷಾತನಿಂದ ವೃದ್ಧನೆಂದು ನನ್ನ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ತೋರುತ್ತಿದೆ (ಕೃಷ್ಣಾ. ೬೦) ; ಪಿಕಾರಿ ಪಡಿಸಿ ತನ್ನನ್ನು ಆ ಧಿಕಾರಭ್ರಷ್ಟನನ್ನಾಗಿ ಮಾಡದಿರುವಂತೆ ಬಹಳ ಎಚ್ಚರಿಕೆ ಪಡಿಸಿದನು (ಕೃ ದೇವ. ೪) ; ಕಳ್ಳರ ದ್ವಾರಾ ಎಚ್ಚರಿಕೆ (ರೂಢಿ). **ಎಚ್ಚಿಜಾಕೆ** : ಸತ್ಯಂಗಳೆಚ್ಚಿಜಾಕೆ ಶಂಕರನ ಸಭೆಯೊಳಗೆ (ತಿರು. ೬-೬) ; ಚಚ್ಚರಿಂ ಏಕ್ತಿತ ನರಪತಿಚ್ಚಿಜಾಕೆಯನೆಯ್ದೆ ಪಡೆದವೋಲಹಮಂಮಂದ್ರಂ (ಬಾಧಪ್ತ. ೫-೯೦) ; ತುರಗದ ವೈದ್ಯತತಿಯೆಚ್ಚಿಜಾಕೆಯಲಿ ಸಂಶ್ರಿಸಿದರು ನಾಜಿಗಳ ವೇದನೆಯ (ಶು ವ್ಯಾ ಭಗ. ೫-೬೯) ; ಎಚ್ಚಿಜಾಕೆ ಎಚ್ಚಿಜಾಕೆ ಮನವೆ ಅಮ್ಯುತ ಪಾದಾರವಿಂದದಲ್ಲಿ (ಪುರಂದ. ೧೧೬೦ ಪಲ್ಲವಿ). **ಎಚ್ಚೆಜಾಕೆ** : ಶಂಭುವಿನೆಚ್ಚೆಜಾಕೆಯಿಂಬ ಚಂದ್ರಿಕಾದಯಮಚ್ಚನ್ನಂ ಸ್ಮೆರಿಪದೆ ಪರಂ ಮುತ್ತುವ ಚಕೋರಿಗಳಂತೆಯುಂ (ಗಿರಿಜ. ೪-೪೨ ವ).

ಎಚ್ಚರಿಕೆಯಿಂ = ಜಾಗರೂಕತೆ, ಜೋವಾನ ಇತ್ಯಾದಿಗಳನ್ನು ತಿಳಿಸು : ಅಗಾಗ್ಗೆ ವೈದ್ಯ ಪರೀಕ್ಷೆ ಮಾಡಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕೆಂದೂ ಪೋರಿಸಿ ನವರು ಅವಳಿಗೆ ಎಚ್ಚರಿಕೆಯಿಟ್ಟರು (ತುಸರು. ೧೧).

[ಎಬ್ಬಜ್ಜ್ + -ಇಕೆ. / ಕಮು. ಎಚ್ಚರಿಕ್ಕೈ, ಎಚ್ಚರಿಪ್ಪು ; ತುಳು. ಎಚ್ಚರಿಕೆ ; ತೆಲು. ಎಚ್ಚರಿಕ]

ಎಬ್ಬಿಸು, ಎಚ್ಚಿರಿಸು, ಎಚ್ಚಿಜಾಸು, ಎಚ್ಚರಿಸು, ಎಚ್ಚಿಜಾಸು (ಕ್ರಿ). ಎಚ್ಚರವಾಗುವಂತೆ ಮಾಡು ; ಎಬ್ಬಿಸು; ಜಾಗೃತಗೊಳಿಸು : ಆತಿಬಿಡವಿಶಾಕೋರುಕ್ಷತದಿಂದೊಱೆದಿರುವ ಜಡೆಯುಮಂ ನಾಂದಿ ಮನಃಕ್ಷತದೊಡನೆಬ್ಬಿಸುವಿನುಮ್ಮಿಕ್ಕಿತಮವಂದಸ್ರಮಿಶ್ರಗಂಧಂ ಮುಖಮಂ (ಹಂಪಭಾ. ೧-೧೦೫) ; ಇಂಬಿಯಂ ಜಜ್ಜನೆನಿಂದೀ ಜಿಜುಂದಿಂ ಬೀಸಿದಂ ಗದೆಯ ಗಾಳಿಯ ಕೋಲ್ಬೆಜ್ಜಜಿಸಿದುದು ಭೀಮನಂ (ಗದಾಯು. ೪-೩೨). **ಎಚ್ಚೆರಿಸು** : "ನೀವು ನಮ್ಮ ಮಾತಿನಲ್ಲಿ ಮೂಗುಹಾಕುವುದು ಬೇಡ" ಎಂದು ಸುಂದರಿ ಅವರಿಗೆ ಎಚ್ಚರಿಸಿದಳು (ಹಳ್ಳಕ್ಕಾ. ೧೦೪) ; "ಅದರೂ ತುಸು ಎಚ್ಚರದಿಂದಿರಬೇಕು" . . . ಎಂದೇನೋ ಎಚ್ಚರಿಸಿದ್ದರು (ಜೀವನಂ. ೮೫). **ಎಚ್ಚೆಜಾಸು** : ಆ ರಾತ್ರಿಯೊಳ್ಳದವಿಪ್ಪಲಂತೆಯುಂ ಮೂರ್ಚ್ಛೆಯೊಂದನ್ನಶಬ್ದಜಸರೆಯಂ ನೊಸಲೊಳ್ ಕೊಳಿಕ್ಕಿ ಪ ಮಂದವಪ್ಪ ಚಂದವದಿಟ್ಟಿಂ (ಶಾಂಪುಂ. ೪೯೦) ; ಪರಿಕರಂ ಕಣ್ಮುಳಲಂ ಬಾಯೊಳಂ ನೀರಂ ತಳೆದಂತೆಳ್ಳಜ್ಜಜಿಸೆ ಎತ್ತುವರ ಕಯ್ಯ ಬಾಯೊಳೆ ಜೀವಂ ಹಿಡಿಯ ಬಾರದು (ಪಂಬಾ. ೬-೪೧). **ಎಳ್ಳರಿಸು** : ಮೊಗಂ! ಮೊಗಮು ದುಂದುಭಿಯೆ! ಏಕೆ? ಸಾಕಿತ್ಕೀರಂಗಿಂದು ಎಳ್ಳರಿಸು (ವಿಜಯವಿ. ೫೨-೨). **ಎಳ್ಳೆಜಾಸು** : ಹೋಮಸ್ಥಳದೊಳ್ ಧಾತಿಪ ವೊಲಂ ತುಮಿಂ ತುಂದಿಸುತ್ತೆಳ್ಳಜಾಸಿ ಕುದುವುದಾ ತಿಖಿಯುಂ (ನಿರಿ. ೧-೬೬) ; ಮೂರ್ಛೆಗಿಗೆ ಸಲಲಾಯಂದೀವರವಲೋಚನೆ ಸತ್ಯತಿಯಿಂದೆಳ್ಳಜಿಸಿದಳ್ (ಜಯಭಾ. ೨-೬೪).

[ಎಬ್ಬಜ್ಜ್ + -ಇಸು. / ತುಳು. ಎಚ್ಚರಿಪು, ಎಚ್ಚರಿಸು ; ತೆಲು. ಎಚ್ಚರಿಂಚು, ಎಚ್ಚರಿಂಪು, ಎಚ್ಚರಿಕಿಂಚು]

ಎಬ್ಬಿಹು ಅಲ್ಲಿ 'ಎಬ್ಬಜ್ಜ್' ನೋ.

ಎಬ್ಬು ಹುಗೆಡು (ಕ್ರಿ). ಎಚ್ಚರಿಕೆ ಇಲ್ಲದಂತಾಗು; ಮೂರ್ಛೆಹೋಗು : ಪಟದ ಕೆಲ್ಲಂ ನೋಡಿ ಸೋಲ್ವಂಗದೆಬ್ಬುಹುಗೆಟ್ಟುಂ ಗಡ ದೇವ ವಿಶ್ವಮಂ ಎದೀನಿಸಂತಾಯ್ತುದಂ ಬೆಗದಿಂದದಱಿಯಲ್ಕೆಟ್ಟುದು (ಕುಸುಮ. ೯-೩೨).

[ಎಬ್ಬು + ಹುಗೆಡು (< ಎಬ್ಬಜ್ಜ್) + ಕೆಡು]

ಎಬ್ಬುಗ (ನಾ). ಒಂದು ಊಂಧ ಹೆಸರು (?) : ಬರಡಕೆಱಿಯ ಮೂಡ ಕಡೆಗೊಡೆ ಬಳ್ಳವಗೆಱಿಯ ಮೂಡಣ ಕಡೆಗೊಡೆ ಎಬ್ಬುಗದ ಪಳ್ಳದಂ ಳುಡಿದ ಕೂಡಲೆ (ಮೈ ಆಂ ೦. ೧೫೧೯, ೧೦-೬೭ ; ೯೦೦). 'ಎಬ್ಬುಕ' ಪರಂ. [?]

ಎಬ್ಬುರ್, ಎಳ್ಳರ್, ಎಳ್ತರು, ಏಳ್ತರ್, ಏಬ್ಬರ್ (ಕ್ರಿ). ೧. ಎದ್ದುಬರು ; ಸೆಮಾಪಕ್ಕೆ ಬರು; ಹೆಜ್ಜೆಗಳ್ಳೆ ಬರು : **ಎಬ್ಬರ್** – ಸಮಾನಾರ್ಥವಚೇ ? (ಕಮುಠಾ) ; ಪೆರೆದು ಬಂದವರವರ್ ನಯಲೆಱಪಿಲಲಮೆಬ್ಬುಮೆಲ್ಲರಲೆ ಕೊಂದಪಖವಂದಿರಭಿಗಳೆ (ಅವಿರಾ. ೧-೧೩೦) ; ಕೆಜ್ಜಂ ಪುಟ್ಟಿದೊಡಮಿಗೆ ಬಱಿಯಬ್ಬುದೀ ಪೊಜ್ತಾದುದು ಮನೆವಾಜ್ತಿಗೆಬ್ಬಂದಿ (ಕಂ ಪ ಪುಣಾ. ೧೦-೫ ವ) ; ಆ ಬಾಲೆ ಲೀಲೆಯಿಂ ಮಾಲೆಯಾಕ್ಕಳೆಬ್ಬಿಸ್ತಿ (ಶಿವಾಪ. ೧-೧೧೪ ವ) ; ಕಾಮಧೇನುವಂ ಮೆಟ್ಟಿಸೆನ ಲ್ಲಾನಂದಂ ಮಲ್ಲಣನೊಸೆವಾ ನಲ್ಲಳ್ಳರೆಯಧವನೆಳ್ತಂದರ್ (ಅಧ್ಯಪ. ೧೩-೩೩). ೨. ದಂಡೆತ್ತಿಬರು; ಆಕ್ರಮಿಸು; ಮುತ್ತು : ಆಳ್ಳ ಪ್ರಭುಮೇರು ದೆಸೆ ಮಾಬಿನ್ನ ಊಱುಳ್ಳಾದುವಬ್ಬಿಯ ಸಮಸ್ತ ಬಲಮುಮೇಗೆಬ್ಬರೆ (ಎಳ. X, ಶ್ರೀನಿವಾ. ೬-೬ ; ೭೮೦) ; ನೊಜಮ್ಮನ ದಣ್ಣು ಪುಲಿನಾಡಿಂ ಮೇಗೆಬ್ಬರೆ (ಸೌಇಇ. IX-i, ೯-೫ ; ೨೬೫ ಕನ್ನ). **ಎಳ್ತರ್** : ೧. ಜನಂ ಪಿಂದಲ್ಲಿಗೆಳ್ತಂದಳು (ಭಾವಚಂ. ೯-೩೫). **ಎಳ್ತರು** : ೧. ಅತ್ಯಕ್ಕ ಜಲಿಪದ ಜಲಂ ನಡೆದು ಬರುತಿರ್ದ ಉತ್ತಮೋತ್ತಮ ಭಕ್ತಿಯುಳ್ಳತೆಳ್ತರ್ದರ್ (ಬಸರ. ೩-೬೮) ; ಬಾಯ್ಕಂತು ಬಂತಂತೆ ಬಚ್ಚಸುತೆ ಜಪುರಲೆಯ್ತುರೆ ಪೆಂಡತಿಳ್ತಂದರು (ಅ ರಾ ಪ ರ. ೫-೩೩). **ಏಳ್ತರ್** : ೧. ರಾಮಚಂದ್ರ ನಾತನ ವಿನಯವಚಿಸಮಮಂ ಮನದೆಗೊಂಡೇಳ್ತರುತ್ತಿರೆ (ಕು ಮು ರಾ. ೬-೫೩) ; ಉಟ್ಟು ಸೀರೆಗಳುರಿಯಲಳತ್ತಾ ಕೆಟ್ಟಿವೆಸುತೇಳ್ತಂದು (ಬಸವ. ೫೬-೬೯) ; ಸುರಗಿ ಪ್ರಸೂನಮಂ ಕೊಂಡು ಧೃತರಕ್ಕಳರವಿರದನೇಳ್ತಂದು (ಭಾವಚಂ. ೯-೧೬) ; ಸ್ಮರಭಲ್ಲಗಜಯೂಥಪತಿಂಗಳ್ ವಿಲಾಸಿಗಳ್ ಜರಡಜಿ ಗಳಲವೇಳ್ತರಲು (ಮೋಹನ. ೩೪-೩೮). **ಏಬ್ಬರ್** : ೧. ಸುದತಿರತ್ನ ಮದೇವರ್ಗಳೇಳ್ತರುತಿರ್ದರ್ (ಕಾದಂಪು. ೫೧೫) ; ಧನಪ್ರೀತವಶೆ ಮನಃಪ್ರಿಯಂ ಕೆಲರ್ಕ್ಕಳ್ತರೆ ಧಾತ್ರೀವಲ್ಲಭಂ (ಮಲ್ಲಿತ. ೪-೧) ; ಪೊಜ್ತು ದಬ್ಬಿದಪುದೆಂದು ದಿನಾಕರಕಲ್ಲಿಗಾಗಳೇಳ್ತಂದವೊದೂಡುಮಾಡಿ ಜಿಜಾಸಲ್ (ಸಮಪ. ೨-೬೧) ; ಸಲೆ ತಾಂಬೂಲಿದೆಳ್ತಂದರೆರ್ (ಜಗಪ. ೩-೫).

[ಎಬ್ಬು (< ಏಬ್ಬು) + ತರ್]

ಎಬ್ಬುರ, ಎತ್ತರ, ಎತ್ತರ, ಎಳ್ತರ, ಏಳ್ತರ, ಏಬ್ಬರ (ನಾ). ಉನ್ನತಿ ; ಅತಿಶಯ; ಹೆಚ್ಚುಗೆ ; ಏಳಿಗೆ ; ಉದಯ : ಬೆಡಂಗಿಸೊಳ್ ಪುದಿದು ದೆಬ್ಬರಮುದ್ಭತಿಂದಮೆಸೆದಂ (ಅವಿಯ. ೧೨-೫); ಳಳವಿಂ ಪೊಲ್ಲಮೆ ಪೆಱ ತೊಳವೆ ಪಾಪದೆಬ್ಬರಮೆಲ್ಲೇ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೨-೨೩) ; ಕೀರ್ತಿಲಕ್ಷ್ಮಿ ಬಿಡುಗಂ ಕಿಡುಗುಂ ಳಯಪಿಂದಿನೆಬ್ಬರಂ (ಶಿಪ್ತ. ೬-೬೮) ; ಎಬ್ಬರ ದಿಂದೀ ಪರಿ ಮನೆವಾಜ್ತಿಯವೊಲ್ ವಸುಧೆಯೆಲ್ಲಮಂ ಗೆಲ್ದಮೊಳೇ ಪೊಜ್ತು ಪೊರೆಯುತ್ತುಂ (ಚಕವ. ೪-೩). **ಎತ್ತೆರ್** : ಬೇಳು ಚೀವದುತ್ತರ ಜೀವನ ದೊಳು ಎತ್ತರ (ಸೂರ್ಯಾಶಾ. ೧೨-೧೧) ; ಅತ್ಯತ್ತ ಕದಲಿದುರು; ಬಿತ್ತವು ಸ್ಥಿರಗೊಳಿಸು ಎತ್ತರದೊಳಿದೆ ತಾರೆ ಉತ್ತಮದಿ ನಡಿಸರ್ (ಆವಚಿ. ೩-೧೩). **ಎತ್ತರ** : ಶಾಶ್ವತಪಿಜ್ಞಾನದೊಂದೆತ್ತರವುಂ ತನ್ನಿಂದೆ ಲೋಕತ್ರಮೆ ರೆವೆ (ಎಇ XV, ೬೫೨-೨೯ ; ೧೦೫೩). **ಎಳ್ತರ್** : "ಎಳ್ತರಮನಲಧಿ ಕಾರ್ಪಂ" (ಕಪ್ರ. ೧೧೯) ; ಭಂಡಾರಂ ಸೂಱೆವೋದುದು ರಾಜ್ಯದೆಳ್ತರಂ ಭಕ್ತರ್ಗೆ ಬಜ್ಜಾದಾಯತ್ತು (ಬಸರ. ೪-೨೯) ; ದಾನದೆ ಕೊಂಡ ಗಂಡ ಗುಣದೆಳ್ತರಮಂ ಪ್ರಿಯ ಮೆಚ್ಚಿಕೊಟ್ಟ (ಎಳ. XVI, ಚಿಕ್ಕಣ. ೬೨-೬೧ ; ೧೨೪೨) ; ತಳೆವ ಪೊಸಗಪ್ಪುರದೊಳ್ಪುದಿ ಪೊತ್ತಿದುದಾ ವಿರಹಾನಲನೊಳಗಡೆ ದಜ್ಜೆಳ್ತರಮಂ ತದ್ಪತಿಯಪಸ್ಮೈಯನೇನಂ ಬಣ್ಣಿಪೆನು (ಜಯಭಾ. ೪-೪೧).

ಏಳ್ತ್ತರ್: ಸುರತಾಧ್ವದೊಳಾಳುತೇಳುತುಂ ಕಡೆವೊದಲಿಲ್ಲದೇಳ್ತರದ ಕಾಮಿಗಳಿರ್ದರೆನಿಸಿ ಸಂಗದೊಳ್ (ಗಿರಿ. ೪-೧೪೪); ಉತ್ತರರಕೆ ಉತ್ತರೋತ್ತರಾಯ್ತು, ದಕ್ಷಿಣದ ಏಳ್ತರಕೆ ಏಡಯಾಯ್ತು (ಉಯ್ಯಾಲೆ. ೩೬); ಕವಿ ತನ್ನ ಸೊಬಗಿನ ಏಳ್ತರವನ್ನು ಹೇಳಿಕೊಂಡಿದ್ದಾನೆ (ತ.ವಿ. ೧೩೨). ಏಟ್ತರ್: ವರಪ ವಿಕಾಸದಿಂ ಬರವಿನೇಟ್ತರ್ದಿಂದಮೆ ಕಾರ್ಯ ಸಿದ್ಧಿಯಾದುದು (ಪಂಂಪಾ. ೧೨-೧೬೨); ಇದೇನೆಂಬ ಸೊಬಗಿನೇಟ್ತರವನಾ (ಕಬ್ಬಿಗಾ. ೧೨); ಲೋಕಾಪವಾದ ದೊಂದೇಟ್ತರದ ಬಲ್ಮೆಯೇ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೪೫-೧೧).

[ಎಟ್ಟ್ + ಅರ್ (< ಏಟ್ಟ್) + ತರ್]

ಎಟ್ಟರಂ 'ಎಟ್ಟರವು' ನೋ.

ಎಟ್ಟರದಿಟ್ಟಿ (ನಾ). ಉನ್ನತವಾದ ದೃಷ್ಟಿ: ನರಗಟ್ಟು, ನೆರವಾಸಂ, ಬರವಟ್ಟಿ, ತೆಜವೆನ್, ಬಡವು, ನೆಂಪಿಗಾಯ, ಎಟ್ಟರದಿಟ್ಟಿ (ಕಬ್ಬಾಸು. ೬೬೨ ವ್ಯಾಖ್ಯಾ). [ಎಟ್ಟರ + ದಿಟ್ಟಿ]

ಎಟ್ಟರವು, ಎಟ್ಟರಂ, ಏಟ್ಟರವು (ನಾ). (ಎದ್ದು) ಬರುವುದು; ಹತ್ತಿರ ಬಂದು ಸೇರುವುದು; ಆಗಮನ: ಈ ಮದದಂತಿಯೆಟ್ಟರವು ಮಿತಾನ ಶೌರ್ಯಮು ಮಾ ಮಹೀಶ್ವರ್ಯ ಸಂಗ್ರಾಮದೊಳೆನ್ನಮಂ ಜಯಿಸಿಯಿಸಲ್ ಬಗೆದಪ್ಪುದು (ಪಂಪಭಾ. ೧೨-೬೪); ಆಜವಿರನಭಮನ್ಯು ಳುಮಾರನೆಟ್ಟರವುಗಂಡಾಗಳ್ (ಕಬ್ಬಾಭಾ. ೧೨-೬೪ ವ); ಉತ್ತುಂಗ ಪೀಠಾಗ್ರದೊಳ್ಳುಳ್ಳಿರಿ ಬಱಿಯ ನಿಮ್ಮೊಂಜೆ,ರಂ ನಮ್ಮದೊಂದೆಟ್ಟರವು ಪೊಸತದೆಂದಿಂದಿತ್ತ ಚಿತ್ತೈಸಿ ಬಂದಿರ್ (ಅನಂಪು. ೧೩-೩೪). ಎಟ್ಟರಂ: "ಎಟ್ಟರಂ = ಬರುವಿಕೆ" (ಕಬಾದ. ಸ. ೫೬ ಟಿಪ್ಪ). ಏಟ್ತರವು: ಓರಂತೆ ವಸಂತದೇಟ್ತರವುಮೊಲವೊಲ್ ನಸಿದೊಱಲಾದತ್ತು ವಾಸಂತಿ (ಜಗದ. ೧೪-೩೧). [< ಏಟ್ಟ್ + ತರಂ; + -ಉ್]

△ **ಎಟ್ಟ್ತು**, ಎತ್ತ್ತು, ಎತ್ತರ್, ಎಳ್ತ್ತು (ನಾ). ೧. ಬಸವ; ವೃಷಭ; ಗೂಳಿ: "ಎಟ್ತ = ಗೂಬು; ಹೊರಸಿನ ನೆಯ್ಗ; ಊಳೆಯ ನುಲಿ" (ಕಮದ. ಪಂ. ೧); ಕಿಬ್ಬಾನೇಳ್ತರದಾ ದೇವರು ಪರವರಿಯ ಳ್ಳತ್ತಮುಂ ಳವಿಲೆಯ ಪಾಲುಂ ಎಟ್ಟುಂ (ಎಳ. VI, ಕೆಱ್ಪ. ೩೭-೩ ; ೬೭೫); ಬಂಡಮುಮೆಟ್ಟುಗಳುಂ ಮೊದಲಾಗಿ ಲ್ಲವುಂ ಳ್ಳರ್ ಕೊಂಡುಪೋದರ್ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೩೬-೧೫೫); ಸೌಂತೆಯ ಬಳ್ಳಯೊಳೆಟ್ಟು ಪೊಕ್ಕಂತೆ. (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೭-೧೫); ಸಾಯಿರ ಸಾಯರ ಲೆಳ್ಳದ ಜೇಟ್ಟಾಟವಾಗೆಗೊಟ್ಟಿಗಳೆಟ್ಟುಗಳ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೦೯-೧೪). ೨. (ಅಲಂ) ದಡ್ಡ; ಬುದ್ಧಿಯಿಲ್ಲದವನು: ಪದಮುಂ ಪ್ರಾಸಮುಮಂ ತಪ್ಪದೆ ಬಲ್ಲಂ ಬೇೞಿಕೊಡದ ಹೊಲಸಿಂ ರಸ ಭಾವದೊಳಲಂಯನವನೆನಿಪ್ಪೆನ್ನದೆ ಮತ್ತೇನಿಂಬು ಕರೆದೊಡೇಯಂಂದಪ್ಪಂ (ಅಸಂಪು. ೧-೪೩). ಎತ್ತ್ತುಂ: ೧. "ಉಕ್ತಾ. ಅನಡ್ವಾನ್ . . . ಶಾಕ್ತರ;—ಈ ರಿಯೆ (ಎತ್ತು)" (ಹ ಲಾ ಮು. ೪೪-೧೦೮); "ಪುಷಭ ಪಾ ಗೋವಾಡಬೇಯಮೆತ್ತೆನಿಕ್ಕುಂ" (ಮಂಂಗಾ. ೫೬-೧); ಎತ್ತಿಂಗೆ ಪಿಡಲೊಪ್ಪುಗುಮಲ್ಲದೆ ಕೆಚ್ಚದೊಪ್ಪದು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೬-೨೨೫); ಹೊಡಗಡಂ ಬಂದತ್ತು ಕತ್ತೆ ಕೋಣ ಛಂಡಿ (ಶಾ. II, ೨೧-೨೨ ; ೧೧೪೭); ಎಳ್ಳಿಲ್ಲದ ಗಾಣವನಾಡಿದ ಎತ್ತಿನಂತಾಯಿತ್ತನ್ನ ಭಕ್ತಿ (ಬಸವ. ೭೮೩); ಎಳಗಱುಂ ಎತ್ತಾಗದೇ . . . ದೈವದೊಲ್ಮೆಯಿಂದಲ್ (ಸೋಮೇಶ. ೩೫); ಎತ್ತು ಏರಿಗೆದರೆ ಕೋಣ. ಏರಿಗೆಳೆಯುತು (ಗಾದೆ); ಎತ್ತಿನ ಮುಂದೆ ಕೆಂಗನಕಾಯಿ ಒಡೆದ ಹಾಗೆ (ಗಾದೆ). ಎತ್ತರ್: ೧. 'ಎರ್ತರ್ಗಾಣ' ಪರಾ. ಎತ್ತು: ೧. ಎಳ್ಳರದೀದುದುಹೆನುತ್ತ ಪೇೞ್ದಜಕಟ್ಟು ಕೊಟ್ಟಿಗೆ ಯೊಳಿಯವೊಲ್ (ವೃತಾವಿ. ೧೭-೬೧).

[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಮಲ. ಎರುಮು; ಕೊಡ. ಏಕ್ತ್; ತೆಲು. ಎದ್ದು; ಕೋಲಾ. ಎರ್; ನಾಯ್ಕ. ಹೆರ್; ಕುರುಖ್. ಅಜ್ಮೊ.]

ಎಟ್ಟ್ತು (ನಾ). ಮಂಚದ ನೇಯ್ಗೆಯ ನುಲಿ: "ಎಟ್ತು = ಗೂಬು; ಹೊರಸಿನ ನೆಯ್ಗ; ಊಳೆಯ ನುಲಿ" (ಕಮದ. ಪಂ. ೧); "ಆನಡ್ಡಾಹ ದೊಳ್ ಗೂಳಿಯಲ್ಲಿ ಹೊರಸಿನ ನೆಯ್ಗೆಯೂಳೆಯಮೆಟ್ಟಿಪ್ಪನುಗುಂ" (ಸಂಚೀವ. ೧೩). [?]

ಎಟ್ಟ್ತು (ನಾ). ಬರೆಹ; ಅಕ್ಷರ: ಮಾಡಿಗೆ ಬಸುಣ್ಣ ಪೇಸ ಜಲಭೂಷಣ ನೆಟ್ತು (ಎಳ. X, ೫೬೭.೪. ೧೨-೩ ; ಸು. ೫೦೦); ಸಿರಿಗಾವುಣ್ಣ ಎಟ್ತು ಪುದಿದುದು (ಇಆ.XII, ೨೧೯-೨೩; ೫೬೬). [ದೇ.॥ ತಮಿ. ಮಲ. ಎಟುತ್ತು]

ಎಟ್ತುಗೊಲುಗಸಣೆ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಏಸುಬದುಳ್ ಎಟ್ತುಗೊಲುಗಸಣೆಯೂ ಇತ್ತೊಡಿ (ಇಆ. VIII, ೨೮೫-೩ ; ೭೦೬).

[ಎಟ್ತು ? + ಗೊಲು ? + ಗಸಣೆ ?]

ಎಟ್ತುದ್ದೊಜಂಗಿ (ನಾ). ಗೂಳಿಯಂತಹ ಏಟ; ವೃಷಭ ಜಾತಿಯ ಏಟ: ಮೆಯ್ಯಸದಂ ಕಯ್ಯಸದಿಂ ಬಾಯ್ಯಸದಿಂ ಮಂತ್ರತಂತ್ರದಿಂದಂ ಸುಖಮಂ ಮೆಯ್ದುತೆ ವನಿತೆಗೆ ಪಡೆದಾ ಮೆಯ್ಕೃಗಳ್ಳಳಿ ಸೋಲ್ವನೆಟ್ತು ದ್ದೊಜಂಗಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೬೭). [ಎಟ್ತು + ಜೊಜಂಗ]

ಎಟ್ತೂಂಬುಲು (ನಾ). ಏಳು ತೂಬುಗಳ ಒಂದು ಮಾನ, —ಅಳತೆ: ನಲ್ಲಕಾಲ್ಕರೊಡೆ ಒಗ್ಗ ಮನೆಬಳಿಗಮುಂ ಅಯ್ದೂಮ್ಬುಮೇದ ಕಜಪಯು ಎಟ್ತೂಮ್ಬು ಬಾಳೆ ತೊಟ್ಟ ಪಟ್ಟು ಬ್ರಹ್ಮದೇಯಂ ಕೊಟ್ಟೀದು (ಎಳ. X, ಕೊಣವಂ. ೨೬೧—೫ ; ೫೦೦). [ಎಟ್ತ್ + (< ಏಟ್ತ್ತ್) + ತೂಂಬು]

ಎಟ್ತೂಡು 'ಏಟ್ತ್ತ್' ಪರಾ.

△ **ಎಟ್ಟೆ** 'ಎರ್ದೆ' ನೋ.

△ **ಎಟ್ಟೆಗಿಡು** 'ಎರ್ದೆಗೆಡು' ನೋ.

ಎಟ್ಟೆತ್ತು, ಎಪ್ಪತ್ತು, ಎರ್ವತ್ತು, ಏಪ್ಪತ್ತು, ಏಬ್ಬತ್ತು (ನಾ). ಒಂದು ಸಂಖ್ಯೆ; ಏಳು ಹತ್ತುಗಳ ಮೊತ್ತ: ಈರೆಟ್ಟತ್ತುಜಳಂ ಒಕ್ಕಲ್ತನಂ ಕೆಯ್ಯೊನ್ (ಇಆ. XIX, ೧೫೫-೫ ; ೬೫೦); ಕಿಸುಕಾಡೆಪ್ಪತ್ತುಮಂ (ಸೌಇಇ. XI-i, ೪೧-೬ ; ೩೬೨); ಆಗಳದ ಏಪೆಕಿನ ವಿಂ ಎಜ್ಜತ್ತು ಆ ಡೆಗುಲದಿಂ (ಹೈಇಕಿ. ೬-೩೩ ; ೧೦೫೬). ಎಪ್ಪತ್ತು: ಶ್ರೀಮನ್ಮಹಾಮಂಡಳೇಶ್ವರಂ ಪೆರ್ಮ್ಮಾಡಿದೇವರಸರ ಕಿಸುಕಾಡೆಪ್ಪತ್ತುಂ . . . ರಾಜ್ಯಂಗೆಯುತ್ತುಮಿರ್ದ್ದಂ (ಸೌಇಇ. XI-ii, ೧೧೯—೬೮ ; ೪೪೮); ಮಿಸುಪ ಪದಿನೇಟು ಲಘುರಸದಿನೆಪ್ಪತ್ತಾಳ್ವು ಕುಸುಮಪಟ್ಟದಿಂಂಕುಂ (ಧರ್ಮಾಭ್ಯು. ೫-೨೧ ಆಡಿಬ); ಏಳೇ ಮರುಳೀ ಎಪ್ಪತ್ತೇ ಮರುಳೀ (ಗಾದೆ). ಎರ್ಪತ್ತು: ಕೆಳವಾದಿ [ಮೂ] ನೂಱುಂ ಬಾಗಡಿಗೆ ಎರ್ಪತ್ತು ನರಯಂಗಲು ಪನ್ನೆರಡು . . . ರಾಜ್ಯಂಗೆಯುತ್ತುಮಿರ್ದ್ದಂ (ಸೌಇಇ. XI-ii, ೧೧೯—೬೯ ; ೪೪೮); ಕಿಸುಕಾಡೆಪ್ಪರ್ತ್ತಂ . . . ಆಳುತ್ತುಮಿರೆ (ಇಆ.XVIII, ೨೬೪—೨೮; ೪೪); ಎರ್ಪತ್ತೊಂದುಂ ಚತುಯ್ಯುಗಂಗಂ ಬರಂ (ಎಇ. XIII, ೪೨—೧೫ ; ೧೧೭). ಏಳ್ತ್ತು: ಏಳ್ತತ್ತಿರ್ಪ್ಪತ್ತಾಸಿರದ ಪ್ರಥ ಪೃಥ್ವಿಸೆಟ್ಟ (ಎಇ. XIX, ೩೭—೧೦ ; ೧೧೪೪). ಏಬ್ಬತ್ತು: ಏಬ್ಬತ್ತು, ಏಬ್ಬಡಿಲ್ (ಕಮದ. ೧೯೯ ಪ್ರಯೋ).

ಎಟ್ಟೆದಂಬರ್, ಎಟ್ಟದಿಂಬರ್ = ಎ ಪ್ಪತ್ತು ಜ ನ, —ಮಂದಿ: ಎ ಟ್ಟೆ ದಿಂ ಬರು ಪ್ರಥಗಳಱಿಯಲು (ಎಳ. VI, ಚಳ್ಳಮ. ೧೫೯-೧೩ ; ೧೦೭೬); ಊರ ಎಟ್ಟದಿಂಬರು ಸಾಕ್ಷಿ (ಎಳ. III, ನಂಜಸ. ೧೯೯-೩೦ ; ೧೪೨ ?); ಮಾರೆಯನುಂ ಬೆಳ್ಳಿಜೆಯೊಡೆಯರುಂ ಮೊದಳಾಗೆ ಎಟ್ಟದಿಂ ಮ್ಬರುಂ . . . ಸಾಕ್ಷಿ (ಎಳ. XII, ಗುಬ್ಬಿ. ೩೧-೯೯ ; ೪೧೨); ಎಟ್ಟದಿಂಂ ಬರುಂ ಮೂನೂಱ್ವರುಂ (ಎಳ. VII, ಕಿಕಾಂ. ೨೧೯—೧೪ ; ೯೧೫).

[ಎಟ್ತ್ + (< ಏಟ್ತ್ತ್) + ಪತ್ತ್ತು. / ತಮಿ. ಮಲ. ಎಟುಪದು; ಕುಳು. ಎಳ್ಪ, ಏಳ್ಪ, ಎರ್ಪ; ಕೊಡ. ಏಳುವದೀ; ತೆಲು. ಡೆಬ್ಬಿ, ಡೆಬ್ಬೈ, ಡಬ್ಬೈ.]

ಎಟ್ಟದಿಂಬರ್ 'ಎಟ್ಟತ್ತು' ಪರಾ.

ಎಟ್ಟುಣುಸೆ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಎಟ್ಟುಣುಸೆಯ ನಾಲ್ವ ದಿಮ್ಬರ್ಮ್ಮಹಾಜನಮುಂ (ಎಇ. VII, ೨೦೧–೭ ; 865).

[ಎಟ್ಟ್$_0$ (< ಏಟ್ಟ್$_2$) + ಪುಣುಸೆ]

ಎಟ್ಟಟ್ಟು, ಎಬ್ಬಟ್ಟು, ಎರ್ಬಟ್ಟು, ಎರ್ವಟ್ಟು, ಎಳ್ಬಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ಎಬ್ಬಿಸಿ ಓಡಿಸು ; ಬೆನ್ನಟ್ಟು ; ಹಿಂಬಾಲಿಸು : "ಎಟ್ಟಟ್ಟು (ಎಟ್ಟು + ಅಟ್ಟು) – ಅನುಧಾವನೇ" (ಶಮಧಾ) ; "ಎಟ್ಟಟ್ಟಿಂದುಂ, ತೂಳೆಂದುಂ, ಅಜ್ಜೆಯಟ್ಟುವುದೆಂದುಂ, ಬೆನ್ನಟ್ಟುವುದು" (ಕಶಸಾ. ೨೮–೫೮೮) ; ಬಟ್ಟೆಯೊಳ್ ಪೋಪ ಬರ್ಪ ಜನಂಗಳನ್ನೆಟ್ಟ[ಪಾಠಾಂ. ಬ್ಬರ್]ಟ್ಟ ಕೊಲುತ್ತ ಮಿರ್ಪುದುಂ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೫೬–೧೯) ; ಛಲದಿಂದರಸಂ ತಾಂ ಬೆನ್ನೊಳೆ ಪರಿದೆಟ್ಟಟ್ಟ ಪಿಡಿಯಲನುಗೆಯ್ವುದುಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೬೨೨) ; ಅಂತವರ ನೆಱೆದುಕೊಂಡೊಯ್ವಾಗಳೊಂದು ಕಾಡಾನೆ ಕಂಡೆಟ್ಟಟ್ಟೆ (ಜೀವಸಂ. ೯–೩೪ ವ) ; ದೋಷಾಸ್ಪದ ತಮಮುಮನೆಟ್ಟಟ್ಟೆ (ಚಿಕವಿ. ೧–೬೫) ; ಎಟ್ಟಟ್ಟ ಪೆಣ್ಗಳನ್ ಪೋಟ್ಟಿನ್ (ಅಶ್ವತ್ಥಾ. ೩–೧೫). **ಎಬ್ಬಟ್ಟು** : ಆರ್ಪಿನಿಂ ದುರಿತ ರಿಪುಕುಲವನೆಬ್ಬಟ್ಟುವಂ (ಸೇದಿರ. ದೇ. ೫೮–೧೧) ; ಕನಲ್ದ ಕೇಸರಿ ಗಂಧಸಿಂಧುರ ಘನಘಟೆಯನೆಬ್ಬಟ್ಟುವಂದದಿನಿನಿಬರುಮನಂತಕನ ಬಾಣಸಕಿಲ್ಲಿ ಸಲಿಸುವೆನು (ಕುಮುರಾ. ೨–೪೭) ; ಯಕ್ಷರಂ ಬಿಡದೆ ಪೊಯ್ದು ಎಬ್ಬಟ್ಟಲ್ (ಶೇಷರಾ. ೧೮೨–೨೨). **ಎರ್ಬಟ್ಟು** : ಮಾರ್ಬಲಮಂ ಸುರಸೈನಕಮೆರ್ಬ[ಪಾಠಾ. ಟ್ಟ]ಟ್ಟದುದಳ್ಕಿ ಬಳ್ಕಿ ಬೆಂಗೊಡುವಿನೆಗಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೦–೨೦೦). 'ಎರ್ಬಟ್ಟಿಸು' ಪರಾ. **ಎರ್ವಟ್ಟು** : ಆದರಮನೌದಾಸೀನ್ಯಮೊಳ್ಪಂ ಕೃತಘ್ನತೆಯೆಂಬಂತಿರೆ ತಡ್ಗುಣೋತ್ಕರಮನೆರ್ವಟ್ಟತ್ತು ದೋಷೋತ್ಕರಂ (ಕಾದಂಉ. ೪೦೧) ; ಚಂಡಾಂಶು ಪ್ರತಿಭಾಸಿ ಪೊಯ್ಸಳನದಾರ್ದ್ದೆರ್ವ್ವಟ್ಟದಂ ಗೋವೆಯಂ ಕೊಂಡಂ (ಮುಂಬರಾ. XI, ೨೩೯–೧೧ ; 1060) ; ಬೆಂಕೊಳ್ವ ವೀರದರ ನೆರ್ವ್ವಟ್ಟ ಬಡಿವ ಬೀರದ ಘರಟ್ಟ (ಎಕ. XVI, ತುಮಕೂ. ೧೧೦–೨೦ ; 1163). **ಎಳ್ಬಟ್ಟು** : ಭಾಷೆಯಂ ಬಱಿಗಂಟಕ್ಕುವನೆಂದು ತಾಯ ಹೊಸೆ ಬಿಟ್ಟೆಳ್ಬಟ್ಟ ಕೊಂಡಾಡುತಂತಿರುವಳ್ ತಾಂ ನೆಱೆ ಸೂಳೆಯ್ಯೆ (ಸೋಮೇಶ. ೭೩) ; ಈತನನೆಳ್ಬಟ್ಟ ಸಕಲರಂ ರಕ್ಷಿಸುವೆಂ (ವಿಷ್ಣುಪು. ೫–೨–೮೧).

[ಎಟ್ಟು + ಅಟ್ಟು$_2$]

ಎಟ್ಟಿಸು, ಎಬ್ಬಿಸು, ಎರ್ವಿಸು, ಎಳ್ಬಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ನಿದ್ರೆಯಿಂದ ಎಚ್ಚರಗೊಳಿಸು, —ಏಳಿಸು : "ಎಟ್ಟಿಸಿದನೆಂದು ನಿದ್ರೆತಿಳಿಯಿಸಿದನುಂ ಎತ್ತಿಕಳೆದನುಮಕ್ಕುಂ" (ಶಮದ. ನ. ೩೩ ವೃತ್ತಿ) ; ಎಟ್ಟಿಸಿ ಬಿಸರುಹನಾಭನೊಳಿಂತುಸಿರ್ದರ್ (ಗೀತಗೋ. ೬–೧೬) ; ಬಿಜುನುಡಿಗಳಿಂದೆ ತಿವಿದೆಟ್ಟಿಸುತೆ, ಕಟ್ಟೆಸಕಮನಸಡ್ಡೆ ಮಾಟ್ಟವನ್ (ಅಂತಿಗೊ. ೨೦–೪೦೧). ೨. ಮೇಲಕ್ಕೆ ಎತ್ತು : "ಎಟ್ಟಿಸಿದನೆಂದು ನಿದ್ರೆತಿಳಿಯಿಸಿದನುಂ ಎತ್ತಿಕಳೆದನುಮಕ್ಕುಂ" (ಶಮದ. ನ. ೩೩ ವೃತ್ತಿ). **ಎಬ್ಬಿಸು** : ೧. ತೊಡೆವೊಯ್ದು ಮೆಲ್ಲನೆಬ್ಬಿಸೆ (ಬಸರ. ೯–೧೪೯) ; ಸತ್ತವರನೆಬ್ಬಿಸುವ ವಿದ್ಯೆ (ಸಂಭಪ. ೫–೮೩). ೩. ಮೇಲಕ್ಕೆ ಏಳುವಂತೆ ಮಾಡು : ಯಾರೋ ಬಂದು ನನ್ನನ್ನು ತಟ್ಟ ಎಬ್ಬಿಸಿದಂತಾಯಿತು (ಪ್ರತಾಪ. ೪೩) ; ಹಾಲು ಬತ್ತಕೆ ಕವಿನರಗಿಳಿಗಳ ಹಿಂಡ ಮೇಲಕೆಬ್ಬಿಸುವ ನಾರಿಯರ ಪೇಳಲಳವೆ (ಕಂನವಿ. ೫–೬೪). ೪. ಅಪಹರಿಸು ; ಎತ್ತಿ ಹಾಕು ; ಲಪಟಾಯಿಸು : ಪರರ ಬಂಗಾರ ಮೊದಲಾದ ದ್ರವ್ಯಂಗಳನೆಬ್ಬಿಸಿ ಹಂಗಿನವನಲ್ಲನಿವನೆಂಬೊ ತೆರದಿ (ವಿಸಾಸು. ೮೭–೧). **ಎರ್ವಿಸು** : ೩. ಉರ್ವರೆಯ ಶಾಲಿಗಳ ಪಾಲ್ದೆನೆಗೆ ನಭದಿಂ ಮುಸುರ್ವ ಗಿಳಿವಿಂಡುಗಳ ನುಲಿಯಿಂದೆ ಪಾಮರಿಯರೆರ್ವಿಸಿದೊಡಿರದೆ ಬಾಂದಳಕೆ ಮಗುಳೇಳ್ವ ವೊಲ್ (ಜೈಮಿಭಾ. ೩–೫). **ಎಳ್ಬಿಸು** : ೩. ಪುಳಕಮನೆಳ್ಬಿಸುತ್ತೆ ಹರನಂ ಪರಿದಪ್ಪುತೆ ಸಂತಸಂಗಳಂ ಬಳೆಯಿಸುತುಂ (ಗಿರಿಕ.೧–೬) ; ದುಷ್ಟಾಹಿಯಂ ಲೀಲೆಯಿಂದೆಳ್ಬಿಸೆ ಸೌಖ್ಯಂ ಸಾರ್ವುದೆ (ಪಾಪ್ರಾಶ. ೬೨).

[ಎಟ್ಟು + –ಇಸು$_3$. / ತಮಿ. ಎಟುಪ್ಪು ; ಮಲ. ಎಟುಮ್ಬು ; ತುಳು. ಎರ್ಪು ; ಕೊಡ. ಏಪ್ಪ್, ಏಪ್ಪಿ]

ಎಟ್ಟು, ಎಬ್ಬು, ಎರ್ಬು, ಎರ್ವು (ಕ್ರಿ). ೧. ಮೇಲಕ್ಕೆ ಎಬ್ಬಿಸು : "ಎಟ್ಟು – ಉತ್ಸರ್ಪಣೇ" (ಶಮಧಾ) ; ತಂದೆಯ ಮಱಲುಂದಿದಲ್ಲಿಗೆ ವೋಗಿ ಬರುಂಟ ಎಟ್ಟಿ ಪೊಟ್ಟಳಿಗೆಯಂ ತಂದೆಗೆ ಕೊಟ್ಟಳ್ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೭–೨೪) ; ತಿರುಮಲರಾಜೇಂದ್ರನನತಿತರ ಕುಶಲೋಪಾಯದಿಂದೆ ಗೆಲ್ದೆಟ್ಟಿ ರಮಾವರ ರಂಗನಾಥ ಕೃಪೆಯಿಂ (ದಿವ್ಯಚ. ೧–೭೨). **ಎಬ್ಬು** : ಪೊಗಿಸಿ ಪಾಳು ಬಾವಿಗಳೊಳು ತುಂಬಿವಿಂಡನೆಬ್ಬಿ ಬಿಡದೆ (ಸಾಸಂಚ. ೬–೯೩ ರ) ; ವಿರಹದವಾನಳಂ . . . ವಿವಿಧ ಸಾಧ್ವಸಬುದ್ಧಿ ಮೃಗಂಗಳಂ ಪೊದಟ್ಟುರಿಗಳಿನೆಬ್ಬೆ (ನಳಚಂ. ೧೬೭) ; ಅವನ್ನು ಎಬ್ಬುತ್ತಾ ಪಾರೋತಿಯ ಸವಾರಿಯು ಮನೆಗೆ ಹೊರಟತು (ಮರಮ. ೨೬) ; ಕಲ್ಲು ಚಪ್ಪಡಿಗಳನ್ನು ಎಬ್ಬುವ ಸಣ್ಣ ಬೆಟ್ಟವೊಂದು ದಾರಿಗರಿಗೆಲ್ಲ ಕಾಣಿಸುತ್ತದೆ (ಮಹಾಗ. ೧೯೧). ೨. ಅಟ್ಟು ; ಓಡಿಸು : ಮುನಿದು ಪುರದಿಂದೆಬ್ಬಲಾತಂ ಬಂದು (ಫಣಿಚ. ೩–೫೪). **ಎರ್ಬು** : ೧. ಸಾಲ್ವಿಡಿದು ಸೂಸುವ ಧವಳಚಾಮರಂಗಳಿಂದಂಚೆವಿಂಡ ನೆರ್ಬಿದಂತೆಯುಂ (ರಾಜಶೇ. ೧೩–೭೭ ವ). **ಎರ್ವು** : ೧. 'ಎರ್ವಿಸು' ಪರಾ.

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಎಟುಪ್ಪು, ಎಟುಪ್ಪಿ ; ಮಲ. ಎಟುಮ್ಬು ; ತುಳು. ಎರ್ಪು ; ಕೊಡ. ಏಪ್ಪ್, ಏಪ್ಪಿ]

ಏ, (ನಾ). ಕನ್ನಡ ವರ್ಣಮಾಲೆಯ ಹನ್ನೆರಡನೆಯ ವರ್ಣ; ವಿಕಾರ: ಎ ಏ, ಒ ಓ ಎಂದೇ ಯುಗಳಾಕ್ಷರಂಗಳ್ (ಕ ಮ ದ. ೪ ವೃತ್ತಿ).

ಏ, (ಸ). ಪ್ರಶ್ನಾರ್ಥಕ ಸರ್ವನಾಮ 'ಏನ್' ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಸಮಾಸದಲ್ಲಿ ಆದೇಶವಾಗಿ ಬರುವ ರೂಪ: ಜನಮಲ್ಲಿಂ ಸೆರೆದಕ್ಕೆಟ್ಟಣ್ಣಿಂದ ದಿಂದೆವಂದರೇವೊಡೆದೆಂದಿನಂ (ಪಂಚಭಾ. ೬-೬೫); ನೆಗಹಿ ಸುಮಿತ್ರ ನೆಂಬ ಪರದಂಗೆ ಮಗಳ್ಮಸುಣಾಂತೆಯೆಂಬೊಳೇವೊಗಟ್ಟುದಶೇಷ ರೂಪವತಿ (ಸು ಕು ಮಾ. ೬-೮); ಏವೆಗಣ್ಕೈನವಗಾಜಕರ್ದುರ್ ಸರೋವರದಿ ಸೊಂದಾತಿಯೆಮ್ಮುದು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೬-೧೦). [< ಏನ್]

–ಏ, (ಪ್ರ). ಸಂಬೋಧನೆಯಲ್ಲಿ ಬರುವ ಪ್ರತ್ಯಯ: ತಳರೇ ಶಾತರೆಯೇ ಮದಾಳಿಕುಲಮೇ ಕರ್ಪಿಡ್ಕುರೇ ಮತ್ತಕೋಕಿಳಮೇ ಕಂಡಿರೆ ಪಲ್ಲವಾಧರೆಯಂ (ಕಂಠಾಮಾ. ೯-೧೧೪).

ಏ, (ಅ). ಸ್ಮರಣ, ಆಶ್ಚೇಪ, ವಿಶಂಕೆ, ಪ್ರಶ್ನೆಗಳನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಒಂದು ನಿಪಾತಾವ್ಯಯ: "ಎ ಏ ಒ ಓ ಎಂಬುವು ಪದಾಂತದೊಳಿರ್ದು ವಿಶಂಕೆ, ಪ್ರಶ್ನೆ, ಆಶ್ಚರ್ಯ – ಈಯರ್ಥಂಗಳೊಳ್ ವರ್ತಿಸುಗುಂ" (ಕವಿದ. ೩೧೪ ವೃತ್ತಿ); ನಿನಗೀವುದನೇಂ ನುಡಿದೆ ಏ ಆದು ಕೆಯ್ಯದು (ಕಾವ್ಯಾವ. ೪೯).

–ಏ, (ಪ್ರ). ಅವಧಾರಣಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಬರುವ ಪ್ರತ್ಯಯ: ಜೀವ್ಯನಪ್ಪುದೇ ಕನಕ ಪದ್ಮಾಲಯನಯಮೆನ್ನ ಲೀ ಲಾ ರಸಂ (ಅದಿಪು. ೪-೮). '– ಎ' ಪರಾ.

ಏಂ 'ಏಮ್' ನೋ.

ಏಂಕು (ಕ್ರಿ). ಬಿಕ್ಕುಳಿಸಿಕೊಂಡು ಅಳು; ಉಮ್ಮಳಿಸಿ ಅಳು: "ಪನ್ನ ಮಗಳು ಜಳನಿಯಾದಳೆ. . . ." ಎಂದು ಗಿರಿಜ ಮಂಡಿಯ ಮೇಲೆ ತಲೆಯಿಟ್ಟು ಪುತ್ತೆ ಏಂಕಿದಳು (ವೀವಚಂ. ೨೬).

ಏಂಕಿಏಂಕಿ ಅಳು – ಬಿಕ್ಕಿ ಬಿಕ್ಕಿ ಅಳು; ಉಮ್ಮಳಿಸಿ ಅಳು: ಗಿರಿಜ ಏಂಕಿ ಏಂಕಿ ಅಳುವುದಕ್ಕೆ ಆರಂಭಿಸಿದಳು (ವೀವಚಂ. ೩೩); ವೆಂಕಮ್ಮನಿಗೆ ಏನು ಕಂಡಿತೊ . . . ಏನನ್ನೆ ಏಣಿಸಿಕೊಂಡರೊ . . . ಏಂಕಿ ಏಂಕಿ ಅಳುತ್ತಾ ಸೆರಗಿನಿಂದ ಮುಖ ಮುಚ್ಚಿಕೊಂಡರು (ಪದ್ಮಸ. ೨೬). [ದೇ. ॥ ತಮಿ. ವಿಕ್ಕು; ಮಲ. ವಿಕ್ಕುಕ]

ಏಂಡಿಗೆ (ನಾ). ರಹಸ್ಯಾಲಾ: ಈ ಒಂದು ವೃತ್ತಿಗೆ ಸಲ್ಲುವ ಆ ಸಲಕ ಸಾಮಾನ್ಯವನ್ನು ಧ್ರುವ ಏಂಡಿಗೇ ಮೇರೆ ರೂ(ಯು) ಥಿಸಿಕ್ಕೊಂಡು (ಹುಬ್ಬಹ. ೩). 'ಧ್ರುವಏಂಡಿಗೆ' ಪರಾ. [? ಉಂಡಿಗೆ ಎಂಬುದರ ಇನ್ನೊಂದು ರೂಪ ಇರಬಹುದು. [?]

ಏಕ್‌ದಂ 'ಏಕದಂ' ನೋ.

ಏಕ (ನಾ). ೧. ಒಂದು: "ಏಕಮೊಂದರ ನಾಮಂ" (ಶ್ರವಣಾ. ೯-೧); ಏಕಮುಂ ಏಕದಿಂ (ಕಬ್ಬಾಸು. ೧೧ ಪ್ರಯೋ). ೨. ಅದ್ವಿತೀಯ; ಅಸಮಾನ; ಶ್ರೇಷ್ಠ; ಮುಖ್ಯ; ಪ್ರಧಾನ: ಶಾರದ್ಯೆಕವನ್ಮಕುಟಾದಿ ಚಿತ್ರಪೂರ ಕೇಯೂರ ಕರ್ಣಪೂರದ ಭೂಷಣಂಗಳೊಂ ಪಟ್ಟಪಟ್ಟವಳಿಯ ಗಂಡುಡಿಗೆಯೊಳಮೆಸೆದು ಶಸದನಂಗೆಯ್ದು (ಜಗವಿ. ೪-೮೦ ವ); ಏಕಂ ಕೂಟಸ್ಥಂ ನಿಸ್ಸಾಕಾರ ಶ್ರಿತಯಾವಾದ ವಿಭುತೆ ಸಮಗ್ರಂ (ಜಗವಿ. ೪-೧೦೪). ೩. ಸಮಾನ. ೪. ಸಂಖ್ಯಾಗಣನೆಯಲ್ಲಿ ಒಂದನೆಯ ಸ್ಥಾನದ ಹೆಸರು: "ಏಕಂತು ಪ್ರಥಮಂ ಸ್ಥಾನಂ" (ವ್ಯವಹಾರತತ್ತ್ವ). ೫. ಒಂಟಿ; ಒಬ್ಬಂಟಿಗ; 'ಏಕಾಂಗಿ' ಪರಾ. ೬. [ಸಂಗೀತ] ಸಪ್ತತಾಳಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ: ಬಳಿಕ ಧ್ರುವ ಮಟ್ಟಿರೂಪಕ ಜಂಪೆ ತ್ರಿಪುಟ ಅಟ್ಟೆ ಏಕವೆಂಬ ಸಪ್ತತಾಳ ಭೇದಂಗಳಂ (ನರೇಸ ೩೬೮). ೭. [ವ್ಯಾಕ] ಒಂದೇ ವಸ್ತುವನ್ನು ಹೇಳುವುದು: ಏಕ ದ್ವಿತ್ವ ಬಹುತ್ವಮನೇಕ ದ್ರವಿಹುತ್ವ ವಸ್ತುಗಳೊಳಾವರಿಪರ್ ಸ್ತ್ರೀಕಾರ್ಯಂ ಕನ್ನಡ ದೊಳಗೇಕ ಬಹುತ್ವ ದ್ವಿವಚನಮುಮಬಹತೆದೆ ಬರ್ಕುಂ (ಕವಿದ. ೯೯).

ಏಕಮಾಗು = ಒಂದಾಗು: ಶ್ರೀಧವನೇಕೃದನಾಗಿಯಜಾರಿಯಾಗಿಯಂ ಗಿರಿಜೆಯೊಳೇಕಮಾಗಿಯಱಿಯಲ್ಕಯಶಕ್ಕಮೆಸಕ್ಕು (ಅದಿಪು. ೩). ಏಕಮಾಡು = ಮುಟ್ಟು ಮೈಲಿಗೆ ಒಂದು ಮಾಡು: ಜೀವರ ಪೂಜೆ ಆಗುವವರೆಗೆ ಏಕಮಾಡದೇಡ (ರಾಷ). [ಸಂ.]

ಏಕೆ (ಗು). ೧. ಒಂದೇ ಒಂದಾದ; ಒಂಟಿಯಾದ. ೨. ಸಮಾನವಾದ. [ಸಂ.]

ಏಕಣ (ನಾ). ಒಂದೇ ಒಂದು ಕಣ. —ಅಣು. [ಏಕ + ಕಣ್ಣ]

ಏಕಕರ್ತೃಕ (ನಾ). [ವ್ಯಾಕ] ಒಂದೇ ಕರ್ತೃವನ್ನು ಉಳ್ಳುದು: ಧಾತುಗಳಿಗೆ ಕೆಲವು ಆತ್ಮಾತ್ಮ ಪ್ರತ್ಯಯಗಳು ಸೇರಿ ಪೂರ್ಣ ಕ್ರಿಯಾಪದಗಳಾಗುತ್ತವೆ . . . ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಏಕಕರ್ತೃಕ, ಭಿನ್ನ ಕರ್ತೃಕ ಎಂದು ಎರಡು ವಿಧಗಳಿವೆ. ಕಾದುತ್ತುಂ ಬಂದಂ ಎಂಬಲ್ಲಿ ಕಾದುವುದು ಬರುವುದು ಎಂಬ ಎರಡು ಕ್ರಿಯೆಗಳೂ ಒಬ್ಬನಿಂದಲೇ ಉಂಟಾಗುವುದು ಎಂದರೆ ಏಕಕರ್ತೃಕವಾಯಿತು (ಕೃಷಿ. ೪೯). [ಏಕ + ಕರ್ತೃಕ]

ಏಕೆಕಾಲ (ನಾ). ಒಂದೇ ಸಮಯ, —ಕಾಲ: ಅವರ ಬಗ್ಗೆ ಸಜ್ಜನರು ಭೂಸಿಯೂ, ಅವರನ್ನಿಲ್ಲಿ ತಂದಿಟ್ಟ ಜನರ ಬಗ್ಗೆ ಭಯಳಳವಳಗಳೂ ಏಕ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಮೂಡಿದುವು (ಪಶನರ. ೩೬೪). [ಏಕ + ಕಾಲ್ಕ]

ಏಕೆಕುಂಡಲ (ನಾ). ೧. ಒಂದೇ ಕುಂಡಲವನ್ನು ಉಳ್ಳವನು. ೨. ಕುಬೇರ. ೩. ಬಲರಾಮ ೪. [ಜೈನ] ಶ್ರೀರಾಮ: ಎಱಗುವ ದೊರ್ದ್ವಜ್ರಾಜ್ಞಬಸುಂ ತೆಱಪಿಸಿದ ದಿಕ್ಪವರ್ ಪಿಡಿಗಾಂ ಏಧಿಗಾಂ ಕೊಱಿಂದಂ ದಲೆದೊಡಾರ್ಪಿನ ತ ಜಿ ಸಲ ವಂ ಕಂಡಿಸೆಳಕುಂಡಲಕ್ಕೆ ವಲಂ (ಪಂಚಭಾಮಾ. ೫-೧೩೫). ೫. ಒಂದು ಪಟ್ಟಣದ ಹೆಸರು: "ಧನಾಧೀಶ್ವರಂ ಬಲನುಂ ಪಟ್ಟಣಮೆಳಕುಂಡಮೆನಿಕ್ಕುಂ" (ಪಾಸಾರ. ೧೫೪).

[ಏಕ + ಕುಂಡಲ]

ಏಕೆಕೂಟ (ನಾ). ಒಂದುಗೂಡುವಿಕೆ; ಒಂದೇ ಕೂಟ: ಅವರುಗಳೆನವಿದ್ದೆಱಕೊಂಡೆ ಲಿಂಗಧಾರಿಗಳೇಕಕೂಟದಲಿ (ಬಜ್ಜಹ. ೯೬-೨೬).

[ಏಕ + ಕೂಟ]

ಏಕಕ್ರಿಯೆ (ನಾ). ೧. ಒಟ್ಟುಗೂಡಿಸುವುದು; ಒಂದು ಮಾಡುವುದು: "ಒಟ್ಟು – ಏಕಕ್ರಿಯಾಯಾಂ" (ಕ ಮ ಧಾ). ೨. ಒಂದೇ ಕೆಲಸ. ೩. [ವ್ಯಾಕ] ಒಂದೇ ಒಂದು ಕ್ರಿಯಾಪದ: ಇದುಂಗುಂ ಗಬ್ಬಂ ಮುಕ್ಕಳೊಡಂಬಡಲ್ ನೆಗಜ್ಜಿ ಪಲವುಮೇಕಕ್ರಿಯೆಯೊಳ್ ಪಡೆಗುಂ ಕುಳಕಾಮ್ಯೆಯಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೯೫೧).

[ಏಕ + ಕ್ರಿಯೆ]

ಏಕಗುಣೋಪಾಸಕ (ನಾ). [ದೈವ್ಯತ] "ಭಗವದ್ಗುಣವನ್ನು ಆತ್ಮತ್ವ ನೆಂಬ ಒಂದೇ ಗುಣದಿಂದ ಅಂದರೆ ಅಂಕರ್ಯಾಮಿಯೆಂಬಂತೆ ಉಪಾಸನೆ ಮಾಡುವರು ಕೆಲವರು. ಇವರು ಏಕಗುಣೋಪಾಸಕರು" (ಶಂಪಾಸಾ. ೩೯೦). [ಏಕಗುಣ್ಯ + ಉಪಾಸಕ]

ಏಕಗುರು (ನಾ). ೧. ಒಬ್ಬನೇ ಒಬ್ಬ ಗುರು. ೨. ಒಬ್ಬನೇ ಗುರುವಿನ ಬಳಿ ವ್ಯಾಸಂಗ ಮಾಡಿದವರು; ಸತೀರ್ಥ್ಯರು; ಸಹಾಧ್ಯಾಯಿ: "ಸತೀರ್ಥ್ಯರಿ, ಏಕಗುರು – ಒಂದು ಗುರುವಿನ ಬಳಿಯಲ್ಲಿ ಯಾವ ಉತ್ತಮ ವಿದ್ಯೆಯನ್ನಾದರೂ ಓದಿ ಕಲಿತುಕೊಂಡವರೊಳಗೊಬ್ಬರಿಗೊಬ್ಬರು ಸತೀರ್ಥ್ಯರು, ತಮ್ಮೆಲ್ಲರಿಗೂ ಒಬ್ಬನೇ ಗುರುವಾಗಿರುವುಲ್ಲವೆಲು" (ಪಜ್ಜಂಕ. ೧೯೬). [ಏಕ + ಗುರು.]

ಏಕಗ್ರಾಹಿ (ನಾ). ಒಂದನ್ನೇ ಹಿಡಿದಿರುವವನು; ಒಂದೇ ಪಟ್ಟು ಹಿಡಿದವನು; ಹಟವಾದಿ: ಆಗಳಂಗಜಂಗೆ ಶಲ್ಯಂ ಕಿಸಿ ಮುಳಿಸಿ ನೊಳೆ ಕಣ್ಣಾಗಿರಿಂತಪ್ಪೇಳಗ್ರಾಹಿಗಳೊಂಟಿಗಂ ರಥಮನೆಸಗಿನೆಂದು ವರೂಥದಿಂದಿಳಿದು ಪೋಗೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨–೨೦೫ ವ); ಏಕಗ್ರಾಹಿ ಭಾವ ಭೇದವಿಲ್ಲನಾಗಿ ಮನಃಪ್ರವೇಶಿಯಾ ಶರಣಾಗಿ (ಬಸವ. ೭೬೫). [< ಸಂ. ಏಕಗ್ರಾಹಿನ್]

ಏಕಗ್ರಿವ (ನಾ). ಒಂದೇ ಕೊರಳು; ಏಕಕಂಠ (ಕ). [ಏಕ + ಗ್ರೀವ]

ಏಕಚಕ್ರೆ (ನಾ). ೧. ಒಬ್ಬನೇ ರಾಜನಿಂದ ಆಳ್ವಟ್ಟಿದ್ದು: ಸಂತ ಮಿಂತಾದಿಸಕಂ ಕಯ್ಯನ್ಗೈ ತದ್ಭೂಪತಿಗಮಿಳಿದರಾಜಕ್ಕಮಾಯ್ತೈಕಚಕ್ರಂ (ಸುಃಚಾ. ೯–೭೩). ೨. ಒಂದು ಪಟ್ಟಣದ ಹೆಸರು: ಏಳು ಭುಜ ಬಲರೇಳಚಕ್ರವೊಳಳುಟಿಲರು ಭೂಸುರರರಕ್ಷಿಸಿ ಬಳಿಕ ಮುಱಿದರು (ಕುವ್ಯಾಳ. ೧೦ ಸಂಚಿ). [ಏಕ + ಚಕ್ರ]

ಏಕಚಕ್ರವರ್ತಿ (ನಾ). ಸಮಸ್ತ ಭೂಮಿಗೂ ಒಬ್ಬನೇ ಅದ ಒಡೆಯ (ಕ). [ಏಕ + ಚಕ್ರವರ್ತಿ]

ಏಕಚಟ್ಟುಗ (ನಾ). [ಜೈನ] ಮತದ ಒಂದು ಶಾಖೆಯ ಹೆಸರು (?): ಕುಣ್ಡಕುನ್ದಾನ್ವಯದ ಏಕಚಟ್ಟುಗದ ಭಟ್ಟಾರರ ಶಿಷ್ಯರ್ ಶ್ರೀ ಸರ್ವನನ್ದಿ ಭಟಾರರ್ (ಕಇಶ. ೩೧–೩.೨; ೪೪). [ಏಕ + ಚಟ್ಟುಗ]

ಏಕಚರ (ಗು). ೧. ಒಂಟಿಯಾಗಿ ಸಂಚರಿಸುವ ಅಥವಾ ವಾಸಿಸುವ. ೨. ಒಬ್ಬಾಗಿ ಹೋಗುವ; ಗುಂಪುಕೂಡಿ ಚಲಿಸುವ; ಸಂಘಜೀವಿ ಯಾದ. ೩. ಭೂಮಿಯ ಮೇಲೆ ಮಾತ್ರ ವಾಸಿಸುವ (ಕ). [ಏಕ + ಚರ]

ಏಕಚಿತ್ತ (ನಾ). ಒಂದೇ ಮನಸ್ಸು; ಒಮ್ಮನಸ್ಸು: ಕೇಳಮೇಕಚಿತ್ತದಿಂ (ಕವಿವಂಸ ೩೭–೨೧ ವ). [ಏಕ + ಚಿತ್ತ]

ಏಕಚಿತ್ರ (ನಾ). ೧. ಒಂದೇ ಕೊಡೆ; ಒಂದು ಛತ್ರಿ. ೨. ಒಬ್ಬನೇ ರಾಜನಿಂದ ಆಳ್ವಟ್ಟಿದ್ದು: ಏಕಚಿತ್ರದಿಂದ ರಾಜ್ಯಮನಾಳ್ದ ಸೌಭಾಗ್ಯವೆಂದು (ಪಗ್ಗಿಕ. ೨–೬–೧೮). [ಏಕ + ಛತ್ರ.]

ಏಕಚಿತ್ರಚ್ಛಾಯೆ (ನಾ). ಒಂದೇ ಕೊಡೆಯ ನೆರಳು; ಒಬ್ಬನೇ ರಾಜನ ರಕ್ಷಣೆ: ಅಂತು ಧರತಂ ಧರತಮಿಂದಳಮನೇಕಚ್ಛತ್ರಚ್ಛಾಯೆಯಿಂದಿರೆ ಪ್ರತಿಪಾಲಿಸುತ್ತಮಿರೆಯಿರೆ (ಆದಿಪು. ೧೫–೪ ವ); ಪಲ್ಲಿಚ್ಛಾಸಿರ ಮುಮನೇಕಚ್ಛತ್ರಚ್ಛಾಯೆಯಾನಾಳ್ದ (ಎಕ. VIII, ಸೊ ೦ ೮೮–೯; 968). [ಏಕಚ್ಛತ್ರ + ಛಾಯೆ]

ಏಕಚ್ಛತ್ರಾಧಿಪತಿ (ನಾ). ಸರ್ವಾಧಿಕಾರಿ; ಸಾಮ್ರಾಟ (ಕ). [ಏಕಚ್ಛತ್ರ + ಅಧಿಪತಿ]

ಏಕಚ್ಛತ್ರಾಧಿಪತ್ಯ (ನಾ). ಸರ್ವಾಧಿಕಾರಿತ್ವ; ಸಾಮ್ರಾಟನ ಪ್ರಭುತ್ವ (ಕ). [ಏಕಚ್ಛತ್ರ + ಅಧಿಪತ್ಯ]

ಏಕಚ್ಛತ್ರಿ (ನಾ). ಒಬ್ಬನೇ ರಾಜ ಅಥವಾ ಒಡೆಯನಿಗೆ ಒಳಪಟ್ಟದ್ದು; ಅಂಥ ಒಂದು ದೇಶ (ಕ). [< ಸಂ. ಏಕಚ್ಛತ್ರಿನ್]

ಏಕಚ್ಛತ್ರೀಕೃತ (ಗು). ಒಂದೇ ಕೊಡೆಯ ಕೆಳಗೆ ತರಲ್ಪಟ್ಟ; ಒಂದೇ ಆಳ್ವಿಕೆಗೆ ಒಳಪಡಿಸಿದ: ಅಂತೇಕಚ್ಛತ್ರೀಕೃತ ಭಾರತವರ್ಷನುಂ (ಚಂದ್ರಪ್ರ. ೭–೬೫ ವ). [ಸಂ.]

ಏಕಚ್ಛಾಯೆ (ನಾ). ನೆರಳನ್ನು ಮಾತ್ರ ಹೊಂದಿರುವುದು; ಪೂರ್ತಿ ಕತ್ತಲಾಗಿರುವುದು. [ಸಂ. (ಏಕ + ಛಾಯಾ + -ಇ)]

ಏಕಛತ್ರೆ (ನಾ). = ಏಕಚ್ಛತ್ರಿ ೨: ಆ ಛೇದನಮಂತಲ್ಲಿ ಭೇದಿಸ್ಪ ಮೊರ್ಮೆ ಏಕಛತ್ರಕ್ಕೆ ನೀನೇ ಅರಸು (ಮೋಸಾ. ೧೪೯–೫೫). ಏಮ್ಮಲ್ಲಿ ಛತ್ರದೀ ನೆಳಲನೆಮಗೀಯೆಂದು ಬೇಡುವೆನೆ? (ಗೂಢೃಥಾ. ೭–೧೬೮). [< ಸಂ. ಏಕಚ್ಛತ್ರ]

ಏಕಜಾತಿ (ಗು). ೧. ಒಂದು ಬಾರಿ ಹುಟ್ಟಿದ. ೨. ಒಂದೇ ಜಾತಿಯ, —ಬಗೆಯ. (ನಾ). ೩. ಶೂದ್ರ [ಏಕ + ಜಾತಿ]

ಏಕಜೀವ (ನಾ). ೧. ಒಂದೇ ಜೀವ. ೨. ಸಮರಸವಾದುದು; ಆನ್ಯೋನ್ಯವಾದುದು: ತಾನು ಏಕಜೀವದಾದ ತನ್ನಂಯ ದಂಪತಿಗಳನ್ನು ಕಂಡು ತನ್ನನ್ನೇ ಆವರಲ್ಲಿ ಅರೋಪಿಸಿ ಸುಖತೃಪ್ತಗಳನ್ನು ಕಾಣುವಳು (ಹರಿಚಂ. ೩೬೨). [ಏಕ + ಜೀವ]

ಏಕಜೋಯಿ (ನಾ). (?): "ತಾಣಾಂತರಮೆಂದೆಲಬು ಕಾಣಯ ವೇಳಜೋಯು [ಕಾಣಂ. ೭ ಚಜೋ ೮ಯು, ೭ಳಕಾಯು, ೭ಳಜೆಯು] ಜಪ್ಪಯಂ [ಕಾಣಂ. ೭. ಚಾಂಪಯು]" (ಚತುಪ್ರ. ೧೦೧). [?]

ಏಕಟಿ (ನಾ). ಒಂದುಗೂಡುವಿಕೆ; ಒಟ್ಟಾಗು ವಿಕೆ: ಕುಟಿಲದ ಮಾಯೆಯ ಜರಿಸಿ ತಮಸ್ಸಿನ ಪಟಲಕ್ಕೆ ಜ್ಞಾನದ ಕ್ಕೊಡಿಯಿ ಬೆಳಗಿಸಿ ಪಟುಗೊಳಿಸುತ ಮದಮಾರುತರಂ ತಾನೇಳಲೆ ಮಾಡುತಲಿ (ಸುಸಾರ. ೧೧೦–೪) [< ಸಂ. ಏಕತ್ವ]

ಏಕಟಾಕೆ (ನಾ). (ಉಕ). ಒಂದೇ ಸಮನಾದುದು: "... ಎಲ್ಲಾರ್ಗ್ಗೂ ಸಮನಂತ ಏಕಟಾಕೆಗೆ ಮಾಡಾಳ್ ಹ್ಯಾಂಗ್ ಪುರೋ ಸತಿ ... ನೀವ ಹೇಳರಿ" (ಚಾಬಲ. ೬೧). [← ಮರಾ. ಏಕಟಾಕೇ = ಒಂದೇ ಆಕಾರದ, ಒಂದೇ ಸಮನಾದ]

ಏಕಠಾಣ (ನಾ). ಒಂದೇ ಸ್ಥಾನ, —ಜಾಗ: ಭಕ್ತಮುಖ ಗುರು ಮೂಲದಲಿ ಬಹುಶಕ್ತಯುಪವಾಸೇಳಠಾಣದಿ (ಬಿಜ್ಞಪ್ತಿ. ೧೮–೧೦). [ಏಕ + ಠಾಣ]

ಏಕತ (ನಾ). ಏಕಾಂತ: "ಏಕತಮೆನಲ್ಕೇಕಾಂತ" (ಕರ್ನಾಪ್ರ. ೯೪); ಕೋಳಕುಟಿ ನಾಂ ಬಂದೆಡೆನಂತೇಕತವ ನೀ ಹೋಗಿನುತ (ಬಸವ. ೫–೬೨). [< ಸಂ. ಏಕಾಂತ]

ಏಕತಂತ್ರ (ನಾ). ಒಂದೇ ಅಳ್ವಿಕೆ; ಸರ್ವಾಧಿಕಾರ. 'ಏಕತಂತ್ರಾಧಿಕಾರ' ಪರಾ. [ಏಕ + ತಂತ್ರ]

ಏಕತಂತ್ರಸ್ವತಂತ್ರ (ನಾ). ಒಂದೇ ಅಳ್ವಿಕೆಯನ್ನು ನಡೆಸುವುದರಲ್ಲಿ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯವುಳ್ಳವನು; ಸರ್ವಾಧಿಕಾರಿ. [ಏಕತಂತ್ರ + ಸ್ವತಂತ್ರ]

ಏಕತಂತ್ರಾಧಿಕಾರ (ನಾ). ಒಬ್ಬನದೇ ಅಧಿಕಾರ; ಸರ್ವಾಧಿಕಾರ: ಭಾಷಾಪ್ರಶ್ನಂಚಿದಲ್ಲಿ ಏಕತಂತ್ರಾಧಿಕಾರಕ್ಕೆ ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲ (ಭಾಷಾಶಾ. ೧೨೫). [ಏಕತಂತ್ರ + ಅಧಿಕಾರ]

ಏಕತಾನ (ಗು). ೧. ಒಂದೆಗೆ ವಸ್ತುವಿನ ಮೇಲೆ ಗಮನವಿಟ್ಟ. (ನಾ). ೨. ಏಕಾಗ್ರಚಿತ್ತ; ಒಮ್ಮನಸ್ಸು: "ಏಕಾಯನಂ, ಏಕಾಗ್ರಂ, ಏಕತಾನಂ, ತದ್ಭಕ್ತಂ— ಈ ೪ ಒಂದೆಮನಂ" (ಹರಾಶಯ ೪೯–೩೯೦); ಅರುಹಿನಗೆ ನಿನ್ನ ಮನಮಂತಿ ಹರುಷದೊರೆಯ, ಬೆಯಂತಕಾನಮಂ ತೊರೆಯ ತೂಣಂ (೧೪೨೦. ೯–೧೩೬). ೩. ಒಂದೇ ತಾನ, —ಶ್ರುತಿ: ಎರಡು ಸ್ವರಗಳಿಗೂ ಅವರ್ತಸಂಖ್ಯೆಯಲ್ಲಿ ಭೇದವಿಲ್ಲದೆ ಇದ್ದು, ಕಂಪನಗಳಲ್ಲಿದ್ದರೆ ಅವೆರಡೂ ಏಕತಾನದಲ್ಲಿ (Unison)ವೆ ಯೆಂದೂ ಅವುಗಳ ಶ್ರುತಿಯು ಸೇರಿದೆಯೆಂದೂ ಹೇಳುತ್ತೇವೆ. ಹೀಗೆ ಏಕತಾನದಲ್ಲಿರುವ ಸ್ವರಗಳು ಬಹು ಇಂಪಾಗಿ ಕೇಳುತ್ತವೆ (ಛಾತ್ರ. ೧೨೬); ಕವಿಯು ಏಕತಾನ ಕವನದಂತೆ ತಾದಲೀನಾ (ತಾದಲೀ. ೮೪–೬). [ಏಕ + ತಾನ]

ಏಕತಾರ (ನಾ). ಒಂದೇ ತಂತಿಯುಳ್ಳ ಒಂದು ಬಗೆಯ ತಂತ್ರೀವಾದ್ಯ; ಕಿನ್ನರಿ; ದಂಡಿ: (ಕಿಸಂಗ್ಲಾ. ೧೨೫).
[ಏಕ + ತಾರ]

ಏಕತಾರಿ, ಏಕತಾರೆ, ಏಕದಾರಿ (ನಾ). = ಏಕತಾರ: ತಪಸ್ವಿಯು ಎದ್ದು ಶುಚಿರ್ಭೂತನಾಗಿ ಏಕತಾರಿಯನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಪರಮೇಶ್ವರನ ಸ್ತೋತ್ರವನ್ನು ಮಾಡಲಿಕ್ಕೆ ಪ್ರಾರಂಭಿಸಿದನು (ಸುನಂದಿ. ೨೧); ಏಕಾಂತವಾಸದಲಿ ಏಕಾಕಿ ಜೀವಕ್ಕೆ ಏಕತಾರಿಯು ದೊರೆಯಲೆನಿತು ಹರುಷ (ಭಾವಜೀ. ೧೮-೩೪೬). **ಏಕತಾರೆ**: ಭಕ್ತರ ಗುಂಪೊಂದು ಭಜನೆಯಲ್ಲಿ ಮಗ್ನವಾಗಿತ್ತು. ಒಬ್ಬರು ಏಕತಾರೆಯನ್ನು ಹಿಡಿದಿದ್ದರು (ಸಮಜೀ. ೩೦೧). **ಏಕದಾರಿ**: ದಾಸಯ್ಯನ 'ಏಕದಾರಿಯ' ನಾದದ ಸೇವೆಯೂ ಸಲ್ಲುತ್ತದೆ (ಬನಸಿ. ೨೧೦). [← ಮರಾ. ಏಕತಾರೀ]

ಏಕತಾರೆ 'ಏಕತಾರಿ' ನೋ.

ಏಕತಾಲ, ಏಕತಾಳ (ನಾ). ೧. ಸ್ವರಮೇಳ; ಸ್ವರಮೈತ್ರಿ. ೨. [ಸಂಗೀತ] ಸಪ್ತತಾಳಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು. **ಏಕತಾಳ**: ೨. ಆದಿತಾಳದಿಂದ ಧ್ರುವ, ಮಟ್ಟ, ರೂಪಕ, ಝಂಪೆ, ತ್ರಿವುಡೆ, ಅಷ್ಟ, ಏಕತಾಳಗಳು ಹುಟ್ಟಿದವು (ಯಕ್ಷಗಾ. ೨೩); ಏಕತಾಳ, ತ್ರಿವುಡೆ, ರೂಪಕ ಹೀಗೆ ಆರೆಂಟು ತಾಳಗಳನ್ನು ಈ ನರ್ತಕನು ಅನುಕರಿಸಬಹುದು (ಬಾಲಪ್ರ. II, ೯೮೦). 'ಎಕ್ಕತಾಳ' ಪರಾ. [ಏಕ + ತಾಲ]

ಏಕತಾಲರಗಳೆ (ನಾ). [ಛಂದ] ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಛಂದಸ್ಸು (ಕಿ).
[ಏಕತಾಲ + ರಗಳೆ]

ಏಕತಾಳ 'ಏಕತಾಲ' ನೋ.

ಏಕತೆ (ನಾ). ೧. ಒಗ್ಗಟ್ಟು: ವ್ಯಕ್ತಿಗೌರವವನ್ನೂ, ರಾಷ್ಟ್ರದ ಏಕತೆಯನ್ನೂ . . . ವೃದ್ಧಿಗೊಳಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ (ಭಾಧಾನ. ೧. ಪ್ರಸ್ತಾ). ೨. [ವ್ಯಾಕ] ಏಕವಚನ: ಏಕತೆಯೆ ತನಗೆ ಬಹುತೆಯನಾಕರಿಸದು ಜಾತಿ ತಾಂ (ಶಮದ. ೧೩೮). [ಸಂ. ಏಕತಾ]

ಏಕತ್ರ (ಅ). ಒಂದೇ ಜಾಗದಲ್ಲಿ, —ಕಡೆಯಲ್ಲಿ: ಆಕಾಶಪಥ ಮೀಱಿ ದೇಕವಸ್ತುವ ತಿಳಿದು ಸಾಕಾರವಳಿದು ನಿಜವಾದ ಐಕ್ಯಂಗೆ ಏಕತ್ರ ನೋಡ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೪೭). [ಸಂ.]

ಏಕತ್ರಘರಾಣೆ (ನಾ). ಅವಿಭಕ್ತ ಕುಟುಂಬ; ಒಟ್ಟುಕುಟುಂಬ.
[ಏಕತ್ರ + ಘರಾಣೆ]

ಏಕತ್ರಯ (ನಾ). ೧. ಒಂದೇ ಆಗಿರುವುದು. ೨. ಮೂರನ್ನೂ ಒಂದೇ ಎಂದು ಭಾವಿಸುವುದು: ಗುರುಲಿಂಗಜಂಗಮವ ಏಕತ್ರಯವಾಗಿ ಕಾಣಲಱಿಯದಿದ್ದರೆ ಶುದ್ಧ ಸಿದ್ಧ ಪ್ರಸಿದ್ಧ ಒಡನೆ ನಗುತ್ತಿದಾವೆ (ಬಸವ. ೭೮೩). [ಏಕ + ತ್ರಯ]

ಏಕತ್ವ (ನಾ). ೧. ಒಂದೇ ಒಂದಾಗಿರುವಿಕೆ: ನಿನಗೆ ಸ್ವಕೀಯರಪ್ಪ ಕಳತ್ರ ಪುತ್ರಾದಿಗಳುಮನ್ಯರಪ್ಪ ಪರಿವಾರಜನಮುಂ ಸಹಾಯರಲ್ತೆಂದು ಬಗೆದು ತದ್ವ್ಯಾಮೋಹಮಂ ಬಿಟ್ಟೇಕತ್ವಮಂ ಭಾವಿಸಲ್ವೇಟ್ಕುಂ (ಜೀವಸಂ. ೪೪-೧ ವ); ಸಾಂಖ್ಯ ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುವುದು ಪುರುಷನ ಅನೇಕತ್ವವನ್ನು, ಪ್ರಕೃತಿಯ ಏಕತ್ವವನ್ನು (ಭಾರದ. ೧೧೩). ೨. ಹೋಲಿಕೆ; ಸಾಮ್ಯ. ೩. [ವ್ಯಾಕ] ಏಕವಚನ: ಭಾಷೆಯೊಳೇಕತ್ವಕ್ಕವಿಶೇಷದಿನೇದಂತಮಲ್ಲಿ ವರ್ತಿಸುಗುಮಿರಾಶ್ಲೇಷಂ ತಾನಕ್ಕುಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೧೨೮); ಅಕ್ಕುಂ ಜಾತಿಯೊಳೇಕತ್ವಕ್ಕೆ ಬಹುತ್ವಂ ಬಹುತ್ವದೆಡೆಗೇಕತ್ವಂ (ಶಮದ. ೧೩೭). ೪. [ಜೈನ] ದ್ವಾದಶ ಅನುಪ್ರೇಕ್ಷೆಗಳಲ್ಲಿ ನಾಲ್ಕನೆಯದು: ಅನಿತ್ಯಾಶರಣ ಸಂಸಾರೈಕತ್ವಾನ್ಯತ್ವಾಶುಚಿತ್ವಾಸ್ರವ ಸಂವರ ನಿರ್ಜರಲೋಕ ಬೋಧಿದುರ್ಲಭ ಧರ್ಮಮೆಂಬೀ ದ್ವಾದಶಾನುಪ್ರೇಕ್ಷೆಗೆಯ್ಯುತ್ತುಂ (ಸುಕುಮಾ. ೩-೩೯ ವ). [ಸಂ.]

ಏಕತ್ವಭಾವನೆ (ನಾ). ಒಂದೇ ಎಂಬ ಭಾವನೆ: ಪೆಜವು ಸಂಬಂಧದೊಳೇಂ ಪುಣ್ಯಬಂಧಮೊಂದನೆ ಪಡೆವೆನೆಂಬೇಕತ್ವಭಾವನೆಯಂ ಭಾವಿಪುದು (ಜೀವಸಂ. ೪೪-೨ ವ). [ಏಕತ್ವ + ಭಾವನೆ]

ಏಕದಂ, ಏಕ್‌ದಂ (ಅ). ಒಮ್ಮೆಲೆ; ಇದ್ದಕ್ಕಿದ್ದಂತೆ; ಕೂಡಲೆ; ತಕ್ಷಣವೆ: ಆದರೆ ಪೀಠಿಕೆಯಿಲ್ಲದೆ "ಏಕದಂ" ವಿಷಯಕ್ಕೆ ಬರುವುದು ಹೆಸರಾಂತ ಬರಹಗಾರನ ಲಕ್ಷಣವಲ್ಲ (ನಾಡಿಗೇ. ೨೪೦). **ಏಕ್‌ದಂ**: ಮರ್ಜಿ ನೋಡಿ ಒಂದು ಮಾತು ಹೇಳಿಬಿಟ್ಟರೆ ಮುಗಿಯಿತು "ಏಕ್‌ದಂ" ವ್ಯಾಪಾರ (ಚಿಗುಬ. ೮೩).
[← ಹಿಂ. ಮರಾ. ಏಕ್‌ದಂ; ಪಾರ. ಯಕ್‌ದಂ. / ಸಂ. ಏಕಪದಂ]

ಏಕದಂಡಿ (ನಾ). ಶಿಖೆ ಹಾಗು ಯಜ್ಞೋಪವೀತಗಳನ್ನು ತ್ಯಜಿಸಿ, ಒಂದು ದಂಡವನ್ನು ಮಾತ್ರ ಉಳ್ಳ ಸಂನ್ಯಾಸಿ: ಆಗಳವರ್ಗಳ್ . . . ಜಟಾಧರರುಂ ಏಕದಂಡಿ ತ್ರಿದಂಡಿಗಳಪ್ಪ ಪರಿವ್ರಾಜಕರುಮಾಗಿ (ಆದಿಪು. ೯-೯೩ ವ); ಅನ್ತೆನಿಸಿದೇಕದಂಡಿಬ್ರತಿಗಳಪ್ಪ ಗೋವಿಂದಪ್ರಿಯ ಸ್ವಾಮಿಗಳು (ಸೌಇಇ. V, ೮೫೬-೨೭; 1162).
[< ಸಂ. ಏಕದಂಡಿನ್]

ಏಕದಂತ (ನಾ). ಒಂದೇ ಹಲ್ಲನ್ನು ಉಳ್ಳವನು; ಗಣೇಶ: "ಹೇರಂಬಃ . . . ಏಕದಂತಃ, ವಿನಾಯಕಃ . . . ವಿಘ್ನರಾಜಃ – ಈ ೯ ಬೆನಕನ ಪೆಸರ್" (ಹಲಾಯು. ೪-೧೯); ಗಜಮುಖನೆ ಮೆಱೆವೇಕದಂತನೆ . . . ಮಾಳ್ಪುದು ಮತಿಗೆ ಮಂಗಳವ (ಕುವ್ಯಾಆ. ೧-೪).
[ಏಕ + ದಂತ]

ಏಕದಂತಪಿತ (ನಾ). ಗಣೇಶನ ತಂದೆ; ಶಿವ: ಹೃನ್ನಿಶಾಂತೈಕದಂತಪಿತ ಶಾಂತಮಲ್ಲೇಶ ಪಾಹಿ (ಉಧೃದೇ. ೭-೪೫).
[ಏಕದಂತ + ಪಿತ]

ಏಕದಲ, ಏಕದಳ (ನಾ). ೧. ಜೊತೆ ಜೊತೆಯಾದ ಎಲೆಗಳಿಲ್ಲದೆ, ಬಿಡಿಬಿಡಿಯಾದ ಒಂದೊಂದೇ ಎಲೆಗಳುಳ್ಳ ಗಿಡ; ಒಂದೆಲಗ: **ಏಕದಳ**: ೧. "ಏಕದಳ [ಪಾಠಾಂ. ಲ]ವೆಂದೆನಲ್ಕಾವೊಂದೆಲಗನಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೪೦-೩೦). ೨. ಬೇಳೆಮಾಡಲು ಬಾರದುದು; ಅಖಂಡವಾದುದು. 'ಏಕದಳಧಾನ್ಯ' ಪರಾ. [ಏಕ + ದಲ]

ಏಕದಳ 'ಏಕದಲ' ನೋ.

ಏಕದಳಧಾನ್ಯ (ನಾ). ಗೋಧಿ, ರಾಗಿ, ಭತ್ತ ಮೊದಲಾದ ಒಂದು ದಳವುಳ್ಳ ಧಾನ್ಯ: ಗೋಧಿ, ರಾಗಿ, ಭತ್ತ ಮೊದಲಾದ ಏಕದಳಧಾನ್ಯ (Cereals)ಗಳನ್ನು ಬೆಳೆದ ನಂತರ ಎರಡನೆಯ ಬೆಳೆಗೆ ನಾವು ದ್ವಿದಳಧಾನ್ಯ (Leguminous) ಗಳನ್ನು ಬೆಳೆಯುವುದು ಒಳಿತು (ಬಾಲಪ್ರ. I, ೨೯೨). [ಏಕದಳ (= ಏಕದಲ) + ಧಾನ್ಯ]

ಏಕದಾಡ (ನಾ). ೧. ಒಂದೇ ದಾಡೆ. ೨. ಒಂದು ಬಿರುದು: ಪತಿಗೇಕದಾಡಂ (ಎಇ. XV, ೩೩೯-೪; 1071). [ಏಕ + ದಾಡ್ಯ]

ಏಕದಾರಿ 'ಏಕತಾರಿ' ನೋ.

ಏಕದೃಕ್ಕು (ನಾ). ೧. ಒಂದೇ ಕಣ್ಣು ಉಳ್ಳವನು. ೨. ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಕಣ್ಣು ಉಳ್ಳವನು. ೩. ಕಾಗೆ. ೪. ಶಿವ.
[< ಸಂ. ಏಕದೃಶ್]

ಏಕದೃಷ್ಟಿ (ನಾ). ಒಂದೇ ದೃಷ್ಟಿ, —ನೋಟ: ಎರಡು ಕಣ್ಣುಗಳ ಏಕದೃಷ್ಟಿಯು ಮಗುವಿನ ಭಾವೀಜೀವನದ ಅಮೂಲ್ಯವಾದ ಸಂಪತ್ತು (ನಿಮ್ಮದೃ. ೬೯). ೨. ಒಂದೇ ಕಣ್ಣು ಉಳ್ಳವನು; ಒಕ್ಕಣ್ಣ. ೩. ಕಾಗೆ: ಕಾಕಃ . . . ಏಕದೃಷ್ಟಿಃ, ಮೌಕಳಿಃ, ಪಿಕವರ್ಧನಃ – ೧೪ ಕಾಗೆಯ ಹೆಸರು (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೩೯). [ಏಕ + ದೃಷ್ಟಿ]

ಏಕದೇಶ (ನಾ). ಒಂದು ಭಾಗ, —ಅಂಶ, —ಅವಯವ: "ಪ್ರತೀಕಂ, ಅವಯವಂ, ಅಪಘನಂ, ಅಂಗಂ, ಏಕದೇಶಂ – ಈ ೫ ಅವಯವಂ" (ಹಲಾಯು. ೧೨೩–೫೯); ನಿನ್ನನಾನಿನಿತಂ ಪ್ರಾರ್ಥಿಸುವೆ ನಭಿಮನ್ಯು ನಿಜಸಾಹಸೈಕದೇಶಾನುಮರಣಮೆಮಗಕ್ಕೆ ಗಡಾ (ಗದಾಯು. ೪–೫೬). [ಏಕ + ದೇಶ]

ಏಕದೇಶಿ (ಗು). ೧. ಒಂದೇ ದೇಶಕ್ಕೆ ಸೇರಿದ. ೨. ಭಾಗ ಅಥವಾ ಪಾಲನ್ನು ಉಳ್ಳ. [< ಸಂ. ಏಕದೇಶಿನ್]

ಏಕದೇಶೀಯ (ಗು). ೧. ಒಂದೇ ದೇಶಕ್ಕೆ ಸೇರಿದ. ೨. ಅಂಶ ಅಥವಾ ಭಾಗಮಾತ್ರವಾದ: ಒಂದು ಮಗ್ಗಲು ಖಾಲಿ ಇರುವುದರಿಂದ, ಖಾಲಿ ಕಾಗದಕ್ಕಿರುವ ಎಲ್ಲ ಉಪಯೋಗವನ್ನೂ ಅದು ಏಕದೇಶೀಯವಾಗಿ ನಿರ್ವಹಿಸಬಲ್ಲುದು (ಗಾಳಿಪ. ೭೦). [ಸಂ.]

ಏಕದೇಹ (ಗು). ೧. ಒಂದೇ ಒಂದು ಶರೀರವನ್ನು ಹೊಂದಿರುವ. ೨. ಅತ್ಯುತ್ತಮವಾಗಿ ರೂಪುಗೊಂಡ, —ಆಕೃತಿಗೊಂಡ. (ನಾ). ೩. ಬುಧ ನಕ್ಷತ್ರ. [ಏಕ + ದೇಹ]

ಏಕದೇಹನ್ಯಾಯ (ನಾ). ಚೆನ್ನಾಗಿ ಹೊಂದಿಕೊಂಡ ಸ್ನೇಹ: ಇಷ್ಟು ಅನ್ಯೋನ್ಯವಾಗಿ, ಏಕದೇಹನ್ಯಾಯವಾಗಿ ಏಕಾತ್ಮವಾಗಿಯೇ ಬೆಳೆಯಿತು ಈ ಮಕ್ಕಳ ಸಖ್ಯ (ಶಾಂತಲಾ. ೧೧). [ಏಕದೇಹ + ನ್ಯಾಯ]

ಏಕಧುರ (ನಾ). ಒಂದು ಭಾರವನ್ನು ಹೊರುವ ಎತ್ತು: ಏಕಧುರೀಣಃ, ಏಕಧುರಃ, ಏಕಧುರಾವಃ – ೩ ಬಂಡಿ ಮುಂತಾದ ಹೊರೆಗಳಲ್ಲಿ ಯಾವುದನ್ನಾದರೂ ಒಂದನ್ನೇ ಹೊರುವುದಕ್ಕೆ ಬಳಕೆಯಾಗಿರುವ ಎತ್ತು (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೨೫೨). [ಸಂ. (ಏಕ + ಧುರಾ + –)]

ಏಕನಾಥ (ಗು). ೧. ಒಬ್ಬನೇ ಒಡೆಯನನ್ನು ಉಳ್ಳ. (ನಾ). ೨. ಸಂಪೂರ್ಣ ಅಧಿಕಾರವುಳ್ಳವನು; ಒಡೆಯ. ೩. ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು (ಕಿ). [ಏಕ + ನಾಥ]

ಏಕನಾದ (ನಾ). ಒಂದೇ ತಂತಿಯುಳ್ಳ ಒಂದು ಬಗೆಯ ತಂತ್ರೀವಾದ್ಯ; ಕಿನ್ನರಿ; ದಂಡಿ: ಅವನು ಏಕನಾದ ಹಿಡಿದು ಊರೂರು ಅಲೆಯುತ್ತಿದ್ದನು (ಮಲ್ಲಿ. ೯). [ಏಕ + ನಾದ]

ಏಕನಾದತೆ (ನಾ). ಒಂದೇಬಗೆಯ ನಾದವನ್ನು ಹೊಂದಿರುವುದು: ಮುಂದುಮುಂದಕೆ ಪರಿಯಲೇಕನಾದತೆಯಾಯ್ತು ಕಿವಿಗೆ ಸದ್ದಿಲಿತನಂ ಮಸಣದಾ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೩೭೬–೩೯೩). [ಸಂ. ಏಕನಾದತಾ]

ಏಕನಾಮು (ನಾ). ಒಂದು ವಿಧವಾದ ಬಹುಮಾನ, —ಉಡುಗೊರೆ: ಸಿಪಾಯಿ ಜನರು ಇನಾಂ, ಏಕನಾಮು ಮೊ[ದ]ಲಾದ್ದನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳತಕ್ಕ ದಂಡಕವಿಲ್ಲ (ಚಿತ್ರಪಾ. ೯೫).
[← ಅರ. ಹಿಂ. ಇಕರಾಮ್ = ಪಾರಿತೋಷಿಕ]

ಏಕನಿಷ್ಠತೆ (ನಾ). ಒಂದರಲ್ಲಿಯೇ ನಿಷ್ಠೆಯಿರುವುದು; ನಂಬಿಕೆಯಿರುವುದು; ಅನನ್ಯಶ್ರದ್ಧೆ: ಇಂಥ ಏಕನಿಷ್ಠತೆಗೆ ಮಾತ್ರ ಮೇನಕೆಯು ಮೆಚ್ಚುವಳೆಂದು ಅವನಿಗೆ ಗೊತ್ತಿತ್ತು (ಸಮಜೀ. ೭೩೨).
[ಸಂ. ಏಕನಿಷ್ಠತಾ]

ಏಕಪಕ್ಷ (ನಾ). ೧. ಒಂದೇ ಒಂದು ರೆಕ್ಕೆ: ವಿಮಾನಕ್ಕೆ ಇಂಥ ಒಂದು ರೆಕ್ಕೆಯಿದ್ದರೆ ಅದು ಏಕಪಕ್ಷವಿಮಾನ (ಬಾಲಪ್ರ. II, ೯೪೫). ೨. ಒಂದೇ ಗುಂಪು, —ಪಂಗಡ: ಏಕಪಕ್ಷವು ನಾಯಕತ್ವ ಸಿದ್ಧಾಂತವನ್ನು ಅತಿಶಯವಾಗಿ ಮನ್ನಿಸಿದೆ ಎಂದು ಈ ಮೊದಲೇ ತಿಳಿಸಿದೆ (ರಾಜಪ. ೩೭).
[ಏಕ + ಪಕ್ಷ]

ಏಕಪಕ್ಷೀಯ (ಗು). ಒಂದೇ ಪಕ್ಷದ; ಒಂದೇ ಪಕ್ಷಕ್ಕೆ ಅನ್ವಯಿಸುವ: ಯಾವುದನ್ನೂ ಏಕಪಕ್ಷೀಯವಾಗಿ ನಿರ್ಣಯಿಸುವುದಲ್ಲ... ಎಂದು ಅವನಲ್ಲಿ ಬಿನ್ನವಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದರು (ಹೊಸಕ್ಷಿ. ೨೩). [ಸಂ.]

ಏಕಪತಿ (ನಾ). ೧. ಒಬ್ಬನೇ ಒಡೆಯ, —ಸ್ವಾಮಿ: ಸುಖಸಂಕಥಾವಿನೋದದಿನಖಂಡ ಭೂಮಂಡಲೈಕಪತಿ ದಕ್ಷಿಣದೊಳ್ ಸುಖಮರಸುಗೆಯ್ಯೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೯–೧೬೧). ೨. ಒಬ್ಬನೇ ಗಂಡ, —ಪತಿ. 'ಏಕಪತಿತ್ವ' ಪರಾ. [ಏಕ + ಪತಿ$_2$]

ಏಕಪತಿತ್ವ (ನಾ). ಒಬ್ಬನೇ ಗಂಡನನ್ನು ಹೊಂದಿರುವುದು. [ಸಂ.]

ಏಕಪತ್ನ (ನಾ). ಒಬ್ಬಳೇ ಹೆಂಡತಿಯನ್ನು ಉಳ್ಳವನು (ಕಿ).
[ಸಂ. ?]

ಏಕಪತ್ನಿ (ನಾ). ೧. ಒಬ್ಬಳೇ ಹೆಂಡತಿ (ಕಿ). ೨. ಪತಿವ್ರತೆ.
[ಏಕ + ಪತ್ನಿ]

ಏಕಪತ್ನಿತ್ವ (ನಾ). ಒಬ್ಬಳೇ ಹೆಂಡತಿಯನ್ನು ಹೊಂದಿರುವಿಕೆ.
[ಸಂ.]

ಏಕಪತ್ನೀವ್ರತ (ನಾ). ೧. ಒಬ್ಬಳೇ ಹೆಂಡತಿಯನ್ನು ಹೊಂದಿರುವ ವ್ರತ: ಆ ನರಾಧಿಪತಿ... ತನ್ನ ನಗರದೊಳೇಕಪತ್ನೀವ್ರತದೊಳಿರದೊಡೆ ಸೈರಿಸಂ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೦–೩೯). ೨. ಒಬ್ಬಳೇ ಹೆಂಡತಿಯನ್ನು ಹೊಂದಿರುವ ವ್ರತವುಳ್ಳವನು: ಏಕಪತ್ನೀವ್ರತರನಂತಪೂಜಾರತರ್ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೦–೪೦). [ಸಂ. (ಏಕಪತ್ನೀ + ವ್ರತ)]

ಏಕಪತ್ನೀವ್ರತಸ್ಥ (ನಾ). = ಏಕಪತ್ನೀವ್ರತ ೨: ಇವನೇಕಪತ್ನೀವ್ರತಸ್ಥನಾಗಿಹುದಱಿಂ... ಬವರದೊಳ್ ಮಣಿವನಲ್ಲ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೩–೩೩). [ಸಂ.]

ಏಕಪತ್ರ (ನಾ). ಜೊತೆಜೊತೆಯಾದ ಎಲೆಗಳಿಲ್ಲದೆ, ಬಿಡಿಬಿಡಿಯಾದ ಒಂದೊಂದೇ ಎಲೆಗಳುಳ್ಳ ಗಿಡ; ಒಂದೆಲಗ.
[ಏಕ + ಪತ್ರ]

ಏಕಪದ (ನಾ). ಒಂದು ಹೆಜ್ಜೆ: ಜಯಜಯ ವಿಳಾಸ ಕೃತವಿದಿತೈಕಪದಲೀಲ (ರಾಜಶೇ. ೧೪–೧೬೯ ರ). ೨. ಒಂದು ಶಬ್ದ. [ಏಕ + ಪದ$_2$]

ಏಕಪದಂ (ಅ). ತಕ್ಷಣ; ಕೂಡಲೆ: "ತತ್ಕ್ಷಣಂ, ಏಕಪದಂ, ಸದ್ಯಃ, ಸಪದಿ—ಈ ೪ ಆಗಳಂತೆ" (ಹಲಾಯು. ೧೨೪–೬೭). [ಸಂ.]

ಏಕಪದಿ (ಗು). ೧. ಒಂದೇ ಪಾದವನ್ನುಳ್ಳ; ಒಂದೇ ಕಾಲಿನ. (ನಾ). ೨. ದಾರಿ; ಮಾರ್ಗ: "ಅಧ್ವಾ, ಪಂಥಾಃ, ಪದ್ಧತಿಃ, ಏಕಪದೀ... ನಿಗಮಃ – ಈ ೧೨ ಬಟ್ಟೆ" (ಹಲಾಯು. ೪೩–೧೦೫); "ಏಕಪದಿ ವರ್ತ್ಮಮೆನೆ ಬಟ್ಟೆ" (ಮಂಗರಾ. ೫೫–೧೦). [ಸಂ. ಏಕಪದೀ]

ಏಕಪಾಠಿ (ನಾ). ಒಂದೇಬಾರಿ ಓದಿ ಅಥವಾ ಕೇಳಿ ವಿಷಯವನ್ನು ಗ್ರಹಿಸಿ ನೆನಪಿನಲ್ಲಿಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಬಲ್ಲವನು: ಏಕಪಾಠಿಯಾದ ಈ ಕುಮಾರಂ ಕುಮಾರನಂತೆ ಚತುರ್ದಶವಿದ್ಯೆಯೊಳುಂ ಚತುಷಷ್ಟಿಕಲೆಗಳೊಳಂ ಪ್ರವೀಣನಾಗಲ್ (ಅದ್ಭುತ. ೫–೧೬). [< ಸಂ. ಏಕಪಾಠಿನ್]

ಏಕಪಾದ (ಗು). ೧. ಒಂದೇಒಂದು ಕಾಲನ್ನು ಉಳ್ಳ. ೨. ಒಂದೇ ಒಂದು ಕಾಲನ್ನು ಬಳಸುವ. (ನಾ). ೩. ಒಂದೇ ಕಾಲು: ತೊಡರ್ದೇಕಪಾದದೊಳ್ ಬಲಿದುಪವಾಸದೊಳ್ ನಮೆದು (ಪಂಪಭಾ. ೧–೧೩೬). ೪. ಒಂದೇ ಕಾಲಿನಮೇಲೆ ನಿಂತಿರುವುದು: "ಏಕಪಾದ [ಪಾಠಾಂ. ಪಾದಂ] ಕಟಿ ವೃತ್ತ ತ್ರಿಭಂಗಿ ಬಾಗೆನಲು ನಿಲುಕಡೆಯಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ಕಿ. ೨೫–೯); ಶಿವನೇಕಪಾದವಾದಾ ಮೂರ್ತಿಯಂ ವಿವರಿಸಿದ ನಂದೀಶ್ವರಂ (ಲಶಿಚಿಂ. ೨೫ ಸೂಚನೆ). ೫. ಒಂದು ದೇಶದ ಹೆಸರು: ಹಮ್ಮೀರ ಗುಜ್ಜರನೇಕಪಾದ ಮಾಳವ ಮತ್ಸ್ಯ (ರುಕ್ಮಾಂಗ. ೯–೩೩). ೬. ಒಂದೇ ಪಾದದ ಮೇಲೆ ನಿಂತ ಶಿವನ ಮೂರ್ತಿ.
[ಏಕ + ಪಾದ]

ಏಕಪಾದಗತಿ (ನಾ). ಒಂದೇ ಕಾಲಿನಿಂದ ನಡೆಯುವುದು: "ದೂಂಟು —ಏಕಪಾದಗತೌ" (ಶಮಧಾ). [ಏಕಪಾದ + ಗತಿ]

ಏಕಪಾದವ್ರತಸ್ಥ (ನಾ). ಒಂದೇ ಕಾಲಿನಲ್ಲಿ ನಿಂತು ವ್ರತವನ್ನು ಮಾಡುವವನು : ಸಂಸಾರ ಸಾಗರಮನೀಯಂದದಿಂ ದಾಂಟುವುದೆಂದು ತೋಜುವಂದದಿಂದೊಂದೆ ಕಾಲೊಳ್ ನಿಂದಿರ್ದೇಕಪಾದವ್ರತಸ್ಥರುಮಂ (ಪಂಡತಂ. ೧೧೯–೧೫). [ಸಂ.]

ಏಕಪಾರ್ಶ್ವನಿಯಮ (ನಾ). ಒಂದೇ ಮಗ್ಗುಲಲ್ಲಿ ಮಲಗುವ ನಿಯಮ, —ವ್ರತ : ಸಂನ್ಯಸನಮಂ ಕೈಕೊಂಡು ಏಕಪಾರ್ಶ್ವ ನಿಯಮದಿಂ . . . ದೇವಲೋಕಕ್ಕೆ ಸಂದಳು (ಎಕ. II, ೧೧೮–೩೫ ; 1120). [ಏಕಪಾರ್ಶ್ವ$_0$ + ನಿಯಮ]

ಏಕಪಿಂಗ (ನಾ). ಹಳದಿ ಬಣ್ಣಕ್ಕೆ ತಿರುಗಿದ ಒಂದು ಕಣ್ಣನ್ನು ಉಳ್ಳವನು ; ಕುಬೇರ (ಕಿ). [ಏಕ + ಪಿಂಗ]

ಏಕಪಿಂಗಲ (ನಾ). = ಏಕಪಿಂಗ (ಕಿ). [ಏಕ + ಪಿಂಗಲ]

ಏಕಪೀಠ (ನಾ). ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಆಸನ ; ಮೀಸಲಾದ ಪೀಠ : ಹೃದಯಕಮಳ ಮಧ್ಯದ ಅಂತರಾಳದ ಏಕಪೀಠದ ಸಿಂಹಾಸನದ ತೆಱಹ ಕೊಡು (ಬಸವ. ೮೪೪). [ಏಕ + ಪೀಠ]

ಏಕಪ್ರಕಾರ (ನಾ). ಒಂದೇ ವಿಧ, —ತೆರ : ಅಲ್ಲಿ ಮುಕ್ತಿಜೀವಮೇಕ ಪ್ರಕಾರಮೇ (ಆದಿಪು. ೧೦–೬೧ ವ) ; ಜ್ವರ ಏಕಪ್ರಕಾರವಾಗಿರುತ್ತದೆ (ಕಲರೋ. ೬೪). [ಏಕ + ಪ್ರಕಾರ]

ಏಕಪ್ರಸಾದ (ನಾ). [ವೀಶೈ] ಏಕಾದಶ ಪ್ರಸಾದಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : ಪ್ರಾಣಲಿಂಗಕ್ಕೆ ಕಾಯವೆಂಬ ಭಕ್ತನು . . . ಕ್ರಿಯೆ ಲಿಂಗಕ್ರಿಯೆಯಾಗಿ ಏಕಾದಶ ಮುಖವಱಿದು ಅರ್ಪಿಸಿ ಲಿಂಗಭೋಗೋಪಭೋಗಿಯಾಗಿ ಇಹುದೆ ಏಕಪ್ರಸಾದ (ಉರಿಪೆ. ೧೮೭). [ಏಕ + ಪ್ರಸಾದ]

ಏಕಪ್ರಾಣತತ್ತ್ವ (ನಾ). [ವೀಶೈ] (?) : ಅಂಗಸ್ಥಲವಾಱು ಉಭಯ ಲಿಂಗಸ್ಥಲ ಮೂಱು ಏಕಪ್ರಾಣತತ್ತ್ವ ಇಪ್ಪತ್ತೈದು (ಮೋಳಿಮಾ. ೧೨೫–೪೮೯). [ಏಕ + ಪ್ರಾಣ + ತತ್ತ್ವ]

ಏಕಭಾಜನ (ನಾ). ೧. ಒಂದೇ ಪಾತ್ರೆ : ೨. [ವೀಶೈ] ಒಂದೇ ಪಾತ್ರೆಯಿಂದ ಎಲ್ಲರೂ ಒಟ್ಟಾಗಿ ಪ್ರಸಾದವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸುವುದು : ಬಾಯಿಗೆ ಬಂದಂತೆ ತಿಂಬುವ ಜೀವಗಳ್ಳ ಭವಭಾರಕರಿಗೆ ಏಕಭಾಜನವೆಲ್ಲಿಯದಯ್ಯಾ (ಅಖಂಡೇ. ೩೧೯–೧೨). [ಏಕ + ಭಾಜನ]

ಏಕಭಾವ (ನಾ). ಒಂದೇ ಮನಸ್ಸು ; ಒಮ್ಮತ : ಶ್ರೀಮನ್ಮಹಾಮಂಡಳೇಶ್ವರಂ ಎಳಮೇಲ ಸಿಂಗಿದೇವರಸನುಂ ತಾನುಂ ಏಕಭಾವದಿಂ ಸುಮನಸ್ಸರಾಗಿ (ಸೌಇಇ. XX, ೧೫೪–೪೯ ; 1172). [ಏಕ + ಭಾವ$_2$]

ಏಕಭುಕ್ತ (ನಾ). ಒಪ್ಪೊತ್ತು ಊಟಮಾಡುವಿಕೆ : ಉಪಾಸಕವಾಸದೊಳೇಕಭುಕ್ತಮಂ ಸಲಿಸುವ (ಸುಕುಮಾ. ೩–೨೯) ; ರಾಜಸೂಯಾಧ್ವರ ಮಹಾವ್ರತದೇಕಭುಕ್ತಾದಿಯಲಿ ಬಳಲಿದಿರಿ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧೨–೮೫). [ಏಕ + ಭುಕ್ತ]

ಏಕಭುಕ್ತಿ (ನಾ). ಒಂದೇ ಊಟ ; ಒಪ್ಪೊತ್ತು ಮಾತ್ರ ಊಟ : ಭೂಶಯ್ಯೆಗೆ ಜಾಗರಕ್ಕನಶನಕ್ಕೇ ಕಾಂತರಕ್ಕೇ ಕಭುಕ್ತಿ ನಿಯಾಮಕ್ಕೊಡಲಂ ನಿಯೋಜಿಸಿದಳ್ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೪–೪೭). [ಏಕ + ಭುಕ್ತಿ]

ಏಕಭೋಗ (ನಾ). ೧. ಬೇರೆ ಯಾರೂ ಅಧಿಕಾರಿಗಳಿಲ್ಲದೆ ಒಬ್ಬನಿಗೇ ಇರುವ ಒಂದು ಪ್ರದೇಶದ ಮೇಲಿನ ಸರ್ವಾಧಿಕಾರ : ಸಕಲ ಅಷ್ಟಭೋಗ ತೇಜಸ್ವಾಮ್ಯ ಸಹಿತಮಾಗಿ ಏಕಭೋಗದಿಂ ಭಾ(ಭೋ)ಗಿಸುವರೆಂದು ಕೊಟ್ಟೆವು (ಮುಂಬರಾ. XII, ೩೪೭–೪೧). ೨. ಒಂದೇ ಬೆಳೆ. [ಏಕ + ಭೋಗ]

ಏಕಭೋಗಸ್ಥ (ನಾ). ಒಬ್ಬನೇ ಅನುಭವಿಸುವುದು : ಪದ್ಮಶಿವದೇವರಿಗೆ ಏಕಭೋಗಸ್ಥವಾಗಿ . . . ಬಿಟ್ಟ ದತ್ತಿ (ಎಕ. VII, ಹೊನ್ನಾಳಿ. ೧೪–೨೧ ; 1076). [ಸಂ.]

ಏಕಭೋಗ್ಯ (ಗು). ಒಬ್ಬನಿಗೇ ಸೇರಿದ ; ಒಬ್ಬನಿಂದಲೇ ಅನುಭವಿಸಲ್ಪಡುವ : ಅಕ್ಷಿಣ್ಯಾಗಾಮಿ ಸಂಯುಕ್ತಮೇಕಭೋಗ್ಯ(ಗ್ಯಂ) ನಿರಂತರಂ (ಮುಂಬರಾ. XII, ೩೮೯–೧೩೫). [ಏಕ + ಭೋಗ್ಯ]

ಏಕಭೋಗ್ಯಗ್ರಾಮ (ನಾ). ಒಬ್ಬನಿಂದಲೇ ಅನುಭವಿಸಲ್ಪಡುವ ಗ್ರಾಮ : ತಿರ್ಮಲಾಪುರವೆಂಬ ಸರ್ವಮಾನ್ಯಾಗ್ರಹಾರ ಏಕಭೋಗ್ಯಗ್ರಾಮವನು(ನ್ನು) ಪುತ್ರ ಪೌತ್ರ ಪಾರಂಪರ್ಯಾಗಿ ಅನುಭವಿಸಿ (ಮುಂಬರಾ. XII, ೩೮೯–೧೩೫). [ಏಕಭೋಗ್ಯ + ಗ್ರಾಮ]

ಏಕಮತ (ನಾ). ಒಂದೇ ಅಭಿಪ್ರಾಯ ; ಏಕಾಭಿಪ್ರಾಯ : ತ್ರಿಜಗದೇಕಮತಂ . . . ತ್ರಿಜಗದೀಶನುತಂ ಕಥೆ ಶಾಂತಿನಾಥನಾ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೨–೫೫ . [ಏಕ + ಮತ]

ಏಕಮತಿ (ಗು). ೧. ಒಮ್ಮತವಾದ. (ನಾ). ೨. ಒಂದೇ ವಿಷಯದ ಮೇಲೆ ನೆಟ್ಟಿರುವ ಮನಸ್ಸು ; ಏಕಾಗ್ರಚಿತ್ತ. [ಏಕ + ಮತಿ$_1$]

ಏಕಮತ್ಯ (ನಾ). ಒಂದೇ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ಹೊಂದಿರುವುದು ; ಒಗ್ಗಟ್ಟು ; ಒಮ್ಮತ : ಏಕಮತ್ಯ ಕಾಕಮಾಡದು (ಗಾದೆ). [< ಸಂ. ಐಕಮತ್ಯ]

ಏಕಮನಸ್ಸು (ನಾ). = ಏಕಮತಿ ೨. [ಏಕ + ಮನಸ್ಸು]

ಏಕಮಾತ್ರ$_1$ (ಗು). ಒಂದೇ ಒಂದಾದ : ವ್ಯಾಯಾಮವೊದಗಿಸುವುದೇ ಅವುಗಳ ಏಕಮಾತ್ರ ಪ್ರಯೋಜನ (ಪುನರು. ೨೦೦). [ಸಂ.]

ಏಕಮಾತ್ರ$_2$ (ನಾ). [ಛಂದ] ಒಂದೇ ಮಾತ್ರೆಯುಳ್ಳದ್ದು ; ಅತ್ಯಂತ ಕಡಮೆ ಕಾಲಾವಕಾಶದಲ್ಲಿ ಉಚ್ಚರಿಸುವ ವರ್ಣ, —ಸ್ವರ : ಸ್ವರ ವ್ಯಂಜನದಿನೇಕಮಾತ್ರಮಾದೊಡೆ ಹ್ರಸ್ವಂ (ಶಮದ. ೧೦ ವೃತ್ತಿ). [ಸಂ. (ಏಕ + ಮಾತ್ರಾ + –)]

ಏಕಮಾತ್ರಕ (ನಾ). = ಏಕಮಾತ್ರ$_2$: ಹ್ರಸ್ವಮದೇಕಮಾತ್ರಕಂ ದೀರ್ಘಮುಭಯಮಾತ್ರಂ (ಶಮದ. ೧೦). [ಸಂ.]

ಏಕಮಾತ್ರೆ (ನಾ). ಒಂದೇ ಗುಳಿಗೆ ; ಎಲ್ಲ ರೋಗಗಳಿಗೂ ಔಷಧಿಯಾಗಿ ಕೊಡುವ ಒಂದೇ ಒಂದಾದ ಮಾತ್ರೆ : ಗಂಗಾಧರ ಪಂಡಿತನ ಏಕಮಾತ್ರೆ ವೈಕುಂಠಯಾತ್ರೆ (ಗಾದೆ). [ಏಕ + ಮಾತ್ರೆ]

ಏಕಮಾನ (ನಾ). ೧. ಲೆಕ್ಕಮಾಡುವಾಗ ಮೊತ್ತವನ್ನು ನಿರ್ದೇಶಿಸಲು ಪ್ರಮಾಣವಾಗಿ ಹಿಡಿಯುವ ಅಳತೆ, —ಮಾನ : ಅಳತೆ ಮತ್ತು ಅದಕ್ಕೆ ಬೇಕಾಗುವ ಏಕಮಾನಗಳನ್ನು (Units) ತಿಳಿಯಬೇಕು (ಭೌತವಿ. ೨೨). ೨. [ಗಣಿತ] ತ್ರೈರಾಶಿಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪದ್ಧತಿ. [ಏಕ + ಮಾನ]

ಏಕಮುಖ (ನಾ). ೧. ಒಂದೇ ಮುಖ : ಏಕಮುಖದ ರುದ್ರಾಕ್ಷಿಯನೊಂದನೆ ಶಿಖಿಯಲ್ಲಿ ಧರಿಸುವುದಯ್ಯಾ (ಆದವ. ೩೦) ; ಪಂಚಮುಖನೇಕಮುಖದಿಂದೊಗೆದಂ (ಸಿದ್ಧರಾ. ೧–೫೧). ೨. ಒಂದೇ ಅಭಿಪ್ರಾಯಕ್ಕೆ ಅಥವಾ ಒಂದೇ ಪಕ್ಷಕ್ಕೆ ಸೇರಿದುದು ; ಏಕಪಕ್ಷೀಯವಾದುದು : ಏಕಮುಖವಾದ ಸಿದ್ಧಾಂತದಲ್ಲಿ ಸದಾ ಏನಾದರೊಂದು ದೋಷ ಸೇರಿಕೊಂಡೇ ಇರುತ್ತದೆ (ಜೀವಾತ್ಮ. ೧೦೬). [ಏಕ + ಮುಖ]

ಏಕಮುಖಕರ (ನಾ). ಒಮ್ಮುಖವಾದ ತೆರಿಗೆ : ಜಾರ್ಜ್‌ನ ಏಕಮುಖಕರ ವಿಧಾನವನ್ನು ಕುರಿತು ವಿವರಿಸಲಾರಂಭಿಸಿದನು (ಪುನರು. ೩೦೫). [ಏಕಮುಖ + ಕರ$_3$]

ಏಕಮುಖತೆ (ನಾ). ನಿರ್ದಿಷ್ಟ ಮಾರ್ಗವನ್ನು ಅನುಸರಿಸುವುದು ; ಒಮ್ಮುಖತೆ : ಸ್ವಾಮಿದಾಸರು ಕಾದಂಬರಿಯಲ್ಲಿ ಏಕಮುಖತೆಯ ಒಂದು ಮಹತ್ವದ ಸಾಧನವಾಗಿದ್ದಾರೆ (ಸಮಜೀ. ೧೭ ಪೀಠಿಕೆ). [ಸಂ. ಏಕಮುಖತಾ]

ಏಕಮುಖಸಂಚಾರ (ನಾ). ಒಂದೇ ದಿಕ್ಕಿಗೆ ಹೋಗುವುದು ; ಒಂದೇ ದಿಕ್ಕಿನ ಸಂಚಾರ : ಅವಿನ್ಯೂರಸ್ತೆಯಲ್ಲಿ ಏಕಮುಖಸಂಚಾರವಿದೆ (ರೂಢಿ). [ಏಕಮುಖ + ಸಂಚಾರ]

ಏಕಮುಖಿ (ಗು). ಒಂದೇ ಕಡೆ ಹೋಗುವ ; ಒಮ್ಮುಖವಾದ : ಜನರೊಲುಮೆ ನಿಜವೆ ? ವಾಸನೆ ಏಕಮುಖಿಯೆ ? (ಕಎಪು. ೨೧–೪೯). [< ಸಂ. ಏಕಮುಖಿನ್]

ಏಕಮೂಲ (ಗು). ಒಂದೇ ಮೂಲವನ್ನು ಉಳ್ಳ : "ಒಂದೇ ಪದಾರ್ಥದ ; ಮೂಲತಃ ಒಂದೇ ಆದ : ಏಕಮೂಲ ; ಸಹಭಾವಿ" (Co-essential. ಇಂಕನಿ). [ಏಕ + ಮೂಲ]

ಏಕಮೂಲಿಕೆ (ನಾ). ಯಾವ ರೋಗವನ್ನಾದರೂ ಗುಣಪಡಿಸುವ ಒಂದೇ ಮೂಲಿಕೆ, —ಔಷಧಿ : ಮದ್ದಿನ ಗುಳಿಗೆಯೆಂದರೆ ಎಲ್ಲವಕ್ಕೂ ಏಕಮೂಲಿಕೆಯಂತೆ (ನಡೆದಾ. I, ೪೩೮). 'ಏಕಮಾತ್ರೆ' ಪರಾ. [ಏಕ + ಮೂಲಿಕೆ]

ಏಕಮೇವ (ಗು). ಒಂದೇ ಒಂದಾದ : ಏಕಮೇವ ಭಾರತೀಯ ಸದಸ್ಯಳೆಂದು ಮನ್ನಣೆಯನ್ನು ಪಡೆದಿದ್ದ ಈ ಕವಯಿತ್ರಿ (ಪ್ರಬಂಧ. ೯೧). ℙ ಸಂಸ್ಕೃತದಲ್ಲಿ ಏಕಂ ಏವ ಇವೆರಡೂ ಭಿನ್ನಶಬ್ದಗಳು. [ಸಂ.]

ಏಕಯಷ್ಟಿ (ನಾ). ಒಂದೇ ಎಳೆಯ ಮುತ್ತಿನ ಹಾರ ; ಕಂಠಿಕೆ. 'ಎಕ್ಕಸರ$_1$' ಪರಾ. [ಏಕ + ಯಷ್ಟಿ]

ಏಕಯಷ್ಟಿಕೆ (ನಾ). = ಏಕಯಷ್ಟಿ : "ಏಕಾವಳೀ, ಏಕಯಷ್ಟಿಕಾ— ಒಂಟಿಸರ, ಏಕಲಡೀ, ಒಂದುಸರ, ಏಕಾವಳೀಸರ" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೭೪). [ಸಂ. ಏಕಯಷ್ಟಿಕಾ]

ಏಕರತ್ನಿ$_1$ (ನಾ). ಒಂದೇ ರತ್ನವನ್ನು ಉಳ್ಳದ್ದು : "ಒಂಟಿರತ್ನದ ಕಿವಿಕಡುಕು, ಷರಟಿನ ಗುಂಡಿ, ಮೊದಲಾದುವು ; ಏಕರತ್ನಿ" (Solitaire. ಇಂಕನಿ). [< ಸಂ. ಏಕರತ್ನಿನ್]

ಏಕರತ್ನಿ$_2$ (ನಾ). ಒಂದು ಗುದ್ದುಮೊಳ. [ಏಕ + ರತ್ನಿ]

ಏಕರಥಿಕ (ನಾ). ೧. ಒಂದೇ ರಥದಲ್ಲಿ ಯುದ್ಧವನ್ನು ಮಾಡುವವನು. ೨. ಅದ್ವಿತೀಯನಾದ ರಥಿಕ ; ಏಕಾಂಗಶೂರ : ಭೀಷ್ಮ . . . ಏಕರಥಿಕನಾಗಿ ರಾಜರನ್ನೆಲ್ಲಾ ಗೆದ್ದು ಕನ್ಯೆಯರನ್ನು ಹಾರಿಸಿಕೊಂಡು ಬಂದ ವೀರ (ವಚಭಾ. ೩೫೮). [ಏಕ + ರಥಿಕ]

ಏಕರದನ (ನಾ). ಒಂದೇ ಹಲ್ಲನ್ನು ಉಳ್ಳವನು ; ಗಣೇಶ : ಪಂಚವದನನ ಮುದದ ನವ್ಯಸದನ ಜಿತಮದನ ಭವಕದನ ಕನದೇಕರದನ (ಉದ್ಯದೇ. ೨–೬). [ಏಕ + ರದನ]

ಏಕರಸ (ನಾ). ೧. ಒಂದೇ ರಸ. ೨. ಒಂದಾಗಿರುವಿಕೆ ; ಸಮರಸ : ಸೌಜನ್ಯಕಂದಾಂಕುರನುಮಪ್ಪ ವಜ್ರಾಯುಧಂ ಪ್ರಮತ್ತನುಮೇಕರಸನುಮಾಗಿ (ಶಾಂತಿಪು. ೮–೪೭ ವ). [ಏಕ + ರಸ]

ಏಕರಾಜ (ನಾ). ೧. ಶ್ರೇಷ್ಠನಾದ ರಾಜ. ೨. ಏಕೈಕ ಪ್ರಭುತ್ವ ; ಸರ್ವಾಧಿಕಾರಿತ್ವ : ಆಕೆಯ ಮದವೆದ್ದ ಜವ್ವನ ಮನ್ಮಥಗೇಕರಾಜವ ಮಾಳ್ಪುದೆನಲು (ಭರಚ. ೨–೪೯). [ಏಕ + ರಾಜ]

ಏಕರಾಜಕ (ನಾ). ನಿರಂಕುಶಾಧಿಕಾರ ; ಏಕಸ್ವಾಮ್ಯ. [ಸಂ.]

ಏಕರಾತ್ರ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ರಾತ್ರಿ. ೨. ಒಂದೇ ರಾತ್ರಿಯಲ್ಲಿ ಮುಗಿಯುವ ಸಮಾರಂಭ : ಏಕರಾತ್ರವಿವಾಹವನ್ನು ಮಾಡಬಾರದು (ಲಕ್ಷ್ಮೀಪ್ರ. ೧೯೪). [ಸಂ. (ಏಕ + ರಾತ್ರಿ + –)]

ಏಕರೂಪ (ಗು). ೧. ಒಂದೇ ರೀತಿಯ ; ಸಮಾನವಾದ (ನಾ). ೨. ಒಂದೇ ರೂಪ, —ಆಕಾರ : ಚಂದ್ರಪ್ರಭಾಪುಷ್ಪದಂತರೆನಲ್ . . . ಏಕರೂಪಮೆ ಜಗಕ್ಕಾಶ್ಚರ್ಯಮಂ ಪುಟ್ಟಿಸುತ್ತಿರೆ (ಆದಿಪು. ೧೬–೫). [ಏಕ + ರೂಪ]

ಏಕರೂಪತೆ (ನಾ). ಒಂದೇ ರೂಪದಲ್ಲಿರುವಿಕೆ ; ಭಿನ್ನತೆಯಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ : ಅಂತರರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ಮಾರುಕಟ್ಟೆಯಲ್ಲಿ ಪೈಪೋಟಿ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿದ್ದ ಏಕರೂಪತೆಗೆ (Homogeneity) ಭಂಗ ಉಂಟಾಗಿ ಅದರ ಪ್ರತಿಯಾಗಿ ಭಿನ್ನತೆ (Heterogeneity) ಪ್ರಾಪ್ತವಾಯಿತು (ಅಂತಸಂ. ೨೧೪). [ಸಂ. ಏಕರೂಪತಾ]

ಏಕರೂಪಾಧೀನ (ಗು). ಒಂದೇ ರೂಪಕ್ಕೆ ಒಳಪಟ್ಟಿರುವ ; ಒಂದೇ ಆಕಾರಕ್ಕೆ ಒಳಗಾದ : ನಾನಾರ್ಥಮೇಕರೂಪಾಧೀನ ವಚೋರಚಿತಮಪ್ಪೊಡಕ್ಕುಂ ಶ್ಲೇಷಂ (ಕವಿರಾ. ೩–೧೦೮). [ಏಕರೂಪ + ಅಧೀನ]

ಏಕಲಡಿ (ನಾ). ಒಂದೇ ಎಳೆಯ ಮುತ್ತಿನಹಾರ ; ಕಂಠಿಕೆ : "ಏಕಲಡೀ, ಒಂದು ಸರ, ಏಕಾವಳೀಸರ" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೭೪). [ಏಕ + ಲಡಿ]

ಏಕಲಿಂಗ (ಗು). ೧. ಒಂದೇ ಲಿಂಗವುಳ್ಳ. (ನಾ). ೨. ಕುಬೇರ. [ಏಕ + ಲಿಂಗ]

ಏಕಲಿಂಗದೇವ (ನಾ). ೧. ಒಂಟಿಯಾದ ಲಿಂಗ (ಕಿ). ೨. ಕುಬೇರ. [ಏಕಲಿಂಗ + ದೇವ]

ಏಕವಚನ (ನಾ). [ವ್ಯಾಕ] ಒಂದೇ ವಸ್ತುವನ್ನು ಹೇಳುವುದು : "ಒಂದು ವಸ್ತುವನ್ನು ಹೇಳುವುದಕ್ಕೆ ಏಕವಚನವೆಂದೂ, ಒಂದಕ್ಕಿಂತ ಹೆಚ್ಚಾದ ವಸ್ತುಗಳನ್ನು ಹೇಳುವುದಕ್ಕೆ ಬಹುವಚನವೆಂದೂ ಹೆಸರು" (ಮಧ್ಯಮ. ೩೫) ; ಏನೆಂಬ ಸರ್ವನಾಮಂ ತಾನದು ದಲ್ಲಿಂಗದೇಕವಚನಂ ನಿಜದಿಂ (ಶಮದ. ೭೯). [ಏಕ + ವಚನ]

ಏಕವರ್ಣ (ನಾ). ೧. ಒಂದೇ ಬಣ್ಣ : ಜಗಜ್ಜನಕನೊಟ್ಟಿದ ಪೊನ್ನರಾಶಿಗಳಂ ಜಗಜ್ಜನಕಿತ್ತು ತತ್ಕನಕವರ್ಣದಿನೇಕವರ್ಣಮೆ ಮಾಡಿದಂ ಜಗಮೆಲ್ಲಮಂ (ಆದಿಪು. ೮–೬೫). ೨. ಒಂದು ಅಕ್ಷರ. ೩. ವರ್ಣಸಂಕರ. [ಏಕ + ವರ್ಣ]

ಏಕವಸ್ತು (ನಾ). ಪರಮಾತ್ಮ : ಆಕಾಶಪಥ ಮಿಾಱಿದೇಕವಸ್ತುವ ತಿಳಿದು ಸಾಕಾರವಳಿದು ನಿಜವಾದ ಐಕ್ಯಂಗೆ ಏಕತ್ರ ನೋಡ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೪೭). [ಏಕ + ವಸ್ತು]

ಏಕವಸ್ತ್ರ (ನಾ). ಒಂದೇ ವಸ್ತ್ರ, —ಬಟ್ಟೆ : ಭೀಕರವನಕಾಯವು ಏಕವಸ್ತ್ರವು ಇಲ್ಲ (ಸಿದ್ಧಪು. ೬–೧೬). [ಏಕ + ವಸ್ತ್ರ]

ಏಕವಾಕ್ಯ (ನಾ). ೧. ಒಂದೇ ಮಾತು. ೨. ಒಂದೇ ಮಾತನಾಡುವವನು ; ಸತ್ಯವಂತ : ಅಷ್ಟಾದಶಧರ್ಮಶಾಸ್ತ್ರಕುಶಳರ್ ಏಕವಾಕ್ಯರಚಳಿತಧೈರ್ಯರ್ (ಕಇ. II, ೧೦–೭ ; 1080) ; ಪ್ರಾಕೃತನಲ್ಲನೀದಶರಥಾಗ್ರತನೂಭವನೇಕವಾಕ್ಯನಾಶಾಕರಿಕರ್ಣಚಾಮರಯಶಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೫–೭೨) ; ಏಕವಾಕ್ಯರಹಿತವಿಧ್ವಂಸಕರಾಶ್ರಿತಜನಕಲ್ಪವ್ರಿಕ್ಷರ್ (ಸೌಇಇ. XX, ೭೦–೪೩ ; 1108). [ಏಕ + ವಾಕ್ಯ]

ಏಕವಾಕ್ಯತೆ (ನಾ). ಒಂದೇಮಾತು ; ಒಕ್ಕೊರಲು ; ಒಪ್ಪಿಗೆ ; ಸಮ್ಮತಿ : ನೀವನ್ನುವದು ಸತ್ಯವೆಂದು ಅಲ್ಲಿ ನೆರೆದವರೆಲ್ಲರೂ ಏಕವಾಕ್ಯತೆಯಿಂದ ಸಮರ್ಥಿಸಿದರು (ಕಳ್ಳಕಾ. ೪೫) ; ಅವರಿಬ್ಬರಲ್ಲಿ ಏಕವಾಕ್ಯತೆಯಿದೆ (ರೂಢಿ). [ಸಂ. ಏಕವಾಕ್ಯತಾ]

ಏಕವಾರ (ಅ). ಒಂದೇ ಒಂದು ಬಾರಿ, —ಸಲ : ಏಕವಾರವೆ ನಿನಗೆ ಶರಣೆಂದರಿಗೆ ಭಯದ ಸೋಕುಂಟೆ ಎಲ್ಲ ಬಗೆ ಪೊರೆವ ಶ್ರೀರಾಮ (ಕುಮಾಕೃ. ೬೯). [ಏಕ + ವಾರ್$_3$]

ಏಕವಾಸ (ನಾ). ಒಂಟಿಯಾಗಿ ವಾಸಿಸುವುದು : ಏಕವಾಸದಲಿರದಡೆನ್ನನು ನೂಕಲಱಿಯದು ದಿನವನೊಂದನು (ನಿಭಾಗ. ೫–೨–೨೦). [ಏಕ + ವಾಸ್$_2$]

ಏಕವಿಹಾರಿ (ನಾ). ಒಂಟಿಯಾಗಿ ಸಂಚರಿಸುವವನು: ಗಣಭೋಜಿಹಾಗ ನಂತರಂ ಏಕವಿಹಾರಿಯಾಗಿ,ವಿಹಾರಿಬಿತ್ತುಂ (ಕಾಂತಿಮ. ೯-೨೬ ವ).
[< ಸಂ. ಏಕವಿಹಾರಿನ್]

ಏಕವೇಣಿ (ನಾ). ೧. ಒಂದೇ ಜಡೆಯುಳ್ಳವಳು. ೨. (ಪತಿ ವಿರಹ ಸೂಚಕವಾಗಿ).ಜಡೆ ಕಳ್ಚಿ ಕೊಳ್ಳದವಳು: ದುಃಖ ಭಯಕ್ಕೆ ನಿರಲಸಕ್ಕೆ ತತ್ಕಾಲಿ ಕುಸಿದಳ್ ರಭಿಷೇಣ್ಮಕ್ಕನ ರಾಣಿ, ಆ ಏಕವೇಣಿ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೪೮೯–೮೫). [ಏಕ + ವೇಣಿ]

ಏಕವ್ಯತಿರೇಕಿ (ನಾ). [ಕಾವ್ಯಮಿಮಾ] ಅರ್ಥಾಲಂಕಾರಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಉದಾ: ಶ್ರೀವಿಷ್ಣು ಪ್ರಸವದಿನಾ ಲಾವಣ್ಯದಿನತಿಗುಧರ ಭಾವದೆ ಶೀನಂತಾ ವಾರಿಧಿಯಂ ಪೋಲ್ತ್ತು ಕೇವಲಳ್ಗೀದಂ ದ್ವಿತೀಯ ಲಲಿತಾಕಾರಂ ॥ ಏಕವ್ಯತಿರೇಕಂ (ಕವಿರಾ. ೩-೯೦). [ಏಕ + ವ್ಯತಿರೇಕ]

ಏಕಶಃ (ಅ). ಒಂದೊಂದಾಗಿ: "ಏಕಶಃ – ಒಂದೊಂದಾಗಿ" (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೧೦೨). [ಸಂ.]

ಏಕಶೇಷ (ನಾ). ಒಂದೇ ಒಂದು ಉಳಿದು ಕೊಂಡಿರುವುದು: ಭವಜೇಶಕೇಷಮಾದುದು ಯುವರಾಜಾದಿಗಳ ಸಾಯೆ (ಗದಾ ಯು. ೩-೦೩). [ಏಕ + ಶೇಷ]

ಏಕಸಂಧಿ (ನಾ). ಒಂದು ಸಲ ಕೇಳಿದ ವಿಷಯವನ್ನು ಗ್ರಹಿಸಿ ಪುನಃ ಅದನ್ನು ತಪ್ಪದೆ ಹೇಳಬಲ್ಲವನು: ಕಲಿಲನೊಬ್ಬೋಳೇಕಸಂಧಿಯಪ್ಪು ದಱಂ...ಪ್ರುತಿ ಸ್ಮೃತಿ ಶಾಸ್ತ್ರೋತ್ಪತ್ತಿಮುಖನಾಗೆ (ಕಾಂತಿಮ. ೧-೩೨ ವ).
[ಏಕ + ಸಂಧಿ]

ಏಕಸಂಧಿಗ್ರಾಹಿ (ನಾ). = ಏಕಸಂಧಿ (೬).
[< ಸಂ. ಏಕಸಂಧಿಗ್ರಾಹಿನ್]

ಏಕಸಂಧಿಗ್ರಾಹಿತ್ವ (ನಾ). ಒಂದೇ ಬಾರಿ ಓದಿ ಅಥವಾ ಕೇಳಿ ವಿಷಯವನ್ನು ಗ್ರಹಿಸುವುದು (೬). [ಸಂ.]

ಏಕಸತ್ತೆ (ನಾ). ನಿರಂಕುಶಾಧಿಕಾರ; ಏಕಸ್ವಾಮ್ಯ: ಸರಂಜಾಮಾ ಏಕಸತ್ತೆ (ರಾಜಶಕ್ತಿ) ವಿರುದ್ಧ ಧರ್ಮದ ಅಂಧಸ್ತಿತ್ಯ ವಿರುದ್ಧ... ಸಂಘಟಿತ ಕ್ರಾಂತಿಯನ್ನು ಹೂಡಿ... ಮತಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯವನ್ನೂ ಸ್ಥಾಪಿಸಿಕೊಂಡಿತು (ಮಾವಾದ. ೧೫೨). 'ಪ್ರಜಾಸತ್ತೆ' ಪರಾ.
[ಸಂ. ಏಕಸತ್ತಾ]

ಏಕಸರ್ಪ (ನಾ). ಒಂದೇ ಧ್ವನಿ; ಹೊಂದಿಕೊಂಡ ಧ್ವನಿ: ಮುಂಬೆಳಗ ತಿರಣವೆ ಆರು ಕಾಹಳದಿಂದಿಳೆ ದು ರಮಣವಾಣಿಯಲೇಳಕರವಾಗಿದೆ (ಅರಳು. ೯೬–೧೪). [ಏಕ + ಸರ್ಪ]

ಏಕಸರ್ಕ (ನಾ). ಒಂದೇ ಎಳೆಯ ಹಾರ: ನಂಗಿಯ ಕೊರಳಲ್ಲಿ ತಾನು ಎಂದೂ ಕಾಣದ ಒಂದು ಏಕಸರವು ಅವನ ಕಣ್ಣಿಗೆ ಮಿಂಚಿತು (ರತ್ನಧ್ವ. ೮೩). [ಏಕ + ಸರ್ಕ]

ಏಕಸರ್ಪ (ನಾ). ಒಂದೇ ಪಟ್ಟು (?): ಹನ್ನೆರಡು ಏಟಿನವಳಿಗೆ ವಂದೊಂದರಿಂದ ಸಾಧನೆಯನ್ನು ಆಸ್ಮೀನ್ನವಾಗಿ ಮಾಡಲುಪಟ್ಟದ್ದರೆ ಅದೇಯೇಕಸರ ಎಂದು ಹೇಳುವದು (ಖಡ್ಗಲ. ೫–೭೧). [?]

ಏಕಸರ್ಗ (ನಾ). ಏಕಾಗ್ರ ಚಿತ್ತ: "ಏಕಸರ್ಗಃ... ಏಕಸರ್ಗಃ, ಏಕಾಗ್ರಹಃ, ಏಕಾಯನಗತಃ – ಏ ಏಕಾಗ್ರಚಿತ್ತನ ಪೆಸರು" (ಸಿದ್ಧಾಂತ. ೨೯೬). [ಏಕ + ಸರ್ಗ]

ಏಕಸಲಿ (ನಾ). ಒಂದೇ ಬಂಡೆ: ಭದ್ರಪಾಯುಭವ್ಯಾರರ್ ಕಟ್ಟಿಪ್ಪು ನಾಡಡವಿಯ ಬೆಟ್ಟದ ಮೇಗಣ ಕೇಳಿಕ ಸಱಿ [ಪಾ ಠಾಂ. ಕೆಳಸಱಿ, ಜಳಸಿಲೆ, ಕಳಕಿಲಿಯ ಮೇಗಿರ್ದು ಚತುರ್ವಿಧ ಧರ್ಮಪ್ಪಾಹಾರಕ್ಕಂ ಶರೀರಕ್ಕಂ ಕಾವಜ್ಜೀವಂ ನಿವೃತ್ತಿಪೂರ್ವಕಂ ಸಂನ್ಯಸನಂಗೆಯ್ದರ್ (ವರ್ಧಮಾ. ೮೮–೩೬). [ಏಕ + ಸಲ್ಲಿ]

ಏಕಶಾ 'ಏಕಶಾನು' ನೋ.

ಏಕಶಾನು, ಏಕಸಾ (ಅ). ಎಡೆಬಿಡದೆ; ಒಂದೇ ಸಮನೆ; ಸಂತತವಾಗಿ: ದರಿದ್ರಮಳೆ ಏಕಸಾನು ಹೊಡೆದು, ಮುಂಗುಬಂದ ಸಗಣಿಯೂ ಕೊಳೆತುಹೋದವು (ಮೃರಮ್ಯ. ೩೨). **ಏಕಸಾ** : (ಕಿತಂಗ್ಲಾ. ೧೧೯).
[← ಹಾರ. ಯಕ್ಕಾನ್ ; ಹಿಂ. ಏಕಸಾ = ಸಮಾನವಾದ, ಒಂದೇ ರೀತಿಯಾದ ; ಮರಾ. ಏಕಸಾ, ಏಕಸಾಸಾ, ಏಕಸಾಸಾ]

ಏಕಸಾರ (ನಾ). [ವೈದ್ಯ] (?) : ನವಸಾರ ಅಷ್ಟಸಾರ ದಶಸಾರ ಪಂಚಸಾರ ಚತುಸ್ಸಾರ ಏಕಸಾರ. ಇಂತಿವನಿತಾಗಳಿದ ಮಹಾಮಹಿಮನ ನಿಲವು ಲಿಂಗದಲ್ಲಿ ಸಂಪೂರ್ಣ (ಪದಗೋ. ೧೩). [?]

ಏಕಸಿಕ್ಥ (ನಾ). ಒಂದೇ ಒಂದು ಅಗುಳು ಅನ್ನ: ಏಕಬಲಿಕೋನಾ ದ್ಯೇಕಸಿಕ್ಥ ಪ್ರಮಾಣಾಹಾರಂಬರಂ ಬರ್ಪನಮೋದರ್ಯಮಿಂದಿರಣನೆಯ ತಪದೊಳಂ (ಆದಿಪು. ೬-೬೦ ವ). [ಏಕ + ಸಿಕ್ಥ]

ಏಕಸೂತ್ರತೆ (ನಾ). ಒಂದು ಕಟ್ಟಿಗೆ ಒಳಪಟ್ಟಿರುವಿಕೆ; ಹೊಂದಾಣಿಕೆ : ಹೀಗೆ ಬಲ್ಲವಳ್ಳಯಾಗಿ ಈ ಸಂಬಂಧಗಳು ಬೆಳೆದುಕೊಂಡು ಈ ಕಾಣ ನಳದ ಏಕಸೂತ್ರತೆಯನ್ನು ಕಾಯುತ್ತವೆ (ಸಮಚಿ. ೧೫ ವೀಠಿಕೆ).
[ಸಂ. ಏಕಸೂತ್ರತಾ]

ಏಕಸ್ಥ (ಗು). ಒಂದೇ ಆಗಿರುವ: ನಮ್ಮನಾತ್ಮಾಗ್ರಹದಿಂ ಶಿಕ್ಷಿಸಿ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕರಿಂ ಮಾಟ್ಟಿಪ್ಪಿಡೆ ನಮ್ಮೊಲ್ಲದುವಾವುದೆಂದು ತಮ್ಮವರುಮೇಳಸ್ಥರಾಗಿ ಸೂರ್ಯಮಿತ್ರನ ಸುದಿಗೊಡಂಬಟ್ಟು (ಸುಳುವು. ೨-೫೫ ವ).
ಏಕಸ್ಥರಾಗು, ಏಕಸ್ಥರಾಗು = ಒಬ್ಬಾಗು; ಒಂದು ಗೂಡು: ಪ್ರಮುಖಮಹಾಜನಂಗಳೆಂಭತ್ತಾಸಾಲ್ವರುಮೇಳಸ್ಥರಾಗಿರ್ದರ್ (ಸೌಂಇ. IX–i, ೨೪೮–೧೯ ; ೧೧೪೭) ; ಪೊಗಳ್ವ ವಡೆದ್ಮನತ್ಯುಕ್ಕಳ್ವಳೇಳೇಕಸ್ಥರಾಗಿ (ಎಇ. XX, ೧೨–೩೬ ; ೧೧೬೭) ; ನಾಗರಸರು ತಾವು ಏಕಸ್ಥರಾಗಿ (ಎಇ. XXI, ೨–೫೪ ; ೧೨೬೦). [ಸಂ.]

ಏಕಸ್ಥಲ (ನಾ). ಒಂದೇ ಸ್ಥಲ, —ಜಾಗ: ಸ್ಥಲದ ನೆಲೆ ಒಂದೆಂತಜೆ ಏಕಸ್ಥಲಮೊರ್ತಿ ನೀಡೆ (ತೋಗಮಾ. ೨೦೦–೭೫೫).
[ಏಕ + ಸ್ಥಲ]

ಏಕಸ್ಥಾನ (ನಾ). ೧. = ಏಕಸ್ಥಲ. ೨. [ಗಣಿತ] ಸಂಖ್ಯೆಗಳಲ್ಲಿ ಬಲ ಗಡೆಯಿಂದ ಮೊದಲನೆಯ ಸ್ಥಾನ : ೧೫೫ ಎನ್ನುವಲ್ಲಿ ೫ ಏಕಸ್ಥಾನ ದಲ್ಲಿದೆ (ರೂಢಿ). [ಏಕ + ಸ್ಥಾನ]

ಏಕಸ್ಥಾನಿ (ಗು). ಒಂದೇ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟುವ: ಏಕಸ್ಥಾನಿಗಳನಜಾದು ವರ್ಣಾವೃತ್ತಿಯಂ ಮಾಜ್ಬುದು (ಕಮದ. ೩೦ ವೃತ್ತಿ).
[< ಸಂ. ಏಕಸ್ಥಾನಿನ್]

ಏಕಸ್ಥಾನೀಯ (ಗು). = ಏಕಸ್ಥಾನಿ : ಳಕಾರವೂ ಲಕಾರವೂ ಏಕಸ್ಥಾನೀಯ ಗಳೆಂದು ಕೇತಿರಾಜನು ಹೇಳಿದ್ದರೂ, ನಿಘಂಟಿಗಳು 'ಳ' ಮುಖ್ಯವೆನ್ನ (ಕೃವಿಡಿ. ೫). [ಸಂ.]

ಏಕಸ್ಥಿತಿ (ನಾ). ಒಂದೇ ಸ್ಥಿತಿ; ಬದಲಾವಣೆಯಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ : ನಿನಗಲ್ಲದೆಕಸ್ಥಿತಿಯಿಲ್ಲಾ ಗರ್ಂ ಸ್ವಭಾವಸೌಂದರಯೊಪಾ (ಜಿನಲೆ. ೬೧–೩೧).
[ಏಕ + ಸ್ಥಿತಿ]

ಏಕಸ್ವ(ನಾ). ಒಬ್ಬನಿಗೆ ಇರುವ ಅನುಭವದ ಹಕ್ಕು, —ಅಧಿಕಾರ : ಏಕಸ್ವಗಳು, ನವಪ್ರಮಿತಿಗಳು ಮತ್ತು ನಕ್ಷತ್ರಗಳು (ಭಾಧಾಸ. ೨೮೩).
[ಏಕ + ಸ್ವ]

ಏಕಸ್ವರ (ನಾ). ಒಂದೇ ಸ್ವರ, —ವರ್ಣ : ಬೆರಸಿರೆ ಮುಂದಂ ಯೋಗಾಕ್ಷರಂಗಳೇಕಸ್ವರಂಗಳಂ ಸು ಪ್ರಾಸಂ ನೆರೆದು ವಿಪರ್ಯಾಸಕ್ರಮಮುರೆ ಸತತಂ ಶಾಂತಪುರ್ವಮಕ್ಕುಂ ಪ್ರಾಸಂ (ಭಲಂಗೀಲು. ೧–೫೦).
[ಏಕ + ಸ್ವರ]

ಏಕಸ್ವಾಮ್ಯ (ನಾ). ಒಬ್ಬನಿಗೇ ಇರುವ ಅನುಭವದ ಹಕ್ಕು, —ಗುತ್ತಿಗೆ: (ಯಾವುದಾದರೂ ಸರಕಿನ ವ್ಯಾಪಾರ ಮಾಡುವುದರಲ್ಲಿ) ಏಕಸ್ವಾಮ್ಯ (Monopoly. ಇಂಕನಿ). [ಏಕ + ಸ್ವಾಮ್ಯ]

ಏಕಸ್ವಾಮ್ಯತೆ (ನಾ). = ಏಕಸ್ವಾಮ್ಯ: (ಸರ್ಕಾರವು ವಿಶೇಷ ಹಕ್ಕಾಗಿ ಒಬ್ಬನಿಗೆ ಕೊಟ್ಟ) ಏಕಸ್ವಾಮ್ಯತೆ (Monopoly. ಇಂಕನಿ). [ಸಂ. ಏಕಸ್ವಾಮ್ಯತಾ]

ಏಕಹಸ್ತ (ನಾ). ಒಂದೇ ಕೈಯನ್ನು ಉಳ್ಳವನು; ಒಕ್ಕೈಯ್ಯ: "ಏಕ [ಪಾಠಾಂ. ವಿಕಳ]ಹಸ್ತಂ ವಿಕಳಪಾಣಿಯೊಕ್ಕೈಯನಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೧೫–೬). [ಏಕ + ಹಸ್ತ]

ಏಕಹಾಯನ (ನಾ). ಒಂದು ವರ್ಷ: ಅಹಿತಾಲಯಮೆನಿಪಷ್ಟಮ ಗೃಹದೊಳ್ ಸೌಮ್ಯೇತರಗ್ರಹಂ ನಿಲೆ ಪಾಪಗ್ರಹಮದನಾಳೋಕಿಪೊಡೇಕಹಾಯನದಿನತ್ತಲರ್ಭಕಂ ನಿರ್ವಹಿಸಂ (ಜಾತಕಿ. ೬–೧೭). [ಏಕ + ಹಾಯನ]

ಏಕಹಾಯನಿ (ನಾ). ಒಂದು ವರ್ಷದ ಕರು. [ಸಂ. ಏಕಹಾಯನೀ (ಏಕ + ಹಾಯನ + –)]

ಏಕಾಏಕಿ, ಏಕಾಯೇಕಿ (ಅ). ಒಮ್ಮೆಲೇ; ಇದ್ದಕ್ಕಿದ್ದಂತೆ: ಪಟ್ಟಣಕ್ಕೆ ಬಂದು ಏಕಾಏಕಿ ರಾಜನ ಸಭೆಯನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಭಯಪಟ್ಟು (ಕಥಾಮಂ. IV, ೭೩); ಏಕಾಏಕಿ ಮೇಲೆ ಬಿದ್ದ ಭಟರನ್ನು ನೋಡಿ ಶತ್ರುಗಳು ನಿರುಪಾಯರಾಗಿ ... ಭಟರ ಖಡ್ಗಗಳಿಗೆ ತುತ್ತಾದರು (ಕಥವಿ. ೨೧೭); ಅವನಿಗೆ ಮೈಸೂರುಪಾಕು ಕಂಡರೆ ಬಹಳ ಆಸೆ. ಆದರೆ ಅವನ ಸ್ವಾಭಿಮಾನ ಅದನ್ನು ಏಕಾಏಕಿ ಮುಟ್ಟಗೊಡಿಸಲಿಲ್ಲ (ಸಾವಿಸ. ೨೫). **ಏಕಾಯೇಕಿ**: ಆಗ ದೊರೆಯು ಏಕಾಯೇಕಿ ಬಂದೇಬಿಟ್ಟನು (ಕಿಂಕಥೆ. ೧೭); ಏಕಾಯೇಕೀ ಆ ಮುದುಕ ಶಿವಾಜಿರಾಯನ ಬಂದನಂತ (ಅಪನಾ. ೨೧೪). [← ಹಿಂ. ಏಕಾಏಕ್; ಪಾರ. ಯಕಾಯಕ್]

ಏಕಾಂಗ (ನಾ). ೧. ಒಬ್ಬಂಟಿಗ: ವನ್ಯದ್ವಿಪಘಟೆಯನಿಭೇಂದ್ರಾರಿ ಪೊಕ್ಕಂತೆವೋಲ್ಮೆಯ್ಗಲಿ ಪೊಕ್ಕೇಕಾಂಗದಿಂದಿಕ್ಕಿದ ನೀರಜವನಂ ವೀರ ಮಾರ್ತಂಡ ದೇವಂ (ಕಇಅ. ೨–೨–೫೨; 1058) ೨. ಅಂಗರಕ್ಷಕ; ಮೈಗಾವಲಿನವನು. ೩. ಮಂಗಳಗ್ರಹ; ಅಂಗಾರಕ. ೪. ಬುಧಗ್ರಹ. ೫. ವಿಷ್ಣು. ೬. ಗಂಧದ ಮರ. [ಏಕ + ಅಂಗ್ಯ]

ಏಕಾಂಗವಿಜಯ (ನಾ). ೧. ಒಬ್ಬನೇ ಯುದ್ಧಮಾಡಿ ಪಡೆಯುವ ಗೆಲವು. ೨. ಏಕಾಂಗಿಯಾಗಿ ಹೋರಾಡಿ ವಿಜಯವನ್ನು ಪಡೆದವನು: ಗೋಗ್ರಹಣದ ಕಲಹದೊಳೇಕಾಂಗವಿಜಯನಾದಂ ವಿಜಯಂ (ಗದಾಯು. ೨–೩೯). [ಏಕಾಂಗ + ವಿಜಯ]

ಏಕಾಂಗವೀರ (ನಾ). ೧. ಏಕಾಂಗಿಯಾಗಿ ಕಾದುವ ವೀರ; ಅಸಹಾಯ ಶೂರ: ಪಠಾಣರ ಪಡೆಯೊಡನೆ ಏಕಾಂಗವೀರನಾಗಿ ಕಾದಬೇಕಾಯಿತು (ಬಂಕಿಮ. ೧೫೨). ೨. ಹೊಯ್ಸಳರಾಜರ ಒಂದು ಬಿರುದು: ಅಸಹಾಯಶೂರನೇಕಾಂಗವೀರ ಶನಿವಾರಸಿದ್ಧಿ ಗಿರಿದುರ್ಗ್ಗಮಲ್ಲ (ಎಕ. V, ಹಾಸನ. ೬೧–೨೭; 1218). [ಏಕಾಂಗ + ವೀರ]

ಏಕಾಂಗಿ (ನಾ). ೧. ಒಬ್ಬಂಟಿಗ; ಏಕಾಕಿ: ಏಕಾಂಗಿಯಾಗಿ ಮೈಮೇಲಿನ ಹುವ್ವು ಬಾಡದಂತೆ ಊರ ಮಂದಿ ಬರುವವರೆಗೆ ಅವರನ್ನು ತಡೆದದ್ದು ಅವನಿಗೆ ಸೋಜಿಗವಾಯಿತು (ಸವತಿ. ೫೭). ೨. ಏಕಪಕ್ಷೀಯವಾದುದು; ಅಪೂರ್ಣವಾದುದು: ಕುಮುದಳ ಪಕ್ಷ ನಿರೂಪಿತವಾಗದೆ ಇರುವದರಿಂದ ಭಾವಚಿತ್ರಣ ಏಕಾಂಗಿಯಾದಂತೆನಿಸುತ್ತದೆ (ಹೊಸಕ್ಷಿ. ೨೮೧). [< ಸಂ. ಏಕಾಂಗಿನ್]

ಏಕಾಂಘ್ರಿ (ನಾ). ಒಂದೇ ಕಾಲು ಉಳ್ಳವನು; ಕುಂಟ: "ಏಕಾಂಘ್ರಿಯೆನೆ ಕುಂಟನಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೧೫–೬). [ಏಕ + ಅಂಘ್ರಿ]

ಏಕಾಂತ (ಗು). ೧. ಒಂಟಿಯಾದ. ೨. ಗುಟ್ಟಾದ; ರಹಸ್ಯವಾದ. ೩. ಒಂದೇ ವಿಷಯ ಅಥವಾ ವಸ್ತುವಿನಮೇಲೆ ಗಮನವನ್ನು ಹರಿಸಿದ: ಅಂತು ಬಿಟ್ಟ ತೆಜದಿಂ ವರಗೀತ ಗುಣೋದಯೈಕಾಂತ ಕಾಂತ ವಿಷಯಾಶಯರಾಗಿ (ಕವಿರಾ. ೩–೨೨೪). ೪. ಅಧಿಕವಾದ; ಹೆಚ್ಚಾದ. (ನಾ). ೫. ಯಾರೂ ಇಲ್ಲದ ಸ್ಥಳ; ಗುಟ್ಟಾದ ಸ್ಥಳ: ಅಂತೇಕಾಂತದೊಳ್ ತಮ್ಮ ತಂದೆಯ ಮನೋಗ್ಲಾನಿಯಂ ಪಜಿಪಡೆ ನುಡಿದು (ಸುಕುಮಾ. ೭–೯ ವ); ಕೈಕೇಯಿಯು ಸರ್ವಾಭರಣಭೂಷಿತಳಾಗಿ, ಉತ್ತಮವಾದ ರೂಪುಳ್ಳವಳಾಗಿ, ನಗುನಗುತ್ತ, ಏಕಾಂತದಲ್ಲಿ ಗಂಡನನ್ನು ಕಂಡು (ವಚಭಾ. ೪೦೫). ೬. ಬೇರೆಯಾರೂ ಇಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ: ತನ್ನಲ್ಲಿಗೆ ವಂದೊಳನೇಕಾಂತಂ ಸಮನಿಸಿದೊಡಾಕೆಗಳಿಪದೆ ಪೋಗವೇಟ್ಟಿ ಧನದತ್ತನೊಳ್ಳಿದಂ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೭–೧೩); ಲಗ್ನವಾದ ಮೊದಲ ಕೆಲವು ದಿನಗಳ ಮಟ್ಟಿಗಾದರೂ ಗಂಡಹೆಂಡಿರಿಬ್ಬರಿಗೆ ಪೂರ್ಣ ಏಕಾಂತದ ಅವಶ್ಯಕತೆ ಇರುತ್ತದೆ (ಅಬೋಲೀ. ೧೩೦). ೭. ಕಿವಿಮಾತು; ರಹಸ್ಯ; ಗುಟ್ಟು: ತಳರಲೇತಕೆ ನೀವು ಕುಳ್ಳಿರಿರೈ ನಿಮ್ಮ ಕಳೆದೆನಗುಂಟೆಯೇಕಾಂತಾ (ಭರಚ. ೪೯–೩೬); ಏಕಾಂತ ಹೋಗಿ ಲೋಕಾಂತವಾಯಿತು (ಗಾದೆ); ಇಬ್ಬರಿದ್ದರೆ ಏಕಾಂತ ಮೂವರಿದ್ದರೆ ಲೋಕಾಂತ (ಗಾದೆ). ೮. ಮಂತ್ರಾಲೋಚನೆ: "ಮಂತಣಮೆಂದುಸಿರಲ್ಕೇಕಾಂತಂ" (ಕವಿಕಂ. ೨೦೪). ೯. ಬದಲಾಗದ ವೃತ್ತಿ, —ನಿಯಮ: "ಏಕಾಂತವೆಂದರೆ ಒಂದೇ ಸ್ವಭಾವದಲ್ಲಿರುವುದು. ಸರ್ವಸ್ವಭಾವ ಧರ್ಮದಲ್ಲೂ ಇರುವುದಕ್ಕೆ ಅನೇಕಾಂತವೆಂದು ಅರ್ಥ" (ಹಿಂದಸಾ. ೭೭).

ಏಕಾಂತದ ಅವಸರ = ಏಕಾಂತದಲ್ಲಿ ನಡೆಸುವ ಪೂಜೆ; ರಹಸ್ಯ ಪೂಜೆ: ಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಜುನ ದೇವರಿಗೆ ಏಕಾಂತದ ಅವಸರಕೂ ಕೂಡಿ ಕೊಟ ಗ್ರಾಮ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೪೩, ೨೧–೧೦; 1532). ಏಕಾಂತದವಳ್ = ಮಂತ್ರಾಲೋಚನೆಗೆ ತಕ್ಕವಳು: "ಪಚ್ಚುಗೆಗಾರ್ತಿ, ಮಂತಣಗಾರ್ತಿ–ಈ ೨ ಏಕಾಂತದವಳ್" (ಕಶಸಾ. ೧೯–೩೭೯); "ಪಚ್ಚುಗೆಗಾರ್ತಿಯೆಂದಡೇಕಾಂತದವಳ್" (ಕಬ್ಬಿಕೈ. ೨೭). [ಏಕ + ಅಂತ್ಯ]

ಏಕಾಂತಗೃಹ (ನಾ). ರಹಸ್ಯವಾದ ಮನೆ; ಮಂತ್ರಾಲೋಚನಾ ಮಂದಿರ: ರಾಮನು ... ಏಕಾಂತಗೃಹಕ್ಕೆ ಹೋಗಿ, ತಮ್ಮಂದಿರನ್ನು ಕರೆಸಿ–ಅಯ್ಯಾ ನನಗೆ ದೊಡ್ಡ ಅಪವಾದವು ಬಂತು... ಎಂದು ಹೇಳಿದನು (ನೀತಿಚಿಂ. XI, ೨೦). [ಏಕಾಂತ + ಗೃಹ]

ಏಕಾಂತತೆ (ನಾ). ಒಂಟಿಯಾಗಿರುವಿಕೆ: ಏಕಾಂತತಾವೈಣಿಕಂ ಮಿಡಿವನೊ ವಿಯದ್ವಿಪಂಚಿಕೆಯ ನಿಶ್ಶಬ್ದತಾ ತಂತ್ರಿಯನೆನಲ್ಕೆ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೧೦–೩೦೦). [ಸಂ. ಏಕಾಂತತಾ]

ಏಕಾಂತದ್ರೋಹಿ (ನಾ). ಗುಟ್ಟಾಗಿ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ದ್ರೋಹವನ್ನು ಬಗೆಯುವವನು: ಏಕಾಂತದ್ರೋಹಿ ಗುಪ್ತಪಾತಕಿ ಯುಕ್ತಿಶೂನ್ಯಂಗೆ ಸಕಳೇಶ್ವರದೇವರು ಒಲಿ ಒಲಿ ಎಂದರೆ ಎಂತೊಲಿವನಯ್ಯ (ಸಮಾವ. ೨). [ಏಕಾಂತ + ದ್ರೋಹಿ]

ಏಕಾಂತನಿಕೇತನ (ನಾ). = ಏಕಾಂತಗೃಹ: ಏಕಾಂತನಿಕೇತನಕ್ಕೆ ಧರಣೀಪತಿ ಬಂದೊಳಪೊಕ್ಕು ನೋಡಿದಂ (ರಾಜಶೇ. ೩–೫೩ ವ). [ಏಕಾಂತ + ನಿಕೇತನ]

ಏಕಾಂತಪ್ರಣಯ (ನಾ). ರಹಸ್ಯಪ್ರಣಯ: ಒರೆದೇಕಾಂತಪ್ರಣಯದ ಪರಿಯಂ ವಿಸ್ಮರಣದಾರುಣಂ ತಿಳಿಯದೊಡಾಂ (ಶಾಕುಂತ. ೭೦–೧೩). [ಏಕಾಂತ + ಪ್ರಣಯ]

ಏಕಾಂತಬಂಧನ (ನಾ). ಒಬ್ಬನನ್ನೇ ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ಬಂಧನದಲ್ಲಿಡುವುದು: ಏಕಾಂತಬಂಧನ ಚಿಕ್ಕವರಿಗೆ ತುಂಬ ಅಪಾಯಕಾರಿಯಾಗುತ್ತದೆ (ಪುನರು. ೩೮೮). [ಏಕಾಂತ + ಬಂಧನ]

ಏಕಾಂತಭಕ್ತ (ನಾ). ಅಂತರಂಗಭಕ್ತ : ಮಹಿಗಣದೊಡನೆ ಸಂಚರಿಸುತೇಕಾಂತಭಕ್ತರರ ಪೊರೆದು ದುಷ್ಟರನರುಹಿ (ವೆಂಕಾಶಾ. ೨–೬–೨೬).
[ಏಕಾಂತ + ಭಕ್ತ]

ಏಕಾಂತವಂತ (ನಾ). ಅಂತರಂಗದ ಮಿತ್ರ ; ಮಂತ್ರಾಲೋಚನೆಗೆ ಮಾಡುವನೆಯ : ನಿಮ್ಮೋಡನಂತಂ ಧರೆಗೆ ರಾಮನುಂ ಮಹಿಪಳಂ ಶರಣ ಮಾಡಿಯುಂ (ಬಸವ. ೪–೪೬). [< ಸಂ. ಏಕಾಂತವತ್]

ಏಕಾಂತವಾಸ (ನಾ). ೧. ಒಂಟಿಯಾಗಿ ವಾಸಿಸುವುದು ; ಒಬ್ಬನೇ ಇರುವುದು (ಕ). ೨. ಆಶ್ರಮ. ೩. ರಾಣಿವಾಸ (ಕ).
[ಏಕಾಂತ + ವಾಸ್ಯ]

ಏಕಾಂತವಾಸಿ (ನಾ). ಒಂಟಿಯಾಗಿ ವಾಸಿಸುವವನು ; ಸಂನ್ಯಾಸಿ.
[< ಸಂ. ಏಕಾಂತವಾಸಿನ್]

ಏಕಾಂತವೆಸ (ನಾ). ಏಕಾಂತದಲ್ಲಿ ನಡೆಸುವ ಸೇವೆ ; ಒಂಟಿಯಾಗಿ ಮಾಡುವ ಕಾರ್ಯ : ಶ್ರೀ. ಜನಾರ್ದನ ದೇವರ ಏಕಾಂತವೆಸಕ್ಕೆ ಕೆಲವಾಗಿ (ಮೈಆರಿ. ೧೪೨೨, ೩೮–೧೫; ೧೫೫). [ಏಕಾಂತ + ವೆಸ]

ಏಕಾಂತಸಂಗಮ (ನಾ). ರಹಸ್ಯವಾದ ಸಂಗಮ : ಮಗೆ ಪರಿಕಿಸಿ ಮಾಳ್ಪುದು ತಾನೇಕಾಂತಸಂಗಮಮ (ಕಾಂಶಂ. ೭೧–೪).
[ಏಕಾಂತ + ಸಂಗಮ]

ಏಕಾಂತಸ್ಥಾನ (ನಾ). ರಹಸ್ಯವಾದ ಸ್ಥಳ, —ಜಾಗ : ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬರೂ ವಿಕಾಂತಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಬೇಕೆಂದು ಕಲಿಸಿದ್ದನು (ಪ್ರಸನ್ನ. ೧೬೯). [ಏಕಾಂತ + ಸ್ಥಾನ]

ಏಕಾಂಶು (ನಾ). ಒಂದು ಕಿರಣ : ಶಿವನೀಕಾಂಶುವ ತೋರ್ದನು ಭಕ್ತ ಪೂರ್ಣಾಂಶುವ ಬಿಂಬಿಸುವನು (ಗಣೇಶ. ೧೦–೨೫೭). [ಏಕ + ಅಂಶು]

ಏಕಾಕಿ (ನಾ). ಒಬ್ಬಂಟಿಗ ; ಏಕಾಂಗಿ : ಏಕಾಕಿಯನಟ್ಟಿದುದು ಕೋಟಾ ಕೋಟಿ ವಿಯಚ್ಚರಿಬ್ಬರಾಸಿಗಿ (ಶಾಂತಿಪು. ೪–೨೨) ; ಮಾತೆಯನ್ನು ಏಕಾಕಿಯಾಗಿ ಬಿಟ್ಟು ನಾನು ಹೋದರೆ ಅವಳು ಬಹಳ ಮಂಚುಪಡುವಳು (ಶ್ರೀರಾಯ. ೧೩೭). [< ಸಂ. ಏಕಾಕಿನ್]

ಏಕಾಕಿತನ (ನಾ). ಒಂಟಿಯಾಗಿರುವಿಕೆ : ಎತ್ತಣೆಯೇಕಾಕಿತನ ತಾನೆತ್ತ ಗಜಹಯ ರಥ ಸುಖಾಸನದತಿಶಯದ ಸಂಭವ(ಕುವಾಗ. ೩–೨೨) ; ನಿಮ್ಮ ಗಾಂಧರ್ಯ, ಏಕಾಕಿತನ – ಮುದುಡಿಕೊಳ್ಳುವ ವೃತ್ತಿ ನೋಡಿ ನನಗಂತೂ ಜೇಗೆ ಜೇಗೆಗೇ ಅನುಸುತ್ತದೆ (ಹೊಸಕ್ತಿ. ೧೩೬).
[ಏಕಾಕಿ + –ತನ]

ಏಕಾಕಿನಿ (ನಾ). ಒಬ್ಬಳೇ ಒಬ್ಬಳು ; ಒಬ್ಬಂಟಿಗಿತ್ತಿ : ಸಮಸ್ತ ಸನಾಥ ಸಂಯುಕ್ತೆಯಾಗಿಯುಮೀಕಾಕಿನಿಯಂತೆಯುಂ (ಚಂದ್ರಪ್ರ. ೩–೫೦ ವ). [< ಸಂ. ಏಕಾಕಿನೀ]

ಏಕಾಕೃತಿ (ನಾ). ಒಂದೇ ಆಕಾರ ; ಸಮಾನ ಸ್ವರೂಪ : ನಾಕಸುಖ ಶೇಷಮುಂ ನಾಳಿಕರ್ ಬಂದಡಲೊಕಸುಖವಿವ್ವುದಲಾಂದೇಕಾಕೃತಿ ಕುರುಜಾಂಗಲಮುಂ ನಾಕಮುಮದು ಕಿಲು ಕುಳಿಂಗೆ ಬಣ್ಣಿಸಲಂಬೇ (ಶಾಂತಿಪು. ೯–೧೩೭). [ಏಕ + ಆಕೃತಿ]

ಏಕಾಕ್ಷ (ಗು). ೧. ಒಂದೇ ಒಂದು ಕಣ್ಣು ಳ್ಳ. ೨. ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಕಣ್ಣನ್ನು ಉಳ್ಳ. (ನಾ). ೩. ಕಾಗೆ. ೪. ಶಿವ : ಅನಂತೇಶನೇ ನಮ್ಮ ಸೂಕ್ಷ್ಮನೇಯುತ್ತಮನಿ ಏಕಾಕ್ಷನೇ ಏಕರುದ್ರನೆ (ವೀಶ್ರಶಿ. ೩–೧೬–೬೦). ೫. ಶುಕ್ರಾಚಾರ್ಯರ್. [ಸಂ. (ಏಕ + ಅಕ್ಷಿ + –)]

ಏಕಾಕ್ಷರ (ನಾ). ೧. ಒಂದೇ ಅಕ್ಷರ. ೨. [ಕಾವ್ಯಮಿಾ] ಒಂದೇ ಅಕ್ಷರವನ್ನು ಬಳಸಿ ಬರೆದ ಪದ್ಯ : ಅಕ್ಷರ ಬಿಂದು ಮ್ಮುತಕಳಂ ದ್ಯಕ್ಷರಂಗಳಕ್ಷರಂ ನಾಲೋಚ್ಯಮತಾಲವ್ಯಾಕ್ಷರಮೆನೆ ನಿಜನಾಮ ಸದೃಶಂ ಲಕ್ಷಮದಾಗಿ ಪೆಗೆಲ್ದುಂ ಪಲವುಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೫೬೦). ೩. ಒಂದೇ ಅಕ್ಷರವನ್ನುಳ್ಳದ್ದು. ೪. (ಆಲಂ) "ಅತಿಸುಲಭ" (ಶಾಪಮಂ. ೯೬೫) : ಚಾಂ ದ್ರಂ ಕಾತಂತ್ರಂ ಜೈನೇಂದ್ರಂ ಶಬ್ದಾನುಶಾಸನಂ ಪಾಣಿ ಮತ್ತೆಂಂದ್ರಂ ನರೇಂದ್ರಸೇನಮುಖಾಲಂದ್ರಗೇಕಾಕ್ಷರಂ ಪೆಜಂಗಿವು ಮೊಗ್ಗೇ (ವಿಾ. XVI, ೫೫–೨೫; 1053). [ಏಕ + ಅಕ್ಷರ]

ಏಕಾಕ್ಷರಧಾತು (ನಾ). [ವ್ಯಾಕ್ರ] ಒಂದು ಅಕ್ಷರದ ಧಾತು. ಬಾ, ಕೀ, ಪೂ ಮೊದಲಾದ ದೀರ್ಘಾಸ್ವರಯುಕ್ತವಾದ ಕೆಲವು ಏಕಾಕ್ಷರ ಧಾತುಗಳಿಗೂ . . . ಭೂತಕಾಲ ಸೂಚಕವಾಗಿ ತ ಪ್ರತ್ಯಯವು ಸೇರುತ್ತದೆ (ಕೃಪಾ. ೧೬). [ಏಕಾಕ್ಷರ + ಧಾತು]

ಏಕಾಕ್ಷರಪದ (ನಾ). ಒಂದೇ ಒಂದು ಅಕ್ಷರವನ್ನು ಉಳ್ಳ ಪದ : ಆಕಾರಕ್ಕೆ ಉಳ್ಳೂಳ್ಳತಮೀಕಾರಂ ಬಹುಳಮುಮ್ಮುಮಾದೂದಂತಕ್ಕೇಕಾಕ್ಷರ ಪದಮುಟ್ಟಯೆ ನಿರಾಕುಳದಿಂ ಹ್ರಸ್ವಮುಮ್ಮುಮಲ್ಲಿಡೆಗಳೊಳಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೧೬೦). [ಏಕಾಕ್ಷರ + ಪದ್ಯ]

ಏಕಾಕ್ಷರಿ (ನಾ). ೧. ಒಂದೇ ಒಂದು ಅಕ್ಷರವನ್ನು ಉಳ್ಳದ್ದು : ಭಾಷೆಗಳೂ ಧಾತುವಿಂದಂದೇ ಮೊದಲಾಗುವುದಲ್ಲದೆ, ಅವು ಮೂಲತಃ ಏಕಾಕ್ಷರಂಗಳೇ ಆಗಿದ್ದುವು (ಭಾಷಾಂತಾ. ೨೬೪). ೨. [ಸಂಗೀತ] ಮಟಪಸ್ವರದಿಂದ ಜನಿಸಿದ ಮೂರು ಶ್ರುತಿಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : ಮಧುರೆ ಅವಳೇ ವಿಕಾಕ್ಷರಿಯೆಂಬ ಮೂಱು ಶ್ರುತಿಗಳೇ ಮುಷಧಸ್ವರದಿಂ ಜನಿಸಿದುವು (ವಿವೇಶ್ರ. ೨೬೩). ೩. ಒಂದೇ ಅಕ್ಷರವುಳ್ಳ ಮಂತ್ರ : ವಿಕಾಕ್ಷರಿ, ದ್ವ್ಯಕ್ಷರಿ, ತ್ರ್ಯಕ್ಷರಿ, ಚತುರಾಕ್ಷರಿ, ಪಂಚಾಕ್ಷರಿ, ಷಡಕ್ಷರಿ ಮುಂತಪ್ಪ ಪ್ರಸಿದ್ಧಮಂತ್ರಂಗಳಿಗೊಳವಲ್ತೆ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೧೬–೧).
[ಸಂ. ವಿಕಾಕ್ಷರೀ]

ಏಕಾಕ್ಷರಿಧಾಷೆ (ನಾ). ವಿಕಾಕ್ಷರ ಪಟ್ಟ ತವಾದ ಮೂಲ ಶಬ್ದಗಳನ್ನುಳ್ಳ ಭಾಷೆ : ಇವುಗಳಿಗೆ ವಿಕಾಕ್ಷರೀಧಾತುಗಳೆಂತಲೂ ಅನ್ನುವರು ; ಯಾಕೆಂದರೆ ಇವುಗಳಲ್ಲಿಯ ಮೂಲಶಬ್ದಗಳು ವಿಕಾಕ್ಷರಧಾತುಗಳಾಗಿರುವ ಕ್ರಮ (ಮುಂಬಯಿ. ೫–೨೩೬). [ಏಕಾಕ್ಷರ + ಭಾಷೆ]

ಏಕಾಗ್ರ (ಗು). ೧. ಒಂದೇ ಕಡೆ ಗುರಿಯಿಟ್ಟಿರುವ ; ಒಂದೇ ಗುರಿಯುಳ್ಳ : ಮನದಂ ತನುಮಂ ವಚದಿನೇಕಾಗ್ರನಾಗಿ ಪೊಡವಟ್ಟಿಂ (ಕಾಂಶಾ. ೧೦–೫೬). (ನಾ). ೨. = ಏಕಾಗ್ರತೆ : ಪುರಂತಕಕಥ್ಯನದಲಿ ವಿಮಲಸ್ವಾಂತನೇಕಾಗ್ರದಲಿ ಭಕ್ತಿನಿಧಿಯಂದುಟೆಬರಿಸ (ಕುವ್ಯಾಲ. ೨೩–೧೩)
[ಏಕ + ಅಗ್ರ]

ಏಕಾಗ್ರಚಿತ್ತ (ನಾ). ಒಂದೇ ಕಡೆಗೆ ಇರುವ ಮನಸ್ಸು, —ಚಿತ್ತ : ಸಪ್ತಾಶುಕ ಪ್ರದೇಕಮಂ ಕಂಡು ಯೋಗಯೋಗ್ಯ ಪ್ರದೇಕಮಮಪ್ಪುದೆಂದೇಕಾಗ್ರಚಿತ್ತದೊಳೇಕಕಾರ್ಯದೊಳ್ ಮೆಯ್ಯನಿಕ್ಕಿ (ಸುಕುಮಾ. ೧೨–೧೮ ವ) ; ಅವ್ಯಗ್ರನೇಕಾಗ್ರಚಿತ್ತಂಬಡೆದಿರ್ದಂ . . . ರಾಮಚಂದ್ರಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೪–೧೭೬). [ಏಕಾಗ್ರ + ಚಿತ್ತ]

ಏಕಾಗ್ರತೆ (ನಾ). ಒಂದೇ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಗಮನವನ್ನು ಕೇಂದ್ರೀಕರಿಸುವುದು : ವಿಕಾಗ್ರತೆಯಮ ಮನದ ಮಟ್ಟಿಕೆಯದೆಂಬುದೇ ಕಣಾ ಧ್ಯಾನ (ವೀಶ್ರತಿ. ೫–೧೭–೧೩) ; ನರಹರಿಯು ತನ್ನ ವಿಕಾಗ್ರತೆಯನ್ನು ಇನ್ನಿಷ್ಟು ಉತ್ಕಟವಾಗಿಸಲು ಹವಡಿಸಿದನು (ಸಮಚಿ. ೩೦೩).
[ಸಂ. ವಿಕಾಗ್ರತಾ]

ಏಕಾಗ್ರಮನ (ಗು). ಒಂದೇ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಇಟ್ಟ : ಉರ್ವೀಕಾಂತಲ್ಲಿಗಟ್ಟಿದನೇಕಾಗ್ರಮನಂ ಮಹೇಂದ್ರಮೆಯ್ಯನೆಂಂ ನರೇಂದ್ರಂ (ಶಂದ್ರಪ್ರ. ೫–೧೦೧). [ಸಂ. ವಿಕಾಗ್ರಮನಸ್ಕ (ವಿಕಾಗ್ರ + ಮನಸ್ಸ)]

ಏಕಾಗ್ರಮನಸ್ಕ (ಗು). = ವಿಕಾಗ್ರಮನ : ಒಂದು ಕಟ್ಟುಗೆಯಂದ ಬೂದಿಯಲ್ಲಿ ವಿಕಾಗ್ರಮನಸ್ಕನಾಗಿ ಲಿಕ್ಕ ಬರಿಸಿ:ಪ್ಪೆನ (ಇಜ್ಞಕ. ೬೪೦).
[ಸಂ. (ವಿಕಾಗ್ರ + ಮನಸ್ + –)]

ಏಕಾಣುಜೀವಿ (ನಾ). ಒಂದೇ ಒಂದು ಅಣುವಿನಿಂದ ಕೂಡಿದ ಪ್ರಾಣಿ. 'ಏಕಾಣುಜೀವಿಶಾಸ್ತ್ರ' ಪರಾ. [ಏಕ + ಅಣು + ಜೀವಿ]

ಏಕಾಣುಜೀವಿಶಾಸ್ತ್ರ (ನಾ). ಒಂದೇ ಒಂದು ಅಣುವಿನಿಂದ ಕೂಡಿದ ಪ್ರಾಣಿ ಯನ್ನು ಕುರಿತ ಶಾಸ್ತ್ರ : 'ಏಕಾಣುಜೀವಿಶಾಸ್ತ್ರ' ಅಂದರೆ 'ಬೈಲೊಯಲಜಿ'ಯಲ್ಲಿ . . . ನಕ್ಷ ಪರಿಕ್ಷೆ ಯಶಸ್ವಿಯಾಗಿ ಮುಗಿಯು ತೆಂದರೆ ನಾನುಪದವೀಧರನಾಗುವೆ(ಪೂರ್ಣಚಂ.೩). [ಏಕಾಣುಜೀವಿ + ಶಾಸ್ತ್ರ]

ಏಕಾತಪತ್ರ (ನಾ). ಒಂದೇ ಕೊಡೆ ; ಒಂದೇ ಛತ್ರಿ : ಏಕಾತಪತ್ರಮೆಸೆ ದಿರೆ ಕರಮುಂಬಾಗಿರೆ ಚಾಮರಯುಗ್ಮವಾಗಳೆ ಶಿಲೆ ದಿವ್ಯವಿಷ್ಟರಂ ಮಣಿಮಯಿತಂ (ಅದಿಪು. ೧೪-೧೫೬). [ಏಕ + ಆತಪತ್ರ]

ಏಕಾತ್ಮ (ನಾ). ಒಂದೇ ಆತ್ಮ ; ಏಕಜೀವ : ಅವಳ ಮದುವೆಗೆ ಮುಂಚೆ ಅವಳಿಬ್ಬರೂ ಸಮಾನಸ್ಕಂಧರಂತೆ ಏಕಾತ್ಮರಾಗಿ ಬಾಳುತ್ತಿದ್ದರು (ಪುಸಂದು. ೪೧೬). [ಏಕ + ಆತ್ಮ]

ಏಕಾತ್ಮಜ (ನಾ). ಒಂದೇ ಆತ್ಮದಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದ್ದು : ಏಕಾತ್ಮಜಂ ಜೀವ ಮೆಂಬುದಾದುದೆನೆ (ಕಾಂಚಿ. ೪-೧೪೨ ವ). [ಸಂ.]

ಏಕಾದಶ (ಗು). ೧. ಹತ್ತೊಂದನೆಯ. ೨. ಹತ್ತೊಂದನ್ನು ಒಳ ಗೊಂಡ. ೩. ಹತ್ತೊಂದರ ತಿಂಗಳು ನಡೆಯುವ. (ನಾ). ೪. ಹತ್ತೊಂದು ಎಂಬ ಸಂಖ್ಯೆ.

ಏಕಾದಶವಿನಾಕರ್ಣ = ಹನ್ನೊಂದು ಜನ ಸೂರ್ಯರು : ವಸು ಗಳೆಂಟು ನವಪ್ರಜೇಶರು ಶ್ವಸನಗಣ್ಯವತ್ತು ವಿಕಾದಶವಿನಾಕರರಿಸು ರುದ್ರರು ಅತ್ಯಿನಿಗಳೆರಡು (ಹರಾಶ. ೮-೩೬). [ಸಂ.]

ಏಕಾದಶಧಾರಿ (ನಾ). [ಶೈನ] ದ್ವಾದಶಾಂಗಗಳಲ್ಲಿ ಹನ್ನೊಂದು ಅಂಗಗಳನ್ನು ಮಾತ್ರ ಬಲ್ಲವನು : ಏಕಾದಶಧಾರಿಗಳೇವೇಕಾದಶಪಳಿಗ ಯದ ಸಂಪದಂಗಳಕ್ಕೆಮಗೆಂದುಂ (ಶಾಪ್ರಪ್ರ. ೧-೧೫೫). [< ಸಂ. ಏಕಾದಶಧಾರಿನ್]

ಏಕಾದಶನಿಲಯ (ನಾ). [ಶೈನ] ಶ್ರಾವಕರು ಆಚರಿಸಬೇಕಾದ ಹನ್ನೊಂದು ಪ್ರತಿಮೆಗಳು; ದರ್ಶನ, ವ್ರತ, ಸಾಮಾಯಿಕ, ಪ್ರೋಷಧೋಪವಾಸ, ಸಚಿತ್ತವಿರತಿ, ರಾತ್ರಿಭುಕ್ತಿತ್ಯಾಗ, ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯೆ, ಆರಂಭತ್ಯಾಗ, ಪರಿಗ್ರಹತ್ಯಾಗ, ಅನುಮತಿತ್ಯಾಗ, ಉದ್ದಿಷ್ಟತ್ಯಾಗ ಎಂಬ ಐದನೆಯ ಗುಣಸ್ಥಾನದ ಹನ್ನೊಂದು ನಿಲಯಗಳು : ಭೂಳುವನದೊಳಂ ಪರಿಢೀಕಾದಶನಿಲಯಮನರಸನು ಕ್ರಮದಿಂದಿರಿತಮಂ ಕೈಕೊಂಡಂ (ಅನಿತ. ೬-೧೧). [ಏಕಾದಶ + ನಿಲಯ (= ನಿಲಯು)]

ಏಕಾದಶರುದ್ರ (ನಾ). ೧. ಹನ್ನೊಂದು ಸಲ ರುದ್ರಮಂತ್ರವನ್ನು ಜಪಿಸುತ್ತ ಲಿಂಗಕ್ಕೆ ಸ್ನಾನವನ್ನು ಮಾಡಿಸುವ ವಿಧಿ (ಕ). ೨. ಹನ್ನೊಂದು ಜನ ರುದ್ರರು : ಏಕಾದಶರುದ್ರರನಪ್ಪ ಮಹಗಣಂ ನೆಜಿ ಕಂಡಂ (ಜಗನಿ. ೫-೧೦೯). [ಏಕಾದಶ + ರುದ್ರ]

ಏಕಾದಶಶ್ರೇ (ನಾ). ೧. ಹನ್ನೊಂದನೆಯ ಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿರುವವನು. ೨. [ಶೈನ] ಶ್ರಾವಕರಲ್ಲಿ ಹನ್ನೊಂದನೆಯ ಪ್ರತಿಮೆಯಲ್ಲಿರುವ ವನು : ಪಕಿತಮಿಯಿಳ್ಕನೇಕಾದಶಶ್ರೇನುದ್ದಿಷ್ಟ ದೇಶವಿರತಂ ಕೆಸರಿಂ (ಸುಕುಮಾ. ೬-೬೬). 'ಏಕಾದಶಶ್ರೇಯ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಏಕಾದಶಸ್ಥಾನ (ನಾ). = ಏಕಾದಶನಿಲಯಂ: ಆರ್ಯಕರ್ಮಂಗಳಂ ನೆಗಳ್ವ ಗೃಹಸ್ಥಶ್ರಮವನ್ನಂಗಳಕ್ಕುಂ (ಸುಕುಮಾ. ೬-೨೫ ವ). [ಏಕಾದಶ + ಸ್ಥಾನ]

ಏಕಾದಶಾಂಗಧರ (ನಾ). = ಏಕಾದಶಧಾರಿ : ಹರಿವರ್ಮನರಿಪತಿ. . . ಸಂಯಮವಮಂ ಕೈಕೊಂಡೇಕಾದಶಾಂಗಧರಂ ಪೋಗಿ ಪಿಪಳಾವನೆಗಳಿಂ ತೀರ್ಥಕರರ ಪುಣ್ಯಮಂ ಳೆಟ್ಟಿ (ಜಾವೃಂಅಸ. ೨೪೪-೧೪). [ಸಂ.]

ಏಕಾದಶಾಂಗಧಾರಿ (ನಾ). = ಏಕಾದಶಧಾರಿ : ದಶಳುಕಲ ಧರ್ಮ ನಿಪುಣನುಂ ಏಕಾದಶಾಂಗಧಾರನುಂ ದ್ವಾದಶತಪ ತಪೋನುಷ್ಠಾನ ನಿಷ್ಠಿತನುಂ (ಅಜಿತ. ೬-೧ ವ). [ಸಂ.]

ಏಕಾದಶಾಂಗಧಾರಿ (ನಾ). = ಏಕಾದಶಧಾರಿ : ದಶಪೂರ್ವಧರರು ಮೇಣಾದಶಾಂಗಧಾರಿಗಳುಮೆನಿಪ ಮುನಿಪರ ನಖರಿಸ್ತು ಶರಣ್ಯರಿಗಳೆ ದರ್ಶನವಿಶುದ್ಧಿಯಂ ಮಾಡುಗಳೆತಮೋದಿಳಿಪತಮಂ(ಸಂಂಧಾಮಾ.೧-೯). [< ಸಂ. ಏಕಾದಶಾಂಗಧಾನ್]

ಏಕಾದಶಿ (ನಾ). ಚಾಂದ್ರಮಾನದ ಹನ್ನೊಂದನೆಯ ತಿಥಿ: ದಶಮಿಯು ಮಹೋತ್ಸವಂ ಪೆರ್ಚಿತೇಕಾದಶಿಯೊಳಕಲಮಂ ತೊಟ್ಟಿದು (ಕೈವಿಜಾ. ೨೯-೧೩); ಏಕಾದಶಿಯ ಮನೆಗೆ ಶಿವರಾತ್ರಿ ಔತಣಕ್ಕೆ ಬಂದ ಹಾಗೆ (ಗಾದೆ). [ಸಂ. ಏಕಾದಶೀ]

ಏಕಾದಶೀವ್ರತ (ನಾ). ಏಕಾದಶಿಯ ನಿಯಮವನ್ನು ಆನುಸರಿಸು ವುದು : ತಂದು ಫಲವರ್ಗಮಂ ಪೂಜೆಗೈದುವಾಸದಿಂ ಜಾಗರಣ ದಿಂದೇಕಾದಶೀವ್ರತವನಂದದಿಂದಾಚರಿಪನಖಿಲ ಜನಕಂಪದೇಶಿಪಂತೆ ಹರಿ ಮಹಿಮೆಗಳನು (ಕೈವಿಜಾ. ೨೯-೬). [ಸಂ. (ಏಕಾದಶೀ + ವ್ರತ)]

ಏಕಾಧಿಪತಿ (ನಾ). ಸರ್ವಾಧಿಕಾರಿ (ಕ). [ಏಕ + ಅಧಿಪತಿ]

ಏಕಾಧಿಪತ್ಯ (ನಾ). ಒಂದೇ ಆಡಳಿತಕ್ಕೆ ಒಳಪಟ್ಟಿರುವುದು : ಕಾರವ ನೊಳಿಗಾಗಿ ನಮಗೆ ಹುದುವಲ್ಲ ನೆಲನೇಕಾಧಿಪತ್ಯವಲೆ (ಕುವ್ಯಾಕ.೩-೫೫). [ಏಕ + ಆಧಿಪತ್ಯ]

ಏಕಾಬ್ಜೆ (ನಾ). ಒಂದು ವರ್ಷದ ಕರು (ಕ). [ಸಂ. ಏಕಾಬ್ಜಾ (ಏಕ + ಅಬ್ಜ + -)]

ಏಕಾಭಿಮುಖ (ಗು). ಒಂದೇ ಕಡೆಗೆ ಅಭಿಮುಖವಾಗಿರುವ ; ಒಂದು ಬಿಂದುವಿನ ಕಡೆಗೆ ಹಾಯುವ ; ಏಕಾಭಿಮುಖ (Concurrent. ೧೦೯೨). [ಏಕ + ಅಭಿಮುಖ]

ಏಕಾಮಿಷ (ನಾ). ಅನೇಕರ ಬಯಕೆಗೆ ಪಾತ್ರವಾದ ಒಂದೇ ವಸ್ತು : ಮೀದಿಂಪೊಳೇಕಾಮಿಷಸ್ಥಿತಿಯಾದಿಯುದು ವಿಸ್ತರಿಳ ಕವ್ಯೊಳು ಕಾದಿರು (ಕುವ್ಯಾಅ. ೧೯-೩೬). [ಏಕ + ಆಮಿಷ]

ಏಕಾಮಿಷವಿರೋಧಿ (ನಾ). ಒಂದೇವಸ್ತುವಿಗಾಗಿ ಹಲವರಲ್ಲಿ ಉಂಟಾಗುವ ವಿರೋಧ: ಬಂದುದೇಕಾಮಿಷವಿರೋಧದ ಕಂದು ಪಾರ್ಥನ ಚಿತ್ತದಲಿ ಬಾಲೇಂದುಧರನೆಂದೆತ್ತ ಬಲ್ಲನು ಕೆಡಿಸದನು ಶಿವನ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೬-೧೨೬). [ಏಕಾಮಿಷ + ವಿರೋಧಿ]

ಏಕಾಯತ (ಗು). ಒಂದೇ ಕಡೆಯಿರುವ. 'ಏಕಾಯತಮಾನಸ' ಪರಾ. [ಏಕ + ಆಯತ]

ಏಕಾಯತಮಾನಸ (ನಾ). ಒಂದೇ ಕಡೆ ಮನಸ್ಸಿಟ್ಟವನು : ವಸುಧೆಯನೇಕಾಯತಮಾನಸನೆಂಬಿ ನೆ ಜಿ ದು ರಾಜಧರ್ಮವಿನಧರಕ್ಷಿಸಿ ಪೋಯ್ತು ಕಾಲಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೬-೬೯). [ಏಕಾಯತ + ಮಾನಸ್ಯ]

ಏಕಾಯತ್ತ (ಗು). ಒಂದೇ ಒಂದಕ್ಕೆ ಅಧೀನವಾದ, —ವಶವಾದ : ಮದನಶರವಾದಿಗಳಾದದಿನಗ್ಗಳಮಪ್ಪ ನಿನ್ನ ನುಣ್ಣಂ ಪೊಜಪೊಣ್ಮಾ ದೊಡೇಕಾಯತ್ತಮದಾಗದೆ ಳಕರವಲಕ್ಷಿಸಿ ಸಮರಕೆಳತಿಳಿಂ ಕುಲದೊಳ್ (ಶಂಪ್ರತಿ. ೩-೬೧). [ಏಕ + ಆಯತ್ತ]

ಏಕಾಯನ (ನ). ೧. ಒಂದೇ ಒಂದು ವಿಷಯದ ಮೇಲೆ ಮನಸ್ಸು ನೆಟ್ಟಿರುವ ; ಏಕಾಗ್ರಚಿತ್ತದಿಂದ ಕೂಡಿರುವ. [ಸಾ]. ೨. ಏಕಾಂತ ವಾದ ಪ್ರದೇಶ ; ರಹಸ್ಯವಾದ ಸ್ಥಳ. ೩. ಆಲೋಚನೆಗಳ ಹೊಂದಾಣಿಕೆ. [ಏಕ + ಅಯನ]

ಏಕಾಯೇಕಿ 'ಏಕಾಏಕಿ' ನೋ.

ಏಕಾರ (ನಾ). [ವ್ಯಾಕ] ಕನ್ನಡ ವರ್ಣಮಾಲೆಯ ಹನ್ನೆರಡನೆಯ ಅಕ್ಷರ: ಸಂಧ್ಯಕ್ಷರಮೆನೆ ಯಥಾರ್ಥದಿಂ ವ್ಯವಹರಿಸುಗುಮೇಕಾರಮಾದಿಯಾಗಿರೆ ನಾಲ್ಕುಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೧೨). [ಸಂ.]

ಏಕಾರಣ (ನಾ). ಯಾವ ಕಾರಣ: ನಮ್ಮ ಕೆಮ್ಮನಿರ್ಪಿರವಿದೇಕಾರಣಂ (ಪಂಪಭಾ. ೭–೧೬ ವ). [ಏ$_2$ (< ಏನ್) + ಕಾರಣ]

ಏಕಾರತಿ (ನಾ). ಒಂದೇ ಕಡೆಯಲ್ಲಿ ಬತ್ತಿಯುಳ್ಳ ದೀಪದ ಆರತಿ: ಏಕಾರತಿಯ ನೋಡುವ ಬನ್ನಿ ನಮ್ಮಲೋಕನಾಥ ಸಿರಿಪಾದಕ್ಕೆ ಬೆಳಗುವ (ಪುರಂದ. ೧–೨೧೮–೧). 'ಪಂಚಾರತಿ' ಪರಾ. [ಏಕ + ಆರತಿ$_1$]

ಏಕಾರ್ಣವ (ನಾ). ಒಂದೇ ನೀರಾಗಿರುವಿಕೆ; ಎಲ್ಲೆಲ್ಲೂ ನೀರೇ ನೀರಾಗಿರುವಿಕೆ; ಮಹಾಪೂರ: ಸೋನೆಯಿಂ ಸರಿಗಳಿಂ ತಂದಲ್ಗಳಿಂದಂದು ಭೂತಳಮೇಕಾರ್ಣವಮಾಗೆ ಚಕ್ರಿಯ ಬಲಕ್ಕಾತಂಕಮಂ ಮಾಡಿದರ್ (ಆದಿಪು. ೧೩–೫೯); ಏಕಾರ್ಣವವಾಗಿ ಅತಿವೃಷ್ಟಿಯಾಗಿ ಕೆರೆಗಳೆಲ್ಲಾ ತುಂಬಿದವು (ಚಿತ್ರಪಾ. ೬). [ಏಕ + ಅರ್ಣವ]

ಏಕಾರ್ಥ (ನಾ). ೧. ಒಂದೇ ಒಂದು ಅರ್ಥ: ನಿರುಪಮದ ಸುಖಕಿರುವ ನಾಮಗಳಿರುವುದೆಲೆ ಶಿವಮುಕ್ತಿ ಮೋಕ್ಷೆಂದುರು ಸುಖವು ನೆಲೆ ನಿತ್ಯವೆನ ಲೇಕಾರ್ಥವೆಲ್ಲವನು (ಬಿಜ್ಜಪು. ೭೪–೪೮). ೨. ಒಂದೇ ವಿಷಯವನ್ನು ಹೇಳುವುದು, —ಅಭಿಪ್ರಾಯಹೊಂದಿರುವುದು. ೩. ಒಂದೇ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೊಂದಿರುವುದು: ಇರೆ ಶಬ್ದಾರ್ಥಂಗಳ್ ತತ್ಪರತೆಯಿನದು ಕಾವ್ಯಮದಜಿಳುಚಿತೈಕಾರ್ಥಾಂತರವಾಚಿ ಶಬ್ದಮವಭಾಸ ರೂಪ ಮಾಹ್ಲಾದಕಾರಿಯಪ್ಪುದದರ್ಥಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೪೩೦). ೪. = ಏಕಾಮಿಷ: ಉಭಯಜನಮೇಕಾರ್ಥಕೆಳಸಿದೊಡೆ ಮತ್ತೆ ಲೇಸಾದಪುದೆ (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೮–೪೮). [ಏಕ + ಅರ್ಥ]

ಏಕಾರ್ಥಗತಿ (ನಾ). ಒಂದೇ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೊಂದಿರುವುದು: ಸಂಗತಿಯಿಂದಂ ನಾಮಪದಂಗಳವೇಕಾರ್ಥಗತಿಯೊಳಾಗೆ ಸಮಾಸಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೧೯೯). [ಏಕಾರ್ಥ + ಗತಿ]

ಏಕಾವಲಿ, ಏಕಾವಳಿ (ನಾ). ೧. ಒಂದೇ ಒಂದು ಎಳೆಯ ಸರ; ಎಕ್ಕಾವಳಿ. ಏಕಾವಳಿ: ೧. "ಒಂದುಸರಮಾಗಿರ್ದ ಹಾರಮೇಕಾವಳಿಯು ಕಂಠಿಕೆಯೆನಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೦೦–೨೪); "ಎಕ್ಕಸರಮೇಕಾವಳಿ" (ಚತುನಿ. ೯೦); ಉರದೊಳ್ ಹಾರಶ್ರೀಯಿಂ ಕೊರಲೊಳಮೇಕಾವಳೀ ವಿಳಾಸದಿನಾಗಳ್ ಕರಮೆಸೆದಿರ್ದುವು (ಅಜಿಪು. ೪–೬೦); "ಬಳ್ಳಿಯ ಕವಲಿನಲ್ಲಿ ನನ್ನ ಏಕಾವಳೀ ಹಾರವು ಸಿಕ್ಕಿಕೊಂಡಿತು" (ಕಾವ್ಯಸ. ೧೨). ೨. [ಕಾವ್ಯಮೀ] ಒಂದು ಅಲಂಕಾರದ ಹೆಸರು: ಸಮಾಸೋಕ್ತಿ ... ಕಾರಣಮಾಲೆ ಏಕಾವಳೀ ವ್ಯಾಘಾತ ... ಉದಾತ್ತಾದ್ಯಲಂಕಾರಗಳೊಡಗೂಡಿ (ವಿವೇಕ. ೨೨೫). [ಸಂ. ಏಕಾವಲೀ (ಏಕ + ಆವಲೀ)]

ಏಕಾವಳಿ 'ಏಕಾವಲಿ' ನೋ.

ಏಕಾವಳಿಸರ (ನಾ) = ಏಕಾವಲಿ ೧: ಕತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಅಡ್ಡಿಕೆ, ಅಸಲಿ, ಬಂದಿ, ಜೋಮಾಲೆ, ಏಕಾವಳಿಸರ, ಹನುಮನ ತಾಳಿ, ಹುಲಿಯುಗುರು (ಮಲ್ಲಿ. ೪೦). [ಏಕಾವಳಿ (= ಏಕಾವಲಿ) + ಸರ$_6$]

ಏಕಾವಳ್ಯಲಂಕಾರ (ನಾ). = ಏಕಾವಲಿ ೨.: ಮೊದಲು ಗೃಹೀತವಾಗಿ ಅನಂತರ ತ್ಯಕ್ತವಾಗುವ ಪದಾರ್ಥಪರಂಪರೆಯ ವರ್ಣನೆ ಏಕಾವಳ್ಯಲಂಕಾರವೆನ್ನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು (ಕೈಪಿಡಿ. ೨೮೨).

[ಏಕಾವಳಿ (= ಏಕಾವಲಿ) + ಅಲಂಕಾರ]

ಏಕಾಶ್ರಯ (ನಾ). ೧. ಒಂದೇ ಆಶ್ರಯ. ೨. [ವ್ಯಾಕ] ಸಮಾನವಾದ ಪ್ರಾಧಾನ್ಯ: ಪರಪದದೊಳರ್ಥವರ್ತನಮಿರೆ ತತ್ಪುರುಷಂ ಸಮಂತದೇಕಾಶ್ರಯಮಾಗಿರೆ ಕರ್ಮಧಾರಯಂ (ಶಮದ. ೧೬೪). ೩. ಒಂದೇ ದೇವತೆಯ ರಕ್ಷಣೆ, —ಕಾವಲು. [ಏಕ + ಆಶ್ರಯ]

ಏಕಾಹ$_1$ (ನಾ). ಒಂದು ದಿವಸಕಾಲ. [ಸಂ.]

ಏಕಾಹ$_2$ (ನಾ). ಸತ್ತವರಿಗೆ ಹನ್ನೊಂದನೆಯ ದಿನ ಮಾಡುವ ಉತ್ತರಕ್ರಿಯೆ: ಸತ್ತವನಿಗೆ ೧೧ನೆಯ ದಿವಸ ಏಕಾಹ ಎಂಬ ಒಂದು ಕರ್ಮವನ್ನು ಮಾಡಬೇಕು (ನಮ್ಮೂರ. ೨೭). [< ಸಂ. ಏಕಾದಶಾಹ]

ಏಕೀಕರಣ (ನಾ). ಒಂದುಗೂಡಿಸುವುದು; ಒಟ್ಟಾಗಿ ಸೇರಿಸುವುದು: ಕರ್ಣಾಟಕದ ಎಲ್ಲಾ ಸಮಸ್ಯೆಗಳಿಗೆ ಏಕೀಕರಣವೇ ಹಿರಿಮದ್ದು (ಎತ್ತಿಕೈ. ೬೯). [ಸಂ.]

ಏಕೀಕರಮಾರ್ಗ (ನಾ). ಒಂದೇ ಎನ್ನುವ ಭಾವನೆ, —ರೀತಿ: ನೀವು ನಮಗೆ ಸ್ವಕೀಯಸ್ಥರೇ ಹೊರ್ತು ಬೇರೊಂದಲ್ಲಾಯೆಂಬದಾಗಿ ಯೇಕೀಕರಮಾರ್ಗದಿಂದ (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೭).

[ಏಕೀಕರ$_0$ (< ಸಂ. ಏಕೀಕರಣ) + ಮಾರ್ಗ]

ಏಕೀಕರಿಸು (ಕ್ರಿ). ಒಂದುಗೂಡಿಸು; ಒಟ್ಟುಗೂಡಿಸು: ಶರಣನು ಸದ್ವಿವೇಕ ಸ್ವರೂಪವಾದ ಪರಮಾನಂದಜಲವ ಆ ನಿರಾಳ ಪರಬ್ರಹ್ಮದಲ್ಲಿ ಯೇಕೀಕರಿಸಿದ (ಅಱಿಮಾ. ೧೫–೫೪); ಶಿವನೊಳೇಕೀಕರಿಸಿದ ಸುಕುಮಾರ ಪದ್ಮರಸಾರ್ಯರೀ ಕೃತಿಯನೋವುಗನಿಶಂ (ಪದ್ಮರಾ. ೧–೨೦).

[ಏಕೀಕರಣ + –ಇಸ್ಸು$_3$]

ಏಕೀಕೃತ (ಗು). ಒಂದಾದ; ಒಟ್ಟುಗೂಡಿದ: ಆಯತ್ತಸರಿತ್ಪತಿ ಮಹಿಮೆಗಂ ಏಕೀಕೃತ ಧರಾಧಿಪಾಭಿರಾಮತೆಗಂ ... ತಾನೊರ್ವನೆ ನಿರುಪಮ ಜನ್ಮಭೂಮಿಯಾಗಿ (ಶಾಂತಿಪು. ೩–೪೯ ವ). [ಸಂ.]

ಏಕೀನಿ (ನಾ). ಪ್ರಾಮಾಣಿಕತೆ; ನಿಯತ್ತು (ಕಿ); "ನಂಬಿಗೆ, ಪ್ರಾಮಾಣಿಕತೆ" (ಸಿರಿಕೋ. ೭೫).

[← ಅರ. ಹಿಂ. ಯಕೀನ್; ಮರಾ. ಏಕೀನ್, ಯಕೀನ್ = ಖಂಡಿತವಾಗಿ, ನಿಶ್ಚಯವಾಗಿ; ತುಳು. ಏಕೀನಿ, ಏಖೀನಿ]

ಏಕೀಭವಿಸು (ಕ್ರಿ). ಒಂದಾಗು; ಒಟ್ಟಾಗು: ವಿವಿಧ ಶಕ್ತಿರಸಂಗಳೇಕೀಭವಿಸೆ ಜೀವ ಅವಿತರ್ಕ್ಯ ಸೂಕ್ಷ್ಮವದು (ಮಂಕುಕ. ೧೧೮); ವಿಚಾರ ಮಾಡತಕ್ಕ ಶಕ್ತಿಯೊಂದಿಗೆ ಏಕೀಭವಿಸತಕ್ಕ ... ಒಂದು ಅಂಗವಾದರೂ ಶರೀರದಲ್ಲಿಲ್ಲ (ಜೀವಾತ್ಮ. ೮೮). [ಏಕೀಭವನ್$_0$ + –ಇಸ್ಸು$_3$]

ಏಕೀಭಾವ (ನಾ). ಒಂದಾಗುವಿಕೆ; ಒಟ್ಟುಗೂಡುವಿಕೆ. [ಸಂ.]

ಏಕೀಭೂತ (ಗು). ಒಂದಾದ; ಒಟ್ಟುಗೂಡಿದ: ಏಕೀಭೂತ ಸಕಳ ಭುವನ ಶಿಶಿರದ್ರವ್ಯ ಸಂಚಾರ ದ್ರವ ಶಂಖಾಕಾರ ಶಿಖರಿಣೀ ರಮಣೀಯ ಮುಮಂ (ಆದಿಪು. ೧೧–೨೮ ವ). [ಸಂ.]

ಏಕು (ನಾ). (ಉಕ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹುಲ್ಲು: ನಟ್ಟು, ಕರಿಕೆ, ಕಣಗಿಲು, ಏಕು, ಜೇಕು (ಕಂನುಹು. ೮೬); ಔರಂಗಜೇಬ ಮೀರಜುಮ್ಲಾರು ... ಪರಮ ಸ್ನೇಹಿತರಾದರು ... ಏಕು ಜೇಕುಗಳೊಂದಾದವು (ಔರಂಗ. ೧೨೩). 'ಗೇಕು', 'ಜೇಕು' ಪರಾ. [?]

ಏಕೆ 'ಏನ್' ಪರಾ.

ಏಕೇಶ್ವರ (ನಾ). ೧. ಒಬ್ಬನೇ ಒಬ್ಬ ಪರಮಾತ್ಮ. ೨. ಒಬ್ಬನೇ ಒಬ್ಬ ಒಡೆಯ. [ಏಕ + ಈಶ್ವರ]

ಏಕೇಶ್ವರವಾದ (ನಾ). ಜಗತ್ತಿಗೆ ಒಬ್ಬನೇ ಪರಮಾತ್ಮ ಎಂಬ ವಾದ: ಏಕೇಶ್ವರವಾದದಲ್ಲಿ ನಿತ್ಯರಾದ, ಮುಕ್ತರಾದ ಅನಂತ ಜೀವಾತ್ಮರು ಇದ್ದರೂ ಅವರಲ್ಲಿ ಪರಸ್ಪರ ಹೇಗೆ ಸೌಹಾರ್ದವಿರುವುದೊ (ಹಿಂದಸಾ. ೪೯) [ಏಕೇಶ್ವರ + ವಾದ$_3$]

ಏಕೇಶ್ವರವಾದಿ (ನಾ). ಜಗತ್ತಿಗೆಲ್ಲಾ ಒಬ್ಬನೇ ಒಬ್ಬ ಪರಮಾತ್ಮನೆಂದು ವಾದಮಾಡುವವನು: ಏವಂಚ ಏಕೇಶ್ವರವಾದಿಗಳು ಕೆಲವರು, ಪ್ರವಾಹೇಶ್ವರವಾದಿಗಳು ಕೆಲವರು (ಹಿಂದಸಾ. ೪೯).

[< ಸಂ. ಏಕೇಶ್ವರವಾದಿನ್]

ಏಕೈಕ (ಗು). ಒಂದೇ ಒಂದಾದ: ತದನಂತರಮಾಯೆಡೆಗತ್ತಲೇಕೈಕ ಪ್ರದೇಶೋತ್ತರಮಾಗೆ (ಸುಕುಮಾ. ೬–೬ ವ). [ಏಕ + ಏಕ]

ಏಕೈಕಪಂಡಿತ (ನಾ). ಒಬ್ಬನೇ ಒಬ್ಬನಾದ ಪಂಡಿತ: ಏಕೈಕಪಣ್ಡಿತರ್ಗ್ರಾಮನಾಮೋತ್ತಮರ್ವೈಷ್ಣವ ಗೀತಿ ಮನೋಹರರ್ (ಕಇ. II, ೧೦–೯; 1060). [ಏಕೈಕ + ಪಂಡಿತ]

ಏಕೈಕವೀರ (ನಾ). ಏಕಾಂಗಿಯಾಗಿ ಕಾದುವ ವೀರ; ಅಸಹಾಯ ಶೂರ: ನೂಕಿ ನೋಡಾ ಸೈಂಧವನನೇಕೈಕವೀರರು ಕಾವೆವೆಂದುದ್ರೇಕಮಿಗೆ ಗರ್ಜಿಸಿತು ಕರ್ಣಾದಿಗಳು ತಮತಮಗೆ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೮–೬೭). [ಏಕೈಕ + ವೀರ]

ಏಕೈಕೆ (ನಾ). ಒಬ್ಬಳೇ ಒಬ್ಬಳು: ಏಕಾಕಿ ಪರಮತಿಗಿಲ್ಲವದೇಕೈಕೆ ತೋಱುವ ಸುಪತಿಯಂದದಲೆಂದನಸುರಾರಿ (ನಿಭಾಗ. ೧೧–೩೪–೧೨). [ಸಂ. ಏಕೈಕಾ (ಏಕಾ + ಏಕಾ)]

ಏಕೋಕ್ತಿ (ನಾ). ೧. ಒಂದೇ ಒಂದು ಪದ, —ಮಾತು, —ಶಬ್ದ. ೨. [ವ್ಯಾಕ] ಏಕವಚನ: ನೆಗೞ್ದಾ ನಪುಂಸಕೈಕೋಕ್ತಿಗೆ ಕೆಲರಿತು ವಿತ್ತುವತ್ತುವೆಂದುಸಿರ್ವರ್ (ಶಮದ. ೨೨೬). [ಏಕ + ಉಕ್ತಿ]

ಏಕೋಕ್ತಿಗೀತ (ನಾ). ಸ್ವಗತವಾದ ಹಾಡು; ಸ್ವಾಲಾಪ: ದೃಶ್ಯಕಾವ್ಯ–ಭಾವಗೀತಗಳ ವಿಧಾನಗಳು ಬೆರೆತಾಗ 'ಏಕೋಕ್ತಿಗೀತ' ತಲೆಯೆತ್ತುತ್ತದೆ (ನವ್ಯಕಾ. ೪). [ಏಕೋಕ್ತಿ + ಗೀತ]

ಏಕೋತ್ತರ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಹೆಚ್ಚಾದದ್ದು. 'ಏಕೋತ್ತರಶತಸ್ಥಲ' ಪರಾ. ೨. (?): ಸರ್ವಜನ ಸುಕ್ಷೇಮವನು ಕೇಳ್ದೂರ್ವಿನಾಥನೆಗೇಳ್ದು ಕರಗಳನಿರ್ವನೇಕೋತ್ತರದಿ ನಿಲಿಸಿದ ಧರ್ಮಪಾಲಕನು (ಬಿಜ್ಜಪು. ೬೬–೧೪). [ಏಕ + ಉತ್ತರ]

ಏಕೋತ್ತರವೃದ್ಧಿ (ನಾ). ಒಂದೊಂದಾಗಿ ಹೆಚ್ಚುವಿಕೆ: ಇರ್ಪತ್ತೊಂದು ದೆವಸಮೇಕೋತ್ತರವೃದ್ಧಿಯಿಂ ಮನಂ ತವದೆ ತನು ತವೆ ನೋನುತ್ತಿರ್ಪಿನಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೪–೬೭ ವ). [ಏಕೋತ್ತರ + ವೃದ್ಧಿ]

ಏಕೋತ್ತರಶತಸ್ಥಲ (ನಾ). [ವೀಶೈ] ನೂರರ ಮೇಲೆ ಒಂದು ಸ್ಥಲ; ಒಂದುನೂರ ಒಂದು ಸ್ಥಲ: ಇವರೊಳಗಾದ ಏಕೋತ್ತರಶತಸ್ಥಲ ಮೊದಲಾದ ಭಾವವು ನಿಮ್ಮಲ್ಲಿಯೇ . . . ನಿಃಕಳಂಕ ಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಜುನಾ (ಮೋಳಿಮಾ. ೧೪೮–೫೬೧). [ಏಕೋತ್ತರ + ಶತ + ಸ್ಥಲ]

ಏಕೋದಕ (ನಾ). ೧. ಒಂದೇ ನೀರು, —ಸಮುದ್ರ: ವರ ಕಮಠ ಮತ್ಸ್ಯಂಗಳಂ ನಿಜಕರದಿನೇಕೋದಕದೊಳೊಡರಿಚಿ ಪಿರಿಯ ಗಾಣವ ನಿಕ್ಕುವಾ ಬಲೆಗಾಱನುಂ ತಾನೆ (ಬಸಪು. ೨೧–೨೮). ೨. ಪಿತೃವಿಗೆ ತರ್ಪಣ ಕೊಡುವುದರಲ್ಲಿ ಸಮಾನಾಧಿಕಾರಿಯಾದವನು; ಜ್ಞಾತಿ; ದಾಯಾದಿ (ಕಿ). [ಏಕ + ಉದಕ್ಯ]

ಏಕೋದರ (ನಾ). ಒಂದೇ ಗರ್ಭದಿಂದ ಬಂದವನು; ಸಹೋದರ; ಅಣ್ಣ ಅಥವಾ ತಮ್ಮ: ಏಕೋದರರ್ ಸುರೂಪನುಂ ಕರುಷನುಮೆಂಬರ್ (ಪಂಠಾಮಾ. ೮–೫೪ ವ). [ಏಕ + ಉದರ]

ಏಕೋದೇವ (ನಾ). ಒಬ್ಬನೇ ಒಬ್ಬ ದೇವರು; ಪರಮಾತ್ಮ: ಪಶುಪತಿ ಜಗಕ್ಕೆ ಏಕೋದೇವ (ಬಸವ. ೫೨೮). ℙ ಸಂಸ್ಕೃತದಲ್ಲಿ ಏಕಃ ದೇವಃ ಇವೆರಡೂ ಭಿನ್ನಶಬ್ದಗಳು. [ಸಂ.]

ಏಕೋನಿತ (ಗು). ಒಂದು ಕಡಮೆಯಾಗಿರುವ: ಪರಮಾಯುಷ್ಯಂ . . . ಇಪ್ಪತ್ತಯ್ದು ಬೆಳ್ಗತ್ತೆಗಂ ಕರಭಕ್ಕಂ ಮಹಿಷೋಕ್ಷಜಾತಿಗದೆ ತಾನೇ [ಕೋ]ನಿತಂ (ಜಾತತಿ. ೮–೧೦). [ಏಕ + ಊನಿತ]

ಏಕೋಭಾವ (ನಾ). ಒಂದೇ ಭಾವ, —ಅಭಿಪ್ರಾಯ: ಏಕೋಭಾವ ಎನಗುಳ್ಳರೆ ಏಕೆ ನೀ ಕರುಣಿಸೆ (ಬಸವ. ೨೮೬). ℙ ಸಂಸ್ಕೃತದಲ್ಲಿ ಏಕಃ ಭಾವಃ ಇವೆರಡೂ ಭಿನ್ನಶಬ್ದಗಳು. [ಸಂ.]

ಏಕೋಮಾರ್ಗ (ನಾ). ಒಂದೇ ಒಂದು ಮಾರ್ಗ, —ದಾರಿ: ಪರಮ ಸತ್ಯನು ಶೀಲ . . . ಆಚರಣನಾಗನವರತಲೇಕೋಮಾರ್ಗದಿಂ ಧರೆಯಾ ಪೊರೆವ (ಬಿಜ್ಜಪು. ೨೬–೪೮). ℙ ಸಂಸ್ಕೃತದಲ್ಲಿ ಏಕಃ ಮಾರ್ಗಃ ಇವೆರಡೂ ಭಿನ್ನಶಬ್ದಗಳು. [ಸಂ.]

ಏಗಂ$_1$ (ಅ). ನಿಶ್ಚಯವಾಗಿ; ನಿಜವಾಗಿ: "ಏಗಂ ನಿಶ್ಚಯೇ" (ಭಾಷಾಭೂ. ೨೪೩); "ಏಗಂ ವಲಂ ವೆಜಂ ದಲ್ ತಾಗುಗುಮತಿ ನಿಶ್ಚಯಾರ್ಥಮಂ" (ಶಮದ. ೩೦೬); ಆಗಳಿನ ಕಜ್ಜಮನೇಗಮೆಗೈದಪುದೆಂದು (ಶಮದ. ನ. ೧೧೯ ಪ್ರಯೋ); ಏಗಂ ನುಡಿದಂ (ಶಬ್ದಾನು. ೭೦ ಪ್ರಯೋ). [?]

ಏಗಂ$_2$ 'ಏಗಳ್' ನೋ.

ಏಗಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಓಕರಿಕೆ ಬರು; ಅಸಹ್ಯವಾಗು: ಹಸಿವಿಲ್ಲದವನು ಅನ್ನವನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡಡೆ ಏಗಡಿಸುವುದು ಎಂಬ ಹಾಗೆ ಅಂಗಕ್ಕೆ ಸಲ್ಲದು (ವಚಶಾ. I, ೨೨೭). 'ಒಗಡಿಸು', 'ಓಗಡಿಸು' ಪರಾ. [ಏಗಡ್ಯು + –ಇಸ್ಯು. / ತೆಲು. ಏಗುಡು = ಅಸಹ್ಯ]

ಏಗಣಜು (ನಾ). ದೊಡ್ಡ ಉಗ್ರಾಣ; ದೊಡ್ಡ ಕಣಜ (?): "ಎಂಥ ಕಣಜ?" (ಶಾಪಮಂ. ಕೋಶ): ಕಣಿ ವಿದ್ಯಾವಿಭವಕ್ಕುದಾಹರಣೆಯರ್ಥೋಪಾರ್ಜನಕ್ಕೆಕ್ಕಲಾವಣಮುದ್ಯದ್ಗುಣ ರತ್ನರಾಜಿಗೆಜ್ವಟ್ಟೌದಾರ್ಯಸಂಪತ್ತಿಗೇಗಣಜೆಂದೀ ಗುಣಿ ಶಂಕನಂ ಪೊಗಱುಗುಂ . . . ಉರ್ವೀತಳಂ (ಎಇ. XV, ೯೦–೫೧; 1060). ℙ ಈ ಶಬ್ದ 'ಐಗಣಜು' ಎಂಬುದರ ಅಪಲಿಖಿತವಿರಬಹುದು. [ಏ$_2$? + ಕಣಜು (<ಕಣಂಜ)]

ಏಗಯ್, 'ಏಗೆಯ್' ನೋ.

ಏಗಳ್, ಏಗಂ$_2$, ಏಗಳುಂ (ಅ). ೧. ಯಾವಾಗ; ಯಾವಕಾಲದಲ್ಲಿ: ನೀಮೊಂದಂ ಮುನ್ನೇಗಳ್ ಕಂಡಿರೆಂಬುದವಿಶಾನೇಂದ್ರಂ ಬಣ್ಣಿಸೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೯–೧೦೧ ವ). ೨. ಯಾವಾಗಲೂ; ಸದಾಕಾಲ: ಉಜ್ಜೆಕೊಲ್ವುದು ಕಟ್ಟುವುದೇಗಳ್ ನೆತ್ತಾಟದ ಬಿನದಂಗಳೊಳು (ಉದ್ಭದೇ. ೨–೧೨) ಏಗಂ$_2$: ೨. ಪರಧನಾಕಾಂಕ್ಷೆಯಂ ಮಾಡದೇಗಂ ಪರದೈವಸ್ತೋತ್ರಕಿಂಬಾಗಡೆ (ಪಾಪ್ರಾಶ. ೫೯); ಕಾರ್ಯಕಾರಣಮೆಂಬುದೇಗಮೊಂದೇ ಕಣಾ (ವೀಶೈಪು. ೬–೫–೩೫). ಏಗಳುಂ: ೨. "ಏಗಳು ಮೆನಲ್ಕೆ ನಿರಂತರಂ" (ಕಶರ. ೧೧೮); ದೊರೆವೆತ್ತ ಯಕ್ಷಿ ಬಗೆದೀಕ್ಷಿಸಿ ರಕ್ಷಿಸುಗೆಮ್ಮನೇಗಳುಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧–೬); ಉಜದೇಗಳುಂ ತಲೆಯನೇಱಿರಲ್ ನೆರೆಹೊರೆಯರುಂ ಸರ್ವರುಂ (ಉದ್ಭದೇ. ೪–೨); ಏಗಳುಂ, ನೀನ್, ನೋಱ್ಪೆನ್ ಅಜಗುಲಿಗಳನ್ ಮುಱುವ ನೋಂಪಿಯನ್ ನೋಂತಿರ್ಪ್ಪೆ (ಅಶ್ವತ್ಥಾ. ೧–೩). [?]

ಏಗಳುಂ 'ಏಗಳ್' ನೋ.

ಏಗಾದಿಏಗೋತ್ತರವಾಗು (ಕ್ರಿ). ಒಂದಕ್ಕಿಂತ ಒಂದು ಹೆಚ್ಚಾಗು; ಅಭಿವೃದ್ಧಿಯಾಗು (?): ಶ್ರೀಭಂಡಾರದ ಹನ್ನಿರ್ ಧಾನ್ಯಮುಂ ತಮ್ಮ ರಾಜ್ಯಮುಂ ಗೋಬ್ರಾಹ್ಮಣರಿಗಂ ಏಗಾದಿಏಗೋತ್ತರವಾಗಲು ಶಕವರ್ಷ ಸಾಸಿರದ . . . ಸೋಮವಾರದಲು ಸುಪ್ರತಿಷ್ಠಂ ಮಾಡಿದ ಕೊಟ್ಟಾರಂ (ಎಕ. V, ಬೇಲೂರು. ೨೦–೪; 1180). [ಏಗಾದ್ಯಿ$_0$ (< ಸಂ. ಏಕಾಧಿಕ ?) + ಏಗೋತ್ತರ + ಆಗು$_1$]

ಏಗು$_1$ (ಕ್ರಿ). ಸಾಗಿಸು; ನಿಭಾಯಿಸು; ಜಯಿಸು: ಭೀಷ್ಮನು ನಾನು ಜೀವಸಹಿತವಾಗಿರುವಾಗ ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ನೀವು ಏಗಲಾರಿರಿ . . . ಎಂದನು (ವಚಭಾ. ೨೭೪); ದ್ರೋಹ ಕೆಟ್ಟದ್ದು, ಪಾಪ, ದ್ರೋಹ ಮಾಡಿದವನು ಎಂದೂ ಏಗಿಲ್ಲ (ಬಂಕಿಮ. ೨೭೧); ಇಂಥ ಗಂಡನ್ನ ಕಟ್ಟಿಕೊಡು ನಾನು ಏಗಬೇಕಾಗಿದೆ (ಮಹಾಗ. ೫೧). [?]

ಏಗ್ಗು (ಕ್ರಿ). ಏನನ್ನು ಮಾಡು; ಏನು ಪ್ರಯೋಜನವಾಗು: ಹಿರಣ್ಯ ದಾನಗಗುಣವೊನ್ದುಮದೇಗುವುವೆನ್ದು ಮಿಷ್ಟದೆ (ಎಳ. VII, ಶಿಕಾಂ. ೧೫೧–೩೮; 1047); ಮುನ್ನಮೆನ್ನ ಮಾತಿದ ಪಾಕಲಿಲಾ ನೆವದಿಂ ಫಲಮೀಯಲೆಯೆಂದು ಬಂದುದಕ್ಕೆ ನಿವೇರಿಯಂರಿ (ಧರ್ಮಾಭ್ಯು. ೭–೧೧೫); ಜವನಂ ಜಕ್ಕುಲಿಪಂತೆ ಮಾಂಗಿದಿರಂ ಪೋಪಂತೆ ಕಾಳಾಹಿಯೇಗುವು ದೆಂದೇಂ ಪಿಡಿವಂತೆ ಸಿಂಹನುನೆಂ ಪೊಯ್ದೊಡುವಂತೆ ಕಾಕನೇಗುವನೆಂದಿನ್ತಿನಲಂತೆ ಮೃತ್ಯುವಿನವೆಲೆಲ್ಲಿರ್ದೊಡಂ ಕೊಲ್ವನ್ (ಮುಂಬಾಸ. X, ೨೮೩–೩೮; 1219); ಬಾಲ ಲ ಬೆಳೆಸಿ ಮೂರುತಿ ವನವ ಮುಱಿದಿರ್ದಾಡ ತೊಡಗಿದ ವನವದೇಗುವುದಸುರ ಸ ಂ ಗ ದಿ ಳೇಡು ಬಂ ದುದು ಲ (ಕಾಶಿಂಾ. ೧೧–೧೫); ಕೊಲಲು ಕೊಂಬನೆ ಭೀಮ ಪಿಡಿಲುರಿ ನಾಲಗೆಗೆ ನೀರೆಗಗು [ಪಾಕಾಂ. ಉ)ವುದು ಮೇಲಾಳ್ ಮುಜಾಪದನು ವಿಧಿ ಕಸ್ತಾಸ್ತ್ರ ಪ್ರಹಾರದಲಿ (ಕುಮ್ಮಾಳ. ೧೧–೧೩). [?]

ಏಗ್ಗು (ಕ್ರಿ). ಬೇಯು; ಸುಡು; ದಹಿಸು: ಒಳಗುಡಿದ ನಾರಾಡದೇಱಂ ನಂದದಿ ಹೊಗಲ ಬಳಪದೆಱಗೆಂಳಗೇಗೇಗುವಾವುಗೆಯು ಶಿವಿಯಂತೆ . . . ಸತಿಯಲಿಲು ಸೀಗೆಯೊಳಗಿಣ ಬಾಳಿಗೆಡೆಯೊಡುದು (ಜಡಕಾ. ೧೨–೧೩); ಏಗುವುದೇ ಕುಮಾರಿಯೆನಿಪ್ಪದ ದರ್ಪಕವಹ್ನಿಯಗ್ಗದೀ ಬೆಗೆಯೆನಿತ್ತೆ ನಿತ್ತ ಶಿಶಿರಾಧಿಕಮಾದುದಪಹಾರದೊಳ್ಪ್ರಿಯಂಬಾಗಿರೆ ಮಾ ಬ್ಜಿಂದ ಪಿತು ತಾಪಮದುದಿಲ್ಲಿಶಿಶಿರರ್ತುಂ (ಅಜ್ಜಕ. ೭–೬೪).

[<–ತೆಲು. ವೇಗು = ಹುರಿ, ವ್ಯಥೆಪಡು]

ಏಗ್ಗು 'ಏದ್ದು' ನೋ.

ಏಗುಱು (ನಾ). [ಕಾಮಶಾ](?): ಪೂಜಮಡದೊಂದು ಕಾಯ್ಪರಱು ಕೂಳ್ಳೆ ಪೊಗದಡೆಗಯಲ್ಲೆ ಮೂಱಲು ಮತ್ತಱ ಮುನ್ಸಿಯಲ್ಲೆ ನಾಲ್ಕು ನುಡಿ ಗೇಳದವೋಲಿರಲಯಲ್ಲಿ ಮರ್ವಮಂ ಕುಱಪಿಡಿದಾಱು ಬಚ್ಚಬಜಪಾದಿ ನೊಳೆಟಪಿದ್ದೆಯೆಂಱುಯೇಗುಱು ಪಲಲೊಂಬತದ್ರವರತಿತ್ತದೆ ಪತ್ತವು ಪೋದ ನಲ್ಮೆಗಳ್ (ಮಸ್ಮಪಿ. ೪–೧೩). [?]

ಏಗೆಡು (ಕ್ರಿ). ಏನು ಹಾಳಾಗು; ಏನು ನಷ್ಟವಾಗು: ಎನಗಱಿ ಯಾಕೆ ನಿನ್ಮೊಡನೆನಗೆಗೆಟ್ಟಪ್ಪುದಿಂದುಂ ಜೋಡಾಡಲ್ ಕೆಮ್ಮನೆ ನುಡಿ ದೊಡೆನ್ನ ಕಣ್ಮಂ ಮನಕ್ಕೆ ನಂದಿರ್ದ ನಿನ್ಮೊಳೆನಗೆಯಂಟೀ (ಪಂಚಾಾ. ೪–೬೮); ಏಗೆಟ್ಟತ್ತಿರದೆಳೆಯೊಂದಱೆಯಳ ಕೆಟ್ಟಾದೊಡೆ ತನಗೆ ಪರದ ಸುಖಮದು ಕೆಡುಗುಂ (ಧರ್ಮಾಭ್ಯು. ೫–೨೭); ಕೆಮ್ಮನೇಗೆಟ್ಟೆತ್ತೆಂಬ ವೊಲಟ್ಟ ಕೊಂಡಪಿನಂ ಮಾಯ್ಕಂತಕಂ ಪಾತಕಂ (ಜೀವಸಂ. ೧೦–೧೩).

[ಏ (< ಏನ್) + ಕೆಡು]

ಏಗೆಯ್, ಏಗಯ್, ಏಗೆಯು, ಏಗ್ಯೆಯು (ಕ್ರಿ). ಏನನ್ನು ಮಾಡು; ಏನುಮಾಡು: ಕಾಣತೇಗೆಯ್ದುಂ ತನ್ನ ದೋಷಮಂ ಕಾಣದಂತೆಂದುಂ ಕಣ್ಗಳ್ ತಮ್ಮ ಕಾಡಿಗೆಯಂ (ಕವಿಾ. ೧–೪೫); ಸಹೋದರ ವಿಯೋಗ ಗೋದ್ವೇಗಮೀಗೆಯ್ದುದೋ (ಅ ದಿ ಪು. ೬–೫೨); ಏಗೆಯ್ತಿರ್ದಪ ನೆಂದು ಕುತೂಹಲಂಬೆರಸು ಮುನ್ನಿನೆಡೆಗೆ ಬಂದು ನೋಡಿ ಕಾಣದೆ ವ್ಯಗ್ರ ಮನನಾಗಿ (ಕಾ ದಂ ಪೂ. ೨೨೨); ಮುಳಿದಾಂಪರ್ಧರಕೆಱೆಲ್ಲರಮರ್ಗೆ ಪೆಱರ್ದಿಲ್ಲೊಂದುಮೇಗೆಯ್ದರ್ (ಗ ದಾಯು. ೨–೧೨). **ಏಗೆಯ್ದ್**: ಈ ಗರುವಿಯ ಪಿಡುಬುರಿಗರೆವಿನಿನ್ನದೇಗೆಯ್ಯಬಲ್ಲಾದೆಂದೆನುತ ವೇಗ ದಿಬಪಟಿನಂಗಳ ಕವುಂವಿಲ್ಲನು (ಕುರಾಾಂ. ೭–೬೯). **ಏಗೆಯೆಂ**: ಪರ ಮನಂ ಮತ್ತೆ ಪೂಜಿಸದಾರೆಹೀಲಸೆಗೇಗುಮವಿದಕೆ (ಬಸವ. ೪೩–೩೭). **ಏಗ್ಯೆಯುಂ**: ತಿರುತಿರುಗಿ ಬಾಯಾರಾ ಬ್ರ್ಬ್ರಿ ಸವಳಿದು ಬೇವಸಂಬಡೆಯಂ ಕಂಗೆಡುತೆ ಮುಂದಗೆಯ್ಯಲೆಂದೆಡೆಸುತಿರಲು ಳೆಟ್ಟದಿರೊಳೇ ಮೆರೆವ ಹೂಡೋಂಟವೊಂದನು ಕಂಡೆನು (ಕವಿಾ. ೪೩).

[ಏ (< ಏನ್) + ಕೆಯ್ಯ್]

ಏಗೆಯು 'ಏಗೆಯ್' ನೋ.

ಏಗ್ಯೆಯು 'ಏಗೆಯ್' ನೋ.

ಏಗೊಳ್, ಏಗೊಳು (ಕ್ರಿ). ಅಂಗೀಕರಿಸು; ಒಡಂಬಡು; ಸಮ್ಮತಿಸು; ಒಪ್ಪು: ಕಂಟಿರೀತನ ನಲ್ಪಂ ಬಿಸುಡೆಂದೊಡಾ ನುಡಿಯನಾನೇ ಗೊಂಡೆನೇ (ಆದಿಪು. ೧೨–೩೭); ನಿಮ್ಮ ನಾಂ ಕಯ್ಯನೊಡ್ಡಿ ಬೇಡಿದೆ ನೆಂಬುದುಂ ಮುನೀಶ್ವರರೇಗೊಂಬುದುಂ ಯಱೋಧಭೂಮ್ಯಂ ಏಶ್ವಿತಾಂಶ ರಂಗೆಯಾಗಿ ಸಂತೊಸದಿಂ ನ ಜಾ ನ ಸಳ್ದೆ ಪೋ ದ ಳ್ (ಸುಕುಮಾ. ೧೧–೩೮ ವ); ಸಳೆತಂಬಂ ಜಿನಮುಂ ಹೊಯ್ ಸೆಳೆಯಿಂದಂ ಪುಲಿಯನೆಂಂ ದೊಡೇ?ಗೆಗೊಂಡು:ಮಹಿತಳವಾವ್ಯೆನೆಗಂ ಪೊಯ್ಲ ಪೊಯ್ಕಳೆಸರೆಂ ತಳೆ ದುದಿತ್ತ ಯಾದವ ವಂಶಂ (ಎಳ. III, ತಿರುಮ. ೧೦೬–೩ ; 1180 ; ಶಾಕಮ ೦. ೯೩೪ ನೋ); ಈ ಮದುವೆಗಾಸೆಗೊಂಡೊಡೆಮಾಮೊ ನೆಟ್ಟಿಗೆ ದುಷ್ಕರ್ಮರಥಕ್ಕಶ್ವಕೇಡನೆಗಾಮಿನೇಗೊಂಡೆನಾಗೆನೇ (ಪಾರ್ಶ್ವಪು. ೧೫–೧೩). **ಏಗೊಳು**: ಮೇಲೇಳ್ವಲ್ಲಿಲ್ಲ, ತನ್ನಂ ಜೊತೆಗೆ ಬನಕ್ಕೆಯ್ದ ರಾಮನೇಗೊಳುವನ್ನೆಗಂ (ಶ್ರೀರಾಮಾಾ. ೩೦–೩೪ವ).

[ಏ (< ಏನ್) + ಕೊಳ್]

ಏಗೊಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ಸಮ್ಮತಿಸುವಂತೆ ಮಾಡು; ಒಡಂಬಡಿಸು: ಕದಪಂ ಪೊಯ್ಯುನ್ದುದಕ್ಕೆಗೇಗೊಳಿಸಿ ತಿವುಳಿದಂ (ಮೈಅರ. ೧೯೪, ೬೫–೧೪; 1081). [ಏಗೊಳ್ + –ಇಸು]

ಏಗೊಳು 'ಏಗೊಳ್' ನೋ.

ಏಗೋತ್ತರ (ಗು). ಒಂದಕ್ಕಿಂತ ಹೆಚ್ಚಾದ: ಶ್ರೀ ಧಂಡಾರದ ಹನ್ನೆರ್ ಧಾನ್ಯಮುಂ ತಮ್ಮ ರಾಜ್ಯಮುಂ ಗೋಬ್ರಾಹ್ಮಣರಿಂ ಏಗಾದಿ ಏಗೋತ್ತರವಾಗಲು ಸಕವರ್ಷ ಸಾಸಿರದ . . . ಸೋಮವಾರದಲು ಸುಪ್ರತಿಷ್ಟಂ ಮಾಡಿದ ಕೊಟ್ಟಾರಂ (ಎಳ. V, ಬೇಲೂರು. ೨೦–೪ ; 1180).

[< ಸಂ. ಏಕೋತ್ತಕ]

ಏಚೆ (ನಾ). . ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಗೊಬ್ಬಗಡಿಯ ಭಪ್ರಯ್ಯನ ಳಲ ಕೆಸ್ಸಯ್ಯ ಕಟ್ಟುವ ಎಜದನೇಚಚ (ಎಳ. VIII, ಸೊರಬ. ೪೪–೧೩ ; ೪೧).

'ಆಚ್ಚೆ' ಪರಾ. [< ಸಂ. ಆದಿತ್ಯ]

ಏಚಿಗವುಡ 'ಏಚಿಗಾವುಂಡ' ನೋ.

ಏಚಿಗಾವುಂಡ, ಏಚಿಗವುಡ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಶಿಡುವಾಯಿಯ ತುಱುಗೊಳಿಳ್ ಬಿದಿರ್ಗಳದ ಏಚಿಗಾವುಂಡ ತಮ್ಮ ಕೆಳ್ವಿ (ಎಳ. XV, ಹೊಸ. ೧೫–೫ ; ೨೧೦) ; ಶ್ರೀಮತ್ಪೆರ್ವ್ವಯ್ಯನಲ್ಲಾಲ್ಬವುಂಡಗಳ್ಳು ಜ್ಞನ್ದ ಪೆರ್ಮ್ಮಡಿಗಾವುಂಡಂ ಏಚಿಗಾವುಂಡನೊಂಗಂಬಗೆ ಗಾವುಂಡನಾ (ಎಳ. IV, ಹೆಗ್ಗಡ. ೧೦೪–೧೩ ; 1037). **ಏಚಿಗವುಡೆ** : ಏಚಿಗವುಡನ ಮಗ ಹಿರಿಯ ಬೊಂಮಯ (ಎಳ. XVI, ಚಿಕ್ಕನಾ. ೫೦–೨೦ ; 1260).

[ಏಚಿ + ಗಾವುಂಡ (< ಗಾಮುಂಡ)]

ಏಚಿಬ್ಬೆ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾಕೆಯ ಹೆಸರು : ಕೇನಾತ್ಕರ್ಯಿನ್ನು ಕುಡುವಳೆ ದಾನಮನೇಚಬ್ಬೆಯತ್ತಿ ಮಬ್ಬರಸಿಯರುವೊಲ್ (ಎಳ. II, ಒಳ೪–೪೪; 1135).

[ಏಚಿ + ಅಬ್ಬೆ]

ಏಚಿಮ್ಮ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಬೆಳ್ಳಿಾಡೆವಳಕ ಏಚಿಮ್ಮನೂ ಎರೆವಾಸನೂ ಗೋಸಹಸ್ರ ಕೊಟ್ಟಿಲ್ಲೇನ್ (ಸೌಇಇ. XI–i, ೬–೪ ; ?).

[ಏಚಿ + ಅಮ್ಮ]

ಏಚಿಯ್ಕ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಸಂಧಿವಿಗ್ರ[ಹ] ಏಚಿಯ್ಕನುಂ (ಮೈಅರ. ೧೯೩, ೧೧–೩ ; ಸಂ. ೨೩೮ ಶತ) ; ಊರೊಡೆಯ ಮಾರಯ್ಯನ ಮಗ ಏಚಿಯ್ಕಬಿಜಿಯುಕೊಣ್ಣು ಪೆಗ್ಗರ್ಗಡೆ ಗುಣ್ಣಾಯ್ಕಂಗೆ ಕ್ಷಮೆ ಗೊಟ್ಟಿಸ್ತಿತಿಯೆನ್ತೆನ್ದೊಡೆ (ಎಳ. XI, ಹಿರಿಯೂ. ೧–೨೩ ; 975).

[ಏಚಿ + ಅಯ್ಕ]

ಏಟಿಕೆಪ್ಪೆ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾಕೆಯ ಹೆಸರು : ನೆಗಳ್ದಳೇಟಿಕೆಪ್ಪೆ ಭೂಮಣ್ಡಳದೊಳ್ (ತೆಲ. XVI, ಚಿಕ್ಕನಾ. ೭೫–೭೦ ?). [ಏಟಿಕೆ + ಅಪ್ಪೆ.]

ಏಟುಪೇಟು (ನಾ). ಮುಚ್ಚುಮರೆ : ನಮ್ಮ ನಾಯಕನ ಸತಿಯು ಎಷ್ಟೂ ಏಟುಪೇಟರಿಯದವಳು. ಯಾರಾದರೂ ಅತ್ತುಕರೆದು ಏನಾದರೂ ಪೇಳಿದರೆಲ್ಲಾ ಮರೆಯುವವಳು (ಕಾಳಕಾ. ೨೦). [ಏಟು + ಪೇಟು.]

ಏಟಿವಿಟಿ, ಏಟವಿಟ (ನಾ). ದಾಸನಾದ ವಿಟ; ಅಲ್ಪನಾದ ವಿಟ : ನಾನಿಲಿ ಏಟ್ಟುರಂ ನಿತಗನೇಟವಿಟಂ [ಪಾಠಾಂ. ನಾಟವಿಟಂ] ತುದಿಗೊದವಿ ಪಾಜಿ ನಿನ್ನಾತ ಗಡ (ರೇಲಾನ. ೩–೧೩೬). **ಏಟವೀಟಿ** : ಕಲಿಕಾಲ ಕರ್ಣನ ವಿನೋದದ ಬಾಗದ ದಿಕ್ಕಾರ್ಪ್ಪನಾಗಡಿನ ನಿಕ್ಕೃತ್ಯ ನಿರ್ಗ್ಗುಣ ನಿಕ್ಕೃತ್ಯ ನಿರಾಕರಣೆಯಿಲಿಯರಂ ಕಡು ಜಡರೆಂತು ಪೋಲಿಪರೆ ಧನ್ಯನೆನಿಪ್ಪ ವಟೋಗ್ರಗಣ್ಯನಂ (ಎಳ. IV, ಹೆಗ್ಗ. ೧೮–೭ ; ೧೦೭). **'ಆಟವಿಟ'** ಪರಾ. [ಏಟ್ಟು (< ಸಂ. ವೀಟ) + ವಿಟ]

ಏಟವಿಟಿಂಬರ್ (ಕ್ರಿ). ದಾಸವಿಟನಾಗು ; ಸೇವಕವಿಟನಾಗು : ಅಮ್ಮತಿದ ಕಂದಸಕ್ಕರೆಯ ಕೊಟಮುಮೆಲ್ಲಳ ಕೊಟಮುಂ ಸಮಾನಮೆಮ ವಲಮೊಲ್ಲದಕ್ಕಂ ಏಟವೀಟವಿಟಂಬರೆ ಕೊಟಮಂಪೋಗಮುಂ (ಕಾ ವ್ಯಾ ಮ. ೧೫೪). [ಏಟವಿಟ + ಬರ್]

ಏಟವೀಟ 'ಏಟವಿಟ' ನೋ.

ಏಟು$_1$, **ಎಟ್ಟು** (ನಾ). ೧. ಹೊಡೆತ ; ಪೆಟ್ಟು : ಒಬ್ಬರಿಗೊಬ್ಬರು ಏಕ್ಕರುಮಾ ದಿರುತ್ತು ಮೊನೆಗಳಂ ತೋರುತ್ತು ಯೇಟುಗಳಂ ತಪ್ಪಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತ ವ್ಯತ್ಯಾಸುರನು ಜೇತೇಂದ್ರನು ಕಾಳಗವಂ ಮಾಡುವಂತೆ ಕಾಣುತ್ತ (ಸೌಂದಿ. ೬೫೨–೧೯) ; ಹುರಿಯಿಗಳೇಟಿಂದಲೇಳುತಲಿರುವ ರಜವನು (ಶ್ರೀರಾಚ. ೫೦ ೨೮೫) ; ಕತ್ತುಗಳು ದುರ್ಗದವರ ಏಟನ್ನು ತಡೆಯಲಾದರೆ ದಿಕ್ಕ್ಕುಮಂಡಲ ಬಿಡದರಂ (ಚತ್ರಪ್ರ. ೫೩) ; ಈ ಮಾತುಗಳು ರಾಧಳ್ಳನ್ನು ಚಾಟಿಯಂ ಏಟಿನಂತೆ ಬಲವಾಗಿ ಪೋಯಿಸಿದವು (ಆದೋರೇ. ೬೫). ೨. (ಕರಾ) ಪಗಡೆಯ ಆಟದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ : "ಒಂದು ಜೂಜಾಟ" (ರಮಾಕಾಂ. ೧೧೯). **ಎಟ್ಟೈ** : (೪).

ಏಟುತಿನ್ನು = ಸೋಲು : 'ನಿನಾದೊಳ ಅಗಲಿ' ಪರೀಕ್ಷೆಯಲ್ಲಿ ಏಟು ತಿನ್ನುವುದು ಬೇಡ ! (ಆ ಮ. ೬೩.). **ಏಟುಹಾಕು** = ಹೊಂಚುಹಾಕು (?) : ಅಲ್ಪಸ್ವಲ್ಪ ಭೂಮಿಗಾಗಿಗಳನ್ನು ಆತಿಸುಲಭವಾಗಿ ದಕ್ಕಿಸಿಕೊಳ್ಳಬಹುದೆಂದು ಏಟುಹಾಕಿದ – ಅಣ್ಣಾ ವರದರಾಜಾರಾಯ (ಆತ್ಮಚ. ೩೩). [ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಮಲ. ಎಟ್ಟು ; ತೆಲು. ಏಟು]

ಏಟ್ಟು 'ಎಟ್ಟು' ನೋ.

ಏಟುಗಾರ (ನಾ). ಜೆನ್ನಾಗಿ ಹೊಡೆಯುವವನು ; ಗುರಿಕಾರ.
[ಏಟು + ಗಾರ. (< ಕಾಱಜ)]

ಏಟುಪಟ್ಟು (ನಾ). "ಜೂಜಾಟ" (ರಮಾಕಾಂ. ೧೧೪). [ಏಟು + ಪಟ್ಟು.]

ಏಟುಪಾವಡೆ 'ಏಟುಪಾವುಡೆ' ನೋ.

ಏಟುಪಾವುಡೆ, ಏಟುಪಾವಡೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಿರುದು ; ಒಂದು ರಾಜಚಿಹ್ನೆ. ॥ ರಾಜಾಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಗಿರ್ರನೆ ತಿರುಗಿಸುವ ಬಣ್ಣದ ವಸ್ತ್ರ : ತಮ್ಮ ಭುಜಪರಾಕ್ರಮದಿಂದ ಸಂಪಾದಿಸಿದ ಹಸುಮಧ್ವಜ, ಗರುಡಧ್ವಜ, ಮಕರಚಿಕ್ಕೆ, ಸತ್ತಿಗೆ, ಸೂರಿಪಾನ, ಜೋರಿ, ಏಟು ಪಾವುಡೆ ಮುಂತಾದ ಬಿರುದುಗಳಿಂದಲೂ... ವಾದ್ಯಗಳ ಧ್ವನಿಗಳಿಂದಲೂ ಆಸ್ಥಾನವು ಳಿಕ್ಕೊಳಿಸುತ್ತಿರಲು (ಮಹಾವಂ. I, ೩೪) ; ಹಾವುಗೆ ಏಟುಪಾವುಡೆ ಇವುಗಳನ್ನು ಪ್ರತ್ಯೇಕ ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ಪಿಡಿದುಕೊಂಡಿರುವ ಚೇಟಿಕಾ ಸ್ತ್ರೀಯರು (ಮಹಾವಂ. I, ೩೫). **ಏಟು ಪಾವಡೆ** : ಛತ್ರಚಾಮರ ಸೀಗುರಿ ಏಟುಪಾವಡೆ ಮಗಲ್ತ್ಯನಟಿಗೆ ಮುಂತಾದ ರಾಜಚಿಹ್ನೆಗಳು (ಭರೂಂಗ. ೩೬–೧೦). [ಏಟ್ಟು + ಪಾವುಡೆ.]

ಏಡ (ನಾ). ೧. ಕೆವುಡ ; ಬಧಿರ : "ಬಧಿರನೇಡಂ ಕವುಡನೆನಿಸಿಕ್ಕಿ (ಮಂಗರಾ. ೧೧೪–೫) ; ಕವಿತಾರಹಸ್ಯಮಂ ಸತ್ಕವಿಯರಿಗಾಗುವನೇಳ್ ಮೂಕನೇಡಂ ಜಡನೆಂಬವನಲ್ತಾಗುವೆ (ಆ ವಿ ಪ. ೧–೨೦). ೨. ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಕುರಿ ; ಕಾಡುಕುರಿ : ನೋಡು ಬೇಟೆವನ್ಯಲಿವೆ ಹರಿಕ್ರೀಡಾ ಖಡ್ಗ ಕುರಂಗಿ ಚಿತ್ರಕನೇಡ ಕಡವಮ್ಮಾವು ಸೈರಿಭ ಶರಭ ಸಾರಂಗ (ತೊರಣ. ೩–೧೦). ೩. ಕೆವುಡು ಹುಸು (?) : ಏಡಂ ಪೊಕ್ಕೊಡೆ ಚಿತ್ರ ವೃಷ್ಟಿ ಕುರುಡಂ ಮುಂ ಪೊಕ್ಕೊಡರ್ಥಕ್ಷಯಂ (ಆಟ್ಮಮ. ೯–೭). [ಸಂ.]

ಏಡಕೆ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಕುರಿ : ಜಂಗಮ ಏಡಕನೇಜಂ ಬರುತಿರೆಯರಸ ಪಿಂಗನದೇ ಗೂಳಿಯಂ ಮಾಡೆನಲು ಮಾಡಿದಂ (ಪ್ರಭುಶ. ೭–೭೧). [ಸಂ.]

ಏಡಕೆ (ನಾ). ಹೆಣ್ಣು ಕುರಿ : "ಏಡಕ – ಏಡಕೆ" (ಹೊನುಗ. ೧೦). [ಸಂ. ಏಡಕಾ]

ಏಡಮೂಕೆ (ನಾ). ೧. ಕೆವುಡ ಮತ್ತು ಮೂಕ. ೨. ಮೂರ್ಖ ; ನಕ್ಕ. ೩. ಕುರುಡ. [ಏಡ + ಮೂಕೆ]

ಏಡಿ$_1$ (ನಾ). ಒಂದು ಜಲಚರ ಪ್ರಾಣಿ ; ಎಸರು ; ನೀಳ್ಗೆ : ಏಡಿ [ಪಾಠಾಂ. ಎಸಡಿ] ಬರ್ದುಂಕಿದೆಂದೆಂದು ಮುಂದೆ ನಿಲೆ (ಪಂಚತಂ. ೪೫–೨) ; ಏಡಿ ಒಂದು ಆಜನ ತಲೆಯ ಏಡಿಸಾಡಿ ತಿಂದು ತೇಗಿ ಓಡಿಸಲ್ಲಿ ನೀರಕಂಡಿದು ಒಲೆಯ ಸೇರಲು (ಅವಕಂ. ೨೯೯–೧೩೧೯) ; ಏಡಿ ಮೊಸಳೆಯು ನೆಗಳು (ಸಂಭಾಷ. ೬–೨೫) ; ನಿನ್ನನ್ನು ನನ್ನ ಸಮಾಪದಲ್ಲಿರಿಸಿಕೊಂಡರೆ. . . ಏಡಿ ಗರ್ಭವಂ ಧರಿಸುವ ಹಾಗೆ ಹಾಪಾಬರುವುದು (ಕೃವಾ. ೭೬) ; ಹಾಡಿಗೆ ಹಾಡಿಲ್ಲ ಏಡಿಗೆ ತಲೆಯಿಲ್ಲ ಮೋಡ ಬಂದಲ್ಲಿ ಏಸಿಲಿಲ್ಲ (ಜನಗಿ. ೯೧). 'ಎಸಡಿ' ಪರಾ.

[ದೇ. ॥ ತೆಲು. ಎಂಡ್ರಿ, ಎಂಡ್ರಿಕ ; ತೋಲಾ. ನಾಯ್ಕ. ಎಂಡೆ ; ಪರ್ಜ. ಇರ್ದಿ ; ಗೊಂಡಿ. ಏಟಿಲ್]

ಏಡಿ$_2$ (ನಾ). ಕೆವುಡು ಹಸು (?) : ಏಡಿಯೊಳ್ಪಲ್ಲವ್ಯಕ್ಕಿ ಕರಿಯಾವಿ ಸೊಳಿಕಳ್ಳಿಟ್ (ಆಟ್ಮಮ. ೪–೪). [< ಏಡ ?]

ಏಡಿಕಾಯಿ (ನಾ).=ಏಡಿ : "ಕುಳೀರಕ್ಕೆ ಕರ್ಕಟ – ಈತ ಏಡಿ ಪೆಸರುಗಳು ಅಂದರೀರುಬೆಳ್ಳಿಗಳಲ್ಲಿರುವಏಡಿ[ದಿ] ಕಾಯಿ,ನಳ್ಳಿಗಳು" (ನಿಘಂ೩೬. ೬೪). [ಏಡಿ + ಕಾಯಿ (< ಕಾಯ್). / ತೆಲು. ಎಂಡ್ರಕಾಯ]

ಏಡಿಸಾಡು (ಕ್ರಿ). ಅವಹೇಳನ ಮಾಡು ; ನಿಂದಿಸಿ ಮಾತನಾಡು ; "ಸತ್ಕಾಯಿಸು" (ಶಬಗಿ. ಕೋಶ) : ಏಡಿ ಒಂದು ಆಜನ ತಲೆಯ ಏಡಿ ಸಾಡಿ ತಿಂದು ತೇಗಿ ಓಡಿಸಲ್ಲಿ ನೀರಕಂಡಿದು ಒಲೆಯ ಸೇರಲು ಹಾಡಿ ಹೊಗಳಿ ಹರಸಿಕೊಂಡು ಮಾಡಲೊಲ್ಲ ಮತಕಗಳನು ನೋಡಮೋಡ ಮೊಲ್ಲ ಗಾಡಿಕಾಡನು (ಆದಿಪು. ೨೪೯–೧೩೧೯). [ಏಡಿಸು + ಆಡು.]

ಏಡಿಸು, ಎಡ್ಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಅವಹೇಳನ ಮಾಡು ; ನಿಂದಿಸು ; ಹೀಯಾಳಿಸು : ಮುಂದೆ ಬಂದೇಡಿಸುವಂತಿರಾಡಿದುದೊಂದು ಮರುಳ್ ಫಣಿರಾಜಕೇತುವಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೩–೩೪) ; ಮುನುಮೊಗಮಾಯ್ತು ಮೊಗಂ ಕಾಲ ಸುತ್ತುಗಂ ಪೋಯ್ತು ಪಲ್ಲಳ್ಳಕ್ಕಾಡಿದುವೇಡಿಸುವಂತಿರ್ದಪಿನ್ನಂ ಬಿಸುಡಿರಿ ನೀವಶ್ವ ಪಿನ್ನು ನಿರ್ಲಜ್ಜೆಯಂ (ಅಪಭ. ೩–೧೦೦) ; ಮುಸಿ ವಿನಕೆಯೊಳ್ ಕೂಡಿದವೆಂದೀ ನುಡಿಯದರೇಡಿಪರೆ ಪಿನಯವಂದಿರ ದೇವರಿಂದಿಂತಂ (ಎಳ. IV, ಪಾಗಮಂ. ೧೪–೧೧ ; ೧೧೪) ; ಮಾಡಿದೆ ನೆಂಬುದು ಮನದಲ್ಲಿ ಹೊಕ್ಕಿದರೆ ಏಡಿಸಿ ಇಡಿಕ್ಕು ಶಿವನ ಮಂಗರ (ಬಸವ. ೨೬೪) ; ಬೇಡಿದ್ಯೆಯೊರುಗಳ ಕೊಡುಯೆನಲೇಡಿಸಿದಳ್ವೆ (ಶ ನ್ಯಾ ಗ. ೫–೧೬) ; ಬಂಜೆಯೆನುತೇಡಿಪಂತಿರ್ದಿನ್ನಿರಿಸೋ ಪಿಳ್ಳೆಯಂ ಮುದ್ದುಗೆಯ್ಯುಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೮–೫). **ಎಡ್ಡಿಸು** : "ನಿಂದಿಸು, ಗೇಲಿಮಾಡು" (ಹಾಸಕೋ. ೨೪). **'ಏಳಿಸು'** ಪರಾ.

ಎಡ್ಡಿಸು(ದ್ವಿರುಕ್ತಿ): ಸುಂದರಳ್ಳ ಆ ಗಾಗ ನನ್ನನ್ನು ಬಹಳ ಕೆಣಕಬೇಕು. ನನ್ನ ಹೊಟ್ಟೆಯೊಳಗಿನಿಂದ ವಿಷೋ ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳಬೇಕೆಂದು ಎಡ್ಡಿಸಿ ನೋಡಬೇಕು (ವೈ.ಜ. ೬೧೬). [? + –ಇಸು]

ಏಡಿಹುಣ್ಣು (ನಾ). ದುರ್ಮಾಂಸ ಬೆಳೆದು ಕೊಳ್ಳುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ವ್ರಣ, —ರೋಗ; ಅರ್ಬುದ; ಕ್ಯಾನ್ಸರ್ ರೋಗ: ತಾಳಿರುವ ದೇಹಭಾಗವನ್ನು ತಿಂದು ಹಾಕಿ, ಮತಿಯಲ್ಲದೆ ಹರಡುತ್ತ, ತೆಗೆದುಹಾಕಿದಲ್ಲಿ ಮತ್ತೆ ಮತ್ತೆ ಬೆಳೆಯುತ್ತ ಹೋಗುವ, ಕೆಟ್ಟಹುಣ್ಣು; ಏಡಿಹುಣ್ಣು; ಅರ್ಬುದ ರೋಗ (Cancer. ೨೦೪೭).

[ಏಡಿ ? + ಹುಣ್ಣು (< ಪುಣ್)]

ಏಡು1 (ನಾ). ಸಮಯ; ಕಾಲ(ಶ). 'ಇಯಾಂಡು', 'ಮೊನೆಯೇಡು' ಪರಾ. [?. / ತಮಿ. ಆಣ್ಡು = ವರುಷ; ತೆಲು. ಏಡು = ವರುಷ]

ಏಡ್ಮು (ನಾ). ೧. ಕೊಳೆ; ಕಲ್ಮಷ; ಜೊ ಕ್ಯ ಳಿ ಕೆ (?): ಕಡುಬಿಸಿಲೊಳ್ ಈಂಗಿ ಬೆಮರುಜ್ಜಿ ಸಮಂತು ಜಿಗಿಲು ಮೆಯ್ಯೊಳವಡೆಯೊಳ ಮೇಡು ಕೂಡೆ ಕೊರೆಬಾದುಂಗಿಗೆಡೊಳಿರ್ದ ವೆನ್ನ ಳಂದರ್ದಿಱಿದೊಡೆ (ಕೀರ್ತಿತ. ೬–೧೧೨). ೨. "ಗುರುತು, ಮಚ್ಚೆ" (ಜಾತಕ. ಪರಿ. ೬): ಆ ಲಗ್ನಮನೆಕತು ಗ್ರಹಮಾಲೀಕತಿಪಯವಕತೆ ಮೆಯ್ಯೊಳೇ [ಕಾಣಾ. ಲೆಕ್ಕ]ಡು ಡಕ್ಕುಂ ದುಷ್ಟಸಾಲುಗಳಮಿಪಕು ಗ್ರಹಮಾ ಲೆಕ್ಕದಲೇ[ಕಾಣಾ. ಲೆಕ್ಕ]ಡು ಬೆನ್ನಲಾ ಪಕುಗಳ್ಯಂ (ಜಾತಕ. ೫–೫). [?. / ತಮಿ. ಏಡು = ದೋಷ]

ಏಡೂಳ್ (ನಾ). ಎಲುವು ಗಳನ್ನು ಟ್ಟು ನಿರ್ಮಿಸಿದ ಗೂಡೆ: "ಏಡೂಳಂ – ಕಟ್ಟಿಯಾಗಿಯುವುದಕ್ಕೂ ಕನ್ನಾಕೊರೆಯುವುದಕ್ಕೂ ಅಸಾಧ್ಯವಾಗಿಯೂ ಇರುವಂತೆ ಗೋಡೆಯೊಳಗಿಡಲ್ಪಟ್ಟ ಎಲುವಿನ ಗೂಡೆ" (ವಿದ್ಯಾಂತ. ೪೮). [ಸಂ.]

ಏಣ್, ಏಣು (ನಾ). ಅಂಚು; ತುದಿ; ಮೊನೆ: ಏಣುಂಟು (ಕಮಲ. ೬೯ ಪ್ರಯೋ). ಏಣು: ದಿಕ್ಕುಗಳೇಣು ಮುಱಿಯಲು ಹೊಳ್ಳಿಸುವ ಏಲುಜಾಡುರುವಕ್ಕೆ ಲಜ್ಜಿತು ಲೋಕದ ಧನುರ್ಧರ (ಅನ್ಕಾಳ. ೯–೧೬); ವಜ್ರವನ್ನು ವಜ್ರದಿಂದಲೇ ತಿಕ್ಕಿ ಸುಣುವುಮಾಡುವರು ಅಥವಾ ಅದಕ್ಕೆ ಏಣುಗಳನ್ನು ಮಾಡುವರು (ಮುಂಬು. ೬–೪೪).

[ದೇ. / ತಮಿ. ಏಣ್, ಏಣಿ; ಮಲ. ಏಣು]

ಏಣ (ನಾ). ಗಂಡು ಜಿಂಕೆ; ಎರಳೆ; ಹುಲ್ಲೆ: "ಕರಿಣಂ ಕುರಂಗಂ ಮೃಗಮೇಣಮೆನೆ ಹುಲ್ಲೆಯಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೪೪–೧೦); ನೋಡ ಆ ಏಣಮಂ, ಹಿಡಿಯ ಬಾ [ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೨೩೭–೧೩೫]. [ಸಂ.]

ಏಣಗೋಣ 'ಎಣಗೋಣ' ನೋ.

ಏಣಗೋಣತನ (ನಾ). ಕೊಂಕು ಮಾತು; ಗರ್ವದ ಮಾತು: ಸುಡರತ್ಕದೊಂದೆಸಳಮಂ ಪುಕ್ಕಾಂಗನಾರ್ಕಳೊಳ್ಕಳಗೊಂಡಾಡುತ ವೇಣಗೋಣತನದಿಂ ಮಾತಾಡುತಂ ರಾಗದಿಂ ಸುಖಿಪುತ್ತಿಪ್ಪವರಂತಿ ರಾರ್ಹತರದೇನೆಗೆಯ್ದುತಂ ಬಲ್ಲರೆ (ಸಮಪ. ೬–೬೯).

[ಏಣಗೋಣ (< ಏಣಗೋಣ) + –ತನ]

ಏಣಧರ (ನಾ). ಜಿಂಕೆಯನ್ನು ಧರಿಸಿದವನು; ಚಂದ್ರ. [ಸಂ.]

ಏಣಧರಧರ (ನಾ). ಚಂದ್ರನನ್ನು ಧರಿಸಿದವನು; ಶಿವ: ಏಣಧರಧರ ಸೇವೆಯಧಿಕ (ವಿಕ್ರೆತ. ೪–೧೯೭). [ಸಂ.]

ಏಣಧರಮೌಳಿ (ನಾ). ತಲೆಯಲ್ಲಿ ಚಂದ್ರನನ್ನು ಧರಿಸಿದವನು; ಶಿವ: ಏಣಧರವಮೌಳಿ ನಿಮ್ಮುಡಿರೇಣುವನಾಂ ನಿರಪೆಣಿಕಾಂಕುಶೊಂಡಿಹಸುಖಮಂ ಮಾಣದೆ ಕೊಡು (ಕಂಕಾಂ. ೩೩). [ಏಣಧರ + ಮೌಳಿ (= ಮೌಲಿ)]

ಏಣನಯನೆ (ನಾ). ಜಿಂಕೆಯ ಕಣ್ಣಿನಂತಿರುವ ಕಣ್ಣುಗಳನ್ನು ಉಳ್ಳವಳು: ಮಾಣದಾಳ್ದು ಮೂಡಿ ನಿನ್ನ ಏಣನಯನೆ ಕಮಲವದಪ ಕಾಹೆನೆಂತೆ ನುತ್ತಿ (ಜಸವ. ೧೨–೧೩). [ಸಂ. ಏಣನಯನಾ (ಏಣ + ನಯನ + –)]

ಏಣನಿಭಾಯತೇಕ್ಷಣೆ (ನಾ). ಜಿಂಕೆಯ ಕಣ್ಣಿನಂತೆ ಅಗಲವಾದ ಕಣ್ಣುಗಳನ್ನುಳ್ಳವಳು: ಏಣನಿಭಾಯತೇಕ್ಷಣೆ ಳೇಳು ಪಾರ್ವಕಿ ಬಾಣ ಪಂಚಶರ ಕುಸುಮಶರಿಸಿ (ಸೊಬಸ. ೬–೩೦).

[ಸಂ. ಏಣನಿಭಾಯತೇಕ್ಷಣಾ (ಏಣನಿಭ + ಆಯತ + ಈಕ್ಷಣ + –)]

ಏಣಲಾಂಛನ (ನಾ). ಜಿಂಕೆಯನ್ನು ಗುರುತಾಗಿ ಉಳ್ಳವನು; ಚಂದ್ರ. 'ಏಣಲಾಂಛನೆಲಾಂಛನ' ಪರಾ.

[ಏಣ + ಲಾಂಛನ]

ಏಣಲಾಂಛನೆಲಾಂಛನ (ನಾ). ಜಿಂದ್ರನನ್ನು ಧರಿಸಿರುವವನು; ಶಿವ: ಪ್ರಾಣದಾನವಧೀಯಲಳವರೇ ಕ್ಷೋಣಿಯೊಳಗಿಂತಾಂಕಿಗಾದೊಡೆ ಏಣ ಲಾಂಛನೆಲಾಂಛನಂಗಂ ತಾಪದರಿದಿನಲು (ಜಸವ. ೬೨–೪೮).

[ಏಣಲಾಂಛನ+ ಲಾಂಛನ]

ಏಣವಳಿಕೆ 'ಎಣವಳಿಕೆ' ನೋ.

ಏಣವಾಹನ (ನಾ). ಜಿಂಕೆಯನ್ನು ವಾಹನವಾಗಿ ಉಳ್ಳವನು; ವಾಯು: ಎನ್ನುರಸಂ ಕಂಸದೇವಂ... ಈ ಬಾಣದಿಂದೇಣವಾಹನನ ಪೀ ಪರಕುವಂ ಗಿರಿಕಬಂಧುವನೀ ಕೂಲದಿಂ ಪೀಲಲೋಹಿತನಂ ಗೆಲ್ವಂ (ಜಗಂ. ೬–೨೪ ಪ); ರಣದೊಳ್ ನಿಂದಿರ್ಪವನೇಣವಾಹನನಂ ಪವಮಾನಂ (ಗಿರಿಕ. ೬–೬೨). [ಏಣ + ವಾಹನ]

ಏಣಾಂಕ (ನಾ). ಜಿಂಕೆಯನ್ನು ಗುರುತಾಗಿ ಉಳ್ಳವನು; ಚಂದ್ರ: ಏಣಾಂಕ ಗಗನಪಿರೂಢಂ ತಾ ಪುಟ್ಟಿದ ತಾಣವ ನೋಡುವಂದದಲಿ ಕೇಣ ವಿಲ್ಲದೆ ಶಕಲಿಳಿವಂತೆ ಮತಿ ಪಂಚಶರಾಣ ಪೀರೊಟ್ಟಿದೊಳ್ ಬಿದ್ದ (ನೋಚಕ. ೧೧–೨೮). [ಏಣ + ಅಂಕ]

ಏಣಾಂಕಜೂಟ (ನಾ). ಚಂದ್ರನನ್ನು ಜಟೆಯಲ್ಲಿ ಧರಿಸಿದವನು; ಶಿವ: ಜಗತ್ಪಾಣಾತ್ಪಪ್ರಸ ಯ ಕಶದೇಣಾಂಕಜೂಟ... ವರಮಂ ಹೃದಯಕೊಣ ಜಲಜಾರ್ಕ ಕಲ್ಯಾಣ ನಿರ್ವಾಣಪ್ರದ (ಉದ್ಭದೇ. ೫–೬೧). [ಏಣಾಂಕ + ಜೂಟ]

ಏಣಾಂಕಧರ (ನಾ). ಚಂದ್ರನನ್ನು ಧರಿಸಿದವನು; ಶಿವ: ಈ ನುಡಿಗೆ ಏಣಾಂಕಧರ ಮಚ್ಚ ಳದಿಪ್ಪ ಧ್ಯಾನಿಪೆ ಮತ್ತೆ ಬೇಡಿಸೆ (ಕ್ರೌಧಾ. ೩–೪೩). [ಸಂ.]

ಏಣಾಂಕಾಂಕೆ (ನಾ). = ಏಣಾಂಕಧರ: ಹೊಸಿಸಿ ಪಿಜ್ಜುಸುರಿದೊಡದ ನಾಲಿಪುದೇಣಾಂಕಾಂಕನವಗಿಸ್ಸೀ ಸುಡು ನಾಡಲಿತನವಿದನಿತೆ ಮಾನ ಏಧನಂ ಮನದನ್ನೆಯೊಳು ಮಾ ಣದೆ ಮುಱುತ್ತವಿತ್ತಂ (ಉದ್ಭದೇ. ೬–೬೩). [ಏಣಾಂಕ + ಅಂಕ್ಕೆ]

ಏಣಾಂಚಿತಧರ (ನಾ). = ಏಣಾಂಕಧರ: ಏಣಾಂಚಿತಧರ ಜವತೂಣಾ ಶರಣಜನಸ್ರಾಣಾ (ಉದ್ಭದೇ. ೪–೩). [ಸಂ.]

ಏಣಾಕ್ಷಿ (ನಾ). ಜಿಂಕೆಯ ಕಣ್ಣಿನಂತಿರುವ ಕಣ್ಣುಗಳನ್ನುಳ್ಳವಳು: ಪೊರ್ದಿದೊಡೆರೇಣಾಕ್ಷಿಯರಂ ಸರಾಗಮಾಗದುದುಂಟೇ (ವಕ್ಷ್ಮಪು. ೭–೫೮).

[ಏಣ + ಅಕ್ಷಿ (ಏಣ + ಅಕ್ಷಿ + –)]

ಏಣಿ1(ನಾ).೧.ನಿಚ್ಚಣಿಕೆ: "ಅಧರೋಹಣೀ ಪ್ರಶ್ರೇಣಿಯೆನಿಸಲೇಣಿಯಳ್ಕುಳ್" (ಮಂಗರಾ. ೫೯–೧೨); ಕಡಲ ಗುನ್ನಾಸರೆಯುಲುಂ ದಿವಕ್ಕೆತರಲೇಣಿಯಂ ಸಮೆಯಿಸುಂ ವಲಂ ಬಾಜ್ಞೆಯೆಂಬವೊಲ್ ಬೆಳೆದು ಕಿಂದಿರಿಸುವ ಗರ್ವಿಲ್ಲಿಯುಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೧೪೩); ಶಿಖ್ಯಂಬ್ಬರು ಬಂದು ಮಧ್ಯರಾತ್ರಿಯೊಳಂ ಅಸ್ಮಮರಿಂ ಮಾಡಿದೊಂದೇಣಿಯಂ ತಂದು (ವಾಗೀಶ. ದೇ. ೨೫೯–೨) ; ಜ್ಞಾನವಲ್ಲಾ ಪರಮತತ್ವದೊಳೇಣಿಯಲ್ಲಾ ಮುತ್ತಿಗೇಱುವ ನಿಮ್ಮ ಬಸವಣ್ಣ (ಬಸವ. ೩೭–೪೯); ಹಿಂಱು ಹಿಂದಿನರೇಣಿಯ ಮೇಲೇಱಿ ಮುಂಕೊಂಡುಬರುವ ರಿಪುಬಲವ ಖಂಡಿಸಿ (ಕಂಪ್ರ. ೧೪–೬೦); ಬೆಂಕೆಯನ್ನುಕೊಂಡೊಯ್ದು ಏಣಿಯ ಮೂಲಕಳ ಕೆಳಕ್ಕಿಳಿದಳು (ದೇವೀಚಾ. ೩೭).

೨. ಎಲೆಕೊಯ್ಯುವಾಗ ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಏಣಿಯ ಮೇಲೆ ಹಾಕುವ ತೆರಿಗೆ : ಉಗುರಮೂಸೂರ್ವ್ವರುವಿರ್ದ್ದು ಏಣಿಯಕೊನ್ದು ಪಣಮಂ ಬಿಟ್ಟರು (ಸೌಇ. XI-ii, ೧೪೨-೪೦ ; 1103) ; ಏಣಿಯಲು ಅರ್ವ್ವನಾಶಂವ್ವಾರ್ಕ್ಕ್ರಶಾರಂಬರಂ ಬಿಟ್ಟರು (ಸೌಇ. XI-ii, ೧೭೨-೪೪ ; 1121) ; ಸಮಸ್ತ ಕೊಯ್ಲಾಗಲೆಲ್ಲಮು ಪೆತ್ತ ಕಾಜರು ದೇವರ್ಗ್ಗೆ ನನ್ನಾ ದೀನಾರಿಗೆ ಏಣಿಗೆ ಬಿಟ್ಟ ಧರ್ಮ್ಮ ಏಣಿಗೆ ಸಾಗ (ಸೌಇ. IX-i, ೧೪೧-೬೫ ; 1136). [ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಮಲ. ತುಳು. ಏಣಿ. / ಸಂ. ಶ್ರೇಣಿ]

ಏಣ್ಮೆ (ನಾ). ಹೆಣ್ಣುಜಿಂಕೆ ; ಹರಿಣಿ : ಮಾಣದೆ ನೀನದನಂದು ತದೇಣೀ ಲೋಚನೆಯೊಕೊಂದು ದಿನದೊಳ್ ವನದೊಳ್ ನಾನಾ ಬಿಟ್ಟು ಕರಂ ಕಣ್ಮಾಜದೆ ನೀಂ ಕ್ರೀಡಿಸುತ್ತುಮಿರಲ್ (ವೀಮಪ. ೬-೫೩).

[ಸಂ. ಏಣೀ]

ಏಣಿತುರುಬು (ನಾ). ಹೆಂಗಸರು ಕೂದಲನ್ನು ಗಂಟುಕಟ್ಟುವ ಒಂದು ರೀತಿ : ಓರಣವಾಗಿ ಬಾಚಿಕೊಂಡು ಹಿಂದೆ ಕಟ್ಟದ ವೀಣತುರುಬಿನ ಹಿಂದೆ ಕಮಲಂತಹ ಒಂದೇ ಒಂದು ಬಂಗಾರದ ಹೂ (ಹಬ್ಬುಬ. ೬).

P 'ವೇಣಿ' ಎಂಬುದು ಏಣಿ ಆಗಿರಬಹುದು.

[ಏಣ್ಮೆ + ತುರುಬು (< ತುಜುಂಬ್ಬು)]

ಏಣಿದೀನಟಿಗೆ (ನಾ). ಏಣಿಯ ಎರಡು ಮಗ್ಗುಲಲ್ಲೂ ಸಿಕ್ಕಿಸಿರುವ ದೀಪಗಳ ಸಾಲು (೪). [ಏಣಿ + ದೀವಟಿಗೆ]

ಏಣಿಮಲೆ (ನಾ). ಒಂದು ತೆರಿಗೆ (?) : ಮಳದ ಮಾಟಕ್ಕೆ ಬರಸಕ್ಕೆ ಏಣಿಮಲೆ ಪಣವ್ವನ್ನು (ಇಂ. ೧೫೪೮, ಹಾಸಗಲ್. ೨೨೪-೪೦ ; ?).

[ಏಣಿ + ಮಲೆ ?]

ಏಣು 'ವಿಣ್' ನೋ.

ಏಣುಬಾಳೆ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಬಾಳೆ : ಸೊಣ್ಣಬಾಳೆ, ಏಣುಬಾಳೆ ಎಂದು ಈ ಪ್ರಕಾರ ಹಲವು ವಿಧವಾದ ಬಾಳೆಯ ಉಲಗಳುಂಟು (ಕೃಷಿಪ್ರ. ೧೫೬).

[ಏಣು ? + ಬಾಳೆ (< ಬಾಜೆ)]

ಏಣೆ (ನಾ). = ವೀಳೆಯ : ಮಳೆ ಬಂದೊಡಿಕೆ ಏಣೆಯ ಬೆಳೆಯ ಸಾಮಗ್ರಿಗಳನ್ನೆಲ್ಲ ಸಿದ್ಧಪಡಿಸಿ ನೇಜಿನೆಟ್ಟು ಪುನಃ ಗಟ್ಟಳ್ಳಿ ಮರಳುವ (ರಕ್ತಚ. ೧೧).

[?]

ಏಣೆಲು (ನಾ). (ಕರಾ) ಮುಂಗಾರಿನ ಬೆಳೆಗೆ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟದ್ದು : ಕಾನಸುತ್ತಿರುವ ಹೊರಗಣ ಜಾವಡಿಯಲ್ಲಿ 'ಏಣೆಲು' ಬೆಳೆಯ ಬತ್ತದ ರಾಶಿ ಹರಡಿತು (ಬಬ್ಬಿಹಿ. ೬). [← ತುಳು. ಎಣೆಲ್]

ಏಣ್ಪಾ (ನಾ). ತಂದೆ (?) : ಪತ್ತ ಪರಿಹಾರಾನ್ ಪತೀವಾನುಗ್ರಹ್ಮೀಯೊನ್ ಪರಿಹಾರದಿಂದೀಗ್ಗನಂ [ವಂ] ಮಕ್ಕಳಂ ಕಾಣ್ಬಿಂತೆ ಕಾಣ್ಮೆಂಬುದು ಶಾಶ್ವತಮಂ (ನೀತಿವಾ. ೧೯-೧೩). [?]

ಏತ್ತ್, ಯಾತ (ನಾ). ೧. ಮೇಲೆ ಏರುವಿಕೆ : ಏಱುತಕ್ಕೆ ಏತಂ ; ಓದಿಂಗೆ ಓತಂ (ಕವಿದ. ೨೦೯ ಪ್ರಯೋ). ೨. (ಬಾವಿಯಿಂದ) ನೀರನ್ನು ಮೇಲೆತ್ತುವ ಸಾಧನ : "ಱುರಿಱುಂದಿ ಮಾನಂಗಿಯಾಕರ್ಷಯೇತವ್ವ" (ಕುಂಗಾರಾ. ೧೨೫-೧೯) ; ನೆಗಱ್ತಿಯ ಸೆಟ್ಟಿ ಲಕ್ಷಣಯ್ಯನೆನೆ ಯಿಪ್ಪುದಿನ್ನಿವಳೆ ಬಚ್ಚಿಯೊಳೀತಮನಿನ್ನು ಪತ್ತು ಗದ್ದಿನ ಪೊಸವೊನ್ನ ಏತ್ತನ್ (ಸೌಇ. XX, ೫೫-೨೯ ; 1082) ; ಇವಂಬುದಿಂಕಱಪಿದಂಬರ ನಂದನಕ್ಕೆತಮೆತ್ತುವಲ್ಲಿ ಗಜಯೋಗಲಂ ಕಡಲ ಗುಗ್ಗ್ರಸಾರಯ್ಯಲುಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೧೯೩) ; ಏತ ತಲೆವಾಗಿದರೇನು ಗುರುಭಕ್ತ್ಯನಾಗಬಲ್ಲುದೆ (ಬಸವ. ೧೨೫) ; ಜಳಕಾತಪ್ಪದ್ಯಯಮೇತಮತ್ತಿದಪುವಂಘೋಣಾಗೆಂಬಂತೆ (ಅನಂಪು. ೭-೩೩) ; ಕಿತ್ತುಬುರಿ ಕವಳದ್ಯೋಣಿಗಳೊಡೆದಿದಿರಿನೇತಗಳ ... ಬನದಲಿ ದೀದಿವರಿದಾಡಿದನು ಕಲಿಹನುಮ (ತೊರಾ. ೫-೪-೧೪) ; ಏತದಿಂದ ಎಳೆದು ನೀರನ್ನು ಗದ್ದೆಗೆ ಸುರಿಯ ಬೇಕಾಗಿಲ್ಲ (ತುಗು. ೨೪).

೩. ಬತ್ತವನ್ನು ಕುಟ್ಟಲು ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಒಂದು ಸಾಧನ : ಬತ್ತ ಕುಟ್ಟುವಾಗ ಏತವನ್ನು ತುಳಿದೂ ತುಳಿದೂ ತೊಡೆ ನೋಯುಶ್ತಿದೆ (ರೂಢಿ). **ಯಾತೆ** : ೨. ಯಾತದ ಜಾಟಾಭರದ ಕೂರಿಯಂತೆ ಭವಪಾಶದಲ್ಲಿ ಬಿದ್ದು ಭ್ರಾಸಿಯಾದ ಮತ್ತೆ ನನಿಗನ್ನೆ ತೇಜಃ ಭಾವಮೋ (ಮೋಕಾಮಾ. ೪೪-೩೦೦) ; ಯಾತದ ಮೇಲೆ ಹೋತಮೇವುದ ಕಂಡೆ (ಪುರಂದ. ೩-೧೦೨) ; ಯಾತ ತಲೆ ತೂಗಿದರೆ ಪಾತಾಳದ ನೀರು ಬಂತು, ತಾತ ತಲೆ ತೂಗಿದರೆ ಪಗಡಿ ಬಿತ್ತು (ಗಾದೆ). ೩. ತರಂಗಿಣಿ. ಮಾತಂಗಿನಿ ಎಂಬ ಭಗಿನಿಯಂಬ್ಬರು ಒನಕೆ ಯಾತವನ್ನು ತುಳಿಯುತ್ತಿದ್ದಾರೆ (ಕಮಳ. ೧೩೬).

[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಏಱ್ಱ ; ಮಲ. ಏತ್ತ ; ತೆಲು. ಏತ]

ವಿತ್ತ (ನಾ). ಚಿತ್ರವಿಚಿತ್ರವರ್ಣ ; ಮಿಶ್ರವರ್ಣ : "ಚಿತ್ರ, ಕಿಮ್ಮಾರ, ಕಲ್ಮಾಷ, ಶಬಲ, ವಿತ್ತ, ಕರ್ಬುರ ಇ ನಾನಾವರ್ಣಗಳುಳ್ಳ ಚಿತ್ರ ಬಣ್ಣದ ಹೆಸರು" (ಸಿದ್ಧಾಂಜ. ೪೫). [ಸಂ.]

ವಿತಕೋಲು (ನಾ). ವಿತದಲ್ಲಿ ಬಾನಿಯನ್ನು ಸೇರಿಸಿ ಕಟ್ಟಿರುವ ಕೋಲು (೪).

[ವಿತ್ತ + ಕೋಲು (< ಕೋಲ್ಮ್).] / ತಮಿ ವಿಜ್ಞಕ್ಕೋಲ್]

ವಿತರಹ (ನಾ). ಯಾವತರಹ ; ಯಾವ ರೀತಿ : ಸುರವ ಮಳೆಯ ಸುಸುವಿದ್ದರೆ ಹಯುರ್ರಿದರಿ ಅವರೆತರಹದಲ್ಲಿ ನೀರುವರಂಟ್ಟು ರಾಮ ನಾಥ (ಪೀಪಾಪ್ರ. ೧೧೫-೬೧). [ವ್ಯ (< ಏನ್) + ತರಹ]

ವಿತಹಾಳು (ಕ್ರಿ). ೧. ವಿತವನ್ನು ತುಳಿ ; ವಿತವನ್ನು ಎತ್ತು. ೨. ಒಂದು ವಿಧವಾದ ದಂಡನೆ ವಿಧಿಸು : ಬಗಳು ಕಱೂರಿಶಿಕ್ಷೆಯನ್ನು ವಿಧಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. ಒಂಟಿಕಾಲಿನಲ್ಲಿ ನಿಂತುಕೊಳ್ಳುವುದು, ಟೊಂಕಕಾಲು ವುದು, ವಿತಹಾಳುವುದು, ಭರಂಗಿ ಮಣೆಯಲ್ಲಿ ಉಳಿತುಕೊಳ್ಳುವುದು (ಕುರುಕಾ. ೬೮). [ವಿತ್ತ + ಹಾಳು (< ಪಾಯ್ಮು)]

ವಿತಿಪ್ಪೇತಿ (ನಾ). ಸರವಿ ವಿರಸ ; ಅನುಕೂಲ ಪ್ರತಿಕೂಲ : ಶಿಷ್ಟೋಂದೂಟ ತಗೊಳ್ಳೀ ; ಗಂಡಹೆಂಡತಿರ ವ್ಯವಹಾರ ತಗೊಳ್ಳಿ ; ವಿತಿಪ್ಪೇತಿಗಳ ಲ್ಲದ ಪ್ರಪಂಚದ ವ್ಯವಹಾರವೇ ಇಲ್ಲ (ಅಮಾಸಾ. ೮೩).

[ಸಂ. (ವಿತ + ಪ್ರೇತಿ)]

ವಿತ್ತ (ನಾ). [ವ್ಯಾಕ] ವಿ ಎಂಬ ವರ್ಣ : ಮೊದಲಿತ್ತಕ್ಕೆಳ್ಕುಮುಮತ್ತ ಮೊಳೋತ್ತಮುಮಸಿವ ದೀರ್ಘಮುಂ ಜರಯುಕ್ತ್ಯ ದ ವಿಧಿಯಂ ಧಾತುಗೆ ಭಾವದೊಳಳ್ಕುಂ ಧಾತು ಏಜದೆ ಭಾವಮುದಕ್ಕುಂ (ಕವಿದ. ೨೧೩).

[ಸಂ.]

ವಿದಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ಮೇಲುಸಿರುಬಿಡುವಂತೆ ಅಟ್ಟುಸಿಕೊಂಡು ಹೋಗು ; ಆಯಾಸಗೊಳ್ಳುವಂತೆ ಬೆನ್ನಟ್ಟು : ಆತವ ವಿದಟ್ಟಿಸ್ತುಂ ಪಂಕಪ್ಪ ಮಮದೇವನ ರಥಕ್ಕೆ ತನ್ನೇಱಿಬಾದನೆಯನೆಸೆದು ನೂಱುವುದುಂ (ಮುಹಾಗೇ. ೫-೫೦ ನ). [ವಿದು + ಅಟ್ಟು]

ವಿದು$_1$, ವಿಗ್ಗು (ಕ್ರಿ). (ಆಯಾಸದಿಂದ) ಮೇಲುಸಿರುಬಿಡು ; ಬರು ಸಾಗಿ ಉಸಿರಾಡು ; ತೇಕು : ದನವಿಂದೆದುತಿಹುದನು ಕಂಡು ಕಸಳರ ಗೊಂಡು (ರಾಮಾಸಂ. ೬-೨-೬೧) ; ಏದಿಸುರಿದಿಂತು ದಿವ್ಯಹರ್ಷವೇಶಮಂ (ಗಿಳಿಂ. ೭-೭೭) ; ವಿದುತ್ತ ತೇಕುತ್ತ ಅಲ್ಲಿ ಬಂದು ತಲುಪಿದ ಸುರೇಶ (ಆಪೋಕ. ೯೩). **ವಿಗ್ಗು** : ವಿಗ್ಗುತ್ತ ತೇಕುತ್ತ ಘಾಟಿಯ ಏರಿ ಹತ್ತಿದ ಬಾಬುಶೆಟ್ಟರ ಎತ್ತಿನಗಾಡಿ (ಮೂಕರಾ. ೧೧೪). [?]

ವಿದ್ದು (ನಾ). ಮುಳುಹಂದಿ. 'ವಿದುಪಂದಿ' ಪರಾ.

ವಿದಿನಮುಳ್ಳು = ಮುಳುಹಂದಿಯ ಮುಳ್ಳು : "ಶಲ, ಶಲಲ-ವಿದಿನಮುಳ್ಳು" (ಗಂಗಾಮಾ. ೩೦೪). [?. / ತೆಲು. ವದು./ ಸಂ. ಸೇದಾ]

ವಿದುಪಂದಿ (ನಾ). = ವಿದ್ದು : ವಿದುಪಂದಿ (ಕವಿದ. ೬೫ ಪ್ರಯೋ).

[ವಿದ್ದು + ಪಂದಿ]

ವಿದುಮುಳ್ಳು (ನಾ). ಮುಳ್ಳು ಹಂದಿಯ ಮುಳ್ಳು (ಸ್ಯಾಂಡರ್).
[ವಿದ್ಮು + ಮುಳ್ಳು (< ಮುಳ್)]

ವಿದುಮ್ಮಗ (ನಾ). = ವಿದ್ಮು (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [ವಿದ್ಮು + ಮ್ಮಗ]

ವಿದುಸಿರು, ವಿದುಸರು (ನಾ). (ಆಯಾಸದಿಂದ ಬಿಡುವ) ಮೇಲುಸಿರು; ಬಿರುಸಾದ ಉಸಿರಾಟ: ಎದೆ ಈಗ ಹೊಯ್ದುಕೊಳ್ಳಲಾರಂಭಿಸಿತು. ವಿದುಸಿರು ಬಂದಿತು (ರಂಗಣಾ. ೨೨೩); ವಿದುಸಿರು ಬಿಡುತ್ತಾ ಹೆಗಸಿನತ್ತ ಬಂದ (ಹೊ ಸ ಶ್ರೀ. ೬೪). **ವಿದುಸುರು**: ಉರ್ ಉರ್ ಎನ್ನುತ್ತ ವಿದುಸುರು ಬಿಡುತ್ತ ನಡೆಯುಸ್ತಿದ್ದ (ಅನಾಥ. ೧೦೫); ಆಯಾಸದಿಂದ ವಿದುಸುರು ಕರೆಯುತ್ತಾ ದಿಮ್ಮಿ ಕೊಂಡನು (ಜೋಡಿಪ. ೭೬).
[ವಿದ್ಮು + ಉಸಿರು/ಸು (< ಉಸಿರ್/ಸ್)]

ವಿದುಸುರು 'ವಿದುಸಿರು' ನೋ.

ವಿದೊರೆತು (ನಾ). ಯಾವ ಬಗೆಯದು; ಯಾವ ಯೋಗ್ಯತೆಯುಳ್ಳದು; ಎಂತಹುದು: ಹೋಡಕರಾಜರಿರ್ದತೆಱನೆನೆನೆಮ್ಮಸ್ಯಾಖ್ಯಾಪ್ತರಾವ ವಿಕಾತಂಗಳಕೊಱರೇದೊರೆತು ತಾನೆಮ್ಮುಯ್ಯನೈಶ್ವರ್ಯಂ (ಪಂಪಭಾ. ೬-೧೫). [ವಿದ್ಮು (< ವಿನ್ನ್) + ದೊರೆತು (< ದೊರೆಯದು)]

ವಿಧ (ನಾ). ಕಟ್ಟಿಗೆ; ಸೌದೆ; ಉಡುಗಱ್ಬು. [ಸಂ.]

ವಿಧಿತ (ಗು). ಬೆಳೆದ; ಅಭಿವೃದ್ಧಿ ಹೊಂದಿದ. [ಸಂ.]

ವಿಧೆ (ನಾ). ಏಳಿಗೆ; ಅಭಿವೃದ್ಧಿ. [ಸಂ. ವಿಧಾ]

ವಿನ್$_1$, **ವಿನು** (ಸ). ಪ್ರಶ್ನಾರ್ಥಕ ಸರ್ವನಾಮ; ಯಾವುದು. ℙ ಇದರ ವಿಭಕ್ತಿಗಳು. ವಿನ್ನ್, ವಿನು; ವಿನಂ, ವಿನನ್ನು; ವಿತರಿಂದ, ವಿತಱಿಂದ, ವಿತರ್ಕ್ಕೆ, ವಿತಱ್ಕ್ಕೆ, ವಿತರ್ಕ್ಕೆ, ವಿತಱ್ಕ್ಕೆ, ವಿಕೆ, ಯಾಕೆ; ವಿತಱತ್ತಣಿಂ, ವಿತರ, ವಿತಱ, ಯಾತರ; ವಿತರಲ್ಲಿ, ವಿತಱಲಿ, ವಿತಱಲ್ಲಿ, ವಿತಱೞಿಗ್, ಯಾತರಲ್ಲಿ: ಕೇಕೋಯ್ದುನ್ನತಿವಶ್ಯಕ್ಕೆಲಮತಱಜ್ಞೆಗಮ್ಮ, ಳಕಮ್ಮೊರನಂ ಬಾಲೇ ಪೆರ್ಗೊರವಂ ಸಮೂಹಿ ನೆಱಿದೊನ್ (ವಿಕ್ರಾ. II, ೨೨-೩ [ಇಂ. ಪ್ರ. ೧೦೦]; ವಿನಂ ಕಂಡಿರಾರುಳ್ಪದ ನುಳ್ಳಂತೆ ಪೆಟ್ಟೆಯಪ್ಪೆಡೆ ನಿನಗೆನ್ನಾಣೆ (ಪಂಚಾಗ. ೪೬-೨೪); ಅಂತವ ರಿಂ ಪುಟ್ಟಲೇನಾಗುಮುಮೇನೊ ತೀರ್ದಪುದೆ (ಪಂಪಭಾ. ೪-೨೯); ತಮ್ಮಜ್ಞಶಮಿದೇತಕೆಂದು ಗುರುಸಂಕಲ್ಪಮಂ ಮಱೆದು (ಕಾ ದ ಭೂ. ೫೪೪); ತಾನೇನಂ ಬೇಡಿದೆಂತೊ ಬೇಡಿದುದಂ ಕುಡುವುದು ಭೂಪಿಯೇ (ಧರ್ಮಾಮೃ.೧-೧೨); ವಿನೇತಜ್ಞಿಶಿಲಾಮಾದಿಯೊಳಾ ಜಿಗಜ್ಜಿ ಚತುರ್ಥಿಗಳ್ಕುಮೀತರ್ಕಿಕೆಂಬೀ ನುಡಿಯೇತ ಜ್ಞಾ ಪ್ರಕ್ಕೆಯಂ ತಾನೆಳ್ಕುಂ ತತ್ವತ್ರಿತಿಯೆ ಮೊದಲಾದುವಱಿಳಿಳ್ . . . ಪ್ರಥಮಗೆ – ಅಂದಿನ ನಿಜಭುಜವಿಶ್ರಾಂತಮೀನಾದುದು . . . ಗತಿಯಂಬಡೆದೇತಜಾತನೆ . . . ಚತುರ್ಥಿಗೆ – ವರ್ತಿಗೆ; ವಿಕೆ: ವಿತರ್ಕಿ ಮುಖನೆಂದು ನೊಂದು ನುಡಿದಂ . . . ಕೃತಿಯಾದಿಗೆ – ವಿತಱಂ, ವಿತತ್ತಣಿಂ, ವಿತಱ, ವಿತ ಜೊಳ್ (ಕವಿದ. ೧೧೨, ಕ್ರಯೋ). **ವಿನು**: ವಿನೞೋದಿ ವಿನೇೞೀ ವಿನ ಮಾಡಿಯೂ ಫಲವೇನು ನಿಮ್ಮವರೊಲಿಯುವನ್ನಕ್ಕೆ (ಜಿನ ವ. ೨೯೬); ಗಡಣಾಸ್ತೀರ ಗುಣವೇತಕ್ಕೆ (ಸೋಮೇಶ. ೭೩); ಪೊಯ್ದುಂಗೆಜಲುತೇತಕ್ಕೆ ಪೊಯ್ದ ಪಿನ್ನೆನ್ನುಣ್ಣಾಣ್ಮಕ್ಕಳುಂಡಂಬರದೊಳೆಯುವ ಶಿವನಿಡೆಯೊಳಿರ್ದು (ಜಿನಪ. ೫೦-೭); ಧಾರಿಧನುವಿದ್ದೇನು ಹೋಗಿ ತೊರೆದಲಿ ಫಲವೇನು ಕೈದುಗಳಾರನಂಜಿಸಲಾ ಪವಾಹವರಂಗ ಮಧ್ಯದಲಿ (ಕಬ್ಬಾ ಕ. ೫-೭); ನುಳ್ಳಭಿಮತವದೇನಿಂ ದರಸ ಬೆಸಗೊಂಡ (ತೊ ರಾ. ೧-೫೧); ಏನು ಮಾಡಿದಿರೇನು ಭವ ಹಿಂಗದು (ಪುರಂದ. ೨-೧೦ ಪಲ್ಲವ); ಬಡವನೀತನೇನಕೆ ತನ್ನ ಹುಟ್ಟು ಬಡಗಿಯು ಕೆಲಸದಿಟ್ಟು ಹೊಗದರ್ಮವಂ ಸಾರ್ವನೆಂದು (ಗೊ ಲ್ಲೂ ಶಾ. ೨-೬); ಬಾಲಳಿರ್ಬ್ಬಿದ ಬಾಲಿದ್ಯಾತರ ಜನ್ಮ ಬಾಡಿಗಿ ಎತ್ತು ದುಡಿದಂಗ (ಗಡಕಿ. ೧೦೬); ಇಕ್ಕುವವರಿಗೆ ಇಕ್ಕದರೆ ಮಕ್ಕಳಿಗೇನು (ಗಾಡಿ).

ವಿನೆ, ಯಾಕೆ ℙ ಇದು ಪ್ರಶ್ನಾರ್ಥವನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಅವ್ಯಯದಂತೆ ಪ್ರಯೋಗವಾಗುತ್ತದೆ: ವ್ಯಾಕುಳನಲ್ಲದನೇಕೆ [ಪಾಣಾಂ. ಕ] ವಿವೇಕ ಬ್ಯಹಸ್ಪತಿಯ ನಗರಮಂ ಪುಗುತರ್ಪಂ (ಕವಿರಾ. ೧-೬); ಮೂ ಜಂತಿಗಳ ಬಸಿಜೀಕೆ ಪಾಯ್ವೆಯೆನೊತ್ತಿ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೯೯ ಪದ್ಯ); ಏನ್ನೆನೇಕೆ ಕಾಷ್ಕಳುಟಂ ಬಡಿದನೆಬ್ಬಾ (ಪಜ್ಜಾರ. ೭೬-೧೬); ಏನಾಗರ್ತೇನೆಂದೆಬೇ ಬಂದೆಯೊಂದೊಡೆ (ಪಂಪಭಾ. ೬-೧೪); ಬಕ್ಕಿದ ಕೆಜಸಿಯೊಳಗೆ ಬಲೆಯೇಕೆ (ಶುಷ್ಕಾಪ್ರೋ. ೧-೬); ಇನ್ನೇಕೆ ಚಿಂತೆ (ಅವಿತ. ೧೬-೪); ಯಾಕೆ ನರ್ದಯನಾದೆ ಎಲೊ ದೇವನೆ (ಪುರಂದ. ೪-೬೪ ಪಲ್ಲವಿ); ಜೂಡಾಡುವವಗೆ ಜಂಗಮದ ಸುದ್ದಿ ಯಾಕೆ (ಗಾಡಿ). ವಿತಱಜಮಂ = ಯಾವ ರೀತಿಯದು; ಎಂತಹುದು: ಕೀಳುಜಾತಿಯ ಮನೆಯ ಲುಂಬುದು ಮೇಲೆ ತಂದೆಯ ತಲೆಯನರಿವುದು ಜಾಳಿಯೇ ಧಳ್ಳರಿಗೆ ಧಳ್ಳರ ಧಕ್ಕೆ ವಿತಱದು [ಪಾಣಾಂ. ಯಾತಱದು] (ಬಸವ. ೨೮-೬೧). ವಿತಱವ = ಎಷ್ಟರವನು: ಗಿರಿತನಂ ಭಜಿಸಲ್ಕೆ ಮೌಳಿಯೊಳಿರುತ ಮಿಹಂಗಳಿಷ್ಟವರ್ಗಿಕ್ಕರ ಸಮಯವತಿಗಳಕನೆಂದೊಡೆ ಯಿತಱತಱವ (ಬಸವ. ೪೬-೪೬). ವಿನಾನುಂ = ಏನನ್ನಾ ದರೂ: ಅವಧರಿಸಿ ಮನದೊಳೀನಾನುವನಾಗಳ್ಳನ್ನಿ ನುದಿಯಲೊಡರಿಸಿ (ಕಾವಿಂಶಾ. ೨೪೭); ಮೋಕ್ಷದ ಸುಖದಿಂದೇನಾನುಂ ಕುಂದುಗುಮದು ತಾನೆನೆ ಬಚ್ಚಿಸುವನಾವನದಲ್ಲಿಯ ಸುಖಮಂ (ಅವಿತ. ೬-೪೬); ದೊಡ್ಡ ವಿದಱಿಸೊಳೇನಾನುಮುಳ್ಳೊಡಂ ಪ್ರಿಯದಿಂ ತಿರ್ದುವುದು (ಕವಿದ. ೪ ಪರಿಶಿ); ಇವರ ತಾತಂಗೇನಾನುಂ ಕಾಪಮಿತ್ತರೆಂದು ತಳಮಳಗೊಂಡು (ಅಯ್ಯ ತ. ೧೩-೧೧). ವಿನಿಲ್ಲೆಂಬಲ್ಲಿ = ವಿನುಂ ಇಲ್ಲ ಹೇಗೂ ಇಲ್ಲ: ವಿನಿಲ್ಲೆಂಬಿಲ್ಲದೆಯೇ ಜನ ನಲ್ಲದ ಅಪವಾದ ಕೊರಿಸುತ್ತಿರುವಾಗ (ಶುಷಾಂ. ೯೯). ವಿನುಂಟಾದ = ವಿನಿದೆಯೆಂ ಅದನ್ನೆಲ್ಲ; ಇದ್ದದ್ದನ್ನೆಲ್ಲ: ಚತುರಗಡಿಗೆ ನೆಟ್ಟ ಗಡೀಕಲ್ಲನ ವಳಗುಳ ಯೇನಂಟಾದ ಸರ್ವಸಾಂಮ್ಯವನೂ (ಎಳ. VII, ಶಿವವಿ. ೬-೧೭ ; 1671). ವಿನೊಂದು = ಯಾವುದೇ ಆಗಲಿ: ಏನೊಂದುಕಾರ್ಯಮುಮುಂ ನಾಂ ಪೊಣಿಗಿರ್ಪುದೂ ನೋಡು ತಿರ್ಪುದೆ ಸಾಲ್ಗುಂ (ಪಂಚತಂ. ೩-೪).

[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ವಿನ್; ಮಲ. ವಿನ್, ವಿನ, ವಿ, ವಿ; ತುಳು. ದಾನೆ; ತೆಲು. ಏಮಿ; ಕೊಡ. ಎನ್ನೀ; ಕೋಲಾ. ಎನನ್; ನಾಯಿಕ್ಕಿ. ತ್ತಾ ತಾಕಿ; ಪಜ್ಜಿ. ಎತೆ, ಎತೆನ್ ; ಗದಬ. ಎನಾ, ಏನ; ಕು ಇ. ಅನ್; ಕುವಿ. ಎನ; ಕುರು ಖ್. ಎಂದ್ರ್; ಮಲ್ತೊ. ಇಂದ್ರಿಳ್; ಬ್ರಾಹುಳಿ. ಅನ್ನ್]

ವಿನ್ನ್ 'ವಿನ್' ನೋ.

ವಿನೆ (ನಾ). ಪಾಪ: ತಾಕಿಂದುವರೆಗಮೊದವಿಬೇನಂಗಳ್ಳಳ್ಳಿ . . . ನರಕತಿ ಬಱಿಳ ದಿಕ್ಕೆಯಂ ಕೈಕೊಂಡಂ (ಯಶೋಧ. ೪-೭೬); ವಿನಾಪರಾಶಬದ ಬಾನಾಥಬಾಂಧವ ಸದಾ. ನಾರದಬ್ರೀಯಂ ಜ್ಞಾನಾಧಿಕಾರ ಕರುಣಾನಾಥ ಮುನಿವರಥ್ಯಾನಾದಿಗಮ್ಯಜಯ (ಗುರುಜಾ. ೧-೪).
[<ಸಂ. ವಿನಸ್]

ವಿನಸ್ಸಂಕಾನ (ನಾ). ಪಾಪಗಳ ಸಮೂಹ: ವಿನಸ್ಸಂತಾನಮೆಂಬುಂ ಕಿಡಿ ನಿಱಗುಣಮೆಂಬುಂ ಮೊಗದೊಡೇಱಿ ಮೆಯ್ಯುದೇನಾನುಂ ಕುಂದೆ . . . ಗಣನಾತೀತರಾಗಿರ್ದ ಮುಕ್ತಿಶ್ರೀ ನಾಥರ್ ಸಿದ್ಧರಾತ್ಮಂಶಿಕಸುಖ ಪದವೀಸಿದ್ಧಿಯಂ ಮಾಜ್ಕೆ ನಮ್ಮೊಳ್ (ಸಂಂತಾಮ. ೧-೨).
[ಸಂ. (ವಿನಸ್ + ಸಂತಾನ)]

ವಿನು 'ವಿನ್' ನೋ.

ವಿನುಜಾರಿಗೆ (ನಾ). ಒಂದು ಔಷಧಿಗಿಡದ ಹೆಸರು: ರಾಮಿ, ಮುಳಿಡಕ, ಮುಳುತ್ತೆ, ವಿನುಜಾರಿಗ (ಮೈಟಾ. ೪೯-೪೦). [?]

ಏನೆನ್, ಏನೆನ್ನು (ಕ್ರಿ). ಏನೆಂದು ಹೇಳು; ಏನೆಂದು ಕರೆದುಕೊಳ್ಳು: ಕೃಷ್ಣಯ ರೂಪಂ ಕಂಡು ಬೆಗಡ್ಕಂಬಟ್ಟು ಸಾಮಾನ್ಯೆಯಲ್ಲ ಪೀನಾರ್ಗೇ ನೆಂಬೆಯೆಂದು ಬೆಸಗೊಳೆ (ಕಂಪ ಭಾ. ೮-೫೫ ಪ); ಆತನ ವಿಶಾಸ ವದನೇನೆಂಬೆನೆಸಿದರಲು ನೂತನ ವಿಶಾಸದಿಂ ಗಿರಿಜೆ ವಾಮಬೊಳಿರಲು (ಬಸರ. ೧-೬). **ಏನೆನ್ನು** : ವರಸುತ್ತಿತ್ರನೆನವುದೇನೆಂಬೆ (ಕಂಪ ವಿ. ೩-೨೩). [ಏನ್$_1$ + ಎನ್$_1$]

ಏನೆನ್ನು 'ಏನೆನ್' ನೋ.

ಏನೋಹರ (ನಾ). ಪಾಪವನ್ನು ನಾಶಮಾಡುವವನು: ಜ್ಞಾನ ಬೀಜಂ ಭೋಗ ಮೋಕ್ಷದಮಸಂದಿಗ್ಧಮೆನೋಹರಂ ಪರಮಪದ ವಾಯುರಾಡೋಗ್ಯವಾಸಿ (ಪಡ್ಮಕಾ. ೧೧-೧೨೪). [ಸಂ.]

ಏಪರಿ (ನಾ): ಯಾವರೀತಿ; ಹೇಗೆ: ರೂಪಿಸಿ ಪರಾರ್ಥ ಬಂದುದ ಲಿಂಗಕೆತ್ತು ತಾನಾ ಪ್ರಸಾದವನ್ನಲಿದೆಲ್ಲೆಂಬ ಭಕ್ತನಿಂದೇಪರಿಯನರ್ಪಿತವ ನೆನೆಯಬಹುದೇ (ತಿವಗಿ. ೯-೨೫೧); ಜನನಿ ರಕ್ಷಿಸಿಯಾದಡಕಟಾ ತನಯನೇಪರಿಯಿಂದೆ ಬಾಳ್ವನು (ಬಸವ. ೧೫-೧೩). [ಏ(< ಏನ್$_1$) + ಪರ್ಕ್]

ಏಪಿ (ನಾ). ಮಹಾಗಣ ಜಾತಿಗೆ ಸೇರಿದ, ಭಾರವಾದ ಒಂದು ಮರ (ಕ). [?]

ಏಪೊತ್ತು 'ಏವೊಟ್ಟುಂ' ನೋ.

ಏಪೊತ್ತುಂ 'ಏವೊಟ್ಟುಂ' ನೋ.

ಏಪೊತ್ತು 'ಏವೊಟ್ಟುಂ' ನೋ.

ಏಪೊಳ್ತುಂ 'ಏವೊಟ್ಟುಂ' ನೋ.

ಏಪೊಪ್ಪು 'ಏವೊಟ್ಟುಂ' ನೋ.

ಏಪೊಪ್ಪುಂ 'ಏವೊಟ್ಟುಂ' ನೋ.

ಏಬಂಡ, ಏಭಂಡ (ನಾ). ೧. ಯಾವ ಸರಕು; ಯಾವ ವಸ್ತು. ೨. ಏನು ಪ್ರಯೋಜನ; "ಏನು ಲೆಕ್ಕ" (ಪಂಚಭಾ. ಕೋಶ): ಆ ಸಮುದ್ರಮಿಗ [ಖಾಶಾಂ. ಮೇಂ]ಬಂಡಮೆ ಪಾಯ್ದೊಡಂದು ನಿಜ ಸಾಯಕ ದೊಳ್ ಬರಿಡಿಟ್ಟು ಕಪ್ಪಮಂ ಕೊಂಡಪೆವುಂಕೆ ಲಂಕೆಯ ವಿಧಿಷಣನಂ ಪರ ಸೈನ್ಯಕ್ಕೆ ಭೈರವಂ (ಪಂಪಭಾ. ೬-೬೩). **ಏಭಂಡ** : ೨. ಖಂಡಿತಮಲ್ಲದಿಪ ಧನಮೆಬಂಡಂ (ಪಂಕಾಮಾ. ೬-೧೨೬). **ಏಭಂಡ** : ೨. ಖಂಡಿತಮಲ್ಲದಿಪ ಪರಮಹಿಮಂಡಲಧವತಾಪತ್ರಸಂಪದಮೆನಗೇಭಂಡಮದಮೊಲ್ಲೆ ನೊಲ್ಲಂ (ಗದಾಯು. ೫-೫೩); ತನ್ನ ತೋಳ್ಗಳೇಭಂಡ ಮೆ ನು ತ್ತೆ ಮಾಂಕರಿಪತಗ್ಗದ ಹೈಹಯನಂ ಸುರಿದ್ದಿಷಂ (ಜಗವಿ. ೧೮-೮೨). [ಏ (< ಏನ್$_1$) + ಬಂಡ್$_2$]

ಏಬರಾಸಿ, ಎಪ್ರಾಸಿ, ಎಬರೇಸಿ, ಎಪ್ರಾಸಿ (ನಾ). ಅವಿವೇಕಿ; ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಬಾರದವನು: ಛೀ ಏಳಿ ಏಬರಾಸಿ (ಬೀಡಬು. ೧೩೭). **ಎಪ್ರಾಸಿ**: "ಎಪ್ರಾಸಿ – ಎಬಡ; ಹುಚ್ಚ" (ಕಾಪಕೋ. ೨೫). **ಎಬರೇಸಿ**: (ಉಕ್ಕ). ಎಬರೇಸಿ ನಮ್ಮ ದರವೆಸಿ ಕಂಡಿರಾ (ಗಾದಿ). **ಎಪ್ರಾಸಿ**: (ಕ). [?. / ತಮಿ. ಏಪ್ಪರಾಸಿ; ತುಳು. ಎಬುಳಂತೆ; ತೆಲು. ಎಬ್ಬರಾಸಿ, ಎಬ್ರಾಸಿ = ಅಸಹ್ಯವಾಸಿ ಅರುವವನು, ಕೊಳಕ]

ಏಬಾರ್ತೆ 'ಏವಾಟ್ತೆ' ನೋ.

ಏಬಿಜ್ಜೆ (ನಾ). ಯಾವ ವಿದ್ಯೆ: ಏ ಪಬ್ಬವೆಸಗುವವೇದಬ್ಜೆಗಳ ಕಲ್ಪನೇಪಸ ಜಾತ್ರೆಗೆಯ್ದುವನು ಆ ಪರಗಳ ತಿಳಿದಬಲ ಗುಣಂಗಳೇಪೊಳ್ತುವೊಲ್ದಣಿ ಸುವುದು (ಚಕವ. ೬-೧೫೭ ಸಾಂಗತ್ಯ ೨೩). [ಏ (< ಏನ್$_1$) + ಬಿಜ್ಜೆ$_1$]

ಏಬಿಸನ (ನಾ). ಏನು ಅಪ್ಪಣೆ: ಬಾಯುತುಂಬ ಮಾತನಾಡಿ ಬಗುವುದು ಏಬಿಸನೆಂದು ತಮ್ಮರಿಗಿ ಮ ಚ ರಿಗಿ ನೋಡಿ ಮಾಡುವುದು ಭಕ್ತಸ್ಥಲ (ಬಸವ. ೮೬೪). [ಏ (< ಏನ್$_1$) + ಬಿಸನ]

ಏಭಂಡ 'ಏಬಂಡ' ನೋ.

ಏಮೆನ್, ಏಂ, ಏನ್, ಏನ್ (ಅ). ಮೆಚ್ಚುಗೆ ಆಶ್ಚರ್ಯ ಮೊದಲಾದುವನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಅವ್ಯಯ: ಶ್ರವಿದ್[ನ]ಳಿರ್ಕಳೆತ್ತು ಖಡಿರೂನ್ನತಮಾಗಿ ದೆಂಗಿಸೀನುಂ ಚತುಸ್ಸಮುದ ದೇವತಾಸಾಲಯಮೊಪ್ಪುಗುರ್ (ವಿಕ. XIII, ೬೨-೬೩; ೫೩೦). **ಏಂ**: ಏಂ ನಡೆದುದೊ ಕೊರ್ಬಡೆ ಗಂಗೆಯು ತಡಿವಿಡಿದೆರಡನೆಯ ಗಂಗೆ ನಡೆವಂತಾಗಳ್ (ಅವಿತು. ೧೩-೬೪); ಶಾಂತಿ ಪುರಾಣಮೇಂ ಕರಂ ನವರಸಮೇಂ ಸಮರ್ಥಯುತಮೇಂ ಮೃದುಬಂಧ ನಮೇಂ ಪ್ರಸನ್ನಮೇ (ಶಾಂತಿತ. ೧-೬೭). **ಏನ್ನ್**: ಏನ್ ! ಪೇಟ್ಟೆ ಪೇಟ್ಟೆ ಏನ್, ಮುತ್ತಟ್ಟೆ, ಭೋರಂ ! (ಅಕ್ಕಾ. ೧೦-೧೯೬). [< ಏನ್$_1$]

ಏಮಾತು (ನಾ). ಏನು ಮಾತು; ಇನ್ನೇನು ಮಾತು; ಪೊಡೆ ಮಾತೀ ಕೂಸಿನಂದಮಿತಾತ ಪೆಸರುಂ ಛಲಮನೆ ಪೋಗಿಸೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧-೧೨೮); ಕಾಮದುಬ್ಬರವಲ್ಲಿ ಕೊಪದಬ್ಬರವಲ್ಲಿ ಏಮಾತೊ ರೋಧ ಮೋಹಂಗಳೂಳಿಗವಲ್ಲಿ (ಪಂಭರ. ೧೦-೬೨). [ಏ(< ಏನ್$_1$) + ಮಾತು$_1$]

ಏಮಾರಿಕೆ (ನಾ). ಮೋಸ; ಮೋಸಹೋಗುವುದು: ಊರ್ಮಿಗೆಯ ವದನವು ಏಮಾರಿಕೆಯುಂದಲೂ, ಅಸಮಾಧಾನದಿಂದಲೂ ಏಸಿ ತಗುಲಿ ಬಾಳೆಯ ಎಲೆಯಂತೆ ಬಾಡಿತು (ಮೊಗ್ಗ. ೪೧). [ಏಮಾರು + –ಇಕೆ]

ಏಮಾರಿಸು (ಕ್ರಿ). ಮೋಸಗೊಳಿಸು; ವಂಚಿಸು; ಬಂಬಯಾಗಿ ಮೇಯುತ್ತಿದ್ದ ಮೇಕೆಯನ್ನು ಏ ಮಾರಿಸಿ ಹಿಡುಕೊಂಡು ಹೋಗಿ (ಕಥಾಮಂ. ೩೫). [ಏಮಾರು + –ಇಸ್ಸು]

ಏಮಾರು (ಕ್ರಿ). ೧. ಮೋಸಹೋಗು: ಆ ಜಳು ಇಂಥದುದರಲ್ಲೆಲ್ಲ ಏಮಾರುವ ಹಾಗಿರಲಿಲ್ಲ (ಮೂಲಾಸ. ೧೫೧). ೨. ಳು ಪೆ ಕ್ಷಿಸು; ಅಲಕ್ಷಿಸು. 'ವೇಮಾಱು' ಪಠಾ.

ಏಮಾರಿಹೋ:ಗು = ಮೋಸಹೋಗು: ಆಗಲೆ ಇವಳು ಈ ತಂತ್ರ ಮಾಡಿದಂತೆ ತೋರುತ್ತಿದೆ. ನಾನು ಏಮಾರಿಹೋದೆ (ಮಧುಸಂ. ೧೧೬). [ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಏಮಾಱುಂ = ಮೋಸಗೊಳಿಸು, ವಂಚಿಸು; ತೆಲು. ಏಮಾಱು = ಉಪೇಕ್ಷಿಸು, ಅಲ್ಲಕ್ಷ್ಯಮಾಡು]

ಏಯ್$_1$ (ಕ್ರಿ). ಎಸೆ; ಬಿಡು; ಹೊಡೆ (ಕ). [<–ತೆಲು. ಏಯು, ಏಯ್ಯು ವೇಯು]

ಏಯ್$_2$ (ಅ). ಕೆಳದರ್ಜೆಯವನನ್ನು ಸಂಬೋಧಿಸುವಾಗ ಬಳಸುವ ಮಾತು (ಕ). [?]

ಏಯಾರಸೆ, ಏಯೋದಸಿ (ನಾ). ಜಾಂದ್ರಮಾನದ ಹನ್ನೊಂದನೆಯ ತಿಥಿ: "ಏಕಾದಶಿ – ಏಯಾರಸೆ" (ಶಬ್ದಾಸು, ೧೬೦ ಪ್ರಯೋ). **ಏಯೋದಸಿ**: "ಏಕಾದಶಿ – ಏಯೋದಸಿ, ಏಕಾಶಿ" (ಹೊಸಗ. ೧೧೫). [< ಸಂ. ಏಕಾದಶೀ]

ಏಯೋದಸಿ 'ಏಯಾರಸೆ' ನೋ.

ಏರ್, ಏರ್ರು (ನಾ). ೧. ನೊಗವನ್ನು ಹೊಡಿ ದನಗಳನ್ನು ಕಟ್ಟುದ ನೆಗಿಲು; ಆರು: ಕುರುಧರೆಯಂ ಏಱೀಗ್ರಗಡಿಯೀಗಳಿಗಳಿನುತ್ತುಗಿ ಯುತ್ತೆ ... ತಾರ ಭೂಧರ ಸಿತ [ಕೀರ್ತಿ]ಯಿಂಬ ಬೆಳಸಂ ಬೆಳೆದಂ ಪರ ಸೈನ್ಯಕ್ಕೆ ಭೈರವಂ (ಗದಾಯು. ೧೦-೪); ಕಜ್ಜದೇರ್ ನೊಗಕೆ ಮಣಿ ದಾಂಬರೆಂ ಪೆಗಲ್ಗಳಂ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೩೩೮-೨೪೫). ೨. ಹೋರಿಗಳನ್ನು ಪಳಗಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ನೊಗದಂತೆ ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಮರ. 'ಆರ್' ಪಠಾ. ಏರ್ರು: ೧. ಆಮೇಲೆ ಒಂದೇರಿನ ಆಂಬುಮಾಡಿ..., ಸರ್ವಾರಕ್ಕೆ ಕಂದಾಯ ಕಟ್ಟುತ್ತಾ ಇದ್ದನು (ಕಥಾಮಂ. ೧೯). ೩. ಎತ್ತಿನ ಜೊತೆ; ಒಂದು ಏರು (ಎತ್ತಿನ ಜತೆ) ಇರುವುದು ಹತ್ತು ಏರು ಆಗುತ್ತದೆ (ಹಳ್ಳಿಖಾ. ೩೭).

[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಮಲ. ಏರ್; ತೆಲು. ಏರು; ಕೋಲಾ. ಚೇರ್; ಪರ್ಜಿ. ಚೆರೆಯಾ ಳು ಲ್ = ಎತ್ತುಗಳ ಜೊತೆ; ಗೊಂಡಿ. ಸೇರ್; ಕುಡು. ಸೇರು; ಕುವಿ. ಹೆರು]

ಏರಂಡ (ನಾ). ಹರಳುಗಿಡ; ಔಡಲಗಿಡ : "ಗ್ರಾಮಮಹಮೇರಂಡ ಮೆಂದೊಡವುದಲಿ" (ಸಂಗಿರಾ. ೪೧-೩೪) ; ಆಗಳಾ ವಿಷಮತೋದಂಡಮ ನೇರಂಡಕಾಂಡಮಂ ಬಗೆವಂತೆ ಬಗೆದು (ಪಂಪಾಮಾ. ೫-೮೬ ವ) ; ಕಲ್ಲು ಕುದುರೆಯ ಕಾಲಿಗೆ ತಾಗಿ ಅದು ಏರಂಡದ ಕಡ್ಡಿಯಂತೆ ಮುರಿಯಿತು (ಬುದ್ಧಿ. ೪೩). [ಸಂ.]

ಏರಂಡಕೆಟ್ಟೆ (ನಾ). ಹರಳಿನಿಂದ ಎಣ್ಣೆಯನ್ನು ತೆಗೆದ ಮೇಲೆ ಉಳಿಯುವ ಹರಳಿನ ಅವಶೇಷ; ಹರಳು ಮಿಡ್ಡಿ, —ಹಿಂಡಿ : "ಏರಂಡ ಕಟ್ಟದೊಳು ಹೆಟ್ಟಂ" (ಕಬ್ಬಮೂರಾ. ೯೦). [ಏರಂಡ + ಕಿಟ್ಟ]

ಏರಂಡಲ (ನಾ). ಮೇಲಕ್ಕೆ ಏರುವುದು (?) : ಶರಧಿ ಮೇರೆಯ ಮಾರಿ ಸೂರ್ಯಾಕಿಯೊಳ್ ಜರಿದ ಧರಣಿಯೇರಂಡಲಂಮಾಗೆ ಸತ್ಯಮ ಬಿಡೆನು (ಲಕ್ಷ್ಮೀಶಾ. ೫-೧). 'ಏರಂಡಲ್', 'ಮಾಳಂಡಲ್' ಪರಾ.

[ಏರ್ಯ (< ಏಱು,) + ಅಂಡಲ್ಯ]

ಏರಿಕೆ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಹುಲ್ಲು (♦). [ಸಂ. ಏರಕಾ]

ಏರಗಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). (ಉಳ್ಳ). (ಕೆಲಸ) ತಡೆಯು ನಿಲ್ಲು; ಹರಕತ್ತಾಗು : ಆ ಶ್ರೀಮಂತನಿಂದ ನಮಗ ಏರಗಟ್ಟದ್ದರೇ ಏನು. ನೀವು ಇದ್ರ ನಮಗೆಲ್ಲಾ ಇದ್ದಾಂಗ ಆಸ್ಸಿ (ಹಡುಗು. ೪೪). [ಏರಿ + ಕಟ್ಟು,]

ಏರಣ (ನಾ). ಕರುವಿನ ಸಗಣಿ : "ಏರಣಮಂದು ಕಲುವಿನ ಸೆಗಣಿ" (ಕಪ್ಪಾ. ೬-೧೩೨) ; "ಏರಣಮೆ ವತ್ಸವಿಷ್ಟಿಯೆಂಕ್ಯಂ" (ಕವಿಕಂ. ೪೭). [?]

ಏರಿಣಿಗೆ (ನಾ). ಚಿನ್ನದ ಕೆಲಸ ಮಾಡುವವನು; ಅಕ್ಕಸಾಲಿ : ಆ ವರಣಿಗನುಂ ಪೆಂಡತಿಯುಂ ಪಿಱೋಗದೊಳ್ . . . ಬೀ[ಯು]ತ್ಸಂ (ಪಜ್ಜಾ. ೫೧-೧೧) ; ಏರಿಣಿಗೆಱಿಗನಂ ಧಾರಾನಯೊಳಗೆಲ್ಲಂ ಪೊರಸ್ತೆ ಪೊಗಳ್ವರಳವಲ್ಲ ಗಂಧಸಿಂಧುರಂಗಂ ದೊರೆಯೆ ಳುವನೆಲಯದೊಳ್ (ಸೌಇಇ. IX-i, ೩೧-೬ ; ೪೬೬) ; ವಾಸ್ತವ ದಿಕ್ಪಟಂ ನಮೆದ ಮೂಸೆ ತಮಂ ಸುರಿದಿರ್ದಲಬ್ಜಸಂಪಾ ಸಮಾರಾನೇರಿಣಿಗನಾಗಿ ನಿದಾಘದ ದಿಸ ವರ್ತಿಯೊಳ್ ಕಾಸೆ ತೆರ್ದ ಪಿಂಜರಿಯವೊಲ್ ಕಿಸುಸಂಚೆ ತೆರ್ಪ್ಪನಂ (ಅಜಿಪು. ೬-೭೦) ; ಏರಿಣಿಗರ ಕಮ್ಮಜಿರ ಸಾಲ್ಗಳ ಧರಾಜಿಸುಗುಂ (ಕುಸುಮಾ. ೨-೧೦೮) ; ಏರಿಣಿಗರ್ಗ್ ಮಸಿಯಂ ಧೋರಣಿ ಕೊಟ್ಟಿವರ್ಗ ಕೃತ್ತ ಗೋರಸಮಂ ದೊರೆಕಿಸಿಕೊಂಡೋರಂತಿರೆ ಬರ್ಪುದೆಂದು ಕಳಿಪಿದಳವಳಂ (ದಶಕು. ೧೩-೧೨೪).

[ಪಾಲಿ. ಹೇರಿಕ (< ಸಂ. ಹೈರಣ್ಯಕ)]

ಏರಹಾಕು (ಕ್ರಿ). ಗುದ್ದೆಹಾಕು; ಒಡ್ಡುಹಾಕು : ಕಟ್ಟಗದ್ದೆಗೆ ಮನೆ ನೆಲ್ಲು ಏರಹಾಕಿದರು (ಗಾದೆ).

[ಏರ್ಯ (< ಏಱು,) + ಹಾಕು (< ಪಾಯ್ಯು,)]

ಏರಹೊತ್ತು (ನಾ). ಸೂರ್ಯೋದಯದಿಂದ ಮಧ್ಯಾಹ್ನದ ವರೆಗಿನ ಕಾಲ : ಸಜ್ಜನರ ಸ್ನೇಹವು ಇಳಿಹೊತ್ತಿನ ನೆರಳಂತೆ ಹೆಚ್ಚಾಗುತ್ತದೆ. ಕೀಳರ ಸ್ನೇಹವು ಏರಹೊತ್ತಿನ ನೆರಳಿನಂತೆ ಕಡಿಮೆಯಾಗುತ್ತದೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೨-೧೬). 'ಇಳಿಹೊತ್ತು' ಪರಾ.

[ಏರ್ಯ (< ಏಱು,) + ಹೊತ್ತು, (< ಪೊತ್ತು)]

ಏರಾಟ 'ಏಱಾಟ' ನೋ.

ಏರಾಟಿಕೆ 'ಏಱಾಟಿಕೆ' ನೋ.

ಏರಾಡು (ಕ್ರಿ). ಮೇಲೆಬೀಳು, —ಬೀಸು: ಏರಾಡಿ ಗಾಳಿ ಉಕ್ಕಿ ಹಾರಾಡುವ ತಾವ ಹಕ್ಕಿ (ಗಂಗಾತ. ೧೯-೯). [ಏರು, (< ಏಱು,) + ಆಡು,]

ಏರಿ, ಏಱು (ನಾ). ೧. (ನೀರನ್ನು ನಿಲ್ಲಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಹಾಕುವ) ಎತ್ತರವಾದ ಕಟ್ಟೆ; ಎತ್ತರವಾದ ದಂಡೆ, —ದಿಣ್ಣೆ : ತಾಯೂರ ಪಜಿ ಕೆಱೆ ಬಸವಯ್ಯನನ್ನ ಪರ ವಿರಯ ಜೋಳದ ಕೆಯ್ಯ ಪಜಿ ಕೆಮ್ಮಳದಿಡ ಕೆಯ್ಯಿ (ಎಕ. III, ಸಂಜಿತ. ೯೭-೬ ; ೬೯೭ ?) ; ನಿಜೆದಿರ್ದೇರಿಯತೀಲಿಂತ ಪ್ಪೆಡೆಗಳೊಳ್ (ಪಂಚತಂ. ೩೦೯-೧೩) ; ವಿರಯ ಕೆಱೆಗೆ ಬಿದ್ದ ನೀರು ಪೂರವರ ತಡಾಕಕ್ಕೆ ಏಱಬಲ್ಲುದೆ (ವಿಕ್ರಾ. ೪೧) ; ವಿರಯದೀಡಿಱಿಪೋಲೆಯೆ ನೀರುಣ್ಣ ಕನಲ್ದ ಪೋರ್ವ . . . ಗೋರಾಜಯ ಲೀಲೆ ಕಣ್ಣೆ ಪಡೆದುದು ಬೆಲ್ಲಂ (ಚಂದ್ರಪ್ರ. ೨-೨೬) ; ಬಾಲಿಲ ಹನುಮ ಭಕ್ತರ ಪಾಲಿಪ ಬಲವಾಗಿ ತಡಾಕದೇರಿಯಲಿ (ಕಂಪಂ. ೨-೧೧೧) ; ಗಾಡಿಯು ಕೆರೆಯ ವಿರಯ ಮೇಲೆ ಬಂದಿತ್ತು (ಮುನಿವಾ. ೧೫). ೨. ಎತ್ತರವಾದ ಪ್ರದೇಶ : ಘಾಟಿಯು ವಿರಯ ತುದಿಯಿಂದ ಕುಮಟ ಕಡೆ ಎಂಬ ಊರು ಹೊರಟಿತು (ಮೂರುವಾ. ೪) ೩. ಕೆರೆ : ತನುವೆಂಬ ಏರಿಗೆ ಮನವೆಂಬ ಕಟ್ಟೆಯ ಮಾಡಿ ಬಲಿದು ಸಡ್ಡಿಧಳಕ್ಕೆಯೆಂಬ ಸೋಪಾನದಿಂದ ಪರಮಾನಂದ ಜಲವ ತುಂಬಿ ಕೆಱೆಯ ಕಟ್ಟಬಲ್ಲವರನಾರನೂ ಕಾಣೆ (ಅವಚಂ. ೧೬೨-೬೭ಸ). ವಿಶೇಷ : ೧. ಸ್ವಸ್ತಿ ಶ್ರೀ ಪೃಥುವಿ ಕೊಪ್ಪೆಗಿಱೆ ಅರಸರಾ ×× ಏಱಿ ತೊರೆಕಳ ವೃತ್ತಿ ಕಲುವೊನ್ನಸ್ಸಾಮಾಕಾಶತಳವ ಕ್ಕುವರ್ (ಎಇ. XVI, ತುಮಕೂರು. ೧೦೨-೬ ; ೭೮೦) ; ನೆಯ್ಲ ಲ್ಲೆಱೆ ಯಾ ಏಱಿ ಮೂಡಣ್ಣಾ ೪೦ ಇಡವೆಟ್ಟಿದಾ ವಡಗಣ್ಣಾ ನೀರಿಂದಗ (ಎಇ. XXI, ೨೯-೧೩ ; ೩೭೮ ಕತೆ). ℙ 'ಏಱಿ' ಇಲ್ಲಿ ರೇಫಕ್ಕೆ ಬದಲಾಗಿ ಶಕಟರೇಫ ಬಂದಿದೆ.

[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಏರಿ = ಕೆರೆ, ಜಲಾಶಯ ; ಮಲ. ಏರಿ=ದಡ ; ತುಳು. ಏರಿ = ತರಕಾರಿ ಬೆಳೆಯುವ ಮಡಿ ; ಕೊಡ. ಏರಿ = ಗದ್ದೆಯ ಬದು]

ಏರಿ, (ನಾ). (ಕರಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಬಾಳೆ ಮಿನ್ನು ; ಬೆನ್ನು ಮತ್ತು ಹೊಟ್ಟೆಯ ಅಡಿಯಲ್ಲಿ ಮಾಂಸದ ರೋಮುಗಳಲ್ಲಿ ಉರುಟು ಮಿನ್ನು.

[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಏರಿವಾಳೈ ; ಮಲ. ತುಳು. ಏರಿ]

ಏರಿಕೆಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ಒಡ್ಡು ಕಟ್ಟು; ಅಡ್ಡಗಟ್ಟೆ ಕಟ್ಟು : ಮಳ್ಳಳ . , . ವರ್ತಗೆಗಳನ್ನು ಅದುಮಿಡಲು ಯತ್ನಿಸಿದರೆ ಆ ಶಕ್ತಿಯ ಪ್ರವಾಹಕ್ಕೆ ಅಡ್ಡಲಾಗಿ ಏರಿಕಟ್ಟಿದಂತೆ (ಶಿಕ್ಷಣ. ೬೫೫). [ಏರಿ + ಕಟ್ಟು,]

ಏರಿಕೆ 'ಏಱಿಕೆ' ನೋ.

ಏರಿಕ್ಕು 'ಏಱಿಕ್ಕು' ನೋ.

ಏರಿಡು (ಕ್ರಿ). ಒನಕೆಯಿಂದ ಪೆಟ್ಟು ಹಾಕು; ಕುಟ್ಟು : ಅರುತಪ ಬೊಳೊಗಿಸಿ ದೇಹದೊರೆಳಿಟ್ಟುಯೇರಿಟ್ಟು ಧ್ಯಾನದೊಳಿರೆಯಂ (ಭೂಪ್ರಜ. ೧೩-೪೯). [ಏರ್ಯ (< ಏಱು,) + ಇಡು,]

ಏರಿಪಟ್ಟೆ (ನಾ). ವಿರಯ ಕೆಲಸಕ್ಕಾಗಿ ಬಿಟ್ಟ ಜಮಿನು; ದತ್ತಿ : ವಿರಪಟ್ಟ (ಮೈಎಂ. ೧೯೩೨, 185 ; ?). [ಏರಿ + ಪಟ್ಟೆ]

ಏರಿಸು 'ಏಱಿಸು' ನೋ.

ಏರಿಹೊಡೆ (ಕ್ರಿ). ಮಣ್ಣನ್ನು ಒಂದೆಡೆಗೆ ಎತ್ತರವಾಗಿ ಹಾಕು; ಕಟ್ಟೆಹಾಕು; ಒಡ್ಡುಹಾಕು : ನೆಲದಲ್ಲಿ ಏರಿಹೊಡೆದು ಅವನ್ನು ನಡುವುದು (ಮುರಮು. ೧೧). [ಏರಿ + ಹೊಡೆ, (< ಪೊಡೆ,)]

ಏರಿಳಿತ (ನಾ). ೧. ಉಬ್ಬರ ಮತ್ತು ಇಳಿತ ; ಏರು ತಗ್ಗು ; ಉನ್ನತಿ ಅವನತಿ : ಸಮುದ್ರದ ಏರಿಳಿತಗಳು ಸೂರ್ಯನ ಉದಯಾಸ್ತಗಳಂತೆ ಯಾವಾಗಲೂ ತಪ್ಪದೆ ನಿಯಮದಿಂದ ನಡೆಯುತ್ತವೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೫-೧೯). ೨. ವ್ಯತ್ಯಾಸ; ಬದಲಾವಣೆ; ಹೆಚ್ಚು ಕಡಮೆ : ಸಾರವಿಲ್ಲದ ಬದುಕು ಏರಿಳಿತವಿಲ್ಲದ ಮೇಲೆ ಈ ಉದ್ಯೋಗದಲ್ಲಿ ರವವಿಲ್ಲ (ಕಾವೇರಿ. ೬೭).

[ಏರ್ಯ (< ಏಱು,) + ಇಳಿತ (< ಇಱಿತ)]

ಏರಿಳಿವು (ನಾ). ದಿಣ್ಣೆ ಮತ್ತು ಹಳ್ಳ; ದಿಬ್ಬ ಮತ್ತು ತಗ್ಗು.
[ಏರ್ಯು$_2$ (< ಏಱ್ಯು$_2$) + ಇಳಿವ್ಯು$_0$ (< ಇಱಿವು)]

ಏರು$_1$ 'ಏಱ್$_1$' ನೋ.

ಏರು$_2$ 'ಏಱ್ಯು$_2$' ನೋ.

ಏರು$_3$ 'ಏರ್' ನೋ.

ಏರುಂಬಳ್ಳಿ (ನಾ). ೧. ಏರುತ್ತಿರುವ ಬಳ್ಳಿ. ೨. ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಗಿಡ, —ಬಳ್ಳಿ (ಕಿ). [ಏರು$_1$ (< ಏಱ್$_1$) + ಬಳ್ಳಿ]

ಏರುಂಬಿಸಿಲು, ಏರುಬಿಸಿಲು (ನಾ). ಮೇಲೆ ಏರುತ್ತಿರುವ ಬಿಸಿಲು: ಏರುಂಬಿಸಿಲ ಹಿಮದ ಹನಿಯಂತೆ . . . ಮಾಯವಾಗಿ ಹೋಗುವನು (ಮಂತ್ರಶ. ೧೩೬–೬). ಏರುಬಿಸಿಲು: ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ನಕ್ಷತ್ರಗಳಂತೆ ಅರಳಿದ ದೇವಗಣಿಗಿಲೆ ಹೂವಿನ ಪರಿಮಳ, ಏರುಬಿಸಿಲಿನ ಹಗಲಿನಲ್ಲೂ ಹೃದಯಕ್ಕೆ ತಂಪು ನೀಡಿತ್ತು (ಹಂಗೀತೆ. ೧೮).
[ಏರು$_1$ (< ಏಱ್$_1$) + ಬಿಸಿಲು (< ಬಿಸಿಲ್)]

ಏರುಕಂದಾಯ (ನಾ). ನೇಗಿಲು ಅಥವಾ ಏರಿನ ಮೇಲೆ ಹಾಕುವ ಸುಂಕ (ಕಿ). [ಏರ್ಯು$_3$ (< ಏರ್) + ಕಂದಾಯ]

ಏರುಕಟ್ಟು 'ಏರ್ಕಟ್ಟು' ನೋ.

ಏರುಕಾಣಿಕೆ 'ಏರುಗಾಣಿಕೆ' ನೋ.

ಏರುಗಚ್ಚೆ (ನಾ). ಏರಿಸಿ ಕಟ್ಟಿದ ಕಚ್ಚೆ; ಅಂಡು ಕಚ್ಚೆ: ಬೀದಿಯಲ್ಲೆಲ್ಲ ನೀರು ಹರಿಯುತ್ತಲಿದೆ. ಏರುಗಚ್ಚೆ ಹಾಕಿಕೊಂಡೇ ಹೋಗಬೇಕು (ರೂಢಿ). [ಏರು$_1$ (< ಏಱ್$_1$) + ಕಚ್ಚೆ]

ಏರುಗಟ್ಟು 'ಏರ್ಗಟ್ಟು' ನೋ.

ಏರುಗಡಲ್ (ನಾ). ಮೇಲೆ ಉಕ್ಕಿಬರುತ್ತಿರುವ ಕಡಲು: ಏರುಗಡಲಿಳಿತವಾಯ್ತು ಮತ್ತೆ ತಲೆಯೆತ್ತದಾಯ್ತು (ಪಾರಸಿ. ೩೪–೧೧).
[ಏರು$_1$ (< ಏಱ್$_1$) + ಕಡಲ್]

ಏರುಗಾಣಿಕೆ, ಏರುಕಾಣಿಕೆ (ನಾ). ನೇಗಿಲು ಅಥವಾ ಏರಿನ ಮೇಲೆ ಹಾಕುವ ಸುಂಕ: ನಿಮಗೆ ನಾವು ಕೊಟ್ಟುಯಿರುವ ದೇವಾಪುರಕೆ ಏರುಗಾಣಿಕೆ ಕಾಣಿಕೆ (ಎಕ. IX, ಹೊಸಕೋ. ೪–೯; 1581); ಎತ್ತಿನ ಒಡೆಯ ದೇವರಿಗೆ ಏರುಗಾಣಿಕೆಯನು ಬಿಟ್ಟುಕೊಟ್ಟರು (ಮೈಅರಿ. ೧೯೨೯, ೩೧–೭; ?). ಏರುಕಾಣಿಕೆ: ಈ ವೃತ್ತಿಗೆ ಸಲ್ಲುವ . . . ಈಚಲ ಪೈರು ಪುರವರ್ಗ ಏರುಕಾಣಿಕೆ ಗುರುಕಾಣಿಕೆ ಕಾಣಿಕೆ ಬೀಡಿಕೆ (ಹುಟ್ಟಿಹ. ೩); (ರೈಸ್‌ಗೆ. ೫೪೭ ನೋ). [ಏರ್ಯು$_3$ (< ಏರ್) + ಕಾಣಿಕೆ]

ಏರುಗಾವು (ನಾ). (ಬೆಣ್ಣೆಕಾಸುವಾಗ) ಹೆಚ್ಚಾದ ಕಾವು; ಕಾವು ಏರುವಿಕೆ: ಸ್ವಲ್ಪಹೆಚ್ಚಾದರೆ ಏರುಗಾವು, ಕೊಂಚ ಕಡಿಮೆಯಾದರೆ ಇಳಿಗಾವು (ದಾಬುತ್ತಿ. ೧೪). [ಏರು$_1$ (< ಏಱ್$_1$) + ಕಾವ್ಯು$_2$].

ಏರುಗೊರಳು (ನಾ). ಎತ್ತಿದ ಕೊರಳು; ಜೋರಾದ ಧ್ವನಿ: ವನಮಾಲಿ ಎಚ್ಚತ್ತದ್ದು ನೋಡಿ ಹರಿದಾಸನು ಒಮ್ಮಿಗೇ ಏರುಗೊರಳಿನಿಂದ ಕೇಳಿದನು (ಇಪ್ಪಕ. ೪೨೫).
[ಏರು$_1$ (< ಏಱ್$_1$) + ಕೊರಳು (< ಕೊರಲ್)]

ಏರುಗೋಲ್ (ನಾ). (ಬೆಟ್ಟ) ಹತ್ತಲು ಬಳಸುವ ದೊಣ್ಣೆ: ಏರುಗೋಲ್ಗಳೆಲ್ಲಿ? (ಪರಿವಾರದವರಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬನು ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಏರುಗೋಲ್ಗಳನ್ನೀಯುವನು) (ಸುಗುಗಂ. ೫೧–೧). [ಏರು$_1$ (< ಏಱ್$_1$)+ಕೋಲ್]

ಏರುಜವ್ವನ 'ಏಱುಂಜವ್ವನ' ನೋ.

ಏರುಜವ್ವನೆ 'ಏಱುಂಜವ್ವನೆ' ನೋ.

ಏರುಜೀರು (ನಾ). [ಸಂಗೀತ] ತಾರಧ್ವನಿ; ತಾರಸಪ್ತಕ: ಏರುಜೀರಿನಲಿ ರಾಗ ನಡೆದಿರಲು ತಂತಿ ಹರಿಯುವಂತೆ (ಹೃದಸ. ೭೪–೧೫).
[ಏರು$_1$ (< ಏಱ್$_1$) + ಜೀರು]

ಏರುತೆ (ನಾ). (?): ಪಱಿಗೋಲು, ಪಡಗು . . . ಕೆಱೆ, ಏರುತೆ, ಏತ . . . ಕರೆ, ಎಲ್ಲೆ –ಮುಂತಾದುವು ಅವರು ನೀರ್ಬಟ್ಟೆಯನ್ನು ತಿಳಿದವರಾಗಿದ್ದರೆಂದೂ . . . ಸಾರುತ್ತವೆ (ಭಾಷಾಶಾ. ೨೫೬). [?]

ಏರುದಾಣ (ನಾ). ಎತ್ತರವಾಗಿರುವ ಸ್ಥಾನ, —ಜಾಗ; ದಿಣ್ಣೆ: ಊರವರು ದೇಗುಲಕೆ ಹೋಗಿ ಪೂಜಿಪರು ಊರಹೊರಗಣ ಬಯಲಿಗಾವು ಸಾರುವೆವು ಏರುದಾಣಕೆ ಹೋಗಿ ದೂರದಗ್ರವ ಸೇರಿ (ವಿಸೀಗೀ. ೬೦). [ಏರು$_2$ (< ಏಱ್ಯು$_2$) + ತಾಣ]

ಏರುದಿಣ್ಣೆ (ನಾ). ಎತ್ತರವಾದ ದಿಣ್ಣೆ, —ಗುಡ್ಡ: ಏರುದಿಣ್ಣೆಯ ಬೆನ್ನೇಣು (Chine. ಇಂಕನಿ). [ಏರು$_2$ (< ಏಱ್ಯು$_2$) + ದಿಣ್ಣೆ]

ಏರುಪೇರು (ನಾ). ೧. ಹಳ್ಳತಿಟ್ಟು; ಸಮನಾಗಿಲ್ಲದಿರುವುದು: ದಾರಿಯಲ್ಲಿ ಏರುಪೇರುಗಳಿರುವುದರಿಂದ ತಮ್ಮಿಷ್ಟವು ನೆರವೇರಲಾರದು (ಬೆನ್ನಬೇ. ೧೬೬). ೨. ಹೆಚ್ಚು ಕಡಮೆ; ಏರಿಳಿತ: ಕಮಲ ತುಂಬ ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾಗಿ ನನ್ನ ಮನಸ್ಸಿನ ಏರುಪೇರುಗಳನ್ನು ಅವಲೋಕಿಸುತ್ತಿದ್ದಳು (ಬದುಜ. ೨೨೧); ವಿಧಿಗೆ ಸಂಸಾರದಲ್ಲಿ ಏರುಪೇರುಗಳನ್ನು ಗಂಟುಹಾಕುವುದು ತುಂಬ ಪ್ರಿಯ (ಬಂಕಿಮ. ೨೦೯). ೩. (ತಕ್ಕಡಿ) ಸಮತೂಕವಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ.

ಏರುಪೇರುಕಟ್ಟು = ತಕ್ಕಡಿ ಸಮತೋಲವಿಲ್ಲದಿರುವಾಗ ಭಾರ ಕಡಮೆಯಿರುವ ಕಡೆಗೆ ಪೇರುಕಟ್ಟಿ ಸಮಪಡಿಸು (ಕಿ).
[ಏರು$_2$ (< ಏಱ್ಯು$_2$) + ಪೇರು]

ಏರುಪ್ರಾಯ (ನಾ). ಏರುತ್ತಿರುವ ಯೌವನ; ಹೊಸಪ್ರಾಯ: ಏರುಪ್ರಾಯದ ಹೆಣ್ಣಿಗೆ ಮನಸ್ಸೇ ಸಲುಗೆಯಿಂದ ನಡೆಯುವಂತೆ ಅವಕಾಶ ಕೊಟ್ಟದ್ದೂ ನಾವೇ ತಾನೆ? (ಮರಳಿ. ೮೨).
[ಏರು$_1$ (< ಏಱ್$_1$) + ಪ್ರಾಯ]

ಏರುಬಾಚು (ಕ್ರಿ). ಮೇಲೆ ಎತ್ತಿ ಬಾಚು: ಆಕೆ ಕುರೂಪಿ; ನಂದಿಯ ಕೋಲಿನಂತೆ ಉದ್ದವಾದ ಸೊರಗಿದ ದೇಹ . . . ಏರುಬಾಚಿದ ಕೂದಲು ಇತ್ಯಾದಿ ಆಕೆಯ ಕುರೂಪತ್ವದ ಸೊತ್ತುಗಳು (ಭೂಮಿತಾ. ೬೨).
[ಏರು$_1$ (< ಏಱ್$_1$) + ಬಾಚು$_1$ (< ಬಾರ್ಚು$_1$)]

ಏರುಬಿಸಿಲು 'ಏರುಂಬಿಸಿಲು' ನೋ.

ಏರುಬೆಟ್ಟ (ನಾ). ಬೆಟ್ಟವನ್ನು ಏರಿಕೊಂಡುಹೋಗುವ ದಾರಿ: ಆ ದಾರಿ ಏರುಬೆಟ್ಟದ ಮೇಲೆ ಹಾದುಹೋಗುತ್ತಿತ್ತು (ಪುನರು. ೫೧೯).
[ಏರು$_2$ (< ಏಱ್ಯು$_2$) + ಬೆಟ್ಟ]

ಏರುಬ್ಬಸ (ನಾ). ಹೆಚ್ಚಾಗುತ್ತಿರುವ ಉಬ್ಬಸ; ಕಷ್ಟದಿಂದ ಉಸಿರಾಡುವುದು; ಕಠಿಣ ಶ್ವಾಸೋಚ್ಛ್ವಾಸ (ಕಿ).
[ಏರು$_1$ (< ಏಱ್$_1$) + ಉಬ್ಬಸ]

ಏರುಮಣೆ 'ಏರ್ಮಣೆ' ನೋ.

ಏರುಮಣ್ಣು (ನಾ). ಏರಿಸಿದ ಮಣ್ಣು; ಒಡ್ಡಿದ ಮಣ್ಣು: ಶಿವರಾಯನ ಕಾಲು ಗೋರಿಯ ಏರುಮಣ್ಣಿಗೆ ತಗಲಿದೆ. ಒಂದಿಷ್ಟು ಮಣ್ಣು ಜಾರಿತು (ವಾಸನಾ. ೧೪). [ಏರು$_1$(< ಏಱ್$_1$) + ಮಣ್ಣು (< ಮಣ್$_2$)]

ಏರುಮಾರು 'ಏಱುಮಾರು' ನೋ.

ಏರುಮೊಳೆ (ನಾ). ಎತ್ತರವಾದ ಮೊಳೆ: ಪಾದರಕ್ಷೆಗಳಿಗೆ ತೊಡಿಸಿದ ಏರುಮೊಳೆ (Spur. ಇಂಕನಿ). [ಏರು$_2$ (< ಏಱ್ಯು$_2$) + ಮೊಳೆ$_2$]

ಏರುವಡೆ 'ಏರ್ವಡೆ' ನೋ.

ಏರುವೆ (ನಾ). ಏರುವಿಕೆ: ಏಕರಸದೇರುವೆಯೊಳೆಸೆಯಲೀಯೆಡೆ ಎಲ್ಲ ಜೀವರರ್ತಿ (ಮಲೆದೇ. ೩೮–೧೧). [ಏರು$_1$ (< ಏಱ್$_1$) + –ವೆ]

ಏರುವೋರೆ (ನಾ). "ಏರುದಿಣ್ಣೆ; ಗುಡ್ಡದ ಅಥವಾ ಬೆಟ್ಟದ ಏರುವೋರೆ" (Acclivity. ಇಂಕನಿ). [ಏರು$_2$ (< ಏಱ್ಯು$_2$) + ಓರೆ$_1$]

ಏರುಸುಂಕ (ನಾ). ನೇಗಿಲು ಅಥವಾ ಏರಿನ ಮೇಲೆ ಹಾಕುವ ಸುಂಕ (ಕ). [ಏರು (< ಏರ್) + ಸುಂಕ]

ಏರುಸುತ್ತು (ನಾ). ಸುತ್ತುತ್ತಾ ಮೇಲೆ ಹೋಗುವುದು: ಆ ಕೊಬ್ಬಿಯ ಬಲಬದಿಯಲ್ಲಿ ದೊಡ್ಡ ದೊಂದು ಬಾಗಿಲ ಗೂಡೂ, ಒಂದು ಮೇಜೂ ಮತ್ತು ಎಡಬದಿಯಲ್ಲಿ ಏರುಸುತ್ತಿನ ಮೆಟ್ಟಲೂ ಇದ್ದುವು (ತೆನಸು. ೩೫೮). [ಏರು (< ಏರ್ಜ್) + ಸುತ್ತು]

ಏರೇರಿಕೆ (ನಾ). ಮೇಲೆ ಮೇಲೆ ಹೋಗುವಿಕೆ; ಜೋರು ಜೋರು: [ಒಬ್ಬೊಬ್ಬರು ಒಂದೊಂದು ಸಾಮರ್ಥ್ಯವನ್ನು ಏರೇರಿಳಿಯ ಮೇಲಾಟದ ಪಣಂಯಲ್ಲಿ ಜೆಳ್ಳುವರು] (ಹೊಸಂಸಾ. ೫೧). [ಏರು (< ಏಱು) + ಏರಿಕೆ (< ಏಱಿಕೆ)]

ಏಳ್ಕಟ್ಟು, ಏರುಕಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ನೇಗಿಲನ್ನು ಕಟ್ಟು; ಆರು ಹೂಡು: ಊರ ಮುಂದಿರುವ ಬಸವಣ್ಣ ಕೈಮುಗಿದು ಏಳ್ಕಟ್ಟೋ ಮುದ್ದು ಮೊಳದವನೆ (ಹಳ್ಳಿಯು. ೪೧). **ಏರುಕಟ್ಟು**; ಊರಿಗೆ ಮಳೆ ಹುಯ್ದು ಏರು ಕಟ್ಟು ಕಂದಯ್ಯ (ಹಳ್ಳಿಜಾ. ೯). [ಏರ್ + ಕಟ್ಟು]

ಏಳಿಕೆ 'ಏಱುಕೆ' ನೋ.

ಏಗ್ಗಟ್ಟು, ಏರುಗಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ಮೇಲೆ ಎತ್ತಿ ಕಟ್ಟು: ಏಂದುಂ ಭಟ್ಟಿ ಮಗುಳ್ಳುವೞ್ಕುರಂಗಾಯ್ದಿಗ್ಗಟ್ಟುವಾ ಚಿತ್ರಮಂ ಬರೆವಾ (ಅಂದ್ರಭಾ. ೧೫–೬೪). **ಏರುಗಟ್ಟು**: ನೋ ಜೋ ಗಾ ಈಕೆ ಏನು ಮಾಡ್ತಾಳೊ, ಹೆಗೆ ಬಯ್ಯೂಳೊ ಅಂತ ನಾನೂ ಪಂಚೆ ಏರುಗಟ್ಟಿ, ತಲೆಗೆ ಟವಲ್ ಸುತ್ತಿಕೊಂಡು ತೋಳು ಮುಮುರಿಕೊಂಡು ವೇಷ ಬದಲಿಸಿದೆ (ಬೆಳಮು. ೨೪೦). [ಏರ್ + (< ಏಱ್ಜ್) + ಕಟ್ಟು]

ಏಗ್ಗಡೆ (ನಾ). ಮೇಲ್ಬಾಗ; ಮೇಲ್ಭಡೆ: ನಾಯರ ಲಂಙಟಿನ ಕ್ರೀಡಿಸುತ್ತಿರ್ದಪಂ ಬಲದ ಪಂಙಿಯುಂ ಏಗ್ಗಡೆಯೊಳು (ಪರಕು. ೧೩–೬೩). [ಏರ್ + (< ಏಱ್ಜು) + ಕಡೆ]

ಏರ್ಜವ್ವನೆ 'ಏಱುಂಜವ್ವನೆ' ನೋ.

ಏರ್ತೆ (ನಾ). ಉಬ್ಬರ; ಅಲೆ. [← ತುಳು. ಏರ್ತೆ]

ಏರ್ದಳಿ (ಕ್ರಿ). ಗಾಯಗೊಳ್ಳು: ಏರ್ದಳಿದು ನೊಂದ ಕಾಲ್ಬಂದಿಯಂತೆ ವನಾ ಧನರ್ದಂಡ ಶರಮನೆಕ್ಕೈಗೊಂಡು ಗುಡು ಗುಡಿಸಿ (ತಬಭ. ೪೯–೪೩). [ಏರ್ಜ್ + ಕಳ್ಳಿ]

ಏರ್ನಾಡು (ನಾ). ಎತ್ತರವಾದ ಪ್ರದೇಶ: ಏರ್ನಾಡಿನಲ್ಲಿ ಚಳಿಮಳೆಗಳು ಬಹಳ (ಜಿಪ್ರ). [ಏರ್ + (< ಏಱ್ಜು) + ನಾಡು]

ಏರ್ಪಟ್ಟ(ನಾ). ವಿಶೇಷ(?): ಅಂಙಮನೆಗರಡನೆಡಿಪೆರ್ಪಟ್ಟದ ಪ್ರೀತಿಯಿಂದಳಿಯದಿಹೆ (ಪರಕು. ೩೧–೧೯); ಹಿರಣ್ಯಾಕ್ಷನಂ ಸೀಳಿದಂ ವರಹನಾಗೆರ್ಪಟ್ಟದೊಳು ಸುಮತಿ ಪ್ರಕ್ಕಾ ದನಂ ಪತಿಕರಿಸಿ (ಪರಕು. ೩೪–೧೫). [?]

ಏರ್ಪಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ನೇಮಿಸು: ೞಂ ಳವಲ್ಲನಮನುಜುದು ಗೋವಂ ಪೂಜಿಸೆಂದು ವಿಧಿಯನೆರ್ಪಡಿಸಿ ಕಾರಾಲಿತಾಂ ಬೀಜ್ಯೊಂಡಂ(ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೦೬–೨೩). ೨. ರಚಿಸು; ನಿರ್ಮಿಸು; ಸ್ಥಾಪಿಸು: ನಿನಗೆನ್ನೊಳ್ ದಯೆಯುರ್ಕುರುಮಪ್ಪಿಂ ಡೆ ಲೋಗರನುಗಿಸಂ ದಮ್ಮುಚಿಯನೆರ್ಪಡಿಸೈ (ರಾ ಮಾ ಶ್ವ. ೩೮–೨೩); ಶ್ರೀಮದ್ಗಾಜ್ಞಾರ್ಯರು ಏರ್ಪಡಿಸಿದ ಎಂಟು ಮಠಗಳ ಪೂಜಾಕಾಲದ ಅವಧಿಯನ್ನು ಏರಡು ತಿಂಗಳಿಂದ ಏರು ವರ್ಷಕ್ಕೇರಿಸಿ (ಜಗದಾ. ೧೭). ೩. ಸಮರ್ಥಾದನ ಮಾಡು; ಸಂತೈಸು: ಕಾರ್ಯಾತ್ಮ ದೀನತೆಯೊಳಬರಂಡಲೆಯಲ್ಕೆ ಏರ್ಪಡಿಸಿ ಚಿತ್ತಮಂ ತರಲಾತ್ಮ ನಿನಿಸಿದ ನೆರ್ಪುರಿವಿನಲರಂತೆ (ಪರಕು. ೭–೨೩). [ಏರ್ಪಡು + –ಇಸು]

ಏರ್ಪಡು$_1$ (ಕ್ರಿ). ಕ್ರಮಗೊಳ್ಳು; ವ್ಯವಸ್ಥೆಕೊಡಗು. [ಏರ್ + (< ಏಱ್ಜ್) + ಪಡು]

ಏರ್ಪಡು$_2$ (ಕ್ರಿ). "ಗಾಯಗೊಳ್ಳು" (ಕಸ್ತೂಕೋ. ೧೩೩). [ಏರ್ + (< ಏಱ್ಜ್) + ಪಡು]

ಏರ್ಪಸವಿಗ(ನಾ). ಕಾಳಗದಲ್ಲಿ ಆಸಕ್ತಿಯುಳ್ಳವನು; ಯುದ್ಧವ್ಯಸನಿ: ಮಾರ್ಪಡಿಯೆ ಮಾಣಾರೆ ಭಟಏರ್ಪಸವಿಗ [ಪಾಠಾಂ. ಏರ್ಪಸದಿಗ] ನೀಡ ನಿರ್ದಿರ್ ಬಲಲಾರ್ಪಸರ್ಕರರ್ (ಕಾಶ್ಯಾವ. ೩೦೦). [ಏರ್ಜ್ + ಪಸವಿಗ]

ಏರ್ಪಾಟು 'ಏರ್ಪಾಡು' ನೋ.

ಏರ್ಪಾಡು, ಏರ್ಪಾಟು (ನಾ). ವ್ಯವಸ್ಥೆ; ಸಿದ್ಧತೆ: '. . .ಆಗ ಏನೇನು ಏರ್ಪಾಡು ಮಾಡಬೇಕು? ಏನು ಯೋಚನೆ ಮಾಡಿದ್ದಿರಿ?' ಎಂದು ಕೇಳಿದನು (೩೦ಕಥೆ. ೫೧); ಏರ್ಪಾಡಂತೂ ಹೇಗೋ ಆಗೇ ಆಗುತ್ತದೆ (ಬಾಣಾ. ೭೪). **ಏರ್ಪಾಟು**: ಏಳೆಂಟು ದಿನಗಳ ಮುಂಚೆಯೇ ಆದರೆ ಏರ್ಪಾಟು ಮಾಡಿದ್ದಾಗಿದೆ (ಆಕ್ರಮ. ೮೫); ತಕ್ಕ ಶಿಕ್ಷಣವನ್ನು ಪಡೆಯುವ ಏರ್ಪಾಟು ನಡೆಯತು (ಕ್ರಯಾಶಿ. ೯೬).

ಏರ್ಪಾಟಾಗು = ಸಿದ್ಧವಾಗು: ಭೋಜನ ಏರ್ಪಾಟಾಗಿತ್ತು (ಕಂಬಾಹ. ೧೨೬). [< ಏರ್ಪಡು$_1$]

ಏರ್ಪೊ? (ಕ್ರಿ). (?): "ಏರ್ಪೂತುದು = ತಡಂಬೊಯ್ದುದು" (ಕಸುಡ. ೬. ಪರಿ. ೨). ಕಿ ಇಲ್ಲಿ ಏನೋ ತಪ್ಪು ಪಾಠವಿರಬಹುದು. ಕಿಟೆಲ್ ಅವರು 'ಏರ್ಪುರ್ಗ್' ಎಂದು ಬಿಡಿಸಿ ಪ್ರತಿಭಟಿಸಿ ಎಂದು ಅರ್ಥೈಸುತ್ತಾರೆ. 'ಏರ್ಪೂತುದು' ಎಂದಿದ್ದರೆ ಎಲಚಿ ಹೂಬಿಟ್ಟತು ಎಂದಾಗುತ್ತದೆ. [?]

ಏರ್ಪೆಯು (ಕ್ರಿ). ಗಾಯ ಪಡೆ, —ಹೊಂದು: ಏರ್ಪತ್ತರೇರ್ಪಿತ್ತರಂ ಪಡುಳಂ ಮಾಟ್ಟುದುಚಿತಂ (ಕಸುಡ. ೯೬ ಪ್ರಯೋ). [ಏರ್ಜ್ + ಪೆಱ್ಜು]

ಏರ್ಪೇಸನ 'ಏರ್ವೇಸನ' ನೋ.

ಏರ್ಮನೆ, ಏರುಮನೆ (ನಾ). ಎತ್ತರವಾದ ಮನೆ, —ಪೀಠ: ಸಿಂಹಾಸನದ ಬಳಿಯ ಮಸ್ತಕಯ ಮಸ್ತಿಯರ ಏರ್ಮಕೆಗಳೆರ್ದೆಡೆಗೆ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೫೬೭–೪೧೫). **ಏರುಮನೆ**: ತಾನು ಕುಳಿತಿದ್ದ ಏರುಮನೆಯನ್ನು ಪಕ್ಕಕ್ಕೆಳ್ದು ಸರಿಸಿ "ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳಿ . . ." ಎಂದರು (ದೇವಚಂ. ೧೫೫). [ಏರ್ + (< ಏಱ್ಜು) + ಮನೆ]

ಏರ್ಮರ (ನಾ). ಬೆಳೆಯುತ್ತಿರುವ ಮರ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [ಏರ್ + (< ಏಱ್ಜ್) + ಮರ]

ಏರ್ಮಳಿಲು (ನಾ). ಮರಳಿನ ಒಡ್ಡು (ಸ್ಯಾಂಡರ್); "ಉಸುಬಿನ ರಾಶಿ"(ಗಂಗಾಮ. ೫೪). [ಏರ್ + (< ಏಱ್ಜ್) + ಮಳಿಲು (<ಮಳಲ್)]

ಏರ್ಮಾರ್ಜ್ (ಕ್ರಿ). ಗಾಯ ಮಾ ಡಿಯಾ ಗು; ಗಾಯ ಮಾಯ್ದು ಹೋಗು: ಕೆಸರ್ಮಸಗಿದುದು; ಏ ರ್ಮಾ ರ್ದುದು (ಕಮದ. ೧೫೩ ಪ್ರಯೋ). [ಏರ್ಜ್ + ಮಾರ್ಜ್]

ಏರ್ಮೊಗ್ಗೆ (ನಾ). ಮೊಳೆಯುತ್ತಿರುವ ಮೊಗ್ಗು (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [ಏರ್ + (< ಏಱ್ಜ್) + ಮೊಗ್ಗೆ]

ಏರ್ಮೊಳೆ (ನಾ). ಮೇಲೆ ಬರುತ್ತಿರುವ ಮೊಳಕೆ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [ಏರ್ + (< ಏಱ್ಜ್) + ಮೊಳೆ]

ಏರ್ವಡೆ, ಏರುವಡೆ, ಏಱುವಡೆ (ಕ್ರಿ). ಗಾಯ ವ ನ್ನು ಹೊಂದು; ಗಾಯಗೊಳ್ಳು: ಬಡವೊಡಂಬಿ ಕೊಲ್ಲು ವರ್ಗಡೆದ ಪಂಡೆಯಂತೆ ತಲ್ಲಣಿಸಿ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧–೧೪೪); ಇಂತು ದೇವ ಕಾಮನ ಪರಿವಾರದಿಂದೇ ವರ್ವಡು. . . ಪುಲ್ಲ ಬನವಳಿದು ರಿರ್ದಂತೆ (ಪಂಬಭ. ೧೩೭–೧); ಪಿಗಡ ರೇರ್ವಡು ಸೈಗೆಡಿದರಿಕೆಯೊಳ್ (ಚೈಬಿಪಾ. ೩೩–೬). **ಏರುವಡೆ**: ತೇರು ಕುಮರಿಗಳ್ ಧರಣಿಗೊರಗಿದವೇರುವಡೆದಸುವಳಿದನಸುರನ ಸಾರಥಿಯಂ (ಅರ್ಜಾರ. ೯–೩೮). **ಏಱುವಡೆ**: ಏಱುವಡೆದನು ಕಲ್ಯ ರಕುತವ ಕಾಱಿದನು ದುಶ್ಶಾಸನನು (ಕುತ್ಕಾಭೀ. ೬–೧೯). [ಏರ್ಜ್ + ಪಡ್]

ವಿರ್ವರಿ (ನಾ). ಪಕ್ಕದ ಮೇಲ್ಬಾಗ; ಪಕ್ಕೆಯ ಸೌಲುಭಾಗ: ನಿರಯ ನಿಕರದೊಳ್ ಕೂಟ ಕಾಲ್ಬಲೀ ವೃಕ್ಷ ವಲ್ಕಳಟಿಕಾವಳಿಯೊಳ್ ದಿರುಂ ಬಬ್ಬಯುಂ ಕಿಡಿಪಡೆ ಕಾಯ್ದು ಕರ್ಬೊನ್ನ ಹಳಿಗಳಿಂದೇವರಿಯನಮರ್ಚುವುದುಂ ಉರಂಗುಣಲ ಹಸರದೊಳ್ ಪೊರಕ್ಕುವುದುಂ (ಕಾಂಚೀಪು. ೯-೧೧೦ ವ). [ಏಜ್ಯ್ (< ಏಜ್ಯ್) + ಬರ್]

ವಿರ್ವಲ (ನಾ). ಯುದ್ಧ ಮಾಡುವ ಶಕ್ತಿ, —ಸೈನ್ಯ: ಭೃತ್ಯಹಯ ದೋರ್ಬ್ಬಲಮುಳ್ಳಡಿರ್ವಲಂಗಳ್ಗಲ್ಲಾಳ್ಗಳಿಗೆಯ್ದುದೇಕೆ ಬಲಿವರ್ (ಎಳ. VII, ಶಿತಾರಿ. ೧೩೭-೩೬; 1098).

[ವಿರ್ಜ್ + ಬಲ]

ವಿರ್ವಾಯೆ (ನಾ). (?): ಧನಜಯಂ ತದ್ವೇಣುವುಂಜಂ ತನಗೆ ದುರಾರೋಹಣಮಪ್ಪುದೆಱಿಸೇನಾಸಾಮ್ಯಮಪ್ಪಿಸುವಿಂದಿಸುವುದುಂ (ಕೇ ವಿ ತ. ೧೦-೫೧ ವ). ಇ ಇಲ್ಲಿ "ದುರಾರೋಹಣಮುವ್ವುದರ್ಜುನಿರ್ವಾಯೆ" ಎಂದು ಇರಬಹುದು. ಇರ್ವಾಯೆ = ಎರಡು ಬಾಯ್, —ಅಲಗಿನ.

[ಏಜ್ ? + ಕಾಯ್$_1$]

ವಿರ್ವೆಸೆ (ನಾ). ಯುದ್ಧ ಕಾರ್ಯ; ಯುದ್ಧ ಮಾಡುವ ಪ್ರಯತ್ನ: ಪೂರ್ವಾಪರ ಜಳಧಿಗಳಿಗರ್ಗುರ್ವಿಸುವಿನಮೊಂದಿಸೊಂದು ತಾಗುವವೊಲ್ ಗುರ್ವಾರಿರಿರೆ ಪರಿ ಚತುರ್ವಲಮೀರ್ವೆಸದಿಂದಂದು ಬಂದು ತಾಗಿತ್ತಾಗಳ್ (ಪಂ ಪಾ. ೧೦—೬೬); ದೆಸೆದೆಸೆಗೆವುದುಮದನಾಲಿ ಚಕ್ರಿಗೆ ಸುರಿಮೊ ದನುಜನೀ ಮೇರ್ ಪೆಱ್ಗು ಮಾನನಸೊ ರಣಾಂಗಾಯುಧ ದೇರ್ವೆಸಕ್ಕೆ ಪಕ್ಕಾದನಿನುತುಮಾಜುಂ ಬಲಮುಂ (ಶಾಂತಿತ. ೩-೯೬).

[ವಿರ್ಜ್ + ಬೆಸ]

ವಿರ್ವೆಸನ, ವಿರ್ವೆಸನ (ನಾ).=ವಿರ್ವೆಸ: ಕೊಳಲ್ಗಾಗಿಂದಿಸಕಂ ಚಿತ್ತ ನೊಳಲ್ಕುಡಿಗಳವರೊಮ್ಮಾ ಬಾರ್ಯರಿಂದೊಡವರೆರ್ವೆಸನಂ ಮಾ ಡಿ ಕೈದುಗೊಳ್ (ಪಂಚಭಾ. ೧-೭೬); ಅಳಕಿರೆತಿರಿಯನೆರ್ವೆಸನಂ ಬೇಡಿ ತಾಗುವಷ್ಟ ಚಿಂದ್ರರೆಂಬಂಬರಚರರಿರುವಬಲಗಳ್ ಪಿಜಕರಿಂಗಳಂ ಬಂಡಿಸೆ (ಚಾವುಂಡ. ೪೦-೮೨), ಸೂಚಿಸದೆರೆರ್ವೆಸನಂ ಶಿಶುಜಾಲಳೀಲೆಯೊಳ್ (ತಪ್ತಸ್ವಿ. ೪-೫೩). ವಿರ್ವೆಸನ: ಪಾಣಿಪಂ ಬೆಸಸಿದೆರ್ವ್ವೆಸನಂ ಕೆಯಿ ದಿರ್ವ್ವೆರ್ ಕೆಲ್ಲು ಬಾಜ್ಞಾಪಸನವ್ಯನಿ ತ್ತನನೊಪ್ಪೆರ್ವೆಸಳಳ್ಳುವ ಜೋಳ ಗಳ್ಳರಂ ಪಲಂಬೆ (ಎಳ. II, ಗಿಟಿ೪-೨೯; 982).

[ವಿರ್ಜ್ + ಬೆಸನ]

ಪಿಳ 'ಏಲ' ನೋ.

ವಿಲಂ, ವಿಲ (ನಾ). ಹರಾಜು; ಲಿಲಾವು: ಸಾಲಗಾರರು ಆಸ್ತಿಯನ್ನು ವಿಲಂ ಮಾಡಿದರು (ಕ್ರಮಾಸ. ೧೫೯); "... ನಿನ್ನ ಕೋಣ ಭತ್ತದ ಬೀಜ ಮೊದಲಾದ ಸೊತ್ತುಗಳನ್ನು 'ವಿಲಂ' ಮಾಡಿಸಿ, ನಮಗೆ ಆದನ್ನಷ್ಟದ ಹಾನಿ ಯನ್ನು ತುಂಬಿ ಬರುವಂತೆ ಮಾಡದೆ ಬಿಡುವುದಿಲ್ಲ..." (ಪರಾವ. ೯೫); ವಿಲಂಬಿಗೆ ಶಿನಪ್ಪ ಸೇರಿಗಾರರನ್ನು ಏಲ್ಲಿಸಿಕೊಂಡು ಗುತ್ತಿ ವಿಲಂ ಆವನೇ ಪಡೆದನು (ಹಹಸ. ೨೬). ವಿಲಿ: ವಾಸುದೇವಯ್ಯ ವ್ಯಾಜ್ಯ ಹೂಡುವರು. ಕೊನೆಗೆ ಆಸ್ತಿ ವಿಲವಾಗುವುದು (ತ್ಯಾಗರು. ೭೪).

[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಮೆಲ. ಕುಳು. ವಿಲವ್; ತೆಲು. ವಿಲಮು, ಯಾಲಮು, ವೇಲಮು. / ಹಿಂ. ಲೀಲಾಮ್; ಮರಾ. ಲೀಲಾಮ್, ಲಿಲಾಮ್, ರಿಲಾಮ್; ಪೋರ್ಚು. ಲೀಲಾಲಾಮ್]

ವಿಲಕ್ಕೆ, ವಿಳಕ್ಕೆ, ಯಿಲಕ್ಕೆ (ನಾ). ಸುವಾಸನೆಯ ಸಣ್ಣ ಕಾಳುಗಳಲ್ಲಿ ಸ್ಸುಳ್ಳ ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಕಾಯಿ: "ವಿಲೆ ಕೋಳಾಂಗಿಯಿನಲೇ ಲಕ್ಕಿ ಯಕ್ಕುಂ?"(ಮಂಗರಾ.೪೨-೬೯); ಹಸಣಾಗಿಯಾಯದುರುದುರುವಂತಕ್ಕುಕೂಳ ನಾಜಿಸಿ ಹಲವು ಭಾಗಿಸುಂ ಮಾಡಿ ತಖವಾಲ ಕೆವೆಮೊದಕ ಕೆವೆಯುಪ್ಪುಲ್ಲಿ ಹಸಿಯುಪ್ಪಿಯೇ(ಪಾಶಾಂ. ಯಾ)ಲಕ್ಕಿಯಿಕ್ಕುವುದು (ಸೂ ಪ ಕಾ. ೩-೧೫೫).

ವಿಳಕ್ಕೆ: ಸಾಯರ ಬಳ್ಳಿಯ ವಿಳ್ಳೆಕ್ಕಿಕ್ಕಿಯ ತೋಣ್ಮಮುಮಂಕೊಟ್ಟರ್ (ಎಳ. XI, ಚತ್ರದು. ೨೬-೧೦೩; 946 ?). ಯೆಲಕ್ಕೆ: ಕಱು ಬೀಜು ಮಾಡಿದೆಳ್ಳಂ ಹುರಿದು ಹಸ ನಾದ ಗುಡಪಾಕದಲ್ಲಿ ಯಾಲಕ್ಕಿ ನವ ಕರ್ಪೂರವಿಮಿತ ಲಡ್ಡುಗೆಗಳಂ ಕಟ್ಟಿ (ಸೂಪಕಾ. ೧-೫೩); ಯಾಲಕ್ಕಿಯ ಬೀಜಗಳನ್ನು ಹಾಕಬೇಕಾದರೆ ಅಂಗಡಿಗಳಲ್ಲಿರುವ ಕಾಯಿಗಳನ್ನು ತಂದು ಹಾಕಬಾರದು (ಕೃಪಶಿ. ೧೯೩).

[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಏಲಂ, ಏಲಕ್ಕಾಯ್; ಮಲ. ಏಲಂ; ತುಳು. ಕೊಡ. ಏಲಕ್ಕಿ; ತೆಲು. ಏಲು, ಏಲಕಿ. / ಗುಜ. ಏಲಚೀ; ಬಂಗಾಳಿ. ಇಲಾಯಚಿ; ಹಿಂ. ಇಲಾಯಚೀ; ಮರಾ. ವೆಲಚೀ, ವೆಲಾಚೀ. / ಸಂ. ಏಲಾ, ಏಲೀಕಾ]

ವಿಲಕ್ಕಿಬಾಳೆ (ನಾ). ಬಾಳೆಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ವಿಧ: ಬಾಳೆಗಳಲ್ಲಿ ಅತೀಳ ಜಾತಿಗಳವೆ – ರಸಬಾಳೆ, ಚಂದ್ರಬಾಳೆ, ರಾಜಬಾಳೆ, ಪುಟ್ಟುಬಾಳೆ, ವಿಲಕ್ಕಿ ಬಾಳೆ (ವೃವನ. ೫೭). [ವಿಲಕ್ಕಿ + ಬಾಳೆ (< ಬಾಜೆ)]

ವಿಲಪಿತ (ನಾ). ಏನು ಮಾತು: ವಿಲಕ್ಕಿ ಕಟ್ಟುಮೊಸರೋ ಸಾಲದೆ ಕಲಲಾಗಿ ಕಂಡಿಸಲಣಿಲೆಯ ವಿಷಮಂ ಸೋ ಲಿಸು ಗುಂ ಳಣಕಾಂತನ ಮೇಲ [ಪಾ ರಾಂ. ಮೇಲಾ] ಮತಮದರಿಗೆ ಬೇಱ್ ಮರ್ಮಗಳೊಳೆವೇ (ಪಾರುದ. ೨-೯೫). [ವಿ$_3$ (< ವಿನ್$_1$) + ಲಪಿತ]

ವಿಲಾಗಿಕೆ (ನಾ). ವಿಳೆ ಜಾತಿಯ ಒಂದು ಗಿಡೆ: ವಿಲಾಗಿತೆ (ಗಂಗಾತ. ೧೦೬—೧). [ಸಂ. (ವಿಲಾ + ಗಿತೆ)]

ವಿಲಾಡು (ಕ್ರಿ). "ತೂಗಾಡು" (ಜಾಸಕೋ. ೩೭).

[ವಿಲು + ಆಡು, / ತೆಲು. ವ್ರೇಲಾಡು]

ವಿಲಾಪದೆ (ನಾ). = ವಿಲಾಗಿತೆ: ವಿಲಾಪದೆ, ಲೀಲಾಪದೆ, ಆಲಾಪದೆ ಸರಿಗೆ (ಗಂಗಾತ. ೧೦೬-೪). [ಸಂ. (ವಿಲಾ + ಪದ್ಯ)]

ವಿಲು (ಕ್ರಿ). ತೂಗಾಡು; ನೇತಾಡು (೨).

[< ವಿಲಲ್. / ತೆಲು. ವ್ರೇಲು]

ವಿಲೆ (ನಾ). ವಿಲಕ್ಕಿ: ಘನಮೇಲೆ ಲವಂಗ ಚಂದನ ಜಟಾಮಾಂಸಿ ಬಾಲಮುಳಿಕೆಸರೆಮೆಂಬಿನತಲೆ ಕಷಾಯತೋಯಂ ನಿಸೂತ ಗಂಧೋದಕಂ ಸಮಸ್ತಮೊಳಕ್ಕುಂ (ಲೋಕೋಸ. ೭-೫); ಕಮ್ಮನಿ ಕೆನೆಗೊಂಡ ಗೆಡ್ಡೆಮೊಸರಂ ಸುರಿದೆಲೆಯ ಹೂ ರ್ಣವಿಕ್ಕಿ ಪೊಯ್ಯೊಗುಮಿಗೆ ಬೆಲೆ ಗೆಯ್ದು ಮೆಟಸಂ ತಳಿಪೆ (ಲೀಲಾತ. ೫-೭೦). [ಸಂ. ವಿಲಾ]

ವಿಲ್ಲಿಸಿತೆ (ನಾ). ಮಂದಪ್ರಕಾಶ; ತೆಳುಗಾಂತಿ: ಸುಗಂಧ ಮಹೀರಂಧ್ರನಿ ಗಾಢವೆಂದು ವಿಲ್ಲಿಸತೆವೆಂದು ಪೇಕಲವೆಂದು ಪಿಕ್ಕಳೆವೆಂದು ಮುಗ್ಧ ವೆಂದು ಪ್ರಳುಳೆವೆಂದು ಅರು ಬಗೆಯೂಗಿದುದುವದೆ ಅದೆಂತೆಂದರೆ ಗಾಢವೆಂಬುವದು ದೊರ್ಗಾದಿಲದ ವರ್ಣವಾಗಿಯಿರುವದು ವಿಲ್ಲಿಸತೆ ವೆಂಬುವದು ಮಿಂ ಚು ಹುಳುವಿನ ಕಾಂತಿಯಂದಿರುವದು ಪಿಕ್ಕಳೆವಾಗಿ ಯಿರುವದು (ಸೌಗಂ. ೩೩೭—೧೩). [?]

ವಿವ್ (ನಾ). ೧. ತಿರಸ್ಕಾರ; ಅಸಾದರ; ಉಪೇಕ್ಷೆ; ಜುಗುಪ್ಸೆ: ತನ ಗೆರಡ ಜಿಯ ದೊಲ್ಲ ನಲ್ಲಳನೇತಜಸಿಳಪೊಪ್ಪಿಡಮೆವಮಂ ಮಾಡದೆ ಬೇಟಮಂ ಸಲಿಸುವುದರ್ಕ ಸಂತಸಂಬಟ್ಟು (ಪಂಪಭಾ. ೪-೪೨ ವ); ಏತ ಕ್ಕೀಕೆ ಮದಿಯ ವಾಸಗ್ರಹಮಂ ತಾಂ ಪೊಕ್ಕಳಿಂದೇವದಿಂವಾ ತಾಮ್ರಾಕ್ಷಿ ಯರ್ಪಕ್ಷಿಸುತ್ತುಮಿರೆ (ಶಾವ್ಯಾವ. ೧೧೧). ೨. ವೈಫಲ್ಯ; ದುಃಖ: ಆನಾಳ್ ನಾಳ್ಗಳವರನಗೇ ನಾಯ್ಕಂದೆಲಾದುವುಱಳಾಯಮಿಲಂತಾ ನುಡಿದೊಂದೇ ನಾನುಮೇವಮುಳ್ಳೊಡಮಾ ನುಡಿಯಂ ಮಜ್ಜಯಮಿಲ್ಲಮಂ ಪಿಳ್ಳಲಂ (ಪಡ್ಡ ರಾ. ೧೩೩—೧೧೦); ಪಿಜನೀತಾಧ್ವದೊಳಾಗಳಗದಬಂ ಶ್ರೀಮಾಲಿ ಸತ್ತೆವಮುಂ ಪಿಜವಂ ಪ್ರಭುವಪ್ಪ ಮಾಲಿಯುವಿವಂ ಮುಂಕೊಂದನೆಂಬೆ ವಮುಂ ಪಿಜ ಕೋಪಾಗ್ನಿಗೆ ಕೊರ್ವನ್ಪಯಂ (ಪ ಂ ರಾ ಮಾ. ೧೦—೨೦೯).

೩. ಮತ್ಸರ; ಪೈರ; ಕೋಪ: ಪಾರ್ಥಮೊಳಗೇವಮಂಬ ಬಗೆಯು ಕೊಡ್ಡೆ ನಿನ್ನಯ ಪುತ್ರಂ (ಪಂಪಭಾ. ೫–೧೦೨); ಏವ ದೊಳ್ ಪುದಿದ ತಮ್ಮನ ಚತ್ತದೊಳಾಯ್ತು ಸಂತಸಂ (ರಾಂಚಾ. ೪–೪); ಲೋಕತ್ರಯ ಜಿಷ್ಣುವಿನೆನ್ನಂ ಭೂಪನಂದಂ [ತ್ಕ್ರಂ] ವಿನೆ ಲಘಿಸಲಂ ಮಾಡಿತೆಂದೇವದಿಂ ಕಂತುವೆ ತಾಂ ಪಡ್ಮೋದ್ಭವ್ಯವತ್ತುಂಬಡದು (ಪುಷ್ಪ. ೬–೨೩). ೪. ನಾಚಿಕೆ; ಅಪಮಾನ: ಚಿಂತಿಸುವ ಚಿಂತೆಯೊಳಿಬಳ ನೃಪಾಸ್ಥಾಯಲೆಯೊಳ್ ಪುಲ್ಲಿಂ ನೊಚ್ಚಿದರಾದೆವಿಬೇವದೊಳಂ ತಮ್ಮನು ಜೀ ನೆಲ್ಲಿಗೆಯ್ದುವ (ಸುಭದ್ರಾ. ೨–೬೨ ವ); ಈತೆಯ ಪೊಕ್ಕುಬ ಬಿಲ್ಲೀ ಲೋಕದೊಳತಿ ಸೇವ್ಯ ಮಿದಱ ಪೊರೆದೊಯೆ ನಾವಿನ್ನೇ ಕಿರ್ಪಿಗಂ ಜೆಜೆ ಸಿರಾಧಕರಮಂ ಪೊಳ್ಕು ವೇವದಿಂ ಕಂಬುಗಳ್ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೩–೧೪೭). ೫. ದೋಷ: ಕಾವ ರಕ್ಷಸನಂ ಪ್ರಜೆಯಂ ಪರಿವಾರಮಂ ಏವ [ಪಾಠಂ. ನು]ಮಂ ಬಗೆಯ ದಂತಿರೆ ಪೇಟ್ಟಂ (ಆದಿಪು. ೧–೧೩). 'ಹೇವೆ' ಪರಾ. ☞ ಇಲ್ಲಿ 'ಏವ' ಎನ್ನುವುದನ್ನು ಸಂಸ್ಕೃತವೆಂದು ಭಾವಿಸಿ ಕ್ರಮರೂಢಿ ಎಂದೂ ಅರ್ಥಮಾಡಬಹುದು.

[ದೇ. ॥ ಕಮಿ. ಏವ = ಕುಂದು, ತಪ್ಪು; ತೆಲು. ಏವ]

ಏವ್ಯ (ನಾ). ಪದ್ಧತಿ; ರೂಢಿ; ಮಾರ್ಗ. [ಸಂ.]

ಏವಂ 'ಏವು' ಪರಾ.

ಏವಂಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಕೋಪಗೊಳ್ಳು; ಸಿಟ್ಟಾಗು: ಈಮುಂ ಮನ ದೊಳೀವಂಗೊಳ್ಳದೆ ಕ್ಷಮಯಿಸಿಮೆಂದು ನುಡಿದು (ವಡ್ಡಾರ. ೯೧–೨೦); ನಿಮ್ಮೊಳೇಂ ಸಯ್ದುವನಱ್ಪಿನ ಧರ್ಮತನಯಂ ಪೇಜ್ಜುದನ್ನಿಮಗಿಂಬು ಕೆರ್ಮ ಸ[ಯ್ದನೆ ಆ]ಗುಬೀದಾರೆಯಕಮೆಂದಂಗೊಳ್ಳದಿಂ ಧಣಿಕೇತನಾ (ಪಂಪಭಾ. ೧೩–೨೬). [ಏವ್ಯ + ಕೊಳ್]

ಏವಂಚೆ (ಅ). ಒಟ್ಟನಲ್ಲಿ; ಅಂತೂ: ಕೈಲಸು ಆಳುತ್ತಿದ್ದ ತರ್ದವಾಡಿ ಅಲ್ಲಿಂದ ಕತ್ತಲ್ಪುದೂರ ಉತ್ತರದಲ್ಲಿ ದೆ; ಏವಂಚೆ ಇವಲ್ಲಿ ಯಾವೊಂದೂ ಅತನು ಹು ಟ್ಟಿ ದ ಮುಧೋಳವನ್ನು ಒಳಕೊಂಡಿರಲಿಲ್ಲ (ಮೂರುಳು. ೩೭); ಏವಂಚೆ ಏಕೇಶ್ವರವಾದಿಗಳು ಕೆಲವರು, ಪ್ರಮಾಣೇಶ್ವರ ವಾದಿಗಳು ಕೆಲವರು (ಕಾಶೀ. ೪೪); ಏಕೆನು ಮಾತನಾಡಿದರೂ ಏವಂಚೆ ಅವನ ನಿಟ್ಟು ಇಳಿಯಲಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ). [ಸಂ. (ಏವಂ + ಚ)]

ಏವಂಬಡೆ (ಕ್ರಿ). ಮತ್ಸರಗೊಳ್ಳು: ಧರಣೀನಾರಿಗೆ ಪಾಂಡುವಿಂ ಬಱಿಯ ಮಿಲ್ಲಾರುಂ ಪೆಱರ್ ಗಂದರಂತಿರಲೆವಂಬಡಿರ್ದೊಡಂತು ಕಿಡುಗುಂ ಸಹ್ಯಾಂಗಂ (ಪಂಪಭಾ. ೪–೮). [ಏವ್ಯ + ಪಡೆ]

ಏವಱ್ಪೆಸು (ಕ್ರಿ). ಏನೆಂದು ವರ್ಣಿಸು; ಯಾವರೀತಿ ಹೇಳು: ಜಿತ ವಿಮೃತ್ಯುಭೆಯಂ ಸ್ವಯಂಪ್ರಕಥನಿಸ್ಪೃವನ್ಪೆಱಂ ಬಜ್ಜಿಪೆಂ (ಆದಿಪು. ೩–೭೬); ಕೃತಿಯಂ ವಿರಚಿಸಿದಪಲಂಕೃತಿಯಂ ಕವಿರತ್ನನೆಂದೊಡೆವಱ್ಪ ಪುದೋ (ಗದಾಯು. ೧–೩೨); ಶಿಖಿಲವೇಕಂಗಳ ಸ್ವರೂಪವನೇವಱ್ಪಸು ವೆನು (ಮೋಹನ. ೩–೧೩); ಏವಱ್ಪೆಪೆನುಬ್ಬುದು ಕಲ್ಪಾವಧಿ (ಕಲ್ಪಾಯು. ೫೮೨ ವ್ಯಾಖ್ಯಾ). [ಏವ್ಯ (< ಏನ್) + ಬಜ್ಜಿಸು]

ಏವನ್ 'ಏವು' ಪರಾ.

ಏವನ್ದ್ 'ಏವುದು' ಪರಾ.

ಏವಯಿಸು, ವಿಏವಯ್ಸು, ಏವಿಸು, ವಿಏವ್ವಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಅಸಮಾಧಾನ ಪಡು; ಕೋಪಗೊಳ್ಳು: ಪತ್ತಿಂಟು ಬಲಗೆಯಂ ಮೆಲ್ಪಾಡಿಸಲೆಂದು ಸೋಲ್ತು ಸೋಲದೊಳೇವಯಿಸಿಯೆನ್ನೊಡ್ಡಂ ಕೊಳ್ಳಿಮೆಂದು (ಪಂಪಭಾ. ೬–೭೧ ವ). ೨. ಅಸಹ್ಯಪಡು; ಹೇಸು: ಆ ಮಹಾನುಭಾವನಾ ಜವಂಜವ ವಿಭಾವಕ್ಕೇವಯಿಸಿ ವಜ್ರಜಂಘವೊಳಾಕ್ಷಿಯ ಧರಾಧಾರಮಂ ನಿಜಿಸಿ (ಆ ತಿವ. ೪–೩೭); ಕಂಡೇವಯಿಸಿ ವರುಣನೆಂದ ನೈಮಿತ್ತಿಕನಂ ಕರೆದು ಬೆಸಗೊಳ್ವುದುಂ . . . ತನ್ನೊಳಿಂತೆಂದಂ (ಅರ್ಹನೀ. ೭–೩೩ ವ); ಅವರಿಸುವ ಳಿನಪುರಿತಕ್ಕೇವಯಿಸದೆ ದುರ್ಯೋಧಕ್ಕೆ ಸೆಡೆಯದೆ ಪಿಡಿದಂ (ಶಾಂತೀಕೃ. ೫–೧೬೪). ೩. "ವ್ಯಥೆಪಡು" (ಪ್ರಂಥಾಮ. ಕೋಶ): ಜನಪದದ ಪಱಿಗೇನವಯಿಸಿ ನೀನಾ ಪರಮೇಶ್ವರಿಯ ಗರ್ಭದೊಳೆರ್ದಂಯ ತೊಱಿದು (ಪಂಥಾಮಾ. ೧೬–೭ ವ). ವಿವರ್ಯಿಸು: ೧. ತ್ಸಾನಿಯನಂ ತಡೆದುಬಂದುದರ್ಕೇವಯಿಸು: (ಪುಷ್ಪ ಪು. ೪–೧೧೫ ವ). ವಿವಿಸು: ೪. "ಹೇವಮಾಡು, ದ್ವೇಷ ಮಾಡು" (ಕಪ್ಪಡಕೋಪ. ೧೩೬).

ಏವ್ವೆಸು: ೧. ಚಿತ್ರಸೇನಂ ಕೃತವರ್ಮನ ಕೈಯೊಳತಿತಾಪದುದರ್ಕೇ ವೈಸಿ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨–೬೧ ವ); ಕಂಜನಾಭನ ಸಮಂಜಸಿಕೆಯೊಳಿನ್ನಂ ತೆಗೆಬ್ಬು ದುದುರ್ಕೇವೈಸಿ (ಗದಾಯು. ೬–೪೮ ವ). ೨. ಮುಟ್ಟದೆ ಸಿಯಂಸಪ್ಪ ದಪಾಯಂ ಮೇಲ್ಪಾಯ್ವುಮೇನೆಸ್ಪಿಯುಂ ಸಿಗಿದುಂ ಬಂದುವ ಬೇಟದೊಂದು ಸುಸಿಲಂ ನೋಯಿಕ್ಕುಮಾಜಿಕ್ಕುಮಗ್ಗಲಿಕ್ಕುಂ ಕಳ್ಪದ ಗೆಯಂದೊಂದು ಸುಸಿಲೊಂದಿಂದಂಬಂದೇಗೆಯ್ದುಮೋ (ಆದಿಪು. ೧೨–೨೪); ಕೆಲದೊರ್ದ ಕಿಸುಗುಳಮಂ ಕಂಡೇವ್ವೆಸುವ ಜೀವಂ ಪರಿಭಾವಿಸನೇ ಕೊಡಲನಳಬಿಕುದ್ದಂ ಮಡಲಂ (ಧರ್ಮಾನಾ. ೫–೯೨). 'ಹೇವಯಿಸು' ಪರಾ. [ಏವ್ಯ + ಇಸ್ಸು]

ಏವರ್$_1$ (ಕ್ರಿ). ಏನುಬರು; ಏನುದೊರಕು: ಎಣಬರಶುಗಳುಮೆಱಿ ದೊಡೆನಗೇವಂದಪುದೊ ಬಾಹುಬಲಿ ಪೊಱಗೆನೆ (ಆದಿಪು. ೧೪–೨೮); ನಿಸ್ಸ[ಂ] ಪಥವರ್ಕ್ಕ ತಂದು ನಿನ್ನ ಯಕಮಂ ಕಡಿಸಿದೆವಂ ಕೊಂದೊಡೆ ವಂದಪುದು (ಪಂಪಭಾ. ೭–೩೨). [ಏವ್ಯ (< ಏನ್) + ಬರ್]

ಏವರ್$_2$ 'ಏವು' ಪರಾ.

ಏವರ್$_3$ 'ಏವುದು' ಪರಾ.

ಏವರೆಂ (ಅ). ಎಲ್ಲಿಯವರೆಗೆ, —ತನಕ: ಈ ಬ್ರಯಕೆ ಏವರಂ ನೆರೆಯ ದಾವರಂ ನನಗಳಾ ದಾರರು ವಿಡ್ಡೆ (ಕಬ್ಬರ. ೬–೬); ಶ್ರೀ ಕಣ್ಣಾಟಕ ಮೇವರಂ, ನೆನವು ನಿನ್ನಾಜ್ಞಾಕ್ರಮ ಮನ್ನಾವರಂ (ಗಿಂವಿಂ. ೫೩–೧೪). [ಏವ್ಯ (< ಏದು) + –ವರಂ]

ಏವಳ್ 'ಏವು' ಪರಾ.

ಏವಱಿ (ಕ್ರಿ). ಕುಂದನ್ನು ತಿಳಿ; ದೋಷವನ್ನು ಅರಿ: ಕಾತಿಸ್ಮರತೆ ತನುವನು ತೊಟ್ಟು ವೊಲೇವಱಿಯದೆಯಿದಱನಿ ಘಟ್ಟಿಯಂತಿರೆ ಜನಿಸಿದನು ಕುಭಕರಿತನಾ ಭರತ (ಶಾಕಾ. ೫–೬೨). [ಏವ್ಯ + ಅಱಿ]

ಏವಾಲ್ತೆ 'ಏವಾಟ್ಟೆ' ನೋ.

ಏವಾಟ್ಟೆ, ವಿ ಏವಾರ್ತೆ, ವಿ ಏವಾಲ್ತೆ (ನಾ). ಏನು ಬಾಳು; ಏನು ಪ್ರಯೋಜನ: ಕಿಡುಗುತ್ತು ರಾಜ್ಯಂ ರಾಜ್ಯದ ತೊಡಪರ್ದೇವಾಟ್ಟೆ ಬಾಟ್ಟೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧–೮೨). ವಿಏವಾರ್ತೆ: ಬೆಸನಂ ಪಾರ್ವುಂ ಮಂತ್ರ ದೇವತೆಗಳಾದೇವಾರ್ತೆ [ಪಾಠಾಂ. ಳೆ] ಗಂ ಬೇಗಮಾಗಬೆರಿಯ ವಿಡ್ಡ ಗಳೆಯ್ದು ಬರ್ಪಿವು (ಆದಿಪು. ೧೨–೨೯); ನುಡಿಯದೆಂತುಮೇವಾರ್ತೆಯೆಂದು ಮೇಣ್ಕಡಿಯುಗುಮೊ ಪೇಟ್ಪೆನುತೆ ಬಗೆಯುತಿರ್ದೆಂ (ಧಾ ದಂ ಉ. ೬೫೩). ವಿವಾಲ್ತೆ: ನಿಂದಂಗಸ್ಪಭೆ ಮಗು ಳ್ಕು ತೆಱೆವಿದಿರಂತಾಗಿ ನಿಱಲಬಾಕ್ಕ ಮಿರ್ದಂತೆ ಮುಗುಳ್ಕಗೆರೇವಾಲ್ತೆಯೆಂದು ಕಾವನ ಕರತಳದಿನವಂ ಕವರ್ತಿಗೊಂಡು (ರಾಜಶೇ. ೫–೯ ವ). [ಏವ್ಯ (< ಏನ್) + ಬಾಲ್ತೆ]

ಏವಿರಿದು (ನಾ). ಏನು ದೊಡ್ಡದು; ಏನು ಮಹತ್ತ್ವದ್ದು: ಇಜಿ ಯದೆ ಕೆಮ್ಮನುಂತೆ ಭುವನಂಗಳಿಳಿಸುಂಗೊಳೆ, ತಳ್ಕುದೆಂದೊಡೆವಮಜಳ ಮನೆಂಬುದೆ ವಿರಿದಿನ್ನ ಭುಜಾಸಿಗೆ ತೆಱು ಪೊಸಲುಂ ನೆಜಿಯದು (ಅಜ್ಜಿಸ. ೪೧೧ ಕಂದ್ರಕ್ಕ); ಅಂತವರಿರ್ದೆಡೆಯುಂ ವಿರಾಟಿಸರ್ಪಜಿಯೆಯು ಪಟ್ಟಣಂ ನನುಗಿದೆವಿರಿದಪ್ಪುದು (ಪಂಪಭಾ. ೮–೨೯); ನಿನ್ನಯ ತನುಜ ನನಕ್ಕಿದುದೆನ್ನ ಪರಾಕ್ರಮವಪಳಗರ್ಗೇವಿರಿದೀಗಳ್ ನಿನ್ನಮನಕ್ಕಿದವೆಂ (ಶೇಮು. ೧೨–೭೬). [ವಿ (< ಏನ್) + ಪಿರಿದು]

ಏವಿಸು 'ಏವಯಿಸು' ನೋ.

***ಏವು** (ಕ್ರಿ). ಆಜ್ಞಾತರೂಪಗಳು. ಏವೆಂ, ಏವೆನ್, ಏವೆನು, ಏವೆವು, ಏವಂ, ಏವನ್, ಏವರ್, ಏವರ್ಗ, ಏವುದು, ಏವುವು, ಏನುಮಾಡು: ಏವೆಂ: ಕೂಡೆ ಕಣ್ಣಾಲಿಗಳ್ ಸುಡುವಂತಾದಪುದೇವಂ (ಕಾದಂಬ. ೧೫೩); ಭಾವೋದ್ಭವಂ . . . ಸುಡುತಿರ್ಪನೇವೆಂ ಱಂತಿಸದೆ ಪೇೞ್ ಪರಂಪರಾಗತಂ (ಪಂಪಭಾ. ೬–೨೦). ಏವೆನ್ : ತನಯ ವಿಮೋಹಮೆಂಬ ನಗಲಿಂ ತೊಡದಿರ್ದಪ್ಪುದೇನೆಂದು ಕಾಮಿಸಿ ನಿಜಜೀವಿತೇಶ್ವರನಗಲ್ಕೆ ಯೊಳಂ ತನುಜನ್ಮಮೋಹ ಬಂಧನದೊಳೆ ಸಿಲ್ಕಿ (ಸುಕುಮಾ. ೧೦–೬೨). ಇನ್ನೇವೆನಿನ್ನೇವೆನಯ್ಯೂ ಮಹಾದೇವ (ತಮಿಳ. ದೇ. ೨೧–೧). ಏವೆನು : ಹೋಜಗೆ ಹೂಸಿ ಏವೆನಯ್ಯಾ ಒಳಗೆ ಕುದ್ದವಾಗದನ್ನಕ್ಕೆ (ಬಸವ. ೪೭೫). ಏವೆವು : ಸಕಳಜ್ಞಾನ ಸುಪ್ರೀತಮೂರ್ತಿ ಜಿನ ನಿನ್ನಂ ಕೀರ್ತಿಸಲ್ ನಾಕ ನಾಯಕರುಂ ಶಕ್ತಿ ವಿಮುಕ್ತರಾದರಱಂದಾವನಿವೆಂದೀ ಪ್ರಥಿಕಕ್ಕ ವಾಗ್ಜಾಣಿಕೆವೇಡ (ಶಾ ಪ್ರ ಪ್ರ. ೯–೪). ವಿಶ್ವಾಸಭಾಕರೊಯ್ದರ್ ಮಜ ಪಿಕ್ಕ ನಮ್ಮರಸನಂ ತಮ್ಮಲ್ಲಿಗಿನ್ನೇವೆವೋ (ಪಾಶ್ವನಾ. ೧೩–೪೯). ಏವಂ : ಭೞಲಿಲ ತಾಂ ಕೊಲಲೆಱ್ಱಂತಱಯೊಡೆ ನಾವೇವಮಿತಾವೇವಂ ಪೇೞಂ (ಸೇಮುವ. ೧೦–೧೨೬). ಏವನ್ : ಎಱತಿಸೊಱಲ್ದು ಪೇೞ್ದ ಕವಿಯೇವನವಂ ಪೆಸಂಟ್ಟು ಮೆಚ್ಚ್ದಬಲ್ಲನನಜಸಲ್ಲೆವೇಟ್ಟುದು (ಅಕಂಪ. ೧–೪೫). ಏವಳ್ : ಭಸ್ಮಂ ಬಂದಿಸ್ಪರಂತಿನ್ನುಂ ತಸ್ಸಂ ತವಗಮೇನಳೆ (ಕವಿರಾ. ೨–೧೧೫). ಏವರ್ಗ : ತ[ಳ್ದ]ದೇವರ ಕಾಪಿನಾಳ್ ದೇವತೆನ್ನರ ಪನ್ನಗಾವಳಿ ಪೊಟ್ಟಿ ನಪ್ಪನಮಚ್ಚು ಕೂಡದೇವರ್ (ಪಂಪಭಾ. ೫–೯೪). 'ಏಗು' ಪರಾ. [?]

ಏವುದು (ಸ). ರೂಪಗಳು (ಪುಂ. ಏಕ). ಏವರ್ಗ (ಬಹುವ) ಏವರ್ಗ, ಏವುವು. ಯಾವುದು: ದ್ರುಪದನಂ ತಱಲೊಟ್ಟಿದ ಕೆಮ್ಮನಾಗಾದಂ ಕಡೆಗಱಸಿರ್ದೊಡೆನ್ನ ಕಡುಗೊರ್ದಿರ ತೀರ್ಕ್ಕಳ್ಳಳ್ ಕೊವರ್ದುದೇ (ಪಂಪಭಾ. ೩–೬೬); ಪೇೞ್ವೆವುದೊ ಶುಚಿಶುಭ್ರಜಿದವನ ಗಂಡುಂ ತೊಂಡುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೮–೮೨); ದಯುಪಬ್ಬಿದ ಧರ್ಮವದೆವು [ಪಾಶಾ. ದಾವು]ದಯ್ಯಂ (ಬಸವ. ೨೪೬); ಮಧುರ ಮಧುಪಬ್ಬಿದ ಪೂ ದಧಿಯಬ್ಬಿದುಣಿಸದೇವುದೊ ಬುಧರಿಬ್ಬದಸಭೆಸರಸ್ವತೀಮುಖತಿಲಕಾ (ಕಮದ. ೫೫ ಪ್ರಯೋ). ಏವನ್ನ್ : ಜನಪಿನವೇವಮೆಂಬನಪಿಂ (ಎಇ. XVIII, ೨೧೫–೬೧ ; 1162). ಏವರ್ಗ : ಬಂಧುಜನಮಂ ತಾಯ್ತಂಡೆಯಂ ಪತ್ತು ಏಟ್ಟಿನಿಗ್ಕೊವರ್ದುಮೇವರೆಂಬ ಬಗೆಯಂ ನಿಶ್ಚಿಂತಿ (ಕಾದಂಬ. ೯೫೩). ಏವುವು: ಬ್ಯಹಪ್ಪ ಳಂ ಪುತ್ರೋತ್ಪತ್ತಿ ನಿಮಿತ್ತಮಪ್ಪೊಂದು ದಿನ್ಮನಿಂದಮಂ ತನ್ನಿವರೆರಸಿಯರಿಗೆ ಪ ಚ್ಚು ಕೊ ಟ್ಟೊ ಡೆ ಪೞ್ದಿರೆರು ಪೋಲುಮಪಿವೇವುದೆಂದುಂ ಏಸುದೆ (ಪಂಪಭಾ. ೬–೨೬ ವ). [ಪ್ರಾ (< ಏದು) + –ಉಂ.]

ಏವುವು 'ಏವು' ಪರಾ.

ಏವುವ್ವು 'ಏವುದು' ಪರಾ.

ಏವಂ 'ಏವು' ಪರಾ.

ಏವೆನ್ 'ಏವು' ಪರಾ.

ಏವೆನು 'ಏವು' ಪರಾ.

ಏವೆವು 'ಏವು' ಪರಾ.

ಏವೇಳು 'ಏವೇೞ್' ನೋ.

ಏವೇೞ್, ಏವೇಳು(ಕ್ರಿ). ಏನನ್ನು ಹೇಳು; ಏನು ಹೇಳು: ಆಕ್ಕರ ಗೊಟ್ಟಯುಂ ಜಡುರೊಳ್ಳಾತಂ ಕುಳಿರ್ಕೊಟ್ಟ ಜೊಂಪಮುಮೇವೇ ೞ್ದುದನುಳ್ಳಮೆಯ್ಯುಕಮುಂ(ಕಂಪಭಾ. ೪–೩೧); ನಿಗೆಗೇವೇೞ್ದ ಪೇಳಕೆಕೇಕಿದೆನಂ ಮದ್ದುಱಮುಂ ಮುಸ್ಸೆನ್ನ ನದುಱಬಲ್ಕುವರ್ಹಾರ್ಹನಂ (ಕಾದಂಬ. ೫೫೫); ಏವೇೞ್ದೊಡವ ಚಾರದ ಪೆಂಪಂ (ಕ ಮದ. ೧೬೬ ಪ್ರಯೋ).

ಏವೇಳು : ರಬ್ಬಸಾರಥಿಯ ಮೈಯಲಿ ಘಾಯ ತುರಗವ್ಯಥೆಯನೇವೇಳು ವೆನು ಟಿಕ್ಕೆಯವೈದೆ ಬಾಣಮಯ (ಕುಮ್ಮಾಳ. ೩–೨೩); ಏವೇಳುವೆನೆನ್ನ ಮನದಾನಂದವ (ಪದಿಬ. ೧–೪೩). [ಪ್ರಾ (< ಏನ್) + ಪೇೞ್]

ಏವೈಸು 'ಏವಯಿಸು' ನೋ.

ಏವೊಗೞ್ (ಕ್ರಿ). ಏನೆಂದು ಹೊಗಳು: ಇಂ ಸುಖಮನೇವೊಗೞ್ವ ಪ್ಪುದೊ ಭೋಗಭೂಮಿಯಾ (ಅವಿಚಿ. ೫–೬೦); ಏವೊಗೞ್ವೆನ್ನೆಜಲಿಯಂ ಜಲದುತ್ತರಂಗನಂ (ಎಳ. II, ೫೯–೭೬ ; ೪೭೬); ಸೇನಾನಾಥೊಳ್ ಗಣನಾತೀತಮಿದೆಂದೊಡೆನೇವೊಗೞ್ವುದೊ ಬಿಲ್ಲಲ್ಲಿಯಂ (ಗದಾಯು. ೭–೩).

[ಪ್ರಾ (< ಏನ್) + ಪೊಗೞ್]

ಏವೊತ್ತು 'ಏವೊಬ್ಬುಂ' ನೋ.

ಏವೊಬ್ಬುಂ, ಯಾವತ್ತು[1] (ನಾ). ೧. ಯಾವ ಹೊತ್ತು; ಯಾವ ಕಾಲ. 'ಏವೊಬ್ಬುಂ' ಪರಾ. **ಯಾವತ್ತು** : ೧. ಯಾವತ್ತಿನಿಂದಲೂ ಹೀಗೇ ಹೇಳುತ್ತ ಬಂದಿದ್ದೀರಿ (ಮಕ್ಕ. ೫). ೩. ಯಾವ ದಿನ; ಎಂದು : ನೀವು ಯಾವತ್ತು ಊರಿಗೆ ಹೋಗುವಿರಿ? (ರೂಢಿ).

[ಪ್ರಾ (< ಎದು) + ಪೊಬ್ಬು]

ಏವೊಬ್ಬುಂ, ಏವೊತ್ತು, ಏವೊಳ್ತುಂ, ಏವೊಳ್ತುಂ, ಏವೊತ್ತುಂ, ಯಾವತ್ತೂ (ಆ). ಎಲ್ಲಾ ಕಾಲದಲ್ಲಿಯೂ; ಯಾವಾಗಲೂ; ಸದಾ: ಪ್ರಾಣಿಹಿತಮಪ್ಪುದೆಲ್ಲಂ ದೇವೊಬ್ಬುಂ ಮಱಲಿ ನೋಡಿ ಪೋಗಿಮೆಗೆ ಮನಮೊಳಾದ ದೆಯೆಗೆ ಮೆಚ್ಚ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೫–೨೦೧). **ಏವೊತ್ತು**: ಆ ಪಟ್ಟಣದಾ ದ್ವೀಪ ದೆಸೆಯೊಳಗೆ ಕಱಪಡಿತಪುರದ ಬೆಲ್ಲಿಯ ವಳೊಬ್ಬ ನಗುವಂತೆ ಮೈಸೂರು ಕೀರ್ತಿ ಪ್ರತಾಪದ ಮೆಱೆವುದೊಳ್ಳೆ ಯರಿ (ಕಂಪರಾ. ೩–೨೫). **ಏವೊಳ್ತುಂ** : ಸಲಿ ಶಕ್ತಿಪದ ಪ್ಪೊನ್ನಂ ಕೈ ಕೊಂಡೇವೊತ್ತುಂ ನೆನೆಯಿಂಡುತರ್ಪ ಪಾಪಿನ ತೆಱದಿಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೨–೧೧೩). **ಏವೊಳ್ತುಂ** : ಏವೊಳ್ತುಂ ಗಾತ್ರಮಂ ಕೋಷಿಸುತ ಕರಣಮಂ ಕುಂದಿಸುತ್ತುಂ (ರ ಕ್ಷಾ ಕ. ೬); ಕೇಷಾಹ್ವಯಂದಿಂದೆವೊಳ್ತುಂ ಸುಪ್ರಕಾಶದಿ ರ್ಕ್ಕುಂ ವಿಮಳಂ (ವಿಷ್ಣು. ೬–೧೬೧). **ಏವೊಳ್ತುಂ** : ಅದಱ ಗುಣಾಗಳನೇವೊಳ್ತುಮೊಗೞ್ತುಸುವುದು (ಆ ಆ ವಿ. ೬–೨೩). ವಿ **ವೊ ತ್ತು** : ಒಬ್ಬನ ಚೈ ಕೃ ದಿ ಂ ಬ ಗ ಳ ನೇ ವೊ ತ್ತು ತಪ್ಪದೆ ಅಭಿವಂದಿಸುವನು (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೧–೪). **ಯಾವತ್ತೂ** : ನೀನು ಯಾವತ್ತೂ ಹೀಗೇ (ರೂಢಿ).

[ಏವೊಬ್ಬುಂ + –ಉಂ.]

ಏವೊಗೞ್ (ಕ್ರಿ). ಏಕೆ ಹೋಗು; ಯಾಕೆ ಹೋಗು: ಜನಮಲ್ಲಂ ನೆರೆದಕ್ಕಳ್ತ್ಯಂ ನಿವಂಂದೇವಂದರೇವೋ ದರೆಂದಿನಮೇಂ ಪೋ ದಮೆ (ಪಂಪಭಾ. ೩–೬೫); ಏಕೆರೇಪೋದಂ, ಏವೋದಂ, ಏವಂದರೆವೋದ ರೆನ್ನದೆ (ಕಮದ. ೧೭೬ ಪ್ರಯೋ). [ಪ್ರಾ (< ಏನ್) + ಪೊಗೞ್]

ಏಷಣ (ನಾ). ೧. ಹುಡುಕುವಿಕೆ; ಅರಸುವಿಕೆ. ೨. ಆಸೆ; ಇಚ್ಛೆ; ಬಯಕೆ. ೩. ಬಾಣ. ೪. ಬೇಡುವಿಕೆ. [ಸಂ.]

ಏಷಣಾಸಮಿತಿ (ನಾ). [ಜೈ ನ್] ಜೀವದಯಾಪರನೂ ಮೋ ಕ್ಷ ಸಾಧಕನೂ ಆದವನು ರತ್ನ ತ್ರಯ ಧಾ ರ ನೆ ಯಿಂ ದ ತಪೋ ನೃದ್ಧ್ಯರ್ಥವಾಗಿ ಚರ್ಯಾಮಾರ್ಗದಿಂದ ಶೀತೋಷ್ಣ ಸ್ನಿಗ್ಧರೂಕ್ಷ ಗುಣ ಕಲಿತ ಪರಕೃತ ಪ್ರಾಸುಕಾಹಾರವನ್ನೂ ರಾಗದ್ವೇಷವನ್ನೂ ಬಿಟ್ಟು ಸಮಚಿತ್ತದಿಂದ ಊಟಮಾಡುವುದು: ಭಗವರಅದಿ ಕೃತ್ಯಂಗಳ್ಗೆ ಏಷಣಾಸಮಿತಿ ಮೊದಲಾಗೊಡೆಯ ಬ್ರತಂಗಳಂ ಮತ್ತಂ ಸಂಕ್ಲೇಷದಿಂ ಪೇೞ್ದಂ (ವರ್ಧಮಾ. ೭–೨೩). [ಸಂ. (ಏಷಣಾ + ಸಮಿತಿ)]

ಏಷಣೆಕೆ (ನಾ). ಅಕ್ಕಸಾಲೆಯವನು ಬಳಸುವ ತಕ್ಕಡಿ : "ನಾರಾಚೀ, ವಿಷಣಕಾ – ೨ ತ್ರಾಸಿನ ಪೆಸರು" (ನಿಘಂಂತಿ. ೨೬೦). [ಸಂ. ವಿಷಣಕಾ]

ಏಷಣೆ (ನಾ). = ವಿಷಣ (೩).

[ಸಂ. ವಿಷಣಾ]

ಏಸುಮ್ಮದ (ನಾ). "ಏನುಸಂಬಂಧ" (ಕಾಪಮಂ. ಕೋಶ)ಃ · ಘೆರೆ ದೊಳ್ಕಿನ್ನಗುಗ ಳೂಪ ನಿಂನ ನಿಸಿತಾಸ್ತ್ರಶಾತದಿಂ ಸತ್ತ ಳೂರರ ಪೆಂಡಿರ್ ಏಸುಸಮ್ಮೆಯ್ಕೆ ಬೀಳ್ವ ತೆರಂ ಮುಟ್ಟಿ ನೋಂದಿಂದು ನಿತ್ತರಿಸಲ್ವಾನಣ ಮಾಜದಿಳ್ದರ ಜಟಾಜಟಾಟವಿ ನಿಂ ರುಂ ಸಿವರಮಂ ಸೇವಿಸಲಿರ್ದ್ದ ನುಂತು [ಶ]ತಿಗಂ ದೇವಂಗಮೆಸಂಯಮದಂ (ಎಳ. VIII, ಸಾಗರ. ೧೧೯–೬೬ ; 1042). [ಏಸು (< ಏನ್) + ಸಮ್ಮದ]

ಏಸಾಡು (ಕ್ರಿ). ಬಾಣ ಪ್ರಯೋಗಮಾಡು: "ಏಸಾಡು (ಏಸು + ಆಡು)= ಕರಗತ್ತಾ" (ಕಬಧಾ); ಅಸಿತಂ ಬಲಮಂ ಮುತ್ತಿ ಬಳಾಕಾವರ್ತರ್ ಸುತ್ತ ಲುಮೆ ಕಾಣಿ ಪಿಡುಬಿ ತಿಱಕಂ ತಂದರ್ (ಅರಿವು. ೧೪–೭೦) ; ನೋಡಲೊಡಂ ಮನಂ ಬೆದೞೆ ಕಲ್ದೆರ್ದೆಯಂ ಕಡುಪಿಂದೆ ಕಾಮನೇಸಾಡೆ ಲತಾಂಗಿ ನೊಂದು (ಶಾಂಪಂ. ೯೫) ; ನಡುವಟ್ಟಿಯೊಳೆ ಬರ್ಪ ಳೆಕೆಗಳಂ ಮುಳ್ಕಡಿಗಿಯ್ದು ಮೇಲಂಬುಗಳನೆಸೆಸಾಡುವುದುಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೨–೨೬).

[ಏಸು + ಆಡು]

ಏಸು (ಕ್ರಿ). ಬಾಣ ಪ್ರಯೋಗಮಾಡು ; ಅಂಬನ್ನು ಏಸೆ : ಮಾಕಂದ ತಾ ಶಿರದಿನೇಸಲು ಕಾವ ಪೊರೞ್ದಳಿಗಡಿ ವಿರಹವೆಂಬಿಗೆ ತನುಗೊಟ್ಟೂ (ಕೃಪದೇ. ೨–೧೧೩) ; ಕಡುಗಲಿಯುಂ ವಿಂದ್ಯಳನು ಕಾಣುತೆ ಸತಿಪರಂಜಿದಿ ರೋಡದಿರಿಮೊಗ್ಗೊಡೆಯದಿರಿ ಅರ್ದೇಸಿಯುಂ ಯಕ್ಕಡಿಗದಿ ಯಮೆನುತ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೫–೩೩). 'ಇಸು', 'ಎಸು' ಪರಾ.

[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಎಯ್, ಎಲ್ಲ, ಏವು ; ಮಲ. ತುಳು. ಎಯ್ಯು ; ತೆಲು. ಎಗುಚು ; ಪಜೆ. ಎಸ್ಸ್ ; ಕುರುಖ್. ಇಂಜ್ನಾ]

ಏಸ್ಯು (ನಾ). ೧. ಬಾಣ ಪ್ರಯೋಗಮಾಡುವುದು ; ಅಂಬಿನ ಎಸೆತ : ಪಾಕಂ ಲಕ್ಷ್ಯಂ ಶಿಕ್ಷಂ ಶಾತಂ ಬಹುವೇಗಮೆಂಬಿವೞ್ಪಿನಿಸೊಳಂ ತೀಕ್ಷಣ ದೊರೆಯಲ್ಲಿಪಿಡುವಾತಂ ಬಿಲ್ಲಲ್ಲಿ (ಪಂಪ ಭಾ. ೧೨–೧೮೫) ; ನುಡಿದುದೆ ನನ್ನಿಮಾಡಿದುದೆ ಶಾಸನಮುತ್ತುದೆರಮಾದೇಸು ಮಾರ್ಪ್ಪಡಿದುದೆ ವಜ್ರದೇಪಂ (ಎಳ. VII, ವಿವಪ. ೧೦–೨೪ ; 1085) ; ಒಲ್ಲದೊಳ್ ನವಭೋಗದುಜ್ಜ್ವಗಂ ಪೊಳೆತುವು ಕಾಮನೇಸು ಗುಜಾಗಂದುದು ತಂದದಿನಿಂದ ನಂದನಂ ತಳೆದುದು (ಗಿರಿ. ೬–೬೯) ; ವಿದ್ಯಾಯುದ್ಧದಿಂದಾ ವಿಯಚ್ಚರರಂ ಧಂಗಿಸುಂ ಪ್ರತಾಪರಂ ತನ್ನೆಗಸಿನಿಂದಂತಕೋದರಮಂ ಪೊರಿದಿಸುತಿರ್ದಂ (ಮಹಾಪು. ೧೨–೧೯೯). ೨. ಹೊಡೆತ ; ಪೆಟ್ಟು : ನೋಂದರಂಗಜಬಾಣದೆಸುಗತ ನಾರಿಯರನ್ಮಂದ ಬೆರಗಾಗಿ (ತುಸಂಗ. ೬–೬೦). [< ಏಸು.]

ಏಸ್ಯು (ನಾ). ಎಷ್ಟು ; ಯಾವ ಪ್ರಮಾಣ : ಏಸುಕಾಲಮೋಲ್ಮಿಸಿ ದೊಡಂ ತನ್ನೊಡೆಯಂಗಂಬಲಿಕು (ಪಂಡಿತಂ. ೧೩೩–೧೬) ; ಹುತ್ತಳ್ಕೆ ಏಸು ಬಾಯಾದರೇನು ಸರ್ಪಾಭರಿಯುಂ ಒಂದೇ ಸ್ಥಾನ (ಬಸವ. ೯೫೧) ; ಈಸು ನಿರ್ದಯನೆಂಬುದನು ನಾವೀಸುದಿನವಱಯೆವು ಮಹಾದೇವೇಸು ಪರಿಯಂತಿರ್ದುದೋ ನಿನ್ನ ಂತರಂಗದಲಿ ಏಸೊದಿದೊಡೆನಿನ ಪಾಪ ವಿಳಸ ರಚನಾರೌರವಾಸ್ಮರ ವಾಸಗಳನು ಬೇಱೆ (ಕುಮ್ಮಾಳ. ೧೬–೨೨) ; ಏಸು ದಿನಕೊ ನಿನ್ನ ಪಾದದಾಸನಾನೆ (ತು ರಂ. ೧–೧೫–೧) ; ಹಾಡ ಬೇಕೆಂದೆಸೊ ದಿರ ಬಯಸಿ ಬೇಡಿದರೆ ಒಂದು ನುಡಿಯೂ ಕೂಡ ಮೂಡಿ ಬಿಲ್ಲ (ಪಜಲ್ಲ. ೬–೧೦).

ಏಸೆಸು (ದ್ವಿರುಕ್ತಿ) : ಭೂಸುರಂ ನಿಮಗಿತ್ತ ದಾನಫಲದೊಳ್ಪರಿಯ ನೇಸೇಸು ಪರಿಯಂದ ಬೇರಿಕೊಂಡೆಂಡೆ ನನಗೆ ಪೋಸಳಿಕನೇ ಮಾಡಿ ಕೊಂಡ ಕಾರಣಮನನುಸಯದಿಂದ ಪರಿಪರಿಸಲು (ಸಮ್ಮಳಾ. ೬–೪೪) ; ಕ್ಲೇಶಕೆಯಿಗಾಗಿ ಹೊನ್ನುಗಳ ಏಸೇಸು ತಂದದ್ದು ನಿನಾಯತೋ (ವಿಪಾಕ್ಯ. ೪೯–೧೦). ಏಸಲ = ಎಷ್ಟರ : ವರಮಹಾಗಣಕಿಂತಿನಿಯೊಳಿಬರೊಳು ಗಱಸುವೊಪಾನದೇಸಱ ಹುರುಳು ಹೇಳಾ ದೇವ (ಪ್ರಭುಲಿ. ೧೪–೧೦). ಏಸಱು = ಎಷ್ಟರದು : ಮೇಲು ಮೋಟಿದಲೀ ವಿಪತ್ತೇಸಱು (ಕುನ್ವಾಅ. ೫–೧೧). ಏಸಲ = ಎಷ್ಟರವನು : ಈ ಶರೀರದ ರೋಮ ಕೂಪ ನಿವಾಸಿಗಳಲಾ ದೇವ ತಾ ನಿಗೇಸಲವನಂದೇಳೆ ರಾಟಲು ಬಾರದೇ ಯೆಂದ (ತೂರಾ. ೬–೪–೫೪) ; ಈಸು ಸಿಂಗರವೇಕೆ ರಾಮನನೊಲಿ ಸುವೆನೇಸಲವನು (ಕುರಾಶಾ. ೨೯–೧೨೬). ಏಸಲವಳು, ಏಸರವಳು = ಎಷ್ಟರವಳು : ಕೃಷ್ಣನ ಜಜೆ ಯೆ ನೀನೇಸಲವಳೊಡಗಾಡಿತನದಿಂದೆ ಜೀಱಿಯ ದೇಡತ್ತೆ ಹೋಗೆಂದು ದೇವಕಿ ಸತ್ಯಭಾಮೆಯಂ ಗರ್ಜಿಸಿದಳು (ಕೃಮಭಾ. ೬–೪೮) ; ಅಲ್ಲಜ್ಜೆ, ಪತಿತೆ, ಪಾಮರೆ ನಾನು ಉಪದೇಶ ಪಡೆವುದಕೆ ನೀನೆವಳಾಗುವೆನು (ಯಶೋಧ. ೪೯) ; ಕಂಗೆ ಳ್ಗನಂತಸ್ಥಿಪ್ಪ ದಿರೆ ನಾನೇಸರೆವಳು (ಚಂದ್ರಸ. ೧೬). ಏಸಾನು = ಎಷ್ಟೊಂದು : ಪರಿಕಿಸಿ ನೋರ್ವಿಧ್ವಾನದ ಬಳಿಕೆ . . . ಏಸಾನೋ ಜೀಕಿಸುಗಿಲದೆಱಂದ (ಪರಿಗಿ. ೧೧–೬). ಏಸೊಂದು = ಎಷ್ಟೊಂದು : ಚಂದ್ರನ ಬರವ ಪಾರ್ದುವೇ ನೊಂದು ಹೊನ್ನವಕ್ಕಗಳ ಬಳಗವೊ (ಮಲಪ್ರ. ೧೫–೫). [?]

ಏಸು (ನಾ). ಕ್ರೈಸ್ತಮತ ಪ್ರವರ್ತಕನಾದ ಏಸುಕ್ರಿಸ್ತ : ಶಿಲುಬೆಯ ಮತ್ತೊಂದು ಮಗ್ಗುಲಿಗೆ ಶಿಲುಬೆಯನ್ನು ಹೊತ್ತು ಕೊಂಡು ಏಸುವು ಹೋಗುತ್ತಿರುವ ಮತ್ತು ಆತನ ವಿರೋಧಿಗಳು ಆತನ ಹಿಂದೆ ಬರುತ್ತಿರುವ ಚಿತ್ರ (ಧರ್ಮಶ್ರೀಗ. ೩೨೪) ; ಏಸುಕ್ರಿಸ್ತರು ಶಿಲುಬೆಗೆ ಹಾಕುವಾಗ ಮಾಡಿದ ಪ್ರಾರ್ಥನೆಯನ್ನು ಪಾದ್ರಿ ವಿವರಿಸಿದ (ರಕ್ತರೂ. ೫೩).

[?. /. ಲ್ಯಾಟಿನ್. ಏಸೂಸ್]

ಏಸುದಿನ (ನಾ). ಎಷ್ಟು ದಿವಸ : ಆಕಟ್ಟೇಸುದಿನ ಬನದೊಳಗೆ ಸೆಜೆ (ತೂರಾ. ೫–೬–೧೭) ; ಆ ಸುರನದೇಸುದಿನ ತಪಗಳಾಚರಿಸಿದನೋ (ವಂಕಾರಾ. ೫–೮–೨೯).

ಏಸುಮಡಿ (ನಾ). ಎಷ್ಟುಸಲ, —ಬಾರಿ : ಕಡೆಯಲಿನ್ನರೆಹಾನವದವಧಿ ಯದು ತಪ್ಪಿತಾದೊಡೆ ಬಳಿಕ್ಕೇಸು [ಜಾತಾ. ಯೇಸು] ಮಡಿಯುತ್ತೊಡಂ ಮುಖಮುಮುಖಿ ಕೆವೆನುದಿವಂ (ಹಚಕ. ೧೧–೧೫). [ಏಸ್ಯು + ಮಡಿ]

ಏಸುವಡೆ (ಕ್ರಿ). = ಏಸುವೆಱು. [ಏಸ್ಯು + ಪಡೆ.]

ಏಸುವಾರ್ (ಕ್ರಿ). "ಬಾಣ ಪ್ರಯೋಗಕ್ಕೆ ಸಮರ್ಥವನ್ನು ನಿರೀಕ್ಷಿಸು" (ಪ್ರಭಲ್ಲ). [ಏಸ್ಯು + ಪಾರ್]

ಏಸುವೆಸೆ (ನಾ). ಬಾಣ ಪ್ರಯೋಗ : ಇಂದು ಪಲೋಲ್ಲಪನವ್ಯಾದಿನಾಗಳೇಸು ವೆಸನಂ ಕಾಮುಂಗೆ ಪೇೞ್ದಂದಿಂ (ಚಂದ್ರಪ್ರ. ೫–೧೧೪).

[ಏಸ್ಯು + ಪೆಸಸ್]

ಏಸುವೆಱು (ಕ್ರಿ). ಬಾಣದ ಪೆಟ್ಟನ್ನು ಹೊಂದು : ಮಱುವಳ್ಳದವರ ಮೆಯ್ಯೆಯ್ಯಮ್ಮಾಗೆ ಎಚ್ಚೊಡಿಸಿ ಆ ಅಯ್ಯಂ ಗೆಲ್ದಾ ತಾನಂ ಪಲವುಂ ವ್ಯಪ್ತಿಸುವೆತ್ತು ಎಯ್ದೊಡೆಬ್ಬದಪ್ಪೊಲ್ಕಳೆಸಂಜಕರಿದೊಱಗಿ ಭೀಷ್ಮ ಸ್ವಾಜ್ಞಂತೆ ನೆಲಮುಟ್ಟದೆ ಬಿಜ್ಜೂರ್ಗಾನಂ (ಎಳ. VIII, ಸೂರ್ಯ. ೧೧–೪ ; 800) ; ರೂಪಿಸೊಳ್ ಮಚ್ಚರಿಸುವನೆನಗೆಂದೆಂಬನಂಬುವನ್ನಂ ಪಲ ಕಾಲಳ್ಕಿಸುವೆತ್ತಂ ದಶಮುಖನೆನುತುಂ ಮನ್ಮಥಂ ಮಾಡಿದೆಜ್ಜಂ (ಪಂಡಾಮು. ೪–೭೩). [ಏಸ್ಯು + ಪೆಱು.]

ಏಸುಸಲ (ನಾ). ಎಷ್ಟುಸಲ, —ಬಾರಿ : ಏಸುಸಲ ತಪವಗೈದೆಯು ಬಿಸ್ಸನವಾತು (ಪಂಲಕುಳ. ೧೫೭). [ಏಸ್ಯು + ಸಲ]

ಏಸೆ (ಗು). ದುಷ್ಟ ; ವಕ್ರ ; ಒರಟು (ಳ). [ದೇ. ॥ ತೆಲು. ಏಚ, ಏಸ]

ಏಹದ (ನಾ). ೧. ಏನು ಹದ ; ಯಾವ ಹದ. ೨. ಏನು ಕಾರಣ; ಏನು ವಿಚಾರ : ಸುರಭ್ಯೀಯರ್ನನು ವಧಿವೆಯೆಂಬರೇಹದಂ ಮದನ ನಿನ್ನಂಗಮಂ ಮೃಡನ ಭಾಳಾಗ್ನಿಗೇಕಿತ್ತೆ (ಲಕ್ಷಿಂ. ೧೯–೫೬).

[ಏ (< ಏನ್) + ಹದ (< ಪದ)]

ಏಹೂರು (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಏಹೂರಂ ಕಾರುಣ್ಯದಿಂದಾ ನರಪತಿ ತನಗೊಲ್ದಿಲೆಯೆ ಮುಕ್ತುಸ್ಥೈ ಗಂಗಾಪುರಮೇಹೂರೆಂಬ ಮಿಕ್ಕೊಗರ್ಗಳ ಪಡೆದು (ಎತಿ. XII, ೨೮೧–೧೮೯ ; 1077) ; ಅವರ್ಮ್ಮಾಡಿಸಿದ ಏಹೂರ ಶ್ರೀಸ್ವಯಂಭು ದೇವರಿಗೆ (ಇಆ. VIII, ೨೦–೫೦ ; 1077).

[? + ಊರು (< ಊರ್)]

ಏಹೊ (ಅ). ತಿರಸ್ಕಾರ, ವ್ಯಂಗ್ಯ, ಆಶ್ಚರ್ಯ ಮುಂತಾದುವುಗಳನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಅವ್ಯಯ : ವಾಹನಂ ವೈಹಳೀಂದ್ರನಿರೆ ನರವಾಹನವ ನೇಱಿದೊಡಿಹೆ ನಿನ್ನವನೇಹೊವೊಯೆಂಬುದು ನಗರೇ ನೋಡುವವರ ರೆಮತ ! (ಜಪು. ೬೨–೧೫೫). [?]

ಏಳ್[1] **'ಏಟು'**[1] ನೋ.

ಏಳ್[2] **'ಏಟು'**[2] ನೋ.

ಏಳಕ್ಕೆ 'ಏಲಕ್ಕೆ' ನೋ.

ಏಳಿಗೆ, ಎಳಗೆ (ನಾ). ಟಿಗರು ; ತಗರು ; ಮೇಷ : ಸಾನಂದಳಕನೆಂಬರಸ ಸಧಯಕ್ಕೊಗಷಣತಯಂ ಮಾಡಿದೊಡೆ ಅರಸನೇಳಗಮಂ ಳಕ್ಕು ತಿಂದಂತೆ ನೆಂದೊಗೆ ಕೆರೆಚ್ಚಿದವನು ಮಾಜ್ಞುದು (ಜಾತ್ರಂಳ. ೯೬–೧೪) ; ಏಳಗೆ ಮೆಂಬುದು ವಿಡಕ್ಕೆಲ್ಲ ಪುಟ್ಟಿಯುಂ ಉಳಂ (ಕವಪ. ೨೦ ವೃತ್ತ). **ಏಳಿಗೆ** : ಪಸುಧಾಧೀಶನ ಸುಳುವಾರಂ ಮನಮೊಸೆದೆಳಗನ ಬೆನ್ನೆಱೆ ಕರಂ ರಂಜಿಸಿದಂ (ಜಯಂತಿ. ೩–೬೪) ; ಏಳಗನೆಱೆಯೆಸೆವ ರಸ್ಮಿಯೊಡೆವ ಪಜ್ಜಳಿಪರಮಗ (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೨–೨೩) ; ಏಳಗನೆಱೆ ಕೌಸಾಲ ವಸ್ತ್ರವ ಪೊಱ್ದು (ಪಂಪಭಾ. ೪–೭೮) ; ಜನರು ಎತ್ತು, ಕೋಣ, ಟಿಗರು, ಏಳಗಗಳನ್ನು ಕೆಲವಟ್ಟಿಗೆ ಉಪಯೋಗಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿರಬಹುದು(ಸಾಹಿಸಂ. ೧೩೦). 'ಏಟಗೆ' ಪರಾ. [< ಸಂ. ಏಡಕ. / ತಮಿ. ಏಟಗ]

ಏಳಿಡಿ 'ಏಟಡಿ' ನೋ.

ಏಳಿಗಂಧ (ನಾ). ಏಲಕ್ಕಿಯ ವಾಸನೆ : ಪುದಿದೆಸೆದುವು ನಿಜಪತ್ರವಂಳದ ಳಕಗಳ ಮದ ಸೊನಱು ಮುನ್ನಿಸ ಸಪ್ತಚ್ಛದಗಂಧದಿನೇಳಾಗಂಧದಿನೆಸೆವುದು ದೇವ (ಚತ್ತಪ್ಪ. ೫–೬೩). [ಸಂ. ಏಲಾಗಂಧ (ಏಲಾ + ಗಂಧ)]

ಏಳಾಲ 'ಏಳಲ' ನೋ.

ಏಳಾವನ (ನಾ). ಏಲಕ್ಕಿಯ ವನ, —ತೋಟ : ಜಾತ ಸಪ್ತಚ್ಛದೈ ಳಾವನ ಸುರಭಿ ಮದಾಸಾರವಾಸಕ್ಕೆ ಧೃಂಗಿಧಿವಸದ ಮುಖರಿತಾಶಾಚಕ್ಕಲ್ಲ ಗಂಧೇಭಕ್ಕಯಂ (ಅರಿಷ. ೧೧ ೩೦). [ಸಂ. ಏಲಾವನ (ಏಲಾ + ವನ)]

ಏಳಿಕೆ (ನಾ). ಅಪಹಾಸ್ಯ ; ತಿರಸ್ಕಾರ : ಕಲ್ಲಾದರು ಸರಿ ಹುಲ್ಲಾದರು ಸರಿ ಎಲ್ಲಂದದ ಏಳಿಕೆ ಸಾಕು (ಪಪಲ್ಲ. ೩೨–೯). [< ಏಳಿಸು + –ಕೆ]

ಏಳಿಕೆಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ಅಪಹಾಸ್ಯಮಾಡು ; ತಿರಸ್ಕರಿಸು : ಕುಡದರತೀ ನೇೞಿಕೆಗೆಯ್ದರ್ ಪೆಣ್ಗಳ್ (ಸೌಂದ. ೯–೩೯). [ಏಳಿಕೆ + ಕೆಯ್]

ಏಳಿಗೆ 'ಏಟ್ಟಿಗೆ' ನೋ.

ಏಳಿಗೆತನ (ನಾ). ಅಭಿವೃದ್ಧಿ ಹೊಂದುವಿಕೆ : ಳಾಳದೊಳಿರಿಸೆ ಭಕ್ತಿಯ ಧರದಿಂದಲೆ ಬೀಳುತಲಪಖಯಲರು ಪೇೞದರಾದಿಕ್ಕರನೆಱಳು ಖಳನ ದೊಡದೇಳಿಗೆತನದೊಂದುಳಿಗನ [ಪಾ ತಾ ೦. ದೊಡಗೊಳಗನು ತಮು ತಮಗೆ] (ಕ್ರಿಪುಸಾಂ. ೪–೯೦). [ಏಳಿಗೆ (< ಏಟ್ಟಿ) + –ತನ]

ಏಳಿಗೆವೆಱು (ಕ್ರಿ). ಅಭಿವೃದ್ಧಿ ಹೊಂದು : ಯಾದವಕುಲವಲೇಗೆಯೆತ್ತಿ ರ್ಪುದು ಮೇದಿಸಿಯೊಳು ಮೈಮನವಡೆದು (ಹರಿಚಾ. ೧–೩).

[ಏಳಿಗೆ (< ಏಟ್ಟಿ) + ಪೆಱು]

ಏಳಿದ, ಎಳ್ಳಿದು (ನಾ). ೧. ತಿರಸ್ಕಾರ ; ಅವಮಾನ : ದೂತರನಟ್ಟಿ ದೊಡೇೞಿದನಾತಂಗೆ (ಜಗವ. ೯–೧೪) ; ಬಾಕಿಯು ನೀಮೊಲ್ಲಿ ಧೃಷ್ಟರು ಹೇೞಿದನು ಕೈಕೊಳ್ಳೆ ಜಕಿಯನೇೞಿದವ ಮಾಡುವನೆ ಜನಪತಿಯಂದನ ವಿದುರ (ಉವ್ಯಾಪ. ೬೦೩. ೫–೧೪). ೨. ತಿರಸ್ಕರಿಸಲ್ಪಟ್ಟವನು; ಅಪಹಾಸ್ಯ ಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟವನು; ಅಲ್ಪ ; ನಿರ್ಗತಿಕ : ಏಳಿದಂತೆ ದಾಯಂಬುದು ಚಿಂತಿಸುವಂದಮಿದಾವುದುರ್ವಾರಾಶಾಳಿಖಟ್ಟ ವಾಸರ ಚತುಸ್ಪ್ರಕ ಮಾತ್ರಮೋಘವುಜಾಯದಿಂ ಮೇಳಿಸಿ ತಂದುಕೊಂಡು ಕುಡುವೊ (ಸುಕುಮಾ. ೬–೯) ; ಪಾದಮಾರ್ಗದಿಂ ಜಾನಕಿಯುಂ ಬಲಾಶ್ಯುತ್ಕರುಮೇ ಳಿದರಿಂದದೆ ಬರ್ದರಾದಾವುದೊ (ಪಂಂಪಾಖ. ೬–೧೬೯) ; ಏಳಿದರು ಪುಯ್ಯಲಂ ಕ್ರಿದಾ ಕೋಟಿಸಿ ಕಿರ್ದಿ ಸಂತಸಂಬಡಿಸದೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೨–೭೮). ಎಳ್ಳಿದು : ೧. "ಅಲ್ಪೋಪಿ = ಎಳ್ಳಿದುದಾಗಿಯುಂ" (ನೀತಿವಾ. ೨೮–೬೬). 'ಇಳಿದು', 'ಏಳಲ' ಪರಾ.

ಏಳಿದುಮಿಡಿ = ತಿರಸ್ಕಾರದಿಂದ ಮಾತನಾಡು : ಮಹಿಯರಂ ಏಳಿದುನುಡಿದಂ ಪಾಪದ ಫಲದಿಂ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೧–೧೩).

[ದೇ. ।ತಮಿ. ಏಳದ ; ಮಲ. ಎಳುದು ; ತುಳು. ಎಲ್ದಿ, ಎಲ್ದಿಪ, ಎಳ್ಳ ; ತೆಲು. ಎಲ್ದಿದ]

ಏಳಿದಂಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ತಿರಸ್ಕಾರಮಾಡು ; ಕಡೆಗಣಿಸು : ಹಿತ್ತಲಗಿದು ಮರ್ದಲ್ದ ಎಂದೇಳಿದಂಗೆಯ್ದುಯಕ್ಕುಂ (ಪಂಚತಂ. ೩೮೦–೪) ; ಸಮಸ್ತ ಜೀವರಾಶಿಗಳ್ಗಭಯದಾನಮನೇೞಿದಂಗೆಯ್ದದೆ ಮಾಡಲುಂ ಸುಖ ಮನೆಯ್ದುಗುಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೬–೧೧೬) ; ಏಳಿದಂಗೆಯಲಿಮಿಗಗಳ ನಮ್ಮೊಳ್ಳಾಗೆನೊಳ್ಳುಮರಿಯಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೩೧೪) ; ಪಾಳಿಗೆಯಿದೆ ನೀಗಳಂ ಸೋವ ಪಾಮರೀಶಾಳಡೊಂಬುಲಿಪುಮಂ ಕೋಕಿಳಪ್ರಾಣಮೆಂದೇಳಿದಂಗೆಯ್ದು ತೊಲಗದೆ ನಿಂದ ಕೀರಾಳ ಸಲೆ ಕಂಗೊಳಿಸಿತೆಂದಿನೆ (ಚಂಪ. ೧೧–೯). [ಏಳಿದ + ಕೆಯ್ದು]

ಏಳಿದಂಬಗೆ (ಕ್ರಿ). ಹೀನವಾಗಿ ಕಾಣು ; ತೀಳಾಗಿ ಕಾಣು : ಕಲ್ಯಾನ ನಂದಕಲ್ಯಾಂ ಬಗೆವವೋಲೇಳಿದಂಬಗೆದು ದಂತಿಯನಾಗಡೆ ತೋಱೆ ಕೊಟ್ಟು ತೊಟ್ಟಿಗೆ ರಥಮಂ ಪಲ್ಲಲ್ಲಿ ಪೊಲ್ಲಾದಿಸಿ ಪೊಲ್ಲಾದಿಸಪ್ಪಕೋಟಿಯಂ (ಪಂಪಭಾ೪–೧೧೧) ; ಕಾಲನನೇೞಿದಂಬಗೆವರೀ ನೆಲನಂ ವಿಜಿಗೀಷುವೃತ್ತಿಯಂ ಪಾಲಿಸುವರ್ (ಪಂಂಪಾಖ. ೧೧–೩೫).

[ಏಳಿದ + ಬಗೆ]

ಏಳಿದಂಮಾಡು (ಕ್ರಿ). = ಏಳಿದಂಗೆಯ್ : ನೋಡಸೋಡಲ್ಕೆ ಮಾನಸನೆ ಮಾನಸ ರೊಪುಗೊಂಡಮರಿನೆಂದೆನ್ನೇೞಿದಂಮಾಡಿರಾಸುವ ನಾಡ ಅಯಲು ಏನೇಕ ನಿಧಿಮಾರ್ತ್ತಣ್ಣಂ ಜಗ ನ್ಮಂಡನ (ಸೌಇ. IX–i, ೧೫೭–೨೯ ; 1119) ; ಎನ್ನನೇಳಿದಂಮಾಡಿ ಮೂಗನರಿಮ ಕೃಷ್ಣಕಿಯಂ ತೋಱುವಂತೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೯–೨೧೧). [ಏಳಿದ + ಮಾಡು]

ಏಳಿದಿಳಿ, ಎಳ್ಳಿದಿ ಳಿಳಿ ದಿ ಳಿಳಿ (ನಾ). ೧. ಹೀನಾವಸ್ಥೆ ; ಅವಮಾನದ ಸ್ಥಿತಿ ; ತಿರಸ್ಕಾರ : ಜಸಮುಂ ಧರ್ಮಮುಮಱಿಪಂದೆಱಗಿ ವುದೇಳಿದಿಳಿಯೆಂದುಂ (ಪಂಂಪಾಮಾ. ೧೫–೬೪) ; ಅನವುತೆಯ ಉದ್ಧತಿಯ ಏಳಿದಿಳಿಯ ದ್ರೋಹದ ನಡೆನುಡಿಗಳ್ಗೆ . . . ಉಜ್ಜಗಿಸುವೆಯಾದರೆ (ಬೆಟ್ಟಲಿ. ೩೫–೯). ಎಳ್ಳಿದಿಳಿಕೆ : ೧. "ಅವಜ್ಞಯಾಪಿ = ಎಳ್ಳಿದಿಳಿಯಿದಮುಂ" (ನೀತಿವಾ. ೨೮–೬೬). ಏಳಿದಿಳಿಕ್ಕೆ : ೧. ಪಾಂಚಾಲರಾಜ ತನೂಜೆ ಪಗೆವರ ಕಟ್ಟುವಟ್ಟದೇಳಿದಿಳಿಕ್ಕೆಗೆ ಸಂತಸಂಬಟ್ಟು ಸೈರಿಸಲಾಪಿದಂ ತೆಂದಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೭–೩೮ ೨). ೨. ಅಪಹಾಸ್ಯ ; ನಿಂದೆ : ಪಾಂಡ್ಯ ನನಂಡಲೆಗುಂ ತೆಲುಂಗ ಭೂಪಾಲನನೇೞಿದಿಳಿಕ್ಕೆಯನ್ಗೆ ಮಾಡುವುದೀ ಕುಲು ಗೋಡ ಕೋಟೆ ತಾಂ (ಸೌಇ IX–i, ೨೫೬–೧೪ ; 1176).

[ಏಳಿದ + –ಇಳಿ]

ಏಳಿದಿಕೆಗಾಣ್ (ಕ್ರಿ). ಹಿಂನವಾಗಿ ಕಾಣು; ಕಡೆಗಣಿಸು: ಕೊರ್ಪನಿ ಕಳೆ ಕೊರನೇಳಿದಿಕೆಗಂಡು (ಪಾಶಾಂ. ಪಠಿಠಂಗು, ಪಠಿಕೆಗಂಡು) ಬಿಸುಜ್ಞನೆ ಉಃ ಬಿಸುಜ್ಞಾನಿಪಿತು (ಕಾವ್ಯಾವ. ಸಾ). [ಏಳಿದಿಕೆ + ಕಾಣ್]

ಏಳಿದಿಕ್ಕೆ 'ಏಳಿದಿಕೆ' ನೋ.

ಏಳಿವಿಟ್ (ನಾ). ಆವಮಾನ; ತಿರಸ್ಕಾರ; ಲಾ ಛಿ ವೆ: ಕೃಷ್ಣನನು ಏಬಿಗೋಪಾಲನಿಂದೇ ಬಗೆದು ನಮ್ಮೊಳಗೇರಿದಿವನು ಮಾ ಡ ದಿ ರಿ (ನಿಭಾಗ. ೧೦-೨೪-೨೦); ಇದನೇಳಿದಿವನು ಮಾಡುವರು ಪಾಕಾತ್ಮರವ ರೆಂದ (ನಿಭಾಗ. ೧೦-೨೮-೬೫). [ಏಳಿದ + -ಇವಿ]

ಏಳಿಬ್ಬಳ್ಳ (ನಾ). ಏಳು ಎರಡು ಬಳ್ಳ; ಹದಿನಾಲ್ಕು ಬಳ್ಳ: ಇಲ್ಲಕುಳ್ಳೇ ಳಿಬ್ಬಳ್ಳ [ಪಾಶಾಂ. ಕೊಟ್ಟೀರಿಬ್ಬಿಳ್ಳ] ಮೇಲಕ್ಕ (ಎಳ. IV, ಜಾನುರಾ. ೯೫-೯; 750). [ಏಳ್ಳ್ (< ಏಬ್ಬ್) + ಇಂಗ್ (< ಎರಡು) + ಬಳ್ಳ]

ಏಳಿಲಿ, ಏಳಾಲ, ಏಳಲು (ನಾ). ತಿರಸ್ಕಾರ; ಅ ವ ಮಾ ನ: ಮರುಳನವನತ್ತಡೇನೆಂದೇಳಲವ ಮಾಡದೆ (ನಿಪ್ಪ್ರಾ. ೨-೩೦); ಒಂದರಳು ಪಜೀದು ಬೀಳೆ ಕಳೆದುಕೊಳಲ್ಕೆ ಲಜ್ಜಿಸಿಯೇಳಿಲದೊಳಾ ಕುಸುಮವಂ ಶಶಿಮೋಳಸಿರ್ಪವೆನುತ ಮ ನದೊಳ ಳು ನೆನೆಯಲಜಾಮಾತ್ರ (ಬಸವ. ೪೧-೧೦); ಕಾಳಗವನೇ ಬಲಿದು ತಪ್ಪಿವರೇಳಲವ ಮಾಡಿದೊಡೆ ರಿಪುಗಳ ಸೀಳೆ ಕರುಳನು ಮುದಿಸದಿಹೆನೇ ನಿನ್ನ ಕವರಿಯಲಿ (ಕುವ್ಯಾಉ. ೭-೧೨); ಒಂದಾವೃತ್ತಿ ಪ್ರೀತಿಸಿದವರೇಳೆ; ಅದರಿಂದ ವಸುಮತಿಯೇಳಿಯ ಹೊರ ತಾಗೂ ಏಳಲವನಾತನೆಂದು ತಿಂದೆನು (ಕಾಳಂತ. ೩೦-೧೩). **ಏಳಾಲ**: ಆಳು ಗೆದ್ದರೆ ನೋಡು ಅರಸಗೆ ಜಯಪ್ರದ ಆಳು ನುಡಿದದ್ದು ಅರಸು ನುಡಿದದ್ದು ಏ ಳಾ ಲ ಮಾ ಡ ದೆ ಯ ಳಲವಚಿ ಪಾಲಿಸಬೇಕಯ್ಯ (ಪೋಕ್ಷದಿ. ೩-೧೪). **ಏಳಿಲು**: ಇಂದು ನಾ ಬಂದಂತೆ ಹೋದರೆ ಮುಂದೆ ಬಳಿಗೆ ರಾಮನೇಳಲು ಕೊಂದು ಈಗುವೆ ದನುಜಕಳವಜಿತನನ ಲಂಕೆ ಯನು (ಕಾಶಿರಾ. ೧೧-೧೩).

ಏಳಲಮಾಡು = ತಿರಸ್ಕಾರಮಾಡು; ಕಡೆಗಣಿಸು: ಎಲೆ ಮುರಿತವೆ ಕೀಯೆನ್ನೆ ಎಲ್ಲಿನ್ ಳಲಮಾಡದೆ ಸಾಗಿಸ್ಪೆ ಕಡುಛಲ ಮಾಡಿ ಬನ್ನಬಡುವೆ ನಮ್ಮ ನಳಿನಾಕ್ಷನಾಣೆ ನೀ ಕಿಡುವೆ (ಪ್ರಪಕ. ೩೩ ಸಪ್ಪಲಿ). 'ಏಳಿದ' ಪರಾ. [?]

ಏಳಿಲಂಗೆಯ್, ಏಳಿಲಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ) = ಏಳಿದಂಗೆಯ್: ಅಮ್ಮತ ರುಚಿಯಾರಿದೇಳಲಂಗೆಯ್ದತುಳ ಸೌಮ್ಯಕೃತಿ ಕರ್ತುರಿಗೆ (ಸೌಂದ ಪ. ೧-೧೫). **ಏಳಿಲಗೆಯ್**: ಪ್ರಳಯಕಾಲಾಬ್ಧಿಗಂಭೀರರವವನೇಳಲಗೆಯ್ದ ನಿಸ್ಸನಂ (ರಾಘಚ. ೧೪-೯). [ಏಳಲ + ಕೆಯ್]

ಏಳಿಲಂಗೆಯ್ 'ಏಳಲಂಗೆಯ್' ನೋ.

ಏಳಿಲು 'ಏಳಲ' ನೋ.

ಏಳಿಸು, (ಕ್ರಿ). ಅವಹೇಳನ ಮಾಡು; ನಿಂದಿಸು; ಹೀಯಾಳಿಸು: "ಏಳಿಸಿದುದು ಕಡೆಗಣಿಸಿದುದಕ್ಕು" (ಕವಿಲೋ. ೧೩೬); ಕಿಱದೆಂದೇಳಿಸಿ ಪಗೆಯಂ ಪಜೀಪಡೆ ಕಿಡಿಸಿದೊಡೆ ಪೆತ್ತ ಕಾಲದ ಬಲಮಂ ನೆಱೆದಿಱಿಗುಂ (ಕವಿರಾ. ೩-೧೪೯); ದಿವಮನೇಳಿಪಂತು ಮಳೆವ ವಿವಿಧ ಕೇತನಂಗಳಿಂ ಸದಾ ನಿಳಿತನಂಗಳಿಂ (ಪ ಂ ಪ ಕಾ. ೧-೫೮); ಸಂಸಾರಸುಖಕ್ಕೆ ದಪ್ಪ ವಿಷಯಂಗಳನೇಳಿಸಿ ಕಾಡಿಯಾಡಿ ಕಾಮಾರಿಯನ್ನರ್ಚ್ಚಿಸಲ್ಕೆ ನಲಿದಿಪ್ಪರ್ (ಮುಸ್ಕಿಸ್ಕರೇ ಧ್ರು ವೇ ಕ್ಷರ (ಸೌಇಪ. XI-i, ೯೭-೩೩ ; 1062); ಕೆಮ್ಮಾಸೆ ಗುಜ್ಜುಜುದಲೆ ಬಳಿದ ಕಾಳೋರಗನನೇಳಿಸುವ ತೋ ಳ್ (ಹಚಕಾ. ೫-೨) ; ಬಾಲಕನ ಘಾಯವನು ನನುನಗುತೇಳಿಸುತ ದಂಡೆ ಯಲಿ ಕಡಿದನು ತಿವಿದನವನುರವ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೀರ. ೬-೫೮); ರಚಿಸನೆನ್ನ ನೇಳಿಸದಿನಲ್ಲಮಾದಮೆಟ್ಟಜಿಸಿದೆಂ (ರಾಮಾಕ್ಷ. ೨೪-೨೮).

[ಏಳ್ಕ್ + - ಇಸು. / ತಮಿ. ಮೆಲ, ಏಳಿ = ಲಘುವಾಗು, ಕುಗ್ಗು]

ಏಳಿಸ್ಸು 'ಏಟುಸು' ನೋ.

ಏಳು, 'ಏಬ್ಬ್' ನೋ.

ಏಳ್ಕು, 'ಏಬ್ಬ್' ನೋ.

ಏಳುಂಮಲೆ, ಏಳುಮಲೆ (ನಾ). ಏಳುಬೆಟ್ಟ; ತಿರುಪತಿ: ಪಠಳಗಿರಿ ಹಡಿಯಳ್ಪಟ್ಟಂ ಯೇಳುಂಮಲೆ ಕಂಚಿ ತುಳುವ ರಾಜೇಂದ್ರಪುರಂ ಕೋಳಾಲ ಬಯಲು ನಾಡುಮನಾಳಾಡಿ ಕೊಂಡ ವಿಷ್ಣುವರ್ದ್ಧನವೀನಂ (ಎಳ. VII, ಶಿವಪೂ. ೪೦-೫೨; 1180); ಪಠಳಾದ್ರಿಯಳ್ಪಟ್ಟಂ ಏಳುಂ ಮಲೆ ಕಂಚಿ ತಳ್ಪರಾಜೇಂದ್ರ ಪುರಂ(ಎಳ. XVI, ಚಿಕ್ಕನಾ. ೬೩-೧೧; 1242).

ಏಳುಮಲೆ: ಪುಲಿಗೆಜೆ ಕನ್ನಡರೇಳುಮಲೆ ಕಾಸವಲಂ ಬನವಾಸಿನಾಡು (ಮೈಕಾರಿ. ೧೯೨೯, ೬೫-೬೯; 1081).

[ಏಳ್ಳು (< ಏಬ್ಬ್) + ಮಲೆ]

ಏಳುಕೋಟೆ 'ಏಬ್ಬ್ಯೋಟೆ' ನೋ.

ಏಳುನೂಱು 'ಏಟ್ನೂಱು' ನೋ.

ಏಳುನೆಲೆ (ನಾ). ಏಳು ಆಂತಸ್ತು: ಏಳುನೆಲೆಯ ಕರುಮಾಡದುಪ್ಪರಿಗೆ (ಆ ದ ವ. ೬೬) ; ಕಲ್ಲುಬರಗೆಯ ತುರಳ ಗಂಗ ಕಲಾರರು ಬಂದು ಮುಜುರೆ ಸುಡಿಸಿದಂಥಾ ಬಾಗಿಲುವಾಡದ ಗೋಪುರವನು ಏಳುನೆಲೆಯಾಗಿ ಮಾಡಿಸಿ (ಎಳ. V, ಬೇಲೂರು. ೬-೧೨೫; 1397 ?).

[ಏಳ್ಳು (< ಏಬ್ಬ್) + ನೆಲೆ]

ಏಳುಬೆಸನ 'ಏಬ್ಬಿಸನ' ನೋ.

ಏಳುಮಲೆ 'ಏಳುಂಮಲೆ' ನೋ.

ಏಳುಸ್ಸರ (ನಾ). ಏಳು ವಿಧವಾದ ಧ್ವನಿ, —ಸ್ವರ; ಸಪ್ತಸ್ವರ: ಎಳೆಯ ಕಂಪನ ಕೂಗು ಸೀಳಿ ಬೆಟ್ಟನೆ ಏಳುಸ್ವರದ ನಿನಾದವ ತುಂಬುತ ಭಾಳಚಂದ್ರನಿಗೆ ಕೇರಲು (ಸಪ್ತಪ. ೫-೯೧).

[ಏಳ್ಳು (< ಏಬ್ಬ್) + ಸ್ವರ]

ಏಳುಹ (ನಾ). ಏಳುವಿಕೆ: "ಇದಿರೇಳುಹ (ಪ್ರತ್ಯುತ್ಥಾನಮು, ಪ್ರಯೋಗಾರ್ಥ)" (ನಾಚರಾ. ೬). [ಏಳು (< ಏಬ್ಬ್) + -ಹ್ಕ]

ಏಳೆ, (ನಾ). [ಕಂದೆ] ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಛಂದಸ್ಸು: ಭು ಜ ಗ ಪ ಕ್ಷ ಪುರಗಣ ವ್ರಜಜೋಳಾಜಜಿಸಿಳಳಳ್ಳಮಜಗಣೇಳಗಿಧಗಣೇ (ಛಂಪೋಬು. ೫-೧೩); ಮದನವತಿಯಳ್ಳರಂ ಚೌಪದಿ ನೀತಕೆಯೇಳೆ ತಿವದಿಯುತ್ಸಾಹಂ ಪಟ್ಟದಿ (ಛಂಪೋಬು. ೧-೫೬); ನಾಗವರ್ಮನು ಹೇಳಲುವ ಅಳ್ಳರಿಕ್ಕೆ ಮದನವತಿ, ಛಂಪೋವತಂಸ, ಚೌಪದಿ ... ಏಳೆ ಇವು ಏಳೂ ಅಳ್ಳರದ ಪ್ರಸ್ತಾರದೊಳಗೇ ಸೇರುತ್ತವೆ (ಛ್ಯಷಿ. ೧೩೦).

[?. / ತೆಲು. ಏಲ./ ಸಂ. ಏಣಾ]

ಏಳ್ಕೆ (ನಾ). (?) : ವನರುಹಮೆತ್ತಿಮುಪ್ಪ ಮೊಗಮೂಡೆ ತಳರ್ತಳಿಮದ ಕೋಕಳಧ್ವನಿ ಸರಮೂಡ ಪಣ್ಣಡಕೆ ಬಾಯ್ದೆಜೆಯಾದೆಳವಳ್ಳಂಯೇಳೆ ನೂತನತನುವಾದ ಮಲ್ಲಿಗೆಯ ತುಂಬಿಯ ಕೂ ಟ ಮೆ ನೋಟಮಾದ ನಂದನವನಲಕ್ಷ್ಮಿ ಕಕ್ಕೆಸೆದು ತನ್ನನೆ ನೋಡಿಸಿದಳ್ (ತಯಾರ್ಯರಿಂ (ಕಾಂತಿಪ. ೬-೧೧). [?]

ಏಳೆರಡು 'ಏಬ್ಬ್' ಪರಾ.

ಏಳೆಲೆಬಾಳೆ 'ಏಬ್ಲೆಲೆವಾಟೆ' ನೋ.

ಏಳೆಲೆವಾಳೆ 'ಏಬ್ಲೆಲೆವಾಟೆ' ನೋ.

ಏಳೆಳೆ (ನಾ). ಏಳು ಎಳೆ; ಏಳು ನೂಲು: "ಸಪ್ತತಂತೀ-ಏಳೆಳೆಗಳ ಡಾಬು" (ಪಜ್ಜಾಂಕ. ೧೬೫).

[ಏಳ್ಳು (< ಏಬ್ಬ್) + ಎಳ್ಕೆ (< ಎಟ್ಕೆ)]

ಏಳೆಳೆಕೆಟ್ಟಾಣಿ (ನಾ). ಏಳು ಎಳೆಗಳ ಅಥವಾ ಸಾಲುಗಳ ಗುಂಡಿನ ಸರ (ಕ). [ಏಳೆಳೆ + ಕಟ್ಟಾಣಿ]

ಏಳ್ಗರಿಸು. (ಕ್ರಿ). ಏಳುವಂತೆ ಮಾಡು ; ಎತ್ತಿಕೊಳ್ಳು ; ಆಲಿಂಗಿಸು (?) : ಮಂಡ್ಯದವ್ವನ್ಹಂಬಲಿಂದಂ ಬಾಮ್ಮಂಬುಲಗೊಟ್ಟು ಪಿಡಿದು ರಂಜಿಪ ಮುಮ್ಮೊನೆಗೆ ಯ್ದುವನಿತ್ತೊಲವಿಂದಿರಲ್ದುಂ ಧುಜದಿನಾಗಳೇಳ್ಗರಿಸಿ ರ್ಚುತ್ತುಂ (ವಿರಾಟ. ೧೩-೧೨೫). [ಏಳ್$_1$(< ಏಱ್$_1$) + ಕರಿಸು?]

ಏಳ್ಗೆ (ನಾ). ಏಳುವುದು : ಮಾ ರ್ ರಿ ಯೆ ಮಾರ್ಮಲೆತುದವನೇಳ್ಗೆ ಯೊಳ್ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೫೬೨-೨೬೭). [ಏಳ್$_1$(< ಏಱ್$_1$) + -ಗೆ]

ಏಳ್ಗೆಡಲು 'ಏಱ್ಗಡಲ್' ನೋ.

ಏಳ್ಗೆ 'ಏಱ್ಗಿ' ನೋ.

ಏಳ್ಗೆವಾಡಿವ 'ಏಱ್ಗಿವಾಡಿವ' ನೋ.

ಏಳ್ಗೆವೆಲು 'ಏಱ್ಗಿವೆಲು' ನೋ.

ಏಳ್ಗೆಡಧಿ (ನಾ). ಏಳು ಸಮುದ್ರ ; ಸಪ್ತಸಾಗರ : ವಡಬಶಿಖಿಯಲ್ಲಾ ಯನುತಯೇಳ್ಗಡಧಿಗಳು ಕಡದವು (ಬಸವ. ೫೮-೬೨).

[ಏಳ್$_3$ (< ಏಱ್$_3$) + ಜಡಧಿ]

ಏಳ್ತರ್ 'ಎಟ್ತರ್' ನೋ.

ಏಳ್ತರ 'ಎಟ್ಟರ' ನೋ.

ಏಳ್ಮೂರು 'ಏಟ್ಮೂಱು' ನೋ.

ಏಳ್ನೂಱು 'ಏಟ್ನೂಱು' ನೋ.

ಏಳ್ಪೆದೆ (ನಾ). ದಡ್ಡತನ (ಸ್ಯಾಂಡರ್).

[?. / ತಮಿ. ಏಪ್ಪೈ = ಮೂರ್ಖ, ಮೂರ್ಖತ್ವ]

ಏಳ್ಪೆಸನ 'ಏಟ್ಪೆಸನ' ನೋ.

ಏಳ್ಪೆಡಿ (ನಾ). ಏಳರಷ್ಟು ; ಏಳುಮಡಿಯಷ್ಟು : ಆಗೊ ಬಂಗಾರದ ಮೂಡಲಿಂದಂ ಬೀಡಿತು ಉರಿಗಾಳಿ ಏಳ್ಪಡಿ ಮಧ್ಯಾಹ್ನದ ಉಸಿರಿಂದ ನೆನ್ನ ಕ್ಕಳಿ ದಾಳಿ (ಅರಳು. ೨೦೬-೨). [ಏಳ್$_3$ (< ಏಱ್$_3$) + ಮಡಿ]

ಏಳ್ಪೆ 'ಏಟ್ಪೆ' ನೋ.

ಏಳ್ವತ್ತು 'ಎಟ್ವತ್ತು' ನೋ.

ಏಱಿರಲಕ್ಷೆ (ನಾ). ೧. ಏಳೂವರೆಲಕ್ಷ. ೨. ಏಳೂವರೆಲಕ್ಷದೇಶ ; ರಟ್ಟವಾಡು ; ಜಾಲುಕ್ಯರ ರಾಜ್ಯ : ಳೇಳ್ನ ಕಿವಿಯೊಳು ಗೂಂಟುಮಾ ಳ್ನ ನಿಗಂ ಬೆಟ್ಟಿತಿಸುಯೊಟ್ಟಚಿರುಂದಿಳೇಳ್ಪರೆಲಕ್ಷೆಯೊಳಡಟುರ್ವೆ ಳ್ನನಿಗಂ ನಿಗಳಿತ್ತಿದಂ ಭೂಪತ್ಯಶ್ರಿ]ಪ (ಇಂ. XII, ೬೬-೧೧ ; ೧೧೪೧).

[ಏಳ್$_3$ (< ಏಱ್$_3$) + ಅಕ್ಕ + ಲಕ್ಷೆ]

ಏಱ್$_1$, ಏರು, ಏಱ್ದು (ಕ್ರಿ). ೧. ಮೇಲಕ್ಕೆ ಹೋಗು ; ಹತ್ತು ; ಆ ರೋ ಹಿ ಸು : ಕುದುರೆಯೇಱ ಳುಂಬನಂತೆ ನ ಡು ಗು ತ್ತು ಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧-೧೪೪) ; ಉತ್ತಮತೀಱಿಯರಲು ಧರೆಯೊಳು ಹಜ್ಜೆಸೇವರಿಗೆ (ಪೂರಂದ. ೨-೭೫-೧೫). ೨. ಮೇಲೆಬೀಳು ; ಯುದ್ಧಮಾಡು : ಉಱಿದ ನಿನ್ನ ಮಕ್ಕಳ ನಿನ್ನೆರ್ದೊಡಮಱಿಯಂ ಪರ್ಜಸಮಮಿ ಪಿಡಿದೆನ್ನನೆ ರಣ ದೊಳಱಿವಂ (ಪಂಪಭಾ. ೯-೭೭). ವಿರು : ೧. ನಿರ್ಜರಶಾಲ್ಮಲಿರಾವತವ ನೇರ್ದುಂ (ರಾಘಸೋ. ೪) ; ತಾರಮ್ಮಯ್ಯ ತಂದು ತೋರಮ್ಮಯ್ಯ ದೂರದ ಬಾಸಿಗೆ ವರಿದ ಚಂದ್ರನ (ಅವಿ. ೮-೨) ; ಕುದುರೆ ವರಿ ಸೋಡ ಹತ್ತಿದವು (ಬಂಗಾಸ. ೬೦). ವಿಪ್ರು : ೧. *ಏಱು – ಆರೋಹಣೇ, ಸಮಗ್ರತ್ವೇ, ಕ್ಷತೇ ಚ* (ಕವಿಧಾ) ; ಕಬ್ಬ ಪ್ಪ ನು ಳ್ ತೊಜದಾರಾಧನೆ ನೋಸ್ತು ತಿತ್ತ್ವಗಿರಿ ಮೇಲ್ಪನ್ಗಾರಾಯಳ್ಕೆಜೀದಾರ್ (ಎಳ. II, ೭೬-೪ ; ೭೦೦); ಕೊಲ್ಲಂ ಬಿಸುಡಾಯಧಮಂ ಪುಲ್ಲಂ ಕರ್ಚಿಲಂ ಪುತ್ತವರಿಗೆಯನ್ಗೆನ್ನ (ಕವಿರಾ. ೩-೨೦೦) ; ವಿಮಾನಮನೇಱಿ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೪೩-೩೧) ; ಕಾಮಂ ಕಳವನೇಱಿಬಂತೆ ಸೆಜ್ಜೆಯನೇಱಿ (ಪಂಚಭಾ. ೩-೮೧ ವ) ; ಮೇರುವನೇಱಿ ನೋಡಿದವರ್ಗೀ ಧರೆ ತಾಂ ಕಿಱಿದಾಗಿ ತೋಱಿದೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧-೧೬೯) ; ಎತ್ತಿನ ಬೆನ್ನನೇಱಿದವರು ಬುದ್ಧಿವಂತರೇ (ಪುರಂದ. ೨-೬೫-೧೩). ೨. ಚಾತುರಂಗದ ಚರಣಹತಿ ಏರ್ಧರ್ತ ಧೂಳೀಮಯಮಮಿಳಿ ದಿಗುಜಾತ ವೆಸೆ ಭಟ್ಟಣಿಯಲೇಱಿಅತು ಪಾಂಡುಸುತಸೇನೆ (ಕುಮ್ಮಾರ್ಜು. ೧೯-೨೫) ; ತುಡುಕಿ ಲಗ್ಗೆಯನೇಱಿಂದು ವಜೀರರ್ಗೆ ಕಡುಗಲಿ ಖಾನ ಬೆಸಸಿದ (ಳಂಪವಿ. ೧೩-೪೫). ೩. ಉಬ್ಬು ; ಸೆಂತೋಷಪಡು ; ಅಭಿವೃದ್ಧಿ ಹೊಂದು : ರಾಯ ಮನವೊಲಿದೇಲಿಸಿದರೇಱುವುದು ದೊರೆ ಮನ ಮುಜಿಯೆ ಕುಂದುವುದು (ಕುಮ್ಮಾಕ. ೧-೩೪). ೪. ಗಣನೆಗೆ ಬರು ; ಮೆಚ್ಚಿಕೆಯಾಗು : ಕಸವರದ ಸವಿಯುಮಂ ಧರಯರಕಸ ಸವಿಯು ಮಬಡಿಂಬುಮಾಜಿಯಂದುದಂ ಮನುಷ್ಯಯಜ್ಞವುದು ಏಂ ಪುರುಷಾ ನುಡಿದೊಡೆ ನಿನ್ನ ನುಡಿದ ಮಾತೇಱುಗುಮೇ (ಪಂಂಪಾ. ೧೨-೧೪೦) ; ನಿಮಗಾವುವು ಮನಕೇಱುವುವಲ್ಲಅನಿವಾರ್ಯವಿಗೊಳ್ಳಿಂ (ಕಮ ದ. ೧೫ ಪ್ರಯೋ). ೫. ಹತ್ತು ; ಉಂಟಾಗು ; ಒದಗು : ಕುದಿವ ಕೊಬಂತೆ ಕುದುದು ದಗೆಯೇಱಿದ ಕೋಡಗದಂತೆ ಬೆಜಗಾಗಿ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೩-೩೫) ; ಸುಧರ್ಮ್ಮದಿಂ ಪ್ರತಿಶಾಳಿಸುವರು ಅಜೆಕ್ಷೀಸಿದಱಾ ದೋಷಂ ನೂಱಿರ್ಪರ್ ದಿಂಬರಿಗೇಱುವುದು (ನೌಇಇ. IX–i, ೨೫೪-೧೯ ; ೧೧೪೮) ; ಏರಿದು ಬಯ ಸುತವರ್ಗರಿಸೆದರಾಗ ಸ್ಮರಿಸೋದನದ ಸೊಕ್ಕೇಱಿ (ಕಂದಪ. ೧೧-೫೨).

ಏರಿಗತ್ತು = ಏರಿದ ಗತ್ತು ; ಮೇಲೇರಿದ ಧ್ವನಿ : ಏರಿಗತ್ತಿನ ತಾಳ ಳೂಗಿತೊ ಜಯಭೇರಿ ಕೇಳಿ ಸಿಡಿದ್ಮೊಗತ ಧರಂಗಿ ದಂಡ (ಲೋಕಾಗ ೨೨೯-೩). ಏರಿಗಲ್ಲು = ಗಮನಸಕ್ಕೆ ಬರು : ನಿನ್ನಂತಹ ಪರಮ ನಾಗರ ಕನ ಲಕ್ಷ್ಯಕ್ಕೆ ಏರಕಲ್ಲದ ಅಲ್ಪವಿಷಯ (ಚಿಟ್ಟಲ. ೫೫-೨೩). ಏರಿಬರು = ಮೇಲೆ ಬೀಳು ; ಆಡರು : ಮುಂಚುತಿದೆ ಆಗಿಗ ಇರುಳಿಗೆ ಏರಿ ಬರಲಿವೆ ಮೋಡವು (ನಲಮು. ೪-೨). ಏರಿಹೋಗು = ಏರಿಬರು : ನಿಂಬಿಕಯಂತೆ ಗೌಂಡರ ಮೇಲೆ ಏರಿ ಹೋದಳು (ಕಂತಕಾ. ೬೫) ; ಸೋಮಕ್ಷತ್ರ ಮೇಲೆ ಏರಿಹೋಗಿ (ತುಂಗಭ. ೫೩). ಏರುಹಾಕಿಕೊಡು = ಮೇಲೆ ಹಾಕಿ ಕೊಳ್ಳು ; ಪಕ್ಷ ವಹಿಸು : ನೀವು ಹೀಗೆ ಏರುಹಾಕಿಕೊಡುವುದರಿಂದ ಲೇನಿ ಅವಳಿಗೂ ನನ್ನ ಕೆಂಡಕೆ ಆಷ್ಟು ದ್ವೇಷ (ನಂದಿಕ. ೯೪). ಏಱಿಲಿಕ್ಕು = ಪೀಠವನ್ನುಕೊಡು : ಆಸ್ಥಾಯಿಳಾಜನಳ್ಳಿ ಲಕ್ಕೆತೆಜಂ ಪೊಗಜ್ಜು ಸಾರೆ ಳೆ ದಿಟ್ಟೀ ಜಲಿಳ್ಳಿ ಲ್ಲೆ ಟ್ಟು ಳರೆದು ಳುಳ್ಳಿರಿ (ಶಾಂತಿಪು. ೩-೫೫ ವ). ಏಱಲ್ತೆಟ್ಟ್ = ಮೇಲೆ ಹತ್ತುವುದಕ್ಕೆಂದು ಹೇಳು : ಆ ರಥಮಂ ಮಹೋ ರಥಮಂ ಬೆರಸೀಜ್ಞೆ ಜೂಱಲಂತಿವರಿಸು ಸುಭದ್ರಿಯ ನೀ ಲಲ್ಲೇಱ್ದು (ಪಂಪಭಾ. ೫-೨೦ ವ). ಏಱುಳಿಳ್ = ಮೇಲೆರಿಯು ; ಹತ್ತಿಕೊ : ಮುಳ್ಳಣ್ಣನರಸಿಯ ಬೀಳ್ಕೊಂಡು ರತಿದೇವಿ ದುಕ್ಕದಿಂದಾಯಾಸಗೊಳುತೆ ಅಳ್ಳರಿಗನಸೇಱಿಳಕೊಂಡು ತಿಪ್ಪರಿ ಬಂದು ಹೊಳ್ಳಳು ಳುಸುಮಾಪತಿಯ (ಮೋಹಕ. ೯-೪). ಏಱಿಸುಂಳು = ಮೇಲಲ್ಳೆ ತಳ್ಳು : ಬಳಿತಾಳಳ ಜಾಳಮಂ ಕೊಡಂಳಿಗೆ ತೆಗೆದೀಜಿಸುಂಒ ಮಱಿಳಂಳಣುಮಂ ಕಳಱೀ ತ್ಕರಂಗಳಂ ತೆಗೆದಭಷೇಕ ಜೀ ವ ತೆ ಯ ರಂ ದ ದಿ ನೊ ಪ್ಪಿ ದರ್ (ಕಾದಂಪು. ೬೧).

[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಮಲ. ಏಱು ; ತುಳು. ಏರು ; ಕೊಡ. ಏರ್ ; ತೆಲು. ರೇಗು, ರೇನು, ರೇಯು, ರೇವು]

ಏಱ್$_2$ (ಕ್ರಿ). ಯೋಗ್ಯವಾಗು ; ತಕ್ಕು ದಾಗು ; ಸಾಧ್ಯವಾಗು. 'ಏಪ್ಪದು)' ಪರಾ.

[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಏಲ್ ; ಮಲ. ಏಲು, ಏಲುಕ್ ; ತೆಲು. ಏಲಯು]

ಏಱ್$_3$ (ಕ್ರಿ). ಆಯ್ದುಕೊ ; ಆರಿಸಿಕೊ (ಕ).

[?. / ತುಳು. ಸಾರು ; ತೆಲು. ಏಲು]

ಏಱ್$_4$, ಏಱ್ಮು (ನಾ). ೧. ಗಾಯ ; ಹುಣ್ಣು ; ವ್ರಣ : ಕೆಲರೇ ಗಳಿಂದೆ ವೇದನೆಗಳಂ ಸ್ಫೆರಿಸದೆ ಗಳ ದ ಪ ಸುವ ನು ಪಿಡಿದರಿರ್ (ಶೈ ಮಹಾ. ೧೩-೪೦). 'ಏ ಪೆ ಱು)', 'ಏರ್ದಡೆ' ಪರಾ.

ವಿಜ್ಯಂ : ೧. "ವಿಜು ಘಾಯಂ" (ಕರ್ಣಾ. ೬೯); ಕಾರ್ತಿಕ ಮುಷಿಯರಂ ಮನದೊಳು ಬಗೆದೇಱುಂ ಪುಣ್ಯಂ ವ್ಯಾಧಿಯುಂ ಪಸಿವು ನೀರಡ್ಕೆ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೧೯–೪); ವಿಜಿತೊಳ್ ಸತ್ತು ಕಲೆವರಿಸು ವುಟ್ಟುವುದುಮಂ (ಜಾವಂತ. ೧೯–೧೬); ಪೇೞಾ ಮೇಲೆ ಪಾಸಜಿಯೇೞಾ ಮೇಲೆ ಬಡಿಗೋಲ್ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧–೧೭೩); ಬಾಣಂಗಳೆಡೆಯಿಂದ ಸುರಿವ ಬಿಸಿನೆತ್ತರೆಱಲುಗಳ (ಹರಿವಂ. ೬–೭೭); ಏಱ ನೋಡಿಸೊಳಾದ ತೃಷ್ಣೆಯಂ ನಾಱಿಸುವರಿವಳಕ್ಕೆ (ಕುಮ್ಮಾಳ. ೧೦–೩೬). ೨. ಪೆಟ್ಟು; ಹೊಡೆತ; ಏಟು: ಕಿಜ್ಜ ಬಾಳ್ಪರಸು ಬಂದೇಱಿ ಱ್ಜಾದಾತನೀಂ ಬಂಚಿಸಿ ಸಿಂಹ ಲಂಘನದಿಂ ಮೇಗೆ ನೆಗೆದು ವಜ್ರಸಮಾನಮನ್ತು ಕೈಯಿಂದೆ ಕು ಮಾರ ನಾಸನ ತೆಗಲೆಯಂ ತಿವಿದೊಡೆ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೫೯–೨೮); ಸುಕ್ರತೀಕ್[ಂ] ಕೆಯ್ಯಕಾಲ ಕೋಡೇಱಿಸೊಳ್ ಬಲಮನೆಲ್ಲಂ . . . ತೊಟ್ಟುಟ್ಟಿದುಟ್ಟಿದು (ಪಂಪಭಾ. ೧೧–೬೨ ಪ); ಆಗಡೆ ಬಾಣದೇಱಿಸೊಳೊಡೆದ ರಕುತದ ಧಾರೆ ನಾದಿತು ರಥದ ಹಲಗೆಗಳ್ (ಕುಮ್ಮಾಡ್ರೀಸ. ೬–೨೬). [?]

ವಿಜ್ಞ್, ವಿಜ್ಯು (ನಾ). ಯುದ್ಧ ; ಸಮರ ; ಕಾಳಗ ; ಹೋರಾಟ: 'ವಿರ್ಪಸವಿಗೆ', 'ವಿರ್ವಲ್', 'ವಿರ್ವಸೆ' ಪರಾ. ವಿಜ್ಯು : ಮೂಜ್ಞಿ ಆಸಹರಾಳ್ ಮೂರಿದಾಸ ಕರಿಯ ತಮ್ಮನ್ ನಾಗರಾಸರಾ ಮನೆ ಮಗವ್ ಬಾಗೆ ಊರುರ್ಳ್ ಬಬ್ಬಸನ್ ವಿಜ್ಞನುಳ್ ವಿಜ್ಞುಂ (ಎಳ. XVI, ತುಮಕೂ. ೯೫–೫ ; ೭೫); ಕರ್ಣಾರ್ಜುನರೆೞೀಲಂ ನೋಡಿಲ್ಕೆ ಭೂತನಾಥಂ ಬಂದಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೩–೧೩೯); ಮೂಜು ಕೊಡೆ ಅಜ್ಜೆಯರ್ಬಿಜ್ಞಾನೂರಾ ವಿಜ್ಞುಳ್ಳೆಱುಬು ದಿಜ್ಞಾರ್ (ಎಳ. XVI, ತುಮಕೂ. ೪೬–೪ ; ೨) ; ರಿವು ಬಲದೇಱ ನಾಲಗೆ ಹೊಗಳಲಮ್ಮದು ನೃಪತಿ ಕೇೞದಂ(ಕುಮ್ಮಾಳ.೧೧–೫೧).

[< ವಿಜ್ಞ್]

ವಿಜ್ಞಕಟ್ಟು ನೋ. ವಿಜ್ಞಗಟ್ಟು

ವಿಜ್ಞಕಾಸು (ಕ್ರಿ). ಏರುಗಾವು ಕೊಡು : ಪಯವ ಕೂಡಿದ ನೀರಿನಂತೆ ಮಧುರವ ಕೂಡಿದ ಅಂಘಸಿಯಂತೆ ತೈಲವ ಕೂಡಿದ ಉದಕದಂತೆ ನೋಡಿ ವಿಜಕಾಸಲಿಕ್ಕೆ ಅಲ್ಲಯೆ ಅಜಿತಂತೆ ಸ್ಥಲ ಬೇೞಾಗಲಿಲ್ಲ (ಮೀ ೧೮ ಮಾ. ೧೩೯–೪೩). [ವಿಜ್ಞು (< ವಿಜ್ಞ್) + ಕಾಸು,]

ವಿಜಕುದುರೆ (ನಾ). ಏರುವ ಕುದುರೆ ; ಸವಾರಿ ಕುದುರೆ : ಪಲ್ಲವಾದಿತ್ಯ ನೊಜವ್ಯಸಟ್ಟಿಯೆಸ್ಸು ಪೆಸರಂ ಪಡೆಗೆಯ್ದು ಪಟ್ಟಗಟ್ಟಿ ವಿಜ ಕುದುರೆ ಕೊಡೆ ಅಳಪಬ್ಬವಳೆ ಕುಬ್ಜನ್ನರ್ಗಳಿಗೆ ಕೀೞ್ವಟ್ಟ ಅಡ್ಡಣಿಗೆದ್ದಿಗೆ ರಾಜಚಿನ್ನವ ಕೊಟ್ಟು (ಶಾಇ. IX–೫, ೪೧–೧೩ ; 11ನೆಯ ಶತ). P ವಿಜಲ್ (= ಹತ್ತುವುದಕ್ಕೆ) ಕುದುರೆ ಎಂದಿರಬಹುದು.

[ವಿಜ್ಞು (< ವಿಜ್ಞ್) + ಕುದುರೆ]

ವಿಜಗಟ್ಟು, ವಿಜಕಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ವಿಜ್ಞರವಾಗಿ ಕಟ್ಟು ; ವಿಜ್ಞರದಲ್ಲಿ ಕಟ್ಟು : "ಉಳ್ಳಂಗದುಮಾಮಜ್ಜಲಂಬಮೆನಿರೇಱಾಗ[ಪಾಠಾಂ. ಱಾಳ್]ಟ್ಟು ದುದಕೆ ನಾಮಂ" (ಸುಗಂಧಾ. ೧೩೫–೩೬) ; ಕೊಂದಡೆ ಕೊಲು ಹಣಮೆಂ ದಿಲ್ಲವನೆ ಕಾಲ ಬಂಧಿಸಿ ಬಿಗಿದೇಱಗಟ್ಟಿ ಮುಂಬುಸಲಿವ ಕೋಡದಿಂದ ಪೊಯ್ಲಲು ಬಾಣಡಂದಿರ್ದರ ಶಿಜದೊಜೆ (ಧ್ವ ಸಂ. ೨೦೬–೨೯೨).

ವಿಜಕಟ್ಟಿವ್ವ : "ಉಳ್ಳಂಡಂ, ಅಪ್ಪರಲಂಬಂ – ಱಿ ವಿಜಕಟ್ಟಿದುದು" (ಹಲಾಯು. ೧೨೯–೬೦).

[ವಿಜ್ಞು (< ವಿಜ್ಞ್) + ಕಟ್ಟು,. P ವಿಜಲ್ + ಕಟ್ಟು, ವಿಜಲ್ + ಕಟ್ಟು ಎಂದೂ ಬಿಡಿಸಬಹುದು]

ವಿಜತಿರುಹು (ಕ್ರಿ). ಎತ್ತಿ ತಿರುಗಿಸು ; ಏರುವಂತೆ ತಿರುಗಿಸಿ ಹೊಸೆ : ಭೂರಿ ಹೂಣಾರದಲಿ ವಿಸಸಿವನೇಱಿಸಿರುಹಿ ಮಹೋಗ್ರವಿಕ್ರಮನಾರು ಭಟಿಯಲಿ ಮೊಳಗುತೆದ್ದನು ನೋಡಿ ಕೆಲಬಲನ (ಪಥಾಗ. ೧೦–೦೫–೩೫).

[ವಿಜ್ಞು (< ವಿಜ್ಞ್) + ತಿರುಹು (< ತಿರುವ್ಪು)]

ವಿಜದೆಗೆ(ಕ್ರಿ). ಮೇಲಕ್ಕೆ ಎತ್ತು,—ಸೇದು: ಸುಗಿದ ತೊಗಲೇಱದೆಗೆದಳ್ಳೆ [ಪಾಠಾಂ. ಕೆರೆದೆಗೆದಾಳ್ಳಲ್ಲ, ಲೇದುದೆಗೆದ್ಳೆಸೆ] ದಿಗ್ವಸನವಿತ್ತಿದ ಕಕ್ಕಿಯೊಡ್ಡಿದ ಕವಾಲವೆರಸು (ಸಿದ್ಧರಾ. ೬–೧) ; ಉಬ್ಬಿದುರುದೇಜ [ಪಾಠಾಂ. ಜಿ] ದೆಗೆದೂಡಲ ಬಾಗಿದ ದೆನ್ನ (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೮–೪೬). [ವಿಜ್ಞು (< ವಿಜ್ಞ್) + ತೆಗೆ]

ವಿಜನಿನೂಂಕು (ಕ್ರಿ).ಮೇಲಕ್ಕೆ ಸರಿಸು : ಬಲದ ಕರಾಂಭೋಜದಿಂದೇಜ ನೂಂಕುತೊಡಿಸುತ್ತಂ ಗಸ್ತನಾಗ್ರಕ್ಕಿಳವ ಮುಡಿಯನಾಂತೊಂಕುತಂ (ರಜಚಕ. ೩–೫೪). [ವಿಜ್ಞ (< ವಿಜ್ಞ್) + ನೂಂಕು]

ವಿಜಾಗು (ಕ್ರಿ). ಗಾಯವಾಗು ; ಪೆಟ್ಟಾಗು : ಆಕೆಯಂಬಲಿಗೆಜಂ ಗಲಾತನ ಕಿವಿಗೆ (ತರು. ೮–೯). [ವಿಜ್ಞು (< ವಿಜ್ಞ್) + ಆಗು,]

ವಿಜಾಟ್ಟಿ, ವಿರಾಟ (ನಾ). ೧. ವಿರುವಿಕೆ ; ಹತ್ತುವಿಕೆ : ತುರಗದೇಱಾಟ ಗಜಾರೋಹಣ ಮುಖ್ಯ ವರಧನುರ್ವಿದದ ಮುಂತಾದ . . . ಅಯಧಥಾಧನೆಗಳಾಗಿ ಪರಪಕ್ಷಾಜಯದ ಸಾಧಿಸಿದರು (ಕಂಪಪ. ೪–೭೫); ನೀಜೆ ನೀಜನ ಕೂಟ ನೃಪನ ಸಾಂಬ್ರಾಣಿಯ ವಿಜಾಟದಂತಿಹುದಕ್ಕಾ ನೀಜನು ಜಡಸಹಯೊಳು ಕೂಡಿ ನೃಪಸಿಕ್ಕಿನೇೞಾಟದಂತಹುದಲ್ತೆ (ಭರತ. ೭–೧೫). ೨. ಯುದ್ಧ ; ಕಾಳಗ : ವರರೇಱಾಟನೇೞಾಟವನು ನಮು ನಗುತ ಬಲಿದ ದೃಢವಾಳಿಗಳು ದ್ವಾತ್ರಾವಳಿಯ ಹಯ ಪ್ರೌಢ ಪ್ರತಾಪರು ಹೊಳವ ಮಳಟದ ಸಾಲುಗಳಲೊಟ್ಟಿದರು ರಾವುಳರು (ಆ ವ್ಯಾ ಉ. ೪–೪೧). ವಿರಾಟಿ : ೧. ಜರ್ಜರಿಯಯ ತನ್ನ ವಿರಾಟವನ್ನು ಹೋರಿಂದ ಸಾಗಿಸಿದ್ದರಿಂದ (ಮೀದಾಸಾ. ೧೯೭). ೩. ಸ್ಪರ್ಧೆ; ಪೈಪೋಟಿ; ಮೇರಾಟಿ : ಸತ್ಕಳಾಂದರ್ಯಗಳ ವಿರಾಟದಲ್ಲಿ ಬಜ್ಜಕ್ಕಂಕಲಂ ಕಜ್ಜೀ ಮೇಲು (ವಿಜಾಮಂ. ೯೯). [ವಿಜ್ಞು (< ವಿಜ್ಞ್) + ಆಟ]

ವಿಜಾಟಿಕೆ, ವಿರಾಟಿಕೆ (ನಾ). ೧. ಆರೋಹಣ ; ಮೇಲೆ ಹತ್ತುವಿಕೆ : ತುರಗದೇಱಾಟಿಕೆಯ ಭಟಿಂಗಿ ದುರುವಲಾ (ಹೂರಾ. ೬–೩೦–೩೦). ವಿರಾಟಿಕೆ : ೩. ಸ್ಪರ್ಧೆ; ಪೈಪೋಟಿ: ಗದ್ದಲಲಲ್ಲಿ ನುಗ್ಗಿ ಸ್ಥಲಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಈ ವಿರಾಟಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಭಾಗವಹಿಸದವರಿಗೆ ಗಾಡಿಯು ಸಿಕ್ಕುವುದಿಲ್ಲ (ಜಯಂತ. ೩೩೬). [ವಿಜಾಟ + ಇಕೆ]

ವಿಜಾಳಿ (ನಾ). ಯುದ್ಧವೇ ಶಿಕಾರಿಯಾಗುವನು; ಯೋಧ : ಮಾಜಾಳಿಯುಮೇದಾಳಿಯುಮೆಜಾಳಿಯುಮುಪ್ಪಳಾಗಿ ಪಡೆಪಾಳಿಯೆ ಕೇಳ್ದ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೩೫೩). [ವಿಜ್ಞ್ + ಆಳ್]

ವಿಜಿ ನೋ. 'ವಿರಿ' ನೋ.

ವಿಜಿಕೆ, ವಿರಿಕೆ, ವಿರ್ಕೆ (ನಾ). ೧. ಮೇಲೆ ವಿರುವಿಕೆ ; ಹೆಜ್ಜೆವಿಕೆ. ೨. ಎತ್ತರ; ಔನ್ನತ್ಯ : ಕೇಡಾಯ್ಕೆನುತ ಧವಳಾರ ಗೋಪುರದೇಱಿಕೆಯ ನೀಕಿಸಲಿರ್ದು ಮುಜುಗೆಡದು ದೂರದಲಿ ನಿಂದಿರದು (ಹೂರಾ. ೫–೭–೧೬); ಹುಸಿಹೊಲ್ಲ ಕೊರ್ಪರಿಕೆಯಲ್ಲಿ ವಿಜಿಕೆಯ ಬಿಸಿಲು ಹೊಲ್ಲೆಂದ (ಸವಗಜ್ಞ. ೧೧೫೫). ವಿರಿಕೆ : ೧. ಬೆಲೆಗಳ ವಿರಿಕೆ ವಿಷವೇರಿದಂತೆ ವರು ತ್ತಿದೆ (ರೂಢಿ). ವಿರ್ಕೆ : ೧. ಸ್ಕಂದನಗಳೇರ್ಕೆ ಸಂಪರ್ಕದಿಂ ಬರುತರ್ಮ ಮತ್ಕವಚೋರ್ಕೆವರಿಸಲಿನ (ಪರಮ.೧೧–೨೧). [ವಿಜ್ಞ (< ವಿಜ್ಞ್) + ಇಕೆ]

ವಿಜಿಕ್ಕು, ವಿರಿಕ್ಕು (ಕ್ರಿ). ಕುಟ್ಟು ; ತೊಳಸು ; ಧಳಿಸು : ವನಜರಿಯೇಱಿಕ್ಕುತ ಸುಬ್ಬಸುವ್ವಯೆಂದೆನುತ ಬಿಡುವ ಏಡುಸುಯ್ಲು ತಥಗಂಪು ಸೋರಿಂಕೊಡಿಸೆ ನಿಂದುವಾರದೊಂದೆಕೆ ಕೂ ಡಾ ರ್ ದಾ ಕ್ಷ ಡಾ (ಕ್ರೀಡಾಲಾ. ೬–೪೧). ವಿರಿಕ್ಕು : ಅಕ್ಕಿ ವಿರಿಕ್ಕಬೇಕು (ರೂಢಿ).

[ವಿಜ್ಞು + ಇಕ್ಕು,]

ವಿಜಿಟ್ಟಿ (ನಾ). ಯುದ್ಧದ ಈಟಿ: ವಿಜಿ ಭುಜಂಗಳಯ್ಯನಾ ಕಾರ್ಜಮನೆಱಿಜಿಸಿಯಂ ಶಂಖವನು ಹಾಜಿಯೂದಿ ಹರಿಯನು ಕಂಡು ಕಂಸಗೆ ವಿಜಿಟ್ಟಿಗೊಂಡಂತಾಯ್ತು (ನೇಮಿಸಂ. ೧೬–೫೯).

[ವಿಜ್ಞು (< ವಿಜ್ಞ್) + ಇಟ್ಟಿ]

ಏಱಿಸು, ಏರಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಮೇಲಕ್ಕೆ ಹೋಗುವಂತೆ ಮಾಡು; ಮೇಲಕ್ಕೆ ಹತ್ತಿಸು; ಮೇಲೇರಿಸು: ಪಾಪವಿಯಂಗಱೇಂದ್ರನುಮೇಱಿಸಿ ಮುಂದಿಟ್ಟೊಡಗೊಂಡು ಬರೆ (ಅರಿಷ. ೪-೨೪ ವ); ಖಡರನಡರ್ದೆಱಿಸಿ ಸುವೆನೊ ಮೀರು ಗಿರಿಯ ತಱಪಲ ತುದಿಯಂ (ಗದಾಯು. ೩-೧೬). ೨. ಮುಡಿಸು; ಧರಿಸು: ಕೈವಾಗುಮಂಗಳಕೊಳು ಕೇತಕೀಳುಸುಮಮಂ ಭೂತೇಶ್ವರಂಗೇಱಿಸಲಾಗದೆಂಬುದಂ ಮಾಜ್ಞಾ (ಬ ಸಕ. ೩೩-೭೩). ೩. ಬಿಲ್ಲಿಗೆ ಹೆಗ್ಗವನ್ನು ಕಟ್ಟು; ಹೆದೆಯನ್ನು ಬಿಗಿ: ದ್ರೋಣಂ ಬಾಣ್ಗಳಿಂದು ಮಹಾಪ್ರಚಂಡಗಾಂಡೀವಮಂ ಕೊಂಡೇಱಿಸಿ ಶಿವಿ ಜೀವೊಡೆದು (ಪಂ ಪಭಾ. ೧೧-೪೪ ವ); ಪೂವಿನ ಬಿಲ್ಲ ಕೊಪ್ಪನೊಡದೇಱಿಸಿ ತಾವರೆ ನೂಲ ನಾರಿಯಂ (ಕ ಮ ದ. ೫೫ ಪ್ರಯೋ); ಬಿಲ್ಲ ಗೊಲಿಗೇಱಿಸಿ ಸುತ ಚೌಪಟಮಲ್ಲ ಹೊಳ್ಳನು (ಉತ್ತಾ೦ದ್ರೋ. ೩-೩೦). ೪. ಹೆಚ್ಚಿಸು; ಅಧಿಕಗೊಳಿಸು; ಉಬ್ಬಿಸು; ಅಭಿವೃದ್ಧಿ ಪಡಿಸು: ಬೆಸಗೊಂಡಂತುಂ ಮೊದಲಾಗಿ ಸುರೇಜ್ಯಂ ಶಿಂದ ರಾಶಿವರೆಯೆಱಿಸಿ ಶಿಖಾರಿ ಭಗಣಂಗಳ ನವನೇಱಿಸಿ ವಯಸಮನಳಕ್ಕುಮದಿಂ (ಜಾತಕ. ೪೪-೩); ಶ್ರಮಿತವಿ ಕಂಪು ಕಂಪನಭಧರ್ಮಿಸಿ ಬಣ್ಣದ ಸೊಂಪು ಬಣ್ಣವೇಱಿಸೆ (ತಿಸ್ಸ. ೩-೯೦); ರಾಯ ಮನವೊಲಿದೆಱಿಸಿದರೆಱಿಯುವುದು ದೊರೆ ಮನಮುಱಿಯೆ ಕುಂದುವುದು (ಉತ್ಕಾಳ. ೧೦-೩೪). ೫. ಅರೋಪಿಸು; ಅನ್ವಯಿಸು: ಅಪ್ಪಱಿಯಂ ಪಲವುಂ ದೋಷಂಗಳಂ ಗುಣಂಗಳಾಗೆಱಿಸಿ ತಮ್ಮೊಳ್ಳ್ಯೆಯ್ದಂಬ್ಬು ನಗುತ್ತಂ (ಕಾದಂಪು. ೫೬೭); ತನ್ನ ವರಿಂದರತ್ನೆಲೆ ಹರಿಹಿಕೆಯಂಬುನು ಳ್ಕೃಷ್ಣ ನು ತನಗೇಱಿಸಿದ ಬಿರುದು (ಉತ್ತಾದ್ರೋ. ೨-೬೪). ೬. ಪಡೆ; ಸ್ವೀಕರಿಸು; ಕೈ ಗೊ ಳ್ಳು: ಅರಿಂಜಯರುಮೆಂಬವಧಿಜ್ಞಾನಿಗಳ್ ಬರೆ ಭಕ್ತಿಪೂರ್ವಕಮಿದಿರ್ಗೊಂಡು ವಂದಿಸಿ ಪ್ರತಮನೆಱಿಸಿಕೊಂಡು ಧರ್ಮಶ್ರವಣಾನಂತರಮಾದಿತ್ಯಗತಿಗಳ್ಗೇಂತೆಂದು ವಿಜ್ಞಪಂಗೆಯ್ದುಂ (ಜಾತಾಂ. ೨೨-೨೧); ಸಮ್ಯಕ್ತ್ವಪೂರ್ವಕಮಣುವ್ರತಂಗಳನೆಱಿಸಿ (ಸು ಕು ಮಾ. ೬-೧೨೭). ವಿರಿಸು: ೧. ವಿರಿಸಿ, ಹಾಸಿ, ಕನ್ನಡದ ಬಾವುಲಿ (ಕನ್ನಡ ಸಾ. XI); ಕೋರಿಸಿಕೊಟ್ಟ ಗುರು ವಿರಿಲೆಳ್ದ ಬಟ್ಟಸಿಗೆ (ಗಾದೆ). ೨. ಹೆಚ್ಚಿಸು ಹೇಳಲಿ? ಪಿನ್ನ ಜೀವನ ಮಾಡು ಅವನಿಗೇರಿಬಿದಂಥ ಹೂವಾಗಿ ತಂಗಿ (ಪಯಣ. ೧೧೫); ವಿಲದ ಮೇಲೆ ಹಾವುಗಳನ್ನು ಬರೆದು ಅರಿಸಿನ - ಕುಂಕುಮವನ್ನು ವಿರಿಸಿ ಪಂಡಿಮಿಯ ಪ್ರಥಮಸಂಸ್ಕಾರವನ್ನು ನೆರವೇರಿಸಿದಳು (ಅಭಿಂಶ. ೧). ೫. ನಾಚೇನು ವಿರಿಸಿ ಮಾತನಾಡುವುದಿಲ್ಲ (ಬಿಡುಸಿ. ೧೯೦).

ಏಱಿಸಿಕೊಳ್ = ೧. ಮೇಲೆ ಹತ್ತಿಸಿಕೊ,—ಕೂಡಿಸಿಕೊ: ಸಾಹ ಸಾಧರಂಜಸ ಸಾಹಸಮಪಕರವಲ್ಲದೆ ಪೊಗೞ್ದು ತೊಡೆಯಮೇಱಿಸಿಕೊಂಡು ಬಾಯೊಳ್ ತಂಬುಲಂಗೊಟ್ಟುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೭-೬೪ ವ). ೨. ಪಡೆದು ಕೊಳ್ಳು; ಸ್ವೀಕರಿಸು: ಭರತರಂ ವಂದಿಸಿ ಸದ್ಧರ್ಮಮಂ ಕೇೞ್ದು ಶ್ರಾವಕವ್ರತಂಗಳನೆಱಿಸಿಕೊಂಡು ವಂದಿಸಿ ಕನ್ನರ ಮನೆಗೆ ಪೋದಂ (ಪಂಪಾಕಾ. ೪೫-೯). ೩. ಪ್ರಶ್ನಿಸಿಸು; ಸಮರ್ಥಿಸು: ಲೇಸನಾಡಿದ ರಾಮ ಬಳಿಕೆನಾ ಸುಯೋಧನನಧಮನಮೇ ನೀಡಿಸನೆಱಿಸಿಕೊಂಡು ನುಡಿಸಾ ಮತ್ತೆ ಕೆಲಬರಲ್ ಕುಱ್ಮಾಳ್. ೧೦-೭). ವಿಱಿಸಿಮಡಿ = ಅರೋಪಿಸಿ ಮಾತನಾಡು; ತೆಗೆಳು: ಜಾತಕತಂತ್ರವಿನಾಕಯೆಱಿಸಿ ನುಡಿದ ನುಡಿಗಳು ಕಾಕಡದೆ (ಉತ್ತಾದ್ರೋ. ೧-೮೨). [ಏಱ್ + -ಇಸು.]

ಏಱಿಳಿ ‘ಏಱಿಱಿ’ ನೋ.

ಏಱಿಱಿ, ಏಱಿಳಿ (ಕ್ರಿ). ಮೇಲಕ್ಕೆ ಹೋಗಿ ಕೆಳಗೆ ಬರು; ಉಬ್ಬರ ವಿಳಿತವಾಗು: ಆಡಗಿಡಿಗೆ ಬರ್ದ ಬಲ್ಲೆರಿಗಳೇ ರೋಗಂಗಳ ಕೊಡ ನೀಲ್ಬ್ಯಕ್ಕೆಲ್ಲೀಲಮಾಲೆಯೆ ಬೆದರ್ಕೆ ಸಂಗಡಿಸಿರ್ ಸುಖಿಗಳೇ ರಾಗಂಗಳೇಱಿಳಿಯೆ ಸಿರಿತನಂ ಬಡಕನಿ ವಲಂ (ಶ್ರೀ ರಾಮ. ೩-೨೮).

ಏಱಿಳಿ : ಅಗಲಾ ಸೌಮಿತ್ರಿ ಸಳಕ ಗುಣಾಗಮಜ್ಞನ ನುಡಿಗೆ ಗಿರಿದುದಿಗಾಗಿ ಬಂದೆಱಿಳಿಯಂ ಬಿನ್ನೈಸಿದನು ರಘುಪತಿಗೆ (ಕೊರಾ. ೩-೫-೧೧).

[ಏಱು (< ಏಱ್) + ಇಱು.]

ಏಱು, ‘ಏಱ್’ ನೋ.

ಏಱುಂ, ಏರ್ಮು (ನಾ). ೧. ಏರುವಿಕೆ; ಮೇಲೆ ಹತ್ತುವಿಕೆ: ಸಜ್ಜೆಯು ಮೇಱುಂ ನೆತ್ತ ವಾ ಡು ವರೊಳ್ (ಎಸ. XIII, ೩೩-೨೪ ; ೨೨೨). ೨. ಎತ್ತರವಾದದ್ದು; ಎತ್ತರವಾದ ಭೂಮಿ. ೩. ವಾಹನ: ಬೆಳ್ಳಂಬೆಯೇಱುಂ ಖರ್ದೀಱುಂ ಮುಗಿಲೇಱುಗಳನುಳ್ಳರುಂ ಸಗ್ಗಿಗರ ಮೊಗ್ಗರಂ ನಡೆವೆಡೆಯೊಳೆಳ್ಳಕಿತು ಕುಂದಿಲ್ಲವೆಂದುರ್ವಿ ದಳ್ಳುರಿಯ ಳಕ್ಕ ನೊಳ್ಳಿಟ್ಟಕೊಳಲು (ಅಜ್ಜಡೀ. ೩-೨). ವಿರುಂ: ಆ ಮಹಾನಾಟ್ಯದೇವರಂ ತೀರಂ ಆ ನಲ್ಯಯ ಮುನ್ನೀರಿನ ಮಿರಂ ಭಾವಿನಿ ಬಾಹ್ಯಸ್ಪರ್ಶವಿಮುಕ್ತಂ ದಿನ್ಮಾದ್ಭುತ ಸದ್ಭಕ್ತಿಸಯುಕ್ತಂ ನಾನಾನಿರೆ (ಗಣೇ ಕ. ೩೩-೦೦); “. . .ಮಣಿಶಾಲದ ವರು ನುಟ್ಟುತ್ತಿರೇ ಇಲ್ಲವೊ ಅಂತ ಅನುಮಾನ” (ಹೊಸ್ತ್ಯ. ೫೩). [ದೇ. ಗಿ ತಮಿ. ಮಲ. ವಿಜ್ಞ.]

ಏಱುಂ, ಏಱ್ (ನಾ). (ಚುಚ್ಚುವ) ಒಂದು ಆಯುಧ; ಈಟಿ: ಸದ್ಭಕ್ತ ನಾಂತರಾಯಮೆಂದೇಱುಗಳಂ ಪುಷ್ಪಿತಾಭರಣಮೆಂಬ ಬಡಿಗಂ ಕೆಡೆಯೆ ಮೋಡುತ್ತುಂ (ಧರ್ಮಾ ಮ್ಯ. ೧೦-೧೭); ಒಱೆವೆರಿಸಿದೇಱುಂ ಕುಪ್ಪಸ ವೆರಸಿದ ಮಾಹವಂ . . . ಮಳಲ್ವೆರಸಿದ ಕೂಱುಮೆಂತುಂ ಲೇಸಲ್ಲ (ಧರ್ಮಾಮ್ಯ. ೧೪-೧೩೪). [?]

ಏಱುಂ, ‘ಏಱ್’ ನೋ.

ಏಱುಂ, ‘ಏಱ್’ ನೋ.

ಏಱುಂ (ಅ). ಮೇಲಕ್ಕೆ: ಪೊಂಗಳಪೊಳ್ ಪಣಿರಥಂ ಕುಂದಿ ಏಱು ಮಿತ್ತಿ ಪಿಡುಂ (ರಾಮಾಕ್ಷ. ೪-೨೧). [< ಏಱ್.]

ಏಱುಂಜವ್ವನೆ, ಏರುಜವ್ವನೆ, ಏಱುಂಜೌವನೆ, ಏಱುಜವ್ವನ (ನಾ). ಏರುತ್ತಿರುವ ಯೌವನ; ಹೊಸ ಪ್ರಾಯ: ವನಜಾನನೆ ಏಱುಂಜವ್ವನ ದೊಳ್ ವನದೊಳ್ ನಿರೀಕ್ಷಿಸಲ್ ಪೇಳಂಕಾವನದುಬ್ಬೇಱಿ ತಪಮಿಜ ನೆನಗಱುಬಿದೊಡೇನೊ ದೋಷಮೆ (ಗಿ ರಿ ಕ. ೯-೧೦೭); ಅಂಗಜಲಕ್ಷ್ಮಿ ಗಿದುವೆ ಪುದಿದೇಱುಂಜವ್ವನ (ತಿಸ್ಸ ತಿ. ೨-೬೯); ಏಱುಂಜವ್ವನದೊಳ್ ಸೊಕ್ಕೆಱುಪ ನೀಱಿಯರ್ (ಕಮದ. ಸ. ೧೩೦ ಪ್ರಯೋ). **ವಿರುಜವ್ವನೆ** : ಈ ವಿರುಜವ್ವನದ ವಿರಕ್ತಿಯನ್ನು ವರೀಕ್ಷಿಸಿ ಗೌರವಿಸಿದರು (ಶಾಷ್ಟ.ಸಂ.೧೦೩). **ವಿಱುಂಜೌವನೆ** : ವಿಱುಂಜೌವನಂ ಱಂದ್ರಿಕೆಯಿನೆಳಪಿದತ್ತು (ಮಲ್ಲಿತ. ೫-೩) ; ಶಿಶುತನವುಳಿದೆಱುಂಜೌವನದ (ಜಯಂಗಾ. ೨-೩೭); ವಾರಿಗೇರಿ ಯೊಳೇಱುಂಜೌವನದ ಶೀಱಿಯರ್ (ರಾಮಾಕ್ಷ. ೩-೧೮). **ವಿಱುಜವ್ವನೆ**: ರತಿಮದನರನೋಡಿಯುಂ ಪೂಜಿಸಲ್ಕೆ ಪೂರ್ಣಿಂಯಲೇಱುಜವ್ವನದ [ಪಾಠಾಂ. ವಿಱುಂಜವ್ವನ] ದ ಸೊಂಪಿನವ ಕಂಪುರಿಪ ಸಿರಿಂದಿ (ಕಬಸ. ೩-೩೫ ವ). [ಏಱು (< ಏಱ್) + ಜವ್ವನೆ.]

ಏಱುಂಜವ್ವನೆ, ಏರುಜವ್ವನೆ, ಏರ್ಜವ್ವನೆ (ನಾ). ೧. ಹೊಸ ಪ್ರಾಯದವಳು; ತುಂಬುಹರೆಯದವಳು: “ಏಱುಂಜವ್ವನೆಯೆಂಬು ನವಯೌವನೆ” (ಕಶಸಾ. ೧೪-೨೭೨); ಏಱುಂಜವ್ವನೆಯ ರೂಪಾತಿಶಯಮ ನೆಮೆ ಯು ಳ್ಕಡೆ ಶೂಪ್ಪಕಂ ನೋ ಡುತ್ತ ಮಿ ವಿ ಸ್ಮಿತ ಚಿತ್ತನಾಗಿ (ಆ ದಂ ಪು. ೪೪); ಏಱುಂಜವ್ವನೆಯರಾದ ಗೋಪಿಯರ್ (ಪದ್ಮಣಾ. ೯-೧೫). **ವಿರುಜವ್ವನೆ** : ೧. ದಿನದಿನಕ್ಕೆ ಮೈತುಂಬಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದ ವರು ಜವ್ವನೆ ರೋಷಸ್ಪರ್ಶಳು ಳಂಡಾಗಲೆಲ್ಲಾ ಅವನ ಬಾಯಲ್ಲಿ ನಿರೂರು ತ್ತಿತ್ತು (ರಾಜಸ. ೨೫). **ವಿರ್ಜವ್ವನೆ** : ೨. ರತಿ: “ಇಳೆಗೇರ್ಜವ್ವನೆಯಂ ಮಿಜ್ಜೆಗಾರ್ತಿಯಂ ರತಿಯೆಂಬ” (ಶವಿಕ. ೨೮).

[ಏಱುಂಜವ್ವನೆ + -ಎ.]

ಏಜುಂಜೊಡರ್ (ನಾ). ಎತ್ತರವಾದ ದೀಪ : ಕಟ್ಟೂಪ್ಪದಳಾ ಕಂಜಾಸ್ತ್ರನ ನೋಹನವೇಱುಂಜೊಡರಂ ಪಿಡಿದು ತೋರ್ಪ ಪೊಂಬುತ್ತಳಿಯೇಱಲ್ (ಅಭ್ಯು. ೫–೬೯). [ಏಜು (< ಏಜ್ಞ್[1]) + ಸೊಡರ್]

ಏಜುಂಜೌವನ 'ಏಜುಂಜವ್ವನ' ನೋ.

ಏಜುಂಪುಂದಲೆ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಏಜುಂಪುನ್ದಲೇ ಗ್ರಾಮಮಧಿವಸಕಿ (ಶಾಸನಪ್ರ. ೬.೫–೧೫೫). [ಏಜು ? + ಪುಂದಲೆ]

ಏಜುಂಬೆಱೆ (ನಾ). ಅಭಿವೃದ್ಧಿಯಾಗುತ್ತಿರುವ ಚಂದ್ರ : ಮುದ್ದಿನ ಪುಟ್ಟ ಕುವರಂ ಬೆಳ್ಳಕ್ಕದೇಜುಂಬೆಱೆಯಂತೆ ದಿನದಿನಕ್ಕೆ ಕಳೆಯೇಱೆ ಬಳೆಯುತಿರ್ಪಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೬.೫–೧೫೫). [ಏಜು (< ಏಜ್ಞ್[1]) + ಪೆಱೆ]

ಏಜುಂಮನ (ನಾ). ವಿರಿದ ಮನೆಸ್ಸು, — ಉತ್ಸಾಹ : ನಾರದಂಗೆ ತುಂಬರನಂ ಗೆಲ್ದುದೆಂಬ ಏಜುಂಮನಮಿಱದುದು (ಅಭ್ಯು. ೨೪–೨).

[ಏಜು (< ಏಜ್ಞ್) + ಮನ]

ಏಜುಗಲ್ಲು (ನಾ). ಎತ್ತರವಾದ ಕಲ್ಲು : ಎತ್ತುಗಲ್ಲುಗಳೇಜುಗಲ್ಲು ಕವಣೆಗಲ್ಲು ಬಿತ್ತರದಲೆಗಲ್ಲುಗಳು ಮೊತ್ತದಿಯಂಕಳಲ್ಲು ಕೊಡಿಲಿಗೆ ಬೀಜವಪಿತ್ತಿಗೆ ಮೇಱಿದುವರ್ತಿಯಲಿ (ಕಂಪರಾ. ೧೧–೧೩೫).

[ಏಜು (< ಏಜ್ಞ್[1]) + ಕಲ್ಲು (< ಕೆಲ್ಞ್)]

ಏಜುಗಾಣ್ (ಕ್ರಿ). ೧. ಗಾಯವನ್ನು ಕಾಣು, —ನೋಡು : ವಾಕಜಾಕ್ರೋಜ್ಯಲ ಪದತಳದಾವೆಱುಗಂಡಳ್ (ಕೇಪುಶ. ೧೪–೬೭). ೨. ಗಾಯವನ್ನು ಹೊಂದು, —ಪಡೆ : ತಿರುಪಿನೊಳೆಱಮು ಳಲಱುವರೇಜುಗಾಣದೆ ಮಧ್ಯಸಂಜಕೆ ನಿಲುಕಿ ಕೈಮಾಡಿ (ಕುವ್ಯಾಭ್ಯು. ೪–೨೨).

[ಏಜು (< ಏಜ್ಞ್[1]) + ಕಾಣ್]

ಏಜುಗಾಣಿಸು(ಕ್ರಿ). ಗಾಯವನ್ನುಂಟುಮಾಡು; ಗಾಯಗೊಳಿಸು : ಕೇಸುವ ಏಜುಗಲ್ಲು ಬಳದಡಿ ವರಕಕ್ಕಿ ಪಾಜಾಂಬಳಿ ಶೂಲದಿಂದೆ ಏಜು ಗಾಣಿಸಿ ಕುವರಿನ ಕೂಗುಗಱಿಯುಂದೆ ಗಾಱುಮಾಡಿದರು ರಕ್ಕಸರು (ಪೋಹಕ. ೬೯–೭೩) ; ಹರಿಯೊಡಲೊಳೇಜುಗಾಣಿಸಿ ಮಹಾನಾಥನಜ್ಞೆ ಬೆಂಕೊಂಡ ನರಿಬಲವನು (ಚಿಬಿ. ೬೯–೧೬). [ಏಜುಗಾಣ್ + –ಇಸ್ಸು]

ಏಜುಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಗಾಯ ಗೊ ಳ್ಳು : ಏಜುಗೊಂಡಕ್ಕೆಯಲ ದಾಂಟು ಗೊಟ್ಟ ಪಾಶಿ ಪೊಸವಗೆಯೊಂದು ಮಸಕದಿಂ ಕಡಿಕಡಿದುವೀಗ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೪೫–೧೮). [ಏಜು (< ಏಜ್ಞ್[1]) + ಕೊಳ್[1]]

ಏಜುಜವ್ವನ 'ಏಜುಂಜವ್ವನ' ನೋ.

ಏಜುದಂಡಿಗೆ (ನಾ). ಏರುವ ಅಂದಣ, —ಪಲ್ಲಕ್ಕಿ ; ಮೇಣ್ : ಏಜು ದಂಡಿಗೆ ನೂಱಾಱು ಸಾವಿರೆ ಮಱ ಱುದಿನದ ಭಾಗ್ಯ ಝಗಝಗಿಸುವು (ಕವಿಪ. II, ೧೫೨ ಶ್ರೀಪಾದರಾಯ). [ಏಜು (< ಏಜ್ಞ್[1]) + ದಂಡಿಗೆ]

ಏಜುಬೊಜಂಗ (ನಾ). ವಿರಿಕೆಯ ಮರ (?) : ಹಾನರುಮೆ ಮೆಜ್ಜು ಪೊನ್ಪಸ್ಸಿ ಮೆಜ್ಜದೆ ಪೊಱಮ್ಮೆಲು ಬೊಜಕ್ಕಾರ (ಸೌಇ. IX–i, ೧೬–೧೫೫ ; ೨೦೦). [ಏಜು ? + ಬೊಜಂಗ]

ಏಜುಮಾಱು, ವಿರುಮಾರು (ನಾ). ಬೆಲೆ ತುಂಬ ಹೆಚ್ಚಿಸಿ ಮಾಡುವ ಮಾರಾಟ : ವಾಸಿನಾಯಂರೊತ್ತ ಧರಣಿಯ ಸಾರವಂದಿಗಗೂಲಿ ವಿತರಣ ಬಾಗಲುತ್ತು ನಯೋಗಿ ಜೂಜಿನ ಧನ ಸುಭಾಷಿತವು ಏಜುಮಾಱು ವಿವಾಹ ರತಿಯುಪಕಾರ ವೆಗೆದ ರಾಜಕಾರ್ಯವಿವರಣ ಪದ ತಪ್ಪಿ ತಪ್ಪುಗುಂ (ಕೇವಂಚ. ೪–೬೬) ; ಎಲೆ ತಾತ ಕೇಳೆನ್ನ ಮನದೊಳುಮ್ಮಳಿಳೆಯಿಪ್ಪಿ ನಿಲ್ಲೀಜುಮಾಱು ಸಜ್ಜನ ದೂಷಣತ್ವಮಾಯಿಲದೊತ್ತು ಜೊತ್ತು ಸರದಾರ ಮಾಜಿದಿರಿಗ್ರಹ (ಸಮ್ಯಕ್ಕಾ. ೬–೭೩). ವಿರುಮಾರು : ಮರುವೆ ಪರೋಪಕಾರ ನೃಪಸೇವೆ ಸುಭಾಷಿತಮೇರುಮಾರು ಲಂಜದ ಧನ ಜೂಜಿನಾಯತಿಕೆ . . . ಪದ ತಪ್ಪಿದೊಡಂತೆ ತಪ್ಪುಗುಂ (ಪ್ರತಿಸಾ. ೧೫೫೯).

[ಏಜು (< ಏಜ್ಞ್[1]) + ಮಾಱು]

ಏಜುಮುಡಿಗೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸವಾಲು : ಅವನಂಗಸಂಗದಲ್ಲಿರ್ದ ಕಾರಣ ಗೆಲವು ಸೋಲಕ್ಕೆ ಇಳ್ಳುಮುಡಿಗೆ ಏಜುಮುಡಿಗೆ ಎಂಬ ಮತ್ಸರಕ್ಕೆ ಮುಂದುವಿಡಿದು ಮುಡುಹಿಕ್ಕಿ ಕೆಲೆದಾಡುವನ್ನೆಪ್ಪಿಕ್ಕ ತಮ್ಮ ಮನ ದಲ್ಲಿ ಪಾವೆಜುರು ಒಬ್ಬನೆ ತೊಲ ಗುವರು (ಪಚಕ್ರಾ. I, ೧೬೫–೧೯). 'ಇಳ್ಳುಮುಡಿಗೆ' ಪರಾ. [ಏಜು (< ಏಜ್ಞ್[1]) + ಮುಡಿಗೆ]

ಏಜುವಡೆ 'ವೆವಡೆ' ನೋ.

ಏಜುಸೂಱೆ (ನಾ). ಯುದ್ಧವನ್ನು ಸೂರೆಗೊಳ್ಳುವುದು, —ಹಿಡಿಯುವುದು : ಸರ್ವಲಗ್ನೆಯಲೇಱಾತೀ ದಳ ದೆವಳಂ ದಳಪತಿಯ ನೇಮದಲಿ ಏಜು [ಪಾಠಾಂ. ಜ] ಸೂಱೆಗೈದಂ ಕಾಣಾ ಮಿಸಲಿನೇಲು ನಮ್ಮರು ತಮ್ಮನಿನುತುಬ್ಬೇಱು ಭೀಮನ ಮುತ್ತಿದರು ಮೆತ್ತಿದರು ಸರಣಿಲಿ (ಕುವ್ಯಾಳ. ೧೫–೨೦). [ಏಜು (< ಏಜ್ಞ್[1]) + ಸೂಱೆ]

ಏಜುಸೋಪಾನ (ನಾ). ಹೆತ್ತುವ ಸೋ ಪಾನ, —ಮೆಟ್ಟಿಲು : ತಗುಸಿ ಸೋಹಾನದೊಳಿವಾಗ ಮುಸಗಳ್ಗೆ ಬೊಗ್ಗನೆ ಕೈಲಾಗುಡುವಾ ಉಗ್ಗಡಿಯೇಜುಸೋಪಾನದೊಳವರಾ ಕೈಯೊಗ್ಗಿ ಹಿಡಿದು ಮೇಲೆ ನಿಗೆವಾ (ಭರತ. ೩–೬೮).

[ಏಜು (< ಏಜ್ಞ್[1]) + ಸೋಪಾನ]

ಏಜುಳಿದೆ (ನಾ). ಉಬ್ಬಿದ ಎದೆ : ಪಲರೆ ಬಿರಿದಲೆ, ಸುರಿನಾಯ್ ಪಲರೆ, ಏಜಿದಿಯರಿಬಗೆ, ಆರಿಬಗೆ ಪೇರೊಡಲಲ್ (ಅಭ್ಯು. ೨೫–೨೬). [ಏಜ್ಞ್[1] + ಎದೆ]

ಏಜ್ಞ್[1], ಏಳ್[3], ಏಳು (ಕ್ರಿ). ಎದ್ದು, ಎದೆ, ಎಬ್ಬಿ (ಭೂತಕೃ); ಎದ್ದು, ಎದುರ್, ಎಬ್ಬು (ಭೂತನ್ಯೂ). ೧. ನಿಲ್ಲು ; ಮೇಲೇಳು; ಮೇಲಕ್ಕೆ ಬರು : "ಏಜ್ಞ್–ಉತ್ಥಾನೇ" (ಕಮಧಾ); ಮುಹಾದೇವನ್ನಂ ಪುಂಗವನ್ನದರ್ಪ್ಪ ಳಳುಬೆದ್ದರ್ಪಂ (ವಿಕ. II, ೪೦–೧ ; ೭೦೦); ಮಂದನಂ ಬೆಳ್ಳುಗಳಂಬಿನಿಂದೆ ಗಿರಿಲ್ದರ್ದಬುಗಳ್ ಚತ್ತಡೊಳ್ ಮೊದಮಂ ಬೈತಲೊಲಾಗೆ ಮನ್ಮಥಶಿಖಿಜ್ವಾಲಾಳಿ ತಳ್ತೆಱೆಟ್ (ಇ ವ್ಯ ಸಾ. ೫೦೫ ಕೂಡ್ಪ್ಪ); ಬರೆ ಬಂದು ನಡೆಯೆ ನಡೆದಿರೆರೆ ಉಳ್ಳಿರೆಱಿಲ್ಲೆಡೆಜ್ಞಿ ಪಿಂದೆಡೆ ಪಿಂದಾದರಸಿರಿನಿ ನೆಗೆಜ್ಞಿ (ಅದಿಪು. ೪–೨೩); ನವಿರೆಯ್ದಿ ಳಂಡೆ ಳರ್ಕಾಂಗಳೆನೆಜ್ಞಿಜಿಸಿದುವಾಗಳ್ (ಆ ದಂ ಪು. ೧೪೨); ಕಿಚ್ಚಿದ್ದೊಡೆ ಜಾವಿ ತೋಡುವಂದಂ (ಸಮಪ್ರ. ೬–೪೦); ಏಜಾಂ ಬಿಜಯಂಗೆಯ್ಯಂ (ಕೇಪುಶ. ೪–೫೦). ೨. ಎಚ್ಚರಗೊಳ್ಳು; ನಿದ್ರೆತಿಳಿ : "ಏಜ್ಞತಿನ್ ನಿದ್ರಾ ವಿಕಲಂಗಳ್ ನೆಗೆದಂಗಳ್ ಪೆಸರ್" (ಸಂಚಿಪ್ರ. ೧೨೨). ೩. (ಆಲಂ) ಜೀವ ವನ್ನು ಪಡೆ : ಳ್ಳುದವರ್ಗಬ್ಬುದಳಿವ್ದವರೆಯ್ದರೆ (ಅದಿಪು. ೬–೫೩); ಸತ್ತವರೇಜ್ಞಿರೆ ಪೇಟಳೊಡಸತ್ತರೆ ತಮ್ಮಬಲಕಾಪಿಯಂ ಮುಟ್ಟಸಲೆಂದು ಸತ್ತವಳಳೊಳೆ ಸಾವರ್ (ಶಾಂಪುರಾ. ೯೬). ೪. ದಂಡೆತ್ತಿಹೊಗು : ಶಾಕರಸರುಮೆಟ್ಟು ಕೆರ್ಗುರ್ಂತಿಪಂ ಕೋಟಿಯಾರ್ಸಾರ ರೊಡಿಸಿ ಬಿಟ್ಟು (ವಿಕ. VIII, ಸೂರಬ. ೧೦–೪ ; ಸು. ೫೦೦). ೫ಳ್[1] : ೧. ಕೊನೆಗೊಡ ಬದಿಯಣ್ಣ . . . ಏಳುತ್ತ ಬಿಡೆ (ವಿಕ. VIII, ಸೂರಬ. ೪೫–೫ ; ೪೭೨); ತಮಜ ವಳ್ಳಗಡೆ ಹರನುಜಲೊಲ್ಲಂ (ಇಂರ. ದೇ. ೫೫–೧೪). ೫ಳ್ಳು : ೧. ಕಾಳೆಗವ ತೆಗೆಸಿದರು ಕಾರವರೇಳು ಫಲುಗುಣ ಎನುತ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೯–೧); ಮಂಧರಗಿರಿಯನೆತ್ತಿ ವಡೆ ನಿಲ್ಲಿಸಿ ಮೊಣ್ಕಯ್ಯಂದೆ ಮಿಂಬಿಡೊಳೆಳ್ಳುವುದೆ (ಮೇಚಕ. ೨೯–೩೪); ತರುಣಿ ನಾನುಸಿರಿದ ಚಲುವರೆಱೆಯ ನೀಗ ಬರುತಿಹನೆಳ್ಳು ಸಿಂಗರಿಸು (ಕಂಪವಿ. ೯–೩೭). ೩. ಅರಸಿ ನಿಹಾಂಗುರಿಯುಂದೊಂದೆರಡುಂ ಮೂಳ್ಪೆದೆ ನಾಲ್ಕುಮೈದಾಱೆಳೆರಿದಿಪುದು ಮಾಗಳೆ ವಜಿಪಿರಂಗಳೆಳ್ದಂದೊಂದುಗೂಡಿದುವಾಗಳ್ (ರಾ ಜ ಕೆ ೯. ೧೪–೪೨). ೪. ತಲೆಯೆತ್ತು ; ಉಜ್ಜೀವಿಸು : ಹಳ್ಳಿಯೆನೋ ಮತ್ತೆ ಏಳುತ್ತದೆ. ಬಹುಕಾಲ ಪಾಳಾಗಿರುವುದಿಲ್ಲ (ಯೋಧಪ. ೨).

ಏಳೇಳು (ದ್ವಿರುಕ್ತಿ) : ಬವರಕೀಳೇಂದು ಜಱಿದರು ದೂತರರ್ಜುನನ (ಕುಮಾವ್ಯಾಸ. ೪-೨೫). ಎದ್ದಾದ್ದು, ಎಟ್ಟಾದ್ದು = ಕುಣಿದಾಡು; ನರ್ತಿಸು : ಕೃತಕರಿಗಿ ಯೊಳ್ ನವಿದಿದ್ದಾದ್ದುವುದಂ ಪಥಿಕರ್ ನಡೆನೋಡುವರ್ (ವಧ್ಯಾಶ್ವ. ೨-೧೯); ನರಕದಿಂದೆತ್ತಿ ಸಂಗಿರಿಸಂ ಸತಾನಂದ ಶರಣನಪ ಹರಿಗಳೆದ್ದಾಡೆ ಮುದರಿಂ (ಸಾನಂಚ. ೩-೫೦); ಇಂದ್ರನಚ್ಚರೆಸೆ ಯರೆಲ್ದಾದುವರೆಂದೊಡೆ ಪೊಗಟಲ್ತ್ರೇಡಿ ಗುಣಾರ್ಣವನ ಜನ್ಮದಿನದ ಬೆಡಂಗಂ (ಪಂಚಭಾ.೧-೧೪೪); ಬಜ್ರರಿವುಸಿಲಾಜಿಸೆ ನೀಮಂ ಬಿಲ್ದಾರುಮಂ ಕೊಲ್ವ ಳಲಬಡೆಳುಬ್ಬುಬಂಗಂದೊಡಿಯೆ ಮುಖದಿಸುತ್ತೆ (ಗದಾಯು. ೬-೫೩); ರವಿದಿಂಬ ಶಿರೋಮಣಿ ಪಾಣಿ ವಾರ್ಧಿಯೊಳ್ ಬೀಜ್ ಖಚರ ವಿಳಯಕ್ಕೆಟ್ಟಾಮುವ ಕಾಳರಾತ್ರಿಯೆಳ್ಗುರುಳಲ ಕೆದಬದವೆಸಿಸಿ ನೆಗೆದು ವಳ ಬಕಶರವಂ (ವಧ್ಯಾಶ್ವ. ೨-೩೬). ಎದ್ದಾಸ್ಥರು = ಅತಿಯಾದ ಆಯಾಸ, —ಬಳಲಿಕೆ, —ಬಾಯಾರಿಕೆ (ಕರಾ) : ನನಗೆ ಮೊದಲೇ ಮುಳ್ಳುಸೊತೆಯ ಮಿದಿಯಿಂದರೆ ಇತ್ತೆ. ಆದರ ಮೇಲೆ ಎದ್ದಾಸರು, ಒಂದು ಮಿಡಿಯನ್ನಾಗಿಸಿ ಕೃಯ ಕೇಡಿ (ಕಳಸು. ೧೮). ಎದ್ದಾಳು = ರಿ. ಎತ್ತರವಾದ ಆಳು. ೨. ದೊಡ್ಡಮನುಷ್ಯ : ಅವನು ಧೈರ್ಯಶಾಲಿ, ಚತುರ, ಗಂಭೀರ ಪ್ರಕೃತಿಯ ಎದ್ದಾಳು (ಪುಸರು. ೫೬). ೩. ಎದ್ದು ಕಾಣುವ ವ್ಯಕ್ತಿ : ಸಭೆಯಲ್ಲಿ ಅವರು ಎದ್ದಾಳು (ರೂಢಿ). ಎದ್ದುಕಾಣಿಸು = ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ತೋರು; ಕಂಠಬಜ್ಜಿ ಕಣ್ಣಗೆ ಎದ್ದು ಕಾಣಿಸುತ್ತದೆ (ರೂಢಿ). ಎದ್ದುಕಾಣು = ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ತೋರು, —ಕಾಣು : ಒಳ್ಳೆಯ ಭಾವೆ, ಭಾಷೆಗೆ ತಕ್ಕ ಭಾವ, ಇವರ ಕಾವ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಎದ್ದುಕಾಣುವ ಗುಣ (ಜಗದಾ. ೯೬); ಶಾಂತಲಾದೇವಿಯಾದ ಮೇಲೆ ಎದ್ದುಕಾಣುವವಳು ಅವಳೇ (ಸಪಚ. ೫ ಪ್ರಸ್ತಾ). ಏಳುಬೀಳು = ಏಳುವಿಕೆ ಮತ್ತು ಬೀಳುವಿಕೆ; ಉಚ್ಚರ ವಿಳತ : ಆಳ ಕೃಯಲಿ ತಾಳಬಹುದೇ ಏಳುಬೀಳಿನ ಕಡಲನು (ಇಂಗಿತ. ೬೬-೧೬); ಬಿಂದೂಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಅರಬೂಸ್ತಾನಿಗೆಯ ಏಳುಬೀಳುಗಳಕ್ಕ ಕೃಯವು ಪ್ರಾಚೀನಕಾಲದಿಂ ನಡೆದಿರುವುದು (ಹಿಂಯುಸ. ೪೫).

[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಎಱು; ಮಲ. ಎಱು, ಏಱು; ತುಳು. ಎರ್ಪ್ – ಪ್ರ ಏಳು ಮೇಲಕ್ಕೆ ಬರು; ಕೊಡ. ಏಲ್]

ಏಬ್ಬ್ಗ ಏಳ್ಪ್, ಏಳ್ಸು, ಏಟು (ನಾ). ಒಂದು ಸಂಖ್ಯಾವಾಚಕ; ಆರರ ಮೇಲೆ ಒಂದು ; ಸಪ್ತ. 'ಏಟ್ಟುಡೆಲ್', 'ಏಟಿಪ್ಪೋಟ್', 'ಏಟ್ಟಗಯ್ಯ', 'ಏಟ್ಟೂಱು', 'ಏಟ್ಟಿನ್ನ' ಪರಾ. ಏಳ್ಪ್ : ಪಟ್ಟಂ ಗಟ್ಟದೇಳನಿಯ ವರಿಪದನ್ನು (ಎಳ. IV, ಹೆಗ್ಗ. ೧೧೦–೫ ; ಸು. ೯೦೦); ಶ್ರೀಮದಿಭವನೊಂಬಂ ಪಟ್ಟಂಗಟ್ಟದ ಇಪ್ಪತ್ತೇಳನೆಕೆ ವರಿಪದನ್ನು (ಮೈಆರಿ. ೧೪೧೧, ೧೯–೮ ; ೪೩೧); ಸಾಸಿರದೇಳ್ನೂಱು ಗವಪ್ಪಗಳುಂ... ಏಳ್ವತ್ತೇರ್ಗ್ಗಾವಿರದ ಪ್ರಭು ಪೃತ್ವಿಸೆಟ್ಟ (ಎಇ. XIX, ೩೭–೯, ೧೨; ೧೪೪); ಕಡದೇಳಂ ಮಗುಚಟ್ಟೊಡಂ (ಸೂನಮೇಶ. ೩೮). ಏಳ್ಮು : ಮೋಹ ರಾಗ ದ್ವೇಷ ತಾಪ ಪೋಕ ಹರುಷ ವೈಚಿತ್ಯವೆಂಬ ಏಳು ಮಲಂಗಳ ನೊಂದಾಗಿ ಕೆಲಸಿ ತಿನ್ನುತ್ತೆ (ಅದಪ. ೨೬); ಏಳು ಕಡದೊಡಲೆದೆಯಲತ ಗಿರ್ದ ಶೈಲಮಂ (ಸಿದ್ಧ ರಾ. ೧-೩೦); ಪಾವೇಳನೆಯ ಭವದಲಿ ಬಂಧು ತನದಲಿ ನಮ್ಮುಸ್ಯೆರುವುದು (ತೂರಾಂ. ೧-೮–೩೦). ಏಬಲಿ : ಏಣನೊಯ ನರಕದಾ ಪುಟು ಅಳ್ಳಂ (ಇಂ. X, ೬೦-೪ ; ೬೭೮) ; ಇದಾನ್ ಅಟಿ ತ್ತೊನ್ ಬಾರಣಾಸಿ ಏಬುಕಲಿ ಕೊನ್ತ ಕೊಲೆಯುವೊನ್ (ಎಳ್. XIV, ತಿರುಮ. ೨೩೪–೯ ; ತಿರಿಯ ಶಕ್ತ) ; ಪ್ರಥಮದಿಂ ಛೇದ ನರ್ಧಾರಣದಿಂದದಂ ಪಿಡಿದು ಏಲ್ವ ವಿಧಕ್ಕ್ಗಳೇಱೆಸಿಕ್ಕುಂ (ಕ ವಿ ೧೦-೧೧೯) ; ವಿ ಜ ಟನೆಯ ದಿವಸದಂದು ನೇಗಲ್ ಮೂಡಿದೆಡೆ (ವಡ್ಡಾರ. ೮೩–೧೯) ; ಏಲುಂ ಮಾಳ್ಪುಮುಂ ಪಾಜೇಱೆ ತಗುಳ್ದಮುಂ (ಪಂಚಭಾ. ೧–೩೫) ; ಏಲುಂ ಬೆಸನನುಮುಂ ನರಪಾಲನುಜಾಗೆ (ಕಮದ. ಲ್ತ್ರಯೋ).

ಏಬ್ಬ್ಗ ಏಬರ್, ಏಬರ್, ಏಬ್ಬರ್ = ಏಳುಮಂದಿ,—ಜನ : ಶ್ರೀಮತು ಏಬ್ಬರಗಂದ ಮರುಕೊಣಜನ (ಎಳ. VIII, ಸಾಗರ. ೧೦೩–೧ ; ೧೦೪); ತತ್ಪುತ್ರರಗ್ನಿಧ್ರ ಮುಖ್ಯ ನರೇಂದ್ರೋತ್ತಮರೇರ್ವರ್ (ಎಇ. XIII, ೪೧–೬ ; ೧೧೩) ; ಸಹೋದರರಾದೇರ್ವರುಂ (ಎಇ. XIX, ೨೩೦–೫ ; ೧೨೨); ಭರತಕುಮಾರಂಬೆರಸು ಏಬ್ಬರ್ ಕುಮಾರರಾದಿ ಯಾಗಿ (ಅದಿತ. ೪–೪೪ ಪ) ; ಪಬ್ಬರ್ವ್ವರ್ಗಾ ಏಬ್ಬ್ರರಾ ಪೊಯ್ದ ಧರ್ಮಂ (ಎಳ್. IV, ತಾ ಮ ರಾ. ೬೬–೧೦ ; ೭೫೦). ವಿಶ್ವವಿಖ್ಯಾತರಿವ್ವೆಟ್ಟರುಂ ಧಾತ್ರೀತಳಲರ್ರ್ (ಪಡಕಾಳ. ೧–೪೮). ಏಬ್ಬರಗಂಡ = ಒಂದು ಬಿರುದು. ಮೇಲಿನ 'ಏಬ್ಬರ್' ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಕೊಟ್ಟಿರುವ ಪ್ರಯೋಗವನ್ನು ನೋಡಿ. ವಿಳಕ್ಕಿಅನ್ನ = ಏಳುವಿಧವಾದ ಧಾನ್ಯಗಳಿಂದ ಮಾಡಿದ ಅನ್ನ : ಆ ದಿನ ರಾತ್ರಿ ಹೊಸಬತ್ತಂದಿಂದ ತೆಗೆದ ಅಕ್ಕಿಯನ್ನು ಸ್ವಲ್ಪಸೇರಿಸಿ ವಿಳಕ್ಕಿ ಅನ್ನವನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಾರೆ (ಆವಿ. ೪–೭೪). ವಿಳಕಾಟ = ವಿಳೂವರೆವರ್ಷಗಳ ಶನಿಕಾಟ : ಸುಸಿಲ್ಪನವಲ್ಲಿ ಪಾಣಿಗ್ರಹಣದುತ್ಸುಳಕಂ ಮೂಡದೆ ದೈನ್ಯಮಾಡಿದೆ ನಿತಂಬಂ ಮುಂಬದಂಗೂಡದಿರ್ಪಳಕೂಟಂ ಬಡದೇಳರಾಟಮದನಾಂ ನಚ್ಚುವಂ (ರಾಜಶೇ. ೧೧–೧೪೪). ವಿಳುಳೆರೆಯಪಿರುಳುಡಿ = (ಆಲಂ) ಊರೂರು ತಿರುಗು; ಕಷ್ಟ ಪಡು. ವಿಳುಳೆರೆಯುಪಿರುಳುಡಿಯೆ (ಕಾಂಪು. ೧–೮೬); ಪಿನಾವ ಪ್ರಾಣಿ ಗಾದೊಡಂ ಮುನಿವಲ್ಲಿ ಪೆಱಗೆಬಡಿಯಂ ಪಿಂಗಿ ಬಿಟ್ಟಿಕ್ಕಂ ಪಿನ್ನ ಮೆಟ್ಟ ದಂತೆ ಮಾಡೆಂಬುದುಂ (ಧ ಮಾ ಸ್ಯ. ೩-೩೦೬). ವಿಳೆಡಿ : ಕೆಲಜನರ ನಾಂತುಬರಲಿನವಕಾಲನದೆ ಕಂಡಂತದೆಲ್ಲಿವ ತಂದು ನೃಪಗೆರಗಂತದು ಸುರಿದ ಕ್ಷಣವೆ ನೃಪ ನಡೆದೆದ್ದು ವಿಳಡಿಯ (ಜಜ್ಞಯ. ೮೩–೬೦).

[ಏಬ್ಬ್ಗ + ಅಡಿ]

ಏಬಲಿ

ಏಬಲಿಡಿ, ವಿಳಡಿ (ನಾ). (ಎದುರುಗೊಳ್ಳುವಾಗ, ಬೀಳ್ಕೊಡುವಾಗ ಹೋಗುವ) ವಿಳುಡೆಜ್ಜೆ ; ಸ್ವಲ್ಪದೂರ : ನಡೆದೆಜಿಪಯಂ ಜಿನಧರ್ದೆಡೆ ಗೆಜಗಿ ಬಜಿಕ್ಕೆ ಮಳ್ಳುಗೆಜ್ಜಂ (ಪಾಂಪು. ೧–೮೬); ಪಿನಾವ ಪ್ರಾಣಿ ಗಾದೊಡಂ ಮುನಿವಲ್ಲಿ ಪೆಱಗೆಬಡಿಯಂ ಪಿಂಗಿ ಬಿಟ್ಟಿಕ್ಕಂ ಪಿನ್ನ ಮೆಟ್ಟ ದಂತೆ ಮಾಡೆಂಬುದುಂ (ಧ ಮಾ ಸ್ಯ. ೩-೩೦೬). ವಿಳೆಡಿ : ಕೆಲಜನರ ನಾಂತುಬರಲಿನವಕಾಲನದೆ ಕಂಡಂತದೆಲ್ಲಿವ ತಂದು ನೃಪಗೆರಗಂತದು ಸುರಿದ ಕ್ಷಣವೆ ನೃಪ ನಡೆದೆದ್ದು ವಿಳಡಿಯ (ಜಜ್ಞಯ. ೮೩–೬೦).

[ಏಬ್ಬ್ಗ + ಅಡಿ]

ಏಱಿಸು, ಏಳಿಸು, (ಕ್ರಿ). ೧. ಎಬ್ಬಿಸು; ಮೇಲಕ್ಕೆ ಏಳುವಂತೆ ಮಾಡು: ಆ ಎನ್ನನ್ನು ಏಳಿಸಿಕೊಂಡರೆ ಸಾಲುವೇಕಾಯ್ತು (ರಾಘ). ೨. ಮಾಡು; ಒದಗಿಸು: 'ಕರಿಂಕೇಟಿಸು' ಪರಾ. **ಏಳಿಸು**: ೧. ಆವರವರ ಕರ್ಮಸಂಸ್ಕಾರ ಆವರವರನ್ನು ಏಳಿಸುತ್ತದೆ ಇಳಿಸುತ್ತದೆ (ಭಾಮಿನಿ. ೧೪೮). ೩. ತೆಗೆಸು; ಹೋಗಾಡಿಸು: ರಾಜನು ಆ ಸಂಗತಿಯನ್ನು ಕೇಳಿ ಪೇರ್‌ಖಾನನನ್ನು ಕರೆದುಕೊಂಡು ಆ ಮುತ್ತಿಗೆಯನ್ನು ಏಳಿಸಲುಹೋಗಿ ಬಾರೆಗುದ್ದಿಗೆ ಹೋಗಿ ಸೇನೆಯೊಡನೆ ಇಂದುಳಿಕೊಂಡನು (ಚಕ್ರಕಾ. ೨೬). [ಏಱ್ಪು + -ಇಸು]

ಏಱು 'ಏಱ್ಪು' ನೋ.

ಏಱುರಡು 'ಏಱ್ಪು' ಪರಾ.

ಏಱುವೆಲಾಟಿ, ಏಳೆಲಬಾಳೆ, ಏಳೆಲವಾಳೆ (ನಾ). ೧. ಬಾಳೆಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ; ಏಳು ಎಳೆಗಳಲ್ಲಿ ಬಾಳೆ: ಏಱೆಲವಾಟಿಯ ಕೆಲಗೆಪತ್ತೋಪವಾಸ ಸಹಿತ ಮಾಳಮಾಡದೆ . . . ಆಪರಾಹ್ಣದೊಳು (ಚಾತುರ್ಬಲ. ೧೩೪); ಎಲೆವಳ್ಳಿಯ ತಳ್ಳಿಂದೆಱೆಲೆವಾಟಿಯ ಪರಪಿನಿಂದ ಕೋಡಿಯ ಪೊದೞಂ (ಅವಾವ್ಯ. ೩೩೦). **ಏಳೆಲೆಬಾಳೆ** : ೧. "ಸಪ್ತ ಪರ್ಣಾ, ವಿಶಾಖತ್ಸಕ್, ಕಾರಡಿ, ವಿಷಮಶಾಖೆಪರಿ – ಳ ಏಳೆಲೆಬಾಳೆಗಿಡ ದ್ವೀಪಾಂತರದೊಳಗಿರುವ ಭೂಳೇ ಪಚ್ಚಕರ್ಪೂರ" (ಸಿದ್ಧಾಂತ. ೧೦೨); ನೆಳಲಿಂದ ತಂಬಾದ ಆ ಏಳೆಲೆಬಾಳೆಯ ಬುಡದ ಜಗಲಿಯಲ್ಲಿ ಕುಳಿತು ಒಂದು ಮುಹೂರ್ತ ವಿಶ್ರಮಿಸಿಕೊಳ್ಳತ್ತುಮು (ಶಾಕುಂತ. ೧೩–೧೪). **ಏಳೆಲೆವಾಳೆ** : ೧. ಮಲಯಜಪ್ರಚ್ಛದೆಱೆಲೆವಾಳೆಗಳಿಂಬಿದರ್ದಂತೆ ತೋಱುತಿದೆ (ಭರತ. ೬–೧೦). ೨. ಒಂದು ಸುಗಂಧ: ಏಲಾಫಲ್ಗೆಲಲಂಗಳೆಱೆಲೆವಾಳೆಯ ಪೊಸ ಹಗಿಪಿಂ ಮುಡಿವಾಲದ ಮೂಳಮುಮಂ ಕಾಶ್ಮೀರದ ಪೂವಂ ಪರಾಗದ ಕೆಲುಗೊಸರಂ (ಜಯಾಕಾ. ೧೧–೧೬).

[ಏಱ್ಪು + ಎಲೆ + ಬಾಟಿ]

ಏಱ್ಪಟ್ಟು (ನಾ). ವರ್ಷಗಳ ಕಟ್ಟು); —ಗದು, —ಅವಧಿ: **ಏಱ್ಪಟ್ಟಿನ** [ಪಾಠಾಂ. ಟ್ಟಿನ, ಟ್ಟಮ, ಟ್ಟಮ್ಮಿಂದು ಕಿಮ್ಮಂ ನಾಟ್ಟಿಡಿಗಟ್ಟಿಡೊಡೆ ಮದಿರೆಯನಾಱಿ ದೀಪಿಂ ಕೆಯ್ಯಿಂ ತಿಂದೆವಸದೊಳಳ್ಕುಡಿದ ಬೀರರ ಮಿಗಗಳೇಂ ಪೊಸತಾಯ್ತೇ (ಪಂಪಭಾ. ೧೩–೧೬೪).

[ಏಱು (< ಏಡು,) + ಕಟ್ಟು]

ಏಱ್ಪಡೆಲ್, ಏಳ್ಗಡೆಲು (ನಾ). ಏಳು ಸಮುದ್ರ, —ಸಾಗರ: ಏಱ್ಪಡೆಲ್ ಏಱ್ಪಡೆ, ಏಱ್ಪಂ, ಏಱಿಕ್ಕೂಟೆ (ಕಮದ. ೧೯೪ ಪ್ರಯೋ).

ಏಱ್ಪಿಡಲು: ದಿಗ್ಜಜದ ಮಂಡೆಯ ಮೆಟ್ಟಿ ಸುಜ್ಜನೆ ಸುಜ್ಞಾನೆಗೇಳ್ಪಡಲ ತಿಜ್ಜನೆ ಕಿರುಬುವೆ ಧರಣಿಯ (ಮೋಹತ. ೧೨–೧೧).

[ಏಱ್ಪು + ಕಡಲ್ಲ]

ಏಱ್ಪೋಟೆ, ಎಕ್ಕೋಟೆ, ಏಳುಕೋಟೆ (ನಾ). ಒಂದುಸಂಖ್ಯೆ; ಸಪ್ತ ಕೋಟಿ: ಇದನೆಱಿದಾತಂ ವಾರನಾಸಿಯೊಳಂ ಪ್ರಯಾಗೆಯೊಳಂ ಸಾಸಿರಂ ಕವಲೆಯುಂ ಸಾಸಿರ್ಬ್ರಾಹ್ಮಣರನೇಱ್ಪೋಟಿ ತಪೋಜನ[ನ್ಮು]ಮನ ಲಾದ ಪಶ್ಚಿಮಶಾಖೆಸದ ಪೋದ ಲೋಕಕ್ಕೆ ಪೋಕುಂ (ಇಂ. XII, ೨೫೭–೨೨ ; ೪೧೨). **ಎಕ್ಕೊಟೆಟಿ**: ಇದನೆಱಿದ[ಂ]ಬಾಣರಾಸಿಯೊಳು ಪಸ್ಪರ್ಧ್ಯಾನಿಧಿ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರುಮನೆ[ಕ್ಕೂಱ]ಟ ತಪೋಧನರುಮಂ ಸ[ಹಸ್ರ]ಕವಿಳೆಯುಮಂ ನೆಱಿದ[ಂ] (ಸೌಇ. XI–i, ೬೨–೧೩; ೧೨೬); ಎಕ್ಕೊಟಿತಪೋಧನರ್ಗ್ಗೆ (ಎಇ. XIII, ೧೭೨–೫೬ ; ೧೦೫೨); ಸೋಮೇಶ್ವರದೊಳೆಕ್ಕೊಟಿ ತಪೋಧನರುಮನಲಂಪ ಮಹಾ ಪಾತಕಕ್ಕಂ (ಇಇ. XIII, ೧೩–೩೨ ; ೧೦೬); ಅಂದವಪ್ರದದೆಕ್ಕೊಟಿಯನೆಱಿದ ಕೀರ್ತ್ಯಂಗಳಳಾವಪೋರಸ್ತ್ರ ಳಿದಂ (ಎಇ. XI, ಪಾವಗ. ೧೩೪–೫೯ ; ೧೧೫ ?); ಆ ಪಂಡಿತಕಥೆ ತಪೋಧನಮುಮ್ಮುಖಾದ ಎಕ್ಕೊಟಿಗಳಂ (ಎಇ. XI, ಪಾವಗ. ೧೧೫–೩೦ ; ೧೨೫); ಕಂಬದ ಹಳ್ಳಿ ಕೀರ್ತ್ಯವ ಎಕ್ಕೊಟಿ ಜಿನಾಲಯವೆಂದು ಹೆಸರುಂ . . . ಎಕ್ಕೊಟಿ ಮಹಾರುದ್ರರಿಳ್ದು ಕೊಟ್ಟರು (ಎಕ. IV, ನಾಗಮಂ. ೧೩೧–೩ ; ಸು. ೧೨೦). **ಏಳುಕೋಟೆ** : ಏಳುಕೋಟ ಮಹಾಮಂತ್ರ ಉಪಮಂತ್ರಂಗಳಿಗೆ ಲೆಕ್ಕವಿಲ್ಲ (ಮೂಹಾದೇ. ೧೧–೨); ಅಂದಮಾಕ ಸುವರ್ಣದಾನವಿನೋದರುಂಮಪ್ಪ ಏಳುಕೋಟೆ ಶ್ರೀರುದ್ರರ್ಭಪ್ಪ ಶ್ರೀಮೂಲಸಂಘಪ ದೇಸಿಗಗಣದ ಪೊಸ್ತಕಗಚ್ಛದ ಕೆಂಬದಹಳ್ಳಿ ಕೀರ್ತ್ಯವ . . . ಎಕ್ಕೋಟ ಮ ಹಾ ರು ದ್ರ ರಿಳ್ದು ಕೊಟ್ಟರು (ಎಕ. XIV, ನಾಗಮಂ. ೧೩೧–೩ ; ಸು. ೧೨೦). [ಏಱ್ಪು + ಕೋಟೆ]

ಏಱ್ಪಿಯ್ಕೆ (ನಾ). ಏಳು ಕೈಗಳನ್ನು ಉಳ್ಳವನು; ಆಗ್ನಿ: ಏಱ್ಪಿಯ್ಕಂ, ಏಱುಕಯ್ಕಂ (ಕಬ್ಬಾಸು. ೩೫೬. ಪ್ರಯೋ).

[ಏಱ್ಪು + ಕಯ್ಕ್ (< ಕೆಯ್ಯ್) + – ಅ್]

ಏಱ್ಪಿಸು, ಏಳಿಗೆ, ಏಳ್ಗೆ (ನಾ). ಮೇಲೇರುವಿಕೆ; ಬೆಳವಣಿಗೆ; ಅಭಿವೃದ್ಧಿ; ಆಧಿಕ್ಯ; ಔನ್ನತ್ಯ: ಕೆಲಸಂ ಕೊಱ್ಪುತ್ತಿಸದು ಬಿದಿರ್ದಾರ್ದುಮೇಱ್ಪಿಸ್ಗಿಂ (ಜಾ ಕಾಂ. ಮೆಳ್ಳೆ)ಸಮಂಜಸನಿಕ್ಕ ಮಿಕ್ಕನಿರಾಹಿಸಿಯಂ (ಕವಿರಾ. ೧–೬೩); ಏಱ್ಪಿಯಂ ಪರಬಲಂ ಪೊಗೞಲ್ (ಎಳ. II, ೧೩೮–೧೩ ; ಸು. ೫೪೦); ಒಲಿಸುವ ರೂಪು ಗಾಡಿಯೊಳಿಂದಂಬಡೆ ಗಾಡಿ ವಿಳಾಸದೇಟ್ಟಿಗೆಯೊಳ್ ನೆಲಸಿ (ಅದಿಪು. ೧–೬೨); ಪೊಸಜನ್ನ ದೇಟ್ಟಿ (ಶಾಂದಪು. ೬೯೮); ಕಾಱದೇಟ್ಟಿಗೆ (ಸ ಮ ಕ. ೬–೨). **ಏಱಿಗೆ**: ಆಳೋಟಿಸಿ ತಮ್ಮೊಳಿಂದಮು ಸಂಸಾರದೇಱಿಗೆ ಈ ತೆಱ ನೆಂದು (ಅಂಜಚ. ೧೫–೨೮); ಬಾಲಸೂರ್ಯನವೊಲ್ ಪ್ರತಿಕ್ಷಣದೇಱಿಗೆಯ ತೇಜದ ವಿಕಾರ ಜಡಾಳಿಸಿತು (ಶುಸ್ಯಾದ್ಭೂದೇ. ೧೦–೩೦); ತುಂಗ ತರಂಗದೇಱಿಗೆಯಿಂದ ಕಾವೇರಿ-ಮಂಗಳಗಾತ್ರೆಯಾಗಿಹಳು (ಕಂಪವಿ. ೫–೪೬); ಈ ವಿಧದೇಱಿಗೆ ವಡಿದೇಯೊಡದೊಳೆ ದೈವದಂಗಳಿಗವಿಸಗುವೆನು (ಕ ದಿಬ. ೧–೪೦). **ಏಱ್ಗೆ** : ನಗರಾಣಂ ಧೈರ್ಯದೊಂದೇಱ್ಗೆಯಂ (ಎಇ. XIII, ೩೩೦–೭ ; ೪೨೨); ಕಾರ್ಯದೇಱ್ಗೆಯಂ ಮೆಱ್ದುಂ (ಸೌಇಇ. XI–ii, ೧೫೨–೨೨ ; ೧೦೬); ಕಾರುಣ್ಯದೇಱ್ಗೆಯಂ ಸವಿನುಡಿಯೊಳಿಂತೆಂದನು (ಭಾ ಪ ಚ. ೪–೪೫); ನಾಡೊಗುಳ್ಪ ನಾ ನಾ ವಿ ದ್ಯೆ ದೇಱ್ಗೆ ಯ ನೋದ ಚಿತ್ತ ನಿಜ ಬಳಕ್ಕ (ಮೋಹತ. ೪–೧೯); ಈ ಪಾತಿವ್ರತ್ಯದೇಱ್ಗೆಯನಾಲಿಸೆ ಪಾಪಗಳೆಲ್ದುಂ ಪಾಲುವುವು (ಹದಿಬ. ೨–೫೧).

ಏಳಿಗೆಯಾಗು = ಅಭಿವೃದ್ಧಿಹೊಂದು: 'ನಮ್ಮಿಂದೆಲ್ಲಾ ಹಣ ತೆಗೆದುಕೊಂಡರೆ ನಮಗೆ ಏಳಿಗೆಯಾಗುವುದಿಲ್ಲ' ಎಂದುದಿದ್ದು ದುರು (ಶುಸಂಸಂ. ೬೪). [ಏಱ್ಪು + –ಗೆ]

ಏಱ್ಪಿಗುಂದು (ಕ್ರಿ). ಅ ಭಿ ವೃ ದ್ಧಿ ಇಳಿಮುಖವಾಗು; ಬೆಳವಣಿಗೆ ಕಡಮೆಯಾಗು: ಮೊದಲೊಳ್ ನೀಲ್ದು ಪೊದಳ್ದು ಪರ್ದಿ ಪಡಪಂಕ್ಕೆಕೊಂಡು ಮಂಜ್ಕಿಸ ಮೂಡಿ ತನ್ನಂದದೊಳೆಱ್ಪಿಗುಂದದೆ ನಿರುಬ್ಮೋ ಚ್ಛ್ರಾಸಮಪ್ಪನ್ನೆಗಂ ಪುದಿದಾ ದಂಡತಂಯ ಪುಮಂಗೊಳಿಸಿ (ಅದಿಪು. ೫–೨೩). [ಏಱ್ಪು + ಕುಂದು]

ಏಱ್ಪಿಗೆದು (ಕ್ರಿ.) = ಏ ಱ್ಪಿ ಗ್ಗು ಂ ದು : ಬಡವಾಗಿರ್ದೊಡೆಲೆಱ್ಪಿಗೆಟ್ಟು ನಡು ಪೀರ್ ಘೋರಿಂದು ಪಾಯ್ತಕ್ಷಿ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೪–೭೨). [ಏಱ್ಪಿ + ಕೆಡು]

ಏಱ್ಪಿಗೆವಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಏಳಿಗೆಯಾಗುವಂತೆ ಮಾಡು: ನಾರಾಯಣ ನಂತೆಱ್ಪಿಗೆವಡಿಸಿಯಾಳ್ಪಂ ಸೊಗದೊಳ್ (ಅಪ್ರತಿ. ೩೩–೧೪).

[ಏಱ್ಪಿ + ಪಡು + –ಇಸು]

ಏಱ್ಪಿಗೆವೆಡೆ (ಕ್ರಿ). ಏಳಿಗೆಯನ್ನು ಹೊಂದು: ಏಱ್ಪಿವೆಡೆದ ಪಾಡಿವದ ಜಂಪ್ರನಂತೆ ಜಂ ದ್ರಾ ಪೀ ಡಂ ಪ್ರತಿದಿನಂ ಪ್ರವರ್ಧ ಮಾನ ನಾಗೆ (ಕಾದಂಪು. ೪೩೩). [ಏಱ್ಪಿ + ಪಡೆ,]

ಏಟ್ಗೆವಾಡಿವ, ಏಳ್ಗೆವಾಡಿವ (ನಾ). ಶುಕ್ಲಪಕ್ಷದ ಪಾಡ್ಯ : ಆಯ್ವರ್ ಕೂಸುಗಳುಮೇಟ್ಗೆವಾಡಿವದ ಚಂದ್ರನಂತುತ್ತರಾಭಿವೃದ್ಧಿಯೊಳ್ ಸೊಗಯಿಸಿ ಬಳೆಯೆ (ಪಂಪಭಾ. ೨–೩ ವ). **ಏಳ್ಗೆವಾಡಿವ** : ಕಾಸ್ಯಪಗೋತ್ರ ಪವಿತ್ರನೇಳ್ಗೆವಾಡಿವದೆಳದಿಂಗಳನ್ತನುದಿನಂ ಬಳೆದಂಪಿರಿದುಂ ವಿಭೂತಿಯಿಂ (ಎಕ. V, ಬೇಲೂರು. ೧೭–೬೪ ; 1136). [ಏಟ್ಗೆ + ಪಾಡಿವ]

ಏಟ್ಗೆವೆಱು, ಏಳ್ಗೆವೆಱು (ಕ್ರಿ). ಅಭಿವೃದ್ಧಿಹೊಂದು ; ಏಳಿಗೆಯನ್ನು ಪಡೆ : ವಿಶ್ವಜಗಜ್ಜನ ಕೀರ್ತನಾರವಂಗಳಿನಿನಿಸೇಟ್ಗೆವೆತ್ತು . . . ಪುಗುತಂದನಚ್ಯುತಂ (ಜಗವಿ. ೧೦–೧೩೧). **ಏಳ್ಗೆವೆಱು** : ಮೂಡುವೆಳನೇಸ ಅಂದುಱೆ ನಮಿಸಿಕೊಳ್ಳ ಮಯ್ಗಾಡಿವಣ್ಣದಿನೇಳ್ಗೆವೆತ್ತು ಥಳಥಳಿಪ ಶಿಶು ಚೂಡಾಮಣಿಯನೀಕ್ಷಿಸುತೆ (ಪಷ್ಟಣಾ. ೨–೬೪). [ಏಟ್ಗೆ + ಪೆಱು]

ಏಟ್ತಗ (ನಾ). ಒಂದು ಸ್ಥಳದ ಹೆಸರು : ಮುಕೂಡಲ್ ದಕ್ಷಿಣಾದಿಗ್ವಿಭಾಗಮವಲೋಕ್ಯ ಏಟ್ತಗ ಕೊಡಲ ಮೂಡಗ ಕೆಲಬನ್ದು (ಇಆ. XII, ೧೬–೧೩ ; 413). [?]

ಏಟ್ತರ್ 'ಎಟ್ತರ್' ನೋ.

ಏಟ್ತರ 'ಎಟ್ತರ' ನೋ.

ಏಟ್ತರವು 'ಎಟ್ತರವು' ನೋ.

ಏಟ್ನೂಱು, ಏಳುನೂಱು, ಏಳ್ನೂರು, ಏಳ್ನೂಱು (ನಾ). ಏಳು ನೂರರ ಮೊತ್ತ : ಶಕನ್ರಿಪ ಕಾಲಾತೀತ ಸಂವತ್ಸರಙ್ಗಳ್ ಏಟ್ನೂಱೆಂಭತ್ತೆಣ್ಣನೆಯ ವ್ಯಯ ಮೆಂಬ ಸ[ಂ]ವತ್ಸರಂ ಪ್ರವರ್ತಿಸೆ (ಇಆ. XII, ೨೧೯–೧೫ ; 866). **ಏಳುನೂಱು** : ಅಱುದೇಳುನೂರ್ವರುಷವಱಿಯ ದೇಳ್ನೂಱು ವರುಷ ಸಂದ ರೇವಣಸಿದ್ಧ ನಾಡಿ ತಪ್ಪುವನೆ (ಸಿದ್ಧರಾ. ೧–೪೫). **ಏಳ್ನೂರು** : ನನಗೆ ಅತನು ಏಳ್ನೂರು ರೂಪಾಯಿಗಳನ್ನು ಕೊಡಬೇಕು (ರೂಢಿ). **ಏಳ್ನೂಱು** : ಉಕ್ಕುವತಿಶಯ ವೀರರಸದೊಳು ಸೊಕ್ಕಿನೊಳು ಲಂಕಾಪುರವನೆಡಕಿಕ್ಕಿ ಹಾಱಿದನೆತ್ತ ಮೇಲೇಳ್ನೂಱು ಯೋಜನವ (ತೂರರಾ. ೫–೧–೨೪). [ಏಟ್ಗೂ + ನೂಱು]

ಏಟ್ಪತ್ತು 'ಎಟ್ಪತ್ತು' ನೋ.

ಏಟ್ಪೊರೆ (ನಾ). ಏಳು ಪೊರೆ, —ಪದರ : ಪರಿಮರ್ದಿಸುವುದು ದುತ್ತೂರರಸಮನಿಂಬಾಗಿ ಪಿಱಿದು ನೆಲದೊಳ್ ಲವಣಂ ಬೆರಸೊರಸಿ ಕೊಂಡು ಪೂಸುಗೆ ಕರಗುಗುಮೇಟ್ಪೊರೆಯೆನಿಪ್ಪ ಕುರುವುಂ ಕ್ಷಣದೊಳ್ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೨೭೧). [ಏಟ್ಗೂ + ಪೊರೆ]

ಏಟ್ಪರ್ 'ಏಟ್ಗೂ' ಪರಾ.

ಏಟ್ಪೆಸನ, ಏಳುಬೆಸನ, ಏಳ್ಬೆಸನ (ನಾ). ಬೇಟೆ, ದ್ಯೂತ, ಸ್ತ್ರೀಯರಲ್ಲಿ ಅತ್ಯಾಸಕ್ತಿ, ಮದ್ಯಪಾನ, ವಾಕ್ಪಾರುಷ್ಯ, ಅರ್ಥದೂಷಣ, ದಂಡಪಾರುಷ್ಯ ಎಂಬ ಏಳುವಿಧವಾದ ವ್ಯಸನ ; ಸಪ್ತವ್ಯಸನ : "ತಱಿಸಂದೇಟ್ಪೆಸನಮೆಣ್ಣೆಸೆಯುಮೆನುತಂದೇಟ್ಪೊಱೆಯೊಂಭೈನೂಱು ರ್ಘಾಸಿರಮಿವು ಸಂಖ್ಯಾಪದಂಗಳಕ್ಕುಂ" (ಕವಿಕಂ. ೨೧೯). **ಏಳುಬೆಸನ** : ದುರ್ಗೋಷ್ಠಿಯೊಳಿರ್ಪರೇಳುಬೆಸನಕ್ಕೀಡಪ್ಪರಾಚಾರಮಂ ಬಗೆಯರ್ ಸ್ವಾರ್ಥವಿಚಾರಕಲ್ಪಮತಿಗೀವರ್ ಧರ್ಮಮಂ ಪಾಲಿಸರ್ (ಸೋಮೇಶ. ೪೬). **ಏಳ್ಬೆಸನ** : ಭವಲತೆಯಂ ಕೊಯ್ದೇಳ್ಬೆಸನವ ಕೊಯ್ದಿಕ್ಕೆ ಭರಂಗೆಯ್ದುತ್ತುಖದಿಂದೆ (ಉದ್ಭವೇ. ೬–೯). [ಏಟ್ಗೂ + ಬೆಸನ]

ಏಟ್ಮೆ, ಏಳ್ಮೆ (ನಾ). ಏಳುಸಲ, —ಬಾರಿ : ಏಟ್ಮೆ, ಏಟ್ವರ್ (ಶಬ್ದಾನು. ೩೫೬ ಪ್ರಯೋ). **ಏಳ್ಮೆ** : ಅರಸರನು ಮೂರೇಳ್ಮೆ ತರಿದ ಗಣನೆಯಕ್ಷಸರದ ನೆವದಿಂದ ಬಲಗಿವಿಯ ಮೇಲೆ ಧರಿಸಿರುವ ರೀತಿಯಿಂ ಮೆರೆವ ಮೂರೇಳ್ಮಣಿಗಳ್ (ಶ್ರೀರಾಡ. ೨–೬೬). [ಏಟ್ಗೂ + –ಮೆ]

ಏಟ್ವರ್ 'ಏಟ್ಗೂ' ಪರಾ.

ಏಟ್ಟೊಡೆವಾಳಿಸು (ಕ್ರಿ). (?) : ಉದಧಿವೃತಾವನೀತಳದೊಳೇಟ್ಟೊಡೆ (?)ವಾಳಿಸೆ ಕಾಡಿಯೂರನೆಯ್ದುದಪುವೆ ಮತ್ತಿನೂರ್ (ಎಇ. XIII, ೩೩೨–೪೭ ; 929). [?]

ಐ

ಐ$_1$ (ನಾ). ಕನ್ನಡ ವರ್ಣಮಾಲೆಯ ಹದಿಮೂರನೆಯ ವರ್ಣ; ಐಕಾರ: ಸ್ವಭಾವದಿಂದೇಕಾರಂ ಮೊದಲಾದ ಸಂಧ್ಯಕ್ಷರಂಗಳಪ್ಪುವು; ಅವಾವುವೆಂದೊಡೆ–ಏ ಐ, ಓ ಔ (ಶಮದ. ೧೦ ವೃತ್ತಿ).

ಐ$_2$– 'ಅಯ್–' ನೋ.

ಐಂಗುದ (ನಾ). ಇಂಗುದೀ ಮರದ ಹಣ್ಣು (ಕಿ). [ಸಂ.]

ಐಂದ (ಅ). ಇಲ್ಲಿಂದಾಚೆಗೆ; ಮುಂದಕ್ಕೆ. [← ತುಳು. ಐಂದ]

ಐಂದವ (ಗು). ೧. ಚಂದ್ರನಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ. (ನಾ). ೨. ಚಂದ್ರಿಕೆ; ಬೆಳುದಿಂಗಳು: ಅಂಚೆ ಸಂಚಳಿಪನಂಗನ ಜಂಗಮಕಲ್ಪವಲ್ಲಿ ಮಂಜುಳ ಕರಪುಂಜವಂ ಕೆದಱುವೈಂದವ ಕೋರಕಜಾಲಮೆಂಬಿನಂ ಬಳಸಿದುದಾ ಮಹೀಪತಿಗೆ ಚಾಮರವಿಕ್ಕುವ ಕಾಮಿನೀಜನಂ (ಅನಂಪು. ೨–೨೦). ೩. ಚಂದ್ರನ ಮಗ; ಬುಧ: ಸಕಳಗ್ರಹಂಗಳೈಂದವ ದಿವಸಾಧಿನಾಥ ಸುತರೀಕ್ಷಿಸುವಂದು (ಜಾತತಿ. ೩–೧೭). ೪. ಚಾಂದ್ರಮಾನದ ತಿಂಗಳು. [ಸಂ.]

ಐಂದವಕಲೆ (ನಾ). ಚಂದ್ರನ ಕಲೆ: ಪರಮೈಂದವಕಲೋಪಮಂಗಾಂಗ ಮಾಗಿ ವಿಸ್ಫುರಿತಾತ್ಮಶಕ್ತಿಯಮೃತಪ್ಲವಂ ಪೊಣ್ಮೆ (ಪದ್ಮರಾ. ೧೦–೨೦೩). [ಐಂದವ + ಕಲೆ$_3$]

ಐಂದವಬಿಂಬ (ನಾ). ಚಂದ್ರಬಿಂಬ: ಮರ್ಬೆನಿಪ ಗೊಬ್ಬರವಂ ತಳಿದಲ್ಲಿ ಚೆಲ್ಲಿ ತಾರಗೆಗಳೆನಿಪ್ಪ ಬಿಳ್ತುಗಳನಂತವಕೈಂದವಬಿಂಬ ರೌಪ್ಯ ಕುಂಭಗತ ಸುಧಾಮರೀಚಿಜಳಮಂ ಸುರಿದಂ ಸಲೆ ಕಾಲಪಾಮರಂ (ರಾಜಶೇ. ೧೧–೬೮); ಮಿನುಗುವ ಮುತ್ತಿನೊಳ್ಪೆಱೆಯಿದೆಂಬಿನಮೈಂದವ ಬಿಂಬಮೊಪ್ಪುಗುಂ (ವಿಷ್ಣುಪು. ೫–೩–೧೧೧). [ಐಂದವ + ಬಿಂಬ]

ಐಂದವಾಱೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬಾಳೆ; ಇಂದ್ರಬಾಳೆ: ಅಧ್ವಗಾಳೋಕನಕ್ಕಾಶ್ಚರ್ಯಮನಧಿಕಂ ಮಾಱ್ಪೈಂದವಾಱೆಗಳಿಂ (ಮಹಾನೇ. ೧–೬೭). [ಐಂದ್ರ (< ಐಂದ್ರ) + ಬಾಱೆ]

ಐಂದ್ರ (ಗು). ೧. ಇಂದ್ರನಿಗೆ ಸೇರಿದ, —ಸಂಬಂಧಿಸಿದ: ಬಱಿಕ್ಕೈಂದ್ರಮೈಹಿಕ ಪಾರತ್ರಿಕಭೋಗಮಂ ಕುಡುವಿನಂ (ಅದಿಪು. ೧೬–೮). (ನಾ). ೨. ಒಂದು ನೃತ್ಯ: ಮನಂಗೊಳೆ ಮಾಡಿದನೈಂದ್ರ ಮೆಂಬ ನಾಟಕವಿಧಿಯಂ (ಅಜಿಪು. ೫–೬). ೩. ಗಮಕಿ. ೪. ಇಂದ್ರನಿಂದ ಪ್ರಣೀತವಾದ ಒಂದು ವ್ಯಾಕರಣ: ಕಾಶಕೃತ್ಸ್ನ ವ್ಯಾಕರಣವೇ ಕಾಲಾಪವ್ಯಾಕರಣವೆಂದೂ ಇದು ಐಂದ್ರವ್ಯಾಕರಣದ ಗುಂಪಿಗೇ ಸೇರಿದ್ದೆಂದೂ ಅನೇಕರು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ (ಕಾಶಕೃ. ೧೧ ಪೀಠಿಕೆ). ೫. [ಯೋಗಶಾ] ಯೋಗಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ: ಐಂದ್ರ . . . ವೈಧೃತಿಗಳೆಂಬಿಪ್ಪತ್ತೇಳುಯೋಗಂಗಳುಂ (ವಿವೇಕ. ೩೨೦). [ಸಂ.]

ಐಂದ್ರಕ (ನಾ). ಇಂದ್ರನ ದಿಕ್ಕು; ಪೂರ್ವದಿಕ್ಕು: ಅರುಣವರ್ಣದ ಬೊಟ್ಟೆನೆ ಐಂದ್ರಕದೊಳು ಮಿರುಗುತಿಹುದು ಚಂದ್ರಬಿಂಬ (ಜ್ಞಾನಚ. ೩೮–೭೧). [ಸಂ.]

ಐಂದ್ರಜಾಲ (ನಾ). ಯಕ್ಷಿಣಿ; ಗಾರುಡಿ; ಕಣ್ಕಟ್ಟು. 'ಐಂದ್ರ ಜಾಲಿಕ' ಪರಾ. [ಐಂದ್ರ + ಜಾಲ]

ಐಂದ್ರಜಾಲಿಕ (ನಾ). ಯಕ್ಷಿಣಿಮಾಡುವವನು; ಗಾರುಡಿಗ: ರತ್ನಾವಳೀನಾಟಕೆಯಲ್ಲಿ ಐಂದ್ರಜಾಲಿಕನ ದೃಶ್ಯದಲ್ಲಿ ಬರುವಂತೆ ಶೃಂಗಾರ–ಅದ್ಭುತಗಳಿಗೂ ಅವಿರೋಧ ಸಾಧ್ಯ (ಧ್ವನ್ಯಾಲೋ. ೧೭೮ ಅಡಿಟಿ). [ಸಂ.]

ಐಂದ್ರದಿಶೆ (ನಾ). ಇಂದ್ರನ ದಿಕ್ಕು; ಪೂರ್ವದಿಕ್ಕು: ಆ ನಗೇಂದ್ರ ದೈಂದ್ರದಿಶಾಭಾಗದೊಳ್ (ಚಂದ್ರಪು. ೧–೭೫). [ಐಂದ್ರ + ದಿಶೆ]

ಐಂದ್ರಧ್ವಜ (ನಾ). ೧. ಇಂದ್ರನ ಧ್ವಜ. ೨. [ಜೈನ] ಇಂದ್ರಾದಿಗಳು ಮಾಡುವ ಜಿನಪೂಜೆ: ನೇಮಿತೀರ್ಥಂಕರ ಪರಮದೇವ ನಿರ್ವಾಣಕಾಲದೊಳು ಐಂದ್ರಧ್ವಜವೆಂಬ ಪೂಜೆಯಂ ಮಾಡೆ (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೪–೧೪; 1122). 'ಇಂದ್ರಧ್ವಜ' ಪರಾ. [ಐಂದ್ರ + ಧ್ವಜ]

ಐಂದ್ರಲುಪ್ತಿಕ (ನಾ). (ಕಾಯಿಲೆಯಿಂದ) ತಲೆಕೂದಲುದುರಿದವನು; ತಲೆಬೋಳಾದವನು: "ಖಳತಿಃ, ಶಿಪಿವಿಷ್ಟಃ, ಐಂದ್ರಲುಪ್ತಿ [ಪಾಠಾಂ. ಪ್ತ]ಕಃ –ಈ ೩ ತರಟದಲೆ(ಯಂ)" (ಹಲಾಯು. ೯೯–೪೫೪). 'ಇಂದ್ರಲುಪ್ತಕ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಐಂದ್ರಶರ (ನಾ). (ಇಂದ್ರನ ಶಕ್ತಿಯುಳ್ಳ) ಬಾಣ; ವಜ್ರಾಸ್ತ್ರ: ಅದ್ರಿಬಾಣಮಂ ಪೂಡಿದಂ ಕಲಿ ಸುಧನ್ವಂ ತೊಟ್ಟನೈಂದ್ರಶರಮಂ ಫಲುಗುಣಂ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೩–೧೫). [ಐಂದ್ರ + ಶರ]

ಐಂದ್ರಾಸ್ತ್ರ (ನಾ). = ಐಂದ್ರಶರ: ಅಂದಿನ ಯುದ್ಧವು ಅರ್ಜುನನದಾಯಿತು. ಅವನ ಐಂದ್ರಾಸ್ತ್ರದ ಪೆಟ್ಟನ್ನು ತಡೆಯಲಾರದೆ . . . ಹಿಮ್ಮೆಟ್ಟದರು (ವಚಭಾ. ೨೭೨). [ಐಂದ್ರ + ಅಸ್ತ್ರ]

ಐಂದ್ರಿ (ನಾ). ೧. ಇಂದ್ರನ ಹೆಂಡತಿ; ಶಚೀದೇವಿ: ಚಂದ್ರಲೇಖೆ ಚಂದ್ರಾದಿತ್ಯಪ್ರತಿಮರನೈಂದ್ರಿಯವೋಲಪ್ರತಿಮಪ್ರಭರಂ ಪ್ರಸಿದ್ಧರಂ ವಧು ಪಡೆದಳ್ (ಪಂಠಾಮಾ. ೧೦–೭೦). ೨. ಪೂರ್ವದಿಕ್ಕು; ಮೂಡಲು: "ಐಂದ್ರೀ, ಪೂರ್ವಾ, ಪ್ರಾಚೀ – ಈ ೩ ಮೂಡಣ ದೆಸೆ" (ಹಲಾಯು. ೧೭–೧೦೧). [ಸಂ. ಐಂದ್ರೀ]

ಐಂದ್ರಿಯ (ಗು). ೧. ಇಂದ್ರಿಯಗಳಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ. ೨. ಇಂದ್ರಿಯಗಳನ್ನುಳ್ಳ: ಶರೀರವಿರಹಿತಾನಂತಜ್ಞಾನಾದಿಗುಣಸಂಪನ್ನ ನಿಶ್ರೇಯಸ ಸುಖಪ್ರಾಪ್ತಿನಿಮಿತ್ತಂ ಐಂದ್ರಿಯಂ ದೇಹಂ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೩೨೮). [ಸಂ.]

ಐಂದ್ರಿಯಕ (ಗು). = ಐಂದ್ರಿಯ ೧: ಐಂದ್ರಿಯಕ ಜೀವನಕ್ಕೆ ಬುದ್ಧಿಯ ನಿಯಂತ್ರಣ ಬೇಕು (ನವ್ಯಕಾ. ೧೧). [ಸಂ.]

ಐಂದ್ರೋತ್ಸವ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಉತ್ಸವ: ವಕ್ಷಣಶಾಲೆಯಲು ಐಂದ್ರೋತ್ಸವದ ಪೂಜೆಯಂ ಮಾಡಿ ಸರಸ್ವತಿಯ ಭೋಜನಕ್ಕೆಂದು ಬಿಟ್ಟ ಗದ್ಯಾಣಂ ೨೦೦ (ಸೌಇಇ. XI–ii, ೧೫೯–೩೪; 1111). [ಐಂದ್ರ + ಉತ್ಸವ]

ಐಕಮತ್ಯ (ನಾ). ಏಕಾಭಿಪ್ರಾಯ; ಒಗ್ಗಟ್ಟು: ಸೋದರರ ಸಹಕಾರ ಮತ್ತು ಐಕಮತ್ಯಗಳ ಫಲವಾಗಿ ವಿಜಯನಗರದ ಜನನವಾಯಿತು (ಕೃದೇವ. ೧). [ಸಂ.]

ಐಕಾಗಾರಿಕ (ನಾ). ೧. ಒಂದೇ ಮನೆಯಿರುವವನು. ೨. ಒಂಟಿಯಾದ ಮನೆಗಳಿಗೆ ನುಗ್ಗುವವನು; ಕಳ್ಳ. [ಸಂ.]

ಐಕಾಗ್ರ್ಯ (ನಾ). ಏಕಾಗ್ರತೆ: ಪ್ರತ್ಯಾಹಾರದಿಂದ ಮನಶ್ಚಾಂಚಲ್ಯವನ್ನು ನಿವಾರಿಸಿ ವೈರಾಗ್ಯವನ್ನು ಐಕಾಗ್ರ್ಯವನ್ನು ಸಾಧಿಸಲು ದಾರಿತೋರಿದೆ (ಭಾರದ. ೧೬೬). [ಸಂ.]

ಐಕಾರ (ನಾ). [ವ್ಯಾಕ] 'ಐ' ಎಂಬ ವರ್ಣ: ಅಕಾರಮುಂ ಏಕಾರಮುಂ ಕೂಡಿ ಸಂಧಿಯಾಗೆ ಐಕಾರಂ ಪುಟ್ಟುಗುಂ (ಶಮದ. ೧೦ ಅಡಿಟಿ). [ಸಂ.]

ಐಕಿಲ್ 'ಅಯ್ಕಿಲ್' ನೋ.

ಐಕಿಲೆಲರ್ 'ಅಯ್ಕಿಲೆಲರ್' ನೋ.
ಐಕಿಲ್ಗದಿರ 'ಅಯ್ಕಿಲ್ಗದಿರ' ನೋ.
ಐಕಿಲ್ವೆಟ್ಟಣುಗಿ 'ಅಯ್ಕಿಲ್ವೆಟ್ಟಣುಗಿ' ನೋ.
ಐಕಿಲ್ವೆಟ್ಟಳಿಯ 'ಅಯ್ಕಿಲ್ವೆಟ್ಟಳಿಯ' ನೋ.
ಐಕಿಲ್ವೆಟ್ಟು 'ಅಯ್ಕಿಲ್ವೆಟ್ಟು' ನೋ.
ಐಕಿಲ್ವೆಳಗ 'ಅಯ್ಕಿಲ್ವೆಳಗ' ನೋ.

ಐಕ್ಕಿರು (ನಾ). ಐಕ್ಯವಾಗಿರು; ಸೇರಿಕೊಂಡಿರು: ಈಶ್ವರನ ದೇಹದೊಳು ಐಕ್ಕಿರೆ ಯೀಶ್ವರನ ಸಾಯುಜ್ಯವೆನಿಪುದು (ಜ್ಞಾನಸಿಂ. ೩೧–೧೬). [< ಐಕ್ಯ + ಇರು$_1$ (< ಇರ್$_1$)]

ಐಕ್ಯ (ನಾ). ೧. ಏಕವಾಗಿರುವಿಕೆ; ಒಗ್ಗಟ್ಟು: ವ್ಯಾಸಮಹರ್ಷಿ ಭರತಖಂಡದ ಐಕ್ಯ ಮತ್ತು ಸಂಘಟನೆಗೆ ಪ್ರೇರಕನಾದನು (ಋಕ್ಸಾರ. ೧೦೨ ಪೀಠಿಕೆ). ೨. ಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲಿ ಒಂದಾದವನು,—ಬೆರೆತವನು: ಪಂಚೇಂದ್ರಿಯ ನಾಸ್ತಿಯಾಗದನ್ನಕ್ಕ ಐಕ್ಯನೆಂತೆಂಬೆನಯ್ಯಾ (ಬಸವ. ೫೦೯); ಆಕಾಶಪಥ ಮೀಱಿದೇಕವಸ್ತುವ ತಿಳಿದು ಸಾಕಾರವಳಿದು ನಿಜವಾದ ಐಕ್ಯಂಗೆ ಏಕತ್ರ ನೋಡ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೪೭). ೩. ಒಟ್ಟು; ಮೊತ್ತ. ೪. ಒಂದು ಎಂಬ ಸಂಖ್ಯೆಯ ಸಂಕೇತ: ಗಗನಾಂಬರಂ ವ್ಯೋಮ ಸಿಂಧುರಂ ಲೋಚನಂ ನಗಮೈಕ್ಯಮೆಂಬ ಸಂಖ್ಯೆಗಳು ಕೃತಯುಗಮಕ್ಕುಂ (ಮಂಗರಾ. ೨೨–೧೪). ೫. [ಕಾವ್ಯಮೀ] ನಾಲ್ಕು ಬಗೆಯ ಕವಿಸಮಯಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಕವಿ ಸಮಯವನ್ನು– ೧. 'ಅಸದಾಖ್ಯಾತಿ', ೨. 'ಸದಕೀರ್ತನ', ೩. 'ನಿಯಮ', ೪. 'ಐಕ್ಯ' ಎಂದು ನಾಲ್ಕು ಭಾಗಮಾಡಬಹುದು (ಕೈಪಿಡಿ. ೨೪೩); 'ಐಕ್ಯ'ವೆಂದರೆ ವಸ್ತುತಃ ಭೇದವಿರತಕ್ಕ ಕಡೆಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಭೇದವನ್ನು ಹೇಳದೆ ಎಲ್ಲಾ ಒಂದನ್ನಾಗಿಯೇ ಗಣಿಸುವುದು (ಕೈಪಿಡಿ. ೨೪೬).

ಐಕ್ಯಮಾಗು, ಐಕ್ಯವಾಗು = ಒಂದಾಗು; ಕೂಡು: ಭೂಲೋಲ ಕೇಳೈಕ್ಯಮಾಗಿರ್ದುದಾ ಕಲ್ಲೊಳಾ ಲಲಿತವಾಜಿ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೦–೧೧); ಸಮಸ್ತಭಕ್ತರ ಹೃದಯಗಳೂ ಆ ಮಧುರಲಯದಲ್ಲಿ ಮಧುರನಾದ ಬ್ರಹ್ಮದಲ್ಲಿ ಐಕ್ಯವಾದುವು (ಶಾಂತಲಾ. ೧೩೧); ಈ ಸಾಗರದಲ್ಲಿ ಐಕ್ಯವಾಗದೆ ಇರುವ ಸಂಸ್ಕೃತಿ ಯಾವುದೂ ಇಲ್ಲ (ಋಕ್ಸಾರ. ೧೨೩ ಪೀಠಿಕೆ). [ಸಂ.]

ಐಕ್ಯಕೂಟಸ್ಥ (ನಾ). ಐಕ್ಯಸ್ಥಲವನ್ನು ಸೇರಿದವನು: ರುದ್ರತತ್ತ್ವ ಲಿಂಗಮೂರ್ತಿಯಾಗಿ ಈಶ್ವರತತ್ತ್ವ ಶರಣಮೂರ್ತಿಯಾಗಿ ಸದಾಶಿವತತ್ತ್ವ ಐಕ್ಯಕೂಟಸ್ಥನಾಗಿ ನಾಮ ರೂಪು ಭಾವವಳಿದಲ್ಲಿ ಪರಶಿವಮೂರ್ತಿ ಪರಾಪರದೊಳಗಾಯಿತ್ತು (ಮೋಳಿಮಾ. ೧೪೮–೫೬೩). [ಸಂ.]

ಐಕ್ಯಭಾವ (ನಾ). ಒಂದಾಗಿರುವಿಕೆ; ಕೂಡಿರುವಿಕೆ: ಅಗಮ ಪ್ರೌಢಿಯಂ ಸಕಲರತಿಕಲೆಗಳಿಂಪಾಗಲ್ ಪರಸ್ಪರ ವಿಚಾರಮಂ ಮಱೆ ದೈಕ್ಯಭಾವದಿಂ ಸೊಗಸುಗೊಳಿಸಿ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೮–೩೧). [ಐಕ್ಯ + ಭಾವ]

ಐಕ್ಯವರ್ಣ (ನಾ). ಐಕ್ಯವಾದ ವರ್ಣ; ಕೂಡಿಕೊಂಡ ಬಣ್ಣ (ಕಿ). [ಐಕ್ಯ + ವರ್ಣ]

ಐಕ್ಯಸೂತ್ರ (ನಾ). ಒಂದಾಗಿ ಕಟ್ಟುವ ಸೂತ್ರ: ಅವುಗಳನ್ನೊಂದು ಐಕ್ಯಸೂತ್ರದಿಂದ ಒಂದುಗೂಡಿಸಲಾರದವನಾಗಿದ್ದೇನೆ (ಪುನರು. ೪೩೧). [ಐಕ್ಯ + ಸೂತ್ರ]

ಐಕ್ಯಸ್ಥಲ, ಐಕ್ಯಸ್ಥಳ (ನಾ). [ವೀಶೈ] ಷಟ್‌ಸ್ಥಲಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು; ಕೊನೆಯ ಸ್ಥಲ; ಲಿಂಗಾಂಗ ಸಾಮರಸ್ಯ: "ನಾನು ನೀನು . . . ಈ ಭೇದವು ನನ್ನಲಿಲ್ಲವೆಂಬ ಶಿವಾದ್ವೈತ ಭಾವದಿಂದ ಸಮರಸಭಕ್ತಿಯನ್ನು ಸುಖಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಪಡೆದಿರುವುದೇ ಐಕ್ಯಸ್ಥಲದ ಲಕ್ಷಣ" (ಶಿವಾಸೂ. ೧೪); ಬೀಜವೃಕ್ಷ ಯೋಗದಂತೆ ಭಕ್ತಸ್ಥಲ . . . ಕರಕವಾರಿಯೋಗದಂತೆ ಶರಣಸ್ಥಲ ಶಿಖಿ ಕರ್ಪುರಯೋಗದಂತೆ ಐಕ್ಯಸ್ಥಲ (ಆದವ. ೩೫೭); ಕಿಚ್ಚನುರಿಗೋಲಲ್ಲಿ ಬಚ್ಚಿಟ್ಟಂತಿರಬೇಕು ಅಚ್ಚಳಿದು ಐಕ್ಯಸ್ಥಲವಾದ ಶರಣಂಗೆ ನಿಚ್ಚಟದ ನಿಲವು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೫೨). ಐಕ್ಯಸ್ಥಳ: ಚೆನ್ನಬಸವಣ್ಣನವರು ಕೈಕೊಂಡ ಯೋಗಸಾನ್ನಿಧ್ಯ ಮತ್ತು ಐಕ್ಯಸ್ಥಳಗಳನ್ನು ಬಣ್ಣಿಸಿದ್ದಾರೆ (ಶರೀಫ. ೬೯). [ಐಕ್ಯ + ಸ್ಥಲ]

ಐಕ್ಯಸ್ಥಳ 'ಐಕ್ಯಸ್ಥಲ' ನೋ.

ಐಕ್ಯಸ್ಥಿತಿ (ನಾ). ಏಕವಾಗಿರುವಿಕೆ; ಕೂಡಿರುವಿಕೆ: ಶರಣಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿ ಪೂಜ್ಯ ಪೂಜಕ ಭೇದ ಇದ್ದರೂ ಅದನ್ನು ಗಮನಿಸದೆ ಐಕ್ಯಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿ ಪೂರ್ಣಾನಂದದಲ್ಲಿ ಮಗ್ನನಾಗಿ ಜೀವನು . . . ತೋರಿಕೆಗೆ ಮಾನವನಾಗಿ ಕಾಣುವನು (ಶಕ್ತಿವಿ. ೯೭). [ಐಕ್ಯ + ಸ್ಥಿತಿ]

ಐಕ್ಷವ (ಗು). ೧. ಕಬ್ಬಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ; ಕಬ್ಬಿನಿಂದ ಉಂಟಾದ. (ನಾ). ೨. ಸಕ್ಕರೆ. [ಸಂ.]

ಐಕ್ಷವರಸ (ನಾ). ಕಬ್ಬಿನ ರಸ,—ಹಾಲು: ಸುಧೆ ದಧಿ ಘೃತಂ ಮಧು ಸದೈಕ್ಷವರಸಂಗಳಿಂ (ರಾಜಶೇ. ೧೩–೫೧ ರಗಳೆ). [ಐಕ್ಷವ + ರಸ]

ಐಗಂಚಿ 'ಐಗಂಚು' ನೋ.

ಐಗಂಚು, ಐಗಂಚಿ (ನಾ). ಬಹಳದೂರ; ಅತಿದೂರ (?): ಪರ್ಕಳವೆಂದರೇನು ಐಗಂಚಾ? ಇಲ್ಲೆ ಮೂರು ನಾಲ್ಕು ಮೈಲು (ಹೊಸಕ್ಷಿ. ೫೬). ಐಗಂಚಿ: "ದೂರ ಏನು ಬಂತು? ಷೊಲ್ಲಾಪುರ ಏನೂ ಐಗಂಚಿ ಅಲ್ಲ . . ." (ಭೀಮಕಾ. ೨೨೫). [< ಐದು$_2$ (< ಅಯ್ದು$_2$) + ಕಂಚು?]

ಐಗಂಡುಗ 'ಅಯ್ಗಂಡುಗ' ನೋ.
ಐಗಣೆ 'ಅಯ್ಗಣೆ' ನೋ.
ಐಗಳ$_1$ 'ಅಯ್ಗುಳ' ನೋ.
ಐಗಳ$_2$ 'ಅಯ್ಗಳ$_2$' ನೋ.
ಐಗಳು 'ಅಯ್ಯ$_1$' ಪರಾ.
ಐಗಾವುದ 'ಅಯ್ಗಾವುದ' ನೋ.
ಐಗುಳ 'ಅಯ್ಗುಳ' ನೋ.
ಐಗೇಣು 'ಅಯ್ಗೇಣು' ನೋ.
ಐಗೊಳ 'ಅಯ್ಗುಳ' ನೋ.
ಐಗೊಳಗ 'ಅಯ್ಗೊಳಗ' ನೋ.
ಐಗೋಲ್ 'ಅಯ್ಗೋಲ್' ನೋ.
ಐಗೋಲ 'ಅಯ್ಗೋಲ' ನೋ.
ಐಚರು 'ಅಯ್ಚರು' ನೋ.

ಐಚ್ಛಿಕ (ಗು). ಇಚ್ಛೆಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ; ತಾನೇ ಆರಿಸಿಕೊಂಡ: ಭೌತಶಾಸ್ತ್ರ ಅವನ ಐಚ್ಛಿಕ ವಿಷಯ (ರೂಢಿ). [ಸಂ.]

ಐಚ್ಛಿಕವಿಷಯ (ನಾ). ಇಚ್ಛೆಯಿಂದ ತೆಗೆದುಕೊಂಡ ವಿಷಯ; ತಾನೇ ಆರಿಸಿಕೊಂಡ ವಿಷಯ: ಪಾಠಶಾಲೆಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದೋ ಎರಡೋ ಐಚ್ಛಿಕ ವಿಷಯಗಳಿದ್ದು ಅಭಿರುಚಿಯಿರಲಿ, ಇಲ್ಲದಿರಲಿ ಅದನ್ನೇ ಕೊಡುವುದುಂಟು (ಶಿಕ್ಷದ. ೧೧೭). [ಐಚ್ಛಿಕ + ವಿಷಯ]

ಐಜಡೆ 'ಅಯ್ಜಡೆ' ನೋ.
ಐಜಡೆವೆಳಸು 'ಅಯ್ಜಡೆವೆಳಸು' ನೋ.
ಐಟಕ್ಕು 'ಐಠಕ್ಕು' ನೋ.

ಐಟದಾರ (ಗು). ಒನಪುಳ್ಳ; ಒಯ್ಯಾರವುಳ್ಳ: ಈ ಬಂಗಾರಕಡ್ಡಿ ಯಾರಿವಳು? ಕಣ್ಣಾಗ ತುಂಬು ಹಾಂಗ ಐಟದಾರ ಇದ್ದಾಳ (ಬಾಂಡಾಯ. ೮). [← ಮರಾ. ಐಟದಾರ್; ಹಿಂ. ಐಡ್‌ದಾರ್]

ಐಟು (ನಾ). ಠೀವಿ; ಬಿಂಕ; ಸಡಗರ; ಡೌಲು: ಒಬ್ಬಿಬ್ಬ ಗೆಳೆಯರನ್ನು ಕೂಡಿಕೊಂಡು ಐಟನಿಂದ ಕನ್ನೆಯನ್ನು ನೋಡಲು... ಬಂದಿದ್ದನು (ಅನ್ನ. ೩೧); ಆ ಠೀವಿ, ಆ ಐಟು, ಅವರಿಗೆ... ವರವಾನವಾಗಿ ಬಂದಂತಿವೆ (ದೀಪಹ. I, ೧೨); ಅವರ ಉಡುಪು ಒಳ್ಳೆ ಐಟಾಗಿತ್ತು (ಬಿರುಗಾ. ೧೧೦).

[← ಮರಾ. ಅಯಟ್, ಅಯಟಾ, ಅಯಟೀ, ಐಟ್, ಐಟಾ, ಐಟೀ; ಹಿಂ. ಐಠ್]

ಐಠಕ್ 'ಐಠಕ್ಕು' ನೋ.

ಐಠಕ್ಕು, ಐಟಕ್ಕು, ಐಠಕ್ (ನಾ). = ಐಟು: ರಾಜಒಡೆಯರು ಒಳ್ಳೆಯ ಐಠಕ್ಕಿನ ರಾಜತ್ವವನ್ನು ನಡೆಸುತ್ತಿದ್ದರು (ಶ್ರೀ ರಾಯ. ೩೧). **ಐಟಕ್ಕು**: ಸ್ಥಿತಿ; ರೀತಿ; ಲಕ್ಷಣ; ಅಚ್ಚುಕಟ್ಟು; ಒಪ್ಪು; ಓರಣ; ಐಟಕ್ಕು (Fettle. ಇಂಕನಿ). **ಐಠಕ್**: ರಂಗರಾಯರ ಮನೆ ಏನು? ನಮ್ಮ ಮನೆಯಂತೆಯೇ ಬಹಳ ಐಠಕ್ ಇದೆ... ಎಂದರು (ಚಿತ್ರಕೂ. ೭೮). [< ಐಟು]

ಐಡವಿಡ (ನಾ). ಕುಬೇರ (ಕಿ). [ಸಂ.]

ಐಡೂಕ (ನಾ). ಎಲುವುಗಳನ್ನಿಟ್ಟು ನಿರ್ಮಿಸಿದ ಗೋಡೆ: ಕಾಂತ ಚಂದ್ರಕಾಂತೋಪಲೈಡೂಕ ಭಾಗ ವಿಭ್ರಾಜಿತಮುಂ (ಬೀಳವಂ. ೨-೧೧೪ ವ). 'ಏಡೂಕ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಐಣ (ಗು). ಜಿಂಕೆಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ, —ಸೇರಿದ. [ಸಂ.]

ಐಣೇಯ (ಗು). ಹೆಣ್ಣುಜಿಂಕೆಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ, —ಸೇರಿದ. [ಸಂ.]

ಐತಂಡ 'ಅಯ್ತಂಡ' ನೋ.

ಐತನ 'ಅಯ್ಯತನ' ನೋ.

ಐತರ್ 'ಎಯ್ತರ್' ನೋ.

ಐತರವು 'ಎಯ್ತರವು' ನೋ.

ಐತವಾಡೆ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಉತ್ತರತಃ ಐತವಾಡೇ ಗ್ರಾಮಃ (ಇಅ. XI, ೧೧೩-೪೦; 753). [ಐತ್$_0$ + ವಾಡೆ]

ಐತಾಳ (ನಾ). (ಕರಾ) ಕೋಟಬ್ರಾಹ್ಮಣರಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬರುವ ಅಷ್ಟಗೃಹ ಭೇದಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ತುಳುಬ್ರಾಹ್ಮಣರಲ್ಲಿ ಬರುವ ಉಡುಪ, ಹೆಬ್ಬಾರ, ಐತಾಳ (ತುಳುನಾ. ೧೫೫). [?]

ಐತಿಹಾಸಿಕ (ಗು). ಇತಿಹಾಸಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ, —ಸೇರಿದ: ಸಂಸ್ಕೃತ ಮಹಾಕಾವ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಸಾರ್ವಜನಿಕ ಮಹಾಕಾವ್ಯ (Secular Poetry) ಐತಿಹಾಸಿಕ ಮಹಾಕಾವ್ಯ (Historical Poetry) ಮತೀಯ ಮಹಾಕಾವ್ಯ (Religious Poetry) ಎಂಬ ಮೂರುಭಾಗಗಳಿವೆ (ಭಾರದ. ೪೫೦); ನಾಟಕದ ವಸ್ತು... ಐತಿಹಾಸಿಕವಾಗಿದ್ದರೆ ಹಿಂದಿನವರ ಅನುಭವಗಳ ಪ್ರಭಾವವನ್ನು... ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಮೂಡಿಸುತ್ತವೆ (ಶಿಕ್ಷದ. ೫೪). [ಸಂ.]

ಐತಿಹಾಸಿಕತೆ (ನಾ). ಇತಿಹಾಸಕ್ಕೆ ಸೇರಿದುದು, —ಸಂಬಂಧಿಸಿರುವುದು: ಇಂತಹ ಗೋಷ್ಠಿಗಳ ಐತಿಹಾಸಿಕತೆಯನ್ನು ಪ್ರಶ್ನಿಸುವ ಅವಶ್ಯಕತೆಯಿಲ್ಲ (ಶೂನ್ಯಕು. ೧೪೨). [ಸಂ. ಐತಿಹಾಸಿಕತಾ]

ಐತಿಹ್ಯ (ನಾ). ೧. ಪರಂಪರೆಯಿಂದ ಬಂದಿರುವುದು; ಪುರಾಣ; ಚರಿತ್ರೆ: "ಪ್ರಮಾಣವಿಲ್ಲದೆ ಪಾರಂಪರೆಯಿಂದ ಬಂದ ಮಾತ ಹೇಳುವುದು ಐತಿಹ್ಯಂ ಇತಿಹಾಸಯೆನಿಸುಗುಂ" (ನಾಚರಾ. ೧೨೬); ಈ ಪುಣ್ಯಕ್ಷೇತ್ರದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಐತಿಹ್ಯವುಂಟು (ಪಾಳಗಾ. ೧); ಕ್ರಿ.ಶ. ಏಳನೆಯ ಶತಮಾನದ ಹೊತ್ತಿಗೆ ಮುಸ್ಲಿಮರು ಹೆಚ್ಚು ಸಂಖ್ಯೆಯಲ್ಲಿ ಮಲಬಾರಿನಲ್ಲಿ ನೆಲಸಿದ್ದರೆಂದು... ಐತಿಹ್ಯವಿದೆ (ಭಾರದ. ೩೨೫). ೨. [ತತ್ತ್ವಶಾ] ಪ್ರಮಾಣದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ: ಪ್ರಮಾಣವು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ, ಅನುಮಾನ, ಉಪಮಾನ, ಶಬ್ದ, ಅರ್ಥಾಪತ್ತಿ, ಅನುಪಲಬ್ಧಿ, ಸಂಭವ, ಐತಿಹ್ಯ, ಲಿಪಿ, ಲೋಕಪ್ರಸಿದ್ಧಿ, ಚೇಷ್ಟೆ, ಪ್ರಾತಿಭ ಎಂದು ಹನ್ನೆರಡು ವಿಧವೆಂದು ಕೆಲವರು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ (ಹಿಂದಸಾ. ೧೩೩). [ಸಂ.]

ಐತಿಹ್ಯಪ್ರಮಾಣ (ನಾ). = ಐತಿಹ್ಯ ೧: ಈ ವಟವೃಕ್ಷದೊಳು ಯಕ್ಷನಿಪ್ಪನೆಂಬ ಲೋಕವಾರ್ತೆಯಿಂದ ಯಕ್ಷವಿಷಯ ಜ್ಞಾನವೇ ಐತಿಹ್ಯಪ್ರಮಾಣಮಕ್ಕುಂ (ವಿವೇಕ. ೧೯). [ಐತಿಹ್ಯ + ಪ್ರಮಾಣ]

ಐತೀರ್ಪು (ನಾ). (ಪಂಚರ, ಪಂಚಾಯಿತರ) ನ್ಯಾಯನಿರ್ಣಯ, —ತೀರ್ಮಾನ: ಹರಿಜನರನ್ನು ಹಿಂದುಗಳಿಂದ ಪ್ರತ್ಯೇಕಿಸುವಂಥ ಐತೀರ್ಪನ್ನು ಸಾರಿದ್ದು ಕೇಳಿ... ಈಗ ಪ್ರಕಟವಾದ ಜಾತೀಯ ಐತೀರ್ಪನ್ನು ಪುನರ್ವಿಮರ್ಶಿಸಿ... ರದ್ದಾಗದಿದ್ದರೆ ನಾನು ಉಪವಾಸಮಾಡಿ ಪ್ರಾಣಾರ್ಪಣ ಮಾಡುವೆ (ಕರವೀ. ೨೧೬). [ಐ$_2$ - (< ಅಯ್-) + ತೀರ್ಪು]

ಐತೆ 'ಅಯ್ತೆ' ನೋ.

ಐತೆರ 'ಅಯ್ತೆರ' ನೋ.

ಐತ್ವ (ನಾ). 'ಐ' ಎಂಬ ವರ್ಣ: ಐತ್ವಕ್ಕಮಂತೆ - ಭೈಕ್ಷ - ಬೈಕ (ಶಮದ. ೨೭೧ ಪ್ರಯೋ). [ಸಂ.]

ಐದಂಬ 'ಅಯ್ದಂಬ' ನೋ

ಐದಂಬು 'ಅಯ್ದಂಬು' ನೋ.

ಐದಕ್ಕರ (ನಾ). ೧. ಐದು ಅಕ್ಷರಗಳು. ೨. ಐದು ಅಕ್ಷರಗಳ ಮಂತ್ರ; ಪಂಚಾಕ್ಷರೀ ಮಂತ್ರ: ಮಣಿಖಚಿತವಹ ಕಂಗೊಳಿಪ ಕಳಸಮುಮನಿಟ್ಟು ವಸ್ತ್ರಸುವರ್ಣರತ್ನಗಳನೈದಕ್ಕರಿಂ ಮಂಗಳೋದಕವ ಶೋಧಿಸಿ (ಪ್ರೌಢರಾ. ೭-೪೨). [ಐದು$_2$ (< ಅಯ್ದು$_2$) + ಅಕ್ಕರ]

ಐದಲರ್ಗೋಲು (ನಾ). ಐದು ಹೂವಿನ ಬಾಣಗಳು; ಪಂಚಪುಷ್ಪಬಾಣಗಳು: ಒಂದು ಬಿಲ್ಲೈದಲರ್ಗೋಲಿನ ಮೊನೆಯೊಳೈತಂದು ಮೂಜಗವ ಶಿಕ್ಷಿಸುವ ಕಂದರ್ಪ (ಮೋಹತ. ೭-೪೦).

[ಐದು$_2$ (< ಅಯ್ದು$_2$) + ಅಲರ್$_2$ + ಕೋಲು$_1$ (< ಕೋಲ್$_1$)]

ಐದಲೆಯ 'ಅಯ್ದಲೆಯ' ನೋ.

ಐದಳ 'ಅಯ್ದಳ' ನೋ.

ಐದಿವರ್ 'ಎಯ್ದು' ಪರಾ.

ಐದಿಸು 'ಎಯ್ದಿಸು' ನೋ.

ಐದು$_1$ 'ಎಯ್ದು' ನೋ.

ಐದು$_2$ 'ಅಯ್ದು$_2$' ನೋ.

ಐದುಗುಂದು 'ಅಯ್ದುಗುಂದು' ನೋ.

ಐದುಧಾರೆ (ನಾ). ಕುದುರೆಯ ಐದು ಬಗೆಯ ನಡೆಗಳು: ಐದುಧಾರೆಗಳಿಂದ ತಿದ್ದುವಡೆವುದು ಐದುಧಾರೆಗಳು ಅವುವೆಂದರೆ ಆಸ್ಕಂದಿತ, ದೌರಿತಕ, ರೇಚಿಕ, ವಲ್ಗಿತ, ಪ್ಲುತ (ಅಶ್ವಟೀ. ೨೪-೭).

[ಐದು$_2$ (< ಅಯ್ದು$_2$) + ಧಾರೆ]

ಐದುಭೂತ (ನಾ). ಪೃಥ್ವಿ, ಅಪ್, ತೇಜ, ವಾಯು, ಆಕಾಶ ಎಂಬ ಪಂಚಭೂತಗಳು: ಒಂದಾಗಿಹವೈದುಭೂತ ಚಂದ್ರಸೂರ್ಯರು ನಂದಿವಾಹನ ನಿಮ್ಮ ತನುವಲ್ಲವೇ (ದೇದಾವ. ೨೭-೪೫).

[ಐದು$_2$ (< ಅಯ್ದು$_2$) + ಭೂತ]

ಐದುವೆಟ್ಟು (ನಾ). (?).

ಐದುವೆಟ್ಟನಪದತಳ = ಕತ್ತಿವರಿಸೆಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪಟ್ಟು: ನಾಲ್ಕು ವೆಟ್ಟುಗಳ ಕಡೆಯಲ್ಲಿ ಕೆಳಗಡೆಯಲ್ಲಿ ಹೊರಗೆ ಒಂದು ಏಟು ಅವುದು ಮಾಡಲ್ಪಡುವದೂ ಅದು ಐದುವೆಟ್ಟನಪದತಳ ನುಡಿಯಲ್ಪಡುವದು (ಖಡ್ಗಟೀ. ೫-೪೧). [ಐದು$_2$ (< ಅಯ್ದು$_2$) + ಬೆಟ್ಟು]

ಐದೆ$_1$ 'ಎಯ್ದೆ$_1$' ನೋ.
ಐದೆ$_2$ 'ಅಯ್ದೆ$_2$' ನೋ.
ಐದೆತನ 'ಅಯ್ದೆತನ' ನೋ.
ಐದೆದಾಳಿ 'ಅಯ್ದೆದಾಳಿ' ನೋ.
ಐದೆವರ್ 'ಎಯ್ದು' ಪರಾ.
ಐದೆವಸ 'ಅಯ್ದೆವಸ' ನೋ.
ಐನ್, ಅಯಿನ, ಅಯಿನು, ಐನ, ಐನು (ನಾ). ೧. ಮುಖ್ಯ; ಪ್ರಧಾನ; ಆಯಕಟ್ಟು. ೨. ಸರಿ; ಶುದ್ಧ; ಪಕ್ಕಾ; ಆಯತ: ಭಗವಂತನೂ ಕಪ್ಪು. ಆದರೆ ದೇವರ ಕಪ್ಪು ಶ್ಯಾಮವರ್ಣ. ದೊಡ್ಡವರ ಕಪ್ಪು ಎಣ್ಣೆಗೆಂಪು. ಬೆಸ್ತರ ಕರಿಯನದು ಐನ್ ಟಾರು (ಬೆಸ್ತಕ. ೬); ಐನ್ ಘಾಟಿಗಳೂ ರಾಯರೇ ಐನ್ ಘಾಟಿಗಳೂ! (ಕಂಕಕೂ. ೪೨). **ಅಯಿನ**: ಅಯಿನಮೆಟ್ಟಿಗೆ ಪೆಟ್ಟು (ಜಾನಕೋ. ೧೩). **ಅಯಿನು**: ೧. (ಕಿ). **ಐನ**: ೨. "... ಪೋಟೋತೆಗೆಯಲಿಕ್ಕೆ ರಂಗಪ್ಪನಿಗೆ ನಾಲ್ಕುದಿನಗಳ ಮೊದಲೇ ಹೇಳಿಟ್ಟದ್ದನಂತೆ. ಆದರೆ ಐನ ಹೊತ್ತಿಗೆ ಎಲ್ಲಿ ಮರತೇಹೋದಾನೋ..." (ಮೂರುದಾ. ೭೬). **ಐನು**: ೧. ನಿನಗೆ ಐನು ಬೇಕಾದ್ದು ಚಪ್ಪರ (ಮರಮ. ೬೯); ಐನು ಜನವೆಲ್ಲಾ ನನ್ನ ಗಾಡಿಯಲ್ಲಿ ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳಿರಿ (ಔದಾಉ. ೭).
[← ಮರಾ. ಐನ್; ಹಿಂ. ಐನ್ = ಸರಿಯಾದ]
ಐನ್‌ಜಮಾ, ಐನುಜಮಾ, ಐನುಜಮೆ (ನಾ). ಪ್ರಧಾನವಾಗಿ ಸೇರಿದ್ದು, —ವಸೂಲಾದದ್ದು (ರೈಸ್‌ಗೆ. ೫೪೧). **ಐನುಜಮಾ**: (ಮೈಗೆಜೆ. IV, ೭೬೧). **ಐನುಜಮೆ**: ಜಮಾಬಂದಿ ಪ್ರಕಾರ ಐನುಜಮೆ, ಶಿವಾಯಿಜಮೆಯೂ ಗುದಸ್ತಾಬಾಕಿ ಸುದಾ ದಾಖಲುಮಾಡಿ ಏಕಂದರ ಜಮೆಗೆ ಯಿರಸಾಲು ಫರಮಾಯಿಷಿ ವಗೈರೆ (ಮಹಾವಂ. II, ೬೪).
[ಐನ್ + ಜಮಾ]
ಐನ್‌ಷೆ, ಐನಶಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗಿಡ: ಹಳದಿಪಾವಟಿ, ಐನ್‌ಷೆ, ಮೆಡ್ಡಿ (ಮೈಔಗಿ. ೫೫–೧೦೯೬). **ಐನಶಿ**: ಅಕ್ಕ (ಐನಶಿ)–ಮಧ್ಯಮ ಆಕಾರದ್ದು; ಕಟ್ಟಿಗೆ ಮಿಂಡುಳ್ಳ ಹಳದಿ; ಅದರಿಂದ ಹರಿವಾಣಗಳನ್ನು ಮಾಡುವರು (ಕಭಾಗೆ. ೩೫). [?]
ಐನ 'ಐನ್' ನೋ.
ಐನವೇಳೆ (ನಾ). ಸರಿಯಾದ ಸಮಯ; ಆಯತ ಹೊತ್ತು: ಎಂಥಾ ಐನವೇಳೆಯಲ್ಲಿ ಅಗಲಿದರು (ಸಮಜೀ. ೧೨೬೬). [ಐನ(< ಐನ್)+ವೇಳೆ]
ಐನಶಿ 'ಐನ್‌ಷೆ' ನೋ.
ಐನಹರೆ (ನಾ). ತುಂಬು ಪ್ರಾಯ, —ಯೌವನ: ನನಗಿನ್ನೂ ಐನಹರೆ ಆಗ (ಅಮನಿ. ೪). [ಐನ (< ಐನ್) + ಹರೆ (< ಹರೆಯ)]
ಐನಾ (ನಾ). ೧. ಕನ್ನಡಿ. ೨. ಕನ್ನಡಕ.
[← ಪಾರ. ಐನಾ, ಆಈನಾ; ಹಿಂ. ಐನಕ್, ಆಇನಾ, ಆಈನಾ; ಮರಾ. ಐನಾ]
ಐನಾತಿ, ಅಯಿನಾತಿ (ಗು). ಮುಖ್ಯವಾದ; ಪ್ರಧಾನವಾದ: "ಎಲ್ಲಾ ಹಾಕಿ ಐನಾತಿ ಪಾತ್ರವನ್ನೇ ಬಿಟ್ಟದ್ದೀರಲ್ಲಾ ಸ್ವಾಮಿ" (ಶನಿಸಂ. ೧೨); "... ತಾಮ್ರದ ನಾಣ್ಯಗಳನ್ನೂ ಒಂದು ಐನಾತಿ ಮೂಲಿಕೆಯನ್ನೂ ಇಡುತ್ತೇನೆ..." (ಸ್ವಾಮಿಸ್ನೇ. ೭೮). **ಅಯಿನಾತಿ**: (ಕಿ).
[← ಪಾರ. ಮರಾ. ಐನಾತೀ]
ಐನೀರು (ನಾ). ಮುಟ್ಟಾದವಳು ಐದನೆಯ ದಿನ ಎರೆದುಕೊಳ್ಳುವ ನೀರು, —ಮಾಡುವ ಸ್ನಾನ: ಪುಷ್ಪವತಿಯಾಗಿ ಐನೀರಿನ ಸ್ನಾನ ಮಾಡಿದಳು (ಸಂಸ್ಕಾರ. ೧೩೨).
[< ಐದು$_2$ (< ಅಯ್ದು$_2$) + ನೀರು (< ನೀರ್$_1$)]

ಐನು 'ಐನ್' ನೋ.
ಐನುಜಮಾ 'ಐನ್‌ಜಮಾ' ನೋ.
ಐನುಜಮೆ 'ಐನ್‌ಜಮಾ' ನೋ.
ಐನುತಾಳಿ (ನಾ). "ಸುಮಂಗಲೆಯ ತಾಳಿ — ಕೊರಳ ಆಭರಣ" (ಕಸ್ತೂಕೋ. ೧೩೮). [< ಅಯ್ದೆದಾಳಿ]
ಐನುಹೊತ್ತು (ನಾ). ಯೋಗ್ಯ ಸಮಯ; ತಕ್ಕಸಮಯ; ಸರಿಯಾದ ವೇಳೆ: ಮಳೆಯು ಐನುಹೊತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಬೀಳದೆ ಇದ್ದುದರಿಂದ ಅಲ್ಲಿಯ ಒಕ್ಕಲಿಗರು ತಮ್ಮ ಬೆಳೆಗಳು ಒಣಗುವವೆಂದು (ರಾಪಹಂ. ೪೮).
[ಐನು (< ಐನ್) + ಹೊತ್ತು$_2$ (< ಪೊಚ್ತು)]
ಐನೂರು 'ಅಯ್ನೂಱು' ನೋ.
ಐನೂರ್ವರ್ 'ಅಯ್ನೂಱು' ಪರಾ.
ಐನೂರ್ವಾಚಾರಿ 'ಅಯ್ನೂರ್ವಾಚಾರಿ' ನೋ.
ಐನೂಱು 'ಅಯ್ನೂಱು' ನೋ.
ಐಪತ್ತು (ನಾ). ಸಾಂಪತ್ತಿಕ ಸುಸ್ಥಿತಿ: ಧೊಂಡೋಪಂತನ ಮನೆತನವು ತಕ್ಕಷ್ಟು ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದದ್ದಿತ್ತು ಮತ್ತು ಅವನಲ್ಲಿ ಐಪತ್ತಾದರೂ ನೆಟ್ಟಗಿತ್ತು (ಉತ್ತಗೃ. ೮೦). [← ಮರಾ. ಐಪತ್ < ಅರ. ಆಫಿಯತ್]
ಐಪು (ನಾ). ಲೋಪ; ದೋಷ: ಐಪಡಗಿದಷ್ಟಾಂಗಯೋಗ ಶಿವಕಜ್ಜದಿಂ ಮೈಪಳಿದ ಪೂಗೋಲಮಥನ ಪ್ರಸಂಗದಿಂ (ಲಿಂಗಪು. ೩–೧೬).
[?. / ತೆಲು. ಐಪು]
ಐಬಿರುದು (ನಾ). ಐದು ಬಿರುದು: ಐಬಿರುದರಾಯರಾಹುತ ವೇಶೈಕ ಭುಜಂಗ ಬಿರುದಭರಿತಸ್ಯ (ಎಕ. XII, ತುಮಕೂ. ೧–೧೦೦; 1571).
[ಐ$_2$ –(< ಅಯ್ –) + ಬಿರುದು]
ಐಬು, ಅಯಿಬು (ನಾ). ೧. ಕುಂದು; ಕೊರತೆ; ಲೋಪ; ದೋಷ: ಪುರೋಚನನು ಕಂಡಾನೆಂದು ಅದರ ಬಾಯಿಯನ್ನು ಐಬುಕಾಣದಂತೆ ಮುಚ್ಚಿದನು (ವಚಭಾ. ೩೩); ಇದರಲ್ಲಿ ಏನೋ ಐಬು ಇರಬೇಕು (ಚಿಂಗೂಲಿ. ೧೦೭). ೨. ಗುರುತು; ಪತ್ತೆ: ಭಾಷಣಕಾರರು ವಿಷಯದ ಐಬು ಹತ್ತಗೊಡದೆ ಮೂರುತಾಸು ಭೀಕರವಾದ ಭಾಷಣದ ಮಳೆ ಸುರಿಸಿದರು (ತಿಂಮತ. ೩೩). **ಅಯಿಬು**: ೨. ದಣಿಗಳ ರಸ್ತಿನ ಹಣ ಕದುಕೊಂಡುಹೋಗಿ ತಂನ ಶೂಳಿಗೆ ವಡಿವೆ ವಸ್ತಮಾಡಿ ಕೊಟ ಅಯಿಬು ಸಿಕಲಾಗಿ (ಎಕ. XI, ಮೊಳಕಾ. ೨೫–೧೦೫; 1665).
[← ಮರಾ. ಐಬ್; ಅರ. ಅಯಬ್, ಆಇಬ್]
ಐಬೆರಳು 'ಅಯ್ಬೆರಳು' ನೋ.
ಐಭೋಗ (ನಾ). ವೈಭವ: ಮೂಡಲ್ ಮುತ್ತಿನ ಕೆರೆ ನೋಡೋರಿಗೊಂದೈಭೋಗ ಮೂಡಿ ಬರ್ತಾನೆ ಚಂದ್ರಾಮ (ಹಳ್ಳಿಯ. ೪೭); ಕನ್ನಂಬಾಡಿಯೊಳಗೆ ಏನೇನು ಐಭೋಗ (ಹಳ್ಳಿಯ. ೩೩). 'ವೈಭೋಗ' ಪರಾ. [< ಸಂ. ವೈಭವ]
ಐಮಡಿ 'ಅಯ್ವಡಿ' ನೋ.
ಐಮಣಿಗ 'ಅಯ್ಮಣ್ಣಿಗ' ನೋ.
ಐಮಣ್ನಿಗ 'ಅಯ್ಮಣ್ಣಿಗ' ನೋ.
ಐಮಾನ 'ಅಯ್ಮಾನ' ನೋ.
ಐಮುಖ (ನಾ). ಐದು ಮುಖ; ಪಂಚವಕ್ತ್ರ: ಪಂಚೇಂದ್ರಿಯಂಗಳೆಂಬ ಐಮುಖವಪ್ಪ ಪುಲಿಗೆಱೆಯಲ್ಲಿ ನೆಲಸಿ ಪುಲಿಗೆಱೆಯರಸನಾದ (ಆದವ. ೨). [ಐ$_2$ – (< ಅಯ್ –) + ಮುಖ)
ಐಮುಸುಡ 'ಅಯ್ಮುಸುಡ' ನೋ.
ಐಮೂಲೆ 'ಅಯ್ಮೂಲೆ' ನೋ.
ಐಮೊಗ 'ಅಯ್ಮೊಗ' ನೋ.

ಐಯ 'ಅಯ್ಯ$_1$' ನೋ.
ಐಯಂಗಾರ್ 'ಅಯ್ಯಂಗಾರ್' ನೋ.
ಐಯಂಬ 'ಅಯ್ಯಂಬ' ನೋ.
ಐಯವೊಳೆ 'ಅಯ್ಯಾವೊಳೆ' ನೋ.
ಐಯ್ಯ 'ಅಯ್ಯ$_1$' ನೋ.
ಐರಗಡಗ 'ಅಯ್ರಗಡಗ' ನೋ.
ಐರಣಿ 'ಅಯ್ರಣೆ' ನೋ.
ಐರಣೆ 'ಅಯ್ರಣೆ' ನೋ.
ಐರದಾಲಿ 'ಅಯ್ರದಾಳಿ' ನೋ.
ಐರದಾಳಿ 'ಅಯ್ರದಾಳಿ' ನೋ.
ಐರನ್ನ 'ಅಯ್ರನ್ನ' ನೋ.
ಐರಾಣಿ 'ಅಯ್ರಣೆ' ನೋ.
ಐರಾಣಿಗಡಿಗೆ (ನಾ). (ಸೌಭಾಗ್ಯ ಸೂಚಕವಾಗಿ) ಮದುವೆಯಲ್ಲಿ ಚಿತ್ರ ಬರೆದಿಡುವ ಗಡಿಗೆ: ಸುಮಂಗಲಿಯರು ಐರಾಣಿಗಡಿಗೆಯಲ್ಲಿ ನೀರನ್ನು ತರುತ್ತಾರೆ (ರೂಢಿ). [ಐರಾಣಿ (< ಅಯ್ರಣೆ) + ಗಡಿಗೆ]
ಐರಾಣಿಹಾಡು 'ಅಯ್ರಾಣಿಹಾಡು' ನೋ.
ಐರಾಲ (ನಾ). (?): ಹರ[ವ]ಱೆಯೆಂಟು ಮೂಡೆಲದಕೆ ಬಂದ ಮನೆ ನೆಲ ಐರಾಲ ಅಂಗೋಡು ಸಹಿತ (ಕಇ. III–i, ೬–೧೨; 1348). [?]
ಐರಾವಣ (ನಾ). ೧. ಇಂದ್ರನ ಆನೆ; ಪೂರ್ವದಿಕ್ಕಿನ ಆನೆ: ಐರಾವಣಾರೂಢ ಶಚೀಸಮೇತನುಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೧೦–೫ ವ); ಐರಾವಣಕುಲ ಸಂಭವವಾರಣಘಟೆ ನೆರೆದು ಪತ್ತಿ ಶೀಕರಜಲಮಂ ಧಾರಿಣಿಗೆ ಸೂಸಿದಪುವೆನೆ ಶಾರದ ಘನಘಟೆಯಿನೆಱಗಿದುವು ಬೆಳ್ಸರಿಗಳ್ (ಜಗವಿ. ೪–೬೭). ೨. ಒಬ್ಬ ರಾಕ್ಷಸನ ಹೆಸರು: ಅಲ್ಲಿ ಗರಸಾಗಿಹನಸುರರಿಗೆ ಬಲ್ಲಿದನು ಐರಾವಣನು (ಕೌಶಿರಾ. ೩೯–೧೧). ೩. ನಾಗಕುಲದ ಮುಖ್ಯಸ್ಥರಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬ. [ಸಂ.]
ಐರಾವತ (ನಾ). ೧. ಇಂದ್ರನ ಆನೆ; ಪೂರ್ವದಿಕ್ಕಿನ ಆನೆ: "ಐರಾವತಃ, ಅಭ್ರಮಾತಂಗಃ (ಸಚಳುಚ್ಯತೇ), ಐರಾವಣಃ–ಈ ಮೂಱು ಇಂದ್ರನ ಆನೆ" (ಹಲಾಯು. ೧೧–೬೧); ನೆಗಟ್ದೆಂ ದೇವೇಂದ್ರನೈರಾವತದ ಕೆಳೆಯಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೧–೬೯). ೨. [ಜೈನ] ಏಳು ಜನಪದಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಭರತ ಹೈಮವತ ಹರಿವರ್ಷ ವಿದೇಹ ರಮ್ಯಕ ಹೈರಣ್ಯವತೈರಾವತಗಂಳೆಂಬೇಱುಂ ಜನಪದಂಗಳಿಂ (ಆದಿಪು. ೧–೪೮ ವ). [ಸಂ.]
ಐರಾವತಿ (ನಾ). ೧. ಐರಾವತ ಎಂಬ ಆನೆಯ ಹೆಂಡತಿ. ೨. ಮಿಂಚು: "ಶಂಪಾ . . . ಕ್ಷಣರುಚಿ, ಐರಾವತೀ (ಚ ವಿಜ್ಞೇಯಾ) – ಈ ೧೧ ಮಿಂಚು" (ಹಲಾಯು. ೧೧–೬೦); "ವಿದ್ಯುದ್ಯೈರಾವತಿ. . . ಮಿಂಚೆನಿಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೩–೪). ೩. ಕಿತ್ತಳೆಯ ಮರ. [ಸಂ. ಐರಾವತೀ]
ಐರಾವತೀಶ (ನಾ). ಮೇಘ; ಮೋಡ: "ಜೀವನವಾಹಮೈರಾವತೀಶ . . . ಮೇಘಕ್ಕೆ ನಾಮಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೩–೩). [ಐರಾವತಿ + ಈಶ]
ಐರಿ 'ಅಯ್ರಿ' ನೋ.
ಐರೆದಾಲಿ 'ಅಯ್ರದಾಳಿ' ನೋ.
ಐರೆದಾಳಿ 'ಅಯ್ರದಾಳಿ' ನೋ.
ಐಲಕ (ನಾ). [ಜೈನ] ಸಂನ್ಯಾಸಿಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ: ಮುನಿಗಳು . . . ಕ್ಷುಲ್ಲಕರೂ, ಐಲಕರೂ ಎನಿಸುತ್ತಾರೆ (ರತ್ನಕ. ೨೫೨). [ಸಂ.]
ಐಲಕಸ್ಥಿತಿ (ನಾ). [ಜೈನ] ಸಂನ್ಯಾಸಿಯು ಕ್ಷುಲ್ಲಕಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ದಾಟಿದ ಮೇಲೆ ಬರುವ ಅವಸ್ಥೆ: ಸಂಯಮವು ಸಾಗಿದಂತೆಲ್ಲಾ ಈತನ ತಪಸ್ಸಿನ ಪರಿಣಾಮದಂತೆ ಐಲಕಸ್ಥಿತಿಗೆ ಬರುತ್ತಾನೆ– ಅಂದರೆ ಈ ಅವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿ ಈ ಸಾಧುವು ಕೌಪೀನವನ್ನು ಮಾತ್ರ ಧರಿಸಿರುತ್ತಾನೆ (ಭಾರದ. ೧೮೫). [ಐಲಕ + ಸ್ಥಿತಿ]
ಐಲಪೈಲ, ಐಲುಪೈಲು (ನಾ). ೧. ಸಾಮಾನ್ಯವಾದದ್ದು; ನಾಡಾಡಿ; ಅಲ್ಪ: ಶಯ್ಲಹತಿಗಳ ಭಾರಣೆಯ ಬಿಱುವೊಯ್ಲ ಬೆಳೆ ಸಿರಿವಂತರಿವರೆನಲೈಲ [ಪಾಠಾಂ. ಲಯ್ಲು] ಪೈಲದ ಜರಡುಗಳೆ ನರನಾಥ ಕೇಳೆಂದ (ಕುವ್ಯಾಅ. ಓರಿಇ. ೭–೩೩); ಕೈಲುಳಿಯ ಕಣಿಗಳಲಿ ಕೋದನಲೈ ಲಘುಪ್ರಕರಪ್ರಯೋಗದಲೈಲಪೈಲದ ವೀರನೇ ವಿಬುಧೇಂದ್ರಜಿತುವೆಂದ (ತೊರರಾ. ೫–೬–೨೩). ಐಲುಪೈಲು: ೨. ಹುಚ್ಚು; ಮರುಳು: ನೀವು ಹೀಗೆ ಐಲುಪೈಲಾಗಿ ನಡಕೊಂಡ್ರೆ ನಾನು ಸತ್ತೋಗ್ತೇನೆ (ಹೊಸಕ್ಷಿ. ೯೬). [ಐಲ್ಯ+ ಪೈಲ. / ಮರಾ. ಐಲ್‌ಪೈಲ್ = ಕ್ಷುಲ್ಲಕವಾದ (ವಸ್ತು, ಕೆಲಸ, ಶಬ್ದ, ಮನುಷ್ಯ ಇತ್ಯಾದಿ)]
ಐಲಬಿಲ, ಐಳಬಿಳ (ನಾ). ಕುಬೇರ: ಅಳಕಾನಗರದಂತಗಣ್ಯಪುಣ್ಯಜನಮಿಳಿತಮುಂ ಧನಸನಾಥೈಲಬಿಲೋಪಯುಕ್ತಮುಂ (ರಾಜಶೇ. ೨–೨೮ ವ). ಐಳಬಿಳ: "ಕಪರ್ದಿಸಖನೈಳಬಿಳಂ ಧನದಂ ಕುಬೇರಂ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೮–೪೬); "ಐಳಬಿಳನರ್ಥಪಂ . . . ಕುಬೇರನೆನಿಸಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೬–೧೫). [< ಸಂ. ಐಲವಿಲ]
ಐಲಬಿಲಸೋದರ (ನಾ). ಕುಬೇರನ ತಮ್ಮ; ರಾವಣ: ಆಶುಗವಿಹಂಗಮವತುಂಡರಿಸಲೆಂದೈಲಬಿಲಸೋದರಂ ಕರೆದ ವಿಶಿಖಗಳನಿತುಮಂ ಲೆಕ್ಕಿಸದೆ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೮೦೨–೫೩). [ಐಲಬಿಲ + ಸೋದರ]
ಐಲವಿಲ (ನಾ). = ಐಲಬಿಲ (ಕಿ). [ಸಂ.]
ಐಲಾಂದ್ರ (ನಾ). ಐದು ದೀಪಗಳು: ಐಲಾಂದ್ರಕಂಬದಿಂದ ಮನುವನ ಪಾರ್ಕಿನ ವರೆಗೆ ಓಡಾಟ ಬಹಳ ಕಡಿಮೆಯಾಗಿರುತ್ತಿತ್ತು (ಕಂಕಣ. ೧೧೭). [ಐ$_2$– (< ಅಯ್–) + ಲಾಂದ್ರ]
ಐಲು (ನಾ). ಹುಚ್ಚು; ಮರುಳುತನ: ಎಲಾ ಐಲುಮುದುಕ, ಒಂದೊಂದು ಹಿಡಿ ಮರಳನ್ನು ಹಾಕಿದರೆ ಗಂಗಾನದಿ ಮುಚ್ಚಿಹೋಗುವುದುಂಟೆ (ನೀತಿಚಿಂ. XII, ೧೭). [?. / ತೆಲು. ಅಯಿಲು]
ಐಲುಗಾರ (ನಾ). ಐಲು ಇರುವವನು; ಬುದ್ಧಿನೆಟ್ಟಗಿಲ್ಲದವನು; ಹುಚ್ಚ: ನಾನು ಅವನನ್ನು ಐಲುಗಾರನೆಂದೇ ತಿಳಿದಿದ್ದೆನು (ರಾವಿಜ. ೩೦). [ಐಲು + –ಗಾರ (< – ಕಾಱ)]
ಐಲುಪೈಲು 'ಐಲಪೈಲ' ನೋ.
ಐಲುಮೀನು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮೀನು: ". . . ಒಳ್ಳೇ ಮೀನು ತಂದಿದ್ದೇನೆ, ಐಲುಮೀನು . . . ಒಳ್ಳೆ ವ್ಯಾಪಾರಮಾಡಿ ಸಾವ್ಕಾರ್ರೇ . . ." (ಚಿಗುಬ. ೮೫). [ಐಲು? + ಮೀನ್$_2$ (< ಮೀನ್$_2$)]
ಐಲೇಯ, ಐಳೇಯ (ನಾ). ೧. ಸುರಸುರಕಿ ಗಿಡ; ಕರಿ ಏಲಕ್ಕಿ: "ಏಲಾವಾಲುಕಂ [ಪಾಠಾಂ. ಏಳುವಾಲುಕಂ], ಐಲೇಯಂ, ಸುಗಂಧೀ, ಹರಿವಾಲುಕಂ, ವಾಲುಕಂ —೫ ಸುರಸುರಕೀ ಹೆಸರು. ಕರಿಯಾಲಕ್ಕೀ ಹೆಸರೆಂತಲೂ ಅನ್ನುವರು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೨೨). ೨. "ಸವತೀಕಾಯಿ" (ಗಂಗಾಮ. ೫೫). ಐಳೇಯ: ೧. "ಏಳಾವಾಳುಕ ಸಂಜ್ಞಿಕಮೈಳೇಯಂ ಭದ್ರಮುಸ್ತೆ ಗುಂದ್ರಾವಚನಂ ಬಾಳಮುಶೀರಂ ವಾರಿ ಮೃಣಾಳಮು ದೀಚ್ಯಾಭಿಧಾನಕಂ ಹ್ರೀವೇರಂ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೩೭–೨೪). [ಸಂ.]
ಐಲೇಯಕ (ನಾ). ಏಲಕ್ಕಿ. 'ಐಲೇಯಕಚೂರ್ಣ', 'ಐಲೇಯಕಲೇಹ್ಯ' ಪರಾ. [ಸಂ.]
ಐಲೇಯಕಚೂರ್ಣ (ನಾ). ಏಲಕ್ಕಿಯ ಚೂರ್ಣ: ಐಲೇಯಕಚೂರ್ಣ . . . ಸೇವಿಸುವುದರಿಂದ ತಲೆತಿರುಗು ಮೂತ್ರಕೃಚ್ಛ್ರ . . . ಗುಣವಾಗಿ ಧಾತುವೃದ್ಧಿಯಾಗುವುದು (ಸಕವೈ. ೪೧೭ ಪರಿ). [ಐಲೇಯಕ+ ಚೂರ್ಣ$_1$]
ಐಲೇಯಕಲೇಹ್ಯ (ನಾ). ಏಲಕ್ಕಿಯ ಲೇಹ್ಯ: ಐಲೇಯಕಲೇಹ್ಯ– . . . ಕರ್ಷಮಾತ್ರ ಸೇವಿಸಲು ಪಿತ್ತೋನ್ಮಾದ, ತಲೆತಿರುಗು . . . ಇವೆಲ್ಲಾ ಗುಣವಾಗುವುವು (ಸಕವೈ. ೪೧೧ ಪರಿ). [ಐಲೇಯಕ + ಲೇಹ್ಯ]

ಐವಗಲ್ 'ಅಯ್ವಗಲ್' ನೋ.

ಐವಗೆ (ನಾ). ಐದು ಬಗೆ, —ರೀತಿ : ಯೋಗಂಗಳು ಜಗತ್ತಿನೊಳಗಣಿತ ಗಳುಂಟವರೊಳೈವಗೆಯ ಯೋಗಂಗಳೆ ಪ್ರಚಾರವು (ಗಗತಾ. ೧೦–೧೮).
[ಐ$_2$–(< ಅಯ್–) + ಬಗೆ$_3$]

ಐವಜಿ (ನಾ). ಪ್ರತಿ ; ಬದಲು (ಕಿ). [← ಮರಾ. ಐವಜೀ]

ಐವಜು, ಅಯಿವಜು, ಐವೆಜು, ಐವೇಜು (ನಾ). ೧. ಉತ್ಪನ್ನ ; ಬೆಳೆ : ಸದರ್ರಿ ಜಮೀನಿನಲ್ಲಿ ಉತ್ಪತ್ತಿಯಾದ ಯೈವಜು ಪೈಕಿ (ಮೈಅರಿ. ೧೯೪೨, ೩೯–೨೬ ; 1813). ೨. ಹಣ ; ಕಿಮ್ಮತ್ತು : ರುಜು ಆದ ಐವಜು ಬೇಬಾಕಿಯಾಗಿ ವಸೂಲುಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು (ಮಹಾವಂ. II, ೫೯). **ಅಯಿವಜು** : ೨. ಸಂಗಡಲೇ ಹುಂಡಿ ಅಯಿವಜನ್ನೂ ಬರಮಾಡಿ ಕೊಂಡು (ಕಥಾಮಂ. ೭೩). **ಐವೆಜು** : ೧. ಅದೆಲ್ಲಾ ಐವೆಜು ನಮಗೆ ಉಸೂಲಿ ಬರಬೇಕು (ಜಾರುದಾ. ೧೫೫). **ಐವೇಜು** : ೨. ಸಾಲಗಾರರು ಬಡ್ಡಿ ಐವೇಜನ್ನೂ ತೆಗೆದುಕೊಂಡುಹೋಗಿ ಕೊಟ್ಟರೆ, ರಶೀದಿ ಕೊಡಲು ಅವರಿಗೆ ಸಮಯವೇ ಇರುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲವೇನೋ (ಪಂಚಧ. ೪೯).
[← ಪಾರ. ಇವಝ್; ಮರಾ. ಐವಜ್. / ತುಳು. ಐವಜಿ, ಐವೆಜಿ]

ಐವಜುದಾರ (ನಾ). "ಸಂಪತ್ತುಳ್ಳವ, ಸಿರಿವಂತ" (ಕಸ್ತೂಕೋ. ೧೩೯).
[ಐವಜು + –ದಾರ$_2$]

ಐವಡಿ 'ಅಯ್ವಡಿ' ನೋ.

ಐವಡಿಗಣೆಯ 'ಅಯ್ವಡಿಗಣೆಯ' ನೋ.

ಐವಡಿಸು 'ಅಯ್ವಡಿಸು' ನೋ.

ಐವಣ್ಣ 'ಅಯ್ವಣ್ಣ' ನೋ.

ಐವತ್ತಿಬ್ಬರು 'ಅಯ್ವತ್ತು' ಪರಾ.

ಐವತ್ತು 'ಅಯ್ವತ್ತು' ನೋ.

ಐವದಿಂಬರ್ 'ಅಯ್ವತ್ತು' ಪರಾ.

ಐವಾಗಿಲು 'ಅಯ್ವಾಗಿಲು' ನೋ.

ಐವಾಯ್ 'ಅಯ್ವಾಯ್' ನೋ.

ಐವಾಯ 'ಅಯ್ವಾಯ' ನೋ.

ಐವಾಯಹುಲಿ 'ಅಯ್ವಾಯ್ಪುಲಿ' ನೋ.

ಐವಾಯ್ಪುಲಿ 'ಅಯ್ವಾಯ್ಪುಲಿ' ನೋ.

ಐವೆಜು 'ಐವಜು' ನೋ.

ಐವೆಡೆ 'ಅಯ್ವೆಡೆ' ನೋ.

ಐವೆರಲ್ (ನಾ). ಐದು ಬೆರಳು : ಶರಣಂಬಡೆದೀ ಜಂತುವ ದುರಿತದ ಹೊಱೆಗೊದವಿಸೆಱೆಯ ಕೈಯೈವೆರಲಂ (ವಸ್ತವಂ. ೧೧೭).
[ಐ$_2$–(< ಅಯ್–) + ಬೆರಲ್]

ಐವೇಜು 'ಐವಜು' ನೋ.

ಐಶಾನ (ನಾ). [ಜೈನ] ಈಶಾನ ಕಲ್ಪ : ದೀರ್ಘವಾದ ಕಲ್ಪನಿಳಿಂಪರುಂ, ಆ ಐಶಾನಾತ್–ಈಶಾನಕಲ್ಪಂಬರಂ ಅಪ್ಪರ್ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೧೮೨). [ಸಂ.]

ಐಶಾನಿ (ನಾ). ೧. ಈಶಾನ್ಯಮೂಲೆ ; ಶಿವನ ದಿಕ್ಕು. ೨. ದುರ್ಗೆಯ ಹೆಸರು. [ಸಂ. ಐಶಾನೀ]

ಐಶ್ಯಭವ (ನಾ). ೧. ಈಶನೆಂಬ ದಿಕ್ಪಾಲಕನ ಮಗ (?). ೨. ಈಶನ ಮಗ ; ಪ್ರಭುವಿನ ಮಗ (?). ೧, ೨ : ವಿಭವೇಂದ್ರಂ ಖಳವಹ್ನಿ ದಂಡಧರನತ್ಯುದ್ವೃತ್ತ ದೈತ್ಯಾಧಿಪಂ ಶುಭರತ್ನಾಗರ ನಾಯಕಂ ನತಜಗ ತ್ಪ್ರಾಣಂ ಬುಧ ಶ್ರೀದನೈಶ್ಯಭವಂ ತಾನೆನೆ ಲೋಕಪಾಳತೆಯನೇಕಾಯ ತ್ತಮಂ ಮಾಡಿ ನಿಂದಭಿರೂಪಂ ಸುತನಾದನಲ್ತೆ ನರಸಿಂಹಕ್ಷೋಣಿ ಪಾಳೋತ್ತಮಂ (ಎಕ. IV, ನಾಗಮಂ. ೭೦–೨೦ ; 1177).
[< ಸಂ. ಐಶಭವ]

ಐಶ್ವರಿ 'ಐಸಿರಿ' ನೋ.

ಐಶ್ವರಿಯ 'ಐಸಿರಿ' ನೋ.

ಐಶ್ವರ್ಯ (ನಾ). ೧. ಪರಮಾಧಿಕಾರ : ಉಮಾಕಾಮಿನೀ ಜೀವಿತೇಶಂ ಪರಮೈಶ್ವರ್ಯಾಸ್ಪದಂ ರಕ್ಷಿಸುಗೆ ವಸುಧೆಯಂ (ಜಗವಿ. ೧–೩). ೨. ದೈವೀಶಕ್ತಿ. ೩. ಸಂಪತ್ತು ; ಭಾಗ್ಯ : ಪುತ್ರಕಳತ್ರ ಪರಿಗ್ರಹಗಾತ್ರ ಧನೈಶ್ವರ್ಯಮೆಂಬಿವಾರ್ಗಮನಿತ್ಯಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೧೩–೨೭). ೪. ಬೆರಣಿಯ ಬೂದಿ ; ವಿಭೂತಿ (ಕಿ). [ಸಂ.]

ಐಶ್ವರ್ಯಗೇಡಿ (ನಾ). ೧. ಐಶ್ವರ್ಯವನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಂಡವನು. ೨. ಐಶ್ವರ್ಯವನ್ನು ಹಾಳುಮಾಡುವವನು : ವಾಸವನೈಶ್ವರ್ಯ ಗೇಡಿ ಶಾಪಿಸಲಂಬರೀಷನ ಬಿಡದೆ ರಕ್ಷಿಸಿದ ಶ್ರೀಶನ ಪಾದಪದ್ಮವ ಕೂರ್ತು ಕೃತಿವೇಳು (ಮೋಹತ. ೩೭–೧). [ಐಶ್ವರ್ಯ + ಕೇಡು + –ಇ$_3$]

ಐಶ್ವರ್ಯಮತ್ತ (ನಾ). ಐಶ್ವರ್ಯದಿಂದ ಮದಿಸಿದವನು ; ಧನ ಮದದಿಂದ ಕೂಡಿದವನು : ಅತಿಶಯಮಾವರಿಸಿರ್ಕುಂ ಕ್ಷಿತಿಯೊಳ ಗೈಶ್ವರ್ಯಮತ್ತರೊಳಗೀ ದೋಷಂ (ಶಾಕುಂತ. ೬೭–೧೧೮).
[ಐಶ್ವರ್ಯ + ಮತ್ತ]

ಐಶ್ವರ್ಯಲೋಭ (ನಾ). ಧನದ ಅತ್ಯಾಸೆ : ಅವಿವೇಕದಿಂದಲೂ ಐಶ್ವರ್ಯಲೋಭದಿಂದಲೂ ಅವನಿಗೆ ಪಾಪದಲ್ಲಿ ಬುದ್ಧಿಹೋಯಿತು (ವಚಭಾ. ೧೬). [ಐಶ್ವರ್ಯ + ಲೋಭ]

ಐಶ್ವರ್ಯವಂತ (ನಾ). ಐಶ್ವರ್ಯವುಳ್ಳವನು ; ಧನಿಕ : ಆರೋಗ್ಯ ವಂತನೇ ಐಶ್ವರ್ಯವಂತ (ರೂಢಿ). [ಐಶ್ವರ್ಯ + –ವಂತ]

ಐಶ್ವರ್ಯವಂತೆ (ನಾ). ಐಶ್ವರ್ಯವುಳ್ಳವಳು ; ಧನವಂತೆ (ಕಿ).
[ಐಶ್ವರ್ಯವಂತ + –ಎ$_2$]

ಐಶ್ವರ್ಯವಡೆ (ಕ್ರಿ). ಐಶ್ವರ್ಯವನ್ನು ಹೊಂದು ; ಸಂಪತ್ತನ್ನು ಪಡೆ : ನುಡಿಗೆ ಗೋಚರಿಸದೆ ನಾನಾವಸ್ತುಗಳಿಡಿಗಿಱಃದೈಶ್ವರ್ಯವಡೆದ ಪಡಿಗಟ್ಟಬಾರದ ರತ್ನಂಗಳಡಸಿದಂಗಡಿಗಳೊಪ್ಪಿರ್ದುವಿಕ್ಕೆಲದಿ (ಮೋಹತ. ೨೦–೧೯). [ಐಶ್ವರ್ಯ + ಪಡೆ$_1$]

ಐಶ್ವರ್ಯವತಿ (ನಾ). = ಐಶ್ವರ್ಯವಂತೆ : ಒಬ್ಬ ಕನ್ಯೆಯು ಐಶ್ವರ್ಯ ವತಿಯಾಗಿರುವಳೆಂದೂ ಅವಳನ್ನು ಮದುವೆಯಾಗುವುದರಿಂದ ತಾನು ಧನಿಕನಾಗಬಹುದಾದ ಕಾರಣ ಅವಳನ್ನು ಕೈಹಿಡಿಯಬೇಕೆಂದೂ (ಕವಿಕ. ೨). [ಸಂ. ಐಶ್ವರ್ಯವತೀ]

ಐಷಆರಾಮ 'ಐಷಾರಾಮ' ನೋ.

ಐಷಾರಾಮ, ಐಷಆರಾಮ (ನಾ). ವಿಷಯಾಸಕ್ತಿ ; ಭೋಗಲೋಲು ಪತೆ ; ಸುಖಜೀವನ : ಯುವಕರು ಸ್ವಾರ್ಥದ ಐಷಾರಾಮಿನ ಬೆನ್ನು ಹತ್ತಿದ್ದಾರೆ (ಅನ್ನ. ೭೫) ; ಐಹಿಕ ಜೀವನದ ಐಷಾರಾಮನ್ನು ದಾಟಿ ಅವರ ದೃಷ್ಟಿ ಮುಂದೆ ಹಾಯುವುದಿಲ್ಲ (ಸಮಜೀ. ೪೨ ಪೀಠಿಕೆ) ; ಅದು ತಮ್ಮದೇ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಐಷಾರಾಮವಾಗಿ ಇದ್ದು ಬಿಟ್ಟಿದ್ದಾರೆ (ಬೇಟಿನಾ. ೪೫). **ಐಷಆರಾಮ** : ಅವನ ಆಳಿಕೆಯಲ್ಲಿ 'ಐಷಆರಾಮ'ದ ಜನರು ಹೆಚ್ಚಿದರು (ಹಿಂದುಇ. ೧೯೨) ; ನವಾಬನ ಹೆಂಡತಿಗೆ ಸಲ್ಲುವುದಕ್ಕಿಂತಲೂ ಹೆಚ್ಚು "ಐಷಆರಾಮ"ದ ಸಾಧನಗಳು ಆಕೆಯ ಸ್ವಾಧೀನದಲ್ಲಿದ್ದವು (ಪ್ರೇಮವಿ. ೮೭).
[← ಅರ. ಮರಾ. ಐಶಾರಾಮ್, ಐಷ್‌ರಾಮ್, ಐಶ್‌ಆರಾಮ್]

ಐಷೀಕ (ನಾ). ಜೊಂಡಿನಿಂದಾದ ಅಸ್ತ್ರ : ದರ್ಭೆಯನ್ನೆಳೆದು ಐಷೀಕ ವನ್ನು ಅಭಿಮಂತ್ರಿಸುತ್ತಿರುವನು (ಅಗ್ರಹ. ೫೫). [ಸಂ.]

ಐಷೀಕಾಸ್ತ್ರ (ನಾ). = ಐಷೀಕ : ಆಹಾರದ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ . . . ಉಪ ವಾಸವು ಅವರ ಐಷೀಕಾಸ್ತ್ರವಾಗಿತ್ತು (ಆರ್ಯಧ. ೨೧೭).
[ಐಷೀಕ + ಅಸ್ತ್ರ]

ಐಷ್ಟು (ನಾ). ಆ ಪರಿಮಾಣ; ಆ ಅಳತೆ; ಅಷ್ಟು: ದುಷ್ಟಪಾವನಮೂರ್ತಿ ನಂಬಿಯೆಯ್ತರೆ ಕಾಣುತೈಷ್ಟಜೊಳಗಿದಿರೆದ್ದು (ಚೀರಮ. ೧೦–೨೪). 'ಅಷ್ಟು' ಪರಾ. [< ಅಷ್ಟು]

ಐಸಂಬರ 'ಅಯ್ಸಂಬರ' ನೋ.

ಐಸರ 'ಅಯ್ಸರ್$_1$' ನೋ.

ಐಸರಲ 'ಅಯ್ಸರಲ' ನೋ.

ಐಸರಳ 'ಅಯ್ಸರಲ' ನೋ.

ಐಸಲೆ, ಐಸಲೇ (ಅ). ಅಷ್ಟೇ; ಅಲ್ಲವೇ: ಸಂದಣಿ ತವಕಿಸಲಿ ತಾವನಿ ಬರುಜೆ ಮಗುಳವಗಡಿಸಲಿ ವಿನೋದವೈಸಲೆಯೆನುತ ನರನೆಚ್ಚ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೮–೫೦); ಹದಿಬದೆಯರ ಪೆಸರ್ಗೊಂಡು ಪೊಗಳ್ವುದು ವಿದಿತವೈಸಲೆ ವೈದಿಕರಿಗೆ (ಹದಿಬ. ೨–೧೫); ಪುತ್ಥಳಿ ನಸುನಕ್ಕು ಮುಖವಂ ನೋಡಿ – ಐಸಲೆ! ನಿಮ್ಮ ರಾಯರ ಉದಾರ ಇದೆ! ಎಂದು ಹಾಸ್ಯವಂ ಮಾಡಿ (ಬತ್ತೀಪು. ೧೨). **ಐಸಲೇ**: ಐಸಲೇ ತಪ್ಪೇನೆನುತ ತನಗೇಸು ಬಲವುಂಟೈಸಜಲಿ ಕಟ್ಟಾಸುರದಲೊಂಕಿದನು ಬಾಲವನು (ಕುವ್ಯಾಅ. ೧೦–೧೮); ಐಸಲೇ ಪಿತನಿತ್ತ ಸತ್ಯದ ಭಾಷೆ ಸಂದರೆ ಸಾಕು (ಕೌಶಿರಾ. ೩–೪೯); ಚಿತ್ತದ ಚಿಂತೆಯಿದು ತಾನೈಸಲೇ ನಿನಗಂತಕನ ಭಯವಿಲ್ಲ (ತೊರರಾ. ೧–೪–೧೧). [ಐಸು (< ಅಯ್ಸು) + ಅಲ್ಕೆ]

ಐಸಲೇ 'ಐಸಲೆ' ನೋ.

ಐಸಾಯಿ (ನಾ). ಕ್ರೈಸ್ತಧರ್ಮದವನು: ಮಗು ಸಹ ಹಲವೇ ದಿನಗಳಲ್ಲಿ ಸತ್ತಿತೆಂತಲೂ ಯಾರೋ ಐಸಾಯಿಗಳಿಗೆ ಮಲ್ಲಾರಿಭಟ್ಟರೇ ಕೊಟ್ಟುಬಿಟ್ಟರೆಂತಲೂ ನಾನಾ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಜನರು ಆಡಿಕೊಳ್ಳುವ ವಾಡಿಕೆ (ದಾಕೂಟ. ೪೧). [← ಪಾರ. ಹಿಂ. ಈಸಾಈ]

ಐಸಾವಿರ 'ಅಯ್ಸಾಸಿರ' ನೋ.

ಐಸಾಸಿರ 'ಅಯ್ಸಾಸಿರ' ನೋ.

ಐಸಿರಿ, ಐಶ್ವರಿ, ಐಶ್ವರಿಯ, ಐಸಿರಿಯ (ನಾ). ಸಂಪತ್ತು; ಭಾಗ್ಯ: "ಐಶ್ವರ್ಯದೊಳಗೆಯೈಸಿರಿಯಿರ್ಕು" (ಕಶರ. ೧೧೯); ಹರನ ಕಾಬರೆ ಭೋಗ ಭಾಗ್ಯ ಐಸಿರಿ ಎಂಬ ನೆರವಿ ಸಲ್ಲದು (ಹರಿಸಾಂ. ೩–೨೯); ಉನ್ನತಿವೆತ್ತೆಸೆವ ಬಿಜ್ಜೆಸಿರಿಯೈಸಿರಿಗಳ್ (ಅಪ್ರತಿ. ೧೩೯–೧೪); ನಂದನವನದ ಐಸಿರಿ ಒದವಿಸಿದ ಹಣದ ಒಡೆಯನಿಗೆ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿಯೆ ಕೃತಜ್ಞತೆ ಸಲ್ಲಿಸಿದಳು (ಕೊನೆಕಾ. ೪). **ಐಶ್ವರಿ**: ಈಯದನೈಶ್ವರಿ ಮಜೆ ಹೊಗೆ ಕಾಯದನ ಮಹತ್ವಂ (ನೀತಿಸಾ. ೧೮೯). **ಐಶ್ವರಿಯ**: ಐಸು ಬಲವೆನಿತೈಶ್ವರಿಯವಿದ್ದೇಸು ಭಟರೆನಿತಗ್ಗಳೆಯರಿದ್ದೇಸಜಲಿ ಫಲವೇನು ದೈವವಿಹೀನರಿವರೆಂದ (ಕುವ್ಯಾಗ. ೩–೪); ನರಸಿಂಹನೆಂಬ ನಾಲ್ಕಕ್ಷರವಾದನ ಸುರುಚಿರ ಜಿಹ್ವಾಗ್ರದೊಳಗೆ ಹರುಷದೆ ನೆಲಸಿರಲವನೈಶ್ವರಿಯಕ್ಕೆ ಸರಿಯುಂಟೆ ಮೂಲೋಕದಲಿ (ಕಂನವಿ. ೨೨–೬೫). **ಐಸಿರಿಯ**: ನೆರೆದು ಶೋಭಿಸುವಷ್ಟಮಹದೈಸಿರಿಯ ಮೊದಲಾಗಿರ್ದ ನಾನಾಪರಿಯ ಸಂಪದ ಸಂದಣಿಸಿದುದು ಶಿವನ ಭವನದಲಿ (ಪ್ರಭುಲೀ. ೨–೮). [< ಸಂ. ಐಶ್ವರ್ಯ]

ಐಸಿರಿಯ 'ಐಸಿರಿ' ನೋ.

ಐಸು 'ಅಯ್ಸು' ನೋ.

ಐಸುಫೈಸು (ನಾ). ಪ್ರಶಸ್ತವಾದದ್ದು; ವಿಸ್ತಾರವಾದದ್ದು. ಐಸುಫೈಸಾಗು = ಪ್ರಶಸ್ತವಾಗು: ಆ ಹೆಂಗಸು ಪರೆಬಿಟ್ಟ ಹಾವಿನಂತೆ ಐಸುಫೈಸಾಗಿ ಮೈಚಳಿಬಿಟ್ಟು ಕುಳಿತುಕೊಂಡಳು (ದೀಪನಿ, ೧೩೫); ನನ್ನನ್ನು ನೋಡಿ ತಾನೂ ಲೋಡಿಗೆ ಐಸುಫೈಸಾಗಿ ಕೂಡುತ್ತ (ದೀಪಹ. II, ೧೧). [← ಮರಾ. ಐಸ್‌ಪೈಸ್]

ಐಸೆ 'ಅಯ್ಸು' ಪರಾ.

ಐಹಿಕ (ಗು). ಇಹಲೋಕಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ; ಲೌಕಿಕವಾದ: ಬಱಿಕ್ಕೈಂದ್ರಮೈಹಿಕ ಪಾರತ್ರಿಕ ಭೋಗಮಂ ಕುಡುವಿನಂ (ಆದಿಪು. ೧೬–೮). (ನಾ). ೨. ಇಹಲೋಕ: ಭರತವಾಕ್ಯಮಿಾ ಐಹಿಕದ ನಾಟಕಕೆ ತಾನಾದೊಡಂ ಮೃತ್ಯು ತಾಂ ನಾಂದಿಯೈಸಲೆ ಪೇಳ್ ಅಲೌಕಿಕಕೆ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೧೧೯–೨೦೫). [ಸಂ.]

ಐಹಿಕಸೌಖ್ಯ (ನಾ). ಇಹಲೋಕಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಸುಖ; ಪ್ರಾಪಂಚಿಕ ಸುಖ: ದುರ್ಮತೋಕ್ತಿಯಪ್ಪೈಹಿಕ ಸೌಖ್ಯಮಂ ಬಿಸುಡು ಮಾಣ್ದರಲಾಗದೆ ಭವ್ಯಜೀವನೇ (ಜೀವಸಂ. ೨೮–೫೧). [ಐಹಿಕ + ಸೌಖ್ಯ]

ಐಹೊಳೆ 'ಅಯ್ಯಾವೊಳೆ' ನೋ.

ಐಳಬಿಳ 'ಐಲಬಿಲ' ನೋ.

ಐಳೇಯ 'ಐಲೇಯ' ನೋ.

ಒ

ಒ$_1$ (ನಾ). ಕನ್ನಡ ವರ್ಣಮಾಲೆಯ ಹದಿನಾಲ್ಕನೆಯ ವರ್ಣ; ಒಕಾರ: ಸವನಿಸಿದೆ ಏ ಒ ಓ ಎಂದಿವು ಕನ್ನಡದೊಳ್ ಸ್ವಭಾವದಿಂದೊಳವು (ಶಮದ. ೮); ಅ, ಇ, ಉ, ಋ, ಎ, ಒ ಎಂಬುವಕ್ಕೆ ಹ್ರಸ್ವ ಸ್ವರಗಳೆಂದೂ . . . ಹೆಸರು (ಮಧ್ಯಮ. ೧೩).

ಒ$_2$ (ಅ). ೧. ಒಂದು ಅನುಕರಣಾವ್ಯಯ: ಅನುಕರಣ ವಿಸಂಧಿಗೆ– ಕವಕ್ಕವ ಎಲೆ ಎಲೆ ಒಒ [ಪಾಠಾಂ. ಉಊ] (ಶಮದ. ಕಿ. ೬೧ ಪ್ರಯೋ). [?]

ಒ$_3$, ಓ$_3$ (ಅ). ಪ್ರಶ್ನೆ, ಆಶ್ಚರ್ಯ, ವಿಶಂಕೆ, ಮೆಚ್ಚಿಕೆ ಮೊದಲಾದುವುಗಳನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಅವ್ಯಯ: ಇದೇಂ ಚೋದ್ಯಮೊ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೫೭–೧೩); ಒತ್ತುವೆನೊ ರಸಾತಳಕ್ಕೆ ನೆಲನಂ ದೆಸೆಯಂ ಪತ್ತುವೆನೊ ಪಗೆಯ ಬೆನ್ನಂ ಪತ್ತುವೆನೊ ದಿಶಾಗಜಂಗಳಂ ತುತ್ತುವೆನೋ (ಗದಾಯು. ೬–೧೮); ವಿಶಂಕೆಗೆ – ಇನಿಯನೆ? "ಬೆಲ್ಲದಿಂದಿನಿಯಂ. . ." ಆನೆಯೊ ಅದ್ರಿಯೊ? (ಶಮದ. ೫೬ ಪ್ರಯೋ). ಓ$_3$: "ಎ ಏ ಒ ಓ ಎಂದಿವು ಶಬ್ದಮನಪ್ಪಿ ವಿಶಂಕಾ ಪ್ರಶ್ನ ಮಂಡಲಾಕ್ಷೇಪಕಾರ್ಥದೊಳ್ ವರ್ತಿಸುಗುಂ" (ಶಮದ. ೩೧೪); ಓವೋ ಪೆಜತೇನೋ ನೀನೆ ಭುವನಕ್ಕಾರಾಧ್ಯನೈ (ಆದಿಪು. ೧೧–೯೬); ಇದಾವ ದೋಷಮೋ (ಪಂಪಭಾ. ೧–೧೩); ಎಂತೆಂತೋ ಆಃ ಕಬ್ಬಮೊಳ್ಳಿತಾಯ್ತು; ಏನೇನೋ ಓದಿನ ಪರಿ ಲೇಸು ಲೇಸು (ಶಮದ. ೫೭ ಪ್ರಯೋ); ಎನ್ನ ದೋಷಕ್ಕೆ ಅವುದೋ ವಿಧಿ (ಬಸಪು. ೮೦–೫೭); ಓ ಓ! ಇಂತುಟಿ ಮಂತ್ರದೊಂದು ಮೈಮೆ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೧೭–೧೭). [?]

ಒ$_4$, ಓ$_4$ (ಅ). ಸಂಬೋಧನೆಯಲ್ಲಿ ಬರುವ ಶಬ್ದ: ಆಕಳ ಕಳ್ಳರು ಕೊಂಡರೆನಬೇಡೆಲವೊ ಸಂಗ ಕೊಂಡನೆಂಬೊ ಮಾತಾಡದಿರೆಲವೊ (ಸಿಂಗಿರಾ. ೧೦–೪). ಓ$_4$: "ಓ ಎನಲ್ ಸಂಬೋಧನಾರ್ಥದೊಳ್ ಸಲೆ ತೋರ್ಪುದು" (ಕಶರ. ೧೧೯); ಅಯ್ಯಾ ಎಂದಡೆ ಸ್ವರ್ಗ ಎಲವೋ ಎಂದಡೆ ನರಕ (ಬಸವ. ೨೪೦); ಓ ಕೆಂಚ ಬಾ ಇಲ್ಲಿ (ರೂಢಿ).

ಒಂಕಿರು (ಕ್ರಿ). ಒದಗು; ಉಂಟಾಗು (?): ಧರಣೀಪಾಳರ್ಕ್ಕಳುಂ ಮಂತ್ರಿಗಳುವಿತರರಿಲ್ಲೆಂದು ಬೊಟ್ಟೆತ್ತಿದೆಂ ರಾಯರೊಳಂತಾ ನಾರಸಿಂಹಂ ಸಚಿವರೊಳೆಸಕಂವೆತ್ತ ಪೋಲಾಳ್ವನೀಯಿರ್ಬ್ಬರೆ ಶೌರ್ಯ್ಯಂ ಕಾರ್ಯ್ಯಪೊಂಕಿರ್ದ್ದೆಡೆಯೊಳದಟನಿಂ ಗೆಲ್ದರಾರ್ (ಎಕ. XI, ದಾವಣ. ೨೫–೫೮; 1224). "ಒಂಕಿರ್ದ = ಘಟಿಸಿರ್ದ" (ಶಾಪಮಂ. ೧೩೦೦ ಕೋಶ). ℙ ಈ ಶಬ್ದ 'ಔಂಕಿರು' ಎಂಬುದರ ಅಪಲಿಖಿತವಿರಬಹುದೆ? [?]

ಒಂಕುಂದ 'ಒರ್ಕುಂದ' ನೋ.

ಒಂಟಂಗ (ನಾ). ಏಕಾಂಗ (ಸಾಹಸ); ಅಸಹಾಯತೆ: ಅಂಟದ ಜಗಳದೊಳಗೆ ಮಾರ್ಬಲವನು ಪಂಟಿಸಿ ಮುಱಿಯಿಱಿದಾಗ ಒಂಟಂಗದಲಿ ಮೆಱೆದರ ಕೇರಿಯೆಸೆದುವು (ಕಂನವಿ. ೬–೬೦). [ಒಂಟಿ$_1$ + ಅಂಗ್ಯ]

ಒಂಟಿ$_1$ (ನಾ). ೧. ಒಂದು; ಒಬ್ಬ; ಏಕಾಕಿ: ಏತಕಿಂತು ಒಂಟಿ ನಿಂತು ತಪಿಸುತಿರುವೆ, ತರುಗುರೂ (ಅನಿಕೇ. ೧೪–೧೦); ಎಲ್ಲವೂ ಒಂಟಿ–ನಾನೂ ಒಂಟಿ ಆದರೆ ಈ ಒಂಟಿತನದಲ್ಲಿ ನನಗೆ ಭಯವಿಲ್ಲ (ರಾಮಾನೆ. ೧೦೩). ೨. ಒಂಟಿಯಾಗಿರುವಿಕೆ; ಏಕಾಕಿಯಾಗಿರುವಿಕೆ; ಏಕಾಂತ: ಒಂಟಿಯಲಿ ಹೆಂಡತಿಯ ಬಿಡುವಾತನೇ ಮೂರ್ಖ (ಪುರಂದ. ೧–೬೨–೧); ಒಂಟಿಯೊಳೆಂದೆಂದು ದೇವರೀಕ್ಷಿಸಲು ನಿಷ್ಕಂಟಕದೊಳು ನಟಿಸುವೆವು (ಧರಣ. ೧೪–೨೩).

ಒಂಟಿಯಾಗು = ಒಬ್ಬನೇ ಆಗು; ಏಕಾಕಿಯಾಗು: ರಾತ್ರಿ ಹೊತ್ತು ಅವಳು ಒಂಟಿಯಾಗಿ ಹೋಗುವುದೆಂದರೆ (ದೇವಹಂ. ೨೨೭).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಒಣ್ಟು, ಒಟ್ಟೈ; ತುಳು. ಒಂಟಿ; ತೆಲು. ಒಂಟಿ, ಒಂಟರಿ; ಕುರುಖ್. ಒಂಟಾ]

ಒಂಟಿ$_2$ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕಿವಿಯ ಆಭರಣ; ಹತ್ತಕಡುಕು: ಹಸ್ತವಲಯಗಳಂತೆ ಮುತ್ತಿನೊಂಟಿಗಳಂತೆ (ಜಿನಮು. ೪–೩೫); ನೀಲದೊಂಟಿಯ ಧರಿಸಿ (ಗೋಹಾಡು. ೨೮); ಒಬ್ಬನ ಕಿವಿಯಲ್ಲಿ ಒಂಟಿ ಇತ್ತು, ಮತ್ತೊಬ್ಬನ ಕಿವಿಯಲ್ಲಿ ಹತ್ತಕಡುಕು ಇತ್ತು (ಕಥಾಮಂ. ೯೧); ಕಿವಿಯಲ್ಲಿ ವಜ್ರದ ಒಂಟಿಗಳನ್ನು ತೊಟ್ಟಿದ್ದರು (ಪರಾವ. ೨೯); ನಿನ್ನಿಂದ ಎತ್ತು ಮಾರಿತು, ನನ್ನಿಂದ ಒಂಟಿ ಮಾರಿತು (ಗಾದೆ); ಕುಂಟನಾದರೂ ಒಂಟಿಯ ಜೋಕೆ ಬಹಳ (ಗಾದೆ).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಒಟ್ಟುಕ್ಕಡುಕ್ಕನ್; ತುಳು. ಒಂಟಿ; ತೆಲು. ಒಂಟು]

ಒಂಟಿಕಾಱಿಕೆ (ನಾ). ಒಬ್ಬನೇ ಇರುವಿಕೆ; ಏಕಾಕಿತನ: ಒಂಟಿ [ಪಾಠಾಂ. ವಂಟಿ] ಕಾಱಿಕೆಯ ತೀರ್ಕಣಿಸಿ ಮಂತ್ರಿಜೆ ತಂದು ಗಂಟಿಕ್ಕಿದಳು ತಮ್ಮ ಸೆಱಗ (ಮೋಹತ. ೩೨–೮). [ಒಂಟಿ$_1$ + –ಕಾಱ + –ಇಕೆ]

ಒಂಟಿಕೊಂಬು (ನಾ). ಒಂಟಿಯಾದ ಕೊಂಬು, —ಕೋರೆ (ಕಿ). [ಒಂಟಿ$_1$ + ಕೊಂಬು]

ಒಂಟಿಕೋಡೊಲೆ (ನಾ). ಒಂದೇ ಒಂದು ಕೋಡೊಲೆ ಇರುವ ಒಲೆ (ಕಿ). [ಒಂಟಿ$_1$ + ಕೋಡೊಲೆ]

ಒಂಟಿಕೋಣೆ (ನಾ). ೧. ಒಂದೇ ಆದ ಕೊಠಡಿ; ಬಿಡಿಯಾದ ಕೋಣೆ. ೨. (ಆಲಂ) ಒಬ್ಬನನ್ನೇ ಕೂಡಿಹಾಕುವ ಕೊಠಡಿ; ಸೆರೆಮನೆ; ಜೈಲು: ತಾನೇನೂ ತಪ್ಪುಮಾಡಿಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದ ಒಂಟಿಕೋಣೆಗೆ ಹೋಗುವುದಿಲ್ಲ (ಪುನರು. ೨೦೮). [ಒಂಟಿ$_1$ + ಕೋಣೆ]

ಒಂಟಿಗ (ನಾ). ಒಬ್ಬನೇ ಮಾತ್ರ; ಏಕಾಕಿ; ಒಂದೇ ಒಂದು: ಅವು ಒಂಟಿಗವಾಗಿ ಇರದೆ ಹಿಂಡುಗಟ್ಟಿಕೊಂಡು ಇರುತ್ತವೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೫–೮೬); ಪಡುಮಲೆಯ ಕಾಡೊಳೊಂಟಿಗ ಪಂದಿ ಮಲೆವುದು (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೬೪೪–೭೩); ಬೇಂಟೆನಾಯ್ಗಳೊಂಟಿಗನ ತಡೆಯಲದು ಹೂಂಕರಿಸಿ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೬೮೫–೨೦೬); ಒಂಟಿಗನಾದರೂ ತಂಟೆ ಮಾಡೋದು ಬಿಡಲಿಲ್ಲ (ಗಾದೆ). [ಒಂಟಿ$_1$ + – ಗ್ಯ. / ತುಳು. ಒಂಟಿಗೆ]

ಒಂಟಿಗಣ್ಣು (ನಾ). ಒಂದೇಕಣ್ಣು; ಒಕ್ಕಣ್ಣು: ತನಗೆ ಉಳಿದಿದ್ದ ಒಂಟಿಗಣ್ಣಿನಿಂದ ಹಳ್ಳಿಯನ್ನು ನೋಡುತ್ತ ಬಹಳ ಹೊತ್ತು ನಿಂತನು (ಯೋಧಪು. ೧). [ಒಂಟಿ$_1$ + ಕಣ್ಣು (< ಕಣ್)]

ಒಂಟಿಗತನ (ನಾ). ಒಬ್ಬನೇ ಇರುವಿಕೆ; ಏಕಾಕಿತನ: ಬೇರೆ ಬೇರೆಯಾಗಿ ಒಕ್ಕಲುತನವನ್ನು ಸಾಗಿಸುವ ರೈತರ ಬಾಳು ಬೆಂದು ಒಂಟಿಗತನದ ಗೋಳು (ಮಾವಾದ. ೧೪೯). [ಒಂಟಿಗ + –ತನ]

ಒಂಟಿಗಾರ (ನಾ). = ಒಂಟಿಗ. [ಒಂಟಿ$_1$ + –ಗಾರ (< –ಕಾಱ)]

ಒಂಟಿಗಾಲು (ನಾ). ಒಂದೇ ಕಾಲು: ಒಂಟಿಗಾಲಿನಿಂದ ನಿಂತ ವಿಶ್ವಾಮಿತ್ರನಿಗೆ ಈಗ ಎರಡೂ ಕಾಲ್ಗಳು ಸಾಲದಂತಾಗಿವೆ ಓಡಲು (ಅಶ್ವಮೇ. ೩೧).

ಒಂಟಿಗಾಲಮೇಲೆನಿಲ್ಲು = (ಆಲಂ) ಆತುರನಾಗಿರು; ಉತ್ಸುಕತೆಯಿಂದ ಕೂಡಿರು: ಊರಿಗೆ ಹೋಗಲು ಒಂಟಿಗಾಲ ಮೇಲೆ ನಿಂತಿದ್ದಾನೆ (ರೂಢಿ). [ಒಂಟಿ$_1$ + ಕಾಲು (< ಕಾಲ್)]

ಒಂಟಿಗಿತ್ತಿ (ನಾ). ಒಂಟಿಯಾಗಿರುವವಳು; ಏಕಾಕಿನಿ: ಹೆಂಗ ಸೊಬ್ಬಳು ಒಂಟಿಗಿತ್ತಿಯಾಗಿ ನಿಂತಿದ್ದಳು (ಕೋಹಿನೂ ೨೫).
[ಒಂಟಿಗ + -ಇತ್ತಿ]

ಒಂಟಿಗೆಯ್ಯ (ನಾ). ಒಂದೇ ಕೈಯುಳ್ಳವನು; ಒಕ್ಕೆಯ್ಯ.
[ಒಂಟಿ$_1$ + ಕೆಯ್$_2$ + -ಅ$_7$]

ಒಂಟಿಜೀವ (ನಾ). ಒಬ್ಬನೇ ಒಬ್ಬ; ಏಕಾಕಿ: "ನಿನಗೇನು ಧಾಡಿ ನರ್ಸಿ, ಮಗ ಬೊಂಬ್ಯಾಯಲ್ಲಿದ್ದಾನೆ. ಒಂಟಿಜೀವ. ದೈತ್ಯಳ ಹಾಗೆ ಮೀನು ಮಾರಿ ಕಾಸುಮಾಡುತ್ತಿ . . ." (ಹೊ ಸ ಕ್ಷಿ. ೫೮); ನಮ್ಮದೇನು ಒಂಟಿಜೀವ (ನಡೆದಾ. II, ೯೧೨). [ಒಂಟಿ$_1$ + ಜೀವ]

ಒಂಟಿತನ (ನಾ). = ಒಂಟಿಗತನ: ಬರುವ ಬೇನೆಗಳೆಲ್ಲ ಬರಲಿ, ಒಂಟಿತನಗಳು ಕಾಡಲಿ (ದ್ರಾಕ್ಷಿದಾ. ೨೩-೨); ನಾನೂ ಜೈಲಿನಲ್ಲಿ ಒಂಟಿತನದ ಕಿರುಕುಳವನ್ನನುಭವಿಸಿದ್ದೇನೆ (ಪುನರು. ೫೪೬). [ಒಂಟಿ$_1$ + -ತನ]

ಒಂಟಿದೋತ್ರ (ನಾ). ಒಂದೇ ಒಂದು ಪಂಚೆ (ಕಿ).
[ಒಂಟಿ$_1$ + ದೋತ್ರ]

ಒಂಟಿದೋಳ (ನಾ). ಒಂದೇ ಒಂದಾದ ತೋಳ (ಕಿ).
[ಒಂಟಿ$_1$ + ತೋಳ]

ಒಂಟಿದೋಳು (ನಾ). ಒಂದೇ ಕೈ; ಏಕಹಸ್ತ (ಕಿ).
[ಒಂಟಿ$_1$ + ತೋಳು (< ತೋಳ್)]

ಒಂಟಿನಡಿಗೆ (ನಾ). ಒಬ್ಬನೇ ನಡೆಯುವಿಕೆ: ಇಹದ ಭಂಡಕಥೆ ಮುಗಿಸಿದಂತೆ ಪಾಳಿನಲಿ ಒಂಟಿನಡಿಗೆ (ಚೈತ್ಯಾಲ. ೨೨-೪).
[ಒಂಟಿ$_1$ + ನಡಿಗೆ (< ನಡಗೆ)]

ಒಂಟಿಬಟ್ಟೆ (ನಾ). ಒಂದೇ ಬಟ್ಟೆ; ಏಕವಸ್ತ್ರ: ಒಂಟಿಬಟ್ಟೆಯಲ್ಲಿದ್ದ ಕೃಷ್ಣೆಯನ್ನು ಸಭೆಗೆ ತಂದಾಗ ಧರ್ಮ ಏಕೆ ಬೇಡವಾಯಿತು? (ವಚಭಾ. ೩೦೦). [ಒಂಟಿ$_1$ + ಬಟ್ಟೆ$_2$]

ಒಂಟಿಬಾಳು 'ಒಂಟಿಬಾಳ್' ನೋ.

ಒಂಟಿಬಾಳ್, ಒಂಟಿಬಾಳು (ನಾ). ಒಬ್ಬನೇ ಇರುವುದು; ಏಕಾಂಗಿಯಾಗಿ ವಾಸಿಸುವುದು: ಎಲೆ ಚೆನ್ನೆ . . . ನಿನ್ನ ಕನ್ನೆತನದೊಂಟಿಬಾಳನ್ ನಿಡುಗಾಲಮಿಂತು ಕಾಪಿಟ್ಟಪಯ್ (ಬದ್ಧಪ್ರ. ೩೪-೭೩೬). ಒಂಟಿಬಾಳು: ಜೈಲಿನಲ್ಲಿ . . . ಒಂಟಿಬಾಳು ಸಹನೀಯವಾಯಿತು (ಪುನರು. ೫೪೬).
[ಒಂಟಿ$_1$ + ಬಾಳ್$_2$]

ಒಂಟಿಮುರಿಗೆ (ನಾ). ಒಂದು ಕಡೆಗೆ ತಿರುಗುವುದು; ಒಂದು ಬಾಗು: ಒಂಟಿಮುರಿಗೆಯಲಿ ಹಳ್ಳಹಿಡಿದು ಹೋಗುತ್ತಲಿತ್ತು ನೀರು (ಅರಳು. ೭೪-೪). [ಒಂಟಿ$_1$ + ಮುರಿಗೆ]

ಒಂಟಿರಿಗಾರ 'ಒಂಟಿಱಿಗಾಱ' ನೋ.

ಒಂಟಿಶೂರ (ನಾ). ಏಕಾಂಗವೀರ; ಪರಾಕ್ರಮಿ: ಪರಶುರಾಮಪ್ಪ ನಾಯಕನು ಆ ಒಂಟಿಶೂರನನ್ನು ನೋಡಿ ಬಹಳ ಸಂತೋಷಪಟ್ಟನು (ಚಿತ್ರಪಾ. ೮೬). [ಒಂಟಿ$_1$ + ಶೂರ]

ಒಂಟಿಸರ (ನಾ). ಒಂದೆಳೆಯ ಸರ: "ಏಕಾವಳೀ-ಏಕಯಷ್ಟಿಕಾ-ಒಂಟಿಸರ" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೭೪). [ಒಂಟಿ$_1$ + ಸರ$_6$]

ಒಂಟಿಸಲಗ (ನಾ). ೧. ಹಿಂಡಿಗೆ ನಾಯಕನಾದ ಒಂದೇಪ್ರಾಣಿ. ೨. (ಹಿಂಡಿನಿಂದ ಆಗಲಿದ) ಒಂದೇ ಒಂದಾದ ಗಂಡಾನೆ.
[ಒಂಟಿ$_1$ + ಸಲಗ]

ಒಂಟಿಸು (ಕ್ರಿ). ಹೊಂದಿಸು; ಸೇರಿಸು.
ಒಂಟಿಸಿಕೊಳ್ = ಹೊಂದಿಸಿಕೊ; ಕೂಡಿಸಿಕೊ: ಒಂಟಿ ನೀನೊಳ ಜಗಕೆ ಭಂಟ ಹೊರಜಗಕಾಗಿ ಒಂಟಿಸಿಕೊ ಜೀವನವ (ಮಂಕುಕ. ೭೩).
[ಒಂಟು + -ಇಸ್ಸು$_3$]

ಒಂಟಿಹುಟ್ಟು (ನಾ). (ದೋಣಿ ನಡೆಸುವ) ಒಂದೇ ಒಂದು ಹುಟ್ಟು: ಒಂಟಿಹುಟ್ಟಿನ ಹರಗೋಲಿನಂತೆ ಎನ್ನ ಪಾಡು (ಅಂತರಾ. ೪೫).
[ಒಂಟಿ$_1$ + ಹುಟ್ಟು$_3$ (< ಪುಟ್ಟು$_3$)]

ಒಂಟಿಱಿಗಾಱ, ಒಂಟಿರಿಗಾರ (ನಾ). ಒಂಟಿಗನಾಗಿ ಇರಿಯುವವನು; ಏಕಾಂಗವೀರ: ಕಂಠೀರವೇಂದ್ರನ ಹಳೆಯ ಪೈಕರ ಬಲುವೊಂಟಱಿಗಾಱ ನಾಯಕರು (ಕಂನವಿ. ೧೮-೧೦೪). ಒಂಟಿರಿಗಾರ: ಅಸುರರ ಗಂಟಲಗಾಣನೊ ಎಂಟುದಿಕ್ಕಿನೊಳು ವಂಟರ[ಒಂಟರಿ]ಗಾರ ವೈಕುಂಠ ಶೈಲವಾಸ (ತೀರ್ಥಮ. ೧೩೮-೨).
[ಒಂಟಿ$_1$ + ಇಱಿ$_1$ + -ಗಾಱ (< -ಕಾಱ). / ತೆಲು. ಒಂಟರಿಕಾಡು]

ಒಂಟು (ಕ್ರಿ). ಸರಿಹೊಂದು; ಒಗ್ಗು; ಸೇರು: ಯಾವ ದೇಶದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿರುತ್ತಾರೋ ಅವರಿಗೆ ಆ ದೇಶದ ಬೆಳೆಯ ಆಹಾರವು ಬಹು ಒಂಟುವದೆಂದೂ ಅನುಭವಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆ (ನೀಗಟ್ಟು. ೫೭).
ಒಂಟುತಪ್ಪು = (ಆಹಾರ) ಒಗ್ಗದೆ ಹೋಗು: "ತಂಗಿ, ಮಗುವಿಗೆ ಒಂಟುತಪ್ಪಿರುವಾಗ ನಾವು ನೂರು ಸಲ ಬರಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ . . ." (ಸವತಿ. ೧೮೧). [ದೇ. ‖ ತೆಲು. ಒಂಟು]

ಒಂಟುಕಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ಹೊಂದುವಂತೆ ಕಟ್ಟು; ಒಟ್ಟಾಗಿ ಕಟ್ಟು; ಒಂಟಿಯಾಗಿ ಧರಿಸು (?): ರುದ್ರಾಕ್ಷಮಂ ಬಳಿಕೊಣ್ಟುಕಟ್ಟ [ತ್ರಿ]ಶೂ[ಲ]ಮನಿಟ್ಟು ಕೊಟ್ಟೂಬ[ನ]ನೆದಿಱ್ಚಿ (ಸೌಇಇ. XI-i, ೨೧-೯; 893).
[ಒಂಟು + ಕಟ್ಟು$_1$]

ಒಂಟೆ 'ಒಟ್ಟೆ$_2$' ನೋ.

ಒಂಟೆತ್ತು (ನಾ). ಒಂಟಿಯಾದ ಎತ್ತು: ನಗರತ್ತರು ಭೇರೀಯವರು ವ[ಒ]ಂಟೆತ್ತಿನ ಗಾಣಿಗರು (ಎಕ. XII, ಮದ್ದಗಿ. ೩೧-೧೭; 1656).
[ಒಂಟಿ$_1$ + ಎತ್ತು$_2$ (< ಎಟ್ಟು$_2$)]

ಒಂಟೆರಾವುತ (ನಾ). ಒಂಟೆಯ ಸವಾರ: ಭೋರನೆ ಬರುತಿರ್ದರೊಂಟೆ ರಾವುತರಂದಾರಯ್ಯದಾ ದಂಡಿನೊಳು (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೧೩-೯೩).
[ಒಂಟೆ (< ಒಟ್ಟೆ$_2$) + ರಾವುತ]

ಒಂಟೆಲುವು (ನಾ). ಒಂದೇ ಮೂಳೆ.
ಒಂಟೆಲುವಿನವ = ಬರಿ ಮೂಳೆಗಳುಳ್ಳವನು; ತೆಳ್ಳಗಿರುವವನು; ಸಣಕಲ (ಕಿ). [ಒಂಟಿ$_1$ + ಎಲುವು (< ಎಲ್ವು)]

ಒಂಟೊಲೆ (ನಾ). ಒಂಟಿಯಾದ ಒಲೆ; ಬಿಡಿಯಾದ ಒಲೆ (ಕಿ).
[ಒಂಟಿ$_1$ + ಒಲೆ$_5$]

ಒಂಡು (ನಾ). ಕೆಸರು; ರಾಡಿ: ಕೆಱೆಯೊಂಡ ಪೀರ್ವ ಭೇಕಂ ಕ್ಷೌದ್ರವೀಂಟಪುದೆ ತಱಗ ಮೇಯುವ ಮೇಕೆ ತುಪ್ಪಕಾಸಿಪುದೆ (ಕೈಕವ. ೨-೧-೨); ಈ ನದಿಗಳಿಂಡ ಇವರಿಗೆ ನೀರು ಮಾತ್ರ ದೊರೆಯುತ್ತಿದ್ದುದಲ್ಲದೆ ಒಂಡು ಮತ್ತು ಉಸುಕು ಬಿಟ್ಟು ಭೂಮಿ ಇನ್ನೂ ಕಸುವುಳ್ಳದ್ದಾಗುತ್ತಿತ್ತು (ಮತಂಓ. ೬೧). 'ವಂಡು' ಪರಾ.
[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ವಂಟಲ್; ಮಲ. ವಂಟಱು = ಕೊಳೆ, ಕಶ್ಮಲ; ತೆಲು. ವಂಡ, ವಂಡಲಿ, ವಂಡು]

ಒಂಡುಬಾರು (ಕ್ರಿ). ಕೆಸರಾಗು; ರಾಡಿಯಾಗು: "ಕಲುಷಃ, ಅನಚ್ಛಃ, ಆವಿಲಃ - ೩ ವಂಡಾಗಿರುವದಕ್ಕೆ ಹೆಸರುಗಳು. ಕೆಸರು ಕದಡಿ ಕಾಲಕ್ಕಾಗಿ ವೊಂ[ಒಂ]ಡುಬಾರಿಕೊಂಡಿರುವಿಕೆ" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೭೨).
[ಒಂಡು + ಬಾರು ?]

ಒಂಡೆ$_1$ (ನಾ). ಒಡ್ಡು; ಕಟ್ಟೆ (ಜಾನಕೋ. ೨೯). 'ಒಡ್ಡು$_2$' ಪರಾ. [?]

ಒಂಡೆ$_2$ (ನಾ). ಸೊಂಟ; ಟೊಂಕ; ಕಟಿ: ಗಿಡುಮರ ಬಳ್ಳಿಗಳ ನಾರು ಬೇರುಗಳ ಶರೀರದೊಂಡೆಯಲ್ಲಿ ಧರಿಸಿದಡೆ ರೋಗಿಯ ಹಲವು ರೋಗಗಳು ನಷ್ಟವಪ್ಪ ಪರಿಯಂತೆ (ಚಿನ್ನವ. ಕ. ೪೧). [?. / ತುಳು. ಒಂಟ]

ಒಂಡೆಲ (ನಾ). ಒಂದು ತೆರಿಗೆ (?): ಒಂದು ಗಾಣದ ದೊಂಕೆವಣ ಕಾರುಕದೆಱೆಯೊಂಡೆಲಯೊಕ್ಕಲ ಕಾರುಕದೆಱೆ ಯಿನಿತುಮಂ ಸರ್ವ ಬಾಧಾ ಪರಿಹಾರವಾಗಿ ಕೊಟ್ಟರು (ಕಇ. IV, ೧೩-೬೬; 1165).

[ಒಂದು ? + ?]

ಒಂಡೆಹಿಡಿ (ಕ್ರಿ). ದಡಹಿಡಿ; ತೀರಹಿಡಿ: ಈ ಕೆರೆಯ ದಕ್ಷಿಣ ದಿಕ್ಕಿನ ಒಂಡೆಹಿಡಿದು . . . ಹೋದಳು (ಅಂಬಿಕೆ. ೧೦).

[ಒಂಡೆ$_1$ + ಹಿಡಿ$_1$ (< ಪಿಡಿ$_1$)]

ಒಂತು$_1$ (ನಾ). ೧. ಬಾರಿ; ಸರದಿ; ಸಲ (ಕಿ). ೨. ಭಾಗ; ಅಂಶ: ಅಲಘಲಘು ತೋರಿ ತೋರಿಸಿ ಕೊಂತದೊಂತುಗಳ ನುಲಿನುಲಿದು ಯೆಸೆದೆಸೆದು (ಜಿನಮು. ೧೬-೨೫). 'ವಂತು' ಪರಾ.

ಒಂತಿನವ = ಸರದಿಯವನು (ಕಿ).

[ದೇ. ‖ ತುಳು. ಒಂತಿ, ಒಂತು; ತೆಲು. ಒಂಟು, ವಂತು]

ಒಂತ್ತು$_2$ 'ಒತ್ತು$_2$' ನೋ.

ಒಂದರಿ 'ಒನಲಿ' ನೋ.

ಒಂದವಿಂದ (ನಾ). ಒಂದು ಸೋಜಿಗ, —ಆಶ್ಚರ್ಯ: ಮಱಗುವೆನಾನಿವಳ್ಗೆ . . . ಮಱುಗುವಳೆಂದಡೇಂ ತಿಳಿವನಾತನನಾಕೆಯನೆನ್ನ ನೋಡು ಕಾಯ್ದಿಱಿಯೆ ವಿಧಾತ್ರನೇಂ ಪಡೆದನೋ ಬಿಸವಂದಮನೊಂದವಿಂದಮಂ [ಪಾಠಾಂ. ವಿಂತಿದಂ, ವಿಂದದುಂ] (ಆದಿಪು. ೧೨-೩೦). ℙ ಈ ಶಬ್ದ 'ಒಂದು + ವಿಂದ' ಎಂಬೆರಡರ ಎಂದರೆ 'ಒಂದುವಿಂದ'ದ ಅಪಲಿಖಿತವಿರಬಹುದು.

[< ಒಂದು$_3$ + ವಿಂದ$_0$. ℙ ತಮಿ. ವಿನ್ದೈ; ತೆಲು. ವಿಂತ]

ಒಂದವಿಂದಿ (ನಾ). ಒಂದು ಗುಂಪಿನದು, —ಸಮೂಹದ್ದು: ಮಿಱುಮಿಱುಗುವ ತಲೆದುಡುಗೆಯುಂ ತಲೆದುಡುಗೆಯೊಳೊಡಂಬಡಂ ಪಡೆದು ಮಿಳಿರ್ದು ಪೊಳೆವ ಪೊಂದಳಿರುಂ ಪೊಂದಳಿರೊಳೊಂದ [ಪಾಠಾಂ. ಳಂದ] ವಿಂದಿಯಲ್ಲದೊಂದಿ ನಾಡೆಯುಮಂದಂಬಡೆದು (ಆದಿಪು. ೪-೪೧ ವ); ಎಕ್ಕಲಾವಣಂ ಪೊಸೆಯಿಪ ಕಮ್ಮಯಿಪ್ಪ ಸಮಕಟ್ಟುವ ಬಿನ್ನಣಮಿಲ್ಲದಕ್ಕೆ ರಂಜಿಸುವೆರ್ದೆಗೊಳ್ಳದೀಗಡಿನ ಕಬ್ಬಿಗವಂದಿಗಳೊಂದವಿಂದಿಗಳ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೨-೭೬). [< ಒಂದು$_3$ + ವಿಂದಿ$_0$ (< ಸಂ. ವೃಂದ)]

ಒಂದವಿಂದಿಗ (ನಾ). ಒಂದು ಗುಂಪಿನವನು, —ತಂಡದವನು: ಒಂದೆಸೆಯೊಳಬ್ಬರಮಾದೊಡೊಂದೆಸೆಗೆ ಪರಿವ ಒಂದವಿಂ [ಪಾಠಾಂ. ವಂ] ದಿಗರುಮಂ (ಲೀಲಾವ. ೫-೧೩೪). [< ಒಂದು$_3$ + ವಿಂದಿಗ]

ಒಂದಾಗಿಸು (ಕ್ರಿ). ಒಂದು-ಮಾಡು; ಕೂಡಿಸು: ಎಂದಿಂತೀ ಗ್ರಾಮ್ಯೋಕ್ತಿಯೊಳೊಂದಾಗಿಸದದನೆ ಪೇಳ್ವುದಿಂತೀ ಸ್ಥಿತಿಯೊಳ್ (ಕವಿರಾ. ೨-೮೨); ಒಲ್ಲದ ಹೆಣ್ಣುಗಂಡುಗಳನೊಂದಾಗಿಸಬಲ್ಲ ಭಾವಜ್ಞರ ತೋಱು (ಮೋಹತ. ೮-೬೨). [ಒಂದು$_1$ + ಆಗು$_1$ + -ಇಸು$_3$]

ಒಂದಾವಣೆ (ನಾ). ಒಂದುಗೂಡುವಿಕೆ; ಸೇರುವಿಕೆ; ಐಕ್ಯ: ಜೀವದೇವನೊಂದಾವಣೆ ಇಲ್ಲದ ನೀರಿಲ್ಲದ ನೆಲ ಬರಡಲ್ಲಾ (ಸೂರ್ಯಪಾ. ೧೧೫-೩). [ಒಂದು$_1$ + -ವಣೆ]

ಒಂದಿಕೆ (ನಾ). ಒಂದಾಗುವುದು; ಸಮರಸವಾಗುವುದು: ಅರವತ್ತು ವರುಷಗಳಿಂದ ನಡೆದುಬಂದಿದ್ದ ಒಂದಿಕೆ – ಹೊಂದಿಕೆ ಬಹಳ ಸಡಿಲವಾಗಿ ಬಿಟ್ಟಿತು (ಪ್ರೇಮಾಶ್ರ. ೭). [ಒಂದು$_1$ + -ಇಕೆ]

ಒಂದಿಗ (ನಾ). ೧. ಸೇರಿದವನು; ಅಂಥವನು; ಒಬ್ಬನಂತೆ ಇರುವ ಇನ್ನೊಬ್ಬನು: ಕಿಱುಕುಳನಪ್ಪೆನ್ನೊಂದಿಗನೊಳನುಚಿತಮಿದು ನಿಮ್ಮಡಿಬೆಸಸಿ ಕಳೆಯಮತ್ಸಂಶಯಮಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೫-೯); ಸದುಪದೇಶಂಗಳ್ಗೆ ನಿನ್ನೊಂದಿಗರೆ ಭಾಜನರಪ್ಪರ್ (ಕಾದಂಪೂ. ೫೩೮); ಎಮ್ಮೊ [ಪಾಠಾಂ. ಮ್ಮ]ಂದಿಗ ನೀತನ ಮನದುಮ್ಮಳಮಂ ಕಳೆವುದೆಂದು (ಪಂಠಾಮಾ. ೧೦-೧೪); ಅಖಿಳಕೀರ್ತಿಯನು ತನಗೆ ತಂದೈ ನಿನ್ನವ[ಒ]ಂದಿಗರನುಜರನು ಜನ್ಮಾನುಶತದಲಿ ಘನತಪಂಗಳ ಮಾಡೆ ಕಾಣೆನು (ಕೋಗಯ. ೨೭-೧೦೭). ೨. ಜೊತೆಯಾಗಿರುವವನು: ತರುತಪಸ್ವಿ, ಮೌನವಾಂತೆ; ನೀನಿಂದೆನಗೊಂದಿಗಂ! (ಅನಿಕೇ. ೧೪-೨೧). [ಒಂದು$_2$ + -ಇಗ]

ಒಂದಿಗೆ (ಅ). ಜೊತೆಯಲ್ಲಿ; ಸಂಗಡ; ಒಡನೆ: ಆ ಜಟ್ಟಿಯೊಂದಿಗೆ ಹೋರಾಡಿದವರಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬನಾದರೂ ಅಲ್ಲಿಯತನಕ ಗೆದ್ದಿರಲಿಲ್ಲ (ಮಧ್ಯಮ. ೧೫೯). [ಒಂದು$_2$ + -ಇಗೆ]

ಒಂದಿನ (ನಾ). ಒಂದು ದಿನ, —ದಿವಸ: ಹರನನೊಂದಿನವಾದೊಡಂ ತಾಂ ಧರಿಸಲಾಱದ ಮಾನಸೋತ್ತಮ ಗಿರಿಯ ನಿಲವೆನಿತು (ಬಸಪು. ೧೯-೨೯); ಒಂದಿನ ಪರಮಸುಂದರಿಯೆನ್ನ ಕನಸಿನೊಳ್ ಸಂದಿಸಿ ರತಿಸುಖವಡೆದು (ಮೋಹತ. ೩೧-೧೮); ಒಂದಿನಂ ಮುಚ್ಚಂಜೆ ಹಸಿಮಣ್ಣಿನುಂಡೆ ಗುದ್ದುವೊರುವೊಡ್ಡನನು ಸಂತೆಯಲಿ ಕಂಡೆ (ಗಿಳಿವಿಂ. ೧೨೦-೨೧). 'ಒಂದೆವಸ' ಪರಾ. [< * ಒರ್ದಿನ]

ಒಂದಿರ್ (ಕ್ರಿ). ಒಟ್ಟಾಗಿ ಸೇರು; ಕೂಡಿರು: ದಾನಸದ್ಗುಣ × × ಎಲ್ಲಮೊ[ನ್ದಿ]ರ್ಪ್ಪರೆಂ[ಬೀ ಕ್ಷಿತಿ]ಯೊಳ × × × [ಗು]ಣನಿಧಿ (ಸೌಇಇ. XI-i, ೪೫-೨೭; 980); ನಸುಮುರಿದಕ್ಷಿ ನಾಸಿಕದೊಳೊಂದಿರೆ (ದಶಕು. ೨-೬೩); ವರಯೋಗನಿದ್ರಾಸ್ಪದದಲೊಂದಿಹುದೊಂದಖಿಳ ವಿಶ್ವ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೩-೬೯). [ಒಂದು$_1$ + ಇರ್$_1$]

ಒಂದಿಲು (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಬಳ್ಳಿ; ಭ್ರಮರ: "ಭ್ರಾಮರ – ಒಂದಿಲು" (ಓಷಧಿ. ೧೧೧). [?]

ಒಂದಿವಸ 'ಒಂದೆವಸ' ನೋ.

ಒಂದಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕೂಡಿಸು; ಬೆರಸು; ಸೇರಿಸು; ಹೊಂದಿಸು: ಒಂದಱ ನೀರ್ಮಱಲೊಂದರ್ಕೊಂದಿಸುತುಂ ಮೇಗೆ ಕೊಂಡು ನೆಗೆವುದಿದೇಂ ಮತ್ತೊಂದಱ ನೀರಡಿಗರ್ದುವುದೆಂದತಿ ವಿಸ್ಮಯದೆ ನೋಡಿದಂ ಭರತೇಶಂ (ಆದಿಪು. ೧೩-೫೧); ಕೆಂದಾವರೆಯಲರ್ದಲರೊಳಗೊಂದಿಸುವಂತಳಿಕುಳಂಗಳಂ ರತ್ನದ ಸತ್ಸುಂದರ ಪಟಳಿಕೆಯೊಳಗೆ ಪುರಂದರನಂದೊಟ್ಟಿಕೊಂಡು ತಕ್ಷಣದಿಂದಂ (ನೇಮಿಪು. ೧೩-೭೭); ಒಂದು ಪಡಿಯುದಕದೊಳಗೊಂದು ಪಡಿ ಸಕ್ಕರೆಯನೊಂದಿಸಿದ ಬಳಿಕ ಸೋದಿಸಿ (ಸೂಪಶಾ. ೧-೪೦); ನಾಸಾಪುಟಗೆಲದಿ ನಿಂದಿಹ ರೋಹಿಣಿ ನಕ್ಷತ್ರವೆಂಬಂತೆಯೊಂದಿಸಿದರು ಮೂಕುತಿಯ (ಮೋಹತ. ೨೩-೩೪).

[ಒಂದು$_1$ + -ಇಸು$_3$]

ಒಂದು$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಕೂಡು; ಸೇರು; ಬೆರೆ: "ಒಂದು – ಸಮ್ಮೇಲನೇ, ಸಂಖ್ಯಾಯಾಂಡ" (ಶಮಧಾ); ತಪಮಾನ್ ದ್ವಾದಶದಾ ವಿಧಾನಮುಖದಿನ್ ಕೆಯ್ದೊಂದು ತಾ ಧಾತ್ರಿಮೇಲ್ (ಎಕ. II, ೯೮-೧; 700); ಒಂದಾಗಿರೆ ಸಕ್ಕದಂಗಳುಂ ಕನ್ನಡಮುಂ ಸುಂದರಮಕ್ಕುಂ ಕವಿಪದಮೊಂದಿದವೋಲ್ ಕನಕರಚನೆಯೊಳ್ ಮಣಿನಿಕರಂ (ಕವಿರಾ. ೧-೬೧); ಕುಸುಮಂಗಳಾಂತ ಪುಷ್ಪಾಂಜಲಿಗಳೊಂದಿ ಕಿಕ್ಕಿಱಿದ ಪೆರ್ಗೊನೆಗಳಿಂದೆ (ಜೈಮಿಭಾ. ೩-೨೭). ೨. ಪಡೆ; ಹೊಂದು; ಅನುಭವಿಸು: ತನ್ನ ಶಿರಕ್ಕೆ ಮುನಿಯಲು ಮುಂದೆ ತದ್ದೇವಂ ಪ್ರಮೋದವನೊಂದಿ ಸನ್ನಿಧಿಯಾಗಿ ಪೇಳ್ದನು (ಬಸಪು. ೫೦-೫೬); ವಿನೋದಕೇಳಿಯಂ ತೊಱೆವಾತಂ ಪಂದೆಯವನೆಂಬ ನಿಂದೆಯನೊಂದುವನಿದು ರಾಜಧರ್ಮಮೇ (ರಾಜಶೇ. ೩೩-೨೦).

ಒಂದಿಕೊಳ್ = ಒಂದಾಗು; ಕೂಡು; ಸೇರು: ಕಂದ ಕೇಳ್ಳೆ ಬಳಿಕ ಸಮಯವಿದೆಂದು ಸಾರಿದನಿವರ ಶಾಪದಲೊಂದಿಕೊಂಡಿದ್ದಾ ಜಯಂತನು ಕಾಕರೂಪದಲಿ (ತೊರರಾ. ೨-೭-೮). ಒಂದಿಬರ್ = ಕೂಡಿಬರು; ಸೇರು: ಒಂದಿಬಾರದನುಮಂಕದ ಕರ್ಣನೆ (ಪಂಪಭಾ. ೯-೬೧); ಮುನ್ನಮೊರ್ಮೆ ರಾಮದೂತನೊಳೊಂದಿಬಂದೆನ್ನ ನುಡಿದೆ (ಕಗವಿ. ೫೧-೨೩ ಜಾವುಂಪು).

ಒಂದಿಱುವಾತನ್=ಎಕ್ಕಟಗಲಿ; ಅಸಹಾಯಶೂರ: ಓಟಕ್ಕೆ ನಾಣ್ಚುವನ್ ಒಂದಿಱುವಾತನ್ ಹಿರುಡವನ್ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೧೬, ೧೩–೧೦; 900); ಅಯ್ಯನ ಸಿಂಗಂ ಗೇಣಿಕಾಱರ ದೇವನೊನ್ದಿಱುವಾತಂ ಲೋಕವಿಖ್ಯಾತಂ (ಸೌಇಇ. IX–i, ೭೮–೮೪; 1045).

[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಒನ್ಱು, ಒನ್ಱಿ; ಮಲ. ಒನ್ನಾ, ಒನ್ನಿ; ತುಳು. ಒಂದು]

ಒಂದು$_2$ (ನಾ). ೧. ಹೊಂದಿಕೊಂಡು ನಡೆಯುವಿಕೆ; ಸ್ನೇಹ: ವಿನಯಕ್ಕಂ ವಯಸಕ್ಕವಾಕೃತಿಗ[ಮೊಂದಿಂಗಂ] [ಪಾಠಾಂ. ಪುಟ್ಟುಗುಮಿಂತಿದಂ]ಗುರುವ್ರಾತ ಶಾಸನಕಂ ಕೂರ್ಮ್ಮೆಗವಲ್ಲದಂತುಟನಿದೊಂದಂ ಮಾಡೆ ನೀಂ (ಕಾದಂಉ. ೪೭೭); "ಒಂದಿಂಗಂ – ಸ್ನೇಹಕ್ಕೂ" (ಕಾದಂಉ. ಅಡಿಟಿ). ೨. (ಸಾರು ಹೊಂದಿಕೊಳ್ಳಲು ಕಲಸಿ ಬಿಡುವ) ಅಕ್ಕಿಯ ಹಿಟ್ಟಿನ ತಿಳಿ: ಸಾರಿಗೆ ಒಂದು ಬಿಡಬೇಕು (ರೂಢಿ). [< ಒಂದು$_1$]

ಒಂದು$_3$ (ನಾ). ಒಂದು ಸಂಖ್ಯಾವಾಚಕ; ಏಕ: "ಒಂದು – ಸಮ್ಮೇಲನೇ, ಸಂಖ್ಯಾಯಾಂ ಚ" (ಶಮಧಾ); "ಓರೆಕ್ಕಮೊಂದೆನಿಕ್ಕುಂ" (ಕವಿಕಂ. ೨೧೨); ಉಗ್ರಸೇನ ಗುರವಡಿಗಳ್ ಒನ್ದು ತಿಙ್ಗಳ್ ಸನ್ಯಾಸನಂ ನೋನ್ತು ಮುಡಿಪ್ಪಿದಾರ್ (ಎಕ. II, ೨೫–೭; 700); ಅಮರ್ದಂ ಮುಕ್ಕುಳಿಪಂ ತುಟಪ್ಪ ಸುಸಿಲೊಂದಿಂಪುಂ ತಗುಳ್ದೊಂದು ಗೇಯಮುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೪–೩೧); ಒಂದೆಂಬೆನೆ ಎರಡಾಗಿದೆ ಎರಡೆಂಬೆನೆ ಒಂದಾಗಿದೆ ಒಂದೆರಡಱ ಸಂದೇಹವಿದೇನೋ (ಅವಚಂ. ೨೦೮–೯೩೫); ಚರಿಪಾರಣ್ಯದ ಪಕ್ಷಿಗೊಂದು ತರು ಗೊಡ್ಡಾಗಲ್ ಫಲಂ ತೀವಿದಾ ಮರಗಳ್ ಪುಟ್ಟವೆ(ಸೋಮೇಶ. ೨೬); ಬಾಳುವವನಿಗೆ ಒಂದು ಮಾತು, ಬಾಳೆಗೆ ಒಂದು ಗೊನೆ (ಗಾದೆ).

ಒಂದೊಂದು (ದ್ವಿರುಕ್ತಿ): ಒರ್ವರೊರ್ವರೊಂದೊಂದನೆ ನುಡಿಯುತ್ತುಂ ಪೋಗೆ (ಪಂಪಭಾ. ೨–೮೭ ವ); ಒಂದೊಂದು ವೇಳೆ ಮಳೆ ಹೆಚ್ಚಾಗುತ್ತದೆ (ರೂಢಿ). ಒಂದಕಾರು = ಒಂದಕ್ಕೆ ಆರು: ಗ್ರಾಮಕ್ಕೆ ಹಣವನು ಒಂದಕಾರನು ತೆಗೆದುಕೊಂಬನು ಕುಂಭಿಣಿಯ ನೃಪನು (ಕಾಲಸಂ. ೨೪–೨೦). ಒಂದಕ್ಕೆಹೋಗು = ಮೂತ್ರವಿಸರ್ಜನೆಗೆ ಹೋಗು: ಒಂದಕ್ಕೆ ಹೋಗಿ ಬರುತ್ತೇನೆ (ರೂಢಿ). ಒಂದನೆಯ = ಮೊದಲನೆಯ; ಪ್ರಾಥಮಿಕ: ಒಂದನೆಯಂ, ಎರಡನೆಯಂ (ಶಮದ. ೨೦೭ ಪ್ರಯೋ); ಪ್ರಾಥಮಿಕ ಶಾಲೆಯ ಒಂದನೆಯ ತರಗತಿ (ರೂಢಿ). ಒಂದಲ್ಲೊಂದು = ಯಾವುದಾದರೂ ಒಂದು: ಒಂದಲ್ಲೊಂದು ಕಾರಣದಿಂದ ಬೆಳೆ ಕಡಿಮೆಯಾಗಿದೆ (ರೂಢಿ). ಒಂದಾಗು = ಒಟ್ಟಿಗೆಸೇರು; ಕೂಡು: ಆತನೊಡನೊಂದಾಗಿ ಹೋಗದದೇತಕಿರ್ದಹನು (ಬಸಪು. ೩೭–೧೧); ಶಬರರೊಂದಾಗಿ ಬಂದಂ ಪುಳಿಂದಂ (ರಾಜಶೇ. ೫–೫೧). ಒಂದಾನುಮೊಂದು, ಒಂದಾನೊಂದು = ಯಾವುದೋ ಒಂದು: ಒಂದಾನುಮೊಂದು ಆಶ್ರಮಸ್ಥಾನದೊಳ್ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೨); ಒಂದಾನೊಂದು ದಿನ ದರ್ಪಣದ ನೋಟದಲಿ ತಾಳಿದನು ಚಿಂತೆಯನು (ತೊರರಾ. ೧–೪–೧); ಒಂದಾನೊಂದು ದೇಶದೊಳಗೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೫–೧೦೩). ಒಂದಾರುಭುಜವಾಗು = (ಆಲಂ) (ಅತಿಯಾದ) ಸಂತೋಷ ಹೊಂದು: ತಿರುಜ್ಞಾನ ಸಂಬಂಧಿಗಳು ಚೋಳಮಂಡಲಕೆ ಬಂದಿಹರೆನಲು ಒಂದಾರುಭುಜವಾಗಿ ಭೂಪನಂ ಬೀಳ್ಕೊಂಡು(ಪ್ರೌಢರಾ. ೧೮–೪೦); ಪಕ್ಷಿಯು ಪೇಳೆ ಆನಂದದಿಂದಾಲಿವಂದಾರುಭುಜವಾಗಿ ಮನದಿ (ಯನಳ. ೨೩); (ನವಮೋ. ೨೪–೫೯ ನೋ). ಒಂದಿನಿತು, ಒಂದಿನಿಸು, ಒಂದಿಷ್ಟು = ಒಂದು ಸ್ವಲ್ಪ; ಕೊಂಚ: ಶಂಕರನ ಕೊರಳಿಂದ ಮಿಱುಗುವ ಕಾಳಕೂಟವದೊಂದಿನಿತು ಮಿಡುಕಿದೊಡೆ ಸಾವೆನೆನುತ್ತ ನಿಶ್ಚಯಿಸಿ (ಬಸಪು. ೧೩–೧೭); ಸುದತಿ ಪೆಱತೊಂದು ನೆವದಿಂ ಕೆದಱಿದಳೊಂದಿನಿಸು ಮಂದಹಾಸದ್ಯುತಿಯಂ (ಕಾದಂಉ. ೨೪೯); ಸುಮ್ಮನೇತಕೆ ಮುನಿಸು? ನಿಮ್ಮನಾನೊಂದಿನಿಸು ಅಮ್ಮಮ್ಮ ಕೆಣಕುವವಳಲ್ಲ (ಕಎಪು. ೩೨–೧೯); ಕೂಷ್ಮಾಂಡ ಲೇಹ್ಯ ಕಗ್ಗುಂಬಳಕಾಯಿ ಒಳಹೊರಗಂ ಕೆತ್ತಿ ಕಳೆದು ಬಲಿತ ತಿರುಳು ಸೇರು ೨೫ನ್ನು ಒಂದಿಷ್ಟು ಕುದಿಸಿ ಆ ಬಳಿಕ ಹಸುವಿನ ತುಪ್ಪ ಒಂದು ಬಳ್ಳವನೆರೆದು (ಸಕವೈ. ೨೨೨); ಹಾಗೆ ಹೇಳುವ ಮೊದಲೊಂದಿಷ್ಟು ತಾಳಿರಿ (ಇಂಚಾಪ. ೭೨–೪೭). ಒಂದಿಲ್ಲೊಂದು = ಒಂದಲ್ಲೊಂದು: ಬಹಳ ಮಾತನಾಡುವುದರಿಂದ ಒಂದಿಲ್ಲೊಂದು ತರದ ಅಪರಾಧವಾಗದೆ ಇರದು (ಮುಂಬಯಿ. ೪–೪೯). ಒಂದುಕೈತೋರಿಸು = (ಆಲಂ). (ತನ್ನ) ಬಲವನ್ನು ಪ್ರಕಟಿಸು; ಬಿಸಿತೋರಿಸು: ಪ್ರಸಂಗ ಬಂದಾಗ ಅವಳಿಗೂ ಒಂದು ಕೈತೋರಿಸಬೇಕೆಂದು ಆ ದಿನವೇ ನಿಶ್ಚಯಮಾಡಿದನು (ರಂಗರೋ. ೩೧). ಒಂದುಕೈನೋಡು = ೧. ಸೇಡು ತೀರಿಸಿಕೊ: ಆಗಲಿ ನಾನೂ ಒಂದುಕೈ ನೋಡುತ್ತೇನೆ (ಕಾವೇರಿ. ೮೯). ೨. ಪ್ರಯತ್ನಿಸು: ನಿಮಗೆ ಸಾಧ್ಯವಾಗದಿದ್ದರೆ ಹೇಳಿ, ನಾನೊಂದು ಕೈ ನೋಡುತ್ತೇನೆ (ರೂಢಿ). ಒಂದುತ್ತರ = ಉತ್ತರೋತ್ತರ: ಭಟಾರರ ರಾಜ್ಯಂ ಒನ್ದುತ್ತರಮಭಿವೃದ್ಧಿಸಲೆ (ಸೌಇಇ. XI–i, ೫–೪; 751); ಭಟಾರರೊನ್ದುತ್ತರಂ ರಾಜ್ಯಂ ಗೆಯ್ಯುತ್ತಿರೆ (ಎಇ. VII, ೨೧೨–೩; 854). ಒಂದುಪಕ್ಷ = ಒಂದುವೇಳೆ: ಒಂದು ಪಕ್ಷ ಅವನು ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಅವನ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿಬಾ (ರೂಢಿ). ಒಂದುಬೀಸು = ಖಡ್ಗ ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಒಂದುವರಿಸೆ, —ಪಟ್ಟು: ನಿಲುವ ನಿಲುಗಡೆಯಲ್ಲಿ ನಿಂತು ಶೀಘ್ರಗಮನ ಮುಂತಾಗಿ ಬಂಡಿಗೋಲಿನ ಬೀಸುಯಾವುದು ಅದು ಒಂದು ಬೀಸು ಯಂದು ನುಡಿಯಲ್ಪಡುವುದು (ಖಡ್ಗಟೀ. ೫–೨೦). ಒಂದುವೇಳೆ = ಹಾಗಾದ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ: ಒಂದು ವೇಳೆ ಅವನು ಬಾರದಿದ್ದರೆ ನೀನು ಹೋಗು (ರೂಢಿ). ಒಂದುಹೊತ್ತು = ೧. ಒಪ್ಪೊತ್ತು: ಒಂದುಹೊತ್ತು ಉಂಡವ ಯೋಗಿ ಎರಡು ಹೊತ್ತು ಉಂಡವ ಭೋಗಿ ಮೂರು ಹೊತ್ತು ಉಂಡವ ರೋಗಿ (ಗಾದೆ); ಶನಿವಾರ ಒಂದು ಹೊತ್ತು ಶಾಲೆ (ರೂಢಿ). ೨. ಒಂದು ಹೊತ್ತು ಮಾತ್ರ ಊಟ ಮಾಡುವ ವ್ರತ: ಅವನು ಸೊಮವಾರ ಒಂದುಹೊತ್ತು ಮಾಡುತ್ತಾನೆ (ರೂಢಿ). ಒಂದೂವರೆ = ಒಂದು ಮತ್ತು ಅರ್ಧ; ಅರ್ಧಾಧಿಕ: ಚೀಲ ಒಂದಕ್ಕೆ ಒಂದೂವರೆ ಆಣೆಯಂತೆಯೂ (ಮುಂಬವ್ಯಾ. ೩). ಒಂದೆಗೆಯ್ = ಒಂದು ಮಾಡು; ಕೂಡಿಸು: ಪುರ್ವಿಗರಾದ್ಯೊಡಮಾರೊರ್ವರೊನ್ದೆಗೆಯ್ದು ಸಾಮ್ಯಮನಾಳ್ವುದು (ಸೌಇಇ. XI–i, ೬೪–೩೫; 1028). ಒಂದೇಸಮನೆ, ಒಂದೇಸವನೆ = ಎಡೆ ಬಿಡದೆ; ನಿರಂತರವಾಗಿ; ಏಕಪ್ರಕಾರವಾಗಿ: ಜೂಜಿನ ಕುದುರೆಯಂತೆ ಒಂದೇ ಸಮನೆ ತಕಪಕ ಕುಣಿಯುತ್ತಿತ್ತು (ಮುರುಕು. ೩೮); ಮಳೆ ಒಂದೇ ಸಮನೆ ಬರುತ್ತಿದೆ (ರೂಢಿ); ಕೂಸು ಒಂದೇಸವನೆ ಅಳುತ್ತಿತ್ತು (ರೂಢಿ). ಒಂದೊಪ್ಪತ್ತು = ಒಂದುಪಕ್ಷ, —ಸಮಯ: ಒಂದೊಪ್ಪತ್ತು ನಾನೇ ಹೇಳಿದಂತೆ ಇದೆಯೆಂದು ತಿಳಿದರೂ . . . ಪೂರ್ವಾಪರಸಂಬಂಧ ತಿಳಿಯುವಂತಿಲ್ಲ (ನಿರಾಭ. ೧೨೯).

[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಒನ್ಱು, ಒಣ್ಣು; ಮಲ. ಒನ್ನು, ಒಱ್ಱ; ತುಳು. ಒಂಜಿ, ಒರ್; ಕೊಡ. ಒಂದೀ; ತೆಲು. ಒಂಡು, ಒಕ; ಕೋಲಾ. ನಾಯ್ಕಿ. ಒಕ್ಕೊದ್; ಪರ್ಜಿ. ಒಕ್; ಗಡಬ. ಒಕುಟ್; ಗೊಂಡಿ. ಉಂಡೀ, ಒಂಡ್; ಕುಇ. ರೊ; ಕುವಿ. ರೊಂದಿ, ರೋ; ಕುರುಖ್. ಒಂಟಾ; ಮಲ್ತೊ. ಓನ್ದ್, ಒರ್ತ್]

ಒಂದುಗಾಣ್ (ಕ್ರಿ). ಒಂದನ್ನು ನೋಡು; ಯಾವುದಾದರೊಂದನ್ನು ನೋಡು: ನುಡಿವರ್ಬೀರಮನೊನ್ದುಗಣ್ಡು ಸೆಡೆವರ್ ಚಾಗಕ್ಕೆ ಮುಯ್ವಾಂ ಪರೀವಡೆ ಪಲ್ಗಚ್ಚುವರ್ (ಎಕ. II, ೧೩೩–೬೬; 982).

[ಒಂದು$_3$ + ಕಾಣ್]

ಒಂದುಗುಂದು (ಕ್ರಿ). ಒಂದು ಕಡೆಮೆಯಾಗು, —ಕೊರತೆಯಾಗು: ದೊಳಿಯಾಗಿರಿಗನೆದೊಂದುಗುಂದದೆಯಂ ವಿಜ್ಞಾನದಿಂದಂ ಇಗ್ಗುರು ವಾದಂ (ಗದಾಯು. ೧–೬); ಮತ್ತಕಾಂಬುರುಹಮನೊಂದುಗುಂದದೆ ಕ[ಕ್ಕಿ]ಮುಟ್ಟಿ (ಸೌ ೫ ಇ. XI–೫, ೧೦೬–೮; 1070); ತನ್ನ ಕಾರ್ಯ ಧುರಮಂ ವಿಶ್ವಾಸಿಸಲೊಡಾಂಗೆ ವಿಸ್ತರಿಂದೆಲ್ಲಮನೊಂದುಗುಂದದೇ ಪಿರ್ದುರ್ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೩–೧೯೬). [ಒಂದ್ಕು + ಕುಂದ್ಕು]

ಒಂದುಗೂಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಒಟ್ಟಾಗಿ ಸೇರಿಸು; ಒಟ್ಟು ಗೂಡಿಸು: ಪಾರಿಗಮಂತ್ರ ಬುದ್ಧಿಯಲಿ ಓರಂತೊಂದುಗೂಡಿತ ಮಂತ್ರಿಗಳ್ ಕೃಂಗಾರ ಗೃಹಗಳೊಟ್ಟಿದುವು (ಲಂಪಪ. ೬–೪೩); ನಮ್ಮ ಜನರನ್ನು ಪುನಃ ಒಂದು ಗೂಡಿಸಿ ಒಂದುಪತಾಕೆಯಅಕ್ರಯದಲ್ಲಿ ನೆಲೆಗೊಳಿಸಬೇಕು (ಆಡಳಿ.೫೪). [ಒಂದ್ಕು + –ಇಸ್ಕು]

ಒಂದುಗೂಡು (ಕ್ರಿ). ೧. ಒಟ್ಟಾಗಿ ಸೇರು; ಜೊತೆಯಾಗಿ ಕೂಡು: ಜಗದ ಕಂಟಕರೆಲ್ಲ ನಿಮಿಷದೊಳಂದುಗೂಡಿದರು (ಕಾಶಿಕಾ. ೬೩–೧೨); ಸುರಾಸುರರೊಂದುಗೂಡಿ ಪಸ್ಸಗರಕ್ಕಿಯಂದ ಪಾಲ್ಕಡಲ ನಗವಿಟ್ಟು ಕಡೆದೊಡೆ (ನೇಮಿಜಿ. ೪೦–೩೦); ಅದು ಹಾ ರು ವಾ ಗ ಅ ಬಂಡೆಲ್ಲುಗಳು ಒಂದುಗೂಡುತ್ತವೆ (ಮುಸಿಕ. ೧೧). ೨. ಒಟ್ಟಾಗಿ ಸೇರಿಸು; ಜೊತೆಯಾಗಿ ಕೂಡಿಸು: ನಾ ಗರತಾಯಪ್ಪ ತೀರೆ ಲಕುಸನಂ ರಸರಾಮಳ ಮಂದಿವೆಲ್ಲಮಂ ರಾಗದೊಳೊಂದುಗೂಡಿ ಜಲದಿಂ ನೆಜೆಸಿಮಾಡಿದ ನಸ್ಯದಿಂದೆ (ಪಾಪು. ೭–೫೫); ಗೊಂಡಣದ ವಾಳೆಗಳನ್ನಿಲ್ಲನುಸೊಂದುಗೂಡೆ (ಕುವಾಳ. ೮–೧೦); ಅಮ್ಮತಜಂಬೀರ ರಸವನೊಂದು ಗೂಡಲು ರೋಗಾಂತ್ಯವಪ್ಪುದೆ (ನೇಮಿಜಿ. ೪೦–೬೦). [ಒಂದ್ಕು + ಕೂಡ್ಕು]

ಒಂದುಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಒಂದನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊ,— ಪದೆ: ಕಂಯಂ ಮುಂಗಳಿಂಗನಂ ನೋಡದ ದರ್ಪಕ್ಕೊಂದುಗೊಳ್ ಮತ್ತಹೋದರರಂ ಕೋಪದೆ ತಿಂದುದೆರಿರಡುಗೊಳ್ (ಗದಾಯು. ೮–೧೮). [ಒಂದ್ಕು+ ಕೊಳ್]

ಒಂದುಗೊಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ಒಟ್ಟುಗೂಡಿಸು: ದೀಕ್ಷಿಸಾಗದ ಬೃಹದ್ಗರ್ಭದಲಿ ಸ್ಪಂಧದಂತೆ ನಿಂತೆ ಮೂಲಪ್ರಿಯನು ಮೀಲಿಸಿನ್ನಿಯಲಿ ಒಂದು ಗೊಳಿಸುವಂತೆ! (ಅಕು. ೧೦೫–೧೧). [ಒಂದ್ಕು + ಕೊಳ್ + –ಇಸ್ಕು]

ಒಂದುತನ (ನಾ). ಏಕರೂಪತೆ; ಸಮಾನತೆ: ಉ ಡು ಪಿ ಯ ನಮ್ಮ ಕನ್ನಡ ಬಂಧುಗಳ ಕೃತಿಯಂತೆ ನಮ್ಮ ಆಕಾರದಲ್ಲಿ ಒಂದುತನ ಬರಲಾ ರಂಭಿಸಿದೆ (ಅಸ್ಸಾ. ೧–೧೯). [ಒಂದ್ಕು + – ತನ]

ಒಂದುಮಾಡು (ಕ್ರಿ). ಒ ಂ ದು ಗೂ ಡಿ ಸು; ಒಟ್ಟಾಗಿ ಸೇರಿಸು; ಬೆರಸು: ಕನ್ನಡಂಗಳೊಳಗಿಳಗತಿಕ ಗುಣವಿದಿತ ಸಂಸ್ಕೃತೋಕ್ತಕ್ರಮಮಂ ಬಗೆದೊಂದುಮಾಡಿ ಪೇಟ್ಟೊಡ್ಡಿ (ಕವಿರಾ. ೧–೫೭); ಆಗಳಾಲಂ ಜುತುಗಳ ಪುಗಳೊಂದುಮಾಡಿ (ಸಂಭಪಾ. ೪–೮೦ ವ); ಊರಿ ಮುಖಂದರು ಬಂದು ಪಂಚಾಯ್ತಮಾಡಿ ಗಂ ಡ ಜೆ ಂ ಡಿ ರನ್ನು ಒಂದುಮಾಡಬೇಕು (ಸುವಸಂ. ೩೧). [ಒಂದ್ಕು + ಮಾಡ್ಕು]

ಒಂದುವಣೆ (ಕ್ರಿ). ಒಂದುಗೂಡು; ಸೇರು: ಒಂದೊರೆಯೊಳಗತಿಶಿಷ ಮಕ್ಷಸಿ ವರಿಷೊಂದುವಣೆಯವದೆಜಂತೆ ಒಂದಡರಿಯೊಗೀರ್ವರರಸುತನವ ನಾಳ್ಕುಂದಂದವಹುದೆ (ನೇಮಿಜಿಂ. ೩೩–೫೧). [ಒಂದ್ಕು+ – ಅಣ್]

ಒಂದುವೆರಸು (ಕ್ರಿ). = ಒಂದುಗೂಡುರಿ: ಬರಸ ಪಸ್ಸರಡಾದ ಬಳಿಕಾ ರೊಳಮೊಂದುವೆರಸದೆ ಪೆಲದೆಗಿದಿಹುದು (ಹರಿಚಾ. ೪–೬೪). [ಒಂದ್ಕು + ಬೆರಸ್ಕು]

ಒಂಬೆನಿಸು (ಕ್ರಿ). ಒಟ್ಟಾಗಿ ಸೇರು; ಜೊತೆಯಾಗಿ ಕೂಡು: ಬೇ ವರಿ ದಿಪರ್ವೈದ ಬೆರೆ ಪಲಾರಿಟ್ಟರ್ವರೊಂಬಿಸಿಯೊಪ್ಪುವರು (ಹರಿಚಾ. ೧–೫೫). [ಒಂದ್ಕು + ಎನಿಸ್ಕು]

ಒಂದೆರಳ್ಮುರಿ (ಕ್ರಿ). ಒಂದೆರಡುವಾರಿ (ರೆಪ್ಪೆ) ಮಿ ಟು ಕಿ ಸು: ಎನ ಲೊಡನೆಲಾಯಿಗಳ್ ಕನ್ನ ತಕ್ಕುತೊಯ್ಯಲೆಂದೆಯೆವೊಂದೆಳ್ಮುರಿಯೆ ಅಪಾತ ಜೋಳಿಗೆ ಕಣ್ಣಾರೀರೊಳ್ಮುವುದ ಕಂಡು (ಭರಚ. ೯–೭೩). [ಒಂದ್ಕು + ಎರಳ್ (< ಎರಡು) + ಮುರಿ]

ಒಂದೆಲಗ (ನಾ). ಬಿಡಿಬಿಡಿಯಾಗಿ ಒಂದೊಂದೇ ಎಲೆಯಿರುವ ಗಿಡ; ಇಲಿಕೆವಿಗಿಡ; ಬ್ರಾಹ್ಮಿ: ಹುಲಿಗಿಲು ಹುಣಿಸೆಯು ಸೊಪ್ಪೊಂದೆಲಗಂ ಭೂಷಕಾಂಶಿ ತರಣಿ ಎಂದಿವಿಜೋಳಂದಲಸದೆ ಬೆಲಸಂಕೊಳೆಯನೊಲ ವಿಂದಂ ಬೇದುಗಟ್ಟಲಖಿಲ ವಿಷಘ್ನಂ (ಪ ಮಪ. ೧೦–೫೬); ಒಂಡೆಲಗ ಮೆಲ ಹೊಲ್ಲ ನಂದಕರ ನೆರೆ ಹೊಲ್ಲ (ಸಪ್ತಾಜ್ಞ. ೧೯೦೦); ಒಂಡೆಲಗ: ಇದು ಗಡ್ಡೆ ಯ ಅಂಚು ಗಳಲ್ಲಿ ಯೂ ತೋಟಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಬೆಳೆಯುತ್ತದೆ (ಸಸ್ಯಶಾ. ೧೩೬). [ಒಂದ್ಕು + ಎಲ್ + –ಗ್ಕು]

ಒಂದೆಲೆಪೊಸ್ಕೆ (ನಾ) = ಒಂದೆಲಗ: "ಚಿತ್ರಪರ್ಣಿ – ಒಂದೆಲೆಪೊಸ್ಕೆ" (ಓ ಷ ಧಿ. ೫೭); **"ವಿದಾಂಗಧಾ – ನ ರಿ ವಾಲ, ಒಂದೆಲೆಪೊಸ್ಕೆ"** (ಓಷಧಿ. ೧೫೪). [ಒಂದೆಲ್ಕ್+ ಪೊಸ್ಕೆ]

ಒಂದೆವಸೆ, ಒಂದಿವಸೆ (ನಾ). ಒಂದು ದಿನ: ಆಸುಂ ವಿಧೇಯನಲ್ಲಂ ನೀ ನುಂ ಗುರುವಲ್ಲಮಂದಿನೊಂದವಸದೊಳ್ (ಗ ದಾ ಯು. ೬–೨೫). ಒ ಂ ದಿ ವ ಸೆ: ದಾನಿಯೊಳೊಂದಿವಸಮಿಪ್ಪುದಕ್ಷಯಮಪ್ಪುದು (ಜಿಪು. ೧೯–೪೫). [ಒರ್ (< ಒಂದ್ಕು) + ದಿವಸ]

ಒಂದೆಸೆ (ನಾ). ಒಂದು ದಿಕ್ಕು, —ಕಡೆ, —ಪಕ್ಕ: ರಥವಾಜಿಗಳೊಂದೆ ಸೆಯೊಳ್ ರಥಂಗಳೊಂದೆಸೆಯೊಳುರುಳ್ವ ಕೆಡಿಪುವು (ಗದಾಯು. ೬–೬); ನೆಲದೊಂದೆಸೆಗೊಲೆದು (ಕ ಬ್ಬ ಕಾ. ೨೮೮); ರಥವಪೊಂದೆಸೆ ಹರುಷ ದೊಂದೆಸೆ ರಥಿಕರೊಂದೆಸೆ ಜಾಪ ಕರಸಾರಥಿಗಳೊಂದೆಸೆಯಾಗೆ ಕೊಂದರು (ಕುವಾಭಿ. ೯–೪೪). [ಒರ್ (< ಒಂದ್ಕು) + ದೆಸೆ]

ಒಂಬತು 'ಒಂಬತ್ತು' ನೋ.

ಒಂಬತ್ತು, ಒಂಬತು, ಒಂಭತ್ತು (ನಾ). ಒಂದು ಸಂಖ್ಯಾವಾಚಕ; ಹತ್ತಕ್ಕೆ ಒಂದು ಕಡಮೆ; ಎಂಟರ ಮೇಲೆ ಒಂದು; ನವ: ಅಲ್ಲಿ ಯಜುಮತ್ತರ್ಕ್ಕಗಂ ಒಂಬತ್ತುಗಯ್ಯ(ಸೌಇಇ. XI–೫, ೧೦–೬೨; 884); ಒಂಬತ್ತು ತಿಂಗಳ ಗರ್ಭಗಳಿಯಂ (ಪ ಚಾ. ೧೦೬–೨); ಸಹದೇವಳಸ ನೊಂಬತ್ತಆಲಿ ಭೀಮನನೆಂಟುಳೊಳಿಸಲಿ (ಕುವಾಳ. ೧೧–೧೧); ಹಿಂಡಿ ದೆಡೆಂಬಂಬತ್ತು ಬಜ್ಜ ಸೊರುವ (ನೇಮಿಚ. ೨೫–೨೧). ಒಂಬತ್ತು: ಒಂಬತಂಂ ನಿಧಿ ಬರಲ್ ಮತಿ ಪಶ್ಚತು ದೃಷ್ಟಿ ಸೌಖ್ಯಮಂ (ಜಗದ. ೯–೫೨); ಒಂಬತುಂ ಗರಮನೆಂಟುಂ ಗೊಂಬಿನೊಳ್ ಳಟ್ಟ ಕೂಗುವೆಂ (ಅಜಿತ. ೧೫೪). ಒಂಭತ್ತು: ಕಂಗಳ್ ಭೃಂಗಳ್ಗುಳಾಳ್ಗಳೀಳ್ಕ್ಕತ ಳಟೋಪೀತಂಗಳೊಂಭತ್ತುಸಾಸಿರಂ (ಪ ಪ ಪು. ೯–೯೫); ಒಂಭತ್ತು ಬಾಗಿಲ ಮನೆ (ಪುರಂದ. ೧–೧೧೨–೬). ಪುತ್ರಂಗಳ್ವಿದಿದ್ದರೊಂದು ಕಪ್ಪ, ಪುತ್ರರಿದ್ದರೆ ಒಂಭತ್ತು ಕಪ್ಪ (ಗಾದೆ).

ಒಂಬದಿಂಬರ್ = ಒಂಬತ್ತುಮಂದಿ, —ಜನ: ಶ್ರುತಿಜ್ಞೆಗೆ ಒಬ್ಬ ದಿವ್ಯರುಂ (ವಿಕ್ರ. IX, ಬೆಂಗಳೂ. ೪೨–೧; 870). ಒಂಭತ್ತುಪಣ ದವರು = ೧. ಎಡಗೈ ಜಾತಿಯವರು; ಹೊಲೆಯರು(ಕ). ೨. "ವೀರ ತೈವ ಗುರುತ್ವ ಪಪ್ಪದ ಕುಲಾಚಾರದವರು." (ಕರಾ. ೨೪–೭೨). [ದೇ.॥ ತಮಿ. ಒನ್ಪದು, ಒಮ್ಬದು, ಒಮ್ಮೈದು; ಮಲ. ಒಮ್ಬದು; ತುಳು. ಒರ್ಪ್ಪ್; ಕೊಡ. ಒ ಯ್ ಬದಿ; ಗೊಂಡಿ. ಉನ್ಮಾ, ಉನ್ನಾಳ್]

ಒಂಬದಿಂಗಳು (ನಾ). ಒಂಬತ್ತು ತಿಂಗಳು; ನವಮಾಸ: ತಿಂಗಳಾ ಜೀಳು ನೆಜೆಸಿದೊಂಬದಿಂಗಳಾದುದು ಕಂತುವಿಗೆ (ನೇಮಿಚ. ೧೧–೫೪). [<ಒಂಬತ್ತು + ತಿಂಗಳು(< ತಿಂಗಳ್)]

ಒಂಬಯ್, ಒಂಭಯ್, ಒಂಭೈ (ನಾ). ಸಮಾಸದಲ್ಲಿ ಒಂಬತ್ತು ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಆದೇಶವಾಗಿ ಬರುವ ರೂಪ: ಪತ್ತು ಪರಮಾಗಲೊಡ ಮೊಬತ್ತು ತೊಮಂಡಕ್ಕು ಮಗ್ಗದೊಳ್ ನೂ ಱಿರೆ ಮೇಣ್ ಮತ್ತಂ ಸಾಸಿರಮಿರೆ ನೆರೆಸಿತ್ತಿಂ ಒಬಯ್ನಂದಿ ಎಬು�ರಿಂದಾದೇಶಂ (ಕವಿರ. ೧೯೧). 'ಒಂಬಯ್ನೂಱು' ಪರಾ. ಒಂಭೆಯ್ : 'ಒಂಭೆಯ್ನೂಱು' ಪರಾ.

ಒಂಭೈ : 'ಒಂಭೈನೂಱು' ಪರಾ. [< ಒಂಬತ್ತು]

ಒಂಬಯ್ನೂಱು, ಒಂ ಭ ಯ್ನೂ ಱು, ಒಂ ಭೈ ನೂ ಱು (ನಾ). ಸಂ ಖ್ಯಾ ವಾ ಚ ಕ ಗ ಳ ಲ್ಲಿ ಒಂದು; ಒಂಬತ್ತುನೂರು: ಒಂಬ ಯ್ನೂಱು (ಕವಿರ. ೧೯೦ ಪ್ರಯೋ). ಒಂಭೆಯ್ನೂಱು : "ಎಣ್ಪತ್ತೆ, ಒಂಭೆಯ್ನೂಱು, ಪಯಿಂಞಾಸರಿಂ – ಇವು ಸಂಖ್ಯಾಸಂಗಳ್" (ಕಕಸಾ. ೨೬–೩೬). ಒಂಭೈನೂಱು : ರಾಜ್ಯಂಗೆಯ್ವುತ್ತಿರೆ ಸಖಕಾಲದೊಂಭೈ ನೂಱೆ ಪದಿನಾಱನೆಯ ವಿಜಯಸಂವತ್ಸರ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೧, ೪೩–೨; 993). [< ಒಂಬತ್ತು) + ನೂಱು]

ಒಂಭತ್ತು 'ಒಂಬತ್ತು' ನೋ.

ಒಂಭಯ್ 'ಒಂಬಯ್' ನೋ.

ಒಂಭಯ್ನೂಱು 'ಒಂಬಯ್ನೂಱು' ನೋ.

ಒಂಭೆಯ್ 'ಒಂಬಯ್' ನೋ.

ಒಂಭೆಯ್ನೂಱು 'ಒಂಬಯ್ನೂಱು' ನೋ.

ಒಕತನ 'ಒಕ್ಕತನ' ನೋ.

ಒಕಲು 'ಒಕ್ಕಲ್ತ್' ನೋ.

ಒಕಾರ (ನಾ). [ವ್ಯಾಕ] 'ಒ' ಎಂಬ ವರ್ಣ: ಕೆಲಬುಕಾಂತ್ಯದಕಾರದ ನೆಲೆಯೊಳೊಕಾರಂ . . . ಅಕ್ಕುಮದೆಂಬರ್ (ಕಾವ್ಯಾನ. ೩೦೨). [ಸಂ.]

ಒಕ್ಕಲ 'ಒಕ್ಕಲ್' ನೋ.

ಒಕ್ಕ, 'ಉಗು,' ಪರಾ.

ಒಕ್ಕ (ನಾ). ಒಂದು ಪ್ರದೇಶ (?): ತಮ್ಮ ಮೊದಲೊಕ್ಕ ದೊಳ್ಕತ್ತು : ಕೊಳಗ ಗದ್ದೆ (ಎಕ. XIV, ಮಳವ. ೧೩೯–೧; 1014). [?]

ಒಕ್ಕಂಡುಗ 'ಒರ್ಕಂಡುಗ' ನೋ.

ಒಕ್ಕಂದಿ (ನಾ). ೧. ವರ್ಷಕ್ಕೊಮ್ಮೆ ಕರು ಹಾಕುವ ಹಸು; ವರ್ಷಕ್ಕೊಂದು ದಾರಿ ಈಯುವ ಹಸು. ೨. ಒಂದು ಕರುವನ್ನು ಹಾಕಿದ ಹಸು. [ಒರ್ (< ಒಂದು)+ ಕಂದಿ]

ಒಕ್ಕಟ್ಟು, ಒಗ್ಗಟ್ಟು (ನಾ). ಒಂದು ಕಟ್ಟುವಲ್ಲಿರುವುದು; ಏಕ್ಯ; ಏಕಮತ್ಯ: "ಒಕ್ಕಟ್ಟು ತಪ್ಪದೆ ಇಕ್ಕಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ಬೀಳುವರು" (ಪೀಗಟ್ಟು. ೧೧). ಒಗ್ಗಟ್ಟು : ಒಗ್ಗಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ಬಲಬಹೆ (ರಾಷ್ಟ್ರ). [ಒರ್ (< ಒಂದು) + ಕಟ್ಟು]

ಒಕ್ಕಡಿ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ತುಂಡು. ೨. (ಕರಾ) ತುಂಡು ಆರಿವೆ, —ಬಟ್ಟೆ. [ಒರ್ (< ಒಂದು) + ಕಡಿ]

ಒಕ್ಕಡೆ (ನಾ). ಒಂದು ಕಡೆ, —ಭಾಗ, —ಮಗ್ಗುಲು: ರಕ್ಕೆಯಂದ ದೊಳೆನ್ನ ರಕ್ಷಣೆಗೊಕ್ಕಡೆಯೊಳನುಜಾತನಿರ್ಪನು (ರಾಮಾಸಂ. ೬–೧೧–೧೩); ತೇಪೆಹಾಕಿದ ಹರಿದ ಹತ್ತಿಯ ಕೋಟಿನ್ನೂ, ಒಕ್ಕಡೆ ಸಮೆದ ಬೂಟು ಗಳನ್ನೂ ಧರಿಸಿದ್ದನು (ಪೀಗಟ್ಟು. ೩೦೧). [ಒರ್ (< ಒಂದು)+ ಕಡೆ]

ಒಕ್ಕಣ್ 'ಒರ್ಕಣ್' ನೋ.

ಒಕ್ಕಣಿ 'ಒಕ್ಕಣೆ' ನೋ.

ಒಕ್ಕಣ್ಣಿ (ನಾ). ಒಂದು ಆಯುಧ: ಜೋಡು ಮೊಚ್ಚಿಯಂ ಭಲ್ಲೆಹ ಸೇಸಳಂ ಕವಚಡಾಯುಧತೊಕ್ಕಳವುದ್ದುವಾರಿಯುಂ . . . ಸಂಭ್ರಮ ಮುಬ್ಬರಮಾಯ್ತು ದಂಡಿನೊಳ್ (ಕಾತ್ತಿಸು. ೧೫–೨೮). [?]

ಒಕ್ಕಣ್ಣಿ (ನಾ). ೧. ತಗುಣಿ (೬). ೨. ಹೇನು (೬). [< ಸಂ. ಓಕಣ]

ಒಕ್ಕಣಿಕೆ (ನಾ). = ಒಕ್ಕಣೆ. [ಒಕ್ಕಣೆ + –ಇಕೆ]

ಒಕ್ಕಣಿಕೆ (ನಾ). ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ; ಬರಹ; ಆಜ್ಞೆ: ಈ ಬಾವಯ . . . ನೀರಿಂದಂ ಬೆಳೆದ ಕಾಯಿಪಲ್ಯಗಳನ್ನು ಧರ್ಮಕ್ಕೆ ಕೊಡಬೇಕೆಂದು ಒಕ್ಕಣಿಕೆ ಯಿದೆ (ಹಬ್ಬಲ. ೯); " . . . ಎಲ್ಲರೂ ನಮ್ಮ ಆಜ್ಞಾನುವರ್ತಿಗಳಾಗಿ ಹೈದರಿಗೆ ಅನುಕೂಲರಾಗಿರಕ್ಕಲ್ಲದ್ದು" ಎಂಬ ಒಕ್ಕಣಿಕೆ ಯು . . . ಹೊರಟಿತು (ಒಡೆಕ. ೯೧). [ಒಕ್ಕಣ್ + (< ವಕ್ಕಾಣ) + –ಇಕೆ]

ಒಕ್ಕಣಿಸು 'ವಕ್ಕಾಣಿಸು' ನೋ.

ಒಕ್ಕಣ್ಣೆ, ಒಕ್ಕಣ್ಣ (ನಾ). ಪೈರಿನಿಂದ ಕಾಳನ್ನು ಬೇರ್ಪಡಿಸುವ ಕೆಲಸ; ಒಕ್ಕುವಿಕೆ; ಕಣಗೆಲಸ: ಒಕ್ಕಕಮಾಡುವುದು —ಪೈರನ್ನು ಕೊಯ್ದು ಒಣಗಿಸಿದ ಮೇಲೆ ಅದನ್ನು ಹೊಡೆದೊ ತುಳಿಸಿಯೊ ಕಾಳನ್ನು ಬೇರೆಮಾಡಿ, ಅವುಲೆಲ ಗಾಳಿಯಲ್ಲಿ ತೂರಿ . . . ದಾನ್ಯವು ಮಾಡದೇಳು (ವ್ಯವಸ. ೨೩). ಒಕ್ಕಣ್ಣಿ : ಕೊ ಯ್ದಾ ದಂತೆ ಸೂಡಿನಂತೆ ಕಳೆಕ್ಕ ವರ್ಷಂತೆ ಒಕ್ಕಣ (ಪಾಶಾಂ. ಭಕ್ಷಣ) ದಂತೆ ರಾಶಿಯಂತೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೨–೨೪). [ಒಕ್ಕು+ –ಅಣೆ?]

ಒಕ್ಕಣ್ಣೆ 'ವಕ್ಕಾಣ' ನೋ.

ಒಕ್ಕಣೆಯಂತ್ರ (ನಾ). ಒಕ್ಕಣೆ ಮಾ ಡು ವ ಯಂತ್ರ; ಪೈರಿನಿಂದ ಕಾಳನ್ನು ಬೇರ್ಪಡಿಸುವ ಯಂತ್ರ: ನೇ ಗಿ ಲು, ಕುದುರೆ, ಒಕ್ಕಣೆ ಯಂತ್ರ ಮತ್ತು ಉಳಿದಿಲ್ಲ ಉಪಕರಣಗಳು ಊರೊಟ್ಟಿನ ವಶದಲ್ಲಿರ ಬೇಕು (ಕುಸರು. ೩೦೪). [ಒಕ್ಕಣೆ + ಯಂತ್ರ]

ಒಕ್ಕಣ್ಣಾ (ನಾ). ಒಂದು ಕಣ್ಣುಳ್ಳವನು; ಏಕಾಕ್ಷ: "ಒಂದು ಕಣ್ಣು ಳ್ಳವ" (ಪಾಸಕೋಪ. ೨೪). [ಒಕ್ಕಣ್ (< ಒರ್ಕಣ್) + –ಆ]

ಒಕ್ಕಣ್ಣುಡಕ (ನಾ). ಒಂದೇ ಕಣ್ಣಿಗೆ ಹಾಕಿ ಕೊ ಳ್ಳು ವ ಕನ್ನಡಕ (Monocle. ೧೦೯೨). [ಒರ್ (< ಒಂದು) + ಕಣ್ಣಡಕ]

ಒಕ್ಕಣ್ಣೆ (ನಾ). ಒಂದು ಕಣ್ಣುಳ್ಳವಳು; ಏಕಾಕ್ಷಿ: ಮಕ್ಕಳನ್ನು ಗುಡಿ ಸುತ್ತಿದ್ದ ಒಕ್ಕಣ್ಣಿಯಾಜ ಒಬ್ಬ ಮುದುಕಿ (ಪಗೆಗ. ೧೩). [ಒಕ್ಕಣ್ (< ಒರ್ಕಣ್) + –ಇ]

ಒಕ್ಕಣ್ಣೆವಲೆ (ನಾ). ಒಂದೇ ಕಣ್ಣಿಯಿಂದ ಮಾಡಿದ ಬಲೆ: ಕಣ್ಣವಲೆ ಹೊಡೆವಲೆ ಹೊಸೆದ ಕಾಲ್ಚಣ್ಣವಲೆ ತೆಳ್ಳುವಲೆ ಪುರಿಯೊಕ್ಕಣ್ಣವಲೆ ಕಾಸುವ ವಲೆ ಬೀಸುವಲೆಯು (ಸಾಳ್ವಶಾ. ೫–೧೯). [ಒರ್ (< ಒಂದು) + ಕಣ್ಣ + ಬಲ್ಲೆ]

ಒಕ್ಕಣ್ಣ್ 'ಒರ್ಕಣ್' ನೋ.

ಒಕ್ಕತನ, ಒಕತನ, ಒಗತನ, ಒ ಗೆ ತ ನ (ನಾ). ಕೂಡಿಬಾಳುವೆ ಮಾಡುವುದು; ಸಂಸಾರ ಮಾಡುವುದು: ಮಕ್ಕಳಿಗೆ ಮನವಾಯ್ತು ವರಸಕಿಯೊಕ್ಕತನದಲು ಶಾಂತಪತ್ನಿಗೆ ಏಪ್ಪಳಂಕದ ಗರ್ಭವಾಯಿತು (ಸಂಭಪ. ೧೩–೩೦); ಸುರರೆ ಹೆಂಡರಿನೊಕ್ಕತನವನು ಬಿಡಿಸಿ ಸುರಪಾಲ ಕನ ಪಂಥವಿಸಿ (ವಿಭಾಗ. ೬–೬–೩). ಒಕತನ: ಇಂದೆನ್ನ ಒಳ [ಪಾಶಾಂ. ಗ]ತನ ಹೋದರೆ ಹೋಗಲಿ ಮರಗಾಲ ಬಿಟ್ಟಾನರೆ ಕೂಡಲಳಗಂಗ ನಿಮ್ಮಾನೆ (ಬಸವ. ೬೨೦); ದೇವನ ದೇವತ್ವ ಕೆಟ್ಟುತ್ತು ದೇವಿಯ ಒಕತನ ಮುಜಾಯಿತ್ತು (ಪಚಸಂ. ೫೮೦–೨೧); ಒಲ್ಲೆನೊಕತನವ ಒಲ್ಲೆ ನಾನಾಜೆ ಕೊಲ್ಲಬಂದಾನೆನೆ ಕೋಡದಲಿ ನಲ್ಲ (ಶಿವನಿ. ೧೩೪–೨೭೩). ಒಗತೆನ: ಮೇಳವಿಲ್ಲದವನ ಒಗತನ [ಪಾ ಶಾಂ. ಒಕತನ] ಆಳಿಯ ಬಾಳುವೆ (ಅವಚಂ. ೧೩೩–೨೦೭); ಬಸವಣ್ಣ ಮೆಚ್ಚಲು ಒಗ[ಪಾಶಾಂ. ಗ]ತನವ ಮಾಡುವೆ (ಮಹಾದೇ. ೧೧–೧); ಸಾಳು ಸಂಸಾರ ಸಜ್ಜಾಗಿಲ್ಲಿ ಒಲ್ಲೆ ಒಗತನವ (ಪೂಂದ. ೨–೪೩–೧); ಒಗತನ ಬಿಟ್ಟು ಹೋಹಾಗ ಹಾಲಿಗೆ ಹೆಪ್ಪ ಮೊಗೆದಿಕ್ಕಿದವರು ಂಟು (ಮೋಹಶ. ೯–೧೯).

ಒಗೆತನ: ತೀರಿತ್ತು ತಿದ್ದದಿಹ ವಿಲಗವಮರರ್ಗಮರನಾರಿಯರ್ಗೊಗೆ ತನಂ ನೆಲೆಯಾಯ್ತು ನಾಕದೊಳ್ (ಚಿಬಪು. ೪೦–೩೪); ಅರಸನ ಒಗೆತನಕ್ಕೆ ಬೇಸತ್ತು ಸತ್ತಾ ಎಂದು ಸೈಗೆಡೆದಿತು (ಬದುರೆ. ೫೪).

ಒಗೆತನಮಾಡು = ಸಂಸಾರಮಾಡು; ಕೂಡಿಬಾಳು: ನಯ, ವಿನಯ, ಅನುನಯಗಳಿಂದ ನಲ್ಲೆಯನ್ನು ಒಲಿಯಿಸಿ ಒಗೆತನ ಮಾಡಿಕೊಂಬುವ ಅರಿವು ಅವನಲ್ಲಿ ಅಂಕುರಿಸಲೇ ಇಲ್ಲ (ಭೂಮಿತಾ. ೨೪).

[< ಒಕ್ಕಲ್$_2$? + –ತನ. / ತಮಿ. ಮಲ. ಒಕ್ಕ = ಸಂಗಡ, ಒಡನೆ]

ಒಕ್ಕೆಯ್ 'ಒರ್ಕೆಯ್' ನೋ.

ಒಕ್ಕೆಯಿಸು 'ಒರ್ಕೆಯ್ಸು' ನೋ.

ಒಕ್ಕರ (ನಾ). ಕೊಂಕು; ಡೊಂಕು; ವಕ್ರ: ಊರಿಂದ ಊರಿಗೆ ಪೋಗುವುದೆ ಲೀಲಿ ದಾರಿ ಒಕ್ಕರವಲ್ಲದೆ ನೀಟು ಉಂಟೆ (ಮೋಕ್ಷದೀ. ೭೧–೬); ಒಲಿದು ಒಕ್ಕರ ಪರಿಹರಿಸಿ ಭೀಕರವ ತೊಲಗಿಸು ಶ್ರೀಕರ ಮೂರುತಿ (ಮೋಕ್ಷದೀ. ೧೭೭–೨). [< ಸಂ. ವಕ್ರ]

ಒಕ್ಕರಗಣ್ಣು (ನಾ). ಸೊಟ್ಟಗಣ್ಣು: "ಅಪ್ಪಟಿ ಮೂಗಿನ ಬಿಬ್ಬಿರಿವಲ್ಲಿನ ಸೊಟ್ಟನ ನಾವೊಲ್ಲೆ; ಒಕ್ಕರಗಣ್ಣಿನ ಕರಡಿಯ ತೊಗಲಿನ ಗಂಡನ ನಾವೊಲ್ಲೆ" (ಬಳ್ಳಾಬೆ. ೩೧–೧೧). [ಒಕ್ಕರ + ಕಣ್ಣು (< ಕಣ್)]

ಒಕ್ಕರಣೆ 'ಪೊಕ್ಕರಣೆ' ನೋ.

ಒಕ್ಕರಿಸು 'ವಕ್ರಿಸು' ನೋ.

ಒಕ್ಕರೆ (ನಾ). ಕೊಳ; ಪುಷ್ಕರಿಣಿ: "ಅಖಾತಂ, ದೇವಖಾತಕಂ – ೨ ದೇವತೆಗಳಿಂದ ತೋಡಲ್ಪಟ್ಟ ದೊಣೆ, ವ[ಒ]ಕ್ಕರೆ ಮುಂತಾದ ಮಹಾ ಜಲವುಳ್ಳ ದೇವನಿರ್ಮಿತ ಪುಣ್ಯತೀರ್ಥಗಳ ಹೆಸರುಗಳು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೭೬); ನಮಗೆಯತಿಹಿತವನಂತುಸುರಿ ಬಹುದುಃಖದೊಕ್ಕರಿ[ರೆ]ಗೆ ವಶ ಮಾಡಿದಕಟಾ (ನವಮೋ. ೩೦–೪೪). [< ಹೊಕ್ಕರ್$_0$ < ಸಂ. ಪುಷ್ಕರ]

ಒಕ್ಕಲ್$_1$, ಒಕ್ಕಲು$_1$ (ನಾ). ಒಕ್ಕುವಿಕೆ; ಒಕ್ಕಣೆ: ಒಕ್ಕಲೊಳೊನ್ದು ಪೊಜೆಯುಂ ಕೆಯುಂ ಪದಿಕೊಳಂ ಭತ್ತಮುಂ ಮೀಸಲುಂ ಬಳಿವತ್ತಮುಂ ಸಲ್ವುದು (ಎಕ. III, ನಂಜನ. ೧೮೩–೧೦; 977); ತೆಂಕಲ್ ಘಟ್ಟಮಂ ದಾಂಟಿ ಸಾನುವಿನೊಳ್ ರಾಜಿಗನೊಕ್ಕಲಂ ಬಡಿದು ತಂದೊಕ್ಕಲ್ ಜವಂ ನಟ್ಟ ಮೇಟವೊಲಾದತ್ತೆನೆ (ಮೈಅರಿ. ೧೯೩೦, ೭೬–೨೬; 1080); ಒಕ್ಕಲಲೊನ್ದು ಪೊಜೆಯು (ಎಕ. III, ನಂಜನ. ೧೬೪–೧೮; 1098). **ಒಕ್ಕಲು$_1$**: ಒಕ್ಕಲು ಪೆಜುವೊಕ್ಕಲು ಪೇಜುಬನ್ದ ಸೂಳೊಳ್ ಒಕ್ಕಲಲು ಬಳ್ಳವೊನ್ದು (ಸೌಇಇ. XI–i, ೧೧೨–೧೩; 1072).

[ಒಕ್ಕು$_1$ + –ಅಲ್$_2$]

ಒಕ್ಕಲ್$_2$, ಒಕಲು, ಒಕ್ಕಲು$_2$, ಒಕ್ಕೆಲು, ಒರ್ಕಲು (ನಾ). ೧. ಮನೆ; ವಾಸಸ್ಥಾನ. ೨. ಮನೆತನ; ಕುಲ; ಕುಳ; ಸಂಸಾರ: ಒಕ್ಕಲುಳ್ಪೊತ್ತಿನ್ಮಕ್ಕಳ್ಪುಟ್ಟಿಲ್ಕಂ ಪುಟ್ಟದೊವುಂ ಪುರಿಗಂ (ಎಕ. IV, ಹೆಗ್ಗಡ. ೮೭–೧೨; 700); ದುರ್ಯೋಧನನೊಕ್ಕಲಂ ಪುಡಿಯೊಳ್ ಪೊರಳ್ಚುವಂತೆ ಪಾಸಂಗೆಯಂ ಪೊರಳ್ಚಿ (ಪಂಪಭಾ. ೬–೭೧ ವ); ತಮ್ಮೊಕ್ಕಲೊಳಗಾರುಂ ಸಾಯದರ ಮನೆಯ ಪುಲ್ಲಂ ಕಿರ್ಚುಮಂ ತರ್ಪುದುಯೆಂದೊಡೆ (ಜೀವಸಂ. ೨೧–೩೮ ವ). ೩. ಬೇಸಾಯಗಾರ; ರೈತ; ಒಕ್ಕಲಿಗ: ಪಿರಿದು ತೆತ್ತೊಕ್ಕಲಂತೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೫–೧೨೫); ಇಲ್ಲಿಯ ಪುರದ ಒಕ್ಕಲಿವರು ಇಲ್ಲಿಯ ಬೆಸಮಕ್ಕಳಾರೆನ್ದೊಡೆ (ಎಕ. III, ನಂಜನ. ೧೩೯–೮; 915). **ಒಕಲು**: ೪. ನಿವಾಸಿ; ಪ್ರಜೆ: ಮುನೂಜುಮೊಕಲೊಳ × ಆಚಲರೆಂಬಡೆ ಕಲುಳ್ಳಗಟ್ಟುವರ ಸರಸ ಬೇತಿಯ ಬೇಗಳ ಮಗ (ಕಇಆ. ೧೧೭–೨೧–೮; 792). **ಒಕ್ಕಲು$_2$**: ೨. ಯಮದೇವರ ಒಕ್ಕಲು ನಿತ್ಯಮರಣಸಿದ್ಧರು (ಸೂರ್ಯಪಾ. ೬೩–೭); ಕುಮಾರವ್ಯಾಸನೂ ಚಾಮರಸನೂ ಒಂದೇ ಒಕ್ಕಲಿನವರು (ಕಸಾಚ. ೩೩೬). ೩. ತೋಟವನೂ ಒಕ್ಕಲುಗಳ ಕಯಿಯಿಂದ ನಾವೇ ಗುತ್ತಗೆಯಾಗಿ ಮಾಡಿಸಿ (ಎಕ. VIII, ತೀರ್ಥಹ. ೩೨–೪೪; 1418 ?). ೪. ಇಕ್ಕುವವನೂರಿಗೊಂದೊಕ್ಕಲೆಂದೆನಬೇಡ ಅಕ್ಷಯ ಪದವ ಪಡೆದು ಕೈಲಾಸದಿಂದೊಕ್ಕಲಿರಬಂದ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೬೦೦). ೫. ಹೆಂಡತಿ; ಪತ್ನಿ: ಮಕ್ಕಳ ಪೆಚ್ಚುಗೆಯಲ್ಲದೆ ರತಿಸುಖ ಒಕ್ಕಲ ಸಂಗದೊಳುಂಟೆ ರೊಕ್ಕದ ಹೋಕಲ್ಲದೆ ರತಿಸುಖವುಂಟೆ ಠಕ್ಕಿನ ಗಣಿಕೆಯರೊಡನೆ (ಕುರಾಸಾಂ. ೨೫–೯೫). ೬. "ಜಮೀನನ್ನು ಗುತ್ತಿಗೆಗೆ, ಮನೆಯನ್ನು ಬಾಡಿಗೆಗೆ, —ಪಡೆದು ಅನುಭವಿಸುತ್ತಿರುವವನು: ಒಕ್ಕಲು, ಗೇಣಿದಾರ, ಗುತ್ತಿಗೆದಾರ, ಬಾಡಿಗೆದಾರ" (Tenant. ಇಂಕನಿ). **ಒಕ್ಕೆಲು**: ೧. ಜಗತಿಯ ಬೂವುಗಳೊಳ್ಪಣ ೧ ಅವರೊಕ್ಕೆಲೊಳ್ ವೀಸ ೧೦ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೯೪–೩೨; 1094). △ **ಒರ್ಕಲು**: ೩. ಎಪ್ಪತ್ತೊರ್ಕಲು ಮಿಟ್ಟು (ಕಇ. II, ೮–೩೫; 1072).

ಒಕ್ಕಲಮಕ್ಕಳು, ಒಕ್ಕಲುಮಕ್ಕಳು = ವ್ಯವಸಾಯ ಮಾಡುವ ರೈತರು; ಒಕ್ಕಲಿಗರು: ಒಕ್ಕಲಮಕ್ಕಳ ಕಸವರಮೆಲ್ಲಮಂ ಕಳ್ದೊಡೆ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೨೩–೧೮); ಅಂದು ಒಕ್ಕಲುಮಕ್ಕಳು ಉಳಿಯ ಮೂನೂರ್ವರುಂ (ಸೌಇಇ. IX-i, ೧೪೧–೪೮; 1174); ಸೇವಕರಿಗೆನ್ನೊಕ್ಕಲುಮಕ್ಕಳಿಗೆನಗೆ ತಕ್ಕನಿತುಂಬಳಿಗೊಟ್ಟರಿಸ್ಯೆ ನಾಡೆ ಕಕ್ಕುಲತೆಗಳೆನಗಿಲ್ಲ (ಭರಚ. ೫೨–೧೦೯). ಒಕ್ಕಲುತೆಗೆ, ಒಕ್ಕಲುತೆರಳು = ಊರುಬಿಟ್ಟು ಹೋಗು; ಗುಳೇಹೋಗು: ಕಾಡಿನಲ್ಲಿ ಹುಲಿ ಕೂಗಿದರೆ ಊರಿನಲ್ಲಿ ಒಕ್ಕಲುತೆಗೆದರಂತೆ (ಗಾದೆ); ಚಿಕ್ಕಮ್ಮನಿಂದಂತಕನ ರಾಜಧಾನಿಗಾನೊಕ್ಕಲುತೆರಳಬೇಕಾಯ್ತು (ಕುರಾಸಾಂ. ೩೩–೯೮).

[ಒಕ್ಕು? + –ಅಲ್$_2$. / ತಮಿ. ಒಕ್ಕಲ್; ತುಳು. ಒಕ್ಕೆಲ್; ಕೊಡ. ಒಕ್ಕ]

ಒಕ್ಕಲಗಿತ್ತಿ 'ಒಕ್ಕಲಿಗಿತಿ' ನೋ.

ಒಕ್ಕಲಡಿ (ನಾ). (ಕರಾ) ಜಮೀನುದಾರನು ತನ್ನ ಒಕ್ಕಲಿಗಾಗಿ ಕಟ್ಟಿಸಿಕೊಟ್ಟ ಮನೆ (ಕಿ). [ಒಕ್ಕಲ್$_2$ + ಅಡಿ$_1$]

ಒಕ್ಕಲತನ 'ಒಕ್ಕಲ್ತನ' ನೋ.

ಒಕ್ಕಲಾಗು (ಕ್ರಿ). ಜೀವಿಸು; ನೆಲಸು; ಏಳಿಗೆಹೊಂದು; ಸಂಸಾರವಾಗು: "ಬಟ್ಟಂ (ಬಾಟ್ಟಂ) = ಜೀವಿಸಿದಂ, ಒಕ್ಕಲಾದಂ" (ಶಮದ. ಪರಿ. ೧); ಲೆಕ್ಕವಿಲ್ಲದೆ ಬಾಳ್ವ ಧನಿಕನನಕ್ಕಜುಂದೀರೈದು ಸಾಸಿರದೊಕ್ಕಲಾಗಿ ಬರ್ದುಂಕು ನೀನೆಂದುಜೆ ಪರಸಿದಂತೆ (ಬಸಪು. ೧–೩೪); ಕೂಡಿಕೊಳ್ ಕೂಡಿಕೊಳ್ ನಿನಗೊಕ್ಕಲಪ್ಪೆನ್ (ಅಶ್ವತ್ಥಾ. ೧೮–೩); ಬೇಗಬೇಗ ಹುಟ್ಟ ಮಕ್ಕಳು ಮನೆಗೆ ಒಕ್ಕಲಾದರು (ಬಾಳಿಗಿ. ೨೬).

[ಒಕ್ಕಲ್$_2$ + ಆಗು$_1$]

ಒಕ್ಕೆಲಿಕ್ಕು$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಬಡಿ; ಹೊಡೆ; ಥಳಿಸು; ಒಕ್ಕು; ನಾಶಮಾಡು; ಕೊಲ್ಲು: ಅಂತು ತನ್ನ ಬಲಮೆಲ್ಲಮಂ ಜವನಂತೊಕ್ಕಲಿಕ್ಕಿ ಕೊಲ್ವ ಕಳಶಕೇತನನಂ ಯಜ್ಞಸೇನನೇನುಂ ಮಾಣದೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨–೨೧ ವ); ಮಾಳವಸೇನೆಯನೊಕ್ಕಲಿಕ್ಕಿ (ಮೈಅರಿ. ೧೯೩೦, ೧–೩೫; 1175); ಸಕಲ ಸುಭಟರನೊಕ್ಕಲಿಕ್ಕಿದನೊಂದು ನಿಮಿಷದಲಿ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೨೦–೬); ಮಲೆವರನೊಕ್ಕಲಿಕ್ಕಿ (ಅಪ್ರತಿ. ೧೪–೪). ೨. ಅಸ್ತವ್ಯಸ್ತವಾಗಿಸು; ಕೆದರು; ಚೆಲ್ಲು: ಅಲಂಪಿನಿಂದೆಸೆವಲೋಲ ಕುರುಳ್ಗಳನೊಕ್ಕಲಿಕ್ಕಿ ಮೆಯ್ಯಜುಯದೆ ಸೂಳೆಗೇರಿಯೊಳೆ ಸಂಚರಿಪಂ ವಿಟನಂತೆ ಮಾರುತಂ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೪–೧೪೨); ಜಕ್ಕುಲಿಪ ನೇಮದಿಂ ಕರಗುವೆರ್ದೆಯಿಂದೊಕ್ಕಲಿಕ್ಕಿ ಪೊಣ್ಮುವ ಗದ್ಗದಾಲಾಪದಿಂದೆ (ಪದ್ಮರಾ. ೫–೨೫); ಹೊಕ್ಕು ಮೈಕೈಗೂಡಿ ಸುರತಸುಖಾತಿರೇಕದಲಿ ಒಕ್ಕಲಿಕ್ಕಿ ಸಮಸ್ತ ಭೋಗವ ಮಿಕ್ಕು (ಪ್ರಭುಲೀ. ೫–೪೯). [ಒಕ್ಕಲ್$_1$ + ಇಕ್ಕು]

ಒಕ್ಕಲಿಕ್ಕು (ಕ್ರಿ). ೧. ನೆಲಸು; ಬೀಡುಬಿಡು. ೨. ಸ್ಥಿರವಾಗಿ ನಿಲ್ಲು; ಬೇರೂರು: ಹೃದಯದೊಳಕೊಳಿಕ್ಕಿಕ್ಕಿತು ಕೋಕ(ಸುವ್ಯಾಲ. ೨೧–೫೩). [ಒಕ್ಕಲ್+ಇಕ್ಕು]

ಒಕ್ಕಲಿಗ (ನಾ). ೧. ಒಕ್ಕಲತನ ಮಾಡುವವನು; ವ್ಯವಸಾಯಗಾರ; ರೈತ: "ಕೃಷಿಕಂ ಶುಚಿಂದ ಕ್ಷೇತ್ರಾಜೀವ ರ್ಕ್ಷಕಂ ಕೃಷಿಯ ಮಾಳ್ಪೊಕ್ಕಲಿಗನಕ್ಕುಂ" (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೧–೧೧); ಒರ್ವನೊಕ್ಕಲಿಗನೊರ್ವನ ಪೇಲು ಮಣ್ಮಂ ತಂದು ಶ್ರೀಪರ್ವತದ ಮೇಗೊಟ್ಟಿದೊಡೆ (ವಡ್ಡಾ ರಾ. ೧೫೭–೨೩); ಮಲೆಯಂ ಪಾರ್ವಿಕ್ಕಳಿಗನಂತೆ ಗಗನಮಂಡಲಮಂ ಪೋಡುತ್ತುಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧–೧೫೦); ಆಸವಸದಿಂ ಪಱಿಯ್ಕಂ ಕವಲಂ ಸೋದಿಸಿದೆ ಪಕ್ಕಿದೊಕ್ಕಲಿಗನವೊಲ್ ಸಸಿಯಂ ನೋಡಿ ತಳೋದರಿ ಬಿಸುಸುಯ್ದುಂ (ಕಾವ್ಯಾ. ೪೫೪); ಒಕ್ಕಲಿಗ ಮುದ್ದಯ್ಯನಕ್ಕಜಿನ ಮಗ ನಾನಯ್ಯ (ಲಿಂಗಾಕ. ೧೧–೩); ಬೇಸಾಯವಿಲ್ಲದೆ ಒಕ್ಕಲಿಗ ಕೆಟ್ಟ (ಗಾದೆ). ೨. ಚತುರ್ಥ ಜಾತಿಯವನು: "ಕುಡಿಯನಲ್ಮೊಕ್ಕಲಿಗಂ" (ಕಬ್ಬಕ್ಕ. ೩೩); ಈಶ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ ವಿಷ್ಣು ಕ್ಷತ್ರಿಯಂ ಅಜವೈಶ್ಯ ಅ ಸುರಕುಲಕ್ಕೆಲಿಗ ನೆನ್ನಸ ನಿಗಮಭಾಷ್ಯ (ವೀರ್ತಾಪ್ರೋ. ೧೦೨–೧೯); ಇಷ್ಟರೆಲ್ಲಿ ಒಕ್ಕಲಿಗರ ನಿಷಾಯಿ ಗೌಡನು ಬಂದ (ಹಂಸಾಕ್ಷ. ೧೧). [ಒಕ್ಕಲ್+-ಇಗ. / ತಮಿ. ಒಕ್ಕಿಲಿಯನ್]

ಒಕ್ಕಲಿಗಿತಿ, ಒಕ್ಕಲಿಗಿತ್ತಿ, ಒಕ್ಕಲುಗಿತ್ತಿ (ನಾ). ೧. ಒಕ್ಕಲಿಗನ ಹೆಂಡತಿ: ಇತಿಗೆ - ಜಾಮುಂಡಿಗಿತಿ . . . ಚಿಟ್ಟಿಗಿತಿ, ಒಕ್ಕಲಿಗಿತಿ; ಒಕ್ಕಲಿತಿ (ಕಮಡ. ೨೦೮ ಪ್ರಯೋ). **ಒಕ್ಕಲಿಗಿತ್ತಿ**: ೧. ರೈತ ಅಂಚನಲ್ಲಿ ಒಕ್ಕಲಿತ್ತಿಯರು ಕೆಲವರು ಕಾಯಿಪಲ್ಲೆ ಮಾರಲು ಕುಳಿತಿದ್ದರು (ಮೂಕರುಣಾ. ೧೩೬). ೨. ಕೆಲಸದವಳು; ಸೇವಕಿ: [. . . ತಂದೆಯು ಮನೆಯೊಳಿರ್ದ ಕನ್ನಡಿ ಮಮತೆಯಾಗದವು ಮುನ್ನವೆ ಮೆಯ್ದಿಜಿಡೊಡಾಕೆ ಸೂಳೆಯೋಪಾದಿಯಲ್ಲಿ ಒಕ್ಕಲಿಗಿತ್ತಿಯಂದಂ ಕೆಟ್ಟೆ] (ಪಂಚತಂ. ೩೫೬–೪); ರಾಯರ ಕೆಂಡತಿ ಮನೆಯ ಒಕ್ಕಲಿಗಿತ್ತಿಯೊಡನೆ ಜಗಳವಾಡುತ್ತಿರಬೇಕು (ಹುಣ್ಣಾಟ. ೧೯). **ಒಕ್ಕಲುಗಿತ್ತಿ**: ೨. ತನ್ನ ಮನೆಯ ಒಕ್ಕಲುಗಿತ್ತಿಯನ್ನು ಕರೆದು (ಮುಂಬಯಿ. ೪–೬೨); ಆವಳು ಬಹುತರವಾಗಿ ಒಕ್ಕಲುಗಿತ್ತಿ ಇರಬಹುದು (ರಶ್ಮಿ. ೧೯). [ಒಕ್ಕಲಿಗ+-ಇತಿ (<-ಆತಿ)]

ಒಕ್ಕಲಿತಿ(ನಾ).=ಒಕ್ಕಲಿಗಿತಿ ೧: ಒಕ್ಕಲಿತಿಕೋಡಿಯೊಡಂತಳ್ಕುಮವಳ್ ಸಿಕಗೆ ಪತಿಗೆ ಮಿಗೆ ಕಾಯ್ವಳ್ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೩೩೩); ಪೊಸಪಲ ಪೂಜಿಸಿ ಹೊಅವಟ್ಟುಹೋದ ಒಕ್ಕಲಿತಿ [ಪಾಠಾಂ. ಒಕ್ಕಲಿಗಿತ್ತಿ] ಯಂತಾಯಿತ್ತೆನ್ನ ಭಕ್ತಿ (ಬಸವ. ೪೭೧). [ಒಕ್ಕಲ್+-ಇತಿ (<-ಆತಿ)]

ಒಕ್ಕಲಿರು (ಕ್ರಿ). ವಾಸಿಸಿರು; ನೆಲಸಿರು: ಇಳ್ಳುವನೂಱಂಗಿಗೊಂಡೊಕ್ಕಲಿಂದಿನಬೀಡ ಅಕ್ಷಯ ಪದವ ಪಡೆದು ಕೈಲಾಸದಿಂದೊಕ್ಕಲಿರಬಲ್ಲಂ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೬೦೦); ಈ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಒಕ್ಕಲಿರಬೇಕು (ರೂಢಿ). [ಒಕ್ಕಲ್+ಇರು (<ಇರ್)]

ಒಕ್ಕಲು$_1$ 'ಒಕ್ಕಲ್' ನೋ.

ಒಕ್ಕಲು$_2$ 'ಒಕ್ಕಲ್' ನೋ.

ಒಕ್ಕಲುಗಿತ್ತಿ 'ಒಕ್ಕಲಿಗಿತ್ತಿ' ನೋ.

ಒಕ್ಕಲುಗುತ್ತಿಗೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸುಂಕ: ಶಾಸನಗಳಲ್ಲಿ ಬರುವ ತೆರುವಳಿಗಳು:— ತೆರು . . . ಸೊಗಡ್ಗ, ಒಕ್ಕಲುಗುತ್ತಿಗೆ ಕಾಣಿಕೆ (ತುಳುನಾ. ೨೬೧). [ಒಕ್ಕಲ್ಯ (<ಒಕ್ಕಲ್ತ್ತ)+ಗುತ್ತಿಗೆ]

ಒಕ್ಕಲುಗೆಜ್ಜೆ 'ಒಕ್ಕಲ್ತಿಜ್ಜೆ' ನೋ.

ಒಕ್ಕಲುಗೊಳ್ಳು (ಕ್ರಿ). = ಒಕ್ಕಲಿರು: ಪುಕ್ಕಲಿ, ಒಕ್ಕಲುಗೊಳ್ಳಲಿ ಆ ನಾವೂ ನೀವೂ (ಸಮಯಪರೀ. ೪–೧೬). [ಒಕ್ಕಲ್ಯ (<ಒಕ್ಕಲ್ತ್ತ)+ಕೊಳ್ಳು (<ಕೊಳ್ಳ್)]

ಒಕ್ಕಲುತನ 'ಒಕ್ಕಲ್ತನ' ನೋ.

ಒಕ್ಕಲುದಿಜೆ 'ಒಕ್ಕಲ್ತಿಜ್ಜೆ' ನೋ.

ಒಕ್ಕಲುಬರು (ಕ್ರಿ). ನೆಲಸುವುದಕ್ಕೆ ಬರು; ವಾಸವಾಗು: ಆವಲನ ಹುಲ್ಲು ಹೊದಿಸಿ ಮನೆ ಹೊಲಬಾಯುತ್ತು ನೆಲಗಟ್ಟು ಶುದ್ಧವಿಲ್ಲ ಎಂದು ಗೋರಕ್ಷಶಾಲಳಕ ಮಹಾಪ್ರಭು ಸಿದ್ಧ ಸೋಮನಾಥಲಿಂಗವು ಆ ಮನೆಗೆ ಒಕ್ಕಲುಬಾರೆ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೫೩–೨೯). [ಒಕ್ಕಲ್ಯು (<ಒಕ್ಕಲ್ತ್ತ)+ಬರು (<ಬರ್ತ್)]

ಒಕ್ಕಲುವೋಗಿಸು (ಕ್ರಿ). ಒಕ್ಕಲು ಹೋಗುವಂತೆ ಮಾಡು; ಗುಳೇ ಹೋಗಿಸು: ಪಿನ್ನಯ ತಾಯಸೊಯ್ದ ಪದಕೊಳ್ಳವಸಳ್ಕಟ ನೋಡು ಕಂದ ಬಂದೆನ್ನುವನಂತ ಕೂಡಿದೊಡಕಡೊಳ್ಳಲುವೋಗಿಸನೇಕೆ (ಕಾಂಪೂ. ೧೯೨); "ಒಕ್ಕಲುವೋಗಿಸಂ – ಸಂಸಾರ ಸಹಿತವಾಗಿ ಕೊಲ್ಲಲಿಲ್ಲ" (ಕಾಂಪೂ. ಅಡಿಟಿ). [ಒಕ್ಕಲುವೋಗು (< ಒಕ್ಕಲ್ಯೋಗು)+-ಇಸ್ಕು]

ಒಕ್ಕಲುವೋಗು 'ಒಕ್ಕಲ್ಯೋಗು' ನೋ.

ಒಕ್ಕಲೂಡೋಗು 'ಒಕ್ಕಲ್ಯೋಗು' ನೋ.

ಒಕ್ಕಲೆತ್ತು (ಕ್ರಿ). ಸಂಸಾರ ಸಹಿತನಾಗಿ ಮನೆ ಬಿಟ್ಟು ಹೋಗು: ಆ ಕಾಗೆ ಬಂದು ಮನೆಯ ಹೊಕ್ಕೊಡೆ ಒಕ್ಕಲೆತ್ತಿ ಹೋದ ಮರ್ಕಟನ ಭಕ್ತಯಂತಾಯಿತ್ತಯ್ಯಾ (ಚೆನ್ನವ. ೪. ೫೦೦). [ಒಕ್ಕಲ್ತ್+ಎತ್ತು]

ಒಕ್ಕಲೇಱಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ವಾಸವಾಗಿರದಂತೆ ಮಾಡು; ಊರು ಬಿಡಿಸು. ೨. (ಆಲಂ) ನಿರ್ಗತಿಕನನ್ನಾಗಿ ಮಾಡು; ದರಿದ್ರನನ್ನಾಗಿ ಮಾಡು: ಭಗಗು ಒಕ್ಕಲೇಱಿಸದಂತೆಯೂ ಪಡಕೊಂಡ ಸಾಲವನ್ನು ಮರುಪಾವತಿ ಮಾಡದಂತೆಯೂ . . . ಮಾಡುವುದು (ದೀಕ್ಷಾ. ೧೪). [ಒಕ್ಕಲೇಱು+-ಇಸ್ಕು]

ಒಕ್ಕಲೇಱು (ಕ್ರಿ). ಕುಟುಂಬ ಸಹಿತ ಊರುಬಿಡು; ಗುಳೇಹೋಗು: ಕ್ರ.ಶ. ೮ ಅಧಿಭಾಗದಲ್ಲೇ ಸಯೂಂ ಪ್ರದೇಶಕ್ಕೆ ದಕ್ಷಿಣ ಭಾರತೀಯರು ಒಕ್ಕಲೆದ್ದು ಬಂದರೆಂಬುದನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ (ದಕ್ಷಾಸಾ. ೨೩೫). [ಒಕ್ಕಲ್ತ್+ಏಱು (<ಏರ್ತ್)]

ಒಕ್ಕಲ್ಕಲಿಸ (ನಾ) = ಒಕ್ಕಲ್ತನ ೨: ವೀರಾರಿಗಳ್ . . . ಶರಹ್ಯಕ್ಕುಮೂವಿಟ್ಟೊಕ್ಕಲ್ಕಲಿಸಕ್ಕಾಂತರ್ದ್ದರ್ (ಮುಂಬಕಾ. XI, ೨೪೮–೧೫; 1121). [ಒಕ್ಕಲ್+ಕೆಲಸ]

ಒಕ್ಕಲ್ಗೆಜ್ಜೆ, ಒಕ್ಕಲುಗೆಜ್ಜೆ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಊರ್ಗೊಕ್ಕಲ್ಗೆಜ್ಜೆಯೊಳು ಶಿವಾಲಯಮಂ ಮಾಡಿಸಿ ಧರ್ಮಮ್ಮ ಪ್ರತಿಷ್ಠೆಯಂ ಯಶಪ್ರತಿಷ್ಠೆಯುಂ ಮಾಡಿಸಿ (ಎಳ. VI, ಕಡೂರು. ೩೭–೩೩; 1187). ಒಕ್ಕಲುಗೆಜ್ಜೆಯಲು ಗದ್ದೆ ಸಲಗೆವೊಂದು (ಎಳ. VI, ಕಡೂರು. ೩೭–೩೨; 1187). [ಒಕ್ಕಲ್+ಕೆಜ್ಜೆ]

ಒಕ್ಕಲ್ತನ, ಒಕ್ಕಲತನ, ಒಕ್ಕಲುತನ (ನಾ). ೧. ಕುಟುಂಬಜೀವನ; ಗೃಹಸ್ಥತನ; ಸಂಸಾರ: ಒಕ್ಕಲ್ತನಮುಮನಜಾನಿ ತಕ್ಕುಮನಟುವ ಗುಣಂಗಳಕೆಮಗೇವುಂದೊಕ್ಕು ಮಿಗಿಲ ಪ್ಪು ಗುಣದೊಳು ಪೊಕ್ಕು (ಬಂಹರಿ. ೧–೧೯). ೨. ಬೇಸಾಯ; ಉಳುಮೆ: ಇದಾನ್ಮಳೆಕೆ ಈರೆಬ್ಬ ತ್ತಿರುಳಂ ಒಕ್ಕಲ್ತನಂ ಕೆಯ್ವಿನಾ ಪಕ್ಕಿದಲ್ಲಿ ವೆಕೆಯಾದ ಕೆಡುಗ (ಎಳ. VII, ಶಿಕಾಂ. ೧೫೪–೧೫; 685); ಸಸಿ ಪುಟ್ಟಿದಂದೆ ಪುಲ್ಲುಂ ತಗುಳ್ದ ಕೆಯ್ಯುಮಂ ಜೀವಂ ಪುಟ್ಟದಂದೆ ಸಾವುತಗುಳ್ದ ಮೆಯ್ಯುಮನಱಿದಾ ಕೆಯ್ಯಂ ಬೇಗಂ ಮಗುಱ್ಱುಲ್ಲು ಪಕ್ಕಿಸುವುದು ಈ ಮೆಯ್ಯುಮಂ ಬೇಗಂ ಧರ್ಮದೊಳ್ ಪತ್ತಿಸುವುದು ಅಲ್ಲದೊಡಿಕ್ಕೆಲ್ಲನದ ಬುದ್ಧಿಯುಂ ಅಱಿವಿನ. ವೃದ್ಧಿಯುಮೆಂತೆಸೆಯಲಾರ್ಕುಂ (ಜೀವಸಂ. ೧–೧೪ ವ).

ಒಕ್ಕಲತನ : ೨. ಒಕ್ಕಲತನದ ಅಭಿವೃದ್ಧಿಗೆ ಫಲಪ್ರದವಾದ ಮಣ್ಣು, ಸಾಕಷ್ಟು ಮಳೆ . . . ಇವು ಅತ್ಯಾವಶ್ಯಕ (ಕೀಟಪಿ. VI, ಅರಿಕೆ); ನೀರಾವರಿ ಸೌಕರ್ಯವನ್ನು ಹೆಚ್ಚಿಸಿ ಒಕ್ಕಲತನಕ್ಕೆ ಹೆಚ್ಚು ಉಪಯುಕ್ತವಾಗುವಂತೆ (ಕರ್ಮವೀ. ೮–೧೧; 1959); ಒಕ್ಕಲತನದ ವ್ಯಾಸಂಗಮಾಡಿ ಆದರಲ್ಲಿ ಬಲ್ಲಿದರೆಂದು ಮೆಚ್ಚುಪಡೆದು ಮುಂದುವರಿಯುತ್ತಿದ್ದಾರೆ (ಭೂಮಿತಾ. ೩ ಮುನ್ನುಡಿ). ಒಕ್ಕಲುತನ : ೨. ಅವರು ಶಿವನೊಕ್ಕಲು. ಒಕ್ಕಲುತನವೆ ಅವರ ಕಾಯಕ (ತುಂಗಭ. ೭೨); ಊರ ಕಾರಭಾರದಲ್ಲಿ ನಿರತನಾದ ಒಕ್ಕಲುತನ ಯಾರದೋ ಪಾಲಾಯಿತು (ಗ್ರಾಮಾಯ. ೧೧); ಒಕ್ಕಲುತನದ ಕಾಲೇಜು ಬೇಕೆ ? (ಚಿಂದುಟಿ. ೫೪).

[ಒಕ್ಕಲ್₂ + –ತನ]

ಒಕ್ಕಲ್ತನಂಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ವ್ಯವಸಾಯಮಾಡು; ಉಳು : ಎಜ್ಜಿಗ ನಾಗನುಂ ಕುಪ್ಪನುಂ ಮಾದನುಂ ಒಕ್ಕಲ್ತನಂಗೆಯ್ಯೆ (ಎಇ. XXVI, ೪–೧೭; 996 ?). [ಒಕ್ಕಲ್ತನ + ಗೆಯ್ (< ಕೆಯ್₁)]

ಒಕ್ಕಲ್ದೆಜ್ಜಿ, ಒಕ್ಕಲುದೆಜ್ಜಿ (ನಾ). ಒಕ್ಕಲುತನದ ಮೇಲೆ ಹಾಕುವ ಸುಂಕ, —ತೆರಿಗೆ : ಪೆರ್ಜುಂಕಂ ಬಿಲ್ಕೊಡೆ ಎರಡೊಕ್ಕಲ್ದೆಜ್ಜಿ ಕೋಡವೀಸವ ಸಹಿತಂ (ಸೌಇಇ. XX, ೩೪–೧೯; 1053); ವಣ್ಡರಾಪುರದ ಒಕ್ಕಲ್ದೆಜ್ಜಿಯ ಕಾಣಕೆ ಗದ್ಯಾಣಂ (ಕಇ. IV, ೩೪–೨೩; 1109); ಎಲೆ ಮಾಱು ವೊಕ್ಕಲ ಒಕ್ಕಲ್ದೆಜ್ಜಿ ಕೊಡಬಿಸಮುಮಂ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೨೯೯–೩೨; 1074); ಪೆರ್ಗ್ಗಡೆ ಸುರ್ಬ್ಬಣಯ್ಯಂ ತಮ್ಮೊಕ್ಕಲ್ದೆಜ್ಜಿವೊಳಗೆ (ಬೊಂಕಶಾ. ೧೯೩೪, ಹಿರೇಕೆ. ೨೨–೪೮; ?). **ಒಕ್ಕಲುದೆಜ್ಜಿ** : ನಂದಾದೀವಿಗೆಗೆ ವೊಂದೊಕ್ಕಲ ವೊಕ್ಕಲುದೆಜ್ಜಿಯಂ ಬಿಟ್ಟರು (ಇಎ. ೧೯೫೦, ಹಾನಗಲ್. ೮೭–೧೦; 840). [ಒಕ್ಕಲ್₂ + ತೆಜ್ಜಿ₃]

ಒಕ್ಕಲ್ವೋಗು, ಒಕ್ಕಲುವೋಗು, ಒಕ್ಕಲುಹೋಗು (ಕ್ರಿ). ಒಕ್ಕಲುತೆಗೆ; ವಲಸೆಹೋಗು : ಗೂಳೆಯದೆಗೆಯುತೊಕ್ಕಲ್ವೋಪ ಹಕ್ಕಿಯ ಹಿಂಡು (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೫೪೪–೧೦೨). **ಒಕ್ಕಲುವೋಗು** : 'ಒಕ್ಕಲುವೋಗಿಸು' ಪರಾ. **ಒಕ್ಕಲುಹೋಗು** : ಎನಗೆ ಸಿರಿಯಾಳನ ಮನೆಗಟ್ಟ ಬೇರೂರಿಗೆ ಒಕ್ಕಲುಹೋದ ದಾಸಿಮಯ್ಯನ ಮನೆಗಟ್ಟ (ಶೂನ್ಯಸಂ. ೮೯–೨೬). [ಒಕ್ಕಲ್₂ + ಪೋಗು₁]

ಒಕ್ಕಸೂಂಡಿ (ನಾ). ಒಂದು ಪ್ರದೇಶ : ಬಯತಲನುಕ್ರಮಂಬಿಡಿದು ಮಾಡಿಸಿ ಮಾಡಿಸಲಾಜದೊಕ್ಕಸೂಂಡಿಯಲಿರೆ ದೇವತಾಲಯಮನೀಕ್ಷಿಸೆ (ಸೌಇಇ. IX–i, ೧೬೧–೫೦; 1092). [ಒಕ್ಕ₃ + ಸೂಂಡಿ ?]

ಒಕ್ಕಳ 'ಒರ್ಕುಳ' ನೋ.

ಒಕ್ಕಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ಸಂಪೂರ್ಣ ನಾಶಮಾಡು (?) : ಸುಳಿಸಿದರ್ ಭೂತಬೇತಾಳರಂ ದೆಸೆದೆಸೆಯೊಳಳಿಸಿದರ್ ಪ್ರಾಕಾರದಸುರರಂ ಜಡಿವುತಪ್ಪಳಿಸಿದರ್ ಡೊಳ್ಳಾದ ಋತ್ವಿಕ್ಕುಗಳ ಹೊಗೆವ ಹೋಮದೊಳ್ ಹೋಮಿಸಿದರು ಬಳಸಿದರ್ ಯಜ್ಞಸಾಹಿತ್ಯಮಂ ತಮ್ಮೊಳೊಕ್ಕಳಿಸಿದರ್ ಮಾರಣಧ್ವರವ ಹನುಮ ಪ್ರಮುಖರುಳಿಸಿದರ್ ಶಕ್ರಾರಿಗೊಬ್ಬನಂ (ಇಂದ್ರಜಿ. ೧೧).

[< ಒಕ್ಕಲ್₁ + –ಇಸ್ಯು₃. / ತೆಲು. ವಕ್ಕಳಿಂಚು = ವಿರೋಧಿಸು, ತಡೆ]

ಒಕ್ಕಳ್ಳಿ (ನಾ). ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ಇರುವವಳು (?) : ಗಂಡನನ್ನು ಮುಂದುಮಾಡಿ ಪಾಲುಪಡೆದು ಒಕ್ಕಳ್ಳಿಯಾಗಿ ತಾನು ಸಂಸಾರಸುಖಿಸಬೇಕು ಎಂದುಕೊಂಡಿದ್ದಳು (ಹೊಸಕ್ಷಿ. ೨೦). [?]

ಒಕ್ಕಾಲ 'ಒರ್ಕಾಲ' ನೋ.

ಒಕ್ಕಾಲು₁ (ನಾ). ಒಂದುಕಾಲು; ಏಕಪಾದ : ಒಕ್ಕಾಲ ಹುರಿಗೆಜ್ಜೆ ಒಕ್ಕಾಲ ಕಿರುಗೆಜ್ಜೆ . . . ಹಾಕಿದ ಕುದುರೆ (ನಾಪದ. ೮೭).

[ಒರ್ (< ಒಂದು₃) + ಕಾಲು₁ (< ಕಾಲ್₁)]

ಒಕ್ಕಾಲು₂ (ನಾ). ಒಂದು ಕಾಲುಭಾಗ; ನಾಲ್ಕರಲ್ಲಿ ಒಂದು ಅಂಶ : ಅನುಭವಬಲದಿಂದ ಮುಕ್ಕಾಲುಪಾಲು ಕಾವ್ಯಬರೆದು ಸಮಯಬಲದಿಂದ ಒಕ್ಕಾಲುಪಾಲು ಹೊಡೆದು ಹಾಕಿದ್ದಾನೆ (ಸಾಹಿಸಂ. ೪೫); ರಜಾಚೀಟಿಗಳಲ್ಲಿ ಮುಕ್ಕಾಲುಭಾಗ ರೋಗೋದ್ಭವ. ಒಕ್ಕಾಲು ತರಾಂತುರಿಯ ಗೃಹಕೃತ್ಯದಿಂದ ಬರೆಯಲ್ಪಟ್ಟವು (ಗಾಳಿಪ. ೫೧); ಓದು ಒಕ್ಕಾಲು ಬುದ್ಧಿ ಮುಕ್ಕಾಲು (ಗಾದೆ). [ಒರ್ (< ಒಂದು₃) + ಕಾಲು₃ (< ಕಾಲ್₃)]

ಒಕ್ಕಿಡು (ಕ್ರಿ) ಬಡಿ; ಹೊಡೆ; ಥಳಿಸು; ಒಕ್ಕು; ನಾಶಮಾಡು; ಕೊಲ್ಲು : ಆ ಚಂಡರಣದೇವನೆಮಗೆ ನೆರಮಾಗಿ ಉಱಿದವರನೊಕ್ಕಿಟ್ಟನುದ್ದಂಡನಾಗಿ (ಅಂತಿಗೊ. ೭–೧೨೫). [ಒಕ್ಕು₁ + ಇಡು₁]

ಒಕ್ಕಿರು (ಕ್ರಿ). ಸುರಿದಿರು : ಪಲ್ಲವಮಂ ತಿನಲ್ಕೆಳಸಿ ವಕ್ತ್ರಾಗ್ರಂಗಳಂ ನೀಡಿ ಪೀವರಫೇನಂಗಳ ಲೇಶಪಿಂಡಮದಜಲ್ಲೊಕ್ಕಿರ್ದುದೆಂಬಂದದಿಂ (ಬಾಧಪು. ೩–೩೪). [ಒಕ್ಕು₃ (< ಉಗು₁) + ಇರು₁ (< ಇರ್₁)]

ಒಕ್ಕಿಲ್ (ನಾ). ಒಕ್ಕುವಿಕೆ; ಒಕ್ಕಣೆ : "ವಿಭೇದಮೆನಲೊಕ್ಕಿಲ್" (ಮಂಗರಾ. ೧೦೯–೩); ಮಾಸರಕುಟ್ಟಿಯರು ಅತ್ತಾಣಿಯುಮೊಸೆದು ಅಯ್ಗುಳ ಕೆಯ್ಯು ಒಕ್ಕಿಲುಳೊಕ್ಕುಳಮುಮಾಗೆ ಕೊಟ್ಟಾರ್ (ಎಕ. X, ಮುಳಬಾ. ೯೨–೯; 780); ಹೊಕ್ಕು ಹೊಯ್ದರು ರಥವನಳವಿಗೆ ಮಿಕ್ಕು ಕೈಮಾಡಿದರು ಕಾಲ್ದುಳಿಯೊಕ್ಕಿಲಲಿ ಬೇಸಱಿಸಿದರು ಪವಮಾನನಂದನನ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೫–೨೬). [ಒಕ್ಕು₅ + –ಇಲ್₃]

ಒಕ್ಕಿಲಿಕ್ಕು (ಕ್ರಿ). ೧. ಬಡಿ; ಒಕ್ಕು; ನಾಶಮಾಡು; ಕೊಲ್ಲು : ತರತರದಿಂದ ಪಾರ್ದ್ದಿಸುವ ಪೊಯ್ವಿಡುವೋಕುವ ನೂಂಕುವಾಂಕೆಗೊಳ್ವರ ನದಟಿಂ ಕಱುತ್ತಿಱುದು ಸಂಗರದೊಳ್ ಜವನೊಕ್ಕಿಲಿಕ್ಕಿದನ್ತಿರೆ ನೆಱೆ ಮಾಡಿದಂಗರಿಕ ಕಲ್ಲೆಯನಾಯಕನಂ (ಎಕ. VII, ಹೊನ್ನಾಳಿ. ೫೧–೫; 1195); ಮುರಹರ ಪದ್ಮಸದ್ಮ ಮುಖನಿರ್ಜರಕೋಟಿಯನೊಕ್ಕಿ[ಪಾಠಾಂ. ಕರ]ಲಿಕ್ಕಿ (ರಾಜಶೇ. ೧–೫); ಕೊಳುಗುಳದಿ ಕಾದಿ ಶತ್ರುಗಳನೊಕ್ಕಿಲಿಕ್ಕಿ ಕಡಿದು ಜಯಕಾಂತಾಶಿರೋಮಣಿಯ ಮುಂದಲೆಯ ಪಿಡಿಯೆನಲ್ (ಲಕ್ಷ್ಮಭಾ. ೩–೧೧); (ಎಕ. VIII, ಸಾಗರ. ೧೪೭–೩; 1250 ನೋ). ೨. ಚೆಲ್ಲು; ಸೂಸು : ಕತ್ತುರಿ ಚಂದನಂಗಳೋಕುಳಿ ಪನಿನೀರ್ಗಳೋಕುಳಿಯನಾಡಿದ ನುಬ್ಬಿದನೊಕ್ಕಿಲಿಕ್ಕಿದಂ (ಗಿರಿಕ. ೩–೬೨). ೩. ಸೇರು; ಹೊಂದಿಕೊಳ್ಳು : ನಾಲ್ಕಯ್ದು ವತ್ಸರಂಬರಂ ನೆಱೆದು ನೆರೆಹೊರೆಯ ಕೆಲದ ಕೇರಿಯ ಸಕ್ಕಜದ ಮಕ್ಕಳೊಡನೊಕ್ಕಿಲಿಕ್ಕಿ ನಲಿನಲಿದು ನರ್ತಿಸುತ್ತಿರಲ್ (ನಂಬರ. ೨–೧೩). 'ಒಕ್ಕಲಿಕ್ಕು₁' ಪರಾ. [ಒಕ್ಕಿಲ್ + ಇಕ್ಕು]

ಒಕ್ಕಿಸು (ಕ್ರಿ). ಒಕ್ಕುವಂತೆ ಮಾಡು : ಸುಧಾಮಕನೆಂಬೊಂ . . . ತನ್ನಾರಂಭದ ಕೆಯ್ಗಳನೊಕ್ಕುವೆಱ್ತುಗಳ ಬಾಯಂ ಕಟ್ಟಿಯೊಕ್ಕಿಸುಗುಂ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೭೦–೧೧); ಕೊಯ್ದಡಂ ತವೆಯರ್ ಒಕ್ಕಿಸು ರಾಶಿಗಳಂ ವಿನಿರ್ಮಿಸಲ್ (ಬಾಧಪು. ೪–೧೮). [ಒಕ್ಕು₁ + –ಇಸ್ಯು₃]

ಒಕ್ಕು₁ (ಕ್ರಿ). ೧. ಬೆಳೆದ ಬೆಳೆಯಿಂದ ಕಸಕಡ್ಡಿಗಳನ್ನು ಬೇರ್ಪಡಿಸು; ಒಕ್ಕಣೆಮಾಡು : "ಒಕ್ಕು – ಖಲಕರಣೇ, ಶಕುನೇ ಚ" (ಶಮಧಾ); "ಖಲಕರಣ ಶಕುನದೊಳೊಕ್ಕು" (ಶಬ್ದಮಂ. ೭೮); ಬಯಲ ಬಿತ್ತಲಿಲ್ಲ ಬೆಳೆಯಲಿಲ್ಲ ಒಕ್ಕಲಿಲ್ಲ ತೂಱಲಿಲ್ಲ (ಅವಚಂ. ೧೩೮–೬೩೫); ಒಡ್ಡನ್ನು ಹಾಕಿ ತುಳಿಸಿ ಹಸನಮಾಡಿ ಒಕ್ಕಿ ತೂಱು ರಾಶಿಯಂ ಮಾಡಿ (ವಚಶಾ. II, ೭೬); ಒಕ್ಕಿದಾ ಅಣ್ಣಯ್ಯಾ ಸೊಕ್ಕಿ ಸೂಳೆಗೆ ಹೋದ ಒಕ್ಕಿದಾ ಭತ್ತ ಅಳಕೊಟ್ಟು (ಹಳ್ಳಿಯ. ೧೨೦); ನಾಲ್ಕು ತೆನೆಹೊರೆಗಳನ್ನು . . . ಒಕ್ಕಿದರು, ತೂರಿದರು, ಒಡೆದರು (ಪುಟ್ಟರ. ೮೮). [ದೇ. ‖ ಕೊಡ. ಒಕ್ಕ್]

ಒಕ್ಕು₂ 'ಒಟ್ಕು₁' ನೋ.

ಒಕ್ಕು₃ 'ಉಗು₁' ಪರಾ.

ಒಕ್ಕು₄ 'ಒಗು₁' ಪರಾ.

ಒಕ್ಕು$_5$ (ನಾ). ಪೈರಿನಿಂದ ಕಾಳನ್ನು ಬೇರ್ಪಡಿಸುವ ಕೆಲಸ; ಒಕ್ಕುವಿಕೆ; ಕಣಗೆಲಸ (ಕಿ). [< ಒಕ್ಕು$_1$]

ಒಕ್ಕು$_6$ (ನಾ). ಶುಭ ಮತ್ತು ಅಶುಭಗಳ ಮುನ್ಸೂಚನೆ; ಶಕುನ: "ಒಕ್ಕು – ಖಲಕರಣೇ, ಶಕುನೇ ಚ" (ಶಮಧಾ); "ಖಲಕರಣ ಶಕುನದೊಳೊಕ್ಕು" (ಶಬ್ದಮಂ. ೭೮); ಒಕ್ಕಾಗೆ ಬಲನಾದಡೊಕ್ಕದುವೆ ಕಡುಲೇಸು ಒಕ್ಕಿನ ಮೇಲೆ ಒಕ್ಕಾಗೆ ನಾಯ್ನೀರ ನೆಕ್ಕಿದಂತಕ್ಕು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೬೦೨). [?]

ಒಕ್ಕುಂದ 'ಒರ್ಕುಂದ' ನೋ.

ಒಕ್ಕುಗೋಲು (ನಾ). ಒಕ್ಕುವ ಕೋಲು; ತೆನೆಬಡಿಯಲು ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಕೋಲು; ಬಡಿಗೋಲು: ತೆನೆಬಡಿಯುವ ಕೋಲು; ಬಡಿಗೋಲು; ಒಕ್ಕುಗೋಲು (Flail. ಇಂಕನಿ). [ಒಕ್ಕು$_1$ + ಕೋಲು$_1$ (< ಕೋಲ್$_1$)]

ಒಕ್ಕುಡಿತೆ 'ಒರ್ಕುಡಿತೆ' ನೋ.

ಒಕ್ಕುಡಿತೆಗಣ್ (ನಾ). ಒಂದು ಬೊಗಸೆಯಷ್ಟಿರುವ ಕಣ್ಣು; ಅಗಲವಾದ ಕಣ್ಣು: ಒಕ್ಕುಡಿತೆಗಂಗಳ ಬಗೆಯ ಸುಕ್ಕುಂಗುರುಳವಳ ಪಲ್ಲವಾಧರದವಳಂ ಕಕ್ಕಸಕುಚದವಳಂ ತಾಂ ತಕ್ಕೈಸಲು ಮಾಗಿ ಗೀಗಿಯೇಗೆಯ್ದುಪುದೋ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೧೦–೨೫೮). [ಒಕ್ಕುಡಿತೆ (< ಒರ್ಕುಡಿತೆ) + ಕಣ್]

ಒಕ್ಕುಡುತೆ 'ಒರ್ಕುಡಿತೆ' ನೋ.

ಒಕ್ಕುತಿಳಿ (ನಾ). (ಕರಾ) ಮಜ್ಜಿಗೆ ಮತ್ತು ಅನ್ನದ ತೆಳ್ಳಗಿನ ತಿಳಿಯಿಂದ ತಯಾರಿಸುವ ಸಾರು. [ಒಕ್ಕು? + ತಿಳಿ$_2$]

ಒಕ್ಕುಮಿಗು (ಕ್ರಿ). ಉಂಡು ಬಿಸಾಡು; ಶೇಷಪ್ರಸಾದವಾಗು: ಬಸವನ ಒಕ್ಕುಮಿಕ್ಕ ಮಹಾಪ್ರಸಾದವನುಣಲು ಕ್ಷಣದೊಳಗೆ ತಕ್ಕ ಶಿವತತ್ತ್ವ ಸ್ವರೂಪವೆ ಸಿಕ್ಕಿ ಬೆಳೆದುದಯಿಸಲು ಕಾಣುತಲಕ್ಕನಾ ಬಸವೇಶ್ವರನ ಹೆಸರಿಟ್ಟಳಾ ಶಿಶುಗೆ (ಪ್ರಭುಲೀ. ೯–೨೩); ಸದ್‌ಭಕ್ತರೇ ತಮ್ಮ ಒಕ್ಕುಮಿಕ್ಕುದನಿಕ್ಕಿ ಸಲಹಿದರಾಗಿ (ಅಖಂಡೇ. ೮೧–೭೨). [ಒಕ್ಕು$_0$+ ಮಿಗು. P ತಮಿ. ಒಕ್ಕು= ಮುಕ್ಕುಳಿಸು, ತಿಂದು ಉಳಿಸು]

ಒಕ್ಕುಮಿಗೆ 'ಒಗುಮಿಗೆ$_1$' ನೋ.

ಒಕ್ಕುಳ 'ಒರ್ಕುಳ' ನೋ.

ಒಕ್ಕೂಗು (ನಾ). ಒಂದೇಕೂಗು; ಏಕಕಂಠ: ಒಕ್ಕೊರಲಲೆಲ್ಲರೂ ಕೂಗಿ ಈ ಒಕ್ಕೂಗ (ಹೊಂಗಳು. ೨೧–೪). [ಒರ್ (< ಒಂದು$_3$) + ಕೂಗು$_2$]

ಒಕ್ಕೂಟ (ನಾ). ೧. ಒಂದಾಗಿರುವುದು; ಕೂಡಿರುವುದು: ಕನ್ನಡನಾಡಿನ ಒಕ್ಕೂಟಕ್ಕೂ ಶ್ರೇಯಸ್ಸಿಗೂ ಸಾಧನವಾಗಿ ಪರಿಣಮಿಸುತ್ತಿರುವುದು ಶುಭಚಿಹ್ನೆ (ಕನ್ನನು. ೧–೧೫). ೨. ಸಂಯುಕ್ತರಾಜ್ಯ: ಭಾರತ ಒಕ್ಕೂಟದಲ್ಲಿಯೇ ಉಳಿಯಲು ನಾಗಾಗಳು ಇಚ್ಛಿಸುವರೇ (ಬೆಸಂಕ. ೮–೨–೬೫). [ಒರ್ (< ಒಂದು$_3$) + ಕೂಟ$_1$]

ಒಕ್ಕೂಡು 'ಒರ್ಗೂಡು' ನೋ.

ಒಕ್ಕೂವೆ (ನಾ). ಒಂದೇ ಒಂದು ಕಂಬ: ಸಣ್ಣಪಟದ ಒಕ್ಕೂವೆಯ ಹಡಗು (Jigger. ಇಂಕನಿ). [ಒರ್ (< ಒಂದು$_3$) + ಕೂವೆ$_2$]

ಒಕ್ಕೆತ್ತುಗಂಡ (ನಾ). ಒಂದು ಬಿರುದು (?): ಮಚ್ಚರಿಪ ವೈರಿಘನ ಭುಂಭುಕಮೊಕ್ಕೆತ್ತುಗಣ್ಡಂ ಕದನಪ್ರಚಣ್ಡಂ (ಎಕ. XI, ಚಿತ್ರದು. ೮೨–೧೪; 1074); ನಂದ ಗಿರಿನಾಥ ಪಜುಳಿಪುರವರೇಶ್ವರ ಬಾ[ಣ]ಕುಲಾದಿತ್ಯರೊಕ್ಕೆತ್ತುಗಣ್ಡ (ಸೌಇಇ. IX–i, ೧೫೬–೩೦; 1088). [ಒಕ್ಕೆತ್ತು$_0$+ ಗಂಡ$_1$]

ಒಕ್ಕೆಯ್ 'ಒರ್ಕೆಯ್' ನೋ.

ಒಕ್ಕೆಲು 'ಒಕ್ಕಲ್$_2$' ನೋ.

ಒಕ್ಕೆಲ್ಮೆ (ನಾ). ಒಕ್ಕಲಿಗ: ನಮ್ಮ ನಾಡಿನ ಒಕ್ಕೆಲ್ಮೆ (ನಾಡವರು) ಎಂಬವರು ಈ ಕುಡುವರೇ ಆಗಿದ್ದಾರೆ (ತುಳುನಾ. ೪೩). [← ತುಳು. ಒಕ್ಕೆಲ್ಮೆ]

ಒಕ್ಕೈ 'ಒರ್ಕೆಯ್' ನೋ.

ಒಕ್ಕೈಗೊಳ್ 'ಒರ್ಕೈಗೊಳ್' ನೋ.

ಒಕ್ಕೈಸು 'ಒರ್ಕೆಯ್ಸು' ನೋ.

ಒಕ್ಕೊಂಡಿ (ನಾ). ಒಂದು ಕೊಂಡಿ: ಒಕ್ಕೊಂಡಿ; ಏಕಬಂಧನಿ (Solitaire. ಇಂಕನಿ). [ಒರ್ (< ಒಂದು$_3$) + ಕೊಂಡಿ]

ಒಕ್ಕೊಂಬು (ನಾ). ಒಂದು ಕೊಂಬೆ, —ರೆಂಬೆ: ಒಂದು ಕೊಂಬಶ್ವತ್ಥಮುಂ ವಟಮೊಂದು ಕೊಂಬು ಕ್ರಮುಕಶಾಖೆಯದೊಂದು ನೇಜಿಲದೊಂದು ಶಾಖೆಯಶೋಕವೊಕ್ಕೊಂಬು (ಬಸಪು. ೧೯–೬೪). [ಒರ್ (< ಒಂದು$_3$) + ಕೊಂಬು$_2$]

ಒಕ್ಕೊಯ್ತ (ನಾ). ಒಂದು ಸಾರಿ ಕೊಯ್ಯುವಿಕೆ: ಒಕ್ಕೊಯ್ತದ ಅರ (Float. ಇಂಕನಿ). [ಒರ್ (< ಒಂದು$_3$) + ಕೊಯ್ತ]

ಒಕ್ಕೊರಲು 'ಒರ್ಕೊರಲ್' ನೋ.

ಒಕ್ಕೊರಳು 'ಒರ್ಕೊರಲ್' ನೋ.

ಒಕ್ಕೊವೆ (ನಾ) = ಒಕ್ಕೂವೆ: ಒಂದೇ ಪಟದ ಒಕ್ಕೊವೆಯ ದೋಣಿ (Cat-boat. ಇಂಕನಿ). [ಒರ್ (< ಒಂದು$_3$) + ಕೊವೆ$_2$]

ಒಕ್ಕೊಳ 'ಒರ್ಕುಳ' ನೋ.

ಒಕ್ಕೊಳಗ (ನಾ). ಒಂದು ಕೊಳಗ: ಒಕ್ಕೊಳಗ ಹೊನ್ನಿದ್ದವೇಳೆ ಊರೆಲ್ಲ ನಂಟರು ಜನವೆಲ್ಲ ಬಂಟರು (ಇಂಚಾಪ. ೧೨೨–೯೭). [ಒರ್ (< ಒಂದು$_3$) + ಕೊಳಗ$_1$]

ಒಕ್ಕೋಣೆ (ನಾ). ಒಂದು ಕೋಣೆ. [ಒರ್ (< ಒಂದು$_3$) + ಕೋಣೆ$_2$]

ಒಕ್ಕೋಲ್ 'ಒರ್ಕೋಲ್' ನೋ.

ಒಕ್ಖಾಣಿಸು 'ವಕ್ಖಾಣಿಸು' ನೋ.

ಒಗಂಟು, ಒಗಂಟೆ, ಒಗಟು, ಒಗಟೆ (ನಾ). ಸುಲಭವಾಗಿ ತಿಳಿಯಲು ಅಥವಾ ಬಿಡಿಸಲು ಸಾಧ್ಯವಾಗದ ಮಾತು; ಗೂಢವಾದ ಮಾತು; ಪ್ರಹೇಳಿಕೆ; ಒಡವು. 'ಒಗಂಟುವೇಟ್' ಪರಾ. **ಒಗಂಟೆ**: "ಪ್ರವ(ಲ್ಲೀ)ಲ್ಹೀಕಾ, ಪ್ರಹೇಳಿಕಾ – ಈ ೨ ಒಗಂಟೆ" (ಹಲಾಯು. ೨೫–೧೫೧); "ಆಖ್ಯಾಯಿಕೆ ಕಥೆಯೆಂಬುವಿ ವಾಖ್ಯಾನಮೊಗಂಟೆ ತಾಂ ಪ್ರಹೇಳಿಕೆಯಕ್ಕುಂ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೮೧–೩೬). **ಒಗಟು**: ಭ್ರಾಂತಿಯಲಿ ಪೇಳ್ದೊಗಟು ಪದ್ಮವೆನಲು (ಪ್ರೌಢರಾ. ೧–೪೮); ಹೆಂಗಸರಿಗೆ ಒಗಟಿನಂತೆ ಮಾತಾಡುವುದೆಂದರೆ ಆಸೆ (ಶೇಪ್ರಶ್ನೆ. ೩೦೭). **ಒಗಟೆ**: ನೆರೆದ ವಿಶ್ವದ ಒಳಗೆ ಹೊಜಗೆ ನಾರಣನೆಂದ ಮಱೆನುಡಿಯ ವೇದದೊಗಟೆಯರ್ಥವಂ ಅಱಿದದಱ ಹೃದಯಮಂ ತೆಱೆದು (ಸಾನಂಚ. ೨–೧೬೩); ಒಗಟೆಯೇನೀ ಸೃಷ್ಟಿ? ಬಾಳಿನರ್ಥವದೇನು? ಬಗೆದು ಬಿಡಿಸುವರಾರು (ಮಂಕುಕ. ೬). 'ಓಗಟೆ' ಪರಾ.

ಒಗಟಾಗು, ಒಗಟೆಯಾಗು = (ಬಿಡಿಸಲಾಗದ) ಸಮಸ್ಯೆಯಾಗು; ಕಗ್ಗಂಟಾಗು: "... ನಿಮ್ಮ ಮಾತೇ ನನಗೆ ಒಗಟಾಗಿದೆ" (ಪದ್ಮಸ. ೨೫೭); ಇವರ ಮೌನ ಅವಳಿಗೆ ಒಗಟಾಯಿತು (ರಂಗನಾ. ೧೬೦); ಅಂತೂ ನಿಮಗೊಂದು ಭಾರಿ ಒಗಟೆಯಾಗಿಬಿಟ್ಟನಲ್ಲ ಇವನು (ವೀರಯೋ. ೯). ಒಗಟುಹಾಕು = ಒಡವು ಹೇಳು: ಒಗಟುಹಾಕಿ ಹೆಸರು ಕೇಳುವ ರೂಢಿ ನನಗೆ ಮರೆತಿದೆ (ವೈದ್ಯರಾ. ೭೧). [ದೇ. ‖ ತುಳು. ಒಗಟ್]

ಒಗಂಟುವಡು (ಕ್ರಿ). ಸಮಸ್ಯೆಯನ್ನು ಹೊಂದು : ಶ್ರೀರಂಗರಾಯ :– (ಹರವಸದ ಕರುವಿಯನ್ನಭಿಮುಖನಾಗಿ, ಒಗಂಟುವಟ್ಟರುವನು) (ಮಂತ್ರಶ. ೧೨೩–೨೨). [ಒಗಂಟು + ಪಡು₁]

ಒಗಂಟುವೇಟ್ (ಕ್ರಿ). ೧. ಒಗಟೆಯನ್ನು ಒಡ್ಡು. ೨. ಗೂಢವಾಗಿ ಹೇಳು : ಕಾಟ್ಪುರಮಾಗೆ ಕಾವ್ಯರಸಮರ್ಥಮುಮಕ್ಕರಮುಂ ಪ್ರತೀತಿಯಂ ಮಾಟ್ಪಿನೆಗಂ ಜಲಕ್ಕನಿರೆ ಪೇಟಿದೆ ಕೆಮ್ಮ[ನೊಗಂಟು] [ಪಾಠಾಂ. ನೆಗಂಟು, ನೊಜಂಟು]ವೇಟ್ಟು ಚಿಃ ನೋಟ್ಪುದೆ ಮುಯ್ವನಾ ಕೃತಿಗೆ ಪಂಚಿಕೆವೇಟ್ಪುದದರ್ಕೆ ಟಿಪ್ಪಣಂಬೇಟ್ಪುದು ಟೀಕುವೇಟ್ಪುದೆನೆ ಪೇಟ್ಟವನುಂ ಕವಿಯೆಂಬ ಲೆಕ್ಕಮೇ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೨೯೯); ಅರ್ಥಮಂ ಪ್ರಕಟಿಸಿ ಪೇಟಿದೊಗಂಟುವೇಟ್ವ ಕವಿಯುಂ ಕವಿಯೇ (ಪಾರ್ಶ್ವಪು. ೧–೭೫). [ಒಗಂಟು + ಪೇಟ್]

ಒಗಂಟೆ 'ಒಗಂಟು' ನೋ.

ಒಗಚು (ನಾ). ಒಗರು : ಹುಳಿಯಲ್ಲ, ಒಗಚಲ್ಲ, ಸಿಹಿಯಲ್ಲ, ಕಹಿಯಲ್ಲ; ಅದರಲ್ಲಿ ಧ್ವನಿಯಿಲ್ಲ, ವಾಸನೆಯಿಲ್ಲ, ಆಕಾರವಿಲ್ಲ (ವಚಭಾ. ೩೫೦); ಉಚ್ಚಧ್ಯೇಯಸಾಧನೆಯ ಹಂಬಲ ಸಿಹಿ – ಇವುಗಳ ನಿಕಟ ಮಿಶ್ರಣದಲ್ಲಿ ವ್ಯಕ್ತಿಯ ಬಾಳು ತನ್ನ ಒಗಚನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಳ್ಳುವುದು (ಏಳಜೀ. ೬೧); ವರ್ಣನೆಗಳಲ್ಲಿ ದುಂದುಗಾರಿಕೆ ಕಂಡರೂ ಒಗಚಿಲ್ಲ (ನಂಜುಂಡ. ೧೫೧). [< ಒಗರ್]

ಒಗಟು 'ಒಗಂಟು' ನೋ.

ಒಗಟೆ 'ಒಗಂಟು' ನೋ.

ಒಗಡಿಕೆ (ನಾ). ವಾಂತಿ; ವಮನ : ಬಯಲಿಂಗೆ ಕಡೆಯಿಲ್ಲ ಮರುತಂಗೆ ತಡೆಯಿಲ್ಲ ರುಚಿಗೆ ಖಂಡಿತವಿಲ್ಲ ಸುಖಕ್ಕೊಗಡಿಕೆಯಿಲ್ಲ (ಅವಚಂ. ೨೫೬–೧೧೬೯); ಒಗಡಿಕೆಯಂಗಮೊಳಿರ್ದರೇನಾತ್ಮನ ಬಗೆಯೆಂಬುದದು ಸುಪವಿತ್ರಾ (ಭರಚ. ೬೯–೯೪). [ಒಗಡು₀ + –ಇಕೆ]

ಒಗಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ವಾಂತಿಮಾಡು; ಕಾರು : ಉಟ್ಟು ಕಳೆದ ಮೆಯ್ಲಿಗೆಗೆ ಸವಿದೊಗಡಿಸಿದ ಕೂಟ್ಗೆ ಕಯ್ಯಾಂತವಂ ಬೇಱೆ ಸಂದೆಗವಿಲ್ಲೆನಿಪ್ಪಾ ಪ್ರತಿಜ್ಞೆ ಹಂಪೆಯ ರಾಘವಾಂಕ ನಿನಗಲ್ಲದಹುದೇ (ಹಚಕಾ. ೧೧–೨೮); ಗಡಣದೊಳುಂಬದರೆಲ್ಲಂ ಹಡಿಕೆಯ ನಾತಕ್ಕೆ ಪೇಸಿಯೊಗಡಿಸಿ ಮೂಗಂ ಪಿಡಿದುಣಿಸಂ ತೊಱೆದಿರೆ (ಧರ್ಮಪ. ೨–೫೯); ನೊಗವನೀಡಾಡಿದವು ಕುದುರೆಗಳೊಗಡಿಸಲು ರಕುತವನು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೩–೨೪). ೨. ಹೊರಸೂಸು; ಉಗುಳು : ಮದ್ಬಾಣಮಹಿಮೆಯನೊಗಡಿಸಿತು ಕಾಲಾಗ್ನಿ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೧೨–೩೮). ೩. (ಆಲಂ) ಜುಗುಪ್ಸೆಯಾಗು; ಹೇಸಿಕೆಯೆನಿಸು; ಅಸಹ್ಯವೆನಿಸು : ಇನ್ನು ನಾನೊಗಡಿಸಿದೆನಾದಡನಿಮಿತ್ತ ಹುಸಿ ಬಂದಪುದು (ಹಚಕಾ. ೧೧–೨೩); ಒಗಡಿಸದೆ ನಾನಾವರ್ಣದೆಂಜಲ ತಿಂದು ಬಾಳುವ ಗನ್ನಗತಕದ ವೇಶ್ಯೆಯರ ಸುಡಲಿ (ಜೀವಂಚ. ೩–೩೬); ಮಗನೆ ಮದುವೆಯನೊಲ್ಲದೇತಕ್ಕೊಗಡಿಸುವೆ ಗಾರ್ಹಸ್ಥ್ಯವನು (ನಿಭಾಗ. ೫–೧–೬); ಬುದ್ಧಿವಂತರ ಮಾತು ಮನಸಿಂಗೆಯೊಗಡಿಸುವುದು ದುರಾತ್ಮರಿಗೆ (ಮೋಹತ. ೪೧–೧೩). [ಒಗಡು₀ + –ಇಸು₃]

ಒಗಡು (ಕ್ರಿ). ಹೊರಚೆಲ್ಲು; ಕಾರು; ಕಕ್ಕು : ಹೋಮದಿ ಹೊತ್ತಿದಳ್ಳುರಿ ಸಭವನಡರಿತು ತುತ್ತನೊಗಡಿದನನಲ (ಕೌಶಿರಾ. ೧೯–೩೭); ಹಬ್ಬವಾಯಿತು ಮಾರಿಮಸಣಿಯರಡಗನೊಗಡಿದರು (ಕೌಶಿರಾ. ೨೧–೪೪). 'ಒಗಡಿಸು' ಪರಾ. [?]

ಒಗಡುಗಿಡಿ (ನಾ). ಹೊರಹೊಮ್ಮಿದ ಕಿಡಿ; ಹೊರಸೂಸಿದ ಕಿಡಿ : ಒಗಡು [ಪಾಠಾಂ. ತಗಡು, ಬಗಡು, ಹೊಗರು]ಗಿಡಿಗಳ ಸೂಸುವುರಿ ಧಾರೆಗಳ ಘೃತಲೇಪನದ ಬಂಧದ ಹೊಗರುಗಣೆ ಹೂಳಿದುವು (ಕುವ್ಯಾಶ. ೩–೫). [ಒಗಡು + ಕಿಡಿ₁]

ಒಗತನ 'ಒಕ್ಕತನ' ನೋ.

ಒಗತನಗೆಡು (ಕ್ರಿ). ಬಾಳುವೆ ಹಾಳಾಗು; ಸಂಸಾರ ಕೆಡು : ಇಂತಿವಳ ಮನೆವಾರ್ತೆಯ ಕಂಡು ಒಗತನಗೆಟ್ಟ ಬದುಕು ಬೇಡ ಎಂದೆ (ಮೋಳಿಮಾ. ೨೬೬–೮೧೮). [ಒಗತನ (< ಒಕ್ಕತನ) + ಕೆಡು]

ಒಗನಿ 'ಒಗುನಿ' ನೋ.

ಒಗಬಳ್ಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಪುಲಿಕಡ್ಡ ಅರಸರ್ ಸಿಯಗೆಲ್ಲರ್ಕ್ಕಾಗಿ ಕೊಮಾರನ್ ಕಿರ್ಕ್ಕೊಳತ್ತು ಒಗಬಳ್ಳಿಯುಳೆಱಿದುವಿಟ್ಟೊಂ (ಎಕ. XVI, ತುಮಕೂ. ೯೧–೧೨; 775). [ಒಗ₀ + ಬಳ್ಳಿ]

ಒಗರ್, ಒಗರು (ನಾ). ೧. ಆರು ವಿಧವಾದ ರಸಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು; ಕಷಾಯ : "ತುವರಮೆನಲೊಗರಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೬೫–೫); ಘನಮಧುರವಾತಿಕ್ತ ಕಟುವಾಮ್ಲವೊಗರೈದಿವೆನಿಪ ರಸದಿಂ (ವೀಶ್ವಪು. ೮–೧೬–೪೧); ಒಗರುಪ್ಪು ಕಹಿಸಿಹಿ ಹುಳಿಕಾರಗಳ ತೆಗೆತೆಗೆದೀವುತಿಹನು ನಾಲಗೆಗೆ (ಭರಚ. ೪–೯೩). ಒಗರು : ೧. ಫಲಪತ್ರ ಕುಸುಮರಸ ಗಂಧಕಾರ ಒಗರು ಹುಳಿಮಧುರವೆಲ್ಲಕೆ ಜಲ ಒಂದೇ ಹಲವು ತೆಱನಾದಂತೆ (ವಚಶಾ. II, ೩೨೩–೮); ಗುಳ್ಳದೆಳಗಾಯ ಹರಳಂತೆ ಕತ್ತರಿಸಿಯೊಗರು ಹೋಹಂತುಕ್ಕರಿಸಿಕೊಂಡು (ಸೂಪಶಾ. ೪–೩೨); ಉದುರಿದೆಲೆಗಳಿಂದ ಒಗರಾಗಿ ಬೆಚ್ಚಗಿರುವ ಬೆಟ್ಟದ ಜೋಗಿನ ನೀರುಗಳನ್ನೆಲ್ಲಾ ಕುಡಿದುದಾಯಿತು (ಶಾಕುಂತ. ೫–೧೯). ೨. (ಆಲಂ) ಅನುಭವವಿಲ್ಲದ; (ಕಚೇರಿಯ) ಕೆಲಸದಲ್ಲಿ ಅಪಕ್ವವಾದ : ಹುಡುಗ ಇನ್ನೂ ಒಗರಾಗಿದ್ದಾನೆ (ರೂಢಿ). ೩. (ಆಲಂ) ಅಹಂಕಾರ; ಮದ : ಇಂದುಮತಿ . . . ತನ್ನ ಒಗರಿನಲ್ಲಿಯೇ ಇದ್ದಳು (ಅಪನಾ. ೫೩); ಕಲ್ಲಪ್ಪ ಒಗರಿನಿಂದಲೇ ಕೇಳಿದ (ಮನೆಬಿ. ೯೪). 'ತೊಗರ್', 'ತೊವರ್' ಪರಾ. [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಉವರ್; ಮಲ. ಓರ್, ಉವರ್; ತುಳು. ಒಗರ್, ಉಗರ್, ಉಬರ್, ಉಬಾರ್; ತೆಲು. ಒಗರು, ವಗರು; ಗೊಂಡಿ. ಸವ್ವೊರ್; ಕುಇ. ಸಾರು = ಉಪ್ಪು; ಕುವಿ. ಹಾರೂ = ಉಪ್ಪು]

ಒಗರ (ನಾ). (?) : ಆ ಪಾರದ ಒಗರವ ಹೋಹನು (ಸೌಇಎ. ೧೯೨೯, ಉಡುಪಿ. ೪೯೭–೩೨; 1310). [?]

ಒಗರಡಕೆ (ನಾ). ಬೇಯಿಸದ ಅಡಕೆ; ಹಸಿಯಡಕೆ; ಸೊಕ್ಕಡಕೆ : ಭೋಜನಮಂ ಮಾಡಿಸಿ ಒಪ್ಪಿಡಿವೊಗರಡಕೆಯ ಭಾಗವನು ಯೆರಡೆಲೆಯೊಳು ನಿಂಬೆಯ ಹಣ್ಣಿನ ಪ್ರಮಾಣದ ಸುಣ್ಣಮನಿಕ್ಕಿ ವೀಳಯಮಂ ನೀಡಲ್ (ಪುಣ್ಯಾಸ್ರ. ೩–೧೯ ವ); ಒಗರಡಕೆಯನ್ನು ಎರಡು ಹೋಳಾಗಿ ಕೊಯ್ದು (ವಿವೈವಿ. ೧೧೦). [ಒಗರ್ + ಅಡಕೆ₁]

ಒಗರು 'ಒಗರ್' ನೋ.

ಒಗರುಕಾಯಿ (ನಾ). ಎಳಗಾಯಿ; ಕಸುಗಾಯಿ : ಪಶುವು ಒಗರು–ಕಾಯಿ; ಮಾನವನು ಹುಳಿ–ಕಾಯಿ, ದೇವನು ಹಣ್ಣು (ವಿಚಾಮಂ. ೮೨). [ಒಗರು (< ಒಗರ್) + ಕಾಯ್₄ (< ಕಾಯ್₄)]

ಒಗರುಜೋಳ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಜೋಳ : ಒಗರುಜೋಳದ ಕಡ್ಡಿಯನ್ನು ದನ ಅಷ್ಟಾಗಿ ತಿನ್ನುವುದಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ). 'ಸೀಜೋಳ' ಪರಾ. [ಒಗರು (< ಒಗರ್) + ಜೋಳ]

ಒಗಸ (ನಾ). ಒಂದು ತೆರಿಗೆ (?) : ನನ್ದಾದೀವಿಗೆಗೆ ಬಿಟ್ಟ ಒಗಸ ಹಾಗ ೧ ಮತ್ತವಾ ದೇವರ ತೋಂಟದ ಹೆಜ್ಜುಂಕಮುಮ ಸರ್ವನಮಸ್ಯಮಾಗೆ ಬಿಟ್ಟರು (ಸೌಇಇ. XI–ii, ೧೫೨–೩೯; 1103). [?]

ಒಗಸ್ಸು₁ 'ಒಗೆಯಿಸು' ನೋ.

ಒಗಸ್ಸು₂ (ಕ್ರಿ). ಸೇರು; ಒಗ್ಗು; ಹಿತವಾಗು : ರೂಪಾತಿಶಯಮುಮನರಿಂಜಯಂ ಕಂಡು ಕೇವಣಿಸದ ಮಾಣಿಕಮುಂ ಕುಡದ ಕೂಸುಮಿನ್ನಾರ್ಗೊಗಸುಗುಂ [ಪಾಠಾಂ. ರ್ಗೋಸುಗಂ] (ಅರ್ಧನೇ. ೩–೧೦ ವ). [?]

ಒಗಸುಗಂ (ಅ). ಹೆಚ್ಚಳವಾಗಿ; ಆತಿಶಯವಾಗಿ; ಅಧಿಕವಾಗಿ: ಮೆಲ್ಲನ ತೊದಕ್ಕುಡಿಪ್ಪೊಡೆಮುಯ್ದಾರವೇನೊಗಸುವ[ಗ] ಮೆಂದು [ಪಾರಾಂ. ನೊಗಸುಗವೆಮೊಲ್ದು, ನೊಗಸುಗುಮಂತೆ]ತಳ್ಪಗಲಾತಳಿಯನಾ ಲಲತಾಂಗವಲ್ಲಭಂ(ಅರಿಷ. ೩–೬೫); ದಿಗಿದೂಗಿದ ನಿನ್ನ ಮೊಲೆಗಳ ಮೃಗ ಮದದ ಪುಳಿಂ ಜುಗಳ್ ಪಕ್ಕಿರೆಡೆಯಾದಗಲುರವನೆಗಳೆ ಪಡೆದಜ ನೊಗಸುಗಮಲ್ತೆಲೆಗೆ ನಿನ್ನನೆನಗೆಯೆ ಪಡೆದಂ(ಪಂಚಥಾ. ೯–೬೭); ಅಗಣಿತ ಗುಣಂಗೆ ಕರ್ಣಾಂಗೊಗಸುಗಮೇ ಕಟ್ಟು ಬೀರವಟ್ಟಮಕರಣಾ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨–೪೯); ಒಗಸುಗಮಲ್ಲದುಳ್ಳುದನಿ ಪೇಟ್ಟ ಪೆನಿನ್ದುಮತರ್ಕ್ಕ ವಿಶ್ವಮಂ (ಎಶಾ. II, ೧೩೬–೬೦ ; ೪೭೭) ; ಮೃಗಮದತಿಲಕಳಲಂಕಂ ಮೊಗಸಿದುದಿಲ್ಲಿಳೆ ನಿಟಿಲ ಮೃಗಧರಬಂಧಕ್ಕೃಗುಗಮದಿಲ್ಲಿವಳೆಲೆ ಮೃಗಲೋಚನೆ ಬಂದುದಳಕ ರಾಹುಗ್ರಹಣಂ (ಅನಂಪು. ೧೨–೫೭). [?]

ಒಗಿಸು (ಕ್ರಿ). ಜೆಲ್ಲಿಸು; ಸುರಿಯಿಸು; ಹೊರಸೂಸುವಂತೆ ಮಾಡು: ನಾಲ್ಕೊಗಸ ಕರಕಲಶದಿ ಗೂಡದಿ ಮುಗಿದ ಗಂಗಾಜಲವ ಪೊರೆವಡಿಸಿಯೆ ಭಗೀರಥನು ವ[ವ್ಪೊ]ಗಿಸಿ ಧೂಮಿಗೆ ತಂದು ಹರಿಹಿದ (ಗಣತಾ. ೧೦–೧೪). [ಒಗ್ಸು + –ಇಸ್ನು]

ಒಗು, (ಕ್ರಿ). ಒಳ್ಳೆ (ಭೂತಕೃ); ಒಳ್ಳೆ (ಭೂತನ್ಯೂಮ). ೧. ಹೊರ ಸೂಸು; ಜೆಲ್ಲು; ಸುರಿ: ಮಂಗಳ ಲಾಜಾವರ್ಷದಂತೆ ಹಾರ ನಿಕರಂ ಗಳಂಮೃಳಿಸುತ್ತಮಲ್ಲೊಗುವ ಮಾತ್ಸರ್ಯ ಶಕಾಯದ ನಡುವೆ(ಕಾಂಪಾ. ೫೮೪); ಅತ್ತಿಗಳೊಗುವ ಹರ್ಷಾಶ್ರುಗಳ್ಗೆತ್ತು (ಉ ಪ್ರ ಟಿ. ೧೧–೩); ಬಯಲಾಯ್ತು ಗಡ ಗಂಧರ್ವರಾಟೀಪ ನೆಲದೊಳೊಕ್ಕೂಡೆ ಪೋಣತಳೆ ಉಟಿಳಕ ಹಿಡಿ ಬಂಡೆಗಳು ಶಾಕ್ಷಿ ಕುಲವ (ಅಮ್ಮಾ. ೨೦–೮); ಮುತ್ತ ನೊಗುವರೆ ಮೊಜನ ತೌಡಿಗೆ (ಳಿತಾಂ. ೩೬–೭೦). ೨. ಹರಡು; ಆವರಿಸು; ಮುತ್ತು: ಒಳಗೊಳಗೆ ಹೊಯಿವಾಡಿ ಹೊರಳುವ ಭಟರನಿ ಕೊಗುವ ಬಲುಗತ್ತಲೆಯು ಕವಿಗಳಾಹಳ್ಳ (ಳುಮ್ಮಬ್ರೈ. ೧೬–೪); ಮಿಳ್ಳ ಮಾತೇನಾ ನ್ಯಸನ ಸುಕೀರ್ತಿ ದಿಕ್ಕುಗಳನು ಜೆಱತಿರೆ ಒಕ್ಕುದಂಬದವ (ಅಂಚಚ. ೪–೬); (ಳುನ್ನಾ. ೨೪–೧೫ ನೋ). 'ಉಗು,' ಪರಾ. [?]

ಒಗ್ಕೆ (ನಾ). ೧. ಹೊಮ್ಮುವಿಕೆ; ಉನ್ನೇಷ. 'ಒಗುಮಿಗೆ,' ಪರಾ. ೨. ಉತ್ಸಾಹ; ಸಂತೋಷ. 'ಒಗುಗೊಳ್' ಪರಾ.

[< ಒಗ್ಸು- / ತಮಿ. ಒಗ್ಗೆ = ಸಂತೋಷ]

ಒಗುಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಸಂತೋಷಪಡು (?): ಕೊಣ್ಣಡೊಳ್ ಕಿಚ್ಚಂ ಪುಗುವೆನೆಮ್ಮೊಗ್ಗಂಗೊಣ್ಣು ಕಿಚ್ಚು ಪೊಳ್ತು ಸುರಲೋಕಮೆಱಿಯೊಡೊನ್ (ಪಾಂಡಾ. IX–೫, ೯–೬ ; ೨೩೬ ಶತ). [ಒಗ್ಸು + ಕೊಳ್–]

ಒಗುನಿ, ಒಗಿನಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮರ; ಪೀಲುವೃಕ್ಷ: ವ್ಪೊ[ಒ]ಗುನಿಯ [ಪಾ ಕಾಂ. ಉಗುನಿಯ]ಮರಕಿಂದಿರಾಣ್ಮಗಿಗಾಗಿ ಪೊಱಮರ್ದಿಂಬಿಗಳ್ ಪೃತ್ತೊಗೆಯೆ ಪಡುವಲಯ್ಯಮ್ಮಂತಂಪೋಗಿ ಕೆಯ್ಕೊಂದಗುಜೆ ಪುರುಷಪಟ್ಟಾಕಾದೊಳ್ ತೋಯಮಕ್ಕುಂ (ಲೀಕೋ ಪ. ೫–೬೨). **ಒಗಿನಿ:** ಬೆಟ್ಟದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದಂಥಾ ಆ ಜಗಸಿಯಲ್ಲಿ ಅಕ್ಕೋಟಿ, ಕರ್ಪೂರಾಲ ಎಂಬ ಎರಡು ಕಬ್ಬಂಗಳು ನೆಗಱುವ (ಶಾಚಿಂ. ೬); ನಗರೆಯಲಿ ಕನಳ ಪತ್ರಮುಮೊಗಾಯ ತಿಗುರಿಂಬನೆಲ್ಲಮಂ ಕೊಟ್ಟಿದೊಳಕ್ಕುಗೆ (ಅಶ್ವಹಾ. ೧೧–೪೪). 'ಅಗುನಿ' ಪರಾ. [< ಅಗುನಿ]

ಒಗುಸೆತ್ತರು (ನಾ). ಸುರಿಯುವ ರಕ್ತ; ಬಸಿಯುವ ನೆತ್ತರು: ಅರಿದ ಕೊರೆಲ ಬಸವ ಬಂಬಲುಗುಸೆತ್ತರ ಜರಿವ ಕಾಲಾಜೊಗುಸೆತ್ತರ ರಣಾವನಿ ಕ್ಷಜೆವುತ್ತುರುಂ ರೌದ್ರಮಯ ರಸವ (ಳು ವ್ಯಾ ದ್ರೌ. ೧೫–೬೪); ತೊಲಗುವಕ್ಕೆಯನುದಿರ್ ತುಪ್ಪಳ ಬಳಿಯ ಮಲಗಿದು ಮೆಲುಕಾಡದ ನೊರೆವಳಿಯ ನೋಡವಂಗಾದಿದೊಗುಸೆತ್ತರಿನ ಬೆಲಬಳಿಯ (ತೊರಾ. ೩–೬೧). [ಒಗ್ಸು + ನೆತ್ತರು (< ನೆತ್ತ್ರ್)]

ಒಗುಮಿಗಿಸು (ಕ್ರಿ). ಆತಿಶಯವಾಗಿಸು; ಹೆಚ್ಚಾಗಿಸು: ಬಗೆಯೋಳ ಜಗವ ಪೀನು ಬೀಸಾಡಿನಿ ಬಾರಿ ರಾ ಬಾರಿ ಆಗಿ ಭಾನು (ಹೃದಸ. ೧೨–೧೧); ಸುಪ್ರಮಾನಸದಾಸೆ ಪ್ರಜ್ಞಲಿಸಿ ಕಿಡಿಕಾರಿ ನೈಜ ಸತ್ವವನೆಲ್ಲ ಒಗುಮಿಗಿಸಿಲಿ (ಪಜಾಸೆ. ೫೬). [ಒಗುಮಿಗ್ಸು + –ಇಸ್ನು]

ಒಗುಮಿಗ್ಕೆ, ಒಕ್ಕುಮಿಗೆ (ನಾ). ಆಧಿಕ್ಯ; ಹೆಚ್ಚಳ; ಆತಿಶಯ: "ಒಗುಮಿಗೆಯಿನೆ ಬಹಳ" (ಭಾರಾ. ೧೧); ಒಗುಮಿಗೆಯ ಕೋಪದಲಿ ಕೋದಮು ಸರಳಲಿ ನರನ (ಳುನ್ನಾಭಾ. ೩–೨೦); ಒಗುಮಿಗೆಯುಪ ಜರದಿಂ ಸಂತೋಷಂಬರಿಸುತ (ಜ ಯಾ. ೦–೧); ಒ ಗು ಮಿ ಗೆಯ ಹರುಷದೊಳದರ್ದರ್ಂಗನೆ ಮಣಿವರೂಥಮಂ ನಿಜಮಿದಂದು (ಜೈ ಮಾ ಭಾ. ೧೪–೬೩). ಒಕ್ಕುಮಿಗೆ: ಜಕ್ಕವಕ್ಕಿಗಳಿಪ್ಪ ತಕ್ಕೆಯನುಳಿದು ಪ್ರಾಣಕ್ಕೆ ವಲ್ಲಭರಾದವರಂ ಒಕ್ಕುಮಿಗೆಯ ದುಃಖದಿಂ ಪೋದವು ದಿಕ್ಕುದಿಕ್ಕಿಗೆ (ಅಂಚಚ. ೭–೧೪೩). [ಒಗ್ಸು + ಮಿಗೆ ?]

ಒಗುಮಿಗ್ಕೆ (ಅ). ಹೆ ಚ್ಚಾ ಗಿ; ಅಧಿಕವಾಗಿ: ದುಗುಲಪವಾಳಯ ಪಿಟ್ಟಂಳ್ಳಿಗಳೆಗಲೆಂದೊಗುಮಿಗೆ ತಲೆವಾಗುವಾಗ (ಭರ ಚ. ೯–೬೨); ಪುರಾತನರು ಒಗುಮಿಗೆ ಧೂಪವನಸಗದರು (ಮೋಧಾ. ೫–೧೫೩). [< ಒಗುಮಿಗ್ಕೆ]

ಒಗೆ, (ಕ್ರಿ). ೧. ಹುಟ್ಟು; ಕಾಣಿಸಿಕೊಳ್ಳು; ಸಂಭವಿಸು: "ಒಗೆ–ಜನನ ವಸ್ತ್ರಪ್ರಕ್ಷಾಳನಯೋಗ" (ಕಾಭಾ); "ಜನನದೊಳಗೆಗೊಗೆ" (ಪಜ್ಞಮಂ. ೦೦); ಬಗೆಬಗೆದು ಕೇಳ್ದು ಬಾಧೊಲಿಪೊಗೆದಿರೆ ಹೃದಯದೊಳ್ (ಕವಿರಾ. ೧–೧೩); ಆ ಹಿತಾಗ್ನಿ ಗಳ ಮೈಯ್ಕೊಗೆದ ಶ್ರಮಸ್ವೇದಬಿಂದುಗಳ್ (ಪಂಚತಂ. ೧೧೪–೧೨); ಜನಿಗೆದಿಪೆ ಮನುಜರೊಳಪದಿನಪ್ಪೊಳೆಗೆದಿದಂತೆ (ಯಶೋಚ. ೧–೬೨); ತನ್ನಯ ಮನದೊಳಿಗೆದ ಹರುಷದಲಿ (ಶ್ರುಸಾಂ. ೧೫೮); ಕಾಡಿನಲಿ ಕಿಚ್ಚು ಒಗೆವಾಗ ಮಾರುತನ ಕೂಡಿಕೊಂ ಡಂತೆ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೦೭೪). ೨. (ಮೇಲಕ್ಕೆ) ನೆಗೆ; ಹಾರು: ಅಂತು ಪೊಯ್ದೊಡೆ ಪೊಡೆಸಿಂದಂ ಪೊಯ್ದಂತೆ ಮೇಗಿಗಿಗೆದು ಸೆಣಸೆ (ಪಂಪಭಾ. ೩–೩೦ ವ); ಖಲನಾಕಾಶಕ್ಕೆ ತೊಟ್ಟಿಂದೊಗೆದಂ (ಜ ಗ ವಿ. ೧೫–೩); ಬೇಗದಿಂ ಮಡದಿಯಂ ಪಿಡುಕೊಂಡು ಗಗನಕ್ಕೊಗೆದು (ವ ರ್ಧ ಪು. ೧೫–೪೪ ವ). ೩. ಎಸೆ; ಬಿಸಾಡು: ಬಗೆಗೊಳ್ಳದೆ ಬಾವನ್ನಸ ಸಂಗವ ನೊಗೆದು ಅಡಾಡುವ ಒಡೆವಂತರನು (ತಪಗೀ. ೧೫೩–೬೮); ಸೂಸುವ ಮನವನ್ನು ಹೆಸರಿದೆ ಹರಿದೊಗೆದು ಲೇಸಾಗಿ ಇಪ್ಪ ಶಿವಯೋಗಿ ಗುರುವಿನ ಕೊಸು ಪಾಸಿರವ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೫೪೫). ೪. ಹೊಡೆ; ಕುಟ್ಟು: "ಒಗೆವ ಪಿಟ್ಟಗೆಗೆ ಕರಿಬೇವಕ್ಕುಳ್ಳು" (ಮಂಗಾಡಾ. ೪೭–೬); "ವಸ್ತ್ರಮಂ ಕುಸುಳುವಂತು ತಾಡನದೊಳು ... ಒಗೆ" (ಶಬ್ದಮಂ. ೦೦); ಮುಷಿಜನಂ ಗಳೊಗೆದಾಜಿಯಿಕ್ಕಿದ ತಲೆಗಾರ್ಜಸಿಗಳ [ಸೋರ್ದ ಬಜ್ಜಿದಿಂ ಬೆಳಗೆಂಂ ಪಿಡಿದು...] (ಕಾಂಪಂಭಾ. ೧೧೭); ಯಜ್ಞದತ್ತೆ ಕೊಸಿಗೆ ಪಾಸುವ ಪಿಠಿಗೆಗಳ ನೊ ಗೆ ಯ ಲಿಂ ದು ಪೋಗುತ್ತುಂ (ಪಂಚತಂ. ೧೫೮–೧೪); ಕುದಿಸಿ ಉದಕದೊಳಿಗೆದು ಬೀಸುತೊಗೆದು ಪರಡಿ ತೆಗೆದಿಸು ಳೆಳಗೆಯೊಡದ ಗಿಪುದು (ಬಸವ. ೩೬–೪೭); ಬಟ್ಟೆ ಒಗೆಯಲು ಕೆರೆಗೆ ಹೋಗಿದ್ದಾರೆ (ರೂಢಿ).

ಒಗೆದುಕೊಳ್ಳು = (ಬಟ್ಟೆಯನ್ನು) ಮಡಿಮಾಡಿಕೊ, —ಶುಭ್ರಗೊಳಿಸಿಕೊ: "ನನ್ನ ಬಟ್ಟೆ ನಾನೇ ಒಗೆದುಕೊಳ್ಳಬೇಕಂತೆ . . ." (ಪುನರು. ೩೩೧). [?]

ಒಗ್ಗೆ$_3$ (ನಾ). (ಬಟ್ಟೆ) ಒಗೆಯುವಿಕೆ; ಸೆಣೆತ; ಸೆಳೆಯುವಿಕೆ: ಈ ಬಟ್ಟೆಗೆ ಈಗಾಗಲೇ ನಾಲ್ಕು ಒಗೆ ಆಗಿವೆ (ರೂಢಿ). [< ಒಗ್ಗೆ$_2$]

ಒಗೆತ$_1$ (ನಾ). ೧. ಹುಟ್ಟುವಿಕೆ; ಕಾಣಿಸಿಕೊಳ್ಳುವಿಕೆ: ಪಸಿಯೊರಟು ತಂದೆಗೊಗೆದಾ ಮಗಳ ಪಸಿಯೊರಟನೊಗೆತಮ್ ತೋಱುಗುಮ್ (ಅಂತಿಗೊ. ೨೨-೪೫೪). ೨. ಎಸೆಯುವಿಕೆ; ಹೊಡೆಯುವಿಕೆ: ಒಂದೇ ಒಗೆತಕ್ಕೆ ಎದೆಯನ್ನು ಸೀಳಿ ಹೋಗುವಂತಹದದೆ – ಚೂರಿ (ಬಂಗಾಹೆ. ೨೫). ೩. ಸಾವು (ಉಕ). [ಒಗ್ಗೆ$_1$ + –ತ$_2$]

ಒಗೆತ$_2$ (ನಾ) = ಒಗ್ಗೆ$_3$: ಬಟ್ಟೆ ಒಗೆತದಲ್ಲಿಯೇ ಮುಪ್ಪಾಯಿತು (ರೂಢಿ). [ಒಗ್ಗೆ$_2$+ –ತ$_2$]

ಒಗೆತನ 'ಒಕ್ಕತನ' ನೋ.

ಒಗೆತರ್ (ಕ್ರಿ). ಹುಟ್ಟಬರು; ಕಾಣಿಸಿಕೊಳ್ಳು; ಹೊರಬೀಳು: ಒಗೆತರ್ಪ ಪಲ್ಗಳಾ ನಗೆಮೊಗೆದ ಸರಸ್ವತಿಯನಾಗಳರ್ಚಿಸಿದ ಪೊದಳ್ದಗಲದ ಚೆಲ್ವಿನ ಮೊಲ್ಲೆಯ ಮುಗುಳ್ಗಳನಿಳಿಸಿರೆ ಗುಣಾರ್ಣವಂ ಸೊಗಯಿಸಿದಂ (ಪಂಪಭಾ. ೨-೯); ಅಧಿಕ ಶ್ರೀನಿಳಯಂ ಸುಪುತ್ರನೊಗೆತರ್ಕುಂ ನಿಮ್ಮೊಳುರ್ವೀಶ್ವರಾ (ಪುಷ್ಪಪು. ೩-೧೨೨); ಮೃಗನಯನೆ ನೋಡಿ ಸಂತಸಮೊಗೆತರೆ ಪೊಗಳ್ದಪ್ಪುತೆಯ್ದೆ ಮುದ್ದಿಸುತಿರ್ದಳ್ (ವೃಷವಿ. ೩-೨೩). [ಒಗ್ಗೆ$_1$ + ತರ್$_1$]

ಒಗೆಯಿಸು, ಒಗಸು$_1$, ಒಗೆಸು$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಹುಟ್ಟಿಸು; ಉಂಟಾಗಿಸು: ಮೆಯ್ಗೊಗೆಯಿಪ್ಪುದಗ್ಗಲಿಪ ಪಾಂಡುಚ್ಛಾಯೆಯಂ ಭಸ್ಮಮಿಲ್ಲದೆಯುಂ (ಕಾದಂಉ. ೩೦೯). ೨. ಎಸೆಯುವಂತೆ ಮಾಡು; ಬಿಸಾಡು. ೩. ಸಾಯು: ಅವನು ಒಗೆಯಿಸಿದ (ರೂಢಿ). **ಒಗಸು$_1$**: ೧. ಲಿಂಗಗಳ ಕೀಳಿಸಿ ಚರಣದಡಿಯೊಳು ಹೊಸಕಿ ತಿಪ್ಪೆಯೊಳೊಗಸಿ ತುಳಿಸುತಲಿ (ಬಿಜ್ಜಪು. ೬೫-೧೦). **ಒಗೆಸು$_1$**: ೨. ಬಾಡಿಗೆ ಕೊಡದಿದ್ದರೆ ಸಾಮಾನುಗಳನ್ನೂ ಒಗೆಸಿಬಿಡುತ್ತೇನೆ (ರೂಢಿ). [ಒಗ್ಗೆ$_1$ + –ಇಸು$_3$]

ಒಗೆಸು$_1$ 'ಒಗೆಯಿಸು' ನೋ.

ಒಗೆಸು$_2$ (ಕ್ರಿ). (ಬಟ್ಟೆ) ಒಗೆಯುವಂತೆ ಮಾಡು; ಸೆಣೆಸು; ಮಡಿಮಾಡಿಸು: ಬಟ್ಟೆ ಒಗೆಸಬೇಕು (ರೂಢಿ). [ಒಗ್ಗೆ$_2$ + –ಸು$_1$]

ಒಗೆಹ (ನಾ). ಒಗೆಯುವಿಕೆ; ಒಗೆತ: ಮಡಿಸೀರೆಯಂತೆ ಗಟ್ಟಣಿಗೆವಂದು ಮೈಲಿಗೆಯಂತೊಗೆಹಕ್ಕೆವಂದು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೩-೭೭). [ಒಗ್ಗೆ$_2$ + –ಹ$_2$]

ಒಗ್ಗ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಪುತ್ತೂರುಡೆ ಶಿವಮಾರಮ್ಮಂ ದುಣ್ಡಗೆರ್ಗ್ಗಂ ನಲ್ಲತ್ತೂರೊಡೆ ಒಗ್ಗ ಮನೆ ಬಳೆಗಮುಂ ಅಯ್ದೂಮ್ಬು ಮೆದೆ ಕಟನಿಯು (ಎಕ. X, ಕೋಲಾರ. ೨೩೧-೩; 800 ?). [?]

ಒಗ್ಗಟ್ಟು 'ಒಕ್ಕಟ್ಟು' ನೋ.

ಒಗ್ಗಡ (ನಾ). ಸಮೂಹ; ಗುಂಪು: "ಒಗ್ಗಡಮೆನಲ್ಕೆ ಸಮೂಹಂ" (ಕಶರ. ೯೯). [?]

ಒಗ್ಗಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಒಟ್ಟಾಗು; ಒಂದಾಗು; ಸೇರು: ನಡೆ ನೋಡುವ ಕನ್ನಿಕೆ[ಯರ ಕಡೆಗಣ್ಣಂ] ಸಾರ್ದು ಪರಿವ ಕರಿಯಾಲಿಗಳೊಗ್ಗಡಿಸಿದವ ತಂಸ ಮಧುಕರದೊಡನಾಡುವ ಮಧುಕರಂಗಳೆನಿಸಿದುವಾಗಳ್ (ಕಾದಂಉ. ೪೫); ಒಡೆದು ಕಟವೆರಡುಮೊಡನೊಗ್ಗಡಿಸದೆ ಮದವುಣ್ಮಿ ಪೊಣ್ಮಿರಲ್ ಮಲೆಗಳ್ ಗಂಡಡರೆ ಮುರಿದಿಂತು ಮೊಟಗುತ್ತಡಸಿರೆ ಗಜಗಮನೆ ವಿಜಯಗಜಮಂ ಕಂಡಳ್ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೭-೩೬). 'ಒರ್ಗುಡಿಸು' ಪರಾ. [ಒಗ್ಗಡ + –ಇಸು$_3$]

ಒಗ್ಗಯ್ 'ಒರ್ಕೆಯ್' ನೋ.

ಒಗ್ಗರ (ನಾ). ಸಮೂಹ: ಸಿಡಿಲೊಗ್ಗರದ ಬೊಬ್ಬೆಯಿಂ ಶೂರ್ಪನಖಿ ಬಂದಾಳಾ ಕಾನನಕೆ (ವಾಲಿಕಾ. ೬); ಸೇವಿಪ ಭಾವಿಪ ಸಂದ ದೇವರ್ಕಳೊಂದೊಗ್ಗರಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೭೭-೧). 'ಮೊಗ್ಗರ' ಪರಾ. [?]

ಒಗ್ಗರಣೆ, ಒಗ್ಘರಣೆ (ನಾ). ೧. (ಆಹಾರದಲ್ಲಿ ರುಚಿಯುಂಟು ಮಾಡಲು) ಸಂಬಾರ ಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನು ತುಪ್ಪ ಅಥವಾ ಎಣ್ಣೆಯಲ್ಲಿ ಕರಿದು ಕೂಡಿಸುವುದು: ಪರಿಪರಿಯ ಬಹುಭಕ್ಷ್ಯಪಾಕದ ಪರಿಮಳದ ಶಾಕಾದಿಗಳ ವೊಗ್ಗರಣೆಗಳ ಸೌರಭಕೆ ತಿಳಿದುದು ನಿದ್ರೆ ಪವನಜನ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೧೦-೨೩); ಹುಳಿದಾಳಿದ ಸಾಱು . . . ಗಳಿಲನೆ ಬಡಿಸಲೊಗ್ಗರಣೆಯಿಂಗಿನ ಕಂಪು ಸುಳಿದುದು ಬಹಿಃಸ್ಥಳಕೆ (ಮೋಹತ. ೩-೫೩); ಶಾಕಶೀಕರಣೆಯ ಗಾಡಪೋಡನೆಯ ಸುಪಾಕವೊಗ್ಗರಣೆ ಪಾಯಸವಾ (ಭರಚ. ೪-೭೪); ಒಗ್ಗರಣೆಯ ಅವಲಕ್ಕಿ ಸಲಕಿಯಂತಹ ಚಮಚೆಗಳು ಇವರ ಸೇವೆಗಾಗಿ ಬಾಯ್ದೆರೆದು ಕೂತಿದ್ದುವು (ಅಪನಾ. ೨೨). ೨. (ಆಲಂ) ಸ್ವಾರಸ್ಯವಾದ ವಿಷಯವನ್ನು ಕೂಡಿಸುವುದು: ಎಲ್ಲವುಗಳಲ್ಲಿ ಸಿರ್ಸಿಯ ಪ್ರಿಯಾಗಿಯ ಕತೆ ಅತ್ಯಂತ ರುಚಿಕರವಾಗಿತ್ತು. ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದುದಕ್ಕೆ ಈಗ ಒಂದೆರಡು ಒಗ್ಗರಣೆಗಳು ಹೆಚ್ಚೇ ಬಿದ್ದಿದ್ದುವು (ಮೂರುದಾ. ೧೪೧); ಮಾತಿಗೆ ಒಗ್ಗರಣೆ ಹಾಕಬೇಡ (ರೂಢಿ). **ಒಗ್ಘರಣೆ**: ೧. ದೆಕ್ಕಾಳಂ, ಸುಗ್ಗಿ, ಒಗ್ಘರಣೆ, ಆಚ್ಚು, ಮಚ್ಚಂ (ಶಬ್ದಾನು. ೬೭ ವ್ಯಾಖ್ಯಾ).

ಒಗ್ಗರಣೆಮಜ್ಜಿಗೆ = ಒಗ್ಗರಣೆ ಹಾಕಿದ ಮಜ್ಜಿಗೆ; ಹದಮಾಡಿದ ಮಜ್ಜಿಗೆ: ಈ ನಗೆ-ಹಾಡುಗಳು, ಹುಳಿಯಾದರೂ ಖಾರವಾದರೂ ನೀರಾದರೂ ರುಚಿಕಟ್ಟಾದ ಒಗ್ಗರಣೆ – ಮಜ್ಜಿಗೆಯಂತೆ, ರಸದೂಟದಿಂದ ತಣಿದು ದಣಿದ ರಸಿಕರಿಗೆ ರುಚಿಕೊಡುವವು (ನಿರಾಭ. ೭ ಮುನ್ನುಡಿ). 'ಅಗ್ಗರಣೆ' ಪರಾ.

[ದೇ. ॥ ತುಳು. ಒಗ್ಗರಣೆ. / ಮರಾ. ಓಗರಣೇ, ಓಘರಣೇ]

ಒಗ್ಗರಣೆಯಿಾ (ಕ್ರಿ). ಒಗ್ಗರಣೆಯನ್ನು ಹಾಕು: ಜಲಚರಂಗಳ ಪೊಟ್ಟೆ ಸೀಳಿ ನೀರಿಂ ತೊಳೆದುವ[ವೊ]ಗ್ಗರಣೆಯಿತ್ತಾಂಬ್ರಮಾ (ನವಮೋ. ೯-೬). [ಒಗ್ಗರಣೆ + ಈ$_2$]

ಒಗ್ಗರಿಸು, ಒಗ್ಘರಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಒಗ್ಗರಣೆ ಹಾಕು: ಉದ್ದು ಬಿಳಿಯುಳ್ಳಿ ಮೆಣಸು ಸಕ್ಕರೆಯಿಕ್ಕಿಯೊಗ್ಗರಿಪುದೊಂದು ತೆಱ (ಸೂಪಶಾ. ೪-೮); ಆಗಾಗಳೊಗ್ಗರಿಸಲು ಬಿಸಿವಡೆದ ಮೇಲೋಗರವ ಪಳಿದ್ಯ ಪಲ್ಯಗಳ (ಮೋಹತ. ೧೪-೯); ಪುಟ್ಟಿಯೊಳೊಗ್ಗರಿಸಿದ ಕಡಲೆಯಂತೆ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೩೪-೧೩). ೨. (ಆಲಂ) ಹುರಿದುಬಿಡು; ಧ್ವಂಸಮಾಡು: ಅಲ್ಲ ಕಲ್ಲೋಲಮಾಡಂಬುಧಿಯನು ಒಗ್ಗರಿಸು ಸಚರಾಚರೋರ್ವಿಯ ಪದಾರ್ಥಮಂ ನಿಗ್ಗರಿಸು ನಿಟಲಲೋಚನನ (ಸಮ್ಯಕೌ. ೫-೩೬). 'ಅಗ್ಗರಿಸು' ಪರಾ. **ಒಗ್ಘರಿಸು**: ೧. ಎಲೆ ಜೀರಗೆ ಸಾಸಿವೆ ಮೆಟಸು ಲವಂಗಂ ಧಾನ್ಯ ಕಂಗಳೆಂಬಿವನರೆದಂಬಿಲದೊಳೊಡಗೂಡೆ ನಿರುತಂ ಕಳೆದೊಗ್ಘರಿಸಿದೊಡೆ ತ[ಕ]ಟಿ ಕರಂ ಸವಿಯಕ್ಕುಂ (ಲೋಕೋಪ. ೮-೫೫). [ಒಗ್ಗರಣೆ + –ಇಸು$_3$]

ಒಗ್ಗಳಿಗೆ (ನಾ). ಒಂದುಗಳಿಗೆ, —ಕ್ಷಣ: ಒಗ್ಗಳಿಗೆಯನಿತೆ ಪ್ರಳಯದ ಪಾಳಿನಲ್ಲಿ, ಒಗ್ಗಳಿಗೆ ಬಾಳ್ವೆಯೊರತೆಯಿನೀಂಟುವಲ್ಲಿ; ಕಂತುತಿವೆ ತಾರೆ (ಗಿಳಿವಿಂ. ೧೨೧-೨೯). [ಒರ್ (< ಒಂದು$_3$) + ಗಳಿಗೆ$_1$ (< ಗಟಿಗೆ$_1$)]

ಒಗ್ಗಱಿ (ನಾ). ಒಂದು ಗರಿ, —ತುಪ್ಪುಳು: ಗಜರಥಹಯ ಪಾದಚರಮುಖ್ಯ ಬಹುಬಲ ವ್ರಜವನೊಗ್ಗಱಿಯೊಳೆತ್ತುವೆನು (ಮೋಹತ. ೩೬-೩೬). [ಒರ್ (< ಒಂದು$_3$) + ಗಱಿ]

ಒಗ್ಗಾಲಿ$_1$ (ನಾ). ೧. ಒಂದುಗಾಲಿ. ೨. (ಆಲಂ) ಒಂದೇ ಕಡೆಗೆ ವಾಲುವುದು; ವಾಟ: ಗಾಲಿ ಒಗ್ಗಾಲಿಯಾಗಿ ಕೀಲು ಕಳಚಿ ಜೀವನ ರಥ ಬೀಳಲು (ಅಲ್ಪವಿ. ೮); ವಾರಿಯ ಉಬ್ಬುಗಲ್ಲೊಂದರ ಮೇಲೆ ಗಾಡಿಯ ಒಂದು ಗಾಲಿಯು ಹಾಯ್ದು ಅದು ಒಗ್ಗಾಲಿಯಾಯಿತು (ಪ್ರೇಷುತ. ೮೬). [ಒರ್ (< ಒಂದ್ಯು$_3$) + ಗಾಲಿ]

ಒಗ್ಗಾಲಿ$_2$ (ನಾ). ಒಂದೇ ಕಾಲಿರುವವನು; ಕುಂಟ: ಒಗ್ಗಾಲಿಯೂ ಸೊಟ್ಟಗಾಲು ಹಾಕಿಕೊಂಡು ಬೀಸ ಬೀಸ ನಡೆಯುತ್ತಿದ್ದನು . . . ಒಮ್ಮೆ ಒಂದು ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಆ 'ನಾಗರಬೆತ್ತ'ವನ್ನು ಒಗ್ಗಾಲಿ ತಂದಿದ್ದನು (ಕಂಬಹು. ೧೨). 'ಒಗ್ಗಾಲಿತನ' ಪರಾ. [ಒಗ್ಗಾಲು + -ಇ$_3$]

ಒಗ್ಗಾಲಿತನ (ನಾ). ಕುಂಟತನ: ಒಗ್ಗಾಲಿತನದಿಂದ (ಕುಂಟತನದಿಂದ) ಬಂಧನಕ್ಕೀಡಾದ ಒಗ್ಗಾಲಿಗೆ ಹಲವಾರು ಸಲ ಎದ್ದು ಓಡಾಡಿ ಅಡಿಗೆ ಮಾಡುವುದು ಕಷ್ಟದಾಯಕವಾಗುತ್ತಿತ್ತು (ಕಂಬಹು. ೧೩). [ಒಗ್ಗಾಲಿ$_2$ + -ತನ]

ಒಗ್ಗಾಲು (ನಾ). ಒಂದು ಕಾಲು, —ಪಾದ. 'ಒಗ್ಗಾಲಿ$_2$' ಪರಾ. [ಒರ್ (< ಒಂದ್ಯು$_3$) + ಕಾಲು$_1$ (< ಕಾಲ್$_1$)]

ಒಗ್ಗಿಸು (ಕ್ರಿ). ಒಗ್ಗುವಂತೆ ಮಾಡು; ಸೇರುವಂತೆ ಮಾಡು; ಹೊಂದಿಕೊಳ್ಳುವಂತೆ ಮಾಡು: ತಲೆಯ ಮೇಲಿಱಿದವನನೊಗ್ಗಿಸಿ ಸಲಹುವರು ಪುರುಷಾರ್ಥಜೀವರನಿಳಿಕೆಗಾಂಬರು ಸ್ವಾಮಿದ್ರೋಹರನೊಲಿದು ನಂಬುವರು (ಕುವ್ಯಾಸ. ಓರಿಇ. ೧-೧೦೮); ಆಗುಳಿಸುವ ಬಾಯ ಸವರಿಯೊಗ್ಗಿಸುತ ಕರ್ಮೂಗಿಂದ ನೆಲನ ವಾಸನಿಸಿ ಮೇಘಾಳಿಯನಾರೈವ ಚತುಷ್ಪದಿ ವೇಗದಿ ನಡೆದುವಾ ಕ್ಷಣದಿ (ವೋಹತ. ೧೯-೧೩); ರಿಪುಬಲವ ನೆಗ್ಗಿಸಿತು ಮುರಿ ಮುರಿದು ಕರಚರಣದಿಂದ ನೆಲಕೊಗ್ಗಿಸಿತು ಮುರಿವಿಂದ ಕಿರುವಿಂದ (ತುರಂಗ. ೪೯-೪೪). [ಒಗ್ಗು$_2$ (< ಒಟ್ಟು$_1$) + -ಇಸು$_3$]

ಒಗ್ಗು$_1$ 'ಒಟ್ಟು$_1$' ನೋ.

ಒಗ್ಗು$_2$ 'ಒಟ್ಟು$_1$' ನೋ.

ಒಗ್ಗು$_3$ (ಕ್ರಿ). ೧. (ಒಂದು ಕಡೆಗೆ) ತಿರುಗು: ಕೊರಳುದ್ದ ನೀರೊಳ್ ನಿಂದು ಕಾಲೊಂದ ಧರೆಯೊಳೂಱಿ ನಭಕ್ಕೆ ಮುಖಪಂಕರುಹಮೊಗ್ಗಿ ನಿಗುಳ್ದು ಭೋರನೆ ಸುರಿವ ಪೆರ್ಮಳೆಯೊಳಗೆ ತಾಂ ಕಂಪಿಸದೆ ನಿಂದಿರ್ದು (ಬಸಪು. ೨-೧೨). ೨. ಚಾಚು; ನೀಡು; ವಿಸ್ತರಿಸು: ಮುಸುಡೊಗ್ಗಿ ಮುದ್ದಂ ಬೇಡುವಳು (ಬಸಪು. ೧೫-೧೪); ಉಗ್ಗಡದೇಱುಸೋಪಾನದೊಳವರ ಕೈಯೊಗ್ಗಿ ಹಿಡಿದು ಮೇಲೆ ನೆಗೆವಾ (ಭರಚ. ೩-೬೮); ವರಗೌತಮನ ಮನೆಯ ಮುಂಗಡೆಯೊಳಿಳಿವಾಗ ಯೆರಡು ಕೈಗಳನೊಗ್ಗೆ ಹನುಮನಂಗವನೆಲ್ಲ ಹರನಡಿಗಳುಂ ಸೋಂಕುತಿರೆ (ಗುರುಜಾ. ೭-೫೬). ೩. ಪರವಶವಾಗು; ಒಳಗಾಗು; ಅಧೀನವಾಗು (ಕಿ). ೪. ಸಂತೋಷಿಸು; ಹಿಗ್ಗು: ಬಾಲಕರಿಂ ರಾಮಾಯಣಮನೊಪ್ಪಿಸಿದಂ. ದೇವರ್ಕಳ್ ಹಿಗ್ಗಿದರ್; ದೇವಾಂಗನೆಯರೊಗ್ಗಿದರ್ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೬೩-೨). [< ಮೊಟ್ಟು ?. / ತೆಲು. ಒಗ್ಗು]

ಒಗ್ಗು$_4$ (ಕ್ರಿ). ತೊದಲು; ತಡವರಿಸು; ಬಿಕ್ಕು: ನುಡಿಯಿಸಲೆಡೆ ಗುಡದಿರ್; ನುಡಿಯೊಗ್ಗುಗುಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೮-೧೪). [< ಉಗ್ಗು$_1$]

ಒಗ್ಗು$_5$ 'ಒಟ್ಟು$_2$' ನೋ.

ಒಗ್ಗುಗೆಡು (ಕ್ರಿ). ಸೇರುವೆ ತಪ್ಪಿಹೋಗು; ಬೇರೆಬೇರೆಯಾಗು; ಗುಂಪು ಚೆದುರು: ನಿಂವೆಡ್ಡಮಾಗಿ ಲಗ್ಗಿಸಿ ಮೊಗ್ಗರಿಸುತೊಗ್ಗುಗೆಡದೆ ನಡೆಗೋಂಟೆಯಂತೆ ನೆಲವೆರ್ಚಿ ನಿಂದು (ಗಿರಿಕ. ೬-೫೫ ವ); ಮಸಗಿ ಬೊಬ್ಬಿಟ್ಟು ದೆಸೆದೆಸೆಗೆ ಪರಿದು ಮೂದಲಿಸಿ ಮುಂಗುಡಿಗೆದಱಿ ಮೊಗ್ಗರಂಬೊಯ್ದುಗ್ಗಲಿಸಿ ನಡೆದು ಬಗ್ಗಿಸಿ ಬಯ್ದೊಗ್ಗುಗೆಡದೆ ಮುಂಕಣಿಸಿ (ಗಿರಿಕ. ೬-೬೬ ವ). [ಒಗ್ಗು$_5$ (< ಒಟ್ಟು$_2$) + ಕೆಡು]

ಒಗ್ಗುಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಒಟ್ಟಾಗಿ ಸೇರು; ಗುಂಪಾಗು: ಅಲ್ಲಿಂದ ಶಿವ ಭಕ್ತರೊಗ್ಗುಗೊಂಡು ಕಳಸಕನ್ನಡಿವಿಡಿದು ಕೊಡಗೂಸವೆಣ್ಗಳುಜ್ವಲ ಮಂಗಳಾನಕಂ ಸಹಿತಿದಿರುವಂದು (ಸೌಂದಪು. ೫-೯೫). [ಒಗ್ಗು$_5$ (< ಒಟ್ಟು$_2$) + ಕೊಳ್$_1$]

ಒಗ್ಗುಡಿಸು 'ಒರ್ಗುಡಿಸು' ನೋ.

ಒಗ್ಗುವಡೆ (ಕ್ರಿ) = ಒಗ್ಗುಗೊಳ್: ನೆಲನೇ ತೇರ್ ಸಸಿ ಬಿಸುಗದಿರರೆ ಗಾಲಿ ಒಗ್ಗುವಡೆದ ಸುತಿಯೇ ಕುದುರೆಗಳಿನಿತಾರ್ಗಿಲ್ಲೆನೆ ಮೂಜಗ ಬಾಂಬೊಳಲರ ಮೊಗ್ಗರಮಂ ಮಗ್ಗಿಸಿದುರಿಗಣ್ಣಂ ಬಗ್ಗಂ ಕುಡುಗೆಮಗೆ (ಉದ್ಭದೇ. ೪-೪೬). [ಒಗ್ಗು$_5$ (< ಒಟ್ಟು$_2$) + ಪಡೆ$_1$]

ಒಗ್ಗುವಿಡಿ (ಕ್ರಿ) = ಒಗ್ಗುಗೊಳ್: ಗಡಣವಿಡಿದೊಗ್ಗುವಿಡಿದೋರಣಂ ಬಿಡಿದು ತರವಿಡಿದು ಸರಿಸಂಬಿಡಿದು ಸಾಲ್ವಿಡಿದು ಪರಿಪಂತಿವಿಡಿದು ಕವಿಗಳ ಗಮಕಿಗಳ ವಾದಿಗಳ ವಾಗ್ಮಿಗಳ (ಹಚಕಾ. ೩-೫೯). [ಒಗ್ಗು$_5$ (< ಒಟ್ಟು$_2$) + ಪಿಡಿ$_1$]

ಒಗ್ಗೂಡಿಸು 'ಒರ್ಗೂಡಿಸು' ನೋ.

ಒಗ್ಗೂಡು 'ಒರ್ಗೂಡು' ನೋ.

ಒಗ್ಗೇಣ್ 'ಒರ್ಗೇಣ್' ನೋ.

ಒಗ್ಗೈ 'ಒರ್ಕೆಯ್' ನೋ.

ಒಗ್ಗೊಡಸು (ಕ್ರಿ). ಗುಂಪನ್ನು ಚದುರಿಸು, —ಕದಲಿಸು: ಸಾಮತಂತ್ರಕೊಳಗಾಗದ ರಿಪುಗಳ ಭೀಮಮನ್ನೆಯರನೊಗ್ಗೊಡಿ[ಡ]ಸಿ (ಮುನಿವಂ. ೧-೪೧). [ಒಗ್ಗೊಡೆ (< ಒರ್ಗೊಡೆ) + -ಸು$_1$]

ಒಗ್ಗೊಡೆ 'ಒರ್ಗೊಡೆ' ನೋ.

ಒಗ್ಗೊರಲ್ 'ಒರ್ಕೊರಲ್' ನೋ.

ಒಗ್ಗೊರೆ (ನಾ). (ಕುಂತದಂತಹ) ಒಂದು ತಿವಿಯುವ ಆಯುಧ: ಕುದುರೆಯ ಕೊಂದು ಚೌದಂತಿಯ ಮಾವುತ ಮೇಲೆ ವದಗಿ ವಾ[ಒ]ಗ್ಗೊರೆಯಿಂ ತಿವಿದು (ಸೌಂದಕಾ. ೭-೫೦). [?]

ಒಗ್ಗೋಲು 'ಒರ್ಕೋಲ್' ನೋ.

ಒಗ್ಘರಣೆ 'ಒಗ್ಗರಣೆ' ನೋ.

ಒಗ್ಘರಿಸು 'ಒಗ್ಗರಿಸು' ನೋ.

ಒಚಕ (ನಾ). ಮಾತು (?): ನೋಡಿಯದರಾಕಾರವ ನೃಪನಾಡಿದೊಚಕಲೈದಿ ಮೃತವಡಗೂಡದರನರಿದಾದಿಯಿಂದಿನ್ನೂರು ಜನ ಮೃತವಾ (ಜಿರಾಮಾ. ೧೨೪-೫೨). [< ಸಂ. ವಚಕ ?]

ಒಚ್ಚಗುಣ (ನಾ). ಶ್ರೇಷ್ಠಗುಣ: ಭಾಗವತರೆಂಬೊಚ್ಚಗುಣವುಂಟಾದರವರಿಂಗೊಚ್ಚತೆಜಗುವುದೆನ್ನ ಶೀಲ (ನಿಭಾಗ. ೪-೧೬-೧೨). [< ಒಚ್ಚತ$_1$ + ಗುಣ$_2$]

ಒಚ್ಚಡಿ 'ಒರ್ಚವಡಿ' ನೋ.

ಒಚ್ಚಣ (ನಾ). ಒಂದು ಕ್ಷಣ: ಸೆರೆವಿಡಿದುಕೊಂಡು ಬಹೆವೊಚ್ಚಣದೊಳವನನೆಂದುರುವೀರವಾದಮಂಗೆಯ್ಯುತಾ ಕುಸುಮಸಾಯಕನ ಪಡೆ ನಡೆತಂದುದು (ಶೇಷರಾ. ೭೦-೨೬). [ಒರ್ (< ಒಂದ್ಯು$_3$) + ಚಣ]

ಒಚ್ಚತ$_1$, ಒಚ್ಚಿತ (ನಾ). ೧. ಮೀಸಲು; ಒಂದಕ್ಕೆ ಸೇರಿದುದು: ಕಮಳಕ್ಕಾವಗಮಲ್ತು ಲಕ್ಷ್ಮಿಯಿರವಾಸ್ಯಾಬ್ಜಕ್ಕಮುಂಟಗ್ಗದಿಂಪಮರ್ದಿಂಗೊಚ್ಚತಮಲ್ತು ಮತ್ತಿವರ ವಾಕ್ಪೀಯೂಷ ಪೂರಕ್ಕಮುಂಟು (ಅರ್ಧನೇ. ೧-೩೨); ಸಂಸರಣ ಸಮುದ್ರದಿಂ ತೆಗೆದು ಮುಕ್ತಿನಿವಾಸಮನೆಯ್ದಿಪಾರ್ಪು ಬಾಹ್ವುರೆ ನಿಜಪಾದಪದ್ಮಯುಗ ಭಕ್ತಿಗಿದೊಚ್ಚತಮಲ್ತೆ ಧೀರಧೀ (ವರ್ಧಪು. ೧೬-೭೬); ಶಶಿಕಳಾಲಂಕಾರವೆಂತಾ ಶಶಿಧರಂಗಳವಟ್ಟುದಂತಾ ಶಶಿಕಳಾ ಮೃತಸೇವನಾಸದ್ಭಕ್ತಿಸಾರಾಯ ಬಸವ ನಿನಗೊಚ್ಚತವಲಾ (ಪ್ರಭುಲೀ. ೧೬-೫೫); ಛಲ ನಿನಗೊಚ್ಚತವಲ್ಲೆ ವೈರಿಭಟರಲಿ (ಕುವ್ಯಾಗ. ೫-೪೫).

೨. ನಿಶ್ಚಿತ: ವ್ರತಮಮ್ಮಂ ತನಗೊಚ್ಚತಂ ಸಮಿತಿಯಮ್ಮಂ ತನ್ನೊಳತ್ಯುನ್ನತಂ (ವರ್ಧಮಾ. ೧೩-೨೩). ಕೊಲೆಗಡಿಗನಿದಿರಲಿ ಳೆಪ್ಪು ಮನದವರಾರು ಸೋಲಲಿದೊಚ್ಚತವದೇ ನಿಮ್ಮ ಸೇನೆಗೆ (ಕುಮಾದ್ರೋ. ೨-೭೬). ೪ ಮಜೆ ಯಾಕೆ ನೂಜದಿನೊಚ್ಚತೆನ್ನನು ನಿನಗೆ ತನ್ನೀ ಪ್ರಾಣ ವಲ್ಲಭೆಗೆ (ಭಾಭಾ. ೬-೧೮-೬). ೩. ಹಿತವಾದುದು; ಪ್ರಿಯವಾದುದು: ಇಂತು ಸರ್ವೇಂದ್ರಿಯಂಗಳ ಲಿಂಗಾರ್ಪಿತಂ ಸಂತತಂ ಲಿಂಗಸ್ಪಾದ ನಿನಗೊಚ್ಚತಂ (ವೀಶಾಪ್ರೋ. ೧೩-೧೦); ತೊನ್ನನ ಕೂಟದಿನಾದುದು ತೊನ್ನೀ ರೋಗಕ್ಕೆ ಬಾಡು ಕಳ್ ವಿಷಮೆಯುಂ ಪುನ್ನಿಕೆ ಮಗನ ಮಾತ ನದೇಂ ನಾಯಕನರಕಕೊಳಿಗೊಚ್ಚತಮಂಪ್ರೋ (ಯಚೋಪ್ರ. ೩-೭೪); ಕರುಣಾಸಾಗರನು ತಮ್ಮೊಚ್ಚತದ ಭಕ್ತನನು ಪಾಲಿಸಿ (ನಿಭಾಗ. ೧೧-೧-೪೭). ೪. ಕೊಂಕು; ವಕ್ರ: ಚಿನ್ನಾಗಿ ಬಾಯ್ದುಱಿದು ಮಾತಾಡು ಮಾತಿಗೆ ತಾವರೆಯಾಂಗಿಗೊಪ್ಪಿಕೊಚ್ಚತಾಗಿ ನುಡಿವೆ (ಭರಚ. ೪೨-೩೨). ೫. ಸೇರಿದ ಹೋಗುವುದು; ಸಾಮರಸ್ಯ; ಐಕ್ಯ: ಒಳಗು ಹೊಱಗೆಂದಿಂದವೆರಡ ಕೆಡಿಸಿ ಳೆಯು ಲಿಂಗದೊಳಚ್ಚತವಪ್ಪುದಿಗೋಸಿದಾ ಕರುಣಿ ಗುರು (ಕವಿಚ. II, ೧೨೪ ಭಾರದಪ್ಪಲ್ಲಯ್ಯ). ೬. ಒಪ್ಪವಾಗಿರುವಿಕೆ; ಅಚ್ಚುಕಟ್ಟು; ಓರಣ: ಮೆಚ್ಚಿದನು ಸವನಜನ ಬಿನ್ನಹದೊಚ್ಚತಕೆ ಹಿಂದಾಗಿ ಮನದಲಿ (ತೀರಾರಾ. ೬-೪-೧೩). ೭. ಒಂದೇ ಕಾಲ ಲ; ಏಕಕಾಲ: ಳಿಂಟಿಗಳೊಚ್ಚತದಿ ಧನಲಿಂಬುದಾತನ ರಥದ ಬಿಜಿಸಿಂಗೆ (ಕಾತಿಕಾ. ೧೯-೧೩). ೮. ನೆಮ್ಮದಿ; ಸೌಖ್ಯ: ಕೂರವೀರನರಶರ ತನ್ನನ್ಯಯಂ ಬೆರ್ಚರಿಯೊಚ್ಚತದಿಂ ವಿಸ್ಮಯತಪ್ತಾಬ್ಧಿಪದದೊಳ್ ಸಾನಂದದಿಂದಿ ರ್ದನಂ (ವೀಪಾವ. ೩-೧೧೦). ೯. ಮನೋಹರವಾದುದು; ಸುಂದರವಾದುದು; ಅಂದವಾದುದು: ಕ್ಷಾನದೃಷ್ಟಿಯ ನೆರವಿಂ ಪೂಜಿಸೂಟ ಮೆವುದೆಂಬು ಮುಂಬು ನೋಟ್ಪುನೆತಿ ತುಜುಗೆಮೆಯುರೆಜೆಜೆಪ ಕಣ್ಣೊಳ್ ಒಚ್ಚತಮಾಗೆ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೪೦-೩೧). ೧೦. ಅಂದ; ಸೊಬಗು; ಸೌಂದರ್ಯ; ಮನೋಹರತೆ: ಎಚ್ಚಱಿಕೊಳ್ಳತಮರ್ಪ ದೃಷ್ಟಿ (ಅಕೃತ. ೪೫-೨೧); ನಾಡೊಳಾರ್ಜ್ಜದ ಪಚ್ಚೆಯೊಚ್ಚತಮನೇ ಕೊಂ ಂಡಾಡಿ ನಾಡಾದಿಗರ್ (ವೈಸೂಮು. ೧-೨೬). ೧೧. ಒಪ್ಪಿಸುವಿಕೆ; ಸಮರ್ಪಣೆ. 'ಒಚ್ಚತಂಗೊಡು' ಪರಾ. ೧೩. ಅವಕಾಶ; ಅಸ್ಪದ; ಇಂಬು. 'ಒಚ್ಚತಂಗೊಡು' ಪರಾ. ೧೩. ಅತಿಶಯ; ಹೆಚ್ಚಳ. 'ಒಚ್ಚತ' ಪರಾ. ಒಚ್ಚಿತ: ೩. ಮೊಮ್ಮಗನ ಕರದು . . . ಮುಂಡಾಡಿ ಯದುರಾಜ ರೊಚ್ಚತವನುಂಟುಮಾಡುವ ಕುವರನಹುದೆಂದು ಮುಚ್ಚುತಂ (ಸವಮೋ. ೧೫-೬೦).

ಒಚ್ಚತವಾಗು = ವಿಕ್ಕವಾಗು; ಕೂಡಿ ಕೊಳ್ಳು: ಅನುಶ್ರವಣ ಮನಿಸದ ಬಧಿರಾ,ನವದಲೊಚ್ಚತವಾಗಿ [ಪಾಶಾಂ. ನಾಗಿ] ತನ್ನಯ ತನು ಮನೋವಾಕ್ಕಾಯ ಕರ್ಮಗಳಿಂದಂ ಹುರಿಯಾಗಿ (ಪ್ರಭುಲಿ. ೧೮-೧೪).

[?. / ಪ್ರಾ. ವೋಚ್ಚತ್ಥ < ಸಂ. ವ್ಯತ್ಸ್ತ = ವಿಪರೀತ]

ಒಚ್ಚತ್ತ 'ಒಚ್ಚತಂ' ನೋ.

ಒಚ್ಚತಂ, ಒಚ್ಚತ್ತ (ಅ). ೧. ಜೆನ್ನಾಗಿ; ಹೆಚ್ಚಾಗಿ; ಅತಿಶಯವಾಗಿ; ಎಡೆಬಿಡದೆ; ಗಾಢವಾಗಿ: ಪಲತೆಱದ ರಮಣೀಯಪ್ರದೇಶಂಗಳಿಳ ಮೊಯ ಪೊತ್ತಗಲದೆ ಮೆಯ್ಗೆ ಮೆ ಚ್ಚಿ ದಂತೊಚ್ಚತ ಕಾದಂ ಬರಿಯೆಳ್ದೆರೆದು (ಕಾದಂಉ. ೫೩೬); ವೆಟ್ಟಿಸಿಂದೆಚ್ಚ ಬಿಚ್ಚುರಿಕೆಗೊಚ್ಚತಂ ಳೆಕರ್ದು (ಆಸಂಉ. ೧೯-೨೦ ಇ); ಪೋ ಪುಗಲ್ ಪುಗಲೆಂದೊಚ್ಚತಮಳ್ಳ ಕೋಗಿಲೆಯುಂ (ಕಮಚ. ೫. ೭೧ ಪ್ರಯೋಗ); ದಯಾಬ್ಧಿಯಂ ಳುತಪಂ ಗೆಯ್ದೊಚ್ಚತಂ ಮೆಚ್ಚಪಂ (ಕಬಚ. ೨-೮೯). ೨. ಒಂದೆಡೆಯಲ್ಲಿ; ಒಂದು ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ: ವೇದವೇದಾಂತಶರದೊಚ್ಚತವೆಂಡಗೂಡಿ ಚರ್ಚೆಯಂ ಪರತತ್ತ್ವಮನೆಳೆಗೆಯ್ವ ಹಾಗಾರೊಂದು ನೆರವಿಯಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೨೩-೬).

೩. ಸಂತೋಷವಾಗಿ; ಪ್ರೀತಿಯಿಂದ: ಭಕ್ತರ ಭಾವದಿಚ್ಛೆ ಗೊಚ್ಚತವಾಗಿ ನೆಲಿಸರ ನೆಲೆಯುಳಿಗೆಱುವುವೆನಿಸುತ್ತವಳ ನಿಲಯವಾಂ ಸಾರ್ದರ್ ವತ್ಸಂಗಳಂ ಭಕ್ತವತ್ಸಲನವಿಗಂದೊಯ್ಯನೆ (ಕಬ ಟ್ಟೂ.ಬ. ೨-೯). ೪. ಇಷ್ಟಬಂದಂತೆ; ಯಥೇಚ್ಛವಾಗಿ; ಮನಬಂದಂತೆ; ಧಾರಾಳವಾಗಿ; ನಿ ಸ್ಸಂ ಕೋ ಚ ವಾಗಿ: ಮಚ್ಚಟಿದೊಚ್ಚತಂ ವರಮಂ ಬೇಡಿತೆ ಭಕ್ತಂ ಪಾರಾಧಿಂದಕ್ಕೆ ಜಗಿ ಕಾಂಜಂಗಿಗೆಯ್ವುದಿನ್ನೆವಕಂ. ೯-೪೬ ವ); ಮಚ್ಚಟಿದೊಡೆ ಲೇಸು ನಿನ್ನರಿಸಹಿತಂ ಮನೆಯೊಳೊಚ್ಚತಂ ಬಂದು ಸೆಜ್ಜೆಯಿರಿಸುಗೆ (ಚಿ ಬ ಪು. ೨೫-೬೬); ಒಡೆಂದಿದೆಯೊಳ್ ಅಚ್ಚರಿಯರನೊಚ್ಚತಂ ಕೊಂಡುಯ್ದಂ (ಅಜ್ಜುನ. ೫೯-೨೦). ೫. ವಿಶ್ರಕಾಲದಲ್ಲಿ; ಒಂದೇ ಸಮಯದಲ್ಲಿ: ನುವ್ಕಯ್ಯ ಸೊಂಪಚ್ಚರಿಯಾಗಿ ಸಸ್ಯಶಯಮಂ ಪರಿವರ್ದ್ಧಿಸುವರ್ಪುದಣ್ಮ ಪೇೞಿಸಿನಿಚ್ಚತಮಾಗೆ ಸಿರಿಪಡೆಸಿದ ಮುಕ್ಕ ತೃಕಾಂಕರಸಂಕುಳಂಗಳಂ (ಪುಪ್ಪ. ೧-೫೦); ಹರಿಹಂಸಂ ರವಿ ಹಂಸನಂಚೆ ಖಗರಾಜಂ ನಾಮದಿಂ ಹಂಸನೆಂಬವಂ ತಾಳ್ದನೆನಿಚ್ಚತಂ ಪರಮಹಂಸಂ (ಮೃ ಅ ೦. ೧೯೨, ೧-೪೭ ; 1300). ೬. ದಿಟವಾಗಿ; ಸತ್ಯವಾಗಿ; ಖಂಡಿತವಾಗಿ: ಮುಚ್ಚುಮಜೆಯಿದೇಕೆ ನ್ನಿನ್ನೆ ಜನನಿ ನಿನ್ನೊಚ್ಚತಮಾ ರಾತ್ರಿಯೊಳು ಬಿಚ್ಚದೆ ಕೊಲ್ವೆನೆಂದಾದಿಯೊಳು ತಾನು ಪಚ್ಚುಮರಿಯನಾಡಿದಳ್ (ಪ್ರ ಭ ಉ. ೨-೫೭); ಒಚ್ಚತಂ ತನಗಳ್ಳ ರಾಜ್ಯಮೊಳಗರ್ದವಂ ಪಚ್ಚುಗೊಡುವೆಂ ತತ್ತುರಂಗಮಂ ತಂದ ದಿಗೆ ಮುಚ್ಚುಮಜೆಯೆಱೆ (ಸ ಮ್ಮ ಕಾ. ೧೧-೪೪). ೭. ಒಂದೇಸಮನೆ; ನಿರಂತರವಾಗಿ: ಮಾಣ್ಕಾಕಂಬೊಂದುಂ ವಿವದಿಂದೊಚ್ಚತಮುಣ್ಮುವ ಕಾಮಿಪಿಯ ಕಂಠರುತಿಯ ಹೂಳ್ಕಯಿಯಬಾರವೂಗಿಗೆ (ರಾ ಮಾ ಶ್ವ. ೬೦-೧೩). ೮. ಸ್ವಲ್ಪಮಟ್ಟಿಗಾದರೂ; ಸಾಕಷ್ಟು: ಮಾಡುವುದರ್ಕ ಶಕ್ತಿ ಎನಗೊಚ್ಚತಬಟ್ಟದೊಡೊಲ್ಲಿ ಧರ್ಮಮಂ ಮಾಡುವರಲ್ಲಿ ನೋಡಿ ಪರಿಣಾಮಮನೆಯುವುದು (ಅ ಪ್ರ ಕ. ೭೩). ಒಚ್ಚಿತ್ತ್ಯೆ: ೧. ಅಚ್ಚುಪಡಿಯಚ್ಚನೊಳಗೊಚ್ಚತಂ ತೋರ್ಪಂತೆ ಬಿಚ್ಚುವಾ ನಿದ್ದೆಯೊಳಗಿರ್ದ ಸಂಸ್ಕಾರದಿಚ್ಚೆತ ಜಾಗ್ರಿದವಸ್ಥೆಯೊಳು ತೋರ್ಪಂ (ಅಸಾಸಾ. ೫೫-೧೩); ಮುಳ್ಳಲಿ ಚುಬ್ಬಟ್ಟಲು ತಾನೆಱಯದವಳಿಂತೊಚ್ಚಿಕೆಯಿಂದು ರಕ್ತವನಿಗೆ (ನಿಭಾಗ. ೯-೨-೪); ಮಱಜಂದರೆ ಹಚ್ಚಿನೆನೆಯಿಚ್ಚ ಮಚ್ಚಿದ ಬಿಚ್ಚಡಿಂ ತುತಿಕೆ (ಉದ್ದಪು. ೩-೪೯). ೩. ನಿನ್ನಂಗನೆನ್ನ ಸರ್ವಾಂಗಂ ಪರಿರಂಭ ನಿನ್ನ ನೆನಸಿನೆನ್ನೆ ದೆಯೊಳೊಚ್ಚತಂಗೊಂಡಿರಲು ಇಂತು ನೀವೆನ್ನನೊಚ್ಚುತವಾಗಿ ಕೈಕೊಂಡು ಸಂತಸದೊಳಾಂ ನಿನ್ನನಗಲದೆ ಮನಂಗೊಂಡು (ಪುಪ್ರ.ರ. ಹ. ೫೩೬-೬೨); ಭಾಗವತರೊಂಬೊಚ್ಚಗುಣವುಂಬಾದರವಂಗೊಳ್ಳಚ್ಚಿಜಸುವ ದೆನ್ನ ಶೀಲ (ನಿಭಾಗ. ೪-೧೬-೧೨). ೯. ಕೂಡಲೆ; ಒಡನೆ: ಎಚ್ಚ ನುಚ್ಚೆಳಸುವ ತುರಂಗವನೊಚ್ಚತವೆ ಕೊಂದನು ರೌಪ್ಯಭವ (ಕುವಾದ್ರೋ. ೧೩-೨೧). ೧೦. ಸ್ವಲ್ಪವೂ; ಎಷ್ಟೆಷ್ಟೂ: ಇದು ಎನಗೆ ಸುಖಕ್ಕಚ್ಚುಗ ಎಂದು ಬಿಚ್ಚದೆ ಇವಳ ಕೂಟ ಒಚ್ಚತಬೇಡ (ಳಚ್ಚಾಂ. ೫೬); ಹೆಚ್ಚಿದ ಕಾರಿವನ್ನಸರ ತಮ್ಮಂದಿರನೆಚ್ಚತವ್ಯಯದಂದದೊಳು ಅಚ್ಚಾಳು ಪವನ ಜನಾ ಗದಿಯಂ ಪೊಯ್ದು ನುಚ್ಚುನುಸುಱಿಯ ಮಾಡಿದನು (ಸ ಬಿ ಸಂ. ೪-೪೦). ೧೧. ಸ್ವಲ್ಪಕಾಲದವರೆಗೆ: ತೃಷೆಯಾಗಿ ಅಪ್ಪುವಿನಲ್ಲಿ ಒಚ್ಚತ ಮುಳುಗಿದಡೆ ಆತ್ಮಾಯನ ಅಜತುದಂಟೀ (ವೀಕ ೪ ಮಾ. ೧೫೧-೫೭); ಒಚ್ಚತ ಆಗಲಿರೆ [ಪಾತಾಂ. ಒಚ್ಚತ್ತ ಆಗಲಿದರೆ] ಕಾಣದೆ ಇರಲಾರೆ (ಮಹಾಭಾ. ೩೫-೧೧); ಒಚ್ಚತ ಆಜಹರಿರುದ್ರರು ಮೊದಲಾದ ಇವರೆಲ್ಲರೂ ಸಿಕ್ಕಿದರೆಕೆ ಮಾಯೆಗೆ (ಸ ರ್ವ ವಿ. ೩೬-೧೮೫); ಬಿಚ್ಚನೆ ಬಿಸಿಲತ್ತ ಹಚ್ಚನೆ ಹಾಸತ್ತ ಒಚ್ಚತ ನೀಮು ವಿರಮಿಸು (ಇ ಚಾ ಪ. ೧೧೦-೪೦).

[< ಒಚ್ಚತ್ಕ]

ಒಚ್ಚತಂಗುಡು 'ಒಚ್ಚತಂಗೊಡು' ನೋ.

ಒಚ್ಚತಂಗೊಡು, ಒ ಚ್ಚ ತ ಂ ಗು ಡು, ಒಚ್ಚತಗೊಡು (ಕ್ರಿ). ೧. ಸಮರ್ಪಿಸು; ಪೂರ್ತಿಯಾಗಿ ಕೊಡು : ನಿಮಗೆನ್ನಂ ಸೂಱೆ ಗೊಟ್ಟಿಂ ನಿಮಗೆ ಹುಬ್ಬದಿಂದೆಱ್ಚತಂಗೊಟ್ಟಿನಾಹಾ (ರತ್ನಾ. ಸಂ. ೭೮); ಮೂವತ್ತಾಱುಸಾವಿರ ಚರಳೆ ತನ್ನನೊಚ್ಚತಂಗೊಟ್ಟು ಸಮಯಾಚಾರಂ ಕೆಂದನುತ (ಮಹಿಷ್ಮಾ. IV, ೨೩೬ ಬಸವಣ್ಣ.ಸ್ತ್ರ); ತನ್ನನೊಚ್ಚತಂಗೊಂಡ ಟ್ಟಾನಂದಿಸಿ (ವ್ಯಾಸ. ೫-೬೭ ವ). ೨. ಇಂ ಬುಗೊಡು; ಅಪ್ಪದ ವಿಯು : ಎಚ್ಚರಾಜನ ಕಡಿದಡೆಯು ಮ ಗು ಳೆಚ್ಚಿಂಡಾ ಶರ ನಾಂಟ ಕೀಲ್ವುದಕೊಚ್ಚತಂಗೊಡುವೆ (ಕೋಗಳು. ೨೫-೫). ಒಚ್ಚತಂಗೊಡು : ೧. ತಾರುಣ್ಯವತಿ . . . ಶರೀರದ ಸಹಜಸುರಭಿಗಂಧಮಂ ಗ ಂ ಧ ವ ಹಂ ಗೊಚ್ಚತಂಗುಡುವಂತಿ ಲಲ್ಲಮುಂದಿರೆ ಕಂ ಡು (ಚಂದ್ರಪ್ರ. ೮-೬೧ ವ). **ಒಚ್ಚತಗೆಡು** : ೧. ಎನ್ನ ಸರ್ವಸ್ವಾಯತ್ತನೊಚ್ಚತಗೆಯೊಚ್ಚತಗೊಟ್ಟಿ [ಪಾಂಡಾ. ಒಚ್ಚತಗೊಟ್ಟು] (ಸಿ ದ್ಧ ನ. ೧೫೩; ಶೂಸ್ಯಂ. ೨೦೭-೫ ನೋ); ಮಾನಸ ವಜನ ಕಾಯದೊಳು ಸಂ ದಳಿ ಪು ನಿಮಾನೊಳಿರು ಎನ್ನನೊಚ್ಚತ ಗೊಟ್ಟಿನು (ಶಿವಗ. ೫೮-೧೫೫); ಗನ್ನೆಯಾಜನು ಕೃತ್ಯ ನವರಿಗೆ ತನ್ನನೊಚ್ಚತ ಗೊಟ್ಟಿನು (ಳು ವ್ಯಾ ದ್ರಿ ೬. ೧-೨೮); ಮನಸಿಜನ ಬಾಣಕ್ಕೆ ತನುವ ನೊಚ್ಚತಗೆಯಿಟ್ಟು ಏಲಶರಣಜಯಿಯಾಗಳು (ಪಾಸೋಪ. ೧೦-೪೨). [ಒಚ್ಚತ + ಕೊಡು]

ಒಚ್ಚತಂಗೊಳ್, ಒಚ್ಚತಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ೧. ಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಹೊಂದು, —ಸ್ವೀಕರಿಸು; ಚೆನ್ನಾಗಿ ಪಡೆ : ವಿಭವಮನಂತೊಚ್ಚತಂಗೊಂಡು (ಸೌಇಇ. XI-iii, ೧೧೯-೨೨ ; ೨೪೫); ಕರುಣಪ್ರಸಾದಮಂ ಪ್ರತಿಯಂ ಕೈಕೊಂಡು ಹರನ ಕಾರುಣ್ಯಮಂ ತಾನೊಚ್ಚತಂಗೊಂ ಡು (ಪಸ್ತರ. ೭೨-೧೧); ಹೂವಿನ ದಿಬ್ಬಣಿಂಚಚ್ಚತಂಗೊಂಡರ್ಚಿಸುರ್ಕರ್ ಕುಡುವುರಿನ ಪೀಱಿಯರಿಂ (೧೦೪. ೬-೧೧ ವ). ೨. ಆಕರ್ಷಿಸು ; ಸೆಳೆ : ಈ ಮೂವ ಱ್ನಸ್ಸುಯ ಕುವರರವಂದವಮುಂ ನಚ್ಚಿನಱಗುಂ ಸೌಂಪರಂ ಚಿಲ್ಲನವನಂ ಕಂಡೊಚ್ಚತಂಗೊಂದರಾರ್ ಚಿತ್ತಮುಂ ಪೆ ಣ್ಣ ಕೊ ಳ ಗೆ (ಸೌಂದಪು. ೧೩-೧೪); ಅಚ್ಯುತನ ಮಂಗಳ ಶ್ರೀಮೂರ್ತಿ ಕಣ್ಮನವೊಚ್ಚತಂಗೊಳೆ ಲೇಲ್ವ ರೋಮುಪುಳಕವೊಳೆ (ಶ್ರೀಪಾ. ೫-೭). ೩. ಸಂತೋಷಪಡು ; ಆನಂದಿಸು : ಎಲೆ ಮುಕ್ತಿಂದ್ರಾ ನಿಮ್ಮಿಂಗಳಿಸಿಂಗೊಚ್ಚತಂಗೊಂಡುಜ್ಜಾಸನ ದೊಳಿರಿ ಪಾದೋದಕಮನಾದರದಿಂ ಕೊಂಡು (ಸಿ ರಿ ಕ. ೪-೪೪ ವ). ೪. ಇಚ್ಚಿಸು ; ಬಯಸು : ಬಿಚ್ಚ ಸಾಲಿದ ಹೊಸ್ಸ ಪಡಿಯಂ ಬಿಚ್ಚ ಕುಡುಗದೆ ಕೊಡುವನಾತನಿಂಪೊಚ್ಚತಂಗೊಂದೆನಗಾದೊಡೆ ಬೇಡಿದುದ ನೀವ (ಬಸವ. ೨೬-೧೪). ೫. ಹೊಂದಾಣಿಕೆಯಿಂದಿರು : ದೃಷ್ಟಿ ಗೊ ಚ್ಚ ತ ಗೊ ಂ ಡು ರಂಜಿಸ ಲ್ಕಳ್ಳರೊಪಮಿರಲನ್ಯವಿನ್ಯೇಕಂಠರು (ಚ್ಯಮಿಪಾ. ೩೬-೧೧). ಒಚ್ಚೆತ್ತಗೊಳ್ : ೧. ಸತ್ಯಕ್ಕೆ ತಕ್ಕ ನುಡಿಯಲ್ಲ ದಿರ್ದಡೆ ಅದ ಒಚ್ಚತಗೊಂಬರೇ (ನೋಡಮಾ. ೫೪-೨೨೬); ಬಲುಗಲಹ ಬಲಿದುದು ವಿಲಯರುದ್ರನ ಶಿಲಸನೊಚ್ಚತಗೆಂದಂ ಪ ರ ಬ ಲ ದೊ ಳ ಗೆ ಗಾಂಗೇಯಂ (ಕುಮ್ಯಭಾ. ೬-೬); ಪರಿಪರಿಯಂ ಶಿವಲಿಂಗಭಕ್ತಿಯ ಪರು ಳಿಯಿಂ ಕಾಲನ ನಿನಾಯಿ ಹರನನೊಚ್ಚತಗೊಂಡ ಶಿವಶರಣಂಗೆ ಶರಣಾರ್ಥಿ (ಪ್ರಭುಲಿ. ೧-೬). ೫. ಪಶ್ಚಿಮದ ಮರುಗವು ಮೊದಲವನು ವಿಯಯ್ದರ ಸತಿಯರ ತೆಜಿಂ ಮಚ್ಚುದಿಂ ಮಾಱುತಕರು ವಿಟರ ಮನ ಒಚ್ಚತಗೊಳು ಕಿಕರ್ಲ್ಲಾ (ಅಂಬಿಪ. ೩-೬೫). [ಒಚ್ಚತ್ತ + ಕೊಳ್ಳ್]

ಒಚ್ಚತಗೊಡು 'ಒಚ್ಚತಂಗೊಡು' ನೋ.

ಒಚ್ಚತಗೊಳ್ 'ಒಚ್ಚತಂಗೊಳ್' ನೋ.

ಒಚ್ಚತವಿರು (ಕ್ರಿ). ಕೂ ಡಿ ರು ; ಸೇರಿರು : ಬೆಚ್ಚುಂಕೊಚ್ಚುತವಿಪ ತಾನ್ತನ ಎಚ್ಚರಿಸುವಚ್ಚಿಯ ಸಂಪನ್ನಂ (ದೀಪ್ತಾಜಿ. ೧೦೮-೧೪). [ಒಚ್ಚತ್ತ + ಇರು (< ಇರ್)]

ಒಚ್ಚತವೋಗು, ಒಚ್ಚತಹೋ ಗು (ಕ್ರಿ). ೧. ಅಧೀನವಾಗು ; ವಶವಾಗು. ೨. ಸೇರು; ಐಕ್ಯವಾಗು : ನೀನು ಸದ್ಭಕ್ತದೇಹಿಕವಾಗಿ ಸದ್ಭಕ್ತರಲ್ಲಿ ಒಚ್ಚತವೋಗಿ [ಪಾ ಕಾಂ. ವಾಗಿ] ಇಪ್ಪೆಯಾಗಿ (ಸಿದ್ಧನ. ೧೫೩ ; ಕೂಸ್ಯಂ. ೨೦೬-೨ ನೋ); ನಚ್ಚಿ ಮನಮಚ್ಚಿ ಒಚ್ಚತವೋಗಿ ಲಿಂಗದೊಳು ಬೆಚ್ಚಂತೆ ಪ್ರಾಣಪದ ಸಂಗವಾಗಿ (ಶಿವಗ. ೧೨-೧೩೬). **ಒಚ್ಚತಹೋಗು** : ೧. ಇದ ನನ್ನಿವೆಂದು ನಚ್ಚಿ ಮಚ್ಚಿ ಹೆಚ್ಚಿ ಕೆಚ್ಚು ಗೊಂಡು ಒಚ್ಚತಹೋದ ಎನ್ನಮನಕ್ಕೆ ಇನ್ನಾವುದು ಗತಿಯೊ (ಅಪಪ. ೬೪); ನಿಶ್ಚಿಂತ ನಾಕಳಗಿರೆಯಂ ಒಚ್ಚತಹೋಗಿಸಿ ಅಗಲದಿಪ್ಪ (ಸಿದ್ಧನ. ೧೪೮). [ಒಚ್ಚತ್ತ + ಪೋಗು]

ಒಚ್ಚತಹೊಗು 'ಒಚ್ಚತವೋಗು' ನೋ.

ಒಚ್ಚಿಯ, ಒಚ್ಚಿಯ (ನಾ). ೧. ಸ್ನೇಹಾರ್ದ; ಸ್ನೇಹ; ಹೊಂದಾ ವಣೆ : ಒಡಲ ಕಳವಳಕೆ ಕುದಿವವಸರದೊಳು ಬೆಚ್ಚಿದಿರ್ಪೊಚ್ಚಿಯವಿಲ್ಲದ ಮನದಿಂ ನಿಚ್ಚಯವಿಡಿದಿಚ್ಚಿಜಂಕೆಯ ಬಲದಿಂ (ದೀಪ್ತಾಜಿ. ೧೨೬-೬); ಹೆಚ್ಚುಳಂದುಗಳೊಚ್ಚಿ [ಪಾಠಾಂ. ಬೆಚ್ಚುಯಂಗಳ ಮ ಚ್ಚು ಗಳು ಜನ ರ ಚ್ಚ ರಿ ಗಳೆ ದಿ ಗಿ ಚ್ಚು ಗಳು ವಿಟರ (ಬಸವ. ೪೦-೬೧). ಒಚ್ಚಿಂಯ : ೨. ಅಪಮಾನ ; ನೋಲಿ : ಬೆ ಚ್ಚುವೊಚ್ಚಿ ಯು ವಿ ಲ್ಲ ದ ಬೆಚ್ಚಿ ಪಿಂ ತಾಯ್ತು ಕೆಚ್ಚುಗಟ್ಟಿತ್ತು ಧಯಸಂಗ ಪಿಲ್ಲವಾಯ್ತು (ರ ಗ ಳಾ. ಮೂ ೧. ೧೪೩-೩೦); ಮ ಚ್ಚು ರಿ ಪ ದಕ್ಷನ ಮುಖಕುರಿಗಚ್ಚಿನಕ್ಕಿದನಾದಿತೇಯ ಸಮುಚ್ಚಯವನೊಚ್ಚಿಯವಕ್ಕೆನ್ದಿಂ ಬಾಧಿಸಿದನಂದು (ಬಸವ. ೧೬-೨). [← ತಮಿ. ಒಚ್ಚಯ = ನಾಚಿಕೆ, ಲಜ್ಜೆಯ ಮಾತು, ತಿರಸ್ಕಾರ; ತೆಲು. ಒಚ್ಚಮು, ಒಚ್ಚಿಮು. / ಸಂ. ವತ್ಸಲ]

ಒಚ್ಚಿಯ್ಯೆ (ನಾ). ಎಳಗೆ; ಅಭಿವೃದ್ಧಿ : ಒಚ್ಚಿಯಕೆ ಬದುಕಚೇಕೆಂಬ ನೀತಿಯ ಬಿಟ್ಟು ತುಚ್ಚತನತೀಡಾಗಿ ಬದುಕುವರೆ ಜಿಪ್ಪಡವರು (ಸಮ್ಯಕ್ಕಾ. ೪-೩೧). [< ಸಂ. ಉಚ್ಚ್ರಾಯ]

ಒಚ್ಚಿರೆ 'ಒರ್ಚಿರೆ' ನೋ.

ಒಚ್ಚೆರಮುತ್ತು (ನಾ). ಒಂದೆಳೆಯ ಮುತ್ತಿನ ಸರ; ಏಕಾವಳಿ : ಮಲಯಜದಚ್ಚಬೊಟ್ಟಿಚ್ಚೆರಮುತ್ತಿಂದ ಕುಲವಧುಗಳು ಬಂದರಾಗ (ಭರತ. ೧೩-೨೨). [ಒಚ್ಚರ (< ಒರ್ಚರ) + ಮುತ್ತು]

ಒಚ್ಚೆರೆ 'ಒರ್ಚೆರೆ' ನೋ.

ಒಚ್ಚೆರೆಗಣ್ 'ಒರ್ಚೆರೆಗಣ್' ನೋ.

ಒಚ್ಚೆವಡಿ 'ಒರ್ಚವಡಿ' ನೋ.

ಒಚ್ಚಾಡು (ಕ್ರಿ). ಬಾಣಗಳನ್ನು ಪ್ರಯೋಗಿಸು (?): ಕಾಡಬೇಡ ನೀಯೆನ್ನ ಕಾಡಬೇಡವೆಂದು ನಿನ್ನ ಕಾಡಿದ ತರತರದೊಜ್ಜಾಡಿ ಕೊರೆಜಾಡಿ ಸಿರಮುಡಿದಿಡಿದೆರಾಡಿ (ಇಂದ್ರಕೀ. ೨೩೫). [? ಇದು 'ಎಚ್ಚಾಡು' ಎಂಬುದರ ಅಪಲಿಖಿತವಿರಬಹುದೆ ?]

ಒಚ್ಚಾರಿ, ಒಚ್ಚೈರಿ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಕಡೆ, —ಪಕ್ಕ : ಹೊಡದ ಗುಂಡು ಯಡನೆ ತಾಗುವದು ಕೂಗುತ್ತಾ ವ್ಯ ಒಚ್ಚಾರಿ ಮಗ್ಗುಲಾಗಿ ಬಿದ್ದಾ (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೧೫೬). ೨. ಒಂದೇ ಬಗೆಯ ಅಭ್ಯಾಸ; ಒಂದೇ ಕಡೆ ನಡೆಯುವಿಕೆ. ಒಚ್ಚೊರಿ : ೧. ನಗುತಾ ಒಚ್ಚೊರಿ ನಂಬತ್ತಂ ಅಪಪ್ರ. ೧೫೪). [ಒರ್ (< ಒಂದು) + ಚಾರಿ]

ಒಚ್ಚಿ (ನಾ). ೧. ತು ಸು ಹೊ ತ್ತು ; ಸ್ವ ಲ್ಪ ಕಾ ಲ : ಒಂದರ ಮೋ ಜಿಗೆ ಯ ನೋ ಂ ದು ಮೂಸಿನೋಡಿ ಮತ್ತೊ ಚ್ಚಿ ಹೊತ್ತಿಗೆ ಕಚ್ಚಿ ಯಾಡಿ ಹೋದಂತಾಯಿತ್ತು (ಅವಚಂ. ೭೨-೩೧ರ); ಇಂದು ನಾಳ್ಬುಗೀ ಗಳೇ ಮಾ[ಡಂ]ದು ಭಾಗಿ ಲ್ಲೊ ಚ್ಚಿ ಚರಳಾ ಲ್ಲಂದು ಕೊ ಟ್ಟಿ ಪೆ (ಕುಮಭಾ. ೫-೬೨); ಅಚ್ಚರಿಯೆ ಮಾಲೆಮಿಮ್ಮೆ ನಾಮವನುಚ್ಚಿಂಗೆ ಮೇಣ್ ನೆನೆಯೆ ಳೀಂಪೊಚ್ಚಿ ವರಚರಿತಾಮೃತವ [ಏಕಾಂ. ೧೦-೬೪ರ]

೨. ಒಂದು : ಅಚ್ಚಿಕ್ಕಾಹಸಿನ ಸ್ವಚ್ಛಾಗಿ ಹೊಯಿರೆವ್ದ ಒಚ್ಚಿಕಾಳಕ್ಕಿ ಸಿದಿದಂಗ(ಲೋಕನಿ. ೧೬-೧೨). 'ಒಚ್ಚಿಹೊತ್ತು' ಪರಾ. ೩. ಸ್ವಲ್ಪ; ತುಸು ; "ಮುದ್ರು ಮಾತು" (ಸಿದ್ಧಾಂ. ಕೋಡ) : ಎಳಸಿ ತನಯಂ ಹುಟ್ಟ ಹುಟ್ಟತ್ತು ಸಂಪದಂ ಬೆಳೆಯ ತೊಡಗಿದೊಡೆ ಧರೆ ಬೆಳೆಯತೊಡ ಗಿತ್ತೊಚ್ಚ ನುಪಾಶಾಂ. ಚಿತ್ರ)ಲಿಯ ತೊಡಗಲು ಸುಳಿಯತೊಡಗಿತ್ತು ತಾಮ್ಮಂದಿಗಳ ಕೇರಿ ದಿಕ್ಕ್ಟಟರಲಿ (ಸಿದ್ಧರಾ. ೬-೧೧). 'ಒಪ್ಪಚ್ಚಿ' ಪರಾ. [?]

ಒಚ್ಚಿತ 'ಒಚ್ಚತ್ತ' ನೋ.

ಒಚ್ಚಿತ್ತು (ನಾ). ಒಂದೇ ಮನ; ಒಮ್ಮನ: ಎಚ್ಚಮಾಂದವನಾವ ಯತಿಯಾದಡೆಮ್ಮ ಮನಮಚ್ಚಿ ಮುಂಗಾಣದನುಚರನಂತೆ ಚರಿಸುವಂ ತೊಚ್ಚಿತ್ತಿನಲಿ ತೋರ್ದಿನೆಂದೊರ್ವ ಜರಡ ಕುಂಟಿಣಿ ಪೇಳ್ದರವರೆಡೆ ಯೊಳು (ತಂಗಾರಾ. ೧೩-೧೧). [ಒರ್ (< ಒಂದು) + ಚಿತ್ತ)]

ಒಚ್ಚಿಹೊತ್ತು 'ಒಚ್ಚೊತ್ತು' ನೋ.

ಒಚ್ಚೊಟ್ಟು, ಒಚ್ಚೋಟು (ನಾ). ಒಂದು ಅಳತೆ; ಒಂದು ಜೋಟು ಉದ್ದ : "ಪ್ರಾದೇಶಿಕಮೆಂಬುದು ಒಚ್ಚುಟು [ಪಾ ಕಾಂ. ಒಚ್ಚೋಟು] " (ಹ ಲಾ ಯಾ. ೮೯-೩೪೪). ಒಚ್ಚೊಟು : ಮೇಲಿನ ಪ್ರಯೋಗದ ಪಾಠಾಂತರವನ್ನು ನೋಡಿ. [?]

ಒಚ್ಚಿಯ 'ಒಚ್ಚಯ' ನೋ.

ಒಚ್ಚಿಯಗೊಡು (ಕ್ರಿ). ಒಪ್ಪು ; ಸಮ್ಮತಿಸು : ಮೆಚ್ಚಿದುತಿಹಳು ಭಾವನ ರೂಪು ಕುಲಶೀಲ ಹೆಚ್ಚಿಂದು ತನ್ನೆದೆಯೊಳಗೆ ಒಚ್ಚಿಯಗೊಡದಾಗ ತವರೂರ ಮೇಲಣ ಹೆಚ್ಚುಗಾಕೆಗಾಡುತಿಹಳು (ಧರಣಿ. ೯-೪೪).

[ಒಚ್ಚಿಯ (< ಒಚ್ಚಯ) + ಕೊಡು]

ಒಚ್ಚಿರೆ 'ಒರ್ಚೆರೆ' ನೋ.

ಒಚ್ಚಿರ್ಕೆ (ನಾ). ಒಂದೇ ಧಮನಿ, —ರಕ್ತನಾಳ: ಒಚ್ಚಿರೆಯ ನೆತ್ತರನ್ ಪಾಲಗೊಂಡ ತಂಗೆ (ಅಂತಗೊ. ೧-೧). [ಒರ್ (< ಒಂದು) + ಸಿರೆ]

ಒಚ್ಚಿರೆಗಣ್ 'ಒರ್ಚೆರೆಗಣ್' ನೋ.

ಒಚ್ಚಿಲ್ ಅಂಗು 'ಒರ್ಚೆಅಂಗು' ನೋ.

ಒಚ್ಚಿಱಗು 'ಒರ್ಚೆಅಂಗು' ನೋ.

ಒಚ್ಚಿರಿಸು (ಕ್ರಿ). ಒಂದು ಕಡೆ ನೇರಿಸು, —ಕೂಡಿಸು : ದಳವಾಯ ವಿಶ್ವಮರಾಯರ ರುಂಡಮುಂಡಗಳನ್ನು ಒಚ್ಚಿರಿಸಿ ಈ ಒಡನೆಯೇ ಹೊರಟು ಶ್ರಮಪ್ರಕಾರವಾಗಿ ಕವಸಂಸ್ಕಾರಮಾಡಿ (ವಿಗಡ. ೧೧-೧೫).

[ಒರ್ (< ಒಂದು) + ಸೇರಿಸು]

ಒಚ್ಚಿರೆ 'ಒರ್ಚೆರೆ' ನೋ.

ಒಚ್ಚಿರೆಗಣ್ 'ಒರ್ಚೆರೆಗಣ್' ನೋ.

ಒಚ್ಚಿರೆರಿಗಣ್ 'ಒರ್ಚೆರೆಗಣ್' ನೋ.

ಒಚ್ಚೊತ್ತು, ಒಚ್ಚಿಹೊತ್ತು (ನಾ). ಒಂದುಹೊತ್ತು : ನಿತ್ಯಸುಖಿಯಾದ ಮತ್ತೆ ಒಚ್ಚೊತ್ತಿಗೊಂದು ಪರಿಯೇಕೆಮ (ನೋ ೧೮ ಮಾ. ೧೦೨-೪೦೫) ; ನಟ್ಟಿನಂತರಿಸಿನ ಇಚ್ಚೆಯಂತಿರುವುದರು ಒಚ್ಚೊತ್ತು ತಪ್ಪಿ ನಡೆದಿಹರೆ ಹೊತ್ತಾರೆ ಕಿಚ್ಚು ಕಾಣಂತೆ(ಸಸಗ್ಗ. ೭೩೦). ಒಚ್ಚಿಹೊತ್ತು : ಶಿವನ ಮುಂದಂಗಿನೆಯನೊತ್ತಿದೆ ಶಿವನ ಲಾಂಛನವಿದು ಬಳಿಕ್ಕಾ ಕುವಿಟ್ ನೆಲ್ಲಿಂದೊಚ್ಚಿಹೊತ್ತಿಸೊಲ್ಲಿಗ್ಗೆತಂದು (ಬ ಸ ಪು. ೨೮-೪೧); ಬೆಂದ ವಿಷಯಂಗಳಂ ಬಿಟ್ಟುದಿಡದೀ ಮನಂ ಒಚ್ಚಿ ಹೊ ತ್ತಿಗೆ ಭಕ್ತಿಯಚ್ಚಿತ್ತಿ ಯಕುದೀ ಮನಂ ಬೆಚ್ಚಿ ಮತ್ತೆಲ್ಲಿನೆಂದಚ್ಚಿಯಾವುದೀ ಮನಂ (ಕಮಿಕ. I, ೨೪೮. ದೀಕ್ಷಾಯೋಗ); ಒಚ್ಚಿಹೊತ್ತ್ಯತಾನಮಂ ಕೇಳೊಚ್ಚಿಹೊತ್ತಿ ಧ್ಯಾನಮಂ ಮಗುಳಿಸಿಚ್ಚಿಹೊತ್ತು ಸುಮುದ್ರೆ ಮುಖ್ಯಾಸ್ಯನು ಜರ್ದಿ ಸುತೆ (ಶಂಕರಾ. ೧೪-೧೬). [ಒಚ್ಚಿ + ಹೊತ್ತು (< ಪೊತ್ತು)]

ಒಚ್ಚೊಟ್ಟು 'ಒಚ್ಚುಟ್ಟು' ನೋ.

ಒಚ್ಚೊರಡಿ 'ಒರ್ಚವಡಿ' ನೋ.

ಒಚ್ಚೊರೆರಿ 'ಒಚ್ಚಾರಿ' ನೋ.

ಒಜ್ಜರೆ, ಒಜ್ಜ (ನಾ). ಬೆಟ್ಟದ ಝರಿ; ಆಬ್ಜಿ : ತರತರದಿಂದೆ ತೋರ್ಪ ನರುಂಬ ದರುಂಬ ಪರಬೊಜ್ಜರಂಗಳಂ (೧೦೪. ೧-೬೦); ನಗ ಲಕ್ಷ್ಮಿಯುಟ್ಟ ಹಳಮ್ಮೆಲಗೆರಳೊಜ್ಜ[ಪಾಶಾಂ. ಜ್ಞ]ರಮಿಸಪ್ಪ ಮಡಿ ವಾಳಂಗಂ [ವಗೆ]ವಲೆಯೊಳ್ ತೆಗೆದುಸುಟವೊಲಗತಬೊಳ್ [ಪೊರಳು] ಕಿರ್ಪವಜಗರಧರಿಂ (ಸೂತ್ರಸಂ. ೩-೮೨); ಗಿರಿಯ ಸಾನುಗಳಿಂದ ಪರವ ರಸರೊಜ್ಜರದ ಪಾಠಾಯರಿಂದಂ ಪಾಯ್ದು (ಜೈಮಿಭಾ. ೩೩-೪). ಒಜ್ಜ : ಹರವ ವಲ್ಪೊಜ್ಜದ ನೀರನು ತಾವರೆಯೆಲೆಗಳಲ್ಲಿ ಪೊಟ್ಟಿಗಳ ಳಿಟ್ಟ ಅರ್ಘ್ಯ ಪಾದ್ಯಾಚಮನೀಯಗಳಿನ್ನು ಕುಡಲಾಗಿ (ವಚಕಾ. ೧೧).

[ಪ್ರಾ. ಒಜ್ಜ.ರ. / ತುಳು. ಉಜ]

ಒಜ್ಜರ್ಕ (ನಾ). ವಜ್ರ : ಕೆಂಧೂಳಡರ್ಪ ನಭಮಂ ಮುಸುಕಿತಾಗ ಸುರ ಸಿಂಧುಪ್ರವಾಹಮುಮ್ಮುಂಗಳ ಕೋಣಾಚಲದ ಬಂಧುರತಟಪ್ರದೇಶದೊಳೊ ಪ್ಪುವೊ [ಪಾಕಾಂ. ಪ್ರ]ಟ್ಟಿರದ ಶಿಧಿ [ಪಾಕಾಂ. ನದಿ]ಯೆಂಬ ತೆಱದಿಂ ಒಜ್ಜರಕ ಪೊಳೆವಿನಂ (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೨-೪೪). [< ಸಂ. ವಜ್ರ]

ಒಜ್ಜರ್ಕ, ಒಜ್ಜುರ್ಕ, ಒಜ್ಜುರ್ಕರ್(ನಾ). ಒಂದು ರಾಜ ಚಿಹ್ನೆ : ಗಜಪತ್ತೆಯ ಪಾಱಿ ಮಹಾಧ್ವಜದೊಜ್ಜರದೇಳಕಂಬು ರವಿಶಶಿದಿಂಬಧ್ವಜದ ಧವಳಾತ ಪತ್ರನ್ರಜದೊಳಗನೆ ನಡೆಯೆ ಪೊನ್ನಸಿರವಜಯಗೆಯೊಳ್ (ಕಾಂಕತು. ೧೦-೧೫೦) ; ಗುಡಿ ಜಮರಲ್ಪೊಜ್ಜರಂ ಬೆಳ್ಕೊಡೆ ಹಡಪಂ ಪಳೆಗೆಯುಧ್ವಯ ಶಂಖಂ ನೊದಲಾಗೊಡೆಯ ಮಹಾಮಹಿಮೆಯನೂಡೊಡೆಯ ಶ್ರೀಮಂಗಳ್ ಆರ್ಷ್ಟ್ಯವಂ ಕುಡೆ ಪಡೆದರ್ (ಎಸ. XVIII, ೧೯೨-೨೬ ; 1184). ಒಜ್ಜರ: ಎಕ್ಕಿದ ಮೇಳಿಡಂಬರಂಗಳ ಮುಂದೆ ಪಾಳಿಕೆಕಂಗಳ ವೋರಾಯ ದೊಜ್ಜರಂ[ಪಾಶಾಂ. ಒಜ್ಜರಂ]ಗಳ್ ಕೂಡಿ ನಡೆವ ಕುಂತಂಗಳ್ಂ(ಮಹಾಪು. ೧೨-೯೨). ಒಜ್ಜುರ್ : ರವಿಶಶ್ವನಾಯಕಂ ಶ್ರೀಮದೆಳೆಕಂಬೆಗಂದಿನ್ನ ತಳೆದಂ ಬೆಳ್ಕೊಡೆ ಮಹಾಂಬರಂ ಜಮರುಲ್ಪೊಜ್ಜರಂ ಕುದುಳ್ ಕೊಂಡ ಮೆಸಪ್ಪ ಮಹಿಕಳಿತ್ತಿಪ್ಪಮಂ (ಸೌಇಇ. IX-೫, ೧೫೮-೨೧ ; 1090). [?]

ಒಜ್ಜರಂಬರಿ (ಕ್ರಿ). (ಬೆಟ್ಟದ) ಝರಿಯಿಂದೆ ಹರಿ : ಮಳಯಮಂಡಳ ದೊಳ್ ನೇಳಿಗೊಂಡು ನೆಲಸಿ ಗುಜ್ಜರಮಂಡಳದೊಳೊಜ್ಜರಂಬರಿ ಮಲುಮಂಡಳದೊಳ್ ಪರೆವುವಡೆದು (ಅಪಂವು. ೧೪-೪೭ ವ).

[ಒಜ್ಜರ್+ ಪರಿ]

ಒಜ್ಜರಿಸು (ಕ್ರಿ). ಸ್ರವಿಸು; ಉಕ್ಕು : ಲಿಂಗದಲ್ಲಿ ಒಜ್ಜರಿಸಿ ಸುರಿವ ಶಿವಸುಖರಕಿಯೊಳೀರಾಡುತ್ತ (ಸುಜಾದೇ. ೩೩-೨) ; ಮತ್ತಮತಂಗಗ ಮದಂಗಳೊಜ್ಜರಿಸುತ್ತ ನೆಲಕೆ ಜಲ್ಲಿಅಡುಗುತಕ ಬಿಸುನೆತ್ತರ ಪೊಸ ಲಿಸೆದುದು (ಜಯಕಾ. ೩-೨೨). [ಒಜ್ಜರ್+ -ಇಸು]

ಒಜ್ಜಲು (ನಾ). ತೇವ; ಒದ್ದೆ; ಕೆಸರು : ಮಜ್ಜನಗೆಯ್ವ ಶುಂಕಮು ರಸಧಾರೆಯುಂತೊಜ್ಜಲಾದುದು ನಿಂದೆಡಯಂ (ಮೇಹತ. ೩೮-೫೬).

[< ಸಂ. ಉದ್ರಲ]

ಒಜ್ಜರ 'ಒಜ್ಜರ್' ನೋ.

ಒಜ್ಜ 'ಒಜ್ಜರ್' ನೋ.

ಒಟಳರು (ನಾ). (ಉಳ) ಒಣಗಿರುವ ಸ್ಥಿತಿ; ಹೆಕ್ಕುಳಿಕೆ : ಯಾವುದೀ ಉರಿಗಾಲ ನೆತ್ತಿಗೇರಿದ ಸೂರ್ಯ ಕಾಲು ಇಟ್ಟ ಬ್ಲಲ್ಲಿ ಕಾದಹಂಚು ಗಾಳಿಯೇ ಮಟಮಾಯ ಮಾತಾಡ ಬಳಿರಾಯ ಒಟಳಕಾಗಿದೆ ಒಣಗಿ ನೀರೆ ಅಂಚು (ಅರಳು. ೩೪೪-೯).

[?. / ತಮಿ. ಒಟ್ಟು, ವಜ್ಜು = ಬತ್ತು, ಒಣಗು]

ಒಟ್ಟು¹ 'ಒಡ್ಡು' ನೋ.

ಒಟ್ಟು² (ನಾ). ತುಟಿ; ಅಧರ: ಸುಸಿಲ ಸೊಕ್ಕೆ ಸೊರ್ಕದಿರೆ . . . ತೋಳ ತಳ್ಳನಾಳುವಿರೆಡೊಟ್ಟುಮಂ ಸವಿನ ಬಾಯ್ಬರುತಂದೊಡೆಮೆಚ್ಚದೆ ಚುಂಬಿಸುವ (ಚಂದ್ರಪ್ರ. ೪-೭೭). [ಪ್ರಾ. ಒಟ್ಟ < ಸಂ. ಓಷ್ಠ]

ಒಟ್ಟಂದ (ನಾ). ಸಮುದಾಯ ತೋಳ್ಬೆ; ಪೂರ್ಣ ಅಂದ: ರಾಗ – ಭಾವಗಳ ಮಿಲನಕ್ಕೆ ಒಟ್ಟಂದ ಕೊಟ್ಟು ಭವ್ಯಕೋಭೆಯನ್ನೂ ಸಂಭೂರ್ಣತೆಯನ್ನೂ ಒದಗಿಸುವ ಅಧಾರಸಾಮಗ್ರಿಯೇ ತಾಳ (ಸಂಗೀಚಿ. ೫೧); ಜೀವನವೇ ಲಯಬದ್ಧವಾಗಿ ಒಟ್ಟಂದದಿಂದ ಕೋಡಿಸಬೇಕು (ಸಾಹಚಿ. ೧೩). [ಒಟ್ಟು + ಅಂದ]

ಒಟ್ಟಂಧಾರ (ನಾ). ಸರ್ಕಾರಕ್ಕೂ ರೈತನಿಗೂ (ಭಾಗಮಾಡದಿರುವ) ಪೂರ್ಣ ಧಾನ್ಯರಾಶಿ (ಸ್ಯಾಂಡರ್ಸ್). [ಒಟ್ಟು + ಅಂಬಾರ]

ಒಟ್ಟಿಜ¹ (ನಾ). ೧. ಕಪ್ಪು; ಕಾಣಿಕೆ; ತೆರಿಗೆ: "ಒಟ್ಟಿಜವು ಕಪ್ಪುಮೆಂಸುಗುಂ" (ಕಬ್ಬಮಂ. ೬೯). ೨. ಪಿತ್ತ: ಕಾಸೂತ್ತಿಯಡಲ್ಮೊಡೊಡೆ ನೀಡಿನ್ನೆಮ ಗೆನ್ನ ತಂದೆಯ್ಯುಯೊತ್ತಿಗೆ ಕಯ್ಯನ್ನೆಮೆನೆ ಮೆಚ್ಚಿ ಸುಖವಂ ಮಾಣಾ ಯರನಜ್ಜನೊಟ್ಟಿಜಂ ಮಚ್ಚುದವೊಲ್ (ಅಪಪ. ೨-೯೯). 'ಒಟ್ಟಿಜಂ ಗುಡು' ಪರಾ. [< ಕೊಟ್ಟಿಜ?]

ಒಟ್ಟಿಜ² 'ಒಟ್ಟಿಜೆ' ನೋ.

ಒಟ್ಟಿಜಂಗುಡು (ಕ್ರಿ). ಕಪ್ಪಕೊಡು; ಕಾಣಿಕೆ ಸಲ್ಲಿಸು: ರಚಿತ ಕೈಲೇಂದ್ರ ಮುನ್ನಿಚಳಂಗಂ ನಿರಿಂತಾಂಗೊಟ್ಟಿಜಂಗೊಟ್ಟುವೊಲೆಸಲುದೇಂ ದಿವ್ಯಮೋ ಶ್ರೈನಗೇತಂ (ಪಂಂತಿ. ೨-೧೧೬)

[ಒಟ್ಟಿಜ¹ + ಕುಡು¹ (< ಕೊಡು)]

ಒಟ್ಟಿಜಜವೆಯ (ಕ್ರಿ). ಪರಾಕ್ರಮವನ್ನು ಹೊಂದು; ಸಾಹಸವನ್ನು ತಾಳು: ಒಟ್ಟಿಜವೆತ್ತು ಬಾಹುಬಲದಿಂದೋಡಿ ಪಿಮ್ಮಳಿ × × × ಪ್ರಯಾ ದಿಟ್ಟಳಿ × × ಯಿನಾಳ್ವನ ಚಿತ್ತವ್ಯತ್ಯಯಂ ನೆಟ್ಟನಿ ಗೆಲ್ದ (ನೌ ೩ ಇ. IX-i, ೧೫೮-೨೧ ; ೧೦೪೦). [ಒಟ್ಟಿಜ² (< ಒಟ್ಟಿಜೆ) + ಪೆಜ್ಜು]

ಒಟ್ಟಿಜೆ 'ಒಟ್ಟಿಜೆ' ನೋ.

ಒಟ್ಟಿಜೆಕಾಱ 'ಒಟ್ಟಿಜೆಕಾಲ' ನೋ.

ಒಟ್ಟಿಜೆಕೆ (ನಾ). ಪರಾಕ್ರಮ; ಸಾಮರ್ಥ್ಯ: ನೆಟ್ಟನೊಟ್ಟಿಜೆಕೆಯಂ ತಂಬಲ ಜಯಸ್ತಂಭಮಂ (ಮೈಅರಿ. ೧೫೩೦, ೭೬-೩೭ ; ೧೦೮೦); ಕೊಟ್ಟಿಂ ಮಱಂಗವೆಳ್ಯಯನೊಟ್ಟಿಜೆಗೆ ಳಳಸುಡುವ ತೆಂದಿಂ ತೈಲ[ಂ] (ಎಇ. V, ೧೭-೧೬ ; ೧೧೪೮). [ಒಟ್ಟಿಜ² (< ಒಟ್ಟಿಜೆ) + -ಇಕೆ]

ಒಟ್ಟಿಜೆ, ಒಟ್ಟಿಜ್ಜ, ಒಟ್ಟಿಜೆ (ನಾ). ೧. ಅತಿಶಯ; ವಿಶೇಷ; ಹಿರಿಮೆ; ಮೇಲ್ಮೆ: "ಒಟ್ಟಿಜೆಯೆಂದಿತಿಶಯಂ" (ಶಕಾ. ೩೯-೬೧೫); "ಒಟ್ಟಿಜೆಯೆನಲಿತಿಶಯಾರ್ಥಮಕ್ಕುಂ" (ಶವಿಂ. ೨೬೦); ಸಲ್ಗೆವೆರಿದ ತನ್ನ ನ್ನುನೊಟ್ಟಿಜೆಯಂ ತೋಱಲ್ ವಜ್ರಬಾಹುಮಹೀಪತಿಯಂ ಕರೆದು (ಅದಿಪು. ೪-೫೨ ಪ); ಪರಿಪೆಯ ಪರ್ವಿನೊಟ್ಟಿಜೆಯೊಳ ಪುರದ ಪರವೇಷವೊಂ ಎಸಸಿತು (ಹರಿವಂ. ೧೮೬). ೨. ಸಮೂಹ; ರಾಶಿ; ಮೊತ್ತ: "ಒಟ್ಟಿಜೆಯು ತಿಂತಿಣಿ ಗೊಂದಣಿ ಲಾವಣಿಯು" (ಶವಿಂ. ೧೧೫); ಬೇಡರ್ ಬಲದಿಂ ಮಾರ್ಕೊಂಡರಿಲ್ಲಿ ಬ್ಬಿಜೆವೆರಸು ಉಜುಂಬರ್ ತಮುಂ ದಿರ್ದರಿಲ್ಲ (ಸುಕುಮಾ. ೧-೮೦); ದಿಕ್ಕರಿಗಳ ಮೇಲೆ ಮಿಕ್ಕು ಬರ್ಪ ದೇವಾಂಗನಪ್ಪ ವಿಶಾನದ ಪಟ್ಟಿಗಳೊಟ್ಟಿಜೆಯ (ಗಿರಿ. ೧೦-೬೭ ನ). ೩. ಪರಾಕ್ರಮ: ಪುಟ್ಟದೊಡಾತನೊಳಲಾಪೊಡವುಟ್ಟಮದಱಿಂದಿಗೆ ಪೆಂಪು ಪೆಂಪಿನೊಳಾಯಂ ಕಟ್ಟಾಯದೊಳಳನಲಪಿನೊಳಿಟ್ಟಜ್ಜೆ ಪುಟ್ಟುದುದು ಪೋಲ್ದರಾರ್ ಬಡ್ಡೆಗನಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧-೨೪); ಉತ್ತುವ ಬಲ್ಮುಗ್ಗದ ಪೊಟ್ಟಿಜೆಯಂ ಚಟ್ಟಯನೊಡನಾರ್ ಮಾರ್ಕೊಳಲಲ್ಲಿ ಖಿಡಖೊಡರಿಸುವರ್ (ಎಇ. V, ಬೇಲೂರು. ೧೪೩-೬೬ ; ೧೧೬೦); ಮನಕೆ ಬರೆಯೊಟ್ಟಿಜೆಯಿಂದರ್ಜನಿತಱೊಳಾದಾಗಳಂತೆ ಹಾಗ್ಗುಂದಿವಂ (ಕೃಯಾಗಾ. ೩-೧೭). ೪. ಆವೇಶ; ಆವೇಗ; ರಭಸ: ತೊಟ್ಟಿಲೊಳು ತನ್ನ ಕೊಸಂ ಪಟ್ಟರಿಸಲಾಂಗಿ ಪೊತ್ತುವೋಗಿಂಗೆ ಮನಂ ಮುಟ್ಟದೆಡೆ ಪೋದಡಕ್ಕೆ ಗಱಿಪ್ಪಜೆಯಂ ಪಾವು ನಿದ್ರೆಗೆಯ್ದಂ ಮಗುವಂ ಬಂದು ಕೊಲಲಿರ್ಪುದುಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೨-೧೩, ೧೩೩); ತೊಟ್ಟಿನೆ ಕೋಪಕ್ಕಮಂಂ ಪುಟ್ಟಿ ಳುಗಿಲ್ ಳುಕ್ಕುಮಗ್ಗಿನಮೆಂಬ ಮುನಪೊಳ್ ಳುಕಂಡಳ್ ಳೆಚ್ಚಳ್ ಕದುಕಿಲ್ಲೆಂದು ಯ್ದುದೆನಿಟ್ಟಜೆಯಂ ಬನಕೆ ಜನಕೆ ಜನಯಿಸೆ ರಾಗಂ (ವರ್ಧಮಾ. ೩-೪೬); ಒಟ್ಟಜೆಯಿಂದೆ ಸಿಂಹಬಲನೆಂಬ ವಿರೋಧಿ ಕಡಂಗಿ ಮುತ್ತಿದಂ ತೊಟ್ಟನೆ ಬಂದು ಪದ್ಮಪುರಿಯಂ (ಕುಸುಮಾ. ೧೧-೩೦). ೫. ಸಹನೆ; ಸಮಾಧಾನ: ಪಟ್ಟಿದರಿನಲಿಯವಯೋಲ್ ಮಟ್ಟುವುದುಂ ಕಾಲೊಳಾದ ಕೆಸಱಿಲ್ಲಂ ಮೇಲೆಱಿಪ್ಪುದ ತೆಱದಿಂ ಪತ್ತಿದೊಡೆಟ್ಟಿಜೆಯಿಂದಿರ್ದುಗಱಿಂ ಗರ್ಜಿಸದಿರ್ಪಿನುಂ (ಧ ಮಾ ಪ್ಯ. ೫-೨೦೦); ಒಟ್ಟಜೆಯಿಂದಂ ಪಡದಿಗಱಿಟ್ಟುದ ನುಣರಿಕ್ಕು ಬಜಿಕಯುಗ್ಯನನೆಂದು ಮುಟ್ಟಲ್ಕ್ಕಯ್ದದು (ನೀಪಮಂ. II, ೧೯೬). ೬. [ಸಂಗೀತ] ಸ್ವರವಿನ್ಯಾಸದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ(?): ಪ್ರುತಂಯ ಪಲ್ಲವಿಸದೆಯುಂ ಮತ್ತಂ ಪರಿಟ್ಟೆದಂಗಳನಜಾದುಮೊಟ್ಟಜೆಯ ರಾಜಿಯಂ ಕಳ್ಳಂಂಡರದೊಳೆಂ(?) ಪೊಂಪುಱುವೋಗೆ ಮಂಗಳಕಾಕಳರ . . . ಒಿದರ್ (ಪಂಪಭಾ ೧೪-೩೦ ನ); ಕಳೆಯಂ ಪಕ್ಕಿಸಿ ರಾಗಮಂ ನಿಲಿಸಿ ಮನ್ನುಂ ನಿನ್ನುಗೆಯ್ದುಂಪನರ್ಳುಗೊಂಡೊಟ್ಟಜೆಯಂ ನಿಮರ್ಚಿ . . . ಗೋವಳಕರಣಂ ಕೊಱಲೂದಿದಂ (ಜಗ ವಿ. ೫-೨). ಒಟ್ಟಜ್ಜ: ೨. "ಒಟ್ಟಜಮೆನಲ್ಕೆ ಸಮೂಹಂ" (ಶಕು. ೯೯); ನೆಲವಟ್ಟುಗಳೊಟ್ಟಜ ದಂತೆ ಮುಗಿಲೊಡ್ಡಿಸಿದಡ್ಡಿಯಂತೆ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೯೪-೨). ಒಟ್ಟಜೆ: ೩. ಒಳಿಯ ಕೋಮ ಪಲ್ಲವರ ಪನ್ನೆಲೆಯೊಟ್ಟಲುಮೆನಿಯ್ದು ದಟ್ಟಿ ಕಾಣಿಕೆಳ ರೂಜಿ ಸಾಜಿ ಪರಮನ್ನುಳಕ್ಕೆಳ್ಳಿಳನಮ್ಮು ನಿವು ಱೆಯೋಳಿಗೆ . . . ಒಳಿಯಳಿಂದಿನಂ ನೆಗಟ್ಟುದೊಟ್ಟಜೆ ಮಣ್ಣಳಕೆತ್ತಿಸೇಕ್ರನಾ (ಎಇ. II, ೫೯-೯೦ ; ೩೭೪) ; ಬೀರದುಜ್ಜಯಿನಮಮಾ ತಳ್ದಱಂದು ಗೆಲ್ದ ವರಾಹಯ ನೆಮ್ದ ಪೊಜ್ಜಣಿ ನುಡಿವಱಿಗಣ್ಣಂದಂ ನೆಗುವಿದೊಟ್ಟಜೆಪಿ ಮಾವನಗಳ್ಳ ಹ್ಮುಯಂ (ಎಇ. II, ೧೩೪-೫೫ ; ೯೮೭). [?]

ಒಟ್ಟಜೆಕಾಱ, ಒಟ್ಟಜೆಕಾಲ (ನಾ). ಶೌರ್ಯವುಳ್ಳವನು; ಪರಾಕ್ರಮಶಾಲಿ: ಪಿಟ್ಟಿರನಂತು ಪರಿವೊಟ್ಟಜೆಕಾಱರುಮಂ ಇಟ್ಟಯನಿತ್ತಿ ಪರಿವ ಜಟ್ಟಿಗರುಮಂ (೮೯ ಆಪ ವ. ೫-೧೩೪). ಒಟ್ಟಜೆಕಾಱ: ಕಡಿಗಾಲದ ಭೈಗನೆಂತಿ × × ಕಯ್ಯುಗೊಂಡುಟ್ಟಜೆಕಾಲರಟ್ಟಿಗಳಸಾಡಿಸಿದಂ ಕಿಡಿ ಕೆಯ್ದು ವೀರರಂಡೆಟ್ಟಿ ಸಿಗುಳ್ದು ಕೊಂಡು ಮೆ ಱೆ ದಂ (ಎಇ. VIII, ಸೊರಬ. ೨೦೬-೨ ; ?). [ಒಟ್ಟಜೆ + -ಕಾಱ]

ಒಟ್ಟಜೆಗೆಡು 'ಒಟ್ಟಜೆಗೆಡು' ನೋ.

ಒಟ್ಟಜೆಗೆಡು, ಒಟ್ಟಜೆಗೆಡು (ಕ್ರಿ). ೧. ಚೆದರಿಹೋಗು; ಚಲ್ಲಾಪಿಲ್ಲಿಯಾಗು: ಬೆದೆಱುದುದಳ್ಳಮೂರಮಣಸೊಟ್ಟಜೆಗೆಟ್ಟುದು ಪುಂಡರೀಕಂ (ಹಕ್ಕಪ್ಪ. ೫-೪); ಕಟ್ಟಾಳ್ಗಳೆಸಪ ರೆಳ್ಳನಿಟ್ಟಜೆಗೆಟ್ಟಟ್ಟಲೆಲ್ ಳಲ್ಲಂಗುದು (ಕಬ್ಬಮಂ. ೩೦೮). ಒ. ಟ್ಟಜೆ ಗೆ ಡು: ೨. ಶೌರ್ಯಕೆಡು; ಶಕ್ತಿಗುಂದು: ಒಟ್ಟಜೆಗೆಟ್ಟು ಕಾರ್ಯವಶದಿಂ ಖಜರಂ ಪಿಡಿಪಟ್ಟು . . . ಮುಖಲೀನ ಖಲೀನ ಕಕಾಧಭಾತದಿಂ ಪಿಟ್ಟಿನೆ ನೋವನೆಯ್ದುದಂ (ಪಂ ಂರಾಂ. ೪-೧೧೫); ಅಂತೆರಬ್ಬಲಮುವೆಱಬ್ಬಿಗಡಿದೆ ತಳ್ಳಜಾದು ಪಾಲಿಯನಸ ಕಱಿಯವಟಲಾಯೆ (ಪಂಂರಾಮ. ೧೩-೧೦೯ ನ). [ಒಟ್ಟಜೆ + ಕೆಡು]

ಒಟ್ಟಜ್ಜಪ್ಪಣೆ (ನಾ). ಎಲ್ಲರೂ ಪಾಲಿಸಲೇಕಾದ ಆಜ್ಞೆ, —ಆಜ್ಞೆ; ಸಾಮೂಹಿಕಾಜ್ಞೆ: ಯಾರೆಯುಗೆ ಯಾರು ಸಿಕ್ಕುವರೊ ಆವರು ಆವರಿಗೆ ಪ್ರತಿಭಟನಾಚರಣೆಕೆಂದು ಒಟ್ಟಪ್ಪಕೆಯನ್ನು ಕೊಟ್ಟು (ಕೃವಾಬಾ. ೨೫೩). [ಒಟ್ಟು + ಅಪ್ಪಣೆ]

ಒಟ್ಟಯಿಸು 'ಒಟ್ಟಿಸು' ನೋ.

ಒಟ್ಟಯ್ಸು 'ಒಟ್ಟಿಸು' ನೋ.

ಒಟ್ಟರಿಸು (ಕ್ರಿ). ಒತ್ತರಿಸು; ನುಗ್ಗಿಬರು: ಒಕ್ಕಿ ಒಟ್ಟರಿಸಿ ಹೊರ ಹೊಮ್ಮುತ್ತಿರುವ ನೆಗೆಯ ತರಂಗಗಳಿಂದ ಅವರ ಅಂಗಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಕಂಪಿಸು ತ್ತಿದ್ದುವು (ಪ್ರಗಾಸ. ೨); ಹಡಿದ ತಾಯಿಗೆ ಹುಡುಗಿದ ದುಃಖವು ಒಟ್ಟರಿಸಿ, ಕಣ್ಣೀರು ತುಂಬಲು (ಕ್ಷಜಾ. ೧೧೦). [< ಒತ್ತರಿಸು]

ಒಟ್ಟರೆ 'ಒಟ್ಟಾರೆ' ನೋ.

ಒಟ್ಟಲು 'ಒಟ್ಟಲ್' ನೋ.

ಒಟ್ಟಲುಕೊಳಿಗೆ (ನಾ). ಒಂದು ಅಳತೆ (?): ಬೈತ್ರ ಪವಿತ್ರದಲಿ ವೊಕ್ಕಲಿಗೆ ಹಾಗ ವೊಟ್ಟಲು ಕೊಳಿಗ ಹನೆಗೆ ಮಾನವತ್ತ ಸೊಂಟಿಗೆಯಕ್ಕೆ ಹೊಗೆ ದವಸ ವಿಶ್ರಮಕ್ಕೆ ಅರಿವಿಸಿ (ಸೌಇತ್ರ. XV, ೪೩–೩೨ ; ?).

[ಒಟ್ಟಲು (< ಒಟ್ಟಲ್) + ಕೊಳಗ]

ಒಟ್ಟಲುಪಾತಿ (ನಾ). "ನಾಟಿ ಹಾಕುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಗಿಡಗಳನ್ನು ಬೆಳೆಸುವ ಪಾತಿ, ಮಡಿ" (Nursery. ಇಂಕಾ).

[ಒಟ್ಟಲು (< ಒಟ್ಟಲ್) + ಪಾತಿ]

ಒಟ್ಟವಿಸು 'ಒಟ್ಟಿಸು' ನೋ.

ಒಟ್ಟಿಲೆ (ನಾ). ಗಲಭೆ; ಕೋಲಾಹಲ (?): ಕಡಿಸಿರಗೆಯ್ದು ನೂಕಲು ದಳಿಯಕ್ಕಳ ಬಲ್ಲಾಳಿ ಭೀತಿಯಂ ಮನಕ್ಕೊಡದಿರೆ ಲಗ್ಗೆಯೊಟ್ಟಿಲೆದೊಳಿಟ್ಟಳಾದುದು ಕೋಂಟಿಗಾಳಿಗಂ (ಚಂಪ್ರಶಾ. ೫–೧೦೫). ☞ ಇದು 'ಅಟ್ಟಿಲೆ' ಎಂಬುದರ ಅವಲಿಖಿತವಿರಬಹುದು. [?]

ಒಟ್ಟಾರೆ, ಒಟ್ಟಿರೆ (ಅ). ೧. ಇಡಿಯಾಗಿ; ಪೂರ್ತಿಯಾಗಿ: ಒಟ್ಟಾರೆ ಬ್ಯಾಂಕು ದೊಡ್ಡದು. ಅವೆಲ್ಲ ಕಾರಕೂನರಿದ್ದಾರೆ (ಹುಬ್ಳಿ ಹು. ೭೧); ಅವನ್ನೆಲ್ಲಾ ಒಟ್ಟಾರೆ ಪರಿಶೀಲಿಸಿ (ವಿಶ್ವಪ್ರ. ೩೫). ೨. ಒಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ: ಒಟ್ಟಾರೆ ಇದರ ಅರ್ಥ ಏನು? (ರೂಢಿ). ಒಟ್ಟಿರೆ: ೨. ಒಟ್ಟರೆ ಈ ಕೆಲಸ ಮುಗಿಯತಲ್ಲ (ರೂಢಿ). [ಒಟ್ಟು + –ಆರೆ ?. / ತುಳು. ಒಟ್ಟಾರೆ]

ಒಟ್ಟಿ (ನಾ). ಅಂಚು; ತುದಿ: ಒ [ಪಾಠಾ. ವ]ಟ್ಟಿ ಮುಜುಮುದು ಸಿಸಳದ ಗದಿ ನಟ್ಟುದರಸನ ನೊಸಲ ಬಿಧುರ ಕಟ್ಟಿಯೊಡೆದಂದದಲಿ ಕವಿದುದು ಸೈಸನ ತನು ನೆನೆಯೆ (ಕುವಾಗ. ೭–೨೨); ಒಟ್ಟಿ ಮುಜುಮುದು ಸಿಸಳದ ತಲೆಯಟ್ಟಿಗಾಂತುದು ಬಗೆವನೇ ಜಗಜಟ್ಟಿ ರಕ್ಕಸರಾಯ (ತೂರಾ. ೬–೨೨–೧೩); ಒಟ್ಟಯ ಪಾಲ್ಕೊಡಲೊಳು ಜೀಮುತಾಪ್ತವಿಂ ಬಿಟ್ಟಿತಿಕಡಗುವಂದದೊಳು (ಭರಚ. ೬೬–೧೪೪); ಎಲ್ಲರೂ ಗಾಯಿಯ ಒಟ್ಟಿಯನ್ನು ಹಿಡಿದಿದ್ದಾರೆ (ಅಪಾಮು. ೬೬). [?]

ಒಟ್ಟಿಗೆ (ನಾ). ಮೊಂಡೆ; ಹಟಮಾರಿ (ಉಕ. ೬). [< ಒರಟು?]

ಒಟ್ಟಿಗೆ (ನಾ). ೧. ಹುರಿ, ಹಗ್ಗ ಮೊದಲಾದುವುಗಳನ್ನು ಹೊಸೆಯಲು ಬಳಸುವ ಯಂತ್ರ (ಕ). ೨. ಅವಯವಗಳ ನೆಲೆತ್ತ —ಹಿಡಿತ: ಕಾಲಿಗೆ ಒಟ್ಟಿಹಿಡಿಯತು (ರೂಢಿ). ೩. ತೊಟ್ಟಿಲನ್ನು ತೂಗಹಾಕಲು ಸಹಾಯವಾಗುವ ಅದರ ಜೌಕಟ್ಟಿನಲ್ಲಿರುವ ಬಳೆ (ಕ). 'ಉಟ್ಟಿ' ಪರಾ. [< ಉಟ್ಟಿ]

ಒಟ್ಟಿಕೆದೇವರು (ನಾ). ಬ್ಯಾಪ್ತಿನ ಹೆಸರು (?): ಒಟ್ಟಿಕದೇವರು ಒನ್ನಪೊಚ್ಚೊಟ್ಟಲ್ ಶಾವ್ತನುಣ್ಣು ಧರ್ಮ್ಮಂ ನ ಡವ್ದು ದು (ಎಳ. X, ಚಾಂಂಗ್. ೨–೮ ; ೪೩).

[ಒಟ್ಟಿಕ್ಕಂ + ದೇವರು]

ಒಟ್ಟಿಕೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ಒಟ್ಟಲುಮಾಡು; ರಾಶಿ ಮಾಡು (?): ಕುದುರೆ ಪಾಗಿಲ್ಲಾಗೆ ಕುದುರೆ ಇನ್ನಿಲುದು ನಡ್ಡಿದಿಜೊಟ್ಟಿಕೆಯುಂ ಬಿಲ್ಲನ್ ನಡಿಗೆ ಪಲ್ಲದೆ ಪನಸೋಗೆಯ ಕಾಳೆಗದೊಟ್ಟಿಕೆಯುಂ (ಎಳ. IX, ಕೊಡಗು. ೪೬–೫ ; ೧೦೬). [< ಒಟ್ಟಲ್ ? + ಕೆಯ್ಯ್]

ಒಟ್ಟಿಗೆ (ಅ). ಜೊತೆಯಲ್ಲಿ: ನಿಮ್ಮನ್ನೂ ಒಟ್ಟಿಗೆ ಕರೆದುಕೊಂಡು ಬಾ ಎಂದು ಬರಿದಿದ್ದಾರೆ (ವೇಸಾಸಾ. ೧೧೫); ಒಟ್ಟಿಗೆ ಪ್ರಾರ್ಥನೆಯನ್ನೂ ಹವಿಸ್ಸನ್ನೂ ಸಲ್ಲಿಸುತ್ತಿದ್ದರು (ಭಾಸದ. ೩೩೭). [ಒಟ್ಟು + –ಇಗೆ]

ಒಟ್ಟಿಡೊಟ್ಟಿ (ನಾ). ಸಿಡುಬಿನ ಕಲೆ (?): ಪುತ್ಕಳಿಯಂಥಾ ಶ್ರೀಮದ್ರಾಮಯಿಣಕಗೆ ಒಟ್ಟಿತೊಟ್ಟಿಹಿಡಿದ ಕು ರೂಪಿ ಹೆಜ್ಜಾ ಸಿಕ್ಕ್ಯಾದಾರೆಂದೇ ನಾನು ಎಚ್ಚರಿಸುವುದು (ಮೊಮು. ೭೧). [ಒಟ್ಟು + ತೊಟ್ಟಿ ?]

ಒಟ್ಟಿಲ್, ಒಟ್ಟಿಲು, ಒಟ್ಟಿಲ (ನಾ). ರಾಶಿ; ಗುಂಪು; ಸಮೂಹ: "ಬಂಬಲ್ — ಬ್ಬಿಲ್ — ಬ್ಬಿಲ್ ... ಗೊಂದಣ (ಉಂಡಲ್) — ಈ ಲಂ ಸಮೂಹಂ" (ಆಕಸಾ. ೧೧–೨೨೨); ಕತ್ತುರಿಯ ಭಾಂಡಂಗಳ ಬಾವನ್ನ ದೊಟ್ಟಿಲ್ಗಳ ರತ್ನಾಭರಣ ರಾಶಿಗಳ (೧೦೪. ೧೦–೭೭ ವ). ಒಟ್ಟಿಲು: ಆಯತದ ಹೊನಸೊಟ್ಟಿಲಿನ ಮುಜುದಾಯುದದ ಸಂದಣಿಯೆ (ಅವ್ವಾಳ. ೧೧–೨೨). ಒಟ್ಟಿಲು: ಸೀರೆಯೊಟ್ಟಿ [ಪಾಠಾಂ. ಟ್ಟಿ]ಲು ಗಗನವನು ಗಾಹಿಸಿತು (ಅವ್ವಾಸ. ೧೬–೨); ಶಿರೀಕೆಯೊಟ್ಟಿಲು ಪುರಿಪುರಿಪೋದವನಲಾ ಬಲದ ಬಹಳವೇನಸೆಂಬೆ (ಋ ರಾ ಸಾ ಂ. ೪೧–೭೭); ಬೆರಣಿಯ ಒಟ್ಟಿಲಲ್ಲಿ ಆ ಮುದ್ದೆಯ ಇರಿಸಿ ಪುಟವ ಹಾಕಿ (ವೈದ್ಯಸಾ. I, ೧೫೭).

ಒಟ್ಟಲದೆನಕ = ರಾಶಿಯ ಮೇಲಿಡುವ ಬೆನಕ: ಮಾಲೆಗಾಜನೇಸು ಭಕ್ತನಾದರೆಯೂ ಬಾಯಿಯ ಪಿಮ್ಮನ ಹಂಗ ಬಿಡ (ಬಸವ. ೪೩೦).

[ಒಟ್ಟು + –ಇಲ್ಲ್]

ಒಟ್ಟಿಲು 'ಒಟ್ಟಿಲ್' ನೋ.

ಒಟ್ಟಿಸು, ಒಟ್ಟಯಿಸು, ಒಟ್ಟಿ ಯ್ಸು, ಒಟ್ಟವಿಸು, ಒಟ್ಟಿಯ್ಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಒಟ್ಟುಗೂಡಿಸು; ಕೂಡಿಸು; ರಾಶಿಮಾಡು: "ಒಟ್ಟಿಸು–ಪುಂಜೀಕರಣೇ" (ಕಮಧಾ) : ಸಿ ಕತ ಡೊ ಳ್ ಸಡಿಗಂ ನೆಲೆದಗೆಯವರೆಡಂ ಬಳಸಿಯುಂ ಪಿರಿದುಂ ಗೊಟ್ಟರಮನೊಟ್ಟಿಯಿಂದು ಪಳ್ಳದಿರ್ದೊಟ್ಟಿಸಿ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೯೨–೧); ಪುರಿಯರ್ದ ಗು ಹೆಯ ಬಾಗಿಲೊಳ್ ಬೆಟ್ಟಾಗಿ ಪೆಳ್ಳಯನೊಟ್ಟಿಸಿ ಕಿಚ್ಚನಿಕ್ಕುವುದುಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೪–೧೧೯); ಕಳನ ಚೌಕದ ಸುತ್ತಲೊಟ್ಟಿಸಿ ತಂಗಳಸು (ಋ ವ್ಯಾ. ೧೨–೨೩). ೨. ವಿರ್ಪಡಿಸು; ಒದಗಿಸು: ಸಟ್ಟಣ ಮೊದಲಾದ ಗಡಿಯ ದುರ್ಗಂಗಳನೊಟ್ಟಿಸಿ ಸಂವರಣೆಗಳ ಕಟ್ಟಿ ಚ್ಚ ಟ್ಟೂ ಳಿ ರಿ ಸಿ ಂದು ... ನೇಮಿಸಿದ (ಕ ಂ ಸ ವಿ. ೧೧–೧೪೪). ಒಟ್ಟಯಿಸು: ೩. ಒಂ ದಾ ಗು; ಕೂಡು; ಸೇರು; ಒಟ್ಟಾಗು: ಪಾರ್ವರ ಪರದರೊಳ್ಕಂಡರ್ಕಳ್ಳರುಮಪೇಪೆದು ಬಗ್ಗಿಸಿಯು ಮೊಟ್ಟಿಯಿಸಿಯುಂ ಕೊಂಡವರೊಳ್ ಬಾಬುತ್ತುಂ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೩೬–೯); ಒರ್ವರ್ ... ಎನ್ನ ಮಗಳಂ ಬಲ್ಲಾಳ್ಗನಂಗೊಯ್ದು ನಿನ್ನ ಸರಾಧೀಶ್ವರನಕ್ಕೆ ಬರ್ಕ ಕುಡೆನೆಂದೊಟ್ಟಯಿಸಿ [ಪಾ ಠಾ. ಒಟ್ಟಿಸಿ] ಕೈಕೊಂಡು ನಿಂದು (ಸುಕುಮಾ. ೭–೪೨). ೪. ಮುತ್ತು; ಆವರಿಸು: ಕುಷ್ಠ ಕ್ಷಯ ಗಂಡ ಶಿರೋವೇದನಾದಿಗಳಾಗಿ ರೂಪವಿಜಯದಂತಿರ್ದ ವ್ಯಾಧಿಗಳಂದಮೊಟ್ಟಿಯಿಸಿ ಪಟ್ಟನಾಗಿ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೬೧–೧೩). ೫. ಅಲ ಲ್ಯ ಮಾಡು; ಕಡೆಗಣಿಸು: ಕಟ್ಟದಿರ ಸೀಕರಿರೆ ನೆಟ್ಟನೆಯೆ ನಿಲಲೀಕು ಒಟ್ಟಯಿಸಿ ಮಾಜಿ ನಡೆದಿರರೆ ಗುಜ್ಜಿನೋಡಿ ತೊಟ್ಟನೆಚ್ಚಂತೆ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೫೫೬). ೬. ತಿರಿದು ಯನ್ನು ತೋರು; ವಿಜ್ಞಂಭಿಸು: ಸುಕೃತ್ಯೊಡನೆ ಸುಕಾಮನ ಸುಲಿಪಲ್ಲ ಬೆಳಗುಬೀದಿವರಿಯೆ ನಡೆತಂದೊಡ್ಡೋಲಗಮನೊಟ್ಟಿಯಿಸಿ ಪೊಕ್ಕು (೧೦೪. ೩–೧೦೫ ವ). ಒಟ್ಟಯ್ಸು : ೧. ಎತ್ತು ಬಗೆಯಾವರಿಯನೊಟ್ಟಯಿಸು ಫಲವೇನು ಶಿವ್ಯೆಯಲ್ಲದನ ಶಿವಮೂರ್ತಿ ಹಾಳೂರಕೊಟ್ಟಿಗುರಿಂದಂತೆ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೬೯). ೩. ಸಡುಪರಿಯಲ್ ಪೋಗಿ ವಣಜರೊಟ್ಟಯ್ದು ವಂಚಿಸಿ ಕುಟಿದಂ ದೆನಿಂದನೊವರ್ಂ (ಸುಕುಮಾ. ೭–೧೫೫). ೫. ಪಂಡಿತ ಒಟ್ಟಿಯ್ದು ಯಿಗುವುದುಂ ದಾರವಟ್ಟಗಂ ದಟ್ಟಿಸಿ ಕೊರಳಂ ಪಿಡಿದು ನೂಂಕೆ (ಪುಣ್ಯಾಕ್ಷ. ೫–೩೭).

೬. ರಿಪುಸೇನೆಯನೋಡಿಸಿ ಗೆಲ್ದು ದೋಕ್ಷಮನೊಟ್ಟಿಯ್ದು ಕೈಕೊಣ್ಡ ಕಲಿ (ಎಳ. VIII, ಸೊಡ್ಡ. ೯೦–೧; ೩೧೭). ಒಟ್ಟಿವಿಸು : ೫. ಇಟ್ಟಣಿಸಿ ನಗುತವಳು ರಾಮನನೊಟ್ಟವಿಸಿ ಮುಂಬರಿದು ಮುಖವನ ತೊಟ್ಟುಳಿಕೆಯಲಿ ಬಾಡಿದರು ಚಾಪಳ ಚಪರೆಚಿಳವ (ತೊರಲು. ೧-೧೦-೧೨). ೭. ಪ್ರತಿಭಟಿಸು ; ಎದು ರು ಬೀ ಳು : ತಾಗಿದರು ಜೂತಿಯಲಿ ನಾಯಕರು ಒಟ್ಟವಿಸಿ (ಕುವ್ಯಾ. ೬.೮೬. ೨೫–೭) ; ಮೆಟ್ಟಿ ನಡೆವುದು ವೈರಿ ಸುಭಟರೊಳ ಕೊಟ್ಟವಿಸದಿರ್ಪಿನಿಕವನಡಗಟ್ಟುವುದು (ತೊರಲು. ೬-೨೯-೧೫). ೮. ತಿಳಿ; ಗ್ರಹಿಸು (?): ದೃಷ್ಟಿಗೋಚರವಲ್ಲವಾರಿಂಗೊಟ್ಟವಿಸಲರಿದಮಳಲೋಕದ ಸೃಷ್ಟಿಗತಿಶಯವು (ಭಾಗಾ. ೪-೮-೨೩). ೯. ತಿಳಿಸು ; ನಿರೂಪಿಸು : ಅಟ್ಟದೆನ್ನಂ ಮಂತ್ರಿಪನೊಟ್ಟವಿಸಿದೆನೆಂದು ನಿನಗೆ ವಿಷಯಮನಿಲ್ಲಂ (ಚಂದ್ರಭೃ. ೧೫–೩೬). ಒಟ್ಟೈಸು : ೧. ತನ್ನ ನಚ್ಚಿನ ಕುಲಧನಂಗಳ ಪ್ರುಪಾಯನಂಗಳಂ ತಂಬಿ ನ್ಪಪನ ಮುಂದೊಟ್ಟೈಸಿ ಮುಕುಳ್ದ ಕರಸರೋಜನಾಗಿ (ಪುಪ್ಪ. ೬-೩ ನ); ಕಂಪಣ[ಪಾಠಾಂ. ದ]ಟ್ಟೈಸಿ ತುಟುಗಿದ ಕದಂಬ ಕುಸುಮಕ್ಕೆಜಗಿ ಮಂಡಳಿಪ ಮಜ್ಜಿದುಂಬಿಯ (ಹಚಕ. ೪-೩) ; ಒಂ ದೊಂ ದು ತುಂಡಿ ತಾನುಣುಬ ಪೆಂಗಳು ಬಂದಿರ್ದರಂ ರೀಚರರು ತಂದಿರರೆಂಬುನೊಣಕೆಳೆವೆಣ್ಣನೊಟ್ಟೈಸುವಂದದೆಳ್ದಾರಿರವಂದ (ಭರಚ. ೩೭–೧೦). ೩. ಸ್ನೇಹಮೊಟ್ಟೈಸಿ ತಮ್ಮಿರ್ದೆಡೆಗೀಗಳ್ ಮುಕ್ತ ಶಾಪಂ ನಿಜತನುವೆರಸಾನಂದಮಂ ಬಂದಂ (ಶ ಪ ಉ. ೪೦೩) ; ತಟ್ಟಿತ್ರರೊಸದೊಳೊಟ್ಟೈಸಿಯೆ [ಪಾಠಾಂ. ಳಿಟ್ಟಿಸಿಯೆ] ದಿಟ್ಟ ಬೀಳ್ (ಕುಸುಮಾ. ೧೨–೧೫೪). ೪. ಜಗದಿಶಂ ಲಯವಾಧ್ಯಾಯಂತೆ ತವಿತಂದೊಟ್ಟೈಸಿ ಬಂದಲ್ಲಿಯುಂ ಪುಗು ವಾಗ ಳ್ ಪುಗಲಿರದೆವೆಂದಭಿಲಾಷಂ ವೀರರ್ಕಳೇಂ ಕಾವರೇ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೪೩೩ ಪದ್ಯಶ್ಲ) ; ಜರೆ ಬಂದೊಟ್ಟೈಸೆ ಮಾಣ್ದೆರ್ದರಿಸನಗಿದ ಮುಂ ಸಾಲದೇ ಕಾಳ ಗಾಜಂ ಬರೆಯುಂ ಮಾಣ್ದೆರ್ದನೇ (ಅಧಿಪು. ೨-೪೯). ೫. ತಿಳಿಪಲ್ ವಾಸಂತಿಯಂ ಸಂದಿಸೆ ಪುಲಿನೆ ಪುಂಸ್ಕೋಕಿಲಂ ಧಾರ್ಷ್ಟ್ಯದಿಂ ಪಿಂದೊಳಪೊಕ್ಕೊಟ್ಟೈಸಿ . . . ತಿಳಿಪಿದಂ ಪ್ರೇಮಭಾಂತಂ ವಸಂತಂ (ಅನಂಪು. ೬-೭೨) ; ಉಷಾಧ್ಯಾಯನನೊಟ್ಟೈಸಿ ಓದಲೊಲ್ಲದೆ ಸಕ್ತವ್ಯಸನಾಧಿಭೂತನಾಗಿರೆ (ಶ ಜ್ಞಾ ಸ್ತ. ೨-೩೦ ವ). ೬. ಪುಟ್ಟಂಗಟ್ಟುಗಮಂ ಕೊಂಡಟ್ಟಾಲಿಸಿ ಬೋನಮಿಟ್ಟು ಬಂದೆಯೊ ಗದೆ ಗೊಂಡೊಟ್ಟುಸುವಂತುಬಾದುದೆ ತೊಟ್ಟನೆ ಕೊಳೆ ನಿನಗೆ ಗಂಡಗರ್ವಮುಂ ಮಾಯ್ಪೇ (ಗದಾಯು. ೭-೩೬) ; ಆಳುತವದಂಗವಲಿ ಪರಂಗೆ ಸೋಲನಡ ನೊಟ್ಟೈಸಿ ದ್ರುಪದಸ್ಪಪಾಲಕನ ಹಿಡಿದೊಟ್ಟಿಸಿದರೆಮಗಡುದು ಪರಿತೋಷ (ಶ ವ್ಯಾ ಆ. ೭-೬೨). ೧೦. ನೂಸು ; ತಿವಿ ; ತಳ್ಳು : ಮೇಲುದೆ ನೊಟ್ಟೈಸಿ ಕುಚಂ ಕಳ್ದಬ್ಜದಿಸೆ . . . ಎಲ್ಲಳ್ (ಪಂಲಾಸಾ. ೬-೭೮) ; ತುರಗವೊಡಂಬಡೆ (ಡ) ದನ್ಕಂರಿವುಬಲಾಬ್ಜಿಯ ಕಡೆವರಮೊಟ್ಟೈಸಿ ಗೆಲ್ದು ಪರ (ರಿವು) ಮಂಡಲಮಂ (ಅಶ್ವಶಾ. ೭-೭೭). ೧೧. (?) "ವಂಚಿಸು, ವಂಚಿಸಲ್ಪದು" (ಪ್ರಳಣ್ಣಾ): ಒಟ್ಟೈಸಿ ಕರ್ಮವಶದಿಂ ತೊಟ್ಟಿಸಿ ಮತಿಗೆಟ್ಟು ದೂತ ಕಟ್ಟುಸಿಕೊಂಡಳ್ ಮುಟ್ಟುಗೆಡೆ ತಾನೆ ತನ್ನಂ ಕಟ್ಟುದುದಂ ಕಳೆಯಲಾಗರ್ಮೇಂ ಬಂದಪ್ಪದೇ (ಪಂಚತಂ. ೭-೭).

ಒಟ್ಟಿಸಿಕೊಳ್ = ಹಾ ಕೆ ಸಿ ಕೊ ; ಸುರಿಸಿಕೊ : ಬಟ್ಟಲ್ಗಳೊಳು ಪಾಯಸಮನೊಟ್ಟಿಸಿಕೊಂಡುಣ್ಡಿರಲ್ (ಪುಣ್ಯಾಸ್ರ. ೧೨–೨೧ ವ); ಜಂಗಮವು ಉಂಡರೆ ಮನದಲ್ಲಿ ಮಜುಗುವನೇ ಪ್ರಸಾದಿ ಜಂಗಮಕ್ಕೆ ತಳಿಗೂಳ ತಳಿದು ತಾ ಗಂಗಳ ತುಂದಿ ಒಟ್ಟಿಸಿಕೊಂಡು ಕೊಂಬನೇ ಪ್ರಸಾದಿ (ಷಡ್ವ. ೩೦೨). [ಒಟ್ಟು+ -ಇಸು]

ಒಟ್ಟು, (ಕ್ರಿ). ೧. (ಒಂದಾಗುವಂತೆ) ಕೂ ಡಿ ಸು ; ರಾಶಿಮಾಡು ; ವಿಕ್ತರಿಸೊಲಿಸು: "ಒಟ್ಟು– ವಿಕ್ತರಿಯಾಯಾಂ" (ಕಮಧಾ) ; ತಜ್ಞಯ ಪುಳ್ಳಿಗಳಂ ಕಡಿದೊಟ್ಟ ಕಿ ಚ್ಚನಿ ಕ್ಕಿ ಸು ಟ್ಟು (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೧೪–೧೧); ಕುರುಕ್ಷೇತ್ರದೊಳ್ ಸತ್ಪರಸುಮಕ್ಕಳಿಲ್ಲರುಮನೊಂದಾಗಿ ತಂದು ಬೆಟ್ಟಾಗೊಟ್ಟಿ (ಪಂಪಭಾ. ೧೧–೧೦ ವ) ; ಬಿಟ್ಟಸಲುಮಲವಕ್ಕರ್ತವ ನಿನಾಳಿ ತೆಗೆದೊಟ್ಟಿದರುಭಯಪಕ್ಷದಲಿ (ಮೇ ಹ ತ. ೪೩–೪೬) ; ಕಸಕಡ್ಡಿಗಳನ್ಪೆಲ್ಲಾ ಅರಿಸಿ ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಒಟ್ಟದನು (ವಪರಿ. ೨೭೧). ೨. ತುರುಕು ; ತುಂಬು : ಆ ತರೆಗೆಲಿಯಿಂದಲೇ ಅಡುಗೆಯ ಒಲೆ, ಅಕ್ಕಿಬ್ಬನ ಒಲೆಗಳನ್ನು ಒಟ್ಟ ಆಗಬೇಕು (ಮಕರು. ೬); ಒಲೆಗೆ ಸೌದೆ ಒಟ್ಟಬೇಕು (ರೂಢಿ). ೩. ಕೂಡು; ಸೇರು ; ಒಗ್ಗು : ಕೌಂ ಪುರೋಭಾಗದೊಳೊಟ್ಟು ನಿಲ್ವುದಂ (ಮಹಾಪ. ೬-೯೪ ವ) ; ಪಟೀಲ್ ಸುಟ್ಟಿಗಾಡಿನಗೆ ಹೆಂಡವ ಎತ್ತರ ಮಟ್ಟಗೆ ಮೈಗೆ ಒಟ್ಟದ್ದಿತ್ತೆಂದೆ ಎತ್ತು ಕುಡಿದೂಸ ಅವನಿಗೆ ಪ್ರಶ್ನೆಯೇ ತಪ್ಪುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ (ಬೈಗವ್ಯ. ೩).

ಒಟ್ಟಿಕೊಳ್ = ೧. ಮೈವಮೇಲೆ ಹಾಕಿಕೊ ; ಮೈಮೇಲೆ ಸುರಿದುಕೊ : ಕೊಡಿಂದಂ ತೆಗೆದೊಟ್ಟಿಕೊಂಡ ಕುಮುದಾಂಭೋಜಕಾತ ಕೆಲ್ಲಾರ ಕುಟ್ಟಿಲ ಶಾಲೂಕ ಮೃಣಾಳಜಾಲಮಪ್ಪಡುತ್ತಿರಡಾತುಂ (ಶಾಂಪು. ೬೩೦); ತರುವಲಿಗಳಂತೆ ಬಿರಿಯಂ ದಿಟ್ಟು ಪಂದಿಯಂತೆ ಕೆಸಱ ನೊಟ್ಟುಕೊಂಡು (ಧ ರ್ಮಾ ಮ್ಯ. ೪-೨೦). ೨. ರಾಯಿಯಾಗಿ ಬೀಳು ; ಕೂಡಿಬೀಳು : ಅಲಸಿಗರು ನಾವು, ನಮಗೊಟ್ಟಿಕೊಂಡಿತೆ ಬೆಟ್ಟ ಹಗಲಿರುಳು ಕಡಿದರೂ ತೀರದಪ್ಪು (ವಲಮು. ೫೧).

[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಮಲ. ತುಳು. ಒಟ್ಟು = ಒಕ್ಕಟ್ಟು]

ಒಟ್ಟು, (ಕ್ರಿ). ಹೆಚ್ಚು ; ಲೇಪಿಸು(?) : ಆ ತ್ಪಿಲ . . . ಎದಿಗೆ ಲೇಪಿಸಿ ಪಿತ್ತ ಕವನವಹುದು ; ಅಂಗಾಲಿಗೆ ನಿಂದಿಹಣ್ಣಂ ಒಟ್ಟ ಕಾಲಂ ತೊಳೆಯೆ ನಿಲ್ಲುವುದು (ಸಕಸ್ತ. ೩೦೫). [ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಮಲ. ಒಟ್ಟು]

ಒಟ್ಟು, (ನಾ). ೧. ರಾಶಿ ; ಗುಂಪು ; ಸಮೂಹ: "ಚಿತ್ರ, ಚಯನಂ . . . ಚಯಂ, ಈ ೫ ಒಟ್ಟು" (ಶಾಶಬ್ಧ. ೨೦೭); ಕೊಣ ಪಿಯರುಣ್ಡ ದುರದುಳ್ ದುಗ್ಗಮಾರರ ಪಡೆ ಒಟ್ಟ ಎಱಿಯದು ಬಿಲ್ಲ್ (ಎಳ. IX, ವೇಸಡ. ೩೭–೫; 780); ಕುಸುಮರಸಂಗಳೊಟ್ಟಿ ತವನ್ಹಾರಸಂಗಳ ಸೋನೆ (ಮಲ್ಲಿಷ. ೨-೬೫) ; ಈಶಾನ್ಯದಿಶಾಭಾಗದೊಳ್ ಬೆಳಗಿಲೊಟ್ಟಿನಂತೆ ದಿಟ್ಟ ಕೋಲ್ಕಯಿಸುವ ಜನ ಭವದನೂಂ ಕಂಡು (ಸನ್ಮಾಸ್ರ. ೬-೪೨ ವ); ಕೊಟೆ ಕೊಕ್ಕಾಕೊಟ್ಟಿ ಯಳಿಸೆಗಳಿಪ್ಪೊಟ್ಟಿಂ ಮಿಂಟಾದ ಭಾಸದಿ ಮಸ್ಕಕಾವ್ಯತಿ (ಕನಮು. ೧-೨೩). ೨. ಮೊಳೆ ; ಅಂಕುರ : "ಒಗ್ಗರ ಮೊಳಕಗಳೊಳಿಟ್ಟು" (ಕಬ್ಬಮು. ೦೦. ೦೯). ೩. ಪೊರಮ ಒಳ್ಳಲಿಗರಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪೊರಮ (ಎಸಮ್ಯ. XV, ೪೫). ೪. ಮೊತ್ತ : ಒಟ್ಟು ಎಷ್ಟು ಜನರು (ರೂಢಿ).

[< ಒಟ್ಟು, / ತುಳು. ತೆಲು. ಒಟ್ಟು]

ಒಟ್ಟು, (ನಾ). ಶಪಥ; ಪ್ರತಿಜ್ಞೆ.

ಒಟ್ಟುಕ್ಕುಳು = ಶಪಥಮಾಡು ; ಆ ಣೆ ಯಿ ಡು : "ಶಪನಂ, ಶಪಥಃ – ಈ ೨ ಒಟ್ಟುಕ್ಕೊಳ್ವುದು ಅಂದರೆ ಆಣೆ ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುವುದರ ಹೆಸರುಗಳು" (ನಿಘಂ ೨೩. ೪೮).

[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ತೆಲು. ಒಟ್ಟು ; ಕುಮಿ. ಒಡ; ಕುವಿ. ಒಟ್ಟನಸ್ಯ= ಶಪಥಮಾಡು]

ಒಟ್ಟುಕುಟುಂಬ (ನಾ). ಸಾಮೂಹಿಕವಾಗಿ ವಾಸಿಸು ತ್ತಿರುವ ಸಂಸಾರ ; ಅವಿಭಕ್ತ ಕುಟುಂಬ ; ವಿಕ್ತ ಕುಟುಂಬ : ಒಡೆದು ಹೋಗುತ್ತಿರುವ ಒಟ್ಟುಕುಟುಂಬದ ವಿಷಮ ಚಿತ್ರ ಕಾದಂಬರಿಗಳಲ್ಲಿ ಬಂದಿದೆ (ಸಾಸಮು. ೧೨). [ಒಟ್ಟು+ ಕುಟುಂಬ]

ಒಟ್ಟುಗಟ್ಟಿಲೆ 'ಒಟ್ಟುಗಟ್ಟಿಲೆ' ನೋ.

ಒಟ್ಟುಗಟ್ಟಿಲೆ, ಒಟ್ಟುಗಟ್ಟಲೆ (ನಾ). ಚೆಲ್ಲರೆಯಲ್ಲದ್ದು ; ಠೋಕ್ (ಉಳಿ) : ಒಟ್ಟುಗಟ್ಟಲೆ ವ್ಯಾಪಾರಿಗಳು (ರೂಢಿ). [ಒಟ್ಟು + ಕಟ್ಟಲೆ]

ಒಟ್ಟುಗುತ್ತಿಗೆ (ನಾ). ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಗುತ್ತಿಗೆ ಪಡೆದಿರುವುದು; ಏಕಸ್ವಾಮ್ಯ: ಹೊಲವನ್ನು ಒಟ್ಟುಗುತ್ತಿಗೆ ಹಿಡಿದಿದ್ದೇವೆ (ರೂಢಿ).
[ಒಟ್ಟು$_3$ + ಗುತ್ತಿಗೆ$_1$ (< ಗುತ್ತಗೆ)]

ಒಟ್ಟುಗೂಡಿಕೆ (ನಾ). ಒಟ್ಟುಗೂಡಿರುವುದು; ಒಂದಾಗಿರುವುದು.
[ಒಟ್ಟುಗೂಡು + -ಇಕೆ]

ಒಟ್ಟುಗೂಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಒಂದೆಡೆಗೆ ಸೇರಿಸು, —ಕೂಡಿಸು; ಏಕತ್ರಗೊಳಿಸು; ಜಮಾಯಿಸು.
[ಒಟ್ಟುಗೂಡು + -ಇಸ್ಸು$_3$]

ಒಟ್ಟುಗೂಡು (ಕ್ರಿ). ೧. ಒಂದಾಗಿ ಸೇರು; ಒಗ್ಗಟ್ಟಿನಿಂದಿರು: ದೇಶದ ರಕ್ಷಣೆಗೆ ಜನರೆಲ್ಲ ಒಟ್ಟುಗೂಡಿರಬೇಕು (ರೂಢಿ). ೨. ಒಂದೆಡೆ ಸೇರಿಸು, —ಕೂಡಿಸು: "ಬೆರಂಜು – ಚಯನೇ (ಒಟ್ಟುಗೂಡು)" (ಶಮಧಾ).
[ಒಟ್ಟು$_3$ + ಕೂಡು$_1$]

ಒಟ್ಟುಜಾತಿ (ನಾ). ಜಾತಿಸಂಕರ: ಕಟ್ಟ ರಾಜಾತ್ಮಜಗೆ ಲಿಂಗವ ಪಟ್ಟ ದೊಡೆಯನಗೈದು ಪುರಜನರೊಟ್ಟುಜಾತಿಯಗೈದ ಬಸವನ ಕೊಂದನಾಸುತನು (ಬಿಜ್ಜಪು. ೯೧ ಸೂಚನೆ). [ಒಟ್ಟು$_3$ + ಜಾತಿ]

ಒಟ್ಟುಪಟ್ಟಿ (ನಾ). ಬಿಕರಿಯ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ದಿನಗಳಲ್ಲಿ ಕೊಂಡುಕೊಂಡ, ಅಥವಾ ಬಿಕರಿಮಾಡಿದ ಸಾಮಾನುಗಳ ಬೆಲೆಯ ವಿವರವನ್ನುಳ್ಳ ಯಾದಿಗಳನ್ನು ಒಂದು ನಿಯಮಿತ ಅವಧಿಯ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಶೇಖರಿಸಿ ಒಟ್ಟಿಗೆ ತಯಾರಿಸಿದ ಪಟ್ಟಿ; ಜಮಾಪಟ್ಟಿ; ಜುಮ್ಲಾಪಟ್ಟಿ: ವರುಷದ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಒಟ್ಟುಪಟ್ಟಿ ಮಾಡುವಾಗ (ಮುಂಬವ್ಯಾ. ೫). [ಒಟ್ಟು$_3$ + ಪಟ್ಟಿ$_2$]

ಒಟ್ಟುಬೇರೀಜು (ನಾ). ೧. ಒಟ್ಟು ಮೊತ್ತ; ಪೂರ್ಣಮೊತ್ತ. ೨. ಒಟ್ಟು ಕಂದಾಯ. [ಒಟ್ಟು$_3$ + ಬೇರೀಜು]

ಒಟ್ಟುರಾಶಿ (ನಾ). ಅಸ್ತವ್ಯಸ್ತವಾಗಿ ಹಾಕಿರುವ ವಸ್ತುಗಳ ರಾಶಿ: ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಒಟ್ಟುರಾಶಿ ಬಿದ್ದಿದೆ (ರೂಢಿ). [ಒಟ್ಟು$_3$ + ರಾಶಿ]

ಒಟ್ಟುಲೆಕ್ಕ (ನಾ). ಒಟ್ಟು ಮೊತ್ತ: ನೀನು ತಂದೆ ಸಾಮಾನುಗಳ ಒಟ್ಟುಲೆಕ್ಕ ಎಷ್ಟಾಯಿತು? (ರೂಢಿ). [ಒಟ್ಟು$_3$ + ಲೆಕ್ಕ]

ಒಟ್ಟುಸಾಸುವೆ (ನಾ). (ವಧೂವರರಿಗೆ) ಎಲ್ಲರೂ ಒಟ್ಟಿಗೆ ಸೇರಿ ಹಾಕುವ ಆಶೀರ್ವಾದದ ಅಕ್ಷತೆಕಾಳು; ಒಟ್ಟುಸೇಸೆ: ಅರಿಸಿಣ ಎಣ್ಣೆ ಇಟ್ಟ ಐದು ಜನ ಒಟ್ಟಿಗೆ ಕೈಹಿಡಿದುಕೊಂಡು 'ಸೋಬ ಸೋಬಾನ ... ಸೋಬಸೋಬಾನ' ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತ ಒಟ್ಟುಸಾಸುವೆ ಇಡುತ್ತಾರೆ (ನನ್ನೂರು. ೮೧). [ಒಟ್ಟು$_3$ + ಸಾಸುವೆ$_2$ (< ಸೇಸೆ)]

ಒಟ್ಟೆ$_1$ 'ಓಟ್ಟೆ' ನೋ.

ಒಟ್ಟೆ$_2$, ಒಂಟೆ (ನಾ). ಮರುಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ವಾಸಿಸುವ ಉದ್ದನೆಯ ಕತ್ತುಳ್ಳ ಒಂದು ಚತುಷ್ಪಾದ ಪ್ರಾಣಿ: "ದಾಸೇರಕಃ ... ಶೃಂಖಳಕಃ – ಈ ೭ ಒಟ್ಟೆ" (ಹಲಾಯು. ೪೭–೧೨೫); ಕುದುರೆ ನಾಯೊಟ್ಟೆಯು ಮುಡುವುಂ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೯೭–೪); ಗುಡಿ ಗೂಡಾರ ಸರಾತಿ ಪೆಟ್ಟಿಗೆ ಗಿಂಡಿ ಪಡಿಗ ಮೇಲ್ಕಟ್ಟು ತೆಜೆಗಳಾ ಗಡಣವೆಯ್ದಿತು ಬಿಡದೊಟ್ಟೆವೆನ್ನೊಳಗಾ [ಪಾಠಾಂ. ಬಿಡದೊಟ್ಟಗದುಪಿನೊಳಾ] ಮಡದಿಯ ಹಿಂದೆ ಸಾಲಿಟ್ಟು (ಕುರಾಸಾಂ. ೪೧–೪೭); ಸಾಯಿರ ಸಾಯಿರ ಲೆಕ್ಕದ ಹೇಜೂಟವಾನೆಗಳೊಟ್ಟೆಗಳೆಟ್ಟುಗಳ ಸಾಲ ಮುಂಗಡಿಯೊಳ್ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೦೯–೧೯). ಒಂಟೆ: ಒಂಟೆಯ ಕೊರಲಂತೆ ನೀಳ್ದ ಕೊರಲುಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೪–೭೫); ಉಕಾರಕ್ಕೆ ಒತ್ವಂ – ಉಷ್ಟ – ಒಟ್ಟೆ, ಒಂಟೆ (ಶಮದ. ೨೭೦ ಪ್ರಯೋ); ಹೇಜುಸಿದನೊಂಟೆಗಳಲಾ ಧನವ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೬–೭); ಡೋಳಿನಕುದುರೆ ಡಮಾನದ ಮದಕರಿ ಸೂಳೈಪ ಟುಮುಕುಗಳೊಂಟೆ (ಕಂನವಿ. ೧೯–೨೩); ಒಂಟೆಗೆ ಸೊಂಟವೇನು ಕುತ್ತಿಗೆಯೇನು? (ಗಾದೆ).

ಒಂಟೆಹಿಡಿತ = ಬಿಗಿಯಾದ ಹಿಡಿತ: ತಂದೆಯ ಒಂಟೆ–ಹಿಡಿತದಿಂದ ಬಿಡಿಸಿಕೊಂಡು ಹೋಗುವುದು ಹೇಗೆ (ಬೆಳುಮ. ೨೨೯); ನಮ್ಮ ಸಿದ್ದಪ್ಪಂದೂ ಬಲೆ ಒಂಟ[ಟೆ]ಹಿಡಿತ ನೋಡು (ಹೊಸಂಸಾ. ೧೪). ಒಟ್ಟೆಯಪಟ್ಟಸಾಹಣೆ=ಒಂಟೆಯನ್ನು ಪಳಗಿಸುವವರ ಮೇಲಧಿಕಾರಿ (?): ಒಟ್ಟೆಯಪಟ್ಟಸಾಹಣೆ ಅಚ್ಚಯ ಸಾಹಣೆ ಸುರಲೋಕ ಪ್ರಾಪ್ತನಾದನು (ಮೈಅರಿ. ೧೯೩೭, ೩೧–೯; 1310).
[ಪ್ರಾ. ಉಟ್ಟ. / ತಮಿ. ಒಟ್ಟೈ; ತುಳು. ತೆಲು. ಒಂಟೆ / ಸಂ. ಉಷ್ಟ]

ಒಟ್ಟೆಗಿಣ್ಣು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮರ (?): "ಖದಿರವಃ – ಒಟ್ಟೆಗಿಣ್ಣು" (ಓಷಧಿ. ೪೩). [ಒಟ್ಟೆ$_0$ + ಗಿಣ್ಣು$_3$]

ಒಟ್ಟೆಗುತ್ತ (ನಾ). ನ್ಯಾಸವಾಗಿ ಅಥವಾ ಹೊಣೆಯಾಗಿ ಇಟ್ಟ ಒಡವೆ, —ಆಸ್ತಿ, —ವ್ಯಕ್ತಿ (?): ರಸಂ ಬಂದೊಡೆ ತಂಬುಲಮಂ ಎಳ್ ಬಂದೊಡೆ ಕೊದಳಿಯಂ ಬೆಳಸು ಬಂದೊಡೆ ನೆಲನಂ ಸಾಲಂ ಬಂದೊಡೆ ಒಟ್ಟೆಗುತ್ತನಂ ಕೂಟನುಂಡೊಡೆ ಪುಲ್ಲಿಗೆಯಂ ಬಿಡುವಂತೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೪–೧೩೪).
[ಒಟ್ಟೆ$_0$ + ಗುತ್ತ. P ತಮಿ. ಮಲ. ಒಟ್ಟಂ; ತೆಲು. ಒಡ್ಡಿಮಿ. / ಪ್ರಾ. ಹುಡ್ಡ]

ಒಟ್ಟೆಬೀಳು (ಕ್ರಿ). ಬಿರುಕುಬಿಡು; ತೂತುಬೀಳು (ಕಿ).
[ಒಟ್ಟೆ$_1$ (< ಓಟ್ಟೆ$_3$) + ಬೀಳು$_1$ (< ಬೀಟ್$_1$)]

ಒಟ್ಟೆಬುಲ್ಲು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮರ; ಮೊಕ್ಕೆ ಮರ: "ಮುಷ್ಕಕಃ – ಮೊಟಗಿನ ಮರ, ಒಟ್ಟೆಬುಲ್ಲು" (ಓಷಧಿ. ೧೨೬).
[ಒಟ್ಟೆ$_0$ + ಪುಲ್ಲು (< ಪುಲ್)]

ಒಟ್ಟೆಮರ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮರ: "ಕಂಕಟಕೋಕಿಲಃ – ಒಟ್ಟೆಮರ" (ಓಷಧಿ. ೨೭). [ಒಟ್ಟೆ$_0$ + ಮರ$_1$]

ಒಟ್ಟೆಮೃಗ (ನಾ). = ಒಟ್ಟೆ$_2$: ಒಂಟೆಯನ್ನು ಒಟ್ಟೆಮೃಗವೆಂತಲೂ ಉಷ್ಟಮೃಗವೆಂತಲೂ ಕರೆಯುವುದುಂಟು (ಪ್ರಾಣಿಪ್ರ. ೩೭).
[ಒಟ್ಟೆ$_2$ + ಮೃಗ]

ಒಟ್ಟೈಸು 'ಒಟ್ಟಿಸು' ನೋ.

ಒಟ್ಟೊಟ್ಟಿಗ (ನಾ). ಒಂಟೆಯಂತೆ ತುಟಿಗಳುಳ್ಳವನು (?): ರತಿವರ್ಮಂಗಂ ಕನಕಶ್ರೀಗಂ ಭವದೇವನೆಂಬೊಂ ಮಗನಾದೊಡೆ ಆತಂ ವಿರೂಪನಪ್ಪುದಱಿಂದೆ ಒಟ್ಟೊಟ್ಟಿಗನುಂ ದುಶ್ಚರಿತ್ರನಪ್ಪುದಱಿಂದೆ ದುರ್ಮುಖನುಮೆಂಬ ಪೆಸರ್ಗಳಾಗೆ (ಚಾವುಂಪು. ೮೮–೪); ಸುಕಾಂತಂಗೆ ರತಿವೇಗೆಯಂ ಕುಡುವುದುಮೊಟ್ಟೊಟ್ಟಿಗಂ ಬಂದು ಮುಳಿದು ಕೊಲ್ವೆನೆನೆ ಭಯಸ್ಥರಾಗಿ ವಧೂವರರ್ ಪೋಗಿ ಶಕ್ತಿಷೇಣನ ಮಱೆಯಂ ಪುಗುವುದು ಮೊಟ್ಟೊಟ್ಟಿಗನುಂ ಬಱಿಯನೆ ತಗುಳ್ದು ಶಕ್ತಿಷೇಣಂಗಳ್ಕಿ ಮಗುಟ್ಟಂ (ಚಾವುಂಪು. ೮೮–೧೦). [ಒಟ್ಟೆ$_2$ + ಒಟ್ಟ$_2$ + -ಇಗ]

ಒಟ್ಟೊಟ್ಟಿಗಿಡ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗಿಡ (ಕಿ).
[ಒಟ್ಟೊಟ್ಟಿ$_0$ + ಗಿಡ (< ಗಿಡು)]

ಒಟ್ಟೊಟ್ಟೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮರ; "ಮರುಳುಮ್ಮತ್ತಂ" (ಲೋಕೋಪ. ಟೀಕು): ತವೆ ಕಿಱುಕುಸಾಲೆ ನಿಜ ಸೈಂಧವಂ ಬಿಲ್ವಂ ಲೊಕ್ಕಿಯಾಲಮೊಟ್ಟೊಟ್ಟೆ ಸರೋಜವಸಲೆ ಬಸರಿಯ(ಯ)ವರೆಯೆಂಬಿವು ಮಾಣಿಸುಗಿರದೆ ಪಶುಗೆ ಬಸಿಱುರ್ಚುವುದಂ (ಲೋಕೋಪ. ೯–೨೦೩). [?]

ಒಡ$_1$ 'ಒಡೆ$_1$' ನೋ.

ಒಡ$_2$ 'ಒಡಂ' ನೋ.

ಒಡಂ, ಒಡ$_2$ (ಅ). ೧. ಸಹಿತವಾಗಿ; ಜೊತೆಯಾಗಿ. 'ಒಡಂಬಡಿಕೆ' ಪರಾ. ೨. ಕೂಡಲೇ. ಒಡ$_2$: ೧. 'ಒಡಬಡಿಕೆ' ಪರಾ.
[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಉಡನ್, ಉಡನೇ]

ಒಡಂಗೊಳ್, ಒಡಗೊಳ್, ಒಡಗೊಳ್ಳು (ಕ್ರಿ). ಜೊತೆಯಲ್ಲಿ ಕರೆದುಕೊಂಡು ಹೋಗು; ತನ್ನೊಡನೆ ಸೇರಿಸಿಕೊಳ್ಳು, —ಕೂಡಿಸಿಕೊಳ್ಳು: ವಿದುರನಂ ಕರೆದಾಳೋಚಿಸಿ ಪೃಥಾತನೂಜರಂ ನಿನ್ನ ಬಲ್ಲ ಮಾಟ್ಕೆಯಿಂ ನುಡಿದೊಡಂಗೊಂಡು (ಪಂಪಭಾ. ೪–೩ ವ); ಎಂದು ಪೇಳುತ್ತೊಡಂಗೊಂಡು ಹರುಷಂ ಮಿಕ್ಕು (ಅರಿರ. ದೇ. ೧೭೫–೧೩); (ಕಯ್ಯ ಕಡತವನ್ನು ಕಾಲ್ಮಣೆಗಿರಿಸಿ, ಕರವಾಲಗಿಳ್ತು, ಸನ್ನೆಗೆಯ್ದಿದ ಎಣ್ಬರು ಸೈನಿಕರನ್ನೊಡಂಗೊಂಡು . . . ಹೋಗುವನು) (ಮಂತ್ರಶ. ೨೦–೧೦). **ಒಡಗೊಳ್**: ಅವರ ಮನೆಗೊಡಗೊಂಡು ಪೋಗಿ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೬೮–೪); ಆತನನೊಡಗೊಂಡು . . . ಪರಾಶರಂ ಪೋದಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧–೬೮); ಗಂಗೆ ಹೋದಳು ಮಗನನೊಡಗೊಂಡು (ಕುವ್ಯಾಅ. ೧೨–೪೨). **ಒಡಗೊಳ್ಳು**: ಮರುಳಲಾ ರಘುನಾಥ ಸೀತೆಯ ಖರೆಯದಿಂದೊಡಗೊಳ್ಳು ನೀ ಮನದಿರುಹಿದರೆ ಶಿವನಾಣೆಯೆಂದಳು ಗಿರಿಜೆ (ಕೌಶಿರಾ. ೪೩–೫೦); ಮಹಾಯಜ್ಞವು ನಾಲ್ಕುವೇದಗಳ ಪ್ರಯೋಗವನ್ನು ಒಡಗೊಂಡಂತಿತ್ತು (ವಚಭಾ. ೭೨). [ಒಡಂ + ಕೊಳ್$_1$]

ಒಡಂಬಡಿಕೆ, ಒಡಬಡಿಕೆ (ನಾ). ೧. ಸಮ್ಮತಿ; ಒಪ್ಪಂದ; ಕರಾರು: ಕೊತ್ತಮಂಗಲದ ಮಹಾಜನರ ಒಡಂಬಡಿಕೆಯಿಂದ ಶುದ್ಧಿಕುಣ್ಟೆಯ ಛತುಸೀಮೆ ಭೂಮಿಯನು (ಮೈಅರಿ. ೧೯೨೩, ೩೭–೪; ?); ಒಡಬಟ್ಟನದಕೆ ಮಂತ್ರಿಗಳಾಪ್ತರವನೊಡಂಬಡಿಕೆಗೆ ಬಂದುದಕೊಲಿದು (ಭರಚ. ೨೪–೭೪); ಒಡಂಬಡಿಕೆಯಿಂದ ಆಗುವುದು ದಡಂಬಡಿಕೆಯಿಂದ ಆದೀತೇ? (ಗಾದೆ). ೨. ಕ್ರೈಸ್ತರ ಪವಿತ್ರ ಗ್ರಂಥವಾದ ಬೈಬಲ್ಲಿನಲ್ಲಿರುವ ವಿಧಾಯಕ ವಾಕ್ಯ: (ಬೈಬಲ್) ಒಪ್ಪಂದ, ಒಡಂಬಡಿಕೆ, ವಿಧಾಯಕ ವಾಕ್ಯ (Testament. ಇಂಕನಿ); ಬೈಬಲ್ಲಿನ ಒಡಂಬಡಿಕೆಗಳು (ರೋಮನ್ ಲಿಪಿಯಲ್ಲಿ) ಈ ಭಾಷೆಗೂ ಅನುವಾದವಾಗಿವೆ (ದ್ರಾವಿವಿ. ೧೬೮). ೩. ಸಮಾಧಾನಪಡಿಸುವುದು; ಸಂತೈಸುವುದು: "ಚಪ–ಸಾಂತ್ವನೇ, ಒಡಂಬಡಿಕೆಯೊಳ್" (ಕಾಶಕೃ. ೨೮). **ಒಡಬಡಿಕೆ**: ೧. ಫಡಫಡೆಲವೋ ಪಾರ್ಥ ಜೂಜಿಂಗೊಡಬಡಿಕೆ ನಿಮಗೆಮಗೆ ಹಾರುವರೊಡನೆ ಹೆಕ್ಕಳವೇಕೆ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೨೪–೫೦); ಕಡುಗಲಿತನದಿಂದಿಲ್ಲಿಗೆ ಬಂದು . . . ಪಲತೆಜದೊಡಬಡಿಕೆಯ ಮಾತನಾಡೆ (ನೇಮಿಸಂ. ೨೫–೯೧).

[ಒಡಂಬಡು$_1$ + –ಇಕೆ. / ತಮಿ. ಉಡಮ್ಬಡಿಕ್ಕೈ; ಮಲ. ಉಡಮ್ಬಡಿ; ತುಳು. ಒಡಂಬಡಿಕೆ, ಒಡಂಬಡಿಗೆ; ತೆಲು. ಒಡಬಡಿಕ]

ಒಡಂಬಡಿಸು, ಒಡಬಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಒಪ್ಪಿಸು; ಸಮ್ಮತಿಸುವಂತೆ ಮಾಡು: ತಾಯ್ತಂದೆಗಂ ಸಂತೋಷಂಮಾಡಿಯವರಂ ಬಿಡಿಸಿಯೊಡಂಬಡಿಸಿ ಬಂದೊಡೆ ತಪಮಂ ಕುಡಲಕ್ಕುಂ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೭೪–೧೭); ಧೃತರಾಷ್ಟ್ರಂ ಮಗನಲ್ಲಿಗೆವಂದು ಜಡಿದು ನುಡಿದುಮೇಗೆಯ್ದುಮೊಡಂಬಡಿಸಲಾಜದೆ (ಪಂಪಭಾ. ೭–೨ ವ); ತಾಯ್ತಂದೆಗಳನೊಡಂಬಡಿಸಿ ಶುಭಲಗ್ನಮಂ ವಿಭವದಿಂ ಕೈಕೊಂಡು (ನಂಬರ. ೪–೮೫); ಅಜ್ಞರನೊಡಂಬಡಿಪ ಕೃತ್ಯಮಂ ತಿಳಿದು (ಚಿಬಪು. ೪–೨೬). **ಒಡಬಡಿಸು**: ನೃಪ ನಿನ್ನ ಕಾಂತೆ ಸುತ ಮಂತ್ರಿಗಳ ಮತ ಬೇಹುದವರುಗಳನೊಡಬಡಿಸು ಬೇಗವೆನಲು (ಹಚಕಾ. ೮–೪೩); ಈತನನುಪಾಯದ ಭೇದದಿಂದೊಡಬಡಿಸಿ ಭಕ್ತಿಯ ಹಾದಿಯನು ಹತ್ತಿಸುವೆ (ಪ್ರಭುಲೀ. ೧೧–೬); ಚಂಡವಿಕ್ರಮ ಧೈರ್ಯವನಾಂತುಕೋ ಎಂದು ಗಂಡನನೊಡಬಡಿಸಿದಳು (ಮೋಹತ. ೧೦–೩೫). [ಒಡಂಬಡು$_1$ + –ಇಸು$_3$]

ಒಡಂಬಡು$_1$, ಒಡಬಡು (ಕ್ರಿ). ೧. ಅನುಮತಿಕೊಡು; ಒಪ್ಪು; ಅಂಗೀಕರಿಸು: "ಒಡಂಬಡು (ಒಡಂ + ಪಡು) –ಅಭ್ಯುಪಗಮೇ" (ಶಮಧಾ); ನುಡಿಗಳೊಡಂಬಡಲ್ ಬಗೆದವೊಲ್ ಬಗೆಯಂ ಮಿಗಲೀಯದೊಂದೆ ನಾಟ್ನುಡಿಯ ಬೆಡಂಗೆ ಕನ್ನಡದ ಮಾತಿನೊಳ್ (ಕವಿರಾ. ೧–೧೪೯); ಜಿನಶಾಸನಕ್ಕೊಡಂಬಡದಡಮನ್ಯನಾರಿಗೆರೆದಟ್ಟದದಂ . . . ಕಿಡುಗುಂ ಕುಲಕ್ರಮಂ (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೪–೩೨; 1122); ಪರವೆಂಗಳಿಗೆ ಹೇಡಿ ಕದನಕ್ಕೆ ಕಡುಗಲಿ ಪರಮತಕ್ಕೊಡಂಬಡೆ ಮೂರ್ಖ (ಭರಚ. ೨–೧೩); ಯಾರಿಗೂ ಮನಸ್ಸು ಒಡಂಬಡುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ (ಸೋಕ್ರಮ. ೧೯). ೨. ಹೊಂದಿಕೆಯಾಗು; ಅನ್ವಯವಾಗು: ದನಿಯಿಂಪು ಬೀಣೆಯಂ ಮಿಡಿದವೊಲಾಗೆ ರಾಗದೊಳೊಡಂಬಡೆ ಮೇನಕೆ ಮುಂದೆ ಪಾಡಿದಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೭–೮೯). ೩. (ಬಾಯಿಗೆ) ರುಚಿಸು; ಸೇರು; ಒಗ್ಗು: ಈ ಕಲ್ಕಗಳು ಒಡಂಬಡಲು ಎರಡುಹೊತ್ತು ಕೊಡುವುದು (ಸಕವೈ. ೧೬೬); ವಿರುದ್ಧವಾದ ಆಹಾರ, ಒಡಂಬಡದಿರ್ಪ ಆಹಾರಾದಿಗಳಿಂದಲೂ . . . ಮೂಲವ್ಯಾಧಿ ಮೂರು ಪ್ರಕಾರವಾಗಿ . . . ಕಾಣಿಸಿಕೊಂಬುದು (ಸಕವೈ. ೨೮೭). **ಒಡಬಡು**: ೧. ಪರಪುರುಷರನು ದುರ್ಮತಿಯಲೊಡಬಡುವವಳು ಸತಿಯೇ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೩–೩೩); ಸುಜನರುಪಹತಿಗೊಡಬಡನು (ತೊರರಾ. ೧–೮–೧೪); ಮನದೊಲವಜುತೊಡಬಟ್ಟುದನೊಡರಿಸಿ ಮನಬಾರದುದನು ಮಜುವುದು (ಹದಿಬ. ೩–೨೦).

[ಒಡಂ + ಪಡು$_1$. / ತಮಿ. ಉಡಮ್ಬಡು; ಮಲ. ಉಡಮ್ಬೆಡು; ತುಳು. ಒಡಂಬಡಿ; ತೆಲು. ಒಡಬಡು]

ಒಡಂಬಡು$_2$ (ನಾ). ೧. ಒಪ್ಪುವಿಕೆ; ಅಂಗೀಕಾರ; ಸಮ್ಮತಿ: ಕನ್ನಡದೊಳ್ ಚತ್ತಾಣಮುಂ ಬೆದಂಡೆಯುಮೆಂದೀಗಡಿನ ನೆಗಟ್ತೆಯ ಕಬ್ಬದೊಳೊಡಂಬಡಂ ಮಾಡಿದರ್ ಪುರಾತನ ಕವಿಗಳ್ (ಕವಿರಾ. ೧–೩೨); ಬಸನದೊಡಂಬಡಿಂಗಲಸಿ ಮಾಣ್ದೊಡಂ (ಪಂಪಭಾ. ೪–೯೨); ನಯದಿಂ ನಿನ್ನೊಳೊಡಂಬಡಂ ಪಡೆಯದಿಂದೌತ್ಸುಕ್ಯದಿಂ ತಂದ ಸಲ್ಗೆಯುಂ (ಅನಂಪು. ೧೧–೮೮). ೨. ಹೊಂದಿಕೆ: ವರ್ಣಕಂ ಕತೆಯೊಳೊಡಂಬಡಂ ಪಡೆಯೆ . . . ಪೇಟಲೊಡರ್ಚಿದೆನೀ ಪ್ರಬಂಧಮಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧–೧೧). ೩. ಹೋಲಿಕೆ; ಸಾದೃಶ್ಯ: ಕುಡುಮಿಂಚಿನ ಸಿಡಿಲುರುಳಿಯೊಳೊಡಂಬಡಂಪಡೆಯೆ ಕರ್ಣನೊಡಲಿಂದಾಗಳ್ ನಡೆ ನೋಡೆ ನೋಡೆ ದಿನಪನೊಳೊಡಗೂಡಿದುದೊಂದು ಮೂರ್ತಿ ತೇಜೋರೂಪಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨–೨೧೫); ಒಳ್ನುಡಿಯುಂ ನಡೆಯುಂ ನೋಟ್ಪಂದೊಡಂಬಡಿಲ್ಲೆನಿಸಿ ನೆಗಟ್ವುದಾರ್ಹತ ಭಕ್ತರ್ (ಸಮಪ. ೫–೧೫೭).

[< ಒಡಂಬಡು$_1$. / ತಮಿ. ಉಡಮ್ಬಾಡು; ಮಲ. ಉಡಮ್ಬಡಿ; ತೆಲು. ಒಡಬಾಟು]

ಒಡಂಬಡುಕಾಱ (ನಾ). ಸಮಾಧಾನಮಾಡುವವನು; ರಾಜಿಮಾಡುವವನು: ದೂಜುವನಂ ನಿಕೃಷ್ಟನನೊಡಂಬ [ಪಾಠಾಂ. ನೆರಂಬಿ] ಡುಕಾಱನನೇನನೆಂದೊಡಂ ಮೀಜುವನಂ ಕಡಂಗಿ ಸಲೆ ಬೇಡುವನಂ ನೃಪನಾಳಲಕ್ಕುಮೇ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೧೬–೪೫). ℙ ಈ ಶಬ್ದದ ಸರಿಯಾದ ರೂಪ 'ಎಡಂಬಡುಕಾಱ' (= ಎಡವಟ್ಟು ಕೆಲಸಮಾಡುವವನು) ಎಂದಿರಬಹುದು. 'ಎಡಂಬಡು' ಪರಾ.

[ಒಡಂಬಡು$_2$ + –ಕಾಱ]

ಒಡಂಬಿ 'ಒಡಂಬು' ನೋ.

ಒಡಂಬು, ಒಡಂಬಿ, ಒಡಮು (ನಾ). ಶರೀರ; ದೇಹ: ತೋರದ ತೋಳುಳ್ಳರ್ ಭಂಗಾರದ ಕಂಭದವೊಲಪ್ಪೊಡಂಬುಳ್ಳವರ್ (ಸೌನಂದ. ೧–೧೯). **ಒಡಂಬಿ**: "ಒಡಂಬಿ = ಶರೀರಂ" (ಶಮದ. ಪರಿ. ೨); ವಿವಿಧ ಪದಂ ಸ್ವರಂ ಪರಿಜು ಬಣ್ಣಮೊಡಂಬಿಯ ದೇಸಿಯಂಗಕೊಪ್ಪುವ ಚಲನಂ (ಸಂಸಪ. ೬–೮); ನಿನ್ನ ಒಡಂಬಿಯಲ್ಲಿರುವ ಒಂದೊಂದು ಮೂಳೆಯನ್ನೂ ಮುರಿಮುರಿದು (ಮಂತ್ರಶ. ೬೦–೧೮). **ಒಡಮು**: ಒಡಮೇ ಶಾಶ್ವತ ಮತ್ತದು (ಸೌಇಎ. ೧೯೪೭, ಹಾನಗಲ್. ೨೧೪–೩೨; 943). 'ಒಡಲ್' ಪರಾ. [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಉಡಮ್ಬು]

ಒಡಕೆ (ನಾ). ೧. (ಆಲಂ) ಒಡಕನ್ನುಳ್ಳವನು; ಧೈರ್ಯವಿಲ್ಲದವನು. 'ಎದೆವೊಡಕ' ಪರಾ. ೨. (ಆಲಂ) ಒಡಕನ್ನುಂಟುಮಾಡುವವನು; ಒಗ್ಗಟ್ಟನ್ನು ಮುರಿಯುವವನು. 'ಮನೆಯೊಡಕ' ಪರಾ. [ಒಡಕು + -ಅ$_7$]

ಒಡಕಲ 'ಒಡಕಲು' ನೋ.

ಒಡಕಲು, ಒಡಕಲ (ನಾ). ೧. ಒಡೆದಿರುವಿಕೆ; ನುಚ್ಚು; ತರಿ: ತೊಗರಿ ಒಡಕಲು (ರೂಢಿ). (ಗು). ೨. ನುಚ್ಚಾದ; ಚೂರಾದ; ಒಡೆದ: 'ಪಣತ' ದಿಂದ ಒಡಕಲು ಅಕ್ಕಿ ಸ್ವಲ್ಪ ತೆಗೆದು ಒಂದು ಒಣ ಹಾಳೆಗೆ ಹಾಕಿಕೊಂಡು (ಬಾಳಿವೈ. ೧೧). **ಒಡಕಲ**: ೧. (ಕಿ).

[ಒಡ$_1$ (< ಒಡೆ$_1$) + -ಕಲು$_2$ (< -ಕಲ್$_4$)]

ಒಡಕವಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕೂಡಲೇ ಆವರಿಸುವಂತೆ ಮಾಡು; ಮುಚ್ಚಿಸು; ಹೊದೆಸು: ತಡೆಗಡಿದು ಬಿಡಲವಂ ಕೋಪದಿಂ ಚಾಪದಿಂದೊಡಕವಿಸಿದ ವನಿಷುಸ್ತೋಮಮಂ ವ್ಯೋಮಮಂ ತಾಳದಿರಲಖಿಳ ಜನರು (ಚಿಬಪು. ೫೦-೪೨). [ಒಡ$_2$ (< ಒಡಂ) + ಕವಿ$_1$ + -ಇಸ್ಸು$_3$]

ಒಡಕು (ನಾ). ೧. ಬಿರುಕು; ಸೀಳು: ಒಡಕು ಬಿರಿಕು ಕಲೆ ಕಾಳಿಕಿಯಿಲ್ಲದ ಇಂತಪ್ಪ ಕುಂಭಾನ್ (ಪ್ರಕಟೀ. ೩೮-೧೦). ೨. ಒಡೆದ ಭಾಗ; ಚೂರು; ತುಂಡು; ಖಂಡ: ಉಡುಗಡಣದೊಡೆಯನೊಡಲೊಡಕು ನಡನಡುಗಿ ಬ [ಪಾಠಾಂ. ಪೊ] ಡಕರಿಸಿ ಮಿಡುಮಿಡುಕಲಡಿಗಡಿಗೆ (ಹಚಕಾ. ೧-೨); ಭೇದಿ ನೀರುನೀರಾಗಿ ಒಡಕು ಒಡಕಾಗಿದ್ದರೆ ಮಗುವಿಗೆ ಆರೋಗ್ಯ ಸರಿಯಾಗಿಲ್ಲವೆಂಬುದು ಸಿದ್ಧ (ಗೃಹವಿ. ೧೯೪). ೩. (ಆಲಂ) ಒಗ್ಗಟ್ಟಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ವೈರ; ಜಗಳ; ವೈಮನಸ್ಯ; ಮನಸ್ತಾಪ: ಕಾಂಗ್ರೆಸ್‌ನಲ್ಲಿ ಮಿತ್ರವಾದಿಗಳಿಗೂ ಉಗ್ರವಾದಿಗಳಿಗೂ ಅದ ಒಡಕನ್ನು ಸರಿಪಡಿಸಲು ಬೆಸೆಂಟ್ ಯತ್ನಿಸಿ (ಸ್ವಾವೀರ. ೧೦೭); ಅವರಲ್ಲಿ ಬೇಗನೆ ಒಡಕು ಬಾರದಿರದೆಂದು ನಿಶ್ಚಯಿಸಬಹುದು (ಮೂರುಉ. ೯೦).

[ಒಡ$_1$ (< ಒಡೆ$_1$) + -ಕು$_1$]

ಒಡಕುಕಾಸು (ನಾ). ೧. (ಉಕ) ಒಡಕಲು ಕಾಸು; ಸಮೆದ ಕಾಸು; ಸವಕಳಿ ನಾಣ್ಯ. ೨. ಅಲ್ಪಬೆಲೆಯ ನಾಣ್ಯ: ಕುಡಿದೆನೆಂದರ ಗಂಜಿ ಒಡಕುಕಾಸೆನಗಿಲ್ಲ (ಜನಗೀ. ೭೨-೧೭); ಒಡಕುಕಾಸು ಸಹ ಪ್ರಾಪ್ತಿಯಿಲ್ಲದ ಆ ಹಾಳು ಗದ್ದೆಗೆ (ದಾಸಹು. ೬೨).

[ಒಡಕು + ಕಾಸು$_2$]

ಒಡಕುದನಿ (ನಾ). ೧. ಒಡೆದುಹೋದ ಧ್ವನಿ; ಇಂಪಿಲ್ಲದ ಕಂಠ; ಬಿರಿದ ಧ್ವನಿ. ೨. (ಆಲಂ) ಕೆಟ್ಟಧ್ವನಿ; ಅಪಸ್ವರ: ಆ ನಗೆಯ ಒಡಕುದನಿಯಲ್ಲಿ ವಿಕಟಸಂತೋಷ ಕಾಣಿಸುತ್ತಿತ್ತು (ಆಲಹೂ. ೧೦೦). ೩. (ಆಲಂ) ಕೆಟ್ಟ ಸುದ್ದಿ, —ವದಂತಿ: ಅವರ ಪ್ರಾಮಾಣಿಕತೆಯ ಬಗ್ಗೆ ಇತ್ತೀಚೆಗೆ ಒಡಕುದನಿ ಎದ್ದಿದೆ (ರೂಢಿ). [ಒಡಕು + ದನಿ$_2$]

ಒಡಕುದೋಣಿ (ನಾ). ಒಡೆದಿರುವ ದೋಣಿ; ಸೀಳಿರುವ ದೋಣಿ: ಒಡಕುದೋಣಿಗೆ ಗಿಡ್ಡ ಜಲ್ಲು (ಗಾದೆ). [ಒಡಕು + ದೋಣಿ]

ಒಡಕುಬಾಯಿ (ನಾ). ೧. ಒಡೆದುಹೋದ ಬಾಯಿ. ೨. (ಆಲಂ) ಗುಟ್ಟು ನಿಲ್ಲದ ಬಾಯಿ; ಗುಟ್ಟನ್ನು ಬಯಲುಮಾಡುವ ಬಾಯಿ: ಅಡಿಕೆಯಿಲ್ಲದ ವೀಳೆ ಕಿಡಿಕೆಯಿಲ್ಲದ ಮನೆಯು ಒಡಕುಬಾಯವಳ ಮನೆವಾರ್ತೆ ಎಣ್ಣೆಯ ಕುಡಿಕೆಯೊಡೆದಂತೆ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೭೨೦); ಒಡಕುಬಾಯಿಯ ವಿದೂಷಕ (ಕಾವ್ಯಸ. ೧೨).

ಒಡಕುಬಾಯವ = ಗುಟ್ಟನ್ನು ರಟ್ಟುಮಾಡುವ ಬಾಯುಳ್ಳವನು; ಗುಟ್ಟನ್ನು ಅಡಗಿಸಿಕೊಳ್ಳಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲದವನು; "ಒದರ ಬಡಕ; ಮುಚ್ಚುಮರೆ ಇಡದವ" (ಜಾನಕೋ. ೨೯).

[ಒಡಕು + ಬಾಯಿ$_1$ (< ಬಾಯ್)]

ಒಡಕುಮಡಕೆ (ನಾ). ಒಡೆದ ಮಡಕೆ; ದದ್ದಮಡಕೆ: ಮರ್ಮವಿಲ್ಲದ ಮಾತು ಒಡಕುಮಡಕೆಯ [ಪಾಠಾಂ. ಒಡಮಡಕೆ, ಒಡಮೊಗೆಯ] ತೂತು (ಕನಕ. ೩೩-೨). [ಒಡಕು + ಮಡಕೆ]

ಒಡುಕುಮನೆ (ನಾ) ೧. ಒಡೆದಿರುವ ಮನೆ; ಶಿಥಿಲವಾದ ಮನೆ; ಭಗ್ನಮಂದಿರ. ೨. (ಆಲಂ) ವೈಮನಸ್ಯಕ್ಕೆ ಆಸ್ಪದವಾದ ಜಾಗ; ಒಳಜಗಳಕ್ಕೆ ಆಶ್ರಯವಾದ ಸ್ಥಾನ: ಸಕಲ ಧರ್ಮಗಳ ತವರೂರಾದ ಭಾರತವಂತೂ ಭಿನ್ನಭಿನ್ನ ಧರ್ಮಗಳ ತಿಕ್ಕಾಟದ ಒಡಕುಮನೆಯಾಗಿದೆ (ಧರ್ಮಸಾ. ೨) [ಒಡಕು + ಮನೆ]

ಒಡಕುಮಾತು (ನಾ). ೧. ಕೆಟ್ಟಮಾತು; ಅಪಶಬ್ದ: ಈ ಮಕ್ಕಳಿಂದಾಗಿ ತಾನು ಜನರಿಂದ ಒಡಕುಮಾತು ಕೇಳಬೇಕಾಯಿತು (ಕುಸುಸಂ. ೨೭೫). ೨. ವಿರೋಧವನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಮಾತು: ಕೆಲವು ದಿನಗಳಾದ ಮೇಲೆ ಅವನ ಹೆಂಡತಿಯ ಬಾಯಿಂದ ಒಡಕುಮಾತು ಹೊರಟಿತು (ಯೋಧಪು. ೨೬). [ಒಡಕು + ಮಾತು$_1$]

ಒಡಕುಸದ್ದು (ನಾ). ಒಡಕಲು ವಾದ್ಯದಿಂದ ಹೊರಡುವ ಸದ್ದು; ಇಂಪಿಲ್ಲದ ಧ್ವನಿ: ಬಾರಿಸುವ ಗಂಟೆ . . . ಲೊಡಲೊಡ ಒಡಕುಸದ್ದು ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದರೂ ನಮ್ಮ ಕಿವಿ ನೆಮ್ಮದಿಯಾಗಿಯೇ ಇರುವುದು (ಸಾಹಿಜೀ. ೧೩). [ಒಡಕು + ಸದ್ದು$_3$]

ಒಡಕುಹಣೆ (ನಾ). ೧. ಒಡೆದುಹೋದ ಹಣೆ. ೨. (ಆಲಂ) ಅದೃಷ್ಟದ ಗೆರೆಯಿಲ್ಲದ ಹಣೆ: "ಒಡಕುಹಣೆಯಿದು ಕೆಡುಕು ಗ್ರಹವಿದು ಕುಡಿಕತನದಾ ಫಲವಿದು" (ಕಎಪು. ೧೮-೧೫). [ಒಡಕು + ಹಣೆ$_1$ (< ಪಣೆ$_2$)]

ಒಡಕುಹರವಿ (ನಾ). ಒಡೆದುಹೋದ ಹರವಿ, —ಮಡಕೆ: ದಂಡಿಗಂಜುವ ಬಂಟ ಒಡಕುಹರವಿ[ಪಾಠಾಂ. ಒಡೆದ ಹರವಿ]ಯ ಕಂಟ (ಕನಕ. ೧೩೧-೪). [ಒಡಕು + ಹರವಿ (< ಪರವಿ)]

ಒಡಕುಹಿಡಿಕೆ (ನಾ). (ಒಂದು ವಸ್ತುವಿನ) ಒಡೆದುಹೋಗಿರುವ ಹಿಡಿ, —ಕೈ: ಒಡಕುಹಿಡಿಕೆಯ ಎರಡು ಕಪ್ (ಕುರಿಹಿಂ. ೧೧೫).

[ಒಡಕು + ಹಿಡಿಕೆ]

ಒಡಕುಹುಟ್ಟಿಸು (ಕ್ರಿ). ಭೇದೋಪಾಯ ಮಾಡು; ಒಗ್ಗಟ್ಟು ಮುರಿ: ನುಡಿವ ಗಂಭೀರ ಬೋಧಿಪ ಬೋಧೆ ತಮ್ಮನೆಂದೊಡಕುಹುಟ್ಟಿಸದೊಂದು ಪ್ರೀತಿ (ಭರಚ. ೫೧-೧೨೬); ದುರ್ಯೋಧನನು ಕುಶಲರಾದ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರನ್ನು ಕಳುಹಿಸಿ ಪಾಂಡವರಲ್ಲಿ ಒಡಕುಹುಟ್ಟಿಸಬಹುದು (ವಚಭಾ. ೬೨). [ಒಡಕು + ಹುಟ್ಟಿಸು (< ಪುಟ್ಟಿಸು)]

ಒಡಗಚ್ಚು (ಕ್ರಿ). ಮರಳಿ ಕಚ್ಚು; ಪ್ರತಿಯಾಗಿ ಕಚ್ಚು: ನಾಯ್ ಕಚ್ಚಿದೊಡೊಡಗಚ್ಚಲ್ ಬೊಗುಚ್ ಬೊಗುಚಲೇಂ ಬಂದಪುದೇ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೯-೧೮೫). [ಒಡ$_2$ (< ಒಡಂ) + ಕಚ್ಚು$_1$ (< ಕರ್ಚು$_1$)]

ಒಡಗತೆ 'ಒಡಗಥೆ' ನೋ.

ಒಡಗಥೆ, ಒಡಗತೆ (ನಾ). ಒಡೆದು ಅರ್ಥ ಹೇಳಬೇಕಾದ ಕಥೆ; ಒಗಟಿನಂತಹ ಕಥೆ: ಒಡಗಥೆಗಳಂತಿರುವ ಅವರ ಸ್ವಪ್ನಗಳ ವಿಷಯ ವಿನ್ಯಾಸದಲ್ಲಿ ವೇಧಕತೆಯಿದೆ (ವಿಚಾಮಂ. ೭೯). **ಒಡಗತೆ**: (ಕಿ).

[ಒಡ$_1$ (< ಒಡೆ$_1$) + ಕಥೆ]

ಒಡಗಲಸು, ಒಡಗಲಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಜೊತೆಗೆ ಸೇರು; ಒಂದಾಗು; ಕೂಡು; ಬೆರೆ; ಐಕ್ಯವಾಗು: ಪೊಲೆಯರೊಡಗಲಸದೆ ದಿವ್ಯಾರ್ಚನೆಯಂ ಸಕಳ ಸುರೇಂದ್ರಾರ್ಚಿತಚರಣಕ್ಕೆ ಕೊಟ್ಟುಪಡೆವುದು ಸುಖಮಂ (ಸಮಪ. ೯-೧೨೪); ಕರುಣರಸಾಮೃತದೊಡಗಲಸಿದಮಳ ಕೇಕರರುಚಿಯ ಬೀಜಿ ಕಾತ್ಯಾಯಿನಿಯೊಳ್ (ಸೌಂದಪು. ೧-೪೩); ಕುಲಶೇಖರಪಾಂಡ್ಯಂ ಶಿವಾರ್ಚನಂಗೆಯ್ವುತ್ತೆ . . . ಮೂಲಲಿಂಗದೊಳೊಡಗಲಸಿದನೆಂತೆನೆ (ಹಾಲಾಸ್ಯ. ೪-೧೦೧ ವ).

೨. ಜೊತೆಯಲ್ಲಿ ಸೇರಿಸು; ಬೆರಸು; ಕೂಡಿಸು: ಕಡಲೇಳ ನೊಡಗಲಸಲೋ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೧೫-೩); ಸಕ್ಕರೆಯ ಪಾಲ್ಗೆನೆಯ ಘೃತವ ಕದಳೀಫಲದೊಳಿಕ್ಕಿಯೊಡಗಲಸಿ (ಗುರುಚಾ. ೭-೩); ಜಲವಂ ಸುರಿಸಿ ಮಾಂಸದಿಂದೊಡೆ[ಡ]ಗಲಸಿ ರಣಪಿಶಾಚಿಯರಿಂಗೆ ಭೋಜನಂಗೊಡಿಸು (ತುರಂಗ. ೬೫-೬). **ಒಡಗಲಿಸು**: ೧. ತನ್ನ ಭಕ್ತಿಪಿಂಡವೆಂಬ ಪದಾರ್ಥವನ್ನು ಸಮರಸ ಪಾಕಮಾಡಿ . . . ಒಡಗಲಿಸಿ (ಅವಚಂ. ೪೧೭-೫೬೮); ದೇವಕಾಂತೆಯರ್ ನಿವಳಿಸುವ ಮಂಗಳದೀಪಮಂಜರೀ ಮರೀಚಿಗಳೊಳ್ ಮಿಂಚಿನ ಗೊಂಚಲ್ಗಳೊಡಗಲಿಸೆ ಸೂಸುವ ಮುತ್ತಿನ ಸೇಸೆಗಳೊಳ್ (ಅರ್ಧನೇ. ೭-೪೩ ವ); ಒಡೆ[ಡ]ಗಲಿಪ ಪರಬಲವ ಮಾಣದೆ ಕಡಿದು (ನಿಭಾಗ. ೧೦-೪೯-೩೨). [ಒಡ್ಡ (< ಒಡಂ) + ಕಲಸು$_1$]

ಒಡಗಲಿಸು 'ಒಡಗಲಸು' ನೋ.

ಒಡಗವಿ (ಕ್ರಿ). ಒಡನೆ ಕವಿ, —ಮುತ್ತು: ಬಳಿಯಲೊಡಗವಿಯಿತ್ತು ಚಾತುರ್ಬಲ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೮-೫೫); ಒಡಗವಿವ ಸಮರಥಜಾಲವನು ಮುಱಿಯೆಚ್ಚು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೩-೧೫). [ಒಡ್ಡ (< ಒಡಂ) + ಕವಿ$_1$]

ಒಡಗಳೆ (ಕ್ರಿ). ಜೊತೆಯಲ್ಲಿ ಕಳೆ, —ಬಿಡು: ಬಿಡದೆ ಪೊಗೆ ಸುತ್ತೆ ತೋಳಂ ಸಡಿಲಿಸದಾ ಪ್ರಾಣವಲ್ಲಭರ್ ಪ್ರಾಣಮನಂದೊಡೆ[ಡ]ಗಳೆದರ್ (ಅದಿಪು. ೫-೨೪). [ಒಡ್ಡ (< ಒಡಂ) + ಕಳೆ$_1$]

ಒಡಗಾಣ್ (ಕ್ರಿ). ಜೊತೆಯಲ್ಲಿ ಕಾಣು; ಜೊತೆಜೊತೆಯಾಗಿರುವುದನ್ನು ಕಾಣು: ಪಸರಿಸಿದ ತೋರಹಾರದ ಪೊಸವೆಳ್ದಿಂಗಳುಮನಮರ್ದ ಪೆರ್ದುಡುಗೆಗಳೊಳ್ ಮಿಸುಗುವ ಪೊಸಮಾಣಿಕದೆಳವಿಸಿಲುಮನೊಡ ಗಾಣಲಾದುದಾಸ್ಥಾಯಿಕೆಯೊಳ್ (ಅದಿಪು. ೯-೫). [ಒಡ್ಡ (< ಒಡಂ) + ಕಾಣ್]

ಒಡಗಾದು (ಕ್ರಿ). ಸಂಗಡ ಯುದ್ಧಮಾಡು; ಜೊತೆಯಲ್ಲಿ ಕಾದು: ಅಸುರರೊಳ್ ಹರಿ ಕಾದುವುಹಲ್ತು ವಿಸ್ಮಯಂ ಸುರರೊಡಗಾದುವಂದ ಮಿದು ವಿಸ್ಮಯಮಾನಿದನಿಂದು ನೋಟ್ಪೆಂ (ಜಗವಿ. ೧೩-೩೬). [ಒಡ್ಡ (< ಒಡಂ) + ಕಾದು$_1$]

ಒಡಗು$_1$ 'ಒಡುಗು' ನೋ.

ಒಡಗು$_2$ (ನಾ). "ಒಡಕು, ಭೇದ, ಭಾಗ" (ಮೋಳಿಮಾ. ಕೋಶ): ಮೂಱಕ್ಕಾಱು ಸತಿಪತಿಭೇದವನಱಿದು ಆ ಆಱಱ ಒಡಗು ಇಪ್ಪತ್ತೈದಱ ಬೀಜದ ಭೇದವನಱಿದು ಮತ್ತೆ ನೂಱೊಂದು ಅಱಱೊಳಗಡಗಿ ಆಱು ಐದಱಲ್ಲಿ ನಿಂದು . . . ಮೂಱು ಒಂದಱಲ್ಲಿ ನಿಂದು ಸಂದೇಹವಳಿಯಿತ್ತು (ಮೋಳಿಮಾ. ೧೫೨-೫೭೩). [ಒಡ್ಡ (< ಒಡ್ಡೆ$_1$) + -ಗು]

ಒಡಗು$_3$ (ನಾ). ಗದ್ದೆಯಲ್ಲಿ ನೀರುಹಾಯಿಸಲು ಮಾಡಿರುವ ಕಾಲುವೆ; ಪಿಳ್ಳಕಾಲುವೆ: ತೋಟದ ಕಪ್ಪುಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಗದ್ದೆಯ ಒಡಗುಗಳಲ್ಲಿಯೂ ನೀರು ಹಸುಳೆಯಂತೆ ಯಾವಾಗಲೂ ಗಳಹುತ್ತ ತೊದಲುತ್ತ ಪರಿದಾಡುತ್ತಿತ್ತು (ಕಾನೂರು. ೩೫೩). [?]

ಒಡಗೂಟ (ನಾ). ಬೆರೆಯುವಿಕೆ; ಕೂಡುವಿಕೆ: ಒಡಲುಂ ಜೀವಮು ಮೊಂದಿದಂತೆ ಮಲರುಂ ಕಂಪುಂ ಮಲರ್ದಂತೆ ಒಡಗೂಟಂ ಸಮಸಂದ ನಮ್ಮೊಳಗೆ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೮-೩೫೨); ತನುವಿಗೆ ವನಿತೆಯೊಡಗೂಟದಲಿ ಭೋಗಾಸಕತಿಯಾಗಿರಲು (ಅಮೃತ. ೧-೩೩). [ಒಡ್ಡ (< ಒಡಂ) + ಕೂಟ$_1$]

ಒಡಗೂಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಈಡೇರಿಸು; ಸಲ್ಲಿಸು: ಉಮೆಯ ಭಾವನೆಯ ನೊಡಗೂಡಿಸುವ ಸಕಲ ಸುರರ ಸಂಭಾವನೆಯ ಕೈಕೊಳ್ವ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧-೨). ೨. ಜೊತೆಯಲ್ಲಿ ಸೇರಿಸು: ಒಡೆದ ಕೆರೆಯ ಕಟ್ಟಿದಂತೆ ನನ್ನ ಪತಿಯಲ್ಲಿ ಒಡಗೂಡಿಸಬೇಕು ಎಂದು ಬಲುಬಗೆಯಲ್ಲಿ ಬೇಡಿಕೊಳ್ಳಲು (ಬತ್ತೀಸ. ೪೯). [ಒಡಗೂಡು + -ಇಸು$_3$]

ಒಡಗೂಡು (ಕ್ರಿ). ೧. ಜೊತೆಯಲ್ಲಿ ಕೂಡು; ಬೆರೆ; ಸೇರು; ಒಂದಾಗು: ತಡೆಯದೆ ತಗುಳ್ಚಿ ಮನದಳಿಪೊಡಗೂ[ಡಿದು]ದಂ ತಗುಳ್ಚುಗುಂ ಕಾಮಿಗಳಾ (ಕವಿರಾ. ೩-೨೦೨); ಕಾಗೆಯ ಮಱಿಯೆಂದಱಿಯದೆ ಕೋಗಿಲೆ ಕೈಗೊಂಡು ಕೂರ್ಮೆಯಿಂ ನಡಪಿದೊಡಂ ಕಾಗಾಯೆಂದುದು ಮತ್ತಂ ಕಾಗೆಗಳೊಡಗೂಡಿತೆಂಬವೋಲ್ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೨-೧೦೪); ಮಹಿಳೆಯೊಬ್ಬಳೊಳ್ಳೆವರೊಡಗೂಡಿಹರು (ಕುವ್ಯಾಅ. ೮-೩೦); ಮುದುಕ ಜವ್ವನೆಯನೊಡಗೂಡೆ ಮುದಿಗೂಬೆಯೊದಱಿಕೊಂಡಂತೆ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೮೦೩); ಸುವರ್ಣ ರಜತ ಕಾಂತಿಗಳಿಂದೊಡಗೂಡಿ (ಜ್ಯೋತಿರ್ವಿ. ೧). ೨. ಜೊತೆಗೆ ಸೇರಿಸು; ಕೂಡಿಸು: ಒಡಗೂಡಿ ಬಿಲ್ವಮೂಲಂ ಕಡಲೆ ತೊವರಿ ಶುಂಠಿ ಎಂಬಿವಂ (ಕಲ್ಯಾಕಾ. ೩-೨೭); ತನ್ನ ನೆಳಲ(ನ್ನು) ತನ್ನ ಹಜ್ಜೆಯಲ್ಲಿ ಅಳೆದುಕೊಂಡು ಆದಷ್ಟನು ಯಿಮ್ಮಡಿಸಿ ಅದಱೊಳಗೆ ೧೧ ಒಡಗೂಡಿ ಮೇಲೆಯಿಟ್ಟು (ವ್ಯವಹಾ. ಅನುಬಂ. ೧-೧೧).

ಒಡಗೂಡುವರು = ಸಂಗಾತಿಗಳು; ಜೊತೆಗಾರರು: ಕಡುಗಲಿ ಬಂಟ ಕತ್ತಲೆಗಂಜಿ ಒಡಗೂಡುವರು ಬೇಕೆಂದು ಅಡಿಗಡಿಗಂಜುವುದ ಕಂಡೆ (ಮೋಳಿಮಾ. ೧೯೯-೭೪೨). [ಒಡ್ಡ (< ಒಡಂ) + ಕೂಡು$_1$]

ಒಡಗೊಳ್ 'ಒಡಂಗೊಳ್' ನೋ.

ಒಡಗೊಳ್ಳು 'ಒಡಂಗೊಳ್' ನೋ.

ಒಡಚು (ಕ್ರಿ). ಬಿಡಿಸು; ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸು: '. . . ಒಂದಷ್ಟು ಒಡಚಿ ಹೇಳಬೇಕು' ಎಂದು, ಮೈಯೆಲ್ಲಾ ಕಿವಿಯಾಗಿ ಕುಳಿತಳು ರೇವಕ್ಕ (ಬೆಳುಮ. ೩೩). [ಒಡ್ಡ (< ಒಡ್ಡೆ$_1$) + -ಚು]

ಒಡತಣ (ನಾ). ೧. ಜೊತೆಯಲ್ಲಿ ಕೂಡಿರುವಿಕೆ; ಸೇರಿರುವಿಕೆ; ಸಹವಾಸ; ಗೆಳೆತನ: ಮನವೇ ಸರ್ಪ ತನುವೇ ಹೇಳಿಗೆ ಹಾವಿನೊಡತಣ ಹುದುವಾಳಿಗೆ (ಬಸವ. ೧೬೦); ನಿನ್ನ ಶಿಶುವಿನೊಡತಣ ತೆಜಹು ಮಜಹ ವಸುಧೆಯೊಳಗಣ ಪ್ರಮಥರು ಮೆಚ್ಚುವರೆ (ಅವಚಂ. ೨೨೬-೧೦೨೩); ಚದುರನಹೆ ನೀ ನಿನ್ನವೊಡತಣ ಕೂಟವರಿದೆನಗೆ (ಬಸಪು. ೪೦-೩೦); ಶಿವಶರಣರೊಡತಣ ವೈರ ನಿನಗೆಂತೆನೆ (ಮನೋವಿ. ೧-೯). ೨. ಜೊತೆಗಾರ; ಸಂಗಡಿಗ: ತನ್ನೊಡತಣ ಶಬರರಂ ಪಿಂದಿರಿಸಿ ಯೊರ್ವನೆ ಬರುತ (ಬಸಪು. ೧೮-೫); ಒಡತಣ ಬೇಂಟೆಕಾಱರುವೆರಸಿ ನಿಚ್ಚಂ ಬೊಮ್ಮಯಂ ಬೇಂಟೆಗಳನಾಡುತ್ತ (ಬಸಪು. ೩೪-೩೦). [ಒಡ್ಡ (< ಒಡಂ) + -ತಣ$_2$?]

ಒಡತರು (ಕ್ರಿ). ಜೊತೆಯಲ್ಲಿ ತೆಗೆದುಕೊಂಡುಬರು; ಸಂಗಡತರು: ಬೊಕ್ಕಸವನ್ನು ಮಾತ್ರ - ಆತನ ವಶದಲ್ಲಿ ನಮಗೇ ಕಳಿಹಿ ಕುಡಬೇಕು; ನೀನೇ ಒಡತರುವ ವಿಷಮಿಕೆಗೆ ಉದ್ಯೋಗಿಸಬೇಡ (ಬೆಟ್ಟಅ. ೫೮-೨೩). [ಒಡ್ಡ (< ಒಡಂ) + ತರು$_1$ (< ತರ್$_1$)]

ಒಡತರೆ (ನಾ). ಒಂದು ಗಿಡದ ಹೆಸರು: ವಡುವಾರದ ಗಿಡ, ಎಡತರಿ, ವಾಡುವರಡು, ಒದವಿನ, ಒಡತರೆ (ಮೈಔಗಿ. ೩೦-೫೮೧). [ಒಡ ? + ತರೆ ?]

ಒಡತಿ (ನಾ). ೧. ಯಜಮಾನಿ; ಸ್ವಾಮಿನಿ: ಒಡತಿ ಗಡ ಬಹುಸಂಪದಕೆ ಬಾಯ್‌ಬಡಿಕ ಹೆಂಗುಸ ಕೊಲುವೆನೆನುತ (ತೊರರಾ. ೫-೩-೫೮); ಅಮ್ಮ ನೊಡತಿಯೈಸೆ ಸಿರಿಗೆ (ಭರಚ. ೧೯-೧೩೭); ತನ್ನ ತವರುಮನೆಗೆಲ್ಲ ತಾನೊಡತಿಯೆಂಬುನ್ನತಿವಡೆವುದಱಿಂದ (ಹದಿಬ. ೩-೩೫); "ಒಂದುಕ್ಷಣ ಪುರಸೊತ್ತಿಲ್ಲ ಒಡತಿ . . ." (ಪದ್ಮಸ. ೧೯). ೨. ಹೆಂಡತಿ; ಪತ್ನಿ (?): ಬೂದಿಗನ ಕಾಳೆಗದೊಳ್ ಪೊಲುಕೇಶಿಯೊಡತಿ ಕುದುರೆಕಾಱನ ಕೊನ್ದು ಸತ್ತ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೧೬,೪-೯; 900). [< ಒಡೆಯ$_1$ + -ತಿ$_1$ (< -ಇತ್ತಿ)]

ಒಡತಿರುಗು 'ಒಡದಿರುಗು' ನೋ.

ಒಡದಿ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಕುಳತ್ತೂರ್ ಒಡದಿ ಕಿಱು ಕೆಟ್ನಗರಾಳೆ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೧೨, ೩–೩ ; ?). [?]

ಒಡದಿರುಗು, ಒಡತಿರುಗು (ಕ್ರಿ). ಜೊತೆಯಲ್ಲಿ ತಿರುಗು, —ಸುತ್ತು : ಸೂಜಿಗಲ್ಲಿದಿರ ಕಾರ್ಬೊನ್ನಂತೆ ತಿರುಗಿದೆಡೆಗಾ ಜವದೊಳೊಡದಿರುಗಿ ಬೆಂಡಾಗಿ ನಾರೀಸಮಾಜಮೆಸೆದುದು (ಚಿಬಪು. ೨೨–೨೧). **ಒಡತಿರುಗು** : ಎಲ್ಲವರ ನಲ್ ವರಂ ಜ್ಯೋತಿಯೊಡತಿರುಗುವಾಕಾಶಮೇ (ಬದ್ಧಪ್ರ. ೫೭–೧೨೫೭). [ಒಡ$_2$ (< ಒಡಂ) + ತಿರುಗು$_1$]

ಒಡದೊಱೆ (ಕ್ರಿ). ಕೂಡಲೆ ತೊರೆ, —ಬಿಡು (?) : ಒಡದೊಱೆ ದಾಳ್ದನುಳ್ಳೊಡಮೆಯಂ ಕವರ್ದಾದೆಡರಲ್ಲಿ ತಂಮ ನಾಣಡಿಗಿಡೆ ಕೊಟ್ಟ ಭಾಷೆಗೊದವಲ್ಕಣಮಾಜದೆ ಪಿಂತೆ ಬಾಳ್ವ ನಿಗ್ಗಡಿ ಸಚಿವರ್ಕ್ಕಳಂ ನಗುವ ವೋಲೆಸೆದಿರ್ಪ್ಪುದು ವೀರಶಾಸನಂ (ಎಕ. V, ಬೇಲೂರು. ೧೧೨–೧೦೦ ; 1220) ; "ಒಡದೊಱೆದು = ಸಂಗಡ ಸನ್ಯಾಸಗೈದು" (ಶಾಪಮಂ. ೧೨೪೫ ಕೋಶ). [ಒಡ$_2$ (< ಒಡಂ) + ತೊಱೆ$_1$]

ಒಡನಡಪು (ಕ್ರಿ). ಜೊತೆ ಜೊತೆಯಾಗಿ ನಡೆಯಿಸು ; ಸಮಾನವಾಗಿ ಸಲಹು, —ಸಾಕು : ಸಕ್ಕದಂ ಕನ್ನಡಮೆಂಬೆರಡುಂ ಕವಿತೆಯನಮಳ್ವೆತ್ತರಂತಿರೊಡನಡಪಿದಂ ಕುರುಳ್ಗಳ ಸವಣಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧–೧೦).
[ಒಡ$_2$ (< ಒಡಂ) + ನಡಪು$_1$]

ಒಡನಲಿ (ಕ್ರಿ). ಜೊತೆಯಲ್ಲಿ ಸಂತೋಷಪಡು ; ಸಂಗಡ ನಲಿ: ಅವಳೊಬಳರಿಪುವೊಡನಲಿವ ಧನ್ಯೆಯೆಂದಳದೊರ್ವಳ್ (ಜಗವಿ. ೫–೨೬).
[ಒಡ$_2$ (< ಒಡಂ) + ನಲಿ$_1$]

ಒಡನಾಟ (ನಾ). ಸಹವಾಸ ; ಜೊತೆಯಲ್ಲಿ ಇರುವಿಕೆ : ಪಾಪಾನುರಾಗಮಂ ಪತ್ತುವಿಟ್ಟು ದುರ್ಜನರೊಡನಾಟಮಂ ಮಾಣ್ಬುದೆನ್ನಾಣೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೨–೯೧) ; ಕೋಟಿ ಕದನಕೆ ಲೇಸು ಬೇಟೆಯರಸಿಗೆ ಲೇಸು ನೀಟಾದ ಹೆಣ್ಣು ತರಲೇಸು ಸುಜನರೊಡನಾಟವೇ ಲೇಸು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೭೨೦) ; ಎದೆಯ ಕೊರೆಯುವ ಕೀಟ, ಸಂದೇಹದೊಡನಾಟ (ಪಾಂಚಜ. ೪೭). [ಒಡನೆ + ಆಟ]

ಒಡನಾಡಿ (ನಾ). ಜೊತೆಯಲ್ಲಿ ಆಡುವ ವ್ಯಕ್ತಿ ; ಜೊತೆಗಾರ ಅಥವಾ ಜೊತೆಗಾತಿ : ಒಡನುಂಡೊಡನಿರ್ದೊಡವಳೆದೊಡನಾಡಿಗಳಾಗಿ (ಕಾದಂಪೂ. ೯೭೬) ; ಬಂಬಲ್ಗುರುಳೊಡನಾಡಿಗೆ ತುಂಬಿಗೆ ತಾನೆಂದು ಮುಳಿದು (ಅನಂಪು. ೭–೧೪) ; ನಿಮ್ಮ ಒಡನಾಡಿಯಾದ ಶಕುಂತಳೆಯು ಹೊರಟುಹೋದಳು (ಶಾಕುಂತ. ೫೯–೫). [ಒಡನಾಡು + –ಇ$_3$]

ಒಡನಾಡಿಕೆ (ನಾ). = ಒಡನಾಟ : ಇಪ್ಪತ್ತೈದು ಸಾವಿರದಾ ಇಪ್ಪತ್ತೈದುನೂರಾ ಇಪ್ಪತ್ತೈದು ರೂಪಾಯಿಗಳನ್ನು ಕೊಡುತ್ತೇನೆಂದರೂ ನಿನ್ನ ಒಡನಾಡಿಕೆಯು ಬೇಡ (ಕಗದ್ಯ. ೩೯). [ಒಡನಾಡು + –ಇಕೆ]

ಒಡನಾಡಿಗ (ನಾ). = ಒಡನಾಡಿ : ಅಂತುಭಯಮಾರ್ಗಂಗಳಭಿನಯಂಗಳಿಂ ಸಭೆಯಂ ಸಾಶ್ಚರ್ಯಕ್ಕೆ ಪಕ್ಕಾಗಿಸಿ ಸುರದಾರಕರನೆ ಪರಮೇಶ್ವರನೊಡನಾಡಿಗರ್ಮಾಡಿ ಸುರಪುರಂಧ್ರಿಯರನೆ ದಾದಿಯರ್ಮಾಡಿ (ಮಹಾನೇ. ೯–೧೪ ವ). [ಒಡನಾಡು + –ಇಗ]

ಒಡನಾಡಿತನ (ನಾ). = ಒಡನಾಟ : ದೇವ ಕರುಣಿಸು ಕರುಣಿಸೈ ಮೈದೋಱು ತನ್ನೊಡನಾಡಿತನದನುವ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೩–೭೮) ; ಬಿಡು ನಿನ್ನ ಕೇಡು ನಿನ್ನಯ ತವರೂರ ಕೇಡೊಡನಾಡಿತನದ ಸೊಕ್ಕಿಂದ ನುಡಿವು ತಿದ್ದಪೆ (ಭರಚ. ೯–೯೭). [ಒಡನಾಡಿ + –ತನ]

ಒಡನಾಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಜೊತೆಯಲ್ಲಿ ಆಡುವಂತೆಮಾಡು ; ಸಹವಾಸವನ್ನು ಒದಗಿಸು : ಎಚ್ಚನುಚ್ಚಳಿಸುವ ತುರಂಗವನೊಚ್ಚತವೆ ಕೊಂದನು ರಥೌಘವನಚ್ಚರಿಯರೊಡನಾಡಿಸಿದನುರವಣಿಪ ಕಾಲಾಳ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೨–೨೧). [ಒಡನಾಡು + –ಇಸ್ಯು$_3$]

ಒಡನಾಡು (ಕ್ರಿ). ಜೊತೆಯಲ್ಲಿ ಆಡು ; ಸಹವಾಸಮಾಡು : ಒಡನಾಡಿಯುಮೊಡನೋದಿಯುಮೊಡವಳೆದುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೨–೩೦) ; ಭಕ್ತರೊಡಗೂಡುವುದು ಭಕ್ತರೊಡನಾಡುವುದು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೨೮೧) ; ಒಳಗುವೇಳುವುದೊಡನಾಡುವುದೊಲಿದೊಲ್ಮೆಗೆಳಸುವುದೇಕವೆನಿಪುದು (ಹದಿಬ. ೩–೪೨).

ಒಡನಾಡಬಿಡು = ಜೊತೆಯಲ್ಲಿ ಬೆರೆಯಲು ಅವಕಾಶಕೊಡು : ಎಷ್ಟೆಷ್ಟು ಸಜ್ಜನರೊಡನಾಡಬಿಟ್ಟರು ಖಳನಿಗೆ ಸದ್ಬುದ್ಧಿ ಬರದು (ಇಂಚಾಪ. ೨೨೧–೯೪). [ಒಡನೆ + ಆಡು$_1$]

ಒಡನಿಡು (ಕ್ರಿ). ಜೊತೆಯಾಗಿಡು ; ಸೇರಿಸು : ಕಸ್ತೂರಿಯೊಡನಿಟ್ಟು ಕುಟ್ಟ ತೆಗೆದಿಟ್ಟರು ಲಶುನಕೆ ಸೌರಭ ಬರದು (ಇಂಚಾಪ. ೨೨೧–೯೪).
[ಒಡನೆ + ಇಡು$_1$]

ಒಡನಿರ್, ಒಡನಿಱ್ (ಕ್ರಿ). ಜೊತೆಯಲ್ಲಿರು ; ಕೂಡಿರು : ತಾಮುಮಾಮುಮೊಡನಿರ್ಪಂ ಬರ್ಪುದೆಂಬೀಶಶಾಸನಮಂ ನೆತ್ತಿಯೊಳಾಂತು (ಆದಿಪು. ೧೪–೩೧) ; ಬಿಡದೆ ನಮ್ಮೊಡನಿಪ್ಪ ನಾವೀಯೆಡೆಯೊಳಿರೆ ನಂದನನು ಮತ್ತೊಂದೆಡೆಯೊಳಿರಂ (ಬಸಪು. ೪೮–೨೫). △ **ಒಡನಿಱ್** : ಪೆರ್ಮ್ಮಾನಡಿಗಾಮುಣ್ಡನ ಮಗಂ ರಾಮನಲ್ಲಿ ಸತ್ತೊಡೆ ಪೆರ್ಮ್ಮಾನಡಿಯುಮೆಱೆಯಪ್ಪನುಮೊಡನಿಱ್ದು (ಎಕ. IV, ಹೆಗ್ಗಡ. ೧೦೩–೧೦ ; 910).
[ಒಡನೆ + ಇರ್$_1$]

△ **ಒಡನಿಱ್** 'ಒಡನಿರ್' ನೋ.

ಒಡನುಡಿ$_1$ (ಕ್ರಿ). ಜೊತೆಯಲ್ಲಿ ಮಾತನಾಡು ; ಸಂಭಾಷಿಸು : ನಿಸ್ತ್ರಪಾಗ್ರೇಸರೆಯೊಡನುಡಿವಲ್ಲಿಂದಮೇಂ ಕಷ್ಟಮುಂಟೇ (ಕಾದಂಪೂ. ೯೩೩) ; ಬಡವಂ ಗುಣಿಯಾದೊಡಮವನೊಡನುಡಿಯಂ (ಸಮಪ. ೪–೫೯).
[ಒಡ$_2$ (< ಒಡಂ) + ನುಡಿ$_1$]

ಒಡನುಡಿ$_2$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಹೇಳು ; ಬಿಡಿಸಿ ಹೇಳು : ನಿನ್ನ ಮನಸ್ಸೇನು ? ಒಡನುಡಿ, ಸಂಕೋಚ ಬೇಡ (ರೂಢಿ). ೨. ಸಾರು ; ಘೋಷಿಸು : ತುಂಗಭದ್ರೆ . . . ಅಂದಿನ ಭಕ್ತಿ, ಪ್ರೇಮ, ತ್ಯಾಗಗಳನ್ನು ಒಡನುಡಿಯುತ್ತ ಇಂದಿಗೂ ಸಾಗಿಹಳು (ಕುಂಕುಮ. ೪೭)
[ಒಡ$_1$ (< ಒಡೆ$_1$) + ನುಡಿ$_1$]

ಒಡನುಡಿ$_3$ (ನಾ). ಸ್ಪಷ್ಟವಾದ ಮಾತು ; ಬಿಚ್ಚುನುಡಿ : ಅರವಿಂದರ ಮಕರಂದವ ಕುಡಿವಾ ನುಡಿಬೇಕು ಒಡನುಡಿಬೇಕು (ಹೃದಸ. ೩೩–೧೬).
[< ಒಡನುಡಿ$_2$]

ಒಡನೆ (ಅ). ೧. ಜೊತೆಯಲ್ಲಿ ; ಸಂಗಡ ; ಒಟ್ಟಿಗೆ : "ಸಹಾರ್ಥಮೊಡನೆನೆ" (ಶಮದ. ೩೦೯) ; ಕುಡಿಯೆ ಆಱೊಡನೂರೂರೊಳ್ (ಎಕ. I, ೧–೧೯ ; 466) ; ನುಡಿವಲ್ಮೆಯಲ್ತದೇಂ ಕಲ್ತೊಡನೋದುವುವಲ್ತೆ ಗಿಳಿಗಳುಂ ಪುರುಳಿಗಳುಂ (ಕವಿರಾ. ೧–೧೦) ; ಒಡನೆ ದರಿದ್ರರೆಲ್ಲಮಭಿಮಾನಿಗಳಪ್ಪೊಡಂ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೪೨೩ ಶೂದ್ರಕ) ; ಒಡನೆ ಹುಟ್ಟದುದಲ್ಲ ಒಡನೆ ಬೆಳೆದುದಲ್ಲ (ಬಸವ. ೬೭೫) ; ಘನಸಂಗರದೊಳಗೆ ನನ್ನೊಡನೆ ತುಡುಕಿದಡಱಿಯಬಹುದೆಂದ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೪–೪೩). ೨. ಕೂಡಲೆ ; ತಕ್ಷಣ ; ಬೇಗನೆ : ಅಮಿತತೇಜನುಂ ಶ್ರೀವಿಜಯನುಮಂತೆ ಬಱಿಯನೆ ತಗುಳ್ದು ಮಾನಸ್ತಂಭಮಂ ಕಾಣಲೊಡನೆ ಪರಸ್ಪರ ವಿರೋಧಮಂ ಪತ್ತುವಿಟ್ಟು (ಚಾವುಂಪು. ೫೭–೯) ; ಪಟ್ಟಿರ್ದ ನಾಯ ನಡುವಂ ಮೆಟ್ಟಿ ಕನಲ್ದೊಡನೆ ಮೇಲೆ ಪಾಯ್ದುದು ತಿನೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೨–೫೬) ; ಱೆಕ್ಕೆಯ ಕೊಡಹಿ ಹಾಱುತು ವೊಡನೆ ಮರಳಿತು ಧರೆಗೆ (ನಳಚ. ೨–೨೧).

ಒಡನೊಡನೆ (ದ್ವಿರುಕ್ತಿ) : ತನ್ನ ಪವಡಿಸುವ ಮಾಡಕ್ಕೊಡನೊಡನೋಲಗಿಸುತ್ತುಂ ಬಂದ ಪಂಡಿತರ್ಕಳುಮನುಚಿತ ಪ್ರತಿಪತ್ತಿಗಳಿಂ ವಿಸರ್ಜಿಸಿ (ಪಂಪಭಾ. ೪–೬೯ ವ).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಉಡನ್, ಉಡನೇ]

ಒಡನೆಗೆ (ಕ್ರಿ). ಕೂಡಲೆ ಚಿಮ್ಮು; ಒಡನೆ ಹಾರು: ಬಿಗಿವರು ಬಿನ್ನಣಿಸುವರು ತೆಗೆವರು ಕೆಳಗುಮೇಲಾಗುವರೊಡನೊಡನೆಗೆವರು ನಿಂದು ಕಾದುವರು (ಮೋಹತ. ೧೨–೮೬).

[ಒಡ$_2$ (< ಒಡಂ) + ನೆಗೆ$_1$]

ಒಡನೆರೆ (ಕ್ರಿ). ಜೊತೆಯಲ್ಲಿ ಕೂಡು, —ಸೇರು: ದಿವ್ಯಾಪ್ಸರಸೆಯರೊಡನೆರ[ರೆ]ದು ಸಮ್ಮು ಸನ್ತೋಸದಿಟ್ಟಂ (ಇಆ. XX, ೭೦–೧೬; 9ನೆಯ ಶತ). [ಒಡ$_2$ (< ಒಡಂ) + ನೆರೆ$_1$]

ಒಡನೋದಿ (ನಾ). ಜೊತೆಯಲ್ಲಿ ಓದುವವನು; ಸಹಪಾಠಿ: ಒಬ್ಬರ ಹೃದಯವನ್ನೊಬ್ಬರು ಚೆನ್ನಾಗಿ ಅರಿತುಕೊಂಡಿರುವ ಈ ಮಕ್ಕಳು ಒಡನೋದಿಗಳು ಒಡನಾಡಿಗಳು ಮಾತ್ರ ಅಲ್ಲ (ಶಾಂತಲಾ. ೬೧).

[ಒಡನೋದು + –ಇ$_3$]

ಒಡನೋದು (ಕ್ರಿ). ಜೊತೆಯಲ್ಲಿ ಓದು, —ಅಭ್ಯಾಸಮಾಡು: ಒಡನಾಡಿಯುಮೊಡನೋದಿಯುಮೊಡವಳೆದುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೨–೩೦).

[ಒಡನೆ + ಓದು$_1$]

ಒಡಪಡು (ಕ್ರಿ). ಜೊತೆಯಲ್ಲಿ ಮಲಗು: ನಲಿದೊರೆವುದೊಡನಿರ್ಪುದಲಸದೊಡಪಡುವುದೊಡನಲಿದುಂಬುದೆಂಬ ಜಾಬಾಲಶ್ರುತಿಯಂ (ಸಾನಂಚ. ೩–೮೫). [ಒಡ$_2$ (< ಒಡಂ) + ಪಡು$_1$]

ಒಡಪಾಟ (ನಾ). ಒಡಪಿನ ಆಟ; ಒಗಟೆಯನ್ನು ಇಕ್ಕುವ ಹಾಗೂ ಬಿಡಿಸುವ ವಿನೋದ: ವಧೂವರರ ಒಡಪಾಟ ಆಡಿಸುವವಳೂ ಅವಳೆ (ಕನ್ನಜಾ. ೬೯). [ಒಡಪು$_1$ + ಆಟ]

ಒಡಪು$_1$ (ನಾ). ೧. ಒಡೆದಿರುವಿಕೆ; ಒಡಕು: ಪುರದ ಕೆಜ್ಜೆಯ ಒಡಪುಗಳನೂ ಕಟ್ಟ ರೂಪುಮಾಡಲಾಗಿ (ಎಕ. IX (3), ಹೊಸಕೋ. ೧೮೪–೧೮; 1433). ೨. ಒಡೆದಿರುವ ಹಾಲಿನ ಗಟ್ಟಿಭಾಗ: ವಡೆಯ ಬೇಯಿಸಿಕೊಂಡು ಚೆನ್ನಾಗಿ ನುಜುಕಿಸಿದ ಪುಡಿಯುಮಂ ತುಪ್ಪದೊಳು ಹುರಿದು ಹಾಲೊಡಪಿನಿಂದೊಡವೆರಸಿ ನೀರುಳ್ಳಿ ಶುಂಠಿಯಂ ಹಾಕಿ ಹೆಜ್ಜೆದುಪ್ಪದೊಳು ಕಲಸಿಕೊಂಡು (ಸೂ ಪ ಶಾ. ೧–೬೭). ೩. ಒಡೆದ ತುಂಡು; ಖಂಡ (?): ಮಿಕ್ಕಾದ (ಮೀರಿದ) ಅವಧೂತರುಗಳೆಲ್ಲಾ ಎನ್ನ ಉಳಿಯೊಳಗಣ ಒಡಪು (ಸರ್ವವ. ೧೨೧–೬೨೩). ೪. (ಉಕ) ಒಗಟೆ; ಸಮಸ್ಯೆ; ಪ್ರಹೇಳಿಕೆ: ಈ ಒಡಪಿನ ಅಂದವನ್ನು ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾಗಿ ವಿಶಾಲವಾಗಿ ತಿಳಿದು ಬಿಡಿಸಬೇಕಾಗಿದೆ (ನವ್ಯಕಾ. ೧೬).

ಒಡಪಿಡು = ಒಗಟು ಹಾಕು: ಬಂದ ಐದೇರೆಲ್ಲ ಚಂದದಾರುತಿ ಬೆಳಗೆ ಒಡಪಿಟ್ಟು ಮಂಗಳ ಪಾಡ್ಯಾರೆ (ಲೋಕಗೀ. ೮೫). ಒಡಪುಹಾಕು= ಒಡಪಿಡು: ನಾಚಿದಂತೆ ನಟಿಸುತ್ತ 'ಒಡಪುಹಾಕಿ' ಪತಿಯ ಹೆಸರು ಹೇಳಿದಳು (ಕರೆಹಾ. ೧೪).

[ಒಡ$_1$ (< ಒಡೆ$_1$) + –ಪು. / ತಮಿ. ಉಡೈಪ್ಪು]

ಒಡಪು$_2$ (ನಾ). ಮೀಸಲಾದುದು; ಒಡವೆ (?): ಇನ್ನು ನಿನ್ನ ದೇಹ ಮುಡಿಪು ಧರ್ಮಕೆ, ಸಂಘಕ್ಕೆ ಒಡಪು (ಕ್ರೌಂಚಧ್ವ. ೬೮). [?]

ಒಡಪುಟ್ಟು 'ಒಡವುಟ್ಟು$_1$' ನೋ.

ಒಡಬಂದಿ (ನಾ). ಕೂಡಿ ಬಂಧಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ವ್ಯಕ್ತಿ; ಜೊತೆಯ ಸೆರೆಯಾಳು (?): ಹರಿದು ಹತ್ತಿ ಮುತ್ತಿ ಹಿಡಿದಹೆನೆಂದು ಜಾಜಿ ಉರುಳಿ ಬಿದ್ದರು ಆನಂತರು ಹಿಡಿದವರೆಲ್ಲ ಹೆಣನುಂಡು ಹೋದರು ನಾ ಹಿಡಿದ ಬಂದಿ [ಪಾಠಾಂ. ಬಂಡಿ] ಒಡಬಂದಿಯಾಯಿತ್ತು (ಅವಚಂ. ೧೦೫–೪೭೬; ಪ್ರಭುವ. ೨೨೯–೧೬೬ ನೋ); ನುಡಿಗೆಡೆಗೊಡದ ಘನವ ಹಿಡಿದು ಒಡಬಂದಿಯಾದಳು ಎಡೆಯಿಲ್ಲದ ಪರಿಪೂರ್ಣದೊಳಗೆ ನಡೆನುಡಿಗೆಟ್ಟಳು (ಅವಚಂ. ೨೪೩–೧೧೦೮). [ಒಡ$_2$ (< ಒಡಂ) + ಬಂದಿ$_1$]

ಒಡಬಡಿಕೆ 'ಒಡಂಬಡಿಕೆ' ನೋ.

ಒಡಬಡಿಸು 'ಒಡಂಬಡಿಸು' ನೋ.

ಒಡಬಡು 'ಒಡಂಬಡು$_1$' ನೋ.

ಒಡಬಾಳು$_1$ 'ಒಡವಾಟ್' ನೋ.

ಒಡಬಾಳು$_2$ (ನಾ). ಕೂಡಿ ಬಾಳುವಿಕೆ; ಸಹಜೀವನ: ಒಡನೆ ಬೆಳೆದು ಒಡಬಾಳು ನಡೆಸುತ್ತಿರುವ ಪಂಥ (ತುಂಗಭ. ೭).

[ಒಡ$_2$ (< ಒಡಂ) + ಬಾಳು$_2$ (< ಬಾಟ್$_2$)]

ಒಡಬಾಳು$_3$ (ನಾ). ಒಡಕು ಬಾಳು; ವ್ಯರ್ಥವಾದ ಬಾಳು, —ಜೀವನ: ಏನೂ ತಿಳಿಯದ ಒಂದು ದಿಕ್ಕಿಲ್ಲದ ಜೀವದ ಮೇಲೆ ಈ ಒಡಬಾಳಿನ ಭಂಗ ಹೊರಿಸಬೇಕೆ? (ಸುಖವಿ. ೫೨); ಈ ಒಡಬಾಳು ಸಾಕಾಗಿ ಹೋಗಿದೆ (ಪುನರು. ೨೭೮).

[ಒಡ$_1$ (< ಒಡೆ$_1$) + ಬಾಳು$_2$ (< ಬಾಟ್$_2$)]

ಒಡಬೆಸು (ಕ್ರಿ). ಒಟ್ಟಾಗಿ ಕೂಡಿಸು; ಬೆಸೆದು ಕೂಡಿಸು: ಕುಲದ ಮಲಿನವ ತೊಳೆದು ಕೌರವಕುಲದೊಳೊಡಬೆಚ್ಚವನಿಪಾಲಕತಿಲಕ ಕುರುಪತಿಗಾಪ್ತರಿಲ್ಲೆಂದಳಲಿದನು ಕರ್ಣ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೨೭–೬).

[ಒಡ$_2$ (< ಒಡಂ) + ಬೆಸು (< ಬೆಸೆ$_1$)]

ಒಡಮಡಕೆ (ನಾ). ಒಡೆದುಹೋದ ಮಡಕೆ: ಮರ್ಮವಿಲ್ಲದ ಮಾತು ಒಡಮಡಕೆ [ಪಾಠಾಂ. ಒಡಕುಮಡಕೆ, ಒಡಮೊಗೆಯ]ತೂತು (ಕನಕ. ೩೩–೨). [ಒಡ$_1$ (< ಒಡೆ$_1$) + ಮಡಕೆ]

ಒಡಮಡಿ (ಕ್ರಿ). ಜೊತೆಯಾಗಿ ಸಾಯು: ಕಡುಗಡುಪಿನಂಕದಾಂ ತೊಡಮಡಿದುವು ಗಿರಿವರದೊಳುಗ್ರಕರಿಯುಂ ಹರಿಯುಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೨–೧೦೭). [ಒಡ$_2$ (< ಒಡಂ) + ಮಡಿ$_1$]

ಒಡಮನೆ (ನಾ). ಕೂಡಿ ಇರುವ ಮನೆ; ಸಹವಾಸದ ಮನೆ (?): ಇಂಬಪ್ಪ ಶರಧಿಯ ಸಂಭ್ರಮದ ಮೊರಹಿನಲಿ ಶಂಭುವೆ ನಿನ್ನ ನೊಡಗೂಡಿದೆನಯ್ಯಾ ಬೇಜಿಂದ ಕೇಳೆ ಬೇಜಿಂದ ಕಾಣೆ ಮಹಾ ಉಲುಹೆ ಒಡಮನೆಯಾದೆನಯ್ಯಾ (ಸಿದ್ಧವ. ಕ. ೧೦೯೬). [?]

ಒಡಮರಸ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಆತನ ತಂಮ ಮಂನೆಯ ಒಡಮರಸಂ ತಂನ ನಡಪಿದ ಎಳೆಯರು (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೨೩–೮; 1115). [ಒಡಮ್$_0$ + ಅರಸ$_1$]

ಒಡಮರುಕೆ 'ಒಡಮಱುಕ' ನೋ.

ಒಡಮಱುಕ, ಒಡಮರುಕ (ನಾ). ಜೊತೆಯವರಿಗಾಗಿ ಪಡುವ ಅನುಕಂಪೆ, —ಸಂತಾಪ: ಕೇಳ್ವರ ಕಣ್ಗಳೊಳ್ ಒಡಮಱುಕದಶ್ರುಗಳ್ (ಬದ್ಧಪ್ರ. ೩೪–೭೨೦). ಒಡಮರುಕ: "ಇತರರ ದುಃಖಕ್ಕೆ ಸಮಾಧಾನ ಹೇಳುವುದು; ಸಂತಾಪ" (Condolence. ಇಂಕನಿ): ಒಡಮರುಕದ ಒಳಗುದಿಯೇಳುವುದು (ಬದ್ಧಪ್ರ. XXX ಪೀಠಿಕೆ).

[ಒಡ$_2$ (< ಒಡಂ) + ಮಱುಕ]

ಒಡಮಱುಗು (ಕ್ರಿ). (ಜೊತೆಗೆ) ಅನುಕಂಪಿಸು; ಸಂತಾಪಪಡು: ನಿನ್ನಯ ಮಱುಕಕೆ ಒಡಮಱುಗಿದೆ ನಾನ್ (ಬದ್ಧಪ್ರ. ೧೭–೩೩೯).

[ಒಡ$_2$ (< ಒಡಂ) + ಮಱುಗು]

ಒಡಮು 'ಒಡಂಬು' ನೋ.

ಒಡಮುರಿ$_1$ (ಕ್ರಿ). ಕೂಡಲೇ ತಿರುಗು: ದೇವ ದಿಟ ನೀನೊಡಮುರಿದು ನೋಡಿದೊಡನಾಥಂಗೊಡೆತನವನಿದನಾರು ಕೊಟ್ಟರು (ನಿಭಾಗ. ೧೦–೭೧–೫೨); ಕೆಡೆದನು ಖಗರಾಜ ನಂದೀಶ ನೆಗ್ಗಿದನೊಡೆ[ಡ]ಮುರಿದೆದ್ದರಾಕ್ಷಣದಿ (ಮೋಹತ. ೩೮–೩೭); ಸೆಜಗುವಿಡಿಯೆ ಸಾರ್ಸಾರೆಂಬ ಕರವನು ಭರದೆ ತುಡುಕಲೊಡೆ[ಡ]ಮುರಿವ (ಕಂನವಿ. ೬–೧೭೫).

[ಒಡ$_2$ (< ಒಡಂ) + ಮುರಿ$_1$]

ಒಡಮುರ್ರಿ$_2$ 'ಒಡೆಮುಱಿ' ನೋ.

ಒಡಮುರಿಕೆ (ನಾ). (ಉಕ) ಹಸಿಮೆಣಸಿನ ಕಾಯಿ, ಕಡಲೆಬೇಳೆ ನೊದಲಾದುವನ್ನು ಕೂಡಿಸಿ, ಒಡೂಡಕಲಾಗಿ ರುಬ್ಬಿದ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಪಚ್ಚಡಿ. [ಒಡ್ಡು (< ಒಡೆ) + ಮುರಿಕೆ]

ಒಡಮೂಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಬಿಂಬಿಸು, —ರೂಪಿಸು; ಪ್ರಕಟಿಗೊಳಿಸು: ದೇವಂದ್ರರೇನು? ದೇವತೆಗಳಿದ್ದರೇನು? ಮನೋ ಭಾವನೆಗಳ ತಾಳಲಾಟದ ವ್ಯಾಪಾರಗಳನ್ನು ಅವರಲ್ಲಿ ... ಒಡಮೂಡಿಸಿ ಮಾನವರಂತೆ ಮಾತಾಡಲು ಹಚ್ಚಿದೆ (ಕಸ್ತೂರಿ. ೧೯೬); ಬಟ್ಟೆಯ ಮೇಲೆ ಆಳತೋರಿಸಿ ಅಳಾದಂದಿಂದ ಪ್ರತಿರೂಪವನ್ನು ಒಡಮೂಡಿಸಿ (ರಂಗವ. ೧೦೬). [ಒಡಮೂಡು + -ಇಸು.]

ಒಡಮೂಡು (ಕ್ರಿ). ಆವಿರ್ಭವಿಸು; ಪ್ರಕಟವಾಗು; ಕಾಣಿಸಿಕೊಳ್ಳು: ನೆತ್ತರೊಡನೆ ಮೂಡಿದೊಡನೆ ಮನವನೊಂದು ಮಾತನೆತ್ತಿಲ್ಲ (ಗೂಳ್ಯೂಕಾ. ೯-೩೦); ಆಗ ಅವಲಲ್ಲಿ ವಿರಕ್ತಿ ಒಡಮೂಡಿ ಮನದೊಳಗೇ ನಾಚಿದ (ಬದುರಿ. ೧೯); ಹಿಂದಿನ ಸಂತೋಷಪಸಮಯದ ದಿನಗಳು ಅವರ ಹೃದಯದಲ್ಲಿ ಒಡಮೂಡಿದಂತೆ ತೋರಿತು (ನಕಾನೀ. ೬೮); ಕಡೆದುಮಾಡಿದ್ದೂ ಒಡಮೂಡಿದ್ದೂ (ಗಾಪ). [ಒಡ್ಡಿ (< ಒಡೆ) + ಮೂಡು.]

ಒಡಮೆ, ಒಡವೆ, ಒಡೆವೆ (ನಾ). (ಹೊಂದಿರುವ) ವಸ್ತು; ಆಸ್ತಿ; ಆಭರಣ; ದ್ರವ್ಯ; ವಿಶ್ವರ್ಯ: ಚಿಂತಿಪಳ್ ಳೆವಳಿಪಳ್ ಕರಂಳೆಯಿ ನಂಬಪಳಂಬಳಿಪಳ್ ಳೆಡಂಗಿ ಕಾಲ್ಗಳೊಳೆ ಪೊರಳ್ವಳ್ಳುಳ್ಳೂಡ ಮಿಯಂ ಕೊಳಲಿಂದವಳೊರ್ವಳೊಳವನಂ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೯೯೩ ಕೂದ್ಯಕ್ಕ); ಪೆಜರೊಡಮೆಯ ನುಜಿ ಸೆಜ್ಪಿಪಿಡಿಪರ್ರಿನ್ನುರುವಿರ್ಯೊಳೊಳರೇ (ಪಂಪಭಾ. ೪-೧೪); ಕಿಡುವೊಡಮೆಯನೊನ್ನನೆ ಕೊಟ್ಟಿಡೆಯಡಗದಿಹಂ ತರಿರಗಳೆಂಬರೆಡುಮನಂಗಡಿಯೊಳ್ಳಿಡೆಮೆಯನಡಿಗಡಿಗಾಡ್ಡ್ಯಸರ್ (ವಿಕ್ರ. VII, ೨೬ನೆ. ೧೦೦-೪೧; ೨೮); ಅಯ್ಯಾ! ದೇವರ್ಕಳೊಸಿದಿತ್ತು ನಟ್ಟಪರ ಮಾನವರೊಳಜಸವನ್; ಎನ್ನುತಾಮೊಡಮೆಯೊಳ್ ಮಿಗಿಲ ಪೇರೊಡಮೆಯುಮು (ಅಂತಿಗ. ೩೧-೩೩೮). **ಒಡವೆ**: ಮಗಳ್ಗಾಡಿನ ಪೊಲ್ಲಿಡೆ ಕೊಡಗೂಸಿಂಬುದು ಪೆಜರೊಡವೆ (ಪಂಪಭಾ. ೩-೨೫ ವ); ಒಡವೆಯೊಡನೊಂದೆ ದೇವರ್ಗೂಡನೊಡನೆ ನಿವೇದಿಸುತ್ತು ತಿವಸ್ಪೃಧಿಯಂ ಪಡೆದಂ (ವಿಕ್ರ. XIV, ೨೬೨-೬೫; ೧೧೨೨); ಅವೊಬ್ಬರೊಡವೆಗಳುವು ವರ್ಲ್ಲ (ತಿರುಕ. ದೇ. ೧೧-೧೩); ಮಂಡಿಮಳ್ಕ್ಕಳಿಗೆ ಒಡವೆಯಪೀಯದಗೆ ಕಡುದಾರಿದ್ರ್ಯವೆ ಸಾಕ್ಷಿ (ಪಲಂದ. ೨-೧೭-೨). ಒಡೆ ಮೆಯೊ: ಆಗಂ ಸಲ್ಲದೀ ಬಸದಿಯೊಡೆಮೆಯಿಂ (ಸೌಂಶಾ. XI-೭, ೫೧-೬೬; ೧೦೭೦). ಒಡವೆವಸ್ತು = ಆಭರಣ ಮೊದಲಾದ ವಸ್ತು: ಆಳ್ ತನ್ನ ಒಡವೆ ವಸ್ತುಗಳನ್ನೆಲ್ಲಾ ಮಾರಿ ... ಅಪಿಲು ಹಾಕಿದಳು (ಬಂಕಿಮ. ೧೩೨).

[ದೇ. ॥ ಕಮು. ಉಡ್ಡೆ, ಉಡ್ಡೆಮ್ಮೆ; ಮಲ. ಉಡಮು; ತುಳು. ಒಡವೆ; ತೆಲು. ಒಡಮು, ಒಡಮು]

ಒಡವೆಗಡೆ (ಕ್ರಿ). ವಶ್ಯುರ್ಯವನ್ನು ಹೊಂದು: ಪಸ್ಸಿರು ವರ್ಷಮಾ ನವಧಿಮಾಡಿ ಒಡಮೆವಡೆಯಲ್ ಪೋಗಿ ಅವಧಿಗೆ ಬಾರದಿರ್ದೊಡೆ (ಜಾವಂಯಿ. ೧೮-೬). [ಒಡಮೆ + ಪಡೆ.]

ಒಡರ್, ಒಡರು, ಒಡಲು (ಕ್ರಿ). ೧. ಮಾಡು; ರಚಿಸು: ಮೃಡ ಕರಣತಿ ಲಿಂಗಪೂಜೆಯನೊಡರಿ ಸಂತೋಷದೊಳು ಭಕ್ತಿ ರ ಗಣ ದಿಂದ್ಯೆಕಂದು (ಕಂಕಣಾ. ೫-೪೫). ೨. ನೀಗು; ಸಾಧ್ಯವಾಗು: ಸವ್ಯಸಾಚಿಯ ಮಿತ್ರನಿಲ್ಲಿಲ್ಲ ತನಗಧ್ವರ ವ್ಯಸನಮೆಂತೊಡರ್ಪುದು ಪೇಳಂ (ಜೈಮಿಭಾ. ೨-೬೧). ೩. ಒಡಗು; ಉಂಟಾಗು: ಗುರು ದ್ರೋಣಕಂತೊಡರ್ದುದಮ ಜೈ ಮನಂ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೭-೬೨); "... ಛೋಗಗೆರ್ ಕಲ್ಯಾಣಮುಮೊಡರ್ಗುಂ ..." (ರಾಮಶ್ವ. ೧೫-೧).

೪. (?): ಎಮ್ಮ ಮುದ್ದು ಗುವರನಂ ಕಟ್ಟಿದಿರೊಳ್ ಕಂದು ಸೊಂಡಿ ಲೊಂದು ಬೆಲ್ತಿನ ಪಲ್ಲವಮಱ ಬಗೆಯೊಳೊಡರ್ಪಂತು ಪೊತ್ತ ನಾಲ್ಕೋಳ ಕೋಡಿಯ ಅಂದೊಂದಿರಂ ಮನಂಬುಗಲೊಡಂ (ರಾಮಶ್ವ. ೭೭-೧೨). **ಒಡರು**: ಹ. ತೊಡಗು; ಕೈಕೊಳ್ಳು; ಆರಂಭಿಸು: ಪ್ರಣಯ ಕಲಹವನೊಡರಿ [ಪಾಠಾಂ. ಒಡರ್ದ್]... ಮುನಿದೊಡೆ ಸೋಲ್ವು (ಬಸವ. ೪೨-೧೪). **ಒಡರ್ಪು**: ಹ. ಎತ್ತೂರಿಲುವರೆನ್ನು ಪಾಯುನರೆನ್ನು ತಱುಂಬುವರೆನ್ನು ನಿಲ್ಲರೆನ್ನೊಡಲುವರೆನ್ನು ಲಕ್ಷ್ಮಣನೊಳಾನ್ನು ಬರ್ದಂಗಿಂಬರೆನ್ನಳ್ಳೂಳಳ್ಳುಜರ್ (ವಿಕ್ರ. XV, ೬೪೦-೧೨; ೧೦೭೧). [?]

ಒಡರಿಬು 'ಒಡರ್ಚು' ನೋ.

ಒಡರಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಮಾಡು; ರಚಿಸು; ನಿರ್ಮಿಸು; ನೆರವೇರಿಸು: ತಡೆಯದೆ ಮ ಹಾ ಧ್ವ ಕೃತಿಗಳೊಡರಿಸಲಾರ್ಪಾತಪೆಲ್ದಿರಿಂದಂ ಬಲ್ಲಂ (ಕವಿಪ್ರ. ೧-೧೩); ಅಂದು ಸ್ವಹಭಾವಿ ಜಿಸರ್ಗಿ ಪುರಂದರೊಡರಿಸಿದ ಸೂಚೀಯಾನಕ್ಕಮದಿಂ(ಅನಂಭಾ.೫-೫೬); ಒಡರಿಸಿದನಭಿನವಪಿಳಿಂಬನಭಿ ನವ ಮುಂಗಂ (ಮುಂಗಾ. ೩-೬); ಕಡುರುಯ್ಯಮಾನಿದೆ ಭಾವಚಿತ್ರವಿದ ನೊಡರಿಸಿದನ ಜಾನ್ಯಯೆಂತಂ (ಶುಕಾಸಾಂ. ೩೬-೩೧). ೨. ಪ್ರಯತ್ನಿಸು; ಹೆಣಗು: ಪಿಡಿದಾರ್ಪ ಭರದಿನೆತ್ತಲ್ಕೊಡರಿಸಿದೊಡೆ ನೆಲದಿಣಮಿ ತಳರದೆ ಬಿಲ್ ನಿಲ್ಕೊಡೆ (ಪಂಪಭಾ. ೩-೫೯); ಧಮ್ಮುಗ್ಗಳಗೊಡರಿಸು ವವರಿಲ್ಲವೊಡೆಯರ್ (ಇಳ. XVIII, ೧೪೯-೧೭೩; ೨೩೨); ಆಕ್ಷಣೀಜಿ ಸಪತಿ ನೂಂಕಲೆಳ್ಕೊಡರಿಸೆ ತೊಱೆಯೊಳಗೆ ಪಱುಗಲಕ್ಕತ್ತಲಂ ಮಿಡುಕಡಿ ಕಿರಿಯುತ್ತಿರೆ (ಸೌಂಪ್ರ. XI-೫, ೫೨-೨೪; ೧೦೭೨); ಕಾದಲೆಯೊಡರಿಸು ವಾತನೇಂ ಭುಜಗಮರ್ದ್ದನನೇ ಕಲಿಗೋನಭೂಪನೆಯಾ (ವಿಕ್ರ. VIII, ಸಾಗರ. ೧೧೯-೩; ೧೦೭೨). ೩. ತೊಡಗು; ಆರಂಭಿಸು; ಉಪ ಕ್ರಮಿಸು: ವಾರಿಯನಾ ನೃತಕಿ ಕುಡಿಯೆಲಿಡರಿಸಿದಾಗಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೪-೪೬); ದಿವಿಜರ್ ನಡುಗಲ್ಯೊಡರಿಸುವಿನ ಜ ಟಾಸುರ ಹಿಡಿಂಬ ಬಕವೈರಿ ಸಿಂಹ ನಾದಂ ಗಂಭೀರಂ (ಗದಾಯು. ೩-೧೫); ನಡೆದುದ ಮಾರ್ಗರ್ಂ ಪದಿವಿಡಲೊಡರಿಸಿದುದೆ ಭೂಂಗಿ ಕೇಶವಂಗಿದಿರುಂಟೇ (ಕಪಿಪ. ೫. ೩೩೮); ತನ್ನ ಪರೊಡರಿಸಿದ ವೈರಿವನು ಮಜ್ಜಿದೆಯಲಾ (ಶಿಳಾಗ. ೪-೯೧). ೪. ಒಡವೆಸು; ಉಂಟುಮಾಡು: ಜ್ಞೋತಿರ್ಮೋಳ ಪಿಡಿದಂದುಂಟಿಂಬ ವಿವೇಕಮನೊಡರಿಸಿದುದಮರ ಸಮಿತಿಯ ಮನ ದೊಳ್ (ಅವಿಪ್ರ. ೭-೪೪); ಅದಂ ದಾದಿಗಾ ಯಾ ಸಮನೊಡರಿಸ ಮುದ್ದಾತ್ಮಜಂಗೆಂದು ತೋಱುರಂ (ಶಾಂಪು. ೩೫೪); ಖಲನೊಡ ಪಲಿಯನಾಡೊಡಮಿಳೇಶ್ವರಂಗಱಿವನೊಡರಿಸುಂ ದು ಷ್ಟ ತಿ ಯಂ (ಪಂಚತಂ. ೧೧೩-೨೪); ಧರ್ಮಕ್ಕೆನಾನುಂ ಬಾಧೆಯೊಡರಿಸಿದ ಪಾತಕಂ[ಪು]ಗುಗುಂ ... ಅ ಧೋ ಭುವನವುಂ (ಸೌಂಪ್ರ. IX-೫, ೧೫೦-೫೬; ೧೦೪೦). ೫. ಒಡಗು; ಬರು; ಉಂಟಾಗು: ಬಸನಲ್ಲದಱ್ಕು ಕೆಂಪೊಡರಿಸೆ ತಿವಿದೆ ಬಾಷ್ಪಜಲಲಿಂ (ಶಾಂಪು. ೧೪೩); ನಿರ್ವೇಗಂ ತನ್ನಂತರಂಗಕ್ಕೊಡರಿಸೆ (ಸುಳುವಾ. ೫-೬೪); ದುಷ್ಕೀರ್ತಿ ಒಡರಲಿ ಪುನರುಕ್ತಿ ನಮ್ಮಯ ನುಡಿಗೆ ಹೊಗಱು (ತಿರಂಪ. ೨-೨-೪೬); ನಿಮ್ಮಂ ಶ್ರಿಗಳ ದರುಶನಪೊಡರಿಸಿದಣಾಕ್ಷಣವೆ ಪಾತಕದಡಸಿ ಬೆವುಳು (ಶಿಳಾಗ. ೧೧-೭೫-೧೯). ೬. ನೀಡು; ಸೇರಿಸು; ಸಲಿಸು (?): ಒಡಲಕಂಳ್ಕತಿ ಯೆಂಬ ಕುಳಿಯಲಿ ಕೆಡೆದು ಕಂಗೆಟ್ಟಂತಕನ ಬಾಯ್ಮೊಡರಿಸಿದ ತುತ್ತಾಗದಿ ಹುದೆ (ನಿಭಾಗ. ೭-೧೪-೧೦). ೭. ಮಿಡಿ; ಮಿಸುಟು (?): ಎಡಗೈ ಯೊಳಮಂಸಿ ವೀಣೆಯನಾಂತು ಮೇಗಡೆ ಮೆಟ್ಟಿನೊಳು ಬೆರಳಾ ಒಡನೆ ಕೀಳ್ದಡೆ ತಂತಿಯೊಳು ಬಲಗೈವರೆಯೊಡರಿಸಿ ಪಾಡಿದಳೊಲಿದು (ಭರಹ. ೧೧-೩). [ಒಡರ್ + -ಇಸು.]

ಒಡರು 'ಒಡರ್' ನೋ.

ಒಡಬಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಉಂಟುಮಾಡು : ತಾರಕಾಸುರನಂ ತೀರ್ಚಿಸಿ ಸಕಲಲೋಕಕ್ಕೆ ಸಂತಸಮನೊಡಬಿಸಿ (ಗಿರಿಜಾ. ೩ ಕಥಾಗರ್ಭ). ೨. ಆರಂಭಿಸು ; ಹೊಡು : ಆರಸನುಮರಿಯುಂ ನಿತ್ತಮನೊಡಬಿಸಿ (ಬಸವ. ೪೩-೨). [ಒಡಬುರ + -ಇಸ್ಪು]

ಒಡಬ್ಬು, ಒಡರಿಬು (ಕ್ರಿ). ೧. ತೊಡಗು; ಆರಂಭಿಸು ; ಉಪಕ್ರಮಿಸು : "ಒಡಬ್ಬರ್ - ಉದ್ಯಮೇ" (ಕ ಮಂ). ಒಂದೊಂದು ಸೌಂದುರ್ಯಮನೊಂದೊಂದೈಕ್ಷಿಸಿಯೊಡಬ್ಬಿ ನಾನಿಸಕಮಡ್ಡಂಬಂದದ ಮನೀಕ್ಷಿಸಿ ಪೆಜಗಿಂ[ದಂ]ದೀಕ್ಷಿಸು[ವು]ವವಳ್ ನಿಡಿಯೆಸಲ್ಗುಣ್ಗಳ್ (ಕವಿರಾ. ೩-೨೪೪) ; ಪಂಡಿತರೆ ತಗುಳ್ದು ಬಿಡ್ಪಕೆ ಪೇಲಲೊಡಬ್ಬರೀ ಪ್ರಬಂಧಮಂ (ಪಂಪ ಭಾ. ೧-೧೧) ; ಕೆತ್ತಲೊಡಬ್ಬಿದತ್ತು ಬಲಗಣ್ಮಾಲರ್ (ಕಾದಂಪು. ೩೯೧) ; ನುಡಿದುದೆ ನಂಜಿ ನೋಡಿದುದೆ ಸಾಧ್ಯಮೊಡಬ್ಬಿಗೆ ಕಾರ್ಯಸಿದ್ಧಿ (ಕಾ. ೩, ೨೫-೩೯ ; ೧೧೮6) ; ತೊಡಿಸಲೊಡಬ್ಬಿದರು ಜೋಗುಳವ (ಮೋಹನ. ೧೬-೫೦). ೨. ಪ್ರಯತ್ನಿಸು ; ಹೆಣಗು; ಉದ್ಯೋಗಿಸು : ಇಕ್ಕಿ ವಿಷಾನ್ನಮಂ ಮರುತ್ಯುತನಸುಖಾಯದಿಂ ಕೊಲಲೊಡಬ್ಬಿದಪ್ಪೆಲ್ಲಿದಂ (ಗದಾಯು. ೬-೨೯). ಕೊಲಲೊಡಬ್ಬುವ ಮಿತ್ತುವಿನ ಗಂಡನ ಪಾದ ಜಲರುಹಯುಗವ ನೋಡಿದರು (ಮೋಹನ. ೪೨-೬೯). ೩. ಮಾಡು; ರಚಿಸು; ನೆರವೇರಿಸು : ಸಾಮಾರ್ಥ್ಯಾಯಂಗಳುಮನೊಡಬ್ಬಿ ತದ್ವಿಷದಿನಂತರಂಗಗತ ಗನೇಷಣ ನಿಮಿತ್ತಂ ಪೂತಚೈದ್ಯಪ್ರಭೃತಿಭೃಯಂ (ಶಾಂ ಪಿ. ೨-೫೧ ವ) ; ಒಡವಿದ ಸಿಗ್ಗಿಂದಮಾರುಮೇನನೊಡಬರ್ದರ್ (ಕಾದಂಪು. ೩೨೫) ; ಅವಮಾನತ ನಪ್ಪು ದಜಂ ದನಕೆತ್ತಾನುಮೆನಗವಮ್ಯುಯನೊಡಬ್ಬುವನೀರ್ (ಪಂಚತಂ. ೪೩-೭) ; ಏನ ನೆಡೆದಾವುದನೊಡಬ್ಬಿದೆನೀನ ಹೇಳುವೆನೆನ್ನ ಪುಣ್ಯದ ಹಾಸಿಯನು (ಕವಿಚ್ಚರಿ. ೧೦-೨೦). ೪. ಒದಗಿಸು ; ಉಂಟುಮಾಡು : ಮೊದಲೊಳ್ ಕೆತ್ತಿದತ್ತು ಬಲಗಣ್ಣೆನಗೆನನೊಡಬ್ಬಿಲಿದುದೀ ಬಿದಿ (ಕಾದಂಪು. ೧೯೯) ; ಸರೋಜಪತ್ರವಿಜಿತ ಪವನಂ ವಿಶಾಸಮನೊಡಬ್ಬಿ (ಮಲ್ಲಿನಾ. ೪-೧೦೧) ; ಇದೇನನೊಡಬ್ಬಿದಂ ಶಿವಂ ತಾನೆನುತ (ಪಂಬರಿ. ೭-೧೧). ೫. ನೀಡು; ಒಡ್ಡು ; ಒಪ್ಪಿಸು ; ಕೊಡು : ಪೊರಿದು ಬೆನ್ನನೊಡಬ್ಬಿ ಬಾಗಿ ಜಡ್ಡರಮಜಾದೆಜ್ಜಂ (ಸಣ್ಣಕ್ತಿ. ೩-೧೨೬) ; ಮನಗೊಂಬ ಸ್ಪರ್ಧೀ ಪಕಯ ಭಾಗ್ಯವ ಬ್ರಜ್ಞಹಣಕೆಂದಡಿದ ರಾಮ ಜಯತಯ (ಮೋಹನ. ೫-೬). ೬. ಉಂಟಾಗು; ಹುಟ್ಟು ; ಒದಗು : ಆಗಳಾಶೆ ಗಜಾಪೊಯ್ತ ಕಂಡೆಜಿವ ತುಪ್ಪಲೊಡಬ್ಬುವ ಕೆಂಪನಾಳ್ತ ಕೋಮಳೆ ಪಳ ಶಾಬಳಕ್ಷಸ್ಥಲಮಂ ತೆಗೆದಂ ಬಯ್ಗೆಬಿಟ್ಟು ಲುಬ್ಧಕಂ (ಕಾದಂಪು. ೧೭೪) ; ರಣಕೇಳಿ ಕಾಮನೆಳ್ ಕಲಹಮೊಡಬ್ಬಿತೆಂಬ ನವೆಗೇಱಿದಳ್ (ಜಗನ್ನಿ. ೧೪-೨) ೭. ಉಪಪೋಗಿಸು; ಬಳಸು (?) : ಹೆಗ್ಗೊಡಿ ಪಾಸಿ ಕೊಪ್ಪರಿಗೆಗಳ ಅಡಲೊಡಬ್ಬುವ ಪೊಂಧಾಂಡಗಳ ಕರೆಯೋನ ಗಡಣವ ಕೊಟ್ಟಿನುತ್ಸವದಿ (ಮೋಹ. ೧೫-೧೧). ೮. ಕೂಡಿಸು ; ಕಲೆಪಾಕು : "ಒಡಬ್ಬುರ್ - ಸಂಘಿಕರ್ಥೇ" (ಕಧಾಪ್ರ).

ಒಡರಿಬು : ೧. ಒಂಟ್ಯನೊಂಟ್ಯನಾಗಳ್ ಇನನಪಗತತೇಜಮುಡುಗಲೊಡರಿಬಿತಾಗಳ್ (ಕಾದಂಪು. ೨೬೧). ೩. ನಿಗರಗತುರಿಯನ್ನಾನೊಡರಿಬಿದ ಪಾಂಗಿನಿ (ಸೌಂದಾ. ೧೬-೬೮) ; ಪಡೆದ ಮಕ್ಕಳನಜಂ ಕರೆದು ಸೃಷ್ಟಿಯ ನೊರಿರಿಬಿಮೆಲ್ಲೆ (ಜಪಾತ್ರ. ೧೩-೧೪) ; ಭಕ್ತಾವಳಿಯ ಬಗೆಯನೊಡರಿಬುವೆಡೆಯೊಳು (ಶೈ ಮಿಭಾ. ೨-೪೩). ೫. ಈ ಭೂಮಿಯನು ಕೊಂಡಾಗಲಾ ಸುತ್ತಾಮಗೆಯೊಡರಿಬಿ [ಶಾಕಾಂ. ೩] ದಂದವನು ವಿರಚಿಸಿದಾ ಮುನಿಪ (ತೊರಣ. ೧-೧೧-೪). ೮. ವರ ಕಮಳ ಮತ್ಸ್ಯಂಗಳಂ ಪಜಕರದಿನೇಕೋದಕದೊಳೊಡರಿಬಿ ಪಿರಿಯ ಗಾಳವನಿಕ್ಕುವಾ ಬಲೆಗಾಱನುಂ ತಾನೆ (ಬಸವ. ೪೨-೨೪).

೯. ಕೂಡು; ಸೇರು; ಬೆರೆ : ಜಡಿಯ ಶಂಕರ ದೇವರಂಗದೊಳೊಡರಿಬಿದವೊಲಂದಂ ತನ್ನಯ ಮಡದಿ ಶಿತ್ಯಂ ಸಹಿತ ಶಂಕರ ದಾಸಿಮಯ್ಯಂಗಳು (ಶಂಕರಾ. ೧೬ ಸೂಚನೆ). [ಒಡರ್ + -ಇಬು]

ಒಡಲ್, ಒಡಲು (ನಾ). ೧. ಮೈ; ಶರೀರ; ದೇಹ : ತನ್ಮೊಡಲುಮಂ ಪೂಜಿಸಿ ಪೋದಂ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೭೩-೬) ; ಒಡಲೆರಡೊಂದೆ ಜೀವಮಿವ ರ್ಗೆಂಬುದನೆಂಬುದು ಲೋಕಮಿಗಳಾ ನುಡಿ ಪುಸಿಯಾಯ್ತು (ಪಂಪಾ. ೧೩-೪) ; ಒಡಲೊಡಮೆಯೊಂದಿವರೆಡಂ ಕೆಡಲಿರ್ಪರವ್ವ ಕೆಡದ ಕಸವರಂ ಜಸಮದಜಂ ಕೆಡುಪೊಡರೊಡಮೆಯನೆಂದುಂ ಕೆಡದೊಡಮೆಗೆ ನಾಜಂಗುಡುವುದಿಲ್ಲಿವರಿಂದಮವೆಡಂಗಾ (ಗದಾಯು. ೩೬). ೨. ಹೊಟ್ಟೆ : "ಒಡಲೆನಲ್ಬುದರಂ" (ಕಕರ. ೧೬) ; ಪೊರೆದೇಂ ಬಾಳೆ ಪಂದಿಸಾಯ್ಸುಗೊಡಲಂ (ಸೋಮೇಶ್ವ. ೧೧೪). **ಒಡಲು** : ೧. ತಲೆಯಲ್ಲದ ತಲೆಯಾತಂಗೆ ಕೆಲಬಿಲ್ಲದ ಒಡಲು ನೋಡಾ (ಅವತಾ. ೩-೬) ; ಕೈಲಿಕ ಒಡಲೊಳಗಿರಲು ತೀರ್ಥಯಾತ್ರೆಗಳೇಕೆ (ಪ್ರಭುದ. ೩-೩೨-೩) ; ಜ್ಞಾನವುಳ್ಳವನೊಡಲು ಭಾನುಮಂಡಲದಂತೆ ಜ್ಞಾನವಿಲ್ಲದನ ಬಜಾಯೊಡಲು ಹಾಳೂರ ಸ್ಮಾನದಂತಿಕ್ಕು (ಸರಜ್ಞ. ೪೩೬). ೩. ಸೀರೆಯ ಅಂಚು ಸೆರಗುಗಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಉಳಿದ ಭಾಗ.

ಒಡಲಂಟು = ದೇಹದಲ್ಲಿ ಅಂಟು, —ಕೂಡು, —ಸೇರು : ನಿಷ್ಪಯೊಜ್ಜದಯೆ ಬೇಸರಕೆಯೊಡಲಂಟುವ . . . ಜಾಗರಂಗಯ್ಯುದದು ಪಾಡು (ಲಜ್ಜಪ್ರ. ೨-೩೩). **ಒಡಲಜರ** = ಒಂದು ಬಗೆಯ ಜ್ವರ ; ಒಳಜ್ವರ : ಅವನಿಗೆ ಮೊದಲೇ ಒಡಲಜರ ಅಂತಿದ್ದು(ಮಲೆಮ.೬೪೨). **ಒಡಲಪೊಗು** = ಶರೀರಾಗು : ಬಂದು ಒಡಲಪೊಳ್ಕ ವರಿಗಾಧಾರನೆ (ಪ್ರಸಕೇ. ೫). ಒಡಲ ಮಾತು = ಹೊಟ್ಟೆಯೊಳಗಿನ ಮಾತು; ಅಂತರಂಗದ ಮಾತು : ಭೀಕರದಡವಿಯಲಿ ಬಿಸುಟಿರ್ದೊಡೆಮ್ಮುವನೊಡನೆ ತಂದೆನಿಗೆಯೆ ಸಾಕಿದೆನ್ನೆಸ ಮಗನಲ್ಲಿ ಒಡಲಮಾತು ನಂಬಲೆಲು (ಸಾಳ್ವ. ೧೫-೧೦). ಒಡಲಬೆಲು = ಶರೀರವನ್ನು ಪಡೆ ; ದೇಹವನ್ನು ಹೊಂದು : ದೇವ ಮಾನವ ಮೃಗಸಗರೂಪದ ವಾಸುದೇವನ ವಿಭವಂಗಳನು ಆ ವಿಭವೊಲವ ವೆತ್ತನುಸರಿಸುವ ಲಕ್ಷ್ಮೀಪ್ರಭುವನು ಪಂ ದಿಸೆ ನುಂ (ಹರಿಬ. ೩-೨). ಒಡಲಳಿದವ = ದೇ ಹ ನಾ ಶ ವಾ ದ ವ ನು : ಒಡಲಳಿದವಂಗೆ . . . ಆತ್ಮನಲ್ಲಿ ಘಟಿಸಿದವಂಗೆ ಬೇಜಸಿಂದೆಡೆ ಇಲ್ಲ (ಮೋಕ್ಷಾ. ೧೧೧-೧೩೮).

[ದೇ. ೫ ತಮಿ. ಮಲ. ಉಡಲ್, ಉಡಲು ; ತುಳು. ಉಡಲ್, ಉಡಾಲ್, ಒಡಾಲ್ ; ತೆಲು. ಒಡಲು, ಒಳ್ಳು]

ಒಡಲಾಗು (ಕ್ರಿ). ೧. ಆಶ್ರಯವಾಗು; ಗುರಿಯಾಗು : ಸುರರಾಜಂ ಕೆಜ್ಜ ಮೆಯ್ಯಂ ನಿಗೆಗೆಗೊಡಲಾದಂ ಜವಂ ಧಾಯೆಯೋಜ್ ಮೆಯ್ಯಗರಿದಂ (ಸೂಕ್ತಿ ಸು. ೪-೧೩೨). ೨. ಕಾಣಿಸಿಕೊಳ್ಳು ; ಅಭಿವ್ಯಕ್ತವಾಗು : ಅರುತೂದೆಯಳ್ಕೆ ಒಡರಾಗದ ಮುನ್ನವೇ ಖಗವಿಹಂಗಾದಿಗಳ್ . . .ಉಲುಬಿಹಂಗೆ ಮುನ್ನವೇ ಧ್ಯಾನಾರೂಢರಾಗಿ (ಸರವ. ೩೪-೧೩೬).

[ಒಡರ್ + ಆಗು]

ಒಡಲಿಚ (ನಾ). ೧. ಒಡಲಿನಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟುದವನು; ಮಗ : ಅಯ್ಯ ನೊಡಲಂ ತಬ್ಬಿ ದಿಗಿದ್ದು ಬಾಳ್ಗೆ ಜೀವಂ ಸೂಸುವೊಡಲಿಚಂ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೧೧೯-೧೬೦). ೨. ಮನ್ಮಥ : "ಒಡಲಿಚನೆನಲ್ಕೆ ಮನ್ಮಥನಕ್ಕುಂ" (ಕಕರ. ೯೯) ; ಒಡಲಿಚನ ಬಿಲ್ಲ ಪೊಂಗಿಲುಗಂಟಿಗರ ರಣತಂ (ಕೇತರಾ. ೬೪-೨೩). 'ಅಲರಿಚ' ಪರಾ. [ಒಡಲ್ + -ಇಚ]

ಒಡಲಿಚವಗೆಯ (ನಾ). ಮನ್ಮಥನ ಶತ್ರು ; ಶಿವ : ಒಡಲಿಚವಗೆಯ ಪೊಡವಿಯಚ್ಚ ಜೊನ್ಮೊಡಲ ಕೆಂಗಿರಗಜ್ಜ ಬಾಂಬೆಯಚ್ಚದಲೆಯ ಪಿರಿದಿಸ ವಡೆಯ ಮಿಡ ಸಿರಂಜನಲಿಂಗ (ಪಾಸೋಪ. ೧೩-೧).

[ಒಡಲಿಚ + ಪಗೆ + -ಅ]

ಒಡಲಿಡು (ಕ್ರಿ). ದೇಹವನ್ನು ತಾಳು ; ಮೈದಾಳು : ಅಂಗಜನ ಪಂಚ ಬಾಣಂಗಳೊಂದೊಡಲಿಟ್ಟು ನಿಂದುದೆನಿಪ ಮಾನಿನಿ ನಿಧಾನವನು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೧೪-೧೫). [ಒಡಲ್ + ಇಡು$_1$]

ಒಡಲಿಲಿ (ನಾ). ದೇಹವಿಲ್ಲದವನು ; ಮನ್ಮಥ ; ಅನಂಗ : ತಿಳಿಯಲ್ಕತಿ ಚಂಚಳೆ ಮಗಳಳಿಯಂ ಪೂಗಣ್ಣನಾತ್ಮಜಂ ಕ್ಷಯಿ ಮೊಮ್ಮ ಒಡಲಿಲಿಯೆನುತುಂ ಚಿಂತಿಸಿ (ಕೆಳನೃ. ೧-೫). [ಒಡಲ್ + -ಇಲಿ$_3$]

ಒಡಲು 'ಒಡಲ್' ನೋ.

ಒಡಲುಗಿಚ್ಚು 'ಒಡಲ್ಗಿಚ್ಚು' ನೋ.

ಒಡಲುಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಶರೀರವನ್ನು ಹೊಂದು ; ರೂಪವನ್ನು ಧರಿಸು ; ಸಾಕಾರವಾಗು : ಉನ್ಮತ್ತ ಚಿತ್ತಜನು ಬೇವನೇ ಇನ್ನೊಡಲುಗೊಂಡೊಡೆ ಆವ ಕಣ್ಣೊಳು ನೋಡಿದೊಡೆ ಯಿಬ್ಬೇವನೇ ಯಮರಾಜನುಂ ಮರಿಯಾದೆ ತಪ್ಪಿದೊಡೆ (ಬಸವು. ೧೮-೮೮) ; ಹರನ ಹಣಿಗಿಚ್ಚೊಡಲುಗೊಂಡಂಕುರಿತವಾಯಿತೊ (ನಿಭಾಗ. ೩-೮-೮೮). [ಒಡಲು (< ಒಡಲ್) + ಕೊಳ್$_1$]

ಒಡಲುದೋಱು (ಕ್ರಿ). ಮೈದೋರು ; ಕಾಣಿಸಿಕೊ ; ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ತೋರಿಸು : ಅಖಿಳಾತುಮನೆನಿಪ ನಾನಾ ಹೃದಯದಲ್ಲಿ ಒಡಲುದೋಱುವನು (ನಿಭಾಗ. ೧೧-೨೭-೩೦). [ಒಡಲು (< ಒಡಲ್) + ತೋಱು$_1$ (< ತೋಱ್$_1$)]

ಒಡಲುರಿ (ನಾ). ೧. ಕಳವಳ ; ದುಃಖ ; ಸಂತಾಪ : ಕೆಲದೊಳ್ಕೆಡದ ಕರ್ಣಜಂಗೊಡಲುರಿಯೊಳಕಟ ಸುತ ಹಾಯೆಂದು ಮಱುಗಿದರುಲೂಪಿ ಚಿತ್ರಾಂಗದೆಯರು (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೩-೩೦). ೨. ಹೊಟ್ಟೆಯುರಿ ; ಹೊಟ್ಟೆ ಕಿಚ್ಚು : ಒಡಲುರಿ ಒಂದು ಕಡೆ ಬ್ರಹ್ಮೇತಿ ಒಂದು ಕಡೆ (ಗಾದೆ). [ಒಡಲ್ + ಉರಿ$_2$]

ಒಡಲುರಿಕ (ನಾ). ದೇಹವನ್ನು ಸುಡುವವನು : ನೆಲದಳೆದವಿಲ್ಲ ಪುಷ್ಪಂಬನೊಡಲುರಿಕ ಬಾಂದಲೆಯ (ನವಮೋ. ೩೩-೧). [ಒಡಲ್ + ಉರಿಕ]

ಒಡಲುರಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ದೇಹ ಉರಿಯುವಂತೆ ಮಾಡು. ೨. ಹೊಟ್ಟೆಯುರಿಸು ; ದುಃಖಕೊಡು ; ಸಂತಾಪಪಡಿಸು : ಸೋದರದ ಹೆಣ್ಣ ಒಡಲುರಿಸಿ ಕೊಲ್ಲೋನ ಸಾಧಿಸಿ ಕಡಿಯೋ ಎಳೆನಾಗ (ನನ್ನೂರು. ೨೪). [ಒಡಲುರಿ + -ಇಸು$_3$]

ಒಡಲುವಿಡಿ (ಕ್ರಿ). ೧. ದೇಹವನ್ನು ಹಿಡಿ, —ತಾಳು, —ಧರಿಸು : ಆವ ತೆಱದಿಂದೊಡಲುವಿಡಿದರೆ ಮರಣ ತಪ್ಪದು ಸುರರಿಗೊಳಗಾಗಿ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೩-೩೧). ೨. ದೇಹವನ್ನು ನಚ್ಚು, —ನಂಬು : ಒಡಲುವಿಡಿದು ಕೆಡದಿರು (ಮಹಾದೇ. ೪-೧೨). [ಒಡಲು (< ಒಡಲ್) + ಪಿಡಿ$_1$]

ಒಡಲುಹೊರಕ (ನಾ). ಒಡಲನ್ನು ಸಾಕುವವನು, —ಹೊರೆಯುವವನು : ಹೊಟ್ಟೆಹೊರಕತನಕ್ಕೆ ಒಡಲುಹೊರಕರೆಲ್ಲ ಜಂಗಮವೇ (ಮೋಳಿಮಾ. ೧೯೫-೭೨೬ ಅರ್ಥ). 'ಹೊಟ್ಟೆಹೊರಕ' ಪರಾ. [ಒಡಲು (< ಒಡಲ್) + ಹೊರೆ$_1$ (< ಪೊರೆ$_1$) + -ಕ$_3$]

ಒಡಲೂಟ (ನಾ). ಹೊಟ್ಟೆ ತುಂಬ ಮಾಡುವ ಊಟ : ಉಂಡಾನ ಒಡಲೂಟ ಹಿಡಿದಾನ ಎಲಿ ಆಡಕಿ (ಲೋಕಗೀ. ೧೬೭) ; ಶಿವನಾಣೆ ಕುಚ್ಚಿ ಉಣಿಸುವೆ ಒಡಲೂಟ (ಲೋಕಗೀ. ೧೮೧). [ಒಡಲು (< ಒಡಲ್) + ಊಟ]

ಒಡಲೊಡೆ (ಕ್ರಿ). ಒಡಲನ್ನು ಸೀಳು, —ಭೇದಿಸು : ಭಕ್ತನಾದಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮನ ಒಡಲೊಡೆಯಬೇಕು (ಮೋಳಿಮಾ. ೧೧೪-೫೪೯). [ಒಡಲ್ + ಒಡೆ$_1$]

ಒಡಲ್ಗಂದು (ನಾ). ಮೈಮೇಲಿರುವ ಕಪ್ಪು, —ಕಳಂಕ : ಹಣಿಗೆ ಕಪ್ಪಿನ ಬೊಟ್ಟನಿಟ್ಟರು ಉಡುಪತಿಯೊಡಲ್ಗಂದಿನಂತೆ (ಮೋಹತ. ೧೭-೪೪). [ಒಡಲ್ + ಕಂದು$_4$]

ಒಡಲ್ಗಿಚ್ಚು, ಒಡಲುಗಿಚ್ಚು (ನಾ). ಮೈಯ ಒಳಗಿನ ಕಿಚ್ಚು, —ಉರಿ ; ಸಂತಾಪ : ಆಳಿಯರ್ ಬೀಸುವ ಚಮರಾಲವಟ್ಟ ತಣ್ಗಾಳಿಯಿಂದವಳೊಡಲ್ಗಿಚ್ಚು . . . ಛಡಾಳಿಸಿತುಷ್ಣ ಸಂಘಟಿಸಿ (ಮೋಹತ. ೨೭-೬೨). ಒಡಲುಗಿಚ್ಚು : ಒಡಲುಗಿಚ್ಚೆದ್ದರೆ ಆ ತನುವೆ ಗುಱಿ ಕಾಲಾಗ್ನಿ ಎದ್ದರೆ ಲೋಕಂಗಳೆ ಗುಱಿ (ಅವಚಂ. ೨೧೪-೯೬೬). [ಒಡಲ್ + ಕಿಚ್ಚು]

ಒಡಲ್ಗೆಡುಕ (ನಾ). ಒಡಲು ಅಳಿದವನು ; ಅನಂಗ ; ಮನ್ಮಥ : ಬೆದಕಿ ಬೆದಕಿಯಸುವನೊಡಲ್ಗೆಡುಕನವಂ ಮೂಡಿಗೆಯಿಂ ತೆಗೆದೆಸೆವಂ (ಉದ್ಭದೇ. ೨-೨೭). [ಒಡಲ್ + ಕೆಡು + -ಕ$_3$]

ಒಡಲ್ಗೊಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ದೇಹಕ್ಕೆ ಸೇರಿಸು ; ಸೇವಿಸುವಂತೆ ಮಾಡು : ಪುಟ್ಟಸ್ವಾಮಿಗೂ ಈಗಳಿನಿಂದಲೇ ಔಷಧವನ್ನು . . . ಒಡಲ್ಗೊಳಿಸಿ ಒಗ್ಗಿಸಿ ಪಳಗಿಸಿ (ಬೆಟ್ಟಅ. ೧೪೭-೬). [ಒಡಲ್ + ಕೊಳ್$_1$ + -ಇಸು$_3$]

ಒಡಲ್ವೊಗರ್ (ನಾ). ದೇಹದ ಕಾಂತಿ ; ಮೈಯ ಹೊಳಪು : ಆವ ಳೊಡಲ್ವೊಗರ್ ಭಜಕ ಚಕ್ರಕೆ ಪೊಂಬಿಸಿಲಂತೆ ತೋರ್ಕುಂ (ದಿವ್ಯಚ. ೧-೪). [ಒಡಲ್ + ಪೊಗರ್]

ಒಡವ, ಒಡವು$_1$ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮರ : ಅರುಟಾಳಂ ಹಾರಿವಾಳಂ ತುಡು ತಡಸೊಡವಂ ಲೊಕ್ಕಿ (ಗಿರಿಕ. ೧-೭೨) ; ಒಡವತ್ತಿಯ ತೊಕ್ಕಿನೊಳಂದೊಡಗೂಡಾಡುಳಿಚ ಶುಂಠಿ ನೆಲಗುಳ್ಳಮಿವಂ ಕಿಡುಗುಂ ನೀರಿಂ ಪಾನಂಗುಡೆ ಪೆರ್ಗಣದುಗ್ರಮಪ್ಪ ವಿಷಂ (ಖಮದ. ೧೨-೫೨). ಒಡವು$_1$: ಜಾಲವಾಲಂ ನೆಲ್ಲಿ ಕನ್ನೆಲ್ಲಿ ಕಡವೊಡವು [ಪಾಠಾಂ. ವ] ಹಾಲೆಯಂಕೋಲೆ ದಿಂಡಂ (ಹಚಕಾ. ೫-೧೫) ; ಒಡವು . . . ತರುಗಳ್ (ರೇವಣ. ೩೭-೧೩). [?]

ಒಡವಡು (ಕ್ರಿ). ಕೂಡಲೇ ಹೊಂದು : ಕೋಟಲೆಯನೊಡವಟ್ಟು ಬಳಲುವ ತುಂಬಿಯಂದದಲಿ (ಗಗತಾ. ೧೦-೮). [ಒಡ$_2$ (< ಒಡಂ) + ಪಡು$_1$]

ಒಡವಡೆ (ಕ್ರಿ). ಜೊತೆಯಲ್ಲಿಯೇ ಪಡೆ, —ಹೊಂದು : ಪಡೆದೊಡೆ ತಪಮಂ ಶ್ರುತಮಂ ಪಡೆಯರ್ . . . ಎರಡುಮನೊಡವಡೆದ ನರೇಂದ್ರ ಸೇನಮುನಿಪನೆ ಧನ್ಯಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧-೨೦). [ಒಡ$_2$ (< ಒಡಂ) + ಪಡೆ$_1$]

ಒಡವರ್, ಒಡವರು (ಕ್ರಿ). ಜೊತೆಯಲ್ಲಿ ಬರು ; ಅನುಸರಿಸು : ಅಸ್ತಮಯಸಮಯದೊಳ್ ಸಂಜೆ ಕರಂ ಪಿಂದುಟಿದುದಂತೆ ಕೆಲರೊಡವಂದಾದುದಯದೊಳೆ ಸಾರ್ವರೆಡಱೊಳಗಲ್ವರ್ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೮೯೯ ಶೂದ್ರಕ) ; ಅರಸನುಮರಸಿಯುಂ ಭಟ್ಟಾರರೊಡವಂದ ಬ್ರಹ್ಮಚಾರಿ ತಪಂ ಬಟ್ಟನೆಂಬುದಂ ಕೇಳ್ದು (ವಡ್ಡಾರಾ. ೭೯-೧೦) ; ಅಗ್ರಜನೊಡವರ ಲಕ್ರೂರನೊಡನೆ ಹರಿ ಪೊಱಮಡಲ್ (ಜಗವಿ. ೫-೯೮). ಒಡವರು : ಒಲೆದೊಲೆದು ಮಿಡಿದು ಬಾಜಿಸಿ ಪಾಡುತಿರೆ ಪುಲ್ಲೆಗಳುಮಿನಿತು ತೊಲಗದೊಡವರಲು [ಪಾಠಾಂ. ಎಡಬಲವರಲು] (ರಾಘಚ. ೧೭-೬೬). [ಒಡ$_2$ (< ಒಡಂ) + ಬರ್$_1$]

ಒಡವರ 'ಒಡವಾರ್$_2$' ನೋ.

ಒಡವರಿ (ಕ್ರಿ). ಕೂಡಿ ಹರಿ ; ಒಂದಾಗಿ ಹರಿ, —ಪ್ರವಹಿಸು : ಮೊರೆವ ನೆತ್ತರ ತೊಱೆಗಳ್ ಸುಱಿಸುಱಿದೊಡವರಿದುವು ಕಲ್ವಟಿಯೊಳ್ ಭೋರ್ಗರೆದು ಪರಿವ ತೊಱೆಗಳ ತೆಱದಿಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೧-೩೬). [ಒಡ$_2$ (< ಒಡಂ) + ಪರಿ$_1$]

ಒಡವರಿಸು (ಕ್ರಿ). ಒಡನೆ ಬರಿಸು; ಜೊತೆಯಲ್ಲಿ ಬರಿಸು: ಕಡು ನಿರೋಧಂಗೊಳಿಸಿ ದೇಶದಿಂ ಪರದೇಶಕೊಡವರಿಸಲ್ಪದಾಸರ್ದರ್ ನಿಮ್ಮಂ ಮಾಣುಗೊಡಲಾಪೆನೇ (ಹಱಶಾ. ೧೧-೪). [ಒಡವರ್ + -ಇಸು]

ಒಡವರು 'ಒಡವರ್' ನೋ.

ಒಡವರೆ (ಕ್ರಿ). ಕೂಡಲೇ ಹೆರಡು: ಮಾಣಕಜೋರಣದ ಬೆಳಗಿನಂತೆ ಪೊಡವರೆದುದು ಸಂಜೆಗೆಂಪು (ಶ್ರೀಕಾಲ. ೪-೧೪).
[ಒಡ್ಡ (< ಒಡರ) + ಪರೆ]

ಒಡವರೆಯ (ನಾ). ಸಮುದಾಯ್ಸು, —ಪ್ಪಾಯ; ಓರಗೆ: ಒಡನಾಡಿ ಗಳಿಗಿಬರ್ ಕಿಬುದಿಗಾಲದ ಕೆಳೆಯರೆಪಬರೊಡವರೆಯದ ತನ್ನೆಡೆಗಳಿಗಿಬರ್ ಪಸಾಯಂಬಡೆದರೆಸರ ಮಕ್ಕಳಿಬರಠಬರುಮೆಬ್ಬರ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೯-೧೧). [ಒಡ್ಡ (< ಒಡರ) + ಪರೆಯ್ಮ]

ಒಡವಳೆ (ಕ್ರಿ). ಜೊತೆಯಲ್ಲಿ ಬೆಳೆ: ಜಯಪೊಡವೆಟ್ಟಿದುದು ನಯೋ ದಯಮೊಡವೆಳೆದುದು ವಿಳಾಸಮೊಡನಾಡಿದುದು (ಶಾಂತಿಪು. ೧-೭೮); ಒಡವಳೆದುದೇಂ ವಾಗ್ವಧುವೊಡನೋದಿದಳ್ (ಶಾ ತ್ರಂ ಪ್ರ. ೩-೧೨); ಕೋಕರಸಮುಂ ಕ್ರೋಧರಸಮುಮೊಡವೆಳೆಯೆ (ಪಂಚತಂ. ೨೦೯-೧೪).
[ಒಡ್ಡ (< ಒಡರ) + ಬಳ್ಳಿ]

ಒಡವಾಯ್, ಒಡಹಾಯ್, ಒಡಹಾಯು (ಕ್ರಿ). ೧. ಜೊತೆಯಾಗಿ ನುಗ್ಗು: ಕಿರ್ದಲಿಮೊಡವಾಯ ಕಪ್ಪು ಕವಿಂತಿರೆ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೪೩೩ ಕೂಪ್ರ.ಕ). ೨. ಕೂಡಲೆ ನುಗ್ಗು: ಬಿಡದೆ ಕೇಸರಿಯೆಂಬ ದೇವತೆ . . . ಕೆರಳಿಬಂದು ಪೊಡೆಯರಲಿಮೊಡ್ಡಿತ್ತಾಯೆಯ (ಸಾ ಪ್ರ ಭಾ. ೧೧-೪೩).

ಒಡಹಾಯ್ : ೨. ಅಂನ್ಯಪರಿಗ ಕಟ್ಟುವಡಿದ ವೀರರಿಗರಿಗ ತರೆದ ಮಾಳಿಸು ನಾನಿಸುತ ಉರಿದನಿಸುಳಿಲೊಡಹಾಯ್ವನು ಪಿದ್ದಾವರಣೇಯನಸಿ ಪಾತಿಯಲಿ (ಕೃಷ್ಣಾಂ. ೨೦-೨೨೨). **ಒಡಹಾಯು** : ೩. (ಉಳಿ) ಬರು; ಆಗಮಿಸು: ಮಜಿಸು ಕಡಗೆ ಒಡಹಾಯುವ ಪರಿವಾರಮಿಟ್ಟು ಕೊಂಡಿದ್ದ (ಗಂಗಾಷಾ. ೩೬). [ಒಡ್ಡ (< ಒಡರ) + ಪಾಯ್]

ಒಡವಾರ್ (ನಾ). ಕೂಡಿ ಸಮನಾಗಿ ಹಂಚಿಕೊಳ್ಳುವ ಉತ್ಪತ್ತಿ (?): ಅಡಕೆಯ ತೋಟವನು ಪೊಡವಾರ ಸಹಿತವಾಗಿ ಕೊಟ (ಎಸ. X, ಗೌರಿಪು. ೫೯-೧೦ ; 1408). [ಒಡ್ಡ (< ಒಡರ) + ವಾರ್ಕ್]

ಒಡವಾರ್ಕ, ಒಡವರ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮರ: ಒಡವಾರದ ಮರದ ಮಜ್ಜೆಯಲ್ಲಿ ಉಳಿತು (ಕರಲೀ. ೪೦೬-೧೩ ನ); ಮುಳ್ಳುಗಿ ಸಸಿಬಾರಿಡವಾರ ಕಂಚಮೂಲದ . . . ತರುಗಳ್ (ಹಪ್ಪಾಪ. ೪-೩೮).
ಒಡವೆರ : ಬೇಲ ಸೆಳ್ಳು ಹೀಗುರಿಯೊಡವರೆ ಬಸ್ಸ . . . ಪೆರ್ಮರಗಳ್ (ಪುಣ್ಯಸ್ರ. ೭-೭೪). [?]

ಒಡವಾಯು (ಕ್ರಿ). ಒಡನೆ ಹಾರು; ಕೂಡಲೆ ನೆಗೆ: ಮುಳಿಯಿಂದಿ ಳೊಡವಾಯುವ ತೀರ್ಥಮುಖಂಗಳ್ ತೀರ್ಥಮುಖಂ (ಜಗ. ೭-೫೫).
[ಒಡ್ಡ (< ಒಡರ) + ಪಾಯ್]

ಒಡವಾಟ್, ಒಡವಾಳು (ಕ್ರಿ). ಒಡನೆ ಬಾಳು; ಕೂಡಿಬಾಳು: ಆತಿಬಳನಾತ್ಮರಾಜ್ಯಾಗ್ನಿಹೋತ್ರಮುಂ ಪುಗರೀಲ ಯನೆ ಕಂಡರಾರುಮಿಲ್ಲಿ ಸತಿಯರುಜನೆಂದು ಸಾರಲಿಬಾಯಿಂದಿಯೊಡವಟ್ಟು ತನ್ನ ಪೆಂಡತಿ ಮೊದಲಾಗಿ ಪೊಡ್ವಲಣಮಿಯಂಳಿ (ಸುಕುಮಾ. ೫-೧೨); ಕಾಲುಗುರ್ಗಳ್ ಮೊಜ ನಂತಿರೆ ಮೇಲೆ ಕರಂ ಸೆರೆಗಳಾಗೆ ಕೊಂಡಿದ ಬೆರಲಾ ಬಾಲಿಕೆ ವರಮೊಡ ವಾಬಲಮೂ ಲಕ್ಷಣದಾಳ್ ಯೋಗಿಯಿನುತೆ ತೊಬಲ್ಲಳ್ (ಲೋಕೋಪ. ೧೧-೬೩). **ಒಡಬಾಳು** : ಉದಯಾದಿತ್ಯನ ಮರಣದ ವರೆಗೂ ಆವ ರಿಬ್ಬರೂ ಪ್ರೀತಿ ಮೈತ್ರಿಗಳಿಂದ ಒಡಬಾಳಿದರು (ಸನತ್. XIII ಪ್ರಸ್ತಾ).
[ಒಡ್ಡ (< ಒಡರ) + ಬಾಟ್]

ಒಡವು ‘ಒಡವ’ ನೋ.

ಒಡವು (ನಾ). ಒಡೆದು ಹೋದ ಭಾಗ; ಒಡಕು; ಬಿರುಕು: ಮಣ್ಣಯ ಗಾಮುಣ್ಣನ ಮಗಂ ಪ್ರಭುವೀರಾವ ಸೆಟ್ಟಿ ಒಡವಂ ಕಟ್ಟಿಸಿಡೆಡೆ (ಎಸ. X, ಮುಳಿಪು. ೨೦೮-೨೫ ; 1000) ; ಸೋಮೇಶ್ವರದೇಗುಲವಂ ಮಾಡಿಸಿ ಒಡವಂ ಕಟ್ಟಿಸಿ (ಎಸ. XII, ಕಿತಾ. ೭-೪೫ ; 1128); ಕೆಲಸಿಯ ಹಳೆ ಪೊಡವುಗಳಂ ಹೂಳಿಸಲು ಸಾವರಿಕೊಸ್ತಂ ಕೊಟ್ಟು (ಮೈಅರಿ. ೧೯೩೭, ೨೨೮-೩೮ ; 1148) ; ಕೆರೆಯ ಒಡವಿನ ಹತ್ತಿರ ಗಾಡಿ ಸರಿಯಾಗಿ ಹೊಡೆಯಬೇಕು (ಮಂಡ). [ಒಡ್ಡ (< ಒಡೆ) + -ವು]

ಒಡವುಗು (ಕ್ರಿ). ಜೊತೆಯಲ್ಲಿ ಪ್ರವೇಶಿಸು; ಸಂಗಡ ಹೊಗು: ಒಡವುಗುವರೆಸಿಯರ ನೆಲಲ್ ಬೆಡಂಗುವೆಪ್ಪಿರ್ದುವು (ಶಾಂತಿಪು. ೪-೩೭).
[ಒಡ್ಡ (< ಒಡರ) + ಪುಗು (< ಪೊಗು)]

ಒಡವುಟ್ಟಿ (ನಾ). ಒಡಹುಟ್ಟದವಳು; ಸಹೋದರಿ: ಕಾದಿ ಜಲರಂ ಕೊಂಯ ಸುರಲೋಕಕ್ಕೆ ಸಂದ ವೀರಗಲ್ಲನು ಯಾತನ ಒಡವುಟ್ಟಿ ಳಳವ್ವ ಪರೋಕ್ಷವಿನಯಮಂ ಮಾಡಿ ಕಲ್ಲಂ ನಿಲಿಪಿದಳು (ಮೈಅರಿ. ೧೯೩೮, ೪೦-೯ ; 1223) ; ಒಡವುಟ್ಟಿಯೇಂ ಸಮುಗು ×× ದಳಿದೆಡಿಗ ಬಣ್ಣಿಪೆಂ (ಎಳ. VII, ಕಿತಮಂ. ೪೭-೩೫ ; 1245). [ಒಡವುಟ್ಟು + -ಇ]

ಒಡವುಟ್ಟು, ಒಡವುಟ್ಟು, ಒಡಹುಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ಜೊತೆಯಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟು; —ಜನ್ಮತಾಳು: ಒಡವುಟ್ಟಿದ ಮಣಿಕುಂಡಲಮೊಡವುಟ್ಟಿದ[ವಕ್ಷ] ಳವಚಮನುಮ[ರ್ಬುಂ] ತನ್ನೊಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೧-೪೫) ; ಆಗಿತೆಪುಣ್ಯ ನಪ್ಪೆಯೊಡವುಟ್ಟಿದ ಮಾವಂ (ಸುಳಮಾ. ೨-೬೩) ; ಇಂದುಗೆ ಪಾರಿಜಾತ ವೊಡವುಟ್ಟಿದವೋಲೊಡವುಟ್ಟದಂ (ವರ್ಧಪು. ೧-೯೦) ; ಐವರೊಡವುಟ್ಟಿ ದರು ಸಮ್ಮತರು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೧-೪೩). **ಒಡವುಟ್ಟು** : ×××ಒಡ ಪುಟ್ಟಿದ ×××(ಎಳ. VII, ಕಿತಮಂ. ೪೭-೩೪; 1245). **ಒಡಹುಟ್ಟು**ಗಳ್: “ಪಿತೃನಿಮೊಡಹುಟ್ಟಿದಾತಂ ಪಿತೃವ್ಯಂ”. (ವಸ್ತುಕೋ. ೫೫-೨೦) ; ಒಡಹುಟ್ಟಿದ ಅಕ್ಕತಂಗಿಯರಂತಿರ್ದವಳ್ (ಭುಂಶಾಮು. ೨೪).

ಒಡವುಟ್ಟಿದರ್, ಒಡಹುಟ್ಟಿದರು = ಜೊತೆಯಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದವರು; ಸೋದರರು; ಸೋದರಿಯರು: ಒಡವುಟ್ಟಿದರಂ ಕೊಂದವರಡಗಂ ತಿಂದವರ ನೆತ್ತರಂ ಬೆಸಲಿಗೆಯೊಳ್ ಕುಡಿದ ಪಿತ್ತಿಂಗಕೆಯಂ (ಗದಾಯು. ೩-೨೫) ; ಒಡಹುಟ್ಟಿದರ ಕೈಯಂ ಕೊಂಡರೆ ಮುಟ್ಟಿದೇ ಕದುಪಾಪ (ಋ ವ್ಯಾ ಭಿ. ೩-೨೬). ಒಡವುಟ್ಟಿದಳ್, ಒಡಹುಟ್ಟಿದವಳು = ಜೊತೆ ಯಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದವಳು; ಸೋದರಿ: ಧೃತರಾಷ್ಟ್ರಂಗೆ . . . ಗಾಂಧಾರಿಯಂ ಪಕ್ಕಾಯೊಡವುಟ್ಟಿದಳಂ ತಂದು ಕೊಟ್ಟು (ಪಂಪಭಾ. ೧-೪೭ ನ); ಒಡಹುಟ್ಟಿ ದವಳ್ ಕೈಯಂ ಪಿಡಿವಂ (ಸನುಪ. ೫-೬೧). [ಒಡ್ಡ(< ಒಡರ) + ಪುಟ್ಟು]

ಒಡವುಟ್ಟು, ಒಡಹುಟ್ಟು (ನಾ). ಸಹೋದರ ಅಥವಾ ಸಹೋದರಿ: ಒಲಿದು ತನ್ನೊಡವುಟ್ಟು ಸೊಸೆ ಮಗಳಂಗೆಂದು ಪಲರು ಮುನ್ನಿ ಬಾಂಧವರು (ಹರಿಪು. ೧-೪೧). **ಒಡಹುಟ್ಟು** : ಕಟ್ಟಡವಿಯ ವಾಸ ನವ್ನು ಒಡಹುಟ್ಟು ಮಡದಿಯ ಕೂಡಿ ಳಳಿದ ಮೇಲೆ ಏರಿಯು ಕೈಗೂಡಿತು ಅಂತೆ (ಜೋಗಿಹಾಡು. ೬-೭ ಕೆ); ಒಡಹುಟ್ಟಿಗಳೊಂದಿಗೆ ವಿಚಾರಿಸಿ ತೀರ್ಮಾನ ಮಾಡಿದೆ (ಉಡುಪಾ. ೧೫೩). [< ಒಡವುಟ್ಟು]

ಒಡವೆ ‘ಒಡಮೆ’ ನೋ.

ಒಡವೆಗೇಡು (ನಾ). ವಿಶ್ವರ್ಯಹಾನಿ, —ನಷ್ಟ: ಕೆಡುಪೊಡಲಿಗ ಮಜೆಯ ಕಟ್ಟುನಪೊಡವೆಗೇಡು (ಭಭಾಗ. ೧೧-೧೬-೨೯); ಒಳ್ಳಲಿಗನ ನೆಯ ಒಡವೆಗೇಡು (ಗಾದೆ). [ಒಡವೆ (< ಒಡಮೆ) + ಕೇಡು].

ಒಡವೆಗೊಡು (ಕ್ರಿ). ವಸ್ತುವನ್ನು ಕೊಡು; ವಿಶ್ವರ್ಯವನ್ನು ನೀಡು: ಮುಂದೊಡ ಕದುತವಕಂ ತಿಳಿವುವಂ ಸೇವಗೈವಿಷವನೊಡವೆ ಗೊಡದಿರ್ದೊಡಂದಜಸರಾಧ್ಯಾಯಡೊಡಂ ಬಿಡದೀ ಮನಂ ದುಷ್ಟನಾಯ ಕನಂ (ಚಿಪು. ೧೦-೨೯). [ಒಡವೆ (< ಒಡಮೆ) + ಕೊಡು]

ಒಡವೆರಸು (ಕ್ರಿ). ೧. (ಜೊತೆಯಲ್ಲಿ) ಕೂಡಿಸು; ಸೇರಿಸು: ನಿಗುರುವ ತುರಗದಳವೊಡವೆರಸಿದುವು ಕುರುಪಾಂಡುಸೈನ್ಯದಲಿ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೪-೫೪); ಪಾಲೊಳಗಯಿದಾರೆಯ ಸಕ್ಕರೆಯಂ ಓತೊಡವೆರಸುವ ತೆಜದಿಂ (ಜಯಕಾ. ೧-೨೭). ೨. ಒಂದಾಗು; ಕೂಡು; ಬೆರೆ; ಐಕ್ಯವಾಗು: ಲಿಂಗವನೊಡವೆರಸುವೆನೆಂದು ಉಚ್ಛ್ವಾಸನಿಶ್ವಾಸಂಗಳಂ ಪಿಡಿದು ನಿಲಿಸಿದರೂ ಲಿಂಗಸಾಹಿತ್ಯವಿಲ್ಲ (ಆದವ. ೨೧).

[ಒಡ$_2$ (< ಒಡಂ) + ಬೆರಸು$_1$]

ಒಡವೆರೆ (ಕ್ರಿ). ೧. ಒಂದಾಗು; ಕೂಡು: ಮನ ನಿಮ್ಮಲ್ಲಿ ಒಡವೆರೆದ ಬಳಿಕ ಎನಗೆ ಭವವುಂಟೆ (ಮಹಾದೇ. ೧೮-೨); ಮಿಸುಪ ಕರ್ಪುರಂ ಶಿಖಿಯೊಳೊಡವೆರೆದಂತೆ (ಚಿಬಪು. ೧-೧೧); ಎಂದಿಗವನೊಳೊಡವೆರೆದೊಂದೆನಿಸುವೆ (ಹದಿಬ. ೭-೩೧). ೨. ಜೊತೆಯಲ್ಲಿ ಬೆರೆ; ಮಿಶ್ರವಾಗು: ಉರಗಪತಿಯ ನಿಜಸುತೆಯೊಡನಾದರದಿಂ ಜಯಲಕ್ಷಿಯೊಳೊಡೆ[ಡ]ವೆರೆದಂ ಕೀರ್ತಿಯೊಳಮೊಂದೆ ಪಸೆಯೊಳೆ ಪಾರ್ಥಂ (ಗದಾಯು. ೨-೪೨); ಚದುರೆಯ ಚಟುಲ ಚಕೋರಾಕ್ಷಿಗಳೊಳಗೊದವಿದ ಮೂವಣ್ಣದ ರುಚಿಯವಳೆಜೆವುದಕದೊಳೊಡವೆರೆಯಲು ಮತ್ತದನೀಂಟುವ ಪಥಿಕರ ಕಣ್ಗೆ ಇದು ಕಸ್ತೂರಿವಿಮಿಶ್ರಿತಜಲಂ . . . ಎಂಬಂತೆ ವಿರಾಜಿಸಿತು (ಜಯಕಾ. ೧-೪೨). [ಒಡ$_2$ (< ಒಡಂ) + ಬೆರೆ]

ಒಡವೆರ್ಚು (ಕ್ರಿ). ಕೂಡಲೇ ಹೆಚ್ಚಾಗು; ಅಭಿವೃದ್ಧಿಯಾಗು: ಅವಯವಶೋಭೆಯಂ ಸಸಿನೆಗೆಯ್ವಮಿತಾಶನಮಿಕ್ಕಿ ಧಾತುದೋಷವನೊಡವೆರ್ಚದಂತೆಸಗುವಾಪ್ತಜನಂಗಳಿನೆಮ್ಮ ವಿದ್ಯೆಯಂ ನವವಿಧವಾಗೆ ಕಲ್ಪಿಸುವ ಜೋಯಿಸರಿಂ (ದಶಕು. ೮-೧೬).

[ಒಡ$_2$ (< ಒಡಂ) + ಪೆರ್ಚು$_1$]

ಒಡವೆಳಸು (ಕ್ರಿ). ಜೊತೆಯಲ್ಲಿಯೇ ಬೆಳೆಯಿಸು: ಒಡನೂಡುತ್ತೊಡವೆಳಸುತ್ತೊಡನಾಡಿಸಿದೆನ್ನ ಚೆನ್ನಕುನ್ನಿಯಂ (ಗಿರಿಕ. ೧-೧೦೮).

[ಒಡ$_2$ (< ಒಡಂ) + ಬೆಳಸು$_1$]

ಒಡವೆಳೆ (ಕ್ರಿ). ಜೊತೆಯಲ್ಲಿ ಬೆಳೆ; ಸಂಗಡ ವೃದ್ಧಿಯಾಗು: ಪಡೆದೊಡೆ ಕಂಪಂ ಬಣ್ಣಂಬಡೆಯವು ಬಣ್ಣಮನೆ ಪಡೆದುವಪ್ಪೊಡೆ ಕಂಪಂ ಪಡೆಯವು ಱಿದಲರ್ಗಳೆರಡುಮನೊಡೆ[ಡ]ವೆಳೆದೀ ಚಂಪಕಕ್ಕೆ ಪೂಗಳ್‌ದೊರೆಯೇ (ಆದಿಪು. ೧೧-೧೧೮); ಒಡವೆಳೆಯೆ ಶಾಂತಿ ದಮೆ ಒಡವೆಳೆಯೆ ನೀತಿ ದಯೆ ಒಡವೆಳೆಯೆ ಕಾರುಣ್ಯತತಿಗಳವನಾ ಒಡವೆಳೆಯೆ ವೈರಾಗ್ಯ ಒಡವೆಳೆಯೆ ಭಕ್ತಿ ತನ್ನೊಡವೆಳೆಯೆ ಮುಕ್ತಿ ಬಳೆಯಲ್ಕೆ ಬಳೆದಂ (ಸಾನಂಚ. ೧-೫೨); ಸಿತಪಕ್ಷದೊಳು ಬೆಳೆವ ಸುಧಾಕರನವೊಲು ಕಳೆಗಳೊಡವೆಳೆಯಲು ಬೆಳೆವನಾತ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೪-೩). [ಒಡ$_2$ (< ಒಡಂ) + ಬೆಳೆ$_1$]

ಒಡವೇಱು (ಕ್ರಿ). ಜೊತೆಯಲ್ಲಿ ಹೇರು, —ತುಂಬಿಕೊಡು: ಪಸರಿಸಿದುಗ್ಧಾಬ್ಧಿಜಳಪ್ರಸರಮನೊಡವೇಱಿ ಬಂದು ಕಱೆವುವು ಮೇಘಪ್ರಸರಂಗಳಲ್ಲಿಯೆನೆ ರಸಮೊಸರ್ವುವು ಪುಂಡ್ರೇಕ್ಷುವಾಟಕೋಟಗಳದಱೊಳ್ (ಆದಿಪು. ೧-೫೯). [ಒಡ$_2$ (< ಒಡಂ) + ಪೇಱು$_1$]

ಒಡವೋಗು (ಕ್ರಿ). ಜೊತೆಯಲ್ಲಿ ಹೋಗು; ಅನುಸರಿಸು: ಆತನೊಡವೋಯ್ತು ಪಗೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧೪-೭). [ಒಡ$_2$ (< ಒಡಂ) + ಪೋಗು$_1$]

ಒಡಸಲ್, ಒಡಸಲ್ಲು (ಕ್ರಿ). ಜೊತೆಯಲ್ಲಿ ಬರು; ಸಂಗಡ ಬರು: ಆನುಂ ತೊಡೆಯೆಡೆಯೊಳಿರ್ದೊಡಸಂದು ಸುಟ್ಟುರೆಯ ತಜಗೆಲೆಯಂತೆ ತಿಜ್ಜನೆ ತಿರುಗಿ (ಕಾದಂಪೂ. ೧೮೬); ನುಡಿದನೇಮಾತೊ ನಿರ್ವಾಣಮಾರ್ಗಕ್ಕೊಡಸಲ್ವೆಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೨-೭೫); ಸುಪ್ರಯತ್ನೋಪಾರ್ಜಿತ ಧನಾನೀಕಮುಂ ಭವಾಂತರಕ್ಕೊಡಸಲ್ಲದು (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೩೨೭). **ಒಡಸಲ್ಲು**: ವನಿತೆ ತನುಜಮಿತ್ರರಾದಿ ತನಗನ್ಯವಲ್ಲವೆ ತನ್ನ ಶರೀರವೇ ತನಗೊಡಸಲ್ಲದೆಂಬಾಗ (ಶಾಂತೀಚ. ೮-೯೫). [ಒಡ$_2$ (< ಒಡಂ) + ಸಲ್$_1$]

ಒಡಸಲ್ಲು 'ಒಡಸಲ್' ನೋ.

ಒಡಸಾಯ್ (ಕ್ರಿ). ಜೊತೆಯಲ್ಲಿ ಸಾಯು; ಸಹಗಮನ ಮಾಡು; ಸಂಗಡ ಮರಣಹೊಂದು: ಬಿಡವೆ ಪೊಗೆ ಸುತ್ತೆ ತೋಳಂ ಸಡಿಲಿಸದಾ ಪ್ರಾಣವಲ್ಲಭರ್ ಪ್ರಾಣಮನಂದೊಡೆಗಳೆದರೋಪರೋಪರೊಳೊಡೆ[ಡ]ಸಾಯಲ್ಪಡೆದರಿನ್ನವೇಂ ಸೈಪೊಳವೇ (ಆದಿಪು. ೫-೨೪); ಜಕ್ಕಬ್ಬೆ ಒಡಸತ್ತು ಸುರಲೋಕಕೆಯ್ದಿದಂ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೪೫೭-೬; 972); ಸತ್ತವರೇಟ್ವರೆ ಪೇಱೊಡಸತ್ತರೆ ತಮ್ಮಟಲಿನಳವಿಯಂ ಮಱ್ಗುಸಲೆಂದುತ್ತವಳಿಕೆಯೊಳೆ ಸಾವರ್ (ಕಾದಂಪೂ. ೯೬೧); ಆತನ ನಾಯ್ಪೂಣಿಗನೆಂಬುದು ಪಂದಿಯುನ್ತಾನುವೊಡಸತ್ತತ್ತು (ಸೌಇಇ. IX-i, ೩೭-೧೩; ?).

[ಒಡ$_2$ (< ಒಡಂ) + ಸಾಯ್]

ಒಡಹಾಯ್ 'ಒಡವಾಯ್' ನೋ.

ಒಡಹಾಯಿಸು, ಒಡಹಾಯ್ಸು (ಕ್ರಿ). ಕೂಡಲೇ ಹೊಗಿಸು, —ನುಗ್ಗಿಸು: ಕುದುರೆಕಾಱರು ಮೇಲುವಾಯಲಿ ರಥಿಕರೊಡೆ[ಡ]ಹಾಯಿಸಲಿ ತೇರುಗಳ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೫-೭೦). **ಒಡಹಾಯ್ಸು**: ಗಿರಿಧರನ ತುರಗದಳವೊಡಹಾಯ್ಸಿ ಪೊಕ್ಕು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೧೬-೨೬); ಬೇಜೆ ಬೇಱೂಚೆಯೊಳ್ ಪಿಂದಣಿಂ ಬಲ್ಗುದುರೆಗಾಜರಂ ಕಂಡು ಫೌಜಂ ಕಾಣುತೊಡಹಾಯ್ಸಿ ತಾಱುತಟ್ಟಂ ಮಾಡಿ (ಚಿಬಪು. ೪೮-೨೬).

[ಒಡಹಾಯ್ (< ಒಡವಾಯ್) + -ಇಸು$_3$]

ಒಡಹಾಯು 'ಒಡವಾಯ್' ನೋ.

ಒಡಹಾಯ್ಸು 'ಒಡಹಾಯಿಸು' ನೋ.

ಒಡಹುಟ್ಟು$_1$ 'ಒಡವುಟ್ಟು$_1$' ನೋ.

ಒಡಹುಟ್ಟು$_2$ 'ಒಡವುಟ್ಟು$_2$' ನೋ.

ಒಡಱು 'ಒಡರ್' ನೋ.

ಒಡಿ (ನಾ). ಉಡೆ; ಸೊಂಟ; ಮಧ್ಯ; ಕಟಿ (ಕಿ). [< ಉಡೆ$_1$]

ಒಡಿಗಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). (ಬಟ್ಟೆ ಮುಂತಾದುವುಗಳಿಂದ) ಗಾಳಿಸು, —ಶೋಧಿಸು, —ಸೋಸು: ಸೂಕ್ಷ್ಮರಂಧ್ರಗಳ ಮೂಲಕ (ದ್ರವವನ್ನು, ಪುಡಿಯನ್ನು) ಸೋಸು; ಒಡಿಗಟ್ಟು; ಬಸಿ (Percolate. ಇಂಕನಿ). [← ತಮಿ. ವಡಿಕಟ್ಟು; ತೆಲು. ವಡಿಗಟ್ಟು, ವಡಿಯಗಟ್ಟು]

ಒಡಿಪೊಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಒಡೆಯುವಂತೆ ಹೊಡೆ, —ಇರಿ: ತೇಜಸಾಗರನ್ ತ್ರೈಲೋಕಪರ್ಭತನ್ ವಾರಾಹರೂಪನ್ ಒಡಿಪೊಡಿಸಿ ಅರಮನೆ ಪುಗುವರಾ ಅಬ್ಬೆ ಆಳ್ಮನ್ (ಸೌಇಇ. IX-i, ೧೬-೧೬; 9ನೆಯ ಶತ).

[< ಒಡೆ$_1$ + ಪೊಡೆ$_1$ + -ಇಸು$_3$. P ತೆಲು. ಪೊಡುಚು=ಇರಿ, ಕಾದಾಡು]

ಒಡಿಯಾಣ 'ಒಡ್ಯಾಣ' ನೋ.

ಒಡಿಲಗೆಱೆ (ನಾ). ಒಂದು ಕೆರೆಯ ಹೆಸರು: ಅಂತೆ ಬರೆ ಒಡಿಲಗೆಱೆಗೆ ಬಂದ ಬಾಗೆ ಆ ಕೆಱೆಯೊಳಗಣ ಬಲ್ಲೇರಿಯೆ ಆ ಕೆಱೆಯ ತೆಂಕಣ ಕೋಡಿಯೆ (ಎಕ. XI, ದಾವಣ. ೧೯-೧೬; 1043). [ಒಡಿಲ$_0$ + ಕೆಱೆ]

ಒಡಿಲು$_1$ (ನಾ). (ಮಾಳಿಗೆಯ) ಹೆಂಚು: ಕುಂಭಾರ್ರರಿಗೆ ದೇವಸ್ಥಾನಗಳು ಸೋರಿದ ಬಳಿ ವೊಡಿಲ ಹೊದಿಸುವದಕೆ ಕೊಡವೀ × × (ಎಕ. VIII, ತೀರ್ಥಹ. ೧೯-೧೧೦; 1573).

[← ತುಳು. ಓಡಿಲ್ = ಮಡಕೆಯ ಚೂರು, ಹೆಂಚು]

ಒಡಿಲು$_2$ (ನಾ). ಒಡೆದಿರುವಿಕೆ; ಭಂಗವಾಗಿರುವಿಕೆ: ಮಹಾದೇವರ ಚೆಂಬಿನ ಒಡಿಲು ಹೊನ್ನ ಕಳಶಕೆ ಮಾಡಿದ ಧರ್ಮ (ಸೌಇಇ. IX-ii, ೪೫೦-೨೨; 1444). [< ಒಡೆ$_1$]

ಒಡಿವೆಚ್ಚೆರಾಯಿಳ (ನಾ). ಒಂದು ಬಿರುದು (?): ಊನರ ವೈಶಿಕನ್ ಒಡಿವೆಚ್ಚೆರಾಯಿಳನ್ನಿಗ್ಗೊಳನ್ಮನುಜಾಗರನ್ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೯, ೨೨-೧೩; 8ನೆಯ ಶತ). [?]

ಒಡಿಸೆ (ನಾ). ಆಕ್ರಮಣ; ಮುತ್ತಿಗೆ (?): ಬಲ್ಲಾಳುದೇವನ ಒಡಿಸೆಯಲ್ಲಿ ಊರಳಿವಿನಲು ಹಲಂಬರುಮಂ ಕಾದಿ ಕೊಂದು ಸುರಲೋಕ ಪ್ರಾಪ್ತನಾದನು (ಎಕ. XV, ಹೊಳೆನ. ೧೧೭–೧೦; 1172). [?]

ಒಡುಗಂಪಲಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗಿಡ: "ಕಪ್ಪಲಿಕುತ್ತ – ಒಡುಗಂಪಲಿ?" (ಓಷಧಿ. ೨೬). [?]

ಒಡುಗು, ಒಡಗು$_1$ (ಕ್ರಿ). (ಕರಾ)(ಕಸವನ್ನು) ಗುಡಿಸು; ಉಡುಗು: (ಸಿರಿಕೋ. ೮೦). **ಒಡಗು$_1$**: ಅಮೇಲೆ ಮನೆ ಒಡಗಿ, ನೆಲ ಗುಡಿಸಿ ಆಯಿತೆಂದರೆ, ಒಂದೆರಡು ಕ್ಷಣ ನಿಟ್ಟುಸಿರಿಗೆ ಅವಕಾಶವಾಗುತ್ತದೆ (ಮರಮ. ೬). 'ಉಡುಗ್ಯು$_2$' ಪರಾ. [< ಉಡುಗ್ಯು$_2$]

ಒಡೆ$_1$, ಒಡ$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಸೀಳು; ಬಿರಿ; ಭಿನ್ನವಾಗು; ಸ್ಫೋಟಿಸು: "ಒಡೆ – ಸ್ಫೋಟನೇ, ದ್ರವ್ಯೇಚ" (ಶಮಧಾ); ಪನ್ನೆರಡು ತಲೆಯ ಪಾವುಮಂ ಚಂದ್ರನೊಡೆದುದುಮಂ . . . ಕನಸುಗಳಂ ಕಂಡು (ವಡ್ಡಾರಾ. ೮೫–೨೭). ೨. ಚೂರುಮಾಡು; ಛಿದ್ರಿಸು; ಹೋಳುಮಾಡು; ಭೇದಿಸು; ಸೀಳು: ಸಾಹಸದರಿಚಕ್ರವ್ಯೂಹಮನೊಡೆದೊನ್ (ಎಇ. IX, ೧೮–೧೩; 800); ಕುಮಾರನೆರಡುಂ ಕಣ್ಗಳುಮನೊಡೆದು ಕುರುಡಂ ಮಾಡಿದ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೭೫–೨೩); ನುಚ್ಚುನೂಱಾಗೊಡೆವೆಂ ತದ್ರತ್ನರಶ್ಮಿ ಪ್ರಕಟಮಕುಟಮಂ (ಪಂಪಭಾ. ೭–೧೩); ಮಣ್ಣಕೋಂಟೆಯಂ ನಂಬಿ ಕಲ್ಲಕೋಂಟೆಯನೊಡೆವ ಮನ್ನೆಯನುಮಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೮–೫೧). ೩. ಬಿಡು; ಹೊರಬರು; ಕಾಣಿಸಿಕೊಳ್ಳು; ಹುಟ್ಟು: ತಳಿರೊಡೆದ ಮಾಮರನ (ತೊರರಾ. ೬–೧೨–೨೦); ಮೊಗ್ಗೊಡೆದ ತಾವರೆಯ ಮೊಗ್ಗೆಗೆ ಸಮವಹ ಮೊಲೆ (ಅಂಜಚ. ೮–೫೦); ಒಡೆದಿಲ್ಲ ಇನ್ನು ಮಕ ಮಿಾಸಿ (ಗರಿ. ೮೮–೧೨). ೪. ಬೇರ್ಪಡಿಸು; ವಿಭಾಗಿಸು; ಬಿಡಿಸು: ಮಡದಿಯರಿಲ್ಲ ಮಂಡೆಯ ಸಿಕ್ಕನೊಡೆವರೆನ್ನೊಡೆಯ ಕೋ ಎನುತೆ ನೀರೆಜೆದ (ಮೋಹತ. ೨೧–೨೫); ಪಾದವನ್ನು ಗಣವಾಗಿ ಒಡೆಯುವುದೇ ಅಲ್ಲದೆ ಅಂಶವಾಗಿಯೂ ಒಡೆಯುವ ಹಾಗಿರಬೇಕು (ಕೈಪಿಡಿ. ೧೪೭). ೫. (ಸ್ವರೂಪ) ಕೆಟ್ಟುಹೋಗು: ಒಡೆದ ಪಾಲಂತೆ ಮೂಲಗುಣಂ ಕಿಡದೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೫–೯೯); ಒಡೆವ ಸಮಯದೊಳು ಹಾಲೊಳಗೆ ಸುಣ್ಣದ ತಿಳಿಯ ಬಿಡಲು ಚುಮ್ಮನೆ ತಿಳಿವುದದು (ಸೂಪಶಾ. ೨–೫). ೬. ಬಿಚ್ಚು; ತೆರೆ: ವಾಗ್ದೇವಿಯ ಭಂಡಾರದ ಮುದ್ರೆಯನೊಡೆದಂ . . . ಕವಿರತ್ನಂ (ಗದಾಯು. ೧–೩೮); ಲಕ್ಕೋಟಿ ಒಡೆ (ರೂಢಿ). ೭. ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳು; ಬಿಡಿಸಿಹೇಳು: ಒಗಟನ್ನು ಒಡೆ (ರೂಢಿ). ೮. ನೀರೂರು; ಸ್ರವಿಸು: ಆಸೆಯಿಂದ ಮಗುವಿನ ಬಾಯಲ್ಲಿ ನೀರೊಡೆಯಿತು (ರೂಢಿ). ೯. ಬೇರ್ಪಡು; ಬೇರೆಯಾಗು; ವಿಭಾಗವಾಗು; ಬಿಟ್ಟುಹೋಗು: "ಸುಮಾರು ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೦೫೭ರ ಹೊತ್ತಿಗೆ ಕನ್ನಡ – ತೆಲುಗು ಲಿಪಿಗಳು ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಎಂಬ ಭಾವನೆ ಬರುವಷ್ಟು ಎರಡಾಗಿ ಒಡೆದಿದ್ದವು ಎಂದು ಭಾವಿಸಬಹುದು" (ಸಂಶೋಧ. ೪). **ಒಡ$_1$**: ೧. 'ಒಡಮಡಕೆ' ಪರಾ.

ಒಡೆದಾಡು = ಬಿಚ್ಚಿಹೇಳು: ನೇರ್ವಟ್ಟ ವಸ್ತ್ರ ತೊಲಗಿದ ಮೇಲಾದುದನುರ್ವಿಯೊಳೊಡೆದಾಡಬಹುದೆ (ಧರಚ. ೧೧–೯೧). ಒಡೆದುಮೂಡು = ೧. ಒಡೆದುಕೊಂಡು ಹುಟ್ಟು; ಸೀಳಿಕೊಂಡು ಹೊರಬರು: ಚೇಳ ಬೆನ್ನಿನೊಳೊಡೆದುಮೂಡುವ ಬಾಲವೃಶ್ಚಿಕದಂತೆ ಮಸೆದಿಹ ಬೋಳೆಯಂಬುಗಳು (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೧೦–೯). ೨. ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಮೂಡು; ಪ್ರಕಟವಾಗು: ಹೃದಯದೊಳೊಡೆದುಮೂಡಿದ ಜ್ಞಾನದೃಷ್ಟಿಗಳೊದಗಿತು ಪರಶಿವನಾಮ (ಮೋಹತ. ೨೧–೩೭).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಒಡಿ, ಉಡೈ; ಮಲ. ಒಡಿ, ಉಡ, ಉಡೆ; ತುಳು. ಒಡಿ, ಒಡೆ; ಕೊಡ. ಒಡೆ, ಒಡ; ತೆಲು. ಒಡಪಿ = ಬಿರುಕು; ಕೋಲಾ. ನಾಯ್ಕಿ. ಪರ್ಜಿ. ಓಡ್; ಗಡಬ. ಒರ್; ಗೊಂಡಿ. ಓರ್]

ಒಡೆ$_2$ (ನಾ). ೧. ಒಡೆದಿರುವಿಕೆ; ಚೂರಾಗಿರುವಿಕೆ; ಭಂಗ. ೨. ಮುರಿದ ವಸ್ತು; ಮುರುಕಲು: "ಒಡೆ – ಸ್ಫೋಟನೇ, ಭಿನ್ನ ದ್ರವ್ಯೇಚ" (ಶಮಧಾ. ನ). ೧, ೨: ಒಡೆಯೆಂಬುದು ಬೇಡೆಂಬುದು ಕಾಡೆಂಬುದು ಭಾಂಡಶಕಲ ಪಕ್ಕಣದವಱೊಳ್ ಕೂಡಿದ ನುಡಿಯಲ್ಲದೆಯಾ ನಾಡೊಳಗಿಲ್ಲ (ಹಮ್ಮೀರ. ೧–೪೬). 'ಒಡೆಗಂಚು' ಪರಾ. [< ಒಡೆ$_1$]

ಒಡೆ$_3$ 'ವಡೆ$_2$' ನೋ.

ಒಡೆ$_4$ (ನಾ). ಪ್ರಭು; ಯಜಮಾನ; ಸ್ವಾಮಿ: ಪುತ್ತೂರುಡೆ ಶಿವಮಾರಮ್ಮಂ ದುಣ್ಡಗೆರ್ಗ್ಗಂ ನಲ್ಲತ್ತೂರೊಡೆ ಒಗ್ಗ ಮನೆಬಳೆಗಮುಂ (ಎಕ. X. ಕೋಲಾರ. ೨೩೧–೨; ಸು. 800); ಬೋಗಣ್ಣನು ಗೋಪಣ್ಣನು ತಮ್ಮಿಬ್ಬರೊಡೆ ಅವೂರ ಹಸಯಮಾ (ಎಕ. XIV, ತಿರುಮ. ೧೫೬–೨; ?). 'ಒಡೆಯ$_1$' ಪರಾ. [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಉಡೈ = ಅಸ್ತಿ, ಸಂಪತ್ತು]

–ಒಡೆ$_5$, –ಅಡೆ$_9$, –ಅರೆ$_9$ (ಪ್ರ). ಪಕ್ಷಾರ್ಥವನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಪ್ರತ್ಯಯ: "ಪಕ್ಷಾರ್ಥವನ್ನು ತಿಳಿಸುವಾಗ ಧಾತುವಿಗೆ ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಭೂತ ಭವಿಷ್ಯತ್ ಕಾಲಸೂಚಕ ಪ್ರತ್ಯಯಗಳ ಮುಂದೆ ಒಡೆ ಎಂಬ ಪ್ರತ್ಯಯವು ಸೇರುತ್ತದೆ" (ಕೈಪಿಡಿ. ೫೦); ಅವೊನಾನುಂ ಕಿಡಿಪೊನುಳ್ಳೊಡೆ (ಇಆ. VIII, ೨೮೬–೫; 732); ಇದಂ ಕೆಡಿಸಿದರೊಳರಪ್ಪೊಡೆ (ಇಆ. XI, ೧೨೭–೧೩; 804); ಶ್ರುತದೊಳ್ ಭಾವಿಸಿ ನೋಟ್ಪೊಡೆ (ಕವಿರಾ. ೧–೫); ಮಿಡಿದೊಡೆ ತನಿಗ[ವು]ರ್ ರಸಂ ಬಿಡುವುವು (ಪಂಪಭಾ. ೧–೫೬); ಕಾದುವೊಡೊರ್ವನೆ ಬಲ್ಲಿದಂ . . . ನುಡಿವೊಡೆಲ್ಲರುಂ ಮುಂತಱಿಯರ್ (ಶಮದ. ೨೫೦ ಪ್ರಯೋ). **–ಅಡೆ$_9$**: ಬೆಸೆದೊಡೊಸೆದಡೆ ಕೊಲಲ್ ರಕ್ಷಿಸಲಂತಕ ರಾಜನಬ್ಜಸಂಭವನೆನಲ್ (ಎಇ. XIII, ೩೩೦–೧೧; 929); ನುಗುನಾಡ ರಾಮನೆಂದಡೆ (ಎಇ. VI, ೧೬–೭; 1057); ಇಱಿದಡೆ ಪನ್ನೆರಡು ಪಣಂ (ಸೌಇಇ. XI–i, ೧೨೭–೩೨; 1082); ಎಲ್ಲಿ ನೋಡಿದಡಲ್ಲಿ ಮನವೆಳಸಿದರೆ ಆಡೆ (ಬಸವ. ೪೪೫); ಆ ದೇಶಾಧೀಶ್ವರನ ಭುಜಪ್ರತಾಪಮೆಂತೆಂದಡೆ (ಎಇ. XIX, ೨೨೯–೧೭; 1179). **–ಅರೆ$_9$**: ಪಞ್ಚ ಮಹಾಪಾತಕನ ಪೋದ ಲೋಕಕ್ಕಾತನ್ತಾಂ ಪೋಕುಮೆನ್ದರದುವೇಮ್ಪಿರಿದೇ (ಕಇ. II, ೪–೧೪; 918); ಹಸಿವಾದರೆ [ಪಾಠಾಂ. ಡೆ] ಊರೊಳಗೆ ಭಿಕ್ಷಾನ್ನಗಳುಂಟು (ಮಹಾದೇ. ೧೯೯); ನಿಮ್ಮ ಚಿತ್ತಕೆ ಬಹರೆ ತನ್ನಭಿಮತವನವಧರಿಸು (ಕುವ್ಯಾಆ. ೮–೧೧). [?]

ಒಡೆಕುಟ್ಟು 'ಒಡೆಗುಟ್ಟು' ನೋ.

ಒಡೆಗಂಚು (ನಾ). ಒಡೆದುಹೋದ ಕಂಚು: ಒಡೆಗಂಚ [ಪಾಠಾಂ. ಒಡಹೆಂಚ] ಹೊಯಿದೊಡೆ ದನಿ ಭಿನ್ನವಾದಂತೆ ಅದಱಿಂದ ಉಭಯ ಭಿನ್ನವಾವುದು ಹೇಳಿರಣ್ಣಾ (ಕೋಲಶಾಂ. ೯). [ಒಡೆ$_2$ + ಕಂಚು]

ಒಡೆಗಚ್ಚು (ಕ್ರಿ). ಒಡೆಯುವಂತೆ ಕಚ್ಚು; ಬಲವಾಗಿ ಕಚ್ಚು: ಔಡನೊಡೆಗಚ್ಚಿದಳು ಬೊಬ್ಬಿಱಿದೆದ್ದಳೊಳಗಂದು (ನಿಭಾಗ. ೫–೬–೩೧). [ಒಡೆ$_1$ + ಕಚ್ಚು$_1$ (< ಕರ್ಚು$_1$)]

ಒಡೆಗಲಸು (ನಾ). ಚೂರುಗಳನ್ನು ಬೆರಸಿದುದು; ಚೂರುಗಳಿಂದ ಮಿಶ್ರವಾದದ್ದು: ಬಲುಸರಳ ಸರಿವಳೆಯ ಮಿದುಳೊಡೆಗಲಸುಗಳಡಾ ಯುಧದ ತಳುಕಿನ ಕೊಳುಗುಳದ ಜಯಸಿರಿಯ ಕಾಹಿನೊಳಾರು ನೀನೆಂದ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೨–೭೮). [ಒಡೆ$_2$ + ಕಲಸ್ಯು$_2$]

ಒಡೆಗಲ್ಲು (ನಾ). (ಕಾಳು ಮೊದಲಾದುವನ್ನು) ಒಡೆಯುವ ಬೀಸು ಕಲ್ಲು: ಕಲ್ಲೇ ಬೀಸೋಕಲ್ಲೆ ಸಕ್ಕರೆ ಒಡೆಗಲ್ಲೆ (ಜಗೀತೆ. ೩); ಅಕ್ಕಿ ಬೀಸೋಕಲ್ಲೆ ಸಕ್ಕರೆ ಒಡೆಗಲ್ಲೆ (ನಾಪದ. ೬೪). [ಒಡೆ$_1$ + ಕಲ್ಲು (< ಕಲ್$_3$)]

ಒಡೆಗಾರಳು (ನಾ). ಒಡ್ಡತಿ; ಯಜಮಾನಿ (೬).
[ಒಡ್ಡ + -ಗಾರ (< -ಕಾಱ) + -ಅಳ್ (< -ಅಳ್ತಿ)]

ಒಡೆಗಾರ್ತಿ (ನಾ). ಒಡತಿ; ಯಜಮಾನಿ (೬).
[ಒಡ್ಡ + -ಗಾರ (< -ಕಾಱ) + -ತ್ತಿ (< -ತ್ತಿ)]

ಒಡೆಗುಟ್ಟು, ಒಡೆಕುಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ಒಡೆಯುವಂತೆ ಕುಟ್ಟು, —ಬಡಿ: ಬಿಟ್ಟಮಂಡೆಯೊಡೆದುಮೆನಿದಲಿಂ ಕೆಟ್ಟಿಹೆಯೆಂದು ಕಂಡಿಗೆಯೊಡೆಗುಟ್ಟಿದರು ಬಸುಬಾಯಿಗಳನಡಿಗಡಿಗವಯವಲಿ ಹೊರೆಗೆ (ಏಕಾಗ.೭-೨-೨೩); ಪಸುದೇವನುದರದಿ ಪುಟ್ಟದನೆ ಪಲ್‌ಮಸೆವ ದನುಜರೊಡೆಗುಟ್ಟದನೆ (ಸಕಪ. ೧೧೩-೩). **ಒ ಡೆ ಕು ಟ್ಟು** : ನಾಲಗೆಯ ಮೊಟ್ಟಮೊದಲಿಗೆ ಕೊಯ್ದು ಸತಿಯೊಡನೆಬ್ಬಹಾಂಗ ಮಿಗುವ ವದನವನಿಟ್ಟಿರಿಸಿ ತಲೆಯೆತ್ತಿ ನೋಡಿದ ತಲೆಯನೊಡ್[ಡೆ]ಕುಟ್ಟಿ (ಬಸವ. ೪೫-೩೦); ಕವಿಳೆವಿದು ಬಸದಿಗಳವಧಿಕಾರವದಿ ಪಿಂದೊಡ್[ಡೆ]ಕುಟ್ಟಿ (ಬಸವ. ೫೨-೨೪).
[ಒಡ್ಡ + ಕುಟ್ಟು]

ಒಡೆಗೆಜ್ಜೆ (ನಾ). ೧. ಒಡೆದಿರುವ ಕೆರೆ; ಭಗ್ನತಟಾಕ: ಒಡ[ಡೆ]ಗೆಜ್ಜೆ ಜೀರ್ಣಕೊಪದೆಡೆ ಬಿಟ್ಟಜುರಾಲಯ ಪೀರಸದ್ಮುಮಂ . . . ಎಂಬೆಡೆಗಳೊಂದರ ಪಾವು ಕೊಳಲಬ್ಬುದಸಾಧ್ಯವಿಲಾತಶಾಗ್ರದೊಳ್ (ಪಮದ. ೩-೮೧); ಒಡೆಗೆಜ್ಜೆಯಂ ನಂದಿ ಮನಂಬಿಡೆ ಬೆಸಿಂಗಾಸೆಗೆಯ್ವನುಂ (ಧರ್ಮಾಭ್ಯು. ೧೧-೪೩). ೨. ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಒ[ಡೆ]ಗೆಜ್ಜೆಯ ಕೆಲ್ಬಣಂ ಕಲ್ಬುನ[ಡ್ಡಾ]ರ(ಸೌಂಇಇ. XI-i, ೯-೩೨ ; ೪೬೨); ಸ್ವಸ್ತಿ ಸಮಸ್ತ ಗುಣಸಂಪನ್ನನೆಂದಡಿದು ಮತ್ತೆನ್ನೊಡೆ[ಡೆ]ಗೆಜ್ಜೆ ಮಳ್ಳ[ರಸ]ಮು ಪರಾಕ್ರಮರ್ (ಕಾ. II, ೮-೧೧ ; ೧೦೭೧). [ಒಡ್ಡ + ಕೆಜ್ಜೆ]

ಒಡೆತ (ನಾ). ೧. ಒಡೆಯುವಿಕೆ. ೨. ನರಗಳ ತುಡಿತದಿಂದ ಆಗುವ ನೋವು: ಆರೋಚಕ, ಅತಿಸಾರ . . . ಸಂಜೆಗಳಲ್ಲಿ ಒಡಿತ, ಬಳಿಕೆ, ಬಹಳವಾಗಿ ಮೂತ್ರ ವಿಸರ್ಜನೆಯಾಗುವುದು ಈ ಲಕ್ಷಣಗಳಲ್ಲಿರುವುದೇ ಅವಜ್ಞಾವಸಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು (ಸಕವೈ. ೯೬); ನಸಗೆ ಆರೋಗ್ಯವಿಲ್ಲ. ಒಡಿತ ಮತ್ತು ಸಂಧಿವಾತಗಳಿಂದ ಸಂಳಬಡುತ್ತಿದ್ದೇನೆ (ತುಸಲು. ೧೫೯).
[ಒಡ್ಡ + -ತ್ತ]

ಒಡೆತನ (ನಾ). ಯಜಮಾನತ್ವ; ಪ್ರಭುತ್ವ: ಭೂಭಾಗದೊಡೆತನ ಕೌಶಿಕಂಗಾದುದು (ಹ ಜ ಕಾ. ೧೦-೧೪); ಬಡವ ನಿಧಾನವ ಪಡೆದಂತು ಮೂಜಗದೊಡೆತನ ತನಗಾದಂತು (ಅಂ ಜ ಚ. ೯-೧೩೪); ಯಿ ಧರ್ಮದ ಸ್ವಾಸ್ಥ್ಯಯ ವಳಲುವಡೆ[ಒಡ್ಡ]ತನ ಯಿ ಧರ್ಮದ (ಎಳ. VIII, ತೀರ್ಥಹ. ೧೩೬-೫೯ ; 1619); ಬಡತನ ಒಡೆತನ ಕಡೆತನಳುಳಿದಾವೇನ ಎಡೆಹಿನ್ನು ಕಡೆಮುಟ್ಟಿ ಬಾಳನ ಕಡಲಾಗ ಅವನ ಮುಳುಗಿಸಬ್ಯಾಡ (ಗಂ. ೧೦೬-೧೩); ಬಡತನ ಒಡೆತನಗಳು ಸ್ಥಿರವಲ್ಲ (ಸಮಾಲೋ. ೩೪). [ಒಡ್ಡ + -ತನ]

ಒಡೆತಿ 'ಒಡೆದಿವಿ' ನೋ.

ಒಡೆತು 'ಒಡೆಯದು' ನೋ.

ಒಡೆತುಳಿ 'ಒಡೆದುಳಿ' ನೋ.

ಒಡೆದಿವಿ, ಒಡೆತಿವಿ (ಕ್ರಿ). ಒ ಡೆ ಯು ವಂ ತೆ ಚುಚ್ಚು, —ತಿವಿ: ಕೋರಿಹತ್ತಿದ ಬಿ ರಿಯು ರಿ ಗು ಬಂ ಧ ದ ಲಿ ಬಿಟ್ಟುವ ಬೀಸುವೊಡೆದಿವಿ [ಪಾಠಾಂ. ಎಡಗಿವಿ]ವ ಬಿಗಿದು ಬೀ ಳಲು ಧರದಲೇಳುವ (ನಿಧಾಗ. ೧೦-೬೯-೯). **ಒಡೆತಿವಿ**: ಬಿಲನ ದ್ವಾರವನು ಬಳಿಕಲ್ಲಿ ಕಾಣದೆ ಧಾರುಣಿಯನೊಡೆತಿವಿದು ವಿಲಯದೆ ಭೈರವನ ವೊಲು ಬಂದು (ತೀರಾಶಾ. ೪-೨-೨೯); ದೆಸೆಗಳ ಬಯಸುನೊಡೆತಿವಿದು (ನಿಧಾಗ. ೪-೪-೬೧); ಕಡನದೆ ಕಾಲಾಳ ಮೇಲೆ ಕೈದುಳ್ದಡೆ ಮದಕರಿಗಳನೊಡೆತಿವಿದು (ಕಂಸವ. ೧೪-೬೦).
[ಒಡ್ಡ + ತಿವ್ಕಿ]

ಒಡೆದುಳಿ, ಒಡೆತುಳಿ (ಕ್ರಿ). ಒಡೆಯುವಂತೆ ತುಳಿ, —ಮೆಟ್ಟು: ಪುರದ ನಾರಿಯರ ಕಣ್ಮನವನೊಡೆದು [ಪಾಠಾಂ. ಕಣ್ಮನಗಳಳಂ ತು]ಳಿವುತಂ (ಪಂಬರ. ೩-೬೭); ದಳವ ಬಗಿದು ಮಹಾರಥರನೊಡೆದುಳಿದು (ಕುಮ್ಮಳ. ೯-೩); ಉರವಣಿಸಿ ಸೈಪಭಟರ ಬಲುಮೋಹರವನೊಡೆದುಳಿದು (ನಿಧಾಗ. ೧೦-೫೯-೪೬). **ಒಡೆತುಳಿ**: ದಿಕ್ಕ್ಕರವನೊಡೆತುಳಿದು ಮೇಲುಬ್ಬೆದ್ದು ಕವಳವಿದಾರನು ಕುದುರೆಯ ಬಿದ್ದನಲಿ ಬೆಸಲಾಸಿದರು (ಗ ಸ್ಮಾ ಕ. ೧೧-೩೮); ಅನ್ಯಗಜವೊಂದಿಕ್ಷಿಸುತ್ತುತ್ತನ್ನವೊಡೆದೊಡೆತುಳಿವನಪ್ಪಳಿಸಿ ನುಂದಿಲಲಿ (ನಿಧಾಗ. ೮-೨-೩೪). [ಒಡ್ಡ + ತುಳಿ (< ತುಱ್ಱಿ)]

ಒಡೆಬಡಿ (ಕ್ರಿ). ಒಡೆಯುವಂತೆ ಬಡಿ, —ಹೊಡೆ: ಅಡುವ ಕಟ್ಟಿನ್ನ ಬಹುದೆ ಮನೆಯ ಸುಡುವಾಗ . . . ಜೀವ ತನ್ನದೆನ್ನಬಹುದೆ ಮಿಕ್ಕು ಹೋಹಾಗ ಇವನೊಡೆಬಡಿದು ಕಳೆ (ವಚಕಾ. ೬೨-೬೯); ಬಾಯನೊಡೆಬಡಿ ಮಿಸಿಗೀಳ್ ಕುರುಳ್ಗೊಯ್ (ಚಿಬಿಚ. ೪೦-೯೯). [ಒಡ್ಡ + ಬಡ್ಕಿ]

ಒಡೆಬೀಳ್ (ಕ್ರಿ). ಒಡೆಯುವಂತೆ ಬೀಳು: ನಮಃಶಿವಾಯಯೆಂಬ ವ್ಯಕ್ತಿಧ್ವನಿ ಪುಟ್ಟಿ ಕೊಡಂಗಳಮೇಲೊಡೆದಿಳ್ದು [ಪಾಠಾಂ. ಒಡದಿರ್, ಒಡಂದಿಳ್ದು]ಕುಳ್ಳರ್ದರ ಮುಖದೊಳಂ ಕಣ್ಣೊಳಂ ಮೆಯ್ಕೊಳಂ ತುಪ್ಪಂ ಬೆಲ್ಲ (ನಂಬಚ. ೬-೪೧). [ಒಡ್ಡ + ಬೀಳ್ (< ಬಿೞ್ಱ್)]

ಒಡೆಮಗುಚು (ಕ್ರಿ). ಒಡೆದು ತಲೆಕೆಳಗಾಗು: ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡವೊಡೆ ಮಗುಚುವಂದದಿಂ ಬೊ ಬ್ಬಿ ರಿದು ಸುರಿದನವನಂಬುಗಳ್ (ತು ರ ಂ ಗ. ೬೬-೨೦). [ಒಡ್ಡ + ಮಗುಚು (< ಮಗುಱ್ಚು)]

ಒಡೆಮುರಿ (ಕ್ರಿ). ಭಂಗಿತನಾಗಿ ಹಿಂದಿರುಗು: ನಾವು ರೆಕ್ಕಸನಾಯಕಯ್ಯಲಿ ಸಾಯಿವೆನುತೊಡೆಮುರಿದರಕಿರಥರು (ಕುಮ್ಮಾದ್ರ್ಯ. ೧೬-೧೫೫). [ಒಡ್ಡ + ಮುರ್ಕಿ]

ಒಡೆಮುರುಚು (ಕ್ರಿ). ಒಡೆಯುವಂತೆ ತಿರುಗಿಸು: ರಾಣಿ ಹಲುಬದ ಕೊಡೆಮುರುಚಿ ಹೊಗಿದಳು ಖಳನೊಡನೆ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧೫-೩೩); ದುರುಳ ಶೀಪರಿಯಂಲಕೆಯ ಕರವಿಡಿಯಲೊಡೆಮುರುಚಿ ಭಯದಿಂದಿರೆ ಬಾಗಿಲ ಬಾಟ (ಯುಪಚ. ೧೫). [ಒಡ್ಡ + ಮುರುಚು (< ಮುರಿಚು)]

ಒಡೆಮುರುಹು (ಕ್ರಿ). = ಒಡೆಮುರುಚು: ಹಿಡಿವ ಮಿಗಂಗಳ ಬಿಡದಿರೆ ಬಾಯೊಳು ಬಡಿಗೊಲ್ಲಳಕ್ಕಿ ಕಪಿಯ ಒಡೆಮುರುಹಿಡೊಡೊಡಲುವ ಕಬ್ಬು ವಿಸಿನೊಳೆಡೆಗೊಂಡುದು (ಮೋಹಸ. ೧೯-೨೦).
[ಒಡ್ಡ + ಮುರುಹು]

ಒಡೆಮುಱಿ, ಒಡೆಮುರಿ (ಕ್ರಿ). ೧. ಚೂರಾಗುವಂತೆ ಮುರಿ; ಹೋಳಾಗಿ ಸೀಳು; ಭಂಗಿಸು: ಕಡಲ ಕಡುಹಿನ ಬಹಳ ಲಹರಿಯ ನೊಡೆಮುಱಿವ (ಕುವ್ಯಾದ್ರ್ಯ. ೩-೬೭); ನಲ್ಮುಡಿಯೆಳೆ ಹಯಮಂ ಜಲವಂ ಬಿಡು ಅಲ್ಲಡೊಡಿರಿಗಳ್ ಪಡೆಯನೊಡೆಮುಱಿವಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೯-೨೧೯). ಒಡಮುರಿ: ೨. ಭೇದಿಸಿಕೊಂಡು ಹೊರಬರು; ಮೊಳಕೆಯೊಡೆ: ಹರಿದಾ ಹಬ್ಬುದೆರಿಹೊಲದ ಎದಿಯಮ್ಮಲ ಳಿಟ್ಟ ತೆನೊಳ ಅವನ ಒಡಮುರಿದು ಎದ್ದ ದವನ (ಜಾಸುಶಾ. ೧೧-೧೧); ಒಡಮುರಿದದ್ದು ನಾಲ್ಕು ಕಡೆಗೆ ಕೈಬಾಚಿ ಫಂತಲ್ಲಿ ಬೇರು ಬಿಟ್ಟವೆ ವೃಕ್ಷ (ತೆಳಮು. ೩೧). [ಒಡ್ಡ + ಮುಱ್ಱ]

ಒಡೆಮೆ 'ಒಡೆಮೆ' ನೋ.

ಒಡೆಮೆಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). = ಒಡೆದುಳಿ: ಆರೋಹಕರ ಮುಂದಲೆಯ ಸೆಳೆದೊಡ [ಡೆ]ಮೆಟ್ಟದನು (ಕುವ್ಯಾಗ. ೧-೫೮); ತುಂಡಿಸಿದನಾ ದ್ರೋಣ ಮಂಚದ ಕಾಲೊಳೊಡೆಮೆಟ್ಟಿ (ಸಂಭಾ. ೧೪-೯೯); ಕೆಡೆಮೆಟ್ಟಿ ಕರ್ಮಮುಮನೊಡೆಮೆಟ್ಟಿ ಬೊಮ್ಮುಮುನೆಡೆಗಲಿಸಿ ಪಾಂಟಿ ಸಂಸ್ಮೃತಿ ಜಲಧಿಯಂ (ಸಾತಂಜ. ೧-೪೦); ಅಳವನೊಡೆಮೆಟ್ಟಿ ಕಾಮನ ಒಟ್ಟಿಲಾವ ಮುಜಬದ (ಜೀವಂಜ. ೧-೧೧).
[ಒಡ್ಡ + ಮೆಟ್ಟು]

ಒಡೆಯ¹ (ನಾ). ೧. ಪ್ರಭು; ಯಜಮಾನ; ಸ್ವಾಮಿ: ಕೆಸುಗೊಳ ಮೊಡಯ ಬಿನಾಮ್ಮಲ್ಲ (ಎಕ. IV, ಹೆಗ್ಗಡ. ೪–೬; 750); ಒಡೆಯ [೮]ದೇವರೆಂದು ನಿನಗೆತ್ತೊಡೆ ಕಟ್ಟುವನುಕೆರ್ದಪ್ಪೆ (ಪಂಪಭಾ. ೪–೬); ಒಡೆಯರ ಮನೆಗೆ ಬಂದ ಬಂಟರಂತೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೧–೩೩); ಮನೆಯೊಳಗೆ ಮನೆಯೊಡೆಯರಾದ್ದಾನೆ ಇಲ್ಲವೊ (ಬಸವ. ೯೭); ಒಡೆಗಲ್ ಬಂದರೂ ಒಡೆದ ಪಾತ್ರೆ ಕೂಡದಲ್ಲ (ಗಾದೆ). ೨. ಉಳ್ಳವನು; ಹಣವಂತ; ಐಶ್ವರ್ಯವಂತ: ಸ್ವಾಮಿ ಭೃತ್ಯಸಂಬಂಧಮುಮನಿಂತೊಡೆಯ ಬಡವರೆಂಬ ದೀಕ್ಷಾಪಕ್ಷಯುಮಂ (ಸು ಚ ಮಾ. ೧೧–೩೪ ವ); ಬಡವ ನೊಡೆಯರೆಂದಿರ್ದೊಡಂ ಸುಖಬಲ್ಲದೊಡಂ (ಜೀವಸಂ. ೬೪–೧೬ ವ). ೩. [ವಿರಳ] ಜಂಗಮ: ಒಡೆಯರಿಗೆ ಉಂಡೆಯ ಮುಜಂಡಿಕ್ಕಿ ಭಕ್ತ ನಾದನೆಂಬ ಮಾತ ಸಮ್ಮಕ್ ಶರಣರು ಮೆಚ್ಚುವರೆ (ಅಪಶಂ. ೨೨೦–೧೧೬); ಒಡೆಯರಂ ಕರೆದು ಕರೆದೂಳಗುದಕವಿತ್ತು ವಿನ್ನಪಿಗಳಂ ಪ್ರಕ್ಷಾಳನಂಗೆಯ್ದುಕೊಳ್ಳೆಂದು (ಸಿದ್ಧಗಿ. ೨೨–೫೨). 'ಉಡೆಯ' ಪರಾ.

ಒಡೆಯರ್ = ಮೈಸೂರು ಅರಸು ಮನೆತನದ ಹೆಸರು: ಈ ವಿಜಯನೇ ಒಡೆಯರ್ ವಂಶದ ಮೂಲಪುರುಷನಾದ ಯದುಒಡೆಯರು (ಒಡೆ. ೬).

[ಒಡೆ + -ಅನ್. / ತಮಿ. ಉಡ್ಡೆಯನರ್, ಉಡ್ಡೆಯಾನ್; ಮಲ. ಉಡಯವನ್, ಉಡಯಮ್ಮು, ಉಡಯಾನ್; ತುಳು. ಒಡಯ, ಒಡೆಯ; ಕೊಡ. ಒಡೆರೆ; ತೆಲು. ಒಡಯನು, ಒಡಯುಡು]

ಒಡೆಯ°ಂ (ಪ್ರ). ಉಳ್ಳ; ಇರುವ: "ಇದಱೊಳಿಂದುಬಿಂಬಂ ಪಿಡಿದರ್ಥದೊಳು ದಯಾಪುದುಳ್ಳೊಡೆಯ ವಂತ ಕಬ್ಬಂ" (ಕಮ ದ. ೨೦೬); ಪಸಿವುಂ ನೀರಡ್ಕೆ ಮೊದಲಾಗೊಡೆಯ ಇಷ್ಟತ್ರಿರಯ ಪರೀಷಹಂಗಳುಮಂ ಸೈರಿಸಿ (ಪಞ್ಚಾ. ೧–೫); ಒಡೆಯ ಪ್ರತ್ಯಯಕ್ಕೆ – ಪೆರ್ಮೆಯೊಡೆಯಂ . . . ಜಾತೊಡೆಯಂ (ಕಮದ. ೨೦೬ ಪ್ರಯೋ). [?]

ಒಡೆಯಕಾರ (ನಾ). ಯಜಮಾನ; ಪ್ರಭು: ಅಂಥ ರಾಸುಗಳನ್ನು ಮೇಲೆ ಹೇಳಿದ ಒಡೆಯಕಾರರು ಹಿಡಿದು ಅಥವಾ ಹಿಡಿಸಿ ದೊಡ್ಡಿಗೆ ದಾಖಲ್ಮಾಡುವರು (ಗ್ರಾಮೂಕ. ೧೦೬).

[ಒಡೆಯ + -ಕಾರ (< -ಕಾಱ)]

ಒಡೆಯಚ್ಚ ಸೆಟ್ಟಿ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಆಸಿಟ್ಟಿ ಪ ೧ ಒಡೆಯಚ್ಚಸೆಟ್ಟಿ ಜಕ್ಕಿಸೆಟ್ಟಿ (ಎಕ. II, ೨೫೨–೫೮ ; 1184).

[ಒಡೆಯ + ಅಚ್ಚ + ಸೆಟ್ಟಿ]

ಒಡೆಯದು, ಒಡೆತು (ನಾ). ಉಳ್ಳವುದು: ದಸಕಣ್ಣಿಗ ಮಣ್ಣ ದಱಾ ಒಡೆಯದು ತನಗೆಯುಂ (ಎಕ. X (S), ಚಿಕ್ಕಬ. ೧೦೯–೧೪ ; 500 ?); ಇಂದ್ರನೀಲ ಮಾಣಿಕದೊಳಂ ರಂತಿಕ್ಕ ಬಣ್ಣಮನೊಡೆಯದು ಮಲಯ ಸುಂದರನೆಂಬಾನೆಯುಂಟು (ಪಞ್ಚಾ. ೩೪–೧೫). **ಒಡೆತು**: ಕಜ್ಜಿಗೂರ ಲಾತನಾತ್ಮ ವಿಟ ತತ್ತ್ವಮನುಂಟೊಡೆತಾಗಿ ಮಾಡಿ ಬಾಂದೊಜ್ಜಿಯವೆ ಪೊತ್ತು ಗೊರಿಗೆ ಕ[ನ]ಲ್ಲೊಜ್ಜಿ(ಗೆದ್ದು)ವನ್ (ಪಂಪಭಾ. ೭–೬೫). [?]

ಒಡೆಯವಚು, ಒಡೆಯವುಚು (ಕ್ರಿ). ಒಡೆ ಯುಂ ವಂತೆ ತಬ್ಬು, —ಅದುಮು, —ಹಿಸುಕು: ಮಿಡುಕಿದನು ಸಾತ್ಯಕಿ ವ್ಯಕೋದರ ನೊಡೆಯವಟಿದನು (ಕು ವ್ಯಾ ಪ್ರ. ೯–೨೪). **ಒಡೆಯವುಚು**: ಕುಸಿದರೆ ಕಾಲೊಡೆಯವುಚ (ಕುವ್ಯಾಪ್ರೋ. ೩–೩೩).

[ಒಡೆ + ಅವಚು (< ಅಮರ್ಚು)]

ಒಡೆಯವುಚು 'ಒಡೆಯವಚು' ನೋ.

ಒಡೆಯಿಕ್ಕು (ಕ್ರಿ). ಒಡೆದುಹಾಕು; ಜೊರುಮಾಡು: ತನ್ನನೆತ್ತಿಕೊಂಡಾಗ್ರಹಮನೊಡೆಯಿಕ್ಕುವಂತಿಕ್ಕಿ ಪೊರಪಡುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೫–೪೧ ವ).

[ಒಡೆ + ಇಕ್ಕು]

ಒಡೆಯಿಡು (ಕ್ರಿ). = ಒಡೆಯಿಕ್ಕು: ವಿಷ್ಣುಗುಪ್ತನೀಕನ ಬರವಿಲವುದಂ ತಡೆದನೆಂದು ಕನಲ್ದೊಡೆಯಟ್ಟೊಡೊಂದು ಪೋಲ್ಗತಲಿಸಿಳಿದ್ದೊಂದು ಕಡಿ ಪೀಠದೊಡೆದಪ್ಪುದೆಂದುಬರಲ್ಪೆರುಂ (ಸಮಚ. ೯–೮); ಅಲುಗಿ ಕೊಂಬಂ ಕಿತ್ತು ಪುಲಿಯ ತಲೆಯೊಡೆಯಿಟ್ಟು ಸುಲಿದು ಚರ್ಮವನು (ರಾಘಚ. ೧೭–೭೦).

[ಒಡೆ + ಇಡು]

ಒಡೆಯಿಸು, ಒಡೆಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಒಡೆಯುವಂತೆಮಾಡು; ಜೊರು ಮಾಡು; ಮುರಿ: ನುಡಿನೋಟ ಸರಸಗಳಿಂದ ಅಡಗಿದಗಬಲೆ ಯರಂತರಂಗದ ತಡೆಯೊಡೆಯಿಸುತಿಹನೇನೆಂಬೆ (ಭರಡ. ೬–೬೯); ಮನೆ ಕಟ್ಟಲು ಕಲ್ಲು ಒಡೆಯಿಸಬೇಕು (ಡೂತಿ). ೨. (ಹಾಲು) ಸ್ವರೂಪ ಕೆಡುವಂತೆ ಮಾಡು; ಹುಳಿಯಾಗಿಸು: ಕಡುಹಸನಂಬಡದ ಹಾಲೊಳಗೆ ನೆಲ್ಲಿಯ ಕಾಯ ಪುಡಿಯುಮಂ ಹೊಯ್ದು ಒಡೆಯಿಸಿ ನೀರುಮಂ ಬಸಿಯುತಡಡಳಿಯಂದಡೊಳಗಿಂದೆಯಂ ಮಾಡಿ (ಸೂಪಶಾ. ೬–೧೬). **ಒಡೆಸು**: ೧. ಹನುಮಂತದೇವರಿಗೆ ಒಡಿಸಿದ ತೆಂಗಿನಕಾಯಿ (ಗಂಮಹಾಯ. ೧೫೫).

[ಒಡೆ + -ಇಸು]

ಒಡೆಯಿಱಿ (ಕ್ರಿ). ಒಡೆಯುವಂತೆ ಕುಕ್ಕು, —ಹೊಡೆ: ಮದ್ಯ ಭಾಂಡವನು ಕಲ್ಲಮೇಲೊಡೆಯಿಱದು ಬಲವನು ತಲ್ಲಣಿಸಲಿಲ್ಲಂ(ಏಭಾಗ. ೧೦–೪೫–೧).

[ಒಡೆ + ಇಱಿ]

ಒಡೆಯುಚ್ಚು (ಕ್ರಿ). ಒಡೆಯುವಂತೆ ಸೀಳು; ಛೇದಿಸು: ಹಿಡಿ ಮೊಲಂಗೊಡೊಡೆಯುಚ್ಚಕೊಂದು [ಪಾಶಾಂ. ಡೊಡವುಚ್ಚಿಗೊಂದು, ದುವೊಡೆ ಯುಚ್ಚಿಕೊಂದು, ದುವೊಡೆವುಚ್ಚಿಕೊಂದು, ಡೆಡೆ ಉಚ್ಚಿಕೊಂದು] ನಂದಿಯುಂ ತುಂಬರನು ಮುಳಿದೆ ಪೆಬ್ಬಲವೆಲ್ಲವಂ ಮರ್ದಿಸಿಕೊಡಂಗಿಸೆ (ಪಂಪವಿ. ೧೪–೩೮). [ಒಡೆ + ಉಚ್ಚು] (< ಉಱುಚು)]

ಒಡೆಯುಸು (ಕ್ರಿ). ಒಡೆಯುವಂತೆ, ಸೀಳುವಂತೆ ಬಾಣವನ್ನು ಬಿಡು, —ಪ್ರಯೋಗಿಸು: ಚಂದ್ರಾರ್ಧಶರದಲಿ ನೊಸಲಮೊಡೆಯುಚ್ಚ (ಕುವ್ಯಾಪ್ರೋ. ೧೧–೫೬); ಮುಖದು ಸೋದಳಕಂಡೊಡೆ ನಿನ್ನ ಕಂಕರನಲ್ಲ ನುತೆ ರಥವನೊಡೆಯುಚ್ಚ (ಜೈಮುಭಾ. ೧೬–೬೪).

[ಒಡೆ + ಎಸು]

ಒಡೆಯೇಳ್ (ಕ್ರಿ). ಒಡಕು ಕಾಣಿಸಿಕೊಳ್ಳು; ಒಡೆದು ಮೇಲಕ್ಕೆ ಏಳು: ಮೇಲೆ ನಿಶ್ಚಂ ಪರವ ದಿನವುಣಿಯ ಮಡಕೆಥವ ಗಾಲಿಗಳ ನೇಮಿಗಳ ಪೊಯ್ದಂದಲೊಡೆ[ಪಾಶಾಂ. ದೆ ಪುಡಿವಡೆದ]ಯೆದ್ದ ಸಾಲ ಹೊಂಗೊಳದೆನೆ ಗೊನೆಗಳಂದದಿಂ ಪೊಲ್ದ ಗಲ್ದಿಗೆಗಳ್ಗಳಿಗೆ ಸಳಮೊಳ (ಜೈಮುಭಾ. ೩–೨೧). [ಒಡೆ + ಏಳ್] (< ಏೞ್)]

ಒಡೆಯೊತ್ತು (ಕ್ರಿ). ಒಡೆದು ಹೋಗುವಂತೆ ಒತ್ತು, —ಅದುಮು: ಅಂತು ಪೊಳ್ತುದಾನ ಸಿಂಹಂ ಪಾಯ್ದು ಗಂಬರನೊಡೆಯೊತ್ತ ಕೊಂದು (ಪಂಚತಂ. ೨೮೪–೧೩); ಪಾತಕಿಯೊಳಂಕೊಡದಿನೊಡೆಯೊತ್ತ ಬಿಟ್ಟನು ಗಜವನಂ (ಕುವ್ಯಾಪ್ರೋ. ೩–೫೩). [ಒಡೆ + ಒತ್ತು]

ಒಡೆವರಿ (ಕ್ರಿ). ಒಡೆಯುವುದಕ್ಕೆ ಹೋಗು, —ಪ್ರಯತ್ನಿಸು: ತನ್ನ ತಾ ಬೀಳುವುದ ಕಂಡು ತಳ್ಳಿ ಹಗೆಯಾಗಲೇಕೆ ಒಡೆದುದ ಕಂಡು ಒಡೆ ದರಿಯಲೇಕೆ (ನರ್ಪ. ೩೮–೧೯೫). [ಒಡೆ + ಪರಿ]

ಒಡೆವಾಯ್, ಒಡೆಹಾಯ್ (ಕ್ರಿ). ಒಡೆದು ಹಾಯು; ಸೀಳಿಕೊಂಡು ಹೋಗು: ನಿಡೆನೆತ್ತ ನೀಲಾಚಲಶಿತಿಖರದ ಕಲ್ಲ ಪಡಿಯೊಳಗಿದ್ದ ಕ್ಷೀರಂ ಒಡೆವಾಯ್ದಂತೆ ರೋಚಿತಧಾರೆ ನುರಿದು ಕಿಗ್ಗಲಲ್ಲಿ ಪಾಸಿಸಿಯಾಯ್ತು (ಮೇ ಚ ಪ. ೧೨–೬೦). **ಒಡೆಹಾಯ್**: ಹೋದನೊಡೆಹಾಯ್ತಂಬು ಧರಣಿಯೊಳಾಡದಿವು (ಕುವ್ಯಾಭಾ. ೮–೪೭); ಜೀವವ ತೆರಳಿಬದನೊಡೆ ಹಾಯ್ದು ದಾತ್ಮಜ್ಯೋತಿ (ತೊರಾ. ೩–೫–೧೯); ಪರಬಲವ ನೊಡೆ ಹಾಯ್ದು (ಏಭಾಗ, ೬–೧೦–೩೩). [ಒಡೆ + ಹಾಯ್]

ಒಡೆವೊಯ್, ಒಡೆಹೊಯ್ (ಕ್ರಿ). ಒಡೆಯುವಂತೆ ಹೊಡೆ: ಧುರದೊಳರುಹದ್ದಾಸರಾಯನ ವರ ಕೃಪಾಣದ ಪೊಗರು ಪೊಗರಿಲ್ಲರಿನೃಪಾಲರ ಶಿರವನೊಡೆವೊಯಿದೆತ್ತೆ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೨-೨೩). **ಒಡೆಹೊಯ್**: ಕವಿದು ಮುಂದಲೆವಿಡಿದು ರಾವ್ತರ ತಿವಿದು ಜೀವವ ಕಳಚಿ ಕೆಲಬಲದವರ ಕೆಡೆಹೊಯ್ದಹಿತಘಾಯವ ನೋಟದೊಡೆಹೊಯ್ದು (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೪-೬೪); ನುಡಿ ಹೆಣ್ಣೆಯೆಂಬರು ಸುಮ್ಮನಿಹಳು ನಮ್ಮನೊಡೆಹೊಯ್ದು ಹೋಗೆಂಬರದಕೆ ಮುಡಿ ಬಾಗಿ ನಗುತಿಹಳು (ಭರಚ. ೪೧-೪೮).

[ಒಡೆ$_1$ + ಪೊಯ್$_1$]

ಒಡೆಸೀಳ್, ಒಡೆಸೀಳು (ಕ್ರಿ). ಒಡೆದು ಸೀಳು; ಭಾಗಮಾಡು: ಹರನಿಭದೈತ್ಯನಂ ಸಂಹರಿಸಿ ಸೀಳುವ ಮಾರ್ಗದಿಂದೊಡೆಸೀಳ್ದನುರ್ಬಿನಲಿ (ಬಸಪು. ೨೧-೪೩). **ಒಡೆಸೀಳು**: ಹರಿಯದಱ ಬಿಱಿಗಾಯ್ಗೆ ತನ್ನಯ ಕರವ ಸಂಧಿಸಿ ನಾರ ಸೀಳಿದ ಪರಿಯಲೊಡೆಸೀಳಿದನು ಕೃಷ್ಣನು ತೋಳ ಬಲುಹಿನಲಿ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೧೧-೫೮). [ಒಡೆ$_1$ + ಸೀಳ್$_1$]

ಒಡೆಸೀಳು 'ಒಡೆಸೀಳ್' ನೋ.

ಒಡೆಸು 'ಒಡೆಯಿಸು' ನೋ.

ಒಡೆಹಾಯ್ 'ಒಡೆವಾಯ್' ನೋ.

ಒಡೆಹೊಮ್ಮು (ಕ್ರಿ). ಒಡೆದು ತಲೆದೋರು, —ಪ್ರಕಟವಾಗು: ಕಪ್ಪುಹೆಪ್ಪಿನ ಕುರುಳ ಕರ್ಮುಗಿಲ ಬಸಿರಿಂದ ತೊಟ್ಟನೊಡೆಹೊಮ್ಮಿ (ಹೊಂಗಳು. ೧೭-೫). [ಒಡೆ$_1$ + ಹೊಮ್ಮು (< ಪೊಣ್ಮು)]

ಒಡೆಹೊಯ್ 'ಒಡೆವೊಯ್' ನೋ.

ಒಡ್ಡ$_1$, ಒಟ್ಟ$_1$ (ನಾ). ೧. ಕಲ್ಲು, ಮಣ್ಣಿನಕೆಲಸಗಳನ್ನು ಮಾಡುವವನು; ಒಡ್ಡುವವನು: ಕೆಱೆಯ ಕಟ್ಟಿಸುವ ಒಡ್ಡನ ಪ್ರತಾಪವನೇನೆಂಬೆನಯ್ಯ (ಶೂನ್ಯಸಂ. ೩೬-೧೯); ಕರೆಯೋ ಒಡ್ಡರೆಱೆಯನಂ (ಸಿದ್ಧರಾ. ೯-೩೯); ಕುಳಿ ತೆವರ ತಳಪಟವ ಮಾಡುವ ಪದಾಗ್ರದ ಸಲಿಕೆ ಗುದ್ದಲಿ ಹಾರೆಗಳ ಬಲುಗೆಲಸದೊಡ್ಡರ ಕಳಕಳದಿ ಬರುತಿರ್ದುದಸುರರಥ (ತೊರರಾ. ೫-೭-೧೨). ೨. ಒರಟು ಕೆಲಸ ಮಾಡುವವನು; ನಯನಾಜೂಕಿಲ್ಲದವನು: ಒಡ್ಡರಲ್ಲಿ ದಡ್ಡನಾಗಬಾರದು (ಗಾಜೆ). ೩. ಒರಿಸ್ಸಾ ದೇಶದವನು: ಚೇರಮ ವೈರಮಂ ಬಿಸುಡು ಪಾಂಡ್ಯ ಕಡಂಗದಿರಂಧ್ರ ರಂಧ್ರಮಂ ಪಾರದಿರೊಡ್ಡ ಗೊಡ್ಡಮನದಂ ಬಿಡು (ಎಕ. XII, ತಿಪಟೂ. ೧೨೮-೮; 1202). **ಒಟ್ಟ$_1$**: ೧. ಕಟ್ಟದಯೊಟ್ಟಱ್ಗೆ ಪನ್ನಿರ್ಖಣ್ಡುಗ ಮಣ್ಣು (ಎಕ. XII, ತುಮಕೂ. ೫-೭; 995).

ಒಡ್ಡರಗಾಡಿ, ಒಡ್ಡರಬಂಡಿ = ಆರೆಕಾಲುಗಳಿಲ್ಲದ ಚಕ್ರದಿಂದ ಕೂಡಿದ ಕಡಮೆ ಎತ್ತರದ ಬಂಡಿ, —ಗಾಡಿ: ಒಡ್ಡರಗಾಡಿಯಿಂದ ಜಾರಿ ಬಿದ್ದರೆ ಅಪಾಯ ಕಡಿಮೆ; ಮೈಲ್ ಟ್ರೈನಿಂದ ಬಿದ್ದರೆ ಯಮಲೋಕ ಪ್ರಾಪ್ತಿಯೇ (ಜೀವಾತ್ಮ. ೨೬೮); ನಕ್ಷತ್ರಗಳೆಲ್ಲ ಒಡ್ಡರಬಂಡಿಯ ಗಾಲಿಯಂತೆ ಇರುವ ವಿಶ್ವಕ್ಕೆ ಸೇರಿದುವು (ವಿಜ್ಞಾಕ. ೬೨); ಅವನ ಮನಸ್ಸಿನ ಆತುರಕ್ಕೆ ವಿಮಾನದ ವೇಗ ಒಡ್ಡರಬಂಡಿಗಿಂತಲೂ ಕಡೆಯಾಗಿ ಕಂಡಿತು (ರಾಗಿಣಿ. ೨೬೩).

[ಪ್ರಾ. ಓಡ್ಡ (< ಸಂ. ಓಡ್ರ). / ತಮಿ. ಒಟ್ಟಿಯನ್; ಮಲ. ಒಟ್ಟನ್; ತೆಲು. ಒಡ್ಡೆ]

ಒಡ್ಡ$_2$ (ನಾ). ಮೂರ್ಖ; ದಡ್ಡ: ನೀನು ಶುದ್ಧ ಒಡ್ಡ (ರೂಢಿ).

[ಪ್ರಾ. ವೊಡ್ಡ]

ಒಡ್ಡ$_3$ (ನಾ). ೧. ರಾಶಿ; ಗುಂಪು; ಸಮೂಹ. ೨. (ಜೂಜಿನಲ್ಲಿ) ಪಣಕ್ಕೆ ಇಡುವ ದ್ರವ್ಯ: ಒಡ್ಡಮಂ ಪೇಱಿಮೆನೆ . . . ಸಾಯಿರ ಗದ್ಯಾಣದ ಪೊನ್ನೇ ಸಾಲ್ಗುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೬-೭೧ ವ); ಜೂದಿಂಗೆ ಪಲಗೆಗೆ ಪತ್ತು ಸಾಸಿರ ವಿತ್ತಮೆ ಸಾಲ್ಗುಮೆಂದೊಡ್ಡಮಂ ನುಡಿದು (ನೇಮಿಪು. ೧೦-೨೮ ವ); ಕಬ್ಬಿನ ಹಣಿದವನಾಡುವರಲ್ಲದೆ ಕಾಯದ ಹಣಿದವನಾಡುವರೆ ಮೇಲೊಡ್ಡವಾಯಿತ್ತೆಂದು . . . ನೀನಿಕ್ಕಿದ ಜೂಜಿಂಗೆ ಹೊಯಿದು ಗೆದ್ದ ಸಿರಿಯಾಳ (ಬಸವ. ೬೭೯); ತಡೆಯದೊಡ್ಡವನಿಕ್ಕಿ ಭಂಡಾರವೆಲ್ಲವ ಪೊಡವಿಪ ಸೋತನೇನೆಂಬೆ (ನಾಗಕು. ೯-೧೧೬).

ಒಡ್ಡಮಾಗು = ಗುಂಪಾಗು; ಸಂದಣಿಸು: ನಿನ್ನಿನಿತು ಸೈನ್ಯಮನೊಡ್ಡಮಾಗಿರಲೊಡ್ಡಿ ನಿಂದು (ನೇಮಿಪು. ೧೧-೧೩೨).

[< ಒಡ್ಡು$_1$. / ತಮಿ. ಮಲ. ಒಟ್ಟ; ತೆಲು. ಒಡ್ಡು, ಒಡ್ಡಿಮಿ]

ಒಡ್ಡಂತಿ (ನಾ). ಹುಟ್ಟಿದ ದಿನ; ಜನ್ಮದಿನ: "ಒಡ್ಡಂತಿ – ವರ್ಧಂತಿ = ಹುಟ್ಟು ಹಬ್ಬ" (ತದ್ಭಕೋ. ೫); ಕಂತು ಮಹೋತ್ಸವಂ ರತಿಯ ನೋಂಪಿವಸಂತನೃಪಾಲ ಪೂಜೆಯೊಡ್ಡಂತಿಯ ಪೂರ್ವದಾನತಿಥಿ (ದಶಕು. ೮-೧೭); ಆ ವಿಭುವಿನಪರಿಮಿತ ಸಂಭ್ರಮೋತ್ಕರ್ಷದಿಂ ತೀವಿದೊಡ್ಡಂತಿಯುತ್ಸವದ ವರ್ಣನೆ (ವರ್ಷವ. ೧-೬). 'ವಡ್ಡಂತಿ' ಪರಾ. [< ಸಂ. ವರ್ಧಂತಿ]

ಒಡ್ಡಣ$_1$ 'ಒಡ್ಡವಣೆ$_1$' ನೋ.

ಒಡ್ಡಣ$_2$ 'ಒಡ್ಯಾಣ' ನೋ.

ಒಡ್ಡಣೆ 'ಒಡ್ಡವಣೆ$_1$' ನೋ.

ಒಡ್ಡಣೆಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ರಾಶಿಯಾಗು; ಗುಂಪಾಗು: ಕಂಡಖಂಡಜ್ಞಾನದಿಕ್ಕೆಯ ಪರಿಯನಿದಿರಿಟ್ಟು ಮಂಡಳಿಸಿ ಕಲುಮರನಲೊಡ್ಡಣೆಗೊಂಡು ಮಾಡಿಸಿ ಹೆಸರುವಡೆದುದ್ದಂಡ ರೀತಿಯ (ಪ್ರಭುಲೀ. ೧೩-೩).

[ಒಡ್ಡಣೆ (< ಒಡ್ಡವಣೆ$_1$) + ಕೊಳ್$_1$]

ಒಡ್ಡತನ (ನಾ). ಒರಟುತನ; ನಯವಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ: ಅವನ ತುಂಟತನ, ಒಡ್ಡತನ ಅವಳಿಗೆ ಬೇಸರವನ್ನುಂಟುಮಾಡುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ (ಮುನಿಮಾ. ೬೨); ಈಗಲೇ ಅಷ್ಟೊಂದು ಒಡ್ಡತನ ಮಾಡಬಾರದು (ಮುನಿಮಾ. ೧೦೫).

[ಒಡ್ಡ$_1$ + -ತನ]

ಒಡ್ಡದೆಱೆ (ನಾ). ಒಡ್ಡರಮೇಲೆ ಹಾಕುವ ತೆರಿಗೆ: ಅಸಗದೆಱೆ ತೊತ್ತುದೆಱೆ ಭಂಡಿದೆಱೆ ವೊಡ್ಡದೆಱೆ (ಎಕ. IV, ಹುಣಸೂ. ೧೩೭-೪೦; 1162). [ಒಡ್ಡ$_1$ + ತೆಱೆ$_3$]

ಒಡ್ಡಮರಸ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಈ ಧರ್ಮಮಂ ತಪ್ಪದೆ ಪ್ರತಿಪಾಳಿಸುವ ಒಡ್ಡಮರಸ (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೨೩-೧೪; 1115).

[ಒಡ್ಡಮ್$_0$ + ಅರಸ$_1$]

ಒಡ್ಡಮ್ಮ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಸಾನ್ತಳಿಗೆ ಸಾಯಿರದರಸನೊಡ್ಡಮ್ಮ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೧೯೪-೩; 1007); ದಣ್ಡನಾಯಕೊಡ್ಡಮ್ಮನ ಅಯ್ದುಂ ಮನ್ದಿನ ಸಾಸಿವರ್ (ಮೈಅರಿ. ೧೯೩೧, ೭೪-೬೮; 1053).

[ಒಡ್ಡ ? + ಅಮ್ಮ$_1$]

ಒಡ್ಡಯಿಸು 'ಒಡ್ಡಿಸು' ನೋ.

ಒಡ್ಡಯ್ಸು 'ಒಡ್ಡಿಸು' ನೋ.

ಒಡ್ಡವ (ನಾ). ವಿನ್ಯಾಸ; ರಚನಾಕ್ರಮ: ಹಲಗೆ ಬಳಪವ ಪಿಡಿಯದೊಂದಗ್ಗಳಿಕೆ . . . ಪರರೊಡ್ಡವದ ರೀತಿಯ ಕೊಳ್ಳದಗ್ಗಳಿಕೆ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೧-೧೫); ಪರರ ಬಗೆ ಪರರುಕ್ತಿ ಪರರುತ್ಕರುಷ ಪರರುನ್ನತಿಯ ಕೈತಿಯಪಹರಣೆ ಪರರುಪಮಾನ ಪರರೊಡ್ಡವದ ಪರುಠವದ ಹರಹು ಹೊಗದಗ್ಗಳಿಕೆ (ತೊರರಾ. ೧-೧-೧೨). [< ಒಡ್ಡು$_1$ + -ವ$_3$]

ಒಡ್ಡವಣೆ$_1$, ಒಡ್ಡಣ$_1$, ಒಡ್ಡಣೆ (ನಾ). ೧. ಗುಂಪು; ರಾಶಿ; ಸಮೂಹ: ಮುಗಿಲೊಡ್ಡವಣೆಯಾಕ್ಷಣ ಹರಿದು ನಿರ್ಮಲವಾಗದೇ (ಪ್ರಭುಲೀ. ೨೪-೩೯). ೨. ಸನ್ನಾಹ; ಸಜ್ಜು: ಲಗ್ಗೆಯ ದೆಸೆಯ ದಿವಸ ಸದರನಿದರಮುಮಂ ಜಂತ್ರದೊಡ್ಡವಣೆಗಳುಮಂ ಭೂಮಾನಮುಮಂ ಪುಗುವ ಪೊಱಮಡುವ ನೀರಕಂಡಿಯ ಕುದುರೆಗಂಡಿಯ ತೆಱಪುಗಳುಮಂ ವಸುಷೇಣಂ ಬಳಸಿನೋಡುತ್ತುಂ (ಅನಂಪು. ೧೧-೮೨ವ).

ಒಡ್ಡಣ್ಣ : ೧. ಮಿಸುಪಸಿಧೇನು ಮಿನ ನಿನಹಂ ಪೊಳೆವಡ್ಡಣದೊಡ್ಡಣಂ ವಿರಾಜಿಸುವುರು ಕುಮರ್ಮ ಕೊಟಮಂ (ವರ್ಧಮಾ. ೪-೧೨); ಮರವೆ ಯೊಡ್ಡಣ ಳಲಬದಿಟ್ಟವಶುಚಿಯ ಬೆಸುಗೆ . . . ಈ ದೇಹವು (ಕೃಷವ. ೧೧೪-೧); ಒಡ್ಡಿದ ರಾವುತುರಗಳ ಒಡ್ಡಣದಿಂದಾ ರಾಯನೋಲಗಗ ಕಣ್ಮಡ್ಡಮಾಯ್ತು (ಕುರಾಷಾ. ೧೯-೪೩). ೩. ಪಡೆ; ಸೈನ್ಯ : ಪೊಱ ಮಟ್ಟುಂಡ್ಡ[ಪಾಠಾಂ. ಬ್ಯ:]ಣಮುನೊಡ್ಡಿ ದಿಲ್ ಬಿಲ್ಲೊಳ್ . . . ತಾಗಿ (ನ ಡ್ಡಾ ರಾ. ೧೪೮-೫); ಮನೆಗಳ್ವನೊಡ್ಡ ನಜನಂತೆ ತಂಡತಂಡದೆ ಪರ ತಂದು (ಪ ಪು ಛಾ. ೪-೬೫); ಬಹುಭಂಜನೆಯೊಡ್ಡಣದಿಂದಅಹಮಹಮಿಕೆ ಮಿಳ್ಕು (ಅಪಂಚಿ. ೧೧-೫೯). ೪. ಯುದ್ಧರಂಗ : ತಱಚಲ ನೆಗಪಲ್ ಮೂಡುವುದುಮೊಡ್ಡಣಕ್ಕೆಜ್ಜಂದರ್ (ಪ ಪು ಛಾ. ೧೧-೬). **ಒಡ್ಡಣಿಕೆ** : ೧. ಮುಗಿಲೊಡ್ಡಣಕೆಯೊಡ್ಡಿತುತಾರ ಕೊರ್ವಿನೊಳ್ (ಗ ರಿ ಕ. ೪-೬೬); ಮೇಲಣಜಯದ ನ್ಪಸನ ಬಾಕಿಗಾಳಿಯೊಡ್ಡಿದ ಸೊರವು ನೀರದ ಜಾಲ ದೊಡ್ಡಣಿ ಸುರಧನುನಾಕಾರ ತವದುರಿ[ಪಾಠಾಂ. ಸ್ಯಾಮ್ಯ. ೧-೫೧]. ೫. ಒಡ್ಡುವಿಕೆ; ಒಟ್ಟುವಿಕೆ. 'ಈಡೊಡ್ಡಣೆ' ಪರಾ. ೬. "ದಂಭ, ಡ್ಡೌಲು" (ಪ್ರಭಾ.). [ಒಡ್ಡು + -ಅಣ್ಣ]

ಒಡ್ಡಣ್ಣೆ (ನಾ). ಸಂಗೀತದ ಒಂದು ಪರಿಭಾಷೆ (?): ನವ ರೀತಿ ಯೊಡ್ಡಯಿಸೆ ಒಡ್ಡಣಿಕೆ ಮೇಲಾದರೆ ಪೊಸದೇನಿ ಪಣ್ಣಿಸೆ ಪಂಚಶಂ ಪಲ್ಲಯಿಸೆ (ಅಪಾಸಿ. ದೇ. ೧೪೨-೫). [?]

ಒಡ್ಡದಿಸು 'ಒಡ್ಡಿಸು' ನೋ.

ಒಡ್ಡವೊಡಿಗೆ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಇಂಗಳೆಸರ ಬಾಗೆವಾಡಿ ಸಾಮಳವಾಡಿಗೆ ಒಡ್ಡವೊಡಿಗೆ ಮಧ್ಯವಕ್ಕೆ[ಗ] ಏಪ್ಪರಿಗೆ ನಾಮಗ್ರಾಮೋ (ಸೌಇಇ. XI-i, ೮೧-೧೯ ; ೪೬೭). [?]

ಒಡ್ಡಳಿ 'ಒಡ್ಡಲಿ' ನೋ.

ಒಡ್ಡಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ಸೈನ್ಯವನ್ನು ನಾಶಮಾಡು : ದಕ್ಷಶತಕಂಗಳಿಂದೆ ಪರ ರಾಳ್ಕಳಿಗೆ ಸಂದಿಪ ಸ್ವರ್ಣಭೂಮಿಯಂ ವಿಸನಸಿಕೊಡ್ಡದೊಡ್ಡಳಿಸಿ ವೈರಿಯ ನ್ನಿಯ ನಲ್ಮಗಾಳಿಗ ಪೊಸತೆನಿ ಧಾತ್ರಿಗಲಿಯೆಸಿದಂ (ಅಮತಂ. ೨೬). [ಒಡ್ಡಳಿ (< ಒಡ್ಡಲಿ) + -ಇಸು]

ಒಡ್ಡಲಿ, ಒಡ್ಡಳಿ(ಕ್ರಿ). ೧. ಒಟ್ಟು ಕೆಡು; ಸತ್ತ್ವಗುಂದು; ಕ್ರಮತಪ್ಪು; ರೀತಿಗೆಡು : ಇವಂದಿರೆ ಪಾಡಿಲಿವಂದಮಂತಿರ[ಪಾಠಾ]ರ್ದ್ದಯಿಯಂತಿರೆ ಸಮ್ಮದಿಕ್ಕಿಲ್ಲರಂ (ಕವಿರಾ. ೧-೧೩೦); ಬರ್ಕಿ ನಿನ್ನ ಪಿರಿಯಣ್ಣನಿ ಪಣ್ಣನಿ ನೋಟ್ಟು ಮಾತಕೊಡ್ಡಲಿಯದ ಗಂಡವಾತಂ (ಪಂಚಭಾ. ೬-೧೬); ನೆಟಲಂ ನೋಡದ ರೂಪಿನ ಪೊಜವದು ಕನ್ನಡಿಯನೆರ್ಮೆ ನೋಡಿದೊಡಿರ ದೊಡ್ಡಲಿಯುದು ನರೆತೆರೆಯಂ (ಅನಂಪು. ೬-೭೮). ೨. ನಾಶಮಾಡು; ಅಂದಗೆಡಿಸು : ಪಿಡೆಯಂ ಬೆಳಿಸ ಬಿರುದಪ್ಪವರ ಬಿರುದನೊಡ್ಡಲಿಪೊನ್ (ವೀ. XXIV, ೨೫-೧೦ ; ೮೮೫). ಒಡ್ಡೆಳಿ : ೧. ಕೆಡ್ಡರೆನ್ನೊಡವುಟ್ಟಿ ದವರೀತನೋಲಗೆಗೇಳೊಡ್ಡಳಿಯೊಡಿದಿರ್ ತಪಕೆ (ಭರತ. ೪೮-೪೨). [ಒಡ್ಡು + ಅಲ್ಲಿ]

ಒಡ್ಡಾಯ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ವರಸೆ (?) : ರಕ್ಕಸನ ಕಂಡೊಡನೆ ... ಮುಂಬರಿದು ಬಿಡದು ಘೂರಾಘಾರಿಯೊಡ್ಡಾಯವೆಂಬುತ್ತಳಿಕೆಯೊಳ್ ನೋಡುವ ಕಕ್ಕೆ ಇಂಬಾಗೆ (ಲಕ್ಷ್ಮಣ. ೬೪-೩೭). [ಒಡ್ಡು + ಆಯ್]

ಒಡ್ಡಾರ (ನಾ). ೧. ಸಮಸ್ಯೆ; ಸ್ಪರ್ಧೆ : ದೊಡ್ಡಣ್ಣ ಬಿಳ್ಳಣ್ಣ ವ್ಯಪಳಣ್ಣ ನಿಮ್ಮ ಯ ದೊಡ್ಡಮಾವನಿಗೆನಗೊಂದು ಒಡ್ಡಾರವೊಡ್ಡಿದಯಿದ ನೀವು ತಿದ್ದಿಕೊಟ್ಟುಡ್ಡಾಳೆ ದಿಡಿನಿರ್ದೆಯಿಂದ (ಭರತ. ೪೩-೧೩). ೨. ವಿರೋಧ; ಹಗೆತನ : ಕೆಂಬಯ್ ಸೂರುಳೊಡವಿತ್ತಾಸರ್ದಿಸಂಬತ್ತುದಾವರಿಸಿತ್ತಾಸೆ ಕನಲ್ಕೆ ಮಿಳ್ಕುರುರುದಿಪ್ಪೊಡ್ಡಾರಮುಚ್ಚತ್ತು ಕಾತರಮಿಸ್ಮೆಂತುಟು ಬಡ್ಡೆಪೆಂ (ಚಕವಿ. ೬-೭೫). [← ತೆಲು. ಒಡ್ಡಾರ]

ಒಡ್ಡಾಸೆರ (ನಾ). [ಸಂಗೀತ] ವಾದ್ಯಪ್ರಬಂಧಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ : ಮಲಪು ರಿಗ್ಗಣಿ ಒ ಡ್ಡಾ ಸರ ಪಡಿಸಣ ಚಮತ್ಕಾರಶಬ್ದ ಕೃಂಗಾರಿ ಯೀಗಾಕಾರಂ ಮೊದಲಾದ ವಾದ್ಯಪ್ರಬಂಧಂಗಳಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಸೇರುವೆಯ ನಾರ್ಮೆವುತ್ತೆ (ವಿಕಾಸಾ. ೆಗ ೨). [?]

ಒಡ್ಡಾಳು (ನಾ). ದಪ್ಪನೆಯ ಆಳು; ಸ್ಥೂಲಮನುಷ್ಯ : ಹೆಜ್ಜಾಕಾರೂ ಒಡ್ಡಾಳಾಗಬೇಳು (ಗಾದೆ). [ಒಡ್ಡು + ಆಳು (< ಆಳ್)]

ಒಡ್ಡಿ, (ನಾ). ೧. ಜೂಜಿಗೆ ಒಡ್ಡುವ ಪಣ; ಪಂದ್ಯದಲ್ಲಿ ಒಡ್ಡುವ ವಸ್ತು : "ಗೃಹವೆಂಬುದು ಜೂಜಿನ ಒಡ್ಡಿ" (ಶ ಲಾ ಯು. ೧೨೫-೭೪). ೨. ಸ್ಪರ್ಧೆಯ ಮಾತು ; ಹುರುಡಿನ ಮಾತು : ಒಡ್ಡಿದ ಛಿರವ ಬಲರಾಮನ ಪೆಟ್ಟು ದೊಡ್ಡಿತೆನುತ್ತೆ ಏಷ್ಟುರದಿ ಒಡ್ಡಿಯ ನುಡಿದು ಕೃಷ್ಣಾಗ್ರ ಜಾತನಮೇಲೆ ಜಡ್ಡಿದ ಗದೆಯು ಗಾಯವನು (ನೋ ಚಿ ತ. ೬೯-೧೩). ೩. ದೊಡ್ಡ ; ರೊಪ್ಪ : ಅವರಿಗೆ ಕೋಳಿ ಒಡ್ಡಿ, ಕುರಿ ಒಡ್ಡಿ, ಹಂದಿ ಒಡ್ಡಿಗಳೆಂದರೆ ಗದ್ದ ತೋಟಗಳವೈ ಮುಳ್ಕವಾಗಿದ್ದವು (ಮಲೆಮಾ. ೬೮). [< ಒಡ್ಡು]

ಒಡ್ಡಿ (ನಾ). ನಾಲ್ಕರ ಗುಂಪು; ಚತುಷ್ಟ : ಮಿನು . . . ಎಂದರೆ ಹತ್ತು ಒಡ್ಡಿ ಮತ್ತೊಂದು ಮಾತ್ರ. ಒಡ್ಡಿಗೆ ಮೂರುಪಾವಲಿ . . . ಚಂಪಿಯ ಲೆಕ್ಕ ಈ ಒಡ್ಡಿ – ಪಾವಲಿಗಳ ಮಿತಿಯಲ್ಲೇ ಇತ್ತು (ಚರುಪು. ೧೬). 'ಉಡ್ಡಿ' ಪರಾ. [ದೇ. ॥ ತುಳು. ಉಡ್ಡಿ; ತೆಲು. ಉಡ್ಡಿ]

ಒಡ್ಡಿಕೆ (ನಾ). ಒಡ್ಡುವುದು; ಎದುರಾಗಿ ಚಾಚುವುದು (೪). [ಒಡ್ಡು + -ಇಕೆ]

ಒಡ್ಡಿಗಟ್ಟುಗೆ (ನಾ). ನಾಲ್ಕು ಗಜ್ಜುಗದ ಗುಂಪು (೪). 'ಉಡ್ಡಿ ಗಜುಗ' ಪರಾ. [ಒಡ್ಡು + ಗಜುಗ (< ಗರ್ಜುಗ)]

ಒಡ್ಡಿತು (ಗು). (?) : ಮೋಜನಂದಮಪ್ಪ ಕಾಲೊರಸುಪೊಡೊಡ್ಡಿತಪ್ಪ ಪರಡಂತಿರುಂಬಿಗಂ ಪೊಡೊಡ್ಡಾದಮೇಣ್ ಕರಮುಮಿದಾ ಜಂಘೆ (ಕೋಕೋಪ. ೧೧-೫೨). ಇ ಈ ಪ್ರಯೋಗದಲ್ಲಿ 'ಒರಸುವ ದೊಡ್ಡಿ ತಪ್ಪ ಪರಡು' ಎಂದಿರಬಹುದು. [?]

ಒಡ್ಡಿಪಾಡಿ (ನಾ). ಒಂದು ಸ್ಥಳದ ಹೆಸರು (?) : ಅಜಮಾಜಮೆಗಳು ಮಗೊಳೆಮೂಗೆಯು ಒಡ್ಡಿಪಾಡಿಯಂ ಗೊಯ್ಯನ್ಮಮ್ಮಗ್ಳ್ (ಮೈ ಆ ರಿ. ೧೯೩, ೪೮-೬ ; ಸು. ೮೭೫). [ಒಡ್ಡಿ ? + ಪಾಡಿ]

ಒಡ್ಡಿಯೆ (ನಾ). ಒಬ್ಬ ದೇಶದವನು : ತುಳುವ ಮಗದ ಮಾಳವ ಕೇರಳ ಒಡ್ಡಿಯ ಚಿನ ಜೊಪಿಗೆ ಅರಿಮಣ ಕೊಂಕಣ (ಎಳ. ೪, ಬೇಲೂರು. ೬-೪೨; 1397 ?) ; ಒಂಡು ದೆಸೆಯೊಡ್ಡಿಯರು ಖಸ್ಮೆಂಡಿಗಳಿಕೊಂದು ದೆಸೆ ಯೊಳು . . . ರಾಮನ ಮುಸುಕಿದರು (ಕುರಾಸಾ. ೨೦-೩೬). [ಪ್ರಾ. ಒಡ್ಡಿಅ < ಸಂ. ಒದ್ರೀಯ]

ಒಡ್ಡಿಸು, ಒಡ್ಡಯಿಸು, ಒಡ್ಡಯ್ಸು, ಒಡ್ಡವಿಸು, ಒಡ್ಡೈಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಒಡ್ಡುವಂತೆ ಮಾಡು ; ಚಾಚಿಸು : ಪಿಡುರಂ ಕುಂದುಮನಜಂದು ಕಾಣಲುಂ ಕಾಣಿಸಲುಂ ಕಡಂಗಿಸಲುಮಡಂಗಲುಮಡಂಗಿ ಸಲುಮೊಡ್ಡಲುಮೊಡ್ಡಿಸಲುಂ . . . ಜಾಣನಾಗಿ (ಪಂಪಭಾ. ೫-೪೩ ವ); ಪೂಣಿಸಿ ತನ್ನಂ ಬಿಡೆ ಪೊಯ್ದು ಪೋಪವಳನೊಡ್ಡೊಡ್ಡಿನುತ್ತೊರ್ವಳಂ ಒಡ್ಡಿಸಿ ಪೊಯ್ಯಲ್ (ಅ ಪಂ ಪು. ೭-೨೯); ಮ ನೋ ಜ ಸ ಕೊರಲಿಗೆ ಗೊಡಲೆಡಾಡ್ಡಿಸಿದಂ ಮ ಗ್ಗ ಮು ಖ ವ ರೆ ನಾ (ತೀರ್ಥಂ. ೧೦-೫೫). ೨. ಅವರಿಸು; ಕವಿ; ಮುತ್ತು : ಈಯುಬಾಯದೊಳೆ ಕೀರ್ತಿಗೆ ಯೊಡ್ಡಿಸ ಕಾದೆ ನಾಂ (ಪಂಪಭಾ. ೪-೪೮) ; ಭೋರರೆತಮಮೊಡ್ಡಿಸುವೆಡಾ ತಾರಕ ಮಂಡಳಮನೊಡ್ಡಿಕುಂ (ಅಪಪು. ೧೦-೫೧). ೩. ಸ್ಪರ್ಧಿಸು; ಹುರುಡಿಸು : ಬಿಗಿದೊಗೆದಾತ್ಮತುಂಗಳು ಚಕುಂಭನೊಡ್ಡಿಪ ಪುರ್ಣಕುಂಭಮಂ ಸೊಗಯಿಸುವಾತ್ಮಕೇರಳ (ಧರ್ಮಪ. ೯-೧೦೦).

೪. ಪ್ರೇರಿಸು; ಒತ್ತಾಯಿಸು: ಬಸುಟಾ ಧರಾಧಿಪತಿಯಂ ನಾರಾಯಣಾದಿ ದೇಶಮಂ ಒಡ್ಡಿಸಿ ಪಾಂಡುಪ್ರಿಯುರ್ವರೊಳ್ ನೆರೆಯಲೆಂದಿಂತೀಗಳಾಂ ಪೋದಪೆಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೫-೧೦೦); ವಿರಹಿಮ್ಮಗಂ ದಲ್ಲೊಡ್ಡಿ ನುವನಂ ಮಧು ದಲ್ ಬಲಿಗಳ್ ಲತಾಳ್ ದಲ್ (ಕಾಂತಿಮ. ೭-೧೨೪). ೫. ಅಡ್ಡ ಹಾಕು; ಅಡ್ಡವಾಗಿ ಇಡು; ತಡೆಯುಂಟುಮಾಡು: ಪಾಯ್ ಳೊಗಸಿಗೆ ಬಜ್ಜಿಸಲೊಡ್ಡಿ ಯ (ಚಂ ಪು. ೫-೧೦೬); ಸಿರಿ ಬರಲ್ ಮೊಳಕಾಲನೊಡ್ಡಿ ಸಿದ ಕಥ ಹೆಡ್ಡಿರಪಾಯ್ತು ನಿನ್ನ ತೆಱನು (ಸಮ್ಯಕ್ಕ. ೧೦-೫೦). ೬. ಎದುರಾಗು; ಪ್ರತಿಭಟಿಸಿ ನಿಲ್ಲು: ಅತಿಧೀಮರ್ ಜತಕಾಮರ್ ನುತನಾಮರ್ ಮದನಾರಿಯಿಲ್ಲೆನೆ ಹೋಹೋ ಸತಿ ಕಾಮಿತ ಮನದಿಂ ಪಾವರ್ತಿ ಬಳಿವನ್ನೆವರಮರ್ಜ ತಪಮೊಡ್ಡಿ ಪುದೇ (೧೦೪. ೭-೭೧). ಒಡ್ಡಿಯಿಸು: ೬. ಬಿಲುತೋಡಿ ಬೇಡರೊಳ್ ನೆರೆದರ ಲಲ್ಲದೊಡ್ಡಯಿಸಿ ರಾಜ್ಯದೊಳೇಂ ನೆರೆಯಲ್ಕೆ ತೀರ್ಗುಮೊ (ಪಂಪಭಾ. ೪-೮೫). ೭. ಪ್ರದರ್ಶಿಸು; ತೋರಿಸು: ಧರತಶಾಸ್ತ್ರನಿರತೆಯರಕ್ಕು ಳೆಂಬಂತ ದೇವಿಯರ ಪಿರಿದಾಗಿ ರಾಗರಸಮಂ ತುಂಬಿ ತುಳ್ಕಾಡುತ್ತುಮಿರೆ ನಾಟ್ಯಮನೊಡ್ಡಿಯಾದಿದಾಗಳ್ (ಪಾ ರ್ಶ್ವ. ೬-೮೫ ವ); ಸಂಜಿವ ಸಗಾಡಿಕೆಯನೊಡ್ಡಯಿಸಿ ತಮ್ಮಮಂ ಮೋಡಿಯನು ತಾವಱಿಯರೆಂದನು ನಗುತ ಪ್ರಭುರಾಯ (ಪ್ರಭುಲಿ. ೧೪-೩೭). ೮. ನೇರಿಸು: ಇನ್ನೇನು ಳಿದುದು ಬಹ ಕತ್ತಲೆಗಾ ಎದೆಯ ಹಣತೆಗೆ ಎತ್ತಿ ಬತ್ತಿಗಳನೊಡ್ಡಯಿಸಿ ಸೊದರು ಹೊತ್ತಿಸಿಕೊಳುವ ಹೊತ್ತಾಗಲಿಲ್ಲಮ್ಮ, ಹೇಣ ಮುದುಕಳಯ್ಯ (ಕವಿಕಾಲಿ. ೭೦-೫). ಒಡ್ಡೊಯ್ಯು: ೯. ಕಡೆಗಣಿಸು; ಅಲಕ್ಷ್ಯ ಮಾಡು: ಮನೆಯೊಳ್ಮಯ್ಗೆ ಬಾಕುಳಿಕೊಂಡು ಸಿರಿಯೊಳ್ಳಕ್ಕಾಣದೊಡ್ಡು [ಪಾಠಾಂ. ಟ್ಟ]ಯ್ಯುವಂದಿನ ನೀ ಮಾರ್ಗಿಲೆ ನಿಮ್ಮನಾವಲೆಯೆಮಂ ದೆಮ್ಮಂ ಪೊಡಂಕಿಳ್ತು ವಂದಿನ... ಸೊರ್ಕಿಕ್ಕಳ ಮುಕ್ಕುವೋಗಿ ಕಡೆಯೊಳ್ ಳ್ಳಿಕ್ಷತ್ತೆ ಪಕ್ಕಾದಿರೇ (ಸುಳುಮಾ. ೪-೩೬). ಒಡ್ಡೆವಿಸು: ೨. ಮುಗಿಲೊಡ್ಡೆವಿಸುವಂತೆ ಮಳೆ ಭೋರನೆಱಗುವಂತೆ... ಸಂಗೀತವು ಪಾಡಿ (ಭಾಶಾಚ. ೩-೪೧). ೧೦. ತೋಳಿನು; ಮನೆಗೆಱದವಾಗು: ರಾಗರಸಂಬಡೆದೊಡ್ಡವಿಸೆ ರೀತಿ ನೂತನಂಬಡೆಯೆ ನಳಿ ಬಿಳಾಸಂಬಡೆಯೆ (ಕಾಂಚಿಕ್ಷ. ೧೬-೬೬ ವ). ೧೧. ಪ್ರದರ್ಶಿಕವಾಗು; ತೋರಿಬರು: ಒಡ್ಡವಿಸಿತ್ತಾನ್ ನಗೆಯೊಳಗಡ್ಡಿದ್ದಲ್ಲಂ ಪಾಂಡುಪುತ್ರರ ದೊಡ್ಡಿ ಬಿಂಗ ದಲವರು ಬಿರಿದರು ಭೀಮ ಫಲುಗುಣರು (ಅವ್ವಾಸ. ೧೫-೯೩). ಒಡ್ಡೆವ್ವಿಸು: ೩. ಬರಿಯಬ್ಬಾರದು ಬಚ್ಚಿಸಲ್ಬರಿಯರು ಮಾಡಲ್ಬಾರದ ದೊಡ್ಡೆವ್ವಿಸದಜ್ಜರಿ (ಅಜಿಂತ. ೧೧-೧೧೪); ಕಾಳಕೂಟದ ಬಹಳ ಧಾರೆಗೆ ಕೂಲಿಯೊಡ್ಡೆವ್ವಿಸುವವೊಲವನೀಪಾಲಕನ ಹಿಂದಿಕ್ಕಿ ತಡೆದನು ಳಕಪಜನ ರಥವ (ಅವ್ವಾದ್ಯೋ. ೧-೬೪). ೭. ಕಂಚುವನೆ ಕಂಗೆಡಿಸಿಯೊಳಪ್ಪೆಯ್ದಂ ತರಂಗಿ ವಿಜಾರವೆಲ್ಲನ ಸಂತೆಯಂಗಡಿಯಂತೆ ಸೊನ್ನೆಲಪುರಿದೊಳೊಡ್ಡೆವಿಸಿ (ಪ್ರಭುಲಿ. ೧-೪). ೧೧. ನವರೀತಿ ಒಡ್ಡೆವಿಸಿ [ಪಾಠಾಂ. ಯೊಡ್ಡಯಿಸಿ] ಯೊಡ್ಡವಣೆ ಮೇಲಿಪರೆ ಪೊಸವರಿಸಿ ಪಜ್ಜಳಿಂ ಪಜ್ಜಳಂ ಪಲ್ಲವಿಸೆ (ಅಜಾರ. ಹ. ೧೩೦-೩೬); ಹೊಳೆವ ಹಲ್ಲಣ ಪಕ್ಕರಕ್ಕೆ... ಸೌಂದರಾಧಿಪತ್ಯರನ ಸ್ಸಾಧಿಯೊಳೊಡ್ಡೆವಿಸಿ ರಂಜಿಸಿದವು (ಸೌಂದಾ.೧೯-೧೩). ೧೩. ಧಾವಿಸು; ಮೇಲೆನೆಗ್ಗು; ಅರಿಯಬ್ಬು: ಪಲ್ಲದೊಡ್ಡೆವ್ವಿಸುತ ಸಾಹಸಮಲ್ಲ ಸಾರಥಿ ಗಜುಬೆ (ಅವ್ವಾದ್ಯೋ.೨-೩೪). [ಒಡ್ಡು + -ಇಸು]

ಒಡ್ಡಿಹಟ್ಟಿ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಶ್ರೀ ಕಾಳೇಶ್ವರ ದೇವರ್ಗ್ಗೆ ಹುಗ್ಗಿನಗಲ್ಲಿಂದ ತೆಂಕಲು ಒಡ್ಡಿಹಟ್ಟಿಯ ಹೊಲವೇರಿಯಂ (ಸೌಇ. IX-i, ೨೯೯-೬೯ ; ೧೧೪೭); ಹಟ್ಟಿಣದ ದಾರಿಯಿಂ ತೆಂಕಲು ತಕ್ಕಿಲು ಒಡ್ಡಿ ಹಟ್ಟಿಯ ಗಡಿಯಿದ ಳಿಳೆಯಲು (ಸೌಇ. IX-i, ೨೯೭-೯೩ ; ೧೧೭೨).

[ಒಡ್ಡಿ + ಹಟ್ಟಿ (< ಪಟ್ಟಿ)]

ಒಡ್ಡಿಱಿ (ಕ್ರಿ). ಗುಂಪಾಗು: ಪೆಸರ ನಿನಗೆ ಕೇಳ್ ಮೊಸರ ಪೆಱಗೆ ನಿನ್ನ ಮೆಯ್ದೋಳ್ವ ದಡ್ಡಿಸಕ್ಕೆ ಗುಜ್ಜಿಯಪ್ಪುದೊಡ್ಡಿಱಿದು ತಿಂಬರಸ್ಕರ್ ಕ್ರಿಯಾವಸಾನ ವಿರಸಂಗಳಿಂದ್ರಿಯ ಸುಖಂಗಳ್ (ಅದಿಪು. ೬-೬೦).

[ಒಡ್ಡು + ಇಱಿ]

ಒಡ್ಡು೧ (ಕ್ರಿ). ೧. ಅರ್ಪಿಸು; ಈಡುಮಾಡು: ಆಱೆಯರ್ಗಳ ದಾವನ ಮೆಯ್ದುವನೆ? (ಪಾ. IX, ೧೯-೧೧; ೪೦೦); ಉರಗಿಯೊಡ್ಡಿ ಮೆಯ್ಯನಳ್ದಡೆ (ಇಳ. XIV, ೭೦-೧೫; ೨೩೮ ಶತ); ಕಿನಾರಗಿ ನಿನ್ನ ಪೆಸರೆಱೀ ನಿಯ ಮಕ್ಕಿಂತು ಮೆಯ್ಯನೊಡ್ಡಿದೆ (ಪಂಪಭಾ. ೮-೩). ೨. ಪ್ರತಿಭಟಿಸು; ಎದುರಿಸು; ವಿರೋಧಿಸು; ಅಡ್ಡಿಮಾಡು: "ಒಡ್ಡು – ಪ್ರತೀಕಾರೇ, ವ್ಯೂಹೇಚ" (ಕಮಧಾ); ಪೊಳನ ಕೊಳ್ಳನೆಸ್ತು ಬನ್ನೊಡ್ಡಿ ನಿನ್ನನೆಂದು ಮಾತಂ ಕೇಳ್ದು (ಸೌಇ. XI-i, ೨೧-೬ ; ೪೪೨); ಬಲ್ಲಿದಂಗೆ ಪೊಣ ದೊಡ್ಡಿದ್ದಿನನ್ನೆ ಕೆಟ್ಟೆಯ್ದಲುಗುಂ (ಧ ಮ ಗ ಸ್ಫು. ೧೯-೧೦೨); ತರ್ಕ ಶಾಸ್ತ್ರದೊಳೊಡ್ಡಿ ತಗರು ತಗರಿನಂತೆ ಮಾರ್ಕೋಂದು ಹೊಡೆದಾಡಬಹುದು (ಧರಶ. ೩-೯೧). ೩. ಇಡು; ಮಡಗು; ಇರಿಸು: ಒಂದು ಮರದ ಳೆಱಗೆ ಪೊನ್ನ ಮಡಕೆಯೊಳ್ ಬೋನವನಿನೊಡ್ಡಿ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೪೯-೧೩); ಸಹ ಜೀವ ನಸ್ಯ ಪಂಥಕ್ಕೆ ಒಡ್ಡುವುದು ಯುಕ್ತಕಲ್ಲ (ಕೃ ವಾ ಸ. ೧೩೩). ೪. ಉಬ್ಬು; ಮೇಲೇಳು: ಬಟ್ಟಕತ್ಸ ಬಾಯ್ದಜೆ ತಮರೆಟಿ ಗೊಂಡ ಕೊರೆಯೊಡ್ಡಿದ ಪೆರೊಳೆ ತೆಳ್ಳನೆಜ್ಜ (ಪಂಚಭಾ. ೧-೧೦೮); ಮಿಂಡುವ ನಿಮುಗಾದಮೊಂದಿದ ದಿರೆಲ್ಲಳಿಂಗದ ಗುಲ್ಬಮೊಡ್ಡಿ ಕೋಱುವ ಮಡಂ (ಮೋಕಾಚ.೧೧-೩) ; ಮಡಿದ ಕೊಡಗೆಗಳೊಡ್ಡಿದುರದೊಡ್ಡಿದಯ ನಡುವಿನ ಕೊಂಕಿಯುಗುರಿನ ನಿಡುವೊಡಲು . . . ನಾರ್ (ಶ ವ್ಯಾ ಅ. ೧೩-೩೦). ೫. ಮುಂದಿಡು; ಎದುರಿಗೆ ಹಿಡಿ: ನೀನಾನ್ನಾವ ನೆವದ ನೊಡ್ಡುವೆ ಪಾಟಿ (ಶಚರಾ. ೪-೪); ಸಮರದ ಜಯವನವರಿಗೆ.ಮಾಡಿ ನಿಮ್ಮಧಮತವನೀಡಾದಿ ನಯವ ನೀವೊಡ್ಡುವರೆ ನಿಮ್ಮಮಿ ನಿಯಮಿಸುವ ರಾರುಂಟು (ಕು ವ್ಯಾ ಭಾ. ೧-೩೪). ೬. (ವ್ಯೂಹರಚನೆ) ಮಾಡು; ರಚಿಸು; ಸಿದ್ಧಮಾಡು: ಕುಲಧನಕಂಕುಲಂಗಳಿಸೆ ಕಂದಿಪೆ ಯಿಟ್ಟವ ನಾಡಿ ಸೂಲ್ವನಕುಲಮತಿ ಮುಂದೆ ಭಾರತಬೊಳೊಡ್ಡುವುದುಂ ಳದು ನಿಮ್ಮ ಮಾಜ್ಞವೇರ್ (ಪಂಪಭಾ. ೭-೭೨); ಬಲಂಚ ನೀ ನೋದುವರೆ ಪರ ಮಂದಳಕರ ತಂದೊಡ್ಡು ಬಳಿಕ್ಕನ್ನಳನೀಕ್ಷಿಸು (ಅಜ್ಜಾಭ. ೩-೮೦). ೭. ಹಾಯಿಸು; ಬಿಡು: ತೋಟಕ್ಕೆ ನೀರೊಡ್ಡು (ಡಿಕ್ಷಿ). ೮. ಜಾರಿಬು; ನೀಡು: ಪೂಣಿಸಿ ಕನ್ನಡ ಬಿಡೆ ಪೊಯ್ದು ಪೋವವಳಕೊಡೊಡ್ಡಿಸುತ್ತು ವಳಕಡ್ಡಿಸಿ ಪೊಯ್ಯಲ್ ಅಂಕಣ. ೭-೨೯); ಧರೆಯ ದಾನಕೆ ಕೈ ಒಡ್ಡುವನೆ (ಪುರಂದ. ೨-೪೪-೧೦); ಒಡ್ಡಿದ ದಕ್ಷಿಣ ಹಸ್ತವೀ ಹಸ್ತ ವಮೊಡ್ಡುವನಲ್ಲವೆ ಪೆಜರ್ಗಿ (ಪಾಗಳು. ೧೦-೫೦); ಅರಮನೇ ತುಪ್ಪಕ್ಕೆ ಸೆರಗು ಒಡ್ಡು (ಗಾದೆ).

ಒಡ್ಡಿಕೊಳ್, ಒಡ್ಡಿಗೊಳ್ = ೧. ಜಾ ತಿ ಕೊ ಳ್ಳು; ನೀಡು: ಚಲಿಸದಿರದೆ ದೆನ್ನೊಡ್ಡಿಕೊಂಡಿರೆ ಕಂದು (ಸೇದಿರ. ೮೯-೬೨). ೩. ಅಡ್ಡವಾಗಿ ಇಟ್ಟುಕೊ: ಸಲೆ ನೇರಾದೇಗಳಿಗಳ ಮೇಲೆ ಸುಧಬರು ತಲೆವರಿಗೆಯನೊಡ್ಡಿಕೊಳುತ (ಕಂಚಿ. ೧೪-೪೭). ೩. ಗುಂಪಾಗು; ದಟ್ಟವಾಗಿ ಸೇರು: ವಿರಥಕ್ಷಿ ಳುಣಪಂಗಳಂ ಪಡಿದ ಪೆರ್ಮಲೆಯಂ ಕಱೆವ ವಿಳಯಜಳಧರದಂತೊಡ್ಡಿನಂತೆ ಒಡ್ಡಿ ಗೊಂಡಿರ್ದ ದು (ಅಜಿಂತ. ೧೧-೯೪ ವ). ಒಡ್ಡಿನಿಲ್ = ಎದುರಾಗಿ ನಿಲ್ಲು; ಪ್ರತಿಭಟಿಸು: ಪೊಗೞ್ದೊಡೆಯದಿರಗಲಿದಿರ್ದೆನುಗ್ಗಿಸಲೆದಿರುಡದೆ ನಿಂದುವೊಡೆಗೆಡಿರಿನುವಂ ಹಿಗ್ಗಿ ಪೆಜಸಾರದಿರಿಯೆಂದುಗ್ಗಡ ವಜ್ಜೀರರೊಡ್ಡಿನಿಂದರ್ (ಪ ವ್ಯಾ ರ. ೬-೬೯). 'ಉಡ್ಡು' ಪರಾ.

[ದೇ. ॥ ತುಳು. ತೆಲು. ಒಡ್ಡು; ಪರ್ಶಿ. ಒಡ್ಡಿತಿ = ಎಸೆ]

ಒಡ್ಡು (ನಾ). ೧. ರಾಶಿ; ಗುಂಪು; ಸಮೂಹ: "ಒಡ್ಡಿನೊತ್ತಂ" (ಭಾಸ್ಕ. ೨೪); "ಸಮೂಹದೊಳೊಡ್ಡು" (ಕಶ. ೧೧೯); ಮೃಗವ್ರಜ ದೊಡ್ಡೀಂ ಮೃಗರಾಜನಂ ನೆಜ್ಜಿವುದೇ ತಾಂಗಲ್ಕೆ (ಅದಿಪು. ೧೩–೫೭); ಆಕಾಶದೊಳಗೊಂದು ವಿಮ್ಮಯವಾದ ಮಹಾಕಾಂಕ್ಷೆಯೊಡ್ಡು ಕಾಣಿಸಿತು (ಭರತ. ೩–೫೦); ಶಿಂದ ಜಂದ್ರಿಕೆಯೊಡ್ಡಿಸಿ ಬೆಳ್ಮಗಿದರೆಂ ಮನಂ ಗೊಳಿಸಿದುದೋ (ರಾಜಶೇ. ೩–೫). ೨. ವ್ಯೂಹ; ಸೈನ್ಯ; ಪಡೆ: "ಒಡ್ಡು–ಪ್ರತಿಕಾರಗೆ, ವ್ಯೂಹಕೆಚ್ಚ" (ಕಪುರಾ); "ಪಡೆಯೊಡ್ಡು ಪೌಜು ಬಲ ಸೈನ್ಯಂ" (ಕ ವಿ ಕ. ೧೩೭); ಬಹುವಿಧ ವ್ಯೂಹರಚನೆಯಿನೊಡ್ಡಂ ಬಲಿಯು ನಿಲ್ದನಂ (ವ ಧರ್ಮ. ೪–೬೯); ಗಜದೊಡ್ಡು ತುರಗ ರಥ ದೊಡ್ಡುಗಳವಲ್ಲಲ್ಲಿ (ಇಷಾ. ಪ. ೧೩೫–೨೩); ಮುರುಟಿಪದನು ಮುರಿವೈರಿ ರಥವನು ಮುಂದಣೊಡ್ಡಿಗೆ (ಕುವ್ಯಾಹ್ರೀ. ೧೦–೧). ೩. ಎದುರಾಗಿ ಕಟ್ಟಿರುವುದು; ಅಡ್ಡಗಟ್ಟೆ; ಆಣೆ: ಪಾಲ್ಬಲ್ಲರುಮಿಟ್ಟು ನಡೆದ ಕೆಲ್ಲಿ ಗೊಡಂಗೆಯೊಡ್ಡಿನ ಕೆಲರೆ (ಸೌಶಾ. IX–i, ೩೬–೧೩; ೨೮೦); ಅಳ್ಳನ ಜೀವನದ ಪ್ರವಾಹಕ್ಕೆ ಒಂದು ದೊಡ್ಡ ಒಡ್ಡೇ ಎದುರು ನಿಲ್ಲುತ್ತದೆ (ಮಹಾಸಾ. ೬) ಅಖಂಡವಾಗಿ ಉಳುಕ್ಕಿ ಬರುವ ಹುಚ್ಚು ಹೊಳೆಯನ್ನು ಒಂದು ಸಣ್ಣ ಒಡ್ಡು ತಡೆಯಬಲ್ಲುದೆ ? (ಶಾ ಬೀ ಮು. ೪೩). ೪. ನೀರು ನಿಂತಿರುವ ಕಟ್ಟೆ; ಕುಂಟೆ. ಪಿ. ರಚನಾತ್ಮಕ; ವ್ಯವಸ್ಥೆ: ಅಂದಿನ ದಿವಸದೊಳಗದೊಡ್ಡು ಬೆಲುವಾಯ್ತು (ಕುವ್ಯಾಹ. ೧೪–೬೨). ಪಿ. ಜೂಜಿನಲ್ಲಿ ಒಡ್ಡುವ ಪಣ: ಅದು ಸೋಲುತೊಂದು ಲಳ್ಳದ ದೊಡ್ಡನೊಡ್ಡಿ ಮೇಲಿದರೊಡ್ಡು ಕೂಟಜೆಯಂದುಸಿ (ಮೋಳಿ. ೩–೧೪೪); ಧರ್ಮರಾಯನು ಒಡ್ಡಿನ ಮೇಲೆ ಒಡ್ಡಿಟ್ಟು ಪರಾಭವವನ್ನು ಪಡೆದನು (ರಾಜಸೂ. ೯೪). ಪಿ. ಒಕ್ಕಣಿಗಾಗಿ ಕಣದಲ್ಲಿ ತುಳಿಸಲು ಹಾಕಿದ ಧಾನ್ಯದ ತೆನೆ: ಕಣನ ಮಾಡಿ ಮೆಟಿಯನ್ನೆಟ್ಟ ಒಡ್ಡನ್ನು ಹಾಕಿ ತುಳಿಸಿ ಹಸನಮಾಡಿ ಒಕ್ಕಿ ತೂಲಿ ರಾಶಿಯಂ ಮಾಡಿದ ಬಳಿಕ (ವಡಕ. II, ೭೩); ಇಂದು ಒಡ್ಡಿಗೆ ಎಷ್ಟ ಕಟ್ಟಿ ಬೀಳು (ಮಂಡ್ಯ). ೮. ಕೀಲಿ; ಬೆಡಗು; ಬಿಂಕ: ಅತ್ಯಳುಬಿಲಮಾತ್ಮದೊಡ್ಡಧಿಮತಂ ಳುಬಿಲಂ ಬುಜಾಬ್ಜತ್ವಕ್ಕಿ ವಕ್ಕಲಿಲಸಮಂತರಂಗಮೆನೆ (ಜಾಂತಿ. ೩–೫೨). ೯. [ಗಣಿತ] ಮೂಲಸಂಖ್ಯೆ (?): ಎರಡೊಡ್ಡಿನ ಬಣ್ಣವನು ಹಾಗವ ಮಾಡಿ. ಕೂಡಿದಂ ಗುಣಿಸಿ (ವ್ಯವಹಾ. ೯–೧೧). ೧೦. ಅಂದ; ಚೆಂದ; ಆಚ್ಚುಕಟ್ಟು: ಮುಂಡುಸಿ ಮೂಡಣದಾಂ ಮುಖದು ತೊಟ್ಟಿನಿಕೆ ಮಂಚದಿನೆಟ್ಟುಪೋಗೆ ನಾಣಕೆಗಳವಟ್ಟ ಬರ್ದನಿಗೆ ಪೆಂಪಿಗಡ್ಡೆನಗಾಗಲಾಯದೊಡ್ಡಿನಿಗೆ ಮಹಾಪ್ರಬುದ್ಧಿದೆನಗುರ್ವನಗೊಡ್ಡನೆನ್ನ [ಬೆನ್ನ] ಬೆನ್ನಿಗೆ ಪರಿತಂದ ದೈನ್ಯಮರಿದಾದುದು ವಿಜಾಲಕರ್ಕ್ಕಿರೂಪಿಯಾ (ಶಾ ಬೀ ಮು. ೪–೪೪).

ಒಡ್ಡು ಒತ್ತಲು = ಪ್ರವಾಹವನ್ನು ತಡೆಯುವ ಆಣೆ: ಕಾಲುವೆಗಳಿಗೆ ಸರಕ ಕಟ್ಟಿಸದರು. ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಒಡ್ಡು – ಒತ್ತಲುಗಳಾದುವು (ಕ್ರೈಮುಕ್ರ. ೧೬೭). ಒಡ್ಡುಹಾಕಿಸು = ನುಣ್ಣಿಗೆ ಏರಿ ಕಟ್ಟಿಸು; ಆಣೆಹಾಕಿಸು: ಹೊಲದ ಬಾಂದಿಗೆ ಹದ್ದುಹಿಡಿದು ಒಂದು ಮೊಳ ಅಥವಾ ಎರಡು ಮೊಳ ಎತ್ತರವಾಗಿ ನಾಲ್ಕುಕಡೆಗೂ ಸುತ್ತಲೂ ಒಡ್ಡುಹಾಕಿಸುವುದು ಅವಶ್ಯವಾಗಿದೆ (ಕೃ ಕ ಪ್ರ. ೬೨); ಹೊಲ ಹಸನುಮಾಡಿಸಲು, ಕೆರೆ ಕಡಿಸಲು, ಬಾವಿತೋಡಿಸಲು, ಒಡ್ಡುಹಾಕಿಸಲು ಅದು ಹಣ ಪೂರೈಸುತ್ತದೆ (ಮಣ್ಣಮು. ೪೧). ಒಡ್ಡುಹಾಕು = ಕಟ್ಟೆಯನ್ನು ಕಟ್ಟು; ಆಣೆಹಾಕು: ಹಳ್ಳಕ್ಕೆ ಒಡ್ಡುಹಾಕುತ್ತಾರೆ (ರೂಢಿ). [< ಒಡ್ಡು$_{1}$]

ಒಡ್ಡುಂಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ಚಾಚಿದ ಕೈ; ನೀಡಿದ ಕೈ: (ಅದನ್ನೋದಿ ಕೊಂಡು, ಅತನ ಒಡ್ಡುಂಗೆಯ್ಯಂರಿಸಿ) (ಮಂತ್ರಶ. ೯೭–೨೦).

[ಒಡ್ಡು$_{1}$ + ಕೆಯ್ಯ್ (< ಕೆಯ್ಯ್)]

ಒಡ್ಡುಂಗೊಲ್, ಒಡ್ಡುಗಲ್, ಒಡ್ಡುಗಲ್ಲು (ನಾ). ೧. ಚಾಚಿ ಕೊಂಡಿರುವ ಕಲ್ಲು; ವಿಸ್ತಾರವಾದ ಬಂಡೆ: ಕಲ್ಲೆನ್ನದೆ ಬೆಳೆದ ಪಸುರ್ವುಲ್ಲೆಂದಾಸೆಯೊಳೆ ಸಾರ್ದು ಮರಳತದೊಡ್ಡುಂಗಲ್ಲನಿ ಕಾರ್ದು ಮ್ಯೞಗಂಗಳ್ (ಆಪಪು. ೯–೨೩); ಪರಿದಪರ್ದ ಪಂಚರತ್ನದ ಮರೀಚಿಯಂ ಸೀಳ್ದ ಪಳಿಕಿನೊಡ್ಡುಂಗಲ್ಲಿಳ್ (ಅಪಪು. ೧೦–೨೩). ಒಡ್ಡುಗಲ್ಲ್ : ೨. ಕೋಟೆಯ ಮೇಲಿನಿಂದ ನೂಕುವ ಕಲ್ಲು.—ಗುಂಡುಕಲ್ಲು: ಕುತ್ತುವ ಕೊಂತುಮುರ್ಳ್ಳುನೊಡ್ಡುಗಲ್ ಕಡಿತಿರೆಗೆಯ್ದೆ ನೂಂಕುದಳಿಯುತ್ತವ ಬಲ್ಲಸಿ (ಚಂದ್ರಪ್ರ. ೫–೧೦೫). ಒಡ್ಡುಗಲ್ಲು : ೨. ಮಧ್ಯಚೀನಿಗಳ ಕೈಯಲ್ಲಿ ದೊಡ್ಡಲಿಂಗವಿರ್ದಡೇನು ಆ ಲಿಂಗದಲ್ಲಿ ಮಹಾಘನವಸರ ಳಳೆಯನಱಿಯದ ಬಳಿಕ ಅದು ಒಡ್ಡುಗಲ್ಲಿನಂತೆ (ಅಮಂಡೇ. ೩೬೪–೧೦); ಬಟ್ಟೆಯಂ ತೊಡದು ಮುಂದೊಡ್ಡುಗಲ್ಲುಗಳ ತಂದಿಟ್ಟು (ಹಚಶಾ. ೯–೩೩).

[ಒಡ್ಡು$_{1}$ + ಕಲ್$_{3}$]

ಒಡ್ಡುಂಗಾಡಿ (ನಾ). ಸಮುದಾಯ ಶೋಭೆ; ಒಟ್ಟಂದ: ಬಲ್ಲಾಳಿ ಕೆಯಂ ಬಣ್ಣಾಟ್ಟಂಕೆ ತಿಣ್ಣಮಾದೊಡ್ಡುಂಗಾಡಿ ಸಭೆಯ ಕಣ್ಗಳಂ ಕೞ್ಪರ ಗೊಸೆಸೆ (ಆಪಂಪ. ೩–೩೬ ವ). [ಒಡ್ಡು$_{3}$ + ಗಾಡಿ$_{1}$]

ಒಡ್ಡುಗಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ಗುಂಪುಕೂಡು; ಸಂದಣಿಸು: ಗುಡಿ ತೋರಣಂ ಸಸಿ ಮೊಸರ್ ಪಸೆ ಸೇಸೆ ವಿಳಾಸಿರೆಷನಂ ಜಡುಕಾಮಿದೊಡ್ಡುಗಟ್ಟೆ (ಆರ್ಜಿಪ. ೩–೬೯). [ಒಡ್ಡು$_{3}$ + ಕಟ್ಟು$_{1}$]

ಒಡ್ಡುಗಲ್ 'ಒಡ್ಡುಂಗಲ್' ನೋ.

ಒಡ್ಡುಗಲ್ಲು 'ಒಡ್ಡುಂಗಲ್' ನೋ.

ಒಡ್ಡುಗಾಣ್ (ಕ್ರಿ). ಸೈನ್ಯವನ್ನು ನೋಡು: ಸೇನಮು ಮಣ್ಣಳಿಕ ತಲೆಯ ಕರವತ್ತನೊಡ್ಡುಗಱ್ಪು ಸುತ್ತಂ ಬಳಸುವ ಮಣ್ಣಳಿಕರ ಮಣ್ಕೆಯ ನಡೆವಂ (ಸೌಶಾ. IX–i, ೧೯೭–೨; ೧೦೭೯). [ಒಡ್ಡು$_{3}$ + ಕಾಣ್]

ಒಡ್ಡುಗೆಡು (ಕ್ರಿ). ಗುಂಪು ಕೆಟ್ಟುಹೋಗು; ವ್ಯೂಹ ಒಡೆದುಹೋಗು: ತಮುಮೊ [ಪಾಶಾಂ. ದೊ] ಡ್ಡುಗೆಟ್ಟು ತಾನುನಿಯೆ ಕರಂಗಳಂ ಸ್ಮರಕರಂಗಳ್ ಗೆತ್ತು ವಿಯೋಗಿಸಂಕಳಂಳಂ ಸುನಿಯೆ (ಆಪಪು. ೬–೪೦).

[ಒಡ್ಡು$_{3}$ + ಕೆಡು]

ಒಡ್ಡುಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಗುಂಪಾಗು; ರಾಶಿಯಾಗು: ಅಂಚೆವಿಂದನೊಳ ಕೊಂಡಂಭೋಜಷಂಡಂ ತಳಭವಿದಿದೇಲಾವನವೊಡ್ಡುಗೊಂಡ ಕದೀ ಕಾಂಡಂ ತರಂಗೊಂಡ ಜೂತದ ಸಾಲ್ ಚಂದನವೀಧಿ (ಪ ಂ ರಾಮಾ. ೧–೧೧೦); ಸೌಧರ್ಮೀಂದ್ರ ಸೇನಾಧಿಪರಭಿಮುಖವಿಪೆಡೆಡ್ಡಿನ್ದುಗೊಂ ಡೊಡ್ಡಿ ನಿಂದರ್ (ಆಪಂಪ. ೫–೧೩). [ಒಡ್ಡು$_{3}$ + ಕೊಳ್$_{1}$]

ಒಡ್ಡುಗೋಡೆ (ನಾ). ಒಡ್ಡಿನಂತಿರುವ ಗೋಡೆ; ತಡೆಗೋಡೆ: ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಆದ ಅನಂದಕ್ಕೆ ಒಡ್ಡುಕೋ[ಗೋ]ಡೆಗಳು ಅಡ್ಡವಾಗಲಿಲ್ಲ (ಭೂಮಿತಾ. ೨೪). [ಒಡ್ಡು$_{1}$ + ಗೋಡೆ]

ಒಡ್ಡುದಾರಿ (ನಾ). ಹಳ್ಳಕ್ಕೆ ಕಟ್ಟೆ ಕಟ್ಟಿಸಿ ಮಾಡಿದ ದಾರಿ, —ಮೆಗರ್: (ಕಗ್ಗು, ಜೌಗು, ಅಥವಾ ನೀರುನಿಂತಿರುವ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ) . . . ಎತ್ತರಿಸಿ ಮಾಡಿರುವ ಕಾಲುದಾರಿ: ಒಡ್ಡುದಾರಿ (Causeway. ೨೦೪೨). [ಒಡ್ಡು$_{3}$ + ದಾರಿ$_{1}$]

ಒಡ್ಡುದೋಹು (ಕ್ರಿ). ಬಿಂಕತೋರು: ನನ್ನ ಮಾತುಳನ ಪುತ್ರಿಯು ನನಗೀವಾಗ ತನ್ನುದ್ದದೊಡ್ಡುದೋಹುದನು (ಭರತ. ೪೩–೧೦೧).

[ಒಡ್ಡು$_{3}$ + ತೋಹು$_{1}$ (< ತೋಱ್)]

ಒಡ್ಡುವಲಗೆ (ನಾ). ಗುರಾಣಿ: ಮುಗಿಲೊಳ್ಪಲ್ಕಂಬುವ ಸಳವಿಗೆಯು ಸುರ್ಣದೊಡ್ಡುವಲಗೆಯು ನೆಗಪಿ (ರಾಜಶೇ. ೬–೧೧ ವ).

[ಒಡ್ಡು$_{3}$ + ಪಲಗೆ]

ಒಡ್ಡೈಸು 'ಒಡ್ಡಿಸು' ನೋ.

ಒಡ್ಡೊಗು (ಕ್ರಿ). ಒಡ್ಡನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸು; ಸೈನ್ಯವನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸು: ಬಡ್ಡು ಅರಸಿನ ಬಂಟನ್ ಒಡ್ಡೊಕ್ಕರೇನು (ದಾಸಪ. ೧೪೮ ಕಿ).

[ಒಡ್ಡು$_2$ + ಪೊಗು]

ಒಡ್ಡೊಡೆ (ಕ್ರಿ). ೧. ಗುಂಪು ಒಡೆ; ಚೆದರಿ ಹೋಗು: ಒಡವಂದಂ ಕದ ಕೌರವರ್ ದ್ರುಪದನಂಬೇಱಿಂಗೆ ಮೈಯೊಡ್ಡದೊಡ್ಡೊಡೆದೋಡುತ್ತಿರೆ (ಪಂಪಭಾ. ೨–೬೨); ಅಡ್ಡವಿಸಿ ಸೋಹಿದರು ಕೋಣನ ದೊಡ್ಡುಗಳ ದಂತಿಗಳ ಮರೆಗಳನೊಡ್ಡೊಡೆಯದವೊಲಾ ಸುಮಿತ್ರಾಸುತನ ಸರಿಸದಲಿ (ತೊರರಾ. ೩–೩–೧೨). ೨. ಕಟ್ಟೆಯೊಡೆ; ಕಟ್ಟೊಡೆ: ಅವನ ಚರಣಯುಗಲವನ್ನು ಚುಂಬಿಸುತ್ತಲೆ ಬಹು ದಿನಗಳ ನನ್ನ ನಿರುದ್ಧ ಅಶ್ರುರಾಶಿ ಒಡ್ಡೊಡೆದು ಹೊರನುಗ್ಗಿತು (ಇಪ್ಪಕ. ೧೯೦). [ಒಡ್ಡು$_2$ + ಒಡೆ$_1$]

ಒಡ್ಡೋಲಗ (ನಾ). ದೊಡ್ಡ ದರ್ಬಾರು, —ಆಸ್ಥಾನ, —ಸಭೆ: ಸುಯೋಧನನೊಡ್ಡೋಲಗವಿಂದ್ರನೋಲಗಮುಮಂ ಕೀಟ್ಮೂಡಿ ಕಣ್ಗೊಪ್ಪುಗುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೯–೨೯); ಮಿಗೆ ಸಂಧಿವಿಗ್ರಹಿಗಳಿಂದೊಪ್ಪಿರ್ದುದೊಡ್ಡೋಲಗಂ (ದಶಕು. ೮–೬೧); ಅರಸನೊಡ್ಡೋಲಗದಿ ಸರಿಸವನು ಅಗಲದಿರು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೭೪೨); ಒಡ್ಡೋಲಗದಲ್ಲಿ ದೇವೇಂದ್ರನು... ಕೇಳಿದನು (ನೀತಿಚಿಂ. V, ೧೪).

[ಒಡ್ಡ$_0$ (< ಪ್ರಾ. ವುಡ್ಡ < ಸಂ. ವರ್ಧ) + ಓಲಗ. / ತಮಿ. ಒಟ್ಟೋಲಗ; ತೆಲು. ಒಡ್ಡೋಲಗ]

ಒಡ್ಡೋಲಗಂಗೊಡು, ಒಡ್ಡೋಲಗಗೊಡು (ಕ್ರಿ). ದರ್ಬಾರು ನಡೆಸು; ಸಭೆ ಸೇರಿಸು, —ಕೂಡಿಸು: ವಿರಾಜಮಾನ ಧವಳಚ್ಛತ್ರ ಚಾಮರಸಹಸ್ರ ಸಂಭಾದಿತನುಮಾಗಿ ವಿಕ್ರಾಂತತುಂಗನೊಡ್ಡೋಲಗಂಗೊಟ್ಟರೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧೪–೨೧); ಮಹಾವಿಭೂತಿಯಿಂದೊಡ್ಡೋಲಗಂಗೊಟ್ಟು ಮಹೀಪಾಲನಿರ್ಪುದುಂ (ಪಂಚತಂ. ೧೬–೬). **ಒಡ್ಡೋಲಗಗೊಡು**: ಸಿಂಹವಿಷ್ಟರದೆ ಲಪನಪಂಚಕನೊಡ್ಡೋಲಗಗೊಟ್ಟರೆ ಚಪಲಾಕ್ಷಿಯರು ನೋಡಿದರು (ಮೋಹತ. ೨೪–೭೦). [ಒಡ್ಡೋಲಗ + ಕೊಡು]

ಒಡ್ಡೋಲಗಗೊಡು 'ಒಡ್ಡೋಲಗಂಗೊಡು' ನೋ.

ಒಡ್ಡಾರ (ನಾ). (?): ಅಡ್ಡಿಕೆ, ಒಡ್ಡಾರಂ (ಶಬ್ದಾನು. ೬೭ ವ್ಯಾಖ್ಯಾ). [?]

ಒಡ್ತಲಿ (ನಾ). (ಕರಾ) ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮೀನು. [?]

ಒಡ್ಯಾಣ, ಒಡಿಯಾಣ, ಒಡ್ಡಣ$_2$ (ನಾ). ೧. ನಡುವಿಗೆ ಹಾಕಿಕೊಳ್ಳುವ ಬೆಳ್ಳಿ ಅಥವಾ ಚಿನ್ನದ ಪಟ್ಟಿ; ಮೇಖಲೆ; ಡಾಬು: "ಒಡ್ಯಾಣ – ನಡುಪಟ್ಟಿ, ಕಟಿಸೂತ್ರ, ಡಾಬು" (ಜಾನಕೋ. ೨೯); ಆಕಾಶವೆ ಶೊಪ್ಪರ ಅಜಾಂಡ ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡವೆ ಕರ್ಣಕುಂಡಲ ಆದಿಯಾಧಾರವೆ ಕಕ್ಷಪಾಳ ಅನಾಹತವೆ ಒಡ್ಯಾಣ [ಪಾಠಾಂ. ಒಡಿಯಾಣ] ಅದ್ವೈತವೆ ಯೋಗವಟ್ಟಿಗೆ (ಅವಚಂ. ೮೩–೩೭೪); ರತ್ನಕೀಲಿತ ಸ್ವರ್ಣದೊಡ್ಯಾಣವ ತಂದಿಕ್ಕಿದರು (ಮೋಹತ. ೨೩–೪೪). ೨. ಸೊಂಟಪಟ್ಟಿ; ನಡುಕಟ್ಟು: ಒಡ್ಯಾಣದಲ್ಲಿದ್ದ ಬಗನಿಕತ್ತಿ ಗಣಿಗಣಿ ಸದ್ದುಮಾಡುವಂತೆ ಓಡಿದನು (ಕಾನೂರು. ೭೨); ಕತ್ತಿಯನ್ನು ತನ್ನ ಸೊಂಟದಲ್ಲಿದ್ದ ಒಡ್ಯಾಣಕ್ಕೆ ಸಿಕ್ಕಿಸಿ ಮರದಿಂದ ಕೆಳಕ್ಕಿಳಿಯುತ್ತಿದ್ದನು (ಪಂಜಪಂ. ೨೪). **ಒಡಿಯಾಣ**: ೧. ಅನಾಹತವೆ ಒಡಿಯಾಣ [ಪಾಠಾಂ. ಒಡ್ಯಾಣ] (ಅವಚಂ. ೮೩–೩೭೪). **ಒಡ್ಡಣ$_2$**: ೧. (ಕಿ). 'ವಡ್ಯಾಣ' ಪರಾ.

[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಒಟ್ಟಿಯಾಣ; ಮಲ. ಉಡನ್ನಾಣ್; ತುಳು. ಒಡ್ಯಾಣೊ; ತೆಲು. ಒಡ್ಡಾಣ, ಒಡ್ಡಿಯಾಣ]

ಒಡ್ಯಾಣಗಿತ್ತಿ (ನಾ). ಒಡ್ಯಾಣವನ್ನು ಧರಿಸಿದವಳು: ಬಡ್ಡೀ ಕೊಡೆಂದು ಗಂಡೈಯ್ಯ ಒದೆವಾಗ ಒಡ್ಯಾಣಗಿತ್ತೀ ನೀ ಹೊಣೆಯಾಗು (ಹುಟ್ಟಹ. ೧೫೪). [ಒಡ್ಯಾಣ + –ಗಿತ್ತಿ]

ಒಡ್ವಾಚಾರಿ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಅತಿಕುಸಲ ಒಡ್ವಾಚಾರಿ ಲಿಖಿತ (ಇಆ. VIII, ೯೫–೩; 444).

[ಒಡ್ಡು ? + ಆಚಾರಿ]

ಒಣ 'ಒಣಗು$_1$' ನೋ.

ಒಣಕ (ನಾ). ಒಣಗಿಹೋಗಿರುವವನು; ಬಡವಾಗಿರುವವನು: ಕುಂಚದ ಕನಿಷ್ಠರುಂ ತರಟಿನ ವಿಡಂಗರುಂ ಮಿಂಚುದಲೆ ವೊಣಕರುಂ ನಿಡುಗಯ್ಯ ದಡಿಗರುಂ (ವಾಗೀರ. ೬೬–೪); ಕ ಪ್ರತ್ಯಯಕ್ಕೆ – ಬಡಕಂ, ನಿಡುಕಂ, ಒಣಕಂ, ಕಿಡುಕಂ (ಶಮದ. ೨೦೫ ಪ್ರಯೋ).

[< ಒಣಗು$_1$ + –ಕ$_3$]

ಒಣಕಲು (ನಾ). ಒಣಗಿಹೋಗಿರುವುದು; ಶುಷ್ಕವಾದುದು: ಕುಡಿಕೆ, ಒಣಕಲು, ಬೀಸಣಿಗೆ (ಹೊನುಗ. ೭೯).

ಒಣಕಲಾಗು = ಸೊರಗು; ಕೃಶವಾಗು: ಅವನ ಬಾಗಿದ ಶರೀರವು ಒಣಕಲಾಗಿತ್ತು (ಯೋಧಪು. ೫೩); ಗುಲಾಬಿ ಕಂಟೆಯೊಂದು ಒಣಕಲಾಗಿ ನೀರು ಕಾಣದೆ ಜೀವಹಿಡಿದುಕೊಂಡಿದೆ (ಆಮನಿ. ೩೦).

[ಒಣಗು$_1$ + –ಕಲ್ಲು$_2$ (< –ಕಲ್$_4$)]

ಒಣಕು (ನಾ). ಒಣಗಿರುವಿಕೆ; ಬತ್ತಿರುವಿಕೆ: ಮಧುವ ಕುಡಿಯದೊಣಕಾದ ನಯನ (ಕಮೇಘ. ೨೬–೧೪). [< ಒಣಗು$_1$]

ಒಣಕುಟ್ಟ[ತ್ತ] (ನಾ). ಒಣಕಲಾಗಿಸುವ ರೋಗ: ಈಕೆ ಹುಟ್ಟುಗೆಟ್ಟ ಹುಟ್ಟಗೆಯಂತೆ ಹಡಣಮೊಣಗಿದ ಹಟ್ಟಿಯ ಸಿದ್ಧಿಗೆಯಂತೊಣಕುಟ್ಟ[ತ್ತ]ದೆ [ಪಾಠಾಂ. ಯಂತಣ ಕಟ್ಟಿಗೆ] ಪತ್ತಿದ ಹಾಟೂರ ನಾಯಂತೆ ಯೊಡಲಂ ಪತ್ತಿದ ತೊನ್ನರ ತುಟಿಯಂತೆ ಕಣ್ಣಂಬು ಬಿರ್ದ ಕರ್ಬಾಳೆಯಂತೆ ಕಾಗೆ ಹಱಿದ ಹಱುಗಲಂತೆ (ಲೀಲಾವ. ೨–೧೧೭).

[ಒಣ (< ಒಣಗು$_1$) + ಕುತ್ತ]

ಒಣಕೆಮ್ಮು (ನಾ). ಕಫ ಬಾರದ ಕೆಮ್ಮು; ಬರೀಕೆಮ್ಮು; ಶುಷ್ಕಕಾಸ: ರಾತ್ರಿಯೆಲ್ಲಾ ಒಣಕೆಮ್ಮಿನಿಂದ ಆ ಮಗು ತೀರಾ ಸುಸ್ತಾಗಿದೆ (ರೂಢಿ). [ಒಣ (< ಒಣಗು$_1$) + ಕೆಮ್ಮು$_2$]

ಒಣಕೆಯ್ (ನಾ). ಒಣಗಿದ ಕೈ; ಸೊರಗಿದ ಹಸ್ತ (ಕಿ).

[ಒಣ (< ಒಣಗು$_1$) + ಕೆಯ್$_2$]

ಒಣಕೆಲಸ (ನಾ). ಉಪಯೋಗವಿಲ್ಲದ ಕೆಲಸ (ಕಿ).

[ಒಣ (< ಒಣಗು$_1$) + ಕೆಲಸ]

ಒಣಗಲ್ (ನಾ). ಒಣಗಿದುದು; ಶುಷ್ಕವಾದುದು: ಉಣದಿರ್ಪಾಧನಮಿರ್ದೊಡೇನು ಸುತನಿರ್ದೇಂ ಮುಪ್ಪಿನಲ್ಲಾಗದಾ ಒಣಗಲ್ ಪೈರಿಗೆ ಬಾರದಿರ್ದ ಮಳೆ ತಾಂ ಬಂದೇನು (ಸೋಮೇಶ. ೧೬).

[ಒಣಗು$_1$ + –ಅಲ್$_2$]

ಒಣಗಾಯಿ (ನಾ). ಒಣಗಿಹೋದ ಕಾಯಿ; ನೀರು ಇಂಗಿಹೋದ ಕಾಯಿ: "ಶುಷ್ಕಂ–ಒಣಗಾಯಿ, ಒಣಗಿದ ಮಿಡಿ" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೦೦).

[ಒಣ (< ಒಣಗು$_1$) + ಕಾಯ್ಕ (< ಕಾಯ್$_4$)]

ಒಣಗಿ (ನಾ). (ಉಕ) ರೊಟ್ಟಿಯ ಜೊತೆಗೆ ತಿನ್ನಲು ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಒಣಪಲ್ಯ ಅಥವಾ ಬೇಯಿಸಿ ಒಣಮಾಡಿದ ಬೇಳೆ: ಒಣರೊಟ್ಟಿ ತುಣುಕು ಒಣಗೀ ಕೊಡತಿದ್ದರು (ನಾಧಾರಿ. ೨೬).

[ಒಣಗು$_1$ + –ಇ$_3$]

ಒಣಗಿಕ್ಕು (ಕ್ರಿ). ಒಣಗುಹಾಕು; ಒಣಗಲು ಬಿಡು: ರಥ್ಯಾಮಾರ್ಗದೊಳ್ ದೇವತಾಗೃಹದ ಕುಕ್ಕುಟಂ ಬಿಸಿಲೊಳೊಣಗಿಕ್ಕಿದ ಧಾನ್ಯಮಂ ತಿಂದೊಡೆ (ಚಾವುಂಪು. ೯೫–೨೪); ಗಾವಿಲನದೊರ್ವ ಪಾರ್ವಂ ದೋವತ್ತಿಯಂ ಪಿಳಿದು ನಭದೊಳೊಣಗಿಕ್ಕಿದೊಡೆ (ಸಮಪ. ೧೨–೩೨). [< ಒಣಗು$_1$ + ಇಕ್ಕು]

ಒಣಗಿಲು (ನಾ). ಒಣಗಿರುವಿಕೆ; ಶುಷ್ಕವಾಗಿರುವಿಕೆ: ಇಂತು ಪುಸಿಯೊಳವೆ ವೇದಮನಂತಂ ಗಡಿವೆಂಬರೀಗೊಣಗಿಲುಗುಂದಿರ್ದಂತವು ಮೂಱಾದವೊ ಪೇೞ್ (ಸಮಪ. ೧೧–೧೩); ಉಱುಬಿದವು ಕೇಸುರಿಗಳುದಕವ ಸುರಿದುವೊಣಗಿಲುಗಿಡಿಯ ಹಬ್ಬುಗೆ ಹೊಱಗೆ ಮಸಗಿತು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೯–೪೮) [ಒಣಗು$_1$ + –ಇಲು$_2$ (< –ಇಲ್$_3$)]

ಒಣಗಿಸು (ಕ್ರಿ). ಒಣಗುವಂತೆ ಮಾಡು; ಶುಷ್ಕವಾಗಿಸು: ಕಡಿದೊಣಗಿಸಿದಾಮಮಾಂಸಮದುವಲ್ಲೂರಂ (ವಸ್ತುಕೋ. ೯೪–೧೪); ಒಗೆದ ಧನಿಯನಾಲಿಸಿದರ ಪಾಪ ಓಡಿ ಹೋಗಲೊಗೆದ . . . ಏಕನಭವನೆಂಬದಿಟದ ಬಿಸಿಲೊಳೊಣಗಿಸುತ್ತ ಮತ್ತೆ ಪುರಹರಪ್ರಸಾದದಿಂದೆ ರಂಜಿಸಲ್ಕೆ ಗಂಜಿಯಿಟ್ಟು (ತಿರುತೊಂ. ಹ. ೧೧೭–೨೫); ಬಟ್ಟೆಯ ನೀರೊಳಗದ್ದಿ ಒಣಗಿಸಿ ಉಟ್ಟುಕೊಂಡರೆ ಅದು ಮಡಿಯಲ್ಲ (ಪುರಂದ. ೧–೧೧೪–೧); ಒದ್ದೆಕಟ್ಟಿಗೆಯನ್ನು ಒಣಗಿಸುವ ಬಗ್ಗೆ ಒಲೆಯ ಬದಿಯಲ್ಲಿ ಜಾಗಮಾಡಬಹುದು (ಅಡುಸೌ. ೨೬) [ಒಣಗು$_1$ + –ಇಸು$_3$]

ಒಣಗು$_1$, ಒಣ (ಕ್ರಿ). (ನೀರಿಲ್ಲದಂತೆ) ಆರಿಹೋಗು; ಶುಷ್ಕವಾಗು: "ಒಣಗು – ಶೋಷಣೇ" (ಶಮಧಾ); ಮರದೊಣಗಿದ ಕೊಂಬುಗಳೊಳ್ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೫೭–೩); ವಿರಹಿಗಳ ಸುಯ್ಯಬೆಂಕೆಯೊಳಿರದೊಣಗಿ(ಪಂಪಭಾ. ೫–೯೦); ತಳಿತ ಮರನೊಣಗಿದುದು (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧೧–೭೩); ಗಂಟಲು ಒಣಗಿ, ಒಣಗಿ ಕಾದು ಹೋಗಿದೆ (ಅಶ್ವಮೇ. ೫). ಒಣ: ಸಮಾಸದ ಪೂರ್ವಪದವಾಗಿದ್ದಾಗ 'ಒಣಗು' ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಆದೇಶವಾಗಿ ಬರುವ ರೂಪ. 'ಒಣಕೆಮ್ಮು' ಪರಾ.

ಒಣಹಾಕು = ಒಣಗಲು ಹಾಕು: ಬಟ್ಟೆಗಳನ್ನು ಒಂದೊಂದಾಗಿ ಒಗೆದು. . .ಮರಳಿನ ಮೇಲೆ ಬಿಸಿಲಲ್ಲಿ ಒಣಹಾಕುತ್ತಿದ್ದ(ಕುಸುಸಂ.೧೮೪).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಉಣಙ್ಗು; ಮಲ. ಉಣಙ್ಙು; ಕೊಡ. ಒಣಙ್ಗ್]

ಒಣಗು$_2$ (ನಾ). ಒಣಗಿಸುವಿಕೆ; ಶೋಷಣ: "ಶುಠಿ–ಶೋಷಣೇ, ಒಣಗಿನೊಳ್"(ಕಾಶಕೃ.೨೨);"ಸ್ರಿವು–ಗತಿಶೋಷಣಯೋಃ,ನಡೆಯೊಳಂ,ಒಣಗಿನೊಳಂ" (ಕಾಶಕೃ. ೧೮೧). 'ಒಣಗುದೋಱ್'ಪರಾ. [< ಒಣಗು$_1$]

ಒಣಗುದೋಱ್ (ಕ್ರಿ). ಶುಷ್ಕತೆಯನ್ನು ತೋರಿಸು; ಒಣಕಲಾಗು: "ತಿರುಳುದೋರ್ವ ಮಿಡಿಗಾಯಿ ಕೋಮಳಂ ಶಲಾಟುಗಳೊಣಗುದೋರ್ವ ಕಾಯಿ ವಾನಂಗಳಕ್ಕೆ" (ಮಂಗರಾ. ೩೩–೭).

[ಒಣಗು$_2$ + ತೋಱ್]

ಒಣಗುಪುಲ್ (ನಾ). ಒಣಗಿದ ಹುಲ್ಲು: ಅಚ್ಚೊತ್ತಿದಂತೆ ನಿಜದೊಳು ಯೆಚ್ಚರಿಕೆಯೊಳಿರ್ದಡವಗೆ . . . ಕರ್ಮವು ಕಿಚ್ಚಂ ಪಿಡಿದೊಣಗುಪುಲ್ಲ ಬೆಟ್ಟಕೆ ಸದೃಶಂ (ಭವ್ಯಾಮೃ. ೩೦). [ಒಣಗು$_1$ + ಪುಲ್]

ಒಣಗೆಮ್ಮಲು (ನಾ). ಒಣಕೆಮ್ಮು: ಒಣಗೆಮ್ಮಲನ್ನು ತಪ್ಪಿಸಿ ಶ್ಲೇಷ್ಮಬರುವಂತೆ ಮಾಡು (loosen. ಇಂಕನಿ). [ಒಣ (< ಒಣಗು$_1$) + ಕೆಮ್ಮಲು]

ಒಣಚರ್ಚೆ (ನಾ). ಹುರುಳಿಲ್ಲದ ಚರ್ಚೆ; ವ್ಯರ್ಥವಾದ ವಾದ: 'ಹೋಗಲಿ ಬಿಡಿ, ಸುಮ್ಮನೆ ಒಣಚರ್ಚೆ ಏಕೆ? . . .'(ಹೇಮಕೂ. ೧೧).

[ಒಣ (< ಒಣಗು$_1$) + ಚರ್ಚೆ]

ಒಣಜಂಬ (ನಾ). ಹುರುಳಿಲ್ಲದ ಜಂಬ; ವ್ಯರ್ಥ ಪ್ರತಿಷ್ಠೆ: ಏಕಾದಶಿದಿನ ನೀರೂ ಸಹ ಮುಟ್ಟುವುದಿಲ್ಲ ಎಂದು ಒಣಜಂಬ ಮಾಡಿದಳು (ಮಹಾಗ. ೧೪೪); ಅವನ ಧ್ವನಿಯಲ್ಲಿ ಒಣಜಂಬ ತುಂಬಿಕೊಂಡಿತ್ತು (ಕತ್ತಬೆ. ೩೦). [ಒಣ (< ಒಣಗು$_1$) + ಜಂಬ$_1$]

ಒಣಜ್ಞಾನ (ನಾ). ಹುರುಳಿಲ್ಲದ ಜ್ಞಾನ: ಕೇವಲ ಒಣಜ್ಞಾನದಿಂದ ಮುಕ್ತಿಯೆಂದೂ ಅದು ಹೇಳುವುದಿಲ್ಲ ಅಥವಾ ಮೂಢಭಕ್ತಿಯಿಂದ ಮುಕ್ತಿಯೆಂದೂ ಅದು ಹೇಳುವುದಿಲ್ಲ (ಗೀತಾಸಂ. ೧೧).

[ಒಣ (< ಒಣಗು$_1$) + ಜ್ಞಾನ]

ಒಣತಱಗು (ನಾ). ಒಣಗಿದ ಎಲೆ: ಓತು ಗೋವೆಳೆಮೇವ ಬಿಟ್ಟೊಣತಱಗಂ ಬಾಯ್ವಾತು ಮೇವುದ ಕಂಡೆ (ಭರಚ. ೬೧–೩೫).

[ಒಣ (< ಒಣಗು$_1$) + ತಱಗು]

ಒಣತಿಂಡಿ (ನಾ). (ಉಕ) ಒಳಗೊಳಗೆ ಉಂಟಾಗುವ ನವೆ: "ಕಂಡೂ, ಕಂಡೂಯೆ, ಒಣತಿಂಡಿ, ಒಣಹುರಕು" (ಗಂಗಾಮ. ೬೩).

[ಒಣ (< ಒಣಗು$_1$) + ತಿಂಡಿ$_2$]

ಒಣನಗು (ನಾ). ತೋರಿಕೆಯ ನಗು; ಹುಸಿನಗು: ಹೊಸಬನು . . . ಒಣನಗು ನಗುತ್ತಾ ಬಂದ (ಮಹಾತ್ಮಾ. ೭೬).

[ಒಣ (< ಒಣಗು$_1$) + ನಗು$_2$]

ಒಣನಗೆ (ನಾ). ೧. = ಒಣನಗು: ". . .ನಾನು ಆರಾಮಿದ್ದೇನೆ" ಎಂದು ಒಣನಗೆಯನ್ನು ಬೀರುತ್ತಿದ್ದಳು (ಕುಂಕುಮ. ೬೦). ೨. ಶುಷ್ಕವಾದ ನಗೆ: ಒಣನಗೆಯ ಮಗುವಿನ ಚಿತ್ರ ಮಾತ್ರ ಅವನ ಕಣ್ಮುಂದೆ ಕಟ್ಟದಂತಿತ್ತು (ಪುನರು. ೩೦೯). [ಒಣ (< ಒಣಗು$_1$) + ನಗೆ]

ಒಣನುಡಿ (ನಾ). = ಒಣಮಾತು: ಒಣನುಡಿಯಲ್ಲೇ ಕಾಲಕಳೆಯಬೇಡಿ (ರೂಢಿ). [ಒಣ (< ಒಣಗು$_1$) + ನುಡಿ$_2$]

ಒಣನೆಲ (ನಾ). ಒಣಗಿದ ನೆಲ; ಬತ್ತಿದ ನೆಲ: ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಗೋಲಾರ್ಧದಲ್ಲೂ ಒಣನೆಲವೂ ನೀರೂ ಉಂಟು (ಮುಂಬಯಿ. ೪–೯೪).

[ಒಣ (< ಒಣಗು$_1$) + ನೆಲ]

ಒಣನೆವ (ನಾ). ತಿರುಳಿಲ್ಲದ ನೆವ; ಸುಳ್ಳುನೆವ; ಕುಂಟುನೆಪ: ನಾಲ್ಕೈದು ಸಾರೆ ಒಣನೆವವನ್ನು ಹೇಳಿ ಪಾರಾಗಿದ್ದನು (ಜಯಂತ. ೫೭).

[ಒಣ (< ಒಣಗು$_1$) + ನೆವ (< ನೆಪ)]

ಒಣಪಡಿ (ನಾ). ೧. ಒಣ ಧಾನ್ಯಗಳನ್ನು ಕೊಡುವುದು; ಅಕ್ಕಿಪಡಿ (ಕಿ). ೨. (ತೂಕದಲ್ಲಿ) ಕಡಮೆಯಾದ ಭಾಗ (ಕಿ).

[ಒಣ (< ಒಣಗು$_1$) + ಪಡಿ$_3$]

ಒಣಪಾಂಡಿತ್ಯ (ನಾ). ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಬಾರದ ಪಾಂಡಿತ್ಯ; ಶುಷ್ಕ ಪಾಂಡಿತ್ಯ: ಒಣಪಾಂಡಿತ್ಯಕ್ಕೆ, ಲಕ್ಷಣಕ್ಕೆ ಕಟ್ಟುಬಿದ್ದು ಬರಿಯ ವರ್ಣನೆಗಳಲ್ಲಿಯೇ ಮುಳುಗಿ ಕಾವ್ಯದ ಮಗ್ಗವನ್ನು ನೆಯ್ದವರೂ ಇದ್ದಾರೆ (ಕಒಸಾ. ೮೧). [ಒಣ (< ಒಣಗು$_1$) + ಪಾಂಡಿತ್ಯ]

ಒಣಬಟ್ಟೆ (ನಾ). ಒಣಗಿದ ದಾರಿ; ಕಾದ ದಾರಿ: ಒಟ್ಟೈಸಿ ಪೋಗಲರಿದೊಣದೊಣಬಟ್ಟೆ[ಒಣಬಟ್ಟೆ]ಯ ಕಿಱುಗಲ್ಲ ಬಡಿಯ ಕೋಳಿಂದಂ ಕಾಲ್ ಕೆಟ್ಟುವು ಜವಜವನಾದುವು ನೆಟ್ಟನೆ ಮೈ ಸತ್ತೆನೆಂದು ಕಡುಭಯದಿಂದಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೬–೮೯). [ಒಣ (< ಒಣಗು$_1$) + ಬಟ್ಟೆ$_1$]

ಒಣಬರಲು (ನಾ). ಒಣಗಿದ ಬರಲು: ಆ ಒಣಬರಲು! ಆ–ಮುದುಕಿ! (ಬೆಟ್ಟಅ. ೯೮–೧೨). [ಒಣ (< ಒಣಗು$_1$) + ಬರಲು]

ಒಣಬಾಯಿ 'ಒಣವಾಯ್' ನೋ.

ಒಣಬಾಳು (ನಾ). ನೀರಸವಾದ ಜೀವನ; ವ್ಯರ್ಥವಾದ ಬಾಳು: ನನ್ನ ಒಣಬಾಳನ್ನು ಮೈತ್ರಿಯಿಂದ ತುಂಬಿದ್ದೀರಿ (ಕಒಸಾ. ೧೪೧).

[ಒಣ (< ಒಣಗು$_1$) + ಬಾಳು$_2$ (< ಬಾಱ್$_2$)]

ಒಣಮಾತು (ನಾ). ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಬಾರದ ಮಾತು; ವ್ಯರ್ಥವಾದ ಮಾತು; ಗೊಡ್ಡುಹರಟೆ: ಹಣವ ಕಂಡರೆ ಬಾಯ ಹೆಣ ಬಿಡುವುದೆಂದಿರಲು ಹಣನೋಡಿ ಅಣಿಯ ಮಾಡುವಳು ಇಲ್ಲದಿರೆ ಒಣಮಾತಿನವಳು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೯೨೩); ಸಾಗೆಲೆ ಸಚಿವನೆ, ಭಕ್ತರು ಭವಿಗಳು ಸರಿಯಲ್ಲೀ ಒಣಮಾತೇಕೆ (ಕರ್ಣಾಕ. ೭೨). [ಒಣ (< ಒಣಗು$_1$) + ಮಾತು$_1$]

ಒಣಮುಖ (ನಾ). ಬಾಡಿದ ಮುಖ; ಕಳೆಗೆಟ್ಟ ಮುಖ; ಸೊರಗಿದ ಮುಖ: ಬಿಸಿಲಲ್ಲಿ ತಿರುಗಾಡಿ ಒಣಮುಖಹಾಕಿಕೊಂಡು ಬಂದ (ರೂಢಿ).

[ಒಣ (< ಒಣಗು$_1$) + ಮುಖ]

ಒಣಮೇವು (ನಾ). ಒಣಗಿದ ಮೇವು, —ಆಹಾರ : ಹುಲ್ಲುಗಾವಲಿಗೆ ಭಾರಿ ನಷ್ಟವಾಗಿದೆ. ನಾನೀಗ ತಪ್ಪು ವಸೂಲು ಮಾಡದಿದ್ದರೆ ನಾಳೆ ಒಣ ಮೇವಿಗೆ ಸೊನ್ನೆ ಬೀಳುತ್ತದೆ (ಪುನರು. ೨೮೬).
[ಒಣ (< ಒಣಗು$_1$) + ಮೇವು (< ಮೇಪು)]

ಒಣಮೊಱಡಿ (ನಾ). ಏನೂ ಬೆಳೆಯದ ಕಲ್ಲುಗುಡ್ಡ : ಉರಗೇಂದ್ರನ ಪದಮಂ ಭೂನಾಗದ ಮಱ ಸುರಗಿರಿಯ ಮಹತ್ವಮನೊಣಮೊಱಡಿ ಭಾಸುರತೆಯನಡವಿಯ ಕಿಱುಗೆಱೆ . . . ಪಡೆಯಲ್ಬಯಸುವವೋಲ್ (ವೀರೇಚ. ೧–೩೪). [ಒಣ (< ಒಣಗು$_1$) + ಮೊಱಡಿ]

ಒಣಮೋರೆ (ನಾ). = ಒಣಮುಖ ; "ಅಳುಮೋರೆ" (ಜಾನಕೋ. ೨೯) : ಅವಳು ಒಣಮೋರೆ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಅವನ ಕಾಲದಿಸೆಯಲ್ಲಿ ಕುಳಿತುಕೊಂಡಳು (ಎರಸೆ. ೧೪೬).
[ಒಣ (< ಒಣಗು$_1$) + ಮೋರೆ (< ಮೋಱೆ)]

ಒಣರ್ (ಕ್ರಿ). ೧. ಭಾವಿಸು ; ತಿಳಿ : ಮನದೊಲವರದಿಂದೀ ಯಮ ತನಯನ ಕುಡುವಗ್ರಪೂಜೆ ಮತ್ಸನ್ನಿಧಿಯೊಳೆ ನಿನಗಶನಿಯ ಮಿಱ್ತುವ ನಂಜಿನ ದೊರೆಯೆಂದೊಣರ ನಂದಗೋಪಾಲಸುತಾ (ಪಂಪಭಾ. ೬–೫೧) ; ಮಳಯಗಿರಿಯೊಳಿರ್ಪಂ ಬಲಂ ಕೇಳಿರೇ ನೀಮೊಣರಿರ್ ಮತ್ತೆಮ್ಮ ಮಾತಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೯೦೦) ; ಚತುರ ಯಶಶ್ರೀಯಂತಮಳ ಮುಕ್ತಿ ಯಂತೇಕಾಂತಮನೋಹರಿಯಿವಳ್ ದಲೆಂದೊಣರ್ದಪರೇ (ಚಂದ್ರಪು. ೧೩–೨೫) ; ಒಣರ್ವೊನ್, ತಪ್ಪನೊಣರ್ವುದಿದು ಶೋಕಮ್ (ಅಂತಿಗೊ. ೧೫–೩೦೦). ೨. ಹೇಳು ; ನಿರೂಪಿಸು : ಪೊಣರ್ದೀ ಧೂರ್ತ ಜನೋಪ ಸರ್ಗಮನಿಶಂ ಬೆಂಬತ್ತೆ ಬೆಂಬೀಳದಾನೊಣರ್ದೆಂ ಗೊಮ್ಮಟಸಾರವೃತ್ತಿಯ ನಿದಂ ಕರ್ಣಾಟಕವಾಕ್ಯಂಗಳಿಂ (ಕವಿಚ. 1, ೪೧೬ ಗೊಮ್ಮಟಸಾರ). ೩. ಕೂಡು ; ಸೇರು : ಪ್ರತ್ಯಯಮೊಣರ್ದು ಸಮಂತೊಂದಿ ತೋಱುಗುಂ ತದ್ಧಿತದೊಳ್ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೩೬೮).
[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಉಣರ್]

ಒಣರಗಳೆ (ನಾ). ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಬಾರದ ವ್ಯವಹಾರ ; ವ್ಯರ್ಥವಾದ ಕಲಾಪ : ಈ ಒಣರಗಳೆಯಿಂದ ತನಗೆ ಪ್ರಯೋಜನವೇನು ? (ಮುಂಬಯಿ. ೪–೫೩) ; ತಿರುತಿರುಗಿ ತೊಳಲುವುದು . . . ಕೆರಳುವುದು ನರಳುವುದು ಇರವಿದೇನೊಣರಗಳೆ ? (ಮಂಕುಕ. ೨೩).
[ಒಣ (< ಒಣಗು$_1$) + ರಗಳೆ]

ಒಣರವದಿ (ನಾ). (ಉಕ) ಒಣಗಿದ ಜೋಳದ ಸೊಪ್ಪೆ (ಕಿ).
[ಒಣ (< ಒಣಗು$_1$) + ರವದಿ]

ಒಣರೆಂಬೆ (ನಾ). ಒಣಗಿದ ಕೊಂಬೆ : ಗಿಡವನ್ನು ನಾಶಮಾಡುವ ಒಣ ರೆಂಬೆಗಳನ್ನು (dead wood) ಕತ್ತರಿಸಿ ಗಿಡಕ್ಕೆ ಜೀವರಸ ಬರುವಂತೆ ಕಸಿಮಾಡಿ (ಕಒಸಾ. ೧೪೩). [ಒಣ (< ಒಣಗು$_1$) + ರೆಂಬೆ]

ಒಣರೊಟ್ಟಿ (ನಾ). ೧. ಒಣಗಿದ ರೊಟ್ಟಿ. ೨. ಬರಿರೊಟ್ಟಿ ; ನಂಜಿ ಕೊಳ್ಳಲು ಜೊತೆಗೆ ಏನೂ ಇಲ್ಲದ ರೊಟ್ಟಿ : ಒಣರೊಟ್ಟಿ ತುಣುಕು (ನಾಧಾರಿ. ೨೬) ; ಗಾಣಿಗನ ಸಂಗಡ ಗುದ್ದಾಡಿ ಒಣರೊಟ್ಟಿಯನ್ನು ತಿಂದರಂತೆ (ಗಾದೆ). [ಒಣ (< ಒಣಗು$_1$) + ರೊಟ್ಟಿ]

ಒಣರ್ಚು (ಕ್ರಿ). ಸೇರಿಸು ; ಒಂದುಗೂಡಿಸು : ಸ್ಫಾರಶರೀರಕಾಂತಿ ಜನನೀ ನಯನಾಬ್ಜಮನುಳ್ಳಲರ್ಚಿ ವಿಸ್ತಾರಮನೋರಥಾಂಗಮನೊಣರ್ಚೆ ಬೆಳರ್ಪೆಳನೇಸಱಂತೆ (ಪುಷ್ಪಪು. ೧೦–೧೬). [ಒಣರ್ + –ಚು]

ಒಣವಸಿಱ್ (ನಾ). ಒಣಗಿದ ಹೊಟ್ಟೆ ; ಕೃಶವಾದ ಒಡಲು : ಪೆಡತಲೆಯೊಳ್ ಪೊಕ್ಕ ಕಣ್ ತೋರ್ಪ ಕೆಯ್ಕಾಲ್ಸೆರೆ ಪಾತಾಳಕ್ಕೆ ಪೊಕ್ಕಿ ರ್ದೊಣವಸಿಱುಡುಗಿರ್ದೊಂದುರಂ ಪೂಟ್ದ ಬಾಯ್ (ಅರ್ಧನೇ. ೭–೧ ವ).
[ಒಣ (< ಒಣಗು$_1$) + ಬಸಿಱ್]

ಒಣವಾದ (ನಾ). ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಬಾರದ ವಾದ ; ಶುಷ್ಕವಾದ ತರ್ಕ : ವಾದನುಳಿ ಕರ್ತೃತ್ವವುಂಟೆಂಬೋದದುಳ್ಳೊಡೆ ತೋಱು ಬಱ ಒಣವಾದ ವೇವುದೋ ಸಾಕು ಬೋಧಕ ಬೋಧೆಗಳವಿನ್ನು (ಸಾನಂಚ. ೯–೧೨೩).
[ಒಣ (< ಒಣಗು$_1$) + ವಾದ$_3$]

ಒಣವಾಯ್, ಒಣಬಾಯಿ (ನಾ). ೧. ಒಣಗಿದ ಬಾಯಿ ; ಆರಿದ ಬಾಯಿ : ಬೇರ್ವರಿದ ಭಯದ ಪಿನ್ನೋಟದೊಣವಾ [ಪಾಠಾಂ. ಮೈ]ಯ ಕಡುಪಾರ್ವೆದೆಯ (ಚಿಬಪು. ೪೯–೨೪). ಒಣಬಾಯಿ : ೨. ಬರಿ ಬಾಯಿ ; ಏನೂ ತಿನ್ನದ ಬಾಯಿ : ಖೋಡಿ ಬೆಕ್ಕು ಎಲ್ಲಾ ಕುಡಿದು ಹೋಯ್ತು. ಇನ್ನ ಕೂಡು ಒಣಾ[ಣ]ಬಾಯಿಲೆ, ಮತ್ತ ಮಾಡೋ ತನಕಾ (ಹೊಸಂಸಾ. ೧೧೯) ; ಹಸಿತುಳಸಿದಳ ನೀರ ಒಣಬಾಯೊಳೂಡಿ (ಕಎಪು. ೪೪–೫). [ಒಣ (< ಒಣಗು$_1$) + ಬಾಯ್]

ಒಣವುಲ್, ಒಣಹುಲ್ಲು (ನಾ). ಒಣಗಿದ ಹುಲ್ಲು : ಸಂಜೆಯ ಕೆಂಪು ಸೊಬಗುವೊಣವುಲ್ಲ ಧನಂಜಯನೇಳ್ಗೆ ಸಕಲ ಬಂಧುಜನಂ ಮಳೆಯ ಮಹಿಮೆ (ಜಯಕಾ. ೧೩–೩೭). ಒಣಹುಲ್ಲು : ಬರಗಾಲದಲ್ಲಿ ಒಣ ಹುಲ್ಲೂ ಸಿಕ್ಕದು (ರೂಢಿ). [ಒಣ (< ಒಣಗು$_1$) + ಪುಲ್]

ಒಣವೇದಾಂತ (ನಾ). ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಬಾರದ ವೇದಾಂತ ; ಶುಷ್ಕ ವೇದಾಂತ : "ಸರಿ ತೆಗೆದೆಯಲ್ಲಾ ಒಣವೇದಾಂತ . . ." (ಹೊಸಕ್ಷಿ. ೧೦೬). [ಒಣ (< ಒಣಗು$_1$) + ವೇದಾಂತ]

ಒಣವ್ಯವಸಾಯ (ನಾ). ಮಳೆಯ ನೀರಿನ ಆಶ್ರಯದಿಂದ ಮಾಡುವ ವ್ಯವಸಾಯ ; ಖುಷ್ಕಿ : ಮಳೆಯ ನೀರನ್ನು ಉಳಿಸಿಕೊಂಡು ಸರಿಯಾದ ಪೈರನ್ನು ಬೆಳೆಯುವುದಕ್ಕೆ 'ಒಣವ್ಯವಸಾಯ' (Dry farming) ಎಂದು ಹೆಸರು (ವ್ಯವಮ. ೬೦). [ಒಣ (< ಒಣಗು$_1$) + ವ್ಯವಸಾಯ]

ಒಣಶೊಂಠಿ (ನಾ). ಒಣಗಿದ ಶುಂಠಿ : "ಶುಂಠಿ – ಒಣಗಿದ ಶೊಂಠಿ, ಒಣಶೊಂಠಿ" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೨೪೪). [ಒಣ (< ಒಣಗು$_1$) + ಶೊಂಠಿ]

ಒಣಸಂಗತಿ (ನಾ). ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಬಾರದ ವಿಚಾರ ; ನೀರಸ ಸಂಗತಿ : ಗೃಹಸಂಸಾರದ ಒಣಸಂಗತಿಗಳನ್ನಲ್ಲ ; ಅವರ ವಿಚಾರಸಂಸಾರದ ಹಸಿ ಸಂಗತಿಗಳನ್ನು (ಜಗದಾ. ೧೭೪). [ಒಣ (< ಒಣಗು$_1$) + ಸಂಗತಿ]

ಒಣಸಂಶಯ (ನಾ). ಆಧಾರವಿಲ್ಲದ ಸಂಶಯ ; ತಳಬುಡವಿಲ್ಲದ ಸಂಶಯ (ಕಿ). [ಒಣ (< ಒಣಗು$_1$) + ಸಂಶಯ]

ಒಣಸಗಣಿ (ನಾ). ಒಣಗಿದ ಸಗಣಿ : "ಕರೀಷಃ – ಒಣಸಗಣಿ" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೨೪೮). [ಒಣ (< ಒಣಗು$_1$) + ಸಗಣಿ (< ಸೆಗಣಿ)]

ಒಣಸರಸ (ನಾ). ವ್ಯರ್ಥವಾದ ಚೇಷ್ಟೆ, —ಕ್ರೀಡೆ : ಮಾರ್ಪೊಳೆಯೆ ತಮ್ಮಯ ಪ್ರತಿಬಿಂಬಮೆಂಬುದನು ತಿಳಿಯದೆ . . . ಚಂಚುವಿಂದಲಿ ಕುರ್ಕಿ ಒಣಸರಸದಿಂದಲಸಿ ಬಳಲ್ವ ಕಳಹಂಸಕಂಗಳೆಸೆದಿರ್ದವು (ನವಮೋ. ೮–೩೨). [ಒಣ (< ಒಣಗು$_1$) + ಸರಸ]

ಒಣಸಾಹಸ (ನಾ). ಹುರುಳಿಲ್ಲದ ಪರಾಕ್ರಮ ; ತೋರಿಕೆಯ ಸಾಹಸ : ಬಂಕಿಮನಿಗೆ . . . ಶಕ್ತಿ ಇತ್ತು, ಧೈರ್ಯವಿತ್ತು, ಅದು ಒಣಸಾಹಸದ ಬಡಾಯಿಯಲ್ಲ (ಬಂಕಿಮ. ೪೯೨).
[ಒಣ (< ಒಣಗು$_1$) + ಸಾಹಸ]

ಒಣಸೋಗು (ನಾ). ವ್ಯರ್ಥವಾದ ವೇಷ, —ನಟನೆ : ಒಮ್ಮೊಮ್ಮೆ ಹೆಣ್ಣು ಹೊಯ್ಮಾಲಿಯಾಗಿ ಒಣಸೋಗು ಮಾಡಿ, ಹಾಸ್ಯಕ್ಕೆ ಗುರಿ ಯಾಗುವುದೂ ಉಂಟು (ಕನ್ನಜಾ. ೫೯).
[ಒಣ (< ಒಣಗು$_1$) + ಸೋಗು]

ಒಣಹರಟೆ (ನಾ). ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಬಾರದ ಮಾತು ; ಗೊಡ್ಡು ಹರಟೆ (ಕಿ). 'ಒಣಹರಟೆಗಾಱ' ಪರಾ.
[ಒಣ (< ಒಣಗು$_1$) + ಹರಟೆ]

ಒಣಹರಟೆಗಾಱ (ನಾ). ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಬಾರದ ಮಾತನ್ನಾಡುವವನು; ಗೊಡ್ಡುಹರಟೆ ಹೊಡೆಯುವವನು: ಒಣಹರಟೆಗಾಱರ ಶಿವಾನುಭಾವಿಗಳೆಂತೆಂಬೆನಯ್ಯಾ (ಅಖಂಡೇ. ೧೯೨–೧೦).

[ಒಣಹರಟೆ + –ಗಾಱ (< –ಕಾಱ)]

ಒಣಹುಲ್ಲು 'ಒಣವುಲ್' ನೋ.

ಒಣಹೆಮ್ಮೆ (ನಾ). ಹುರುಳಿಲ್ಲದ ಜಂಬ; ವ್ಯರ್ಥವಾದ ಪ್ರತಿಷ್ಠೆ: "ಢಂಬಾಚಾರ – ಒಣಹೆಮ್ಮೆ" (ಗಂಗಾಮ. ೧೪೫); ನಮ್ಮ ಮೂಢತನವನ್ನೂ ಒಣಹೆಮ್ಮೆಯನ್ನೂ ನೋಡಿ ನಗುವರು (ಮುಂಬಯಿ. ೪–೪೯).

[ಒಣ (< ಒಣಗು$_1$) + ಹೆಮ್ಮೆ (< ಪೆರ್ಮೆ)]

ಒಣಿಗೆ (ನಾ). ಬಾಯಿ ತುಂಬುವ ತುತ್ತು; ಕವಳ (ಸ್ಯಾಂಡರ್).

[< ವಳಿಗೆ]

ಒಣೆ(?). (?): ನೆಲನನಿತುಂ ತೆರಳ್ದಡಸಿ ಬಿಟ್ಟೊಣೆಯಂ ತವದೊಂದ ಮಾಱ್ಕೆಯಿಂ ನೆಲೆ ನೆಲೆವೆರ್ಚೆ ಮುಂ ಪರಿವ ಪೆರ್ದೊಱೆಗಳ್ ನೃಪನೀತಿ ಮಾರ್ಗ ಭೂತಲಪತಿವೋಲ್ ಕಱುತ್ತೆಱಗೆ ತಾಗಿದರಾತಿವೊಲಂತೆ ಮಾಣ್ದು ಪೆರ್ಬಲಮೊಡವಾಯೆ ಕಪ್ಪುಕವಿವಂತಿರೆ ಕಾಲೊಳೆ ತಪ್ಪವೆಲ್ಲಿಯುಂ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೪೬೩). [?]

ಒತ್ತಂಡ (ನಾ). ಒಂದು ತಂಡ, —ಗುಂಪು: ಜೋಡು ಸೀಸಕವಾಂತ ಸಬಳಿಗರೊತ್ತಂಡ ಚೂಡಾಯ್ತ ಹರಿಗೆ ಬಿಲ್ಲವರ ಖೇಡೆಯವಡೆದ ರಾವುತ ಜೋದ ರಥಿಕರ ನೋಡ ಚಿತ್ತೈಸೆಲೆ ದೇವ (ಮೋಹತ. ೨೦–೫೪).

[ಒರ್ (< ಒಂದ್ಯು) + ತಂಡ]

ಒತ್ತಂಬ (ನಾ). ೧. ಒತ್ತುವಿಕೆ; ಬಲಾತ್ಕಾರ; ಒತ್ತಾಯ: ಗುಣಮನ್ತಾನ್ನೆಲೆಸಿರ್ಪ ಬಟ್ಟಕೆಱೆಯಂ ಮರ್ಯಾದೆಯನ್ತಪ್ಪಿ ಭೀಷಣ ವಿದ್ವಿಷ್ಟ ಬಲಂಗಳೊಟ್ಟಕೊಳಲೆಂದೆಟ್ಟನ್ದೊಡೊತ್ತಂಭ[ಬ]ದಿಂ (ಎಇ. XIII, ೧೮೯–೫; 888); ದ್ರೋಣನೊತ್ತಂಬದಿಂದೊಳಗಂ ಪೊಕ್ಕು ದ್ರುಪದನಂ ಕಂಡು (ಪಂಪಭಾ. ೨–೪೭ ವ); ಅವಂದಿರ್ ಅತಿವರ್ತಿಯಪ್ಪ ಮತ್ತಗಜಂ ಕಂಭಕ್ಕೆ ತರ್ಪಂತೊತ್ತಂಬದಿಂ ಬಂದುಂ (ಪಂಚತಂ. ೧೮–೨೦); ಹೊಸ ಹೋರಿಯೆತ್ತುಗಳನೊತ್ತಂಬದಿಂ ಹೂಡಿದ ಗಾಡಿವಡೆದು (ಸಿದ್ಧರಾ. ೬–೧೯); ಒತ್ತಂಬದೆ ವಿರಹಿಗಳಂ ಚಿತ್ತಭವಂ ಬಂದಿವಿಡಿದು ಗಂಟಲ ಬಳೆಯಂ ಪತ್ತಿಸಿದ ಚಂದ್ರಕಾಂತದ ಕತ್ತರಿಯೆನೆ ತೊಳಗಿ ಬೆಳಗಿತೆಳವೆಱೆ ನಭದೊಳ್ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೮–೨೫೬); ನಾಡಿನರಸುತನಮಂ ಒತ್ತಂಬದಿಂದೆಳ ಸುತಿರ್ದ (ಮರಾಚ. ೫–೨೯). ೨. ಸಮೂಹ; ಮೊತ್ತ: ಪೆತ್ತುದು ಪೂರ್ಣಶಶಾಂಕರ ಮೊತ್ತಮನೆನೆ ಮಧುಪಮಿಳಿತ ಸರಸಿಜ[ಕುಲ]ದೊಂದೊತ್ತಂಬದಿಂದಮೆನಸುಂ ಬಿತ್ತರಿಸುತ್ತಿರ್ದುದಾ ಸರೋರುಹಷಂಡಂ (ಕುಸುಮಾ. ೯–೩೭); ಕುಸುಮಾ. ೨–೪೪ ನೋ). ೩. ಭಾರ: ಎಡಗೈಯಿಂ ನೀವಿಯಂ ಸಾರ್ಚುತುಮುರಸಿಜದೊತ್ತಂಬದಿಂ ಬಳ್ಕುತುಂ ಸೋರ್ಮುಡಿಯಂ ಸೈತೊತ್ತುತುಂ (ಕುಸುಮಾ. ೪–೩೪). [< ಸಂ. ಉಪಸ್ತಂಭ]

ಒತ್ತಂಬಂ (ಅ). ಗಾಢವಾಗಿ; ಚೆನ್ನಾಗಿ; ಬಲವಾಗಿ: ಮತ್ತಾ ಕಲ್ಲನೆ ಸೋದಿಸಲ್ ಕನಕಮಂ ಕಾಣ್ಬಂತೆ ಪಾಲಂ ಕ್ರಮಂಬೆತ್ತೊಳ್ಪಿಂ ಮಥನಂಗೆಯಲ್ ಘೃತಮುಮಂ ಕಾಣ್ಬಂತೆ ಕಾಷ್ಠಂಗಳಂ ಒತ್ತಂಬಂ ಪೊಸೆದಗ್ನಿಗಾಣ್ಬ ತೆಱದಿಂ ಮೈಬೇಱೆ ಬೇಱಾನೆನುತ್ತಿತ್ತಭ್ಯಾಸಿಸಲೆನ್ನ ಕಾಣ್ಬುದರಿದೇ (ರತ್ನಾಶ. ೬). [< ಒತ್ತಂಬ]

ಒತ್ತಂಬರ, ಒತ್ತಬರ (ನಾ). ಆತುರ; ರಭಸ; ಆವೇಗ; ಗಡಿಬಿಡಿ: ಸುತ್ತಿ ಕುದಿದಾ ಬೋನವುಕ್ಕುತಿರೆ ಕೈಯಿಂದಲೊತ್ತಂಬರವ [ಪಾಠಾಂ. ಭರವಂ]ನಿಲಿಸೆ (ಲಶಿಚಿಂ. ೩೭–೧೭೦); ಕೃತಿಯ ಒತ್ತಂಬರದಿಂದೊರೆವ ಕವಿಗಳನಜ ಪೆತ್ತನೇಕೆಂದಾನಱಿಯೆ (ಕುರಾಸಾಂ. ೧–೮೨); ಭಕ್ತಲಾಂಭನವನೊತ್ತಂಬರದಿನಳವಡಿಸಿ (ಪಾಸೋಪು. ೯–೧೨೨); ಸುತ್ತಂ ಪರಿವ ತೇರ್ಗಳೊತ್ತಂಬರದೆ ತಾರಕಾಸುರನಾಹವಕೆ ನಡೆವ ಸಂಭ್ರಮವನೇನೆಂಬೆನು (ಚಿಬಪು. ೩೮–೨೮). ಒತ್ತಬರ: ಮೇಗೆ ಬರಲದಱಿಂದ ಬಂದುದ ಭೋಗಿಸುವೆಯೆನುತೊತ್ತಬರದ ವಿರಾಗದಲಿ ಹರಿಶರಣ ಬಂದನು ತಾಯ ಮಂದಿರಕೆ (ತೊರರಾ. ೬–೨–೫೦).

[< ಒತ್ತು$_1$ + ಬರ (< ಬರವು)]

ಒತ್ತಂಬರಿ (ಕ್ರಿ). ಒತ್ತಿ ಹರಿ; ವೇಗವಾಗಿ ಹರಿ: ಇವು ಮುನ್ನಾರಾರ ಬಲ್ಪಂನೆಲೆಗಿಡಿಸವಿವಾರಾರ ತಕ್ಕಂ ನೆಲಕ್ಕಿಕ್ಕವಿವಾರಾರುರ್ಕನೊತ್ತಂಬರಿದು [ಪಾಠಾಂ. ಬಡೆದು] ಕಿಡಿಸವು (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೩೦೩). [< ಒತ್ತು$_1$ + ಪರ್ಸ್ಸ್]

ಒತ್ತಂಬರಿಸು, ಒತ್ತಬರಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಅವಸರಪಡಿಸು; ಆತುರಪಡಿಸು: ವೀರಭಟವಿತತಿಯಂ ಹತ್ತಿಹತ್ತಿಯೆನುತೊತ್ತಂಬರಿಸುತಿರ್ದರು (ಸಮ್ಯಕೌ. ೮–೩೧). ೨. ಆವರಿಸು; ಆಕ್ರಮಿಸು; ಮುತ್ತು: ಪರವಶೆಯಾದಳು ಪರಿತೋಷವೊತ್ತಂಬರಿಸಲಂತಃಕರಣವನು (ಕುರಾಸಾಂ. ೪೦–೬೫). ೩. ತೀವ್ರಗೊಳಿಸು; ಉತ್ಕಟಗೊಳಿಸು; ವೇಗಗೊಳಿಸು: ನಿಜನಿಧನ ಸೂಚಕೋತ್ಪಾತ ಕೌತುಕರಸಮನಾತ್ಮೋದಾರ ವೀರರಸದಿನೊತ್ತಂಬರಿಸುತ್ತುಂ (ಜಗವಿ. ೧೫–೧೦ ವ); ಅಳಿಬಲರ ತಲೆಗಾಯ್ದುಲಂಕೆಗೆ ಕಳುಹುತೊತ್ತಂಬರಿಸಿ ಜನಪದದೊಳಗೆ ನಡೆದುದು ರಘುವರೂಥಿನಿ ರಾವಣಾಸುರನ (ತೊರರಾ. ೬–೬–೧೭). ಒತ್ತಬರಿಸು: ೨. ಒತ್ತಬರಿಸುವ ಪಡಿತಳದ ಸುಭಟೋತ್ತಮರ ಸದೆಬಡಿದನನಿಲಜ (ತೊರರಾ. ೫–೪–೨೩); ಕಠಾರಿಯನು ತೆಗೆದೊತ್ತಬರಿಸಿದನಳುಕೆ ಭುವನಚಯ (ತೊರರಾ. ೬–೨೮–೪೬). [ಒತ್ತಂಬರ + –ಇಸ್ಸು$_3$]

ಒತ್ತಂಬಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಪೋತ್ಸಾಹ ಹೊಂದು; ನೆರವು ಪಡೆ: ನೃಪನ ಮೇಲೆತ್ತಿ ಪ್ರತ್ಯಂತ ಭೂವರರು ಒತ್ತಂಬಿಸಲಾ ಬಲಿಯಾ ಬೆಸನನು ಹೊತ್ತವರ್ಗಿದಿರಾಗಿ ನಡೆದು (ನೇಮಿಸಂ. ೧೧–೨೮); ನಾನಾ ಬಿತ್ತರದೊಳೊತ್ತಂಬಿಸಂಡಲೆಯುತ್ತು ಯಾಚಿಸಿದಾ (ಜಿರಾಮಾ. ೧೯೪–೧೭). ೨. ಕೂಡಿಬರು; ಒದಗು: ಮತ್ತಿನಿಸಱೊಳತಿ ಶುಭತರವಹ ಲಗ್ನವೊತ್ತಂಬಿಸೆ ಲಗ್ನಿಗರಾ ಮೊತ್ತವಾಗಳ್ ಆಯತವಾಯತಮೆಂದು ಬಿತ್ತರದಿಂ ಘೂರ್ಣಿಸಿದುದು (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೧೦–೮೫). ೩. ಹೆಚ್ಚಾಗು: ಇತ್ತ ಕೊಂತಿಗೆ ಗರ್ಭಚಿಹ್ನವು ದಿನದಿನಕೊತ್ತಂಬಿಸಿ ಗೂಢಮಿರ್ದು (ನೇಮಿಸಂ. ೫–೧೦೪).

[ಒತ್ತಂಬ + –ಇಸ್ಸು$_3$]

ಒತ್ತಕರಡು 'ಒತ್ತುಕರಡು' ನೋ.

ಒತ್ತಕ್ಕರ (ನಾ). ಒತ್ತುಳ್ಳ ಅಕ್ಷರ; ಸಂಯುಕ್ತಾಕ್ಷರ; ದಡ್ಡಕ್ಕರ: "ದ್ವಿತ್ವಂಗಳ್ = ಒತ್ತಕ್ಕರಂಗಳಾಗಿರ್ಪುವು" (ಶಮದ. ೩೬ಟೀಕೆ); ಗುರುವಕ್ಕುಂ ಮುಂತೊತ್ತಕ್ಕರ [ಪಾಠಾಂ. ದಡ್ಡಕ್ಕರ]ಮಾಗಿರೆ (ಛಂದೋಂಬು. ೧–೩೪). 'ದಡ್ಡಕ್ಕರ' ಪರಾ. [ಒತ್ತು$_2$ + ಅಕ್ಕರ$_2$]

ಒತ್ತಕ್ಷರ (ನಾ). = ಒತ್ತಕ್ಕರ: "ಎರಡು ಅಥವಾ ಅದಕ್ಕಿಂತ ಹೆಚ್ಚಾದ ಸಂಖ್ಯೆಯ ವ್ಯಂಜನಗಳು ಒಟ್ಟಿಗೆ ಕೂಡಿಕೊಂಡಿದ್ದರೆ ಸಂಯುಕ್ತಾಕ್ಷರ ಅಥವಾ ಒತ್ತಕ್ಷರ ಎಂದು ಹೆಸರು" (ಮಧ್ಯಮ. ೧೫); ಹಳಗನ್ನಡದಲ್ಲಿ ರೇಫಯುಕ್ತವಾಗಿದ್ದ ಒತ್ತಕ್ಷರಗಳು ಈಗ ಸಜಾತೀಯ ಸಂಯುಕ್ತ ವ್ಯಂಜನಗಳಾಗಿವೆ (ಕೈಪಿಡಿ. ೬). [ಒತ್ತು$_2$ + ಅಕ್ಷರ]

ಒತ್ತಟ್ಟ (ನಾ). ಭಯಂಕರ ಸ್ವಪ್ನ. 'ಒತ್ತಡೆ' ಪರಾ.

[ಒತ್ತು$_2$ + ಅಟ್ಟ$_2$]

ಒತ್ತಟ್ಟು (ನಾ). ಒಂದು ಕಡೆ, —ಪಕ್ಕ, —ಎಡೆ: ಒತ್ತಟ್ಟು ಕಾಣ್ಬುದು ಕಂಚಿನ ಮುಕುರ ಹಿಂದೊತ್ತಟ್ಟು ಕಾಣದಂತಲ್ಲ ಇತ್ತಟ್ಟನೊಳು ಕಾಣ್ಬ ರನ್ನಗನ್ನಡಿಯಂತೆ ಸುತ್ತಲಱಿವು ಕಾಣ್ಕೆ ಜಿನಗೆ (ಭರಚ. ೬೬–೯೫); ಇಡಿ ಅಗಡಿ ಊರು ಒತ್ತಟ್ಟು, ಗಳಗನಾಥರು ಒತ್ತಟ್ಟು (ಗಳಗ. ೨೯); ಒತ್ತಟ್ಟಿಗೆ ಸುಂದರವಾದ ಕೈತೋಟವಿದೆ (ಕಪಪು. V, ೧).

ಒತ್ತಟ್ಟಿಗಿಡು = ಒಂದು ಕಡೆಗಿಡು : ಚಂದ್ರಿ ಹಾಸಿಗೆಯನ್ನು ಸುತ್ತಿಟ್ಟು ಬಟ್ಟೆಗಳನ್ನೆಲ್ಲಾ ಮಡಿಸಿ ಒತ್ತಟ್ಟಿಗಿಟ್ಟು (ನಿಕಿಲು. ೪೨).

[ಒರ್ (< ಒಂದು) + ತಟ್ಟು[15]]

ಒತ್ತಡ (ನಾ). ೧. ಒತ್ತುವಿಕೆ ; ಭಾರ : ಗಾಳಿಯ ಒತ್ತಡ ಎಲ್ಲ ಕಡೆಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಒಂದೇ ಸಮನಾಗಿರುವುದಿಲ್ಲ (ಭೂವಿವ. ೪೫) ; ಆ ಬೊಗಸೆ ಧಂಡಿಹುದು ಮನುಷ್ಯ ಜೀವಿತನದೆಡೆತ್ತಡದೆ ಪಂದಾಟ ನಮಗೆಲ್ಲಾ (ಮಂಕು ಕ. ೧೫೯). ೨. ಉಗಿಯ ಕಾವು ಕೊಡುವುದು (ಕ). ೩. (ಆಲಂ) ಬಾಹ್ಯಳ್ಳ ; ಹೆಚ್ಚಳ : ಅಭ್ಯಾಸದ ಒತ್ತಡ (ರೂಢಿ) ; ಕೆಲಸದ ಒತ್ತಡ (ರೂಢಿ).

ಒತ್ತಡತರು = ಒತ್ತಾಯ ಮಾಡು ; ಬಲಾತ್ಕಾರ ಮಾಡು : ವಿಶೇಷ ರೀತಿಯ ಒತ್ತಡತರುವುದಾದರೆ ಅದನ್ನು ಬುಧವಾರವೇ ಪರಿಶೀಲಿಸುವ (ಪುನರು. ೩೩ಕ).

[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಒಜ್ಜಡ, ಒತ್ತಡ, ಒತ್ತಣ ; ತೆಲು. ಒತ್ತಡ]

ಒತ್ತಡಚೌಕಟ್ಟು (ನಾ). ಒತ್ತಡವನ್ನುಂಟುಮಾಡಲು ಇರುವ ಚೌಕಟ್ಟು : ಕಾಗದದ ಮೇಲೆ ಸಮವಾಗಿ ಒತ್ತಡವು ಬೀಳುವಂತೆ ಒತ್ತಡ ಚೌಕಟ್ಟನ್ನು (ಟಂಪಾನ್) ಸೇರಿಸಲಾಯಿತು (ಮುದ್ರಣ. ೨೭).

[ಒತ್ತಡ + ಚೌಕಟ್ಟು]

ಒತ್ತಡವೆ (ನಾ). ಒಂದು ಸಲ ; ಒಂದುಬಾರಿ : ಒತ್ತಡವೆ ಅದರ ಬುಡದಲ್ಲಿ ಹೀಗೆ ತಿರುಗಿದನು (ಕಪಾಳು. ೧೪) ; ಮಿಂಚಿನ ಹಾಗೆ ಒತ್ತಡವೆ ಹೊಳೆದು (ದಂಡಿಜಾ. ೫೦). [ಒರ್ (< ಒಂದು) + ತಡವೆ]

ಒತ್ತಡಿಕೆ (ನಾ). ಒತ್ತಿಕೊಂಡ ಅಡಕೆ ; "ಕೊರೆದ ಅಡಿಕೆ" (ಸರ್ವಜ್ಞ. ಕೋಡಿ) : ಹತ್ತಳ್ಳಿದ ಮುತ್ತು ಒತ್ತಡಿಕೆ ಬೀಳಿ ಎಲೆಯು ಹೊತ್ತೀರ ಪಲ್ಲ ಸುಲಿವಾಳೆ ಕಾಮುಕೊಲಿದ್ತಿದ ಬಾಣ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೪೨೮).

[ಒತ್ತು + ಅಡಿಕೆ (< ಅಡಕೆ)]

ಒತ್ತಡೆ (ನಾ). = ಒತ್ತಟ್ಟಿ (ಸ್ಯಾಂಡಿ). [?]

ಒತ್ತಬರ 'ಒತ್ತಂಬರ' ನೋ.

ಒತ್ತಬರಿಸು 'ಒತ್ತಂಬರಿಸು' ನೋ.

ಒತ್ತಮಿಸು, ಒತ್ತವಿಸು (ಕ್ರಿ). ಮಿಗರು ; ಅತಿಕ್ರಮಿಸು : ಚಿತ್ತಭವಂ ತನ್ನಾಜ್ಞೆಯನೊತ್ತಮಿಸಲ್ಕಾರದೆಂದು ಮುದ್ರೆಯಿಟ್ಟಂತುತ್ತಮೆಯ ಮುಖಗಿನೊಳ್ಮಿಗೆ ಮುತ್ತಿನ ಮೂಕುತಿಯಂತಿಕ್ಕದಳ್ ಕಡುನಲಿಯಿಂ (ಚಾಧಪ. ೬-೬೫). ಒತ್ತೈವಿಸು : ಕತ್ತಲೆಯ ಮೊತ್ತ ಮುಂಬರಿದು ಬರುತಿರೆ ಬೆಳಗನೊತ್ತವಿಸಿ ಕವಿದು ಕೆಲಸಾರಿಸುತ್ತೈದು ಬರೆ (ತಂಕಾರಾ. ೫-೬-೨).

[< ಒತ್ತು$_1$ + -ಇಸು$_5$]

ಒತ್ತಯ್ಯ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಭೀಮರಾಜಂ ಬನವಾಸಿ ಪನ್ನಿಬ್ಬಾಸಿರವಂಗಾಳ್ತಿರೆ ಒತ್ತಯ್ಯ ನಾಟ್ಯಾವ್ಹೆನ್ನು ಗೆಯ್ಕೆ (ವಿಕ್ರ. VII, ೩ಕಾರಿ. ೭೧-೫ ; 1007 ?). [?]

ಒತ್ತರ$_1$ (ನಾ). ೧. ಒಂದೇ ರೀತಿ : ಒತ್ತರದಿನೆತ್ತಿ ನಡೆವೆಡೆಯೊಳ್ ಮರಿರಾಯರ ಗುಹಿಗ್ಯರಂ ಬೆಟ್ಟಗಟ್ಟಿದಿರ್ದೆತ್ತಿದಿಂದೆತ್ತಲುಂ ಮುತ್ತ ಲರಿದೆನಿದಿರಿದಿರುದಿನ ಗಿರಿಯ ಗರಂಗಳಂ (ನಿರಿಕ. ೨-೧೦೫ ನ). ೨. ಒಂದು ಸಾಲು : ಜಂಘ ಖಗನ್ಮುಗಂಗಳ್ಗೆ ತಕ್ಕೊಳಿಸೊಂದು ಧ್ವಾಂಕಿಯಂ ಪುಟ್ಟಿಸಿ ಒತ್ತರದಿಂಬಿಗೊಂಡ ಕರ್ಮಗಳಿಯ ಪಾಸಜೀಯಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೭೨-೧೮). ೩. ಒಂದಾಗಿ ಸೇರಿದುದು ; ಗುಂಪು : ಮುಂಬ ಗಲ್ಬರಂ ತೊಂಗದಾನಾಳಂ ಮೊಸಳೆಗಳ್ ನೆಲೆಗೊತ್ತರಮಾಗಿ ಮಾಗಿ ಯೆಳ್ (ಕುಸುಮಾ. ೭-೧೮) ; ಚಿತ್ತರದ ಬಿತ್ತರಿಗೆಯೊಂತ್ತರದ ಗಾಡಿ ಯಿನೊಟ್ಟರ್ದ ರಾಯಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೪೨-೮).

[ಒರ್ (< ಒಂದು) + ತರ್ಪ]

ಒತ್ತರ್ಪ (ನಾ). ವೇಗ ; ರಭಸ ; ಒತ್ತಡ : ಕಡಿಕಗಳೊಳಗಿಂದ ಉರಿಯು ಒತ್ತರದಿಂದ ಹೊರಗೆ ಹಾಯುತ್ತಿತ್ತು (ಮುಂಬಯಿ. ೫-೧೨೮).

[< ಒತ್ತಡ]

ಒತ್ತರ್ಕ (ನಾ). (?) : ತಳ್ಳನಂತೆ ನಂಬಿಸಿಯುಮೊತ್ತರದಂತೊತ್ತಿಯುಂ (ಪಂಚಭಾ. ೫-೪೬ ವ).

ಒತ್ತರದೊಡ್ಡು = ರಭಸದೊಡ್ಡು : ರಭಸದಿಂದ ಮುನ್ನುಗ್ಗು (?) : ಛಕಛತರದೊಡ್ಡುದುಮತ್ತರನ ತಕ್ಕ ಸುಯೋಧನ ಸೈನ್ಯಸಾಗರಂ ಆಗಲದಂ ಕಂಡುತ್ತರಿಸಿತ್ತರೊತ್ತಿದಂತೆ ಬೆರ್ಚಿ ಬೆಗಡುಗೊಂಡು (ಪಂಪಭಾ. ೮-೧೯, ವ) ; ಒತ್ತರದೊತ್ತರಿಂ ಬೆಲಗಾದ ಕೃಪಾದಿಗಳೆತ್ತೆ (ಕವಿದ. ೪ ಪ್ರಯೋ) ; ಆ ಮಾತುಗಳೇಳೊತ್ತರವಕ್ಕಿದಂದದಿ ತಾಮಿಂತೆಂದಾದಿ ದರು (ಕೇಮಸಂ. ೫-೩೩) ; ಎತ್ತಣಿಂದೆತ್ತ ಬಂದಿತ್ತು ಎನಗಛಿಜ್ಞತೆ ಯೆನುತ್ತ ಮೊತ್ತರಮೊತ್ತಿದಂತೆ ಬಾಲ್ದಾನನಲ್ಲ (ಸಮ್ಯಕ್ತ್ವ. ೯-೩೫).

[?]

ಒತ್ತರಂಗೊಳ್, ಒತ್ತರಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ರಭಸಗೊಳ್ಳು (?) : ಬಾಲೆಯರ ಬಣ್ಣಕ್ಕೆ ಸೋಲಲ್ ಶಕಾಲಶರೀರವೆಂಬ ಒತ್ತರಂಗೊಳ್ಳದೆ ಗತಿಮತಿ ಗುಣಸಂಗರ್ಗ ವಿಪಿನಕೆಂಬಳಕ್ಕೊಳ್ಳಗಾದಿದೆ (ಮೋಕ್ಷಾ. ೧೦೦-೬೯ಬ). **ಒತ್ತರಗೊಳ್** : ಮಿಣುಗುವ ದಾಡೆಯಂದಣದು ಪಿರ್ದರಿಯಂ ಕರದಿಂದೆ ಮೆತ್ತುತುಂ ತುಂಬುತುಂಬಿಂ ಕಂದರಮೊತ್ತರಿಸುತ್ತಿರಗೊಂ ಡು [ಪಾ ಹಾಂ. ನಿತ್ಯರಗೊಂಡ] ಮಹಾಮಹೀಜದೊಳ್ ತಜತಲಜನಾಗಿ ಮಾಜಿಸೂರಸುತುಂ ಮಲೆಯುತ್ತಿರ್ಪೆಯತ್ತ್ಯಂ (ಸೂ ಕೃ ಸು. ೩-೩೩).

[ಒತ್ತರ್ಕ + ಕೊಳ್$_{27}$]

ಒತ್ತರಗೊಳ್ 'ಒತ್ತರಂಗೊಳ್' ನೋ.

ಒತ್ತರಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಒಂದು ಕಡೆಗೆ ತಳ್ಳು, —ನೂಕು, —ದಬ್ಬು : ಹರಿಹೊಳೆ ಪತ್ತಿ ತ್ತಿಸಿದ ಚಿತ್ತಮಭರ್ಗಯೊಗಾಗಿ ಮೋಚಮೊತ್ತರಿಸಿ (ಪಂಚಭಾ. ೧೨-೩೩) ; ನಿಶ್ಚಿಂ ತಪೋದ್ಯೋಗಮಂ . . . ವಿಶ್ವಸಂಘಾತ ಮೊತ್ತರಿಸುತ್ತಿರ್ದೊಡಮಾಹಕರ್ತರು ಬಿಡುವರೇ ನಿರ್ಯಾಣಕಾಲಂಬರಂ (ಸಮ�ಪ. ೭-೨೧) ; ಶತಿಬಿಂಬಂ ತನ್ನಯ ಕಜ್ಜಯಂ ಉರದಿಂ ಕೆಳ್ದರಿ ಗೊತ್ತರಿಸಲ್ಕಲು ಕರವೊಪ್ಪುವವೊಲ್ ನವಮ್ಯಗಮದಿಂ ಬರಿದ ಮಳೆ ರಿಕಾಪತ್ತನುವಳ್ ನುಣ್ಗಾಪಿನೆಳೆಕಿಬ್ಬಿದುದು (ಜಯ ಕಾ. ೫-೧೧) ; ಸಂಸ್ಕೃತವು ದೇಶಭಾಷೆಯನ್ನು ಹೇಗೆ ಮೂಲೆಗೆ ಒತ್ತರಿಸಿತ್ತೊ (ಕಾಸಾಪ. ೧). ೨. ಕಡೆಗಣಿಸು ; ಅವಜ್ಞೆ ಮಾಡು ; ಮಿಗರು ; ನಿರಾಕರಿಸು : ಭೂಸರ್ಗಾರ್ಜವಮಿತ್ತೊರಿಸಿ ಚತುರ್ಜಾಲಾರ್ಣವಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೦-೨೮) ; ಶೈತ್ರರಥೋದ್ಯಾನದ ಬೆಲ್ಪನೊತ್ತರಿಸಿ . . . ಕೇಕೀನಂದನಂ ರಂಜಿಸುಂ (ಜಗವಿ. ೯-೧೨೨) ; ಸುಳ್ಳತದೊಡದಖಿಂ ಕೈಸಾರದ ಪೆಜ್ಜಡೆಯನು ಒತ್ತಿರಿಪಬೇಡವೆನಲ್ಲ (ಸಮ್ಯಕ್ತ್ವ. ೬-೩೦) ; ಇದಿರಾಡದೆ ಬಿತ್ತಿ ನುಡಿಯದೊತ್ತರಿಸದೆ ಮತ್ತವರಿತ್ತಾನತಿಯ ಮಸ್ತಕದೊಳು ಪೊತ್ತು ಪೂಜಿಸುತೆಸಗುವುದು (ಹರಿಚಾ. ೪-೯). ೩. ಹೋಗಾಡಿಸು ; ತೊಲಗಿಸು ; ನಿವಾರಿಸು : ಕತ್ತಲೆ ಬೆಳಗನೊತ್ತರಿಸಿ ಹತ್ತೆ ಸಾರಿ ಸಿಂದ ಪರಿಯ ನೋಡಾ (ಅವಸ. ೯೮) ; ಭವನದ ನೆಲಲನೊತ್ತರಿಸುತ ಬಂದರು ದಿವಿಜ ಲತಾಂಗಿಯರಂತೆ (ಧರಪ್ರ. ೩-೬೫). ೪. ಮುತ್ತಿಸು ; ಹಬ್ಬು ; ಕವಿ ; ಆಕ್ರಮಿಸು : ಪಶಂಗಂ-ಪಶ್ಚಿಮಾಬ್ಧಿಯೊಳಿದಂ . . . ಕಳ್ಳಲೆಯೊತ್ತರಿಸಿತ್ತು (ನಿರಿಕ. ೪-೧೦೬ ವ) ; ಒತ್ತರಿಪ ಸಂಸಾರಮಂ ಬೆಂಬತ್ತಿ ಪಾಱೆ ತಗುಳ್ದು ನಲಿದಾಡುತ್ತಮಿರ್ಪವೊಲಿರಲು ಆಯ್ಕಂ ಬಿರ್ದಯಾಡುವನು (ಬ ಸಪು. ೩-೩೩) ; ಪರಿಮಳದ ಮೊತ್ತಮೊತ್ತರಿಸಲೆಳ್ತ ಸೆಯೊಳಂ (ಪಂಚಮಿ. ೧೨-೧೧) ; ಸುಭಟರು ಸರ್ವಸನ್ನಾಹದಿಂದೆತ್ತರಿಸಿತ್ತೆಣ ಚತುರ್ಬಲಮೊ ಕ೮೮೦೫೦ ಸೃಷ್ಟಿಯೊಳಪ್ಪೆವೆನೆ (ಜೈಮಿ. ೨೨-೨).

೫. ಸೀಳು; ಒಡೆ ; ಭೇದಿಸು : ಜಳಜ್ಞಳದಮನೊತ್ತಂಕ್ಕ ಳಿನದಿರ್ಘ ನುಕೋಮಳ ವಂಶ ವಂಶದಂ (ಗಿರಿ. ೧-೧೦೨) ; ಧ್ಯಾನಂ ಬಲಿದು ಶಿವ ಲಿಂಗಂ ಮುಕ್ತಿಗೊಂಡು ನಂದಿಯ ಹೃದಯಳಕಮಳನೊತ್ತಿಸಿ ಪೊಜ ಮಡೆ (ಬಸ. ೪-೬೯). ೬. ಅನುಸರಿಸು ; ಹಿಂಬಾಲಿಸು ; ಜೊತೆ ಗೂಡು : ರೂಪು ಜವ್ವನಮನೊತ್ತಿರುಕ್ಕಿರೆ ವಜ್ರಜಂಘನಾ (ಅದಿಪು. ೬-೧೦) ; ಅಂದದಿಂ ಸತ್ಪಿಗೆಗಳಂ ಸತ್ಪಿಗೆಯೊತ್ತಿರಿಸಿ (ಬಸವ. ೫೬-೧೩). ೭. ಅಡಗಿಸು ; ಪ್ರಕಟಿಸದಿರು ; ಗುಟ್ಟಾಗಿ ಇಟ್ಟುಕೊ : ಬಾದುರಗೆ ತಾವೆಲ್ಲ ದ್ದಿನ್ನೊಂ ರಿ ಬಂದ ಸುದ್ದಿಯಂ ಒತ್ತರಿಂಕಯ ನುಡಿದರು (ಕುರಾಸಾಂ. ೧೯-೧). ೮. ರಾಶಿಹಾಕು ; ಸೇರಿಸು; ಒಟ್ಟು : ಉತ್ತಮ ಕವಗಳೊತ್ತರಿಸಿದ ನುಡಿಗಳಪ್ಪಿತ್ತಕೊಂಡದೆಂದಂ ಕೃತಿಯ ಒತ್ತಂಬರದಿಂ ದೊರೆವ ಕವಿಗಳಷ್ಟ ಪೆತ್ತನೇಕೆಂದಾನಱಿಯೆ (ಕುರಾ ಸಾಂ. ೧-೮೨). ೯. ಹೆಜ್ಜಾಗು ; ಅಧಿಕವಾಗು : ರೌದ್ರರಸ ವೀರರಸಪೂರಂಗಳೊರ್ಮೆ ದಲೆ ಮೇರೆಯಂ ಮಿಾಱಿಸನಿಮೊತ್ತಿರಿಸೆ (ವರ್ಧಮಾ. ೭-೪೧ ವ) ; ಹರುಷ ಮೊತ್ತಿರಿಸಿದುದು ಕೊಳವಿನಮಿಸಿದುದು ದೆರಸಿದುದು ಲಜ್ಜೆ ಧೂಮಮಿಡೆ ಗಂದು (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೯-೪೦) ; ಕಂಪೊತ್ತಿರಿಸುವ ಜಾವನ್ನ ಮನಿತ್ತ ಂ (ರಾಜಶೇ. ೫-೨೪). ೧೦. ಹಾಯು; ನುಗ್ಗು ; ಧಾವಿಸು; ವೇಗ ವಾಗಿ ಚಲಿಸು : ಸರುವಂ ಕಟ್ಟಿಂಬ ಮುಟ್ಟಿಂಬ ಪಿಂದಡಿಸೆಂದೊತ್ತರಿ ಸೆಂಬ . . . ಪೊಡೆಯೆಂಬೊಂದು ಪುಳಿಂದಸ್ಯಂದನದಂ ಪೊಣ್ಮಿತ್ತು ಕಾಂತಾರದೊಳ್ (ಗಿರಿ. ೧-೮೨) ; ಗುಡಿಯೆಳಗೊತ್ತಿರಿಸಿ ಪೋಗುವನು ಪೂಜೆಯನತ್ತ ನೂಕುತ ತನ್ನ ಮೆಟ್ಟಿನ ಪೂಜೆಯಂ ಮಾಳ್ಪ (ಬಸವ. ೪೩-೩೭) ; ದಿಕ್ಕ್ಕತಿಗಳೊತ್ತಿರಿದಂ . . . ದನುಜಸಾಕರ ಗಜಬಜಕಸದಿರಿ ಯೆಂದು ಗರ್ಜಿಸುತ್ತ ಜಕಪಾಲಿಯ ಮುಂದೆ ದಡಿಪಿಡಿದು ನಿಂದಿರ್ದರಾ ಮಾಕಾಳರು (ಪಾಸೋಪ. ೧-೪೫) ; ಕಾಲ್ಗಳಿಂದೊಡೆದು ಕೆಡಪುವ ಧರ ದೊಳೊತ್ತರಿಸಲಾಗ ತೊಡೆ ಜಾನುಪಾದಂಗಳಂ ಕುಕ್ಕಡೆಬ್ಬ ತುಂಬಿಪುದು (ಜೈಮಿಭಾ. ೩೦-೩೮) ; ಮೂಡಗಾಳಿ ಒತ್ತರಿಸಿ ಬೀಸಹತ್ತಿತು (ಇತ್ಯಶ. ೧೯೦). ೧೧. ಒತ್ತಾಗು; ದಟ್ಟವಾಗು ; ಸಂದಣಿಸು; ಕಿಕ್ಕಿರಿ: ಒತ್ತರಿಸಿ ಸಳಕಾಗಮಬ್ಬುವಿತ್ತ ನದ್ದಿ ಜರಿಂ ದಂ ಕೊಣಿಟು (ಬಸವ. ೫೬-೫೫) ; ಅತ್ತಲಾ ಗೋವಳರು ಬಾಜಿಪ ತಿಕ್ಕಿರಿಯ ಕೊಂಬುಗಳ ಕೊಳಲುಗಳಿಕ್ಕತ್ತರ ಕಂಳಲಿಯ ಜುಂಟಿಯ ಯೆಳ್ಳಮದ್ದಳೆಯ ಒತ್ತರಿಪ ದ್ದ ಕೇಳುತಾ ಪುರುಹೂತ್ತಮನು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೧೩-೫೬) ; ಮತ್ತೊಂ ದೆಡೆಯೊಳ್ತತ್ತರಂದಿಡೊತ್ತರಿಸಿ ಬಿಳಿದ ಕ್ಷೀರ ವೇಣುಕುಂಜಮಂಜುಳ ಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ (ರಾಜಶೇ. ೧-೧೩೩ ವ). ೧೨. ಆಲುಗಾಡು; ಕಂಪಿಸು; ಕದಕ್ಕುದಿಸು : ಬೆಮರ್ ಜಗೆ ಮೂಡೆ ಸುಟ್ಟುಲರ್ ಮಿಳಿರೆ ಕುಜಂಗ ಕೊತ್ತರಿಸೆ . . . ಗಟ್ಟಗಳನಂಬು ಮಗುಳ್ಚಿದಂಬುದುವೆತ್ತಯರ್ (ಗಿರಿ. ೩-೪೦). ೧೩. ಎಳೆದುಕೊ ; ಕೈವಶಪಡಿಸಿಕೊ : ಇತ್ತವನೆ ಎತ್ತಿ ದನು ! ಕೇಳು, ಪುತ್ಥಯೋಯೆ ! ಬಿತ್ತಿದವ ಒತ್ತರಿಸಿದನು ತನ್ನ ಬಳಿಯೆ (ಕವಪ. ೪೫-೨೨). ೧೪. ಬೆರಸು; ಸೇರಿಸು ; ಮಿಶ್ರಮಾಡು : ಗಾರಿಗೆಯ ಹಿಟ್ಟಗುತ್ತಮದ ಕೆಲುಸೊಣ್ಣಿಗೆಯನು ಬರಬರನಟ್ಟು ಚಿತ್ತಚಿಸಿ ಕತ್ತರಿಸಿದಲ್ಲ ನೀರುಳ್ಳಿ ಸಹಿತ ಕಲಸಿ ಯಾಲಕ್ಕಿ ಸಿರಿಪಚ್ಚೆಯ ಒತ್ತರಿಸಿ (ಸೂಪಶಾ. ೧-೨೫) ; ಬಿಗರವ ಹತ್ತ ಂ ಟು ಬಗೆಮಾಡಿ . . . ಒಂದಕ್ಕೆ ಹುರಿಯಕ್ಕೆ ಹುರಿಗಡಲೆಗಳ ಹುರಿಯನು ಒತ್ತರಿಸಿ (ಸೂಪಶಾ. ೩-೧೭). ೧೫. [ವ್ಯಾಕ] (ಅಕ್ಷರವ್ಯ) ಆಗಮವಾಗಿ ಸೇರು: ಮತ್ತಾ ದ್ವಿತೀಯೆಯಂ ಮನಮೊತ್ತರಿಸಿರ್ಕುಂ ವಿಭಾಷೆಯಿಂ ನಿಧನಿದೊಳಂ (ಕಾ ವ್ಯಾ ವ. ೧೦೭). ೧೬. ಉಂಟಾಗು; ವಿಜೃಂಭಿಸು : ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ ಕಾರಕದೊಳ್ ಮುಂದೊತ್ತಿ ಸಮರ್ಥ ಕ್ರಿಯಾಪದಂ ಪವಿಧಿ ಪಾದೊತ್ತಿರಿಸುಗುಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೨೧೪) ; ಉತ್ತರಪದಂ ವಿಶೇಷ್ಯದೊಳೊತ್ತರಿಸಿರೆ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೨೧೬).

ಒತ್ತರಿಸಿಬರು = ತಳ್ಳುತ್ತ ಬರು; ನೂಕುತ್ತ ಬರು : ಒತ್ತರಿಸಿ ಬಂದರಾಪತ್ತುಗಳು ನೆರೆ ನೆರೆಯೊಲು, ಒತ್ತಿಬಿಸಿ ಅಳುಸಿಸು (ಕವಿತ. ೫೨-೧೧). [ಒತ್ತರ್+ಇಸು]

ಒತ್ತಲಿಕ್ಕು (ಕ್ರಿ). ಪಕ್ಕಕ್ಕೆ ತಳ್ಳು, —ಸರಿಸು : ಮತ್ತೆ ಜೋಡಿಸಿ ಕೌರವೇಂದ್ರನಮೊತ್ತಲಿಕ್ಕಿ ಮಹಾರಥರು (ಕುಮ್ಮಾಕ. ೧೦-೬೫).

[< ಒತ್ತರ್+ ಇಕ್ಕು]

ಒತ್ತಲೆ 'ಒರ್ತಲೆ' ನೋ.

ಒತ್ತವಿಸು 'ಒತ್ತಮಿಸು' ನೋ.

ಒತ್ತಾಟ (ನಾ). ೧. ಒತ್ತುವಿಕೆ; ನೂಕುವಿಕೆ : ಒತ್ತಾಟವನ್ನು ಹೆಚ್ಚಿಸುವ ಸಲಕರಣೆಗಳು ಕೆಲವು (ಬಾಲಪ್ರ. I, ೬೯). ೨. (ವಿದ್ಯುತ್ಶಕ್ತಿಯ) ಬಲ; ಶಕ್ತಿ : ಬಂಡಿಯನ್ನು ಚಲಿಸುವ ಮೋಟಾರಿಗೆ ದೊರೆಯುವ ವಿದ್ಯುತ್ತು ಒಂದೇ ಒತ್ತಾಟ (Voltage) ದ್ದಿರಬೇಕು (ಬಾಲಪ್ರ. I, ೧೦೧).

[ಒತ್ತು + ಆಟ]

ಒತ್ತಾಣೆ (ನಾ). ಕಾಡಾನೆಯನ್ನು ಹಿಡಿಯುವಾಗ ಬಳಸುವ ಪಳಗಿದ ಆನೆ (ಕ). [ಒತ್ತು + ಆನೆ]

ಒತ್ತಾಯ (ನಾ). ನಿರ್ಬಂಧ; ಬಲವಂತ; ಬಲಾತ್ಕಾರ : "ಪೀಡಾ, ಪೀಡನಂ, ಪೀಡನೀಯಂ, ಈ ೩ ಒತ್ತಾಯಂ" (ಶಾ ಶಕ್ಯ. ೨೫೪); ಆಯುಷ್ಯಮುಟ್ಟಲಾಯ್ತುದೆಂಬಂದ ಧರೆಯನೊತ್ತಾಯದಿಂದನಗಯ್ಕ ಹೊಱಪಿ ವಾಯುವೆಗದಿ ಕರ್ಮಗಳ ಸುಟ್ಟು ಕೈವಲ್ಯಕ್ರೀಯನೆಯ್ದಿದ ನಣ್ಣ (ಧರಣ. ೭೯-೨೬); ಚಿತ್ತಜಂಚಳ ಹೊಲ್ಲ ವಿತ್ತ ಯೋಗಿಗೆ ಹೊಲ್ಲ ತೊತ್ತಿನ ಮಾತು ಜಿಜವಲ್ಲ ಸತಿಯರಿಗೆ ಒತ್ತಾಯ ಹೊಲ್ಲ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೫೯೬); ನಾನೇ ಒತ್ತಾಯದಿಂದ ಕೇಳಿದೆ (ಬಾಣಪ್ರ. ೧೧೯).

[ಒತ್ತು + ಆಯ್]

ಒತ್ತಾಯಿಸು (ಕ್ರಿ). ನಿರ್ಬಂಧಿಸು ; ಬಲಾತ್ಕಾರಮಾಡು : "ಕರೆದಲ್ಲಿ ಹೋಗಿಬಂದರೆ ಸಾಕು" ಎಂದು ಪನಜೆ ಒತ್ತಾಯಿಸಿ ನುಡಿದಿದ್ದಳು (ತ್ಯಾಗಮ. ೧೬೨) ; ಕೆಲಸ ಪ್ರಾರಂಭಿಸಲು ತಂದೆ ಅವನನ್ನು ಒತ್ತಾಯಿಸುತ್ತಲೇ ಇದ್ದರು (ಮುಸಕೂ. ೬೭). [ಒತ್ತಾಯ + ಇಸು]

ಒತ್ತಾವತ್ತಿ (ನಾ). "ಒತ್ತಡ ; ತ್ರಾಸು" (ಜಾನಪದ. ೩ಸಿ). [?]

ಒತ್ತಾಸೆ (ನಾ). ೧. ಸಹಾಯ ; ನೆರವು; ಆಸರೆ; ಬೆಂಬಲ : ಹತ್ತು ದಿನೆಯಂ ಬೆಳಗಿಸುವ ಪಸ್ಸೆರಡು ರಾಶಿಗೊತ್ತಾಸೆಯಾಗಿರೆ ಶತಪತ್ರಮಿತ್ತ ನಹೆ (ಜೈಮಿಭಾ. ೩೦-೩೩) ; ಕರುಣಿಸುವುದೆನಗೆ ನಿನ್ನೊತ್ತಾಸೆಯಂ (ಕೇಪಾರ. ೧೮೯-೬) ; ಇದುವರೆಗೂ ಕೊಟ್ಟ ಒತ್ತಾಸೆ ನನ್ನು ಜನ್ಮದಲ್ಲಿ ಮರೆಯೆಪೆಕಾಗಿಲ್ಲ (ಪಾಸೋಪ. ೧೯೨). ೨. ಒಳಗಿನ ಸೆಸೆ.

[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಒತ್ತಾಚ್ಚೈ ; ಮಲ. ಒತ್ತಾಶ]

ಒತ್ತಾಸೆಗಾರ (ನಾ). ನೆರವಾಗತಕ್ಕವನು; ಸಹಾಯ ಮಾಡುವವನು; ಆಶ್ರಯದಾತ (ಕ). [ಒತ್ತಾಸೆ + ಗಾರ (< ಕಾಱ)]

ಒತ್ತಾಸೆಗಾರ್ತಿ (ನಾ). ನೆರವಾಗತಕ್ಕವಳು; ಸಹಾಯ ಮಾಡುವವಳು; ಆಶ್ರಯದಾತೆ (ಕ). [ಒತ್ತಾಸೆಗಾರ + ಅ್ತಿ (< ಇತ್ತಿ)]

ಒತ್ತಾಳೆಕೆ (ನಾ). ಬಲಾತ್ಕಾರದ ಆಡಳಿತ; ದಬ್ಬಾಳಿಕೆ : ಜಾಗಿರದಾರರು ತಮ್ಮ ಹಳ್ಳಿಯ ಜನರ ಮೇಲೆ ನಡಿಸುವ ಕ್ರೂರವಾದ ಒತ್ತಾಳೆಕೆ (ಸಾಸಮಾ. ೬೮). [ಒತ್ತು + ಆಳಿಕೆ (< ಆಳ್)]

ಒತ್ತಾಳು (ನಾ). ಒತ್ತಾಸೆಗಾರ (ಕ).

[ಒತ್ತು + ಆಳ್ಕು (< ಆಳ್)]

ಒತ್ತಿಕೆ (ನಾ). ಒತ್ತುವಿಕೆ; ಅದುಮುವಿಕೆ (?) : ವಿದ್ಯಾಸಾಗರರಾಜ ಮಂಡಲಾಚಿತಾ . . . ವೇದಶಾಸ್ತ್ರದೊತ್ತಿಕೆಯಂಸಿ ಕೈಯೆಳಂ (ಸೌಗಂಧಿ. ೨೧-೨). [ಒತ್ತು + ಇಕೆ]

ಒತ್ತಿಡಿ (ಕ್ರಿ). ರಭಸದಿಂದ ಧ್ವನಿಮಾಡು (?): ಒತ್ತಿಡಿದ ವಾದ್ಯ ಘೋಷದೆಳಲು . . . ವಾಜಿತಿರಮಂ ಳೀ ದಿ ಸು ತ್ತಿ ರ ಲ್ (ಶೈವಿಭಾ. ೩೪-೧೬). [ಒತ್ತು + ಇಡಿ]

ಒತ್ತಿಡು, (ಕ್ರಿ). ಒತ್ತೆಯಿಡು; ಆಧಾರವಾಗಿಡು: ಒತ್ತೆ + ಇಟ್ಟಂ = ಒತ್ತಿಟ್ಟಂ (ಅಭಪಾ) ಒತ್ತೆಯಿಟ್ಟಂ; ಒತ್ತಿಟ್ಟುಳೀಕೆಯ ಕೈತವಕಂಜಿ ಪೊಜಮಟ್ಟದಂ (ಕವಿರಾ. ೫೫ ಪ್ರಯೋ). [ಒತ್ತೆ + ಇಡು,]

ಒತ್ತಿಡ್ಡು, (ಕ್ರಿ). ಅದುಮಿ ಇಡು. [ಒತ್ತು + ಇಡ್ಡು,]

ಒತ್ತಿರಿಸು (ಕ್ರಿ). = ಒತ್ತಿಡು,: ಪೂರ್ಣಮೆಯೊಳ್ಕೊಂದು ನೇವಳಕೊತ್ತಿರಿಸಿ ಶಿವಭಕ್ತಗೆ ಗೆ ಸಂತುಷ್ಟೆಯಂ ಮಾಡಳೀ (ಆದಾಚ. ೭-೪). [ಒತ್ತೆ + ಇರಿಸು]

ಒತ್ತಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಆಚೆಗೆ ನೆರಿಸು, —ತಳ್ಳು, —ನೂಕು: ಒತ್ತಿಸಿದ ಕಸಕಂತ ಅತ್ತತ್ತ ಅಡೆದಱ (ಭರಂವ. ೧-೧೫೨-೧೧); ಬಲುಸಂದಣಿಯ ಕೆಲಕೊತ್ತಿಸುತ (ಸಳಚ. ೩-೫೮). ೨. (ಮೈಯನ್ನು) ಹಿಸುಕಿಸು; ಕಿಕ್ಕಿಸು: ಆರಿರ್ಗರ್ಗಳಂ ಬೆಲ್ಲಿಸಿಗೊಂಡತ್ತೆ ಪದ್ಮಪತ್ರಂಗಳಿಂದೊತ್ತಿಸಿ [ಪಾಣಾ. ಒಂಭಿ, ಒಪಿ] ಕೊಳಲುತ್ತೆ (ಪಂಬರಾ. ೧೨-೧೧೬); ತೊಡೆ ತೈ ಕಾಲನೊತ್ತಿಸಿಕೊಂಡು ನಿನ್ನೆಯ ಪಡಿದಂಡಿಯ ಮಾಡು ಮಗಳೆ (ಕಂಪಾ. ೬-೧೫೮). ೩. ಊಡಿಸು: ಕಾಶಳೆಗಳಕ್ಕೊತ್ತಿಸಿಯುಂ ಪಂಚಮಹಾವಾದ್ಯಂಗಳಂ ಬಾಜಿಸಿಯುಂ (ಗದಾಯು. ೬-೧ ವ). [ಒತ್ತು + ಇಸು,]

ಒತ್ತೈ (ಕ್ರಿ). ೧. ಆಕ್ರಮಿಸು; ಮುತ್ತು; ಕವಿ: "ಒತ್ತು- ಆಕ್ರಮಿಸಲ್, ನದೀ ತೀರೇ ಚಿ" (ಕವಿಪಾ); ಅತಿತು ಮುಲ ಕಾಳಗ ಪೆಜ್ಜಿ ಬಲದ ಕೆಯ್ಯಂ ಚಿತ್ರವಾಹನನೊತ್ತಿ ಪುಗುತ್ತನ್ದು ಕಾದಿಸೆ (ಎಳ. VIII, ಸೊಡಬ. ೧೦-೬ ; ೪೦೦); ಧರಿತ್ರಿಯಂ ಜೀಯೆಸೆ ಬೇಡಿಕೊಳ್ಳದೆ ವಿರೋಧಿ ನರೇಂದ್ರರನೊತ್ತಿಕೊಂಡುಂ (ಪಂಪ ಪುರಾ. ೧-೧). ೨. (ಬಿಗಿಯಾಗಿ) ಚುಚ್ಚುತ್ತ; ತಿವಿ; ನಾಟು: ಗಂಡರ ನೆತ್ತಿಯೊಳ್ಕೊತ್ತ ಬಾಳಲಿನ್ನೂಱುಜುಗುಮೆಂದೊಡೇಂ ಪಿಂದೂ ತೇಜದ ದಳ್ಳುರಿ ಪಾಂಡುರಾಜನಾ (ಪಂಪ ಭಾರ. ೧-೧೦೯); ಮುಳಿದು ತಿವಿರೀಢ್ಡಳಂಬಸ್ಥಳಮಂ ಶಶಿನಿಂಪಮೊತ್ತಿ ಸೀಳ್ದಳ್ (ಕಾದಂಪೂ. ೪೭೭); ಗುಲ್ಲದಂತೊತ್ತಿದರ್ ಪೂಜೆಕಾಜನಂತೆ ಬಿಗಿದು ಕಟ್ಟುವರ್ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೩-೭೩); ಸುರತತೆಯೆಳಂಬಿಯಂ ಮುಱಿಯೊತ್ತಿ ಲಾಪುದೇ ವಜ್ರಧಾರೆಗಳ್ (ಕುಮಾವ್ಯೂಢ. ೪-೪೮). ೩. (ಆಲಂ) ಚುಟ್ಟಿ ಮಾತನಾಡು; ವ್ಯಂಗ್ಯವಾಗಿ ಹೇಳು: ಮಗಳೊಳ್ಬಟ್ಟಳುಂಟೆ ನಮ್ಮ ತ್ಮಾತಯರಿಗೆಂದು ನಗುತ ರಾತೀರ್ದ್ ನುಡಿದನು ಜಗತ್ಪತಿಯಲ್ತಪ್ಪಲೆ ನೋ ಡು ನೋ ಡೆಂ ದು ಬಗೆಯಱದೊತ್ತಿದಳ್ಕತ್ತೆ (ಧರಣಿ. ೩೭-೬೯); ನಾಲಗೆಯೆಳಗಿಲ್ಲ ನಿನ್ನೆದೆಯೊಳಗೆ ವಿಶಾಲಾಕ್ಷಿಯುಮ್ಮ ನೀನೆನ್ನಾ ಚಾಲಿಸು ತಿದ್ದಿಯಾ ಕಳ್ಳರ ದೇ ವ ಯೆಂ ದಾ ಲೇಸುಗಾತಿಯೊತ್ತಿದಳ್ (ಧರಣಿ. ೩೭-೯೦). ೪. ನೂಕು; ತಳ್ಳು; ಸರಿಸು: ಕುರುಕ್ಷೇತ್ರದಿಂದತ್ತ ಪನ್ನೆರಡುಯೋಜನಂಬರಮೊತ್ತುವುದುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೧-೬೪ ವ). ೫. (ಗಾಳಿಯನ್ನು ತುಂಬಿ) ಊದು; ಬಾರಿಸು: ಪಗೆವರ ಗಂಟಲಳನೊತ್ತುವಂತೆ ಪೊಂದ್ಕುವೆಂದ ಶಂಖಮನೊತ್ತಿ (ಪಂಪಭಾ. ೧೦-೯೭); ಬಲದ ಕೆಯ್ಯಳ್ ಯ್ಯಾಯಕಂಖಮಂ ಕೊಂಡೊತ್ತಿ ದಾಗಳ್ (ಬಂಧಿಂ. ೬-೩೫ ವ). ೬. ಮೈಯನ್ನು ಹಿಸುಕು, —ತಿಕ್ಕು: ಅಂಗಮರ್ದನಮೆಂದುಂ: ಳರತಳಕಪದ್ಮಂಗಳಂ ಪಾದಪದ್ಮಂಗಳಿನೊತ್ತುತ್ತಿರಲ್ (ಕಾದಂಪೂ. ೪೦); ಚರಣದ್ವಯಂಗಳಂ...ಮೆಲ್ಲಸೆ ಕಾಸಿ ಪೊತ್ತುತಿರೆ (ಇಳ. ಚ. ೫೬-೧೩); ಆರಸ ನೊಂದೆ ಮರ್ದನಕೆ ಮಲ್ಲರುಗಳೆಲ್ಲಮಗೊತ್ತುವೊಡೆ (ಕುಮ್ಮಾಅ. ೨೨-೬). ೭. ಲೇಪಿಸು; ಬಳಿ; ಸವರು; ತಟ್ಟು: ಒತ್ತಿದ ತಳ್ಕೆತ್ತಿದ ತಟಿ ಮುತ್ತಿನ ಪೊಸಪುಡುಗೆ ತಳರ ಸೋರ್ಮದಿ ಮನವಂ ಪತ್ತಿಸಿ ಕೊತ್ತಿಸೆ ಮದನೋನ್ಮತ್ತೆಯರವಯವದೆ ಬಂದರ್ (ಪಂಪಭಾ. ೫-೫೯); ದಮಯಂತಿಗೆಱ್ಜೆಯನೊತ್ತಿದರು ಕೋಧಾನಗಳ ಪಾಡುತ ಮುತ್ತೈದೆಯರು (ಸಳಚ. ೩-೫೩); ಗಾಂಧಾರಿಸೊಟ್ಟಿನ ರಸವಂ ನಸುಬಿಸಿಯಂ ಮಾಡಿ ತಿತ್ತಿಗೊತ್ತಿ ವಾತಜ್ವರ ಪರಿಹಾರನಾಗುವುದು (ಸಳಚ್ಚ. ೭೦); ವೆಜ್ಜೆ ಒತ್ತಿ ಸ್ನಾನಮೊಡು (ಗೂಢ). ೮. ನುಗ್ಗಿನೆಡೆ; ಹಾಯು; ಆಕ್ರಮಿಸು: ಪಿಕ್ಕನುದಿಂದೆ ನಿಂದಗುರ್ವನಲಿಜಿದಾಂತರಂ ಮೊಸಳೆಯಂ ಪಿಡಿವಂತಿರೆ ನೀರೊಳಿಂ ಧುಮಿನತಿಗರ್ವದಿಂ ಪಿಡಿಯೆ (ಪಂಬಭಾ. ೧-೩೬); ಆರಿವಿಡಿಗಿಡುಗಳೊರ್ವರೊರ್ವರ ಮೇಲಿತ್ತಿಯೊತ್ತ [ಪಾಣಾ. ಯೆತ್ತ] ಲಾಜದೆ ನಿಲ್ಲುದು ಆಸನಮೆಂಬುದಕ್ಕುಂ (ಪಂಚತಂ. ೨೧೯-೧೬); ಕೆಡೆವ ಮರದಿಂ ನೂಕುತೊತ್ತುತ್ತೆ ಬರ್ಪ ಪೊಸಲ್ಗಳಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೩-೩೬೦). ೯. ಮುದ್ರೆಯೊತ್ತು: ನಾಗಭೂಷಣನಂತರಿಲಿ ಸಿರ್ದರ್ ರೊಳು ಭೋಗದೇವೇಂದ್ರನ ಮೇಲೆ ಡಾಗಸೊತ್ತಿದೆ ನೋಡು ನಿನ್ನಿಂದೆ ಬಂಡಾಗಿ ಕೊಳ್ಗಳಿಗಾ ವೀರರಾರೆಲಂ (ನೋ. ಚಿತ. ೩೮-೧೧). ೧೦. ಕಾಡು; ಪೀಡಿಸು; ಹಿಂಸಿಸು: "ಪೀಡಯತಿ – ಒತ್ತಿಪಥಂ" (ಕಾತಕ್ಕ. ೩೫೪); ದರಿದ್ರತೆಯನೊತ್ತುವ ಕುತ್ಸಿದಿನೆಂತುಮಳ್ಕುಮ ಳ್ಳಂಠಿಯ ಮಹೋಗ್ರ್ರ = ದುಃಖತತಿ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೪-೧೩೪); ಕುತ್ಸದ ಮೊತ್ತ ಮೊತ್ತು ತಿರೆಯಂ ಮತ್ತಂ ಚರಿಂ ಚಿವಿಪರ್ (ವರ್ಧಮ. ೧೧-೪೬); ಈ ಮರ್ದಿಂದೀ ಕುತ್ಸಂ ಕಿಡು ಗುಮೆಂದ ಮರ್ದಂ ಮಾಡಲ್ದೊಡೆ . . . ಆತನ ಕುತ್ಸಮೊತ್ತದೆ ಮಾಣ್ಗುಮೆ (ಜೀವಸಂ. ೯-೬ ವ); ವಿಷದ ಸೊಗಿಗೆ ಗರುಡದಳವಳೆಯಂ ಮತ್ತೆ ರಕ್ಷಿಗೆ ಮಂತ್ರಿಸುವರಾರು ಭೂಪ ನೀನೊತ್ತುವನುತಾಪಕೆಡೆಗೆಟ್ಟಿದಾರ್ ಬಿಡಿಸುವರ್ (ಕೃವಿಭಾ. ೨-೧೩). ೧೧. ಒರಸು; (ಮೈ ದು ಸ್ಪರ್ಶದಿಂದ) ಹೊಗೆಗಲಾಡಿಸು, —ಕಳೆ: ಪೂಜಪೊಣ್ಮುವ ನಯನಜಲಂಗಳಿಂ ನುತ್ತರೀಯ ವಲ್ಕಲವಸನೋಪಾಂತದೊಳೊತ್ತುತ್ತುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೯-೨ ವ); ಅವರ . . . ಕಣ್ಣಾನೀರೊತ್ತುವ (ಅಸಂಪ. ೪-೪); ಮುತ್ತು ವೊಲ್ ಬಿಳಿ ಬಿರ್ದಾ ಸ್ವಯಂದುದಳವನೊತ್ತಿ ಬೆಗಡೆ ಸೀಸಿಗದ (ಕಂಪಾ. ೧೦-೫೦). ೧೨. ಅವಚು; ಅಪ್ಪು; ತಬ್ಬಿಹಿಡಿ: ತಕ್ಕನಂತೆ ನಂದಿಸಿಯುಮೊತ್ತರದಂತೊತ್ತಿಯುಮುರಿಯ ಳುರ್ವರಿಂತ ಳರ್ದುರ್ಕಳೆಳ್ದುಂದು ಪಂದವೇಂಬೆಯ ನಾರ್ (ಕಾದಂಪೂ. ೫-೪೬ ವ); ನವಲಕ್ಷಾಭ್ಯಾರ ನಮ್ರಾನನೆಯನುರದೊಳಿತ್ತ ಒತ್ತಿಂದಿರಿಪ್ಪ (ಕಾದಂಪು. ೫೨೨). ೧೩. (ಲಬ್ಬಣಿಗೆಯಿಂದ ಅದುಮಿ) ಅಗಲಮಾಡು; ಲಬ್ಬಿಸು: ನವಘನತಮಂ ಕೆನೆಯುಮಂ ಬೆರಸಿ ಳಕಳಮಂ ಸವಿವಂತೆ ಕುಟ್ಟಿ ಬಟ್ಟಲಂ ಮಾಡಿ ಹಪ್ಪಳದ ಸಮನಾಗಿ ವೊತ್ತಿ ಆರ್ಮ್ಯಗೆ ಬಿಡ್ಡಿಯಂ ಕೊಡದು (ಸೂಪ ಕಾ. ೧-೧೨ ; ಸೂಪಕಾ. ೧-೧೧ ನೋ). ೧೪. (ಜೆನ್ನಾಗಿ) ಬೆರಸು; ಮಿಶ್ರಮಾಡು: ಕಾಯಿಳಿಗೆ ಉತ್ತಮದ ಕಡಲೆ ಹೆಸರುಬ್ಬು . . . ಸಕ್ಕರೆಯಂ ಕಿಸ್ತಿ ವೊತ್ತಿ ಪೊಡ್ಡಿಸಿ (ಸೂಪಕಾ. ೪-೩೦). ೧೫. [ಗಣಿತ] ಗುಣಿಸು; ಗುಣಾಕಾರಮಾಡು: ಬಿಡಿಸಲಂ ಕೊತ್ತು ನೆರೆ ಮೇದು ಬಳಯುಸು . . . ಎಲ್ಲ ಗುಣಿಯಸೆಂಬುದು ನೆರಪಂ (ವ್ಯವಹಾ. ೧೧-೧೧). ೧೬. ನೆರವಾಗು; ಸಹಕರಿಸು: ಧರಣಿಪನನೊತ್ತಿಲಿಕೆ ತೆರಳಿದ ಪಿಂಗಿಸತ್ಪವಿತ್ರಕೋಟಿಯು ಳರಿಯ ಳಿಟ್ಟಿಗೆ ಳೆಯುತ್ತ ಹಾಯ್ದನು ಸಮಿಭಧಿಗಡಲಿಯಲಿ (ಕುವಾ್ಯ. ೪. ೬೦೬. ೩೬-೨೪). ೧೭. (ಮಾಗಿಸಲು) ಹುಲ್ಲಿನಲ್ಲಿ ಹುದುಗಿಸು; ಆಡೆ ಹಾಕು: ಉತ್ತುತ್ತೆ ಖರ್ಜೂರಿ ದ್ರಾಕ್ಷಿ ಸಕ್ಕರೆ ಬೆಲ್ಲ ಮೆತ್ತ್ಯಸಿದ ಕಾಯ ಭಾಗ ಒತ್ತದೆ ಕಳೆತ ಸಮಸ್ತಪತ್ರಸರಂಗಳೆತ್ತಿಅದಲಿ ಮಾಱುತಿಕವು (ನೋತಚ. ೩-೨೦). ೧೮. ಕುಟ್ಟು; ಬಡಿ; ಹೊಡೆ : ಪಟಸಾಲೆಯು ಮೇಲೆ ಕುಟಿಲ ಕುಂತಳ ನೆಲೆ ಪುಟಿಪಂಡನಾದುದ ಭರಕೆ ನಸಿರಲು ನೆರೆಮೊಲೆಗಳು ನೋಡಿ ನಗುತಾಗ ವಿಟರು ಕೈತಾಳವೊತ್ತುವರು (ಕಂಪಾ. ೨-೪೨).

೧೯. ಒತ್ತಾಯ ಪಡಿಸು : ಹಸಿವಿಲ್ಲದವನಿಬ್ಬು ಬಂಧುಗಳೊತ್ತಿ ಪ್ರಾಥಿಸಲು ದಾರ್ಢ್ಯಕುಂಬಂತೆ . . . ಉಂಡನು . (ಭರತ. ೪-೧೩). ೨೦. ಅದುಮು ; ಅಮುಕು : ಕೋಪಾವಿಷ್ಟರಂ ಕುಮಾರನಾನಂದಿತ ರೂಪ ನಂದಿಸೆಯೆ ತಂದೆಯೊಳ್ಬಿನೊಳಿತ್ತಿದಂತೆವೋಲ್ (ಅದಿಪು. ೮-೧೩); ಕದಲಿಸಿನೊಳೊತ್ತುವ ರನ್ನದ ಕನ್ನಡಿಗಳಿಂಳಂ (ಶಾ ದ ಂಳ. ೭೭); ಅಡಿಯನೊದಡೆ ಕೆಜ್ಜಪಿ ಕೇಸರಿಗೆಯೊತ್ತಿದೆ ನಿಜಿವಿದಿದ ಕುರುಳಡಿಯ ವರದಿಯಾಗಿ ಕೊಂಕಿದ ನಿಡಿಯ ಪುರ್ಗಗಳು (ಸಾಳ್ವಾ. ೨೦-೧೭). ೨೧. ಪರೀಕ್ಷಿಸು ; ಒಳಹೊಕ್ಕು ನೋಡು : ಬತ್ತಲೆಯ ಬಗೆಗೊಂಡು ಹೆಂಗಸಿತ್ತಲೆತಳೆ ಬಂದೆ ಕಾಮದ ಕತ್ತಲೆಯ ಕಳೆಯದೆ ವೃಥಾ ವೈರಾಗ್ಯ ನೇಷಡಲಿ ಹತ್ತಿಂದ್ರರೆ ನಮ್ಮ ಶರಣರು ಚಿತ್ತದಲಿ ಕೆರಳುವರು ಕೇಳೆಸುತ್ತೊತ್ತಿನೋಡಿದಾಕೆಯಂತಕ್ಕ್ಷನ ಪ್ರಭುರಾಯ (ಪ್ರ ಭು ೀ. ೧೬-೭). ೨೨. ಮುಂದುವರಿ; ಹೆಚ್ಚ್ಚಾಗು : ಮತ್ತಮವಾಸೆಗಳೊಳ್ ಮೂವತ್ತು ದಿನಂಗಳಿತ ಕಂಡಿಷಿಡೊಳ್ತು ದಿನಮಂತಿತ್ತಿದೊಡೆ ಕುಸಿಗು ಮಿಳ್ದಂತೆತ್ತಿರಿಗುಗುಮರ್ಥಮಂದೊಳ್ಳಿನ ಜಟ್ಟಿಂ (ಅಟ್ಟ ಮು. ೬-೨೯). ೨೩. ಬಳಸು ; ಪ್ರಯೋಗಿಸು ; ಉ ಪ ಯೋ ಗಿ ಸು: ಸ್ಮೃಸ್ ದೇವತೆಯಂ ಎನ್ನೆದೆಯ ಬಟ್ಟಲೆಯಂ ತುಟಿದಿಕ್ಕಲೆಂದು ತನ್ನಯ ಬಲ್ಮೆಯಿಂ ಒತ್ತಿ ದಿರ್ದಿಂ ದುಂ (ಬದ್ಧಪ್ರ. ೨೮-೫೯). ೨೪. ಹೇರು ; ಭಾರವಾಹಕು : ಈ ಅಲೆತಗಳನವಳ ಮೇಲ್ ಒತ್ತಿ ಪಸನೆಬುದರ್ ನೋಡ (ಬದ್ಧಪ್ರ. ೩೯-೨೪೮). ೨೫. ಚಿಮ್ಮಿಸು ; ಎರಚು : ಜೀಳ್ಕೊರ್ಬಿನಯಂ ತೆಗೆದಿತ್ತಿದ ಕೆಯ್ಮೊಳಿಂದರ್ಗೊರ್ವರೊರ್ವರ್ ರಥರಮೊತ್ತೆ (ಅಕಂಷ. ೭-೨೮); ಮಡದಿಯ ಮೀಲಿಳಾಧಿಪತಿ ಕತ್ತುಂ ಕೀರ್ಗರ್ಕಳೊತ್ತೆ (ಅಕಂಷ. ೭-೪೧). ೨೬. ಧಾರಿಬಿಡು ; ಪಕ್ಕಕ್ಕೆ ಸರಿ (೪).

ಒತ್ತಿಕಟ್ಟು = ಅದುಮಿ ಕಟ್ಟು ; ಬಿಗಿಯಾಗಿ ಕಟ್ಟು : ಅದನವನ ತೋಳ್ಗಿಟ್ಟು ನಿನ್ನ ಸುತ್ತಿಗೆಯಿಂದ ದಿಟ್ಟತನಿ ಕುಟ್ಟು ; ಅಱೆಗಿಂತೊತ್ತಿಕಟ್ಟು (ಬದ್ಧಪ್ರ. ೪-೬೫). ಒತ್ತಿಕೊರ್ = ಅಪ್ಪಿಕೊ ; ಹಿಡಿದುಕೊ ; ಆವ ಚೆಕ್ಕಿನ : ವಿಯೋಗಿಯಂತೆ ನಳಿನದಳಂಗಳಸುರದೊಳೊತ್ತಿಕೊಂಡು (ಕಾದಂಪಾ. ೬೪೮); ಬಲ್ಮೊಲೆಗೊತ್ತಿಕೊಂಡು ತಳ್ಳೆಯಿ ಹಾಯಿಂದು ಸಂಕಸದೆ ಹಿಗ್ಗಿದಳು (ನೇಮಚಂ. ೩೦-೩೪); ಪಿದುಂ ಹೆಂಗಳು ಕೆಜ್ಜೆ ಗೊತ್ತಿಕೊಂಡರು (ಭರತ. ೩೯-೫೩). ಒತ್ತಿಡು = ಅದುಮಿ ಇಡು ; ಹೆತ್ತ ಕಿಬ್ಬು : ಮೇಣಜರ ರಂಕ್ಷನಯು ಅಲ್ಪಬಂಯ ಅಪ್ಪುಗೆಯಲಿತ್ತಿಟ್ಟ ಪನ್ನ ಬಲ್ಮೊಡಲ್ ನಿನಗೆನ್ (ಬದ್ಧಪ್ರ.೪೯-೧೧೬). ಒತ್ತಿತೆಗೆ=ಅದುಮಿ ತೆಗೆ : ಹೆತ್ತವಳು ಮಗಳಿಯನ್ನೊತ್ತಿತೆಗೆದವಳು ಬಿನ್ನೊತ್ತಿ ಹಿಡಿದವಳು ಕಾಳಿ (ಸರಪ್ಪ. ೧೧). ಒತ್ತಿನುಡಿ = ೧. ಸ್ಪಷ್ಟಧಾರಣಾಕೆ ಮೊತ ನಾಡು, —ಹೇಳು. ೨. ಆಕ್ಷೇಪಿಸು ; ನಿಷೇಧಿಸಿ ಮಾತಾಡು : ಆರೊತ್ತಿನುಡಿದರೆ ಏಕೆ ನಾ ನಿನ್ನು ಬಿಡುವೆ ಶಂಭುಶಕ್ಕೇಶ್ವರಾ (ಸರಸ. ೪೫-೩೨೪). ಒತ್ತಿನೋಡು = ಪರೀಕ್ಷಿಸು : ಉತ್ತರದಶಿನ ಮಗ ಧೂಲೋಕದ ಮತ್ತ್ಯಾಗಮಿಸಿರುವನೆ ಸೊಬಗಿವೊತ್ತಿನೋಡುವೊತ್ತಿಕಂದನೆಂದೊಲು (ಕಂಪಪು. ೯-೧೩). ಒತ್ತಿಪಿಡಿ, ಒತ್ತಿವಿಡಿ = ಒತ್ತಿತೆಗೆ : ಒತ್ತಿ ಪಿಡಿದು ಅಸುರನ ನೆತ್ತಿಯನೊಡೆದು ಮುತ್ತಿಸರಿಗೆಯ ಪರಿಯ ನೋಡಾ (ಅದಪ. ೯೮); ಸುತನಂ ನೋಡಿ ದೈದಾಸಲವೆಯೊ ಪೋಗತ್ತ ವಿನ್ಮಂ ಮುಳ್ಳದೇನಮಲ ತುಲಿಸುಯಂವೊತ್ತಿ[ಶಾಕಾಂ. ಮುತ್ತಿ]ವಿಡಿದಬ್ಬಮಂ ಮಾಣ್ಬು ಪುತ್ತುರದ ಕುಸುಮಂ ತೊಡವುಗಟ್ಟುವಂತೆ (ಕೈವಿಳಾ. ೨೫-೬೧). ಒತ್ತಿಬರ್, ಒತ್ತಿಬರು = ಮೇಲೇರಿ ಬರು ; ಮುನ್ನುಗ್ಗಿ ಬರು ; ಆ ಕ್ರಮಿ ಸು ; ಮುತ್ತು : ಕಪ್ಪವಿಯಾಯದೆ ಜಕ್ಕಣಿಸುವ ಮಂಡಳಿಕರುಮಂ ಆಡಂಗದಾಟವಿಕರುಮಂ ಒತ್ತಿ [ಶಾಕಾಂ. ಎತ್ತಿ] ಬರರ್ ಪಾರ್ಶ್ವಿಗ್ರಾಹಕರುಮಂ ಆಲಿದು (ಅದಿಪು. ೪-೮೨ ವ ; ಅದಿಪು. ೧-೬೪ ನೋ); ಒಂದು ಘನತರಿಸಂಕವಬ್ಬರಿಸಿ . . . ಒತ್ತಿಬರುತಿರೆ (ಸಳಪ. ೩-೧೩). ಒತ್ತಿಬಿಡು = ಆವರಿಸು ; ಮುತ್ತು : ಸೌಲಜ ಘಟ್ಟಿ ನೊಳೊತ್ತಿಬಿಟ್ಟವು ನಾಲ್ಕು ಸಾವಿರ ಕುದುರೆ ರಥಸಹಿತ (ಪ್ರ ಭು ೀ. ೧೩-೨೪). ಒತ್ತಿಹಾಕು = ಅದುಮಿಹಾಕು : ಸೆರಗನ್ನು ಕೈಯಮೇಲೆ ಹಾಕಿಕೊಂಡು ಕುಪ್ಪಸದ 'ಚಟಿಕೆಗುಬ್ಬೆ'ಯನ್ನು ಒತ್ತಿಹಾಕಿಕೊಂಡಳು (ಹೂಸಕ್ಷಿ. ೪೩). ಒತ್ತಿಹೇಳು = ೧. ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸಿ ಹೇಳು ; ಮನಸ್ಸಿಗೆ ನಾಟುವಂತೆ ಹೇಳು : ಏನಾದರೂ ಮಾಡಬೇಕೆಂಬ ಆವೇ ಮನದ ಸಂಳಲ್ಪವನ್ನು ಒತ್ತಿಹೇಳಿದ ಹಾಗಾಯಿತು (ಕಣ್ಣಡ. ೩೫). ೨. ಸ್ವೆರ ಭಾರಹಾಕಿ ಉಚ್ಚರಿಸು, —ಹೇಳು : ಒಮ್ಮೆ ಒತ್ತಿಹೇಳುತ್ತೇನೆ ; ಇನ್ನೊಮ್ಮೆ ತೆಲಿಸಿ ಹೇಳುತ್ತೇನೆ (ದ್ರಾವಿ. ೩೨೪).

[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಒಱ್ಱು, ಒತ್ತು ; ತುಳು. ಒಟ್ಟು, ಒತ್ತು = ರಾಶಿ ಮಾಡು ; ತೆಲು. ಒತ್ತು]

ಒತ್ತು2, ಒಂತು (ನಾ). ೧. ಒತ್ತಡ ; ಅದುಮುವಿಕೆ : ಉಸಿರೊತ್ತಿಂ ತಿದಿಯಂತಿರೊತ್ತಿದ ಬಸಿಱ್ ಪೋತಂಂ ಕಣ್ ಬಿಟ್ಟ ಬಾಯ್ (ಪಂಪಭಾ. ೧೩-೧೪); ನೆರೆವೊಲೆಯೊತ್ತಿಪಂದೊಗೆಸ ಕೋರಲಮುಂ ಪುಳಕಂಗಳಂ ತಡಂಗಲೆಸೆ (ವರ್ಧಮಾ. ೪-೭೪). ೨. ಸ್ವೆರ್ಶ ; ಸೋಕು : ಆಸುರಾಗದಿ ಲಿಖಿಸುವೆನಿಂಬರ ಕಯ್ಯನಿಷಸನೇತ್ರಿಯ ಘನಕುಚಯುಗಮೊತ್ತೈನಲಾ ದುದು ಸತ್ಪಳುರಾಜನ ಸತ್ಪವಿತೆಯ ಸವಿನಾತು (ಜಯಂಕಾ. ೧-೨೫). ೩. ನದಿಯ ತೀರ್ರ, —ಕರೆ : "ಒತ್ತು–ಅಕ್ಕವಾಱೆ, ನದೀತೀರೇ ಚ" (ಕಮಥಾ). ೪. ನದೀಮುಖದಲ್ಲಿ ಸಮುದ್ರದ ಒತ್ತಡದಿಂದ ನೀರು ಒತ್ತಿಕೊಂಡು ಬರುವ ಪ್ರದೇಶ : ಸಮುದ್ರದ ಪೊತ್ತುಗಳು ಅಲ್ಲಲ್ಲಿಗೆ ಅಡ್ಡಬರುವ ಕಾರಣ ಭಕದಯ ಮಾರ್ಗಗಳನ್ನು ಮಾಡಿಕೆಳ್ ಬರುವ ಹಾಗಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಆ ಪೊತ್ತುಗಳಲ್ಲಿ ಪಾವಗಳು ಅಡುತ್ತಿರುತ್ತವೆ (ಳಳಾಗ. ೨೯೬); ಒತ್ತುಗಳಲ್ಲಿದ್ದ ಮಾತ್ರಕ್ಕಿಂದ ಬಂದರುಗಳಾಗರುತ್ತವೆ (ಮುಂಬಂ. ೩-೬೨). ೫. ಕೆರೆ ; ಜಲಾಶಯ : "ಒತ್ತೆಗೆ ತಟಾಕ" (ಕಣ್ಣಾ. ೬೮). ೬. ಸಮಿಪ ; ನೆರೆ ; ಜೊತೆ : ಮುಡಿ ಮಕರಧ್ವಜಂಬೊಲಿಬಲುತ್ತಿರೆ ಬೆಂಬಡಿದೊಯ್ಯನೊಯ್ಯನುಳ್ಳುಡೆ ಳಿಬೊಕ್ಕತ್ತಿರುತ್ತಿನೊಳೆ ಜೋಲ್ತಿರೆ (ಪಂಪಭಾ. ೪-೨೦); ನೀನು ನಾನು ಸುತ್ತಿ ಬಪ್ಪ ಕಾವಲ್ಪಲವ ಪೀನು ಒತ್ತಿಲೆ ತೋಱುತಿರ್ಪೆ (ವಚಕಾ. II, ೧೦೩); ಕಕ್ಕಸಾ ಕೃತುತುಲರಗವು ಕಮ್ಮೊಯ್ದು ಕಪಿಲಾಸುರೀದ್ರನೆತ್ತಿನಲಿ ಇರಿಸಿದನು ಪಾತಾಳದಿ (ತೊಡಾ. ೧-೧೨-೧೩). ೭. ಜತೆ ; ಲಯ (?) : ಒಂದೊತ್ತಂ ನಡೆಯುತು ವುದದೊಂದೊತ್ತಿನ ಲಯಕ್ಕೆ ಲಕ್ಕೆತೆಱಲಾನಾವುದೇನೆಂದಾಂ ಬಣ್ಣಿಸುವೆನೊ ಸುರಸಾಯಂದಯ ವಿಕಾಸವಿಭ್ರಮ ಭ್ರೂಲತೆಯಂ (ಅದಪು. ೯-೩೬). ೮. (ಸಂ ಯು ಕ್ತಾ ಕ್ಷ ರ ನ್ನು ಬರೆಯುವಾಗ) ಎರಡಕ್ಷರಕ್ಕೆ ತಳಭಾಗದಲ್ಲಿ ಸೇರಿಸುವ ಅಕ್ಷರದ ಚಿಹ್ನೆ : ಗುರುವೊತ್ತು ಗಳಂ ದಪ್ಪುದು (ಛಂದೋಂಶಾ. ೧-೩೪). 'ಒತ್ತಕ್ಷರ' ಪರ್ಯಾ. ೯. ಆಸರೆ ; ಸಹಾಯ ; ಬೆಂಬಲ ; ಊರೆ : ವಿಳಸದುರುಳು ಚಿ ಭಾರಕ್ಕೆ ಸೆಳೆತಂಬವಿನ ಕೃತಕೆಗಂಜಿ ನಳಿನಾನಸಿಟ್ಟೆಳಲಲಂದಂಡದೊತ್ತನಿ ತಳ ತಳಪುದು ನೀಲ್ದಾಣಕ ಕುಸುಮಾವಳಿಯಂ (ಶ ಸು ಮಾ. ೧೩-೫೫); ಹರಿಯ ನೆಮ್ಮುಗೆ ಕಮಲಜನ ಸಹಾಯಂ ದಿಶಾವರಿಯೊತ್ತು ತರಣ ನಸುದನುಜ ಮನುಗಳ ಳಾವಲೆರವೆ (ಜಿಬಭ. ೩೦-೩೩). ೧೦. ದಬ್ಬುವಾದುದು ; ನಿಬಿಡವಾದುದು : ತುರಗರಥ ಬಿಲ್ಲಾಳ ನೊತ್ತಾಗಿರಿಸಿ ಲಗ್ಗೆಯ ಲಹರಿಯಲಿ ಮೋಹರಿಸಿದರು (ಕುವ್ಯಾಳ. ೨೧-೧೧). ೧೧. ರಾಶಿ ; ಗುಂಪು : ತಳವ ಸೇನೆಯು ಪುಗಳೊತ್ತು ಗಳ ಮುತ್ತುಗಳ ವಿಥವದಿಂ ಪೊಳಲೆಸೆದುದು (ಜೈವಿಳಾ. ೨೪-೭೨).

೧೨. ಬತ್ತಳಿಕೆ; ದೊಣೆ: "ಹೊದೆಯೊತ್ತು ಡೊಣೆ ಶರಧಿ ತೂಣಂ ಶರಾಶ್ರಯಮುಪಾಸಂಗಂ ನಿಷಂಗಮಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೮೭-೩೪). ೧೩. ನದಿಯ ಅಥವಾ ಸಮುದ್ರದ ಉಬ್ಬರ; ಭರತ (ಕ). ಒಂತ್ತು₂: ೬. ಜಾಹ್ನವಿಯ ಜನಕ ಕೇಳಂತರಮಿದೇನಿಲ್ಲಿ ನಡೆಪೋಪೆವೆನಂತಾತನೊಂತಿನಿಂ ಶಂಕರಂ ಸಭಾಸ್ಥಳಕ್ಕೈದಿ (ಪರಶು. ೨೦-೨೦).

ಒಂತಾಗು = ದಟ್ಟವಾಗು; ಗುಂಪಾಗು: ಸಂತತ ಹಿರಿಯೂರ ತಮ್ಮಣನಾಯಕನೊಂತಾದ ಬಲವೈದಿದುದು (ಕಂನವಿ. ೧೧-೧೫). ಒತ್ತಾಗು = ೧. ಒಂತಾಗು: ತಾರೆಗಳು ನಭೋಂಗಣದಲ್ಲಿ . . . ಅಸಂಖ್ಯಾತವಾಗಿಯೂ ಒತ್ತಾಗಿಯೂ ಕಾಣುತ್ತವೆ (ಜೋಕಿರ್ವಿ. ೨೧); ಒತ್ತಾಗಿ ಇದ್ದ ಆ ಕೂದಲನ್ನು ಬಲವಾಗಿ ಬಿಗಿದುಬಿಟ್ಟಿದ್ದರು (ಗಲಿಪ್ರ. ೫). ೨. ಬೆಂಬಲವಾಗು; ಸಹಾಯವಾಗು: ತೇರಿನ ದಳಕೆ ತಾನೊತ್ತಾಗಿ ರಣದಗ್ಗಳೆಯರಿದ್ದುದು ರಾಯನೊಡಹುಟ್ಟಿದರು ಸಂದಣಿಸಿ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೪-೧೭); ಈ ಮೂಱುದಳಕೊತ್ತಾಗಿ ನಿಂದನು ಕೌರವರ ರಾಯ (ಕುವ್ಯಾಗ. ೧-೫). ಒತ್ತಿಗಿರು, ಒತ್ತಿಲಿರು = ಪಕ್ಕದಲ್ಲಿರು; ಮಗ್ಗುಲಲ್ಲಿರು: ನನ್ನ ಊರಿನ ಒತ್ತಿಗಿರುವ ವಡ್ಡರಸೆ ಎಂಬ ಹಳ್ಳಿಗೆ ಸಂಚಾರಕ್ಕೆ ಹೋದೆ (ಕರ್ಮವೀ. ೮-೧೧-೫೯); ಒತ್ತಿಲಿರ್ದನು ಸಾಣಿಯನೂಱು ಭೂಭುಜನತ್ತ ನೋಡುತ ಗಾಡಿಕಾಱ (ನಾಗಕು. ೬-೫೦). ಒತ್ತಿಗೆ ಹಾಕು= ಅಡೆ ಹಾಕು; ಮಾಗಲು ಹಾಕು (ಕ). ಒತ್ತೊತ್ತೆ = ೧. ಒತ್ತಾಗಿರುವಿಕೆ; ಗುಂಪು; ಸಮ್ಮರ್ದ; ಸಮೂಹ: ಸೇವ್ಯರ ತಿಂತಿಣಿಯಿಂ ಮುತ್ತೈದೆಯರೊತ್ತೊತ್ತೆಯಿಂ ಸುವಾಸಿನಿಯರ ಸಂದಣಿಯಿಂ (ಗಿರಿಕ. ೧೦-೨೮ ವ); ಹೆಣನ ತುಳಿದೊತ್ತೊತ್ತೆಯಲಿ ಸಂದಣಿಸಿ ಕವಿದುದು (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೮-೪೯); ಸುತ್ತಲುಂ ಮೇಲೆ ದಿಕ್ಪಾಲಕರ ನಗರಂಗಳೊತ್ತೊತ್ತೆಯಿಂ ರುದ್ರವಿಷ್ಣುಬ್ರಹ್ಮಾದಿಗಳ ಪತ್ತನಂಗಳನಾಂತ ಪೆರ್ಮೆಯಿಂ (ಚಿಬಪು. ೨-೯). ಒತ್ತೊತ್ತೆಯಾಗು = ಗುಂಪುಗುಂಪಾಗು: ಹೊತ್ತರ ನಿಬರನಸುರಭಟರೊತ್ತೊತ್ತೆಯಾದುದು ಬೆನ್ನನಲಿ ಬಿಗಿದೆತ್ತಿ ಹಾಯ್ದರು ಮುಗಿಲ ಥಟ್ಟನ ಪರಿಯ ಜೋಡಿನಲಿ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೯-೩೭). [< ಒತ್ತು₁]

ಒತ್ತುಂಗರಡೆ (ನಾ). ಒತ್ತಿ ಬಾರಿಸುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಚರ್ಮವಾದ್ಯ: ಬೆರಸಿರೆ ಕನ್ನಡದೊಳ್ಪಂಧುರಮಾಗದು ಕಾವ್ಯರಚನೆ ಪೇಱ್ದೊಡೆ ಪೀನಂ ಪರುಷತರಮಕ್ಕುಮೊತ್ತುಂಗರಡೆಯ [ಪಾಠಾಂ. ಮೋದುಂಕರಡೆಯ] ಮದ್ದಳೆಯ ಜರ್ಜ್ಜರಧ್ವನಿಗಳವೊಲ್ (ಕವಿರಾ. ೧-೫೩). [ಒತ್ತು₁ + ಕರಡೆ]

ಒತ್ತುಂಗುರ (ನಾ). "(ಇತರ ಉಂಗುರ ಬಿದ್ದುಹೋಗದಂತೆ ತಡೆಯುವ) ತಡೆಯುಂಗುರ" (Guard-ring. ಇಂಕನಿ).

[ಒತ್ತು₂ + ಉಂಗುರ]

ಒತ್ತುಂಬಲ (ನಾ). ಬಲಾತ್ಕಾರ; ಒತ್ತಾಯ: ಲಳನೆಯರಬಲೆಯ ಲಜ್ಜಾವಿಳಸದ್ದೃಗ್ನಿಮ್ಮಗೆಯನಾ ಕುಳ್ಳಪ್ಪರ ಚೂಡಾಸ್ಥಳಿಗೆ ಪರಿಯಿಸಿದರೊತ್ತುಂಬಲ [ಪಾಠಾಂ. ಒತ್ತಂಬಳ]ದಿಂದದು ಕಂತುಯಂತ್ರಸೂತ್ರಿತಮಕ್ಕುಂ (ವರ್ಧಪು. ೬-೧೫). [ಒತ್ತು₂ + ಬಲ]

ಒತ್ತುಕರಡು, ಒತ್ತಕರಡು (ನಾ). ಹಸಿಮಸಿಯನ್ನು ಹೀರುವ ಕಾಗದ; ಒತ್ತುಕಾಗದ: ಒಂದು ಒತ್ತುಕರಡು (Blotting) ಕಾಗದವನ್ನು ಪರಿಶೀಲಿಸಿದರೆ ಬರೆಯುವ ಕಾಗದದಂತೆ ಅದು ನಯವಾಗಿಲ್ಲವೆಂದು ತಿಳಿದು ಬರುವುದು (ಬಾಲಪ್ರ. II, ೮೩೬). ಒತ್ತಕರಡು: ಸಣ್ಣವನಿದ್ದಾಗ ನಾನೊಂದು ಒತ್ತಕರಡದ ಸುರುಳಿಯನ್ನು ನುಂಗಿದೆ, ನಾನು ಬೆಳೆದ ಹಾಗೆ ಒಳಗೆ ಆ ಒತ್ತಕರಡು ಬೆಳೆದಿರಲಿಕ್ಕೇ ಬೇಕು (ನಿಹಾರ. ೬); ಒತ್ತಕರಡಿನೊಲು ಬಾನದ್ದಿತ್ತು ಮಶಿಗೊಣ್ಡೆಯವೊಲು ವನವೆದ್ದಿತ್ತು (ಮುಕ್ತಕಂ. ೫೬-೧೭). [ಒತ್ತು₁ + ಕರಡು]

ಒತ್ತುಕಾಗದ (ನಾ). = ಒತ್ತುಕರಡು: ಇಂಗ್ಲಿಷ್ ಶಬ್ದಗಳ ಸ್ವೀಕರಣದ ನಾಲ್ಕನೆಯ ರೀತಿಯೆಂದರೆ, ಆ ಶಬ್ದಗಳನ್ನು ತದ್ವತ್ತಾಗಿ ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ಭಾಷಾಂತರಿಸುವುದು . . . Blotting-Paper ಒತ್ತು-ಕಾಗದ (ಭಾಷಾಶಾ. ೧೭೫). [ಒತ್ತು₁ + ಕಾಗದ]

ಒತ್ತುಕೊಡು 'ಒತ್ತುಗೊಡು' ನೋ.

ಒತ್ತುಗ (ನಾ). (ಹಳ್ಳಿಗರ ನಂಬಿಕೆಯಲ್ಲಿ) ತೊಲೆಯ ಕೆಳಗೆ ಅಂಗಾತ ಮಲಗಿದರೆ, ಎದೆಯ ಮೇಲೆ ಹತ್ತಿ ಉಸಿರು ಕಟ್ಟುವಂತೆ ಒತ್ತುವ ಒಂದು ಮರಿಪಿಶಾಚಿ, —ಅದರ ಬಾಧೆ; ಅಮುಕಾನ: ಅಂಗಾತನೆ ಮಲಗಿದ್ರೆ ಒತ್ತುಗ ಆಗ್ತದೆ (ಮಲೆಮ. ೬೯೮). 'ಒತ್ತಟ್ಟ' ಪರಾ. [ಒತ್ತು₁ + -ಗ್ಯ]

ಒತ್ತುಗಂಬ (ನಾ). ಆಧಾರಕ್ಕಾಗಿ ಇಟ್ಟ ಕಂಬ; ಊರೆಗಂಬ (ಕ).

[ಒತ್ತು₂ + ಕಂಬ]

ಒತ್ತುಗಲ್ಲು₁ (ನಾ). (ಕಾಲಿಗೆ) ಒತ್ತುವ ಕಲ್ಲು: ಮೈಯಲಿ ಸುಱುವ ಬೆಮರಿನ ಚರಣದೆಡಹುಗಳೊತ್ತುಗಲ್ಲುಗಳ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೬೦೩. ೪೨-೧೨).

[ಒತ್ತು₁ + ಕಲ್ಲು (< ಕಲ್ಯ್₃)]

ಒತ್ತುಗಲ್ಲು₂ (ನಾ). ಆಸರೆಯಾಗಿ ನಿಲ್ಲಿಸಿದ ಕಲ್ಲು; ಅಡಿಗಲ್ಲು: ಗೋಡೆ ಬೀಳದಂತೆ ಒತ್ತುಗಲ್ಲು ಕೊಟ್ಟಿದ್ದಾರೆ (ರೂಢಿ).

[ಒತ್ತು₂ + ಕಲ್ಲು (< ಕಲ್ಯ್₃)]

ಒತ್ತುಗಾಱ (ನಾ). ೧. ಚಲಿಸುವಂತೆ ಮಾಡುವವನು; ಸರಿಯುವಂತೆ ಮಾಡುವವನು: ಸಾಗರಕೆ ನೊರಜಿನ ಮುತ್ತಿಗೆಯಲೇನಹುದು ಪರಿಭವವಕಟ ಸುರಗಿರಿಗೆ ಒತ್ತುಗಾಱನೆ ಪವನಂ (ನಿಘಾಗ. ೫-೪-೧೦). ೨. (?): ಎತ್ತಿನ ಮಱೆಯ ಒತ್ತುಗಾಱರಂತೆ ಉಪ್ಪು ದೋಷವೆಂದು ಸಪ್ಪೆಯನುಂಡಡೆ ಮತ್ತೆ ರೊಚ್ಚೆಯ ಬಚ್ಚಲ ಮುಟ್ಟುತ್ತಿಪ್ಪ ಸತ್ತನಾಯಿಗೇಕೆ ವ್ರತ (ಸರ್ವವ. ೧೮೩-೮೩೮).

[ಒತ್ತು₁ + -ಗಾಱ (< -ಕಾಱ)]

ಒತ್ತುಗುಂಡಿ (ನಾ). ಒತ್ತಿ ಅಥವಾ ಅದುಮಿ ಹಾಕುವ ಗುಂಡಿ: ಒತ್ತುಗುಂಡಿ, ಬ್ಲೇಡು ಮುಂತಾದ . . . ವಸ್ತುಗಳನ್ನು ಪೋಲೀಸರು ವಶಪಡಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದಾರೆ (ಹುಸಂಕ. ೧೯-೧೧-೫೯); ಅಂಗಿಗೆ ಒತ್ತುಗುಂಡಿ ಹಾಕು (ರೂಢಿ). [ಒತ್ತು₁ + ಗುಂಡಿ₃]

ಒತ್ತುಗುಂದಣಿ (ನಾ). ಕುಟ್ಟುವಾಗ ಧಾನ್ಯದ ಕಾಳು ಚೆಲ್ಲದಂತೆ ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುವ ಸಾಧನ; ಕುಂದಣಿ; ಕುಂದಲಿಕೆ: "ಕುಂದಳಿಯೆ ನಲ್ಕಾವೊತ್ತುಗುಂದಣಿ [ಪಾಠಾಂ. ಲ್ಕುವೆತ್ತುಗುಂಡಣಿ, ಲ್ಕೋವೊತ್ತುಗುಂದಣಿ]ಯೆ" (ಮಂಗರಾ. ೬೧-೨೦).

[ಒತ್ತು₂ + ಕುಂದಣಿ]

ಒತ್ತುಗುಡು 'ಒತ್ತುಗೊಡು' ನೋ.

ಒತ್ತುಗೊಡು, ಒತ್ತುಕೊಡು, ಒತ್ತುಗುಡು (ಕ್ರಿ). ೧. ಊರೆಯನ್ನು ಕೊಡು; ಸಹಾಯವಾಗು; ನೆರವು ನೀಡು: ಒತ್ತುಗೊಡುವರೆ ಹಗೆಗೆ ಹಜ್ಜೆಯನಿತ್ತು ತೆಗೆವರೆ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೯-೬); ನಾರಾಯಣ "ದಾಕ್ಷಿಣ್ಯ ಮಾಡಬೇಡ" ಎಂದು ಒತ್ತುಗೊಟ್ಟನು (ಮುಂಗಾಮು. ೬೫). ಒತ್ತುಕೊಡು: ೧. ಮಣಿ ಅಲುಗಾಡದಂತೆ ಒತ್ತುಕೊಡು (ರೂಢಿ). ೨. ಇನ್ನೊಂದು ಅಕ್ಷರದೊಂದಿಗೆ ಸೇರಿಕೊಂಡು ಬರುವ ಅಕ್ಷರದ ಚಿಹ್ನೆಯನ್ನು ಬರೆ: ಕಕಾರಕ್ಕೆ ಷಕಾರದ ಒತ್ತುಕೊಡು, ಕ್ಷ ಆಗುತ್ತದೆ (ರೂಢಿ). ಒತ್ತುಗುಡು: ೧. ಮೇಲ್ವಾಯ್ವ ಚೇಷ್ಟೆಗೆ ಪೌಲಸ್ತ್ಯನು ಮೊತ್ತುಗೊಟ್ಟನೆನಲಾರಂ ದರ್ಪಕಂ ದಂಡಿಸಂ (ಪಂಚಾಮಾ. ೯-೧೪೮); ಆಜಡಿಗೊತ್ತುಗೊಟ್ಟು ಮಧುವಂ ತವೆ ಪೀರ್ದು (ಪುಷ್ಪಪು. ೧೪-೨೬).

[ಒತ್ತು₂ + ಕೊಡು]

ಒತ್ತುಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ೧. ಮರೆಯಾಗು; ಮರೆಮಾಡಿಕೊಳ್ಳು; ಆಶ್ರಯಿಸು: ಕೆಲಬರ್ ಕಂಡೊಡೆ ಕರೆಸುಮೆಂದು ಕೆಲದ ಮರಂಗಳ ನೊತ್ತುಗೊಂಡುಂ [ಪಾಠಾಂ. ಒಳಕೊಂಡುಂ] (ಆದಿಪು. ೯–೯೨ ವ); ನಡು ತನುವನೆಳಸಲಿದೆ ನುಡಿ ಮೌನಪ್ರಾಂತಮನೊತ್ತುಗೊಳಲ್ಕಿದೆ ಕಾಂತಿ ಶರೀರಮನಮರ್ಚಲಿದೆ ಪಾರ್ವತಿಯಾ (ಗಿರಿಕ. ೪–೭). ೨. ದಟ್ಟವಾಗು; ಸಾಂದ್ರವಾಗು: ರಸಮೊಸರ್ವಂತು ಪಾಡುತಿರೆ ಶುದ್ಧಮನೋಮಣಿ ದೀಪ್ತಿ ಪೊಣ್ಮೆ ರಾಜಿಸಿದಪುದೋ ಸ್ತುತಿಪ್ರಕರ ನಿರ್ಮಳವರ್ಣಸಮೂಹಮೊ [ತ್ತುಗೊಂಡೆಸೆವುದೊ] ಪೇಱೆನಲ್ (ಕಾದಂಪೂ. ೬೭೩).

[ಒತ್ತು2 + ಕೊಳ್1]

ಒತ್ತುಗೋಡೆ (ನಾ). ೧. "(ಗೋಡೆಗೆ ಅಥವಾ ಮಾಳಿಗೆಗೆ ಆಧಾರ ವಾಗಿರುವ) ಊರೆಗೋಡೆ, ಆನಿಕೆಗೋಡೆ" (Counter fort. ಇಂಕನ). ೨. ಎರಡು ಕೂಡುಮನೆಗಳಿಗೆ ಸಮಾನವಾಗಿರುವ ಗೋಡೆ; ಹುದುವಿನ ಗೋಡೆ. [ಒತ್ತು2 + ಗೋಡೆ]

ಒತ್ತುಬಯಸು (ನಾ). ನೆರವಾಗಿ ಕೊಟ್ಟ ಹಯನು, —ಹಸು: ಅತ್ಸತ್ರಕ್ಕೆ ಕೊಂಡುಕೊಟ್ಟ ಎಂಮೆ ಮಾಣ್ಸಿಕೊಂಡಡೆ × × × ಎಂದು [ಒತ್ತು]ಬಯನಾಗಿ ಒಂದು ಎಂಮೆಯನೂ ಮಶಕ್ಕೆ ನಡಸಿ ಬಹನು (ಸೌಇಇ. IX–ii, ೪೧೭–೪೬; 1377). [ಒತ್ತು2 + ಪಯನು]

ಒತ್ತುಬರ್ (ಕ್ರಿ). ಸಹಾಯವಾಗಿ ಬರು; ನೆರವಾಗಿ ಬರು: ದಲ್ ಸನ್ನಿದಮಾದುದಿಂದೆನಗೆ ನಿನ್ನ ಸುವಂ ನೆಱೆ ಪೀರ್ವೆನಾವದೇವಂ ನಿನ ಗೊತ್ತು [ಪಾಠಾಂ. ಒತು, ಒತು]ಬರ್ಪನವನಂ ಸದೆದಿಕ್ಕುವೆನೀ ಕ್ಷಣಾರ್ಧ ದೊಳ್ (ಕಬಶಂ. ೪–೧೦೬). [ಒತ್ತು2 + ಬರ್1]

ಒತ್ತುಬಿದರು (ನಾ). ಒತ್ತಾಗಿರುವ ಬಿದುರು: ಈಶಾನ್ಯ ಹೊಳೆ ತೋಡಿಗೆ ತೆಂಕ ಒತ್ತುಬಿದರು ತಾಳತೋಡಿ ತೆವರಿನಮಲ ಪಡುವ ಮುಖ ವಾಗಿ ನೆಟ್ಟ ಕಲ್ಲು (ಎಕ. III, ತಿರುಮ. ೬೩–೨೫೯; 1748).

[ಒತ್ತು2+ ಬಿದರು (< ಬಿದಿರ್2)]

ಒತ್ತುಬೆರಳು (ನಾ). (ಹೆಬ್ಬೆರಳಿನ) ಪಕ್ಕದ ಬೆರಳು: "ಪ್ರದೇಶಿನೀ – ಹೆಬ್ಬೆಟ್ಟಿನ ಒತ್ತುಬೆರಳು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೬೯).

[ಒತ್ತು2 + ಬೆರಳು (< ಬೆರಲ್)]

ಒತ್ತುಬೇಲಿ (ನಾ). ೧. ಊರ ಸುತ್ತಲೂ ಹಾಕಿರುವ ಬೇಲಿ; "ಪ್ರಾಚೀನ" (ನಾಚರಾ. ಕ). ೨. ಒಂದು ಜಮಾನಿನ ಹದ್ದುಬಸ್ತನ್ನು ಮೀರಿ ಇನ್ನೊಂದರಲ್ಲಿ ಹಾಕಿದ ಬೇಲಿ: ಒತ್ತುಬೇಲಿಯನ್ನು ಕಡಿದು ಹಾಕಬೇಕು (ರೂಢಿ). ೩. ಒತ್ತಾಗಿರುವ ಬೇಲಿ; ದಟ್ಟವಾದ ಬೇಲಿ.

[ಒತ್ತು2 + ಬೇಲಿ]

ಒತ್ತುಮಜೀ (ನಾ). ಮೇಲುಹೊದಿಕೆ; ಅವಕುಂಠನ (?): ಕುಳ್ಳಿರ್ದ ಸೌಂದರನ ವಾಮಭಾಗದ ತಲ್ಪಶೇಷದೊಳ್ ತವರಾಜದ ಸಸಿಯ ಮೇಲೆ ಸವಿಯ ಬಳ್ಳಿಯನಡರಿಸುವಂತೆ ಒತ್ತುಮಜೀಸಹಿತಂ [ಪಾಠಾಂ. ಪೊವುಕ್ತಮಿರ್ದ್ಧ ಸಖಿಯರು, ಪೊತ್ತುಮಜೀಸಹಿತ, ಪೊತ್ತುಳ (?) ವಿಸತಂ] ಸಂಕಲಿಯಂ ಹತ್ತಿರೆ ಕುಳ್ಳಿರಿಸಿ (ನಂಬರ. ೧೪–೩೪).

[ಒತ್ತು2 + ಮಜೀ2]

ಒತ್ತುಮಾಡು (ಕ್ರಿ). ಆಕ್ರಮಿಸು; ಒತ್ತರಿಸು; ಒತ್ತುವರಿ ಮಾಡು: ಯಾ ಬಾಳಮೇಲೆ ಅರೊಬ್ಬರೂ ಒತ್ತುಮಾಡಿದರೆ ಹಲರು ಸೆಟ್ಟಕಾಜರು ನಿಲಿಸಿಕೊಡುವರು (ಸೌಇಇ. IX–ii, ೪೪೯–೩೯; 1444).

[ಒತ್ತು2 + ಮಾಡು1]

ಒತ್ತುಯಂತ್ರ (ನಾ). ಒತ್ತಿ ಮುದ್ರೆಬೀಳಿಸುವ ಯಂತ್ರ; ಆಚ್ಚು ಮಾಡುವ ಯಂತ್ರ; ಪ್ರೆಸ್ಸು: ಮುದ್ರಣಕ್ಕೆ ಬೇಕಾದ ನಾಲ್ಕನೆಯ ಸಾಧನ ಒತ್ತುಯಂತ್ರ (ಮುದ್ರಕ. ೮೭). [ಒತ್ತು1 + ಯಂತ್ರ]

ಒತ್ತುವಣ್ಣು (ನಾ). ಒತ್ತಿಮಾಡಿದ ಹಣ್ಣು; ಬಲವಂತದಿಂದ ಮಾಡಿದ ಹಣ್ಣು.

ಒತ್ತುವಣ್ಣುಮಾಡು = ಒತ್ತಿ ಹಣ್ಣಾಗುವಂತೆ ಮಾಡು; ಹಿಸುಕಿ ಹಣ್ಣುಮಾಡು: ಪಣ್ಣಾಗಿ ತಾನೆ ಸೋರ್ವಂತೆ ಮತ್ತೊಂದೊತ್ತುವಣ್ಣು ಮಾಡಿದರೆ ಸೋರ್ವಂತೆ ಬಣ್ಣಗೆಟ್ಟತ್ತೆಜನಾಗಿ ಕರ್ಮಗಳೆಂಬ ಮಣ್ಣು ಕರಗಿ ಸೋರುತಿಹುದು (ಭರಚ. ೬೮–೭೬).

[ಒತ್ತು1 + ಪಣ್ಣು3 (< ಪಣ್3)]

ಒತ್ತುವರಿ (ನಾ). ಆಕ್ರಮಣ; ಬಡಾವಣೆ: ಇದು ಒತ್ತುವರಿ ಜಮೀನು (ರೂಢಿ).

ಒತ್ತುವರಿಮಾಡು = ಒತ್ತರಿಸು; ಆಕ್ರಮಿಸು: ತಮ್ಮ ಜಮೀನನ್ನು ಪಕ್ಕದ ಜಮೀನಿನವನು ಒತ್ತುವರಿಮಾಡಿಕೊಂಡಿದ್ದಾನೆಂದು ಮೋಚಿನೀ ದಾರನನ್ನು ಕರೆಸಿ . . . ಬಾಂದುಕಲ್ಲು ನೆಡಿಸಿದ್ದನವನು (ಅನಾಮಿ. ೫೩); ಸರ್ಕಾರಿ ಜಮೀನಿನಲ್ಲಿ ಒತ್ತುವರಿಮಾಡಿ ಅಶ್ವತ್ಥಕಟ್ಟೆ ಕಟ್ಟಿಸಿರುವರೆಂದು ತಿಳಿದುಬಂದಿದೆ (ಕನ್ನಸು. I, ೪೬). [ಒತ್ತು2 + –ವರಿ2]

ಒತ್ತುವಿಡಿ (ಕ್ರಿ). ನೆರೆಯಲ್ಲಿರು; ಮಗ್ಗುಲಲ್ಲಿರು; ಒರಗು: "ಪರಿ ಸರ್ಯೆ, ಪರೀಸಾರ – ಗಿರಿನಗರಾದಿಗಳ ಒತ್ತುವಿಡಿದು ಪೋಪುದು" (ನಾಚರಾ. ಕ); ಕರುಮಾಡದ ಮತ್ತವಾರಣದೊತ್ತುವಿಡಿದು ಕುಳ್ಳಿರ್ದ (ಅನಂಪು. ೫–೫ ವ); ಧರಣಿಪಾಲಕ ರಾಮಚಂದ್ರನ ಶ್ರೀಪದಸರಸಿರುಹ ದೊಳೊತ್ತುವಿಡಿದು ಪಿರಿದು ಭಕುತಿಯೊಳಗಿರುತಿಪ್ಪ ಲಕ್ಷ್ಮೀಧರನಿರುವನು ಸುಗ್ರೀವ (ಅಂಜಚ. ೧೩–೨೫೯). [ಒತ್ತು2 + ಪಿಡಿ1]

ಒತ್ತುವೋಗು (ಕ್ರಿ). ಒತ್ತುವರಿಯಾಗಿರು: ಗುಡಿಗೆಜೀಯ ಭೂಮಿ ಯೊಳಗೆ ಪಡುವಣ ಪೊಲ ಪೊತ್ತುವೋಗಿಟ್ಟಡೆ ಕಾಲಡಿಯ ನಾಯಿಮ್ಮರ ಸಂಗೆ ಶಾಸನಮಂ ತೋಜೀ (ಇಆ. XVIII, ೩೯–೨೨; 999).

[ಒತ್ತು2 + ಪೋಗು1]

ಒತ್ತುಸೇವಗೆ (ನಾ). (ಬರಳಿನಲ್ಲಿ) ಒತ್ತಿಮಾಡಿದ ಸೇವಗೆ: ನನ್ನ ತಲೆಮಾರಿನವರಿಗೆ ಇಷ್ಟವಾಗಿದ್ದ ಒತ್ತುಸೇವಗೆಯ ಹಾಗೆ ನನ್ನ ಬರವಣಿಗೆ (ನಂಟರು. ೬ ಅರಿಕೆ). [ಒತ್ತು1 + ಸೇವಗೆ]

ಒತ್ತುಹ (ನಾ). ಒತ್ತುವಿಕೆ (ಕ). [ಒತ್ತು1 + –ಹ2]

ಒತ್ತುಹಂಜರ (ನಾ). ಛಾವಣಿಯ ಕೆಳಮುಖಕ್ಕೆ ಹೊದಿಸಿದ ಹಂದರ, —ಹೊದಿಕೆ (ಕ). [ಒತ್ತು2 + ಹಂಜರ (< ಪಂದರ)]

ಒತ್ತುಹೆಣೆ (ಕ್ರಿ). ಒತ್ತಾಗಿ ಹೆಣೆ: ಉದ್ದ ಸೂಜಿಗಳಿಂದ ಒತ್ತುಹೆಣೆ (Knit. ಇಂಕನ). [ಒತ್ತು2 + ಹೆಣೆ1 (< ಪೆಣೆ1)]

ಒತ್ತುಳಿ (ನಾ). ಆಕ್ರಮಣಮಾಡುವವನು; ಒತ್ತರಿಸಿಕೊಳ್ಳು ವವನು: ಇಂತಹ ಒತ್ತುಳಿಯ ಮನುಷ್ಯರಿಂದಲೇ ಗ್ರಾಮದಲ್ಲಿ ಪುಂಡು ಹೆಚ್ಚಾಗಿದೆ ಎಂದು ಇಬ್ಬರಿಗೂ ಶಿಕ್ಷೆ ವಿಧಿಸುತ್ತಿದ್ದರು (ಹುಟ್ಟಹ. ೨೧).

[ಒತ್ತು1 + –ಉಳ್ಳಿ2]

ಒತ್ತೆ1 (ನಾ). ೧. ಆಧಾರವಾಗಿ ಕೊಡುವ ವಸ್ತು; ಅಡವು: ಒತ್ತೆಯ ಗೂಂಟಂ ಸೊಡರಿಟ್ಟೀಜುವಂತೆರವಿನ ಸಿರಿಯನಜೀದು (ಅರ್ಧನೇ. ೫–೨ ವ); ಪೊಜಬೇಡಂಗಡಿ ಸಾಲ . . . ತೆಜಬೇಡೊತ್ತೆಗೆ ಬಡ್ಡಿಯಂ (ಸೋಮೇಶ. ೮೨); ಒತ್ತೆಯಿಲ್ಲದೆ ಸಾಲಕೊಡುವವನು ಮೂರ್ಖ (ಪುರಂದ. ೧–೬೨–೬); ಹಣಪಡೆದೊತ್ತೆಯನು ಹಿಂದೆ ಕೊಡದವ ಹೊಲೆಯ (ಗಿಳಿವಿಂ. ೧೬–೬). ೨. ಜೂಜಿನಲ್ಲಿ ಇಡತಕ್ಕ ಪಣ: ರಪಣಮಂ ತೋಜೀಯುಮೊತ್ತೆಯನುಗ್ಗಡಿಸಿಯುಮಾಡಿಮನೆ ಪೆಜತೇನು ಮುಸಾಯಮಿಲ್ಲದೆಮ್ಮಾಳ್ವ ನೆಲನೊತ್ತೆಯೆಂದೊಡೆ (ಪಂಪಭಾ. ೭–೩ ವ); ಶ್ರೀಭೂತಿಯಂ ಕರೆದು ಜೂಜಾಡುತ್ತುಮವನ ಜನ್ನಿವರಮಂ ಸಾಭಿಜ್ಞಾನ ದುಂಗುರಮಂ ನಗೆಯೊಳೊತ್ತೆಯೆಂದುಕೊಂಡು (ಚಾವುಂಉ. ೩೫).

೩. (ಸೂಳೆಯರಿಗೆ) ಭೋಗಕ್ಕಾಗಿ ಕೊಡುವ ಹಣ ಅಥವಾ ವಸ್ತು; ವೇಶ್ಯೆಗೆ ತೆರುವ ಹಣ: ಸೂಳೆಗೇರಿಗಳಂ ತೊಱಲ್ದು ತನ್ನಂ ಮೆಱೆಯುತ್ತಂ ಮನಕ್ಕೆವಂದಗ್ಗಳದೊಳ್ವೆಂಡಿರೊಳೊತ್ತೆಯನಿಟ್ಟು ಭೋಗೋಪಭೋಗಂಗಳ್ಗೆ ಕಸವರಮಂ ಕೊಟ್ಟು (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೨೩-೩); ಕೂಸುಳ್ಳ ಸೂಳೆ ಧನವಾಸೆಗೆ ಒತ್ತೆಯ ಕೊಂಡರೆ ಕೂಸಿಂಗಲ್ಲ ಬೊಜಗಂಗಲ್ಲ (ಬಸವ. ೧೦೧); ಒಲ್ವ ಬೊಜಗನುಱಿದುಮ್ಮಳದಿನೊತ್ತೆಗೆ ಮೆಯ್ಯೊಡ್ಡಲಾಱದೆ ನೆತ್ತದ ನೆವದಿಂ ಪೊತ್ತುಗಳೆವ ಮಗಳ್ಗೆ (ಅನಂಪು. ೮-೧೪ ವ); ತನ್ನಯ ಸಖನ ಕೈಯಿಂದ ಸೌಂದರಿಗೆ ಸಲುವೊತ್ತೆಯಂ ನಯದಿಂದ ಕಳುಹಲು (ಬಸಪು. ೩೮-೧೧); ನೆತ್ತ ವಿತ್ತಕೆ ಬಲವು ಒತ್ತೆ ಸೂಳೆಗೆ ಬಲವು ಕತ್ತಲೆಯು ಬಲವು ಕಳ್ಳಂಗೆ ಅರಸಿಂಗೆ ಸತ್ಯವೇ ಬಲವು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೭೨೫). ೪. ಮೂಲಧನ: ಇ ಹೊಂನನು ಪ್ರಸಾದದ ವೊತ್ತೆಗೆ ಕೊಟ್ಟು ಆ ವೊತ್ತೆಯ ಪ್ರಸಾದದ ತೊಡುವಡ್ಡಿಯಲ್ಲಿ ಸತ್ರದ ಧರ್ಮ ಭೂಚಂದ್ರಾರ್ಕಸ್ಥಾಯಿಯಾಗಿ ನಡವಂತಾಗಿ (ಎಕ. V, ಬೇಲೂರು. ೨೫೩-೧೨; ?). ೫. ಆಹಾರ; ಬಲಿ; ಎರೆ: ಮೇಲಣ ಕೋಣೆಯೊಳ ಗಿರ್ಪ ಕಪ್ಪೆ ಒತ್ತೆಯ ನುಂಗುವುದಮ್ಮ (ಶಿವಗೀ. ೧೬೪-೮೦೩ ವ).

ಒತ್ತೆಗೆ ನಿಲ್ = ಮಾರಾಟಕ್ಕೆ ನಿಲ್ಲು: ಮನೋಭವಂ ನನೆಗಣೆದೊಟ್ಟು ನಿಲ್ವಿನೆಗವೊತ್ತೆಗೆನಿಂದೆಳವೆಂಡಿರೊಪ್ಪಿದರ್ (ಜಗವಿ. ೧೬-೧೧೧); ಒತ್ತೆಗೆ ನಿಲ್ವುದೆಂದುಱಿಯ ವೇಱ್ದಪಳೋಪಳನೆನ್ನಂ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೮-೪೧೯). ಒತ್ತೆಬೀಳ್ = ಅಡವುಬೀಳು; ಆಧಾರವಾಗಿ ಸಿಕ್ಕಿಕೊಂಡಿರು: ಅವನ ಹೊಲಗಳೆಲ್ಲ ಒತ್ತೆಬಿದ್ದಿವೆ (ರೂಢಿ). ಒತ್ತೆಯ ಕೊಡು = ಒಬ್ಬಳಲ್ಲಿಗೆ ಬರುವೆನೆಂದು ಮುಂಗಡ ಹಣ ಕೊಟ್ಟು ವ್ಯವಸ್ಥೆ ಮಾಡು: ಕೂಸಿನ ತಾಯಿಗೆ ಹೇಸದೊತ್ತೆಯಕೊಟ್ಟು ಕೂಸತ್ತೆನ್ನಯ ನಲ್ಲ ಬೇಸತ್ತುಹೋದೆ (ಶಿವಗೀ. ೧೭೦-೮೨೬). ಒತ್ತೆಯ ಕೊಳ್ = (ವೇಶ್ಯೆ) ಒಪ್ಪಿಗೆ ಸೂಚಿಸಿ ಹಣ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುವುದು: ಕಾಡೊಳಗೊಬ್ಬ ಸೂಳೆ ಕರೆಕರೆದೊತ್ತೆಯಕೊಂಬುದ ಕಂಡೆ (ಅವಚಂ. ೧೨-೪೯). [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಒಱ್ಱು; ತುಳು. ಒತ್ತಿ]

ಒತ್ತೆ$_2$ (ನಾ). ಒಂದು; ಒಂಟಿ; ಏಕಾಂಗಿ. 'ಒತ್ತೆಸರ' ಪರಾ.
[← ತುಳು. ಒತ್ತೆ]

ಒತ್ತೆಗೊಡು (ಕ್ರಿ). (ವೇಶ್ಯೆಗೆ) ಒತ್ತೆಯನ್ನು ಕೊಡು: ಮನಸಿಜನ ಕಯ್ಯ ಮಸೆದಸಿಯನನುಕರಿಸುವ ಅನಂಗಸೌಂದರಿಯೆಂಬ ಸೂಳೆಯಂ ಕಂಡು ಕಣ್ಬೇಟಂಗೊಂಡೊತ್ತೆಗೊಟ್ಟು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೨-೧೧೨); ಗಿರಿಜಾವಲ್ಲಭನೊತ್ತೆಗೊಟ್ಟ ಪೆಱೆಯಂ ಸೈತಿಕ್ಕವೇಱ್ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೪-೧೩೩); ಒಪ್ಪುವ ಪಲಿತ ಕಾಯದ ವಿಟರೂಪ ಕಂದರ್ಪನೊರ್ವಳಿಗೊತ್ತೆಗೊಡಲು (ಕಂನವಿ. ೬-೧೭೪). [ಒತ್ತೆ$_1$ + ಕೊಡು]

ಒತ್ತೆಗೊಳ್, ಒತ್ತೆಗೊಳ್ಳು (ಕ್ರಿ). ೧. ವಿಟಪುರುಷನಿಂದ ಹಣವನ್ನು ಮುಂಗಡ ಪಡೆ: ನಿಱಿಗಳನಿಕ್ಕಿ ದಾಂಟಿಸದೆ ದುಂಡಿಸುವಾಕೆಯನೊತ್ತೆಗೊಳ್ಳದಂತೆಱೆಯದೆ ತೇಪೆಗುಳ್ಳ ಬಳಿನೀರ್ಗಳನಗ್ಗದ ಪೆಣ್ಗೆ (ಲೀಲಾವ. ೨-೯೩); ಇಂದು ಹುಟ್ಟಿದ ಕೂಸಿಂಗೆ ಇಂದೇ ಜವ್ವನವಾಯಿತ್ತಯ್ಯಾ ಆ ಕೂಸು ಬೀದಿಯಲ್ಲಿ ಒತ್ತೆಗೊಳ್ಳಲು ನಿಂದಿತ್ತಯ್ಯಾ (ಬಸವ. ೫೧೭); ಒಂದೆಡೆಯೊಳಗೊರ್ವ ಮುದಿವಿಟನಬಲೆಯ ಸಂಧಿಸಿಯೊತ್ತೆಗೊಳ್ಳೆನಲು (ಕಂನವಿ. ೨-೧೦೨). ೨. ವಶಪಡಿಸಿಕೊಳ್ಳು; ತನ್ನದನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳು: ನಾಗಭೂಷಣ ನಿಮ್ಮ ದಿವ್ಯದೇಹದೊಳೊಂದು ಭಾಗ ದೇಹವನೊತ್ತೆಗೊಂಡ ಶ್ರೀಗೌರಿದೇವಿಯ ಪದಯುಗಳವ ಕಂಡು ಪೋಗಲ್ಕೆ ಬಂದೆವು ಜೀಯ (ಮೋಹತ. ೨೫-೧೨). ಒತ್ತೆಗೊಳ್ಳು: ೩. ವಶವಾಗು: ಚಿತ್ತವು ಅನ್ಯದಲ್ಲಿ ಒತ್ತೆಗೊಳ್ಳುವುದು (ಬಾಳಬ. ೪೨).
[ಒತ್ತೆ$_1$ + ಕೊಳ್$_1$]

ಒತ್ತೆಗೊಳ್ಳು 'ಒತ್ತೆಗೊಳ್' ನೋ.

ಒತ್ತೆಣ್ಣೆ (ನಾ). ಒತ್ತುವ ಎಣ್ಣೆ: ನೆತ್ತೆಂಬು ಭಾವದೊಳು ಒತ್ತೆಣ್ಣೆ[ಣ್ಣೆ] ಉಗುರೆಣ್ಣೆ . . . ಭುಜವೆಂಬು ಭಾವದೊಳು ಒತ್ತೆಣ್ಣೆ[ಣ್ಣೆ] ಉಗುರೆಣ್ಣೆ ನಡದೊಳು ಹರಿದು ಇಳಿದಾಳು (ಲೋಕಗೀ. ೧೨೯).
[ಒತ್ತು$_1$ + ಎಣ್ಣೆ]

ಒತ್ತೆಬಡುಹ (ನಾ). ಒತ್ತೆಬಿದ್ದಿರುವುದು; ಅಧೀನವಾಗಿರುವುದು; "ಬಂಧಕ, ಆಧಿ" (ನಾಚಿರಾ. ಕಿ). [ಒತ್ತೆ$_1$ + ಪಡು$_1$ + -ಹ$_2$]

ಒತ್ತೆಬಿಡಿಸು 'ಒತ್ತೆವಿಡಿಸು' ನೋ.

ಒತ್ತೆಮಣ್ (ನಾ). ಒತ್ತೆಯಿಟ್ಟ ಹೊಲ, —ಗದ್ದೆ, —ತೋಟ: ಅರಸಣ್ಣಂ ಆಯ್ದೊನ್ದಿ ಒತ್ತೆಮಣ್ವತ್ತು ಪಾದಂ ತೆತ್ತುನ್ಮೊರ ಬಿಟ್ಟಂ (ಎಕ. IV, ತಿರುಮ. ೨೫೩-೭; 800). [ಒತ್ತೆ$_1$ + ಮಣ್]

ಒತ್ತೆಯಾಳು (ನಾ). ಆಧಾರವಾಗಿಟ್ಟ ಆಳು: ಕಾನಿಷ್ಕನಿಗೆ ಹೆದರಿ ಇವನ ಆಸ್ಥಾನಕ್ಕೆ ತನ್ನ ಮಗನನ್ನು ಒತ್ತೆಯಾಳನ್ನಾಗಿ ಕಳುಹಿಸಿದನು (ಪ್ರವಾಇ. I, ೨೧೬). [ಒತ್ತೆ$_1$ + ಆಳು$_3$ (< ಆಳ್$_3$)]

ಒತ್ತೆಯಿಡು (ಕ್ರಿ). ಅಡವಾಗಿಡು; ಗಿರವಿ ಹಾಕು; ಆಧಾರವಾಗಿಡು; ನ್ಯಾಸವಾಗಿಡು: ಸಮಂತಾವಗಂ ತಲೆಯಂ ಮೂಗುಮನೊತ್ತೆಯಿಟ್ಟು ನೆರೆವಂತುಂತೇನವರ್ ಗಾಂಪರೇ (ಪಂಪಭಾ. ೪-೮೪); ಅಕ್ಷಲೀಲಾ ವ್ಯಸನ ಕೋಸುಗ ವೊತ್ತೆಯಿಟ್ಟರು (ಕುವ್ಯಾಅ. ೧೮-೧೧); ನನ್ನ ಮತ್ತು ತಾಯಿಯ ಆಭರಣಗಳನ್ನು ಬ್ಯಾಂಕಿನಲ್ಲಿ ಒತ್ತೆಯಿಟ್ಟು ಎರಡುಸಾವಿರಗಳ ಗಂಟನ್ನು ಅವನ ಕೈಗಿತ್ತು (ಮಸಕೂ. ೬೭).
[ಒತ್ತೆ$_1$ + ಇಡು$_1$]

ಒತ್ತೆಯಿಾ (ಕ್ರಿ). = ಒತ್ತೆಗೊಡು: ವಿಮಲಾಂಗಿಯುನ್ನತದ ರೂಪ ನೀಕ್ಷಿಸಿ ಮೊಗಸಿ ಜನನಿಯೆಂಬುದನಱಿಯದೊತ್ತೆಯಿತ್ತು (ಪಾಸೋಪು. ೧೦-೫೦). [ಒತ್ತೆ$_1$ + ಈ$_2$]

ಒತ್ತೆರ (ನಾ). ಒಂದುವಿಧ, —ರೀತಿ: ಅನುಜರಂ ಭೇದಮಣಮಿಲ್ಲದೊತ್ತೆರದ ಭಾವನೆಯಿಂ ತ್ರಿವರ್ಗಮಂ ಕಾಂಬಂತೆ ಕಾಣುತ್ತ (ಶೇಷರಾ. ೫-೨). [ಒರ್ (< ಒಂದು$_3$) + ತೆರ$_1$ (< ತೆಱ$_1$)]

ಒತ್ತೆವಿಡಿ, ಒತ್ತೆಹಿಡಿ (ಕ್ರಿ). ೧. ಜೂಜಿನಲ್ಲಿ ಇಡುವ ಪಣವನ್ನು ಒಪ್ಪು: ಅಂತಲ್ತು ನಿನ್ನ ನನ್ನಿಯೊಳಂ ವರ್ಷಾವಧಿಯೊಳಲ್ಲದೆ ನೆಲನನೊತ್ತೆವಿಡಿಯೆನೆಂದೊಡೆ (ಪಂಪಭಾ. ೭-೩ ವ). ಒತ್ತೆಹಿಡಿ: ೨. ನ್ಯಾಸವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸು, —ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳು (ಕಿ).
[ಒತ್ತೆ$_1$ + ಪಿಡಿ$_1$]

ಒತ್ತೆವಿಡಿಸು, ಒತ್ತೆಬಿಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಒತ್ತೆಯಿಂದ ಬಿಡಿಸು; ಗಿರವಿಯಿಂದ ಬಿಡುಗಡೆ ಮಾಡು: ಸುಣ್ಣದೆಲೆಯನೊತ್ತೆಯಿಟ್ಟು ಮದದಾನೆಯುಮಂ ಮಾಣಿಕಮುಮನೊತ್ತೆವಿಡಿಸಲಟ್ಟುವ ಚಿಕ್ಕಪೋರ್ಕುಳಿ ಬೊಜಂಗರುಮಂ (ಪಂಪಭಾ. ೪-೮೭ ವ). ಒತ್ತೆಬಿಡಿಸು: (ಕಿ).
[ಒತ್ತೆ$_1$ + ಬಿಡಿಸು]

ಒತ್ತೆವೆಣ್ (ನಾ). ಒತ್ತೆ ಪಡೆಯುವವಳು; ಸೂಳೆ; ವೇಶ್ಯೆ; ಬೆಲೆವೆಣ್ಣು: ಶ್ರುತಿಯಖಿಳ ಶಾಸ್ತ್ರಾರ್ಥವತಿಬೆಳುಕನಾಗಿ ಸಂತತವೊತ್ತೆವೆಣ್ಗಳಂತಿರ್ಪವೆಂದು (ಸಾನಂಚ. ೩-೪); ಮೊತ್ತವ ಸೊಬಗಿಂದ ಸೋಲಿಸಿ ವಶಮಾಳ್ಪವೊತ್ತೆವೆಂಗಳ ತಂಡವಿಹವು (ಗೋಮಟೇ. ೧-೯೫).
[ಒತ್ತೆ$_1$ + ಪೆಣ್]

ಒತ್ತೆವೋಗು (ಕ್ರಿ). ಒತ್ತೆಯಾಗಿ ಹೋಗು; ವಶವಾಗು; ಅಧೀನವಾಗು: ದಾಯಿಗಂಗೆ ನೆಲಂ ಜೂದಿನೊಳೊತ್ತೆವೋಗೆ ಬನಮಂ ಪೊಕ್ಕಣ್ಣಂ (ಪಂಪಭಾ. ೮-೫); ಮಾಱುವೋಗನೊತ್ತೆವೋಗ ನಮ್ಮ ಕೂಡಲಸಂಗಮದೇವ (ಬಸವ. ೫೫೯). [ಒತ್ತೆ$_1$ + ಪೋಗು$_1$]

ಒತ್ತೆಸರ (ನಾ). ಒಂದೆಳೆಯ ಸರ (?): ಕಾಂತಾಜನಂ . . . ಮುತ್ತಿನೊತ್ತೆಸರದ ತೊಡವಿನುಳ್ಳಲರ್ದ ಬೈಗುಮಲ್ಲಿಗೆಯ ಚೊಲ್ಲೆಯದ ತುಱುಬಿಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೫೨-೯). [ಒತ್ತೆ$_2$ + ಸರ$_6$]

ಒತ್ತೆಸೂಳೆ (ನಾ). = ಒತ್ತೆವೆಣ್: ಮತ್ತೆ ಕೇಳ್ ಮನೆವೆಂಡಿತಿಯೊ ನಾನೊತ್ತೆಸೂಳೆಯೊ ನಿನಗೆ ಸೋದರದತ್ತಿಗೆಯೊ ನಾದುನಿಯೊ ತೊತ್ತಿನ ಮಗಳೊ ನಿನ್ನವರ (ಬಸಪು. ೪೦-೪೬). [ಒತ್ತೆ$_1$ + ಸೂಳೆ]

ಒತ್ತೆಹಿಡಿ 'ಒತ್ತೆವಿಡಿ' ನೋ.

ಒತ್ತೇರು (ಕ್ರಿ). ಹೆಚ್ಚಾಗು; ಅಧಿಕವಾಗು; ದಟ್ಟವಾಗು: ಆಕೆಯ ಶೋಕವೆಲ್ಲವಡಗಿತು ಸಮಾಧಾನಮೊತ್ತೇರಿದುದು (ಮಲ್ಲಚ. ೧೪-೩೧).
[ಒತ್ತು$_1$ + ಏರು$_1$ (< ಏಱ್$_1$)]

ಒತ್ತೈಸು (ಕ್ರಿ). ಒತ್ತಾಗು; ರಾಶಿಯಾಗು: ಸುಖದೊಳ್ಳೆತಂದರೊತ್ತೈಸಿದಗಣಿತವಸ್ತುಸಹಿತಖಿಳನೃಪರೊಡನೆ ಬಹಳ ವಿಭವದೊಳು (ಜೈಮಿಭಾ. ೩೩-೧೨). [ಒತ್ತು$_2$ + -ಇಸು$_3$]

ಒತ್ತೊರಳು (ನಾ). ಒತ್ತುವ ಒರಳು; ಚಕ್ಕುಲಿ ಅಥವಾ ಶಾವಿಗೆ ಒರಳು (ಕಿ). [ಒತ್ತು$_1$ + ಒರಳು$_2$ (< ಒರಲ್$_1$)]

ಒತ್ತೊಸಗೆ (ನಾ). ಒಡಗೂಡಿದ ಸಂತೋಷ; ಹೆಚ್ಚಿನ ಸಂತೋಷ; ಆ ಒಸಗೆಗೆ ಒತ್ತೊಸಗೆಯಾಗಿ ವಸಂತಮಾಸವೂ ಪ್ರಾಪ್ತವಾಯಿತು (ನಾಡೋಜ. ೨೯೯). [ಒತ್ತು$_2$ + ಒಸಗೆ]

ಒತ್ತೋಳು (ನಾ). ಒಂದು ತೋಳು; ಒಂದು ತೋಳಿನಷ್ಟು ಅಳತೆ: ಮೊದಲೇರಿಯ ಗದೆ ನಾಲ್ಕುಮಾರು ಒತ್ತೋಳ ಗಳೆಯಲು ಕಂಬ ೬೦ (ಎಕ. VII, ಚನ್ನಗಿ. ೬೪-೫೪; 1214); ಅಯ್ದು ಮಾರುಂ ಒತ್ತೋಳು ಬೆದ್ದಲಿ ಗಳೆಯೇಳು ಮಾರುಂ ಒತ್ತೋಳು ಮನೆ (ಎಕ. XV, ಅರಸೀ. ೨೧೭-೬೯; 1232); ಒಳತೋಟಗೊತ್ತೋಳ[ಪಾ ಕಾಂ. ತ್ತಾಳ]ಹುದು ನಾಲಗೆಯಾಗಳೇನಾಯ್ತು (ಕುವ್ಯಾವಿ. ೮-೨೯); ಒತ್ತೋಳನುತ್ತರಿಸಲೊತ್ತೋಳ ಸತ್ತ್ವದಿಂ ಮತ್ತಾತನುರವಣಿಸಿ . . . ಒತ್ತಿಗೈತರೆ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೪-೧೫). [ಒರ್ (< ಒಂದು$_3$) + ತೋಳು (< ತೋಳ್)]

ಒತ್ವ (ನಾ). [ವ್ಯಾಕ] 'ಒ' ಎಂಬ ಅಕ್ಷರ: ಪದಮಧ್ಯವತ್ವಯತ್ವಕ್ಕೊದವುಗುಮಾತ್ವೈತ್ವವಿಧಿಯದಂತಕ್ಕೊತ್ವಂ . . . ಒತ್ವಕ್ಕೆ - ಆವಂ, ಆವೊಂ (ಶಮದ. ೧೫೭, ಪ್ರಯೋ). [ಸಂ.]

ಒದಗಣೆ (ನಾ). ೧. ದೊರಕುವಿಕೆ; ಸಿಗುವಿಕೆ; ಲಭಿಸುವಿಕೆ: ಆ ದೇಶದ ಮನೋಭೂಮಿಯಲ್ಲಿಯೂ ರಸದ ಒದಗಣೆ ಇಂದು ಕೊನೆಗಾಣುತ್ತ ಬಂದಿದೆ (ನಿಬಂಧ. I, ೩೨೧). ೨. ಒದಗುವಿಕೆ; ಒದಗಾಗಿರುವಿಕೆ: ಈ ಅಕ್ಕಿ ಹಳೆಯದು; ಅನ್ನದ ಒದಗಣೆ ಚೆನ್ನಾಗಿದೆ (ರೂಢಿ).
[ಒದಗು$_1$ + -ಅಣೆ$_4$]

ಒದಗಿ 'ಒದವಿ' ನೋ.

ಒದಗಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಒದಗುವಂತೆ ಮಾಡು; ಉಂಟುಮಾಡು; ದೊರಕಿಸಿಕೊಡು; ಸಿದ್ಧಪಡಿಸು: ತೂಕದುರುಗುಗ್ಗುಳಮಂ ಕಡಿಕಡಿದು ಕಂಬಿಯೊಳ್ ಪಿಡಿಪಿಡಿದೊದಗಿಸಿ ಪೊತ್ತು ತಂದನೋಹಿಲದೇವಂ (ಉದ್ಭಟ. ೧೧-೭೩); ರುದ್ರಪಶುಪತಿ ಒದಗಿಸುವನೀ ಕಥೆಯನೋದುವಂಗಭೀಷ್ಟವನು (ಬಸಪು. ೧೩-೧೮); ಏಳುಲಕ್ಷವನೊದಗಿಸಿದನಂತಕನ ಪುರಿಗವನೀಶ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೮-೫೦); ಮತಿಯುಳ್ಳೊಡಿವನಸುರಬಲಿಗೊದಗಿಸಿದ ಕೂಳನತಿಮಹೋದರಕಡಸಿಕೊಂಬನೇ (ಜೈಮಿಭಾ. ೨-೫೮); ಕೊಬ್ಬು ಮತ್ತು ತೈಲಗಳು:—ಇವು ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ದೇಹಕ್ಕೆ ಕಾವನ್ನು ಒದಗಿಸುತ್ತವೆ (ಆಡುಸೌ. ೫೮). ೨. ಲೇಪಿಸು; ಬಳಿ: "ನಿದಿಗ್ಧ, ಉಪಚಿತ - ಒದಗಿಸಲ್ಪಟ್ಟುದು" (ನಾಚಿರಾ. ಕಿ).
[ಒದಗು$_1$ + -ಇಸು$_3$]

ಒದಗು$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಉಂಟಾಗು; ದೊರಕು; ಲಭಿಸು; ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗು: ಲಿಂಗಾಣತಿಯಿಂದ ಬಂದೊದಗಿದ ಪರಿಣಾಮೋದಕ (ಮಹಾದೇ. ೨೯-೬); ಸುದತಿ ನೀನೆನ್ನಾಜ್ಞೆಯೊಳು ಪದ ತಪ್ಪದಿರ್ದ ಕಾರಣ ನಿನ್ನ ಸೇವೆಗಾನೊದಗಿದೆ ಕೇಳಾಯತಾಕ್ಷಿ (ಮೋಹತ. ೨೬-೩೬); ಬದುಕಿಗೆ ಅತ್ಯಗತ್ಯವಾದ ಎಲ್ಲ ವಸ್ತುಗಳೂ ಕಳಸಾಪುರದಲ್ಲೇ ಒದಗುತ್ತಿದ್ದವು (ಕಳಹು. ೯೩). ೨. ನೆರವಾಗು; ಅನುಕೂಲವಾಗು: ಬಡತನದೊಳೊದಗಿದವ ಹಗೆಯಾದಡೆಯು ನಂಟನು (ಕುವ್ಯಾಉ. ೩-೬೩); ಹೊತ್ತಿಗೊದಗಿದ ಮಾತು ಸತ್ತವನು ಎದ್ದಂತೆ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೩೫೧). ೩. ಅಟ್ಟಿಸಿಕೊಂಡು ಹೋಗು; ಬೆನ್ನಟ್ಟು; ತರುಬು: ಬಿಡಿಸೆ ನಾಯ್ಗಳನಾಗಳವು ಮುಂಗುಡಿಯೊಳೊಟ್ಟದುವೊದಗಿದವು ಮಿಗೆ ತುಡುಕಿದವು ಮುಸಕಿದವು ಕಂಗೆಡಿಸಿದವು ಪೆರ್ಬುಲಿಯ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೫-೩೩); ಓಡುವವನೂ ಬತ್ತಲೆ ಒದಗಿಕೊಂಡು ಹೋಗುವವನೂ ಬತ್ತಲೆ (ಗಾದೆ). ೪. ಪಕ್ಕಕ್ಕೆ ಸರಿ; ಅರುಗಾಗು: ಬೆದಱಿ ಶಬರಿಯರಪ್ಪಿದರು ಬಿಯದರನರೆಬರುಂ ಮರನ ನೇಱಿದರೊದಗಿದರು ಹಿಂದಕ್ಕೆ ಕೆಲರು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೫-೩೨); ಒದಗಿ ನಿಲ್ಲು (ರೂಢಿ). ೫. ಸಾಕಾಗು: ನಕುಲನ ಹೊಱಿಗೆಯೊದಗದು ಸೈರಿಸದು ಸಹದೇವನಾಟೋಪ ಇಱಿವಡಾ ಮಾದ್ರೇಶನನು (ಕುವ್ಯಾಶ. ೧-೩೧); ಅನ್ನ ಒದಗುವುದಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ). ೬. ಸೇರು; ಬಳಿಗೆಬರು; ಉಪಸ್ಥಿತವಾಗು: ಕೆಣಕಿ ಗೋವುಗಳೊದಗೆ ಬೆನ್ನೊಳತಿಕೋಪದಿಂ ಪರಿದೆಡಪಿ ಕೆಡೆದುಡಿದ ಪುಸ್ತಕ ಕಳಾಪದಿಂ (ಕಾದಂಉ. ೨೭೧); ನಿಡುದೆಱೆಯ ಧವಳಚ್ಛತ್ರಚಮರದೊಳೊದಗಿತತಿರಥರು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೩-೧೩); ಕಣ್ಣಿಗೆವೆಯಂದದಲಿ ಕೈ ಮೈ ತಿಣ್ಣಿಗೊದಗುವ ತೆಱದಿ . . . ಲಕ್ಷ್ಮಣನಣ್ಣನೊದಗುವ ಭಕ್ತರವಸರಕಮರಗಣಸಹಿತ (ಹಸಾರ. ೨-೨೭). ೭. ಮುಂದಾಗು; ಮುಂಧುವರಿ: ಕಡುಗಲಿ ಸೆಣಸುವ ಭಟರಾರ್ ಒಡೆಯಂಗತಿಹಿತವರಾರ್ ಧುರಕ್ಕೊದಗುವರಾರ್ (ಶಮದ. ೧೪೫ ಪ್ರಯೋ); ಸವಗ ಖಂಡಿಸಲೊದಗಿದರು ಬಿಲ್ಲವರು ಕಟ್ಟಱಿಕಾಱರಾತನ ಜವಗೆಡಿಸಿದರು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೨-೨೨); ಕುದುರೆಗಳೊಂದು ಸಾಸಿರ ಮತ್ತದಂತಿಗಳೊದಗೆ ಮೂವತ್ತ ಱೊಗ್ಗಿನಲಿ (ಕಂನವಿ. ೩-೨೫). ೮. ವಶವಾಗು; ಸಾಧ್ಯವಾಗು; ಬಗ್ಗು: ಈ ಮಹಾಧನು ಮೈಗೊಡುವುದಾ ವ್ಯೋಮಕೇಶಂಗಲ್ಲದಿರೆ ಲಕ್ಷ್ಮೀಮುಖಾಂಬುಜತರಣಿಗೊಲಿವುದು ಮಿಕ್ಕ ನಿರ್ಜರರ ಕೈಮೆಗೊದಗುವುದಲ್ಲ (ತೊರರಾ. ೧-೧೩-೧೭).

ಒದಗಿದವ = ನೆರವಾದವನು; ಸಹಾಯ ಮಾಡಿದವನು: ಸಮಯಕ್ಕೆ ಆದವ ನಂಟ ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಒದಗಿದವ ಬಂಟ (ಗಾದೆ). ಒದಗಿಬರು = ಉಂಟಾಗು; ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗು: ಅವರಿಗೆ ಮರಣ ಕಾಲವು ಒದಗಿಬಂದಿಲ್ಲ ಎಂದು ಅಶರೀರವಾಣಿಯಾಯಿತು (ವಚಭಾ. ೮೪).

[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಉದವು; ಮಲ. ಉದಗು; ತುಳು. ಒದಗು; ತೆಲು. ಒದವು]

ಒದಗು$_2$ (ನಾ). ೧. ದೊರೆತುದು; ಕೈವಶವಾದುದು; ಪ್ರಾಪ್ತಿ; ಲಭ್ಯ: ಮನಘನದೊದಗ ಕಂಡೆಯಾ ಸಂಗನಬಸವಣ್ಣ (ಅವಚಂ. ೨೭೦-೧೨೪೧). ೨. ರಕ್ಷೆ; ಸಹಾಯ; ನೆರವು: ಕಲಿದೇವರದೇವನ ಒದಗು ಕಾಣಾ ಚಂದಯ್ಯ (ಶೂನ್ಯಸಂ. ೨೫೨-೧೧). ೩. ಸಾಮರ್ಥ್ಯ; ಪರಾಕ್ರಮ: ತಮ್ಮೊದಗಿಗೆ ಲಂಘನಕ್ಕೆ ಬಿನ್ನಾಣಕ್ಕೆ ತಮ್ಮೊಳು ತಾವುಬ್ಬಿ ನಗುತ (ಭರಚ. ೬೩-೬೦). ೪. ಉತ್ಸಾಹ; ಹುರುಪು: ಜಲಚರನಿಚಯವನೊಯ್ದಂಗಡಿಯೊಳಗೆ ಮಾಱಿ ಅದಱ ಲಬ್ಧಿಯೊಳಾದೊದಗಿನಿಂ ಪೆಮಳದಿಂ ಜಂಗಮಕುಲಕೆ ಮಾಣದೆ ದಿನಂಪ್ರತಿ ಮಾಡುತಿಂತುಂ ಕಿಱುದಿನವು ಸವೆಯೆ (ಬಸಪು. ೨೭-೨೧); ಒದಗಿಂದ ರಾಮಕಾರ್ಯಾರ್ಥ ಕೈದುವ ಕಪಿಯ ಮುದದೊಳೀಕ್ಷಿಸಿ (ವೆಂಕಾರಾ. ೫-೧-೨೯).

೫. ದೋಸೆ, ಕಡುಬು ಮೊದಲಾದುವುಗಳು ಮೆದುವಾಗಿ ರುಚಿಯಾಗಿರಲು ಅಕ್ಕಿಯೊಡನೆ ಸೇರಿಸುವ ಉದ್ದು, ಮೆಂತ್ಯ ಮೊದಲಾದುವು. ೬. ಹದ; ಹವಣು: ಉದಯದೊಳು ಸೆಕೆಯಳಗೆಯಲ್ಲಿ ಪಾವಡೆಗಟ್ಟಿಯದಱೊಳಗೆ ಸುಳಿವಾಳೆಯಂ ಹರಹಿ ಸಂಪಳೆಯನೊದಗಾಗಿಯೆಱೆದು ಮಡಕೆಯ ಮುಚ್ಚಿಯಟ್ಟೊಡುದ್ದಿನಕಡುಬುವೆಸರ ಹಡೆದುದು (ಸೂಪಶಾ. ೧–೭೨). ೭. ಗಳಿಸಿಕೊಂಡ ಅನುಭವ, —ತಿಳಿವಳಿಕೆ; ಪಾಂಡಿತ್ಯ: ಜನ್ನನೊದಗು ಗುಣವರ್ಮನ ಚಾತುರ್ಯ ರನ್ನನ ಗುಣ ಪೊನ್ನನಿಂಪು ಎನ್ನಯ ಮತಿದರ್ಪಣವನು ಪ್ರಸನ್ನವೃತ್ತಿಯನೆಯ್ದಿಸುಗೆ (ನಾಗಕು. ೧–೨೬). ೮. ವೇಗ; ರಭಸ; ತೀವ್ರತೆ: ಹಿಡಿವ ಕಡಿವ ಕೈಯ್ಯೊದಗಿನಿಂ ಹತ್ತುಕೋಟಿ ಶರಾಸನಂ ತೀರಲ್ (ಚಿಪು. ೪೦–೧೪); ಪದುಳದಿಂ ಮಗ್ಗವನೊದಗಿಂದಲನುಮಾಡಿ ಕದಲು ನಿನ್ನೂರಿಗೆಂದೆನಲು (ಅಮುಸಾಂ. ೬–೪). ೯. ಗುಂಪು; ನೆರವಿ; ಸಮೂಹ: ತಾಪಸವಧುಗಳು ಮನನೊಂದು ಮರುಗಿ ಬೈವುತ ವಿಧಿಯಂ ಒದಗಿಲಿ ಕೈಕಸೆ ಬಳಿಗೈದಿದು ಮರುಗುತ ಪೇಳ್ದರಾಗ ನಿಜ ಕಾತುರವಂ (ರಾವಣೋ. ೧೭). ೧೦. ಅಚ್ಚುಕಟ್ಟು; ಹಸನು: ಫಲುಗುಣಂ ಮುದದಿ ಪೊಂಗಳಶ ಜಲವಂ ತರಿಸಿ ಮೈಕೈಗೆ ಲೇಪಿಸಿದ ಶೋಣಿತವನು ಒದಗಿನಿಂ ತೊಳೆದೊರಸಿ (ತುರಂಗ. ೬೮–೧೭). ೧೧. ಸನ್ನಾಹ; ಕಾರ್ಯಸಿದ್ಧತೆ (?): ಒದಗಿಲಿ ನಿಜಾಮಶಾಹಂಗಿದಿರಾಗುವುದೆಂದು ಮತ್ತೆ ರಾಯರ್ಮುದದಿಂ ಇದೆವುಡುಗೊರೆಯೆನುತಿತ್ತರ್ ಕದನಕೆ ಕಲಿಭೀಮ ಘಂಟೆನ್ಯಪವರಗಾಗಳ್ (ಬೀಳವಂ. ೧–೬೬). ೧೨. ಹೆಚ್ಚಾಗುವಿಕೆ; ವೃದ್ಧಿ: "ವಹಿ, ಮಹಿ – ವೃದ್ಧೌ, ಒದಗಿನೊಳ್" (ಶಾಶಕೃ. ೧೨೨); ಹಳೆಯ ಅಕ್ಕಿಯ ಅನ್ನ ಒದಗಾಗುತ್ತದೆ (ರೂಢಿ); ಸೊಪ್ಪಿನ ಪಲ್ಯ ಒದಗಾಗುವುದಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ). 'ಒದವು$_1$' ಪರಾ.

ಒದಗಿನಪುಡಿ = "ರೊಟ್ಟಿ ಉಬ್ಬುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಪುಡಿ: ಒದಗಿನ ಪುಡಿ" (Baking-powder. ಇಂಕನ).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಉದವಿ. ಮಲ. ಉದಕ್ಕ, ಉದವಿ]

ಒದಗುನಾಳ (ನಾ). "ಸರಬರಾಯಿನಾಳ; ಒದಗುನಾಳ; ಊಡುನಾಳ" (Feed-pipe. ಇಂಕನ). [ಒದಗು$_1$ + ನಾಳ]

ಒದಗೆ (ನಾ). ಪ್ರಣಾಳಿ; ಕೊಳವೆ: ಅತ್ತಿಂದಿತ್ತ ಇತ್ತಿಂದತ್ತ ಹೃದಯದಿಂದ ಹೃದಯಕ್ಕೆ ಹರಿಯುವ ಬೇಟದ ಒದಗೆಗಳಾಗಿದ್ದುವು ಆ ನೋಟಗಳು! (ಮಲೆಮ. ೧೯೩). [ಒದಗು$_1$ + –ಎ$_4$]

ಒದಡು 'ಒಸಡು' ನೋ.

ಒದರಾಟ$_1$ (ನಾ). ಅಲುಗಾಟ; ನಡುಗುವಿಕೆ: ಸಾಯುವಾಗ ಒದರಾಟ ಹೆಚ್ಚು (ರೂಢಿ). [ಒದರು$_1$ (< ಒದಱು$_1$) + ಆಟ]

ಒದರಾಟ$_2$ (ನಾ). (ಉಕ) ಕೂಗಾಟ; ಕಿರುಚಾಟ: ಗೂಳಿಯ ಒದರಾಟವನ್ನು ಕೇಳಿ ಗಾಬರಿಯಾದನು (ಬಂಗಾಹೆ. ೪೧); ನಿತ್ಯದ ಒದರಾಟ (ವಾತ್ಸಲ್ಯ. ೩೬೫). [ಒದರ್ಚು$_2$ (< ಒದಱು$_2$) + ಆಟ]

ಒದರಾಡು$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಚಡಪಡಿಸು; ಒದ್ದಾಡು; ಸುಸ್ತಾಗಿ ಕೈಕಾಲು ಅಲುಗಿಸು: ಹತ್ತುಜನ ಹಿಡಿದರೂ ಜಗ್ಗದ ಗಂಗಣ್ಣ ಒದರಾಡುತ್ತಾನೆ. ಕೊನೆಗೆ ಅವನ ಶಕ್ತಿಯೆಲ್ಲಾ ಕುಗ್ಗಿ ಸುಸ್ತಾಗುತ್ತಾನೆ (ನನ್ನೂರು. ೬೫). ೨. ನಡುಗು: ಪಾಪ! ನಾಯಿ ಚಳಿಯಿಂದ ಒದರಾಡುತ್ತಿದೆ (ರೂಢಿ). [ಒದರು$_1$ (< ಒದಱು$_1$) + ಆಡು$_1$]

ಒದರಾಡು$_2$ (ಕ್ರಿ). (ಉಕ) ಕೂಗಾಡು; ಕಿರುಚಾಡು: ಎರಡನೆಯವರ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಒದರಾಡುವುದು ಒಳ್ಳೆಯದಲ್ಲವೆಂದು ಬಾಯಿ ಬಿಗಿಹಿಡಿದುಕೊಂಡು ಸುಮ್ಮನಿದ್ದೆ (ಚಂದುಟಿ. ೮೨).

[ಒದರು$_2$ (< ಒದಱು$_2$) + ಆಡು$_1$]

ಒದರು$_1$ 'ಒದಱು$_1$' ನೋ.

ಒದರು$_2$ 'ಒದಱು$_2$' ನೋ.

ಒದರು$_3$ (ನಾ). ತುಟಿ; ಓಷ್ಠ (ಕ). [?. / ತಮಿ. ಉದಡು]

ಒದರುತಲೆ 'ಒದರುದಲೆ' ನೋ.

ಒದರುದಲೆ, ಒದರುತಲೆ (ನಾ). ಅಲುಗಾಡುವ ತಲೆ: ಒದರುದಲೆಯ ಆ ಮುದುಕ ಊಟಮಾಡಲು ಎಷ್ಟು ಕಷ್ಟಪಡುತ್ತಿದ್ದಾನೆ (ರೂಢಿ). ಒದರುತಲೆ: (ಕ). [ಒದರು$_1$ (< ಒದಱು$_1$) + ತಲೆ$_1$]

ಒದರುಬಡಕೆ (ನಾ). ಕೂಗಾಡಿಕೊಂಡು ಬಹಳ ಮಾತಾಡುವವನು; ಬಹಳ ಕೂಗಾಡುವವನು: ಸಾಹೇಬರು ಒದರ[ರು]ಬಡಕರಾದರೂ ಸಹೃದಯರು (ಸ್ಮೃತಿಚಿ. ೩೪೨). 'ಬಾಯ್ಬಡಿಕ' ಪರಾ.

[ಒದರು$_2$ (< ಒದಱು$_2$) + –ಬಡಕ (< –ಬಡಿಕ)]

ಒದರುವಿಕೆ (ನಾ). ಅರಚುವಿಕೆ; ಬೊಬ್ಬೆ: "ಬಗುಳ್ತೆ, ಬಗುಳಿಕೆ = ಒದರುವಿಕೆ" (ಗಂಗಾಮ. ೨೨೭).

[ಒದರ್ಚು$_2$ (< ಒದಱು$_2$) + –ಇಕೆ]

ಒದವಳೆ (ನಾ). ಕೂಡುವಿಕೆ; ಸೇರುವಿಕೆ; ಹೆಚ್ಚಳ: ಅಂತು ಸಮಸ್ತ ಗುಣಂಗಳುಮೊದವಳೆಯಿಂ ಬಳೆವುದು ಮನ್ವಯಾಗತ ಪ್ರಧಾನ ಸಂತತಿಯುಂ ತನಗೆ (ಎಕ. V, ಬೇಲೂರು. ೧೭–೬೬; 1136).

[ಒದವು$_1$ + –ವಳೆ (< –ವಳಿ)]

ಒದವಿ, ಒದಗಿ (ನಾ). ಕೊಡುಗೆ; ದಾನ: ಪದುಳದಿಂ ಸಾಯುಜ್ಯ ಪದವಿಯನೊದವಿ [ಪಾಶಾಂ. ೧] ಪಡೆದನು ನಿಮಿಷದಲಿ (ಬಸವು. ೫೩–೫೪). ಒದಗಿ: ಮೇಲಿನ ಪ್ರಯೋಗದ ಪಾಠಾಂತರವನ್ನು ನೋಡಿ.

[< ಒದವು$_1$. / ತಮಿ. ಮಲ. ಉದವಿ]

ಒದವಿನ (ನಾ). ಒಂದು ಗಿಡ: ವಡುವಾರದ ಗಿಡ, ಎಡತರಿ, ವಾಡುವರಡು, ಒದವಿನ, ಒಡತರೆ (ಮೈಔಗಿ. ೩೦–೫೮೧). [?]

ಒದವಿಸು, ಒದಹಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಸೇರಿಸು; ಕೂಡಿಸು; ಹೊಂದಿಸು: ಮೊದಲೊಳ್ ಸಮಾಸಪದಮುಮನೊದವಿಸಿ ಪೇಟ್ಟದಱ ತುದಿಯೊಳ ಸಮಾಸಪದಾಸ್ಪದಮಾಗಿ ನಿಱಿಸೆ ಕರ್ವಿನ ತುದಿಯಂತಿರೆ ವಿರಸಮಕ್ಕುಂ (ಕವಿರಾ. ೨–೮೮). ೨. ಉಂಟುಮಾಡು; ದೊರಕಿಸು; ಪೂರೈಸು: ಭೋಗಂಗಳ್ ಸಲೆ ಮನದೊಳ್ ರಾಗಮನೊದವಿಸುಗುಂ (ಅದಿಪು. ೩–೩೦); ಭಯಮಂ ಚಿತ್ತಕ್ಕೊದವಿಸಿ ಬಲಗಣ್ ಕೆತ್ತಲ್ ಮೊದಲಿಕ್ಕಿತು (ಕಾದಂಪೂ. ೮೮೮); ನಂದನನಾನಂದಮನೇನೊದವಿಸಿದನೊ (ಇಅ. XXVIII, ೫–೬; 1083); ಅನ್ನಪಾನಾದಿಗಳನೊದವಿಸುವುದು (ಚಿಪು. ೫೮–೨೫); ತಾಂ ಮೃಗದ ಕೊಲೆಗೆ ಹರಿತಂದ ಪಾಪಮತಿ ಪುಣ್ಯಮೊದವಿಸಿತು (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೮–೫೪); ಭಾರತೀಯ ಸಂಸ್ಕೃತಿಗೆ ಕನ್ನಡ ಸಂಸ್ಕೃತಿ ತನ್ನ ಉತ್ತಮಿಕೆಯನ್ನು ಒದವಿಸಿಕೊಟ್ಟಿದೆ (ತವನಿ. ೯). ೩. (ಹುಟ್ಟುವಂತೆ) ಮಾಡು; ನಡೆಸು: ಶುಭಕರ್ಮಮನೊದವಿಸುತಿರೆ ಶುಭಮಕ್ಕುಂ (ಸಮಪ. ೪–೯); ತಾನಿಂದುವರೆಗಮೊದವಿಸಿದೇನಂಗಳ್ಗಳ್ಕಿ (ಯಶೋಧ. ೪–೭೬); ಉದಯದೊಳು ಗುರುಲಿಂಗ ಸದಮಳ ಪೂಜೆಗಳನೊದವಿಸಿ (ಸಾನಂಚ. ೧–೯೩); ಬದರಿಯ ಬನದೊಳು ಮುನಿಗಳು ಪೂಜೆಯನೊದವಿಸಲಾಂತವರೊಡನೆ (ಕರ್ಣಾಕ. ೨೧೮). ೪. ಅಣಿಮಾಡು; ಸಿದ್ಧಪಡಿಸು: ಸಾಂಗದಿಂದೊದವಿಸಿದ ಬಹುಪಾಕಂಗಳ ಹಿರಿದೋಗರಂಗಳ (ಬಸವು. ೮–೪೪); ರಾಯಂಗೆ ವರ್ಷವರ್ಷಕ್ಕೆ ನಾವು ಕುಡುವ ಸಿದ್ಧಾಯಮಂ . . . ತತ್ಕಾಲಕೀಯಬೇಕೆಲೆ ಮಗನೆ ಧನವನೊದವಿಸಿ ಕಳುಹು (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೯–೧೭). ಒದಹಿಸು: ೩. ನಹುಷನು ಮದದೆ ಪದದಿಂದೊದೆಯಲಾತನ ಸರ್ಪಯೋನಿಯಲಿ ಒದಹಿಸಿದನಾ ಮುನಿ (ರಘುವಂ. ೧೩–೩೬). [ಒದವು$_1$ + –ಇಸು$_3$]

ಒದವು$_1$, ಒದಹು (ಕ್ರಿ). ೧. ಉಂಟಾಗು ; ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗು : ಒದವುಗೆ ನಿನ್ನ ಸಂತತಿಗೆ ನೂರ್ವರುದಗ್ರಸುತರ್ಕಳೊಂದೆ ಗರ್ಭದೊಳೆನೆ ಕೆಮ್ಮನಿಂತು ಪೊಸೆದಿಕ್ಕಿದೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧–೧೩೧) ; ವರ್ಣಾಂಕಂ ಸವರ್ಣಸಂಜ್ಞೆಯೊಳಮೊದವುಗುಂ (ಶಮದ. ೮) ; ಪುಣ್ಯಗೌರವದಿಂ ಪರಮ ವೈರಾಗ್ಯಮೊದವಿ ಬೆರ್ಚಿ ಬಿಸುಸುಯ್ದಾ ಸನತ್ಕುಮಾರಂ (ಸಾನಂಚ. ೧–೨೩೮ರಗಳೆ) ; ಸತತ ಕೃಷಿ, ಬೀಜಗುಣ, ಕಾಲವರ್ಷಗಳೊದವೆ ಪ್ರತಿಭೆ ವಿಕಸಿತವಹುದೊ (ಮಂಕುಕ. ೫೬೯). ೨. ಸಮಯಕ್ಕೆ ಒದಗಿ ಬರು : ಕೆಡಿಸಿದೊನು ಕೆಡುವೇಡಿದೋನು ಓತೋನು ಒದವಿದೋನು (ಮೈಅರಿ. ೧೯೧೬,೧೩–೧೪ ; 726). ೩. ವಯಸ್ಸಿಗೆ ಬರು ; ಪ್ರೌಢವಾಗು : ಒದವಿದ ಲತೆಗಂಕುರ ಗರ್ಭದ ಚಿಹ್ನಂ ಮೂಡುವಂದದಿಂ ದೇವಕಿಗುರ್ವಿದ ಗರ್ಭದ ಚಿಹ್ನಂ ಮೂಡಿದುದಾ ಕಂಸಂಗೆ ಮಿಟ್ಟು ಮೂಡುವ ತೆಜದಿಂ (ಅರ್ಧನೇ. ೭–೩೭). ೪. ತೋಡು ; ಬಗಿ ; ಅಗೆ : ಒದವಿದರೆ ಬಿಳಿದೆನಿಪ ಬರಿವದಣೆಯ ಕಿಱುದೆಂಗು ನೆಲ್ಲಿಯೆಂಬಿನಿತಱ ಮೂಲದಿನರ್ಕೆಯ್ಮೆಡೆಯೊಳ್ ತೆಂಕದೆಸೆಯೊಳಱಿ ಮೂಱು ಪುರುಷದೊಳ್ ನೀರಕ್ಕುಂ (ಲೋಕೋಪ. ೫–೧೭). ೫. ಸಿದ್ಧವಾಗು ; ಅಣಿಯಾಗು : ಒದವಿದ ಭಕ್ಷ್ಯಭೋಜ್ಯಕೆ ಬಪ್ಪರೆ ಭಾದ್ರಪದ ಶುದ್ಧ ಚೌತಿಯದಲ್ಲ ಕದನಕಪೂಪವ ತೋಱೆಂದು ಸಾಮಜವದನಂಗೆ ಪೆಟ್ಟನಿಕ್ಕಿದನು (ಮೋಹತ. ೩೮–೪೫). ೬. ಪ್ರಯೋಜನಕ್ಕೆ ಬರು ; ಉಪಯುಕ್ತವಾಗು (?) : ಶ್ರೀವಿಜಯನೊಳಮುರ್ವರಾಸ್ಯ ತಿಲಕನೊಳಮನಿಬರ್ ನೆಱೆದುಂ ಕಾದಿಯುಮೊದವಲಾಱದುದಱಿಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೬–೩ ವ) ; ಜಲವಿದ್ದೊಡೇನೊ ಪಾನಕೆ ಯೋಗ್ಯವಲ್ಲ ಸತ್ಫಲ ಭೋಗಕೊದವುವುದಲ್ಲ (ಮೋಹತ. ೨–೩೭). ೭. ಏಳಿಗೆ ಹೊಂದು ; ವರ್ಧಿಸು ; ಸಮೃದ್ಧವಾಗು : "ಒದವು – ಸಮೃದ್ಧಾ" (ಶಮಧಾ). ೮. ಗುಂಪಾಗು ; ಸೇರು ; ನೆರೆ : ಹತ್ತುದಿನದೊಳಗೆ ವಿದಿತದಿಂ ಪನ್ನೆರಡುಸಾವಿರ ಒದವಿದೀಶ್ವರಭಕ್ತರುಂ (ಬಸಪು. ೫೧–೬೮) ; ಒದವಿದ ಸಮಸ್ತಜನಮಾಗ ವಿಸ್ಮಿತಮಾದುದು (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೦–೧೩). ೯. ಸಾಮರ್ಥ್ಯದಿಂದ ಕೂಡಿರು ; ದಕ್ಷತೆಯಿಂದ ಕೂಡಿರು ; ನುರಿತವನಾಗು : ಮೊದಲೊಳಭಿನವತುರಂಗಮನೊದವಿದ ಸಹಣಿಗಳಿನ್ನೆದೆ ತಿರ್ದಿಸಿ ಬಸಮಾದುದನಱಿದೇಱುವುದು (ರಾಜಶೇ. ೧೩–೫). ೧೦. ಫಲಿಸು ; ಸಿದ್ಧಿಸು ; ಸಫಲವಾಗು : ಪಾಂಡವರಿಗಗ್ನಿಯಲೊಮ್ಮೆ ಹಱವನು ನೆನೆವೆನೊದವಿದಡೆಮ್ಮ ಸುಕೃತೋದಯದ ಫಲವೆಂದನು ಸುಯೋಧನನು (ಕುವ್ಯಾಅ. ೮–೫೫). ೧೧. ಸಲಹು ; ಕಾಪಾಡು : ಮನುಜರನೊದವಲೋಸುಗ . . . ಮಾಡಿದ ಲವಣಸಾಗರವ (ಸಂಭಪ. ೬–೧೨). ಒದಹು : ೩. ವ್ರಜೇಶ್ವರ– . . . ಬೇರೆಸ್ಥಳದಲ್ಲೆನಗೆ ಹಣವು ದೊರಕಿತು. ಹರವಲ್ಲಭ– ಒದಹಿತೆ ? ಮೊದಲೇಕೆ ಹೇಳಲಿಲ್ಲ ? (ದೇವೀಚೌ. ೧೧೫). 'ಒದಗು$_1$' ಪರಾ.

[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಉದವು ; ಮಲ. ಉದಗು ; ತುಳು. ಒದಗು ; ತೆಲು. ಒದವು, ಒದಲು, ಒದುಗು, ಒದುವು]

ಒದವು$_2$ (ನಾ). ೧. ಅಭಿವೃದ್ಧಿ ; ಏಳಿಗೆ ; ಆಧಿಕ್ಯ ; ಹೆಚ್ಚಳ : ಕಱೆಯಿಲ್ಲದ ತಪದೊದವಂ ಮೆಱೆಯಲ್ತಪದಂಕಕಾಱರನ್ನರುಮೊಳರೇ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೯–೫೭ ; 1072) ; ಮಾಗಿಯೊಳಾದ ಶೀತದೊದವಿಂಗಿರಲಾಱದೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೭–೭೮) ; ಏನೆಂಬುದೊ ಚಕ್ರಲಾಂಛನನ ಪುಣ್ಯದೊದವುಮಂ ತೇಜಮುಮಂ (ವರ್ಧಪು. ೭–೬೭) ; ಪುರದ ಸಿರಿಯನು ಯಾಗದೊದವನು (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧೩–೧೪). ೨. ಸಾಮರ್ಥ್ಯ ; ಹಿರಿಮೆ : ಹಾವಿದರಾದಾ ಕೋಣನನು ಅದಿರದೆ ನುಂಗಲಂತದ ಕಂಡು ದುಷ್ಕರ್ಮದೊದವಿಗೆ ತಲೆತೂಗುತವೆ (ನೇಮಿಸಂ. ೧೦–೨೩೭) ; ಬೆದಱುಗಾಗೆಯ ನೋಟ ಸಾಳುವನೊದವು ಮೀಂಗಳ ಝಳಕೆ ಕೇಸರಿಯದಟು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೧೨–೭೭). ೩. ನೆರವು ; ಸಹಾಯ : ಅದಱಿಂ ನಿಶ್ಶಲ್ಯಮಪ್ಪಂತು ನಿನ್ನೊದವಿಂ ಮಾಟ್ಟುದಗಾಧಸಾಗರಪರೀತಾಶೇಷಭೂಭಾಗಮಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೩–೩೧) ; ಶಕಟವ್ಯೂಹವದಜಗ್ರದಲಿ ದುಶ್ಶಾಸನನು ಕೆಲಬಲದೊದವಿನಲಿ ಬಾಹ್ಲಿಕನು ಸೌಬಲ ಸಿಂಧುಮಾಗಧರು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೯–೧೮). ೪. ಕೂಡುವಿಕೆ ; ಜೋಡಣೆ : ಅದು ತನ್ನೊಳರ್ದ ಪಲವಾತ್ಮರಿಗೆ ಭೋಗದೊದವೀಯದಿರದು ನಿಜವಿದುವೆ (ಅನುಸಾ. ೩–೨–೯) ; ಪುಲಿವಾಲದಲಿ ವಿರಚಿಸಿದಾ ಹೊದಱುಗಂಕಣ ಖಡೆಯ ಪೆಂಡೆಯದೊದವಿನಿಂ ನಿಗ್ಗವದ ಬಡಿಕೋಲ್ವದವಡೆದ ಬಿಲ್ಲಂಬು ಬಲೆವಿಡಿದಿಹರು ಬೀಯದರು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೫–೬). ೫. ಉಂಟಾಗುವಿಕೆ ; ಪ್ರಾಪ್ತಿ : ಕಿಡಿಸಿ ಕಳಂಕ ಪಂಕದೊದವಂ . . . ಶರದಾಗಮಂ ನೆನೆಯಿಸಿತ್ತು ಜಿನಾಗಮದಿವ್ಯಯೋಗಿಯಂ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೯–೧೮೦) ; ಸೋಂಕಿದಡೆ ಮಹಾಲಿಂಗ ಗಜೇಶ್ವರನ ಒಲುಮೆ . . . ಸುಖದ ಒದವು ನೋಡಾ (ಸರ್ವವ. ೭೩–೪೦೩) ; ಆನಂದವನಮದೊದವಿರೆ ನಿಜಮುಕ್ತಿಮಂಟಪ ಕಂಗೊಳಿಕುಂ (ಹಾಲಾಸ್ಯ. ೧–೩೨). ೬. ಸಂಗೀತದ ಒಂದು ಪರಿಭಾಷೆ (?) : ಗತಿ ಚಾಲನಂ ಗಮಕಮೊದವೊಯ್ಯಾರವಂಗಂ ಸ್ವರಾಳಿ . . . ಜಾತಿಗ್ರಹಾದಿಗಳಿವು ಮೇಳಯಿಸಿ (ಪದ್ಮರಾ. ೮–೩೧). [< ಒದವು$_1$]

ಒದಹಿಸು 'ಒದವಿಸು' ನೋ.

ಒದಹು 'ಒದವು$_1$' ನೋ.

ಒದಱಿಸು$_1$ (ಕ್ರಿ). ಅಪ್ಪಳಿಸು ; ತಟ್ಟು ; ಶಬ್ದವಾಗಿಸು : ಭುಜವನೊದಱಿಸಿ ಸಿಂಹರವದಲಿ ಗಜಱಿ ಗದೆಯನು ತಿರುಹಿ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೫–೭) ; ಹಾಱಿದನನಿಲಪಥದಲಿ ಭುಜವನೊದಱಿಸಿ ಲೀಲೆಯುಬ್ಬಿನಲಿ (ತೊರರಾ. ೬–೩೩–೬೩) ; ಬಿಡದೆ ಜಟ್ಟಗಳೆಲ್ಲರುಂ ಸಂಗಡದೆ ತೋಳ್ಗಳನೊದಱಿಸಲು ಕಿಚ್ಚಡಸಿತೊ ಪರ್ವಿದಿರ ಮೆಳೆಗೆನೆ ಪರ್ವಿತಾರವವು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೧೨–೬೩). [ಒದಱು$_1$ + –ಇಸು$_3$]

ಒದಱಿಸು$_2$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಧ್ವನಿಮಾಡಿಸು ; ಕೂಗಿಸು : ಮಾರ್ದನಿದಿಗಂತರವೊದಱಲೊದಱಿಸಿದನು ಮಹಾಧನುವ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೧೪–೩) ; ಸುರವಿಭಾಡನು ಸುರಭಯಂಕರ ಧನುವನೊದಱಿಸಿದ (ಕೌಶಿರಾ. ೨೪–೨೦) ; ಪುದಿದರರೆಬರು ಕೊಂಬು ಸನ್ನೆಯನೊದಱಿಸಿದರರೆಬರು ಪಿಡಿದ ಚಾಪದ ಸರಳಿನೊಡೆತನವನುಳಿದರು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೫–೩೨). ೨. (ನೋವಿನಿಂದ) ಕ್ಲೇಶಗೊಳಿಸು ; ನರಳುವಂತೆ ಮಾಡು : ನೆಲಗೋಣ ಪು(ಹು)ಣೆಸಿ ಪಾಪಟೆ ಹುಲಿಗಿಲ್ ದೊಗ್ಗಳೆಯ ಹಱುಹೆ ಯೆಂಬಿವಱೆಲೆಯಂ ಕಱುಯೊಳುಱೆ ಕಾಸಿ ಕಟ್ಟಲ್ ತೊಲಗುಗುಮೊದಱಿಸುವ ಮುಳ್ಳ ವಿಷಮೆನಿತನಿತುಂ (ಪಮದ. ೨–೨೧೧). [ಒದಱು$_2$ + –ಇಸು$_3$]

ಒದಱು$_1$, ಒದರು$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಭುಜಗಳನ್ನು ಅಥವಾ ಕೈಗಳನ್ನು ತಟ್ಟು ; ಭುಜಾಸ್ಫಾಲನೆ ಮಾಡು ; ಕೈ ಚಪ್ಪಾಳೆ ತಟ್ಟು : "ಒದಱು– ಆಸ್ಫೋಟನೇ" (ಶಮಧಾ). ೨. ಕೊಡಹು ; ಜಾಡಿಸು : ಹಿಂಡದಿರು ಹಿಳಿಯದಿರು ಹಿಕ್ಕಿಕೂಡೊದಱದಿರು ಪುಂಡರೀಕೇಕ್ಷಣೇ (ಭಾವಚಿಂ. ೩–೩೭) ; ಪಿಡಿದಳು ಬಂದು ಪಿಡಿದಡೊದಱಿದೆನು (ಕುರಾಸಾಂ. ೩೫–೧೨೮) ; ಉರಿಗೊಳೆ ಪಾಂಡುಪುತ್ರ ಸೇನೆಯೊಳೆಲ್ಲರುಂ ಬೆದಱಿದರ್ ಕೆಟ್ಟು ಕೆದಱಿದರ್ ಕಿಡಿಯನೊದಱಿ[ಪಾಶಾಂ. ಯುರುಬೆಗೆ] (ಜೈಮಿಭಾ. ೮–೩೮). ೩. ಅಲುಗಾಡು ; ನಡುಗು : ಹೆದಱಿತುಭಯಸೇನೆ ಕೆದಱಿತು ಸುರಸ್ತೋಮ ಮೊದಱಿತಿನಮಂಡಲಂ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೩–೪೭). ೪. ನಿಂದಿಸು ; ಹೀಯಾಳಿಸು ; ತಿರಸ್ಕರಿಸು : ನಗೆಮೊಗದಚೆಲ್ವು ಶಶಿಬಿಂಬಶತಮಂ ಕೆದಱಿ ಬಿಗಿದೊಗೆದ ತೋರಮೊಲೆ ಕನಕ ಕಳಶಮನೊದಱಿ (ಪುಷ್ಪಪು. ೯–೫೯ ರಗಳೆ) ; ಮೃಡನ ಭಜನೆಯನುಡುಗಿ ತಮ್ಮೊಳು ಬುದ್ಧಿಯಂ ಕೇಳ್ದು ಬಧುಕು ನೀನೆಂದೆನಲು ಭುಗಿಲೆಂದೊದಱುತವದಿರನು (ಬಸಪು. ೫೧–೮೦).

ಒದರು$_1$: ೨. ಕುದುರೆ ಕಂದದ ಕೊದಲುಗಳನು ಒದರಿ ಬಾಲವನು ಮುರಿದುಕೊಂಬಾಗ ಕಡಿಗಳು ಕಾಣಲು (ಅಶ್ವಪರೀ. ೨೦–೪) ; ಅವಳನ್ನು ಒದರಿ ಅನಮ ಮುಂದರಿದನು (ಚಕ್ರಾ. ೯); ಒಂದೊಂದನ್ನಾಗಿ ಕೊಡವಿ ಒದರಿ ಬೇಳು ಹಾವು ಯಾವುವೂ ಇಲ್ಲವೆಂದು ಶಿಷ್ಟಯಮಾಡಿಕೊಂಡು (ಪಂಯಾತ್ರೆ. ೧೧).

ಒದಜಾಕೊಳ್ = ಕೊಡಹಿಕೊಳ್ಳು : ದೆವಜಿಜಂತಾದರು ಜಿಂಗಳ ಕ್ಕಿತ್ತ ಮೈ ಯಿಂದ ಅ ಕೊಂ ಬರು ಲಲ್ಲೆಯಿಂದ (ಭರತ. ೮–೩೫) ; ಕುಡುಬೆಯು ಮುದರಿಂದ ಮುಟ್ಟಲು ಬಿಟ್ಟು ನಡೆದುದು ಮುಂದಕೊದಜಿ ಕೊಳುತೆದ್ದು ನರನಂ ಕಂಡು ಜಿಂಡಿ ತಕಕಾಗಿ ಳಕುಬಿಸಿಕೊಂಡಳು (ಶ್ರವಿಭಾ. ೧೦–೩೩).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಉದಲು ; ತುಳು. ಉದೇ ; ತೆಲು. ಉದರು, ಉದುರು, ಉದಿಲು ; ಗಡಬ. ಉದುರ್‌ಪ್]

ಒದೆಯು, ಒದರು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕೆರುಚು ; ಗರ್ಜಿಸು; ಧ್ವನಿಮಾಡು : ಕಾಂಗಣಗಾಂಗಂಗಳ್ ಪೆಡೆಗಳಜಿತ್ತ, ನಾಲಗೆಗಳಂ ಪೊಳೆಯುಸುತ್ತುಂ ಬಂದೊಡೆ ಪೀಮದಜಿಯ [ಪಾಠಾಂ. ಮೆಳಜಿಯಂ, ಮೆಲ್ಲಜಿಯಂ ಯಜಿ]ವಂ ಬಗ್ಗಿಸಿದೊಡೆದ್ಯಳಂಗಳಾಗಿ ಪೊಕಳಂ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೧೦–೪) ; ಪೋ ಪೋಗಲೆಂದಿವದಲ್ಲುಂ ಪಂಕಿಂದು ತಾಗಿ ತಗದಂ ಗಂಗಾಸುತಂ ಧೀಮನಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೧–೧೦) ; ಜಲಧಿ ಳೇಳ್ ಸಪ್ತಾರ್ಚಿ ಳೇಳ್ . . . ಎಂದು ಪೊಱಮ್ಮದಜಿಂದಂ ಕೌರವ್ಯಕೋಳಾಹಲಂ (ಗದಾಯು. ೬–೨೩) ; ಒದಜಿದವು ನರಿ ಮುಂದೆ ಕರ್ಣನ ಕುಮುರಿಗೆಳು ಮುಗ್ಗಿದವು (ಕುವ್ಯಾಳ. ೯–೨೬) ; ಒದಜಿದುವು ದೆಗುಲದ ವಾದ್ಯಂಗಳು (ಶ್ರವಿಭಾ. ೧೬–೪೦). ೨. ಉಚ್ಚರಿಸು; ಹೇಳು : ಜೋಳ ತಜಿದ ತಲೆ ಪಂಜಾತ್ಥರಿಯನೊದಜಿ (ಭಾವಚಂ. ೯–೫೬). ೩. ಕಪಟದ ಮಾತನಾಡು ; ಮೋಸದ ಮಾತನಾಡು : ಹರ ಉದಧ್ಯಂಳಿ ಹುಗಳೇ ಧರಿಯನುಳಿದೊಡಜಿ ಬಲಿಯಂ ಕಟ್ಟಿದುಳಿಯಂ ಕೊಂಡ ಪಾಪದಲಿ (ಬಸವ. ೫೪–೬೪).

ಒದರ್ಚು : ೧. "ಯಾರಾದರೂ ನನ್ನನ್ನು ರಕ್ಷಿಸಿ" ಎಂದು ಒದರಿದ್ದು ಕೇಳಲುಂಟು (ಮುಂಡಾಕ. ೩, ೪. ಕರೆ ; ಕೂಗು : ಒಂದರೆಯು ಸಾರೆ ಮೆಲ್ಲಗೆ ಒದರಿದನು, ಎಚ್ಚರಾಗಲಿಲ್ಲ (ಮಂಜುಳ. ೭೧).

ಒದರಿಕೊಳ್ಳು = ಕೂಗಿಕೊಳ್ಳು ; ಅರಚಿಕೊಳ್ಳು : ಕೂಸು ಒದರಿ ಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದೆ (ರಂಗ). ಒದರ್ವಂ = ಕೂಗಾಡುವವನು; ಕೆರುತಾಡುವವನು : "ಕ್ಷವರ್, ಕ್ಷವಕ, ಕ್ಷಾವಕ, ಕ್ಷವಣ, ಕ್ಷಾವಣ, ಈ ೫ ಒದರ್ವಂ" (ಶಾಕ್ಯ. ೧೬೪).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ವದಲು ; ತೆಲು. ವದರು, ವದುರು]

ಒದೈ (ಕ್ರಿ). ೧. ಕಾಲಿನಿಂದ ಹೊಡೆ, —ಫಟ್ಟಿಸು ; ಮೆಟ್ಟು ; ತುಳಿ : "ಒದೆ – ಪಾದಪ್ರಹರೆಣೇ" (ಕಮರಾ) ; ಕಾಲಿಂದಂ ತಲೆಯನೊದೆದು (ವಡ್ಡಾರಾ. ೯–೧೬) ; ಊರುಗಳಮಿನೊದೆದೆಂ ಕಾರವಪರಿಬ್ಬಥನ ಮಳುಟಮಂ (ಗದಾಯು. ೧–೭೦) ; ಪೂವಿನ ಬಿಲ್ಲ ಕೊಪ್ಪನೊದೆದೇಲಿಸಿ ತಾವರೆ ನೂಲ ನಾರಿಯಂ (ಕಮದ. ೫೫ ಪ್ರಯೋ) : ಎಡಗಾಲಿದೆಯೆಸು ತೊದೆದು ನಿಜರಥವ (ಕುವ್ಯಾಳ. ೪–೧) ; ಎದ್ದುಹೋಗು ಅಂದರೆ ಒದ್ದು ಹೋಗುತ್ತೇನೆ ಅಂದ (ಗಾದೆ). ೨. ಹಿಂದಕ್ಕೆ ಅಥವಾ ಪಕ್ಕಕ್ಕೆ ತಳ್ಳು, —ನೂಕು : ಏ ಸಾಯ ನನೊದೆದು ಕಳೆಯರು ಕೈಷ್ಣಳ್ಳಕ್ಕರು (ಕುವ್ಯಾಪ್ರಾ. ೩–೬೦). ೩. ಚಿಮ್ಮಿಬರು : ಹದಬಲುಗಳೊದೆದವು ಹೆದೆಯ ಹರಿವಸಲಿ (ಕುವ್ಯಾಳ. ೧೩–೨೧). ೪. (ನದಿ ಮೊದಲಾದುವು) ಅಪ್ಪಳಿಸು ; ಬಲವಾಗಿ ಹೊಡೆ ; ಕೊಚ್ಚು : ಆ ಮಹಾನದಿ ಮೆಱೆದುದು ಧಳಧಳದಿ ಸಿಸಿಮಿಗಳನೊದ್ದಿದ್ದಿದುರುತರಂಗಸ್ಫೋಟಮ ದುಬ್ಬರದಬ್ಬರಿ ಸಲಿಲಪ್ರವಾಹದಲಿ (ತೊಡಗ. ೧–೧೨–೫).

ಒದ್ದಾಟ = ೧. ಪರಸ್ಪರ ಒದೆಯುವುದು (ಕ). ೨. (ಆಲಂ) ಕಷ್ಟ ; ತೊಂದರೆ ; ಪರದಾಟ : ಆದಿನ ನಾನು ಪಟ್ಟ ಒದ್ದಾಟ ಹೇಳುವುದು ಕಷ್ಟ (ಆಲಹೊ. ೦೦). ೩. ನೋವಿನಲ್ಲಿ ಆಥವಾ ಕಷ್ಟದಲ್ಲಿ ಕಾಲು ಒದರಿಕೊಳ್ಳುವುದು (ಕ). ಒದ್ದಾಡು = ೧. ಪರಸ್ಪರ ಒದೆ (ಕ). ೨. (ಆಲಂ) ಕಷ್ಟದಲ್ಲಿ ಸಿಕ್ಕಿ ಕೊಳ್ಳು ; ಪರದಾಡು ; ಪೇಚಾಡು : ದುಡ್ಡಿಗಾಗಿ ಒದ್ದಾಡಬೇಡಿ (ಕೂಪಥೇ. ೧೫೨). ೩. (ಆಲಂ) ಹೆಣಗು : ಬುಸುಗುಟ್ಟುತ್ತಾ ನುಂಪಿಂದ ಬಿಡಿಸಿಕೊಳ್ಳಲು ಒದ್ದಾಡಿದ (ಶಾರೆಮಾ. ೫). ಒದ್ದುಬಿಡು = (ಆಲಂ) ನಿರಾಕರಿಸು ; ತಿರಸ್ಕರಿಸು : ಬಾಗಿಲಿಗೆ ಬಂದ ಲಕ್ಷ್ಮಿಯನ್ನು ಆ ಮೂರ್ಖ ಒದ್ದುಬಿಟ್ಟ (ರೂಢಿ).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಉದ್ಕು ; ಮಲ. ಉದಯು, ಉದಿಕ್ಕ ; ತುಳು. ಉದೆ, ಒದೆ = ಎಸೆ, ಕಂಪಿಸು ; ಮಲ್ಪೊ. ಉತೆಸೆ, ಉಸೆತೆ]

ಒದ್ದೆ (ನಾ). ೧. ಒದೆಯುವುದು ; ಪಾದಪ್ರಹಾರ : ಒಂಡು ಒದೆ ಒದ್ದೆ (ರೂಢಿ). ೨. ಪಕ್ಕದಲ್ಲಿಯ ಆಧಾರ, —ಊರೆ.

[< ಒದ್ದೆ / ತಮಿ. ಉದ್ಕೈ ; ಮಲ. ಉದ

ಒದೆಳಲು (ನಾ). ಒದೆಯುವುದೇ ಸ್ವಭಾವವಿರುವುದು : ಆ ಎತ್ತು ಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಒದೆಳಲತ್ತು (ರೂಢಿ).

[ಒದ್ದೆ + -ಳಲ್ಲು (< -ಕಲ್ಲ್)]

ಒದೆಕೊರೆದು (ನಾ). ಆಧಾರವಾಗಿಕೊಟ್ಟು ಕೊರೆದು ; ಊರೆ : ಮನೆಗೊಂದು ಮುದಿಗೆರೆದು ಒಲೆಗೊಂದು ಒದೆಕೊರೆದು (ಗಾದೆ) ; ಕದ ತೆಗೆಯಲು ಬರದಂತೆ ಒದೆಕೊರೆದು ಕೊಡು (ರೂಢಿ).

[ಒದ್ದೆ + ಕೊರದು (< ಕೊಱಜಿದು)]

ಒದೆಗೆಂಬು (ನಾ). = ಒದೆಕೊರೆದು : ಗೋಡೆ ಬೀಳದಂತೆ ಒದೆಗೆಂಬು ಕೊಟ್ಟಿದ್ದಾರೆ (ರೂಢಿ). [ಒದ್ದೆ + ಕಂಬು (< ಕಂಭ)]

ಒದೆಗೆಲ್ಲು (ನಾ). ಆಧಾರವಾಗಿರಿಸಿದ ಕಲ್ಲು : ಶ್ರವಣಬೆಳಗೊಳದಲ್ಲಿ ಒದೆಗಲ್ಲು ಬಸದಿಯಲ್ಲಿ (ರೂಢಿ).

[ಒದ್ದೆ + ಕಲ್ಲು (< ಕಲ್ಕ್)]

ಒದೆಗೆಡಹು (ಕ್ರಿ). ಒದೆದು ಬೀಳಿಸು : ಅವನನ್ನು ಈ ಬಲಿಪಶುಕ್ಕೆ ಒದೆಗೆಡಹಿಕೊಂಡು (ಮಂತ್ರಿಶ. ೪೯–೩೬).

[ಒದ್ದೆ + ಕೆಡಹು (< ಕೆಡಪು)]

ಒದೆತ (ನಾ). ೧. ಕಾಲಿನಿಂದ ಒದೆಯುವಿಕೆ; ಪಾದತಾಡನ. ೨. ಬಲವಾದ ಪೆಟ್ಟು, —ಏಟು : ಒದೆತಗಳು ಬೀಳುವ ಸಂಖ್ಯವನ್ನು ನೋಡಿ ಒಡವೆಗಳನ್ನೆಲ್ಲಾ . . . ಅರ್ಪಿಸಿದೆ (ಬಂಕಿಮ. ೧೦೬).

[ಒದ್ದೆ + -ತ್ತೆ]

ಒದೆಮರ (ನಾ). = ಒದೆಕೊರದು : ಹಟ್ಟಲು ನಾಲಿಗೆಗೆಂಬ ಒದೆಮರದಿಂ ಕೂಡಿದ (ಗಣಭಾ. ೧೬–೬) ; ಕೋಟಿಯು ಆ ಹೆಗ್ಗದಗಳನ್ನು ಬಾಳವಿಂಡಿಗೆ ಸರಪಣಿ ಒದೆಮರಗಳಂ ಪಿಗಿ ಭದ್ರಮಾಡಿಕೊಂಡು (ಬಟ್ಟಲ. ೬೬–೨೦).

[ಒದ್ದೆ + ಮರ್ಕ]

ಒದೆವಡೆ (ಕ್ರಿ). ಒದೆತವನ್ನು ಪಡೆ ; ಏಟುತಿನ್ನು : ಲಲಸಿಯರಿಂ ದೊದೆವಡೆದಾ ನಲವಂ ತಳೆದ (ಕುಚಮಾ. ೫–೪೩).

[ಒದ್ದೆ + ಪಡ್ಕ]

ಒದ್ದಾಟಿ 'ಒದ್ದೆ' ಪರಾ.

ಒದ್ದಾಡು 'ಒದ್ದೆ' ಪರಾ.

ಒದ್ದಿಗಾಂಕೆ (ನಾ). ಒದ್ದಿಗನೆಂಬ ಹೆಸರಿನವನು : ಸಾಮಂತಾಧಿಪ ಒದ್ದಿಗಾಂಕನಿದೊಳ್. ಮಾಱಾಂತಾತ್ಯಾ × × ನರ್ (ಎಳ. XI, ಚತ್ರದು. ೧೩–೨೨ ; 1124 ?).

[ಒದ್ದಿಗ್ಕ + ಅಂಕ್ಕ. P ಒದ್ದಿಗ < ಉದಿಗ ~ ಉದಯೂದಿಕ್ಕ]

ಒದ್ದೆ (ನಾ). ನೆನೆದಿರುವುದು ; ತೇವ ; ಆರ್ದ್ರತೆ : ದೇವಮಂದುಳಿರವದೊಂದುನ್ದಾನಿ ನೆಗೞ್ ಮುಗುಳರೊಡೆ ಕರಂ ಬಿದ್ದಮಾದುದಂಬರ ಕಲಶೋರ್ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨–೨೧ಕ) ; ಒಗೆದ ಕೈಗಳೊದ್ದೆಯಾಱುವದಕೆ ಮುನ್ನವೆದ್ದು ಬಂದು (ತಿರುತಿಂ. ೬೨–೧೪) ; ಮಳೆಯಿಂದ ಬಟ್ಟೆಗಳೆಲ್ಲಾ ಒದ್ದೆಯಾದುವು (ರೂಢಿ).

[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಮಲ. ಒದಂ ; ತುಳು. ಒದ್ದೆ, ವೆದ್ದೆ = ಒದ್ದೆಯಾದ ; ಕುವಿ. ಊದಲಿ = ಒದ್ದೆಯಾಗು, ಊಥಲಿ = ಒದ್ದೆಮಾಡು. / ಸಂ. ಉದ್ರ = ನೀರು]

ಒದ್ದೆಕಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ಬಟ್ಟೆಗಳನ್ನು ಒಗೆಯಲು ನೀರಿನಲ್ಲಿ ನೆನೆಯಿಸು : ಬಟ್ಟೆ ಒಗೆಯಲು ಒದ್ದೆಕಟ್ಟಬೇಕು (ರೂಢಿ).

[ಒದ್ದೆ + ಕಟ್ಟು]

ಒದ್ದೆಕೆಟ್ಟು (ನಾ). "ಊತವನ್ನಿಳಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಕಟ್ಟುವ ಒದ್ದೆ ಬಟ್ಟೆಯನ್ನೊಳಕೊಂಡ ನೀರಿಳಿಯದ ಆ ವರಣವುಳ್ಳ ಕಟ್ಟು" (Compress. ೧೦೪೨).

[ಒದ್ದೆ + ಕಟ್ಟು]

ಒದ್ದೆಡೆ (ನಾ). ಒಂದು ಔಷಧಿಗಿದರ ಹೆಸರು : ಒದ್ದೆಡೆಯ ಬೇರು, ಉತ್ತರಣೆಯ ಬೇರು, ನುಗ್ಗೆಬೇರು, ಸ್ಯೆಂಧವ ಇವಂ ಸಮಭಾರ್ಜಿಸಿ ಗೆಯ್ದು ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳೆ ಆರ್ಜಿಸಲ್ಪಿರೆ ಮಾಣ್ಕುಂ (ಶಶ್ವೈ. ೩೬೫).

[?]

ಒದ್ದೆಬಟ್ಟೆ (ನಾ). ನೆನೆದ ಬಟ್ಟೆ : ಮೈ ಮರೆಲಿ ಒದ್ದೆಬಟ್ಟೆಗಳನ್ನು ಒಂದು ಕ್ಷಣ ಸಹ ಇರಗೊಡಬಾರದು (ಮುಂಬಯಿ. ೪–೧೫೫).

[ಒದ್ದೆ + ಬಟ್ಟೆ]

ಒದ್ದೆಹಿಂಡು (ಕ್ರಿ). ನೆನೆಸಿದ ಬಟ್ಟೆಯಲ್ಲಿನ ನೀರನ್ನು ಹಿಂಡು (ಕ).

[ಒದ್ದೆ + ಹಿಂಡು$_1$ (< ಹಿಂಡು$_1$)]

–ಇನ್, –ಅಂ (ಪ್ರ). ಕೃಲ್ಪಿಂಗಗಳಿಗೆ ಹತ್ತುವ ಪುರುಷಸೂಚಕ ಪ್ರತ್ಯಯ : ಅರಾನಱಿವೊಕ್ಕಿ ಮಹಾಪಾತಳವಮ್ (ಮೃಕ. ೧೫೩, ೧೩–೧೫ ; ೪೫೦). –ಪೊಂ : ರಾಜಗೃಹಮಂಬುದು ಪೊಬಲದನಾಕ್ಕೊಂ ಸುಬಲನೆಂಬರಸಂ (ವಡ್ಡಾ. ೬–೬) ; ಮಲ್ಲಪನಲ್ಲಡೊಂ ಪ್ರಭುವೆ ಮಲ್ಲಪ ನಲ್ಲದೊನಕ್ಕುದಾತ್ಮನೇ (ಶಾಂ ಪಿ ತಿ. ೧–೪೮). P ಇದು ಸಾಧಾರಣ ನಾಗಿ ಭೂತ ಭವಿಷ್ಯತ್ ಕೃಲ್ಪಿಂಗಗಳಿಗೆ ಹತ್ತುತ್ತದೆ. '–ಅನ್' ಪರಾ.

ಒನ (ನಾ). ೧. ಕಾಡು. ೨. ಉದ್ಯಾನವನ ; ತೋಟ : ನೆರೆ ಪದ್ಮ ರಾಜಿಯಂತೊನದೊಳಿಹ ಕೊಳಗಳಂತನಿಂದೆನಿಪ್ಪರಿಯನು (ಪ ರ ಕು. ೧೨–೬). [< ಸಂ. ವನ]

ಒನಕೆ (ನಾ). ಬತ್ತ ಮೊದಲಾದುವನ್ನು ಕುಟ್ಟಲು ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಹಾರೆಯಂತಹ ಮರದ ಒಂದು ಸಲಕರಣೆ ; ಮುಸಲ : "ಒನಕೆ ಮುಸಲಮೆಂಬಲ್ಲಿ (ಮಂಗರಾ. ೬೨–೨೨) ; ಮುಸಿದಿರದೆ ಪರಿದು ಪಿರಿದೊಂದೊನಕೆಯೊಳಾನವಳ ತಲೆಯುೞ ತೆಜದಿ ಪೊಯ್ದಂ (ಪಂಚತಂ. ೧೪೭–೧೫) ; ಜಂದನದೊರಲಲ್ಲಿ ಪೊಯ್ದು ಪಿದಿರಿಕ್ಕಿಯನುನ್ನದದಂತಿ ದಂತದೊನಕೆಯನೆತ್ತಿ ನುಣ್ಣಿಂಬಯ ಸುವ್ವಿಯ ಗಾವರದೊಳ್ ಕೊಡರ್ಚಿ (೦೧೨೨. ೯–೩೦) ; ಇಂದುಮುಖಿಯರಿಂದುಶಾಂತದೊರಲಿನಂ ಕೆಯ್ದನಿ ಜಂದನ ದೊನಕೆಯ ಪಿದಿರ ಛಂದದಿ ಪಿದಿರಿಕ್ಕಿಯ ಛಳಿಸುತ (ಅಜಿತ. ೨–೬೩) ; ಮಹೀಶನ ಕೃಪೆಯಿನಲ್ಲದೆಂತೆನಲೆತ್ತ ಒನ್ದಿನ್ತಿಗೆ ಕಂಬಳಿ ಕುಡುಗಲೂ (ವೀಕೃತ. ೯–೫–೫೬).

[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಉಲಕ್ಕೈ ; ಮಲ. ಉಲಕ್ಕ ; ಕೊಡ. ಒಳಕೆ. / ಸಂ. ಉಲೂಖಲ ?]

ಒನಕೆಗಾರ 'ಒನಕೆಗಾಱ' ನೋ.

ಒನಕೆಗಾಱ, ಒನಕೆಗಾರ (ನಾ). ಒನಕೆಯನ್ನೇ ಆಯುಧವಾಗಿ ಉಳ್ಳವನು ; ಬಲರಾಮ : ಒನಕೆಗಾಱನಕೆ ಧುರೆ ಕಿಲ್ಲನುತಾನುಗ ಪಡ ಕೈದುಗೊಳ್ (ನಿ ಭಾಗ. ೧೦–೫೭–೬೬). ಒನಕೆಗಾರ : ಒನಕೆಗಾರರಿ ಮರುಳ ಭಾಪೆಲಾ ನಿನ್ನ ರಣದ ಶೌರ್ಯವ ತೋರಿಲಾ (ಯಾದವಾ. ೪೨).

[ಒನಕೆ + –ಗಾಱ (< –ಕಾಱ)]

ಒನಕೆಪೆಟ್ಟು (ನಾ). ಒನಕೆಯಿಂದ ಕೊಡುವ ಪೆಟ್ಟು, —ಏಟು : ಒನಕೆಪೆಟ್ಟಿನ ಗಡುಸು ಶಬ್ದವದಲ್ಲಿಯೆಲ್ಲಿಯದಿಂದಿನ ನಾಡ ಚಲುವೆಯ ರೊಸೆದು ಪಾಡುವ ಮಧುರವಾದೀ ಗಾನವು ! (ಧ್ವನ್ಯಾಲೋ. ೧೩೧) ; ಒರಲಲ್ಲಿ ಕೂಡರೆ ಒನಕೆಪೆಟ್ಟು ತಪ್ಪಿತೇ ? (ಗಾಡ). [ಒನಕೆ + ಪೆಟ್ಟು]

ಒನಕೆಬಂಡೆಹುಳು (ನಾ). ಮುಟ್ಟಿದರೆ ಕೋಡಬಳೆಯಂತೆ ತಿರುಚಿಕೊಳ್ಳುವ, ಸಾವಿರಕಾಲಿನ, ಉದ್ದವಾದ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹುಳು : "ಕರ್ಣಲಲಾಕಾ . . : ವಳಕೇ [ಒನಕೆಗ್ವಿ ಬಂಡೆಹುಳುವೆಂಬುವರು" (ಬಿಪ್ಪಾಂತಿ. ೧೫೭). [ಒನಕೆಬಂಡ್ಯೆ + ಹುಳು (< ಪುೞು)]

ಒನಕೆವಾಡು (ನಾ). (ಬತ್ತ ಮುಂತಾದ ಧಾನ್ಯವನ್ನು) ಕುಟ್ಟುವಾಗ ಹಾಡುವ ಹಾಡು : ಎಸಕೋದನೋದಿಯುಂ ಮನವಸಿಕೆ ಬಲಂ ಬುದ್ಧಿಯೆಳ್ಳಮೆಂದು ಸಮಸ್ತಾವಧಿಯ ಜನವೊನಕೆವಾಡಿಪ್ಪನೆಂಂ ಸಲೆ ನುಡಿದ ನುಡಿ (ಪಂಚತಂ. ೧೭–೧೬) ; ಏವೇೞ್ದುದೊ ಶಿವಮಾರ ಮಹೀವಳೆ ಯಾರಿಸಿತ ಸುಳಿಗ ಕವಿತಾಗುಣಮಂ ಭೂವಳೆಯೊರ್ವೋರ್ ಗತಾಕ್ಷಪ್ರ ಮೋವನಿಗೆಯುಮೊನೆಕವಾಡುಮಾದುದೆ ಪೇೞ್ದುಂ (ಶಶ್. VIII, ಸಗರ. ೩೫–೩೩ ; 1077) ; ಸೂಳೆಪಿದ್ಯಾಂತಮನೊನೆಕವಾಡಂ ಮಾಡಿ ಪಾಡುವ ಪೆಂಡಿರ ವಿಮೋದಕ್ಕೆ (ರಲಾವ. ೨–೩೫ ವ) ; ಒನಕೆವಾಡಂ ಪಾಡುವರು ತಮತಮಗೆ ಸತಿಯರು (ಬಸವ. ೨೫–೨೧) ; ಈಕೆಯು ಕಟ್ಟಿದ ಒಂದು ಒನಕೆವಾಡು ಬಹು ಸ್ವಾರಸ್ಯವುಳ್ಳದಾಗಿದೆ (ಕವಿಂಚ. ೧೦೫).

[ಒನಕೆ + ಪಾಡು]

ಒನಕೆವಿಡಿ (ಕ್ರಿ). ಒನಕೆಯನ್ನು ಹಿಡಿ : ಕಲ್ಲಿನೊರಕೊಳಕ್ಕಿಯಿಕ್ಕಿ ಒನಕೆ ವಿಡಿದು ಇಡಿವರೆಯೊಮ್ಮೆ (ಸಾಪಂಚ. ೬–೯೨ ಗದ್ಯ). [ಒನಕೆ + ಪಿಡಿ]

ಒನಕೆಹುಳು (ನಾ). = ಒನಕೆಬಂಡೆಹುಳು : ತಣ್ಣಗಾಗಿ ಒನಕೆಹುಳು ಮುದುರಿದಂತೆ ಮುದುರಿಕೊಂಡರು (ವಿಪ್ಲಿಕ. ೩೨).

[ಒನಕೆ + ಹುಳು (< ಪುೞು)]

ಒನಗೂಡು (ಕ್ರಿ). ಒಂದಾಗು ; ಕೂಡು : ಯುಕ್ತಿಯಿಂದೊನಗೂಡ ದಿಹುದು ಬಲದಿಂದಲ್ಕುಮೇ (ವೇಣಾಶಾ. ೬–೨೬–೬೦).

[< ಒಡಗೂಡು]

ಒನಪು (ನಾ). ಬೆಡಗು ; ಬಿನ್ನಾಣ ; ಐಯ್ಯಾರ : ಒತ್ತಿ ಕಟ್ಟಿದ ಬೀಕೆ ಕೆತ್ತಿಪದ ಕರಲೋಲೆ ನಿತ್ಯವು ಒನಪ ಮಾಡುವಳು ಕಾಮ ತಾಪತ್ತಿದ ಬಾಣ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೦೮೫) ; ಕಟ್ಟಿನ್ಯಾಗ ಬಜ್ಜಿದ ನೋಟ ಕಳಕಳ ಕುಚ ದಾಡತಿತ್ತ ಕುಡೀತಿತ್ತ ಮಣಿತಿತ್ತ ಒನಪಿಲೆ ಒ ನ ದಾ ಡ ತಿ ತ್ತ (ಗದ. ೬೨–೧೨) ; ಅವಳು ಒನವು ಐಯ್ಯಾರ ಬೆಡಗುಗಳಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಜೊತೆಗಾತಿಯರಿಗಿಂತ ಮೇಲ್ಮಟ್ಟದಲ್ಲಿದ್ದಳು (ತುಸು. ೯೩). 'ಒಲವು' ಪರಾ.

[< ಒನೆ + –ಪು]

ಒನಪುಗಾರ್ತಿ (ನಾ). ಒನಪುಮಾಡುವವಳು ; ಐಯ್ಯಾರಿ (ಕ).

[ಒನಪು + –ಗಾರ (<–ಕಾಱ) + –ತಿ (<–ತ್ತಿ)]

ಒನಮಾಲೆ (ನಾ). ಕಾಡುಹೂಗಳ ಹಾರ : ಕೆಣವಸೆಯ ಪರಿಕಿಂಬ ಮೂನವನಪಡೆದು ಕರುಳೊನಮಾಲೆಗಳ ತಾವೆಣಿಸಿ ಕೊರಳಲಿ ಧರಿಸಿ (ಕಿರಾಗು. ೨೧–೩೨). [< ಸಂ. ವನಮಾಲಾ]

ಒನರ್ (ಕ್ರಿ). ಉಂಟಾಗು. 'ಒನರಿಸು' ಪರಾ.

[ದೇ. ॥ ತೆಲು. ಒನರು]

ಒನರಿಸು (ಕ್ರಿ). ಉಂಟುಮಾಡು; ಒಡರಿಸು: ಕೊನೆವರೆಗ ನೆಲಕೊಱು ತಪಗಳನೊನರಿಸುವ (ಕೋಗಳು. ೩-೬೪); ವನಜಜನಾಭನ ಪದಕೆ ದ್ರೌಡಕವನೊನರಿಸಿದ ನಿನು (ಕೋಗ ಗು. ೧೧-೫೨); (ಕೋಗಳು. ೨೧-೪ ನೋ). [ಒನರ್ + -ಇಸ್ಯು / ತೆಲು. ಒನರಿಂಚು]

ಒನಲ್, ಒನಲು (ಕ್ರಿ). (ಅವಮಾನದಿಂದ) ಕೋಪಿಸಿಕೊಳ್ಳು; ಸಿಟ್ಟುಗೇಳು; ಕೆರಳು: "ಒನಲ್ – ಅಪಹಸನ ಕ್ರೌರ್ಧೇ (ನಗೆಯಿಲ್ಲದೆ ಸಿಟ್ಟುಗೊಳ್ಳು" (ಶಮಭಾ); ಕಾಯ್ಕಳೊನಲ್ದು ಚಿಂತಿಸರ್ ಕಳವಳಿಕರ್ ಕರಂ ಕಱಯೆ ನಂದಿಪಳಿಂದಬಂಜರ್ ... ಉಳ್ಕೊಡಮೆಯಂ ತೊಳ ಲೆಂದವೆಱವಿಕೊಡನಂ (ಕಾವ್ಯಾ. ೧೯೩ ಕೂರ್ಮಕ್ರ); ಬಿರಿಯುಸಿ ಬೇಟ ದೊಳ್ ಬಿರಿವ ನಲ್ಲರಗಲ್ದು ಕೆನಲ್ದೊನಲ್ದು (ಪಂಪಭಾ. ೪-೧೧೧); ಉಭಯಬಲಮುಂ ... ಕೆನಲ್ದೊನಲ್ದು ಕದನಕೇೞೀಕುತೂಹಲರಾಗಿರ್ದುದುಂ (ಪಂಡಾಚಾ. ೩-೧೫). **ಒನಲು**: ಇಇಯನನು ಬಿಡಲಾಜ ದೊನಲಿದಳು (ಶಾಕುಶಾ. ೬-೩೭).[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಉಡಲು, ಉಲಱು]

ಒನಲಿ, ಒಂದರಿ (ನಾ). (ದವಸ ಧಾನ್ಯಗಳನ್ನು ಹುಸಿಮಾಡಲು ಉಪಯೋಗಿಸುವ) ತೂತುತುಳಿಗಳಿರುವ ಒಂದು ಸಲಕರಣೆ; ಜರಡಿ; ಸಾರಡೆಗೆ: ಒನಲಿಯುವೊಲ್ [ಪಾಠಾಂ. ಜನಲಿವ, ಬನಲಿವಲಂ]ಪಕ್ಕರಂ ಮಾಡಿಪಟ್ಟ ಮೆಯ್ಯನೊಡೆಯನಾಗಿ (ಪಡ್ಡಾರ. ೧೬೬-೬); ಎಲ್ಲಯುಂ ಪಡೆಯದ ಬೇಟವಂ ಪಡೆದಂ ಕಡಿಸಲ್ ತೊಱಿಯೊಳ್ ಪೊಡೆಪ್ಪ ಮುಳ್ಗಳು ಗಡಿಸಟ್ಟುಗಳ್ಕೈಯಲಿಗಂ ದೊರೆಯ ಪ್ಪರೆ ಕೇಶರಪ್ಪರ್ (ಶಾಂತಿತ. ೪-೮೦); ಒನಲಿಯಂತೆ ಪೊಲ್ಲಾಮಿಯಂ ಪಿಡಿಯದೆ ಕೊೞಗ ನಂತೆ ಕದಡದೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೧-೧೪೩). **ಒಂದರಿ**: ಒಂದರಿಯಿಂದ ಬವಧಾನ್ಯವನನ್ನು ಕೋಡಿಸುವಂತೆ (ಹು ಕ್ಕಾ ರ. ೨೦೬). 'ವಂದರಿ' ಪರಾ. [ದೇ. ॥ ಕೊಡ. ಒನಲಿ]

ಒನಲಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕೋಪ ಬರುವಂತೆ ಮಾಡು; ಕೆರಳಿಸು: ಭೋಗಳಸಿ ಮನಮುಂ ಕದಡಿ ಕಲಂಕಿಪಮೆಯಿ ಬಿಡದೆ ಮನಮನೊ[ನಲಿ] [ಪಾಠಾಂ. ನೂಱು, ನೂಲಿ, ಮೂಲಿ] ಸಿದಪುದು (ಪಂಪಭಾ. ೪-೬೬); ಕನಕಶ್ರೀ ಜನಕನ ಮರೆಡಮುಂ ... ಮಿಕ್ಕು ಮನಮಮೊನಲಿಸೆ ಕಲ್ಲಿಸೆ ಕಳಲಿಸುತ್ತು ಮಿರಲ್ (ಶಾಂತಿತ. ೪-೫೭ ಪ); (ಪಂಪಭಾ. ೬-೭೩ ವ; ೬-೪೬ ನೋ). [ಒನಲ್ + -ಇಸ್ಯು]

ಒನಲು 'ಒನಲ್' ನೋ.

ಒನಲ್ದು (ಕ್ರಿ). = ಒನಲಿಸು: ಮನಮನೊನಲ್ದು [ಪಾಠಾಂ. ಒಱಲ್ದು]ವಂ ತಿರಚಿತಜಾಲದಿನಂತವು ಪೋೞ್ದೆ ಮುಟ್ಟುಗೆಟ್ಟುನಿತಜಕೊಳಲ್ದ ದಂಗಿದಪನಂ ತದಱಿಂದೆರೆದಪ್ಪೆಣಿತಲಾಂಳನನ ಕರಂಗಳಳ್ಳಿಪಿತುಮಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೪೬೦). [ಒನಲ್ + -ಚು]

ಒನೆ (ಕ್ರಿ). ೧. ಮೊರದಲ್ಲಿ ಧಾನ್ಯವನ್ನು ಹಾಕಿಕೊಂಡು ಕಲ್ಲು, ಮಣ್ಣು ಹಿಂದೆ ನಿಲ್ಲುವಂತೆ ಅಲುಗಾಡಿಸು; ಹುಸಿನುಮಾಡು; ಶುದ್ಧಿ ಮಾಡು: "ಒನೆ – ಕೂರ್ಪಕರಣೇ" (ಶಮಭಾ); ಒಪಿಪ ಶಿಕ್ಷಣದೆಡೆಗೆ ಬಗೆಯನೆಳೆದೊಯ್ದು (ಇಂಗಣ. ೧೩-೧೯); ಹೆಂಗಸರುಗಳು ಕುಳಿತು ಕೊಂಡು ಅಕ್ಕಿ ಒನೆಯುವುದು ... ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದರು (ಮೂಲಾಪ. ೧೧೧); ಮೋಡಗಳ ಮೊರದಲ್ಲಿ ತಾರೆಗಳ ತಂಡುಲವ ಒನೆವ ವಧಿತೆಯು ಹಾಗೆ ತೊಸೆಯ ಗಾಳಿ (ಶಕುಶಾ. ೧೩). ೨. ಅಲುಗಾಡು; ತೂಗಾಡು: ಮಣಿ ವುತ್ತೊನೆವುತೊಲಿದು ನಲಿದು ಕೆಲೆದು ಮಿಾಱಿ ಮಲೆತು ನೋಡಿ (ಸಮರ. ದೇ. ೧೯೫-೨೧); ನೋಟದ ಮೊನೆ ಮುಱಿಯೆ ರೊಂಪಿಸುವ ಮುಂದಣ ಗೊನೆಯ ಬಿದ್ದನು ಭೀಮ (ಶಾಕುಶಾ. ೩-೩೬). ೩. ಅಲುಗಾಡಿಸು; ತೂಗಾಡಿಸು: ವನಜಜಾಂಧ್ರವಶ್ರುತಿಕಾಶವಧನದೆ ವೀರವನು ತುಳುತ್ತ ಕನುವನೊನೆದಡೆ ಶೈರ ಸೇವೆಯಂಜಪಂತಾದುದು (ವೆಂಕಾರಾ. ೫-೧-೧೦). ಒನೆದಾಡು = ಅಲುಗಾಡು; ಅಲ್ಲಾಡು: ಹರಿದೇವನೊಲವಿಂ ಪೊಕ್ಕು ತೂಗಾಡುತೊನೆದಾಡುತಾಹಾ ವಿರೂಪಾಕ್ಷ (ಪುಸ್ಪ ರ. ೯-೮); ಮರೆ ಒನೆದಾಡುತ್ತಿದೆ (ಯಶೋ). [< ಒಲ್ಲ]

ಒನೆಳ್ಕಲ್ಲು (ನಾ). ೧. ಆಣ್ಣೆಕಲ್ಲು (?): ನೆನೆಯದಿರಿ ಪುತ್ರರು ಳಕತ್ರ ಸನ್ನತ್ರ ಶಿರದೊನೆಳ್ಕಲ್ಲಣಾವಕಳಿಭಾರಮಂ ಪೊರಲಾರದೆಸಗಗ್ರಾದಿರಂ ದಿತ್ತಿ (ಪಜಮು. ೯-೨೦). ೨. ಒನೆದಾಗ ಬರುವ ಕಲ್ಲು. 'ಹೆಗ್ಗಲ್ಲು' ಪರಾ. [ಒನೆ + ಕಲ್ಲು (< ಳಲ್ಲ್)]

ಒಪ 'ಒಪ್ಪ' ನೋ.

ಒಪಾದಿ (ನಾ). ಸಂಬಂಧಿಸಿದ್ದು; ಲಗತ್ತಾದದ್ದು: ಸಂಳರದೇವರಸರ ಮಾನ್ಯದ ಪಟ್ಟರಿಂ ಮೂಡಲು ಮಧ್ಯಕದಂಗಡಿಯ ನಿವೇಶನ ಒಂದುವಂ ಪ್ರಭುಮುಮ್ಮು ಮಹಾಜನಂಗಳಿಗೆ ಸಾದಪೂಜೆಯಂ ಕೊಟ್ಟು ಊರೊಡಿ ಯರ ಆಂಗಡಿಯ ಒಪಾದಿಯಾಗಿ ಅಗಸಗಳಿಗಂ ಸಟ್ಟುವಮಾಳ್ಕವಾಗಿ ಹಡಮು ಬಿಟ್ಟುದು (ಸೌಇಇ. XV, ೧೧೧-೫೦ ; ೧೬೨). [< ಸಂ. ಉಪಾಧಿ]

ಒಪ್ಪ,, ಒಪ (ನಾ). ೧. ಸಮ್ಮತಿ; ಒಪ್ಪಿಗೆ: ಕಪ್ಪುಮನೆ ಸುಡಿಯೆ ನೆಂಬುದಿದೊಪ್ಪದು ನಿನಗಹಿತರೆಯ್ದೆ ತಪ್ಪದರ್ವರರ್ ತಪ್ಪದ ಬಱಿಕ್ಕೆ ತಪ್ಪದ ಕಪ್ಪೆಗಂಗಳ ನನ್ನಿಗೊಪ್ಪಮಲ್ಲದ [ಪಾಠಾಂ. ದೀಕ್ಷೆಗೆ (ಪಂಪಭಾ. ೭-೫೨). ೨. ಸೆರು; ರುಜು: ಒಪ್ಪ ಅರಿಯಂ ಮಸ್ಕಳತಲಪ್ಪಹಾರಿ (ಇಆ. VIII, ೯೫-೩ ; ೪೪೪); ಶ್ರೀ ವೀರಬಲ್ಲಾಳದೇವರೊಪ್ಪ ... ವಿಂಧ್ಯಾದೇವರಾಡಿಯರೊಪ್ಪ (ಎಆ. XVI, ಬೆಳ್ಳಾಸ. ೩೮-೩೧ ; ೧೩೮); ಸ್ವಹಸ್ತದ ಒಪ್ಪ (ಸೌಇಇ. IX-೫, ೪೨೩-೩೩ ; ೧೪೦); ಅರಿಸಿನೊಪ್ಪ ದೊಳು ಸಂಗತವಾದ ರಾಯಸದವರೊಳು (ಅಸುಸಾ. ೧-೩-೧೫೧); ಒತ್ತಾಯದಿಂದ ಒಪ್ಪಹಾಕಿಸಿಕೊಂಡ ಲೇಖವು ಜೇಗೆ ಸುಳ್ಳೂ (ಯುಕ್ತಪ್ರ. ೧೫೯). ೩. ಒಪ್ಪುವಂತಹದ ಮಾತು; ಅಂಗೀಕರಿಸುವಂತಹದ ಮಾತು: ಒಪ್ಪವ ಸುಡಿವರಯ್ಯ ತುಪ್ಪವ ತೊಡೆದಂತೆ ಶರಣ ತನ್ನ ಮೆಱ್ಚಿನ ವಿನ್ನಾಣಿಯಂತೆ(ಬಸವ. ೭೭ಪ). ಒಪೆ: ೨. ಆಗುಬಿಲಗಲಬಳಚಿನಾಯಳ ಒಪ ಶ್ರೀವಲ್ಲಿರವಗೌಡ ಒಪ (ಎಳ. IX, ಬೆಂಗಳೂ. ೬೧-೨೬ ; ೧೩೭). [ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಒಪ್ಪು. ತುಳು. ಪೆಱು. ಒಪ್ಪ,]

ಒಪ್ಪಣ (ನಾ). ೧. ಚೆಲುವು; ಸೊಗಸು; ಮೆರುಗು; ಕಾಂತಿ: ಮಾಣಿಸರೊಳ್ಳಂ ಬಾಱುವು [ದೇ.ನೊಪ್ಪ] ಮಡೆವಸಾರದ ವಿನ್ನಾರಮಡೇಂ ಮಾನಮಡೇಂ ವಿಭುಗಮಡೇಂ (ಶಾಂತಿತ. ೯-೧೦೭); ರಮಡೇಯಮಾಗೆ ರಮಡೇಣಿಕರಂ ನೆರೆದಿರ್ದುದೊಪ್ಪದಿಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೪-೧೬೨); ಮುಟ್ಟಿಂ ದೊಪ್ಪ ವಳಿಯದ ಮುನ್ನ ... ಪೂಜಿಸು ನಮ್ಮ ಕೂಡಲಸಂಗಮದೇವ (ಬಸವ. ೧೬೧); ಬೆಳ್ಳಂಗಳಾಗಿ ಕಾಸಿ ಮಿಂಬು ಹೆಪ್ಪನು ಹಾಕಿ ಕಪ್ಪುನೊಪ್ಪ ವನಿಟ್ಟ ಕಜ್ಜು (ಶಕುಶಾ. ೪). ೨. ಅಚ್ಚುಕಟ್ಟು; ಓರಣ: ಜೀಯನೆ ಬಲ್ಲವರ್ ನಿಜೌಯೆ ಸತ್ಯಂ ತಿವೀಜದೆ ... ಅಂಧಲಾವುಳನ್ಮಾಯದೆ ಧಾವ ಮೊಂದರಿಯ ಲೇಸಿನೆ ಪೆಟ್ಟುಅದಿರ್ದುದೊಪ್ಪವೆಮೇ (ಪಂಪಭಾ. ೧-೫೪); ಆಗಧರದ ಮನೆಯೊಪ್ಪವನು ಆಣಾತ್ತ ಬೆಜಗಾದ (ನಿಧಾಗಾ. ೩-೪-೧೯); ಅವಳ ಕೆಲಸ, ಜಾಣತನ, ಒಪ್ಪ ಎಲ್ಲನೋಡಿ ... ಅದರಿಸಬೇಕಪ್ಪ (ಮಹಾಗಾ. ೩೭೬). ೩. ಸ್ಥಿತಿ; ರೀತಿ; ಇರುವಿಕೆ: ದಯಾಪರೆ ಭುವ ನೈಕಮಾತೆ ಪದಿರೀಕ್ಷಿಪರೆನ್ನಯ ಮುಖದೊಪ್ಪಮಂ (ನಿರಂಜ. ೪-೭೮); ನಂಬುಗೆಯ ಒಪ್ಪದಲಿ ಕೊಂಡಾ ಪುರಕೆ ಕೈತಪ್ಪುಮಾಡದೆ ತಿರುಗಿದನು ನಿಮ್ಮಪ್ಪ (ಕೊರಾ. ೪-೬-೩೯); ಒಜೆಗ ಕಟ್ಟೀರೊಪ್ಪದಿಂದೊಳ್ಳಿಳದಿಗೆ ಮಲುಹಕ ಮನಗೊಳಿಸುವಳು (ಹದಿಬ. ೬-೧೬). ೪. ರೂಪು; ಆಕಾರ: ದರ್ಪ[ಣ]ದ ಒಪ್ಪ ಅಕ್ಕರೆ ಅತ್ತ ನಕ್ಕರೆ ನಕ್ಕು ತಾನಾದಿ ದಂತೆ ಆಡುವುದು (ಅಜಿಪಾ. ೨೦೭). ೫. ಆಭರಣ (೬).

ಒಪ್ಪಓರಣ = ಅಚ್ಚುಕಟ್ಟುತನ : ಮಡದಿಯು ಒಲವಿನಿಂದ ತಯಾರಿಸಿದ್ದ ಕಿಂಡಿ – ಕಿಸಿಸು ; ಮನೆಯ ಒಪ್ಪ – ಓರಣ (ನಡದಾ. II, ೧೬೬). ಒಪ್ಪದಚೀಟು = (?) : ಮಾಟಕೂಟ ನಷ್ಟವಾದಲ್ಲಿ ಮಹಾಮನೆಯ ಯೆಡೆಯಾಟವುಂಟೆ ಪಟ್ಟಿಯನೊಪ್ಪಿಸಿದವಂಗೆ ಮತ್ತೆ ವೊಪ್ಪದ ಚೀಟುಂಟೆ ಭಕ್ತನಾಗಿ ಮಾಡಿಕೆಂಡೆ ಭೃತ್ಯನಾಗಿ ಕಾಯದು ಕಂಡೆ (ತೋಟಲಿ. ೧೬). ಒಪ್ಪಮಾಡು = ೧. ಅಚ್ಚುಕಟ್ಟುಮಾಡು ; ಸರಿಪಡಿಸು : ದಂಡಮೊತ್ತಿವ ಮೃಗಾಜಿನಮಂ ಪೊಲ ಬಿರ್ತರ್ ಮುಂಡ ಮೇಖಲೆಗಳನೊಪ್ಪಮಾಡುವ . . . ವ್ಯವಸಾಯಮೆತ್ತಲುಂ (ಕಾದಂಪು. ೩೨೪). ೨. (ಅಲಂ) ಅಂತ್ಯಸಂಸ್ಕಾರಮಾಡು : ಒಡಲ ಪೇಳ್ಗೆಗೆಯಲಿ ಒಪ್ಪಮಾಡಲು ಇಲ್ಲ, ಬಟ್ಟೆ ದುಪ್ಪಟಿಯಲಿ ಸುತ್ತಲು ಇಲ್ಲ ; ಬಿದ್ದಿ ಹೋಗುವ ವೀರನಂದದಿ ಬಿದ್ದಿದ್ದ (ಇಂಗಸ. ೧೯–೯). ಒಪ್ಪವಾಗಿಡು = ಅಂದವಾಗಿಡು ; ಅಚ್ಚುಕಟ್ಟಾಗಿಡು : ಹೆಂಡತಿ ಮನೆಯನ್ನು ಒಪ್ಪವಾಗಿಟ್ಟುಕೊಂಡು (ಪ ಸ್ವ ಪ. ೧೧೨). ಒಪ್ಪವಾಗು = ಅಂದವಾಗು ; ಅಚ್ಚುಕಟ್ಟಾಗು : ಜಿಜ್ಞಾಸ ಪಾತ್ರೆಗಳನ್ನು ಕಡಲಿಪಿಟ್ಟು ಸಿಗೆಪುಡಿ ಮಿಶ್ರಮಾಡಿ ಉಜ್ಜಿದರೆ ಒಪ್ಪವಾಗುವುವು (ಗೃಹವಿ. ೧೬೭). ಒಪ್ಪಾನಿ = ೧. ಒಪ್ಪವಾಗಿ (ಕ). ೨. ಒಪ್ಪ ; ಓರಣ (ಕ). [< ಒಪ್ಪು?]

ಒಪ್ಪಂಗಿಡಿಸು 'ಒಪ್ಪಂಗೆಡಿಸು' ನೋ.

ಒಪ್ಪಂಗಿಡು 'ಒಪ್ಪಗೆಡು' ನೋ.

ಒಪ್ಪಗುಂದು (ಕ್ರಿ). ಅಂದ ಕೆಟ್ಟುಹೋಗು ; ಕಾಂತಿಗುಂದು : ಬಾಳ ಬಾಯ್ದೂರೆಯ ಸೋಂಕೆಂದು ಕಡೆಗಡಿಕ ಸ್ವರ್ಗನಕ್ಕೆ ದರ್ಪಂಗೆ ಟ್ಟಿಪ್ಪವ ಗುಂದುತ್ತುಂ (ರಗಳೆ. ೪–೧೫ ಪ).

[ಒಪ್ಪ$_2$ + ಕುಂದು$_1$]

ಒಪ್ಪಂಗೆಡಿಸು, ಒಪ್ಪಂಗಿಡಿಸು, ಒಪ್ಪಗೆಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಸೊಗಸು ಕುಂದಿಸು ; ಅಂದಗೆಡಿಸು ; ಕ್ರಮತಪ್ಪಿಸು : ಅನುಪಮಬಲಂ ಬಭ್ರುವಾಹನಂ ಕಾದಲವನನುವನೊಪ್ಪಂಗೆಡಿಸಿ [ಪಾಶಾಂ. ೧೫೫] ಹಂಕಧ್ವಜನ ಜಯವನನುಳಿದಿ (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೫–೩೦). **ಒಪ್ಪಂಗಿಡಿಸು** : ಮೇಲಿನ ಪ್ರಯೋಗದ ಪಾಠಾಂತರವನ್ನು ನೋಡಿ. **ಒಪ್ಪಗೆಡಿಸು** : ಸಿಹಿಪದೊಳ್ಪಗೆಡಿಸಿದವಂಕದಂಬವೀತಕವಂಬುಗಳು(ಕವ್ಯಾದ್ಯರ್ಪ. ೨–೫೩); ತಪ್ಪುವಸಿ ರವಿಶಲದ ರಾಘವನೊಪ್ಪಗೆಡಿಪಿದ ಶೂರ್ಪನಖಿಯನು ಮುಪ್ಪುರಿಯ ದಾನವರೊರೆಗಡಿಸಿ (ಕಾರಿಶಾ. ೧೧–೩೩). [ಒಪ್ಪ + ಕೆಡಿಸು]

ಒಪ್ಪಂಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ಸರಿಪಡಿಸು ; ತಿದ್ದು ; ಸೊಗಸಾಗಿಸು : ತಪ್ಪುಕೆಲ್ಮೆಯೊಪ್ಪಂಗೆಯ್ವುದಾರ್ತ ಮಿಗೆ ಕವಿಮಂಗಸಿಂಗಮಂ ಪದಬಂಧ ಬಂಧುರಮಪವಧರಿಪುದು (ಮಂಗಾರಾ. ೨–೩) ; ಕವಡಿಂದಂ ಕರುಬಿಕ್ಕಿ ಕಕ್ಕಿಸೆಜೆಯೊಪ್ಪಂಗೆಯ್ದು (ಚಳವಿ. ೬–೭೭).

[ಒಪ್ಪ$_2$ + ಗೆಯ್ (< ಕೆಯ್$_1$)]

ಒಪ್ಪಂಗೊಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ಸರಿಪಡಿಸು ; ಅಳವಡಿಸು : ಬೊಟ್ಟಿಂ ನೊಸಲಲ್ಲಿಟ್ಟು ಬೈತಲೆಯುನೊಸಮರ್ಚ ಪೊಳೆವ ಸೂಸಕಮನೊಪ್ಪಂ ಗೊಳಿಸಿ ಕೋಮಲೆಯರೆಳಕುಳಾಳಕಗೆಗೆ ಸೀಮಂತಮಣಿಯಂ ಧರಿಸಿ (ಪದ್ಮಪು. ೩–೧೭). [ಒಪ್ಪ$_2$ + ಕೊಳ್$_1$ + –ಇಸು$_5$]

ಒಪ್ಪಂದ (ನಾ). ಸಮ್ಮತಿ ; ಒಪ್ಪಿಗೆ ; ಒಡಂಬಡಿಕೆ ; ರಾಜಿ : ಶ್ರೀರಂಗಪಟ್ಟಣದ ರಾಜ್ಯಸಿಂಹಾಸನಗಳನ್ನು ಯಾವ ಒಪ್ಪಂದಗಳ ಮೇಲೆ ರಾಜಒಡೆಯರಿಗೆ ಒಪ್ಪಿಸಿದನು ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಏನಾದರೂ ಶಾಸನಾಧಾರ ಗಳುಂಟೇ ಎಂದು ಶೋಧನೆಯಾಗುತ್ತಿದೆ (ಸಂಸಕ. ೧೧೯) ; ಸ್ವಂತ ತಾವಾಗಿ ಮಾಡಿದ ಒಪ್ಪಂದಗಳನ್ನು ಅವರು ಹೇಗೆ ಮುರಿದರು ? (ಪ್ರಬಂಧ. ೫೬) ; ಮೂರುಸಲ ಒಪ್ಪಂದ, ನೂರುಸಲ ಯುದ್ಧ, ಆವರಿವರ ಸಂಧಾನ ಮೊದಲೇ ಸಾಸಿದ್ಧ ! (ಕೆಲಮು. ೫).

ಒಪ್ಪಂದಕ್ಕೆಬರು = ವಿಕಾಭವ್ಯಾಯಕ್ಕೆ ಬರು : ಅವರು . . . ಒಪ್ಪಂದಕ್ಕೆ ಬಂದರು (ಶೂಶಾಚ. ೪೨). ಒಪ್ಪಂದಮಾಡಿಕೊ = ಒಪ್ಪಿಕೊ; ಕರಾರು ಮಾಡಿಕೊ : ಪರಸ್ಪರ ವಿಚಾರವಾಗಿ ಮಾತುಕತೆಗಳನ್ನು ನಡೆಸಿ ಒಪ್ಪಂದಮಾಡಿಕೊಂಡರು (ಕೃದೇವ. ೧೯).

[ದೇ. ॥ ಕಮು. ಒಪ್ಪನ್ನ ; ತುಳು. ತೆಲು. ಒಪ್ಪಂದ]

ಒಪ್ಪಂದಳೆ (ಕ್ರಿ). ಚೆಲುವಾಗು ; ಕಾಂತಿಯನ್ನು ಪಡೆ : ಅಲಘುತರ ಕಾರಂ ಕಕ್ಕೊಪ್ಪದಳೆದನಮರಧೂರನೆಂಬಂತೆ (ಜ ಯ ಕಾ. ೪–೫೩) ; ಮೆಲ್ಲಾಡುತಂ ಕಾಡೊಳೊಪ್ಪಂದಳೆದಿರ್ದತ್ತಪ್ಪುಕಾಯಂ ಸೃಷ್ಟು ಮಹಿಷಿ ನಿಕಾಯಂ (ಧರ್ಮಪ. ೫–೬೯). [ಒಪ್ಪ$_2$ + ತಳೆ$_1$]

ಒಪ್ಪಂಬಡು (ಕ್ರಿ). ಸೊಗಸಾಗು ; ಅಂದವಾಗು : ತೊಡವು ವಸನಾದಿಗಳೊಪ್ಪಂಬಡುವ ಬಲಿಯನು ಹರಿಯೊಳ್ಕರ್ಪಿಸಿ (ಕುವ್ಯಾದ್ಯರ್ಪ. ೯–೩).

[ಒಪ್ಪ$_2$ + ಪಡು$_1$]

ಒಪ್ಪಂಬಡೆ, ಒಪ್ಪವಡೆ (ಕ್ರಿ). ೧. ಚೆಲುವಾಗು ; ಸೊಗಸಾಗು : ಸಹಜಮಪ್ಪ ಕಾಂತಿಯೊಳೊಪ್ಪಂಬಡೆದು ಲಿಪ್ತದಂಕರ್ದ ಮಗನಂ ಗೆಂಟನೊಳೆ ಕಂಡು (ಕಾದಂಉಾ. ೬೬೨) ; ಪೊಗಟ್ಟೆಪತ್ತೆಸು ಒಪ್ಪಂಬಡೆದು ಯುಕ್ತಸಾದ ದಂಡಾಧಿಕಸನ ಸತ್ಕೀರ್ತಿಯಿಂತೆಂದೊಡೆ (ಜಪಮಾ. ೧–೩೯ ವ); ಹೊಂದೊಡರ ಹಾರಾದಿಗಳೊಪ್ಪಂಬಡೆದು (ಕು ವ್ಯಾ ದ್ಯರ್ಪ. ೮–೪೯). ೨. ಅಚ್ಚುಕಟ್ಟಾಗಿರು; ಓರಣವಾಗಿರು : ಉಜ್ಜಿ ತಳೆದೊಪ್ಪಂಬಡೆದಿರ್ತೆರ್ಗಳ ನಿವಹಂ (ಹಾಲಾಸ್ಯ. ೧–೩೦ ರಗಳೆ). **ಒಪ್ಪವಡೆ** : ೧. ದರ್ಪಕ ಮಂಡಿರ್ದ ದ್ರವ್ಯಪೂರಿತ ಹೇಮ ಕೊಪ್ಪರಿಗೆಯ ಕಂದಿರಿಪಲು ಒಪ್ಪವಡೆದ ವೃತ್ತಕುಚ ತೋಱಿದುವು (ಮೋ ಪ ಚ. ೧೪–೪೫) ; ಒಪ್ಪವಡೆದ ಯೋಗಕಾಲೆ (ಮೋಚತ. ೨೦–೬೦). [ಒಪ್ಪ$_2$ + ಪಡೆ$_1$]

ಒಪ್ಪಂಬೂಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಮೆರುಗುಹಾಕು ; ಹೊಳಪುಕೊಡು : ಒಪ್ಪಂ [ಪಾಶಾಂ. ತುಪ್ಪ.ಂ] ಬೂಸಿದವೋಲ್ ತೆಱಂಬೆಳೆವ ಕೊಂಬಂ (ಕಬ್ಬಕಾ. ೫೫) ; ಲಿಪ್ತದ ಬೊಂಬೆಯನೆಳಕಂಬೆಯೊಪ್ಪಂವ್ಯಾಪಬೂಸಿದ ಪುತ್ತಳಿಯಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೧–೩೦). ೨. (ಅಲಂ) ಮರುಳುಮಾಡು : "ದೇವ, ಇಂದೆ ಮಗರ್ಗುಂ ಒಳ್ಳುತಿಯಂತೊಪ್ಪಂಬೂಸಿದ್ದೆ . . ." (ಅದ್ಭುತ. ೧೩–೧೧). [ಒಪ್ಪ$_2$ + ಪೂಸು$_1$]

ಒಪ್ಪಂಬೆಟ್ಟು, ಒಪ್ಪವೆಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ಚೆಲುವಾಗು ; ಕಾಂತಿಯನ್ನು ಪಡೆ : ಏಂ ಪಡಾಂಗಳಿಗಳೊಪ್ಪಂವೆಟ್ಟುವೋ ಕಾಂತೆಯೊ (ಕಾದಂಉಾ. ೬) ; ಗವೇಂದ್ರಕಂಠದಿರದಿಂತೆ ನಿಸ್ಮೃಲಾಕಾರದಿಂದೊಪ್ಪಂವೆಟ್ಟಿರ್ದ ರೇಖಾತ್ರಯಾಂಕಿತ ಕಂಠಕಂಡಳಮಂ (ಜಾಧಪು. ೩–೧೨). **ಒಪ್ಪವೆಟ್ಟು** : ಜೊನ್ನದೊಂಬೆ ಪುತ್ತಳಿಯವೊಪ್ಪವೆತ್ತ ಬಿಡುಗಲ್ಲಿನ ಪಾಂಗಿನತೆ (ಕಬ್ಬಕಾ. ೬೦). [ಒಪ್ಪ$_2$ + ಪೆಜ್ಜು]

ಒಪ್ಪಕಾಱಿ (ನಾ). ಅಚ್ಚುಕಟ್ಟು ಮಾಡುವವನು ; ಓರಣವಾಗಿ ವ್ಯವಸ್ಥೆಗೊಳಿಸುವವನು : ಗಜಜಂಘ ಗಳೆಕಾಜರ ಚಪ್ಪರಿಸುವೊಪ್ಪ ಕಾಜರ ಕರೆವ ಪರಿಕಾಜರ . . . ಕೆರವಿಗಳಂ (ಅಪರಾ. ೩–೨೪ ವ).

[ಒಪ್ಪ$_2$ + –ಕಾಱಿ]

ಒಪ್ಪಗಾಣಿಸು (ಕ್ರಿ). ಮೆರುಗನ್ನು ಕೊಡು ; ಒಪ್ಪಹಾಕು : ಸಾಣೆಯ ಮೇಲೆ ರತ್ನಗಳಿಟ್ಟು ಮಸೆದೊಪ್ಪಗಾಣಿಸಿ ಕುಡುವ ತೆಱದಿಗರು (ಮೋಚತ. ೩–೩೬). [ಒಪ್ಪ$_2$ + ಕಾಣಿಸು]

ಒಪ್ಪಗಾತಿ (ನಾ). ೧. ಅಂದಗಾತಿ. ೨. ಅಚ್ಚುಕಟ್ಟುತನದವಳು : "ಎಲ್ಲರ ಹೆಂಡತಿಯರಿಗಿಂತ ನಿಶ್ಚಯವಾಗಿಯೂ ನನ್ನ ಹೆಂಡತಿಯೇ ಒಪ್ಪಗಾತಿಯು, ಸದ್ವರ್ತನವುಳ್ಳವಳು . . ." (ಕವಿಕ. ೯೧). ೩. ಮಿತವ್ಯಯ ಮಾಡುವವಳು: ಈ ಮಲ್ಲಪ್ಪನು ಒಪ್ಪಗಾತಿ; ಹೆಚ್ಚು ವೆಚ್ಚವನ್ನು ಮಾಡತಕ್ಕವಳಲ್ಲ (ವೀಚಿಜಂ. XI, ೬೨). [ಒಪ್ಪಗಾರ್ತಿ + –ತಿ$_3$ (< –ಇತ್ತಿ)]

ಒಪ್ಪಗಿಸು (ಕ್ರಿ). ಸಮರ್ಪಿಸು; ಒಪ್ಪಿಸು : ರಘುನಂದನನ ಶರಣಮಂ ಪೊಂದಿ . . . ರಾಜ್ಯಮನ್ನೊಪ್ಪಗಿಸಿ ಸುಖದೊಳಿಹ ಸೇವವೆರಸಿ (ವೆಂಕಾರಾ. ೧–೩೬–೧೯); ರಾಘವನಿಗೆ ಸೀತೆಯಂ ಚಳಕದಿಂದೊಪ್ಪಗಿಸಿ ಗೋತ್ರರಕ್ಷಣೆ ಗೈವುದುಚಿತ (ವೆಂ ಕಾರಾ. ೫–೭೬–೩೪); (ವೆಂಕಾರಾ. ೧–೨೬–೨೪; ೫–೯–೩೪ ನೋ). [< ಒಪ್ಪಯಿಸು ?]

ಒಪ್ಪಗೆಡಿಸು 'ಒಪ್ಪಂಗೆಡಿಸು' ನೋ.

ಒಪ್ಪಗೆಡು, ಒಪ್ಪಂಗಿಡು (ಕ್ರಿ). ಅಂದಗೆಡು; ಕಾಂತಿಗುಂದು: ಫಲ ಒಳಗೆ ಪಕ್ವವಾಗಿಯಲ್ಲದೆ ಹೊಱಗಣ ಸಿಪ್ಪೆ ಒಪ್ಪಗೆಡದು (ಮಹಾದೇ. ಬ. ೭೩–೧೮೩); ಕಳಲ್ದೊಗಲಿದ ಒಪ್ಪ ಗೆಟ್ಟ ಉಡುಗೆತುಡುಗೆಗಳ ಈ ಶೃಂಗಾರ ಮುತ್ತುಯಲ್ಲಿ (ಬೆಟ್ಟಾ. ೧೦–೧೭). **ಒಪ್ಪಂಗಿಡು**: ಧಾತ್ರೀತಳಂ ಬಿನ್ನಗಾದವೊಲೊಪ್ಪಂಗಿಡೆ ವಲ್ಲಭಾವಿರಹಿತಂ ಬೆಂದಿರ್ದನುರ್ವೀಶ್ವರಂ (೧೯ನಾಸ. ೧೪–೫೩). [ಒಪ್ಪ + ಕೆಡು]

ಒಪ್ಪಗೊಡು (ಕ್ರಿ). ಒಪ್ಪಿಗೆ ಕೊಡು; ಸಮ್ಮತಿಸು: ಮಾತಿಗೆ ಮೊದಲು ಹುಂದ ಒಪ್ಪಗೊಟ್ಟು ಕೊನೆಗೆ ಉಹುಂ ತರುವುದೂ ನಂದಿಗೇಡಿಯಾಗುವುದಕ್ಕೆ ಸಱಿಕಾರ (ಪಾಖ್ಯಾತ್ರಿ. ೨೧). [ಒಪ್ಪ + ಕೊಡು]

ಒಪ್ಪಚಿ 'ಒಪ್ಪಚ್ಚಿ' ನೋ.

ಒಪ್ಪಚ್ಚಿ, ಒಪ್ಪಚಿ (ನಾ). ೧. ಸ್ಥಲ್ಲ; ತುಸು; ಕೊಂಚ; ಲೇಶ: "ನಸುವೆಂಡಪ್ಪಚ್ಚಿ" (ಕರ್ಣಾ. ೨೩); ಕೂಡಿ ಕೂಡುವ ಸುಖದಿಂದೆ ಪ್ಪಚ್ಚಿ ಅಗಲಿ ಕೂಡುವ ಸುಖ ಲೇಸು (ಮಹಾದೇ. ೩೫–೧೧); ಸತ್ಪನಾಯ ತಂದಟ್ಟು ಮೇಲೆ ಇಳುಹಿ ಬಟ್ಟದೊಪ್ಪಚ್ಚಿ ಹಂಚಕೊಂಡು ಕಿಂಬಂತೆ (ದೇಪಾಪ್ರ. ೧೧೧–೫೧). ೨. ಒಮ್ಮೆ;: ಒಂದು ಸಲ: ಒಮ್ಮೆ ಧರಿಸಿ ಒಮ್ಮೆ ಇರಿಸಿ ಕುಚಿಯಾದೆನೆಂದು ಅಕುಚಿಯಾದೆನೆಂದು ಭವಿಯಾಗುತ್ತೊಮ್ಮೆ ಭಕ್ತನಾಸೊಮ್ಮೆ ಒಪ್ಪ ಚ್ಚಿ ಹೊರೆ ಒಪ್ಪಚ್ಚಿಕುಲವೆಂದು ತೆಱನಱಿಯದಿಪ್ಪೆ (ಆದಿ. ೭೬); ಬಾಲನಂತೊಪ್ಪಚ್ಚಿ ಹುಚ್ಚನಂತೊಪ್ಪಚ್ಚಿ ಯಾಲಲಿತ ಸದಗುಣಾಗ್ರಾಹಿಯೊಪ್ಪಚ್ಚಿ . . . ನೋಳ್ಪರ ಕಣ್ಗ ತೋಱುವ (ಗುರುಚಾ. ೧೪–೬೨). **ಒಪ್ಪಚ್ಚಿ**: ೧. ಕೂಡಲಸಂಗನ ಶರಣರು ಬಂದರೆ ಬಿಗುವುದು ಬರೆಸೆರೆಬಂದು ಒಪ್ಪಚ್ಚಿಯಳದಡದು (ಬಸವ. ೩೦೨); ಗುಜುತಿನ ಹೊಂತಕಾಱಿಗಳೊಕ್ಕೊರ್ವನಸೊಪ್ಪಚ್ಚಿ ತಾಣವಿಕ್ಕುವಂದುಬುದಿನೊಕೊತ್ತಿ ಪಾಯ್ದುಱಿ ಮೊಗಂದಿಸರ್ (ಚಕವ. ೪–೧೪೦); ಅಂಗದೊಳಿಗೆಯ ಮುಳ್ಳಿಂದು ಒಪ್ಪಚ್ಚಿ ತಾಳಿಸಿಕಾಯಹಾಲು ಹಾಕಿ (೧೬ ಮಂ ಸಂ. ೧೬–೫); ಸೊದರು ಲಂಚವ ಕೊಂದು ಕೊಡುವದೊಪ್ಪಚ್ಚ ಬೆಳಗ ಪೊಡವಿಗೆ ಸೂರ್ಯ ಬೆಳಗವೊಲ್ಲಂಚವ ಹಿಡಿಯದವ ಧರ್ಮ (ಸರಗ್ಣ. ೧೩೧೬). ☞ ಈ ಶಬ್ದ ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಕ್ರಿಯಾವಿಶೇಷಣದಂತೆ ಅವ್ಯಯರೂಪದಲ್ಲಿ ಪ್ರಯೋಗವಾಗುತ್ತದೆ. [?]

ಒಪ್ಪಟ್ಟು (ನಾ). ಒಂದು ಪಟ್ಟು, —ಸಲ, —ಬಾರಿ: ನಿನ್ನ ಬಳೆಯರುವ ಹಣವನ್ನೆಲ್ಲ ಅವಳಿಗೆ ಕೊಟ್ಟುಪಟ್ಟು ನಮಸ್ಕಾರಹಾಕಿ ಒಪ್ಪಟ್ಟಿಗೆ ಅವಳ ಚಿಂತೆಯನ್ನು ಬಿಡುವುದು ತರವಲ್ಲವೆ? (ಭುಸು. ೧೯೫). [ಒರ್ (< ಒಂದ್ಮು) + ಪಟ್ಟು]

ಒಪ್ಪಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕಾಂತಿಹೀನವಾಗು; ಕಳೆಗುಂದು (?) : ತನಿತನಿಗೆ ಕರಡರಣರ್ಣೋಜ್ಞಿತ್ತಮಿ ವಿರಹಕಾತರದಿ ನೆಲದೊಳೂ ಕಡಹುತ್ತ (ಸವಮೇ. ೨೬–೪೮). [ಒಪ್ಪ + ಅಡಸು ?]

ಒಪ್ಪಣ (ನಾ). ಒಂದು ಪಣ (೫). [ಒರ್ (< ಒಂದ್ಮು) + ಪಣ]

ಒಪ್ಪಮಿಡು 'ಒಪ್ಪವಿಡು' ನೋ.

ಒಪ್ಪಯಿಸು 'ಒಪ್ಪಿಸು' ನೋ.

ಒಪ್ಪಯಿಸು (ಕ್ರಿ). ಮೆರುಗುಕೊಡು; ಬಣ್ಣಹಾಕು (೫). [ಒಪ್ಪ + ಇಸು]

ಒಪ್ಪಯ್ಯು 'ಒಪ್ಪಿಸು' ನೋ.

ಒಪ್ಪರ (ನಾ). ಕಣ್ಣಿಗೆ ಕಟ್ಟುವ ಮರೆ, —ತೆರೆ: "ಒಪ್ಪರಮು ಕಣ್ಣ ಟೊಪ್ಪಿಗೆ" (ಭಾಷಾ. ೯). [?]

ಒಪ್ಪರೆ 'ಒವ್ವಾರು' ನೋ.

ಒಪ್ಪಲ 'ಒರ್ಪಲ' ನೋ.

ಒಪ್ಪವಡೆ 'ಒಪ್ಪಂಬಡೆ' ನೋ.

ಒಪ್ಪವಳಿ (ಕ್ರಿ). ಅಂದಕೆಟ್ಟುಹೋಗು; ಕಾಂತಿಗುಂದು: ಮುಟ್ಟಿಂ ದೊಪ್ಪವಳಿಯದ ಮುನ್ನ . . . ಪೂಜಿಸು ನಮ್ಮ ಕೂಡಲ ಸಂಗಮ ದೇವನ (ಬಸವ. ೧೩೧); ಮಂಗಳದ ಮು ನೆದ್ದ ವನಾ ಗಿ ಮೆಱೆದಂತೆ ಜಲಯಂಜಲೆಯೊಳೊಪ್ಪವಳದಂಗಸಮುದಾಯಕೋಳ್ ಹೊಗಿಸಿತ ಗರ್ಭ ದೊಳ್ ಮೊಳೆಯೆ (ಸಿದ್ಧರಾ. ೧–೪೪); ಶಿವಂ ಹೋಗೆ ಕುಳ್ಳಿರ್ದ ಮೆಳೆ ಇಂದು ತೊಲಗದ ರಾತ್ರಿಯಂತೊಪ್ಪವಳದಿರಲು ಕಂಡನಾ ಸಿದ್ಧೇಂದ್ರನು (ಸಿದ್ಧರಾ. ೨–೩೪). [ಒಪ್ಪ + ಅಳಿ (<ಅಱ್ಪಿ)]

ಒಪ್ಪವಿಕ್ಕು (ಕ್ರಿ). ಮೆರುಗುಕೊಡು; ಹೊಳಪುಕೊಡು: ಓಸರಿಸ ದೊಪ್ಪವಿಕ್ಕದ ರತ್ನದಂತೆ ನೆಲ ಹೀಸುವಂದದ ನಡೆಯುವುದು ಸಜ್ಜಿ ರಿತ್ರಮಂ ಳಕೆದು ಮಯಸೊಪ್ಪದಂ (ಸಮ್ಮಳಾ. ೧೦–೨೧); ಜಿನ್ನಾಗಿ ಪುಳೆದೊಡೊಪ್ಪವಿಕ್ಕದ ಟೊಕ್ಕ ಚಿನ್ನದ ಪ್ರತಿಮೆಗಳಂತೆ ರನ್ನದ ಮುತ್ತ ಹಾರವಪಟ್ಟು ಸುಗುಣಾಂಬನ್ನೆಯರಿರ್ಕ್ಕೆಲರಿ (ಮೇಚಕ. ೧೯–೩೬). [ಒಪ್ಪ + ಇಕ್ಕು]

ಒಪ್ಪವಿಡಿ (ಕ್ರಿ). ೧. ಒಪ್ಪಹಾಕು; ಸೊಗಸುಗೊಳಿಸು: ಕೈರವದ ಸಬಳ ಮನೊಪ್ಪವಿಡಿದ ಕುಮಾರಾಕ್ಷಯರಿಂ (ಗಿರಿಜ. ೭–೧೧ ವ). ೨. ಸೊಗಸಾಗಿರು: ಕಣ್ಣಿಗೆಸೆವಂತೊಪ್ಪವಿಡಿದಿಹ ಸುವರ್ಣವಲ್ಲಿಯ ಪುರಕ್ಕೆಯ್ತಂದರಾ ಗರುವ ಗಂಧರ್ವರು (ಸಿದ್ಧರಾ. ೧–೩೧). [ಒಪ್ಪ + ಪಿಡಿ]

ಒಪ್ಪವಿಡು, ಒಪ್ಪಮಿಡು (ಕ್ರಿ). ೧. ಮೆರುಗುಹಾಕು; ಸೊಗಸಾಗಿಸು: ಬೆಳಗಂ ಬೆಳಸುವಂತೆ ಭಕ್ತಿಯನೊಪ್ಪವಿಡುವಂತೆ ಚಿಲವಮೋಪವುವಂತೆ (ಪಂಬರ. ೨–೧೦೪); ಎಳಮಂಬಂಗೊಪ್ಪವಿಟ್ಟಂತೆಮೃತ್ಯವೆದ ಳೆಕೆ ರೂಪಾದು ದೆಂಬಂತೆ . . . ಕಾಂತೆ ಳ್ಳೆ ದ್ಯ ಮಾ ದ ಳ್ (ಸುಕ್ತಿಸು. ೭–೨೮); ಪೊರೆಯೆಪ್ಪಿನ ಕುಡಿಮಂಚಿನ ತಿರುಳಾನರದಿಂದೆ ಮಸೆದೊಪ್ಪವಿಟ್ಟಂತೆ . . . ಎಸೆವ ದೇವನ ಕಂಡ (ಕ್ರಿ ಳು ತಿ ಸಂ. ೬–೬೬); ಅಂಗಜನ ಬಾಣವನೆ ಮಸೆದೊಪ್ಪವಿಟ್ಟಂತೆ ಕಂಗೆಡ್ಡಿಮಾಡ ಕಾಂತೆ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೧೬–೪); ಒಪ್ಪವಿಟ್ಟ ವಜ್ರನ ನುಡಿದೆನ್ನಬಡೆ ನಡೆಯಲ್ಲಿ ಒಪ್ಪವಿಟ್ಟ ನಡೆಯಲ್ಲಿಪ್ಪವಯ್ಯ ನಾನು (ಅಖಂದೇ. ೯೫–೧೩). ೨. ಯೋಗ್ಯವಾದ ಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿರಿಸು; ಉಚಿತವಾದ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿರಿಸು; ಸರಿಯಾಗಿರಿಸು : ಇದೆ ಬಂದಪೆನಿಸುತ ದಿಗಿಯಪ್ಪಿಕೊಳುತಂ ಹಾಡು ಹಾಡುತ್ತೆನ್ನ ಮುದ್ದುಗಳ ಒಪ್ಪ ವಿಡುತ (ಬಸವ. ೪೭–೪೨); ಶಪ್ಪನ್ನ ದೇಶದ ಜೋದ್ಯ ವಿದ್ಯಾಧಿಕೆರೊಪ್ಪುವ ನೋಟಗಳ ಜನವ ತಪ್ಪದೆ ಸಾಲಾಱಿದಂತರಾಂತರದೊಳಗೊಪ್ಪವಿಟ್ಟರು ಮುದದಿಂದ (ಕಂಪಪು. ೨೧–೫೦). **ಒಪ್ಪವಿಮಿಡು**: ೧. ತಿರುಳುಮಂಚಂ ದೊಪ್ಪವಿಟ್ಟಂತಿರುಜ್ಜ್ವಲಿಸಾಸ್ಯಂ (ಆಸಂಪು. ೩–೧೪). ೩. (ಆಲಂ) ಅಂತ್ಯಸಂಸ್ಕಾರಮಾಡು : ನೀಮಂಬು ಳುಂದಂರು ನನ್ನ ಕಯ್ಯಾರೆ ನಿಮ್ಮ ನಾನ್ ತೊಳೆದೇನೆ, ಮತ್ತೆಒಪ್ಪವಿಟ್ಟೇನೆ (ಅಂಕಗೌ. ೪೧–೪೯೯). [ಒಪ್ಪ + ಇಡು]

ಒಪ್ಪವುಡುಗು (ಕ್ರಿ). ಅಂದ ಕಡಮೆಯಾಗು: ಬಿಸಿಲ ಪೊಯ್ಯ ದೊಪ್ಪ ವುಡುಗದ ಹೂವನೆಱೆದಿಡದೆಯಲಿ ಕೊಯ್ದಂ ಸಿದ್ಧವಲ್ಲಭಂ (ಸಿದ್ಧರಾ. ೪–೩೬). [ಒಪ್ಪ + ಉಡುಗು]

ಒಪ್ಪವೆಱು 'ಒಪ್ಪಂಬೆಱು' ನೋ.

ಒಪ್ಪಸಲಗೆ, ಒಪ್ಪಸಲಿಗೆ (ನಾ). ಒಪ್ಪಹಾಕಲು ಬಳಸುವ ಲೋಹದ ಕಡ್ಡಿ; ಆಭರಣಕ್ಕೆ ಹೊಳಪು ಕೊಡಲು ಉಜ್ಜುವ ಸಣ್ಣ ಸಲಾಕೆ: ಮಿಸುಪಮೃತ ಕಿರಣಕಲೆಯಿಂ ಪೊಸಕಪ್ಪುರದೊಪ್ಪಸಲಗೆಯಿಂ ಮಿನು ಕೇಟ್ವಂತಸಮಶರನೊಪ್ಪವಿಟ್ಟವೊಲೆಸೆದುದು ನೃಪಸತಿಯ ಮೆಯ್ಯ ಪೊಳೆಪೆಳವಸಿಜಶೊಳ್ (ಶಾಂತೀಶ್ವ. ೪–೨೪). **ಒಪ್ಪಸಲಿಗೆ**: ದರ್ಪದಾಭರಣಕ್ಕೆ ಸೂಸಿದವೊಪ್ಪಸಲಿಗೆಗಳೆನಲು ಗಱಿಗಳು ಚಪ್ಪರಿಸಿ ತುಜುಗಿದುವು ರಿಪುಸೇನಾಸಮುದ್ರದಲಿ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೨–೫೩).

[ಒಪ್ಪ$_2$ + ಸಲಗೆ$_2$]

ಒಪ್ಪಸಲಗೆಯಿಡು (ಕ್ರಿ). ಒಪ್ಪದ ಸಲಾಕಿಯಿಂದ ಉಜ್ಜು; ಮೆರುಗು ಕೊಡು: ಮಲಯರುಹದೊಪ್ಪಮನಲರ್ಗಣೆಗಳಿನೊಪ್ಪಸಲಗೆಯಿಡೆ ನಡೆತಂದಳ್ (ಅನಂಪು. ೪–೧೦೮). [ಒಪ್ಪಸಲಗೆ + ಇಡು$_1$]

ಒಪ್ಪಸಲಿಗೆ 'ಒಪ್ಪಸಲಗೆ' ನೋ.

ಒಪ್ಪಹಾಕು$_1$ (ಕ್ರಿ). ಸಹಿಹಾಕು; ರುಜುಮಾಡು: ಈ ಪತ್ರಕ್ಕೆ ಒಪ್ಪಹಾಕಿ ಗೌಡರೇ (ರೂಢಿ). [ಒಪ್ಪ$_1$ + ಹಾಕು (< ಪಾಯ್ಕು$_1$)]

ಒಪ್ಪಹಾಕು$_2$ (ಕ್ರಿ). = ಒಪ್ಪವಿಡು ೧: ಸೂಜಿಗಳನ್ನು ತಿಕ್ಕಿ ಒಪ್ಪಹಾಕುತ್ತಾನೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೫–೨೫೪).

[ಒಪ್ಪ$_2$ + ಹಾಕು (< ಪಾಯ್ಕು$_1$)]

ಒಪ್ಪಱ (ನಾ). ಒಪ್ಪಿಗೆಯಾದ ಧರ್ಮ; ಸಮ್ಮತವಾದ ಧರ್ಮ (?); "ನಿಷ್ಕಪಟಮಾರ್ಗ" (ಸರ್ವಜ್ಞ. ಟೀಕೆ): ಕಪ್ಪರದಲುಂಬುವರು ಒಪ್ಪಱದಿ ನಡೆಯುವರು ತಪ್ಪಿದರೆ ಹಲ್ಲ ಕಳೆವರು ಮಹಾತ್ಮರ ಒಪ್ಪವಂ ನೋಡ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೪೦೧). [ಒಪ್ಪು$_2$ + ಅಱ$_2$]

ಒಪ್ಪಾಚಾರ$_1$ (ನಾ). ಒಡಂಬಡಿಕೆ; ಒಪ್ಪಂದ; ಕರಾರು.

[ಒಪ್ಪ$_1$ + ಆಚಾರ. / ತಮಿ. ಒಪ್ಪಾಚಾರ]

ಒಪ್ಪಾಚಾರ$_2$ (ನಾ). "ಉಪಚಾರ, ಗೌರವ" (ವಿಸ್ತೋಸು. ಅಡಿಟಿ): ಅಪ್ಪ ತಿಮ್ಮಪ್ಪನ ನಾಮವ ನೆನಿಸಲು ತುಪ್ಪ ಸಕ್ಕರೆ ಹಣ್ಣು ಹರಿವಾಣದಲ್ಲಿ ಒಪ್ಪಾಚಾರದಿಂದ ಸವಿದಂತೆ ಕಾಣಿರೊ (ವಿಸ್ತೋಸು. ೪೮–೪).

[ಒಪ್ಪ ? + ಆಚಾರ]

ಒಪ್ಪಾನೆ (ನಾ). ಒಂದು ಅಳತೆ; ಒಂದು ಹಾನೆ: ವೊ[ಒ]ಪ್ಪಾನೆ ತುಪ್ಪವನೂ ಕಾಲಕಾಲಕೆ ನಡಸಿ ಬಹರು (ಸೌಇಇ. IX–ii, ೪೪೮–೨೩; 1442); ಒಪ್ಪಾನೆ ಅಕ್ಕಿಗೆ ಇಪ್ಪಾನೆ ಉಪ್ಪೋ? (ಗಾದೆ); ನನಗೂ ನಿನಗೂ ಜೋಡು ಒಪ್ಪಾನಕ್ಕಿ ಕೇಡು (ಗಾದೆ). 'ಇಪ್ಪಾನೆ' ಪರಾ.

[ಒರ್ (< ಒಂದು$_3$) + ಪಾನೆ]

ಒಪ್ಪಾರಿ (ನಾ). ಹೊಂದಿಕೆ; ಸಾಮ್ಯವಾಗಿರುವಿಕೆ; ಒಂದೇ ಸಂಬಂಧವಿರುವುದು (ಕಿ).

ಒಪ್ಪಾರಿಗೋಡೆ = ಒಂದೇಕ್ರಮದಲ್ಲಿ ಕಟ್ಟಿದ ಗೋಡೆ; ಸಮನಾಗಿರುವ ಗೋಡೆ (ಉಕ.ಕಿ).

[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಒಪ್ಪಾರಿ = ಹೋಲು, ಸಾಮ್ಯವಿರು]

ಒಪ್ಪಾರು, ಒಪ್ಪರೆ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಕಡೆ, —ಭಾಗ, —ಪಾರ್ಶ್ವ. ೨. ಒಂದೇಕಡೆಗೆ ಇಳಿಜಾರಾಗಿರುವ ಭಾವಣಿ, —ಮನೆ: ಬಲಗಡೆ ನೀರಮನೆ ಮತ್ತು ಚಿಲ್ಲರೆ ಸಾಮಾನುಗಳನ್ನು ಅಡಕಿದ್ದ ಒಪ್ಪಾರು (ರಂಗಕ. ೧೨೨); ಅಂಗಳದಲ್ಲಿದ್ದ ಒಪ್ಪಾರದ ಕಡೆಗೆ ನಡೆದ (ಪುನರು. ೨೬೬). ೩. ಒಂದು ಭಾಗದ ಗದ್ದೆ: ಗದ್ದೆ ಬೆದ್ದಲು ವೊಪ್ಪಾರು ಮಕ್ಕಿಮೊರಡಿ ಹಕ್ಕಲು ಸುರುಹು (ಮೈಅರಿ. ೧೯೩೪, ೫೩–೪೨; 1405). **ಒಪ್ಪರೆ**: ೪. ಒಂದೇ ಕಡೆಗೆ ಬಂದ ಭಾರ: ಅವರಿಬ್ಬರ ಭಾರವೂ ದೋಣಿಯ ಒಂದೇ ಮಗ್ಗಲಿಗೆ ಆದದ್ದರಿಂದ, ಅದು ಒಪ್ಪರಿ[ರೆ]ಯಾಗಿ ನೀರ ಕಡೆಗೆ ಒಲಿಯಿತು (ಧಾರ್ಮಿತೇ. ೪೫). [ಒರ್ (< ಒಂದು$_3$) + ಪಾರು$_3$]

ಒಪ್ಪಿ (ನಾ). ಜೂಜಾಟದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ: ಇವಿಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲದೆ ಲೆತ್ತ, ಪಗಡೆ, ರಾಯಬೊಗರಿ, ಸೊಲ್ಲೆಹ, ಬಾರುಗುತ್ತ (?), ಒಪ್ಪಿ (?), ಸರಿಬೆಸ ಮೊದಲಾದ ಜೂಜಿನಾಟಗಳನ್ನಾಡಿ 'ವಿತ್ತನಾಶವ ಮಾಡುವ' ಜೂಜುಗಾರರೂ ಅಲ್ಲಿ ಇದ್ದರು (ಕರ್ಣಾಜ. ೧೦೪). [?]

ಒಪ್ಪಿಕೆ 'ಒಪ್ಪುಗೆ' ನೋ.

ಒಪ್ಪಿಗೆ 'ಒಪ್ಪುಗೆ' ನೋ.

ಒಪ್ಪಿಗೆನಿರೂಪ (ನಾ). ಸಮ್ಮತಿಸಿ ಕಳಿಸುವ ನಿರೂಪ: ನಮ್ಮ ಒಪ್ಪಿಗೆ ನಿರೂಪವೆಂದು ಕಾಣಿಸಿಕೊಂಡಿರುವ ಈ . . . ಹಣವನ್ನು ನಾವು ತೆರಲಾಗುವುದಿಲ್ಲ (ಬೆಟ್ಟಅ. ೬೦–೧೦).

[ಒಪ್ಪಿಗೆ (< ಒಪ್ಪುಗೆ) + ನಿರೂಪ]

ಒಪ್ಪಿಗೆವಡೆ (ಕ್ರಿ). ಅನುಮತಿಯನ್ನು ಪಡೆ; ಸಮ್ಮತಿಯನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊ: ಹುಡುಕಿದುದಾಯಿತು ಬೇರೊಂದು ಮನೆಯನು ಮನೆಯವರೊಪ್ಪಿಗೆವಡೆದು (ಇಂಚಾಪ. ೪೬–೧೮).

[ಒಪ್ಪಿಗೆ (< ಒಪ್ಪುಗೆ) + ಪಡೆ$_1$]

ಒಪ್ಪಿಡಿ 'ಒರ್ಪಿಡಿ' ನೋ.

ಒಪ್ಪಿಡಿನಡು (ನಾ). ಒಂದು ಹಿಡಿಯಷ್ಟು (ತೆಳುವಾದ) ನಡು; ಸಣ್ಣನಡು: ಸಿಂಗ ನಡುವಿನೊಪ್ಪಿಡಿನಡುವುಗಳ ಸಣ್ಣನಡುವಿನಿಲ್ಲುಂಟೆಂಬ ನಡುವಿನಬಲೆಯರೈದೆ ಬರುತಿರ್ದರು (ಚಿಬಪು. ೩೭–೪೨); ಕಂಗೊಳಿಸುತಿ ಹೊಪ್ಪಿಡಿನಡುವಿನ . . . ಮೋಹನಾಂಗಿಯರೈತಂದರಾಗ (ಕಂನವಿ. ೯–೮೧). [ಒಪ್ಪಿಡಿ (< ಒರ್ಪಿಡಿ) + ನಡು$_2$]

ಒಪ್ಪಿಡು$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಒಪ್ಪಿಗೆಕೊಡು; ಸಮ್ಮತಿಸು: ವಾಚಕ ಮಹನೀಯರೂ ಒಪ್ಪಿಡಬಹುದು (ನಾಡೋಜ. ೮೪). ೨. ಮನ್ನಿಸು; ಗೌರವಿಸು: ಯಾರಾದರೂ ಪ್ರೇಮದಿಂದ ಒಪ್ಪಿಟ್ಟು ಕರೆದಾಗ ನೀಡಿದ್ದೇ ಪ್ರಸಾದವೆಂದು ಸ್ವೀಕರಿಸುತ್ತಿದ್ದರು (ಶರೀಫ. ೬೨).

ಒಪ್ಪಿಟ್ಟುಕೊ = ವಹಿಸಿಕೊಳ್ಳು: ಅವ್ವ ನರಹರಿಯನ್ನು ಒಪ್ಪಿಟ್ಟುಕೊಂಡು . . . ಸುಬ್ಬಯ್ಯನ್ನಾರ 'ನೋಡಸರಿ' ಎಂದಳು (ವೈನಿ. ೨೭).

[ಒಪ್ಪು$_1$ + ಇಡು$_1$]

ಒಪ್ಪಿಡು$_2$ (ಕ್ರಿ). ಒಪ್ಪವನ್ನು ಇಡು; ಮೆರುಗು ಕೊಡು: ಈ ಜ್ಞಾನಪೂರ್ಣಚಿಕ್ಕಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ಕಾವ್ಯಸೌಂದರ್ಯ ಬೆರೆತು ವಜ್ರಕ್ಕೆ ಚಿನ್ನದ ಒಪ್ಪಿಟ್ಟಂತಾಗಿದೆ (ಧರ್ಮಸಾ. ೧೧೧). [ಒಪ್ಪ$_2$ + ಇಡು$_1$]

ಒಪ್ಪಿತ (ನಾ). ೧. ಸಮ್ಮತಿ; ಅನುಮೋದನೆ: ವರವಿರೂಪಾಕ್ಷನೊಪ್ಪಿತದ ರಗಳೆಗಳನಾ ಪರಿಪರಿಯ ಶಿವಗಣಂಗಳ ಮೇಲೆ ಪೇಳ್ದು (ಚಿಬಪು. ೬೨–೫೫); ಅವರ ಮನೆಗೆ ಬೆಂಕಿಹಾಕಿ ಉರಿಸಿಬಿಡುತ್ತೇನೆ. ನಿನಗೆ ಇದು ಒಪ್ಪಿತವೋ? (ಆರ್ಯಕ. ೨೬). ೨. ಸಹಿ; ರುಜು; ಅಂಕಿತ: ಬಯಿರಪ್ಪ ನಾಯಿಕನ ಒಪ್ಪಿತದ ಶಾಸನ (ಎಕ. XVI, ಚಿಕ್ಕನಾ. ೧–೪೧; 1677); ನೋಟುಗಳನ್ನು ಬರೆದು ಪ್ರಭುವು ಒಪ್ಪಿತ ಹಾಕಿದನು (ಬೆಟ್ಟಹೊ. ೬೧). [ಒಪ್ಪು$_1$ + –ಇತ ?]

ಒಪ್ಪಿರ್ (ಕ್ರಿ). ಶೋಭಿಸು; ಅಲಂಕಾರಪ್ರಾಯವಾಗಿರು; ಅಂದವಾಗಿರು; ಪ್ರಕಾಶಮಾನವಾಗಿರು: ಹೈಮಂ ಕರ್ಣಾವತಂಸಂ ತನಗೆನೆ ಕರಮೊಪ್ಪಿರ್ದಳ್ (ಅಜಿಪು. ೧–೧); ಮಹಾಚರಲಿಂಗ ಸಹಿತ ಸದ್ಗುರುವರಂ ಸಿದ್ಧವೀರೇಶನೊಪ್ಪಿರ್ದನು (ಚಿಬಪು. ೧–೨೧).

[ಒಪ್ಪು$_1$ + ಇರ್$_1$]

ಒಪ್ಪಿರಿಸು (ಕ್ರಿ). ಶಮನಗೊಳಿಸು; ತಗ್ಗಿಸು: ಇಳಿವಶ್ರುಜಲಕೆ ಪುರುಡಿಸುತೆ ನಡೆನೋಡುತಂ ಗದ್ಗದವನೊಪ್ಪಿರಿಸಿ ಪೊಗ[ಳೆ] ಲಟಲಟಿಸುವಂ ಉದ್ಗತಾನಂದಮಂ ನೂಂಕಿ ನೆನೆದುಬ್ಬುವಂ (ಬಸರ. ೩–೧೪೮)

[ಒಪ್ಪು$_2$ + ಇರಿಸು]

ಒಪ್ಪಿಸು, ಒಪ್ಪಯಿಸು$_1$, ಒಪ್ಪಯ್ಸು, ಒಪ್ಪೈಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕೊಡು; ಅರ್ಪಿಸು: ರಾಮದೇವನು ಹೆಜ್ಜಱನಿಱಿದು ರಾಜಮಲ್ಲನ ಹೆಣ್ಡತಿ ಭಣ್ಡರವನು ಬಲ್ವಳತಿನ್ದೊಪ್ಪಿಸಿದಲ್ಲಿಗೆ ಮೆಚ್ಚುಕೊಟ್ಟ ಭೂಮಿ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೫೨-೧೩; 357 ?); ಈತನನೆಮಗೊಪ್ಪಿಸಿಮೆಲ್ಲಾಶಾಸ್ತ್ರಂಗಳುಮಂ ಕಲ್ಪಿಸಿ ಪಂಡಿತನಂ ಮಾಡಿ ನಿಮಗೊಪ್ಪಿಸುವೊಂ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೭೪-೬); ಬೇಗಂ ತಂದೊಪ್ಪಿಸಲೊಡಂ (ಪಂಚತಂ. ೧೬೪-೧); ಪುಪ್ಪಸರನ ರಾಣಿಗೆ ಮೆಯ್ದೊಡವನುವೊಪ್ಪಿಸಿ ತುತಿಯ ಮಾಡಿದರು (ಮೋಹತ. ೧೭-೪೩); ಹಳುವಗಳ ಪರಿಮಳವ ಗಾಳಿಗೊಪ್ಪಿಸುತ (ಕಎಪು. ೪೭-೭). ೨. ತಿಳಿಸು; ನಿರೂಪಿಸು: ಬಗೆಯ ಬಯ್ಕೆಯನೊಪ್ಪಿಸುವಾಗಳ್ ನೀನೆ ವಲಂ ದೊರೆ ಪೇಟ್ಟಪೆಂ ಬಗೆದು ಕೇಳ್ (ಆದಿಪು. ೩-೩೩). ೩. ಸಮ್ಮತಿಸುವಂತೆ ಮಾಡು: ನಾನು ಅವರನ್ನು ಈ ಕಾರ್ಯಕ್ಕೆ ಒಪ್ಪಿಸುತ್ತೇನೆ (ರೂಢಿ). ೪. ವಹಿಸು: ಇದರ ರಕ್ಷಣೆಯ ಭಾರವನ್ನು ನಿಮಗೆ ಒಪ್ಪಿಸಿದ್ದೇನೆ (ರೂಢಿ). **ಒಪ್ಪಯಿಸು$_1$**: ೧. ಪರಿಪರಿಯ ವಸ್ತುಗಳ ತಂದಾ ತರಣಿವಂಶವರೇಣ್ಯಗೊಪ್ಪಯಿಸಿದರು ಕಾಣಿಕೆಯ (ಅನಂರಾ. ೭-೩-೨೫). ೪. ಬಾಲೆಯರು ಹಿಡಿದಾಡುವೊಳ್ಳೆಯ ಕೀಲಬೊಂಬೆಯನದಱುಡಿಗೆಯಂ ಬಾಲೆ ತಂದಪೆವೆನುತ ಮನೆಯಿಂದೊಪ್ಪಯಿಸಿ [ಪಾಠಾಂ. ಯಿಂದಪ್ಪಯಿಸಿ] ಹೋಗೆ (ಬಸಪು. ೧೪-೪). **ಒಪ್ಪಯ್ಸು**: ೩. ಬೇಗ ಗುರು ಒಪ್ಪಯ್ಸಿ ತನು ಪ್ರಸಾದವೆಂದು ಕುಱುಹ ತ್ರಿಕಾಲ ಮಾಡಹೇಳಿದ (ಬಸಹೆ. ೧೩-೩೪). **ಒಪ್ಪೈಸು**: ೧. ಶಿಶುವಿಂಗೆ ಗುಮ್ಮನಲ್ಲದೆ ದೆಸೆಯ ಬಲ್ಲವರಿಗುಂಟೇ ಭೀತಿ ನಿನ್ನ ಲಸದೊಲುಮೆ ಒಪ್ಪೈಸಿದವರಿಗುಂಟೇ (ಮೋಳಿಮಾ. ೬೫-೨೬೫). ೪. ದಾನಮಂ . . . ಭವ್ಯಜನಕ್ಕೆ ನಾನೆಂತು ಮಾಡುವೆನೆನ್ನ ಬರ್ಪಿನಮಂತೆ ಮಾಡಿ ನಿರಂತರಂ ಎಂದು ಕೈಮುಗಿದು ಬೇಡಿಕೊಂಡು ಭರದಿಂದೊಪ್ಪೈಸಿ ಪೊಱಮಟ್ಟು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧-೧೦೧, ೧೦೨).

ಒಪ್ಪಿಸವೇಟ್ = ಅರ್ಪಿಸುವಂತೆ ಹೇಳು: ಮಗನಂ ಕರೆದೊಪ್ಪಿಸವೇಟ ಯುಧಿಷ್ಠಿರಂಗೆ ಮುಂ ಗೆಲ್ದ ವಸ್ತುವಾಹನಚಯಮಂ (ಪಂಪಭಾ. ೬-೭೬). ಒಪ್ಪಿಸಿಕೊಡು = ಕೈವಶವಾಗಿ ಕೊಡು: ಬಾಲಿಕೆಯನೊಪ್ಪಿಸಿಕೊಟ್ಟರೇ ಮೃತ್ಯುವಿನ ತಾಳಿಗೆಗೆ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧೫-೯೫); ತನ್ನ ತನುಮನ ಧನವನೊಪ್ಪಿಸಿಕೊಡಬೇಕು (ಪುರಂದ. ೧-೧೮೪-೧). ಒಪ್ಪಿಸಿಕೊಳ್ಳು = ಸ್ವೀಕರಿಸು: ಒಂದು ಬಂಡೀಲಿ ರನ್ನ ಒಂದು ಬಂಡೀಲಿ ಚಿನ್ನ ಮುಂದಾಲ ಬಂಡೀಲಿ ರಣಭೇರಿ ದೊಡ್ಡಮ್ಮ ಒಪ್ಪಿಸಿಕೊಳ್ಳೇ ನಿನ್ನ ಹರಕೆಯ (ಸನ್ನೂರು. ೫೧); ದೊರೆಗಳು . . . ಆರೋಗಣೆಯನ್ನು ಒಪ್ಪಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದರು (ಒಡೆಕ. ೫೨). [ಒಪ್ಪು$_1$ + -ಇಸು$_3$]

ಒಪ್ಪು$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಸಮ್ಮತಿಸು; ಅಂಗೀಕಾರ ಮಾಡು: "ಒಪ್ಪು - ಸೌಂದರ್ಯೇ, ಅಂಗೀಕಾರೇ ಚ" (ಶಮಧಾ); ಅವನೊರ್ಬಂ ಮೇಲಪ್ಪ ಕಜ್ಜವನಱಿದು ಮಾಡದಿರ್ದಪನವನನೊಪ್ಪಲಱಿಯೆಂ (ಪಂಚತಂ. ೩೯-೧); ತಪ್ಪದೇ ಸುರಲೋಕಕಾವಿನ್ನುಪ್ಪರಿಸಬೇಡವೆ ಕಕುಸ್ಥಜನೊಪ್ಪದಿರ್ದಡೆ ತೊಡಕು ನಿಮಗಹುದು (ತೊರರಾ. ೩-೯-೩೪); ಒಪ್ಪತಕ್ಕದ್ದಾದರೆ ಒಪ್ಪುತ್ತೇನೆ (ವಚಭಾ. ೩). ೨. ಪ್ರಕಾಶಿಸು; ಶೋಭಿಸು; ಹೊಳೆ; ಸೊಗಯಿಸು: ಭದ್ರವಾಹು ಸಚನ್ದ್ರಗುಪ್ತಮುನೀಂದ್ರ ಯುಗ್ಮದಿನೊಪ್ಪೆ ವಲ್ (ಎಕ. II, ೩೧-೧; 650); ದಿವಿಜನೋ ಫಣಿನಾಯಕನೋ ಮನೋಭವನಿವಂ ಕರಮೊಪ್ಪಿದಂ (ಕವಿರಾ. ೧-೧೪೧); ಇಂತೊಪ್ಪುವಾ ದೇಶದೊಳಗೆ ಮೆಱೆದುದು . . . ಶಿವಪುರಂ (ತಿರುರ. ದೇ. ೨-೧೫); ಭದ್ರಾಕೃತಿಯೊಳೊಪ್ಪುವ . . . ವಿನಾಯಕ ಮಾಳ್ಪುದೆಮಗೆ ನಿರ್ವಿಘ್ನತೆಯನು (ಜೈಮಿಭಾ. ೧-೩). ೩. ಯೋಗ್ಯವಾಗು; ಉಚಿತವಾಗು: ಎತ್ತಿಂಗೆ ಪಿಣಿಲೊಪ್ಪುಗುಮಲ್ಲದೆ ಕೆಚ್ಚಲೊಪ್ಪದಾವಿಂಗೆ ಕೆಚ್ಚಲೊಪ್ಪುಗುಮಲ್ಲದೆ ಪಿಣಿಲೊಪ್ಪದು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೬-೨೨೫); ಇಲ್ಲಿ ಭೀಷ್ಮನು ರಾಘವನ ಬಲದಲ್ಲಿ ಜಾಂಬವನುಭಯ ವೀರರು ಬಲ್ಲಿದರು ಬಳಿಕುಳಿದ ಸುಭಟರ ಶೌರ್ಯಮೊಪ್ಪುವುದೇ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೧-೩೬); ಎಷ್ಟು ಚನ್ನಾಗಿ ಒಪ್ಪಿತು ಅವನಿಗೆ ಆ ಬಿರುದು (ನನ್ನಜೊ. ೧೨). ೪. ಬಳಕೆಯಲ್ಲಿರು; ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗು: ವರುಷವೆರಡಾಗೊಪ್ಪುತಿಹ ಪುಷ್ಕರದ ನಡುವಣ ಮಾನಸೋತ್ತರ ಗಿರಿಯುದಯವೈವತ್ತು ಸಾವಿರ ಹರಹು (ಕುವ್ಯಾಅ. ೭-೫೮). ೫. ಮೆಚ್ಚಿಕೆಯಾಗು; ಒಗ್ಗು; ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಸರಿಬೀಳು; ಒಡಂಬಡಿಕೆಯಾಗು: "ಸಂಗತಂ, ಹೃದಯಂಗಮಂ - ೨ ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಒಪ್ಪಿದ ಮಾತು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೫೧); ಹೂಗಳ ತಿರಿದೆನು ಹಿಗ್ಗಿ ಮಾಲೆ ಗಟ್ಟಹೆನಿಲ್ಲಿ ನಾನವುಗಳನಿಂತು ನನಗೊಪ್ಪುವಂತೆ ಸಮಂತು (ಇಂಚಾಪ. ೮೦-೮೮); ಅವನ ಮಾತು ನನಗೆ ಒಪ್ಪುವುದಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ). ೬. ವ್ಯಕ್ತವಾಗಿ ಕಾಣಿಸು; ಪ್ರಕಟವಾಗು; ಮೈದೋರು: ಏಕಾಳಿಯೆಂಬಾ ಮಡಿವಳನ ಭಕ್ತಿ ಭಲದ ಭಾಷೆಯುಮೊಪ್ಪಿತಲ್ಲದೆ ಬಳಿಕವೀ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವೀ ನಿಶ್ಚಲಭಕ್ತಿಯುಮೀ ಮಹತ್ವವ ನಾವಱಿಯೆವು (ಬಸಪು. ೨೧-೧೨); ಎರಡು ತೆಱದೊಳಗೊಪ್ಪುವಂಗಡಿ . . . ಕಣ್ಗೆಸೆದುದು (ಚಬಪು. ೪೨-೧೫); ಕಣ್ಗೊಪ್ಪಿದಂ ಶಂಕರಂ (ಶಬಶಂ. ೧-೭೩).

ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್=ಸಮ್ಮತಿಸು: ತಪ್ಪುಗಳನೆಲ್ಲ ನೀನೊಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳೊನಮ್ಮಪ್ಪ ಕಾಯಬೇಕು ತಿಮ್ಮಪ್ಪ ನೀನೆ (ಪುರಂದ. ೧-೧೭೭ ಪಲ್ಲವಿ); ಹಣಕ್ಕಾಗಿ ತಮ್ಮ ವಿದ್ಯೆಯನ್ನು ಅವರು ಎಂದೂ ಮಾರಿಕೊಳ್ಳದಿದ್ದರೂ ಗೌರವದ, ವಿಶ್ವಾಸದ ಕೊಡುಗೆಯನ್ನವರು ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳಲೇ ಬೇಕಾಗುತ್ತಿತ್ತು (ಹೊಸಕ್ಷಿ. ೪೨); ತುಪ್ಪದಂಥ ಮಾತಿಗೆ ಒಪ್ಪಿಕೊಂಡು ತಿಪ್ಪೇ ಪಾಲಾದ (ಗಾದೆ).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಒಪ್ಪು; ಮಲ. ಒಕ್ಕು; ತುಳು. ಒಪ್ಪಿ; ಕೊಡ. ಒಪ್ಪ್; ತೆಲು. ಒಪ್ಪು]

ಒಪ್ಪು$_2$ (ನಾ). ೧. ಒಪ್ಪಿಗೆ; ಸಮ್ಮತಿ. 'ಒಪ್ಪುಗೊಳ್' ಪರಾ. ೨. ಒಪ್ಪಿಸುವ ವಸ್ತು; ಕೊಡುವ ವಸ್ತು. 'ಒಪ್ಪುಗೊಡು' ಪರಾ. ೩. ಚೆಲುವು; ಬೆಡಗು; ಸೌಂದರ್ಯ: ಕೊಸಗಿನ ಪೂವಿನೊಪ್ಪು ಸುರಹೊನ್ನೆಯ ಪುಷ್ಪದ ಚೆಲ್ವು ಪೆಂಪುವೆತ್ತೆಸಕದಿನಿರ್ದ ಸಂಪಗೆಯ ಪೂವಿನೊಳಾದ ಬೆಡಂಗು ನಾಡೆ ರಂಜಿಸೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೩-೧೩). ೪. ಅತಿಶಯ; ಹಿರಿಮೆ; ಮೇಲ್ಮೆ; ಗೌರವ: ಉದಯಕುಧರದೊಪ್ಪೆ [ಪಾಠಾಂ. ಳ್ಪೆ]ನಿತು ಬಸುಱೊಳು ಪೊಕ್ಕ ಮಿತ್ರನ ತೇಜಮಂ ಕೆಡಿಸಿ ಕನಲುವಸ್ತಾಚಳದ ಗೌರವವೆನಿತು (ಬಸಪು. ೧೯-೨೮). ೫. ಯೋಗ್ಯವಾದುದು; ಉಚಿತವಾದುದು: ಹರಿಗೋಲನೇರಿಸಿ ಹರಿವ ಪ್ರವಾಹದೊಳುರುಳಿಸುವುದು ನಿನಗೊಪ್ಪೆ ಕರವಿಡಿದುದೆ ತಪ್ಪೆ (ಶಾಕುಂತ. ೬೮ ಅಡಿಟ). [< ಒಪ್ಪು$_1$. / ತಮಿ. ಮಲ. ತುಳು. ತೆಲು. ಒಪ್ಪು]

ಒಪ್ಪುಗೆ, ಒಪ್ಪಿಕೆ, ಒಪ್ಪಿಗೆ (ನಾ). ಸಮ್ಮತಿ; ಅನುಮೋದನೆ (ಕಿ). ಒಪ್ಪಿಕೆ: (ಕಿ). ಒಪ್ಪಿಗೆ: ತಮ್ಮ ಒಪ್ಪಿಗೆ ಕೊಟ್ಟರೆ ಕಾರ್ಯಪ್ರಾರಂಭಿಸುತ್ತೇವೆ (ರೂಢಿ). 'ಒಪ್ಪಿಗೆನಿರೂಪ' ಪರಾ.

ಒಪ್ಪಿಗೆಯಾಗು = ಸಮ್ಮತಿಗೆ ಬರು; ಅಭಿಮತವಾಗು; ಇಷ್ಟವಾಗು: ಆ ರಾಮಭಟ್ಟರು ಅಂದೆ ಬೇಸಗೆಯೊಳು ತಂದೆಗೆ ಒಪ್ಪಿಗೆಯಾಗೆ ಬ್ರಹ್ಮೋಪದೇಶವನಿತ್ತರಾದರದೊಳು (ಇಂಚಾಪ. ೧೮-೭೬).

[ಒಪ್ಪು$_1$ + -ಗೆ$_1$]

ಒಪ್ಪುಗೊಡು (ಕ್ರಿ). ಒಪ್ಪಿಸು; ಸಮರ್ಪಿಸು: ಸಮಸ್ತರಾಜ್ಯಪದಮಂ . . . ಒಪ್ಪುಗೊಟ್ಟು (ಕಾದಂಉ. ೫೯೦); ಆರಾಧನಂಗೆಯ್ದು ಸಂಪ್ರೀತಿ ಕೈಮೀಱೆ ಗೌರಪದಣಾಯಕರ ಸಕಲಸಂಪತ್ಸಂತತಿಯನಂತಿರೊಪ್ಪುಗೊಟ್ಟು (ಪದ್ಮರಾ. ೪-೧೧); ಧುರದೊಳೊಡೆಯನನೊಪ್ಪುಗೊಟ್ಟೊಳ ಸರಿವ ಭಂಡನು ಪಿಸುಣನೇ (ಜೀವಂಚ. ೫-೭೫).

[ಒಪ್ಪು$_2$ + ಕೊಡು]

ಒಪ್ಪುಗೊಳ್, ಒಪ್ಪುಗೊಳು, ಒಪ್ಪುಗೊಳ್ಳು (ಕ್ರಿ). ೧. ತೆಗೆದು ಕೊಳ್ಳು; ಸ್ವೀಕರಿಸು; ಅಂಗೀಕರಿಸು: ಧಾನು ಮತಿಗೆ ನಿನ್ನಾಣ್ಣ ನುಮಂ ನಿನ್ನ ಮಯ್ದುನನುಮಂ ಕೀನಿಪ್ಪುಗೊಳ್ಳೆಂಬುದುಂ (ಕಂಪಭಾ. ೬-೬೮); ಧರಣೀಶಕ್ಕುಮನೊಪ್ಪುಗೊಳ್ ಬಗೆಯದಿರ್ ವಿದ್ವೇಷಮಂ (ಗದಾಯು. ೬-೯೪); ಆರಿಪಿಸಿದ ಪ್ರಸಾದಮುಮನೊಪ್ಪುಗೊಂಬ ಪ್ರಸಾದಿ (ರೇಕ್ಕಾ ಪ್ರೋ. ೨. ೧೮೦-೧೯); ಕಡಿದರಿಯ ಕೆಡದಿರಿಯ ಒಪ್ಪುಗೊಂಡಿಹ ನೀಕ್ಷ್ವರಂ (ಬಸವ. ೨೪-೧೯); ಸಾತ್ಯಕಮಾಕರ್ಣಿ... ನಿತ್ಯತ್ವಮನೊಪ್ಪುಗೊಳ್ಳೆ (ಪಸ್ತವಂ. ೨೪). ಒಪ್ಪುಗೊಳು : ೨. ಒಪ್ಪು ; ಸಮ್ಮತಿಸು : ಇಳ್ಳೆಯ್ವ ಮುನಿದು ಕಾಳಗ ಬೇಡ ಹೋಗೆನುತೊಳ್ಳೆಜಿದರೊಪ್ಪುಗೊಳದೆ (ತೋಟಕ. ೩೪-೩೮). ಒಪ್ಪುಗೊಳ್ಳು ; ೧. ಕಂದನನು ಕೊಡುವೊಡೆ ಕೊಡಲ್ಪದೊಡಿಂದು ನೀನದನೊಪ್ಪುಗೊಳ್ಳೆಂದಿರಿನುಗುಳಿದನು(ಶಾಕ್ಷಭಾ. ೧೧-೨೧). ೨. ಜನನದ ನೆಲೆಯನಱಯಿಪೊಡಿಪ್ಪುಗೊಂಬುದಕಲಬಸಿಕೆಯ ದೇಗಿದ್ದುದು (ತೂರಾ. ೧-೧೬-೩೬). [ಒಪ್ಪು + ಕೊಳ್$_1$]

ಒಪ್ಪುಗೊಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಹೊಂದಿಸು ; ಉಂಟುಮಾಡು : ಕಳೆಯ ಲಿಂಗದೊಳಿಜ್ಜೆತನವೊಪ್ಪುಗೊಳಿಪಿದಾ ಕರುಣಿ ಗುರು(ಕವಿಚ. II, ೧೩೪ ಪುರಪಮಲ್ಲಯ್ಯನ ಷಪದ). ೨. ಸ್ವೀಕರಿಸುವಂತೆ ಮಾಡು ; ಒಡಂಬಡಿಸು ; ಮನವೊಪ್ಪಿಸು : ಮುಂತ್ರಿಪನಂ ಸಂಧಿಸಿ ಸಂಧಿಕಾರ್ಯೋಚಿತ ವಚನನಿಡಯಂದಿನೊಪ್ಪುಗೊಳಿಸಿ (ರಾಜಶೇ. ೬-೧೩೨ ವ).

[ಒಪ್ಪುಗೊಳ್ + -ಇಸು$_5$]

ಒಪ್ಪುಗೊಳು 'ಒಪ್ಪುಗೊಳ್' ನೋ.

ಒಪ್ಪುಗೊಳ್ಳು 'ಒಪ್ಪುಗೊಳ್' ನೋ.

ಒಪ್ಪುದಾಳ್ (ಕ್ರಿ). ಸೊಗಸನ್ನು ತಾಳು ; ಸೊಬಗನ್ನು ಪಡೆ : ಪಾಣಿಪಲ್ಲವಂಗಳ ನೆಡೆಗೊಡ ಕೆಂಪು ಕರಪೊಪ್ಪಿರೆ ಕೋಥಿಯನೊಪ್ಪು ದಾಳ್ದ ಕೋಮಳೆಯರ್ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೪-೧೫೫).

[ಒಪ್ಪು$_3$ + ತಾಳ್$_1$]

ಒಪ್ಪುನುಡಿ (ನಾ). ಒಪ್ಪುವ ಮಾತು ; ಹೊಂದಿಕೆಯಾದ ನುಡಿ : ಕಳ್ಳಡಿಂಬಿ ಕಳ್ಳಡಿಯೊಪ್ಪುನುಡಿಗಳ ದಿನ್ನನಮುಚರಿಸದ ಪೆಂಬು (ಕ್ರಿಭಾ. ೧೮-೨). [ಒಪ್ಪು$_1$ + ನುಡಿ$_3$]

ಒಪ್ಪುರುಷ (ನಾ). ೧. ಒಬ್ಬ ಪುರುಷ. ೨. ಒಬ್ಬ ಪುರುಷನ ಪ್ರಮಾಣ ; ಒಂದಾಳ್ದುದ್ದ : ಸೊಗಯಿಪ ನೇಜುಲಿಂ ಬಡಗ ಮೂಲು ಮೊಟಾ ತರದಿಂದಮಾಗಿ ನೀನಗುಜಾಸೆ ಕಪ್ಪೆಯೊಪ್ಪುರುಷದೊಳ್ ನಲಿ ... ಇಪ್ಪುರುಷಪ್ರಮಾಣದಿಂದೊಗೆವುದು ನೀರಧಾರೆ (ಜಟ್ಟಿಮ. ೧೧-೯); ಳುಬಮಾಬ್ಬುದೊಪ್ಪುರುಷದೊಳ್ ಪೊಗೆವ ನಿರ್ದ ಪಾವು (ಜಟ್ಟಿಮ. ೧೧-೩೩). [ಒರ್ (< ಒಂದು$_3$) + ಪುರುಷ]

ಒಪ್ಪುವಡೆ (ಕ್ರಿ). ಚೆಲುವಾಗು; ಸುಂದರವಾಗು; ಅತಿಶಯವಾಗು : ತತ್ಪುರದಿನಶತಿವಿಧಿಗಳನ್ನಾತಿಕೆಯೊಳ್ಪುವಡೆದ ಪಗಡಿಯ ನಾಲ್ಕರ ದಂತೊಪ್ಪುದುವು (ಜಯಶಾ. ೧-೫೫); ಒಪ್ಪುವಡೆದ ಮಾತಕುದಿದು (ತೋಟಕ. ೧೩-೧೦); ಕ್ಸಾನಿಯನ ತಾರ್ಯತಂದೆಯ ಳುಲಗಳನುನ್ನತಿ ಗೈದೊಪ್ಪುವಡೆದು ಮನ್ನಣೆವೆತ್ತ ಸಾಧ್ವಿಯರ ಮಹಿಮೆಗಳ ನನ್ನುತಿಸು ವಡೆನ್ನಳಲೆ (ಹರಿಚ. ೨-೧೧). [ಒಪ್ಪು$_3$ + ಪಡೆ$_1$]

ಒಪ್ಪುವಿಕೆ (ನಾ). ಸಮ್ಮತಿ; ಅನುಮೋದನೆ: ಸಂವಿತ್ತಾ, ಆಗೂಃ ... ಪ್ರತಿಶ್ರವಃ, ಸಮಾಧಿ - ೧೦ ಅಂಗೀಕಾರದ ಹೆಸರುಗಳು. ಅಂದರೆ ನನಗರಿಲಿಯೆಂದೊಪ್ಪುವಿಕೆ (ನಿಸ್ತಾರಿ. ೪೩).

[ಒಪ್ಪು$_3$ + -ಇಕೆ]

ಒಪ್ಪುವೀಳ್ಗೆ (ನಾ). (ಮದುವೆಯಲ್ಲಿ) ಒಪ್ಪಂದ ಸೂಚಕವಾಗಿ ಕೊಡುವ ವೀಳ್ಯ (ಎಸಮ್ಯ. XV, ೧೩). [ಒಪ್ಪು$_3$ + ವೀಳ್ಯ$_1$]

ಒಪ್ಪುವೆಯು (ಕ್ರಿ). ಚೆಲುವಾಗು; ಅಂದವಡೆ: ಪೊನ್ನ ತೋರಣದಿಂ ದು ಕೂಲ ದ ಸೂಸಕಗಂಗಳಿಪೊಪ್ಪುವೆತ್ತನ್ನತಭವ್ಯಜಯೀಯಂ ದಿಡು ಮುತ್ತಿನಂ ಕಡುಹೋಪವೆತ್ತು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೬-೪೨); ಹೊಳೆವ ಹೊಂಬೊಗರಿಗೆ ಬೆವಱಿಕ್ಕಿ ಕೈಯಾರ ಬೆಳಗೊಡಿಪ್ಪುವೆತ್ತ ಅಳವುವ ರತಿಯರಸ್ತಳೆದ ಧ್ಯಾಂಕಿತ ಕಳಸಕುಚಂಗಳೊಪ್ಪಿಪುವು (ತೋಟಕ. ೪-೨೨). [ಒಪ್ಪು$_3$ + ಪೆಜ್ಜು$_1$]

ಒಪ್ಪೆ$_1$ (ನಾ). ಮೆರುಗು ; ಹೊಳಪು : ಆಗ ಅವಳ ದಾಲ್ಮದಲ್ಲಿದ್ದ ನಿಷ್ಕಳಂಕ ಬುದ್ಧಿಯಿಂದ ಅವಳ ಬೆಲ್ಲತೆಗೆ ಕೊಡುತ್ತಿದ್ದ ಒಪ್ಪೆಯು ಈಗ ತಗ್ಗಿದೆ (ನಿಷ್ಕಾಮ. ೧೯). [< ಒಪ್ಪು]

ಒಪ್ಪೆ$_2$ (ನಾ). ಸಣ್ಣ ಮಕ್ಕಳ ಹೊಟ್ಟೆ (ಕ). [?]

ಒಪ್ಪೆಜ್ಜೆ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಹೆಜ್ಜೆ. ೨. (ಆಲಂ) ಅತಿಸ್ವಲ್ಪ : ಉಪ್ಪವಳ್ಳಯವರಿಂಗೆಜೆಯಂ ಮೀಗೆ ಕೆಲೆಯ ಕೊಡಿಯಂ ಕೊಂಡಿಯಂ ಕೊಂಬಾಕದ ಹೊಯಿಂದತ್ತ ಹಡುವಲಬಳಳ್ಳಿಯವರಂಗೊಪ್ಪೆಜ್ಜೆ ನೆಲಳ್ಳ ಸ್ಥಾನ್ಯವಿಲ್ಲ (ಮೈಅರಿ. ೧೫೩, ೧೩-೪ ; ೧೪೦).

[ಒರ್ (< ಒಂದು$_3$) + ಪೆಜ್ಜೆ (< ಪಜ್ಜೆ)]

ಒಪ್ಪೈಸು 'ಒಪ್ಪಿಸು' ನೋ.

ಒಪ್ಪೊತ್ತು 'ಒರ್ಪೊತ್ತು' ನೋ.

ಒಬ್ಬ 'ಒರ್ವ' ನೋ.

ಒಬ್ಬಂಟಿ 'ಒಬ್ಬೊಂಟಿ' ನೋ.

ಒಬ್ಬಂಟಿಗ 'ಒಬ್ಬೊಂಟಿಗ' ನೋ.

ಒಬ್ಬಟ್ಟು (ನಾ). ೧. ಹೊರಣ ಮತ್ತು ಕಣಕದಿಂದ ಮಾಡುವ ಒಂದು ಭಕ್ಷ್ಯ ; ಹೋಳಿಗೆ : ಪರಿಪರಿಯ ಕಾಯ್ಪಲ್ಯ ಕಲಸೋಗರ ಗಳೊಬ್ಬಟ್ಟುಂಡೆ ಚಕ್ಕುಲಿಕಳಿಕಾಯ್ಪಾಯಸಗಳಿಂದಲಿ ಬೀಗರಿತಾಣವಾ ಅದರ ದೊಗ್ಗ ನೆರೆಮಾಡಿಸುತ (ಅ ಜಾ ವಿ. ೧೬-೬೨, ೬೩); ನಿತ್ಯವೂ ಒಬ್ಬಟ್ಟು ಪಾಯಸ ತಿಂದುತಿಂದು ಅತ್ತೆಯ ಬಾಯಿ ಸಪ್ಪೆಬಿದ್ದು ಹೋಯಿತು (ಹುಟ್ಟಹಬ್ಬ). ೨. ನಾಣ್ಯ ಮತ್ತು ಮಣಿ ಉಟ್ಟುಕೊಂಡು ಒಬ್ಬಟ್ಟು, ಕಂಗಡಿಯು ಮಾಡಿ ಹಬ್ಬದ ಅಡಿಗೆ ಮಾಡಬೇಕು (೬೯ಲು ಗೊಂ. ೧೬). ಲಕ್ಷ್ಮಣದೇವಮ್ಮನವರು ಹಬ್ಬದ ಅಡಿಗೆಯನ್ನೆಲ್ಲಾ ಮುಗಿಸಿ ಒಬ್ಬಟ್ಟು ತಟ್ಟುತ್ತಾ ಕುಳಿತಿದ್ದರು (ಇಬದು. ೬೪). ೩. (ಆಲಂ) ಏಟು ; ಹೊಡೆತ : ಒಂದರಂ ಬಿಸಿದಿಸಿ ಒಬ್ಬಟ್ಟು ಕೊಡದೊಡೆ (ರಾಪ್ರ).

[ದೇ. ॥ ತೆಲು. ಒಬ್ಬಟ್ಟು]

ಒಬ್ಬಣ್ಣಿಗೆ (ನಾ). ಒಂದೇ ಬಣ್ಣ (?) : ಓ ಜಯ ಪರಮೇಶ್ವರ ಪರಮಾತ್ಮನೀಶ್ವರಸುರ್ವಿ ಪರ್ವ್ಯಯಡಂಗಿನವನ ಕೊಂ ಡಿಪ್ಪ ನು ಳೆವೊಬ್ಬಣ್ಣಿಗೆಯಾಗಿ ಯೋಗಿಮನದಳದ ಮನ (ಶಾ. II, ೪೧-೨ ; ೧೨೮).

[ಒರ್ (< ಒಂದು$_3$) + ಬಣ್ಣಿಗೆ]

ಒಬ್ಬಳ (ನಾ). ಒಂದು ಬಳ್ಳದ ಪ್ರಮಾಣ : ತಿಲಂ ನಿಸ್ತೈಲಮಾಗಿ ಪೊಡೊಬ್ಬಳಮೆಂಬೆಳ್ಳಮೆಣ್ಣೆಯಪ್ಪೆಡೆ ಭಯಂ (ಲೋಕೋಪ. ೪-೫೭); ಹೊಸಗಣ ಭತ್ತವಂ ತಂದಬಳವಲ್ಲಿ ಮೂಲಿವತ್ತ ಹೇಜಾಂಗಿಂಬ್ಬಳ ಪುಳಗಣ ಭಣ್ಣಿಗೆ ಮೂಗುಱ (ಸೌಇಇ. IX-೫, ೨೦೦-೩೭ ; 1121) ; ಒಂದು ಳಱುವಿಂಗಿಬ್ಬಳಂ ಧಾನ್ಯಮಂ ಕೊಂಡು ಬಂದು ಜೀವಿಸುವುದೆಸಲಂತರ ಕೈಕೊಂಡು (ಜಂಡೀರ. ೬೩-೨೧) ; ಮತ್ತೆಯಂದಾವಗಂ ತಂದಕ್ಕೆವಾಲಂ ತೀವಿ ಬಟ್ಟಲೊಳೊಬ್ಬಳವನಿಂ ತಳೆದುಕೊಂಡೊಯ್ದು ಈವೆಂ (ಬಸವ. ೧೪-೨೫). [ಒರ್ (< ಒಂದು$_3$) + ಬಳ್ (< ಬಳ್ಳ)]

ಒಬ್ಬಾಗುಂಟ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಪ್ರಭುಮಲ್ಲಸೊಬ್ಬಾಗುಂಟ ನಳಿಯಮ್ಮಬಗಲು ಕೊಳುಕ್ಕಿರಿಗೆ (ಎಕ. XII, ತಿಪಟೂ. ೪೭-೬ ; ೫೫೦).

[?]

ಒಬ್ಬಾಡಿ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು (?) : ವೊ[ಒ]ಬ್ಬಾಡಿಯ ನಿಭಗಿಯಲ್ಲಿ (ಬೊಂಕಶಾ. ೧೯೩೯, ಜಮಖಂಡಿ. ೬೮–೧೯; ?). [?]

ಒಬ್ಬಿ (ಅ). ಒಮ್ಮೆ; ಒಂದುಸಲ (ಕಿ). [?]

ಒಬ್ಬುದ್ಧಿ (ನಾ). ಒಂದೇ ಮನಸ್ಸು; ಏಕಚಿತ್ತ : ಇಬ್ಬರು ನಮಗೆ ಸ್ವಾಮಿಗಳೆಂದು ಸಖರೆಲ್ಲರೊಬ್ಬುದ್ಧಿಯಾಗಿ ನೋಡುವರು (ಭರಚ. ೫೨–೩೬); ಶ್ರದ್ಧೆಯಲ್ಲಿ ನೀವಿಂತು ಬಿಡದೊಬ್ಬುದ್ಧಿಯಲಿ ಭಜಿಸುವುದು (ನಿಭಾಗ. ೪–೧೬–೩೫); (ನಿಭಾಗ. ೧೦–೨೨–೨೦ ನೋ).

[ಒರ್ (< ಒಂದ್ಯು) + ಬುದ್ಧಿ]

ಒಬ್ಬುಳಿ$_1$ 'ಒರ್ವುಳಿ' ನೋ.

ಒಬ್ಬುಳಿ$_2$ 'ಒರ್ವುಟಿ' ನೋ.

ಒಬ್ಬುಳಿಕೆ 'ಒರ್ಬುಳಿಕೆ' ನೋ.

ಒಬ್ಬುಳಿಕ್ಕು, ಒಬ್ಬುಳಿಯಿಕ್ಕು (ಕ್ರಿ). ಒಂದೆಡೆ ಇಡು; ಕೂಡಿಡು : ಶ್ರೇಣಿಕಂ ನೋಡಿಯಾ ಪರಿಯಾಣಂಗಳನೊಬ್ಬುಳಿಕ್ಕಿ ಎಡದ ಕೈಯೊಳೊಂದು ತುತ್ತಂ ಸುನಕಂಗಳಿಗೀಡಾಡಿ (ಪುಣ್ಯಾಸ್ರ. ೩–೯ ವ); ಎಲಗತಿಡಾಳೆ ನೀಂ ತ್ರಿಜಗಲೋಕದ ಚೆಲ್ವುಮನೊಬ್ಬುಳಿಕ್ಕಿದಂತಲಸದೆ ಪದ್ಮಜಂ ಸಮೆದನೆಂಬವೊಲೊಪ್ಪುವ ದೇಸಿಕಾರ್ತಿ (ಪುಣ್ಯಾಸ್ರ. ೫–೨೬); ನಾನಾ ವ್ಯವಹಾರದೊಳಂ ದೀನಾರಮನೊಬ್ಬುಳಿಕ್ಕಿ ನಾಮತಿಭರದಿಂ ತಾನದ ಭಕ್ಷಿಸಿ (ಪುಣ್ಯಾಸ್ರ. ೧೨–೧೪). **ಒಬ್ಬುಳಿಯಿಕ್ಕು** : ಕದಲಿದ ಕರಣಂಗಳನೊಬ್ಬುಳಿಯಿಕ್ಕಿ ಹೃದಯಾಂಬುಜಮಧ್ಯದೊಳಗೆ ಮದನಾರಿಯ ಮನೆಗೊಳಿಸಿ ಸಮಾಧಿಯೊಳೊದವಿರ್ದನಾ ರಾಯಕುವರ (ಕುರಾಸಾಂ. ೪೬–೪೩). [ಒಬ್ಬುಳಿ$_2$ (< ಒರ್ವುಟಿ) + ಇಕ್ಕು]

ಒಬ್ಬುಳಿಗೂಡು 'ಒರ್ಬುಳಿಗೂಡು' ನೋ.

ಒಬ್ಬುಳಿಗೆಯ್ 'ಒರ್ವುಳಿಗೆಯ್' ನೋ.

ಒಬ್ಬುಳಿಗೊಳ್ 'ಒರ್ವುಳಿಗೊಳ್' ನೋ.

ಒಬ್ಬುಳಿಯಿಕ್ಕು 'ಒಬ್ಬುಳಿಕ್ಕು' ನೋ.

ಒಬ್ಬುಳಿಸು 'ಒರ್ಬುಳಿಸು' ನೋ.

ಒಬ್ಬೆ$_1$ 'ಒಟ್ವೆ' ನೋ.

ಒಬ್ಬೆ$_2$ 'ಒರ್ಬಿ' ನೋ.

ಒಬ್ಬೆರಕೆ (ನಾ). (?) : ನೆಲ್ಲಿಚಟ್ಟನು ರಾತ್ರಿಯಲ್ಲಿ ನೀರಿನಲ್ಲಿ ನನೆಹಾಕಿ ಬೆಳಗಾಗೆ ಹಸುವಿನ ಹಾಲಿನೊಳರೆದು ಸಪ್ಪೆ ತುಪ್ಪವನೆತ್ತಿಕೊಂಡು ಅಮೇಲೆ ಈ ಹಾಲಿನಲ್ಲಿ ಅರೆದ ನೆಲ್ಲಿಚಟ್ಟನ್ನು ಬೆರಸಿ ಮೈಗೆ ಅಂಗೈಯಂಗಾಲಿಗೆ ಸಹ ತಿಕ್ಕಿ ಒಬ್ಬೆರಕೆ ಮಾಡಿದ ನೀರನು ಮಿಂದು ಹಾಲಿನಲ್ಲಿ ಪರಮಾನ್ನವ ಮಾಡಿ ಹೊಸತುಪ್ಪವ ಹಾಕಿಕೊಂಡು ಊಟಮಾಡಿ ಅಮೇಲೆ ಎಸರನ್ನವನುಣ್ಣಲು ದೇಹದ ಸಕಲ ಉಷ್ಣವೂ ಪರಿಹಾರಮಕ್ಕುಂ (ಸಕವೈ. ೧೪೧).

[ಒರ್ (< ಒಂದ್ಯು) + ಬೆರಕೆ]

ಒಬ್ಬೆರಲ್ 'ಒರ್ವೆರಲ್' ನೋ.

ಒಬ್ಬೆರಳು 'ಒರ್ವೆರಲ್' ನೋ.

ಒಬ್ಬೆಸು (ಕ್ರಿ). ವಿನಿಮಯ ಮಾಡು (?) : ಒಂದು ಕಾಲದಕ್ಕಿ ಸಿಕ್ಕಿದರೆ ಅಕ್ಕಿಯ ಕೊಟ್ಟು ಬಾಳ ಒಬ್ಬೆಸುವರು ತೋಟಕ್ಕೆ (ಸೌಇಇ. IX–ii, ೪೪೪–೩೭; 1433). [?]

ಒಬ್ಬೊಂಟಿ, ಒಬ್ಬಂಟಿ (ನಾ). ೧. ಏಕಾಕಿ : ಯಾರವನು ಒಬ್ಬೊಂಟಿ ಎಚ್ಚರಿರುವವನು (ನೆಲಮು. ೮೬). ೨. ಏಕಾಕಿನಿ : ಅವಳನ್ನು ಒಬ್ಬೊಂಟಿಯಾಗಿ ಮಾಡಿ ಈಗ ಪುನಃ ನೀವೇ ಬಂದು ಈ ಮಾತನ್ನು ಹೇಳುತ್ತೀರಿ (ದೇವೀಜಾ. ೨೮). **ಒಬ್ಬಂಟಿ** : ೧. ಅವರು ಬಹಳ ದಿನಗಳಿಂದಲೂ ಒಬ್ಬಂಟಿಯಾಗಿಯೇ ಇದ್ದಾರೆ (ರೂಢಿ).

[ಒಬ್ಬ (< ಒರ್ವ) + ಒಂಟಿ$_1$]

ಒಬ್ಬೊಂಟಿಗ, ಒಬ್ಬಂಟಿಗ (ನಾ). ಒಂಟಿಯಾಗಿರುವವನು; ಏಕಾಕಿ : ಅವರ ಸಂಗವನ್ನು ಬಯಸದೆ ಒಬ್ಬೊಂಟಿಗನಾಗಿಯೇ ಕಾಲ ಕಳೆಯುತ್ತಿದ್ದೆನು (ಮಣಿಸ. ೨). **ಒಬ್ಬಂಟಿಗ** : ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಅವನು ಒಬ್ಬಂಟಿಗನಾಗಿರುವನು (ಮುಂಗಾಮು. ೨೭); "ಆವತ್ತಿನಿಂದ ಹಾಗಾದರೆ" ನೀವು ಇಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬಂಟಿಗರೇ ಇದ್ದೀರೀ! (ಭಾರತಿ. ೩೭).

[ಒಬ್ಬ (< ಒರ್ವ) + ಒಂಟಿಗ]

ಒಬ್ಬೊಟ್ಟು (ನಾ). ಒಂದು ಬೆರಳು, —ಬೊಟ್ಟು : ಇಟ್ಟ ಕಬ್ಬಿನ ಜೂಜಿನೊಳಗೊಬ್ಬೊಟ್ಟಿನರ್ಧದೊಳಿನಿತುಳಿದಡಂ ದೃಷ್ಟಿಸಲ್ಕದು ಸೋಲವಲ್ಲಾ ಕೇಳ್ ನಿರಾಭಾರಿ (ಬಸಪು. ೨೦–೨೩).

[ಒರ್ (< ಒಂದ್ಯು) + ಬೊಟ್ಟು$_1$]

ಒಮ್ಮಗ್ಗಲು 'ಒಮ್ಮಗ್ಗುಲು' ನೋ.

ಒಮ್ಮಗ್ಗುಲು, ಒಮ್ಮಗ್ಗಲು (ನಾ). ಒಂದು ಮಗ್ಗುಲು, —ಭಾಗ : ಖಂಡಿಗಾರ ಪೀಠದ ಬಲತುದಿಯ ಏಣಿನಮೇಲೆ ಒಮ್ಮಗ್ಗುಲಾಗಿ ಕುಳಿತುಕೊಂಡನು (ಪುನರು. ೫೫೮). **ಒಮ್ಮಗ್ಗಲು** : ಜನರೆಲ್ಲ ಭೂಮಿಯ ಒಂದೇ ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಕೂಡಿದ್ದರಿಂದ ಭೂಮಿಯು ನಾವಿನಂತೆ ಒಮ್ಮಗ್ಗಲಾದಂತೆ ತೋರುತ್ತದೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೬–೨೨೨).

[ಒರ್ (< ಒಂದ್ಯು) + ಮಗ್ಗುಲು (< ಮಗ್ಗುಲ್)]

ಒಮ್ಮಟ್ಟ (ನಾ). ಒಂದೇ ಮಟ್ಟ : ಯಂತ್ರದಲ್ಲಿ ಜೋಡಿಸಿದ ಮೊಳೆಗಳ ಸಮೂಹವು ಒಮ್ಮಟ್ಟವಾದ ಮೇಲ್ಮೈನಿಂದ ಕೂಡಿ ಹೊಳೆಯುತ್ತಾ ಅಂದವಾಗಿ ಕಾಣುತ್ತದೆ (ಮುದ್ರಕ. ೫೫).

[ಒರ್ (< ಒಂದ್ಯು) + ಮಟ್ಟ$_1$]

ಒಮ್ಮಡಿ 'ಒರ್ಮಡಿ' ನೋ.

ಒಮ್ಮಣ (ನಾ). ಒಂದು ಮಣ (ಕಿ). [ಒರ್ (< ಒಂದ್ಯು) + ಮಣ]

ಒಮ್ಮತ (ನಾ). ಒಗ್ಗಟ್ಟು; ಐಕ್ಯ : ನಾವಿಬ್ಬರೂ ಒಮ್ಮತ ಸಮ್ಮತವಾಗಿರೋಣ (ಆರ್ಯಕ. ೪); ಏಕಮುಖವಾದ ಮತ್ತು ಒಮ್ಮತವಾದ ಅಭಿಪ್ರಾಯಕ್ಕೆ ಬರುವುದು ತ್ರಾಸವೆನಿಸಿದೆ (ಕ್ರಿಯಾಶಿ. ೧೩೩).

[ಒರ್ (< ಒಂದ್ಯು) + ಮತ]

ಒಮ್ಮತ್ತರ್ 'ಒರ್ಮತ್ತರ್' ನೋ.

ಒಮ್ಮತ್ತಲು 'ಒರ್ಮತ್ತರ್' ನೋ.

ಒಮ್ಮನ$_1$ 'ಒರ್ಮಾನ' ನೋ.

ಒಮ್ಮನ$_2$ 'ಒರ್ಮನ' ನೋ.

ಒಮ್ಮನನೇಮ (ನಾ). ೧. ಏಕಚಿತ್ತದಿಂದ ಮಾಡುವ ನಿಯಮ, —ವ್ರತ; ಅತಿಶ್ರದ್ಧೆಯಿಂದ ಮಾಡುವ ವ್ರತ : ಸ್ವಾಮಿ ಬಿಜಯಂಗೈದು ಸಾಕ್ಷಾತ್ಸೋಮಶೇಖರ ನಿಮ್ಮನೊಮ್ಮನನೇಮವಂ ಸಲೆ ಸಲಿಸಿ ಸಲಹೈಯೆನುತ ಬಿನ್ನೈಸೆ (ಬಸಪು. ೨೪–೫). ೨. ತನ್ನನ್ನೂ ಬೇರೆಯವರನ್ನೂ ಒಂದೇರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಭಾವಿಸುವ ವ್ರತ; ಸ್ವಪರಭೇದವಿಲ್ಲದಿರುವ ವ್ರತ (ಕಿ). [ಒಮ್ಮನ$_2$ (< ಒರ್ಮನ) + ನೇಮ]

ಒಮ್ಮನವೆರಸು (ಕ್ರಿ). ಒಂದೇ ಮನಸ್ಸಿನಿಂದ ಕೂಡಿರು; ಏಕಚಿತ್ತವಾಗಿರು : ಒಮ್ಮನವೆರಸಿ ತಪೋನ್ನತಿವಡೆದಿರ್ದ ನಿರ್ಮಳಾತ್ಮಕ ಶಿವನೊಡಲದಿಮ್ಮೇಳೆ ಹೊಯ್ವೆನೆಂದೆನುತ ಮಂದಾನಿಲ ಕಮ್ಮಲರ್ಗೋಲಗೆ ನುಡಿದ (ಮೋಹತ. ೬–೨೩). [ಒಮ್ಮನ$_2$ (< ಒರ್ಮನ) + ಬೆರಸು$_1$]

ಒಮ್ಮನಸೊಲಗೆ (ನಾ). ಒಂದುಮಾನ ಮತ್ತು ಒಂದು ಸೊಲಗೆ : ತುರಗಕೊಮ್ಮನಸೊಲಗೆಯಾಗಲು ತಾಂ ಘೃತವೆಂಟುಲಕ್ಷಖಂಡುಗವಿರಲುಂ ಅರಮನೆಯ ಅಶ್ವವೆಲ್ಲಕೆ ಕರಣಿಕ ನೀ ತಿಳಿಯಪೇಳು ಗಣಿತವಿಳಾಸ (ಭಾಸ್ಕರ. ೨೨–೪).

[ಒಮ್ಮನ$_1$ (< ಒರ್ಮಾನ) + ಸೊಲಗೆ$_1$ (< ಸೊಲ್ಲಗೆ)]

ಒಮ್ಮನಸ್ಕ (ನಾ). ಒಂದೇ ಮನಸ್ಸಿರುವವನು; ಏಕಚಿತ್ತವುಳ್ಳವನು: ಕನ್ನಡಿಗರೆಲ್ಲರೂ ಒಮ್ಮನಸ್ಕರಾಗಿ ಕರ್ನಾಟಕ ಪ್ರಾಂತವನ್ನು ಸಾಧಿಸುವುದೊಂದೇ ಮದ್ದು (ಕನ್ನನು. I, ೫೮). [ಒರ್ (< ಒಂದ್ಯು) + ಮನಸ್ಕ]

ಒಮ್ಮನಸ್ಸು (ನಾ). ಒಂದೇಮನಸ್ಸು; ಏಕಚಿತ್ತ: ಎಲ್ಲರೂ ಒಮ್ಮನಸ್ಸಿನಿಂದ ಅವರ ಸೇವೆಯಲ್ಲಿ ತೊಡಗುವರು (ಕಪಪು. VI, ೬); ಒಮ್ಮನಸ್ಸಿನಿಂದ . . . ಬದುಕುವವರು (ಸವತಿ. ೬೯); ಲುಕಾಷ್ಕನು ಕತ್ತನ್ನು ಮುಂದಕ್ಕೆ ಬಗ್ಗಿಸಿ ಅದನ್ನೇ ಒಮ್ಮನಸ್ಸಿನಿಂದ ಕಾದನು (ಮಲೆನಾ. ೧೫).

[ಒರ್ (< ಒಂದ್ಯು) + ಮನಸ್ಸು]

ಒಮ್ಮಱ (ನಾ). (?); "ಒಂದು ಮೊರ" (ಚನ್ನವ. ಕ. ಕೋಶ): ಮಹಾಘನ ಶ್ರೀಗುರುಲಿಂಗವೆ ಗುರುವಲ್ಲದೆ ಪಿತನೊಂದು ಗುರುವೆ ಮಾತೆಯೊಂದು ಗುರುವೆ ಭ್ರಾತನೊಂದು ಗುರುವೆ ಸತಿಯೊಂದು ಗುರುವೆ ಸುತನೊಂದು ಗುರುವೆ ಗುರುಗುರುವೆಂದೇನೋ ಒಮ್ಮಱ [ಪಾಠಾಂ. ಒಮ್ಮೊಱ] ಗುರುವೆ ಆ ಮಹಾಘನ ಗುರುಲಿಂಗಕ್ಕೆ ಇವೆಲ್ಲವ ಸರಿ ಗಂಡಡೆ ಅಘೋರನಾಯಕನರಕ ತಪ್ಪದು ಕೂಡಲ ಚನ್ನಸಂಗಮದೇವಾ (ಚನ್ನವ. ಕ. ೪೬೪).

[ಒರ್ (< ಒಂದ್ಯು) + ಮಱ (< ಮೊಱ ?)]

ಒಮ್ಮಾನ 'ಒರ್ಮಾನ' ನೋ.

ಒಮ್ಮಾರು 'ಒರ್ಮಾರ್' ನೋ.

ಒಮ್ಮಾಲು (ನಾ). ಒಂದು ಪಕ್ಕ, —ಮಗ್ಗುಲು.

ಒಮ್ಮಾಲಾಗು = ಒಂದು ಮಗ್ಗುಲಿಗೆ ವಾಲು, —ಸರಿ: ವೀರಭಟರು ತತ್ತರದಱಿವುತ ಬರಲೋರಂತೆಯೊಮ್ಮಾಲಾಗಿ ತೇರ ಮಿಣಿಯ ಹಿಡಿದಂದದಿ ಪೌಜೆಲ್ಲ ಸೇರಿತು ಹೋಗಿ ಹೆನ್ನೆಲೆಯ (ನಾಗಕು. ೧೭–೭೮).

[ಒರ್ (< ಒಂದ್ಯು) + ಮಾಲ್ಯು]

ಒಮ್ಮಾಳಿಗೆ (ನಾ). ಒಂದೇ ಮಾಳಿಗೆ; ಒಂದಂತಸ್ತಿನ ಮನೆ: ಏಚಿಯಕ್ಕನು ಪರೋಕ್ಷವಿನಯಕ್ಕೆ ಕಬ್ಬಪ್ಪುನಾಡೊಳೊಮ್ಮಾಳಿಗೆಯ ಹಳಲು ಪಟ್ಟಸಾಲೆಯ ಮಾಡಿಸಿ (ಎಕ. II, ೧೪೧–೭೮; 1139).

[ಒರ್ (< ಒಂದ್ಯು) + ಮಾಳಿಗೆ]

ಒಮ್ಮಿಸು, ಒಮ್ಮೈಸು (ಕ್ರಿ). "ಕೂಡಿಸು; ಸೇರಿಸು" (ಉದ್ಭದೇ. ಕೋಶ): ಮುಮ್ಮಯ್ಯಂ ಹೆಮ್ಮಯ್ಯಂ ಕಮ್ಮದೊಳೊಮ್ಮಿಸಿ ಕಿಱುಮಯ್ಯಂ ಜೊಮ್ಮಿನ ಜಾನಮ್ಮಚ್ಚಿಸಿ (ಉದ್ಭದೇ. ೭–೪೬). **ಒಮ್ಮೈಸು**: ಒಮ್ಮೈಸಲ್ಪೊನ್ನ ಪಾಗುಂ ನವನವಮಣಿ ಮುಕ್ತಾದಿ ಭೂಷಾಂಗದಂಗಳ್ (ಮೈಸೂಮೆ. ೫–೧೭೭). [ಒಮ್ಮು$_1$ + –ಇಸ್ಯು$_3$]

ಒಮ್ಮು$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಅನುಸರಿಸು; ಹಿಂಬಾಲಿಸು; ಜೊತೆಗೂಡು: "ಒಮ್ಮು – ಅನುವರ್ತನೇ (ಒಪ್ಪು)" (ಶಮಧಾ); ಭಕ್ತಿಯೊಮ್ಮದು ನಮ್ಮ ಕುಲದಲಿ ಭಕ್ತರಾರುಂ ಬಾಳರಿಂತಹ ಭಕ್ತಿಗಂಜುವೆನು (ಬಸಪು. ೨೭–೫೪). ೨. ಒಪ್ಪು; ಒಪ್ಪಿಕೊ; ಒಡಂಬಡು: ಆರೊಮ್ಮುವರಸುರರ್ಕಳ ಭಾರಿಯ ಭಯ ಪರಿಹರಿಸಲ್ (ಕುಮಾವಿ. ೯).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಒಪ್ಪು; ಮಲ. ಒಕ್ಕು; ತುಳು. ಒಂಬು; ತೆಲು. ಒಪ್ಪು]

ಒಮ್ಮು$_2$ (ನಾ). ೧. ಮೇಳನ; ಹೊಂದಿಕೆ; ಸಾಮರಸ್ಯ; ಐಕ್ಯ (ಕಿ). ೨. ಏಕಾಕಿಯಾಗಿರುವಿಕೆ; ಒಬ್ಬಂಟಿಗನಾಗಿರುವಿಕೆ; ಅಸಹಾಯಕತೆ: ಕಂಪನನೆಂಬ ಭೂಪನ ಮಗನು ಮತ್ತೊಮ್ಮಿನಲಿ ಬಲುಗಾಳೆಗವಕಾದಿ ವಿರೋಧಿ ಸೇನೆಯೊಳಾನೆವರಿವರಿದು ಬಗೆಯೆ ನಿನ್ನಭಿಮನ್ಯುವಿನ ವೋಲಗಣಿತರನಸಿಯರೆದು ಸುರಪನ ನಗರಿಗೈದಿದನು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೭–೩೨). ೩. ಎಣೆಯಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ; ಹೋಲಿಕೆಯಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ.

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಒರುಮೈ; ಮಲ. ಒರುಮ; ತುಳು. ಒಟ್ಟಿ]

ಒಮ್ಮುಕೆ 'ಒಮ್ಮುಖ' ನೋ.

ಒಮ್ಮುಕ್ಕುಳ್ (ನಾ). ಒಂದು ಬಾರಿ ಬಾಯಿ ತುಂಬುವಷ್ಟು; ಒಂದು ಮುಕ್ಕು, —ತುತ್ತು: ಇಕ್ಕಿದತ್ತು ಸಿರಿಯಂ ಸರಸೀಜಂ ಜಕ್ಕವಕ್ಕಿಗಳಗಲ್ದುವು ನೆಯ್ದಿಲ್ ನಕ್ಕುದೆಯ್ದೆ ತಮಮೆಂಬ ತಮಕ್ಕೊ [ಪಾಠಾಂ. ಮೆಕ್ಕೊ, ಮಕ್ಕಂ]ಮ್ಮುಕ್ಕುಳಾದುದು ಜಗದ್ವಿಧುಬಿಂಬಂ (ಲೀಲಾವ. ೧೪–೧೦೩).

[ಒರ್ (< ಒಂದ್ಯು) + ಮುಕ್ಕುಳ್]

ಒಮ್ಮುಖ, ಒಮ್ಮುಕ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಮುಖ; ಒಂದು ದೃಷ್ಟಿ; ಐಕ್ಯತೆ: ನೆರವು ಬಹುದೋರಂದವೊಮ್ಮುಖವೊಂದು ಸಂಕೇತ (ಕುವ್ಯಾಶ. ೨–೧೯). ೨. ಒಂದು ದಿಕ್ಕು, —ದೆಸೆ; ಒಂದು ಪಕ್ಕ: ಮಾನವರುಗಳು ಭಾಗೀರಥಿ ಜಲದಲ್ಲಿ ಸ್ನಾನವಮಾಳ್ಪರೊಮ್ಮುಖದಿ (ಮೋಹತ. ೬–೩೮). **ಒಮ್ಮುಕೆ**: ೩. ಒಂದು ಭಾಗ, —ಅಂಶ: ಸರ್ವ್ವಮಾನ್ಯವಾಗಿ ವೊಂಮುಕ ಸುಂಕಬಿಟ್ಟು (ಎಕ. IX, ಬೆಂಗಳೂ. ೨೬–೯; 1430).

ಒಮ್ಮುಖವಾಗು = ಒಂದು ಮುಖವಾಗು; ಒಂದು ದೃಷ್ಟಿಯುಳ್ಳದ್ದಾಗು: ಹೊಕ್ಕರೊಮ್ಮುಖವಾಗಿ (ಕೌಶಿರಾ. ೩೭–೨೮); ಆದರವೆಲ್ಲ ಒಮ್ಮುಖವಾಗಿ . . . ಬಂದರೆ (ಕನ್ನನು. I, ೧೮).

[ಒರ್ (< ಒಂದ್ಯು) + ಮುಖ]

ಒಮ್ಮುಡಿ (ನಾ). ಒಂದೇ ಕಿರೀಟ: ಮುಮ್ಮಡಿಯ ನಾಲ್ಮಡಿಯ ದಿವ್ಯತೇಜಂಗಳಂ ಒಮ್ಮುಡಿಯೊಳಾಂತೆಸೆವ ಧೀರಂಗೆ ಮಂಗಳಂ (ಹೊಂಗಳು. ೩೫–೪). [ಒರ್ (< ಒಂದ್ಯು) + ಮುಡ್ಯಿ]

ಒಮ್ಮೆ 'ಒರ್ಮೆ' ನೋ.

ಒಮ್ಮೆಯ್ 'ಒರ್ಮೆಯ್' ನೋ.

ಒಮ್ಮೆರೆ (ನಾ). ಒಂದು ಪ್ರದೇಶ (?): ಕೇಶವದೇವರ ಕೆಯಿಂ ಮೂಡಣ ಒಂಮೆರೆಯಲು ಯೆರೆ ಮತ್ತ ೫ ಯಾಕೆಯಿಂ ತೆಂಕಲು ಹತ್ತಿರ ಒಮ್ಮೆರೆಯಲು ಹರಳ ಕೆಯಿ ಮತ್ತ ೧ (ಸೌಇಇ. IX–i, ೨೭೬–೪೫; 1183).

[?]

ಒಮ್ಮೆಲೆ (ಅ). ಒಂದೇ ಸಾರಿಗೆ; ಥಟ್ಟನೆ; ಇದ್ದಕ್ಕಿದ್ದಹಾಗೆ; ಒಮ್ಮಿಗೆ: ಈ ನದಿಯು ಒಮ್ಮೆಲೆಯೆತ್ತರವಾದ ಗುಡ್ಡದ ಕೆಳಗೆ ಬೀಳದೆ (ಕಭಾಗೆ. ೧೮); ಒಡ್ಡು ಒಮ್ಮೆಲೆ ಒಡೆದು ಬಿಟ್ಟಿತು (ಹಬ್ಬಿಬ. ೩); ಶರೀಫರು ಬಳಸಿದ ಗತಿ ಗತ್ತುಗಳು ಜನಮನವನ್ನು ಒಮ್ಮೆಲೆ ಹಿಡಿಯುವಂಥವುಗಳು (ಶರೀಫ. ೧ ಮೊದಲಮಾತು).

[ಒಮ್ಮೆ (< ಒರ್ಮೆ) + –ಲೆ ?]

ಒಮ್ಮೈಸು 'ಒಮ್ಮಿಸು' ನೋ.

ಒಮ್ಮೊಗ (ನಾ). ೧. ಏಕಾಭಿಪ್ರಾಯ; ಒಂದೇ ಮನಸ್ಸು; ಒಂದೇ ದೃಷ್ಟಿ (ಕಿ). ೨. ಒಂದು ಪಕ್ಕ: ಮೊಗಸಿತರಿಬಲವನನುಸಾಲ್ವಕನ ಸೇನೆಯೊಮ್ಮೊಗದೊಳೆರೆಯುಗಿದ ಫಣಿಕುಲದಂತೆ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೨–೧೩).

[ಒರ್ (< ಒಂದ್ಯು) + ಮೊಗ್$_2$]

ಒಮ್ಮೊಗವೆಱು (ಕ್ರಿ). ಒಂದೇ ಮುಖವಾಗು; ಒಟ್ಟಾಗು; ಕೂಡಿರು: ತಳಿರುಗಾಸೆಯ ಧೋತ್ರ ಬಹಿರ್ವಾಸ ಮೂಗಿನಿಂದಿಳಿದ ನಾಮಗಳ ವೈಷ್ಣವರು ಗಳಿಲನೆ ನಿಳಯದಿಂ ಬಂದರೊಮ್ಮೊಗವೆತ್ತು (ಮೋಹತ. ೧೭–೩೦).

[ಒಮ್ಮೊಗ + ಪೆಱು$_1$]

ಒಮ್ಮೊತ್ತ (ನಾ). ಒಂದೇ ಗುಂಪು, —ಸಮೂಹ: ಕಳವಳಿಸುತೊಮ್ಮೊತ್ತವಾದುದು ಸಕಲ ಮುನಿ ನಿಕರ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೬–೧೫); ಗುಹೆಯೊಳಗೆ ಖಳನೊಮ್ಮೊತ್ತವನು ಮಾಡಿದನು (ನಿಭಾಗ. ೧೦–೩೨–೫೧).

[ಒರ್ (< ಒಂದ್ಯು) + ಮೊತ್ತ]

ಒಮ್ಮೊನೆ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಮೊನೆ, —ತುದಿ, —ಕೊನೆ: ಮನವ ನೊಮ್ಮೊನೆಯಲ್ಲಿ ನಿಲಿಸಿ (ವಿಸೀಗೀ. ೯೧). ೨. ಒಂದು ಯುದ್ಧ; ಸೈನ್ಯಾಗ್ರ: ಸೈನಿಕವ್ಯೂಹದಂತೆ ಸುಶಿಕ್ಷಿತವಾಗಿ ಒಮ್ಮೊನೆಗೆ ನುಗ್ಗುವ (ಕಬಸಾ. ೪೦). [ಒರ್ (< ಒಂದು$_3$) + ಮೊನೆ$_1$]

ಒಮ್ಮೊಳ 'ಒರ್ಮೊಟ' ನೋ.

ಒಯ್$_1$, ಒಯಿ, ಒಯ್ಯಿ, ಒಯ್ಯು (ಕ್ರಿ). ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಹೋಗು; ಹೊತ್ತುಕೊಂಡು ಹೋಗು; ಸಾಗಿಸು; ನಡೆಸು: ದಮ್ಮಮುಮಂ ಪೊನ್ನುಮಂ ಕೇಳಿ ಮಾಡಿ ಮುಂದೆ ಸೂಸುತ್ತುಮೊಯ್ವು [ಪಾಶಾಂ. ಉಯ್ವು]ದಂ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೮೪–೨); ಕನಕಶ್ರೀಯಂ ಗಗನಗಾಮಿನೀವಿದ್ಯೆಯಿನೊಯ್ದು (ಶಾಂತಿಪು. ೩–೬೦ ವ); ದ್ರೋಣನಿದಿರಾಗಿ ಧರಣಿಪನ ಸತ್ಕರಿಸಿ ನೆಲೆಯುಪ್ಪರಿಗೆಗೊಯ್ದನು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೮–೫೬); ಚಪಲಾಕ್ಷಿ ಸೀತೆಯನು ಖಳನು ಕದ್ದೊಯ್ವಾಗ ನಿಪುಣರಿವರಿದ್ದು ಇನ್ನೇನು ಮಾಡಿದರು (ಪುರಂದ. ೨–೬೦–೪). ಒಯಿ: ಇಂದೆ ಯೊಗಳೆ ಯಿತೆಜ ದೊಳೀ ಮಂದಿಯಂ ಕೊಂಡೊಯಿದಪೆಂ (ಬಸಪು. ೪೪–೬೯); ಕಡುದಿಟ್ಟ ನೆನಿಸುವ ಮಗನ ನೀನೊಯಿ ಹಾಲು ಬೆಣ್ಣೆಯನು ಕೊಟ್ಟು ಸಲಹೆನೆ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೧೧–೨೩). ಒಯ್ಯಿ: ಒಯ್ಯಿ ಒಯ್ಯಿ ಸೆಳೆದೊಯ್ಯಿ (ಗೋಕುನಿ. ೩೯–೧೦). ಒಯ್ಯು: ಪತ್ರಗಳನ್ನು ಒಯ್ಯುವುದಕ್ಕೂ ಮುಟ್ಟಿಸುವುದಕ್ಕೂ ತಕ್ಕ ಅನುಕೂಲತೆಯಾಯಿತು (ಮುಂಬಯಿ. ೪–೮೩); ವಿಶ್ವನಾಥನೆದುರು ತನ್ನ ಕೊನೆಯ ಅರಿಕೆಯನ್ನು ಒಯ್ಯುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಕಿಟ್ಟಗೆ ಬರುವುದು ಸಾಧ್ಯವಿರಲಿಲ್ಲ (ಗಂಮಾಯಿ. ೧).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಒಯ್; ತುಳು. ಒಯಿ; ಕೊಡ. ಉಯ್ತ್ = ರಭಸ; ಪರ್ಜಿ. ಗಡಬ. ಉಯ್; ಗೊಂಡಿ. ವೊಯ್ ಅನಾ; ಕುಇ. ಒಪ, ಓವ; ಕುವಿ. ಒಇಯಲಿ; ಮಲ್ತೊ. ಒಯೆ]

ಒಯ್$_2$ (ಅ). ಸಂಕಟ, ವ್ಯಥೆ ಮುಂತಾದುವುಗಳನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಅವ್ಯಯ: ಕಯ್ಯೇಟದೆ ಕಾಲೇಟದೆ ಮೆಯ್ಯೆಲ್ಲಂ ತೊನ್ನುಗೊಂಡು ದುಃಖಂಬಟ್ಟೋವೊಯ್ಯೆಂದೊಳಜುತ್ತಿರ್ಪರ್ ಚಯಾರ್ದಿ ಜಿನೇಂದ್ರ ಧರ್ಮಮಂ ಪಟಿದವರ್ಗಳ್ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೬–೧೭೭). [?]

ಒಯಕ್ (ಅ). ಓಕರಿಸುವಾಗ ಆಗುವ ಶಬ್ದ.

ಒಯಕ್ಅನಿಸು = (ಆಲಂ) ಸಾಯಿಸು; ಮರಣಹೊಂದುವಂತೆ ಮಾಡು: ಅವನನ್ನು ಇದ್ದಕ್ಕಿದ್ದಂತೆಯೇ ಒಯಕ್ ಅನಿಸಿಬಿಟ್ಟ (ರೂಢಿ). ಒಯಕ್ಕೆನ್ನು = ೧. ಒಯಕ್ ಎಂದು ಧ್ವನಿಮಾಡು; ಓಕರಿಸು (ಕ). ೨. (ಆಲಂ) ಸಾಯು; ಮರಣಹೊಂದು: ಅವನು ಒಯಕ್ಕೆಂದನು (ರೂಢಿ). [?]

ಒಯಿ 'ಒಯ್$_1$' ನೋ.

ಒಯಿನ (ನಾ). (ಕರಾ) ಉಪಾಯ. [← ತುಳು. ಒಯಿನೊ]

ಒಯಿರಿ, ಒಯ್ರಿ (ನಾ). ಹಗೆ; ಶತ್ರು: ಅಡಿಯಿಟ್ಟನೀ ವನವಾಸದೆಡೆಗ ವರೊಯಿರಿ ಕುರುರಾಯ (ಜಿನಭಾ. ೪೭–೨೧). ಒಯ್ರಿ: ಜನ್ಮದೊಯ್ರಿಯಹ ತಾಮರಸಕೊಲಿದೆನ್ನ ಕಡುಸುಕ್ಕಿಸಿ (ಪರಶು. ೧೨–೧೬).

[< ಸಂ. ವೈರಿ]

ಒಯ್ಕನೆ (ಅ). ನೆಟ್ಟನೆ; ನೇರಾಗಿ; ಸ್ಫುಟವಾಗಿ: "ಒಯ್ಕನೆಯೆನೆ ನೆಟ್ಟನೆಯೆನೆ ನೆಟ್ಟಗೆಯೆನೆ . . . ಪರಿಸ್ಫುಟಾರ್ಥವಿಧಾನಂ" (ಶಮದ.೩೦೭); ಮೃದುತರ ಮಾರ್ಗದೆ ಕೆನ್ನಂ ಮದನಶರಾನೀಕಮೊಯ್ಕನೊಲವಂ ಪಡೆಗುಂ (ಕವಿರಾ. ೩–೧೦೧); ಕಲ್ತ ನಿಮ್ಮ ಮಕ್ಕಳ ಮೆಯ್ಯೊಳ್ ಮೆಜ್ಜಿದಪ್ಪೆನೆನ್ನ ವಿದ್ಯೆಯನಜ್ಜಿದೊಯ್ಕನೆ ನೆರೆದು ನೋಟ್ಪುದನಿಬರುಮಿಾಗಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೨–೬೫); ಇಂತು ತೊಜ್ತ್ತಿಂಬವೊಲೊಯ್ಕನೆ ನೆಗಟ್ಟಪೆ (ರಸರ. ೩–೧೬೮).

[ಒಯ್ಕು$_0$ + –ಅನೆ$_1$]

ಒಯ್ತರು (ಕ್ರಿ). ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಬಾ: ನೋಡೆನ್ನನಟ್ಟದರೆಲ್ಲರ ಸಡುಗುಡನಾಡಿದಂತೊಯ್ತಹೆನೆನುತ ಪೆಡುಗಚ್ಚತ್ತಿತ್ತ ಕೈಯೆತ್ತಿ ಹರಿದು ಮುಂದೋಡಿದನೊಬ್ಬನೊಬ್ಬೆಯೊಳು (ಭರಚ. ೫೩–೪೫).

[ಒಯ್$_1$ + ತರು$_1$ (< ತರ್)]

ಒಯ್ನ 'ವೈನ' ನೋ.

ಒಯ್ಪುಚ್ಚ (ನಾ). ಪಾಶ; ಉರುಲು: ಇಡಿ ಜನಾಂಗದ ಕೊರಳಿಗೇ ಒಯ್ಪುಚ್ಚ (ಉರುಳು)ವಾಗುವುದು (ಹಗಲಿ. ೭೧). [?]

ಒಯ್ಯಗೆ (ಅ). ಮೆಲ್ಲನೆ; ಮೃದುವಾಗಿ: ಒಯ್ಯಗೆ ಪಾರ್ದೆಚ್ಚ ವೃಷಾಂಕನಂಬು ತನುವಂ ಪಚ್ಚಂತೆ ಕೊಂಡತ್ತು (ಪಂಪಭಾ. ೮–೧೬); ಬಗೆಯದೆ ನಡೆವಳಿಗರಸಂ ಪಗೆವರ ಮನೆಗೆಯ್ದಿ ಬಟಿಕ ಜಾಱುವವೊಲ್ ಸಂಪಗೆಯ ನನೆಗೆಯ್ದಿ ಬಟಿಕೊಯ್ಯಗೆ ಜಾಱುವ ತುಂಬಿ ನಗಿಸಿದುದು ಮಲ್ಲಿಗೆಯಂ (ಕಬ್ಬಕಾ. ೫೮).

ಒಯ್ಯಗೊಯ್ಯಗೆ (ದ್ವಿರುಕ್ತಿ): ಒಯ್ಯಗೊಯ್ಯಗೆ ನಗೆಗಣ್ಗಳಾಲಿ ಮಗುಟ್ಟಂತಿರೆ ಮುಚ್ಚಿರೆ (ಪಂಪಭಾ. ೨–೧೯); ಈ ತನ್ವಿಯರೊತ್ತಿನೊಳ್ ಸಡಸುಡಂಗೆಯ್ದಿರ್ಪೆನೆಂದೊಯ್ಯಗೊಯ್ಯಗೆ ಸಾರ್ವಂಗಜನೊಯ್ಯಗೊಯ್ಯಗೊಳಸಾರ್ದಿರ್ದು (ಅಜಿಪು. ೬–೩೪).

[ಒಯ್ಕು$_0$ + –ಅಗೆ$_3$]

ಒಯ್ಯನೆ (ಅ). ೧. ಮೆಲ್ಲನೆ; ಮೃದುವಾಗಿ; ಸಾವಕಾಶವಾಗಿ: ಮಲಯಾನಿಲನೊಯ್ಯನೆ ಪಣ್ತೆಲೆಯಂ ನೆಲೆಯಂ ಕಟಲ್ಬುಗುಂ ವಿಟಪಿಗಳೊಳ್ (ಕವಿರಾ. ೩–೫೪); ಇನಿಯಳ ಕೆಂದಳಂ ತಳಮನೊಯ್ಯನೆ ಸೋಂಕೆ ಪೊದಟ್ಟ ನಾಣ ಪೆಂಪಿನೊಳ್ (ಆದಿಪು. ೪–೪೯); ಬಿರುದಿನ ಕವಿಯೆನಿಪ್ಪ ಹಂಪೆಯ ರಾಘವಾಂಕನೊಯ್ಯನೆ ಪೇಟ್ಟಂ (ಹಡಕಾ. ೧–೩೨); ಕಾಲ್ಗೆಟ್ಟೆಳೆಯಲಾಜದೊಯ್ಯನೆ ನಡೆವ ತೇರ್ಗುದುರೆಯಂ ಕಂಡು (ಜೈಮಿಭಾ. ೩–೪೧); ನಲವಿನೊಳು ಒಸೆದೊಲವಱಿತೊಯ್ಯನುಚಿತೋಪಚಾರವನೆಸಗುವುದೇಕಚಿತ್ತದೊಳು (ಹದಿಬ. ೩–೧೬); ತಂಗಾಳಿಯೊಯ್ಯನೆ ಬೀಸುವಲ್ಲಿ (ವಿಸೀಗೀ. ೫೯–೧೦).

ಒಯ್ಯನೊಯ್ಯನೆ, ಒಯ್ಯೊಯ್ಯನೆ (ದ್ವಿರುಕ್ತಿ): ಆವರ ಸುಯ್ಗಳಗಾಳಿಯೊಳೊಯ್ಯನೊಯ್ಯನಳ್ಳಾಡುವುದಾಯ್ತು (ಪಂಪಭಾ. ೩–೮೩); ಆಕಾಶಗಂಗೆ ಧರೆಗಿಱುವಾಕಾರದಿನೊಯ್ಯನೊಯ್ಯನವತರಿಸಿ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೧–೧೦೨); ಪದಹತಿಯಿಂ ಮಡಿಗುಂ ಕ್ರಿಮಿಸಮಿತಿಯೆಂದು ಬಗೆದಾರಯ್ವತ್ತಡಿಯಿಡುವನೊಯ್ಯನೊಯ್ಯನೆ ಪೊಡವಿಯೊಳ್ (ವೃಷವಿ. ೨೬–೬); ಮಱಿದುಂಬಿಗಳ ಗಾನಕ್ಕೆ ಕೊರಳನೊಲೆದಾಡುವಂತೊಯ್ಯೊಯ್ಯನೊಲೆದಾಡುವ (ಜೈಮಿಭಾ. ೩–೬). ಒಯ್ಯನಾಗು = ಮೆಲ್ಲಗಾಗು; ಕಾಂತಿ ಕಡಮೆಯಾಗು; ನಿಸ್ತೇಜವಾಗು: ಸೊಡರ್ಗುಡಿಯೊ [ಪಾಶಾಂ. ಮೆ, ಮ್ಮೆ]ಯ್ಯನಾಗಿ ಪೊಸಮಲ್ಲಿಗೆ ಮೆಲ್ಲಗೆ ಕಂಪುನಾಱೆ ತಣ್ಪಿಡಿದೆಲರೂದೆ. . .ನಿಟ್ಟಸಿದಂ ಬೆಳಗಪ್ಪ ಜಾವಮಂ (ಪಂಪಭಾ. ೪–೧೧೦).

[ಒಯ್ಕು$_0$+ –ಅನೆ$_1$]

ಒಯ್ಯರ 'ಒಯ್ಯಾರ' ನೋ.

ಒಯ್ಯರಂಗುಡು (ಕ್ರಿ). ಸಮಾನವಾಗು; ಹೊಂದಿಕೆಯಾಗು; ಅನುಸಾರವಾಗು: ತೊದಳ್ನುಡಿ ವೀಣಾಧ್ವನಿಗೊಯ್ಯರಂಗುಡೆ (ಅನಂಪು. ೮–೮). [ಒಯ್ಯರ (< ಒಯ್ಯಾರ) + ಕುಡು$_1$ (< ಕೊಡು)]

ಒಯ್ಯರಂಬಡೆ 'ಒಯ್ಯಾರಂಬಡೆ' ನೋ.

ಒಯ್ಯರವಾನ್ (ಕ್ರಿ). ಒಯ್ಯಾರವನ್ನು ತಾಳು, —ಹೊಂದು: ನೆಱೆ ಸೊಗವಾಂತು ಕಂತುನಿಭನೀ ಚಿಕದೇವನರೇಂದ್ರಚಂದ್ರಮಂ ಪೊಱಮಡೆ ಮಾಡವೇಱಿ ಪುರಯೌವತಮೊಯ್ಯರವಾಂತು ನಿಂದು (ಅಪ್ರತಿ. ೨೪–೧೭). [ಒಯ್ಯರ (< ಒಯ್ಯಾರ) + ಆನ್$_1$]

ಒಯ್ಯಾರ, ಒಯ್ಯರ (ನಾ). ೧. ಸೊಗಸು; ಅಂದ; ಚಂದ; ಬೆಡಗು; ಬಿನ್ನಾಣ: ಅಲ್ಲಿಯೊರ್ವಳ್ ಮಲ್ಲಿಗೆಯ ಮುಗುಳಹಾರ ಕ್ಕೊಯ್ಯಾರಮಪ್ಪ ಪಚ್ಚೆಸಾರಮಂ ಸಮೆಯಲೆಂದು (ಪಾಶ್ವಪು. ೯–೪೬ ವ); ಪಚ್ಚೆಯ ಪರಿಗೆಯ ಪಸರದ ಪಾರಿಯದೊಯ್ಯಾರದ ಕೆಂದಟ್ಟನ ಪಂತಿಯ (ಗಿರಿಕ. ೬–೫೫ ವ); ಒಯ್ಯಾರದಲಿ ರಾವ್ತರು ಮುಂದೆ ತಲೆದೋಱಿದರು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೨–೭); ಕಲ್ಲಡಿಯೊಳಗೊಯ್ಯಾರದಿಂ ಪಾಸಿದನು (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೪–೪೫); ಜೀಯ ಚಿತ್ತಯ್ಸು ಬಹುರಚನೆಯಿಂದರಮನೆಯ ನೊಯ್ಯಾರದಿಂ ಗೆಯ್ದೆಂ (ಚಿಬಪು. ೫–೫೩); ಒನಪು ಒಯ್ಯಾರಮಾಡುತ್ತ ಸಂಗೀತ ಸಾಧನಗಳೊಡನೆ ಗಾಯನವನ್ನು ಪ್ರಾರಂಭಿಸಿದಳು (ಕುಂಕುಮ. ೭೧). ೨. ದಯೆ; ದಾಕ್ಷಿಣ್ಯ: ತಲೆವಿಡಿದು ತೆಗೆದು ವೀರೇಶನವರಂ ಒಯ್ಯಾರಮುಳಿದು ತಲೆಗಳನರಿವ ಸಮಯದೊಳ್ (ಪದ್ಮರಾ. ೧೦–೨೪೧). ೩. ಆಸೆ; ಪ್ರೀತಿ: ತೀರ್ಥಪ್ರಸಾದದಲ್ಲಿ ಒಯ್ಯಾರಮಂಬಟ್ಟನೆ (ಘನವ. ೨೮). **ಒಯ್ಯರ**: ೧. ಒಯ್ಯರಮಾದುದಾಯ್ದು ಕಟ್ಟದ ಕರಂಬವಾಸಿಗದ ಕುಸುಮ ವಿಸರದ ಪಸರಂ (ಅನಂಪು. ೪–೭); ಒಯ್ಯರ ದೊಳೂಱಿದ ಗದೆಯುಂ (ಚಿಕವಂ. ೧೩೧–೧೮). 'ಓಯಾರ' ಪರಾ.

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಒಯಿಲ್, ಒಯ್ಯಾರ; ತೆಲು. ಒಯಾರ, ಒಯ್ಯಾರ]

ಒಯ್ಯಾರಂಬಡೆ, ಒಯ್ಯರಂಬಡೆ (ಕ್ರಿ). ಒಯ್ಯಾರವನ್ನು ಹೊಂದು, —ಪಡೆ: ಓದಿನೊಳ್ ಮಾಧುರ್ಯಂಬಡೆದು ಪಾಡಿನೊಳ್ ಪರಿವಡೆದು ನುಡಿಯೊಳ್ ನಯಂಬಡೆದು ವೀಣೆಯೊಳ್ ಜಾಣಂ ಮೆಱೆದು ಉಪಚಾರ ದೊಳೊಯ್ಯಾ[ಪಾಠಾಂ. ಯ್ಯ]ರಂಬಡೆದು (ಗಿರಿಕ. ೨–೧೦೫ ವ). **ಒಯ್ಯರಂಬಡೆ**: ಮೇಲಿನ ಪ್ರಯೋಗದ ಪಾಠಾಂತರವನ್ನು ನೋಡಿ. 'ವೈಯಾರಂಬಡೆ' ಪರಾ. [ಒಯ್ಯಾರ + ಪಡೆ$_1$]

ಒಯ್ಯಾರಗಾತಿ (ನಾ). ಬೆಡಗಿ; ಸೊಗಸುಗಾತಿ; ಒನಪಿನವಳು. 'ವೈಯಾರಗಾತಿ' ಪರಾ. [ಒಯ್ಯಾರಗಾರ + –ತಿ$_1$ (< –ಇತ್ತಿ)]

ಒಯ್ಯಾರಗಾರ (ನಾ). ಅಂದಗಾರ; ಸೊಗಸುಗಾರ. 'ವೈಯಾರ ಗಾರ' ಪರಾ. [ಒಯ್ಯಾರ + –ಗಾರ (< –ಕಾಱ)]

ಒಯ್ಯಾರಗಿತ್ತಿ (ನಾ). = ಒಯ್ಯಾರಗಾತಿ. 'ವೈಯಾರಗಿತ್ತಿ' ಪರಾ.

[ಒಯ್ಯಾರ + –ಗಿತ್ತಿ]

ಒಯ್ಯಾರತನ (ನಾ). ಅಂದಗಾರಿಕೆ; ಸೊಗಸುಗಾರಿಕೆ: "ಲಲಿತ–ಒಯ್ಯಾರತನ" (ಗಂಗಾಮ. ೨೭೬). 'ವೈಯಾರತನ' ಪರಾ.

[ಒಯ್ಯಾರ + –ತನ]

ಒಯ್ಯಾರಿ (ನಾ).=ಒಯ್ಯಾರಗಾತಿ: ನಿಡುದುಱಬಿನೊಯ್ಯಾರಿ ಬೈತಲೆಯ ಶೃಂಗಾರಿ (ಮಹಾವಿ. ೬–೧೮); "ಆ ಒಯ್ಯಾರಿ ನಿಮ್ಮಲ್ಲಿ ಬಂದಳು ಹೇಗೆ?" (ಜೀವಪ್ರ. ೧೦). 'ವೈಯಾರಿ' ಪರಾ.

[ಒಯ್ಯಾರ + –ಇ$_2$. / ತಮಿ. ತೆಲು. ಒಯ್ಯಾರಿ]

ಒಯ್ಯಾರಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಸವರು; ಲೇಪಿಸು: ಮುಂದಲೆಯನಲೆವ ನುಣ್ಗು ರುಳನೊಯ್ಯಾರಿಸುತೆ (ಪದ್ಮರಾ. ೫–೪೩); ಬೋಳಯಿಸಿ ಬಿಗಿದು ಬೆಂಗೆ ವಾಯ್ದೋವುತೊಯ್ಯಾರಿಸುತ ಪೋಗೆ (ಸಿಂಗಿರಾ. ೪–೨೨); ಕೃಷ್ಣನು ಪ್ರೇಮದಿಂ ತೊಡವುಗಳನೊಯ್ಯಾರಿಸುತ ನಿಂದಿರ್ದ (ಕೋಗಯ. ೫–೫). ೨. ಕ್ರಮಗೊಳಿಸು; ಅಚ್ಚುಕಟ್ಟಾಗಿಸು: ಸಕಲಬಲ ಮಾದ್ರೇಶ್ವರನ ಹೇಳಿಕೆಯಲೊಯ್ಯಾರಿಸಿತು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೨–೯). 'ಓಯಾರಿಸು' ಪರಾ.

[ಒಯ್ಯಾರ + –ಇಸು$_3$]

ಒಯ್ಯಾಳಿ 'ವೈಯಾಳಿ' ನೋ.

ಒಯ್ಯಾಳಿಗ (ನಾ). (ವಿಹಾರಕ್ಕಾಗಿ) ಕುದುರೆ ಸವಾರಿಮಾಡು ವವನು (ಕಿ). [ಒಯ್ಯಾಳಿ (< ವೈಯಾಳಿ) + –ಗ$_3$]

ಒಯ್ಯಿ 'ಒಯ್$_1$' ನೋ.

ಒಯ್ಯಿಕೆ (ನಾ). ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಹೋಗುವಿಕೆ; ಸಾಗಿಸುವಿಕೆ (ಕಿ).

[ಒಯ್$_1$ + –ಇಕೆ]

ಒಯ್ಯು 'ಒಯ್$_1$' ನೋ.

ಒಯ್ರಿ 'ಒಯಿರಿ' ನೋ.

ಒಯ್ವಾಹ (ನಾ). ಮದುವೆ; ಕಲ್ಯಾಣ: ಶಿವಬಿಜ್ಜಣಗೆಯನುರಾಗದಿಂ ದೊಯ್ವಾಹಗೈದನು ಹವಿಯ ಸಾಕ್ಷಿಯಲಿ (ಬಿಜ್ಜಪು. ೯೭–೨೮).

[< ಸಂ. ವೈವಾಹ]

ಒರ್, ಓರ್$_1$ (ನಾ). ಸಮಾಸದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಎಂಬ ಸಂಖ್ಯಾವಾಚ ಕಕ್ಕೆ ಆದೇಶವಾಗಿ ಬರುವ ರೂಪ. 'ಒರ್ಕೆಯ್', 'ಒರ್ನುಡಿ', 'ಒರ್ಪಿಡಿ' ಪರಾ. **ಓರ್$_1$**: 'ಓರೊಂದು', 'ಓರೊರ್ಮೆ' ಪರಾ.

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಒರು, ಓರ್; ತುಳು. ಓರ್, ಒರು; ಕೊಡ. ಒರೀ; ಕುಇ. ಕುವಿ. ರೋ]

ಒರ (ನಾ). ಬಯಕೆ; ಬಯಸಿದ ವಸ್ತು: ಬೇಡಿದೊರಗಳನೀವ ಪುರಂ ದರವಿಠಲ (ಪುರಂದ. ೫–೮೦–೩); ಮಹದೇವಗೊರವಿತ್ತು (ತೀರ್ಥಮ. ೩೭); ಕೈಕೆಗೊರವಿತ್ತು (ವೆಂಕಾರಾ. ೧–೬–೨೯); ಮೆಚ್ಚಿದೊರವಂ ಕೊಡುವುದುಂಟಾದರೆ . . . ಓಲೈಸಿ ಪೋಗಬೇಕೆಂದೊರಗಳಂ ಬೇಡ್ದರು (ತುರಂಗ. ೬೦–೧೪); ಪ್ರೇಮದಿಂ ಡೇವರೊರವಿತ್ತಡಂ ಪೂಜಾರಿ ತಾ ಮುನಿವನೆಂದು ಪೇಳ್ವರು (ನವಮೋ. ೧–೧೧).

[< ಸಂ. ವರ]

ಒರಂಕಲ್ವಾಯ್ಗರ್ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಕಣ್ಣಮ್ಮನ್ ಕೊಡಗೂರ್ನಾಡಾಳ ಒರಂಕಲ್ವಾಯ್ಗರುಮ್ ಸೀಂಪಾಲ್ವಾಯ್ಗರುಂ ಇರ್ವ್ವರುಂ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೨೫, ೧೦೬–೨೭; ?). [?]

ಒರಗಾಣಿ (ನಾ). ಒಂದು ಕಾಣಿ, —ನಾಣ್ಯ: ಟಿಂಕೆಗೆ ಷೋಡಶ ದುಡ್ಯಂ ಬಿಂಕದಿ ಸಸಿಗಾಣಿ ನಾಲ್ಕುಂ ಪೈಸಗಳೆಂಟಂ ಪಂಕಜಮಿತ್ರನ ಗಣ ನೆಗೆ ಭೋಂಕನೆ ತಾಂ ಒರಗಾಣಿ ದುಗ್ಗಾಣೆರಡಂ (ಭಾಸ್ಕರ. ೭೬–೧೦).

[ಒರ್$_0$ (< ಒರ್) + ಕಾಣಿ$_1$]

ಒರಗಿಸು 'ಒಱಂಗಿಸು' ನೋ.

ಒರಗು$_1$ 'ಒಱಂಗು' ನೋ.

ಒರಗು$_2$ 'ಒಱಗು$_2$' ನೋ.

ಒರಗುದಿಂಬು (ನಾ). ಒರಗಿಕೊಳ್ಳುವ ದಿಂಬು; ಲೋಡು: ನಮ ಸ್ಕಾರ ದಣಾಯಕರೆ. (ಒರಗುದಿಂಬುಗಳನ್ನು ಹಾಕಿದ್ದ ಕಡೆಗೆ ಕೈತೋ ರಿಸಿ) ಈ ಕಡೆಗೆ ಬನ್ನಿ (ತುಂಗಭ. ೧೨); ಕೂತು ಕೇಳುವವರಿಗೆ ಮೆತ್ತ ನೆಂದು ಒರಗುದಿಂಬುಗಳಿರಬೇಕು (ಸಾಹಿಜೀ. ೧೦).

[ಒರಗು$_1$ (< ಒಱಂಗು) + ದಿಂಬು]

ಒರಗುಮೂಡೆ 'ಒಱಗುಮೂಡೆ' ನೋ.

ಒರಗುಲ್ಲಾರ (ನಾ). ಒರಗಿಕೊಳ್ಳುವ ಮೆತ್ತೆ; ತಿವಾಸಿ (ಕಿ).

[ಒರಗು$_1$ (< ಒಱಂಗು) + ಉಲ್ಲಾರ]

ಒರಚು (ಗು). ವಕ್ರವಾದ; ಒಂದು ಕಡೆಗೆ ಮಾಲುವ. 'ಒರಚು ಗಣ್ಣು' ಪರಾ. [?]

ಒರಚುಗಣ್ಣು (ನಾ). ಮಾಲುಗಣ್ಣು; ಮೆಳ್ಳುಗಣ್ಣು; ವಕ್ರದೃಷ್ಟಿ: ಒರಚುಗಣ್ಣಿನ ಸಿಂಗಪ್ಪಗೌಡರು ತಮ್ಮ ತಾರುಣ್ಯ ಸಹಜವಾಗಿದ್ದ ಸಂತೋಷದ ಮುಖಭಂಗಿಯಿಂದ ಗುತ್ತಿಯ ಕಡೆ ಓರೆನೋಟ ಬೀರಿ (ಮಲೆಮ. ೭೧೪). [ಒರಚು + ಕಣ್ಣು (< ಕಣ್)]

ಒರಟ 'ಒಱಂಟ' ನೋ.

ಒಟೊಡು (ಕ್ರಿ). ಒರಟು ಮಾತನ್ನಾಡು; ಗಡುಸಾಗಿ ಹೇಳು: ನರಟುಗಾರಣಾ ಒಟಟಾಡುತ್ತಾನೆ (ಗಾದೆ).
[ಒರಟು (< ಒಱಂಟು) + ಆಡು,]

ಒರಟು 'ಒಱಂಟು' ನೋ.

ಒರಟುಗಂಬಳಿ (ನಾ). ಮೈದುವಲ್ಲದ ಕಂಬಳಿ; ಉಜ್ಜು ಗಂಬಳಿ: ಹೂಮಳೆ ತುಂಬುತು ತುಂತುರಾಗಿ ಬಿದ್ದು . . . ಅವರ ಒರಟುಗಂಬಳಿಯ ಕುಪ್ಪಳದ ಮೇಲೆ ಕೂತಿರುತ್ತಿತ್ತು (ತುಸರು. ೨೩೯).
[ಒರಟು (< ಒಱಂಟು) + ಕಂಬಳಿ]

ಒರಟುಗಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ಗಟ್ಟಿಯಾಗು; ಜಡ್ಡುಗಟ್ಟು: ಮಳೆಯಿಲ್ಲದೆ ಬಹುಕಾಲ ಕಿರುಗಿದ್ದಿಂದ ಚರ್ಮ ಒರಟುಗಟ್ಟಿತ್ತು (ಯೋಧಪ. ೫೬).
[ಒರಟು (< ಒಱಂಟು) + ಕಟ್ಟು,]

ಒರಟುಗಲ್ಲು (ನಾ). ನಯವಲ್ಲದ ಕಲ್ಲು; ಮೈದುವಲ್ಲದ ಕಲ್ಲು: ಚರಂಡಿಯ ಒರಟುಗಲ್ಲುಗಳ ಮೇಲೆ . . . ಅಂಗಾತನಾಗಿ ಮಲಗಿದ್ದನು (ತುಸರು. ೪೯೩) [ಒರಟು (< ಒಱಂಟು) + ಕಲ್ಲು (< ಕಲ್ಲ್)]

ಒರಟುತನ 'ಒಱಂಟುತನ' ನೋ.

ಒರಟುಮನುಷ್ಯ (ನಾ). ನಯವಿಲ್ಲದ ಮನುಷ್ಯ; ಅನಾಗರಿಕ: ಅವಸೊಟ್ಟ ಒರಟುಮನುಷ್ಯ (೦೭೨).
[ಒರಟು (< ಒಱಂಟು) + ಮನುಷ್ಯ]

ಒರಟುಸರಕು (ನಾ). ಕಚ್ಚಾವಸ್ತು: ಅಂತರ್ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ಪೇಟೆಯಲ್ಲಿ ಹಿಂದಿ ಗಿರಾಕಿಗಳಿಂದರೆ, ಕೇವಲ ಒರಟುಸರಕುಗಳನ್ನು ಕೊಟ್ಟು, ತಯಾರಾದ ಸಾಮಾನುಗಳನ್ನು ಕೊಳ್ಳುವವರು (ಕಸ್ತೂರಿ. ೨೪).
[ಒರಟು (< ಒಱಂಟು) + ಸರಕು]

ಒರಟುಹಿಡಿ (ಕ್ರಿ). ಒರಟಾಗು; ಜಡ್ಡುಹಿಡಿ; ಜೊಮ್ಮುಹಿಡಿ: "... ನಿನ್ನ ಬಲದ ಜಂಘ! ಹತ್ತು ಏಮಿಷ ಕುಡತು ಕಾಲು ಒರಟು ಹಿಡಿಯತೆನ್ನುವ ಬಲಭೀಮ ನೀನು" (ಕಠಧ್ವ. ೨೫೫).
[ಒರಟು (< ಒಱಂಟು) + ಹಿಡಿ (< ಪಿಡಿ)]

ಒರಟೆ (ನಾ). (ಚಳಿ ಅಥವಾ ಬಲಹೀನತೆಯಿಂದ ಕೈಕಾಲುಗಳ) ನೆಕೆ; ಒರಟಾಗುವಿಕೆ: ಕೈಕಾಲಿಗೆ ಒರಟೆ ಬಂದು ಮನುಷ್ಯ ಗಾಬರಿಯಾಗುತ್ತಾನೆ (ಗ್ರಹಚ್ಚ. ೨೬). [ಒರಟು (< ಒಱಂಟು) + -ಎ ?]

ಒರಟೆತೆ 'ಒಱಂತೆ' ನೋ.

ಒರಟೆನೀರು (ನಾ). ಬೆಲುಮೆಯ ನೀರು: ಆಸ್ಪಿಯೆಂಬುದು ಒರಟೆ ನೀರಿದ್ದಂತೆ (ತ್ಯಾಗರಾ. ೬೩).
[ಒರಟೆ (< ಒಱಂತೆ) + ನೀರು, (< ನೀರ್,)]

ಒರವು (ನಾ). ಉಜ್ಜುವುದು; ತಿಕ್ಕುವುದು: ತೊಡೆ ತೊಡೆಗಳ್ ಪಕ್ಕಿ ಪೆರ್ಬಾನುಗಳ್ ತಕ್ಕಂದಂ ಮೆಯ್ದೋಜ್ ಮುಂಬಾಯ್ದೊರ್ದೆರ್ದೆರ್ದು ದೊರಂ ಮೆಯ್ಕ್ಕರಜ್ಜಿಚ್ಚರಲ್ (ಚಳಪ. ೬-೧೬೫). [< ಒರ್ವ + -ವು]

ಒರಲ್[1], ಒರಲು, ಒರಲ್, ಒರಲ್ಕು (ನಾ). ಕುಟ್ಟುವುದಕ್ಕಾಗಲಿ, ರುಬ್ಬುವುದಕ್ಕಾಗಲಿ ಮಾಡಿರುವ ಗುಳಿಯುಳ್ಳ ಮರದ ಅಥವಾ ಕಲ್ಲಿನ ಸಾಧನ; ಒರಳುಕಲ್ಲು; ಉಲೂಖಲ: "ಮುಸಳವೋಗ್ರ ಮೊರಲ್ಗಂ ಪೆಸರಕ್ಕುಮುಕೂಖಲಂ" (ವಸ್ತು ಕೋ. ೫೦-೬೨) ; ಕೊರಲ ನಸ್ತ ಮಿಲ್ಲ ದೊರಲಂ ನುಂಗಿದರೆಂಬ ನಾಣ್ಣಾದಿಯಂತೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೬-೧೬೩); ಮರಕಡಮರಲೊಳ್ ಮುತ್ತಿನಕ್ಕಿಯಂ ಪೊಯ್ದು (ರಲಾವ. ೨-೩೪); ಶೀತಳ ಶಶಿಕಾಂತದಿಂ ಸಮೆದೊರಲ್ಗಳ್ಕೊಳ ಬಿದಿರಕ್ಕಿಯಕ್ಕಿ (ಗಿರಿಕ. ೧-೧೩). ಒರಲ್ಮುಂ: (ಕ). ಒರಲ್ಗೆ: ಕೊರಲ ಶಕ್ತಿಯಲ್ಲಿ ದೊರಳಂ ನುಂಗುವನೆಂಬ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೨-೬೮); ಕಲ್ಲಿನೊರಲ್ಕೊಕ್ಕಿಯಿಕ್ಕಿ ಒನಕೆವಿಡಿದು ಇಡಿದರಲ್ಯೊಡ್ಡಿ (ಸಾ ನಂ ಚಿ. ೬-೬೨ ರಗಳೆ).

ಒರಲ್[2] (< ಒಱಲ್[4]) + -ಇಕೆ]

ಒರಲ್ಕೆ 'ಒಱಲ್ಕ್' ನೋ.

ಒರಲಿಕೆ (ನಾ). ಕೂಗುವುದು: ಮಾದ್ರಿಯ ಒರಲಿಕೆ 'ಕೆಟ್ಟಿಂ' ಎಂಬುದರಿಂದ ಮೊದಲಾಗುವ ಮುಂದೆ ಬರುವ ಓಕಾರದ ಅಂತ್ಯಪ್ರಯೋಗವೂ ಪಂಕಜ ದೇಸಿಯು ಪೊಳ್ಳುತನವನ್ನು ಒಳ್ಳಗಸುತ್ತವೆ (ತಪಪ. ೬೯).
[ಒರಲ್[2] (< ಒಱಲ್[4]) + -ಇಕೆ]

ಒರಲಿಸು 'ಒಱಲಿಸು' ನೋ.

ಒರಲ್ಪು 'ಒಱಲ್[4]' ನೋ.

ಒರಲ್ಮು 'ಒಱಲ್[4]' ನೋ.

ಒರಲ್ವು 'ಒರಲ್[2]' ನೋ.

ಒರಲೆ 'ಒಱಲೆ,' ನೋ.

ಒರವೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮಾನು: ಕೊರವಂ ಗೋಜಿಳೆ ಸಣ್ಣ ಗಣ್ಣಾನೊರವಂ ಕಾಗೆಂಡೆ ಹೆಗ್ಗುಬ್ಬಿ ಹೆಂಗರುಳ . . . ಪಂದಿಗಪೆಂಬ ವಿಸ್ತೃತಿಗೆದನ ಭಕ್ತ್ಯಂ ಮಹಾಲೀಲೆಯಂ (ಕ್ರಿಶಪು. ೫೬-೭೦). 'ಕೊರವ' ಪರಾ. [?]

ಒರವಾರೆ (ನಾ). ಕೈಗುದ್ದಲಿ. [< ಒರ್ವೆ + ಪಾರೆ,]

ಒರವೆಯಕ್ಕಿ (ನಾ). ಒಂದು ವಿಧದ ಅಕ್ಕಿ (?): ಶುದ್ಧಪೂಜೆಗೆ ವರುಷಂ ಪ್ರತಿ ಹಣ್ಣಕೆರೆಯ ಹಾನಿಯಲಿ ಒರವೆಯಕ್ಕ್ಯಯನೂ ನಡಿಸಿ ಬಹರು (ಸೌಇಇ. IX-ii, ೪೪೪-೨೭ ; ೧೪೫) ; ಹಾನಿವೊರವೆಯಕ್ಕಿ ಸಾಳಿಂಡುಗು ದಲೂ (ಸೌಇಇ. ೧೪೩, ಉಡುಪಿ. ೨೬೮-೯ ?). [ಒರವೆ ? + ಅಕ್ಕಿ,]

ಒರಿಸಿಸು (ಕ್ರಿ). ಒರಸುವಂತೆ ಮಾಡು (ಕ). [ಒರಸು, + -ಇಸು,]

ಒರಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ತೀಡು; ತಿಕ್ಕು; ಉಜ್ಜು: "ಒರಸು - ಘರ್ಷಣೇ" (ಕವಭಾ); ಬೆರಳೊತ್ತಿ ಬೀಡಿಯ ತಂಬಿಗೆಯೊರಿಪಿದ ಕೆಂಗಲೆಗಳ್ತಜ್ಜಮಲೆ ಯೊಳೆಸೆದಂತಿರೆ ಪೊಸಮುತ್ತುಂ ಪವಳಂ ಬೆರಿಪಿದವೊ[ಲಾಯ್ತು] ಬೆನ್ನ ತಪಸಿಯ ಕೆಯ್ಯೊಳ್ (ಶಂಕಭಾ. ೬-೧೧೦) ; ತುಱುವಂದೆಯೆಳಗೊಂದು ಗೋವುಗಲ್ವೆಟ್ಟರೆ ಕರುವಿಂಬು ಒರಿಪುವಂದದಲಿ (ಅಮುಸಾಂ. ೪-೬೪). ೨. ಬಟ್ಟೆಯಿಂದ ಒತ್ತಿ ತೆಗೆ, —ತೊಡೆ; ನಿವಾರಿಸು: ತಾಯ ಅಂಗಳ ಜಲವ ಸೆಱಿಗಿನೆಳೆಳರಿಪಿನೆ (ಶುಕ್ಲಾಬ್ಜೋ. ಪರಿ. ೨೬೮); ಸೆಱಿಗಿನೊಳೆ ರಿಸಿ ಕಂಬನಿಯ (ಪಳಚ. ೫-೧೨) ; ಕೆಳ್ಪಿನಲ್ಲಿಂದು ಬಿಸಿಯಿರಸ್ಸು ಸೆರಗಿನಿಂದ ಒರಿಪಿದಳು (ವಾಣಿಕ್ಯ. ೪೧) ; ಬೆವರಿನ ಬಿಂದುಗಳನ್ನು ಒರ್[ರೆ]ಸುತ್ತಿದ್ದರು (ಜಾಅಂ. ೧೦). ೩. ಉಜ್ಜಿಳಿಕೆ; ಅಳಿಸು; ನಾಶಮಾಡು: ಪೂರ್ವಶಕ್ರವರ್ತಿಗಳ ವಿಜಯ ಪ್ರಶಸ್ತಿಯಂ ಕಂಡು ಗಳಿತ ಮದನಾಗಿ ಕಿಱಿದೆಡೆಯಂ ದಂಡರಕ್ಕಿದಿನೊರಿಸಿ ಕಳೆದು (ಜಾವಂಪು. ೬೦-೧೪); ಬಿದಿ ಬರೆದಕ್ಷರಮನೊರಿಸಿ ಕಳೆದವರೊಳರೇ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೯-೨೩); ಬರೆಯಬಲ್ಲನು ಬರೆದ ಲಿಖಿತವನೊರಸಲಾಯೆನು (ತೀರಾರಾ. ೧-೪-೬೧); ಪಾತ್ರೆಯಲ್ಲಿ ಎಣ್ಣೆಯ ಪಸೆ ಅಂಟಿಕೊಂಡಿದ್ದರೆ ಅದನ್ನು ಕಾಗದದ ಚಿಂದಿಯಿಂದ ಒರಿಸಿ ತೆಗೆಯಬೇಕು (ಆಯುಸಾ. ೪೩).

೪. ಲೇಪಿಸು ; ಬಳಿ ; ಸವರು : ಸುರಕುಜದ ಬೀಜಂ ಮದ್ಯಂ ರಜಾ ಮಿವಂ ಮಾಗಧ ಕೌಂಗುಪ್ಪೊಡ್ಯಂ ಸಿದ್ಧಾರ್ಥಂ ನಿಂಬಫಲಂ ಬಜೆ ಗುಂಜಾಫಲ ಮಿವಂ ಪರಿಕ್ಲಿನ್ನಂ ಮಾಡಿಟ್ಟೊರಿ ಮೊದಲೊಳ್ (ಧ ೫ ೫ ಪ. -೨೫) ; ತರ್ದ್ಯುಗಳಜ್ಞಗುಂ ಬಜೆಯೊಳದ್ದಿ ನೆಲಾವರೆಯ ಬೇರ ನಾಮಳಕಮಮಂ ಬರ್ದ್ದಿಲಿಮಂಚಯ ರಸದೊಳ್ ನಿರ್ದ್ದಯೆಯಿಂದೊರ ಸಿ ಪೊಸ ದಿನಪಂಜಳದೊಳ್ (ಕಮಲ. ೩೬೧ ಪ್ರಯೋ). ೫. ಮೆಲ್ಲಗೆ ಸೋಕು, —ತಾಗು, —ತಟ್ಟು ; ಇಳೆಯೊಸೆ ಮೈದುಂಕ್ಕಿ ತಿವಗಣ ಕುಲಳೆ ತಂದು ವಿಭೂತಿ ವಿಳೆಯಗಳನೊಸೆದು ಮಾಡಲ್ಕೆ (ಬಸವ. ೪-೬). ೬. ತಿಕ್ಕಿ ಬೆರಸಿದಿಸು ; ತೆಗೆದುಹಾಕು : ಒರಸಿದುಮ್ಮಿಗೆಯಾ ಧಾನಾಮ್ಬುಮೆನಿಸಿಕ್ಕು (ಮಂಗರಾ. ೧೧೦-೬).

ಒರಸಿಕೊಳ್ [ಒರಸು + ಕೊಳ್] ೧. ಬಳಿ ; ಸವರು ; ತೊಡೆ : ಪರಮರ್ದಿಸುವುದು ದತ್ತೂರರಸಮುಂದಾಗಿ ಪಿರಿದು ನೆಲದೊಳ್ ಲವಣಂಬೆರಸೊರಸಿಕೊಂಡು ಪೂ ಸು ಗೆ ಕರಗುಗುಮೇಟ್ಟೊಡ್ಡಿರೆಯೊಪ್ಪ ಕುರುವುಂ ಕ್ಷಣದೊಳ್ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೨೬೧). ೨. ತಾಗಿಸು ; ಸ್ಪರ್ಶಿಸು : ಛಿದ್ಯನ ಚರಣಕಮಲವ ಹಿಡಿದು ನೊಸಲೊಸೊರಸಿಕೊಂಡನು (ಶುಂಭಾದ್ಯ. ೧-೨೧).

[< ಒರ್ಚ್ + -ಸು,. / ತಮಿ. ಉರ್ಪ್ಪು ; ಮಲ. ಉರಸು ; ತುಳು. ಉರಸು, ಒರಸು ; ತೆಲು. ಒರಚು ; ಪಡ್ಗಿ. ಉರ್ಜ್ ; ಗಡಬ. ಉರ್ಸ್]

ಒರಸ್ಯು (ನಾ). ೧. ಒರಸುವಿಕೆ ; ಉಜ್ಜುವಿಕೆ. ೨. ಹಿಂಸೆ ; ಕಾಟ ; ತೊಂದರೆ : "ಗೋಗ್ರಾಮ್ಯ, ಇರ್ಕು, ಒರಸು – ಈ ೩ ಹಿಂಸೆ" (ಶಕಾಸಾ. ೧೩-೨೩೦).

ಒರಸೊರಸು (ದ್ವಿರುಕ್ತಿ) = ೧. ಪರಸ್ಪರ ಉಜ್ಜುವಿಕೆ ; ತಿಕ್ಕಾಟ ; ಘರ್ಷಣೆ : ಕುರುಳುಳರ ಜನ್ಮಮುದು ನಿಮ್ಮೊರಸೊರಸಿನ ದೆಸೆಯದಲ್ಲ ದುರುಸನ್ನೆ ಯೊಳಿಂದಿರೆ ತಸ್ಯರುಳ್ಳವಂದಿರದೆಯೊಡಂದಿರೆಂಬ ನುಡಿಗೆ ನೀವೆಡೆಯಪ್ಪಿರಿ (ಮ ಚಾ ನೀ. ೧೦-೪೪) ; ಅಲಗಿನೊರಸೊರಿನಿಲ್ಲ ಕೈಮೆಯ್ಗಳಲಿ ಮುಳುಗಿದ ಬಾಣವಿಲ್ಲ (ಆ ವ್ಯಾ ಭೀ. ೩-೬೫) ; ಈರ್ವರರಿಸುಸುಳುಮಾರಳರು ಹಿರಿದು ಹೋರಟೆಗೊಂಡಾ ತಂತಮ್ಮೊಳಗೊರಸೊರ ಸಾಗುತಿಹರು (ಕೇಮಂಸಂ. ೬-೩೬) ; ಧರದಿಂದ ನಡೆವರಸುಗಳ ಕಂಠ ಮೂಗಳ ತೋರ ಮು ಕ್ತೊ ರ ಸೊರಸು ಮಿಗೆ (ಹೈಮವಾ. ೧೨-೬). ೨. ಕೋಪ ; ರೋಷ : "ರೂಷಣಂ – ಒರಸೊರಸು" (ಕಾಶಕ್ಕ. ೫೮) ; "ಮುಳಸು ಕಿಸುಗಜ್ಜು ಸೆಣಸೊರಸೊರಸು ಕಾಯ್ದುಲ್ . . . ಕೋಸದ ಪೆಸರು" (ಕಬ್ಬಮು. ೪೧). [< ಒರಸು]

ಒರಸುಹ (ನಾ). ಒರಸುವಿಕೆ. [ಒರಸು + -ಹ]

ಒರಸುಹಣ (ನಾ). = ಒರಸುಹ : "ಹೈತಿಕ, ಹೈತಂ . . . ಶಾರ್ಯಂ, ಈ ೭ ಒರಸುಹಣ" (ಕಾಶಕ್ಕ. ೧೬೬). [ಒರಸುಹ + -ಅಣ]

ಒರಸೆ 'ವರಸೆ' ನೋ.

ಒರಸೊರಸುತನ (ನಾ). ಘರ್ಷಣೆ ; ತಿಕ್ಕಾಟ ; ಮನಸ್ತಾಪ : ಭರತನಲಿ ರಾ ಮ ನ ಲಿ ದಾಯಗೆರೊಸಿರಸುತನವುಂಟೆ (ತೊ ರ ರಾ. ೩-೧-೨೮). [ಒರಸು + ಒರಸು + -ತನ]

ಒರಳ್ 'ಒರಲ್' ನೋ.

ಒರಳಕ್ಕಿ (ನಾ). ಒರಳು ಹಿಡಿಯುವಷ್ಟು ಅಕ್ಕಿ ; ಒಂದು ಆಳತೆ : ಮನದೊಳ್ಮನೋಹರನ ನೆನೆದು ನ ಲಿ ದಾ ಡು ತ ಂ ಒರಳಕ್ಕಿವೊಯ್ದಲ್ಲಿ ಪರಮನಂ ಪಾಡುತಂ (ಹರಿ�ಶಿವ. ೯೬-೧೬).

[ಒರಳ್ಳು (< ಒರಲ್) + ಅಕ್ಕಿ]

ಒರಳ್ಳು 'ಒಱಲ್ಲ್' ನೋ.

ಒರಳ್ಳು 'ಒರಲ್' ನೋ.

ಒರಳ್ಳುಕಲ್ಲು (ನಾ). = ಒರಲ್ (೫).

[ಒರಳ್ಳು (< ಒರಲ್) + ಕಲ್ಲು (< ಕಲ್ಲ್)]

ಒರಳೆ 'ಒಱಲೆ' ನೋ.

ಒರಾತ 'ವರಾತ' ನೋ.

ಒರುಗು (ನಾ). ಒಣಗಿದುದು ; ಒಣಕಲು : ವಿಧಿಯಲ್ಲಣಿ ಒದವೆಗಳಗಿ ಬಂದಾಗ ಪಚ್ಚವನ್ನು ಹತ್ತುದನ ದಿನಲಿನಿಲ್ ಒಣಗಿಸಿದ ಬದವೆಯ ಒರುಗಿ ನಂತೆ ಮಾಡಿ, ಗದ್ಯಕ್ಕಿಂತಲೂ ನೀರಸವಾದ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಗೊಣಗುವುದು ನಾಗರಳ ಆಚಾರವಾಯಿತು (ನಾಗಕ. ೧೩). [< ಒಱು. / ತಮಿ. ವಱ್ಱಲ್]

ಒರೆ (ಕ್ರಿ). ಬೇಸು ; ತಿಳಿಸು ; ನಿರೂಪಿಸು : "ತನಗೊಳಕರಣದೊಳಲಸು ಪದೇಶದೊಳಗೊರೆ" (ಕಬ್ಬಮು. ೧೦೫) ; ಒರೆವ ಲಲ್ಲಿಯ ಪೆಲ್ಲುಡಿ (ಪಂಪ ಭಾ. ೩-೮೩) ; ಕೆ[ಬ್ಬ]ಗಳಕೊರೆದಂ ರವಿನಾಗಭಟ್ಟಂ (ಇಂ; XII, ೨೨೩-೧೮ ; ೪೭೮) ; ಕಲ್ಪಗರ ಕಾವಯೊಳವಿಂದೊರೆದಂ (ಅಜ್ಜಿಕಾ. ೧೬) ; ಹಿರಿದು ಮಮತೆಗಳಿಂದ ಬುದ್ಧಿಯನೊರೆವೆ ಕೇಳಾ ನೀತೆ (ಕಾಶಿಖ. ೩-೧) ; ಕಂಠೀರವವರಸೇಂದ್ರನೆಂದೊರೆದರು ನಾಮಳಕರಣವನು (ಕಂಠವಿ. ೪-೪೯) ; ಫಲುಗುಣಗೆ . . . ಗೀತೆಯೊರೆದಂದು (ಗಿಭಿಂ. ೩೩-೩೯).

[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಉರ್ಪ್ಪ ; ಮಲ. ಉರ, ಉರೆ ; ಕೊಡ. ಒರಪ್]

ಒರ್ಕೆ (ಕ್ರಿ). ೧. ಬಳಿ ; ಸವರು ; ಹೆಚ್ಚು ; ಲೇಪಿಸು : ಮೈಯೊರಿನಿಸ್ಸ ಪೊರಿದೊಡಾ [ಪಾಣಾ. ಪೊರದೊಡು] ತಾ ಮಾಯಲೆಜನಿವಳು ಮೃಡ ಶಿಖಗೆ ಬಿಜ್ಜಾಯಿ (ಬಸವ. ೧೫-೧೦) ; ಗುರುವಿಗೊರಿದ ಸುಗಂಧ ಲೇಪನ (ಪ್ರಭುಲಿಂ. ೨೬-೫೯) ; ಧರಿ ಲಿಂಗವ ಮೇಲೆ ಭಸಿತವನೊರೆದು ಅಂಗಾಂಗದಲಿ (ಲಜ್ಜಾ. ೪೫-೦೦) ; ಹಂಚೊರಪಮಾನ ನಯುಷಂಗಳಿಗಯಂಜನಮನೆರೆದು (ನಳವಿ ೧. ೩೭-೭೦). ೨. (ಒರಿಗೆಲ್ಲಿನ ಮೇಲೆ) ಉಜ್ಜು ; ತಿಕ್ಕು : "ಒರೆ – ಕರ್ಷಣೇ (ಏಳಿಯಂ)" (ಶಬ್ದಾ). ೫ ಇದು "ಒರೆ – ಕರ್ಷಣೇ" ಎಂದರಿಬಹುದು : ಒರೆಂಬ ಕಡಿಯಂ ಪೊಯ್ಯಂ ಕರಗಿಸಿಯುಂ ಪೊಸ್ಸನೆಂತು ನೋಡುವರು (ಸಮಭ. ೧೫೯-೧೬) ; ಹರ ತನ್ನ ಭಕ್ತಳ ಕಿರಿವಂತೆ ಮಾಡುವ ಒರೆಯು ನೋಡುವ ನುರ್ವರಿಯಂತೆ ಅರೆಯು ನೋಡುವ ಜಂಘನದಂತೆ (ದೇದಾಪ್ರ. ೧೧೮-೩೬) ; ಒರೆ ದೊರೆಯು ಕಾಯುಳು ಬಡಬಿದುರು ಚಿನ್ನವ ಪರಿಕಿಸುವಂತೆ (ಇಂ ಚಾ ಪ. ೧೪೬-೧೯). ೩. ಪರೀಕ್ಷಿಸು ; ವಿಮರ್ಶಿಸು : ಅದೊರೆಯೆಂದೊರೆಯೊಂ ತಾನೇದೊರೆ ತದ್ಭೇಕ ಕಾಲಮೇದೊರೆಯೋ ಮೇಣ್ದೊರೆ ತಾಂ ಕ್ಷಯ ವೃದ್ಧಿಗಳಾದೊರೆಯವಿವೊರೆದು ಮುನ್ನೆ ಪರಿಕಿಪುದಜಡಾಯಂ (ಶಾಂಕಾ. ೨-೪೦) ; ಗಿರಿಜೆಯ ಮನನುಸೊರೆದುಸೊರೆದು ಧರದಿಂ ಬಂದು ಏಂದು (ಗಿರಿಕ. ೯-೪೩ ಪ) ; ಒರೆದೊರೆದು ನೋಡಿದಳು ಸೂತನ ಸಿರಿಮೊಗದ ಕಾಂತಿಯನು (ನಳಚ. ೪-೪೪) ; ಅವರಾಜಮಾರಗದ ಬೆರೆ ಕೈತಿಗಳು ದೊರೆಯಲ್ವುದಿಂದ ಇದನ್ನು ಒರೆದು ನೋಡಲು ಆಧಾರವಿಲ್ಲ (ಶಾಸಚ. ೬೮). ೪. ಹೆರೆ ; ತಿಕ್ಕಿ ನುಣುಪುಮಾಡು ; ನಯಮಾಡು ; ಮೆರುಗು ಕೊಡು : "ತನಗೊಳಕರಣದೊಳಲಸುಪದೇಶದೊಳಗೊರೆ" (ಕಬ್ಬಮು. ೧೦೫) ; ಬಿಲ್ಲನೊರೆ ಕೂರಂಬು ಮಸೆ ಕೊಂಳನಮಮಾಡಿ ಗಱಿಗೆ ಗಱಿಗಳನು ಹಸನಾಗಿ ಕಟ್ಟು (ಸಮ್ಮ ಕಾ. ೧೧-೩೨) ; ತಿರುಗಳುಗಟ್ಟುವ ಹೊದೆ ಹೊಡೆಗಳಾಜಾಜರದೆ ಮಾಡುವ ಬಿಲ್ಲನೊರೆದ (ಆಶಾಸಾ. ೩೬-೫೭). ೫. (ತಗುಣಿ, ಹೇಗು ಮೊದಲಾದ ಸಣ್ಣ ಜಂತುಗಳನ್ನು) ತಿಕ್ಕಿ ಸಾಯಿಸು ; ಹಿಸುಕಿ ಕೊಲ್ಲು : ನಿನ್ನ ಹಾಗಿಗೆಯಲ್ಲಿ ಇರುವ ತಗಣಿಗಳನ್ನು ಒರೆಯುವುದಂಥಂಲಾದರೂ ನೀವೆ ಸಲ್ಲಿಸುತ್ತೇನೆ (ಮೃ ಲಿಮಾ. ೬೨). ೬. ಒಂದಕ್ಕೊಂದು ಅಂಟಿಕೊಳ್ಳು, —ಸೇರಿರು ; ಕೂಡಿ ಕೊಂಡಿರು : ತುರಗವರ್ಣಂ ಬಿಳಿಯದಾಗೆ ಕರ್ಚನೆಸಕ್ಕು . . . ಬಿಳಿದು ಮಾಗೊರೆದ ಕೆಂಪಿರೆ ಜನ್ಮಂ (ಮಂಗರಾ. ೬೧-೧೪).

ಒರಕೊಳ್ಳು = ೧. ಹತ್ತಿಕೊಳ್ಳು : ಉತ್ತರದ ದಿಕ್ಕಿನಲ್ಲಿ ಹತ್ತೀತು ಹೆಬ್ಬೇಗೆ ಸುತ್ತ ಒರಕೊಂಡು ಬರುವಾಗ ಜಗವೆಲ್ಲ ಕತ್ತಲಾದೀತು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೦೭೭). ೨. ಸವರಿಕೊಳ್ಳು ; ಬಳಿದುಕೊಳ್ಳು : ಕೋಣೆಲಿ ಗುಂಡಿ ಮೊಳದುದ್ದ ಬೀಗಿತ್ತಿ ಮಣ್ಣ ಕೊಟ್ಟೇನು ಒರಕೊಳ್ಳೆ ಸುಣ್ಣ ಕೊಟ್ಟೇನು ಸಾರಿಸಿಕೊಳ್ಳೆ (ಹಳ್ಳಿಬಾ. ೬೦).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಉರೈ ; ಮಲ. ಉರೆ ; ತುಳು. ಉರೆಪು ; ತೆಲು. ಒರಚು, ಒರಯು ; ಪರ್ಜಿ. ಉರ್ಚ್ ; ಗಡಬ. ಉರ್ಸ್]

ಒರೆ$_3$ 'ಒಱೆ$_1$' ನೋ.

ಒರೆ$_4$ (ನಾ). ಹೇಳಿಕೆ ; ನುಡಿ ; ಮಾತು : ಅದ್ಯರ ಗೀತದೊರೆಯನಾಲಿಸುವಂತೆ (ಪದ್ಮರಾ. ೨–೭೦) ; ಎಂಬೊರೆಯನವರೇಕಮಾನಸದೊಳಾಲಿಸಿ (ಕೊಟ್ಟೂಬ. ೫–೬೬). [< ಒರೆ$_1$. / ತಮಿ. ಉರೈ; ಮಲ. ಉರ, ಉರೆ]

ಒರೆ$_5$ (ನಾ). ೧. (ಬಣ್ಣವನ್ನು ತಿಳಿಯಲು ಒರೆಗಲ್ಲಿನಲ್ಲಿ) ಚಿನ್ನವನ್ನು ಉಜ್ಜುವಿಕೆ : ಈ ಹಾಡುಗಳು ಒಂದಕ್ಕೊಂದು ಒರೆಗೆ ನಿಂತ ಬಂಗಾರದ ತುಂಡುಗಳಿದ್ದಂತೆ (ಕನ್ನಜಾ. ೮೪). ೨. ಉಜ್ಜುವುದರಿಂದ ಉಂಟಾಗುವ ಕಾಂತಿ, —ಮೆರುಗು, —ಬಣ್ಣ : ಬಲ್ಲವರೊಡಗೂಡಿ ಬಣ್ಣದಿಂದೊರೆಯಿಂ ತೂಕದಿಂ ಮರ್ಚಿಯಿಂದಂ ಪೊನ್ನೆಂತೊಪ್ಪುಗುಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೩–೫) ; ಎರಡರಿಸಿನ ನುಗ್ಗಿಗಳೊಳ್ ಬೆರಸಿದ ಕಟುಕತ್ರಯಂಗಳಂ ಪೂಸಲೊಡಂ ಪರಿಹರಿಕುಂ ಪಲ್ಲಿಯ ವಿಷಮರಿಸಿನದೊರೆ ಬಿಸಿಲೊಳಿರ್ದ ತೆಜದಂತಾಗಳ್ (ಖಮದ. ೧೩–೯೪). ೩. (ಆಲಂ) ಗುಣದೋಷಗಳ ಪರೀಕ್ಷೆ; ಉತ್ತಮತೆಯ ಪರೀಕ್ಷೆ : ಇನ್ನುಂ ಒರೆಗೆ ವಂದಿರದ ಅಡಸಿಕೆಯ ಪೊಂಕಮುಂ ಪೊಸತೆ (ಬದ್ಧಪ್ರ. ೫೦–೧೦೯೯).

ಒರೆಗೆಹಚ್ಚು = ಚೆನ್ನಾಗಿ ಪರೀಕ್ಷಿಸು ; ವಿಮರ್ಶಿಸು : ಮಾನವರ ಸಮಯಗಳ ಸತ್ಯಾಸತ್ಯತೆಯನ್ನು–ಯುಕ್ತಾಯುಕ್ತತೆಯನ್ನು ಒರೆಗೆ ಹಚ್ಚುವ ಕಾರ್ಯವು, ನಿಸರ್ಗಸ್ಥ ಕಾಲದ ಮೂಲಕ ನಡೆಯುತ್ತದೆ (ಕರ್ಣಾಟ. ೨೦೮). ಒರೆಗೆಹತ್ತು = ಪರೀಕ್ಷೆಗೆ ಗುರಿಯಾಗು : ನೀನು ಚೆನ್ನಾಗಿ ಒರೆಗೆಹತ್ತಿದೆ (ಮಭಾರ. ೬೦).

[< ಒರೆ$_2$. / ತಮಿ. ಉರೈ ; ಮಲ. ಉರ ; ತೆಲು. ಒರ]

ಒರೆ$_6$ 'ಒಱೆ$_2$' ನೋ.

ಒರೆ$_7$ (ನಾ). ಸಮಾನ ; ಸಾಟಿ ; ಸಾದೃಶ್ಯ ; ಸಾಮ್ಯ : "ತೋಡೊರೆ ದೊರೆ ತೊಣೆಯೆಣೆ ಪಾಸಟಿ ಪರಿಸಟಿ ಸಾಮ್ಯಾರ್ಥಮಪ್ಪುದು" (ಚತುನಿ. ೨೫) ; ಸಮಕಟ್ಟಂಗೊರೆಗಾರುಮಿಲ್ಲರಿಗ ಕೇಳ್ ನಿನ್ನೊಳ್ ಸಮಂ ಧಾತ್ರಿಯೊಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೫–೭೬) ; ಭೂಪಾಟೋಪಂ ಬರ್ಕುಮೆ ವೃಜಿನ ವಿಲೋಪಿ ಜಿನೇಂದ್ರ ಪ್ರಶಾಂತಿಯೊರೆಗಂ ದೊರೆಗಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೧–೮೯) ; ಆರುಂ ಬಲದೇವನೊರೆಗೆ ಬಂದಪರೇ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೨೯೭–೨೯ ; 1080) ; ಸಾರಕವಿತ್ವಮನ್ಯಕಾವ್ಯರುಚಿರ ಪದ್ಯಮಂ ಪಠಿಸಿ ಸತ್ಕವಿ ನಿರ್ಮಿತ ಪದ್ಯಮಿಂತಿದಕ್ಕೊರೆಯೆ (ರಾಜಶೇ. ೧–೩೬) ; '. . . ಈ ಘಟಂಗ ಹುಡುಗ ಅವರ ಒರೆಗೆ ಏರಿಯಾನೆ' (ಬೆಳುಮ. ೨೨೪). [?]

ಒರೆಕಡ್ಡಿ (ನಾ). "ಚಿನ್ನವನ್ನೂ ಬೆಳ್ಳಿಯನ್ನೂ ಒರೆಹಚ್ಚಿ ಬಣ್ಣ ನೋಡುವುದರಲ್ಲಿ, ಪ್ರಮಾಣವಾಗಿ ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಆಯಾಲೋಹದ ಒರೆಕಡ್ಡಿ" (Needle. ಇಂಕನಿ). [ಒರೆ$_2$ + ಕಡ್ಡಿ]

ಒರೆಗಟ್ಟು$_1$ (ಕ್ರಿ). ಪರೀಕ್ಷೆಗೆ ನಿಲ್ಲು : ರಣಕ್ಕೆ ಅಲಗೇರಿದಲ್ಲಿ ಹಲುಬಿದರೆ ಬಿಡುವರೆ ಭಕ್ತಿಗೊರೆಗಟ್ಟಿ ತಪ್ಪಿಹೆನೆಂದರೆ ಬಿಡುವರೆ (ಮೋಳಿಮಾ. ೪೯–೨೦೬). [ಒರೆ$_5$ + ಕಟ್ಟು$_1$]

ಒರೆಗಟ್ಟು$_2$ (ಕ್ರಿ). ಸರಿತೂಗು ; ಸಮಜೋಡಿಯಾಗು : ಉದಧಿಗೊರೆಗಟ್ಟುವ ಚತುರ್ವೇದದ ಮಹಾಘೋಷದಲಿ ಮಖಕುಂಡದ ತದಂತರ್ವೇದಿಗೈತಂದನು ಮಹೀಪಾಲ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೭–೨೮). [ಒರೆ$_7$ + ಕಟ್ಟು$_1$]

ಒರೆಗಲ್, ಒರೆಗಲ್ಲು (ನಾ). ೧. ಚಿನ್ನ, ಬೆಳ್ಳಿಗಳನ್ನು ಪರೀಕ್ಷಿಸಲು ತಿಕ್ಕಿ ನೋಡುವ ಕಲ್ಲು ; ನಿಕಷ : ಪರುಸದೊರೆಗಲ್ [ಪಾಠಾಂ. ಕಿ. ಕಲ್] ಸುವರ್ಣಕ್ಕೊರೆಪಕ್ಕೆಡೆಯಾಗಿ ತೋರ್ಪವೊಲ್ (ಚಂದ್ರಪು. ೧–೪೬); ಬಾರೈ ನಿನ್ನ ದರ್ಪಕ್ಕೊರೆಗಲ್ ಇವನಿಂದುಕೇತು (ಉರಾಚ. ೯೧). ಒರೆಗಲ್ಲು : ೧. "ಪರೀಕ್ಷಿತಂ ವೇತ್ತಿಯೆನಲೊರೆಗಲ್ಲು" (ಮಂಗರಾ. ೧೦೫–೧೪) ; ಮತ್ಕೃತಿ ಕಾಂಚನಕೆ ಪರುಷದೊರೆಗಲ್ಲೆನೆ ರಂಜಿಸುಗೆ (ಕುಮುರಾ. ೧–೪೧) ; ತ್ರಾಸುಗಟ್ಟಳೆವೊರೆಗಲ್ಲು ಮಚ್ಚರಗಡ್ಡಿ ಭಾಸುರವಹ ಚಿನ್ನವಲಗೆ (ಅಂಜಚ. ೩–೮೧). ೨. (ಆಲಂ) ಗುಣದೋಷಗಳನ್ನು ಪರೀಕ್ಷಿಸುವ ಸಾಧನ : ಕಾಯಕವ ಪಾಲಿಸಿದ ನಾಯಕನು ವೀರನವ ಮಾಯೆಗೊರೆಗಲ್ಲು ಮಾಚಯ್ಯ (ಕನ್ನಜಾ. ೨೪೫) ; ಜ್ಞಾನಿಗಳ ಅನುಭವವೇ ಯುಕ್ತಿಗೆ ಒರೆಗಲ್ಲು (ಭಾರದ. ೧೨೨) ; ಗೆಳೆಯನ ಸಹಾಯಕ್ಕೆ ಕಷ್ಟಕಾಲವೇ ಒರೆಗಲ್ಲು (ನೀಗಟ್ಟು. ೧೧೪).

[ಒರೆ$_2$ + ಕಲ್$_3$. / ತಮಿ. ಉರೈಕಲ್ ; ಮಲ. ಉರಕಲ್ಲು, ಉರವುಕಲ್ಲು ; ತುಳು. ಉರೆಕಲ್ಲು, ಒರೆಕಲ್ಲು ; ತೆಲು. ಒರಗಲ್ಲು]

ಒರೆಗಲ್ಲು 'ಒರೆಗಲ್' ನೋ.

ಒರೆಗಳಚು (ಕ್ರಿ). ಒರೆಯನ್ನು ಬಿಚ್ಚು ; ಕತ್ತಿಯನ್ನು ಹಿರಿ : ಸೈನಿಕರು ಒರೆಗಳಚಿದ ಕತ್ತಿಗಳನ್ನು ಹಿಡಿದು ಒಳಗೆ ಪ್ರವೇಶಿಸಿದರು (ಪುನರು. ೩೩). [ಒರೆ$_6$ (< ಒಱೆ$_2$) + ಕಳಚು (< ಕಱಲ್ಚು)]

ಒರೆಗಳೆ 'ಒಱೆಗಳೆ' ನೋ.

ಒರೆಗಾಲ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಒರೆಗಾಲಲ್ಬದಿರ್ಕ್ಕಣ್ಡುಗಂ ನೀರ್ಮ್ಮಣ್ಣು (ಎಕ. IV, ಎಳಂದೂ. ೪೧–೩ ; 962). [?]

ಒರೆಗಾಱ (ನಾ). ಒರೆದು ನೋಡುವವನು : ನೆತ್ತಗಾಱರ ಚದುರಂಗ ಕಾಱರರೊರೆಗಾಱರ ಬಾಜಿಪ ಬೀಣೆಗಾಱರಾಗರ ಮನೆ. . . ಸೂಳೆಗೇರಿಗಳ್ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೪೨). [ಒರೆ$_2$ + –ಗಾಱ (< –ಕಾಱ)]

ಒರೆಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಉಜ್ಜು ; ತಿಕ್ಕು ; ಪರೀಕ್ಷಿಸು : ಒಳ್ಳಿಹ ಮೊಳೆಯನೊರೆಗೊಂಬ [ಪಾಠಾಂ. ಒಳಕೊಂಬ]ಕ್ಕಸಾಲೆಯು ತಾನೆ (ಬಸಪು. ೨೧–೩೦). [ಒರೆ$_2$ + ಕೊಳ್$_1$]

ಒರೆದೊರೆ (ನಾ). ಸರಿಜೋಡಿ ; ಸಮ ; ಸಾಟಿ ; ಸರಿಸಮಾನ : ಗುರುಮಂತ್ರ ಹರವಾಕ್ಯಕೊರೆದೊರೆಯೆನಲ್ಬೇಕು (ದೀಕ್ಷಾಬೋ. ೯೪–೧೬) ; ಅಮರಾಚಲಕೊರೆದೊರೆಯಹ ಮಹೇಂದ್ರ (ಅಂಜಚ. ೩–೨) ; ತಿರಿಯಂಚಗತಿಯೆಂ ಬಸುರ ಬೇಗ ತನಗಿನ್ನೊರೆದೊರೆಯಹರಿಲ್ಲೆಂದು ಗಿರಿಜಾವರನಲ್ಲದೆ ಮಿಕ್ಕಿನವರನು ಸರಕುಮಾಡೆನೆನುತಿಹನು (ತ್ರಿಪುಸಾಂ. ೬–೫೯).

ಒರೆದೊರೆಯಾಗು = ಸರಿಜೋಡಿಯಾಗು ; ಸಾಟಿಯೆನಿಸು : ಸಿಂಗನಾದದೆ. . . ಪ್ರಳಯದ ಸಿಡಿಲಿಂಗೊರೆದೊರೆಯಾಯಿತಂದು (ಅಂಜಚ. ೧೦–೨೦). ಒರೆದೊರೆಯೆನಿಸು = ಸರಿಜೋಡಿಯೆನಿಸು ; ಸಾಟಿಯೆನಿಸು : ಸೂರ್ಯಕುಲದ ರಾಯರ್ಗೆ ವಂಶದೊಳು ಕೀರ್ತಿಯೊಳು ಭುಜಬಲದೊಳೊರೆದೊರೆಯೆನಿಸಿ ಕನ್ನಿಕೆಯರಂ ಕುಡುವ ಭೂಪರಿಲ್ಲ (ಹಚಕಾ. ೭–೧೬). [ಒರೆ$_7$ + ದೊರೆ$_2$]

ಒರೆಪ (ನಾ). ಒರೆಯುವಿಕೆ : ಪರುಸದೊರೆಗಲ್ ಸುವರ್ಣಕ್ಕೊರೆಪಕ್ಕೆಡೆಯಾಗಿ ತೋರ್ಪವೊಲ್ ಕವಿಗಂ ಬಂಧುರ ಕಾವ್ಯರಚನೆ ತದ್ಗುಣ ಪರೀಕ್ಷೆ ನಿರಪೇಕ್ಷಮೆನಿಸೆ ನೆಱೆದಿರವೇಡಾ (ಚಂದ್ರಪು. ೧–೪೬). [ಒರೆ$_2$ + –ಪ$_2$]

ಒರೆಬಣ್ಣ (ನಾ). ಚಿನ್ನ ಅಥವಾ ಬೆಳ್ಳಿಯನ್ನು ಒರೆಗೆ ತಿಕ್ಕಿದಾಗ ತೋರುವ ಬಣ್ಣ : ಕರಗಿಸಿ ಎನ್ನ ಮನದ ಕಾಳಿಕೆಯ ಕಳೆಯಯ್ಯ ಒರೆಬಣ್ಣಕ್ಕೆ ತಂದೆನ್ನ ಪುಟವಿಕ್ಕಿ ನೋಡಯ್ಯ (ಬಸವ. ೨೫೧).

[ಒರೆ$_5$ + ಬಣ್ಣ]

ಒರೆಮಣೆ (ನಾ). ಒರೆಯುವ ಮಣೆ; ಮಸೆಯುವ ಮಣೆ: ಬೆಣಚು-ಕಲ್ಲುಗಳನ್ನು ಪುಡಿಮಾಡಿ ಅವನ್ನು ಒರೆ – ಮಣೆಗೆ ಸುರಿದು ಕೊಡಲಿ ಕತ್ತಿ ಹತ್ಯಾರುಗಳನ್ನು ತಿಕ್ಕಿ ಕಿಡಿ ಹಾರಿಸಿದರು (ಬಾಳಿಗಿ. ೬೫).
[ಒರೆ$_2$ + ಮಣೆ]

ಒರೆಯಿಡು$_1$ (ಕ್ರಿ). ಪರೀಕ್ಷಿಸು; ಒರೆಹಚ್ಚು: ಕಟ್ಟಳೆಯ ಮಾಟ್ಕೆಯೊಳುಮಾಳ್ಕೆಯೊಳುಮೊರೆಯಿಟ್ಟು (ಅಂತಿಗೊ. ೯–೧೬೨).
[ಒರೆ$_5$ + ಇಡು$_1$]

ಒರೆಯಿಡು$_2$ (ಕ್ರಿ). ಹೋಲಿಸು: ಹರಿಗಂ ನಿನಗಂ ಹರಿಗಂ ಹರಿಣಂಗಂ ಹರಿಗಮುಡುಗಮೊರೆಯಿಡಲೆಂತಂತಿರೆ (ಜಗವಿ. ೧೭–೩೦).
[ಒರೆ$_7$ + ಇಡು$_1$]

ಒರೆಯಿಸು$_1$ (ಕ್ರಿ). ಹೇಳಿಸು; ಮಾತನಾಡುವಂತೆ ಮಾಡು: ಸ್ವಾಮಿ ನನ್ನಿಂದ ನೀನಿಂತೊರೆಯಿಸಿದೆ ಕೃಪಾದೃಷ್ಟಿಯಂ ಬೀಱಿ (ಸೋಮೇಶ. ೧೦೩); ಆನಂದ ಚರಿತಾಖ್ಯ ಶಾಸ್ತ್ರಮನತುಳ ಗುರುವರಂ ನಿಜಾತ್ಮಜನಿ ನೊರೆಯಿಸುತೆ (ಪದ್ಮರಾ. ೧೨–೫೬). [ಒರೆ$_1$ + –ಇಸು$_3$]

ಒರೆಯಿಸು$_2$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಗೆರೆಹಾಕು; ರೇಖೆಮಾಡು; ಪರೀಕ್ಷಿಸು: "ಒರೆಯಿಸು–ಕರ್ಷಣೇ (ಎಳೆಯುವಂತೆಮಾಡು)"(ಶಮಧಾ). ℙ. ಇಲ್ಲಿನ ಪಾಠ "ಒರೆಯಿಸು – ಕಷಣೇ" ಎಂದಿರಬಹುದು.
[ಒರೆ$_2$ + –ಇಸು$_3$]

ಒರೆವರ್ (ಕ್ರಿ). ಸಮಕ್ಕೆಬರು; ಸಮಾನವಾಗು: ಕುಂದಗಂಧಿಯ ವದನರುಚಿಗೊರೆವಂದು [ಪಾಠಾಂ. ವೊಂದು] ಛಂದವೆನಿಪ್ಪುದೆಳೆವೆಱೆಯಿಂ ದವತಿ ಕಾಂತಿಯೊಳೆಸೆವುದಬಳೆಯ ಮಿಸುಪ ನೊಸಲು (ಬಸಪು. ೪–೨೮).
[ಒರೆ$_7$ + ಬರ್$_1$]

ಒರೆವುಡಿ (ನಾ). ಒರೆಗೆ ಹಚ್ಚಿದಾಗ ಬೀಳುವ ಪುಡಿ: ಮೇಣದೊಳ್ ಪುದುಗಿದ ಚಿನ್ನದೊರೆವುಡಿಯಂತೆ (ಚಿಕಬಿ. ೧–೧೦). [ಒರೆ$_5$ + ಪುಡಿ]

ಒರೆಹಚ್ಚು (ಕ್ರಿ). ೧. (ಚಿನ್ನ ಮುಂತಾದುವುಗಳನ್ನು) ಬಣ್ಣ ತಿಳಿಯಲು ಒರೆಗಲ್ಲಿನಲ್ಲಿ ಉಜ್ಜು. ೨. (ಆಲಂ) ಪರೀಕ್ಷಿಸು; ಶೋಧಿಸಿ ನೋಡು; ಗುಣದೋಷ ಪರೀಕ್ಷೆ ಮಾಡು: ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಬಹುಪಾಲು ಘಟನೆಗಳ ಸತ್ಯವನ್ನು ನಾನೇ ಒರೆಹಚ್ಚಿ ತಿಳಿಯಲು ಕೂಡ ಸಾಧ್ಯವಾಗಿದೆ (ಸಂಗೀತ. ೬ ಪೀಠಿಕೆ); ಹಿಂದಿನ ಮತ್ತು ಇಂದಿನ ಬಾಳನ್ನೆಲ್ಲಾ ಒರೆಹಚ್ಚಿ ನೋಡಿದಳು (ಶಾಂಪಜೀ. ೯). [ಒರೆ$_2$ + ಹಚ್ಚು$_1$]

ಒರ್ಕಂಡುಗ, ಒಕ್ಕಂಡುಗ, ಒರ್ಖಂಡುಗ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಖಂಡುಗ; ಒಂದು ಅಳತೆ. ೨. ಒಂದು ಖಂಡುಗ ಬೀಜವರಿಯುಳ್ಳ ಭೂಮಿ: ಪಟ್ಟೆಯಾ ಎಱೆನಲ್ಲೂರಾ ಉರ್ಪ್ಪಾಟು ಒರ್ಕಣ್ಡುಗಂ (ಎಕ. IV, ನಾಗಮಂ. ೮೫–೬೬; 776); ನಾಗಮ್ಮಯ್ಯ ಕಲ್ಲದೇಗುಲಮಮ್ಮಾಡಿಸಿದಡೆ ಸಲಿಸಲೆನ್ದು ಕೊಟ್ಟ ಮಣ್ಣು ಒರ್ಕಣ್ಡುಗ (ಎಕ. III, ಮಂಡ್ಯ. ೧೩–೧೨; 895). **ಒಕ್ಕಂಡುಗ**: ೨. ಕೊಟ್ಟುದು ಒಕ್ಕಂಡುಗ ಕಟನಿ (ಎಕ. X, ಶ್ರೀನಿವಾ. ೫೦–೧೨; 800 ?). **ಒರ್ಖಂಡುಗ**: ೨. ನಿಮಿತ್ತಮಾಗೆ ಕೊಟ್ಟಮಣ್ಣೊರ್ಖಣ್ಡುಗಂ (ಎಕ. XI(S), ಬೆಂಗಳೂ. ೧೫೧–೬೧; 474). [ಒರ್ (< ಒಂದು$_3$) + ಕಂಡುಗ]

ಒರ್ಕಣ್, ಒಕ್ಕಣ್, ಒಕ್ಕಣ್ಣು (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಕಣ್ಣು. 'ಒರ್ಕಣ್ಗುರುಡಿ' ಪರಾ. **ಒಕ್ಕಣ್**: ೨. ಒಂದು ರಂಧ್ರ, —ತೂತು: ಉದ್ದಿಟ್ಟ ಸಂಪಳೆಯನೊಕ್ಕಣ್ಣ ಕರಟದೊಳ್ ತುಂಬಿ ಕೆಲವಂ ಕಾಯ್ದ ತುಪ್ಪದೊಳಗುರುಳಿಯಪ್ಪಂತು ಬಿಡೆ ಪೀಯೂಷಪಿಂಡ ಮಾದುದು (ಸೂಪಶಾ. ೧–೭೬). **ಒಕ್ಕಣ್ಣು**: ೧. ಗೌಡರು ತಮ್ಮ ಒಕ್ಕಣ್ಣನ್ನು ಇವನ ಕಡೆ ತಿರುಗಿಸಿದಾಗ (ಮುನಿಮಾ. ೪).
[ಒರ್ (< ಒಂದು$_3$) + ಕಣ್]

ಒರ್ಕಣ್ಗುರುಡಿ (ನಾ). ಒಂದೇ ಕಣ್ಣಿರುವವಳು; ಒಕ್ಕಣ್ಣಿ: ತನ್ಮಿಥುನಕ್ಕೆ ಪುಟ್ಟದರೊರ್ಕಣ್ಗುರುಡಿಯುಂ ಪೊರಂಡಿಯುಂ ಕೂಂಟಿಯುಂ ಪೆಟವೆಯುಂ ಕುಷ್ಠಿನಿಯುಂ ಕುಬ್ಜೆಯುಮಪ್ಪ ಮಗಳ್ದಿರ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೪–೬೬ ವ). [ಒರ್ಕಣ್ + ಕುರುಡಿ]

ಒರ್ಕಯ್ಸು 'ಒರ್ಕೆಯ್ಸು' ನೋ.

ಒರ್ಕಲು 'ಒಕ್ಕಲ್$_2$' ನೋ.

ಒರ್ಕಾಲ, ಒಕ್ಕಾಲ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ವರ್ಷ: ಈ ಸಂದರ್ಭದೊಳೊರ್ಕಾಲಂ ಸಮೆಯೆ (ಅದ್ಭುತ. ೨೭–೨೩). **ಒಕ್ಕಾಲ**: ೨. ಒಂದು ಹೊತ್ತು, —ಸಮಯ: ಅದಕ್ಕಾಗಿ ಒಲಿಯುವೆವು ಮದವೇರಿ ಒಕ್ಕಾಲ – ಆ ಕಾಲವಾವುದು ವಸಂತಕಾಲ (ಇಂಗೀತ. ೫೦–೧೧).
[ಒರ್ (< ಒಂದು$_3$) + ಕಾಲ$_1$]

ಒರ್ಕುಂದ, ಒಂಕುಂದ, ಒಕ್ಕುಂದ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಶ್ರೀಮದೊರ್ಕ್ಕುನ್ದದ ಚನ್ದರಸನಾ ದೆವಸಮೆ ಬಾದುಬ್ಬೆಯ ಪಾಳ ತನ್ನ ಮನ್ನೆಯ ಸಾಮ್ಯಮಂ ಸ್ವಯಂಭು ಕಲಿದೇವಸ್ವಾಮಿಗೆ (ಸೌಇಇ. XI–i, ೧೬೬–೫೦; 1075). **ಒಂಕುಂದ**: ಸದಭಿಸ್ತುತಮಪ್ಪೊಂಕುಂದದ ನದುವಣ ನಾಡೆ ನಾಡೆ ಕನ್ನಡದ ತಿರುಳ್ (ಕವಿರಾ. ೧–೩೭). **ಒಕ್ಕುಂದ**: ಒಂಕುಂದ = ಬೆಳಗಾವಿ ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿನ (ಈಗಿನ) ಒಕ್ಕುಂದ (ಕವಿರಾ. ಸೀ. ೧೩೪ ಟಿಪ್ಪಣಿ). [ಒರ್ (< ಒಂದು$_3$) + ಕುಂದ$_3$]

ಒರ್ಕುಡಿತೆ, ಒಕ್ಕುಡಿತೆ, ಒಕ್ಕುಡುತೆ (ನಾ). ಒಂದು ಕುಡಿತೆಯಷ್ಟು; ಒಂದು ಬೊಗಸೆ: ತುಂಬಿದ ಪೀನನಿತಂಬದಿಂಬಮೊರ್ಕ್ಕುಡಿತೆಯೆನಿಪ್ಪ ಕಣ್ ಕರಮೆ ರಂಜಿಸೆ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೯೩೪); ತೃಷ್ಣೆಗೊರ್ಕುಡಿತೆಯಿಂ ಕೊಂಡಚ್ಚವೆಳ್ದಿಂಗಳಂ ಕುಡಿಯಲ್ ಬರ್ಕುಮೆ (ಅರ್ಧನೇ. ೧–೩೧); ಒರ್ಕುಡಿತೆ ನೀರ್ಗೆ ಪಱಿಪಟ್ಟೆರ್ಕೆಯ ಪಣ್ಣೆಲೆಯ ಮುಱಿಗೆ (ಶಮದ. ೨೪ ಪ್ರಯೋ); ಎದೆಯ ಹೊಂಬಣ್ಣಲಲಿ ಪ್ರೇಮಪೀಯೂಷವಿರೆ ಒರ್ಕುಡಿತೆಯನು ಕುಡಿದರಿಲ್ಲ (ಭಾವಜೀ. ೧೫–೨೯೨). **ಒಕ್ಕುಡಿತೆ**: ಅಗಸ್ತ್ಯನ ತೆಱದಿನಬ್ಧಿಯನೊಕ್ಕುಡಿತೆ ಕುಡಿವೆಂ (ಕುಮುರಾ. ೨–೧೧೨); ಬಡಬಗೌತಣವಿಕ್ಕುವಡೆಯೊಕ್ಕುಡಿತೆ ಜಲವೇ ಮಂಜು ಸುರಿಯಲ್ಕೊಡನೆ ಕೆಱೆ ತುಂಬುವುದೆ (ನಳಚ. ೨–೧೯); ಒಕ್ಕುಡಿತೆ ಅರೆಮುಕ್ಕು ಎನುತೆನುತೆ ಹಲಕೆಲವು ಪಾನಿಪತ್ತುಗಳನ್ನು ಮುಕ್ಕುಳಿಸುವೆ (ನಾದಲೀ. ೪೧–೧೧). **ಒಕ್ಕುಡುತೆ**: ನೀರನಾದೊಡೆ ಒಕ್ಕುಡು [ಪಾಠಾಂ. ಡಿ]ತೆಯಂ ಸೇರಿಕೊಂಡೊಡೆ ಸಾಕೆನುತ ಧಂಡಾರಿ ನುತಿಸುತ್ತಲೈದಿನನಿತ್ತಲೈಸರಲಿ (ಬಸಪು. ೩೦–೧೪); ಏಳು ಕಡಲನೊಕ್ಕುಡುತೆಯಂ ಮಾಡುವತಿ ಬಳವಂತರ್ (ವೀಶೃಪು. ೨–೧೨–೬೨); ಮೋದದಿ ಒಕ್ಕುಡುತೆಯ ಪಾಲನೆ ಕೊಂಡು ಹಾದಿಲಿ ಹರಿಸಿದ್ದು ಎಲ್ಲಿ ಕಲಿತೆಯ್ಯ (ಪುರಂದ. ೧–೯೬–೮).
[ಒರ್ (< ಒಂದು$_3$) + ಕುಡಿತೆ]

ಒರ್ಕುಡಿತೆಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಒಂದು ಕುಡಿತೆ ತೆಗೆದುಕೊ: ಓಕರಿಸು ತೊರ್ಕಡಿತೆ [ಪಾಠಾಂ. ಒಕ್ಕುಡಿತೆ]ಗೊಂಡಡೆ ಸಾಕು ಮಿಕ್ಕಿನ ಪಾಲನಿರಿಸು (ಬಸಪು. ೧೪–೧೦). [ಒರ್ಕುಡಿತೆ + ಕೊಳ್$_1$]

ಒರ್ಕುಳ, ಒಕುಳ, ಒಕ್ಕಳ, ಒಕ್ಕುಳ, ಒಕ್ಕೊಳ (ನಾ). ಒಂದು ಕೊಳಗ ಪ್ರಮಾಣ, —ಅಳತೆ: ಪದಿನಯ್ದು ಪಣಮುಂ ಪನ್ನಿರ್ಕುಳೆ ಮಿರಿಯುಂ ಒರ್ಕುಳತುಪ್ಪಮುನ್ದಿಱಿವೋನ್ (ಎಕ. III, ಮಂಡ್ಯ. ೧೪–೧೨; 907); ಒರ್ಕುಳ ಪಾಲೊಕ್ಕುಳಮೊಸರೊರ್ಕುಳಕುಂಬಳದ ಕುಸುರಿಯೊಳ್ ಸಮಯುಕ್ತಂ (ಅಶ್ವಶಾ. ೭–೫೪). **ಒಕುಳ**: ಆತಙ್ಗೆ ಬಟಾರರು ಕೊಟ್ಟುದು ಇಙ್ಗುಣ ಮೇಡಿನೊಳ್ ಒಕುಳಂ ಕಟನಿ (ಎಕ. X, ಶ್ರೀನಿವಾ. ೨೭–೨೭; 870); ಒಕುಳ ನೆಲ್ಲ ಕೊಡುವರು ಸ್ತನಿಕರು (ಎಕ. XIV, ಗುಂಡ್ಲುಪೇ. ೧೦೬–೧೩; ?).

ಒಕ್ಕಳ: ಉಪ್ಪಿಲ್ಲದೆ ಕೇಳೊಕ್ಕಳ ತುಪ್ಪವನೆಜೆದುಣ್ಬೆನೆಂಬೊಡುಂಬುಣಸೇಂ ಸ್ವಾದಪ್ಪುದೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧–೫೦); ಒಕ್ಕಳಮೆನಲೆಣ್ಣೆಯನಾ ಕಷಾಯದೊಳ್ ಕೂಡಿದುದಂ (ಅಶ್ವಶಾ. ೧೧–೬೧); ಘಟ್ಟದಲ್ಲಿ ಪಾವಲಿಗೆ ಒಕ್ಕಳ ಉಪ್ಪು (ಗಾದೆ). ಒಕ್ಕುಳ: ಕೆಯ್ಯ ಒಕ್ಕಿಲೊಳೊಕ್ಕುಳಮುಮಾಗೆ ಕೊಟ್ಟಾರ್ (ಎಕ. X, ಮುಳಬಾ. ೬೨–೯; 780); ಕುಳಕೆವೊಕ್ಕುಳ ಭತ್ತ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೨೪೭–೮; 1288); ಒಕ್ಕುಳೊಕ್ಕುಳ ಉದಕದಿಂ ತೀವಿದ (ಪ್ರಕಟೀ. ೩೮–೯). ಒಕ್ಕೊಳ: (ಓಷಧಿ. ೧೧೧).

[ಒರ್ (< ಒಂದು$_3$) + ಕುಳ್$_3$ (< ಕೊಳಗ್$_1$)]

ಒರ್ಕೆತ್ತು (ಕ್ರಿ). ಒಕ್ಕಿ ಎತ್ತು (?).

ಒರ್ಕೆತ್ತುಗಂಡ = ಒಂದು ಬಿರುದು: ಶ್ರೀಮತ್ ದಣ್ಡನಾಯಕಂ ಅಪ್ಪಿಮಯ್ಯನಪ್ಪ ಒರ್ಕೆತ್ತುಗಣ್ಡ ಗಣ್ಡನಾರಾಯಣ ಚೋಟನ ಸಿಂಘರಾಜೇನ್ದ್ರಚೋಟ ಬ್ರಹ್ಮಮಾರಾಯರ್ (ಎಕ. X, ಚಿಂತಾಮ. ೩೦–೫; 1047). [ಒರ್ಕು$_0$ + ಎತ್ತು$_1$. / ತಮಿ. ಒರುಕ್ಕು = ಅಡಗಿಸು, ಕೊಲ್ಲು]

ಒರ್ಕೆನ್ನೆ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಕೆನ್ನೆ. ೨. (ಕರಾ) ಒಂದೇ ಕೆನ್ನೆಯ ನರಮಿಡಿಯುವಿಕೆ; ಅರೆದಲೆನೋವು. [ಒರ್ (< ಒಂದು$_3$) + ಕೆನ್ನೆ]

ಒರ್ಕೆಯ್, ಒಕ್ಕಯ್, ಒಕ್ಕೆಯ್, ಒಕ್ಕೈ, ಒಗ್ಗಯ್, ಒಗ್ಗೈ, ಒರ್ಕೈ (ನಾ). ಒಂದು ಕೈ; ಏಕಹಸ್ತ: ವೀಣಾವಾದ್ಯವೊರ್ಕೆಯ್ಯಮತ್ತೊರ್ಕೆಯ್ಯಿಂ ಬಾಣನ ಮುಡಿವಿಡಿದೆತ್ತಿ ಕ್ಷೀಣ ಸಂತೋಷದೆ ಹರಸಲ್ಕೆ ಕಿಂಕರವಾಣದೆ ಮುನಿಯನೀಕ್ಷಿಸಿದ (ಮೋಹತ. ೩೩–೧೧). ಒಕ್ಕಯ್: ಒಕ್ಕಯ್ಯೊಳಾಂತ ಪೇರೊನಕೆಯಿಂದಿಕ್ಕಿದ ಸೊಕ್ಕಾನೆದಲೆಗನ ಮೇಲೆ (ಮೋಹತ. ೩೮–೫೯). ಒಕ್ಕೆಯ್: ಅರಸನೊಕ್ಕೆಯ್ಯೋ [ಪಾಠಾಂ. ಕ್ಕೈಯೋ]ಗರಕೆ ತಾನರುಹನುಳಿದಂತೆ (ಬಸಪು. ೫–೧೦). ಒಕ್ಕೈ: ಜನನಿಯುಪಚಾರಕ್ಕೆ ಕಟ್ಟಿದೊಕ್ಕೈ ತುಂಬಿದನಿತೋಗರವ (ಸಿದ್ಧರಾ. ೨–೧೭); ಒಕ್ಕೈಗೆ ಪೂತಳಿರ್ಗಳೊಂದೊಂದಱಿಂ ಮೇಲೆ ಸಿಕ್ಕಲಱಿಯವುಯೆಂಬ ಸಂದೆಗಂಗಳ್ ಸಲೆ ಮನಕ್ಕಾಗೆ (ಚಿಬಪು. ೪೫–೩೫). ಒಗ್ಗಯ್: ಪಿಡಿ ನಡುವಿನ ಪೆರ್ಮೊಲೆವೆಣ್ಗಳು ಹೋಹಿಡಿನೊರೆಗಳಲೊಗ್ಗಯ್ಯ ಪಿಡಿದರನೇಕ ಸತ್ಪರಿಕರಗಳ ತಂದು ಬಡಿಸಿದರತಿಜಾಣ್ಮೆಯಲಿ (ಮೋಹತ. ೧೪–೧೦). ಒಗ್ಗೈ: ಧರೆಯನೊಗ್ಗೈಯುದ್ದ ಹೆಗಲುದ್ದ ತಲೆಯುದ್ದ ಮರದುದ್ದ ಮುಗಿಲುದ್ದಮಂ ಬಿಟ್ಟು (ಸಮ್ಯಕೌ. ೧೧–೩೫). ಒರ್ಕೈ: ಒರ್ಕೈ, ಒರ್ತಲೆ, ಒರ್ಪಿಡಿ (ಭಾಷಾಭೂ. ೨೯ ಉದಾ).

ಒರ್ಕೆಯ್ಯನ್ನ = ಒಂದು ತುತ್ತು ಅನ್ನ: ನಿತ್ಯಂ ವೇದಕೋವಿದರೊಂದು ಕೋಟಯುಂಡ ಫಲ ಸತ್ಯಂ ಶಿವಯೋಗಿಗೆ ನೀಡಿದೊರ್ಕೆಯ[ಯ್ಯ]ನ್ನಕೆಣೆಯಿಲ್ಲ (ಶಿವಗೀ. ೨೨–೯೧).

[ಒರ್ (< ಒಂದು$_3$) + ಕೆಯ್$_2$]

ಒರ್ಕೆಯ್ಸು, ಒಕ್ಕಯಿಸು, ಒಕ್ಕೈಸು, ಒರ್ಕಯ್ಸು, ಒರ್ಕೈಸು (ಕ್ರಿ). ಒಂದುಗೂಡಿಸು; ಒಂದುಮಾಡು: ಒರ್ಕೆಯ್ಸಿ [ಪಾಠಾಂ. ಒರ್ಕೈಸಿ] ಬಿಲ್ಲನಂಬುಮನುರ್ಕಾಳ್ಗಳ್ ಸುರಿಗೆಗಿಟ್ಟು (ಕಾವ್ಯಾವ. ೫೮, ಶಮದ. ೬೬ ಪ್ರಯೋ ನೋ). ಒಕ್ಕಯಿಸು: ಫಳಕಮಂ ಕರವಾಳನೊಕ್ಕಯಿಸಿ ಪೊಡಮಟ್ಟು (ಏನಾರ. ದೇ. ೧೧೮–೯೨). ಒಕ್ಕೈಸು: ಉಭಯಕಟದ ಸೊರ್ಕುಕದಡಿನ ತೆರ್ಕೆಗಡಲ್ಗಳೊಕ್ಕೈಸಿ ಜಗಮನಿಕ್ಕಲೆಂದು ಮಹಾವ್ರತಮನೆತ್ತಿಕೊಂಡ ಕಲ್ಪಾಂತಕಾಳನ ಕೂರ್ಚಜಾಳಂ ಪೆರ್ಚಿಕ್ಕಿ ಬೇಱೆ ಬೆರ್ಚಿದಂತಿರ್ದಪುದು (ಅನಂಪು. ೧೩–೨೦ ವ). ಒರ್ಕೆಯ್ಸು: ಸುರಾಚಳಮನೊರ್ಕ್ಕಯ್ಸಿಟ್ಟು (ಎಕ. VI, ಕಡೂರು. ೩೬–೨೪; 1203). ಒರ್ಕೈಸು: ಬಿಲ್ಲಂ ಸರಳ್ಗಮಣ್ಬುಗೆಟ್ಟುಮಿಟ್ಟೆಡೆಯುಮಾಗಿ ತೊಟ್ಟನೆ ನೆರೆದುರುಳೆ ನೂಂಕುವುದುಂ ಬಿಲ್ಲನಂಬುವನೊರ್ಕೈಸಿ (ಶಾಂತಿಪು. ೪–೩೩ ವ). [ಒರ್ (< ಒಂದು$_3$) + ಕೆಯ್ಸು]

ಒರ್ಕೈ 'ಒರ್ಕೆಯ್' ನೋ.

ಒರ್ಕೈಗೊಳ್, ಒಕ್ಕೈಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಒಂದು ಕೈಯಲ್ಲಿ ತೆಗೆದುಕೊ, —ಹಿಡಿ: ಏರ್ದಳೆದು ನೊಂದ ಕಾಳ್ಪಂದಿಯಂತವನಾ ಧನುರ್ದಂಡ ಶರಮನೊರ್ಕೈಗೊಂಡು ಗುಡುಗುಡಿಸಿ ದೋರ್ದಂಡಮಂ ನೀಡಿ (ಚಿಬಪು. ೪೯–೪೨). ಒಕ್ಕೈಗೊಳ್: ಕಣೆಯನುಗಿದ ಭಟ ಬಿಲ್ಲನೊಕ್ಕೈಗೊಂಡು ರಣರಂಗವ ಪೊಗುವಂತೆ (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೧೧–೬೫).

[ಒರ್ಕೈ (< ಒರ್ಕೆಯ್) + ಕೊಳ್$_1$]

ಒರ್ಕೈಸು 'ಒರ್ಕೆಯ್ಸು' ನೋ.

ಒರ್ಕೊಡ (ನಾ). ಒಂದು ಕೊಡ: ಎಂತು ನರಂ ಪೆರ್ಚಿದ ಪೆರ್ಗಡಲೀಸಲ್ ಪದೆವಂ ಕೈಯಾಂತಿರೆಯಾರದ ಸುಡದೊರ್ಕೊಡಮಂ (ಸೌನಂದ. ೯–೧೦). [ಒರ್ (< ಒಂದು$_3$) + ಕೊಡ$_2$]

ಒರ್ಕೊರಲ್, ಒಕ್ಕೊರಲು, ಒಕ್ಕೊರಳು, ಒಗ್ಗೊರಲ್ (ನಾ). ಒಂದೇ ಕೊರಳು; ಏಕಾಭಿಪ್ರಾಯ: ಒರ್ಕೊರಲಿಂದಾಂಪೆನಾಮುಮೀತಪಮಂ (ಶಬ್ದಾನು. ೪೭೧ ಪ್ರಯೋ). ಒಕ್ಕೊರಲು: ಕನ್ನಡಿಗರೆಲ್ಲರೂ 'ಕರ್ನಾಟಕ ಏಕೀಕರಣ' ದಿನವನ್ನು ಆಚರಿಸಿ ಒಕ್ಕೊರಲಿನಿಂದ ಸಾರಿದರು (ಕನ್ನನು. I, ೧೫); ಸುಭಟರೆಲ್ಲರೂ ಒಕ್ಕೊರಲಿನಿಂದ ಜಯನಿನಾದ ಮಾಡಿ (ಬಾಣಅ. ೧೭೧). ಒಕ್ಕೊರಳು: ವೇ.ವಾಡ ಶಾಸನ—ವಿ. ವಿಜಯಗಳೆರಡೂ ಒಕ್ಕೊರಳಾಗಿ ಸಾರುತ್ತಿವೆ (ನಾಡೋಜ. ೩೮). ಒಗ್ಗೊರಲ್: ನವೀನ ದೊಗ್ಗೊರಲಾಗಿಯುರುತರ ಬ್ರಹ್ಮವನೆ (ವೀಶೈಪು. ೫–೧೭–೮); ನಾರದಾದಿಗಳೊಗ್ಗೊರಲೊಳು ಪಾಡುವ ಗಾನ (ಗೀತಗೋ. ೪–೧). [ಒರ್ (< ಒಂದು$_3$) + ಕೊರಲ್]

ಒರ್ಕೋಡ (ನಾ). ಒಂದು ಕೋಡುಳ್ಳ ಹಸು ಅಥವಾ ಎತ್ತು: ಏಡಂ ಪೊಕ್ಕೊಡೆ ಚಿತ್ರವೃಷ್ಟಿ ಕುರುಡಂ ಮುಂಪೊಕ್ಕೊಡರ್ಘಕ್ಷಯಂ . . . ಒರ್ಕೋಡಂ ಪೊಕ್ಕೊಡೆ ರಾಜ್ಯಹಾನಿ (ಅಟ್ಟಮ. ೪–೭).

[ಒರ್ (< ಒಂದು$_3$) + ಕೋಡು$_5$ + –ಅ$_7$]

ಒರ್ಕೋಲ್, ಒಕ್ಕೋಲ್, ಒಗ್ಗೋಲು (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಕೋಲು; ಒಂದು ಅಳತೆ: ಒರ್ಕೋಲ್ ಪೊರಜೆಗೆ ಬಗೆವೊಡೆದಿರ್ಕುಂ ನಟ್ಟುಗಿಯೆ ಗಣಪನಂತಿಭಪತಿ ಕುಳ್ಳಿರ್ಕುಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೩–೨೭); ಪಱುಗೋಲ ಪನ್ನಿರ್ಕೋಲಿಂದಂ ದೋಣಿಯೊರ್ಕೋಲ್ [ಪಾಠಾಂ. ಒಕ್ಕೋಲ್] ಲೇಸೆಂಬಂತೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೭–೧೩೬). ಒಕ್ಕೋಲ್: ೧. ಮೇಲಿನ ಪ್ರಯೋಗದ ಪಾಠಾಂತರವನ್ನು ನೋಡಿ. ಒಗ್ಗೋಲು :: ೨. ಒಂದು ಬಾಣ: ವಾಲಿಯನು ಒಗ್ಗೋಲಲೆಸೆದ ನೃಪಾಲನ ವೈರದಲಿ ಬಾಳ್ವರೆ (ಹನುಮ. ೭೭).

[ಒರ್ (< ಒಂದು$_3$) + ಕೋಲ್$_1$]

ಒರ್ಖಂಡುಗ 'ಒರ್ಕಂಡುಗ' ನೋ.

ಒರ್ಗು$_1$ 'ಒಟ್ಗು$_1$' ನೋ.

ಒರ್ಗು$_2$ 'ಒಟ್ಗು$_2$' ನೋ.

ಒರ್ಗುಡಿಸು, ಒಗ್ಗುಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಒಂದು ಕಡೆಗೆ ಹೊರಳು; ಓರೆಯಾಗು: ಎಡಗೆಯ್ಯನೂಱಿ ಪೀಠದ ಕಡೆಯೊಳ್ ಮುಯ್ವುದ್ದಮಾಗೆ ಮುರಿದ ಬೆಡಂಗಚ್ಚುಡಿದಿರೆ ಹಾರಂ ಕೆಲಕೋ[ಕೊ]ರ್ಗುಡಿಸೆ ನಿಜಾನುಗರೊಳಾಗಳೊರ್ವಂ ನುಡಿದಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೫–೧೦೩); ತೂಂಕಡಿಪಮಿಗಂ ಮುಂದಣ್ಗೋ[ಣ್ಗೊ]ರ್ಗುಡಿಸಿದುದೋ (ಲೀಲಾವ. ೩–೪); ಕಿವಿಕಣ್ಗಳ್ ಕೆತ್ತು ಬಾಯೊರ್ಗುಡಿಸಿ [ಪಾಠಾಂ. ಬಾಯ್ವಲ್ ಗುಡಿಸಿ]ಕರೆಯೆ ಪೆರ್ಗೂರಿಡುತ್ತೆಯೆ ಬಂದಿರ್ದವರಂಜಲ್ (ರಕ್ಷಾಶ. ೪೦); ನೀರೆಱೆವ ಕಾಮಿನಿಯರುರುಬಾಹುಮೂಲದೆಡೆಗೆ ದಿಟ್ಟಿ ಪರಿಪರಿದು ಮೊಗಮೊರ್ಗುಡಿಸೆ ಸರಿಸಕಳವಟ್ಟ ಜಲಧಾರೆ ಪೊಱಸೂಸೆ (ಜೈಮಿಭಾ. ೩–೯).

೨. ಕುಸಿ; ಮುಗ್ಗರಿಸು: ಉರ್ವರೆಯೊರ್ಗುಡಿಸಿತ್ತು ಸಾಗರಂ ವೇಳೆಯಿನುರ್ಕಿ ಸೂಸಿದುದು ತೊಟ್ಟು ಕಬಲ್ದವು ತಾರಕಾಳಿಗಳ್ (ಅನಂಪು. ೧೧–೫೮); ಪೊಡವಿ ನಿಲಲಾಱದೋ[ದೊ]ರ್ಗುಡಿಸುಗುಂ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೨೫೪); ಪೊಡೆವ ನಾನಾಭೇರಿದುಂದುಭಿಧ್ವಾನದಿಂ . . . ಭೂಮಿಯೊರ್ಗುಡಿಸೆ ದಿಗ್ದಂತಿ ಘೀಳಿಡೆ (ಲಶಿಚಂ. ೧೫–೨೩). ೩. ಒಂದು ಕಡೆಗೆ ಸೇರು; ಒಟ್ಟಾಗು: ನಡೆವೆಳವೆಣ್ಗಳುನ್ನತಕುಚಂಗಳ ಕುಂಕುಮರೇಣು ಸೂಸೆ ಸೋರ್ಮುಡಿಯೆಡೆಯಲ್ಲಿ ತಾಳ್ದ ಮೃಗನಾಭಿಜ ಪುಷ್ಪರಜಃ ಪ್ರತಾನಮೊರ್ಗುಡಿಸಿರೆ ಬೀದಿಯಲ್ಲಿ (ರಾಜಶೇ. ೨–೧೧೩). ಒಗ್ಗುಡಿಸು: ೧. ಮೇಲುಸುರು ಮಿಕ್ಕೇಳೆ ನುಡಿವ ನಾಲಗೆ ಬೀಳೆ ಕಾಲನವರನುವಾಗೆ ಬಾಯೊಳು ಸುರಿದ ಲೋಳೆ ಮೊಗವೊಗ್ಗು [ಪಾಠಾಂ. ಒಳ್ಗು]ಡಿಸಿ ಗೂರು ಹೆಗ್ಗೂರಿಡುತ್ತಮಿರೆ ಬಗೆಗೆಟ್ಟು (ಪಿಂಡೋರ. ೨–೨೨).

[ಒರ್ (< ಒಂದ್ಯು) + ಕುಡಿಸು ?]

ಒರ್ಗೂಡಿಸು, ಒಗ್ಗೂಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಒಟ್ಟುಗೂಡಿಸು; ಒಂದುಗೂಡಿಸು: ನಿನ್ನ ಒಡ್ಡಣೆಯ ದಳಗಳನ್ನೆಲ್ಲ ಒರ್ಗೂಡಿಸಿ (ಬೆಟ್ಟಅ. ೫೯–೪). ಒಗ್ಗೂಡಿಸು: ಈಗಿನ ವೀಣೆ . . . ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಮರದ ತುಂಡುಗಳಿಂದ ಸಿದ್ಧವಾಗಿ ಒಗ್ಗೂಡಿಸಲಾಗುತ್ತದೆ (ಸಂಗೀತ. ೬೭); ಜನರನ್ನೆಲ್ಲಾ ಒಗ್ಗೂಡಿಸಬೇಕು (ರೂಢಿ). [ಒರ್ಗೂಡು + –ಇಸ್ಯು]

ಒರ್ಗೂಡು, ಒಕ್ಕೂಡು, ಒಗ್ಗೂಡು (ಕ್ರಿ). ಒಂದಾಗಿ ಕೂಡು, —ಸೇರು: ಈ ಲೋಕಾವಳಿಯೆಲ್ಲ ಮಾಡಿದ ಮಹತ್ಪುಣ್ಯಂಗಳೊರ್ಗೂಡಿಯುಂ ತೂಳಲ್ಕಾಱದ ಪಾತಕಕ್ಕೆ ನೆಲೆಯಪ್ಪೆನ್ನಂ (ವಸ್ತವಂ. ೧೨). ಒಕ್ಕೂಡು: ಸುಲ್ತಾನರ ಒಕ್ಕೂಡಿದ ಸೈನ್ಯ . . . ನುಗ್ಗಿ (ಅಳೌಕ. ೨೦). ಒಗ್ಗೂಡು: ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದಲೂ, ಭಾಷಾದೃಷ್ಟಿಯಿಂದಲೂ, ಒಗ್ಗೂಡುವುದಕ್ಕೂ ಈ ನಾಡಹಬ್ಬ ಎಷ್ಟು ಸಹಕಾರಿಯಾಗಿದೆ (ಕನ್ನನು. I, ೧೫). [ಒರ್ (< ಒಂದ್ಯು) + ಕೂಡು$_1$]

ಒರ್ಗೇಣ್, ಒಗ್ಗೇಣ್ (ನಾ). ಒಂದು ಗೇಣು, —ಅಳತೆ: ನಾಲ್ವೆರಲುಂಗುಟಮೆರಡಱೆಡೆಯುಮೊ[ಪಾಠಾಂ. ಮೂ]ರ್ಗೇಣೆಂಬಂತಿರೆ (ಅಜಿಪು. ೬–೧೦); ಎರಡುಂ ಮಡಂಗಳೆಡೆ ನಾಲ್ವೆರಳುಂಗುಷ್ಠಂಗಳೆರಡಱೆಡೆಯೊರ್ಗೇಣಾಗಿರೆ (ಸುಕುಮಾ. ೮–೫೮). ಒಗ್ಗೇಣ್: ಎರಡು ಮಡಂಗಳೆಡೆ ನಾಲ್ವೆರಲೆರಡುಂ ತೊಳಗುವುಂಗುಟಂಗಳ ಮಧ್ಯ ಪರಿಕಿಪೊಡೊಗ್ಗೇಣ್ ತೆಱಪಾಗಿರೆ (ವರ್ಧಪು. ೧೫–೬೦); ಇರದೊಗ್ಗೇಣುದ್ದವಿಗ್ಗೇಣಗಲದೊಡನೆ ಮೂವತ್ತು ಗೇಣ್ನೀಳದೈವತ್ತೆರಡು ಕಲ್ಗೆಂಟು ಗದ್ಯಾಣಮುಮಂ (ಭಾಸ್ಕರ. ೪೦–೩); ತಾರಾಂಗದರ ಕೂಡಿ ವಿಂಧ್ಯಪರ್ವತದಿ ದುಸ್ತಾರ ಮೆನಿಸುವ ಕೂಟ ಗಹ್ವರವ ಕೇಸರಿಕುಮಾರನರಸಿದ ನೆಲದಲೊಗ್ಗೇಣ ಬಿಡದೆ (ವೆಂಕಾರಾ. ೪–೧೭–೪೦). [ಒರ್ (< ಒಂದ್ಯು) + ಗೇಣ್$_1$]

ಒರ್ಗೊಡೆ, ಒಗ್ಗೊಡೆ (ಕ್ರಿ). ಗುಂಪು ಒಡೆ; ಚದರು; ಚಲ್ಲಾಪಿಲ್ಲಿಯಾಗು: ನಡೆ ನಡೆಯಿದಿರ್ಚಿದಿರ್ಚೊರ್ಗೊಡೆಯದಿರೊರ್ಗೊಡೆಯದಿರ್ ಕರಂ ಕರವಾಳಿಂ ಪೊಡೆಪೊಡೆಯೆನುತ್ತೆ ನಾಲ್ಕುಂ ಕಡೆಯೊಳ್ ಕವಿದರ್ ಕಿರಾತರ್ (ರಾಜಶೇ. ೫–೧೨೧). ಒಗ್ಗೊಡೆ: ಮೋಹರವೊಗ್ಗೊಡೆದು ಹೆಣಗಿದುದು ಕೇಶಾಕೇಶಿಯುದ್ಧದಲಿ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೪–೯); ಉಭಯಬಲಗಳೊಗ್ಗೊಡೆಯದೆ . . . ಕಡುರಭಸದೆ ಮೋಹಿದುದಂದು (ಅಂಜಚ. ೬–೧೧೩); ಪಾರ್ವತಿಯಂ ನಡೆನೋಡಿ ಹಿಗ್ಗುತೊಗ್ಗೊಡೆಯದ ನೇಹದಿಂದೆ (ಉಮಾಶ. ೬); ಒಗ್ಗೊಡೆಯದೊತ್ತಿ ನಡೆತಹನು (ಪಾಂಡಚ. ೮೧–೧೩). [ಒರ್ಗು$_2$ (< ಒಟ್ಟು$_2$) + ಒಡೆ$_1$]

ಒರ್ಚರ, ಒಚ್ಚರ (ನಾ). ಒಂದೆಳೆಯ ಸರ; ಏಕಾವಳಿ: ನುಣ್ಮುತ್ತಿನೊರ್ಚರಮಂ ಪೆರ್ಮೊಲೆ ಚುನ್ನವಾಡೆ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೬೯); ನವಮಾಲತೀತ್ರಿಸರಮೊಪ್ಪುವ ಸಂಪಗೆವೂವಿನೊರ್ಚರಂ (ರಾಜಶೇ. ೨–೧೦೪). ಒಚ್ಚರ: ವಿಶಾಲನೇತ್ರೆಯ ಕಂಬುಕಂಠದೊಳೊಪ್ಪುಗುಂ ರುಂದ್ರಶೋಭೆಯನೀವ ಮಲ್ಲಿಗೆಯಚ್ಚಮೊಗ್ಗೆಗಳೊಚ್ಚರಂ (ಉದ್ಭಟ. ೯–೭೮); ಉರದೊಳೆಳಮುತ್ತಿನೊಚ್ಚರವನೆಳಲಿಡುವಂತೆ (ಸೌಂದಪು. ೧೪–೪); ಪೂಣ್ದೆಣ್ಣೆಗಂಟಿನ ತೊಟ್ಟ ಜವಕೆಯ ಮುತ್ತಿನೊಚ್ಚರಕಂದವೊಂದಿಸುತ (ಜೀವಂಚ. ೧೭–೩೩). [ಒರ್ (< ಒಂದ್ಯು) + ಸರ್$_6$]

ಒರ್ಚರೆ 'ಒರ್ಚೇರೆ' ನೋ.

ಒರ್ಚವಡಿ, ಒಚ್ಚಡಿ, ಒಚ್ಚವಡಿ, ಒಚ್ಚೋಡಿ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಸವಡಿ, —ಪದರ, —ನಿರಿಗೆ: ನುಣ್ಣರಂ, ಇಂಚರಂ, ಒರ್ಚವಡಿ (ಭಾಷಾಭೂ. ೩೨ ಉದಾ); ಒಪ್ಪಿಸಿ ಮನಮಂ ಮಾನಿನಿಗೊಪ್ಪಿಸಿ ತನುವಂತಪಕ್ಕೆ ಮುನಿ ಮನಸಿಜನಿಂ ಸೊಪ್ಪಾಗಿರ್ದೊರ್ಚವಡಿ [ಪಾಠಾಂ. ಕಿ. ಒಚ್ಚವಡಿ, ಒರ್ಚೆವಡಿ]ಯ ಕುಪ್ಪಸಮಂ ಪೋಲ್ತು ಪೊಱಗೆ ನೇರಿದನಾದಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೪–೧೩); "ಒರ್ಚವಡಿಯ – ಒಳಗೊಂದು ಹೊರಗೊಂದು ವಿಧದ" (ಪಂರಾಮಾ. ಕೋಶ). ಒಚ್ಚಡಿ: ೨. (ಆಲಂ) ತೆಳ್ಳನೆಯದು; ದಪ್ಪನಾಗಿಲ್ಲದ್ದು: ಗೋಪೀಚಂದನ, ಗೋರೋಚನ ಈ ಎರಡನ್ನೂ ಕದಡಿ ಒಚ್ಚಡಿ ಮೈಯ ಹೆಂಗಸಿಗೆ ಒಂದು ಬಟ್ಟಲು, ತುಂಬಿದ ಮೈಯವಳಿಗೆ ಅರೆಬಟ್ಟಲು, ಇಂತು ೮ ದಿನ ಕೊಳ್ಳಲು ಹೆನ್ನೆ ತೀರ್ಗುಂ (ವಿವೈವಿ. ೮೩). ಒಚ್ಚವಡಿ: ೧. ಮೇಲಿನ ಪ್ರಯೋಗದ ಪಾಠಾಂತರವನ್ನು ನೋಡಿ. ಒಚ್ಚೋಡಿ: ೧. ಅಚ್ಚರಿವಡೆದ ಚೆನ್ನಿಗ ಬಂದ ಕೊಂಡಾಡಲೊಚ್ಚೋಡಿ ನಾಲಗೆಗರಿದು ಸ್ವಚ್ಛದೊಳಿದಿರ್ಗೊಳ್ಳಬೇಕೆಂದು ಪೇಳಿದೊಡುಚ್ಛವಿಸಿದಳಂಬುಜಾಕ್ಷಿ (ಮೋಹತ. ೩೧–೩೪

[ಒರ್ (< ಒಂದ್ಯು, ಸವಡಿ$_3$]

ಒರ್ಚುತ್ತು (ನಾ). ಒಂದು ಸುತ್ತು: ಕಂಚುಗಾಲುಂಗುರದ ಬಿಡದೆಸೆವ ಸಾಟುವಳೆಗಳ ಶಂಖಮಣಿಯರದುಡೆಯೊಳೊರ್ಚುತ್ತಿನೊಳ್ಪುಟ್ಟುಗೆಯ ಕೊರಲ ಸರದಾಲಿಗಳ ಗುಂಜಿಸರದ (ಅರಾಚ. ೮–೩).

[ಒರ್ (< ಒಂದ್ಯು) + ಸುತ್ತು$_2$]

ಒರ್ಚೆಱಂಗು, ಒಚ್ಚೆಱಂಗು, ಒಚ್ಚೆಱಗು, ಒರ್ಚೆಱಗು (ನಾ). ವಸ್ತ್ರದ ಒಂದು ಸೆರಗು, —ಅಂಚು. ಒಚ್ಚೆಱಂಗು: ಒಚ್ಚೆಱಂಗಿನ ಉಡಿಗೆವೊಳಗೆ ಕುಡುಗೋಲ್ಮೆಱೆಯೆ ಪಾಚ್ಚಪಸಿವೊಕ್ಕಲಮಗಂ ಭಕ್ತಿಕಂದೆಱೆಯೆ (ಪಿಂಡೋರ. ೫೨–೨೨). ಒಚ್ಚೆಱಗು: ಜಿನಾರ್ಭಕನಂ ದುಕೂಲದೊಚ್ಚೆಱಗಿಂ ಪೊದೆಯಿಸುವಂತೆ ನಿಜನಯನಧವಳಾಂಶುವಿಂ ಪೊದೆಯಿಸಿ (ಶಾಂತೀಶ್ವ. ೧೪–೫೯ ವ); ಹೆಚ್ಚುನೀರೆಱೆದಿಟ್ಟು ತೊಟ್ಟಲೊಳೊಚ್ಚೆಱಗ ದುಗುಲದಲಿ ಹೊಕ್ಕುಳ ಮುಚ್ಚಿ (ಪ್ರಭುಲೀ. ೩–೨೬). ಒರ್ಚೆಱಗು: ಮಱೆಯದೆ ಬೆಚ್ಚುನೀರೆಱೆದು ತೊಟ್ಟಲೊಳಿಟ್ಟು ಬಸಿರ್ಗೆ ಚೀನದೊರ್ಚೆಱಗನೆ ತಂದು ಸೂನುಗೊಲವಿಂ ಸೊಡರ್ವಕ್ಕಿನ ಬೊಟ್ಟನಿಟ್ಟು (ಚಂದ್ರಪು. ೩–೪೫). [ಒರ್ (< ಒಂದ್ಯು) + ಸೆಱಂಗು]

ಒರ್ಚೆಱಗು 'ಒರ್ಚೆಱಂಗು' ನೋ.

ಒರ್ಚೇರೆ, ಒಚ್ಚರೆ, ಒಚ್ಚೆರೆ$_1$, ಒಚ್ಚೇರೆ, ಒರ್ಚರೆ (ನಾ). ಒಂದು ಸೇರೆ, —ಬೊಗಸೆ. 'ಒರ್ಚೇರೆಗಣ್' ಪರಾ. ಒಚ್ಚರೆ: ಧರೆಗೋವಿನಡಿ ಮೇರುಗಿರಿಯೊಂದು ಕೊರಡೆಯೇಳು ಶರಧಿವಚ್ಚೋ[ಒಚ್ಚ]ರೆ ದಶದಿಕ್ಕು ಗೇಹಳಿ ನೆರದ ಜನವೇ ಚಿತ್ರದಿರವಜಾಂಡವೆ ಚೆಂಡು (ಕೈವಲ್ಯ. ೨–೨೦–೧). ಒಚ್ಚೆರೆ$_1$: ಒಚ್ಚೆರೆ ಸೊಲ್ಲಗೆ ಹಾಡಕ್ಕೆ ಹೊಱಗಳೊಳಗಣವಕ್ಕಂ (ಎಕ. XI, ದಾವಣ. ೫೯–೮೨; 1280); ಅರೆದ ಸಾಸುವೆಯ ಶುಂಠಿಯನಿಕ್ಕಿವೊಚ್ಚೆರೆ [ಪಾಠಾಂ. ವಚ್ಚರೆ] ಮೊಸರಿನಲ್ಲಿ ಮುಚ್ಚರೆಯನೀರ ಕದಡಿಯದನಿರದೆ ನರೆಗೊಟ್ಟು ನೀರೋಗರವನಿಕ್ಕಲು ಸುಗಂಧ ತಕ್ರೋದನ ಕಣಾ (ಸೂಪಶಾ. ೩–೨೭); ನಿನಗೆ ಬಿದಿರಕ್ಕಿಯೊಚ್ಚೆರೆಯನೋಗರಗೆಯ್ದು (ಪಾಸೋಪು. ೧೦–೧೦೯). ಒಚ್ಚೇರೆ: 'ಒಚ್ಚೇರೆಗಣ್' ಪರಾ.

ಒರ್ಚೀರೆ: ಮಹೋದಧಿಗೊರ್ಚೀರೆ ಏರ್ ಸುರಾದ್ರಿಗೋರೆಂತರೆಗಾಣಿ ಕುಂದಿದೊಡೆ ಪೆರ್ಮೆಗೆ ಹಾಪಯೆ (ವಿರಪ. ೧೨–೪).

[ಒರ್ (< ಒಂದು) + ಸೇರೆ]

ಒರ್ಚೆರೆಗಣ್, ಒಚ್ಚೆರೆಗಣ್, ಒಚ್ಚೆರೆಗಣ್, ಒಚ್ಚೆರೆಗಣ್ಣು (ನಾ). ಒಂದು ಸೇರೆಯ ಪ್ಪು ದೊಡ್ಡದಾದ ಕಣ್ಣು; ಬೊಗೆಗಣ್ಣು: ಒರ್ಚೀರೆಗಣ್ (ಶಬ್ದಾನು. ೯೩ ಪ್ರಯೋ).

ಒಚ್ಚೆರೆಗಣ್: ಡೆಳ್ಳರಮಿತ್ತು ಮಲ್ಲಣಕವಿತ್ವರಣಪ್ಪಮನತ್ತಕತ್ತಳ್ಳೊಪ್ಪಿ ಒಚ್ಚರೆಗಣ್ಣ ನಿಸಿಂಗಾಡಿಗೊಡಿಚ್ಚೆರೆಗಣ್ಣ ಪೂಸರದಿ ಎಚ್ಚೆಲು ವರ ಚತೆರಿಂದ್ರಿಯರೆದೆರಿಯಮು ತಟ್ಟುರ್ಚಲು ವ ನ ವ ಧೂ ಟಿ ಯ ರು (ವೀಚಸ. ೧೯–೨೩); ಕರುಮಾಡೋರಣದ ನೆಲೆನಿಲೆಯೊಳ್ಕೊಚ್ಚೆರೆ [ಪಾಶಾಂ. ಕೆ. ಒಚ್ಚಾಗಿ]ಗಂಗಳೆಕಂಗಳ ಕೆಟಾಕ್ಷದ ಮೀಚಚಗಳ್ ಸೊಗಯಿಸಿದುವು (ಶೃಮಿಘಾ. ೬–೧೦) ; ಪಟ್ಟಿವಿಲ್ಲಿಂ ಮಚ್ಚುವಡೆದಚ್ಚಿಂ ಮಿಗಿಸಿತಳರ್ದೊಚ್ಚೆರೆ [ಪಾಶಾ. ಕೆ. ಒಚ್ಚಾಗಿ]ಗಣ್ಣ ಪೆರ್ಚಿನವ್ಚರಿಯರಿಂ (ರಾಚರೇ. ೧–೧೫೫ ವ). ಒಚ್ಚೆರೆಗಣ್ಣು : ಆ ಒಚ್ಚೆರೆಗಣ್ಣಾಗಲು ಅವಳ್ ಚೆಂದಕ್ಕೆ ಒಪ್ಪಲಿಟ್ಟಂತಿವ್ವತಿ (ಸವಚಿ. ೧೦೦).

[ಒರ್ಚೆರೆ + ಕಣ್]

ಒರ್ಜಂತ, ಒರ್ಜಂತ (ನಾ). ಒಂದೇ ಒಂದು ಹೆಲ್ಲು ಉಳ್ಳವನು; ಏಕದಂತ; ಗಣಪತಿ : "ಸುಂದಿಲಮೊಗಂ ಬಿಂಕಣಿಯ ವಿನಕಣಿ [ಪಾಶಾಂ. ನೋ!]ಜಂಘಕಂದಿರ ಬಿಜ್ಜಳಕ ಕರುಣೊಗನಿಳಿಕ್ಕುಮ ಪಬ್ಬು ಮಂಗಳೆಯಣ್ಣಗಸು" (ಶಬ್ದಮಂ. ೫). **ಒರ್ಜಂತೆ** : "ಒಜನೆನೆ ಗುರುವಕ್ಕು ವಿಘ್ನೇಶನೊರ್ಜಂತನು" (ಶತಕ. ೧೬).

[ಒರ್ (< ಒಂದು) + ಜಂತ್]

ಒರ್ಜ್ಜರ \ಒಜ್ಜರ್ಯ\ ನೋ.

ಒರ್ತಲೆ, ಒತ್ತಲೆ (ನಾ). ಒಂದು ತಲೆ: ಒಕ್ಕೆ, ಒರ್ತಲೆ, ಒಪಿರಿದ (ಧಾತುಧಾ. ೨೪ ಉಲ್ಲಾಸ)ಂ ಸಂತತಮೊಂಬತ್ತುಮಾಸಂ ಜೀಸಿಕೆಯ ನಡುವೆ ಕತ್ತಲೆಯ ಕರುಳೊಳಗೆ ಮರುಳಂದದಿಂ ಬೆಳೆದು ಒರ್ತಲೆ [ಪಾಶಾಂ. ಪೊತ್ತಲೆ]ಯ ಹುಳುವಿನಿಂದಂತಕ್ಕೆ ಬೆಳಬೆಳದು (ಪಂಡೋ ರ. ೧–೪).

ಒತ್ತಲೆ: ಮೇಲಿನ ಪ್ರಯೋಗದ ಪಾಶಾಂತರವನ್ನು ನೋಡಿ.

[ಒರ್ (< ಒಂದು) + ತಲೆ]

ಒರ್ತಳೆ (ನಾ). ಒಂದೇ ಕೈ: ವಿಳಸತ್ಕರ್ಣಕಿರೀಟೋಪ್ತ ಬೆಮರಾದಂಂ ವಕ್ತ್ರದೊಳ್ ನಿಂದುದಾಕಲಾನಮದ್ಭುತಳಿಂದಂ ಕಟ್ಟಿದು ದರಿಂ ದುರ್ವಿಚರ್ದಿರ ಕೇಕೋತ್ಕರಂ (ಶಾಕುಂ. ೧೬–೩೦).

[ಒರ್ (< ಒಂದು) + ತಳ್ (= ತಲ್)]

ಒರ್ತುತ್ತು, ಒತ್ತು : ಒಂದು ತುತ್ತು : ಗಡೀರ್ದ್ರಮುಮನರ್ತೊರ್ತ್ತಿಂ ಬಿನಂ ತುತ್ತಿ ದೇವಗಣಕ್ಕಯ್ಯಂಯೊಗೆ ಪಾಜಿ ಸುರರಾಜಾನಸಮಂ ಮುಟ್ಟವಂ (ಕಾವ್ಯಾನ. ೫೯). [ಒರ್ (< ಒಂದು) + ತುತ್ತು]

ಒರ್ತೊಲೆ (ನಾ). ಒಂದು ತೊಲೆ, —ತೂಕ : ಬಸಗೆ ಉತ್ಸಾಹಂಗಳ್ಗೆ ಸಮೂಹಂ ಒರ್ತ್ತೊಲೆ (ಎಇ. XIV, ೧೯೧–೨೯ : 725).

[ಒರ್ (< ಒಂದು) + ತೊಲೆ]

ಒರ್ದೆಸೆ (ನಾ). ಒಂದು ದೆಸೆ, —ದಿಕ್ಕು : ತೊಲಗುಗುಮೊ ಳೆಳೆಯ ನೊರ್ದೆಸಿಗೆ ಲಜ್ಜೆಯಿಂ ನಮ್ಮ ಬರವುಗೇಳ್ದೊಡೆನುತ್ತೆ (ಕಾದಂಉ. ೫೩೮); ಆತನಂತರೆನುಮಾನಾ ಬೆಸಗೆಳ್ದದೆ ಮಾತದಿನೊರ್ದೆಸೆಗೆ ತೊಲಗಿದಂ ಸ್ಮಪತಿಲಕಾ (ಕಾದಂಉ. ೫೫೮). [ಒರ್ (< ಒಂದು) + ದೆಸೆ]

ಒನ್ನುಡಿ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ನುಡಿ, —ಮಾತು : ಕೆಂಪಿಸೆಳೆಸಿವ ಕರ್ಣನೊರ್ನುಡಿ [ಪಾಶಾಂ. ಳ್ಳುಡಿ] ತನಗವು ನಿಜಮಾಗೆ ನೆಗಲ್ವುದೀ ವಿಧು ವಿಲೆಯೋಳ್ (ಕಾವ್ಯಾನ. ೧೧೩); ಒಂದೆಂಬುದರ್ಕೊರಾದೇಶಂ– ಒರ್ನುಡಿ, ಒರ್ನಿರ್ಣಯರ್ (ಕವಿರಾ. ೧೫೭ ಪ್ರಯೋ); ಒರ್ನುಡಿಯಂ, ಒಂದು ನುಡಿಯಂ (ಶಬ್ದಾನು. ೩೫೮ ವ್ಯಾಖ್ಯಾ); ಪೆರ್ನೋಟದ ಕರ್ನಾಟಕ ದೊರ್ನುಡಿ ಸಿರಿಯೊಡೆದು (ಹೊಂಗಳು. ೪೩–೨). ೨. [ಕಾವ್ಯಮಿಮಾ] ಶಬ್ದಾಲಂಕಾರ ಪ್ರಭೇದವಾದ ಹೇಳಿಕೆ(ಪ್ರಹೇಲಿಕೆ)ಗಳಲ್ಲೊಂದು; ಒಂದೇಮಾತಿನ ಉತ್ತರವನ್ನುಳ್ಳ ಎರಡು ಅಥವಾ ಅನೇಕ ಒಗಟು ಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಹೇಳಿಕೆ. ಉದಾ : ಅವುದು ಬಾಗಿದುದುಮಲ್ಲಕಂ ಬಸನಂ ಕೇವಲಮಾಗೆ ನೆಗೆವುದುಚಿತಾವಯವಂ ದೀವದಿಂ ನಿಂದು ನಿತಗನಂ ನುಡಿದುವು ಭಾವಿಸಿ ಬಗೆಗೊಳ್ಳೂಡಾಕರ್ೂರ್ದಿಯಂ‖ ಒರ್ನುಡಿ [ಪಾಶಾಂ. ಳ್ಳುಡಿ] (ಕವಿರಾ. ೨–೧೪೮); ನುಸುಕೊಡುಗಿ... ಕುಸುರಿಯ ನುಡಿಯೆಂದುವು ಭಾವಿಸಿ ಪೇಳ್ದೆಗಳೊಳಿಳೆ ಪೆಟ್ಟ ಭೇದಮುವಳ್ಳಂ (ಕಾವ್ಯಾನ. ೫೫೪); ಒರ್ನುಡಿಗೆ‖ ಒಂದು ಗಟ್ಟಿಗೆಯೊಳೆ ಸಂಭವಿದಂದಪೆ ಮಡಿದರ್ಪರಹಿತರೆದೆ ನರಕೊರ್ೂಂಡೊಂದಲೆಯೊಳೆ ಮೆಜೆಮು ಗಣಪತಿಯಂ ದದಿನೊಸೆದಿರ್ಪರಿದಿಗೆರ್ವಂದಿಂದಿರನಾ (ಕಾವ್ಯಾನ. ೫೫೬).

[ಒರ್ (< ಒಂದು) + ನುಡಿ]

ಒನ್ನುಡಿಕಾಱ (ನಾ). ಒಂದೇ ಮಾತನ್ನಾಡುವವನು; ಆಡಿದ ಮಾತಿಗೆ ತಪ್ಪದವನು: ಇತ್ತಿಱದೆರಬ್ಬಾತಾ ಬಲ್ಲಂ ಜಗದ್ಗಲಯ ಕ್ಕೊರ್ನುಡಿಕಾಱನಾದಂ (ಕಾವ್ಯಾನ. ೩೬೧). [ಒನ್ನುಡಿ + –ಕಾಱ]

ಒನ್ನೋಟ (ನಾ). ಒಂದು ನೋಟ: ಮೈಸೂರೆ ಮೈಸಿರಿಯ ಬಳಿ ಕರ್ನಾಟದೊನ್ನೋಟದಲಿ (ಹೊಂಗಳು. ೩೦–೩೧).

[ಒರ್ (< ಒಂದು) + ನೋಟ]

ಒಪ್ಪಂತಿ (ನಾ). ಒಂದು ಪಂಕ್ತಿ, —ಸಾಲು : ಒರಿಂಜಲ್ಕೊರ್ಪಂತಿಗೆ ವಾರದೆ ಖಳರೊದಗಿತೆ ಬೆರಿ ಮೇಳಂಗೊಂಡಂ (ಕಾವ್ಯಾನ. ೨೫೯).

[ಒರ್ (< ಒಂದು) + ಪಂತಿ]

ಒಪ್ಪದೆ (ನಾ). ಒಂದು ಪದ್ಯ, —ಹೆಜ್ಜೆ : ಅದಱಿಂದಂ ವಿಜಯಾರ್ಥ ಪರ್ವತ ತಟ್ಟಿಕೊಡ್ದೆಡೆದಿಂದಿತ್ತೊರ್ಪದವುಂ ದಾಂಟಿದಂ (ಶಾಂತಿ. ೩–೬೫). [ಒರ್ (< ಒಂದು) + ಪದ್ಯ]

ಒಪ್ಪನೆ (ನಾ). ಒಂದು ಹೆಲ್ಲು. 'ಒರ್ಪನೆಯ' ಪರಾ.

[ಒರ್ (< ಒಂದು) + ಪನೆ]

ಒರ್ಪನೆಯ (ನಾ). ಒಂದೇ ಒಂದು ಹೆಲ್ಲುಳ್ಳವನು; ಏಕದಂತ; ಗಣಪತಿ : ಒರ್ಪನಿಯ ಬಿಂಕಣಿಗಿ ಬಿಯ ಮೂಗೊಂಳುಮೂಗಿನ ಪೇರೊಡಲ ಇಲಿವೇರ ಬೆನಕ (ಕಾಮಾಕ್ಷ. ೪೮–೩೦).

[ಒರ್ಪನೆ + –ಅ್]

ಒರ್ಪಲಿ, ಒಪ್ಪಲ (ನಾ). ಒಂದು ಪಲಪ್ರಮಾಣ, —ತೂಕ : ಆಂಗಾಮಿಯುಳ್ಳರ್ಮ್ಯಾರ್[ವಿಹ್ನೆ ಯು]ಮು ಮಿನಮು ಮೇಱೂ ಪ್ಪರ್ಪಲಂ ಸಕ್ಕರೆ ಇರ್ಪ್ಪರಂ (ಕಾ. I, ೩–೧೩ ; ೬೯೨); ಒರ್ಪಲಮುಪ್ಪಂ ತ್ರಿಕಟುಳಕರ್ಪಲಮುಂ ಬೇವಿನೆಲೆಯುಮಂ ಸಮಯುಕ್ತಂ ಬರ್ಪಂತಾಗಿರೆ ತುಱಿಯು ಸಮರ್ಪಿಸುವುದು ದಿವ್ಯವಿಂಡಮಂ ಕಳಪಡರಣಂ (ಅಶ್ವಶಾ. ೭–೩೪). ಒಪ್ಪಲ : ಒಪ್ಪಲ ನೂಲಮೊರ್ಪೋಪಾ ಕೆಪ್ಪದೊಂ (ಚಟ್ಟಿವಿ. ೪–೧); ದಿನಂಪ್ರತಿಯು ಮಹಿಷಾತ್ಪತಿಯೊಪ್ಪಲವ ತಂದು ಮೂಜವರರ ದೊಳಂ ಬಾಲೇಂದುವಮೌಳಿಗೆ ಕೊಡುತಿರಲು (ಬಸವ. ೪೮–೨೪); ನಿತ್ಯ ಒಪ್ಪಲವ ಕೊಯ್ದು ತಿಂದಂತೆ ಕಾಣಾ (ಗಣಭಾ. ೧೫೪–೧); ಸಮುದ್ರ ಸೋನೆಯ ದೀಪದೆ ತಿರುಳಕೊಪ್ಪಲವನೆ ಕೊಂಡು (ಶಾಳ್ವಶಾ. ೧೧).

[ಒರ್ (< ಒಂದು) + ಪಲ್ಲ]

ಒರ್ಪಾಲ್ (ನಾ). ಒಂದು ಪಾಲು; ಒಂದು ಭಾಗ, —ಅಂಶ: ನಿನ್ನ ಕೊಡುಗೆಯೊಳ್ ಎಮಗಮೊರ್ಪಾಲಾನವುದಯ್ (ಬಡ್ಡಕ್ರ. ೨೩–೭೫೩). [ಒರ್ (< ಒಂದು) + ಪಾಲ್ಗ].

ಒರ್ಪಿಡಿ, ಒಪ್ಪಿಡಿ (ನಾ). ಒಂದು ಹಿಡಿ, —ಮುಷ್ಟಿ: ಒರ್ತೆಲೆ, ಒರ್ಪಿಡಿ, ಇರ್ಪಯ್ (ಧಾತ್ವಾಧಾ. ೧೨೪ ಉದಾ); ಪಿಡಿಯಿಂದಿಟ್ಟಿದರ್ ಪೆಱಕೊರ್ಪಿಡಿಯಿಂ ನಡುಸಣ್ಮತ್ತೆಯಿಸ ವಧು (ಜಗದ. ೧೪–೩೭); ನಂಡೇಱ ಮಧ್ಯಂ ನೆಟ್ಟನೊರ್ಪಿಡಿಯಿಂಬ ನುಡಿಗೆ ಪಿಡಿವಗೆಯಾಗೆ (ಪಱ್ಕರಾ. ೩–೨೪). ಒಪ್ಪಿಡಿ: ಜೂವಿನ ನರ ೧೨ ಒಪ್ಪಿಡಿಯರಳು ಸೇವೆಯ ಬಾಯು (ಜೂಂಕಾಕಾ. ೧೪೩, ೧೦೭–೯; ೧೨೨); ಇಂಗೆಲೆಮಂದ್ರ ಕುಂಕಿ ವಿಳಂಗಂ ಪಿಪ್ಪಿಲಿಯ ಬೆರಸಿ ಪೊಪ್ಪಿಡಿಯಂಂ ಜೂರ್ಸಂಗೆಯೆಯ್ದು (ಲಲ್ಯಾಕಾ. ೪–೧೯); ಭೋಜನಮಂ ಮಾಡಿಸಿ ಪೊಪ್ಪಿಡಿಯೊಗರಡಕೆಯ ಭಾಗವನುಯೆರಡಲೆ ಯೊಳು ಏಂಬಯ ಹಣ್ಣಿನ ಪ್ರಮಾಣದ ಸುಣ್ಣಮಪ್ಪಿಕ್ಕಿ ವೀಳಯಮಂ ಕೊಡರ್ (ಪುಣ್ಯಾಸ್ರ. ೬–೧೪ ವ); ಹಿಡಿ ಎಂದು ಒಪ್ಪಿಡಿ ಅವಲಕ್ಕಿಯನ್ನು ಸಂಕೋಚದಿಂದ ಸ್ವಾಮಿಗೆ ಕೊಟ್ಟನು (ಪ್ರಜಚರಿ. VIII, ೨೪). [ಒರ್ (< ಒಂದು) + ಪಿಡಿ].

ಒರ್ಪಿಡಿಗೊಂಬ್ (ನಾ). ಒಂದು ಹಿಡಿಯಷ್ಟು ಕೂಳು, —ಅನ್ನ: ಒರ್ಪಿಡಿಗಱಜಿಕ್ಕಿ ಸಗ್ಗಂಬಡೆಯದ ನರನೆಗ್ಗನಲ್ತೆ ಭುವನಾಧರಣಾ (ಅರ್ಜುನ. ೪–೪೨); ಒರ್ಪಿಡಿಗೊಂಬುಂ ಸಿತಗಡ ಕಪ್ಪರಮುಂ ರಾಜಸೇವೆಯುಟ್ಟಿದೆ (ಕವಿರಾ. ೧೪೭ ಪ್ರಯೋ). [ಒರ್ಪಿಡಿ + ಕೊಂಬ್₁].

ಒರ್ಕೆಸರ್ (ನಾ). ಒಂದೇ ಹೆಸರು: ಒರ್ಸುಡಿ, ಒರ್ಕೆಸರ್, ಒರ್ಮೆದಲ್ (ಕವಿರಾ. ೧೪೭ ಪ್ರಯೋ). [ಒರ್ (< ಒಂದು) + ಪೆಸರ್]

ಒರ್ಪೊಳ್ತು, 'ಒರ್ಪೊಟ್ಟು' ನೋ.

ಒರ್ಪೊಳ್ತು, ಒಪ್ಪೊಳ್ತು, ಒರ್ಪೊಳ್ತು, ಒಳ್ಪೊತ್ತು (ನಾ). ಒಂದು ಹೊತ್ತು. ಒಪ್ಪೊತ್ತು: ಬಾಱುಬು ದಱಯದೆ ನಿಚ್ಚಲುಂ ತಪ್ಪಿಸದೆ ತಾ ವೊಪ್ಪು ತ್ತು ಆರೊಡಗಿನಿ ಬರುತ್ತಾ (ಬಸವ. ೩೦–೫); ಒಳ್ಪೊತ್ತು ಊಟಕ್ಕೆಂದು ರಾಯರ ಮನೆಗೆ ಹೋದ ನಾನು . . . ಏಂತೆ (ರಾಯಚ. ೪). ಒರ್ಪೊಳ್ತು: ಈಕಾಯಂದೆಗೆ ಶತಯಿಲು ಪೊರೆವರ್ಗಿಲ್ಲೆ ಕೊಟ್ಟಿಪಾಂಗುಟ್ಟು ಕೊಡಲ್ಕರಿರಾದೆ ತಂದೊರ್ಪೊತ್ತುಶಾನಾನೊರ್ಪೊಳ್ತು ಪಾಡಿತಯ ನೆಸಗಿ (ಪಱ್ಕರಾ. ೧೩–೪). ಒಳ್ಕೊತ್ತು: ಪಂಚೇಂದ್ರಿಯ ನಿಗ್ರಹಕ್ಕಯಂ ಸಮಂತೊಕ್ಕೊತ್ತು ಏಂದುಣ್ಬುದಾರೆಯುಮಾಸ್ಯಾನಮಚೀಳಸಂಯಮಮು ದಂತೊರ್ಮಾರ್ಜನಂ (ಸುಕುಮಾ. ೩–೪೩).

ಒಪ್ಪತ್ತುಮಾಡು = ಒಂದು ಹೊತ್ತು ಉಪವಾಸ ಮಾಡು: ಕಣಿನಾಗ ಕಟ್ಟುನಿಟ್ಟಾಗಿ ಒಪ್ಪತ್ತುಮಾಡುತ್ತಿದ್ದರು (ಆತಾಮಿ. ೫೯). [ಒರ್ (< ಒಂದು) + ಪೊೞ್ತು]

ಒರ್ಬ 'ಒರ್ವ' ನೋ.

ಒರ್ಬರಿಸಿ (ನಾ). ಒಂದು ವರುಷ, —ಸಂವತ್ಸರ: ಇಂದುಮುಖಿ ದಮಯಂತಿಯೊಡನಾಂದದಲಿ ನಲ್ನೃಪತಿ ಮಾವನ ಮಂದಿರದೊಳಿರ್ದೊರ್ಬರಿಂ ವಿದ್ಯನು ಸಳಲಿಭವದಲಿ (ನಳಚ. ೪–೧೫). [ಒರ್ (< ಒಂದು)+ಬರಿಸ]

ಒರ್ಬಸೆ (ನಾ). ಒಂದೇ ಆಸಕ್ತಿ; ಒಂದೇ ಗೀಳು: ಪಣಗೆಳ್ಳಳ್ ಚೆಲ್ಲಿದಿಂದಂ ಜಡುರಂ ಪಡುರಂ ಸೇಕಗೆಯಲ್ಲಳ್ ರತಂ ಕೊರತಸಿಲಂಬಂತೀಕೆ ನೋಲ್ಪೊಡಾಸದ ಬಸಧಾಂ (ಪಾಶಾಂ. ಗೆಲ್ದುಬಸದ ಬಸದಿಯಂ) ಕೂರ್ತನಿಂ ತೊಂದಿಂ ಕುಂಟಣೆ ಮಾಲ್ಪಳ್ ಕೇಣದಿಂ (ಲೀಲಾವ. ೩–೧೭). [ಒರ್ (< ಒಂದು) + ಬಸ್ಸ]

ಒರ್ಬಳಿಸು (ನಾ). ಒಂದು ಸುತ್ತು, —ತಿರುವು: ವನೆವಹನಂ ವನಾಂತರಮನೊರ್ಬಳಿಸಾಗಿರೆ ಮುಕ್ತಿ ಸುತ್ತಿ ಸುತ್ತಿನ ನಡುವರ್ದ ಮಾಮರನ ನೆಲ್ವುಮದು (ಅರಿತ. ೪–೫೫). [ಒರ್ (< ಒಂದು) + ಬಳಸು]

ಒರ್ಬಿ, ಒಬ್ಬೆ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ತಂಡ, —ಪಂಗಡ, —ಗುಂಪು: ನಲವಿಂ ನರ್ತಿಪ ವೃದ್ಧಕಾಂತೆಯರುಮಂ ಬಂದೊರ್ಬಿಯೊಳ್ ಕೂಡೆ ಪೂವಲಿಂ ಪತ್ರಿಕಂಗನಾ ಕತಿಯುಮುಂ . . . ನೋಡುತ್ತುಮಾನಂದದಿಂ ನೆಲೆವರ್ದುತ್ತುಮಿರೆಪ್ಪಿನಂತು ಪುಗುತಂದಂ ಸೂತಕಾಸದ್ಮಮಂ (ಕುಸುಮಾ. ೬–೭೦). ೨. ಬೆೞ್ಪೆ: ೩. ಬೆರೆಯಿನೆಲ್ಲಿ ಒಂದು ಸೆಲಕ್ಕೆ ಹಿಡಿಯುವಷ್ಟು ಅಳತೆ; ಒಬ್ಬೆ ಯಂಬೆ: ಮುಗ್ಧ ಪುಂಠಿಯೊರ್ವರ್ಗಳ್ಕಯ್ಯ ಳಳಿಸುತ್ತಂ ಕಾಲಿಂದೊಬ್ಬೆಯಂದೊಬ್ಬೆ ನಖರೋಷಣಿಯಿಂದ (ಸಂದಿಮಾ. ೧೪–೧೦); ಒರಳೊಳಗೆ ಬೊಂದೊಬ್ಬೆ ಕೆಡಿಸಿದ ಪರಿಯು ತನಗಾಯ್ತಿದೆನ್ನುತ (ಶರಣ. ೬೦೩–೪೪); ಏಂದಿಬ್ಬೆ ಕಬ್ಬುವಾಗ ಒಬ್ಬಣ್ಣನೂಣ ಬಂದ ಒಬ್ಬಿಗೆ ಒಬ್ಬೆ ನುರಿಯುವುಲ್ (ಪಾಪದ. ೪೪). 'ಇಬ್ಬೆ' ಪರಾ. [< ಒಂದು₃]

ಒರ್ಬುಳಿ 'ಒರ್ವುಳಿ' ನೋ.

ಒರ್ಬುಳಿಕೆ, ಒಬ್ಬುಳಿಕೆ (ನಾ). ಒಂದಾಗಿರುವಿಕೆ; ಒಂದುತನ: ಇರ್ಬಗೆಯನೆಳಸು ತನ್ನೊರ್ಬುಳಿಕೆಯುಳಿವಂತೆ (ಮಹೀಂದ. ೮–೨೪); ಕಂಡ್ಡು ಕೆಂಪಾಬ್ಬೆಜಿ ಕೆಂಡಮೊರ್ಬುಳಿಕೆ ಮೂಗೊಲ್ ಮೂಗಿನೆ ಪುರ್ದಿ ಪರ್ಬಿಗಂ (ಕೃಂಗಾಶ. ೪–೫೪). ಒಬ್ಬುಳಿಕೆ: ಬಂದ ಜಂದಗಣಿತ್ತು ರೆಲ್ಲರು ಒಗರವನುಂಡು ಹೋದರಲ್ಲದೆ ಮದವಣಿಗನ ಕಂಡು ಹೋದುದಿಲ್ಲ ನಬ್ಬಣ ಬಂದವರೆಲ್ಲರು ಅಧಿಗೆ ಹೋದರು ಮೇಲೆ ಏಗೆ ಮಂದು ಇದು ಒಬ್ಬುಳಿಕೆ ಇಲ್ಲ (ಮೇಲಾಸ. ೧೦೯–೬೨೬); ತಳವಳಲಿ ಮೊಗೆ ಮೊಗೆದು ಕವದಿತು ಕೊಳನ ಜಲಜರಧಿಪತಿಯವೀ ಬೊಬ್ಬುಳಿಕೆ [ಪಾಠಾಂ. ದೊಬ್ಬುಳಿಕೆ]ಮಿಗಲೊಬ್ಬುಳಿಕೆ [ಪಾಠಾಂ. ಗೆ] ನೆಗೆದವು ವಿಗ ವೈರದಲಿ (ಕವ್ಯಾಗ. ೫–೨).

ಒಬ್ಬುಳಿಕೆಯುಮಾಡು = ಒಂದು ಎಡೆಯಲ್ಲಿ ಸೇರಿಸು; ಗುಂಪು ಸೇರಿಸು: ಹೋತನ ಹೊಡಿಮು ಅದ ಕೂಡಿ ಕುಱಿಯ ಏಲಿಸಿ ಹಗರ ತಡೆದು ಹಿಂಡನೊಬ್ಬುಳಿಕೆಯುಮಾಡಿ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೩–೪೬ನಿ). [ಒರ್ಬುಳಿ (< ಒರ್ವುಳಿ) + –ಕೆ]

ಒರ್ಬುಳಿಗೊಡು, ಒಬ್ಬುಳಿಗೊಡು (ಕ್ರಿ). ಒಟ್ಟಾಗು: ಒಂದೆಡೆ ಸೇರು: ಕೆಳದಿಯಭಿಮತಮುಮನೊರ್ಬುಳಿಗೊಡೆ [ಪಾ ರಾಂ. ಗುಡೆ] ವಿಜಿಗ್ಗು ಸುರತ ಸೇವನಮುಂ ಮೊಳ್ಳಮವರ್ಗೆ ಮಾಡಲೆಂದು (ಕವಿರಾ. ೩–೧೩೩); ಶಾಗಿ ತಟ್ಟುಗಿಯ ತಾರೆಗಳೊರ್ಬುಳಿಗೊಡಿ ಕ್ಷಪ್ರಾವಳಿಯದ ಮೇಲೆ ತಾಂ ಪರದು (ರಾಜಶೇ. ೩–೧೦೦). ಒಬ್ಬುಳಿಗೊಡು: ಜ್ಞಾನ, ಕರ್ಮ, ವೈರಾಗ್ಯಗಳು ಒಬ್ಬುಳಿಗೊಡಿ ಆತನು ಪೂರ್ಣಯೋಗಿಯೇ ಆಗಿದ್ದಾನೆ (ಜಾಳಬ. XII ಅಂಳಿ). [ಒರ್ಬುಳಿ (< ಒರ್ವುಳಿ) + ಕೊಡು₂]

ಒರ್ಬುಳಿಗೊಳ್ 'ಒರ್ವುಳಿಗೊಳ್' ನೋ.

ಒರ್ಬುಳಿನಿಲ್ (ಕ್ರಿ). ಒಂದೆಡೆ ನಿಲ್ಲು; ಒಟ್ಟಾಗಿ ನಿಲ್ಲು: ಗುರು ಕುಕ್ಕಾಂಗಾರಕರೊರ್ಬುಳಿ(ರ್ವರ್) ಏಂದೆಡೆಗೊರ್ವರೆರ್ವರ್ಪಾಳಿಲ್ ನೆಲಕೆ ಬಜಂ (ಅಭ್ಯಮ. ೬–೪೮). [ಒರ್ಬುಳಿ (< ಒರ್ವುಳಿ) + ನಿಲ್]

ಒರ್ಬುಳಿಸು, ಒಬ್ಬುಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧.ಒಂದೆಡೆ ಸೇರು; ಒಟ್ಟುಗೂಡು: ಒರ್ಬುಳಿಸಿದ ಸಮಸುಖದೊಳಗುರ್ಜಿತಂತಂಕೊರಿಂದು ನಲಿದು ಪಲತೆರಿಂದಂ ಏಂದುರ್ಬುತೆ ಕೊರುತೆ ಪರ್ಬುತೆ ಗರ್ದಿಗಿತಳಿಧಾರಿಧಾರಾಧಿಕಾಯಂ ಏಕಿಯೊಳ್ (೧೦ ಕ. ೪–೨೮); ಸರ್ವಲಿಂಬಲಿಯಾಗಿ ಬೊಬ್ಬಿಟ್ಟಿಬ್ಬರಿಸಿ ಪರ್ದಿ ಪರಿಯ ಶರ್ವನ ಸಮಧಾರ್ವರ್ವತಮನೆತ್ತಿರಿ (೧೦ಕ. ೪–೮೮). ಒಬ್ಬುಳಿಸು: ೧. ತಿರಿಗಿ ತಾಱುಂತತಿಬ್ಬುವಾಯ್ದು ಬಲಬೆಬ್ಬುಳಿಸಿ ಬೆಬ್ಬಳಿಸುತಲ್ತಾಡಿ (ಇತಿಹ. ಹ. ೧೩೯–೬೧); ಕಿರೀಟಿ ಏಡಿದಂ ದೇವದತ್ತಮಂ ಸಕ್ಕಾಡ್ದಿ ರಥಸಮೊಬ್ಬುಳಿಸುವಂತೆ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೩–೪೩). ೨. ಒಂದೆಡೆ ಸೇರಿಸು: ಸುರುಚಿರದ ಸತ್ಕತೆಯ ಸುಧಾರಸಮನೆಲ್ಲವೊಬ್ಬುಳಿಸಿಯೀ ಕತೆಯಂ ಕೇಳೀ (ನವಸಂೀ. ೭–೪). [ಒರ್ಬುಳಿ (< ಒರ್ವುಳಿ)+ –ಇಸು]

ಒಬ್ಬಿಟಿ 'ಒವ್ವಿಟಿ' ನೋ.

ಒಬ್ಬಾರಿ 'ಒವ್ವಾರಿ' ನೋ.

ಒಮ್ಮಡಿ, ಒಮ್ಮಡಿ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಮಡಿ, —ಪಾಲು: ಅಷದಳ ದಿಂಬು ಕಂಬು ಕಡೆಯಾಡಯ ಪೊನ್ನ ರಸಕ್ಕೆ ಕೂಡಿದಂತೆಸೆವುದಿದರ್ಕದೇ ನೊರೆವುದೊಮ್ಮಡಿಗಿಮ್ಮಡಿ ಬಂದೊಡಂ ಸುಧಾರಸಮನೆ ತೀವಿದೊಲ್ಸಸದ ಮಾಣಿನ ಪಣ್ಣಗ್ (ಜಗ. ೧೬-೮೩). ಒಮ್ಮೆಡಿ: ೧. ಒಮ್ಮಡಿ ಪ್ರೌಢಂ ಪಾಪಂ ನೂರ್ಮಾಡಿಯೆಯಿಸುವುದು ಧರ್ಮಂ (ಸಮಸ. ೯-೧೧೦); ಒಮ್ಮಡಿ ಹೆಮ್ಮುಟ್ಟಿಯೊಳಂತಮ್ಮಡಿ ಕಾಜ್ಯೀರಡಿಸಿವ ಪಿತ್ಕತಿಬಡೆಯುಂ ಭಿಮ್ಮನೆ ಪಾನಡೆ ನಸ್ಮದೊಳಮ್ಮಡಿಡಿದನಿಸಿಸ್ಸ ಸರ್ವದಕ್ಷಂ ಬಾಜ್ಯುಂ (ಖಮಡ. ೬-೪೮). ೨. ಒ ಗ್ಗ ಟ್ಟು; ಒಂದೇ ಗುಂಪು: ದೇವತೆಗಳು ಒಮ್ಮಡಿಯಾಗಿ ಕಾಣಿಸಿಕ್ಕೂಂಡು ತಮ್ಮ ತಮ್ಮ ಆಯುಧಗಳಂದ ಗರುಡನಂ ತಿರಿಯಲು (ಕೃವಾ. ೫೫). [ಒ⁰ (< ಒಂದು) + ಮುಡಿ.]

ಒಮ್ಮತ್ತೆರ್, ಒಮ್ಮತ್ತರ್, ಒಮ್ಮತ್ತಲು, ಒಮ್ಮತ್ತಲ್ (ನಾ). ಒಂದು ಮತ್ತರು; ಭೂಮಿಯ ಒಂದು ಅಳತೆ: ಮಡನಗಾರರ್ ಕೊಟ್ಟೂರ್ಮಾತ್ತೆರ್ಕ್ಕ ಕೆಱೆಯ ತೆಱ್ಕಣ ಕೊಡಿಯ ಗೋಳಿಯ ಕೆೞಗೆ[15] ಕಾಲ್ಗೆ ಒಮ್ಮತ್ತೆರ್ಕ್ಕೆಯಂ ಉಂ (ಮೈಅರಿ. ೧೯೨೧, ೨೯-೩; 797); ಆತ ನಟ್ಟ ಕಲಕೆ ಒರ್ಮತ್ತರ್ತ್ತರ್] ಕೆಯ್ಯ ಕೊಟ್ಟರ್ (ಎಳ. XI, ಶಕ್ಷಕ. ೩೩-೧೦; ೪೫). ಒಮ್ಮತ್ತೆರ್: ರೇವನಕೆಱೆಯ ಕೆೞಗೊಮ್ಮತ್ತರ್ (ಎಳ. VII, ಶಿವಮೊ. ೧೧೫-೧೧; ?); ಮಹಾದೇವಗ್ಗೆರ್ ಒಮ್ಮತ್ತ ರ್ತೋಗ್ಗಮುಂ ಅಯ್ವತ್ತರ್ಕೈಯ್ಯ ಕೊಟ್ಟುವರ್ (ಕಾ. I, ೧೫-೧೨; ?). ಒಮ್ಮತ್ತೆಲು: ಬಡಗಲು ಒಮ್ಮತ್ತಲು ಬೆದ್ದಲೆ (ಎಳ. VI, ಅಡೂರು. ೧೦-೧೯; 1139); ನಿರಿಯಮ್ಮನ ಕೆೞಗೆ × ಗೆಯ್ಯ ಒಮ್ಮತ್ತಲೆ ಕೊಟ್ಟ (ಎಳ. VII, ಶಿವಮೊ. ೧೧೦-೩; ?). ಒ ರ್ಮ ತ್ತ ಲ್: ಳರಚಟ್ಟಗರ ಗುಜಯ್ಯಂಗೆ ಪೊನ್ನಳಲು ಒರ್ಮ[ತ್ತ]ಲಂ ಕೊಟ್ಟ (ಎಳ. VIII, ಸೊರಬ. ೪೧೬-೧೯; ೫೫); ಮಹಾದೇವಗ್ಗೆರ್ ಬೀದೆಬ್ಬೆಕ್ಕಂ ಒರ್ಮತ್ತಲ್ಗೆಯ್ಯಸ್ ಕೊಡ್ಡಾಂ ಬಿಟ್ಟಂ (ಮೈಅರಿ. ೧೯೨೪, ೫೩-೮; 1019).

[ಒ⁰ (< ಒಂದು)+ ಮತ್ತರ್]

ಒಮ್ಮತ್ತೆರ್ 'ಒರ್ಮತ್ತರ್' ನೋ.

ಒಮ್ಮನ, ಒಮ್ಮನ್ಸೆ (ನಾ). ೧. ಒಂದೇ ಮನಸ್ಸು; ಏಕಚಿತ್ತ: ಶಿವಶಿಳಯದ ಜೆಲ್ಲಂ ನಿರೀಕ್ಷಿಸಲ್ಕೊರ್ಮನದಿಂದಿಱಿದಂ . . . ಅವಗಂ ಮದವಂ (ಕುಸುಸಾ. ೧೧-೧೪೪). ಒಮ್ಮೆನ್ಸೆ: ೧. "ತದ್ಗತಿಯಾರ್ಜೇ ತಾನಮೊಮ್ಮನೆಮಿಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗಾಸಾ. ೯೭-೧೫೫); ಒಮ್ಮನದಿ ಮೋಕ್ಷ ಪದವಕ್ಕು ಜ್ಞಾನ ತಾನಮ್ಮನದಿ ಕೆಡುವ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೪೪೭); ಪಾಡಿದನಿ ಒಮ್ಮನದಿ ನಿಜ್ಞೇಶ ಶರಣರಿಗೆ (ಷಡ್ವಚ. ೬೯-೧); ಒಮ್ಮನದಿಂದ ಎಲ್ಲರೂ ಕೆಲಸಮಾಡುತ್ತಿದ್ದು ದಂದಿರ ಸಮೃದ್ಧಿಯಾಗಿ ಬೆಳೆದು ಹತ್ತಾರು ಸಂಸಾರ[35] ಗಳಿಗೆ ಆಶ್ರಯದಾತಿದ್ದರು (ಳಳಹು. ೧೩). ೨. ಒಂದು ಅಳತೆ. ೧, ೨: ಧರಣಿಯ ಮೇಲೊಂದು ಹಿರಿದಪ್ಪ ಅಂಗಡಿಯಾಸ್ಥಿ ಹರಿದ ಕುಳ್ಳರ್ದ ನಮ್ಮ ಮಹದೇವನೆಬ್ಬ ಒಮ್ಮನವಾದರೆ ಒಡನೆ ನುಡಿವನು ಇಮ್ಮನವಾದರೆ ನುಡಿಯನು (ಬಸವ. ೧೧೫).

[ಒ⁰ (< ಒಂದು) + ಮನ; ಒ⁰ (< ಒಂದು) + ಮನ್ಸ (< ಮಾನ)]

ಒಮ್ಮಾನ, ಒಮ್ಮನ್ಸ; ಒಮ್ಮಾನ (ನಾ). ಒಂದು ಮಾನ; ಒಂದು ಅಳತೆ: ಒಮ್ಮಾನಂ ಬ್ಯಾಜ್ಯಂ ರಸವೊಮ್ಮಾನಂ ಶೈಕೆಸೊರೆಯ ರಸ ಮವಱೊಳ್ ಮತ್ತೊಮ್ಮಾನಮೆಱ್ಕೆ ವೆರಸಿದ(ಪ)ರ್ಗಿಯಾನುವುದು ಪಾನವಿಧಿ ಯೊಳಾತ್ಮಾಖಳಮಂ(ಶಕ್ಷಕಾ.೧೧೧-೪೨). ಒಮ್ಮನ್ಸೆ: ಪಱು ಮೇವುತ್ತಿರ[45] ಲಾಗಿ ಒಮ್ಮನವ ಮೇದು ಇಮ್ಮನವಳಿಯುತ್ತು (ಸರ್ವಜ. ೧೦೪-೫೬೪); ನೆೞ್ಲು ಮೊ ದ ಲೆ ನಿ ಸಿ ದು ಪ್ಪ ರ ಧೆ ಲ್ಲಾ ಹೇಜೀಂಗೆ ಮೂಲೆಗೊಂಮನ (ಎಳ. XI, ದಾವಣ. ೫೯-೧೧; 1280); ಒಮ್ಮನ ಮದ್ದಿಗೆ ಬೆಂಕೆ ಒಮ್ಮೆರೇ ಕೊಟ್ಟಾಂಗ (ಮಲ್ಲಿಗೆ. ೬೯). ಒ ಮ್ಮೊ ನೆ: ಆ ಒಬ್ಬಳತ ಳದಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಹೊಯಿದು ನಿರುತದಿಂದ ನೋಡೆ ಮೂಲು ಮಾನನ ನುಂಗಿ ಒಮ್ಮಾನ ವಾಯತ್ತು (ನೋಳಮೂ. ೨೧೬-೬೬೧); ಹೇಙಂ[ಗೆ] ಒಂಮಾನ ಉಪು (ಸೌಇಇ. XX, ೨೦೨ ಅ — ೨; 1245); ತುಪ್ಪ ಸೊಲ್ಲಗೆ ಹಾಲೊಂ ಮಾನ ಮೊಸರೊಂಮಾನ (ಎಳ. V, ಹಾಸಡಿ. ೪೨-೬; 1443); ಸಂಧ್ಯಮಾಡ ಸಮ್ಮಾನಕ್ಕೆ ಒಮ್ಮಾನಕ್ಕಿ ಸಜ್ಜಿಗೆ (ಗಾದೆ).

[ಒ⁰ (< ಒಂದು) + ಮಾನ]

ಒಮ್ಮಾರ್, ಒಮ್ಮಾರು (ನಾ). ಒಂದು ಮಾರು; ಒಂದು ಅಳತೆ: ಗುಣಮೆಂದೊಡಮು ದೋಷಕ್ಕೊರ್ಮಾರ್ಗಿಗಂ ನಿ ಮಿ ರ್ದ ಪು ದ ತಿ ವಾಡಾಳರ ನಾಲಗೆ (೧೯ ಆ ವ. ೧-೩೨); ಜೇಲಾಂಜಲಮುಮು ಕೆಲ ಕೊಮಾರ್ ನೀಳ್ದು ಕ್ಷತ್ರಿಳೇತನ ಪಟಿದಂತಳದಿರೆ (ಸ್ಯಹಸಿ. ೭೭-೪೩). ಒಮ್ಮೊರು: ಹಿಡಿಯ ಪೋಲುಪಡೆಂದ ಮುನ್ನಿನೆ ಮ್ಯಡನ ಹೊಱ ಗೊಮ್ಮೂರು ಸೀರೆಯ ಕಡೆಸೆಱಂಗಿರೆ ಲಿಂಗದೊಳಗಾತಂ ಪ್ರವೆಶಿಸಿದ (ಬಸಪು. ೫೭-೪೯); ಬೊಮ್ಮುವೆಂಬುದು ತಾನು ಒಮ್ಮಾರು ದೂರವೆ ಒಮ್ಮೆ ಸದ್ಗುರುವಿನುಪದೇಶವಪ್ಪಡೆ ಗೆಮ್ಮುನೆ ಮುಕ್ತಿ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೬೮).

[ಒ⁰ (< ಒಂದು) + ಮಾರ್]

ಒಮ್ಮೆ, ಒಮ್ಮೆ (ಅ). ಒಂದು ಬ್ಯಾರಿ, —ಸಲ: "ಒರ್ಮಯಿರ್ಮ ಮೂರ್ಮೆ . . . ಎನೆಕೆಗೆಯ್ದು ನೂಱುವೆ" (ತಖಳಂ. ೩೧೫); ಬಲರಿವು ತನ್ನನೊಂದು ಬಲಗರ್ವದಗರ್ವನೊಳಕೆಮ್ಮಂಜಿಯೆಯಂ ಕುಲಿಶದಿನೊರ್ಮೆ ಖಂಡಿಸಿದ (ಕಾವ್ಯಾ. ೪೬೪ ಕೂದ್ಯಳ); ಎಜಗಿಯುಮೊರ್ಮೆ ದಿವ್ಯ ಮುಖಾಗಾರ್ಪವಾಸಮುಂರ್ದುಮೊರ್ಮೆ ಕೊಯ್ದುಱೀಯೆಯ ಪೂಗಳಿಂ ಶಿವನನರ್ಚಿಸಿಯುಂ ದಿಡಮೊರ್ಮೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧-೧೩೫); ಮಳರಿಹ ನೊರ್ಮೆ ದಿಳಸನ್ನಳಿಸೆ ನೊರ್ಮೆ ಪಿಱಂ ಸದಾಭ್ಯಸ್ತಿ ನೀರಂ ಬೇಗಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೧-೯೫); ಒಂದು ಬಾರಿ, ಒರ್ಮೆ (ಕಬ್ಬಾಸ ೪೩೩ ಪ್ರಯೋ); ತಪ್ಪುದರೆ ಏನೊರ್ಮೆ? ಅನುಭವಕೆ ಅದೆ ಪೆರ್ಮೆ (ಪಾಂಡ ಜ. ೪೩). ಒಮ್ಮೆ: ಮೇಗೆ ಪೆಕ್ಕಿನಂತ ಮಾ ವ ಡಿ ಮಾಟ್ಟುದೊಮ್ಮೆಯೆ ಬಲಂ ದ್ವಿತ್ರಾಷ್ಟ ಹತಂ ಬಂಬೆಗಡಂ (ಜಾತಕ. ೪-೩); ರುಂಡಮಾಲೆಯ ಕೊರಳಿನನ ಕೆಂಡರೆ ಒಮ್ಮೆ ಬರಹೇಳ್ವ (ಮಹಾದೇ. ೧೫-೪); ನುಡಿಗೊಮ್ಮೆ ಪುಳಕ ವೇಱುತ್ತೆ (ತಿಮರಾ. ದೇ. ೪-೧೫); ಒಮ್ಮೆ ಇವಳು ಒಮ್ಮೆ ಅವಳು ಕುಡುಕುತಿರುವಳು (ಇಂಗಿತ. ೧೦-೨೧); ರಮ್ಯ, ಒಮ್ಮೆಯೆ ದುಡುಕಲೆಬೇಡ (ಜೀವಮ. ೧); ಒಮ್ಮೆ, ನಮ್ಮನೆಯ ಅಕ್ಕಿಕೊಟ್ಟು ಅಮ್ಮಾ ನಿಮ್ಮನೆಯ ಪ್ರಸಾದವೇ (ಗಾದೆ).

ಒಮ್ಮೊಮ್ಮೆ, ಒಮ್ಮೊಮ್ಮೆ, ಓ ರೊ ಮೆ ರ್ (ದ್ವಿರುಕ್ತಿ): ಬಹು ಕರ್ಮನಿರ್ಜರಿರಾಗಿಯೊರ್ಮೊರ್ಮೆ ಪರಿವಿಡಿಯಂ (ಆಪಾ. ೪-೨೪); ಅವಿಧಕ್ಷ ಸ್ಥೇಹಯುಂ ರೋಹಿಣಿಯ [ನೊಸೆಯುವನ] ಪ್ಪೋಮ ಲೋಕಕ್ಕಡೊಮ್ಮೊಮ್ಮೆ . . . ಹೇಸುಕೊಟಿಳಕ್ಕುದೊಮ್ಮೊಮ್ಮೆ ವಿಶೇಷ ಸ್ನೇಹಮಂ ಮಾಡುವ (ಕಾದಂಉಾ. ೪೨೨); ಮೂಲುದಿನಕೊಮ್ಮೊಮ್ಮೆ ಫಲದಾಹಾರದಲಿ ನೂಕಿದನು (ಕುವಾಲ. ೬-೬); ಧರೆಯೊಳೋರೊರೆರ್ಮ ಕಾಲಿಟ್ಟಹಜ ನಿರುಕಿಸ್ಪೆ ಬಾನೊಳೇ ಪಾರಿಭೋಳಂ (ಶಾಕುಂತ. ೪-೭). ಒಮ್ಮಿಂದೊಮ್ಮೆ; ಒಮ್ಮಿಂದೊಮ್ಮೆಗೆ = ೧. ಇದ್ದಕ್ಕಿದ್ದಂತೆ; ಅನಿರೀಕ್ಷಿತವಾಗಿ; ಆಕಸ್ಮಿಕವಾಗಿ (ಕ). ೨. ಕೆಲವು ವೇಳೆ (ಕ). ಒಮ್ಮಿಂದೊಮ್ಮೇಲೆ = ತುಂಬ ಆಕಸ್ಮಿಕವಾಗಿ; ಬಹಳ ಅನಿರೀಕ್ಷಿತ ವಾಗಿ (ಕ). ಒಮ್ಮೆಗೆ=ತಟ್ಟಕ್ಕನೆ: ಅವನು ಒಮ್ಮೆಗೆ ಬಂದುಬಿಟ್ಟ (ಕೂಡಿ).

ಒಮ್ಮೆಗೊಮ್ಮೆ = ಒಮ್ಮೊಮ್ಮೆ : ಮನ ವಚನ ಕಾಯಕರತೇಂದ್ರಿಯಂಗಳು ಮುಂತಾದ ಛೇದಂಗಳಲ್ಲಿ ಒಮ್ಮೆಗೊಮ್ಮೆ ತುತ್ತಪಡುವಲ್ಲಿ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೩೦-೬೫). ಒಮ್ಮೆಯು, ಒಮ್ಮೆಯುಂ = ೧. ಒಂದು ಸಲವೂ ; ಒಂದು ಸರತಿಯೂ : ಇತ್ತ ಲಿಂಗವನಗಲಿ ಒಳಿಂದತ್ತ ಹೋದುದು ಮೊದಲು ಪಕ್ಕುಗಳ ಮೊತ್ತ ತೊಮ್ಮೆಯು ಹುಲ್ಲುಸದಳವನೊಲ್ಲದಿರ್ದುದಿಕೆ (ಜಸ ಪು. ೬೦-೬೩) ; ಪರವತೆಯರೆನೊಮ್ಮೆಯುಂ ಪರೀಕ್ಷಿಸಿ ನೋಡದಿರು (ಜಸಪು. ೪-೬೫). ೨. ಘಟ್ಟಿನೆ ; ತಟ್ಟಕ್ಕನೆ : ಕುತಕ್ಕದಿಂದ ಮಚ್ಚಲಿಕ ಪರವಾದಿಗಳನೊಮ್ಮೆಯು ಸೋಲಿಸುವ ಭಾಷೆ ಪರಮಪಂ ನಿಂದಿಸುವವರ ತಾನೊರಲಿ ಕೆಳೆವುದು ಭಾಷೆ (ಜಸಪು. ೬-೪). ಒರ್ವಿಂಗೆ = ಒಂದು ಸಲಕ್ಕೆ ; ಒಂದು ಸರತಿಗೆ : ಆನಱಿಯದೆ ಪಂಚಮಹಾಪಾತಕನೆಂ ಪೊಲ್ಲಕೆಯ್ವೆನಿಗೊರ್ವಿಂಗೆ ಕ್ಷಮಿಯಿಸಿಮೆಂದು ನುಡಿದೊಡೆ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೩೧-೧೧).

[ಒರ್ (< ಒಂದು) + -ಮ್ಮೆ]

ಒರ್ಮೆಯ್, ಒಮ್ಮೆಯ್ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಶರೀರ; ವಿಕಾಂಗ: ಭರದ ಮುಷ್ಕಿಯ ಬಿಲ್ಲೊಳಡಗಿಹೊ ಶರೀರವಿಕೆ ತಳಸಂಡದೊರ್ಮೆಯ್ಯುರವಿಂ ನೆಱೆ ನಿಂದು (ಶಾಸ್ತ್ರಳಾ. ೫-೩೬); ವೈರಿಗಳ ನಡುವೆ ವೀರ್ ನುರ್ಗಿ ಒರ್ಮೆಯ್ಯು ಮೂಡದಿರಿ (ಅಶ್ವತ್ಥಾ. ೨೦-೧೭). ಒಮ್ಮೆಯೊಯ್ : ೨. ಒಗ್ಗಟ್ಟಿನ ; ಒಕ್ಕಟ್ಟಿನ : ಅವರಿಬ್ಬರೂ ಒಮ್ಮೆಯ್ಯಾಗಿ ಅವಲ್ಲಿ-ಹಗೆಗಳ ಕಟ್ಟಿಕೊಂಡಿದ್ದರೇ ಅಲ್ಲಾ (ಗೊಲ್ಲಾಶಾ. VI ಮುಖ್ಯಾಡಿ).

[ಒರ್ (< ಒಂದು) + ಮೆಯ್]

ಒರ್ಮೊದಲ್ (ಅ). ಒಂದೇ ಬಾರಿಗೆ; ಒಮ್ಮೆಗೇ; ಪ್ರಾರಂಭಿದಲ್ಲೇ: ಲೋಕಾಲೋಕಮನಿಲ್ಲಮನೊರ್ಮೊದಲೆ ಆ ಣು ತ್ತು ಮ ಱೆಯು ತ್ತುಂ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೯೯-೧೧); ಮಾಱಾಂತ ಬೀರರ ಸೆರ್ಕರ್ಮಿರದೊಡೆ ಬಂದುದು (ಕಬ್ಬಕಾ. ೨೫೨). [ಒರ್ (< ಒಂದು) + ಮೊದಲ್]

ಒರ್ಮೊಱಿ (ನಾ). ಒಂದು ಮೊರ, —ಅಳತೆ : ಒಕ್ಕಲ್ಗೊಂದು ಕಟ್ಟಳಕಂ ಒರ್ಮೊಱಿ[ಱ] ಭತ್ತ (ಎಳ. XI, ಚಕ್ಕಳ. ೩೩-೧೯ ; ೩೫); ಇವನ ಪ್ಪೊಡೆ ತಾನೊರ್ಮೊಱಿಯಕ್ಕಿ ತವುಡಿಂಗಂ ಪೋಗಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೬-೧೦೯). [ಒರ್ (< ಒಂದು) + ಮೊಱಿ]

ಒರ್ಮೊಱಿ, ಒಮ್ಮೊಳ್ (ನಾ). ಒಂದು ಮೊಳ, —ಅಳತೆ : ಪಳುಕಿನ ಪಾಪೆಯನಮರ್ದಿಂ ಕೊಳಕಂಕೊರ್ಮೊಱಿದ ದಿವ್ಯ ವಧು (ಅದಿಪು. ೬-೬೯); ಸೊಗಯಿಸುವುದು ನಿರ್ಮಲಕೊರ್ಮೊಱಿಯಂ ಶರೀರಮುದಾರಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೪-೧೨೬); ಸುಣ್ಣಮೆ ದೆನ್ನೊಳಕೊರ್ಮೊಱಿಯಂ ಮೂಡಲ್ (ದಶಕು. ೪-೨೨೮). ಒಮ್ಮೊಳೆ : ಸತ್ಕರ್ಮಮುರುತಿಯೇೞಿಸಿದಾ ಫಲವನೊಮ್ಮೊಳನ (ಶುವ್ಯಾಕ. ೬೦೪. ೪-೬೪); ಹಸ್ತದ್ವಯೋದಯವಾ ಇಮ್ಮೊಳನುಂ ದಯಮನುಳ್ಳ ಹಸ್ತವಿಸ್ತಾರಸಂಯುತಾನ್ ಒಮ್ಮೊಳನಗಲಮನುಳ್ಳ (ಪ್ರಭಚ. ೧೫-೧೯). [ಒರ್ (< ಒಂದು) + ಮೊಱ]

ಒರ್ವ್, ಒಬ್ಬ, ಒಬರ್ (ನಾ). ೧. ಒಂದು. 'ಒರ್ವನಸ್ತು' ಪರಾ. ೨. ಒಬ್ಬ ವ್ಯಕ್ತಿ : ಒರ್ವ ಗೋವಳಕಪಿರಾ ಕಾವುಮಂ ಕಂಡು(ಪಂಪಭಾ. ೪-೯೫ ವ) ; ಮುಕ್ತಿಯ ಕೋಳುಗೊಂಬರು ಕೋಟಗೊರ್ವರು (ಗಡಾ. ೧೨-೯೫). ಒಬ್ಬ : ೨. ನಿಶ್ಚಲೊಬ್ಬ ಮಾಸನಮನುಸೊಂದು ಬಂಡಿ ಕೂಡುಮಂ ಕುಡುವಮೆಂದು . . . ಮಾಡಿದೊಡೆ (ಜಾತಂಪು. ೫೪-೧೬); ಬಾಹ್ಲಿಕ ದುರುಳ ಸೌಬಲ ಸೋದಮದತ್ತರ ಹುರುಳುಗೆದಿಸಿದನೊಬ್ಬ ಶಿಕು (ಶುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೫-೨೬); ಒಬ್ಬ ಕೆಟ್ಟ ಹಬ್ಬ ಕೆಟ್ಟ ತೇರ್? (ಗಾದೆ) ; ಒಬ್ಬ ಭೋಗಿ ಆದರೆ ಒಬ್ಬ ಜೋಗಿ (ಗಾದೆ). ಒಬರ್ : ೨. ಇದನಾರೊಬ್ಬ ಕಾದರನರ್ಗ್ಗೆ ಪಿರಿದು ಪುಣ್ಯಂ (ಇಳ. VI, ೧೦೨-೧೪ ; ೭೭) ; ಒಬ್ಬರ್ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಂಗೆ ಭೋಜನ (ಕಾ. I, ೩೬-೧೦ ; ?) ; ಒಬರ್ ಕಾಯ್ದಂ ತಂಡಿಗಂ ಪುಟ್ಟದಿನಾದೊಡೆ (ಪಂಚತಂ. ೬೬-೧೧).

ಒಬ್ಬನು, ಒಬ್ಬವನು, ಒರ್ವನ್ = ಒಬ್ಬ ಮನುಷ್ಯ : ಒಬ್ಬನೆ ಹಸುಳೆ ಹೊಕ್ಕನು ವೈರಿಮೋಹರವ (ಶುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೫-೫); ಆವರು . . . ಒಬ್ಬವನಿಗೊಂದು ಒಬ್ಬವನಿಗೊಂದು ಮುಂಬುತ್ತಾರೆ (ಮುಂಬುಸಂ. ೪-೧೦೪); ಪಿಜನಿರ್ವ್ವನ್ ಕೊಳ್ಳೋನುಂ ಕೊಡುವೋನುಂ (ಎಳ. VI, ಕೂಪ್ಪ. ೩೬-೧೧ ; ೪೨). ಒಬ್ಬರಿಗೊಬ್ಬರ್, ಒಬ್ಬರಿಗೊಬ್ಬರು = ಪರಸ್ಪರ ; ಅನ್ಯೋನ್ಯ : ನಾ ಬಲ್ಲಿದ ತಾ ಬಲ್ಲಿದನ್ ಎಂದು, ಒಬ್ಬರಿಗೊಬ್ಬರ್ ಆಹಂಕರಿಸುಹಂ ಅಹಮಹಮಿಕೆ ಎಸಿಸುಗ (ಪಾಚಾರ. ೬) ; ಅವರು ಒಬ್ಬರಿಗೊಬ್ಬರು ಸೇರದೆ ಇದ್ದರೆ ಈ ಕೆಲಸ ಆಗಲಾರದು (ಡಂತಿ). ಒಬ್ಬರೊಬ್ಬರು, ಒಬ್ಬೊಬ್ಬರ್, ಒಬ್ಬೊಬ್ಬರು, ಒರ್ವರೊರ್ವರ್ = ೧. ಒಬ್ಬನ ತರುವಾಯ ಇನ್ನೊಬ್ಬ: ಒಬ್ಬರೊಬ್ಬರು ಬಂದು ಕುಳ್ಳಿರಿ ಕೀವು (ಜಸಪು. ೩೬-೩೦) ; ಕಂಡುಬ್ಬೞಿಕೊಬ್ಬೞಿರ ನಮಸ್ಕಾರಾಭಿನಂದನಾಲಿಂಗನಂಗಳಿಂ ಸರಸವಿನೆಯಲು (ಜಸಪು. ೩೬-೩೦). ೨. ಒಬ್ಬೊಬ್ಬನನೂ ; ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ : ಒಬ್ಬರೊಬ್ಬರುಭೇಯುಳಿಲೇ ಭೂರಿಲೆ ಎನುತ್ತಿರಲು (ಜಸಪು. ೫೬-೧೪) ; ಪೊಡೆಗೆಡದಾತ್ಮಬಲಮೊಳ್ ಪುರಿಂದರನ ವಜ್ರದಂ ಕವಿವಡೆದು ಮೇದಿಸಿಗೆ ಬೀೞ್ದ ಕುಲಗಿರಿಗಳಂತೊಬ್ಬೊಬ್ಬರೊಂದು ಕಡೆಗೆ (ಕೃಮಿಳಾ. ೩೨-೩೩). ೩. ಪರಸ್ಪರ ; ಒಬ್ಬರಿಗೊಬ್ಬರು : ಹೊಸ್ತುಂ ತೋಱುತೊಬ್ಬೊಬ್ಬರಿಗೆ ವೇದನಿಗಾಜ್ಞೆಯನ್ಮೈಗೆ ಕೆಟ್ಟವನಿತಂ (ಜಸಪು. ೫೨-೧೩) ; ಕೊಱಮಕೊಳ್ ಕವಿಗಳು ಜಾಗಿಗಳುಂ ಒರ್ವರೊರ್ವರಿಗೆ ನಿಯಿಯರ ನಿಯಿಯರೊಳರ್ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೪-೨೧). ಒಬ್ಬ ವ ಳು, ಒಬ್ಬಳು, ಒರ್ವಳ್ = ಒಬ್ಬ ಸ್ತ್ರೀ, —ಹೆಂಗಸು (೪) : ಪರಪುರುಷಂದ್ವೆಡೆಯೊಳ್ ಒಬ್ಬಳಿರಲುಬಾರದು (ಭರತ. ೨-೬೦-೧೦) ; ಒರ್ವಳ್ ಕರ್ವಿನ ದಿಬ್ಬ ತಿರುವಿಂ ಬರ್ದುಂಕಿ ಬರ್ದಿರಲರಂಬು ಬರ್ದಂತೆ ಬಂದು (ಪಂಪಭಾ. ೪-೩೭ ವ). ಒಬ್ಬಾಕೆ = ಒಬ್ಬಳು (೪). ಒಬ್ಬಾತನು = ಒಬ್ಬನು (೪). ಒಬ್ಬಾನೊಬ್ಬ = ಯಾವನೊಬ್ಬ ಒಬ್ಬನು (೪).

[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಮಲ. ಒರುತ್ತ, ಒರುವ; ತುಳು. ಒರಿ, ಒರಿಯೆ; ಕುಡು. ರೊಅನ್ನು; ಕುವಿ. ರೂಸಿ; ಕುರುಖ್. ಒರ್ತ್ತ; ಮಲ್ತೊ. ಒರ್ತ]

ಒರ್ವಗಲ್ (ನಾ). ಒಂದು ಹಗಲು, —ದಿವಸ : ರಕ್ಷಂಗಳ್ಗೆ ಕರಂಡ ಮೆಪಸುವ ದಶಧರ್ಮಮುಮಂ ಒರ್ವಗಲಪ್ಪೊಡಂ ತಪ್ಪಲೀಯದೆ . . . ನಡೆಯಿಸುವ ಮಹಷಿಗಳ ಮನದ ಧೈರ್ಯಮುಂ ಬಣ್ಣಿಪಸಾಧಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧-೧೬೬). [ಒರ್ (< ಒಂದು) + ಪಗಲ್]

ಒರ್ವನಿತೆ (ನಾ). ಒಬ್ಬಳೇ ಹೆಂಗಸು ; ವಿಕಾಂಗಿನಿ : ಓಪಸಂ ಕಲೆಯುಂ ಕೊರ್ವನಿತೆ ಕರ್ವರ ನು ತಾಂ ಬೂಲ ಮುಂ ಬೆಡಗಿಗಿಂದಿರೆಯುಂಬಿರ್ದಾ ಬೆಡಗನೇವೇೞ್ವನು (ಸರಸ. ೪-೩೩).

[ಒರ್ (< ಒಂದು) + ವನಿತೆ]

ಒರ್ವವಸ್ತು (ನಾ). ಒಂದು ವಸ್ತು, —ಪದಾರ್ಥ : ಒರ್ವವಸ್ತು ಮಗುಳಾಂಬುತೆಱನಂ ಪಡೆದೊಡಂ ಮುನ್ನಿನ ಗುಣಂ ಎಂದಿನಂತಿರ್ಪ ಮೆಂದು ಪೇೞ್ವುದುಂ ಪೂರ್ವರೂಪಾಲಂಕಾರಂ (ಸರಪ. ೧೧೧-೨೬ ವೃತ್ತಿ). [ಒರ್ವ + ವಸ್ತು]

ಒರ್ವಳ್ಳೆ (ನಾ). ಉಳುವುದರಲ್ಲಿ ಒಂದು ಸಾಲು, —ಉಳ್ಳೆ : ಕೋಣಗಳು ನೇಗಿಲನ್ನು ಎಳೆದುಕೊಂಡು ಹೋದುವು. ಉದ್ದಕ್ಕೆ ಒರ್ವಳ್ಳೆ ಹೂಡಿದ; ಅಡ್ಡಕ್ಕೆ ಇರ್ವಳ್ಳೆ ಮಾಡಿದ. ಹೀಗೆ ಎರಡು ಮೂರುದಿನ ಉತ್ತಾಗಬೈಲುಗದ್ದೆ ಕೆಸರಿನ ರಸಾಯನವಾದಂತಾಯಿತು (ಬಾ೪ ಗಿ. ೧೦೭).

[ಒರ್ (< ಒಂದು) + ?]

ಒರ್ವಳ್ಳೆ 'ಒರ್ವಳ್ಳೆ' ನೋಡಿ.

ಒರ್ವಳ್ಳೆ, ಒರ್ವಳ್ಳ (ನಾ). ಒಂದು ಬಳ್ಳದ ಪ್ರಮಾಣ, —ಅಳತೆ: ಎಱುಪ್ಪಮಂ ಅಯ್ವುದಿವ್ವುರುಂ ನಕರಮುಂ ನೇಡಿಯುಂ ಬಱಸುವಿಟ್ಟು ಗೆಲ್ವಲ್ಲಿ ಮೂಲವ್ಯೇಯಳ್ಳೆ ಒರ್ವಳ್ಳೆ ನೆಯ್ ಪಿಶಿಸಿದ (ಎಳ್. VI, ಕಡಲು. ೧೮೫–೬ ; 750). **ಒರ್ವಳ್ಳೆ** : ದೀಪಿಗೆಗೆ ಪೊಂದೆತ್ತು ಗಾಣದ ಸುಂಕದ ತೆಱಿಯೂಂ ತಿಂಗಳ ಪಡಿಯೊರ್ವಳ್ಳೆಕ್ಕೆ ಚಂದ್ರಾರ್ಕ್ಕತಾರಂಬರಂ ಸಲುವಂತಾಗಿ (ಎಳ್. XIV, ಶ್ರೀರಂಗ. ೨೨೬–೫ ; 1175).

[ಒರ್ (< ಒಂದು) + ಬಳ್ಳ]

ಒರ್ವಾಗಿ, ಒರ್ವಾಗೆ (ನಾ). ಒಂದು ಭಾಗ,—ಪಾಲು : ಏಗೆಯ್ದುಂ ಮೆಸ್ಸ ಧರೆಯೊರ್ವಾಗಮುಮಂ ನೀಮೆ ಬೆಸಕೆಯುಂ ಕುಡದಿತಂ ಮೇಗಿಪ್ಪದೆ ನೆಗೞ್ದುಱದಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೪–೬). **ಒರ್ಧಾಗೆ** : ಸಿಂದಗಿರಿ ಪೊರ್ಬ್ಬಾ(ಬ್ಬಾ)ಗದಿಂ ಸೂಂದಿಗೆಱೆಯ ನೀರ ತಟಪೋರ್ಧ್ಯಾ(ರ್ಧ್ಯಾ)ಗದಿಂ (ಇಳ. XVIII, ೩೧೨–೨೦ ; 11ನೆಯ ಶತ).

[ಒರ್ (< ಒಂದು) + ಭಾಗ]

ಒರ್ವಾಯೆ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ನಲ್ವಡಿ ೧೩ ಜ ಳಂಪಣಂ ಒರ್ವಾಯಂ ಕುಡೆ ಶ್ರೀಕೋಣೆ ಪಣ್ಣತ್ತರ ಸಿದ್ದಯ್ಯಂಗೆ (ಸೌಇಇ. IX–i, ೯೨–೧೬ ; 1036) ; ಒರ್ವಾಯ ಊರಿಂ ಮೂಡಲ್ (ಎಇ. XIV, ೨೬೩–೪೮ ; 1173). [?]

ಒರ್ವಾರೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಾರಿ, —ಸಲ.

[ಒರ್ (< ಒಂದು) + ಸಾರ್ತ]

ಒರ್ವೆಗೆ, ಒಬ್ಬುಳಿ, ಒರ್ಬುಳಿ (ನಾ). ಗುಂಪು; ಒಟ್ಟಲು; ನಮೂಹ. 'ಒರ್ವ್ವಳಿಗೊರ್' ಪರಾ. ಒಬ್ಬುಳಿ: "ಗೊಂದಣ ತೆರೆಳ್ದ ಸಾಲೊಬ್ಬುಳಿ ಹೊರೆ . . . ಎನೆ ಶ್ರೀಣಿಕಾಖ್ಯಂ" (ಶಬ್ದಮಂ. ೫೫); ಪಲಂಬುಂದಿಗಳಂತೆ ಮೀಗೆ ನೆಗೆದೊಬ್ಬುಳಿಯಂ ಬಱಿತರ್ಪ ಬಾಣಮಂ ಸೌಂದರಿಯೊಂ ಕಂಡು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೩–೧೦೫, ೧೫೧) ; ಕೊರೆಯ್ದಿಸಿ ಪುಟವಿಟ್ಟ ಪುಣ್ಯಮೊಬ್ಬುಳಿಯೊಳ ಪೇಳಾರಜಿಸವೆಂಬಂತೆ (ಸಿದ್ಧಾರಾ. ೧–೧೪). **ಒರ್ಬುಳಿ** : ಪೆರ್ಬುಲಿಯೆರ್ಬುಳಿಯಂತೆ ಛೇರುಂಡನ ಹಿಂ ಬಿನಂತೆ (ಗಿರಿಕ. ೬–೫೫ ವ).

ಒಬ್ಬುಳಿಮಾಡು, ಒರ್ಬುಳಿಮಾಡು = ಒಟ್ಟುಗೂಡಿಸು : ಳಳವಳಸ ದಿರಿಯುನಳಾ ಗೋವಳರನಾದೊಮ್ಮಳಿಸಿ ಬಹುಗೋವಳಲವನೊಬ್ಬುಳಿ ಮಾಡಿ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೧೧–೬೩) ; ಬಂದೊಂದೆಱೆಯೊಳಿಂದುವಂ ತಂದೊಂ ಬುಳಿಮಾಡಿ ತದ್ರಿಶೇಷಾಂತರಮಂ ಸಂದೇಹಮಿಲ್ಲದಱಿಪುವುದೊಂದೆ ವಿಧೇಯಾಧಿಧಾನಮದುಮಿಂತಕ್ಕುಂ (ಕ ವಿ ರಾ. ೩–೧೬೪). ಒಬ್ಬುಳಿಯಾಗು, ಒರ್ಬುಳಿಯಾಗು = ಒಟ್ಟಾಗು ; ಗುಂಪಾಗು : ದಿನಮಣಿಯ ಕೋಟಿಪ್ರಭಾಪುಂಜಜೊಬ್ಬುಳಿಯಾದ ಮಾಳ್ಕೆಯೋಳ್ ಚಂದ್ರನ ಕೋಟಿ ತೇಜಸನೊಳಕೊಳಾಯತ್ತ (ಕೂನ್ಯಸಂ. ೩೯೫–೨೬) ; ನಡೆಯಲ್ ಬಸವಪ್ಪಟ್ಟ ಏಂದು ಕೈಗಳಂ ಲೀಳೆಯನಾಂತು ರಾಗರಸಮೊಬ್ಬುಳಿಯಾದವೊಲೆಲ್ಲುಂ ಮೆಟ್ಟಿ ಭಾರಾಳಸದಿಂದಂ (ಜಗದಿ. ೨–೯೬).

[ಒರ್ (< ಒಂದು) + –ಉಳಿ (< ಪುಳಿ). P ತಮಿ. ಪುಳಿ = ಗುಂಪಾಗು, ಚಟ್ಟುನು]

ಒರ್ವುಳಿಗೆಯೊಳ್, ಒಬ್ಬುಳಿಗೆಯೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಗುಂಪುಗೂಡಿಸು ; ಒಟ್ಟಿಗೆ ಸೇರಿಸು : ಪೊಸ್ತಿಲ್ಲಮನೊರ್ವಳಿಗೆಯೊಳ್ [ಪ್ರಾಕಾಂ. ನೊಱುಳಿಪೆಯೊಳ್, ನೋರ್ವುಳಿಪೆಯೊಳ್]ನ್ನತನೆಲಗನನೇಱಿ ನೋಡುತ್ತಿರಲ್ (ಜೀವಸಂ. ೧೦೫–೨೯). **ಒಬ್ಬುಳಿಗೆಯೊಳ್** : ಲಲನೆಯರೊಬ್ಬುಳಿಗೆಯ್ದುತ್ತ ವಿಕ್ಳೆವ ಸಕಲ ಸಮರ್ಪಿಸಿದಭೀಷ್ಟರಿಗೆ (ಮೋಹನ. ೨೦–೪೨) ; ಛಲ ಮೂಜಜಿಳಲ ಗುಳ್ಳ ಬೆಲ್ಲನೊಬ್ಬುಳಿಗೆಯ್ದು ಸರಸಿಜಭವ ಜಡುರಿನೊಳು . . . ರೂಪಿಟ್ಟ ಸಿವರ (ಜಾಗಳ. ೬–೪೧). [ಒರ್ವಳಿ + ಕೆಯ್ಯ್]

ಒರ್ವುಳಿಗೊಳ್, ಒಬ್ಬುಳಿಗೊಳ್, ಒರ್ಬುಳಿಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಒಟ್ಟಾಗು ; ಗುಂಪಾಗು : ಸಮುದ್ಗತ ಛಿಡಿಯಂದಮಾ ಪೆರ್ವಲಂ ಮೆಯ್ವುಂ ಸುತ್ತಲುಂದು . . . ಸೈತೊರ್ವಳಿಗೊಂಡುಂ ಸಾರ್ದುದಿರದಾಗಳ್ ನಿಂಬುಳಾವಧೀರನಾ (ಅ ಸು ಮಾ. ೧೧–೪೬). **ಒಬ್ಬುಳಿಗೊಳ್** : ಬಂದು ಮನೆಯಂ ಪುಗ ಲು ಶರಣರೊಬ್ಬುಳಿಗೊಂದು ಇರೆ ಕಂಡು ಮೈಯಿಕ್ಕಿ (ಶಬಿಶಾ. ದೇ. ೨೯–೨೦) ; ನಿಬ್ಬೆ ಜಗುವಟ್ಟು ಸೊಂದರ ಯೆಬ್ಬುಳಿಗೊಂಡಳದುಜ್ಜಿದೀಕ್ಷಿಸಿ ನೈಪನಂ (ಅ ಧ್ಯ ಬಿ. ೧೧–೨೩). **ಒರ್ಬುಳಿಗೊಳ್** : ನಲಿನಲಿದು ಕಿರಾತಸ್ತ್ರೀಯರುಮೊರ್ಬುಳಿಗೊಂದು ಏಂದು (ಗಿರಿಕ. ೧–೧೩೨) ; ಗಿರಿಕ್ಷೋರನ ಗೌರವಮೆರ್ಬುಳಿಗೊಂದು ಪುಟ್ಟದಂತವೆಳಲೊಗದಂ ತದೀಯ ಕರಕಂಜದೆ ರೇವತಾಸಿದ್ಧ ದೇತಿಳಂ (ರಾಜಶೇ. ೧–೬೧). [ಒರ್ವಳಿ + ಕೊಳ್[1]]

ಒರ್ವೆಟ್ಟಿ, ಒಬ್ಬುಳ್ಳಿ, ಒರ್ಬುಟ್ಟಿ (ನಾ). ಒಂದು ಸ್ಥಳ ; ಒಂದೆಡೆ : ಪೂರ್ವಳಿಭವ ಸ್ಪೈಕಮುದೀರೊರ್ವಿರಸಲಿದೊಂದು ಮಾಡೆ ತಮ್ಮವರುಂ ಮಂದೊರ್ವುಳ್[ಟ್ಟಿ] ನೆರೆದು (ಅದಿಪು. ೬–೪) ; ಇರ್ವಿವರಿಂ ನವಮಾ ಸಾಂತಮೊಳಿರ್ವುಳ್[ಟ್ಟಿ]ಯೊಳಿರ್ವುಳ್ಳಳಾಗಿ ಸಿಂಹಶ್ವಮಿಥುನರ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೬–೧೦೫) ; ಬೆಳಗಾಗಲೊಡಂ ಮುರುಂಟೆ ಬಿದ್ದಿರ್ದಾಜಿಯಂ ಜೋಗಂಗಳಂ ಕಂಡೊರ್ವುಳ್[ಟ್ಟಿ]ಗೆದಂದು (ಮ ಹಾ ಪೀ. ೯–೫೭೪). **ಒಬ್ಬುಳ್ಳಿ** : ಮನವನೊಬ್ಬುಳವಾದಿಪ್ಪದೆ ತನುವಿನೊಳಗಿನ ಕಾಣದಾರದುಂ(ಪ್ರಭುಲಿ. ೧೪–೧೮). **ಒರ್ಬುಟ್ಟಿ** : ಜಾತಿಕ್ರಿಯಾಗುಣಪ್ರಸ್ಪಾತಿಕಯ ವಿಶೇಷಿಯಕ್ಕ ಪದರ್ಬುಗಳ್[ಟ್ಟಿ]ಕಂದೀ ತೆಱದಿನುಂ ಅಂದ ಕಾವ್ಯಸಮೇತಿಗಳ್ ಮುಪಕಾರಂಗಳ್ಗಮೊರ್ಬುಟ್ಟಿಕಾರಮಕ್ಕುಂ (ಧರಿತ್ರ. ೬–೫೩).

[ಒರ್ (< ಒಂದು) + ಉಜ್ಜ್]

ಒರ್ವೆ (ನಾ). ಒಬ್ಬಳು ; ಒಬ್ಬಾಕೆ : ಜೀವೇಶ್ವರ ನನ್ನ ಬಿಟ್ಟಿಯ್ದಬೇಡೆಂದು ಕೋವಿದರೊರ್ವಳಾಗಿ [ಪಾಠಾಂ. ವರ್ಳಾ]ಪಿದಳು (ಶಂಕಾಖ. ೧೧–೪೫) ; ಹೊಂಗಾಳಾಂಬಯ ಪಿಡಿದೊರ್ವಿಯಿಳು (ಮೋಹನ. ೪–೧೦) ; ವನಲಕ್ಷ್ಮಿಯಂತೊರ್ವೆ ಹರುಷದೊಳಗೆ ನರ್ತಕಂ (ಅಂಪಾ. ೩೪–೫೦).

[ಒರ್ವ + –ಎ]

ಒರೆರಲ್, ಒಬ್ಬೆರಲ್, ಒಬ್ಬೆರಳು, ಒರ್ವೆರಳು (ನಾ). ಒಂದು ಬೆರಳು. ಒಬ್ಬೆರಲ್ : ಧರೆಯನೊಬ್ಬೆರಲೊಳಾಳ್ವ ಮುಖದೊಡೆ ಸಕಲ ಜಗವನೊಮ್ಮೆ ಸುಡುವ . . . ರುದ್ರಗಣಂ (ಚಾಬಿ. ೨–೨೪). ಒಬ್ಬೆರಳು : ಛೇಭಕ್ಕಾ ಕಂಡೊಬ್ಬೆರಳನಲ್ಲಾಡಿ ಪೊಗಳ್ತ್ತ ವೃಷಕೇತು ಲಲಿಗುಣಂ ಗಿಂತೆಂದನು (ಚೈಮುಭಾ. ೨೩–೨೧). **ಒರ್ವೆರಳು** : ನಾಳ್ವರೆಳು ಹಸ್ತಿನಿಗೆ ಮೂವರಿಳು ಚಿತ್ತಿನಿಗೆ ಇರ್ವರ್ ಕಳು ಶಜಮಧ್ಯ ಕಂಪಿನಿಗೆ ಪದ್ಮಿನಿಗೆ ಒರ್ವರಿಳು ನೋಡ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೬೬೫). [ಒರ್ (< ಒಂದು) + ಬೆರಲ್]

ಒರ್ವೆರಳು 'ಒರ್ವೆರಲ್' ನೋ.

ಒಲ್[1], ಒಲ್ಲಿ, ಒಲ್ಲು (ಕ್ರಿ). ೧. ಒಪ್ಪು ; ಸಮ್ಮತಿಸು ; ಅಂಗೀಕರಿಸು : ಅಂದೀತ್ಯದುರುವಿತೀಷಣ ಯುತಮಪ್ಪುದನೊಲ್ಲದಿಂತು ಹೇತುಮಾಗದ ಲೀಲಾಂಬುಜ ವಿಚಿತ್ರ ಛಿತ್ರಾಧಿಕಮಂ (ಕವಿರಾ. ೨–೬೯) ; ಭುಜಬಲ ಸಕಲಾವನಿತಳವಲ್ಲಭನಂ ಭೀಂಗಳಿತ್ತಿ ಪೊತ್ತಿರ್ದ ನಕ್ಕಲೊಲ್ಲದೆ ನೆಲಡೊಳ್ (ಆ ದಿಪು. ೧೪–೧೧೧) ; ಯತಿಯೆಂಬುದುದು ಗಣಿಯಮ ಪ್ರತೀತಮೆಂದೆಬಲೊಲ್ಲರಂತದನೆ ಕೆಲರ್ ಶ್ರುತಿ ಸಭ್ಯಗಂ ಸ್ವಚ್ಛಂದಂ ಯತಿಯೆಂದಾ ಕಪಿಲ ಪಿಂಗಳಾದಿಗಳೊಲ್ಲರ್ (ಭಂದೋಬಂ. ೧೨) ; ಒಲ್ಲ ನೋ ಹರಿ ಕೊಳ್ಳನೋ (ಪುರಂದ. ೨–೬೯ ಪಲ್ಲವಿ). ೨. ಬಯಸು ; ಅಪೇಕ್ಷಿಸು : ಬಿಡಿಸಿದನೆನ್ನ ಅತರಂಗದನುತಾಪವು ನೊಲ್ಲದಿಸಿದನೊಳ್ಳಳ್ಳುಬೆಯಂ (ಶ ವಿರಾ. ೩–೩೪) ; ಎರಡಱೆಯ ದೊಲ್ಲು ಪಿನ್ನೊಳೆರಡಂ ನುಡಿಯಲಾಗದೆನಗೆ (ಪ ಪಭಾ. ೬–೧೪ ವ) ;

ಇಹಪರಮನೊಲ್ಮೊಡಂ . . . ಅಲ್ಮಿದು ಪರೀಕ್ಷಿಸುವುದು ಸಮಸ್ತ ಕಾರ್ಯ ಸ್ಥಿತಿಯಂ (ಪಂಚತಂ. ೧೯೯-೧೯) ; ನಿಶ್ಚಿಂ ನಿಶ್ಚಿಂ ಒಲ್ಲು ಭಾವಿಯಿಪ ಜೀವಂ (ಸ ಮ ಪ. ೬-೩೬). ೩. ಶಕ್ತನಾಗು ; ಸಮರ್ಥನಾಗು : "ಒಲ್-ಶಕ್ತನಾಗು" (ಕಬಭಧಾ). ಒಲ್ಲಿ : ೧. ಪ್ರಾಣಪ್ರಿಯರ್ಗಾ ಪ್ರಾಣ ಮನೊಲಿದಿರ್ವೆದೆಬಾದೊಂದಜ್ಜಿಯೇ (ಕಾದಂಪಂ. ೧೧೦) ; ಜನ್ನಮಲ್ಲಿ ೫ ಕಾರ್ಯಾನಿಮಿದ ಶರಣಾಗೆ ಮಾಯೆಯಲ್ಲ (ಮಹಾದೇ. ೪-೧೪) ; ದೇವ ನೊಲಿದಾತನೇ ಜಾತ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೯೭೬). ೨. ಬುಧಜನಂ ಪೇಳುಮೆಂದೆಂ ದೊಡಾಂ ಸಾಜರವಿಂ ಮದ್ಯಾಳ್ಕಳಾಹಾರ್ಪುಬಳದಿನೊಲಿದಂತಿಸಲಲುಮ್ಕಳ್ ನಾಡಂ (ನೇಮಿನಿ. ೧-೩೨) ; ಇತರ ಶಾಕನೊಲಿಯದೆ (ಬಸವ. ೩-೨) ; ಲಕ್ಷಣಮಱಿವ ಚತುರರಕ್ಕೈತಿಗೊಲಿಯರೇ (ಪದ್ಮರಾ. ೧-೩೯) ; ಲೇಸಪ್ಪ ೧೦ ಮಣಿಮಂಡಪಮೇಲೆ ಶಿಶುವೇನೇಸಜಂತೊಱಗಿರ್ದನೊಲಿದು (ಮೋಹಶ. ೪-೭೩). ೪. ಮೆಚ್ಚು ; ಇಷ್ಟಪಡು ; ಪ್ರೀತಿಸು : "ಸ್ವತಂತ್ರವೆತ್ತೈತಾನಂ ವಿವೃತ್ತಿಯೆನಲೊಲಿದಂತೆ ನಡಪಮುಕ್ಕುಂ" (ಮ ಂ ಗ ರಾ. ೧೩೩-೩೦) ; ನೀವೊಲಿದಲ್ಲಿ ಪುಟ್ಟ ಬಳಿದೂಂ ಕುಲಪಿಡರ್ದುದೆ ಕೊಡದೊಳಂ ಶರಕ್ತಂಬ ದೊಂ (ಪಂಚಕಾ. ೨-೨೬) ; ಬಲ್ಲೆ ಚಿಕ್ಕಂದಿಂದ ನಿನ್ನವನಲ್ಲದಱಿಯಳು ೧೫ ಕೈಯ್ಯನಿಗರಲ್ಲಿ ವೊಲಿದಳು ನಿನಗೆ (ಬಸವ. ೪೨-೬) ; ಕುಳಿತು ಪಾಡಲು ನಿಲುವೆ ನಿಂತರೆ ನಲಿವೆ ನಲಿದರೆ ಒಲಿವೆ ನಿಮಗೆಂಬಾ (ಹಸಾರ. ೨-೫). ೫. ಯೋಗ್ಯವಾಗು ; ಉಚಿತವಾಗು ; ತಗು (೬). ೬. ಮೋಹ ಗೊಳ್ಳು ; ಮ ರು ಳಾ ಗು : ಸ್ತ್ರೀಯರಿಗೆ ಒ ಲಿ ಯು ವ ಸೆ ಯೋಗಿ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೫೧೪). ಒಲ್ಲು[1] : ೧. ಅಖಿಳ ಜಗದ್ಭಕ್ಷಾಮಣಿಯಂ ಪೊಗಟ್ಟು ೨೦ ದ ಖಿಳ ಸೌ ಖ್ಯ ಮ ನೊ ಲ ವ ಂ [ಪಾಠಾಂ. ಸೋಲ್ವಂ, ಸೊಬವಲ್] (ಸಮಬ. ೧-೬).

ಒಲಿದೊಲಿದು (ದ್ವಿರುಕ್ತಿ) : ಒಲಿದೊಲಿದು ನಲಿದೀ ಪ್ರಕಾರದಿ ಪಲವು ಲಿಂಗಂ ಭೋಗಿದೀಪನ ಬಳಿಯಿಂ ನಡವುತ್ತಿರಲು (ಬಸವ. ೫೭-೪೬). ಒಲ್ಮಂ = ಒಲಿದವನು ; ಪ್ರಿಯಕರ : "ಉಱುಗಿದನೆಂದು ಒಲ್ಮಂ" ೨೫ (ಕವಂದ.ನ.೩೩ ವೃತ್ತಿ) ; ಪಲಜನೊಲ್ಮಂಗಮೇನಾಗದು (ಹಂಪಧಾ.೮-೩೧). ಒಲ್ಮರ್, ಒಲ್ಮರ್ (ಬಹುವ) : ತಮ್ಮೊಲ್ಮರಿನೆ ಪಿಡಿದು ಬಲ್ಲಂದಿಂ ನಲ್ಮೆಯಂ ಪತ್ತಿಸಿ (ಸಮಬ. ೫-೨೮) ; ತನ್ನಮೊಲ್ಮರಂ ಪಟಿಯು ಒಲ್ಮರಂ ಪೊಗಟ್ಟದೆ (ಧರ್ಮಾವ್ಯ. ೫-೯೯). ಒಲ್ಲ್ ೩೦ = ಒಲಿದವಳು ; ಮೆಚ್ಚಿದವಳು : "ಮೆಚ್ಚಿದಳೊಲ್ಲಳೆಂದುಂ" (ಕಶಪ. ೧೩). ಒಲ್ಲಿರು = ಪ್ರೀತಿ ಯಿಂದ ಇರು ; ಮೈ ಚ್ಚಿಗು : ಸೂಳೆಯರೊಳ್ಕೊಲ್ಲಿರ್ಪಾಟಮಂತೆಲ್ಲ ಮುಂ ಸಲಿಯಗಳಂತ್ಯಮಿ ರ್ಕಪ್ಪವೆ (ಸೋಭಪ. ೩೪). ಒಲ್ಲದಾಗು = ಬೇಡ ವಾಗು ; ಮನಸ್ಸಿಲ್ಲದಿರು : ಅಲ್ಲಿಗೆ ಹೋಗುವುದಕ್ಕೆ ಒಲ್ಲದಾದಳು (ಕನಕ. ೫೨).

[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಒಪ್ಪ, ಒಪ್ಪು ; ಮಲ. ಒಪ್ಪು ; ತುಳು. ಒಲಪು, ಒಲಿಯು ; ತೆಲು. ವಲಂಚು]

ಒಲ್ಲ್ 'ಪೋಲ್' ನೋ.

ಒಲಕಾಡು (ನಾ). ಸುಡುಗಾಡು ; ಶ್ಮಶಾನ : ನಿಮ್ಮ ತರ್ಕಾರಿನೂ ಬೇಡ, ಒಲಕಾಡೂ ಬೇಡ. ಪೀಡೆ ಕಳೆಯುತು (ಸಹೋದಾ. I, ೫೨೧).

[← ತೆಲು. ಒಪ್ಪಕಾಡು, ವಪ್ಪಕಾಡು]

ಒಲಪು, ಒಲವು, ಒಲಹು, ಒಲ್ಪು (ನಾ). ೧. ಒಲೆತ ; ತೂಗಾಟ ; ಅಲುಗಾಡುವಿಕೆ. ೨. ಐಯ್ಯಾರ ; ಬಿಡಗು ; ವಿಭ್ರಮ ; ವಿಲಾಸ : ಬಟ್ಟಜವ್ವನದೊಲಪಿಂದೆ . . . ಪೊಂಬಟ್ಟಲ ತಂದಿರಿಪದಳು (ಮೋಹಶ. ೫೧-೧೧) ; ಚೆನ್ನ ಪಲಬೆಯೊಪಿನೊಳು ಕಿನ್ನರಿ ವಿಡಿದು ಪಾಡಿದಳು (ನಾಗ ಕು. ೧೩-೬೦) ; ಅತಿಕುಟಿಲಾಂಗದೊಲವ್ಗಗಳ ವಾಸ್ಸಾರಿಜಮಂ ೪೫ (ಕೃ ವಿ ಧಾ. ೬-೬). **ಒಲವ್ಸು** : ೧. 'ಒಲವುದೋಱು' ಪರಾ.

ಒ ಲ ಹು : ೧. ಕುಸುಮಲತೆಗಳು ಸತಿಯರೆಲೆಯುಲಹು ತಳದ ಕಂಸಾಳೆ ಮರಪೊಲಂ ತಲೆದೂಂಕು (ಹಸಳಾ. ೩-೩೬) ; ತೊಗು ವೆರಲಿನ ಮಕುಟದೊಲಹಿನೊಳಾ ಗರುವ ಭಟರುಲಯೆ (ಕು ವ್ಯ ದ್ರೌ. ೧-೩೩) ; ಮಸ್ತಕದ ಮಣಿಮಕುಟದೊಲಹುಗಳ (ಚ ಬ ಪು. ೨೫-೨೯). **ಒಲ್ಪು** : ೨. ಕಲಿ[ತ]ನಮಿಳ್ದ ಜೌವನದ ಚೆನ್ನಕೆ ರೂಪಿನೊಳಿಲ್ಪೆ (ಸೌಇ. XI-i, ೪೧-೬೫ ; ೪೨೨). 'ಒನವು' ಪರಾ.

[< ಒಲ್ಲ್ + -ಪು[1]]

ಒಲವುಗಾರಿ 'ಒಲವುಗಾಱಿ' ನೋ.

ಒಲವುಗಾರ 'ಒಲವುಗಾಱ' ನೋ.

ಒಲವುಗಾರ್ತಿ, ಒ ಲ ವು ಗಾ ತಿ (ನಾ). ಒಲವುಮಾಡುವವಳು ; ಐಯ್ಯಾರಿ (೬). **ಒಲವುಗಾತಿ** : ಒಲವುಗಾತಿಗೆ ಮನೆಯೆಲ್ಲಾ ಹಿತ್ತಿಲು (ಗಾದೆ). [ಒಲವುಗಾಱ + -ತಿ (< -ಆತಿ)]

ಒಲವುಗಾಱಿ, ಒಲವುಗಾರ (ನಾ). ಸೊಗಸುಗಾರ ; ಐಯ್ಯಾರ ದವನು (೬). **ಒಲವುಗಾರ** : (ಜಾತಕೋ. ೩೦).

[ಒಲವು + -ಗಾಱ (< -ಆಕ)]

ಒಲಭೆರ (ನಾ). ಒಂದು ಮನೆತನದ ಹೆಸರು : ಎಡೆನಾಡ ಪರಿಯ ಹೊಜ್ಜದ ಪನ್ನಬ್ಬರುಂ ಒಲಭರ ಶಿವಮಾರ ಗಾವುಣ್ಡರ ಮಗಂ ಅಯ್ಯಪಗಾವುಣ್ಡನುವಿಬ್ಬಂ (ಎಕ. III, ಸಂಜಸ. ೧೧೩-೫ ; ೩೭೨). [?]

ಒಲವಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಸಂತೋಷಪಡಿಸು ; ಮೆಚ್ಚಿಸು : ಆ ಸಮಯದಲಿ ಮೃಡನೊಡನೆ ಸನ್ನಿ ಧಿಯಾಗಿ ನಿಂದೊಲವಡಿಸಿ ತಾನೊಲಿಪಿಳನನಾ ಗಣ ನಾಥನಂ ಸಾರ್ದ (ಬಸವ. ೪೪-೩೦).

[ಒಲವು + ಪಡು + -ಇಸು]

ಒಲವರ (ನಾ). ೧. ಬಯಕೆ ; ಪ್ರೀತಿ ; ಮೋಹ : ಮನದೊಲವರ ಮುಳ್ಳೂಡಿ ಕುಡು ಮನದೊಳ್ ಪರಿಗಗ್ಗಸೊಡೆಯಂ (ಪಂಚಕಾ. ೬-೨೫) ; ಪಲವುಂ ದಸ್ತುಗಳೊಳ್ ತನಗೊಲವರವಮಾಯ್ತೆಯ್ದೆ ಶಾಂತಿಗಂಲೆವಮಿ ಜಿಳ್ಳ್ (ಕಾದಂಪಂ. ೩೯೧) ; ಅಱಿವ ಕೂಸ್ಸನೆಂದು ಬಿಡಲಿಲ್ಲ ಅದು ಶಿಶಯ ಮಱೆಯ ಪಾಪಕ ತಿಲೊಳಗಣ ತೈಲ ಅಲರ ಒಲವರದಲ್ಲಿ ಕುಲವ ಕಾಣಬೇಕು ಬಸವಣ್ಣ ಪ್ರಿಯ ನಾಗೇಶ್ವರಲಿಂಗವನಱಿವುದಕ್ಕೆ (ಸರ್ವ ವ. ೫೨-೨೬೮) ; ಒಲವರವು ನಿನಗುಳ್ಳರಾಗಳ ನಿಲಿದಾ ನೀ ಬಂದು ಬಯಲಗ್ಗಳಿಕೆಯಿಂ ಬಿಡೆ ಕೆಪಲುತಿಹೆ (ಅ ವ್ಯಾ ಕ. ೧೬-೨೩). ೨. ಮನೋಧರ್ಮ ; ಮನಸ್ಸಿನ ಒಲವು ; ಪ್ರವೃತ್ತಿ : ಮೃಗದೊಲವರಮುಮನರಸನ ಬಗೆಯುಮನಱಿವೊಲಿಗಲ್ ನೆಟ್ಟಗೆ ಬಲ್ಲನುಳ್ಕುಡ ವನಲ್ಲೆ ಗುಣಾರ್ಣವ ವೇಂಟೆಕಾಱನೊಲಿಗಱಿಜಂ (ಪಂಚಕಾ. ೪-೪೨). ೩. ಪಕ್ಷಪಾತ : ಒಲಿದದನೊವರ್ಲ್ಲಿ ತ್ತಂದೊಲವರಮಾಗಿರ್ಪುಮೆಂದು ಸೂಸಿವರ್ಗಿಲ್ಲಂ ಸಲೆ ಜಮ್ಮವಾವುಗೆಯನಾ ಲಲನೆ ಮಹೀತಾಪ್ಯಹದಿಂದೆ ಮಾಡಿಸಿಕೊಟ್ಟಳ್ (ಮಳುಮಾ. ೧೧೦-೧೩೦) ; ಶಿಶ ಹಲವು ತೆಱದಲ್ಲಿ ಹೊಲಬಿಗರಿಂಗೆ ಹೊನ್ನಾಗಿ ಒಲವರವಿಲ್ಲದೆ ಅವರ ಭಾವದಲ್ಲಿ ನಿಲುವುದು ಶಿಶಯೋ ಮನವೋ (ಸರ್ವವ. ೭೬-೩೫೬) ; ಹಲವೆಲುವಿದ್ದ ಬಾಯಲ್ಲಿ ಒಲವರವ ನುಡಿದಡೆ ಅದು ಹೊಲೆಯರ ಬಾಯಿಯಂತ ಕರಕಷ್ಟ (ಪಡಸಂ. ೩೨೦-೭೧) ; ಒ ಲ ವ ರ ವ ಲಾ ಮುರಿಹರಂಗೀ ಬಲದೊಳಗೆ ಸಾಹಸವ ನುಡುನುಡಿಸಲಿನುತ ದುಗುಡವ ಹಿಡಿಪು ಳಲುಗಾಣಿಸಿಹಿದನು ಧನುವ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೨೩-೧೪೮). [?]

ಒಲವರಂಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಪಕ್ಷವಹಿಸು ; ಪಕ್ಷಪಾತ ಮಾಡು : "ಒಲವರಂಗೊಳ್-ಪಕ್ಷಪ್ರೀತಾರೇ" (ಕಮರಾ) ; "ಮನವರಿಗೊಳಮುಮಳ್ಕೊಲವರಂಗೊಳ್ ಬಜಸಲೆರಂಬಂತೆ ಮೇಣಱಿಗೆ ಸಹಜ ಕುಳನಂ" (ಸಂಚೀವ. ೩೪). [ಒಲವರ + ಕೊಳ್[1]]

ಒಲವರಂಬಡು (ಕ್ರಿ). ಸಂತೋಷಪಡು; ಮೆಚ್ಚು: ಹಿಮವನ್ನಗ್ರೇಂದ್ರನ ತನುಜೆ ತನ್ನ ನಜುಜವ್ವನದ ಪರಿಯ ಮುಂಗಾಣ್ಕೆಗುಡಲು ಬಿನ್ನಣದೊಳೊಲವರಂಬಡದೆ ಕೆಲಕೊತ್ತಿಸಿದೆ (ಉದ್ಭದೇ. ೨-೨).

[ಒಲವರ + ಪಡು$_1$]

ಒಲವಸ (ನಾ). ಬೇಟ; ಪ್ರಣಯದ ಹಸಿವು (?): ಕೆಲದೊಳ್ ನೆಲವಾಳಿಗೆಯುಂ ನೆಲವಾಸುಂ ಕಾಂಡಪಟಮು ನಿಮಿದೊ[ರ್]ಪ್ಪುವ ಸೀತಳವನಮುಂ ನವಿಲುಯ್ಯಲುಮೊಲವಸಮುಂ ಕಳೆದು ಪಡೆವುದಬಲೆಯ ರ್ಗೊಲವಂ (ಮದತಿ. ೧೦-೩೧). [< ಒಲ್$_1$ + ಪಸ$_1$]

ಒಲವಾನ್ (ಕ್ರಿ). = ಒಲವರಂಬಡು: ಇಂತು ವರಕೊಡಗೂಸು ಆಗಳೆ ದಂತಧಾವನಗೆಯ್ದು ಮಿಂದೊಲವಾಂತು ದಣಬವನುಟ್ಟು ಭಸಿತವನಿಟ್ಟು ಭಾಳದಲಿ (ಬಸಪು. ೧೪-೫). [ಒಲವು$_1$ + ಆನ್$_1$]

ಒಲವು$_1$ (ನಾ). ೧. ಸ್ನೇಹ; ಮೋಹ; ಪ್ರೀತಿ; ಆದರ: ಒಲವಿಂದಿಂತೆರ್ದೆಮುಟ್ಟ ಕೂರ್ತನೊಳನೇ ಕರ್ಣಂಗೆ ದುರ್ಯೋಧನಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೩-೬೦); ರವಿ ನುಡಿಸಿದನು ಕಂದನ ಮೇಲಣೊಲವಿನಲಿ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೨೩-೧೦); ಶಿವ ನಿನ್ನೊಲವಿನಿಂದಾನಿನ್ನು ಬದುಕಿದೆನೆಂದಳಾ ಗಿರಿಜೆ (ಪ್ರಭುಲೀ. ೮-೨೨). ೨. ಆಸಕ್ತಿ; ಶ್ರದ್ಧೆ; ವಿಶೇಷ ಪ್ರವೃತ್ತಿ: ನಿನಗಿಂತಿನಿತೊಂದಲವುಳ್ಳೊಡೊಲ್ಲೆನೇ (ಪಂಪಭಾ. ೮-೭೩); ಪಿರಿದುಂ ನೀನೊಲವಿಂದೆ ಯತ್ನಿಸಿದೊಡಂ ಕಾದಂಬರೀದೇವಿಯಾ ಚರಣೋಪಾಸನ ಸೌಖ್ಯಮಾದೊಡೆನಗಾದತ್ತಲ್ಲಮೀ ಪುಟ್ಟನೊಳ್ (ಕಾದಂಉ. ೫೭೯); ಮನದೊಲವನಿತ್ತಲು ತಿದ್ದಬೇಹುದು (ಕುವ್ಯಾವಿ. ೨-೨೨); ವಿಮರ್ಶೆಯಲ್ಲಿ... ಒರೆಹಚ್ಚುವತ್ತ ಹೆಚ್ಚಿನ ಒಲವು ಕಾಣಬರುತ್ತದೆ (ಶ್ರೀಷ್ಠಪ್ರ. ೭೯). ೩. ಉತ್ಸಾಹ; ಸಂತೋಷ; ಉಬ್ಬು: ಆತ್ಮಜೆಯನೊಲವಿಂದಿತ್ತು ಸಾಕ್ಷ್ಯಕ್ಕೆ ಕೈನೀರೆಱೆದಂ ಗಂಧರ್ವರಾಜಂ (ಕಾದಂಉ. ೮೧೦); ಮತ್ತಗಜ ಮಸ್ತಕದ ಪೊಸಮುತ್ತಂ ಬಲ್ಪಿಂದೆ ತಂದೆನೆಂದೊಲವಿಂದಂ... ಇತ್ತಂ (ಗಿರಿಕ. ೧-೧೧೫); ಉಚ್ಚವದೊಲವೊಂದು ಮನದೊಳು ಮೊನೆದೋರ್ವ ಮಚ್ಚರವೊಂದು ಕಾಂತನಿಗೆ ಹೆಚ್ಚಳವಡಿಸಲ್ಕೆ (ಮೋಹತ. ೧೪-೬೪).

ಒಲವಿನಾಗಮ = ಕಾಮಶಾಸ್ತ್ರ: ಒಲವಿನಾಗಮದ ಗಣಿತದ ಗುಣಿತವತಾ ಕಲಿವೆನೆನುತ ಹರಿಸೂನು ನೆಲಸಿದ ಮೊದಲ ಮಗ್ಗಿಯ ಮೂರೇಖೆಯ ಗೆಲೆವಂದುವಾ ತ್ರಿವಳಿಗಳು (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೩-೫೪).

[< ಒಲ್$_1$ + -ವು]

ಒಲವು$_2$ 'ಒಲಪು' ನೋ.

ಒಲವುಣ್ಮು (ಕ್ರಿ). ಪ್ರೀತಿಹುಟ್ಟು; ಪ್ರಣಯವುಂಟಾಗು: ಒಲವುಣ್ಮೆ ಸುಲಲಿತಾನ್ಯೋನ್ಯಪ್ರಿಯ ವಿನಯಕಲಿತಮತಿಯಿಂ ನವರಸಂ ಮಿಗೆ ಮಿಳಿತ ಸೌಖ್ಯಗಳು ಮೊಳೆಯೆ ವರ್ತಿಸುವ ಸಮಯದಲಿ (ಬಸಪು. ೪೨-೧); ರಕ್ಷಿಸುವೆನೊಲವುಣ್ಮೆಯಿನಿತುಮಂ (ಬಸಪು. ೫೩-೪೮).

[ಒಲವು$_1$ + ಉಣ್ಮು]

ಒಲವುದೋಱು (ಕ್ರಿ). ಒಲೆತ ಅಥವಾ ಚಲನೆಯನ್ನು ತೋರು: ವಿಲಸಿತ ಕರಭೇದ ದೃಷ್ಟಿಭೇದವು ನೆಱೆಯೊಲವುದೋಱುವ ಶಿರಭೇದ ಸುಲಲಿತ ಸ್ಥಾನಕಭೇದ ಚಾರಿಯ ಭೇದದಲಿ ಭಾವಗಳ ತೋಱುದರು (ಕಂನವಿ. ೮-೬೨).

[ಒಲವು$_2$ (< ಒಲಪು) + ತೋಱು$_1$ (< ತೋಱ್)]

ಒಲವೆರು 'ಒಲವೆಱು' ನೋ.

ಒಲವೆರೆ (ಕ್ರಿ). ಪ್ರೀತಿಯನ್ನು ಎರೆ; ಬಹಳ ಅಕ್ಕರೆಯನ್ನು ತೋರಿಸು: "ಅವರನ್ನು ಕಟ್ಟಿಕೊಂಡು ನಮಗೇನು?" ಎಂದು ನಾನು ಹೇಳುವುದಕ್ಕಾಗುತ್ತದೆಯೆ? ಬಾಳಿತ್ತವರವರು; ಒಲವೆರೆದು ಬಾಳನ್ನು ಬೆಳಸಿದವರವರು (ರಾಮಾನೆ. ೭೧). [ಒಲವು$_1$ + ಎರೆ$_1$ (< ಎಱ್$_1$)]

ಒಲವೆಱು, ಒಲವೆರು (ಕ್ರಿ). ಪ್ರೀತಿಯನ್ನು ಗಳಿಸು; ಆದರವನ್ನು ಹೊಂದು: ಮಾಚಯ್ಯಂ ಸಮುದ್ಧತ ವೃತ್ತಿಯಲಿ ನಡೆತಂದು ಸಾರ್ದೊಲವೆತ್ತಿ (ಬಸಪು. ೩೬-೩೧); ಗುರುಸಿದ್ಧನಡಿವಿಡಿದು ಕೈವಲ್ಯದೊಲವೆತ್ತು ನಿತ್ಯ ಸುಖಿಯಾಗು ಮಾನವಾ (ಕೈಕವ. ೨-೨-೩); ಶಿವಾಧವನೊಲವೆತ್ತರಿಂದೆಮಗೆ ವಂದ್ಯರ್ (ರಾಜಶೇ. ೧-೧೫). **ಒಲವೆರು**: ಪಿರಿದುಂ ಚಿಂತಿಸಿ... ನಿನ್ನೊಳಗೀಕೆ ತಾನೆಯೊಲವೆತ್ತಾ ಪಾಂಗುಮಂ (ಶಾಕುಂತ. ೫೬-೧೪).

[ಒಲವು$_1$ + ಪೆಱು$_1$]

ಒಲವೇರು (ಕ್ರಿ). ಆಸಕ್ತಿ ಹೆಚ್ಚಾಗು; ಪ್ರೀತಿಯಾಗು: ಚಾರುಮಣಿ ಶಿಲೆಯವಸುಗೆಸರಗಾರೆಯಲಿ ಒಲವೇರಿ ರಚಿಸಿದರೊಯೆಂಬಂತೆ (ನವಮೋ. ೨-೨೬). [ಒಲವು$_1$ + ಏರು$_1$ (< ಏಱ್$_1$)]

ಒಲವೊಂದು (ಕ್ರಿ). ಉತ್ಸಾಹಪಡು; ಹಿಗ್ಗು: ನಾವೊಲವೊಂದಿ ನಿಮ್ಮಿಂದವೆ ಮಡಿದೊಡಾ ನಿಮಿಷಮಾತ್ರದಲಿ ಕನಕದಿವ್ಯವಿಮಾನಗಳ ನುನಯಿಸಿ ಬಂದು... ರಜತಪರ್ವತಕೆ ಕೊಂಡೊಯ್ವವು (ಬಸಪು. ೩೪-೧೦); ಶಿವನಾಜ್ಞಾಪನದಿನೊಲವೊಂದಿಯಾತನು ಪೋಗಲೂರಿಗೆ (ಬಸಪು. ೪೯-೩೦). [ಒಲವು$_1$ + ಒಂದು$_1$]

ಒಲಸು (ನಾ). ಗುಳೆ ಎದ್ದು ಹೋಗುವುದು; ಸ್ಥಳಬಿಟ್ಟು ಹೋಗುವುದು: ಅಲರಂಬನ ದಾಳಿ ಬಪ್ಪ ವಾರ್ತೆಯ ಕೇಳ್ದಲಸದವನ ನಡೆನೋಳ್ಪ ಲಲನೆಯರೆದೆಯ ಬಲುಮೆ ನಾಣ್ಚಿಕೆಗೂಡಿ ಒಲಸು ತೆಗೆದು ಪೋದುದಾಗ (ನೇಮಿಸಂ. ೮-೩೦); ಪಱಿವಱಿವಲಸೊಲಸು ಕುತ್ತುಮಿಲ್ಲಾ ನಾಡೊಳ್ (ಶಬ್ದಾನು. ೧೪೦ ವ್ಯಾಖ್ಯಾ). [< ವಲಸೆ]

ಒಲಸೆ 'ವಲಸೆ' ನೋ.

ಒಲಹು 'ಒಲಪು' ನೋ.

ಒಲಿ$_1$ 'ಒಲ್$_1$' ನೋ.

ಒಲಿ$_2$ (ನಾ). ಓಲೆ; ಗರಿ; ಸೋಗೆ: ಗರಿಗಳ 'ಒಲಿ'ಯ ತುದಿಯಲ್ಲಿದ್ದ ಹಕ್ಕಿಗಳ ಗೂಡುಗಳು ಉಯ್ಯಲೆಯಂತೆ ತೂಗಲಾರಂಭಿಸಿದುವು (ಬಾಳಿಗಿ. ೧); 'ಹೊಗೆಸೊಪ್ಪು' ಎಂದು ತೆಂಗಿನ ಮಡಲಿನ ಒಲಿಯನ್ನು ಕೊಡುತ್ತಿದ್ದರಂತೆ (ಪರಾವ. ೧೨೬). [ದೇ. ‖ ತುಳು. ಒಲಿ]

ಒಲಿಪಯ್ಯ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಬಲ್ಲದ ತುಱುಗೊಣ್ಡೋಡೆ ಕೊಬ್ಬೆಯಯ್ಯಱಿದುಂ ಒಲಿಪಯ್ಯಂ ತುಱುವನಿಕ್ಕಿ ಬಿದಲ್ಲಿ (ಎಕ. X, ಮುಳಬಾ. ೩೨-೩; 950). [ಒಲಿಪ$_0$ + ಅಯ್ಯ$_1$]

ಒಲಿಯಿಸು 'ಒಲಿಸು' ನೋ.

ಒಲಿಸು, ಒಲಿಯಿಸು (ಕ್ರಿ). ಒಲಿಯುವಂತೆ ಮಾಡು; ಮನವೊಪ್ಪಿಸು: ಒಲಿಸುವ ರೂಪು ಗಾಡಿಯೊಳೊಡಂಬಡೆ ಗಾಡಿ ವಿಳಾಸದೇಱ್ಗೆಯೊಳ್ ನೆಲಸೆ (ಅದಿಪು. ೧-೭೧); ಮುಕ್ತಿಲಲನೆಯನೊಲಿಸಲ್ ಕೈಗೈದು (ಅಜಿಪು. ೭-೪); ನೇಹವೆಂಬ ಕುಂಟಣಿ ಮಲ್ಲಿ ಕಾರ್ಜುನನೊಲಿಸದಿದ್ದರೆ ಇನ್ನೇವೆ ಸಖಿಯೆ (ಮಹಾದೇ. ೧೭-೧೦); ಭಕುತಿಯಲೊಲಿಸಿದರಲ್ಲೆ ಪಾಂಡವರು ಯದುಕುಲಲಲಾಮನ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೫-೭೧). **ಒಲಿಯಿಸು**: ತರುಣಿ ದಮಯಂತಿಯನು ನೀಂ ಪರಿಚರಿಯದಲಿಯೆನಗೊಲಿಯಿಸಿರಿಯೆ[ಪಾಠಾಂ. ಯ ಮಾಡೆ]ಂದುರುತರದ ವಸ್ತುಗಳನಿತ್ತಬಲೆಯರ ಬೀಳ್ಕೊಟ್ಟು (ನಳಚ. ೩-೧೪).

ಒಲಿಸಿಕೊಳ್ಳ್. ಒಲಿಸಿಕೋ = ಮೆಚ್ಚಿಸು: ಅವ ತಪದಲಿ ಬಳಲಿ ಕರುಣಾಳುಗಳ ದೇವನನೊಲಿಸಿಕೊಂಡನೊ ಶಿವಶಿವಾ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ಪರಿ. ೨೯೧); ಒಲಿಸಿಕೋ ನೀನಾತನನು ಕಟ್ಟೊಲುಮೆಯವರಿಲ್ಲಾತ ನೀ ಹೋಗೊಲಿಯದಿರನು (ತೊರರಾ. ೩-೪-೧೪). [ಒಲ್$_1$ + -ಇಸು$_3$]

ಒಲು$_1$ 'ಒಲ್$_1$' ನೋ.

ಒಲ್ಲು$_2$ 'ಪೋಲ್' ನೋ.

ಒಲುನಗೆ (ನಾ). ಪ್ರೀತಿಯ ನಗೆ; ಅಕ್ಕರೆಯ ನಗೆ: ಒಲು[ಹಾಕಾಂ. ನಲು]ನಗೆಯುಂ ಪುಟ್ಟಂಕರನೊಳ್ಪುಗುತುಂಬಂ . . . ಯಕ್ಷಿಯಕ್ಕರೆಮನೀ ಗೊಲಿನಿಂದೆ ದಯಾನಲೋಕಮಂ (ಆರ್ಜಿತ. ೧–೯).

[ಒಲು (< ಒಲ್) + ನಗೆ]

ಒಲುಪೆ (ನಾ). (ಮದುವೆ ಅಥವಾ ಪ್ರಯಾಣದ ಸಂದರ್ಭಗಳಲ್ಲಿ) ಉಡಿತವಾಗಿ ಕೊಡು ವ ಆಹಾರ ಸಾಮಗ್ರಿ; ಭತ್ಯೆ; ಕಾಣಿಕೆ: ಪಡಪಗಾಣಿಕೆ ಬಿಟ್ಟು ಬಿಡಾರ . . . ಉಡುಗೊಱೆವೊಲುಪೆ ಮುಂತಾಗಿ (ಎಕ. VIII, ತೀರ್ಥಹ. ೧೨೯–೩೨; 1404). [< ಉಲುಪೆ]

ಒಲುಮೆ 'ಒಲ್ಮೆ' ನೋ.

ಒಲುಮೆಕಟ್ಟು (ನಾ). ಸ್ನೇಹದ ಬಂಧನ; ಪ್ರೀತಿಯ ಬಂಧನ: ಗೆರೆದು ನಾಡನು ಬೆಸೆದಳು ನೆಲದೊಲುಮೆಕಟ್ಟನು ಹೊಸೆದಳು (ತೂಗು. ೩–೪). [ಒಲುಮೆ (< ಒಲ್ಮೆ) + ಕಟ್ಟು]

ಒಲುಮೆದೋಱು (ಕ್ರಿ). ಪ್ರೀತಿಯನ್ನು ತೋರು: ಹುಸಿಯೊಲುಮೆ ದೋಱುವರಾ ಪರಿಯಲಿ ಹೃದಯಗೊಡರ್ಪುತಗಳವಾದುವರು (ಪ ಳ ಚ. ೩–೨೫). [ಒಲುಮೆ (< ಒಲ್ಮೆ) + ತೋಱು (< ತೋರ್ಚು)]

ಒಲುಮೆಮದ್ದು (ನಾ). ವಶಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಲು ಪ್ರಯೋಗಿಸುವ ಮದ್ದು; ಮೆಚ್ಚಿಸುಮದ್ದು: ಅವಳು ಮಾಡಿದ ಪುಣ್ಯಫಲದಿಂದೋಪನ ವಳ ಕೈವಶವಾಗಲಂದಿಗೆ ಅವಳಾಕೃಮೊಲುಮೆಮದ್ದನು ಕಿಸಿದಳೆಂದು ತಮತಮಗೆಲ್ಲರಾಡುವರು (ನೇಮಿನಾ. ೧೯–೪೪).

[ಒಲುಮೆ (< ಒಲ್ಮೆ) + ಮದ್ದು]

ಒಲುಮೆವಂಚಕ (ನಾ). ಒಲಿದವರನ್ನು ವಂಚಿಸಿದವನು; ವಿಶ್ವಾಸಘಾತಕ: ಒಲುಮೆವಂಚಕರೆಲ್ಲ ದರೆಲ್ಲ ದಲಿಂದಲೆರ್ಗೋಲಿಟ್ಟಂಗಥವಮಂ ನಲವಿಂದ ನಡಸುವ ವೈಲ್ಯಬ್ಜಲೋಲಜ್ಜಲ್ಲಿನಿವನಾ ಜಂದ್ರ (ಶ್ರೀಕಾಲಾ. ೩–೪೨). [ಒಲುಮೆ (< ಒಲ್ಮೆ) + ವಂಚಕ]

ಒಲ್ಮೆ,(ಕ್ರಿ). ೧. ತೂಗಾಡು; ತೊನೆ; ಬಳಕು: "ಒಲೆ–ಅಂದೋಲನೇ, ಅಕ್ಕಂತಕೇ ಚ" (ಕಮದಾ); ಮಲೆಯುತ್ತೊಲೆಯುತ್ತೆ . . . ಸುತ್ತಿಬರು ತಿರ್ದುಮ ಧೀಕರನೊಂಮು ಸಱಿಯರು (ಶಾ ವ್ಯ ಸಾ. ೧೧೧೩ ಕಂದ್ರಶ್ಲೋ); ಕಟ್ಟಲಿಸುತ್ತಿರ್ದಲೆಲ್ಲಿ ಪಚ್ಚೊಲೆವ ನಾರಂಗೇಂ (ಅವಿಜ. ೧–೬೭); ಫಳಭಾರದಿಂದೊರೆದು ತೂಗಿ ಬಾಗುವ ಮರಂ (ಹಜಕಾ. ೬–೪೬); ಕುಲಾದ್ರಿಗಳೊಲೆವೆತಱಿದಳಲೆ (ಕುಮ್ಯಾದ್ರೀ. ೧೪–೩೯). ತಿ. ಅಲ್ಲಾಡಿಸು; ಅತ್ತಿತ್ತ ಆಡಿಸು; ಚಲಿಸು: ಮುಖದಲಿ ಕಿಱುನಗೆಯ ಕೇವಱಸಿ ನುಡಿದನು ದೆರಳನೊಲೆದೊಲೆದು (ಕು ವ್ಯಾ ದ್ರೌ. ೬–೬೩); ತಂದೆಲರ ಸೊಗಸಿಂಗೆ ತಲೆದೂಗುವಂತೆ ತಳದಂಬುಜದ ಪರಿಮಳಕೆ ಶಿರವ ಸೊಲೆವಂತೆ (ಜೈಮಭಾ. ೩–೬). ೩. ಅಂದು ಪಕ್ಕಕ್ಕೆ ಬಾಗು; ಓರೆಯಾಗು; ವಾಲು: ಆ ಪುರಪ ಶಿವಲಿಂಗವೊಲೆದಿಪ್ಪುದಂ ಕಂಡು (ಕಾಂಗಂರ. ದೇ. ೧೫೯–೧); ಕೊರಿಯೊಲೆದು ಬೊಹಿತವ ಅಗಿದವು ದಿಗ್ದಂತಿಗಳು (ಮೋಹನ. ೩೬–೪೭). ೪. ಆಗು; ಒದಗು: ಒಲೆಗುಂ ಕೆಳಗಕ್ಕೆ ಕಿಱ್ಬನೆಂಬಾದೇಶಂ (ಕಮದ. ೧೩೬).

ಒಲೆದಾಟ = ತೂಗಾಟ; ತೊನೆ ಯು ವಿ ಕೆ: ಕಿಶುವನಬ್ಜಪತ್ರದಲ್ಲಿರಿಸಿಯದಱೊಲೆದಾಟಕಂ ಕಂಡರಿಸುವರಥಂಚಿಗಳಂ (ಪ ದ್ಮ ರಾ. ೮–೩೯); ಸಾಲ ಸೀಗುರಿಗಳೊಲೆದಾಟದಿಂ (ತಿಬಡ. ೨೬–೧೦). ಒಲೆದಾಡು = ತೂಗಾಡು; ಓಲಾಡು: ಸೋರ್ಮುಡಿ ಲಂದಿಸೆ ಕರ್ಣಪೂರಿತೋತ್ಪಲಮೊಲೆದಾಡೆ (ಗಿಂಕ. ೩–೯೦); ಜಡೆಯೊಲೆದಾಡದಲೆಡಬಲಕೆ (ಕುಮ್ಮಾ. ೪–೪೮).

[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಉಲ್ಳೈ; ಮಲ. ಉಲಯುಮು, ಉಲೆಳ್ಳು; ತುಳು. ಉರಿ; ತೆಲು. ಉಲಿಯುಮು, ನುಲಿಯುಮು]

ಒಲ್ಮೆ (ಕ್ರಿ). ಒಪ್ಪು; ಶೋಭಿಸು; ಪ್ರಕಾಶಿಸು: ಮೃಡನ ತೇಜದ ಲೊಲೆವೆಡೆಯಾಗಿ ಗಿರಿಜೆಗೆ ಮಡಿದಿಯರು ಹರಮಾಣದಾರಕಿ ಹಿದಿಮ ತಂದೆತ್ತಿದರು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೀ. ೬೧೫. ೧–೬೬ ಆಡಿತ); ಬೆನ್ನಂ ಮುಸುಂಕಿ ಮುಡಿಯಲೆಯೆ ಕಕ್ಕೆಳಗೊಲೆಯೆ ಚನ್ನೆಯರ್ (ಪದ್ಮಚಾ. ೯–೪೨).

[ದೇ. ॥ ತುಳು. ಉಲ್ಪೆ; ತೆಲು. ಒಲಯು]

ಒಲ್ಮೆ (ಕ್ರಿ). ನುಡಿ; ಮಾತಾಡು: "ಲಗ್ಗು ಪಿಕ್ಕಂಡಲೊಲೆಯೆ ಚಸ್ಸರಚೆ" (ಕಬ್ಬಕ್ಕ. ೪೨); ಬಾಯ್ದೆಱೆದೊಲೆಯುತ್ತೆ ಕೈಗೆಱ ಪಾಗಿ ಕುರ್ಗುರತೆಯೇಡಿಸುತ್ತೆ . . . ಅಲ್ಲಿಯದೊಂದು ಮರ್ಕಟಂ (ಗಿರಿಕ. ೫–೨೦); ಸುಭಟರಹುದೋ ಜಾಗು ಜಾಗೆನುತೊದಲಾ ದ್ರೌಣ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೌ. ೨–೧೧). [< ಉಲಿ,]

ಒಲ್ಮೆ (ನಾ). (ಆಡುಗೆ ಮಾಡುವುದಕ್ಕೂ ನೀರು ಕಾಯಿಸುವುದಕ್ಕೂ ಮಾಡಿದ) ಬೆಂಕಿ ಉರಿಸುವ ಸಲಕರಣೆ, —ಸ್ಟೌಲ್; ಅಕ್ಕಂತಕ; ಅಧಿಶ್ರಯಿಣಿ: "ಒಲೆ–ಅಂಡೋಲನೇ, ಅಕ್ಕಂತಕೇ ಚ (ಅಡಿಗೆಯೊಲೆ)" (ಕಮದಾ); ಒಲೆಯ ಕಿಚ್ಚಿನ ಮೃದ್ಭಾಜನದಸರೀರ ಬಾಣಾಗಸರುಬುವುನ ಗಾಯು ಸಂಯೋಗದೊಳ್ ಚೈತನ್ಯದೆಳೆ ಪುಟ್ಟುಮು (ಕಾಂಕಪು. ೪–೧೩೭ ವ); ಒಲೆ ಹತ್ತಿಯುರಿದೊಡೆ ನಿಲಬಹುದಲ್ಲದೆ ಧರೆ ಹತ್ತಿಯುರಿದೊಡೆ ನಿಲಬಾರದು (ಬಸವ. ೩೬); ಈ ಸಾವ ಕೆಡುವ ಗಂಡರ ನೊಯ್ದು ಒಲೆಯೊಳಗಿಕ್ಕು (ಮಹಾದೇ. ೧೬–೬); ಕೆಲಸುಂ ಬಲಸುಂ ನೆಲಸುಂ ದಿವಾಗ್ನಿ ಸಟ್ಟೊಲೆಯವೊಲಾಗೆ (ಗಿರಿಕ. ೯–೨೫); ಅಟ್ಟಮೇಲೆ ಒಲೆ ಉರಿಯಿತು ಕೊಟ್ಟಮೇಲೆ ಆಳಿಯ ಉರಿದ (ಗಾದೆ).

ಒಲೆಹೂಡು = ಒಲೆಯನ್ನು ಸಿದ್ಧ ಪಡಿಸು; . . ಆಡುಗೆಯ ವಿವರ್ಮಾಟುಮಾದು: ಒಲೆಹೂಡಿ ಆಡುಗೆ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಾಗ ಮಾಡದ ಆಪ್ಪವೆಲ್ಲ ಠಕ್ಕಾಯಿತು! (ಸಣ್ಣಾರಾ. ೪೪). ಒಲೆಹೊತ್ತಿಸು = ಒಲೆಗೆ ಉರಿಹಾಕು: ಆಡಿಗೆಗೆ ಆಗಲೆ ಒಲೆಹೊತ್ತಿಸಿ ಆಗಿತ್ತು (ರಷಾ).

[ದೇ. ॥ ಕಮಿ. ಉಲ್ಕೆ; ಮಲ. ಉಲ; ತುಳು. ಉಲೆ; ಕೊಡ. ಒಲೆ; ಕುವಿ. ಹೊಲ್ಲು]

ಒಲ್ಮೆ (ನಾ). ಒಲೆದಾಡುವಿಕೆ; ತೂಗಾಟ; ಅಲ್ಲಾಟ: "ತೊನೆ, ಒಲೆ . . . ಸಡುಳಂ – ಈ ೬ ಕಂಪನಂ" (ಆಕಸಾ. ೩೧–೬೬೦). [< ಒಲ್ಮೆ,]

ಒಲ್ಮೆ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಭಟ್ಟವೃತ್ತರ್ ಸಾನಿರ್ವರುಂ ಒಲೆಯ ಅಯ್ಮನ್ವರ್ವರಿಬಯ ಮಾನರ್ನಿರ್ವರ್ . . . ಕೊಟ್ಟಿಸ್ಥಿತಿಯ ಕ್ರಮ (ಎಕ. XVI, ತುಮಕೂರು. ೨೧–೯; ೫೧).

[?]

ಒಲೆಕೆಲ್ 'ಒಲೆಗಲ್' ನೋ.

ಒಲೆಗಲ್, ಒಲೆಕಲ್, ಒಲೆಗಲ್ಲು (ನಾ). ಒಲೆಗೆ ಇಟ್ಟಕಲ್ಲು; ಒಲೆಯ ಗುಂಡು: ಬೀಡುವಿಡಲ್ ಸೆಲಸುಮೊಲೆಗಲ್ಲಂಗೈ ಬೆಟ್ಟುಗಳುಂ . . . ಆ ಪಡೆಗೆ ನೆಲೆಯಾವೆಸಿಸಿ (ಪಂಪಭಾ. ೯–೧೦೯ ವ); ಕಲ್ಲೊತ್ತಿಗರ್ದುಗ್ಗವ ಮಳ್ಳಿಸಿಯೊಲೆಗಲ್ಲ ಸೇಕಗೆಯ್ಯಲ್ ಮಾಣ್ಸುಂ (ಲೀಕ ೧ ಕಾ ಪ. ೯–೧೩೫); ಒಲೆಗಲ್ಕೊಳ್ವಾಯ್ದು ವೆಂಟು ದಿಗಿಭದ ದಿಬುಗಳ್ (ಜ ಗ ವಿ : ೧೭–೬೧). ಒಲೆಕೆಲ್ : ಉರಿವ ಕಿಚ್ಚಿನಿಂದಾ ಗಿರಿಯೊಲೆಗಲ್ಲಲಾಯ್ತು (ನೇಮಿನಾ. ೧೧–೪೦). ಒಲೆಗಲ್ಲು : ನೆಲ ಕಾದ ಕಾವಲಿಯಂತಾಯ್ತು . . . ಬೆಟ್ಟುಗಳುವೊಲೆಗಲ್ಲಿನಂತಾದವು (ಚಂಪ್ರಸಾ. ೨೦–೬).

[ಒಲೆ + ಕಲ್ಲು]

ಒಲೆಗಲ್ಲು 'ಒಲೆಗಲ್' ನೋ.

ಒಲೆಗುಂಡು (ನಾ). = ಒಲೆಗಲ್: ಒಲೆಗುಂಡನೊಪ್ಪಿಸಿ ಮೆಲಬಹುದು ಎಂದಿರಲೆ ಮೆಲಬಹುದು ಎಂಬುವನೆ ಜಾಣ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೧೩); ರಸವನ್ನು ಕಬ್ಬಿಣದ ಕೊಪ್ಪರಿಗೆಗಳೊಳಗೆ ಹಾಕಿ ಒಲೆಗುಂಡಿನಮೇಲೆ ಇಟ್ಟು (ಮುಂಬಯಿ. ೩–೪೬). [ಒಲೆ + ಗುಂಡು,]

ಒಲೆಗುಪ್ಪು (ನಾ). ೧. ಒಲೆಯಮೇಲೆ ಪಾತ್ರೆಗಳು ಮಟ್ಟವಾಗಿ ಕೂಡಲು ಮಾಡಿದ ಕುಪ್ಪೆ. ೨. ಒಲೆಯ ಎಡಬಲಗಳಲ್ಲಿರುವ ಕೋಡುಗಳಲ್ಲಿ ಉರಿಹೋಗದಂತೆ ತಡೆಯಲು ಮಾಡಿದ ಮಣ್ಣಿನ ಉಂಡೆ (೪).
[ಒಲ್ಲೆ + ಕುಪ್ಪು$_{೧}$]

ಒಲೆತ (ನಾ). ತೂಗಾಟ; ಹೊಯ್ದಾಟ; ಕಂಪನ (೫).
[ಒಲ್ಲೆ + -ತ$_{೨}$]

ಒಲೆಪ (ನಾ). ತೂಗಾಟ; ಒಲೆದಾಟ: ಮುತ್ತಿನ್ಹಿಸರಂ ಮೆಯ್ಗೊಲೆ ಪಕ್ಕೆ ರೆಯ್ಯಮೆನೆ ತೂಗಿ ವಿಲಾಸದಿನುಯ್ಯಲಾಡಿದಳ್ (ಹಂಪ್ರ ಸಾ. ೯–೪೬); ಎಲರೊಲಿಪಕೆ ನನಿವೂದಳೆದಿಳಿಲತೆಯಲೆವಂತೆವೋಲು ಪಳೆಗೊಡು ಅಲುಗುವುದೆ (ಶ್ರೀಕಾಲಾ. ೧–೩೧); ಕೆಲರಂ ಸಿರಿದಲೆಯೊಲೆಪದಿಂ ಕೆಲಬುಂ ಬೆರಲ ಕೊನೆಯ ಸಸ್ಪೆಯೊಳು . . . ಜೀಕ್ಕಿಬ್ಬಿಂ (ಜಯಕಾ. ೧೦–೬೩).
[ಒಲ್ಲೆ + -ಪ$_{೨}$]

ಒಲೆಯಡುಕು (ಕ್ರಿ). ಒಲೆಹೂಡು; ಅಡುಗೆಮಾಡು: ವಿಶಾಖನಂದೆ ನನುಂ ತನ್ನ ರಾಜ್ಯಮಂ ದಾಯಿಗನೆಬೀಮುಕೊಳೆ ನೆಲೆಗೆಟ್ಟು ಪೆಜರೆ ಬೆನಲ ದೊಳೊಲೆಯಡುಕುವುದುಂ (ಜಾತಕತ. ೩೭–೧೧).
[ಒಲ್ಲೆ + ಅಡುಕು]

ಒಲೆಸರೆ (ನಾ). ಒಲೆಯ ಸಾಲು, —ಪಂಕ್ತಿ; ಉದ್ದವಾದ ಒಲೆ: ಅಜ್ಜಿ ಒಲೆಸರದ ಹತ್ತಿರ ಬೆಂಕಿಗೆ ಬೆನ್ನುಮಾಡಿ ಸೊಂಟ ಕಾಯಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದಳು (ಮಲೆಸು. ೬೫೧). [ಒಲ್ಲೆ + ಸರೆ$_{೨}$]

ಒಲ್ತರ್ (ಕ್ರಿ). ಒಲಿದು ಬರು; ಪ್ರೀತಿಯಿಂದ ಬರು: ಲಲನಾಪ್ರೇಮಮುಂ ವಿಶಾಲವಮುಂ ಕವಿತೆಯುಂ ತಮ್ಮಿಂದೆ ತಾಮೊಲ್ತರಲ್ ಲಲಿತಂ ಸೇವನಯೋಗ್ಯಂ (ಸಂಸಹ. ೧೦–೧).
[ಒಲ್ಲ್$_{೧}$ + ತರ್]

ಒಲ್ಲೆಜೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ತೆರಿಗೆ: ಪುನರ್ವಸ್ತ್ಯಯಾಗಿ ನಾಲ್ಕುಂ ಸುಂಕದೊಳಕವರೆಡೊಲ್ದಜೆ ಕೊಡಬಿಸವ ಸಹಿತಮಾಗಿ (ಸೌಇತಿ. XX, ೩೦–೩೪ ; ೧೦೫೫).
[ಒಲ್$_{೧}$ + ತೆಜ್ಜೆ]

ಒಲ್ಪು 'ಒಲಪು' ನೋ.

ಒಲ್ಮೆ, ಒಲುಮೆ (ನಾ). ೧. ಪ್ರೀತಿ; ಪ್ರಣಯ; ಅನುರಾಗ; ಆಕ್ಕರೆ: ಸೊಬಗಂ ಒಲ್ಮೆಯಂ ಧೈರ್ಯಮಂ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೩೦–೧೦); ಬಾರದೊಲ್ಮೆಯೆ ಬಾರೆ ತತ್ಪ್ರಸುಖಮೇ (ಗಿರಿಲ. ೩–೧೦೫); ಒಳಗುವೇ ಳುವುದೊಡನಾದುವುದೊಲಿದೊಲ್ಮೆಗಳಸುವುದೇಕವೆಪಿಲುದು (ಹರಿಲ. ೩–೪೨). ೨. ಅನುಗ್ರಹ; ದಯೆ: ದೈವಬೆಲ್ಮೆಯಿರಲಾ ಕಾಲಾ ಕಾಲಕ್ಕೆ ತಾಂ ಬಡವಂ ಬಲ್ಲಿದನಾಗನೇ (ಸೂಪಾಕ. ೩೫); ಶಿಷ್ಟರ ನೊಲ್ಮೆಯುಂ ಪೊರೆದುಂ (ದಶಕು. ೧೯–೨೪). ಒಲುಮೆ : ೧. ಅಂಗ ಮಾಸಿದಲ್ಲಿ ಜಲದೊಲುಮೆ (ಕೋಳಾಶಾ. ೪೩); ಶರಣರೊಡನೊಲುಮೆಯಂ ಲಿಂಗಾರ್ಚನೆಗಳ್ಯುಂ (ಬಸ. ೯–೧೩೩); ಎಡದಲ್ಲಿ ಗಣಿಕೆಯರೊಲುಮೆಯ ಕವಿಗಳು ಮುಂದೆ (ಭಗ. ೧–೫೮); ಏರಿ ಮೇಲಣ ಪಂಜು ನೀರೊಳಗೆ ಉರಿದಂತೆ ನಾರಿಯರೊಲುಮೆ [ಪಾ ಶಾಂ. ವೆ] ತನಗೆಂಬ ಮರುಳಂಗೆ ಮಾರಿ ಹಿಡಿದಿಹುದು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೬೫). ೩. ನೀವೆಮಗೊಲುಮುಳ್ಳೊಡೆ . . . ಗಂಗಾಧರೀಯಯಿಟ್ಟಂಬರದನರ್ಥಿಗಿ ತಂದು ಕೊಟ್ಟುದ್ದಾರಿಸು (ಬಸವ. ೧೧–೩೮). [ಒಲ್$_{೧}$ + -ಮೆ$_{೨}$]

ಒಲ್ಮೆಗೆ (ನಾ). ಪ್ರೀತಿಯುಳ್ಳವನು; ಪ್ರಣಯಿ: ಒಂದುಸಮಯ ದೊಲ್ಮೆಗರೊಳು ಸಮಸುಖದಿಂದ ಕಳಪಿರಿತು ಮುಂದಣ ಭವದ ಸಗ್ಗದ ಸಾಸಿರಸುಖದಂದವಲ್ಲವೆ ಮೋಹಿಗಳಿಗೆ (ಸೇಮಸಂ. ೧೪–೭೭); ನನ್ನಿಗ ರಿಂಬುಗಾಜಿಂಗರಾಹಿಗರಾರ್ಪಿಗರಾರ್ಪರ್ದೊಲ್ಮೆಗರ್ ಚಿನ್ನಿಗರ್ . . . ತಮ್ಮೊಡ ನಾಡೆ ನಾಡೆ ನಲಿಗುಂ ಚಿಕವೀನಪ್ಪಂ (ಚಕವಿ. ೫–೧೧೦).
[ಒಲ್ಮೆ + -ಗ$_{೨}$]

ಒಲ್ಮೆನೋಟ (ನಾ). ಪ್ರೇಮದ ನೋಟ; ಪ್ರಣಯದೃಷ್ಟಿ: ಒಪೋ ಸುರನಪ್ಪೊಡಾನವಂ ಅವನಂ ಒತ್ತಂಬದಂ ಒಳಕಡಿಸದಿರ್ಕೆನ್ನನ್, ಇದಿರಿಲ್ಲದೊಲ್ಮೆನೋಟದಿಂದೆನ್ನನ್ (ವಡ್ಡಕ್ರ. ೪೭–೧೦೩೬).
[ಒಲ್ಮೆ + ನೋಟ]

ಒಲ್ಮೆವೆಂದಿತಿ (ನಾ). ಪ್ರೀತಿಪಾತ್ರಳಾದ ಹೆಂಡತಿ: ಶಕ್ರುಳ್ಳಂಗೆ ಕೇಳ್ ಶ್ರುತಕೀರ್ತಿ ತಾನಾದಳೊಲ್ಮೆವೆಂದಿತಿ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೫೧–೬೩).
[ಒಲ್ಮೆ + ಪೆಂದಿತಿ]

ಒಲ್ಮೆವೆಲು (ಕ್ರಿ). ಅನುರಾಗ ಹೊಂದು: ಶಿವಾಕ್ಷಿಮಣಿಪ್ರತಾನಮಂ ಧರಿಸುತ್ತಂಗದೊಳೊಲ್ಮೆವೆತ್ತು ಶಿವಮಂತಧ್ಯಾನಯುತ್ತಂ (ವೃಷ. ೨೩–೩). [ಒಲ್ಮೆ + ಪೆಲ್ಪು]

ಒಲ್ಲಗೆ (ಅ). ಮೆಲ್ಲನೆ; ನಿಧಾನವಾಗಿ; ಸಾವಕಾಶವಾಗಿ: ನಿಲ್ಲೆಲೆ ಧವ್ಯಯೆಂಬರು ಯೋಗಿಗಳು ದೇವರೊಲ್ಲಗೆ ಚಿತ್ತೈಸಿಯೆಂಬ (ಭಗ. ೩–೧೨೨); ನಮಿರಾಜಸಿಂಹಂ ನೀನೊಲ್ಲಗೆ ಕರೆಯಬೇಕಂದು (ಧರ ಚ. ೩೯–೫೩). 'ಒಲ್ಲನೆ' ಪರಾ.
[ಒಲ್ಲ + -ಅಗ್ಗೆ, / ತೆಲು. ಒಲ್ಲ = ನಿಧಾನವಾದ, ನೀರವವಾದ]

ಒಲ್ಲಣಿಗೆ, ಒಲ್ಲವಣಿಗೆ (ನಾ). ಒದ್ದೆಯಾದ ಬಟ್ಟೆ; ಸ್ನಾನಮಾಡುವಾಗ ಉಡುವ ಬಟ್ಟೆ: "ಸ್ನಾನವಸ್ತ್ರ – ಒಲ್ಲಣಿಗೆ" (ಪ್ರತಿವಾ. ೧೬–೫೮); ಆವರ್ಗಲ್ಲಂ ನೀರಡಿಸಿ ತಲೆಯಂ ಪೂಸಿಯೊಣ್ಣಲಿಗೆಯನುಡಿಸಿ ತಲೆಯೊಳ್ ಕಜ್ಜಯಂ ಪೊಯ್ಸಾಗಳ್ (ವಡ್ಡಾ ರಾ. ೧೪–೩೩); ತನ್ನಂ ಮುನ್ನೆ ಮುಯ್ಯೇಱ್ ಸೂಚ್ಯರೆಯೊಲ್ಲಣಿಗೆಯಂ ಪಿಱಿದಂತೆ ಪಿಱಿದ ಪಗೆಗೆ ರಥಕಕ್ಕಮಂ ನುಂಗುವುದುಂ (ಹಂಪಭಾ. ೧೨–೨೦೬ ವ); ಏರಿಸಿ ನಿನ್ನೊಲ್ಲಣಿಗೆಯು ನಾವೇ ಪಿಱಿದಂತೆ ಹೀಸೆಯಲ್ಲುಂ (ಸೇಮಸಂ. ೧೬–೬೫); ಏಂ ಜಾಣನಯ್ ತನ್ನಲೊಳ್ ಪರಪಿಱಿಜೆ ಬೇಗಮಾರುವುದಲ್ತೆ ಪೇಳ್ನೊಲ್ಲಣಿಗೆ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೨೩೦–೫೪). ಒಲ್ಲವಣಿಗೆ: ಅಂತು ಕುಮಾರ ನೆನೆನೋಲ್ಮೆಯಿಂ ಒಲ್ಲವಣಿಗೆಯಂ ಪೆಳಿದಿಂಬಂದು ಸತ್ಯಭಾಮೆಗೆ ಪೇಱ್ದೊಡಾಕೆ ಕಡುಮುಳಿದು ನೋಡಿ, ಏನೇನೋ ನಿನ್ನುಬ್ಬಿಪ್ಪಲ್ಲಣಿಗೆ ನಾನೇಂ ಪಿಱಿವುದೆ ಕರಂ ತಳ್ಳುವುದು (ಬಂಪಂರಿ. ೧೫–೭೭ ವ, ಆ).
[ಪ್ರಾ. ಉಲ್ಲಣಿಯಂ (< ಸಂ. ಅರ್ದ್ರಯಣಿಕಾ)]

ಒಲ್ಲನೆ (ಅ). = ಒಲ್ಲಗೆ: ಅದಱ ನಡುಪಟ್ಟ ಕಟ್ಟಣಕದ ವಾದದ ಕಾಯ್ವ ನೊಲೊಲ್ಲನೊನಲ್ವಲ್ಲ ಕಳ್ಳಿಸಿ ಕೆನಲ್ವು (ಅಸಂಪ. ೧೩–೩೦ ವ); ಕೆಮ್ಮಮಂದಿರಮಂ ವೊಲ್ಲಸಿ ಪೊಳ್ಕು (ಅಂಜಚ. ೫–೭೦); ಕಾಂವಂ, ಕಾವಂ; ಒಲನಸೆಯೊಲ್ಲಂ, ಒಲ್ಲಸೆಯೊಲ್ಲಂ (ಭಾಷಾಭೂ. ೯ ವೃತ್ತಿ).

ಒಲ್ಲಸುಲಿ= ಮೆಲ್ಲಗೆ ಮಾತಾಡು; ಮೃದುವಾದ ಸದ್ದುಮಾಡು: ಕಾರಿನಬಲಮೆಲ್ಲಮೊಲ್ಲಸುಲಿದೋಡಿ ವೈಕರ್ತನನ ಮಜ್ಜಯಂ ಪುಗುವುದುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨–೧೨೫ ವ); ವಾನರಬಲಮೆಲ್ಲಮೊಲ್ಲಸುಲಿದೋಡಿತು (ಪ ರಾ ಮಾ. ೧೩–೪೪ ವ); ಸುರಾಸುರ ಶಿಕಾರುಬಲಬರೆದೊಳೊಲ್ಲ ನುಲಿಯೆ (ಸೇಮಬಿ. ೧೨–೯೯ ವ). 'ಒಲ್ಲಗೆ' ಪರಾ.
[ಒಲ್ಲ + -ಅಸ್ಸೆ / ತೆಲು. ಒಲ್ಲನೆ]

ಒಲ್ಲಭ (ನಾ). ಒಡೆಯ; ಸ್ವಾಮಿ; ಪತಿ: ಬಲ್ಲಜನವಲ್ಲಿದ ಬಜಾಯಿಯ ಮಾತಿನ ಗೆಲ್ಲ ಸೋಲಳಕ್ಕೆ ಹೋರಿದಡೆ ಒಲ್ಲಭ ನಿಕಳಂಕ ಮಲ್ಲಿ ಕಾರ್ಜುನನವರೆನೆಲ್ಲಜನಾಗಿ (ಮೋಗಾಮ. ೧೪೮–೭೦೫); ಚಿತ್ತದೊಲ್ಲಭರಾರು ಕೋಳ ವಿದೆತ್ತಲು (ಏ ಭಾಗ. ೧೦–೪೯–೧೮); ಲಂಕಾದ್ರಿಗೊಲ್ಲಭಂ ಬಳಿಕಾಗಿ ಸರ್ವಸನ್ಮಹದಿಂ ದಿಗ್ವಿಜಯಕ್ಕೈತಂದನು (ಪರಂಕ. ೧೪–೨೫).
[< ಸಂ. ವಲ್ಲಭ]

ಒಲ್ಲಭೆ (ನಾ). ಒಡತಿ; ಸ್ವಾಮಿನಿ; ಯಜಮಾನಿ: ಧರೆಯೊಣ್ಮ ನೊಲ್ಲಭೆಯು ಬರುವ ಮಾರ್ಗದಲಿ (ಹಮಚ. ೧೬೫). [< ಸಂ. ವಲ್ಲಭಾ]

ಒಲ್ಲಮೆ (ನಾ). ಒಲವಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ; ಪ್ರೀತಿಯಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ; ಅಪ್ರೀತಿ: ಕೂರ್ಪರೊಲ್ಲಮೆಯಂತೆ . . . ನಿಶ್ಚಯಕ್ಕೊಳಗೆ ಕಡುಲೇಸಪ್ಪ ಸತ್ಕಾರ್ಗಮಂ ಬಿಟ್ಟು ನರಕದೊಳ್ ತಿಜ್ಜನೆ ತಿರಿವಂತಪ್ಪ ಪಾಪಮಂ ನೆರಪಿದ ಮಾನಿಸರಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೮-೯೪).

[ಒಲ್$_1$ + -ಅಮ್ಮೆ$_2$]

ಒಲ್ಲಯಿಸು, ಒಲ್ಲೈಸು (ಕ್ರಿ). ಹಿಂಜರಿ; ಹಿಮ್ಮೆಟ್ಟು: ರಣರಸಿಕರೊಡ್ಡುವೊಡ್ಡಣವ ಕಂಡೊಲ್ಲಯಿಸುವಣಿಯರಕೆ ಹಿಂದಾಗಿ ನಡೆದು ಬರ್ಪೆಕ್ಕಟಿಗರು (ಸಮ್ಯಕ್ಕೌ. ೮-೪೯); ಕೆಲಪೊಜು ನಿತ್ತರಿಸಲಾಜದೆ ಚೆಲ್ಲಪಿಲ್ಲಿಯಾದುದು . . . ಕೆಲವು ಪಿಂಡುಗೆದಱುತು ಕೆಲವು ವೊಲ್ಲಯಿಸಿದತ್ತು (ಸಮ್ಯಕ್ಕೌ. ೮-೫೧). **ಒಲ್ಲೈಸು**: ಎಲ್ಲಿಯ ಮಾರಿಯ ಬರಿಯ ಚಿವುಟಿ ಮತ್ತೆಲ್ಲಿಯ ಬಲುಮಿಳ್ತುವಿನ ಹಲ್ಲಟಿಗಾಡಿದವೆನುತೊಲ್ಲೈಸಿತು ಬಲ್ಲಿದ ನೃಪ ನಿಕುರುಂಬ (ನೇಮಿಸಂ. ೧೨-೮೨). [? + -ಇಸ್ಸು$_3$]

ಒಲ್ಲವಣಿಗೆ 'ಒಲ್ಲಣಿಗೆ' ನೋ.

ಒಲ್ಲಿ 'ವಲ್ಲಿ' ನೋ.

ಒಲ್ಲೈಸು 'ಒಲ್ಲಯಿಸು' ನೋ.

ಒವಂಜರೆ (ನಾ). (?): ಇದರ್ಕೆ ಸಾಕ್ಷಿ ಅಗ್ಗಿ ಸರ್ನವ್ವಯರ್ಗೊಡುಮ ಕ್ಕೊರ್ಣ್ಣಿಣ್ಡರ್ ಒಮಜಾರ್ ಎನೆಬ್ಬರಾ × ನವಯಸನ್ಮದೊ ಅಳದೊನೊ ವಂಜರೆ ವನ್ಪರೆದೊನ್ನಗ (ಎಕ. XI, ಚಳ್ಳಕೆ. ೩೩-೪೯; 815). [?]

ಒವಜ 'ಒವಝು' ನೋ.

ಒವಜಗೊತ್ತಳಿ (ನಾ). ಶಿಲ್ಪಿಗಳ ಸಂಘ; ಕಾರುಕರ ಸಂಘ: ನಮ್ಮ ಶಿಲ್ಪಕಲೆಯನ್ನು ಪ್ರತಿಮೊನೆಯಲ್ಲಿಯೂ ಮೆರೆಯಬೇಕೆಂದು ನಮ್ಮ ಒವಜಗೊತ್ತಳಿ ನಿರ್ಧರಿಸಿದೆ (ಸವಶಿ. ೪೫).

[ಒವಜ (< ಒವಝು) + ಕೊತ್ತಳಿ (< ಕೊತ್ತಱು$_1$)]

ಒವಜು, ಓಜ್ಜು$_2$ (ನಾ). ಉಪಾಧ್ಯಾಯನ ವೃತ್ತಿ; ಅಧ್ಯಾಪನ; ಕಲಿಸುವಿಕೆ. 'ಒವಜುಗೆಯ್' ಪರಾ. **ಓಜ್ಜು$_2$**: ಮತಿಕ್ರಿತಿಗಳ್ಗೆ ದ್ರಿಷ್ಟಿಯೆನಿಸಿಪ್ಪುದು ತನ್ನಯ ಸೂಕ್ತಿ ಶಕ್ತಿ ಭಾರತಿಗೆ ವಿವೇಕವಂ ಕಲಿಸುವೋಜುವೊಲಿರ್ಪುದು ಚಾರುಸತ್ಕಳಾಜ್ಞತೆ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೧೪೦-೬೦; 1198). [ಒವಜ (< ಒವಝು) + -ಅ$_4$]

ಒವಜುಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ಕಲಿಸು; ಬೋಧಿಸು: ಬವರದೊಳೀಂ ಬಲ್ಲಂ ಕರಮೊವಜುಗೆಯಲ್ ಪೆಜರ್ಗೆ [ಕಂದು] ತನಗಱಿಯಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨-೩). [ಒವಜು + ಕೆಯ್$_1$]

ಒವಜೆ 'ಓಜ್ಜ$_2$' ನೋ.

ಒವಜ್ಜ 'ಒವಝು' ನೋ.

ಒವಝು, ಒವಜ, ಒವಜ್ಜ, ಒವೈಜ್ಜ, ಓಜ$_1$, ಓಜ್ಜು$_1$, ಓಝು, ಓವಜ (ನಾ). ೧. ಉಪಾಧ್ಯಾಯ; ಗುರು; ಆಚಾರ್ಯ. ೨. ಶಿಲ್ಪಿ: ಕರುವೂರೆಮ್ಮ ಪೊಱಲ ಸ್ಥಾನಿಕ ಮಧುರೊವಝುನಗಱ್ಡ ಶಾಸನಂ (ಎಕ. IX (S), ಬೆಂಗಳೂ. ೧೫೧-೬೧; 828). **ಒವಜ**: ೧. ಇನ್ನೊಲ್ವೊಡೆ ಶಸ್ತ್ರವಿದ್ಯೆಗೊವಜಂ ನೀನಾಗು (ಪಂಪಭಾ. ೨-೫೩); ಇನಿಸೊಳ್ಳಾಳೆಡೆಗೋದನೊದಱು ಚಟ್ಟನೊಳೊ [ಪಾಠಾಂ. ಳೋ]ವಜಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೨೨೪); ಶಸ್ತ್ರವಿದ್ಯೆಗೊವಜಂ ಕಣಾ (ಹೆಬ್ಬೆರ. ೨-೨೧); ರಸಿಕತೆಗಿರ್ವರುಮೊವಜರೊಲಿರ್ಪರು (ಚಂದ್ರವಿ. ೧೭೧-೮೧). ೨. ವೆಂಕಟನಾಯಕನ ತಂದೆ ತನ್ನ ಮಂದಿರ ರಚನೆಗಾಗಿ ಬೇಲೂರತ್ತ ಕಡೆಯಿಂದ ಬಲ್ಲಿದರಾದ ಒವಜರನ್ನು ಕರೆಯಿಸಿಕೊಂಡು . . . ಮನೆಯನ್ನು ಕಟ್ಟಿದನು (ರಾಜಯೋ. ೮). **ಒವಜ್ಜ**: ೧. ಚಟ್ಟರ ರೆವಡಿ ಒವಜ್ಜರ್ (ಇಆ. X, ೧೭೦-೪; 500). **ಒವೈಜ್ಜ**: ೨. ಜಕ್ಕಿಯೊವೈಜ್ಜರ ಮಗ ಚನ್ದ್ರಶೇಕರ (ಎಕ. XII, ಪಾವುಗ. ೪೫-೩; ಸು. 900). **ಓಜ**: ೧. ಕನ್ನಡಕ್ಕೆ ನಾಡವರೋಜರ್ (ಕವಿರಾ.೧-೪೨); ಓಜರ್ಗೆಱಗಿ ಪೊಡೆಮಟ್ಟು ವಿದ್ಯಾಪ್ರಾರಂಭಂಗೆಯ್ದರ್ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೩-೨೪); ಮತ್ತು ಱಾದ ವಿದ್ಯೆಗಳೋಜರೆ ಚಟ್ಟರೆಂದಿನಂ ನೆರೆದುವು ತನ್ನೊಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೨-೩೪); ಪಿಂದಣ ಸೋಲಮಂ ಮಱೆದು ಲಜ್ಜೆಯನೊಲ್ಲದೆ ಮತ್ತೆ ಬಂದನೇ ಪಂದೆಗಳೋಜಂ (ದಶಕು. ೨-೨೫). 'ನಾಡೋಜ' ಪರಾ. ೨. ಪೂವಿನಂಬುಗಳಂ ಪಣ್ಣಲೆಂದು ಕಾಮದೇವಂ ಮಾಡಿದೋಜನ ಸಾಲೆಯರ್ಪಂತಿರ್ದ ಪೂವಿನ ಸಂತೆಯೊಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೪-೮೦ ವ); ಗುಡ್ಡದಲ್ಲೆ ಗುಡಿ ಕೊರೆದರಲ್ಲ ಕಣ್ಗಂಡ ಓಜರೆಲ್ಲ (ಹೃದಸ. ೭೨-೧೩). ೩. ಮರಗೆಲಸದವನು: ಮತ್ತೊಂದು ದಿವಸ ಓಜರು ಕೂಡಿ ಮರದೊಳುಂ ಶಿವಲಾಂಛನವ ಮಾಡಿ (ಪ್ರಭುಪು. ೭-೪೩). ೪. ಅಕ್ಕಸಾಲೆ (ಕ). ೫. ಕಮ್ಮಾರ (ಕ). **ಓಜ್ಜು$_1$**: ೧. ಹಂನೆರಡು ಹಳ್ಳಿಯ ಓಜುಗಳು ದೇವರ ನಂದಾದೀವಿಗೆ ಗಂಪ ೨ (ಎಕ. XI, ಹೊಳೆಳ್ಳೆ. ೫೬-೮೧; 1220). **ಓಝು**: ೧. ಮಠದ ಮಾಣಿಯರನೋದಿಸುವೋಝುರ್ಗೆ ಮತ್ತರೆಂಟು (ಎಇ. XV, ೮೯-೪೩; 1060); ಕಾಳಿಮೋಝುರ ಪುತ್ರರಪ್ಪ ಗೋವಿಂದಿಮೆಯ್ಯಗಳುಂ (ಕಇ. II, ೧೯-೧೫; 1130). **ಓವಜ**: ೧. ಚಾವುಣ್ಡೋಜಂಗಲ್ಲದೆ ಪೆಜರ್ಗ್ಗೋವಜವೆಸರಿದೇನೊಪ್ಪುಗುಮೇ (ಸೌಇಇ. IX-i, ೧೦೨-೫೬; 1064).

[ಪ್ರಾ. ಉವಜ್ಝಯ, ಉವಜ್ಝಾಯ (< ಸಂ. ಉಪಾಧ್ಯಾಯ)]

ಒವರ್ಣ (ನಾ). [ವ್ಯಾಕ] ಒಕಾರ ಮತ್ತು ಓಕಾರ: ಅವಿಕೃತಿಗಳೆ ವರ್ಣಮೊ ವರ್ಣಮಂತ್ರವೆನಿಸಿದ ನಿಪಾತಂ(ಶಮದ. ೫೬ ಪ್ರಯೋ). [ಸಂ.]

ಒವಱ್ (ನಾ). ಸೌಳು; ಚೌಳು.

ಒವಱನೀರ್ = ಸೌಳುನೀರು; ಉಪ್ಪುನೀರು: ಪುತ್ತೂರ ಪೊಲೆಯರಿಪ್ಪ ಕೇರಿಯೊವಱನೀರ ಭೂಮಿಯಂ ಸಾರಭೂರುಹಮಾಗಲೋಳಿಯೊಳಗೆ ನೆಱೆದ ಕೆಱೆಯ . . . ಮಾಡಿಸಿ (ಎಇ. XXIX, ೨೦೮-೧೦; 10ನೆಯ ಶತ). ಒವಱನೆಲ = ಸೌಳು ನೆಲ; ಉಪ್ಪುನೆಲ: ಒವಱನೆಲನಂ ಪಿರಿದುಮಾಯಾಸದಿಂ ಸುಕ್ಷೇತ್ರಂ ಮಾಡಿಸಿ (ಎಇ. XXIX, ೨೦೮-೧೩; 10ನೆಯ ಶತ). 'ಸವಳ್' ಪರಾ.

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಉವರ್; ತುಳು. ಉಬರ್, ಉಬಾರ್; ಗೊಂಡಿ. ಒವರ್]

ಒವಱುಪ್ಪುನೆಲ (ನಾ). ಸೌಳುನೆಲ; ಉಪ್ಪುನೆಲ: ಒವಱುಪ್ಪುನೆಲದಾ ಭೂಮಿಯನೊಳಕೊಂಡಗಱನಗಱಿಸಿ (ಎಇ. XXIX, ೨೦೮-೧೬; 10ನೆಯ ಶತ). [ಒವಱ್ + ಉಪ್ಪು$_1$ + ನೆಲ]

ಒವೈಜ್ಜ 'ಒವಝು' ನೋ.

ಒವ್ವೆ 'ಒಟ್ವೆ' ನೋ.

ಒಶ (ನಾ). ಸ್ವಾಧೀನ; ಅಂಕೆಗೆ ಒಳಪಟ್ಟುದು: ನಾಲಗೆಯ ಸವಿ ಸುಖಕೆ ಚೀಲವನು ತುಂಬಿದರೆ. . . ರುಚಿಗಳಿಂ ಕಾಲನೊಶನಕ್ಕು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೨೦೧೫); ಸೂರೆಹೋಯಿತು ಪುಣ್ಯ ಮಾರಿತು ಎನ್ನೊಶಮಾರೊಬ್ಬರ ಕಾಣೆ ಅರು ಎನ್ನವರಿಲ್ಲ (ಮೋಕ್ಷದೀ. ೩೩-೧೬); ದೈವಾನುಗ್ರಹದ ನಿರಿಗೆಯಂ ಮಾರ್ದಪರೆ ಮಾನವರಿಗೊಶವಹುದೆ (ಪರಶು. ೮-೩); ಭಟರು ತಮ್ಮೊಶವಿಲ್ಲದಾಗಿ ರಥದಿಂದಿಳಿದು (ತುರಂಗ. ೫೧-೯).

[< ಸಂ. ವಶ]

ಒಸಗು (ಕ್ರಿ). ಸಂತೋಷಪಡು; ನಲಿ; ಹಿಗ್ಗು: ಎಸೆದ ಶೂಲದ ಮುಂದೆ ಒಸಗಿ ಬಹುವೇಗದಿಂ ಹಾಯಬಹುದು ಕೆಟ್ಟು ನೆಂಟರ ಸೇರುವುದು ಬಹು ಕಠಿನ (ಪುರಂದ. ೩-೭೮-೧); ಕಿವಿಮಾತ ಸೊಗಸೇನು ಆಡಿದ್ದಾಡುವುದೇನು ಹಳೆ ಹೊಸ ಮುದ್ದಾಟ ಒಸಗುತಿರೆ (ಸಖೀಗೀ. ೩-೬೨). [?]

ಒಸಗೆ (ನಾ). ೧. ಶುಭ; ಮಂಗಳಕಾರ್ಯ; ಉತ್ಸವ : "ಉತ್ಸವ, ಮಹ, ಕ್ಷಣ – ಈ ೩ ಒಸಗೆ" (ಹಲಾಯು. ೧೩೬–೭೪); ಅಂತಪ್ಪ ಒಸಗೆ ಉತ್ಸಾಹಂಗಳ್ಗೆ (ಎಇ. XIV, ೧೯೧–೧೭ : 725); ಜನಪತಿಗೆ ವೊಸ ಗೆಯಂ ಪುರಜನಮೆಲ್ಲಂ ಪೀಲುತಿರ್ಪರ್ (ಕವಿರಾ. ೧–೪೬); ವಿವಾಹ ದೊಸಗೆಯೊಡನೆ ಪಟ್ಟಬಂಧದೊಸಗೆಯಂ ಮಾಡಿ (ಪಂಪಭಾ. ೧–೧೦೫ ವ). ೨. ಸಂತೋಷ; ಪ್ರಸನ್ನತೆ; ಅನುಗ್ರಹ : ತನ್ನ ಪ್ರಾಣವಲ್ಲಭೆಯೊಡ ನಿರ್ದಂದಿನ ಮುಳಿಸನಗೆಗಳಂ ನೆನೆದು (ಪಂಪಭಾ. ೪–೧೦೬ ವ); ಜೋಡ್ಮಮದಿನೆ ಮುಖಸುಮನೊಸಗೆಯುಮನೊಡನೊಡನೆ ಮೆ ಱೆ ವಂ ಧುಮಂ (ತ್ರಿಷ. ೯–೩೯). ೩. ಕಾಣಿಕೆ; ಉಡುಗೊರೆ; ಗೌರವ : ಆರೊವರ್ರರಿಯಬ್ಕೆಯಂ ಮಜ್ಜಿಯನುವೊರ ವರ್ಗೊಸಗೆಗ್ (ಜಾತಾಂ. ೧೯೯/೧೧೦); ನಿನಗೊಸಿದೇನಂ ಕುಡುವೆಂದೊಡೊಂದಳ್ ಮಕ್ಕಳೊಸಗೆಯನೆನಗೀವುದು (ಪಂಪಭಾ. ೧–೧೪೯). ೪. ಶುಭಸಮಾಚಾರ; —ಸಂದೇಶ;—ಸುದ್ದಿ: ಧನಂಜಯನ ಬರವಿನ ಸಂತಸಮೊಸಗೆ ಪಡೆಮಾತಂ ಮುಂದುವರಿದಱಲು ವಂತೆ (ಪಂಪಭಾ. ೪–೬೨ ವ); ಚಿತ್ತೈಸು ದೇವ ದೊಡ್ಡೊಸಗೆ ಕುಮಾರ ಸುತ್ಪತ್ತಿಯಾದುದು ನಿಮಗೆಂದು (ಭರಚ. ೨೫–೮೯). ೫. ಆಹ್ವಾನ; ಕರೆ : ಅಂದಿನ ಉತ್ಸವಕ್ಕೆ ಒಸಗೆ ಬಂದಿದೆಯೆಂದು ಶಾಂತಲೆಗೆ ಹಿಂದಿನ ದಿನವೇ ತಿಳಿದಿದ್ದಿತು (ಶಾಂತಲಾ. ೩೯). ೬. ಯಶಸ್ಸು; ಕೀರ್ತಿ: "ಒಸಗೆ ಜಸ ಕೀರ್ತಿಯತ್ತುಂ" (ಕವಿಕಂ. ೨೫೬); ಮಾಗಧನಂ ಗೆಲ್ದೊಸಗೆಗೆ ರಾಗಿಸಿ ಜಳರಾಶಿ ನಿನಗೆ ಸೇಸಿಕ್ಕುವವೋಲ್ (ಆದಿತ. ೧೩–೧೩೧). ೭. (ಮದುವೆಯ) ತೆರಿಗೆ: ಪೆರಯ ಒಸಗೆಯುಂ ಅಲವಣವುಂ ಅಪತ್ಕಳ ಪೊರುದುಮಾನ್ಪಿಟ್ಟಾರ್ (ಎಇ. VII, ತಿಕಾರಿ. ೧೫೯–೫ : ೬೮೬); ಸೇಸೆ ಒಸಗೆ ಮನಕರೆ ಕೂಟಿಳ್... ಯವೆಯಂಗಳಾಗಿ ಹಲವು ಮಹಿಮೆಗಳಂ (ವೈಆರಿ. ೧೯೨೨, ೧೬–೩೦ : 1069).

ಒಸಗೆಳಲುಂಬು = ಸುದ್ದಿ ಅಥವಾ ಸಂದೇಶವನ್ನು ಕಳಿಸು : ಎಲ್ಲ ಮಳಿಗೆಗೂ ಒಸಗೆಳಲುಂಬಿದ್ದ (ಉಡುಕಥ. ೩). **ಒಸಗೆಹಾಕು** = ಪ್ರಶಸ್ತಮಯುತುವಾದವಳಿಗೆ ಆರತಿಮಾಡಿ ಕಾಣಿಕೆಕೊಡು.

[ದೇ.] ॥ ತುಳು. ಒಸಗೆ, ಒಸಯ, ಒಸೆಯೆ; ತೆಲು. ಒಸಗು, ಒಸವು]

ಒಸಗೆಕಾಱ (ನಾ). ೧. ಸಂತೋಷವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುವವನು : ಜೀವದೊಡೆಯನ ರಕ್ತಾಗಮೊಸಗೆಕಾಱನಕೆ (ವರ್ಧಮ. ೭–೨). ೨. ಸಂದೇಶ ಮುಟ್ಟಿಸುವವನು; ಸಂದೇಶವಾಹಕ. [ಒಸಗೆ + –ಕಾಱ]

ಒಸಗೆದಮ್ಮಟಿ (ನಾ). ಉತ್ಸವದಲ್ಲಿ ದಾರಿಸುವ ತಮ್ಮಟಿ : ಭೂರಿಯ ಸೀವರೆಂಒಸಗೆದಮ್ಮಟಿವೊಯ್ಸುತೆ ಬೀದಿ ಬೀದಿಯೊಳ್ (ಮೈಸಮು. ೪–೬೫). [ಒಸಗೆ + ತಮ್ಮಟಿ]

ಒಸಗೆದೇರ್ (ನಾ). ಉತ್ಸವದ ರಥ; ವೈಭವವುಳ್ಳ ರಥ: ಶ್ರೀರಾಮು ನೊವರ್ವನೆಯ ಕನ್ನೊಸಗೆದೇರಿಯು ನಡೆದಂ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೫೨–೬೬೨). [ಒಸಗೆ + ತೇರ್]

ಒಸಗೆದೋರಣ (ನಾ). ಉತ್ಸವಕಾಲದಲ್ಲಿ ಕಟ್ಟುವ ತೋರಣ : ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಒಸಗೆಗವಾಹೊಸಗೆದೋರಣ ಮತ್ತಲ್ಲಲ್ಲಿ ಒಸಗೆಯ ಪಾಡ್ಯ ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಮಂಗಳಾವಲಿಪ್ಪಲ ಪಾಯಿದೆಡೆ (ಪಾರ್ಶ್ವ. ೧೧–೫೫). [ಒಸಗೆ+ತೋರಣ]

ಒಸಗೆದ್ರಮ್ಮ (ನಾ). (ಮದುವೆಯ) ತೆರಿಗೆಯ ಹಣ : ಆಕಱಜೊಳಿಲ್ಲ ಮೊಸಗೆ ದ್ರಮ್ಮಂ ಮೂಱಱಂ (ಇಆ. XII, ೨೨೬–೬ : 929).

[ಒಸಗೆ + ದ್ರಮ್ಮ]

ಒಸಗೆನೀರ್ (ನಾ). ಮಂಗಳೋದಕ; ಮಂಗಳಸ್ನಾನ : ಆತ್ತಲೊಸಗೆ ನೀರ ಮಿಂದ ಕೈಹ್ಮಗೆ ಸಱುಪೊತ್ತಿಲಿ ಕುಳಿತು ಸಿಂಗರಿಸೆ (ವರ್ಧಮ. ೫–೪೪).

[ಒಸಗೆ + ನೀರ್]

ಒಸಗೆನುಡಿ (ನಾ). ಶುಭ ಸಮಾಚಾರ; ಸಂತೋಷದ ಸಂದೇಶ : ಒಸಗೆನುಡಿ ತಂದಿಹೆನು ನಾನೆಂದಂ (ಹೊಂಗಳಿ. ೧೫–೨). [ಒಸಗೆ + ನುಡಿ]

ಒಸಗೆಯೋಕುಳಿ (ನಾ). ಮಂಗಳ ಪ್ರಸಂಗದಲ್ಲಿ ಎರಚುವ ಓಕುಳಿ : ಇಳಿದು ಬಂದುದು ಬಯ್ಯು ಪಡುವಣ ಮುಗಿಲ ಮಂಚಕ್ಕೆ ಒಸಗೆಯೋ ಕುಳಿಯಾದುದಾ ದೆಸೆಗೆ ಕೆಂದಲರ್ದ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೫೪೫–೧೨೯). [ಒಸಗೆ + ಓಕುಳಿ]

ಒಸಗೆಯೋಲೆ 'ಒಸಗೆವೋಲೆ' ನೋ.

ಒಸಗೆವಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಸಂತೋಷಪಡಿಸು : ಕವಿಕಲಾ ರಾತ್ಪಸವಪಕ್ಷಿಯ ಬಂಧಮ್ಕಳ್ಕೃತ್ಪದಲೊಸಗೆವಡಿಸಪಚಿತ ಸೇವಾಫಲವ ಭಕ್ತಿಯಲಿ (ಕೊರಣ. ೪–೨–೧). [ಒಸಗೆ + ಪಡು + –ಇಸ್ಸು]

ಒಸಗೆವರ್ (ಕ್ರಿ). ಶುಭವುಂಟಾಗು ; ಹೆಚ್ಚುವಾಗು : ಭುವನಕ್ಕೆಲ್ಲ ಮೊಸಗೆವರ್ಪಂತೆ ಬಂದ ವಸಂತದೊಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೩–೩೫ ವ). [ಒಸಗೆ + ಬರ್]

ಒಸಗೆವಱೆ (ನಾ). ಮಂಗಳವಾದ್ಯ ; ಶುಭವಾದ್ಯ : "ಒಸಗೆವಱೆ ಬಡ್ವವರಮಲು" (ಕವಿಕಂ. ೧೭೪); ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಗೊಸಗೆವಱೆ ಮತ್ತಲ್ಲಲ್ಲಿ ಶಂಖಪಟಹಧ್ವೀರವಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೯–೨೧); ಅಮರರೊಸಗೆವಱೆ ಬಾಜಿಸಿನಂ (ಜಗವಿ. ೩–೬೯); ಅಖಿಲ ಲೋಕೇಶ್ವರರು ಹೊಯ್ಸುದರೊಸಗೆ ವಱೆಗಳ ನಿಜಪುರಂಗಳಲಿ (ತೊರಣ. ೬–೩೬–೬೬); ಪೊಱಮಟ್ಟನವಧಿ ನೊಸಗೆವಱೆ ಮಸಗಲು (ಜೈಮಿಭಾ. ೫–೨). [ಒಸಗೆ + ಪಱೆ]

ಒಸಗೆವಾಡು (ನಾ). ಮದುವೆ ಮೊದಲಾದ ಸಂತೋಷ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಹಾಡುವ ಹಾಡು: ಮಱವಳ್ಳಳುತ್ಸಹಮೊದಲೆವೊಸಗೆವಾಡಂ ಪಾಡುತ (ಜಯಾಕ. ೮–೪೦); ಕಿನ್ನರಕಾಂತೆಯರೊಸಗೆವಾಡನು ಪಾಡೆ (ತೇಮಚಂ. ೩೨–೬೧). [ಒಸಗೆ + ಪಾಡ್ಯ]

ಒಸಗೆವಾತು (ನಾ). ಸಂತೋಷದ ಸಮಾಚಾರ; ಒಳ್ಳೆಯ ಸುದ್ದಿ; ಶುಭಸಮಾಚಾರ : ಪಾಂಡವರಿಕ್ಕಿಮೊಸಗೆವಾತ್ಪರಗಳ್ ಕೇಳಿಸುವೆನೆಂದು (ಪಂಪಭಾ. ೧೩–೧೦೫ ವ); ಒಸಗೆವಾತಂ ಪೇಟ್ಟಾವಂಗೆ ಮಚ್ಚು ಗೊಟ್ಟು (ಶಾ ಪಂ ಪೂ. ೪೨೪); ಅರ್ಜುನ ಬಂದನೆಂದೊಡೊಸಗೆವಾತಿನ ಲೂರ ಸುಳಿದರು ಮೂತರಲ್ಲಲ್ಲಿ (ಉಪ್ಪಾಣಿ. ೩೭–೧೦೪). [ಒಸಗೆ + ಮಾತ್ಸು]

ಒಸಗೆವೆರಸು (ಅ). ಸಂತೋಷದಿಂದ ಕೂಡಿ; ಉತ್ಸಾಹಗೊಂಡು; ಸಡಗರದಿಂದ : ದ್ರುಪದನಂದನೆಂಗೆ ಬಲ್ಲಂಗುಸಟ್ಟಿ ಬರಿಸಿ ಪಿರಿದು ಮೊಸಗೆವೆರಸು ತಾನೆ ವೀರಪಟ್ಟಮಂ ಕಟ್ಟಿ (ಪಂಪಭಾ. ೧೧–೫ ವ). [ಒಸಗೆ + ವೆರಸು]

ಒಸಗೆವೇಳ್ 'ಒಸಗೆವೇಟ್ಟು' ನೋ.

ಒಸಗೆವೇಟ್ಟು, **ಒಸಗೆವೇಳ್**, **ಒಸಗೆಹೇಳು** (ಕ್ರಿ). ಒಳ್ಳೆಯ ಸುದ್ದಿಯನ್ನು ತಿಳಿಸು; ಶುಭವನ್ನು ನುಡಿ : ಅರಿಗಳಿಗ ರವಮಂ ಪಂಚರ ದೊಳಿರ್ದೊರ್ವಗೆ ವೇಟ್ಟು ಮಾಡಿಸಿನುತ್ತುಂ (ಅಂದಾಲಂ. ೨೬). **ಒಸಗೆವೇಳ್**: ಲಂಕೆಯಂ ಸುಟ್ಟು ಬಂದೊಸಗೆವೇಳ್ವ ಲಲಿತನುಸುರಾ ಮ್ಮಾನಿಸದನು (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೫–೩). **ಒಸಗೆಹೇಳು** : (೬). [ಒಸಗೆ + ಪೇಟ್]

ಒಸಗೆವೋಲೆ, **ಒಸಗೆಯೋಲೆ** (ನಾ). ಶುಭಸಮಾಚಾರವನ್ನು ತಿಳಿಸುವ ಓಲೆ : ರಾಯನು ಮನದಿ ಘನಹರುಷಮಂ ತಾಳ, ಕೆವೆನಾಲು ಸಕ್ಕರೆಯು ನೆರವವೋಲ್ ಆಯಿತೆನ್ದು, ರಸವಾಲೆಯ ಮೇಲೆ ಜೇಪಟ್ಟವೋ ಲಾಯತೆನ್ದು, ಒಸಗೆವೋಲೆಗಳನ್ನು ದೆಸೆದೆಸೆಗೆ ಕಳುಹಿಪನು (ಹೊರಕ.೬). **ಒಸಗೆಯೋಲೆ** : (೬). [ಒಸಗೆ + ಓಲೆ]

ಒಸಗೆಹೇಳು 'ಒಸಗೆನೇೞ್ದ್' ನೋ.

ಒಸಡು, ಒದಡು (ನಾ). ೧. ಹಲ್ಲುಗಳಿಗೆ ಆಧಾರವಾಗಿರುವ ಮಾಂಸ ಖಂಡ; ದಂತಪೀಠ: ಪಿಡುವಾಯ್ ಮಿಕ್ಕುದ್ದಮಾಗಿಪೊಸಡು ಬೆರೞಲ್ ಕೊಂಕು ಮೂಗು . . . ಕೂಡೆ ಶಿಥಾರ್ಗೃಯಕ್ಕುಂ (ಲೋಕೋಪ. ೧೧–೫೮); ಪಲ್ಲಿಂಗೆ ಪಾಲಂ ಪಿಟ್ಟೂಹೊಸಡ್ದಿಪಮಂ ದೈವಂ ತಿಂದುದೆಂಬಂತೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೨–೯೧); ಮೊಸಳೆಯೊಸಡುಗಳ ಕರ್ಚಿ ಕಾರಮಂ (ಆಪ್ತಮೀ. ೮–೧೩); ತುಡುಗುಣಿಯ ನಾಯೊಂದುಯೆಲುವನು ಕಡಿಯುತಿರಲೊಸಡೊಡೆದು ತೆತ್ತಲಿ ನಿಡುರಸನೆಗಿನಿದಾಗಲದು ಸವಿಯೆಂದು ಪಿಡದಂತೆ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೧೦–೫೦). ಒಡದು: ೧. (ಕ). ೨. ತುಟಿ (ಕ). [ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಉದಡು]

ಒಸೆರ್[1], ಒಸರು (ಕ್ರಿ). ಜಿನುಗು; ಸೋರು; ದ್ರವಿಸು; ಕರಗಿ ಹರಿ: "ಒಸರ್–ಸ್ರವಣೇ (ಸುರ) ॥" (ಕವಿಗಾ); ರಸಮೊಸರ್ದಪ್ಪಿಗಂ ತಗುಳಿ ಪಾಡುವ ಗಾನರ ಗೇಯಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೧–೪); ಮುತ್ತುಗಳೊಸರ್ದುವೆ ನಿಪ್ಪ ಹಿಮೋದಕಂಗಳಂ . . . ತೆಳ್ಳನೆ ತೀವಿ ತಂದು (ಶಾಂಪುರಿ. ೧೬೩); ಧನಧಾನ್ಯ ಕ್ಷಯವುಮ್ಕು ಮಾಪರುಜೊಳಂ ಪಾಲ್ಗರೆಯೊಸರ್ದಿಪಾಲಂ (ಲೋ ೇಶ ೧. ೪–೫೨); ಎಳನಾಯಿಂದೊಸರ್ದಳಿಗರ್ಗೆ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೩೨). ಒಸರ್ಪು: ಒಸರುಹಿಡ ಕಂಬಗಳ್ (ಶಾಮ್ಬಾ. ಒ.೦೪. ೨೦–೨೯); ಹಸುಳೆಯೊಣಂಬನುಸುರಿದ ಶ್ರವಿಡೆಯಲಿ ನವರಸ ಪರಿಪ್ಲುತಿವಾಗಿ ಒಸರುವುದು (ಅಂಜಪು. ೧–೧೧೧); ಗುಂಡಾಕ್ರಿಗಳ ಶಿರಪೊಸರುವುದಿದು ಘನವೆ (ಭರಪ. ೧–೪೮); ಅವನ ಒಂಡೇ ಕಣ್ಣಲ್ಲಿ ನೀರು ಒಸರಿತ್ತು (ಹಳ್ಳಿಹಾ. ೮೫).

ಒಸರಿಹೋಗು = ಬಸಿದುಹೋಗು: ಬದುಕುವ ಶಕ್ತಿಯೇ ಒಸರಿ ಹೋಗಿ (ಮೂರುಮಾ. ೧೬೯). 'ಉಗಿಬ್ಬು' ಪರಾ.

[ದೇ. ॥ ತುಳು. ಒಸರ್]

ಒಸೆರ್[2], ಒಸರು (ನಾ). ೧. ಜಿನುಗುವುದು; ಸ್ರಾವ; ದ್ರವಣ: ಆತಂಗರಾಜತನೆಂದಿಟ್ಟರವಿರೊಸರಂ ಪೆಸರಂ (ಅರ್ಹನೇ. ೨–೨೮). ಒಸರು: ೧. ಶಶಿಕರಂಗಳ್ ಕುಳ್ಪುಳ್ಕೆ . . . ಪೊಸಕಗ್ಗಲ್ಲುಗಳೊಸರವು ಕಣ್ಗೆ ರಾಜಿಸಿದುದೆನೆನವಣ್ಣಿಸುವೆ (ಕಂಪ. ೨೦–೫). ೨. ಬೆಳ್ಳಪ್ರವಾಹ: ಎರಡು ಗುಡ್ಡಗಳ ನಡುವೆ ಒಸರು ಏಳ್ದತು (ವೇವಮು. ೬೬). ೩. (ಕರಾ) ಒರತೆ; ಚಿಲುಮೆ. [< ಒಸರ್[1] / ತುಳು. ಒಸರ್]

ಒಸರಾಡು (ಕ್ರಿ). ಹಸಿಯಲ್ಲದಾಗು; ಒಣಗು; ಆರಿಹೋಗು: ಎಚ್ಚು ಪಾಯ್ವ ಕಡಿಗಣ್ಣಿಸರಾಜುವ ಬಾಯ್ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೩೩೨).

[ಒಸರ್[1] + ಆಡು[1]]

ಒಸರಿಕೆ (ನಾ). ಜಿನುಗುವುದು; ಸ್ರಾವ; ದ್ರವಣ: ಹಿಮರುಚಿಕಾಂತ ದೊಸರಿಕ್ಕು ಕಾಲುವೆಯ ಕಿಡ್ಡಿದು ಕರ್ಪುರವೆಲೆಯೆಲೆಯ ಬೀಸಿದನು (ತೊರಾ. ೩–೧೧–೪೬). [ಒಸರ್[1] + –ಇಕೆ]

ಒಸರಿಸು (ಕ್ರಿ). ಬಸಿ; ಒಸರುವಂತೆಮಾಡು. 'ಒಸರಿಸುಹ' ಪರಾ. [ಒಸರ್[1] + –ಇಸು[3]]

ಒಸರಿಸುಹ (ನಾ). ಜಿನುಗುವಂತೆ ಮಾಡುವುದು: "ಸ್ಯಂದ, ರೀತಿ – ಒಸರಿಸುಹ" (ನಾಮಲಿ. ೬). [ಒಸರಿಸು + –ಹ್ಕ]

ಒಸರು, 'ಒಸರ್[2]' ನೋ.

ಒಸರು, 'ಒಸರ್[2]' ನೋ.

ಒಸರುನೀರು (ನಾ). ಚಿಲುಮೆಯ ನೀರು; ಒರತೆಯ ನೀರು: ಅಂಗಡಿ ವ್ಯಾಪಾರ ಒಸರುನೀರಿನ ಹಾಗೆ (ಗಾಡಿ).

[ಒಸರ್ತ್ತು (< ಒಸರ್[2]) + ನೀರ್ತ್ತು (< ನೀರ್[1])]

ಒಸಗಣ್ (ನಾ). ನೀರು ಸುರಿಯುವ ಕಣ್ಣು; ಅಳುವ ಕಣ್ಣು. 'ಒಸರ್ಗಣ್ಣೆ' ಪರಾ. [ಒಸರ್[1] + ಕಣ್]

ಒಸಗಣ್ಣೆ (ನಾ). ನೀರು ಸುರಿವ ಕಣ್ಣುಗಳನ್ನುಳ್ಳವಳು; ನೀರು ಗಣ್ಣವಳು: ಪೊದರದರಿಯೊಸರ್ಗಣ್ಣೆ ನಿಟ್ಟುಸಿರಿ ನೋಡಿದರ್ (ಸೌಂದ. ೪–೧೫). [ಒಸರ್ಗಣ್ + –ಇ]

ಒಸರ್ಗಲ್ (ನಾ). ಕರಗಿ ನೀರು ಬಿಡುವ ಕಲ್ಲು; ಚಂದ್ರಕಾಂತ ಶಿಲೆ: "ಚಂದಗಲ್ ಕುಳಿಗರ್ಲ್ಪೆನಲೊಸರ್ಗಲ್" (ಚಕ್ರಪು. ೧೧೧೦); ಅನಂತ ರಮಣ ಕಾಂತಶಿಲಾಸಂಘಾತಂ ಪಾಸಿನೊಸರ್ಗಲ್ಲ ಮೇಲೆ ತಿಱಿ ತಂದ ಪೂಗಳಂ ಬೈತಿಟ್ಟು (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೨೬–೯). [ಒಸರ್[1] + ಕಲ್ಲ್]

ಒಸರ್ಚು (ಕ್ರಿ). ಕರಗಿಸು; ನೀರಾಗಿಮಾಡು: ಚಂದ್ರಿಕೆಯಿಂ ಚಂದ್ರಕಾಂತಶಿಲೆಗಳನ್ನಾಕ್ಷೇರ ಮುಖಚಂದ್ರಸ್ಮೇರ ಚಂದ್ರಕಿಯಿನೊಸರ್ಚ (ಚಂದ್ರಪು. ೧೧–೧೪೫ ವ). [ಒಸರ್[1] + –ಚು]

ಒಸರ್ತರ್ (ಕ್ರಿ). ಜಿನುಗು; ನೀರಾಗಿ ಸುರಿ: ರಸಮೊಸರ್ತರ್ಪ ಪಣ್ಣಳ್ ಸಮಂತಿಟ್ಟಳಪ್ಪಾಮ್ರಪ್ರತಾನಂ ಬನದೊಳಳವಿರೆಳಂ ಕೊಳಿಸುತಿರ್ದ ದೆತ್ತಂ (ಕುಸುಮಾ. ೧–೪೯). [ಒಸರ್[1] + ತರ್]

ಒಸರ್ದಾಣಿ (ನಾ). ನೀರು ಒಸರುವ ಸ್ಥಳ; ಒರತೆ: ಬತ್ತಿ ತೆರ್ದಂಬದೆ ದಲುಗೆಱೆಗಿರ್ಗ ಬೀಡೆವೋಗಿರ್ದ ತಣ್ಣೀರೊಸರ್ದಾಣಂ ಬಾಯಿಂಗಾದತ್ತು (ಜಗದ. ೧೭–೬೨); ತಾಜಲೊಸರ್ದಾಣ ಮಹಾಗ್ರಹಂ ತೊಜೆ ಕೊಳಂ . . . ರಯ್ಯಮಾ ಬೆಟ್ಟದೊಳ್ (ಸೂಕ್ತಿ. ೩–೨). [ಒಸರ್[1] + ತಾಣ]

ಒಸೆವಂತೆ (ನಾ). ಮಂಜಿಕೆ: ಇಂತಿರಲೊಸೆವಂತಂ ಕುಡುವಿನಿಯೋಳ್ ಭೂಪ ನಶ್ಚಿಂತೆಯೊಳ್ಳೀಕ್ಷಯ ಧರಿನಿರಲ್ಕೆ (ತುರಂಗ. ೧೧–೧೬). [< ಸಂ. ವಮಕ]

ಒಸು (ನಾ). ಅಪ್ಪನನುಗಳಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬ: ಜೇ ಕರುಣಿ ಭೀಷ್ಮನ್ನ ಜನನಾಕರೊಸುಗಳ ಸಾಕಿ ನೀ ಗರ್ಭದಿ (ತೀರ್ಥಾ. ೧೯–೧೫). [< ಸಂ. ವಸು]

ಒಸೆ (ಕ್ರಿ). ೧. ಒಲಿ; ಪ್ರಸನ್ನವಾಗು; ಮೆಚ್ಚು: "ಒಸೆ – ಪ್ರಸನ್ನತೇ (ಪ್ರಕಾಸು) ॥" (ಕವಿಗಾ); ಒಸೆಗೆ ಮೇಣ್ ಮುನಿಗೆ ಮೇಣ್ (ಭರತ. ೧–೧೫೫); ಸಾತಂದಮಂ ಕಾಲ್ಪಿಡೆದೊಸೆಯೆಯೆಂ (ಕಾಂಡಾಂ. ೫೮೩); ಒಸೆದು ಹುಟ್ಟಿಸುವ ಪಾಲಿಸುವ ಮರ್ದಿಸುವ ಸತ್ವಸಮರ್ಥನಿಪ ನೀನೇ ತಪ್ಪ ಹೊಱಿಸಿ ಬಟ್ಟಿಸುವಡೆ (ಜಯಾ. ೪–೧೦). ೨. ಅನುಗ್ರಹಿಸು; ದಯಪಾಲಿಸು: ಮಹಜ್ಜನೊಸೆದುಕೊಟ್ಟು ಕಷಾ (ಎಳ. ೫ (೪), ಮುಳಿವಾ. ೧೫೬–೬; ತಿರಿಯ ಕತ). ನಿನಗೊಸೆದೆಂ ಬೇಡಿಕೊಳ್ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೨೪–೪); ಒಸೆದು ಏನ್ನವರೆಂದು ಬಗೆವರೆ ಬಸಿದು ಬೀಳುವ ಕೈಲೆಯ ನೀ ತೊಱಿಸೆ (ಶಾಮ್ಬಾ. ೧೪–೧೩೬). ೩. ಹಿಗ್ಗು; ಸಂತೋಷಪಡು; ಆನಂದಿಸು: ಬ್ರಹ್ಮಚ್ಚಾರಿ ತಪಂಬಟ್ಟನೆಂಬುದಂ ಕೇಳ್ದೊಸೆದು (ವಡ್ಡಾರಾ. ೭೯–೧೧); ನೀರೊಳಾ ಬಾಳನಾದನಾದರದೆ ಕಂಡೊಸೆದಂ ಏಳಿಗಂದನಂತ ವೋಲ್ (ಪಂಪಭಾ. ೧–೫೬); ಪರಮೇಶ್ವರಿ ಮಗನಂದು ಪೆತ್ತಂತೊಸೆದೆ ದಳ್ (ಅಜಿಪು. ೬–೧೫); ಸಕಲ ರಾಗಂಗಳೆಂದೊಸೆದು ತುಂಬುರ ನಾರದರ್ ಪಾಡುತಿರ್ದರ್ (ಚ ಬ ಪು. ೨–೨೮). ೪. ಶೋಭಿಸು; ಸೊಗಸು: ತ ಮಸ್ತ ಮಮಂ ತೆರೆಳ್ದಬಂದೊಸೆದಿರನೆಣಂಬುವಂತುದಯಶ್ಚರ್ಗಿರ್ವ್ವ (ತಮಂ (ಇಳ. V, ೧೫–೧೪ ; 1019); ಕಳಾಲಯೆಂಬಂ ಗೊರವಂ . . . ಪಿರಿಯವೆಂದೊಸೆದಿರ್ದಂ (ಧ ಪರೀ ಮ್ಯ. ೧೨–೧೩೬); ವಿವಿಜನೆವರಂ ತಳತಳಿಸುತ್ತೊಸೆದಿರಲೆಯೆಂದುದನು (ಜಯಂತಾ. ೩–೬೭).

ಒಸೆದೊಸೆದು (ದ್ವಿರುಕ್ತಿ): ತೆನೆಗಳಂ ತಿಱಿಪಿಂದು ತಂದು ತಂದು ಒಸೆದೊಸೆದು ಹೊಸ ಹೊಸ ಸೆದು ರಸವುಳ್ಳ . . . ಅವಲಕ್ಕಿನ್ನು (ಸಿದ್ಧರಾ. ೩–೨೯); ಸುರುಚಿರೋತ್ಪಲ್ಗಳಂ ಒಸೆದೊಸೆದು ವರ ಸುಧಾಧೌರಾಶಿಯೊಳು ನೆಜೆ ತೋದು ನೆಜೆ ತೋದು (ಬಾಸಪು. ೩೩–೪).

[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಉಳ್, ಉವ; ಮಲ. ಉವಕ್ಕ]

ಒಸೆಮಂಜು (ನಾ). ಒಸರುವ ಮಂಜು; ಇಬ್ಬನಿ (?): ಜೀವನಗುಣ ಮೇನೆಂದೊಡೆ ಕೇವಲ ದರ್ಶನ ಸುಬೋಧಮದರಿಂದವನಿಗೆ ಆವಾವ ಶಾಸ್ತ್ರ ಕೇಳಲು ಭಾವಿಯೊಳೊಸೆಮಂಜಿನುದಕ ಬಿದ್ದಂತಕ್ಕುಂ (ಭವ್ಯಾಮೃ. ೧೨).
[< * ಒಸರ್ಮಂಜು ?]

ಒಸೆಯಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಒಲಿಸು; ಪ್ರಸನ್ನಗೊಳಿಸು; ಮೆಚ್ಚಿಸು: ಅವಿಭಕ್ತಸ್ನೇಹೆಯಂ ರೋಹಿಣಿಯ [ನೊಸೆಯಿಸ] [ಪಾಠಾಂ. ನೆನೆಯಿಸ] ಲ್ಸೋಮಲೋಕಕ್ಕದೊಮ್ಮೊಮ್ಮೆ ವಯಸ್ಯಂ . . . ಏಟ್ತಂದು (ಕಾದಂಉ. ೮೨೨); ಜಲಕೇಳಿಯ ಬಿನದದೊಳೆ ಸತಿಯನವರೊಸೆಯಿಸಿದರ್ (ಪುಷ್ಪಪು. ೯-೮೨). ೨. ಕೊಡು; ದಯಪಾಲಿಸು; ಅನುಗ್ರಹಿಸು: ಕಂಪಂ ನಿನಗೊಸೆಯಿಸುವೆಂ ಕೂಡೆ ತಂಗಾಳಿಯೆನ್ನೋಪನನಿಂದಾರಯ್ದು ತಂದೆನ್ನೊಡ ನಿರಿಸಿದೊಡೆ (ಶಬ್ದಾನು. ೪೪೨ ಪ್ರಯೋ). [ಒಸೆ + -ಇಸ್ಸು$_3$]

ಒಳ್$_1$, ಒಳ (ಅ). ಒಳಗು ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಸಮಾಸದಲ್ಲಿ ಬರುವ ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತರೂಪ. 'ಒಳ್ಗರುಳ್', 'ಒಳ್ದೊಡೆ$_1$', 'ಒಳ್ಪೊಟ್ಟು' ಪರಾ. ಒಳ: 'ಒಳಅಂಗಳ' ಪರಾ. [< ಒಳಗು]

ಒಳ್$_2$, ಒಳು (ಗು). ಒಳಿತು, ಒಳ್ಳಿತು, ಒಳ್ಳಿತ್ತು ಎಂಬುವಕ್ಕೆ ಕರ್ಮಧಾರಯ ಸಮಾಸದ ಪೂರ್ವಪದವಾಗಿದ್ದಾಗ ಬರುವ ರೂಪ. 'ಒಳ್ಗನ್ನಡ', 'ಒಳ್ಗಬ್ಬ', 'ಒಳ್ಗುಣ' ಪರಾ. ಒಳು: 'ಒಳುಗೊರಳು' ಪರಾ. [< ಒಳ್ಳಿತ್ತು$_1$]

-ಒಳ್$_3$ (ಪ್ರ). ಸ್ತ್ರೀಲಿಂಗ ಸಾಧಕ ಪ್ರತ್ಯಯ: ಆತನ ಮಹಾದೇವಿ ಮನೋಹರಿಯೆಂಬೊಳ್ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೨-೯).

ಒಳ 'ಒಳ್$_1$' ನೋ.

ಒಳಂಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಮುದುಡಿಕೊಳ್ಳು; ಗಾಬರಿಗೊಳ್ಳು; ಹೆದರು (?): ಕಂಸನೊಳಂಗೊಂಡು (?) ನೋಡಿ ಗದಗಂಪಂಗೊಂಡು (ಅರ್ಧನೇ. ೮-೩೩ ವ). [ಒಳ ? + ಕೊಳ್$_1$]

ಒಳಅಂಕ (ನಾ). ಖಡ್ಗಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಒಂದು ವರಿಸೆ: ಮೇಲುಗಡೆಯಲ್ಲಿ ವಳಗೆ ಯೇಕ ಘಾಯವನ್ನು ವಳಗಡೆಯ ವಳಗಡೆಯಲ್ಲಿ ವಂದು ಘಾತವು ಮೇಲುಗಡೆಯಲ್ಲಿ ಹೊರಗೆ ವಳಗೆ ಯೆರಡು ಘಾತವು ಆವದು ಉಂಟು ಅದು ವ[ಒ]ಳಅಂಕಯೆಂದು ನುಡಿಯಲ್ಪಡುವದು (ಖಡ್ಗಟೀ. ೫-೪೨). [ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಅಂಕ್$_2$]

ಒಳಅಂಗಳ (ನಾ). ೧. ಅಂಗಳದ ಒಳಭಾಗ: ಮನೆಯ ಒಳಅಂಗಳ (ರೂಢಿ). ೨. ಒಳಗಿನ ಅಂಗಳ: ಗಂಡಸರು ಹೊರಅಂಗಳದಲ್ಲೂ ಹೆಂಗಸರು ಒಳಅಂಗಳದಲ್ಲೂ ಕುಳಿತಿದ್ದರು (ರೂಢಿ).
[ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಅಂಗಳ$_2$]

ಒಳಅಗುಣಿ (ನಾ). ಒಳಗಿನ ಅಗುಣಿ; ಬಾಗಿಲ ಒಳಮಗ್ಗುಲು ಹಾಕುವ ಅಗುಳಿ: ನಿತ್ಯ ನಡುಮನೆಯ ಒಳಅಗುಣಿಯನ್ನು ಹಾಕುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ (ಕಾವೇರಿ. ೧೭೦).
[ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಅಗುಣಿ (< ಅಗ್ಗಟ್ಟಿ$_1$)]

ಒಳಅಗ್ನಿ (ನಾ). ೧. ಒಳಗಿನ ಬೆಂಕಿ. ೨. (ಆಲಂ) ಅಂತರಂಗದ ತೇಜಸ್ಸು: ಪುಣ್ಯಪುರಮಂ ಕಟ್ಟ ಪುರುಷನೊಳಅಗ್ನಿಯಂ ಕಾವವರೆ ದೇವರ್ (ಹೊಂಗಳು. ೩೮-೧೧). [ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಅಗ್ನಿ]

ಒಳಅಟ್ಟ (ನಾ). ೧. ಒಳಗಿನ ಅಟ್ಟ. ೨. ಅಟ್ಟದ ಒಳಭಾಗ: ಒಳಜಗಳಂ, ಒಳಅಟ್ಟಂ (ಭಾಷಾಭೂ. ೧೪೪ ಉದಾ); ಪೊಱಅಡಿ, ಒಳಅಟ್ಟಂ (ಶಮದ. ೫೮ ಪ್ರಯೋ). [ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಅಟ್ಟ$_1$)]

ಒಳಅಟ್ಟೆ (ನಾ). ದೇಹದ ಒಳಭಾಗ; ಒಳಮೈ: ತನ್ನಂ ಸೋಂಕಿ ಪಾಯ್ವ ಕಾದಲೆಯಂ ಬರೆಸೆಳೆದೊಳಅಟ್ಟೆ ನುರ್ಗುನುಱಿಯಪ್ಪಿನಂ . . . ತಳ್ಳೈಸಿಯುಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೬೦-೨೨). [ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಅಟ್ಟೆ$_1$]

ಒಳಅನುಭವ (ನಾ). ೧. ಒಳಗಿನಅನುಭವ. ೨. ಆಸ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಖಾಸಗಿಯಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡ ಪಾಲು. 'ಒಳಅನುಭವದಾರ' ಪರಾ.
[ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಅನುಭವ]

ಒಳಅನುಭವದಾರ (ನಾ). ಆಸ್ತಿಯನ್ನು ಖಾಸಗಿಯಾಗಿ ಅನುಭೋಗಕ್ಕಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡ ಹಂಚಿಕೆದಾರ: ಗ್ರಾಮದ ಸರ್ವೆನಂಬರು ಒಂದು ಒಬ್ಬನ ಹೆಸರಿಗೆ ಪಟ್ಟೆಯಿರುತ್ತಾ ದಾಖಲೆಯಿಲ್ಲದೆ ಒಳಅನುಭವದಾರರು ಅನೇಕಮಂದಿ ಇರುತ್ತಾರೆ (ಭೂಮಿಅ. ೩೬).
[ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಅನುಭವದಾರ]

ಒಳಅರಿವು (ನಾ). ಸ್ವಯಂ ಪ್ರಕಾಶವಾದ ತಿಳಿವು; ಸಹಜಜ್ಞಾನ; ಅಂತರ್ಬೋಧ: ವಿಚಾರವಿಲ್ಲದೆ, ತರ್ಕಿಸದೆ, ಮನಸ್ಸು ಒಡನೆಯೇ ಗ್ರಹಿಸುವುದು . . . ಒಳಅರಿವು (Intuition. ಇಂಕನಿ).
[ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಅರಿವು (< ಅಱಿವು)]

ಒಳಆಸ್ತರಣ (ನಾ). ಒಳಗಿನ ಪದರು: ಭ್ರೂಣಾವರಣದಲ್ಲಿ ಜೀವಕಣಗಳ ಒಳಆಸ್ತರಣ (Hypoblast. ಇಂಕನಿ).
[ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಆಸ್ತರಣ]

ಒಳಆಳ್ (ನಾ). ಒಳಗಿನ ಆಳು; ಅಂತಃಪುರದ ಸೇವಕ (?): ಎಳ ಅಂಚೆ, ಪೊಱಅಡಿ, ಒಳಆಳ್ (ಶಬ್ದಾನು. ೪೬ ಪ್ರಯೋ).
[ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಆಳ್$_3$]

ಒಳಈಜು (ನಾ). ನೀರಿನ ಒಳಗೆ ಮುಳುಗಿ ಈಜುವುದು: ಅವನು ಒಳಈಜಿನಲ್ಲಿ ನಿಪುಣ (ರೂಢಿ).
[ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಈಜ್ಯು$_2$ (< ಈಸ್ಯು$_4$)]

ಒಳಉಗ್ರಾಣ (ನಾ). ಒಳಗಿನ ಕೊಠಡಿ; ವಸ್ತುಗಳನ್ನು ಸಂಗ್ರಹಿಸಿ ಇಡುವ ಒಳಕೋಣೆ; ಕೋಠಿಖೋಲಿ (ಉಕ): ಬಿಡದೊಪ್ಪು ವೊಳಉಗ್ರಾಣ ನಾನಾಬಗೆ ಷಡುರಸಾನ್ನಗಳ ಪಾಕಗಳ ಕಡುಚಿಲ್ವ ಗೃಹಗಳಂದರಮನೆಯೊಳು ಬಲುಬೆಡಗ ಬೀಱಿದುವರ್ತಿಯಲಿ (ಕಂಸವಿ. ೭-೪೭). [ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಉಗ್ರಾಣ]

ಒಳಉಡುಪು (ನಾ). ಒಳಗೆ ತೊಡತಕ್ಕ ವಸ್ತ್ರ: ಬದಲಾಯಿಸಿ ತೊಡುವುದಕ್ಕೆ ಶುಭ್ರವಾದ ಒಳಉಡುಪು ಇಲ್ಲ (ನಂಟರು. ೧೦೨).
[ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಉಡುಪು]

ಒಳಉಸುಲು (ನಾ). ಕಟ್ಟಡದ ಒಳಗಿನ ಅಳತೆ; ಒಳಾಯ: ತೋಪಿನ ಮುಂಭಾಗದವೊಳಉಸುಲಿನ ಉದ್ದಳತೆ ೧೨ ಪೂಟು ೧೦ ಇಂಚು (ಕಭಾಗೆ. ೫೨೭); ಕೋಣೆಯ ವೊಳಉಸುಲು ೪೦ ಪೂಟು (ಕಭಾಗೆ. ೫೩೩). [ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಉಸುಲು]

ಒಳಊಱಿಗ (ನಾ). ಮನೆಯ ಒಳಗಿನ ಕೆಲಸ; ಅಂತಃಪುರಕ್ಕೆ ಸೇರಿದ ಕೆಲಸ: ಮುಂ ತಾಂ ಕಳುಪಿದ ಒಳಊಱಿಗದ ಕುವರನೊರ್ವನೆಯ್ತಂದು ಕೆಯ್ಮುಗಿದು ಕೆಲದೊಳ್ ನಿಂದು (ಚಿಕವಂ. ೧೪೭-೫).
[ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಊಱಿಗ]

ಒಳಎಳೆತ (ನಾ). ಒಳಗಿನ ಸೆಳೆತ: ಮನದಲ್ಲಿ ಬೇಗುದಿಯಾಗಿ . . . ಎದೆಗೂಡಿನಲ್ಲಿ ಒಳಎಳೆತ ಹೆಚ್ಚಾಗುತ್ತದೆ (ಕೆಲರೋ. ೧೯).
[ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಎಳೆತ]

ಒಳಓಲಗ (ನಾ). "ಅಂತರಂಗದ ಸಭೆ; ಏಕಾಂತದ ಚಾವಡಿ" (ಪ್ರಭಣ್ಣ). [ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಓಲಗ]

ಒಳಓವರಿ (ನಾ). ಒಳಗಿನ ಕೋಣೆ; ಅಂತರ್ಗೃಹ: ರಾಣಿಯ ವಾಸದ ಈ ಒಳಓವರಿಗೆ – ಮನಸ್ಸಿನ ಪಯಣವೂ ಅಪಾಯಕರವೆಂದರಿತಿರುವ ನೀನು ಹೀಗೆ ಮೆಯ್ಯಾರ್ತು ನಡೆತಂದಿರುವ ಸಾಹಸವು (ಬೆಟ್ಟಅ. ೨೯-೧೨).
[ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಓವರಿ]

ಒಳಕಂಪಣ (ನಾ). ಕಂಪಣದ ಒಳಭಾಗ: ನಾಡೊಳಗೆ ವೊಳಕಂಪಣ ಹೊಱಕಂಪಣವೆಂನದೆ ಏನು ನಾಡೊಳಗೆ ಹುಟ್ಟಿದಡೆ ಉ ಸಮಾನ ಭಾಗೆಯಲು ಹಚ್ಚುಕೊಂಡುಂಬರ (ಎಕ. VI, ಕಡೂರು. ೧೫೭–೭೪; 1191).
[ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಕಂಪಣ$_1$]

ಒಳಕಡಿತ (ನಾ). ೧. ಒಳಗೇ ಕಡಿಯುವುದು, —ಕತ್ತರಿಸುವುದು: ಒಳಕಡಿತದಲಿ ಕಡಿದು ಬೀಳುವ ಹಳುವವೋ ಕಾಲಾಳೊ ಎನೆ ದಿಗುವಳಯದಲಿ ಕೌತುಕವ ಮೆಱೆದವು ಹರಿಶರವ್ರಾತ (ನಿಭಾಗ. ೧೦–೪೯–೩೩). ೨. (ಆಲಂ) ಒಳಗಿನ ಬಾಧೆ, —ಕೊರೆತ.
[ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಕಡಿತ$_1$]

ಒಳಕಡೆ 'ಒಳಗಡೆ$_1$' ನೋ.

ಒಳಕಣ್ 'ಒಳಗಣ್' ನೋ.

ಒಳಕತ್ತರ (ನಾ). ವಾದ್ಯಗಳನ್ನು ಬಾರಿಸುವ ಒಂದು ಕ್ರಮ ಅಥವಾ ಶೈಲಿ: ಅಳಗಂ ಸುಳಿಯಳಗಂ ಬೊಟ್ಟಳಮೊಳಕತ್ತರಮುಮೆಸೆವ ಹೊಱಕತ್ತರಮಗ್ಗಳಿಸಿರೆ ನಾನಾಭೇದಂಗಳ ಪಹರಣೆ ತುಡುಕು ಮೊಱೆಯಂ ಬಾಜಿಸಿದಂ (ಧರ್ಮಪ. ೨–೨೩); ಅವುಜಮನಳವಡಿಸಿಕೊಂಡು . . . ಅಳಗಸುಳಿಯಳಗ ಬೊಟ್ಟಾಳಂ ಒಳಕತ್ತರ ಹೊಱಕತ್ತರ ವಿಷಮಕತ್ತರಮೆಂಬ ವಿಚಿತ್ರವಾದನರ (ಶಾಂತೀಶ್ವ. ೧೬–೬೭ ವ). 'ಹೊಱಕತ್ತರ' ಪರಾ. [ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಕತ್ತರ]

ಒಳಕಥೆ (ನಾ). ಉಪಕಥೆ; ಉಪಾಖ್ಯಾನ: ಈ ವೊಳಕಥೆಯ ತಾಹೇಳ್ವ ಕೇಳ್ವರ ದೇವನನವರತ ಒಲಿದು ರಕ್ಷಿಪನು (ಕುವ್ಯಾಅ. ಓರಿಇ. ೧೨–೪೭). [ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಕಥೆ]

ಒಳಕಯ್ 'ಒಳಕೆಯ್$_2$' ನೋ.

ಒಳಕಾಲು (ನಾ). ೧. ಅಂಗಾಲು; ಪಾದದ ಕೆಳಭಾಗ (ಕಿ). ೨. ನಡೆಯುವಾಗ ಕಾಲನ್ನು ಒಳಕ್ಕೆ ಎಸೆಯುವುದು: ಆ ಎತ್ತು ಒಳಕಾಲು (ರೂಢಿ). [ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಕಾಲು$_1$ (< ಕಾಲ್$_1$)]

ಒಳಕಿಸೆ (ನಾ). (ಉಕ) ಒಳಗಿನ ಜೇಬು; ಒಳಮಗ್ಗುಲಲ್ಲಿರುವ ಜೇಬು: ಮಾಸ್ತರು ಕವರನ್ನು ಒಳಕಿಸೆಯಲ್ಲಿ ತುರುಕಿಸಿದರು (ಕಾವೇರಿ. ೧೮೫). [ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಕಿಸೆ]

ಒಳಕುಪ್ಪಸ 'ಒಳಗುಪ್ಪಸ' ನೋ.

ಒಳಕುಪ್ಪುಸ 'ಒಳಗುಪ್ಪಸ' ನೋ.

ಒಳಕುರು (ನಾ). "ದೇಹದೊಳಗಡೆ ಕೀವು ತುಂಬಿ ಆದ ಕುರು" (Abscess. ಇಂಕನಿ). [ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಕುರು$_1$]

ಒಳಕುಱುವ (ನಾ). ದ್ವೀಪದ ಒಳಭಾಗ; ಅಂತರ್ದ್ವೀಪ: ಸಾರಲೋಹಿತನೆಂಬ ಸಾಗರತೀರವಾಸಿಗಳೊಳಕುಱುವದ [ಪಾಠಾಂ. ಒಳಗೆ ಕುರುಪದ] ವಿಕಾರ ಚೋನೆಗ ಚೀನ ಬೋಟಕರನು (ಕುವ್ಯಾಸ. ೪–೧೦).
[ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಕುಱುವ$_1$]

ಒಳಕೆಯ್$_1$, ಒಳಕೈ$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಪಡೆ; ಹೊಂದಿರು: ಅವರಹೃದಯಂಗಳುಂ ನದೀನದಂಗಳುಮೊಡನೊಡನುತ್ಕಲಿಕೆಗಳನೊಳಕೆಯ್ದುವು (ಕಾದಂಉ. ೫೩೧); ನಾಲ್ಕೊಗಮಿರದಚ್ಚದಾವರೆಯ ಚೆಂದಮನೊಳಕೆಯ್ಯೆ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೧೬೪). ೨. ಒಳಗೊಳ್ಳು; ಆವರಿಸು: "ಒಳಕೆಯ್ – ಅಂತಃಕ್ರಿಯಾಯಾಂ" (ಶಮಧಾ); ಮಹಾಪ್ರಳಯಜಲಧಿಗಳ್ ಮೇರೆದಪ್ಪಿ ಕವಿದು ಭುವನಂಗಳೆಲ್ಲಮನೊಳಕೆಯ್ಯಲುಕ್ಕಿದುವೆಂಬಂತಿಡಿದಡರೆಗೊಂಡು (ಕಾದಂಪೂ. ೮೭೨). ೩. ಒಳಗುಮಾಡಿಕೊಳ್ಳು; ಒಲಿಸಿಕೊಳ್ಳು; ವಶಪಡಿಸಿಕೊಳ್ಳು: ಒಳಕೆಯ್ವಂತಮರ್ದಪ್ಪುವಂತೆ . . . ಉತ್ಸವಾಕುಳದಿಂ ನೋಡಿದನಾಗಳರಸಿಯಂ ವಿಶ್ವಂಭರೋರ್ವೀಶ್ವರಂ (ಕುಸುಮಾ. ೪–೪); ಈಶ್ವರನನೊಳಕೆಯ್ವ ಗತಿಯಾವುದೆಂದು ನಿರ್ಧರಿಸಿ (ಚೆಬಪು. ೩೫–೩೫).

ಒಳಕೈ$_1$: ೧. ಗುಣಮನೊಳಕೈದು ತೋರ್ಕುಂ ಮಣಿ ಮಹಿಯೊಳದೆಂಬುದುಚಿತಮವನೀಶ ಶಿರೋಮಣಿಯನೊಳಕೈದುದಾ ಪೆಣ್ಮಣಿಯ ಗುಣಂ (ರಾಜಶೇ. ೩–೨೧). ೩. ಆ ರಾಘವಂ ಕಟ್ಟಿ ಮೇಣ್ ತಡೆದಂ ಕಾಯ್ದೊಳಕೈದನೆಂದು ಪಗೆಯಂ (ಶಬಶಂ. ೧–೩೩).
[ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಕೆಯ್$_1$]

ಒಳಕೆಯ್$_2$, ಒಳಕಯ್, ಒಳಕೈ$_2$, ಒಳಗೈ$_1$ (ನಾ). ೧. ಕೈಯ ಒಳಗು; ಅಂಗೈ. ೨. (ಕರಾ) ಒಳಭಾಗ: ಅದನ್ನು ಒಳಕೆಯ್ಯಲ್ಲಿಡಿ (ರೂಢಿ). **ಒಳಕಯ್**: ೧. ಕಯ್ಯ ಒಳಗು, ಒಳಕಯ್ (ಶಬ್ದಾನು. ೩೪೮ ಪ್ರಯೋ). **ಒಳಕೈ$_2$**: ೧. ಭರದೊಳೊಳಕೈಯಿಂದ ಹೊಱಕೈಯಿಂದ ಹೊಡೆದೊಡೆದು (ಬಸಪು. ೨೧–೪೩). ೩. ನಷ್ಟ: ಅವನ ವ್ಯಾಪಾರ ಒಳಕೈಯಾಯಿತು (ರೂಢಿ). ೪. ಜಿಪುಣ; ಕೃಪಣ: ಅವನೇನು ಒಳಕೈ (ರೂಢಿ). ೫. ಕಕ್ಕಸು, ಬಚ್ಚಲು ಎಲ್ಲವೂ ಒಳಗೇ ಇರುವುದು: ಮನೆ ಒಳಕೈಯಾಗಿದೆ (ರೂಢಿ). **ಒಳಗೈ$_1$**: ೧. ಒಳಗುಕೈ, ಒಳಗೈ (ಭಾಷಾಭೂ. ೧೫೧ ಉದಾ). 'ಹೊಱಕೈ' ಪರಾ.
[ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಕೆಯ್$_2$]

ಒಳಕೆಯ್$_3$ (ನಾ). ಹೊಲದ ಅಥವಾ ಗದ್ದೆಯ ಒಳಭಾಗ: ಒಳಕೆಯ್ಯೊಳಿರ್ದು ಪಲ್ಲಿರಿದೊಳವಾಲಂಗೊಂಡು ಮೊರೆವ ಭಷಕನ ತೆಱದಿಂದೊಳಪೊಕ್ಕು ದುರ್ಗಮಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೨೪೪).
[ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಕೆಯ್$_3$]

ಒಳಕೆಯ್ಸು, ಒಳಕೈಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಉಂಟುಮಾಡು; ಒದಗಿಸು: ನಳಿನನಾಳಮಂ ಬಳಸಿ ತಳ್ತಳಿಮಾಲೆಯ ಲೀಲೆಯನೊಳಕೆಯ್ಸಿ [ಪಾಠಾಂ. ಕೈಸಿ] ನೀಲರತ್ನದ ಕಡೆಯಮಂ ಪದಾಗ್ರದೊಳಂದಂಗೊಳಿಸಿಯುಂ (ರಾಜಶೇ. ೧೩–೫೯ ವ). ೨. ವಶಪಡಿಸಿಕೊಳ್ಳು: ನಾಡ ನೀಱೆವೆಂಡಿರ . . . ಇಂಬುಕೆಯ್ಸುವೊಳಕೆಯ್ಸುವನೇಕ ವಿಚಿತ್ರ ಚೇಷ್ಟೆಗಳ್ (ಶಬ್ದಾನು. ೯೬ ವ್ಯಾಖ್ಯಾ). **ಒಳಕೈಸು**: ೧. ಮೇಲಿನ ಪ್ರಯೋಗದ ಪಾಠಾಂತರವನ್ನು ನೋಡಿ. [ಒಳಕೆಯ್$_1$ + –ಸು$_1$]

ಒಳಕೇರಿ (ನಾ). ಒಳಗಡೆ ಇರುವ ಕೇರಿ, —ಓಣಿ: ಅದಱಿಂ ಮಿಗಿಲಾದ ಒಳಕೇರಿ ಹೊಱಕೇರಿಗೆ ಗಣನೆಯಿಲ್ಲ (ಚನ್ನವ. ಕ. ೩೫೭). 'ಹೊಱಕೇರಿ' ಪರಾ. [ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಕೇರಿ]

ಒಳಕೈ$_1$ 'ಒಳಕೆಯ್$_1$' ನೋ.

ಒಳಕೈ$_2$ 'ಒಳಕೆಯ್$_2$' ನೋ.

ಒಳಕೈಸು 'ಒಳಕೆಯ್ಸು' ನೋ.

ಒಳಕೊಳ್, ಒಳಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ೧. ಒಳಗಿಟ್ಟುಕೊಳ್ಳು; ಸೇರಿಸಿಕೊಳ್ಳು: ಈ ದೊರೆಯ ದುರಾತ್ಮನಂ ಖಳನನಾನೊಳಕೊಂಡೊಡೆ ಭೀಮನೀ ಸರೋವರಮುಮನೆಮ್ಮುಮಂ ಕದಡುಗುಂ (ಗದಾಯು. ೬–೧೨); ದುಷ್ಟರನೊಳಕೊಂಡು ಕೆಟ್ಟರ ಕಥೆಗಳಂ ಪೇೞ್ವೆಂ (ಪಂಚತಂ. ೧೨೨–೧೨); ರವಿಬಿಂಬಮನೊಳಕೊಂಡು ಪೊಳೆವ ಪರಿವೇಷದವೊಲ್ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೧–೬೨); ಮಗನಂ ತೊಱೆದು ಕಳ್ಳನನೊಳಕೊಳ್ವಂತೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೩–೧೪೦); ತಲೆಗುತ್ತಿ ಹೊಗಲೊಳಕೊಳ್ಳದಂಬರವು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧–೨). ೨. ಸ್ವೀಕರಿಸು; ಸಮ್ಮತಿಸು; ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳು: ಏಕೊಳಕೊಳ್ವೈ ಜಡರಂತೆ ಶೋಕರಸಮಂ (ಆದಿಪು. ೧೬–೫೫); ನೀಂ ತಲೆವೀಸದುರ್ವರಾಶ್ರೀಯನಿದಾಗದೆನ್ನದೊಳಕೊಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೧೪–೧೭). ೩. ಉಂಟಾಗು; ಒದಗು; ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗು: ಒಳಕೊಂಡುದವಳ್ಗೆ ಗರ್ಭಚಿಹ್ನಮೆ ಗಳಗರ್ಭದರ್ಭಕನ ಸೂಚಿಪ ಮುಂದಣ ರಾಜ್ಯಚಿಹ್ನಮಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧–೧೨೦); ಒಳಕೊಂಡ ಪಂಚವಿಂಶತಿ ಮಳದಿಂದಂ ಪಿಂಗಿ (ಸುಕುಮಾ. ೬–೪೬).

೪. ಒಳಸೇರು; ಆಡಕವಾಗಿರು : ಒಳಪೊಕ್ಕು ನೋಡೆ ಭಾರತದೊಳಗಣ ಕಥೆಯೆ ಬ್ಲ ಮಾ ಗದಾಯುದ್ಧದೊಳಂತೊಳಕೊಂಡಿತ್ತು (ಗ ದಾ ಯು. ೧-೪೫). **೫. ತಾಳು; ಪಡೆ; ಹೊಂದು :** ನಿನ್ನ ಯಶೋರಾಶಿಯಂದುದ್ಭುತಿಯ ವಿಕಾಶಮನೊಳಕೊಳ್ಳುಂ (ಕ ವಿ ಕಾ. ೩-೮೫); ಪವಣಿಲ್ಲದ ದೊಂದೊತ್ಸುಕ್ಯವನೊಳಕೊಂಡೆನ್ನ ಮನಮುಸಾರೂಢ ಮಹೋತ್ಸವಮಂ ಕೇಳ್ವುದೆದಪ್ಪುದು (ಶಾಂಭವ. ೩-೮೮); ಶಾಂತಿಮಠಂ ಬಿಟ್ಟು ಕ್ರೌರ್ಯ ರೂಪಂ ಕೈಕೊಂಡು ನಗೆಯಂ ಬಿಟ್ಟು ಮುಳಿಸನೊಳಕೊಂಡು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೭-೬೩). **೬. ಆವರಿಸು; ಮುತ್ತು; ಸುತ್ತುಗಟ್ಟು :** ಪ್ರಳಯಾಗ್ನಿಯಸ್ತೆ ಕಱಕೆಮನೊಳಕೊಂಡ್ಕಾರ್ಯ್ವರ್ಗ್ಗಿ . . . ಉಪಶಮಿಸುವಂ (ಸೌಂದ. XI-i, ೫೨-೫೩ ; 1007). **೭. ನಂಬಿಸು; ತಾಳಿಕೊಳ್ಳು :** ಪಳಿಕ್ಕಿಯ್ದು ಬಂದು ನಲ್ಲಳ್ ಮುಸಿಸನೊಳಕೊಂಡು ಮುಖಮಂ ಮುಗುಳ್ಳಗೆವರಸುತಿಂದು ಗೆಂಟುಮಾಡಂ (ಅವಿಚಿ. ೧೨-೨೪ ವ); ಲೋಗರಂ ಪೊರೆಯಲ್ಪಡಿತು ಬನ್ನಮನೊಳಕೊಂಡ್ಕೆ (ಅದ್ಭುತ. ೪೩-೨೧). **ಒಳಗೊಳ್ :** ೧. ಸಮಸ್ತ ನದಿಗಳ ಸಡಗರದೊಳಗೊಂಡು ಮುಕ್ತಿಸ್ಥಾನಕೆಡೆಯಾಗಿಹಳು ಕಾವೇರಿ (ಕಂಚಿ. ೨-೧೪). **೨.** ಕಿಚ್ಚಿನಂತೊಳಗೊಳಲಿಂದಪ್ಪ ಬಲ್ಲಿದ ನಾಣ್ಯಮಂತೆ ಮಾಜಲರಿದಪ್ಪ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೩-೧೮೩).

[ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಕೊಳ್‌೨]

ಒಳಕೋಂಟೆ, ಒಳಗೋಟೆ (ನಾ). ಕೋಟೆಯ ಒಳಭಾಗ; ಒಳಗಿನ ಕೋಟೆ : ಒಳ ಕೋ ಂ ಟೆ, ಹೊಜವೇಲಿ (ಕಮದ. ೧೭೬ ಪ್ರಯೋಗ). **ಒಳಗೋ ಟೆ :** ಮುಜ್ಜಯಲಿಜಿಯು ಹೊಜಕೋಟೆಯಂ ಕೊಂಡು ಮತ್ತುಬದಿರೊಳಗೋಟೆಗಂ (ಕಂಪ್ರ. ೧೪-೧೫೯).

[ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಕೋಂಟೆ]

ಒಳಕೋಟಲೆ (ನಾ). ಒಳಗಿನ ತೊಂದರೆ, —ಕಷ್ಟ; ಆಂತರಿಕ ಉಪದ್ರವ : ದ್ವೈಷದೊಳಕೋಟಲೆಗೆ ಕಡೆ ಕಾಣರಿ (ದ್ರಾಪ್ತಿನಾ. ೧೪-೪).

[ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಕೋಟಲೆ]

ಒಳಕೋಣೆ, ಒಳಗೋಣೆ (ನಾ). ಒಳಗಿನ ಕೋಣೆ : ಜೋಪಾನದಲಿ ಮಡಗುವುದಿನ್ನುಳಿಗೆನುವನೂ ಕಡಿಗೆ ರಿಡಿದೊಳಕೋಣೆಯಲಿ ಕಟ್ಟಬುವುದಾ ಸುಳುಮಾರಿ (ಪ ಕು ಥಾ. ೫-೪೭); ವರದಿರೊಪ್ಪಿಸಲು ಒಳಕೋಣೆಗೆ ಹೋದಾಗ ಅವರು ಶ್ರೀಧರನನ್ನು . . . ಸ್ವಾಗತಿಸಿ (ವಾತ್ಸಲ್ಯ. ೩೪೫); ಮನದೊಳಕೋಣೆಯ ಕಿಟ್ಟಿ ದಿಲ್ಲಣಗಳ ತೊಡದುಹಾಕುವುದಾಗಲಿಲ್ಲ (ಇಂಚಾಪ. ೨೦೯-೩೩). **ಒಳಗೋಣೆ :** ಅವರನ್ನು ಬೇಹಿನಬಾವಡಿಗುಯ್ದು, ಪ್ರಶ್ನೆಯ ಒಳಗೋಣೆಯಲ್ಲಿ — ಹಿಂದಿಕ್ಕೊಲ್ಲಬೇಕು (ಮಂತ್ರಶ-೨೨-೨೬).

[ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಕೋಣೆ]

ಒಳಕೋಹು (ನಾ). ಒಳಗಡೆ ; ಒಳಭಾಗ ; ಒಳವಾರ್ಷ್ಣ : ಕೆಜ್ಜೆಯ ಒಜ್ಜ್ಞೆಗಳ್ಕೊಹಿನ ಕೆಲದ (ಎಳ. VI, ೪೦೯. ೪೫-೪೫ ; 1173) ; ಹೊಸ ಕೆರೆಯ ಪೊಳಕೋಹಿಂ ಮ್ಮೂಡಲು ಕೊಮ್ಮನ ಕೆಜಿಯ ಕೆಳಗೆ (ಎಳ. VI, ೪೦೯. ೯-೧೪ ; 1279).

[ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಕೋಹು. P ತೆಲು. ಕೋಪು = ಪಳ್ಳ]

ಒಳಗಂಟು (ನಾ). ೧. ಒಳಗಿನ ತೊಡಕು : ಮೋಹ ರಾಗ ದ್ವೇಷ ಹಾಸ್ಯ ಮುಂತಾಗಾಮೂಢಮೋಹನ ಸಾಲ್ಯಳಕಾಯೂಮ ಮೋಹಿಪಹ್ಯಾಸಿಯಿಂತಿರೇಳ ಬಿಡದಿರೆಳು ಮೋಹಿಸಿದೊಳಗಂಟುಗಳನು (ಭರತ. ೭೦-೪೧). **೨.** ಬಚ್ಚಿಟ್ಟಿಹಣ : ಮನೆಯ ಯಜಮಾನರು ಒಳಗಂಟು ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಕುಟುಂಬಕ್ಕೆ ಅನ್ಯಾಯವಾಡಿದರು (ರಂಗಿ). [ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಗಂಟು]

ಒಳಗಡಿ (ನಾ). ಒಳಗಿನ ಎಲ್ಲೆ, —ಗಡಿ : ಮಾಲುಪೊತ್ತಿಲ್ಲಿಗಡಿಯ ಬದಲಗಟ್ಟಿ ಹಿರಿಯ ಕೆಜೆ (ಎಳ. VII, ಹೊಸ್ಕೆ. ೧೦೯-೪೬ ; 1203).

[ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಗಡ್ಡಿ]

ಒಳಗೆಡೆ, ಒಳಕಡೆ (ನಾ). ೧. ಒಳಗಿನ ಭಾಗ, —ಪ್ರದೇಶ : ಮನೆಯ ಒಳಗಡೆ (ರೂಢಿ). **೨.** ಅಂತರಂಗ : ಮನುಷ್ಯ ಒಳಗಡೆ ಒಂದು ರೀತಿ, ಹೊರಗಡೆ ಒಂದು ರೀತಿ ನಡೆಯುವವರು (ರೂ ಢಿ). **ಒಳಕೆಡೆ :** ೩. ದ ನ ಕ ರು ಗಳು ಮೇಯುವುದಕ್ಕಾಗಿ, ಕಾಡಿನ ಅಂಚಿನ ಹಕ್ಕುಲುಗಳಲ್ಲಿ ಆಚೆ ಹೋಗದಂತೆ ಒಡ್ಡು ಹಾಕಿದ ಪ್ರದೇಶ : ಅದು ದನಗಳು ಮೇಯುವ ಕಾವಲಾಗಿಯೂ ಕರುಗಳ 'ಒಳಕೆಡೆ' ಯಾಗಿಯೂ ಉಪಯೋಗದಲ್ಲಿತ್ತು (ಮಲೆಮಾ. ೧೫೦).

[ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಕಡೆ]

ಒಳಗೆಡೆ (ಅ). ಈ ನಡುವೆ ; ಈ ಮಧ್ಯೆ : ಕುಲಿಮೆಯವರು – ಇವರ ಪೂರ್ವಜರು ಕಬ್ಬಿಣದ ಕಲ್ಲು ಕರಗಿಸಿ ಕಬ್ಬಿಣ ಮಾಡುವ ಹೊರೆಯನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದರು. ಒಳಗೆಡೆಯಲ್ಲಿ ಆ ಹೊರೆ ಮುಗ್ಗಿದ್ದರಿಂದ ಇವರು ವ್ಯೆಳ್ಳಬುತನವನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದರು (ಛಲಾಗೆ. ೧೩೬); ಈ ಗಿಡದ ಬೀಜ ಗಳು ಒ ಳ ಗ ಡೆ ಯ ಲ್ಲಿ ಮುಂಬಯಿಗೆ ಬಂದಿರುತ್ತವೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೨-೪೧).

[< ಒಳಗಡೆ,]

ಒಳಗಣ್, ಒಳಕಣ್, ಒಳಗಣ್ಣು (ನಾ). ೧. ಒಳಗಿನ ಕಣ್ಣು ; ಅಂತರ್ದೃಷ್ಟಿ : ಒಳಗಣ್ಣ ಪಾರ್ವೆಯ! ನೀನೆದುರೆ ನಮ್ಮ ಪೊಲವಂ (ಹೊಂಗಳು. ೪೫-೧೮). **ಒಳಕಣ್ :** ೨. ಗುಳಿಬಿದ್ದ ಕಣ್ಣು ; ಗುಳಿಗಣ್ಣು : ಬಕ್ಕ್ಯಒಳ್ಳಕಣ್ಣಿರ್ದವುಂ ಕಣ್ಣಾಯ್ಕುಳಿಯೊಯ್ದು ಬರ್ದಯಂ ಪುತ್ತುದ್ದ[ಬಿ]ಪೋಪಿಗೆಂದಂ ಬಳಿಸಿ ಬಲವಂದು ನೋಡುವ ಯೆಳವಿಂದಿರ ನವರೊಳಜ್ಜ ನಿನಗೇಳಕ್ಕುಂ (ಅಜಿತ. ೨-೧೫). **ಒಳಗಿಣ್ಣು :** ೧. ಈ ಒಳಗಣ್ಣಿಂದರೆ ಕಲ್ಪನೆಯ ಕಣ್ಣಲ್ಲ (ಪರಿಷ. ೧೦೮); ಪಂಡಿತನು ತನ್ನ ಒಳಗಣ್ಣಿನಿಂದ ಅಲ್ಲಿ ನಡೆದಿರಬಹುದಾದ ವಿಷಯವನ್ನು ನೋಡತೊಡಗಿದ (ಪರಿಷ. ೨೬೦). **೩.** (ಆಲಂ) ವಿಚಾರ : "ತಿಳು(ಳಿ)ವಳಿಕೆ, ಒಳಗಣ್ಣು, ವಿಚಾರ" (ಕಂಸಾಹ. ೮೫).

[ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಕಣ್]

ಒಳಗಣ್ಣು 'ಒಳಗಣ್ಣ' ನೋ.

ಒಳಗತ್ತರಿ (ನಾ). ಒಳಗೇ ಕತ್ತರಿಸುವ ಸಾಧನ ; ಕಾಣದೆ ಕತ್ತರಿಸುವ ವಂಥದು : ಜ್ವರ ಗುಲ್ಮ ಕುಷ್ಠ . . . ಕೃಚ್ಛ್ರಾದಿ ರೋಗಗಳು ಕಠುಳಿ ನೊಳಗತ್ತರಿಯ ಹಾಂಗೆಶಳು ಪುಟ್ಟಿಸುವ ಪಥಕಂಯ ವೇದನೆಯಂ (ಶ್ವಕ. ೧-೧೯-೩). [ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಕತ್ತರಿ]

ಒಳಗದಡು (ನಾ). ಒಳಗಿನ ಕೊಳೆ, —ರಾಡಿ : ಕಳಪೆಯಕಡಮಂ ಪೊಳಿಗಳ್ ತಿಳಿದುವ ಸಜ್ಜನರ ಮನಕೆ ಸಾಟುಮೆನರ್ (ಚಳವಿ. ೪-೬೮).

[ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಕದಡು]

ಒಳಗೆಗರುಡಿ (ನಾ). ಒಳಗಿನ ಅಭ್ಯಾಸಮಂದಿರ : ಒಡಲುವ ದಕ್ಷಿಣಕ ಗರುಡಿಯ ಪದಮೆಳಮಮುಂಬುದು ಬಾಗಿರೆಡೆಗೆಲ್ದುಂದರ್ ಮ ದನ ಪ ಕೇಳವನದಿಂ ಬಿದಿಲಿಂದ ಪೆಜ್ಜಾಲ್ವೆಲ್ಲವಿಂಡವೋಲ್ ಬೆಲೆವೆತ್ತರ್ (ಚ ಕ ವಿ. ೬-೧೩೧); ಗರುಡ]

[ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಗರುಡ]

ಒಳಗೆವತೆ (ನಾ). ಒ ಳ ಗಿ ಂ ದೊ ಳ ಗೇ ಸುಲಿದುಕೊಳ್ಳುವುದು; ಗುಟ್ಟಾಗಿ ಅಪಹರಿಸುವುದು : ಕಳವಳವು ಹಿಡಿ ಬಂದಿ ಜೂಜುಗಳೊಳಗವತೆ ಅನ್ಯಾಯವೆಂದೀ ಬಳಕೆಯಂ ಕೀಳ್ಮಕ್ಕೊಳಿಂದಿರೆ ಕಾಮವಶತೆಯಲಿ ಕಳೆದವೆಂಥತ್ತೆಂಟು ವರ್ಷಂ (ಶಿಶಾಗೆ. ೬-೧-೧೫).

[ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಕವತ್ತೆ (< ಕವರ್ತ್ತ್‌)]

ಒಳಗೆಳಂತಿಗೆ (ನಾ). ಒಳಗಿನ ಕೊಣೆ : (. . . ಕರವಾಲಿಗಳ್ಳು, ಸತ್ಸಿಗೆಯ್ದ ಎಲ್ಲರು ಸೈಂಕರಮ್ಮೊಡಂಗೊಂಡು, ಒಳಗಳಂತಿಗೆಗಳ್ಗೆ ಅಗ್ರಗಮನದಿಂದ ಹೋಗುವನು) (ಮಂತ್ರಶ. ೨೦-೧೧).

[ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಗಳಂತಿಗೆ]

ಒಳಗಱಿ (ಕ್ರಿ). ಒಳಗಿನ ವಿಷಯವನ್ನು ತಿಳಿ; ಮರ್ಮವನ್ನು ತಿಳಿ; ಅಂತರಂಗವನ್ನು ಅರಿ: ಒಳಗಱಿಯದೆ ಕಾರವಬಳಸಳಿಧಿ ದೊಬ್ಬಿ ಜಱದು ಮೇಲುಡಾಂ ದೀಸಿದೊಡೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨–೨೦೨); ಒಳಗಱಿಯದ ದಿಸತುಮಂ ಸಂಚಲಚಿತ್ತಂ ಮಾಟ್ಟಿನೆಂದು ಪೂಣ್ದಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧–೧೩೬). [ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಅಱಿ]

ಒಳಗಱಿವು (ನಾ). ಒಳಗಿನ ತಿಳಿವು; ಅಂತರ್ಜ್ಞಾನ: ಎನ್ನಜಿತಮುದು ಕಜ್ಜಜಿವ ಮಾಱ್ ತಾನ್ ಒಳಗಱಿವನುಳಿಪ್ಪುದಕ್ಕೆ (ಜಡ್ಡಪ್ರ. ೪೪–೬೭). [ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಅಱಿವು]

ಒಳಗಱ್ತಲೆ (ನಾ). ೧. ಒಳಗಿನ ಕತ್ತಲೆ. ೨. (ಆಲಂ) ಅಜ್ಞಾನ: ಒಳಗಱ್ತಲೆಯಂ ಕಾಣಿಸಿ ತಿಳಿವಿನ ತಾಮರೆ ಮುಲರ್ವವೋಲ್ ಮಾಱ್ಪು ದಱಂ ಎಳಗೆಂಪಿಂ ಪುದಿದೀ ಕರಜಳಯಂ ನೆನೆಯಿಪುದು ಮೂಡುಸಂಜೆಯ ಬೆಲ್ಲಂ (ಪಜ್ಜಣಂ. ೦೩). [ಒಳ (<ಒಳಗು) + ಕತ್ತಲೆ]

ಒಳಗಾಗಿಸು (ಕ್ರಿ). ಅಧೀನ ಪಡಿಸು; ಗುರಿಮಾಡು; ಈಡಾಗಿಸು: ಉಣ್ಣಾದ ಊಟವನುಣಿಸಿ ವಿಧಿಗಳೊಳಗಾಗಿಸುವ ಕೇಳರಣ್ಣಾ (ಮುಹಾದೇ. ೨೪–೨) ; ಎನ್ನ ಹಾಗಾಗಿಳಗಾಗಿಸಿದ ಪ್ರಜಮಂಗೂರ್ಯಂ ಕೋಪ್ಪದೊಡ ನೆನ್ನ ತಂದೆ (ಸೋಮಶ. ೬–೬೮). [ಒಳಗಾಗು + ಇಸು(ಪ್ರ)]

ಒಳಗಾಗು (ಕ್ರಿ). ಒಳಪಡು; ಅಧೀನವಾಗು; ಗುರಿಯಾಗು; ಈಡಾಗು: ಆಳ್ತಿಗೆ ಕೂಳಕ್ಕೆಡೆಗೆಯೊಗಾದುವು ಸಳಲವಮ್ಮಗಳ್ (ಆದಿಪು. ೧೦–೫೫) ; ಕೊಳಲೊಳಿ ಮುಱುನಿರ್ಗಳ್ಕಟಿಗಾಕೋಡಸೇಡಿಂಗೊಳಗಾದ್ಯೆ (ಗದಾಯು. ೭–೧೩) ; ಮೃತ್ಯುವಿಂಗೊಳಗಾದ ಪ್ರಾಣಮೆಲ್ಲ ಇಲ್ಲಂ (ಪಂಚತಂ. ೬೬–೬) ; ಆ ಯಿರಡರ ತಳಪ್ಪಣ್ಣದ ಸುಂಕವೊಳಗಾಗಿ (ಎಳ. VII, ಶಿವಮ. ೯೨–೪೭ ; ೧೧೩) ; ಕಂದಯ್ಯ ಕಾಮನ ಹರಯವೆ ಖಳರೊಳು ಬಂಧನಕೆಳಗಾಗಲಹುದೆ (ಮೋಡತ. ೩೬–೨೨) ; ಕ್ರೌಂಚ ದಿಂದಲೆ ಯೋಗಿ ಬಾಧೆಗೊಳಗಾಗಿಪನು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೪೯೦). [ಒಳಗು + ಆಗು(ಪ್ರ)]

ಒಳಗಾಣ್ (ಕ್ರಿ). ಒಳಗನ್ನು ಕಾಣು; ರಹಸ್ಯವನ್ನು ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳು: ಈ ಜಗಡ ಕಳ್ಳನ ತೀಟೆಯಿಂದ . . . ಈ ಜಾಲಪ್ರಪೆ ಮತ್ತೆ ಜಗಳವನ್ನು ತಂದಿಟ್ಟಪನು (ಚತ್ರತಾ. ೧೦೧) ; ಬಲ್ಲರ್ ಪಾಳೆಯಗಾರರು . . . ದೊಡ್ಡ ಒಳಗಂಡ ಕಳ್ಳರಾಗಿ ಪ ಗೆ ತ ನ ವನ್ನು ಸಾಧಿಸಲು ಪಿಂತರು (ಚತ್ರತಾ. ೧೦೨). [ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಕಾಣ್]

ಒಳಗಿವಿ (ನಾ). ೧. ಒಳಗಿನ ಕಿವಿ. ೨. ಕಿವಿಯ ಒಳಭಾಗ. ೩. ಧ್ಯಾನ ಬಲದಿಂದ ಒಳಗೇ ಕೇಳತಕ್ಕ ಶ್ರವಣಶಕ್ತಿ: ಕೇಳುತಿರಲು ಒಳಗಿವಿಯು ಕೊಳಲು ನನ್ನೊಳಗೆ ಮಾಯವಾದೆ (ತಾರುಹಾ. ೨೬–೨೧). [ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಕಿವಿ]

ಒಳಗು (ನಾ). ೧. ಒಳಭಾಗ; ಒಳಗಿನ ಪ್ರದೇಶ: ಛತ್ರಾರರ್ ಬಸದಿಯಂ ಬಲಗೊಂಡು ಕಾಲಂ ಕರ್ಚರ್ಗಳಂ ಪೊಕ್ಕು (ವಡ್ಡಾರಾ. ೭೯–೧) ; ಒತ್ತಂಬದಿಂದೊಳಗಂ ಪೊಕ್ಕು (ಪಂಚಭಾ. ೭–೪ ವ). ೨. ಮನಸ್ಸು; ಹೃದಯ: ಬ್ರಹ್ಮಋಷಿಯೊಡೊಡೊಳಗು ಧರ್ಮಳವಹುದು (ಹರಿವಂ. ೨–೬೨) ; ದೆಳಗ ನುಂಗಿದ ಗುರುವಿನೊಳಗೆ ನುಂಗಿದ ಶಿಷ್ಯ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೧೩). ೩. ಗುಟ್ಟು; ರಹಸ್ಯ; ಮರ್ಮ: ಅರಸನನೆಯ್ದು ಕಾರ್ಯದೊಳಗನಲಿಪಂ (ಪಂಚತಂ. ೬೧–೫) ; ಅಯೋಧ್ಯೆಗೆ ತತ್ತ್ವಂಗಳಿಳಗನೆಯಿದ ಮೂರ್ಬರ (ಸ ಮ ಪ. ೯–೬೨) ; ಒಂದೆ ಮನದಿಂ ಶಿರುತಂ ಕೇಳ್ವವನೆ ಧರ್ಮದೊಳಗಂ ತಿಳಿಗುಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧–೧೯೧) ; ನಿಮ್ಮ ನಿಜದೊಳಗನಾರು ಬಲ್ಲರಯ್ಯಾ (ಅ ಪ ವ. ೪) ; ಅಳೋಜನೆಗೆಯ್ಯುದುದು ಚತ್ತದೊಳಗನಾರ್ಕೆಯುದು (ಗಿ ೦ ಳ. ೬–೧೭). ೪. ಅಧೀನ; ವಶ: ಕಂಜಾಸ್ತ್ರ ನೀವಿಕ್ಕಿದಾಜ್ಞೆಗೊಳಗು ಲಾಲಿಸು (ಛಂದ. ೪೮–೫೬).

ಒಳಗಂಬರ್ = ಒಳಕ್ಕೆ ಹೊಗು; ಗುಟ್ಟನ್ನು ಅರಿತುಕೊಳ್ಳು. ಆ ಡ ಲಾ ಡಿ ಪ್ರ ಪಾಟಾಯಂ ನಿಜಾಲಯಂ ಪರಗೊಳಿಲ್ಲ್ ಕೊವ ಲಿಕ್ಕಲೊಳಗಂಬರ್ಲ್ ಕಾಡಬೇಲಿಯಂ ಮಾರ್ಗಾದನಜಿಯಲುಂ . . . ಕೇಳಾನೆ ಬಲ್ಲಂ (ಧರ್ಮ ಭಾ. ೫–೪೧) ; ಕಾಲಾಳೊಳಂ ಕುದುರೆಯೊಳ ಮೊಳಗಂಬರಲಾನೆ ಬಲ್ಲಂ (ಪಂಪಭಾ. ೫–೪೩ ವ). ಒಳಗುಮಾಡಿಕೊಳ್ಳು = ಆಳವಡಿಸು; ನೆರಿಸಿಕೊಳ್ಳು: ಬಲವನು ಲೆಕ್ಕಿಕೊಳಗುಮಾಡಿಕೊಂಡು ಸಿಕ್ಕದೆ ತಾನೊರನೆ ಬಹುದಿದು ನೇಮಿಯೆಕ್ಕಲೋಲೆಯ ಭಾಗ್ಯದಿರವು (ಕುರಾಸಾಂ. ೧೧–೧೪). ಒಳಹಾಕಿಕೊಳ್ಳು = ತನ್ನ ಪಕ್ಷಕ್ಕೆ ಸೇರಿಸಿಕೊಳ್ಳು; ಒಳಪಡಿಸಿಕೊಳ್ಳು: ರಾಜನನ್ನು ಒಳಹಾಕಿಕೊಂಡು ಇಲ್ಲಿರುವ ಕಡಲುಗಳ್ಳರು ಹಡಗುಗಳನ್ನು ಕೊಳ್ಳೆಹೊಡೆಯುತ್ತಾರೆ (ಪ್ರಪಾಠ. II, ೪೩).

[ದೇ. ॥ ಕಮಿ. ಉಳ್, ಉಳ್ಳಂ, ಉಳ್ಳಗಂ; ಮಲ. ಉಳ್ಳು, ಉಳ್ಳಂ, ಉಳ್ಳಗಂ; ತುಳು. ಉಳ, ಉಳಾಯಿ; ಕೊಡ. ಒಳೇ; ತೆಲು. ಉಲ್ಲಮು, ಲೋ]

ಒಳಗುಂದುವಿಕೆ (ನಾ). ಒಳಗಿನ ದುಃಖ; ಆಂತರಿಕ ವ್ಯಥೆ: "ಅಧಿ . . . ಮನಸ್ಸುಂಬಂಧವಜಾದ ವ್ಯಥೆಗೆ ಹೆಸರು. ಅಂದರೆ ಒಳಗುಂದುವಿಕೆ, ಅಂತರ್ಮಾಖ, ಮನೋವ್ಯಸನ, ಮನೋರೋಗ (ಸಿದ್ಧಾಂತ. ೬೦).

[ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಕುಂದು + ಇಕೆ]

ಒಳಗುಗಾಣ್ (ಕ್ರಿ). ಒಳಗಿನ ವಿಷಯವನ್ನು ತಿಳಿ; ತಿರುಳನ್ನು ಕಾಣು; ಆಂತರಂಗವನ್ನು ಅರಿ: ಮುಡಿ ನೊಪ್ಪಾಗದ್ಯೆ ನೀವಿಬಿರ್ದರುಂ . . . ನೀನನ್ನರೆಯ ಳೊಡಗೂಡಿಕ್ರಿಯಿಪ್ಪಿರ್ ನಿನ್ನೊಳಗುಗಂಡರ್ ಗಂಡರಿಗ್ಗೆನುಮಂ ಕುಡರೆಂದಂದು ಳನಲ್ಲು ತಾರ್ ಮಗಳ ನೊರ್ವಳ್ ಪುರಿಸಾಂ ಜವಿರಿದಳ್ (ಜ ಗ ವಿ. ೧೬–೧೩೬) ; ಭೇದಕರ್ ಬಹುವಿಧದಿ ಪರಿಕಿಸಲೊಳಗುಗಾಣದಂತೆ ಧಧ್ರಿಸಿ ತೆಗೆವ ಜಾಣ್ಮೆ (ಚಿಬಪ. ೭–೬). [ಒಳಗು + ಕಾಣ್]

ಒಳಗುಗುಡು 'ಒಳಗುಗೊಡು' ನೋ.

ಒಳಗುಗೆಯ್, ಒ ಳ ಗು ಗೈ (ಕ್ರಿ). ಒಳಪಡಿಸಿಕೊಳ್ಳು; ವಶಪಡಿಸಿಕೊಳ್ಳು; ಸ್ವಾಧೀನಗೊಳಿಸು: ಗೋಪಾಲನೆಲ್ಲಿಂ ದಸಮ್ಮ ಒಳವಗೆಯೊಕ್ಕಿನ್ನೊಳಗುಗಯ್ದಂನಮ್ಮ (ಗಿ ೦ ಳ ಗೋ. ೧೭–೬) ; ಒ ಳ ಗು ಗೈ : ಉತ್ತಮಗುಣಗಳಿಂದೊಳಗುಗೈದವರೊಳು ಪತ್ತುಗೆವರಿಸಿ ಬಾಳುವರು (ಹದಿಬ. ೧–೫೮). [ಒಳಗು + ಕೆಯ್(ಪ್ರ)]

ಒಳಗುಗೈ 'ಒಳಗುಗೆಯ್' ನೋ.

ಒಳಗುಗೊಡು, ಒಳಗುಗುಡು (ಕ್ರಿ). ೧. ಅಧೀನವಾಗು; ವಶವಾಗು: ಸುರಕುಲದ ಲಲನೆಯರು ತೊಡ್ಡರು ಸುರೇಂದ್ರನ ಹೊಲಲ ಸುರತರು ಕಾಮಧೇನುಗಳೊಳಗುಗೊಟ್ಟುಹವನಿಗೆ (ತಿಮರಾ. ೬–೯–೬೬). ೨. ಗುಟ್ಟನ್ನು ಹೊರಗೆಡಹು; ಗುಪ್ತವಾಗಿ ಶತ್ರುವಿಗೆ ರಹಸ್ಯವನ್ನು ತಿಳಿಸು: "ಅಪಚಾರ, ಭೇದ – ಈ ೨ ಒಳಗುಗೊ [ಪಾಠಾಂ.ಗು] ಡುವುದು" (ಶಲಾಮು. ೧೨೮–೯೫). **ಒಳಗುಗುಡು** : ೨. ಮೇಲಿನ ಪ್ರಯೋಗದ ಪಾಠಾಂತರವನ್ನು ನೋಡಿ. [ಒಳಗು + ಕೊಡು]

ಒಳಗುಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ತಳೆ; ಪಡೆ. 'ಒಳಗುಗೊಳಿಸು' ಪರಾ.

[ಒಳಗು + ಕೊಳ್]

ಒಳಗುಗೊಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ಪಡೆಯುವಂತೆಮಾಡು; ತಳೆಯುವಂತೆ ಮಾಡು: ಅರಲ ಪರಾಗಪಟಲಿಲಂ ಮೇಲೆ ಪರಿಳಿಸಿ ಪರ್ದಿ ದಿತ್ತಮಾಗಿ ಪತ್ತುಗೆಗೊಂಡಿತ್ತಿದ ಗೋವರ್ಧನಗಿರಿಯ ಪಿರಿಯ ಪಿರಿಯನೆಳಗುಗೊಳಿಸಿ ಸಾತ್ವಾತ್ ಕೃಷ್ಣನಂತೆ ಕಣ್ಗೆವಂದ ರಸಾಲ ರಸಾರುಹಮಂ (ಶಬಕ. ೨–೪೨ ವ). [ಒಳಗುಗೊಳ್ + ಇಸು(ಪ್ರ)]

ಒಳಗುಟ್ಟು (ನಾ). ಒಳಗಿನ ಗುಟ್ಟು; ರಹಸ್ಯ: ಈ ಬಾಣನ ಒಳಗುಟ್ಟೇನು! (ಹಬ್ಬಲು. ೫); ನಿನ್ನಯ ಮಾತಿನ ಒಳಗುಟ್ಟೇನು (ಶಪವ. III, ೬೮); ತನ್ನ ಯಶಸ್ಸಿನ ಒಳಗುಟ್ಟೇ ಇಲ್ಲಿದೆಯೆಂಬ ಆತ್ಮವಿಶ್ವಾಸ ಕೂಡ ಆತನಲ್ಲಿತ್ತು (ವಾತ್ಸಲ್ಯ. ೩೪೩).

[ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಗುಟ್ಟು]

ಒಳಗುಡಿ (ನಾ). ೧. ಗರ್ಭಗುಡಿ. ೨. ಗುಡಿಸಿಲಿನ ಒಳಭಾಗ: ಕೊಳಲ ರಾಗದ ರಹಸ್ಯ ಕಲ್ಲಿಯ ಕಲಸುಗೂಡೋ ಹಲ್ಲಕಾಶಿಯರೊಳಗೆ ಗುಡಿಯ ಹಾದರವೊ ತುಟುಗಾಹಿಗಳ ತೋಪುಗಳೊ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೨-೭೮).

[ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಗುಡಿ]

ಒಳಗುದಿ (ನಾ). ಒಳಗಿನ ಕುದಿ; ಅಂತಸ್ತಾಪ: ಪ್ರಸ್ತ ಮಾವನವರು ಒಳಗುದಿಯಲ್ಲಿಯೇ ಬೆಂದುಹೋಗುತ್ತಿದ್ದಾರೆ(ಮಹಾಗ. ೧೩೦); ಕಂಡ ಮೀಲೀಗಳ್ ಕುದಿವೊಳಿಗುದಿಯುಂಟೆ ನಾನ್ (ಜಪ್ತಿ ಪ್ರ. ೧೪-೩೫೯). 'ಬೇಗುದಿ' ಪರಾ. [ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಉದ್ದಿ]

ಒಳಗುದೋಟು (ಕ್ರಿ). ರಹಸ್ಯವನ್ನು ತಿಳಿಸು; ಗುಟ್ಟು ಬಿಟ್ಟು ಕೊಡು: ತಿಳುಬೊಬ್ಬಿಗರೊಮರೋಮದ ಕುಳಿಯೊಳಿಗೆ ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡ ಕೋಟಿಯ ಸುಳಿವುಗಡ ಪ್ರುತಿಸಿರವುಜಿಲದರೊಳಗುದೋಟ ಗದ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೨-೧೯); ನೆಲಲಂತೆ ಬೆಂಬಳಿವಿಡಿದು ಕಡಲರಸಂತೆಳಗು ದೋಟಿ (ಅಜಜಚ. ೩-೧೫೪); ಒಳಗುದೋಟಜನಕೆಸಟ್ಟುವನಾವಳಿಗೆ (ಶಿಭಾಗ. ೪-೧೧-೫೯). [ಒಳಗು + ತೋಟು (< ತೋಟ್)]

ಒಳಗುದ್ದು (ನಾ). ಮರ್ಮಸ್ಥಾನಕ್ಕೆ ಕೊಡುವ ಪೆಟ್ಟು; ಮುಷ್ಟಿಯುದ್ಧದ ಒಂದು ಪಟ್ಟು, —ಹೊಡೆತ (?): ಎದ್ದಿರಾರೀಯೆಂಬ ವರಸೊಳಗುದ್ದಿನಲಿ ಏಕ್ಕೈಸಿ ಮೆಟ್ಟಿಸಿ ಹೊದ್ದಿದನು . . . ಭದ್ರಭವನಾವಳಿಯರ್ (ತೊರಾ. ೫-೨-೬೬); ಮೂವರಿಳುತ್ತ ಮಲ್ಲಿರಡೆಯ್ದು ಹಿದಿದು ದಿಂಡುಗೆಡೆವಂತೆ ಒಳಗುದ್ದು ಹೊಜಗುದ್ದಿಕ್ಕಿ ದಂಡಿಸಿ (ಸಮ್ಮಕಾ. ೪-೧೪). 'ಗುದ್ದು' ಪರಾ.

[ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಗುದ್ದು (< ಗುರ್ದು)]

ಒಳಗುಪ್ಪಸ, ಒಳಕುಪ್ಪಸ, ಒಳಕುಪ್ಪುಸ (ನಾ). ಕುಪ್ಪಸದ ದೊಗಲೆ ತೊಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುವ ಒಳವಿವೆ: ಒಳಗುಪ್ಪಸವಲ್ಲದೆ ಅವರ ಮೈಮೇಲೆ ಬೇರೆ ಚಿಂದಿಯೇ ಇರಲಿಲ್ಲ (ಪಶಸು. ೧೫೦). **ಒಳಕುಪ್ಪಸ:** (Smock. ಇಂಆ). **ಒಳಕುಪ್ಪುಸ:** ವಿದೇಶೀಯ ಒಳಕುಪ್ಪುಸ ಇದೇ ಮೊದಾದ ವಸ್ತ್ರಗಳನ್ನು ಸಂಗ್ರಹಿಸಲು ಅವನು ಚಿಂತಿಸುವ ಅವಕ್ಕೆಬರಿಲ್ಲಿ (ಇಪ್ರಶ್ನ. ೬೭೭). [ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಕುಪ್ಪಸ]

ಒಳಗುಬಡು (ಕ್ರಿ). ಒಳಪಡು; ಆಡೂಗು: ಬಳಿಳ ಕೈಮ್ಮ ಸೋಂಕಿಗಾಜದೆ ಸಿಲುಕಿದವು ಸೋಲದಲಿ ಬಂಧನಕೊಳಗುಬಟ್ಟುದು[ಕಾಕಾ. ಗೊಟ್ಟಿತು] ವಿಧಿ ಪುರಾಕೃತವಾರವಶವೆಂದ (ತೊರಾ. ೫-೭-೨೯).

[ಒಳಗು + ಪಡು]

ಒಳಗುಮಾಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ವಶಕ್ಕೆಕೊಡು; ಒಪ್ಪಿಸು: ಖಿಲನ್ನಪರ ಭತ್ತ ಜಾಮರ ಪತಾಕಾಳಿಯಂ ಕೆಲಡವರ ಕೈಯೊಳಗುಮಾಡಿಸುತೆ (ಜಬಲ. ೪೪-೪೫). [ಒಳಗುಮಾಡು + -ಇಸು]

ಒಳಗುಮಾಡು (ಕ್ರಿ). ೧. ಸ್ವಾಧೀನಪಡಿಸಿಕೊಳ್ಳು; ವಶಪಡಿಸಿಕೊಳ್ಳು; ತನ್ನ ಕಡೆ ಸೇರಿಸಿಕೊಳ್ಳು: ಮನೋವೇಗದಿನಿದ್ದು ಪ್ರಳಾಕರೀಪುರಮನದಂ ಕಾವ ಚತ್ರಸೇನಾದಿ ಸೇನಾನಾಯಕರುಮನೊಳಗುಮಾಡಿ (ಕಾಂತಿ. ೪-೬೦); ಹರಿತದಿಂ ನೋಡಿ ತನ್ನೊಳಗುಮಾಡಿಯೆ ಕೊಂಡು (ಪಂಬಿರ. ೧-೨೦); ಗುಹ್ಯಪಲಿ ಕೃಷ ನನೆಯೊಳಗುಮಾಡುವ ಮುದದಿ ಬಂದನು ಶೌರವೇಂದ್ರನು (ಕುವ್ಯಾಳು. ೧-೧೬); ಬಲು ವೈನ್ಯ ದಿಂದರೊಳಗುಮಾಡಿ ಕಂತುಕೇಳಿಯನೊಲಿದಿತ್ತು (ಕಂಕವಿ. ೩-೧೦೬). ೨. ಒಳಗೊಳ್ಳು; ಆವರಿಸು: ಸಲೆ ಪೂತ ಜೂತಲತೆಯನೊಳಗುಮಾಡಿ ಬಳಸಿದ ಮಾಧವೀಲತೆಯ ಬಳ್ಳಿವಳ್ಳಿಯ ಬಳ್ಳಿಗಾವಣದ ಮುಂದೆ (ಅವಿವ. ೧೧-೭೩ ಪ); ಬಡವನ್ಯಾಯ(ನನುವಿಸಿದಂತಾನುಂ) ಬಜಸಿದಲ ಕಡಿಗಳ ಬಳಗವನೊಳಗುಮಾಡಿದಂತಾನುಂ ಗೊಂದಣಿಸಿ ಸಂದಣಿಸಿ ನಿಂದಣಿಯಂ (ಪಂಪ ಭಾ. ೧೦-೮೦ ವ); ಶಿಖಾಡಂಬರಮೆಯ್ದು ಪೀಠ್ಠಿಳಗುಮಾಡಿ ನಿಶಾಚರರನಂಡನಿಗ್ಗುಮೆಯ ಭುಮ್ಮೆಂಬ ಭಟಚಕ್ಕಟೆಂಬ . . . ರವಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೨೪). ೩. ವಶವಾಗುವಂತೆ ಮಾಡು; ವಶಪಡಿಸಿಕೊಡು: ಎಲೆ ದೇವೆಂದ್ರ ನಿಮಗಾ ಮಂದಗನುನೆಯನೊಳಗುಮಾಡಿಂ ದೆನಗೆ ಪೇಳ್ದಿರಲಾ (ಪಶಪ. ೩-೩೨). ೪. ಗುರಿಮಾಡು; ಈಡು ಮಾಡು: ಸೂಕ್ಷ್ಮನೈಸಡೆತ್ತ ಸೊಬಗಿಯರ್ಗ ವಿಬಿರೆರ್ದ ದಿಕ್ಕನಿ ದಿರಿಯುವಂದದಿಂ ಅಕ್ಕಜಂಬಾರೋಳನಗೆಯೆಯ್ದು ಮದಿನ ಮೊಕ್ಕಳೆಕೊಳಗು ಮಾಡಿದರು (ಮೋಹನ. ೨೪-೧೬). ೫. ಬರಮಾಡಿಕೊಳ್ಳು; ತಂದುಕೊಳ್ಳು: ಇಷ್ಟು ಅನರ್ಥವನ್ನೂ ಈತನು ಒಳಗುಮಾಡಿಕೊಂಡಂತೆಯೇ (ರಾಜಸೂ. ೯೩). [ಒಳಗು + ಮಾಡು]

ಒಳಗುವರಿ (ಕ್ರಿ). ಒಳಗೆ ನುಗ್ಗು: ಎಲೆ ಮಾರ್ತ್ತ ಪ್ರತಿಕಳೀಲ ಳಲಕಲಂಪಟ ನಿಲ್ಲಾಜಿಲ್ಲೆನುತೊಳಗುವರಿದಸ್ಪರಿಸಿದನು ದುರ್ಮರ್ಷಣ ರಥವ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೨-೬೩). [ಒಳಗು + ಪರಿ]

ಒಳಗುವೇಳು (ಕ್ರಿ). ಅಂತರಂಗವನ್ನು ತಿಳಿಸು; ಗುಟ್ಟಿನ ವಿಷಯವನ್ನು ಹೇಳು: ಒಳಗುವೇಳುವುದೊಡಹಾದುವುದೊಲಿದೊಲ್ಮೆಗಳುವು ದೇಳವಿನುದು (ಜ ದಬ. ೩-೪೨).

[ಒಳಗು + ಪೇಳು (< ಪೇಟ್)]

ಒಳಗೃಹ (ನಾ). ಮನೆಯ ಒಳಭಾಗ; ಒಳಮನೆ: ಕಡುಚೆಲ್ವರವರ ನೀವೊಮ್ಮೆ ನಡೆನೋಡಿದರೆ ಬಿಡಲಂಜಿಯರಿರದು ನಾಗ್ಕೆ ಸಿಡಿದೊಳಗೃಹ ಹೊಕ್ಕರವರು (ಭರಚ. ೪೬-೨೪). [ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಗೃಹ]

ಒಳಗೆ (ಅ). ೧. ಒಳಗಡೆ: ಒಳಗೆ ಬೆಳಗು, ಪೊಱಗೆ ಕಟ್ಟಲ್ (ಧಾಷಡ. ೫೫ ಉದಾ); ಅತ್ಯಂಪ ಪಣ್ಣಂಕೊಳಿಗಳುದ್ದಮುಂ ವಟಪಲದಂಕೆ ಪೊಱಗೆ ಸೇವ್ಯನುಂ (ಭರ್ಗಾ ೪-೬೨). ೨. ಅಂತರಂಗದಲ್ಲಿ: ಒಳಗೆ ಬೋಧಿಸಿ ಹೊಱಗೆ ಕುದ್ದವಿ (ಮಹಾದೇ. ೪-೧); ಸಲೆ ವಾಗ್ದೇವಿಯ ನ್ನೊಳಗಿರು ತಾಯೆ (ಮೋಹನ. ೧-೧೧). ೩. ಮುಂಚೆ; ಅಷ್ಟರಲ್ಲಿ: ಕೆಲವು ದಿವಸದಿಂದೊಳಗೆಗೆ ವ್ಯಾಕರಣಂ ಪ್ರಮಾಣಂ ಛಂದಮಲಂಕಾರ . . . ಜ್ಯಾನಂಗಳೆಲ್ಲಮಂ ಕಲ್ಪಿಸಿದೊಡೆ (ವಡ್ಡಾರ. ೭೪-೨); ತಿರವನಿ ವೆನು ನಾಳೆ ಬೈಗಿಂದೊಳಗೆ ಸೈಂಧವನ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೯-೬೩); ನಾಳೆ ಯೊಳಗೆ ಹಣ ಮುಟ್ಟಿಸಬೇಕು (ರೂಢಿ).

ಒಳಗೊಳಗೆ (ದ್ವಿರುಕ್ತಿ). ಒಳಗೊಳಗೆ ಮುಳಿದು (ತಿರುರ. ದೀ. ೬-೬); ಅಗಳಾಗಳ್ ಕಂಡ ದಿನದಮನೊಳಗೊಳಗೆ ತಮ್ಮ ಬಳಗಕ್ಕೆ ತಿಳಿಸಿ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೨೨-೧೫). ಒಳಗಿಕ್ಕು = ಮುಚ್ಚಿಡು; ಮರೆಮಾಡು: ನುಲಿಬಲ್ಲ ಪುರಿನ ಕುಂಡಗಳ ಭಂಗಿಯನುವಿಗಿಲ್ಲಮಂ ಕಲಿದೊಳಗಿಕ್ಕಿ ತೋಜುವವೊಲಂದೆಸಿದತ್ತು ವಿಳಾಸಿನೀ ಜನಂ (ವರ್ಧಮಾ. ೫-೨೦); ಮಳ್ಳವಗುಣ ತಾಯಿಗಳುವೊಳಗಿಕ್ಕಿ ಪಾಲಿಪೆನಂತೆ (ಬಜ್ಜಪ್ರ. ೬೯-೨೫). ಒಳಗುಗಿ=ಒಳಗೆ ಭಯವಪಡು;—ಅಳುಕು: ಮಳಯ ಸಮೂರಣಂಗಳ ಶಕಿಯಂ ಪಜ್ಜಿದಿಕ್ಕಿಸಲುವ್ವಂಗಜಂಗೊಳಗುಗಿದರ್ (ನಳಚಂ. ೧೫೪). ಒಳಗುರಿ = ಒಳಗೇ ಉರಿ, —ಸುಡು; ಒಳಗೇ ನೊಂದುಕೊಳ್ಳು: ಒಳಗುರಿದ ಜಹಿಮರಿತ ತುದಿಯಲಿ ಜಲವೊಗುವವೊಲು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೭-೮); ನಿನ್ನವೀ ಕೇಡುಗಳ್ಕೊಳ್ಳಗುರಿದು ಮಜುಗದಾತರ್ ಕಲ್ಲ ಮಾಜ್ಕೆ ಯೋರ್ (ಬಜ್ಜಪ್ರ. ೧೪-೨೦೬). [ಒಳಗು + -ಎ]

ಒಳಗೆರೆ 'ಒಳಗೆಜ್ಜೆ' ನೋ.

ಒಳಗೆಲಸ (ನಾ). ಮನೆಯ ಒಳಗೆ ಮಾಡಬೇಕಾದ ಕೆಲಸ: ಅವರು ಒಳಗೆಲಸಕ್ಕೆ ಒಬ್ಬ ಆಳನ್ನು ಇಟ್ಟುಕೊಂಡಿದ್ದಾರೆ (ರೂಢಿ).
[ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಕೆಲಸ]

ಒಳಗೆಸರು (ನಾ). ಒಳಗಿನ ಕೆಸರು; ಅಂತರಂಗದ ಶಕ್ತಲ: "ಮಹತ್ವಾಕಾಂಕ್ಷೆಯಿಂಬ ಒಳಗೆಸರಕ್ಕೆಲ್ಲ ತೊಳಪು ಪ್ರಮಾಲಾತರಂಗನಾದ ಭರತನು ತನ್ನ ಅಯೋಧ್ಯಾನಗರಕ್ಕೆ ಅಧಿಮುಖನಾದನು" (ಶ್ರೀ ಇ. ೬೧). [ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಕೆಸರು (< ಕೆಸಱು)]

ಒಳಗೆಜ್ಜೆ, ಒಳಗೆರೆ (ನಾ). ಕೆರೆಯ ಒಳಭಾಗ; ಕೆರೆಯ ಒಡಲು: ಬೆಳ್ಳಲ್ಲಿ ಗೆಜ್ಜೆಯಂ ಒಳಗೆಜ್ಜೆಯಂ ಪಳ್ಳದಾ ಕೊಡಲರ್ (ಎಳ. IV, ನಾಗಚಂ. ೪೫–೬೨ : 776) ; ಮೂಡಗೆಜ್ಜೆ ಎ ಬೊಜ್ಜಗೆಜ್ಜೆಯ ಒಳಗೆಜ್ಜೆ ಎ ಕೂಡಿತ್ತು ಸೀಮೆ (ಎಳ. IV, ತ್ರಿಭುವನ. ೧೬೦–೨೫ ; ಸು 800) ; [ಬ]ಳಗೆಜೆಯ ಕೀಳ್ಕೆಜ್ಜೆಯ ಕಳಪ (ಸೌ ೫೫. IX–i, ೨೪–೨೩ ; 936) ; ತಳುವದೆ ತಿರುಗೆಜ್ಜೆಗರಿಗಾವುದದೆ ಕೆಜ್ಜೆಯೊಳಗೆಜ್ಜೆಯಲಿ ಖಿ ಡಿ ಖಿ ಟ್ಟಿ (ಕಂಸ ವಿ. ೧೯–೧೪). ಒಳಗೆರೆ : ಅಳ್ಳತಂಗೆಯ ಕಟ್ಟಿಯ ಒಳಗೆರೆಯೊಳಗ ಗಣ ಗುಡ್ಡದ ಪಡುವಣ ಳೊಂಡುಗಲ್ಲೇ ಗಡಿ (ಎಳ. VII, ಶಿವಮೊ. ೭೧–೭೬ ; 1431) ; ಕೊರಲಹಳ್ಳಿಯ ಗಡಿಯ ಹೊಸಕಟ್ಟಿ ಒಳಗೆರೆ (ಎಳ. VII, ಶಿವಮೊ. ೨೬–೨೪ ; 1524). [ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಕೆಜ್ಜೆ]

ಒಳಗೆಜ್ಜೆ$_{1}$ 'ಒಳಕೆಯ್ಯ್' ನೋ.

ಒಳಗೆಜ್ಜೆ$_{2}$ (ನಾ). "ಗುಪ್ತಚಾರ; ಪರರ ಗುಟ್ಟು ತಿಳಿಯುವವ" (ಸಂಕೋಪ. ೪೨). [ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಕೆಯ್ (< ಕೆಯ್ಯ್)]

ಒಳಗೊಂಬು (ನಾ). ಒಳಗಿನ ಕೊಂಬೆ: ಮರದಿಂ ಮರಕ್ಕೆ ತಿರುಗಿ ಪಾಯ್ದೊಳಗೊಂಬನಲ್ಲಾಡಿ ತಳಿಗಿ-ತೊನೆದಲ್ಲಿಜ್ಜುಮು (ಗಿರಿಜ. ೧–೧೨೬ ವ). [ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಕೊಂಬು$_{3}$]

ಒಳಗೊಳ್ 'ಒಳಕೊಳ್' ನೋ.

ಒಳಗೋಟೆ 'ಒಳಕೋಟೆ' ನೋ.

ಒಳಗೋಣಿ 'ಒಳಕೋಣಿ' ನೋ.

ಒಳಚಂದ (ನಾ). ಒಳಗೆ ಇರುವ ಚೆಲುವು; ಹೊರಗೆ ಕಾಣದ ಚಂದ; ಅಂತರಂಗ ಶೋಭೆ: ಆನಿಸ ಕಾಲದ ಹೆಣ್ಣುಮಕ್ಕಳು ತುಂಬಾ ಒಳಚಂದದವರು (ಮೂಮಗು. ೧೯). [ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಚಂದ$_{1}$]

ಒಳಚರಂಡಿ (ನಾ). ಭೂಮಿಯ ಒಳಗೇ ಹರಿಯುವಂತೆ ಮಾಡಿದ ಚರಂಡಿ: ಈ ಮನೆಗೆ ಸ್ವಲ್ಪದೂರದಲ್ಲಿ . . . ಒಳಚರಂಡಿಗಳ ಮಾರ್ಗವಿದೆ (ಗೋಪುರ. ೧೩). [ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಚರಂಡಿ]

ಒಳಚಾಚು (ಕ್ರಿ). ಒಳಗೆ ಸೇರಿಸು; ಒಳಕ್ಕೆ ನೂಕು: ಹರಿದ ಜಡಿಗಳ ಜಗುಳದಪೊಡೊಳಚಾಚಿ ಚಾಪವ ತೆಗೆದುಕೊಳುತೆಲೆವನೆಯೊಳಾವನಿಸು ರಘುಪ್ರಭವ (ತೊರವಿ. ೩–೬–೫). [ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಚಾಚು$_{1}$]

ಒಳಚಾವಡಿ (ನಾ). ಒಳಗಿನ ಹಜಾರ: ಹೊಸಕಳಿಯಂದೊಳಚಾವಡಿ ಗೆಯ್ದು ಚಿತ್ತಕಲೆಯೊಳಗಾಗಿಸಿದ (ಧರಣಿ. ೩೭–೬೮). [ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಚಾವಡಿ]

ಒಳಚಿತ್ತ (ನಾ). ಮನಸ್ಸಿನ ಒಳಭಾಗ; ಹೃದಯದ ಆಂತರ್ಯ: ಒಳಚಿತ್ತವರಳುತಿರೆ ಕಾಯಾತಿದ್ದ ನಿಶ್ಚಿಂತೆಯಂತೆ (ಹೃದಯ. ೪–೪). [ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಚಿತ್ತ$_{3}$]

ಒಳಚುಚ್ಚು (ನಾ). ಒಳಗಿನ ಇರಿತ; ಮರ್ಮಘಾತ: ಮಚ್ಚರಿಂಗಳು ಕುಚ್ಚುತಿಂಗಳು ಮುಚ್ಚುಮಚ್ಚಿಗಳ ಕೆಚ್ಚುಗಳು ಪೊಳಪುಚ್ಚುಗಳು (ಬಸವ. ೪೦–೬೧). [ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಚುಚ್ಚು$_{3}$ (< ಚುರ್ಚ್ಯ್)]

ಒಳಚೌಕಿಗೆ (ನಾ).=ಒಳಚಾವಡಿ: ಕಾಲ್ಗೆ ನೀರಂ ನೀಡಿ ಮತ್ತಂ ಕೈವಿಡಿದೊಳಚೌಕಿಗೆಗುಯ್ದು (ರಾಮಾಶ್ವ. ೪–೯). [ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಚೌಕಿಗೆ]

ಒಳಜಗಳ (ನಾ). ತಮ್ಮ ತಮ್ಮಲ್ಲಿಯ ಜಗಳ; ಅಂತಃಕಲಹ: ಪೂಜಾ ಅಡಿ ; ಒಳಜಗಳಂ, ಒಳಅಟ್ಟಂ (ಭಾಷಾಭೂ. ೧೯೪ ಅಡಾ); ಅಲಿನಿಂದನ ಹಕ್ಕೆ ಸಮಗಾಯ್ವೊಳಜಗಳ ಸಾಕಿನ್ನು ಸೋದರರೊಳಿಗೆ ಸಂಪ್ರತಿಯಾಗಿ ಬದುಳುವದು (ಕುಮ್ಮಾಭೀ. ೧೦–೩೦). [ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಜಗಳ]

ಒಳಜಜಗುಲಿ (ನಾ). ಒಳಗಿನ ಕಟ್ಟೆ, —ವೇದಿಕೆ: ಈರ ಊಟ ತೀರಿಸಿ ಮಕ್ಕಳು ಮಂಗಳಕ್ಕೊಳಜಗುಲಿಯಲ್ಲಿ ಒರಗಿಸಿದ (ಮುಂಗಾಮು. ೬೨).
[ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಜಗುಲಿ]

ಒಳಜ್ವರ/ (ನಾ). ೧. ಹೊರಗೆ ತೋರದಿರುವ ಜ್ವರ. ೨. ಆಸ್ಥಿಗತ ಜ್ವರ: ಗುಳಿಗಳಂ ಮಾಡಿ . . . ತೆಗೆದು ಕೊಳ್ಳಲು ಬಹುಕಾಲ ದಿಂದುಂಟಾದ ಕೆಮ್ಮು, ಒಳಜ್ವರ ಸಹ ಗುಣವಹುದು (ಸಕವೈ. ೩೩೬).
[ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಜ್ವರ]

ಒಳಟ್ಟಿ (ನಾ). ಒಳಗಿನ ಅಟ್ಟಿ; ಹೊಗೆ, ಮೋಜು ಮೊದಲಾದುವು ಗಳಲ್ಲಿ ಹೊಂದಿಸಿರುವ ಚರ್ಮದ ಒಳಪದರ (*).
[ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಅಟ್ಟಿ$_{3}$]

ಒಳಡೊಂಕುಕಾಲ್ (ನಾ). ಒಳಕ್ಕೆ ಬಗ್ಗಿದ ಕಾಲು; ತೊಟ್ಟಿಲು ಗಾಲು; ಬಂಕಗಾಲು: ಒಜಕ ಬಾಯ್ಗಳ ಗಂಟುಸ್ಗಿಗಳ ಬಜಪಿದೆ ಗಳೊಳಡೊಂಕುಕಾಲ್ಗಳ ಕಿಜುಕುಲರು ಬಂದರು ನೆರವು ಹಾಗೆಯು ಹಳವಿಗೆ ಯೊಲು (ಬಸವ. ೫೯–೯೯).
[ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಡೊಂಕು + ಕಾಲ್$_{1}$]

ಒಳತಂತ್ರ (ನಾ). ಒಳಗಿನ ಗುಟ್ಟು, —ರಹಸ್ಯ: ಕರ್ಮಾ ಆಕರ್ಮದ ತಂತ್ರ ಫಲ ವಿಫಲತೊಮೊಳಕಂತ್ರ ಈಶ್ವರೀಯಂತ್ರ (ಸಮಯಾ. ೪–೬).
[ಒಳ (< ಒಳಗು) + ತಂತ್ರ]

ಒಳತಾಗು (ಕ್ರಿ). ಒಳಕ್ಕೆ ತಾಗು, —ಸೇರು : ಗೇರಮರನ ಕಟ್ಟಿ ಬಿಸುವೊಳತಾಗಿ ಗಂಡುಳಿಪ ಹಕ್ಕೀ ಮೇರಯ ಸುಂಕದವರ ಕಟ್ಟಿ (ಎಳ. VII, ಶಿವಮೊ. ೪೫–೧೦೦ ; 1527). [ಒಳ (< ಒಳಗು) + ತಾಗು]

ಒಳತಿರುಗು (ಕ್ರಿ). ಒಳಗೇ ಸುತ್ತು, —ತಿರುಗು : ತಿಜ್ಜನಿಳಕರು ಗುಮೀ ಗುಜ್ಜೆಯೊಳ ಬಲ್ ಬಜಲ್ಲ ಕಣ್ಣಂ (ಬಜ್ಜಕ್ಕ. ೪೬–೧೧೧೦).
[ಒಳ (< ಒಳಗು) + ತಿರುಗು$_{1}$]

ಒಳತೆಗೆ 'ಒಳದೆಗೆ' ನೋ.

ಒಳತೆರಿಗೆ (ನಾ). ಸರಕುಗಳ ಮೇಲೆ ಒಳನಾಡಿನಲ್ಲಿ ಹಾಕುವ ತೆರಿಗೆ: ಅಮದು ಮಾಡಿದ ಅಥವಾ ದೇಶೀಯ ಸರಕುಗಳ ಮೇಲೆ ಒಳ ತೆರಿಗೆಗಳನ್ನು (Internal taxes) ವಿಧಿಸುವುದರಲ್ಲಿಯೂ (ಅಂಶಾಂ. ೧೬೪). [ಒಳ (< ಒಳಗು) + ತೆರಿಗೆ (< ತೆಱಿಗೆ)]

ಒಳತೋಟಿ, ಒಳದೋಟಿ (ನಾ). ೧. ತಮ್ಮ ತಮ್ಮಲ್ಲಿಯ ಜಗಳ; ಒಳಜಗಳ; ಅಂತಃಕಲಹ: ಹೊಳಲು ತಲೆತಳಕಾಯ್ವು ಹುಯ್ಯಲು ತಳತುದೊಳತೋಟಿಯಲಿ ಕೆತ್ತವು ನಿಳಯ ನಿಳಯ ಕವಾಟ ವುದ್ರೇಕಿಗಳ ಮಯವಾಯ್ತು (ಕುಮ್ಮಾದ್ಭೀ. ೭–೩); ಒಳತೋಟಿಯೊಡ ರಿಪ ಗಂಡಪೆಂಡರ ಮನೆನೆಲಸಿ ಸೇರಲು ಪೀತಿವಿಪರು (ಪದಿಬ. ೬–೬); ಒಂದು ರಾಜಮನೆತನದ ಗೃಹಕೃತ್ಯದ ಒಳತೋಟಿಯಿಂದ ಕಥೆ ಅರಂಭ ವಾಗುತ್ತದೆ (ಭಾರದ. ೯೮). ೨. ಅಂತರಂಗದಲ್ಲಿ ಆಗುವ ಭಿನ್ನ ಭಾವಗಳ ತುಮುಲ; ಮನಸ್ಸಿನ ಹೊಯ್ದಾಟ: ಳಳಳಲದಲೊಳ ತೋಟ ಮಳಗಿತು ಹರುಷ ಲಜ್ಜೆಯಲಿ (ಕುಮ್ಮಾಕಾ. ೧೫–೬೬); ಈ ಒಳ ತೋಟಿಯಲ್ಲಿ ಅವನ ಶ್ರದ್ಧೆಗಳು ಳಳಚಬಿದ್ದಿರಲಿಲ್ಲ (ಸಮಚಾರ. ೨೫೮).
ಒಳದೋಟಿ: ೨. ತಂದೆ ಕಂತನು ಬಳದೋಟಿಯಲ್ಲಿ ತೊಳಲಾಡುತ್ತಿರುವುದನ್ನು ಅರಿತು ಧೀರತ್ಯಾಗಿಯಾದ ಭೀಷ್ಮನು . . . ನಿಶ್ಚಯಿಸಿದನಂತೆ (ತವಪ್ರ. ೬೮).
[ಒಳ (< ಒಳಗು) + ತೋಟಿ$_{2}$]

ಒಳದನಿ (ನಾ). ೧. ಅಂತರಂಗದ ಮಾತು; ಹೃದಯದ ವಾಣಿ: 'ಅದು ಸಾಧ್ಯವೇ ಇಲ್ಲ' ಎಂದು ಒಳದನಿ ಹೇಳಿತು (ವಾಸ್ತುಶ್ರೀ. ೧೧); ಬಡವರ ಬಗ್ಗರ ಹುತ್ತಿನ ಚೀಲದ ಒಳಗಿನ ಒಳಗಿನ ಒಳದನಿಯೊಂದು! (ಗರಿ. ೬೧–೧೬); ನಾನು ಇನ್ನೂ ತಾಯಿಯಾಗಲಿಲ್ಲವಲ್ಲಾ ಎಂದು ಒಳದನಿ ಮುದುಕುತ್ತಿತ್ತು (ತರಂಗ. ೪೨). ೨. ಕೆಳದನಿ; ತಗ್ಗಿದ ದನಿ: ಅವನು ಒಳದನಿಯಲ್ಲಿ ಮಾತನಾಡುತ್ತಾನೆ (ರೂಢಿ).

[ಒಳ (< ಒಳಗು) + ದನಿ]

ಒಳದವಡೆ (ನಾ). ದವಡೆಯ ಒಳಭಾಗ: "ತಾಲು, ಕಾಳುದಂ – ತದವಡೆಗಳು, ಒಳದವಡೆ, ಹೊರದವಡೆ, ಕೆಳದವಡೆ, ಮೇಲುದವಡೆ, ದಾಡೆ" (ಸಿದ್ಧಾಂತ. ೧೬೦). [ಒಳ (< ಒಳಗು) + ದವಡೆ]

ಒಳದಸೆವಂದ (ನಾ). ಹತ್ತರಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪಾಲು; ಒಂದು ತೆರಿಗೆ (?): ಆ ಕೆಜಿಯು ಕೆಳಗೆ ಹುಟ್ಟದಂಥಾ ಗಡಿಗೆ ಪೊಳದಸವಂದವಾಗಿ ಹಕಕೆ (ಸ್ತೋಪ. ೧೯೩, ತುಂಗಾಪೂಲ್. ೧೫೩–೯; ೧೪೨).

[ಒಳ? + ದಸವಂದ]

ಒಳದಾರಿ (ನಾ). ಒಳಗಿನ ದಾರಿ; ಹತ್ತಿರದ ದಾರಿ; ಸೀಳುದಾರಿ: ಉಮವತ್ತುವೆಟ್ಟಿ ವಂಬಲ್ಲಿ ಒಂದು ಒಳದಾರಿ ಇದೆ (ಸವಪಾ. ೬೬); ರೈಲಿನಗುಂಟ ಒಳದಾರಿಯಂದಲೇ ಹೋಗಬೇಕೆಂದಿದ್ದ ಅನಂದ (ಕಮಚಿ. ೧೫೧). [ಒಳ (< ಒಳಗು) + ದಾರಿ]

ಒಳದಿಶೆ (ನಾ). ಒಳಗಿನ ದಿಕ್ಕು, —ಭಾಗ: ಒಳಸರಂಯ ಹಿಂಭಾಗ ಮುಂಗಾಲೊಳದಿಶೆಯದಿಂಬಾಗಿ ಭುಂಕ್ಕೆ ಬಲಮರದಲರಿ ಪೊಲೆಯದರಿ ಕವಿದಾಲಾ ಮಿಳ್ಳಿಸಿರೆ (ಸಾಳ್ವಾಶ್ವ. ೨೧–೧೦). [ಒಳ (< ಒಳಗು) + ದಿಶೆ]

ಒಳದು 'ಉರ್ಕ್' ಪರಾ.

ಒಳದೂಡು (ಕ್ರಿ). ಒಳಗೆ ನೂಕು, —ದಬ್ಬು: ಒಬ್ಬ ಇನ್ನೊಬ್ಬ ಮತ್ತೊಬ್ಬ ಮುಂತಾದವರು ಒಬ್ಬರನ್ನೊಬ್ಬರು ಒಳದೂಡುತ್ತಿದ್ದಾರೆ (ಹಚಗ್ಯಂದ. ೯೯). [ಒಳ (< ಒಳಗು) + ದೂಡು]

ಒಳದೆಗೆ, ಒಳತೆಗೆ (ಕ್ರಿ). ಒಳಗೆ ಎಳೆದುಕೊಳ್ಳು; ಒಳಕ್ಕೆ ಸೇದು: ನೀವಿಲ್ಲಿಮುಮುಳೋದಂತಾಸುರಹೊರದೆಗೆದು ಮಿಸುಳದಿರ್ಪರಿದು (ಪಂಚತಂ. ೩೦೦–೮); ಮುಂಕೊಳಿಸಿ ಕವಿದರ ಕೋ ಡಿಕೆ ಯ ಲಿ ವೊಳ ಡೆ ಗೆ ದು ಮೋಹದರೆ [ಪಾಣಾಂ. ಕವಿದನ ಕೊಡಕ್ಕೆಯವರಲವಿಗೊಟ್ಟರೆ ನೋಡಿ] ಸಿಡಿಮಿಡಿಗೊಂಡು (ಕು ವ್ಯಾ ಭಿ. ೪–೬೫); ಕುಟಿಯೊಳದೆಗೆದುದೇನು ನಿಮಿತ್ತ (ಶಭಾಗ. ೪–೩೬). **ಒಳತೆಗೆ**: ಆ ಬಲೆಯೊಳುತ್ತನ್ನಮತಿ ತೊಡರ್ದು ತನ್ನ ಪೆಸರಂ ನೆನೆದುಸಿರನೊಳತೆಗೆದುಸುಪೋದಂತೆ ಮಿಸುಳ ದಿರ್ಪುದಂ (ಪಂಚತಂ. ೧೫೯–೩). [ಒಳ (< ಒಳಗು) + ತೆಗೆ]

ಒಳದೇಶ (ನಾ). ದೇಶದ ಒಳಭಾಗ; ಒಳನಾಡು: ಜೊಂಬಾದೇಗ (ಮುಂಬೈ) ಒಂದು ಸಣ್ಣ ದ್ವೀಪದ ಮೇಲಿದೆ. ಈ ದ್ವೀಪವು ಈಗ ಒಳ ದೇಶಕ್ಕೆ ಸೇರಿದೆ (ಭೂಗೋಳ. ೬೨). [ಒಳ (< ಒಳಗು) + ದೇಶ]

ಒಳದೊಂಡು (ನಾ). ದಂಟು ಅಥವಾ ನಾಳದೊಳಗಿನ ತಿರುಳು: ಒಳದೊಂಡಿನ ಪಾಲ್ಗಳುಮಂ ಪಿರ್ದಿಗೆಯೊಲ್ಲಳಾದ ನಿರ್ವಲ್ಯಗಳ . . . ಇಂತಿರಗಳುಮಂ (ಇಷದಲಂ. ೫೨೬). [ಒಳ (< ಒಳಗು) + ದೊಂಡು]

ಒಳದೋಟೆ 'ಒಳತೋಟೆ' ನೋ.

ಒಳನ್ 'ಉರ್ಕ್' ಪರಾ.

ಒಳನಂಟ (ನಾ). ಅಂತರಂಗದ ಬಂಧು; ಆತ್ಮೀಯ ಬಂಧು: ವೆಂಟಣಿಸಿ ದೆಸೆಗುರಿವ ಕಿಡಿಗಳ ಕುಂಟಣಿಯ ಪವಮಾನನೆಂದೊಳನಂಟ [ಪಾಣಾಂ. ನೆಂಬುದನಂಟ]ನಲಿ ನಯವಡೆದ ನಾಲಿಗೆಗಳ ಸಮಗ್ರತೆಯು... ದೆಸೆಯಲಿ ಬಂದುದೊಂದೇ ಪರಿಯಲಾವನಿಗಿ (ಶಭಾಗ. ೧೦–೧೪–೪೧).

[ಒಳ (< ಒಳಗು) + ನಂಟ]

ಒಳನಡೆ (ನಾ). ಹೊರಕಣ್ಣಿಗೆ ಕಾಣದಂತೆ ಒಳಗೇ ಆಗುತ್ತಿರುವ ವ್ಯವಹಾರ; ಅಂತರಿಕವಾದ ಗತಿ: ಬದಲಾವಣೆಯ ಕಾಲವನ್ನು ಮೌಲ್ಯದ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಗುರುತಿಸಿ ಅದರ ಒಳನಡೆಯ ಮರ್ಮವನ್ನು ವಿವರಿಸುವುದು (ವಂಕಸ್ಯ. ೨ ಹಿಮ್ಮುಡಿ). [ಒಳ (< ಒಳಗು) + ನಡೆ]

ಒಳನಾಡು (ನಾ). = ಒಳದೇಶ (೬). [ಒಳ (< ಒಳಗು) + ನಾಡು]

ಒಳನಾರು (ನಾ). ಒಳಗಿನ ನಾರು; ಬೆಂಡೆ ಮೊದಲಾದ ಕಾಯಿ ಗಳಲ್ಲಿರುವ ನಾರಿನಂತಹ ಎಳೆ: ತಿಳಿನೀರನರ್ಧ ಸಕ್ಕರೆಯಿಕ್ಕಿ . . . ಹುಣಸೆಯಹಣ್ಣು ಸುಟ್ಟ ಹುಳಿಯಂ ಹಾಕಿ ಬೆಂಡೆಯೊಳ [ಪಾಣಾಂ. ಲೆ] ನಾರಿನಿಂದೆ ತಿಳಿಪಿ ನೋದಿಸಿ ಸಾದರಿಯ ಹೂವಿನಿಂದೆ ನೆಜೆ ಪಳಗಿಸಿದ ಮಡಕೆಯೊಳಗೇಱಿದು (ಸಂಪಶಾ. ೨–೩೬).

[ಒಳ (< ಒಳಗು) + ನಾರ್ಮು]

ಒಳನಿಟ್ಟು (ನಾ). ಒಳಪಕ್ಕ: ಅಲ್ಲಿ ಇರುವಂಥಾ ಕಾಣ್ಮದ ಮಂದಿಗೂ ರೈತರಿಗೂ ಸಹ ತೆಗೆದು ಒಳಪಟ್ಟನಲ್ಲಿ ಮಡುಗಿದನುಮಾನದಿಂದ ದಟ್ಟು ತಟ್ಟದಂತೆ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಇರುವುದು (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೪೮).

[ಒಳ (< ಒಳಗು) + ನಿಟ್ಟು]

ಒಳನಿಳಿಯ (ನಾ). ಮನೆಯ ಒಳಭಾಗ; ಒಳಮನೆ: ಹೊಳಲು ವಂಕಾತ್ತಾ ಪರಲಿ ಮೂಗಳಿಲ ರಕ್ಕಸಿ ಸಹಿತ ತ ನ್ನೊ ಳ ಪ್ಪಿ ಯ ವ ನು ಹೊಕ್ಕ ನುಜೆಯನು ದೆಸಗೊಂಡನಸುರೇಂದ್ರ (ತೂಂರಾ. ೩–೬–೧೫).

[ಒಳ (< ಒಳಗು) + ನಿಳಿಯ (= ಲಿಯ)]

ಒಳನುಡಿ (ನಾ). ಅಂತರಂಗದ ವಾಣಿ: ನಿಮ್ಮ ಪೀತಿ ನಿಮ್ಮನ್ನು ಯಾವ ಕಡೆಗೆ ಒಯ್ಯುವುದೆಂಬುದನ್ನು ತೀರ್ಮಾನಲಲ್ಲಯೇ ನೀವು ಮನಗಾಣುವಥಿಂದು ನನ್ನ ಒಳನುಡಿ ಹೇಳುತ್ತದೆ (ಮಳ. ೧೩೬).

[ಒಳ (< ಒಳಗು) + ನುಡಿ]

ಒಳನೂಕು (ಕ್ರಿ). = ಒಳದೂಡು: ಹೊರಗೆ ಹೋದರೆ ಕತ್ತು ಹಿಡಿದು ಒಳನೂಕುವುದು ಗಾಳಿ (ತೆಲಮು. ೧೬).

[ಒಳ (< ಒಳಗು) + ನೂಕು, (< ನೂಂಕ್ಕು)]

ಒಳನೆಹ (ನಾ). ಒಳಗಿನ ಕಾರಣ; ಅಂತರಿಕ ಕಾರಣ: ಅಡಿಗೆ ಯವಳ್ಸಿಡುವುದಕ್ಕೆ . . . ಗೋವರ್ಧನನ ಒಳನೆಹ ಇನ್ನೊಂದು – ಜೈಮವತಿಯ ಅಡಿಗೆಯ ದಾವತಿಯನ್ನು ತಪ್ಪಿಸುವುದು (ಎಶಸ. ೧೧೧).

[ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಪಸ]

ಒಳನೆರೆ (ಕ್ರಿ). ಒಳಗೆ ತುಂಬು: ಜೀವ ಜಡದೊಡ ಪ್ರಕಂಡವನದಾವುದೋ ಅವರಿಸಿಕೊಂಡುಮೊಳನೆರೆದುಮಿಹುದಂತೆ (ಮುಂಬಳ. ೧೩).

[ಒಳ (< ಒಳಗು) + ನೆರೆ (< ಜೆಱೆ)]

ಒಳನೋಟ (ನಾ). ಒಳಗಿನ ನೋಟ; ಅಂತರ್ದೃಷ್ಟಿ: ಈ ಳವನ ದಲ್ಲಿ ನಮಗೆ ಯೋಗಶಾಸ್ತ್ರದ ಒಳನೋಟವು ಲಭಿಸುವುದು (ಪರಪ. ೯೪); ಅಸತ್ತಿ ಬೆಳೆಯುವಂತೆ, ಒಳನೋಟ ಬಲಿಯುವಂತೆ ಹಿರಿಯಣ್ಣ ನವರು ಬೋಧಿಸುತ್ತಿದ್ದರು (ಪಂಬರು. ೬೪).

[ಒಳ (< ಒಳಗು) + ನೋಟ]

ಒಳಪಂಗಡ (ನಾ). ಒಂದು ವರ್ಗದಲ್ಲಿಯ ಉಪವರ್ಗ, —ಉಪ ಭೇದ: ನಾ ಮ ಪ ದ ಗ ಳ ವಿಷಯವನ್ನು . . . ಇವುಗಳ ಒಳಪಂಗಡ ಗಳೆಷ್ಟು ಎಂಬುದನ್ನು ಈ ಆಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ವಿ ಚಾ ರ ಮಾ ಡೋ ಣ (ಮಧ್ಯಮ. ೨೪). [ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಪಂಗಡ]

ಒಳಪಟ್ಟು (ನಾ). ಹಿಡಿತ; ವಶ: ಭಾರತವು ಈ ಉಭಯವ್ಯೂಹಗಳ ಒಳಪಟ್ಟಿಗೆ ಸಿಕ್ಕದೆ . . . ಮಧ್ಯಸ್ಥವಾದ ಅರ್ಥಾನೀತಿಯನ್ನು ಅನುಸರಿಸ ಬೇಕೆಂದೂ ಅಶಿಸುತ್ತಿದೆ (ಭಾಥದ. ೩೭೩).

[ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಪಟ್ಟು]

ಒಳಪಡಿ (ನಾ). ತಕ್ಕಡಿಯ ಎರಡೂ ಪರಡಿ ಸಮತೂಕವಾಗಲು ಕಟ್ಟುವ ಕಾಣಿ (ಕಿ). [ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಪಡಿ]

ಒಳಪಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ವಶಪಡಿಸು ; ಅಂಕೆಗೊಳಿಸು; ಅಧೀನಗೊಳಿಸು : ಸುರನಪ್ಪೊನಾವನುಂ ಅವಗಂ ಒತ್ತಂಬದಿಂದೊಳಪಡಿಸದಿರ್ಕೆನ್ನನ್ (ಬದ್ಧಪ್ರ. ೪೭-೧೦೩೫); ಕೆಲವನ್ನು ನೆರೆಯ ಸಂಸ್ಥಾನಗಳ ಆಡಳಿತಾಧಿಕಾರಕ್ಕೆ ಒಳಪಡಿಸಿದರು (ರಾಜವ. ೫೦). ೨. ತಪ್ಪುದಾರಿಗೆ ಎಳೆ; ಕೆಡಿಸು (ಕಿ). [ಒಳಪಡು + -ಇಸು$_3$]

ಒಳಪಡು (ಕ್ರಿ). ೧. ಅಧೀನವಾಗು; ಅಂಕೆಯೊಳಗಿರು; ಕಟ್ಟುಬೀಳು: ಅವರೆಲ್ಲ ಒಂದೇ ಕರ್ತೃತ್ವಕ್ಕೆ ಒಳಪಟ್ಟವರು (ಜಗದಾ. ೨೦೧). ೨. ಸೋಲು ; ಶರಣಾಗು (ಕಿ). [ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಪಡು$_1$]

ಒಳಪದರು (ನಾ). ಒಳಗಿನ ಪೊರೆ ಅಥವಾ ಮಡಿಕೆ : ತನ್ನ ಚಿಂತೆಗಳ ಒಳಪದರುಗಳನ್ನು ಹಿಂಜುವುದರಲ್ಲಿ ಒಂದಾದಳು (ಮೂರುದಾ. ೫೧). [ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಪದರು$_2$]

ಒಳಪಹರಿ (ನಾ). ಪಾಳೆಯದ ಒಳಗಡೆ ಇರುವ ಕಾವಲು : ಪೊತ್ತಿಸಿದ ಪಂಜುಗಳನೇಕದಿಂದೊಳಪಹರಿಗಳ್ ಮೆಱೆದುವು (ಚಿಬಪು. ೪೮-೩೩). [ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಪಹರಿ (< ಪಹರೆ)]

ಒಳಪಾವಡೆ 'ಒಳಪಾವುಡೆ' ನೋ.

ಒಳಪಾವುಡೆ, ಒಳಪಾವಡೆ (ನಾ). ಹೆಂಗಸರು ಲಂಗದ ಒಳಗಡೆ ತೊಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುವ ಲಂಗ ; ಒಳಲಂಗ : ಅವರ ಮೈಮೇಲೆ ಒರಟೊರಟಾದ ಒಳಪಾವುಡೆ ವಿನಾ ಬೇರೆ ಬಟ್ಟೆಯಿರಲಿಲ್ಲ (ಪುನರು. ೨೭೮). **ಒಳಪಾವಡೆ** : (Petticoat. ಇಂಕನಿ). [ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಪಾವುಡೆ]

ಒಳಪಿಡಿ (ನಾ). ಪುಸ್ತಕದ ಪ್ರಕರಣಗಳನ್ನು ತಿಳಿಸುವ ಅನುಕ್ರಮಣಿಕೆ; ಪರಿವಿಡಿ : ಪೀಠಿಕಾಭಾಗಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಭಾಗಗಳಾವುವೆಂದರೆ . . . ಪ್ರವೇಶಿಕೆ, ಒಳಪಿಡಿ, ಚಿತ್ರಪಟ್ಟಿ (ಮುದ್ರಕ. ೪೨). [ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಪಿಡಿ$_2$]

ಒಳಪುಗಿಸು 'ಒಳವುಗಿಸು' ನೋ.

ಒಳಪುಗು 'ಒಳವೊಗು' ನೋ.

ಒಳಪೊಗು 'ಒಳವೊಗು' ನೋ.

ಒಳಪೊಯ್, ಒಳಹುಯ್, ಒಳಹೊಯ್ (ಕ್ರಿ). ೧. ಒಳಗೊಳ್ಳು ; ಒಳಗೆ ಸೇರ್ಪಡೆಮಾಡಿಕೊಳ್ಳು : ಅಪೂರ್ವಜಲಧರಕರ್ಬುರಾಭ್ರವಿಭ್ರಮಮನೊಳಪೊಯ್ದು ಕಟ್ಟಲೆಯ ಕಾರಾಗಾರದಂತೆ . . . ಪರ್ವಿದ ತಮಾಳಮಾಳಾಪರಂಪರೆಗಳುಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೧-೧೦೫ ವ). ೨. ಒಲಿಸಿಕೊಳ್ಳು: ಮುರಿರಾಯ ತಂಗೆಯನಪ್ಪುಕೆಯ್ದು ಚಚ್ಚರಮೊಳಪೊಯ್ದು ನೀಂ ನಿನಗೆ ಮಾಡುವುದು (ಪಂಪಭಾ. ೪-೩೪). ೩. ವಶವಾಗಿಸಿಕೊಳ್ಳು ; ವಶಮಾಡಿಕೊಳ್ಳು : ಭೂಭಾರಮಂ ಕೂಡೆ ತನ್ನೊಳಪೊಯ್ದಾದಮೆ ರಕ್ಷಿಸಿರ್ದು ಸಿರಿಯಂ . . . ಲಕ್ಷ್ಮೀಧರಂ ಜಳಜಾಕ್ಷಂಗೆ ಮಹಾರ್ಣವಕ್ಕೆ ಸಮನಾಗಿರ್ದಂ (ನೇಮಿಪು. ೧-೩೨). ೪. ಒಳಗೆ ಹಾಕಿಕೊ ; ನುಂಗು : ತನಗೆ ಪತಿಯಪ್ಪ ಯತ್ನತೆಗನುನಯದಿಂದವನಿವನಿತೆಯಟ್ಟಿದ ರಕ್ಷಾಂಜನ ಗುಟಿಕೆಯನೊಳಪೊಯ್ದ ಪಳೆನೆ ಮಾಡಿದಳರಸಿ ಸುರಭಿ ಮೃತ್ಸೇವನೆಯಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೪-೧೧). ೫. ಭೇದಿಸು ; ಸೀಳು : ಅಶ್ವತ್ಥಾವನಿಜಂ ಶಶಿಕಾಂತಗ್ರಾವಮನೊಳಪೊಯ್ದು ಕಣ್ಗೆವಂದಿರೆ ಕಂಡಂ (ಅನಂಪು. ೧೦-೬೦). **ಒಳಹುಯ್** : ೬. "ಗರ್ಭೀಕರಿಸು; ನಾಟುವಂತೆ ಹೊಡೆ" (ಪ್ರಭಣ್ಣ). **ಒಳಹೊಯ್** : ೭. (ಭೇದೋಪಾಯದಿಂದ) ಒಳಗೆಹಾಕು, —ಒಳಪಡಿಸು : ಮನ್ನೆಯನಾಯಕರ ಸುವಿಚಾರದಿಂದೊಳಹೊಯ್ದು ಕೊಂಡನುಪಾಯಕುಶಲದಲಿ (ಜೀವಂಚ. ೪-೪೬). [ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಪೊಯ್$_1$]

ಒಳಪೊಯ್ಸು (ಕ್ರಿ). ವಶಪಡಿಸು (?) : ಒಸಯಿಸಲಿಂಬುಕೆಯ್ಸಲೊಳಪೊಯ್ಸಲೊಡಂಬಡಿಸಲ್ ಪ್ರಮೋದಮಂ ಪೊಸಯಿಸಲಾಱಿಸಲ್ ನೆಱೆದುಮೊಲ್ಲದೆ ಚಿತ್ತಮುದಾತ್ತಚಿತ್ತೆಯಾ (ಶಾಂತಿಪು. ೮-೧೦೩). [ಒಳಪೊಯ್ + -ಸು$_1$]

ಒಳಪ್ರಚಾರ (ನಾ). ಒಳಗಿಂದೊಳಗೇ ಪ್ರಚಾರಮಾಡುವಿಕೆ; ಗುಪ್ತಪ್ರಚಾರ : ಇಷ್ಟೊಂದು ಒಳಪ್ರಚಾರ ನಡೆಸುತ್ತಿದ್ದರೂ (ಮುನಿಮಾ. ೧೧೧). [ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಪ್ರಚಾರ]

ಒಳಪ್ರಾಂಗಣ (ನಾ). ಅಂಗಳದ ಒಳಭಾಗ; ಒಳಅಂಗಳ : ನಾವು ದೇವಸ್ಥಾನದ ಒಳಪ್ರಾಂಗಣವನ್ನು ಹೊಕ್ಕೊಡನೆಯೆ (ಪಂಯಾತ್ರೆ. ೨೨). [ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಪ್ರಾಂಗಣ]

ಒಳಪ್ರಾಕಾರ (ನಾ). = ಒಳಪ್ರಾಂಗಣ : ಹರಿಯುದರದೊಳಿಹ ಹದಿನಾಲ್ಕು ಜಗಗಳ ಪರಿಪರಿಯತುಳ ವಿಸ್ತಾರ ಹೊಱಹೊಮ್ಮಿ ತೋರ್ಪೊಲು ಬಹುಬಗೆ ಪುತ್ತಳಿ ಮೆಱೆದುವೊಳಪ್ರಾಕಾರದಲಿ (ಕಂನವಿ. ೭-೮೬). [ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಪ್ರಾಕಾರ]

ಒಳಬಗೆ (ನಾ). ಒಳಮನಸ್ಸು ; ಹೃದಯ ; ಅಂತರಂಗ : ನನ್ನ ಒಳಬಗೆಯು ತುಟಿಯುತ್ತಾ ಇದೆ (ನಾಗಕಾ. ೩೫); ಘನ ಸ್ಯೂಸನೊಳಬಗೆಯ ಉದ್ದೆಸಮನೆಂತುಂ ತಪ್ಪಿಸುತೆ ನುಗುಳಲ್ ದಾರಿಯೆನಗಾವುದಿನ್? (ಬದ್ಧಪ್ರ. ೪೭-೧೦೩೯). [ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಬಗ್ಗೆ$_2$]

ಒಳಬಟ್ಟೆ$_1$ (ನಾ). ೧. ಒಳಗಿನ ದಾರಿ. ೨. (ಆಲಂ) ಆತ್ಮಜ್ಞಾನದ ಮಾರ್ಗ : ಅರಿವಿಗು ಮರೆವಿಗು ಇರವೆ ಆಧಾರವು ಆದಾರ ಒಳಬಟ್ಟೆ ಮುಟ್ಟುವದು (ಮುಕ್ತಕಂ. ೩-೧೬). [ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಬಟ್ಟೆ$_1$]

ಒಳಬಟ್ಟೆ$_2$ (ನಾ). ಒಳಗಿನ ವಸ್ತ್ರ : ಬೆವರಿನಿಂದ ಒಳಬಟ್ಟೆ ನೆನೆದು ಹೋಯಿತು (ರೂಢಿ). [ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಬಟ್ಟೆ$_2$]

ಒಳಬದಿ (ನಾ). ಒಳಮಗ್ಗುಲು; ಒಳಗಿನ ಪಕ್ಕ : ಭಗೀರಥಯತ್ನ ಮಾಡಿ ಒಂದು ಕೋಣೆಯನ್ನು ಹಿಡಿದಿದ್ದರು. ಅದು ಒಂದಿನಿತು ಒಳಬದಿಗಾದರೂ ತೀರ ಆಯಾಸವಿಲ್ಲ ತಾನೇ ? (ಚಿಂದುಟಿ. ೫೬). [ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಬದಿ$_2$]

ಒಳಬಳೆ (ನಾ). (ಗಾಡಿಯ ಚಕ್ರದ) ಒಳಸುತ್ತಿನ ಬಳೆ : ಗಾಡಿಯ ಒಳಬಳೆ ಸವೆದಿದೆ (ರೂಢಿ). [ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಬಳ್ಳೆ$_3$]

ಒಳಬಾಗಿಲು 'ಒಳವಾಗಿಲ್' ನೋ.

ಒಳಬಾಗು (ನಾ). ಒಳಗಡೆಗೆ ಓಲಿರುವುದು, —ಬಾಗಿರುವುದು : ಈ ದೇವಾಲಯಗಳ ಶಿಖರವು ಒಳಬಾಗುಳ್ಳ (Curvilinear) ಆಕಾರವನ್ನು ಹೊಂದಿವೆ (ಭಾರದ. ೪೯೨). [ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಬಾಗು$_3$]

ಒಳಬಾಳು (ನಾ). ಒಳಗಿನ ಬದುಕು; ಅಂತರಂಗದ ಜೀವನ : ಬಾಳಸೆಲೆಯ ನುಡಿಬೇಕು, ಬಣ್ಣದೊಳಬಾಳ ಆಳಬೇಕು (ಅರಳು. ೩೯-೧೮). [ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಬಾಳ್ಳು (< ಬಾಱ್$_2$)]

ಒಳಬೀಳ್ 'ಒಳವೀಳ್' ನೋ.

ಒಳಬೀಳು 'ಒಳವೀಳ್' ನೋ.

ಒಳಬು 'ಒಳಬೆ' ನೋ.

ಒಳಬೆ, ಒಳಬು (ನಾ). (ಕರಾ) ಬೆಟ್ಟದ ಕೆಳಗಿರುವ ಜೌಗು ಭೂಮಿ; ತೇವವುಳ್ಳ ಬಯಲುನೆಲ : ಬೆಟ್ಟದ ಒಳಬೆಯನ್ನು ಸೇರಿಸುವಂಥ ಹಂಬಲ ನನಗೆ (ಬೆಟ್ಟಜೀ. ೫೭). **ಒಳಬು** : ಅದು ತಿರುಗಿ ನಿಲ್ಲುವ ಮೂಲೆಯ ಭಾಗ ಒಂದು ಹಿರಿದಾದ ಒಳಬು (ಕುಡಿಕೂ. ೩೧೪). [← ತುಳು. ಒಲ್ಬೆ, ಒಳ್ಬೆ = ಮೂಲೆ]

ಒಳಬೆಳಕು 'ಒಳಬೆಳಗು' ನೋ.

ಒಳಬೆಳಗು, ಒಳಬೆಳಕು (ನಾ). ೧. ಒಳಗಿನ ಬೆಳಕು; ಅಂತರ್ಜ್ಯೋತಿ. ೨. (ಆಲಂ) ಅಂತರಂಗದ ಅರಿವು; ಆತ್ಮಜ್ಞಾನ: ಉಪವಾಸ ನಿಯಮದಲಿ ಜಗವ ಜಯಿಸುವರುಂಟು ಒಳಬೆಳಗ ಕಾಣ್ಬರುಂಟು (ಕಾನೀಲ. ೧೬-೮). ಒಳಬೆಳಕು : ೨. ದ್ರೋಣನ, ರಾಮನ ಕಲ್ಪೆಯೊಳಾರ್ ಒಳಬೆಳಕ್ಕುದ ಕರ್ಣ ಕುರುಡಾರ್ದನ್ (ಆ ಕ್ಷ ತ್ಕಾ. ೩೭-೪). [ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಬೆಳಗು]

ಒಳಬೇಟೆ (ನಾ). ಅಂತರಂಗದ ಪ್ರಣಯ: ಕೂಟಬೆಗಳೀಯೆಯೆರಡ ಜವಜೊಳ್[ಪಾಠಾಂ. ಜಿಒಳಗನ]ಬೇಟವನೆ ಬಲುವಿಡಿದು ಹೂಡಿದ ಪೊಟಬೆದ ಹೊಂದೀರಿನಲಿ ಹೊಜವಂಟನರಮನೆಯ (ತೊರಣಾ. ೩-೭-೨೨). [ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಬೇಟ್ಟ (< ಬೇಂಟೆ)]

ಒಳಬೊಕ್ಕಸ (ನಾ). ಒಳಗಿನ ಕೋಶ, —ಖಜಾನೆ: ಒಳಬೊಕ್ಕಸ ಪೂರ್ಣಭಂಡಾರದ ಪೊನ್ನಸಳಯಗಳತಿಸೊಬಗಿನಲಿ ತೊಳಗಿದುವರಸನ ಸೌಭಾಗ್ಯದ ಬಲುಬೆಳಸನದೇನ ಬಣ್ಣಿಸುವೆ (ಕಂಪಾ. ೭-೪೬). [ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಬೊಕ್ಕಸ]

ಒಳಬೊಳ್ಳೆ (ನಾ). ಒಳಗೆ ತಿರುಳ್ಪಲುದುದು; ಜೊಳ್ಳಾದುದು: ಸಿಮ್ಮ ನಿಜವನಱಯದ ಕರಣರು ಹೊಜಹಂಕ್ರು ಒಳಬೊಳ್ಳೆ (ಸ ಸಾ ವ. ೭೭) ; ಇಜಱ ವಿಶೇಷವೆಂ ನಿದಱ ದೊಡ್ಡತದೇನೊಳಬೊಳ್ಳೆಯಾದ ವೇಷದ ಬಲುಹೇಡಿದಕ್ಕೆ ಹೊಜಹಂಕಿಯಲೇನಹುದು (ಕತಪ. ೧೬೬-೩೫). [ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಬೊಳ್ಳೆ]

ಒಳಬೊಳ್ಕತನ (ನಾ). ಒಳಗೆ ತಿರುಳಲ್ಲದಿರುವುದು; ಬೊಳ್ಳಾಗಿರುವುದು: ಎನ್ನ ಭಕ್ತನೆಂದೆಂಬರು ಎನ್ನ ಹೊಜಹಂಕಿ ಒಳಬೊಳ್ಳತನವನಱಯರಾಗಿ (ಬಸವ. ೬೦೫). [ಒಳಬೊಳ್ಳೆ + -ತನ]

ಒಳಭಾಂಡಾರ (ನಾ). = ಒಳಬೊಕ್ಕಸ: ಅರಮನೆಯ ನೆಲವಾಳಿಗೆ ರಾಯಸೊಮ್ಮಿನ ಒಳಭಾಂಡಾರ (ಮಂತ್ರಿತ. ೧೦-೨). [ಒಳ (< ಒಳಗು)+ ಭಾಂಡಾರ]

ಒಳಭಾಗ (ನಾ). ಒಳಗಡೆಯ ಅಂಶ, —ಸ್ಥಳ: ಭಾನ್ಮದ ಒಳಭಾಗದಲ್ಲಿ ಸೇರಿಕೊಳ್ಳುವುದರಿಂದ . . . ಜೀವಾಣುಗಳು ಪೂರ್ಣವಾಗಿ ನಷ್ಟವಾಗುವುದಿಲ್ಲ (ಅಮಾಸಾ. ೭೪); ಭೂಮಿಯ ಒಳಭಾಗ ಇನ್ನೂ ಅರಿದ ಮೇಲೆ ಅದರ ಗಾತ್ರ ಕಡಿಮೆಯಾಯಿತು (ಭೂಹುಟ್ಟು. ೯೪). [ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಭಾಗ]

ಒಳಮಗ್ಗಲು (ನಾ). ಒಳಪಕ್ಕ; ಒಳಮೈ[1] (ಕ). [ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಮಗ್ಗಲು (< ಮಗ್ಲೆಲ್)]

ಒಳಮಟ್ಟ, ಒಳಮಟ್ಟು (ನಾ). ನಡುವಿನ ಅಂತರ, —ಅವಕಾಶ (ಕ). ಒಳಮಟ್ಟು : (ಕ). [ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಮಟ್ಟ]

ಒಳಮಟ್ಟು 'ಒಳಮಟ್ಟ' ನೋ.

ಒಳಮನೆ 'ಒಳ್ಮನೆ' ನೋ.

ಒಳಮಬ್ಬು (ನಾ). ೧. ಒಳಗಿನ ಕತ್ತಲೆ. ೨. (ಆಲಂ) ಅಜ್ಞಾನ: ಭಾವಿತಾತ್ಮನ ನುದಿಗೇಳದಪ್ಪಕೆ ಚಿತ್ತದೋವಂಡೊಳಮಬ್ಬು ಹೋಯ್ತು ದೀವಿಗೆ ಹೊತ್ತಿಸಿದಂತಾತ್ಮರೂಪು ಪ್ರಭಾವಿಸುತಿದ್ದುದಾ ಯತಿಗೆ (ಭರತ. ೫೪-೫೧). [ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಮಬ್ಬು (< ಮರ್ವ)]

ಒಳಮರುಮ 'ಒಳಮರ್ಮ' ನೋ.

ಒಳಮರುಳ್ (ನಾ). ಒಳಗಿನ ಭ್ರಾಂತಿ; ಮನಸ್ಸಿನ ಭ್ರಮೆ. 'ಒಳಮರುಳ್ಳಡಿ' ಪರಾ. [ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಮರುಳ್]

ಒಳಮರುಳ್ಳಡಿ (ಕ್ರಿ). ಭ್ರಾಂತಿ ನಿವಾರಣೆಯಾಗು; ಭ್ರಮನಿರಸನವಾಗು: ಅವಮೊಳಮರುಳ್ಳಱಂತೊಸರಿದನೊಸರು ಕಿಗುಡದ ನೆಲೆಯಂ (ಚಳಪ. ೧-೬೧). [ಒಳಮರುಳ್ + ಕಜ್ಜಿ]

ಒಳಮರ್ಮ, ಒಳಮರುಮ (ನಾ). ಒಳಗಿನ ಗುಟ್ಟು, —ರಹಸ್ಯ: ಅಲ್ಲೊಲ್ಲ ಗೂಢಚಾರ ಭಕ್ತುಗಳ ವೇಷ ಹಾಕಿಕೊಂಡು ಕೋಟೆಯ ಒಳ ಮರ್ಮವನ್ನು ತಿಳಿಯುತ್ತಿದ್ದನಂತೆ (ಚರಿವ. ೧೫೫). ಒಳಮರುಮ : ಸುಂದರತೆಯೆನುವುದೇಂ? ಜನಕೆ ಮೈಮರೆದುಪಾನಂದದೊಳಮರು ಮಮೇಂ? (ಮುಂಕುಶ. ೪೪೬). [ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಮರ್ಮ]

ಒಳಮಾಡು[1] (ಕ್ರಿ). (ಕರಾ) ಒಳಗೆ ಬಿಜುಮಾಡಿಸು : ದೇವರನ್ನು ಒಳಮಾಡಿ ಅಯಿತ? (ರೂಢಿ). [ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಮಾಡು]

ಒಳಮಾಡ್ಕು (ನಾ). ಒಂದು ಪ್ರದೇಶ (?): ಧರ್ಮಕೆ ಬಿಟ ಬಾಳಿನ ವಿವರ ಒಳಮಾಡಿತ ಒಳಗೆ ಮುಡಿಯ ಗೋಡಿಯ ಬಳಿ (ಸೌಾಇ. IX-ii, ೧೨೪-೧೦ ; 1401) ; ಒಳಮಾಡಿನ ಒಳಗೆ ನಾಯನಾರಯ ಧರ್ಮದ ಬಳಿನ ಕಂಟ್ಟದ ಮೇಲಣ ತೆಂಗಿನಮರ (ಸೌಾಇ. IX-ii, ೪೭೩-೨೫ ; 1485). [?]

ಒಳಮಾತು (ನಾ). ಗುಟ್ಟಿನ ಮಾತು; ರಹಸ್ಯವಾದ ಮಾತು (ಕ). [ಒಳ (< ಒಳಗು)+ ಮಾತ್ಕು]

ಒಳಮಾರು 'ಒಳಮಲ್ಕು' ನೋ.

ಒಳಮಾಳಿಗೆ (ನಾ). ಮಾಳಿಗೆಯ ಒಳಗಿನ ಭಾಗ; ಛತ್ತು (ಕ). [ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಮಾಳಿಗೆ]

ಒಳಮುಖ (ನಾ). ೧. ಅಂತರ್ಮುಖ. 'ಒಳಮೊಗ' ಪರಾ. ೨. ಒಳಭಾಗ; ಒಳಮೈ: ಹಾಲು ಕಳ್ಳರಿಯಂ ಕಾಣಿದ ಮಡಕೆಯಂ ಕುಡ್ಕೋದಕದಿಂದ ಒಳಮುಖವಂ ಚೆನ್ನಾಗಿ ತೊಳಿದು (ಸಕವೈ. ೩೫೩). [ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಮುಖ]

ಒಳಮುಚ್ಚಳಿಕೆ 'ಒಳಮುಚ್ಚುಗ' ನೋ.

ಒಳಮುಚ್ಚಿಗ 'ಒಳಮುಚ್ಚುಗ' ನೋ.

ಒಳಮುಚ್ಚಿಗೆ (ನಾ). ಸೂರಿನ ಒಳಭಾಗದಿಂದ ಮುಚ್ಚುವ (ಗವಾಕ್ಷಿಯ) ಮುಚ್ಚಳಿಕೆ. [ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಮುಚ್ಚಿಗೆ]

ಒಳಮುಚ್ಚು ನೆ, ಒಳಮುಚ್ಚಳಿಕೆ, ಒಳಮುಚ್ಚಿಗ (ನಾ). ಮುಟ್ಟಿದ ಕೂಡಲೆ ಒಳಕ್ಕೆ ಎಲೆಮುದುರಿಕೊಳ್ಳುವ ಒಂದು ಗಿಡ; ಒಳಮುನಿಗಿಡ; ಮುಟ್ಟಿದರೆಮುನಿ; ಲಾಜವಂತಿ; ಮುಟ್ಟಿಲಮುರುಳ (ಉಳ್ಳ): ಆಕೆಯ ಮನ ಒಳಮುಚ್ಚುಗದ ಎಲೆಯಂತೆ (ಗಂಗಾಸಾ. ೯೪). ಒಳಮುಚ್ಚಳಿಕೆ : ಒಳಮುಚ್ಚಳಿಕೆಯಂತಹ ಗಿಡಗಳಲ್ಲಿ (Mimosa pudica); ಸಸ್ಯದ ಒಂದು ಭಾಗಕ್ಕೆ ಸ್ವಲ್ಪ ಆಘಾತವಾದರೆ, ಅದರ ಪರಿಣಾಮ ಎಲ್ಲ ಭಾಗಗಳಿಗೆ ಕ್ಷಣಾರ್ಧದಲ್ಲಿ ಪಸರಿಸುತ್ತದೆ (ಸಸ್ಯಕ. ೧೦೩). ಒಳಮುಚ್ಚಿಗೆ : ಹೊರಮುಚ್ಚಿಗ ಒಳಮುಚ್ಚಿಗಗಳಂಚ ವನಸ್ಪತಿಗಳು ಕೈಹಚ್ಚಿದ ಕೂಡಲೆ ಎಲೆಗಳನ್ನು ಮುಚ್ಚಿಕೊಳ್ಳುತ್ತವೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೬-೨೬೫). [ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಮುಚ್ಚುಗ]

ಒಳಮುನಿಗಿಡ (ನಾ). = ಒಳಮುಚ್ಚುಗ: ಹಂಸಪಾದಿಯ ಸಹಮೂಲ ಒಳಮುನಿಗಿಡದ ಸಹಮೂಲ ಇವು ಎರಡನ್ನೂ . . . ಪಾನವ ಮುಖಲು ಹೊತ್ತು ಮಾತಲು ಪ್ರಮೇಹ ಗುಣವಹುದು (ವಿಸ್ತಸಾ. ೧೦೦). [ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಮುನಿ + ಗಿಡ (< ಗಿಡು)]

ಒಳಮುಯ್ಯು (ನಾ), ಹೆಗಲಿನ ಒಳಭಾಗ; ಭುಜದ ತುದಿಯಿಂದ ಕತ್ತಿನವರೆಗಿರುವ ಪ್ರದೇಶ: ಒಳಮುಯ್ಯನಮೇಲೆ ಬರ್ಚಿ ಸೋರ್ಮುದಿ ಬೆದಬುತ್ತೆ ಕಯ್ಮೊಳದನಂಗಸೆ ಸಾವಗಿಸಲ್ (ಕಾದಂಉ. ೧೩೬). [ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಮುಯ್ಯು]

ಒಳಮೆಯ್, ಒಳಮೈ (ನಾ). ೧. ಒಳಪಕ್ಕ; ಒಳಭದಿ: ಯಾಕಲ್ಲ ಒಳಮೆಯಲು ಬರೆದ ಬ್ರಸ ಒ (ಮೈಆರ. ೧೯೩, ೧೪-೧೩ ; 1516).

೨. ಅಂತರಂಗ; ಗರ್ಭ: ರಸಮುತ್ತೈಕ್ಷೆಕೂಡಿದ ಕೃತಿವೆಸದೊಳ ಮೆಯ್ಯೊಳು ತೀವಿದ ತಪ್ಪಂ ರಸಿಕರ್ ಬಲ್ಲಂದದಿಂ ಬಲ್ಲರೆ ಕಾಲುರಿಚರ್ (ಜಯಕಾ. ೧–೧೬). ಒಳಮೈ: ೧. ಅದರ ಒಳಮೈ ನುಣುಪಾದದ್ದು (ಮುಂಬಯಿ. ೪–೭೧). ೨. ಕಡಲ ಹಾಲೊಳಮೈಯೊಳುದಿಸಿ ಮೇಲಕೆ ಪೊಱಮಡುವ ನಿರ್ಜರ ಕುಜದಂತೆ (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೬–೬೧).

[ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಮೆಯ್]

ಒಳಮೈ 'ಒಳಮೆಯ್' ನೋ.

ಒಳಮೊಗ (ನಾ). ತನ್ನ ಒಳಗೆ ನೋಡಿಕೊಳ್ಳುವ ಸ್ಥಿತಿ; ಅಂತರ್ಮುಖ: ಬಗೆಯೆ ಒಳಮೊಗವಾಗಿ ನಿಜ ಬೆರೆಯಲೆಂಬಾಗ ಬೇರೆ ಇಲ್ಲವು ತಾನೆ ನಿಜವಲ್ಲದೆ (ಮುಕ್ತಕಂ. ೫–೧೯). [ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಮೊಗ್ಗ]

ಒಳಮೊಳೆ (ನಾ). ಮೂಲವ್ಯಾಧಿಯಿಂದ ಗುದದ ಒಳಭಾಗದಲ್ಲಿ ಏಳುವ ಮೊಳೆ, —ದುರ್ಮಾಂಸಗ್ರಂಥಿ: ಬೋಳದರಗನ ಸೊಪ್ಪು, ಎಳ್ಳು . . . ಹಸುವಿನ ತುಪ್ಪದಲ್ಲಿ ಮೆಲ್ಲಲು ಮೂಲವ್ಯಾಧಿಯ ಒಳಮೊಳೆ ಮಾಣುವುದು (ಸಕವೈ. ೨೮೮). [ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಮೊಳ್ಳೆ]

ಒಳಮೋಸ (ನಾ). ವಿಶ್ವಾಸಘಾತ, —ದ್ರೋಹ. 'ಒಳಮೋಸಗೊಡು' ಪರಾ. [ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಮೋಸ]

ಒಳಮೋಸಗೊಡು (ಕ್ರಿ). ವಿಶ್ವಾಸದ್ರೋಹ ಮಾಡು: ಖಳರಾಯ ನನುಜ ವಿಭೀಷಣ ಬಂದಿನ್ನು ಒಳಮೋಸಗೊಟ್ಟ ಕಾರಣದಿ (ಮೋಹತ. ೪೦–೨೫). [ಒಳಮೋಸ + ಕೊಡು]

ಒಳಯ್ 'ಉಳ್$_1$' ಪರಾ.

ಒಳಯಿಂಕೆ, ಒಳಯಿಕೆ, ಒಳಯಿಕ್ಕೆ (ಅ). ಒಳಗಡೆ; ಒಳಭಾಗದಲ್ಲಿ: "ಒಳಯಿಂಕೆಯೆನಲು ಒಳಕಡೆ" (ಕಶರ. ೧೧೯); ಹುಸಿಯಿಂದ ಜನಿಸಿದೆ ನಯ್ಯಾ ಮರ್ತ್ಯಲೋಕದೊಳಯಿಂಕೆ (ಬಸವ. ೯೪೩); ಪರಿಚಾರಕಂ ಪುರದೊಳಯಿಂಕೆ ಕಳುಪಲ್ (ಬ ಸ ರ. ೧೨–೧೧೭); ರಾಕ್ಷಸನ ಅಪ್ಪಣೆಯಿಂದ ಕ್ಷಪಣಕನಂ ಒಳಯಿಂಕೆ ಬಿಡಲು ಆಗ ಕ್ಷಪಣಕನು "ಶ್ರೇಯೋಸ್ತು" ಎಂದು ಹರಸಿ, ಕುಳಿತನು (ಮುದ್ರಾಮಂ. ೮೧). ಒಳಯಿಕೆ: ಆ ಲತಾಂಗಿಯ ಕರೆದು ಒಳಯಿಕೆ ಕಾಲುದೊಳಸಿಯು (ಕುವ್ಯಾಅ. ಓರಿಇ. ೨೩–೩೦); ಒಂಬತ್ತು ಬಾಗಿಲು ಕದವನಿಕ್ಕಿ ಒಳಯಿಕೆ ಒಬ್ಬರನು ಬಿಡದಿರೆ (ಶಿವಗೀ. ೧೬೧–೮೦೧ ವ); ಸಮಯವಱಿದು ತಾನೊಳಯಿಕ್ಕೈತಂದು (ಚಿ ಬ ಪು. ೫೬–೬೭). ಒಳಯಿಕ್ಕೆ: ಶಾಂತಶಾರೀರರು ದಿಗಂಬರರು ಹೇಳದೊಳಯಿಕ್ಕೆಯ್ದುತಿರಲಾ ಬಾಲಕರು ನಸುನಗುತ ಬೆತ್ತದ ಕೋಲನಡ್ಡೈಸಿದರು (ನಿಭಾಗ. ೩–೬–೧೧). [ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಇಂಕೆ ?]

ಒಳಯಿಕೆ 'ಒಳಯಿಂಕೆ' ನೋ.

ಒಳಯಿಕ್ಕೆ 'ಒಳಯಿಂಕೆ' ನೋ.

ಒಳಯುದ್ಧ (ನಾ). ಒಳಜಗಳ; ಅಂತಃಕಲಹ; "ಪ್ರಜೆಗಳಲ್ಲಿಯೇ ಪ್ರತಿಕಕ್ಷಿಗಳಿಗೆ ಪರಸ್ಪರ ನಡೆಯುವ ಯುದ್ಧ: ರಾಷ್ಟ್ರಾಂತರ್ಯುದ್ಧ" (Civil war. ಇಂಕನಿ). [ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಯುದ್ಧ]

ಒಳರ್$_1$ 'ಒಳಱು' ನೋ.

ಒಳರ್$_2$ 'ಉಳ್$_1$' ಪರಾ.

ಒಳರಸ (ನಾ). ಒಳಗಿನ ರಸ, —ತಿರುಳು; ಅಂತಃಸ್ಸಾರ: ಶೈಲಿ ಮಾರ್ಗ ಲಕ್ಷಣಗಳು ಬೇರೆಯಾಗಿದ್ದರೂ . . . ಒಳಸಾರ, ಒಳರಸ, ಒಳಆತ್ಮ ಎಂದೆಂದಿಗೂ ಒಂದೇ ಆಗಿ (ಕಒಸಾ. ೬೪). [ಒಳ (< ಒಳಗು) + ರಸ]

ಒಳರಾಣುವೆ (ನಾ). ಅಂತಃಪುರ; ರಾಣಿವಾಸ: ನುಡಿದೇನು ಫಲವೆನ್ನೊಳರಾಣುವೆಗಾನೊಡತಿಯ ಮಾಡುವೆ ನಿನ್ನ (ಕುರಾಸಾಂ. ೨೭–೨೨); ಒಳರಾಣುವೆಯ ನಾರಿಯರ ರತ್ನದಾರತಿ ಹೊಳೆವ ಮುತ್ತಿನ ಸೇಸೆಗಳು ಸುಳಿದುವು (ಕಂನವಿ. ೨೨–೧೦೬). [ಒಳ (< ಒಳಗು) + ರಾಣುವೆ]

ಒಳಲಂಚ (ನಾ). ಗುಪ್ತವಾಗಿ ಕೊಡುವ ಲಂಚ; ಮುಚ್ಚಿಕೊಡುವ ಲಂಚ: ಕಲಹವಿಲ್ಲದೆ ನೂಲಿನೆಳೆಯಲಿ ತಲೆಯನರಿವ ವಿರೋಧಿರಾಯರ ನಳುಕಿಸುವ ಸಾಮದಲಿ ನಿಲಿಸುವ ನಿಖಿಳ ಭೂಭುಜರ ಒಲಿದರೊಳಲಂಚದಲಿ ಛಿದ್ರಿಸಿ ಕೊಲುವ . . . ಮಂತ್ರಿಗಳು (ಕುವ್ಯಾಉ. ೮–೩೫); ಗಡಿಯ ನಾಡಿನ ಸುಂಕ . . . ಒಳಲಂಚ ಇವು ನಾಲ್ಕು ಅಡಿಯಿಟ್ಟಡಿಲ್ಲ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೪೯೫). [ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಲಂಚ]

ಒಳಲು (ನಾ). ಒಳತಿರುಳು: ತಾಯಿ ನಿನ್ನ ಒಳಲೊಡನೆ ಮಾತ್ರ, ಈ ಜೀವ ಸಾಮ್ಯವಿರಲಿ (ಹೃದಸ. ೬೩–೪).

[? . / ತಮಿ. ಉಳ್ಳಲ್ = ಉದ್ದೇಶ, ವಿಚಾರ]

ಒಳಲೂಟಿ (ನಾ). ಗುಟ್ಟಾಗಿ ನಡೆಸುವ ಸುಲಿಗೆ; ಗುಪ್ತದರೋಡೆ: ಬೇಟೆತೋಟಿಗಳೊಳಲೂಟಿ ದಾಟಿಯೊಳು ಜೂದಾಟ ನೋಟದೊಳಾ ಖಳನ ಆಟವನಡಗಿಸಿ ತೋಱುವೆನು (ಕುರಾಸಾಂ. ೩೫–೨೫).

[ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಲೂಟಿ]

ಒಳಲೆ (ನಾ). ಹಾಲು ಮೊದಲಾದುವನ್ನು ಕುಡಿಸುವ ಚಿಕ್ಕ ಸಾಧನ; ಶಿಂಪೆ (ಉಕ): ಒಳಲೆಯಲಟ್ಟಿದ ಹಾಲ ಆ ಮಗುವಿನ ತಳದ ಏಣರೆ ಕುಡಿಯಿತ್ತು (ಮೋಳಿಮಾ. ೨೧೬–೬೬೦); ಒಡನೊಳಲೆಯ ಪಾಲಂ ಸವಿದೊಡನೆ ತೊದಳ್ನುಡಿದು ತಳರ್ದು ನಡೆನುಡಿಯಂ ಕಲ್ತು (ಚಿಕವಿ. ೫–೯೯); ಒಳಲೆಯಲ್ಲಿ ಔಷಧಿಯನ್ನು ಹಾಕಿ ಬಾಯಿಯ ಕೊನೆಗೆ ಒಳಲೆಯ ಮೂತಿಯನ್ನು ದೂಡಿದರೂ (ವಂಶವೃ. ೩೧೫). [?]

ಒಳಲೊಟ್ಟೆ (ನಾ). ೧. ಒಳಗೆ ತಿರುಳಿಲ್ಲದ್ದು; ಬರಿ ಟೊಳ್ಳು: ತನುವಂಚಕ ಮನವಂಚಕ ಧನವಂಚಕ ನಾನಯ್ಯ ಕೂಡಲಸಂಗಮದೇವಾ ಒಳಲೊಟ್ಟೆ ಎನ್ನ ಮಾತು (ಬ ಸ ವ. ೩೦೭). ೨. ಒಳಗೆ ಹುರುಳಿಲ್ಲದವನು; ನಿಸ್ಸಾರನಾದವನು: ಬಱಿಯ ನಚ್ಚುಮಚ್ಚಿನ ಭಕ್ತಿಯ ಭಕ್ತರು ಲಿಂಗವ ಮುಟ್ಟಿಯೂ ಮುಟ್ಟದ ಒಳಲೊಟ್ಟೆಗಳು [ಪಾಠಾಂ. ಲೊಟೆಗಳು, ಲಟ್ಟಿಗರು] ನೆರೆದು ಗಳಹುತ್ತಿಪ್ಪರು (ಅವಚಂ. ೪೧–೧೭೭). 'ಲೊಲ್ಲೊಟ್ಟೆ', 'ಲೊಳಲೊಟ್ಟೆ' ಪರಾ.

[ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಲೊಟ್ಟೆ$_2$]

ಒಳವಕ್ಕ (ನಾ). ಒಳಗಿನ ಪಕ್ಕ; ಒಳಮೈ: ಕೆಳ ಅಣಲ ಮೇಲೆ ಪಲ್ಲಂ ತೊಳವಕ್ಕಂ [ಪಾಠಾಂ. ಪೊಳೆದಹ] ಗಂಡ(ಧ)ಮೆಂಬ ಪೆಸರಿಂ ತೋರ್ಕುಂ (ಅಶ್ವಶಾ. ೯–೩). [ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಪಕ್ಕ]

ಒಳವಗೆ (ನಾ). ಒಳಗಿನ ಹಗೆ; ಕಾಮಕ್ರೋಧಾದಿಗಳಾದ ಅಂತಃಶತ್ರು: ಒಳವಗೆಗಳಾಱುಮನದಿರ್ಪಿದೈ ದೇವ ಮಗುಱ್ದುಮವು ಕೂಡದ ಪೊಲ್ (ಲೀಲಾವ. ೪–೪೭). [ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಪಗ್ಗೆ]

ಒಳವರ್ (ಕ್ರಿ). ಒಳಗೆ ಬರು; ಪ್ರವೇಶಿಸು: ಪನಿ ಮೂಗಿನೊಳವರೆ ಸುಯಿದನೊರ್ಮೆ ಜಿನ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೨೧–೬೪).

[ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಬರ್$_1$]

ಒಳವರಿ (ಕ್ರಿ). ೧. ಒಳಗೆ ನುಗ್ಗು; ಒಳಸೇರು: ಸುತದೋಹಳ ಕಾಂತೆಯ ಮನದೊಳವರಿದು ಭ್ರಾಂತುಗೊಳಿಸೆ (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೨–೨೬). ೨. ಅಂತರ್ಮುಖವಾಗು; ಒಳಮೊಗವಾಗು: ಒಳವರಿದಾತ್ಮನ ನೋಳ್ಪುದು ಕರ್ಮವ ತುಳಿವುದು ಬಲ್ಲವರೆಲ್ಲ (ಭರಚ. ೫೦–೬೬).

[ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಪರಿ$_2$]

ಒಳವಸುಂಬೆ (ನಾ). ಹಸುಬೆಯ ಒಳಪದರು, —ಒಡಲು: ಪ್ರಿಥ್ವಿಯೆ ಹಸುಂಬೆಯಾಗೆ ಅಷ್ಟಲೋಕಪಾಳಕರೇ ಗೋಂಟಾಗೆ ವಾಸುಗಿಯೇ ಬಳಸಾಗೆ ಫಣಿಕುಳಂಗಳೇ ದಾರವಾಗಿ ಬೊಕ್ಕಣವೊಳವಸುಂಬೆಯಾಗಿ ಚಕ್ರಮೇ ಬೆಳವಾಗಿ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೧೧೮–೩೧; 1054).

[ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಪಸುಂಬೆ]

ಒಳವಸ್ತ್ರ (ನಾ). ಒಳಗಿನ ವಸ್ತ್ರ: ಕಂಗೊಳಿಪೊಳವಸ್ತ್ರದೊಳಂದು ಕೆಂಪಿಂದ ಶುಭ್ರಾಂಗವಸ್ತ್ರಕೆ ಕೆಂಪು ರಮಿಸೆ (ಭರತ. ೪೦–೬೪).
[ಒಳ (< ಒಳಗು) + ವಸ್ತ್ರ]

ಒಳವಳಯ (ನಾ). ಒಳಸುತ್ತು; ಒಳಗಿನ ಪ್ರದೇಶ: ಶಶಿಕಾಂತದ ಮಂಟಪದೊಳವಳಯದೊಳಿಕೆಸೆವ ಮೃದು ಳ ತ ಕ್ಪೋ ಪರಿ ಯೊಳ್ (ಹಾಲಾಸ್ಯ. ೧–೩೧). [ಒಳ (< ಒಳಗು) + ವಳಯ (= ವಲಯ)]

ಒಳವಾಗಿಲ್, ಒಳವಾಗಿಲು (ನಾ). ೧. ಬಾಗಿಲಿನ ಒಳಗಡೆ: ಲಲಿತಾಂಗಿ ಧವಳಾಂಬರವನೊದ್ದಳುಟ್ಟು ತನ್ನೊಳವಾಗಿಲೊಳಗಿರಲ್ ಕಂಡು (ಚಾಸು. ೧೦–೨೩). ೨. ಒಳಗಿನ ಬಾಗಿಲು: ಬನ್ನೂರು ಲಿಂಗಣ್ಣ – ಒಳವಾಗಿಲ ಸಮ್ಮುಖದ ಗುಂಡಕಾರ (ಬೆಟ್ಟಆ. ೭–೧೦). ಒಳಬಾಗಿಲು: ೧. ಕಣಜದ ಒಳಬಾಗಿಲಿನಲ್ಲಿ ಏಂತು ಲಿಂಗ ಅವರಿಗೆ ಬೆಳಕು ತೋರಿಸು ತ್ತಿದ್ದಾನೆ (ಮ ಶ ೪. ೧೯). ೨. ರಾಯನವರಮನೆಯೊಳಬಾಗಿಲ ಕಾವ ಪಿರಿಯಳು ದಾದಿಯೊವ್ವಳಳನು ಬರಿಸಿಕೊಂಡು (ಕಂಪ. ೧೧–೧೧೭).
[ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಬಾಗಿಲ್]

ಒಳವಾಯ್ (ನಾ). ಬಾಯ ಒಳ ಭಾಗ: ಬಿಸಿಲ್ಬುದುರೆಯನಂದ ಳವಲಿಯ ಕಾಯ್ದಗುರಿಂದೊಳವಾಯಿಂ ಕರಿಸೆಯುಗುಜ್ಜವೆಯ್ದ ಮ್ಮಗಂಗಳ್ (ಜಗವಿ. ೧೬–೬೫). [ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಬಾಯ್]

ಒಳವಾಲ (ನಾ). ಒಳಗೆ ಮಾಡಿಕೊಂಡ ಬಾಲ; ಮುದುರಿಕೊಂಡ ಬಾಲ. 'ಒಳವಾಲಂಗೊಳ್' ಪರಾ. [ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಬಾಲ]

ಒಳವಾಲಂಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ೧. ಬಾಲವನ್ನು ಮುದುರಿಕೊಳ್ಳು. ೨. (ಅಲಂ) ಹೆದರು; ಹಿಂಜರಿ: ಒಳಕ್ಕೊಳ್ಳರ್ದುರ್ ಪಲ್ಲಿರಿದೊಳವಾಲಂಗೊಂಡು ಮೊರೆವ ಭಘಕಿನ ತೆಱದಿಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೨೪೪).
[ಒಳವಾಲ + ಕೊಳ್[1]]

ಒಳವಾಲವಿಕ್ಕಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಬಾಲವನ್ನು ಮುದುರಿಕೊಳ್ಳುವಂತೆ ಮಾಡು. ೨. (ಅಲಂ) ಹೆದರಿಸು; ಹಿಂಜರಿಯುವಂತೆ ಮಾಡು: ಕಮಲಜನ ಮಾಹೇಶ ಶಕ್ತರ ಸಮರದೊಳಳಿಸೊಳವಾಲವಿಕ್ಕಿಸಿದಬರವಿಜಯಿಗಳರ್ದಿಡಬಲದಿ ದೆಸಾನನ (ತೆಂಕರಾ. ೭–೭–೪).
[ಒಳವಾಲವಿಕ್ಕು + -ಇಸು]

ಒಳವಾಲವಿಕ್ಕು (ಕ್ರಿ). ೧. ಬಾಲ ಮುದುರಿಕೊಳ್ಳು. ೨. (ಅಲಂ) ಅಂಜು; ಹಿಂದೆಗೆ. 'ಒಳವಾಲವಿಕ್ಕಿಸು' ಪರಾ. [ಒಳವಾಲ + ಇಕ್ಕು]

ಒಳವಾಲಹಾಕು (ಕ್ರಿ). ಸೋಲು (ಆ).
[ಒಳವಾಲ + ಹಾಕು (< ಪಾಯ್ತು[1])]

ಒಳವಾಱು[1] (ಕ್ರಿ). ಒಳಗೆ ಇಂಗಿಹೋಗು, —ಆರಿಹೋಗು: ಆಳ್ವಾರರ ದೀರಮಜ್ಜಾಡೆ ಸೊರ್ಗಾ ಸೋರೆ ಅಳವೊಳವಾಱ್ ಜಲಂ ಪೆಳೆಗಿಡ ಬಲಂ ಬಯಲ್ವುಗೆ (ರಾಮಕೃ. ೯೬–೧೪). [ಒಳವ್ + ಆಱು]

ಒಳವಾಱು[2] (ನಾ). ಒಳ ಮಾರು (ನಾ). ೧. ಒಳನಾಡಿನಲ್ಲಾಗುವ ವ್ಯಾಪಾರ, —ವಾಣಿಜ್ಯ. ೨. ಒಳನಾಡಿನಲ್ಲಿ ಮಾರಾಟವಾಗುವ ಸರಕುಗಳ ಮೇಲಿನ ಸುಂಕ: ಕೊತ್ತಂಗೆಱೆಯ ಒಳವಾಱು ಹೊಱವಾಱು ತೋಟ ಎಮ್ಮೆ ಪಶು ತೊತ್ತು ಕಟ್ಟಿನ ಭಂಡಿ . . . ಒಳಗಾಗಿ ಸಮಸ್ತ ಸುಂಕ ಸರ್ವಾದಾಯವ (ಎ. XII, ಕುಡಗ. ೧೩೬; 1157); ಬಜ್ಜೆಗೆ ಮಗ್ಗ,ಗಾಣ ವೊಳವಾಱು ಹೊಱವಾಱ್‌ಗೊಳಗಾಗಿ ಸಮಸ್ತ ಸುಂಕವ (ಎಳ. V, ಹಾಸನ. ೧೧೯–೬೨; 1173); ಮದುವೆದೆಱೆ ವೊಳವಾಱು ಆಲದೆಱೆ . . . ಯಷ್ಟೂ (ಎಳ. XIV, ಕೃಷ್ಣರಾ. ೧೧–೧೦; 1402).

ಒಳವಾರು: ೧. ಒಳಮಾರು (ಅಮದು) ಹೊರಮಾರು (ರಫ್ತು) ಸರಕುಗಳ ಮೇಲೂ ತೆರಿಗೆ ಹಾಕಿತು (ಇಸ್ಲಾಂಸಂ. ೪೨).'ಉಱುವಾಱ್ಮು.' 'ಹೊಱವಾಱು' ಪರಾ. [ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಮಾರ್ಮು]

ಒಳವಿಡಿ (ನಾ). ಹಿಡಿಯ ಒಳಭಾಗ; ಅಂಗೈಯ ಒಳಭಾಗ: ಒಳವಿಡಿಯೊಳು ತ್ಯಾಸಿನೊಳು ಕಂಪು ಸುಲಭದೆನಗೊಂದಿಸುವೆ (ಆಬ್ರಲೂ. ೧–೪). [ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಪಿಡಿ]

ಒಳವೀಳ್, ಒಳಬೀಳ್, ಒಳಬೀಳು (ಕ್ರಿ). ೧. ಒಳಗಾಗು; ಕೈವಶವಾಗು; ಪ್ರಭಾವಕ್ಕೆ ಬಿದ್ದಿರುವುದು: ಒಳವರ್ದ ಬಿಟರ್ ಸೂಕಿದ ಸಾಮರ್ಥ್ಯಹನುಂ ತೊಲಗಿಸುತಿಹರಂಗನೆಯರು (ಕಂಪ. ೨–೧೧೦). ಒಳಬೀಳ್ದೆ: ೧. ಅಂಜದಿರಂಜದಿರು ಸತಿಯರ್ಗೆ ಧೈರ್ಯಂ ಬೇಳ್ಪುದು ಇಂತಲ್ಲಲ್ಲ ಬೇಗಮೆಂಬಿಗೆ ಳಾಗದು (ಪಂಬರ. ೧೬–೬೩); ಮಾಯೆಯಲಿ ನಿರ್ನಾಯದಿಂದೊಳಬಿದ್ದು ತೊಳಲುವ ಜೀವರಾಶಿಗಳ (ಏಭಾಗ. ೧–೧–೩). ಒಳಬೀಳೆಯ: ೧. ನವಚೆಯನು ಉಂಬುವನು ಹವನಾಗಿ ಇದುತಿಹನು ಬವನೆಗಳಿಗನು ಒಳಬೀಳನು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೨೦೨೧); ಐಶ್ವರ್ಯದ ಹೊಳಪಿಗೆ ಒಳಬಿದ್ದೆನಲ್ಲ (ಪ ೧ ೯ ಭಾ. ೨೩). ೨. ಆಕ್ರಮಿಸು; ಮುತ್ತು: ಮೇಲೆ ದಳ್ಳುರಿ ಧರದ್ಧುರದಲೊಳಬೀಳ್ತುದ್ದವು ಕಪಿಯ ಜೊಡಿಯಲಿ (ಕು ಸಾ ಮೈ. ೧. ೧೯–೨೫); ಎನಗೆ ತಿಳಿಯದಂತೆ ಕ್ರುದ್ಧ ಜನರು ಪಾಕತಿಯಲ್ಲಿ ಬಂದು ಒಳಬಿದ್ದು ಸಂಹರಿಸುವ ತೆರನಾಗಿದೆ (ಮೋಸ್ತೋದ. ೨೭–೨೪).
[ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಬೀಳ್[1] (< ಬೀಱ್[1])]

ಒಳವ್ಳು 'ಉಳ್[1]' ಪರಾ.

ಒಳವು, ಒಳಹು, ಒಳವು (ನಾ). ೧. ಅಂತರಂಗ; ರಹಸ್ಯ: ಇಂದು ಹೋಗಿ ನೀ ವಿಸಯದಿಂದಲಿ ಸಾರೆ ಒಂದೆ ಮಾತಿಲಿ ಒಳವು ತಿಳಿದು ಬಾರೆ (ತುಂಗಾ. ೪–೧೩೬–೫); ಗುಡಿಯೆ ಮಡಿಯನಾಡು ಎಂದೆಂಬ ಜಾಣರ ನುಡಿಯ ಒಳವೇನಹುದು (ಸೂ ಯ ಪಾ. ೨೬–೪); ಬಾಳಪ್ಪ ಸೆಟ್ಟಿಗೆ ಯಾವ ಒಳವೂ ಗೊತ್ತಾಗಲಿಲ್ಲ (ಡಿ ಡಿ ಉ. ೫೪); ಪಿಸ್ಸೆಳವು ಬಚ್ಚ್ಚಿ ಬರಿಗನ್ನಡವಾಗಿ ತೋರುತ್ತಿದೆ (ಸ ದ ದಾ. I, ೧೯೬). ೨. ಒಳಗೆ ಭಾಗ: ಪ್ರಾಪದ ಕೀಚಕನ ಮನೆಗೆ ನಡತೆಂದವನ ಕಂಡು ದೂರದಲಿ ವೊಳವ ಪುಗದೆ (ತುರಂಗ. ೩೫–೩). ೩. ವರ್ಗ; ಅಧಿಕಾರಿಕ್ಕೆ ಒಳಪಟ್ಟದ್ದು: ಈ ಸ್ಥಳವು ನನಗೆ ಒಳವು (ಆ). ಒಳಹು: ೧. ಅದರ ಒಳಹು ಬೇರೇ ಪ್ರಚಲಿಕಂಳಕ ಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಜುನಾ (ಮೋಸಾ. ೩–೨೩). ಒಳುವು: ೧. ಒಳುವಲ್ಲ ನನಗೆ ಒಳತಾಗಿ ತೋರಿ ಒಲವತ್ತ ಹರಿಯು ತಿರಿಲಿ (ಹೃ ದ ಸ. ೩೩–೧೧).
[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಉಳವು; ಮಲ. ಒಳಿ, ಒಳಿವು; ತುಳು. ಒಳ್ಳ, ಒಳವು, ಒಳವು, ಉಳವು; ತೆಲು. ಒಳವು]

ಒಳವುಗಿಸು, ಒಳವುಗಿಸು, ಒಳಹೊಗಿಸು (ಕ್ರಿ). ಒಳಗೆ ಹೊಗುವಂತೆ ಮಾಡು; ಪ್ರವೇಶ ಕೊಡು: ಕಿಳಯಂಗಾಗದೊಳ್ ಸುಳಿವ ವಿಷಮಂ ನೋಟದೊಳಿಳವಿಸಿ (ಪಾರಿಜಾ. ೪೫) ಗಿಸಿ (ಗಿರಿಕ. ೩–೧೦೫); ಆತಿಮದಿಂದೊಳವುಗಿಸಿದೆನೆ ಹುಗಿಸಿದಳಾ ಸ್ತ್ರೀ ಧರದಿಂದ (ಜ ಯ ಕಾ. ೨–೨೦); ಜಗದಂತರಿಯಾಮಿ ಮುಂಗಲಿಬಳ್ಳ ತುಂಡದಿಂದವಳ ಪ್ರೇರಣೆಯಾಗಿ ಪರಮಾತ್ಮರಿಯದಿಂದೊಳವುಗಿಸಿದನು (ಮೋಹತ. ೨೯–೪೦). ಒಳೆವುಗಿಸು: ಪಾರ್ವತಿ ಬಾಣಪಂಚಕನ ಕಸ್ತುರಿ ತನ್ನ ಮಜ್ಜಗೊಂಡು ನಂದಿಶ ಕಾಣದಂತೊಳವುಗಿಸಿದಳು (ಮೋಹತ. ೭–೩೦); ಅಳವಡಿಸು ಪರಯಿಸುವಂಕರೆದು ನೆರೆದ ಜನದೊಳವುಗಿಸಿ . . . ತೊಟ್ಟಿನೆ ತೋಱಲ್ (ರಾ ಜ ಶ. ೧೩–೧೦೪ ಪ). ಒಳಹೊಗಿಸು: ಒಳಹೊಗಿಸಿ ಸಾತ್ಯಕಿಯ ಸಿಕ್ಕಿಸಿ ಗೆಲುವ ತವಕವ ಕಂಡು ಕೆಣಕಿದರಲಿಯಂಬಿ ಸಡದೇವ ನಕುಲರು ಕಾರವಾನುಜನ (ಕುಮಾಸಾ. ೪–೫೫); ತೆಜಸುಗೊಟ್ಟೊಳಹೊಗಿಸಿ ಸಡದನು ಬಜಸಿಡಿಲು ಬಡಿದಂತೆ (ಸ ಪ ಚ. ೯–೬೧); ಆಕಯದು ಚಕ್ರಿಯಾಪ್ತಿ ಗರೆಯುವೆಮ್ಮ ಪಟ್ಟಣದೊಳಹೊಗಿಸಬೇಡ (ಭರತ. ೪೮–೧೧೨).
[ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಪುಗಿಸು (< ಪೊಗಿಸು)]

ಒಳವುಗೈ (ಕ್ರಿ). ಒಳಪಡಿಸಿಕೊಳ್ಳು ; ವಶಪಡಿಸಿಕೊಳ್ಳು : ಬಳಿಸಂದು ಬಾಳುವರತ್ತ ಮಾವಂದಿರನೊಳಗುಗೈದೊಳಪ್ಪವಡೆವರು (ಪದಿಬ. ೧-೫೩).
[ಒಳವ್ಯ + ಕೈ; (< ಕೆಯ್ಯ್)]

ಒಳವುಗೊಡು (ಕ್ರಿ). ಹೃದಯವನ್ನು ಒಪ್ಪಿಸು : ಒಳವುಗೊಟ್ಟ ಕಾಪಿನಂ ಮೂವರಿಂಪ ಹೂಜೆಗಾರ್ತಿಯೊಂದಾಯತಿಯಂ ಮೆ ಜೀವ ನೆನಗೆ ನಲ್ಕೆಳದಿಗಲ್ಲದೆ ಪೆಱರಾವಂ ಕತೆಯಂ ಪಿತ್ತರಂ ಪಿಡ್ತರಿಸರಂ... ಮುಡ್ಡಣಂ (ಣಮಶಕ್ತ. ೧೫೨-೪).
[ಒಳವ್ಯ + ಕೊಡು]

ಒಳವೊಗು, ಒಳವುಗು, ಒಳವೊಗು, ಒಳ ಹು ಗು, ಒಳಹೊಗು, ಒಳ್ಪೊಗು (ಕ್ರಿ). ೧. ಒಳಗೆ ಹೊಗು ; ಪ್ರವೇಶಮಾಡು : ಒಳವೊಕ್ಕ ಮುಜುವೆನಾತನ ಕೊಡೆಯಂ (ಶಬ್ದಾ. ೨೪೬) ; ಒಡಮುರಿದೊಳವೊಕ್ಕು ಬಿಜುಗಾಳಿ ಬೀಸಲು ಮೃಡನಾಸ್ಥಾನದಿಂ ಸುರರು ಹೊಡಮಗ್ಗಿದರು (ಮೋಡಕತ. ೩೬-೫೨) ; ಒಳವೊಳ್ಕೊಡಿತ ರತ್ನಾಂಬರಿಯಂತು ಪಾದಸೇವನ ಯುಗಕೆ ಸಣಿಸಿ ಚಿತ್ತ (ಭರತ. ೪೪-೨೫). ೨. ಒಳಪಡು ; ಸೇರ್ಪಡೆಯಾಗು ; ಒಂದಾಗು : ನಚ್ಚಿನ ಸೆವದಿಂದೆ ಪಾಂಡವರನಾಸೊಳವೊಕ್ಕೊಡೆ ಸಿಟ್ಟಂ ಪೇಗೀರೇ (ಪಂಪಭಾ. ೯-೩೮). **ಒಳವೆಗು** : ೧. ವರ ಕೈರವ ಮಿತ್ರ, ಕಿರಿಣಪಂತವಳ ವಚನಮೊಳವೆಗದ ತನ್ನನಿ ಪದ್ಮಿಪೊಳ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೫-೧೯೫) ; ಒಳವುಗೆ ನಲಿಲಂ ತೀವೆ ಗರ್ವಗಂಗಳಂ ಕುಂದುವುದು (ಮಲ್ಲಿಪು. ೧-೬೪) ; ಒಳವುಗುವುದೆ ಗುಜ್ಜಾದಿರದು ಬಾಗಿಲು ಹಿಡಿಯದೆ ಪೊಕ್ಕು (ಮೋಡಕ. ೬-೪೪) ; ಅರಮನೆಯೊಳಪಗೆ ಸಮಯವಲ್ಲದೆಂ ಮಸಿಗಲ್ (ಚಿಪು. ೬-೨೨). ೩. ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾಗಿ ಪರೀಕ್ಷಿಸು ;—ಪರಿಶೀಲಿಸು : ನೆಗೞ್ದ ಕವಿತ್ವನಂತೊಳವುಗುವುದು ಮೊಗ್ಗಯ್ಯೆ (ಅಪಭ. ೧-೪೫). **ಒಳಪೊಗು** : ೧. ಶೀಲಾಂಜನೆ ... ಒಳಪೊಕ್ಕಳ್ ಭೋಗಕನೆ ಪಿಱಿದೆ ಜನಾಂತರಿಂಗಮಂ ರಂಗಮುಮಂ (ಅಪಭ. ೯-೧೯) ; ಎನ್ನೊಳ ಪೊಕ್ಕಪರಿಮೆಯಿಂ ಪಿರಿದುವೆರಸಿ ತದ್ವಿಷಯಮಾರಕನೆನ್ನನೊಜಲ್ತು ನೋಡಿದಂ (ಕಾದಂಬ. ೫೪೯) ; ಗೂಢಪ್ರಾಣಿಯಂತೊಳಪೊಕ್ಕ ದಂಗಿದ ಕಜ್ಜಂ (ಪಂಚತಂ. ೭೩-೫) ; ನಾರಿಯರೊಳಪೊಕ್ಕ ರೊಡನೆ (ಭರತ. ೪೭-೨೫). ೨. ಇದಱತಿಗ್ಗಂಬನಿಸಳಪೊಕ್ಕುದೆನೆ ಮಧುವ ಕಂಪಂ ಮುಳ್ಳಳಿಸಿದ ವಳಿಲಮಾರುಮಂ ಸೊಕ್ಕಿಸದೇ (ಅಪಭ. ೧೧-೧೨೪) ; ಪೊಳೆವ ರವಿ ಬಿಂಬಮೊಳ್ಪೊಕ್ಕ[ದೊಳಪೊಕ್ಕ]ಮ್ಮತಾಂಬುಬಿಂಬಮೆನೆ (ಕಾದಂಪು. ೪೯೭) ; ಪಿಂಡಪ್ಪ ಭೀರಬಿಂಬಮಪಕೀಷಂ ವಾಪ್ಪಮಿಬಮೊಳಪೊಕ್ಕಿಕ್ಕುರಂ (ವಸ್ತುಕೋ. ೭೯-೨೬). ೩. ಒಳಪೊಳ್ಕು ನೋಡಿ ಭಾರತದೊಳಗಿನ ಕಥೆಯೆಲ್ಲಮಿಗ ಗದಾಯುದ್ಧದೊಳಂತೊಳಕೊಂಡತ್ತು (ಗದಾಯು. ೧-೪೫) ; ಅಲ್ಲಮತ್ಸ್ಯಧುರೀಣರು ತಮ್ಮ ಮೂಲಜ್ಞಾನದಿಂದ ಅನುಮಿಸ ದೆವರ ಸಮಾಧಿಯಂ ಕಂಡು ಒಳಪೊಕ್ಕು ನೋಡ್ಪಾಗಲು ಒಂದು ದೀಪ್ತಿ ಬೆಳಗುತ್ತಿರೆ ಕಂಡು (ಕಣ್ವಸಂ. ೧೦-೨೦). ಳಿ. ಭೇದೋಪಾಯ ಮಾಡು : ಈ ಸೆವದಿಂ ನಮ್ಮಂ ತಾ ನಾರ ಯ್ಕ ಲೆ ಬಗೆವನ್ನಲಡೊಡೊಳಪೊಕ್ಕಾ ನ್ಯಸನ ಮಂತ್ರ ಮಂತ್ರ ವಿಧಾನದಿನಯ್ಯಲ್ತ ನಮ್ಮನೊಡಂಕಿಸನಕ್ಕುಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೩-೬೪) ; ಎಂತುಂ ನಂಬುದರಂ ನಂಬುವಂತೆ ನುಡಿದೊಡಂಬುಡಿಸಿಯೊಳಪೊಕ್ಕು ವೆಗಟ್ಟುಂದು ವಿಶ್ವಾಸಮಂಬುದುಂ (ಪಂಚತಂ. ೫೧-೬). **ಒಳಹುಗು** : ೧. ಸಿಕ್ಕಲು ಸೆಳೆವರು ಸೆಳೆದೊಳಹುಗುವರು ಕುಳ್ಳಲು ಕುಕ್ಕಿ ಕಡಿವರು (ಮೋಡಕ. ೨೮-೬೯). ಳಿ ಳೆ ಹೊ ಗು : ೧. ಶಿಜಗದೆಯಲೊಳಹೊಕ್ಕು ಹೊಯ್ದನು ಗಜದ ಮಸ್ತಕವ (ಕು ವಾ ದ್ರೌ ೯. ಪರಿ. ೨೮೧) ; ಭೂಪರನ ದೃಕ್ಕಾ ಕಾರದಿಂದೊಳಹೊಕ್ಕ ನರಮನೆಯ (ಪಳಕ. ೩-೨೬) ; ಖಡರೆಯ ರೊಳಹೊಕ್ಕ ರರಸನೊಲಂಗಕೆ (ಭರತ. ೩೭-೬೫). ೨. ಚಿನ್ನಮಲ್ಲಿ ಕಾರ್ಜುನನೆಂಬ ಗಂಡನ ಒಳಹೊಕ್ಕು ಬೆರೆಸಿದೆನು (ಮಹಾಪರ್ವ. ೩೧-೨) ; ಒಳಹೊಕ್ಕು ನಮ್ಮೊಳಾಂಬಾಗಿರುವುದುಂಟೊ ತಳುವದುಸಿರಿ ಪೀವೆಂದ (ಕಂಪವಿ.೧೫-೬).

ಳಿ. ತಾನು ದುರ್ಬಲನಾದರೆ ಶತ್ರುಗಳನ್ನು ಒಳಹೊಕ್ಕು ತಗ್ಗಿನಡೆಯ ಬೇಕು (ಕೃವಾಲಾ. ೧೩೫) ; ಒಳಹೊಕ್ಕು ಅಳವಾಗಿ ಅಧ್ಯಾಸನಮಾಡಿ ದಪ್ಪು ಅರ್ಥ ಹೊಸ ಹೊಸದಾಗಿ ಹೊರಡುತ್ತದೆ (ಜಗದಾ. ೨೨೬). ಒಳ್ಳೊಗು : ೨. ಇರಿದೊಳ್ ನಿಂದೊಡೆ ವಜ್ರಿ ಸೈನಿಕರೆಲ್ಲರೆಡೆಮ್ಮೊಳ್ಕೊಳ್ಳುಕ್ಕು ನಿಲ್ವುದು (ಪಂಚಭಾ. ೪-೨೪).
[ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಪೊಗು]

ಒಳವೊಯ್ಯು (ನಾ). ಒಳಗಿನ ಹೊದೆತ : ಳಿಟ್ಟುದಿಂ ಪರಿವರ್ಗಿನರೊಳವೊಯ್ದಳ್ಕೋಲಾಹಲಂಗಳಿಂದೆಡೆಯೆಡೆಯೊಳಿಗೆದು ಸುಜ್ಜಿಸೆ ಸುತ್ತಿ ಗರ್ಜದಂತಿಂದಬಂದ ಮಹಾವರ್ತಂಗಳಂ (ಚಳಪ. ೬-೧೬).
[ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಪೊಯ್ಯು]

ಒಳಕುಂಠಿ (ನಾ). (ಆಲಂ) ತೊಡೆಯ ಚರ್ಮವನ್ನು ಹಿಸುಕಿ ತಿರುಚುವುದು : ಹುಡುಗರೆಲ್ಲ ಸೇರಿದರು. ಮುಂದೆ ತಮಗೆ ಬೇಕಾದುದಾದ 'ಕಡುಬು'ಗಳನ್ನೂ ದೊರೆಯಬಹುದಾದ 'ಒಳಕುಂಠಿ'ಗಳನ್ನೂ ನೆನೆದು ಅವರಿಗೆ ದಿಕ್ಕೇ ತೋಚದಂತಾಗಿತ್ತು (ಳಳಪು. ೭೧) ; ಅವರು ಅವನನ್ನು ಚಿಕ್ಕಂದಿನಿಂದಲೂ ಒಟ್ಟಿಗೆ ಹೊಡೆದು... ಒಳಕುಂಠಿ ಹಿಡಿದು ಪಳಗಿಸಲು ಪ್ರಯತ್ನಪಟ್ಟಿದ್ದರು (ಮಲಪು. ೩೨೪).
[ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಕುಂಠಿ]

ಒಳಸಂಚು (ನಾ). ಒಳಗೊಳಗೇ ಹೂಡಿರುವ ಹಂಚಿಕೆ ; ಗುಪ್ತ ದ್ರೋಹ ; ಪಿತೂರಿ : ಯಕೋದೆಯ ಅತ್ತಯ ಕುರಿತಾದ ಒಳಸಂಚು ಕೂಡ ಪರಿಹಾಮಕಾರಿಯಾಗದೆ ಹೋಗುವುದು (ವಾ ಶ್ರ ಬ್ರ. ೩೩೫) ; "ಮಾರ್ಜ್ ಒಂದರ ಒಳಸಂಚಿನಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲರೂ ಭಾಗವಹಿಸಲಿಲ್ಲ" (ಪುಸರು. ೩೩೦). [ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಸಂಚು]

ಒಳಸರಿ (ಕ್ರಿ). ೧. ಒಳಸೇರು ; ಒಳಕ್ಕೆ ಹೋಗು ; ಆಡಗು : ಇಳ್ಕೆಲನ ನೋಡಿದರೆ ಮುದೊಳಸರಿದುವಾಲಿಗಳು (ಕಬ್ಬಾಸ. ೧೩-೩೫) ; ಒಳ ಸರಿಯೆ ಹಿಂಭಾಗ ಮುಂಗಾಲೊಳದಿಕೆಯದಿಂಬಾಗೆ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೨೧-೨೦) ; ಬಿಗಿವ ಬಿಡಿಸಿಕೊಳ್ಳ ತಗೆವ ತವಕಿಸುವ ನೆಗೆವ ಕಿಗುರಿಯೊಳಸರುವ ಅಗಿಡಿ ನಂತಿಲಿ ಲಾಗಿಸುವ ಹೋರಾಟದ ವಿಗಡ ಮುಖಲಿಗಳಿಪ್ಪುದು (ಕಂಪವಿ. ೨೧-೪೩). ೨. ಕುಗ್ಗು ; ಕಡಮೆಯಾಗು : ಎನಗೆ ಧರಿತನೆಮು ಒಳಸಂವೃತ್ತಿದ (ಸರ್ಗಾ. ೧೩೩-೬೬೬) ; ಝಳದ ಬಲ ಬಟಳಿಸಿ ಮಾರ್ಗ ಸ್ಖಲಿತ ಪೆದ ಸ್ಮೇದಬಿಂದುಗಳೊಳಸರಿಯೆ (ಆ ವ್ಯಾ ೪. ೧೧೦-೪೪) ; ರಗಳೆಗಳು ಹರಿಹರನ ಕೃತಿಗಳಲ್ಲಿ ವಿಶಾಲವಾಗಿ ಅರಳಿ ಮತ್ತೆ ಒಳಸರಿ ದಿದ್ದವು (ಸಮಾಲೋ. ೧೭). ೩. ಹಿಂದರಿ ; ಹಿಮ್ಮೆಟ್ಟು ; ಹಿಂದೆಗೆ : ಸೊಲ ಮಿಗಲೊಳಸರಿವ ಬಿರುದರ ಬೀಳಲೆಗಡಿಸಿ ಕಪಿಯ ಹಳಬರೆ ಗೋಲನಿತ್ತಿಸಿ ಳೆಲಬಲದ ಮಸ್ಸೆಯರ ಕೈವೀಸಿ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೬-೧೩) ; ಧುರದೊಳಿಡಿಡಿಯನಸೊಪ್ಪುಗೆಡಿಪ್ಪೊಸರಿವ ಭಂಡನು (ಜೀವಂಜೀ. ೫-೭೫) ; ಸುರನೀಸೆರೆಯೊಳಸರುವುದಂ ಕಂಡು ಖತಿಯಂದಂ ಪಡಾನ್ವಿನ ವಾಹನಮನೊಲಿದು ಬೋ ಳೈ ಬಲವನಧಿಗಭಯವೀವುತೆ (ಚಿಪು. ೭೯-೩೭). [ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಸರಿ]

ಒಳಸಜ್ಜೆ (ನಾ). ಗದಾಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಒಂದು ವರಿಸೆ : ಹೊಯ್ದೊಡ್ಡಿ ದರಱದು ಮನೆಯಂ ಲಿ ಹೊಯ್ಯುರೊಳಸಜ್[ಪಾ ೪೦. ಸುಲ್]ದುಂದ ಕಳೆದರು ಕಾಯ್ದು ಹೆಣಾದರು (ಕುವ್ಯಾಲ. ೭-೩೫). 'ಒಳಸುಳಿ ? ಪರಾ.
[ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಸಜ್ಜೆ ?]

ಒಳಸಾಗುವಳಿದಾರ (ನಾ). ಒಬ್ಬ ಸಾಗುವಳಿದಾರನ ಕೈಯಿಂದ ಭೂಮಿಯನ್ನು ಪಡೆದು ಸಾಗುವಳಿ ಮಾಡುವ ಚಿಕ್ಕಸಾಗುವಳಿದಾರ ; ಪೋಟಸಾಗುವಳಿದಾರ (ಉಕ) (ಮೈಗಜೆ. IV, ೭೯೯).
[ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಸಾಗುವಳಿ + -ದಾರ್ಳ್]

ಒಳಸಾರ್ (ಕ್ರಿ). ೧. ಒಳಗೆ ಹೋಗು ; ಒಳಸೇರು : ನಾಚ್ಕೆ ಜಗುಜ್ಜಿದ್ದರುಮೊಳಸಾರ್ದರ್ ಪೋಪುದುಂ (ಅರಿಷ್ಟ. ೩-೪೯) ; ಉಪಾಯದಿನೊಳಸಾರ್ದರ್ ಪೊಕ್ಕನೊಂದಂಗಡಿಯಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೪-೧೦೨) ; ಆಡ್ಡವಾಯ್ದು ಗಿರಿ ಮಲ್ಲಜಗೊಂಡೊಳಸಾರೆ (ಕಬ್ಬಕಾ. ೩೧೧) ; ಒಳಸಾರ್ದು ತಾನವರ್ಗೆ ಕಂಠರತೆಯಂ ಪೊತ್ತು (ಇತಿಹಾ. ಪಂ. ೩೦-೨೪). ೨. ಅಡಗು ; ಮರೆಯಾಗು : ಬಂಟರ್ ನಂಟರಂ ಕಂಡ ಬಡವನಂತೊಳಸಾರೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೩-೬೯) ; ಬೇತಾಳವಂತೊಳಸಾರ್ದ ಬಸಿಲಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೪-೬೫).

[ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಸಾರ್_1]

ಒಳಸಾರ (ನಾ). ಒಳಗಿನ ಸತ್ವ, —ತಿರುಳು : ಒಳಸಾರ, ಒಳರಸ, ಒಳಆತ್ಮ ಎಂದೆಂದಿಗೂ ಒಂದೇ (ಕುಸಾ. ೬೪).

[ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಸಾರ್_2]

ಒಳಸಾಲ (ನಾ). ೧. (ಬಂಧು ಬಳಗದಲ್ಲಿಯೇ ಮಾಡುವ) ಒಳಗಿನ ಸಾಲ. ೨. ಮುಚ್ಚಟ್ಟಿನ ಸಾಲ ; ಗುಪ್ತ ಸಾಲ ; "ತಿಳಿಯದ ಸಾಲ ; ಹೇಳದ ಸಾಲ" (ಜಾಕಕೋ. ೩೦). [ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಸಾಲ್_1]

ಒಳಸಾಲು (ನಾ). ನಡುವಿನ ಸಾಲು ; ಮಧ್ಯಂತರದ ಸಾಲು : ಆದಂಥ ಮಲ್ಲಿಗೆ ಒಳಸಾಲಿನ ಬೀದಿಲಿ ಅಯ್ತಳಿ ಮಲ್ಲಯ್ಯ ಬರುತಾನೆ (ಜಾಪದ. ೧೩). [ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಸಾಲ್ಲು (< ಸಾಲ್_3)]

ಒಳಸೀರೆ (ನಾ). ಒಂದು ಮೂರಿಳೆ, —ಔಷಧಿ ದ್ರವ್ಯ : ಒಳಸೀರೆ ೩, ಹೊರಸೀರೆ ೩, ಜೋಳ, ಮೂರು ಹಿಡಿ ಬಜ್ಜಿಸೊಪ್ಪು, ಇವನ್ನು ಕೂಡಿ ಹಾಕಿ ಇಡಿದು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು . . . ಮೂರು ದಿನ ಮೆಲ್ಲಲು ಕೆಜ್ಜಾಬಾಬು (ವನ್ಯವಿ. ೩೩). [ಒಳ? + ಸೀರೆ?]

ಒಳಸುಂಕ (ನಾ). ಒಳನಾಡಿನಲ್ಲಿ ಬೀಳುವ ಸುಂಕ (ಪತ್ರಿಕಾ. ೩೩).

[ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಸುಂಕ್]

ಒಳಸುದ್ದಿ (ನಾ). ಹೊರಗಿನವರಿಗೆ ತಿಳಿಯಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲದ ಸುದ್ದಿ ; ಗುಟ್ಟು (inside-information. ಇಂಆಪ).

[ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಸುದ್ದಿ]

ಒಳಸುರಂಗ (ನಾ). ಬೆಟ್ಟ ಮೊದಲಾದುವುಗಳಲ್ಲಿ ಕೊರೆದು ಮಾಡಿದ ಗುಪ್ತಮಾರ್ಗ: ಶಿರು ತುಂಬುವ ದಿಡ್ಡಿಯೊಳಸುರಂಗ ದ್ವಾರ ತೋಚಿತು ಕಣ್ಣ ಕಾತುಕವ (ಕಂಪ. ೧೧-೧೩೭).

[ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಸುರಂಗ್]

ಒಳಸುರ್ಕು (ಕ್ರಿ). ೧. ಒಳಗೇ ಸುಕ್ಕಾಗು ; ಮುದುರಿಕೊಳ್ಳು. ೨. ಅಂಜಿಕೆಯಿಂದ ಹಿಂದರಿ : ಬರ್ಪ ಸೊರ್ಕಿದಾನೆಯಂ ಕಂಡು ವೀರರೊಳಸಾರೆ ಗಜಪರಿವಾರರ್ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೩-೫೩).

[ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಸುರ್ಕು_1]

ಒಳಸುಳಿ (ನಾ). ೧. ಒಳಗಿನ ಸುಳಿ : ಹೊಕ್ಕುಳ ಎಂಬುದು ಕೆಲವು ಅಕ್ಷರಗಳಿಗೆ ನಡುವೆ ಬರುವ ಒಳಸುಳಿ (ಸಂ ಹೋ ಧ. ೧೧). ೨. ಗದಾಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಒಂದು ವರಿಸೆ : ಹೊಯ್ದೊಡ್ಡಿದ ರಣದ ಮೊಸೆಯಲಿ ಹಾಯ್ದರೊಳಸುಳಿ[ಪಾಶಾ. ಸಚಿ] ಮುಂದ ಕಳೆದರು ಕಾಯ್ದು ಹೊಡಿದ ರುಪ್ಪರಿಕೆ ಜಾಜಿದರು ಪಡಿತಳಕೆ (ಕುವ್ಯಾ. ೬-೩೫). 'ಒಳಸುಜಿ' ಪರಾ.

[ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಸುಳಿ_3]

ಒಳಸೊತ್ತ (ನಾ). ಒಳಗಿನ ಸಂಬಂಧ ; ಅಂತರಂಗ ಸಂಬಂಧ : ಜನುಮಕು ಮರಣಕು ಒಳಸೂತ್ರ ಇರುವುದ ಕಂಡಾಗ ಇತಿಮಿತಿ ಯಾಯ್ತೆನಗೆ (ಸಖೀಗೀ. ೧೫-೨೧೬). [ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಸೂತ್ರ]

ಒಳಸೂಜಿ (ನಾ). ಒಳಗೇ ಆಗುವ ಸೂರೆ ; ಗುಪ್ತವಾಗಿ ನಡೆಯುವ ಲೂಟಿ. 'ಒಳಸೂಜಿಗೆ' ಪರಾ.

[ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಸೂಜಿ]

ಒಳಸೂಜಿಗೆ (ನಾ). ಒಳಗಿಂದೊಳಗೇ ಲೂಟಮಾಡುವವನು : ಕವಿದುದೊಳಸೂಜಿಗರು ತೋಟಯ ತವಕರುಗು ಗುಜುಗುಜಿಸಿ ಬಿಗಿದವು ಭವನ ಭವನ ಕವಾಟತತಿಗಳಾಯ್ದು ಗಜನಗರ (ಕುನ್ಮಾಳ. ೧-೬).

[ಒಳಸೂಜಿ + -ಗ್ಗ]

ಒಳಸೆರಗು (ನಾ). ಒಳಗೆ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಉಡುವ ಸೆರಗು ; ಉಡುಸೆರಗು (ಸಿ).

[ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಸೆರಗ್ಕ (< ಸೆಱಂಗು)]

ಒಳಸೆಳೆತ (ನಾ). ಒಳಗಿನ ಆಕರ್ಷಣೆ, —ಪ್ರಭಾವ : ನಮ್ಮ ಜೀವನದಲ್ಲಿಯೇ ಉಂಟಾಗುತ್ತಿರುವ ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ, ರಾಜಕೀಯ, ಸಾಮಾಜಿಕ ಜಾಗೃತಿಯ ಒಳಸೆಳೆತದಿಂದಲೂ ನಮ್ಮ ಸಾಹಿತ್ಯವು . . . ಹೊಳಪು ಗೊಳ್ಳುತ್ತಲಿದೆ (ತಿಹುರು. ೯). [ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಸೆಳೆತ]

ಒಳಸೇದು (ಕ್ರಿ). ಒಳಗೆ ಎಳೆದುಕೊಳ್ಳು ; ಒಳಗೇ ತಡೆದು ನಿಲ್ಲಿಸು : ಎತ್ತಿ ಮಗನಂ ಬಿಗಿಯಪ್ಪಿ ಪೊದಜ್ಜಂ ಕಣ್ಣಾನೀರಗಳನೊಳ[ಸೇದಿ] [ಪಾಶಾಂ. ಸೋಗೆ]ತಾಂ ಪರಿತಂ (ಅಂದಂಅ. ೫೦೩).

[ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಸೇದು, (< ಸೇಂದು)]

ಒಳಸೇರು (ಕ್ರಿ). ಒಳಗೆ ಹೊಗು ; ಪ್ರವೇಶಿಸು : ಊದಲು ಬೂದಿ ಒಳಸೇರಿ ಬಾಯಾಜ್ ಹೋದುದನು ಕಂಡೆ (ಸರಜ್ಞ. ೧೫೭) ; ತರಕಾರಿಗಳನ್ನು ಕತ್ತರಿಸುವಾಗಲೂ ಹೊರಗಿನಿಂದ ಆಣುಗಳು ಒಳಸೇರದಂತೆ ಹಾಗೆಯೂ ಕತ್ತರಿಸಬೇಕು (ಆಯುನಾ. ೮೫) ; ಸಿಂತಲ್ಲಿ ಪಿಟ್ಟುವುದೆ ಪೀರು? ಕೈಚಾಚ ಹರಿಯುವದು, ನೆಲದ ಒಳಸೇರಿಯವದು (ತೆಲುಮು. ೧೫೫).

[ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಸೇರು_1]

ಒಳಸೊಗ (ನಾ). ಒಳಗಿನ ಸುಖ ; ಅಂತರಂಗದ ಸಂತೋಷ : ನುಡಿಗೆ ಬಾದದ ಬೆಲುಪಿನೊಳಸೊಗದ ಸಂಗಮವ ಬಿತ್ತರಿಸುತಿದೆ ವೇಣುಗಾನಲಹರೀ (ಮುರಲೀ. ೩೪-೯).

[ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಸೊಗ]

ಒಳಸೋರ್ (ಕ್ರಿ). ೧. ಹಿಂದೆಗೆ; ಹಿಮ್ಮೆಟ್ಟು : "ಒಳಸೋರ್ದುದೆಂಬುಂ . . . ಪಾರ್ಗೈಯ್ದಂಬುಂ—ಈ ೨ರ ಅಪಸರಣಕ್ಕೆ ಪಿಸರ್" (ಕಪಸಾ. ೩೧-೬೫ಗ) ; ಎಂತಿದಿರಾಂತೆಯಂತೆ ಕಲಿಯಾಗಿಳಿಯಸೋರದಿರ್ (ಪಂಪಭಾ. ೧೦-೯೮) ; ಒಳಸೋರದೆ ಬಿಂತಿಸದಾಂಜಿಳಗುಮಿಗಾಸುಮಿಳಿವ ಬೆಡಂಗಂ (ಗದಾಯುಃ. ೧೧-೧೫೫) ; ಮಹಾವಾದಿಗಳಾಸ್ಥಾನದೊಳ್ ಕುಂದಿ ಕುಬ್ಜದೊಳಸೋರ್ದು . . . ಮಿದುಳದರ್ಪರ್ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೯-೪೪ ವ) ; ಕಂಳುವೆಂದು ಬಹುಬಾಹದಿನೆಟ್ಟೊಡೆ . . . ಸೆದಿರೀಳ್ದು ಕೊಡಹೊಡಂ ತಿಳಿವೊಳಸೋರ್ದು [ಪಾಶಾಂ. ಸಾದರ್]ದಕ್ಕಟ ಪ್ರಧಾಕ್ಕಳ ಕರ್ಮದ ಪೆರ್ಮಿಯೆಂತುಟೊ (ಶಬರಂ. ೪-೧೧೫). ೨. ಜರಿದು ಬೀಳು ; ಕೆಳಗೆ ಕುಸಿ : ತಿಳಿವುಗೊಳಸೋರ್ದುದುರು ಕಳೆನುಂದಿತಾನನಂ (ಕು ಮಾ ಸ್ತು. ೬-೬೩) ; ಇಳೆಗೆ ಪಲಾಶಲದಂಬರಮಂಬರಮೊಳಸೋರ್ದಿಗಂ ಐಡಿಬ್ಬಗ ಮಂದು ಧಾತ್ರಂಬಲ್ಲಿಂದಳವಡೆ ಬೆಟ್ಟಿದ ಬೆಳ್ಳಯಂ ಮೊಳಗಿಳೆನಲ್ ತೊಳಗಿ ಬೆಳಗಿದುವು ತಾರೆಗಳ್ (ಜಗ ನಿ. ೫೬-೬೯). ೩. ಮರೆಯಾಗು ; ಅಡಗು : ಅಸುರರನಾಸುರಂ ಮನಗಿ ತಿಂಬ ಬಳಾರಿ . . . ಕುಂಭಿವಿಂಡ ನೆಯ್ದು ಮೆಯ್ಯಸಮೆಯಸೋರ್ದಿವಂ ಪಿಡಿದು ಗುಕ್ಕಿಸಲಾಜಿಳೆ (ಸಮ ಪ. ೯-೧೧೨) ; ಯಜ್ಞದತ್ತೆ ಮೆಲ್ಲನೊಳಸೋರ್ದುಳಿರದಿರ್ಪುರ್ದಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೯-೪೦).

[ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಸೋರ್_1]

ಒಳಹಂದರ (ನಾ). ಒಳಗಿನ ಚಪ್ಪರ, —ಹೊದಿಕೆ : ಪ್ರಕಟಿಯೊಂದು ರಾಜಕೀಯ ಕಲಹದ ಹಿನ್ನೆಲೆಯಾಗಿ ಒಳಹಂದರವಾಗಿ ಒಂದು ವರ್ಗ ಕಲಹವು – ಅರ್ಥಿಕ ತಿಕ್ಕಾಟವು – ಇದ್ದೇ ಇರುತ್ತದೆ (ಮಾವಾದ. ೯೪).

[ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಹಂದರ (< ಪಂದರ್)]

ಒಳಹದುಳ (ನಾ). ಒಳಗಿನ ನೆಮ್ಮದಿ; ಕ್ಷೇಮ (?): ನಲ್ಗತೆಯ ರಸ ವೆರಸು ಬಳಿಸಿ ಪೇಳಿದನು ಒಳಹದುಳವನು ಹದಮಾಡಿ . . . ವೀರ ಮುದ್ದಣನು (ಗರಿ. ೧೭–೧೫). [ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಹದುಳ (< ಪದುಳ)]

ಒಳಹರಿ (ನಾ). ಒಳಗಿನ (ನೀರಿನ) ಹರಿ, —ಕಾಲುವೆ: ಮಾಟ ಕೂಟವೆಂಬ ಹೊಲದಲ್ಲಿ ಪಾಪಪುಣ್ಯವೆಂಬ ಬೀಜದ ಬಿತ್ತಿಕೆಲ್ಲ ತಂಗಾಲಕ್ಕೆ ಬೆಳೆದು ಮಳೆಗಾಲಕ್ಕೆ ತಗ್ಗಿ ಹೊಲದ ಒಳಹರಿಯಲ್ಲಿ ಜಲ ನಿಂದು ಹೋಯಿತ್ತು ಮತ್ತೆ ಹೊಲದ ಹೊಲಬಿಲ್ಲ (ಮೋಳಿಮಾ. ೧೦೪–೪೧೩).
[ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಹರಿ$_3$ (< ಪರಿ$_3$)]

ಒಳಹರಿವು (ನಾ). "ಒಳಕ್ಕೆ ಹರಿಯುವುದು" (Influx. ಇಂಕನ).
[ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಹರಿವು (< ಪರಿವು)]

ಒಳಹಾದಿ (ನಾ). ಒಳದಾರಿ; ಹತ್ತಿರದ ದಾರಿ: ಸಂಗೀತಪ್ರಪಂಚದಲ್ಲಿ ಕೀರ್ತಿಗೆ ಒಳಹಾದಿಗಳಿಲ್ಲ (ಸಂಗೀತ. VI, ಪೀಠಿಕೆ).
[ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಹಾದಿ (< ಪಾದಿ$_1$)]

ಒಳಹಾಯಿಕೆ (ನಾ). "(ನೀರನ್ನು) ಒಳಹಾಯಿಸುವ ಸ್ಥಳ" (Intake. ಇಂಕನ). [ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಹಾಯಿಕೆ]

ಒಳಹು 'ಒಳವ್ವು' ನೋ.

ಒಳಹುಗು 'ಒಳವೊಗು' ನೋ.

ಒಳಹುಯ್ 'ಒಳಪೊಯ್' ನೋ.

ಒಳಹುರಿ (ನಾ). ಒಳಗಿನ ತಂತು, —ಎಳೆ: ಬಿಲ್ಲೇ ಕಳಚಿದೆ ಕೈಯಿಂದ, ಹೆದೆ ಹರಿದಿದೆ ಒಳಹುರಿಯಿಂದ ಕೈಗಳ ಹಿಡಿತವೆ ಸಡಿಲಾಗಿ, ಎನಿಸಿದೆ ಆಗದು ಒಂದಾಗಿ (ಅರಳು. ೧೯೭–೩). [ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಹುರಿ$_3$ (< ಪುರಿ$_3$)]

ಒಳಹುರುಳು (ನಾ). ಒಳಗಿನ ತಿರುಳು, —ಮರ್ಮ: ತನ್ನ ತಾ ತಿಳಿಯದ ಆ ಜ್ಞಾನ ಅಜ್ಞಾನ ಒಳಹುರುಳ ತಿಳುವಳಿಕೆ ಎಂತಾದೀತು? (ಮುಕ್ತಕಂ. ೩–೧೪). [ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಹುರುಳು (< ಪುರುಳ್)]

ಒಳಹೊಗಿಸು 'ಒಳವುಗಿಸು' ನೋ.

ಒಳಹೊಗು 'ಒಳವೊಗು' ನೋ.

ಒಳಹೊಟ್ಟೆ (ನಾ). ಹೊಟ್ಟೆಯ ಒಳಭಾಗ; ಜಠರ: "ಕೋಷ್ಠಃ, ಅಂತರ್ಜಠರಂ – ಒಳಹೊಟ್ಟೆ" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೩೩೦).
[ಒಳ$_1$ (< ಒಳಗು) + ಹೊಟ್ಟೆ$_1$ (< ಪೊಟ್ಟೆ$_1$)]

ಒಳಹೊಡೆತ (ನಾ). ೧. ಒಳಗಿಂದೊಳಗೇ ಪೆಟ್ಟುಕೊಡುವಂತಹದು; ಒಳಗುದ್ದು; ಮುಸುಕಿನ ಏಟು: ಹುಚ್ಚಾಟಗಳು ಹೆಸರಿಗೆ ಹುಚ್ಚಾಟಗಳಾಗಿದ್ದರೂ ಅವು ಒಳಹೊಡೆತದವಿರುವುದೇ ಹೆಚ್ಚು (ತಿಡುಗು. ೪ ಪೀಠಿಕೆ). ೨. ಗುಪ್ತವಾಗಿ ಕೊಡುವ ಲಂಚ: ನೂರಿನ್ನೂರು ಒಳಹೊಡೆತವಿದ್ದದ್ದೇ (ದಾಸಹು. ೫೭).
[ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಹೊಡೆತ (< ಪೊಡೆತ)]

ಒಳಹೊಯ್ 'ಒಳಪೊಯ್' ನೋ.

ಒಳಹೊರಗು 'ಒಳಹೊಱಗು' ನೋ.

ಒಳಹೊರಗೆ 'ಒಳಹೊಱಗೆ' ನೋ.

ಒಳಹೊಱಗು, ಒಳಹೊರಗು (ನಾ). ೧. ಒಳಗಡೆ ಮತ್ತು ಹೊರಗಡೆ. ೨. ಅಂತರಂಗ ಮತ್ತು ಬಹಿರಂಗ: ಒಳಗೆ ಶೋಧಿಸಿ ಹೊಱಗೆ ಶುದ್ಧವಿಸಿ ಒಳಹೊಱಗೆಂಬ ಉಭಯ ಶಂಕೆಯ ಕಳೆದು (ಮಹಾದೇ. ೮–೧); ಸದ್ಭಾವ ಪ್ರಕಾಶಿಸಲು ಒಳಹೊಱಗೆಂಬುದಿಲ್ಲ (ಆದವ. ೧೧೬). ಒಳಹೊರಗು: ಅಪ್ರತಿಭಳಪ್ಪಳೇನ್ ಅಸುರೇಂದ್ರನೊಳಹೊರಗು ಮೇಲ್‌ಕೆಳಗುಗಳನರಿತವಳ್? (ಶ್ರೀ ರಾ ಮಾ. ೭೪೪–೨೭೯); ಹೊತ್ತು ಮುಣುಗಿತ್ತಾಗ ಕತ್ತಲೆ ಒಳಹೊರಗು ಗೊತ್ತಾಗದು ಏನು ಎಂತಾಯ್ತು (ಸಿದ್ಧಪು. ೪–೩೪). [ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಹೊಱಗು (< ಪೊಱಗು)]

ಒಳಹೊಱಗೆ, ಒಳಹೊರಗೆ (ಅ). ೧. ಒಳಗೆ ಮತ್ತು ಹೊರಗೆ. ೨. ಅಂತರಂಗ ಬಹಿರಂಗಗಳಲ್ಲಿ: ಎನ್ನ ಜ್ಞಾನದಲ್ಲಿದ್ದ ಮಹಾಲಿಂಗವನು ಎನ್ನ ಸರ್ವಾಂಗದೊಳಹೊಱಗೆ ತೆಱಹಿಲ್ಲದಳವಡಿಸಿದ ನಮ್ಮ ಶ್ರೀ ಗುರುಲಿಂಗದೇವ (ಮಹಾದೇ. ೬–೧). ಒಳಹೊರಗೆ: ಕೂಸು ಇದ್ದ ಮನಿಗೆ ಬೀಸಣಿಗೆ ಯಾತಕ್ಕ ಕೂಸು ಕಂದಯ್ಯ ಒಳಹೊರಗೆ ಆಡಿದರ ಬೀಸಣಿಕೆ ಗಾಳಿ ಸುಳಿದಾವು (ಹಳ್ಳಿಯ. ೭೫).

ಒಳಹೊರಗೆಮಾಡು = ಶತಪಥಹಾಕು; ತಿರುಗು: ಅವನೂ "ರಾಯರು ಸತ್ತರೂ ದೇವರ ನಾಮೋಚ್ಚಾರ ಮಾಡಲಿಕ್ಕಿಲ್ಲ" ಎಂದು ಗುಡುಗು ಹಾಕುತ್ತ ಒಳಹೊರಗೆಮಾಡುತ್ತಿದ್ದ (ನಿರಾಧ. ೬೫).
[ಒಳ$_0$ (< ಒಳಗೆ) + ಹೊಱಗೆ (< ಪೊಱಗೆ)]

ಒಳಱಿಸು (ಕ್ರಿ). ಅರಚುವಂತೆ ಮಾಡು: ಅದುಂ ಬಿಡದೊಳಱಿಸುವ ನೋವನಾಗಳೆ ಕಿಡಿಕುಂ (ಖಮದ. ೨–೧೧೨). [ಒಳಱು + –ಇಸು$_3$]

ಒಳಱು, ಒಳರ್$_1$ (ಕ್ರಿ). ಕೂಗು; ಅರಚು; ಹುಯ್ಯಲಿಡು: "ಒಳಱುರಾವೇ (ಶಬ್ದಮಾಡು)" (ಶಮಧಾ); ಕೊಂದಪ್ಪನೆಂದೊಳಱಿ ಪುಯ್ಯಲಿಡೆ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೨೪–೨೩); ಭಯಂ ಬೆರಸೊಳಱೆ (ಪಂಪಭಾ. ೫–೯೧); ದುಃಖಂಬಟ್ಟೋವೊಯ್ಯೆಂದೊಳಱುತ್ತಿರ್ಪರ್ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೬–೧೭೭); ಹಂತಿಯ ದಾಯದೂಟಕೆ ಋಣಿಗಳಾದೆವೆ ಶಿವಶಿವಾ ಎಂದೊಳಱಿತಖಿಳಬಲ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೩–೧); ಒಳರ್$_1$: ಏನುಮಂ ನೆರೆಯೆ ಪೇಳಂ ವ್ಯಂಗ್ಯಮೆಂದಾ ಒಗಂಟೊಳರ್ವಂ (ಸಂಸಪ. ೧೯–೪).
[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಉಳಱು]

ಒಳಱುಗುದಿಗೆ (ನಾ). (ಕಾವಲುಗಾರ) ಕುಟ್ಟಿ ಶಬ್ದಮಾಡಲು ಉಪಯೋಗಿಸುವ ದೊಣ್ಣೆ; ಕಾವಲುಗಾರನ ದೊಣ್ಣೆ: ಹೊಡೆವ ಹೆಬ್ಬರೆ ಜಾವಗಹಳೆ ತಂಬಟಿಗಳ ಕಡುರವ ವೊಳಱುಗುದಿಗೆಯ ಜಡಿವದನಿಗಳಿಂದ ತಳವಾಱರುಗಳ ಪಡೆ ತಿರುಗುವುದು ದುರ್ಗದಲಿ (ಕಂನವಿ. ೧೧–೧೪೧). [ಒಳಱು + ಗುದಿಗೆ]

ಒಳಾಗ್ರ (ಗು). ೧. ಒಳನಾಡಿನಲ್ಲಿ ಬೆಳೆಯುವ; ಸ್ಥಳೀಯ: ಒಳಾಗ್ರದ ಅಡಕೆ; ಒಳಾಗ್ರದ ಬಾಳೆ (ರೂಢಿ). (ನಾ). ೨. ಮನೆಯ ಒಳಭಾಗ. [ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಆಗ್ರ]

ಒಳಾಯ (ನಾ). ೧. ಒಳಗಿನ ಆವಾರ, —ಹಜಾರ: ರಾಜಾರಾಮನ ತಂಗಿಯನ್ನೂ ಸ್ವಾಗತಿಸಿ ಒಳಾಯದ ಒಂದು ಕೊಠಡಿಗೆ ಕರೆದೊಯ್ದರು (ನಡೆದಾ. II, ೯೪೨). ೨. (ಕಟ್ಟಡದ) ಒಳಗಿನ ಅಳತೆ; ಒಳ ಉಸುಲು (ಉಕ): ಈ ಮನೆಯ ಒಳಾಯವೆಷ್ಟು (ರೂಢಿ).
[ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಆಯ$_1$]

ಒಳಿಗ (ನಾ). ತಲೆಮರೆಸಿಕೊಂಡು ಸುಳಿದಾಡುವವನು (ಕಿ). [?]

ಒಳಿತು$_1$ 'ಒಳ್ಳಿತ್ತು$_1$' ನೋ.

ಒಳಿತು$_2$ 'ಒಳ್ಳಿತ್ತು$_2$' ನೋ.

ಒಳಿಪುಣುಶೆ (ನಾ). ಒಂದು ಸ್ಥಳದ ಹೆಸರು: ಒಳಿಪುಣುಶೆಯೆ ಅಳರಿಯ ಕಿಱುಕೆಱೆಯೆ ಅಂತೆ ಪೋಗಿ ಕಲ್‌ಕುಪ್ಪೆಯೆ ಅನ್ತೆ ಪೋಗಿ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೧೯, ೭೪–೬೯; 900). [ಒಳಿ? + ಪುಣುಶೆ (< ಪುಣಿಸೆ)]

ಒಳಿರ್ 'ಉಳ್$_1$' ಪರಾ.

ಒಳು 'ಒಳ್$_2$' ನೋ.

ಒಳುಗಂಪು 'ಒಳ್ಗಂಪು' ನೋ.

ಒಳುಗನ್ನಡ 'ಒಳ್ಗನ್ನಡ' ನೋ.

ಒಳುಗಾಡು (ನಾ). ಕಾಡಿನ ಒಳಭಾಗ; ವನಾಂತರ: ಸಲೆ ಪಜ್ಜೆಯನಿಡೆ ನಾಂಟುವ ಮೊನೆಮುಳ್ಳಿನಿಂದೊಳುಗಾಡೆಸೆದುದೇನೆಂಬೆ (ಕಂನವಿ. ೧೮–೪೬). [ಒಳು$_0$ (< ಒಳಗು) + ಕಾಡು$_2$]

ಒಳುಗಾರ್ತಿ (ನಾ). ಒಲುಮೆಯವಳು; ಪ್ರೀತಿಯವಳು: ತುಂಬು ಜವ್ವನಕೆ ಕೈದೀಡಿ ನಂದಿಸಿ ನಿಜೆ ರಂಗಯೆಂಬೊಳುಗಾರ್ತಿಯ ಕಾಂಬುದ ದೆಂದುವಂದಪ್ರದೊಂ (ಕತಸಾಂ. ೩.೨-೬೯). [< ಒಲಗಾರ್ತಿ ?]

ಒಳುಗುಂದು (ಕ್ರಿ). ಅಂದಗೆಡು; ಸೊಗಸು ಕಡಮೆಯಾಗು: ಮಂಗಳವೇ ಮಜ್ಜನವಿನಿಗೆ ವಿಭೂತಿಯೇ ಒಳು[ಕಾಣಾ. ಒಳ]ಗುಂದ ದಂಗಿನವಿನಿಗೆ (ಮುಕಾವಿ. ೭-೯). [ಒಳು (< ಒಳ್ಕತ್ತು$_1$) + ಕುಂದು$_1$]

ಒಳುಗುಣ 'ಒಳ್ಗುಣ' ನೋ.

ಒಳುಗೂಟ (ನಾ). ಒಳ್ಳೆಯ ಕೂಟ; ಹಿತವಾದ ಸಂಯೋಗ: ಕಳೆ ಪೆರ್ಚಿ ಕೂಡುವಿಕೆಯಲ್ಲ ಒಳುಗೂಟದಂತೊಲಿಸುತಿರೆ ನಿನ್ನಯ ಸವಿದೆಳೆದ ಮೆಲ್ಲುಡಿಯ ವಿಳಾಸ (ಉರಾಸಾಂ. ೧-೫೯).

[ಒಳು (< ಒಳ್ಕತ್ತು$_1$) + ಕೂಟ$_1$]

ಒಳುಗೆಸಬು 'ಒಳ್ಗೆಸಬು' ನೋ.

ಒಳುಗೊಂಬು 'ಒಳ್ಗೊಂಬು' ನೋ.

ಒಳುಗೊರಲು (ನಾ). ಒಳ್ಳೆಯ ಕಂಠ; ಮಧುರವಾದ ಕಂಠ: ಸುಳಿ ನಾಲಿಯೊಳು ಪುಟ್ಟಿ ಮೆಲ್ಲಿದಿಯಂ ಬೆಳೆದೊಳುಗೊರಲೊಳು ಪ್ರಾಯ ವಡೆದು . . . ಬಾಯ್ದೆಱೆಗಿಳಿಯ ಮೋಹಿಸುದುದಾಳಾಪ (ಭರಚ. ೧೧-೧೩).

[ಒಳು (< ಒಳ್ಕತ್ತು$_1$) + ಕೊರಲು (< ಕೊರಲ್)]

ಒಳುದಿವಸ (ನಾ). ಒಳ್ಳೆಯ ದಿನ; ಶುಭದಿವಸ: ಬಳಿಕಲಬಲ ಮತದಿ ನಾತಂಗೊಳುದಿವಸದಲಿ ಯಾವರಾಜ್ಯದ ಲಲಿತಪಟ್ಟವ ಕಟ್ಟಿದನು (ತೊರಾ. ೨-೧೮). [ಒಳು (< ಒಳ್ಕತ್ತು$_1$) + ದಿವಸ]

ಒಳುದೊಡೆ 'ಒಳ್ಳೊಡ್ಡೆ' ನೋ.

ಒಳುನುಡಿ 'ಒಳ್ನುಡಿ' ನೋ.

ಒಳುನುಡಿಕಾಜಿ 'ಒಳ್ನುಡಿಕಾಜಿ' ನೋ.

ಒಳುನೋಟ 'ಒಳ್ನೋಟ' ನೋ.

ಒಳುಪು 'ಒಳ್ಪು' ನೋ.

ಒಳುಬಾಳು (ನಾ). ಒಳ್ಳೆಯ ಜೀವನ; ಉತ್ತಮವಾದ ಬದುಕು: ಬಯಲನೊಂದು ಗುಡಿಗೊಳಿಸುತಿಹಳು ಒಳುಬಾಳ ಹರಿಕೆ ಎಂದು (ಸೂರ್ಯಬಾ. ೭೪-೮). [ಒಳು (< ಒಳ್ಕತ್ತು$_1$) + ಬಾಳ್ವು (< ಬಾಳ್ವ್)]

ಒಳುಮಾಟ (ನಾ). ಒಳ್ಳೆಯ ಕೆಲಸ; ಪುಣ್ಯದ ಕಾರ್ಯ: ಪರಕ್ಕಸಾ ಲೋಕನವ ಲಗ್ನಂ ಕರಣಕೊಳುಮಾಟವೆ ಮುಹೂರ್ತಮವರ ಹರಿಕೆಯೇ ಸರ್ವ ಬಲವಂತಾಗಿ ಬಸವಂಗೆ (ಬಸಪು. ೪-೮೩).

[ಒಳು (< ಒಳ್ಕತ್ತು$_1$) + ಮಾಟ$_1$]

ಒಳುಮೊಗ 'ಒಳ್ಮೊಗ' ನೋ.

ಒಳುವಣ್ಣ 'ಒಳ್ವಣ್ಣ' ನೋ.

ಒಳುವರ್ಣ (ನಾ). ಒಳ್ಳೆಯ ಬಣ್ಣ: ಅದೊ ಕರ್ಣದಲ್ಲಿ, ಒಳುವರ್ಣ ದಲ್ಲಿ ಸ್ವರವರ್ಣದಲ್ಲಿ ಅರಿಲೆ (ಕೃದಪ. ೪೯-೧೬).

[ಒಳು (< ಒಳ್ಕತ್ತು$_1$) + ವರ್ಣ]

ಒಳುವಸರ (ನಾ). ಒಳ್ಳೆಯ ಬಟ್ಟೆ; ಉತ್ತಮವಾದ ವಸ್ತ್ರ: ಪಳಯು ಪಟ್ಟೆಯ ದುಕುಲದ ಚೀನಾಂಬರದೊಳು ವಸರಗಳು ಮೆಱೆದವು (ಉರಾಸಾಂ. ೩-೮೦). [ಒಳು (< ಒಳ್ಕತ್ತು$_1$) + ಪಸರ]

ಒಳುವಾತು 'ಒಳ್ವಾತು' ನೋ.

ಒಳುವು 'ಒಳವ್ವು' ನೋ.

ಒಳುವೆಂಗೂಸು, ಒಳುವೆಣ್ಣಾಸು (ನಾ). ಒಳ್ಳೆಯ ಹೆಂಗಸು; ಶ್ರೇಷ್ಠ ಳಾದ ಸ್ತ್ರೀ: "ವನಿಸ್ತ್ರೀ, ಮತ್ತ ಕಾಮಿ[ಕಿ]ನೀ– ಈ ೨ ಒಳುವೆಂ ಗೂಸು ?" (ಹರಾಯು. ೮೦-೨೨೫). **ಒಳುವೆಣ್ಣಾಸು** : (ಅ).

[ಒಳು (< ಒಳ್ಕತ್ತು$_1$) + ಪೆಂಗೂಸು]

ಒಳುವೆಣ್ 'ಒಳ್ವೆಣ್' ನೋ.

ಒಳುವೆಣ್ಣೂಸು 'ಒಳುವೆಂಗೂಸು' ನೋ.

ಒಳುವೆಸರ್ 'ಒಳ್ವೆಸರ್' ನೋ.

ಒಳುಹು 'ಒಳ್ಪು' ನೋ.

ಒಳುಹೂ (ನಾ). ಚೆಲುವಾದ ಹೂವು: ಸಲೆ ಸುದಾಮನ ಕೈಯ ಲೊಳುಹೂಗಳನು ಕೊಂಡತತಂಗಧರಿಷ್ಠವ ಸಲಿಪಿದನು ಮುಜದನು ಭಾಂಧವನವನು (ಶಾಭಾಗ. ೩-೨-೩೬).

[ಒಳು (< ಒಳ್ಕತ್ತು$_1$) + ಹೂ (< ಪೂ)]

ಒಳುಸೊಳುಮಾತು (ನಾ). ಒಳ್ಳೆಯ ಸಲ್ಲಾಪ: ಕಣ್ಣಾಲಿಗಳೊಳಿಹ ಬಾಲಕರೊಳುಸೊಳುಮಾತಂ ಪೇಳಿಸಲು . . . ಬಲ್ಲ ವೆಜಿ ಪಾಣಿ (ಬಸಪು. ೪೨-೪, ೫). [ಒಳು (< ಒಳ್ಕತ್ತು$_1$)+ಸೊಳುಮಾತು (< ಸೂಲ್ಮಾತು)]

ಒಳೂರು (ನಾ). ಒಳನಾಡಿನಲ್ಲಿರುವ ಊರು; ಪೇಟೆ ಪಟ್ಟಣಗಳಿಂದ ದೂರವಾದ ಊರು: ಅದೆಲ್ಲ ನಮಗೆ ಗೊತ್ತಿಲ್ಲ. ಒಳೂರುಗಳಲ್ಲಿ ನೆರೆಹೊರೆಯವರಿಗೆ ಆಗಾಗ್ಗೆ ಹೀಗಾಗುವುದುಂಟು (ಪೀರಬಿಗಾ. ೨೪).

[ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಊರು$_1$ (< ಊರ್)]

ಒಳ್ಳೆ$_1$ (ಕ್ರಿ). ನರ ತೊಡಕು; ಎಲುವಿನ ಕೀಲು ತಪ್ಪು: ಸಮುದ್ರವ ಹೊಳ್ಕು ಕಾಲು ಒಳೆದಲ್ಲ ಕೊಱತೆಯುನಜಸುವದೆ ಆ ಸಮುದ್ರವು (ಬಸಪು. ೮೨-೨೫೫); ಬಡಿಯುವ ಹುರುಪಿನಲ್ಲಿ ಅವನ ಮೊಳಕೈಯು ಒಳೆಯತು (ರಶ್ಮಿಪ್ರ. ೭೩). [< ಉಳ್ಕ್]

ಒಳ್ಳೆ$_2$ (ನಾ). ಮನೆಯ ಎರಡು ಸೂರುಗಳೂ ಕೂಡಿಕೊಳ್ಳುವ ಮೇಲ್ಮುದಿ: ಶಿಸು ಒಳೆ ಮೇಲಣ ಕುಂಬಳ ಕಾಯಂತೆ ಎರಡು ಕಡೆಗೂ ಸರಿ (ಡಿಂಕ). 'ಒಳೆಹೆಂಚು' ಪರಾ. [?]

ಒಳ್ಳೆ$_3$ (ನಾ). ಕುದುರೆ ಹಿಂಗಾಲುಗಳ ಮೇಲೆ ನಿಲ್ಲಲಾಗದಂತೆ ಕಡಿ ವಾಣಕ್ಕೆ ಸೇರಿಸಿ ಕಟ್ಟಿದ ಪಟ್ಟೆ; ತಂಗುಪಟ್ಟೆ (ಸ್ಕಾಂದರ್): "ಒಳೆಯೆಂದು ಕುದುರೆಯ ವಳೆಯುಮಂ" (ಕಬ್ಬಕ್ಕೆ. ೯೦). [?]

ಒಳೆಹೆಂಚು (ನಾ). ಎರಡೂ ಸೂರುಗಳನ್ನು ಕೂಡಿಸುವ ಹೆಂಚು; ಡಬ್ಬಣಂಚು. [ಒಳ್ಳೆ + ಹೆಂಚು$_3$ (< ಹಂಚ್ಚು)]

ಒಳೆನ್ 'ಉಳ್$_1$' ಪರಾ.

ಒಳೆವು 'ಉಳ್$_1$' ಪರಾ.

ಒಳ್ಕೆ 'ಒಳ್ಳೆ' ನೋ.

ಒಳ್ಕು 'ಒಟ್ಟು$_2$' ನೋ.

ಒಳ್ಕೆ 'ಒಳ್ಳೆ' ನೋ.

ಒಳ್ಗಂಡ (ನಾ). ಒಳ್ಳೆಯ ಶೂರ; ಕಡುಗಲಿ: ತಾನಿದ ನೆಗಪ್ಪೊಡ್ಡಿಲ್ಲಂ ಕಡಲಿಂ ಪಡೆರಗಂಡೋಡಿದುವಿನಂ ಕೊಂಡುವು ಗಾಂಡೀವ ಮುಕ್ಕಣಾಗಣಂಗಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೫-೮೮ ಪ); ಈ ನಮರಕೆಯ್ಗಳ್ಗಂಡಂಬರಂ ಗಜ್ಜರೇ (ನೌಶಾ. XI–i, ೩೨–೧೩; 1007); ಸಾಹಸದೊಳ್ಗಂಡನೆತ್ತ ಬಿಜ್ಜನ ಬಂಟಂ (ಎಕ. VIII, ಸಾಗರ. ೧೦೯–೨೨; 1042); ಒಳ್ಗಂಡರ ಬರ್ದಿನ ಬಲ್ಲಂ ಗಂಡುಂ ದೊಱೆಪ್ಪಿಲ್ಲೆಸಕದ ಸೊಬಗಾ ನಾಡ ಪೆಂಡಿಗೆ ಸಾಜಂ (ಪುಸ್ತಕ. ೩-೩೬).

[ಒಳ್^{2} (< ಒಳ್ಕತ್ತು$_1$) + ಗಂಡ್$_1$]

ಒಳ್ಗಂಪು, ಒಳುಗಂಪು (ನಾ). ಸೊಗಸಾದ ಪರಿಮಳ; ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಸುಗಂಧ: ಅಲರ್ದ ಚೆನ್ನೆಯ್ದಿಲ್ಲಕೊಳ್ಳಂಪಿಂಪನಲಂಬಿಂ ತೆಗೆದೊಟ್ಟಿ ಕೊಂಡು (ಶಾದಂಉ. ೪೨೮); ಕನಕಕೆಯ್ಗಳ್ಗಂಪು ಸಾರ್ದಂದದ ತನುಲತೆ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೫೮೦). **ಒಳುಗಂಪು** : ಜಾತಿ ಪಟೀರದೊಳು ತಂಪು ಶ್ರದಶ ಧರಣಿರುಹದೊಳಕೊಳುಗಂಪುಮಿರ್ಪುವೊಲು (ಬಸಪು. ೧-೬); ಒಳುಗಂಪ ನೊಲ್ದಬೆ ತೆಳುವದೆ ದುರ್ಗಂಧಳೆಳಸುವ ಪೊಣದಂತೆ (ಉರಾಸಾಂ. ೧-೫೩).

[ಒಳ್^{2} (< ಒಳ್ಕತ್ತು$_1$) + ಕಂಪು]

ಒಳ್ಗಂಬ (ನಾ). ಉತ್ತಮವಾದ ಕಂಬ: ಪಳಿಕುಗಳ ಸಾಲೆಸೆವ ಭಿತ್ತಿಗಳ್ ವಜ್ರದೊಳ್ಗಂಬಗಳ್ (ಚಿಬಪು. ೫–೪೮).
[ಒಳ್$_2$ (< ಒಳ್ಳಿತ್ತು$_1$) + ಕಂಬ$_1$ (< ಕಂಭ)]

ಒಳ್ಗಜ್ಜ (ನಾ). ಒಳ್ಳೆಯ ಕೆಲಸ; ಮೇಲಾದ ಕೆಲಸ: ಊಳಿಗದ ಪೆಣ್ಗಳಿಗೆ ಬಿಡುಗೆಲಸಂಗಳ ಬೆಸಸಿಯಾಪಂತೆ ತಾನೊಡರಿಪುದೊಳ್ಗಜ್ಜವನು (ಹದಿಬ. ೮–೭). [ಒಳ್$_2$ (< ಒಳ್ಳಿತ್ತು$_1$) + ಕಜ್ಜ]

ಒಳ್ಗಟ್ಟಿ (ನಾ). ಒಳ್ಳೆಯ ಕೆಚ್ಚು, —ತಿರುಳು: ಪೂರ್ವೋತ್ತರವೆರಡಜ ಪಕ್ಷಂಗಳೊಳ್ ಯುಕ್ತಿಜಾಲಂಗಳ ಸಾರಾಸಾರಮಂ ಸೋದಿಸಿ ಕಳೆದ ದಜೊಳ್ಪೊಟ್ಟನೊಳ್ಗಟ್ಟಿಯಂ ಕೂರ್ತೊಳಕೊಂಡಿರ್ಪೊಳ್ಪಿನಿಂ ತತ್ತ್ವದ ನೆಲೆಯಜುತು (ಚಿಕವಿ. ೪–೧೦೦).
[ಒಳ್$_2$ (< ಒಳ್ಳಿತ್ತು$_1$) + ಗಟ್ಟಿ]

ಒಳ್ಗತಿ (ನಾ). ಉತ್ತಮವಾದ ಗತಿ; ಸದ್ಗತಿ: ಅಘವತದಿಂ ನರಕಗತಿ ಗಿಱುವ ಜೀವೋತ್ಕರಮುಮನೊಳ್ಗತಿಗೆ ತರ್ಪೊಡಾತನೆ ಕೆಳೆಯಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೭–೧೨೫). [ಒಳ್$_2$ (< ಒಳ್ಳಿತ್ತು$_1$) + ಗತಿ]

ಒಳ್ಗದಿರ್ (ನಾ). ಒಳ್ಳೆಯ ಕಿರಣ; ಸೊಗಸಾದ ಕಿರಣ: ಎಳವೆಱೆಯೊಳ್ಗದಿರ್ಗಳ್ಗಂದೆಳಸಿದವೀಶ್ವರನ ಸನ್ನಿಧಾನದೊಳ್ (ಕಾದಂಪೂ. ೬೭೬); ಎಸೆವೊಳ್ಗದಿರ್ಗಳಂ ಮಣಿಮಯದೊಪ್ಪುವೊಂದು ತೊಡವಂ ಪಡಿಗೊಳ್ವುದು ಕಬ್ಬಮೊರ್ಬನಾ (ಚಿಕವಿ. ೧–೧೦).
[ಒಳ್$_2$ (< ಒಳ್ಳಿತ್ತು$_1$) + ಕದಿರ್]

ಒಳ್ಗನಸು (ನಾ). ಒಳ್ಳೆಯ ಕನಸು; ಶುಭಸ್ವಪ್ನ: ಚಂಡ ಗಜಗಮನೆ . . . ಕಂಡಳೀರೆಂಟುಮೊಳ್ಗನಸಿನೆಸೆವೋಳಿಯಂ (ಆದಿಪು. ೭–೨೭ ರಗಳೆ); ಈ ಪದಿನಾಱುಮೊಳ್ಗನಸನಂಬಿಕೆ ಕಂಡು (ಶಾಂತಿಪು. ೯–೨೦೯).
[ಒಳ್$_2$ (< ಒಳ್ಳಿತ್ತು$_1$) + ಕನಸು]

ಒಳ್ಗನ್ನಡ, ಒಳುಗನ್ನಡ (ನಾ). ಒಳ್ಳೆಯ ಕನ್ನಡ; ಸತ್ತ್ವಯುತವಾದ ಕನ್ನಡ: ಮುನ್ನಾದ್ಯರಿನೊರೆದೊಳ್ಗನ್ನಡ ಸುಶಬ್ದಮಣಿನಿಚಯಮುಮಂ (ಕವಿಕಂ. ೧೨); ಒಳ್ಗನ್ನಡದ ಕಲೆಯೊ ಕುಸುರಿಗೆಲಸದ ಸಿಲೆಯೊ (ಹೊಂಗಳು. ೧೬–೧೦). **ಒಳುಗನ್ನಡ**: ಒಳುಗನ್ನಡ ಬೆಳುಗನ್ನಡ ಪಳೆಗನ್ನಡ ದೇಶಿಯಂಗಳಾ ಕನ್ನಡಮಂ ತಿಳಿ (ಕವಿಜಿ. ೪–೨).
[ಒಳ್$_2$ (< ಒಳ್ಳಿತ್ತು$_1$) + ಕನ್ನಡ]

ಒಳ್ಗಬ್ಬ (ನಾ). ಸೊಗಸಾದ ಕಾವ್ಯ; ಉತ್ತಮವಾದ ಕಾವ್ಯ: ಒಳ್ಗಬ್ಬಮುಮೊಳ್ನುಡಿಯುಂ ಗೇಯಮುಮುರ್ಚದ ಕಡುಗಲ್ಲೆರ್ದೆಯೆರ್ದೆಯನಂಬು ಮೇಣುರ್ಚುಗುಮೇ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೨೦೯).
[ಒಳ್$_2$ (< ಒಳ್ಳಿತ್ತು$_1$) + ಕಬ್ಬ]

ಒಳ್ಗರುಳ್ (ನಾ). ಒಳಗಿನ ಕರುಳು: ತೋಡುವೆನೊರ್ವನೊಳ್ಗರುಳನುರ್ವಿಗೆ (ಪಂಪಭಾ. ೯–೨೪). 'ಅಳ್ಗರುಳ್' ಪರಾ.
[ಒಳ್$_1$ (< ಒಳಗು) + ಕರುಳ್]

ಒಳ್ಗಲಿ (ನಾ). ಒಳ್ಳೆಯ ಶೂರ; ಮೇಲಾದ ಶೂರ; ಕಡುಗಲಿ: ಕಲಿಯನೆ ಪಂದೆ ಮಾಟ್ಪ ಕಡುವಂದೆಯನೊಳ್ಗಲಿ ಮಾಟ್ಪ . . . ನೃಪಚಿತ್ತ ವೃತ್ತಿ ಸಂಚಲಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨–೯೨); ಎನ್ನದೋರ್ವಲಮನತಿಕ್ರಮಿಸಲ್ಕಮಾಟಿಸಿ ಬಂದೊಳ್ಗಲಿ ದಲಿವಂ ಜವನಲ್ಲಿಯುಂಡಿಗೆದಂದನೋ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೮೨). [ಒಳ್$_2$ (< ಒಳ್ಳಿತ್ತು$_1$) + ಕಲಿ$_2$]

ಒಳ್ಗವಿ (ನಾ). ಒಳ್ಳೆಯ ಕವಿ: "ಒಳ್ಗವಿ, ಬೆಳ್ಗವಿ, ಅಱಿಗವಿ" (ಭಾಷಾಭೂ. ೧೩೨ ಉದಾ). [ಒಳ್$_2$ (< ಒಳ್ಳಿತ್ತು$_1$) + ಕವಿ$_6$]

ಒಳ್ಗಱವೆ (ನಾ). ಉತ್ತಮವಾದ ನೆಲ್ಲು; ಸೊಗಸಾದ ಭತ್ತ: ಕೆಯ್ವೊಲಂಗಳ ಸಸ್ಯಾವಳಿಯೆಲ್ಲಮೊಳ್ಗಱವೆಯುಂ ಪುಂಡ್ರೇಕ್ಷುವುಂ (ಜಗವಿ. ೯–೮೬). [ಒಳ್$_2$ (< ಒಳ್ಳಿತ್ತು$_1$) + ಕಱವೆ]

ಒಳ್ಗಾಲ (ನಾ). ಒಳ್ಳೆಯ ಕಾಲ; ಸುಖ ಸಮೃದ್ಧಿಯ ಕಾಲ: ಎಂದು ಮಿಳಾತಳಂ ಬೆಳೆಯುತಿರ್ಕೊಳ್ಗಾಲಮಕ್ಕೆ (ಛಂದೋಂಬು. ೬–೧೩).
[ಒಳ್$_2$ (< ಒಳ್ಳಿತ್ತು$_1$) + ಕಾಲ$_1$]

ಒಳ್ಗಾಸೆ (ನಾ). ಒಳ್ಳೆಯ ಕಾಚ, —ಚಡ್ಡಿ: ಮಹಾಶೇಷನ ಒಳ್ಗಾಸೆಯುಟ್ಟು ಸುರನರಭುಜಂಗರುಗಳಸುಗಳ್ಗೊಂಬ ಕಾಲ್ದೊಡರ್ಗಟ್ಟಿ ನಡೆತಂದು (ಚಿಬಪು. ೩೧–೯). [ಒಳ್$_2$ (< ಒಳ್ಳಿತ್ತು$_1$) + ಕಾಸೆ$_1$]

ಒಳ್ಗಾಹು (ನಾ). ಒಳ್ಳೆಯ ಕಾವಲು; ಭದ್ರವಾದ ರಕ್ಷೆ: ಆರ್ ಪೋಲ್ತಪರ್ ಬ್ರತರತ್ನ ಪ್ರಕರಕ್ಕೆ ಶೀಳಭಟರೊಳ್ಗಾಹುಳ್ಳನಂ ಹುಳ್ಳನಂ (ಎಕ. II, ೩೪೫–೩೬; ಸು. 1159).
[ಒಳ್$_2$ (< ಒಳ್ಳಿತ್ತು$_1$) + ಕಾಹು$_1$ (< ಕಾಪು$_1$)]

ಒಳ್ಗಿಡಿ (ನಾ). ಒಳ್ಳೆಯ ಕಿಡಿ; ಪ್ರಖರವಾದ ಕಿಡಿ: ದಶರಥನೆಚ್ಚಂ ಸಿಡಿಲೊ [ಪಾಠಾಂ. ಲ]ಳ್ಗಿಡಿಗಳವೊಲಂಬನಂಬಟ್ಟುವಿನಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೩–೫೯); ಸಿಡಿಲಿದಱುಣ್ಮುವೊಳ್ಗಿಡಿಯೊಳಂ ಪಡಿಯಲ್ಲೆನಲೆಯ್ದಿ ಸಾಯಕಂ ನಡೆ (ಜಗವಿ. ೧೫–೮). 'ಅಳ್ಗಿಡಿ' ಪರಾ.
[ಒಳ್$_2$ (< ಒಳ್ಳಿತ್ತು$_1$) + ಕಿಡಿ$_1$]

ಒಳ್ಗು 'ಒಟ್ಗು$_2$' ನೋ.

ಒಳ್ಗುಂಡಿಗೆ (ನಾ). ೧. ಉತ್ತಮವಾದ ಕಮಂಡಲು: ಉತ್ಪಲಾಪ್ತಾಶ್ಮದಿಂ ನೆಗಳ್ದೊಳ್ಗುಂಡಿಗೆಯಾಂತ ದಕ್ಷಿಣಕರಂ ತೋಱುತ್ತು ಯೋಗೀಂದ್ರನಾ (ರಾಜಶೇ. ೧–೧೩೩). ೨. ಮಿಗಿಲಾದ ಎದೆಗಾರಿಕೆ; ಧೈರ್ಯ (ಕಿ). [ಒಳ್$_2$ (< ಒಳ್ಳಿತ್ತು$_1$) + ಗುಂಡಿಗೆ$_2$]

ಒಳ್ಗುಡಿ (ನಾ). ೧. ಸೊಗಸಾದ ಧ್ವಜ; ಚೆಲುವಾದ ಬಾವುಟ: ಜೈನರೊಳ್ಗುಡಿಯ ದಾಂಗುಡಿಗಳ್ ನಲಿದಾಡುವಂತೆ ಸುತ್ತಿಱುದುವು ಭೋಂಕೆನಾತನ ಪುರಾತನ ಪುಣ್ಯಫಲಪ್ರಭಾವದಿಂ (ಆದಿಪು. ೨–೬೩); ಓಳಿದೋರಣಮಾಯ್ತು ಹಾರದ ಪಚ್ಚೆಸಾರದ ಮಾಲೆ ಸೌಧಾಳಿಯೊಳ್ಗುಡಿಯಾಯ್ತು (ಪಂಪಭಾ. ೧೪–೧೪); ಸೊಗಯಿಸೆ ಬಹುವರ್ಣವಿವಿಧಪಟದೊಳ್ಗುಡಿಗಳ್ (ಪುಷ್ಪಪು. ೧೨–೧೬). ೨. ಉಜ್ಜ್ವಲವಾದ (ದೀಪದ) ಕುಡಿ: ನಿಧಿಯಂ ತೋಱುವ ದೀಪದೊಳ್ಗುಡಿ (ವಸ್ತವಂ. ೮೮).
[ಒಳ್$_2$ (< ಒಳ್ಳಿತ್ತು$_1$) + ಗುಡಿ$_2$]

ಒಳ್ಗುಡುತೆ (ನಾ). ಒಳ್ಳೆಯ ಅಂಗಿ: ದೂಳಡರ್ದು ನಿರಿಗೆಟ್ಟು ಮಾಸಿದ ತನ್ನ ಒಳ್ಗುಡುತೆಯನ್ನೂ ಪುನಃ ಪುನಃ ನೋಡಿಕೊಂಡು (ಬೆಟ್ಟಅ. ೧೧೦–೨). [ಒಳ್$_2$ (< ಒಳ್ಳಿತ್ತು$_1$) + ಕುಡುತೆ]

ಒಳ್ಗುಣ, ಒಳುಗುಣ (ನಾ). ಒಳ್ಳೆಯ ಗುಣ; ಉತ್ತಮ ಸ್ವಭಾವ: ಉಗ್ರತೇಜಮುಮಿಾಯೊಳ್ಗುಣಮುಂ ಕಲಿತನಮುಮಿದೇಂ . . . ಸೂತಸುತನೊಳೊಡವುಟ್ಟುಗುಮೇ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨–೯೮); ಒಳ್ಪಿನೊಳ್ಗುಣದೊಳಣ್ಮೆನೊಳಾರ್ಪ್ಪಿನೊಳಾದುದೆಂದು ಪೆಂಪಾರ್ಗ್ಗಮಸಾಧ್ಯಂ (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೧೦–೪೦; 1085). **ಒಳುಗುಣ**: ಅಳ್ದನೊಳುಗುಣಗಳನು ಪಾಡುತ್ತ (ನಿಭಾಗ. ೧೦–೨೮–೪). [ಒಳ್$_2$ (< ಒಳ್ಳಿತ್ತು$_1$) + ಗುಣ$_2$]

ಒಳ್ಗುಣಿ (ನಾ). ಒಳ್ಳೆಯ ಗುಣವುಳ್ಳವನು: ಒದವಿದ ವೀರಭಟಭಾರ್ಗವನೊಳ್ಗುಣಿ ಹುಳ್ಳಮಾಂಕಂ (ಎಕ. XII, ತಿಪಟೂ. ೧೨೮–೪೩; 1202).
[ಒಳ್$_2$ (< ಒಳ್ಳಿತ್ತು$_1$) + ಗುಣಿ$_3$]

ಒಳ್ಗುದಿ (ನಾ). ಒಳಗಿನ ಕುದಿತ; ಮೂಕಸಂಕಟ. 'ಒಳ್ಗುದಿಗೊಳು' ಪರಾ. [ಒಳ್$_1$ (< ಒಳಗು) + ಕುದಿ$_3$]

ಒಳ್ಗುದಿಗೊಳು (ಕ್ರಿ). ಒಳಗೊಳಗೇ ಸಂಕಟಪಡು, —ಚಡಪಡಿಸು: ವಿವಿಧ ಲಕ್ಷಣ ಲಕ್ಷ್ಯ ಕಾವ್ಯನಾಟಕಗಳ ವಿವರವನಱಿಯದೆ ಬಱಿದೆ ಕವಿತೆಯ ಪೇಳ್ವೆನೆಂದೊಳ್ಗುದಿಗೊಳುತಿಹ ಕವಿ ತಾ ಕಪಿಯಲ್ತೆ ಧರೆಗೆ (ನಾಗಕು. ೧–೬೨). [ಒಳ್ಗುದಿ + ಕೊಳು (< ಕೊಳ್$_1$)]

ಒಳ್ಗುದುರೆ (ನಾ). ಒಳ್ಳೆಯ ಕುದುರೆ: ಏಳಿದಂಗೆಯಲಿಮಿಾಗಡೆ ನಮ್ಮೊಳ್ಳಾಳನೊಳ್ಗುದುರೆಯಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೩೧೪).
[ಒಳ್$_2$ (< ಒಳ್ಳಿತ್ತು$_1$) + ಕುದುರೆ]

ಒಳ್ಗುರುಳ್ (ನಾ). ಚೆಲುವಾದ ತಲೆಗೂದಲು; ಸೊಗಸಾದ ತಲೆಗೂದಲು: ಒಳ್ಗುರುಳಂ ಸಮಜುವ ಕನ್ಯಕೆ ಕರಮೆಸೆದಳ್ (ಆದಿಪು. ೭-೮). [ಒಳ್$_2$ (< ಒಳ್ಳಿತ್ತು$_1$) + ಕುರುಳ್]

ಒಳ್ಗುಲ (ನಾ). ಮೇಲಾದ ವಂಶ; ಸತ್ಕುಲ: ಶಂಖದೊಳ್ ಪಾಲೆಱೆ ದಂತಿರೆ ಮಲಿನಮಿಲ್ಲದೊಳ್ಗುಲದರಸುಗಳಿರೆ ನೀನುಮಗ್ರಪೂಜೆಯನಾಂಪಾ (ಪಂಪಭಾ. ೬-೫೦). [ಒಳ್$_2$ (< ಒಳ್ಳಿತ್ತು$_1$) + ಕುಲ]

ಒಳ್ಗುವರ (ನಾ). ಉತ್ತಮನಾದ ಮಗ: ಕಾದಿಯೊಳ್ಗುವರನ ಪಿಡಿದರು (ಮೋಹತ. ೧೨-೩೮). [ಒಳ್$_2$ (< ಒಳ್ಳಿತ್ತು$_1$) + ಕುವರ]

ಒಳ್ಗೂಡಾರ (ನಾ). ಸೊಗಸಾದ ಡೇರೆ, —ಗೂಡಾರ: ಸ್ಮರನ ಪಯಣಕೆ ಪೊಯ್ದ ನವಚಂದ್ರಗಾವಿಯೊಳ್ಗೂಡಾರದರಳೆಲೆಗಳೆನೆ . . . ಅಶೋಕದ್ರುಮಂಗಳ್ ಕರಂ ಮೆಱೆದುವು (ಚಿಬಪು. ೪೫-೧೯).
[ಒಳ್$_2$ (< ಒಳ್ಳಿತ್ತು$_1$) + ಗೂಡಾರ]

ಒಳ್ಗೂಱ್ (ನಾ). ಒಳ್ಳೆಯ ಆಹಾರ, —ಊಟ (?): ಬಿಟ್ಟರು ಮನಿಱುವೆ ನೀನುಂ ಬಿಟ್ಟರುಮಂ ಕೊಲ್ವೆ ಕಲಹದೊಳ್ಗೂಱಿಂಗಂದೆಟ್ಟಾಡಿಯೆ ಮುನಿದಿಸುವೈ (ಗದಾಯು. ೭-೫೨). ℙ ಇಲ್ಲಿ 'ಕಲಹದೊಳ್ ಕೂಱಿಂಗಂ' ಎಂದೂ ಬಿಡಿಸಲು ಸಾಧ್ಯ.
[ಒಳ್$_2$ (< ಒಳ್ಳಿತ್ತು$_1$) + ಕೂಱ್$_1$]

ಒಳ್ಗೆಣೆಯ (ನಾ). ಒಳ್ಳೆಯ ಸ್ನೇಹಿತ: ತನ್ನೊಳ್ಗೆಣೆಯನನನ್ಯಜನಿಂ ನೆಗಟ್ಗುಂ ನನ್ನಿಯೆಂದು ಚಂದಿರನೊಲವಿಂದಂ ನಲಿವಂತಿರೆ ಕುವರನ ಚೆನ್ನಮೊಗಂ ಚೆಲ್ವುವೆತ್ತು ತೊಳಗಿದುದಾಗಳ್ (ಚಿಕವಿ. ೪-೧೫೫).
[ಒಳ್$_2$ (< ಒಳ್ಳಿತ್ತು$_1$) + ಗೆಣೆಯ (< ಗೆಳೆಯ)]

ಒಳ್ಗೆಸಱ್, ಒಳುಗೆಸಱು (ನಾ). ೧. ಒಳ್ಳೆಯ ಕೆಸರು. ೨. ಹೆಚ್ಚಾದ ಕೆಸರು: ಕಾಳಿಂಗಗಜೇಂದ್ರದಾನಜಲಧಾರಾಸಾರದಿಂ ನೋಡ ಕುಂದಿದುದಿಲ್ಲೊಳ್ಗೆಸಱಾ ಸುಯೋಧನನೃಪ ದ್ವಾರೋಪಕಂಠಂಗಳೊಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೭-೪೧). ಒಳುಗೆಸಱು: ೨. ಇರಬಾರದುತ್ತರಿಸಬಾರದೊಳುಗೆಸಱಿನಿಂ ಸುತ್ತಿ ಸೂಜಿ ನಿಧದ ದರ್ಭೆವುಲ್ಲಲ್ಲಲ್ಲಿ (ಸಾನಂಚ. ೪-೧೧೪ ರಗಳೆ).
[ಒಳ್$_2$ (< ಒಳ್ಳಿತ್ತು$_1$) + ಕೆಸಱ್]

ಒಳ್ಗೆಳೆ (ನಾ). ಒಳ್ಳೆಯ ಗೆಳೆತನ, —ಗೆಳೆಯ: ತನ್ನೊಳ್ಗೆಳೆ ತನ್ನ ಭಾಗ್ಯಮಿಾ ಚಿಕದೇವೇಂದ್ರಂ (ಅಪ್ರತಿ. ೧-೧೩).
[ಒಳ್$_2$ (< ಒಳ್ಳಿತ್ತು$_1$) + ಗೆಳೆ (< ಕೆಳೆ)]

ಒಳ್ಗೆಱೆ (ನಾ). ಒಳ್ಳೆಯ ಕೆರೆ; ಮಿಗಿಲಾದ ಕೆರೆ: ದೆಸೆ ಮಖ ಧೂಮದಿಂ ದ್ವಿಜರ ಹೋಮದಿನೊಳ್ಗೆಱೆ ಹಂಸಕೋಕಸಾರಸ ಕಳನಾದದಿಂ ದೊಳಗೆ ವೇದನಿನಾದದಿನೆತ್ತಮೆಯ್ದೆ ಶೋಭಿಸೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧೪-೫೭).
[ಒಳ್$_2$ (< ಒಳ್ಳಿತ್ತು$_1$) + ಕೆಱೆ]

ಒಳ್ಗೊಂಚಲ್ (ನಾ). ಸೊಂಪಾದ ಗೊಂಚಲು; ಸೊಗಸಾದ ಗುಚ್ಛ: ತಮ್ಮೊಳ್ ಪಳಂಚಲೆವೊಳ್ಗೊಂಚಲಂ ಕಾಯೊಳುರ್ಕುವೆಳನೀರಿಂದಂ ಬನಂಗಳ್ಗಗುಂದಲೆ ನೀರೂಟಂ (ವರ್ಧಪು. ೧-೪೩).
[ಒಳ್$_2$ (< ಒಳ್ಳಿತ್ತು$_1$) + ಗೊಂಚಲ್]

ಒಳ್ಗೊಂಬು, ಒಳುಗೊಂಬು (ನಾ). ಒಳ್ಳೆಯ ಕೊಂಬೆ; ಚೆನ್ನಾಗಿ ಬೆಳೆದ ರೆಂಬೆ: ಕವಲ್ ಕವಲ್ತು ಪಲವುಂ ಕೊಂಬಾದುವೊಳ್ಗೊಂಬುಗಳ್ (ಆದಿಪು. ೧೧-೯೭). ಒಳುಗೊಂಬು: ವಿಸ್ತರದಿಂ ಪಣ್ತೊಳುಗೊಂಬೆನೆ ವರಸಸ್ಯಸಮೃದ್ಧಫಳದಿ ಕೋಳೂರೆಸೆಗುಂ (ಸೌಇಇ. IX-i, ೨೪೯-೨೨; 1147). [ಒಳ್$_2$ (< ಒಳ್ಳಿತ್ತು$_1$) + ಕೊಂಬು$_2$]

ಒಳ್ಗೊತ್ತು (ಕ್ರಿ). ಒಳಗೆ ಒತ್ತು; ಕೂಡಿಸಿ ಕಟ್ಟು; ಒತ್ತಾಗಿ ಸೇರಿಸು (?): ಒತ್ತುತ್ತುಂ ಪ್ರಿಯಚುಂಬಿತೋಷ್ಠಮಣಿಯಂ ವ್ಯಾಲಂಬದಿಂ ಮೆಲ್ಲನೊಳ್ಗೊತ್ತುಂ... ನಿತಂಬೆ ಬಂದಳಿರುಳೊಳ್ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೮-೧೬೪). [?]

ಒಳ್ಗೊನೆ (ನಾ). = ಒಳ್ಗೊಂಚಲ್: ವನಪಾಲಂ ಕಾಣ್ಕೆಗೈದಂ ವಿಚಕಿಲದಲರಂ ಪಚ್ಚೆಯಂ ಬಾಳೆವಣ್ಣೊಳ್ಗೊನೆಯಂ ದಾಳಿಂಬವಣ್ಣಂ (ರಾಜಶೇ. ೧೦-೨). [ಒಳ್$_2$ (< ಒಳ್ಳಿತ್ತು$_1$) + ಗೊನೆ (< ಕೊನೆ$_3$)]

ಒಳ್ಗೊಳ (ನಾ). ಉತ್ತಮವಾದ ಸರೋವರ: ಪಂಕೇಜದಿನೊಳ್ಗೊಳಂ . . . ವಲಂ ರಮ್ಯಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧-೩೫).
[ಒಳ್$_2$ (< ಒಳ್ಳಿತ್ತು$_1$) + ಕೊಳ್$_2$]

ಒಳ್ಗೋಡು (ನಾ). ಬಲಿಷ್ಠವಾದ ಕೋಡು; ಗಟ್ಟಿಯಾದ ಕೊಂಬು, —ಕೋರೆ: ನಾಲ್ಕುಮೊಳ್ಗೋಡುಗಳಿಲ್ಲದೇಂ ಮದದೊಳಾಯ್ತೆ ಬಲಂ ದಿಗಿಭಕ್ಕೆ ಮೊಕ್ಕಳಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೨-೩೨).
[ಒಳ್$_2$ (< ಒಳ್ಳಿತ್ತು$_1$) + ಕೋಡ್ಕು]

ಒಳ್ಜಂತ (ನಾ). ಒಳ್ಳೆಯ ದಂತ, —ಕೋರೆ: ಧರಣಿಸುತೆ. . . ಕಂಗೊಳಿಸಿದಳ್ ಮಿರುಗನಿಕ್ಕಿದೊಳ್ಜಂತದ ಮನೋಹರ ಪ್ರತಿಮೆಯಂತೆ (ಶೇಷರಾ. ೧೫-೩). [ಒಳ್$_2$ (< ಒಳ್ಳಿತ್ತು$_1$) + ಜಂತ$_1$]

ಒಳ್ಜಸ (ನಾ). ಒಳ್ಳೆಯ ಯಶಸ್ಸು; ಉತ್ತಮವಾದ ಕೀರ್ತಿ (ಕಿ).
[ಒಳ್$_2$ (< ಒಳ್ಳಿತ್ತು$_1$) + ಜಸ]

ಒಳ್ತನ (ನಾ). ಮೇಲ್ಮೆ; ಒಳ್ಳೆಯತನ: ನುಡಿದಂತೆ ತಂತಮ್ಮಾನೆಯೊಳ್ತನಮುಮಂ ಬಿನ್ನಣಮುಮಂ ಮೆಱೆದು (ಶಾಂತಿಪು. ೩-೨೭ ವ). ℙ ಇಲ್ಲಿ 'ಆಳ್ತನ' ಎಂಬ ಪಾಠವಿದ್ದಿರಬಹುದು.
[ಒಳ್$_2$ (< ಒಳ್ಳಿತ್ತು$_1$) + -ತನ]

ಒಳ್ತಪ, ಒಳ್ದಪ (ನಾ). ಒಳ್ಳೆಯ ತಪಸ್ಸು: ಒಳ್ತಪದೊಳರ್ತಿಗುಂದದಿರಿನಿಸುಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೪-೧೫). ಒಳ್ದಪ: ದೋಸಂಗಳಂ ಬರಲಿತ್ತೊಳ್ದಪದಲ್ಲಿ ತಂದು ಕಿಡಿಯಂ ನೀನಿಕ್ಕಿ ನಿನ್ನಂ ಸುಡಲ್ ಮರುಳೈ (ಜೀವಸಂ. ೯-೨೬). [ಒಳ್$_2$ (< ಒಳ್ಳಿತ್ತು$_1$) + ತಪ$_2$]

ಒಳ್ತಳಿರ್ 'ಒಳ್ದಳಿರ್' ನೋ.

ಒಳ್ತು (ಕ್ರಿ). ತಿವಿ; ಚುಚ್ಚು; ಇರಿ: ಒಡಿಪೊಡಿಸಿ ಅರಮನೆ ಪುಗುವೊರಾ ಆಬ್ಬೆ ಆಳ್ಮನ್ ಕೊಲಜರ ಮುಗಸುರಿಗೆಯೊಳ್ತುವೊನ್ (ಸೌಇಇ. IX-i, ೧೬-೨೧; ಸು. ೩ನೆಯ ಶತ). [?]

ಒಳ್ದಪ 'ಒಳ್ತಪ' ನೋ.

ಒಳ್ದಳ (ನಾ). ಚೆಲುವಾದ ದಳ, —ಎಸಳು (ಕಿ).
[ಒಳ್$_2$ (< ಒಳ್ಳಿತ್ತು$_1$) + ದಳ$_2$ (= ದಲ)]

ಒಳ್ದಳಿರ್, ಒಳ್ತಳಿರ್ (ನಾ). ಕೋಮಲವಾದ ಚಿಗುರೆಲೆ; ಚೆಲುವಾದ ತಳಿರು: ಒಳ್ದಳಿರ್ಗಲರ್ಗೆ ಫಲಕೆ ಪರಿದತ್ತೆಳವೆಂಡಿರ ನೆರವಿ (ಚಂದ್ರಪು. ೭-೯೮). ಒಳ್ತಳಿರ್: ಒಳ್ತಳಿರಾಂತ ರಸಾಲಭೂಜ ಮುಜ್ವಳ ಮಣಿಪೀಠಮಾಗೆ ಬನಮೋಲಗಶಾಲೆಯಾಯ್ತು ಕಾಮನಾ (ವೃಷವಿ. ೪-೩೪). [ಒಳ್$_2$ (< ಒಳ್ಳಿತ್ತು$_1$) + ತಳಿರ್$_2$]

ಒಳ್ದಳೆ (ಕ್ರಿ). ಚೆನ್ನಾಗಿ ಹೊಂದು; ಪೂರ್ಣವಾಗಿ ತಾಳು: ಒಳ್ದಳೆದ ಚೆಲ್ವಿನಾನನದೊಳುಱೆ ಮಿಱುಗುವ ಕುರುಳ್ದೊಂಗಲ್ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೮-೩೫). [ಒಳ್$_2$ (< ಒಳ್ಳಿತ್ತು$_1$) + ತಳೆ$_1$]

ಒಳ್ದಾಮರೆ, ಒಳ್ದಾವರೆ (ನಾ). ಸುಂದರವಾದ ಕಮಲ: ಒಳ್ದಾಮರೆ ಗಣ್ಣ ಸುಲೋಚನೆಯುಂ ಲಕ್ಷ್ಮೀಮತಿಯುಂ ಸಂಜನಿಯಿಸಿ ಪಿರಿದುಂ ಚೆಲ್ವಿಕೆದಾಳಿದರು (ಜಯಕಾ. ೩-೧೯), ಒಳ್ದಾವರೆ: ಬಿರಿದೊಳ್ದಾವರೆ ಗಂಪಂ ಕೊರಲುದ್ದಂ ಪೀರ್ವ ತುಂಬಿ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೩೨೯).
[ಒಳ್$_2$ (< ಒಳ್ಳಿತ್ತು$_1$) + ತಾಮರೆ]

ಒಳ್ದಾರಿ (ನಾ). ಒಳ್ಳೆಯ ಹಾದಿ; ಒಳ್ಳೆಯ ನಡತೆ: "ಒಳ್ದಾರಿಯೆನಲು ಸನ್ನಡತೆ" (ಕಶರ. ೧೧೯).

[ಒಳ್$_2$ (< ಒಳ್ಳಿತ್ತು$_1$) + ದಾರಿ$_1$]

ಒಳ್ದಾವರೆ 'ಒಳ್ದಾಮರೆ' ನೋ.

ಒಳ್ದಿರುಳ್ (ನಾ). ಒಳಗಿನ ತಿರುಳು; ಸಾರಸತ್ತ್ವ: ಇಂಗಡಲ ನಿಡುದೆರೆಗಳೋ ಬೆಳ್ದಿಂಗಳೊಳ್ದಿರುಗಳೊ [ಪಾಠಾಂ. ಬೆಳುದಿಂಗಳೊಳುದಿರುಳುಗಳೊ] ಶರದಭ್ರಂಗಳೊಡ್ಡೋ . . . ಎನಲು (ಬಸಪು. ೧೧–೩೪).

[ಒಳ್$_1$ (< ಒಳಗು) + ತಿರುಳ್]

ಒಳ್ದುಡುಗೆ, ಒಳ್ದೊಡಿಗೆ (ನಾ). ಒಳ್ಳೆಯ ಆಭರಣ; ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಭೂಷಣ: ಬಟಿಕ್ಕೆ ಮಚ್ಚುಗೊಟ್ಟಂ ಕೊಟ್ಟೊಳ್ದುಡುಗೆಗಳನುಟ್ಟ ದುಗಲಮನೆಡೆಯಱಿದಾ ಮುನಿನಿವೇದಕಂಗೆ ನೃಪೇಂದ್ರಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧–೮೩). **ಒಳ್ದೊಡಿಗೆ**: ಜಡೆಗಳ ಬಂಬಲೊಪ್ಪುವಳಕಾವಳಿ ಭೀಷಣಮಪ್ಪ ಪಾವಿನೊಳ್ದೊಡಿಗೆ (ಛಂದೋಂಬು. ೧–೨).

[ಒಳ್$_2$ (< ಒಳ್ಳಿತ್ತು$_1$) + ತುಡುಗೆ]

ಒಳ್ದುಱುಬು (ನಾ). ಚೆಲುವಾದ ತಲೆದುರುಬು; ಸೊಗಸಾದ ಮುಡಿ: ದನಿಯೆನೆ ನವಕೋಕಿಲರವವೊಳ್ದುಱುಬೆನೆ ನವಿಲಡಿಯೆನೆ ತಳಿರ್ (ಜಯಕಾ. ೧–೪೯).

[ಒಳ್$_2$ (< ಒಳ್ಳಿತ್ತು$_1$) + ತುಱುಬು$_2$ (< ತುಱುಂಬು$_2$)]

ಒಳ್ದೆನೆ (ನಾ). ಒಳ್ಳೆಯ ತೆನೆ; ತುಂಬಿದ ತೆನೆ: ಮಿಳಿರ್ವೆಲೆಪಕ್ಕದಂತರುಣಿಮತ್ವದಿನೊಳ್ದೆನೆ ಕುಂಡದಂತೆ ಕಣ್ಗೊಳೆ ಗಿಳಿವೆಣ್ಬೊಲಿರ್ದ ಕಳಮಸ್ತಬಕಾಗ್ರಮನೇಱಿ ಪಾಲುಣಲ್ಕೆಳಸುವ ರಾಜಕೀರಮಂ (ವರ್ಧಪು. ೧–೪೨). [ಒಳ್$_2$ (< ಒಳ್ಳಿತ್ತು$_1$) + ತೆನೆ$_1$]

ಒಳ್ದೆರೆ (ನಾ). ಚೆಲುವಾದ ತೆರೆ; ಅಂದವಾದ ಅಲೆ: ಕೊಳಂಗಳೊಳ್ದೆರೆಯಿನುಣ್ಮುವ ತಣ್ಬನಿಯಿಂದೆ (ಚಂದ್ರಪು. ೭–೮೩); ಬಾಲೆಯ ನೇತ್ರದಿಂದಮರ್ದಿನೊಳ್ದೆರೆಮಾಲೆ ಪೊದಟ್ಟು ನೀಳ್ದು ಬಂದೀ ಲಲಿತಾಂಗನಂ ಬಳಸಿದತ್ತೆನೆ (ಜಗವಿ. ೧೦–೭೯).

[ಒಳ್$_2$ (< ಒಳ್ಳಿತ್ತು$_1$) + ತೆರೆ$_4$]

ಒಳ್ದೊಡವು (ನಾ). = ಒಳ್ದುಡುಗೆ: ನಿರವಿಸು ನೀಂ ಕಬ್ಬದ ನುಡಿವುರುಳ್ಗಳೊಳ್ದೊಡವಿನಿರವಂ (ಅಪ್ರತಿ. ೧–೧೨); ದಿನದಿನದಲ್ಲಿ ತಾಳ್ದೆಱವಿನೊಳ್ದೊಡವಂ ಪೊಱಮಿಂಚುಗೈದು ಬಂದೆನಗಿನಿವಾತನಾಡಿ . . . ಎಳ್ದು ಪೋದಂ (ರಾಜಶೇ. ೧೧–೧೬೫).

[ಒಳ್$_2$ (< ಒಳ್ಳಿತ್ತು$_1$) + ತೊಡವು]

ಒಳ್ದೊಡಿಗೆ 'ಒಳ್ದುಡುಗೆ' ನೋ.

ಒಳ್ದೊಡೆ$_1$ (ನಾ). ತೊಡೆಯ ಒಳಭಾಗ; ಊರುಪ್ರದೇಶ: ಮೊಟಕಾಲ್ = ಒಳ್ದೊಡೆಯ ಸಂದು (ಶಮದ. ಪರಿ. ೧); ಹರಿಣರುಚಿಯಂತೆ ಮೆಯ್ ಕಡುಕರಿದೊಳ್ದೊಡೆಗಳ್ (ಅಶ್ವಶಾ. ೨–೪೭).

[ಒಳ್$_1$ (< ಒಳಗು) + ತೊಡೆ$_2$]

ಒಳ್ದೊಡೆ$_2$, ಒಳುದೊಡೆ (ನಾ). ಒಳ್ಳೆಯ ತೊಡೆ: ಮಿಂಚುವೊಳ್ದೊಡೆ ಮಡಂ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೬೧೨ ಶೂದ್ರಕ); ಮಸೆದ ಮದನನ ಬಾಳಂತಾದುವು ಪೊಳೆವೊಳ್ದೊಡೆ (ಪಂಪಭಾ. ೨–೪೨); ಲತಾಂಗಿಯರೊಳಗೊರ್ವಳು ನಿಂದೊಳ್ದೊಡೆಯಗ್ರದೊಳು ಇರಿಸಿದ ಮಿಸುನಿಯ ನಿಡುಗಿಂಡಿ ಕರಂ ಪರಿರಂಜನೆಯಂ ಪಡೆದತ್ತು (ಜಯಕಾ. ೨–೧೫); ಸ್ಫುರಿಸುವೊಳ್ದೊಡೆಯ ಬೆಡಗಿನ ನಡೆಯ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೧–೯). **ಒಳುದೊಡೆ**: ಮಿಸುಪ ಕಪ್ಪಿನ ಬಾಸೆಯಂ ಭಾವಿಸುವನೆಳಲತೆಯಂತೆ ಕೋಮಳದಸಿಯ ನಡುವಂ ಭಾವಿಸುವನೊಳುದೊಡೆಗಳಂ (ಬಸಪು. ೪೨–೨೩).

[ಒಳ್$_2$ (< ಒಳ್ಳಿತ್ತು$_1$) + ತೊಡೆ$_2$]

ಒಳ್ದೊಲೆ (ನಾ). ಒಳ್ಳೆಯ ತೊಲೆ; ಚೆಲುವಾದ ತೊಲೆ: ಮರಕತವೇದಿ ಮಾಣಿಕದ ಬೋದಿಗೆ . . . ಪವಳದೊಳ್ದೊಲೆ ರನ್ನದ ಜಂತೆ (ಶಬಶಂ. ೧–೭೦). [ಒಳ್$_2$ (< ಒಳ್ಳಿತ್ತು$_1$) + ತೊಲೆ$_1$]

ಒಳ್ದೊಱೆ (ನಾ). ನದಿಯ ಒಳಭಾಗ; ಹೊಳೆಯ ಒಡಲು: ಒಳ್ದೊಱೆಯ ಬೆಳ್ನೊರೆಯ ತೊಳಪೆಳೆಯ ಮಿಾನ್ಪೊಳೆಯಲಿರದೆಳೆಯಲೆಡೆ . . . ಅತುಳಗಂಗೆ ಸುತರಂಗೆ ನೋಳ್ಪಂಗೆ ಸಲೆ ಕಣ್ಗೆಸೆದಳು (ಜೈಮಿಭಾ. ೯–೨೪). [ಒಳ್$_1$ (< ಒಳಗು) + ತೊಱೆ$_2$]

ಒಳ್ನಗೆ (ನಾ). ಚೆಲುವಾದ ನಗೆ; ಮಂದಹಾಸ: [ಮಿಾನಾಂಕಮತ್ತೇಭಚಾಮರಮೋ] ನಂದನಲಕ್ಷ್ಮಿಯೊಳ್ನಗೆಯೊ ತಾಂ . . . ಪೇಟೆಂದಿನಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೭೪೧). [ಒಳ್$_2$ (< ಒಳ್ಳಿತ್ತು$_1$) + ನಗೆ]

ಒಳ್ನಡಕೆ (ನಾ). ಉತ್ತಮವಾದ ಆಚರಣೆ, —ನಡತೆ: ನಡೆವ ನುಡಿ ವಾಹಾರಂಗೊಳ್ವೆಯ್ದಿಕೊಳ್ವಿಡುವಯ್ದುಮೊಳ್ನಡಕಮೆ ಸಮಿತ್ಯಾಖ್ಯಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೬–೫೨). [ಒಳ್$_2$ (< ಒಳ್ಳಿತ್ತು$_1$) + ನಡಕೆ]

ಒಳ್ನಡತೆ (ನಾ). ಒಳ್ಳೆಯ ನಡತೆ; ಸದ್ವರ್ತನೆ: ನಾಣ್ಣುಡಿಯೆಂಬುದು ಯಾವುದಾದರೊಂದು ಒಳ್ನಡತೆಯನ್ನು ಬೋಧಿಸುವ ನುಡಿ (ನಾಡೋಜ. ೨೫೯); ಅತ್ಯಂತ ಸಾಮಾನ್ಯ ಒಳ್ನಡತೆಯ ರೈತ (ಪುನರು. ೨೩೨).

[ಒಳ್$_2$ (< ಒಳ್ಳಿತ್ತು$_1$) + ನಡತೆ]

ಒಳ್ನಡವಳಿ (ನಾ). = ಒಳ್ನಡತೆ: ಅದುವರೆಗೂ ತಾನು ಒಳ್ನಡವಳಿಗೇ ಹೆಗಲುಕೊಟ್ಟು ಹೊಗಳಿಸಿಕೊಂಡು ಬಾಳಿದ್ದನ್ನು ನೆನೆದು ಕರ್ಣನು . . . ಬಂದು ತಾಗಿದನು (ಭಾಮಣಿ. ೩೦).

[ಒಳ್$_2$ (< ಒಳ್ಳಿತ್ತು$_1$) + ನಡವಳಿ (< ನಡೆವಳಿ)]

ಒಳ್ನಡು (ನಾ). ಚೆಲುವಾದ ಸೊಂಟ; ಸೊಗಸಾದ ನಡು: ಎಳವಿದಿರಬಣ್ಣಮೊಳ್ನಡು . . . ಪೊದಟ್ಟೆಳಸುವ ಬಾಯ್ ಬಳಸುವ ಕಣ್ (ಆದಿಪು. ೪–೪೪); ಒಳ್ನಡು ಬಳ್ಕೆ . . . ವಿರಾಜಿಸುತಿರ್ಪರಲ್ಲಿ ತೋಳ್ಗಳ್ನಲಿದೊಪ್ಪೆ ನೀಳ್ದುಡುಗಿ ಘಟ್ಟಿಮಗುಟ್ಟುವ ಘಟ್ಟವಳ್ತಿಯರ್ (ಜಗವಿ. ೯–೧೧೨); ಸಿಂಗದ ಶಿಶುವಂ ತಾನಿಳಿಕೆಯ್ವೊಳ್ನಡುವಿನ ನೃಪತನುಜೆಯ ತರುಣಿಮಮೊಪ್ಪಿದುದು (ಜಯಕಾ. ೩–೨೨).

[ಒಳ್$_2$ (< ಒಳ್ಳಿತ್ತು$_1$) + ನಡು$_2$]

ಒಳ್ನಡೆ (ನಾ). ಚೆಲುವಾದ ನಡಗೆ; ಮೋಹಕವಾದ ಪದವಿನ್ಯಾಸ: ತತ್ಪುರಂಧ್ರಿಯರೊಳ್ನಡೆಯೊಂದು ಜಾಣ್ಮೆಯಂ (ಬಾಧಪು. ೧–೧೧೧); ಅಂಚೆಯ ನಡೆಯನಿದಂ ತನತೆನುತುಂ ಮುಂಡಲ್ ಪಿಡಿವೊಳ್ನಡೆ ರತಿರೂಪಂ ಲಂಚಂಗೊಂಡ ವಿಲಾಸದಿನೆಸೆದತ್ತಾ ರಾಣೀವಾಸ (ಜಯಕಾ. ೨–೨); ವಿಶೇಷಮಾಂದ್ಯವನಾಂತುದೊಳ್ನಡೆ (ಚಿಬಪು. ೪–೧೧).

[ಒಳ್$_2$ (< ಒಳ್ಳಿತ್ತು$_1$) + ನಡೆ$_2$]

ಒಳ್ನಾಡು (ನಾ). ಒಳ್ಳೆಯ ನಾಡು; ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ರಾಜ್ಯ: ವಿಖ್ಯಾತಿಯಂ ತಾಳ್ದಿದೊಳ್ನಾಡಂ ಕೂಡೆ ತೊಟಲ್ದು . . . ಕೇವಲಿ ಕುಬೇರಾದ್ರೀಂದ್ರಮಂ ಮುಟ್ಟಿದಂ (ಪಂಠಾಮಾ. ೧೬–೭೮).

[ಒಳ್$_2$ (< ಒಳ್ಳಿತ್ತು$_1$) + ನಾಡು]

ಒಳ್ನಾರಿ (ನಾ). ಒಳ್ಳೆಯ ನಾರಿ; ಉತ್ತಮಳಾದ ಸ್ತ್ರೀ: "ನಾರಿಯರೊಳಂ ಮತ್ತಕಾಶಿನಿಯೆನಲ್ಕೆವೊಳ್ನಾರಿಯಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೯೦–೬).

[ಒಳ್$_2$ (< ಒಳ್ಳಿತ್ತು$_1$) + ನಾರಿ$_2$]

ಒಳ್ನಿಱಿ (ನಾ). ಒಳ್ಳೆಯ ನಿರಿಗೆ; ಚೆಲುವಾದ ನಿರಿ: ಬೆನ್ನನಾ ನೀಳಕೇಶಪ್ರಸರಂ ಚೆಲ್ವಿಂ ಪೊದಟ್ಟೊಳ್ನಿಱಿಯನೆಡದ ತೋಳ್ ಸೋಗೆಯಂ ನೂಲತೊಂಗಲ್ ದೆಸೆಯಂ ಕಣ್ ಕೆನ್ನೆಯಂ . . . ಓರಂತಲೆಯೆ ಭರತನಂ ನೋಡಲೈತಂದೊಳೊರ್ವಳ್ (ಆದಿಪು. ೧೧–೧೬).

[ಒಳ್$_2$ (< ಒಳ್ಳಿತ್ತು$_1$) + ನಿಱಿ$_2$]

ಒಳ್ಳುಡಿ, ಒಳುನುಡಿ (ನಾ). ಒಳ್ಳೆಯ ಮಾತು; ಚತುರೋಕ್ತಿ; ಸುಭಾಷಿತ: ಕುಲದ ಚಲದ ಪೆಂಪೊಂದೆ ಬೆಲ್ಲೊಂದೆ ಸಂದೊಳ್ಳುಡಿಯೊಂದೇ ವಿದ್ಯೆಯೊಂದೇ ಪುದಿದೊಡವದಿ ಜನ್ಮಾಂತರ ಸ್ನೇಹಮೊಂದೇ (ಆದಿಪು. ೪-೨೬); ಬಿಡದಿದಿಸುವಂತೆ ನೃಪರೊಳ್ಳುಡಿಯಂ ಪೀಸುವುದು ಜಾಮರಾವೆ (ಕಾದಂಪ. ೫೫೬); ಕೌಡಿಕ್ಕಾಸ್ಪದಂ ಜಾನ್ಹವಿಕೃಜೀವ ಟ್ಟೊಳ್ಳುಡಿಗಾಣ್ಮಾ,ಜಾಸುತರಿಗಡರ್ (ಪಂಚತಂ. ೧೧-೩); ಅಲಂಕಾರ ವೊಳ್ಳುಡಿ ನಲಿಕ್ಕೆಯಿಯದರದೊಳು ಲಿಪಿದುವಾಗಿ ವಿಲಾಸವಂಟುಗು(ಅಂಜಿಜಿ. ೧-೩೨); ಗುರುವಿನೊಳ್ಳುಡಿಯಂತೆ ಶ್ರೀ ಯಸ್ಸು ಬಾಳ್ಗೆ (ಕೋಗಿಲೆ. ೪೭-೧೦). **ಒಳುನುಡಿ :** ಗೆಲುವಾದುದಲ್ಲ ಶಿಮ್ಮುದಸನ ಕಾರ್ಯವೆಂದೊಳುನುಡಿ ನುಡಿದನು ನಗುತ-(ಭರತ. ೩೮-೯೫).

[ಒಳ್ಳ್ + (< ಒಳ್ಳಿತ್ತು)] + ನುಡಿ]

ಒಳ್ಳುಡಿಕಾಱ, ಒಳುನುಡಿಕಾಱ (ನಾ). ಒಳ್ಳೆಯ ಮಾತುಗಳನ್ನು ಆಡುವವನು; ವಾಕ್ಚತುರ: ನಗೆವಡಿಕಾಱಂ ಪೀಜಂ ಬಗೆಕಾಱಂ ಪಾಟಿ ಕಾಱನೊಳ್ಳುಡಿ[ಪಾಠಾಂ. ಳ್ಳಗೆ]ಕಾಱಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೩೨೫); ಬಿತ್ತರದಿಂ ದಪ್ಪನರ್ದೊಪ್ಪಿತ್ತೊಂಱಂತೆಂದುಂ ನುಡಿವುದೊಳ್ಳುಡಿಕಾಱಂ (ಪ ಮ ದ. ೪-೫೦). ಒ ಳು ನು ಡಿ ಕಾ ಱಿ : ಒಳುನುಡಿಕಾಱನ ಕಾಣಿಸಲವನಂದು ಇಳಿಗೆ ಮಯ್ಯಕ್ಕಿ ಬಿದ್ದೆದ್ದು (ಶುಕಾಸಾಂ. ೧೮-೧೫೪).

[ಒಳ್ಳುಡಿ + -ಕಾಱ]

ಒಳ್ಳುಡಿಗೇಳ್ (ಕ್ರಿ). ಒಳ್ಳೆಯ ಮಾತನ್ನು ಕೇಳು; ಸೊಗಸಾದ ಮಾತನ್ನು ಆಲಿಸು: ತೆಂಕಣಗಾಳ ಸೋಂಕಿದೊಡಮೊಳ್ಳುಡಿಗೇಳ್ವುದಂ . . . ನೆನೆವುದೆನ್ನ ಮನಂ ಬನವಾಸಿದೇಶಮಂ (ಪಂಪಭಾ. ೪-೩೦).

[ಒಳ್ಳುಡಿ + ಕೇಳ್]

ಒಳ್ಳುಡಿಪೊಱಮು (ಕ್ರಿ). ಒಳ್ಳೆಯ ಮಾತನ್ನು ಹೇಳು: ಆದರದಿಂ ದೊಳ್ಳುಡಿಪೊಱರ್ ಸಿಂಗರಿಪ ನಾನಾ ಲೀಲೆ ಕೈಗಱ್ಪು ಕಿಂಪುರುಷರ್ ಕಿನ್ನರರಚ್ಯರ್ ಪಿನದಿರರ್ ತತ್ಕಂದರಿಸ್ವಾನದೊಳ್ (ಕಬಸಂ. ೧-೪೨).

[ಒಳ್ಳುಡಿ + ತೋಱು, (< ತೋಱ್)]

ಒಳ್ಳೆಯೆ (ನಾ). ಒಳ್ಳೆಯ ತುಪ್ಪ : ಪದಾಂತ್ಯದೊಳಿಸಕ್ಕೆ - ತೆಂಗಾಳ್, ಆರಮನೆ, ಒಳ್ಳೆಯ್ (ಶಮದ. ಮ. ೧೬೩ ಪ್ರಯೋ).

[ಒಳ್ಳ್ (< ಒಳ್ಳಿತ್ತು)] + ನೆಯ್ಯ್]

ಒಳ್ಳೊಂಪಿ (ನಾ). ಉತ್ತಮವಾದ ವ್ರತ: ಪಲವುನೊಳ್ಳೊಂಪಿಗಳಂ ॥ ಅಲಸದೆ ಮನದೊಳ್ ಚಿಂತಿಸಿ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೩-೨೧೩, ೨೧೭).

[ಒಳ್ಳ್ + (< ಒಳ್ಳಿತ್ತು)] + ನೋಂಪಿ]

ಒಳ್ಳೋಟಿ, ಒಳುನೋಟ (ನಾ). ಮನೋಹರವಾದ ನೋಟ; ಚೆಲುವಾದ ನೋಟ: ತಾ ಬಂಕಂಗಳ್ ಕಪೋಲಸ್ಥಲಮನಲೆಯೆ ಮಧ್ಯಂ ಕರಂ ಬಳ್ಳೆ ತೋರ್ಪೊಕ್ಕೋಟಿಂ ನಲ್ಲಾಡಿಯಂ ಪುಟ್ಟಸೆ (ಅಜಿಪು. ೪-೧೫). **ಒಳುನೋಟಿ :** ಬೆಳುನೋಟಿವಾನಾಗ ದಿಜುನೋಟಿ ವಾವಾಗ ಸೆಳೆನೋಟ ಕೊಲ್ಲನೀನೋಟಗಳು ಬಳಲುನೋಟಗಳೋರೆನೋಟ ವಾವಾಗನೆಂದೊಳುನೋಟಿವರೆಸಿ ಪಾಡಿದಳು (ಭರತ. ೧೧-೬೧).

[ಒಳ್ಳ್ + (< ಒಳ್ಳಿತ್ತು)] + ನೋಟ]

ಒಳ್ಳಿದರ್ (ಕ್ರಿ). ಅಂದನೇರುಃ "ಸವಾಜೀನವಾಗು, ಮನೆಹರ ವಾಗು, ಅಂದವಾಗು" (ಕ್ರಿಯಕ್ಕ). [ಒಳ್ಳ + ಆಡರ್]

ಒಳ್ಳೆಯೆ (ನಾ). ಒಳ್ಳೆಯ ಹೆಸರು : ಬೆಳಗೆಯ್ಯಂ ಪೊಂಗಳಿಯಂ ಪಲಕರು ವಂಬೊಳ್ಳಯಂಗಳಿಂ ಕುಸುಮರಜಾಪಳಂ ಪಗರೆಯಂ ಪರಿಯಂ ತಳರದೆ ಸಿರಿ ಬಲ್ಲಳಂಬಿ ನಾಳ್ಗಳೆದಿಕ್ಕುಂ (ಸೌಇಇ. IX-೬, ೨೪೯-೧೩ ; ೧೪೪).

[ಒಳ್ಳ್ + (< ಒಳ್ಳಿತ್ತು)] + ಪಯ್ಯ]

ಒಳ್ಳಿರಿಜು 'ಒಳ್ಳಿರಿಜು' ನೋ.

ಒಳ್ಳಿಡೆಯ (ನಾ). ಸದ್ಬುಣಜ್ಞೆ ನೆಲೆಯಾದವನು; ಸದ್ಬುಣಿ: ಉರ್ಬ್ಬಿಯೊಳ್ ಸಕಲದೊಳಿರ್ಬ್ಬನೆ ಗಜ್ಜ ಶ್ರೀವಸ್ತುಮನೆನ್ನುಮೊಳ್ಪಿಡೆಯನ್ ಗೊನ್ನಿ ಸುಶತಂ ಪರಾಕ್ರಮನ್ ಬಲ್ಲಡೆ ಸುದ್ದಕನ್ ಪ್ರಳಯ ಧಿಪ (ವಿಕ್ರ. XXIV, ೨೬-೬ ; ೪೪೬). [ಒಳ್ಳ + ಇಡೆಯ]

ಒಳ್ಳು, ಒಳುವು, ಒಳುಹು, ಒಳ್ಳು (ನಾ). ೧. ಒಳ್ಳೆಯತನ; ಸಜ್ಜನಿಕೆ; ಸದ್ಬುಣ: "ಪರಭಾಗಮನಿಸಿದಂ ಗುಣೋತ್ಕರ್ಷಮನೊಳ್ಳುಂ" (ಮುಂಗಾರು. ೧೩೮-೩೪); ಅವನೀನಾಥನ ಗೆಯ್ದ ಪೊಲ್ಲುಮೆಗಮೆನ್ನೊಳ್ಳಂ ಗಮಿಂ ಸತ್ಯಿಯಾಗು (ಪಂಪಭಾ. ೩-೨೩); ಸಮರ್ಥಕಮೆರು ಕೆಲದಿಂ ಪೋಗಿಜಾಪ್ಯ ಕೆಲದಿಂ ಪಲವೊಳ್ಳಾನಾನಯಸಕಳಜ್ಞಂವಂ (ಎಳ. VIII, ಸೂರು. ೪೭-೧೦ ; ೪೪೧); ಒಳ್ಳನೆಬಗೆವ ಪುಣ್ಯಮೂರ್ತಿಗಳಿನಿಸುಳಂ ಕೆಡಿಪೆನೆನ್ನವಂ ತಾಂ ಕಿಡುಗುಂ (ಎಳ. XVIII, ೫-೬೧ ; ೧೦೮೭); ಒಳ್ಳಿಂದಕ್ಕುಂ ಸೌಖ್ಯಂ ದುಃಖದಿನಕ್ಕುಂ ಪಾಪಂ (ಸಮಪ್ರ. ೫-೧೩೬); ಒಳ್ಳತಜ ಭಾವಂ ಒಳ್ಳು (ಶಬ್ದಾನು. ೪೩೭ ಪ್ರಯೋ). ೨. ಜೆಲುವು; ಶೋಭೆ; ಸೊಗಸು: "ಒಳ್ಳು . . . -ಈ ೧೪ ಮನೆಹರಂ" (ಶಕಾಸಾ. ೧೧-೩೧೧); ಪಿಡಿದೆಡಗಿಲ್ಲು ಜಾಮರದ ದಕ್ಷಿಣಹಸ್ತದ ಪದ್ಮದೊಳ್ಳೊಡಂ ಬಡೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧೩-೯೯); ಮತತ್ಸ್ಯಕ್ಕಾಕಾಯದ ಗಾನದೊಳ್ಳು . . . ನೊಗಯಿಸುತ್ತಿರೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೪-೧೩); ಅಂಜಪೆಯಳಕಳದೆ ಪೇಳ್ದ ಪಲವರ್ಗ ಕೆಟ್ಟದೊಳ್ಳುಗಳ್ (ಜ ದಿಪು. ೧-೩೪). ೩. ತಿರುಳು; ಕೆಚ್ಚು; ಸತ್ತ್ವ: ಪಾಲೊಳ್ಳುಂ ನವಿಯು ಮದ ಜೊಳ್ ಕೀಂ ಸಮನಿಕುಮೇ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧-೧೯); ತನ್ನ ಗುಣದೊಳ್ಳು ರಕಿರಮಣನವಲ್ಲಾದಿತಿ ಮಂದಮತುಂ ಮೋಹಿಸುತ್ತೆ ಮುಂದೆಯ್ದುವಂದಂ (೧ ರ. ೬-೫೯); ಕನ್ನಡದೊಳ್ಳಿನ ನುಡಿಯಂ ಮುನ್ನುಪಜಿಸಿಳಿ ನೋಡಿ ಕಿಳಿದುಳಿಕೊಳ್ಳುದು ಡುರಂ (ಕಬ್ಬಕಾ. ೬). ೪. ಶ್ಲೇಮ; ಸುಖ: ಇಂತಂ ನಿಮ್ಮ ಮನಕ್ಕೆ ಕೊಕ್ಕರೆಯಂತೆ ಮಾಡಿದರ್ ಸಾಮಾನ್ಯಮೆಂತೆನಿಗೊಳ್ಳಂ ಪಡೆದಪ್ಪುದು (ಆದಿಪು. ೪-೭೯); ಒಡಮೆಯುಮೊಳ್ಳುಂ ಕಿಡುಗುಂ ಮೂಲವ್ಯಾಧಿಯು ಮಡಿಸುಗುಮಿಂತೆನೆ ಜಿಡಿಸಿಂ ಬರ್ಪ ಫಲಂ (ಸಮಪ್ರ. ೬-೫೨); ಆ ಖಳ ನಿನಾಗಂ ಪೇಱಾದೊಳ್ಳುಂಟೆ (ಸೂತ್ರಸಾ. ೧-೬೩); ನೀನಾಗೊಳ್ಳಂ ನುಡಿದಪೆರಿ (ಉಪ್ಪಡಿ. ೪-೧೪೪). ೫. ಮೇಲ್ಮೈ; ಶ್ರೇಯಸ್ಸು; ಹಿತ: "ಶ್ರೇಯಾಂಸಿ - ಒಳ್ಳುಗಳುಂ" (ನೀತಿವಾ. ೬); ಇಂದುನೊಳಧಾರ್ಯಸನ ಮೇಱಜಡೆಯೊಳ್ಳು ಹರಿಗಂಗಳುಂ ಪೆಱಂಗಳ್ಳುಮೇ (ಜಕ್ಕಣಿ. ೪-೨೪); ಜಕ್ಕವರ್ತಿಯಯೊಡಂ ಪೆರ್ಚಿಸಿದೊಳ್ಳು ನಿ ನ್ನಿ ಳೆಸಿಗುಂ ಶ್ರೀದಾನ ಚಿಂತಾಮಣೇ (ಅ ಪು. ೧೩-೧೧); ಅಕ್ಷಯಸುಖದೊಳ್ಳಿನೋಪಿಹಂ ಪಡಿದರಿರ್ಂ (ಉಪ್ಪಡಿ. ೧೧-೧೧). ಒಳುಪು : ೧. ಸತ್ಕಾರ್ಯದೊಳಿದವಂ ಬ್ರಹ್ಮದೇವಳಂಳಮನೊಳುಪಿನ ಸತ್ಕಾರ್ಯಂ ಸಕಳ ಧಾತ್ರಿಯನಾಳ್ದಂ (ಎಳ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೧೩೫-೧೦ ; ೧೦೧೨). ೨. ವಿಶೆಯತ್ಯಾಪ್ತಿಗಂಡ ಪೊಳಲುವಿನಾಗರಮೆಂಬೀ ಗುಣದಿಂ ಗುಣಂಗಳಿಳಿವಂ ಭೂವಲೋಕಮಂ ನಾಳಮಂ (ಎಳ. VI, ಕಡೂರು. ೫೧-೬೫ ; ೧೬೨). ೪. ಜೀವಂಗೆ ಪುಣ್ಯ ವಶದಿಂ ದೇವಗ್ರಹಮಂತ್ರತಂತ್ರ ಸ್ನೇವೆರ್ಮ್ಯಂಗಳ್ ತಾವೊಳುಪಕ್ಕರಿಗುಂ (ಸಮಪ್ರ. ೪-೩೯). ಒಳುಹು : ೧. "ಪರಭಾಗಃ ಗುಣೋತ್ಕರ್ಷಃ - ಈ ೨ ಒಳುಹು [ಪಾಠಾಂ. ಒಳ್ಳು]" (ಶಲಾಯು. ೧೩೦-೧೧೧). ೨. ಒಳ್ಳು : ೨. ಅಂತೊಳ್ಳನಾಂತ ಧಾತ್ರೀಕಾಂತೆಯ ಕುಂತಳಕಪಿಪ್ಪ ಕುಂತಳಂ (ಇಆ. XII, ೯೬-೧೪ ; ೧೪೭).

ಒಳ್ಳಾಗು = ಒಲವು ಉಂಟಾಗು; ಮನಸ್ಸಾಗು: ಪಲ್ಲೀರ್ವರಾಟ್ಯಾಗಳಿಳ್ ಜರಿತೆಯನಾಳೆಗಳೊಳ್ಳಾಗಿಯಾಗಳ್ ಸುಗುಣಂ ಶ್ರೀ ಚಳ್ಳಕೆದೇವ ಕ್ಷಿತಿಪತಿ ಬುಧರಂ ನೋಡಿದಂ ಪ್ರೇಮದಿಂದಂ (ದಿವ್ಯಸೂ. ೧-೯೦). [ಒಳ್ಳ್ + (< ಒಳ್ಳಿತ್ತು)] + -ಆಗು]

ಒಳ್ಪಗ (ನಾ). ಒಳಿತನ್ನುಂಟುಮಾಡುವವನು; ಸಜ್ಜನ: ಬಿಜ್ಜಿಗ ರೋಡೆಗಾಱರುಬುವರ್ ಕಲಿಗಳ್ ನೆಲೆಜಾಱರೊಳ್ಳುಗರ್ ಬನ್ನಜಿಗಾಱರ್ . . . ತನ್ನೊಡನಾಡಿ ನಾಡೆ ನಲಿಗುಂ ಚಿಕ್ಕವನ್ಯಕಂ (ಚಕ್ರವ. ೫-೧೧೦). [ಒಳ್ಪ + -ಗ್ಗ]

ಒಳ್ಪುಗಾಣ್ (ಕ್ರಿ). ಒಳ್ಳೆಯದನ್ನು ಕಾಣು: ಪಿರಿರ್ಧಿ ಮುನ್ನ ಮಾಹೇಶ್ವರರೊಳ್ಪುಗಱದಱಿಯಲ್ಕುಗಾಣದೆ ಗೆಗಱ್ದೀ ಪರಮ ಜಿನಧರ್ಮದೊಳಪೊಕ್ಕು ರಾಗಿಸಂ ಸುಳವಿ ಪಂಕರಾಜನ ಮೊಮ್ಮಂ (ಸಮಬ. ೧-೫೯). [ಒಳ್ಪು + ಕಾಣ್]

ಒಳ್ಪುಗಿಡು (ಕ್ರಿ). ಅಂದಗಿಡು; ಸೊಗಸುಗೆಡು: ಅಪ್ರಪದಾರ್ಥ ತತ್ತ್ವಮಂ ಸ್ಮರಿಯಿಪ ಚಿತ್ತಮೊಳ್ಪುಗಿಡದೋದುವ ನಾಲಗೆ ಮುನ್ನಖಿರ್ದಿಶ್ವರದಿವಡ್ಡಲುಂ ತಳರದಾಸನಂ (ಸುಖಮು. ೯-೧೩). [ಒಳ್ಪು + ಕಿಡು (< ಕೆಡು)]

ಒಳ್ಪುಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ಶ್ರೇಯಸ್ಸನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡು: ತಪ್ಪಟ್ಟ ಚಕ್ರ ಮಱುಂ ಶಾಸ್ತ್ರಭಮೂಗೆ ಸಿಗ್ಗನೊಳಕೊಂಡಾತ್ಮಾಗ್ರಜಂಗೊಳ್ಪುಗೆಯ್ದು ಮಹೀರಾಜ್ಯಮಾತ್ತುಂ (ಎಳ. II, ೨೩೪-೯; ೧೧೮೦). [ಒಳ್ಪು + ಕೆಯ್]

ಒಳ್ಪುಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ೧. ಸಂತೋಷಪಡು; ಹೃಷ್ಟಿ ಹೊಂದು: ಕಱ್ಕೊಳ್ಪುಗೊಳ್ವನೆಂಬಂ ಪಾಣ್ಡಂ (ಸಮಬ. ೫-೫೧); ಮಂಡಿಯೊಳಿಪ್ಪ ನಾಟ್ಯಮಾಲೇಂದ್ರನೆಂಬುವಂ ಗೊಂಬೊರೆಯನು ಮಾಗಧೇಂದ್ರ (ಧರಣ. ೬೫-೭೯). ೨. ಒಪ್ಪಿಸಿಕೊಳ್ಳು; ಸ್ವೀಕರಿಸು: ಅನ್ನೆಗಂ ಮುನ್ನೆಮ್ಮ ರಾಜ್ಯಮನೊಳ್ಪುಗಿ[ಪಾಂಡು. ಸೊಲ್ಲು]ಗೊಳ್ದೆ ಬಲಱ್ಕೆ ಕಳಿಪುವೆನೆ (ಶೇಷಭಾ. ೪-೧೧೫ ಪ). [ಒಳ್ಪು + ಕೊಳ್]

ಒಳ್ಪುಡಿ 'ಒಳ್ಪುಡಿ' ನೋ.

ಒಳ್ಪುನುಡಿ (ನಾ). ವಿಶಿಷ್ಟವಾದ ಮಾತು: ನಾಣ್ಚುಡಿ – ಒಳ್ಪು ನುಡಿಗಳೂ ಅನ್ಯದೇಶ್ಯಗಳೂ ಇದರಲ್ಲಿವೆ (ಕಸಾಚ. ೨೫೧). [ಒಳ್ಪು + ನುಡಿ]

ಒಳ್ಪುವಡೆ (ಕ್ರಿ). ೧. ಚೆಲುವಾಗು; ಮನೋಹರವಾಗು: ಇನ್ನ ಬಾಳಂತೆ ಒಳ್ಪುವಡೆದ ಕೆಂದಳಿರ್ಗಳಿಂ ಮಿನುಗುವ ಅಸುಗಿಗಳಿಂ (ಕಬ್ಬಿಗ. ೬೯); ಆವಱಚ್ಚಿಲೆಯವತರಿಸಿದುದಾದಿಯೋಳವಗಂಡೊಳ್ಪುವಡೆದುದು . . . ಅಖಿಲ ಜಠಾಜಲವು (ಪಂಪ. ೪-೧). ೨. ಮೇಲ್ಪೈಯನ್ನು ಪಡೆ; ಶ್ರೇಯಸ್ಸುಹೊಂದು: ಆತ್ಮಮಾವಂದಿರನೊಳಗುಗ್ಗೆದೊಳ್ಪು ವಡೆವರು (ಪಂಪ. ೧೦-೩೩). ೩. ಹೆಚ್ಚಾಗು: ಮೃದುತನು ಜಂಘಶಂಘಾಂತದಿಂದ ಜ್ಯಾಘಾಳಲಾಪಗಳುಚ್ಚ. ವರಬುದ್ಧಿವನವಲಯ ಭರ್ದಾಹಸಲಾತಂಕ ಮೃಗಸ್ಪೃಷ್ಟಿಯೊಳ್ಪುವಡೆಯೆ . . . ಬಳವರಿವ ಚಿಂತಾಭರ್ಮ ಕಾಲದೊಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೧೦-೩). [ಒಳ್ಪು + ಪಡೆ]

ಒಳ್ಪುವೆರಸು (ಅ). ತಿರುಳು ಗೊಂಡು; ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿ: ಓಪರ ಮುಖಾಮಂ ಈಡುಮೂರ್ಮನಿ ತಪಮುಂ ಪೋಲ್ಬುಂಡೆ ಶಾಶ್ವತಮೊಳ್ಪುವೆರಸು ನಿಲಲಱಮಾದಪುದೇ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೨-೨೩೦). [ಒಳ್ಪು + ವೆರಸು]

ಒಳ್ಪುವೆಱು (ಕ್ರಿ). ೧. ಶೋಭಿಸು; ಸೊಗಸಾಗು: ಸುರಾಂಗನಾ ಮಧುರಗೀತಯಿಂದೊಳ್ಪುವೆತ್ತದೊಂದೆಡೆ . . . ಅದೇಂ ಗಗನಮಂಡಲಂ ಕೋಳ್ಪೆಱಂ ಪೆತ್ತುದೋ (ಅರಿಷ್ಟ. ೭-೫೯); ವೇದಶೋಷದಿಂದತ್ತಯ ಮೊಳ್ಪವೆತ್ತ ಕುರುವತ್ತಿಯ (ಸ್ತ್ರೀ ೩೩. IX-i, ೧೦೨-೨೯ ; ೧೦೬); ಬುದ್ಧಿಪರಶಕ್ತಿಮಂಗಳಿಂದೊಳ್ಪುವೆತ್ತವನಾದೊಡಂ ಧರ್ಮತ್ತ ಪಟ್ಟ ದವನೆತಱಂ ಬಾರ್ತೆಯುಳ್ಳಂ (ಪಂಚತಂ. ೪೩-೨೦). ೨. ವಿಳಿಗೆಯಾಗು; ಮೆಲ್ಲಿಹೊಂದು: ಇನ್ನ ಕೃಪಾರಸದಿಂದೆಸೆಯಾನು ಕರ್ಬೊನ್ನು ಚಿಂಬೊನ್ನಾದಂತೆ ಸನ್ನುತವಚಿದೊಳ್ಪುವೆತ್ತು ಸಕಲಭಾಗ್ಯೋನ್ನತಿಯೊಡೆ ಗೂಡುಗೆನು (ಪಂಪ. ೧-೩೫). [ಒಳ್ಪು + ಪೆಱು]

ಒಳ್ಪೊಜ್ಜೆ (ನಾ). ಉತ್ತಮವಾದ ಪೂಜೆ: ಪಂಚಮಹಾಧ್ವನಾದ ಮುಮೊಳ್ಪೂಜೆಯುಮುನವರತಂ ಬಸದಿಯೋಳಿಯೊಳ್ ರಂಜಿಸುಗುಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೫-೫೧). [ಒಳ್ಳ್ (< ಒಳ್ಳಿತು)$_1$ + ಪೂಜ್ಜೆ]

ಒಳ್ಪೆಣ್ 'ಒಳ್ಪೆಣ್' ನೋ.

ಒಳ್ಪೆಸೞ್ (ನಾ). ಉತ್ತಮವಾದ ಹೆಸರುಕಾಳು; ಶ್ರೇಷ್ಠ ಮುದ್ಗ: ಬಂದೇ ಬೀಜಮೆಂದೊಂದೇ ರೂಪಿನೊಳಿಂದೇ ನೆಲದೊಳ್ ಗೊಂದಿ ಬೆಳೆದು ಕಲವೊಂದಱೊಳಿಂದೆ ಬೆರೆದು ಬೀ ವೊಲ್ತಿಸಲಂತೆ ಮೃದುತ್ವಮನು ಒಂದದೆ ಖರ ಮುದ್ಗದವೊಲ್ (ಜಯಂತಿ. ೧-೧೮). [ಒಳ್ಳ್ (< ಒಳ್ಳಿತು)$_1$ + ಪೆಸಱ್]

ಒಳ್ಪೇರು (ನಾ). ಒಳ್ಳೆಯ ಹೆಸರು, —ಖ್ಯಾತಿ, —ಪ್ರಸಿದ್ಧಿ: ಭುವನ ಸ್ತುತನಿಪನಾತನೊಳ್ಪೇರಿಗೆ ಸಂಭವನಿವರಬರೆಂದಡೆ ಕವಿಗಮಕಿಗಳಳವೆ ಪೊಗಳಲುಂ ಬಂಡಿಸಲುಂ (ಶೂದ್ರಾತಿ. ೧೭-೨೨ ; ೧೨೬). [ಒಳ್ಳ್ (< ಒಳ್ಳಿತು)$_1$ + ಪೇರು$_2$]

ಒಳ್ಪೊಟ್ಟು (ನಾ). ಒಳಗಿನ ಜಳ್ಳು; ಅಂತರಂಗದ ನಿಸ್ಸಾರತೆ: ಸಾರಾ ಸಾರಮುಂ ನೋದಿನಿ ಕಳೆದದಱೊಳ್ಪೊಟ್ಟುನೊಳ್ಳಿಟ್ಟಯಂ ಕಂಡೊಕ್ಕೊಳಿ ಕೊಂಡಿರ್ಪೀಗಿಂ ತತ್ತ್ವದ ನೆಲೆಯಱಿಯಂ (ಚಕ್ರವ. ೪-೧೦೦). [ಒಳ್ಳ್ (< ಒಳಗು) + ಪೊಟ್ಟು]

ಒಳ್ಪೊತ್ತು 'ಒಪ್ಪೊತ್ತು' ನೋ.

ಒಳ್ಪೊಟ್ಟು (ನಾ). ಒಳ್ಳೆಯ ಹೊತ್ತು; ಯೋಗ್ಯಸಮಯ: ಒಳ್ಳಕ್ಕ, ಒಳ್ಳಕ್ಕ, ಒಳ್ಪೊಟ್ಟುನೊಳ್, ಬಂದೆ (ಅಶ್ವತ್ಥಾ. ೪೭-೯೦೮). [ಒಳ್ಳ್ (< ಒಳ್ಳಿತು)$_1$ + ಪೊಟ್ಟು]

ಒಳ್ಳಾಸಿಗ (ನಾ). ಒಳ್ಳೆಯ ಹೂಮಾಲೆ; ಸೊಗಸಾದ ಬಾಸಿಂಗ: ನಸಿಯಂ ದಾವಡಿಗರ್ಕಟ್ಟುತ್ತಿನಿಯರ್ಗೊಪ್ಪಿಸಿಕೊಡುವವೊಲಿತ್ತರ್ ವಧಕಿಯರಾ ಪೂವಿನ ಪೇಟಿಯೊಳೊಳ್ಳಾಸಿಗಮಂ (ಜಯಂತಿ. ೧-೫೮). [ಒಳ್ಳ್ (< ಒಳ್ಳಿತು)$_1$ + ಬಾಸಿಗ]

ಒಳ್ಪಿಡು (ಕ್ರಿ). ಒಳಗೆ ಬಿಡು, —ಸುರಿ (?): ಹಿಳ್ಳವತ್ತಿಗೆಯೊಂದು ಸಂಧಿವಿಷ ಮೂಳಿಸುನಲ್ಲದಂತದನಟ್ಟನ್[ಪೋಗ್ಬಿಟ್ಟು [ಪಾತಾಂ. ಪೊಲ್ಲಿಡು] ಗಾಣ್ಮುವಂ (ಶೂದ್ರಕಾಪ. ೯-೧೫೮). [ಒಳ್ಳ್ (< ಒಳಗು) + ಪಿಡು$_1$]

ಒಳ್ಪೆಳಸು (ನಾ). ಒಳ್ಳೆಯ ಬೆಳೆ; ಉತ್ತಮವಾದ ಬೆಳಸು: ಮೂಸಾಸಿಗನುಣಗಳ ಒಳ್ಪೆಳಸು, ನೆರವೇದಿ ಕನಸು (ಪ್ರಾಕ್ಷೀತಾ. ೨-೧೯). [ಒಳ್ಳ್ (<ಒಳ್ಳಿತು)$_1$ + ಬೆಳಸು]

ಒಳ್ಳಣಿ 'ಒಳ್ಪಣಿ' ನೋ.

ಒಳ್ಳನೆ, ಒಳಮನೆ (ನಾ). ಮನೆಯ ಒಳಭಾಗ; ಅಂತರ್ಗೃಹ: ಸಂಜೆ ಗತ್ತಲೆ ತೋೞಿ ದೀಪಮೊಳ್ಳನೆಯಸ್ಪೆದರ್ [ಪಾಶಾಂ. ಮೆಳ್ಳನೆಯನ್ನೆ ದಿರ್] (ಜಿಬಿತ. ೫-೩೦). ಒಳೆಮನೆ: "ಅಂತರ್ಗೃಹಂ – ಒಳಮನೆ" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೩೩೦); ಆಚಾರ್ಯರು ನಮ್ಮನ್ನು ಒಳಮನೆಯ ಕೋಡಿಯೊಂದಕ್ಕೆ ಕರೆದೊಯ್ದರು (ಕಾಲಯಾ. ೧೦). [ಒಳ್ಳ್ (< ಒಳಗು) + ಮನೆ]

ಒಳ್ಳರಲ್ (ನಾ). ಒಳ್ಳಯ ಅರಳು; ಉತ್ತಮವಾದ ಲಾಜೆ: ಹುರಿಗಡಲೆಯಂತಾನುಂ ಆ ಯಾ ಪಿಡೂರಿನಿಸ, ಜೋಳದೊಳ್ಳರಲಲರು ವಂತಾನುಂ . . . ಮೆಯ್ ದಿಳ್ದುದಿಳ್ದನಿ ನಿಲ್ಪರಂ ಬಿರಿದೊಳಲುಗುಂ (ಜಾಂತಿ. ೭-೬೨). [ಒಳ್ಳ್ (< ಒಳ್ಳಿತು)$_1$ + ಮರಲ್$_4$]

ಒಳ್ಳಾಣಿಕೆ (ನಾ). ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಮಾಣಿಕ್ಯ: ಕಾಶ್ಮೀರದೊಂದಿರ್ದೂರಂ ಕಡೆದೊಳ್ಳಾಣಿಕದಂತೆ ರಂಜಿಪ ಪ್ರಸಿದಂ ತೇಜೋನ್ವಿತಂ ಭೂಮಿಪಂ (ಶಾಳಿಂತ. ೮೨-೧೩೭). [ಒಳ್ಳ್ (< ಒಳ್ಳಿತು)$_1$ + ಮಾಣಿಕ]

ಒಳ್ಮಾತು 'ಒಳ್ವಾತು' ನೋ.

ಒಳ್ಮಾನಸಿಕೆ (ನಾ). ಸೌಜನ್ಯ ; ಒಳ್ಳೆಯತನ : "ಸಾಧುತಾ ಚ = ಒಳ್ಮಾನಸಿಕೆಯುಂ" (ನೀತಿವಾ. ೩೧–೧೭).

[ಒಳ್$_2$ (< ಒಳ್ಳಿತ್ತು$_1$) + ಮಾನಸಿಕೆ]

ಒಳ್ಮಾವು (ನಾ). ಒಳ್ಳೆಯ ಮಾವಿನ ಮರ : ಪೊಸಮಲ್ಲಿಗೆಗಮೊಳ್ಮಾವಿಂಗಂ ಮದುವೆ ಮಾಡಿದಳ್ ಬನದೊಳ್ (ವರ್ಧಪು. ೯–೩೮).

[ಒಳ್$_2$ (<ಒಳ್ಳಿತ್ತು$_1$) + ಮಾವು]

ಒಳ್ಮಿಂಚು (ನಾ). ಒಳ್ಳೆಯ ಮಿಂಚು ; ಮಿಗಿಲಾದ ಮಿಂಚು : ಆ ರತ್ನದಿಂ ಕಾಂಚನದಿಂದೊಳ್ಮಿಂಚಿನಿಂದಂ ರವಿರುಚಿಯನಳುಂಬಂ ಮಹೇಶ ಪ್ರಕಾಶಂ (ಶಬಕಂ. ೫–೮).

[ಒಳ್$_2$ (< ಒಳ್ಳಿತ್ತು$_1$) + ಮಿಂಚು$_3$]

ಒಳ್ಮಿಡಿ (ನಾ). ಒಳ್ಳೆಯ ಮಿಡಿ ; ಸೊಗಸಾದ ಹೀಚು : ಇತ್ತನಗ್ಗಳದ ಮಾವಿನ ಪೂವಿನ ಮಾವಿನಂಕುರ ಪ್ರಕರದ ಮಾವಿನೊಳ್ಮಿಡಿಯ ಜೀವಿತಮಂ ಮದನಂ ಬಸಂತದೊಳ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೭–೧೨೯).

[ಒಳ್$_2$ (< ಒಳ್ಳಿತ್ತು$_1$) + ಮಿಡಿ$_6$]

ಒಳ್ಮಿದುಳ್ (ನಾ). ಮಿದುಳಿನ ಒಳಭಾಗ : ಕದನದೊಳುಣ್ಮೆದೊಳ್ಮಿದುಳ ಕರ್ದಮದೊಳ್ ಜಗುಳ್ದಂಘ್ರಿ ಜಾಱಿ ಪೋಪುದುಂ (ಗದಾಯು. ೯–೪೩); ಒಳ್ಮಿದುಳ್ ಸಿಡಿಲ್ತರೆ ಪೊಜಸಾರ್ದು ಸನ್ನೆದಗರಂದದೆ ತಾಗುವ ಝಟ್ಟಮಲ್ಲರಂತಿರೆ (ವರ್ಧಪು. ೮–೫೭).

[ಒಳ್$_1$ (< ಒಳಗು) + ಮಿದುಳ್]

ಒಳ್ಮುಗುಳ್ (ನಾ). ಒಳ್ಳೆಯ ಮೊಗ್ಗು : ಕಂಪಿನೊಳ್ ಪೊರೆದ ವಸಂತದೊಳ್ಮುಗುಳ ತಣ್ದೊಡವಂ ತುಡಿಸಲ್ಕೊಡರ್ಚಿದಳ್ (ಕಾದಂಬಾ. ೭೮೫).

[ಒಳ್$_2$ (< ಒಳ್ಳಿತ್ತು$_1$) + ಮುಗುಳ್$_2$]

ಒಳ್ಮುಡಿ (ನಾ). ಚೆಲುವಾದ ತಲೆಕೂದಲು ; ಸೊಗಸಾದ ತಲೆಗೂದಲು : ಕೋಮಳ ತನುಯಷ್ಟಿ ಕಲ್ಪಲತಿಕಾಂಕುರಮೊಳ್ಮುಡಿ ಸೋಗೆ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೬೧೨ ಶೂದ್ರಕ) ; ಕಟ್ಟದೊಳ್ಮುಡಿ ವಿಭಾಗಿಸದ ಕುರುಳ ಬೈತಲೆಯೊಂದು ತೋಳ್ಗಮರ್ದ ಜವಕೆ . . . ಮೆಱೆಯೆ ಬರುತಿರ್ದರರೆಮಾಳ್ಪ ಸಿಂಗರಂಗಳನುಳಿದು ತರಳೆಯರ್ ತವಕದಿಂದೆ (ಚಿಬಪು. ೧೯–೨೪).

[ಒಳ್$_2$ (< ಒಳ್ಳಿತ್ತು$_1$) + ಮುಡಿ$_3$]

ಒಳ್ಮುತ್ತು (ನಾ). ಒಳ್ಳೆಯ ಮುತ್ತು ; ಚೊಕ್ಕಮುತ್ತು. 'ಒಳ್ಮುತ್ತುದೊಡವು' ಪರಾ. [ಒಳ್$_2$ (< ಒಳ್ಳಿತ್ತು$_1$) + ಮುತ್ತು$_5$]

ಒಳ್ಮುತ್ತುದೊಡವು (ನಾ). ಚೊಕ್ಕಮುತ್ತಿನ ಆಭರಣ : ಗಜಶಿರದಿ ಪಂದಿಯ ದಾಡಿ[ಡೆ]ಯಿಂ ಪೆಸರ್ವೆತ್ತು ಪುಟ್ಟಿದೊಳ್ಮುತ್ತುದೊಡವುಗಳ (ರಾಘಚ. ೧೭–೬೫). [ಒಳ್ಮುತ್ತು + ತೊಡವು]

ಒಳ್ಮುಱಿ (ನಾ). ಒಳ್ಳೆಯ ತುಣುಕು ; ಸೊಗಸಾದ ಚೂರು : ಪೊಳೆವೆಳದಿಂಗಳೊಳ್ಮುಱಿಗಳಿಂ ಸುರಸಿಂಧುವ ಶೀಕರಂಗಳಿಂ ಜಳನಿಧಿಯಲ್ಲಿ ಮಾರ್ಪೊಳೆವ ತಾರೆಗಳಿಂ ಸಮೆದಂತೆ . . . ಎಸೆದುದುಜ್ಜ್ವಳಮೌಕ್ತಿಕ ಹಾರಮಂಡಳಂ (ಕಾದಂಬಾ. ೧೦೬).

[ಒಳ್$_2$ (< ಒಳ್ಳಿತ್ತು$_1$) + ಮುಱಿ$_2$]

ಒಳ್ಮೆ (ನಾ). ೧. ಒಳ್ಳೆಯತನ ; ಸಜ್ಜನಿಕೆ : ಬಾಟ್ಕೆ ಸಂಗಾತಿಯ ಒಳ್ಮೆ (ಕುಜಳ್. ೧–೬–೧). ೨. ಶುಭ ; ಶ್ರೇಯಸ್ಸು : ಮುಂದೊಳ್ಮೆ ಬರ್ಪುದೆಂದೊಳ್ವರಕೆಯಂ ಪೇಳ್ದು (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೩೧೭–೪೪೫).

[ಒಳ್$_2$ (< ಒಳ್ಳಿತ್ತು$_1$) + – ಮೆ$_1$]

ಒಳ್ಮೆಳೆ (ನಾ). ಒಳ್ಳೆಯ ಮೆಳೆ : ಕಳಕಂಠಸ್ವನಮಂ ಪಳಂಚಲೆವ ಶಬ್ದಂ ಬಂಧಮಾಕಂದದೊಳ್ಮೆಳೆಯಂ ಪಾಳಿಸುವರ್ಥಂ (ಅನಂಪು. ೧–೪೭).

[ಒಳ್$_2$ (< ಒಳ್ಳಿತ್ತು$_1$) + ಮೆಳೆ]

ಒಳ್ಮೊಗ, ಒಳುಮೊಗ (ನಾ). ಚೆಲುವಾದ ಮುಖ : ನಲ್ಲರೊಳ್ಮೊಗಂ ನಗೆಮೊಗದೊಳ್ ಪಳಂಚಲೆಯೆ ಕೂಡುವ ನಲ್ಲರೆ (ಪಂಪಭಾ. ೪–೨೮). ಒಳುಮೊಗ : ಹರಿಣಧರನವೊಲೊಳುಮೊಗಂಗಳ ಹರಿಯ ನಡುವಿಂದಸಿಯನಡುಗಳ . . . ಯುವತಿಯರು (ಬಸಪು. ೫–೨೫).

[ಒಳ್$_2$ (< ಒಳ್ಳಿತ್ತು$_1$) + ಮೊಗ$_2$]

ಒಳ್ವಕ್ಕೆ (ನಾ). ಒಳ್ಳೆಯ ಬಕ್ಕೆ ಹಲಸಿನ ಮರ : ಬೇರ್ವಿಡಿದುರುಟವರಂ ತೋರವಣ್ಬೇಱೆದೊಳ್ವಕ್ಕೆ (ಎಕ. VI, ಕಡೂರು. ೧೨೯–೪೫ ; 1718).

[ಒಳ್$_2$ (< ಒಳ್ಳಿತ್ತು$_1$) + ಬಕ್ಕೆ$_1$]

ಒಳ್ವಚ್ಚ (ನಾ). ಒಳ್ಳೆಯ ಆಭರಣ : ಒರ್ವಳಮರ್ಚಿದಳ್ ಪಲರನ್ನದೊಳ್ವಚ್ಚಮಂ (ಉದ್ಭಟ. ೮–೪೦). [ಒಳ್$_2$ (< ಒಳ್ಳಿತ್ತು$_1$) + ಪಚ್ಚ$_2$]

ಒಳ್ವಣಿ, ಒಳ್ಮಣಿ (ನಾ). ಉತ್ತಮವಾದ ರತ್ನ : ಕಣಯೊಳಗಾಯ್ದು ಸಾಣೆವಿಡಿದೊಳ್ವಣಿಯಂತಿರೆ ಮಾತಿನೋಜೆ (ಚಕವಿ. ೧–೧೦). ಒಳ್ಮಣಿ : ಚರಿತ ಪುರಾಣದೊಳ್ಮಣಿಗಳಂ ಸರವೇಱಿಪವೋಲ್ ಭವಾವಳೀಸ್ಮರಣ ಕಥಾಭವಂಗಳನದಾರ್ ಬರೆವರ್ (ಅರ್ಧನೇ. ೧–೩೯) ; ಎಣಿಸೆ ನಖಂಗಳಿಂದುಡಿಯದಿರ್ದ ಚಿಗುರ್ ಕಡೆದೆಜ್ಜವಿಕ್ಕದೊಳ್ಮಣಿ . . . ಆಕೆಯ ರೂಪನಳಂ (ಶಾಕುಂತ. ೨೫–೪೫). [ಒಳ್$_2$ (< ಒಳ್ಳಿತ್ತು$_1$) + ಮಣಿ$_3$]

ಒಳ್ವಣ್ಣ, ಒಳುವಣ್ಣ (ನಾ). ಒಳ್ಳೆಯ ಬಣ್ಣ ; ಶ್ರೇಷ್ಠ ವರ್ಣ : ಊರ್ಜಿತಮಾದೊಳ್ವಣ್ಣಮಂ ತುಳ್ಕುವಮಳತರ ಶೈವಾಳಬಿಂಬಂಬೊಲ ತ್ತುನ್ನತ ರಮ್ಯಂಬೆತ್ತಿರಲ್ . . . ತಾಟಂಕಮಂ (ಉದ್ಭಟ. ೮–೩೨). ಒಳುವಣ್ಣ : ಥಳಥಳಿಸುವ ಚಂದ್ರಗಾವಿಯ ಮೇಲ್ಕಟ್ಟನೊಳುವಣ್ಣದ ತುಂಬುದೆರೆಯ ಕಳಹಂಸೆದುಪ್ಪುಳುವಾಸಿನ ಮಂಚದೆ (ಕಂಸವಿ. ೯–೧೮೮).

[ಒಳ್$_2$ (< ಒಳ್ಳಿತ್ತು$_1$) + ಬಣ್ಣ]

ಒಳ್ವನೆ (ನಾ). ಒಳ್ಳೆಯ ಮನೆ : ಸಕಲಕೋಶದ ಗೃಹಂಗಳ್ ತೈಲ ಶೃತಗುಡ ಪ್ರಕರ ಸಭಾಂಡದುಗ್ರಾಣದೊಳ್ವನೆಗಳುಂ (ಚಿಬಪು. ೫–೫೦).

[ಒಳ್$_2$ (< ಒಳ್ಳಿತ್ತು$_1$) + ಮನೆ]

ಒಳ್ವರಕೆ (ನಾ). ಒಳ್ಳೆಯ ಹರಕೆ ; ಶುಭಾಶೀರ್ವಾದ : ಪಯೋಜಜ ಪಾರ್ವತೀಶ್ವರೊಳ್ವರಕೆಯನಾಂತು (ಪಂಪಭಾ. ೧೨–೨೨೧); ಮುಂದೊಳ್ಮೆ ಬರ್ಪುದೆಂದೊಳ್ವರಕೆಯಂ ಪೇಳ್ದು (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೩೧೭–೪೪೫).

[ಒಳ್$_2$ (< ಒಳ್ಳಿತ್ತು$_1$) + ಪರಕೆ$_1$]

ಒಳ್ವರಲ್ (ನಾ). = ಒಳ್ವಣಿ : ಪಚ್ಚೆಯೊಳ್ವರಲ ತೊಳಪ್ಪ ಮಾಣಿಕದ ಮುತ್ತಿನ ಲಂಬಣಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೬–೪೮).

[ಒಳ್$_2$ (< ಒಳ್ಳಿತ್ತು$_1$) + ಪರಲ್]

ಒಳ್ವರಿಜು, ಒಳ್ಪರಿಜು (ನಾ). ಸುಂದರವಾದ ರೂಪ ; ಒಳ್ಳೆಯ ಆಕೃತಿ : ಬಾನ್ನವಿರನೊಳ್ವರಿಜಂ[ಪಾಠಾಂ. ಳ್ಪರಿಜಂ] ತಳೆದೊಪ್ಪಿ ತೋಱಿದಂ (ಶಬಶಂ. ೫–೯). ಒಳ್ವರಿಜು : ಮೇಲಿನ ಪ್ರಯೋಗದ ಪಾಠಾಂತರವನ್ನು ನೋಡಿ. [ಒಳ್$_2$ (< ಒಳ್ಳಿತ್ತು$_1$) + ಪರಿಜು]

ಒಳ್ವಳೆ (ನಾ). ಒಳ್ಳೆಯ ಬಳೆ, —ಕಡಗ : ಲತಾಂತಮಾಲೆ ಮಂಜುಲ ಗಜದಂತದೊಳ್ವಳೆ ವಿರಾಜಿಸೆ ವಿರಾಜಿಸಿದರ್ ಪುಳಿಂದಿಯರ್ (ಶಬಶಂ. ೩–೧೦). [ಒಳ್$_2$ (< ಒಳ್ಳಿತ್ತು$_1$) + ಬಳೆ$_3$]

ಒಳ್ವಾತು, ಒಳುವಾತು, ಒಳ್ಮಾತು (ನಾ). ೧. ಸೊಗಸಾದ ಮಾತು; ಸವಿನುಡಿ ; ಸುಭಾಷಿತ : ಅಕ್ಕರಗೊಟ್ಟಯುಂ ಚದುರರೊಳ್ವಾತುಂ ಕುಳಿರ್ ಕೋಟ್ಟ ಜೊಂಪಮುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೪–೩೧). ಒಳುವಾತು : ೧. ಬಳಿಕ ನಡೆದು ಬಂದ ಬಳಲಿಕೆಗಳೆವಂತೊಳುವಾತುಗಳನೊಡರಿಪುದು (ಹದಿಬ. ೩–೧೫). ಒಳ್ಮಾತು : ೨. ನೀತಿಯ ಮಾತು ; ನೀತಿ : "ಒಳ್ಮಾತೆನಲ್ . . . ನೀತಿಯದಕ್ಕು" (ಕಶರ. ೧೧೯).

[ಒಳ್$_2$ (< ಒಳ್ಳಿತ್ತು$_1$) + ಮಾತು$_1$]

ಒಳ್ಳಾತುಗ (ನಾ). ಒಳ್ಳೆಯ ಮಾತನಾಡುವವನು; ವಾಕ್ಚತುರ : ಕಲಾವಿದನೊಳ್ಳಾತುಗನೋಡಿಗಾಜನಟಚಕ್ಷ್ಮಂ . . . ಚಿಕವೀವೇಂದ್ರಯಂ (ಅಪ್ರತಿ. ೧೧-೨೧). [ಒಳ್ಳಾತು + -ಗ್ಗ]

ಒಳ್ಳಾನಸೆ (ನಾ). ಒಳ್ಳೆಯ ಮನುಷ್ಯ : ಒಳ್ಳಗಣಂ, ಒಳ್ಳುಡಿ, ಒಳ್ಳಾನಸಂ (ಭಾಷಾಭೂ. ೩೫ ಉದಾ).

[ಒಳ್ಳ್(< ಒಳ್ಳಿತು)+ಮಾನಸ್ಕ]

ಒಳ್ಳಾವುಗೆ (ನಾ). ಒಳ್ಳೆಯ ವಾದುಕೆ ; ಉತ್ತಮವಾದ ವಾದರಕ್ಷೆ : ಮಿನುಮಿನುಪ ಪಳುಕಿನೊಳ್ಳಾವುಗೆಗಳಂ ಮಟ್ಟಿ (ಪಪ್ಪರಾ. ೨-೫೨).

[ಒಳ್ಳ್(< ಒಳ್ಳಿತು)+ಪಾವುಗೆ]

ಒಳ್ಳಾಸೆ (ನಾ). ಒಳ್ಳೆಯ ಬಾಸೆ ; ಹೊ ಕ್ಕುಳಿನ ಮೇಲೆ ಇರುವ ರೋಮರಾಜಿ : ಕರಡರಣಾಧರದಂತವಿತತಿಯೆಂಬರುಣಮಣಿಯನುಗುರೆಂಬ ಕುಲಿಶಮಂ ಕುಮುಳಲಗಣ್ಣುಮಿವುರ್ವೊಳ್ವಾಸೆಗಳಂ ಕ ರಿ ಯ ಪರಲಂ ಸ್ಮರನೆಂಬಾ ಸೂನ್ನರಂ ಕೀಲಿಸಲು (ಜಯಂತ. ೩-೫೩).

[ಒಳ್ಳ್(< ಒಳ್ಳಿತು)+ಬಾಸೆ]

ಒಳ್ಳಾಳೆ (ನಾ). ಒಳ್ಳೆಯ ಬಾಳೆ ಯ ಗಿಡ: ಇತ್ತರಿಗಾಲುವೆಯಿಂದವೆ ನೆಜೆ ಮುಸುಕ ಬೆಳೆ ಚಿಂದೆಗೆಲ್ಲೊಳ್ಳಾಳೆಯಿಕೆ ಪಸುರೆಲೆವಳ್ಳೆ (ಜಯಂತ. ೧-೩೮). [ಒಳ್ಳ್(< ಒಳ್ಳಿತು)+ಬಾಳೆ(< ಬಾಜೆ)]

ಒಳ್ಳಿತ್ತು (ನಾ). ಒಳ್ಳೆಯ ಬೀಜ ; ಚಿಂದವಾದ ಬೀಜ: ಕೆಂಬರಲೆಕೆ ನಾಮುವರೆರೆಂಕಂ ರಸಂಬಡೆದು ರಂಜಪೊಳ್ತಿನ ದಾ ೧ ಂ ಬ ದ ಬನದ ಕುಕಾಳಿಗಳಂಬದವಳ್ಳಿಜಿಗೆ ತುಲುಗಿದುವು (ಧರ್ಮಾನಾ. ೪-೫೯).

[ಒಳ್ಳ್(< ಒಳ್ಳಿತು)+ಇತ್ತು]

ಒಳ್ಳು 'ಒಳ್ಪು' ನೋ.

ಒಳ್ಳುಡಿ, ಒಳ್ಪುಡಿ (ನಾ). ಸೊ ಗ ಸಾ ದ ಹುಡಿ; ಉತ್ತಮವಾದ ಚೂರ್ಣ: ಕುಂಕುಮವಮರ್ದಿಸಿಯೊಂ ಪುಟ್ಟದ ಪಿಂದಿರಂ ಕಮ್ಮಟ್ಟಿಯಂಕಳನುತ್ತಮಾಂಗದೊಳು ಅಂಕಿಸಿಕೊಂಡವಳಿರ್ದಳು (ಉದಾಸಾಂ. ೩೩-೯೩). ಒಳ್ಪುಡಿ : ಮತ್ತೆ ತಳವ ಪೊಸಗಲ್ಲುರದೊಳ್ಪುಡಿ ಪೊತ್ತಿಕುದಾ ವಿರಹಾನಲಕೆಣೆಗಳಿಗೆ (ಜಯಂತ. ೪-೪೧). [ಒಳ್ಳ್(< ಒಳ್ಳಿತು)+ಪುಡಿ]

ಒಳ್ತೆಣ್, ಒಳುವೆಣ್, ಒಳ್ತೆಣ್ (ನಾ). ೧. ಚೆಲುವೆಯಾದ ಹೆಣ್ಣು; ಸುಂದರಿ : ಕುಡುಮಿಂಚಂ ಮಸೆದನ್ನೆರಪ್ಪ ಪಲರೊಳ್ತೆಂದಿರ್ (ಅರಿಷ. ೩-೧೬); ಕಳ್ಕೃಳಮುಮರ್ದಿಸಿಯೊಂ ಪುಟ್ಟದ ಪಿಂದಿರಂ ಸೊಗಯಿಸುವ ಪಲರುವೊಳ್ತೆಂದಿರ್ (ಪ ಂ ಪಭಾ. ೪-೭೭); ಅವಂ ಪೊಜಗೆ ದೇವ ಕನ್ನೆಯರೆಸಲ ಪೆಂಡವಾದೆವೊಳ್ತೆಂದಿರಿಂದಂ (ಧ ಮಾ ರ್ಮ್ಯ. ೪-೨೨೬). ೨. ಸಜ್ಜನ್ನೆ; ಪತಿವ್ರತೆ : ಇವನಿಂಲಿಪುದೊಳ್ತೆಂದಿರ ಧರ್ಮದ ಹದನಲ್ ತಾಡಂಸುವುದು (ಪದಿಬ. ೧-೬೧). ಒಳುವೆಣ್ : ೧. ಚೆಲ್ವಿತ್ತಿರೆ ಪೆಂಡ ವಾಸದೊಳುವೆಂದಿರಲಂಕೃತಿಯಿಂದಮಿರ್ದಂ (ಧ ಮಾ ರ್ಮ್ಯ. ೪-೧೩೬). **ಒಳ್ತೆಣ್** : ೧. [ಪೋಡಿಂದುತನ್ನ ಳ್ಕಳೆದಿಂ ಪಡೆದೊಳ್ತೆಂದಿರಂ ತೋಜಿಂ ಮತ್ತಂ] (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೩-೧೦೫).

[ಒಳ್ಳ್(< ಒಳ್ಳಿತು)+ಪೆಣ್]

ಒಳ್ತೆಸನ (ನಾ). ಒಳ್ಳೆಯ ಊಳಿಗ; ಉತ್ತಮವಾದ ಸೇವೆ : ಪೆಸರಂ ಕೇಳ್ದು ಬೆ ಳ್ತು ರ್ದು ಪರಧರೇಶಮಂಡಳಂ ಗಂಡುಗೆಟ್ಟೊಳ್ತಿಸನಂ ಪೂಣ್ತ್ತು (ಸುಕುಮಾ. ೯-೬೩). [ಒಳ್ಳ್(< ಒಳ್ಳಿತು)+ಬಿಸನ್ನ]

ಒಳ್ತೆಸರ್, ಒಳುವೆಸರ್ (ನಾ). ಒಳ್ಳೆಯ ಹೆಸರು : ಆ ವಿಶ್ವಿತ್ತ ಮನ ಮಗಂ ಭೂವಿಶ್ರುತನೀಶ್ವರಾಖ್ಯನೆಂದೊಳ್ತೆಸರಂ ದೇವದ್ವಿಜಗುರು ಜನಪದ ಸೇವಾನಿರತಂ (ಪಂಚ ತಂ. ೯-೧೪). ಒಳುವೆಸರ್ : ಒಳುವೆಸರ್ಗರ್ ಮರ್ದುಂ ತಾ ಸೂದೆಯೆಲ್ಲಾ ಸುಧೆ (ಅಭ್ಯಕ್ಷ. ೧೦).

[ಒಳ್ಳ್(< ಒಳ್ಳಿತು)+ಪೆಸರ್]

ಒಳ್ಳೆಳಗು (ನಾ). ಉಜ್ವಲವಾದ ಬೆಳಕು ; ಒಳ್ಳೆಯ ಕಾಂತಿ : ಚಿಂದ್ರ ಮುಖದೊಳ್ತೆಳಗಿನ ಸಧು ಕೇಳ ಕೆಳದಿ ನಿನಗಳ್ಕುದಲಂ (ಧಂಡೀಂಬು. ೧-೪೯) ; ಚಿಂದ್ರನೊಳ್ಳೆಳಗುವೊಲೊಪ್ಪು ಕೋಟೆ ದುಗುಲಂ (ಕಾದಂಬ. ೧೫೦) ; ಕತ್ತಲೆಯಒಳ್ತೆಳಗು ಪುಸಿಯಂ ದಿಟಂ . . . ಸಲೆ ತೆವರುವಂತೆ (ಚಿಬಪು. ೩-೨೪) ; ರನ್ನದೊಳ್ತೆಳಗು ಬೆಂಬಿಸಿಲಂತಿರೆ (ಕಬಕಾ. ೧-೭೭).

[ಒಳ್ಳ್(< ಒಳ್ಳಿತು)+ಬೆಳಗು]

ಒಳ್ತೆಳೆ (ನಾ). ಒಳ್ಳೆಯ ಬೆಳೆ. 'ಒಳ್ತೆಳೆವೊಲ' ಪರಾ.

[ಒಳ್ಳ್(< ಒಳ್ಳಿತು)+ಬೆಳ್]

ಒಳ್ತೆಳೆವೊಲ (ನಾ). ಚೆನ್ನಾಗಿ ಬೆಳೆದ ಹೊಲ; ಬೆಳೆ ತುಂಬಿ ನಿಂತ ಹೊಲ : ಪಿಲಸದ್ದಿಕ್ಕುತ ಪುರವರಮಂಬೊಳ್ತೆಳೆವೊಲದೊಳ್ ಸೌಭಾಗ್ಯ ತೆಯಂ ಕಣ್ಮೊಳಿಸುವ ಪುರಜನಮೆಂಬ ಬೆಳಸನುಜ್ ಬೆಳವಿಗೆಯಂ ಮಾಳ್ಪ ಇಳೆಯನಾಣ್ಮನ ಶರುಚರಿಂ (ಜಯಂತ. ೧-೬೫).

[ಒಳ್ಳೆ + ಪೊಲ]

ಒಳ್ತೆಜಿ (ನಾ). ಸೊಗಸಾದ ಚಂದ್ರ; "ಅತಿಶಯವುಳ್ಳ ಚಂದ್ರ" (ಕಬ್ಬಕಾ. ಕೊಡ): ಕನ್ನಿನೆ ತಾಸೊಲಂಬಿಂದೆ ಜಾನಸುತ್ತ ಗಲಿದೆ ನಿಂದ ನೊರ್ವ ಸವಣಂ ಬಗೆಗೊಳ್ತೆಜಿಯೆ (ಪಾಶಾಂ. ೪೭)ಜತಿಚ್ಛತೆಂದನಂ (ಕಬ್ಬಿಣಾ. ೨೨೬).

[ಒಳ್ಳ್(< ಒಳ್ಳಿತು)+ಜಿ]

ಒಳ್ತೇಟ (ನಾ). ಒಳ್ಳೆಯ ಪ್ರಣಯ : ಚದುರೋಜೆ ಚಾಟುತನಮಂದಂ ಬಂದನೊಳ್ತೇಟಮಿಚ್ಛೆಗೆ ಸಂಡೊಂದುವ ಕೂಟಮೆಲ್ಲಮುಪಗರ್ಗಿಂಮ್ಮೆಸಂದು ಮಚ್ಚಿರ್ದುದೋ (ರಾಜಶೇ. ೧೧-೦೩).

[ಒಳ್ಳ್(< ಒಳ್ಳಿತು)+ಬೇಟ್ಟ (< ಬೇಂಟು)]

ಒಳ್ಪೊಗು 'ಒಳವೊಗು' ನೋ.

ಒಳ್ಪೊನಲ್ (ನಾ). ಮನೋಹರವಾದ ಪ್ರವಾಹ, —ನದಿ : ಉದಿ ರ್ಪುತಿರ್ಪ ಳುಮದ್ರುತಿಯೊಳ್ಪೊನಲೆಳ್ದ ಕಲ್ಬ ಳ್ಕಲ್ಪುರದ ಪುಲಿಲ್ (ವರ್ಧಮಾ. ೪-೭೩). [ಒಳ್ಳ್(< ಒಳ್ಳಿತು)+ ಪೊನಲ್]

ಒಳ್ಪೊಲ (ನಾ). ಉತ್ತಮವಾದ ಭೂಮಿ; ಫಲವತ್ತಾದ ನೆಲ : ಕನ್ನಳದೆಳಕ್ಕಳವಟ್ಟ ಚಿನ್ನಪೊಜೆ ಬೆಳಿಗಿದುಪೊಳ್ಪೊಲಮಂಪಕ್ಕ ಬೆಲ್ಲಲ ದೇಕಂ (ಆಷ. I, ೨೪-೪ ; 1148).

[ಒಳ್ಳ್(< ಒಳ್ಳಿತು)+ ಪೊಲ]

ಒಳ್ಳಕ್ಕರಿಗೆ (ನಾ). ಒಳ್ಳೆಯ ಅ ಕ್ಷ ರ ಜ್ಞ; ಪಂಡಿತ; ವಿದ್ವಾಂಸ : ತಿಂಯ ಪರಿವನಲ್ಲಂ . . . ತಕ್ಕನೆನಿಸಿದೊಳ್ಳಕ್ಕರಿಂಗ (ಸಮಪ. ೧೫-೪೨).

[ಒಳ್ಳ್(< ಒಳ್ಳಿತು)+ ಅಕ್ಕರಿಗ]

ಒಳ್ಳೆಡಗು (ನಾ). ಒಳಗಿನ ಮಾಂಸ : ಇಳಗಿನ ಒಳ್ಳೆಡಗುಮನಡುಗುಮ ರತಿಯಗರ್ದಡಗೋ[ಗ್ರಿ]ಲ್ಪ್ಪನಿಮಿಧೇಂದ್ರದಂ ತುಜಿಯುಸುವೆಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೬-೯೧). ℙ ಇಲ್ಲಿ ಒಳ್ಳೆಯ ಮಾಂಸ ಎಂದೂ ಅರ್ಥವಾಗಬಹುದು.

[ಒಳ್ಳ್(< ಒಳಗು)+ ಅಡಗು]

ಒಳ್ಳನೆ (ಅ). ಸುಮ್ಮನೆ; ನಿಷ್ಕಾರಣವಾಗಿ : ಒಳ್ಳನುರಿವ ಪುಣ್ಮಕೊಳ್ ಕ್ಷಾರವಾಗಳನೆಜೆದೊರೆಗೆ ಕರ್ತುವರುಂ (ಅರಿಷ. ೫-೨೫ ವ). 'ಉಳನೆ' ಪರಾ. [?]

ಒಳ್ಳರಲ್ 'ಒಳ್ಳಲರ್' ನೋ.

ಒಳ್ಳರಲಿಜಿ (ಕ್ರಿ). ಒಳ್ಳೆಯ ಹೂ ವ ನ್ನು ಕೊಡು : ನಾರಿಯೊರ್ವಳ ನರ್ಮವಾಕ್ಯಕ್ಕೆ ನವಮಂದಾರವೊಳ್ಳರಲಿಜಿದುದು (ಶ್ರೀಕಾಲ. ೫-೪೨).

[ಒಳ್ಳರಲ್(< ಒಳ್ಳಲರ್) + ಎಜ್ಜಿ]

ಒಳ್ಳರಲ್ಲಿಜಿ (ಕ್ರಿ). ಒ ಳ್ಳೆ ಯ ಹೂವುಗಳನ್ನು ಕೊಯ್ದು ತರು : ಪೂ ಗೊ ಂ ಜ ಲೊ ಳ್ ಪೊಕ್ಕು ಸುತ್ತುಂದಂ ಕಂಪಿಡಿಮೊಳ್ಳರಲ್ಲಿಜಿದುದು (ಕಬಕಾ. ೨-೬೪). [ಒಳ್ಳರಲ್(< ಒಳ್ಳಲರ್) + ಪಿಜ್ಜಿ]

ಒಳ್ಳರಸಂಕಶಂಕೆರ (ನಾ). ಒಂದು ಬಿರುದು(?): ವಾದ್ಯವಿದ್ಯಾಧರ [ನೂ]ಳ್ಳರಸಂಕ[ಶಂಕ]ರಂ ಕಳ್ಪುರವರ್ಷಪ್ರಿಯಂ ನೆಗರ್ದರ್ದನೆಜೆಗೆಮಹೀಶ (ಸೌಇಇ. XX, ೫೦-೧೫ ; ?). [?]

ಒಳ್ಳಲಗು (ನಾ). ಒಳ್ಳೆಯ ಅಲಗು ; ಹದವಾದ ಬಾಯ್ಮಾರೆ : ಒಳ್ಳಲಗಿನ ಕರತಕಯಂ ಕೊಳ್ಳಕೊಳ್ಳಿಂದಂಗರಾಜನಸುರನನೆಯ್ದಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨-೧೩). [ಒಳ್ಳೆ(< ಒಳ್ಳಿತ್ತು) + ಅಲಗು]

ಒಳ್ಳಲರ್, ಒಳ್ಳರಲ್ (ನಾ). ಸೊಗಸಾದ ಹೂ ; ಒಳ್ಳೆಯ ಹೂವು : ಚಪ್ಪರಳದೊಳ್ಳಲರ್ಗಳಂ ತುಂಬಿ (ಪದ್ಮಚ. ೪-೬೬) ; ಸಂಜಗೆಯೊಳ್ಳಲರ್ಗಳ್ ಪಿಡಿದು ಮಾಣಲ ಕೋಮಲೆಯರು (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೧-೯೦). **ಒಳ್ಳರಲ್** : ಪುರವಧ್ಯೆಯೊಳ್ಳರಲಿಕ್ಕಿ ಮಾಱುವಾಖ್ಯಾನವ ಮಾಲೆ (ಗಾತ್ರಿಯರ ರೂಪನಳಕ್ಕಿಸಿ (ಕಾಂತಿಕ್ಕ. ೧೩-೧೬). ; ಮುಡಿಯೊಳ್ ತುಱುದಿದ ಚಿಂಗಡಿಗಿದೆಯೊಳ್ಳರಲಿ (ಜಯಭಾ. ೨-೪೪). 'ಉಳ್ಳಲರ್' ಪರಾ. [ಒಳ್ಳ್(< ಒಳ್ಳಿತ್ತು1) + ಅಲರ್2]

ಒಳ್ಳಳ್ಕು (ಕ್ರಿ). ಒಳಗೊಳಗೇ ಹೆದರು ; ಬಹಳವಾಗಿ ಅಂಜು : ಪರಭೂಪಂಗಳ್ಗಂ ಗೊಳ್ಳಳ್ಕಲ್ ರಿಪುಗುರುಧರ್ಮ್ಮಂಗಳಿರ್ಪ್ಪಂತೆ ವಿದ್ಯಾ ಧರರ್ ನಿಸ್ಪರ್ಧರ್ಕಳ್ ಧರ್ಮ್ಮಯಿರ್ಪಂತೆವರು ಮಹಿಮೆಯಿಂದಿರ್ದ್ದಪರಂ (ಸೌಇಇ. XX, ೬೪-೬ ; 1142). 'ಉಳ್ಳಳ್ಕು' ಪರಾ. [ಒಳ್1(< ಒಳಗು) + ಅಳ್ಕು1]

ಒಳ್ಳಱಿವು (ನಾ). ಒಳ್ಳೆಯ ಜ್ಞಾನ ; ಶ್ರೇಷ್ಠಜ್ಞಾನ : ಒಳ್ಳಱಿವಿನ ಲ್ಲೊಳಿವಿನ್ ಕೀಯೆಯೇನ್ ಕೀನ್ (ಜಿಪ್ರ. ೧೮-೬೮). ; ಅದು ನಿನಗೆ ಒಳ್ಳಱಿವ ಕಲಿಪಿಪ್ಪವಿನ್ಮಂ (ಜಿಪ್ರ. ೫೨-೧೧೩). [ಒಳ್3(< ಒಳ್ಳಿತ್ತು1) + ಅಱಿವು]

ಒಳ್ಳಾಗರ (ನಾ). ಒಳ್ಳೆಯ ವಾಸಸ್ಥಾನ ; ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಮನೆ : ತ್ಯಾಗದ ಗುಣಕ್ಕೆ ತಾನುವೆನೆ .. ಇಷ್ಟರ ವಿಶಿಷ್ಟರ ತೋಷಣಪೋಷಣಂಗಳೊಳ್ಳಾಗರಮೆಂದು ಬಣ್ಣಿಸುವುದೀ ಧರೆ ಪಶ್ಚತ್ ಪಾರಿಜಾತನಂ ನಾಗನಂ (ನಾ. XXI, ೨-೩೩ ; 1260). [ಒಳ್3(< ಒಳ್ಳಿತ್ತು1) + ಆಗರ್ಕ]

ಒಳ್ಳಾನೆ (ನಾ). ಒಳ್ಳೆಯ ಆನೆ ; ಉತ್ತಮವಾದ ಆನೆ : ಒಳ್ಳಾನೆಗೋದ ದಲಱುಯದ ಬೆಳ್ಳಕ್ಕಳವೊಲಿದು (ಕಾಂತಿ. ೧೦-೮). [ಒಳ್3(< ಒಳ್ಳಿತ್ತು1) + ಆನೆ1]

ಒಳ್ಳಾರ (ನಾ). ಒಳ್ಳೆಯ ಹಾರ; ಉತ್ತಮವಾದ ಮಾಲೆ: "ಒಳ್ಳಾರಂ ಸುಹಾರಾರ್ಥದೊಳ್" (ಕರ್ಣಾ. ೯೬) ; ರಕ್ಕಸರ ಪಂದಲೆಯಮಾಲೆಯತಿ ತಿದರ್ದ ಮುತ್ತಿನೊಳ್ಳಾರಮಾಗಲ್ಕೆ ಮಾಡೆದನೆಜೆಗುನಪೆಡರ್ದವ ನೊಪ್ಪಿದಪೆನ್ನ ಜೀವಗುರು (ಜಿರಮು. ೧-೫೧). ; ಮೌತ್ಕಿಕದ ಗಡಣದೊಳ್ಳಾರಂಗಳಿಂದ (ವೀರ್ತಿ. ೫-೯೧). [ಒಳ್3(< ಒಳ್ಳಿತ್ತು1) + ಆರ್4]

ಒಳ್ಳಾಳ್, ಒಳ್ಳಾಳು (ನಾ). ಶೂರ ; ಕಡುಗಲಿ : ಬೆಳ್ಳಾಳ್ಗೆ ಪೊಳಿಪು ದೊಱುವುದೊಳ್ಳಾಳ್ಗೆ ಪೊಡವುರ್ದೋರ್ಪುರುದು (ಕಂಪ ಭಾ. ೧೩-೧೨) ; ಒಳ್ಳಾಳೆಡೆಗೋದನೊದೞ್ ಇಚ್ಚ ಮೊ ಕೊ ವ ಜಂ (ಕವಿರ. ಪ. ೬೯ ಪ್ರಯೋ). ಒಳ್ಳಾಳು : ಕಿರಾತರಾಜರ್ ತಮ್ಮುಳ್ಳಾಳುಮನೊಳ್ಳಾಳುಮು ನುರ್ಜಾಳುಮನೊಡಗೊಂಡು ಬಂದು ಮುತ್ತಿದರಾಗಳ್ (ಜಿವಸಂ. ೫೮-೪೦). [ಒಳ್2(< ಒಳ್ಳಿತ್ತು1) + ಆಳ್3]

ಒಳ್ಳಾಳು 'ಒಳ್ಳಾಳ್' ನೋ.

ಒಳ್ಳಿ (ನಾ). ರಾತ್ರಿ ; ಸಮೂಹ : ಶಂಕಯದ ಹಸರಮುಬ್ಬಿದುದುವು ರೋಗದೊಟ್ಟಿಲು ಕಪಟದೊಳ್ಳಿಯುದೀ ಕಾಯವು (ಕೃಕವ. ೧೧-೧೨). [< ಉರುಳ್ಳಿ ?]

ಒಳ್ಳಿಕೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ೧. ಲೇಸುಮಾಡು ; ಸರಿಯಾದುದನ್ನೇ ಮಾಡು : ನಿಜದೆ ಬಂದಮೆಂದೊಡೊಳ್ಳಿಕ್ಕಿಯ್ದಿರೆಂದೊರ್ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೪೯-೧೪) ; ತಪಂಬಟ್ಟೊಳ್ಳಿಕೆಯ್ದರ್ (ಜಾವಂಪ. ೪೨-೧) ; ಬ್ರಹ್ಮಣ್ಯಂ, ಬ್ರಾಹ್ಮಣೇ ಹಿತಂ – ಈ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರ್ಗೆ ಒಳ್ಳಿಕೆಯ್ವುದು (ಜಿಕಾಯು. ೬೭-೨೫೨). ೨. ಅನುಗ್ರಹಿಸು ; ಉಪಕಾರಮಾಡು : ಸುಯೋಧನನಿಗಂಒಳ್ಳಿಕೆಯ್ವ ಕೃತಮುಂ ಪೆಱಗಿಕ್ಕು .. ಪಾಂಡವರಪಾಸೊಳವೆಂಕ್ಕೊಡೆ ನೀಮು ಪೇಱರೇ (ಪಂಪಭಾ. ೬-೪೮) ; ದ್ರೋಣನಿಗುಂಒಳ್ಳಿಕೆಯ್ದಂ ದ್ರೋಣಸುತನೊಳ್ಳಿಕೆಯ್ದಿರ್ಕುಮೆ (ಗದಾಯು. ೩-೬೧). ೩. ಶುಭವನ್ನುಂಟುಮಾಡು : ಎನಗಿಗಗಳಂ ಚಂದ್ರನಬಲನೊಳ್ಳಿತಾಗಿ ಸಲೆಯಿಟ್ಟುದೊಡಾ ವುದುಮೊಳ್ಳಿಕೆಯ್ಯುಮೇಗ (ಪಂಪಭಾ. ೪-೬೮) ; ಕಿಚ್ಚಂ ಸಾರ್ದರ್ಂಗೆ ಮಾಗೆಯೊಳ್ಳಿಕೆಯ್ಯಂತೆ ಬೇಸಗೆಯೊಳೊಳ್ಳಿಕೆಯ್ಯುಮೆ (ಜಿವಸಂ. ೧೩-೩೫ ವ). [< ಒಳ್3(< ಒಳ್ಳಿತ್ತು1) + ಕೆಯ್1]

ಒಳ್ಳಿಗ (ನಾ). ಒಳ್ಳೆಯವನು : ಆಂ ಕರಿಕೆನೆನಾಂ ಶ್ವೇತಕೆನೆನಾಂ ಕುಲಜನೆನಾಂ ಧನಾಢ್ಯನೆಂದೊಳ್ಳಿಗನೆಂ (ಸಮಯ. ೫-೧೪). [ಒಳ್3(< ಒಳ್ಳಿತ್ತು1) + ಇಗ1]

ಒಳ್ಳಿತು 'ಒಳ್ಳಿತ್ತು1' ನೋ.

ಒಳ್ಳಿತುಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). = ಒಳ್ಳಿಕೆಯ್ ೧ : ಒಳ್ಳಿತುಗೆಯ್ದೆ ದೇವಗತಿ ಯೊಳ್ ತೊದಳೇಂ ಜನಿಯಿಸಿದೆಪೆ (ವರ್ಧಮಾ. ೧೬-೬೧). [ಒಳ್ಳಿತು (< ಒಳ್ಳಿತ್ತು1) + ಕೆಯ್1]

ಒಳ್ಳಿತೆಸಕೆ (ನಾ). ಒಳ್ಳೆಯ ಕೆಲಸ : ಒಳ್ಳಿತೆಸಕಂಗೆಯ್ವುರೆಲ್ಲರುಂ, ಪೆರ್ಮೆಯದು ! (ಪಾರಸಿ. ೨೪-೬೫ಗ). [ಒಳ್ಳಿತು (< ಒಳ್ಳಿತ್ತು1) + ಎಸಕ್ಕ]

ಒಳ್ಳಿತ್ತು1, ಒಳಿತು1, ಒಳ್ಪಿತು (ಗು). ೧. ಒಳ್ಳೆಯದಾದ ; ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ; ಯೋಗ್ಯವಾದ : ಬಲಮಂ ಕಳನಸಮನೆಂಬೊಳ್ಳಿತ್ತು ಪಾಯಮಂ ಪಿಡಿವಂದು (ಪಂಪಭಾ. ೫-೪೬). ೨. ಒಳ್ಳೆಯದು ; ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದುದು ; ಯೋಗ್ಯವಾದುದು : ಈಗಳ್ಗೆ ಪುಣ್ಯದಿಂ ದೊರೆಕೊಂಡುದೊಳ್ಳಿತ್ತು (ಪಂಪಭಾ. ೧-೧೧೪ ವ) ; ಎನ್ನೊಡನೆ ಬರ್ಪುದೊಳ್ಳಿತ್ತು (ಪಂಚತಂ. ೫೪-೨೦) ; ವಪ್ಪಂಗಳೊಳ್ ಬೆಳ್ಪಟ್ಟಿಪ್ಪೊಳ್ಳಿತ್ತು (ಕಬ್ಬಾಸು. ೨೨೩ ಪ್ರಯೋ). ೩. ಶುಭವಾದುದು ; ಹಿತವಾದುದು ; ಉತ್ತಮವಾದುದು : ಒಳ್ಳಿತ್ತೆಯೊರಾಗರ್ ಪೊಲ್ಲದುಮದಱಿ (ಇಆ. X, ೬೧-೬ ; ?ನೆಯ ಶತ) ; ಅಡಿಗಡಿಗೊಳ್ಳಿತ್ತಂ ನುಡಿ (ಸಮಯ. ೨-೮೦) ; ಅಲ್ಲದುದಂ ಪಿಂಗಿಸಿ ಲೀಲೆಯಿನೊಳ್ಳಿತ್ತಂ ಪಿಡಿವಾ ಬುದ್ಧಜಲಂ (ಅಯಾಕಾ. ೧-೨೨). ಒಳ್ಳೆತ್ತು : ೨. ಅದಱೆಲ್ಲಂ ಒಳತೇ ಆಯಿತು (ಭರತ. ೧-೪೫ ಪಲ್ಲವ) ; ಸಂಧಿಯು ಮಾಳ್ಪುದೊಳಿತಂದು . . ಬಿನ್ನಮಮಾಡಿದರು (ಮೇಘಕ. ೩೬-೩೫) ; ನೀವುಂ ಬಂದರೆ ಒಳಿತು (ಶಂ ೦ ಳು ಮು. ೪೯). ೩. ಹೆತ್ತವರು ತಮ್ಮ ಮಕ್ಕಳ ಒಳಿತಾಗಿಯೇ ಶ್ರಮಿಸುತ್ತಾರೆ (ಪ್ರತಿಶಾಸ. ೨೪). ಒಳ್ಪಿತು : ೨. ಒಳ್ಳೆತನ್ಯ ಸತ್ಯ ಶೌಚ ಜಾರಿತ್ವಮೆಂದು (ಪಜ್ಞಾರ. ೨೭-೪) ; ಇದು ಪೊಲ್ಲದೂ ತಾನೊಳ್ಳಿತೇ ಮೇರ್ಲ್ (ಕಾದಂಪ. ೭೮೩) ; ಅಸುರರಿಂಪುನಿ ಕೂಡೆ ವಿಗ್ರಹವೊಳ್ಳಿತೇ (ಕು ವ್ಯಾ ದ್ರೌ. ೧. ೧೦-೯). ೩. ಅದಿಯ ನೈಪರಮಿತಮಿತಗಳಿದನೊಳ್ಳಿತನುತ್ಪಾದಿಸಿದರ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೬-೧೦೨) ; ಧರ್ಮ್ಮತನೊಳಪೆಱತಂ ಪೇೞ್ದಪಂ (ಗದಾಯು. ೬-೪೫) ; ಕುಳ್ಳಿರಲಿಕ್ಕ ಕೈವಲ್ಲ ಬಳಲ್ದಿರೆಂದೊಳ್ಳಿತ ನುಡಿದು (ಭರತ. ೪-೧೧೩).

ಒಳ್ಳಿದರ್, ಒಳ್ಳಿದರು (ಬಹುವ): ನಾಯಳಕೊಳ್ಳಿದರ್ ನೆರೆದೋಕ ಕಾದಲ್ದೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧೦-೪) ; ಅವನಿಪಾಲರು ಕಂಗಳಿಂದವೆ ಕಿವಿಗೆ ಕರವೊಳ್ಳಿದರು (ಉಪ್ಪಾದ್ರೌ. ೧೧-೨) ; ಒಳ್ಳಿದರ ಒಚಿನಾಡಿ ಕಳ್ಳಿಗಳ್ಳಿದನಕ್ಕು ಒಳ್ಳಿದನು ಕಳ್ಳರೊಡನಾಡಿ ಅವಶುದ್ಧ ಕಳ್ಳ ತಾನಕ್ಕು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೪೨೩).

ಒಳಿತಾಗಿ = ೧. ಚೆನ್ನಾಗಿ; ಸುಖವಾಗಿ: ನೀವು ಒಳಿತಾಗಿ ಇದ್ದೀರೊ? (ಮುಂಬಯಿ. ೩–೬೭). ೨. ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ; ವಿಶೇಷವಾಗಿ: ಅವನನ್ನು ಒಳಿತಾಗಿ ಥಳಿಸಿದರು (ಮುಂಬಯಿ. ೧–೨೩); ಒಳಿತಾಗಿ ಮಳೆಬೀಳುವವರೆಗೆ ಕಡಿಮೆಯಾಗುವುದಿಲ್ಲ (ಕಭಾಗೆ. I, ೨೧). ಒಳಿತಾಗು, ಒಳ್ಳಿತಾಗು, ಒಳ್ಳಿತ್ತಾಗು = ಒಳ್ಳೆಯದಾಗು; ಹಿತವಾಗು: ಇದರಿಂದ ಒಳಿತಾಗಲಿಕ್ಕಿಲ್ಲ (ಮೇದಿಮ. ೧೦); ಸಮ್ಯಗ್ ಜ್ಞಾನ ಚಾರಿತ್ರಂಗಳೊಳಗೊಳ್ಳಿತಾಗಿ ನೆಗೞ್ದು (ವಡ್ಡಾರಾ. ೮೪–೨೯); ನಿನ್ನ ಚೆನ್ನಭಾಷಿತಮದೊಳ್ಳಿತ್ತಾದುದು (ಗದಾಯು. ೨–೮ ವ); ನೀನಾದ್ವಿಜನ್ಮಜಾತಿಯಂ ಒಳ್ಳಿತ್ತಂ ಮಾಡಿದೆಯನ್ನೆವರಂ ಒಳ್ಳಿತ್ತಾಗಿ ನಡೆಗುಂ (ಜಾವುಂಪು. ೭೪–೨೧); ಒಳ್ಳಿತ್ತು ಪೊಲ್ಲದೆಂಬುದನೊಳ್ಳಿತ್ತಾಗಱಿದವಂಗೆ ಜಿನವಚನಂ ತಾನೊಳ್ಳಿತ್ತು (ಸಮಪ. ೩–೩೦). ಒಳ್ಳಿತೆಯ್ದು = ಒಳ್ಳೆಯದನ್ನು ಪಡೆ; ಶ್ರೇಯಸ್ಸುಹೊಂದು: ಒಡಲೊಡವೆಯನಿತ್ತುವೊಳ್ಳಿತೆಯ್ದಿದರೆಂಬ ನುಡಿ ಹರೆದುದ ಕೇಳಱಿಯಾ (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೮–೫೩). ಒಳ್ಳಿದನ್, ಒಳ್ಳಿದನು = ಒಳ್ಳೆಯವನು: ಕಳ್ಳನೊಳ್ಳಿದನೊ ತಳಱನೊಳ್ಳಿದನೊ (ಕುಸುಮಾ. ೭–೨೭); ಲಕ್ಷ್ಮೀಲೋಲ ನಿಮಗೊಳ್ಳಿದನು (ಕುವ್ಯಾಅ. ಓರಿಇ. ೨೧–೪೪). ಒಳ್ಳಿದಳ್ = ಒಳ್ಳೆಯವಳು: ಒಳ್ಳಿದಳ್, ನಲ್ಲಳ್, ಪೊಲ್ಲಳ್ (ಭಾಷಾಭೂ. ೧೯೦ ಉದಾ); ವಿದ್ಯಾಕಲೆಗಳನು ಒಳ್ಳಿದಳಂತೆ ತೋಱಿಸಿದಳು ರಾಯಗೆ (ಕುರಾಸಾಂ. ೨೫–೧೮). [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಒಳಿ, ಒಣ್ಮೈ]

ಒಳ್ಳಿತ್ತು$_2$, ಒಳಿತ್ತು$_2$ (ಅ). (ಒಪ್ಪಿಗೆಯನ್ನು ಸೂಚಿಸುವಲ್ಲಿ) ಆಗಬಹುದು, ಒಳ್ಳೆಯದು ಎಂಬರ್ಥದಲ್ಲಿ ಬರುವ ಅವ್ಯಯ: ಅವರ್–ಕರಮೊಳ್ಳಿತ್ತಂತೆಗೆಯ್ವೆವೆಂದು (ಪಂಚತಂ. ೨೦–೧೩); ಅಂತಾದೊಡೆ ಕರಮೊಳ್ಳಿತ್ತು ನಡೆ ನಿನ್ನ ನಚ್ಚಿನ ರಿಷಿಯಲ್ಲಿಗೆ (ಸುಕುಮಾ. ೬–೫೧ ವ); ಕರಮೊಳ್ಳಿತ್ತು ಬನ್ನಿಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧–೯೮). ಒಳಿತ್ತು$_2$: ಅಸಮಾಕ್ಷಪದದರ್ಶನಕೆ ಪೋದಪೆವೆಂದು ಬೆಸಗೊಳಲೊಳಿತೆಂದು ನುಡಿದ (ಮೋಹತ. ೨೩–೫೭). [< ಒಳ್ಳಿತ್ತು$_1$]

ಒಳ್ಳಿಹ (ಗು). ಚೆನ್ನಾಗಿರುವ; ಉತ್ತಮವಾಗಿರುವ: ಒಳ್ಳಿಹ ಮುಸ್ತೆಯಿಪ್ಪೆ ಕೇಡಿಲ್ಲದ ಚಿಲ್ಲಗೊಟ್ಟೆ ಪೂಸಪೀರೆಯ ಬಿತ್ತಿನೊಳಾದ ಬೂದಿಯಂ ನಿಲ್ಲದೆ ಬಾವಿಯೊಳ್ ಕಲಸಲ್ (ಅಟ್ಟಮ. ೧೧–೬೩); ಒಳ್ಳಿಹ [ಪಾಠಾಂ. ಯ] ಮೈಲಾರನವೊಳಗೆಲ್ಲ ಸಣಬು (ಬಸವ. ೨೮೦); ಕಣ್ಣುಗಾಣದ ಕುರುಡನೊಳ್ಳಿಹ ಕನ್ನಡಿಯ ಹಿಡಿದಂತೆ (ಪ್ರಭುಲೀ. ೭–೮).

ಒಳ್ಳಿಹನು = ಒಳ್ಳೆಯವನು: ಮನಧರ್ಮವ ಮಱೆಯಿಸಿ ಹೀನನೊಳ್ಳಿಹನಾದಹನೆ (ಮೋಳಿಮಾ. ೪–೧೩).

[ಒಳ್$_2$ (< ಒಳ್ಳಿತ್ತು$_1$) + ಇಹ$_1$ (< ಇರ್$_1$)]

ಒಳ್ಳುಗುರ್ (ನಾ). ಒಳ್ಳೆಯ ಉಗುರು; ಚೆಲುವಾದ ಉಗುರು: ಅವನತಕಂಠಿ ಕಯ್ನಿಡಿಯನೊಳ್ಳುಗುರಿಂ ಬೆರಟುತ್ತೆ ಬೆಳ್ಮೊಗಂ ಸಮನಿಸೆ ಕಾಲ್ವೆರಲ್ ಬರೆಯೆ ಭೂಮಿಯನಿರ್ದಳದೊಂದು ಚೆಲ್ವಿನಿಂ (ರಸರ. ೪–೧೮೫). [ಒಳ್$_2$ (< ಒಳ್ಳಿತ್ತು$_1$) + ಉಗುರ್$_1$]

ಒಳ್ಳುಡೆ (ನಾ). ಒಳ್ಳೆಯ ಉಡುಗೆ: ಮಿಸುಪ ದುಗುಲದೊಳ್ಳುಡೆ (ಜಗವಿ. ೧೦–೧೦೭); ಅಕ್ಷಮಾಲೆಯೊಳ್ಳುಡೆ ನವಕಾಂತಿ ಹಸ್ತಕಟಕಂ ಮೆಱೆಯುತ್ತಿರೆ (ಗಿರಿಕ. ೩–೪೮). 'ಉಳ್ಳುಡೆ' ಪರಾ.

[ಒಳ್$_2$ (< ಒಳ್ಳಿತ್ತು$_1$) + ಉಡೆ$_2$]

ಒಳ್ಳುಣಿಸು (ನಾ). ಒಳ್ಳೆಯ ಉಣಿಸು; ಉತ್ತಮವಾದ ಆಹಾರ: ಅಗಲೊಳಿಕ್ಕಿದೊಳ್ಳುಣಿಸು (ಅಜಿಪು. ೨–೫೧); ತುಡುವುದು ಭೂಷಣ ಮನುಣ್ಬುದೊಳ್ಳುಣಿಸಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೪–೨೩೨); ಬಡವಂಗೆ ಕಡವರಂ ಪಸಿದವಂಗೊಳ್ಳುಣಿಸು . . . ದೊರೆಕೊಂಡೊಲಾಯ್ತು (ಚಿಬಪು. ೩೬–೧೨).

[ಒಳ್$_2$ (< ಒಳ್ಳಿತ್ತು$_1$) + ಉಣಿಸು$_2$]

ಒಳ್ಳುರಿ (ನಾ). ಹೆಚ್ಚಿನ ಉರಿ; ಪ್ರಚಂಡವಾದ ಜ್ವಾಲೆ: ಆ ನನೆಗಣೆಯಿಂದುದಯಿಸಿದುಗ್ರಾನಲನೊಳ್ಳುರಿಯೊಳು ತದ್ವಿರಹದ ಮಾನಿನಿ ಕಣ್ಗೆ ವಿರಾಜಿಸಿದಳ್ (ಜಯಕಾ. ೪–೪೨). [ಒಳ್$_2$ (< ಒಳ್ಳಿತ್ತು$_1$) + ಉರಿ$_2$]

ಒಳ್ಳುರಿಚ (ನಾ). ಒಳ್ಳೆಯ ಊರಿನಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದವನು; ಪಟ್ಟಣಿಗ; ನಾಗರಿಕ: ಒಳ್ಳುರಿಚಂ, ಬನಿಚಂ, ಕಲಿಚಂ, ಕರಹಡಿಚಂ (ಶಬ್ದಾನು. ೪೨೦ ಪ್ರಯೋ); ಬಿನ್ನಣಿಗಾಱರೊಳ್ಳುರಿಚರ್ ಅಕ್ಕರಿಗರ್ ಕೆಳೆ ಪಾರ್ವಮಕ್ಕಳುಂ ತನ್ನೊಡನಾಡೆ (ಚಿಕವಿ. ೫–೧೧೦). [ಒಳ್ಳೂರ್ + –ಇಚ]

ಒಳ್ಳುಲಿಪು (ನಾ). ಇಂಪಾದ ಧ್ವನಿ; ಮಧುರವಾದ ನಾದ: ಜಲವಿಹಗಂಗಳೊಳ್ಳುಲಿಪುಗೇಳ್ದು (ಕುಸುಮಾ. ೧–೮೧).

[ಒಳ್$_2$ (< ಒಳ್ಳಿತ್ತು$_1$) + ಉಲಿಪು]

ಒಳ್ಳೂರ್ (ನಾ). ಒಳ್ಳೆಯ ಊರು, —ಪಟ್ಟಣ: ಒಳ್ಳಿತು ಊರ್ ಒಳ್ಳೂರ್ (ಶಬ್ದಾನು. ೪೧೯ ವ್ಯಾಖ್ಯಾ). 'ಒಳ್ಳೂರಿಗ' ಪರಾ.

[ಒಳ್$_2$ (< ಒಳ್ಳಿತ್ತು$_1$) + ಊರ್]

ಒಳ್ಳೂರಿಗ (ನಾ). ೧. = ಒಳ್ಳುರಿಚ: ಕರಹಡಿಗಂ, ಒಳ್ಳೂರಿಗಂ, ಬಾನಿಗಂ, ಪಟ್ಟಣಿಗಂ (ಶಬ್ದಾನು. ೪೧೯ ಪ್ರಯೋ). ೨. (ಕರಾ) ಒಳನಾಡಿನವನು. [ಒಳ್ಳೂರ್ + –ಇಗ]

ಒಳ್ಳೆ$_1$ (ಗು). ಒಳ್ಳೆಯ; ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ: ಮಕ್ಕಳಿಗೆ ಒಳ್ಳೇ ನಡತೆಯನ್ನು ಕಲಿಸುವುದು (ಮುಂಬಯಿ. ೪–೩೩); ಜನರು ನನ್ನ ಒಳ್ಳೆ ಎತ್ತುಗಳನ್ನೆಲ್ಲಾ ಓಡಿಸಿಬಿಟ್ಟರು (ಅರ್ಯಕ. ೧೦); ಒಳ್ಳೇಮಾತಿಗೆ ಸುಳ್ಳೇ ಪ್ರಧಾನ್ಯ (ಗಾದೆ). [< ಒಳ್$_2$]

ಒಳ್ಳೆ$_2$ (ನಾ). ವಿಷವಿಲ್ಲದ ಹಾವು; ನೀರು ಹಾವು: "ರಾಜಳಃ, ಡುಂಡುಭಃ – ಈ ೨ ಒಳ್ಳೆ" (ಹಲಾಯು. ೧೦೬–೨೧); ನೆಟ್ಟನೆ ವಿಷಮೊಳ್ಳೆಗುಳ್ಳೊಡಮದೊಳ್ಳೆಯೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧೦–೪); ಆಱಿಯದವರಿಗೆ ಒಳ್ಳೆ ಹೆಡೆಯೆತ್ತಿಯಾಡುವಂತೆ (ಬಸವ. ೬೬೮); ಉರಗೇಂದ್ರಂಗೆ ಸಮಾನಮೊಳ್ಳೆಯೆ (ಸೋಮೇಶ. ೧೦); ಒಳ್ಳೆ ಗಡ ಪಾವುಡವ ವಾಸುಗಿಯಲ್ಲಿ ಗಟ್ಟಿತು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೫–೫೩).

[ದೇ. ‖ ತುಳು. ಒಳ್ಳೆ, ಒಲ್ಲೆ; ಕೊಡ. ಒಳ್ಳೆಪಾಂಬೀ]

ಒಳ್ಳೆ$_3$ (ನಾ). ಕಹಿಪಡುವಲಕಾಯಿ: ಪೂವಿನ ಬಾಡುಗಳಂ ಕ್ಷೀರಾವನಿಜಂಗಳ ಫಳಂಗಳಂ ಒ[ಪಾಠಾಂ. ಬ]ಳ್ಳೆಯುಮಂ ಶ್ರಾವಕನಾಗದು ಸೇವಿಸಲ್ (ಸಮಪ. ೬–೮). [?]

ಒಳ್ಳೆಉಪ್ಪಿಗಿಡ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗಿಡ: ಒಳ್ಳೆಉಪ್ಪಿಗಿಡ, ಕತ್ತರಿಗಿಡ, ಕಾಡುಕತ್ತರಿ (ಮೈಔಗಿ. ೧೭–೩೦೮).

[ಒಳ್ಳೆಉಪ್ಪಿ$_0$ + ಗಿಡ (< ಗಿಡು)]

ಒಳ್ಳೆಕಾರೆ (ನಾ). ಒಂದು ಔಷಧಿ ಗಿಡ: ನಗರೆ, ದೊಡ್ಡಕಾರೆ, ಬೋನುಗಾರೆ, ಗರುಡಕಾರೆ, ಒಳ್ಳೆಕಾರೆ (ಮೈಔಗಿ. ೬೬–೧೩೩೯). [?]

ಒಳ್ಳೆಗ (ನಾ). ನೀರುಹಾವಿನಂತಹವನು; ಕ್ಷುದ್ರ; ಅಲ್ಪ: ಅಳುತನವುಳ್ಳವರ ಕರೆ ಪಾಂಚಾಲರೊಳ್ಳೆಗರವದಿರಂಬಿನ ಕೋಲ ಕಾಣದ ಮುನ್ನ ಹಮ್ಮೈಸುವರು ಹುರಿಯೊಡೆದು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧–೫೯); ಡಿಳ್ಳಮಾದುದೆ ಯೌವನಾಶ್ವಭೂಪತಿಯ ಬಲಮೊಳ್ಳೆಗರ ನೂಕು ನೂಕು (ಜೈಮಿಭಾ. ೪–೨೧). [ಒಳ್ಳೆ$_2$ + –ಗ$_3$]

ಒಳ್ಳೆಣ್ಣೆ (ನಾ). ಎಳ್ಳು, ಹುಚ್ಚೆಳ್ಳು, ಕುಸುಬೆ, ನೆಲಗಡಲೆ ಮೊದಲಾದುವುಗಳಿಂದ ತೆಗೆದು ಅಡುಗೆಗೆ ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಎಣ್ಣೆ: ಎತ್ತುಗಳಿಗೆಲ್ಲ ಒಳ್ಳೆಣ್ಣೆ, ಹಾಗೂ ಕೋಳಿತತ್ತಿಯ ಗೊರಟ ಹಾಕಿಸಿ ನದಿಗೆ ಈಸಲು ಕಳಿಸಬೇಕಾಗಿತ್ತು (ಗ್ರಾಮಾಯ. ೧೪); ಬೆಳ್ಳಿ ಬಟ್ಟಲದಾಗ ಒಳ್ಳೆಣ್ಣೆ ತಕ್ಕೊಂಡು . . . ಮದುಮಕ್ಕಳಿಗೆ ನಯನೇರೂನು ಬನ್ನಿರೆ (ಲೋಕಗೀ. ೪೨). [ಒಳ್$_2$ (< ಒಳ್ಳಿತ್ತು$_1$) + ಎಣ್ಣೆ]

ಒಳ್ಳೆತನ (ನಾ). ಒಳ್ಳೆಯ ಸ್ವಭಾವ, —ನಡತೆ : ಅಂತೂ ಪದ್ಮಾವತಿಯ ಒಳ್ಳೆತನದಲ್ಲಿ ಆಕೆಗೆ ಸುಖ ಸಿಕ್ಕಲಿಲ್ಲ. (ದೇವಹಂ. ೪೬).

[ಒಳ್ಳೆ + -ತನ]

ಒಳ್ಳೆನಂಗು (ನಾ). ಒಂದು ಔಷಧಿಗಿಡ (ಮೈಡಿಗಿ. ೭೬–೧೫೦). [?]

ಒಳ್ಳೆನೀಲಿ (ನಾ). ಒಂದು ಔಷಧಿಗಿಡ; ನೀಲಿಗಿಡ : ಒಳ್ಳೆನೀಲಿ, ಕಿಱುನೀಲಿ, ಅಂಜೂರದೀಲಿ (ಮೈಡಿಗಿ. ೪೬–೧೦೩).

[ಒಳ್ಳೆ + ನೀಲಿ]

ಒಳ್ಳೆಮೆಣಸು (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮೆಣಸು; ಕಾಳುಮೆಣಸು : ಪಶ್ಚಕ್ಕೆ ಒಳ್ಳೆಮೆಣಸಿನ ಸಾರು ಹಿತವಾಗುತ್ತದೆ (ರಷಿ).

[ಒಳ್ಳೆ + ಮೆಣಸು]

ಒಳ್ಳೆಲೆ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಎಲೆ; ಸೊಗಸಾದ ಎಲೆ (?) : ಬೆಳೆರೆ ಮುಖಾಲ್ಮಾಯ್ದು ಡಿಸಿದೊಳ್ಳೆಲೆಯಂತೆ (ಕಾ ವ್ಯ ಸಾ. ೩೩೦ ಕೂಪ್ರಲ್ಲ); ಕವಲಿನೊಳ್ಳೆಲೆಯು ದೆಸೆಯಂ ಮುಗುಳ್ಳಳಿಂ . . . ನೀರೆಲೆ ದಸ್ತೆ, ದುಗ್ಧಮನೆ ಚಟ್ಟಲಜೀವಂ ಸದ್ಮಕೊಡ್ಪುವುಂ (ಎಕ. VIII, ನಗರ. ೪೦–೪೩ : 1077). [ಒಳ್ ? + ಎಲೆ]

ಒಳ್ಳೆಸಲ್ಫ್ (ನಾ). ಒಳ್ಳೆಯ ರೇಕು, —ದಳ : ಮಸ್ಸಗಳಟಾತ್ಪರಿಂ ಕುಮುದದೊಳ್ಳೆಸಲಂ ಕರೆವಂತಿರೆ . . . ಬೊಂಬುಳಿಗೊರ್ವಳಾಡಿದಳ್ (ಜಗದಿ. ೫–೧೬). [ಒಳ್ಳ್ ೨ (<ಒಳ್ಳೆತ್ತು) + ಎಸಲ್ಫ್]

ಒಳ್ಳೆಹೊನ್ನೆ (ನಾ). ಹೊನ್ನೆಮರದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪ್ರಕಾರ (?) : ಒಳ್ಳೆ ಹೊನ್ನೆ, ಹನೆ (ಸೈಡಿಗಿ. ೬೫–೧೫೧೭). [ಒಳ್ಳೆ + ಹೊನ್ನೆ]

ಒಱಂಗಿಸು, ಒಱಗಿಸು, ಒಱಗಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಬಾಗಿಸು; ತಿರುಗಿಸು : ಒಂದಿಸು ಗೋಡಂಬೂಂಗಿಸಿ ನೋಡುತಿರಿಪಷನಂ (ಅಭ್ಯುದ. ೧೦–೪೭). ಒಱಗಿಸು : ೨. ಮಲಗಿಸು : ಇನ್ನು ಮಗುವನ್ನು ಒಱಗಿಸಲಿಕ್ಕೆ ಒಂದು ಜಾಪ ಬೇಕು (ಮ ಭಾ ಸ. ೧೪೨). ೩. ಆನಿಸು; ಆತು ಕೊಳ್ಳುವಂತೆ ಮಾಡು : ನಾನು ಅವರ ಹಿಂದುಗಡೆ ಅವರನ್ನು ಒಱಗಿಸಿ ಕೊಂದು ನಿಂತುಕೊಂಡೆ (ಚಿಂಗಾಳ್ವ. ೧೪೩). ೪. ಹೊರಿಸು; ಹೇರು; ಆರೋಪಿಸು : ಬುದ್ಧಿಮಂತಕಂದು ಹೊಗಳಿಕೊಳ್ಳುವ ದೊಡ್ಡ ಪನೂ ಮುಗ್ಗುರಿಸುವುದಾದರೆ, ಈ ದೋಷವನ್ನು ಅರಮೇಲೆ ಒಱಗಿಸಬಹುದು? (ಕಿಷ್ಕ ಲೀ. ೧೬೦). ಒಱಗಿಸು : ೨. ಒಡಹುಟ್ಟಿದರ ಸಹಿತವಿಱಗಿಸುವೆ ನಿಮ್ಮಡಿಯ ಚರಣದೊಳು (ಕುಸು. ೬೦೫. ೨೦–೬); ಬಿಸಿಸಿರಿಂದಿಮೆ ಮೆಯ್ದೆ ಳೆದು ಪಕ್ಕೆಯೊಳಿಱಗಿಸಿ ವಸ್ತ್ರದಿಂ ಮುಚ್ಚಿ ಹೊದಿಸಿ (ಮೋಹತ. ೧೧–೪೬). ೩. ಸ್ಥಬಿಡಿಸ್ಯಾರ್ದ ವೇದಿಕೆಯೊಳು ಇಂಧನದ ಪೊರೆಯು ನೊಡಗಿಸಿ (ಜಿಬಿಪ. ೫೨–೪೭). [ಒಱಂಗು + -ಇಸು]

ಒಱಂಗು, ಒರಗು, ಒಱಗು, (ಕ್ರಿ). ೧. ನಿದ್ದೆಹೋಗು; ಮಲಗು : ಕಂಪುಂಡು ತಡದು ಪೂಗೊಂಡಲೆಯೊಳೊಱಂಗಿ (ಅಭ್ಯುದ. ೧೦–೧೨೪); ರತ್ನಂತೊಱಂಡುಂ ವಿಶ್ರಮಿಸುಕೊಱಂಗೆ ಗಿರಿತಂ ತಾನೆಂಬ ನಾಮಂ ದಿಟಂ (ಶ್ರೀ ೧೫ ೧೪. ೩) ; ಒಱಂಗುವುದನ್ ಪೋಲ್ಮುಂ ಸಾವೆಯಂಗಿ ಕಜ್ಜಿಜೆವುದನ್ ಪೋಲ್ಮುಂ ಪುಟ್ಟು (ಕುಚಿಲ್. ೧–೩೪–೯). ಒರಗೆಸು : ೧. ಸಿರಿಯ ತೋಳೊಳಿರಿಗಿ ಮೆರೆವ (ಕ ವಿ ಕಾ. ೪೪) ; ಬಣ್ಣದ ತೊಟ್ಟಿಲ್ಲಿ ಕೂಸು ಒರಗಿದೆ (ಹಬ್ಬಲಿ. ೧೯). ೨. ಕೆಳಕ್ಕೆ ಬಾಗು; ಬಗ್ಗು : ಮೇರುಪರ್ವತವು ಒರಗಿದ ರೀತಿ..ರ್ಣನು ಹತನಾದನು (ಶ್ಯಾಹ. ೧). ೩. ಸಾಯು : ಕಾಶವರಿಗೆ ಹೊತ್ತುಬಂದಿದೆ. ಅವರು ನಾಯಿನರಿಗಳ ಪಾಲಾಗಿ ಒರಗುತ್ತಾರೆ (ವಚ ಭಾ. ೨೪೬). ೪. ಆತುಕೊಳ್ಳು; ನೆಮ್ಮು : ತಲೆತಿರುಗಿ ಮಲಗಿದರು ನೆಲಸುಮಂ ಸಾಂದರು ಬರಿಸಿಲಿನ ಕೆಲರು ಒರಗಿದರು (ತುರಂ. ೯೮–೭); ಬಾವಡಿಯ ಅ ದೊಡ್ಡಕಂಬಕ್ಕೆ ಒರಗಿ ಕೂಡುವಂತೆ . . . ಅ ಭ್ಯಾಸವಾಗಿತ್ತು (ಕಂಬಹು. ೧).

ಒಱಂಗ್ಗು : ೧. "ಒಱಗು – ಸುಪ್ತಾ (ನಿದ್ದೆ ಹೋಗು)" (ಕಮರಾ); ಅಗ್ನಿಹೋತ್ರ ಶಾಲೆಗೆನೆಂದು ದರ್ಭಶಯನತಳದೊಳೊಱಂಗಿ (ಪಂಪಭಾ. ೧೩–೩೨ ವ); ಅಲರ್ವಲರೆಸಲು ಪಸೆಯ ಮೇಲೊಱಂಗಿರ್ದಂ (ಕಾಂಡಭಾ. ೯೦೫); ಸುರಿಯು ಮೇಲೊಱಂಗಿ ನಾಸಿಹೆನು (ಮಹಾಪ್ರ. ೨೪–೪). ೨. ಬೆಳೆದೂಡಿಗದ ಕಬವಿಗಳಂ (ಕ ವಿ ಕಾ. ೩–೧೩೭); ಪೂತೆಯೊಡಿಗದ ಗಿಡುಗಳಿಂದೆ (ಅ ರ್ಜ ನೀ. ೨–೬೫); ಗಾಳಿಗೊಱಂಗದ ಕದಿಳಿಯಂತಿರೆ ಲೋಲಲೋಲಾಂತಿಕೆ ಪಟ್ಟುಗೆಡೆಗಳು (ಕುಮ್ಮಾಂ. ೪–೨೬). ೩. ಗುರುತಮಜ ಸಂಗರದೊಳೊಱಂಗಿದನೆಂದು ದ್ರೋಣಂಗಱುಂ (ಕುಮ್ಮದ್ರೋ. ೧೯–೩೫); ಕೆಲರು ಮುಗ್ಗಿತು ಕೆಲರು ತಗ್ಗಿತು ಕೆಲರು ಒಱಂಗಿದರು (ಕೌಶಿಕಾ. ೬೨–೩೫). 'ಉಱುಗು' ಪರಾ.

[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಉಱಙ್ಗು; ಉಱಗು, ಉಱಕ್ಕು; ಮಲ. ಉಱಙ್ಙು, ಉಱಕ್ಕು ; ತುಳು. ಒರಗು, ಒರ್ಪು ; ಕೊಡ. ಒರ್ ; ತೆಲು. ಒಱಗು, ಒರಗು ; ಪರ್ಜರ್. ಒರ್ಗ್]

ಒಱಂಟೆ, ಒರಟೆ, ಒಱಟೆ (ನಾ). ೧. ಗಡುಸಾದವನು; ಹಠವಾದಿ; ಮೊಂಡ; ಸೋಲದವನು; ಉದ್ಧತ : ಮಾರ್ಪಡಿಗೊಱಂಟನ್ನಿಸಲಂಟಂ (ಎಕ. II, ೧೩೮–೩ : 940); ಕಕ್ಕಾಗ್ಗಿದಂತಕ್ಕೆಳಕ್ಕಾಹಿಗ ಮೊಱಂಟಂಗ ರಥ ಮಿಸಗೆಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨–೫೦ ವ). ಒರಟೆ : ೨. ಒರಟು ಸ್ವಭಾವದವನು; ನಯವಾನಾಜೂಕಿಲ್ಲದವನು: ಆ ಒರಟುರು ಗಾಬರಿಗೊಂಡು ಕೊಲಂಬಸನ ಕಾಲಿಗೆ ಬಿದ್ದು (ಟ್ಯೂಕಿರಾ. ೨೩೬). **ಒಱಂಟು**: ೧. ಒಱಟರಜ್ಜಭೋಮರಕ್ಕಿಷ್ಟುಮೆರಲು (ಕುಮ್ಮಾಕ. ೪–೩೦).

ಒಱಂಟರಗಂಡ = ಒರಟರಿಂಗೆ ಗಂಡನಂತಿರುವವನು ; ಒಂದು ಬಿರುದು : ತೊಣ್ಣಿರ ಗಂಡನುಮ್ಮತಿರ ಗಂಡನೋ[ಪೊ]ಱಂಟರಗಂಡಂ (ಸೌ ೫ ೫. IX–i, ೨೫೭–೨೧ ; 1159). ಒಱಟರಮಲ್ಲ = ಒಱಂಟರ ಗಂಡ : ನಾಗದೇವನೊಱಟರಮಲ್ಲಂ (ಅಪಭ. ೧–೪೦).

[ಒಱಂಟು + -ಅ]

ಒಱಂಟು, ಒರಟು (ನಾ). ೧. ಹಟಮಾರಿತನ; ಮೊಂಡುಸ್ವಭಾವ: ಮುನ್ನನೊಱಂಟುವೇಡ ಮಗನೇ ಳ್ಕೆಳ್ಕೆಳ್ ಧರಣ್ಯಾಧಮಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧–೭೧); ನಿತ್ಯಬಿಂದುಗೆ - ಬೆಡಂಗು . . . ಬರ್ಪ[ಪ್ಪಿ]ಂತು, ತೆರಂ ಟು (ಕಮದ. ೩೬ ಪ್ರಯೋ). ಒರಟೆ : ೨. ಒರಟತನ; ನಯನಾಜೂಕ ಕೆಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ : ಜನಸಾಗ್ರಹದ ಬಿಂಕ ರಾಜಕೀಯಸ್ಥನ ಸ್ವಭಾವವನ್ನು ಒರಟಾಸುತ್ತದೆ (ಸಾಹಿ. ೧೫೫) ; ಇದು ಬಹು ಒರಟು ತತ್ತ್ವವಾಗಿ ಕಾಣುತ್ತದೆ (ಶಿಕ್ಷಣ. ೩೧೩) ; ಒರಟಿನಿಂದ ಹರಟೆ ಉಂಟಾಗುವುದು (ಗಾದೆ).

ಒರಟುಕೊಂಡಿರು = ಒರಟುತನವನ್ನು ಹಿಡಿದಿರು; ಹಟಮಾಡು : ನೀನು ಹೀಗೆಲ್ಲ ಹೆದರಿಸೋ ದು, ಒರಟುಕೊಂಡಿರೋದು ಒಳ್ಳೆದಲ್ಲ (ಬಾಳಕೂ. ೨೫೪).

[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಉಱಂಪ್ಪ್ ; ತುಳು. ಒರಂಟ್, ಒರಂಟು]

ಒಱಂಟುತನ, ಒರಟುತನ, ಒಱಟ್ಟತನ (ನಾ). ನಯವಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ; ಬಿರುಸಾಗಿರುವಿಕೆ : ಮಾಡದೊಱಂಟುತನಂ ಮಾಡಿದೆಯಪ್ಪೊಡೆ ನಿನಗೆ ತಕ್ಕ ವಿಧಿಯಂ ನಾಳೆ ಮಾಜ್ಪೆಂ (ಧ ಮಾ ೯ ೪. ೩–೧೦೦). ಒರಟುತನ : ಪೋಲೀಸ್ ಇನ್ಸ್‌ಪೆಕ್ಟರೆರಿಂದರೆ ಅವರ ಮುಖದ ಮೇಲೆ ಒರಟುತನ ಕಾಣುವುದು ಸ್ವಾಭಾವಿಕ (ರತ್ನಗೋ. ೩೭) ; ಆದರಲ್ಲಿ ಕೋಪ, ಕ್ರೋಧ, ಒರಟುತನಗಳು ಹೆಸರಿಗೂ ಇರಲಿಲ್ಲ (ಪ್ರಕಾಪ್ರ. ೨೦).

ಒಱಟ್ಟತನ : ಕೊಟ್ಟ ಕುದುರೆಯನು ಮನಮುಟ್ಟ ನೋಡದೆ ನನ್ನೊಜಟ್ಟತನದಿಂದಮಾ ವಂಚಕನೊಳಗೆ ತಂದಿಟ್ಟ ಕುದುರೆಯನು ನೀಗಾಡಿ (ಸಮ್ಮಕೌ. ೧೧–೬೪). [ಒಱಂಟು + -ತನ]

ಒಜುಂಟುವೇಜು (ಕ್ರಿ). ಒರಟುಮಾತನ್ನು ಹೇಳು ; ನಯವಿಲ್ಲದ ಮಾತನ್ನು ಹೇಳು : ಜಲಕ್ಕನಿ ಪೀಜದ ಕೆಮ್ಮನೊಜಂಟು [ಪಾಶಾಂ. ನೊಗಂಟು, ನೆಗಂಟು] ವೇಜ್ಜು (ಕಾವ್ಯಾವ. ೨೯೯).

[ಒಜಂಟು + ಪೇಜ್ಜು]

ಒಜಂಕೆ, ಒರತೆ, ಒಜತೆ (ನಾ). ಒಣಗಿದ ಹಳ್ಳ ಅಥವಾ ನದಿಯ ಒಡಲಲ್ಲಿ ನೀರು ಜಿನುಗುವ ತಗ್ಗು, —ಕುಳಿ; ಬುಗ್ಗೆ; ಝರಿ : "ಒಜತೆಯೊಜಂಗಳಿನಲ್ಲಿ ನಿರ್ಝರ ನಾಮಂ " (ಕವಿಕಂ. ೧೯೪) ; ದೂರ ಪೆರ್ಜಾಲಿಯೊಜಂತೆ ಪೆರ್ಜಾಲಿನೆಗಂ ತಳಕೊಡಿದುದಾ ನಿದಾಘದೊಳ್ (ಸೂತ್ರಸು. ೧೦-೯೦) ; ನಿತ್ಯಬಿಂದುನಿಗೆ – ಒಜಂತೆ, ಕೊಜಂತೆ (ಕಮದ. ೩೩ ಪ್ರಯೋ). ಒರತೆ : '... ನಾಳೆ ಪೂಜೆಗೆ ಬಿಸಳುನೀರು ಬೇಕಂತೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಇಲ್ಲಿ ಒರತೆ ತೋಡುತ್ತಲಿದ್ದೇನೆ ' (ಕರಚ. ೨೯೩) ; ಒರತೆ ಗಳನ್ನು ತೆಗೆದು ನೀರಿನ ಪೂರೈಕೆಯನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾರೆ (ಬೆಳವ. ೧೩). ಒಜತೆ : "ಒಜತೆವೊಜ್ಜರ ಪ್ರಸ್ತವಣಮಿತಿಕಳು " (ನುಂಗರಾ. ೧೨೪-೧೫) ; ಮಂದವಸ್ಥಾಂಗಂ ಕಡೋಲಿದನೆಜಕೊಜತೆಯೊಳ್ ಬೆಳೆದು ದೆಂದಿನೆಮ್ತ್ಯಂ ಮದಗಂಧಮೊದವೆ ಕತ್ತಲಿಲುದು ಪುದಿದೇಲಾ ಲತಾವನ ಪ್ರೋದ್ಯಾನಂ (ಕಾದಂಪು. ೯೪) ; ಅನ್ಯತಮಂ ನುಡಿವೀಜಾಯಿದು ಪುಸಿ ನುಡಿಗಳೊಜತೆ (ಧರ್ಮಾಶಾ. ೧೧-೭೬) ; ಉತ್ಪಮೆಜೊಜತೆಯಂತೆ ಬಿಸಿಲ ನೆಳಲಿನಂತೆ ... ಸುಳಿವ ಸಿದ್ಧ ಸೋಮನಾಥ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೮೪-೪೭ನ).

ಒಜತೆಯಾಜು = ರಸ ಇಂಗಿ ಹೋಗು ; ಒಣಗಿ ಹೋ ಗು: ಉದಕದ ಜಾಡನಳ್ಕುಡಿಸಿ ಒಜತೆಯಾಜುತು ವರುಣರ ಬಾಯಂತು ನೀರಡಿಸಿದುದು (ಕವ್ವಾಮ್ರೀ. ೧೯-೪೨). [< ಒಜ್ಜೆ]

ಒಜಗ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಪಕ್ಷಿ : ಜುರ್ಜೆರಧನವಾಡಿಯಂತೆ ಕೀಚಿಗ ಜಾವದೊತನಂತೊಜಗಂ ಪಾಜುವೆಂಡಡಿಯಂತೆ ಪೊಜಕಂ ... ಎಂದಿಂತುಮನೇಕ ಪಕ್ಷಿಜಾತಿಗಳಿಂ (ಬಂಹಿಂ. ೩-೩೮ ವ). [?]

ಒಜಗಿಸು 'ಒಜಂಗಿಸು' ನೋ.

ಒಜಗ್ಗು 'ಒಜಂಗು' ನೋ.

ಒಜಗ್ಗೂ, ಒರಗ್ಗು (ನಾ). ೧. ಬಾಗುವಿಕೆ ; ವಕ್ರತೆ (ಕ). ೨. ದಿಂಬು ; ಲೋಡು (ಕ). ೩. ನಿದ್ರೆ ; ಶಯನ : ಜನಜಿತಾ ಮಲಮೂತ್ರ ಮೂಜಾ ಜಿಸಿಗುವುದು ರತಿಯೊಂ ಜಿಸ ಭೂಜಿಕ್ರವನೆರಡು ಸಿಕೆಯೊಂಡೊಜಗುಂ. [ಪಾಶಾಂ. ಸುಯಿಲೊಂದು ವರ] ತಾಂಬೂಲ ಹದಿನೈದು ... ದಿನಚರ್ ಯಿದು (ಋ ವ್ಯಾ ಉ. ೩-೬೧). ಒರಗ್ಗು : ೨. ಚಂದ್ರಾಪೀಡನು ... ಸೂರ್ಯಪುಟದ ಸುಪ್ತತ್ವಿಗೆಯಲ್ಲಿ ಒರಗಿನ ಮೇಲೆ ಒರಗಿಕೊಂಡು ... ಚಿಂತಿಸಿದನು (ಪಚಕಾ. ೬೪) ; ತಾಯಿಯು ಳುತು, ಬೆನ್ನಿಗೆ ಒರಗನ್ನು ಕೊಟ್ಟುಕೊಂಡು ಜಾಲನ್ನು ಕೊಡುವುದು ಉತ್ತಮ (ಗೃಹವಿ. ೧೦೬) ; ತರಗು ತಿಂಬುವವಗಿಗೆ ಒರಗೊಂದು ಕೇಡು (ಗಾಡಿ). ೪. (?) : ಪುರು ಹೂತಗಣಗಳಾಜಂ ... ಜರ ಣಕ್ಕೆ ಸಿಲಜಂತಿರೊಳೊಜ್ [ರ್ತ] ಗಿಂತಹ ಸರಳ ತನ್ನೊಳಿಂಪ್ಪುವ ತೆಜದಿಂ (ಭಂಡಾರಿಂಬು. ೩-೨೩ ಆಡಿದ).

[< ಒಜಂಗು. / ತಮಿ. ಮಲ. ಉಜಕ್ಕು, ಉಜಕ್ಕು ; ತುಳು. ಒರ್ದ ; ಕೊಡ. ಒರ್ಗ್ ; ತೆಲು. ಒಜಗು]

ಒಜಗುಮೂಡೆ, ಒರಗುಮೂಡೆ (ನಾ). ಉದ್ದನೆಯ ಒರಗುದಿಂಬು: ಬರಿದಿಪ್ಪು ನರಳುತ ಗುರುಹಂಸನಾಥಯಿಂಬೊಜಗುಮೂಡೆಯನೊಜಗಿ ದನು (ಭರತ. ೪೯-೬೩). ಒರಗುಮೂಡೆ : ಉದಂಚತಿಕೋಕಾರ ಮೆಂಬೊರಗುಮೂಡೆಗಳಾಗೆ (ಪ್ರಭುವಿ. ೩-೧೭).

[ಒಜಗು (< ಒಜಂಗು) + ಮೂಡೆ]

ಒಜಟ 'ಒಜಂಟ' ನೋ.

ಒಜಟ್ಟೆತನ 'ಒಜಂಟುತನ' ನೋ.

ಒಜತೆ 'ಒಜಂತೆ' ನೋ.

ಒಜತೆವೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ನೀರು ಜಿನುಗು, —ಪ್ರವಿಸು : ಹರಿಸಂಬಡ ವಿಂಗಿದರ್ ಕೈಯೊಜತೆಯೇಳ್ವಂದೊಪಲಪೋಡುವ ಹಾರಾವಿತತಿ (ಜಯಕಾ. ೧೧-೫೯).

[ಒಜತೆ (< ಒಜಂತೆ) + ವಿಳ್ (< ವಿಜ್ಞ್)]

ಒಜತೆವೊನಲ್ (ನಾ). ಊಟಿಯಿಂದ ಹರಿದು ಬರುವ ಪ್ರವಾಹ : ಳ ಜಿಳ ಜಿ ದ ಕಮ್ಮ, ಮಳೆವೊನಲಿಂದ ಶಶಿಕಾಂತದೊಜತೆವೊನಲುಜಿ ವೆಗ್ಗಳಿಕೆ ನಾಜ ಬೆಳ್ಳಾದ ತೆಜದಿಂ ಮುಗಿಲ್ಗಳಿರೆ ಬೆಳ್ಳಿಂಗಳೊಪ್ಪಿದ್ದುರ್ದುದು (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೫-೫). [ಒಜತೆ (< ಒಜಂತೆ) + ಪೊನಲ್]

ಒಜಪು, ಒಜಹು (ನಾ). ೧. ಕೆಚ್ಚು (?) : ತೆಜಪಲ್ಲಂ ಸಾವುಧೋಂಕಂ ದಡಸಿದ ಪದರ್ದೂ ... ಸದ್ಧರ್ಮವನ್ಪೆತ್ತೊಜವಲ್ಲಿ ತ್ತೊಡೆಯೆಲ್ಲಿತ್ತು (ಕರ್ನಾಕ. ೭.೪). ೨. ಹೊಳಪು ; ಕಾಂತಿ : "ಕಿರ್ಗಿ = ಒಜಪು " (ಕಮದ. ಪರಿ. ೨) ; "ಒಜಪಿನೊಳ್ಯಾಂತಿಯೊಳು ರಮ್ಮ ದೊಳು ರಂಗಿಸಿಕು " (ಕಬ್ಬ ಮಂ. ೮೩). ಒಜಹು : ೨. 'ಒಜಹುಗುಂದು' ಪರಾ.

[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಉಜ್ಜಿಪ್ಪು ; ಮಲ. ಉಜಪ್ಪು, ಉಜುಪ ; ತೆಲು. ಒಜಪು]

ಒಜಲ್ಲ್ (ಕ್ರಿ). ಪ್ರೀತಿಸು ; ಮೋ ಹಿಸು : "ಒಜಲ್ – ಸ್ನೇಹೇ " (ಕಮಧಾ) ; ನಿನ್ನನೆ ಪೀನಮೊಜಲ್ದು ಮಜುಗಿ ಕಾತರಿಸುತ್ತುಂ (ಕವಿರಾ. ೨-೩೩) ; ಪಡೆಯ ಪಾಡಿಯ ಬೀರರ ಪೆಂಡಿರಿಚ್ಚುಜಂ ಪರಿಯೊಜಲ್ದು ನೇಸಕಿಗಳಿಕ್ಕೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧೦-೧೨೫) ; ಒಜಲ್ದೆಜಗುವ ಪಜಮುವಜಿಗಳಂ (ಕಬ್ಬಶಾ. ೩೦).

ಒಜಲ್ದಂ = ಪ್ರೀತಿಸಿದವನು : "ಒಜಲ್ದಂ = ಕೂರ್ತಂ " (ಕಮದ. ಪರಿ. ೨). ಒಜಲ್ದಳ್ = ಪ್ರೀತಿಸಿದವಳು : "ಒಜಲ್ದಳೆಂದು ಪ್ರೀತಿ ವಟ್ಟಳ್ಗೆ ಪೆಸರ್ " (ಕಶಾಸಾ. ೧೪-೬೮ನ).

[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಉಲಲ್ = ಸಾಮಾಪ್ಯ, ಸಂಬಂಧ ; ಮಲ. ಉಜವು = ಸಾಮಾಪ್ಯ, ಸಂಬಂಧ]

ಒಜಲ್ಲ್, ಒರಲ್ಲು, ಒರಳ್ಳು, ಒಜಿಲು (ಕ್ರಿ). ೧. ಅರಚು ; ಕೂಗಿ ಕೊಳ್ಳು : ನೆಲದಂ ಪೊತ್ತ ಭಟವೊಜಿಲು [ಪಾಶಾಂ. ತೆಜಲು] ತಿರಿ ನಡೆ ದತ್ತಾಗಳ್ ಸಗರಚಕ್ರವರ್ತಿಯ ಳಿಚಿಲಂ (ಅಜಪು. ೧-೧೫) ; ಇಕ್ಕೆ ಮಟ್ಟು ವರೊಜಲ್ಲಂಯತುರ್ವಗರ್ದುರ್ದುವರ್ (ಅಪಂಪು. ೬-೬೧). ಒರಲ್ಲು : ೧. ದೇವರದಿದ್ದಲ್ಲಿ ದೇವರಿಗೆಲ್ಲವಂದೊರಲುತಾವುದನುಮವನ ನಿರ್ಜಾಯಕೆ ಬಿಡದೆಯೆ ತಾಂ ದಾವನ್ತ್ಯಬಡುತ ತ್ಸುಚ್ಚೈಯನೆ ಘೋರಿಸುವ ಭಾವವೆಂತಹ ಭಳುತಿ ? (ಮಂಳುಳ. ೫೪೧) ; ಬಡತನದ ಜಯಭೇರಿ . . . ಸಾರುವದು ಒರಲಿ (ಅರಳು. ೩೪೫-೧೦) ; ಹೆಂಡತಿಯನ್ನು ಳುರಿತು ಳಂಠಕ ಹರಿಯುವಂತೆ ಒರಲಿದ (ಬಿ ಂ ದ ಚಂ. ೨). ೨. ನೆರಳು : ದೇವರು ರಾಜಕೀಯ ಪಕ್ಷದ ಲೊಹಮುಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಸಿಕ್ಕು, ಒರಲುವ ಹೊತ್ತು ಬರುವುದು (ಯಕ್ಷಪ್ರ. ೧೫೩). ಒರಳ್ಳು : ೧. "ರಾಸತೇ – ಒರಳಿದಪಂ " (ಕಾಶಕ್ಕ. ೧೭೧). ಜಿಜಿಲು : ೧. ಆಯ್ಯಾಆಯ್ಯಾ ಎಂದೊಜಲುತ್ತಲಿದ್ದೇಜೆ (ಬಸವ. ೫೬) ; ಅಜ್ಜ ಆಯ್ಯಾ ಅಪ್ಪ ಎನುತೊಜಲುತಳಕಳುತೆ (ತಂಬರ. ೭-೭೦) ; ಒಜ ಲಿದುವು ಬರುದ ಸಾಜುವ ಕಹಳೆ (ಜಹಳ. ೫-೧೧) ; ಒಜಲಿ ಕರೆದುವು ಗಡಣವನು ಗೂಗಿಗಳು (ಕವ್ವಾಭೀ. ೫-೩೩).

[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಉಜಮು, ಉಜಮುಮ್ಮು ; ಮಲ. ಉಜುಮ್ಮು ; ತೆಲು. ಒಜಲು ; ಕುಡು. ರೂಂಬು, ರೂಮ ; ಕುವಿ. ಒರ್ಪ್, ಒರ್ಪ್]

ಒಜಿಲ್ಲ್ (ನಾ). ಪ್ರೀತಿ ; ಸ್ನೇಹ : "ಒಜಿಲ್ ಕೂರ್ಮೆಯೆನಲೂ ಕಾದಲ್ಮೆ ನಲ್ಮೆಯೆನೆ ನೇಹಮೆಂದಿನಿರ್ಪುದು " (ಕಬ್ಬಕ್ಕ. ೨೯) ; "ಕೂರ್ಮೆಯಲುಂ ಕಾದಲ್ಮೆಯೆನ್ನಲಿವು ಸುಸ್ನೇಹಂ " (ಕವಿಕಂ. ೧೭೩). [< ಒಜಲ್ಲ್]

ಒಜಿಲ್[೬], ಒರಿಲ್[೨], ಒರಲ್ಕು (ನಾ). ೧. ಕೂಗಾಟ. ೨. ವೇದನೆಯ ಧ್ವನಿ; ನರಳುವಿಕೆ: "ಒಜಿಲ ಧ್ವನಿಯನು–ಆಸಾಮ್ಯಸ್ಥರ್ಕ ಅಸ್ಥರ" (ನಾಚಾರಾ. ೬). ಒರಿಲ್ಯ್: ೧. ನರಳ ಭಯ ಬಯಕೆಗಳ ಸುರ ತಾಯ್ತಂದಿಗಳೂ? ಸುರರಟ್ಟಣಾಸದಿನಿ ನರಳ್ಕಿಕ್ಕಿಯೊರಲೋ? (ಮಂಕಾಳ. ೩೪). ಒರಲ್ಕು: ೧. ಕೊಲೆಯು ಕೆಳಗೆ ಸಿಕ್ಕಿ ಕಂದನಪ್ಪದಮ್ಮನೊರಲಿ, ಗೋಳಿ ಗೋಳು ಅಳ್ತಟಾ! (ಕೋಗಿರಿ. ೮–೪೧). [< ಒಜಿಲ್[೬]]

ಒಜಿಲಾನು (ಕ್ರಿ). ಪ್ರೀತಿಯನ್ನು ಹೊಂದು, —ಪಡೆ: ಜಱುಪುಲಿಯಗೆ ಬಾ ಯೊಂ ಆತ ಪೆಂಡತಿಯಾಗಿ ಮೆಚ್ಚಿ ಪಾವನನಾಟಯರಿಗೆ ಒಲವಾಂತು [ಪಾಶಾಂ. ೪] ಪುತ್ರನಾದುಱುವ ಸುರಂಗ ಬಾಯ್ದೆಱಿಯ ಲೀವನು ತವಾಧಿಯ (ಭೈರವೇ. ೪–೫೧).

[ಒಜಿಲ್[೨] + ಅನು (< ಆನ್[೨])]

ಒಜಿಲಿಡು (ಕ್ರಿ). ಕೆರಿಚು; ಕೂಗು; ಅರಚು: ಪ್ರಳಯರುದ್ರನ ಕಾಯ್ದು ಕೆನ್ರಸ್ತೆ ಕಡುಜಗ್ಗಳದಿನೊಡಗೂಡಿರ್ದ ಪುಲಿಯೊಲಿಲ್ಟುದೋ ಯೆನಿಸಿ (ಸಾಸ್ವಾಂ. ೫–೬೦). [ಒಜಿಲ್[೨] + ಇಡು[೨]]

ಒಜಿಲಿಸು, ಒರಲಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕೂಗಿಡುವಂತೆ ಮಾಡು; ಕೂಗಿಸು: ಭೀಮು ಪಾರ್ಥರನೊಜಲಿಸುವೇ ಬಾಣ ವಲಿ (ಕು ವ್ಯಾ ಕ. ೯–೨೯). ೨. ಮೊಳಗಿಸು; ಧ್ವನಿ ಮಾಡು: ಮುಜಿಯಲಿಜಿಯು ಪಾಳಿಯ ಪರಿಯಂತರ ಒಜಲಿಸಿ ಧನುಗಣಕಿಯು ಜೆಜೆಗಿಲಿ ರಾಮ ತಿರುಗಿದನು (ಉತಾಪಾಂ. ೧೫–೧೨೧). ಒರಲಿಸು: ೩. ಹೇಳಿಸು; ಎನ್ನುವಂತೆ ಮಾಡು: ಹೇಳಿಕೊಟ್ಟು ಪಾಕವನ್ನು ಸುಮ್ಮನೆ ಜಾಗ್ರತೆ ಜಾಗ್ರತೆಯೆಂಗಿ ಹತ್ತುಸಾರಿ ಒರಲಿಸು (ಮಾಮಂಡಾ. ೫೭).

[ಒಜಿಲ್[೨] + ಇಸ್ಕು]

ಒಜಿಲು 'ಒಜಿಲ್[೨]' ನೋ.

ಒಜಿಲ್[೨], ಒರಲ್, ಒರಲೆ, ಒಜಿಳೆ (ನಾ). ಗೆದ್ದಲು; ಬಿಳಿ ಇರುವೆ: ಪನ್ನಗ ಭುಗೆ ಪುತ್ತ್ರಂ ಪುಗಲೀಯೆಂದೊಜಿಲೆಗಳ್ ಕಾಯಲ್ ಸಮರ್ಥಂ ಗಳೇ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೪೩೩); ಅ ಱುವೆ ಯ ನೊಂ ದು ಒಜಿಲೆಕೊಂಡಡೆ ಆಕಾಶವನುಱು ಮೀಯತ್ತಲ್ಲಾ (ಅ ಪ ಚಂ. ೧೩೨–೬೦೨); ಸದರವೇ ಉರಗೆಂಡವೊಜಲೆಯ ಬಾಯ್ಕೆ (ಕುವ್ಯಾದ್ಭೂರಿ. ೭–೬೦); ಹುತ್ತಕಿಕ್ಕ್ಕಿ ದೊಜಲೆ [ಪಾಂಡವ. ೧೧೧–೧೩೨]. ಒರಲೆ: ಹುತ್ತಹೊರಲೆಯ ಪುತ್ತು ಕಟ್ಟರ್ದ ಕಲ್ಲಂಡೆದೊಂದು (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೩೪–೨೬೦); "ನನ್ನ ಕೈಗೆ ಒರಲೆ ಹಿಡಿದೇ ಹೋಗರಿ . . . !" (ಕಾಸರಗ. ೨೯೬); ಅರಸರ ಕಿವಿಗೆ ತರಲೆ ಹಾಕು, ಹಾಗಿಲ ಕಿವಿಗೆ ಒರಲೆ ಹಾಕು (ಗಾಡೆ). ಒರಲೆ: ಒಂದು ಮೂಡು ಒರಲೆ ಹಿಡಿದು ಬೀಳುವ ಹಾಗಿತ್ತು (ದೇವಮ. ೬೫). ಒಜಿಳೆ: ಕೆಂಡಕೆ ಒಜಿಳೆ ಮುತ್ತುವುದುಂಟೆ (ಪುರಂದ. ೩–೧೦೯ ಪಲ್ಲವಿ). [?]

ಒಜಿಲ್ಕೆ (ನಾ). ಸೋರುವಿಕೆ; ಒಸರುವಿಕೆ. 'ಒಜಿಲೆಗಣ್ಣು' ಪರಾ. [< ಒಜಿ[೨] + -ಲೆ]

ಒಜಿಲೆಗಣ್ಣು (ನಾ). ಸೋರುವ ಕಣ್ಣು; ಮಬ್ಬುಗಣ್ಣು: "ಒಜಿಲೆ ಗಣ್ಣವನು ಕ್ಲಿನ್ನಾಕ್ಷ, ಜುಲ್ಲ, ಚಲ್ಲ, ಪಲ್ಲಿ" (ನಾಚಾರಾ. ೬).

[ಒಜಿಲ್ಕೆ + ಕಣ್ಣು (< ಕಣ್)]

ಒಜಿಲೆಗಾಲ್ (ನಾ). ಆ ನೆ ಕಾಲು ರೋ ಗ ತಗುಲಿದ ಪಾದ, —ಕಾಲು: "ಶ್ಲೀಪದಂ, ಪಾದವಿಲ್ಲಿಕೆಂ– ಈ ತ ಒಜಿಲೆಗಾಲ್" (ಹಲಾಯು. ೯೯–೪೦). [ಒಜಿಲೆ? + ಕಾಲ್[೨]]

ಒಜಿಲೆಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಒರಲೆ ಕಿಡಿ; ಗೆದ್ದಲು ಹತ್ತು, —ಹಿಡಿ: ಹುಳು ವಾದುವವಯವದ ಒಜಲೆಗೊಂಡಲ್ಕೆಗಳ ನೆತ್ತರ ಸುರಿದು ಮರುಳ್ಳಳು ದಿಸುಟ ಬೆಸಳಿಗೆಗಳುದಿನೆಡೆಗಳ ಕಂಡು (ತೊಡಾ. ೩–೮೫).

[ಒಜಿಲ್ + ಕೊಳ್[೨]]

ಒಜಿಲ್ಗಲಹ (ನಾ). ಪ್ರೇಮ ಕಲಹ; ಪ್ರಣಯ ಕಲಹ: ದಿಟ್ಟಗಳೊಳ ಗೊಗೆದುರುಜಲವಿನಿಸಿನಿಸಿಟ್ಟಱಿದೊಜಲ್ಗಲಹವಂ (ಉದ್ಭವೇ. ೪–೧೭).

[ಒಜಿಲ್[೨] + ಕಲಹ]

ಒಜಿಲಿಲ್ಲು[೨] (ಕ್ರಿ). ಮೆಚ್ಚಿಸು; ಸಂತೋಷಪಡಿಸು: ತಾಳ ಪ್ರಕಾಶ ವಂಶಕ್ಕ್ಯನಿಗಳ್ ಜನವಮನಿಜಲ್ಲಿರುವು ತತಾವನಿದ್ದ ಘನ ಸುಖಿರ ವಾದ್ಯ ಛೇದ ತರಂಗಳ್ (ಆ ಜಿಪು. ೫–೧೩); ಮನವಮನೊಜಲ್ಪುವ ಕೆಸ್ತೂರಿ (ವ ಸ್ತು ಕೋ. ೭೬–೧೦); ಒಜವಿದ ಕೇಸು ನೀಲ್ದ ಕೊರಲಿತ್ತಿದ ಪಕ್ಷ ವೊಜಲ್ಪುತಿರ್ಪಂ (ಜಗವ. ೪–೩೦); ಮನವನೊಜಲ್ಪಲ್ಕೆ ನೂಪುರದ ಮೆಲ್ಲುಲಿ ಕಾಂಚಿಯ ಮಂಜುಳ ಸ್ವನಂ ತನಗಿಂದಿರೆಯೆ (ಸಚಿತ್ರಸು. ೧೩–೨). [ಒಜಿಲ್[೨] + -ಚು]

ಒಜಿಲ್ಚು[೨] (ಕ್ರಿ). ೧. ಕೂಗುವಂತೆ ಮಾಡು: ಕಂಜಜ ಕವರ್ದಿಗಳ್ ತೊಡಕಿದೊಡೊಜಲ್ಚುವೆಂ ಭಂಜಿಸುವೆನಖಿಳ ದಿಕ್ಕ್ಕರಂ (ಪೈಮಿಥಾ. ೨೪–೩). ೨. ಮೊಳಗು; ಧ್ವನಿಮಾಡು: ಉಜ್ಜ್ವಳದಳಿಗಾನದಂತೆ ಮಚಿಕಂಠನಾದಮೊಜಲ್ಚೆ ಸೆ ರಿ ಸೆ ಯಂ ತಳ್ದದರನಂಗಮಲಾತ ಲಲಿತಾಂಗಿಯರಂದು ರಾಗದಿಂ (ಅಧಿಷ. ೪–೫೯). [ಒಜಿಲ್[೨] + -ಚು]

ಒಜಿವು (ನಾ). ಒರತೆ; ಊಟೆ: ಕಲ್ಕಾಂಭ್ಯಪದಾರವಿ ರಸದೊಜವು ಪರುಷವೇದಿಯ ಕಡೆ ಧಂಗಾರದೊಳಂಬಿಗೆ (ಪಂಚಭಾ. ೧–೨೮); ಕಲಹದಲಿ ಪಕಮುಖದ ಭಾಯದ ಜಲ ರಕುತದೊಜವಿಲ್ಲ ನೀ ಮನ್ನಳುಕಿ ಕೈದುವ ಹಾಯ್ದೆಯೆ (ಕುವ್ಯಾಭಾ. ೩–೬೫); ಎನ್ನಯ ಕಣ್ಣಳ ಒಜವಿದವರ್ ಬೆಚ್ಚ್ಚನೆಯೊಜವಿವಾ ಪೊನಲಂದಮ್ (ಬಡ್ಡಕ್ಕ. ೨೨–೨೫೯).

[ದೇ. ಜಮಿ. ಉಜವಿ; ಮಲ. ಉಜವು, ಉಜವ, ಉಜ್ಮು]

ಒಜವುಗೆಱಿ (ಕ್ರಿ). ರಸವನ್ನು ಸುರಿಸು: ಮುಂ ಪಿತ್ತ[ಭುಗೊಳ್ದೊಲವು]ಗಜೆಯಲಾ ಗೊಸ್ತ್ರನ ನಾಮಮಂ ಸಾರ್ಥಕಮಂ ಮಾಜ್ಪಂದದಿಂ ಸಪ್ತಸಮಸಿ ಸುರಿಯುಸ್ಪರ್ಶ ಪಣ್ಮಂಡಲಂ ಪೊತ್ತ ಕವದ್ಧ್ಯಾಕ್ಷಾಲಸಾಮಂಬಪಂ (ಕುಸುಮಾ. ೧–೯೩). [ಒಜವು + ಕೆಱಿ[೨]]

ಒಜವುದೋಡು (ಕ್ರಿ). ಒರತೆಯನ್ನು ತೋಡು: ಸು ರಾಂ ಬು ಧಿ ದೊರೆಕೊಂಡೋಡೆನೊಜವುದೊಂದುವರೇ (ಅರ್ಧಾಪಿ. ೧–೪೧).

[ಒಜವು + ತೋಡು[೨]]

ಒಜವೆಳ್ (ಕ್ರಿ). ಬುಗ್ಗೆಯೇಳು, —ಚಿಮ್ಮು, —ಉಕ್ಕಿ ಬರು: ಭೂರಿ ರಿಪುಚತುರಂಗ ಬಲ ಸಂಹಾರದಲಿ ಒಜವೆದ್ದ ರಕುತದ ಪೂರದಲಿ ಮುಳುಗಿದರು ಪಾಂಚಾಲರಾದಿ ನಾಯಕರು (ಕು ವ್ಯಾದ್ಭೂರಿ. ೧೮–೪೪); ಮಲಿಗಿಸಿದನೊಜವೆಳ್ವ ನಯನಸ್ಥಳವ ನೇವರಿಸಿದನು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧–೫).

[ಒಜವು + ಏಳ್[೨] (< ಏಱ್[೨])]

ಒಜಿಹು 'ಒಜವು' ನೋ.

ಒಜಿಹುಗುಂದು (ಕ್ರಿ). ಬಣ್ಣಗುಂದು; ಕಾಂತಿಹೀನವಾಗು: ತೆಜಹುಗಾಣದೊಜ [ಪಾಶಾಂ. ದಜು]ಹುಗುಂದಿ ಮಜಹುಗೊಂಡೆನೆನ್ನ ಗುರುವೆ (ಜಂಪರ. ಹ. ೫೧೧–೧೨). [ಒಜಹು (< ಒಜವು) + ಕುಂದು[೨]]

ಒಜಿಳೆ 'ಒಜಿಲ್[೨]' ನೋ.

ಒಜ್ಜಿ[೨], ಒರ್ಜೆ (ಕ್ರಿ). ೧. ಸ್ರವಿಸು; ಜಿನುಗು; ಹೊರಸೂಸು: "ಒಜ್ಜಿ–ಸ್ರವಣೇ, ಶಸ್ತ್ರಕೊರೇ ಚ" (ಕಮಧಾ); ನೆತ್ತಿಯಿಂದೊಜ್ಜುಸಿವ ನೆತ್ತ್ರರ ಧಾರೆಯಂ ಮೆತ್ತಿದ ಕಣ್ಗಳಕೊತ್ತ್ತಂಬದಿಂ ತೆಱೆದು (ಪಂಚಭಾ. ೧೩–೦೦ ವ); ಶಶಿಮಣಿ ಸಾನುಗಳಿಂದೊಜ್ಜಿತು ಪರಿವ ಪರಿಪೊನಲ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೨–೯೫); ಲಿಂಗ ಕರಶ್ಚಳಕ್ಕೆ ಬಂದ ಮತ್ತೆ ಕಂಗಳು ತುಂಬಿ ಒಜ್ಜಿಯದಿರ್ಪ ಆಲಿಂಗವೊಜ್ಜಿ ಏಕೆ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೩೯–೧೯೯); ಬಾಣದೇಟಿನೊಳೊಜ್ಜಿದ ರಕುತದ ಧಾರೆ ನಾದಿತು ರಥದ ಹಲಗೆಗಳ (ಕುವ್ಯಾದ್ಭೂರಿ. ೬–೨೬); ಮುಗಿದ ಸರಸಿಜದಂತೆ ದೃಗಯುಗವೊಜ್ಜಿತ ಕಂಬ ಪ ಯ (ಶಾತೀಶ. ೧೦–೫೪).

೨. ಒದ್ದೆಯಾಗು; ನೀರೂರು: ಅಂತಾ ಸಿಂಹಂ ಮಱುಗುತ್ತಂಬಟ್ಟು ಗೊಂಕರ ಕಟ್ತೆಯಂ ಬಯಸಿ ಬಾಯೊಱೆತು ತನಗನುಚರನಪ್ಪುದೊಂದು ನರಿಗೆ ಪೇೞ್ವುದುಂ (ಪಂಚತಂ. ೨೮೨–೨೦); ಶೃಂಗಾರ ವೀರಕ್ಕೆ ಬಾಯೊಱೆತೀ ತಸ್ಕರ ಜಾರವೀರವಿಟ ವೇಶ್ಯಾ ಕಾವ್ಯಮಂ ಕೇಳ್ದು ಮೆಯ್ಮಱೆವರ್ (ರತ್ನಾಶ. ೮೭). ಒರೆ$_3$: ೧. "ಒರೆ – ಒಸರು, ಬಸಿದುಬರು" (ಜಾನಕೋ. ೩೦); ಗದ್ಯವು ಒರೆವುದು ಸವಿಯನು ಚಿತ್ತಕೆ ಸ್ನೇಹಿತ ರೊರೆದಪರೆದೆಗೆ (ಇಂಚಾಪ. ೧೯೧–೪೩).

[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಊಱು, ಉಱ್ಱೆ; ಮಲ. ಊಱು, ಉಱ; ತೆಲು. ಊರು; ಕುಇ. ಉರ್ಪ]

ಒಱೆ$_2$, ಒರೆ$_6$ (ನಾ). ಶಸ್ತ್ರಕೋಶ; ಕತ್ತಿ, ಬಾಣ ಮೊದಲಾದವು ಗಳನ್ನಿಡುವ ಚೀಲ: "ಒಱೆ – ಸ್ರವಣೇ, ಶಸ್ತ್ರಕೋಶೇ ಚ" (ಶಮಧಾ); ಶಾನ್ತರನ ತಳ್ತಿಱಿದು ತಲೆಯುಮಂ ಒಱೆಯುಮನೊಡಗೊಂಡು ಆಳ್ದೊಂ ಗೊಪ್ಪಿಸಿ (ಎಕ. X, ಗೋರೀಬಿ. ೪–೧೮; 920); ಒಱೆಯಿಂದುರ್ಚಿದ ಬಾಳ್ವೊಲ್ (ಆದಿಪು. ೬–೨೩); ಕರವಾಳಂ ಸಱ್ಱ ಸಱ್ಱೆನ್ದೊಱೆಯಿನ ಧಯನಾ ಕಿರ್ತ್ತನಾ ಕಿರ್ತ್ತನ್ (ಎಕ. VIII, ಸಾಗರ. ೧೦೯–೨೨; 1042); ಸುರಗಿಯನು ಬಿಸುಟೊಱೆಯನಂಗೀಕರಿಸಿದವೊಲು (ಕುವ್ಯಾಉ. ೧–೪೧); ಅನಂಗನರಳಂಬಿಗೊಱೆಯಾದರಖಿಳಸ್ತ್ರೀಯರು (ಚಿಬಪು. ೧೯–೨೮). ಒರೆ$_6$: ನಮ್ಮ ಕತ್ತಿಗಳನ್ನು ಒರೆಯಿಂದ ಹಿರಿದು ನಿಮ್ಮ ಪ್ರಾಣಗಳನ್ನು ಹಿಂಡಿಬಿಡುವೆವು (ಅರ್ಯಕ. ೨೧); ಅವನು ಒರೆಯಿಂದ ಚಾಕುವನ್ನು ಎಳೆದುಕೊಂಡು . . . ಚೂಪುಮಾಡತೊಡಗಿದನು (ಮಲೆನಾ. ೪೩); ಅವನ ಕತ್ತಿ ಒರೆಗೆ ಸರಿಯಾಗಿ ಹೋಗಲಿಲ್ಲ (ಮಲೆನಾ. ೨೦೭).

[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಉಱ್ಱೆ; ಮಲ. ಉಱ; ತುಳು. ಒರೆ; ತೆಲು. ಒಱ; ಪರ್ಜಿ. ಒರ]

ಒಱೆ$_3$ (ನಾ). ಗೋಪ (?): "ಒಱೆ ಶಸ್ತ್ರಕೋಶದೊಳೆ ಗೋಪರೊಳಂ" (ಕರ್ಣಾನಿ. ೬೯). [?]

ಒಱೆಗಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ಖಡ್ಗಧಾರಿಯಾಗು; ಪ್ರತಿಭಟಿಸು; ಯುದ್ಧಕ್ಕೆ ಸನ್ನದ್ಧನಾಗು: ನಿಲೆ ಮಾತಾಡುವನೆ ತೊದಳ್ಗೆಡೆಗುಡಂ ಚಾರಿತ್ರ ಸಂಪನ್ನನೇ ಕಲಿಕಾಲಕ್ಕೊಱೆಗಟ್ಟಿದ ಶುಚಿಯೇ ಗಂಗಾಸೂನು ಗಂಭೀರನೇ ಗೆಲೆವಂದಂ (ಸೌಇಇ. IX–i, ೨೧೩–೬೯; 1126); ಸುತನ ತಿವಿ ಸತಿಯ ಕೊಲು ಮಾರಿಗೊಱೆಗಟ್ಟು ವಿಷವ ಕುಡಿ . . . ಎಂದೊಡೆಯನು ಬೆಸಸಿ ದಡೆ ನಾನಾಱೆನೆನಬಾರದು (ಹಚಕಾ. ೧೧–೩೪); ಥಟ್ಟಿನೆಡವಂಕದಲಿ ಹಗೆಗೊಱೆಗಟ್ಟಿ ನಿಂದರು . . . ವೃಷಸೇನನು ಸುಷೇಣನು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೦–೪). [ಒಱೆ$_2$ + ಕಟ್ಟು$_1$]

ಒಱೆಗಲ್ಲು (ನಾ). ಸ್ರವಿಸುವ ಕಲ್ಲು; ಚಂದ್ರಕಾಂತ ಶಿಲೆ: ತೊಱೆ ದಾಳ್ದನ ಕಾರ್ಮುಕವ ಸಿಂಜಿನಿಯಿಂದೆ ನೆಱೆ ಬಾಗಿಸಿದರೆಂಬಂತೆ ಒಱೆ ಗಲ್ಲುಗಳ ಕೀಲಿಸಿದೇರಿಗಳಿಂದೆ ಕೆಱೆಗಳೊಪ್ಪಿರ್ದುವಲ್ಲಲ್ಲಿ (ಮೋಹತ. ೨–೩೬). [ಒಱೆ$_1$ + ಕಲ್ಲು (< ಕಲ್$_3$)]

ಒಱೆಗಳೆ, ಒರೆಗಳೆ (ಕ್ರಿ). ಒರೆಯಿಂದ ಆಯುಧವನ್ನು ತೆಗೆ; ಕೋಶ ದಿಂದ ಆಯುಧವನ್ನು ಹೊರಗೆ ಹಿರಿ: ಕ್ರೂರತನದಲಿ ಕೊಲಲು ಹರಿ ದನು ಕೂರಸಿಯನೊಱೆಗಳೆದು ಝಳಪಿಸಿ (ಕೌಶಿರಾ. ೩೭–೧೪); ಕರತಳ ದೊಳೊಱೆಗಳೆದು ಝಳಂಪಿಸುವ ಕೈದುಗಳ (ರಾಜಶೇ. ೬–೧೧ ವ). ಒರೆಗಳೆ: (ಕಟ್ಟುಂಜುರಿಗೆಯನ್ನೊರೆಗಳೆದುಕೊಳ್ಳುತ್ತ . . .) (ಬೆಟ್ಟಅ. ೨೯–೫). [ಒಱೆ$_2$ + ಕಳೆ$_1$]

ಒಱೆಗಾರ್ತಿ (ನಾ). ಬಾಣದ ಬತ್ತಳಿಕೆ, ಖಡ್ಗದ ಕೋಶ ಮೊದ ಲಾದುವನ್ನು ಮಾಡುವವಳು: ಒಱೆಗಾರ್ತಿ, ಮಾಲೆಗಾರ್ತಿ, ಬಳೆ ಗಾರ್ತಿ (ಶಬ್ದಾನು. ೨೦೧ ಪ್ರಯೋ). [ಒಱೆಗಾಱ + –ತಿ$_1$ (< –ಇತ್ತಿ)]

ಒಱೆಗಾಱ (ನಾ). ಬಾಣದ ಬತ್ತಳಿಕೆ, ಖಡ್ಗದ ಕೋಶ ಮೊದ ಲಾದುವನ್ನು ಮಾಡುವವನು: ಅಣಿಯರಮೆಸೆದೊಪ್ಪಿರ್ಪುವು ಮಣಿ ಗಾಱರ ಕಂಚಗಾಱರೊಱೆಗಾಱರ ತಿಂತಿಣಿಯೆನಿಪ ಮಾಲೆಗಾಱರ ಗಣ ನಾತೀತಂಗಳಾಪಣಂಗಳೆ ಪೊಱಲೊಳ್ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೩೨೮); ವಾದಿ ವಾಗ್ಮಿ ಪಾಠಕ ಸುಭಟ ಶ್ರೇಣಿಗಳೊಱೆಗಾಱರವರ್ ಸಾಣೆಯ ಮೊದಲಾದ ಶಿಲ್ಪಿಗರ್ ಪೊಱಮಟ್ಟರ್ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೧೮–೨೬); ಮಾಲೆಯಂ ಮಾಡುವಂ, ಮಾಲೆಗಾಱಂ. ಏವಂ ಬಳೆಗಾಱಂ, ಒಱೆಗಾಱಂ (ಶಬ್ದಾನು. ೪೧೧ ಪ್ರಯೋ).

[ಒಱೆ$_2$ + –ಗಾಱ (< –ಕಾಱ)]

ಒಱೆಗೊಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ಆಯುಧವನ್ನು ಕೋಶದಲ್ಲಿ ಸೇರಿಸು: ಕೃಪಾಣವನೊಱೆಗೊಳಿಸಿ ರಘುನಾಥ ಕೈಯಿಕ್ಕಿದನು ಕಾರ್ಮುಕಕೆ (ತೊರರಾ. ೩–೬–೫೧); ಒಡನೆ ಮನ್ಮಥ ದಿಗ್ವಿಜಯಕೆ ತನ್ನಯ ಖಡುಗ ಗಳನು ತೊಳೆದಾಗ ಬಿಡದೊಱೆಗೊಳಿಪಂತೆ ನಿಡುಗೇಶವಾಱಿಪ ಮಡದಿ ರನ್ನೆಯರೊಪ್ಪಿದರು (ಕಂನವಿ. ೨೫–೧೩೩). [ಒಱೆ$_2$+ ಕೊಳ್$_1$+ –ಇಸ್ಸು$_3$]

ಒಱೆದೆಗೆ (ಕ್ರಿ). = ಒಱೆಗಳೆ: ಮುಸುಂಕಿದ ಧಾವಳ್ಯಾಂಬರಮಂ ತೆಗೆದಂ ಸ್ಮರನಸಿಯೊಱೆದೆಗೆದಂತೆ (ಜಯಕಾ. ೨–೪೨). [ಒಱೆ$_2$ + ತೆಗೆ$_1$]

ಒಱೆನೀರ್ (ನಾ). ಸ್ರವಿಸುವ ನೀರು (?): ಹೆಱೆಹಿಂಗದೆ ನೋಡಿ ನುಡಿಸುವೆನೆನುತ ಬಾಯೊಱೆನೀರ ಮುಕ್ಕುಳಿಸಿದಳು (ಮೋಹತ. ೧೭–೪). [ಒಱೆ$_1$ + ನೀರ್$_1$]

ಒಱೆಪು (ನಾ). ಒರತೆ; ಊಟೆ: ನಿಚ್ಚಂ ಪಗಲಿನಕಾಂತದ ಕಿಚ್ಚನಿರುಳ್ ಚಂದ್ರಕಾಂತದೊಱೆಪಂ [ಪಾಠಾಂ. ವಂ] ಪಡೆದಾ ಕಿಚ್ಚೆನದೆನದಿಪೆ ಮಾಡುಗುಮಚ್ಚರಿಯಂ ಪಗಲುಮಿರುಳುಮಿಾ ವಿಜಯಾರ್ಧಂ (ಅಜಿಪು. ೯–೨೨). [ಒಱೆ$_1$ + –ಪು$_1$]

ಒಱೆಯಾವು 'ಓಱೆಯಾವು' ನೋ.

ಒಱೆಯಿಸು (ಕ್ರಿ). ಸುರಿಸು; ಸ್ರವಿಸು: ಅಱು[ಱ]ಗುಲಿತನದಿ ಮುಱಿಸಿ ಬಹಿರಂಗದ ಮಱುಕದಿನಾ ದೇವಕಿಯನು ನೆಱೆಯುಪಚರಿಸಿ ನೋಯದ ಕಣ್ಗಳಿಂ ನೀರನೊಱ[ಱೆ]ಯಿಸಿ ನಿಶ್ಚಿಂತಮಿರ್ದ (ನೇಮಿಸಂ. ೧೫–೭). [ಒಱೆ$_1$ + –ಇಸ್ಸು$_3$]

ಒಱೆಯೂರು (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಪೊಳಲಿ ನಾಡುಳ್ಳೊ ಱೆಯೂರು ಬರಗೂರಂ ಬಿಜಅ ಮಾದೇವಿಯಾಳುತ್ತಿರೆ (ಎಕ. XII, ಶಿರಾ. ೨೪–೩೫; 900); ಮಹಾಮಂಡಳೇಶ್ವರನೊಱ[ಱೆ]ಯೂರ ಪುರವರಾಧೀಶ್ವರ (ಎಕ. XII, ಶಿರಾ. ೩೭–೮; 1040).

[ಒಱೆ? + ಊರು$_3$ (< ಊರ್). / ತಮಿ. ಉಱ್ಱೆಯೂರ್]

ಒಱೆವನಿ (ನಾ). ಸೋರುವ ಹನಿ; ಜಿನುಗುವ ಸೋನೆ: ಒಱೆವನಿ ಗಳಿದಿರ್ವನಿ ಮಸ್ತಕವನಿ ತೊಱೆವನಿಗಳನಾಂತು ಬಿಡದೆ ನೆಱೆ ವಿಶ್ವ ರೂಪಾದಂತೆ ಸಂತತಧಾರೆ ಸುರಿದುದು (ಮೋಹತ. ೪–೩೯).

[ಒಱೆ$_1$ + ಪನಿ$_2$]

ಒಱೆವಾಯ್ (ನಾ). ಜೊಲ್ಲು ಸುರಿಯುವ ಬಾಯಿ: ಪಱಿದಲೆ ಕುಱಿನೊಸಲಱಿಗಣ್ಣೊಱೆವಾಯ್ ಹಪ್ಪಳಿಕೆಮೂಗು ಮುಱುಟದ ಕಿವಿ (ಯಶೋಚ. ೨–೩೮). [ಒಱೆ$_1$ + ಬಾಯ್]

ಒಱೆವೋಗು (ಕ್ರಿ). ೧. ಸ್ರವಿಸಿಹೋಗು; ಸೋರಿಹೋಗು. ೨. (ಆಲಂ) ಕಳೆದುಹೋಗು; ಬಿಟ್ಟುಹೋಗು: ಮೇರೆಗಱಿದ ಬಱಿ ಕಾರ ಸೈರಣೆಯುಮೊಱೆವೋಗದಿರವು (ಅನಂಪು. ೧೧–೩೨ ವ).

[ಒಱೆ$_1$ + ಪೋಗು$_1$]

ಒಱಿ (ಕ್ರಿ). (?): ಎಡೆವಿಡಿಯಲ್ಕವಡಿಂ ಕಟವಪ್ರವಮೇಱಿಯೆ ನಿಲ್ಲದ ನನ್ಧನ್ ಪಡೆಗಮೊಱಿಪ್ಪ × × × ನ್ದೀ ಸುರಲೋಕ ಮಹಾವಿಭವಸ್ಥನ ನಾದಮ್ (ಎಕ. II, ೯೩–೪; 700). [?]

ಒಟ್ಟು₁, ಒಕ್ಕು₂, ಒಗ್ಗು₁ (ಕ್ರಿ). ಹರಿ; ಪ್ರವಹಿಸು: "ಒಟ್ಟು–ಪ್ರವಾಹ" (ಕನಿಘಂ); ಜಲಜಲಜಲಬ್ಜುತಿರ್ಪ ಪರಿಕಾಲ್ (ಪಂಪಭಾ. ೧–೫೨); ಜಲಜಲಜಲಬ್ಜುತಿರ್ದುದು ನದೀತತಿ (ಜಗನ್ನಾ. ೧೪–೬); ಪುಣ್ಯವಾಹಿನಿಯೆನೆ ಒಟ್ಟುವ ಸರಯೂನದಿಯುಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೮–೬). ಒಕ್ಕು₂ : ಮೆಲ್ಲಗೆ ಸಿಲ್ಕಿ ಹಾರಂ ಝಲ್ಲಿನೆ ಪಜಾದೊಳ್ಕೆ ಮುತ್ತನೆಂದಾಯ್ದನೆನೋ (ಧರ್ಮಾ. ೩–೧೨೬); ಅಂತಜೊಳಗೆ ಕಣ್ಣಾರೆಂಕಳ್ಳುವುದ ಕಂಡು ಜನನಾಥ ಭಾಪೆಂದ ನಗುತ (ಭರತ. ೯–೬೩). ಒಗ್ಗು₁ : ನುಗ್ಗಿಸಿದ ಮದಗಜವನಂಕುಶದೊಳಿರಿದು . . . ಕೋಪಮಂ ತಾಳ್ದು ಮದವೊಗ್ಗಿ ಸೀಳ್ದಿಕ್ಕಿದುದು ಕಂಭಕಳಿ ತುರಂಗ. ರಥವಮ್ಮುರಿದುದಬ್ಬುತ ದೊಳು (ತುರಂಗ. ೪೪–೪೪); (ತುರಂಗ. ೬೭–೬೪ ನೋಡಿ).

[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಮಲ. ಒಟುಕು; ತುಳು. ಉಗ್ಗುನ; ಕೊಡ. ಒಕ್ಕ್; ತೆಲು. ಒಟುಕು].

ಒಟ್ಟು₂, ಒಳ್ಳು (ನಾ). ನದೀಪ್ರವಾಹ: "ಅರಶಮುಳ್ಳುವ ತೊಱೆ ಯೊಟ್ಟು" (ವಸ್ತು ಕೋ. ೨೪–೧೨); "ಒಟ್ಟು=ನದೀಪ್ರವಾಹಂ" (ಕಮದ. ಪರಿ. ೧). ಒಳ್ಳು : "ಹೊಳೆ, ತೊರೆ, ಹಳ್ಳ . . . ಒಳ್ಳು, ಪೊನಲು, ಹೊಸಲು" (ಕಂಸಂಹಿ. ೯೩). [< ಒಟ್ಟು₁]

ಒಟ್ಟುಡಿವೋಗು (ಕ್ರಿ). ಪ್ರವಾಹ ಕಡಿದು ಹೋಗು, —ನಿಂತು ಹೋಗು: ಸಮುಸಂದಬ್ಬಿಅಂಬಪಿಂ ಶಯನಂ ಘರ್ಮಾಂಬುವಿಂ ನಾನೆ ಮುನ್ನಮೆ ನಾಹೊ[ಬ್ಬು][ಪಾಹಾ. ೪೪]ದಿವೋಗಿ ಸೂಸುವ ಪದಂಗಂಗಾಂಬುವಂ ಪೊಗೆ (ಪಂಪಭಾ. ೪–೧೦೯).

[ಒಟ್ಟು₂+ ಉಡಿ₂+ ಪೋಗು₁]

ಒಟ್ಟು₃, ಒಗ್ಗು₂, ಒರ್ಗು₁ (ಕ್ರಿ). ೧. ಒಟ್ಟುಗೂಡು; ಗುಂಪಾಗಿ ಸೇರು; ಒಡಗೂಡು; ಅಂಟಿಕೊಳ್ಳು: "ಒಟ್ಟು–ಸಂಸೇಕರ್ಷ" (ಕನಿಘಂ). ಒಗ್ಗು₂ : ೧. ಹೊಲಂ ಬಿಟ್ಟುತೊಳಗಣ ಪರಮಳದ ತೆವೆಯ ಮಗ್ಗುಲೊಳ್ಕೊಗ್ಗಿ ಬೆಳೆದ ಸಣ್ಣಮಕ್ಕ ನುಣ್ಣೆಸಳೊಂದಂ ತೆಗೆದು (ಬಸರ. ೬–೬೯); ನೆಗ್ಗಿದನು ಗಾಂಗೇಯನಮರರೊಳ್ಕೊಗ್ಗಿದನು ಕಲಿದ್ರೋಣ (ಶಾ ವ್ಯಾ ಶ. ೨–೨); ಮುಗಿಲ ಮೆಗ್ಗುರದಂತೆ ಭೋಂಕರಿಸುತ್ತೊಗ್ಗಿದರ್ (ಶೃ ವಿ ಭಾ. ೪–೬೩); ಪಲರ್ ಕಾದಿರ್ದರೊಗ್ಗುತೆ ಏಲಿಂಪ ದೆಸೆಯಂ (ಕ್ರಿರಾಪ. ೪–೧೯). ೨. ಒಳಗೆ ಸೇರು; ಪ್ರವೇಶಿಸು; ಹೊಗು: ಕುರ್ಗರ್ಗಳಂ . . . ತೆಗೆದಿಕ್ಕಸು ಪೊಗ್ಗತದು ಪಡ್ಡಥರ ಪೊಡಲಿಗಂ ಪೂಳ್ದು ಪಿಲಕಿಗ್ಗಿದುದು (ತುರಂಗ. ೫೨–೧೩). ೩. ಮೆಚ್ಚಿಕೆಯಾಗು; ಸೇರು; ಹಿತವಾಗು; ಸರಿಬೀಳು: ಊಟೋಪಟಾರಗೊಗ್ಗದೆ ಹೋಗಿತ್ತು ಆಗ ನನ್ನ ವಳಿಗೆ ನನಗೆ (ಇಂಚಾಪ. ೪೫–೧೩); ಕೆಲಸ ಒಗ್ಗಿತೇ ನಿಮಗೆ? (ಕೂಪಕೆಭೇ. ೨೨೧). ೪. ಹೊಂದಿಕೊಳ್ಳು; ರೂಢಿಯಾಗು; ಅಭ್ಯಾಸವಾಗು: "ನೆಲ ಕೆರೆದು ಜೀವನ ಸಾಗಿಸುವುದೇ ನಮಗೆಗ್ಗಿ ಹೋಗಿದೆ" (ಭುಸರು. ೨೩೯). ಒರ್ಗು₂ : ೧. ಎಗ್ಗಿಲ್ಲದೆ ಪಾದರಿಯೆಲೆ ಪೆಗರಾಡುಗೆಗೆಯೊಸೆವ ಬೇರುಮಂ ಖರ್ಜೂರದೊಳೆಕಿಗಿರಿ ಜಲದಿಂದೀಂ ಬಲ್ಲಗ್ಗಲಿಸದ ವ್ಯಕಪಿಶಂಗಳ್ಳುಗುಮಮೇಱಶಂ (ಖರ್ಜೂರ. ೧೩–೨೧).

[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಒರಿ, ಒರುಕ್ಕು; ಮಲ. ಒರುಮ; ತುಳು. ಒಮ್ಮೊಗು; ತೆಲು. ಒರುಮು]

ಒಟ್ಟು₄, ಒಗ್ಗು₃, ಒರ್ಗು₂, ಒಳ್ಳು (ನಾ). ೧. ಗುಂಪು; ಹಿಂಡು; ಮೊತ್ತ: ಬಾಲೆಯರೊಬ್ಬಿನ್ನಿಂ ಸಕಲ ವೈಭವದಿಂದೆಸೆದಿರ್ಪುದಾ ಪುರಂ (ಜಗನ್ನಾ. ೨–೩೪); ವೀರರೊಬ್ಬನೇ ಅಡರಿನಿಂದಂ ದಿವಕ್ಕೆ (ಗಣಪೇಗೌ. ೪೧–೪); ಪಟ್ಟಣದ ಪೆರ್ಮೆಯಂ ತಾಂ ಕಟ್ಟಿದ ಕೂರಾಳ್ಕೊಬ್ಬುನೇ ಬ್ಬಿಗಯೆನೆಗ್ಗಂ ಪಿಟ್ಟಿಸಿದೊಂದೇ ಮೂಲೆಯೊಟ್ಟಿಂ ಪಾಳಿಯ ಮನೆಯೊಳೇರಂ ಕಿಳಿವುಂಟೇ (ಚಳಿ. ೫–೨೦). ಒಗ್ಗು₂ : ೧. ವಿಸೊದಿದ ವಿಳಾಸದ ವಿಚಾರದಾಧರಣಿಯೊಗ್ಗಿ[ಪಾ ಶಾಂ. ೮]ನ ಬಹುಪರಿಯೋಗಕಾತಿಯರಿಪಸ ತರುಣಿಯರನೊಟ್ಟಿಸಿದನು (ತಹಕಾ. ೯–೨); ಹೊಗೆವ ಮೋಜೆಯ ಹೊತ್ತುವೆದಿಗಳ ದು ಗುಡ ದೊಗ್ಗಿನ ನಮ್ಮ ಮೋಹದ ತೆಗೆದುದೀಚೆಯಲಿ (ಕು ವ್ಯಾ ಕ. ೧–೬); ಕಾಳ್ಕೊಣದ ಮೊಗ್ಗರವಿದ ಹುಲ್ಲಗಳ ಒಗ್ಗಿದೆ (ಋತುಸಾಂ. ೩೬–೬೦). ಒಗ್ಗು₂ : ೧. "ಗಡಣವತಿ ಪರಿಡರ್ಯರೊಳಗೊಗರ್" (ಕಬ್ಬಮಂ. ೦೫); ಪೆಗರ್ತಾತ್ಮೊಗದಲ್ ಪೆರ್ಗರ್ಗಳೆನೆ ಳು ರಿ ದು ಡೆನೆ ಮಾಗರದೊಳ್ ಸರೆಳ ಪದಂಗಳ್ (ಕಮದ. ೩೮); ಬೆರಡೊಗ್ಗಿನಿಂ ನಗರಮದೊಂದು ಸಂದ ಪೆಸರಿಂದೆ ಪುಳಿಂದಪುರಂ (ರಾಜಕೀ. ೫–೨೦). ೨. ಅತಿಪರಿಚರ್ಯೆ; ಹೆಚ್ಚಿನ ಸೇವೆ: "ಗಡಣವತಿ ಪರಿಡರ್ಯರೊಳಗೊಗರ್" (ಕಬ್ಬಮಂ. ೦೫). ಒಳ್ಳು : ೧. ನಾನಾ ಜಾತಿಯ ರಾಯರೊಳ್ತು ಬನಮಂ ಮೈಸೂರ ಕಾಡೊಳ್ಗೊಳ್ (ಮೈಸೂಮಂ. ೧–೬೫); ಕಾ ಪಾ ಡಿ ದಂ ಬಾಗದಂ ಕಾ ಡಿ ದಂ ಪಗೆಯೊಳ್ಗಿನೊಳ್ ಬಳದಬ್ಬರಂ ತೂಳ್ದಂ ಎಡರಾಂತರ ನೆತ್ತಿದಂ (ಸೌನಂದ. ೩–೧೦). [< ಒಟ್ಟು₁]

ಒಟ್ಟೆ 'ಒಟ್ಟೆ' ನೋ.

ಒಟ್ಟೆ, ಒಬ್ಬೆ, ಒವ್ವೆ, ಒಬ್ಬೆ (ನಾ). ಮುಳ್ಳುಪೊದರು; ಬೇಲಿ; ಕಾಡುಕಂಟಿಯ ಹೊದರು (?) : ಮೂಡಾಯ್ಮುಮುಖ ವುಳಿಯ ಪೇರೊಜ್ಜೆ ತೆಜ್ಜಾಯ್ತೆ ಕಂಬಳ್ಳಂ ಪದುವಾಯ್ವನಜೆಯುಂ . . . ಪಾಲನೂರಿಪೇರೊಜ್ಜೆ (ಎಳ. IX, ಸೆಲಮಂ. ೬೧–೬೧; ೪೧2); ಪೆವಱಱ್ತಾಯ ತೆಂಕಾಯೊಜ್ಜೆ ಎ ಪದುವಾಯ್ವೂಳಿಯ ಸನ್ನು (ಎಳ. XIV, ಎಡತೊ. ೭೦–೭೫; ೪೧೦). ಒಬ್ಬೆ : ಅಲ್ಲಂ ತೆಂಕಮೆಳೆಯಜ್ಜ ಪೊಬ್ಬೆ ಅಲ್ಲಂ ತೆಂಕಲಂಕದ ಹಾಳೊಬ್ಬೆ (ಎಳ. II, ಒಪಿ–೬೬; 1181); ವೀರಸಿಟ್ಟಿ ತಕ್ಕಳ ಒಬ್ಬೆಯಲ್ಲಿ ಅಗ್ಗೇಯ ಮುಖವಾಗಿ ನೆಟ್ಟಿಕಲ್ಲು (ಎಳ. XIV, ಸಂಜಸ. ೨೯–೩೪; 1766); ತಿರುನೆಯೇಡಿಕೊಬ್ಬೆಯೊಡೆ, ಒಬ್ಬೆಯಲ್ಲಿ ಹೆಣ್ಣುಮಗಳು (ಇಂಗೀತ. ೮–೬). ಒವ್ವೆ : ನಟ್ಟಿಕಲ್ಲ ಸಂಜಾರಿಯೆ ಬರಕಯ ಕೆಳಗೆ ಕೊಡಲಿವಿದು ಪೇರಿದಾವ್ವೆ ಬಡಗ ನೋಡಿ ದಟ್ಟಿ ಪುಣಸೆಯೆ ಕೆಂಬರೆತವ್ವ (ಎಳ. III, ಸಂಜಸ. ೧೨೨–೨೨; 266 ?). ಒಬ್ಬೆ : ಎರೆಳಿಟ್ಟಿ ಸಂಜಾರಿ ಭೂಮಿನ್ದ ಪೇರೊಜ್ಜೆಯ ತುಟ್ಟಲೆ ಎರೆಪಡಿಯೆ (ಎಳ. III, ಸಂಜಸ. ೧೨೨–೧೯; 266 ?); ಪುಲಿಪದಿಯ ತೆನ್ನಣ ಪೇರೊಜ್ಜೆಯೆ (ಇಳ. XII, ೧೩–೪; 755); ಅಳಾನ್ಮದ ಕಸುವಾಲಿಯಿನ್ದೆ ನಿನ್ದ ಕಲ್ಲಿನ್ದೆ ಒಬ್ಬೆಯಿನ್ದೆ (ಎಳ. X (೩), ಚಕ್ಕಬ. ೧೦೬–೭೦; 850); ಕರ್ನ್ಗಿಜಿಯ ಸೀಮೆಯೆ ಸೀಮೆಯೊಗೆ ಮೂಲು ಪಜುಗಲ್ಲನ್ನಿಱಿಸಿ ಕಲ್ಲೊಜ್ಜಿಯ ನ್ತಾಗೆ ಕಸುಕಾಡನೆತುಂ ಕೊಟ್ಟತ್ತು (ಎಳ. XII, ಸಂಜಸ. ೨೬–೪೪; ೪೦೬). 'ಕಲ್ಲೊಜ್ಜೆ' ಪರಾ. [?]

ಓ

ಓ$_1$ (ನಾ). ಕನ್ನಡ ವರ್ಣಮಾಲೆಯ ಹದಿನೈದನೆಯ ಅಕ್ಷರ; ಓಕಾರ: ಸವನಿಸಿದೆ ಏ ಒ ಓ ಎಂದಿವು ಕನ್ನಡದೊಳ್ ಸ್ವಭಾವದಿಂದೊಳವು (ಶಮದ. ೮); ಏ, ಓ ಎಂಬುವಕ್ಕೆ ದೀರ್ಘಸ್ವರಗಳೆಂದೂ ಹೆಸರು (ಮಧ್ಯಮ. ೧೩).

ಓ$_2$ (ಕ್ರಿ). ಓತ್ತ (ಭೂತಕೃ); ಓತ್ತು (ಭೂತನ್ಯೂ). ೧. ಪ್ರೀತಿಸು: "ಓ – ಸ್ನೇಹೇ" (ಶಮಧಾ); ಬಗೆವೇಟ್ಟೊಡೆನ್ನ ಮೇಳದ ಕೆಳಯರ್ಕಳಿಲ್ಲ . . . ಓತು ಮಾತಡಕಲೊಂದಿದ ದೂದವರಿಲ್ಲ (ಪಂಪಭಾ. ೪–೭೯); ಪರವೆಣ್ಣೊಳೋತೊಡಂಬಡದ ಚಲಂ ಶರಣ್ಗೆವರೆ ಕಾವ ಚಲಂ (ಎಕ. II, ೧೩೩–೨೩; 982); ನಿಮಗೋತ ಮನವನನ್ನಕ್ಕೆ ಹರಿಸಿದರೆ ನಿನ್ನಭಿಮಾನ ಹಾನಿ (ಬಸವ. ೫೦೬); ಪಾತಕಾರಿಯ ಪದಪಯೋಜವ ಧಾತುಗುಂದದೆ ನೋಡಿ ಮನದೊಳಗೋತು ಬೆರಸಿದ ಧನ್ಯನೈ (ಕೌಶಿಕಾ. ೬–೫೯); ನರಕ ದಾನವನಂದನಗೆ . . . ಮಂದರೋದ್ಧರನೋತು ಕೊಟ್ಟನದೊಂದು ದಾಡೆಯನು (ಸಂಭಪ. ೭–೫೯); ಪಾಂಚಾಲಿ ಓತು ಪಾಂಡವರನೊಲಿಸಿ ಹದಿಬದೆಯರ ಬೈತಲೆವಣಿಯೆನಿಸಿದಳು (ಹದಿಬ. ೩–೪೮). ೨. ಸಲಹು; ರಕ್ಷಿಸು: ಆವಂಗೆ ಕಾಲಚಕ್ರಮನೋವದೆ ಮಾಡಲ್ಕೆ ಚಕ್ರಮಿದು ಬಗೆದುದೊ (ಆದಿಪು. ೧೪–೫); ಎಂತೀಗಳೆನ್ನನೊಯ್ದು ಪನಂತೋವದೆ ಕರಕಚಗ್ರಹಂಗೆಯ್ದು (ಕಾದಂಪೂ. ೮೯೪); ಮಾಲೆಗಾಱರೊಸೆದೋವಿದ ಪೂವಿನ ತೋಂಟಮೊಪ್ಪುಗುಂ (ಗಿರಿಕ. ೨–೬೦); ಜೀವಂಗಳನೋವಿಯೆ (ಖಮದ. ೧–೨೬); ಓವಿದ ಕರ್ತನ ತೋಱೆಂದು ವರ ರತಿದೇವಿ ದುಕ್ಕದಿ ಹಲುಬಿದಳು (ಮೋಹತ. ೯–೨೪).

ಓತುಕೊಳ್ = ೧. ಸಲಹು; ಸಾಕು: ಓತುಕೊಳ್ವುದು ನರನೆಯಾಕೆಯ ಪ್ರೀತಿಯಲಿ (ಕುವ್ಯಾ ಅ. ೩೬–೩೩). ೨. ಅಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳು; ಅವಚಿಕೊಳ್ಳು: ತಾಯಿ ಹಸುಳೆಯನೆರ್ದೆಗೆ ಓತುಕೊಳ್ವಂದದಿಂ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೬೬೧–೧೦).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಉಕ, ಉವ; ಮಲ. ಉವ]

ಓ$_3$ 'ಬ್ಯ$_3$' ನೋ.

ಓ$_4$ 'ಬ್ಯ$_4$' ನೋ.

ಓಂ (ನಾ) = ಓಂಕಾರ: ಆ ಮುನಿಪನೋಮೆಂಬುದುಂ (ಶೇಷರಾ. ೮೪–೨೯). [ಸಂ.]

ಓಂಕರಿಸು 'ಓಕರಿಸು' ನೋ.

ಓಂಕಾರ (ನಾ). ಓಂ ಎಂಬ ಮಂತ್ರಾಕ್ಷರ; ಪ್ರಣವ: "ಪ್ರಣವ ಮೋಂಕಾರವಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೪–೧೦); ಓಂಕಾರ ಶಂಕಾಕಾರ ವಿಜಯ ಪ್ರಸ್ಥಾನ ನಾಂದೀಸಮಯ ನಿನದಾನಂದಿತ ದಿಕ್ಪಾಳಚಕ್ರನುಂ (ಆದಿಪು. ೧೪–೯೧ ವ); ಕಾಲಾಂತಕಂ ಶಂಕರನೋಂಕಾರಂ (ರಾಜಶೇ. ೧೪–೧೫೩); ಓಂಕಾರ ಸ್ವಾಹಾದಿ ಮಂತ್ರಘೋಷಂ ಬೆರಸಿ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೧೨–೩೦೧).

[ಸಂ.]

ಓಂಕಾರಮೂರ್ತಿ (ನಾ). ಓಂಕಾರ ಸ್ವರೂಪನಾದವನು; ಶಿವ; ಪರಮಾತ್ಮ: ವಿಶ್ವಪ್ರಕೃತಿ ರೂಪಯೆನಿಪಮ್ಮಗೋಂಕಾರಮೂರ್ತಿಗೆ . . . ಪ್ಕೋಮಶಕ್ತಿಗೆ ನಮೋ ನಮೊ (ವೀಶೈಪು. ೨–೨–೩೫).

[ಓಂಕಾರ + ಮೂರ್ತಿ]

ಓಂಗು (ಕ್ರಿ). (ಕರಾ) ಕೆಲಸವಿಲ್ಲದೆ ಸುತ್ತಾಡು, —ಅಲೆದಾಡು.

[← ತುಳು. ಓಂಗು]

ಓಂಟೆ 'ಓಟ್ಟೆ' ನೋ.

ಓಂತಿ, ಓತಿ$_1$ (ನಾ). ಹಲ್ಲಿಯ ಜಾತಿಗೆ ಸೇರಿದ ಉಡುವಿನಂಥ ಒಂದು ಪ್ರಾಣಿ; ಸರಟು; ಓತಿಕ್ಯಾತ; ಹೆಂಟೆಗೊದ್ದ: ನರಿ ನಾಯ್ ಬೆಕ್ಕೋಂತಿ ಮಾನ್ ಪೇನ್ ನೊಣಮುಡು ಕರಿ . . . ಈ ತಿರಿಕ ವ್ರಾತಂಗಳೊಳ್ ಸಂಭವಿಸಿ ದುರಿತದಿಂ ದುಃಖಮಂ ಪೇಱಲಾಱೆಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೩–೧೫೭). **ಓತಿ$_1$**: ಮೋಹದಾಕೆವೋತಿಯಾದಳೆಂಬಂತೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೨–೮೩); ಓತಿ ಬೇಳಿವರಿದಂತೆ ಎನ್ನ ಮನವಯ್ಯಾ (ಬಸವ. ೨೮೭); ಓತಿಗೆ ಬೇಲಿ ಸಾಕ್ಷಿಯೆಂಬಂತೆ (ಸೌಂದಪು. ೫–೯); ಮರುಳುತನವು ಮಾತಿನಲ್ಲಿ ಹೃದಯದಲ್ಲಿ ವಿಷದ ಗುಟಿಕೆ ಮರದ ಮೇಲಣ ಓತಿಯಂತೆ ನಮಿಸುವಂಥ ದುರುಳನಿಗೆ (ಪುರಂದ. ೨–೬೪–೩).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಓಂತಿ, ಓತಿ, ಓತ್ತಿ; ಮಲ. ಓಂತು; ತುಳು. ಓಂತಿ; ಕೊಡ. ಓಂದಿ]

ಓಂಪುಡಿ (ನಾ). ಕಡಲೆ ಹಿಟ್ಟಿಗೆ ಓಮನ್ನು ಸೇರಿಸಿ ಮಾಡುವ ಒಂದು ತಿಂಡಿ: ಎಂಟು ಉಂಡೆ, ಓಂಪುಡಿ . . . ಕೊಟ್ಟಿದ್ದರು (ದಿಲ್ಲಿಪ. ೬೬); ಅಪ್ಪನೂ ಅಮ್ಮನೂ ಬಹಳ ಸಂಭ್ರಮಗೊಂಡು ಒಳ್ಳೊಳ್ಳೆಯ ಹಣ್ಣುಗಳನ್ನೂ, ಓಂಪುಡಿ, ಕೇಸರಿ, ಕಾಫಿಗಳನ್ನೂ ತಯಾರು ಪಡಿಸಿ ಸಿದ್ಧರಾದರು (ಪತಿ. ೬೨). [?]

ಓಕ$_1$ (ನಾ). ೧. ಮನೆ; ವಾಸಸ್ಥಳ: "ಆವಾಸಃ . . . ಓಕಃ . . . ಆಲಯಃ – ಈ ೩೧ ಮನೆ" (ಹಲಾಯು. ೪–೧೩೬). ೨. ಆಶ್ರಯ: "ಓಕ ಎಂದರೆ ಆಶ್ರಯವು" (ಬ್ರಹ್ಮಭಾ. ೨೬೫). ೩. ಸಂತೋಷ; ತೃಪ್ತಿ. ೪. ಸೌಂದರ್ಯ. [< ಸಂ. ಓಕಸ್]

ಓಕ$_2$ (ನಾ). ಮೇರೆ: ಅಲ್ಲಿಂದಂ ಪಡುವಲು ಕಲ್ಲಹಳ್ಳಿಯ ತೆಂಕಣ ಓಕದ ಕಲ್ಲು ಅಲ್ಲಿಂದ ಪಡುವಲು ಬೆಲದ ತಾಳಗುಡದ ಕಲ್ಲ ಗುಡ್ಡೆ (ಎಕ. XIV, ಮಂಡ್ಯ. ೧೧೫–೯೫; 1576). [?]

ಓಕ$_3$ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮರ: ತಮ್ಮ ಹಡಗುಗಳನ್ನು ಓಕವೆಂಬ ಜಾತಿಯ ಕಟ್ಟಿಗೆಯಿಂದ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದರು (ಮುಂಬಯಿ. ೩–೧೧೩).

[← ಇಂ. Oak]

ಓಕರ, ಓಕರೆ (ನಾ). = ಓಕರಿಕೆ ೧: ಮಾರಿ ಮೃತ್ಯುಗಳಿಗೋಕರ [ಪಾಠಾಂ.ರೆ] ಹುಟ್ಟಿ ಕ್ರೂರಜವಂಗತಿಭೀಕರ ಹುಟ್ಟಿ ರಿಪುಬಲವಂ ಕೊಂದು (ಹಡಕಾ. ೧೨–೩೦ ರಗಳೆ); ತಾನಳಿದುಂಡವರಿಗೆ ಓಕರಮಾಳ್ಪಾ ನೊಣದಂತೆ ದುರ್ಜನರು ಹಾನಿ ತಮಗೆಯಾದೊಡಾಗಲಿ ಮಾನ್ಯರ ಮಾನಾಪಹಾರ ಮಾಡುವರು (ನೇಮಿಸಂ. ೧–೩೪). **ಓಕರೆ**: ಮೇಲಿನ ಪ್ರಯೋಗದ ಪಾಠಾಂತರವನ್ನು ನೋಡಿ.

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಓಕ್ಕಾಳಿ, ಓಕ್ಕಾಳಿ, ಓಕ್ಕಾಲ್; ಮಲ. ಓಕ್ಕಾನ; ತುಳು. ಓಂಕದೇ; ತೆಲು. ಓಕರ, ಓಕರಿಂತ, ಓಕಿಲಿ, ಓಕಿಲಿಂತ]

ಓಕರಣೆ (ನಾ). = ಓಕರಿಕೆ ೧: ಭುಜಬಲತೂಕವುಳ್ಳವರೇಸು ಮಂದಿಯು ಹರಿಯೊಡನೆ ತೊಡಗಿ ಓಕರಣೆ ಬಹ ತುತ್ತನಱಿದಱಿದಾಕರಣೆಯಿಂದುಣ್ಣದಿರು (ಪ್ರಹ್ಲಾಚ. ೭–೫೦). [ಓಕರ + –ಅಣೆ]

ಓಕರಿಕೆ, ಓಗಡಿಕೆ (ನಾ). ೧. ವಾಂತಿ ; ವಮನ: "ಉದ್ಗರಂ ವಮನ ಮೋಕರಿಕೆ" (ಮಂಗಣ. ೧೧೩-೨); ಸರಸಿಜಾಕ್ಷಿಯ ಭಕ್ತಿ ಶೀಲೋದರ ವಿಕಲಾಕಲವನೆಸಲಿಯಲಾರಿಕೆಯೊಳಾದುದು (ಬಸವ. ೩-೨); ಓಕರಿಕೆ ಯಾಯ್ತಲರಿಗೆ (ಚೀಡಾ. ೩-೨೦); ಮಲಮೂತ್ರಗಳ ದುರ್ಗಂಧದಿಂದ ಪಿತ್ತಕ್ಷೋಭೆವಾಗಿ ಓಕರಿಕೆ ಬರುತ್ತದೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೫-೧೫೮); ಸಮುದ್ರ ಪ್ರಯಾಣದಿಂದ ಹುಟ್ಟುವ ಓಕರಿಕೆಯಿಂದ ಅವನು ಬಹಳ ಕೊಂದರೆ ಪಟ್ಟನು (ವಿಷ್ಣು ಳ. ೯೧). ೨. (ಆಲಂ) ಜುಗುಪ್ಸೆ ; ಹೇಸಿಕೆ : ಜಗತ್ಪ್ರಸಿದ್ಧ ವ್ಯಾಪಾರಗಳನ್ನು ನೋಡಿ ಅವಳಿಗೆ ಓಕರಿಕೆ ಬರುವಂತಾಯಿತು (ಮಕ್ಕಳ್ಮ. ೧೫೫); ಅಲ್ಲಿಯ ದೃಶ್ಯವನ್ನು ನೆನೆದಾಗಲೆಲ್ಲ ಓಕರಿಕೆ ಬರುತ್ತದೆ (ಪ್ರಕರು. ೩೨೮). **ಓಗರಿಕೆ**: ೧. ಪುಲಂಗುಬಿಕೆಯೋಗರಿಕೆ ಯಾಗುಳಿಕೆಯು . . . ಕೈಸಾರ್ದವು (ಮಹಾಂತೇ. ೨-೩೪).

[ಓಕರ + -ಇಕೆ]

ಓಕರಿಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ವಾಂತಿಮಾಡಿಕೊಳ್ಳು ; ಕಾರು : ಕೃಲವೋಕರಿಗೊಂಡುದಂಬ ವಿಕಾಲದಿಂದೊಂದೊಂದು ಗಳಿಗೆಗೆಯೋಕಯಿಂದೊಂದೊಂದು ಪಣ್ಣುದುರುಹಿಪ ವಿಟಪಿಗಳ (ಬಸವ. ೧೯-೫೧).

[ಓಕರ್ + ಕೊಳ್]

ಓಕರಿಸು, ಓಂಕರಿಸು, ಓಗಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ವಾಂತಿಮಾಡು ; ಕಾರು : "ಓಕರಿಸದುದೋಗರಿಸುದು ತಾಂ" (ಶ ವಿ ಕಂ. ೧೯೯); ವಿವೆಯೋಕರಿಸಿ ನರೇಶ್ವರನ ಮೇಲೆ ಕಾಙಿನನಾಗಳ್ (ಧ ಮ್ರ ಮ್ಯ. ೪-೧೩೩); ಓಕರಿಸಿದಳು ಮೃತ್ಯುವೆನ್ನನು (ಕುವ್ವಾಕ. ೧೪-೧೪); ಮೃತ್ಯು ತುಪ್ಪಿಯಲೋಕರಿಸಿದಳು (ತೊರಣ. ೩-೩೧-೨೯); ಓಕರಿಸುವ ವೇತಾಳನ ಬಾಯಿಂದಾ ಕುರುಳೋವದೆ ನುರಿದುದು (ಜಯಚಾ. ೩-೩೨). ೨. ಹೊರಸೂಸು ; ಉಗುಳು : ಆ ಕಡೋರದ ಕಯ್ದು ಕಿಡಿಗಳನೋಕರಿಸೆ (ಕುವ್ವಾಗ. ೬-೨೬); ಕೊಂಡಾಲಜನೋಕರಿಸಿದನು ಕಲಿ ಹನುಮ (ತೊರಣ. ೫-೨-೯೪). ೩. (ಆಲಂ) ಜುಗುಪ್ಸೆಹೊಂದು ; ಹೇಸಿಕೆ ಪಡು ; ಅಸಹ್ಯ ಪಡು : ಲೋಕ ಖಂಡಿಸುವುದು ಕೇಳಿದವರು ಚಿಃ ಸಾಕೆಂದೋಕರಿಸುವರು (ಋಂಜಾಸ. ೩-೧೨೯); ಅವನೀಕಡಾಚರಕಯ ನಾರು ನಡವರೆಂದವನೊಲ್ಲ ದೋಕರಿಸಿದನು (ಭರಚ. ೪೦-೨೬). **ಓಂಕರಿಸು**: ೧. ಳರಂ ಪೇಸಿಯೋ[ಪಾ ಶಾ ಂ. ಯೋ]ಕರುತ್ತ . . . ಅಂದಿರಂಕರಿಯಿಂದಂ ಕೊಂದರ್ದರ್ ಭವದಂತಕಾಗಿ (ಚೀ ಪ್ರ ಸಂ. ೫೬-೩೩ ವ); ಮಳಿಗಲಿ ಇಳೆ ದಣಿವುತೋಂಕರಿಸಿತೆನೆ-ಪಂಕಿಲಗಳುದ್ಭವವ್ವ (ಆದಂಗ. ೪-೨-೯). **ಓಗಡಿಸು**: ೧. "ಓಗಡಿಸಿತೆಂದುಂ, ಓಗಡಿಸಿತೆಂದುಂ" (ಕ ಸಾ. ೨೩-೪೦೮); "ಓಗಡಿಸಿತೆನೆ ಕಾರುವುದಲ್ಲಳ್ಕು" (ಕಸ. ೧೭). ೩. ತದೀಯಜನಳನೆಯೋಗರಿಸದೆ ಧರ್ಮದಿಂದಧರ್ಮದೆ ಕೊಲೆ (ಶ ವಿ ಮಿತ್ರ. ೩-೧೦೯); ಕಾಗೆಯ ಗೂಗೆಯೊಟ್ಟಿಯ ಸ್ಮಗಾಲದ ಕತ್ತೆಯ ಬಾಯ್ಗಳಂತೆ ಮೆಯ್ಯೋಗದಿಪಂತು ಪೆರ್ದಡುಳೆ ನಾತದ (ಅವಂಪ್ರ. ೪-೨೪); ಅಖಿಲವಿಷಯಸುಖತ್ಯೋಗದಿಂ ಧ ವಶಾ ಶಮಂ ಪಜೆಪಡಿಸಿ (ತತ್ವಪ್ರ. ೧೩-೭೫). ೪. ಹಿಂದೆಗೆ ; ಹಿಂಜರಿ : ಅಳ್ತಡೆ ತಡದಿಸದೆ ನಡದು ದಹನನ[ಂ]ವೊಲಗೊಣ್ಮೂರೆ ಗಡಿಸದೆ ಚಿಚ್ಚಿಸಿ ಮನದೊಳ್ ಮೃದನಂ (ಇಳ. XIX, ೬೯-೩ ; ೨೫ರು ಕತ).; ಅರ್ಥರಾತಿಯಂ ಪಡೆವವರೆಲ್ಲವೋಗದಿರದೆವಡಂ (ಕಾ ವ್ಯ ಸಾ. ೨೩ ಕಂದ್ರಳ); ಮಾ ಗ ಧ ನಂ ಕಟ್ಟಿದಲ್ಲರಿರವರಸನೆನುತ್ತೋಗದಿಸದೆ ನಡ್ದಿದುದು ಬಲಸಾಗರಮಾ ಸಾಗರಂಬರಿಂ (ಅದಿಪು. ೧೨-೬೪); ಒಂದು ರಥಾಂಗಕಾಂತೆ . . . ನೆಂಕಂಕೆ ಪೋಗದೋಗದಿಸದೆ ಪತ್ತೆಸಾರ್ದರ್ (ಕುಸುಮಾ. ೧೦-೪೩). ೫. ತಪ್ಪಿಸೋಗು ; ನಿಂ ತು ಹೊ ಗೆ ಗು ; ಇಲ್ಲವಾಗು : ಕಲ್ಯಾಣಗಳ್ಕೋಗದಿಸದೆ ನೂಸಿ (ಅ ದಿಪು. ೧೨-೭೩); ನಡೆದುದು ಬಾಳ ಕಾಲದೊಳ್ ತೊಟ್ಟಿನಗಂಳದ ಶೌಚವೀಗಳ್ಕೋಗದಿಬುದೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧೧-೪೭); ಕರುಮಾಡಮೋರೆವೋಯ್ತೊಗದಿಸಿತ್ತು ಚಿತ್ತದ ಮುದಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೬-೧೦೪); ಅನ್ಯಮಂಡಲಿಕರ ದರ್ಪಮೋಗದಿಸಿತು (ಎಇ. XV, ೩೩೧-೯ ; 1028); ಈಗದಿನ ಸುಖಂ ಧರ್ಮಾದಿನೋಗದಿಸು ಗುಮೆಂದು ಬೆರ್ಚಿ ಮೊಗಮಂ ತಿರಿಪಲ್ಕಾಗದು (ಜೀವಸಂ. ೨೩೬-೨೫).

[ಓಕರ + -ಇಸು. / ಪ್ರಾ. ಓಗ್ಗರಿಂ = ವಾಂತಿ]

ಓಕರಿಮಡಿ (ನಾ). = ಓಕರಿಕೆ ೧ : "ಳು ದ್ಗಾರ, ಉ ದ್ಗಾಹ" (ನಾಷಿರಾ. ೬). [ಓಕರಿಸು + -ಮ್ಕ]

ಓಕರೆ 'ಓಕರ' ನೋ.

ಓಕಸ್ಕೋಕಸ (ನಾ). ಗುಟ್ಟು ; ಗುಟ್ಟುಚ್ಚಿ : "ಓಕಸ್ಕೋಕಸಮಿನಲು ಪಟಲಿಕ ಮನೆ ಕಲಿವಂಕವಾ ಕಾಳಕಂಠಮಿತೆ ಗುಟ್ಟು" (ಮಂಗಣ. ೫೧-೬). [ಸಂ.]

ಓಕಾರ (ನಾ). [ವ್ಯಾಕ] 'ಓ' ಎಂಬ ವರ್ಣ : ಆಕಾರಮುಂ ಉಕಾರಮುಂ ಕೂಡಿ ಸಂಧಿಯಾಗಿ, ಓಕಾರಂ ಪುಟ್ಟುಗುಂ (ಕಮದ. ೧೦ ಆಡಿಟಿ). [ಸಂ.]

ಓಕು (ನಾ). ಕೊರತೆ; ನ್ಯೂನತೆ : "ಓಕು ಮುಕ್ಕುಗಳನ್ನು ಸರಿಪಡಿಸುವ ಸಲುವಾಗಿ ಹೋದ್ದಾರ್ಹಂತೆ ಸೋಗು ತಾಳಿದ್ದಿರಲಿಯೆ" (ಪ್ರಕರು. ೩೨೬). [?]

ಓಕುಳಿ (ನಾ). ಉತ್ಸವ ಸಂದರ್ಭಗಳಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬರಮೇಲೊಬ್ಬರು ಎರಚುವ ಬಣ್ಣದ ನೀರು : ಸಾಂದಿನೊಳ್ ಕತ್ತುರಿಯೊಂದು ಕೋಳ್ಗಿ ಸಜಿಸೊಕೋಳುಳಿಚಂದನ ಗಂಧವಾರಿಯೊಳ್ (ಪಂ ಪ ಭಾ. ೧೪-೩೦); ತುಪ್ಪದೋಕುಂ ನವದುಗ್ಧದೋಕುಳಿ ಹಿಮ ವ್ರಜದೋಕುಳಿ (೧೦೪. ೩-೬೨); ಓಕುಳಿಯ ನೆವದಿಂ ತೆಕ್ಕೆಯ ದಾಳ್ಗಳಿಗಳುರವಣಿಸಿತೇ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೬-೦೭); ಮಜುದಿವಸ ಮರುವಲಿಯ ಸಮವಸಂತಕದಲವಳ್ಳತ ದೋಕುಳಿಯ ವಿಶ್ವರಣವಿನೆದುದು (ತೊರಣ. ೧-೧೬-೫೧); ಓಕುಳಿಯ ನೆವದೊಳಿಬ್ಬರೆಂಬ ನಾಣ್ಚುದಿಯನಧಿಗಯಿಸಿ ತೋಜುವಂತೆ (ಚ ಚ ಪು. ೩೭-೭೬). [ದೇ. ।। ತುಳು. ಓಕುಳಿ, ಓಕಳ]

ಓಕುಳಿಗುಂಡಿ (ನಾ). ಓಕುಳಿ ತುಂಬಿರುವ ಗುಂಡಿ, —ತಗ್ಗು : ರಂಗದ ಬೀದಿಯಲ್ಲೇ ಇರುವ ಓಕುಳಿಗುಂಡಿಯಲ್ಲಿ ಅರಚಿಕ್ಕಿರು (ವಸಂತ) ಮಾಡಿ ತುಂಬಿ ಪರಸ್ಪರ ಎರಚಾಡುವರು (ಹುಬ್ಬಹ. ೫೦). [ಓಕುಳಿ + ಗುಂಡಿ]

ಓಕುಳಿಗುಪ್ಪಸ (ನಾ). ಓಕುಳಿಯಾಡುವಾಗ ತೊಡುವ ಕುಪ್ಪಸ : ನಂದರಾಜನು ಓಕುಳಿಗುಪ್ಪಸವನ್ನೆಲ್ಲರಿಗೆಯು ಇತ್ತು . . . ಕೀರ್ತಿಪದಲ್ಲಿ ಮಯೂರನಂಗವಪಜಯಯಶೋಲತೆಯಂ (ಧ್ವನಿಪ್ರ. ೩೬).

[ಓಕುಳಿ + ಕುಪ್ಪಸ]

ಓಕುಳಿಬುಗ್ಗೆ (ನಾ). ಓಕುಳಿಯ ಊಟೆ, —ಚಿಲುಮೆ : ಒರಲಿದಳು ಕಂಡು ಪತ್ರರ್‌ವೊನಲ್ ಚಿಮ್ಮಿದೋಕುಳಿಬುಗ್ಗೆಯಂ ! (ಶ್ರೀ ರಾ ಮಾ. ೪೧೩-೫೯). [ಓಕುಳಿ + ಬುಗ್ಗೆ]

ಓಕುಳಿಯಾಡು (ಕ್ರಿ). ಓಕುಳಿಯನ್ನು ಎರಚಿ ಆಡು ; ಓಕುಳಿಯನ್ನು ಒಬ್ಬರೊಬ್ಬರ ಮೇಲೆ ಚೆಲ್ಲು : ರಸಭಾವದೊಳೋಕುಳಿಯಾಡಿ ಪೇಟ್ಟನಭಿನವಪಂಪಂ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೬೯-೮೩); ಸಕಲ ಗಣವ್ಯಂದಂ ಪ್ರಸಾದ ದೋಕುಳಿಯೊಳಾ ಸಕಲಗಣಂಗಳಂ ತಣಿಪಿನೋಕುಳಿಯಾಡಿ (ಬ ಸ ರ. ೬-೧೦೭); ಓಕುಳಿಯಾಡುವೆವೆಂದಿರೆ ಮೆಯ್ಯ ಕುಂಕುವದಿಂದೊಂದಿದ ಕೆಂದಾವರೆಯೊಗಳಂ ತಳೆದು (ಅಭ್ಯಾಕಾ. ೩೦); ರಕುತದ ಕಡಲಲೋಕುಳಿ ಯಾಡಿದವು ಭೀತಾಕಾಶಿಯರು (ಶು ವ್ಯಾ ಭೀ. ೫-೩೩); ಊರಿನ ಬೀದಿಯ ನುತ್ತಲೂ ಓಕುಳಿಯಾಡಿ ಹೋಳಿಗೆ ಹೋಳಿ ಸ್ನಾನ ಮಾಡಿ ಬರುವರು (ಹುಬ್ಬಹ. ೫೦). [ಓಕುಳಿ + ಆಡು]

ಓಕೊಳ್ಳು 'ಓಗೊಳ್ಳು' ನೋ.

ಓಖಣಿ (ನಾ). ಮಾತು ; ನುಡಿ : ರಸಭರಿತೋಖಣಿ ಹಸುಳಿನ ಹುಸಿಗೇಳಿ ಶಶಿವದನೆಯರ್ ಮುದ್ದಿಸಿ ಅಪ್ಪಿಕೊಂಡರೆ (ಕ್ರಸಭಾ. ೧೬-೩೨).

[ಪ್ರಾ. ವಕ್ಖಾಣ(< ಸಂ. ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ)]

ಓಗ (ನಾ). = ಓಳಿ ೪ : "ಓಳಿಂ – ಓಗಂ" (ಕ ಮ ಧ. ಸ. ೨೬೯ ಪ್ರಯೋ); "ಓಳಿ, ಓಗ" (ಕಜ್ಜಾಯ. ೧೫೩ ಪ್ರಯೋ). [< ಸಂ. ಓಘ]

ಓಗಂಪಾಡು 'ಓಗಂಪಾಡು' ನೋ.

ಓಗಂಪಾಡು, ಓಗಂಪಾಡು (ಕ್ರಿ). ಸುಪ್ರಭಾತಗೀತವನ್ನು ಹಾಡು : ನಿನಗೋಗಂಪಾ[ಪಾಡಾಂ. ನಿನಗಾಗಂ ಪಾಡುವ, ನಿನ ಕೊಗುಳ ಪಾಡುವ] ಯುವತಿ ನೀಕಾಯದ ದಿಗಿಗೆ ನೆಡಸುವಂತೆವೊಲ್ . . . ಮೂರೆವುಗಳ ಬಳಗಂ (ಆ ದಿ ಪು. ೧೨-೫೧). ಓಗಂಪಾಡು : ಮೇಲಿನ ಪ್ರಯೋಗದ ಪಾಠಾಂತರವನ್ನು ನೋಡಿ. "ಓಗಂ ಪಾಡುವ = ದ್ರುತಗತಿಯಿಂದ ಹಾಡುವ" (ಆದಿಪ. ಕೋಠಿ).

[ಓಗು + ಪಾಡು]

ಓಗಟೆ (ನಾ). ಸುಲಭವಾಗಿ ತಿಳಿಯಲು ಅಥವಾ ಬಿಡಿಸಲು ಸಾಧ್ಯವಾಗದ ಮಾತು ; ಗೂಢವಾದ ಮಾತು ; ಪ್ರಹೇಳಿಕೆ : ಪರಮ್ಮದಯದ ಪ್ರವಿಣತೆಯನೊಗಟೆಯರ್ಯಮಂ (ದಶಕು. ೪-೩೨೨) ; ವಿಧಿ ಬರೆದೋಗಟೆಯೊ ಕುರುವಂಶ ವಜ್ರದ ಬೀಗಡಿಯೊ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೨೬-೧೦೪) ; ಓಗಟೆ ಯಾವ ಮಾತಕೊಂದಾಡಲ್ (ದಿವ್ಯಸಾ. ೪-೧೯). 'ಒಗಂಟು' ಪರಾ. [?]

ಓಗಡಿಕೆ 'ಓಕಂಕೆ' ನೋ.

ಓಗಡಿಸು 'ಓಕರಿಸು' ನೋ.

ಓಗರ (ನಾ). ೧. ಪಕ್ವವಾದದ್ದು ; ಪರಿಪೂರ್ಣವಾದದ್ದು : "ಓಗರ ಮೆಂದು ಪಕ್ವಮೊಳ್" (ಕರ್ಣಾಪ. ೪೩). ೨. ಬೇಯಿಸಿದ ಆಹಾರ ; ಅನ್ನ : "ಕೂರಮನ್ನಂ ಭಕ್ಷ್ಯಮೋದನಂ ಭಕ್ಷ್ಯಮಾಹಾರಮಕನಂ ಬಲಿಯೆ ನಲ್ಕೆ ಪೋಗರಮಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗಾಶ. ೬೬-೧೧) ; ಪೀರಿಕಿಯ್ವ ತೆರದೊಂ ಬರಗಿನೋಗರಕ್ಕಂ ಪುಟ್ಟದವನ್ನ (ನಂಬಿಕ. ೨-೭೩) ; ಚಂದದೋಗರದ ದೊಳಿಗೆ ಚಂದ್ರಿಕೆಯ ಹೊಸ ಪಲುಕಿನಂದದೆಮ್ಮಯ ಮೊಸರು (ಸಿದ್ಧರಾ. ೨-೩೩) ; ಸಣ್ಣಕ್ಕಿಯೋಗರ ತೊಪ್ಪೆ ಪಳಿದ್ಯ ತರತರದಲಿ ಬಡಿಸಿದರು (ಮೇ ಚಕ. ೬-೫೧) ; ಬಿಸಿಬಿಸಿಯಾದ ಓಗರಗಳನ್ನೂ, ಕುಡಿಯಲು ಬಿಸಿಹಾಲನ್ನೂ ಕೊಟ್ಟಿರು (ಕಟ್ಟಿ. ೧, ೬೮). 'ಮೇಲೋಗರ' ಪರಾ. ೩. ಪರಿಮಳ ; ಸುಗಂಧ : ಳಳವೆ ಶಾಲಿಗೆ ಓಗರದ ಉದಕವನೆಱೆಸಿದವ ರಾಯ್ಯಾ (ಮಹಾದೇ. ೧-೧) ; ದಳಂಬಡೆದು ಪುಡುಗಟ್ಟಿ ಪರಿವ ಮಿಸಲ್ ಲ್ಲಾಸಿಗದೋಗರದನ್ನೆನ ಸೌರಭ ಸಂಗಮದೊಳ್ (ಅಕಂಪ. ೪-೧ ವ).

[ದೇ. ಓ ತಮಿ. ಓಕ್ಕೆ ; ತೆಲು. ಓಗರ, ಓಯರ, ಓವರಿ, ಓರೆ]

ಓಗರಗಂಪು (ನಾ). ಬೆರಕೆಗಂಧ ; ಸಮ್ಮಿಶ್ರಗಂಧ : ಪೂತ ಗೊಜ್ಜಗೆಗಳ ನಿಂದುರಂಗಳೊಳಗೊರೆಗರಗಂಪಿನ ಬೀಡುತರ್ಪರ ಮಲ್ಲಿ ಗೆ ಯೊಳರ ಲ್ಲ ಸಂಜಸೆಯೊಳಗ್ಗಳಿಕ್ಕು (ಪಂಚಭಾ. ೫-೩೦) ; ಮುಕ್ಕಲ್ಲೆಸೆಗುಂ ಕದಂಬ ಮೆಪ್ಪೋಗರಗಂಪಿನೆದಿರ್ದ ಜಂಪಕಂ (ದಶಕು. ೬-೨೧) ; ಮೆಲ್ಲೆಲರಂಚೆ ವಿಂಯ ತಕ್ಕೊಗರಗಂಧಂ ತಳ್ತಲಕೆ . . . ಬೆಲ್ಲಾಗಿರೆ (ಪಳಪು. ೧೩).

[ಓಗರ + ಕಂಪು]

ಓಗರವಳಿಗೆ (ನಾ). ಒಂದು ಭಕ್ಷ್ಯ : ಪೊಸ ಸೊಜ್ಜಿಗೆಯೊಳೋಗರವಳಿಗೆಯುಂ [ಪಾಠಾಂ. ಳಂಗವಾರಳಿಗೆಯುಂ, ಳ[ಗ]ಂಗರವಳಿಗೆಯುಂ] ಮಾಡಿ ಸುಟ್ಟುದಂ ಡೂರ್ಣಮಾಡಿ (ಸಂಪಕಾ. ೫-೭೨). [< ಅಂಗರವಳಿಗೆ]

ಓಗರವೂ (ನಾ). ಬಗೆಬಗೆಯ ಬೆರಕೆಯ ಹೂವು : ಓಗರವೂಗಳ ಬಂಡನೆಯೆ ಪಿರುತೆತ್ತಡವಂದುವಿಂದ್ರನವದಿಂ ಮಱುವಂದಿಗಳ್ (ಸಂಪಭಾ. ೧೧-೪೧). [ಓಗರ + ಪೂವು]

ಓಗರಸ್ಥಲ (ನಾ). [ವೀಶೈ] ಒಂಬತ್ತು ಮಹಾಲಿಂಗಸ್ಥಲಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : ನಿಂದುದೋಗರಸ್ಥಲ . . . ಜ್ಞಾನಶೂನ್ಯಸ್ಥಲ ಈ ಮಹಾಲಿಂಗಸ್ಥಲಂಗಳು (ಅಖಂಡೇ. ೨೫೨).

[ಓಗರ + ಸ್ಥಲ]

ಓಗರೆ (ಕ್ರಿ). ಪ್ರೀತಿಯಿಂದ ಕರೆ ; ಕಳಕಳಿಯಿಂದ ಕರೆ : ಮನೆಯ ಹಂಬಲ 'ಬಾರೊ ಸಾಧನಕೇರಿಗೆ' ಎಂದು ಓಗರೆಯುತ್ತಿದೆ (ಸೂರ್ಯಾಸಾ. ೨. ಮುನ್ನುಡಿ).

[ಓ್ಕ + ಕರೆ್]

ಓಗಾಯಿತೆ 'ಓಗಾಯ್ತ್ರ' ನೋ.

ಓಗಾಯ್ತ್ರ, ಓಗಾಯಿತೆ (ನಾ). "ಅಭಿಮಾನ, ಆಶೆ" (ಪ್ರಥಮ್ಮ) : ಮೂಗು ಹೋದಾ ಬಳಿಕ ಮೂಳುತಿಯ ಮೇಲೇವುದೋಗಾಯ್ತ್ರಮುಮು [ಪಾಠಾಂ. ಯಿತಮು, ಯಿತ್ರಮುಮು]ವಳದ ಬಳಿಕೊಡಲಂ ಮೇಲೇವುದೋಗಾಯ್ತ್ರ [ಪಾಠಾಂ. ತ್ಕ] ಕಂಪಳದ ಬಳಿಕ ಕುಸುಮವಳಿಯ ಮೇಲೇವುದೋಗಾಯಿತಂ [ಪಾಠಾಂ. ತ್ಮವು] (ಸೋಮಚಿ. ೪-೯೨). ಓಗಾಯಿತೆ : ಮೇಲಿನ ಪ್ರಯೋಗದ ಪಾಠಾಂತರವನ್ನು ನೋಡಿ.

[?. / ತಮಿ. ಓಕ್ಕೆ = ನಲವು, ಸಂತೋಷ, ತೃಪ್ತಿ]

ಓಗೊಡು (ಕ್ರಿ). ಕರೆಗೆ ಉತ್ತರ ಕೊಡು : ಕಾಣದು ಕರೆದೊಡೋಗೊಡುಕಿಳ್ಳ ತಿಳಿ ಸಂಜೀವಕರಣಿಯನು (ಕಾತಾಕಾ. ೨೯-೩೧) ; ಕೂಗಿ ಕೊಂಡರೆ ಓಗೊಡುವ ಒಬ್ಬ ಆತ್ಮೀಯನಾದರೂ ಇರುವನೆ (ವಾಠಾಕ್ಯ. ೪೩) ; ಕರೆದರು ಓಗೊಡಬಾರದೆ (ಸಿದ್ಧವ. ೬-೧೭).

[ಓ್ಕ (< ಒ್ಕ) + ಕೊಡು]

ಓಗೊಳ್ಳು, ಓಕೊಳ್ಳು (ಕ್ರಿ). = ಓಗೊಡು : ತಾಪಿಯ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಕಾರ್ಮುನೋವ್ ಹೆಸರು ಕರೆದಾಗ ಅವನೇ ಓಗೊಂಡ (ಪುಸರು. ೫೧೬). ಓಕೊಳ್ಳು : ಎನತು ಕರೆದೊಡೂ ಓಕೊಳ್ಳದಿರುವ ಅಚಿನ್ಮಿಲ್ರೆಯಾದ (ಅಗ್ನಿಹಂ. ೯೪). [ಓ್ಕ (< ಒ್ಕ) + ಕೊಳ್ಳು (< ಕೊಳ್ಳು)]

ಓಘ್ಘಿ (ನಾ). ೧. ಪ್ರವಾಹ ; ನೆರೆ : "ಧಾರೆ ಪ್ರವಾಹ ಮೋಘಂ" (ಮಂಗಾಶ. ೧೩೩-೧೩೪) ; ಏಕಹಾತ್ಮಕ ಘಟನೆಗಳ ಓಘವು, ತತ್ಕಾಲೀನ ಅನೇಕ ಕಾರಣಗಳಂದಾಗಿ ಆಗಾಗ ದಿಕ್ಕು ಬದಲಿಸುತ್ತ ಬಂದುದುಂಟು (ಕರ್ಣಾಪ. ೬೨) ; ಅವಳ ಒಂದೊಂದು ವಚನವೂ ಭಕ್ತಿಯ ಓಘದಲ್ಲಿ, ಅನುಭವದ ಆಳದಿಂದ ಹೊರಹೊಮ್ಮಿರುವು (ಕರ್ಣಾಕ. ೬೯). ೨. ರಭಸ : ಮಾತಿನ ಓಘದಲ್ಲಿ ದೇಸಾಯರು ನರಹರಿಯನ್ನು ಕೊಚಿಯಿಂದ ಪಡಸಾಲೆಗೆ ಕರೆದುಕೊಂಡು ಬಂದರು (ಸಾಮಚಿ. ೨೨೩). ೩. ಸಮೂಹ ; ರಾಶಿ : ಪ್ರಭಾತ ಪ್ರಥಮೋಷಾಲಾಪಾ ನವ್ಯು ಮೌಲಮಣಿ ಪ್ರಭಾಗ್ರಥಿತ ಪದಪಿಠಾಗ್ರಂ (ಶಾಪೂಂ. ೧೬) ; ಅಘೌಘಮಿಘಪ್ರಕೋಳ್ಕೆಸಲಂ ಕರ್ಟ (ಉದ್ಭಟೇ. ೩-೬೪) ; ಮುಂದಿ ಪೆರ್ಮರಗಳಂ ತಂದ ಕಾಷ್ಠೌಘಮಂ ಹರಿಪಿ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೧೩೪-೩೭ಂ). ೪. [ಸಂಗೀತ] ದ್ರುತಕಾಲ (ಕ).

[ಸಂ.]

ಓಚಯ್ಯೆ (ನಾ). ಉಪಾಧ್ಯಾಯ ; ಗುರು : ಹೊಸಶಾಲೆಗೆ ಬಂದಿರುವ ಓಚಯ್ಯಂಗಳು (ಬೆಳುಮ. ೯೫) ; ಓಚಯ್ಯನವರು . . . ಎರಡನೇ ಕ್ಲಾಸಿನಲ್ಲೇ ಇರು ಎಂದರು (ಸುವಸಂ. ೯೮).

[ಓಜ್ಜ (< ಓಜ್ಜ) + ಅಯ್ಯ]

ಓಜ್ಜ, 'ಓವರ್ಸು' ನೋ.

ಓಜ್ಜ, ಓವಜ್ಜೆ, ಓಜ್ಜೆ (ನಾ). ೧. ಕಾಂತಿ : ರವಿಯ ಬತ್ತಿಯನು ಹೊತ್ತಿಸಿ ಹುರಿದು ಬಾನಲ್ಲಿ ಈರೇಳೋ ಜ (ಮುಕ್ತಳಿ. ೧೩-೧೩). ೨. [ವೈದ್ಯಶಾ] ವೀರ್ಯದ ಅತಿಸೂಕ್ಷ್ಮಭಾಗ : ವೈದ್ಯಶಾಸ್ತ್ರದ ರೀತಿಯಾಗಿ ಆಹಾರಕ್ಕೆ ಏಳು ಪರಿಣಾಮಗಳು. ಏಳೆತೆಯದೇ ವೀರ್ಯ. ವೀರ್ಯದ ಅತಿ ಸೂಕ್ಷ್ಮಭಾಗ "ಓಜ". ಈ ಓಜದಿಂದ ವಾತಸಂಸ್ಥಾನದ ಅತಿಸೂಕ್ಷ್ಮತಂತುಗಳು ಆಗಿವೆ (ಪ್ರಾವಾಸ್ಮೃ. ೧೫೩).

೩. [ಕಾವ್ಯಮಿ] ಕಾವ್ಯದ ಹತ್ತು ಶಬ್ದಗುಣಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು; ಸಮಾಸ ಭೂಯಿಷ್ಠ ರಚನೆ: ಪಿಂದುಂ ಸಮಾಸಮುಮಾಗೆ ವಿರಚಿಸುವುದು ತಾನೊಜಮಕ್ಕುಂ (ಶಾ ವ್ಯಾ ವ. ೧೩೨). ೪. ಪ್ರಾಣ. ಜಿ. ಶಕ್ತಿ; ಸಾಮರ್ಥ್ಯ. ೬. ನೀರು. ೭. ಶಸ್ತ್ರಾಸ್ತ್ರ ನೈಪುಣ್ಯ. ೮. ವೇಗ. ಒಜವೆಜೆ : ೧. ಬಳವಳವಜ್ಜು ಕಾಯ್ದೊವಜೆ ಬಿನ್ನಣಂದಿವು ಪೊಲ್ತು ಜಲ್ಲಿ ಕೈಕೊಳೆ ವನವಜ್ಜಿಯಂ ಧರಿಗರಂಬೊಡೆವಂತೆ ಭಟಬ್ಜಬಿಸ್ತನಂ ಬಳೆದುದು ಯುದ್ಧದೊಳ್ (ಜಗದಿ. ೬-೬೩). ಓಜ್ಜೆ: ೩. ಮನಸಿಜನೋಡೆ ಕಣ್ಣಮನ ಜಾಣ್ಮುಂ ಡಿ (ಜಗದಿ. ೧-೧೦). ೫. ತಮ್ಮೊಜೆ ತಮ್ಮೂರ್ಪು ತಮ್ಮ ಸದಾಚಾರತೆ ತಮ್ಮ ನಿರ್ಮ್ಮಳತೆ (ವಿಷ. XIII, ೩೩೨-೬೦ ; ೩೨೨); ಪೆಸರಗಂ ತೇಜಸ್ಕಮೊಂದೊಡೆಗನುಹತ ಮಹಿಜಾಳಕರ್ಬಿಡ್ಪಿ ಬಾ ಯ್ದೆಳೆ ಸಿ (ಆದಿಪು. ೧೯-೧೪೮). [< ಸಂ. ಓಜಸ್]

ಓಜ್ಯ (ಗು). ವಿಷಮ ಸಂಖ್ಯೆಯುಳ್ಳ. ‘ಓಜ ಗೃಹಸ್ಥ’, ‘ಓಜರಾಶಿ’ ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಓಜಗಾಱು (ನಾ). ತೇಜಸ್ಸುಳ್ಳವನು; ಶಕ್ತಿಯುಳ್ಳವನು; ಶೂರ: ಓಜಗಾರರಕ್ಕಂ ರಣರೋದನಗಾರ್ಜರ್ ಸಂಗಿತಕ್ಕೆ ಸಾಹಸಕ್ಕಂ ನಿಪುಣರ್ . . . ಆಗರ್ಪರ್ (ಚಕವ. ೧೯೪-೨). [ಓಜ್ಜ + -ಗಾಱು (< -ಕಾಱು)]

ಓಜಗೃಹಸ್ಥೆ (ನಾ). [ಜ್ಯೋತಿ] ವಿಷಮಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿರುವುದು: ಪಗಲಿನ ಲಗ್ನಮಕ್ಕುಂ ರವಿ ಲಗ್ನದೊಳೋಜಗೃಹಸ್ಥನಾಗೆ ತಂದೆಗೆ ಜನಕ ಗೃಹಂ ನೆಲಸೆ (ಜಾತಕ. ೩-೭). [ಓಜ್ಜ + ಗೃಹಸ್ಥ]

ಓಜಗೊಡಗಿ (ನಾ). ಉಪಾಧ್ಯಾಯರಿಗೆ, ಗುರುಗಳಿಗೆ ಬಿಟ್ಟಿ ದತ್ತಿ: ವಶಂಕಕ್ಕೆ ಗಡಿ ೩೦ ೦೨ ಹಲವು ಸಾಲೆಯಂ ಪೋಜಗೊಡಗಿ ಬೀಜದರಿ ೩೦ ೦೦೯ ಗಡಿ ೩೦ ೫೦ (ಎಕ. VIII, ತೀರ್ಥಹ. ೧೯-೩೯ ; 1573).

[ಓಜ್ಜ (< ಒವಱು) + ಕೊಡಗಿ (< ಕೊಡಗೆ)]

ಓಜರಾಶಿ (ನಾ). [ಜ್ಯೋತಿ] ಮೇಷ, ಮಿಥುನ, ತುಲಾ, ಧನುಸ್ಸು, ಕುಂಭ ಮೊದಲಾದ ರಾಶಿಗಳು; ಬೆಸರಾಶಿ: “ಓಜಗೃಹಸ್ಥನಾಗೆ” ಎಂದರೆ ಲಗ್ನದಿಂದ ಓಜರಾಶಿಯಲ್ಲಿದ್ದರೆ ಎಂದು ಅರ್ಥವಾಗುತ್ತದೆ (ಜಾತಕ. ೩-೭ ಅಡಿಟಿ). [ಓಜ್ಜ + ರಾಶಿ]

ಓಜರೇಖೆ ‘ಓಜಾರೇಖೆ’ ನೋ.

ಓಜಸ್ವಿ (ಗು). ೧. ಕಾಂತಿಯುಳ್ಳ. ೨. ಬಲವುಳ್ಳ. ೩. [ಕಾವ್ಯಮಿ] ಓಜೋಗುಣದಿಂದ ಕೂಡಿದ. [ಸಂ. ಓಜಸ್ವಿನ್]

ಓಜಸ್ಸು (ನಾ). ೧. ಶಕ್ತಿ; ಸಾಮರ್ಥ್ಯ; ಕೆಚ್ಚು. ೨. ಕಾಂತಿ; ಹೊಳಪು. ೩. ಪ್ರಕಟರೂಪ; ಆವಿರ್ಭಾವ. ೪. ಆಧಾರ; ನೆಲೆ. ೫. ನೀರು. ೬. [ಕಾವ್ಯಮಿ] ಕಾವ್ಯದ ಹತ್ತು ಶಬ್ದಗುಣಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : “ಓಜಸ್ಸು – (ಕ್ರಸ್ವಾಕ್ಷರಗಳೂ ಅವುಗಳ ಮುಂದೆ ಸಂಯುಕ್ತಾಕ್ಷರಗಳೂ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಬರುವುದರಿಂದ) ಪದಗಳ ಜೋಡಣೆಯಲ್ಲಿ ಕಂಡು ಬರುವ ದಿಗಿಕ್ಷ್ಯ” (ಕೃವಿ. ೨೩೪) ; ಕ್ಲೇಷ, ಪ್ರಸಾದ . . . ಓಜಸ್ಸು, ಕಾಂತಿ, ಸಮಾಧಿ – ಈ ಹತ್ತು ಗುಣಗಳೇ ವೈದರ್ಭಮಾರ್ಗದ “ಪ್ರಾಣ” (ಛಾಲಂಪ್ರಾ. ೨೯). [ಸಂ. ಓಜಸ್]

ಓಜಾಯತ (ನಾ). ಅತಿಶಯವಾದ ತೇಜಸ್ಸು; ಕಾಂತಿಯ ಹೆಚ್ಚಳ (?): ವೀರರಂಬ್ಬುವೋಜಾಯತಮಂ ಬಿತ್ತರಿಸಲಕ್ಕೆ (ಕಮಮಾ. ೫-೪೪).

[ಓಜ್ಜ + ಆಯತ್ತ]

ಓಜಾಯಿತ (ನಾ). ಶ್ರೇಷ್ಠನಾದ ಶಿಲ್ಪಿ; ಶಿಲ್ಪಾಚಾರ್ಯ (?): ಕುಡುರಿ ಕಾಜರ ಕೇಣಕದನುಮಾನಕ್ಕಮೆ ಓಜಾಯಿತರೊಜೆಯೊಳಲಂಬದೆ ಧೂಮ ನಕ್ಕಂ ಸಕ್ಕಸಮನಾಗಿ ಕೂಡಿದಂತೆ (ಆಪಂಪ. ೨-೩೦ ವ) ; ಚತುರಾನನಂ ಚತುರತೆಯಿಂದೊಡೆದಿಪ್ಪ ದೋಜಾಯಿತನಾಗಿ ನಿರ್ಮಿಸಿದರೆಮ್ಮ ಕರ್ಮ್ಮಂ ಗಳಂ(ವಿರೂಪಾ. ೩೩ ವ). [ಓಜ್ಜ (< ಒವಱು) + -ಆಯಿತ (< -ಆಯ್ತ)]

ಓಜಾಯಿಲ (ನಾ). ೧. ಮರಗೆಲಸದವನು; ಬಡಗಿ (?) : ಮರನು ಮತ್ತೋಜಾಯಿಲನಾಗಿ ಪೊಸೆಯೆ ಕಿಚರಕ್ಕುಂ ಎಳ್ಳಂ ಗಾಣದೊಕ್ಕಿ ಪಿಱಿಯೆ ಬಜಿಕ್ಕೆಡ್ಡಯಕ್ಕುಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೯-೧೨೦). ೨. ಅಕ್ಕುಸಾಲಿ (?): ಓಜಾಯಿಲಂ, ಆ ಡ್ಡಾಯಿಲಂ (ಕಬಡ. ೨೧೫ ಪ್ರಯೋ). ೩. (ಅಲಂ) ವಂಚಕ; ಮೋಸಗಾರ (?): ಬೆಳ್ಳಕ್ಕಿಯಂತೆ ಮಾ ಯಾ ಮಾರ್ಗ ನಿಯಂ ಪುಲಿಯಂತೋಜಾಯಿಲನುಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೬-೬೨). [ಓಜ್ಜ (< ಒವಱು) + -ಆಯಿಲ್ತ]

ಓಜಾರೇಖೆ, ಓಜರೇಖೆ (ನಾ). [ಗಣಿತ] ವರ್ಗಮೂಲ ತೆಗೆಯುವಾಗ ಸಂಖ್ಯೆಯು ಯಾವ ಯಾವ ಗುರುತಿಸುವ ರೇಖೆ : ಓಜಾರೇಖೆಯಿಂದು ಸಲಾಕಾರೇಬಿಯಂ ತೆಗೆದು . . . ಓಜಾರೇಖೆಗಿಂದಲ್ಲಿಯೇ ವರ್ಗಮೂಲಂ ಗೊಂಬುದು (ವ್ಯವಹಾ. ೧೫-೯). ಓಜರೇಖೆ : ಎಂದು ಓಜರೇಖೆಯಂ ತೆಗೆದು (ವ್ಯವಹಾ. ೧೩-೩).

ಓಜೆಯರೇಖೆ = ಓಜಾರೇಖೆ: ಓಜಾತ್– ಓಜೆಯರೇಖೆ ನಿಂದಲ್ಲಿಯೇ ವರ್ಗಮೂಲಂಗೊಂಬುದು (ವ್ಯವಹಾ. ೧೫-೫). [ಓಜ + ರೇಖೆ]

ಓಜಾಸೂತ್ರ (ನಾ). ಪದಾರ್ಥಗಳ ಆಕೆತೆ, ತೂಕಗಳಿಗೆ ಅನುಗುಣವಾಗಿ ನಾನಾವ್ಯದ ಕೋಷ್ಟಕಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿಸಿ ಹೇಳುವ, ಲೆಕ್ಕ ಮಾಡುವ ಸುಲಭ ಸೂತ್ರ : ಮಂಗಳಚಿ ಆಳತೆಗೆ – ಆಳತೆಗೆ ಓಜಾ ಸೂತ್ರಂ (ವ್ಯವಹಾ. ಅಖಟಂ. ೧-೧). [ಓಜ + ಸೂತ್ರ]

ಓಜಾಹಾರ (ನಾ). ನೀರಿನ ಆಹಾರ (?) : ಪಕ್ಷಗಳ ತತಿಗಳ್ಕೊಗೆ ಜಾಹಾರಮಕ್ಕುಂ (ಕ್ರಾವಕಾ. ೭-೬೬). [ಓಜ್ಜ + ಆಹಾರ]

ಓಜಾಳು (ನಾ). ಉದ್ಯೋಗವನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಂಡವನು (ಸ್ಕಾಂಡರ್); “ಉದ್ಯೋಗವಿಲ್ಲದವನ ಹೆಸರು” (ಗಂಗಾಮಾ. ೫೯). [?]

ಓಜಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕ್ರಮಗೊಳಿಸು ; ಅಣಿಗೊಳಿಸು : ಬೇಂಟೆಯನಾಡಿ ರಕ್ಷು ರಾಮನಾ ಜನಕಜೆಯನಂದು ನೀಗಿದನೋಜಿದ ಬೇಂಟೆಗಳಕಾಡಿ ವಿರಾ ಜಿಸುವ ಕಣ್ಣಪ್ಪನಿಸ್ಪನು (ಬಸವ. ೩೧-೨೧); ಈ ಜಗದ ಜೀವರಿಗೆ ದೊಂದೇ ವ್ಯಾಜವಿಪ್ಪದ ಸೃಷ್ಟಿಯನು ಮಿಕ್ಕೋಜಿಸಲು ಹದಿನಾಲ್ಕು ಲೋಕದ ಜೀವರಾಶಿಗಳ (ಸಂಭವ. ೫-೯); ಮಹಾಮಂಗಳೋತ್ಸವಗಳ ನೋಜಿಸಿ (ತಿಂಗಾರಾ. ೩೭-೬). [< ಯೋಜಿಸು]

ಓಜ್ಜು ‘ಒವಱು’ ನೋ.

ಓಜ್ಜು ‘ಒವಜ್ಜು’ ನೋ.

ಓಜ್ಜುಗಟ್ಟಿಗೆ (ನಾ). ಉಪಾಧ್ಯಾಯನ ಕೈಯಲ್ಲಿರುವ ಬೆತ್ತ; ಶಿಕ್ಷಾ ದಂಡ : ಎಡದ ಕೈಯಲು ಕಾಲಬಟ್ಟಲು ಬಲದ ಕೈಯಲ್ಲಿ ಓಜ್ಜುಗಟ್ಟಿಗೆ ಅವಾಗ ಬಂದಾನೋ ನಮ್ಮಯ್ಯ ಬಡಿದು ಹಾಲ ಕುಡಿಸುವ ತಂಡೆ (ಬಸವ. ೩೮೮).

[ಓಜ್ಜು (< ಒವಱು) + ಕಟ್ಟಗೆ]

ಓಜ್ಜೆ (ನಾ). ೧. ಸಾಲು; ಶ್ರೇಣಿ; ಪಂಕ್ತಿ : ಕೂಕಳೊಳ್ಳಧಿವ ಹೊಡೆದು ಸುಜಾಯ ಪಾಲುತುಪ್ಪದ ಹರಿವಿಳೋಜೆಯಲಿ (ಶ ವ್ಯಾ ಅ. ೧೧-೩೦); ಪೊಱ ಪೊಣಾಗಿ ದೊಲ್ಪಿ ದಿರೇಖಾವರಿಭಟಲೋಜೆಯವೀನ ಬಹ್ನಿ ಸುವೆ (ಕ ಇ ವಿ. ೧೪-೪೭). ೨. ಕ್ರಮ; ರೀತಿ; ಅಣಿ; ಒಪ್ಪ : ಕರ್ಣನು ಮಿಸ್ಸೆಂಬೊಂದೋಜೆಯೊಳಿಕೆಗಳದೆಡಾಂ ಸ್ಮಂದನದಿಂದಿಬಂದು ಪೋಪಂ (ಪಂ ಪ ಭಾ. ೧೨-೧೧೧); ಅದು ಕಣ್ಣಪ್ಪನ ಪೂಜೆಯೋಜೆ ಬಗೆಯಲ್ ವೇದೋಕ್ತಮೇ (ಪಂಪಾಕ. ೪೪); ಮಗಳೆ ನೀ ನನಗಬ್ಬದಿರ್ದೊಜೆಗಳ ನಡೆದರೆ (ಪ್ರಭು ಲೀ. ೫-೫೪). ೩. [ಸಂಗೀತ] ತಾಳ; ಲಯ; ಸಾಂಗತ್ಯ : ಪೊಲೆಯಬರಿಡವ ಪಜಸ್ಪೋಜೆಗಾಡುವ ಪಗರಡಿಗರಂ ಕಂಡು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೫-೧೦೬); ತಾಳ ಮಾನ ಸಂಗವನಱಿಯೆ ಓಜೆ ಬಜಕವಡಿಯ ಲೆಕ್ಕವನಱಿಯೆ (ಬಸವ. ೪೪೪). ೪. ವರ್ಣ; ಅಧಿಗಮ. ‘ಓಜೆಗೊಳ್ಳ್’, ‘ಓಜೆವಿಡಿ’ ಪರಾ. [ದೇ. ॥ ತೆಲು. ಒಜ]

ಒಜ್ಜೆ 'ಒಜ್ಜ' ನೋ.

ಒಜೆಗಾತಿ (ನಾ). ಕ್ರಮವರಿತು ನಡೆಯುವವಳು; ಒಪ್ಪವುಳ್ಳವಳು: ಹೆಣ್ಣಲಿ ಹಿತ ರಂಗನೆಂದೋಜೆಗಾತಿ ಕಣ್ಣಾ ರಡೆಂದು ಕಂಡಪೆನೊ (ಶಕಸಾಂ. ೩೦–೫೫). [ಒಜೆಗಾಜು + -ತಿ (< -ಇತ್ತಿ)]

ಒಜೆಗಾಜು (ನಾ). ಕ್ರಮವಾಗಿ ವ್ಯವಹರಿಸುವವನು; ಒಪ್ಪಗಾರ: ಕಲಾವಿದನೊಳ್ಳಾತುಗನೊಡೇಗಾಜನುತಜ್ಞಂ ಭಾವುಕಂ (ಗಿತಗೋ. ೧–೩). [ಒಜ್ಜೆ + -ಗಾಜು (< -ಕಾಜು)]

ಒಜೆಗೆಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಶೋಭೆ ಕೆಡುವಂತೆ ಮಾಡು; ಕಾಂತಿಗೆಡಿಸು: ನಿನ್ನ ರೂಪಿಗೆ ಮರುಳಾದ ರಾಜವದನೆಯ ನೀನಂತು ಒಜೆಗೆಡಿಪುದೆಂದಜಸಿ ದಳವಳು (ಕುರಾಸಾಂ. ೩೩–೯೪).

[ಒಜ್ಜೆ (< ಒಜ್ಜ) + ಕೆಡು + -ಇಸ್ಮು]

ಒಜೆಗೆಡು (ಕ್ರಿ). ಕ್ರಮತಪ್ಪು; ನಿಯಮವನ್ನು ಮೀರು: ಪೂಜೆಯಂ ನೋಡಿ ಮೆಚ್ಚದೆ ಪೂಜೆಯಂ ಮಾಡಿ ಒಜೆಗೆಟ್ಟುಅಹಗೆಟ್ಟಿತಿಲಲ್ಲಿಯಂ ಮಾಡಿ (ಬಸ. ೩–೫೬). [ಒಜ್ಜೆ + ಕೆಡು]

ಒಜೆಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ಶೋಭೆಯನ್ನುಂಟುಮಾಡು, —ಔದಗಿಸು: ರತಿಗೆ ರತಿಯಂ ಪುಟ್ಟಿಸುವ ರೂಪು ವಾಡಗುನ್ನತಸಾಡಯಂ ಶಿಕ್ಷಿಸುವ ವಾಸ್ತಿ ಲಾಸವಿನಸತಿಗೆ ತೇಜಮನೋಜೆಗೆಯ್ವ ತನುರುಚಿ (ಪದ್ಮಪು. ೩–೬೯).

[ಒಜ್ಜೆ (< ಒಜ್ಜ) + ಕೆಯ್]

ಒಜೆಗೆಯ್ಸು (ಕ್ರಿ). ಸಾಲುಗೊಳಿಸು; ಕ್ರಮಗೊಳಿಸು: ಬಗೆಗೊಳ ಲೋಜೆಗೆಯ್ಸುವ ಕೆಲಕ್ಕೆ ನಿವರ್ತವುಂಕ ದಾಂಟಿಪೋಜೆಗೆ ತುರಗಂ... ಬರೆ (ವರ್ಧಮಾ. ೪–೭). [ಒಜ್ಜೆ + ಕೆಯ್ + -ಸ್ಮು]

ಒಜೆಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಕ್ರಮವನ್ನು ಅನುಸರಿಸು; ವಿಧೇಯವಾಗು: ಒಜೆಯೊಳೇಜೆಗೊಂಡು ಧರ್ಮಪ್ರಿಯರಾದರ್ ಪ್ರಜೆಗಳುಂ (ಆದಿಪು. ೧೬–೪೦). [ಒಜ್ಜೆ + ಕೊಳ್]

ಒಜೆಗೊಳ್ಳ್ (ಕ್ರಿ). ಶೋಭೆಯನ್ನು ಹೊಂದು; ಅಂದವಾಗು: ಒಜೆ ಗೊಳೆ ರಜತಕಾಸಸ ರಾಜಕ್ಕತ್ರಕಲೊಸೆಯೆ ಬರೆಯುಸುವಂತೆ (ಶಾಂತಿ. ೪–೫೯); ವಿವಿಧಾಮರ ಸಂಕುಲಮೊಜೆಗೊಳ್ಳಿಂ ಪಾಡಿದುದು (ಸುಕುಮಾ. ೯–೨೨). [ಒಜ್ಜೆ (< ಒಜ್ಜ) + ಕೊಳ್ಳ್]

ಒಜೆಗೊಳಿಸು (ಕ್ರಿ).= ಒಜೆಗೆಯ್ಸು: ಒಲಿದು ಮಕುಟಾವಳಿಯ ಕೋಡಿನ ಪಲಯ ರಕ್ಕಸರೇಸಿಯಲಿ ಬಿಗಿಕೆವ ಹಾಹೆಯನೋಡಗೊಳಿಸಿಳ್ಕಲಿಸಿ ಪದ ಯುಗವ (ತ್ರಿಲೋಕ. ೧–೧೫–೧೪); ಚಾಮರೇಂದ್ರರ ಪತ್ಕರದಲೊರ್ವ ದಲೆ ಚಪಲವ ವಿಕ್ಕಿರಿಸುವಂತೊಜೆಗೊಳಿಸಿರಮರ ಪಡಿಯಕರು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೨೧–೩೭). [ಒಜೆಗೊಳ್ + -ಇಸ್ಮು]

ಒಜೆದಪ್ಪು (ಕ್ರಿ). ಕ್ರಮತಪ್ಪು; ನಿಯಮವನ್ನು ಮೀರು: ಜಿನಾಗಮ ದೊಜೆಯೊಳೊಜೆದಪ್ಪದೆ ವೀರತ ವೀರವ್ರತ್ತಿಯೊಳಂ ನೆಜೆ ಬಜ್ಜಿಸ ರಾರ್ವನಾನೇ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೪–೪೪); ಮಗಳೆಂಬ ಭಾವನೆಯುನುಳಿದು ಪರಕಕ್ತಿಯೆಂದು ಒಜೆದಪ್ಪದೆ ಬಹಳ ಭಯ ಭಕ್ತಿಯಂ ಪದಸರೋಜಂ ಗಳಂ ಭಜಿಸುತಿರ್ದರ್ (ಚೆಬಸ. ೩೩–೧೯); ನಿನ್ನ ತನುಸಂಭವರ್ ಜಾನ ಕಿಯ ಮಕ್ಕಳಿವೊಡೆದಪ್ಪರ್ (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೧–೫೩).

[ಒಜ್ಜೆ + ತಪ್ಪು]

ಒಜೆವಣ್ಣ (ನಾ). ಹೊಳಪಿನ ಆಭರಣ: ಒಲ್ಲೂಪ್ಪಂಬಡೆಯೊಜೆವಣ್ಣ ಮನಿಡರ್ ಪೊಂಬಟ್ಟೆಯಂ ತಾಮುರ್ (ಚಕ. ೩–೬೯).

[ಒಜ್ಜೆ (< ಒಜ್ಜ) + ಕಣ್ಣ]

ಒಜೆವಿಡಿ (ನಾ). ಸಾಲಾಗಿರುವ, ಪಳಗಿಸಿದ ಹೆಣ್ಣಾನೆ: ಎರಡುಂ ಪಕ್ಕದ ಪಜ್ಜದೊಜೆವಿಡಿಯಂ ಕೈಗೆ ಯ್ದು ಬಂದೇಅಂ ಚಾಮರಮಂ ಕಣ್ಣಿಯರಿಳ್ಕೆ (ಪಂಲಾಮಾ. ೨–೧೧).

[ಒಜ್ಜೆ + ಪಿಡಿ]

ಒಜೆವೆರಸು (ಕ್ರಿ). ಶೋಭೆಯಿಂದ ಕೂಡಿರು; ಕಾಂತಿಯುಕ್ತವಾ ಗಿರು: ಭಕ್ತಿಮಂತನಾಪುತ್ರದತ್ತಂ ನಮಿಸಿ ಕೈಮುಗಿದುಮುಂಕಿರ್ದನೋಡಿ ವೆರಸಿ (ಸೌಂದ. ೧–೨೧); ಅಮ್ಮತಾನ್ಮದಾರೋಗಕೆಯಂ ಮಾಡಿದ ನೋಡವೆರಸಿ (ಸೌಂದ. ೪–೫೫). [ಒಜ್ಜೆ (< ಒಜ್ಜ) + ವೆರಸ್ಮು]

ಒಜೆವೆರಸ್ಮು (ಅ). ಶೋಭೆಯಿಂದ ಕೂಡಿ, —ಯುಕ್ತವಾಗಿ: ಯತಿ ಧರ್ಮದೊಳ್ನಜಚಾತಂ ಮೂಲೋತ್ತರ ಗುಣಂಗಳೊಜೆವೆರಸು ಸಕಲ ದೋಷಂಗಳುಂ ತನ್ನಂ ಪೊರ್ದದಂತಾಗೆ ನಡೆವುದು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೬–೨೦ಗ). [ಒಜ್ಜೆ (< ಒಜ್ಜ) + ವೆರಸ್ಮು]

ಒಜೆವೆಱು (ಕ್ರಿ). ಶೋಭೆಯನ್ನು ಹೊಂದು; ಅಂದವಾಗು: ಎರಡುಂ ಕೆಲಂದಿಡಿದು ಬಾಜಿಪ ವಾದ್ಯದಿನೊಜೆವೆತ್ತ ಗಾನುಪಯರ ನೀಯುಸಕ್ಕ ರಸಗೇಯಮನಾಲಿಸುತಿರ್ಪರ್ಳ್ (ಪಂಲಾಮಾ. ೬–೧೦೬); ವರ ಕಾಮಂಡಲ ಮೊಪ್ಪ ಹಸ್ತದೊಳೊಜೆವೆತ್ತಿರ್ ಬೆಳ್ಳಯಳ್ಳರಿಗೆ ಜನ್ಮವರಂ ಬೆಡಂಗಳ ವಟ್ಟು ಬಾಲದನೇಶನಂತಿರ್ ತನುಶ್ರೀವಿ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೫–೨೦೬); ಅತ್ಯ ಮಗಳ ವಿಳಾಸಿನಿಯೆಂದೊಜೆವೆತ್ತಿಕ್ಕೆನ್ನವಳು ತೋ ರ್ಪಾ ಗ (ಧರ ಶ. ೩೬–೯೧). [ಒಜ್ಜೆ (< ಒಜ್ಜ) + ವೆಱು]

ಒಜೆವೇಳ್ (ಕ್ರಿ). ಕ್ರಮವನ್ನು ತಿಳಿಸು; ರೀತಿಯನ್ನು ಹೇಳು: ಇದು ಹಬ್ಬಿ ಲೋಕಾಂತವಾಗತದಿಂ ಬೀ ಡ ಮಗನೆಯೆಂದಾಡೆ ಮತ್ತೊಡೆ ನೇಡದಳು (ಧರಶ. ೪೬–೧೪೪); ರಾಜರೊಡೆಯ ಮಾಜಿ ನಡೆಯೆ ಒಜೆ ವೇಳ್ದರು ಆಯ ಬೀ ಡಂ ದು ಸಖರಿಳ್ಪರೋಡೆಯಂದೆಱಿ ಪೇಳಿದರು (ಧರಶ. ೪೦–೫೯). [ಒಜ್ಜೆ + ಪೇಳ್ (< ಪೇಱ್)]

ಒಜೋಗುಣ (ನಾ). [ಕಾವ್ಯಮಿ] ಕಾವ್ಯದ ಹತ್ತುಗುಣಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: "ಪದಬಂಧವು ಬಿಗಿಯಾಗಿರುವುದೂ, ಅರ್ಥವು ಪ್ರೌಢವಾಗಿರು ವುದೂ ಒಜೋಗುಣವಾಗುತ್ತದೆ" (ಭಾರದಾ. ೬೨); ಓಜೋ ಗು ಣ ಸಮಾಸ ವಿರಾಜಿತಂ (ಅದಯಾ. ೫). [ಸಂ. (ಓಜಸ್ + ಗುಣ)]

ಒಜೋನ್ವಿತ (ಗು). ಓಜಸ್ಸಿನಿಂದ ಕೂಡಿದ; ಸತ್ತ್ವಪ್ರಯುತವಾದ: ವಾಲಿಯ ಸಹೋದರಂ ಸುಗ್ರೀವನಲ್ಲಿ ಆ ಒಜೋನ್ವಿತಂ (ತ್ರಿರಾಮಾ. ೨೬೯–೧೩); ಪಾಂಡಿಯ ಸೇನಾಪತಿಗಳಾಗ ಮಾತ್ರ ತನ್ನ ಮಾತು ಒಜೋನ್ವಿತ ವಾಗಿರುತ್ತದೆಂದು ತಾರನ್ ತನ್ನ ವಿಷಯ ವಾಗಿ ಹೇಳಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದನು (ತುಸರು. ೪೭). [ಸಂ.]

ಒಜೋಲಕ್ಷಣ (ನಾ). [ಕಾವ್ಯಮಿ] ಕಾವ್ಯದ ಹತ್ತುಗುಣಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಸಮಜ್ ಸಮಾಸಪದಂಗಳಸಮರ್ಥ ಸಯ್ತಾಗಿ ಬಗೆದು ಪೇಳ್ದಿಂದದಕ್ಕುಂ ಕ್ರಮಮೊಡಕೋಲಲ್ಲಕ್ಷಣಮುತ್ತಮುಮಮಿದು ಗದ್ಯಕ್ಕೆಲಂ ಕ್ರಿಯಾಸಮಸೇತಂ (ಕವಿರಾ. ೨–೨೩). [ಸಂ. (ಓಜಸ್ + ಲಕ್ಷಣ)]

ಒಱುಂ 'ಒವಱು' ನೋ.

ಒಟೆ (ನಾ). ೧. ಓಡುವಿಕೆ; ಪಲಾಯನ: ಪುಸಿಗೆ ಪೇಳುವರ್ ಓಟಕ್ಕೆ ನಾಚ್ಚುವರ್ ಎಂಬ ಲೌಕಿಕಾನ್ವಾರ್ ಹಿರುಡವರ್ (ಮೈಅರಿ. ೧೯೧೬, ೧೩–೯; ೨೦೦); ಕೆಲರ್ ನೋಡೆನೋಡೆ ತಮ್ಮೊಟಕ್ಕೆ ತಾಮೇ ನಾಚ್ಚುವರ್ (ಕಾಂತಿ. ೪–೩೦ ವ); ಸೆಲ್ಲದ ಶಾಕೆಗದಿಂದೋಟಮೆ ಲೇಸು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೩–೧೩೬); ಶಲ್ಯ ಕ್ಷೋಣಿಪತಿ ಕೃತವರ್ಮ ಕೃಪರಓಡಾಡೋಟದ ವಿದ್ಯೆಗೆನುತಿರ್ದುದು ಭಟಸ್ತೋಮ (ಆ ವ್ಯಾ ದ್ರ್ರಿ. ೧೬–೧೪); ದೊರೆ ತನಕ ದೂರು, ಜೊಕೆತನಕ ಓಟ (ಗಾದೆ). ೨. [ಕಾವ್ಯಮಿ] ನಡೆ; ಶೈಲಿ; ವಾಗ್ಧೊರಿ; ಮಾತಿನ ಓಟ: ಪದಗಳನ್ನು ಗೀತರೂಪವಾಗಿ ನೇಯುವುದು, ಅವುಗಳ ಓಟವೇ ನೃತ್ಯ ದ ಸಂತೋಷವನ್ನು ಏಡುವಂತೆ ಮಾಡುವುದು ಇವು ಮುಖ್ಯ (ಭಾವನೀ. ೯೯).

ಒಟೆಕೆಲ = ಪಲಾಯನ ಮಾಡು: ಹೆದರಿದ ಸೇನಕ ಅಲ್ಲಿಂದ ಒಟೆಕೆತ್ತ (ಹೊಸ್ಕೃ. ೧೬೧). [ಒಟ್ಟು + -ಅಲ್]

ಓಟಂಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಓಡಿಹೋಗು ; ಪಲಾಯನ ಮಾಡು : ಸೊರ್ಕಿದಾನೆ ಮೇಗಿಲ್ಲದೆ ಪರಿತಂದು ಮಸಗಿ ಕೊಲ್ವುದಂ ಕಂಡೋಟಂಗೊಳ್ಳದೊಡಂ (ಜೀವಸಂ. ೧-೧೩ ವ) ; ಭಯಂಗೊಂಡೋಟಂಗೊಂಡೊಡೆ ಕೃಷ್ಣಕುಮಾರಂ ಕೊಲಗದೆ ನಿಂದು ಸಿಂಹನಾದಂಗೆಯ್ದೊಡೆ (ಬಂಹರಿ.೬-೪೧ ವ). [ಓಟ + ಕೊಳ್$_1$]

ಓಟಗಾತಿ (ನಾ). ಓಡುವವಳು : ಆಕೆ ಒಳ್ಳೆಯ ಓಟಗಾತಿ (ರೂಢಿ). 'ಆಟಗಾತಿ' ಪರಾ. [ಓಟಗಾರ + -ತಿ$_1$ (< -ಇತ್ತಿ)]

ಓಟಗಾರ (ನಾ). ಓಡುವವನು (ಕಿ). 'ಆಟಗಾಱ' ಪರಾ. [ಓಟ + -ಗಾರ (< -ಕಾಱ)]

ಓಟಗುಳಿ (ನಾ). ೧. ಓಡುವುದೇ ಸ್ವಭಾವವುಳ್ಳವನು. ೨. (ಆಲಂ) ಪುಕ್ಕಲ ; ಹೇಡಿ. 'ಓಟಗುಳಿತನ' ಪರಾ. [ಓಟ + -ಕುಳಿ$_3$]

ಓಟಗುಳಿತನ (ನಾ). ೧. ಓಡಿಹೋಗುವ ಸ್ವಭಾವ. ೨. (ಆಲಂ) ಪುಕ್ಕಲತನ ; ಹೇಡಿತನ : ನಿನ್ನೋಟಗುಳಿತನದಳವ ಮಾಗಧ ಕಾಲಯವನರು ಬಲ್ಲರು (ಕುವ್ಯಾಸ. ೮-೩೫). [ಓಟಗುಳಿ + -ತನ]

ಓಟವಿಕ್ಕು (ಕ್ರಿ). ಓಡಿಹೋಗು ; ಪಲಾಯನ ಮಾಡು : ಓಟವಿ [ಪಾಠಾಂ. ಕಿ]ಕ್ಕಿತು ಕಂಡು ನಿಮ್ಮ ನರೇಂದ್ರಪರಿವಾರ (ತೊರರಾ. ೬-೨೭-೪). [ಓಟ + ಇಕ್ಕು]

ಓಟು$_1$ (ನಾ). ೧. ಆ ಪ್ರಮಾಣ ; ಅಷ್ಟು : ನನ್ನೊಸೇ ಹೇಂಗವ್ಳೋ ಕೆಣ್ತುಂಬಾ ನೋಡ್ದ್ರೆ ಓಟೇ ಸಾಕಲ್ವಾ ಎಂದಳು (ಹುಟ್ಟಿಹ. ೫೩) ; ಏಟು ಬೇಕಾಯ್ತದೋ ಓಟು ತಕೊಂಡೋಗಿ (ನಡೆದಾ. II, ೧೪೪೧). ೨. ಕೊಂಚ ; ತುಸು ; ಸ್ವಲ್ಪ : ಓಟು ಯಾರು ನೀವು ? (ಹಾಸ್ಯಮಂ. ೧೦). 'ಓಸು' ಪರಾ. [< * ಒಷ್ಟು]

ಓಟು$_2$ (ನಾ). ಮತ : ರಾಯರಿಗೆ ಕೇವಲ ಹನ್ನೊಂದು ಓಟುಗಳು ದೊರೆತು ಎಲ್ಲರಿಗಿಂತ ಕೊನೆಯ ತರಗತಿಯಲ್ಲಿ ನಿಂತರು (ರಾಯಕ. ೯೬) ; ಹೊಟ್ಟೆಗಿಲ್ಲದವರಿಗೆ ಆ ಓಟನಿಂದೇನಾಗಬೇಕು ? ಓಟಿನ ಅಧಿಕಾರ ಕೊಡುವ ಬದಲು ಸರಕಾರ ಅವರಿಗೆ ಊಟಕೊಟ್ಟಿದ್ದರೆ ? (ದೀಪದ. ೧೧೭). [← ಇಂ. Vote]

ಓಟೂರ್ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಕ್ರಮಾಗತದ ಪೆರ್ಗ್ಗಡೆ ನಾಕಿಯ ಚಟ್ಟಯ್ಯಂ ಚಿತ್ತರಟಿಹಳ್ಳಿ ಓಟೂರ್ಗ್ಗೆ ಮೂಲಿಗಂ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೬೮-೧೧ ; 938). [? + ಊರ್]

ಓಟೆ$_1$ (ನಾ). ೧. ಕಾಡಿನಲ್ಲಿ ಬೆಳೆಯುವ ಬಿದಿರಿನ ಜಾತಿಯ ಒಂದು ಗಿಡ. ೨. ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮರ : "ಆಮ್ರವತಿವೋಟೆ" (ಮಂಗರಾ. ೪೨-೩೭). [ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಓಡೈ ; ಮಲ. ಓಡ ; ತುಳು. ಓಂಟೆ ; ಕೊಡ. ಓಟೆ]

ಓಟೆ$_2$, ಒಟ್ಟೆ$_1$, ಓಂಟೆ (ನಾ). ೧. ಸೀಳು ; ಹೋಳು : ಒಂದೊಂದ ಕೊಂದು ಸಂಭಾರಮಂ ತುಪ್ಪದೊಳು ಪೊಗ್ಗರಿಸಿಯೋಟೆಯೊಳು ಪೂರೈಸಿ ಪೊಡ್ಡಣಿಗೆಗೊಟ್ಟೊಡೆ (ಸೂಪಶಾ. ೪-೧೨). ೨. ಗೊರಟೆ ; ಹಣ್ಣಿನ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿರುವ ಬೀಜ : ಓಟೆ ಇದ್ದಂತೆ ಕಾಯ ಮೆದ್ದವರುಂಟೆ (ಅವಚಂ. ೨೬೯-೧೨೩೫) ; ಒಂದು ಹೊಲದಲ್ಲಿ ಎರಡು ಮಾವಿನ ಓಟೆಗಳನ್ನು ನಟ್ಟು ನೋಡು. ಒಂದು ಹುಳಿಮಾವಾಗುತ್ತದೆ. ಇನ್ನೊಂದು ಸಿಹಿ. ಹೊಲ ಒಂದು, ಆದರೆ ಓಟೆಗಳು ಭಿನ್ನಭಿನ್ನವಾಗಿದ್ದುದರ ಪರಿಣಾಮವೇ ಇದು (ಜೀವಾತ್ಮ. ೨೪೨) ; ಓಟೆ ಒಡೆದು ಸಸಿಯಾಗುತ್ತದೆ (ಸಂಸ್ಕಾರ. ೮೭). ೩. ಚಿಪ್ಪು ; ಪರಟೆ ; ಸಿಪ್ಪೆ : ಉಂಡೆಹಲಸಿನಕಾಯ ಮೇಲಿನೋಟೆಯ ಕೆತ್ತಿ (ಸೂಪಶಾ. ೫-೪೫) ; ಅಡ್ಯುತಂ . . . ಕಮಠಾವತಾರಂದಾಳ್ದಿರಲ್ಕೊಂದದಱ ಚೆಲ್ವ ಬೆನ್ನೋಟೆಯಂ ಸಲೆ ಪದಕದಂತೆಯುರದೊಳ್ ತಾಳ್ದನ ಭವಂ (ಪಾಸೋಪು. ೯-೧೫೩) ; ಕೋಟೆ ದೇವರಿಗೆ ಓಟೇದೀಪ (ಗಾದೆ).

ಒಟ್ಟೆ$_1$: ೧. ". . . ಜೇನು ಎದ್ದುಬಿಟ್ಟದೆ ! ತುಡುವೆ, ಕರಿತುಡುವೆ ! ಇದೆ ಒಟ್ಟೇಲಿ... ಇಬ್ಬರೂ ಸೇರಿ, ಬ್ಯಾಟಿಕಕ್ತೀಲೆ ಒಟ್ಟೆಕಂಡೀನ ಕೆಡಿದೂ ಕಡಿದೂ ದೊಡ್ಡದು ಮಾಡಿ ಜೇನು ಕಿತ್ತೇ ಕಿತ್ರು" (ಮಲೆಮ. ೩೪೩). ಓಂಟೆ : ೩. ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡದೋಂಟೆಯಂ ಕರ್ಚಿರ್ಪುದಿನ್ನದಱ ಮೇಲಣ ವಿಶಾಲಮೇ ಭೂಲೋಕಂ (ಚಿಬಪು. ೧೫-೪). [ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಓಟ್ಟೈ ; ಮಲ. ಓಟ್ಟ ; ತುಳು. ಒಟ್ಟೆ ; ಕೊಡ. ಒಡೆವೆ ; ತೆಲು. ಒಡಪಿ, ಓಡು, ಓಟ = ಒಡೆದ, ತೂತು ಬಿದ್ದ]

ಓಟ್ಟೆ$_3$ (ನಾ). (?) : ಓಟೆಯೆ ವೋಜೆಯಿಂದೆ ಚಯಿ(ಚೈ)ತ್ರದೆಡೆಗರ್ಘಮು ಮೇಱಿ ಬಱಿಕ್ಕೆ ಕುಂದುಗುಂ ಪಾಟಸಿ ಮೂಱುಮೂಱುವರೆ ಖಂಡುಗದರ್ಘದೆ ಮತ್ತಮಂತೆ ತಾಂ ತಾಟಸಿ ಧೂಮಕೇತು ನೆಗೆದುಂ ಸಲೆ ಡಾಮರೆಮಕ್ಕುಮೆಲ್ಲಿಯುಂ ಕೂಟಮನಾಸೆಗೆಯ್ಗು(ಯ್ದು) ಶನಿ ಬಂದನು ರಾಧೆಯೊಳಿರ್ಪ ಕಾಲದೊಳ್ (ಅಟ್ಟಮ. ೧೨-೧೦೨). [?]

ಓಡ, ಓಡ್ಯ$_3$, ಓಡ್ಯೆ$_2$ (ನಾ). ದೋಣಿ ; ಹರಿಗೋಲು ; ನಾವೆ : "ಜೋಗಂ ಪರೀತಂ ನಿಮಂಜರಂ ದುಗ್ಗಿಯೋಡಂ ದೋಣಿಯೆಂದೆನಲ್ ನಾವೆಯಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೨೦-೪) ; ತೊಱೆಯ ತಡಿಯೊಳೋಡಮಂ ನಡೆಯಿಸುವ ಮತ್ಸ್ಯಗಂಧಿಯಂ ಕಂಡು (ಪಂಪಭಾ. ೧-೬೮ ವ) ; ಅಥಿನಿಯನರೋಡಂಗಳಿಂದಾರೊ ಶ್ರೀಕ್ಷಯಾರ್ಷನ ಬಳಿಗೆ ಬಂದು (ಪಾರಸಿ. ೧೫-೩೩೩). ಓಡ್ಯ$_3$: ಪಡಗೋಡು ನಾವೆ ದೋಣಿಗಳಿಡಿ ಕಿಱಿದ [ಬಹಿ]ತ್ರವಮರ್ದ ಜೋಲಿಗಂಬುಗೆ ಬಂದೆಡೆಗೆಯ್ದು (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೨-೨೦). ಓಡ್ಯೆ : ಘೋರಸಂಸಾರವೆಂಬ ವಾರಿಧಿಗೆ ಜ್ಞಾನ ಓಡೆ ಏಱಿ ಮೆಲ್ಲನೆ ಹರಿಪುರವ ಸೇರಲು ಬೇಕೆಂಬುವರಿಗೆ (ವಾದಿಕೀ. ೧೫-೨೫) ; ಮತ್ಸ್ಯಗಂಧಿನಿಯಂಬ ಪೆಸರಿನೋಳ್ ಬೆಳದು ಯಮುನಾನದಿಯ ವೋಡೆಯನ್ನಡೆಸುತಿರೆ (ತುರಂಗ. ೯-೩೭) ; ಸಮುದ್ರವನ್ನು ದಾಟುವುದಕ್ಕೆಣಿಸಿದವನಿಗೆ ಓಡೆ ದೊರಕಿದ ಹಾಗೆ (ಕೃವಾವಿ. ೨೯). [ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಮಲ. ತುಳು. ತೆಲು. ಪರ್ಜಿ. ಓಡ]

ಓಡಗಾರ (ನಾ). ನಾವೆ ನಡೆಸುವವನು ; "ಅಂಬಿಗ" (ಜಾನಕೋ. ೩೦). [ಓಡ + -ಗಾರ (< -ಕಾಱ). / ತಮಿ. ಓಡಕ್ಕಾರ]

ಓಡಮೈಯ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಮಹಾಬ್ರಾಹ್ಮಣಾಯ ಅಮದೇವೈಯಾಯ ವಿಪ್ರನೋಡಮೈಯ ಸುತಾಯ (ಇಆ. V, ೨೭೮-೯ ; 1026). [?]

ಓಡಾಟ (ನಾ). ಓಡಾಡುವಿಕೆ ; ಸುತ್ತಾಟ ; ಅಲೆತ : ಮದುವೆಯ ಓಡಾಟದಿಂದ ತುಂಬಾ ಆಯಾಸವಾಗಿದೆ (ರೂಢಿ). [ಓಡು$_1$ + ಆಟ]

ಓಡಾಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಅಲೆದಾಡಿಸು ; ಸುತ್ತಾಡಿಸು : ಅವನನ್ನು ವ್ಯರ್ಥವಾಗಿ ಓಡಾಡಿಸಿದರು (ರೂಢಿ). [ಓಡಾಡು + -ಇಸ್ಯು$_3$]

ಓಡಾಡು (ಕ್ರಿ). ಅಲೆದಾಡು ; ಸುತ್ತಾಡು ; ಚಲಿಸು : ಒಡನುಂಡೋಡಾಡಿ ಕೆಟ್ಟು ಧೂರ್ತಿಂ ನಾಡೆಯುಮವರೆಡೆಗೆ ತಾನೆ ಮಿಕ್ಕಂ ಧರೆಯೊಳ್ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೨-೧೦೭) ; ಹಾಗೇ ಅತ್ತಿತ್ತ ಓಡಾಡಬಾರದು. ಓಡಾಡಿದರೆ ಗಾಳಿಗೆ ಉರಿ ಹೆಚ್ಚಾಗುವುದು (ಮುಂಬಯಿ. ೪-೬೧) ; ಎಲ್ಲ ಕೆಲಸಗಳಿಗೂ ಮುಂದಾಗಿ ಓಡಾಡಿದರು (ಕಳಹು. ೯೧). [ಓಡು$_1$ + ಆಡು$_1$]

ಓಡಾರಿ (ನಾ). (ಕರಾ) ಕುಂಬಾರ : ಬಡಗಿ ಓಡಾರಿಗಳನ್ನು ಕಟ್ಟಿಕೊಂಡೇ ಮಲೆಯ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಕುಡಿಯರ ಕೇರಿಗೆ ಸಮೀಪದಲ್ಲಿ . . . ನೆಲ ಸವರಿಸಿದರು (ಕುಡಿಕೂ. ೩೫) ; ಊರಿನ ಓಡಾರಿಗಳಿಂದಲೇ ಆ ಕೆಲಸ ಸಾಗಬೇಕಾಗಿತ್ತು (ಹುಮುಖ. ೨೭೩). [← ತುಳು. ಓಡರಿ]

ಓಡಿ (ನಾ). ಒಂದು ಸ್ಥಳದ ಹೆಸರು (?) : ಬಡಗ ಮನೆಯ ಪಡುವ ಮಠದ ಕೆಱೆಯ ತೆಂಕ ಓಡಿಯೊಳಗಣ ಮೂಡ ಹಸುಗೆ (ಸೌಇಇ. IX-ii, ೪೪೬-೨೭ ; 1436). [?]

ಓಡಿಕೆ (ನಾ). ಓಟ; ಪಲಾಯನ: ನೋಡಿ ಕಂಡನು ಸುರರ ಮಾಱಿಗೆಡ ದೋಡಿಕೆಯ ಕಳಕಳವನಸುರವಿಭಾಡ ನಸುನಗುತ (ತೊರರಾ. ೩-೬-೨೩).
[ಓಡು$_1$ + -ಇಕೆ]

ಓಡಿಗ (ನಾ). ಓಡಿಹೋಗುವವನು; ಹೇಡಿ: ಶಿವನ ಬಲದಿಂದಲಾ ದನುಜ ತಾಮಸಿಯಾದ ಮೊದಲೆ ವೋಡಿಗನನೆಗ್ಗಿಸುವೆನೆನುತಾ (ನವಮೋ. ೩೧-೩೫). [ಓಡು$_1$ + -ಇಗ]

ಓಡಿಗೆ (ನಾ). = ಓಡಿಕೆ: ಶಿವಗೆ ಮೈಯಿಕ್ಕಿ ಕೈಮುಗಿದು ನುತಿಸಿ ನಿಮ್ಮಾಸೆ ಯವರೋಡಿಗೆಯ ನೋಡಿಯೆನೆ (ಲಶಿಚಿಂ. ೧೭-೧೦).
[ಓಡು$_1$ + -ಇಗೆ]

ಓಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಓಡಿಹೋಗುವಂತೆ ಮಾಡು; ಹೊಡೆದಟ್ಟು: ಕಾದಿ ಮಱುವಕ್ಕದವರ ಮೆಯ್ಮೆಯ್ಯಮ್ಬಾಗೆ ಎಚ್ಚೋಡಿಸಿ ಆ ಕಯ್ಯಂ ಗೆಲ್ದು (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೧೦-೭; 800); ಬಂಡಣದೊಳೆನ್ನನೋಡಿಸಿ ಕೊಂಡೊಯ್ದಂ ನಿನ್ನನಾ ಸರಿತ್ಸುತಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧-೭೬); ಎಸಡಿನ ಪಾಲಂ ದುಗ್ಧಾಜ್ಯ ಸಮನ್ವಿತಮಟ್ಟು ತೊಡೆಯೆ ಪಲ್ದಿಂಬುದನೋಡಿಸುಗುಂ (ಲೋಕೋಪ. ೯-೩೧); ಸುಭಟರ ಕತ್ತಲೆಯೊಳೋಡಿಸಿದ ಕಡುಹನು ತೋಱು ನಮ್ಮೊಡನೆ (ಕುವ್ಯಾಪ್ರೋ. ೧೬-೩೧); ತನ್ನ ದುಃಖವನು ಓಡಿಸಿ ತೊಱೆದಳ್ಕಱಿಂದೆ ಬಿನ್ನಹವನು ಮಾಡಿದ (ಮೋಹತ. ೪೧-೧೧).

ಓಡಿಸಿಕೊಂಡುಬರು = ೧. ಅಟ್ಟಿಸಿಕೊಂಡು ಬರು. ೨. (ಆಲಂ) ಹೆಣ್ಣನ್ನು ಅಪಹರಿಸಿ ತರು: ಅಲ್ಪವಯಸ್ಕಳಾಗಿದ್ದ ಚಿಕ್ಕಹುಡುಗಿ ಯನ್ನು ಓಡಿಸಿಕೊಂಡುಬಂದುದಕ್ಕಾಗಿಯೂ (ನಾಪೋಲೀ. ೧೯೫).
[ಓಡು$_1$ + -ಇಸು$_3$]

ಓಡು$_1$ (ಕ್ರಿ). ಪಲಾಯನ ಮಾಡು; ವೇಗವಾಗಿ ಹೋಗು: "ಓಡು - ಪಲಾಯನೇ, ಭಾಂಡಶಕಲೇ ಚ (ಹುರಿಯುವ ಓಡು)" (ಶಮಧಾ); "ಓಡು ಪಲಾಯನೇ ಕಪಾಲೇ ಚ" (ಶಬ್ದಾನು. ೧೨ ವ್ಯಾಖ್ಯಾ); ಕರ್ಮಕ್ಕೋಡಿ ಬರ್ದುಂಕಲ್ಕೆ ಕಲ್ತರಾರ್ ಬಿನ್ನಣಮಂ (ಕವಿರಾ. ೧-೭೩); ಬಾಡದ ಬಾಸಿಗಮುಡೆ ಚೆಲ್ವೋಡದ ದಿವ್ಯಾಂಬರಂ ಮನಂಗೊಳೆ (ಆದಿಪು. ೬-೪೦); ಹಿತ್ತಲ ದೆಸೆಯೊಳ್ ಬಿಡದೋಡುವಾಕೆ ಕಾಣದೆ ಕೆಡೆದಳ್ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೨-೪೪); ಓಡಿ ನಾಚಿಸುವವರು ನಿಲಿ ರಣಖೇಡರೀಗಳೆ ಮರಳಿ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೮-೩೦); ಓಡಿ ಸಿಕ್ಕಬೇಡ ಆಡಿ ತಪ್ಪಬೇಡ (ಗಾದೆ).

ಓಡಿಯಾಡು = ಅಲೆದಾಡು; ಸುತ್ತಾಡು: ಧೂಮಕೇತುಗಳೋಡಿ ಯಾಡಿತು ಗಗನಾಂತರದೆ (ಮೋಹತ. ೪೦-೮); ಮದಕರಿಗಳು ಕಟ್ಟಿದ ಮಲ್ಲಗಂಭವನೊದೆದು ದೆಸೆದೆಸೆಗೈದಿ ಹದಗೆಟ್ಟೋಡಿಯಾಡಿದವು (ಕಂನವಿ. ೧೫-೯೨).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ತುಳು. ಓಡು; ಕೊಡ. ಓಡ್, ಓಡಿ; ತೆಲು. ಓಡು]

ಓಡು$_2$ (ನಾ). ೧. ಮಡಕೆಯ ಚೂರು, —ಹೋಳು; ಬೋಕಿ; ಬಕ್ಕರೆ: "ಓಡು - ಪಲಾಯನೇ, ಭಾಂಡಶಕಲೇ ಚ (ಹುರಿಯುವ ಓಡು)" (ಶಮಧಾ); ಓಡೆತ್ತ ಬಲ್ಲುದು ಅವಲಕ್ಕಿಯ ಸವಿಯ (ಬಸವ. ೯೮); ಓಡಿನಲಿ ಉಂಬವಗೆ ಹರಿವಾಣವೇಕೆ (ಪುರಂದ. ೨-೬೪-೭). ೨. ಮಡಕೆ: ಎಮ್ಮೆಯ ಪೆಸರ್ ಮಹಾದೇವಿಯೆಂಬಂತೆ ಓಡಿನ ಪೆಸರ್ ಮಂಗಳಮೆಂಬಂತೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೮-೧೭೬); ಮಣ್ಣಿನಲ್ಲಿ ಸುಟ್ಟ ಓಡು ಮುನ್ನಿನಂತಾಗಬಲ್ಲರೆ ಭಾವಲಿಂಗ ಸಂಬಂಧಿ (ಮೋಳಿಮಾ. ೭೫-೨೯೬); ಓಡು ಮಣ್ಣಲಿ ಹುಟ್ಟಿ ಕೂಡುವದೆ ಜಾತಿಯನು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೩೬೧). ೩. ಹುರಿಯುವ ಹೆಂಚು; ಕಾವಲಿ: ಹುರಿಗಡಲೆಯಂತಾನುಂ ಕಾಯ್ವಾಱದೋಡಿನ ಜೋಳದೊಳ್ಮರಲಲರುವಂತಾನುಂ ಕಾರ್ಗೆಯ್ಯ ಮೇರೆಯೊಳಿಟ್ಟ ಕೆಕ್ಕರಿಕೆ ಬಿರಿವಂತಾನುಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೭-೯೨); ಸಿದ್ಧಾರ್ಥಮೆಂಬ ಬಿಳಿಯ ಸಾಸಿವೆಗಳಂ ನೀರೊಳ್ ನಾಂದಿ ತರಿಸಿಯರಸನ ಮೆಯ್ಯ ಮೇಗಣಿಂದಿಱಿಯೆ ಸುರಿಯೆ ಕಾಯ್ದೋಡಿನೊಳಿಕ್ಕಿದೆಳ್ಳಿನಂತೆ (ಜೀವಸಂ. ೨೫-೧೧); ಕೋಡಗದ ಮೊಗಸಿರಿಗೆ ಕಾವಲಿಯೋಡು ಕನ್ನಡಿಯಾಯ್ತು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೯-೧೫); ಕಾದ ಓಡೀನ್ಹಂಗೆ ಹುರಿದ ಹಂಚಿ ನ್ಹಂಗೆ ನಾದ್ನಿ ಬಂದವಳೆ ತವರೀಗೆ (ಹಳ್ಳಿಯ. ೧೫೫); ಓಡಿನ ಮೇಲೆ ರೊಟ್ಟಿ ಯೊಂದು ಬೇಯುತ್ತಿತ್ತು (ಧೂಮಮ. ೯೮). ೪. ಹೆಂಚು: ಮಾಳಿಗೆ ಯೋಡು ಬಿಲ್ಲೆಯ ಮನೆ ಕಲ್ಲ ದೇವಾಲಯವಿಟ್ಟಿಗೆವೆಸದ ಶಾಲೆಗಳೆಲ್ಲ ಪುಲ್ಮನೆಗೆ ಮುಂಚುರಿದುವು (ನೇಮಿಸಂ. ೩೪-೭೬); ಓಡು ಹೊಚ್ಚಿದೆ ಮಾಡು ಹುಲ್ಲಿಗೆ ಜೋಡು ಹಾಕಿದೆ ಕಾಲಿಗೆ (ಕಎಪು. ೧೮-೧೨). ೫. ತಲೆ ಬುರುಡೆ; ಡವಗೆ; ಕಪಾಲ; ತಲೆಚಿಪ್ಪು: "ಓಡು ಪಲಾಯನೇ ಕಪಾಲೇ ಚ" (ಶಬ್ದಾನು. ೧೨ ವ್ಯಾಖ್ಯಾ); ಬಾಳ ಕೋಳೊಳಮುಚ್ಚಳಿಸಿದ ಕಪಾಲದೋಡುಗಳಂ ಗಂಗೆಗಟ್ಟುತ್ತುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೧-೨ ವ); ತಳಿತ ತಲೆಯೋಡಿನೊಳು ಶೋಣಿತ ಜಲವ ಕಾಸಿದರೆಳೆಯ ಕರುಳನು ಹಿಳಿದು ಹಿಂಡಿದರು (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೫-೩೧); ಕೆಲವು ಕರಿಯ ರದನಂಗಳ್ಗೆ ತಲೆ ಯೋಡ ಸೊರೆಗಟ್ಟಿ ನರದ ತಂತ್ರಿಯ ಪೂಡಿ ದಂಡಿಗೆವಿಡಿದು ಪಾಡಿದುವು (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೨-೨೪). ೬. (ಆಲಂ) ಅಲ್ಪ; ಕ್ಷುದ್ರ; ತುಚ್ಛ: ಕೂಡಲ ಚನ್ನಸಂಗನ ಮುಂದೆ ಈ ಓಡುಗಳ ಮಾತ[ಪಾಠಾಂ. ವೇದಗಳ ಮಾತ, ವೋಡು ಮತಗಳ, ಒಡ್ಡುಗಳ ಒಡ್ಡು] ಪ್ರತಿಮಾಡಬೇಡ (ಚನ್ನವ. ಕ. ೫೦೮); ಓಡುಗಳಿರಾ ನೋಡಲಾಪೊಡೆ ನೋಡ ಬನ್ನಿರೆ (ಬಸಪು. ೫೬-೩೦).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಓಡು; ತುಳು. ಓಡು, ಓಡಿಲ್; ಕೊಡ. ಓಡೀ; ತೆಲು. ಓಡುಬಿಳ್ಲ]

ಓಡು$_3$ 'ಓಡ' ನೋ.

ಓಡುಂಜಗಳ (ನಾ). (?): ಎತ್ತುವುದು ಕೋಲ್, ಎತ್ತುಂಗೋಲ್. ಏವಂ ಕುತ್ತುಂಗಱಿ, ತೂಗುಂದೊಟ್ಟಲ್ . . . ಓಡುಂಜಗಳಂ (ಶಬ್ದಾನು. ೩೪೪ ಪ್ರಯೋ). [ಓಡು$_1$ + ಜಗಳ]

ಓಡುಕುಳಿ, ಓಡುಗುಳಿ (ನಾ). ೧. ಓಡುವುದೇ ಸ್ವಭಾವವಾಗಿ ಇರುವವನು; ಪಲಾಯನ ಪಟು: ಆಟಕುಳಿ, ಅಂಜುಕುಳಿ, ಓಡುಕುಳಿ (ಭಾಷಾಭೂ. ೧೮೪ ಉದಾ). ೨. (ಆಲಂ) ಪುಕ್ಕಲ; ಹೇಡಿ: ಓಡು ಕುಳಿ ಹೋದಲ್ಲಿ ಮಗಧನ ರಾಜಕಾರ್ಯದಲಿ ಆಡಲಱಿಯೆ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧೦-೨೦); ನೋಡಿದನು ಕಾರುಣ್ಯ ದೃಷ್ಟಿಯಲೋಡುಕುಳಿಗಳನಂಜ ಬೇಡೆಂದಭಯವನು ಕೊಡುತ (ನಿಭಾಗ. ೩-೮-೪೬). **ಓಡುಗುಳಿ**: ೨. (ಸ್ಕಾಂಡರ್). [ಓಡು$_1$ + -ಕುಳ್ಳಿ]

ಓಡುಕುಳಿತನ (ನಾ). ೧. ಓಡುವುದೇ ಸ್ವಭಾವವಾಗಿರುವಿಕೆ. ೨. (ಆಲಂ) ಹೇಡಿತನ: ವರವನಿತ್ತೋಡಿದನ ಮಾತನು ನಿರುತ ವೀಕ್ಷಿಸಬಹುದು ಪರಮೇಶ್ವರನು ಗಡ ತನಗೋಡುಕುಳಿತನದಂಗವೇಕೆಂದ (ನಿಭಾಗ. ೧೦-೯೧-೨೯). [ಓಡುಕುಳಿ + -ತನ]

ಓಡುಗರತಿ (ನಾ). ಓಡಿಹೋದ ಗರತಿ: ದೆಸೆದೆಸೆಗೆ ಕಾರ್ಬೊಗೆ ಮೂಡಿ ಮುಸುಕಿದುದವನಿಯಂಬರ ಕೂಡೆ ಸೀಕರಿಯಾಯ್ತು ನಡನಡ ನಡುಗಿದರು ಸುರರು ಓಡುಗರತಿಯ ಮಗನು ತನ್ನನು ಕಾಡುವಂತಾಯ್ತಿವನ ಬಲುಹನು ನೋಡುವೆನು (ನಿಭಾಗ. ೭-೭-೭). [ಓಡು$_1$ + ಗರತಿ]

ಓಡುಗಲ್ಲು (ನಾ). ಬಂಡೆಗಲ್ಲು; ಒಡ್ಡುಗಲ್ಲು: ಮದಕರಿ ಘಟಾವಳಿ ಯೋಡುಗಲ್ಲಿನ ತುರಗಚಯ ತೆರೆಯ ವರ ವರೂಥವ್ರಜದ ಸುಳಿಗಳ (ಕೋಗಯ. ೨೦-೪). ℙ ಇದು 'ಒಡ್ಡುಂಗಲ್' ಶಬ್ದದ ಅಪಪಾಠವಿರ ಬಹುದೆ? [ಓಡು ? + ಕಲ್ಲು (< ಕಲ್$_3$)]

ಓಡುಗುಳಿ 'ಓಡುಕುಳಿ' ನೋ.

ಓಡುಗೆಯ್ಯ (ನಾ). ಕೈಯಲ್ಲಿ ತಲೆಯೋಡನ್ನು ಹಿಡಿದವನು; ಕಪಾಲಪಾಣಿ; ಶಿವ: ಓಡುಗೆಯ್ಯನ ಶಕುತಿಯೊಳವರಿರುವನ್ನ ಪಾಡೆಂ ಬುದೆನಗೆ ಕಾಣಿಸಿತು (ಮೋಹತ. ೩೭–೫೩).

[ಓಡು$_2$ + ಕೆಯ್ಯ್ + –ಆ$_7$]

ಓಡುಬಿಲ (ನಾ). ಒಡೆದ ಹೆಂಚು: ಜಂಗಮ ವಿರಹಿತ ಲಿಂಗಾರ್ಚನೆ ಓಡುಬಿಲಲೆಱೆದ [ಪಾಠಾಂ. ಓಡುಬಲಲೆಱೆದ, ಒಡದ ಭಾಜನದಲ್ಲೆಜದ, ಓಡಲ್ಲೆಱೆದ, ವಡಬನಲ್ಲೆಜದ, ವಡಬಿಲ್ಲಿದಲ್ಲೆಜದ] ಜಲದಂತೆ (ಬಸವ. ೩೯೭). [?. / ತೆಲು. ಓಡುಬಿಳ್ಲ = ಹೆಂಡು]

ಓಡುಭಾಗ (ನಾ). ಮುದ್ರಣ ಯಂತ್ರದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಸಲಕರಣೆ; "ಚಾಲಕಭಾಗ" (Carriage. ಇಂಕನಿ): ಅಚ್ಚುಮೊಳೆಗಳ ಫಾರಂ ಅನ್ನು ಹಿಂದೆ ಮುಂದೆ ಜರುಗಿಸಲು ಸಹಾಯವಾಗುವಂತೆ ಓಡುಭಾಗವನ್ನು (ಕ್ಯಾರೇಜ್) ಸೇರಿಸಲಾಯಿತು (ಮುದ್ರಕ. ೮೭).

[ಓಡು$_1$ + ಭಾಗ]

ಓಡುಮಾಡು (ಕ್ರಿ). ಕೀಳಾಗಿ ಭಾವಿಸು; ಅವಮಾನ ಪಡಿಸು: ಜಯವರ್ಮಾಧೀಶನಾಸ್ಥಾನದೊಳವಯವದಿಂದೆನ್ನನಂದೋಡುಮಾಡಿರ್ದ ಯತೀಶಾಂಭೋಜ ಸೂರ್ಯಂಗಳನಳಪಡೆ ನಾನಾ ಪ್ರಕಾರಂಗಳಿಂ ಸಂಶಯಮೇಕಿನ್ನಣ್ಣ ನಾಂ ಕೊಲ್ಲದೊಡೆ ಮನುಜನೇ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೯–೧೩೮); ಓಡುಮಾಡಿದಳೆನ್ನ ನೀ ನಾಡಾಡಿಯವನೆಂದೇ ವಿಭಾಡಿಸಿ (ನಿಭಾಗ. ೭–೯–೨೪). [ಓಡು$_2$ + ಮಾಡು$_1$]

ಓಡುಹುಳು (ನಾ). ಕಸಕಡ್ಡಿಗಳಲ್ಲಿರುವ ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಹುಳು; ಸಗಣಿಹುಳು: ಹಲಸಿನ ತರಗಿನ ನಡುವೆ ಬಿದ್ದಿದ್ದ ಒಂದು ಸೆಗಣಿ ಮುದ್ದೆಯಿಂದ ಒಂದು ಓಡುಹುಳು ಸಣ್ಣದೊಂದು ಉಂಡೆಯನ್ನು ರಚಿಸಿ (ಮಲೆಮ. ೫೬). [ಓಡು$_0$ + ಹುಳ್ಳು$_2$ (< ಪುಟು$_1$)]

ಓಡೆ$_1$ (ನಾ). ೧. ಬಾವಿಯ ಒಳಭಾಗದ ಗೋಡೆಯನ್ನು ಕಟ್ಟಲು ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಸುಟ್ಟ ಮಣ್ಣಿನ ವರ್ತುಳ, —ಬಿಲ್ಲೆ. 'ಓಡೆಬಾವಿ' ಪರಾ. ೨. ದವಸಧಾನ್ಯಗಳನ್ನು ತುಂಬಿಡಲು ಬಳಸುವ ದೊಡ್ಡ ಮಣ್ಣಿನ ಪಾತ್ರೆ; ರಂಜಣಿಗೆ: ಎರಡು ಓಡೆ ಬತ್ತ (ರೂಢಿ). 'ವಾಡೆ' ಪರಾ. [ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಉಱ್ಳೆ; ತೆಲು. ಒಱ]

ಓಡೆ$_2$ 'ಓಡ' ನೋ.

ಓಡೆ$_3$ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಸಸ್ಯ: "ಓಡೆಯೆನೆ ಸೆ[ಪಾಠಾಂ. ಸ]ಡೆಯಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೪೦–೩೨) [?]

ಓಡೆ$_4$ (ನಾ). ಅರಮನೆ (ಸ್ಕಾಂಡರ್). [← ಮರಾ. ವಾಡಾ]

ಓಡೆಬಾವಿ (ನಾ). ಓಡೆಗಳಿಂದ ರಚಿಸಿದ ಬಾವಿ; ಬಳೆಬಾವಿ: ಮನೆಗೆ ಒಂದು ಓಡೆಬಾವಿ (ರೂಢಿ). [ಓಡೆ$_1$ + ಬಾವಿ]

ಓಡ್ರ (ನಾ). ೧. ಒಡಿಸ್ಸಾ ರಾಜ್ಯದ ಉತ್ತರ ಭಾಗ. ೨. ಅಲ್ಲಿ ವಾಸವಾಗಿರುವ ಜನ. [ಸಂ.]

ಓಡ್ರಪುಷ್ಪ (ನಾ). ದಾಸವಾಳದ ಹೂ, —ಗಿಡ. [ಸಂ.]

–ಓಣ (ಪ್ರ). ಒಂದು ಕೃದಂತ ಪ್ರತ್ಯಯ: ಅವುಗಳಿಂದ ಅದನ್ನು ನಿಲ್ಲಿ ಸೋಣವಾಗದು (ಮುಂಬಯಿ. ೪–೧೦೦); ತಾವು ಇಲ್ಲಿ ಬಂದು ಇಳು ಕೊಂಬೋಣವಾಯಿತು (ಮುಂಬಯಿ. ೪–೧೫೨); ಸುಮ್ಮನೇ ಇರೋಣವಾಗದೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೫–೬೨). [< –ವಣ]

ಓಣಂ (ನಾ). ಶ್ರಾವಣಮಾಸದ ಒಂದು ಹಬ್ಬ. 'ಓಣಂಹಬ್ಬ' ಪರಾ. [← ಮಲ. ಓಣಂ. / ಸಂ. ಶ್ರಾವಣ]

ಓಣಂಹಬ್ಬ (ನಾ). ಶ್ರಾವಣಮಾಸದಲ್ಲಿ ಕೇರಳದವರು ಆಚರಿಸುವ ಹಬ್ಬ: ಆ ವರ್ಷ ಓಣಂಹಬ್ಬದ ಹೊತ್ತಿಗೆ ಚಿರುಕಂಡನ ಮದುವೆಯೂ ಆಯಿತು (ಚಿರಸ್ಮ. ೧೯೭). [ಓಣಂ + ಹಬ್ಬ (< ಪರ್ಬ)]

ಓಣಿ (ನಾ). ೧. ಸಾಲು; ಶ್ರೇಣಿ: ಪಡುವಲು ತೆಂಕಮುನ್ದಾಗಿ ನಡೆದ ಪೂರ್ವ್ವದ ಓಣಿಯಿಂ ನಿಮಿರ್ದ್ದಂ ಕಡೆಯ ಚಿಕ್ಕ ಕೊಳನ ಮೇರೆ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೩೨೩–೨೧; 1046); ಬಡಗಲು ಪಜುಗೂಲ ಪೊಳೆಗೆ ಪೋಪ ಓಣಿ (ಹೈಆಸಿ. V, ೭–೨೯; 1088); ಮೂಡಲು ಓಣಿಯ ಬಟ್ಟೆಯೇ ಮೇರೆ (ಸೌಇಇ. XI–ii, ೧೪೦–೩೩; 1097); ಮರಳನ್ನು ಹರಡಿ ಓಣಿ ಓಣಿಯಾಗಿ ಮಾಡಿರಿಸುವರು (ಬಾಲಪ್ರ. I, ೫೩೧). ೨. ಕೇರಿ; ಗಲ್ಲಿ; ಬೀದಿ: ದಾರಿಯೊಳಿಡುಕುಱೊಳೋಣಿಯೊಳಾರವೆಗಳ ತಳದೊಳ್ (ಗಿರಿಕ. ೪–೮೩); ಕಂತುರಾಣಿಯ . . . ಓಣಿಯೊಳ್ ಮೆಱೆಸುತ ಕರ ಕೊಂಡು ಬಂದಾಗ (ಮೋಹತ. ೧೦–೧೦); ಓಣಿಗೊಂದು ಗುಡಿಗಳಿಲ್ಲವೆ? (ಹಬ್ಬಿಬ. ೨೧); ತೆಂಗಿನಕಾಯಿಯನ್ನು . . . ಓಣಿಯವರಿಗೆಲ್ಲ ಮುಟ್ಟಿಸಿದರು (ರಂಗರೋ. ೧೧). ೩. ಹಳ್ಳ; ಕೊರಕಲು. 'ಓಣಿಯೋಗು' ಪರಾ.

[ದೇ. ॥ ತುಳು. ಕೊಡ. ಓಣಿ; ತೆಲು. ಓಣಿಕಟ್ಟು = ಕತ್ತಲೆ ತುಂಬಿದ ಓಣಿ, ಕಣಿವೆ]

ಓಣಿಯೋಗು (ಕ್ರಿ). ಹಳ್ಳಬೀಳು; ಕೊರಕಲುಬೀಳು: ಅಂತು ಚಕ್ರ ಹತಿಯಿಂದೋಣಿಯೋ [ಪಾಠಾಂ. ವೋ]ದ ರಣಕ್ಷೋಣಿಯನಕ್ಷೂಣ ದಾಣ ಘಾತದಿಂ ಹತಮಾದ ಹಯದ ಸಾರಥಿಗಳ (ಪಾರ್ಶ್ವಪು. ೩–೧೨೧ ವ).

[ಓಣಿ + ಪೋಗು$_1$]

ಓತ$_1$ (ನಾ). ಓದು; ಪಠನ: ಏಱುತಕ್ಕೆ ಏತಂ; ಓದಿಂಗೆ ಓತಂ (ಶಮದ. ೨೦೯ ಪ್ರಯೋ); ಪುಸಿಯೋತದ ಮಾತಿನೊಂದು ಭೀತಿಯಿಂ ಮಾತೆಯಂ ತೋಱುದೆಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೬೫–೧೦); ಇಲ್ಲಿ ಆಟಗಾರರಿಗೆ ಆಟವಿದೆ; ಅಭ್ಯಾಸಿಗಳಿಗೆ ಓತವಿದೆ (ಪತ್ರಿಕಾ. ೧). [ಓದು$_1$ + –ತ$_2$]

ಓತ$_2$ (ನಾ). ಮಗ್ಗದ ಹಾಸು: "ಎಲೌ ಗಾರ್ಗಿಯೆ, ಈ ಅಕ್ಷರದಲ್ಲಿಯೇ ಆಕಾಶವು ಓತವಾಗಿಯೂ ಪ್ರೋತವಾಗಿಯೂ ಇರುತ್ತದೆ" (ಬ್ರಹ್ಮಭಾ. ೫೬೧). [ಸಂ.]

ಓತ$_3$ 'ಓ$_2$' ಪರಾ.

ಓತಪ್ರೋತ (ಗು). ೧. ಹಾಸು ಹೊಕ್ಕಾದ; ಎಲ್ಲ ಕಡೆಗೆ ವ್ಯಾಪಿಸಿದ: ಸತ್ವರಜಸ್ತಮ ಮೂರುಗುಣವು . . . ಎತ್ತೆತ್ತಲೋತಪ್ರೋತಾಗಿ ಆ ಬ್ರಹ್ಮಸ್ತಂಭ ಪರಿಯಂತವಾಗಿ (ಪ್ರಸಭಾ. ೫೭–೧೩); ಆ ಸ್ಥಿರತತ್ತ್ವವು ಜ್ಞಾನಧಾರೆಗಳಲ್ಲಿ ಓತಪ್ರೋತವಾಗಿ ಹಾಸುಹೊಕ್ಕಿನಂತೆ ಹೊಂದಿಕೊಂಡಿರುತ್ತದೆ (ಜೀವಾತ್ಮ. ೪೩); ಮಾತುಗಳಂತೂ ದೇಸಿಯಿಂದ ಓತಪ್ರೋತವಾಗಿವೆ (ತವನಿ. ೬೬). (ನಾ). ೨. ಹಾಸುಹೊಕ್ಕು; ಎಲ್ಲ ಕಡೆಗೆ ಹೆಣೆದು ಕೊಂಡದ್ದು: ತಿಳಿಯಲೋತಪ್ರೋತದಲಿ ನಿಷ್ಕಳವೆ ಸಕಳವೆಯಾಗಿ ವಿಶ್ವದೊಳೊಳಗುಹೊಱಗಾನಲ್ಲದಿಲ್ಲೆಲೆ ಪಾರ್ಥ ಕೇಳೆಂದ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೩–೭೦). ೩. ಸರಾಸರಿ. ೪. ನಿರಂತರ: ಮಳೆ ಓತಪ್ರೋತವಾಗಿ ಸುರಿಯುತ್ತಿದೆ (ರೂಢಿ).

ಓತಪ್ರೋತಕಡಿಪ್ರಮಾಣ = ಸರಾಸರಿ ಲೆಕ್ಕ. [ಸಂ.]

ಓತಾರಿ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿ; ಕಂಚುಗಾರ ಜಾತಿ; ಎರಕಹೊಯ್ಯುವವನು: ಕಂಚುಗಾರರು – ಬೆಳಗಾವೀ ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ ಓತಾರಿಯೆಂಬ ಜಾತಿಯವರು ಯೆರಕುಹೊಯ್ದು ಮೂರ್ತಿಗಳನ್ನೂ ಕಂಚಿನ ಕಾಲುಂಗುರಗಳನ್ನೂ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ (ಕಭಾಗೆ. ೧೫೫).

[← ಮರಾ. ಓತಾರೀ]

ಓತಿ$_1$ 'ಓಂತಿ' ನೋ.

ಓತಿ$_2$ (ನಾ). "ಒಂದು ಬಗೆ ಹುಣ್ಣು" (ಪ್ರಭಣ್ಣ).

[?. / ತುಳು. ಓಂತಿಕುತ್ತ = ಮುಖ ಊದಿಕೊಳ್ಳುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ರೋಗ]

ಓತಿಕಾಟ 'ಓತಿಕೇತ' ನೋ.

ಓಕೇತ, ಓಕಿಕಾಟು, ಓಕೀಕಾಟ್ (ನಾ). ಹಲ್ಲಿಯಜಾತಿಗೆ ಸೇರಿದೆ ಉಡುವಿನಂತಹ ಒಂದು ಪ್ರಾಣಿ; ಸರಟು; ಓಕಿಕ್ಯಾತ; ಹೆಂಟೆ ಗೊದ್ದ: ದೇಲಿ ಮೇಲೆ ಒಂದು ಓಕೇತ ನೋಡಿದೆ (ರಘು). **ಓಕಿಕಾಟು**: ಓಕೀಕಾಟುದಂಥಾ ದ್ದೊಂದು ಪ್ರಾಣಿಯು ಸು. ೧೨ ಪೂಟು ಎತ್ತರವುಂಟು (ಮುಂಬಯಿ. ೬-೨೫೯); ಇಬ್ಬರು ಗುಹ್ಯರು . . . ಓಕೀಕಾಟದ ಬಣ್ಣವು ಎಂಥಾದ್ದಿರು ಕ್ಷದೆಂಬುದನ್ನು ಕುಂತು ತಮ್ಮತಮ್ಮೊಳಗೆ ಬಹಳ ವಿವಾದ ಮಾಡಿದರು (ರಾಷಡಂ. ೩೦). [ಓಕಿ + ಕೇತ; / ಕೊಡ. ಓಕೀಕೇತ]

ಓಕೀಕೇತ 'ಓಕಿಕೇತ' ನೋ.

ಓಕುಳಿ (ಕ್ರಿ). ಸಾಲಾಗಿರಿಸು; ಪೇರಿಸು: ಪುಸ್ತಕಗಳನ್ನು ಓಕುಳಿದು (ರಘು). [< ಒಕ್ಕುಳಿ ?]

ಓಕ್ಕು (ನಾ). ೧. ಓದಿದ್ದು; ಅಧ್ಯಯನ ಮಾಡಿದ್ದು. ೨. ವೇದ: "ಓಕ್ಕು [ಶಾಕಾಂ. ೮೫], ಅಧ್ಯಯನ, ವೇದಂ, ಸುತಿ – ಈ ೪ ವೇದಂ" (ಶಕಸಾ. ೧೨-೨೮೩). [ದೇ. ಕಮು. ಮಲ. ಒಕ್ಕು]

ಓಕ್ಕು (ನಾ). ದೆಕ್ಕು; ಮಾರ್ಜಾಲಂ ದಿಗಾಲಮಾಮು ದ್ರಿಸಂ ಪುಸದಂಕಮೀಯುವಿತಿ ಬೆಕ್ಕಿಕಿಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೪೪-೧೧); ಕಟ್ಟಿಳ್ಕರಿಂ ಸಾಕಿದರಿಗಿಯನೋಡುವಿನ ದಾಯ್ಗಾವವೋಲ್ (ಕೇಷಡಂ. ೨೪-೪೯). [ಸಂ.]

ಓಕ್ಕೆ 'ಓ' ಪದಾ.

ಓಕ್ಕೆ (ನಾ). = ಓಕಾರ: ನೆಗಲ್ಬುದರ ರೇಫ ಜಲಾನಂತ ಗಾಂತ ಸಾಂತೋತ್ಪ ದಿರದ ವಶ್ಯಂ ಪಶ್ಯಂ ಭುಗುಂ (ಕಮದ. ೩೩). [ಸಂ.]

ಓಪಕ್ಕಿ (ನಾ). ಜೀರಿಗೆ ಜಾತಿಯ ಒಂದು ಬೀಜ; ಅಜಮೋದ: ಹಿಂಗು ೧ ತೊಲ, ಕರಿಮೆಣಸಿನ ಪುಡಿ ೫ ತೊಲ, ಜುಂಠಿ ಪುಡಿ ೧ ತೊಲ, ಓಪಕ್ಕಿ (ಓಮ) ೧ ತೊಲ – ಇವುಗಳನ್ನು ಆರ್ಧಸೇರು ಕ್ಷೀರಿನಲ್ಲಿ ಪಿಸ್ತ ಮಾಡಿ ಕುಡಿಸುವುದು (ಗ್ರಾಸಾಚಿ. ೧೩೮). [? + ಅಕ್ಕಿ]

ಓಪಿದೆ (ನಾ). ಅನ್ನ: "ಕೊರಬುನ್ನಂ ಳಕ್ಕ್ರಮೋದನಂ ಬಿಸ್ಸನಾಹಾರ ಮಕನಂ ಬಲಿಯನೆಲ್ಲ ವೋಗರಮಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೬೩-೧); ಆಯು ವಿಜ್ಞಾನಂಬಂತೆ ಓದನಂ ನಂಜಕ್ಕೇ (ಕೇಬಡಂ. ೧೪-೭೮). [ಸಂ.]

ಓದರೆ (ನಾ). (ಉಷ) ಅಂಚು (?): ಒಂದು ಮುಂಗುರಿ ಆ ಹೊಲದ ಒಡ್ಡಿನ ಓದರೆಗುಂಟ ಸಾಗಿತ್ತು (ಬಪಸಿ. ೧೧೪). .[?]

ಓದಾಟ (ನಾ). ಓದು; ಓದುವಿಕೆ. [ಓದು+ಅಟ]

ಓದಾಣಿಕೆ (ನಾ). ಓದುವಿಕೆ: ಪವಿತ್ರಗ್ರಂಥಗಳ ಓದಾಣಿಕೆಯೇ ಮಹಾಪ ರಾಧವೆಂದು ಸಮರ್ಥಿಸಿ ಪಂಥಾಧಿಮಾನಿಯೊಬ್ಬನನ್ನು ದಂಡನೆಗೆ ಗುರಿ ಪಡಿಸಿದ ಮತ್ತೊಬ್ಬ ವಕೀಲನನ್ನು ನಾನು ಬಲ್ಲೆ (ಪುಸರು. ೪೩೧). [ಓದುವಣ್ಣ + –ಇಕೆ]

ಓದಾಳಿ (ನಾ). ಓದುವ ಅಧ್ಯಾಸವುಳ್ಳವನು; ಪಾಠಕ; ಓದುಗಾರ; ವ್ಯಾಸಂಗಶೀಲ: "ವೇದಂಗಳಕಕಲೆಗಳಾವುವೊದಂಗಳಾಯಿವಿಪ್ಪನೆಱೆ ಗನೂಹಾನನವಂ" (ವಸ್ತುಕ. ೫೮-೬೯); "ಓದಾಳಿಯೆಂದು ಪಾಠಕಂ" (ಶಕಸಾ. ೧೬-೬೩೧); ಸದ್ವಿಟಂ ಸೊಮ್ಮವೋಗಿಸೋದಾಳಿಯಂತೆ (ಪುಪ್ರ. ೧೧-೭೬); ಮಾರ್ಜಾಲಂ ಮೂಲಿಮೇದಾಳಿಯುಮೆಲಿಜಾಳಿಯುಮಪ್ಪನಾಗಿ ಪಡೆ ಪಾಳಿಯೆ ಕೇರ್ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೬೫೩); ಬೊಮ್ಮನೊರೆದವರ್ ಓದಾಳಿ ಪಾರ್ವರೆಂದೆಲ್ಲು (ಚಕವ. ೪೬-೬); ಕಿರಿಯರಾದ ಪ್ರಲಿಳಂಕರು ಓದಾಳಿಗಳು (ಬೆಟ್ಟಕೊ. ೬). [ಓದು + –ಆಳಿ]

ಓದಾಳಿತನ (ನಾ). ವ್ಯಾಸಂಗಶೀಲತೆ; ಓದು ಗಾರಿಕೆ: ಅರ್ಥಾನು ಗುಣಮಾಗಿ ಧ್ವನಿಯೊಳ್ ಮೆಲ್ಲು ಬಲ್ಲು ನುಣ್ಪು ಬಿಜ್ಜು ಗಳಂ ಸಮನಿಸು ವೋದಾಳಿತನದೋಜೆಯುಂ (ಚಕವ. ೧೫೩-೫). [ಓದಾಳಿ + –ತನ]

ಓದಿಕೆ (ನಾ). = ಓದುಗಿ: ಓದಿಕೆಗಳ್, ಓದುಗಳ್ (ಕಬ್ಬಾಯ. ೫೬ ಪ್ರಯೋ). [ಓದು+ –ಇಕೆ]

ಓದಿಕೆವೇಳ್ (ಕ್ರಿ). ಓದಿಹೇಳು: (ನಡುವಣ್ಣಗಳಿಂದ ಹೋಗಿ, ತುಂಗ ರಾಯನ ಸಡಿಲ್ವಿಡಿಯಿಂದ ಓಲೆಯನ್ನು ಕೊಂಡು, ಓದಿಕೆವೇಳ್ದನು) (ಬೆಟ್ಟಕ. ೨೧೩-೧೧). [ಓದಿಕೆ + ಪೇಳ್ (< ಪೇಟುಲ್)]

ಓದಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಓದು ಅರಿಸು: ವಿದ್ಯಾಭ್ಯಾಸಮಾಡಿಸು; ಹೇಳಿ ಕೊಡು: "ಓದಿಸು – ಶಾಸ್ತ್ರಶಿಕ್ಷಾಯಾಂ" (ಕ ಮ ಧಾ); ಉಪಾಧ್ಯಾ ಯಂಗೆ ಕಟುಮೆಯ ಕೂಟುಂ ತುಪ್ಪಮುಂ ತೊವೆಯುಮನುಣಕ್ಕೊಟ್ಟು ಳುಮಾರನೆನೋದಿಸುಗೆಂದೋಲೆಯನಟ್ಟಿದೊಡೆ (ವಡ್ಡಾರ. ೭೫-೧೫); ಮುನಿಜನದೋದಿಸಿದೋದೆಯೊಳನುವದಿಪುದು (ಅದಿಪು. ೧-೧೪); ಮತ್ತನಯರ್ಕಳನೋದಿಸೆ ಮತ್ತವನಲ್ಲೇದಿಂ ಕ್ರುತಿ ಸ್ಮೃತಿ ಶಾಸ್ತ್ರೋ ಪಾತ್ತಮುಖನಾಗೆ (ಶಾಂಪು. ೬-೭೩); ಸುರಗುರುವಿಂದಲೊಡೆದಿಸಿ ಕಂಡ ನನು ಜಮದಗ್ನಿರಾಯನ ಮಂದಿರಕೆ ಪರುಶವಿಸಿ (ಕುವ್ಯಾಳ. ೧೩-೪೩). ೨. ಓದುವಂತೆ ಮಾಡು: ಓದಿಸಿದನೋಲೆಯನು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೪-೧೦). ೩. ಶುಭಪ್ರಸಂಗದಲ್ಲಿ ಕಾಣಿಕೆ ಅಥವಾ ಉಡುಗೊರೆ ಯಾಗಿ ಕೊಡು, —ಒಪ್ಪಿಸು: ನನ್ನ ಮದುವೆಲಿ ನೀನು ಓದಿಸಿದ್ದು ಆಷ ಇದು (ಅಣ್ಣಾವ. ೬೨). ೪. ನೈವೇದ್ಯವಾಗಿ ಕೊಡು: ಬಾಲಯ್ಯನಿಗೆ ಸಕ್ಕರೆ ಓದಿಸಿಕೊಂಡು ಬಾ (ರಘು).

ಓದಿಸಿಕೊಳ್ = ೧. ಹೇಳಿಸಿಕೊಳ್ಳು: ಪರಿಪರಿಯ ಬಿರುದಿನಂಕ ಮಾಲೆಯನೋದಿಸಿಕೊಳುತ ಓಲಗದೊಳಗಳ ಬರುತಿದ್ದರು (ಭಕಪ. ೪೭-೨೪). ೨. ಒಪ್ಪಿಸಿಕೊಳ್ಳು; ಸ್ವೀಕಾರಮಾಡು: ಮಹಾಸ್ಥಾಪ ಗಳು ನಜರನ್ನು ಓದಿಸಿಕೊಂಡರು (ರಘು). ಓದಿಸುವಾತ = ಕಲಿಸು ವವನು; ಉಪಾಧ್ಯಾಯ: "ಅಧ್ಯಾಪಕಃ, ಉಪಾಧ್ಯಾಯಃ – ಈ ೨ ಓದಿಸುವಾತರ್" (ಹಲಾಯು. ೬೬-೨೪೬). [ಓದು+–ಇಸು]

ಓದು, (ಕ್ರಿ). ೧. ಪಠನ ಮಾಡು; ಉಚ್ಚರಿಸು; ನುಡಿ; ಹೇಳು: "ಓದು – ಪಠನೇ" (ಕ ಮ ಧಾ); ಕಲ್ಪಿಡನೋದುವವಲ್ಲಿ ಗಿಳಿಗಳಂ ಪುರುಳಿಗಳುಂ (ಕವಿರಾ. ೧-೧೦); ಇರುಳುಂ ಪ ಗ ಲುಮೋ ದು ಶ್ಲ ಮಿಸಿದುಂದು ಕಲ್ಪಿಸಿದೊಡವರುಮಿರುಳಂ ಪಗಲುಮೋದುತ್ತಿರೆ (ವಡ್ಡಾರ. ೮೨-೬); ನಾಲ್ಕುಂ ಜಾವಗಳಗಳಿನ್ನಸೊಳ್ಂಗಳನೋದುತ್ತುಮದಿರದಿರಂಬರೆ (ಪಂಚಭಾ. ೫-೧೦೦ ಪ); ಚಿಲಿಪಿಲಿಯೆಂದೋದುವ ಗಿಳಿಗಳಿರಾ ನೀವು ಕಾಣಿರೇ (ಮಹಾದೇ. ಬ. ೩೩-೭೩); ಆರುಮತ್ಕಳ ಮುಂದೆ ಓದಿ ಮೆಚ್ಚುಂ ತೊಳ್ಪಳ್ಕಳಿಗರಲ್ಪರೊಡೆಯಂ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೨೮). ೨. ಅಧ್ಯಾಸ ಮಾಡು; ವ್ಯಾಸಂಗಮಾಡು; ಕಲಿ: ಮಕಪಲೋದುವ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಕ ತೊಧಭರ್ಗಗ್ಗಿಂ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿ ಮಾಱಿಯರ್ಗಿಂ ಬಿಟ್ಟ ಗಜ್ಜಿ (ವಿಕ. XI, ಚಕ್ರವ್ಯೂ. ೭೬-೧೨; ೨೪೦); ನಾ ಬಿಳ್ಪ ಮೊಂ ದೆ ಗದುಡಿಯೊಳೋದಿದ ಮಾನಸರವು (ಪಂಪಭಾ. ೪-೪೪ ಪ); ಎಸಕೋದನೋದಿಯಂ ಮುನದಿನತೆ ವಲಂ ಬುದ್ಧಿಯಕ್ಕುಂ(ಪಂಚತಂ. ೧೬-೧೫); ಓದಿದವನು ಭೇದ ತಿಳಿದಾನು (ಗಾದೆ).

ಓದಲಿಕ್ಕು = ಓದಲು ಕಲಿಸು; ಅಧ್ಯಯನ ಮಾಡಿಸು: ಓದಲಿಕ್ಕಿದೊಡೊಡನಾ ಮಾಷಯಂಗಿಂ ಬೋಧಾಧರ್ಪ ಸುಖ ಹೃದಯಂ (ನೇಮಚ. ೧೭-೭೦). ಓದಲಿಪ್ಪು = ಓದಲಿಕ್ಕು: ಸರ್ವಜ್ಞೆಯ್ದೆ ಸಂಜಪನ ವೋರ್ ವೋದಲಿಟ್ಟು ಮುದವೊಂದಿರೆ ಕಲ್ತರಸನವಿದ್ಯೆಯಂ (ರಾಜಶೇ. ೪-೭೬). ಓದಲಿಲ್ಲ = ವಿದ್ಯಾವಂತ; ತಿಳಿದವನು: ಓದಲಿಲ್ಲದ ಪೆಣ್ಣು ನೋಂಪಿಗಳನೆಸಲೆರ್ಮೆ ಪಲರ್ಮುಯಂ...ನೆಮೆದರ್ (ಪಂಚಭಾ.೧೧-೧೩). ಓದಿದರ್ = ಓದಿದವರು; ವಾಚಕರು: ಪೊಸತೆಟ್ಟಿದಲಂಪುಗಳ್ಳ ನೋದಿದರ್ಗಿದಜನಿಯಯಾಯಿಗಳ್ಗೆಸೆವುದಾರ್ಗುಣಂ (ಪಂಚಭಾ. ೧೪-೭೨).

ಓದುವರ್ = (ಶಿವಾಲಯಗಳಲ್ಲಿ) ಸ್ತೋತ್ರಗಳನ್ನು ಹಾಡುವವರು: ಶಿವದೇವಾಲಯದಲ್ಲಿ ತೇವಾರಗಳನ್ನು ಹಾಡುವ ಓದುವರ್‌ಗಳಿಗೂ ವೈಷ್ಣವ ದೇವಾಲಯಗಳಲ್ಲಿ ಆರೈಯರ್‌ಗಳಿಗೂ ಹೆಚ್ಚು ಮಾನ್ಯತೆ ಇದೆ (ಸಂಗೀಚಂ. ೧೯೨).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಓದು, ಓದಿ; ಮಲ. ತುಳು. ಓದು; ಕೊಡ. ಓದ್, ಓದಿ]

ಓದ್ಯು (ನಾ). ೧. ಓದುವಿಕೆ: ಓದು, ಓದುವುದು, ಓದಿಕೆ (ಶಬ್ದಾನು. ೫೬೯ ಪ್ರಯೋ); ಹೀಗೆ ಮಂಜಕ್ಕನ ಓದು ಸಾಗಿತು (ಹಾಹುತ್ತ. ೬೩); ಅವನಿಗೆ ಓದು ಬರಹ ಬರುತ್ತದೆಯೇ? (ರೂಢಿ). ೨. ವಿದ್ಯೆ; ಜ್ಞಾನ; ಶಾಸ್ತ್ರ: ಜಡಜನಮುಮೆಲ್ಲಮೋದಂ ತಡೆಯದೆ ಕಲ್ಗುಂ ಗುರೂಪದೇಶ ಕ್ರಮದಿಂ (ಕವಿರಾ. ೧–೧೦); ನೀವಾವೋದುಗಳಂ ಬಲ್ಲಿರ್ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೨–೨೧); ಓದದೋದಱಿಯದ ವಿದ್ದೆ ಸಲ್ಲದ ಚದುರ್ ನೆಱೆ ಕಲ್ಲದ ಕಲ್ಪಿ (ಪಂಪಭಾ. ೪–೯೫); ಮಾಣದೆ ಚಿಂತಿಸದೋದುಂ ಪಲವಂ ಭಾವಿಸು ತಿರ್ಪನ ತಪಮುಮೊಪ್ಪಲಾರ್ಕುಮೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೨–೮೨); ಓದುಗಳೊಳ್ ವೃಕ್ಷಾಯುರ್ವೇದಮೆ ಜನನುತಂ (ಲೋಕೋಪ. ೬–೧); ಜೋಯಿಸ ರೋದು ಹುಸಿಯಾಯ್ತು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೯–೧೯); ವಾಣೀದೇವಿಗೆ ಯೋದಂ ಕಲಿಸುವ ಜತಿರಾಯನೆಸೆದನಲ್ಲಿ (ಜಯಕಾ. ೨–೨೬). ೩. ವೇದ: "ಓದು [ಪಾಠಾಂ. ತು], ಪಟವಾತು, ಬೇದಂ, ಸುತಿ–ಈ ೪ ವೇದಂ" (ಕಶಸಾ. ೧೨–೨೪೨); "ವೇದಂ ಬೇದಮೋದು ಸುತಿ ಪಟ ವಾತುಂ" (ಕವಿಕಂ. ೧೧೭).

ಓದುಬರಹ = ಓದುವುದು ಮತ್ತು ಬರೆಯುವುದು: ಉಪಾಧ್ಯಾಯರು ನನಗೆ ಓದುಬರಹವನ್ನೂ ಗಣಿತವನ್ನೂ ಕಲಿಸಿದರು (ಕಸರಿ. ೧); ಗುರುವಾಗಿ ನಿಂತರು ತಂದೆಯ ಮನೆಯೊಳು ನಮಗೋದುಬರಹವ ಕಲಿಸೆ (ಇಂಚಾಪ. ೧೪–೫೭). [< ಓದ್ಯು₁. / ತುಳು. ಓದಿಗೆ, ಓದು]

ಓದುಂಗಾಱ, ಓದುಗಾರ, ಓದುಗಾಱ (ನಾ). ಓದುವವನು; ವ್ಯಾಸಂಗಮಾಡುವವನು; ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿ: ಓದುಂಗಾಱಂ, ಜೂದುಂಗಾಱಂ (ಶಮದ. ೨೦೦ ಪ್ರಯೋ); ಜೂದುಂಗಾಱಂ, ಓದುಂಗಾಱಂ (ಶಬ್ದಾನು. ೩೮೪ ಪ್ರಯೋ). **ಓದುಗಾರ**: ಆ ಹುಡುಗ ಒಳ್ಳೆಯ ಓದುಗಾರ (ರೂಢಿ). **ಓದುಗಾಱ**: ಪ್ರಜೆಗಳ್ ... ಓಜಗಾಱರಕ್ಕರಿಗ ರೋದುಗಾಱರ್ ಸಂಗೀತ ಸಾಹಿತ್ಯ ನಿಪುಣರ್ (ಚಿಕವಂ. ೧೪೪–೨).

[ಓದ್ಯು + –ಗಾಱ (< –ಕಾಱ)]

ಓದುಕುಳಿ, ಓದುಗುಳಿ (ನಾ). ಓದುವ ಅಭ್ಯಾಸವುಳ್ಳವನು; ಪಾಠಕ; ಓದುಗಾರ; ವ್ಯಾಸಂಗಶೀಲ: ಓದುಕುಳಿಯಿಂ, ಬಂಡು ಣಿಯಿಂ (ಶಬ್ದಾನು. ೨೬೬ ಪ್ರಯೋ). **ಓದುಗುಳಿ**: "ಗೋಷ್ಠಿಗೆ ಹೊಂದದ, ಮಂದಿಯೊಡನೆ ಬೆರೆಯದ, ಕ್ರೀಡಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಆಸಕ್ತಿಯಿಲ್ಲದ, ಕೇವಲ ವ್ಯಾಸಂಗಮಗ್ನನಾದ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿ; ಓದಾಳಿ, ಓದುಗುಳಿ" (Smug. ಇಂಕನಿ). [ಓದ್ಯು + –ಕುಳ್ಳಿ₃]

ಓದುಗ (ನಾ). ಓದುವವನು; ವಾಚಕ: ಸಾಧನೆಯಿಂದ ಬಂದ ಓದುಗ ಕಳನೇಱಿ ಕೈಯ ಮಱೆದಂತೆ (ಮೋಳಿಮಾ. ೧೫೬–೫೮೭); ಓದುಗರ ಚಿತ್ತಚಾಂಚಲ್ಯವಾಗಬಾರದೆಂಬುದೇ ಅವರ ಉದ್ದೇಶವಿರಬೇಕು (ಗ್ರಂಥಾಲ. ೫); ಓದುಗನ ಪ್ರತಿಕ್ರಿಯೆಯ ಬಗೆಗೆ ಅವನು ಕುತೂಹಲಿ ಯಾಗದಿದ್ದರೆ ಬಲುಬೇಗನೆ ಬೇರುಸತ್ತ ಮರವಾಗುತ್ತಾನೆ (ಜೀವನ. ೨ ಮುನ್ನುಡಿ). [ಓದ್ಯು₁ + –ಗ₃]

ಓದುಗಬ್ಬ (ನಾ). ಓದತಕ್ಕ ಕಾವ್ಯ; ಪಠಿಸುವ ಕಾವ್ಯ: ಕಬ್ಬಿಗ ರೋದುಗಬ್ಬವ ಹಾಡುಗಬ್ಬವ ಕಬ್ಬದೊಳೊರೆವರ್ (ಭರಚ. ೧–೬).

[ಓದ್ಯು₁ + ಕಬ್ಬ]

ಓದುಗಲಿ (ಕ್ರಿ). ವಿದ್ಯಾಭ್ಯಾಸ ಮಾಡು; ಶಾಸ್ತ್ರವನ್ನು ಕಲಿ: ನಿಮ್ಮೊಳ ಗೋದುಗಲಿವೆನೆಂಬಾ ಶಿಷ್ಯನೊಳಗೆ ಇಂತಾಡುವರೆ (ಪ್ರಭಂಜ. ೩–೭೨); ಓದುಗಲಿಯಲಧೇನು ಕರ್ಮವನಾದರಿಸಲಿನ್ನೇನು (ಗಗತಾ. ೧೪–೩೯).

[ಓದ್ಯು + ಕಲಿ₁ (< ಕಲ್₁)]

ಓದುಗಲಿಸು (ಕ್ರಿ). ವಿದ್ಯಾಭ್ಯಾಸಮಾಡಿಸು; ವಿದ್ಯೆ ಹೇಳಿಕೊಡು: ಓದುಗಲಿಸುವರೊಲಿದು ಪೊಗಳಿದೊಡಾವೋದುಗಲಿವರೋದುಗಳು ಮೇದಿನಿಯೊಳು ಮೇಲೆನಿಪುವು (ಹದಿಬ. ೧–೨೪).

[ಓದುಗಲಿ + –ಇಸ್ಯು₃]

ಓದುಗಾರ 'ಓದುಂಗಾಱ' ನೋ.

ಓದುಗಾರಿಕೆ (ನಾ). ೧. ಓದುವ ಹವ್ಯಾಸ; ಓದುವಿಕೆ; ವ್ಯಾಸಂಗ: ಓದುಗಾರಿಕೆಯು ಅಭಿವೃದ್ಧಿಯಾಗಲು ವರ್ತಮಾನ ಪತ್ರಿಕೆಗಳನ್ನು ತರಿಸು ತ್ತಿದ್ದರು (ಹುಟ್ಟಿಹ. ೯). ೨. ರಾಗವಾಗಿ ಓದುವ ಕಲೆ; ಗಮಕ: ಬಹಳ ಹಿಂದಿನ ಕಾಲದಲ್ಲಿಯೂ ... ಕರ್ಣಾಟಕರಲ್ಲಿ ಓದುಗಾರಿಕೆ ಹೆಚ್ಚು ಪ್ರಾಶಸ್ತ್ಯವನ್ನೂ ಪ್ರೋತ್ಸಾಹವನ್ನೂ ಪಡೆದ ಲಲಿತಕಲೆಯಾಗಿತ್ತು (ಸಾಹಿಜೀ. ೧೨೦). [ಓದುಗಾರ (< ಓದುಂಗಾಱ) + –ಇಕೆ]

ಓದುಗಾಱ 'ಓದುಂಗಾಱ' ನೋ.

ಓದುಗುಳಿ 'ಓದುಕುಳಿ' ನೋ.

ಓದುವಱಿ (ನಾ). ಓದುವ ಸ್ಥಳ; ಪಾಠಶಾಲೆ: ಸೌಲಭ್ಯದ ಶಾಲೆಯುಂ ಒಳ್ಳಿನೋದುವಱಿಯುಂ ಒಳ್ಳುಡಿಯ ಗುಡಿಯುಂ ಮಱುಕದ ಕರುವಾಡಮುಂ (ಚಿಕವಂ. ೧೧೪–೯). [ಓದ್ಯು + ಭಱ್ಯು₃]

ಓದುವೇಱ್ (ಕ್ರಿ). ಓದನ್ನು ಕಲಿಸು; ವಿದ್ಯಾಭ್ಯಾಸ ಮಾಡಿಸು: ಶಾಸ್ತ್ರದರ್ಥಮಂ ಬಿಸುಡದೆ ಪೂಣ್ಕೆಯಿನೋದುವೇಱ್ದೊಡಾರ್ ಮೆಚ್ಚ ರಿದಂ (ಜಾತತಿ. ೧–೧೨); ಅಂತೇವಾಸಿಗಳ್ಗೋದುವೇಱ್ವುವು ... ಕೇಳೀ ಶುಕಸಾರಿಕಾತತಿಗಳ್ (ಜಗವಿ. ೯–೧೧೫). [ಓದ್ಯು₂ + ಪೇಱ್]

ಓದುಳ್ಳ (ನಾ). ಓದಿದವನು; ವಿದ್ಯಾವಂತ; ಪಂಡಿತ: ಉಳ್ಳ ಪ್ರತ್ಯ ಯಕ್ಕೆ – ಧನಮುಳ್ಳಂ ... ಓದುಳ್ಳಂ, ತೇಜಮುಳ್ಳಂ (ಶಮದ. ೨೦೬ ಪ್ರಯೋ). [ಓದ್ಯು₂ + –ಉಳ್ಳ₀]

ಓದೊಡೆಯ (ನಾ). ಓದುಳ್ಳವನು: ಸಿರಿಯೊಡೆಯನಾಗಿಯುಂ ದರ್ಪ ರಹಿತನೋದೊಡೆಯನಾಗಿಯುಂ ವಿಗಳಿತ ಮತ್ಸರಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೩–೮೬).

[ಓದ್ಯು + –ಒಡೆಯ₂]

ಓದ್ದಿ (ನಾ). ಒಂದು ಔಷಧಿ ವಸ್ತು: "ಪ್ರಾಣದಾ – ಅಳಿಲೆ, ವೃದ್ಧಿ, ಕಿಱುಗೊಳೀಯ ಸೊಪ್ಪು, ಜೀರಗೆ, ಓದ್ದಿ?" (ಓಷಧಿ. ೯೬). [?]

ಓನಾಮ (ನಾ). ೧. ಓಂ ನಮಃ ಎಂಬ ಮಂತ್ರ. ೨. (ಆಲಂ) ಮೂಲಾಕ್ಷರ; ಆರಂಭ: ಅಂತಾತನೆಸಗಲೆನ್ನಯ ಕಲಿಕೆಗದೆ ಗಡಾ ಓನಾಮ (ಹೆಬ್ಬೆರ. ೫–೫); ಐಗಳು ಹರಡಿದ ಮರಳಿನಲ್ಲಿ ಓನಾಮವನ್ನು ಹಾಕಿಕೊಡುತಿದ್ದರು (ಹಾಹುತ್ತ. ೬೩). [< ಸಂ. ಓಂನಮಃ]

ಓನು (ಕ್ರಿ). ಚೆನ್ನಾಗಿ ಕಲಸು; ತೊಳಸು: ಹಿಟ್ಟನ್ನು ಓನು (ರೂಢಿ).

[?. / ತಮಿ. ಒನ್ನು = ಬೆರಸು, ಕೂಡಿಸು]

ಓಪ (ನಾ). ಪ್ರೀತಿಪಾತ್ರನಾದವನು; ಪ್ರಿಯಕರ; ನಲ್ಲ; ಕಾದಲ: "ನಲ್ಲರ್ಕಳೋಪರ್ಕಳಾ ಪ್ರಿಯರೊಳ್ ಕಾದಲರೆಂದೆನಲ್ಕಿನಿಯರ್" (ಕರ್ಣಾನಿ. ೬೩); ತಿಳಿಪಲಡಿಗೆಱಗಿದೋಪನ ತಳಂಗಳಾ ತೀಟದಿಂ ಪದಂಗ ಳೊಳೊಗೆದಾ ಪುಳಕಚಯಂಗಳ್ (ಕವಿರಾ. ೩–೧೧೮); ಓಪನಂ ಮಿಡುಕಲೀಯದೆ ಕಾಲ್ವಿಡಿದಟ್ಟು (ಪಂಪಭಾ. ೪–೯೭); ಓಪರ ಮುನಿಸುಂ ಕಡುಮೂರ್ಖನ ತಪಮುಂ ... ನಿಲಲಱಿದಪುವೇ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೨–೨೨೦); ಒಲಿದವಳೋಪನ ಹಲವು ಚಂದದಿ ಪೊಗಳ್ದುಲಿದಳೆಂದೆನ್ನದಿರು (ಭರಚ. ೬–೯೧).

ಓಪರ್ (ಬಹುವ) : ಓಪರೋಪರೊಳಿಂತೆಂದೊಡೆಸಾಯಲ್ಬಡೆದರಿನ್ನವೇಂ ಸೈಪೊಳೆದೇ (ಆ ದಿತ್ಯ. ೫-೨೪); ಅಳು ಕೋಪ ಓಪರೊಳು ಹೊಲ್ಲ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೧೦). ಓಪವರ್, ಓಪರ್ = ಪ್ರಿಯತಮೆ ; ಪ್ರೇಯಸಿ : ಓಪವರೆಯಿಳ್ ನೆಜೀದಪ್ಪುದಾಗದೀ ಗಿಳಿಯನಗಲ್ಸಲ್ (ಧರ್ಮಪ. ೧೦-೪೨) ; ಲಾಲಿಸಿ ಕೇಳ್ದರ್ ಕಿವಿಗೊಪರವರಿದಲ್ ಲಲ್ಲಿಯೆನೆ (ಜಯಂತಿ. ೧೦-೩೫) ; "ಮನದನ್ನಳ್ ಕಾದಲೆಯೆಂದಿಕ್ಷಿಯಳ್ ಜಾನೋಪಕೆಂದು ನಲ್ಲಳಿನಲ್ಲಂದ ನುನಯದಿಂ ಪ್ರಿಯೆ" (ಕವಿಕಂ. ೧೬೨) ; ಓಪಳ್ ತಲಮಂ ಪೊಯ್ಯಾತ್ಕರಂ ಮುಗುಳ್ಮಗೆ ನಕ್ಕಂ (ಪಂಪ ಭಾ. ೧೨-೧೪೪) ; ಪೀನೆನಗೋಪಳಾದರೆ ಸಾಕು (ಕಬ್ಬಾಪ. ೨-೨೯). [ಓಪು + -ಅ್]

ಓಪಾದ್ಕಿ (ನಾ). ಜೋಲಿಕೆ; ಸಾದೃಶ್ಯ; ಸಾಮ್ಯ : ಅಳದು ಕಕ್ಕು ಭೂಮಿಗೆ ನೂಱಕ್ಕೆ ಹತ್ತಜೋಪಾದಿಯ ದಶವಂಧಮನಿಕ್ಕಿ (ಎಇ. XVI, ೪೯-೫೨ ; ೧೪೭) ; ನಿನ್ನೊಪಾದಿಯಲಿ ಸುಚರಿತ್ರನಾವನು ಮೇದಿನಿಯೊಳು (ಶುಪ್ರಭಾ. ೧೧-೨೧) ; ಅದಮಾಯಾತೀತನನುಪಮವೇದ ನಿಷ್ಪನು ಜಗದ ನರರೋಪಾದಿಯಲಿ ಹಲುಬದಿದನು (ತೊ ರ ರಾ. ೩-೧೧ ಸೂಚನೆ). [ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಮಲ. ಓಪ್ಪು]

ಓಪಾದ್ಕಿ (ಅ). ಹಾಗೆ; ಅಂತೆ : [. . . ಸಲುವನ್ನೆವಲ್ಲಿ ಮಱೆ ಬರುಹವಂ ಕುರುಡಂಗೆ ಕನ್ನಡಿಯಂ ತೋಱುಂಬವಂ ಮೂರ್ಖನಂ ಬುದ್ಧಿ ವಂತನೋಲ್ಕೆಸುಹವುಂ ಇವಱೊಪಾದಿ] (ಪಂಚತಂ. ೧೩೬-೧೧). [ದೇ. ॥ ತಮಿ. ತುಳು. ಓಪಾದಿ]

ಓಪು (ನಾ). ಪ್ರೀತಿ ; ಸ್ನೇಹ : "ತಕ್ಕು, ಅಜ್ಜಕು, ಒಜಲ್, ಕಾದಲ್ಪಿ, ನಲ್ಪಿ, ಕೊರ್ಮೆ, ಎಱಕ, ಓಪು – ಈ ಸ್ನೇಹಕ್ಕೆ ಪೆಸರ್" (ಆಕಾಸಾ. ೧೯-೩೧೦) ; ಓಪು, ಕಾಪು, ಮೇಲು (ಶಬ್ದಾನು. ೧೪ ಪ್ರಯೋ). [ಹ್ಕ್ + -ಪ್ಪು]

ಓಪೆ (ನಾ). ಪ್ರಿಯೆ ; ಪ್ರಿಯತಮೆ : ಎಲ್ಲವ ಪೀಗೆ ಗೆತ್ತು ತಾನೊಂ ರಲ್ಲಪಳಂತೆ ಹಮ್ಮದಮನಳ್ಳು ತೊಳಲ್ದು ಬಳಲ್ವಕೋಪೆ ಕೇಳ್ (ಪರಶ. ೮೩-೨೧೯). [ಓಪು + -ಎ]

ಓಬರಾಡು (ಕ್ರಿ). ೧. "ಮಲಗು" (ಕಪಾಶಾ. ೧೨೪). ೨. "ಜೋಗ ಆಡು ; ಮಗುವನ್ನು ಚಪ್ಪರಿಸಿ ಮಲಗಿಸು" (ಜಾನಪೋ. ೩೦). [ಓಬಳ್ಳ + ಆಡು]

ಓಬಳಿಗಾಯಿ, ಓಬುಳಿಗಾಯಿ (ನಾ). ಮರದಿಂದ ಮಾಡಿದ ಗೋಲಿ, —ಗುಂಡು (ಸ್ಯಾಂಡರ್). ಓಬುಳಿಗಾಯಿ : (ಸ್ಯಾಂಡರ್).

[ಓಬಳ್ಳ + ಕಾಯ್ (< ಕಾಯ್ತ್). / ತೆಲು. ಓಮನಗಾಯಲು = ಗಟ್ಟಿಗುಳಿ ಆಟದ ಕಾಳು]

ಓಬಾಟೆ (ನಾ). ಮೂರ್ಖತನ; ಅವಿವೇಕ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [?]

ಓಬಿಕಾಲ (ನಾ). ಬಹಳ ಹಿಂದಿನ ಕಾಲ (ತ). [?]

ಓಬಿರಾಯ, ಓಬೀರಾಯ (ನಾ). ಅತಿಪ್ರಾಚೀನ ಕಾಲದ ಒಬ್ಬ ಕಾಲ್ಪನಿಕವ್ಯಕ್ತಿ. ಓಬೀರಾಯ : ನೀನು ನನಗೆ ಓಬೀರಾಯನ ಕಥೆ ಹೇಳಬೇಡ (ರಂಗ).

ಓಬಿರಾಯನಕಾಲ, ಓಬೀರಾಯನಕಾಲ = ಬಹಳ ಹಿಂದಿನಕಾಲ : ಓಬಿರಾಯನಕಾಲದ ವೃತ್ತಪತ್ರಿಕೆಯಿಂದ ನೆರೆದವರಿಗೆಲ್ಲಾ ವರ್ತಮಾನ ಹಂಚುತ್ತಿದ್ದ ಮೇಷ್ಟರು ವಾರ್ತಾಖಮೆಲ್ ಸಹ ಇರಲಿಲ್ಲ (ಯೀ ಧ ಪ್ರ. ೮೭) ; ಎಲ್ಲೋ ಒಂದೊಂದು ಮನೆಯ ಅಟ್ಟದಮೇಲೆ ಓಬೀರಾಯನ ಕಾಲದ ರಾಟೆಗಳದ್ದವು (ಹುಟ್ಟಜ. ೯) ; ಆದರೆ ಅವು ಓಬೀರಾಯನ ಕಾಲದವು (ಪ್ರಸಂ. ೪೨೯). [?]

ಓಬೀರಾಯ 'ಓಬಿರಾಯ' ನೋ.

ಓಬುಳಿಗಾಯಿ 'ಓಬಳಿಗಾಯಿ' ನೋ.

ಓಮ್, ಓಮು, ಓವ, ಓವು (ನಾ). ಜೀರಿಗೆ ಜಾತಿಯ ಒಂದು ಬೀಜ; ಅಜಮೋದ : ತವಕಿಂ ಬೇರ ಕಷಾಯಂಬುವಿನೊಳಮುವ ಪಲವು ಸೂಜಿಸೊಳಂ ಭಾವಿಸಿದೋಮವನರೆದು (ಲೋಕೋಪ. ೯-೧೩೩); ಮಳ್ಳಳು ನಿದ್ದೆಯಲ್ಲಿ ಮೂತ್ರ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದರೆ – ರಾತ್ರೆ ಮಲಗುವಾಗ ಒಂದೆರಡು ಚಿಟಿಕೆ ಓಮ ತಿನ್ನಿಸಿಯುವುದು (ಮ ನಿ ಮ. ೧೫) ; ಓಮ ತಿಂದ ಕತ್ತೆ ಹಾಗೆ (ಗಾದೆ). ಓಮು : 'ಓಮ ಕಾಳು' ಪರಾ. ಓವ : ಒಡರಿರ್ಗ ಕಾದಲಂ ಬೆಲ್ಲದೊಳಂ ತುಪ್ಪದೊಳಮಟ್ಟು ತಿಂದೊಡಮಂತಪ್ಪುದೊಡೆ ಪಿಳಂಗಂ ಜೋಸಾರದೋವಮಿಂದಿನೆ ತಿಂದೊಡಂ ಕ್ರಿಮಿಘ್ನಮೋಳಂ (ಲೋಕೋಪ. ೯-೧೧೯) ; ಓವ ಸಾಸನೆ ಮೆಂಥೆಯ ಜೀರಗೆ ಸಬ್ಬಸಗೆ ಕೊತ್ತುಂಬರಿ (ವೈ. XII, ಪಾವಗಡ. ೫೦-೫೫; 1248). ಓವು : "ಲೋಮು ಕರ್ಕಟಕಮಜಮೋದಮೆನಿಲೋವು" (ಮ ಂ ಗ ರಾ. ೪೧-೬೪) ; ಓವು ಮುಮಂ ಕುಂ ರಿಯುಮ ಮಂ ಸೇದಿಸೆ ಪಱಪಕುಮುನಮಗಂ ಖಪ ರೋಗಂ (ಲೋಕೋಪ. ೯-೧೩೬) ; ಮೋಂಗಾಯ ತಿರುಳುಮೋವು ಕುಂಠಿಗಳಂ ಈಡಿದೆಟ್ಟಿವತ್ಕ ಮೊಂದಾಡರೆ ದಿಸಿಕಾರಿಂದ ಕೆ ದಿ ಸು ಗುಂ ಗ್ರಹಣಿಯುಮಂ (ಕಲ್ಯಾಕಾ. ೪-೧೬).

[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಮಲ. ತುಳು. ತೆಲು. ಓವು]

ಓಮ್ಮೆ (ನಾ). ದಯೆ ; ಪ್ರಸಾದ : ಗೌರೀವಲ್ಲಭಂ ಪುರಿತಾಂಬುರ್ಜನಿ ರ್ಮಲ್ಯಳಂ ನಿಜಭಕ್ತರೋಮಮಕ್ಕೀಮೆ ಭಾವಿತನು (ಬಸವ. ೪೩-೮೬).

[ಸಂ. ಓಮನ್]

ಓಮು 'ಓಮ್' ನೋ.

ಓಮುಕಾಳು, ಓವುಕಾಳು (ನಾ). ಓದಕ್ಕೆ ; ಓಮ : "ಅಜಮೋದಾ, ಉಗ್ರಗಂಧಾ, ಬ್ರಹ್ಮದರ್ಭಾ, ಯವಾಶಾಕಾ–ಳ ಅಜಾಮೋದದ ಹೆಸರುಗಳು, ಓಮುಕಾಳು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೭೭). ಓವುಕಾಳು : (ತ).

[ಓಮು (< ಓಮ್ಮ) + ಕಾಳ್ಯ (< ಕಾಣ್ಯ)]

ಓಯರೆ, ಓಯಾರ (ನಾ). ೧. ಸೊಗಸು; ಅಂದ; ಚೆಂದ ; ಬೆಡಗು ; ಬಿನ್ನಾಣ : ಸುರತರುವಾನಾರೆವಗಳ ಸುರಭಿಗಳ ಯರೆ ದ (ಗಿರಿ. ೧೦-೭೬ ವ) ; ಭಾರತಿಗೆ ಹಾರವಮನೋಯರವಾಗಿ ಕೋದವೋಲೆಸವಿನ (ವೈ. ೪, ಪತ್ಯ. ೨೦೩-೩೦ ; ೧೨೩) ; ಸಾಮತ್ಯರಿತವ ಓಯ ರ ದಿ ಕೇಳು (ವೀ ಕೈ ವಿ. ೩-೧೯-೧೪) ; ಕರಣಾಕಾಯವೋಯರದಿಂ ದಂಡ ನಾಯಕ ಬಸವನ ಗೇಯಕೆ ಪೇಳಲ್ಕೆದಿದರು (ಮ ಗ ಕ. ೫-೪೦) ; ಬೇಱೊಂಡೋಯರದಿಂ ಬಂದು (ಚಳವ. ೫-೫೦). ಓಯಾರ: ೧. ಕಳಾವಿಸ್ತಾರದಿಂಳ್ ವರ್ಣನಳ್ಳಮೋಯಾರಮನಾಳ್ದು ದಳ್ಳಿನಿವಲೆಟ್ಟುಂ (ಅ ನಂ ರಾ. ೧-೩೬) ; ರಾಯನೊಡನೆ ಬೇಂಟೆಗೆ ಪೋದುದಿಲ್ಲ ಮೇಲೋಯಾರ [ಪಾಠಾಂ. ಲೊಯ್ಯಾರ]ದಿಂದಿರ್ದುದಿಲ್ಲ (ಶುಕಾಸಾ. ೩೫-೧೧೦). ೨. ದಯೆ; ದಾಪ್ಷಿಣ್ಯ : ಬಹುಳ ಬಲ ಸನ್ನಾಹದಾಯಕದಲಿ ನಮ್ಮ ಮೇಲೆ ಓಯಾರದಱಯದೆ ಖಾತ ದಂಡೆತ್ತಿ ಬರ್ದಾಯದಿಂದ್ಯೆತಂದನೀಗ (ಳಂ ನ ವಿ. ೧೧-೧೧೩). 'ಓಯ್ಯಾರ' ಪರಾ.

[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಒಯಿಲ್, ಒಯ್ಯಾರ; ತೆಲು. ಒಯಾರ, ಒಯ್ಯಾರ]

ಓಯಾರ 'ಓಯರ' ನೋ.

ಓಯಾರಿಸು (ಕ್ರಿ). ಸಾಲಾಗಿರಿಸು: ಪ್ರವಾಳಮಂ ಜಡಾಶ್ರಯಮೆಂದೊಪ್ಪ ದವನಳಗಳರಿಂ ಮುಕ್ತಯ ಬಿತ್ತನೋಯಾರಿಪಿದಂತರ್ದ ದಂತಪಂಕ್ತಿಯ ನೊಳಗುಮಾಡಿಕೊಂಡು (ಬಸರ. ೧೨-೯೧). 'ಓಯ್ಯಾರಿಸು' ಪರಾ.

[ಓಯಾರ (< ಓಯರ) + -ಇಸು]

ಓಯಿ (ಅ). ಸಂಬೋಧನಾರ್ಥಕ ಅವ್ಯಯ; "ಸಂಬೋಧಿಸಿ ಕರೆಯುವುದು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೫. ೪೬೨).

[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಓಯ್; ತುಳು. ಓಯ; ತೆಲು. ಓಯಿ, ಓಯಾ]

ಓರ್ ‘ಒರ್’ ನೋ.

ಓರ್, ಓರ್ಮೆ (ನಾ). ತೂತು; ರಂಧ್ರ (ಆ). (?). ಓರ್ಮೆ: ಮಾರಿಯಜಕ್ಕೆಗಳರಗಡಂತಕನೊರು ತುಂಬದೆ ಶಾಕಿಭಯರೊಡಪ್ಪಿಬೋರು [ಶಾಕಾಂ. ೮] ನನೆಯದೆ ಡಾಕಿನಿಯರಿಗೆ ಡೊಳ್ಳು ಸಾಲಿಡದೆ ... ವಾರ ಕಾಸ್ಪಯ ನಗರಿಯನು ಹೊಗದಿಹನೆ ಹೇಳಿಂದ (ಶುಮ್ಮಾಂ. ೧೧-೧೦). [< ಪೋರ್ತ್ರು?]

ಓರಂಡಲ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಪ್ರತಿಭಟನೆ; ಒಂದು ಸ್ಪರ್ಧೆ: “ಓರಂಡಲಂತೆಗೆದುಬು . . . – ಈ ೩೫ ಪ್ರಕಾರತಕ್ಕೆ ಪೆಸರ್” (ಆಕಾಸಾ. ೧೫–೨೬); “ಅಲಗಣಸಾದುದು ಮಿಕ್ಕುದು ಗೆಲೆವಂದುದುಮಳಿಕ್ಕಿಸುದುಮ ಮೋರಂಡಲಮಂಡಲೆದುದು ಪರಂಬಡುದು ತಾನಳಿಸುದಂ ಪೊಡದುಮ್ಮೆದೆ ಮಿಷಾದುದೆಂದುಂ” (ಕವಿಕಂ. ೧೩೭). ೨. ಒಂದು ಕಡೆಯ ಭಾರ, —ತೂಕ: ಕೊಂಕಿದ ಕೊರಲಿಂದೊಂಕಿ ಪೊಜವಾಜಿ ಪೊಜ್ಜಿಗಮೋ [ಶಾಕಾಂ. ಮಾ]ಅರ್ರಿತಂಡಲಮಾಗಿಕೊಂಡು ಜೋಲ್ದು ಕುಡಿಧರಮುನುರಿ ಕೊಂಡು (೧೯ಾಾ ವ. ೩–೫೧); ನೆಲಸಿದ್ದವ್ಮೊಂದಿ ಬಿಡ್ಡಿಂಬಡಗಣಡೆಸಿಯಂ ಕೊಣ್ಮು ನೆಲ್ವಪ್ಪುಡೋರಂಡಲಮಕ್ಕುಂ ವಿಶ್ವಮಂ ದುಮ್ಮಳಿಸಿ ದೆಸೆ ವಿಶ್ವಾಮರ ಕ್ರೀಡೆ ಮಾಜಂಡಲವಾದಂ ತೆಂಳ್ (ಪಾಂಡೇಶಾ. ೨೦ಂಂ. ೪೩; ೧೩೮ ಶತ); ಅಂತು ವಿಜಯಾರ್ಧಳುಳಿಕಳ್ಳಮೋರಂಡಲಮಾಗೆ ಕಟಕಮಂ ಬಿಡಿಸಿ (ಪಾರ್ಶ್ವಾ. ೧೧–೧೪ ಪ); ಉಂಡುಟ್ಟು ಬಾಳ್ವ ನರರಂ ಕಂಡರೆ ಸೈರಿಪ ಚಂಡವೀಗಡ ‘ಳಿಗೋರಂಡಲಮಾನರ್ಗ ಭಯಂಗೊಂಡಪೆಂ (ಧರ್ಮಾಪ. ೪–೯).

[ಓರ್,(< ಒರ್) + ಅಂಡಲ್ಯ. P ಅಂಡಲ = ಸಮಾನವಾಗಿರುಬಿಕೆ, ಆಶ್ರಯಿಸು]

ಓರಂತೆರೆ (ನಾ). (ವಂಶದಲ್ಲಿ) ಒಂದು ತಲೆಮಾರಿನ ಅಂತರ: ಆ ದಕ್ಷಮಂಚಿಟ ಪ್ರೌಢ್ಯದಾ ದಂಪತಿಗಳಿರ್ವರ್ಗಮೊರಂತರಂ ವಾಗ್ವರಂಗಂ (ಶಾಕುಂತ. ೧೧೩–೧೯೦). [ಓರ್,(< ಒರ್) + ಅಂತರ]

ಓರಿಂತಿರ್ (ಕ್ರಿ). ಒಂದೇರೀತಿಯಾಗಿರು; ಕ್ರಮವಾಗಿರು; ಸಮನಾಗಿರು: ಕಾರಕಮೂ ಕ್ರಿಯೆಯುಮನಱದೊರಂತಿರೆ ಮುಂ ತಗುಳ್ದಿತ್ತ್ (ಕವಿಂ. ೨–೨೫); ತಾರೆಕೆಯೆಳ್ಳನಮಿರ್ಕ್ಕಿಂತೊರಂತಿರೆ ಬೆಂಗಿಡಗ್ದುಗ್ರ ರಯ್ಯನ ಧರ್ಮ್ಮಂ (ಸೌಇಇ. XI-i, ೪೨–೩೧; ೪೧); ಓರಿಂತಿರೆ ಕೊಡೆ ಲಕ್ಷಿಂ ತಿಜ್ಜನಿ ತಿರುಪರ್ (ಇಂದಪು. ೫೪೬); ಮುತ್ತಂ ತಾರದಮೆಯಿಪಾಗವಳೆ ತಂದೊರಂತಿರೆ ಅಜಿಬಮವಿಪಿನುವ ಬೆಳ್ಳರಿಗಳ್ (ಜಗದ. ೪–೭೮).

[ಓರಂತು + ಇರ್]

ಓರಂತು (ಅ). ಒಂದೇ ಸಮನಾಗಿ; ಕ್ರಮಬದ್ಧವಾಗಿ; ಜೆನ್ನಾಗಿ: ತನ್ನ ನಂಬಿ ಬಂದ ಬದ್ಧೆಗರೆತಂಗೆ ಸಕಳಸಾಮ್ರಾಜ್ಯಮನೊರಂತುಮಾಡಿ ನೀಜಿಸದಿರೆಸಿರಿಯ (ಪಂಪಭಾ. ೪–೩೨ ವ); ಸ್ತ್ರೀರತ್ನಂ ಸ್ತ್ರೀರತ್ನಮೊರಂತುಮೊರಂತೊರೊಡಗೂಡಿ ಕೊರ್ತು ಸುಖಮರ್ಕ್ಕೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೩–೫೫); ಓರಂತು ಪಕಾರವಂ ಮೆಜ್ಜಿವರ್ (ಇಂದಪು. ೫೩೯).

[ಓರ್,(< ಒರ್) + ಅಂತ್ಯ]

ಓರಂತೆ (ಅ). = ಓರಂತು: ಲೀಲೆ ಮಿಗೆ ಮಾನವಕ್ಷಿರ್ವರೊರಂತೆ ನರ್ತಿಸೆ ದೇವಾಂಗನೆಯರ್ (ಅದಿಪು. ೭–೫೩); ಈವೊಡೆಯೊರಂತುರಿವಂದವಾದ ಪುದು (ಆ ದಂಪು. ೮೫೩); ಓರಂತೆ ಪರಿದ ನವಸಂಧ್ಯಾರುಚಿಯಿಂದ (ಕಾವ್ಯಾ. ೫೦೭); ಪಾಲಂ ಕುಡಿಯದಿದ್ದೊಡೆ ನೋಡಿ ಕಡು ನಿಡಿಯಿಂ ಗೊಳುಕ್ಕೊರಂತೆ ಡಿಂತಿಸುತಿರ್ಪ ಕೊಡಗೂಸು (ಬಸವ. ೧೪–೫೯); ಓರಂತೆ ಸಾಕಿದ ಸುತರು ತನ್ನವರಲ್ಲ (ಭರಂಂ. ೧೧೭೩–೨); ಪರಂಪರಾಗತವಾಗಿ ಬಂದ ಸಂಪತ್ತಿಗೆ . . . ತಂತಮ್ಮ ಮತಿತನವನ್ನು ಕೂಡಿಸಿ ಅದನ್ನು ಓರಂತೆ ಹಿಗ್ಗಿಸುತ್ತ ಬರಬೇಕು (ಮೂರುಂ. ೭ ಮುನ್ನುಡಿ).

ಓರಂತಾಗು = ಒಂದೇಸಮನಾಗು; ಏಕಪ್ರಕಾರವಾಗು: ಕೆಂಡಮಳಿ ಯೊಳ್ ಕೆಸರ್ವಸಿಗದ ಜಲಬುರ್ಗಮೆಲ್ಲಂ ಏಲದೊಳೊರಂತಾಗಿಯುಂ (ಆಪಪು. ೯–೧೮ ವ). [ಓರಂತು + ಆ್ಗ್]

ಓರಂದೆ (ನಾ). ಒಂದೇಕ್ರಮ; ಏಕಪ್ರಕಾರ: ಓರಂದಿಂ ನಿಂಬುಗುಳ್ ನಿಡಿಲ್ಂದಂ ಮುಳ್ಕಾಫಲಶ್ರೇಣಿಗಳಂದಂ (ಆ ದಂಪು. ೧೫೧); ಓರಂದಿದಿ ನುಡಿವುದು ಜೀವಂ ಸಂದಾ ವೋಕ್ಕಾಮ್ಯಕಾರ್ಯವಂಬುಗುವಿನೆಗಂ (ಪೀಮಪು. ೧೩–೬೬); ಕೊಡೆ ಬಾಯ್ಮೊರಂದಂದಿಂ ತೀವಿದ ತಣಿಗೆ ವಾಲ್ (ಆವ್ಯಸಾ. ೯); ನೆರೆವು ಬಹುವೀರರಭವೊಮ್ಮುಬುವೆಂಂದು ಸಂಕೇತ (ಶುಮ್ಮಾಕ. ೩–೧೪). [ಓರ್,(< ಒರ್) + ಅಂದೆ]

ಓರಂಬೆಸೋರಂಬೆ (?): ಒಸ್ತೊನ್ದು ತಡಿಬೊರೋರಂಬೆಸೋರಂಬೆ ಸೆನ್ತ ರಗಲಬೋ ತೋರ್ಣ್ಯ ಮ್ಮಾಂ ವನ್ತಾ ಗಿ ಕೊಟ್ಟಿತ್ತು (ಎಳ. XII, ಪಂಜಪ. ೨೩೯–೪೩; ೪೦೬). [?]

ಓರಗಿತ್ತಿ (ನಾ). ೧. ಭಾವ ಅಥವಾ ಮೈದುನನ ಹೆಂಡತಿ; ಗಂಡನ ಸಹೋದರನ ಹೆಂಡತಿ; ನೆನೆಗ್ಗೆಣ್: ಎನಗೆ ಪೋದಗಿತ್ತಿಯ ಸಪತ್ನಿಯಿ ಗೆಯರುಪಟಳಂ ತೋರ ರಮೆ ಸುಗಿರಿದು (ವಂಕಾರಾ. ೫–೨೧); ಡಂದ್ರಿಯು ತನ್ನ ಓರಗಿತ್ತಿಯ ಮಗಳೆಂಬ ಭಾವನೆಯನ್ನು ತೊಡೆದು ಹಾಕಿತ್ತು (ಶಕಾಂ. ೪); ಶಾಂತಲಾದೇವಿ ಓರಗಿತ್ತಿಯರೊಡನೆ ತೊಂಡ ಕಾಲ ಕುಳಿತಳು (ಸಪತ. ೩೦). ೨. ಸಮವಯಸ್ಕಳು.

[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಓರಗಿತ್ತಿ ಓರಗತ್ತಾಳ್]

ಓರಗೆ, ಓಂಗೆ (ನಾ). ಸಮಾನ; ಸಮವಯಸ್ಕ; ಸರಿಹೋಡಿ: “ಸರಿ, ದೊರೆ . . . ಓರಗೆ . . . ಸಂಗಡಂ – ಈ ೧೯ ಸಮಾನತೆ ಪೆಸರ್” (ಆಕಾಸಾ. ೧೫–೨೯೧); “ಸರಿಯೆನಿಂರಗೆಗೆ ಮಾಪಗಡೆ ಹೊಯ್ಕಳ್ಳೆ . . . ಅಳ್ಳಂ ಸಮನುಂ” (ಕವಿಂ. ೧೩೬); ತನ್ನೊಳಿರಗೆಗಳಪ್ಪ ಪಲಂಬರ್ ಮಾಡೆ ಗಳ್ವೆರುಬು ಪೊಜಪೊಲಿಂಬಳ್ ಬಬ್ಬಾಡುತ್ತಿರೆ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೭೩–೨೧); ಓರಗೆಯ ರಾಜಪುತ್ರರ ಗಡಣದೊಳಗ್ಯಾಡಿ (ಮುಮುಚಾ. ೨೧೯–೨೬); ಎನ್ನೊರಗೆವೆಣ್ಣಳ್ ಕೂಡೆ ಮನಂಗೊಳ್ತ ಮಕ್ಕಳಂ ಮುದದಿಂ. ಮುದ್ದಾಡುತಿರ್ದರ್ವರ್ತರ್ (ಪುಪ್ಪಪು. ೬–೦೦); ಸಂಜಗೆಯ ಬಿರುಮಾಗುಳಿಸೊರ್ಗರೆಯಿಂ ಮೈಗಂಬು ಸೌಂದು. ೭–೩೪); ಆ ರಂಗವೆಂಬ ಪದ್ಮದ ಜವಿನಾಜಿಸ ಕೋರಂಗೆಯಾಗಿ ಮೆಱೆದರು (ಭರಚ. ೧೨–೧೧೯); ನನ್ನೊರಗೆಗಳವರಿಗೆ ಮೇಳೆ ತನುವಂಥ ಕುಚತವ ಳಲಿ . . . ರಂಗಕೆ ಬಿಟ್ಟರು (ಇಂಗಾಪ. ೧೧–೪೫). ಓರಿಗೆ: ಈ ರಾಜಪುತ್ರರು ಜಕ್ಕವರ್ತಿಯವರ ಓರಿಗೆಯವರಿದ್ದರು (ಮುಂಬಯು. ೪–೫); ಮಾನವನ ಪೌರುಷದೊಡನೆ ದೈವವು . . . ಓರಿಗೆಯವರಂತೆ ವರ್ತಿಸುತ್ತಿರಲಾರದು (ಪ್ರಬಂಧ. ೪೩).

ಓರಗೆಯಾಗು = ಸಮನಾಗು; ಸರಿಯಾಗು: ಮುಸುಗುವ ಕಣ್ಣ ನುಸ್ಸುಗಳು ಜಿನ್ನಡಿಯೊಳಿರಗೆಯಾಗೆ (ಕಬ್ಬಕಾ. ೭೪೩).

[ಓರ್ + ಅಗ್ಗೆ?]

ಓರಗೆಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಸಮಾನವಾಗು; ಜೊತೆಯಾಗು: ಜನಪದ ಪುತ್ರನಂ ಅಭಮುಹೂರ್ತದೊಳೊರಗೆಗೊಂಡ ಮಂತ್ರಿಪುತ್ರನೊಡಗೂಡಿ ಮಂಗಳವಿಳಾಸಮೊಗೆಂದುಡ (ರಾಜಶೇ. ೪–೭೬).

[ಓರಗೆ + ಕೊಳ್]

ಓರಗೆಯೆನಿಸು (ಕ್ರಿ). ಸಾಟಿಯೆನಿಸು; ಸಮವೆನಿಸು: ಕಾರಿರುಳಿಳ ಮರ್ದ ತಾರೆಗೊರಗೆಯೆನಿಪಿರ್ದಿಲ್ಲದಲ್ಲಂ ಇದೊಡೀಂ ಕಾರಣಂ (ರಾಜಶೇ. ೩–೭೩). [ಓರಗೆ + ಎನಿಸು]

ಓರಗೆವೂ (ನಾ). ಬಗೆ ಬಗೆಯ ವೆರಕೆ ಹೂ: ಆರುಬುತಾವನಾಂತರದೊಳೊರಗೆವೂಗಳನಾಮ್ಮು ಕೊಯ್ವುಳಂಕಾರವನಾ ಲತಾಂತತಿಯಂ ಸಮಿದಾಂತ ಬಿಡಂಗು ಕಣ್ಮೊಳ್ಳಲ್ (ಜಗದ. ೧೦–೭೭). [ಓರಗೆ + ಪೂ]

ಓರಡಿ (ನಾ). ೧. ಇಳಿಜಾರು; ಇಳುಕಲು; ಓರೆ.
೨. ವ್ಯತ್ಯಾಸ; ವಿರುದ್ಧ (ಕ).
ಓರಡಿಕಟ್ಟು = ಪೇರುಕಟ್ಟು (ಕ). [?]

ಓರಡಿ (ನಾ). ಒಂದು ಆಡಿ; ಒಂದು ಹೆಜ್ಜೆ: ಓರಡಿಯನಣಂ ನಡಿಯಲು ಮಾಜದೆ (ಪಂಪ ಭಾ. ೧-೧೪೪); ಪಿಂಗಂ ಬೆರಗೊಡಗೆಳ್ದೊಡಂ ನಡಿಯಲಾಗದೊಂದೊರಡಿಯುಂ ಪಿಡಿಯಲಾಗದೊಂದೊರಡಿಯುಂ ಬಂದಳ್ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೬-೧೪೮); ದಾಕ್ಷಿಣ್ಯದಲಿ ತಾನೋರಡಿಯನೀರಡಿಮಾಡಿದೆನು ಜಗದ (ಏಕಾಗ. ೯-೧೪-೩೧); ಕೊಡವಿಯೊರಡಿಯೊಳ್ಗೆ ಕುಸಿನವೊಲಡಿಯಿಡುವ ಜಾಣರಾದ ಮುಖ್ಯರು ನಡೆದು ಬಹ ವಕ್ರತೆಯ ಕದಾಸ್ಥಾನವನು ಮೆಚ್ಚಿಸಿತು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೧೩-೫೬). [ಓರ್ + (< ಒರ್) + ಅಡಿ]

ಓರಣ (ನಾ). ೧. ಸಾಲು; ಪಂಕ್ತಿ: ನೆಜಲೆಬೆತ್ತಿಹ್ಯೋರಣದೊಳ್ ಬೇಕಿತ್ತಿನಸಾರುಮಿಗುವಿಸಿ ಘಟೋದ್ಭವಂ ತಜ್ಜಾದಾರ್ದಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೧-೬೦); ಓರಣದ ತೋರಣದ ಮೆಱೆವ ಮುತ್ತಿನ ಮತ್ತವಾರಣದ ಮಂಟಪದ (ಹಜಾರ. ೪-೫); ಗಜಸಿವರ ರಥದೋರಣಂ ತೇಜಿಗಳ್ ರಾಜಿ (ಸೌಂದ. ೧೧-೧೦); ಓರಣದ ಕಡಗಿಗಳಿ ತಲೆಗಳ ತೋರಣದ ಕಟ್ಟಿದರು (ಕುನ್ಮಾಭ. ೪-೧೪). ೨. ಅಚ್ಚುಕಟ್ಟು; ಕ್ರಮ; ಒಪ್ಪ; ಶಿಸ್ತು: ಅಡಿಜ ವಲಯದೊಳೋರಣದಿಂ ತೀರಿಸಿ ಪಕ್ಕಳಿಸುವ ಪಸರ್ವಣಿಯೆಂಬ ಕೆಜದಿ (ಜಯಭಾ. ೧-೪೫); ಬಿಡಿಸಿಯಿಕಾಯನೋರಣಿಗಿಪ್ಪಿನ್ನೆಲ್ಲು ಮಾಡಿ ಬೇಯಿಸಿ (ಸೂಪ ಶಾ. ೪-೧೩); ಪಾತ್ರೆಗಳನ್ನು ಓರಣವಾಗಿ ಸಾಲಾಗಿ ಇಟ್ಟು ಆಟವಾಡುತಿದ್ದನು (ಕಾಂಭಾಪು. ೪); ಓರಣವಾಗಿಟ್ಟ ವಸ್ತುಗಳನ್ನೇ ಮತ್ತೆ ಮತ್ತೆ ಎತ್ತಿ ಇಡಲಾರಂಭಿಸಿದಳು (ಪರಿಣಿ. ೧೩). [ದೇ. ಓರಿ ತಮಿ. ಒಱುಙ್ಬು]

ಓರಣಂಗೊಳ್, ಓರಣಿಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಸಾಲಾಗಿರು; ಕ್ರಮವಾಗಿರು; ವ್ಯವಸ್ಥಿತವಾಗು: ದುಃಖಂ ಕಟ್ಟುವುದು ಮೇಲ್ಮಟ್ಟು ತೊಳತೊಳಗೆಗೆ ಮಳಕರೋರಣ ಹಿರಣಂಗೊಂಡವಲ್ಲಿಲ್ಲ (ಮಾಸಪ. ದಪ. ೧೩೯-೧೬); ಮಾಣಿಸಯರುಗಳೊರಣಂಗೊಂಡು ಮಡಿಪಟಶಾಸಗಳದ ದಂಡಿಗೆಯ ನುಡಿಸುತ್ತ (ಸೌಂದ. ೮-೪); ಮತ್ತಮಾಗಳೋರಣಂಗೊಂಡು ಶರಚ್ಚಕಾಂಕರುಚಿರೋರ್ ಸೆನಕಲೆಳಸಿ (ಶಬಿಂ. ೧-೬೯ ವ). ಓರಣಗೊಳ್ : ಕೊಂಕುಗೊಳ್ವ ಪೊಳೆವೋರಣಿಂಗೊಂ ಬೆಂಬೊಲ್ವ ತೇಲ್ವ (ಭಾವಿ.ಅ-೧೩೬). [ಓರಣ + ಕೊಳ್]

ಓರಣಂಗೊಳಿಸು, ಓರಣಿಗೊಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ಅಂದವಾಗಿ ಜೋಡಿಸು: ಕಳಾವಳಿಗಳಂ ಬಗಿಬಗಿದು ಪುಡಿಗುತ್ತುರಿಯಂತೆಯೆ ತಲೆದೋರಂಗೊಳಿಸಿ ಕಮ್ಮಲಗರ್ಪಂ ಮುಡಿಸಿ (ಪದ್ಮರಾ. ೬-೪೪); ರುದ್ರಾಕ್ಷೆಯಂ ಜಾರುತರದ ಧಾರಿಗಳುಳ್ಳವಪ್ಪತ್ತೆಂಟಂ ಲಿಲ್ಲಿಸಿದೋರಣಂಗೊಳಿಸಿ (ಸೌಂದ. ೬-೭೪). ಓರಣಗೊಳಿಸು : ಅವರು ನಿನ್ನಂತೆಯೇ ಕೂದಲು ಓರಣಗೊಳಿಸಿಕೊಂದಿರುತ್ತಾರೆ (ಪಕಾನ. ೫೫). [ಓರಣಂಗೊಳ್ + -ಇಸು]

ಓರಣಂದಿಡಿ (ಕ್ರಿ). = ಓರಣಂಗೊಳ್ : ಸಂಗೀತಮಂ ಪಾಡಿ ಮೋಹಿಪ ಗರುಡ ಗಂಧರ್ವ ಚಾರಣರಿಂದೆ ದೋರಣಂದಿಡಿದೋರಂತೆ ನಿಂದ ವೀರ ಪ್ರಮಥರಂ (ಶಬಿಂ. ೧-೬೪ ವ). [ಓರಣ + ಪಿಡಿ].

ಓರಣಗಾತಿ (ನಾ). ಓರಣವುಳ್ಳವಳು; ಅಚ್ಚುಕಟ್ಟಿನವಳು; ಎಲೆಬಳ್ಳಿಗಳು ಓರಣಗಾತಿಯರಂತೆ ಘೋರಣದಿಂದ ಶಂತಿದ್ದವು (ಸಮರೇ. ೧೬). [ಓರಣ + -ಗಾರ (< -ಕಾಱ) + -ತಿ (< -ಇತ್ತಿ)]

ಓರಣಗೆಡು (ಕ್ರಿ). ಸಾಲು ಮುರಿದು ಹೋಗು; ಅವ್ಯವಸ್ಥಿತವಾಗು: ಉಲಿದುದಾಹವ ಸೇನೆ ರಿಪುಮಂಡಳಕರೋರಣಗೆಡಲು ರಣಮಂಡಲದ ಪದ್ಮವ್ಯೂಹದಲಿ ಕೆಣಕಿದವು ಕಾಳಗವ (ಕುನ್ಮಾದ್ರೋ. ೧೦-೬೯).
[ಓರಣ + ಕೆಡು]

ಓರಣಗೊಳ್ 'ಓರಣಂಗೊಳ್' ನೋ.

ಓರಣಗೊಳಿಸು 'ಓರಣಂಗೊಳಿಸು' ನೋ..

ಓರಣಿಕೆ, ಓರಣಿಗೆ (ನಾ). ಸಾಲಾಗಿರುವಿಕೆ; ಕ್ರಮವಾಗಿರುವಿಕೆ: ಕಱೆಯ ಕಲ್ಲೊರಲೆ ಡೆಂಕಣಿಯಾಗಿಯುಂ ಸಾರಮಾರಿಯ ಪೊಯ್ಲೊ ಳೋರಣಿಕೆಗೆಡೆಯುಂ (ಹರಿವಂ. ೫೫-೨೮ ವ). ಓರಣಿಗೆ : ಭೀರಣಂಬುಮ್ಮದಂಗ ರಣಕಹಳಾರವ ವದ ರಥಸಪಲಿ : ಮೇಲ್ಮಗಜೋರಣ[ಪ್ರಾಕಾಂ. ೫]ಗೆ ಬೈಸಲಿ (ತೋರಾ. ೫-೬೭). [ಓರಣ + -ಇಕೆ]

ಓರಣಿಗೆ 'ಓರಣಿಕೆ' ನೋ.

ಓರಣಿಸು (ಕ್ರಿ). ಸಾಲುಗೊಳ್ಳು; ಓರಣವಾಗಿರು : ವಿಮಳ ಸ್ವರ್ಗಸುಖ ಶಾಕಾರ ಬರುತಿದೆ ಸಾರ ನೀವೆಂದೋರಣಿಸಿ ಕೈವಾರಿಸತ ನಡದುದು ಸತೀ ನಿವಹ (ಜೀವಂಜೀ. ೪-೨೬); ಹಿಂದಾರವರು ಬಳನಳಿಯಲೊಪ್ಪಿಸಲೊರಣಿಸಿ ಜಿನ ಮುಂಡುವರು (ಕುನ್ಮಾ.೪-೧೪-೪); ಉಭಯಪಕ್ಷದೊಳೋರಣಿಸಿದ ವಿಶ್ವತ್ಸಭೆಗೆ ಸಪ್ತಾಂಗವ ಕೊಟ್ಟು (ಮೇ.ಚ.ಪ. ೨೦-೪೯); ಹಿರಿತಿ ಸಿದಳಕಾವಳಿಯ ಪಲ್ಪೊಸಲಂ ಕತ್ತುರಿಯ (ಜೈಮಭಾ. ೩-೪೪).
[ಓರಣ + -ಇಸು]

ಓರಿನ್ನೆ (ನಾ). ಒಂದೇ ತೆರೆ; ಸರಿ; ಸಾಟಿ; ಸಮಾನ: ಆತನ ಮಗಂ ಪ್ರತಾಪದಿಂ ತೇಜದಿಂದಾದಿತ್ಯನೋರಿನ್ನನಪ್ಪುಂ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೩೫-೧೮); ಎನಗೆರ್ತ್ತಂಥಮುರೋರಿನ್ನರೆ ದಲಿಂತು ಕಾದುವೆಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೦-೧೨); ಕಾರೂಡಲಿಂಕ್ಕಿದಂಗಜಜ ಕೂರಲಿಗಸಿಕೋರಿನ್ನ ಮಬ್ಬಳ್ (ವರ್ಧಮಾ. ೪-೫೮ ವ); ಭಾರತಿಗೋರಿನ್ನಳಳ್ಳ ನಾರಿಯಪೆರ್ಮಾವ (೧೦ಳ. ೬-೯೭ ವ). [ಓರ್ + (< ಒರ್) + ಅನ್ನೆ]

ಓರಿನ್ನೆ (ನಾ). ಸಮಾನನೆಳಾದವಳು : ತ್ರೀಲತಕೆಯರೋರಿನ್ನೆಯರಂ . . . ಕುಭಮುಹೂರ್ತದೊಳ್ ನೋಡಿ ಮುದ್ರಿಕಾಪ್ರದಾನಂ ಮಾಡಿ (ಸುಕುಮಾ. ೧೦-೬೫ ವ). [ಓರಿನ್ನೆ + -ಎ]

ಓರಿಗಾರು (ಕ್ರಿ). ಪಕ್ಕಕ್ಕೆ ಸರಿ; ಓರೆಯಾಗು; ದಾರಿ ಬಿಡು: ನಡನಡೆ, ಓರಿಗಾರು ಓರಿಗಾರು, ತಡೆ ತಡೆ . . . ಎಂದು ನುಡಿಯುವ ಕಾಲಾಳುಗಳ ಧ್ವನಿಗಳು (ಕೃವಾಕ. ೬೫); ಓರಿಗಾರುವೆನ್ನುವರು (ವಿಸಾಗರ. ೧೪). [ಓರಿ + ಆಗು]

ಓರಿಯಂ[1] (ನಾ). ಸಾಲು; ಪಂಕ್ತಿ : ಎತ್ತಿದ ಮೇಳಿದಂಬರಂಗಳ ಮುಂದೆ ಪರಿವಾಹಕೇತನಂಗಳ ಪೋಗಾಯಮೊಲ್ಲದಂಗಳ ಕೂಡಿ ನಡೆವ ಕುಂತಂಗಳ (ಸುಹಾಸೇ. ೧೨-೯ ವ). [< ಓಯರ ?]

ಓರಿಯಂ[2] (ನಾ). ಒಂದೇ ಆಳತೆ, —ಪ್ರಮಾಣ : ಭುಜದ್ವಂದ್ವದೊಳ್ ಕುಡಿಮಿಂಡಂ ಕೊನರಿಪ್ಪ ಪಜ್ಜವಳಯಂ ವಕ್ಷೋರ್ಗ್ರದೊಳ್ ಕೋಛಿಯಂ ಪಡದೋರಾಯದ ಮುತ್ತಿನೆಳ್ಕರಂ (ಮಹಾಸೇ. ೬-೪೨).
[ಓರ್ + (< ಒರ್) + ಅಯ್ಯ]

ಓರಾಸನೆ (ನಾ). ಒಂದೇ ಆಸನ; ವಿಶಿಷ್ಟತೆ : ಸುರೇಂದ್ರನೊರೋರಾಸನ [ಜಾ]ಜಾನಿಪಿಕ ಪಾಣ್ಡ್ಯನ [ಕುಲ]ಮು ವೀರಪ್ಪಿ ಕಿಟ್ಟ[ಟೋ]ಜನ ವೀರಂ ಬೇ[ರಿಸ್ದಿ ಕ್ರಿಟ್ರಸ್ ಆವಿವೆಂಡಂಗಂ (ಎಇ. XIX, ೨೦೯-೧೪ ; ೩೮೨); ಅಱ್ಯತೇಂದ್ರನೊರೋರಾಸನಮರ್ದಂ (ಸುಕುಮಾ. ೯-೩೪).
[ಓರ್ + (< ಒರ್) + ಆಸನ]

ಓರಾಳ್ತೆ (ನಾ). ಒಂದೇ ಆಳತೆ, —ಆಡಳಿತ : ಮನೆವೀಡಿಲ್ಲಾದದು ಓರಾಳ್ತಿಗಿತ್ತಿ ಒರ್ಮೈ (ಎಇ. XIV, ೧೯೦-೧೨ ; ೨೭೨).
[ಓರ್ + (< ಒರ್). + ಆಳ್ತೆ]

ಓರಿ 'ಎವರಿ' ನೋ.

ಓರಿಗಾಡು (ಕ್ರಿ). ಜೊತೆಗೆ ಆಡು ; ಜೊತೆಯಾಗಿ ಆಡು : ತಂದೆಮಗ ಳರಲಿ ಮೇಣ್ಣಾತಂಗಿಯುಮಿರಲಿಯೊಂದೆ ದಾಯ ಹಿಡುಕ ಕುಡಿವೋ ದಡೆ ಬಿನದಿರಿಂದೊರಿಗಾಡದಡೆ . . . ಸಂದೆಹಗೊಂಬುವರ್ ಮನುಜರ್ (ಮಲ್ಲಜ. ೬-೮). [ಓರಿಗೆ (< ಓರಗೆ) + ಆಡು$_1$]

ಓರಿಗೆ 'ಓರಗೆ' ನೋ.

ಓರಿಚೇಳು (ನಾ). "ಸಣ್ಣ ಕೆಂಪು ಚೇಳು" (ಠಮಕಾಂ. ೧೩೦). [?]

ಓರಿಡು (ಕ್ರಿ). ಗೋಡೆಗೆ ಕೆಂಪು ಪಟ್ಟಿ ಬಳಿ (ಸ್ಯಾಂಡಣ್).
[ಓರಿ$_2$ + ಇಡು]

ಓರಿರ್ಮೆ (ಅ). ಒಂದೆರಡು ಸಲ : (ಓರಿರ್ಮೆ ಯಾತಾಯಾತವೋಗಿ) (ಮಂತ್ರಕ. ೧೪೦-೧೦). [ಓರಿ$_2$ (< ಒರ್) + ಇರ್ಮೆ]

ಓರು$_1$ (ಕ್ರಿ). ಆಲೋಚಿಸು ; ಚಿಂತಿಸು ; ವಿಚಾರಿಸು ; ಯೋಚಿಸು (ಕ).
[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಓರ್ ; ಮಲ. ಓರ್ಕ್ಕ ; ತೆಲು. ರೋಯು, ಆರೋಯು]

ಓರು$_2$ 'ಓರ್ಕ್ಕ' ನೋ.

ಓರುವಾಯಿ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಪೂತ ಪುಲ್ವಾವನದಿಂ ವನದಿಂ ತೊಳಕ ಕಲಿದೇವ ನಿಳಯದ ಬೆಳಕ ದಿನೀ ಯೋ ರುವಾಯಿ ಸೊಗಯಿಸುತಿಕ್ಕೂರಿಂ (ಸೌಇಾ. IX-ii, ೩೨೨-೨೧ ; ೧೧೫). [?]

ಓರ್ಕ$_1$ (ನಾ). ೧. ಇಳುಕಲು; ಇಳಿಜಾರು; ಮಗ್ಗುಲು : ಬಡಗಣ ಶೃಂಗ ಪರ್ವತದೋಳಿಯಲಿ (ಕು ವ್ಯಾ ಸ. ೩-೬೧) ; ಉರಿಗಳಿಂದೋರಿಯಂ [ಪಾಶಾಂ. ಜರಿಗಳಿಂದುರಿಗಳಿಂ] ಪೊರಿಯಿಂದಿಡದ ಕಮ್ಮಂಗಳಿಂ . . . ಅ ಪ್ರಥಂ ವಿಬಜಿಸುವುದುಂ (ಪಬಪು. ೫೬-೨೩) ; ತಾನು ಸ್ವತಃ ಗುಡ್ಡದ ಓರೆಯನ್ನು ಆಗೆಯಲಾರಂಭಿಸಿದನು (ಅ ಕೃ ರ. ೫) ; ಗುಡ್ಡದ ಓರೆಯ ಮೇಲಿಂದ ಹಾಡೊಂದು ಇವನ ಕಿವಿಯ ಮೇಲೆ ಬೀಳುವುದು (ತುಂಗಭ. ೬೮). ೨. ವ್ಯತ್ಯಾಸ : ನೆನಹಿನ ನಡಹಿಯೆಂತಂತೋರೆಯಲ್ಲದೆ ನುಡಿವ ಭಾಷೆ ನುಡಿಗಳಜಿಗೆ ತಾ ನಡೆಸುವುದು ಭಾಷೆ (ಬಸವ. ೬-೨) ; ಜ್ಞಾನ ನಿಷ್ಠೆಯೊಳೋರೆಯುಂಟೇ (ಉವ್ಯಾಸ. ೧೬-೪೧). ೩. ಮೂಲೆ ; ತುದಿ. ೪. ಅಂಚು ; ಪಕ್ಕ ; ಬದಿ : ಭೂರಿಬಲ ಹಬ್ಬಿದುದು ದಿಕ್ಕುಗಳೀರೆ ಹಿಗ್ಗಿದವು (ಕುಮ್ಯಾಭ. ೪-೧೧) ; ಹಾರಿಹಕ್ಕಿಯು ಓರೆಲಿ ಇರುವೋಜೇ ನಾರಿಯ ಮಗನೇ ದಿವಿಜಣ್ಣ (ಜಗಕ. ೪). ೫. ವಕ್ರತೆ ; ಡೊಂಕು : ವೀರಕಿರಿ ನಿಮಗೆಂದು ವಂದಿಗಳೊರೆ ಕಟಿಕಿಯಲೆನ್ನರೇ ಳ್ವೆವಾರುವ ಕ್ಷುಶಿಕರ ನಾಡದೆ (ಕುವ್ಯಾಗ. ೧-೧೯) ; ನಾರಿಯಂ ಕೀಡಿ ನರಮಂ ಸೀಳ ಹಿಡಿಗಟ್ಟು ವೋರೆಯಂ ತಿರ್ದು ಒಳ್ಳಿತುಮಾಡಿ ಬಿಲ್ಲಾಸೊರೆ (ಸಮ್ಯಕ್ತ್ವಾ. ೧೦-೬೨). ೬. ವಕ್ರಸ್ವಭಾವದವನು : ಕಳ್ಳರುಗಳೋರೆಗಳು . . . ಕಡಿಕಿಗಳಿಪ್ಪೆಪುಷ್ಪಿಗಳು (ಬಸವ. ೪೦-೫೮).

[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಓರ, ವಾರ ; ತುಳು. ಕೂಡ. ಓರೆ ; ತೆಲು. ಓರ್]

ಓರ್ಕ್ಕ (ನಾ). ಸಮಾನ ; ಸಮವಯಸ್ಕ ; ಸರಿಜೋಡಿ : ಅಂತು ತನ್ನೋರೆಗಳ್ಳರಸು ದುಷ್ಪಮ್ಮಿಜ್ಜೋಲಾಡುವಲ್ಲಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೪-೨೮ ಪ); ಸಿರಿಯು ಕುಲಕತಿ ಸುತನು ಕಮಲಜ ಓರೆ[ಪಾ ಠಂ. ರಿ]ಯು ಸೊಸೆ ಶಾರದೆ ಸಹೋದರಿ ಗಿರಿಜೆ (ಹರಿಶಾ. ೨೫). [< ಓರಗೆ]

ಓರೆಂಜಲ್ (ನಾ). ಒಂದೇ ಎಲೆಯಲ್ಲಿ ಊಟಮಾಡುವುದು; ಸಹಭೋಜನ : ಓರಿಂಜಲ್ಯೊರ್ಪಂತಿಗೆ ವಾರದ ಖಳರೊಡನೆ ಬೆರೆದು ಮೇಳಂ ಗೊಂಡಂದಾರುಂ ಲಕ್ಷುವರ್ಪರ್ (ಕಾ ವ್ಯಾ ವ. ೨೫೯) ; ಒಕ್ಕಲೆ, ಓರಿಂಜಲ ನಂಟಂ, ಓರಂದದ ಮಾನಸಂ (ಭಾಷಾಭೂ. ೧೪೩ ಉದಾ) ; ಓರಿಂಜಲ್, ಈಡ್ಗೆಯ, ಈರೆತಿತ್ತೆ (ಕವಪ್ರ. ೧೬೦ ಪ್ರಯೋ).
[ಓರ್$_1$ (< ಒರ್) + ಎಂಜಲ್]

ಓರೆಕಿವಿ (ನಾ). ಬಾಗಿದ ಕಿವಿ ; ಡೊಂಕಾದ ಕಿವಿ (ಕ).
[ಓರೆ$_1$ + ಕಿವಿ]

ಓರೆಕೆಯ್ (ನಾ). ಬಾಗಿದ ಕೈ ; ಡೊಂಕಾದ ಕೈ (ಕ).
[ಓರೆ$_1$ + ಕೆಯ್$_1$]

ಓರೆಕೋರೆ (ನಾ). ೧. ಹೆಚ್ಚುಕಡಮೆ ; ಲೋಪದೋಷ : ಆರು ಮಜಸಬಹುದರಸವಲ್ಲಿರ ಚಿತ್ತದೋರೆಕೋರೆಯ ಬಲ್ಲನು (ಭರಚ. ೯-೬) ; ವಿಮಳ ದರ್ಪಣವ ನಿಟ್ಟಿಸಿ ತಮ್ಮ ಕೈಮುಟ್ಟ ಸಮಜಿಪರೋರೆಕೋರೆಗಳ (ಭರಚ. ೩೧-೪೬) ; ಜೀವನದ ಏರುಪೇರುಗಳು, ಓರೆಕೋರೆಗಳು ತುಂಬ ಬೇಕು (ಆಲಮ. ೪೫). ೨. ವಕ್ರತೆ ; ಕೊಂಕು : ಬಹಳಖಾಲು ಜನರ ಓರೆಕೋರೆಯ ನೋಟು, ವಕ್ರದ ನಡ ನುಡಿ . . . ತನಗೆ ಭಾಸವಾಗುತ್ತಿತ್ತು (ರಂಗಾಶಾ. ೧೫). [ಓರೆ + ಕೋರೆ]

ಓರೆಗಟ್ಟು (ನಾ). ಓರೆಯಾಗಿ ಪೇಟ ಅಥವಾ ರುಮಾಲನ್ನು ಕಟ್ಟುವುದು (ಕ). [ಓರೆ$_1$ + ಕಟ್ಟು$_2$]

ಓರೆಗಣ್ಣು (ನಾ). ೧. ಕಣ್ಣಿನ ಕೊನೆ ; ಕಡೆಗಣ್ಣು ; ಕಟಾಕ್ಷ ; ಅಪಾಂಗ: ಓರೆಗಣ್ಣಲಿ ನೊಂದು ನೋಡುವ ಸೂರಿಯನ ಸುತಗಳುಯಕರ ಸರಸಿರಿಯಹವ ತೋಱಿಸುತ್ತ (ತೂಂಕಾ. ೪-೪೨) ; ಸಾರಥಿಯ ಉದ್ದಾಪ ತಾರವಿರೋರೆಗಣ್ಣಿನೋಳ್ಕೆಸುತ ದ ವಯಂ ಯಂತಿ (ಸಳಚ. ೮-೪೩) ; ನೋಡುವಳೊಡನೊರೆಗಣ್ಣಿಂದ ಭಾವನ ಕೂಡದ್ದೊಡೆಜಿದೆಗೆವಳು (ಭರಚ. ೯-೬೮). ೨. ಮೆಳ್ಳಗಣ್ಣು (ಕ). [ಓರೆ + ಕಣ್ಣು (< ಕಣ್)]

ಓರೆಗೆಡೆ (ಕ್ರಿ). ೧. ಕೊಂಕು ಮಾತಾಡು ; ಗಳಹು : ಉಳದ ದುಷ್ಟದ ವಿರಾಟರೆಂದೀ ಹುಳುಗಳವರಂತೋರೆಗೆಡೆದರು (ಕುವ್ಯಾಳ. ೨-೪೦) ; ವೀರ ರುದ್ರನು ಜಗನ ನುಂಗುವನೋರೆಗೆಡೆಯುವಿರಲಂ ಸುರಿ ಸುರಿ(ಕುವ್ಯಾದ್ಭುತ. ೧೧-೫೩). ೨. ಪಕ್ಕಕ್ಕೆ ಬೀಳು : ಹೂಮಾಲೆ ವಾಕ್ಷಕಿಂಳ್ಪನ ಮೇಲೆ ಬಿದ್ದಂತೋರೆಗೆಡೆದುಳಿತ್ತು ಧರಣಿಗೆ (ನಿಜಾಗ. ೧೧-೬೯-೨೪).
[ಓರೆ$_1$ + ಕೆಡೆ$_1$]

ಓರೆಗೈ, ಓರ್ಗೈ (ಕ್ರಿ). ಓರೆಯಾಡು (?) : ತೋಱು ಜೀವನವೆಲ್ಲಿ ಶಿರಮುಂಡೋರೆಗೈದಾಗಿನ್ನ ಮಾ ಹತ್ತೊಂ ಜುದಲ್ಲದೆ ಬಿಡಲು ಹೆಣಸಾ ತೊಡಗೆ ಜೀವನವೆ (ಬಜ್ಜಪು. ೬೦-೪೫). ಓರ್ಗೈ : ಲಿಂಗವಿರದ ಕಾಲು ತಲಿ ಪಡನಂಗಳೊರ್ಗೈಯಂದಿಯ ಭ್ರಷ್ಟನು ಜಂಗಮರ ಸಮುದಾಯ ಕೈದಿದ (ಬಜ್ಜಪು. ೧೧-೬). [ಓರೆ$_1$ + ಗೈ (< ಕೆಯ್$_1$)]

ಓರೆಗೊರಲು (ನಾ). ಬಾಗಿದ ಕೊರಳು ; ಪಕ್ಕಕ್ಕೆ ತಿರುಗಿದ ಕೊರಳು: ಎಲೆ ಮಿಡುಕದಾನ್ನಾ ವೀಳೆಯದೆಲೆಯ ಮಡಿಸುವ ರಭಸವಿಲ್ಲೊ ಳೆಗೊಳಿಗೆ ನಸ್ಸೆಗಳೋರೆಗೊರಲುಗಳೊಡುಗಚ್ಚುಗಳ (ಉವ್ಯಾಳ. ೧-೩೦) ; ಉದುರಿದ ಬಿಲು ಸರಳ ಹೆಗಲೊರೆಗೊರಲ್[ಪಾಠಾಂ. ಗರು]ಳೆದಿಮುಚ್ಚುಗಚ್ಚುಗಳ ತಳತ ರಕ್ತಾಂಕುರದ ಬಳಕೆಗೆ (ಉವ್ಯಾಶ. ೩-೩೯).
[ಓರೆ$_1$ + ಕೊರಲು (< ಕೊರಲ್)]

ಓರೆಚಪ್ಪರ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಮಗ್ಗುಲಿಗೆ ಬಾಗಿರುವ ಚಪ್ಪರ; ಇಳಿಜಾರಾದ ಚಪ್ಪರ. ೨. ಹೆಟ್ಟು ಅಥವಾ ರೊಪ್ಪದ ಚಪ್ಪರ (ಕ).
[ಓರೆ$_1$ + ಚಪ್ಪರ]

ಓರೆಡೆ (ನಾ). ಒಂದು ಸ್ಥಳ; ಒಂದು ಎಡೆ : ಇಂದು ನಿಂದೋರೆಡೆ [ಪಾಶಾಂ. ರಡಿ]ಗೋರೊರ್ಮಾಲಿಸುತ್ತುಂ ನಿರವಿಯಲಿಪುಮಂ (ಜಗವ. ೧೫-೬೯). [ಓರ್$_1$ (< ಒರ್) + ಎಡ್ಡೆ]

ಓರೆಡ್ಡೆ (ನಾ). ಒಂದು ಸಲ ಬಡಿಸು ವುದು, —ಬಡಿಸುವಮ್ಮ : ಓರ[ಕ್ರಿ]ಡೆ ಮಾರಡೆಯಲಿಬಡೆಮಾಡುವ ನಾರಿಯರೆಡೆ ಮಾಡುತಿರಲು ಭೂರಮಣನು ರಮ್ಯಡೆಯರೆಲ್ಲರುಂಡರು ಬಿಂರತೆ ತೃಪ್ತಿವಡೆದರು (ಭರಚ. ೪-೧೦೭). 'ಮಾರೆಡೆ' ಪರಾ. [ಓರ್$_1$ (< ಒರ್) + ಎಡ್ಡೆ]

ಓರೆದುಂಬು (ನಾ). ಓರೆಯಾಗಿ ಕಟ್ಟಿದ ತುರುಬು : ಓರೆದುಂಬುದಂ ತೆಗೆದು ಜಡಗಟ್ಟಿ ಪೊಜಮಟ್ಟು ಕೇರಿಗೊಂಡ್ಯೆದಿರ್ದಳ್ (ಪೃವಿಜಾ. ೩೬-೯).
[ಓರೆ + ತುಂಬು (< ತುಂಬುಮ್ಬು)]

ಓರೆನುಡಿ (ನಾ). ಕೊಂಕು ಮಾತು; ವಕ್ರೋಕ್ತಿ : ಹೋರಿಗೆಳ ಹೊಳ್ಳಿಜಿತ ಜೋರುಸುರಾರುಳ್ಳಟಿಗಳ ಬಿಂಕ ಕೊಡದಿರೋರೆಮದಿ ತಾ ಜಾಳುಜಸವೀ ಸ್ವರರ ಬೋಳವಿಸೆ (ಸಂಭಪ. ೨೯-೫). [ಓರೆ + ನುಡಿ]

ಓರೆನೋಟ (ನಾ). ಕುಡಿನೋಟ; ಕಡೆಗಣ್ಣಿನೋಟ : ಬಿಸ್ಸಣದಿ ಮಿಗೆವೋರೆನೋಟದ ಕಣ್ಮನಿಂದೊಕ್ಕಿಸಿದರು (ಸ ಳ ಪ. ೩-೬೦); ಆ ವೇಳೆಯಲ್ಲಿ ಓರೆನೋಟದಿಂದ ನೋಡುವ ಕಾದಂಬರಿಯ ಕಠಿಯಾಲಿಗಳು ಬಲುಪಿಡಿದಾದ ಕಡಿಗಣ್ಣಿನ ಬಳಿಗೆ ನಡೆದು (ವಡಕಾ. ೫೬); ಏನೆನ್ನೋರೆ ನೋಟಕೆ ಹಗೆ ತಾನೆ ಳೈಸರೆ ಯುಜ್ಜೆವಲ್ಲದೆ ಗೆಲುವ ಧೀರೆ (ಇಂ ಜಾ ಪ. ೪೯-೩೧). [ಓರೆ + ನೋಟ]

ಓರೆಪೀರ 'ಓರೆಪೀರೆ' ನೋ.

ಓರೆಪೀರೆ, ಓರೆಪೀರ (ಗು). "ಅಂಕಾಡೊಂಕು, ನೇರವಲ್ಲದ್ದು" (ಸಂಕೋಪ. ೫೪). ಓರೆಪೀರೆ : (ರಮಾಕಾಂ. ೧೩೦). [?]

ಓರೆಪೋರೆ (ನಾ). ೧. ಹೆಜ್ಜುಕಡಮೆ; ಲೋಪದೋಷ : ಹಾರಲಾಕೆಳವಿಳವಸ್ಯೆಯೊಳೋರೆಪೋರೆಯಿಂದಂ ಬಲ್ಲವರಾರು (ಉ ವ್ಯಾ ಸ. ೧೫-೬೪); ಕೊಯ್ಯಮಳವಸಖಿರೋಮಮಣಿಯ ಮಸ್ತಳವನೆರಡಾಗಿ ಸರಿಸಿದಿಂದೋರೆಪೋರೆಗಳಲ್ಲದೆ (ಕೃ ಮ ಭಾ. ೨೬-೬೨); ಪದಮೂಱು ವರುಷ ನೋರೆಪೋರೆಗಳಲ್ಲದೆಯನುಭವಿಸಿದರು (ಲ ಕ್ಷ ಕ ಭಾ. ೪-೪-೩೬); ಪರರಾಷ್ಟ್ರದಿಂ ಬಂದ ದೊರೆಗಳ ಮನೋಭಾವವಱಿತೊರೆಪೋರೆ ಸಂಜಸನ ದಂತುಪಜಾರರಿರಸು (ವೆಂಕಾಶಾ. ೧-೪-೧೦). ೨. ವಕ್ರತೆ; ಕೊಂಕು : ಓರೆಪೋರೆಯೊಳಾಡಿ ಧರ್ಮದ ಧಾರಣೆಯ ಳಿಟ್ಟುಸುವದಿದು ಗಂಧರರಿಗೆ ಗರುವಾಯಿಯೇ (ಉವ್ಯಾಸ. ೧೪-೨೪); ಕೌರವನು ಕರ್ಣಾದಿಗಳ ನುಡಿಯೋರೆಪೋರೆಯೊ [ಪಾಕಾಂ. ಹದರಿಸೊಪ್ಪಿಳವಗಡಿಸಿ (ಉವ್ಯಾವಿ.೪-೭೦). [ಓರೆ + ಪೋರೆ]

ಓರೆಮಾಡು (ಕ್ರಿ). ಮರೆಮಾಡು; ಮುಚ್ಚು : ಲೀಡು ಬಿಟ್ಟಿಡೆಗಿನರೇ ಕೆಂದು ನಾನೀರೆನಾಡಿ ಮನೆಯೊಳಿಟ್ಟು ಬಂದೆ (ಧರಚ. ೩೯-೧೩೧); ಬಾಗಿಲನ್ನು ತೆರೆದು ಓರೆಮಾಡಿಕೊಂಡು ಒತ್ತಿಟ್ಟು ಮಲಗಿರಳು (ಪಂದಾಚಿ. ೪೧). ಒಳಹೋಗಿ ನಿಂತು ಬಾಗಿಲು ಓರೆಮಾಡಿಕೊಂಡಳು (ಒಡ್ಡೂಲಿ. ೪). [ಓರೆ + ಮಾಡು]

ಓರೆಮಾತು (ನಾ). ನೇರವಲ್ಲದ ಮಾತು; ಕೊಂಕು ಮಾತು : ಏಕಿು ಓರೆಮಾತಾಡುತ್ತಿರುವಿರಿ? ಹಾದಿಂದಾದರೆ ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳಿ; ಇಲ್ಲವಾದರೆ ಅಲ್ಲವೆನ್ನಬಾರದೇ? (ಕುಸುಕಾ. ೪೪). [ಓರೆ + ಮಾತು]

ಓರೆಮೂಗು (ನಾ). ಸೊಟ್ಟ ಮೂಗು; ದೊಂಕು ಮೂಗು; ಬಾಗಿದ ಮೂಗು (ಆ). [ಓರೆ + ಮೂಗು]

ಓರೆಮ್ಮೆ (ನಾ). ಪಕ್ಕ ಕ್ಕೆ ಹೊರಳಿದ ಮ್ಮೆ : ನರಸಿಂಗರಾಯ ಹೊರಳಿ ನೋಡುವಾಗ ಇವರು ಓರೆಮ್ಮೆಯಾಗಿ ಬಾಣಿಯ ಕಡೆಗೆ ತಿರುಗಿದ್ದರು (ಶಿಶಾಭ. ೧೦೫). [ಓರೆ + ಮ್ಮೆ (< ಮೆಯ್)]

ಓರೆಮೋರೆ (ನಾ). ಸೊಟ್ಟಮೋರೆ; ಒಂದು ಕಡೆಗೆ ತಿರುಗಿದ ಮುಖ (ಆ). [ಓರೆ + ಮೋರೆ (< ಮೋಱೆ)]

ಓರೆಯಾಗು (ಕ್ರಿ). ೧. ವಕ್ರವಾಗು; ಕೊಂಕಿರು; ಭೂಧ್ರಮಂಡಲ ಅಕ್ಷವು ... ಓರೆಯಾಗಿರುವುದರಿಂದ, ಕ್ರಾಂತಿವೃತ್ತವು ವಿಷುವದ್ವೃತ್ತಕ್ಕೆ ... ಓರೆಯಾಗಿದೆ (ಸಪ್ತಕ್ರ. ೪೦). ೨. ಪಕ್ಕಕ್ಕೆ ಸರಿ; ಅರುಗಾಗು : ಕಪ್ಪಗಳು ಓರೆಯಾಗುತ್ತ ಬಂದವು (ಆರುಶಕ. ೬೧).
[ಓರೆ + ಆಗು]

ಓರೆಯಿಸು, ಓರೈಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಓರೆಮಾಡು; ಪಕ್ಕಕ್ಕೆ ಸರಿಸು : ಓರೆಯಿಸಿದಂ ; ತೇರೆಯಿಸಿದಂ ; ತೆಲ್ಲಿಯಿಸಿದಂ (ಕಮದ. ೫೪ ಪ್ರಯೋ). ಓರೈಸು : ೨. (?) : ತಾನೆಳೊಡನುದಕ್ಕಂತ ದಯೆಯಂ ಜೀವನವ ನಿತ್ತಂ ತಳುವದೋರೈಪ ಶಕ್ತಂ ನಮ್ಮ ರಕ್ಷಿಸುಗೆ (ವಿಪಕ್ಷ. ೧-೧೧). [ಓರೆ + ಇಸು,ಸು]

ಓರೆಲೆದಾವರೆ (ನಾ). ಒಂದು ಮೂಲಿಕೆ : "ಪದ್ಮ – ಗಂಟುಭಾರೆಂಗಿ, ಓರೆಲೆದಾವರೆ" (ಓಷಧಿ. ೯೦). [?]

ಓರೆವರಿ (ಕ್ರಿ). ಓರೆಯಾಗು; ಪಕ್ಕಕ್ಕೆ ಸರಿ; ಅರುಗಾಗು : ಸುರಪ ದಿಙಪತಿ ಧನದರಿ ಪೊಡವನವರುಣಂಳಗಾ ಕೈಯೋರೆವಂಲೆ ನೆಗೆವರುಣ ಮಣಿಯ ಕಂತುಳಮನೆ (ಜಯಹಾ. ೧೪-೫). [ಓರೆ + ಪರ್ಯ]

ಓರೆವೊಯ್ದು (ನಾ). ಅಡ್ಡಮಡಿತ : ಕಿರಿಯ ವೆಱ್ಱನು ಪೊಯ್ದು ಪಿಡುವೊಯ್ದೋರೆವೊಯ್ದು ಪ್ಪರದಹೊಯ್ದು ಧೈಱಿಯುವೊಯ್ದು ನಲಿಪಾದಿಗರು ಳಿಟರು (ತುರಾಂ. ೪-೪-೩೪). [ಓರೆ + ಪೊಯ್ದು]

ಓರೆವೋಗು (ಕ್ರಿ). ೧. ಒಂದು ಮಗ್ಗುಲಿಗೆ ಬಾಗು, —ಜೋಲು : ಅಜ್ಜುವಳಿಯೊಳ್ ಖಧಿಗಳ್ ಕರುಬಾಡಪೋರೆವೋಯ್ದು (ಕಾಂಚಪು. ೩-೧೦೪); ಇಂಬಾಗಿರೆಯುಂ ಮಸಿಬಟಿಮದಂ ಬಿಡ್ದನಿಳೋರೆವೋಡದೂ ಡೋಸರಿಪವೊಲ್ ... ಕರಮನುತ್ತುಮಾಂಗಕ್ಕೊಯ್ದಂ (ಕಾಂಚಪು. ೫-೧೦೩); ಮಹಾರಥಪ್ಪರಚ್ಚು ಸಿಡಿಲ್ದು ದೀಸು ಸೂಸಿದುದು...ನೊಗನೋರೆವೋಯ್ದು (ಪಂದಾಮಾ. ೧೩-೬೯). ೨. ಶುಂದು; ಕಡಮೆಯಾಗು : ಪೊರೆವೋಗದ ಕೆಟ್ಟಾಯುಮುಮಂ ಓರೆವೋಗದ ಚಲಮುಮಂ (ಕಾಂಚಪು. ೪-೩೩ ಪ); ಮೀರೆಯುಜ್ಜಾದ ಮೆಲ್ಲಾತು ಓರೆವೋಗದ ಕಾಣ್ಮ ಮೆಜ್ಜಿಯಲು (ಕುರಾಸಾ. ೨-೬೧). [ಓರೆ + ಪೋಗು]

ಓರೆಹದಿರು (ನಾ). ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ತಿಳಿಯದಿರುವ ಒಗಟ್ಟಿಯೆಂಥ ಮಾತು, —ಸಂಕೇತ, —ಸಂಜ್ಞೆ; ಜಾರುಮಾತು : ಕೌರವನು ಕರ್ಣಾದಿಗಳ ನುಡಿಯೋರೆಹದಿ [ಪಾಕಾಂ. ದೆ] ರಿಸೊಳವಗಡಿಸಿ ಹೊಂದೇರದುವ್ವಳಿಸುತ ಮೂದಲಿಗಿದನು (ಉವ್ಯಾವಿ. ೪-೭೦). [ಓರೆ + ಹದಿರು (< ಹದಿರ್)]

ಓರೈಸು 'ಓರೆಯಿಸು' ನೋ.

ಓರೊಂದು (ನಾ). ಒಂದೊಂದು; ಒಂದಕ್ಕೊಂದು : ತೊಟ್ಟ ತುಡುಗೆಗಳ್ ತಾನ್ತುಧರತ್ನಮನೋರೊಂದೆ ಮಸುಳಿಸೆ (ಪ ಂ ಪ ಭಾ. ೪-೩೩); ತಂತನ್ಮೊಳಕೊರೊಂದರ್ಕ ಳ ಳುಯ್ಯಲ್ವಂತೆ ಕಯಿಕಾರುಬಕನುಮೊದಿ ಸುತ್ತಂ (ಕಾದಂಬಾ. ೩೨೮); ಬಿರೊಂದಲಿಸಿಳಗೆ ನಾಡುಗಳೀರೆಂಟುಗಳಾಗಿ ಕೂಡಿ ಮೂವತ್ತೆರಡುಂ ರಾರಾಜಿಸೆ ಸೊಗಯಿಪ್ಪುದಿಕಾರಮಚೀರಮ್ಮ ಗೀಡಮುಳ್ಳಯ ವಿದೇಹಂ (ಕುಪ್ಪಶ. ೩-೩). [ಓರ್ + (ಒ ಒರ್) + ಒಂದು]

ಓರೊಬ್ಬ 'ಓರೊರ್ವ' ನೋ.

ಓರೊಮ್ಮೆ, 'ಓರೊರ್ಮೆ' ನೋ.

ಓರೊರ್ವ 'ಓರೊರ್ವ' ನೋ.

ಓರೊರ್ಮೆ, ಓರೊಮ್ಮೆ (ಅ). ಒಮ್ಮೊಮ್ಮೆ; ಒಂದೊಂದು ಸಮಯ; ಒಂದೊಂದು ಸಲ : ಪೆಸರ್ಗೊಂಡಿಂದ್ರನರೇಂದ್ರವಂದ್ಯ ನನೊಲ್ದತ್ತಾನುಮೋರೊರ್ಮೆ ಚಿಂತಿಸಿದೊಂಗಂ ಪವನಜ್ಞ (ಆದಿಪು. ೧-೬೭); ಸುರಿರ್ಪಕ್ತಿರ್ಚ್ಯಾನಿಸಿಬರಿಕಳ್ಕೂರೊರ್ಮೆ ನೆನೆವನು ಚಿಸಂ (ಶಾಂಶಪು. ೪-೧೧೪); ಒರೊರ್ಮೆವನತಳಲೆದೊಳೋರೊರ್ಮೆ ವಿದ್ಯಾಧರಾ ಕಾರದಿನಂತರ್ಧಾನದೊಳ್ (ಜಗದ. ೭-೭೩). ಓರೊರ್ಮೆಯೊ : ಒರೊರ್ಮೆ ಮೆಲ್ಲನೆ ನಡೆವುದು (ಧರಚ. ೩೩-೭೪). [ಓರ್ + (ಒ ಒರ್) + ಒರ್ಮೆ]

ಓರೊರ್ವರ್, ಓರೊಬ್ಬ, ಓರೊರ್ಬರ್ (ನಾ). ಒಬ್ಬೊಬ್ಬ; ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬ: ಪರೆದೋರೋರ್ವರೊಂದೊಂದು ಬಟ್ಟೆಯೊಳ್ ಪೋಗಿ ಬೇಱೆಬೇಱೆ ಪೊಱಲಂ ಪೊಕ್ಕು (ಪಂಪಭಾ. ೮-೫೨ ವ); ಚರಮದೇಹಧಾರಿಗಳಿರ್ವರ್ ತಮ್ಮೊಳೋರೊರ್ವರಂ ನೋಯಿಸಲುಂ ಕೊಲಲುಂ ಆಱರ್ (ಚಾವುಂಪು. ೬೯-೧೩); ಓರೊರ್ವರಯ್ಯೂರ್ವರ್ಗರ್ಂ ನಾಯಕರಾಗಿ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೨-೧೬೭ ವ); ಓರೊರ್ವರಂ ಡೊಕ್ಕರಿಸುತ್ತೋರೊರ್ವರಂ ಜಾಳಿಸುವ ಪದದೊಳ್ (ಜಗವಿ. ೬-೬೪); ಅಭವ ನಿಮ್ಮ ಶ್ರೀಪಾದಭಕ್ತರ್ ದುರಿತಮುಕ್ತರಿಪ್ಪರ್ ಕೋಟಗೋರೊರ್ವರ್ (ಚಿಬಪು. ೩-೧೩). **ಓರೊಬ್ಬ**: ತಮ್ಮೊಳೋರೊಬ್ಬರಿಗೆ ಬಣ್ಣಿಸುತ (ನಿಭಾಗ. ೩-೫-೪೦). **ಓರೊರ್ಬರ್**: ಓರೊರ್ಬರ ಕೈಗೆಯ್ದುಸುವ ಬೇಗಮಂ ಮನಮೆಯ್ದುದುದಿಲ್ಲ (ಆದಿಪು. ೭-೮೨).

[ಓರ್$_1$ (< ಒರ್) + ಒರ್ವರ್]

ಓರ್ಗೈ 'ಓರೆಗೈ' ನೋ.

ಓರ್ಚಿಕೆ (ನಾ). ಸಹನೆ; ತಾಳುವಿಕೆ; "ಸಹನ ಶಕ್ತಿ" (ಗಂಗಾಮ. ೬೦).

[ಓರ್ಚು + -ಇಕೆ]

ಓರ್ಚು (ಕ್ರಿ). ತಾಳಿಕೊಳ್ಳು; ಸಹಿಸು (ಸ್ಕಾಂಡರ್); "ಅನುಭೋಗಿಸು" (ಗಂಗಾಮ. ೬೦).

[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಓರ್ಮಿ = ಧೈರ್ಯದಿಂದಿರು; ತೆಲು. ಓರುಚು, ಓರ್ಚು; ಕುವಿ. ಒರ್ಪ್ಪ, ಓರ್ಪ್ಪಿ]

ಓರ್ಜಂತ 'ಒರ್ಜಂತ' ನೋ.

ಓರ್ಜವಳಿ (ನಾ). (?): ಇಜಪದಿಪ ಬರಿಸಕೆ ಗುಡಿಗೆ ಓರ್ಜವಳಿ ದುಟ್ಟಿಗೆಇವರ್ ಇದನಟ್ಟಿದವರ್ ಬರಣಾಸಿಯುಂ ಕಾವಿಲೆಯು ಕೆರೆಯುನ್ದೀಗುಲಮುಮ ಪಾರ್ವ್ವರುಮನಟ್ಟಿದ ಲೋಕಕೆ ಸಲ್ವರ್ (ಸೌಇಇ. IX-i, ೪೦೧-೫; ?). [?]

ಓರ್ಪಟ್ಟು (ನಾ). ೧. ನಿಶ್ಚಯ; ನಿರ್ಧಾರ (ಸ್ಕಾಂಡರ್). ೨. ಒಂದು ಸ್ಥಳ; ಒಂದು ಎಡೆ (ಸ್ಕಾಂಡರ್). ೩. "ನಿಶ್ಚಯ ಗುರಿ" (ರಮಾಕಾಂ. ೧೩೦). [ಓರ್$_1$ (< ಒರ್) + ಪಟ್ಟು$_1$]

-ಓಲ್ '-ಪೋಲ್' ನೋ.

-ಓಲಂತೆ (ಅ). ಹೋಲಿಕೆಯನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಮಾತು: ಕಾವ್ಯಕ್ಕೆ ಕೈಂಕರ್ಯವೆಸಗುವ ಅಲಂಕಾರದೋಲಂತೆ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೬೦೧-೮).

[-ಓಲ್ (< -ಪೋಲ್) + ಅಂತೆ$_1$]

ಓಲಗ$_1$ (ನಾ). ರಾಜನ ಸಭೆ; ದರ್ಬಾರು; ರಾಜನು ದರ್ಶನ ಕೊಡುವ ಎಡೆ; ರಾಜಾಸ್ಥಾನ: ಇರುಳಿನೋಲಗದೊಳ್ ನೆರೆದರ್ದನೆರವಿಯೊಳ್ ಅರಸನುಂ ಮಹಾದೇವಿಯುಂ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೮೨-೩); ರಾಜ ರಾಜನುಜದೆ ಕಿಱುನಗೆ ನಕ್ಕು ನಾಳಿನೋಲಗದೊಳ್ ತಂದು ಕಾಣಿಸೆಂಬುದುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೯-೨೮ ವ); ಆರೊಡನೆ ನುಡಿವೆನಟ್ಟುಯೊಳಾರೊಡನೋಲಗದೊಳಿರ್ಪೆನಾರೊಡನೆ ಸಮಂತಾರೋಗಿಪೆಂ (ಗದಾಯು. ೫-೩೦); ಸುದತಿಯರಿಲ್ಲದೋಲಗದ ಲೀಲೆ ಮನೋಹರಮಪ್ಪ ಪುತ್ರರಿಲ್ಲದ ಮನೆವಾಟ್ಟು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧-೭೪); ಮಿಡುಕದಿರ್ದುದು ರಾಯನೋಲಗದೊಳಗೆ ಪರಿವಾರ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧-೧೮).

[< ಸಂ. ಅವಲೋಕ ?]

ಓಲಗ$_2$ (ನಾ). (ರಾಜಸಭೆಯ) ಸೇವೆ; ಊಳಿಗ; ಚಾಕರಿ: ತಂಡ ತಂಡದೋಲಗಕ್ಕೆ ಪುಗುವ ಪೊಜಮಡುವ ವಾರವಿಳಾಸಿನಿಯರ ನೂಪುರಂಗಳ ರವಂಗಳೊಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೪-೪೯ ವ); ಅರಸರೋಲಗಂ ಲೇಸು ಕಾಳೆಗಂ ಬೆಟ್ಟತೆಂಬಂತೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೯-೨೯); ಓಲಗದ ಸೂಳೆಯರ್ ಭೂಪಾಲಕನಿಕ್ಕೆಲದೊಳ್ಪೆದೆ ಕುಳ್ಪಿರ್ದರ್ (ಬಾಧಪು. ೬-೯).

[ಪ್ರಾ. ಓಲಗ್ಗ (< ಸಂ. ಅವಲಗ್ನ)]

ಓಲಗ$_3$ (ನಾ). ೧. (ನಾಗಸ್ವರ ಮೊದಲಾದ) ವಾದ್ಯ: ಪಾಳೆಯಗಾರನು ಗರ್ವದಿಂದ ಅವರೆದುರಿಗೆ ಓಲಗ ತಾಳಮೇಳಗಳೊಂದಿಗೆ ಪಲ್ಲಕ್ಕಿಯಲ್ಲಿ ಅಟ್ಟಹಾಸದಿಂದ ಬಂದನು (ಸಂಸಕ. ೧೩೧); ಜೋಳದ ಗರಿಯ ಪೀಪಿಯೇ ಓಲಗ (ಸುವಸಂ. ೩೦); ಮದುವೆಯ ಮನೆಯ ಓಲಗ (ರೂಢಿ). ೨. (ಆಲಂ) ಆಳು; ಕೂಗು: ನಿನ್ನ ಓಲಗ ನಿಲ್ಲಿಸು (ರೂಢಿ). 'ವಾಲಗ' ಪರಾ.

ಓಲಗದವ = ಓಲಗ ಬಾರಿಸುವವನು: ಹೊರಗೆ ಓಲಗದವನು ತೋಡಿರಾಗವನ್ನು ಬಾರಿಸತೊಡಗಿದ್ದನು (ಗಂಮಾಯಿ. ೧೩೫). ℙ ಇದರ ಮೂಲಸ್ವರೂಪ 'ವಾಲಗ' ಎಂದಿರುವಂತೆ ಕಾಣುತ್ತದೆ. ಕಿಟೆಲ್ ಅವರು ಇದನ್ನು 'ವೇಣುಕ' ಶಬ್ದದಿಂದ ಬಂದಿರಬಹುದೆಂದು ಊಹಿಸುತ್ತಾರೆ. ಇದಕ್ಕೆ ಹೊಸ ಪ್ರಯೋಗಗಳಿರಬಹುದೇ ಹೊರತು ಹಳೆಯವು ಯಾವುವೂ ಇಲ್ಲ. [?]

ಓಲಗಂಗುಡು, ಓಲಗಗೊಡು (ಕ್ರಿ). ದರ್ಬಾರು ನಡಸು; ರಾಜಸಭೆ ನಡಸು; ಸಭೆ ಸೇರು: ಅಂತು ಪಿರಿದೋಲಗಂಗೊಟ್ಟರ್ಪನ್ನೆಗಂ (ಪಂಪಭಾ. ೯-೨೯ ವ); ಈತನೋಲಗಂಗೊಟ್ಟರೆ ಸಪ್ತಾಂಗದ ರಾಜ್ಯದ ತೇಜಮಸುಂಗೊಳಿಸುವುದನ್ಮಮಂಡಲಾಧೀಶ್ವರರಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೫-೧೨೮); ಮಕುಟವರ್ಧನರ ಮಂತಣದ ನಡುವೋಲಗಂಗೊಟ್ಟು ಕುಳ್ಪಿರ್ದ ನರಸಿಂಗಮೊನೆಯರ್ಗೆ ಮೆಯ್ಯಿಕ್ಕಿ ನಿಂದು (ಸಂಬರ. ೨-೩೬). **ಓಲಗಗೊಡು**: ಮುಂದಣಾ ಚಾವಡಿಯೊಳಗೆ ಗೋವಿಂದನೋಲಗಗೊಟ್ಟರಲು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೧೮-೫೦). [ಓಲಗ$_1$ + ಕುಡು$_1$ (< ಕೊಡು)]

ಓಲಗಂಪರೆ (ಕ್ರಿ). (ರಾಜನ) ಸಭೆ ವಿಸರ್ಜನೆಗೊಳ್ಳು; ಸಭೆ ಮುಗಿ: ಮಿಕ್ಕಿನ ಮಾತ್ಯರುಂ ತಾರ್ಕಿಕರುವೆರಸಂತೋಲಗಂಪರೆದು (ಬಸಪು. ೫೪-೮೩); ಒಂದು ದೆವಸಂ ಬೈಗುಂಬೊಟ್ಟುನೊಳೆಂದಿನಂತಿರೋಲಗಂ ಪರಿ[ರೆ]ಯೆ . . . ಅರಮನೆಯಂ ಪೊಜಮಟ್ಟು (ರಾಮಾಶ್ವ. ೪-೬).

[ಓಲಗ$_1$ + ಪರೆ$_1$]

ಓಲಗಕಾರ್ತಿ (ನಾ). ಪರಿಚಾರಿಕೆ; ದಾಸಿ: ಅರಮಗನರ್ಪ ಓಲಗದ ಓಲಗಕಾರ್ತಿಯರೆಲ್ಲರೊಪ್ಪಿದರ್ (ಶಬ್ದಾನು. ೩೪ ಪ್ರಯೋ).

[ಓಲಗಕಾಱ + -ತಿ$_1$ (< -ಇತ್ತಿ)]

ಓಲಗಕಾಱ, ಓಲಗಿಕಾಱ (ನಾ). ಸೇವಕ; ಪರಿಚಾರಕ: ಮೃಗದೊಲವರಮುಮನರಸನ ಬಗೆಯುಮನಱಿದಲಸದೆಳಸಲೋಲಗಕಾಱಲ್ ನೆಟ್ಟಗೆ ಬಲ್ಲನುಳ್ಳೊಡವನಲ್ಲೆ ಗುಣಾರ್ಣವ ಬೇಂಟೆಕಾಱನೋಲಗಕಾಱಂ (ಪಂಪಭಾ. ೫-೪೨). **ಓಲಗಿಕಾಱ**: "ಅನುಜೀವೀ, ಸಹಾಯಃ, ಸೇವಕಃ, ಅನುಚರಃ, ಅನುಗಃ – ಈ ೫ ಓಲಗಿಕಾಱಂ" (ಹಲಾಯು. ೭೦-೨೭೪); ಪಸಾಯದಾನಂಗುಡುವನಿಂತು ಕಾಣದೆ ಕೆಟ್ಟೆನೆಂದು ಚಿಂತಿಸುವವೋಲಗಿಕಾಱನುಂ (ಪಸಾರ. ೭೭೨-೧೧).

[ಓಲಗ$_2$ + -ಕಾಱ]

ಓಲಗಗೊಡು 'ಓಲಗಂಗುಡು' ನೋ.

ಓಲಗಗೊಳ್ಳು (ಕ್ರಿ). ಓಲಗ ನಡಸು; ದರ್ಬಾರು ಜರುಗಿಸು: ಕಾಮನು ಓಲಗಗೊಂಡಿರುವಾಗ ಜೊನ್ನವಕ್ಕಿಯು ಮುಕ್ಕಣ್ಣನ ತಿಂಗಳ ಸೆರೆಯ ವೃತ್ತಾಂತವನ್ನು ಅರುಹುವುದು (ಸಾಹಿಸ. ೧೩೨).

[ಓಲಗ$_1$ + ಕೊಳ್ಳು$_1$ (< ಕೊಳ್$_1$)]

ಓಲಗಮಿರ್ (ಕ್ರಿ). ೧. ಸಭೆಯಾಗಿರು: ಪಲಗಣ್ಣನ ಪಟ್ಟದ ಸತಿ ದಲಲನೆಯರೊಳಗೋಲಗಮಿರ್ಪಂತಾ ಲಲಿತ ಶಶಾಂಕವದನೆ ಸಖಿಯರ ಮಧ್ಯದೊಳಿರಲ್ (ಜಯಕಾ. ೨-೧೯). ೨. ಸಭೆ ನಡಸು: ರಾತ್ರಿಯೊಳವನೀನಾಥಂ ಜಾವಗಳಿಯಲೋಲಗಮಿರ್ದೆಯ್ದುದನಾ ಶಯ್ಯಾಗೃಹಕೆ (ಜಯಕಾ. ೨-೫೦). [ಓಲಗ$_1$ + ಇರ್$_1$]

ಓಲಗವಾಗು (ಕ್ರಿ). ಸಭೆಯಲ್ಲಿ ದರ್ಶನ ಕೊಡು, —ಕಾಣಿಸಿಕೊಳ್ಳು: ಹೊಸಸಭೆಯಿಂದೊಳಚಾವರಿಗೆಯ್ದು ತಿಱದೊಳೋಲಗವಾದಾ (ಭರತ. ೩೭–೬೪). [ಓಲಗ + ಆಗು.]

ಓಲಗವೀ (ಕ್ರಿ). ದರ್ಬಾರು ನಡಸು; ರಾಜಸಭೆ ನಡಸು; ಸಭೆ ಸೇರು: ಸುತ್ತಮುಮಂಬಸದೊಳೋಲಗವಿತ್ತಿಬಲ ಭಳ್ಳರ ಮಹಾಗ್ರಹಣಿತ್ತನಾಲಿಸಿ ಕೇಳುತಂ ಶಿವಭಕ್ತವತ್ಸಳನು (ಬಸಪು. ೨೬–೨೩). [ಓಲಗ + ಈ.]

ಓಲಗಸವೆರುಡು (ನಾ). ರಾಜಸಭೆಯಲ್ಲಿ ನಡೆಯುವ ಸ್ಪರ್ಧೆ: ಅನಗಿದಱಿದೊಡಂ ಚಲದಿನೆನ್ನೊಳ್ ಪೊಂಗಿ ಪೊಡರ್ದುರ್ವೊಱನೋಲಗಸವೆರುಡಿಲ್ಲ ಮೆಚ್ಚವರಿಗಿಲ್ಲ ಕರಂ ಮುಳಿಸಿಲ್ಲ ಕಾಯ್ದು ಕೆನ್ನುಗೆ ಬಲುಸಂದುಂ ಕೊಂದಪನಕಾರಣಂ ಮೊಱೆಯೋ ಮನೋಭವಾ (ಅಭಿಪು. ೧೩–೭೪). [ಓಲಗ + ಪುರುಡು.]

ಓಲಗವೆಣ್ (ನಾ). ರಾಜಸಭೆಯ ಪರಿಚಾರಿಕೆ, —ಊಳಿಗದವಳು: ಕಾಲುತೊಡರು ಪರಿಪರಿಯ ಬಿರುದಿನಂಕಪಾಲೆಯವೆಸೋದಿಸಿ ಕೊಳುತ ಓಲಗವೆಂಗಳು ಬರುತಿದ್ದಂರಕ್ಷಿಪಾಲಿಗಳ್ ಬೆಬ್ಬಳವಾಗೆ (ಭರತ. ೪೭–೪೮). [ಓಲಗ + ಪೆಣ್]

ಓಲಗಶಾಲೆ, ಓಲಗಸಾಲೆ (ನಾ). ರಾಜಾಸ್ಥಾನ; ಸಭಾಮಂದಿರ; ರಾಜಸಭೆ: ಓಲಗಕಾಲೆ ಪೂಗಿಡುಗಳೋಗಳಿಗೆ ಜೀವಜಾಕಾಲೆ ಮತ್ತ ಧ್ವಂಗಾಳಿಗೆ (ಜಿ ಪ್ಪ ಪು. ೨–೫೦); ಏಳುವರೆಯೋಜನದಲೋಲಗಕಾಲೆ ತುಂಬಿತು (ಸಂ ಧ ಸ. ೫–೨೯); ವನಲಕ್ಷ್ಮಿಯೋಲಗಶಾಲೆಯಂದದಿಂ ನಂದನವನ ಕಡುರಂಭ್ಯವಾಯ್ತು (ಕಂಪ. ೫–೧೦೬); ವಿಜಯ ಸಿಂಹಾಸನದ ಓಲಗಶಾಲೆ ಅಮ್ಮನವರಿಗಿ ಅಲಂಕರಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿತ್ತು (ಶಾಂತಿಶಾ. ೧೩); ರಾಜನು ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾದ ಓಲಗಶಾಲೆಯಲ್ಲಿ . . . ಅಳುತಿಯ ರಾಜ್ಯದ ವ್ಯವಹಾರಗಳನ್ನು ಪರಿಶೀಲಿಸುತ್ತಾನೆ (ಪ್ರ ವಾ. II, ೨೫೩). **ಓಲಗಸಾಲೆ**: ಪಾಸುಱೆ ಸಿಂಹಪೀಠಮಲ್ಲಾರುತಿ ಮಂಗಳ ಗೀತಿ . . . ಪೊದಱೋಲಗಸಾಲೆ ಮೊಳ್ಗಳಿ ಬಿಸುವ ಗಾಳಿ ಚಾಮರದ ಗಾಳಿನಿಲಲ್ (ಪಂಪಭಾ. ೭–೨೯); ಶ್ರಿದಶಾಂಗನೆಯರ್ . . . ಪಾಡಿದರೊಲೀಲಗಸಾಲೆಯೊಳ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೯–೦೭೫); ಕಜ್ಜೆಳಗೊಲಗಸಾಲೆಯೊಳ್ವಮಂ ಪೀವೆ (ಕಬ್ಬಕಾ. ೧೩೩); ಓಲಗಸಾಲೆಯಲಿ ಹುತುಪರ್ಣವಿದ್ದನು ಸಿಂಹಪೀಠದಲಿ (ಪಳಪು. ೭–೧). [ಓಲಗ + ಶಾಲೆ.]

ಓಲಗಸಮಯ (ನಾ). ಓಲಗ ನಡೆಯುವ ಸಮಯ; ಸಭೆಯ ವೇಳೆ: ದೇವಸೋಲಗಸಮಯವಱಿತಾಂ ಬಹೆನು ಪಿಜ್ಜಾ (ಕಾ ತಿ ರಾ. ೧೪–೫೩). [ಓಲಗ + ಸಮಯ]

ಓಲಗಸಾಲೆ 'ಓಲಗಶಾಲೆ' ನೋ.

ಓಲಗಾರ್ತ (ನಾ). ಓಲಗಕ್ಕೆ ಅಥವಾ ಸೇವೆಗೆ ಯೋಗ್ಯವಾದದ್ದು: ಮೇಲನೆಕೆಯನಿಜ್ಞೆಯುಮೆಮ್ಮ ನ್ಯಪಾಲವಂಶಕೆ ಕುಂದ ಹೊಜ್ಜಿಸುವ ಡೋಲಗಾರ್ತವೆ ನಿಮಗೆ ನಿನ್ನುನುಮಾವನೆನೆಂದ (ತೊರಣ. ೬–೫೬–೬೫). [ಓಲಗ + ?]

ಓಲಗಿಕಾಱ 'ಓಲಗಕಾಱ' ನೋ.

ಓಲಗಿಗೆ (ನಾ). ಸೇವಕ: ಏನಗೆಂದುಂ ತೆತ್ತು ಪೊತ್ತೋಗಲಿಗ[ಲಿಗ]ರ ಪರಿಯಾಗಿಪ್ಪ ಸೋಮಪ್ರಭಂ ನಂದನರೀಗಳ್ಕೊಂಡಿ ತಾಮುಂ ಮಲೆದ ಪರವರುಂ (ಆಪಂಪ. ೧೩–೧೫). [ಓಲಗ್ಕ + -ಇಗ]

ಓಲಗಿಸು$_1$, **ಓಲೈಸು** (ಕ್ರಿ). ೧. ದರ್ಬಾರು ಮಾಡು, —ನಡಸು. ೨. ಒಟ್ಟಿಗೆ ಸೇರು: ಆ ಯೋಧಶ್ರೀಷ್ಮರ ದ್ವಂದ್ವಯುದ್ಧವನ್ನು ನೋಡುವ ಸಂಕೋಚವು ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚು ಬರುತಿರಲು ಬ್ರಹ್ಮಶಿರ್ಗಳೂ ದಕ್ಷನೂ ಮೊದಲಾದ ನವಬ್ರಹ್ಮರೂ ಓಲಗಿಸಿದರು (ಕೃವಾ. ೧೬೩). **ಓಲೈಸು**$_1$: ೧. ಬೆಳಗುವ ಶರತ್‌ಚಂದ್ರನು ಮೇಲೆ ಓಲೈಸಿದ್ದಾನೆ (ಪಂಯಾಪ್ರ. ೬೧); ಶಂಕರನು ತನ್ನ ಪ್ರಿಯನಟ ಪಾರ್ವತಿಯೊಡಗೂಡಿ ಉಲ್ಲಾಸದಿಂದ ಓಲೈಸುತ್ತಿದ್ದಾಗ (ಭಾರವ. ೬೮). [ಓಲಗ್ + -ಇಸು.]

ಓಲಗಿಸ್ಯೆ, ಓಲಯಿಸು, ಓಲಯ್ಸು, ಓಲವಿಸು, ಓಲ್ಯೆಸು, ಓಲ್ಯೆಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಸೇವೆಮಾಡು; ಅಧೀನವಾಗಿರು: ಶ್ರೀನಿಜಂಬನ ಪೆರ್ಗ್ಗಡೆ ಶ್ರಿಳುವನಯ್ಕ ಪೆರ್ಮಾಡಿಯನೊಲೀಲಗಿಸಿ ಸಿವಯ್ಕನ ಕೆಜಿಯನಾಳುತ ವಿಜ್ಜು (ಎಷಿ. IV, ಚಾಮರಾ. ೧೪೧–೩; ೪೦೦); ಎನ್ನ ಪ್ರತಿಮೆಯನ್ನಿಟ್ಟು ಪೂಜಿಸುತ್ತು ಮೋಲಗಿಸುತ್ತು ಮಿರಿಂ (ಪ ಪ್ಪಾ ರಾ. ೧೦೭–೩೭); ಓಲಗಿಸಬಲಂ ಮಾಧವನಾಯಮಿಲ್ಲ (ಪಂಚತಂ. ೫೩–೨೧); ಕೊಲಲ ಮೊನೆಯಲಿ ಕೃಷ್ಣ ರಾಯನನೋಲಗಿಸಿ ಮೆ ಚ್ಚಿಸಿದ ನಾ ಕಟ್ಟಾಳು (ಕುವಾಭಾ. ೭–೫). ೨. ಅರ್ಪಿಸು; ಕಾಣಿಕೆಕೊಡು: ಓಲಗಿಸಿ ವಸ್ತ್ರವಾಹನಮೂಲೆಯಂ ನುತ್ತಂಗಮಣಿಮಯರಿಚರಿಂ ಧೂಪಾಣಾದಿ ಪರಿವಾರೋಚಿತಂಗಳಿಸಿದನು ದಯಸುಂದರಂ ತನ್ಗಸಿಲಂ (ಪಂಕಾಮಾ. ೨–೫); ನ್ಯಧಾರ್ ವನಮಾಲಿಗೋಲಿಸಿದರ್ ತಂತಮ್ಮ ಸರ್ವಸ್ವವಂ (ಜಗವ. ೯–೧೨); ಕರಮೆಟ್ಟಿಗೆಯುಳ್ಳ ಪಿಳ್ಳೆಗಳೆರಡು ಮನೋಜಿಸುವಂ (ಮಹೋಷ. ೩–೭೭). **ಓಲಯಿಸು** : ೧. ಅರಸಿಯರನೋಲಯಿಸಲೆಂದು ಬಂದು (ಚಾಪಪು. ೧೧೩೭ ವ); ತನ್ನಸೆಲ್ಲಪುವೋಲಯಿಸಿ ಬರೆ (ಬಸಪು. ೫–೧೧); ಪಾಂಡವರರೇರ ನಿನ್ನನ್ನು ಓಲಯಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಹೋರೇ ಹಾಗೆಯೇ ಕಾಳಗಳ್ಳೂ ಸೊಂಟಳಿಟ್ಟಿರುವರು (ಭಾಷ್ಯಚ.೧೫೩). ೩. ವುಸಲಾಯಿಸು: ಗಿರಿಯಪ್ಪರು ಪೋಲೀಸರನ್ನು ತುಂಬ ಓಲಯಿಸುತಿದ್ದುದು ಮಾತ್ರ ಎಲ್ಲರಗೂ ಗೊತ್ತಿತ್ತು (ರಶ್ತರಂ. ೫೩). **ಓಲಯ್ಸು** : ೧. ಹೊನ್ನನಾರ್ಜಿಸುವ ತೆಜನಂ ನೆನೆದುಂ ಎಂದನೋಲಯ್ಸುಲ್ಲಾರಿಗನೆಲೆಂದುಂ (ವಿಜಾಪ. ೮೯. ೧೧೫–೧೬); ಮೃಗ ಧರದಿಂಬಂಗಳವೆರಡಗಳಿದೆ ವೋಲಯ್ಸು [ಪಾಠಾಂ. ಕೊಂಡೆಕೆಯು] ತಿರ್ದಪುವು ಸರಿಜಾದೊಂದಗಚತ ಳರ್ಕಶಕವೆಲ್ಲಗಳಿಪುಕ್ಕಿಗೆ ನೀಲ ಮುತ್ತಿನೋಲೆಯಸತ್ತಿರ್ (ನಿಘ. ೧೦–೨೯). **ಓಲವಿಸು** : ೧. ಜಂಗಮವನೋಲವಿನಿಂ ನುತ್ತ (ಬಸಪು. ೨೧–೨೬); ಶರಣ ಶಂಕರದಾಸಿಮಯ್ಯನ ಚರಣಯುಗಳವನ ನೋಲವಿ [ಪಾಠಾಂ. ಯಿ]ಪ ಕಿಂಕರಗೆ ಧನವಿಲ್ಲನಲಬಾರದುಂ (ಬಸಪು. ೨೪–೩೧). **ಓಲ್ಯೆಸು** : ೧. ಅಡಿಯತ್ತಲ್ ಲ್ಲಿ ತೇಯಂಪರಳಕಿಡೆಯಂಜಿ ದೋಲ್ಯೆಸೆ ಕನ್ನಕಾಸಂಕುಳಂ (ಶಾಂಲಂ. ೩೪); ಅರಸರನೋಲ್ಯೆಸುವ ರಾಜರದಂ ಬಲಪೀನರಾಗಿ ಸೇವಕರೆಂದುಂ (ಪಂಚತಂ. ೧೦೦–೧೦); ಭವಿ ಬಿಜ್ಜಳನ ಗಜ್ಜುಗೆಯ ಕೆಳಗೆ ಕುಳ್ಳರ್ದು ಓಲ್ಯೆಸಿಹನೆಂದು ನುಡಿವ ರೆಯ್ಯಾ ಪ್ರಮಥರು (ಬ ಸ ಪ. ೭೦೯); ರಣಮೆಳಕ್ಕೊಡ್ಡಿದರಾತಗಳಿಪ್ಪರೇ ಹಣೆಯ ಪಟ್ಟದ ವೀರ ಜಯಿಸಲು ಹಣವಿಗಾನೋಲ್ಯೆಸೆ ಮಾಡುವನಡವಿಯಲಿ ತಪವ (ಕುವಾಭಾ. ೧–೩೮). ೨. ಅರ್ಪಣಾಗಿರುವಂತೆ ಮಂಗಳ ಹಯವೆಂದೋಲ್ಯೆಸಿದನಳಿಧಿನಾಥಂಗೆ ಪಾರಶೀಕಾಧಿಪತಿಕಂ (ಶಾ ದ ಭಾ. ೪೪೯); ಪಾರಶೀಕಾಧಿರಾಜನಿನ್ನಂ ಕೆಂಡು ಪಿಡಿದೊಯ್ದು ತಾರಾಪಿಡದ ನರೇಂದ್ರಂಗೊಲ್ಯೆಸೆ (ಶಾದಂಲಂ. ೬೨೦). ೩. ಒಲಿಸಿಕೊಳ್ಳಲು ಓಲ್ಯೆಸು ತ್ತಿದುದು ಮಾತ್ರ ಎ ಲ್ಲರಿ ಗೂ ಗೊ ತ್ತಿ ತ್ತು (ಮುನಾನಾ. ೧೨೩). ೪. ಹಿಮ್ಮೆಟ್ಟಿಸು; ಹಿಂದೆಸರಿ: "ಬೆಂಗೊಟ್ಟುದುವೋಲ್ಯೆಸಿತು ಪಿಂಗಿತು ಪಿಡೆಮಟ್ಟಿತೆನ್ನಲಸಸರಣಂ" (ಕವಿಕಂ. ೨೫೩). ೫. ಆವರಿಸು; ಸುತ್ತುಗಟ್ಟು; ಬಳಸು: ಪಟುಭಟರ ಪಟಲ ತೋಲ್ಯೆಸಿ ಬರೆ ಗಗನವಂಡಲವ ಬಗಿದು (ಸೌಂದ. ೧೮–೧೪); ಹಾಲು ಬತ್ತಳೆ ಕವಿದರಿಗಳಿಗಳ ಹಿಂದ ಮೇಲಳಿದ್ದುನುವ ನಾರಿಯರ ಪೇಲಳಕವೆ ನೆರೆವೊರಗೆಗಳ ಕಮಲವವೆಂಡೇ ಲೈಸುವುದಕ್ಕೆ ತುಂಬಿಗಳು (ಕಂಪ. ೫–೬೪).

ಓಲಗಿಸಿಕೊಳ್, ಓಲಯಿಸಿಕೊಳ್, ಓಲ್ಪಿಸಿಕೊಳ್ = ಸೇವೆಮಾಡಿಸಿಕೊಳ್ಳು : ಆಳಿದನು ರಾಮನ ವಿವಾಹದ ಮೇಲೆ ಹನ್ನೆರಡೆಬಂದ ಪರಿಯಂ ಕೊಲ್ಲಿಸಿಕೊಂಡಬಿಳಿರಾಯರನವಪ್ರಮಿಂಡಲವ (ತೊ ರಾ. ೨-೧೧-೨); ಓಲಯಿಸಿಕೊಂಬುದೆಮ್ಮಂ ಪಾಲಿಪುದುಱಿ ಮಾಜ್ಪ ಕಾರ್ಯಮೆನಿಸುಗ್ಗೊ ದಡಂ ಬಾಲಿಕೆ ಮಾಡಿಸಿಕೊಂಬುದು (ಬಾಧಪು.೬-೬೩) ; ಜಲರುಹಾಸನ ಮುಖ್ಯ ದಿವಿಜಾವಳಿಗಳಂಪೊರಿಟ್ಟಿಸಿಕೊಂಬಗ್ಗಳದ ವಿಭವದ ದೈವ (ತೆರರಾ. ೧-೮-೭೫). ಓಲಗಿಸುವವ = ಸೇವಕ : "ಸೇವಕಃ, ಆರ್ತಿನ್, ಅನುಜೀವಿನ್ – ಇವು ಓಲಗಿಸುವವನು" (ನಾಷಿರಾ. ೧೩೧).

[ಓಲಗ್ಯ + –ಇಸ್ಯು]

ಓಲಗಿಸ್ಯು (ಕ್ರಿ). (ನಾಗಸ್ವರ ಮೊದಲಾದ ವಾದ್ಯಗಳನ್ನು) ಊದು, —ನುಡಿಸು, —ಬಾರಿಸು : ಅತಿಮ್ಮದುರವ ಬಾಯಿಗಳಂ ತತಕ್ಷಣ ಸುಸಿರಾವನದ್ದ ವಾದ್ಯಗಳನೆಲ್ಲಂ ಓಲಗಿಸಿಯಿಪ್ಪುದೊ ದಂಕತಿ ಗೆಂದುಮವಾರ್ಯವೀರ್ಯಕೊರ್ಯಕ್ಕಾಪ್ಪಜಂ (ಆದಿಪು. ೫-೬೫).

[ಓಲಗ್ಯ + –ಇಸ್ಯು]

ಓಲಯಿಸು 'ಓಲಗಿಸ್ಯು' ನೋ.

ಓಲಯ್ಸು 'ಓಲಗಿಸ್ಯು' ನೋ.

ಓಲವಿಸು 'ಓಲಗಿಸ್ಯು' ನೋ.

ಓಲಸರಿ (ನಾ). (ಕರಾ) ವಿಶಿಷ್ಟವಾದ ನರ್ತನವನ್ನೊಳಗೊಂಡ ಭೂತಕೋಲ : ಭೂತದ ಕೋಲ ಓಲಸರಿಗಳಿಗಾಗಿ ಆಡಿಗಟ್ಟುವ ಭೂತದ ಪಾತ್ರಿಯೂ ಹಾಗೆ ಮೆತ್ತೆಗಳನ್ನು ತಲೆಗೆ ಸುತ್ತಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾರೆ (ಪಾಚಿಸು. ೪೬) ; ಹುಲಿರಾಯನು ಓಲಸರಿಯ ಬಾಗಿಲಿಗಾಗಿ ಹೊರಟು ನೆಂಬುದು ಅವರಿಗೆ ಗೊತ್ತಾಯಿತು (ವೀರಬಂ. ೨೫).

[← ತುಳು. ಓಲಸರಿ]

ಓಲಾಟ (ನಾ). ೧. ಓಲ್ಯಾರತಿನ; ತೂಗಾಟ: ಈ ಓಲಾಟ ಒಂದೆರಡು ನಿಮಿಷ ಆಪ್ಪೆ (ಅಲಾಷಾ. ೮೯). ೨. ಉಬ್ಬು; ಉತ್ಸಾಹ; ಮೆರೆತ: ಪೇಳುವುದೇನಿನ್ನು ರುಜನಸಂಗದೋಲಾಟ ಸೊಗಸಾಯಿತು (ಪ್ರಠಂದ. ೧-೧೬೧-೩). ಮೈತುಂಬಿಕೊಂಡು ಮನೆಗೆ ಬಂದಳು. ಆ ಓಲಾಟ ಹೇಳ ತೀರದು; ಸುಮ್ಮನೆ ಹುಚ್ಚು ಹುಚ್ಚು (ಸುಖಿ. ೬). ೩. "ಮಿತ್ರತ್ವ" (ಬಂಕಿಪ. ೮೪).

[?]

ಓಲಾಡಿಸ್ಯು (ಕ್ರಿ). ೧. ತೂಗಾಡಿಸು; ತೊನೆದಾಡಿಸು : ಪಂಡಿರಂ ಗೊದಾಲಿಪಲಿಲ ಓಲಾಡಿಸುತ್ತ ಕುದುರೆ ಓಲಾಡೆ ಪೋದನೆಂದು (ಜಗದಾ. ೧೪೩). ೨. ಸಂತೋಷಪಡಿಸು; ನಲಿದಾಡಿಸು : ಪಾಲಿಂದಂ ಪೊಸಂದಂ ಮೇಲಿನಿಸುವ ತುಪ್ಪದಿಂದಮದುಗೆಗಂದಂ ಲೀಲೆಯೆಳೆ ಮುನಿಳದಂಬಮನೊಲಾಡಿಸು ಮಗಳೆ ನಿನ್ನ ಕಣ್ಣಜವಿನಿಗೆಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೬-೩೭೬). ಗುಜ್ಜುವಡೆದ ಪೊರ್ಪುಬೆಂಬ ತೀಗೆಯೊಳಂ ಕಮ್ಮಂಗೊಲನೆಂಬ ಜಕ್ಕವಕ್ಕಿಯನೊಲಾಡಿಸೆಯುಂ (ಅಬ್ಬಕಾ. ೧೩೬).

[ಓಲಾಡು + –ಇಸ್ಯು]

ಓಲಾಡಿಸ್ಯು (ಕ್ರಿ). ಸ್ನಾನಮಾಡಿಸು ; ಮುಳುಗಾಡಿಸು : ಭುವನಾಂತರಮಂ ನಿಂಬಿಸುವವೊಲಾಶಾಪತಿಯರುಮನೊಲಾಡಿಸುವಂತೆವೊಲ್ (ಕಾದಂಪೂ. ೧೯೯) ; ಅತಿಪ್ರಮೋದರಪ್ರವಾಹದೊಳ್ ಮನಮನೋಲಾಡಿಸಿ ಕಿಱಿಯಂ ಪೊಱ್ತಾರ್ದುಂ ಮನೆಮಂಯಾಸದಿಂದರ್ದುರ್ (ನುಪ್ಪಿತ. ೪-೬೨) ; ಸ್ಯಾರ್ಥಲೋಲುಪ್ತಿಯಲಿ ನಿಲುವ ಸಮರ್ಥಾರಾದರೆ ಬಾಣ ಧಾರಾ ತೀರ್ಥದೊಳಗೋಲಾಡಿಸುವೆನೆಂದೆಚ್ಚ ನಧಿಮನ್ಯು (ಕುವಾದ್ರೌ. ೬-೧೦) ; ಶಿವತರ್ತ್ಯಾಸಭಾವಸುಖಸಂತೋಷಸಾಗರದೊಳೋಲಾಡಿಸಿದ ನಖಿಳಧಳ್ಳರಂ ಪ್ರಭುರಾಯನು (ಚಿಬಪು. ೧೧–೫೪).

[ಓಲಾಡು + –ಇಸ್ಯು]

ಓಲಾಡು$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. ತೂಗಾಡು; ತೊನೆದಾಡು: ಗಾಳಿಗೆ ಗರಿ ಓಲಾಡುತ್ತಿದೆ (ರೂಢಿ). ೨. ಹಿಗ್ಗು; ನಲಿದಾಡು : ನಾ ನಿಮ್ಮ ಪೂಜಿಸಿ ಹರುಷದೊಳೋಲಾಡುವೆನಯ್ಯಾ (ಮ ಹಾ ದೇ. ೧೩-೧) ; ಉರುಸೌಖ್ಯ ದೊಳೋಲಾಡುವನರ್ಚಿಸುತೆ ಧೂಮಪಾನ ಯಂ (ಅಧ್ಯಟಿ. ೩-೧೨೮). ೩. (ಆಲಂ) ಮೆರೆದಾಡು : ಹುಡುಗರು ಸಂಭ್ರಮದಿಂದ ಓಲಾಡುತ್ತಿದ್ದಾರೆ (ರೂಢಿ). [ಓಲ್ಯು + ಆಡು]

ಓಲಾಡ್ಯು (ಕ್ರಿ). ನೀರಾಟವಾಡು; ಜಲಕ್ರೀಯೆಯಾಡು : "ಓಲಾಡು (ಓಲ್ + ಆಡು) – ಜಲವಿಲಸನೇ" (ಕಮಧಾ) ; ತೀರ್ಥಂಗಳೊಳೋಲಾಡುತ್ತುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೪-೧೮ ಚ) ; ದೆಸೆಗಳ್ . . . ಅಚ್ಚಿಕ್ಕಿ ಪಾಲೊಳ ಗೋಲಾಡಿದವೋಲೆಸೆದಿರ್ದುವು (ಶಾಂತಪು. ೯–೧೧೩) ; ನರ್ಭರಜಂದ್ರಿಕಾ ಜಲದೊಳೊಲ್ದೋಲಾಡಿ . . . ಮಂದಾನಿಲಂ (ಕಾದಂಉ. ೪೨೮) ; ಮೂಡಿ ಮುಜ್ಜಾಡಿದನಿತ್ತಂ ನೀಡುವೋಲಾಡಿದವನಗಹಂ ಮಾಡಿದಂ (ಸುಕುಮಾ. ೪-೪೩) ; ಪೂರ್ಣಾಗಂಗಾನದಿಯಂ ವಿಳಿಸಿತಮಂ ಪೊಳ್ಕು ಶಿರಾ ಕುಳದಿಂದೋಲಾಡಿ ಪಾಡಿ (ಎಳ. VII, ತಿವಮೆ. ೪–೧೦ ; 1122).

[ಓಲ್ಯ್ + ಆಡ್ಯು. P ಓಲ್ (< ಸಂ. ಉದ್ಪ್ಲವ?)]

ಓಲಾಯ (ಆ). ಯಾವಾಗಲೂ ; ಎಂದೆಂದಿಗೂ : ಎಸಳ್ಗಣ್ಣಿ ಡಾಳದಂ ಕೀಲಿಸಿಹ ಮಕರತ್ನಲೊತ್ತರತನಪಹರಿಸುಕೊಲಾಯ ಜಮದಗ್ನಿಯುರು ತಪೋವಿಪಿನಮಂ ಪಾವನಂಗೈವುತೊಲ್ಲು (ಪಠಕು. ೧೩–೧೩).

[← ತುಳು. ಓಲಾಯ]

ಓಲಿ (ನಾ). ೧. ಮದುವೆಯಾಗುವ ಹೆಣ್ಣಿಗೆ ಕೊಡಬೇಕಾದ ಶುಲ್ಕ; ಕನ್ಯಾದಕ್ಷಿಣೆ; ತೆರ; ಕನ್ಯಾಶುಲ್ಕ : ತನ್ನ ಮಗಳಾದ ದ್ರೌಪದೀದೇವಿಗೆ . . . ಪರಾಕ್ರಮವೇ ಓಲಿಯಾಗುವ ಹಾಗೆ ಕಲ್ಪಿಸಲು (ಕೃವಾಭಾ. ೩೯೪). ೨. ಒತ್ತೆ; ಆಧಾರ: ಕಂಸನು ಜರಾಸಂಧನ ಮಕ್ಕಳನ್ನು ರಾಜ್ಯವನ್ನೇ ಓಲಿಯಾಗಿ ಕೊಟ್ಟು ಮದುವೆಯಾಮದರಿಂದ (ಕೃಪಾಸ. ೩೭). 'ಓಲಿಡು' ಪರಾ. ೩. ಬಿಡುಗಡೆಯ ಹಣ.

[?. / ತೆಲು. ಓಲಿ]

ಓಲಿಡು (ಕ್ರಿ). ಒತ್ತೆ ಇಡು; ಆಡವಿರಿಸು; ಆಧಾರವೆಂದು ಇಡು (ಕ).

[ಓಲ್ಯು + ಇಡು$_1$]

ಓಲಿಕರು (ಕ್ರಿ). ಒತ್ತೆ ತರು : ಆ ವನದೊಳಿಹ ಸಕಲಜಾತಿಯುಮುಂ ಮಂಗಳಿಗೆ . . . ಮಲಯ ಪರ್ವತದಿಂದ ಸೌರಭವನೋಲಿಕಂದನಕೆ ಕರಗಿದುವು ವಂತೆ (ಸನಮೋ. ೨೫–೧೭). [ಓಲಿ + ತರು$_1$ (< ತರ್)]

ಓಲಿಸು (ಕ್ರಿ). ಒಲೆಯುವಂತೆ ಮಾಡು; ಬಾಗಿಸು : ಲಾಲಿಕೆಲೆ ಗುರು ರಾಯ ಚತ್ರವನೋಲಿಸುವಸಾರ್ದುರ್ ವ್ಯಾಕುಳ ತಾಳಲೇಕೇ (ಪಪಥ. ೧೧–೩೬). [ಓಲ್ಯು + –ಇಸ್ಯು]

ಓಲ್ಯು (ಕ್ರಿ). ಬಾಗು; ಒಲೆ; ತೂಗು : ನಿನ್ನವರಿಗೋಲಿಹಳು ಆಪ ಜಯಾಂಗನೆ (ತುರಂಗ. ೪೮–೫); 'ನೀನೂ ಆ ಕಡೆಯೇ ಓಲಿದೆಯಾ! ಇನ್ನು ನಾವು ಸೋತೆವು' (ತಾಂತಳ. ೧೩೭). 'ವಾಲು' ಪರಾ.

[← ತೆಲು. ವಾಲು, ವೇಲು, ವ್ರಾಲು]

ಓಲ್ಯು (ನಾ). ಹೊಣೆ; ಒತ್ತೆ; ಜಾಮೀನು; ಆಡವು; ಈಡು : "ಕರಾರು ನೆರವೇರಿಸಲು, ಸಾಕ್ಷೀರಿಸಲು, ಮೊ. ಕೈ ಹೊಡೆಯಾಗಿ ಒಬ್ಬ ನಲ್ಲಿಟ್ಟ, ಕರಾರು ತಪ್ಪಿದರೆ ದಂಡವಾಗಿ ಕಳೆದುಕೊಳ್ಳಬೇಕಾದ, —ವಸ್ತು; ಆಡವು; ಒತ್ತೆ; ಈಡು; ಗಿರವಿ; ಸ್ಯಾಸ; ಓಲು" (Pledge. ೧೦೫೨); ತಾನು ಮುಂದೆ ಜಗಳ ತೆಗೆಯಲಿಕ್ಕಿಲ್ಲವೆಂಬುದಕ್ಕೆ ಓಲಾಗಿ ತನ್ನ ಮಗ ನನ್ನು ಆಳ್ಳರಿಗೊಪ್ಪಿಸಿ (ಆಳ್ಳರ. ೨೬) ; ಕೇರಿಪಾನನ ಮಗನಾದ ಕುಳುಲ ನನ್ನು ಐದುಸಾವಿರ ಸವಾರರೊಡನೆ ಓಲು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಗುಜರಾತದ ರಾಯಂ ಹಿಡಿದನು (ಮೋಬಾದ. ೫೩). [?]

-ಓಲ್ಮು '-ಪೋಲ್' ನೋ.

ಓಲುಕೊಡು (ಕ್ರಿ) = ಓಲಿಡು (೬). [ಓಲ್ಮು + ಕೊಡು]

ಓಲುಗಾರ (ನಾ). ಒತ್ತೆಯಾಗಿ ಇರಿಸಿಕೊಂಡ ಮನುಷ್ಯ; ಜಾಮಾನು ದಾರ: ಪುಟ್ಟಯ್ಯ ೧೬೪೦ರಿಂದ ಪೇಟ್ಕೇರಿ ಓಲುಗಾರನಾದ ಜಂದಾ ಸಾಹೇಬ್ಖಾದ್ರಿಯ (ಚರಿಂ. ೨೮೪). [ಓಲ್ಮು + -ಗಾರ (< -ಕಾಱ)]

ಓಲುಗಾರ್ತಿ (ನಾ). ಜಾಮಾನು ಆಗಿರುವವಳು (೬).

[ಓಲುಗಾರ + -ತಿ (< -ಇತ್ತಿ)]

ಓಲುವೆ (ನಾ). ಮನದ ಒಲವು; ಇಂಗಿತ: ಅವರೋಲುವೆಯ ಪೀಗರಿತು ಬಲ್ಲವನಾದಿಯಾದವರರ ಅಹುದಲ್ಲೆಂದು ಪೇಳುವುದೆಂದ ಕರ್ಣಗೆ (ಕಸಳಾ. ೨೨-೨೩). [ಓಲ್ಮು + -ವೆ]

ಓಲೆ (ನಾ). ೧. ತಾಳೆಮರದ ಗರಿ, —ಎಲೆ: ಪಲವು ಕಸ್ತೂರಿಯಂಗಳೊಳ್ ಸುತ್ತಿರ್ದವೊಂದೊಂದೋಲೆಯೊಳ್ ಬರೆದಿರ್ದ ಗಾಹಿಯಂ ಅಂಕಿತಂ (ಪಂಚತಂ. ೧೫೩-೩) ; ಮಾಯದ ಕೈಯಲ್ಲಿ ಓಲೆ ಕಂಠವ ಕೊಟ್ಟಿರಿಲಗುನ ವಿಗುನವ ಬರೆದುತ್ತು ನೋಡಾ (ಅಪಚಂ. ೪-೩೩). ೨. ಕಾಗದ; ಪತ್ರ: "ಓಲೆ ಪತ್ರವೆಮದು ಲೇಖ್ಯಮುಕ್ತಿ" (ಮಂಗ ರಾ. ೧೦೫—೧೫೫); ಒಂಜೋಲೆಯಂಠಂತೆಂದು ಬರೆದಳ್ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೩೩-೭); ಪಿನತೊಂದೋಲೆಗೆ ತೀರ್ಪುದೊಂದು ಮನೆಗಾರ್ತಿಗದೇನಿಂದರಸ ಬರೆಯೆ ನುಡಿದಪೆ (ಅದಿಪು. ೧೪-೩೦) ; ಈವೊಲೀಗಂಡಾಕ್ಷಣಂ ಬರ್ಪಿದು (ದಿಮ್ಮಿರ. ೧೩೬-೩) ; ಓದಿಸಿದೊಲೆಯನು ತತ್ಪೆಲ್ತೆ ನಾದುದಾದ ವಿಮೋಹರಸದಲಿ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೮-೩೦) ; ಅಂಚೆಯಾಳು ಬಂದು ಕೆಲವು ಓಲೆಗಳನ್ನು ಮಾಧವ ನ ಕೈಗೆ ಕೊಟ್ಟುಹೋದ (ತೇ ಮೇ ಡ. ೩೦). ೩. ಕವಿಯಲ್ಲಿಡುವ ಆಧರಣ; ಸುರುಳಿಸುತ್ತಿ ಕವಿಗೆ ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುವ ತಾಳೆಗರಿ: ಪೀಣಿನೊಲ್ಕೆಯ ಕಡಗದಲಂಪರೀಂ ನೋಡದಿರಾ (ಪಂಪಭಾ. ೧೧-೧೩೬); ಕವಿಯಲಿಕ್ಕಿದ ಬಳಪದೋಲೆ (ಬ ಪರ. ೯-೧೧೧) ; ಕೋಲಲುನಿಗಡಿಯೊಡನೆ ನನ್ನ ಕವಿಯೆರಡೋಲೆದೆಗೆದೆಯೊಡೆ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೫-೩೯) ; ಓಲೆ ಮಾರಿದರೂ ಸಾಲದ ಉಪಶ್ರಿ ನಿಲ್ಲಲಿಲ್ಲ (ಗಾದೆ). 'ಮುತ್ತಿನೋಲೆ', 'ರನ್ನದೋಲೆ' ಪರಾ. ೪. ರಥದ ಮೇಲೆ ಛತ್ರದಂತೆ ಇರುವ ಮೇಲ್ಗಟ್ಟು (೬).

ಓಲೆಯವ = ಅಂಚೆಯ ಆಳು; ಓಲೆಕಾರ: ಪೆಜರ ಬೆಸಪೊಳೀ ಲೆಯವನಾಗಿ ಬಂದು (ಜಾತಿಂದಿ. ೩೩-೭).

[ದೇ. ॥ ಕಮು. ಓಲ್ಕ; ಮಲ. ಓಲ; ತುಳು. ಕೊಡ. ಓಲೆ]

ಓಲೆಕಾತಿ 'ಓಲೆಗಾತಿ' ನೋ.

ಓಲೆಕಾರ 'ಓಲೆಕಾಱ' ನೋ.

ಓಲೆಕಾಱ, ಓಲೆಕಾರ (ನಾ). ೧. ಕಾಗದ ಪತ್ರಗಳನ್ನು ಒಯ್ದು ಮುಟ್ಟಿಸುವ ಸೇವಕ; ಅಂಚೆಯ ಆಳು: ಕಾಳೆಗವಿದು ಕಡೆಯನುತ ಬಾಳುವಿದುದು ನಡೆದುದು ವೃಸಗನಗರಿಪೋಲೆಕಾಱರೊಗ್ಗಿನಲಿ (ತ್ರಿಪುರಾಂ. ೧೫-೨೦೮); ಓಲೆಕಾರ್ ಬಂದು ಮುಸುಗೆಜಗಿ ಪಾವುಡೆಯು ಮಂಗಳಟ್ಟೋಲೆಯುಮನೊಪ್ಪಿಸಿದರ್ (ರಾ ಮಾ ಶ್ರ. ೬೪-೨೬). ಓಲೆಕಾರ: ೧. ದ್ವಾರಸಮುದ್ರದಿಂದ ಓಲೆಕಾರರು ಬಂದಿರಲಿಲ್ಲವೆ? (ತುಂಗಳ. ೫); ಪೀಲ ಬಾಲಳಿಗೆ ಚಂದ, ಕೋಲು ಓಲೆಕಾರಗೆ ಚಂದ(ಗಾದೆ). ೨. ಸೇವಕ: ಓಲೆಕಾರಂಗೆ ಕೈಕ್ಕೆನ ನ್ನು ಹಿಡಿದು ಕಂಬಕ್ಕೆ ಕಟ್ಟಿಹಾಕುವಂತೆ ಅಪ್ಪಣೆ ಮಾಡಿದನು (ಸಣಚಂ. I, ೧೧). ೩. ತೋಟ, ತಳವಾರ ಮೊದಲಾದ ಗ್ರಾಮನೌಕರ.

[ಓಲೆ + -ಕಾಱ]

ಓಲೆಕಾಱಿಕೆ (ನಾ). ಕಾಗದಗಳನ್ನು ತಲಪಿಸುವ, ತರುವ ಕೆಲಸ; ಓಲೆಕಾರತನ; ಸೇವಾವೃತ್ತಿ: ಅಟಕಾಱಿಕೆ, ಓಲೆಕಾಱಿಕೆ, ಕಂಬುಗಾಱಿಕೆ, ಬಳಿಗಾಱಿಕೆ (ಕಬ್ಬಾಹು. ೪೩೧ ವ್ಯಾಖ್ಯಾ.).

[ಓಲೆಕಾಱ + -ಇಕೆ]

ಓಲೆಕೊಡೆ 'ಓಲೆಗೊಡೆ' ನೋ.

ಓಲೆಕೊಪ್ಪು (ನಾ). ಕವಿಬಿಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುವ ಒಂದು ಆಧರಣ: ಮುಗಿಲಲಲ್ಲಾಡುವ ಬಾವಲಿ ಮಲ್ಲಿಗೆ ಕಿಸಿಗೊಪ್ಪು ಓಲೆಕೊಪ್ಪು ಚಳ ತುಂಬ (ಗರಿ. ೧೧೬-೪). [ಓಲೆ + ಕೊಪ್ಪು]

ಓಲೆಗರಿ (ನಾ). ಓಲೆಯ ಗರಿ, —ಎಸಳು: ಅಲ್ಲೊಂದು ಕುಟೀರ ವಿದ್ದಿತು. ಅದಕ್ಕೆ ತಾಳೀ ಓಲೆಗರಿಂ ಹೊದ್ದಿಸಿದ್ದಿತು (ದಶಕು. ೪೪).

[ಓಲೆ + ಗರಿ (< ಗಱಿ)]

ಓಲೆಗಾತಿ, ಓಲೆಕಾತಿ (ನಾ). ಸೇವಕಿ; ದಾಸಿ; ಊಳಿಗದವಳು: ಭೂಪತಿಯೋಲೆಗಾತಿಯರಿರಲಾದಿ ಭಾತಿಯರಿರಲಾಗಿ ಪೋಪೆಮ್ಮೆ (ಶುಾದ್ರಕ. ೯-೪೩). ಓಲೆಕಾತಿ: ನಮ್ಮಡಿಯೋಲೆಕಾತಿಯರೊಳಗೆ ಮಿಗಿಲನ ಮೇಲು ಗೈಯವಳಾವಳು (ಉತ್ತಾಪು. ೩-೧೩).

[ಓಲೆಕಾಱ + -ತಿ (< -ಇತ್ತಿ)]

ಓಲೆಗುಡು (ಕ್ರಿ). ಪತ್ರವನ್ನು ಕಳಿಸು: ಮಾವನೊಳ್ ಮಸಗುತುಮಿರ್ಪ ಬಲ್ಮೃನೆಯ ಸೋನೆಗೆ ಕಾಂಚನಕೇತಕಿ ನವಪ್ರಸವದಳಂಗಳೋಲೆಗುಡೆ (ಕಮಾದ. ಸ. ೭೪ ಪ್ರಯೋ). [ಓಲೆ + ಕುಡು, (< ಕೊಡು)]

ಓಲೆಗೊಡೆ, ಓಲೆಕೊಡೆ (ನಾ). ಓಲೆಗರಿಗಳಿಂದ ಮಾಡಿದ ಕೊಡೆ; ತಾಳೆಗರಿಯ ಛತ್ರಿ: (ಕರ್ದಾರರಿಗಳ ಓಲೆಗೊಡೆಯನ್ನು ರತ್ನಕಂಬಳ ಕ್ಕಿಳಿಪಿದಿಟ್ಟು, ಉತ್ತರಿಗೆಯನ್ನು ಬಿಚ್ಚಿ ಕಾಲೊರೆಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿರುವಸು) (ಮಂತ್ರಕ. ೩೦-೩೦). ಓಲೆಕೊಡೆ: ಇಷ್ಟು ಜನರು ನಿಶ್ಚಿತೆ ಜಂಪೆ ಡೂರು ಗೊರಬು, ಓಲೆಕೊಡೆಗಳನ್ನು ಹಿಡಿದು ಕೊಂಡು ಹೊರಟರು (ಮಕಮು. ೩); ಒಂದು ಓಲೆಕೊಡೆಯನ್ನಾದರೂ ಈಸಿಕೊಂಡು ಬರುತ್ತೇನೆ (ಪಲಮು. ೫೩೩).

[ಓಲೆ + ಕೊಡೆ]

ಓಲೆಗ್ರಂಥ (ನಾ). ತಾಳೆಗರಿಯ ಪುಸ್ತಕ: ಓಲೆಗ್ರಂಥ, ಹಸ್ತಪ್ರತಿ... ಮುಂತಾದುವುಗಳನ್ನು ವಿಷಯಾನುಗುಣವಾಗಿ ಗರಿಂದ ಗರ ವರೆಗೆ ಒಂಬತ್ತು ಮುಖ್ಯವಿಭಾಗಗಳಲ್ಲಿ ವಿಭಜಿಸಲಾಗುತ್ತದೆ (ಗ್ರಂಥಾಲ. ೧೮).

[ಓಲೆ + ಗ್ರಂಥ]

ಓಲೆಚಂದ್ರಿಕೆ (ನಾ). ಬರಹವುಳ್ಳ ತಾಳೆಗರಿಯ ಸುರುಳಿ (೬).

[ಓಲೆ + ಚಂದ್ರಿಕೆ]

ಓಲೆತಿರಗಣಿ (ನಾ). ಓಲೆಯ ತಿರುಪು; ಓಲೆಯನ್ನು ಬಿಗಿಯಾಗಿ ಕೂಡಿಸುವ ತಿರುಪಿನ ಮೊಳೆ (೬). [ಓಲೆ + ತಿರಗಣಿ (< ತಿರಗಱಿ)]

ಓಲೆತಿರುಪು (ನಾ). = ಓಲೆತಿರಗಣಿ: ಓಲೆತಿರುಪು ಳಿಲೆದು ಹೋಗಿದೆ (ಕಸ್ತಿ). [ಓಲೆ + ತಿರುಪ್ಪು (< ತಿರಪ್ಪು)]

ಓಲೆಬೆಲ್ಲ (ನಾ). ತಾಳೆಮರದ ರಸದಿಂದ ಮಾಡಿದ ಬೆಲ್ಲ; ತಾಳೆ ಬೆಲ್ಲ: ಕೊಬರಿ, ಕಡಲೆ, ಉತ್ತುತ್ತೆ, ಓಲೆಬೆಲ್ಲ ... ಮೊದಲಾದ ವಿಶೇಷ ವಾಗಿ-ಮುಕ್ಕಳ-ಹಿಗ್ಗಿಗೆ ಕಾರಣವಾಗುವ ಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನೂ ಮಾರಾಟಕ್ಕೆ ತರುತ್ತಿದ್ದರು (ಮುಲಮು. ೧೩೭). [ಓಲೆ + ಬೆಲ್ಲ]

ಓಲೆಭಾಗ್ಯ 'ಓಲೆವಾಗ್ಯ' ನೋ.

ಓಲೆಯಚೆಂದಿಗೆ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಶ್ರೀ ಓಲೆಯಚಜ್ಜನಗನುಂ ಗಾಳಿಗನುಂ ಮೊದಲಾಗಿ ಆಯಮ್ಮಾರ್ಗ್ಗರುಂ ತುಪ್ಪವನುಳಿದೊರ್ (ಸಾಇಇ. XI-i, ೧೨೦ಸಾ ೨೬೫). [ಓಲೆ + ಚಂದಿಗ]

ಓಲೆಯಡಕು (ಕ್ರಿ). ಓಲೆಯನ್ನು ಒಯ್ಯು ಮುಟ್ಟಿಸು; ಅಂಚೆಯ ಕೆಲಸಮಾಡು: ಓಲೆಯಡಕುವ ವಿಕಾಖನಂದಿ ಗಣಕಾವಾಟದೊಳ್ ಸುಟಿಯುತ್ತುರ್ದ್ದರ ಪರಿತಂದು ನೋಡಿ (ಶಾಂತಪು. ೭-೫೯ ವ).

[ಓಲೆ + ಅಡಕು (< ಅಡುಕು)]

ಓಲೆಯೊಯ್ (ಕ್ರಿ). ಪತ್ರಗಳನ್ನು ಒಯ್ಯು: ಇತ್ತರಿಂದುಜದಾತಂಗಿರ ದೋಲೆಯೊಯ್ದು ಬೆಸನಂ (ಶಾಂತಪು. ೭-೫೯). [ಓಲೆ + ಒಯ್ಯ್]

ಓಲೆವತ್ತಳೆ (ನಾ). ಕಾಗದ ಪತ್ರ : ಈ ಏಕಾಡಾಯನ ರಾಯದೀಡಾರದ ಪೋಲಗದಲ್ಲಿ ಗುಬ್ಬಾಗಿ ತಮ್ಮ ಓಲೆವತ್ತಳೆಯನ್ನೊಪ್ಪಿಸಲಿರಂದು (ಮಂತ್ರಕ. ೧೧೨–೫). [ಓಲೆ + ಪತ್ತಳೆ]

ಓಲೆವಾಗ್ಳ, ಓಲೆಭಾಗ್ಳ (ನಾ). ಓಲೆಯನ್ನು ತೊಡುವ ಭಾಗ್ಳ; ಮುತ್ತುಯ್ದೆತ್ತನೆ; ಸೌಮಂಗಲ್ಯ : ನಿನಗೆಂತುವುಂಟೆ ಎಂದು ಕೇಳಿ ಯೆನ್ನೋಲೆವಾಗ್ಳಮುಂಟೆಂದಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೧೦–೨೪ ವ); ನಿನತೋಲೆ ವಾಗ್ಳಮೋ ಸರಿಸುದೆ ಧರಿತ್ರಿ (ಧರ್ಮಪು. ೪–೭೦). **ಓಲೆಭಾಗ್ಳ** : ಮೇಲಣಾವುವನು ಬಲ್ಲ ನೀ ತಕ್ಕೊಲೆಭಾಗ್ಳವ ಕಾಯಬೇಹುದು ಲ್ಯಾದ್ರಿ. ೬೦೫. ೯–೫೨ ಅಡಿಟಿ) ; ವಿಷಯೆಯು ಓಲೆಭಾಗ್ಳ ಸುಟ್ಟುರಿದರೇನಂತೆ ! (ಚಂದ್ರಪ್ರ. ೯೦). [ಓಲೆ + ಭಾಗ್ಳ]

ಓಲೆಸರ್ಪಣಿ (ನಾ). ಓಲೆಗೆ ಜೋಡಿಸಿದ ಅಲಂಕಾರದ ಸರಪಣಿ; ಕೆನ್ನೆಸರ (೪). [ಓಲೆ + ಸರ್ಪಣಿ (< ಸರಣಿ)]

ಓಲ್ಪಿಸಿಸು (ಕ್ರಿ). ಆಶ್ರಯಿಸುವಂತೆ ಮಾಡು : ನಿನ್ನ ಕೊಂದು ಪಾಳ್ಕೆ ಸುವೆಂ ನಾಗಲೋಕಮಂ ಕೋಳಕಮುಮನೊಲ್ಪಿಸಿಸುವೆನೆಲವೊ ನಿನ್ನಬಲೆಯಗ್ರ (ಚಿಟಪ. ೪೯–೨೦). [ಓಲ್ಪು (< ಓಲಗಿಸು) + –ಇಸು]

ಓಲ್ಪಿಸ್ಪು : 'ಓಲಗಿಸು' ನೋ.

ಓಲ್ಪಿಸ್ಪೆ : 'ಓಲಗಿಸು' ನೋ.

ಓವ : 'ಓಮ್ಮ' ನೋ.

ಓವಗಿಸು (ಕ್ರಿ). ಆಕ್ರಮಿಸು; ಮುತ್ತು : ಆತಿದಿರ್ಕ್ಕೈ ಧ್ವಾಜ ಹಸ್ತಂ ನಿತಿದಕಡಂಪ್ಪಾಂಕುರಂ ಪತ್ಪರಕ್ಕಾಯತ ಪಕ್ಕಂ ತಾಕ್ಕ್ಕೈ ನಂತೋವಗಿಸಿ ತುಳಿಯೆ ತನ್ನನೆ (ಎಳ. V, ಬೇಲೂರು. ೧೬–೩ ; ೧೨೬). [ಓವಗ್ಗ + –ಇಸು./ ಪ್ರಾ. ಓವಗ್ಗ = ಆಕ್ರಮಿಸು, ಪರಾಭವಿಸು]

ಓವಜ 'ಒವಝು' ನೋ.

ಓವಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಹೆಚ್ಚು ; ವೃದ್ಧಿಯಾಗು : ನುಡಿ ಗದ್ಯದಿಕೆಯೊಳ್ದು ಉಪಚಾರವೋವಡಿ [ಪಾಶಾಂ. ವೊಲ್ಪುಂಡಿ, ಪೊಗಳ್ದು] ಸಲಲ್ಲೆ ಮೆಯ್ಯೋಜೆ ಮಜಹಂಕುರಿಸಿ ಸವಿ ಪಲ್ಲವಿಸಿ (ಪಂಬರ. ೧೦–೯೩). [ಓವಡ್ಮ (< ಸಂ. ಉಪವರ್ಧ್ಯ) + –ಇಸು]

ಓವಣಿ (ನಾ). ಪ್ರೀತಿ ; "ಮೋಹ" (ಕ್ರಭಾಷ್ಟ) : ಒಳಗುಳ್ಕೊಗವಣಮು ಮರ್ದಿರೆ ಜಳವಂ ಪೊಱಸಿಸೆಯು ವಿಳಪನೆಯ್ದುವ ವಿಳಗಂ ಪೊಳೆವ ಸುರಿವಲ್ಲಿ ಮಸುಳಿಸಿ ವಿಳಾಸದಿಂ ದರ್ಭಶಯನ ತಳಗತನಾದಂ (ಕಾವ್ಯಾಸ. ೩೯೬). [?]

ಓವತ (ನಾ). (?) : ಬಾವನಂ ನಿರತಂ ತಂದಾವಗಮೊಂದಿಸೆಯೊಳ್ಪುಟ್ಟು ತಂನಂ ಪ್ರತಿಯಿಟ್ಟ ವೀರರೊಡನೆ ತೊಂದೊಡೊಂದತ ವೀರಕ್ಕೆ ಮಾಧವಂ ಗೆಲೆವಂದಂ (ಸೌಇಇ. IX–೫, ೨೪೯–೪೬ ; ೧೧೪೭). [?]

ಓವತೆ (ನಾ). ಒಂದು ತೆರಿಗೆ : ಸೇಸಿ ಗತಿ ಹಾತಿ ಕಂಡಿಕೆವಣ ಪಳ ಓವತೆಗಳ ಅಂತು ಗತ್ತ (ಎಳ. V, ಹಾಸನ. ೮೪–೬೨ ; ೧೨೩೦). [?]

ಓವನಿಗೆ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಹಾಡುಗಬ್ಬ : ಏವೇಳ್ವುದೊ ಶಿವಮಾರ ಮುೞೇವರಯಾಧಿಪನ ಸುಳಗೆ ಕವಿತಾಗುಣಮಂ ಭುವನಲಯದೊಳ್ ಜಾತ್ಯಕೋವನಿಗೆಯಿಯುಸೊಸೆಕಾಡುಮಾದುದೆ ಪೇಳ್ದು (ಎಳ. VIII, ನೆಗರ. ೬೫–೬೬ ; ೧೦೭೨) ; ಅವ ಮೆಯ್ಕೊಳಂ ಹಾಡು ವ ರಾಗ ಗೋವಪಗೆಗಳಾವುದುಂ ನೃಪ ನಿನ್ನ ಗೀತಮಂ ಹಾಡಿಯೆ (ಧರ್ಮಪು. ೯–೨೬). [?]

ಓವರಿ, ಓರಿ, ಓಹರಿ (ನಾ). ೧. ಒಳಮನೆ ; ಕೋಣೆ ; ಗರ್ಭಗೃಹ: "ಓವರಿಯಮಹಗ್ಗಹಂ ಗರ್ಭಗೃಹಮಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೫೮–೮) ; "ಓವರಿಯುಗಳಂತಿಗೆ ಕೋಡೆಯಂ" (ಶಾಲಿಂ. ೧೯೪) ; ಪುರೋಜನನುಮಾ ಮನೆಯೊಳೊಂದೋವರಿಯೊಳ್ ಮಜಕಂದಿದಂ (ಪಂಪಭಾ. ೩–೪ ವ) ; ನಂಬುಗೆಯೆಂಬ ಬಲ್ಲಾಪ್ತಸಿಕ್ಕಿ ಮನಮೆಂಬ ವಜ್ರದೋವರಿಯೊಳಿರಿಸಿ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೩–೨) ; ಅಪ್ಪದಲಿ ಕಮಲಂ ವಂಬಳೆಯೊಳಗೆ ನಿಜಪ್ರಾಸಾದವೆಂಬ ಹಾಸುಗೆಯ ಹಾಸಿ (ಬಸಪ. ೭–೧೬) ; ವರಸಂಧಾನೋಪಸಂಗ್ರಾಮವೋರೇ : ನಯವೇನು ಮನಮೋವರಿಯೊಳಿಸದೆ ಹೇಳು ನಿಶ್ಚಯವ ಮಾಡಿಸಿ (ಕುಸಾಂ. ೬–೩) ; ಆ ಒಕ್ಕಿನ ಚಿತ್ತರಿರ ಬಾಗಿಲೋವರಿ ಯೊಳಾವಗಂ ತೀವಿ ಕಾವಲಿರ್ಪ ಬಲ್ಲಿದರಪ್ಪ ಗೊಲ್ಲರಿಲ್ಲರುಂ (ಜಿಪ ೨೦. ೬೪–೧). ೨. ಪಕ್ಕ ; ಪಾರ್ಶ್ವ; ಮಗ್ಗುಲು : ಶಿಲೆಯೋವರಿಯೊಳ್ ಹೆಜ್ಜೇನ ಹುಟ್ಟ ಸೊಗಯಿಸಿ ತೋಱುರಂ (ಸೂತ್ರಸು. ೩–೪೪) ; ಕರ್ಪರದ ಮೂಡಲ ಓವರಿಯಲ್ಲಿ ನಿಸರ್ಗ ನಿರ್ಮಿತವಾದುದೊಂದು ಗುಹೆಯುದೆ (ಧ್ವಾಜಯೋಸ್ತ್ರ. ೮೩). ೩. (ಆಲಂ) ಮುಚ್ಚುಮರೆ : ಮನದೊಳಿರ್ದರಿಯಲ್ಲಲ್ಲಂ ಬುದ್ಧಿಯೊಳಿಂ ವಿಸಂಜವಿಲ್ಲ (ಬಸರ. ೪–೧೦೫) ; ಗುರುವಿನೊಳೋವರಿ ವಂ ಗುರುವಿನೊಳ್ ಮಜೆ ಮಿಕ್ಕಿ ಗುರುವಿನೊಳಿಗೆ ತರ್ಕಿ ಪುಸಿ ನಿಂದಿ (ಪರಮಾ. ೬–೪–೧). ಓವರಿ : ೧. ವಿದ್ಯೆಗಲಿಸಲು ಒಂದು ಓರಿಯನ್ನು ಆಳಿಗೆ ಬಿಟ್ಟುಕೊಟ್ಟರು (ಗಡಿ. ೧೩೦). ಓಹರಿ : ೧. ಹಿಡಿಯಲ್ಲಿ ಹೆಬ್ಬಲ ಕಟ್ಟಿನ ಓಹರಿಯಲ್ಲಿ ಹುಲ್ಲಿನ ಹಾಸಿಗೆಯ ಶಯನದ ಮನೆ (ಅ ಜಾ ಮಾ. ೧೫೯) ; ಈ ಉಭಯರು ಮುಚ್ಚು ನಾಸಿಕಡೋಹರ ನಚ್ಚವಾದಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಾದಿಸ್ಥಲ (ಮೋಳಿಮಾ. ೧೩೬–೫೨೪) ; ತ್ರಿಗುಣಾತ್ಮಕನ ತ್ರಿಗುಣ ಓಹರಿಯಲ್ಲಿ ಬಳಸಿಸಿಪ್ಪ ಬಂಧದಲ್ಲಿ ಮಗ್ನನಾದೆ (ವಸುಂಧರ. ೯೧) ; ಕಾಹಿಂದಿಚ್ಚಿಸಿದ ಮಂಟಪದೋಹರಂಗಳೆಸೆದಿರಲ್ಕಾ ಮಣಿಮಯದ ಕಾಂತಿಯಲಿ (ಮೃಶಾಕಾ. ೩–೬೧).

[ಪ್ರಾ. ಓವಾಂಙ (< ಸಂ. ಅಪವರಕ). / ಮರಾ. ಓವರೀ ; ತೆಲು. ಓವರಿ]

ಓವಳಿಸು (ಕ್ರಿ). (ಆರತಿ) ಬೆಳಗು : ಪೌಂಗಾನೆಯರ್ ತಂದೞ್ದಯಂ ದೋದಳಿಸುವ ಮಣಿದಿಪ ಪ್ರಭಾಮಾಲೆ ಮಾರ್ತಂಡನಿರ್ವರ್ಮಂ ಮಿಣಿಪರ್ವುತ್ತಿರೆ (ಶಾಂತಿಕ್ಷ. ೪–೧೫೯). [← ಮರಾ. ಓವಾಳಣೇ?]

ಓವಿ (ನಾ). [ಛಂದ] ಮರಾಠಿಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪದ್ಯಜಾತಿ : ಓವಿ – ಅಭಂಗಗಳ ಮೂಲಕ ... ಜ್ಞಾನಪ್ರಭೆಗೆ ಗಳಸು ಈ ಸಂತರು ಪ್ರಜಾರ ಮಾಡಿದರು (ಕರ್ನಾಕ. ೩೭). [← ಮರಾ. ಓವಿ]

ಓವಿಗೆ (ನಾ). ರಕ್ಷಕ ; ಕಾವಾಡುವವನು : ನಾವಾಗಿ ಭವಾಬ್ಧಿಯನು ದಾಟಿಸುವನು ನಮ್ಮ ಛಲದ ನಾವು ವಿಜಯವಿಠ್ಠಲನು ಪೋದಿಗನು (ಮೋಕ್ಷದೀ. ೪೬–೩೩) ; ಪಶುಪಾಲಳ ನಮ್ಮ ವಿಜಯವಿಠ್ಠಲರೇಯ ಆಸಮಾ ನೀನಾದರೂ ಭಕ್ತರಿಗೆ ಪೋದಿಗಾ (ವಿಸಾಸು. ೧೧–೩). [ಓವ್ಳು + –ಇಗೆ]

ಓವ್ಳು 'ಓಮ್ಮು' ನೋ.

ಓವ್ಳುಕಾಳು : 'ಓಮುಕಾಳು' ನೋ.

ಓವ್ಳೊ, ಓವೋ (ಆ). ಆಶ್ಚರ್ಯವನ್ನೂ ದುಃಖವನ್ನೂ ಸೂಚಿಸುವ ನಿಪಾತಾವ್ಯಯ. (i) ಆಶ್ಚರ್ಯಕ್ಕೆ : ಒಂದೊಂದೆ ರಸದ ಸೊಲಮ ದೊಂದೊಂದೆನೆ ಕೊಲ್ಲುಮೇವೊ ಲಂಸಳರಪ್ಪೆಮ್ಮಂದಿಗರಂ ಬಗೆವಂದದೆ ಕೊಂದಿಕ್ಕಲ ಸಕಳಜಿಯಮವಿಷಮವಿಷಂಗಳ್ (ಅವಿಷ. ೪–೬೩) ; ಹೊಸ ಕಿದು ಕಾಲನ ಕೋಣನ – ಓವ್ಳೊ! ಉಸಿರಿನ ಸಯ್ಯೊಳ್? (ಕವಿಪ. ೨೬–೪). (ii) ದುಃಖಕ್ಕೆ : ಓವ್ಳೊ ಕೆಟ್ಟೀ ಚತ್ತಜಾತವನ್ಗಳಿದಲ್ಪುದು (ಕಾದಂಪು. ೦೮೨) ; ಓವ್ಳೊ ಕೊಂದೀ ವ್ರತಮಂ ತೊಱಲ್ಪುದೆಱಂ ಸಾವುದು ಕರಮ್ಮುಱುವುದು ಚಿಃ ಕಷ್ಟಮೆಂದು ನಿಶ್ಚಲಮತಿಯಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೩–೯೭). ಓವ್ಳೋ : (i). ಓವೋ ಪೆಱತೇನೊ ನೀನೆ ಭುವನಕ್ಕಾರಾಧ್ಯನ್ (ಅವಿಷ. ೧೧–೯೧) ; ಓವೋ ಮತ್ತಿದು ಪೆಱತೇನಿನ್ನತ್ತಮೆದೆ ಪವ್ವನೆ ಪಾಱಲ್ (ಕಾದಂಪು. ೦೯೯).

ಓವೋವೋ, ಓವೋವೋ (ದ್ರಿರುಕ್ತಿ): ತನುವಂ ಖಸ್ಖುರಮಕ್ಕುಂ ಪವನಸಂಗಳಿಂದಲಿಂತೋವೋವೊ ತವಿಸುವೆನ್ನತನಾವಂ (ಧ ರ್ಮ ಪ್ರ. ೬–೪೬); ಓವೋವೊ [ಪಾಠಾಂ. ನಡೆನಡೆ] ಎಂದೆಲ್ಲಾ ಸಖಿಯರ್ ಸಂದಣಿಸಿ ಹೊಸವೊಜೆ ಜಕಣಾಯತ್ತೆಯ ನುತೆ (ಸಂಬರ. ೧೨–೬೨); ಓವೋವೋ ನಾನು ಹೇಳುವ ಮಾತನ್ನು ಸ್ವಲ್ಪ ಕೇಳು (ಡಿಂ). [?]

ಓವೋ 'ಓವೊ' ನೋ.

ಓಷ (ನಾ). ೧. ಉರಿಯುವಿಕೆ; ದಾಹ. ೨. [ವೈದ್ಯ ಶಾ] ತ್ರಿಕಟುಕ: "ಓಷಮೆನೆ ತ್ರಿಕಟುಕಾಖ್ಯಂ" (ಮಂಗರಾ. ೪೧–೭೩).

[ಸಂ.]

ಓಷಧ (ನಾ). ಔಷಧ; ಮದ್ದು: ಅಲ್ಲಿರ್ಪ್ಪ ತಪೋಧನರ ಹಸ್ತಾಹಾರ ಮೋಷಧ ನಿಮಿತ್ಕಮಮಾಗಿ (ಶಾಶಾ. XX, ೨೧–೫೭; ೧೦೧೯).

[< ಸಂ. ಔಷಧ]

ಓಷಧಿ (ನಾ). ೧. ಸಸ್ಯ; ಮೂಲಿಕೆ. ೨. ಔಷಧಿಗಾಗಿ ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಮೂಲಿಕೆ. [ಸಂ.]

ಓಷಧೀಶ (ನಾ). ಓಷಧಿಗಳ ಒಡೆಯ; ಚಂದ್ರ: "ಓಷಧೀಶಂ ಶಶಾಂಕಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೧–೪). [ಓಷಧಿ + ಈಶ]

ಓಷಧೀಶ್ವರ (ನಾ). = ಓಷಧೀಶ: ಬೆಳ್ಳಿಳನ ಬಾಲ್ಕೆಯಿಂ ತಳ್ತಪ್ಪೆ ದಾಂಬೊಲದೊಳಿರುಣಕರಶಿಖಿಶಿ ಖಾಶೀರ್ವ್ಯನಮುಳುರ್ದುಜ್ ಚಿಂತೆಯ ನಾಳ್ವಂತೆವೊಲೋಷಧೀಶ್ವರಂ ಕಳೆಗಿಟ್ಟಂ (ರಾಜಶೇ. ೧೩–೧೩).

[ಓಷಧಿ + ಈಶ್ವರ]

ಓಷ್ಠ (ನಾ). ಒಂಟೆ: ತುರಗ ತುರು ಅಜ ಓಷ್ಠವನಮನಿಗರೆವುದಂಗಡಿ ವಸನವಿರಚಿತವನ್ನಶಾನಗಳಾಜಿಯಿಸುವ ಪಣ್ ಕಾ ಯಿ ಜಾತಿಯ ನೊರೆದು (ಭಜ್ಞತ. ೧೦–೪೩). [< ಸಂ. ಉಷ್ಟ್ರ]

ಓಷ್ಠ (ನಾ). ತುಟಿ; ಮೇಲ್ದುಟಿ: "ಅಧರಃ ದಂತಚ್ಛದಃ, ಓಷ್ಠಃ, ದಂತವಾಸಃ – ಈ ೪ ತುಟಿ" (ಹಲಾಯು. ೪೬–೬೨೦); ಒಂದು ಕೂನ್ಮ ಅಧರವಾಗೆ ಒಂದು ಕೂನ್ಮ ಓಷ್ಠವಾಗೆ ಪೊರ್ದಾವೊಂದೆ ಜುಂಬಿತ (ಅಶೀ. ೧೪–೭). [ಸಂ.]

ಓಷ್ಠಪಾನ (ನಾ). ಮುತ್ತು; ಚುಂಬನ: "ವದನಕಮಿಟಂ ಮುತ್ತು ಜುಂಬನಮುಮೋಷ್ಠಪಾನಂ" (ಮಂಗರಾ. ೯೬–೧೩).

[ಓಷ್ಠ + ಪಾನ]

ಓಷ್ಠಾಗತ (ಗು). ತುಟಿಯವರೆಗೆ ಬಂದ; ತುಟಿಯಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ನಿಂತ: ಎರಡು ದಿನಗಳಿಂದ ಎಲ್ಲರಿಗೂ ನಿರಾಹಾರವಾದ್ದರಿಂದ ಪ್ರಾಣವು ಓಷ್ಠಾಗತವಾಗಿರುವುದೆಂದೂ ಹೇಳತೊಡಗಿದರು (ಕಪಾಉಂ. ೪).

[ಓಷ್ಠ + ಆಗತ]

ಓಷ್ಠಿ (ನಾ). ತೊಂಡೆಗಿಡ,—ಹಣ್ಣು: "ಓಷ್ಠಿ ತುಂಡಿಕೆ ಬಿಂಬೆ ತೊಂಡೆಯಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೬೮–೨೫). [ಸಂ. ಓಷ್ಠಿ]

ಓಷ್ಠ್ಯ (ಗು). ೧. ತುಟಿಯಲ್ಲಿರುವ. ೨. ತುಟಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ; ತುಟಿಯಿಂದ ಉಚ್ಚಾರವಾಗುವ. (ನಾ). ೩. ತುಟಿಯಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟುವ ವರ್ಣ: "ಓಷ್ಠ್ಯದಲ್ಲಿ ಉವರ್ಣ, ಪವರ್ಗ, ಉಪಧ್ಮಾನೀಯಂಗಳು ಹುಟ್ಟುತ್ತವೆಯಾದ್ದರಿಂದ ಇವು ಓಷ್ಠ್ಯಗಳು" (ಕೂಸುಗ. ೬).

[ಸಂ.]

ಓಷ್ಠ್ಯಸ್ವರ (ನಾ). ತುಟಿಯಿಂದ ಉಚ್ಚರಿಸುವ ಸ್ವರ: ಆಕಾರಕ್ಕೆ ಓಷ್ಠ್ಯಸ್ವರ ಪರಮಾಗೆ, ವಕ್ತ್ರಸಂಧಿಯಾಗುವುದು (ಕವಿದ. ೫೫ ಅಡಿಟಿ).

[ಓಷ್ಠ್ಯ + ಸ್ವರ]

ಓಸನ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಆಮ್ಮಾಯದಲಾ ಓಸನದ ತೀರ್ತ್ಥದಲಾಲಂ ಕೆಜ್ಜು ಕೊಟ್ಟಂ (ಎಳ. XII, ಪಾವನ. ೧೧೪–೧೩ ; ೨೨೨); ಓಸನದ ತೀರ್ತ್ಥದ ರಾಮೇಶ್ವರದೇವರ್ಗ್ಗೆ ನವಖಮ್ಮೆ ಖಜ್ಜ ಜೀಡ್ಕೊಗೆದ್ದಾರ ಪೂಜೆ ಪುನಸ್ಕಾರ ನಿಮಿತ್ಕಮಾಗಿ (ಎಳ. XI, ಪಾವನ. ೧೧೩–೯; 1160); ಓಸನದ ಹರಿಯಗುಂಡನ ತಂಮ ಬಯಿಚಿಗಳಾದ ಮಗ ಕೇತನಗಳುಡ ಕಲ್ಪನೆಶ್ಮಿಸಿ ಪ್ರತಿಷ್ಠೆಯ ಮಾಡಿದರೂ (ಎಳ. XI, ಪಾವನ. ೧೧೬–೭ ; 1397).

[?]

ಓಸರೆ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಮಗ್ಗುಲಿಗೆ ಸರಿಯುವುದು; ಓರೆಯಾಗುವುದು; ಸಮತೂಕವಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ಒಗ್ಗಾಲಿ: ಹೇಗಳಂ ಪಿಸುಟ ಹೋರಂಗಳ ಚಪ್ಪರಿಕಯಂ ನಿಲಿಸಿ ಮೂಗನೆರಿಸುತೆ ಹೇಗಳ್ತಳ ಹೊಲಿ ವುತೋಸರಂತನು ಅಪ್ಪ ನೆಗಪ್ಪುತ್ತೆ (ಜೀಪು. ೪೬–೪೬). ೨. ತಪ್ಪು; ಸುಳ್ಳು: ಓಸರದ ಬಜಾಪತರಲ್ಲಿ ಬಾ ವೇದಮತವೆಂದ (ತೂರಾ. ೪–೧೨–೧೩); ಸುಡಿದ ವಧಿಗೋ ಸರಂ ಬಂದಲ್ಲಿ ಸಕ್ಷಜಿಜ್ಞಾನಲಗೆ ಗ್ರಾನಮಾ ತನು (ಶರಹು. ೨–೬೨). [ಪ್ರಾ. ಓಸರ (< ಸಂ. ಅಪಸರ)]

ಓಸರ್ಕ (ನಾ). ವಾಸರೆ; ದಿನ: ವಾಸರೋಸರ ಬಿಡದೆ ಶರರ ದಂಡಿಸಿ ಭೂಸಿಯಂಗಾ ಪಲ್ಲುಗದಪರೇಸು ವಾಸುದೇವನ ಪಾದಸೇವೆ ಬಿಡಾಯದು (ಎ ಸಾ ಸು. ೭–೧). [< ಸಂ. ವಾಸರ]

ಓಸರ್ಕ (ನಾ). ಪರ್ಯಾಯ (?): ಮೂಕ ಎಂಬುದು ಹೆತ್ತ ತಾಯಿ ಇಟ್ಟ ಹೆಸರಿನ ಓಸರ ಕರೆವ ದಿನದಲಿ ಅವಳು ಕಾಣಲು ಇವನ ಪ್ರಾಪ್ತಿಯು ಬೇಸರ (ಮೂಲಮಿ. ೪). [?]

ಓಸರ್ಕ (ನಾ). (?): ಓವಿ ತುಂಬುರ ನಾರದರು ಪಂಚಮಸ್ವರಂ ತೀವಿ ರುಂ ಮೈಯಲ್ಲಿ ನಾಳಿ ಹೃತ್ಕರ್ಣದೆಯೊಳಾವೋಸರಂಪ್ಪಸರಂಬೊ ಕೊಡ್ಡಂ ತಾಳಹೀನಮಂ ಬರಲಿರಾಯದೆ (ಜೀವಸಂ. ೧೦–೬೭). [?]

ಓಸರಗೇಳು (ಕ್ರಿ). ಪಕ್ಕಕ್ಕೆ ನಿಂತು ಕೇಳು; ಮರೆಗೆ ನಿಂತುಕೇಳು: ಆಂಗಣಗಳಲಿ ದೇವತಾಭವನಂಗಳಲಿ ಕೊ ಣ ಕಾ ರ ಮುಂಟಯ ಸಂದಿ ಗೊಂದಿಯೊಳ ಹಿಂಗದೋಸರಗೇಳುವತೆ ಸೀತಾಂಗನೆಯ ನುಡಿ ಹುಟ್ಟದೇ ಯೆಸುತಂಗಲಾಡುತ ಬೀದಿಯಂಗಳಕೆ ನೋ ಡುತ್ತೆ ತಂದ (ತೂರಾ. ೫–೨–೧೩). [ಓಸರ + ಕೇಳು (< ಕೇಳ್)]

ಓಸರಣೆ (ನಾ). ಹಿಂಜರಿಯುವುದು; ಹಿಮ್ಮೆಟ್ಟುವುದು: ನಾನಾ ಯುಧದಗಡಣಗಳ ಓಸರಣೆಯೊಡದತಿಬಲರು ದಿವದಾಸೆಗಾಜರು ವೈರಿಬಲವನು ಘಾಸಿಮಾಡಿದರೊಗ್ಗಿನಲಿ (ಉಷ್ಣಾಭ. ೪–೬೨).

[ಪ್ರಾ. ಓಸರಣ (< ಸಂ. ಅಪಸರಣ). / ಮರಾ. ಓಸರಣೆ]

ಓಸರಿ (ನಾ). (?): ವೈಶ್ರವಣನಾಮಾಖಂಬಂಧದೆ ಮಳ್ಳವರ ನೆಡದೀ ಸರಯ ತುಳ್ಪದ ಲೇಖವದೆಯೆಂದು (ತೂರಾ. ೬–೨೬–೧೫೫). [?]

ಓಸರಿಕೆ (ನಾ). ಬಾಗುವಿಕೆ; ಪಕ್ಕಕ್ಕೆ ಸರಿಯುವುದು: ಮುಳುಕಿತ ಕರದ ಕಂಪನದ ಕೋಮಲದ ಕೊಂಕುಗಳ ಮಳುಬಿಸ್ತೂಗಮದೋರರಿಂಗೆ ಗಳ ಏಗತೊದ್ದಾಂದುರಿದರು ಭೂಂಭಯರಿಸಭರಿಕ ಭಾವದಲಿ (ತೂರಾ. ೬–೧೦–೫). [ಓಸರಿ + ಇಕೆ]

ಓಸರಿಗೆ (ನಾ). ಮನೆಯ ಮುಂದೆ ಅಥವಾ ಹಿಂದೆ ಇರುವ ಬಂಕ; ಹಜಾರ: ಮನೆಯೊಳಾರುಮಲ್ಲೊ ಗಲ್[ಪಾಠಾಂ. ರುವಿಲ್ಲಾನ, ರುಮಿ ಲ್ಲಕ]ರಿಗೆಯೊಳ್ ತೊ ಟ್ಟಲೊ ಳಿದ ವೃತ್ತ ಕಿಂಬುಗೂಸು ದೋಳಕ ದೋಳಕ ಭಟ್ಟಾರಂ ಎಂದತ್ತಾಗಳ್ (ಪಚ್ಚಾಂ. ೧೫–೧೩).

[ಪ್ರಾ. ಓಸರಿ (< ಸಂ. ಅಪಸಾರಕ). / ಮರಾ. ಓಸರೀ, ಓಸರ, ಓಸಾರಾ; ಹಿಂ. ಉಸಾರಾ]

ಓಸರಿಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಓರೆಯಾಗಿ ಹೋಗು; ಪಕ್ಕಕ್ಕೆ ಹೋಗು; ಮಗ್ಗುಲಾಗಿ ಹೋಗು: ಮುಯ್ದೆಜುವುದಿಲ್ಲಿ ಸಲ್ಲದೆನಗೆಂಬವೊಲೋ ಸರಿಗೊಂಡು ಪೋಗುತಂ ತೂಜದೆ ಪಣ್ಣನೂದಿದುದು ತಕ್ಕೆಲಾರಾ ಮುಸು ರ್ಯದ ಕಾಣದೊಳ್ (ಶಿಸ್ಸತಿ. ೧೪–೨೬). [ಓಸರಿ + ಕೊಳ್,]

ಓಸರಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಓರೆಯಾಗು; ಆರುಗಾಗು; ಪಕ್ಕಕ್ಕೆ ಸರಿ: "ಒಳಸೋದುರು ಪಾಜಿಕು ಮಲ್ಲ ಗೊಂಡು ದು ಸರಿದೂರ ಸರಿಸಿದುದು ತಾಂ" (ಕವಿಕಂ. ೨೫೩); ಚಿಃ ದೊರೆಯಲ್ಲಿದ್ದೆಂದು ಭಾಸ್ಕರ ಸುತನೊಯ್ಯನೋಸರಿಸೆ (ಪಂಪಭಾ. ೩-೬೧); ದಾಸನಿಮಿದತಳಿ ಮೋಹ ಮದೋಸರಿಸರ್ ಶ್ರಳಥಳಿಪ್ಪ ನಿಮಲಾತ್ಮನವೋಲ್ (ಉಭಯ. ೫-೬೬); ಶರಬಲದ ಳಡುವೆ ಸಗೆಗೆ ಳಿದುದು ರಾಜಹಂಸಪ್ರಕರವೊರಸಿ ಸರಿಸೆ (ಶುಷ್ಕಾಪ್ರ. ೧-೨೨). ೨. ಓರೆಮಾಡು; ಪಕ್ಕಕ್ಕೆ ಸರಿಸು,—ತಳ್ಳು: ಓಸರಿಸಿದ ಜವಿಕೆಯೊಡನೋಸರಿಸಿದಶಿಲೆ ಕಂತು ಪುಷ್ಪಾಂಜಲಿಯಂ (ಅದಿಪು. ೯-೨೧); ಪಾವಡದರ್ವೊಲಿರೆ ಕೆಲರೊಯ್ಯನೆ ತುಡುಗೆಯನೋಸರಿಸೆ (ಪಂಪಭಾ. ೩-೫೦); ಮುಖಾಬ್ಜಮಂ ಮುಸುಱುಪ ಕುಂತಳಮಲ್ಲಿ ಕರಂಗಳಂ ಕತತಳಪಲ್ಲವದಿಂದೋಸರಿಸುವ ಪುಣ್ಯವತಿಕೆ (ಸು ಕುಮಾ. ೧೧-೧೫); ನಿಜಿಯ ಸೆರಂಗಸೋರಿಸಿ ಕೆಂದಳಿಂದಮೆ (ಅರ್ಧಶಿ. ೧-೧೦೦); ಪಿಡುಮುಸುಳನೊಸರಿಸಿ ದೀಕ್ಷದುಸಿರಿಲ್ಲಿ ದಿರೆ (ಬಾಲ. ೯-೧೫೦); ಮೇಲುದನೊಯ್ಯನೋಸರಿಸುತೆ (ಚ ಬಿ. ೫-೩೭); ಅವನ ಕೆವಿಗಳನ್ನು ಓಸರಿಸಿ ಸ್ವಲ್ಪ ಉದಾರಹೃದಯದಿಂದ ಅವನನ್ನು ಒಟ್ಟು ಪ್ರಾಜ್ಞನೂ ಮಹಾವಿರನೂ ಆದ ಮಾನವನೆಂದೇಳಿ ಭಾವಿಸಿದಾರದು? (ಭಾರತ. ೦೮). ೩. ಹಿಂಜರಿ; ಹಿಂದೆಗೆ; ಹಿಮ್ಮೆಟ್ಟು; ಬಿಟ್ಟು ಹೋಗು: ಮಳೆ ಮಂಜು ಕಾಳಗತ್ತಲೆಯಿಂದೋಸರಿಸಿದೆ (ಶಾದಂಬಾ. ೩೧೪); ದೇಶಗಿನ ಕಾಲೆಗದಂತೊಸರಿಸಿ ನುಸುಬ್ದು ಪೋಗದೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೧-೩೦೨); ಪೊರೆದಾಳ್ವನ ಕಾರ್ಯಕ್ಕೊಸರಿಸದೆ ಸತ್ವತನಿ ಬಜ್ಜನೆಂಬಂ ಳರ್ಕಾ (ಅರ್ಧಶಿ. ೪-೧೦೦); ಅಂಜದೆ ಹೆದೆಜಡೆಯ ಸರಿಸದೆ (ಹಜಕಾ. ೧೧-೧೯); ಅಪವಿದೊಳೋಸರಿಸದರೆ ಭಟಸಾಹಸಕೆ ಳಲೆ ಹೊದ್ದದೇ (ಉತ್ಪಾಭಿ. ೨-೬೧). ೪. ಬಿಟ್ಟುಬಿಡು; ತೊರೆ: ಎಲ್ಲಮೋಸರಿಸಿ ನೆರವಿಯಲಿ ಬರಿಸಿ ನಾಳೆ ಕಾದುವಮಿಯೊಡಂಗಂ ಬಡಿಸಿ (ಬಂಕಾ. ೭-೫೬ ಪ). ೫. ನೇವರಿಸು; ತಿದ್ದು; ಸರಿಪಡಿಸು: ಕುರುಳ್ಗಳಿಲ್ ತೊಡರ್ದು ದೇಡಿಯನಾಸಗಮಿಸಿವ ಚಿನ್ನಪೂಗಳನವ ನೊಯ್ಯನೋಸರಿಸುತುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೩-೧೬); ಇಂ ಬಾಗಿರೆಯುಂ ಮಳುಬಿಮದಂ ಬಿಚ್ಚಿನೊಳೋರೆವೋದೊಡೋಸರಿಸಪವೆಲೊವರ್ಂ . . . ಕರವನುತ್ತ ಮಾಂಗಳ್ಯಮ್ಮಂ (ಶಾಂಪು. ೫-೧೦೨); ಪರಿದರ್ದ ಕುರುಳ್ಗಳನೊಸರಿಸಿ ಮೊಗಮಂ ಕಂಡು; ನೆಳಲಂ ನೋಡಿ ತುಟಿಯಂದೋಸರಿಸಿ ಸುತೆ (ಸಮಪ. ೩-೬೯); ನಿಜಿಯನೋಸರಿಸುತ್ತ [ಪಾಠಾಂ. ನೊಯ್ಯಾರಿಸುತ್ತ] ಮೇಲುದಶಜಳಕಿಡಗೈದುರಿಯಲಾ ಮುಂಜೆಜಗ ಸಂವರಿಸುತ್ತ (ತೊರಣಾ. ೩-೪೦). ೬. ಓರಸು: ತುಜುಗೆವೆ ಕಣ್ಣಜಗಳಕೋಸರಿಸದೆ ಬಜಿದಿಜುದೇನವ್ವ ತಾಯೇ (ನೋಹತ. ೯-೧೬); ಸೂಸುವಾ ರೆಸಿಗೆಯನು ವನವದೊಳೋಸರಿಸಿ ಮೈದೊಳೆದು (ಸಾ ಳ್ವ ಭಾ. ೧೪-೪೧). ೭. ಅಪೇಕ್ಷಿಸು; ಬಯಸು: ನುಡಿಯಲ್ಲದ ಕಡೆಯಲ್ಲದ ನಲ್ಲಸ ಒಡ ಗೂಡಿ ಸುಖಿಯಾದೆ ಕೇಶರಿಯ ನಿಸರಿಸನ್ನಳ್ಕೆ (ಮಹಾದೇ. ೩೫-೧೩); ಭಾಷೆ ಪೈಸರವಿಲ್ಲ ಓಸರಿಸನ್ನಳ್ಕೆ (ಕಸ್ತೂಸಂ. ೨೪-೨೬).

[ಓಸರ್ + -ಇಸ್ಯು. / ತೆಲು. ಓಸರು, ಓಸರಿಂಚು, ಓಸರಿಲ್ಲು, ಓಹಟಿಂಚು, ಓಹಟಿಲ್ಲು]

ಓಸರು (ನಾ). ತಡೆ; ಸಾವಕಾಶ: ಅತ್ಯುಗ್ರ ಪುಣ್ಯಪಾಪದ ಫಲಗಳು ಮೂರಂ ಮಾಡದೇ ಮೂಲುಮಾಸಮಂ ಮಾಡಲುದನ ದೊಳಗೆ ಕಾಣಿಸುರುಮಂದಾ ಹಜಸರುಸಿರು (ಸಮ್ಮಳಾ. ೫-೫೮).

[ಪ್ರಾ. ಓಸರ (< ಸಂ. ಅವಸರ)]

ಓಸರ್ಕು (ನಾ). ಓರೆತೆ; ಚಿಲುಮೆ (ಸ್ಕಾಂಕ್ರಾ). [< ಓಸರ್ಕ್]

ಓಸಱಿಗೇಳ್ 'ಓಸಱಿಗೇಳ್' ನೋ.

ಓಸಱಿ (ನಾ). ಶಕುನ; ನಿಮಿತ್ತ: ಓಸಱಿಯಂ ಕೇಳ್ದೊಡೆ ಸಂಧ್ಯಾ ಸಮಯಂ ಮೂಱುಮುತ್ತಮಂ (ಲೋಕೋಸ. ೧೨-೪೦); ಮನೆಯಂ ದೋಸಱಿಗಳೇಳಲೆಂದು ಬರಲಾಗಳ್ ಭೀರಿ ಮಾಂಗಳ್ಯಕುರ್ಯನಿನಾದಂ . . . ಇನಿತುಂ ಕಿಟ್ಟದಿರಾಗಿ ತೋಱಿ ಶುಭದಂ (ಲೋಕೋಸ. ೧೨-೫೧).

[?]

ಓಸಱಿಗೇಳ್, ಓಸಱಿಂಗೇಳ್, ಓಸಱುಗೇಳ್ (ಕ್ರಿ). ಶಕುನವನ್ನು ಕೇಳು; ಜ್ಯೋತಿಷ್ಯದ ಪ್ರಶ್ನೆ ಮಾಡು: ನೀರವೊಱ್ ಪಾಡುವೆಡೆ ಹೊಲಗೇರಿ ಪರೇತವನವಸಗವನೆ ಸಭೆ ದೇವಾಗಾರಂ ಬೌವಿಮಸಿದಿರ್ದಾ ರವೆಯೆಂಬೆಡೆಗಳುಚಿವೊರೆಱಱಿಗೇಳಲ್ (ಲೋ ಶಾ ೭. ೧೨—೫೬). **ಓಸಱಿಂಗೇಳ್** : ಹರಜಜೆಯನ ಬರವು ಹಗಲಳಿವುದಕೆ ಮುನ್ನ ದೊರಳುವುದೂ ದೊರಕದೋ ಎಂದು ತಳ್ಳಂಕದಿಂದಿರದೋಸಱಂಗೇಳ್ವ ಪೆ ಜ್ಞಾನಕಂ ತಾಗನಲ್ತೆಂತುಬಿವಿದವರೋ (ಸಮ್ಮಳಾ. ೩-೩೪). **ಓಸಱುಗೇಳ್** : ಇವನವನ ಮೊಗದ ಮುಖಸು ಕಿದುರ್ವುದೋ ಳಸವಡುದೋ ಎನುತವೆ ಬಾಳಾಂತಿಯ ಮನೆಯ ರುಗಂ ಮೆಯ್ಯಾಣಿಸಿ ಕೊಳ್ಳದೆ ಇಂದೋ ಸಱುಗೇಳ್ವಾ ವನಿತೆಯರವರಿಪ್ಪಿಸಿ (ಹರುಕಾ. ೧೪-೬೫). [ಓಸಱ + ಕೇಳ್]

ಓಸಱುಗೇಳ್ 'ಓಸಱಿಗೇಳ್' ನೋ.

ಓಸಿ 'ವಸಿ' ನೋ.

ಓಸಿತು (ನಾ). ಒಂದಿಪ್ಪು; ಒಪ್ಪು: ಪುತ್ರಸೊಸೆಯರು ಬಂದು ಸಲಿವ ಬಲಡೊಡೆಯಲ್ಲಿ ಮೈತ್ರಿಯಂ ಕುಳ್ಳರ್ದ ಕೇಳ್ವಾಮಭಾಗವೆ ಧಾತ್ರಿಯೊಳ್ ಸ್ತ್ರೀಭಾಗಮಾದಡೊಸಿತು ಪೇಳ್ವೆನಿನ್ನೊಂದು ಸನ್ಮತವನು (ಲಕ್ಷ್ಮಣಾ. ೧-೩೧-೩೧). [?]

ಓಸು (ನಾ). ಅಪ್ಪು; ಆ ಪ್ರಮಾಣ: ನಿಮ್ಮನುದಾಸೀನಗಾಣ್ಬನೆ ನೀವು ಓಸಳುಕಿನೊಂತು ಬರಲೇಕಳೆ (ಭರಪ. ೩೫-೪೦).

ಓಸಳಿಕು = ಅಪ್ಪು ವಂಚನೆ, —ಮೋಸ: ಭೂಸುರಂ ನಿಮಗಿತ್ತ ದಾನಭಲದೊಳ್ಳಿರುವೆನೇಸೆಸು ಪರ ದೇಡಿ ಬೇ ಡಿ ಕೊಂ ಡೊ ಡೆ ನಸಗೆ ವೋಸಳಕಳೆ [ಪಾ ಠಾಂ. ನಸಗುದಾಸೀನಸಂ] ಮಾಡಿಕೊಂಡ ಕಾರಣ ಮನನುನಯವುದಿಂದ ಪಿರಿಯಸ (ಸಮ್ಮಳಾ. ೬-೪೩); ವಿಜಾಡೊಡಾಗಲಿ ನಾನು ಮುಂದೆ ನೋಡದೆ ಕೊಡುವೆನೆಂದು ನುಡಿದಾ ಮಾತ್ರನೋಸಳಕುಃ [ಪಾಠಾಂ. ನೋ ಸರಂ] ಮಾಡಿದನೆ . . . ಮುಂದಾಜ್ಞೆಮುಮಪ್ಪ ಗತಿ ಪೈಸರಿ ಸುವುದು(ಸಮ್ಮಳಾ. ೧೧—೩೭): ಓಸಳುಕು=ಅಪ್ಪು ಭಯ, —ಹೆದರಿಕೆ: ನೀವು ಓಸಳುಕಿನೊಂತು ಬರಲೇಕಳೆ (ಭರಪ. ೩೫—೪೦). [?]

ಓಸುಳಕರ 'ಓಸ್ಕರ' ನೋ.

ಓಸುಗ 'ಓಸ್ಕರ' ನೋ.

ಓಸುಗರ 'ಓಸ್ಕರ' ನೋ.

ಓಸ್ಕರ, ಓಸುಕರ, ಓಸುಗ, ಓಸುಗರ (ಅ). ಸಲುವಾಗಿ; ದೆಸೆಯಿಂದ; ನಿಮಿತ್ತದಿಂದ: ಶ್ರೀವಿಭ ಮಲವೆಂದಱಿದು ತನ್ನ ಸುಖ ಕ್ಕೊಸ್ಕರವಾಗಿ ವಸ್ತುವಿನಿಂದ ನರ್ಮಾಲಾಯತ್ತೆಂದು ಮುಟ್ಟಬಹುದೆ (ಪ್ರಭೋಗ. ೦೩); ವಲ್ಲಭಗೊಸ್ಕರ ಎಲ್ಲಾ ವಿಷಯ ಎನಗೆ ತಳ್ಳ ವಲ್ಲಭನಂ ನೋಡುತ್ತಂ ಬರುತಿರ್ದಂ (ಧರ್ಮಪ. ೩-೬೦ ವ); ಅಮ್ಮುತ ಪದಿಯ ನಡಸಲೊಸ್ಕರವಾಗಿ(ಮೈ ಆರಿ. ೧೯೩, ೨೬—೧೦ ; ೧೪೮); ಆದ ಕೊಸ್ಕರಂ ನಿನ್ನಂ ತಿಳಿಯಬೇಕೆಂಬೆಯಾ ? (ಮಯೂರವಿ. ೧೦-೪೫ ಟೀಳು); ಸಿದ್ಧರಾಮನನ್ನು ಅಲ್ಲಮ ಖಂಡಿಸಿದ್ದು ಇದಕ್ಕೊಸ್ಕರವೇ (ಶೂ ಸ್ಯ ಸಂ. ೧೩೯); ಓಸ್ಕರ, -ಅಗಿ, -ಸಲುವಾಗಿ: ಪ್ರಯೋಜನವನ್ನು ಸೂಚಿಸುವಾಗ ಚತುರ್ಥವಿಭಕ್ತ್ಯಂತ ರೂಪಕ್ಕೆ ಈ ಅವ್ಯಯಗಳಲ್ಲಿ ಯಾವು ದಾದರೂ ಒಂದು ಸೇರಿ ಅರ್ಥವನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸುತ್ತದೆ (ಮಧ್ಯಮ. ೧೫೮)

ಓಸುಕೆರ : ಗುರು ನಿನಗೆ ತಾ ವಾಗಲೋ ಸುಕರ [ಪಾಶಾಂ. ಗರ್ಭ] (ವಾಗರ. ದೇ. ೨೬೧-೨೬). ಓಸುಗೆ : ಸಳಲ ಪದಾರ್ಥವನು ಗುರುಲಿಂಗ ಜಂಗಮಕ್ಕೆ ಒಪ್ಪಿಸಿ ಸಕಲ ಕೃತ್ಯಂಗಳಿಂದ ನಿಮಗೋಸುಗ ತಹೆನು (ಚನ್ನವ. ೫೬-೧೪) ; ಸುಚರಿತ್ರರ್ ಸಲೆ ಕೀರ್ತಿಗೋಸುಗ ಮಹಾಕಷ್ಟಂಗಳಂ ತಾಳಿ (ಸೋಮೇಶ. ೧೩) ; ಮುಕ್ತಿಗೋಸುಗವಲೇ ಹುಸವ ಗಳಿಸುವುದು (ಕು ವ್ಯಾ ದ್ವಿ. ೧೮-೩೩). ಓಸುಗರೆ : ಹಿರಿಯರೆಲ್ಲರು ಹಿರಿಯರಿಗೆ ಹಿರಿಯರಾದ ಪ್ರಸ್ತು ಕಟ್ಟದರೆ ಆಯ್ಕ ಉಪಚಾರಕೆನ್ನುಸುಗರ [ಪಾಶಾಂ. ಕೌಸ್ತ್ಯ ಕೋಸುಗ, ಕೋಸುಕರೆ] ಸಾವಿಂಗೆ ಸಂಗದವಾದೆಯಲ್ಲಾ ಗುಹೇಶ್ವರ (ಅವಚ. ೧೧೪-೫೧೭) ; ಮೇದಿನಿಯ ಕಿಣ್ವನಿಳಿಸಲೋಸುಗರ ಆಹವದೊಳಜರ್ಜುನನ ರಥದೊಳು ವಾಹಕನು ತಾನಾಗಿ (ಕುವ್ಯಾಭ.೬-೪೬). [ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಓಕರ; ತೆಲು. ಕೋಸರ, ಕೋಸ]

ಓಹ (ನಾ). ರಾಶಿ ; ಗುಂಪು (ಸ್ಯಾಡಿಎ). [< ಸಂ. ಓಘ]

ಓಹಟ್ಟು, ಓಹೋಟ್ (ನಾ). ೧. ಸಮುದ್ರದ ತೆರೆಗಳು ಇಳಿದು ಹೋಗುವುದು ; ತೆರೆಯ ಇಳಿತ : ಭರತಿಯ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ತಂದೊಡ್ಡಿ ಓಹಟಿಯ ವೇಳೆಯಲ್ಲಿ ತಿರುಗಿ ಕೊಚ್ಚಿಕೊಂದು ಹೋಗುವ ಕಾಲ ಸಮುದ್ರ ಇದೊಂದು ರತ್ನವನ್ನು ಮರೆತುಹೋದಂತೆ ತೋರಿತು (ಸಮುಜೀ. ೬೬೦). ಓಹೋಟಿ : ೧. ಇದಕ್ಕೆ ಭರತಿ – ಓಹೋಟಿ ಗಳಿಂತಲಾ ವಿರೀತಗೆಂತಲೂ ಅನ್ನುವರು (ಮುಂಬಯಿ. ೬-೬೭). ೨. "ಸಣ್ಣ ತೆರೆ" (ಕಮಕಾಂ. ೧೩೧).

[ಪ್ರಾ. ಓಹಟ್ಟ (< ಸಂ. ಅವಘಟ್ಟ). / ಮರಾ. ಓಹಟ, ಓಹಟಿ, ಓಹಟೀ]

ಓಹಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಹಿಂಜರಿ ; ಹಿಮ್ಮೆಟ್ಟು (?) : ವಂಶದ್ರೋಹಿ ಸಿಲುಕಿದ ನೆನಹ ತಡದರು ರಥಿಕರೆಡಬಲನ ಗಾಹಿಸಿತು ಮಹಶ್ತ್ರಲಾಡಿಯ ರಾಮುರು ಕಟ್ಟಳವಿಯಲಿ ಕಾದೊಡಹಡಿತೆಂಬಂತು ಪದಾತಿ ಧನಂಜಯನ ರಥವ (ಕುವ್ಯಾಗ. ೧-೬೫). [ಓಹಡ್ಕೆ + –ಇಸ್ಯು]

ಓಹಣ (ನಾ). ವಾಹನ : ಮಣಿಯದೆ ಪ್ರಭಂಜನೌಕಾಗ್ರಜಗಳಿಗಳು ಪಾಳಿಟ್ಟು ತಾಗಲವಗೋರೆಯೊಡಹೋಹಣವುಳಿಯೆ ವಾರುವಗಳಿಗಳುರವನೆ ಪಿಡಿದು ಹಬ್ಬುಣಂ ಹೆಸರ್ವಡೆದ[ಂ] (ಶಿಲ್ಪಾಕಾ. ೧೫-೪೬ ; ೧೮೬) ; ಬಡಕಟ್ಟೆಯನೊಂದಂ ಕೆರ್ಮಗುಪಿನೊಳಹೋಳ್ಳಿಯೊಂದನೊಡೆಯರ ದೆಸೆಯಿಂ ನಡೆಗೆಟ್ಟೊಣಕನೊಂದಂ ಮುಡಿಪಿದ ಸಾಹಸಮುರಿಲ್ಲ ಸಲ್ಲದು ಮರುಳೇ (ಮಹಾನೇ. ೬-೨೫). [< ಸಂ. ವಾಹನ]

ಓಹರಿ 'ಓವರ್' ನೋ.

ಓಹರಿಕೆ (ನಾ). (?) : ತಜ್ಜಗದ ಜೀವದ ಸುಳ್ಳತ ದುಷ್ಕೃತವ ಓ[ಪಾಶಾಂ. ಹೋ]ಹರಿಕೆಯಲಿ ತಂದು ಭವದಲಿ ಸೋಹಿ ಸುಳಿಸುವಂ (ಕು ವ್ಯಾ ಸ. ೯-೯). [?]

ಓಹರಿಸಾಹರಿ (ನಾ). ಹಿಮ್ಮೆಟ್ಟುವುದು ; ಸ್ಥಾನಾಂತರಗೊಳ್ಳುವುದು (?) : ಅರವರಿಸದೆಯೊಹರಿಸಾಹರಿಯಂ [ಪಾಶಾಂ. ಮೋಹರಿಸಿ ಹರಿಯು] ಮಾಡುತಿದೆವು (ಶುಮುರಾ. ೮-೬೨ ; ಕಬ್ಬಪ. ೧೩ ನೋ) ; ಯಾದವರ ಮನೆಯ ನಾಯಕರಾದಾಮೆ ನೆಗಳ್ದ ಸೈರಿ ಮುಂಒಡಿಸಿಂಗಂಗೋಹರಿ ಸಾಹರಿಯಾಗಿರೆ ಕಾದಿದ ಮೂಲೋಕವಲಂಬಿಯ ಜಿನರೊಡಿಳು ಸಂದಂ (ಮೈಅ. ೧೯೩, ೪೧-೧೨ ; ೧೮೨) ; ಉಭಯಸೈನ್ಯಕ್ಕೆ ಮೋಹರಿಸಾಹರಿಯ ಸುವ್ಯಾಕುಲರಕ್ಷಿಸುತಿರ್ದ್ದರು ಪವನಜಾದಿಗಳು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೪-೨೯) ; ಅಂತು ಓಹರಿಸಾಹರಿಯಾಗಿ ಕಾದುವರಂ ಕಲಿಕಾಮದೇವಂ ಕಂಡು ಕೋಪಮಂ ತಾಳ್ದಾಗಳ್ (ಕ್ರಿಪುರಿ. ೫-೯ ವ).

[ಓಹರ್ಸಿ + ಸಾಹರ್ಸಿ. / ತೆಲು. ಓಹರಿಸಾಹರಿ = ತಂತಮೋಪತಂಡ್ಲ ಅಸ್ತವ್ಯಸ್ತ]

ಓಹಿ (ನಾ). ಅವಧಿ : ಹರಿಸದಿನಿತ್ತ ಹಗಲ ಚಿಕ್ಕೊತ್ತಿಯನಿರುಳೊತ್ತೆಯ ಹಣಮೆಯನತಿವೆ ಬಗೆದಾಯುಧಕೆತ್ತೆಯ ವಿತ್ತಮನೋಹಿಯನುತ್ತಾ ಪೋಹಿಯ ಹೊಸ್ಮಂ ವರ ಸಜ್ಜನವಿನುತನ ಬಗೆದಾಕೆಗೆಯಂದೀ ಗಂಡ ರೊಲುಮೆಯಂದಿರೆ ಸಿರಿ (ಜಯಹಾ. ೧೪-೫೨) ; "ವಿಟ" (ಜಟ್ಟಿಪ್ರ).

ಓಹಿಯಂಸೂಳೆ = ಅವಧಿಯ ವೇಶ್ಯೆ : ಹಿರಿಯರಸಿ ದರಿದ್ರಾಂಗನೆ ಸಿರಿಯೋಹಿಯಂಸೂಳೆ ನೋಳ್ಕೊಡಂ ಜಗವರಿಯಲ್ ಸಿರಿ ಸಂಚಲೆಯೆಂಬಂ ದರಿಯಂ ಕರೆದೀವುದು ಕೈಗೆ ಕರಟ ಬಾರದ ಮುನ್ನಂ (ನೀತಿಸಾ. ೧೪೯).

[ಪ್ರಾ. ಓಹಿ (< ಸಂ. ಅವಧಿ)]

ಓಹುದು (ನಾ). ಒಪ್ಪು (?) : ನಂದಿಯ ತೆಲಿದಂ ಶಿವನಂ ನಂದಿದನೋಹಿಲನ ತೆಲಿದನೋಹಿಲ್ಲದ ಭಕ್ತಂ ಬಾಣನಂತೆ ಜಾಣಂ ಕಂಬಹುನಾ ವೀರ ಬಿಜ್ಜ ಲಾವಣಪಾಲಂ (ಎಇ. XX, ೧೨-೪ ; 1187). [< ಒಪ್ಪು]

ಓಹೊ, ಓಹೋ (ಅ). ಆಶ್ಚರ್ಯ, ಭಯೋದಿಗಳನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ನಿಪಾತಾವ್ಯಯಂ : ತತ್ಕೃಷ್ಣಜೆಯಳ ಮುಳಿದಂದೋಹೊ ಕಾದಂಬ ರುದ್ರಂ (ಎಇ. XVI, ೭೧-೩೭ ; 1074) ; ಸೂಸದಂಜದಿರೋಹೊಯೆನುತ (ಬಚಪ. ೧೧-೨) ; ಓಹೋ : ಓಹೋ ಇರಲಿ ಪಲವಹ ಮಾತಾ ತ್ಕ್ಯಮುಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೫೦) ; ಓಹೋ ನಿವಾರಕಾರ್ಥೀ (ಭಾಷಾಭೂ. ೨೬೮) ; ಸನಪವುದೋಹೋ ಹೋ ಎನೆ ನಿವಾರಕಾರ್ಥಂ (ಕವಪ್ರ.೩೦೯) ; ಕರಡಿಯ ಮಗಳನಾಕ್ಷ ನಿನಗೋಹೋ ಧರೆಯೊಳಿದ್ಯುತಾಕಾರರೂಢೀ (ಕೃಷಿಭಾ. ೨-೫೯).

ಓಹೋ 'ಓಹೊ' ನೋ.

ಓಹೋಟಿ 'ಓಹಟ್ಟು' ನೋ.

ಓಳ್ಳ್ (ಕ್ರಿ). ಸಂಭೋಗ ಮಾಡು : "ಓಳ್ – ನಧುವನೇ" (ಕಮಭಾ) ; ಪಡೆದಂ, ಓಳ್ದಂ, ಳಳ್ದಂ ಪಳದಂ (ಭಾಷಾಭೂ. ೨೧೫ ಪ್ರಯೋ).

[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಓ ; ಕೊಡ. ಓಳ್]

ಓಳ್ಳ್ (ನಾ). ಹೋಳು ; ಸೀಳು ; ಸೀಳಿದ ಭಾಗ : ರಥಿಕರ ತಲೆಗ ಕೋಳ್ಳಳುಂ ಸಿಳ್ಳಳುಂ ಬಾಣಾಂದೆ ಬೀಳುತಿರಲು (ಚಿಬಪ. ೩೧-೨೭) ; ಕಡಿದ ತಲೆಯೋಳ್ಳಂ ತೋಳ್ಗಳಂ (ಚಿಬಪ. ೪೫-೨೪). 'ಪ್ಲೋಟ್ಸ್' ಪರಾ. [< ಪೋಟ್ಸ್]

ಓಳಿ (ನಾ). ೧. ಸಮೂಹ ; ರಾಶಿ ; ಮೈತ್ರಿ : "ಇಟ್ಟಳಿ ಗುಮ್ಮಿ ಯೋಳಿ ಪಂಕಯು ಸಾಲುಂ" (ಕವಕಂ. ೧೧೬) ; ಗ್ರಾಸವನುಣ್ಬುದಂ ದೊಡಿಡಣೋಳಿಯ ರಕ್ಕಸಹಾರ್ದರಿರ್ದುದು (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೫೩೫ ಪೂರ್ವಪ್ರ) ; ಕರ್ಚ ಪಾಜ್ಞಾದುವು ಕೆಂದಳರಂ ಗಿಳಿವಿಂಡಿನೋಳಿಗಳ್ [ಪಂಪಭಾ. ೫-೩೧) ; ಸುಳಿಗುರುಕೋಳ ಕಣ್ಣಿನೆರೆ (ಧ ಮ್ಮ ಸ್ಯ. ೬-೧೬ಗ). ೨. ಸಾಲು ; ಪಂಕ್ತಿ ; ಮಾಲೆ : "ಪಜ್ಜಾ ಮಾಲೆಯೋಳಿಯೆನಿಕ್ಕುಂ" (ಪಸ್ತು ಕೂ. ೧೧೬–೨೯) ; ಒಂದು ಬಟ್ಟನ ಮೇಗೆ ಪದಿನಾಲ್ಕು ಬಟ್ಟನೊಂದೊಂದು ಮೇಗೋಳೆಯೊಳಿಟ್ಟಾಡುತ್ತಿರ್ಪನ್ನೆಗಂ (ನ ಡ್ಡಾ ರಾ. ೭೩–೨೬) ; ಪೆಂಡ ವಾಸದೊಳ್ಳೊಂಡಿರೆನಿರೆಯೋಳೆಯೊಳಿಸಿ (ಪಂಪಭಾ. ೯–೨೪ ವ) ; ಸಾಲ ಸಾವಿರ ದೀಪಿಗೆಯ ಹರಿದಾಳಿಗಳುಳಕದೆ ನೃಪರ ಮೋಜಿಗಳೊಳೀಗಳ ನೆಜ್ಜಿ ಹೊದ್ದಿ ಕತ್ತಲೆ ಶಿಂಬದಲ್ಲಲ್ಲಿ (ಶುಷ್ಕಾ�ಕ. ೧) ; ಈ ಹುರುಬಿ ಓಳಿಗಳ ನಡುವಿನ ಜಾಗದಲ್ಲೇ ಕೆಂಪುಹರಿಗಿ ಹಪ್ಪನೆ ಬೆಳೆದು ನಿಂತಿತ್ತು (ಮೂಲುನ. ೧೦). ೩. ಓರಣ ; ಕ್ರಮ ; ಪರಿವಿಡಿ : ಕೌರವನಾಯಕ ನಕುಳಭಂಗನೊಂದಲ್ಲನುದೆಲ್ಲಮಂ ಜೆಱಪಿದೆಂ ಗದಮೋಳಿಯೆ ಕೇಳ ಮೆಲ್ಲರುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨-೧೬೧) ; ರಾಜ ಚತುಷ್ಟಯಮೋಳಿಯೊಳ್ಕಿತರೆ [ಪಾಶಾಂ. ಮೆಂಬ ಗಣಂಗಳೆಳೆ] : ಪಾವಳಾಪಲಿರಕ್ತಲ್ ಮತ್ತೆಱಜೆಯೊಡ ಳೊಡಾ ಹರಿಕ್ತರೆರೊಂದಿರೆ (ಕಂಪ್ರೋಬು. ೩-೧೨೮) ; ಓಳಿಯಂ ನಡೆವ ವೀರಗಣಂಗಳೆಂ (ಪಜ್ಜಕಾ. ೯-೩೭). ೪. ಕೆವಿ. ಜಿ. ವಸ್ತ್ರ. ೬. ಪತಾಕೆ.

೭. ಅಧಮ. ೮. ಅಸ್ತ್ರ. ೯. ವಲ್ಲಿ. ೧೦. ಈಶ : "ಅಸ್ತ್ರದೊಳ್ ನಿಕರದೊಳ್ ಕರ್ಣದೊಳ್ ವಲ್ಲಿಯೊಳ್ ಧ್ವಜದೊಳೀಶನೊಳೋಳಿ ಶಬ್ದಮಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೫೨-೫೭); "ಕಿವಿ ವಸ್ತ್ರಂಗಳ್ ನೆರವಿ ಪತಾಕೆಯೊಳಧಮಂ ಪರಿಕಿಸಲೈನಾಮ ಓಳಿ ಶಬ್ದಂ" (ನಾನಾಕಂ. ೧೫೮).

[ಪ್ರಾ. ಓಲಿ (< ಸಂ. ಅಲೀ)]

ಓಳಿಗಲ್ (ನಾ). ಸಾಲಾಗಿ ಇಟ್ಟ ಕಲ್ಲು : ಪಿರಿಯಯ್ಯ ಪುಣುಸೆವರಂ ನಟ್ಟ ಓಳಿಗಲ್ಲಿನ್ದಂ ಪಡುವಣ ತೆವರಿಂದೊಳಗೆ (ಎಕ. IV, ಹೆಗ್ಗಡ. ೧೬-೨೦; 1021). [ಓಳಿ + ಕಲ್$_3$]

ಓಳಿಗುರುಳ್ (ನಾ). ತುಂಬು ಕೂದಲು; ಸಮೃದ್ಧವಾದ ಕೂದಲು : ಓಳಿಗುರುಳ್ ಮದಭೃಂಗಮಾಳೆಯಂ ತೆಗಟ್ಟುದು (ಶಾಂತೀಶ್ವ. ೪-೪).

[ಓಳಿ + ಕುರುಳ್$_1$]

ಓಳಿಗೆ (ನಾ). ಜೀನಿನ ಕೆಳಗೆ ಹಾಕುವ ಮೆತ್ತೆ (?) : "ಓಳಿಕಾ-ಓಳಿಗೆ; ಗಳಂತಿಕಾ – ಗಳಂತಿಗೆ" (ಶಮದ. ೨೫೫ ಪ್ರಯೋ); "ಓಳಿಗೆ – ಓಲಿಕಾ" (ತದ್ಭಕೋ. ೮). [?]

ಓಳಿಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಸಾಲುಗೊಳ್ಳು; ಪಂಕ್ತಿಯಾಗು : ಓಳಿಗೊಂಡು ಮಂದಯಿಸಿ ನಿಂದ ಬಲವಕ್ಕದೆಡವಕ್ಕದಂಗರಕ್ಕರ ನೆರವಿಯುಮನೀಕ್ಷಿಸುತ್ತುಂ (ವರ್ಧಪು. ೯-೫೬ ವ); ಓಳಿಗೊಂಡು ಸಕಲಭಕ್ತಜನಾಳಿಸಹಿತಂ (ಬಸಪು. ೫೮-೫೫). [ಓಳಿ + ಕೊಳ್$_1$]

ಓಳಿಗೊಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕ್ರಮಗೊಳಿಸು; ಅಣಿಗೊಳಿಸು : ಮುಂದೆ ಪರಿವೊಜ್ಜರಂಗಳನೋಳಿಗೊಳಿಸಿಯುಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೧೨-೮೩ ವ); ಜಾಳಂಗಳಿಂ ಮೇಳೆಯುಮನೋಳಿಗೊಳಿಸಿಯುಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೭-೬೯ ವ).

[ಓಳಿಗೊಳ್ + -ಇಸು$_3$]

ಓಳಿದೋರಣ (ನಾ). ಸಾಲುತೋರಣ; ಪಂಕ್ತಿ-ಪಂಕ್ತಿಯಾದ ತೋರಣ : ಓಳಿದೋರಣಮಾಯ್ತು ಹಾರದ ಪಚ್ಚೆಸಾರದ ಮಾಲೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧೪-೧೫); ಪಂದಲೆಯೋಳಿದೋರಣದ ಸೀಯದರಂ ಪೊಸದೂವೆ ದೂಪ ತೂಗುಂದಲೆ ಬಾಚ್ಚೆಣಂ ಪೊಡರೆ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೫೬).

[ಓಳಿ + ತೋರಣ]

ಓಳಿಯಿಸು, ಓಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ರಾಶಿಮಾಡು; ಒಟ್ಟುಗೂಡಿಸು; ಕೂಡಿಹಾಕು : ಬಚ್ಚಲ ಪರಿನೀರಿನೊಳ್ ಪರಿಯಲೋಳಿಯಿಸಲ್ ಪರಿಗೋಲನಿಕ್ಕಿ ಪಾಯ್ಸಲೆ (ಅಜಿಪು. ೬-೪೫). **ಓಳಿಸು** : ೨. ಕ್ರಮಗೊಳಿಸು; ಅಣಿಗೊಳಿಸು : ದಾಳಿಂಬದ ಕಿಱುನನೆಗಳ ದಾಳಿಂಬಿಗೆ ಮೆಱೆಯೆ ಮುಗುಳ ಮುತ್ತಿನಲೊರ್ವಳ್ ಬಾಳಕಿ ಪಂಚಶರಂಗೊಯ್ದೋಳಿಸಿದಳ್ ಪಂಚಶರನ ಶರಪರಿಣತೆಯಿಂ (ಅನಂಪು. ೭-೨೧).

[ಓಳಿ + -ಇಸು$_3$]

ಓಳಿವಡು (ಕ್ರಿ). ೧. ಸಾಲುಗಟ್ಟು; ಓರಣವಾಗು : ನೆಲೆಮಾಡಂಗಳೊಳೋಳಿವಟ್ಟ ಗುಡಿಗಳ್ (ಅದಿಪು. ೭-೧೧೨); ತಮಾಲವನದ ಲೀಲೆಕರಮೆ ಕಣ್ಗೆವರ್ಕುಮೋಳಿವಟ್ಟು ಸೊಗಯಿಸಿರ್ಕುಂ (ಅಜಿಪು. ೨-೮). ೨. ಗುಂಪುಗೂಡು : ಓಳಿವಟ್ಟ ಬೆಳ್ನೊರೆಗಳ ಪಿಂಡನೆತ್ತಿಸಿದ ಬೆಳ್ಗೊಡೆಗಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೩-೬೮); ತಮಾಳಧೂರುಹನಿವಹದ ಮೇಲೋಳಿವಟ್ಟು ಪಾಱುವ ಗಿಳಿ (ಅಜಿಪು. ೬-೧೨); ಸುರ ಸಮಿತಿಯತಿತ್ವರಿತದಿನೋಳಿವಟ್ಟು ಭೋರೆನೆ ನಡೆಯೆ (ನೇಮಿಪು. ೮-೧೩೮ ವ)

[ಓಳಿ + ಪಡು$_1$]

ಓಳಿವಡೆ (ಕ್ರಿ). = ಓಳಿವಡು ೧ : ಮಕರತೋರಣದ ಬಹಿರ್ಭಾಗದುಭಯ ಪಾರ್ಶ್ವದೊಳಮೋಳಿವಡೆಯೆ ಸುರಕರೀಂದ್ರಮನೆ ಕಟ್ಟಲ್ ನಟ್ಟ ಪಾರಿಜಾತದ ಮುಂಡಗಂಭಂಗಳಂ ಪೋಲ್ತು (ಶಾಂತಿಪು. ೩-೧೯ ವ).

[ಓಳಿ + ಪಡೆ$_1$]

ಓಳಿವಾಡು (ನಾ). ವೃಂದಗಾನ : ನೀವು ಲಜ್ಜೆಯಿಲ್ಲದ ಕಯ್ವಾರಿ-ಪರಮವಂದಿಗಳ ಭಟ್ಟಜನದ ಓಳಿವಾಡಿನ ಪ್ರಪಂಚದಲ್ಲಿ ಪಳಗಿದವರಾಗಿರಬೇಕು (ಮಂತ್ರಶ. ೩೩-೬). [ಓಳಿ + ಪಾಡು$_2$]

ಓಳಿವಿಡಿ (ಕ್ರಿ). ೧. ಕ್ರಮಗೊಳಿಸು : ಓಳಿವಿಡಿವನು ಕಮಲಭವನೆನ್ನಾಜ್ಞೆಯಲಿ ಜಗವ (ನಿಭಾಗ. ೩-೧೩-೧೪). ೨. ಕ್ರಮವನ್ನು ಅನುಸರಿಸು : ಏಳುತಿಲರಾಶಿಗಳ ಗಿರಿಗಳನೋಳಿವಿಡಿದರ್ಚಿಸಿ (ನಿಭಾಗ. ೧೦-೫-೫).

[ಓಳಿ + ಪಿಡಿ$_1$]

ಓಳಿವೀಡು (ನಾ). ಸಾಲುಮನೆ; ಸಾಲಾದ ಬಿಡಾರ, —ಪಾಳೆಯ : ಮನಸಿಜಚಕ್ರವರ್ತಿ ನಡೆಯುತ್ತಿರೆ ದಿಗ್ವಿಜಯಕ್ಕೆ ಮುಂದುಮುಂದನೆ ಮಧು ಬಂದು ಮಚ್ಚಱಿದು ಕೂಡೆ ವಿನಿರ್ಮಿಸಿದೋಳಿವೀಡು ನಂದನ ಚಯಮಲ್ಲಿ ರಾಜಿಪುವು (ಶಾಂತಿಪು. ೭-೧೩೦).

[ಓಳಿ + ಬೀಡು$_2$]

ಓಳಿವೆಳಗು (ನಾ). ೧. ಸಾಲು ದೀಪ. ೨. ಒಟ್ಟು ಪ್ರಕಾಶ : ಮೇಳವಿಸಿದನು ಬಲವ ಮಣಿಗಣದೋಳಿವೆಳಗಿನ ಱಂಚೆ ಹಣ್ಣಿದ ನೀಲಗಿರಿಸನ್ನಿಭಮದೇಭವ (ತೊರರಾ. ೬-೨೦-೭). [ಓಳಿ + ಬೆಳಗು$_2$]

ಓಳಿವೆಳ್ಪು (ನಾ). ಸಾಲುಗಟ್ಟಿದ ಬಿಳುಪು; ಬಿಳಿಬಣ್ಣದ ಮೊತ್ತ : ಗಿರಿಶಿಖರಂಗಳೊಳ್ಪರೆದು ಸೌಧಗೃಹಂಗಳೊಳೊಂದಿ . . . ಅಂಚೆಗಳೋಳಿವೆಳ್ಪಿನೊಳ್ಪೆರಸಿ . . . ಪರ್ವಿದುವಿಂದುಮರೀಚಿಮಾಲೆಗಳ್ (ಕಾದಂಉ. ೪೨೧). [ಓಳಿ + ಬೆಳ್ಪು]

ಓಳಿವೆಱು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕ್ರಮವಾಗಿರು : ಜ್ವಾಳೆ ತೋಯಮೆಯ್ತಂದೋಳಿವೆತ್ತೊಡಕ್ಕುಂ ನೀಳಕುಂತಳೇ ಕೇಳ್ ಶಾಳಿನೀವಿತಾನಂ (ಛಂದೋಂಬು. ೨-೨೪). ೨. (ಹೆಸರು ಮೊದಲಾದುವು) ಗುಂಪಾಗಿರು; ಆವಳಿಗೊಂಡಿರು : ತನ್ನವನಿಯೊಳು ಪೆಸರೋಳಿವೆತ್ತಾರುಹತರಂ ಜಿನಮಂತ್ರವಾದಿಗಳ ಪೇಳಲೇನು (ಬಸಪು. ೫೦-೪೬). [ಓಳಿ + ಪೆಱು$_1$]

ಓಳಿಸು 'ಓಳಿಯಿಸು' ನೋ.

ಓಳೆ (ನಾ). ಒಳಭಾಗ; ಕುಹರ : ವಿಚಾರಿಸೆ ಗುದವಿದಮೇಧ್ಯದ ಹೆಡಗೆ ಕಿವಿಯು ಕಣ್ಣೋಳೆಯು ಖೀಜಿನ ಕೊಡಿಗೆಯ ಹೊಲನಹುದು (ಕೈಕವ. ೨-೬-೨). [?]

ಓಳ್ಕೆ, ಒಳ್ಕ, ಒಳ್ಕೆ (ನಾ). ರತಿಕ್ರಿಯೆ; ಸಂಭೋಗ; "ರತಿಕ್ರೀಡೆ" (ಪ್ರಭಣ್ಣ). **ಒಳ್ಕೆ** : ಮಸೆವುದು ಮಾಸಲಿರ್ದ ಪಟವೇಟಮನಿಚ್ಚೆಯ ಬಿಚ್ಚತಿಕ್ಕೆಯಂ ಪೊಸಯಿಪುದೊಳ್ಕಮಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೮-೯೧). **ಒಳ್ಕೆ** : "ಒಳ್ಕೆ ನಿಧುವನಂ" (ಸಂಜೀವ. ೨೫). [ಓಳ್$_1$ + -ಕೆ]

ಓಱಗುಡಿಸು 'ಓಱುಗುಡಿಸು' ನೋ.

ಓಱುಗುಡಿಸು, ಓಱಗುಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕುಸಿ; ಹೊರಳು; ಓರೆಯಾಗು; ಮುಗ್ಗುರಿಸು : ತೋಱುವೀ ಮಹದಾದಿಭೂತದೊಳೋಱುಗುಡಿಸದೆ ನಿಂದ ಮೂವತ್ತಾಱು ತತ್ತ್ವದೊಳೀತನೇ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೯-೧೨); ಏಱಿದೆನು ಸುರಪತಿಯ ಪೀಠವನೋಱುಗುಡಿಸಿತು ಪದವಿಯದು ವಿಪ್ರಾವಮಾನದಲಿ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೧೩-೬೨). **ಓಱಗುಡಿಸು** : ತೋಱಿದುಭಯಗುಣ ಪ್ರಪಂಚದ ತೋಱಿಕೆಯ ಷಡ್ಭಾವ ವಿಕೃತಿಯ ಚಾರುಗಳ ಜಂಗುಳಿಯ ಜೀವರ ಜೋಕೆಗೆಡೆಗುಡದೆ ಮೂಱೆರಡು ಭೂತದವಿಕಾರಕ್ಕೋಱಗುಡಿಸದ ಕಾಲ ಕರ್ಮವ (ನಿಭಾಗ. ೩-೪-೬). [?]

ಓಱೆ (ನಾ). ಅಗಡುತನ; ವಕ್ರತೆ; ಒರಟುತನ : ಲವಣಂ ನಱುವಲ ಬೇರ್ ಗುಳ್ಳವದಣೆ ಬರಿವದಣೆ ಲೊಕ್ಕಿ ಕಿಱುಮೆಕ್ಕೆಗಳೆಂಬಿವನರೆದು ತಕ್ರದೊಳ್ ಪೂಸುವುದದಱಿಂ ಕಱುವಿನೋಱೆ(ಡೆ)ಗಳ್ ಪಱಿಪಡುಗುಂ (ಲೋಕೋಪ. ೯-೧೯೭). 'ಓಱೆಯಾವು' ಪರಾ. [?]

ಓಱೆಗಾಱ (ನಾ). ಚಿತ್ತಾರಿಗ; ಬಣ್ಣಗೆಲಸ ಮಾಡುವವನು: ರಂಗಾಜೀವಃ, ಚಿತ್ರಕೃತ್ –ಈ ೨? ಓಱೆಗಾಱ [ಪಾಠಾಂ. ವ್ಯಾಱೆಗಾಱಂ] (ಹಲಾಯು. ಕಿ. ೯೭–೪೩೭).

[ಓಱ್ಱೆ + –ಗಾಱ (< –ಕಾಱ). ℙ ತೆಲು. ಓರು = ಗೋಡೆಗಳ ಕೆಳ ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಹಾಕುವ ಕೆಂಪು ಪಟ್ಟಿ]

ಓಱೆಯಾವು, ಒಱೆಯಾವು (ನಾ). ಅಗಡು ಹಸು; ತುಂಟ ಹಸು; ಮೊಂಡ ಹಸು: ರುಜೆ ಮೇಣು [ಪಾಠಾಂ. ಮೆಣಸು] ಬಿಳಿಯ ಸಾಸಿವೆ ಬಜೆ ಬಿಱಲಿನ ಬೀಜಮೆಂಬಿವಂ ಸರಿಗೊಂಡಂತಜಮೂತ್ರದೊಳರೆದೆಚ್ಚುಗೆ ನಿಜೇಚ್ಛೆಯಿಂದೋಱೆಯಾವು ಮಟ್ಟಂ ಕಱೆಗುಂ (ರೋಕೋಪ. ೯–೧೯೬); ಊರಮುಂದೆ ಹಾಲಹಳ್ಳ ಹರಿಯುತ್ತಿರಲು ಓಱೆಯಾವಿನ ಬೆನ್ನಲ್ಲಿ ಹರಿಯಲದೇಕಯ್ಯಾ ಲಜ್ಜೆಗೆಡಲೇಕೆ ನಾಣುಗೆಡಲೇಕೆ ಕೂಡಲಸಂಗಮದೇವಯ್ಯನುಳ್ಳನ್ನಕ್ಕ ಬಿಜ್ಜಳನ ಭಂಡಾರವೆನಗೇಕಯ್ಯಾ (ಬಸವ. ೭೫೪). ಓಱೆಯಾವು: ಹಾಲ ಸಾಗರದೊಳಗೋಲಾಡುತಿರ್ದು ಒಱೆಯಾವಿನ ಬೆನ್ನ ಹರಿವನಲ್ಲ (ಶನ್ನವ. ಕ. ೬೮೩); ಒಱೆ[ಪಾಠಾಂ. ಒದೆ]ಯಾವಿನ ಹಾಲನಾರಯ್ಯ ಕಱೆವರು (ಅವಚಂ. ೮೧–೩೬೫). [ಓಱೆ + ಅವು]

ಓಱ್ (ಕ್ರಿ). ಪ್ರವಾಹದಂತೆ ಹರಿ, —ಹಾಯು: ಎರಡುಂ ಬಲದ ವೀರ ಭಟರ್ಕ್ಕಳೋಱ್ವು ಪೊಱಮಟ್ಟು (ಎಕ. VIII, ಸೊಠಬ. ೧೦–೧೫; 800). [?]

ಔ

ಔ$_1$ (ನಾ). ಕನ್ನಡ ವರ್ಣಮಾಲೆಯ ಹದಿನಾಲ್ಕನೆಯ ವರ್ಣ; ಔಕಾರ: ಅಆ ಎಂಬ ವರ್ಣಂ ಪಿಂಗಿದಾ ಪನ್ನೆರಡು ಸ್ವರಂಗಳ್ ನಾಮಿ ಸಂಜ್ಞೆಯಂ ಪಡೆವುವು; ಅವಾವುವೆಂದೊಡೆ . . . ಏ ಐ, ಓ ಔ, ಎಂಬಿವು (ಶಮದ. ೯ ವೃತ್ತಿ); ಐ, ಔ ಎಂಬ ಸ್ವರಗಳು ಉಳಿದುವು (ಮಧ್ಯಮ. ೧೩).

ಔ$_2$ (ಅ). ಸಂಬೋಧನಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಹತ್ತುವ ಅವ್ಯಯ: ಉರ್ಬಿನೊಳಾಂತು ಸೆಣಸಿ ಕಾದುವ ಜನಪಂಗೆಂಟೆರ್ದೆಯೆ ಮರುಳೆ ನೀನೆತ್ತಱಿದೌ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೪–೨೫೧); ಸಾಲಾಗಿ ನಿಲ್ಲಿರೌ ನೂರ್ವರು ಪೆಂಗಳು (ಭರಡ. ೪೬–೧೩೭).

ಔಂಕಿಸು (ಕ್ರಿ). ಹಿಸುಕುವಂತೆ ಮಾಡು: ಅದುಮಿಸು; ಮೆಟ್ಟಿಸು: ಪರವಶದಿ ತಾಂ ಮಱೆತೊಡನೆ ತಿಳಿದುರವಣಿಸಿ ಪೊಡಮಡುವೆನೆಂದವಸರಿಸುತೇಳಲಿಕೌಂಕಿಸು[ಪಾಠಾಂ. ಕುಂಕಿಸು]ವ ಗುರುಭಕ್ತಿಯಯ್ಯಂಗೆ (ಬಸಪು. ೩೯–೩೫). [< ಅವುಂಕಿಸು]

ಔಂಕು 'ಅಮುಂಕು' ನೋ.

ಔಂಚು, ಔಚು$_1$ (ಕ್ರಿ). ಒತ್ತು; ಅಮುಕು; ಇರಿಕು; ಔಕು: ಪಾಶವ ಕೊರಳಿಗಿಕ್ಕಿಕ್ಕಳದಲೊಡೆಮುರಿದೌಂಚಿ ತಿನ್ನಡಗ (ಅಂಬಿಕಾ. ೪–೫೬); ಕೋಳುಗೊಡದಿರಿಯುಬ್ಬಿ ಸದೆಯಿರಿ ಕಾಲಹಿಡಿದೆಳೆದೌಂಚಿ ಮುರಿಚಿರಿ (ಅಂಬಿಕಾ. ೫–೨೩). ಔಚು$_1$: ಭೀಮನೀತನ ಬಲುಭುಜವ ನೌಚಿದನು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೯–೨೬). [< ಅಮರ್ಚು]

ಔಂಡು$_1$ (ನಾ). "ಅವಳಿ, ಯಮಳ, ಜತೆಜತೆ" (ಸಿರಿಕೋ. ೮೫); "ಅವಳಿ, ಜತೆಜತೆ" (ರಮಾಕಾಂ. ೧೩೧). [?]

ಔಂಡು$_2$ 'ಅವುಂಡು' ನೋ.

ಔಂಡುಗರ್ಚು 'ಅವುಂಡುಗರ್ಚು' ನೋ.

ಔಕ್ (ಅ). ಭಯ, ಹೆದರಿಕೆ ಮೊದಲಾದುವನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಅವ್ಯಯ: ಅಸತ್ತು ಬೇಸತ್ತು ಅಕ್ಕನ ಮನೆಗೆ ಹೋದರೆ ಅಕ್ಕನ ಗಂಡ ಔಕ್ ಅಂದ (ಗಾದೆ).

ಔಕಣ (ನಾ). "ಬೈಲು" (ಗಂಗಾಮ. ೬೧). [?]

ಔಕಾಟ 'ಅವುಕಾಟ' ನೋ.

ಔಕಾರ (ನಾ). [ವ್ಯಾಕ] = ಔ$_1$: ಔಕಾರಕ್ಕೆ – ವಿದಿತ + ಓಕಾರಂ = ವಿದಿತೌಕಾರಂ – ಎಂಬಂತೆ (ಶಮದ. ೧೦. ಅಡಿಟಿ). [ಸಂ.]

ಔಕು 'ಅಮುಂಕು' ನೋ.

ಔಕ್ಷಕ (ನಾ). ಎತ್ತುಗಳ ಗುಂಪು. [ಸಂ.]

ಔಗಾಮು (ನಾ). ನೆಲಸುವಿಕೆ; ವಾಸಿಸುವಿಕೆ.

ಔಗಾಮುಮಾಡು=ಸ್ಥಿರವಾಗಿ ನೆಲಸು, —ವಾಸಿಸು (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [?]

ಔಗು$_1$ (ಕ್ರಿ). ಅಲುಗಾಡಿಸು; ಅಲ್ಲಾಡಿಸು: ಔಗಿಕೊಳ್ಳು (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [?]

ಔಗು$_2$ 'ಅವುಗು' ನೋ.

ಔಘ (ನಾ). ೧. ಗುಂಪು; ಸಮೂಹ: "ನಿಕರಂ ನಿಕಾಯಂ ಸಮಾಜ ಮೌಘಂ . . . ತತಿವ್ರಾತಮತಿಕರಂ ಶ್ರೇಣಿ ಪೇಟಕಮನಂತಂ ರಾಶಿ ಚಯ ಕುಳಮೆನಲ್ ಮತ್ತೆ ಸ್ತೋಮಕ್ಕೆ ನಾಮಮಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೨೬–೧). ೨. ಪ್ರವಾಹ. [ಸಂ.]

ಔಚಿತಿ (ನಾ). ಉಚಿತವಾಗಿರುವಿಕೆ; ಯೋಗ್ಯವಾಗಿರುವಿಕೆ (ಕಿ). [ಸಂ. ಔಚಿತೀ]

ಔಚಿತ್ಯ (ನಾ). ೧. ಉಚಿತವಾದುದು; ಯೋಗ್ಯವಾದುದು: ತ್ರಿಭುವನಾಧೀಶಂ ಜಿನೇಶಂ ಸಮಾಧಾನ ಪ್ರಾಪ್ತಿಯನೀಗೆ ಭವ್ಯನಿಕರಕ್ಕೌಚಿತ್ಯಮಂ ಸ್ತುತ್ಯಮಂ (ಜೀವಸಂ. ೧–೧); ಭಾರತೀಯ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯನ್ನು ವೈದಿಕ ಸಂಸ್ಕೃತಿ ಎಂದು ಹೇಳುವುದರಲ್ಲಿ ಔಚಿತ್ಯವಿದೆ (ಯಕ್ಸಾರ. ೯೬ ಪೀಠಿಕೆ). ೨. [ಕಾವ್ಯಮೀ] ಒಂದು ಸಿದ್ಧಾಂತ: "ಕಾವ್ಯದ ಸಾರವಾದ ರಸವು ಸರಿಯಾಗಿ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತವಾಗಬೇಕಾದರೆ ಕಾವ್ಯದ ಅಂಶಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಯೊಂದೂ ಅದಕ್ಕೆ ಅನುಗುಣವಾಗಿಯೇ ಇರಬೇಕಷ್ಟೆ. "ಅಂಗಿ"ಗೂ ಅಂಗಕ್ಕೂ ಇರುವ ಈ ಅನುಗುಣ್ಯವೇ – ಹೊಂದಿಕೆಯೇ – ಔಚಿತ್ಯ" (ಭಾರಮೀ. ೪೪೭). [ಸಂ.]

ಔಚು$_1$ 'ಔಂಚು' ನೋ.

ಔಚು$_2$ (ಕ್ರಿ). ಮುಚ್ಚಿಡು; ಮರೆಮಾಡು: ನಿಜವನ್ನು ಔಚಬಾರದು (ರೂಢಿ). [< ಅವಿಚು]

ಔಜಸ (ನಾ). ೧. ಕಾಂತಿ; ಪ್ರಕಾಶ (ಕಿ). ೨. ಚಿನ್ನ (ಕಿ). [< ಸಂ. ಓಜಸ್]

ಔಟು (ನಾ). ೧. ಜೋರು; ಜಂಬ; ಆಡಂಬರ. ೨. ಉಡಾಫೆ; ಬುರುಡೆ. [< ಅವುಟ್ಟು$_3$]

ಔಡಲ 'ಅವುಡಲ' ನೋ.

ಔಡಲೆಣ್ಣೆ (ನಾ). ಹರಳೆಣ್ಣೆ: ಸೈಂಧವಲವಣ (ಸೈದಾಲವಣ), ಜೇನು ತುಪ್ಪ, ಬೇವು, ಔಡಲೆಣ್ಣೆ (ಗೃಹವೈ. ೫); ಔಡಲೆಣ್ಣೆ ಕುಡಿದವರಂತೆ ಮುಖ ಕಿವಿಚಿ (ದೀಪಹ. II, ೨೩೩). [ಔಡಲ (< ಅವುಡಲ) + ಎಣ್ಣೆ]

ಔಡವ (ನಾ). [ಸಂಗೀತ] "ಆರೋಹಣದಲ್ಲೂ ಅವರೋಹಣದಲ್ಲೂ ಐದು ಸ್ವರಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿರುವ ರಾಗ" (ಸಂಗೀಚಂ. ೩೧). [ಸಂ.]

ಔಡು$_1$ 'ಅವುಡು$_1$' ನೋ.

ಔಡು$_2$ 'ಅವುಂಡು' ನೋ.

ಔಡು$_3$ 'ಅವುಡು$_3$' ನೋ.

ಔಡುಗಚ್ಚು$_1$ 'ಅವುಂಡುಗರ್ಚು' ನೋ.

ಔಡುಗಚ್ಚು$_2$ 'ಅವುಡುಗಚ್ಚು$_2$' ನೋ.

ಔಡುಗಡಿ 'ಅವುಡುಗಡಿ' ನೋ.

ಔಡುಗರ್ಚು 'ಅವುಂಡುಗರ್ಚು' ನೋ.

ಔಡೊತ್ತು$_1$ (ಕ್ರಿ). ಹಲ್ಲುಗಳಿಂದ ತುಟಿಯನ್ನು ಕಚ್ಚು; ಹಲ್ಲುಮಂಡಿ ಕಚ್ಚು: ಪರಿಪಚ್ಯಮಾನ ಸಂಗರ ಸಮುತ್ಸಾಹ ಫಲಮನಾಶ್ವಾದಿಪಂತಿರೌಡೊತ್ತುವ (ವರ್ಧಪು. ೭–೪೧ ವ); ಚಿತ್ತವಂಚನೆಯೊಳು ಪತ್ತಿರಲದ ನೌಡೊತ್ತಿ ಕೀಳುತ (ಅಂಜಚ. ೫–೧೬೯); ಕರ್ಬೊಗೆ ಸುತ್ತಿದುಸುರಲಿ ಮೀಸೆಗಡಿದೌಡೊತ್ತಿ ಸೆಳೆದನು ಶರವನೆಚ್ಚನು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೮–೪೨). [ಔಡು$_2$ (< ಅವುಂಡು) + ಒತ್ತು$_1$]

ಔಡೊತ್ತು$_2$ (ನಾ). ಹಲ್ಲುಗಳಿಂದ ತುಟಿಯನ್ನು ಕಚ್ಚಿಕೊಂಡಿರುವುದು: ಢಗೆಯಡೆಗೆ ನೌಯವಲಗೆಗೌಡೊತ್ತುಗಳ ಬಲಿದವಯವದ ಸತ್ರಾಣಿಗಳ ದೇವನು ಠಾಸ್ತಿಯಲೊದಗಿದನು ಬಾಲದಲಿ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೧೦–೧೯). [ಔಡು$_2$ (< ಅವುಂಡು) + ಒತ್ತು$_2$]

ಔತಣ 'ಅವುತಣ' ನೋ.

ಔತಣಕೂಟ (ನಾ). ಊಟದ ಕೂಟ; ಭೋಜನ ಕೂಟ: ಆ ಗುಂಪು ಹಿಂದಿರುಗುವುದಕ್ಕೆ ಮುಂಚೆ ಔತಣಕೂಟವೊಂದು ಏರ್ಪಾಡಾಗಿತ್ತು (ಪುನರು. ೨೨೦). [ಔತಣ (< ಅವುತಣ) + ಕೂಟ$_1$]

ಔತಣವಿಕ್ಕು (ಕ್ರಿ). ಹಬ್ಬದೂಟ ಹಾಕು, —ಬಡಿಸು: ವಡಬಗೌತಣ ವಿಕ್ಕುವರೆ ಕಡಲೊಡೆಯಗಹುದು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೬-೧೯); ಬಡಬಗೌತಣ ವಿಕ್ಕುವಡೆಯೊಕ್ಕುಡಿತೆ ಹಾಲೇ ಮಂಜು ಸುರಿಯಲಿಕೊಡನೆ ಕೆಜ್ಜೆ ತುಂಬುವುದೆ (ನಳಚ. ೨-೧೯). [ಔತಣ (< ಅವುತಣ) + ಇಕ್ಕು]

ಔತಣಿಸು (ಕ್ರಿ). ಔತಣಮಾಡಿಸು: ಎಲೆ ಧನಂಜಯ ಹಗೆಯ ಹೆಚ್ಚಿದ ಹಳುವವಿದೆ ನಿನ್ನತು ಕೋಪಾನಳನನೌತಣಿಸೈ [ಪಾಠಾಂ. ಹಳುವವಿದೆಲಾ ವಜ್ರಿಸುತ ನಿನ್ನಳವಿಯಲಿ ತಜುಬಿದೆ] (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೩-೨೫). [ಔತಣ (< ಅವುತಣ) + -ಇಸ್ಸು$_3$]

ಔತನ 'ಅವುತಣ' ನೋ.

ಔತಳ (ನಾ). ಅವುತಣ: ಪುರಜನಕ್ಕೆ ಮುದದಿನೌತಳ [ಪಾಠಾಂ. ಅವುತಣ]ವ ಮಾಡಿಸಿದಳಾ ಗುಣವಂತೆ (ಸಮ್ಯಕೌ. ೬-೩೭). [< ಅವುತಣ]

ಔತಿ (ನಾ). ಕವಚ: "ಔತಿಗಳ್ ಕವಚಂಗಳ್" (ಕರ್ಣಾನಿ. ೧೭). [?]

ಔತೆ (ನಾ). "೧. ಕಾಣಿಕೆ. ೨. ಕಾರಭಾರ" (ಗಂಗಾಮ. ೬೧). [?]

ಔತ್ತರೇಯ (ಗು). ೧. ಉತ್ತರ ದಿಕ್ಕಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ, —ಸೇರಿದ: ಶಿವಭಕ್ತನಾದ ರಾವಣನೂ, ದಾಕ್ಷಿಣಾತ್ಯ ಹನುಮಂತನೂ, ಔತ್ತರೇಯರ ಕೂಡ ನಡೆದುಕೊಂಡ ರೀತಿ (ಭಾ ಷಾ ಶಾ. ೪೯); ಔತ್ತರೇಯ ಧರ್ಮ ಪಂಥಗಳು (ಕರ್ಣಾಕ. ೨೦೦). (ನಾ). ೨. ಉತ್ತರೆಯ ಮಗನಾದ ಪರೀಕ್ಷಿತ್ ರಾಜನ ಹೆಸರು. [ಸಂ.]

ಔತ್ತರೇಯಪಾಠ (ನಾ). ಉತ್ತರ ದಿಕ್ಕಿನವರ ಪಾಠ, —ಸಂಪ್ರದಾಯ: ಮಹಾಭಾರತಕ್ಕೆ ದಾಕ್ಷಿಣಾತ್ಯಪಾಠ, ಔತ್ತರೇಯಪಾಠವೆಂದು ಎರಡು ಪಾಠಗಳಿವೆ (ಭಾರದ. ೯೬). [ಔತ್ತರೇಯ + ಪಾಠ]

ಔತ್ತಾನಪಾದ (ನಾ). ೧. ಉತ್ತಾನಪಾದನ ಮಗ; ಧ್ರುವ. ೨. ಧ್ರುವ ನಕ್ಷತ್ರದ ಹೆಸರು. [ಸಂ.]

ಔತ್ತಾನಪಾದಿ (ನಾ). = ಔತ್ತಾನಪಾದ. [ಸಂ.]

ಔತ್ವ (ನಾ). [ವ್ಯಾಕ] ಔಕಾರ: ಅವತರಿಸಿರ್ಕುಮುವರ್ಣದ ಋವರ್ಣದೋತ್ವೌತ್ವದಗ್ರದೊಳ್ ಸ್ವರಮಿರೆ ವತ್ವವಿಧಾನಂ (ಶಮದ. ೫೫). [ಸಂ.]

ಔತ್ಸುಕ್ಯ (ನಾ). ೧. ಕುತೂಹಲ; ಉತ್ಸಾಹ; ಆತುರ: "ಉಚ್ಚುಕ ಮೌತ್ಸುಕ್ಯಮದಕ್ಕುಂ" (ಚತುನಿ. ೧೧೭). ೨. ದುಃಖ; ಸಂತಾಪ. ೩. ಬಯಕೆ; ಆಸೆ. [ಸಂ.]

ಔದನಿಕ (ನಾ). ಅಡುಗೆಯವನು; ಬಾಣಸಿಗ. [ಸಂ.]

ಔದರಿಕ (ನಾ). ಹೊಟ್ಟೆಬಾಕ; ತಿನ್ನಾಳಿ: "ಆದ್ಯೂನನೌದರಿಕನೆನೆ ತನ್ನನಾರೈವನಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೬೮-೧೦). [ಸಂ.]

ಔದಲೆಗಾಣ್ (ಕ್ರಿ). ಅಡಗು; ಗುಪ್ತವಾಗು: ಕಸವರದಾಸೆಯಿಂ ಪದಪುದೋರ್ಪಟಿವೆಂಡಿರ ನಲ್ಮೆಯೆಂದು ಭಾವಿಸದಿರು ನೀಂ ಮನೋನಯನ ವಲ್ಲಭ ಕೂರಿಸಿ ಕೂರ್ತ ನಿನ್ನ ಮೆಯ್ ಕಸವರಮೆನ್ನನಿನ್ನುಸಿರದೌದಲೆಗಾ [ಪಾಠಾಂ. ದೌತಲೆಕಾ]ಣ್ಬೆನಮೆಂದೆ ನಂಬು ಚಿಃ ಕಸವರ ಬೇಟಮೆಂಬುದೆರೆ ಕೊಳ್ವರ ಬೇಟಮದೆನ್ನಬೇಟಮೋ(ವ್ಯಾ ವ. ೩೦೪). ℙ ಈ ಶಬ್ದ 'ತೌದಲೆಗಾಣ್' ಎಂಬುದರ ರೂಪಾಂತರವಿರಬಹುದು. [ಔದಲ್ಯೆ + ಕಾಣ್. ℙ ಔದಲೆ = ಅವಿ + ತಲೆ ?]

ಔದಾರಿಕ (ನಾ). [ಜೈನ] ಸ್ಥೂಲತನು, —ದೇಹ: ತದುಪಾಂತ ಸಮಯದೊಳನ್ಯತರ ವೇದನೀಯ ದೇವಗತಿ ತತ್ಪ್ರಾಯೋಗ್ಯಾನುಪೂರ್ವೌದಾರಿಕ ಶರೀರ ತದ್ಬಂಧನ ಸಂಘಾತ ಸಂಸ್ಥಾನಾಂಗೋಪಾಂಗ ಸಂಹನನ ವರ್ಣಗಂಧ ರಸ ಸ್ಪರ್ಶ ಪ್ರಶಸ್ತಾಪ್ರಶಸ್ತ ವಿಹಾಯೋಗತಿ . . . ಎಂಬೇ ಬ್ಪತ್ತೆರಡುಂ ಪ್ರಕೃತಿಗಳಂ ದೂರೀಕೃತಂ ಮಾಡಿ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೬-೮೦ ವ). [ಸಂ.]

ಔದಾರಿಯ (ನಾ). = ಔದಾರ್ಯ: ರಣದೌದಾರಿಯವ ತೋಜ್ಜಿಮಗೆ ನುತ್ತಡಹಾಯ್ದನಾ ದ್ರೋಣ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೯-೪೨). [< ಸಂ. ಔದಾರ್ಯ]

ಔದಾರ್ಯ (ನಾ). ಉದಾರತೆ; ಘನತೆ; ಹಿರಿಮೆ. [ಸಂ.]

ಔದಾಸೀನ (ನಾ). ಉದಾಸೀನ; ಉಪೇಕ್ಷೆ (ಕಿ). [ಸಂ. ಔದಾಸೀನ್ಯ]

ಔದಾಸೀನ್ಯ (ನಾ). = ಔದಾಸೀನ: ನಿಜವಾದ ಧೀರನ ಬಳಿ ಇರುವುದೆಲ್ಲಾ ಸಮೃದ್ಧಿ, ಒರಟು ಮತ್ತು ಔದಾಸೀನ್ಯ (ಮಲೆನಾ. ೩೨). [ಸಂ.]

ಔದಾಸ್ಯ (ನಾ). = ಔದಾಸೀನ: ಕಂಡಿಲ್ಲ, ಕಾಣೆ ನಾನರ್ಜುನನ ಸಿರಿ ಮೊಗದಿ ಹಾಸ್ಯವನ್ನಲ್ಲದೌದಾಸ್ಯವನ್ನೇನಾಯ್ತು? (ಹೆಬ್ಬೆರ. ೨೫-೧೨). [ಸಂ.]

ಔದುಂಬರ (ನಾ). ೧. ಉದುಂಬರ ಮರದಿಂದ ಜನಿಸಿದ್ದು. ೨. ಅತ್ತಿಯಮರ: "ಔದುಂಬರಂ ದುಗ್ಧತರುವೆನಲತ್ತಿ" (ಮಂಗರಾ. ೩೫-೧೩); ಎರನುಂ ಮುತ್ತಮುಮೊಡವೆಳೆದಿರೆ ಪಡುವಲದಲ್ಲದಂದು ಮಾರುಡಮೌದುಂಬರಮುಂ ಪೆಣೆದಿರೆ ಬಡಗಲ್ ದೊರೆಕೊಳ್ಗುಂ (ಲೋಕೋಪ. ೫-೧೯); ಔದುಂಬರದ ಕುಸುಮದಲ್ಲಿ ಪಾದರಿ ಫಲವಾಗಿ . . . ಎಲವದ ಮರದಲ್ಲಿ ಹಣ್ಣಾಯಿತ್ತು (ಮೋಳಿಮಾ. ೧೮೧-೬೮೧). ೩. ಕುಷ್ಠರೋಗದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ: ಕಪಾಲ, ಔದುಂಬರ, ಮಂಡಲ . . . ಹದಿನೆಂಟು ತೆಱ ಕುಷ್ಠಗಳ ಹೆಸರು (ವೈದ್ಯಸಾ. I, ೩೮೮). ೪. [ಸಂಗೀತ] ಒಂದು ಬಗೆಯ ವಾದ್ಯ: ಆ ವಾದ್ಯಗಳ ಸಮೂಹದಲ್ಲಿ . . . ದುಂದುಭಿ, ಭೂಮಿದುಂದುಭಿ, ವನಸ್ಪತಿ, ಔದುಂಬರ ಮುಂತಾದ ಲಯವಾದ್ಯಗಳೂ . . . ಹೆಸರಿಸಲ್ಪಟ್ಟವೆ (ಸಂಗೀಚಂ. ೧೦೮). [ಸಂ.]

ಔದುಂಬರಕುಷ್ಠ (ನಾ). ಕುಷ್ಠರೋಗದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ: ಪಾಪದ ಫಲದಿಂದೇಟುದಿವಸದಿಂದೊಳಗೌ[ಪಾಠಾಂ. ಗು]ದುಂಬರಕುಷ್ಠಮಾಗಿ ಪುಟಿತು (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೦-೪); ಪಾಪದ ಫಲದಿನೌದುಂಬರಕುಷ್ಠಮಾಗಿ ಸರ್ವಾಂಗೋಪಾಂಗಾವಯವ ಪ್ರದೇಶಂಗಳೆಲ್ಲಂ ರೂಪಜಿಯಲಾಗದಂತು ಜರ್ಜರಮಾಗಿ ಜರಿಯೆ (ಸುಕುಮಾ. ೫-೧೧ ವ). [ಔದುಂಬರ + ಕುಷ್ಠ]

ಔದ್ಧತ್ಯ (ನಾ). ಉದ್ಧಟತನ; ಸೊಕ್ಕಿನ ನಡತೆ: ಈಗ ಚಾಣಕ್ಯನು ವಿಜಯದಿಂದ ಕೊಬ್ಬಿಹೋಗಿದ್ದಾನೆ. ಅವನ ಔದ್ಧತ್ಯವನ್ನು ಸಹಿಸದೆ ಚಂದ್ರಗುಪ್ತನು ಅವನ ಸಚಿವಪದವಿಯನ್ನು ಕಿತ್ತುಹಾಕಬಹುದು (ರಾಕ್ಷಮು. ೫೯). [ಸಂ.]

ಔದ್ಯಮಿಕ (ಗು). ಉದ್ಯೋಗಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ (Industrial. ಪತ್ರಿನಿ. ೪೪). [ಸಂ.]

ಔದ್ಯಮೀಕರಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕೈಗಾರಿಕೆಯ ಏರ್ಪಾಡು ಮಾಡು (Industrialise. ಪತ್ರಿನಿ. ೪೪). [ಔದ್ಯಮೀಕರಣ್ಯ + -ಇಸ್ಸು$_3$]

ಔದ್ಯೋಗಿಕ (ಗು). ಉದ್ಯೋಗಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ; ತಾಂತ್ರಿಕವಾದ (Technical. ಪತ್ರಿನಿ. ೮೧). [ಸಂ.]

ಔದ್ಯೋಗಿಕಶಿಕ್ಷಣ (ನಾ). ಉದ್ಯೋಗಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಶಿಕ್ಷಣ; ತಾಂತ್ರಿಕ ವಿದ್ಯೆ (Technical Education. ಪತ್ರಿನಿ. ೮೧). [ಔದ್ಯೋಗಿಕ + ಶಿಕ್ಷಣ]

ಔದ್ವಾಹಿಕ (ನಾ). ೧. ಮದುವೆಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದುದು. ೨. ಮದುವೆಯಲ್ಲಿ ವಧುವಿಗೆ ಬಂದ ಮುಯ್ಯಿ. [ಸಂ.]

ಔನ್ನತ್ಯ (ನಾ). ಉನ್ನತಿಕೆ; ಘನತೆ; ದೊಡ್ಡಸ್ತಿಕೆ: ಅತಿತುಂಗಾಕೃತಿಯಾದೊಡಾಗದದಱೊಳ್ ಸೌಂದರ್ಯ್ಯಮೌನ್ನತ್ಯಮುಂ ನುತಸೌನ್ದರ್ಯ್ಯಮುಮಾಗೆ ಮತ್ತತಿಶಯಂ ತಾನಾಗದು (ಎಕ. II, ೨೩೪–೧೭; 1180); ಭಗವಂತನ ಔನ್ನತ್ಯವನ್ನು ಶಿಲ್ಪದಲ್ಲಿ ನಿರೂಪಿಸಲು ಸಾಧ್ಯವಾದ ಬಗೆ ಎರಡು; ಒಂದು – ಅದ್ಭುತ ಆಗಾಠ ನಿರೂಪಣ, ಎರಡು– ಅನುಪಮ ಸೌಂದರ್ಯ ನಿರೂಪಣ (ಶಾಂತಲಾ. ೧೨೬). [ಸಂ.]

ಔಪಗವ (ಗು). ಉಪಗು ಎಂಬ ರಾಜನಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ. [ಸಂ.]

ಔಪಗವಕ (ನಾ). ಔಪಗವಗಳ ಗುಂಪು, —ಸಮೂಹ. [ಸಂ.]

ಔಪಚಾರಿಕ (ಗು). ೧. ಉಪಚಾರಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ; ವಾಡಿಕೆಯ: ದಂಡಕಾರಣ್ಯದ ಋಷಿಗಳ ಜೀವನವು ಶಾಂತವಾಗಿದ್ದಿತೆಂದು ಹೇಳಿದುದು ಔಪಚಾರಿಕವಾದ ಮಾತು (ಭಾರದ. ೮೯). ೨. ಗೌಣವಾದ; ಪ್ರಧಾನವಲ್ಲದ. ೩. ಲಾಕ್ಷಣಿಕವಾದ; ಆಲಂಕಾರಿಕವಾದ. [ಸಂ.]

ಔಪಚ್ಛಂದಸಿಕ (ನಾ). [ಛಂದ] ಒಂದು ಬಗೆಯ ಛಂದಸ್ಸು: ವಹ್ನಿತೋಯಯುಗ್ಮಂ ಆ ಪಾದದ್ವಯಕಂತೆ ಬಂದೊಡಕ್ಕುಂ ಚಾಪಳನೇತ್ರೇ ವಿರಾಜಿಸುತ್ತಂದೌಪಚ್ಛಂದಸಿಕಂ ಕವೀಶ್ವರೋಕ್ತಂ (ಛಂದೋಂಬು. ೩–೨೦). [ಸಂ.]

ಔಪದಾಹ್ಯ (ನಾ). ಚಿತೆ (?): ಚದುರತರದಿಂದೌಪದಾಹ್ಯವನೊದಗಿ ವಿರಚಿಸಿ ಕನಕಮಣಿಗಳ ಕದಿರು ಪೊಳೆಯೆ ವಿಮಾನಗಳನತಿ ಚಿತ್ರಮೆನೆ ರಚಿಸಿ (ತಿಮ್ಮಸ್ತ್ರೀ. ೩–೧೦). [ಸಂ. ?]

ಔಪನಿಷದ (ಗು). = ಔಪನಿಷದಿಕ: ಬ್ರಹ್ಮವನ್ನು "ಔಪನಿಷದ"ವೆನ್ನುವರು. ಉಪನಿಷನ್ಮಾತ್ರದಿಂದ ತಿಳಿಯಬರುವದೆಂದರ್ಥ (ಭಾರದ. ೨೩೨). [ಸಂ.]

ಔಪನಿಷದಿಕ (ಗು). ಉಪನಿಷತ್ತಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ, —ಸೇರಿದ: ಔಪನಿಷದಿಕ ದರ್ಶನವನ್ನು ವಿವರಿಸುವಾಗ ನಾನು ಈ ಎರಡೂ ಬಗೆಗಳನ್ನು ಬಳಸಿರುವೆ (ಪರಪ. ೩೧). [ಸಂ.]

ಔಪಪಾದಕದಶಾಂಗ (ನಾ). [ಜೈನ] ಜೈನಾಗಮಗಳ ಹನ್ನೆರಡು ಅಂಗಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ವೇದಗಳಿಗೆ ಆಚಾರಾಂಗ, ಸೂತ್ರಕೃತಾಂಗ . . . ಔಪಪಾದಕದಶಾಂಗ, ಪ್ರಶ್ನವ್ಯಾಕರಣಾಂಗ . . . ದೃಷ್ಟಿವಾದಾಂಗಗಳೆಂಬ ಹನ್ನೆರಡು ಅಂಗಗಳಿವೆ (ಭಾರದ. ೧೭೯). [ಔಪಪಾದಕ್ಕ + ದಶಾಂಗ]

ಔಪಮ್ಯ (ನಾ). [ಕಾವ್ಯಮೀ] ಉಪಮೆ; ಸಾದೃಶ್ಯ; ಹೋಲಿಕೆ: ಏನಾನುಮೊಂದು ತೆಱದಿಂ ನಾನಾವಿಧ ವಸ್ತುರೂಪದೊಳ್ ಸಾದೃಶ್ಯಂ ತಾನೆನಿಸಿ ತೋರ್ಪುದದು ಬುಧಮಾನಿತಮೌಪಮ್ಯಮೆಂಬಲಂಕೃತಿಯಕ್ಕುಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೬೬೪). [ಸಂ.]

ಔಪಯಿಕ (ಗು). ಉಪಾಯಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ, —ಸೇರಿದ. [ಸಂ.]

ಔಪರಿಷ್ಟಕ (ನಾ). ೧. "ಮೇಲ್ಭಾಗ" (ಆದಿಪು. ಕೋಶ): ಚಳದಳಕಾಳಿನಿನ್ನ ವದನಾಂಬುಜಮಂ ನಡೆ ನೋಡಲೀಯದವ್ವಳಿಸುವುದೌಪರಿಷ್ಟಕದೊಳೆನ್ನನಿವೆಂದು ಕನಲ್ದು (ಆದಿಪು. ೪–೧೨). ೨. ಒಂದು ಬಗೆಯ ರತಿಕ್ರೀಡೆ: ಬೆನ್ನನಪ್ಪಳಿಪ ಸೋರ್ಮುಡಿಯಂ ಕಲಿಗಂಟನಿಕ್ಕಿ ಕಾದಲನೊಳೆ ಕೂಡೆ ಕೋಮಲೆಗೆ ಬಿಚ್ಚತಮೊಪ್ಪಿದುದೌಪರಿಷ್ಟಕಂ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೧೪–೩೬). [ಸಂ.]

ಔಪಲ (ಗು). ಉಪಲಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ; ಕಲ್ಲಿನ. [ಸಂ.]

ಔಪವಾಹ್ಯ (ನಾ). ರಾಜನ ಪಟ್ಟದ ಆನೆ: "ನೃಪರಂ ನೆಗಪಿ ತಾಳ್ದಾನೆ ಔಪವಾಹ್ಯಮೆನಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೪೭–೪). [ಸಂ.]

ಔಪಶ್ಲೇಷಿಕ (ಗು). ೧. ಗಾಢಸಂಬಂಧದ. (ನಾ). ೨. [ವ್ಯಾಕ] ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಒಂದು ವಿಧ: "ಅಧಿಕರಣದೊಂದು ಕಡೆ ಮಾತ್ರ ಅಧಿಕರಣವಾಗಿದ್ದರೆ, ಅದು ಔಪಶ್ಲೇಷಿಕವು" (ಹೊನುಗ. ೧೫೪). [ಸಂ.]

ಔಪಹಾಸಿಕ (ಗು). ಉಪಹಾಸಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ, —ಸೇರಿದ: ಹೆಗಲಮೇಲೆ ಒದ್ದೆಬಟ್ಟೆ ಹಾಕಿಕೊಂಡು ಔಪಹಾಸಿಕವಾಗಿಯೂ ದಿಟ್ಟತನದಿಂದಲೂ . . . ನಿಂತಿದ್ದನು (ಪುನರು. ೫೧೭). [ಸಂ.]

ಔಪಾಖ್ಯಾನ (ನಾ). ಉಪಾಖ್ಯಾನ: ಮಾನನಿಧಿ ಸಾವಿತ್ರಿಯೌಪಾಖ್ಯಾನವನು ಕೇಳಿದನು (ಕುವ್ಯಾಅ. ೨೩–೩). [ಸಂ.]

ಔಪಾಸನ (ಗು). ಉಪಾಸನಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ, —ಸೇರಿದ: ಬ್ರಹ್ಮವಂಶೋತ್ಪನ್ನರ್ ಔಪಾಸನಾಗ್ನಿಹೋತ್ರ ಗುರು ಮರುದತಿಥಿಪೂಜಾನಿರತರ್ (ಸೌಇಇ. XV, ೧೩೪–೭೯; 1178); ನಿತ್ಯಕರ್ಮಂಗಳನು ಚರಿಸುವ ನಿತ್ಯದೌಪಾಸನವ ಬೇಳುವ . . . ವಿಪ್ರಗೃಹಗಳಲಿ (ಕೌಶಿರಾ. ೩೯–೭). [ಸಂ.]

ಔಪಾಸನೆ (ನಾ). ಬೆಳಗ್ಗೆ ಮತ್ತು ಸಂಜೆ ದಂಪತಿಗಳು ಮಾಡುವ ಹೋಮ: ಗೃಹಗಳಲ್ಲಿ ಔಪಾಸನೆ ಮಾಡುವದಕ್ಕಾಗಿ ಪ್ರತ್ಯೇಕ ವೇದಿಕೆಗಳು ಬೇಕಾಗಿಲ್ಲ (ಭಾರದ. ೧೭). [ಸಂ. ಔಪಾಸನಾ]

ಔಮೀನ (ನಾ). ಅಗಸೆ ಹೊಲ: "ಅಗಸೆಗೆಯ್ಯೌಮೀನವೆಸರಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೨೮–೩); ಏನೆಸೆವುವೊ ಕೌದ್ರವೀಣದೌಮೀನದ ತೈಳೀನದ ಮಾಷೀಣದ ಮೌದ್ಗೀನದ ಬಹುಸಾರ ಸಸ್ಯಸಕಳ ಫಳಂಗಳ್ (ಪುಷ್ಪಪು. ೨–೧೨). [ಸಂ.]

ಔಮ್ಯ (ನಾ). ಅಗಸೆ ಹೊಲ: ಲೀಲೆಯಿನದಱ ನೆಲಂ ಪರಿಪಾಲಿಸಿದುವು ಕಣ್ಗೆ ನಾಡೆ ಮೌದ್ಗಂ ಮಾಷ್ಯಂ ಶಾಲೇಯಂ ವ್ರೈಹೇಯಂ ತೈಲೀನಂ ಕೌದ್ರವೀಣಮೌಮ್ಯಂ ಯವ್ಯಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೧–೯೧). [ಸಂ.]

ಔರಭ್ರ (ನಾ). ಒರಟಾದ ಉಣ್ಣೆಯ ಕಂಬಳಿ: "ಆವಿಕಂ ಔರಭ್ರಮೂರ್ಣಾಯು ಕಂಬಳಿಯದು" (ಮಂಗರಾ. ೧೦೧–೨೯). [ಸಂ.]

ಔರಭ್ರಕ (ನಾ). ಕುರಿಗಳ ಹಿಂಡು, —ಸಮೂಹ, —ಮಂದೆ. [ಸಂ.]

ಔರಸ (ಗು). ೧. ಎದೆಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ, —ಸೇರಿದ. (ನಾ). ೨. ಹೊಟ್ಟೆಯಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದ ಮಗ; ಸ್ವಂತ ಮಗ. 'ಔರಸಪುತ್ರ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಔರಸಪುತ್ರ (ನಾ). ಸ್ವಂತ ಮಗ: ಪತ್ತುವಿಧಮುಂಟು ಸುತರದರೊಳೌರಸಪುತ್ರನುತ್ತಮಂ (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೮–೫೭). [ಔರಸ + ಪುತ್ರ]

ಔರಸಸಂಪತ್ತು (ನಾ). ಪರಂಪರೆಯಾಗಿ ಬಂದ ಸಂಪತ್ತು; ಪಿತ್ರಾರ್ಜಿತವಾದ ಸಂಪತ್ತು: ಕನ್ನಡವು ವೀರಶೈವ, ವೈಷ್ಣವ ಮತಗಳಿಗೆ ಹುಟ್ಟುಜಾತಿಯಿಂದಲೇ ಬಂದ ಔರಸಸಂಪತ್ತೆಂಬ ಅನೈತಿಹಾಸಿಕ ಅಹಂಕಾರದಿಂದ ತೋರುವ ಪಂಕ್ತಿಪ್ರಪಂಚ (ವಿಚಾಮಂ. ೧೯). [ಔರಸ + ಸಂಪತ್ತು]

ಔರ್ಧ್ವದೇಹಿಕ (ನಾ). ಸತ್ತಮೇಲೆ ಮಾಡುವ ಕ್ರಿಯೆ; ಅಂತ್ಯಕ್ರಿಯೆ. [ಸಂ.]

ಔರ್ವ (ಗು). ೧. ಊರ್ವನಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ, —ಸೇರಿದ. ೨. ತೊಡೆಯ; ತೊಡೆಯಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದ. (ನಾ). ೩. ಭೃಗುವಿನ ಸಂತತಿಯವನು; ಸಗರನ ಗುರು. ೪. ವಸಿಷ್ಠನ ಮಗನ ಹೆಸರು. ೫. ಸಮುದ್ರದೊಳಗಿರುವ ಬೆಂಕಿ; ವಡಬ. 'ಔರ್ವಜ್ವಲನ' ಪರಾ.

ಔರ್ವನ್ = ಕಡಲ ಕಿಚ್ಚಿನಂತಿರುವವನು : ಅಚಳತ್ಕಾನ್ತಾರ ದುರ್ಗ್ಗಕ್ಕೆ ಭೀಕರ ದಾವಾನಳತ್ಯುದಾತ್ತ ಜಳದುರ್ಗ್ಗಕ್ಕೌರ್ವ್ವನೆಂದಂದು ಸಂಗರದೊಳು . . . ಮಾಜುಾನ್ತು ಬಾಳ್ವಂನರಾರ್ (ಸೌ ೩ ಇ. IX–i, ೨೬೭–೧೧ ; 1160). [ಸಂ.]

ಔರ್ವಜ್ವಲನ, ಔರ್ವಜ್ವಳನ (ನಾ). ಸಮುದ್ರದ ಬೆಂಕಿ ; ಬಡಬಾಗ್ನಿ : ಔರ್ವಜ್ವಲನ ಬಹುಲ ಧೂಮಾಕುಲಂ ಪಾಲ ಮುನ್ನೀರನಪಾಯ ಸ್ಥಾನಮೆಂದಾ ಪುರವರದ ವಣಿಗ್ವಾಟ ಹರ್ಮ್ಯಂಗಳೊಳ್ . . . ಲಕ್ಷ್ಮಿ ನಿಶ್ಚಿಂತಮಿರ್ಪಳ್ (ಪಂಠಾಮಾ. ೧–೧೨೨). **ಔರ್ವಜ್ವಳನ** : ಔರ್ವಜ್ವಳನ ರುಚಿಯುಮಂ ತಾನೆ ತೋಱುತ್ತುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨–೨೧೩).

[ಔರ್ವ + ಜ್ವಲನ]

ಔರ್ವಜ್ವಳನ 'ಔರ್ವಜ್ವಲನ' ನೋ.

ಔರ್ವಾಗ್ನಿ (ನಾ). = ಔರ್ವಜ್ವಲನ : ಕಾನನದುರ್ಗಕ್ಕೆ ಮಹಾದವಾಗ್ನಿ ಜಲದುರ್ಗಕ್ಕುರ್ವಿದೌರ್ವಾಗ್ನಿ (ಪುಷ್ಪಪು. ೫–೫೦). [ಔರ್ವ + ಅಗ್ನಿ]

ಔಶರ (ನಾ). "ಚಾಮರ ; ಚಾಮರದಂಡ ; ಇಷ್ಟಿ ; ಮಲಗುವಿಕೆ ; ಆಸನ" (ಶಾಮಣ್ಣ). [< ಸಂ. ಔಶೀರ]

ಔಶೀರ (ನಾ). ೧. ಪೀಠ ; ಗದ್ದಿಗೆ ; ಆಸನ : "ಔಶೀರಂ, ಶಯನಾಸನಂ–ಈ ೨ ಹಕ್ಕೆ ಇಕ್ಕೆ (ಇವೆರಡರ ಪೆಸರ್)" (ಹಲಾಯು. ೨೦–೧೨೧) ; "ಶಯನಾಸನೌಶೀರಮದು" (ಮಂಗಠಾ. ೪–೨೫). ೨. ಚಾಮರದಂಡ ; ಚಾಮರ ; "ಚವರೀಕಾವು" (ಗಂಗಾಮ. ೩೧). [ಸಂ.]

ಔಷಧ (ನಾ). ೧. ವನಸ್ಪತಿ. ೨. ಮದ್ದು : "ಭೈಷಜ್ಯಂ, ಭೇಷಜಂ, ಜಾಯುಃ, ಅಗದಂ, ತಂತ್ರಂ, ಔಷಧಂ – ಈ ೬ ಮರ್ದು" (ಹಲಾಯು. ೧೦೦–೪೫೯) ; ಕುಡಿದೌಷಧಂ ಬಾಯ್ಲೆ ನಿಗ್ರಹಂ ಮಾಡಿ ತಾಳ್ದೊಡಲಿಂಗೆ ಸುಖವನೀವಂತೆ (ಹಚಕಾ. ೧೪–೩). ೩. (ಆಲಂ) ಪರಿಹಾರ ; ಚಿಕಿತ್ಸೆ : ಅವನ ಹಟಕ್ಕೆ ನನ್ನಲ್ಲಿ ಔಷಧ ಉಂಟು (ರೂಢಿ).

ಔಷಧಮಾಡು = ಮದ್ದನ್ನು ತಯಾರಿಸು, —ಹಾಕು. [ಸಂ.]

ಔಷಧಂಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಮದ್ದನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊ ; ಚಿಕಿತ್ಸೆಗೆ ಒಳಗಾಗು : ಪಳೆಯ ರೋಗಕ್ಕೌಷಧಂಗೊಳಲ್ ನವರೋಗಮೊಲಿದು ಬಂದಂತೆ (ಚಿಬಪು. ೩೩–೭). [ಔಷಧ + ಕೊಳ್$_1$]

ಔಷಧಾಚಾರ್ಯ (ನಾ). ಔಷಧಗಳ ಆಚಾರ್ಯ ; ಧನ್ವಂತರಿ : "ಔಷಧಾಚಾರ್ಯರೆನೆ ಧನ್ವಂತ್ರಿಯೆನಿಸಿಕ್ಕು" (ಮಂಗಠಾ. ೧೧೫–೭).

[ಔಷಧ + ಆಚಾರ್ಯ]

ಔಷಧಾಲಯ (ನಾ). ಔಷಧಿ ಕೊಡುವ ಮನೆ ; ದವಾಖಾನೆ : ಔಷಧಾಲಯಕ್ಕೆ ಹೋಗಿ ಔಷಧಿ ತರುತ್ತೇನೆ (ರೂಢಿ).

[ಔಷಧ + ಆಲಯ]

ಔಷಧಿ (ನಾ). = ಔಷಧ ೨ : "ಭೇಷಜಂ ಜಾಯುವಗದಂ ತಂತ್ರಮೆಂದೆನಲ್ಕೌಷಧಿಯೆನಿಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗಠಾ. ೧೧೫–೭) ; ತಂದುಕೊಡುವೆನು . . . ಎನುತಾಕ್ಷಣಕೆ ನೆಗೆದನು ಔಷಧಿಯ ತರಲು (ಕೌಶಿಠಾ. ೨೨–೬೫).

[ಸಂ.]

ಔಷಧಿಶಾಸ್ತ್ರ (ನಾ). ಔಷಧದ ವಿಚಾರವನ್ನು ತಿಳಿಸುವ ಶಾಸ್ತ್ರ : ಕನ್ನಡವಾಙ್ಮಯವನ್ನು ವಿಭಜಿಸಿ ಬರೆದ ಅನುವರ್ಗಸೂಚಿಯ ಶೀರ್ಷಿಕೆಗಳು . . . ಪ್ರಾಣಿಶಾಸ್ತ್ರ, ಔಷಧಿಶಾಸ್ತ್ರ, ಆಯುರ್ವೇದ (ಗ್ರಂಥಾಲ. ೩೧).

[ಔಷಧಿ + ಶಾಸ್ತ್ರ]

ಔಷಧಿಸು (ಕ್ರಿ). ಔಷಧಿಕೊಡು : ಈತನನ್ನೆನ್ನ ಬಳಿಗೊಯ್ದು ಔಷಧಿಸಿ ಮರಳಿ ಕಳುಹುವೆ, ಪೇಳ (ಹೆಬ್ಬೆರ. ೩೭–೧೭).

[ಔಷಧ + –ಇಸು$_3$]

ಔಷ್ಟ್ರಕ (ನಾ). ಒಂಟೆಗಳ ಗುಂಪು, —ಸಮೂಹ. [ಸಂ.]

ಔಸದ (ನಾ). = ಔಷಧ : "ಔಷಧ–ಔಸದ" (ಶಮದ. ೨೫೩ ಪ್ರಯೋ).

[< ಸಂ. ಔಷಧ]

ಔಳಿ (ನಾ). (?) : ಆ ಔಗು, ಆ ಔಳಿ, ಆ ಔಡು (ಶಬ್ದಾನು. ೪೩ ವ್ಯಾಖ್ಯಾ).

[?]

ಂ

ಂ (ನಾ). ಕನ್ನಡ ವರ್ಣಮಾಲೆಯ ಹದಿನೈದನೆಯ ವರ್ಣ ; ಬಿಂದು ; ಅನುಸ್ವಾರ ; ಯೋಗವಾಹಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ; ಸೊನ್ನೆ ; ಶೂನ್ಯ : "ಬಿಂದುವನುಸ್ವಾರಂ ತಾನೆಂದಕ್ಕುಂ ಸೊನ್ನೆ ಮುತ್ತುವೋಲ್ ವೃತ್ತತೆಯಿಂ" (ಶಮದ. ೧೧) ; ಹಂಸ . . . ಅಕಾರಕ್ಕೂ ಸಕಾರಕ್ಕೂ ನಡುವೆ ಇರುವ ವರ್ಣಕ್ಕೆ (ಂ) 'ಅನುಸ್ವಾರ' ಎಂದೂ . . . ಹೆಸರು (ಮಧ್ಯಮ. ೧೨). [ಸಂ.]

ಃ

ಃ (ನಾ). ಕನ್ನಡ ವರ್ಣಮಾಲೆಯ ಹದಿನಾರನೆಯ ವರ್ಣ; ವಿಸರ್ಗ; ಯೋಗವಾಹಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : "ಸಂದಿರ್ಪುದಂತದಡಕಿಲ್ಕೊಂದಿರೆ ಮಣಿಗೊಪ್ಪುವೋಲ್ ವಿಸರ್ಗಮೊಕ್ಕುಂ" (ಶಮದ. ೧೧) ; ದುಃಖ . . . ಉಕಾರಕ್ಕೂ ಖಕಾರಕ್ಕೂ ನಡುವೆ ಇರುವ ವರ್ಣಕ್ಕೆ (ಃ) 'ವಿಸರ್ಗ' ಎಂದೂ ಹೆಸರು (ಮಧ್ಯಮ. ೧೨). [ಸಂ.]

ಸ್ಕ

ಸ್ಕ (ನಾ). ಕನ್ನಡ ವರ್ಣಮಾಲೆಯ ಹದಿನೇಳನೆಯ ವರ್ಣ ; ಜಿಹ್ವಾಮೂಲೀಯ ; ಯೋಗವಾಹಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : ಸಮಸಂದಿರ್ದ ಸ್ಕ ಮುಮ ಂಂ್ಪಮುಮೊಂದಿದ ಬಿಂದುವುಂ ವಿಸರ್ಗಮುಮೆಂದಕ್ಕುಮಿವೆಯ್ದೆ ಯೋಗವಾಹಂ ಕ್ರಮದಿಂ . . . ಪಸುಂಬೆಯ ಲಚ್ಚಣದಂತಿರ್ದ ವರ್ಣಂ ಜಿಹ್ವಾಮೂಲೀಯಮೆಂಬುದು ; (ಕಕಾರ ಸಂಗಡದ) ಅದಱ ಸ್ವರೂಪಂ (ಸ್ಕ) (ಶಮದ. ೧೭, ವೃತ್ತಿ). [ಸಂ.]

ಂಂ್ಪ

ಂಂ್ಪ (ನಾ). ಕನ್ನಡ ವರ್ಣಮಾಲೆಯ ಹದಿನೆಂಟನೆಯ ವರ್ಣ ; ಉಪಧ್ಮಾನೀಯ ; ಯೋಗವಾಹಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : ಪಕಾರಮುಚ್ಚಾರಣಾರ್ಥಮಾಗುಱಿದ ಕುಮಾರೀಸ್ತನಯುಗಳಾಕೃತಿಯ ವರ್ಣಮುಪಧ್ಮಾನೀಯಂ ; (ಪಕಾರ ಸಂಗಡದ) ಅದಱ ಸ್ವರೂಪಂ (ಂಂ್ಪ) (ಶಮದ. ೧೭ ವೃತ್ತಿ). [ಸಂ.]

ಒಪ್ಪೋಲೆ

ಸೂಚನೆ: ೧. ಇಲ್ಲಿ ಅಚ್ಚಿನ ಮತ್ತು ಇತರ ಕೈತಪ್ಪುಗಳನ್ನು ಮಾತ್ರ ಕೊಟ್ಟಿದೆ. ಹೆಚ್ಚಿಗೆ ಶಬ್ದಗಳನ್ನಾಗಲಿ ಕೊಟ್ಟಿರುವ ಶಬ್ದಗಳಿಗೆ ಹೆಚ್ಚಿಗೆ ಅರ್ಥಗಳನ್ನಾಗಲಿ ಸೇರಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಹೋಗಿಲ್ಲ. ಅಂತಹವುಗಳನ್ನು ಅನುಬಂಧಕ್ಕಾಗಿ ಮಾಸಲಾಗಿಟ್ಟಿದೆ. ಇಡೀ ಪಳಂಟಿಗೆ ಒಂದೇ ಅನುಬಂಧವಿರಬೇಕೆಂಬ ಉದ್ದೇಶದಿಂದ ಹೀಗೆ ಮಾಡಿದೆ.

೨. ಮುಖ್ಯಉಲ್ಲೇಖದ ಜತೆಯಲ್ಲಿ ಕೊಟ್ಟಿರುವ ಪರ್ಯಾಯ ಪದಗಳ ಆಡಿಸಂಖ್ಯೆಯಲ್ಲೂ ಸಮಾಸಪದಗಳ ವ್ಯುತ್ಪತ್ತಿಯನ್ನು ನಿರ್ದೇಶಿಸುವಲ್ಲಿ ಪದಗಳ ಆಡಿಸಂಖ್ಯೆಯಲ್ಲೂ ಕೆಲವೆಡೆ ವ್ಯತ್ಯಾಸವಿರಬಹುದು. ಅವನ್ನು ವಾಚಕರೇ ಅರ್ಥಾನುಸಾರವಾಗಿ ಸೂಕ್ತಕಂಡಂತೆ ಬದಲಾಯಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು.

೩. L ಈ ಚಿಹ್ನೆಯ ಮುಂದಿರುವುದನ್ನು ಈಗ ಇರುವುದರ ಜತೆಗೆ ಹೊಸದಾಗಿ ಸೇರಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು.

೪. ಇಲ್ಲಿ ಅತ್ಯಾವಶ್ಯಕವಾದುವನ್ನು ಮಾತ್ರ ಸೂಚಿಸಿದೆ. ಸಮಗ್ರ ಒಪ್ಪೋಲೆಯನ್ನು ಇಡೀ ಪಳಂಟಿಂ ಪೂರ್ತಿಯಾದ ಮೇಲೆ ಅನುಬಂಧದ ಜತೆಯಲ್ಲಿ ಕೊಡಲಾಗುತ್ತದೆ.

ಪುಟ	ಸಾಲು	ಎಡ=1 ಬಲ=2	ತಪ್ಪು	ಒಪ್ಪು
೭	6	2	**ಅಂಕ್ಕೆ** 'ಅನ್ನೆ' ನೋ.	ಈ ಉಲ್ಲೇಖವನ್ನು ಬಿಡಬೇಕು.
೯	9	1	[ಅಂಗ್ಕ+ ಜನ್ಮ]	[ಸಂ. ಅಂಗಜನ್ಮನ್]
೨೫	4	1	ಜನಮುಂ ದಂಟೆದೇ ಪರಿದೋಡಿತು	ಜನಮುಂದಂಟಿಂದೇ ಪರಿದೋಡಿತು
೨೯	21	2	**ಅಕ್ಕಸ್ಸೆ**	ಈ ಉಲ್ಲೇಖಕ್ಕೆ ಕೊಟ್ಟರುವ ಪ್ರಯೋಗಗಳನ್ನು '**ಅಕ್ಕಸ್ಸೆ**'ಕ್ಕೆ ವರ್ಗಾಯಿಸಬೇಕು.
೬೧	10	1	ಅಕ್ಕಾಡ್ಡು 'ಅಟ್ಟಾಡ್ಡು' ನೋ.	ಈ ಉಲ್ಲೇಖವನ್ನು ಬಿಡಬೇಕು.
೭೪	42	2	ಅಗಳ್ಚು 'ಅಗುಟ್ಟು' ನೋ.	〃
೧೩೯	21	1	೩. ಪೂಜಾರಿ (ಕರಾ). ೪. ಒಂದು ಮನೆತನದ ಹೆಸರು (ಕರಾ).	೨. ಪೂಜಾರಿ (ಕರಾ). ೩. ಒಂದು ಮನೆತನದ ಹೆಸರು (ಕರಾ).
೧೪೬	38	1	**ಅಡುಗಬ್ಬು**, ಅಡುಗಬು, ಅಡುಗಬ್ಬು (ನಾ).	**ಅಡುಗಬ್ಬು**, ಅಡಿಗಬು, ಅಡಿಗಬ್ಬು, ಅಡುಗಬು, ಅಡುಗಬ್ಬು (ನಾ).
〃	43	1	—	L **ಅಡಿಗಬು**: ಉಪ್ಪುಹುಳಿಗೆ ಖ ೮ ಅಡಿಗಬಿಗೆ ಖ ೨ (ಎಳ. VIII, ಸೊರಬ. ೪೭೫–೭೧ ; 1577). **ಅಡಿಗಬ್ಬು**: ಯೆಂತೆ ಹಾಡ ೨೪೬ ಗ ೨ ಅಡಿಗಬ್ಬು ೫ೀಗೆಗೆ ಸಹಾ (ಇಳ. V, ೪೨–೨೩; 1587).
〃	38	2	[ಅಡ್ಡು+ ಕೂಲಿ + ಅಚ್ಚಿ]	P [ಅಡ್ಡು+ ಕೂಙ್ಙು+ ಅಚ್ಚಿ] ಎಂದು ಬಿಡಿಸುವುದು ಸೂಕ್ತ.
೧೪೯	36	1	—	L –ಅಡ್ಡೆ '–ಒಡ್ಡೆ' ನೋ.
〃	44	1	[ಅಡಿಕಲು + ಪಣ್]	[ಅಡಿಕಲು (< ಅಡಿಗಲ್) + ಪಣ್]
೧೬೫	4	2	—	L – ಆಣ್ಣ (ಪ್ರ). ದಿಗ್ವಾಚಿ ಪ್ರತ್ಯಯ.
೧೬೭	38	1	(ಕುಶಾಸಾಂ. ೧೯–೩೪).	ಈ ಪ್ರಯೋಗವನ್ನು '**ಆಣಕಿಗ್**' ಕ್ಕೆ ವರ್ಗಾಯಿಸಬೇಕು.
೨೦೪	28	2	[ಸಂ.]	[< ಸಂ. ಅಧ್ವರೀಯ ?]
೨೦೬	35	2	**ಅಧಃಪ್ರಭಾವ** (ನಾ). ಕಡಮೆಯಾದ ಪ್ರಭಾವ; ತಗ್ಗಿಹೋದ ಪ್ರಭಾವ	**ಅಧಃಪ್ರಭಾವ** (ಗು). ಕಡಮೆಯಾದ ಪ್ರಭಾವವುಳ್ಳ ; ತಗ್ಗಿಹೋದ ಪ್ರಭಾವವುಳ್ಳ
೨೦೭	13	2	೩. ಅಧರೋಷ್ಠ ; ಕೆಳತುಟಿ; ತುಟಿ	(ನಾ). ೩. ಅಧರೋಷ್ಠ ; ಕೆಳತುಟಿ; ತುಟಿ
೨೦೮	16	1	**ಅಧಸ್ತನ** (ನಾ).	**ಅಧಸ್ತನ** (ಗು).
೨೧೩	46	2	[ಸಂ.]	[ಸಂ. ಅಧೋನಬಂಧನ?]
೨೧೫	45	2	"ಓದೊಂದು ಪೇಳುವನುಶಾಧ್ಯಾಯನಧ್ಯಾಪಕಂ ವಿವರಣಂ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ವ್ಯಾಖ್ಯಮಕ್ಕುಂ"	"ಓದೊಂದು ಪೇಳುವನುಶಾಧ್ಯಾಯನಧ್ಯಾಪಕಂ . . . ವಿವರಣಂ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ವ್ಯಾಖ್ಯಮಕ್ಕುಂ"
೨೧೬	39	2	ಹಿರಿಯ ಹೆಂಡತಿ ; ದೊಡ್ಡ ಹೆಂಡತಿ	L ಅಧಿವಿನ್ನೆ
೨೨೫	46	2	[ಅನಲ + ಅಕ್ಷ]	[ಸಂ. (ಅನಲ + ಅಕ್ಷಿ + –)]
೨೩೨	46	1	[ಸಂ. ಅನಾಮಿಕಾ ?]	[<ಸಂ. ಅನಾಮಕಾ]
೨೩೩	33	1	೨.	L ಅಸಭ್ಯ
〃	7	2	**ಅನಾವರ** (ಗು). ಬಹಳವಾದ; ಹೆಚ್ಚಾದ	**ಅನಾವರ** (ಗು). ಬಹಳವಾದ; ಹೆಚ್ಚಾದ; ಮಿತಿಮೀರಿದ

ಪುಟ	ಸಾಲು	ಎಡ=1 ಬಲ=2	ತಪ್ಪು	ಒಪ್ಪು
೨೩೫	27	1	**ಅನಿತ್ತು**, ಅನಿತು (ಅ).	**ಅನಿತ್ತು**, ಅನಿತು (ನಾ).
೨೩೬	3	2	ಪೋಗಲಾಜಡೆಯನಿಮಿಷವಡೆದಿರಲ್ಕವಳ	ಪೋಗಲಾಜಡೆಯನಿಮಿಷತೆವಡೆದಿರಲ್ಕವಳ
೨೩೮	27	2	**ಅನಿಲವೇಗ**	೨ನೆಯ ಅರ್ಥಕ್ಕೆ ಕೊಟ್ಟಿರುವ ಪ್ರಯೋಗವನ್ನು ೧ನೆಯ ಅರ್ಥಕ್ಕೆ ವರ್ಗಾಯಿಸಬೇಕು.
೨೩೯	46	2	[ಸಂ. ಅನಿಶಾ]	[ಸಂ.]
೨೪೦	18	2	**ಅನಿಸಿಕೊ** 'ಅನ್ನಿಸಿಕೊ' ನೋ.	ಈ ಉಲ್ಲೇಖವನ್ನು ಬಿಡಬೇಕು.
"	42	2	[ಸಂ.]	[ಸಂ. ಅನೀಕಿನೀ]
೨೪೭	2	1	**ಅನುಕೆಯ್** :	L ೨. ಅನುಗೊಳಿಸು ; ಸಿದ್ಧಪಡಿಸು
೨೫೯	14	1	[ಅನು ? + – ಇಸ್ಯು]	[ಅನುಮಾನ + – ಇಸ್ಯು]
೨೬೫	8	2	**ಅನುಶಯ**	೪ನೆಯ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿರುವ (ಮಂಗಳಾ. ೧೨೯–೧೪)ರ ಪ್ರಯೋಗವನ್ನು ೩ನೆಯ ಅರ್ಥಕ್ಕೆ ವರ್ಗಾಯಿಸಬೇಕು.
೨೭೦	31	2	ಕಡ್ಡಾಯವಲ್ಲದ	ಉದ್ದೇಶಪೂರ್ವಕವಲ್ಲದ
೨೯೦	20	1	೨. ಸಮರ್ಥವಾದದ್ದು	೨. ಅಸಮರ್ಥವಾದದ್ದು
೨೯೧	9	1	ಅಪವರ್ಗಲಕ್ಷಿ	ಅಪವರ್ಗಲಕ್ಷ್ಮಿ
೨೯೨	37	1	೨. ವೈಚಿತ್ರ್ಯ	೨. ವಿಕಾರ
೨೯೬	14	1	೩. ನದಿಯ ಆಚೆಯ ದಡ	೩. ನದಿಯ ಈಚೆಯ ದಡ
೨೯೭	30	1	**ಅಪುತ್ರ**	೨ನೆಯ ಅರ್ಥಕ್ಕೆ ಕೊಟ್ಟಿರುವ ಪ್ರಯೋಗವನ್ನು ೧ನೆಯ ಅರ್ಥಕ್ಕೆ ವರ್ಗಾಯಿಸಬೇಕು.
೩೦೭	7	2	೨. ನಂಬಿಕೆಯಿಲ್ಲದಿರುವುದು : ಅವನ ಮಾತಿನಲ್ಲಿ ಅಪ್ರಾಮಾಣ್ಯ ತುಂಬಿದೆ (ರೂಢಿ).	೨. ನಂಬಿಕೆಗೆ ಅರ್ಹವಲ್ಲದ್ದು : ಅವನ ಮಾತು ಅಪ್ರಾಮಾಣ್ಯ (ರೂಢಿ).
೩೦೮	11	1	**ಅಪ್ಸರೆ** (ನಾ). = ಅಪ್ಪರ	**ಅಪ್ಸರೆ** (ನಾ). = ಅಪ್ಸರ
೩೧೧	31	2	ಹೈಮತ್ಯಾಶ್ಯಾಬ್ಜ ಷಟ್ಪರಣ	ಹೈಮವತ್ಯಾಶ್ಯಾಬ್ಜ ಷಟ್ಪರಣ
೩೨೨	22	2	[ಸಂ.]	[ಸಂ. ಅಭಿಮಾನಿನ್]
"	42	2	ಪೇಟ್ಟುದು ಜಡವಸ್ತುಗಳೊಳಂ . . . ಅಭಿಮುಖೀಕರಣಮುಪಚಾರಂ (ಶಮದ. ೧೨೬ ವೃತ್ತಿ)	ಪೇಟ್ಟುದು . . . ಜಡವಸ್ತುಗಳೊಳಂ . . . ಅಭಿಮುಖೀಕರಣಮುಪಚಾರಂ (ಶಮದ. ೧೨೬ ವೃತ್ತಿ, ಪ್ರಯೋ)
೩೨೪	4	1	[ಕಾವ್ಯಮಿಾ] ಆಸೆ ; ಬಯಕೆ.	ಆಸೆ ; ಬಯಕೆ [ಕಾವ್ಯಮಿಾ]
೩೨೮	6	2	[ಸಂ.]	[ಸಂ. ಅಭೋಗಿನ್]
"	38	2	೫. ನಡುವೆ ಇರುವ ಸ್ಥಳಾವಕಾಶ	೫. ನಡುವೆ ಇರುವ ಸ್ಥಳಾವಕಾಶ ; ಅಂತರ
೩೩೧	13	1	ಅಭ್ರಂಕಷ ಶಿಖರಿ ದುರ್ಲಂಘ್ಯಮಪ್ಪ	ಅಭ್ರಂಕಷ ಶಿಖರಿ ಶಿಖರ ದುರ್ಲಂಘ್ಯಮಪ್ಪ
೩೩೮	11	1	—	L **ಅಮರೆ**$_1$ 'ಅಮರ$_1$' ನೋ.
೩೪೧	40	1	**ಅಮಲ್ಲು** : ೧. (ಸ್ಕಾಂಡರ್)	ಇದನ್ನು ಬಿಡಬೇಕು.
೩೪೩	27	1	ಅಮರ್ಷಣಾ	ಅಮರ್ಷಣ
೩೪೬	24	1	ಮನುಷ್ಯರಿಗೆ ಯೋಗ್ಯವಿಲ್ಲದ, ಶಕ್ಯವಿಲ್ಲದ	ಮನುಷ್ಯರಿಗೆ ಯೋಗ್ಯವಲ್ಲದ, ಶಕ್ಯವಲ್ಲದ
೩೫೧	24	1	**ಅಮೋಘ**	೩ನೆಯ ಅರ್ಥಕ್ಕೆ ಕೊಟ್ಟಿರುವ ಪ್ರಯೋಗವನ್ನು ೨ನೆಯ ಅರ್ಥಕ್ಕೆ ವರ್ಗಾಯಿಸಬೇಕು.
೩೫೫	34	2	[< ಅಯ್ದು$_2$ + ಕೆಯ್$_2$ (< ಕೆಯ್ಯು)]	[< ಅಯ್ದು$_2$+ ಕಯ್ಯ (< ಕೆಯ್$_2$)]
೩೫೬	6	1	**ಅಯಿನ** 'ಏನ' ನೋ.	**ಅಯಿನ** 'ಏನ್' ನೋ.
"	42	1	—	L **ಅಯಿಷ್ಟು** 'ಅಷ್ಟು' ನೋ.
"	43	1	—	L **ಅಯಿಾಷ್ಟು** 'ಅಷ್ಟು' ನೋ.
೩೫೭	18	2	ವಹ್ನಿಸಖನೊಂಬೊಂದಹಂಕಾರಮಂ	ವಹ್ನಿಸಖನಾನೆಂಬೊಂದಹಂಕಾರಮಂ
೩೫೮	5	2	[< ಅಯ್ದು$_2$+ ಕೊಳ್ಳ]	[< ಅಯ್ದು$_2$+ ಕುಳ್ಳ (< ಕೊಳಗ್ಗ)]
"	29	2	ಕಂಚೆಯರಸಾಳು	ಕಂಚೆಯರಸರಾಳು
"	41	2	ತಲೆಯೈಜಡೆವೆಳಸಿಗೆರೆದ ಜೀವನಂ	ತಲೆಯೈಜಡೆವೆಳಸಿಗೆಱೆದ ಜೀವನಂ

ಪುಟ	ಸಾಲು	ಎಡ=1 ಬಲ=2	ತಪ್ಪು	ಒಪ್ಪು
೩೫೯	24	1	**ಅಯ್ದಾಳೆ** 'ಇರ್' ನೋ.	ಈ ಉಲ್ಲೇಖವನ್ನು ಬಿಡಬೇಕು.
”	25	1	**ಅಯ್ದಿಕೆ** 'ಎಯ್ದಿಕೆ' ನೋ.	”
೩೬೫	15	2	**ಅರ್ಕ** 'ಅಱ್ಕೆ' ನೋ.	”
”	27	2	**ಅರಂಚು** 'ಅಱಚು' ನೋ.	”
೩೬೭	23	2	**ಅರಗು**$_4$ 'ಅರುಗು$_2$' ನೋ.	”
೩೬೮	32	1	**ಅರಚು** 'ಅಱಚು' ನೋ.	**ಅರಚು** 'ಅಱುಚು' ನೋ.
೩೭೧	8	1	**ಅರಪು** 'ಅಱಬು$_3$' ನೋ.	**ಅರಪು** 'ಅಱುಂಬು' ನೋ.
”	40	1	**ಅರಬು** 'ಅಱಬು$_3$' ನೋ.	**ಅರಬು** 'ಅಱುಂಬು' ನೋ.
೩೭೩	33	2	ಬಿಬ್ಬರನೆ	ಬಿಬ್ಬನೆ
೩೮೮	28	2	**ಅರುಬು**$_3$ 'ಅಱಂಬು' ನೋ.	**ಅರುಬು**$_3$ 'ಅಱುಂಬು' ನೋ.
”	30	2	**ಅರುಮರುವು** 'ಅಱುವುಮಱವು' ನೋ.	ಈ ಉಲ್ಲೇಖವನ್ನು ಬಿಡಬೇಕು.
೩೯೦	1	1	**ಅರೆಅಳು**	**ಅರೆಅಳು**
”	12	1	(ಇಂದ್ರಚಾ. ೪೫–೧೫)	(ಇಂಚಾಪ. ೪೫–೧೫)
೩೯೮	18	1	(ವೃಷಎ. ೫–೧೩)	ಈ ಪ್ರಯೋಗವನ್ನು '**ಅರೆವೆಱೆ**' ಉಲ್ಲೇಖಕ್ಕೆ ವರ್ಗಾಯಿಸಬೇಕು.
೩೯೯	46	1	**ಅರ್ಕಱು** 'ಅಱ್ಕಱ್' ನೋ.	'**ಅರ್ಕಸಾಲೆ**' ಆದ ಮೇಲೆ ಈ ಉಲ್ಲೇಖ ಬರಬೇಕು.
೪೦೯	36	1	[ಸಂ. ಅರ್ಪಣಾ]	[ಸಂ. ಅರ್ಪಣ]
೪೨೭	10	2	[ಅಲಗು$_1$+ – ಇಸು$_3$]	[ಅಲುಗು$_1$+ – ಇಸು$_3$]
”	40	2	**ಅಲ್ಗು** : ೧.	**ಅಲ್ಗು** : ೨.
೪೨೯	1	1	**ಅಲ್ಕೆ** 'ಅಲ್ಕ$_1$' ನೋ.	ಈ ಉಲ್ಲೇಖವನ್ನು ಬಿಡಬೇಕು.
೪೩೪	36	1	[ಅಲ್ಲಿ+ – ಅಣ]	[ಅಲ್ಲಿ+ – ಅಣ್$_3$+ – ಅ$_7$]
೪೪೨	41	2	**ಅವತೆ** (ನಾ). ಸಂಕಟದ ಸ್ಥಿತಿ; ದುರ್ದೆಸೆ	L ಅವಸ್ಥೆ
೪೬೯	3	2	ಅವ್ಯವಹಾರಿಕವಾದ	ಅವ್ಯಾವಹಾರಿಕವಾದ
೪೭೪	8	2	ಇವಱಂದುದೊಂದು	ಇವಱಂದದೊಂದು
೪೭೫	28	1	[ಸಂ.]	[ಸಂ. ಅಶ್ವಗಂಧಾ]
೪೭೮	33	2	ವೇಷವೇ ಬೇರೆರಡು ಕೈಗಳ	ವೇಷವೇ ಬೇರೆ . . . ಎರಡು ಕೈಗಳ
೪೮೪	26	1	(ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೨೦–೧೮ ; 1048)	(ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೧೨೦–೧೮ ; 1048)
೪೯೦	42	1	[ಸಂ. ಅಶನಪರ್ಣಿನ್]	[ಸಂ. ಅಸನಪರ್ಣಿನ್]
೪೯೫	7	1	ಜನರ ಗುಂಪು ಅಸಾಧ್ಯವಾಗಿ ಸೇರಿತ್ತು (ರೂಢಿ).	L (ನಾ). ೨. ಹೆಚ್ಚು ; ಅಧಿಕ : (ರೂಢಿ).
”	45	1	ಳನೆಯ ಮೇಳಕರ್ತ	8ನೇ ಮೇಳಕರ್ತ
೫೦೦	43	2	ಪಿಡಿದವರಸುರವೈರಿಯನೊಡಂಬಡಿಂ	ಪಿಡಿದರವರಸುರವೈರಿಯನೊಡಂಬಡಿಂ
೫೦೬	36	1	**ಅಸಿ ಸ್ರಾವ**	**ಅಸ್ಥಿಸ್ರಾವ**
೫೧೧	30	1	**ಅಹವು** 'ಆಗು$_1$' ಪರಾ.	ಈ ಉಲ್ಲೇಖವನ್ನು ಬಿಡಬೇಕು.
೫೧೪	31	2	**ಅಹೆವು** 'ಆಗು$_1$' ಪರಾ.	”
೫೨೪	24	2	**ಅಳಿಗಜ್ಜ** 'ಅಱಗಜ್ಜ' ನೋ.	”
”	33	2	**ಅಳಿಗಬ್ಬಿಗ** 'ಅಱಗಬ್ಬಿಗ' ನೋ.	”
೫೨೯	29	2	**ಅಳುಪು**$_1$ 'ಅಱಪು$_1$' ನೋ.	”
೫೩೩	20	2	**ಅಳ್ಪು**$_2$ 'ಅಳಿಪು' ನೋ.	”
೫೩೬	19	2	(ಮದಾದೇ. ೫೬–೧೩೯)	(ಮಹಾದೇ. ೫೬–೧೩೯)
೫೪೨	32	1	**ಅಱಿಹು**$_3$ 'ಅಱಿವು' ನೋ.	ಈ ಉಲ್ಲೇಖವನ್ನು ಬಿಡಬೇಕು.
೫೪೪	5	2	(ಕೊಲ್ಹಾಶ. ೧೭–೩೯ ; 1196)	(ಕೊಲ್ಹಾಶಾ. ೧೭–೩೯ ; 1196)
”	27	2	(ತುರಂಗ. ೫೬–೧)	(ತುರಂಗ. ೫೭–೧)
೫೪೫	27	1	**ಅಱ್ಕೆ**$_1$ (ಕ್ರಿ).	**ಅಱ್ಕೆ**$_1$, ಅರ್$_6$ (ಕ್ರಿ).
”	39	1	—	L **ಅರ್**$_6$: ಅಂಬುಜವರತರೈದೆ ದುಃಖಿಪ ತುಂಬಿಗಳದೆಂತಂತೆ (ಶಂಕದಾ. ೬–೨೯)

ಪುಟ	ಸಾಲು	ಎಡ=1 ಬಲ=2	ತಪ್ಪು	ಒಪ್ಪು
೫೪೫	19	2	**ಅಱೆಗಲ್**, ಅಱೆಗಲ್ಲು, ಅರೆಗಲ್ಲು	**ಅಱೆಗಲ್**, ಅರೆಗಲ್ಲು, ಅಱೆಗಲ್ಲು
೫೪೬	37	2	**ಅಱ್**$_2$, ಅಱ್ಱು$_2$ (ನಾ).	**ಅಱ್**$_2$, ಅಳ್ಳು$_2$, ಅಱ್ಱು$_2$ (ನಾ). **ಅಳ್ಳು**$_2$: (ರೂಢಿ).
೫೪೯	–	1	**ಅಱಿಜಗಳ**	**ಅಱಿಜಗಳ**
೫೫೬	21	1	–ಆ$_6$ '–ಅ$_3$' ನೋ.	ಈ ಉಲ್ಲೇಖವನ್ನು ಬಿಡಬೇಕು.
೫೫೮	20	1	ಮಾಡಿವ್ದಾರೆ	ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ
೫೮೮	16	1	**ಆಟಗಾತಿ : ೨**	**ಆಟಗಾತಿ : ೧**
೬೧೦	22	1	ಪಾರ್ವತಿಯೊಡನ ಮೃತಾನ್ನಮನಾರೋಗಿಸಿ ಕೈಘಟ್ಟಿಯಂ ಕೊಂಡು ತಾಂಬೂಲಮನಾದಸುತ್ತುಂ (ಗಿರಿಕ. ೧೦–೯೬)	ಪಾರ್ವತಿಯೊಡನಮೃತಾನ್ನಮನಾರೋಗಿಸಿ ಕೈಘಟ್ಟಿಯಂ ಕೊಂಡು ತಾಂಬೂಲಮನಾದರಿಸುತ್ತುಂ (ಗಿರಿಕ. ೧೦–೯೬)
೬೨೭	38	1	ಆನೆಬಿದ[ದ್ದ]ಜಱಿ	ಆನೆಬಿದ[ದ್ದ]ಜಱೆ
”	42	1	**ಆನೆಬಿದ[ದ್ದ]ಜಱಿ**	**ಆನೆಬಿದ[ದ್ದ]ಜಱೆ**
೬೩೧	14	1	**೨.** (ಉಕ) ತಪ್ಪು ; ಆರೋಪ	**೨.** ತಪ್ಪು ; ಆರೋಪ
೬೪೫	4	1	ಉತಾಹಗೊಳ್ಳು	ಉತ್ಸಾಹಗೊಳ್ಳು
೬೫೬	33	1	ಬುದ್ಧಿಯ ಪೂರ್ಕೆಯುಂ	ಬುದ್ಧಿಯುಮಾರ್ಕೆಯುಂ
೬೭೨	30	1	**ಆಲ್**$_1$, ಆಣ್ಣ$_1$, ಆರ್$_1$ (ನಾ).	**ಆಲ್**$_1$, ಆಣ್ಣ$_1$, ಆರ್$_1$ (ನಾ).
”	34	1	**ಆಣ್**$_1$: 'ಆಣೆಕಲ್ಲು$_1$' ಪರಾ.	**ಆಣ್**$_1$: 'ಆಣೆಕಲ್ಲು' ಪರಾ.
೬೭೮	31	1	ನಮ್ಮೀಭಾರಮೇವರಂ ಹೆಸರು	ನಮ್ಮೀಭಾರತಮೇವರಂ, ಹೆಸರು
೬೮೩	44	1	**೩.** ವ್ಯಾಕುಲಿತ ; ಪಿಡಿತ	**೩.** ವ್ಯಾಕುಲಿತ ; ಪೀಡಿತ
”	1	2	ವ್ಯಾಪ್ತಳಾದವನು	ವ್ಯಾಪ್ತಳಾದವಳು
೬೯೪	22	2	ಆಯಾಸಗೊಳಿಸು ; ಬಳಲಿಸು	ಆಯಾಸಗೊಳ್ಳು ; ಬಳಲು
೭೦೮	34	2	'ಆಳಂಗೊಳ್' ಪರಾ.	ಇದನ್ನು ಬಿಡಬೇಕು.
೭೧೩	25	1	**ಆಳೋಚಂಬೆರಸು** (ಕ್ರಿ). ಆಲೋಚನೆಯನ್ನು ಹೊಂದು ; ಆಲೋಚಿಸು	**ಆಳೋಚಂಬೆರಸು** (ಅ). ಆಲೋಚನೆಯಿಂದ ಕೂಡಿ
೭೧೯	1	1	**ಅಱ್**$_1$, ಅರ್ಱು$_4$ (ಕ್ರಿ).	**ಅಱ್**$_1$, ಅಱ್ಱು$_1$, ಅರ್ಱು$_4$ (ಕ್ರಿ).
”	38	1	—	L **ಅಱ್**$_1$: ೪. ಅಹಿತೋದಾತ್ತ ಯಶೋರಸಮನಱುತು ಪೀರ್ವಂತಾದಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೪–೫೫).
೭೨೭	33	1	ಇಂದದ್ನಮ	ಇಂದ್ನಮ
೭೨೯	13	1	(ಬಸವು. ೪೦–೭೨)	ಈ ಪ್ರಯೋಗವನ್ನು 'ಇಂತುಟ್ಟು$_4$'ಕ್ಕೆ ವರ್ಗಾಯಿಸಬೇಕು.
೭೩೩	12	1	ಕಲ್ಲಪರಕಾರೊಳ್ ಮಹೀಮಂಡಲಂ (ಪಂಪಭಾ. ೭–೨೪)	ಕಲ್ಲ ಪರಲಿಂ ಕಾರೊಳ್ ಮಹೀಮಂಡಲಂ (ಪಂಪಭಾ. ೭–೨೪)
೭೭೯	6	1	**ಇನೆಗ : ೧.**	**ಇನೆಗ : ೨.**
೮೦೫	23	2	[ಇಲ್$_1$ (< ಇಲ್$_1$) + –ತೆ$_1$	[ಇಲ್ಲ$_1$ (< ಇಲ್$_1$) + –ತೆ]
೮೦೬	–	2	ವಿಷುವಿದ್ಯೆ	ಇಷುವಿದ್ಯೆ
”	26	1	[ಇಲ್ಲಿ + –ಅಣ]	[ಇಲ್ಲಿ + – ಅಣ್$_3$ + – ಅ$_7$]
೮೩೨	29	2	**ಈಮಿತಿ** (ಅ). ೧. ಇಂದಿನವರೆಗೆ ; ಇಲ್ಲಿಯವರೆಗೆ	**ಈಮಿತಿ** (ನಾ). ಈ ದಿವಸ ; ಈ ದಿನ : (ದೇವದೂ. ೨೭೬) ; (ರೂಢಿ).
೮೫೮	35	2	**ಉಗುಳ್ನೀರು**	೧ನೆಯ ಅರ್ಥಕ್ಕೆ ಕೊಟ್ಟಿರುವ (ಕುರಾಸಾಂ. ೨೪–೭೮)ರ ಪ್ರಯೋಗವನ್ನು ೨ನೆಯ ಅರ್ಥಕ್ಕೆ ವರ್ಗಾಯಿಸಬೇಕು.
೮೬೮	37	2	—	L **ಉಜ್ಜಿಸು** 'ಉರ್ದಿಸು' ನೋ.
೮೯೯	40	2	ಕೋಡಂ	ಕ್ರೋಡಂ
೯೩೨	12	1	[ಸಂ.]	[ಸಂ. ಉನ್ಮಾಲ]
೯೫೯	28	1	ಒಗರಣೆಯಲ್ಲಿ	ಒಗ್ಗರಣೆಯಲ್ಲಿ
೯೭೨	6	2	**ಉರ್**$_1$ 'ಉಱ' ನೋ.	ಈ ಉಲ್ಲೇಖವನ್ನು ಬಿಡಬೇಕು.

ಕನ್ನಡ ನಿಘಂಟು ಸಂಪಾದಕ ಸಮಿತಿ

ಅಧ್ಯಕ್ಷರು

† ಡಾ. ಎ. ಆರ್. ಕೃಷ್ಣಶಾಸ್ತ್ರೀ, ಎಂ.ಎ., ಡಿ.ಲಿಟ್. (೧೯೪೩–೫೭)
† ಶ್ರೀ ತೀ. ನಂ. ಶ್ರೀಕಂಠಯ್ಯ, ಎಂ.ಎ. (೧೯೫೮–೬೬)
† ಡಾ. ಡಿ. ಎಲ್. ನರಸಿಂಹಾಚಾರ್, ಎಂ.ಎ. (೧೯೬೬–೭೧)
ಶ್ರೀ ಕ. ವೆಂ. ರಾಘವಾಚಾರ್, ಎಂ.ಎ., ಐ.ಟಿ. (೧೯೭೧–)

ಉಪಾಧ್ಯಕ್ಷರು

† ಡಾ. ಡಿ. ಎಲ್. ನರಸಿಂಹಾಚಾರ್, ಎಂ.ಎ. (೧೯೫೮–೬೬)
ಡಾ. ರಂ. ಶ್ರೀ. ಮುಗಳಿ, ಎಂ.ಎ., ಐ.ಟಿ., ಡಿ.ಲಿಟ್. (೧೯೬೬–೭೮)
ಶ್ರೀ ಡಿ. ಜವರೇಗೌಡ, ಎಂ.ಎ. (೧೯೭೮–೮೯)
ಶ್ರೀ ಕ. ವೆಂ. ರಾಘವಾಚಾರ್, ಎಂ.ಎ., ಐ.ಟಿ. (೧೯೮೯–೭೧)

ಕಾರ್ಯದರ್ಶಿ ಮತ್ತು ಸಂಪಾದಕರು

† ಶ್ರೀ ತೀ. ನಂ. ಶ್ರೀಕಂಠಯ್ಯ, ಎಂ.ಎ. (೧೯೪೩–೫೪)

ಸಂಪಾದಕರು

† ಡಾ. ಡಿ. ಎಲ್. ನರಸಿಂಹಾಚಾರ್, ಎಂ.ಎ. (೧೯೫೪–೫೬)
ಶ್ರೀ ಎಲ್. ಗುಂಡಪ್ಪ, ಎಂ.ಎ. (೧೯೫೭–೬೩)
ಶ್ರೀ ಎನ್. ಬಸವಾರಾಧ್ಯ, ಎಂ.ಎ. (೧೯೬೩–)

ಸಮಿತಿಯ ಸದಸ್ಯರು

† ಶ್ರೀ ತೀ. ನಂ. ಶ್ರೀಕಂಠಯ್ಯ, ಎಂ.ಎ. (೧೯೪೩–೫೮)
† ಡಾ. ಡಿ. ಎಲ್. ನರಸಿಂಹಾಚಾರ್, ಎಂ.ಎ. (೧೯೪೩–೫೪)
ಶ್ರೀ ಕ. ವೆಂ. ರಾಘವಾಚಾರ್, ಎಂ.ಎ., ಐ.ಟಿ. (೧೯೪೩–೭೯)
ಡಾ. ರಂ. ಶ್ರೀ. ಮುಗಳಿ, ಎಂ.ಎ., ಐ.ಟಿ., ಡಿ.ಲಿಟ್. (೧೯೪೪–)
ಶ್ರೀ ಎನ್. ಲಕ್ಷ್ಮೀನಾರಾಯಣರಾವ್, ಎಂ.ಎ. (೧೯೪೪–)
† ವಿದ್ವಾನ್ ಮುಳಿಯ ತಿಮ್ಮಪ್ಪಯ್ಯನವರು (೧೯೪೪–೫೦)
ಶ್ರೀ ಕಾ. ಸ. ಧರಣೇಂದ್ರಯ್ಯ, ಎಂ.ಎ., ಐ.ಟಿ. (೧೯೪೪–)
† ಶ್ರೀ ಡಿ. ಕೆ. ಭೀಮಸೇನರಾವ್, ಎಂ.ಎ. (೧೯೪೪–೬೯)
ಪದ್ಮಭೂಷಣ ಡಾ. ಕೆ. ವಿ. ಪುಟ್ಟಪ್ಪ, ಎಂ.ಎ., ಡಿ.ಲಿಟ್. (೧೯೪೪–೬೨)
† ಶ್ರೀ ಕೆ. ಜಿ. ಕುಂದಣಗಾರ, ಎಂ.ಎ. (೧೯೪೪–೬೫)
ಶ್ರೀ ಸ. ಸ. ಮಾಳವಾಡ, ಎಂ.ಎ. (೧೯೪೪–)
ಶ್ರೀ ಎಂ. ಮರಿಯಪ್ಪ ಭಟ್ಟ, ಎಂ.ಎ., ಎಲ್.ಟಿ. (೧೯೫೬–)
ಡಾ. ಆರ್. ಸಿ. ಹಿರೇಮಠ, ಎಂ.ಎ., ಪಿಎಚ್.ಡಿ. (೧೯೭೧–)
ಶ್ರೀ ಡಿ. ಜವರೇಗೌಡ, ಎಂ.ಎ. (೧೯೭೩–)
ಶ್ರೀ ಜಿ. ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬಯ್ಯ, ಎಂ.ಎ., ಐ.ಟಿ. (೧೯೭೪–)
ಶ್ರೀ ಬಸವರಾಜ ಕಟ್ಟೀಮನಿ, ಎಂ.ಎಲ್.ಸಿ. (೧೯೭೯–)
ಡಾ. ಜಿ. ಎಸ್. ಗಾಯಿ, ಪಿಎಚ್.ಡಿ. (೧೯೭೦–)

ಮೈಸೂರು ಸರ್ಕಾರದ ಪ್ರತಿನಿಧಿಗಳು

† ರಾಜಸೇವಾಸಕ್ತ ಶ್ರೀ ಡಿ. ಸಿ. ಸುಬ್ಬರಾಯಪ್ಪ, ಬಿ.ಎ. (೧೯೪೯–೬೪)
ಪದ್ಮಶ್ರೀ ಪಂಡಿತರತ್ನಂ ಶ್ರೀ ಬಿ. ಶಿವಮೂರ್ತಿಶಾಸ್ತ್ರಿಗಳು (೧೯೪೯–)
ಶ್ರೀ ಸಿದ್ಧಯ್ಯ ಪುರಾಣಿಕ, ಬಿ.ಎ.ಎಸ್. (೧೯೬೧–)
ಶ್ರೀ ವಿ. ಬಿ. ನಾಯಕ, ಎಂ.ಎ., ಎಲ್.ಎಲ್.ಬಿ. (೧೯೬೬–)

ಪರಿಷತ್ತಿನ ಅಧ್ಯಕ್ಷರು

ಶ್ರೀ ಜಿ. ನಾರಾಯಣ (೧೯೬೯–)

ಪರಿಷತ್ತಿನ ಕಾರ್ಯದರ್ಶಿಗಳು ಮತ್ತು ಕೋಶಾಧಿಕಾರಿಗಳು

ಶ್ರೀ ಹಂ. ಪ. ನಾಗರಾಜಯ್ಯ, ಎಂ.ಎ.	(೧೯೬೬–)	ಶ್ರೀ ಎನ್. ವರದರಾಜನ್, ಬಿ.ಇ., ಎ.ಎಂ.ಐ.ಇ.	
ಶ್ರೀ ವೆಂಕಟೇಶ ಸಾಂಗಲಿ	(೧೯೬೬–)		(೧೯೬೬–)

ಉಪಸಂಪಾದಕರು

ಶ್ರೀ ಹೀ. ಚೆ. ಶಾಂತವೀರಯ್ಯ, ಎಂ.ಎ., ಬಿ.ಎಡ್.	(೧೯೬೨–)	ಶ್ರೀ ಆರ್. ವಿ. ಕುಲಕರ್ಣಿ, ಎಂ.ಎ., ಬಿ.ಎಡ್.	(೧೯೬೮–)
		ಶ್ರೀ ಟಿ. ಆರ್. ಮಹದೇವಯ್ಯ, ಎಂ.ಎ.	(೧೯೬೯–)

ಸಹಾಯಕ ಸಂಪಾದಕರು

ಶ್ರೀ ಜಿ. ಜಿ. ಮಂಜನಾಥನ್, ಎಂ.ಎ.	(೧೯೪೪–)	ಶ್ರೀಮತಿ ಮಂಜುಳಾರಾವ್, ಎಂ.ಎ.	(೧೯೭೦–)
ಶ್ರೀ ಪಿ. ರಾಮಕೃಷ್ಣ ಭಟ್ಟ, ಎಂ.ಎ.	(೧೯೬೭–)	ಶ್ರೀ ಎಚ್. ವಿ. ಶೇಷಾಚಾರ್, ಎಂ.ಎ.	(೧೯೭೦–)
ವಿದ್ವಾನ್ ಹ. ವೆ. ನಾರಾಯಣಶಾಸ್ತ್ರೀ	(೧೯೬೭–)	ಶ್ರೀಮತಿ ಎಂ. ಎನ್. ಜಾನಕಮ್ಮ, ಎಂ.ಎ.	(೧೯೭೦–)
ಶ್ರೀಮತಿ ಉಷಾ ಅಗ್ನಿಹೋತ್ರಿ, ಎಂ.ಎ., ಬಿ.ಎಡ್.	(೧೯೬೭–)	ಶ್ರೀ ರಾಘವೇಂದ್ರಾಚಾರ್ಯ ಹಡಗಲಿ, ಎಂ.ಎ.	(೧೯೭೦–)
ಶ್ರೀ ಟಿ. ಎಸ್. ಕೃಷ್ಣಮೂರ್ತಿ, ಎಂ.ಎ., ಬಿ.ಎಡ್.	(೧೯೬೯–)	ಶ್ರೀಮತಿ ಉಷಾಕುಮಾರಿ, ಎಂ.ಎ.	(೧೯೭೦–)
ಶ್ರೀ ಪಿ. ಪದ್ಮನಾಭ ಭಟ್ಟ, ಎಂ.ಎ., ಬಿ.ಟಿ.	(೧೯೭೦–)	ಶ್ರೀ ವಸಂತರಾವ್ ಕಟ್ಟಿ, ಎಂ.ಎ., ಬಿ.ಎಡ್.	(೧೯೭೦–)

ಪ್ರತಿಕಾರರು

ಶ್ರೀ ಎನ್. ಆರ್. ರಂಗಸ್ವಾಮಿ ಅಯ್ಯಂಗಾರ್	(೧೯೭೦–)

ಟೈಪಿಸ್ಟ್‌ಗಳು

ಶ್ರೀಮತಿ ಕೆ. ರಮಾ	(೧೯೬೯–೭೧)
ಶ್ರೀಮತಿ ಎ. ನೇತ್ರಾವತಿಬಾಯಿ	(೧೯೬೯–)

ಒಪ್ಪೊತ್ತಿನ ಸಹಾಯಕರು

ಶ್ರೀ ಕೆ. ಆರ್. ಶೇಷಗಿರಿ	(೧೯೬೯–)
ಶ್ರೀ ಎಚ್. ಎಸ್. ಹರಿಶಂಕರ್	(೧೯೭೦–)
ಶ್ರೀ ಕೆ. ಎಸ್. ಮಧುಸೂದನ	(೧೯೭೦–)

ಪಟ್ಟಿಕೆ ವಿಂಗಡಣೆಕಾರರು

ಶ್ರೀ ಕೆ. ರಾಮಣ್ಣ	(೧೯೫೫–)

ಅಟೆಂಡರುಗಳು

ಶ್ರೀ ಮಾದಪ್ಪ	(೧೯೬೫–)
ಶ್ರೀ ರಾಘವೇಂದ್ರ	(೧೯೬೬–)

ಜವಾನರು

ಶ್ರೀ ಶಂಕರಪ್ಪ	(೧೯೬೮–)
ಶ್ರೀ ರೇವಯ್ಯ	(೧೯೬೮–)